İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

Yazan: Celâl YILDIRIM

1. cild

ANADOLU YAYINLARI
853 Sk. No: 42 İZMİR
Tel: 25 59 83

Tefsirimizi baskıya hazırlarken tamamının tashih işlerinde kiymetli mesailerini bizden esirgemiyen Mehmet Yeniler Bey ile Nuri Sever Bey'e şükranlarımızı borç biliriz.


alemdar ofset
Tel . 527 4805 - 511257/4
Baskı Tarihi 1986 İSTANBUL



ÖNSÖZ

KUR'ÂN, sözlük olarak toplayıp biraraya getirmek mânasına geldiği gibi, kıraat (okuma) anlamına da gelir. Terim olarak, Allah tarafından melek Cebrâîl vasıtasıyla Hz. Muhammed'in (A.S.) kalbine indirilen; lafız ve manâsının indirildiği gibi korunduğu tevatür yoluyla sâbit olan Kitab'ın özel ismidir. 114 sûre, 6000 küsür âyeti kendinde topladığı ve devamlı okunma özelliği taşıdığı için bu adı almıştır.

KUR'ÂN, okur yazar olmayan Peygamber Muhammed'e (A.S.) indirilmiştir. Arapların çoğu da okur yazar değildi. Sadece zengin ve edebî bir dilleri ve belâğat düzeyinde güzel sözleri vardı. O bakımdan Arapların edebî sözleri şu hususları kapsamaktaydı: Hakikat, mecaz, sarîh, kinâye, i'caz ve ıtnab.. (1).

Kur'ân'ın tamamı Arapça mıdır?

Araştırıcılar, dilciler, ilim adamları bu konuda farklı üç görüş ortaya koymuşlardır:

1— Kur'ân Arap dili ve onların lehçesi üzere inmiştir; onun için Arapçadır. Başka dillerde kullanılan kelimelere gelince, onlar Araplardan geçmedir.

2— Birkaç kelimesi dışında tamamı Arapçadır.

3— Kur'ân'ın tamamı Arapçadır. Başka dillerden gelen birkaç kelimeyi Araplar kendi kalıplarında şekillendirip arapçalaştırmışlardır.

Böylece Kur'ân fasîh Arapça olarak indirilirken Arapların konuşma tekniğinde çok yaygın olan hakikat, mecaz, sarîh, kinâye, i'caz ve itnab gibi hususların en ölçülü şekil ve mânasıyla donatılmıştır.

Peygamber (A.S.) Efendimiz ile arkadaşlarının Kur'ân'ı iyice anladıklarında şüphe yoktur ve bu gayet tabiidir. Çünkü melek Cebrâîl onu Peygamberimizin (A.S.) kalbine ilka ederken ayrıca mücmel, müteşabih ve diğer kısımlarını da açıklıyor, gerektiğinde bilgi veriyordu. Bu bakımdan Cenâb-ı Peygamber (A.S.) Kur'ân'ı hem icmalî, hem tafsîli manasıyla bi-

---

(1) Lafız kendi manasında kullanılırsa hakikat; başka bir manada kullanılırsa mecaz olur. Kelime veya cümlenin gerçek anlama alınması caiz iken mecaz anlamda kullanılması kinayedir. İ'caz: Az söz ile çok mana ifade etmek suretiyle muhatabı bir bakıma acze düşürmektir. Itnap: Fazla kelime ile sözü ip gibi çekip uzatmaktır.

liyordu. Ashab-ı Kirâm da O'nun öğretim ve eğitimi doğrultusunda Kur'ân'ı anlıyor ve açıklayabiliyorlardı.

Kur'ân Arapça olduğuna göre, her Arap onu anlayabilir mi? Böyle bir iddia doğru olmaz. Zira Kur'ân her ne kadar Arapçaysa da hem bu dilin bütün özellik ve inceliklerini kendinde taşımakta, hem de ilâhî tezgahta şekillenip bir bakıma Allahça bir hüviyet kazanmaktadır. Kur'ân ilimleri üzerinde ciddi tahsîl görmeyen Arapların onu gereği gibi anlaması düşünülemez.

Peygamber (A.S.) Efendimiz'den sonra Ashab-ı Kirâm'ın hepsi Kur'ân'ı aynı ölçü ve çizgide mi tefsîr ediyor, kelimeleri aynı manada mı kullanıyorlardı? Kur'ân tarihi incelendiğinde hepsinin aynı ölçüde anlamadığı, farklı bir takım yorumlar yaptıkları görülür.

Nitekim Hz. Ömer (R.A.) minberde « وَفَاكِهَةً وَاَبًّا (1). = ve fakiheten ve ebba..» âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: «Fakiheyi biliyoruz, ama ebben nedir, bilmiyoruz.» Sonra da kendini toparlayarak dedi ki: «Doğrusu bu bir tekellüftür va Ömer!»

Yine bir gün minberde, « اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ (2). ev ya'huzehüm alâ tahavvufin» âyetini okuduktan sonra hazır olanlardan «tahavvuf»un mânasını sordu. Hüzeyl kabilesinden bir adam, «bizim konuşma dilimizde bu tenakkus (yavaş yavaş noksanlaşma) mânasına gelir,» dedi.

İbn Abbas (R.A.) da diyor ki: «Ben, fâtır sıfatının mânasını bilmiyordum, derken bir gün iki bedevî bir kuyu hakkında mahkemelik oldular. Onlardan birisi «ene eftartuha = bu kuyuyu ilk ben kazıp meydana çıkardım» dedi. İşte o zaman bu kelimenin mânasını anladım.

Kur'ân'a âşina olan Hz. Ömer (R.A.), ona tercüman olan İbn Abbas (R.A.) onun bazı cümle ve kelimelerini bilmediklerini söylerlerse, diğer Arapların Kur'ân'ı anladıkları iddia edilebilir mi?

Kur'ân'ı tefsîr etmenin usûlü ve ölçüsü:

Kur'ân'ı murad-i ilâhîye uygun anlayıp açıklayabilmek için daha çok şu üç yola ve usûle başvurulur:

1. Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsîr.

2. Kur'ân'ı hadîslerle tefsîr.

(1) Abese : 31.
(2) Nahl : 47.

3. Kur'ân'ı ilim, ictihad, dirayet ve geniş İslâmî kültürle açıklamak.

Kur'ân'ı tefsîr edebilmek için bu üç yolu bir bütünlük içinde bilmek ve ona göre yorumda bulunmak gerekir.

Birinci yol, Kur'ân'ı yine Kur'ân ile tefsîr etmektir ki bu, âyetler arasındaki münasebetleri, hangisinin hangisini tefsîr ettiğini, uygulanan ilâhî metodun inceliğini bilmeye bağlıdır. İlâhî uslûb ve metod gereği, Kur'ân, az yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi, hakikat, mecaz, i'caz, ıtnab, icmal, tebyîn, ıtlâk, takyîd, umum ve husus gibi özellikler taşımaktadır. Bir yerinde i'caz ölçüsünde verdiği konuyu diğer yerinde açık ve geniş ölçüde verir. Bir yerinde icmal ile kaydederken aynı şeyi diğer bir yerinde tafsîlen işler. Bir yerinde mutlak gelirken, aynı husus diğer yerinde mukayyed gelir veya bunun aksine bir anlatım sergilenir.

Onun için Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsîr etmek şarttır ve çok lüzumludur.

İkinci yol, Kur'ân'ı hadîslerle tefsîr etmektir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hayatta iken Ashab-ı Kirâm, Kur'ân'dan anlayamadıkları âyetleri, kelimeleri ve hükümleri O'ndan sorup öğrenirlerdi. O bakımdan Kur'ân'ı hadîslerle açıklamak da son derece lüzumludur, denilmiştir. Peygamberimiz'in (A.S.) vefatından sonra toplanan hadîslerin ışığında Kur'ân açıklanmaya başlandı, hemen her konuda hadîs kitaplarına veya ashabın görüşüne başvuruldu. Bu da diğer yollar gibi gerekliydi. Çünkü Kur'ân'ı en iyi anlayanın Hz. Peygamber (A.S.) olduğunda şüphe yoktu, Ashab-ı Kirâm da bu konuda bildiklerini O'ndan öğrenmiş bulunuyordu. O halde Ashab'ın tefsîr hususundaki bilgi ve görüşünden vareste kalınamazdı.. Nitekim İmam Süyûtî hadîslerle açıklanan bir tefsîr yazmıştır ki az ileride ondan söz edilecektir.

Konuyu bir, iki misal ile açıklayalım :

Fâtiha sûresinde «mağdub» ve «dâllîn» kelimeleri geçer. Birincisinin sözlük mânası, «gazaba uğramış», ikincisinin ise, «sapıtmışlar» demektir. Ama Hz. Peygamber (A.S.) «mağdub»dan maksat Yahûdilerdir, «dâllîn»den maksat, Hıristiyanlardır, buyurmuştur. (1).

«Orta namaz» anlamına gelen, «salât-i vüstâ»yı Peygamber (A.S.) Efendimiz'in «ikindi namazı» olarak yorumladığı sahîh rivâyetle sâbit olmuştur. (2).

Üçüncü yol, Kur'ân'ı gelişen ilim, sağlam ictihad ve geniş İslâmî kültürle tefsîr etmektir ki bu, Kur'ân'ın her çağa, her topluma ışık tuttuğu-

(1) Müsned-i Ahmed - Tirmizî..
(2) Tirmizî - İbn Hibbân : İbn Mes'ûd (R.A.) den

nun; ilmin ve medeniyetin, asırların ve dönemlerin önünde yürüdüğünün gereğidir. Diyebiliriz ki, bu yolu önce Ashab-ı Kirâm açmıştır. Onlar bir âyeti tefsîr ederken, Kur'ân'dan bir hüküm çıkarırken, önce ilk iki yola başvurmuşlar, bir açıklama bulamadıkları takdîrde kendi bilgi ve kültürlerine, ictihad ve yeteneklerine dayanarak neticeye varmışlardır. Ancak onlar bu yola başvururken şu üç hususa hep dikkat etmişlerdir:

1— Kur'ân'daki kelimelerin ve cümlelerin konuldukları mânaları, taşıdıkları hikmet ve hükümleri,

2— Arapların o çağdaki örf ve âdetlerini, Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in (A.S.) cahiliyye devriyle ilgili bütün kötü âdetleri kökünden yıkıp kaldırdığını,

3— Arap Yarımadası'nda yaşayan Yahudî ve Hıristiyanların, Kur'ân indiği dönemdeki durumlarını, tutum ve inançlarını göz önünde bulundurmuşlardır.

Ashab-ı Kirâm arasında yetişen müfessîrler :

Ashab-i Kirâm'ın hepsi Kur'ân'ı açıklayacak, az veya çok tefsîr edecek bir derecede idi. İçlerinden bu konuya daha çok eğilip geniş bilgi ve malzeme toplayan ve yetkiyle söz sahibi olanlar ise şunlardır: İbn Abbas, İbn Mes'ûd, Ubey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit, Ebu Musa el-Aş'ârî ve Abdullah b. Zübeyir'dir. (Allah hepsinden razı olsun).

Bunlardan sonra ikinci derecede tefsîr hususunda az miktarda yorum ve açıklamada bulunanlar şunlardır: Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Âmr b. Âs, Hz. Ayşe (Allah hepsinden razı olsun). Tefsîr konusunda Hz. Ali'nin (R.A.) de önemli yerini, geniş bilgisini, rivâyet ve dirayetteki gücünü unutmamak gerekir..

Bu saydıklarımızdan daha çok üçü tefsîrde başvurulan kaynak kabul edilmiştir : İbn Abbas, İbn Mes'ûd ve Ubey b. Kâ'b (Allah hepsinden razı olsun).

İbn Abbas'a (R.A.) nisbet edilen müstakil bir tefsîr vardır ki bunu Ebu Tahir Muhammed b. Yakub el-Firuzabâdî eş-Şâfiî toplayıp bir araya getirmiştir.

Ashab-ı Kirâm'dan sonra gelen **tabiî**ler ise, Peygamber (A.S.) Efendimiz'den yapılan rivâyetleri ve ashabın görüş ve ictihadlarını toplayıp ona göre Kur'ân'ı açıklamışlardır. Bir âyet ve taşıdığı hükümle ilgili rivâyet bulamadıkları zaman kendi ilmî dirayetleriyle yorumda bulunmaya çalışmışlardır.

Mekke'de kurulan ilk tefsîr medresesi :

Bu medreseyi ilk kuranın, İbn Abbas (R.A.) olduğu kabul edilir. Onu geliştirip genişletenler ise, talebesi Saîd b. Cübeyr, Mücahid, İkrime, Tavus, Atâ bin Ebî Rebah'tır.

Medine'de kurulan ilk tefsîr medresesi :

Medine'de bunun ilk öncülüğünü yapanın Hz. Ali (R.A.) olduğu kabul edilir. Sonra da talebesi Zeyd b. Eslem, Ebu'l-Âliye, Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî (Veya Karazî) bu medreseyi genişletip geliştirmişlerdir.

Irak'da ilk kurulan tefsîr medresesi :

İlk kurucusu İbn Mes'ud (R.A.) sayılır. Ondan sonra talebesi Alkame b Kays, Mesrûk, Esved b. Yezîd, Merre el-Hemedânî, Âmır eş-Şa'bî, Hasan el-Basrî ve Kalada b. Diâme bu medreseyi geliştirmişlerdir.

Ashab-ı Kirâm'dan sonra tefsîrlere sokulan isrâiliyat ve nasraniyat :

Kitap ehlinden birçok kimseler İslâm'a girerken, aralarında Tevrat ve İncîl'i bilenler, dayanağı olmayan çeşitli bilgi ve rivâyetlerle kafalarını dolduranlar da bulunuyordu. Kötü niyetleri olmamakla beraber birçok aslı ve mesnedi olmayan hikâyemsi rivâyetleri tefsîrlere soktukları bir gerçektir. Bunlar arasında Abdullah b. Selâm, Kâ'bü'l-ahbar, Vehb b. Münebbih, Abdülmelik b. Abdülaziz ve İbn Cüreyc en ünlüleridir. Bu kişilerden yapılan rivâyetlere itibar edilmez, çünkü ilmî ölçülerden uzak; Kur'ân ve Hadîslerin ruhuna ters düşmektedir. Son yıllarda bu konuda ilim adamlarınca birkaç eser yazılmış bulunuyor.

Tefsîr konusunda tedvîn :

Bilindiği gibi, önceleri tefsîr sadece rivâyet yoluyla yürütülür, derli toplu bir şeyler yazılmazdı. Daha çok o dönemin ilim adamlarının hafızasına güvenilirdi.

Emevîlerin yıkılışı, Abbasîlerin işbaşına gelişine rastlayan asır ve onu takip eden dokuzuncu ve onuncu asırlarda tefsîrle ilgili bilgiler ve rivâyetler hafızalardan kağıda ve kitaba geçti. Böylece derli toplu tefsîr kitapları yazılmaya başlandı. Sözünü ettiğimiz asırlarda tefsîr yazanlar şunlardır :

1— İbn Mâce (H : ?-273 /M: 886).

2— İbn Cerîr et-Taberî (H: 224-310/M: 838-922).

3— Ebubekir B. Münzir en-Nisâbûrî (H: ?- 318/ M: 930).

4— İbn Ebî Hâtim (H : 327 /M: 938).

5— Ebu Şeyh (H: 369 /M: 979)

6— el-Hâkim (H: 405 /M: 1014).
7— Ebubekir b. Murdeveyi (H: 410 /1019).

Rivâyet yolu tercîh edilip o metotla yazılan ünlü tefsîrler sekiz kadardır :

1— Câmi'u'l-beyân fî-Tefsîri'l-Kur'ân.
(İbn Cerîr et-Taberî. H: 224-310/M: 838-922).

2— Bahrü'l-ulûm.
(Ebu Leys es-Semerkandî. M: ?-375/M: 985).

3— el-Keşfu ve'l-Beyân ân Tefsîri'l-Kur'ân.
(Ebu İshak es-Sa'lebî. H: ?-427/M: 1035).

4— Maâlimü't-Tenzîl.
(Ebu Muhammed el-Hüseyn el-Bağavî. H: ?-510/M: 1116).

5— el-Muharrerü'l-vecîz Fi-Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz.
(İbn Âtıyye el-Endülüsî. H: 481-546/M : 1088-1151).

6— Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azîm.
(Ebulfidâ Hafız İbn Kesîr. H: 700-774/M: 1300-1372).

7— el-Cevahirü'l-Hisan Fi-Tefsîri'l-Kur'ân.
(Abdurrahman es-Sa'lebî. H: ?-876/M: 1471).

8— Ed-Dürrü'l-Mensûr Fî-Tefsîri'l-Me'sûr.
(Celalüddin Süyûtî. H: 849-929/M: 1445-1522).

Dirâyet yoluyla yazılan tefsîrler :

İlim adamlarının bir kısmı rivâyet yolunu tercîh edip kendi dirayetlerini ortaya koymaya cesaret edemezken bir kısmı bu cesareti kendinde bulup daha çok dirayetine dayanarak tefsîr yazmıştır. Ancak dirayet yoluyla tefsîr yazabilmek için müfessirin şu ilimleri tahsîl edip uzmanlaşmasının gereği üzerinde durulmuştur :

1— Lûgat ilmi.

Kelimelerin konulduğu manaları ve Kur'ân kelimelerinin indiği dönemde taşıdığı manaları bilmesi, eşanlamlı kelimeler hakkında yeterli bilgiye sahip olması gerekir. Aksi halde mânâyı bozacak şekilde yanlışlara yol açabilir.

2— Nahv ilmi.

Kelimenin ne şekilde okunması gerektiğine, taşıdığı harekeye göre mâna aldığına vakıf olması gerekir. Çünkü Kur'ân'ı tefsîr ederken her ke-

limenin hangi kalıpta kullanıldığını nasıl bir i'rab (hareke) taşıdığını bilmesi, en doğru manayı çıkarmasına yardımcı olur. Aksi halde çok fahiş hatalar yapabilir.

3— Sarf ilmi.

Fiil kalıplarını, iştikak ve köklerini bütün inceliğiyle, taşıdıkları mânalarla bilmesi şarttır. Bu husustaki bilgisizlik hükümlerin bile değişmesine sebep olabilir.

4— Belağat ilmi.

Bu, maânî, beyan, bedi' konularını kapsar. Kelime ve cümlelerin konumunda, dizisinde taşıdığı özellikleri, delâlet ettiği manaları maânî ilmiyle anlamak mümkündür. Beyân ile de terkiplerin hususiyetleri, delâletteki açıklık ve kapalılık yanları bilinir. Bedi' ile, kelime ve cümle konum ve dizisinde sözün güzelliği, çekiciliği ve taşıdığı hikmet anlaşılır. Kur'ân'ı tefsîr eden ilim adamının bu bilgilere herhalde ihtiyacı vardır.

5— Kıraat ilmi.

6— Usûl-i din ilmi.

Buna «kelâm ilmi» de denir. Bu ilimle dâha çok Allah hakkında vâcib, caiz ve müstahil olan hususlar bilinir. Sıfatları üzerinde durulur. Ayrıca imânla ilgili temel bilgiler verilir.

7— Usûl-i fıkıh ilmi.

Bu ilimle ahkâm âyetlerinden nasıl hüküm çıkarılacağı, delillerin nasıl tesbit edileceği usûlü öğretilir. İctihad, istinbat ve istidlâl yolları üzerinde durulur.

8— Esbab-ı nüzul ilmi.

Bu, Kur'ân âyet ve sûrelerinin iniş sebeplerini tesbit eder. İlâhî muradın daha doğru anlaşılmasına ışık tutar, yardımcı olur.

9— Kıssaların hikmetini, taşıdığı ilham ve öğütleri, ibret ve uyarıları bilme ilmi.

10— Nâsıh ve Mensûh ilmi.

Bu, hangi âyetin hükmü hangisiyle kaldırıldığını tesbit eder. Kur'ân'ı tefsîr eden ilim adamının bu ilme de geniş çapta vukufu söz konusudur.

11 — Kur'ân'ın mübhem ve mücmel hükümlerini açıklayan hadîs ilmi.

Kur'ân daha çok genel hükümleri, ana kaideleri vaz'eder. Bunların

açıklanması Hz. Peygamber'e (A.S.) bırakılmıştır. Meselâ, Kur'ân'da namaz emredilir, ama nasıl kılınacağı, kaç rek'at olarak belirleneceği ve ne vakitlerde edâ edileceği mübhem bırakılır. Hz. Peygamber (A.S.) Efendimiz kavlî ve fiilî sünnetiyle bunları açıklar. Kur'ân'da zekât vermemiz emredilir, ama hangi maldan ne nisbet verileceği açıklanmaz. Allah'ın zekâtla ilgili muradını Hz. Peygamber (A.S.) bize beyân eder. Bu misalleri çoğaltmamız mümkün, ama gerek görmüyoruz. O halde Kur'ân'ı tefsîr eden ilim adamının hangi âyetlerin açıklanmasında hangi hadîslerin söylendiğini bilmesi, tesbit etmesi çok lüzumludur.

12— Bir de vehbî ilim.

Allah'ın bazı kullarına lûtfettiği bir bilgidir ki, kulun kalbinde doğar ve ilâhî muradı yansıtmaya yarar. Bu ilim lüzumlu olmamakla beraber lâyık görülenler için büyük bir mazhariyettir.

13— Günün gelişen ilimlerinden tefsîrde yardımcı olacak dalları bilmek de oldukça önemlidir. Çünkü Kur'ân gelişen ilmin önünde yürür, ilim arkadan onu takip eder ve doğruyu bulunca Kur'ân'daki ilgili anafikri tasdîke mecbur olur. O halde biyoloji, astronomi, anatomi, tarih felsefesi, psikoloji, ekonomi, devlet idaresi, coğrafya gibi ilimleri bilmeye veya bu konuda yazılan en kıymetli eserlerden yararlanmaya gerek vardır.

Kur'ân-ı Kerîm'i tefsîr edecek kimsenin bunlardan başka dikkat edeceği önemli bir takım hususlar daha vardır. Onları şöyle özetleyebiliriz :

a) Allah'ın irâde buyurduğu mâna, hikmet ve hükümleri ilmî ölçülere göre anlamaya çalışmak. Şu kişinin veya bu toplumun mantığına uysun diye âyetleri asıl delâlet ettiği mâna ve hükümlerin dışına çıkarmamak ve zorlamamak.

b) Müteşabih olan âyetleri birer şifre kabul edip kendi görüşüne veya mantığına göre yorumlamamak; Kur'ân'ın bütünlüğü içinde değerlendirip «Allah daha iyisini bilir» demek.

c) Âyetleri zahirî mânasından, açık delâletinden uzaklaştırmamak; bâtınî bir takım yorumlara kapı açmamak.

d) Bağlı bulunduğu i'tikadî mezhebin görüşünü kuvvetlendirmek amacıyla dolaylı yorumlarda bulunmamak,

e) Mücmel, mutlak ve mecaz doğrultusunda inen âyetleri tefsîr ederken, bu incelikleri dikkate almadan ve Kur'ân'ın genel kaidesinin ışığı altında mütalaa etmeden, «Allah şöyle murad etmiştir» diyerek kesin bir ifâde kullanmamak.

Dirâyet yoluyla yazılan önemli tefsîrler :

Dirâyete dayanılarak yazılan önemli tefsîrlere gelince, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilim adamları tefsîr konusunda üçe ayrılmışlardır : Sadece rivâyet yolunu seçenler. Sadece dirâyet yolunu seçenler; hem dirâyet, hem rivâyet yolunu seçenler. Sadece dirâyet yolunu seçenler daha çok tasavvuf erbabıdır. Nehcuvânî tefsîri ile Muhyiddin Arabiy'e nisbet edilen tefsîrler bu cümledendir. Bunlar ilim çevresinde pek itibar görmemiştir. Çünkü hemen her âyet zâhirî mânasından alınıp bâtınî bir manayla yorumlanmıştır. Hem rivâyet, hem dirâyet yolunu seçip dirâyete ağırlık veren müfessirlerin yazdıkları tefsîrler ise, bir öncekilerin hilâfına İslâm âleminde hemen her asırda itibar ve rağbet görmüştür. Bunların en meşhurları şunlardır :

1— Mefatihü'l-gayb.
(Fahruddin er-Râzî. H: ?- 606/M: 1209).

2— Envarü't-Tenzîl ve Esrarü't-Te'vîl.
(Kadı Beyzavî. H: ?- 691 veya 685/M: 1291 veya 1286).

3— Medarikü't-Tenzîl ve Hakayıku't-Te'vîl.
(Nesefî. H: ?-701/M: 1301).

4— Lübabu't-Te'vîl Fi Maâni't-Tenzîl.
(Hâzın. H: ?- 741/M: 1340).

5— el-Bahrü'l-Muhit.
(Ebu Hayyân. H: 654-? /M:1256).

6— Garâibü'l-Kur'ân ve Rağâibü'l-Furkan.
(Nisâbûrî. H: 9. asır müfessirlerinden).

7— Tefsirü'l-Celâleyn.
(Celâleddin el-Mahallî - Celâleddin es-Süyûtî).
(1388 - 1459) (1445 - 1505)

8— İrşadü'l-Akli's-Selîm.
(Ebu Suud Efendi. M: 1490-1573).

9— Ruhu'l-Maânî.
(Âlûsî. H: 1217/M: 1802).

Kur'ân-ı Kerîm'in kısaca tarihçesi :

Kur'ân-ı Kerîm, milâdî 610 yılında Mekke'de inmeye başlamış; 23 yıla yakın bir süre içinde parça parça Hz. Muhammed'in (A.S.) kalbine ilka edilmek suretyile tamamlanmıştır.

İnen her âyet veya sûrenin nereye konulacağı, melek Cebrâîl'in talimatı doğrultusunda Peygamberimiz (A.S.) tarafından belirlenip kâtiplere yazdırılmıştır. O bakımdan Kur'ân sûreleri iniş sırasına göre, Cebrâil'in talimatına göre kendine has bir tertiptedir.

Kur'ân'ın tamamı hem Resûlüllah (A.S.) Efendimiz tarafından, hem de eshabından bazı kişiler tarafından ezberlendiğinde şüphe yoktur. İnen her âyet aynı zamanda kâtipler tarafından hemen yazılır ve ezberlenirdi. Böylece Kur'ân indiği gibi ezberlenmiş, ezberlendiği ve öğretildiği şekilde yazılmıştır. Yazıldığı gibi de mushaf haline sokulmuş ve korunmuştur.

Allah'ın himâyesi altında olan Kur'ân'a insan sözü karışmamış, insan eli onu değiştirememiştir. Her asırda binlerce hâfızın kalbinde yer etmiş, binlerce nüshası basılmış ve en değerli hattatlar tarafından yüzlerce nüshası yazılıp muhafaza edilmiştir.

Kur'ân'ın son âyetleri indikten sonra onu biraraya getirip mushaf hâline sokmak için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in ömrü vefa etmemiş, bir iki ay sonra vefat etmiştir.

Birinci halîfe Ebubekir Sıddîk'ın (R.A.) hilâfet yıllarında ortaya çıkan sahte yalancı peygamberin tenkîl edilmesi; İslâm birliğini bozmaya yönelik bu gibi fitnelerin anında söndürülmesi gerekiyordu. Yalancı peygamberlerden biri de Yemame'deki Müseyleme el-Kezzâb idi. Üzerine gönderilen ordu çetin bir savaş verirken Müslümanlardan yetmişe yakın hafız-ı Kur'ân şehîd düşmüştü. Hz. Ömer (R.A.) bu elîm olay karşısında sarsılmış ve böyle giderse, Kur'ân'ın tamamını ezbere bilenlerin tükeneceğinden endişe duymuştu. Derhal halîfeye başvurup Kur'ân'ın mushaf haline getirilmesini teklîf etmiş ve üzerinde ısrarla durmuştu. Netice onun bu teklîfinin haklılığı anlaşılmış ve vahiy kâtiplerinden, aynı zamanda en kuvvetli hafızlardan Sâbit oğlu Zeyd (R.A.) başkanlığında bir tetkik ve tertip heyeti kurulmuş, yazılı bütün âyetler ve sûreler biraraya getirilmişti. Heyet üyelerinin hepsi hafız olmakla beraber ashabın getirdiği yazılı her âyet veya parça için ayrıca iki de şahit istenmişti. Bu, ileride «Kur'ân gelişigüzel toplanıp mushaf haline getirildi» denilmesini önlemeye, münafık ve garazkârları susturmaya yönelik güzel bir tedbir idi..

Heyet aldığı bu tarihî görevi lâyıkıyla yerine getirdi; Kur'an'ı indiği, ezberlendiği, yazılıp tertiplendiği gibi tertipleyip bir cilt haline getirmeyi başardı.

Bu, tek ve orijinal nusha olarak korundu. Hz. Ömer (R.A.) devrinde muhafazası için Peygamber (A.S.) Efendimiz'in eşi Hz. Hafsa'ya teslim edildi. Hz. Osman'ın (R.A.) hilâfet yıllarında genişleyen İslâm ülkelerinde

lehçe farkı ortaya çıktı. Meselenin nezaket ve inceliğini, ciddiyet ve önemini kavramakta gecikmeyen Hz. Osman (R.A.) Kur'ân'ın Kureyş lehçesi üzerine indiğini dikkate alarak onun öyle korunmasını sağlamak için Hz. Hafsa'nın (R.A.) yanındaki yazılı orijinal mushafı aldı ve yine Sâbit oğlu Zeyd (R.A.) başkanlığında beş kişilik bir istinsah heyeti kurdu. Mevcut nushanın çoğaltılıp İslâm ülkelerine gönderilmesi kararlaştırıldı. Heyetin sistemli ve hummalı çalışmasıyla birçok nusha yazılıp İslâm ülkelerinin önemli merkezlerine gönderildi ve farklı lehçelere göre yazılan parçalar imha edildi. Asıl orijinal nusha ise yine Hz. Hafsa'ya (R.A.) teslîm edildi.

O bakımdan Kur'ân'da bir fazlalık veya noksanlığın söz konusu olamıyacağında bütün siyerciler, araştırıcılar ve ilim adamları müttefiktirler. Bunun dışında İbn Mes'ûd'un (R.A.) mushafi hakkında bazı rivâyetler varsa da çoğunun sağlam dayanağı, güvenilir senedi yoktur.

Kıraat (okunuş) hususuna gelince, Buharî'nin de tesbitine göre, Kur'ân yedi kıraat üzerine inmiş ve okunmuştur. Nitekim İbn Abbas (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den şunu işittiğini rivâyet etmiştir: **«Melek Cebrâil, Kur'ân'ı bana bir harf (kıraat) üzere öğretti. Ondan diğer harfler (kıraatlar) üzere okuyup öğretmesini istedim. Sonunda o, bana Kur'ân'ı yedi harf (kıraat) üzere öğretti.»**(1).

Bu sahîh rivâyeti kuvvetlendiren diğer bir rivâyeti Sahîh-i Müslim Ubey b. Kâ'b'den (R.A.) şöyle nakletmiştir: Peygamber (A.S.) Ubey'ye şöyle buyurmuştur: **«Ya Ubey! Kur'ân bana bir harf (kıraat) üzere okumam için vahyedilmiştir. Ben ise onun diğer harfler (kıraatler) üzere okunmasını istedim. O sebeple Kur'ân'ın iki harf (kıraat) üzere okunmasına izin verildi. Ben yine kavmimin Kur'ân'ı kolaylıkla okumasını dikkate alarak daha fazla harf (kıraat) üzere okunmasını istedim. Bunun üzerine onun yedi harf (kıraat) üzere okunmasına cevâz verildi.» (2).**

Kıraat farkı mânaya te'sir etmez, asıl delâlet ettiği mânadan uzaklaştırmaz; sadece okunuşa ve telaffuza te'sir eder. Aynı kelimenin farklı kıraatlere göre okunması, o kelimeyi aslından ve delâletinden çevirmez.

Kıraat başlıca bir ilim dalı haline geldiğinden burada detayına inmemize yerimiz müsait değildir.

---

(1) Buharî / Fazâil-i Kur'ân : 5, Bed'ü'l-halk : 6. Müslim / Müsâfirîn : 272. Ahmed : 1/264, 299, 313.

(2) Sahîh-i Müslim / Müsafirîn : 272.

Sadece meâl yeterli midir?

Kur'ân-ı Kerîm bu kadar bilgi beceri, yetenek, sabır, idrak ve ihata kudreti; birçok ilimlerde uzmanlık isterken onun sadece meâlini ortaya koymak doğru olur mu? Önce şunu belirtelim ki m e â l hiçbir zaman Kur'ân'ın kendisi değildir ve olamaz da.. Zira Kur'ân insan ruhunun bütün inceliklerini, fizikötesi âlemlerle ilgili bilgileri çok zengin bir dil olan Arapçayla beşer kalbine ve kafasına aktarır. Kur'ân bu çok zengin dilin bütün özelliklerini kendinde taşımakta, fasahat ve belağatın zirvesinde bulunmaktadır. O bakımdan erişilmez bir noktada bulunuyordur. Başka bir dil ondaki bu incelikleri, yücelikleri, hikmetleri kemâliyle yansıtacak kelime haznesine sahip değildir.

O halde sadece meâl, bazı yararları olmakla beraber Kur'ân'ın ilâhî ihtişam, yücelik ve üstünlüğünü zedelemekte; fesahat ve belâğatını, akıllara durgunluk veren insicam ve dizisini yer yer tahrîb etmektedir. Aynı zamanda ondaki ilâhî murad, ilim ve hikmet kuru bir meâl ile ne yansıtılabilir, ne de anlaşılabilir.

Günün insanına, gelişen ve gelişmeye devam eden ilme, değişen aile ve sosyal yapıya ışık tutacak, yön verecek, dengeleyecek Kur'ân tefsîrine büyük bir ihtiyaç söz konusudur. O da plansız, düzensiz bir bilgi yığını halinde değil, ansiklopedik bir yaklaşımla metodlu, plânlı ve düzenli bilgi vermekle gerçekleşebilir. Biz bu boşluğu gördüğümüz, anladığımız için tâ 1960 yılında t e f s î r çalışmalarına başladık. Rivâyet ve dirâyet yoluyla yazılan tefsîrleri bir bir gözden geçirdik ve devamlı malzeme topladık. 23 yıllık ciddi, yorucu ve araştırıcı bir çalışmadan sonra elinizdeki tefsîri -Allah'ın izni ve yardımıyla- meydana getirdik. Bu arada 660 büyük sahifelik bir meâl ve tefsîrimiz Tercüman Gazetesi tarafından basılıp dağıtıldı. Ayrıca 1300 sahifelik iki cilt halinde başka bir tefsîrimiz Anadolu Dağıtımı Şirketi tarafından lüks bir baskı yapılarak dağıtımı sağlandı. Bu iki kısa tefsirimiz bir ön hazırlık düzeyinde muhterem halkımızın istifadesine sunuldu. Ne var ki büyük tefsîrimizin bir an önce basılıp neşredilmesiyle ilgili istekler devam etti. Haberi olan her mü'min 23 yıllık bir emeğin mahsulünü hem görmek, hem yararlanmak istedi. Gelen mektuplar, yapılan telefonlar cesaretimizi arttırdı.

Tefsîrimizin bazı özellikleri :

Tefsîrimizde ilâhî muradı doğru yansıtmak , asrımıza Kur'ân'ın kapısını açmak, onun bir hayat kitabı olduğunu ortaya koymak ve meraklılara İslâmiyet hakkında bol ve ciddi malzeme vermek amacıyla hemen her sûresinde şu hususları gözönünde bulundurduk :

1— Kültür seviyesi ne olursa olsun, okuyan herkes tarafından kolayca anlaşılsın diye konuşulan dili seçtik. Mümkün olduğu nisbette izafî terkiplerden, yabancı terimlerden kaçındık.

2— Daha çok genç kuşakları muhatab edinerek ona göre bir metot uyguladık.

3— Günün gelişen ilmine ışık tutan ve bilimsel konularda anafikir mahiyetinde olan âyetleri yine ilmî açıdan açıklamaya çalıştık, gerektiğinde uzmanların görüşünü almayı ihmal etmedik.

4— Tevrat, İncîl ve Kur'ân-ı Kerîm arasında münasebet düştükçe mukayeseler yaptık; iki kutsal kitabın Kur'ân ile tashîh edilen bölümlerine yer verdik.

5— Âyetlerle ilgili sahîh hadîsleri meâlen naklederek Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamaya özen gösterdik.

6— Âyetlerin iniş sebeplerini tesbit ederek, birer özet mahiyetinde nakledip her âyetin taşıdığı mana ve hükmün daha iyi kavranmasına yardımcı olduk.

7— Günün değişen şartlarını, çalkantı halinde olan sosyal hayatın önemli bölümlerini gözönünde bulundurarak rivâyetten çok dirâyete ağırlık verdik.

8— Her konudaki veya bölümdeki âyetlerin ilmî, ahlâkî, hukukî, sosyal, ekonomik ve tarihî yönlerini; öğüt ve ibret yansıtan hikmetlerini kısaca açıkladık.

9— Kıssaların hikmetlerini, taşıdıkları öğüt ve ibretleri, tekrar edilmelerinin sebeplerini incelikleriyle belirleyip şüpheleri giderecek ölçüde izah ettik.

10— Hayatın, ölümün, nefs ve şeytanın; kabir âlemi ve kıyâmetin hikmet ve gayesine geniş yer verdik.

11— Ruh hakkında İslâm tasavvufçularının ve ilim adamlarının ortaya koydukları düşünce ve görüşleri, keşif ve müşahedeleri münasebet düştükçe nakledip konuya açıklık getirdik.

12— Okuyucularımızı sıkmasın diye tefsirimizi hem plânlı ve düzenli hazırladık, hem de ansiklopedik bir biçim verdik.

Her şeye rağmen mükemmel ve ideâl bir tefsîr hazırladığımızı söyleyemeyiz. Önce tefsîr hazırlamak bir ömür ve imkân işidir. Tarihte büyük

kaynak tefsîrleri yazıp hazırlayan ilim adamları her şeyi bırakıp ömürlerinin tamamını buna vermek suretiyle ancak geriye bu unutulmaz mîrası bırakabilmişlerdir. Sonra da tefsîr sabırlı bir çalışma, didinme, araştırma, malzeme toplama işidir. O halde biz ancak mevcut imkânlara, bilgi seviyemize, zevk ve anlayışımıza, idrak ve becerimize göre bu tefsîri yazıp hazırlayabildik. Kusurlardan tamamen uzak bulundurduk diye bir iddiamız yoktur. Zira insan elinden çıkan her şey noksandır, kusurludur. Ancak Allah'ın kudret elinden çıkan her şey mükemmeldir. Ama iyi niyetimiz, samimi duygumuz, Allah'a olan güven ve bağlılığımız söz konusudur.

Bu açıdan bakıldığında tefsîrimizin -Allah'ın yüksek inâyetiyle büyük bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz. 23 yıllık bir emeğin mânevî karşılığını da ancak Allah'tan istiyoruz.

Dileğimiz, önce ilâhî rızaya mazhar olması, sonra da Kur'ân ilimleri hakkında geniş bilgi edinmek isteyenlerin istifade edip memnun kalmasıdır.

Kalbleri iyiye, doğruya, güzele çeviren Allah'tır. O ne güzel Mevlâ, ne güzel Vekîl'dir!

H a m d (her türlü güzel övgü) Allah'a mahsustur. Salât u selâm, Hâtemü'l-enbiyâ, şefî'-i ruzi cezâ Hazreti Muhammed'e (S.A.V.) ve Ona dosdoğru uyan bahtiyar kullara olsun!.

Mart 1985 İZMİR

Celâl YILDIRIM

بسم الله الرحمن الرحيم

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓمّٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هُدًى
لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ
وَيُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ
﴿٣﴾ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ
اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾
اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٥﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمَٰنِ
الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾
اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

FÂTİHA SÛRESİ

(1) - BİSMİ'LLAHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

(Fâtiha sûresi yedi âyet, yirmi yedi kelime, yüzkırk harftir.)

MEÂLİ :

2-3-4 — Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, cezâ (hesap görülecek, karşılık verilecek) günün yegâne sâhibi Allah'a mahsûstur.

5 — (Allahım!) Yalnız Sana ibâdet eder ve ancak Senden yardım dileriz.

6 — Bizi doğru yola ilet.

7 — Nimetine erdirdiğin kimselerin yoluna... Gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil.

İNİŞ SEBEBİ :

Namaz, Resûlüllah Efendimizin hicretinden birbuçuk yıl önce **Mi'râc gecesi** farz kılındığına göre, **Fatiha-i şerife** her namazda okunmak üzere ve Kur'ân-ı Kerîm'in özeti mâhiyetinde ya bu tarihten biraz evvel ya da bundan hemen sonra inmiştir.(1). Bu tesbîte göre, Resûlüllah Efendimiz onbir ya da onbir buçuk sene Fatihasız olarak namaz kılmıştır. (2).

Eshab-ı kirâmdan İbn Abbas'a(R.A.), tâbiînden Katade'ye göre bu sûre Mekke'de; Ebû Hüreyre (R.A.), Mücâhid, Atâ' bin Yesâr ve Zühriy'e göre Medîne'de inmiştir.

Diğer bâzılarına göre, bir kere Mekke'de, bir kere de Medîne'de inmiştir. Ebû Leys Semerkandî bu sûrenin yarısının Mekke'de, yarısının da Medîne'de nâzil olduğunu söylemişse de garip karşılanmıştır. (3)

SÛRENİN DİĞER İSİMLERİ :

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr C. 1, S. 8.

(2) Rûhu'l-maanî-Alûsî : C. 1, S. 33 / Tefsir-i Kurtubî C. 1, S. 115.

(3) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 8 / Rûhu'l-maanî-Alûsî : C. 1. S. 33.

Fâtiha sûresinin birçok ismileri vardır. İsminin çokluğu onun mânasının genişliğine, esnekliğine, kadrinin yüceliğine delâlet eder.

1. Kur'ân-ı Kerîm'in başlangıcı, sırlarla örtülü mâna haznesinin altın anahtarı ve namazda Allah ile kul arasında ilâhî bir şifre olduğu için ona «Fâtiha-tü'l-Kitab (=Kitab'ın başlangıcı, açış anahtarı)» denilmiştir. (1)

2. İlk âyeti veya ikinci âyeti **«el-hamdu»** kelimesiyle başladığı için ona : **«Hamd sûresi»** denilmiştir.

3. Kur'ân-ı Kerîm'in temeli ve özeti mâhiyetinde bulunduğu için ona **«Ümmu'l-Kur'ân** (=Kur'ân'ın anası ve esası)», denilmiştir. (2).

4. Her namazda tekrarlandığı veya bütün Kur'ân'ın yedi ana bölümüne çift kanatlı yedi giriş kapışı özelliğinde olduğu için ona: **«Seb'u'l-mesânî(= Yedi ikili âyet)»** denilmiştir.

5. Akl-i selîm sâhipleri için tam ve mükemmel bir rehber, ilâhî belâğati hâiz eksiksiz ve kusursuz bir düstur olduğu için ona **«el-Vâfiye - el-Kâfiye (= Yerine getirici-Yeterli)»** denilmiştir.

6. İnsanı rûhen ve vicdanen geliştiren, dünya ve âhiret ıstıraplarını dindiren, gönül sıkıntısını giderip ruhî hastalıklara şifâ veren bir belge olduğu için ona : **«eş-Şifâ»** denilmiştir.

7. Kur'ân-ı kerîm'deki mevcud ilimlerin ve ilmî konuların anafikirlerinin özeti niteliğinde bulunduğu için ona : **«el-Kur'ânu'l-Azîm** (= Saygıdeğer büyük Kur'ân)» denilmiştir. (3).



FÂTİHA SÛRESİYLE İLGİLİ HADÎSLER :

—«Fâtiha Kur'ân'ın ana temelidir. O, yedi ikili âyet (çift kanatlı yedi giriş kapısı)dır. O, Kur'ân-ı Azîm'dir.» (4).

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 111.

(2) Tirmizi'nin Ebû Hüreyre (R.A.)den yaptığı rivâyette, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«el-Hamdu lillah, Kur'ân'ın anası ve esasıdır ve yedi ikili âyettir.»** buyurmuştur. Mekke'ye **«Ummü'l-kurâ»**, Merv'e **«Ummü'l Horasan»** denildiği gibi, Fâtihâ'ya da **«Ummü'l-Kitab»** denilmiştir.

(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 113-114. / Rûhu'l'-maânî-Alûsî : C. 1, S. 35.

(4) Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.)den. Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 116. Âlimlerden bir kısmı bu hadîse dayanarak, Hz. Cibrîl'in Fâtiha sûresiyle inmediğini zannetmişlerdir. Halbuki, İbnu Âtıyye'nin de dediği gibi, hadis-i şerîf, Cibrîl'in melekten önce inip Fâtiha'nın ineceğini bildirmesi, onun bu sûrenin nüzuluna iştirak ettiğine delâlet etmektedir.

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Cebrâil (A.S.)ın Peygamber Efendimizin yanında bulunduğu bir sırada Peygamber (A.S.) gökten kapı sesi gibi bir ses duydu da başını kaldırıp : **«Bu, göğün bir kapısıdır ki bugün açıldı; bundan önce açılmamıştır.»** dedi. Bir melek o kapıdan indi. Peygamber (A.S.) : **«Bu bir melektir ki yeryüzüne indi. Bundan önce o hiç inmemiştir.»** diye ilâve etti. İnen melek selâm verdi ve : **«Getirdiğim iki nûr ile sizi müjdeliyorum. Bu iki nûr sizden önce hiçbir peygambere verilmemiştir. Bunlar : Fâtihatü'l-Kitab ile Bakare sûresinin son âyetleridir. Ondan** (diğer bir rivâyette bu ikisinden) **okuyacağın her harf karşılığında sana** (sevâp ve bir nûr) **verilecektir.» (1).**

— **«Kim bir namaz kılar da onda Ummü'l-Kur'ân'ı,** yani Fâtihâ'yı **okumazsa, o namaz noksandır, o namaz noksandır, tam değildir.»** (2).

Sevgili Peygamberimiz (A.S.), Azîz ve Celîl olan Allah'dan şu Kudsî Hadîsi naklediyor :

— **«Fâtiha'yı kendimle kulum arasında ikiye böldüm : Yarısı benim, yarısı da kulumundur. Kulumun istediği hakkıdır; kendisine verilecektir.»**

Hazret-i Peygamber (A.S.) ayni hadîsin devamında diyor ki :

Bir kul **«el-Hamdu'lillahi Rabbi'l-âlemîn»** dediği zaman, Allah Teâlâ :

— **«Kulum Bana hamdetti» der.** Kul :

— **«er-Rahmâni'r-Rahîm»** dediğinde, Allah Teâla :

— **«Kulum beni umumî ve hususî mânada olan merhametle andı; Beni övdü»,** der. Kul :

— **«Maliki yevmi'd-dîn»** dediği zaman, Cenâb-ı Allah (C.C.) :

— **«Kulum Beni büyük tanıdı, Bana saygı gösterdi»** der. Kul :

— **«İyyâke na'budu ve iyyâke nesteîn»** deyince, ,Allah Teâlâ :

— **«Bu, Benimle kulum arasındadır.** (İbadet kuluma, yardım da bana aittir). **Kulumun istediği verilecektir»** der. Kul :

— **«İhdinâ's-sırata'l-müstekîm.................ve lâ'd-dâllîn (Bizi doğru yola ilet.. Nîmetine erdirdiğin kimselerin yoluna.. Gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil)»** dediğinde, Allah Teâlâ :

— **«Bu dilek kula aittir. Ona istediği verilecektir.»** buyurur. (3).

---

(1) Sahîh-i Müslim : İbn Abbas'dan (R.A.)
(2) Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(3) Sahîh-i Buharî - Ahmed bin Hanbel.

İLMÎ YÖNÜ :

Fâtiha'da geçen **R a b** kelimesi, terbiyenin kemâle eriştiren bütün yollarını ve inceliklerini içine alan bir sıfattır. Varlık âleminde canlılardan bilinen, bilinmiyen her şeyin -cins ve türüne göre- basamak basamak kemâle doğru yükseldiğini görüyoruz. Meselâ : Bir **spermayı** inceleyip düşünecek olursak yavaş yavaş nasıl tekâmül ettiğini anlamakta gecikmeyiz. En gelişmiş bir canlı olan insan bedeni, nasıl meydana geliyor? Canlılık birimi olan **hücrenin,** canlı varlıkların yapı taşı olması ve hayatî olayların cereyan ettiği yer olarak tesbiti ve hücrelerin bağımsız oldukları halde müşterek iş görmeleri nasıl bir kanuna bağlı olarak faaliyet gösteriyor? Bunlar vücut organlarını teşkîl etmek için hiç şaşmadan yerlerini alıyor, yüklendikleri proğramı kusursuz yerine getiriyorlar. Bu sayede oluşan organlar en mükemmel makinalardan, en büyük kimya laboratuvarlarından daha mükemmel çalışıyor.

İlim adamları bu tedrici tekâmülü, bir tesadüfe değil, değişmiyen bir takım kanunlara bağlamak zorunluğunu meydana koymuşlardır. Çünkü yavaş yavaş, basamak basamak, fakat planlı, proğramlı tekâmül canlı olan bütün varlıkların özüne yerleştirilmiş ve bu bir zarûret halini almıştır. Bu zarûret, **illiyet** (kozalite= sebeplilik.) **prensibi** içinde gerçekleşerek bir maksada doğru yükselir.

Böylece **ilâhî irâde kanunu,** R a b sıfatını incelik ve derinliğiyle bize hatırlatmakta ve tekâmülün bu kanuna bağlı bulunduğunu en vecîz bir ifâdeyle beyân etmektedir.

Ancak bizim anlatmak istediğimiz tekâmül ve terbiye, **Darwin**'in (1) **İ n s a n ı n M e n ş e i** adlı eserinde bahsettiği tekâmül değildir. Ona göre hayvanlarla insan türü arasında zaman bakımından bir öncelik - sonralık vardır. İnsanın hayvandan geldiğini ve maymunun buna canlı bir misal teşkil ettiğini iddia eder. Hemen söyliyelim ki, bu iddia ve varsayım artık günümüzde hücre ve gen üzerindeki ilmî araştırma ve çalışmalar karşısında değerini kaybetmiştir. Zamanımızın biyologları, canlıların türüne ve her türlü özelliğine göre kendine benziyen canlılardan meydana geldiğini kesin olarak ortaya koymuşlardır. Çünkü canlı maddenin en büyük vasfı ve onu cansız maddeden ayıran en önemli fonksiyonu **özümleme** ve **özümlenme**dir. Bu da fizik ve kimya nev'inden değildir. Yalnızca organizasyona aittir.

---

(1) **Darwincilik:** Çeşitli hayvan ve bitki türlerinin bir bakıma aynı köklerden geldiğini ve evrimin çağlar boyunca dış te'sirlerle basitten gelişmişe doğru nasıl oluştuğunu açıklar. **Darwin,** aynı kökten gelen türlerin başkalaşımını, yani soy değişimi gerçeğini ortaya koymak için **doğal** (tabii) **ayıklanma**'yı hareket noktası olarak seçer.

Darwincilik'in türler arasındaki intikal teorisinin iflas ettiğini meydana koyan New York İlim Akademisi Eski Başkanı A. Gressy Morrison diyor ki :

— «Hayat için elzem ilk şart bugün bizim bildiğimiz fakat Darwin'in bilmediği birtakım olaylarda kendini göstermektedir. Meselâ : Gen harikası gibi. Bu g e n denen şeyler o kadar anlatılmıyacak kadar küçüktür ki, yeryüzündeki mevcut bütün canlıları meydana getiren g e n 'lerin hepsini bir araya toplasak bir yüksüğü bile doldurmaz. Mikroskopla bile görülemeyen bu g e n 'ler ve onların adaşları k r o m o z o m 'lar her canlı hücreye yerleşirler ve bütün insan, hayvan ve bitkileri hususiyetlendirirler. Bir yüksük, iki milyarı aşan insan nüfusunun ayrı ayrı bütün ferdî hususiyetlerini içine alamıyacak kadar küçüktür ama bu husustaki gerçekler tereddüde yer bırakmamaktadır.

Öyle ise g e n denen bu şey nasıl olur da bir sürü baba ve dedelerin özelliklerini içinde gizliyor ve nasıl oluyor da inanılmıyacak kadar küçük bir yerde ayrı ayrı her birinin psikolojisini koruyabiliyor?..

İşte burada, g e n 'i içine alan ve nesilden nesile geçiren hücrede asıl gelişme-yetişme başlar. Mikroskopla bile görülemiyen küçücük bir gen, içinde hapsedilen birkaç milyon atomun böyle yeryüzündeki bütün hayatı kesin olarak idâre edebilmesi niteliği sadece yaratıcı bir bilginden çıkacak derin bir ilim ve maharetin eseri olabilir; başka hiç bir teoriye imkân yoktur.» (1)

Elektron mikroskopunda hücre-dokuları ve en küçük canlıları inceleyen ilim adamları da Darwinizm'in türler arasındaki intikal teorisinin iflas ettiğini ve artık bir değer taşımadığını, biyolojik araştırma sonucunda elde edilen bilginin İslâmî görüşle birleştiğini meydana koymuşlardır. Özetle deniliyor ki :

— «**DNA** (Dezoksiriboz) **kalıtımda esas rolü oynar. Esas olarak hücre çekirdeğinde bulunur. RNA** (**Riboz**) **ise bilhassa protein sentezi yapar. Çekirdekçikte ve protoplazmada bulunur. RNA'nın üç çeşidi vardır, her canlıda kendine has özellik taşır. Hücreler bunlar vasıtasıyla kendine yararlı enzimleri (salgıları) yapmak zorundadır. RNA çoğunlukla DNA kontrolü altındadır. DNA tarafından verilen emri alan RNA diğer çeşitleri ile birlikte o hücrenin enzimi için lüzumlu olan aminoasitleri -ki proteinlerin vücuttaki yapı taşlarıdır- her türlü özelliğine has bir şekilde sıraya koyar. DNA ve RNA'ların her türün öezliliğine göre farklılık ve fonksiyon göster-**

(1) İlim, Ahlâk ve Din - M. Rahmi BALABAN / Diyanet İşleri Bşk. Yayınları

mesi bile, DARWİNİZM'in türler arasındaki intikal teorisinin iflasından başka birşey değildir.»

«Rabbü'l-âlemîn» (= âlemlerin Rabbi) terkibini ilmî yönden şöyle de izah edebiliriz : Var olan her şey ya vâcib, ya da mümkündür. Üçüncü bir ihtimal yoktur. Mümkün ise kendisini vücuda getirecek daha önceki bir illete muhtaçtır ve illetler silsilesinin sonsuz olarak geriye doğru devamı mümkün değildir; vücudu vâcib olan bir mevcudda nihâyete ermesi zarûrîdir. Onun vücudu için bir illete lüzum yoktur. O, bizatihi en yüksek kemâl sâhibi ve ezelden beri bütün yönleriyle fiil halindedir; bakasını devam ettirmek için bir şeye muhtaç değildir.

İşte biz bu ilk mevcuda -ki ezelî ve ebedîdir- **«Allah»** deriz ve bu mânayla O, **Rebbü'l-âlemîn** (= âlemlerin yegâne terbiyecisi)dir.

O halde R a b sıfatının â l e m î n çoğuluna izâfesiyle birlikte delâlet ettiği t e r b i y e, hayvanlar ve bitkileri basamak basamak türünün özelliğine has bir şekilde kemâle eriştirmektedir.

Cezâ (hesap görülecek, karşılık verilecek) **günün** yegâne sâ**hibi :**

Din, ilim ve felsefe bu konuda birleşir. Allah hesap ve cezâ gününün yegâne sâhibi ve mâlikidir. Çünkü Allah bütün hayır, iyilik ve adâletin kaynağıdır. Bunların melekût âleminde olduğu gibi- yeryüzünde insan türü arasında gerçekleşmesini ve hedefi olan saadete erişmesini diler. O halde hayır ve adâletin hedefi, diğer bir tabirle karşılığı saadettir. Ama şu dünyada ekseriya hedefine ulaşmıyan hak ve adâletin, iyilik ve faziletin varlık âlemindeki ilâhî irâde ve hayat kanunu icabı mutlaka gerçekleşmesi, hedefine ulaşması lâzımdır. Gerçekleşmediğine göre ikinci bir dünyanın varlığını kabul etmek zarûreti doğar. Tabiatiyle öbür dünyada hak veadâleti te'min edecek bizzat biz değiliz; bunu eşyanın herhangi birinde mevcud bir kuvvetten beklemek de boş ve faydasızdır. H a k kavramını gereği gibi idrâk etmiş bir üstün ilim sâhibinin ve onun buyruklarını gerçekleştirecek emsalsiz bir irâdenin var olması gerektir. İşte biz bu ilim ve irâde sahibine «Allah» diyor ve kıyâmet günü ancak O'nun hak ve adâleti gerçekleştireceğine inanıyoruz.

Diğer bir izahla :

İyilik ile saadet, kötülük ile azâb arasında kuvvetli bir bağ vardır. Böyle olmamış olsaydı iyilik ve kötülük neticesiz kuru birer kavramdan ibâret kalırdı. Meselâ : Bu dünyada «fazilet» kendi sâhibini bâzen felâkete sürüklemekte; hayırhahlık, mutluluk hedefine ulaşamamaktadır. O halde aksi görünme ve belirti, ikinci bir dünyanın varlığını isbat etmez mi? O

takdirde bu dünyada mükâfat ve karşılık göremiyen hayır ve fazîletin öbür dünyada görmesi gerekir. Kant'ın da Allah ve âhireti isbatla ilgili görüşünün hareket noktası buna yakındır.



AHLÂKÎ YÖNÜ :

Çoğu insanlar, beşeriyetin asırlardan beri edindiği tecrübelerden ve dinî ahlâktan çıkardığı güzel âdet ve töreleri, hayatın asıl mânasını ve yaşama düzenini bir tarafa itip keyfine göre sınırsız bir hürriyet havası içinde yaşamak ister. Gerçi bu, insanda fıtrî (yaratılıştan) bir arzudur; fakat ayarlanmazsa tehlikeli olur; ayni zamanda Allah'ın insan hayatı için koymuş olduğu illiyet kanununa aykırı bir hal alır ve en ağır tokatı yine bu kanundan yer..

İlâve edelim ki : Ferdin mes'ud olması için yalnız sağlık ve aklî denge kâfi değildir; bu ikisi kadar dîn ve ahlâk da lüzumludur. Sağlık nîmetini, akıl devletini ölçülü bir şekilde değerlendirerek hedefine ulaştıran bunlardır.

Varlık âlemini değişmez kanunlarıyla arızasız olarak idâre eden Allah, insanın bu fıtrî aşırılığını ve sınırsız hürriyet içinde yaşama temayülünü sınırlıyacak nitelik ve ölçüde esas ve prensipler koymuştur. Kur'ân-ı kerîm'in ilk sûresi olan Fâtiha-i şerîfe bunu en mükemmel tarzda kendinde özetlemektedir.

Bütün işlerin başı, düşüncelerin berraklığı, sözlerin büyüleyici te'siri, davranışların gerçek doğrultusu Besmele ile vücud bulur. Çünkü **Rahmân** ve **Rahîm** sıfatları, iyilik ve hayır duygusunun bütün inceliğini içine alır; canlıların hepsini bu hayrın feyzine eriştirmeyi hedef olarak kendi kapsamında tutar. Amellerin karşılık göreceği günde ise, hak ve adâlet, merhamet ve şefkat kavramları düzeyinde gönülden inanmış ve teslimiyet göstermiş kulları ebediyet nîmetine garkeder. Bu bakımdan Besmele'siz başlanan bir iş feyizsiz ve bereketsiz kalır. Allah'ın Resûlü buna işâretle buyurdular ki : **«Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm, her şeyin anahtarıdır.», «Besmeleyle başlanmayan bütün (meşrû') işler bereketsiz ve kısırdır.»** (1).

Görülüyor ki, günlük hayatımızı dinî ve ahlâkî prensipler içinde düzenlememizde, Besmele'nin te'siri çok büyüktür. Diğer taraftan Al-

(1) el-Camiussağîr : C. 2, S. 92 - Abdulkadir er Rahavî Fi'l-Erbaîn.

lah'ın hamde lâyık tek mevcud olduğuna gönülden inanan bir mü'min, geçici servet ve mevki gibi değerlerle böbürlenmez. Her nîmetin ve hayrın Allah'tan geldiğini bilerek son derece mütevazi olur. Allah'ın Rahmân ve Rahîm sıfatlarla tecelli edeceğine, kılı kırk yararcasına adâletin gerçekleşeceği günün tek sâhibi bulunduğuna her türlü şüpheden uzak bir itikadla imân eden her insan diğer canlı varlıklara karşı yufka yürekli, temiz kalpli, hassas ruhlu ve arı vicdanlı olmaya çalışır. Bir an olsun hak ve adâletten ayrılmaz ve yaşadığı müddetçe fazîletin mücadelesini yapar. Ve işte o zaman hakiki hayat ve saadet başlar.

Görüyoruz ki Allah'a ve âhiret gününe inanmıyan bir insan, biraz şöhret, biraz şeref veya para için hayatı boyunca çalışıp çabalar. Zanneder ki bunlardan birine sâhip olursa, o ölçüde tatmin olacak, bunca emek ve mahrûmiyetin karşılığını şu ölümlü dünyada görecektir. Oysa takatinin tükenmekte olduğunun farkında değildir, bütün vücudunun uzuvları yıpranmaktadır ve az sonra onu, arzusunu yerine getirmekten âciz bırakacaktır. Böylece ölmek üzere olan bir kimse için refah, servet, şeref mânasız kelimelerden ibaret kalacaktır.

Ama kendi yaratılışındaki üstün ve emsalsiz sanatın nasıl işlendiğini ve kim tarafından niçin meydana getirildiğini anlamış olsaydı, bunca çaba ve gayretlerini bir takım zahirî sebeplere bağlamaz, bunun faydasız, mânasız ve neticesiz olduğunu idrâk eder; bu idrâk ve imân havası içinde peşin bir saadet istemeksizin hayatının ve çalışıp çabalamasının asıl hedef ve maksadını tayîn etmiş olurdu.

Yarınlara Doğru adlı kitabın sahibi gaye ve hedefini tayîn ve tesbit etmemiş ya da edememiş bir insan için der ki: **«Bir doktor, ipnotize edilmiş bir kadına, meslekdaşlarından birine bir kama saplamasını telkin eder; telkin edilen doktora saldırır. Bu cinayeti niçin yapmak istediği sorulunca da «Bana fenalık ediyor» cevabını verir.**

Bizim için de mesele aynıdır. Sebebini ve maksadını bilmediğimiz hareketlere, yukarıdaki kadının söylediği gibi, kabulü imkânsız saçma sebepler buluruz.» (1)

إِيَّاكَ نَعْبُدُ İyyake na'budü = **«Ancak Sana ibâdet ederiz»**

Rahmân sıfatıyla herkese rahmet kapısını açık bulunduran; inkârcı, eş-ortak koşucu, putperest, ateşperest diye bir ayrım yapmadan bu dünyada herkesi, kabiliyet ve isti'dadına göre merhamet güneşiyle fayda-

(1) Dr. Alexis Carrel.

landıran; Rahîm sıfatıyla inanmış ve kulluk görevini yerine getirmiş mü'minleri öbür dünyada has rahmetine mazhar kılan; yeryüzünde fesat işlenmesin, tuğyan edilmesin, hür olarak analarından doğan insanlar esaret ve kölelik zilletine düşürülmesin diye adâletle hükmetmeyi emreden ve her hak sâhibinin hakkının verilmesi için kitap ve peygamber gönderen; amellerin karşılık göreceği kıyâmet gününün yegâne sâhibi bulunduğunu beyân eden; **Fâtiha-i Şerîfe**'nin ilk cümlesiyle nankörlüğün saygıdeğer yaratılan insana lâyık olmadığını hatırlatan **âlemlerin Rabbi Allah**, elbetteki ibâdet edilmeğe daha haklıdır.

Bunun için **«Ancak sana ibâdet ederiz»** cümlesiyle ibâdetin kime yapılacağı; hamd ve şükrün asıl mânası, bu ikisinin karşıtı olan nankörlüğün âhirette Rahîm sıfatının nûrundan ve feyzinden mahrumiyete yol açacağı ifâde ediliyor.

Bir günde 30-40 defa Fâtiha'yı okuyan kimse, «İyyâke na'budü» hitabiyle Allahına karşı şöyle söz veriyor:

a) Allahım seni bilip tanıdım. Rahmân ve Rahîm olduğunu anladım. Bütün varlığımla Sana borçluyum ve her an rahmetine muhtacım. Bana imân ve sıhhat gibi iki büyük nîmeti bahşettiğin için Sana ne kadar şükretsem azdır. Övülmeye lâyık olan Sensin..

b) Yaşadığım müddetçe Sana hamdedeceğim, asla nankörlük yapmıyacağım..

c) Hiç bir fâniye kulluk etmiyeceğim, hiç bir fâninin önünde eğilmiyeceğim.

d) Bütün söz ve hareketlerimi, düşünce ve tasarılarımı, Senin çizmiş olduğun çerçeve dahilinde düzenleyip değerlendirmeye çalışacağım.

e) Kıyâmet günü Senin yüce adâlet divanında hesap verirken mahcûp olmamak, ebedî rüsvaylığa düşmemek için bu dünyada hak ve adâletten ayrılmıyacağım.

İşte Fâtiha sûresini bu imân ve bu idrâk içinde okuyan mü'minler her gün ve her saat ahlâkan yükselir, vicdanen arınır, insan-ı kâmil olma basamaklarında başarılı olur.

Ayrıca Besmele ile Hamdele, kötü âdetlerin, zararlı ideolojilerin, gayr-i ahlâkî ve gayr-i insanî bütün davranışların önüne bir sed çeker, insana, insan olduğunun hikmetini öğretir.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

«(Allahım!) **Yalnız Sana ibâdet eder ve ancak Sen'den yardım dileriz.»**

Bu iki cümleden, sosyal yapımızı madde putperestliğinin aldatıcı ve büyüleyici te'sirinden kurtarma çarelerini, ilâhî nizama uymanın huzur dolu nîmetlerini ve böylece millet olarak birlik ve beraberlik içinde uzun ömürlü olmanın yollarını ve açık sebeplerini öğreniyoruz.

«Yalnız Sana ibâdet ederiz.» cümlesi, kul ile Allah arasındaki münasebetin ilâhî nizama göre uygulanmasını, arayerde vasıta bulundurulmamasını telkîn ediyor. Cemiyetin iç huzur, birlik ve beraberlik gibi temel meselelerinin ancak Hakk'a, cemaatleşme şuuru içinde ibâdet etmekle mümkün olacağına işâret ediliyor.

Ayrıca mef'ulün fiile takaddümü, Allah'tan başka hiç bir varlığa ibâdet etmenin câiz olmadığını; peygamberler dahil hiç bir insanın önünde eğilmenin doğru bulunmadığını ifâde ediyor.

Bu bakımdan fertleri ilâhlaştırmanın haram olduğuna dikkatimiz çekiliyor. Çünkü kula kul olmak, insanı insanlık şeref mertebesinden indirir, bayağı bir mahlûk seviyesine düşürür. Cemiyet ve milletin benliğini öldürür; vicdanları silik hale getirir; millî, dinî ve ahlâkî bütün değerleri kökünden söküp çıkarır. Bu yüzden halk, Fir'âvn'a tapanlar gibi şuursuz bir kitle olur.

«Ancak Sen'den yardım isteriz.» cümlesi, bize şu hususları öğretiyor:

a) Bütün kuvvet ve kudret ilâhî irâde ve meşietten sadır olur. Allah yegâne kuvvet ve kudret kaynağıdır.

b) Bütün kuvvet ve saltanatlar bu irâdeyle mahkûm olur. Çünkü varlık âleminde tek hükümran olan Allah'tır; diğer bütün saltanatlar iğreti ve geçicidir.

O halde cemiyetler ve milletler ve onları idâre eden kadrolar her ân Allah'a yönelerek yardım istemeli ve O'nun üstün irâde ve kudretine boyun eğmelidirler. Aksi halde dağılıp yıkılmaya mahkûm olurlar. Tarih boyunca yıkılan medeniyetler, silinen imparatorluklar bu yüzdendir.

Cemiyet ve milletlerin tuğyân ve isyânını ancak Hakk'ın irâdesine bağlı sağlam bir akide frenleyip zararsız hale getirebilir. Ve bu akide kuvvetlendikçe cemiyetin sosyal ve ruhî yapısı gelişir; o kadar ki, bütün kalbler biraraya gelip tek kalb halini alır ve bir ağızdan: **«Bizi doğru yola**

ilet. Nîmetine erdirdiğin kimselerin yoluna.. Gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil...»

Duâsını yaparak kulluğun asıl mânasını ifâde etmiş olurlar.

«RABBÜ'L-ÂLEMÎN» TERKİBİNİN DELÂLET ETTİĞİ EĞİTİM SİSTEMİ

İslâm dini, bütün hüküm ve prensipleriyle ayni zamanda bir terbiye ve ahlâk sistemidir. Terbiye ve ahlâk ise, ferdî gayretten ziyâde sosyal ve kültürel faaliyet konusu ve meselesidir. Bu bakımdan Kur'ân'a göre terbiye esaslı bir eğitime dayanır. Ahlâk ve fazîlete dayalı bir eğitimin olmadığı yerde dinî terbiye meselesini gerçekleştirmek ve onu asıl hedefine ulaştırmak çok zor ve hattâ imkânsızdır.

Bu nedenle İslâm dini eğitime geniş yer vermiş ve hemen her konuda bunun ana prensiplerini belirtmiştir. **Kur'ân**'da gerçek eğitimden ayrı ne bir hukukî sistem, ne de bir âhiret mefhumu vardır. Hemen her konuda ahlâk ve terbiyeye müstesnâ bir yer ayrılmış ve bunun bir sosyal mesele olduğuna dikkatimiz çekilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de dokuzyüz küsur yerde Rab sıfatının anılması, terbiye ve ahlâka ve bu ikisini olumlu sonuca bağlıyacak eğitime ne kadar ve nasıl yer verildiğini göstermeye kâfidir.

Hadîs-i şerîfleri de buna ilâve edecek olursak, binlerce yerde anılan Rab kelimesi hakkında ilim adamlarından bir kısmının tarîf ve görüşünü kısmen de olsun nakletmeyi faydalı gördüm. Çünkü o zaman İslâm'ın eğitimle olan ilgisinin oranı daha iyi anlaşılmış olur.

«Rab» kelimesi, aslında masdardır. Beslemek, terbiye edip büyütmek demek olup, bundan ism-i fâil (sıfat) mubalağası alınmıştır ki, yeteri kadar terbiye edip besleyici mânasınadır. Belirli olarak getirildiği zaman, varlık âlemini terbiye edip kemâle doğru götüren, bütün cins ve türlerin ıslahını özelliğine göre tekeffül eden Alah'a sıfat olur. (1).

«Rab», efendi (seyyid) mânasına geldiği gibi, işleri düzene koyan, tedbirli, güçlü ve ilgilendiği şeylere hâkim kimseye de sıfat olarak gelir. Belirli geldiği zaman, yarattıklarının durumunu, hal ve istikbalini adım adım kemâle eriştiren Allah'a sıfat olur.» (2)

---

(1) Kamus Tercemesi Osmanlıca : 1/256.

(2) Tefsîr-i Kurtubî : 1/135.

«Dilimizde Arapçadan geçen «terbiye kelimesi, rab ve riba» köklerinden gelir. Bunların anlamları, «beslenmek, tamamlanmak, ziyadeleşmek, toplanmak, artmak, çoğaltmaktır. Terbiye de lûgat anlamıyla kısaca tamamlatmak, ıslâh etmektir. Terim olarak da bir şeyi derece derece yetiştirip olgunluğa eriştirmektir.» (1)

«Rab terbiyenin bütün gereklerini taşıyan en olgun ve başarılı terbiyeci anlamına gelir. Terbiye ise, ilgili bulunduğu şeyleri kademe kademe kemâle götürüp eriştirmek ve tamamlamak mânasını taşır.»

Allah'a sıfat olarak gelen ve bâzen **«âlemin»** çoğuluna izâfe eden R a b kelimesinin delâlet ettiği eğitim sistemine gelince :

Allah'ın yüzlerce âyette kendisini bu sıfatla anmasının sebeplerinden biri de, varlık âlemi terbiye yoluyla derece derece kemâle eriştirmiştir. Bu âlemden mükemmel bir parça olan ve her ân -mükemmelliğini koruyabilmek için- terbiyeye muhtaç bulunan insanoğlu, R a b sıfatından edineceği mâna ve metodla terbiyeyi sistemleştirmek ve bunu bir maarif konusu olarak sosyal hizmetlerin başında ele alıp işlemek zorundadır. Aksi halde yetişen nesil mevcut nizamı alt-üst eder; kâinatta câri olan ilâhî kanunlara (hayat kanunlarına) tuğyan edip, düzensizlik meydana getirir. Böylece yeryüzünde sevgi ve saygıdan, edep ve terbiyeden, huzur ve sükûndan, iyilik ve faziletten, hayırhahlık ve kahramanlıktan pek eser kalmaz.

Çünkü Allah'ın **«Rab = terbiye edip yetiştirici»** olması, insanların yetişme ve yetiştirme yükümlülüğünü kaldırmaz. Hem Allah'ın «Rab» olmasının diğer mânası şöyledir: Beşer güç ve kudretinin dışında olan şeyleri bizzat Allah terbiye edip yetiştirir; onun güç ve kudreti dahilinde olan şeylerin ıslah ve yetiştirilmesini, kemâle doğru basamak basamak eriştirilmesini ona bırakır. Meselâ : bir hayvan ya da bir meyve cinsini ıslah etmek beşer kudreti dahilindedir. Bu bakımdan Allah bunların ıslahını insana bırakmıştır. Fakat onu yaratıp türünün özelliğine göre meydana getirmek Allah'a aittir. O kendisine ait olanı yapar, gerisini insana bırakır.

İşte burada ve bu incelikte sorumluluk ve yükümlülük başlar. Kainatta devam edegelen ilâhî kanunlara uygun düşünmek ve hareket etmek başlar...

O halde İslâm ancak eğitimle ahlâk ve fazileti, olgunluk ve düzeni gerçekleştirebilir. Bugün İslâm medeniyetinden, islâm kültür ve ahlâkından bahsediliyor ve bunun Batı medeniyetine öncülük ettiği kabul edili-

---

(1) İslâmiyetin Eğitimimize getirdiği değerler : 16.

yorsa, bu sadece ve yalnız İslâm'ın sistemleştirilmiş eğitiminin eseridir. Bu sayede o devirlerde iyilik kötülüğe zafer bulmuştur. «İyiliğin kötülüğe zaferi, kötü insanların iyi insan olması demektir.» denildiği gibi.

FIKHÎ YÖNÜ :

Namazda kıraat farzdır.

Hanefîlere göre : Farz olan mutlak kıraattir. Farz namazların ilk iki rek'atinde Kur'ân okumak farzdır ve bu iki rek'atte Fâtiha-i şerîfeyi okumak vâcibdir. Geri kalan iki rek'atte ise okunması sünnettir. Nâfile namazların bütün rek'atlerinde okumak vâcibdir. İmâma uyan cemaatin bir şey (Fâtiha veya zamm-ı sûre) okuması tenzîhen mekrûtur. Çünkü Hazret-i Peygamber (A.S.) : **«Kimin imamı varsa, imâmın kıraati onun için de kıraattir.»** buyurmuşlardır. (1).

Şâfiîlere göre : Cemaatin de Kur'ân okuması farzdır.

Mâlikîlere göre : Cemaatin gizli okuması mendûptur.

Hanbelîlere göre : Gizli okunan namazlarda cemaatin okuması müstehaptır. Âşikâr okunan namazlarda ise, imâmın durakladığı yerlerde cemaatin okuması müstehaptır. (2).

Bu hususta geniş bilgi için dört mezheple ilgili fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye olunur.

TASAVVUFÎ YÖNÜ :

Fâtiha'da geçen ilâhî sıfatlar ve Rab sıfatının âlemîn'e izâfesi, bizi imkân sahasına getiren Kaadir-i Mutlak'ın önce kudretini, sonra terbiyedeki rabbânî metodunu hatırlatıyor. Rahmân ve Rahîm sıfatlarının tecellisiyle vicdanlar üstündeki karartıyı rahmet nûruyla giderme imkânlarını lûtfettiğine dikkatimizi çekiyor. Ayrıca Rabbu'l-âlemîn terkibiyle, ledünnî ilimlerin kapısını açıp kalbleri füyuzat-i sübhaniyesiyle inâyet-i rabbânîyesiyle cilâladığını ve bununla önce kendi nefsimizi ve sonra Cenâb-ı Hakk'ı bilip kulluk resmiyetini ona göre yerine getirmek üzere gayb âleminden şuhud âlemine intikalimizi en veciz bir ifâdeyle beyân ediyor.

FAHRUDDÎN RÂZİY'E GÖRE FÂTİHA'NIN TASAVVUFÎ YÖNÜ :

Müfessir Fahruddîn Râziy, Fâtiha-i şerîfe'nin tefsirini özetlerken onu

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 118. Dâre-Kutnî : Abdullah b. Şeddad (R.A.)'dan.

(2) Kitabu'l-Fıkh Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa : C. 1, S. 228.

tasavvufî mânada ele alarak diyor ki :

— «Dünya âlemi bulanık bir âlemdir. Âhiret âlemi ise, sâf ve temiz bir âlemdir. Bu mânayla âhiretin dünyaya nisbeti, aslın fer'a, cismin gölgeye nisbeti gibidir. Dünyada ne varsa, âhirette mutlaka onun bir aslı mevcuttur. Böyle olmamış olsaydı, şu dünya dediğimiz âlem değersiz bir serap, boş bir hayal olurdu. Böylece, âhirette de ne kadar bir asıl varsa, mutlaka dünyada onun bir misalı mevcuttur. Böyle olmamış olsaydı o, meyvesiz bir ağaç, delilsiz bir medlûl gibi olurdu.

O halde rûhanî âlem aydınlıklar, nûrlar, zevkler ve nihayet lezzetler âlemidir. Hiç şüphe yok ki, rûhanî (ruhlarla ilgili) âlem; kemâl ve noksanlık bakımından farklıdır; bu âlemde rûhlardan birinin daha çok şerefli, daha yüce, daha mükemmel ve daha güzel olması, diğer rûhların onun emri ve nehyi (buyruğu) altında bulunmasını gerektirir. Kur'ân-ı kerîm'de buna işâretle buyuruluyor ki : **«Bir elçi ki çetin bir kudrete mâliktir. Arşın sâhibi (olan Allah) katında çok itibarlıdır.»** (Tekvîr sûresi : 20).

Bunun gibi, dünyada da şahısların en şereflisi olan, ayni zamanda bu âlemde en mükemmel, en yüce ve en gönül çekici güzellikte bulunan bir zata ihtiyac vardır. Başkası ise bu âlemde onun emri altında olmalıdır. Birincisi rûhlar âleminde itaat edilme mevkiinde, ikincisi cisimler âleminde itaât edilme mevkiindedir. Bu ayrıma göre : Birincisi en yüce âlemde, ikincisi en aşağı âlemde itaat edilme, buyruk verme durumundadır.

Yukarıda belirtiğimiz gibi, cisimler âlemi rûhlar âlemine nisbetle gölge ve iz gibidir. Bu nedenle adı geçen iki âlem arasında bir yakınlık, bir ilgi ve kaynaşma gerektir.

Rûhlar âleminde itaat mevkiinde olan, Masdar'dır. Cisimler âleminde itaat mevkiinde olan ise, Mazhar'dır. Masdar olan, meleklerin resûlüdür. Mazhar olan, beşerin resûlüdür.

İşte bu iki resûlle hem dünya, hem de âhiret saadeti tamamlanmış olur.

Bunu anladıktan sonra deriz ki :

— Beşerin resûlünün kemâli, ancak Allah'a yaptığı dâvette kendini gösterir. Bu dâvet ise, ancak Bakara sûresinin sonundaki yedi mertebeyle tamamlanır.

«Peygamber, Rabbinden indirilene îmân etti; mü'minler de hepsi de Allah'a, O'nun meleklerine, kitablarına ve peygamberlerine inandılar ve : «Peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) **ayırd etmeyiz» dediler.»** (*)

(*) Bakara sûresi : 285.

İşte bu dört mertebe M e b d e ' i tanımaya bilmeye bağlıdır; bu da rübubiyeti bilip tanımaktır. Bundan sonra ubudiyeti bilip tanımaya bağlı olan mertebeleri belirtiyor. Bu da iki şey üzerine kurulmuştur: Biri mebde' (başlangıç), diğeri kemâl... Mebde' olanı, **«İşittik, itaat ettik!.»** buyruğudur. Zira bu mâna, Allah'a gitmek isteyen herkese lüzumludur. Kemâl olanı ise, Allah'a dayanmak ve tamamen ona iltica etmektir. **«Ey Rabbimiz! mağfiretini isteriz..»** mertebesi işte budur. Bu mertebe, nazarî ve beşerî olan amellerden, insanî olan taatlerden ayrılıp kopmak;. bütün mevcudiyetiyle Allah'a sığınıp O'nun rahmet ve mağfiretini istemektir.

Yukarıdaki dört aslı bilip tanımak sebebiyle **Rububiyet'**i bilmek hususu tamamlanınca, bu iki asılla da **ubudiyet'**i bilip tanımak tamamlanmış olur. Ve artık bundan sonra **Melikü'l-Vehhab** olan **Hazret'**e gitmek, son dönülecek güne hazırlıkta bulunmak kalır. **«Son varışımız ancak Sanadır!.»** buyruğu bunu ifâde eder.

Bu yedi mertebeyi bilmek gerçekleşince, bundan duâ ve yalvarıp yakarma mahiyetinde yedi mertebe dallanıp çıkar. Onlar da : **«Ey Rabbimiz! Eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorguya çekme. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize ağır yük yükleme.. Ey Rabbimiz! gücümüzün yetmiyeceği şeyi bize taşıtma.. Bizi affet, bizi bağışla, bizi esirge. Sen Mevlâmızsın, kâfirlere karşı bize yardım et..»**

İşte Bakare sûresi'nin son kısmındaki yedi mertebeyi, Muhammed Aleyhi's-selâm rûhlar âleminde **Mi'rac'**a yükselirken zikretmiştir. Mi'rac - dan inince, Masdar'ın eseri Mazhar üzerine feyezan etmiştir ki buna, «Fâtiha sûresi»yle tâbir verilmiştir. Namazda kim bu sûreyi okursa; Nûrlar, Mazhar'dan çıkıp Masdar'a doğru yükselir. Nasıl ki, Hazret-i Muhammed Aleyhi's-salâtü ve's-selâm devrinde bu nûrlar Masdar'dan çıkıp Maz har'a doğru inerdi.

İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz : **«Namaz, mü'minin mi'racıdır.»** buyurmuştur. (1).

TAHLÎLLER

Allah lâfzı, Tanrı'ya has özel bir isimdir. Birçok müfessirlere göre, Allah lâfzı herhangi bir kökten türetilmiş değildir. Tanrı ve Çalap isimleri, Allah lâfzına karşılık olamazlar ve Onun yerini hiçbir zaman tutamazlar. Çünkü «Allah» ismi, yalnız, başlangıcı ve sonu olmayan, varlığı kendinden olan, varlığında hiçbir şeye muhtaç bulunmayan, eşi-ortağı, dengi ve benzeri olmayan **«Yüce Yaradan»** hakkında kullanılmış ve O'na has kı-

---

(1) Tefsîr-i Kebir / Fahruddin Râzî · C. 1. S. 266. Kahire : 1933.

lınmıştır. Diğerleri ise, Allah hakkında kullanıldığı gibi başka bâtıl ilâhlar hakkında da kullanılır.

Hem özel isimler terceme olunmaz; bağlı bulunduğu dilde nasıl kullanılıyorsa, başka dillere nakledilince de ayni şekilde kullanılır.

BESMELE, «Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm»in kısaltılmış şeklidir. Kur'ân-ı Kerîm'de **Beraet sûresi** müstesnâ diğer bütün sûrelerin başında gelen Besmele'nin Kur'ân'dan birer âyet olup olmadığında görüş farkı vardır:

İmâm Şâfiî ve ilmine güvenilir âlimler, Besmele'nin Kur'ân-ı Kerîm'den olduğunu ve her sûrenin başında gelen Besmele'nin o sûreden bir âyet sayıldığını kabul ederler. Bu bakımdan İmâm Şâfiî mezhebinde olanlar, âşikâr kılınan namazlarda Besmele'yi de aşikâr okurlar. Çünkü o da başında bulunduğu sûreden bir âyettir, okunması lâzımdır. (1)

Eshab-ı Kirâm'dan İbn Abbas, İbn Ömer ve Ebû Hüreyre'nin, (Allah hepsinden râzı olsun), Tabiînden Saîd bin Cübeyr, Atâ', İbn Mübârek ve bir rivâyette de İmâm Ahmed'in bu hususta görüş birliği vardır. İmâm Beyhakî bunun böyle olduğunu Hazret-i Ali (R.A.) den rivâyet etmiştir. Zührî ve Sevrî'den yapılan rivâyetler de buna yakındır.

İmâm Evzaî, İmâm Mâlik ve İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, Besmele, ne Fatiha'dan, ne de diğer sûrelerden bir âyettir. Ancak sûrelerin başına fasl ve teberrük için konulmuştur. (2).

Birincilerin delili :

a) Hazret-i Ümmu Seleme'den (R.A.) yapılan rivâyette : Peygamber (A.S.) namazda Fâtiha'nın evvelinde Besmele okudu ve onu Fâtiha'dan bir âyet saydı, denilmektedir. (3).

b) Hazret-i İbn Abbas (R.A.) : **«Andolsun ki biz sana tekrarlanan yedi (âyet-i kerîme)yi ve şu büyük Kur'ân'ı verdik.»** (4). meâlindeki âyette geçen «**Seb'an mine'l-mesânî = tekrarlanan yedi (âyet-i kerîme)den murad, Fâtiha sûresidir** diyor. Kendisine : «Bunun yedinci âyeti nerede?» diye sorulduğunda, «**Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm**»dir, diye cevap veriyor. (5).

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 16. - Mısır baskı.. Keşşâf Tefsîri

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 16-17. - Lübabü't-Te'vîl Fi Maani't-Tenzîl :

(3) Tefsîr-i Kurtubî : İlgili bölüm.

C. 1, S. 14.

(4) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 16-17.

(5) Lübabü't-Te'vîl Fi Maani't-Tenzîl : C. 1. S. 14-15.

c) Dâre-Kutnî'nin Ebû Hüreyre (R.A.)den yaptığı bir rivâyette, Peygamber (A.S.) : **«el-Hamdu'lillahi'yi okumak istediğinizde önce Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm'i okuyun. Çünkü bu sûre Kur'ân'ın anası, Kitab'ın temelidir ve tekrarlanan yedi âyettir. Besmele ondan bir âyettir.»** buyurmuşlardır. (1).

d) Sahîh-i Müslim'in Enes bin Mâlik (R.A.)den naklen çıkardığı bir hadîste, Hz. Enes diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aramızda oturuyordu. Bir ara uyuklar gibi oldu ve sonra tebessüm ederek başını kaldırdı.

Biz Onun bu halini merak ettik ve :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sizi güldüren şey nedir? diye sorduğumuzda, şu cevabı verdi :

— «Şimdi bana bir sûre indirildi, buyurdu ve «Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm» diyerek, «İnnâ a'teynâ» sûresini sonuna kadar okudu. (2)

e) Eshab-ı Kirâm'ın -Berâet sûresi hâriç- her sûrenin evvelinde bir Besmele yazması, Besmele'nin her sûreden bir âyet sayıldığını göstermektedir. Çünkü Eshab-ı Kirâm (Allah hepsinden râzı olsun), Kur'ân-ı Kerîm'e ondan olmayan bir kelimenin ve hattâ bir harfin girmemesi için son derece dikkatli idiler. **Zeyd bin Sabit'**in (R.A.) Kur'ân'ı mushaf haline sokarken gösterdiği dikkat ve itina bunun açık delillerinden biridir.

İkincilerin delili :

a) Sahîh-i Buharî ve Sahîh-i Müslim'in Enes bin Mâlik (R.A.) ile Hazret-i Ayşe (R.A.) Vâlidemizden yaptıkları rivâyette; Peygamber (A.S.)ın namaza Tekbîr ve el-Hamdu lillahi ile başladığı belirtiliyor. Bu rivâyetten, Hazret-i Peygamber'in Fâtiha'nın başında Besmele okumadığı neticesi çıkıyor.

b) Cebrâîl (A.S.)ın ilk indirdiği « اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَ **İkra' bismi Rabbike»** âyetinin başında Besmele olmadığı rivâyet yoluyla sâbittir.

c) Eshab-ı Kirâm birçok sûrelerin âyet sayısını belirtmişlerdir. Meselâ : «Kevser sûresi üç âyettir. Ihlâs sûresi dört âyettir.» demişler ve fakat Besmele'yi bunlardan bir âyet saymamışlardır.

Fahruddîn Râzî ve emsali müfessirler, birincilerin delil ve dayanağının daha kuvvetli olduğunu ileri sürerek **«Besmele Kur'ân-ı Kerîm'dendir ve ayni zamanda Fâtiha'dan bir âyettir.»** hükmüne varmışlardır.

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 16.
(2) Lübabü't-Te'vîl Fi Maani't-Tenzîl : C. 1, S. 14.

Müfessir Âlûsî, Besmele'nin başında bulunduğu sûrelerden birer âyet olup olmadığını görüş farklarıyla belirttikten sonra Besmele'nin hem Fâtiha'dan, hem de başında bulunduğu sûreden bir âyet olduğunu kabul ederek isbat sadedinde on altı delil getirmiştir. Kitabımızın hacmi büyümesin diye nakletmedik. (1).

Besmele hakkında ihtilâf konusu olan diğer bir husus :

Besmele, bu ümmete has bir başlama anahtarı mıdır; yoksa diğer ümmetlere de mi verilmiştir?

a) Allâme Ebûbekir et-Tunusî'ye göre, âlimlerin, Besmele'nin bütün ümmetlere verildiğinde ve semâvî olan bütün kitaplara bununla başlandığında icmâı olmuştur.

b) es-Sermînî'in Suyûtî'den yaptığı rivâyete göre, «Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm» bütün kitapların fâtiha (başlangıcı ve giriş kapısı)dır, demiştir.

c) Müfessir Alûsî ile bâzı âlimlere göre, bütün semâvî kitaplara Besmele ile başlanmıştır; ancak Kur'ân'da olduğu gibi değildir. Çünkü Kur'ân Arapça, diğer kitaplar başka dil üzerine inmiştir. İndiği dile göre Besmele konulmuştur. (2).

Hamd: Yaptığını ve yapacağını kendi isteğiyle, iradesiyle yapan zâtı, dil ile övmeğe denir. Bu övmenin, övgüyü yapana ulaşmış bir iyilik karşısında olması şart değildir. Allah sonsuz iyilik ve kerem sâhibi bulunduğu için hamdedilmeğe lâyıktır.

Medh ve şükür ise, bu mânada değildir; hamd'ın yerini tutmazlar. Olağan ve sıradan şeyler de medhedilebilir. Bâzen bir insan ilmiyle, faziletiyle methedildiği gibi, uzun boyluluğu, güzel yüzlülüğü ile de medhedilebilir. Şükür bir iyiliğe karşı kalb, dil ve uzuvlarla meydana konulan **«kıymet bilirliğe»** denir. Bu bakımdan hamd, şükürden daha umumîdir.

Rab: Yavaş yavaş, basamak basamak terbiye edip büyüten, olgunlaştıran, yetkinlik ve yüksek değere ulaştıran gerçek terbiyeci demektir. Sâhip ve mâlik anlamlarına da gelir. Kelime olarak, mubalağalı sıfat mânasını taşıyan bir masdardır.

Âlem: «Allah'tan başka bütün varlıkların genel ismidir,» diyenlere

(1) Tefsîr-i Rûhu'l-maanî/Âlûsî : C. 1, S. 39-41.

(2) Tefsîr-i Rûhu'l-maanî/Âlûsî : C. 1, S. 39.

göre kelime, erkek ve âkil olanları içine alan ölçüde gelmişse de tağlîb ölçüsünde kullanılmıştır.

Râğıb el-Esfehaniy'e göre : Â l e m , «ilm» kökünden türetilmiş bir isimdir. İ l m , ma'lûm olan eşyanın hakikatını idrâk anlamında gelir. Bu, ya eşyanın zatını idrâk etmek ya da bir şeyin varlığıyla diğer şey üzerine hükmetmek demektir. O halde Allah'ın varlığı ve birliği mahlûkat bütününün her bir bölüm ve parçasiyle bilinir.

Bazı müfessirlere göre de «Â l e m» kelimesinin akıl sâhibi kimseleri içine alan bir ölçüde getirilmesi, yeryüzünde mevcut bütün milletlere işârettir. Çünkü hiç şüphe yok ki, Allah yalnız Müslümanların değil ,bütün milletlerin Rabbisidir; Rahmân sıfatından tecelli eden rahmet ve atıfeti hepsini kapsamış ve kuşatmıştır. Her millet kendi çalışma kabiliyet ve isti'dadına göre bu rahmet ve atıfetten nasîbini alır.

R a b sıfatının â l e m kelimesiyle bağıntı yapması, -az yukarıda da belirtildiği gibi- her şeyin değişmez bir kanunla tekâmüle doğru adım adım yükseldiğini ve bu kanunun illetler silsilesinin Allah'a dayandığını hatırlatmakta ve böylece insanları madde putperestliğinden, hayat kanunlarına tuğyan etmekten kurtulmaya dâvet etmektedir.

Bu tahlilleri özetliyecek olursak :

Canlı cansız, yaş, kuru ne varsa hepsi de Allah'ın sonsuz ilim ve kudretinin,terbiye ve merhametinin tasarrufu altındadır. Hiçbir şey ihmâl edilmemektedir. Doğup büyüyen canlıların, yeşerip yükselen bitkilerin hayatlarını değişmez kanunlarıyla düzene sokup biteviye yürüten O'dur. Ve hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin, terbiye ve rahmetinin dışında kalamaz.

R a h m â n ve R a h î m : Rahmet kökünden gelen müşebbeh sıfatlardır. Rahmet'in lûgat mânası : Gönül yufkalığı, yürek sızlama ile üzüntüsüdür. Sıfat olarak getirilmesi, Allah'ın yaratıklara karşı olan esirgeme, bağışlama, koruma ve yarlığamasının devamını bildirmek içindir.

Rağıb el-Esfehânly'e göre : Rahmet, acınan kimseye iyilik yapmayı gerektiren gönül yufkalığıdır ki, yukarıda verdiğimiz mânaya çok yakındır, Bu kelime bazen yalnız acıma anlamında, bazen de yapılan iyilik hakkında kullanılır. Bu itibarla, rahmet, Allah tarafından ise, nîmet vermek, ihsânda bulunmak ve korumak mânasını; insanlar tarafından ise, acıma ve gönül yufkalığı mânasını ifâde eder.

Hazret-i Peygamber (A.S.), Rabbisinden naklen buyuruyor : **«Allah Teâlâ rahmeti yarattığında ona : «Senin ismini kendi ismimden türettim. Kim seni (yerine) ulaştırırsa, Ben de onu (kendime veya rahmetime) ulaş-**

tırırım. Seni kesip koparanı (insanlara merhamet etmiyeni, akrabasıyla ilgi kurmuyanı) (kendimden, rahmetimden) uzaklaştırırım.» (1)

Rahmân, taşıdığı geniş mâna itibariyle yalnız Allah'a sıfat olarak kullanılır. Zira her şeyi rahmetiyle kuşatıp besleyen O'dur. Rahîm ise, başkası hakkında da kullanılmıştır. Nitekim Peygamber (A.S.) hakkında «Rauf» ve «Rahîm» sıfatları gelmiştir.

FÂTİHA'DAN SONRA ÂMÎN DEMEK

Fâtiha-i şerîfe, Kur'ân'ın özeti olmakla beraber Allah'a karşı yapılan duâ ve niyazın en güzel ifâdesidir. Her duadan sonra «amîn» (Ya Rab, kabul buyur.) demek nasıl müstehabsa, Fâtiha'yı okuduktan sonra da «âmîn» demek hem müstehabdır, hem de teşvîk yollu övülmüştür.

İmâm Ahmed bin Hanbel ve Ebû Dâvud'un Vâil bin Hacer (R.A.)den yaptıkları rivâyette, Peygamber (A.S.) «Ğayri'l-mağdubi aleyhim vele'd-dâllîn» dedikten sonra sesini yükselterek «âmîn» dediği işitilmiştir. Ebû Hüreyre (R.A.)den yapılan bir rivâyette ise, Peygamber (A.S.)ın «âmîn» sesini arkasındaki birinci saf duyardı, denilmektedir.

Bu konudaki rivâyetlerin ışığı altında :

a) **İmâm Ebû Hanîfe**'ye göre, âşikâr okunan namazlarda imâm «âmîn» derse, ona uyan cemaat susar, yani «âmîn» demezler. İmâm unutacak olursa, cemaat gayet hafif söyliyebilir. Gizli okunan namazlarda ise, cemaat «âmîn» demez.

b) **İmâm Mâlik**'e göre de böyledir.

c) **İmâm Ahmed bin Hanbel**'e göre, âşikâr okunan namazlarda imâmın **«âmîn»** demesiyle ona uyan cemaat de sesini yükselterek **«âmîn»** der.

d) **İmâm Şâfiî**'ye göre de böyledir. (2). **İshak bin Rahuye** de ayni görüştedir.

e) Kûfe ve Medîne fakîhlerine göre, imâm âşikâr olarak «âmîn» demez.

ÂMÎN İLE İLGİLİ HADÎSLER

«İmâm âmîn dediği zaman siz de âmîn deyin. Zira kimin âmîn demesi meleklerin âmîn demesine uygun düşerse, (kul hakkı hariç) geçmiş gü-

(1) Ebû Dâvud - Tirmizî : Hadisün Hasenün Sahihün.

(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 129.

nahları yarlığanır.» (1).

«İmâm, vela'd-dâllîn, dediği zaman, siz âmîn deyin. Allah (duânızı) kabul eder.» (2).

«Hakikat, Yahudîler bize karşı en çok, Allah'ın bizi eriştirdiği, onların yitirdiği cuma üzerine ve yine Allah'ın bizi kavuşturduğu, onların da sapıtıp kaybettiği kıble üzerine ve bir de imâmın arkasında âmîn dememiz üzerine hased ederler.» (3).

«Bana namazda ve duâda «âmin» verildi ki, bu benden önce hiç kimseye verilmemiştir. Ancak Mûsâ (peygamber) müstesnâ.. O, duâ eder, Hârun «âmin» derdi. O halde siz duânızı «âmîn» demekle bitirin. Çünkü Allah ona cevap verip kabul buyurur.» (4)

«Vela'd-dâllîn, okununca siz âmin deyin!». (5).

FÂTİHA SÛRESİYLE İLGİLİ TEFSÎRİMİZİ ÖZETLİYECEK OLURSAK

a) Yedi âyet olan bu sûre, Allah'a hamd ile başlar. Hamd'ın taşıdığı geniş mânanın ışığı altında nankörlüğün her çeşidine kapıyı kapar. Böylece Kur'ân, Allah'a hamdetmekle başlar, nankörlüğü yerer; nankörlükten ve nankör olanlardan âlemlerin Rabbisine sığınmayı emretmekle sona erer..

b) Varlık âleminin mükemmel bir terbiye sistemi içinde vücud bulduğunu, her şeyin ilâhî terbiyeyle kemâle eriştiğini; bu nedenle insanların da ancak mükemmel bir eğitim sistemiyle maddî ve mânevî varlıklarını devam ettirebileceklerini, huzur ve mutluluğa ancak bu sistemi kusursuz uygulamakla ulaşabileceklerini beyân eder.

c) Varlık âleminin hepsini kapsayan Rahmân sıfatıyla, her varlığın kendi kabiliyet, isti'dad ve hareketine göre bu rahmetten nasîbini alacağına, bunun değişmeyen ve kesintiye uğramayan füyuzatının herkese açık bulunduğuna işâret eder.

d) İlâhî rahmetin başka bir tecellisini ifâde eden R a h î m sıfatiyle;

---

(1) Sahîh-i Buharî - Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

(2) Sahîh-i Müslim : Ebû Mûsâ (R.A.)den.

(3) İmâm Ahmed'in Müsnedi : Hazret-i Âişe (R.A.)dan.

(4) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 31. Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 130.

(5) Sahih-i Müslim : Ebû Mûsâ (R.A.)den.

Dünya'da Rahmân sıfatına, ondan gelen kesintisiz füyuzata mazhar olan insanlara, işledikleri iyi ve feyizli amelleri karşılığında kıyâmet günü fazlasiyle mükâfat verileceğine; yapılan en ufak bir hayrın bile karşılıksız kalmıyacağına ve nihâyet bu rahmet dalgasının ancak inanmış, inandığını bilfiil işlemiş, işlediği her amelle ilâhî rızayı kazanmayı arzulamış mü'minleri içine alacağına müjde veriliyor.

e) **«Cezâ (hesap görülecek, karşılık verilecek) gününün yegâne sâhibidir.»** terkibinde geçen M â l i k sıfatıyla: Bu dünyada iyilik yapan, hayır işleyen, hakk'ın müdafaasını vazife edinen, fazîletin mücâdelesini gönül rahatlığı içinde veren; zulmeden, tuğyan eden, hakka tecâvüzde bulunan, nefsanî bütün aruzlarını -hiçbir sınır ve kanun tanımadan- tatmine çalışan; zulme uğrayan ve nihayet haksızlığa mâruz kalan, işkence gören herkes için bir cezâ ve mükâfat günü, bir hesap ve adâlet günü hazırlanmıştır. O günde iltimas olmıyacak, rüşvete iltifat edilmiyecek, hatır-gönül tanınmıyacak, hak ve adalet en hassas ölçü ve terazisiyle meydana konulacak ve hiçbir kimseye zulmedilmiyecek.. İşte böyle bir günün mutlak hâkimi, adâlet dağıtıcısı ve yegâne sâhibi Allah olacaktır. Allah (C.C.) o gün hesap vermiyecek, hesap soracaktır. Onun mutlak hükümranlığının bir ucu adâlete, diğer ucu rahmet ve mağfirete dayalıdır. Ve işte Mâlik sıfatı bütün bunları anlatır..

f) **«Yalnız Sana ibâdet ederiz.»** Ne güzel söz!. Allah'a inanan kimse inançlarını derhal gerçekleştirmelidir. Çünkü imânın en güzel ve tatlı meyvesi ibâdettir. Kuvvetli imâna sâhip kimse ibâdetlerinin üzerine imânının damgasını vurur ve bunu yaparken dünyanın en mutlu insanı olur. İnsanları ilâhlaştırma bedbahtlığından kurtulur; hür bir mü'min olma bahtiyarlığına erişir.

Kula kul olmak ne fena zillettir! Hakk'a kul olmak ne büyük şereftir!. Unutmayalım ki, fiil ve hareketlerimiz gücümüzün yettiği yegâne şeylerdir. Onları Allah'a karşı kullukta kullandığımız nisbette güçlü sayılırız.

Ayrıca âyet, cemaatleşme şuuru içinde ibâdete işâret ediyor. Çünkü câmi'lerimiz ayni zamanda birlik ve beraberliğin, bir gaye etrafında toplanmanın geliştiği en mubarek yerlerdir. Mâbedlerde yapılan ibâdetler, geçen olaylar, söylenen sözler bizleri evdekilerden ve sokaktakilerden daha çok te'sir altına alır. Mâbedlerde edindiğimiz bilgi ve aldığımız ruhanî hava, bizi dalkavukluktan, şahısları putlaştırmaktan kurtarıp imânın güçlü hürriyetine kavuşturur. Bunun için **«Yalnız Sana İbâdet ederiz»** derken iki önemli hususu belirtiyoruz: Birincisi, yalnız Allah'a ibâdet edeceğimizi beyân ediyoruz. İkincisi, bu ibâdeti cemaat halinde, dğer bir tabirle cemaatleşmeden doğan birlik, beraberlik, sevgi ve saygı havası için-

de yerine getireceğimize söz veriyoruz.

İnsan, Allah'ın yeryüzündeki hayat kanunlarını bildiği ve bu kanunlara uygun davrandığı nisbette yardım görür. Doğum ile ölüm çemberi arasında olan hayatımızı bize bahşeden Allah'tır; bu hayat ölüm ile ilk çemberini aşıyor ve sonsuz bir hayat çemberi haline dönüyor. İnsan ruhunun en yüksek özleyişi olan bu ikinci hayatı mutluluğa garketmek için, o hayatı bize bahşeden, Rahmân ve Rahîm olan, hesap gününün yegâne sâhibi olarak bilinen Allah'a gerektiği şekilde ibâdet etmemiz ve yalnız O'ndan yardım beklememiz icab etmez mi?

Allah'tan isteyeceğimiz en büyük yardım, yine Allah'ın nîmetine eriştirdiği sevgili kullarının yürüdüğü yoldur. En yüksek gaye bu yola kavuşmak ve bahtiyar kullarla beraber Allah'a yükselmektir.

İlâhî nîmete erişen peygamberlerin bir kısmını yalanlayıp, diğer bir kısmını öldürmek suretiyle Allah'ın gazabına çarpılan Yahudîlerle, İsâ Peygamberi ve anası Meryem'i ilâhlaştırmak suretiyle sapıtan Hıristiyanların yoluna girmekten kurtulmak ise kul için büyük bir necattır.

Hamdolsun âlemlerin Rabbisi Allah'a!.

İKİ SÛRE ARASINDAKİ MÜNASEBET VE BAĞLANTI

Fâtiha-i şerîfe, Allah'ın hamd-u senâya, yürekten övülüp sevilmeye lâyık olduğunu; varlık âleminde. illiyet ve tekâmül kanununun câri olduğunu; ilâhî terbiye sistemini ve inanmış bir milletin birlik ve beraberlik içinde hayatiyetini devam ettirebilmesinn sağlam bir eğitime dayandığını beyân eder. Kulluğun yolunu, cemaatleşme şuurunu, dinin maksad ve hedefini, hidâyetin nasıl gerçekleşeceğini telkîn eder. Terbiye sistemine uygun yaşayanların Allah'tan yardım istemelerini öğütler; beşer rûhunun özlediği dosdoğru yola erişmenin sebep ve vasıtalarını tanıtır.

İlâhî buyrukları kendi çıkarlarına göre değiştiren, böylece onun semavî niteliğini kaybettiren Yahudîlerin materyalizme giden yollarından uzaklaşmayı, şahısları ilâhlaştırıp nankörlüğün en kötüsünü yapan Hıristiyanların teslîs yolundan sakınmayı, dimağlara enjekte eder ölçüde hatırlatır.

Sonuç olarak : Allah'ın Rahmân ve Rahîm olduğunu, dîn gününün yegâne sâhibi bulunduğunu bilerek ona bu bilgi hâlesi içinde hamd-u senâda bulunmanın geniş rahmete yol açacağına, nankörlükte bulunmanın ise ilâhî gazaba sebep olacağına bilhassa işâret eder.

Ve sonra Bakara sûresine geçilir. **Tevrat'ı** kendi çıkarlarına vasıta

olarak kullanan, onu maddî menfaatler uğruna değiştiren ve bu sebeple gazaba uğrayan Yahudiler gibi olmamak için Müslümanlara, diğer bir tabirle yürekten inanmışlara şu mesaj verilir :

a) «Elîf - Lâm - Mîm» şifresine dikkat edin! Bu Kitap (Kur'ân-ı Kerîm)in Allah tarafından gönderildiğinde hiçbir şüphe yoktur.

b) O halde Kur'ân'ın tek harfi bile değiştirilemez. Aksi halde **Tevrat'**ın başına gelenler Onun başına da gelebilir. Ama biz onu sınırsız kudretimizle ebediyen tahrîften koruyacağız. Çünkü Kur'ân, ilâhî buyruklara uyup yasakladığı şeylerden kaçınarak korunan mü'minleri doğru yola irşâd edicidir; onun bu özelliği bakidir.

c) Artık bu Kitab'a uyun, onu hiçbir zaman kendi çıkarınız uğruna değiştirmeyin. Dünyanın geçici servet ve mevkiini ebedî nîmet ve devlete tercîh etmeyin!. Sonra Allah'ın hışmına uğrarsınız da yardımcılarınız bile bulunmaz.



BAKARA SÛRESİ

Bu sûrenin hepsi Medîne'de inmiştir. Basra âlimlerine göre 287; Hicaz âlmilerine göre, 285; Şam âlimlerine göre, 284 âyettir. Müfessirlerden çoğunun hesabına göre, 6120 kelime, 25 600 harftir. Sûrenin 278 ile 281. âyetleri, Kur'ân-ı Kerîm'in en son nâzil olan âyetleridir. Ayrıca bu sûre -müfessirlerden bir kısmına göre- bine yakın haber, sekizyüzden fazla emir, dokuzyüze yakın yasak kapsamaktadır.

İslâm'ın ilk yıllarında, yani henüz Mekke ve çevresinin ve birçok Arap kabilelerinin İslâmiyete girmediği senelerde, tefsirini yaptığımız bu sûreye, müşrik ve inkârcılar alay eder endişesiyle «Bakara» denilmemişti. Sonra İslâmiyet izzet bulup, hidâyet nûru etrafı aydınlatınca artık bu ismi kullanmakta bir sakınca görülmemiştir. (1)

Eshab-ı kirâmdan Hâlid bin Ma'dan (R.A.), bu sûreye «Fustatü'l-Ahkâm = Kur'ân'ın ahkâm çadırı» adını vermiştir. (2).

Eshab-ı kirâm'ın büyüklerinden İbn Ömer (R.A.) gibi devrin yetişkin ilim adamı ve hukukçusu, tam sekiz yıl Bakara sûresinin geniş mânası ve taşıdığı çeşitli hükümleri üzerinde durup meşgul olmuş; bunu hazmetmeye çalışmıştır. (3). Hz. Ömer'in de (R.A.) bu sûrenin mânasıyla 12 sene meşgul olduğunu Kurtubî kaydeder.

Hazret-i Peygamber (A.S.) bu sûreyi, **«Senâmü'l-Kur'ân = Kur'ân'ın doruğu»** diye adlandırmıştır.

Rivâyete göre : Hazret-i Peygamber (A.S.) bir gün ashabına soruyor :
— Kur'ân'ın hangi sûre ve âyeti daha üstündür?

Eshab :

— Allah ve Resûlü daha iyi bilir, diye cevap veriyor.
Resûlüllah (A.S.) :

— Bakara sûresi, buyurduktan sonra tekrar soruyor :
— Bakara sûresinde hangi âyet daha üstündür?

Ashab yine :

— Allah ve Resûlü daha iyi bilir, diyor. Hazret-i Peygamber (A.S.) :

— **Âyetü'l-Kürsî,** buyuruyor. (4).

(1) Rûhu'l-maanî-Âlûsî : C. 1, S. 98.
(2) » » » »
(3) » » » »
(4) » » » »

BİSMİ'LLAHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

MEÂLİ :

1 — Elif - Lâm - Mîm.

2 — İşte bu kitab ki onda (Allah tarafından indirildiğinde) hiç şüphe yoktur. Muttakî (İlâhî byuruklara uyup kötülüklerden ve yasaklardan kaçınıp korunan)ları doğru yola irşâd eder.

3 — O korunanlar ki gayb (fizik ötesinden verilen ilâhî haberler)e inanırlar; namazı vakitlerinde kılmaya devam ederler; kendilerine rızık olarak verdiğimiz nîmetlerden (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar.

4 — Ve onlar ki, Sana indirilene de, Senden önce indirilene de imân ederler. Âhirete de ancak onlar kesin bir bilgiyle inanırlar.

5 — İşte bunlar, Rabları tarafından doğru yol üzeredirler ve korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşanlar da bunlardır.

İNİŞ SEBEBİ :

İbn Cerîr Taberî'nin Hazret-i Mücâhid'den yaptığı rivâyete göre, Bakara sûresinin ilk dört âyeti, Kur'ân-ı kerîm'e şüpheden uzak bir imânla bağlanan ve onu kendilerine hayat ve memat düsturu edinen müttakî mü'minlerin felâh bulduklarını müjdelemek üzere inmiştir.

Nitekim Huneyn savaşında İslâm saflarının sarsılıp gerilediğini gören Hazret-i Peygamber (S.A.), onlara Bakara sûresinin iniş sebebini hatırlatarak : «Ey Bakara sûresinin yârânları!» diye seslenmişti. Meşhûr Yemâme savaşında da İslâm ordusunun hafif bir sarsıntı geçirmesi üzerine başkumandan tarafından ayni cümle mücâhidlere hatırlatılmıştı.

BAKARA SÛRESİYLE İLGİLİ BİR KISIM HADÎSLER

— **«Bakara** (sûresi) **Kur'ân'ın doruğudur. Onun her bir âyetiyle seksen melek inmiştir.»** (1)

— «Her şeyin bir zirvesi vardır; Kur'ân'ın zirvesi ise, Bakara sûresidir. Onda bir âyet var ki, Kur'ân'ın bütün âyetlerinin başı sayılır; o, Âyetü'l-Kürsî'dir.» (2)

---

(1) İmâm Ahmed bin Hanbel Müsned'i -Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 152.
(2) Tirmizî 2881 numaralı hadîs : Hakîm bin Cübeyr'den.

— «Evinizi kabirler (gibi ilâhî kelâmdan mahrûm) olarak bırakmayın. Şüphe yok ki, içinde Bakara sûresi okunan eve şeytan girmez.» (1).

— «İçinde Bakara sûresi okunan ve duyulan evden şeytan kaçar.» (2).

— «Bakara sûresini okuyup öğrenin. Çünkü onu (hafızaya nakşedip) almak berekettir; terki ise hasrettir. Avare olan tembeller onu (hıfzedip almaya) güç getiremezler!» (3).

— «Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini öğrenin! Çünkü ikisi de ışık saçan parlak (iki yıldız gibidirler). Kıyâmet günü iki parça bulut gibi veya iki şemsiye gibi ya da saf saf olmuş iki bölük kuş gibi (gelerek) kendi yârânlarını gölgelerler.» (4).

— «Kim bir gecede Bakara sûresinden şu on âyeti okursa, o gece sabah oluncaya kadar şeytan o eve girmez; dört âyet evvelinden, Âyetü'l-kürsî ile onu takip eden iki âyeti ve üç âyet ile sonundan...» 5).

Câhiliyye devrinin en meşhûr şâirlerinden Lebîd, İslâmiyetle şereflendikten sonra kendisini tamamen Kur'ân'a verdi ve artık şiir söylemeyi terketti. Hazret-i Ömer (R.A.) halîfe bulunduğu günlerde Lebîd ile karşılaştı, hal-hatır sorduktan sonra bir şiir okumasını rica etti. Lebîd hiçbir şey söylemedi, sadece Bakara sûresini okudu. Hz. Ömer (R.A.) ona: «Ben sizden bir şiir okumanızı istedim!.» dedi. Lebîd, cevap verdi: «Ey Mü'minlerin Emîri! Allah Teâlâ bana Bakara ile Âl-i İmrân sûrelerinin öğrenilmesini nasîb kıldıktan sonra bir kere olsun şiir okumadım ve okumak da istemiyorum.» (6).

İLMÎ VE EDEBÎ YÖNÜ

Elif - Lâm - Mim..

«İşte bu kitab ki onda (Allah tarafından indirildiğinde) hiç şüphe yoktur. Muttaki (İlahi buyruklara uyup kötülüklerden ve yasaklardan kaçınıp korunan)ları doğru yola irşad eder.»

Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirildiğinde hiç şüphe yoktur. Bunu yine Kur'ân'daki mevcud iki kuvvetli delille isbat etmek ve her türlü şüphelerin yersiz olduğunu meydana koymak mümkündür. Birincisi, Kur'-

(1) Tirmizî - Nesâî : Sehl bin Ebî Sâlih'den.
(2) Nesâî - Hâkim Fi'l-Müstedrek.
(3) Sahîh-i Müslim : Ebû Umâme el-Bâhilî'den.
(4) İmâm Ahmed bin Hanbel - Ebû Nuaym : Hz. Bureyde (R.A.)den.
(5) Dâremî : Şa'biy'den..
(6) İbn Abdilberr, el-İstiab'da..

ân'ın **ilâhî nazm** (söz dizisi) ve **uslûbu**; ikincisi, bu nazmın delâlet ettiği ulvî hakikatler..

Kur'ân'ın nazm ve uslûbu, Arap dilinin uslûbuna ve nazm yollarına uymaz; biri tamamen ilâhî, diğeri beşerî hüviyettedir.

Dr. Tâhâ Hüseyin, Kur'ân'ın müstesna uslûbuna temasla diyor ki :

— «Doğrusu Kur'ân-ı kerîm nesir (= manzum olmayan söz) olmadığı gibi şiir de değildir. O ancak Kur'ân'dır, sadece Kur'ân'dır. Onu bundan başka bir isimle adlandırmak mümkün olmasa gerek. Şiir olmadığı âşikârdır. Çünkü şiir kalıplarıyla ve kayıtlarıyla bağlı değildir. Nesir de değildir. Çünkü o kendisine has ölçü ve kayıtlarla diğer sözlerden ayrılır. Evet, Kur'ân'ın bu özelliğini başka söz ve kitaplarda bulmak mümkün değildir. Bu ölçü ve kayıtların bir kısmı âyetlerin son kelimelerine, bir kısmı da onun emsalsiz nağmesine bağlıdır.»

Bakıllânî (Muhammed bin Tayyib/Hicrî : ? -403/M: ? — 1012) diyor ki :

— «Şüphesiz ki Kur'ân'ın nazm (söz terkibi)i Arap kelâmının bilinen düzen ve kuralının dışındadır. Ayni zamanda Arapların alışılagelmiş hitap sanat ve tertibinden ayrıdır. Kur'ân'ın kendine has bir uslûbu vardır ki mu'tad söz uslûbundan kesinlikle ayrılır.

İlâve edelim ki, Arabın bu tarz fesahat, garabet (= mânası gayr-i zâhir olup isti'mali me'nus olmayan söz), örneksiz ve benzersiz kelime istifi, ince fakat geniş mânaları, sayısız faydaları, çokca hikmetleri, kapsayan; belâgatteki uygunluğu, sözün başlangıcındaki maksat ve murada münasip kelime konuluşu, benzeşmedeki zerafet ve inceliği bu kudret ve bu ölçüde içine alan bir söz tertibi yoktur.

Arap hikmet erbabına nisbet edilen bazı kelime ve elfazda; şâirlerine nisbet edilen kasidelerde her zaman düzensizlik, başlangıçla maksad arasındaki uyuşmazlık ve ahenksizlik; özenti, tekellüf, mecaz yollu isti'mal ve gerçeği aşmak gibi bir nice kusurlara rastlamak mümkün.. Fakat Kur'ân çok yönüyle, altıbin küsur âyetiyle, uzun sûreleriyle beraber -Allah'ın beyân buyurduğu niteliklerde- fesahat (anlatışta düzgünlük ve açıklıkla beraber maksada uygunluk)ta hal ve makama her bakımdan uygun olarak gelmiştir.»

Cenâb-ı Hak (C.C.) buyuruyor ki :

— **«Allah, sözün en güzelini indirdi; birbirine benzer uyumlu ahenkli ikişer ikişer (tekrar ede ede) bir kitap. Rabbından saygı ile korkanların**

Ondan derileri ürperir, sonra da hem derileri, hem kalbleri Allah'ın zikrine yumuşar.» (1).

«Evet, bunda hiç şüphe yoktur. Çünkü Kur'ân'ın insanı hayrette bırakan nazmı, örneksiz ve benzersiz tertibi, toplanıp yazılması, bir mushaf haline sokulması, -kıssalarına, mev'izelerine, delil ve hikmetlerine, hükümlerine, sebepleri gösterip uymayanlara sonlarının fena olacağını en müessir sözlerle haber verip çekindirmesine, va'd ve vaîdine, kemâl mertebesinde olan vasıflarına, güzel ahlâkı işleyip öğretmesine, yüksek anlatış kudretine daha önce gelip geçen milletlerin yaşayış, inanış ve ahlâkından haber vermesine ve bunlardan başka belirttiklerimiz bir nice vecheleri de içine almasına rağmen- ne tezad teşkil edecek anlamda birbirinden farklı, ne de birbiriyle tutmazlık ve uyumsuzluk halindedir.

Halbuki çok düzgün konuşan olgun bir insanın, fesahatle hatasız şiir söyliyen bir şâirin; pürüzsüz hitabette bulunan bir hatibin söz tertibinin, bu saydıklarımız hususlarda nasıl uyuşmazlık, uyumsuzluk ve tutarsızlık içinde olduğunu görüyoruz..

Şâirlerden bir kısmı medhiyeyi (övgü) tertiplemeyi güzel becerdiği halde hicv (nazım veya nesir yoluyla birini yermey)i beceremez. Bir kısmı hicvi becerip söyliyebilir de övgüyü değil.. Bazısı takrîz (eser övme)de öne geçer, mersiye (ağıt söyleme)yi beceremez. Diğer bazısı aksine, mersiye söylemekte öne geçer, takrîzde değil.. Bazısı da deve - at - gece yolculuğu - savaş - çayır ve çimenlik - içki - iplik eğirmek ve daha şiirin kapsadığı, sözün ulaşıp dolaşabildiği şeylerde garip ve o nisbette uzak, alışılmamış vasıflarda bulunurlar.

Bunun içindir ki darb-ı mesel olarak: İmrülkays için «Ata bindiği zaman», Nâbiğa için, «Korktuğu zaman», Züheyr için, «Bir şeye istek ve rağbeti arttığı zaman» güzel şiir söyleyebilirdi, denilmiştir. Halbuki bu saydığımız şâirlerin şiir tekniğinde ne kadar ileri gittiklerinde görüş ayrılığı; nazım san'atında üstad olarak meydana çıktıklarında şüphe yoktur.»

Bakıllânî devamla diyor ki : «Kur'ân'ın yukarıda belirtilen hususiyetlerinden başka bir mazhariyeti daha var: Bilinen bir gerçektir ki, sözün üstünlüğü, fesahatteki yüksekliği, kelime yığını içinde ondan bir cümle anmakla, ya da şiir mısra'ları arasına ondan bir cümle serpiştirmekle kulağın süratle onu alması ve dikkatlerin bir anda ona çevrilmesiyle meydana çıkmış olur. Tıpkı ipe dizili boncuklar arasındaki inci gibi, gerdanlık ortasındaki yakut gibi.. Ve sen, birçok kelime yığınları arasında misal olarak Kur'ân'dan getirilen bir cümleye baktığında onu hepsinin parlağı ve gerdanlı-

(1) Zümer sûresi, âyet: 23.

ğın orta büyük taşı gibi arz-ı endam ettiğini, diğer cümlelerden açık ve seçik olarak ayrıldığını, çağırırcasına ilân ettiğini, müstesnâ parlaklık ve güzelliğiyle apayrı bir hususiyet taşıdığını görürsün!.

Bütün bu izahattan sonra sen, Allah'ın kitabındaki hikmeti, hakla bâtılı birbirinden ayıran kat'i hitabı, şen ve güzel bir manzara görüntüsünde, çok uygun bir endamda, zarif nazımda ve kulaklara asla nahoş gelmez, anlayışa dolaşık düşmez ve tiksinti, bıkkınlık vermez bir halde bulursun.. Ok geçer gibi delip geçer, fecir ziyası gibi ziya verir, deniz kabarır gibi kabarır, taşkın sel gibi yükselir. Bedende rûh gibi, ufukta yanan nûr gibi, etrafı kapsayan yağmur gibidir. Göz alıcı bir ışığa benzer. **«Ne önünden, ne ardından ona hiçbir bâtıl (yanaşıp) gelmez. O, bütün kâinatın hamdettiği O yegâne hüküm ve hikmet sâhibi Allah'dan indirilmedir.»**

Bakıllânî'nin bu nefis sözlerinden şu özeti çıkarabiliriz :

Kur'ân-ı kerîm kendine has uslûbuyla diğer bütün sözlerden ayrılmıştır. Çünkü O, insan tarafından tertiplenmemiş ve yazılıp meydana konmamıştır. Eğer bir insan tarafından yazılıp meydana konulmuş olsasydı, elbette Arap uslûbundan birine veya günümüze kadar söylenegelen herhangi bir ifâde tarzına benzerdi. Hiçbir âlim ve edip yoktur ki bunu böyle bilmesin ve Kur'ân'ın Arap uslûbunun dışında müstesnâ bir hususiyet arzettiğini, onun i'câzına (mu'cize sayılacak kuvvetine, başkasını bir eşini yapmakta acze düşürmesine), insan sözü olmadığına ve Hazret-i Muhammed'in (A.S.) fikrî kuvvetinden çıkmadığına delil saymasın..

Eğer Kur'ân-ı kerîm'in böyle müstesnâ bir uslûbu olmamış olsaydı, Arapları susturabilir miydi? Kur'ân Arapların bütün edip ve şâirlerini, hatip ve bilginlerini, kendi sûrelerinden bir sûrenin benzerini getirmeğe dâvet ediyor. Bakare sûresi 23. âyette bu husus açık bir ifadeyle şöyle belirtiliyor : **«Eğer kulumuz (Muhammed'e) parça parça indirdiğimiz (Kur'ân)'dan şüphede iseniz onun benzeri bir sûre (tertipleyip meydana) getirin ve Allah'tan başka (size yardımcı olacak, rehberlik edecek) şâhidlerinizi de çağırın, (eğer iddianızda) doğru iseniz. Eğer (Onun bir benzerini) yapamazsanız -ki yapamıyacaksınız da- o takdirde kâfirler için hazırlanan -yakıtı insanlarla taştan olan- ateşten korkup sakının.»**

Kur'ân'a karşı muarız olarak ortaya çıkan **Yalancı Peygamber Müseyleme** ve emsali maceraperestler bile Kur'ân'ın uslûbunu taklîd etmekten başka çare bulamamışlar ve bunu da iyice beceremedikleri için kendi kabilelerine has lehçe ve fesahati her yönüyle zedeliyerek bir nice hatâlara düşmüşlerdir. **Müseyleme**'nin Kur'ân'ı taklîd ederek söylediği ve

Allah Kelâmı diye yutturmağa çalıştığı şu sözleri ne kadar gülünçtür : (1).

Müseyleme'nin âyet (!) dediği derme-çatma sözlerini Türkçeye çevirdiğimizde, ilâhî olması şöyle dursun, edebî ölçüden uzak ciddi bir düşünce ürünü olmadığı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır :

«Fil.. Fil nedir? Filin ne olduğunu bilir misin? Onun ince püsküllü bir kuyruğu, kalınca bir dudağı ve uzunca bir hortumu var. Doğrusu böylesi Rabbimizin yaratıkları arasında pek az..»

«Şüphesiz sana cevherler verdik; artık Rabbin için namaz kıl ve hicret et. Herhalde sana buğzeden, fâcirin ta kendisidir.»

«Doğrusu sana bir nice cumhur (halk topluluğu) verdik. Kendin için al da sür'at göster ve bakın.. İster hırslı ol veya çoğunluk sağla..»

«Ziraatçılara, harman yapanlara, tahılını savuran rüzgarlara, (ekmek) pişirenlere, çukur hazırlayanlara veya ilk yerine tekrar dönenlere and olsun..»

Görülüyor ki Yalancı Peygamber Müseyleme birinci sözle KARİÂ sûresini, ikinci sözle Kevser sûresini ve üçüncü sözlerle ZARİYÂ ile NÂZİÂT sûrelerini taklîde çalışmıştır. Ünlü şâir Lebîd'in dediği gibi, «Bu sözler edebî parçaların paçavrasıdır.»

Burada derinden derine düşünmeye değer bir husus var ki, Kur'ân-ı Kerîm ilâhî vahyin tâ kendisidir. Biz onun tertip ve uslûbunun yalnız Arap edip ve şâirlerinin uslûbundan ayrıldığını değil, aynı zamanda Hazret-i Peygamber (A.S.)in uslûbundan da kesin olarak ayrıldığını görüyoruz. Peygamber (A.S.)ın mübârek sözlerini toplayan hadîs kitaplarına başımızı çevirdiğimiz ve Kur'ân ile karşılaştırdığımız zaman, her bakımdan (tâbirlerde, ifâde tarzında, kelime dizisinde, konularda, konuların yerleştirilmesinde, ilgi çekicilikte ve nihâyet söz diziminde) apaçık bir fark müşâhede etmekteyiz. Cenâb-ı Peygamber (A.S.)ın hadîslerinde, bütün uslûb ve şekilleriyle Arapçada alışılagelmiş ve Araplarca benimsenmiş hitabet tarzı kendini göstermektedir. Fakat Kur'ân'ın tertip ve uslûbu aslâ böyle değildir. O, her kelime ve cümlesiyle ilâhîdir.

«Eğer Kur'ân, Hazret-i Muhammed (A.S.)ın sözü olmuş olsaydı, Onun sözleriyle Kur'ân âyetlerinin lafız yönüyle aynı köke ve aynı uslûb ve kaideye bağlı, birbirinden farksız bir ağacın iki dalı gibi olması gerekirdi. Ama hiç bir zaman öyle değildir. Edebiyatçılar da, bir şahsın farklı iki ayrı uslûbu olmadığında müttefiktirler.» (2).

(1) el-Futuhatü'l-İslâmiyye / Zeynî Dahlan : C. 1, S. 14 / Mısır baskı: 1354.
(2) Rûhu'd-dînî'l-İslâm adlı eserden özetlenmiştir.

KUR'ÂN-I KERÎM İLE HADÎS-İ ŞERÎF ARASINDAKİ FARKLARI ŞÖYLE ÖZETLİYEBİLİRİZ

1. Kur'ân-ı Kerîm ne tam vezinli ve kafiyeli bir söz, ne de bütünüyle böyle olmayan bir sözdür. Bu ikisi arasında müstesna bir üslûp ve yapış tarzındadır. Hadîs-i şerîfler ise, doğrudan doğruya vezinli, kafiyeli olmayan sözlerdir. Bununla beraber bazı hadîslerde, Kur'ân'ın üslûbuna az da olsa bir yakınlık göze çarpar.

2. Kur'ân'ın Arapçası, Araplarca alışılagelmiş üslûp ve tertibin dışındadır. Hadîs ise bu üslûp ve tertibin içindedir.

3. Kur'ân'ın kelime tertibi ve cümle kuruluşu, birkaç mâna ve hüküm ifâde edecek ve bir nice veçhelere delâleti sağlanacak ölçüdür. Hadîs ise, bu ölçünün altında bir kuruluştadır.

4. Kur'ân'daki ilmî ve felsefî anafikirler ve onlardaki elâstikiyet, Hadîs'i şerîflerdekinden bâriz bir şekilde ayrılır. Birincisi daha vecîz ve daha şümulludur. Meselâ : **«Güneş ve Ay hesap iledir.»** (1). meâlindeki âyet-ile, **«Hakikat, güneş ile ay ne bir kimsenin ölümü için, ne de dirimi için tutulur; fakat ikisi de Allah'ın (varlık ve birliğine, kudret ve ilmine delâlet eden) belgelerinden iki belgedir. Allah (C.C.) onlarla kullarını (ilminin derinliğini ve genişliğini, varlık âlemini ve bu âlemden bir sistem olan güneş âilesini çok ince hesaplarla düzenlediğini hatırlatma yollu) korkutur. O halde siz, güneş ve ay'ın tutulduğunu gördüğünüz zaman namaz kılın; size te'sir eden tutulma olayı geçinceye kadar duâ edin!»** (2). meâlindeki hadîs arasındaki farkı gösterebiliriz.

5. Kur'ân-ı Kerîm okunurken, hâfız olmayan ve fakat Kur'ân'a alışık bulunan bir kimse, yanında bir kelime yer değiştirecek veya onun yerine başka bir kelime getirilecek olursa, ses ahenginin bozulduğunu, devam edegelen akıcılık ve çekiciliğinin zedelendiğini derhal farkeder. Hadîs ise bu akıcılık ve çekicilik seviyesinde değildir.

6. Kur'ân-ı Kerîm Arap dilindeki fesahatin doruğunu aşmıştır. Hadîsler ise ancak bu doruğa yükselmiştir. Halbuki Hazret-i Peyagmber (A.S.): **«Ben Arabın en fasîhiyim!»** buyurmuştur.

(1) Rahmân sûresi, âyet: 5.

(2) Buharî - Nesâî : Ebû Bekre'den. Buharî - Müslim - İbn Mâce : Ebû Mes'ud'dan, rivâyet etmişlerdir. Câmiussağîr : C. 1, S. 81 / Mısır Baskı.

7. Kur'ân'ın her sûre ve âyeti öyle bir tertip ve düzende inmiştir ki, her sınıf insan okuduğu zaman kendi bilgi ve kültürüne göre ondan nasîbini alır. Diğer bir tabirle : Kur'ân her sınıf insana hitap etme kudret ve ölçüsünde inmiştir. Hadîs-i şerifler de ayni metodla söylenmiştir; fakat bu ölçünün biraz altındadır.

Diyebiliriz ki, Kur'ân üslûbu ile hadîs üslûbu arasındaki açık farkı, Arap diline vâkıf olan herkes gayet rahat anlayabilir.

Kur'ân-ı Kerîm'in Arap diline karşı üstünlüğünü Bakara sûresi 23 ve 24. âyetlerin tefsîrinde daha geniş şekilde belirtmiş bulunuyoruz.

Diğer taraftan, Kur'ân-ı Kerîm'in ondört asır önce, yirminci asrın son yarısında ancak tesbit edilebilen ilmî hakikatlere, fennî buluşlara ışık tutan âyetleri, Onun ilâhî olduğunu şüphelere yer bırakmıyacak anlam ve kavramda insan idrâkine aksettirmektedir. Meselâ: Dünyanın kendi ekseni etrafında döndüğü, kutup taraflarından basık bulunduğu, yerle göklerin önceleri tek parça halindebitişik olduğu, ay ve dünyanın güneşten ışık aldıkları, her gezegen ve yıldızın kendine has yörüngesinde hareket halinde bulunduğu bu cümledendir. İleride sırası geldikçe bu konuya geniş yer verilecek ve ilmî izahları yapılacaktır.

AHLÂKÎ YÖNÜ

İmân, ibâdet, infak (Allah rızası için harcamak), birbirine zincirleme bağlı üç temel prensip. Birincisi küfür ve nifaktan kurtarıcı, saadet kapısına ulaştırıcı; ikincisi Hakk'a yaklaştırıcı ve insanı şükreden bahtiyarlar mertebesine yükselticidir. Üçüncüsü, geniş rahmete kapı açıcı, kemâle yükseltici ve ilâhî sevgiye yol açıcıdır. Çünkü :

Allah'ın varlığına, birliğine ve Allah'ın varlık âlemindeki eşyanın en hurda teferruatına varıncaya kadar her şeyi gereği gibi bildiğine, O'ndan gelen her habere ve beyân ettiği âhiretin vukuuna inanmak, Allah ile kul arasındaki münasebetin ilk ve son bağı ve bağlantısıdır.

Bu bağı ibâdetle, özellikle namazla kuvvetlendirmek suretiyle hayata lüzumlu olan düzeni vermek, buna paralel olarak nefsi bu vadide terbiye edip ahlâkan yükseltmek, insanı nankörlükten kurtarıp dünya ve âhiret mutluluğuna namzet kılar.

Allah'ın R a h m â n sıfatından kaynayan, coşkun bir nehir halinde canlı varlıklar iklimini sulayan rızık nîmetinden bilerek kazanıp yararlanmak, israfa kaçmamak, lüks yaşamaktan sakınmak, cimriliğe düşmemek kaydiyle dîn ve insanlık uğrunda harcamak, insanı insanlık şeref düzeyinde tutar ve ilâhî rahmetin gönüllere bolca inmesine vesîle olur.

İşte Hazret-i Muhammed'e (A.S.) uyan bahtiyar eshabı bu üç temel prensibin manzumesi içinde sağlam bir düşünce hâlesi kurarak birkaç sene zarfında Kur'ân'ın çizdiği doğrultu üzerinde Allah'a yürekten inanan, gönül sevgisiyle ibâdet eden bir ehl-i tekvâ ve erbab-ı nizam oldular. Böylece bütün bir insanlık için en güzel örnek insanlar olarak tarihe geçtiler.

İmân, ibâdet ve **infak**'ın Allah ile kul arasındaki mânevî irtibatı sağlamlaştırıp geliştirmesinden başka bir de insanın kendi nefsinde, günlük yaşayışında ve halk ile olan münasebetlerinde sayılmıyacak kadar olumlu te'sirleri vardır. Bundan dolayıdır ki, İslâm'ın nâşiri Hazret-i Peygamber (A.S.), imândan sonra ibâdet ve ihsana büyük bir önem vermiştir. Cibrîl-i Emîn'in sorularına verdiği cevaplar bunu en açık bir şekilde ifade etmektedir.

İşte Bakara sûresinin ilk dört âyeti üç temel prensiple bütün bu gerçekleri gözümüzün önüne sermekte ve bize en güzel ahlâkî yolu göstermektedir.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

İmân; birliğin, birleşip anlaşmanın, anlaşıp cemaatleşmenin şaşmaz mihrakıdır. Rûh sükûnunu, gönül açıklığını sağlayan ibâdet ve ibâdetin yerine getirildiği mâbed, cemiyetin en fakirinden en zenginine, odacısından kralına kadar inanmış her insanı içine alıp cemaatleşme şuurunu vererek asıl şeref ve mevkiin Allah'ı bilip O'na bağlılıkta olduğunu gönüllere nakşeder. Tabiatıyla böyle bir cemaat disiplinli bir hayat yaşar. Herkes nasıl davranaacğını, nereye gideceğini, nasıl hizmet edeceğini, idealinin neden ibâret bulunduğunu, tek hedefe doğru hangi yoldan gidileceğini, hayat ve mematın gerçek mânasını bilir. Yaşamanın, bir takım nefsanî arzuların körükörüne yerine getirilmesinden ibâret olmadığını idrâk eder. Böylece Allah yolunda, insanlığın kurtulması uğrunda harcamak, hakşinas olmak, hayırhahlığı şiâr edinmek gibi ulvî hasletler kalb ve vicdanlarda filizlenir; imân ve ibâdetin sağladığı bu tarz disiplinli, proğramlı bir hayatta, diğer bir tabirle bir dünyada, cemiyet ve milletlerin arzulayıp da bulamadığı huzur, sükûn, barış ve dayanışma bütün ihtişamiyle vücut bulur.

Demek, **«Elîf-Lâm-Mîm»**in delâlet ettiği kapalı mânayı ancak üç temel prensipten anlamak mümkündür. Tek harfin mahreci ve o mahreçten yükselen bir sesi vardır. Fakat tek başına kaldığı müddetçe bir mâna ifâde etmez. Düzenli bir sıraya girer, girdiği sınırı aşmaz, kelime dizisinde

kendisine ayrılan yerde karar kılarsa, yararlı olur; murad olan mânayı ifâde edebilir.

İşte cemiyet yapısındaki fertler de böyledir. Cemiyet düzenine uymadığı, cemaat saffında yer almadığı, bu nedenle hayat çerçevesinin dışına çıktığı takdirde gerçek bir insan hüviyetine bürünemez, faydalı da olamaz.

O halde millet ve memleketin huzuru, dünya nizamı için perakende yaşayıştan düzenli bir hayata, keyfî bir hayattan disiplinli bir yaşayışa, sınırsız hürriyet havasından sınırlı hürriyet atmosferine, ferdî gayretten kollektif çalışmaya, infiraddan içtimaâ, ayrılıktan cemaate geçmek lâzımdır.

Âyette : **«Kendilerine rızık olarak verdiğimiz nîmetlerden (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar.»** meâlindeki cümle, ictimaî adâleti, fakirle zengin arasındaki dengeyi, iktisadî muvazeneyi sağlamaya mâtuftur. Ama ne yazık ki, günümüzün medeniyeti, fert ve cemiyet münasebetleriyle ilgili olarak ortaya koyduğu nazariyeler ve bu nazariyelerin tatbik sahasındaki göstergeleri, dünyayı muvazenesizliğe itip, toplumu içinden çıkılmaz bir bataklığa düşürmüştür. Tek cümleyle ifâde edecek olursak, materyalizmi hâkim kılmıştır. Halbuki **İslâmiyet:** Zekât, sadaka, fitre ve bunlar derecesinde bir takım hayırlarla materyalizme kapıyı kapamış, fertle cemiyet arasındaki münasebet ve dayanışmayı en sağlam esaslara bağlamış ve böylece sosyal adâleti kurmuştur.

İleride bu konuya geniş yer verilecektir.

İTİKADÎ YÖNÜ

İmân; Dil ile ikrar, kalb ile tasdîkden ibârettir. İslâmî hükümlerin yerine getirilmesi için ikrar şarttır.

Bu tarîf, İmâm A'zam Ebû Hanefi, Şeyh Ebû Mansûr Mâtüridî, Ebû Hasen el-Eş'arî, Kaadı Ebûbekir Bakıllânî ve Ebû İshâk el-Isferânî'ye göredir. İkrarın tasdîk üzerine -imlâ bakımından- takdîmi, ikrar her ne kadar bir cüz' mahiyetindeyse de zorlama ve benzeri bir özürle düşebilir. Kalbî tasdîk ise, böyle bir ihtimalden uzaktır, gerçeğini yansıtmaya yöneliktir.

Tasdîksiz ikrar, imân sayılmaz. Yoksa bütün münâfıkların mü'min sayılması gerekirdi. Halbuki, münâfıklar mü'min değildirler. Yalnız bu hususta «mârifet» de kâfi değildir. Yoksa Kitab ehli olan (Yahudî ve Hıristiyan)ların hepsinin mü'min sayılması icab ederdi.

Cenâb-ı Hakk münâfıklar hakkında : **«Allah, münâfıkların şüphesiz**

yalancılar olduklarına şehâdet eder.» (1). Kitap ehli hakkında da: **«Kendilerine kitap verdiklerimiz (Yahudiler ile Hıristiyanlar) O'nu (son peygamberi) öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.»** (2). buyuruyor.

İmâm A'zam Ebû Hanîfe ile Şeyh Ebû Mansûr Matüridîy'e göre, imân ne artar, ne de eksilir. Çünkü eksilmesi ancak küfrün artmasiyle, artması da küfrün eksilmesiyle olabilir. O takdirde bir şahsın ayni ânda hem mü'min, hem de kâfir olması gerekir ki, bu mümkün değildir.

İmâm Şâfiî ile Şeyh Ebû Hasen el-Eş'ariy'e göre, imân hem artar, hem eksilir. Delilleri ise : **«İmânlarıyla birlikte kat kat imân artırsınlar diye mü'minlerin kalblerine güven ve sükûnet indirdi.»** (3). **«Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir; karşılarında âyetleri okununca bu onların imânını artırır ve onlar Rablarına güvenip dayanırlar.»** (4).

Meâlindeki âyetler ve Hazret-i Peygamber (A.S.)ın : **«İmân altmış şu kadar şubedir. Hayâ (edep, ,terbiye, utanma) da imândan bir şubedir.»**(5).

Diğer bir hadîs-i şerîfte : **«İmân yetmiş küsur şubedir; en üstünü -Lâ ilâhe illâ'llah- sözüdür. En aşağısı ise, yoldan eziyet veren şeyleri gidermektir. Hayâ da imândan bir şubedir.»** (6).

Meâllerinde olan hadîsleridir.

Birincilere göre ise. âyette belirtilen ziyâdelikten maksad, mevcut imânın bir emsalinin yenilenmesidir. Çünkü imân ancak emsalinin yenilenmesiyle gönüllerde baki kalabilir. Ya da bu ziyâdelik iyi ameller sebebiyle kalblerde husûle gelen nûr ve ışıklar olarak düşünülebilir. Zira imânın nûr ve ziyası inkâr olunamaz. Cenâb-ı Allah buna işâretle buyuruyor ki : **«Allah, kimin göğsünü İslâm'a açmışsa, elbette ki o, „bir nûr (aydınlık)**

---

(1) Münâfikûn sûresi, âyet: 1

(2) Bakara sûresi, âyet: 146

Bu âyette geçen «Ya'rifunehu» fiilinin sonundaki üçüncü şahıs zamirinin Hazret-i Peygamber'e râci' olduğunu ve bu takdirle şöyle mânalandırılması gerektiğini kaydedenler var: «Kendilerine kitap verdiklerimiz, o peygamberi öz oğulları gibi tanırlar.»

(3) Fetih sûresi, âyet: 4

(4) Enfâl sûresi, âyet: 2

(5) Sahîh-i Müslim : 1/8.

(6) Sahîh-i Müslim - Ebû Davud - Nesaî - İbn Mâce : Ebu Hüreyre (R.A.) den. Câmiussağîr : 1/124.

üzeredir, değil mi?» (1).

O halde **Matüridîlere göre,** mü'min olan kimse hakikaten mü'mindir; kâfir olan kimse de hakikaten kâfirdir. İmân ve küfürde şüphe olmaz ve bu ikisinin arası düşünülemez. Kur'ân-ı Kerîm'de:

«İşte bunlar, gerçekten mü'minler bunlardır.» (2).

«İşte onlar gerçek kâfirlerdir.» (3).

Meâlindeki âyetler bu hususu açık bir şekilde ifâde ediyor.

Bu akideye göre, ümmet-i Muhammed'in âsî ve günahkâr olanları da mü'min sayılırlar. (4).

G a y b e i m a n :

Gaybe İmân, dindarla dinsizi, münâfıkla mü'mini birbirinden ayıran mehenk ve alâmet-i farikadır. Bu bakımdan İslâm itikadının temel ilkelerinden biri de «gaybe imân» olmuş oluyor. İlâhî olan bütün dinler, imân doğrultusunda bunu esas olarak göstermişlerdir. Çünkü gaybe inanmayan bir kimse, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe de inanmaz. İnanmayınca da şöyle bir iddiada bulunur: **«Bizim ancak dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman (aşındırıp) yok eder. Onların bu hususta bir bilgisi yoktur; onlar sadece öyle sanırlar.»** (5).

G a y b, duyumumuzun ve bilgimizin ötesindedir. Fizikî sınırları aşar; teknolojinin kapsamı dışında kalır. Meselâ: Melekleri görmek ve fizikî kanunlarla onların varlığını ve varlıklarının yapısını tesbit etmek mümkün değildir. Hele Allah'ın varlığını, bilgi, duyum ve düşünce hudutları içine alıp sığdırmak hiç, ama hiç mümkün olmaz. Biz O'na, g a y b e imân doğrultusunda inanır; varlık âlemindeki âyet ve belgeleriyle onu bilip anlarız. İlim ve kudretiyle, rahmet ve azametiyle her şeye hâkim olduğunu bulup meydana çıkarmakta zorluk çekmeyiz.

Bunun için Hazret-i Peygamber (A.S.);**«İhsan: Allah'ı görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Eğer sen O'nu görmüyorsan, muhakkak ki O se-**

(1) Zümer sûresi âyet: 22

(2) Enfâl sûresi âyet: 4

(3) Nisâ sûresi âyet: 151

(4) Fazla bilgi için bak: Şerhu Vasiyyet-i İmâm Ebî Hanîfe.

(5) Câsiye sûresi âyet: 24

ni görüyor.» buyurmuştur. (1).

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Peygamber Efendimiz (A.S.)ın tâbiriyle: Takvâ, bütün hayırları kendinde toplar. Takvâ, bütün hayırların giriş kapısıdır. Takvâ, bütün iyiliklerin temelidir. Takvâ, Peygamber'e dost olmanın yoludur.

Nitekim Hazret-i Peygamber'e (A.S.) soruldu:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Kimler sizin yârânlarınızdır?

Buyurdular ki:

— Takvâ üzere olan herkes...

Takvâ'nın hakikatı: Allah'a olan itaatle kötü âkibetten korunmaktır. Takvâ'nın asıl yedefi, önce şirk (Allah'a eş-ortak koşmak)ten, sonra günah ve isyânlardan ve daha sonra şüpheli şeylerden sakınmak ve bundan sonra da lüzumsuz şeyleri terketmektir.

Ebû Ali ed-Dakkak'a (k.s.) göre, takvâ: İtaat edip isyân etmemektir: Hakk'ı hatırda tutup hiçbir zaman unutmamaktır; şükredip küfretmemektir.

Sehl bin Abdullah'a (k.s.) göre, tâkvâ: Allah'tan başka yardımcı olmadığını bilmek, Resûlüllah (A.S.)dan başka delîl aramamaktır. Takvâ'dan daha azîz ve şerefli azık yoktur. Çünkü azığın hayırlısı takvâdır.

Kinânî diyor ki: **«Dünya belâ ve mihnet üzerine; âhiret ise, takvâ üzerine kurulmuştur. Belâ ve mihnetin birer imtihan olduğunu bilip sabreden ve sonra da bütün bir ömrünü tâkvâ üzere değerlendiren kimse, Allah'a tertemiz olarak kavuşmaya yol bulmuştur.»**

Cerîrî diyor ki: **«Kendisiyle Allah arasında takvâ ve mürakabenin hükmetmediği kimse keşif ve müşahadeye erişemez.»**

Ebû Hasen el-Fârisî diyor ki: **«Takvâ'nın zâhiri (dışı) ve bâtını (içi) vardır: Zahiri, ilâhî hududu koruyup ihlâl etmemektir. Bâtını ise, niyet ve ihlâstır.»**

Tasavvuf ehline göre, kişinin takvâsını isbatlıyan delîl üçtür:

---

(1) Sâhîh-i Buharî : C. 1, S. 17.

1. Nâil olmadığı şeylere karşı tam bir tevekkül üzere bulunmak; başkasının elinde bulunan nîmete göz dikmemek.

2. Nâil olduğu şeye hüsnü rızâ göstermek, azımsamamak, hatırladıkça şükrünü edâ etmek.

3. Yitirip kaçırdığı şeylere karşı güzel sabır göstermek.

Harzet-i Ömer (R.A.), devrin büyük ilim adamlarından **Kâ'b oğlu Ubeyy'**e soruyor :

— Takvâ nedir?

Ubeyy cevap veriyor :

— Üstün bir ölçüde hassasiyet göstermektir..

Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.) tekrar soruyor :

— Üstün hassasiyeti açıklar mısın?

Ubeyy (R.A.) cevap vermek için şunu soruyor :

— Ey Mü'minlerin Emîri! Dikenli bir yerde hiç dolaştığınız oldu mu?

Hazret-i Ömer (R.A.) :

— Evet, hem sayılmıyacak kadar çok..

Ubeyy (R.A.) :

— Peki o yerlerde dolaşırken ne yapardınız ve nasıl hareket ederdiniz?

Hz. Ömer (R.A.) :

— Dokunup yırtmasın diye eteklerimi toplar, ayaklarımı kanatmasın diye çok itinayla yürürdüm.

Ubeyy (R.A.) :

— İşte bu takvâdır..

Takvâ'nın delâlet ettiği bu ince mânadan ilhâm alan şâir diyor ki :

«Bırak, küçüğünü de büyüğünü de günahın; budur takvâ!
Dikenlikte gördüğünden sakınan yaya gibi ol da yaşa!» (1).

---

(1) Risâletü'l-Kuşeyriyye : «Tekvâ» maddesi.

Gayb Âlemi :

Gayb âlemi, bu âleme nisbetle asıldır. Dünyanın gayb âlemine nisbeti, fer'in asla olan nisbeti gibidir. Dünyada mevcut olan her şeyin mutlaka gayb âleminde (âhirette) bir aslı vardır. Aksi halde dünya meyvesiz bir ağaç, delilsiz bir medlûl gibi olurdu.

Eshab-ı kirâm'dan **Abdullah bin Mes'ud (R.A.), «Gaybe inananlar»** meâlindeki cümleyi ikinci bir mânayla talebesine, aralarında geçen bir söyleşide şöyle tefsîr etmiştir :

Hazret-i Abdullah (R.A.)ın talebesinden **Hâris bin Kays,** bir sohbet esnasında Eshab-ı kirâm'ın yüksek mertebesinden bahsederek onlara fazlasiyle gıpta ettiğini şöyle ifâde etmeğe çalışıyor :

— «Hocam! siz Peygamber Efendimizi baş gözünüzle görme şeref ve bahtiyarlığına nâil olduğunuz için Allah katında bize tekaddüm ettiniz. Ne mutlu size!»

Bunun üzerine Hazret-i Abdullah (R.A.) ona :

— «Siz de Resûlüllah (A.S.)ın gıyabında sağlam imânınız sebebiyle bizim önümüze geçtiniz. Çünkü Hazret-i Peygamber (A.S.)ın nübuvveti, kendisini görebilme mevkiinde olanlar için apaçık meydanda idi. Onu görüp de imân etmemek, inad yollu küfürden başka bir şey değildi. Allah'ın hidâyet nasîp ettiği akıllı kulları Hazret-i Peygamber'i görünce O'na inanmaktan başka bir şey düşünmediler. Bu bakımdan asıl fazîlet O'nu görmeden imân etmektir ki o da sana ve emsaline nasîb olmuştur. Allah'a andolsun ki, Resûl-i Kibriyâ'nın gıyabında gönül açıklığıyla imân eden bir kimsenin imânından daha üstün bir imân yoktur!»

Cevabında bulundu ve devamla Bakara sûresinin ilk beş âyetini okudu. (1).

Gaybe dosdoğru imân edenlerin basîret adesesinden bunu nasıl gördüklerini tasvîr eden İmâm Kuşeyrî diyor ki :

— Rabi' bin Haysem bir gün **Abdullah bin Mes'ûd (R.A.) Hazretlerini** ziyârete giderken yolda bir demirci dükkânına rastladı. Potada alev alev ısınıp korlaşan bir demire gözü ilişti.. Dayanamadı, sendeleyip yere düştü. Rabi' bayılmıştı. Ertesi güne kadar ayılmadı. Kendine gelince, bunun sebebi soruldu. O şu cevabı verdi : **«Kızgın demiri gördüğümde Cehennemdeki yananların halini düşündüm de ondan!..»**

---

(1) Safvetü'l-Beyân Fi-Tefsîri'l-Kur'ân : Sahife 64'den sadeleştirilerek alınmıştır.

Ali bin Hüseyn de namaz kılarken evi yanmaya başlamış, fakat o, namazını bozmadan tamamlamıştı. Bunun sebep ve hikmeti sorulunca, **«Büyük ateş beni bu küçük ateşi düşünmekten alıkoydu!»** diye cevap vermişti. (1).

Y a k î n :

Dördüncü âyetin son kısmında, **«Âhiret'e de ancak onlar kesin bir bilgiyle inanırlar.»** cümlesinde geçen **«yukinûn»** fiilini -ki yakîn kökünden türetilmiştir- **«kesin bir bilgiyle inanırlar»** şeklinde mânalandırdık. Buna işâretle Hazret-i Peygamber (A.S.) buyurdular ki : **«Hakikat, Allahu Teâlâ rahat ve ferahı noksan tartmıyan adâlet terazisiyle «rıza» ve «yakîn»e; üzüntü ve kederi de şüphe ve gazaba yerleştirmiştir.»** (2).

Demek, Allah'tan gelen her şeye râzi olmak ve gönderilen her şeye kesin bir bilgiyle inanmak «yakîn» dir.

Cüneyd el-Bağdadî diyor ki :

«Yakîn, değişmiyen, dönmeyen bir ilmin kalbde karar kılmasıdır.»

Zünnûn Mısrîy'e göre :

«Yakîn'in üç alâmeti vardır : 1. Halk ile fazlaca ihtilat halinde olmamak. 2. Şunu, bunu -verdiği için- övmemek. 3. Vermediği için de yermemek. Yakîn'in yakîninin alâmeti de üçtür : 1. Her hususta Allah'a yönelmek. 2. Her hâl-ü kârda Allah'a dönmek. 3. Her işte Allah'tan yardım istemek.» (3).

Sehl bin Abdullah Tüsteriy'e göre : **Yakîn kokusunu alan bir kalbin Allah'tan başkasıyla sükûnet bulması haramdır.**

Âriflerden bâzısına göre : Makamların ilki mârifettir. Sonra da sırasiyle yakîn, tasdîk, ihlâs, şehâdet ve tâat gelir.

Abdullah Antakî diyor ki :

«Yakın nûrundan az bir şey kalbe ulaşınca, orayı aydınlatır ve bütün şüpheleri dışarı çıkarır. Böylece kalb şükür ve korkuyla dolup taşmaya başlar.» (4).

Demek : Takvâ mü'minler için hazırlanmış mutluluk bahçesinin yolu ve kapısıdır. Yakîn, o bahçenin tâ kendisidir. İhlâs, onun en güzel meyvesidir.

---

(1) er-Risaletü'l-Kuşeyriyye : S. 37 / Mısır baskı : ?
(2) Risâletü'l-Kuşeyriyye : S. 83 / Mısır baskı : ?
(3) Aynı eser : S. 83-84
(4) Aynı eser : S. 83-84

TAHLÎLLER

Abdullah bin Dürestveyh diyor ki :

«Yazı kıyasına girmiyen iki hatt var : Hatt-ı Mushaf ve hatt-ı arûz..»

Mushafta kıyas dışı bir takım yazı şekilleri vardır. Onlara uymak ve aynen muhafaaz etmek sünnettir. Nitekim **Hazret-i İkrime** (R.A.) yazdığı mushafı Halîfe Osman'a (R.A.) arzettiğinde, Hazret-i Osman onda hat kıyasına uymayan bâzı kelimeler görünce şu emri verdi : **«Bunları hiçbir sûretle değiştirmeyin, sonra Araplar kalkar da kendi lehçe ve hat şekillerine uydurmaya yeltenirler, bu sebeple Allah'ın Kelâmını değiştirmiş olurlar.»**

«Eğer Resûlüllâh (A.S.)ın kâtipleri Sakîf ve Hüzeyl kabilelerinden olmuş olsaydı, (الٓمٓ), (قٓ), (صٓ) gibi tehecci harflerine Kur'ân'da rastlanmazdı.»

Yapılan araştırmalarda Sakîflilerin harfleri okunduğu gibi yazdıkları, yani (الٓمٓ) yerine الیف ـ لام ـ میم şeklinde tahrirde bulundukları; Hüzeyl kabilesinin de hemzeyi izhâr ettikleri, (صلوة) ve (زكوة) yerine (صلاة) ve (زكاة yazdıkları görülmüştür. (1).

O halde (الم) ve (إبجد) şeklinde yazılmakla beraber huruf-i mukattaa) elif-ba- ta gibi okunur. Bu sebeple biri açık, diğeri kapalı olmak üzere iki türlü mâna taşıdığı düşünülebilir. Müfessirlerin de (الٓمٓ)in mânası üzerindeki görüş farkları bundan ileri gelmektedir.

Bu harfler esasında mu'rebdirler. Fakat i'rabı gerektiren bir âmil olmadığı için sükûn üzere kalmışlardır. (2).

Sûrelerin evvelinde gelen harfler bir takım ilâhî sır ve hikmetleri taşımaktadır. Buna işâretle Hz. Ebûbekir Sıddîk (R.A.) diyor ki : **«Her kitabın bir sırrı vardır. Kur'ân'ın sırrı ise, sûrelerinin başında gelen harf ve işâretlerdir.»** (3).

---

(1) Tefsîr-i Keşşaf : C. 1, S. 72-73 / Mısır - Bulak : 1318

(2) Kaad-ı Beyzavi Tefsîri : S. 6

(3) Rûhu'l-Maanî Li'l-Alûsi : C. 1, S. 100

Hazret-i Ali (R.A.) diyor ki : **«Her kitabın kendine has bir safveti var; Kur'ân'ın safveti ise, teheccî harfleridir.» (1).**

İbn Abbas'a (R.A.) göre: Bunları anlamaya, ya da çözmeğe bilgimiz yetmez; tasavvuru bile güç gelir.

Şa'bî (Rahmetü'llahi aleyh) diyor ki :

«Bu harf ve işâretler Allah'ın bir takım sırlarıdır; araştırıp üzerinde durmayın! Çünkü ancak Allah'ın dostluğuna mazhar olan âlimler bunları bilebilir.»

Müfessir Âlûsiy'e göre, bunları araştırıp incelemek murad olan neticeye bizi götürmez. Çünkü bu kapalı-gizli bir ilimdir; örtülü bir sırdır. İlim adamları bunu idrâktan âcizdir. (2)

Bâzı âlimlere göre : Bu harfler Allah'ın isimleridir; her harf O'nun bir ismine veya sıfatına işrettir.

Müfessirlerden bir kısmına göre, bunlar fiilî sıfatlardır. Meselâ: Elif, Allah'ın nîmetine; L â m , O'nun lûtfuna; M î m , O'nun mecdine ve mülküne işârettir. Ve buna benzer bir takım buluş ve görüşler. Fakat eksere göre, bunlar, başında bulunduğu sûrelerin isimleridir. (3).

Âriflerden bâzısı diyor ki :

«İlmi bir denize benzetecek olursak; bu denizden bir baraj akıtılmış, o barajdan bir ırmak; ırmaktan da bir akar; akardan da bir vasıtayla bir musluk akıtılmıştır. Eğer bu ölçü ve tertibin dışına çıkılıp, baraj akara akıtılmış olsaydı akarın mecrasını bozar da zararlı hale getirirdi. Eğer deniz doğrudan doğruya baraja boşaltılmış olsaydı, onu tamamen bozar, belirsiz hale sokardı. Allah'ın Kur'ân'da : **«Gökten su indirdi de dereler kendi ölçüsünce dolup taştı.»** (4).

O halde ilim denizi Allah katındadır. Bu denizden peygamberlere bir vâdi (baraj) verilmiştir. Peygamberler de kendi vâdilerinden ilim adamlarına bir ırmak akıtıp vermişlerdir. Âlimler de bu ırmaktan küçük küçük akarlar akıtıp kabiliyeti olanlara vermişlerdir. Bunlar da kendi ehline -anlayışları seviyesine göre- musluklar akıtmışlardır.

Bundaki sır şudur : Akıllar farklıdır; her biri kendi derecesine göre, bir üsttekine nisbetle zayıf sayılır; kuvvetli sırları kaldırmaya güç getire-

---

(1) Tefsîr-i Kebîr : C. 2, S. 5
(2) Rûhu'l-Maanî Li'l-Âlûsî : C. 1, S. 100 / Beyrut baskı : ?
(3) Tefsîr-i Ebû Suud.
(4) Ra'd Sûresi âyet: 17

mez. (1).

Fahruddîn Râzî, bu harfler hakkında âlim ve âriflerin görüşlerini naklettikten sonra diyor ki :

«Mütekellimler bu görüşlerin hepsini de inkâr ve red ederek demişlerki : **«Allah'ın Kitabında mânasını halkın anlıyamıyacağı bir âyet, kelime ve harfin bulunması asla doğru değildir ve olamaz da..»**

Mütekellimler bu görüş ve iddialarına delil olarak ondört âyet, iki hadîs ve üç de aklî buluş getirmişlerdir. (2).

Kur'ân-ı Kerîm'in yirmi dokuz sûresinin başında gelen huruf-i mukattaadan, Kûfe bilginlerine göre âyet sayılan ve sayılmıyanlar arasında şöyle bir sınıflandırma yapılır : الٓمٓصٓ - طٰسٓمٓ - طٰهٰ - يٰسٓ - حٰمٓ - كٓهٰيٰعٓصٓ - حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ

الٓمٓ - bunlar âyettir. Geri kalanlar ise âyet değildir. Basra bilginlerine göre: Bunlardan hiç biri âyet değildir. (3).

(هَدَاهُ - هُدًى) dan alınma masdardır. İnsanı gaye ve maksada ulaştıran şeye lûtuf yollu irşad etmek mânasınadır.

TAKVÂ

a) Günahlardan tam bir hassasiyetle korunmak.

b) Âhirette insana zarar verecek şeylerden sakınmak.

c) Allah'ın haram kıldığı şeyleri terkedip, farz kıldığı şeyleri yerine getirmek.

d) Şüpheli görülen ve bilinen her şeyi terketmek.

e) İnsanı Allah'tan uzaklaştıracak her şeyden kaçınmak.

f) İnsanın kendi güç ve kuvvetinden yüzçevirmek suretiyle güç ve kuvveti Allah'a ircâ' etmek gibi mânalara gelir.

(1) Tefsir-i Kebîr / Fahruddin Râzî : C. 2, S. 3 / Kahire baskı : 1352-1933

(2) Bu hususta fazla bilgi içn bak: Tefsîr-i Kebîr C. 2, S. 4-14

(3) Tefsîr-i Ebû Suud.

R E Y B

R e y b, aslında nefse ızdırap ve kuşku vermek mânasına masdardır. Sonra «ş e k» ve «ş ü p h e» mânasında kullanılmıştır.

(وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ) cümlesinin delâlet ettiği mâna :

İbn Abbas'a (R.A.) göre : Namazı, farzlarına uygun olarak dosdoğru kılarlar.

Dahhak'e göre : Rükû' ve secdelerini, kıraat ve kıyamını, yürek korkusu içinde boyun eğme samimiyetini tamamlıyarak kılarlar.

Katade'ye göre : Namazı, vakitlerini gözeterek, abdesti de dosdoğru alıp rükû' ve secdelerini yerine getirerek kılarlar.

Mukatil bin Hayyân'a göre : Namaz vakitlerini iyice muhafaza etmek suretiyle tastamam abdest alırlar, namazın rükû' ve secdelerini kıraat ve teşehhüdünü, Hazret-i Peygamber'e (A.S.) salât ve selâm vermeyi yerine getirirler. (1).

K I Y A M

K ı y â m, bu âyette, açık, devâm ve sübut mânalarına gelir. Ayakta durmak mânasına değil... Buna göre âyetin mânası : **«Namaza devam ederler»** demektir. (2).

(وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ) cümlesinin delâlet ettiği mâna :

a) İbn Abbas'a (R.A.) göre : Mallarının zekâtını tastamam verirler.

b) İbn Mes'ud'e (R.A.) göre : Çoluk-çocuklarının nafakasını eksiksiz verirler.

c) İbn Cerîr Taberiy'e göre : Âyet-i kerîme, hem zekâta, hem de sair nafakalara şâmildir.

R I Z I K

Ehl-i sünnete göre : r ı z ı k, ister helâl olsun, ister haram olsun, intifa'ı mümkün olan şeyler demektir.

Mu'tezîle'ye göre : Haram rızık değildir; çünkü onu kendine mal edip sâhip çıkılması doğru değildir. Allah ise, haram rızık vermez, ancak helâl rızık verir. O halde rızık, ancak m i l k mânasına gelir. (3).

(1) Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, İbn Kesîr : C. 1, S. 42 / Mısır baskı : ?
(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 164 / Mısır baskı : 1387-1967
(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 177 / Mısır baskı : 1387-1967

Ayrıca rızık, pay mânasına da delâlet eder.

İ N F A K

İnfak, malı elden çıkarmak demektir. Bu mânayla Araplar, malın satıcının elinden çıkıp alıcının eline ulaşmasına «nafaka'l-bey'u» derler. Ayrıca, ruhu (canı) çıkan hayvana da: «nefakati'd-dâbbetu» tâbirini kullanırlar. Kalbinden imân çıkan kimseye de «munâfık» denilir. (1).

İnfak, vâcib ve mendup diye iki kısma ayrılır. Vâcib olan infakın da birkaç kısmı vardır:

a) Zekât.

b) Kendi nefsine ve nafakası üzerine gerekli olanlara harcamak.

c) Allah yolunda harcamak ki bundan bilhassa cihâd = savaş kasdedilir.

Mendûp olan infak ise: Ölüm gelip çatmadan önce Allah rızası için sadaka vermektir. (2).

F E L Â H

Felâh, matlûb olan şeye zafer bulmak mânasına gelirse de kök mâna olarak, yarıp açmak anlamında kullanılır. Bu bakımdan ziraatçıya -toprağı yarıp açtığı için- fellâh denilir. Alt dudağı yarık olana da eflah tesmiye olunur. «İnne'l-hadîde bi'l-hadîdi yuflehu» mısraında geçen yuflehu, «yuşakku» mânasınadır. (3).

Daha çok «fevz = kurtuluş ve başarı, baka' = bulunduğu halde kalma mânasına gelir. Cennet ile kurtuluşa erişip orada ebediyen kalanlar hakkında, **«Ulâike hümü'l-muflihûn»** buyrulmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İlk beş âyetle Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî ve semavî olduğu, ledün âleminden indirildiği, sakınanları doğru yola irşâd edici bulunduğu; ayrıca bu sakınıp korunanların altı mümeyyiz vasfı ve bu sayede onların başarıya

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 178 / Mısır baskı : 1387-1967
Tefsîr-i Kebîr Li-Fahrüddîn Râzî : C. 2, S. 36. / Kahire baskı : 1933

(2) Aynı tefsir : C. 2, S. 36. / Kahire baskı : 1933

(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 182 / Mısır baskı : 1387-1967

eriştikleri beyân edildikten; insan için dünya hayatında imân ve takvâ şeref ve mertebesinden daha üstün bir şeref ve mertebenin olmadığına dikkatler çekildikten sonra bu vasıflardan kendini körükörüne mahrum bırakan inkârcı bedbahtların, ikiyüzlü müşrîklerin nasıl bir basîretsizlik içinde bulundukları, illiyet prensipleri, diğer bir tabirle sünnetullah dışına çıktıkları için kulaklarının nasıl gerçeği duymadıkları, gözlerinin üzerine kalın bir perdenin nasıl gerildiği özlü ve kapsamlı cümlelerle ifâde ediliyor; birbirinin karşıtı olan i m â n ile k ü f r ü bir tez ve antitez ölçüsü içinde akıl sâhiplerinin önüne seriliyor; mukayese imkânları veriliyor.

Allah, hakkı söyler ve O, doğru yolu gösterir.



إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

MEÂLİ:

6 — Şüphesiz ki (ey şânı yüce peygamber!) o küfre saplanıp kalanları (inkâr ve inadları yüzünden tuttukları yanlış yolun tehlikeli sonucundan) korkutsan da, korkutmasan da onlara göre birdir; inanmazlar.

7 — Allah (değişmiyen sünneti gereği) onların kalblerini, kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde ve onlar için büyük bir azâb vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Cenâb-ı Peygamber (A.S.) İslâm'ın tertemiz, ruhlara inşirah veren havasına dâveti kabul etmiyenlerin ve bildikleri halde inad ve inkârlarında ısrar eden putperest müşriklerin, gazaba uğramış Yahudilerin ve teslisin girift çıkmazında bocalayan Hıristiyanların bu hallerine için için üzülüyordu. Çünkü o büyük Peygamberin tek düşüncesi, bütün insanların hidâyete erişmesi, Allah'ın tayîn ettiği doğru yolu bulmasıydı. Bunca iyi niyet, temiz düşünce, azim ve gayretlere rağmen müşrikler inadla şöyle diyorlardı :

«Bizi dâvet edegeldiğin şeyden kalblermiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda bir perde vardır!»

Bunun üzerine Allah Teâlâ onların artık imân etmiyeceğini, çünkü kalblerinin tamamen kapandığını, dünya ve âhiret hayatını saadete çevirecek hayat kanunlarına şuursuzca isyân ettiklerini ve yine en ağır cezâyı bu kanundan göreceklerini ebedî ve ezelî ilmiyle bildiği için Peygamber (A.S.)ın onlar hakkında beslediği ümidin bir netice vermiyeceğini ve bu hususta elde olmıyarak üzülmesinin meseleyi halletmiyeceğini beyânla bu iki âyeti indirdi.

Ancak bu kalbleri örtüler ardında kalan, hakkı idrâkten kaçınan şuursuz müşriklerin o gün için kimler olduğunda bir takım farklı rivâyet ve görüşler var :

İbn Abbas'a (R.A.) göre : Medîne ve civarındaki Yahudî ileri gelenleridir ki, Allah onları, **«Bildikleri halde Hakk'ı inkâr edenler, gerçeği ör**tenler» diye vasıflandırıyor. (1).

Diğer bâzı Ashab-ı kirâm'a göre : Ebû Leheb, Ebû Cehl, Velîd bin Muğîre ve emsali müşriklerdir ki onlar apaçık beyyinelerden sonra bile bile inkâra saptılar; o günkü bilgi ve kültürlerine rağmen inadlarında ısrar ettiler. Beyinleri iyice putperestliğin bulanık suyuyla yıkanıp şartlandıkları için kendilerine şeref bahşedecek İslâm davetinimired ettiler? Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiği üzere : Onların kalbleri, dimağları Hakk'a karşı örtüler içinde bulunuyordu. Âyet bu karakterde olan her kâfir ve inadçıya şâmildir. Onlar inad ve inkârlarıyla hak ve hakkiatı örttükleri, gece de karanlığıyla ortalığı örtüp belirsiz hale getirdiği için hem gece hakkında, hem onlar hakkında «kâfir» sıfatı kullanılmıştır.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah bin Amr (R.A.) anlatıyor : Peygamber (A.S.)dan soruldu :

— «Ey Allah'ın Resûlü! Biz Kur'ân'dan bâzı yerler okuyoruz, ümitleniyoruz. Bâzı yerler de okuyoruz, neredeyse ümitsizliğe düşüyoruz!.»

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (A.S.) onlara :

— «Size Cennet ehliyle, Cehennem ehlinden haber vereyim mi?» diye sordu.

— «Evet, Ya Resûlellah! haber veriniz.» dediler.

Hazret-i Peygamber (A.S.) Bakara sûresinin ilk beş âyetini okudu ve:

— «İşte bunlar Cennet ehlidir!» buyurdu.

Ashab-ı Kirâm (Allah hepsinden razı olsun) :

— «Onlardan olmayı ümit ederiz» dediler.

Sonra Hazret-i Peygamber (A.S.) Bakara sûresinin altıncı ve yedinci âyetlerini okudu ve :

(1) Tefsir-i Kebîr / Fahruddin Râzî : C. 2, S. 46 / Kahire baskı: 1933

— «Bunlar da Cehennem ehlidir», buyurdu.

Ashab-ı Kirâm :

— «Biz onlardan değiliz, Ya Resûlellah!» dediler.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (A.S.) :

— «Evet, öyledir» buyurdu. (1).

Kalblerin mühürlenmemesi için Hazret-i Peygamber (A.S.) sık sık Allah'a iltica ederek : «**Ey Kalbleri çeviren** (istediği tarafa döndüren Allahım!) **Kalblerimizi kendi dînin üzerine tesbit et,**» şeklinde duâ ederlerdi. (2).

Buna yakın ikinci bir hadîste de şöyle duâ ettikleri bildiriliyor :

«Ey kalbleri (hak ve hakikat, imân ve irfan üzere) tesbit eden Allahım! Kalblerimizi kendi taat(u ibâdet)in üzere tesbît et.» (3).

Allah'ın Resûlü (A.S.) Efendimiz kalblerin günah ve fitnelerle, küfür ve tuğyanlarla yavaş yavaş nasıl kararıp mühürlenmeye yüztuttuğunu beyânla buyuruyor ki :

— «Fitneler kalbler üzerine -hasır dokunur gibi- tel tel arzolunur. Hangi kalbe (su) içirilir (gibi girer)se, orada siyah bir nokta belirir. Hangi kalb de ondan hoşlanmazsa, onda beyaz bir nokta belirir. Böylece iki çeşit kalb olmuş oluyor : Biri parlak beyaz taş gibi ki gökler ve yer durdukça fitne ona zarar vermiyecek. Diğeri ise koyu kurşunî renktedir, devrik küpe benzer (ki içinde su durmaz); o, ne bir mâruf tanır, ne de münker bir şeyi reddeder.» (4).

— «Mü'min kimse bir günah işlediğinde, kalbinde siyah bir nokta belirir. Eğer tevbe eder, o siyahlığı koparıp atar ve kendini bu konuda kınayıp azarlarsa, o takdirde kalbi cilâlanır. Yok eğer günahı artırırsa, siyahlık da gitgide fazlalaşır, o kadar ki kalbinin üstüne yükselerek (her tarafını istilâ eder). İşte bu, Kur'ân'da beyân edilen « r â n »dır. Yani onların irtikâb edegeldikleri günahlar kalblerini yenmiş de (iyice paslandırmışdır).» (5).

---

(1) İbn Ebî Hâtim - Tefsîr-i İbni Kesîr : C. 1, S. 45 / Mısır baskı: ?

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 46

(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 188 / Mısır baskı: 1387-1967

(4) Buharî - Müslim : Hazret-i Huzeyfe (R.A.)den. Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 46 / Mısır baskı:?

(5) Tirmizî - Nesei : Kuteybe'den. İbn Mâce : Hişâm bin Ammar'dan..

Bu hadîslerin manalarını kuvvetlendirir mahiyette diğer bir hadîste de buyuruluyor ki :

— «Günahlar ardarda kalbler üzerine gelmeğe başlayınca (kalbin irfan kapılarını) kapar. Kapanınca da Allah tarafından o zaman mühür gelir (de kalbe basılır). Artık o kalblere bir yol yoktur ve küfürden de bir kurtuluş yolu bulunmaz. İşte bu, Allah'ın Kur'ân'da bildirdiği «mühür basma»-dır. (1).

— «Haberiniz olsun, bedende bir et parçası vardır; o düzeldiğinde bedenin her tarafı düzelir; o bozulduğu zaman bedenin her tarafı bozulur. Dikkat edin o et parçası kalb'dir.» (2).

AHLÂKÎ YÖNÜ

İnsan çoğu zaman işine gelmiyen; nefsine uymayan, geçici zevklerini kısmen de olsa frenliyen şeyleri çarçabuk benimsemez; bunun ruh iklimine getireceği müsbet havayı geç ve güç idrâk eder. O sebeple kendisini bir takım şeyleri terketmeye zorlayan emir ve yasaklara karşı tepki gösterir ve dinlememek için idrâk ve sezgisinin kapılarını sımsıkı kapamak ister. Şunu hemen ilâve edelim ki, hayat yolculuğunda yalnız hoşumuza giden, zevkimizi gıcıklayan, nefsimizi kabartan nesneleri aramak ve bütün bir ömrü bu yolda harcamak, ruhî bozuklukların en kötüsüdür.

Muhit ve medeniyetin, çevre ve geleneklerin meydana getirdiği sun'î ihtiyaçları öz varlığımızın ebedî ihtiyaçlarıyla karıştırmak; uzak fakat hakikî menfaat peşinde koşacak yerde yakın ve hayalî menfaatlar peşinde koşmak şüphesiz ki kalbin tasdîk süzgecinden geçmiyen ve geçmediği için de bozuk ve tortulu kalan yanlış bir itikadının tabii neticesidir.

İnsan kendini serbest görmek istiyor. Herhangi bir disiplin altına girmek istemiyor. Allah'a karşı isyân ve tuğyanın başlıca sebebi işte budur. Din ve ahlâk ebedî hayatın lüzumunu gönüllere nakşederken bütün bir ömrü disiplin altına alır. İşte Allah'a dosdoğru imân bunun mahsulüdür.

İdrâk ve basîretin hakikate kapalı oluşundan doğan kararsızlık ve itikatsızlık, gönüllerdeki ihtirası kamçılar ve bu sebeple ruhî yapıda kararmadık yer kalmaz. Bu kararma neticesidir ki tarih boyunca bir kısım peygamberler öldürülmüş ve bir çoğu da en ağır hakaret ve işkencelere mâruz bırakılmıştır. Bakarâ sûresinin altıncı ve yedinci âyetleri, ilâhî disiplini reddeden gönlü kara muhteris inkârcıların bu aşırılığına karşılık Al-

(1) Tefsîr-i İbni Kesîr : C. 1, S. 46, İbni Cerîr'den.

(2) Sahîh-i Buharî ve Müslim.

lah'ın kendi kanunları icabı olarak onların gözlerine nasıl perde çektiğini, kalblerine nasıl mühür vurduğunu ve artık imân etmelerine nasıl yol kalmadığını en özlü bir ifâdeyle beyân ederken, insanların bu tarz bir inkâr ve tuğyan fırtınasına tutulmamaları tenbîh buyuruluyor.

«Gaybe imân getir ey mülhid-i fâcir ki sana,
Âhiretten hatt-ı tâlik ile huccet gelmez.»

Sonuç olarak diyebiliriz ki : Gönüllerde katmerleşen küfrü temizlemek, güzel ahlâkı, mukaddes duyguları yerleştirmek için güçlü ve yeterli bir dine ihtiyaç vardır. İslâm bunun en mükemmelidir.

İÇTİMÂÎ YÖNÜ

Cemiyet bünyesinde rûhun bariz kuvvetlerinden olan güzel ahlâk, kutsal duygu, ilâhî mârifet, bir Allah'a imân gibi mânevî değerlerin ihmâl edildiği ya da bunlara hiç yer verilmediği takdirde, küfür, tuğyan, kötü ahlâk, başıboş hayat moda olur. Bu moda cemiyet ve milletlerin yıkılmasını sağlıyan başlıca sebeplerdir, diyebiliriz. İlâhî kanunlara karşı gelen her fert yalnız günahkâr olmakla kalmaz, ayni zamanda âile ve milletinin çökmesine veya mahvolmasına yardımcı olur. Bu kanunlara biz **«hayat kanunu»** da deriz. Şöyle ki : İnsan vücudu kâinatın bir parçasıdır; içinde bulunduğu fizikî muhitle ayni elemanlardan meydana gelmiştir. Fakat özel bir şekilde organize edilmiş ve kendisine bir çok yetiler (meleke) verilmiştir. Ama başıboş bırakılmamış, varlık âleminde câri olan sünnetullaha ve hayat kanunlarına uygunluk içinde yaşaması emredilmiştir. Bu kanunları bize tanıtan semâvî dinler ve bu dinlerin mübelliğ ve mürşidleri peygamberlerdir. İnen kitaplara inananlar dünya ve âhiret mutluluğuna erişir, inanmıyanlar bu iki huzuru kaybeder.

Evet, bilgisizlik, küfür, tuğyan ve sapıklık insanların akıllarına ve vicdanlarına hâkim olunca, cemiyetler artık itikadlarındaki bozukluğu ve gönüllerindeki küfrü idrâk edemez olurlar; o kadar ki Hakk'ın sesini duymaz, çağrısına kulak vermez, ilâhî düzeni göremez hale gelirler. Böyle olunca da maddî kuvvetlerin çoğu fitne ve fesad, zulüm ve işkence âleti hâline getirilir; şer unsurları kuvvetlenir ve bir gün cemiyetin sarsıntı geçirmesine, anarşizme boğulmasına, büyük bir felâkete uğramasına yol açar.

Bugüne kadar yıkılan, haritadan silinen milletler hep bu hastalığın kurbanı olmuştur. Cihan savaşları bu yüzden çıkmıştır. Çünkü küfrün ve ihtirasın sarhoşluğuyla kalbleri mühürlenen, gözleri üzerinde kalınca bir perde bulunan idâreciler ve kadrolar maddî ve mânevî felâketleri duymaz ve göremez olmuşlardı. Koca Roma İmparatorluğunun yıkılması buna ne

güzel misaldir! 64 yılında Roma'da çıkan büyük yangında şehir bir baştan bir başa yıkıntı haline gelirken, Allah'a karşı tuğyan eden **Zâlim Neron** sarayının önünde durup lir çalmıştır.

Cihan mürşidi Hazret-i Muhammed (A.S.) diyor ki :

«Ben sadece bir uyarıcıyım; yerin ve göklerin ve bu ikisi arasında bulunan her şeyin mutlak sâhibi bir tek Allah'tan başka ilâh yoktur.» (1).

İ'TİKADÎ YÖNÜ

Kelâmcılara göre, küfrün haddini belirtmek (târifini yapıp sınırını çizmek) oldukça zordur. Küfrü gerektiren şeyler nelerdir? Hazret-i Muhammed (A.S.)den naklolunan her şeye inanmak lâzım mıdır? Bir kısmına inanılmazsa küfre girilir mi?

Bâzılarına göre :

Hazreti Muhammed (S.A.)den naklolunan her şeye istisnasız inanmak lâzımdır. Fakat bize kalırsa, bu hüküm izaha muhtaçtır. Çünkü Cenâb-ı Peygamber (A.S.)den nakledilen şeylerin sıhhat derecesi ya bi-zzarûre, ya bi'l-istidlâl, ya da haber-i vahidle bilinir.

Birinci yolla bilinenlerin hepsini tasdîk eden mü'min, tümünü veya bir kısmını inkâr eden kâfir sayılır. Meselâ : Yaradan'ın varlığını veya O'nun ilim, kudret, vahdaniyet gibi sıfatlarından birini ya da O'nun noksan sıfatlardan münezzeh bulunduğunu ve yahut Hazret-i Muhammed'in peygamberliğini, Kur'ân'ın sıhhatini veya kaçınılmaz bir bilgiyle bildiğimiz şer'î hükümleri inkâr etmek bu cümledendir.

İkinci yolla bilineni inkâr etmek küfrü gerektirmez. Meselâ: Allah görülür mü, görülmez mi? Kulların amellerinin yaradanı Allah mıdır, değil midir? vb. İstidlâl yoluyla bilinen hususlar gibi. Bunlar tevatür tarikiyle bize kadar gelmemiştir. İki görüşten birinin sıhhati veya butlanı ancak bi'l-istidlâl bilinebilir. Bu itibarla, ikinci yolla bilinenlerin inkâr ve ikrarı imânın mahiyetine dahil değildir. O halde inkârı küfrü gerektirmez.

Üçüncü yol (haber-i vâhid)le bilinen hususlardır ki, imândan sayılmaz. Bu bakımdan küfrü de gerektirmez. İşte bu kaideye göre biz, ümmetten hiç kimseyi istidlâl veya haber-i vâhidle inanmadığı bir meseleden dolayı küfürle suçlamayız.

«Muhakkak o küfre saplananlar» Cümlesinde geçmiş zamana delâlet eden bir fiille, müşriklerin küfründen haber veriliyor. Mu'tezile'ye gö-

(1) Ahmed b. Hanbel.

re : Allah'ın geçmişe ait fiille haber vermesi, Allah Kelâmı'nın muhdes (sonradan olma) olduğunu gösterir. Zira bu yolla verilen bir haberin doğru olabilmesi için muhberu anh (haberi verilen şey)le mesbuk olması yani ondan sonra vücut bulması gerekir. Kadîm (öncesiz) olan bir şeyin başkasıyla mesbuk olması ise muhaldır. O halde bu kabil haberlerin de kadîm olması muhaldır. Bu takdirde muhdes (sonradan) olması vâcibdir.

Ehl-i Sünnet âlimleri Mu'tezile'ye cevap vererek diyorlar ki :

Cenâb-ı Allah bu âlemi sonradan varkılacağını biliyordu. Ondan haber vermesi, O'nun ilim ve kelâm sıfatının sonradan olma olduğuna delâlet etmez. Haber verilen şey gelecekte vücud buluyor. Vücud bulunca da haberde bir değişiklik olmuyor. Yani ezelî olan kelâm, yine ezelîdir; muhdes olan, o kelâmın taallûk ettiği şeylerdir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Dâvet-i Muhammediyye her türlü ivaz ve garazdan uzaktır. Bu dâvet sadece ve sadece ilâhî merhametin ziyası altında beşeri en doğru ve en selîm yola irşâddır. Allah'ın **Rahmân** ve **Rahîm** sıfatlarının sırrına mazhar olan Resûlüllah (A.S.) bu mazhariyetin verdiği irfanla bütün insanların küfr-u tuğyan, madde ve ihtiras bataklığından kurtulup imân ve fazîlet tahtına yükselmesini gönülden ister ve bunun için ruhunda derin bir hasret hissederdi. Mekke'de olduğu gibi Medîne'de de bir hayli âsî müşrikler, azgın hilebaz ve o nisbette sinsi Yahudîler bulunuyordu. Allah (C.C.) ezelî ilmiyle bir kısım insanların bütün delillere, açık bürhanlara, afâkî ve enfüsî belgelere rağmen imân etmeyeceklerini, nûr-i Muhammedî'den hisse almıyacaklarını kesin olarak bildiği için -ki burada ilim mâlûmata tâbi' olmuş oluyor- bir teselli mahiyetinde Peygamber'e (A.S.) durumu haber verdi ve böylece ilâhî ilminin şaşmıyacağını meydana koydu.

O halde kalblerin mühürlenmesi, cüz'i iradeyi kötüye kullanmayı remzeder; kulakların tıkanması, işitme yolunun akıl ve irfanın kumandasından çıkıp, nefs-i emmâre'nin emrine girdiğini sembolize eder. Gözlerin perdelenmesi, basîretin tıkanıp işlemez hale geldiğini ifâde **eder. A'raf sûresinin** 179. âyetinde buna işâretle buyuruluyor ki: **«Şanıma and olsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için yarattık; kalbleri vardır onunla (hakkı) anlamazlar, gözleri vardır onunla (hakikati) görmezler, kulakları vardır, onunla (doğruyu) işitmezler. İşte bunlar (bu şuursuzlar) hayvanlar gibidir, belki daha da sapık ve şaşkındırlar. İşte gâfiller ancak bunlardır!»**

TAHLİLLER

Küfür: Lûgat olarak «bir şeyi örtme, kapama ve gizleme» mânasına gelir. Terim olarak, «Hakk'ı inkâr edip örtmek ve gizlemek» anlamında kullanılır. Sözlük mânasıyla, tohumu toprağa atıp gizlediği için çiftçiye; eşyayı karanlığıyla örtüp gizlediği için geceye «kâfir» denilmiştir. (1).

Küfür, dört kısma ayrılır:

1. İnkâr yollu küfür: Allah'ı hiç bilmemek, tanımamak. Fir'avn'ın küfrü gibi. O, kavmine: **«Kendimden başka sizin için hiç bir tanrı tanımıyorum!»** demişti. **«İşte ben sizin en yüce Rabbinizim!»** diyen de yine o olmuştur.

2. Bile bile inkâr yollu küfür: Kalbiyle Allah'ı bildiği halde diliyle ikrar etmemek. Şeytan'ın küfrü gibi. **«Yalnız İblis dayattı,** (bunu) **kibrine yediremedi de kâfirlerden oldu.» (2).**

3. İnad yollu küfür: Kalb ile Allah'ı bilmek, dil ile ikrar etmek ve fakat onunla dindar olmamak, aksi bir istikamet tutup dinî birçok şeyleri kabul etmemek, ilâhî buyrukların tümünü ya da bir kısmını küçümsemek. Mekke müşriklerinden **Umeyye bin Ebî Salt'ın** küfrü gibi. (3).

4. Nifak yollu küfür: Dil ile Allah'ı ikrar etmek, fakat kalb ile tasdîk etmemek. Munafıkların reisi **Abdullah bin Ubey bin Selûl'ün** küfrü gibi. Hazret-i Âyşe vâlidemize iftira atan da bu munâfıktır.

Bu maddeleri özetliyecek olursak:

Kim bile bile Allah'ı inkâr eder ya da birliğini reddederse veya Hazret-i Peygamber'e indirilen esas ve temel prensiplerden birini inkâr eder veya Hazret-i Muhammed'in ya da herhangi bir peygamberin peygamberliğini kabul etmeyip inkâra saparsa küfre düşer ve bu hal üzere ölürse ebedî saadetten mahrum kalır.

(سَوَآءٌ = Sevâ') istivâ mânasına bir isimdir. Bâzı masdarlar gibi bu da sıfat mânasında kullanılır.

---

(1) Müfredat-ı Rağıb : Küfür maddesi.

(2) Bakara sûresi âyet: 34

(3) Umeyye, zaman-i saadette yetişen Kureyş şâirlerindendir. Zeki bir adamdı. Eşyanın hakikatına dair bâzı şeyler keşfetmiştir. Putlara tapmanın bâtıl olduğunu anlamış ve bir ara peygamberlik dâvasına kalkışmıştı. Hazret-i Peygamber Medîne'yi teşrif edince, Umeyye'nin ümitleri kırılmış, bu arada İslâm'ı kısmen tasdik etmiştir. Bak: Kamusu'l-A'lâm : C. 2, S. 1044

Cümlede istifham harfi olarak getirilen «h e m z e» ile «e m» istifham mânasından soyunmuştur.

(أَأَنْذَرْتَهُمْ = E-enzerte) altı kıraat üzere okunmuştur:

1. İki hemze ve aralarında bir elif.

2. Yalnız iki hemze, aralarında elif yok.

3. Birinci hemze kaviy, ikincisi ona az yakın ve aralarında elif.

4. Üçüncü kıraatin aynı, yalnız aralarında elif yok.

5. İstifham harfinin hazfı (alınması)yle.

6. İstifham harfinin hazfı (alınması) ve harekesinin mâ-kablindeki sâkin harfe verilmesi.

İ n z â r : Lûgatte korkutmak mânasınadır. Burada ise, kötü bir yolun, yanlış bir tutumun, sakat bir itikadın encamından haber vermek suretiyle korkutup uyarmak mânasınadır; mutlaka korkutmak mânasına değildir. Bu itibarla i n z a r, t e b ş î r'in karşıtı olmuş oluyor.

Âyette sadece i n z â r'ın fayda vermiyeceği üzerinde duruldu, fakat tebşîr'in te'sir edip etmiyeceğinden bahsedilmedi. Çünkü **«Def'-i mazarrat celb-i menfaatten daha mühimdir».** Te'siri büyük olan i n z â r kâretmeyince, artık tebşîre pek lüzum kalmıyor.

Yedinci âyet-i kerîme, inatçı kâfirlerin imân etmiyeceğine dair vâki ilâhî hükme ta'lîl mahiyetindedir. Altıncı âyet-i kerîme buna bir delil sayılsa da indüksiyon, yedinci âyet dedüksiyon sadedindedir.

Küfre saplananların imân etmiyeceklerine dair ilâhî beyân, bir şeyin vukuundan evvel verilen bir haber gibi anlaşılsa da bu bize göre böyledir. Allah'ın ilmi zaman anlayışından ve kaydından tamamen münezzehtir. Şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek zaman diye bir şey düşünülemez. İlm-i Subhanî bütün zaman ve mekânları içine almıştır.

Huccetü'l-İslâm İmâm Gâzâlî diyor ki:

«Her şeyi Cenab-ı Hakk irâde edip yarattığına göre, bunları en küçük teefrruatına kadar bilmesi gerekmez mi? Allah'ın ezelî irâdesi, cüz'î mevcudatın hepsinin illetidir ve ilmi de bunların tümünü içine alır. Bu husus Allah'ın zâtî birliğine zıd (karşıt) değildir. Sonuç olarak: Allah bütün cüziyatı bilir. Bir şeyin vukuundan önceki bilgisi ile sonraki bilgisi birbirinden farklı değildir. O'nun ilmi her türlü zaman ve mekân kavramlarından münezzehtir.»

Hatıra şöyle bir soru gelebilir :

İmân etmiyeceklerini bildikten sonra inzâr'ın faydası ne olabilir? Bu hususta birçok tefsîr ve te'vîller vardır. Bize göre : Resûl tebliğat görevini yapmak zorundadır. Kıyâmet günü, **«Ben, peygamber tebliğini duymadım»** ya da **«Bana yol gösterici kimse** olmadı!» şeklinde bir itiraza meydan verilmemesi, inzârın lüzumunu gösterir.

Hem bu bapta ilim malûmata tâbi'dir. O bakımdan, **«Küfre saplananları İnzâr etsen de etmesen de onlara göre bir, inanmazlar!»** buyurulmuş da, **«Sana göre bir»** denilmemiştir. (1).

Hatm : Bir şeyi kapayıp gizlemek, sonuna götürüp bağlamak mânalarına gelir. Bir belgenin sonunu bağlamak, konulduğu zarfı kapayıp mühürlemek de bu anlamdadır.

Kâfirlerin kalblerini mühürlemenin Allah tarafından olduğunun beyân edilmesi, onların imân etmiyeceğine, kalblerinin ilâhî buyrukları almıyacağına, hakkı kabul etmiyeceklerine, Kur'ân-ı Kerîme kulak tıkayacaklarına dair bir şehâdettir. Yoksa onların imân etmesine bir engel koymak değildir.

İkinci bir tefsîrle :

Kâfirlerin kalblerinin mühürlenmesi, gözlerinin üzerine kalınca bir perde inmesi, imân etmelerini önlemeğe mâtuf olmayıp, işledikleri kötülüklere, saptıkları inkâr ve inada bir cezâ olmak üzere kalblerine mânevî sıkıntıların girdiğini, hakikatlere karşı akıl ve idrâklarının tamamen körleştiğini bildirmek içindir.

Ayrıca :

İnkârcıların ve inatçıların kalblerinin mühürlenmesi, gözlerinin üzerinde kalınca perde bulunması bu dünyada değil de âhirette olması muhtemeldir. **Hatm'**in geçmiş zamana ait fiille ifâde edilmesi, ileride vukuu muhakkak olacak bir şeyi şimdi olmuş gibi göstermek içindir. Bu tarz beyân âdet-i ilâhiyedendir. Çünkü zaman ve mekân kavramları nisbîdir; izâfîdir.

Tâbiîn-i Kirâm'dan büyük âlim Hasan el-Basrî (R.A.) diyor ki :

«Hatm ve tağşîye, inatçı kâfirlerin melekler tarafından da tanınmalarına ve inanmıyacaklarına bir belge olmak üzere kalblerine ve

(1) Fazla bilgi için bak: Rûhu'l-Maanî Tefsîri C. 1, S. 139. Ayrıca Tefsîr-i Kebîr C. 2, S. 49-51. Kahire baskı: 1933

kulaklarına konulmuş bir takım mânevî farikalardır.»

G i ş â v e 'nin hakikatı : Görmeğe engel perde demektir. O haldе bu tâbir mecaz yollu kullanılmıştır. İnatçı kâfirlerin basîretinin kapanması, eşyayı göremiyen âmânın haline benzetilmiştir.

Gişâve'nin gündüz görüp, gece görmeme mânasına geldiğini söyliyenler de var. Bu mânayla : İnkârcılar gaflet içinde görebiliyor, ibretle göremiyorlar. Allah'ın açık belgelerini, varlığına, birliğine delâlet eden âyetlerini, kendi küfürlerinin kesîf karanlığı içinde müşahede edemiyorlar. Küfür karanlığı kalkacak olursa, herhalde göreceklerdir.

Müfredat-i Ragıb'da, Gışâ'nın göze ârız olan katarakt olduğu ifâde ediliyor. (1).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Hakk (C.C.), asr-i saadette türeyen inatçı kâfirlerin ve Yahudî meşrepli munâfıkların İslâm'a karşı hazırladıkları sû-i kasdın ve içlerinde besledikleri menfî ve o nisbette korkunç plânların özetini verdikten sonra her devirde bu tip sapıkların bulunacağına ve hepsinin de ayni metodla olmasa bile değişik metodlarla ayni hedefe doğru gideceklerine işâret buyuruyor ve sonra da onların hakiki vechelerini meydana koyarak portrelerini çiziyor; menfur tutumlarını, kötü karakterlerini -inanmışların hafızalarında iyice yer etsin diye- darb-i mesellerle tasvîr etmek suretiyle mâkulu mahsusla izâh ediyor.

Darb-ı meselin dimağ ve zihinler üzerindeki te'siri inkâr olunmayacak kadar meydandadır. Kur'ân-ı Kerîm'in müstesnâ uslûbundan biri de budur.

Özet olarak :

Sûrenin başında geçen dört âyetle mü'minlerin vasfından bahsedildi. Takvayla imân arasındaki münasebet belirtildikten sonra kâfirlerin, inatçı müşriklerin durumuna temas edildi. İnkârcıların iki kısım olduğu, biri hem kalbiyle, hem diliyle inkârcı vasfını meydana koyduğu, diğeri ise kalben inkârcı olduğu halde diliyle bunun aksini iddia ettiği beyân edilerek, bu ikinci sınıfın münâfıklar olduğuna dikkatler çekildi. Tehlikeli olmak-

(1) Tefsîr-i Rûhu'l-Maanî : C. 1, S. 137. Beyrut baskı: ?

ta, inatçı kâfirlerden daha ileri bulundukları nedeniyle münâfıklardan daha geniş bir şekilde bahsediliyor. (1).

Nitekim İbn Cüreyc'in Mücâhid'den yaptığı rivâyete göre :

Bakara sûresinin başında dört âyet mü'minler hakkında, iki âyet kâfirler hakkında ve onüç âyet de münâfıklar hakkında inmiştir. Müfessir Suddî de **«Ve mine'n-nâs»**dan murad, münâfıklar olduğunu söyler. (2).



(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 47. Mısır baskı: ?

(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 192. Mısır baskı: 1967

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا
بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا
كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ
قَالُٓوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ
وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَٓا اٰمَنَ النَّاسُ
قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَٓاءُ
وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُٓوا اٰمَنَّا
وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ قَالُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ
مُسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٤﴾ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي
طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ
بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

M E Â L İ :

8— İnsanlardan öyleler de var ki, inanmadıkları halde Allah'a ve âhiret gününe inandık derler.

9— (Zanlarınca) Allah'ı ve imân edenleri aldatırlar. Halbuki ancak kendilerini aldatırlar da farkında bile olmazlar.

10— Kalblerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını artırmıştır.

tır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azâb vardır.

11— Hem onlara : «Yeryüzünde fesad çıkarmayın» denildiğinde, «Biz ancak ıslâh edicileriz» derler.

12— Haberiniz olsun ki, onlar, onlardır ancak fesadçılar, ama farkında değillerdir.

13— Onlara «Olgun insanların inandığı gibi inanın!» denildiği zaman, «O beyinsizlerin inandığı gibi inanalım mı?» derler. Dikkat edin ki, onlar, onlardır asıl beyinsizler; fakat bilmezler.

14— Onlar imân edenlere rasladıkları zaman «inandık» derler. Şeytanlarıyla başbaşa kaldıkları zaman : «Doğrusu biz sizinle beraberiz. Biz ancak (o mü'minlerle) alay edicileriz,» derler.

15— Allah onlarla alay eder de kendilerini taşkınlıkları içinde bocalar şekilde bırakır.

16— İşte onlar öyle kimselerdir ki, doğru yola karşılık sapıklığı satın almışlardır. Bu alış-verişleri kendilerine kâr sağlamamıştır; doğru yolu da bulmuş değillerdir.

İNİŞ SEBEPLERİ

Kelbî (Sâib bin Bişr -Ölümü : H: 146/M: 763) den yapılan rivâyete göre; İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

— «Bakara sûresinin sekizden on dokuza kadar olan âyetleri, munâfıkların reisi Abdullah bin Ubey bin Selûl ve arkadaşları hakkında nâzil olmuştur.»

Yahudî olan Abdullah bin Ubey, Medîne'de bir başbuğ olma, **Evs** ile **Hazreç** kabilelerini kendi riyaseti altında tutma sevdası içindeyken Hazret-i Peygamber (A.S.)ın hicret-i seniyyeleri vuku' buldu. Medîneli'ler Peygamber Efendimizin etrafında toplanınca Abdullah'ın yıllardan beri kurmuş olduğu hayalî başbuğluk tahtı ve hazırlamış olduğu plânlar alt-üst oldu. Açıktan açığa bir şey yapamıyacağını, yapsa bile hedefine ulaştıramıyacağını anlamakta gecikmedi; sırf zevahiri kurtarmak, fakat İslâmiyeti içinden kemirmek için Hazret-i Peygamber'e gelip bey'at etti ve sözde İslâmiyeti kabul eder göründü.

İşte bu munâfık bir gün hempaları ile Medîne sokaklarında dolaşırken birkaç Eshab-ı Kirâm'a rastladılar. Abdullah yanındakilere dönerek : **«Bakın şimdi ben bu beyinsizleri(!) nasıl aldatır ve pohpohlarım da sizden uzaklaştırıp def'ederim,»** dedi ve hemen koşarak Ebûbekir Sıddîk (R.A.)ın

elini sıktı ve : **«Merhaba Ey Sıddîk-i Ekber! Benî-Teym kabilesinin efendisi ve reisi, İslâmın Şeyhi, Mağarada Resûlüllah'ın yegâne arkadaşı, malını ve nefsini Allah'ın Resûlü için harcayan Ulu sahabi!»** Sonra Hazret-i Ömer'e (R.A.) döndü, onun da elini sıkarak : **«Merhaba Benî-Adiy kabilesinin reisi! Allah'ın dininde kuvvetli ve hakla bâtılı ayırd eden Fâruk, malını ve canını Allah ve Peygamberi uğrunda harcamaktan çekinmiyen ulu kişi!»** diye yaltaklandı ve sonra Hazret-i Ali'ye (R.A.) yaklaşıp onun da elini tutarak : **«Merhaba, ey Cenâb-ı Peygamber'in amcasının oğlu, Resûlüllah'ın damadı, Hazret-i Muhammed'den sonra Hâşim Oğullarının en büyüğü, Allah'ın aslanı!»** diyerek tabasbüse çalıştı; yapmacık saygılar göstererek bu mübarek zatlardan ayrılıp arkadaşlarının yanına döndü ve onlara : **«Gördünüz mü, nasıl aldattım? Hakkımdaki şüpheleri nasıl gidermeye çalıştım?! Siz de ayni metodla hareket edin. Ola ki, bu sinsi yollardan gaye ve maksadımıza erişiriz.»**

Müfessir ve tarihçilerimizden bir kısmı, Abdullah bin Ubey ile Hazret-i Ali (R.A.) arasında şöyle bir konuşma cereyan ettiğini kaydederler :

Abdullah bin Ubey, Hazret-i Ali'ye yaltaklanıp iltifatkâr sözler sarfedip saygılarını belirttikte, onun munâfık olduğunu bilen Hz. Ali (R.A.) bu tarz yapmacık iltifatlara ve tabasbuslara hiddetlenerek :

—Abdullah! Allah'dan kork, munâfıklık etme.. İyi bil ki Allah'ın yeryüzünde en habîs kulu, munâfıklık yapan kimsedir!. diyerek uyardı.

Abdullah üzüntüsünü belirterek :

— Ya Ali! Bana karşı nasıl böyle söyleyebiliyorsun? Şanı Yüce Allaha yemin ederim ki bizim imân ve itikadımız sizinkinden farksızdır (!) dedi.

Bunun üzerine Hazret-i Ali (R.A.) bir şey söylemedi, fakat aynı hiddet havası içinde Abdullah'ın yüzüne dikkatle bakarak ayrıldı. Resûlüllah (A.S.)ın huzuruna varınca Abdullah'la aralarında geçen sözleri anlattı. Bunun üzerine :

«Onlar imân edenlere rastladıkları zaman -inandık- derler. Şeytanlarıyla başbaşa kaldıkları zaman; -Doğrusu biz sizinle beraberiz. Biz ancak (O mü'minlerle) alay edicileriz;- derler.»

Meâlindeki âyet-i kerîme indi.

İbni Kesîr Hâfız İmâdüddîn Ebûlfida İsmail (Vefatı: 774)in kendi tefsirinde kaydettiğine göre :

Cenâb-ı Resûlüllah (A.S.) Medîne'ye hicret ettiklerinde, orada puta tapan Evs ve Hazreç kabileleri, Yahudilerden de Beni Kaynuka kabilesi bu-

lunuyordu. Ayrıca Beni Kurayza Fedek'de, Nadır Oğulları da Medîne yakınlarında eyleşik idiler. Evs ve Hazreç'ten Müslümanlığı kabul edenler oldu (ki bunlara E n s a r deniliyor). Yahudîlerden de pek az kimse İslâmiyet dairesine girdi. Müslüman olanlar arasında Abdullah bin Selâm (R.A.) da bulunuyordu ki bu zat önceleri büyük bir Yahudî âlimi olarak şöhret bulmuştu. Hazret-i Peygamber (A.S.) geri kalan Yahudîlerle ve bir de Medîne etrafındaki bâzı kabilelerle bir anlaşma yaparak Medîne vâdisini önce bir s i t e - d e v l e t i haline getirip, sonraları Müslüman İmparatorluğunun başşehri yapmak için ilk yazılı anayasayı İslâm tarihine nakşetti.

Medîne ve çevresindeki azılı munâfıkların başkanı Abdullah bin Ubey bilhassa Büyük Bedir savaşından sonra bütün mefsedet ve mel'anetini kusmaya başladı. Hele Medîne'nin bir İslâm İmparatorluğunun başşehri olmasına hiç ama hiç tahammülleri yoktu. Bu yüzden de bir an önce İslâmiyeti içinden yıkmak gerekiyordu. Faaliyetlerinin kesif tarafı bu noktada toplanıyor ve her fırsattan yararlanmaya çalışılıyordu. Cenâb-ı Hakk (C.C.) bu âyetlerle onun ve arkadaşlarının tutumunu içyüzüyle meydana koydu ve bu suretle Müslümanları uyardı.

İLGİLİ HADÎSLER

— «Munâfıkın alâmeti üçtür:

1. Konuştuğu zaman yalan söyler.

2. Va'dettiğinde sözünde durmaz.

3. Kendisine bir şey (sır veya eşya) emânet edildiğinde hıyânet eder (sır ise onu etrafa yayar, mal ise onu zimmetine geçirir).» (1)

— «Kimde dört huy bulunursa, o, hâlis bir munâfıktır... Kimde de bunlardan bir parça bulunursa, -onu terkedinceye kadar- kendisinde munâfıklıktan bir huy var demektir:

1. Kendisine bir şey emniyet edildiği zaman ona hıyânet etmek.

2. Konuşurken yalan söylemek.

3. Andlaştığında (andını) yerine getirmemek.

4. Dâvalaştığı (biriyle murafaada bulunduğu ya da muhakemeleştiği) zaman haktan ayrılmak.» (2).

---

(1) Sahîh-i Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Sahîh-i Buharî : Abdullah bin Amr (R.A.)den.

Sözü edilen munâfıkların öldürülmesi için çok ısrar eden Hazret-i Ömer'e, Cenâb-ı Peygamber (A.S.) şu cevabı verdi :

— **«Arapların, -Muhammed kendi arkadaşlarını öldürüyor- demesini hoş görmem, böyle bir sözden tiksinirim!»** (1).

Müfessir Kurtubî Ebû Abdullah Muhammed (Vefatı : H: 671/M: 1272), Resûlüllah (A.S.)ın munâfıkları öldürmediğinin sebebini iki noktaya ircâ' ederek diyor ki :

a) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu prensipleriyle onların kalbini kazanmaya çalışıyor; nefret uyandırmamaya çok dikkat ediyordu.

b) «Muhammed (A.S.) kendi arkadaşlarını öldürüyor!» **denilmesinin** İslâmiyetin yayılma hızını zedeliycecğinden endişe duyuyordu.

Kurtubî devamla diyor ki : Bu nedenlerle Hazret-i Ömer'in (R.A.) ısrarına Allah'ın Resûlü şu cevabı vermiştir :

— «Benim kendi arkadaşlarımı öldürdüğümün söz edilmesinden Allah'a sığınırım!.» (2).

İLMÎ YÖNÜ (Psikoloji) :

Munâfık : Zekâ ve belki ilim bakımından gelişen fakat sezgi ve basîret, vicdan ve ilâhî marifet bakımlarından çok geri kalan; din ve ahlâk gibi iki mânevî dayanağı derinliğine kavrayamayan, bu yüzden zekâsını ya da ilmiyle zekâsını hak ve hakikata karşı gelmek için çok sinsi bir metodla kullanan veya aşağılık duygusu sonucu ister istemez bu yolu seçen ikiyüzlü kimseye verilen bir sıfattır. Ayni zamanda psikolojik bir elemdir; dinin ruha gıda veren iksiriyle tedavi edilmezse çok tehlikeli olur.

O halde eğitimde yanlış bir anlayış sonucu aklı ve zekâyı, sezgi ve basîretten yani rûhun en yararlı kuvvetlerinden üstün tutmak ya da sadece akla ve zekâya değer verip rûh ve vicdanı ihmâl etmek materyalizme yol açar. Bu sebeple de hem ferdin iç âleminde, hem de sosyal alanda mâdde ile mâna arasındaki denge bozulur. Kutsal sayılan şeyler hakarete uğrar; mâbed ve ibâdet bir takım mânasız şeyler sayılarak küçümsenir.

Bunun gibi ilim ve felsefeyi tek kurtarıcı vasıta olarak almak, din ve ahlâkı, sezgi ve basîreti ihmal etmek de ferdin fenalaşmasına, ahlâkan

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 198.

(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 199 / Mısır baskı: ?

çökmesine, medeniyetin yıkılmasına sebep olur. M. Ebû Zehrâ'nın dediği gibi : Felsefecilerin sözlerinden ve parlayan ahlâk kanunlarından yardım istemek beyhudedir. Çünkü ahlâk ilimle düzeltilmez. İlim; idrâk ve fikri geliştirir. İdrâk ise hem hayırda, hem de şer'de olur. Bugün insanı bağlayan bu düğümü çözmek için güçlü ve otoriter bir dinden başka yol yoktur.

Dr. Alexis Carrel diyor ki :

«Biz garplılar aklı, sezgi (intuition)**den çok üstün sayıyoruz. Zekâyı duygudan üstün tutuyoruz. Ve ilk önce zekâyı inkişaf ettirmeğe uğraşıyoruz. Rûhun zekâdan başka kuvvetlerini -ahlâk, fazîlet mukaddes duygular gibi- büsbütün ihmal ediyoruz. Bu temel faaliyetlerin dumura uğraması modern insanı ruhen kör yapmaktadır.»**

Kur'ân-ı Kerîm'de bu tip insanların, yani ruhen körleşen munâfıkların kendilerine kâr sağlamıyan nasıl bir alış-verişte bulundukları tasvîr edilerek buyuruluyor ki : **«İşte onlar öyle kimselerdir ki, doğru yola karşılık sapıklığı satın almışlardır. Bu alış-verişleri kendilerine kâr sağlamamıştır; doğru yolu da bulmuş değillerdir.»**

İTİKADÎ YÖNÜ

Meâlini yazdığımız âyet-i kerîmelerin munâfıklar hakkında olduğunda hiç şüphe yoktur. Allah Teâlâ, Bakara sûresinin on altıncı âyetine kadar (mü'min-kâfir-munâfık) diye üç sınıf insandan bahsediyor. Önce kâmil mü'minlerin güzel halini, takvâ üzere bulunduklarını, mümeyyiz vasıflarını; sonra kâfirlerin inat ve inkârlarını, kalblerinin nasıl mühürlendiğini beyân ediyor. Daha sonra da asıl tehlikeli olan, akrepten daha zehirli, yılan gibi sürünen, çakal gibi gizlice parçalayan ve üzerinde dikkatle durulması gereken i k i g ö r ü n ü ş l ü l e r 'in, içi dışına, dışı içine uymayan munâfıkların hileli ve dolambaçlı yol ve düzenlerinden ve nihayet halet-i rûhiyelerinden örnekler veriyor. Can yakıcı olduklarına işâretler yapılıyor.

Şâirin haklı olarak dediği gibi :

«Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm,

Şir'in dahi kasdetmesi cana gülerektir.»

Nifakın hakiki vechesini belirtebilmemiz için önce kalb'in i'tikadî mâna ve kavram düzeyinde dört halini bilip incelememiz gerekir :

1. Delile dayanan ve gerçeğe (nefsü'l-emre) uygun düşen i'tikad..

Bu, taklîdden uzaktır; ilimle ve gelişmiş bir vicdanla meydana gelir; tahkikîdir.

2. Bir delile ve isbata dayanmaksızın gerçeğe uygun olan i'tikad..

Bu, taklît yollu meydana gelir; tahkikî değildir.

3. Gerçeğe uygun düşmeyen i'tikad..

Bu, cehil (bilgisizlik) ve inada dayanır. İlmî olmadığı gibi, nefsü'l-emre uygun bir taklîdden de uzaktır.

4. Kalbin bu üçünden de bomboş olma hali..

Buna paralel olarak dilin de (ikrar, inkâr, sükût) diye üç hali vardır ki, gönül halleriyle birleşmesinden bir takım meseleler çıkar :

a) Kalbde irfân, dilde ikrar hâsıl olması. Bu, ihtiyarî olarak gerçekleşirse, sâhibi gerçek anlamda mü'mindir.

b) Kalbde irfân hâsıl olması, dilin ikrar etmeyip inkâra sapması. Bu inkâr ıztırarî ise, sahibi mü'min sayılır. Kur'ân-ı Kerîm'de buna işâret edilerek buyuruluyor ki : **«Kalbi imân ile yatışmış olduğu halde, zorlanan kimse dışında, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip göğsünü küfre açanlar üzerine Allah'tan bir gazâb vardır ve büyük bir azâb da onlar içindir.»** (1)

c) Kalbde irfân hâsıl olması, fakat dilin ne ikrar ,ne de inkâra sapmaması.. Bu tarz susma ya zor altında bulunmaktandır, ya da isteğine bağlı bir düşüncedendir. Zor altında olmaktan ise, sâhibi gerçek anlamda mü'mindir, müslümandır. İsteğine bağlı bir düşüncedense, İmâm Gazâlî' ye göre : Sâhibi mü'mindir; çünkü :

«Kalbinde zerre miktarı imân bulunan kimse Cehennemden çıkacaktır.» (2) buyurulmuştur.

d) Kalpde inkâr hâsıl olması, dille -sırf zevâhiri kurtarmak için- gayr-i ihtiyarî ikrarda bulunulması. Bunun sâhibi gerçek mânada münâfıktır.

e) Hem kalbde, hem de dilde inkâr hâsıl olması.. Bunun sahibi hakiki anlamda kâfirdir.

---

(1) Nahl sûresi âyet: 106

(2) Tirmizî : C. 7, S. 262 - Hadis no: 2601 / Ebû Saîd el-Hudrî'den.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Bu âyetler Medîne-i Münevvere'de inmiştir. Fakat biz zaman ve mekân kaydını kaldıracak olursak, beşer tarihinin her devresinde -Kur'ân-ı Kerîm'in belirttiği munâfıkların- emsal ve örneklerine rastlamaktayız. Kelâmullah'ın tasvir ettiği bu tip munâfıkların perde arkasında sırıttığına her gün şâhid olmamak mümkün mü? Bunlar ya açıktan açığa Hakk'a karşı gelmekte kendilerinde cür'et bulamıyan, ancak sinsi yollardan iblisane hareketlerle ilâhî nûru söndürmeğe çalışan bir takım satılmış habîs rûhlu uşaklardır; ya da bu cür'eti kendilerinde bulup açıktan açığa Hakk'ı inkâr etmek için ilim ve medeniyeti kalkan olarak kullanan, aslında ilim ve ahlâk fukarası olan bir takım yobazlardır.

Bu iki grup da hakikatten uzak fikir ve davranışlarını bir zekâ ve dehâ işi sayarlar ve halk için halktan yana, Hak için halktan yana olduklarını her vesîleyle iddiâ ederler. Böylece halkı aldatmaya çalışırlar. Kur'ân-ı Kerîm bunlar hakkındaki ilâhî hükmü şöyle beyân eder: **«(Zanlarınca) Allah'ı ve imân edenleri aldatırlar. Halbuki ancak kendilerini aldatırlar da farkında bile olmazlar.»** (1).

Peki bunlar niçin Hakk'a ve hakikate karşıdırlar? İlâhî nûru neden söndürmek isterler? Müslümanları niçin aldatmaya kalkışıp, dîn, ahlâk, ilim ve medeniyet namına cinâyet işlerler?

Bütün bu soruların cevabını bulup vermek kolay : Onların tabiatında âfet, kalblerinde illet, vicdanlarında maddenin her türlü kir ve pası vardır. Her şeyden evvel rûhî bir hastalığa tutulmuşlardır. Tedâvi edilmezse, hastalık hastalığı, illet de illeti artırır; mevcut mikroplar bir takım daha mikroplar doğurur. Bu sebeple Allah da -varlık âlemindeki mevcut ve câri kanunları icâbı- onların marazını artırır.

Hak'tan yüzçevirmek, dosdoğru yoldan, nebî ve velilerin yolundan, nîmete ermişlerin caddesinden sapmak önce az olur. İhmal edilirse her an açı genişler, dönülmezse sonu felâkettir. İlim, ahlâk, dîn ve medeniyet namına yalan söyledikleri için dünyada huzursuzdurlar; âhirette de onlar için elem verici bir azâb hazırlanmıştır.

Munâfıkların, özellikle ileri gelenlerinin diğer bir karakteri de, gurur, hased ve inattır; hak ve hakikat yolcularını küçümsemek, onların ibâdet ve taâtiyle alay etmektir. Onlara : «Bu düşünce ve hareketleriniz fesada sebep olmakta, cemaatleşme rûhunu sarsmaktadır. Doğru yolda değilsiniz! Akl-i selîm sahipleri olgun insanlar nasıl inanıyorsa siz de öyle ina-

(1) Kur'ân / Bakara sûresi âyet: 9

nın» denilince, «hayır!» derler. «Biz ancak islâh edicileriz. Gayemiz halkı en doğru yola irşad etmektir. Biz şu beyinsiz aptal halk tabakası gibi mi inanırız? Bizim din ve tanrı anlayışımız mevcud dinlerin vasfedegeldiklerinin de üstündedir. Kalblerimiz son derece temizdir.» derler.

Kur'ân-ı Kerîm'de bunların gerçek ilim ve ahlâktan, fazîlet ve medeniyetten yoksun oldukları, fikir pazarında iflas ettikleri, kendilerine has bir bilgi ve düşünce sisteminin bulunmadığı en özlü cümlelerle beyân ediliyor: **«Onlardır asıl beyinsizler; fakat bilmezler.»**

Beyinsizdirler; çünkü hakikata müstenid (dayalı) bir dâvaları yok.. İrfansızdırlar, çünkü dosdoğru inançları ve idealleri yok.. Şuursuzdurlar, çünkü yeryüzünde fesat çıkardıklarının farkında değildirler.. Gururlarına yedirip mâbede girmezler; cemaat arasına sokulmazlar. Halk ile birlikte Yaradan'ın huzurunda durup el bağlamayı, secde etmeyi zillet sayarlar.

Cenâb-ı Allah onlar hakkındaki nihaî hükmünü beyânla: «**Şüphesiz ki münâfıklar Cehennem'in en aşağı tabakasındadırlar, onlara herhalde bir yardımcı da bulamazsın. Ancak tevbe edip durumlarını (düşünce ve davranışlarını) düzeltip Allah'a sarılanlar ve dinlerini gösterişten uzak, Allah için katıksız ve saf tutanlar müstesnâ... İşte bunlar mü'minlerle beraberdirler, mü'minlere ise Allah büyük mükâfat verecektir.» (1)**

Dünyada Hakk'a kulluk eden samimi bir cemaatten ayrılan; inanmışlar arasındaki cemaatleşme şuurunu yıkmak isteyen munafıkların -tevbe edip Allah'a sımsıkı sarılmadıkları takdirde- âhiretteki durumları bu.. Yani orada da ayrı bir grup olarak ebedî bedbahtlık yurdunda ayrı bir yerde nifak ve gururun, alay ve bencilliğin acısını yudum yudum tadacaklardır. Onlar dünyada küfürle imân arasında bocaladıkları gibi, âhirette de sıcakla soğuk arasında kararsızlığa düşeceklerdir. Allah kimi -kanunu icâbı- şaşırtırsa artık ona bir yol bulunmaz. Kime hidâyet bahşederse onu sapıttıran olmaz.

Evet, onlar dünyada ayrı bir grup olmanın cezâsını çekeceklerdir. Çünkü beşerî topluluk ayni zamanda hem canlılardan, hem ölülerden, hem de henüz doğmamış olanlardan meydana gelir. Her ferdin bu toplulukta bir yeri olmalıdır. Fert bir mukavele ile bağlı olduğu için değil, ilâhî takdîr gereği dünyaya geldiği için topluluğun bir parçasını teşkil eder. Fakat asıl mesele: Ferdin, bağlı bulunduğu cemiyet arasında -onlardan biri olmak şuuru içinde- yerini tayin edip bulabilmesidir. İşte munâfıklar bu muhit ve bu şuurdan mahrûmdurlar.

(1) Kur'ân / Nisâ sûresi âyet: 145-146

Şunu da ilâve edelim ki : Her fertte bir takım ihtiyaçları aşırı derecede tatmin etme temâyülü doğuştan mevcuttur. Meselâ : Cinsî arzu, gıda, emniyet, istirahat ve hürriyet gibi ihtiyaçlarını kayıtsız denecek derecede yerine getirmek ister. İlâhî nizam ise, bu ihtiyaçları insana faydalı olacak şekilde sınırlar ve kayıtlar. Buna karşı insan rûhunda, diğer bir tabirle «insan nefsinde» bir isyân başlar. Bu yoldaki isyân din ve ahlâkın sihirli (yani rahmet) elleriyle bastırılmazsa, ya küfre, ya da munâfıklığa sebep olur. İşte Kitab ve Peygamberlerin gönderilmesi, insan rûhundan veya nefsinden yükselen bu isyânı durdurmak ve ferdi cemiyetin kopmaz bir parçası, bütünleyici bir cüz'ü haline sokmak, ilâhî sünnete uygun bir hayat düzeni kurmak ve nihâyet insanı ebedî saadet yurduna sâlimen ulaştırmak içindir.

Fakat bu hayatı en mükemmel şekilde organize edip düzene sokan İslâm Dinine, maddî menfaatleri, mevki ve şöhretleri, nefsî temayülleri haleldar olanlar, dün olduğu gibi bugün de şiddetle karşı çıkmışlardır. **Mekke** müşriklerinden, **Medîne** Yahudilerinden, **istilacı Haçlı Seferlerinden** tutun da günümüzün komünistlerine, Siyonistlerine ve bunların kuklaları olan bir sürü beyinsiz, ilimsiz ve irfansız munâfıklara kadar kimler ve kimler.. Ama bunların en tehlikelisi, Müslümanlar arasında müslüman geçinen satılmış munâfıklardır.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

İnsan yaratılışı itibariyle Allah fikrine mütemayildir. Din ve ahlâk bu fikri ve fıtrî temayülü geliştirir. Nitekim insan ruhunun özelliklerini en iyi bilen **Hazret-i Peygamber** (A.S.) bu hususu belirterek buyuruyor ki :

«Doğan her çocuk, (Allah fikri ve İslâm) fıtratı üzere doğar. Sonra (eğitici) durumundaki ana-babası onu ya Yahudî, ya Nasranî (Hıristiyan) ya da Mecûsî (ateşperest) yapar. Nasıl ki, dört ayaklı hayvan, organları tam ve yerinde bir yavru doğurur da onda bir organ eksikliği veya noksanlığı hissetmezseniz..» (Onun gibi doğan bir çocuğun fıtratındaki Allah fikrinde ve Hakk'a teslimiyet kaabiliyetinde bir noksanlık bulamazsınız). (1).

Kâfir ve munâfıklar görünüşte hakkı kabullenmeye, Hazret-i Muhammed'in peygamberliğini tasdîka müsaiddirler. Yaradılışlarında da böyle bir tasdîk, ya da kabul fikri mevcuttur. O halde onları Hak ve hakikatten uzaklaştıran gizli, ya da mânevî sebepler nelerdir?

Önce şunu belirtelim ki, ezelî ilimde geçen bir şey mukadderatın hi-

(1) Sahîh-i Buharî - Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

lâfına câri olmaz. Kalb, Allah'ın nazar ettiği hâne-i irfandır; Cenâb-ı Kibriyâ'nın kudret eliyle işlenmiş, O'nun nûruyla cilalanmıştır. İlme hazine, mârifete mihrak, meleklerin inişine konak olmak üzere hazırlanmıştır. İlâhî nûrların huzme huzme girdiği, nefahat-i Subhâniyye'nin estiği yerdir. Mükâşefelerin tecelli kapısı, Rab sıfatından lemaân eden terbiye kanalı orasıdır.

Bu kadar tecelliyata mazhar olan insan kalbi, mârifeti tahsile en müsaid vasıtadır. İçinde köpek ya da heykel bulunan eve nasıl melek girmezse, kötü ahlâktan, nifak ve şikaktan, küfür ve inaddan bir şey kalbe girecek olursa, feyiz ve hayr yolları kapanır, melekler oraya inmez olur, ilhamları inkitaâ uğrar. İlâhî nefhanın esintisi kesilir. Şeytanın girmesine elverişli menfezler açılır ve artık **«Nefs-i emmâre»**nin esintisi başlar. Bu hal devam edecek olursa, kalb tamamen kararır ve bir gün gelir de ilâhî fuyuzattan ışık alamaz olur. Ve işte o zaman ezelî ilmin malûmatı tesbîti, sıdkiyle tecelli eder; kalbde müthiş bir maraz peyda olur, yavaş yavaş artış kaydeder, o kadar ki elem verici bir azâba doğru adım adım, nefes nefes yaklaşmaya yüztutar. Bu arada dönüş yapılmazsa, mukadder günün adâletle gerçekleşecek olan azâbından hiç kimse onu kurtarmaz. (1).

TAHLÎLLER

Nâs'ın aslı unâs'dır. Hemze tahfîf edilerek başına «elif-lâm» konularak «en-nâs» olmuştur. İns'in çoğul şeklidir. Kelime olarak insan ve cinlere şamildir. Bilahare melek ve cinden başka olan beşer hakkında kullanılmış ve böyle meşhur olmuştur. Rahmân sûresinde : **«Ya ma'şere'l-cinni ve'l-insi» de olduğu gibi.** (2).

Muhadaâ : (hadi') kökünden masdardır. Muhadaâ, iki kişinin birbirini aldatmağa çalışması anlamına gelen ef'âl-i müşarekedendir. Kök mânası ise : Biri diğeri aleyhinde iyice niyetlenip yapmaya karar verdiği kötülüğü gizlemek ve güya iyilik yapacağını ifâde eder gibi yapmacık söz ve hareketlerde bulunmaktır.

Muhadaâ, burada zâhiri üzere değildir. Munâfıklar, her şeyden haberdar olan Allah'dan hiçbir şey gizliyemezler. O halde onların aldatma oyunları esasında Hazret-i Peygamber'e ve O'nun etrafında imândan bir hâle teşkil eden mü'minlere karşıdır. (3).

---

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Şeyhi'l-Ekber : C. 1, S. 7-8

(2) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Keşşaf : C. 1, S. 127. Mısır baskı: 1318. Kaadı Beyzavî Tefsîri «en-nâs» maddesi. Kamus Tercemesi: C. 2, S. 1026

(3) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 48 / Mısır baskı: ?

M a r a z : Bedenin normal seyrini bozan, fiil ve davranışını aksatan ârızî hastalık demektir. Burada mecaz yollu, insanın kemâlini düşüren, ruhî cilasını gideren kötü inanç, hased, cehalet, nifak ve fesad anlamlarında kullanılır.

E l î m : Mu'lm mânasınadır. Acı ve ıstırap veren azâb demektir. Semî'in «müsni'» mânasına geldiği gibi. (1).

Y e k z i b û n : Kezebe - yekzibu'dan çoğuldur. K i z b, k e z i b, k e z b e, k i z b e, k i z a b ve k i z z a b ölçülerinde gelen masdarı: Bir şeyi olduğundan başka şekilde haber vermek mânasına gelir. Yalanın hepsi kötüdür. Yalnız üç yerde câiz olduğu zayıf bir rivâyetle bilinmektedir :

1. Savaşta..

2. Arası açık iki kişinin arasını bulmaya çalışılırken..

3. Kendisiyle karısı arasındaki bir takım kırgınlıkları, ya da karısının bir takım aşırı isteklerini gidermeğe çalışırken..

Hazret-i İbrâhim (A.S.)ın üç defa yalan söylediği (!) rivâyetine gelince : Hakikati gizlemek mâhiyetinde olmadığı için yalan sayılmıyacağı ekseri âlimler tarafından beyân edilmiştir. Hem peygamberler (salât ve selâm hepsine olsun!) aslâ yalan söylemezler. Çünkü her peygamber beş esas sıfat üzere yaratılıp görevlendirilmiştir:

1. Sıdk (özü, sözü doğru olmak)..

2. Emânet (her hususta güvenilir olmak)..

3. Emredildiğini noksansız teblîğ etmek..

4. Fetânet (üstün zekâ, kuvvetli sezgi sâhibi olmak)..

5. İsmet (günahlardan korunmuş olmak)..

O halde peygamberlerden sâdir olan günahlar (!) diğer insanların işlediği günahlar gibi değildir. Âyet ve hadîslerde, peygamberlere izâfe edilen günah ve hatâlar, onların yüce makamına, rûhlarındaki saflık ve berraklığa nisbetle günah ya da hatâ sayılıyor. Çünkü peygamberler (salât ve selâm hepsine olsun!) diğer insanlardan derece ve mertebe bakımından çok üstündürler. O kadar ki onlardan sâdir olan ufacık bir sürçme, yanılma ya da hatâ, başkasından çıkacak olursa güzel bir fiil, yerinde bir davranış sayılabilir. Nitekim mutasavvıflar arasında meşhûr olan şu söz

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Kurtubî : C 1, S. 198. Mısır baskı: 1967

buna ne güzel bir misal teşkil eder :

«Avam için mubah sayılan şeyler, ebrar (sıdk-u selâmete ermiş dindarlar) için mekrûh sayılabilir.»

«Ebrar (sıdk-u selâmete ermiş dindarlar)ın güzel ve iyi amelleri, mukarrebîn (Allah'a yakınlık peyda etmiş büyük zatlar) için seyyiat (suç ve hatâ) sayılabilir.»

Bu hususu biraz daha açıklıyacak olursak, şöyle bir misal vermemiz uygun olur : Bir vezir herkesten ziyâde hükümdara yakındır; ayni zamanda hükümdarın emir ve irâdesini harfiyyen tatbik etmekle yükümlüdür. Kendisinden sâdır olan en ufak bir ihmal ya da hatâ çarçabuk göze batar ve padişahın dikkatini çeker. Halbuki ayni ihmal ve hatâ rastgele bir vazifeliden veya sıradan bir insandan sâdır olsa, göze batmamakla beraber hatâ da sayılmaz.

Hazret-i İbrâhim (A.S.) zâlimlerin yurduna (Şam'a) girdiğinde, beraberinde götürdüğü karısı **Sârre**'ye dedi ki : **«Burada güzel kadınları zorla kocalarının elinden alırlar. Size sordukları zaman deyin ki, ben İbrâhim'in kız kardeşiyim, sakın karısıyım deme! Çünkü sen dinde benim kardeşim sayılırsın.»** (1).

Kavmi bayram yerine gidip eğlenceler tertip etmek için Hazret-i İbrâhim'e (A.S.) dediler ki :

— Ya İbrâhim, bayram yerine hep birlikte çıkalım.

Hazret-i İbrâhim (A.S.), günah işlenen bir yere gitmemek ve onları da aleyhine çevirmemek için :

— **İnnî sakîmun** = Hakikat ben rahatsızım, çıkamıyacağım.

Diye cevap verdi. Halbuki Hz. İbrâhim bedenen hasta ya da rahatsız değildi. Fakat bu cevabıyla kavminin küfr-u tuğyanından dolayı çok üzgün ve kalben muzdarip bulunduğunu kasdediyordu.

Kavmi de onun hasta olduğunu sanarak ısrara gerek görmeden ayrılıp gittikten sonra, Hazret-i İbrâhim (A.S.) fırsattan istifade ederek eline bir balta alıp irili ufaklı ne kadar put varsa hepsini kırıp parçaladı ve en sonunda baltayı büyük putun boynuna asarak oradan uzaklaştı. Kavmi bayram yerinden döndüğünde putların hurdahaş olduğunu gördüler ve hayretler içinde : «Hangi zâlim (!) tanrılarımıza bu kötü fiili işledi?» diyerek bağrıştılar. Onlardan biri, «İbrâhim adındaki genç bizim putları hiç

(1) Tefsiru Rûhi'l-Maanî / Âlûsî : C. 1, S. 151 / Beyrut baskı: ?

sevmezdi. İhtimal ki o bunları kırıp parçalamıştır!» diyerek haber verdi. Bunun üzerine onlar hep birlikte kalktılar, Hazret-i İbrâhim'i (A.S.) bulup sordular :

— «Sen mi bizim tanrılarımıza bu kötülüğü yaptın ey İbrâhim!?» diye sordular. Hazret-i İbrâhim (A.S.) gayet sakin bir edayla :

— «Evet, o yaptı!» dedi. Ve sonra büyük puta işâret ederek «belki büyükleri yaptı!» diyerek sözünü te'vîl etmeye çalıştı.

Şüphesiz ki Hazret-i İbrâhim (A.S.) böyle yapmak ve demekle, ne kendine, ne de diğer putlara gelen zararı savacak kudrette olmayan bir puta nasıl tapılır ve o puta «tanrı» diye nasıl itibar edilir? sorusunu kafalarda doğurmak ve şu büyük putta bir kudret olmuş olsaydı ne diğer putların parçalanmasına müsaade eder, ne de baltayı kendi boynuna astırırdı, gerçeğini anlatmak istemişti. (1).

إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ «**İnnemâ nahnu muslihûn**» cümlesinde **kasru'l-mevsûf alâ's-sıfat** vardır. Yani munâfıklar üzerlerindeki şâibeyi kaldırmak için mahza ıslâh ediciler olduklarını iddia ettiler. Bu davranışlarında ifsad ve fesadın bulunmadığına karşı tarafı inandırmak istediler. (2).

Süfehâ: Sefîh'in çoğul şeklidir. Sefîh, zararlı ve faydalı konularda görüşü zayıf, mârifet ve isâbeti pek az olan câhil ve kültürsüz kimseye denilir. (3). Görüşleri çoğu zaman zayıf ve bazen de isâbetsiz oldukları için kadın ve çocuklara da «süfehâ» denilmiştir. Tefsîr bilginlerinin bu hususta görüş birliği vardır. (4).

Şeyâtîn : Şeytan'ın çoğul şekldir. Şeytan, ya uzakta kaldı, uzaklaştı mânasına gelen «şatane» fiilinden; ya da bâtıl oldu, hükümsüz ve mânasız kaldı anlamına gelen «şâta» fiilinden türetilmiştir. Çünkü Şeytan'ın bir ismi de «el-Bâtıl» dır. (5).

Burada ise şeytan, en sinsi yollardan hareket edip fitne uyandıran, kötülüğün öncülüğünü yapan, her türlü hayır ve rahmetten uzak kalan, son derece inatçı ve azgın kimse demektir. Mekke müşrikleri inat ve inkârlarında şeytanlara benzetilmiştir. O halde şeytan cinlerden olduğu gibi insanlardan da olabilir. Meselâ : Mensub olduğu sınıfın âdet ve ya-

(1) Tefsîr-i Keşşaf : C. 1, S. 137 / Mısır baskı: 1318 - Tefsîru Rûhi'l-Maani Li'l-Âlûsi : C. 1, S. 151 / Beyrut baskı: ?

(2) Tefsîr-i Keşşaf : C. 1, S. 138 / Mısır baskı: 1318

(3) Tefsîr-i İbn Kesir : C. 1, S. 50 / Mısır baskı: ?

(4) » » » » » »

(5) Tefsîr-i Keşşaf : C. 1, S. 141 / Mısır baskı: 1318

şayışının, inanç ve ibâdetinin dışına çıkıp haddini aşan, fitneye sebebiyet veren ve şunun bunun şeref ve haysiyetini kırmaya çalışanlara da şeytan denilebilir. Yalnız ne var ki bu isim, insanlar hakkında mecaz yollu kullanılır. (1).

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ «Allahu yestehziu bihim»

Allah'ın munâfıklarla istihza etmesi, onların mü'minlerle alay etmelerine karşılık -ilâhî adâleti gereği- cezâ vermesi, inanmış tertemiz insanlarla alay etmenin ne demek olduğunu elem verici bir azâbla göstermesidir.. Bu da daha çok kıyâmet günü gerçekleşecektir.

Âyette bir şeyin cezâsı o şeyinmisliyle belirtilmesi kaidesi vardır. Meselâ : **«O halde kim size saldırırsa siz de ona -size saldırdığının misliyle- saldırın.»** (2). **«Bir kötülüğün cezâsı, misliyle kötülüktür.»** (3).

İkinci bir tefsîrle :

Munâfıkların mü'minlerle alay etmesi, mü'minlere bir zarar vermek şöyle dursun, bilâkis onların Hakk'a olan imân ve teslimiyetlerini artırmıştır. O halde bu sonuçla Allah (C.C.) münâfıklarla alay etmiş oluyor; yani onları bu durumdan tedirgin ederek dünyada huzursuz, âhirette mutsuz bırakıyor. Diğer bir tabirle : Allah munâfıklara dünyada da âhirette de alaycı muamelesi yapacaktır. Mutaffifîn sûresinde bu hususa temas edilerek buyuruluyor ki:

«Gerçekten suçlu günahkârlar (Dünyada iken) imân edenlere gülerlerdi. Onlara uğradıkları zaman birbirlerine gözle kaşla işârette bulunurlardı.» (4). «Bugün ise imân edenler kâfirlere (onların perişan hâline) gülerler.» (5).

وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ **«Vemâ kânû muhtedîn» :**

Giriştikleri ticaretin (alış-verişin) yollarını şaşırdılar da sermayeyi kaybetmeye yüztuttular. Evet onlar iki büyük ilâhî mevhibe (vergi ve bahşişinden meydana gelecek tükenmez sermaye)yi birden yitirdiler ki bu hal dünyada da, âhirette de rüsvay olmalarına sebep oldu :

---

(1) Ebû Suud Tefsiri - Kaadı Beyzavî Tefsî"i.

(2) Bakara sûresi âyet: 194

(3) Şûrâ sûresi âyet: 40

(4) Mutaffifîn sûresi âyet: 29, 30

(5) » » » 34

1. Allah'ın kesin olarak yasakladığı insan şeref ve haysiyetine uymayan sapıklıklara inandıkları için yaradılışlarındaki mevcut imân nüvesini ve Allah'a olan teslimiyet şuurunu küfür ve nifak bataklığına atıp ibtal ettiler de işlemez hale soktular.

2. Ebedî saadete namzet olarak yaratıldıkları halde, bu yanlış inanç ve tutumlarıyla hem namzetlikten düştüler, hem de ebedî saadet yurdundan uzaklaştılar.

Böylece inkârcılarla munâfıkları hak ve hakikate ulaştıracak fıtratlarındaki sermayeyle bu sermayeyi imkân sahasına çıkaracak feyizden eser kalmadı. Bunun sonucu olarak ümitsizlik vâdisinde kemâl yollarını kaybettiler, sapıtarak kör, sağır ve dilsiz bir halde sabahladılar. Ne fenâ yol ve ne acı perişanlık?!

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Munâfıklar, Cenâb-ı Hakk'ın sünneti icabı her insana bahşetmiş olduğu fıtrî isti'dadı ve Yaradan'a teslimiyet mayasını nifak bataklığında yitirince, hidâyetten çıkıp delâlete düştüler. Cemaatleşme şuurunu kaybedip ayrılık ateşine atıldılar. Güvenden korkuya, ümitten ye'se, sünnetten bid'ate doğru yol aldılar.

Erişemedikleri şerefli mertebenin Hakk'a gönül bağlamış adamlarını alaya aldılar; bu yüzden alaya konu oldular; taşkınlıkları içinde bocalayıp durdular. Cenâb-ı Hakk(C.C.) onların bu perişan halini, çevresini aydınlatmak için ateş yakan kimsenin haline benzetiyor ki Allah ışıklarını söndürüp yok edince, onlar karanlıklar içinde gözleri görmez olmuş da şaşırıp kalmışlar.

Böylece Allah (C.C.) munâfıkların içyüzünü bütün ayrıntılarıyla meydana koyduktan sonra bunun görüntüsünü muşahhas hale getirerek misal veriyor; benzetme yoluyla daha iyi tanınmalarını sağlıyor. Çünkü misal ve benzetme dikkati daha çok çeker, mânayı anlaşılır duruma getirir, perdeyi aralar, meselenin gaye ve maksadına ışık tutar.

Hazret-i Muhammed (A.S.)ın açmış olduğu geniş caddeyi ve bu caddeyi aydınlatan nurunu göremiyen veya gördükten sonra sapıtanlar hakkında en uygun hükmü veren Allah, buyuruyor ki :

«Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (doğru yola) dönmezler.»

——ooOoo——

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ
فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ
مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾
يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ
وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

M E Â L İ :

17— Onların durumu o kimselere benzer ki, bir ateş yakmak isteyip (yakılan) ateş çevrelerini aydınlatınca Allah ışıklarını tutup almış da onları zifiri karanlıklar içinde bırakmıştır. (Böylece onlar) göremez olmuşlardır.

18— Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (doğru yola) dönmezler.

19— Veya gökten (sağnak halinde) boşanan, içinde karanlıklar, bir gürleme, bir şimşek bulunan şiddetli yağmura (tutulmuş şaşkın kimselerin perişan haline) benzerler ki yıldırımın (dehşetinden) ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah(ın kudreti, ilmi ve hükümranlığı) kâfirleri (her tarafından) kuşatmıştır.

20— Çakan şimşek neredeyse onların gözlerini kapıp alır. Önlerini aydınlatınca da onun ışığında yürürler. Üzerlerine karanlık çöktüğü zaman ise (oldukları yerde) dikilip kalırlar. Allah dileseydi onların işitmelerini de, gözlerini de alıverirdi. Şüphesiz ki Allah'ın her şeye gücü yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetlerin iniş sebebinde iki rivâyet vardır :

1. Tâbiîn-i kirâm'dan Saîd bin Cübeyr (Hicrî: 95) diyor ki : Peygamber (A.S.) henüz peygamber olarak gönderilmeden önce Yahudîler son peygamberi, ateş üzerinde durur gibi sabırsızlıkla bekliyorlardı. Fakat Hazret-i Peygamber (A.S.) risâlet göreviyle dâvete başlayınca Yahudîler onun kendilerinden olmadığını görünce birdenbire küfre döndüler; sapıklığı tercîh ettiler. Bu bakımdan onların ilk durum ve tutumları nûra, son durum ve tutumları ise karanlığa benzetilmiştir.

İşte Allah (C.C.) bu âyet-i kerîmelerle Yahudîlerin ölçüsüzlüklerini, şaşkın hallerini tasvîr ediyor. (1).

2. İbn Cerîr Ebû Câfer Muhammed (224-310)in Suddî-yi Kebîr (Hicrî: 121) tarikıyla **İbn Abbas, İbn Mes'ûd** ve bâzı sahabîden yaptığı rivâyete göre: Asr-i Saadette Medîneli munâfıklardan iki kişi Hazret-i Peygamber'den kaçıp müşriklere katılmak istediler. Yolda şiddetli bir yağmura tutuldular. Gök gürültüsü ve yıldırımların arka arkaya düşmesi onları bir hayli sarstı, ölüm korkusu içinde parmaklarıyla kulaklarını tıkadılar. Şimşek cakınca önlerini görüp yürüyebiliyorlardı; çakmayınca yerlerinde çivilenip kalıyorlardı. O kadar perişan oldular ki, yaptıkları işe pişman olup nedâmet duydular ve bu korku ve endişe içinde, **«Ah! Bir sabahlasak da şu tehlikeden kurtulup Hazret-i Muhammed'e (A.S.) dönsek ve O'nun nûrlu ellerini tutup sadakatle öpsek..»** dediler. Netice öyle oldu. Yani sabaha kavuştular. Niyetlerini değiştirmeden Hazret-i Peygamber'e (A.S.) gelerek dosdoğru Müslüman oldular. Allah Teâlâ bu iki munâfıkın durumunu diğer munâfıklara müessir bir misal, yol gösterici bir örnek olarak bildirmek üzere bu âyetleri indirdi.

Çünkü o sıralarda Hazret-i Peygamber (S.A.)ın meclisinde bulunan munâfıklar, inen âyetlere kulak tıkıyorlar, ruhen gelişmek için ona gönül bağlamıyorlardı. Maksatları sırf İslâmiyetin akan nîmetinden faydalanmak ve böylece bir müddet zevâhiri kurtarıp Müslüman görünmekti. Nitekim mal ve servet sâhibi olunca hem Peygamber (A.S.)den, hem İslâmiyetten yüzçevirdiler. (2).

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 224 / Mısır baskı: 1967 - Tefsîr-i Kebîr / Fahruddîn Râzî : C. 2, S. 86 / Kahire baskı: 1933

(2) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 54 / Mısır baskı: ?

İLGİLİ HADÎSLER

— «Tevhîd ehlinden her birine kıyâmet günü bir nûr verilir. Munâfıka gelince, onun nûru söndürülür. Mü'min(ler), munâfıkların nûrunun söndürüldüğünü görünce korkarlar ve : «Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bize tamamla..» derler.» (1).

— «Dünyada iken imânını açığa vuran herkese kıyâmet günü bir nûr verilir. Sırat'a (Cehennem ile Cennet arasındaki geçit köprüsü) ulaştıklarında munâfıkların nûru söner. Mü'minler onların bu halini görünce korku ve endişeden titrerler ve : -Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bize artır da tamamla- derler.» (2).

Hazret-i Peygamber (A.S.) nûr ve nifaka, inkâr ve imâna hazne olabilen insan kalbinin dört kısma ayrıldığını beyânla buyuruyor ki :

— «Dört çeşit kalb vardır :

1. Pürüzsüz tertemiz olan kalb.. İçinde çıra benzeri ışık veren bir nûr vardır.

2. Üzeri sımsıkı bağlı olan kılıflı kalb..

3. Başaşağı dönük olan kalb..

4. Dönek olan kalb..»

«Bunlardan pürüzsüz olanı, gönülden imân etmişlerin kalbidir. Onun çırası, içindeki imân nûrudur. Kılıflı olanı, kâfirin kalbidir. Başaşağı dönük olanı, katıksız munâfıkın kalbidir. Önce tanıyıp inanır gibi olmuş, sonra inkâra sapmıştır. Dönek olan kalb ise, içinde hem imân, hem de nifak bulunan kalbdir. İmânın bu kalbdeki misali, tertemiz suyun büyüttüğü baklaya benzer. Nifakın misali, irin ve kanın büyüttüğü çıbana benzer.. Bu iki maddeden hangisi diğerine gâlib gelirse, kalb üzerine o üstünlük sağlar.» (3).

— «Mü'minlerden öylesi var ki, onların nûru Medine'den Aden'e kadar (mesafeyi) aydınlatır; San'a'dan görülüp belli olur ve daha az mesafeyi aydınlatanı da vardır. Öylesi de var ki, nûru ancak ayaklarının bulunduğu yeri aydınlatır.» (4).

---

(1) İbn Ebî Hâtim - Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 55

(2) Dahhak'dan İbn Kesîr rivâyet etmiştir. Hadîs olduğu şüphelidir. Dahhak'ın görüşü olduğunu söyliyenler var.

(3) Müsned-i İmâm Ahmed bin Hanbel.

(4) İbn Cerîr - İbn Ebî Hâtim - Katade.

İLMÎ YÖNÜ

أَوْكَصَيِّبٍ = Ev Keseyyib)

Birinci mânayla, Nibüs bulutlarına işârettir. N i b ü s bütün bulutlardan daha karanlık bir görünüştedir. Sürekli yağmur getirir. Rüzgarlı havalarda daha az yükseklikteki fraktostratüs bulutlarla birlikte görünürler.

İkinci mânayla « s e y y i b », şiddetli, iri damlalı yağmur demektir ki, şimşek çakmasına, yıldırım inmesine en müsait bir havadır. S e y y i b 'in, şiddetle dökülen iri taneli yağmura ve bir de şiddetli kesîf buluta delâlet eden « s a v b » masdarından alınma bir müşebbeh sıfat olduğu muteber tefsirlerde ve lûgat kitaplarında belirtilmiştir. Bu mâna açısından :

Şimşek ve yıldırımın hâsıl olması için yerden yukarıya doğru yükselen sıcak bulutlarla, yukarıdan aşağıya doğru alçalan soğuk bulutların çarpışması gerekir. İri damlalı yağmur ise siyah bulutlardan iner ki bu da ancak bulutların belirtilen şekilde çarpışmasıyla olur.

Âyette, karanlıklar, gürültü ve şimşekten ve sonra yıldırımdan bahsediliyor. Bu, önce havanın kararacağını, sonra bulutlar arasında sürtüşme vuku' bulacağını ve daha sonra şimşek, gürültü ve yıldırımın meydana geleceğini belli kanunlara ircâ' eder.

Artı (+) elektrik yüklü bir bulut, eksi (—) elektrik yüklü başka bir bulutun yakınından geçerken ikisi arasında bir çarpışma ve şiddetli bir kıvılcım çıkar, hemen büyük bir gürültü çıkar. Bulutların taşıdıkları elektrik yükü birinden diğerine doğru boşalır. İşte buna Kur'ân tabiriyle « b a r k » denir.

Âyet-i kerîme'de dikkati çeken diğer bir husus :

Işık saniyede 300 000 km. hızla yol aldığı için şimşeğin parıldamasını hemen görebiliyoruz. Süratli gelip geçtiği için gözümüzü -zarar verecek kadar- almamaktadır. Ses böyle değildir. O, saniyede 340 m. yol alır. Bu bakımdan epey bir zaman geçtikten sonra titreşerek ilk kuvvetini kayb ede ede bize ulaşır. Bu sâyede gelen ses ve gürültüye kulak zarlarımız tahammül edebilmektedir. Eğer ses de ışık hızıyla gelmiş olsaydı, durum çok tehlikeli olurdu. Bu da Allah'ın, canlıların takatına göre merhamet yollu ayarladığı ilâhî sünnetlerinden biridir. Yukarıda meâlini verdiğimiz

âyette buna temasla buyuruluyor ki: **«Allah dileseydi onların işitmelerini de, gözlerini de alıverirdi.»**

O halde bulutları belli kanunlara göre meydana getiren Allah; onları yine bir takım illiyet prensiplerine uygun sevk etmekte, buna «r a ' d» tâbirini vermektedir. Rûhun bedeni sevk ve idâre ettiği gibi ra'd da, konulmuş kanunları belli ölçü ve düzende hareket ettirmekte ve böylece ilâhî buyruk yerine gelmektedir.

Bu mânayla:

Ra'd'ın melek olduğu söylenmiştir. Her varlık ve her olayda bir hareket ve her harekette bir kanun ve her kanunda Allah'ı tesbîh eden bir mâna mevcuttur. Atom çekirdeği etrafında dönen elektronlar buna en güzel örnektir.

O nedenle:

«Ra'd = gök gürlemesi hamd ile, melekler ise (ilâhi kudretin, azamet ve yüceliğinin) korkusundan tesbih ederler.» (1). buyuruluyor.

Şunu da ilâve edelim ki:

Işık ve ses hızı hakkında Kur'ân-ı Kerîm 1400 sene önce ilk anafikri koymuş ve böylece insan aklına ve düşüncesine ışık tutarak en müsait yolu hazırlamıştır. Bu beyandan ilham alan İbn Sina Ebû Ali Hüseyn (M: 980-1037/H: 370-429) onuncu asırda «eş-Şifâ» adlı eserinde ışık ile sesin ayni zamanda -bulutların sürtüşmesinden- meydana geldiğini, ancak sesin zamanla ilgili olduğundan biraz geç işitildiğini, ışığın ise zamanla ilgili bulunmadığı için çok âni görüldüğünü söylemiştir. O halde İbn Sina ışık ve ses hızı hakkındaki ilmî tesbitlere öncülük etmiştir, diyebiliriz.

Kur'ân-ı Kerîm'in inişinden on asır, **İbn Sina**'dan ise altı asır sonra Batılı ilim adamları ışık ve ses hızı üzerinde çalışmaya başlamış, 1676'da **Roemer** tarafından ilk defa teorik bir görüş ileri sürülmüştür. Kesin sonuç ise ancak 1848 yılında **Armand Fizeau** tarafından ölçülerek alınmıştır.

Büyük İslâm bilginlerinden **İbn Haysem** (M: 965-1039/H: 355-431) ise, ilk defa ışık ışınlarının düz çizgi yönünde yayıldıklarını isbat etti. Hava

(1) Ra'd sûresi âyet: 13

ve su gibi başka başka yoğunluktaki ortamların birinden ötekine geçerken ışık ışınlarının kırılışları hakkında açıklamalarda bulundu; bu arada çok isâbetli buluşlar yaptı. Eriştiği bilgileri optik araçlarda uyguladı. **İbn** Haysem'den asırlarca sonra Batıda **İngiliz Roger Bacon**'dan **Alman Vitello**'ya kadar optikle uğraşanların hepsi bu başarılarını İslâm âlimine borçludur. (1).

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

İnsan hayatında bazı gizli imtihanlar, kalb ve rûhun temâyülünü değiştirme ya da onlara yön verme gibi bir takım baskı ve te'sirler vardır. Şüphesiz ki bunlar iç varlığımızın gelişmesinde, her türlü mânevî kirlerden temiz kalmasında önemli roller oynarlar. Ayrıca bu imtihan ve mânevî baskılar bize, gerçeği ne dereceye kadar görebildiğimizi, içimizdeki uyandırılmayan, desteklenmiyen, faydalanılmıyan kuvvetleri uyandırmağı öğretir; daha doğrusu bize yeniden ruhî bir canlılık getirir.

İnsan, içindeki düzensiz hamleleri önlemek, ona asıl düzenini vermek için imân ve irfanla mezcedilmiş bir enerjiyi kullanmak zorundadır. İnsan enerjisi bu iki ana iksirden mahrûm olarak yalnız dışarıya karşı kullanılacak olursa, tek taraflı bir azim olmuş olur ki, bu onu hayatın asıl gayesine, insan için tayin edilen hedefe ulaştıramaz. Ayni zamanda çift kanat mesabesinde olan madde ile mâna arasındaki dengeyi bozar; maddecilik tek kurtarıcı ilâh olarak arz-ı endam eder.

Kur'ân-ı Kerîm, inkârcıların ve munâfıkların iç kararsızlıklarına, rûhî düzensizliklerine temas ederken disiplinsiz ve te'sirsiz kalan düşüncelerinin mevcut enerjilerini tek taraflı harcamada nasıl yanlış bir yol tuttuklarını ve bu nedenle dengenin nasıl bozulduğunu, maddeperestliğin gönülleri nasıl büyülediğini gayet açık bir ifâdeyle beyân ediyor.

Mutlak sadet kaynağı olan ilâhî buyruklar, varlık âlemindeki câri olan hayat kanunlarına boyun eğmeği sağlar; eksik kalan bütün hayat olaylarını belli bir gayeye, dünya huzuruna, âhiret mutluluğuna çevirir.

Bu gaye ve hedefle bağdaşamıyan ya da ters düşen maddî ve mânevî engellere karşı koyan tek kuvvet : Temeline oturtulmuş, nifak ve ikiyüzlülükten kurtulmuş pürüzsüz bir imândır. Bu imânın doğuracağı azim, dünya ölçüsünde (üniversel) bir azim olur; sadece bu ölçüde de kalmaz, dünya ile âhireti, madde ile mânayı birden kucaklar. Asıl denge o zaman

(1) Bu hususta fazla bilgi için bak: Allah'ın Güneşi Avrupa'nın üzerinde : S. 95-96 / Sigrid HUNKE

kurulmuş olur. Bu olmadıkça iç yapı ve karakter tam olarak gelişmez, kararsızlık başlar, rûhta bozukluk günden güne artar; yaşanılan ânın akıntısına kapılarak her türlü kötülük işlenebilir.

İşte munâfıkların ahlâkî ve sosyal durumu bu! Önce Hazret-i Muhammed'in (A.S.) neşrettiği nûrdan bir şeyler aldılar. O nûr onların çevresini aydınlattı. Fakat bir türlü kendilerine gelip de **«Allah bununla bizi imtihan ediyor ve bu imtihanla rûhî bozukluğumuzu gidermek, iç varlığımızın tam olarak gelişmesini ve nihâyet ilâhî buyruklara uygun disiplinli yaşamamızı sağlamak istiyor,»** gerçeğini anlayamadılar. Bu sebeple imânlı ve düzenli bir cemaatin hayat kanunlarına uygun düzenini bozmak için çok hileli metodlara başvurdular. O kadar ki hakkı duyacak kulakları, görecek gözleri, konuşacak dilleri sanki yok olmuş, hepsi duygusuz kesilmişti. Kendileri için çok önemli olan imtihanı kaybettiklerinden Allah da o nûru tutup aldı ve onları korkunç bir karanlık içinde bırakıverdi.

Evet, Allah'ın câri olagelen hayat kanunları nankör insanlara ancak böylesine bir kapı açar ve onlara ancak bu tarz muamelede bulunur. Çünkü onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler bu yüzden doğru yola dönmezler.

İlâhî uyarı:

İnsan bu dünyaya fesad çıkarmak, munâfıklık yapmak, kargaşalık ihdas etmek, Allah'ın nîmetlerinden yararlanıp O'na isyân etmek için değil de, Allah'ın kudret ve azametinin ve yarattığı eserlerinin iman ve akıl gücüyle seyircisi, onun tefsircisi ve övücüsü olmak için yokluk karanlığından çıkarılıp gönderilmiştir. Dünya için değil, âhirette ebedî olmak için dünyaya uğratılmıştır. Munâfık ise nifak ve inkâr, şüphe ve kararsızlık vâdisinde, daha aşağı varlıkların başladığı yerde başlıyor ve bir kademe bile yükselmeden olduğu yerde bitiyor. Duymadan sadece görüyor.

Allah insana kendisini anlıyacak kaabiliyette zeki bir rûh, açık bir vicdan vermekle kudretini izhar etmiştir. Gerekli bütün malzemeyi vermek sûretiyle nîmetini tamamlamış ve sonra onu başlangıç noktasıyla bitim noktası arasında serbest bırakmıştır. Öyle ise insan bu malzemeyi en iyi şekilde kullanmalı ve kullanmasını bilmelidir. Dünya bütün güzelliği ve çekiciliğiyle âhiretin bir görüntüsünden başka bir şey değildir. Bütün mesele bu görüntüde Allah'ın sayısız belgelerini idrâk ederek kesin sonuçlar elde etmektir.

Görmek, tanımak, bilmek, anlamak, övmek ve kutlamak en akıllıca bir yaşayış yoludur.

Büyük düşünürlerimiz ne güzel söylemişler :

«Bizden sonra gelenlere taklit edilmeğe değer asil bir örnek, bir model bırakmalıyız. İyi yapılmış, iyi yapılmakta ve yapılacak olan şeyler ebediyetin her çağında te'sirini gösteren ve değerinden kaybetmiyen şeylerdir.»

«Çok az kimseler dünyada faydasız ya da zararlı olduğunu müdriktir. Halbuki onların var olma keyfiyeti var olma lüzumuna delâlet eder.»

İ'TİKADÎ YÖNÜ

«Allah her şeye Kadir'dir.»

Âyette geçen «Kadîr» sıfatı: Dilerse işleyen, dilerse işlemeyen ezelî güç sâhibi hakkında kullanılmıştır. Kudret, bu tarîf ile kuvvetten ayrılır. Çünkü kuvvet tek yönlüdür. Kudret ise birçok yönlüdür. Öyleki her cihete hâkimdir. O halde kudret, ihtiyarîdir; kuvvet ise bir bakıma ıztırarîdir.

İlgili âyette geçen «şey» den maksat nedir? Bu hususta kelâmcıların çeşitli görüş ve delilleri vardır. Biz Ehl-i Sünnetin görüşünü yansıtmakla yetineceğiz.

«Şey» : Mümkün olan, haber verilmesi sahîh sayılan, belirtilmesi ve tarifinin yapılması doğru olan .... anlamına gelir. Bu tarifle, yokluk karanlığından imkân sahasına çıkması mümkün olana da **«şey»** denilir.

Allah'ın irâde ve meşiyetinin taallûk ettiği her şeye, kudreti de taallûk eder; irâdesinin taallûk etmediğine kudreti de taallûk etmez.

O halde her mükellefin, Allah'ın «Kadir» olduğunu bilmesi, kendisine has kudretiyle dilediğini -ilim ve ihtiyarına uygunluk içinde- yaptığına ve yine dileyeceğini yapacağına inanması vâcibdir.

Ayni zamanda : Kula ait bir kudret vardır ki, kul onunla Allah'ın takdîr ettiği şeyleri -yani belli kanunlara ircâ edip bağladığı hususları- kesbeder. Teklîf çağına girmiş bulunan her müslümanın bunu da bilmesi gereklidir. (1).

---

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Kebîr : C. 2, S. 94 / Mısır baskı: 1933. Tefsîr-i Kurtubî : C. 1, S. 224 / Mısır baskı: 1967.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Mü'minin kalbi diridir. Munâfıkın kalbi ölüdür. Diri kalb hak ve hakikatı; insan rûhuna uygun olan ve onunla uyum sağlayan şeyleri kabul eder, onu içten sever ve bu sevgiyle de başkası üzerinde müessir olur. Kalb inat ve nifak illetine mübtelâ olunca, onda ne bir ihsas, ne temyîz kudreti ve ne de hakla bâtılı birbirinden ayırd edecek bir meleke kalır.

Diğer bir tabirle:

İlâhî vahyin ve ilhâmın nûrunu alan kalb, hakikî hayata, sermedî nîmet ve devlete kavuşur. Artık o, hayat üstüne hayat, nûr üstüne nûr alır ve artırır. Bu nûru kaybeden kimse, çevresini aydınlatmak için ateş yakan ve az sonra da ateşin sönmesiyle karanlıklar içinde bocalayıp kalan ya da şiddetli yağmura tutulan, şimşek, gök gürültüsü ve ardarda inen yıldırımın te'siri altında ölüm korkusuyla kulaklarını tıkayan şaşkına benzer.

Evet, ilâhî nûr imân ve irfan erbabının kalbinde ışıl ışıl parıldar, dilleri üzerine akıp iner, yüzlerinde ve alınlarında zuhur eder, dış organlarında da kendini hissettirir. Munâfıkın kalbine ise, inkâr, şüphe, kararsızlık ve nifak karanlıkları çöker, oradan taşıp diline iner, katarakt halinde gözünü perdeler, kulaklarını tıkar, hakkı kabule engel olur. Artık munâfıkın emeli serap, gönül yurdu haraptır. Rûhu perişan, vicdan iklimi virandır.

Unutmayalım ki:

İnsan, kalbinin nûru, vicdanın cilâsı, rûhunun berraklığı nisbetinde hakikat âlemini görebilir; gerçeği anlayabilir. Yüksek duygularımız bu cisim kesafeti içinde sıkışıp kaldığında nazarlarımız çok basitleşir; kalbimiz alabildiğine katılaşır. Netice olarak, varlığımız büyük bir âlemdir ve bir çok şeyler bizde gizlidir. Gönül yurdundan, vicdan ikliminden benlik damarını, nifak tohumunu, inat ve inkâr teressübatını söküp atmadıkça bu kesafeti yıkıp orada gizlenen hazineyi elde edemeyiz.

Gönül ne kadar hırslardan, beşerî zaaflardan, nefsânî aşırılıklardan uzaklaşır, dünyevî kirlerden -yani materyalizmin boğucu havasından- ne kadar temizlenir ve ilâhî nûrla cilâlanırsa, basiretimiz o kadar açılır ve mânevî füyuzata o nisbette mazhar olabiliriz.

Duâsız, ibâdetsiz, merhametsiz ve faydasız bir hayat sürmek, bir iç koma halinde yaşamak demektir, bu tam bir çöküntüdür. Diyebiliriz ki insan yalnız çalışmakla değil, kalbini, vicdanını temizlemek, rûhen geli-

şip maddeyle mâna arasında sağlam bir denge kurmakla asil ve vekarlı bir hayat sürebilir.

İşte İslâm tasavvufu bu havayı ve bu aşkı gönüllere doldurur. Kur'ân-ı Kerîm'in her sûre ve âyetinde bu havayı teneffüs etmek mümkün.

Biz, âyet-i kerîmede geçen «nûr» dan, İlâhî vahiy ve ilhâmdan sâdır olan, iman edenlerin kalbini aydınlatıp rûh ve vicdanlarını geliştiren, beşer idrâkine yön veren mânevî ışık anlamını kasdediyoruz. Ayni zamanda Nûr Allahın isimlerinden biri olarak bilinir.

Sofiyyeye göre :

Nûr, ism-i zâhir ile tecelliye denir ve suver-i ekvanda (dünya sûretlerinde ya da varlık âlemi sûretlerinde) zâhir olan vücuttur. Mestur olan bir şeyin Ledün ilmi ile münkeşif olmasına denildiği gibi kalbden kevnî yani mâsivayı çıkarıp atan ilâhî varidata da denir. Yine sofiyye'ye göre evvelâ bâsire onu idrâk eder, sonra da onun vasıtasiyle sair mubessarati (görünen şeyleri) görür. (1)

TAHLİLLER

«Misl», «mesel», «mesîl» : Benzer, eş ve denk mânalarına gelir. Ayrıca delil ve hüccet anlamında da kullanıldığı olur. Kıssa, haber, destan karşılığı olarak da geldiği yerler var.

Nâr : Ateş mânasına gelen bu kelime, (nâre - yenûru) fiilinden masdardır. Kök mânası ise, dağılmak, etrafa saçılmaktır. O halde ateşte bir harekete getirme enerjisi mevcuttur ve bu özelliğini dâima taşır.

Nar ile Nûr, ayni kökten gelmektedir. Nûr, zulmetin karşıtıdır. Türkçemizde «aydınlık» ve «ışık» ile ifâde edilir. Bazılarına göre : Nûr, ışık ve onun ışınlarına denir ki «karanlığı gideren ışın» ile mânalandırılır. Çoğulu «envar» gelir.

Kamus'un beyânına göre :

Ziyâ, nûr'dan ehasstır. Zemahşeriy'e göre : Ziyâ, nûr'dan daha kuvvetlidir. Kur'ân-ı Kerîm'de buna işâretle buyuruluyor ki : **«Güneş'i ziya (ışık ve enerji), Ay'ı nûr (aydınlık) yapan O'dur.» (2).**

---

(1) Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü : Nûr maddesi.
(2) Yûnus sûresi âyet: 5

N û r, iki türlüdür: Biri dünyevî, diğeri uhrevî.. Dünyevî olanı da iki kısma ayrılır: Biri basîret gözüyle akledilir ki, envâr-i ilâhiyeden intişar eden nûr'dur. Nûr-i akıl, nûr-i Kur'ân gibi.. Diğeri baş gözüyle hissedilir ki, ışık yayan cisimler gibi..

Uhrevî olanı, **«O gün mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, nûrları önlerinde ve sağlarında koşarcasına seyrederken görürsün. Bugün size müjde; altlarından ırmaklar akan, içinde devamlı kalıcıları olacağınız Cennetler vardır.» (1).**

«O günde ki, Allah, Peygamberi ve O'nunla beraber bulunup imân edenleri rüsvay etmez. Nûrları önlerinde ve sağlarında yürür.» (2).

Meâlindeki âyetlerde beyân edilen nûrdur.

Müfessirlerden bir kısmı «nûr»un kısımlarını şu mısra'larla izaha çalışmışlardır:

«Üç nûr gökten ışık verip etrafa saçılır;

Kalbimin sırrında benzer resimler çizilir.

İlki dolunaydır, ikincisi de yıldızlar;

Üçüncüsüdür hem nûr saçan Şems-i müdevver.

İlmilerim kalb, yıldızları akıl ona bedir;

Mârifet-i Rahmân değişmiyen Şems-i münir.

İmamım Kitabullah'dır, kıblemdir Beytullah

Dinim diğer dinlerden yücedir, maşaallah!.

Hem şefiimdir Resûlüllah, yarlığar Allah

Allah'dan başka Rab yoktur, ne büyüktür Allah.» (3).

Munâfıkların hal ve tutumunun, ateş yakan bir kimsenin hal ve durumuna benzetilmesi geniş tefsîr ister:

T e ş b î h (benzetme)den ilk hatıra gelen husus, munâfıklara önce bir nûr verildiği ve sonra -onların bilgisizliği ve nankörlükleri yüzünden- o nûrun kendilerinden alındığı keyfiyetidir. Halbuki munâfıklar için bir nûr olabilir mi? Ayrıca ateş yakıp da etrafı aydınlatan kimse az da olsa

---

(1) Hadid sûresi âyet: 12

(2) Tahrîm sûresi âyet: 8

(3) Bu mısra'ların Arapça metni, Terceme-i Kamus'da yazılıdır : C. 2, S. 726 / Bahriye Matbaası : 1305.

o ateşten ve aydınlığından yararlanmış sayılır. Bu, onun hakkında bir hayır olarak düşünülmez mi? Munâfıkların böyle bir hayır elde etmesi mümkün mü?

Müfessir Suddî'ye göre : Cenâb-ı Peygamber (A.S.) Medîne'yi teşriflerinde halkın bir kısmı İslâm dinine girmiş vaziyetteydi. Sonra kiminin kalbinde bir şüphe ve akabinde inkâr başladı da bir kısmı munâfık oldu. Bu duruma göre, önce nûr'a kavuştular, sonra ondan uzaklaşıp büyük bir şaşkınlık içinde kaldılar; gönüllerinde daimî bir kararsızlık baş- gösterdi.

Tabiîn-i kirâm'dan Hasan el-Basrî'ye (H: 22-110/M: 642-728) göre :

«Medine'deki munâfıklar hiç bir zaman nûr'a kavuşmamışlardır; onlar hadd-i bülûğa (erginlik çağına) girdi-gireli munâfık olarak bulunuyorlardı. Ancak onlar kendi canlarını ve mallarını korumak için harplere iştirak etmişler ve bâzı ganimetlere bu sayede nâil olmuşlardır.»

İşte bu azıcık ve o nisbette ehemmiyetsiz dünyalık onların haline uygun bir nûr olarak vasıflandırılabilir.

O halde munâfıkların biraz dünyalık elde etmeleri -yani İslâm siyâneti altına sığınıp Resûlüllah (A.S.)dan güleryüz görmeleri ve bu arada ganimetten kendilerine verilmesi- nûr'a, içlerindeki nifakın doğurduğu zararın büyüklüğü ise zulmete benzetilmiştir.

Diğer bir tefsîre göre :

Munâfıkların mü'minlere rastladıklarında **«inandık»** demeleri, etrafı aydınlatan bir ışığa, şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında **«biz sizinle beraberiz»** demeleri o ateşin ve aydınlığının kararıp sönmesine benzetilmiştir.

Zulmet kelimesi, **(Ma zalemeke en tef'ale kezâ - Şu işi yapmaktan seni men'eden, gözünü perdeliyen nedir?)** sözünden alınmadır. Çünkü zulmet (karanlık) da gözü perdeler, görmesine engel olur.

Munâfıkların zulmeti (karanlığı) ise, küfür, nifak ve nihâyet kıyâmet gününde önlerine çıkacak olan karanlıklardır.

ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ **(Zehebe'llahu bi-nûrihim)** Zehabın Allah'a isnadı, ya her şeyin O'nun fiiliyle olduğuna, ya da nûr'un söndürülmesi gizli bir sebebe veyahut semâvî bir emre dayandığına işârettir. Bunun için (zehebe) «ba» harfi ile müteaddi (geçişli) olmuş da hemzeyle değil. «Ba» ile ta'diyesinden «istishab» ve «istimsak» mânaları çıkar. (Zehebe's-sultanu bi-malihi = Sultan malını alıp beraberinde götürdü), buna misal

teşkil eder. O bakımdan âyette (bi-nûrihim) denilmiş de (bi-dav'ihim) denilmemiştir. Çünkü birinci tâbirle yaktıkları ateşin bütün nûrunun alındığı, onlara sadece bir kömür ve simsiyah duman kaldığı; ikinci tâbir ile ışığın fazlalığının alındığı ve azıcık nûrun kaldığının ihtimal dahilinde bulunduğu ifâde ediliyor. (1).

Kadır : Dilerse işleyen, dilemezse işlemiyen zat demektir.

Kadîr ise, dilediğini behemahal dilediği şekilde işleyen, yapan zat demektir. **Müfredat-i Râgıb**'da kadîr sıfatı şöyle tarif edilmiştir: **«Dilediği şeyi, hikmeti iktizasınca artık ve eksik bırakmaksızın yapan zat demektir.»** (2).

Âyette imân nûr'a, küfür karanlığa benzetilmiştir. Çünkü nûr maddî eşyayı, imân ise gönül ve vicdanı aydınlatır, rûhu geliştirir. Karanlık, eşyaya perde olur; küfür de gönül ve vicdanı karartır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Mü'min, kâfir ve munâfıklardan üçüncü şahısla ilgili fiillerle bahsedildikten ve Allah'ın bu üç sınıf hakkındaki hükümleri beyân edildikten sonra, akıl sâhibi bütün insanlara nidâ ediliyor: «Ey insanlar!» buyuruluyor.

Bu ilâhî iltifatta iki önemli hakikate işâret vardır:

1. Allah âlemlerin (varlık âleminin) yegane terbiyecisidir. Bunun için bütün insanlara hitab eder ve hepsini de kayıtsız şartsız tevhîd (Allah'ı birlemeğe ve bir bilmeğ)e dâvet eder. Demek, İslâmiyet umum beşerin müşterek en son ve en mükemmel dînidir.. Hazret-i Muhammed (A.S.) da bütün milletlere -hidâyet ve saadet yolunu göstermek üzere- son peygamber olarak gönderilmiştir.

2. İnsan ile Yaradan'ı arasında ilgi ve münâsebetler bir aracıya hacet kalmadan doğrudan doğruya ve şahsîdir. Diyebiliriz ki, insanların en büyüğü ve en üstünü olan peygamberler bile yalnız rehber ve habercidirler. Düşünüp de beğendiğini yapmak ve Allah'a karşı doğrudan doğruya mes'ul olmak insanın kendi re'yine terk edilmiştir. Bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerîm'in on bir yerinde: **«Peygambere düşen sadece apaçık teblîğdir.»** buyuruluyor. (3).

---

(1) Kaadı Beyzavî Tefsiri - Tefsîr-i Keşşâf.

(2) Bak: Müfredat-i Râğıb : Kadr maddesine..

(3) Bak: Âl-i İmrân: 20, Mâide: 92, 99, Ra'd: 40, Nahl: 25, 82, Nûr: 54, Ankebut: 18, Yâ-Sîn: 17, Şûrâ: 48, Tağabun: 12.

İşte ( Ya eyyühennasu'budû Rabbeküm) seslenişi, insan ile Yaradan'ı arasındaki münasebetin en açık ifâdesidir. Ve bununla her üç sınıf da t e v h î d ve ibâdete dâvet edilmektedir. Şu farkla ki, mü'minleri dâvet, ibâdete devam etmelerini hatırlatmaktır. Munâfıkları dâvet, gönülden inanarak ibâdet etmelerini isteyip ikazda bulunmaktır. Kâfirleri dâvet, daire-i İslâm'a girip selâmete kavuşmalarına imkân vermektir.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي
خَلَقَكُمْ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ
الْاَرْضَ فِرَاشاً وَالسَّمَٓاءَ بِنَٓاءً وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجَ بِه۪
مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَاداً وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
وَاِنْ كُنْتُمْ ف۪ي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ
مِثْلِه۪ وَادْعُوا شُهَدَٓاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٢٣﴾
فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ي
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٢٤﴾

M E Â L İ :

21— Ey insanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibâdet ediniz ki, korunup sakınanlar olabilesiniz.

22— Öyle (bir Rab) ki, yeryüzünü size bir döşek, göğü bir kubbe kıldı. Gökten su indirdi ve onunla size (çeşitli) meyvelerden (türlü türlü ürünlerden) rızık çıkardı. Artık siz de bildiğiniz halde (nankörlük ederek) Al-

lah'a (gizli ve âşikâr) eşler (ve benzerler) koşmayın.

23— Eğer kulumuz (Muhammed)'a parça parça indirdiğimiz (Kur'ân)'den şüphede iseniz onun benzeri bir sûre (tertipleyip meydana) getirin ve Allah'tan başka (size yardımcı olup, rehberlik edecek) şâhidlerinizi de çağırın, (eğer iddianızda) doğru iseniz.

24— Eğer (Onun bir benzerini) yapamazsanız -ki yapamıyacaksınız da- o takdirde kâfirler için hazırlanan -yakıtı insanlarla taştan olan- ateşten korkup sakının.

İNİŞ SEBEBİ

İlâhî teklîfle yükümlü tutulacak olan üç sınıf (mü'min, kâfir, munâfık)dan bahsedilip her birinin inanç ve tutumu, mânevî yapısı ve hakka karşı anlayışı ayrıntılarıyla beyân edildikten sonra, bunlardan ikinci sınıfın Hakk'ı inkâr edip putlara kulluğu; üçüncü sınıfın inkârla imân, hakla bâtıl arasındaki bocalayışı ve bunun neticesi olarak maddeyi Allah'tan üstün tutuşları; birinci sınıftan da bâzısının bilmeden Allah'a gizli şirk koşuşu, bu âyetlerin inmesine sebep olarak gösterilir.

Şöyleki :

Cenâb-ı Hakk (C.C.) bu âyetlerle bütün insanlara şâmil olan rahmeti icabı, hitaba geçip Rabbani iltifatıyla her üç sınıfın da dikkatini çekiyor:

Mü'minlere : «İbâdet ve kullukta devam gösterin; itikadınızı her türlü şüphe ve şâibeden uzak bulundurun!» diye tenbihte bulunuyor.

Kâfirlere : «Yeri bir döşek, göğü bir kubbe kılan...... Yüce Rabbinizi, bunca açık belgeler karşısında hâlâ inkâr mı ediyorsunuz? Artık aklınızı, zekânızı ve vicdanınızı doğru yönde harekete geçirip kullanmaz mısınız? diye kınıyor.

Munâfıklara : «Siz Hakk'a biraz meylettikten sonra neden rotayı değiştirdiniz? Hakla bâtıl, maddeyle mâna, Kur'ân'la başka sözler arasında neden bocalayıp durdunuz? Haydi şüpheyle ya da inkârla karşıladığınız Kur'ân'ın bir sûresinin olsun benzerini hazırlayıp dizin veya bulup getirin, göreyim sizi? Elbette getiremezsiniz! O halde aklınızı, idrâkinizi kullanarak hidâyet caddesine yeniden dönün!» diye ikazda bulunuyor.

Demek, Cenâb-ı Hakk (C.C.) kullarını kahretmek istemiyor. İnat ve inkârlarına, şüphe ve tereddütlerine, saadet yolundan ayrılıp sapmalarına rağmen onlara iltifatta bulunuyor, «Ey insanlar!» diye sesleniyor; belgelerini, açık âyetlerini gösterip düşünmeye dâvet ediyor. Bu sebeple de

yukarıdaki âyetler iniyor. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

Eshab-ı kirâm'dan İbn Mes'ud (R.A.) anlatıyor:

— Ey Allah'ın Resûlü! Allah katında en büyük günah hangisidir? Diye sordum. Buyurdular ki:

— Allah'a eş-ortak koşmandır!. (2).

Muaz bin Cebel (R.A.)den yapılan rivâyete göre, Hazret-i Peygamber (A.S.) buyurdular ki:

— «Allah'ın kulları üzerinde olan hakkı nedir, bilir misiniz? O'na dosdoğru ibâdet etmeleri ve hiç bir şeyi O'na eş-ortak koşmamalarıdır.» (3).

— «Sizden biriniz -Allah diledi ve filân da diledi de o şey (öylece oldu)- demesin. Fakat: -Allah diledi (o şeyi), sonra da falân diledi- desin.»

Çünkü birinci tâbirde gizli şirk (Allah'a ortak koşmak) mânası vardır. (4).

İbn Abbas (R.A.) diyor ki: Bir adam Peygamber'e (A.S.) dedi ki:

— Allah ve siz dilediniz de o şey (oldu veya olacak)!

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (A.S.):

— Sen beni Allah'a ortak mı koşuyorsun?! (Böyle söylemen şirktir). Yalnız Allah diledi o şeyi, de! buyurdu. (5).

---

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsir-i Rûhi'l-Maanî Li'l-Âlûsî: C. 1, S. 181-182. Tefsîr-i Kebîr: C. 2, S. 98-99 / Mısır baskı: 1933

(2) Sahîh-i Buharî - Sahîh-i Müslim : İbn Mes'ud (R.A.)den.

(3) Sahîh-i Müslim - İbn Kesîr : Muaz bin Cebel (R.A.)den.

(4) Sahîh-i Müslim - Tefsîr-i İbn Kesîr.

(5) Sünen-i Nesâî - Sünen-i İbn Mâce : İbn Abbas (R.A.)dan.

RİVÂYETLER VE GÖRÜŞLER

İnkârcılardan birkaç kişi toplanıp İmâm A'zam Ebû Hanîfe'ye geldiler, ondan Allah'ın varlığını delillerle isbat etmesini istediler. Bunun üzerine İmâm A'zam onları susturur mahiyette şu cevabı verdi:

— «Bırakın beni kendi halime!. Çünkü bana mühim bir şey nakledildi de hayretler içinde kaldım. Şimdi hep onu düşünüyor, düşündükçe de hayretim bir kat daha artıyor..»

İnkârcılar bu sözlerden bir şey anlıyamadılar da sordular:

— «Efendim, neymiş o çok mühim, ayni zamanda hayret artıran şey?»

Bunun üzerine İmâm anlatmaya başladı:

— «Bana nakledenler dediler ki: İçinde tüccar taifesinden birçok yolcusu bulunan bir gemi kaptansız ve pusulasız olduğu halde denizde normal seyrine devam ediyor; yolcu ve yük taşıyor; en ufak bir şaşma ya da yanılma olmuyor! İşte bu haberdir ki beni devamlı düşündürüyor ve sebebini aramaya beni zorluyor.»

İnkârcılar bu sözleri fırsat sayarak alaylı bir şekilde güldüler ve:

— «Bu öyle bir yalan ve uydurma bir masal ki aklı başında, melekesi yerinde olan hiçbir kimse ne söyler, ne de inanır!.» dediler.

İmâm artık taşı gediğine koyma zamanı geldiğini düşünerek şu cevabı verdi:

— «Yazıklar, hem çok yazıklar olsun size! Bir gemi kendiliğinden denizde tam rotasında seyredemiyor, sahil-i selâmete çıkamıyorsa, şu muazzam kâinat ki her parçası ince bir hesap dahilinde düzenlenip yerliyerince konulmuştur; ulvî ve süflî âlemleriyle, sağlam yapısıyla, şaşmayan düzeniyle nasıl olur da kendiliğinden var olup da varlığını böylesine mükemmel bir şekilde devam ettirebiliyor? Allah'ın varlığına, birliğine, kudret ve azametine delil olarak bu size yetmiyor mu?»

İnkârcılar bu kestirme yoldan verilen cevap karşısında susup oradan uzaklaştılar. (1).

Dut ağacının altında dinlenmekte olan İmâm Şâfiî'ye, Yaradan'ın var-

(1) Tefsîr-i İbn Kesir : C. 1, S. 58-59 / Mısır baskı: ?

lığından, birliğinden soruldu. İmâm dut yaprağından bir tane kopararak onlara şu cevabı verdi :

— «Şu gördüğünüz yaprağı ipek böceği yiyecek olursa, ondan ipek kozası çıkar. Arı yiyecek olursa, bal çıkar. Koyun keçi yiyecek olursa, süt ve yoğurt olur. Ceylan yiyecek olursa, misk olur. Yenilen şey aynı olmakla beraber çıkan şeyler ayrı ayrıdır.»

«Bu hikmet dolu sonuçları hangi kanunlarla kimin meydana getirdiğini hiç düşünmediniz mi?» (1).

Aynı soru **İmâm Ahmed bin Hanbel**'e sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir :

— «Şu gördüğünüz yumurta pürüzsüz, sağlam bir kaledir; kapısı penceresi yoktur. Dış görünüşü gümüş gibi beyaz, içi altın gibi sarıdır. İlliyet ve galyet prensiplerine göre bu kale bir gün geliyor çatlıyor, içinden bütün organları tastamam bir civciv çıkıyor. Bu yavru cins ve nev'inin özelliğine göre hareket ediyor: Ördek veya kaz yumurtasından çıkmışsa, hemen suya koşuyor. Tavuk yumurtasından çıkmışsa, karada rızkını aramaya koyuluyor. Anne tavuk veya ördek bütün güç ve hassasiyetiyle yavrularını korumaya çalışıyor.

Bütün bunlar Allah'ın varlığına, birliğine, ilim ve hikmet sâhibi olduğuna, her şeyi yarattığına ve yarattığı her varlığı bir takım kanunlara bağladığına delâlet etmez mi?»

İLMÎ VE FELSEFÎ YÖNÜ

Varlık âlemini yaradan, yoktan var eden Allah'tır. Hiçbir şey kendi kendini yaratamaz. Bir şeyin mevcudiyetini kabul ettiğimiz takdirde bir icad edicinin varlığının zarûreti kendiliğnden meydana çıkar. Bunun için Allah (C.C.) : **«Ey insanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibâdet ediniz.»** buyuruyor.

Düne kadar ilim bu hususta şüpheciydi. Bâzen de inkârcı rolüne giriyordu. Asrımızın son yarısında dev adımlarla mesafe kat'edilirken ilimdeki kesin sonuca varma prensibi kökünden yıkılmaya yüztutmuştur. Feza araştırmaları yeni yeni buluşlarla bir çok tezleri çürütüp attı; astrono-

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr. C. 1/58, 59.

mi ve biyoloji üzerindeki ciddi çalışmalar bizi daha fazla Allah'a yaklaştırıcı oldu. Diyebiliriz ki : Atom fiziğinin meydana çıkması, fezayla ilgili araştırma ve buluşlar, hücre üzerindeki sistemli çalışmalar ve bunlardan elde edilen sonuçlar, maddeye dayalı olan fiziğin saltanatını kökünden yıkmış, Allah'ı inkâr eden şımarık materyalistleri susturmuş ve nihayet maddî diyalektikçiler içinden çıkılmaz birbirini tutmazlıklara düşmüşlerdir.

Bugün artık onyedi ve onsekizinci yy'daki ilmî buluş ve görüşlerin çoğu değerini kaybetmiştir. Dekart'ın (René Descartes: 1596-1650) bu konudaki ilmî ve felsefî görüşü, bizce önemli olmamakla beraber o asrın havasını ve Batılı ilim ve felsefe adamlarının bizdeki hayranlarını karşılaştırmak için anılmaya değer:

«Şüphe etmiyeceğim bir şey dünyada var mıdır? Evet, şüpheye düşmem keyfiyetinde şüphe edemem değil mi? O halde mademki şüphe ediyorum, demek düşünüyorum. Düşünüyorsam, yeryüzünde mevcudum demektir. Mevcudiyetim yakîn (kesînlik ifâde eden) bir hakikattır. Diğer mevcudlara da inanabilmek için önce Allah'ın varlığına inanmak lâzımdır. O takdirde insan kendi mevcudiyeti dışında bâzı eşyanın vücuduna inanabilir.

Çünkü Allah ne kendini ve ne de beni aldatmak istemiyeceği için, mademki dış âlemi görmeme imkân veriyor, o halde o âlem de mevcuttur. İşte bu esası kabul ile üç şeyin vücuduna inanıyorum, demektir.

1. Kendi mevcudiyetim,

2. Allah'ın mevcudiyeti,

3. Kâinatın mevcudiyeti..

Peki bu üç i'tikaddan hangisi esas olarak alınabilir? İstidlâl suretiyle mevcudiyeti anlaşılan şey esas olarak alınamaz. Birçok şeylerin mevcudiyetini kendisine dayamakla isbat olunan **«Mebde-i evvel = ilk başlangıç»** bu önermeden tabii ki istisna edilir.»

Şimdi Dekart'ın inandığı üç esastan birincisi, kendisinin mevcudiyetidir ki bu, düşünmek ve hissetmek esas tutularak istidlâl suretiyle anlaşıldığı için bunu esas saymıyor. Düşünmek, hissetmek ise Allah'ın varlığından istidlâl edilerek anlaşılıyor. Bu da esas olamaz. Allah'ın varlığı bir şeyden istidlâl edilerek anlaşılmıyor. O'na yalnız inanılıyor. O halde esas budur.

Dekart bu neticeye vararak diyor ki :

«Çünkü bu i'tikad benim mevcudiyetimden çıkma bir şey değildir. O,

benden önce mevcud idi.»

Dekart'ın bu konudaki ikinci delili biraz daha doyurucudur :

«Ben varım değil mi? Beni kim meydana getirdi. Şüphesiz ki «ben» değil. Eğer ben kendimi yaratmış olsaydım böyle noksanlarla dolu olarak yaratmazdım. Mükemmel olarak vücuda getirirdim. Bu kendi noksanımızı görebilmek ve mükemmeliyet (perfection) fikrine sâhip olabilmek nereden geliyor? Muhakkak beni yaratan başka biridir. Anam babam mı? «Evet», fakat onları, onların ana babasını kim yarattı? Bu şekilde sonsuzluğa kadar gidemez. Bir başlangıç (mebde' -cement-beginning) lâzım değil mi? O da Allah'dır. Kâinatta devam eden bir icad ameliyesiyle vücuda gelmekte bulunan bir eser ibda' (örneksiz ve benzersiz bir şey meydana getirme, yaratma)dır. Bu ise bir Yaratan'ın varlığını doğrulamaktan başka hiç bir şekilde halledilemez.»

Kur'ân-ı Kerîm, **«Ey insanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibâdet edin.»** emriyle, Allah'ın yegane yaratıcı olduğunu, yarattığı her şeyi cins ve türünün özelliğine göre sistemli ve kademeli bir şekilde terbiye edip kemâle götürdüğünü; o halde ibâdete lâyık bulunduğunu telkîn ve bu hususta derinden derine düşünmemizi ilhâm ediyor.

İmâm Gazâlî, felsefecilerin, âlemin kadîm (öncesiz) olduğunu, bununla beraber bir yapıcısının bulunduğunu isbat sadedinde öne sürdükleri fikir ve nazariyeleri yererek, âlemin sonradan olduğunu ve sonradan olan her şeyin kendi kendine var olamıyacağını ve kendi yaratıcısı vasfını taşıyamıyacağını, bu takdirde bir yaratana muhtaç olduğunu ve o yaratanın da öncesiz ve sonsuz olması gerektiğini ilmî ve felsefî delillerle isbat eder.

Netice olarak Gazâlî'nin filozoflara karşı olan görüşünü şöyle özetliyebiliriz : Filozoflara göre âlem (canlı cansız ne varsa hepsi) uzunluk ve genişlik bakımından sonlu (mütenahi), zaman bakımından sonsuz (kadîm)dir. İlletin malûl ile ayni zamanda var olması gibi, âlem de Allah'dan ezelde sâdır olmuştur. İmâm Gazâlî filozofların zaman ve mekân arasında yaptıkları bu ayırmayı reddeder. Ona göre, Allah âlemin varlığının yegâne sebebidir demek, O, âlemi, irâdesiyle ve kudretiyle yoktan yaratmıştır, demektir. (1).

Âyette «R a b b e k û m» sıfatının ikinci şahıs zamirine izâfe edilmesi şu ilmî hakikatı terennüm eder : «Canlı varlıkları fiziko-şimik kanunlarla izaha çalışan âlimlerden bir çoğu sonunda bunun imkânsızlığını farketmişler ve bu alanda yeni bir olaylar âlemi, yeni bir izah karşısında

---

(1) Bak: Tehâfütü'l-Felâsife / İmâm Gazâlî - Üç Tehafüt Bir Arada.

bulunduğumuzu anlamışlardır.»

«O halde canlı varlıklarda gaye ve sebep araştırılmasının zarûreti kendiliğinden meydana çıkmış oluyor. Burada önce hücre ilmi (Ceytologie)ni ele almak lâzım. Âlimler protoplazmayı meydana getiren şimik unsurları (kimya yoluyla elde edilen maddeleri) saydılar, fakat bu unsurları bir araya getirmekle hücreyi teşkil edebileceklerini, (ona canlılık vasfı verebileceklerini) iddia etmediler. Çünkü onlardaki canlılık ve canlılıktaki cinsî ve nev'î özellik fiziko-şimik kanunlarıyla izah edilemez. (1)»

«Rabbeküm»

Rab sıfatı, Fâtiha-i şerîfede **«âlemîn»** kelimesine izâfe ettiği halde burada ikinci şahıs zamiri **«küm»**e izâfe etmiştir. Birinci şekil izâfeyi, Fâtiha'nın tefsîrinde belirtildiği gibi, varlık âlemindeki var olan her şeyi kendi cins ve türünün temel yapısı özelliğine göre terbiye edip kemâle erdirmek mânasına yorumlamıştık. Çünkü «ruh»un mevcud olmadığı hiç bir varlık düşünülemez. Işıklı zerreciklerin taşıdığı enerjiyi bile «foton» adı verilen özyapının meydana getirdiğini günümüzde gelişen ilim isbatlamıştır. Ancak bu «ruh=özyapı»la insan ruhu arasında büyük fark mevcuttur. Rab sıfatı her birisine ayrı bir tecelli ve kanunla taallûk etmekte ve her birini ayrı bir kanuna göre, diğer bir tabirle «emr»e göre terbiye edip gayesine uygun olarak varlığını devam ettirmektedir.

İkinci şekil izâfe ise, insan ruhundaki üstünlüğe işâret eder. Bir çok yeteneklere sâhip bulunan bu rûh, insan bedenindeki tedrici tekâmülü izler; perisperi (rûh-i hayvanî)nin gelişmesiyle yeteneklerini daha bariz hissettirir. **«Rabbeküm»** terkibi, insan ruhunun bu tedrici tekâmülünü ve hayvanî rûhun gelişmesiyle kemâle doğru basamak basamak yükseldiğini, bir ana fikir (veri) halinde ifâde eder.

Ayrıca, insanı diğer varlıklardan, diğer bir ifâdeyle başka canlılardan ayıran «insanî rûh»un ve bu açıdan insan mahiyetinin fiziko-şimik kanunlarla izah edilemiyeceğine işâret vardır.

(الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا **Ellezî ceâle lekümü'l-arda firaşen = Öyle (bir Rab)ki, yeryüzünü size bir döşek kıldı.)**

Yeryüzünün diğer bir tabirle yerkürenin bir döşeğe benzetilmesi, ilmî gerçeklere ışık tutar mahiyette bir ana fikirdir. Bunu incelediğimiz zaman şu işâretlerin yapıldığını görmekteyiz :

a) Yerküre başlıbaşına bir yıldız, bir gezegendir.

b) İnsanların başka bir tabirle canlıların yaşamasına elverişli şartlar-

(1) : Tarihî Maddeciliğe Reddiye

la yaratılmıştır. «ceale» fiili bu hususu ifâde eder.

c) Dünya hareket halinde olmakla beraber bizi sarsmıyacak, rahatsız etmiyecek ölçüde bir takım kanunlara bağlı olarak yaratılmıştır.

Bunun izahına gelince :

Uzay içinde baş döndürücü bir hızla hareket hâlinde olan arzın bize bir döşek kılınışı, ilâhî kudret ve hikmetin parlak bir örneğidir. Buna en açık misal, sâkin bir denizde hareket hâlinde olan gemiyi gösterebiliriz :

Denizde sâkin bir gün, bir denizci, gemi limanda dururken rahatça tıraş olur ve çorbasını içer. Gemi 15 ya da 25 mil sür'atle gitsin, el yıkama leğenindeki suda, tabağındaki çorbada hiç bir çırpıntı görülmez. Denizci dışarı denize bakmadan gemisinin ne hızla gittiğini veya hareket edip etmediğini bile anlamaz. Tabiî deniz bozarsa ya da gemi birden bire rotasını değiştirirse, denizci hareket hâlinde olduğunu hisseder. Fakat denizin çarşaf gibi oluşu, gemide de hiçbir ses olmayışı şartları kabul edildiğinde, ambarda ne olursa olsun -yani geminin içinde ne kadar müşâhede veya mekânik tecrübe yapılırsa yapılsın- geminin hızı hiçbir suretle meydana çıkmıyacaktır. O halde umumî câzibe kanunu bu dengeyi sağlamakta ve yerküreyi bir döşek gibi bize dinlenme yeri olarak hazırlamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bundan ondört asır önce bahsedip bir takım ana fikirler verirken, İmâm Gazâlî onbirinci asırda, Şeyh Muhyiddin Arabî on üçüncü asırda bu meselenin az-çok izahını yapmışlardır. Bu izah ve görüşlerin yol açtığı fizik prensipini Newton ancak 1687'de bulup ifâde edebilmiştir. Newton bu vadide umumî câzibe (genel çekim) kanunundan bahsederken bunun delâlet etiği **«âlem sistemi»**ne mekânı, zamanı ve maddeyi yaradan Allah'la başlar.

وَالسَّمَاءَ بِنَاءً **(Ve's-semâe binâen = Göğü bir kubbe kıldı).**

Varlık âleminde câri olan ve tamamen ilâhî kudrete dayanan çekim kuvvetiyle her cisim bir diğerini kendisine doğru çekmeğe zorlamaktadır. Bununla beraber her gezegen kendine has yörüngesinde hareket etmekte ve başka bir cisimle çarpışmamakta, diğer bir gezegenin yörüngesine kaymamaktadır. Sonsuz olmayan bu kâinat devamlı genişlemekte, fakat asıl kuruluşundaki düzeni bozulmamaktadır. Bu sayede gök bir kubbe gibi dünyamızı çevirmekte ve gizli - âşikâr birçok nîmetleri üzerimize indirmektedir.

Şeyh Muhyiddin bin Arâbî, Füsûsü'l-Hikem adlı eserinde İdris bahsinde «Mekân» ve «Mekânet» yüceliğinden bahsederken genel çekim kanununa işaret eder ve güneşin merkez olduğunu söyler.

Muhyiddîn bin Arâbî'den 477 yıl sonra dünyaya gelen Newton (1642-1727) bu kanunu şöyle tarif eder: **«Iki maddesel noktanın birbirine uygu-ladıkları çekim kuvveti, kütleleriyle doğru orantılı, uzaklıklarının karesiyle ters orantılıdır.»**

DİĞER BİR TEFSÎRE GÖRE

Âyette geçen « ceâle » fiilinin « e v c e d e = icâd etti» mânasına geldiğini, « b i n â » ise «mebniy» te'viliyle, evin tavan ve duvarları., kubbe, çadır ve deriden mâmul örtü gibi anlamlar taşıdığını dikkate aldığımızda: «Binâ»dan, dünyayı her tarafından kuşatan ve tam bir kubbe görüntüsünde olan atmosferin kasdedildiği anlaşılır.

Bu tefsîre göre: Âyetle hem dünyanın yuvarlak olduğuna, hem de etrafında çepçevre belli ölçü ve kalınlıkta bir hava tabakası bulunduğuna işâret ediliyor ve bunun insanlar için büyük bir nîmet olarak hazırlandığı belirtiliyor.

Kubbe, altındaki yeri ve eşyayı dış te'sirlerden korumaya yaradığı gibi, dünya etrafındaki hava tabakası da dünyayı ve üzerinde yaşıyan bütün canlıları, bitkileri güneşle diğer gezegenlerin te'sirinden koruyor. Öyle ki, ne donacağımız kadar kalındır, ne de yanıp kavrulacağımız kadar incedir.

İşte yeryüzünün bir döşek, göğün bir kubbe kılınışı, hem bir takım ilmî hakikatlere ışıktutmakta,hem de Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini ve ibâdete lâyık bulunduğunu en açık bir kesinlikle meydana koymakta ve insanları O yüce kudretin önünde eğilmeğe dâvet etmektedir. Düşünüp de anlayanlara ne mutlu!

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً **(Ve enzele mine's-semâi mâen = Gökten su indirdi).**

Fiilin Cenâb-ı Hakk'a isnadından yağmurun ancak O'nun emir ve irâdesiyle vücud bulduğu, kâinattaki câri kanunlarıyla atmosferde teşekkül ettiği anlaşılıyor. Dikkat edecek olursak inen yağmur ve kar tanelerinin havada çarpışmadan rahatça yere indiğini görürüz. Şüphesiz ki bu da ilâhî kudretin ve bu kudrete dayalı olan kanunun varlık âleminde mutlak hükümran olduğunu, her şeyin -en ufak parçasına varıncaya kadar- bu kudret ve irâdeyle hedefine ve yaratıldığı gayesine doğru yönelip ayak bastığını ifâde eder.

Bu husustaki sünnetü'llah (ilâhî kanun) şöyledir:

Yeryüzünden yükselen su buharları atmosferde toplanıp bulutları meydana getirir. Bulutlar bir milimetrenin yüzde birinden daha küçük su ta-

neciklerinin bir araya toplanmış biçiminden başka bir şey değildir. Yoğunlaşarak yeryüzüne inen suların topraktaki yolculuğu birkaç dakika ile birkaç yıl arasında değişir. Bitkiler kökleriyle bu suları emerek beslenirler. Geri kalan su da yerkabuğunun derinliklerine iner.

Cümlede geçen «semâ» ve «inzal» kelimeleri kök mâna olarak belirtilen kanuna delâlet etmekte, bulutlardan yağmurun teşekkül edip inmesini ifâde etmektedir. Çünkü «semâ» yükselip gölge yapacak özellikte olan şeye denir. «İnzal» ise, kendiliğinden değil de bir kuvvet, bir irâde ya da kanunla yukarıdan belli ölçüde indirmek mânasına gelir.

Böylece yeryüzündeki suların sürekli olarak buharlaşması ve bulutları meydana getirmesi sonucu yeniden filitreden geçmek suretiyle yağmur, kar ve dolu olarak dökülmesiyle, yani yere inmesiyle denizler, okyanuslar, göller bütün bütün kuruyup yok olmaktan kurtulur. Bu olay Allah'ın insanlara büyük bir nîmetidir ki dünya kuruldu kurulalı hep böyle devam etmektedir.

İşte 22. âyet bu hususu beyânla asıl maksadı şöyle ifâde ediyor:

«Artık siz de bildiğiniz halde (nankörlük ederek) Allah'a (gizli ve âşikâr) eşler (ve benzerler) koşmayın.»

Şükretmesini bilen, ilâhî kudret ve kanunu idrâk eden kullara bu belgeler yeter de artar.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Âyet-i kerîme ile bütün insanlar tevhîd'e ve tevhîdin hedefi olan ibâdete çağrılıyor. Çünkü «Tevhîd Akidesi»ni en uygun fazîletler, hayırhahlıklar, âlicenaplıklar takip eder. Allah'ın varlığını ve birliğini tasdîk eden mü'min doğrudan doğruya hesabının Allah ile olacağını, yani Onun huzuruna çıkarılıp hesap vereceğini bilir de bütün hal ve davranışlarını ancak O'na arzeder. Mevcud nîmetlerin nerden ve nasıl geldiğinin, hangi irâde ve kanunlarla tecelli ettiğinin idraki içinde kulluk resmiyetini yerine getirir. Küçük olsun, büyük olsun hiç bir günah işlememeye gayret eder.

İşte bu idrâk ve gayret insanı olgunlaştırır, kemâl mertebesine yükseltir. İyilik, hakşinaslık, yalnız Hakk'a kulluk, merhamet gibi ulvî hasletlerin gönüllerde kökleşmesine; rûhun ilâhî nurla cilâlanmasına yol açar. Bu seviyeye yükselen kimse, artık yalnız kendisi için değil, din kardeşleri için de yaşar. Diğer bir tabirle **«Lâ ilâhe illâ'llah»** akidesi dünyanın dört bucağına ulaşsın diye ömür sermayesini harcar.

Beşer rûhunu bu derece şer ve fesattan, kötülük ve nifaktan temiz-

leyen «Tevhîd = Allah'ı bir bilip birliğine inanmak» ve bu inanç havası içinde O'na gerektiği gibi ibâdet etmek, sadece insanı nankörlükten kurtarmaz, ayni zamanda akla ışık tutar, zekâyı geliştirir, insanı sağduyu sâhibi yapar. O kadar ki, yerlere ve göklere ve bunları tam bir düzende tutan Sünnetüllah'a bakınca bütün mevcudiyetiyle Hakk'ın ibâdete lâyık olduğunu idrâk ederek secdeye kapanır.

İşte cemiyetler ve milletler böyle fertlerle yükselebilir, varlığını ve düzenini bu gibi kâmil insanlarla devam ettirebilir. Bu nedenle Allah : **«Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibâdet ediniz ki korunup sakınanlar olabilesiniz.»** buyuruyor.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

Eşi, dengi, benzeri olmayan Allah'a dosdoğru imân ve gerektiği gibi ibâdet; dünya ve âhiret saadetine dâvetin en yüksek hedefidir. Bunun hikmeti ise açıktır: İnsanların güven, salâh ve dayanışma içinde yaşaması, ayni zamanda hayatın hakikî huzurunu her yönüyle teneffüs etmesi, ancak «Tevhîd Akidesi»yle gerçekleşir. Öyle ki, dinin dağınık kısımları, içtimaî hayatın kopuk bağları, millî rûhun ihmâle uğramış perişanlığı bununla bir araya gelip tamamlanır. Dinde ve sosyal düzende «Tevhîd»in yeri, bedende olan rûh gibidir. Rûhun ayrılmasıyla nasıl beden hareketini kaybedip yıkılmaya ve çürümeye yüztutarsa, «Tevhîd»in unutulması ile de dîn ve cemiyet asıl hüviyetinden uzaklaşır ve bütün bütün ölçüsünü kaybetme noktasına gelir.

İşte bunun içindir ki, eşi, dengi ve benzeri olmayan bir Allah'a imân insanlar arasında bir hadd-i fâsıl'dır. Bunun harcı ise ibâdettir. Fâsıl'ın kalkması, zulüm ve tecâvüze, adaletsizliğe imkân verir. Çünkü zulüm, tuğyan, tahakküm ve imtiyaz şirkten ayrılmadığı gibi; adâlet, eşitlik, hayırhahlık, merhamet ve fazîlet de «Tevhîd» ve «İbâdet»den ayrılmaz. Öyle ise, ey insanlar Rabbinize ibâdet ediniz! Bilin ki saadet ve kurtuluş, huzur ve esenlk bundadır.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

İbâdet, Allah'a karşı saygıyı en olgun mertebede ifâde eder. Allah (C.C.) vardır, birdir. Yaratan ve merhamet eden O'dur. Rızık veren ve bağışlayan yine O'dur. O halde en üstün sevgi ve ta'zîme lâyıktır. Her şeyin Yaratanı O olduğuna göre, her şeyin -ya lisan-i hal, ya da lisan-i kaal ile- O'na saygı göstermesi, O'na kullukta bulunması kadar tabii bir şey düşünülemez.

Bütün bunların insan aklının alacağı, insan zekâsının kavrayabileceği ölçüde tertiplenmesi de Allah'ın kullarına olan rahmeti icâbıdır. O halde aklını kullanabilen, zekâsını işletebilen her insan Allah'ın varlığını, birliğini, ibâdete lâyık olduğunu anlayabilir. Bu bakımdan Kur'ân insanlara seslenerek hepsini ibâdete dâvet ediyor.

O nedenle aklını bu yolda kullanmayan insanlar mes'ul tutulacaktır.

Bâzı âlimlere göre :

Kâfirler bu hitabın dışında kalır. Çünkü önce imânla emrolunurlar, sonra ibâdete çağrılırlar. İmân etmeden ibâdete dâvetin lüzumsuz olduğunu söyliyenler ekseriyeti teşkil eder. O bakımdan inkârcılar ibâdetle me'mur değillerdir.

Hem imân ile emrolunmak Allah'ı bilmeğe, tanımaya bağlıdır. Bilmeden, tanımadan bir şeye inanmakta ne fayda vardır? Bu mantıkî yolun sonucu şu oluyor ki : Kâfir ibâdetle me'mur değildir. Halbuki âyette mü'min, kâfir, münâfık ayrımı yapılmadan tüm insanlara hitap edilmiştir. O halde bir şey ile emretmek, o şeyin kaçınılmaz olan cihetleriyle (levazimiyle) de emretmek demektir. İbâdet ancak mârifet (Allah'ı bilmek) ile hâsıl olur. Yani mârifet ibâdetin zaruriyetindendir. İbâdetle emretmek, mârifetle de emretmek demektir.

فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا = **Felâ tec'âlü lillahi endaden = Allah'a (gizli ve âşikâr) eşler koşmayın!)**

Eshab-ı kirâm'dan İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

E n d a d , «en gizli şirkler» demektir. Bâzen insan bilmeden Allah'a eş-ortak koşar. Cenâb-ı Peygamber (A.S.) buna işâretle buyurdular ki : **«Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, gizli şirktir.» (1).**

Meselâ : **«Evdeki köpek engel olmasaymış hırsız evimize girecekmiş!» «Allahla sizin dilediğiniz olur.»** gibi sözlerde bir nev'i gizli şirk vardır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir kavme hitaben :

«Ne iyi kavimsiniz siz, ama eğer Allah'ın dilediğiyle falânın dilediği olur, demek suretiyle Allah'a eş-ortak koşmamış olsaydınız..» (2).

Yukarıda hadîs bölümünde meâlini yazdığımız dört hadîs-i şerîf de konumuzun i'tikadî kısmına ışık tutmaktadır.

---

(1) Ebû Leys Semerkandî : Muhammed bin Lebid'den..

(2) Tefsir-i İbn Kesir Hâfız İmaduddin : C. 1, S. 58 / Mısır baskı : ?

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Cenâb-i Kibriyâ (C.C.) bütün insanları «tevhîd»e dâvet ediyor. Tevhîd'in ilk mertebesi «tevhîd-i ef'al»dır. Bunun içindir ki âyette ubudiyyet Rububiyyete bağlanmıştır. Tâki insanlar nîmeti görmekle tevhîd'e karşı ünsiyet peydâ etsinler de Allah'ı sevip saygı duymaya koyulsunlar. Çünkü Allah (C.C.) halkı yaratmış ve nîmetini onlara çeşitli yollardan ve kanallardan ulaştırmakla sevgisini izhar etmiştir. Kullara düşen ödev, bu nîmet ve sevginin şükrünü ibâdetle edâ etmektir. Zira ibâdet şükürden ibârettir. Ve ancak nîmet karşılığında olur. O halde ibâdetsiz şükür, kuru laftan ibâret kalır.

Şeyh Muhyiddin Arabî'ye göre :

«Allah «Rab» sıfatının tecelliyatını kullarına tevcîh edip has kılmıştır; tâki kulları da ibâdet-u taati O'na has kılsınlar.. Hem Allah (C.C.) kendisinden başkasına ibâdet edilmesin diye yerleri, gökleri ve bu ikisinin taşıdığı bir nice eşyayı insanların hizmetine sevketmiştir.»

Bâzı mutasavvıflara göre :

Bu makamda ayrıca ince bir temsîl var : Beden yeryüzüne, nefs gökkubbeye, akıl suya benzetilmiştir. Feyezan eden amelî fazîletler ve akıl ile hâsıl olan nazarî üstünlükler hislere teşbîh edilmiştir. Nefsanî ve bedenî kuvvetlerin izdivacından da -Fâil-i Muhtar'ın irâdesiyle- nice nice semereler vücut bulur.

İmâm Kuşeyrî'ye göre :

«Tevhîd, Allah'ın bir olduğuna hükmetmektir; Eşyanın da (Hakk'ın halk-u icadı ve O'nun san'atı olması cihetiyle) bir olduğunu bilmektir.»

Tahkîk ehlinden bazısına göre :

Tevhîd, üç kısma ayrılır :

1. «Cenâb-ı Hakk'ın kendisini tevhîdi.» Bu, Hakk'ın kendisinin Bir olduğunu bilmesidir.

2. «Cenâb-ı Hakk'ın, halkı tevhîdi.» Bu, kulunun (kulluk mertebesi ve bu mertebenin imkân âlemine çıkarılması cihetiyle) bir olduğuna hükmetmesidir. Çünkü Allah kullarının hepsini, «Tevhîd-i Bârî»den tecelli eden merhametiyle yaratmıştır.

3. «Halkın Hakk'ı tevhîdi.». Bu, kulun, Allah'ın Bir olduğunu bilmesi ve O'nun Bir olduğunu yine O'ndan haber alıp haber vermesi ve tevhîdle hükmetmesidir. (1).

---

(1) Fazla bilgi için bak: Er-Risaletü'l - Kuşeyriyye : S. 134 / «Tevhîd» mad-

TAHLİLLER

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ «Yâ eyyühe'n-nâs!»: «Yâ» harfiyle yapılan nidâ, insanlardan hazır, gâib, âlim, câhil, gafil, meşgul, dost ve düşman gibi birçok gruplara şâmildir. Hazır olana dikkatli olmayı; gâibe hazır olmayı; âlime bilgisini derinleştirmeyi; câhile târifi; gaafile tenbîhi, dosta teşvîki, düşmana tevbîhi ifade eder.

Ayrıca cümlede, uzakta olana seslenilen bir harf «yâ» getirilmesinde birkaç önemli nükteye işâret vardır :

a) Teklîf edilen ibâdetin büyük bir emânet olduğuna dikkati çekmek,

b) Kulluk derecesinin ulûhiyet derecesinden pek uzak bulunduğunu hatırlatmak,

c) Çok uzaklardan (lâhuttan) mühim bir haberin verileceğine bakışları çevirmek, bu cümledendir.

(اُعْبُدُوا «U'büdû = İbâdet edin!» İbn Abbas (R.A.), İbn Kesîr ve Kurtubî'ye göre, bütün insanları «tevhîd»e dâvet eden bir emirdir.

(لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ «Leâlleküm tettekun»: İmam Sibveyh'e göre, «Leâlle» ile «Asâ»: insanlar tarafından ise, terecci (= ümit) içindir. Allah tarafından ise, vücub içindir.

(أَنْدَادًا = Endad, nidd'in cem'idir. Bu kelime mânâ cihetiyle «Gecenin karanlığında kaygan siyah taş üzerinde karıncanın hareket etmesinden» alınmadır. Bu mânâyla «nidd» en gizli şirk demektir. Meselâ: **«Falân adamın hizmetçisi olmasaydı evimizi sel basacaktı,»** demekte gizli bir şirk vardır. (Bak; i'tikadî yönü'ne).

(لَكُمْ Leküm) İkinci şahıs zamirinin başında gelen «lâm» ihtisas için değil de fiilde sebebiyet içindir. Öyle ki, yeryüzünün şu uçsuz kâinatta bir döşek kılınışına sebeb, insan nev'idir. Bu uğrağın yokluk karanlığıyla ebediyet yurdu arasında kurulmasına sebeb insan olunca, mes'uliyet de ona râci'dir. (1).

(مِمَّا نَزَّلْنَا) Nezzele fi'ilinin «inzâl»dan değil de «tenzîl»den getirilişi, Kur'ân'ın parça parça indirildiğini ifâde etmek içindir. Çünkü «inzâl» bir şeyi bir defâda indirmek, «tenzîl» parça parça indirmek mânâsını ta-

(1) Keşşâf - Kaadı Beyzâvî - Tefsîr-i Kebîr.

şır. (1).

(عَلٰى عَبْدِنَا) Abd, kelimesi Hazret-i Muhammed (A.S.)ın Allah'ın kulu olduğunu, kendisine ulûhiyet sıfatı atfetmenin doğru olmıyacağını hatırlatmak içindir.

(سُورَةٍ) «Sûre», şehir etrafını kuşatan hisar ve duvara denilir. Bu mânâyla birkaç âyeti içine alan kısma isim olmuştur. Ayrıca mertebe ve şeref mânâsına da gelmektedir, şu iki mısra'da kullanıldığı gibi..

«Harrâb ile Kadd kabilesinin şerefte öyle bir sûresi (mertebesi) var ki, onun çevresinde en yüksek uçan karga bile dolaşamaz.» (2).

(مِنْ مِثْلِهِ)deki üçüncü şahıs zamirinin Kur'ân'a mı, Hazret-i Muhammed'e mi râci' olduğunda görüş farkı vardır. Tabiînden Mücâhid, Katade, müfessirlerden İbn Cerîr et-Taberî, Zamahşerî, Râzî ve İbn Kesîr'e göre Kur'ân'a râci'dir. Sahabeden İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Tabiînden Hasan el-Basrî ve bir çok muhakkiklerden de böyle rivâyet olunmuştur. Diğer bâzılarına göre, zamirin mercii Hazret-i Muhammed'dir. Fakat birincilerin görüş ve tefsîri maksad ve matlûba daha uygun kabul edilmiştir.

(وَادْعُوا شُهَدَٓاءَكُمْ) İbn Abbas'a göre, «şühedâ» a'van (yardımcılar) demektir. Suddî'ye göre «şürekâ» yani puta tapınmakta putperestlere kolaylık göstermek suretiyle fi'le iştirak edenler, demektir. Mücâhid'e göre, dâvalarını isbat için kendilerinden olan edip ve füsahâyı çağırmaları kasdediliyor.

(وَلَنْ تَفْعَلُوا) Elbette yapamıyacaksınız. Zira «Len» harfi, te'kid-i nefyi istikbal içindir ki, bu da Kur'ân-ı Kerîm'in ebediyyen bir benzerinin getirilemiyeceğine dair ayrı bir mu'cizedir.

(وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ) Yakıtı insanlar ve taş olan ateşten bahsediliyor. Âyette cehennem yakıtı olarak sözedilen taş, hangi taştır? Belki de taşlaşmış karbon kütlesi kömürler olabilir. Ancak kömürler, gerek oluşum çağları, gerek bileşimlerindeki karbon miktarı yönünden birbirinden ayrılırlar. Oluşları en eski olan taş kömürlerin ısıtma değeri de o nisbette yüksektir. Ve belki nisbeti en yüksek olan taşlar kasdediliyor. Putperestlerin tapındıkları taştan mâmul putlar da olabilir. Geniş bilgi

(1) Keşşâf Tefsîri.
(2) Keşşâf ve Medarik.

için ayrıca Tahrîm Sûresi 6. âyetin tefsîrine bakılması tavsiye olunur.

Kur'ân'ın Tarîfi

Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirilen bir kitap olduğunun ilmî kritiğini yapmadan önce onun târifini vermek konuyu daha iyi aydınlatır.

Kur'ân : Allah tarafından Cibrîl-i Emîn vasıtasiyle Hazret-i Muhammed'e (A.S.) parça parça indirilen, mushaflarda yazılı olan ve Peygamber (A.S.)dan şüphe götürmiyen bir tevatürle naklolunan Kitab'ın adıdır.

Bu tarîf efradını câmi', ağyarını mâni' olduğu için diğer semâvî kitablarla, bilumum hadîsler buna girmemektedir. Ayrıca tilâveti nesholunan, ahkâmi bâki kalan (الشيخ و الشيخة اذا زنيا فارجموهما نكالا من الله) âyeti ile mütevatir derecesinde olmayan Ubey bin Kâ'b'ın (فعدة من ايّام اخر متتابعات) kıraati ve şöhret derecesinde sâbit olan İbn Mes'ûd'un (فاقطعوا ايمانهما)kıraati bu târifin dışında kalır.

Usûlculara göre, Kur'ân, nazım (söz dizimi) ve mânânın tümünün isnidir. Ne yalnız nazım, ne de yalnız mânâ kur'ân sayılır. Öyle ki biz ancak mânâya delâlet eden nazme Kur'ân diyebiliriz.

Sadece mânânın Kur'ân olduğunu veya sayılacağını iddiâ edenler eksik değildir. İmam A'zam Ebû Hanîfe'nin mezhebinin de böyle olduğunu söylerler. Bu zayıf görüş ve rivâyete dayanılarak, «Namazda, hiç bir özür yokken farsça kıraat câizdir» diye fetvâ verenler de olmuştur. Çünkü onlara göre İmam A'zam nazm-ı Kur'ân'ı namazda bir rükün saymamış, sadece mânâ üzerinde durmuş ve farsça ibârenin nazım yerine geçeceğini söylemiştir. İmam Muhammed ile İmam Ebû Yûsuf'un da aciz hâlinde namazda başka dile terceme edilmiş kıraatin cevâzına fetvâ verdikleri rivâyet edilir.

Fakat yapılan ciddi tetkik ve rivâyetler üzerindeki araştırmalar neticesinde, İmam A'zam'ın bu sözünden rücû' ettiği kesin olarak anlaşılmıştır. Zira herhangi bir müctehidin hatâ yapmaması imkânsızdır. İmam A'zam'ın hatâ yaptığı ve birkaç meselede kendi görüşünden rücû' ettiği rivâyet yoluyla sâbittir. Hem bu kadar kuvvetli deliller dururken zayıf ve ayni zamanda rücû' edilmiş bir kavl ile amel etmek doğru değildir. Biz bu zayıf rivâyet ve görüşleri düşünmeden kabul edecek olursak üç büyük

mahzurla karşı karşıya kalırız :

1— Ya Kur'ân'ın bütün usûlcularca kabul edilen târifini ibtal etmek, 2— Ya da namazın Kur'ân okumaksızın câiz olduğunu söylemek, 3— Her iki takdirde de Kur'ân'daki : **«Onun benzeri bir sûre getirin.»** âyetiyle hasımları acze düşürmeye yönelik emri me'lûf mânânın hilâfına te'vîl etmek gerekir. O halde her üç takdir de mahzurludur. Çünkü Kelâmullah'ı tahrîfe yol açmakta ve buna âdeta cevâz vermektedir.

Merhum Muallim Nâci (M. 1850-1893) bu hususa temasla en uygun cevabı nazmen vermiştir :

Elfaz maanî için âyine-i şândır.

Elfaza bakılmaz mı diyorlar, hezeyandır.

Bir sânihanın olması hakkiyle mübeccel,

Olmağla olur sebku müeddası mükemmel.

Kur'ân-ı Kerîm'in vahy-i ilâhî olduğuna hem lafzı, hem mânâsı şahâdet etmektedir. Başka delil aramaya ne hacet? Arapların belâğat, edebiyat, şiir ve hitabete karşı aşırı sevgisini kim inkâr edebilir? Her yıl muayyen mevsimlerde «Ukaz» denilen yerde toplanırlar; şâirler ve edibler şiir ve hitabet yarışına katılırlardı. Orada, şiirin zirvesine çıkmış üstadlar hakemlik yapardı. Edebiyat Araplar arasında en meşhur ve sevilen bir meslek hâlini almıştı. Şüphesiz ki onları edebiyat vâdisine sürükleyen iki sebep vardı :

1— Önce, Arapların çoğu çölde bulunurlardı. Çöl yaşayışı insanı düşünceye, bir sürü hayaller peşinde koşmaya, câhiliyet atıfetlerini dizi hâlinde hatırlamaya çağırır ki bütün bu saydıklarımız şâirliği, güzel söz söylemeyi ilham eder.

2— Arapların kabile hayatı övünmeye, düşmanlaşmaya, öcalmaya, aralıksız savaşlara pek uygun düşüyordu. Bunun için de kendi kabilesinin mevkiini yükseltecek, şânını, şerefini artıracak, hasım sayılan kabilenin kıymetini sıfıra düşürecek yetenekli şâirlere çok ihtiyaç hissediliyordu. O sebeple Araplar edebiyat ve şiire çok ihtimam gösterir, dâhi şâirlerin, belîğ hatiplerin kıymetini bilir ve kadrini yüceltirlerdi.

Arabistan bu hava içindeyken Kur'ân-ı Kerîm halkın son derece karışık ve ıztıraplarla dolu olan kalblerine yol bulmak için en fasîh bir söz ve en belîğ bir uslûb ve mânâyla indirildi. Arapları mânen istilâ edebilmek için bu sahada onlardan daha kuvvetli olmak ve ediplerin, hatiplerin âciz ve zayıf olduklarını ilân etmek gerekiyordu. İşte Kur'ân bu evsaf ve bu

özellikte gönderilmiştir.

İnsan yaratılışı icabı en büyük iftihar vesîlesi saydığı, en iyi bir iş olarak kabul ettiği ve üstün bir himmetin eseri olarak gördüğü konuda yenilerek yardımsız ve zayıf kalacak olursa, derhal mânevî yıprantılara uğrar ve bu halet-i rûhiye içinde ümitsizlenmeye başlar. Artık bundan sonra pek az şey onu takviye edebilir.

İşte bunun içindir ki en büyük övgü kaynakları olan fesahat vâdisinde Kur'ân'ın acze düşürdüğü Arapları tutup kaldıran başka bir âmil kalmamıştı. Onların füsahâ ve büleğâsı, Kur'ân'ın fesahat ve belâğatini görünce yerlere kapanıp secde etmekten başka yol bulamamışlardı. O kadar ki, şâirlerin nefesi daralmış, dilleri tutulmuş, ilhâmları kesilmiş ve belâğatlerinin tamamı kendi dalgaları arasında kaybolup gitmişti.

Kelâmüllah'ın benzeri bir sûre getiremiyeceklerini kesin bir hükme bağlayan şüphesiz ki Kur'ân'ın kendisidir, beşer tarafından verilmiş bir hüküm değildir ve olamaz da. Çünkü akl-i selîm sâhibi böyle şartlı bir iddiada bulunamaz. Öyle ki, az çok düşünebilen herkes, yeryüzünde kendisi kadar kuvvetli, dirayetli kimselerin bulunduğuna inanır. O halde böyle bir hüküm ancak Kelâm sıfatiyle muttasıf, ilmiyle her şeyi kapsayan ve her şeyden gereği gibi haberdar bulunan Allah'a yaraşır. O, bunu Hazret-i Muhammed'in (A.S.) diliyle ilân etmiş ve bir benzeri daha getirilemiyecek özellikte olan Kur'ân'ı merhameten bütün insanlara göndermiştir.

Ebû'l-Alâ el-Maarrî (M: 973-1057/H: 363-449) gibi müstehzi ve şaşkın bir Arap hakîm ve şâirinin **«el-Fusûl ve'l-Gayat»** adlı eseri Kur'ân'a nazire olarak gösterilmiş ve Kur'ân'ın asırlardır mâbedlerde cilâlandıktan sonra bu parlaklığı kazandığı ileri sürülerek Ebû'l-Alâ'nın da eseri asırlar sonra bu değer ve parlaklığa kavuşabilir, diye iddiâ edilmiştir. Fakat bu eser üzerinden dokuz asır gibi uzun bir zaman geçtiği halde, ilerlemek, parıldamak şöyle dursun büsbütün tazeliğini kaybetmiş ve okunmaz bir hâle gelmiştir. Allah'ın Resûlünün buyurduğu gibi, **«Kur'ân-ı Kerîm çok tekrarlanmakla eskimez ve onun acayipleri bitmez, tükenmez.»** (1). Zira onun bu yüksek câzibesi Allah'tan gelmedir. Demir işledikçe ışıldar, Kur'ân tekrarlandıkça parıldar, ziya saçar. Te'siri her gün biraz daha artmakta ve her asra yeni yeni kapılar açmaktadır. Başka eserleri onunla kıyaslamak büyük bir hata ve sâfdillik olur.

---

(1) Daremî / Fazail-i Kur'ân : 1/35. Tirmizî / Sevâbü'l-Kur'ân: 14.

KUR'ÂN'IN ARAPÇA İNMESİ

Allah dillerin sınırıyla bağlı değildir; O her çeşit dilin, sözün ve kelimenin üstündedir. İnsan oğluna, anlaşıp hayatlarını düzenli ölçü ve biçimde sürdürebilmeleri için konuşma, uyum, anlaşma ve bağdaşma yeteneğini veren, ilk yarattığı insana eşyanın ismini öğreten O'dur.

Kur'ân'dan önceki kutsal sahifeler ve üç büyük kitap, hangi kabile veya millete gönderilmişse, onların dili üzerine indirilmiştir. Çünkü İlâhî Kelâm'dan maksad, insanların anlayıp amel etmesidir. Tevrat ve İncil'in ilk inen asıl nushalarının İbranice olduğu bilinmekte, Âdem ile Şit Peygambere indirilen sahifelerin Süryanice olduğu sanılmaktadır. (1).

Allah'ın insanlara fizik ötesinden. diğer bir deyimle mekânsızlıktan seslendiğini ve onlara o yüce âlemlerden haber gönderdiğini düşünürsek, son kitabın bütün milletler tarafından her çağda iyice anlaşılabilmesi, üzerinde geniş etüdler yapılabilmesi, ilmî araştırmalarla çağa ve çağın insanına hitap edebilmesi için çok zengin kabul edilen ve insan ruhunun, düşüncesinin bütün inceliklerini kelime kalıbına dökme özelliğine sahip bulunan Arapçayı niçin seçtiği rahatlıkla anlaşılır. Bir ilim adamının da dediği gibi, inen vahy-i ilâhîyi, cereyana -mecaz yollu- benzetirsek, Peygamber onun ampulü, dil o ampulun rengi sayılır. İnen cereyan ampulün rengine göre ışık verir. Arapçanın akıcılığına bir de ilâhî ahenk ve uslûp karışınca onun ne kadar çekici, okşayıcı, yürekleri yufkalaştırıcı, ruhları heyecandan heyecana sevkedici olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Böylece ilâhî olma vasfına yakışır bir ihtişam arzeder. Öyle ki mânasını anlamıyanlar bile bu lâhutî ahenk ve kudret karşısında kendilerinden geçerler. Ruhlar birer miknatis misâli o ahengi büyük bir iştiyakla kendine doğru çeker, çektikçe zevk ve gıda alır.

Kur'ân'daki ilâhî düzen ve dizi her türlü ölçünün üstünde bir mükemmellik taşır. Arapçanın en fasihini konuşan Bedevîlerden biri Kur'ân âyetlerini bilmediği halde hâfızın AZİZÜN HAKÎM yerine AZİZÜN GÂFÛR okumasında bir ahenksizliğin meydana geldiğini farketmiş ve hafızı uyarma ihtiyacını duymuş olması, Kur'ân'ın ilâhî ahenk ve uslûbunun kesinlikle diğerlerinden ayrıldığına ve benzerlik kabul etmediğine bir delil sayılmaz mı?

O nedenle Kur'ân ancak Kur'ân'dır, başka bir sözle kıyas edilemiyecek kadar müstesnâ bir özellik taşımaktadır.

---

(1) Bilgi edinmek için bak: el-İbriz'e..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Şanı yüce Allah tevhîd ve nübüvvetin öneminden ve bu ikisiyle ilgili ilmî ve mantıkî delillerden bahsettikten sonra dönülecek günde kâfirlerin göreceği azâbın şiddetine dikkatleri çekti. 25. âyetle de tevhîd akidesine bağlı risâlet-i Muhammediyye'ye, Kur'ân'ın lâhutî olduğuna dosdoğru inananları ebedî saadet yurduyla müjdeliyerek mutlak adâlet sâhibi olduğunu anlayabilen kalblere zerkediyor.

Hem, azâbdan bahsettikten sonra iyiler için va'dettiği, hazırladığı -gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, gönüllerin idrâk edemediği- nîmetleri sıralamak âdet-i ilâhiyedendir.

İlk nazarda birkaç yıl küfr-ü tuğyânda bulunup kâfir olarak ölen bir insanın ebediyyen azâb görmemesi hâtıra gelirse de, hakikat hiç de öyle değildir. Çünkü öncesi ve sonu olmıyan Allah'a karşı tuğyân etmek veya O'nun indirdiği esasları red ve inkâr etmek en büyük bir cinayettir ki bunun cezâsı ancak ebedî bir azâb olabilir.

Prof. Dr. Muhammed Hamidullah İslâm'a Giriş adlı eserinde bu konuya temas ederek aynen şöyle diyor: «Acaba cehennem kâfirler (inanmıyanlar) için ebedî midir? İslâm din âlimlerinin bu husustaki reyleri birbirinden farklıdır. Onlardan büyük bir çoğunluk, bir Kur'ân âyetine istinaden Allah'ın, Allah'a inanmamak hâriç her suçu, her günahı afvedeceğini, fakat inanmıyanların cezâsının Allah'ın lûtfu ile bir gün sona ereceği mütalâasında bulunurlar. Bu âlimler bu mütalâalarını da Kur'ân'ın bâzı âyetlerinden çıkarırlar.»

Böyle bir yorumda daha çok tasavvuf erbabı bulunmuştur. Nitekim Muhyiddin Arabî Fütuhat-i Mekkiyye adlı kitabının üçüncü cildinde bu anlamda fakat değişik bir ifadeyle konuya geniş yer vermiştir.



وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا
هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا
أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

MEÂLİ :

25— Dosdoğru imân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlara müjde ver ki, onlara altlarından ırmaklar akan Cennetler vardır. (Oraya girdikleri zaman) kendilerine oradaki meyvadan ne kadar bir rızık verildiğinde, «bu daha önce de rızıklandığımız şeylerdendir» diyecekler. (Evet) onlara (renk ve çeşit bakımından az da olsa dünyadaki veya kendilerine az önce sunulan meyvalara) benzer (fakat lezzet ve nefaset bakımından çok farklı ve üstün meyvalar) verilecek. Hem onlar için orada (dünyada kadınlara ârız olan her türlü kusurlardan arınmış) tertemiz eşler vardır ve onlar orada ebedî kalıcılardır.

İLGİLİ HADÎSLER

انهار الجنة تفجر من تحت تلال او من تحت جبال المسك.

«Cennet ırmakları misk tepelerinin veya misk dağlarının altından kaynayıp çıkar.» (1).

يؤتى احدهم بالصحفة من الشيء فيأكل منها ثم يؤتى بأخرى فيقول هذا
الذى اتيناه من قبل فتقول الملائكة كل فاللون واحد والطعم مختلف.
(اوزعى عن ابن ابى كثير)

«(Cennettekilerden) birine (içinde yiyecek bulunan) tabak getirilir. Ondan bir miktar yedikten sonra başka bir tabak getirilir. O, «Bu, biraz önce bize verilen (değil mi)dir? der. Melekler: «Sen ye de (bak). Renkleri birdir, fakat tad(ları) ayrıdır» derler.» (2).

(1) İbn Ebî Hâtım : Ebü Hüreyre (R.A.)den. İbn Kesîr.

(2) Evzâî : İbn ebî Kesîr'den. (Hadis maktu'dür).

اهل الجنة يأكلون ويشربون ولا يبولون ولا يتغوطون ولا يمتخطون ولا يبزقون يلهمون الحمد والتسبيح كما يلهمون النفس طعامهم جشآء ورشح كرشح المسك . (مسلم عن جابر بن عبد الله)

«Cennet ehli (cennet nîmetlerinden) yerler, içerler (fakat) idrar ve dışkı yapmazlar. Sümkürmez ve tükürmezler. Nefes ile ilhâm olundukları gibi hamd ve tesbîhle de ilhâm olunurlar. Yediklerinin tortusu (posa) geğirmektir ve misk kokulu terdir.» (1)

قال الله تعالى : اعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر .

Ebû Hüreyre (R.A.)den Resûlüllah (A.S.)ın şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Allahu Teâlâ : «Sâlih kullarım için Cennet'de hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin gönlünden geçirmediği bir takım nîmetler hazırladım» buyurmuştur. (2).

İLMÎ YÖNÜ

Îmân ve amel, elektriğin (+) ve (—) yüklü iki teli gibidir. Biri diğersiz akım sağlayamaz ve ışık vermez. Her birinin elektrik yükü ve ışığı kendinde gizlidir. İmân amelle birleşince asıl semeresini verir. Amel de îmânla birleşince asıl değerini kazanır. Îmânı pozitif elektrik yüklü bir cisme, ameli de negatif elektrik yüklü başka bir cisme benzetecek olursak, cisimler birbirine dokundurulunca, elektrik akışkanı iki cismin, çok yüklü olanından az yüklü olanına akar ve arzulanan netice elde edilir, ışık verir. Yalnız «inandım» diyen ve fakat bir türlü amele yaklaşmayan kimsenin kalbinde dış varlığıyla etrafını aydınlatmıyan bir nûr vardır. Amelle birleşmezse hep öyle kalır. Bunun içindir ki Eş'arîler «amel îmândan bir

(1) Müslim : Câbir bin Abdullah (R.A.)den.

(2) İmam Ahmed, Buharî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce : Ebû Hüreyre'den.

cüz'dür» demişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de îmândan bahsedilince akabinde amelden söz edilir. İkisi birbirinden ayrılmayan ikizlerdir. Hem kâinatta her şey çift yaratılmıştır. Îmânla amel bu ilâhî kanunun dışında düşünülemez.

AHLÂKÎ VE İCTİMAİ YÖNÜ

Cennet ve cehennem ebediyete doğru uzanan hılkat ağacının meyvalı iki dalı, kâinat silsilesinin sonsuzluğa doğru akıp giden ırmaklarının döküldüğü iki büyük havuzdur. Cenâb-ı Allah ibtilâ ve imtihan için bir çok hikmetlerle dolu şu âlemi yaratmak istedi. Hayır ve şerri birbirine karıştırarak, beşer aklı bunları birbirinden ayırsın diye imkân sahasına yerleştirdi. Âlemin bir gün yaratıldığı gibi, bir gün de değişmesini, tahavvüle uğramasını irâde etti. Sonsuz gayeler için hayır ve şerri, iyilik ve kötülüğü karışık bir şekilde -cennet ve cehenneme tohum olmak üzere- kâinat tarlasına serpti.

O halde bu âlem insan için bir imtihan meydanı ve müsabaka stadyumudur. Burada iyilikle kötülüğün birbirine karıştırılması, insanların tefrîk kaabiliyetini ölçmek, hâm ervahla, olgun ervahı tâyin etmek içindir. İmtihan müddeti bitince kâfirler şer ırmağının akıntısında cehennemi, mü'minler de hayır ırmağının akıntısında cenneti boylarlar.

Bunun içindir ki Allah kâfirlerin ebedî yurdundan bahsederken oranın yakıtının insanlarla taş olduğunu beyân ediyor ve mü'minleri de sonu gelmeyen ebedî saadet yurdu cennet ile müjdeliyor.

Ebedî saadet, imtihan alanında iyilikle kötülüğü birbirinden ayırmakta ve rûhu sonu gelmiyecek bir hayat için hazırlayıp olgunluk mertebesine yükseltmektedir. Bunun için de göklere ve yere bakıp Allah'ın mutlak terazisinin adâletten başka bir şey tartmadığına akıl erdirmek ve hayatı bu adâlet ölçülerine göre proğrama almak gerekir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) Asıl saadet, zâtullah ve sıfatullah'ı bilmektedir. İnsan Allah'ı bildiği ve O'nun kudretini sezdiği nisbette mes'-uttur. Bu bilgi ve sezgiye sâhib olan mü'min kulun rûhu âlem-i kudse çevrilmiş bir ayna gibidir. O âlemden aldığı ışığı iç varlığından dış varlı-

ğına yansıtmasıyla mârifet-i ilâhiyenin lezzetini bütün heyecanıyla tadar. Fakat bununla beraber lezzet ve sururun kemâlini bu dünyada elde edemez. Çünkü bedenî ve nefsânî ilgiler buna engeldir. İlgi ve bağlar kopunca, beden ara yerden kalkınca büyük saadet ve üstün gıpta hâsıl olmaya başlar.

Hulâsa : Bütün rûhanî saadetlere insan öldükten sonra kavuşabilir. Ve o âlemde kendisine bir nîmet takdîm edilince, bu, dünyada da bize rızık olarak verilmişti, der. Bu, âhirette hâsıl olacak nefsânî kemâlâtın dünyada da mevcud olduğunu, ancak lezzet bakımından aralarında büyük farklar bulunduğunu ifâde eder.

TAHLİLLER

(وَبَشِّرِ) Beşşir, emri, ya doğrudan doğruya Resûlüllah'a, ya da Kur'ân'ı okuyan her müslümanadır. İkincisi daha uygun görülmüştür. (1).

(Vav) harfi ile, Kur'ân'a dosdoğru inanan kalbi ve yüzü pâk zümrenin güzel hâli, küfür bataklığında kalan bedbaht güruhun kötü hâli üzerine atıf yapılmıştır.

«Amel-i salih», Muaz bin Cebel'e göre : Bilgisi, iyi niyete, sabır ve ihlâsa dayanan her iş demektir.

(جَنَّاتٍ - Cennât), «cennet»in cem'idir. Cennetin lûgat mânâsı, içinde sık ve koyu gölge yapan ağaçlar ve gönül açısı bitkiler bulunan bahçe demektir. İsim olarak, ebedî saadet yurduna delâlet eder. İbn Abbas (R.A.), yedi cennet olduğunu söyler ve isimlerini şöyle sıralar: **Firdevs, Adn, Naim, Dârü'l-huld, Me'vâ, Dârü's-selâm, İlliyyîn.** Her cennette de nice makam ve mertebeler vardır. (2).

(قَالُوا هٰذَا الَّذ۪ي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ) İbn Abbas, İbn Mes'ûd ve diğer bâzı sahâbeye göre : Cennet ehline meyva getirilince, onlar ona bakarlar da **«Biz daha önce dünyada iken bununla rızıklanmıştık»** derler. İbn Cerîr et-Taberî de bu âyeti böyle tefsîr etmiştir.

İkrime'ye göre : **«Biz daha dün bunun benzeriyle rızıklandık.»** derler.

Evzâî ve İbn Ebî Kesîr'e göre : Cennette mü'minlere sunulan mey-

---

(1) Keşşaf Tefsîri.

vaların renkleri bir, tadları ayrıdır. Bu sebeple cennet ehline meyvalar sunulunca, **«Biz daha biraz önce bununla rızıklandık!»** derler. Melekler: **«Hayır, bunların renkleri birdir, ama tad ve lezzetleri değişiktir,» derler.**

Süfyân es-Sevrî'ye göre: Cennet meyvaları renk ve şekil itibariyle dünya meyvalarına benzerler.

(وَلَهُمْ فِيهَٓا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ) İbn Abbas'a göre: Kir ve cefâdan temizdirler. Mücâhid'e göre: Hayız, dışkı, bevil, sümük ve tükürükten, menî ve çocuk doğurmaktan temizdirler. Katade'ye göre: Ezâ ve günahlardan temizdirler. İbn Cerîr'e göre: Hayızdan temizdirler.

(وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) «Hulûd» aslında uzun süreli devamlılıktır. Bu mânâ ile ocak taşlarına «Havâlid» denilmiştir. «Te'bîd» ile kayıtlandığı zaman, sonsuzluk ifâde eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerde temsîlin bir kaç nev'ine yer verilerek inkârcı sapıkların ve karıştırıcı münâfıkların hâlinden ve hakka karşı menfî tutumlarından bahsedilmişti. Bu iki âyetle de temsîlin hisse hitab ettiği ve bu bakımdan halk üzerinde geniş te'sirler yapacağı ve esasında bunun bir imtihan olduğu akıl sâhiplerine hatırlatılıyor.

Hem önemsiz şeylere küçük fakat kavranması kolay misaller, önemli şeylere düşündürücü büyük misaller getirmek semâvî kitabların uslûbundandır. Hükemâ ve büleğânın sözlerinde de buna sık sık rastlanır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de -halkın daha iyi anlayabilmesi için- bu uslûb tâkib edilmiştir. Câhillere göre ehemmiyetsiz sayılan bir misalin, erbab-ı kemâli derinden derine düşünmeye sevkettiği için büyük bir değer taşıdığını unutmamak lâzımdır.



إِنَّ اللّٰهَ
لَا يَسْتَحْيٖۤ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا
فَاَمَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاَمَّا الَّذٖينَ
كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا
يُضِلُّ بِهٖ كَثٖيرًا وَيَهْدٖي بِهٖ كَثٖيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ
اِلَّا الْفَاسِقٖينَ ﴿٢٦﴾ اَلَّذٖينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ
مٖيثَاقِهٖ وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِي الْاَرْضِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾

MEÂLİ :

26— Allah şüphesiz ki bir sivrisineği ve ondan (hılkat ve san'at inceliği bakımından) daha büyüğünü, (yapı itibariyle daha küçüğünü) misâl getirmekten çekinmez. İmân edenlere gelince, onlar bunun Rabları tarafından hak olduğunu elbette bilirler. Küfre saplananlar ise, «Allah bununla misâl olarak neyi murad etmiştir?» derler. (Allah) bununla (insanları imtihan ederek) bir çoğunu (bilgisizlikleri ve nankörlükleri yüzünden) şaşırtır. Bir çoğunu da (bilgili oldukları ve akıllarını hayra kullandıkları için) doğru yola iletir. (Fakat) bununla fâsıklardan başkasını şaşırtmaz.

27— O fâsıklar ki, Allah'ın (Elestu bi-Rabbiküm = Ben sizin Rabbınız değil miyim? hitabındaki veya semâvî kitaplarda geleceği haber verilen son peygambere inanmaları hususundaki) ahdini tevsîk ettikten sonra bozarlar. Allah'ın (biraraya getirilip) bitiştirilmesini emrettiği (dinî, ahlâkî, içtimaî bağları) keserler ve yeryüzünde fesad çıkarırlar. İşte zararda kalanlar ancak onlardır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.), İbn Mes'ûd (R.A.) ve diğer bâzı sahabîlere göre: Cenâb-ı Allah münâfıklar hakkında (مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًا) ve (اَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ) 17, 18. âyetlerle misal verdiğinde Medîne'deki münâfıklar, Peygamber'e ve Kur'ân'a iftirada bulunarak: **«Allah bu gibi basit misalleri vermekten çok yücedir»** dediler. Yahûdîler: **«Allah bu gibi değersiz, âdi şeyleri anmaktan neyi murad ediyor?»** diyerek Kelâmüllah'ı küçümsediler. Bâzı müşrikler de: **«Bu gibi değersiz şeylerden bahseden bir tanrıya biz tapmayız»** diye inadlarını bir kat daha artırdılar. Bunun üzerine 26, 27. âyetler indirildi.

Abdurrezzak Kemalüddîn bin Abdülganâim (H. 727/M. 1326) ın İmam Katade'den yaptığı rivâyete göre: Allah müşriklerin hâlini örümcek ve sineği misal vererek belirttiğinde, inkârcılar dediler ki: **«Örümcek ve sinek... İki değersiz şey, bunlar da ne oluyormuş ki Muhammed'in Tanrısı bunlardan bahsediyor!»**

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir.

Rebî' bin Enes'den yapılan rivâyete ve İbn Cerîr et-Taberî'nin beyânına göre: Allah Teâlâ bu iki âyeti dünyaya misal olarak vermiş. Sivrisinek aç kaldığı zaman daha iyi uçar, doyunca zor hareket eder. Hallerine uygun getirilen misalden de anlaşılacağı gibi inkârcılar da dünyalığa iyice dalıp tuğyanları artınca Allah hareketlerini keser de yeryüzünde onları perişan kılar.

İbn Cerîr et-Taberî böyle bir tefsîrde bulunmakla beraber İbn Abbas ve İbn Mes'ûd'dan yapılan rivâyeti ihtiyar ettiğini söyler.

İLMÎ YÖNÜ (Kana susamış bir yaratık: sivrisinek).

Küfrün sarhoşluğuyla gözleri dönen ve bu yüzden Allah'a dosdoğru inananların kanına susayan kâfirler bu konuda sivrisineğe benzetilmiştir. Ne uygun bir benzetme!

İnsanlığın en korkunç düşmanı, komünizm ile ateizmdir. Bu doktrinin kurtarıcı olduğuna inananlar amansız bir inkâr hastalığı mikrobunu etrafa saçmakta ve girdikleri her topluluğu zehirlemeğe çalışmaktadırlar.

Asr-ı saadette olduğu gibi bugün de yirminci asrın icab ve metodlarıyla beşeriyetin, bilhassa mü'minlerin huzurunu kaçıran bunlar icrâ-yi faaliyet etmektedirler.

Kur'ân-ı Kerîm bunları sıtma sivrisineğine benzetmektedir. Şöyle ki: Sıtma sivrisineği (Anopheles maculipennis) yeryüzünde yaşayan en tehlikeli böcekler arasında geniş bir saha kaplamaktadır. Malarya adı verilen ve insanlığın en korkunç düşmanlarından biri olan amansız hastalığın te'sirlerini taşırlar. Bu hastalığı meydana getiren asalak tipten hayvancıkların ömrü ikiye bölünmüş gibidir. Ömürlerinin bir bölümünü bu sivrisineğin vücudunda, geri kalan bölümünü de insan vücudunda geçirirler.

İşte komünistlerle ateistler de böyledir. Ömürlerinin bir bölümünü komünizm eğitim merkezlerinde, diğer bölümünü de mukaddes mefhumları, dinî akideleri altüst etmek, gönüllerdeki îmân ışığını söndürüp yerine maddeyi yerleştirmek için insanların arasında geçirirler. Bunların az veya görünüşte zayıf olduğuna hiç bir zaman aldanmamak lâzım. Sivrisinek de küçücük bir böcektir; fakat taşıdığı zehir ve soktuğu iğne hayvan derisini delecek kudrettedir.

Sivrisinek konduğu yüzeyde eğik olarak durur. Komünistle ateist de bulunduğu cemiyetin bünyesinde eğik durur.

Şurada bir hususa daha işâret etmek yerinde olur: İnsanları ısıran ve zehirliyen dişi sivrisineklerdir. Dinsizler de böyledir; kadını bir ifsad meta'i olarak hazırlar ve şehvete hitab eden, aklı perdeleyen bu varlığı her türlü neşir ve eğitim vasıtalarıyla insanlar arasına sevkederler.

Allah ne güzel misal veriyor!

AHLÂKÎ VE İCTİMAÎ YÖNÜ

Kur'ân'a ve onu tebliğ eden Hazret-i Muhammed'e (A.S.) bir türlü inanmıyan ve inanmak istemiyen kalbi kara bir sürü müşrik ve münâfıklar, Allah'ın Kur'ân'da büyük hikmetler, ilmî ve ahlâkî gerçekler taşıyan misallere yer vermesini, özellikle kâfirlerin tutum ve hallerine uygun olarak örümcek ve sinekten bahsetmesini yererek İslâm dininin kadrini düşürmeğe, Kelâmüllah'a nâkise getirmeğe bir delil ve şâhid saydılar ve durmadan bu konuda şüphe havasını estirmeğe başladılar. «Bu gibi basit ve o kadar âdi misaller Allah'dan nasıl sâdır olabilir? Biz bunu O'nun yüceliğine yakıştıramayız», dediler.

Bu, münâfıkların îmân kal'asına karşı giriştikleri hamlenin bir tarafı idi. Âyetler, ilâhî hikmetleri üstün bir misalla açıklıyarak mü'minlerin îmân ve yakînini artırdı ve ayni zamanda onların hamlesini de zararsız hâle getirdi.

Allah bir sivrisineği ve onun üstünde daha küçük, fakat ilâhî san'atın inceliğini belirtmekte daha büyük bir böceği misal getirmekten çekinmez. Çünkü O, küçücük varlıkların da, büyük varlıkların da Rabbisidir. Sineği de fili de yaratan O'dur. Sineğin yaratılışındaki ilâhî mu'cize ne ise, filin de yaratılmasındaki mu'cize odur. Bu mu'cize fiziko-şimik kanunlarla bir türlü izah edilemiyen hayat mu'cizesidir ki onun muğlak sırrını Allah'dan başka kimse bilmez.

Demek ki, misalda olan ibret, hacim ve şekilde değildir. Misallar tenvîr ve tebsîr edevatıdır. Akledip düşünebilen bir topluluk için ilâhî misallerde ne büyük hikmetler vardır. Her şeyden önce lüzumlu bir imtihandır. Aklını kullanan hakikî mü'minler bu misalların Allah'dan olduğunu bilirler.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

Dinden idlâl etmenin lûgatçe mânâsı : Dini terketmeye çağırmak ve dini her vesîleyle gözden düşürmeye çalışmaktır. Allah'ın Kur'ân'da şeytana ve Fir'avn'e izâfe ettiği (وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى **Fir'avn, kavmini (doğru yoldan) saptırdı ve onlara (bir türlü) doğru yolu göstermedi.**) (اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ **şüphesiz ki o, apaçık saptırıcı bir düşmandır.**) idlâl bunu ifâde eder.

İdlâl'ı bu mânâyla Allah'a izâfe etmek câiz değildir. Çünkü Allah ne insanları küfre ve sapıklığa çağırır, ne de onları bu yola tahrîk eder. Bilâkis bundan men'eder ve dinlemiyerek inad edenler için acıklı bir azâbı va'deder.

Bu bakımdan icmâa göre de : Kur'ân'da Allah'a izâfe olunan İdlâl'ı zâhiri üzerine hemledip mânâlandırmak aslâ doğru olmaz. Te'vîl etmek lâzımdır. Cebriyye ve Kaderiyye bu nisbeti, «Allah küfrü ve dalâleti onlarda yaratmış ve böylece onları îmândan men'ederek onlarla îmân arasına bir perde germiştir» şeklinde te'vîl etmişlerdir. Mu'tezileye göre: Bu te'vîl ne lûgatin aslıyla ne de aklî delâletle bağdaşabilir. Zira bir kimseyi bir yoldan cebren men'etmeğe (adallehu) denilmez de (menaâhu) denilir. Sonra Allah iblis ile Fir'âvn'ı «idlâl edîcilikle» vasıflandırıyor ki ne iblis, ne de Fir'âvn dalâletin yaratıcılarıdır.

Aklî yönden bağdaşamadığına gelince, Allah'ın hem dalâleti insanlarda yaratması, sonra da onu îmân ile mükellef kılması iki zıddı cem'edip teklîfte bulunması demektir ki, bu, zulüm ve adâletsilziğin tâ kendisi olmuş olur.

O halde **«idlâl»** Allah'a nisbet edildiği yerlerde **«ibtilâ»** ve **«imtihan»**, **«tenkîl»** ve **«ukubat»** ile te'vîl olunur. Diğer bir görüşe göre «idlâl», dalâletle adlandırma, demektir veya «dalâl» ile «idlâl» azâb ve ta'zîb, demektir. Ayrıca «ibtâl» ve «ihlâk» mânâlarında da kullanılmıştır.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Hakkı inkâr eden bir kâfir ve sapık, Allah katında bir sivrisinekten daha değersiz ve daha aşağıdır. Çünkü sivrisinek ne için yaratılmışsa, onu aksatmadan yapmakta ve ölünceye kadar bunu terketmemektedir. Kâfir ve münâfık ise, yaratıldığı gayenin hilâfına hareket eder, bulunduğu mertebe-i insaniyenin mihveri dışına çıkar.

Allah'ın verdiği misalleri küçümseyen câhillere **«Fâsikîn»** deniliyor. Çünkü onlar kalb makamından nefs makamına inmişler; Rahmân'a itaati bırakıp şeytana uymuşlardır. O kadar ki Allah'ın **«Elestü bi-Rabbiküm»** hitabına verdikleri müsbet cevabı ve bu cevabın taşıdığı ahdi bozmuşlardır.

Bu sebeple beşeriyetin hayat muvazenesini altüst etmeğe âlet olmuşlar, ebediyete uzanan nûrânî cevherleri, fâni zulmetler içinde yitirme bedbahtlığına düşmüşlerdir.

TAHLİLLER

(لَا يَسْتَحْيِى) filli, **İbn Kesîr'e** göre, «lâ-yestenkifu = çekinmez,» mânâsına; **Medârik'e** göre, «terketmez» mânâsınadır. Çünkü t e r k , hayânın levazımındandır. Hayânın asıl mânâsı, kötü bir şeyi -yerilir korkusuyla- yapmaktan vazgeçmektir. Diğer bir târifle: Nefsin sıkılmasıyla yüzde beliren kızartı demektir. O halde h a y â , kötülüğe cür'et ile hacalet arasında ortalama bir haslet-i hasenedir.

Bu mânâyla hayânın Allah'a nisbeti aslâ doğru değildir. Bununla beraber nisbet edilmiştir. Çünkü, temsîli terketmeye başlıca sebep hayâ olabilir. Hayâ ise Allah hakkında muhaldır. O halde temsîli terke bir sebep yoktur. Bunun için «Lâ-yetrükü» değil de «lâ-yestahyi» buyurulmuştur.

Hakk, inkârı câiz olmayan zihin hâricinde sübut bulmuş şey demektir. (يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا) Cehlin sapıklığa, ilmin doğruya ve iyiye yol açacağını beyân eder.

Fâsik, îmân sınırından dışarı çıkan kimsenin sıfatıdır. Şeriâtte ise, büyük günah işlemekle ilâhî emirden dışarı çıkan kimse demektir. Bunun üç derecesi var : 1— Büyük günahları hoş görmediği halde bâzan onu işler... 2— Günahın büyüklüğüne aldırış etmeden işlenmesini i'tiyad edinir... 3— Tasvîb ederek onu işler...

Üçüncü derecede bulunan kimse îmândan sıyrılır, küfür kaftanına bürünür. Asıl tehlikeli olanı da budur. (1).

Darb, bir şeyi diğer bir şeye vurmak mânâsınadır. Burada «Darb-ı mesel» terkibi, mesel (misal) getirmek, mânâsında kullanılır.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Şânı yüce Allah varlığıyla, birliğiyle ilgili delileri, Hazret-i Muhammed'in (A.S.) risâletine, dönülecek günün hak ve gerçek olduğuna dair huccetleri vecîz bir uslûbla bir bir beyân ettikten sonra, bütün mükellefleri (ergenlik çağına girmiş insanları) kapsayan büyük nîmetlerinden bahsediyor ve bunca delâil ve belgeler karşısında küfre sapıp, saplanmanın hayret uyandırıcı bir hal olduğunu, hele akl-i selîmle aslâ bağdaşamıyacağını hatırlatarak (تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ) buyuruyor.

—oOo—

كَيْفَ تَكْفُرُونَ
بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِي
خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ
فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

(1) Kadı Beyzavî Tefsiri.

M E Â L İ :

28— Allah'ı nasıl inkâr edersiniz?! Halbuki siz ö.'üler (gibi) idiniz de O sizi diriltti. Sonra sizi yine öldürecek, sonra tekrar a'riltecek. Sonra da (âhirette) yalnız O'na döndürüleceksiniz.

29— Yeryüzündeki bütün şeyleri sizin yararınıza yaratan, sonra gökyüzüne irâdesiyle, saltanatıyla yönelip onları yedi gök hâlinde sağlam bir (sistem ve) düzene koyan O'dur. O her şeyi hakkıyla bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER

قال الله تعالى : كذبني ابن آدم ولم يكن له ذلك وشتمني ولم يكن له ذلك فاما
تكذيبه اياى فقوله لن يعيدني كما بدأني وليس اول الخلق باهون عليّ من
اعادته و اما شتمه ايّاى فقوله اتخذ الله ولدا و انا الاحد الصمد لم الد
ولم اولد ولم يكن لي كفوا احد.

(رواه البخاري عن ابي هريرة)

Allah Teâlâ buyurdu ki: **«Âdemoğlu beni yalanlamak istedi. Halbuki bu hakkı değildir, ona aslâ yaraşmaz. Âdemoğlu bana küfrediyor, noksan sıfat isnâd ediyor Bu da hakkı değildir, ona yakışmaz. Onun beni yalanlaması: «Allah ilk defâ beni yarattığı gibi, öldükten sonra da tekrar diriltmeğe kaadir değildir» demesidir. Halbuki, ilk yaratılış tekrar dirilmekten daha kolay değildir.**

Bana küfretmesi (noksan sıfatlarla beni vasıflandırması): «Allah evlâd edindi» demesidir. Halbuki ben, her türlü ihtiyaçtan münezzeh ve bütün kâinatın kendisine muhtaç olduğu tek bir mâbudum ki, doğmadım, doğurmadım, hiç bir kimse bana eş olmadı ve olamaz da.» (1).

Diğer bir hadîste yerin ve göklerin tam bir düzen içinde yaratıldığı belirtilerek buyuruluyor ki:

---

(1) Buhârî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

خلق الله التربة يوم السبت وخلق الجبال فيها يوم الاحد وخلق الشجر فيها يوم الاثنين وخلق المكروه يوم الثلاثاء وخلق النور يوم الاربعاء وبثّ فيها الدوابّ يوم الخميس وخلق آدم بعد العصر يوم الجمعة من آخر ساعة من ساعات الجمعة فيما بين العصر الى الليل. (هذا الحديث من غرائب صحيح مسلم)

«Cenâb-ı Allah toprağı (yerküreyi) **cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı. Ağaçları pazartesi günü yarattı. Mekrûh şeyleri salı günü yarattı. Nûru, çarşamba günü yarattı ve perşembe günü de yeryüzünde yürüyen ve hareket eden hayvanları yarattı. Âdem'i de cuma günü ikindiden sonra cuma saatlarından en son saatte yani ikindiyle akşam arasında yarattı.» (1).**

Açıklama : Hadîste belirtilen her gün, süresi çok uzun olan bir döneme eşittir. Çünkü Kur'ân'da «yevm» tâbirinden çoğu yerde bu mâna kasdedilmiştir.

İLMÎ YÖNÜ

Ölü iken dirilmek, sonra yine ölmek ve sonra yine dirilmek ve hakikî bir hayata kavuşmak, bize neleri ilhâm ediyor?

Âyet, insanların henüz belirgin bir hayata ulaşmadan önce ölü olduklarını söyler. Ölüm bir hayatın sona ermesiyle vuku bulacağına göre ilk hayat diye bir kademe var mıdır? Varsa bunun keyfiyeti tesbit edilebilmiş midir?

Ceninin oluştuğu nutfenin, alınan gıdalardan meydana geldiğinde, bu gıdaların da menşeinin topraktan çıkan ürünler olduğunda dîn ile ilim müttefiktir. İnsanın bu ilk hâli ölü bir devredir. Demek ki ölmek, tamamen yok olmak demek değildir. İnsan için ebedileşme doğrultusunda tekâmüle doğru atılan adımlardan biridir.

Ölü bir vaziyette olan insanın ilk devresi, eşsiz bir kudretin varlığına kuvvetli delillerden biridir. İnsanî ve hayvanî rûhun bu canlı madde (sperma, pıhtılaşmış kan ve nihayet et parçası) içine girmesiyle yarı bir hayat başlar. Buna «Ölümden dirime gerçek intikal» denir. Rûh bu canlı maddenin içinde bulunmakla beraber -diyebiliriz ki- zaman ve mekânın dışındadır. O kadar ki ilmî salahiyetin ulaşamıyacağı ve tesbit edemiyeceği bir

(1) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den. Bu, Müslim'in garib hadislerinden biridir.

mertebe ve niteliktedir. Elimizde onun varlığını ve keyfiyetini tesbit edecek hiçbir âlet ve vasıtamız da yoktur.Sadece dinin verdiği ipuçları ve ruhun kendi tezahürleri vardır.

Ve yine rûhun canlı maddeden ayrılmasıyla ikinci, fakat daha başka bir ölüm başlar. Ancak dîn burada ölümü ilimden daha ayrı ve daha doyurucu bir şekilde tefsîr eder. Ölüm -az yukarıda da belirttiğimiz gibi- bir son değil, ölümsüz bir hayata başlangıçtır; insan için zarurî bir tekâmüldür. Rûh bedenle beraber dağılacak yerde; yükselmeğe devam eder ve şahsiyetini kaybetmeden Allah'a ulaşır. Allah'a ulaşıldığı sahanın eşiğini geçmeğe muvaffak olan mutasavvıflar daha bu dünyada iken Allh'ın cemâl sıfatına nâil olmuşlar ve Allah'a lâyık kul olanlara ölümden sonra bahşedeceği -târif edilmesi imkânsız- sevinci duymuşlardır.

Bedenle kaynaştırılan rûh, ondan nasıl ayrılabilir? Ve ebediyen ondan uzak kalabilir mi? Buna cevap verebilmek için önce rûhun ebediliğine inanmak lâzımdır. Din bu konuda mü'minleri tatmin edecek kadar etraflı bilgi vermiştir. Bunun yanısıra ilmin de bize verdiği bir ipucu vardır: Elektrik ampulünün içindeki tungsten telinin etrafa yaydığı ışığı tekmil eden fotonlar lambanın dışına fırlayarak boşlukta bitmiyecek bir seyahata girişirler. Lamba söndüğü vakit etrafa yaydığı fotonlar yok olmaz. Astronomlar bundan belki 400 milyon ışık senesi evvel sönmüş olan yıldızlardan gelen fotonların negatiflerini tesbit etmişlerdir. Böylece maddeden ayrılan rûhun sonsuzlukta ilerlemeğe devam ettiğine inanmak daha mâkul olmaz mı?

Tekrar dirilme, canlı maddeyle kaynaşan ve asıl onunla zevkli bir hayat sürebilen rûhun ilâhî emirle tekrar maddeye dönmesiyle mümkündür. Canlı maddenin çürüyüp şekil değiştirmesinden sonra tekrar ilk yaratılış gibi ilâhî irâdeyle eski şekline -son derece mukavim olarak- bürünmesi, ilk yaratılışından daha zor olmasa gerek. O halde inkâr etmek büyük bir şaşkınlıktır. ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ

«Yeryüzündeki bütün şeyleri sizin yararınıza yaratan, sonra gökyüzüne irâdesiyle, saltanatıyla yönelip onları yedi gök halinde sağlam bir (sistem ve) düzene koyan O'dur.» Bahsedilen bu yedi semâdan murad nedir? Eski ve yeni müfessirler çeşitli ihtimaller yürütmüşler. Bâzıları güneş sistemi olduğunu söyler. Muhyiddin bin Arabî de ayni kanaattedir. Bugün astronomların keşfettiğine göre güneş sistemi, güneş ve dokuz gezegenden meydana gelmiştir. Biz bunların her birini Kur'ân-ı Kerîm'in tâbiriyle bir semâ (gök) kabul edecek olursak, yedi gök değil de dokuz gök olması gerekir. Ancak dünya (üzerinde yaşadığımız için) ve bir de Merkür'ü (güneşe çok yakın ve en küçük gezegen olduğu için) çıkaracak

olursak, ne derece isâbetli bir tefsîr yapmış oluruz?... Zira kâinat o kadar büyüktür ki, güneş sistemi gibi nice sistemler vardır. O halde ikinci bir ihtimalle, yedi gökten maksad, sayılmıyacak kadar çok yıldızın, kümeler hâlinde bir araya getirilerek «g a l e k s i» adı verilen yedi grup mudur? Astronomide bu yedi grup yıldız şu isimlerle belirtilmiştir : 1— Büyük magellan Nebula'sı, 2— Duman halkası (Saka takım yıldızı), 3— Spiral Galeksi (Başak takım yıldızı)), 4— Andromeda Nebula'sı, 5— Güneş sistemi, 6— Samanyolu, 7— Herkül yıldızlar kümesi.

Kimbilir, ilim ileride daha ne mesafeler kat'edecek ve Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi tefsîr etmek için ne kapılar açacaktır? Mülk sûresi 5. âyette : «**And olsun ki biz, Dünya semâsını (veya en yakın semâyı) kandillerle süsledik.**» buyuruluyor. Bu, üzerinde durulmaya değer bir ipucudur. Âyetin açık delâletine bakılınca görülebilen yıldızların ve sistemlerin dünya semâsı veya en yakın semâ olduğu, Onun ötesinde altı semâ daha bulunduğu anlaşılıyor.

(وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) **Allah her şeyi hakkiyle bilendir.»**

İmam Gazâlî bu konuda kelâmcıların görüşünü şöyle belirtmiştir : Var olan şeyler ya kadîm veya hâdistir (sonradan olmadır). Allah ve sıfatları kadîm (öncesiz), geri kalan şeyler hâdis (sonradan olma)dir. Hâdis olan şeyler Allah'ın irâdesiyle hâdis olmuşlardır, murîd murâdı, (irâde ettiği şeyi) bilir.

İbn Sinâ'nın : «**Allah maddeden münezzehtir, sırf akıldır, o halde mâkuller ona açıktır**» demesi uygun değildir. Zira aklın mânâsının kendi kendini idrâk etmek olduğu kabul edilse bile, maddeden münezzeh olmanın akla delâlet ettiği kıyasın öncüllerinden çıkmamaktadır. Filozofların iddiaları şartlı önermeye çevrilebilir : Eğer bir şey maddede ise eşyayı idrâk etmez; maddede değildir, o halde eşyayı idrâk eder. Bu istisnâ, öncülün karşıtının istisnasıdır. Halbuki onun karşıtının istisnası ittifakla elde edilen bir sonuç değildir.» (1)

AHLÂKÎ VE İCTİMAÎ YÖNÜ

Allah'ın sonsuz kudret ve rahmetinin tecellisiyle hayat lutfuna erişen şuurlu bir varlık nasıl O'nu inkâr edebilir? İlk yaratılışını inkâr edemiyen insan, ikinci yaratılışını neden inkâra kalkışır? Hayret edilecek şey!

(1) Fazla bilgi için bak: **Tehafütü'l-Felasife - Üç Tehafüt Bir Arada.**

İşte kısa bir âyetle hayat defteri açılıyor ve dürülüyor. Rûha konak olan beden Rahmânî kudretin kabzesinde can verip ilk geldiği yere intikal ediyor. Sonra tekrar dirilip Rûh ile birlikte Allah'a bir dönüş yapıyor.

Bu tarz bir itikad, ferdi ıslâh etmekle beraber, cemiyeti hak ve adâlet ölçülerine uygun bir temel üzerine oturtur.

Doğumdan huzurullaha varıncaya kadar birkaç merhaleden geçen insan, aslında kâinatın sırrı ve merkezidir. Yeryüzünde olan, göklerden inen her şey insan için yaratılmış ve onun emrine sevkedilmiştir. Çünkü o, bütün varlıklar arasında en muhtar olanı, yâni irâdesini kullanabilendir. Onun bitki ve hayvana üstünlüğü buradan gelir. Bundan dolayı insan şahsî tecrübe ve bilgisi yardımıyla kendisine ve çevresini te'sir edebilir. İlâhî nîmetin bolluğu ve sonu gelmiyen azameti karşısında kendine gelerek mutlak bir düzen içinde bulunduğunu idrâk edebilir. Cenâb-ı Hakk, insanın bu idrâk melekesine bir kapı açmak ve ilâhî nûrundan ona bir ışık tutmak için onun hissine ve aklına seslenerek en büyük nîmetlerinden bahsediyor ve her birisinin -anlayabilenler için- başlıbaşına bir delîl olduğunu bilhassa hatırlatıyor. Yeryüzündeki her şeyin insanın faydalanması için yaratıldığını belirterek hiss-i selîmi harekete getiriyor. Ölü iken dirilttiğini, sonra tekrar öldüreceğini, sonra tekrar dirilteceğini beyân edip, aklın îmândan ışık alarak Hâlik (Yaratan)a yol bulmasını parlak bir ifâdeyle telkîn ediyor. Göğe yönelerek yedi gök hâlinde onları düzenlediğini bildiriyor; aklın ilimle elele verip kâinatın hakikî sâhibini tanımasını ve O'nu inkâra kalkışıp küfrân-i nîmette bulunmamasını tenbîh ediyor.

Aksi halde nîmetin büyüklüğü, nîmete erişenin günahının büyüklüğünü icab ettirir.

O halde nîmetin verdiği geçici zevkle ebedî zevki unutmamak, iki dünya mutluluğuna yol açar. Zira geçici zevke dalıp nereden geldiğini, niçin gönderildiğini unutmak hissi köreltir, aklı perdeler; îmânla akıl, ilimle akıl arasındaki mânevî bağları koparır. Bu takdirde de insana üstünlük vasfını veren irâde kötüye kullanılmış olur ki bu hal insanı, insanlık mertebesinden düşürür ve bayağılaştırır.

Bunun içindir ki, ilgili âyette insanların aklına ve idrakine seslenilerek şöyle bir hatırlatmada bulunuluyor: «Bunca nîmetler ve açık belgeler karşısında Yaradan'ı nasıl inkâr edebilirsiniz? Çünkü size irâde, hiss-i selîm, ve akl-i selîm verilmiştir.»

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ) Allah'ı nasıl inkâr edip ara yere kesîf perdeler girmesini istersiniz? Halbuki siz babalarınızın sulbunda ölüler idiniz. Niçin halk ile Hâlik'in varlığına istidlâl etmiyorsunuz? Aklınız bu kadar körelmiş midir? Sonra O sizi tabii bir ölümle öldürecek, sonra tekrar diriltip adâlet-i ilâhiyesini gösterecek. Sonra siz mücâzat için O'na döndürüleceksiniz.

O öyle bir yaratandır ki, süflî cihette unsurlar âleminin hepsini sizin için yaratmıştır. Yaratılışınızın mebdei de o âlemdendir. Sonra Allah mutlak bir düzenleyici olarak ulvî cihete yöneldi. Onu, bilindiği ve müşâhede edildiği gibi yedi gök yaptı. Sekiz ve dokuzuncusu, Arş ile Kürsü'dür. (1).

Hakikatte ise suflî cihet, cismânî (bedenler ve uzuvlar) âlemidir. Süflî oluşu, rûhanî âleme nisbetledir. (ثُمَّ) «sümme», yaratmak ile emir arasındaki farklılığı beyân içindir. Yedi gök olarak düzenlemesinin ikinci bir mânâsı, rûhânî âlemin mertebelerine işârettir. Birincisi; Arızî olan melekût âlemidir ki nefsânî kuvvet ve cinler bu âleme dâhildir. İkincisi: Nefis âlemî, üçüncüsü : Kalb âlemi, dördüncüsü : Akıl âlemi, beşincisi : Sır âlemi, altıncısı : Rûh âlemi, yedincisi : Hıfâ âlemidir (ki bu, rûhî sırdır, kalbî sır değildir). (2).

TAHLİLLER

(كَيْفَ تَكْفُرُونَ) «Keyfe» kelimesi burada, içinde inkâr ve taaccüb mânâsını taşıyan istihbarı ifâde eder. (3).

(لَكُمْ) «Leküm» sizin için, menfaatiniz için, demektir.

(ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ) İrâdesiyle, saltanatıyla göğe yöneldi. İstivâ'nın aslı, düzeltmeyi taleb etmek, kısım ve parçaları düzeltip doğrultmaktır. **Fahreddin Râzî**'ye göre : Arap kelâmında «İstivâ», İntisab veya İstivlâ mânâsına gelir. İstivâ bu mânâyla cisimlere sıfat olur. O halde Allah hakkında bu mânâyla kullanılması câiz değildir; te'vîle muhtaçtır. «Kasd»

(1) Tefsîr-i Şeyhi'l-Ekber.
(2) Tefsîr-i Şeyhi'l-Ekber.
(1) Kaadı Beyzâvî Tefsîri.

ve «irâde»yle yorumlanıp mânâ verilebilir.

(ثُمَّ) «Sümme» ulvî âlemle sülflî âlem arasındaki büyük farkı belirtmek içindir. İki yönelme arasındaki zaman ölçüsünü bildirmek için değildir. Bu itibarla yer göklerden önce yaratılmıştır, denilemez. Ama «sümme»yi bu iki kasd arasındaki zaman farkına işâretle tefsîr edenler de vardır.

(وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) Cümlesindeki (b) harfi, ilsâk içindir. Bu, ilmin mâlûmattan ayrılmadığına işârettir. (1).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Hakk, 28 ve 29. âyetlerle iki büyük nîmetinden bahsederek, beşer aklına ışık tutacak mahiyette belgeler getirdi ve o belgeler karşısında Allah'ı inkâr etmenin hayreti mucîp bir basîretsizlik olduğuna dikkati çekti. Şimdi otuzuncu âyetle de üçüncü büyük nîmetini kaydederek, Âdem'in yaratılışını, ilâhî ikrama mazhar kılındığın ve bu mazhariyet içinde meleklerden üstün tutulduğunu, o kadar ki meleklerin ona secde etmekle emrolunduklarını ve bu büyük nîmetin sâdece Âdem'e değil, onun zürriyetinden sâlih olanlara da şâmil olduğunu hatırlatıyor.

Âyette diğer mühim bir noktaya işâret edilerek, Âdem'in, yaratılmadan önce -şerefine uygun- **Mele-i a'lâ**'da, **Melekût âlemi**'nde anıldığı ve yeryüzüne halîfe olarak gönderileceği meleklere müjdelendiği «iz» kelimesiyle ifâde ediliyor.

Ayrıca bu âyetle geçen âyetler arasında iki bağlantı daha var :

1— Geçen âyetlerle canlı varlıkların karargâhı olan yeryüzünden ve göklerden 'bahsedilmişti. Bu âyetle, o karargâhın sâhipleri olan insan ve meleklerin mevkiine ve mertebesine işâret ediliyor.

2— Geçen âyetlerde hılkattan maksad beşer olduğu ve Hâlik (Yaratan)ın katında insanın kayda değer bir mevkii bulunduğu belirtilmiştir. Bu âyette ise, insanın bütün varlık âlemindeki mahlûkata fâik olduğu izah ediliyor ve ancak insanın bir baş olma ihtirası onu bozgunculuk yapmağa ve haksız yere kan dökmeğe sevk ettiğine ve edeceğine temas edilerek onlardan bir kısmının nefis karanlığında kalacağına işâret buyuruluyor.



(1) Tefsîr-i Kebîr - Keşşâf - İbn Kesîr.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

M E Â L İ :

30— Rabbin (ezelî irâdesi Âdem'i var kılmayı murad ettiğinde) meleklere: «Ben yeryüzünde herhalde (emirlerimi yerine getirecek, Benim adıma konuşacak) bir halîfe var kılacağım» demişti. (Melekler de) «Orada fesad çıkaracak, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?! Oysa biz Seni hamdinle tesbîh ve Seni takdîs ediyoruz» demişlerdi. (Allah), «Şüphesiz ki Benim bildiğimi siz bilmezsiniz» demişti.

İLGİLİ HADÎSLER

خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الارض فجاء بنو آدم على قدر الارض فمنهم الاحمر و الابيض و الاسود وبين ذلك و السهل و الحزن و الخبيث و الطيب .
(ترمذي، ابو داود)

(Allah) Âdem'i yeryüzünün her tarafından aldığı bir avuç (toprak)tan yarattı. Bu bakımdan âdemoğulları yeryüzünün (rengine ve bâzı özelliklerine) göre (renk ve huy alıp) geldiler. Kimi kızıl, beyaz ve siyah, kimi bu renkler arasında (bir renk) ve üzüntüsüz (hoş tabiatlı), üzüntülü (sert tabiatlı), kimi iyi, kimi kötü (huylarla mücehhez) . (1).

خلق الله تعالى آدم عليه السلام وطوله ستون ذراعا ثم قال: اذهب فسلم على اولئك نفر من الملائكة فاستمع مايحيونك به فانها تحيتك وتحية ذريتك فقال: السلام عليكم فقال السلام عليك ورحمة الله (فزادوه و رحمة الله) فكل من يدخل الجنة على صورة آدم قال: فلم يزل الخلق ينقص حتى الآن . (ترمذي، ابو داود، نسائي، ابن ماجه)

(1) Tirmizî - Ebu Davud.

«Allah Teâlâ Âdem Peygamberi -boyu altmış zirâ' uzunluğunda- yarattı. Sonra ona : «Git de meleklerden şu bir gruba selâm ver ve sana nasıl saygı ile mukabelede bulunacaklarını iyice dinle! Çünkü o saygı ve selâm hem senin, hem de zürriyetinin selâm ve saygısıdır» buyurdu. Bunun üzerine Âdem (A.S.) o meleklere : «es-Selâmu aleyküm!» dedi. Onlar da: «Ve aleyke's-selâm ve rahmetü'llahi» dediler. «Rahmetü'llahi»yi ilâve ettiler. Cennete girecek olan herkes Âdem'in sûreti üzere (yani altmış zira' uzunluğunda) girecek. Ve halk Âdem'den bu yana hep küçülmektedir, (kısalmaktadır).» (1).

Cenâb-ı Peygamber (A.S.) meleklerin tesbîh ve takdîsine temasla buyuruyor ki :

انى ارى ما لا ترون و أسمع ما لا تسمعون اطّت السماء وحقّ لها ان تئط ما فيها موضع اربع اصابع الا وملك و اضع جبهته لله ساجدا .

(ترمذى: حديث حسن غريب)

«Benim gördüğümü siz görmüyorsunuz, işittiğimi işitmiyorsunuz! Gök (yükünün ağırlığından) ıhlayarak seslendi ve hakkıdır onun ıhlamak. Onda dört parmak kadar bir yer yok ki bir melek orada alnını koyup Allah'a secde etmiş olmasın.» (2)

Ayrıca meleklerin tesbîhine işaretle buyuruluyor ki :

ان رسول الله عليه السلام سئل اى الكلام افضل قال: ما اصطفى الله لملائكته او لعباده سبحان الله وبحمده . (ابن كثير)

«Resûlüllah (A.S.)dan :

— Hangi söz daha üstündür? diye soruldu. Buyurdu ki :

— **«Allah'ın kendi melekleri ve kulları için seçip beğendiği 'Sübhânellahi ve bi-hamdihi' sözü...» (3)**

---

(1) Tirmizî - Ebu Davud - Nesâî - İbn Mâce

(2) Tirmizî / Hadisün hasenün garîbün.

(3) Taberânî - İbn Kesîr.

İLMİ YÖNÜ

Âdem (A.S.), yeryüzünde üstün bir varlık olarak inanan, değerlendiren, uzvî hayatını aşan ve kendi arzularına mukavemet eden, etrafına değerler, kaideler, gâye ve vasıtalardan ibaret bir âlem meydana getiren, kendi kendini -aldığı vahiy ve ilhamla- kemâle erdiren insanların ilkidir. Bu kadar mânevî değerlere sâhib olan insanı hayvana bağlamak, en hafif tâbiriyle hayvanlaşmak demektir. Âdem (A.S.), hayvanın tekâmül etmiş şekli değildir. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, materyalistlerin bunun aksine olan iddiaları artık bütün bütün değerini kaybetmiştir. Marx'ın zehirli görüşleri, Charles Darwin'in varsayımları çürütülmüş, Allah'ın buyurduğu gibi Âdem yeryüzünde bir halîfe olarak var kılınmış ve ona her şeyin ismi, sıfatı, özellikleri öğretilmiştir.

O halde yeryüzünde ilâhî kemâlata mazhar olmuş ve **Ebü'l-beşer** (beşerin ilk babası) unvanını almış ilk insan mükemmel olarak yaratılmış ve ilâhî tâlimle bir çok bilgilerle teçhiz edilmiştir. Tarihî Maddeciliğe Reddiye'de de işâret edildiği gibi «insan, değerler yaratan ve keşfeden ve bu faaliyetini ilkel içgüdülerine karşı mukavemetle, kendi kendini kurban ederek gerçekleştiren üstün bir varlıktır. Bu üstünlük Âdem'le (A.S.) başlar ve kıyâmete kadar devam eder.»

«İnsan hayvandan yalnız mânevî varlığı olduğu için değil, bedeni ve kullandığı eşya ile birlikte tamamen farklı ve yeni bir bütün olduğu için ayrılıyor. İnsan âlet yapan hayvan değil, değerler vücuda getiren ve bu yüzden maddî ve mânevî bütünlüğü ile varlık âleminde yeni bir varlık derecesi teşkil eden mevcuttur.»

Demek ki, Ulvî meşîet (= ilâhî irâde) henüz kirlenmemiş bu yepyeni kâinatı bütün tezyinatıyla, yeryüzünün dizginini taşıdığı bütün hazineleriyle ilk yarattığı Âdem'e (A.S.) ve onun nesline teslîm etmiş ve ilâhî kanunlarının sırrını çözme ve bu kanunların taallûk ettiği her şeyden faydalanma imkânlarını bu üstün hılkatta olan mahlûkun akıl ve irâdesine terketmiştir.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

(إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا) «**Ben yeryüzünde herhalde** (emirlerimi yerine getirecek, Benim adıma konuşacak) **bir halife var kılacağım.»**

Meâlini verdiğimiz bu âyetten çıkarılan neticeler :

a) İnsan yeryüzündeki bütün canlıların üstünde bir azizliğe sahiptir.

b) Bu üstünlüğüyle beraber Allah'ın nâibi, O'nun adına konuşan tek yetkili olarak bulunuyor.

c) Allah'ın nâibi olduğuna göre, yalnız Allah namına hükmetmekle ve ancak O'nun buyruklarını ve irâdesini tatbik etmekle yükümlüdür.

O halde insan varlık âleminde diğer mahlûklara nisbetle hılkat şerefine yakışır bir mevki almalı ve kendisinden aşağı olan yaratıklar seviyesine düşmemelidir. İmam Gazâlî bu hususa temas ederek diyor ki : **«Ey insaniyet mertebesinde bulunan ve diğer mahlûkata fâik olan âdemoğlu! Senin iç âleminde ehlî ve yabanî hayvanların sıfatlarıyla meleklerin bir nice sıfatları toplanmıştır. Fakat senin hakikî varlığın** (cevherin) **rûhtur; ondan başkası senden gariptir ve emânet olarak sana verilmiştir.**

İmdi sana vâcib olan, bunu iyice bilmen ve bunlardan her birinin ayrı bir gıdası ve ayrı bir saadeti olduğunu anlamandır. Hayvanların saadeti; yemek, içmek, uyku ve çiftleşmektir. Eğer sen kendini onlardan sayıyorsan, mide ve şehvetin için durmadan çalış ki onlara ulaşabilesin. Yırtıcı hayvanların saadeti; vurup parçalamaktadır. Şeytanların saadeti, hîle, şer ve aldatmaktadır. Eğer sen kendini onlardan biri kabul ediyorsan, onların meşgul oldukları şeylerle meşgul ol! Meleklerin saadeti de, Hazret-i Rububiyetin cemâlini seyretmektedir. Gazap ve şehvetin meleklere doğru yolu yoktur.

Yok eğer sen meleklerin cevherinden isen, aslını anlamaya çalış ki Hazret-i İlâhiye'ye giden yolu bilip O'nun celâl ve cemâlini müşâhedeye erişerek nefsini şehvet ve gazab kaydından kurtarasın!»

d) Halîfe'yi «nâib» ile tefsîr etmiştik. Nâib, «vekîl» mânâsına gelir. Vekîl, müvekkilden tasarruf yetkisi alan ve mâlûm olan hususlarda müvekkili namına tasarrufta bulunan kimse demektir. Ayrıca vekîl olacak kimsenin akdin yollarını bilmesi, hür ve reşîd olması şarttır.

O halde yeryüzünde Allah'ın has vekili sayılan insanın bu şerefli vazifeyi gerektiği gibi yerine getirebilmesi için, tasarrufuna yetkili kılındığı şeylerin ve onlarla ilgili ilâhî buyrukların hepsini bilmesi ve yerli yerince kullanmasına akıl erdirmesi lâzımdır. Sâniyen, ilimde üstün bir pâyeye yükselmesi ve nefsle şehvet esaretinden kurtulup îmân ve irfan hürriyetine kavuşması şarttır. Aksi takdirde bu göreve ehil olamaz.

Nâib oluşun en hassas ciheti ise, Allah namına Allah'ın buyruklarıyla hükmetmek ve adâlet-i ilâhiyeyi noksansız, ıvazsız ve garezsiz onun mahlûkatına tevzi etmektedir. Âdem'den (A.S.) buguüne kadar gelip geçen bütün peygamberler bu yolda hareket etmişlerdir. Cenâb-ı Peygamber

(A.S.)dan sonra da bunun en güzel misalini Ebûbekir Sıddîk (R.A.), Ömer Fâruk (R.A.) ve diğer halîfeler, Emevîler devrinde bilhassa Ömer bin Abdülazîz vermiştir. Selçukîler ve Osmanlılar devrinden de örnekler vermek mümkündür.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

Meleklerin : **«Orada fesad çıkaracak, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?! Oysa biz Seni hamdinle tesbîh ve Seni takdîs ediyoruz!»** Demeleri, ilâhî irâdeye karşı bir isyân veyahut itiraz olarak tefsîr edilmemelidir. Çünkü melekler isyândan ve günah işlemekten korunmuşlardır. (1).

Meleklerin daha evvel yeryüzünde fesad çıkaran, kanlar döken Cân kavmiyle alâkalı bir takım tecrübe ve bilgileri de vardı. Ayrıca melekler, basîretlerini açan ilhâmat-i ilâhiyeye mazhar bulundukları için insanlardan bir kısmının yeryüzünde fesad çıkaracaklarını keşfedebiliyorlardı; ayni zamanda, Allah onlara «Yeryüzünde...» buyurarak, Âdem'in (A.S.) madde âleminde ruhla bedenin bir araya gelmesiyle vücut bulacağına işârette bulunarak bilgi vermiştir. O bakımdan yaratılışları icabı mutlak hayırdan, taat-ü ibâdetten başka bir şey tasavvur etmiyen melekler, Allah'ı hamdıyla tesbîh ve O'nu takdîsin tek gaye olduğunu ve hılkatten maksat bundan başka olmadığını ve bunun da bizzat kendilerinin var kılınmasıyla gerçekleştiğini düşünerek (أَتَجْعَلُ) demişler ve ayrıca Âdem'in (A.S.) yaratılmasının sırr-u hikmetini öğrenmek istemişlerdi. Diğer bir yorumla diyebiliriz ki :

Melekler rûhanî, nûranî mahlûklar olarak ilâhî ikrâma mazhar olmuşlardır. Allah'a asla karşı gelmez ve hiç bir kelimeyle O'nun önüne geçip saygısızlık göstermezler. Ancak O'nun emr-u fermânıyla hareket ederler.

O halde meleklerin : **«Yeryüzünde fesad çıkaracak, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın? Oysa biz Seni hamdinle tesbîh ve Seni takdîs ediyoruz»** demeleri, az yukarıda belirtiğimiz gibi, Allah'a karşı bir i'tiraz ve kendi bilgileriyle böbürlenme değil midir? Veyahut henüz şuhud âleminde vücud bulmamış âdemoğlu hakkında delilsiz bir gıybet sayılmaz mı?

Bizce bu iki ihtimal de vârid olamaz. Zira melekler yeryüzünde halîfe kılınacak kimsenin şehvet, gazab ve akıl kuvvetleri üzere bulunduğunu, ilk iki sıfat (kuvvet)ın fesad çıkarmaya, kanlar dökmeye yol açacağını,

---

(1) Bak: Enbiyâ sûresi âyet: 26-28.

üçüncü sıfatın ise, ilâhî mârifeti, taat ve ibâdeti, iyilik ve hakşinaslığı iktiza edeceğini bildikleri için bunun hikmet ve sırrını öğrenmeye çalıştılar ve yukarıda belirtilen şekilde açıklanması isteğinde bulundular. Allah da: **«Şüphesiz ki Benim bildiğimi siz bilmezsiniz»,** hayrı şerrine gaalib gelecek şeyin icad ve yaratılmasında büyük bir hikmet var, buyurdu.

Çünkü az şerden dolayı çok hayır terkedilmez. Terketmek bizatihi şerdir.

İbn Cerîr Taberî'nin (H: 224-310-M: 838-922) İbn Abbas ile İbn Mes'ud (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre: Allah daha önce âdemoğlunun karakter yapısını ve bir kısmının yeryüzünde fesad çıkaracağını, kanlar dökeceğini meleklerine bildirmişti. Melekler bu bilgiye dayanarak **«Orada fesad çıkaracak, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?»** Demişlerdi.

Ayrıca büyük müfessir İmam Kurtubî (**Şemsüddîn Muhammed - H**: 671/M: 1272) bu âyetle, insanlar arasındaki ihtilâfı halletmek, kamu düzenini sağlamak için ekseriyetin tasvibiyle bir başkanın, bir liderin seçilmesinin vücubunu istidlâl etmiştir.

İbn Kesîr İsmâil bin Ömer (H: 701 - 774/M: 1301 - 1372), Müslümanların kendilerine bir önder seçme konusunu inceliyerek diyor ki: Başkan seçimi, ehl-i sünnetten kuvvetli bir grupun Ebûbekir Sıddîk'i (R.A.) halîfe seçerken takip ettikleri usûle uygun olmalıdır. Veyahut başkan, **ehli hall ü akdın** (söz sahibi, umur bilen ve meseleleri çözebilenler) icmâiyle iş başına gelmelidir.

Âyetle yapılan istidlâl: Resûlüllah (A.S.) Efendimizin kendi yerine bir halîfe tâyin etmeyip durumu Müslümanların kendi aralarından en çok güvenebildikleri birini seçmelerine bırakması ve dört büyük halîfenin de seçimle iş başına getirilmesi konuyu daha iyi aydınlatmaktadır.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(وَاِذْ قَالَ) cümlesi, ilâhî irâdenin melekût âlemindeki kudsî ve ceberûtî zatlar olan mukarrıb melekler ve mücerred rûhlar arasında Âdem'i icad etmeye taalluk ettiğini ifade eder. Zira **âlem-i kevn**'de var olacak her şeyin önce **rûhlar âlemi**nde sonra **âlemü'l-kalb** (= Levh-i mahfuz)da, sonra **âlem-i nefs**de (ki buna **âlemü levhi'l-mahvi ve'l-isbat** ve **âlem-i semâ-i dünya** da denir) birer sûreti vücud bulur. Demek ki, Âdem Peygamber **âlem-i kevn** (var olma âlemi)nde henüz vücud bulmadan önce melekût âleminde temsili bir şekilde sûreti belirmiştir.

Yeryüzünde halîfelik şerefini ihraz eden insanın organlarında zâhir olan söz ve fiil onun **âlem-i kevn ve şehadetidir** ve onun bir vücudu da **gaybü'l-gayb** ötesinde olan rûhunda, sonra **gaybü'l-gaybında,** sonra **semâ-i dünyası** sayılan nefsinde mevcuddur ve sonra da uzuvları üzerinde zâhir olur.

Yeryüzüne tek bir Âdem mi gönderilmiş, bir çok âdemler mi gönderilmiştir?

Âlemin sonradan var kılınmasıyla beraber tarihi de meçhuldür. O takdirde **Ebû'l-beşer** (Beşerin ilk babası) sayılan Âdem Peygamber'den evvel başka âdemler gelip geçmiş midir? Bu hususta sahih bir rivâyet var mıdır? Büyük ilim adamlarının bununla ilgili görüş ve düşünceleri nelerdir?

Şeyh Muhyiddin bin Arabî (H: 560-635/M: 1164-1237) **Fütuhat-ı Mekkiyye** adlı eserinin 390. babında Âdem bahsinde diyor ki : «Ben, Kâbe-i Muazzamayı tavaf ederken bir grubun Beytü'llah'i tavaf ettiklerine ve tavaf esnasında şöyle söylediklerine şâhid oldum: **«Sizin tavaf ettiğiniz gibi biz nice yıllar bu Beyt'i böylece tavaf ettik!»** Onların bu sözlerini duyunca misal âleminden olduklarını hatırlıyarak yanlarına yaklaştım. Onlardan biri benim bu hatırlayışıma uygun bir bakışla bana teveccüh etti ve : **«Ben senin dedelerinden biriyim!»** dedi. Ben, ona ölümünün üzerinden kaç yıl geçtiğini sordum. **«Kırk bin seneden fazla!»** diye cevap verdi. Hayretler içinde kaldım ve : **«Nasıl olur? Âdem babamızdan Peygamberimiz'e (A.S.) kadar yedi bin yıl bile olmadı»** dedim. O, **«Hangi Âdemden bahsediyorsun? Senin bahsettiğin âdem son yedi bin yılın başında gelen âdemdir!»** dedi. Bunun üzerine hatırıma Cenab-ı Peygamber (A.S.)ın şu hadîsleri geldi : **«Allah Teâlâ şüphesiz ki Âdem'den önce yüzbin âdem yaratmıştır.»**

Şeyh Muhyiddîn (K.S.) büyük bir ilim adamıdır. Çok değerli eserler vermiştir. İlmine fazlına hiç diyeceğimiz yok. Yalnız bütün araştırmalarımıza rağmen onun naklettiği hadîsin senedini tesbit etmek mümkün olmadı. Eski ve yeni birçok tefsîrlerin hiç birinde böyle bir hadîse rastlıyamadık.

Muhyiddîn bin Arabî (K.S.)nın bu mükâşefesi İmam-ı Rabbânî Ahmed Farukî (İkinci bin yılın müceddidi) Hazretlerinden sorulduğunda şu cevabı vermiş : **«Allah'ın inâyetiyle bu meselede ben fakire zâhir olan şudur ki : Hz. Âdem'den önce gelip geçen âdemler Misal Âleminde vücud bulmuşlar, şahadet âleminde değil... Şahadet âleminde var olan ve yeryüzünde halîfe kılınan, meleklerin secdesine nâil olan, beşerin ilk babası Hazret-i Âdem'dir. Başka âdem yoktur.**

Bunun tahlîline gelince : Âdem (A.S.) câmi' bir sıfat üzere yaratılmıştı. Onun birçok latâif ve vasıfları vardır. Şahsıyla vücud bulmadan önce onun bu latâif (= cisimle ilgili olmayıp rûhla ilgili olan vasıflar) **veya niteliklerinden biri her vakit mevcud olma isti'dadındaydı. Yeryüzünde şahsen mevcud olmadan önce Misal Âleminde onun yüzbin def'a temsîli verilmiştir. İbn Arabî (K.S.) bu temsîllerden bahsetmiş olsa gerek. Yoksa ben Misal Âlemin'e dikkatle baktım, aradım taradım Hazret-i Âdem'den başka âdem göremedim. Hem Âdem hakkındaki bütün âyet ve hadîsler tek bir âdemden bahseder ve ona «Ebü'l-beşer» der.»**

Abdulazîz Debbâğ (K.S.) ve belli başlı birçok ilim adamları da aynı kanaattedirler.

TAHLİLLER

Melekler, lâtif ve nûrânî varlıklardır. Muhtelif şekillere girme özelliğinde yaratılmışlardır. Genel olarak iki kısma ayrılırlar: 1— Mârifet-i Hak'da istiğrak hâlinde olan melekler. Bunlar mâ-sivayle meşgul olmazlar. (يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ = gece gündüz durmadan, dinlenmeden tesbih ederler. (1) (Enbiya sûresi: 20. Bunlara **«İlliyyûn-Mukarribûn»** adı verilir. 2— Allah'ın ezelî ilmiyle sâbit olan, kalemle son ifâdesini bulan ilâhî buyrukları gökten yere indiren melekler. Bunlara **«Müdebbirûn»** denilir. Emrolundukları şeylerde Allah'a aslâ isyân etmezler. Ayrıca cümlede zarfiyet ifade eden ardarda iki «fiha» kullanılmasının sebebi; birincisi âdemoğlunun yeryüzüne nüfuz edip orayı bayındır hâle getireceğine, ikincisi, kanlar dökerek orayı ifsad edeceğine işârettir.

Tesbîh ile takdîs arasındaki mânâ farkı: Tesbîh; şirk, acz ve noksanlıktan tenzîhe delâlet eder. İkincisi yani takdîs, infial duyup boyun eğmekten, fiili kabullenmekten beri olmaya ve zatında, sıfatında birkaçlıktan tenzîhe delâlet eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Hakk meleklerine yeryüzünde kendi buyruklarını uygulayacak bir halîfe yaratacağını bildirdikten ve onların bu husustaki açıklamada bulunma isteğiyle ilgili sorularını cevaplandırdıktan sonra, halîfe olacak zâtın özelliğini, sair mahlûkata olan üstünlüğünü isbat etmeyi ve

bu isbatı meleklere takrir etmeyi, meleklerin tereddüdüne mahal bulunmadığını, daha doğrusu Âdem'in birçok ilâhî esrar ve lûtuflara lâyık bir evsafta yaratıldığını ve nihayet ona verilen ilim rütbesinin bütün rütbelerden yüksek olduğunu beyânla (وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا) âyetini indirdi.

——oOo——

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ
كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫نِي بِاَسْمَٓاءِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَاۜ اِنَّكَ
اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ
بِاَسْمَٓائِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

MEÂLİ :

31— Allah, Âdem'e (gerekli olan) bütün (eşyanın) isimlerini öğretti. Sonra o eşyayı meleklere göstererek, «(iddianızda) doğrular iseniz, bunların isimlerini Bana haber verin» buyurdu.

32— (Melekler de) : «Seni tenzîh ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz ki Sen her şeyi bilensin, yegâne hikmet sâhibi de Sensin!» dediler.

33— (Allah) : «Ey Âdem! Bunlara onların isimlerini haber ver» buyurdu. Âdem onlara sözü edilen eşyanın isimlerini haber verince (Allah meleklere) : «Size demedim mi, Ben göklerin ve yerin gaybını (görünmeyen, sizlerce bilinmeyen şeylerini de) elbette bilirim ve sizin açıkladığınızı da, gizli tuttuğunuzu da bilirim.» buyurdu.

İLGİLİ HADÎSLER :

Cenâb-ı Peygamber (A.S.) Âdem'e her şeyin isminin öğretildiğini beyânla buyuruyor ki :

يجتمع المؤمنون يوم القيامة فيقولون لو استشفعنا الى ربنا فيأتون آدم فيقولون انت ابو الناس خلقك الله بيده و اسجدلك ملائكته وعلمك اسماء كل شيئ فاشفع لنا الى ربك حتى يريحنا من مكاننا هذا فيقول لست هناكم ويذكر ذنبه فيستحيي •

(بخارى عن انس بن مالك)

«Mü'minler kıyâmet günü toplanıp : «Rabbimiz katında şefaat dileyecek bir yol arasak ya» derler ve Âdem'e gelerek: «Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yaratmış, meleklerini sana secde ettirmiş ve her şeyin ismini sana öğretmiştir. Ne olur bizim için Rabbin katında şefaatçi ol, tâ ki O bizi şu bulunduğumuz yerde rahata kavuştursun» derler. Âdem : «Ben size bu makamda faydalı olamam!» der ve günahını hatırlayarak utanır.» (1).

İnsana -kesbî olsun vehbî olsun- verilen ilmin hayır olduğuna temas edilerek buyuruluyor ki :

من يرد الله به خيرا يفقهه فى الدين • (متفق عليه)

«Allah Teâlâ kimin hakkında hayır ve iyilik murâd ederse, onu dinde bilgili ve anlayışlı kılar.» (2).

لا حسد الا فى اثنتين : رجل آتاه الله مالا فسلطه على هلكته فى الحق و رجل آتاه الله الحكمة فهو يقضى بها و يعلمها • (متفق عليه)

«İki haslet gıpta edilmeğe değer : Allah'ın kendisine ihsan buyurduğu malı hak uğrunda sarf ve infaka muvaffak kıldığı kimse ile Allah'ın

---

(1) Buhârî : Enes bin Mâlik (R.A.)den.

(2) Buhârî - Müslim : Muâviye (R.A.)den.

kendisine vermiş olduğu ilim ve hikmetle hükmeden ve onu halka öğreten kimse.» (1).

İLMÎ YÖNÜ (FİLOLOJİ)

Düşünce ve duygularımızı birbirimize anlatabilmemizi dil sağlar. Diğer bir tarifle dil : İnsanların düşüncelerini, duygularını, isteklerini anlatmak için kullandıkları seslerden meydana gelmiş konuşma düzenidir.

Bu tarif Kur'ân'ın beyânına tamamen uymamakla beraber bize şu sonucu veriyor: Dil, insanla başlamış ve onunla son bulacaktır.

Günümüzde filoloji ve bu ilmin konusunu oluşturan fonetik (dildeki seslerin değişikliklerini, bunların tarihini inceleyen kısmı), morfoloji (kelime şekillerinin değişmeleri bilgisi), sintaks (gramerin, kelime düzenini konu yapan bölümü, sözdizimi) ve sözlükle uğraşan ilim adamları, insanların ne zaman konuşmaya başladıklarını, ilk dillerin veya dilin nasıl olduğunu ve oluştuğunu kesin şekilde meydana koyamamış ve bir takım varsayımlardan hareketle yeryüzünde hâlen konuşulan dillerin bir tek kökten çıkıp çıkmadığında net bir sonuca varamamışlardır.

Ünlü filozof Herder'e göre, insanlar hayvanların seslerini taklît edip onlardan öğrendiklerini geliştirerek kendilerine göre bir dil bulmuşlardır. Diğer bazı ilim adamlarının ortaya attıkları varsayıma göre, insanlar önce her ân karşılaştıkları canlı yaratıklara ad takmışlar, özellikle vahşî hayvanlara ad bulmak dilin temelini oluşturmuştur.

Ne var ki, bu görüş ve iddiaların hiçbiri kesin bir sonuç elde edememiştir. İsa Peygamber'in (A.S.) doğumundan önceki asırda yaşayan **Romalı Lucréce**'in meşhur **De natura rerum** manzumesinin beşinci kitabında, kâinatın oluşumundan söz edilirken, dilin menşei hakkında şu sözlere rastlanır : «Tabiat, insanı dilin çıkardığı farklı sesleri denemeye sevk eder ve bu suretle eşyanın isimleri icat edilmiş olur. Bu deneme ve çırpınıp uğraşmalar, tıpkı küçük çocukların söz söylemeğe muktedir olamayışlarının onları birtakım davranış ve tavırlara sevk etmesine benzer.»

Bu da bir varsayım olmaktan öteye geçememiştir.

Eski İbranîlerin dile ait ufak-tefek meseleler ile uğraştıkları ve meselâ bazı özel ilimler doğrudan doğruya bir mâna delâlet etmiyorsa onu etimoloji açısından açıklamaya kalkıştıkları bilinmektedir. Daha sonraları Yunanlılarla Romalıların da bununla meşgul oldukları tesbit edilmiştir. Eflatun'un eserlerinde bunun izlerine rastlanır.

(1) Buhârî - Müslim : İbn Mes'ud (R.A.)den.

Dilin Ilâhî bir lûtuf ve bağış olduğunu kabul etmiyenlerden filozof Leibniz diyor ki : «İbraniceyi insanların ilk dili kabul etmek için ortaya koyulan sebepler kadar, Felemenk dilinin cennet sakinlerinin dili olduğuna dair 1580 yılında Goropius adında birinin ileri sürdüğü sebepler de bir bakıma uygundur. Ancak şunu söyleyelim ki, İbranice Musa Peygamber zamanında mevcut idiyse Mısır dili nereden çıkmıştır?!»

Diğer taraftan Almanya'da 18. yy'lın sonlarına doğru Gottfried Herder yazmış olduğu bir tezde dilin ilâhî bir bağış olduğuna dair Ilâhiyatçıların görüş ve iddialarına açıktan itiraz ediyor ve : «Eğer dil Allah'ın ihsanı bir meleke ise, bu onun olduğundan çok mükemmel ve mantıkî, aynı zamanda akla uygun olmasını gerektirir. Oysa mevcut dillerin bir çoğu o kadar karmaşık ve düzensizdir ki, insanın bu dillerin Allah'ın eseri olduğuna inanması mümkün değildir.»

Herder burada zamanla her şeyin eskidiğini, asliyetini ya kaybettiğini, ya da birçok değişikliklere uğradığını unutmuş gibi görünüyor.

Hıristiyan dininde Origéne'den tutunuz da en büyük kilise pederlerinin hemen hepsi, ilk insanın dilinin, Tevrat'ın dili olan İbranice olduğunu ve Allah tarafından Âdem Peygamber'e öğretildiğini; Allah'ın bu dil ile Musa'ya seslendiğini ve sonradan insanların küstahlığına karşı cezâ olmak üzere dillerin Allah tarafından çoğaltıldığını kabul ediyorlar.

İbranîlere göre ise, dil Yehova tarafından ihsan olunmuş özel bir bağıştır. Kitab-ı Mukaddes'in birinci babında şu cümlelere rastlamaktayız : «Yehova, Âdem ile Havva'ya seslenip konuşuyor. Âdem, Yehova'nın getirip önüne koyduğu bütün hayvanlara birer ad koyuyor..» Ve dil onlara göre bu suretle oluşup meydana çıkıyor.

Kur'ân-ı Kerîm Bakara sûresi 31. âyet bütün bu varsayım, iddia ve görüşlerin önüne bir sed çekerek dil konusunda bize en doğru bilgiyi veriyor. İlgili âyetle bizler üç ayrı şekilde aydınlatılıyoruz ve ilim adamlarına da sağlam bir ipucu veriliyor :

1— Dil, ilk insan Âdem ile başlamıştır.

2— İlk dil ve ona dayalı konuşmayı Allah bir lûtuf olarak ilk insan Âdem'e öğretmiş, eşyanın ismini belletmiştir.

3— Yeryüzünde konuşulan diller tek kökten gelmedir. Çünkü Allah, Âdem'e mevcut eşyanın isimlerini öğretmiştir.

Büyük müfessir Fahrettin Râzî'ye göre, Allah kâinatta var kıldığı her cins eşyanın isim ve sıfatlarını Âdem'e çeşitli lûgat üzerine öğretmişti. Âdem'in (A.S.) çocukları da o lûgatları bilir ve konuşurlardı. Âdem (A.S.)

ölünce çocukları yeryüzüne yayılıp her biri ayrı bir lûgate göre konuşmaya başlamıştır. Yeni nesiller ortaya çıkıp eski neslin devri kapanınca diğer lûgatlar kabile ve milletler arasında unutulmaya mahkûm olmuştur.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Yeryüzünde Allah'ın nâibi olacak, O'nun buyruklarını yerine getirecek insanın, bu şerefli mevkide icrâ-yi faaliyet edebilmesi, insanlığını yaşatabilmesi ve insanlığın şeref ve haysiyetini onun yaratılış gayesine uygun bir şekilde koruyabilmesi için 31. âyetin işâret ettiği şu evsaf üzere bulunması gerektir:

a) Derin bir bilgiye, ihatalı bir kültüre sâhib olmak.

b) İlmiyle yaşamak, onu kötüye kullanmamak, şerre âlet etmemek.

c) Allah'ın var kıldığı, isim ve evsafını Âdem'e öğrettiği eşya üzerinde araştırma yapmak ve yaptırmak.

d) Bildiğini kıskanmadan, usanç duymadan isteklilere öğretmek.

O halde Âdem'in meleklerden üstün oluşu, geniş bilgisiyledir. O bilgi hem Âdem'i hem de çevresini asırlarca aydınlatmıştır. Demek ki, insanın elde edeceği bilgi, onu ve çevresini Allah'a yaklaştıran, hak ve hakikata, adâlet ve hayra kapı açan sönmez bir meş'ale olmalıdır. Faydasız ilim, ömrü boşuna harcamaktan başka neye yarar? Bunun için Cenâb-ı Peygamber (A.S.) ellerini göğe doğru kaldırınca: **«Allahım! Korku hissetmiyen kalbden, duyulmayan duâdan, doymak bilmiyen nefisten, faydasız ilimden sana sığınırım»** diye duâ ederlerdi.

Allah'ın Âdem'e lüzumlu her şeyin veyahut bütün eşyanın ismini öğretmesi, ilk insanların vahşî değil de medenî olduğunu ve insanca yaşama yollarını bildiğini gösteriyor. (1). Ayrıca insanın ilmî sahada durmadan çalışmasına, kâinatın esrarını çözmesi için kafa, göz ve kulak yormasına, fakat sabırla bu yolları takibetmesine, öğrendiği faydalı bilgilerle cemiyete ışık tutmasına, tıpkı Âdem gibi yararlı bir baba olmasına heveslendirme ve teşvik vardır.

İlmin haysiyeti, onu şerre âlet etmemek ve onunla böbürlenmemektir. Melekler kendi bilgi ve mevkilerini düşünerek Âdem'in yaratılmasına ilâhî irâdenin neden taallûk ettiğini anlıyamadılar. Bu sebeple ilmî sahada Âdem'le boy ölçüşemediler, mahçup duruma düştüler ve bu mahçubiyet içinde kusurlarını anlayarak: **«Ya Rab! Seni tenzîh ederiz. Bize öğ-**

(1) Bak : Rahmân sûresi âyet 1, 2, 3.

rettiğinden başka hiç bir bilgimiz yoktur» dediler ve böylece ilmi gerçek sâhibine nisbet ettiler.

Özet olarak diyebiliriz ki : Âdem (A.S.) cins itibariyle mâsûm olmamakla beraber eşyayı isimleriyle, özellikleriyle bilmesi, onun meleklerden üstün tutulmasına sebep teşkil etmiştir. Eğer ilimden daha üstün bir sıfat olmuş olsaydı Âdem'in meleklerden üstün sayılmasına o sıfat sebep olarak gösterilirdi. Bunun için Cenâb-ı Peygamber (A.S.) : **«İlim rütbesi bütün rütbelerin üstündedir.»** buyuruyor. (1).

İTİKADÎ YÖNÜ

1— (أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) Cümlesi, güç getirilmiyecek bir teklif sayılabilir mi? Çünkü Cenâb-ı Hakk meleklere öğretmediğini Âdem'e öğrettikten sonra meleklere bunların isimlerinden bana haber verin, buyurmuştur.

Başta Fahrüddîn Râzî ve diğer bâzı müfessirlere göre, bu makamdaki teklîf, güç getirilmiyen bir teklîf değildir; meleklerin aczine işâretle açık bir delîl ve şâhidle onları susturmaya ve hikmeti sezdirmeye mâtuf bir teklîftir ve kimin halîfeliğe lâyık olduğunu belirtmektir.

O halde Âdem, Cenâb-ı Hakk'ın hem ilim, hem de kelâm sıfatlarına mazhar olmuş üstün bir mahlûktur.

2— Müslüman cemaatine önderlik edecek kimsenin herhalde bilgili olması ve bilgisiyle âmel edip etrafını aydınlatan bir şahsiyet hüviyetini taşıması gerektir.

3— İlâhî vahye mazhar olan insan resûller, melek olan resûllerden; melek olan resûller, adâleti gözeten bütün mü'minlerden; adâleti gözeten bütün mü'minler, (resûller müstesnâ) bütün meleklerden daha üstündürler.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Allah, Âdem Peygambere ilim ve maarif pâyesini lûtfetmeyi irâde ettiğinde, onun kalbine varlık âlemindeki bütün eşyanın isim ve özelliklerini, faydalı ve zararlı taraflarını ilka etti ve sonra insaniyet mertebesinde olan Âdem'in bu üstünlüğüne melekût âlemini şâhid tuttu. Melekler de lisan-i hâl ile kemâlât-i insaniye seviyesinde olmadıklarını itirafla Hakk'ı tenzîh ettiler. Allah da : «Ey Âdem! Eşyanın isim ve sıfatlarını, özellikleri-

(1) Tefsîr-i Kebir - Ebu Nuaym.

ni meleklere haber ver (böylece ilmen üstün olduğunu onlara göster)» buyurdu. Fakat burada «öğret» demedi. Çünkü tâlim insan cemiyetine has kılınmıştır. Meleklerin ise ilmi, kesbî değildir, vehbîdir. Sonra Allah göklerin ve yerin gaybını gereği gibi bildiğini, açık gizli her şeyden haberdar olduğunu beyânla, insan tabiatına zerkettiği mârifet ve muhab betin ayrı bir hususiyet taşıdığını meleklerine hem bildirdi, hem de ikrar ettirdi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki üç âyetle Âdem'e ve dolayısıyla zürriyetine bahşedilen (yeryüzündeki halîfelik, ilim ve meleklere olan üstünlük) gibi fıtrî üç büyük nîmetten bahsediliyor. Aşağıdaki âyetle de Allah'ın Âdem'e olan büyük kerâmeti ve bunun neticesi olarak çetin bir imtihana tâbi tutulması, fakat yaratılışı icabı nefsânî arzusuna meylederek halîfelik sınırını biraz aşması, ancak bu meylin ârızî olduğu, kendisini peygamberlik mertebesinden aşağı düşürecek bir isyân ve tuğyan mâhiyetinde olmadığı anlatılır. Asıl dikkati çeken taraf, açılan imtihanda meleklerin teslimiyet göstererek başarı sağladığı, Âdem (A.S.)ın bir sarsıntı geçirdiği, şeytanın da gurura kapılarak imtihanı ebediyen kaybettiği ve bu yüzden ilâhî rahmetten uzaklaştırıldığı ve Âdem'in telakki ettiği lâhutî kelimelerle tevbesinin kabul olunduğu, artık bundan böyle Âdem'den sonra gelecek nesillerin de ilâhî hidâyetle, onu inkâr arasında ağır imtihanlar geçirecekleri, başarı sağlayanlar için bir korku ve endişe olmıyacağı, teslîmiyet göstermeyip imtihanı kaybedenler için ebedî bir azâbın hazırlandığı hususlarına yer verilir.

Dünya durdukça Âdem (A.S.)ın sıfatları kendi evlâdına, şeytanın sıfatları da kendi zürriyetine nesil nesil intikal edecek ve bu iki ayrı cinsten olan mahlûklar arasındaki -hased ve kibirden neş'et eden- düşmanlık ateşi kıyâmete kadar sönmiyecektir. İdrâk edenlere ne mutlu!..

——oOo——

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلِيسَ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ
﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا
مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَاۖ وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا
مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا
مِمَّا كَانَا فِيهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ
فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ
مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِۜ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾
قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًاۚ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا
اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

MEÂLİ :

34— Ve Biz meleklere : «Âdem'e (saygı yollu) secde edin» dediğimizde, onlar hemen secde ettiler. Yalnız İblîs dayattı, (bunu) kibrine yediremedi de kâfirlerden oldu.

35— Ey Âdem! dedik, (artık) sen ve eşin cennette sâkin olun. Dilediğiniz yerde ondan (ondaki nîmetlerden) refah ve huzur içinde yeyin. (Ancak) şu ağaca yaklaşmayın, sonra (Hakk'a karşı gelip kendine) zulmedenlerden olursunuz.

36— (Ne var ki) Şeytan onları oradan kaydırdı; ikisini de içinde bu-

lundukları şeyden (sonsuz nimetlerden) çıkardı. (Bunun üzerine) Biz de (bundan böyle) kiminiz kiminize düşman olarak (oradan yeryüzüne) inin. Sizin için yeryüzünde (belli bir süreye kadar bir karargâh ve yararlanacağınız şey(ler) vardır, dedik.

37— (Bu kayma ve kendine zulmetme üzerine büyük bir pişmanlık duyup tevbe eden) Âdem, Rabbinden (gelen ve kalbine ilka olunan) kelimeleri karşılayıp aldı. Allah da onun tevbesini kabul etti. Çünkü tevbeyi çokca kabul eden ve çokca merhamette bulunan ancak O'dur.

38— (Evet) İnin oradan hepiniz, dedik. Benden size bir hidâyet (doğru yolu gösteren kitap, ya da peygamber) gelecek olursa, artık kim hidâyetime uyarsa, onlara ne bir korku vardır ne de onlar mahzûn olurlar.

39— (Bizi) inkâr edip âyetlerimizi (varlığımıza ve birliğimize delâlet eden belgelerimizi) yalanlayanlara gelince, işte onlar ateşin yakın dostu ve arkadaşlarıdır, onlar orada ebediyen kalıcılardır.

İLGİLİ HADÎS-İ ŞERÎFLER

«Selmân el-Fârisî Cenâb-ı Peygamber'e secde etmek istediğinde, aleyhi salât ve selâm Efendimiz buyurdular ki : **Allah'dan başkasına secde etmek hiç bir mahlûka lâyık ve câiz değildir.» (1).**

«Güneşin, içinde doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. O gün Âdem yaratılmış, o gün cennete girdirilmiş ve yine o gün oradan çıkarılmıştır.» (2).

«Âdemoğlu secde (âyetini) okuyup secde ettiğinde, şeytan (oralardan) ayrılır ve ağlıyarak der ki : Ah, yazıklar olsun bana! Âdemoğlu secdeyle emrolundu, (emre uyarak) secde ettiği için ona cennet vardır. Ben de secdeyle emrolundum, fakat isyân ettim; benim için de ateş (cehennem) vardır.» (3).

İLMÎ YÖNÜ

İnsanın mânevî varlığını iki zıd kuvvet teşkil ediyor. Biri ölümle yok olup gidiyor, diğeri ölümle ebedî bir hayata intikal edip ebedîleşiyor. **Bun-**

(1) Tefsîr-i Nesefî.
(2) Müslim - Nesâî.
(3) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

lar: Rûh ile nefis (hayvanî nefs)tir. Birinci kuvvet nûrânî ve ulvî olduğu için akıl, irâde, şuur gibi üstün değerleri; ikinci kuvvet ise zulmânî ve süflî bulunduğu için şehvet, gazap, gurur ve bunların kapsamına giren hayvanî sıfatları temsîl eder. Rûh melekût âleminden olduğu için meleklerle alâkası vardır. Nefs süflî âlemden olduğu için maddeyle ve şeytanlarla alâkası mevcuttur.

O halde melekle hayvan arasına sıkıştırılmış olan insanın asıl değerinin, diğer bir tâbirle liyakat ve meziyetinin ölçülebilmesi ve bu iki varlık arasında denge sağlayıp sağlayamadığının tesbiti, karşılıklı hareket âmili veya nedeni olan melek ve şeytandan her biriyle münasebet nisbetiyle mümkündür. Şeytan olmamış olsaydı, yani insan değerinin ölçülmesine mihenk olan mukabil siklet mevcud olmasaydı, fazîletin zirvesine yükselmiş açık kalbli bir insanla, rezîletin bataklığına gömülmüş vicdanı silik diğer bir insan birbirinden nasıl ayırd edilebilirdi?

AHLÂKÎ YÖNÜ

Kibir ve gururdan neş'et eden nankörlük de Allah'ı inkâr etmek kadar tehlikelidir. Şeytan'ın küfr-ü tuğyanı inkârdan değil, rûhunu istilâ eden kibir ve hasedin doğurduğu nankörlüktendir. Çünkü o, Allah'ı bilir ve bir zamanlar itaatlı bir mahlûk olarak O'na ibâdet ederdi. Fakat Allah'ın ilim ve irfanla süslediği ve yeryüzüne halîfe olarak gönderdiği Âdem'e saygı göstermeyi, onun önünde eğilmeyi bir türlü gururuna yediremiyerek isyân etmesi var ya, onu ilâhî rahmetten ebediyen mahrûm bıraktı. Şeytan'ın secde ve dolayısıyla saygı göstermekle emrolunması, Âdem'in fânî varlığına karşı değil de onda tecelli eden ilâhî inâyetin feyiz ve nûruna idi. Ne yazık ki, ondaki kibir ve bencil rûh bu gerçeği anlamasına imkân vermemişti.

Cenâb-ı Allah bu olayı bize nakletmekle, içimizdeki akıl, şehvet, gazap ve bu üçünün kapsadığı birçok iyi ve kötü sıfatlar ve kuvvetler arasında en azından bir denge sağlamamızı tâlîm ediyor. Zıt kuvvetler arasındaki denge bozulur da şehvet ve gazap gibi süflî kuvvetler ağır basacak olursa, akıl, idrâk ve şuur perdelenir ve işte o zaman iç varlığımızda isyân ve tuğyan bayrağı dalgalanmaya başlar. Tabiatıyla bu hal mânevî gelişmemizi engeller; bizi çok nankör bir mahlûk seviyesine düşürebilir.

Allah'ın ezelî ve ebedî inâyetine mazhar olmak istiyorsak, organik hayatımızın gelişmesine mâni olan şeyleri gidermeye çalıştığımız gibi, rûhî hayatımızın da gelişmesine engel olacak iç ve dış faktörleri bertaraf etmemiz, hiç olmazsa zararsız hâle sokmamız lâzımdır. Aksi takdirde iç

âlemimizde denge bozulur. Âdem (A.S.) kaydırıldıktan sonra sarsılan dengeyi düzeltmek için Allah'a iltica edip tevbe etmişti. Allah da onun bu samimi tevbesini kabul buyurmuştu. Şeytan ise kökünden bozulan dengesini düzeltmek için en ufak bir çare aramamıştı. Bu yüzden ebedî lânete çarpıldı.

İşte hayatımız için en güzel ölçü, misal ve düstur! Anlayanlara ne mutlu!..

İÇTİMAÎ YÖNÜ

İnsan rûhunu geliştiren, olgunlaştıran mânevî değerler hep ilâhî inâyetin eseri ve tezahürüdür. Bu değerler, değer olarak bilindiği ve bütün bir hayat manzumesinde yer aldığı müddetçe faydalı olur. Cemiyet hayatına da ancak bu değerler gerçek istikameti verir.

Unutmıyalım ki mânevî değerlerimiz, ancak organik, entellektüel ve mânevî faaliyetlerin tam ve düzenli olmasıyla içimizi ve çevremizi aydınlatan bir meş'ale olabilir. Bu faaliyetlerden biri diğerinden ayrı olarak tek başına ele alınırsa, meş'alenin yanması pek zor hattâ imkânsız olur. Baharın te'siriyle ağacın dallarına doğru yükselen hayat gibi, iç âlemimizdeki mânevî değerleri temsîl eden rûh da irâdenin te'sirlyle içimizde yükseldiği vakit hem akıl, hem zekâ, hem ahlâk güzelliği, hem de nefse hâkimiyet şeklinde tezahür eder.

İşte fert ve cemiyetin kurtuluşu için en uygun yol! Şeytan bu yoldan saptığı için ebedî husrâna, Âde'm sapmadığı için sonu gelmiyen cinâne lâyık görüldü.

Bunun aksine cemiyeti her ân kanser gibi sarabilme isti'dadında olan maddî ve şehevî değerler (!) tek başına hükümrân olur da mânevî değerlere paydos derse, artık o cemiyet veya milletin kıyâmeti kopmuş demektir. Zira maddî ve şehevî değerler (!) her türlü ahlaksızlığın başı ve huzursuzluğun kaynağıdır. Bütün küfr u tuğyanlar, gayri ahlâkî hâdiseler bu mezbelede neşv ü nemâ bulduktan sonra etrafa yayılır.

Nitekim Şeytan ve ona tâbi olanların kıyâmeti her gün bu mezbelede kopmakta ve zamanla yeryüzünden silinip tarihin derinliklerine gömülüp gitmektedir. Firavn'ın rububiyet iddiası, Nemrûd'un küfr u tuğyanı, Câlut'un serkeşliği, Ebûcehl'in putperestliği ve nihâyet şeytanın kibr ü gururu konumuza birer misal teşkil edebilir.

TAHLİLLER :

(وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ) **«Meleklere : Âdem'e (saygı yollu) secde edin, dediğimizde,»** Meleklerin ilâhî buyruğa imtisalen Âdem'e secde etmesi, alnı yere koymak sûretiyle olmayıp biraz eğilmek sûretiyle olduğu ve böyle yapmanın da bir saygı ve tâzim ifâde ettiği, ekserin kabul ettiği bir te'vil ve tefsîrdir. Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a yaptıkları secde gibi. İslâm dini saygı yollu bu tarz eğilmeyi ibtâl edip yerine selâm adâbını koymuştur.

Diğer bir tefsîrle, meleklerin Âdem'e saygı göstermesi, esasında Allah'a itaattir. Diğer bir tâbirle Âdem, Allah'a yapılan secdeye kıble olmuştur. (1).

Müfessîr Keşşâf'a göre secde, Allah'a olursa, ibâdet sayılır. Başkasına olursa -kelime olarak- saygı ifâde eder. Meleklerin Âdem'e, kardeşleriyle babasının Hz. Yusûf'a yaptığı secde gibi. Bu tarz secde alnı yere koymaktan ziyade eğilerek saygı göstermek mânâsına gelir.

Büyük müfessîr Fahrüddin Râzî'ye göre : Âyetin zâhirinden anlaşılan; Âdem henüz cismanî bir varlık olarak vücud bulmadan önce Allah meleklere : «Âdem vücud bulunca ona secde edeceksiniz» diye emretmişti. Bu mânâyı Hicir sûresi 27-31. âyetleri te'yid etmektedir.

O halde Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesi ve onun meleklerle olan imtihanı, meleklerin ona secde etmesinden sonra olmuştur.

Meleklerin Âdem'e yaptıkları secde, ibâdet secdesi midir? Öyle olsaydı, Allah'tan başkasına yapılması küfrü gerektirmez miydi? Bâzılarına göre, az yukarıda belirttiğimiz gibi, secde Allah'a edilmiş, Âdem buna kıble olmuştur. Fakat bu görüşe iki yönden itiraz edilmiştir: 1— «Sallaytü li'l-kıbleti» denilmez de, «Sallaytu ile'l-kıbleti» denilir. Âyette ise «lâm» ile mef'ül getirilmiş, (اسْجُدُوا) buyurulmuştur. Bu kaideye göre Âdem, meleklerin secdesine kıble değil de doğrudan doğruya mescûd (secde olunan) olmuştur. 2— Âdem'in bu secdeye kıble olduğu kabul edilecek olursa, meleklerden üstün olduğu neticesi çıkar mı? Çıkmaz.. Nitekim Hz. Muhammed (A.S.)ın Kâbe'ye müteveccihen namaz kılması, Kâbe'nin ondan üstün olduğunu gerektirmez.

İtiraz yollu bu iki ihtimal vârid olmakla beraber, sıhhatli değildir. Zira Arap edebiyatında (sallâ) fiili (ilâ) ile müteaddi olduğu gibi (lâm) ile de olmuştur. Büyük İslâm Şâiri Hz. Hasan, İmam Ali (R.A.)yi medhederek

(1) **Haazin - Tefsîr-i Kebîr.**

diyor ki:
Türkçesi : «**Hazret-i Ali (R.A.) kıblenize namaz kılanların evveli; Kur'ân ve sünnetleri (vukufta) insanların en çok bileni değil miydi?**» Şiirde (sallâ li-kıbletiküm), denilmiş, yani «lâm» ile müteâddi olmuştur.

Bütün bunlarla beraber âyetin zâhirinden ve alâkalı hadîslerden, secdenin doğrudan doğruya Âdem'e yapıldığı anlaşılıyor. Keyfiyetine gelince, ekseri müfessirlere göre, eğilerek saygı göstermek şeklinde olduğudur.

(وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ) «**Yalnız iblis dayattı, (bunu) kibirine yediremedi de kâfirlerden oldu.**»

Bu ve yukarıdaki âyetlerin siyak ve sibakından İblis'in melek cinsinden olmadığı, ancak cüz'i bir maarifle ve mânâ âleminin derinliğine azıcık bir vukufla melekler kafilesine girdiği anlaşılıyor. Meleklerden olmuş olsaydı -yaratılışı icabı- Allah'a isyân etmemesi gerekirdi. Çünkü meleklerin başta gelen sıfatlarından biri: (لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ) âyetinin beyân ettiğidir. (1). İblis'in meleklerden istisnâ edilmesi, onlardan biri olduğuna delâlet etmez. Zira istisnâ munkati' de olabilir. (2).

Kur'ân'ın kesin beyânına göre, İblis cinlerdendir. (إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ) (3).

Cennet, ebedî saadet ve sevâp yurdudur. Âyette geçen el-cennet kelimesinin başındaki (elif-lâm) ahd içindir, belli bir cenneti ifâde eder.

Âdem yaratıldığı zaman ne cennet ne de cehennem vardı, diyenler, Âdem ile Havvâ'nın bir müddet eyleştikleri cennetin Filistin bahçeleri veya İran ile Kirmân arasındaki meşhur bağ ve bahçelerin olduğunu söylerler. Fırat ile Dicle arasındaki münbit ve yemyeşil topraklar olduğunu iddi edenler de eksik değil. Ayrıca Âdem ile Havva'nın bu yerlerden hübutunu, yani iniş ve geçişini de Hindistan'a inmekle tefsîr ederler. Bunların ikinci delili, Âdem'in yeryüzünde yaratıldığı rivâyetidir. (إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً) âyeti de bu rivâyeti te'yid etmektedir. Böyle olmakla beraber

---

(1) Tahrîm sûresi: 6 «**Allah'ın kendilerine emrettiği hususlarda O'na karşı gelmezler; emrolundukları şeyleri** (kusursuz) **yerine getirirler.**»

(2) Tefsir-i Keşşâf.

(3) Kehf sûresi: 50 «**Ancak iblis değil; o cinlerden idi, Rabbının buyruğunun dışına çıkmıştı.**»

Âdem'in yeryüzünde yaratılması cennete girip çıkmasına mâni' değildir. Bak, A'raf Sûresi 11-24. âyetlere. (1).

(رَغَدًا) Genişlik ve refah içinde. (2).

(الشَّجَرَةَ) Bu ağacın mahiyeti hakkında çeşitli görüş ve yorumlar mevcuttur. (Elif-lâm) ile kullanılması, bilinen bir ağaç olduğunu ifâde eder. Belki de hilâfetin sınırı veyahut günah ve isyân hakkında çizilen ilâhî hudud olabilir. «İyilikler ve kötülükler, helâl ve haram hakkındaki memnu' bilgi», diyenler de olmuştur. Fakat bütün bunlar birer ihtimal olmaktan ötetarafa geçmez. Hakikatı Allah daha iyi bilir.

Hıristiyanlar bu memnu' ağacı Âdem'le Havvâ'nın karı-koca hayatı yaşamalarını men'eden bir emir olarak te'vîl ederler ve buna dayanarak rahib ve rahibeler evlenmekten kaçınıp Âdem'in cennetteki ilk hayatını yaşamaya çalışırlar. Hem İsâ Peygamber'in de bekâr yaşadığı, daha doğrusu evlenmeye vakit bulamadığı da onlar için başka bir delildir.

(مِنَ الظَّالِمِينَ) Allah'a isyân etmekle nefsine zulmedenlerden, olursunuz. (3).

(فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا) Şeytan ikisini de o memnu' ağaç yüzünden kaydırdı veya cennetten çıkarılmalarını sağladı. Bak : A'raf sûresi 11-24. âyetlere.

(إِلَى حِينٍ) Ölüme veya kıyâmete kadar. (4).

(فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ ...) Âdem ilâhî kelimatı alıp kabul etmek ve mefhumunca amel etmek üzere karşıladı. (5). Bu kelimeler: (قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ)

(فَتَابَ عَلَيْهِ) Allah rahmetiyle ve tevbeyi kabulle Âdem'e teveccühde bulundu. (6).

(قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا) Hübut emri te'kid yollu tekrar olunmuştur veyahut maksûd olan cihetin değişikliğini ifâde eder. Şöyle ki, birinci hübut imtihan ve mihnet yurduna inişi ve orada birbirine düşman kesilecek-

(1) Kaadı Beyzâvî.
(2) Kaadı Beyzâvî - Keşşâf.
(3) » » »
(4) » » »
(5) » » »
(6) » » »

lerini, fakat ebedî kalmıyacaklarını; ikinci hübut emri, ilâhî teklîfle yükümlü kılınmak için cennetten çıkarıldıklarını, bundan sonra doğruyu bulanların kurtulacağını, sapıtan ve sapıttıranların helâk olacağını tenbîh eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kâinatı yaratan, bütün varlık âlemini terbiye eden Allah, tevhîd'i (Hakk'ı bir bilme), nübuvvet (peygamberlik)i ve maâd (dönülecek ikinci hayat)ı dosdoğru inananların gönüllerine zerkedip doyurucu mâhiyette deliller sergiledikten sonra bütün insanları kapsayan nîmetlerini, onlara bahşettiği üstün kerâmetleri bir inci dizisi halinde sıraladı. Bunu müteakip tavsiye, nisyân, pişmanlık, tevbe, hidâyet ve mağfiret tâbirlerini içine alan geçmiş hâdiselerden bahsederek örnekler verdi. Daha sonra dünya denilen imtihan alanına âdemoğluyla şeytanı sevketmek sûretiyle, fesad, yıkıcılık ve bozgunculuk çıkaran şer kuvvetiyle; iyilik, salâh ve yapıcılığı temsîl eden hayır kuvvetinin uzun bir tartışma ve çatışmaya girişecekleri ve bu hâlin nesil nesil kıyâmete kadar devam edeceği ve insanın beşerî kemâl ve şerefi ancak bu çatışmayla meydana çıkacağı beyân ediliyor.

Kırkıncı âyetle de önceki Yahudîlere lûtfettiği has nîmetlerinden haber veriyor; önce Medine Yahudîlerinin sonra yeryüzüne yayılıp insan kanı emen İsrâîloğulları'nın inâdını kırmayı, daldıkları gafleti dağıtmayı amaçlayıp, yüzlerini biraz da olsun maddeden mânâya çevirmelerini hatırlatıyor; kendilerine, geleceğinden bahsedilen son peygambere uyup Müslümanlar câmiasına katılmalarının ve rükû'a varanlarla rükû' etmelerinin ilâhî kanun icabı olduğunu en güzel ve bedi' bir uslûbla ifâde buyuruyor.



يَا بَنِي إِسْرَٓائِيلَ اذْكُرُوا
نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ
وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ
وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ
فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ
﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ
الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَإِنَّهَا
لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ
وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾

M E Â L İ :

40— Ey İsrâiloğulları! Size ihsân ettiğim nîmetimi hatırlayın, ahdimi yerine getirin ki Ben de size olan sözümü yerine getireyim ve (ahde vefa etmemekte) ancak Benden korkun.

41— Beraberinizdeki kitab (Tevrat)ı tasdîk edici olarak indirdiğime (Kur'ân'a) imân edin. Onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın ve (sakın) âyetlerimi az (kıymetsiz) bir paha (bayağı bir menfaat) karşılığında değiştirmeyin. Ancak Benden korkup (bu gibi ölçüsüzlüklerden) sakının.

42— Bildiğiniz halde hakkı bâtıla karıştırıp gerçeği gizlemeyin.

43— Namazı kılın, zekâtı verin, rükû' edenlerle beraber rükû' edin.

44— Kendi nefslerinizi unutursunuz da insanlara iyilikle mi emreder-

siniz?! Halbuki siz Kitab (Tevrat)ı okuyup durursunuz. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

45-46— Sabır ve namaz ile (Allah'tan) yardım isteyin. Gerçi bu, Allah'a kavuşacaklarına ve ancak O'na döneceklerine kesin bilgi (ve inanç) edinen saygılı kimselerden başkasına ağır ve sıkıcıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas'a (R.A.) göre, Medîne'deki Yahudî bilginleri kendi milletlerine Hazret-i Muhammed'e (A.S.) uymaları için veya Tevrat'taki son peygamberle ilgili belgelere inanıp ona göre amel etmeleri için tavsiyede bulunur, **Tevrat**'ın getirdiği prensipler hâricine çıkmamalarını hatırlatır; fakat kendileri ne buna inanır, ne de o belgelerle amel ederlerdi. Cenâb-ı Allah bu hususa işâretle : **«Halbuki siz Kitap (Tevrat)ı okuyup durursunuz. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?** meâlindeki âyeti indirdi.

İLGİLİ HADÎSLER

عن ابن عباس قال: حضرت عصابة من اليهود نبي الله عليه السلام ، فقال لهم: هل تعلمون ان اسرائيل يعقوب؟ قالوا: اللهم نعم . فقال: اللهم اشهد . (ابو داود الطيالسي)

«Yahudîlerden bir grup Cenâb-ı Peygamber (A.S.)ın huzuruna geldiler. Peygamber (A.S.) onlara :

— İsrâîl'in Yâkub olduğunu bilir misiniz? Diye sordu.
Onlar :

— Hudâ bilir öyledir, dediler. Resûlüllah (A.S.) :

— Ya Rab! Sen şâhid ol, dedi.» (1).

لو كان موسى حيا لما وسعه الا اتباعي .

«Hz. Mûsâ sağ olmuş olsaydı, bana uymaktan başka yol bulamazdı.» (2).

مثل العالم الذي يعلم الناس الخير ولا يعمل به كمثل السراج يضيء للناس ويحرق نفسه . (طبراني في معجمه الكبير)

---

(1) Ebû Dâvud et-Tayâlisî : İbn Abbas (R.A.)dan.
(2) » » »

«İnsanlara hayrı tâlim edip onunla amel etmiyen âlimin misali, halkı aydınlatıp kendini yakan çıraya benzer.» (1).

من تعلّم علما فيما يبتغى به وجه الله لا يتعلّمه الا ليصيب به عرضا من الدنيا لم يرح رائحة الجنة يوم القيامة .

(ابو داود عن ابى هريرة)

«Kim Allah rızasının arzuladığı bir hususta Allah için değil de sadece kendine biraz dünyalık dokunsun diye ilim öğrenirse, kıyâmet günü cennet kokusunu alamaz.» (2).

يؤتى بالرجل يوم القيامة فيلقى فى النار فتندلق اقتاب بطنه فيدور بها كما يدور الحمار فى الرّحى فيجتمع اليه اهل النار فيقولون : يا فلان ما لك الم تكن تأمر الناس بالمعروف وتنهى عن المنكر فيقول : بلى كنت آمر بالمعروف ولا آتيه وانهى عن المنكر وآتيه .

(بخارى، مسلم عن اسامة بن زيد)

«Kıyâmet günü bir adamı -bağırsakları yerde sürünür bir vaziyette- getirip cehenneme atarlar. Değirmen etrafında dönen (dolaştırılan) eşek gibi ateş üzerinde bağırsaklarıyla döner (dolaştırılır). Cehennem ehli onun etrafına toplanıp:

— Ne oldu sana, halka iyilikle emreder, onları kötülükten men'etmez miydin? diye sorarlar.

— Evet ama, iyilikle emrederdim, fakat kendim iyilik yapmazdım. Kötülükten men'ederdim, fakat kendim onu işlerdim, diyerek (tahassür içinde) cevap verir.»

İşte zaman-ı Saadette Medîne'deki Yahudî ileri gelenlerinin **ve** bilginlerinin tutumu böyle idi.

---

(1) Taberânî Mu'cem-i Kebîr'de : Cündeb bin Abdullah'dan.

(2) Ebû Dâvud et-Tayâlisî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

İLMÎ VE TARİHÎ YÖNÜ

Önceleri medeniyetin beşiği olan Mezopotamya ile Sûriye arasında çobanlıkla geçinen İsrâîloğulları ibtidaî bir cemaat hâlinde idiler. Sonradan Filistin'e yerleştiler.

Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâîloğulları'na verilen birçok nîmetler arasında bilhassa yedi tanesi kayda değer özelliktedir. İleride bunlardan kısaca bahsedilecektir. Geniş bir nîmete kavuşmak istiyen İsrâîloğulları, Yûsuf Peygamber zamanında Mısır'a göçettiler. İkiyüz sene Mısır'da kaldılar. Fakat Mısır'ın asıl yerlisi olan Kıpt kavmi, İsrâîloğulları'na hor bakarlardı. Onları köle gibi ağır işlerde kullanmaya, çeşitli eziyetler etmeye başlamışlardı. İsrâiloğulları çoğaldıkça da fena halde tasalanıyorlardı. Buna rağmen dedelerinin ülkesi olan Ken'ân iline gitmek istiyen bu insanların yakasını bırakmıyorlar, her gün yeni vergiler, yeni eziyetlerle onları eziyorlardı.

İsrâîloğulları oniki soydu. Her soy Yâkub Peygamber'in oğullarından birinden geliyordu. Birleşseler büyük bir kuvvet meydana getireceklerdi ama, kendilerini bir araya getirecek bir başları yoktu. Tam bu sırada Hz. Mûsâ (A.S.) Yâkub'un üçüncü oğlu olan Levi soyundan dünyaya geldi. Hz. Mûsâ (A.S.) büyüdü, peygamberliğini ilân etti ve İsrâîloğullarını Arz-ı mev'ûd'e (va'dolunmuş ülke) denen Filistin'e götürüp biraraya toplamayı düşündü. Esasen Mûsâ Peygamber'i buna zorlayan ikinci sebep Fir'avn'ın tuğyanı ve zulmu idi. (M.Ö. XIII. yüzyıla rastladığı söylenir).

İşte Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de Mûsâ'yı kurtarıcı baş olarak İsrâîloğulları'na gönderdiğini ve bu sayede Fir'avn (İkinci Ramses)in etbâının zulüm ve işkencesinden onları kurtardığını beyân ederek : **«Hani size işkencenin en kötüsünü tattırıp yüklemekte devam eden, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı (kızlarınızı) diri bırakmak isteyen Fir'avn'ın yoldaşlarından sizi (atalarınızı) kurtardığımız zamanı bir hatırlayın! Bunda da size Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.»** buyuruyor. (1)

Demek ki İsrâîloğulları'na verilen yedi büyük nîmetten biri ve başta geleni, Hz. Mûsâ'nın peygamber ve halâskâr olarak onlara gönderilmesi olmuştur.

İkincisi : Fir'avn'ın zulmünden kurtulup birleşmeleridir. Üçüncüsü : İlâhî bir mû'cize olarak denizin onlara açılıp yol vermesi, Fir'avn ve etbâının boğulmasıdır. Dördüncüsü: Tih sahrasında (2) güneşin yakıcı sı-

---

(1) Bakara sûresi: 49

(2) Mısır'la Filistin arasında, Sina çölüyle birleşir. Arap coğrafyacıları buna: «Sahra-i Beni İsrâil» de derler.

caklığının te'sirinden bulutlarla korunmaları ve üzerlerine kudret helvası ile Yelve kuşlarının mâide olarak indirilmesidir. Beşincisi : Tih sahrasını kolaylıkla aşmaları ve Kudüs'e sâlimen ulaşmalarıdır. Altıncısı : Tih'de susuzluktan helâk olmak üzere iken, Mûsâ Peygamberin âsa'sını kayaya vurup oniki pınarın birden kaynayıp akmasıdır. Yedincisi : Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman'ın hem hükümdarlık, hem de peygamberlik ünvanlarını birden taşıyarak İsrâîloğulları'na müreffeh ve şa'şaalı bir hayat sağlamalarıdır. (1).

Bunca ilâhî nîmetlere mazhar olan İsrâîloğulları'nın yanlış yolda oldukları, Rablarının tavsiyesi dışına çıktıkları hatırlatılarak deniliyor ki : **«Ey İsrâil oğulları! Size ihsân ettiğim nimetimi hatırlayın, ahdimi yerine getirin ki Ben de size olan sözümü yerine getireyim ve (ahde vefa etmemekte) ancak Benden korkun.»**

Allah'ın onlara olan ahid ve tavsiyeleri nelerdi?

a) Önce Tevrat'da Hazret-i Muhammed (A.S.)ın son peygamber olarak gönderileceğini va'deder mahiyetteki ilâhî emirleri ve İsrâîloğulları bu emri dinleyip kıskançlık göstermeden gelecek olan peygamberi tasdîk ettikleri takdirde Allah'ın buna karşılık onları yükselteceğini, korkulardan emin kılacağını va'deder anlamdaki beyanları idi.

Elimizdeki muharref (ibaresi değiştirilmiş) Tevrat'da bu emir ve tavsiyelerin kısmen değişmiş ifâdesini bulmaktayız. Tesniye Kitabının 18. bab, 15, 18, 19. belgelerinde deniliyor ki : **«Onlar için kardeşleri arasında senin gibi bir peygamber çıkaracağım; ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyliyecek. Ve vakti olacak ki benim ismimle söyliyeceği sözlerimi dinlemiyecek olan adamdan ben arıyacağım (mesul tutacağım).»**

İşte Kur'ân'da bu husus hatırlatılarak : «Kitabınızda evsafını gördüğünüz ve zuhur ettiğinde kendisine îmân edeceğinize ahitte bulunduğunuz âhir zaman peygamberi gönderildi! Artık o ahid ve tavsiyeye vefâ edin ki ben de size va'dettiğimi tahakkuk ettireyim» deniliyor. Fakat İsrâîloğuları bu emir ve tavsiyenin hilâfına hareket ettiler ve bu hareketlerine inat ve ısrarla devam etmektedirler.

Bu konuda şöyle bir istifham hatıra gelebilir: Acaba Tevrat'da geleceği tebşîr edilen peygamber, Hz. Muhammed (A.S.) mıdır? Hiç şüphe edilmemelidir. Zira Resûlüllah Efendimiz (A.S.) İsrâîloğulları'nın biraderzadeleri olan Hz. İsmâil'in soyundandır. Hz. Muhammed de Hz. Mûsâ gi-

---

(1) Bak: Câsiye sûresi 16-17. Mâide sûresi 12. A'raf sûresi 160. Yûnus sûresi 93.

bi cihad ile emrolunan, şeriatı olan bir peygamberdir. Mûsâ (A.S.)dan sonra bu evsafta bir peygamber gelmediği tarihen sâbittir. (1).

b) Bu ahid ve tavsiye, Allah Teâlânın Âdem'e : **«(Evet) inin oradan hepiniz! dedik. Benden size bir hidâyet (doğru yolu gösteren kitap ya da peygamber) gelecek olursa, artık kim hidâyetime uyarsa, onlara ne bir korku vardır, ne de onlar mahzûn olurlar.»** âyetiyle yapmış olduğu ihtar mâhiyetindeki tavsiyesi olabilir. (2).

c) Veya insan fıtratıyla Yaradan'ı arasında olan t e v h î d ahdidir. Çünkü insan yaratılışı itibariyle tek mâbud (Allah) fikrine mütemayildir. Yani Allah fikri insanla beraber doğar, bu duygu onun mayasında mevcuttur.

d) Veya Allah'ın İbrâhîm'e (A.S.) olan özel va'didir ki Bakara sûresi 124. âyetle bu şöyle tasrîh edilmiştir : **«Rabbi, İbrâhim'i birtakım kelimelerle denemiş, o da onları tamamlayıp yerine getirince, (Allah) ona : «Seni insanlara imam (bir rehber, bir önder) yapacağım» demişti. İbrâhim : «Benim neslimden de...» deyince, Allah : «Benim ahdim (imamet ve önderlik rahmetim) zâlimlere erişmez» buyurmuştu.»**

e) Veyahut Bakara sûresi 63. âyetinin delâlet ettiği va'de işâret ediliyor : **«Ve hatırlayın ki, sizden (atalarınızdan Tevrat ile dosdoğru amel edeceklerine dair) söz almıştık. Tûr'u üstünüze kaldırmış ve korunasınız, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız diye «Size verdiğimiz kitabı kuvvetle (imân ve idrâk ciddiyetiyle) tutun, içinde olan (buyrukları) hatırlayın» demiştik.»**

Saydığımız bütün ihtimaller üstüste toplanırsa, tek bir ahid ve tavsiye ortaya çıkar.. Netice olarak bu, Allah ile kulları arasında -ilâhî kanunları gereği- bir sözleşmedir.

Allah Teâlâ **sünnetü'llahı** iktizası, İsrâiloğulları'nı bu ahde vefâ göstermeye ve tahrîfe uğramış Tevrat ile İncil'i tashîh edip bu iki semâvî kitabın aslını, indiği şeklini tasdîk eden Kur'ân-ı Kerîm'e îmân etmeye dâvet ediyor ve ehl-i kitab bulundukları için ilk tasdîk eden onların olması gerektiği halde buna yan çizdiklerini takbîh ederek: **«Onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın ve (sakın) âyetlerimi az (kıymetsiz) bir paha (bayağı bir menfaat) karşılığında değiştirmeyin.»** diye uyarıda bulunuyor.

Ne yazık ki, tarih boyunca İsrâiloğulları bu dâvet, bu emir ve tavsi-

---

(1) Daha geniş bilgi için bak: Sâff sûresi 6. âyete, Âl-i İmrân sûresi 183, Bakare sûresi 120-146, Mâide sûresi 19, En'âm sûresi 20, A'raf sûresi 157. âyetlere.

(2) Bakara sûresi: 38.

yelerin dışına çıkmış ve tamamen aksi bir istikamet tâkip etmiştir. Bu sebeple de zaman zaman insanlığın baş belâsı kesilmişlerdir.

İsrâîloğulları hakkında ileride geniş izâhat verilecektir.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Meâlini yazdığımız 40-46. âyetler ahlâkımızı yükseltecek, bizi hayatta başarılı kılacak ve nihayet dünyaya geliş ve göçüşümüzün gâyesini tâyin edip bizi şu imtihan uğrağında nebîler ve velîlerin dostluğuna eriştirecek, ebedî saadet yurdunda ilâhî rızâya kavuşturacak yedi ulvî prensibi ihtivâ etmektedir :

1— Varlık âleminde her şeyin insan için yaratıldığında hiç şüphe yoktur. O halde teneffüs ettiğimiz hava, aldığımız güneş, gecenin karanlığında dinlenme imkânı bulmamız, gündüzün aydınlığında hayatımızı kazanmamız büyük nîmetlerden bir kısmıdır. Akıl, irâde, şuur, hafıza gibi ulvî hasletlerle süslenen ve bunlarla mümeyyiz bir vasıf kazanan insana yaraşan, bu nîmetleri eksiksiz veren Ulu Yaradan'a şükredip arz-ı niyâz ve arz-ı ubudiyet etmektir. İsrâîloğuları'nın bu şükür ve ubudiyeti yapmadıkları için ilâhî gazaba çarpıldıkları bizim için ibret dolu müessir bir misâldir.

2— Şükreden bir kul olmak, ne güzel bir haslettir! Bunun yanısıra ahde vefâ etmek, verilen sözü yerine getirmek insanlığımızın icâbıdır. Yahudîler verdikleri sözü yerine getirmedikleri için üzerlerine meskenet (rûhî fakirlik, mânevî perişanlık) çöktü de çöktü. Babil esareti, Titüs istilâsı bunun en acıklı misalidir.

3— Ahde vefâ eden bir kul, bu sadakat içinde hiçbir zaman dîni istismar edip onu kendi çıkarına âlet etmez. Allah'ın Kitabında yazılı olan her şeye kayıtsız inanır ve bağlanır. Onu haksız yere te'vîl ve tağyire yeltenmez. İsrâîloğulları Tevrat'da Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğini müjdeleyen belgeleri değiştirdikleri ve bir kısmını Kitaptan çıkardıkları için zalimlerden sayıldılar. O halde hiçbir Müslüman Kur'ân-ı Kerîm'i kendi çıkarına âlet etmemelidir. Aksi halde Yahudîlerden farksız olur.

4— İlâhî Kelâmı indiği gibi muhafaza etmek, onu hiç bir şahsî çıkara âlet etmemek mü'minin ilk ve son vazifesidir. İşte bu şuur içinde hakkı bâtıla karıştırmamak lâzımdır. Yahudî hahamları hakkı bâtıla karıştırmak sûretiyle ilâhî buyrukları çiğnediler; yeryüzünde bedbaht bir mahlûk olarak ilân edildiler. Cenab-ı Resûlüllah (A.S.) : **«Ya Rabbi! Hakkı hak ola-**

rak bize göster» (1). diye duâ ederlerdi. Hakkı hak olduğu için söylemek, müdafaa etmek; bâtılı bâtıl olduğu için söylemek ve yermek ne büyük fazîlettir.

5— Şükrün en güzeli, ahde vefânın en açık bürhanı, dîne saygının en bârız alâmeti, namaz kılmak, ibâdette ve sair hususlarda sabırlı ve metin, mütehammil ve soğukkanlı olmaktır.

6— Namazın insan rûhuna zerkettiği en güzel huy, hayırhahlık ve âlicenaplıktır. Ancak, başkasına iyilik tavsiye edip kendi nefsini unutan, sözü özüne, özü de sözüne uymayan, bilgisiyle yaşamıyan kimse, gönül zevkiyle, kalb huzuruyla namaz kılmamış demektir. Böylesine Cenâb-ı Peygamber (A.S.): **«Dön yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın»** (2) buyurmuştur.

7— Bütün bu ulvî hasletlerle beraber, mes'uliyet duygusu içinde kimsenin kimseye faydası olmıyacağı bir günü içten hatırlamak ve bütün bir ömrü böyle bir îmân ve duygu içinde geçirmek ilk ve son arzu ve âmelimiz olmalıdır.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

Milletleri ayakta tutan, maddî ve mânevî alanlarda kalkınmalarını sağlayan, onları iç ve dış huzuruna kavuşturan, zâlimlerin zulmünden, emperyalistlerin ağından, komünistlerin pençesinden kurtaran, o milletin ileri gelenlerinin tam bir şuur içinde Allah'a bağlanması, O'nun ahlakî buyruklarını kendilerine hayat ve memat düsturu etmesidir. Çünkü halk, kendilerini idare edenleri taklîd eder, onların izinden gider. Bunun aksini yapmak, İsrâîloğulları'nı zilletten zillete, felâketten felâkete sürüklemiştir.

M.Ö. 587'de İbrânîlerin Babilliler tarafından Filistin'den çıkarılıp Babil'e sürülmesi, orada bir sürü işkenceler içinde pek acıklı ve ızdıraplı günler yaşamaları, ondan sonra İran ve müteakiben Makedonya (İskender ve Selefkîler) idaresinde zillet içinde bir ömür geçirmeleri ve bununla da uslanmıyan bu şaşkın milletin bu def'a M.Ö. 64'de Romalıların hışmına uğraması, Romalıların Filistini alması, dâimi ayaklanma hâlinde bulunan Yahudîleri birkaç kere kılıçtan geçirmeleri hep bu basîretsizliğin neticesidir. İbret alan milletlere ne mutlu!.

(1) Ebu Nuaym - Taberanî.
(2) Buharî / Eyman : 15 - İbn Mace / İkame: 194.

Fakat şöyle bir soru hatıra gelebilir : Yahudîler bunca işkence ve perişanlıktan sonra bugün Filistin'de toplanıp bir devlet kurdular. Buna ne dersiniz? Doğrudur ama, Allah'ın kanunları aslâ şaşmaz, süresi dolunca mutlaka tahakkuk eder. Yahudîler bu hırs ve bu kana susamışlık gafleti içinde devam ederlerse, bilinmeli ki tarih tekerrürden ibârettir. Onların zillete duçar olma günleri pek yakındır.

Kur'ân-ı Kerîm milletlerin Allah'a bağlanmasını dört esasa bağlamıştır :

1— Cemaat olarak emr bi'l-maruf (iyilikle emretmek), nehiy ani'l-münker (kötülükten men'etmek) şuuruna sâhip olmak ve bu iki prensipi tatbik sahasına koymak.

Şüphesiz ki böyle yapmak, özlenen adâleti gerçekleştirir.

2— Kitab ve peygambere inanmanın lüzumu ve bunun ameli sahadaki tatbikatının önemini kavramak ve kavratmak ve bunu bir eğitim konusu olarak ele almak, nesli bu hava içinde yetiştirmek.

3— Sosyal adâleti gerçekleştiren, cemiyet arasında tam bir dayanışma sağlıyan zekât, sadaka, fitre, kurban, fidye ve keffarat gibi içtimaî yardımlaşma müessesesini yaşatmak.

4— Mâbedlerde İslâmî ideal etrafında toplanmak ve bunu nesilden nesile aktarmak için gereken bütün tedbirleri almak.

İşte Yahudîler tarih boyunca bu dört esasla yaşayamadıkları için yeryüzüne çil yavrusu gibi dağılmak zorunda kalmış, tam bir bütünlük içinde çoğu zaman varlıklarını muhafaza edememişlerdir.

Görülüyor ki, elimize tarihten bir yaprak veren bu âyetler, milletlerin dünya ve âhiret felâhına medar olacak en uygun ahlâkî ve içtimaî nizamı koymaktadır. Sırf kabrin ötesindeki, yani âhıretteki kurtuluş ile ilgilenmekle yetinmeyip, insanın, dikkatini bu dünya hayatındaki kurtuluşuna da atfetmesi ve geleceğini emniyet altına alması, İslâmın değişmeyen meziyetlerindendir. Bu maksatla Kur'ân-ı Kerîm'de geçen her kıssa; ahlâkî kemâli, içtimaî terakkiyi, iktisadî adâleti ve siyasî sağlamlığı, hulâsa dünya hayatında özlenen gerçek beşerî saadeti ve insanlığın her hususta iyi ve ahenkli gelişmesini hedef alarak seçer ve ona erişmenin yollarını ilhâm eder.

FIKHÎ YÖNÜ

وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

a) Âyetlerimize olan îmânınızı, Resûlüme bağlılık ve tasdîkınızı dünya ve onun servetiyle değiştirmeyin. (1).

b) Allah'ın âyetlerine karşılık ücret almayın. (2).

c) Âyetlerimi zâti ve sıfat tecellilerimi nefs cennetinizle değiştirmeyin. (3).

d) Benim âyetime inanıp uymayı, dünya zevklerine feda etmeyin. (4)

e) Kitabınızda olan âyetlerimi (Hz. Muhammed'in na'tiyle ilgili kısımlarını) azıcık bir dünyalıkla değiştirmeyin. (5).

Bu tefsîrlerin ışığı altında, Kur'ân öğretiminde ücret almanın câız olup olmadığını mütalaa edelim.

Kur'ân öğretimi devlet tarafından organize ediliyorsa, beytü'l-mal (hazine)den ücret almanın cevazına fetvâ verilmiştir. Diğer taraftan hazineden ücret verilmiyorsa, ücretsiz de okutan yoksa, öğreticinin malî durumu müsait değilse, o takdirde kifaf-i nefs miktarı ücret almak yine câizdir. Bu, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed ve cumhur-i ulemaye göredir. Delilleri ise, Buharî'de Ebû Saîd (R.A.)den rivâyeten gelen **«Ledîg»** hâdisesidir. Cenâb-ı Peygamber A.S. : **«Karşılığında aldığınız en haklı ücret, şüphesiz ki Allah'ın Kitabıdır»** buyurmuştur. Sahîh-i Müslim'de, buna yakın bir rivâyet mevcuttur.

Ücret almak câiz değildir, diyenlerin delili, Ebû Dâvud Tayâlsî'nin Ubâde bin Sâmit (R.A.)den rivâyet ettiği şu hadîstir : Hz. Ubâde, Suffe ehlinden birine Kur'ân öğretiyor. O adam da Ubâde'ye bir yay hediye ediyor. Bunun üzerine Hz. Ubâde durumu Resûlüllah'a (A.S.) arzediyor. Resûlüllah (A.S.) ona : **«Ateşten bir yayın boynuna geçmesini istiyorsan kabul et!»** diye ikaz ediyor.

İki delil de kuvvetli olmakla beraber birinin hükmü diğeriyle kalkmış olabilir. Ekserî fükaha birinci delilin müftabih olduğunu kabul etmiştir. **Fetâvâ-yi Hindiyye** ile **Fetâvâ-yi Bezzaziyye**'de bu meseleye temas edile-

---

(1) Kaadı Beyzâvî.
(2) İbn Kesîr.
(3) İbn Arabî.
(4) Tibyân.
(5) Celâleyn.

rek deniliyor ki : **«Mütekaddimîne göre tâlim-i Kur'ân için ücret almak câiz değilse de Medîne ehli, Belh âlimleri, İmam Şâfiî ve ulemâ-i müteahhırîn buna cevâz vermişlerdir.»**

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Âyetlerde sıra ile geçen **Nîmet - Ahd - Hakk - Birr - Sabır - Namaz** ve **Likaullah** kelimelerinin birer cümlede bu tarz tertiplenmesinde bir incelik var. Nîmetin ferahlatıcı havası içinde nîmeti vereni unutmak büyük bir gaflet sayılır. Gafletten uyanabilmek için elestü bezminde verilen sözü ve fıtratımızdaki mevcut islâmî temayülü gerçekleştirmek ve bunu îmân-ı kâmil ile amel-i sâlih temeli üzerine oturtmak gerektir. Böylesine şuurlu bir uyanış nîmetin artmasına, nîmeti verenin rahmetinin coşmasına vesîle olur. Sonra ahde vefâ yolunda yürürken hakkı müdafaa etmek, onu gizlememek, yani hakkı hak olduğu için söylemek ve icab ederse bu uğurda mücâdele ve mücâhede etmek İslâmî şiârdandır. Çünkü «Hakk» mefhumu, İslâm ideolojisinin rûhunu teşkil eder ve İslâm'ın temsîl ettiği dünya nizamını oluşturur.

Bu şiârı ölünceye kadar gönül tahtında taşımak için de geniş bir sabır ve dosdoğru bir namazla Allah'tan yardım beklemeye lüzum vardır. Zira sabır, azmi ayakta tutar; namaz da ona kuvvet bahşeder. Ahdin bir ucu da birr (kalb safasını gerçekleştiren fi'l-i cemîl)e müstenid olmalıdır. Zira rûhumuzun safası buna bağlıdır. İlâhî rızâya bu yolla ulaşılabilir.

İsrâîloğulları zaman zaman bu ilâhî düzen dışına çıktıkları için çok defa mânevî safadan mahrûm kalarak aşağıların aşağısı oldular.

TAHLÎLLER

(يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ) Bu nidadan ilk hatıra gelen, «İsrâîloğulları»dır. Hz. Yâkub'un evlâdına verilmiş bir isimdir. Fahrüddîn Râzî'ye göre, İsrâîl, Hz. Yâkub'un ismidir. (1). Bu kelimenin İbrânice mânâsı «Allah'ın kulu» demektir. Kaffal'e göre, «İsrâ» İbrânice «insan», «îl» de «tanrı» demektir.

Fakat artık bu terkip ile Cenâb-ı Peygamber (A.S.) devrinde Medîne'deki Yahudîler ile ondan sonra gelecek olan umum Yahudîler kasdediliyor.

(اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ) Size vermiş olduğum (ihsan ettiğim) nîmetimi hatırlayın, yani kimden geldiğini iyice düşünün ve şükrünü ona göre ifâ edin. Burada nîmetin Yahûdilerle takyidi, onların mala karşı olan

---

(1) Nitekim bu hususta tek kanaldan gelen bir hadîs de vardır.

hırslarını frenlemek ve başkasının nîmetine göz dikmeden kendilerine verilen nîmeti hatırlayıp birden Hakk'a yönelmelerini sağlamak içindir.

Fakat Yahudîler hiç de Hakk'a yönelmediler ve gözlerini başkasına verilen nîmetlerden kesmediler. Zaten uzaklarda olana seslenmeyi ifâde eden (yâ), İsrâîloğulları'nın ilâhî emir ve yasaklardan çokca uzaklaştıklarına dikkati çekmek içindir.

Benî, **ibn** kelimesinin çoğul şeklidir. Bina kelimesinden alınmadır. Çünkü ibn, pederin inşâ ettiği bir bina mesabesindedir.

Ahd'ın kök mânâsı, bir şeyi korumak ve zaman zaman ona riâyet etmektir.

(فَارْهَبُونِ) rehbet veya rühbet kökünden gelir. Havf'dan daha hastır. Çünkü «havf» ikabdan olur. «Rehbet» se, gazap, kahır, i'raz (yüz çevirme) ve ihticab (perdelemek)den olur.

(وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا) Âyetlerimize olan îmân ve ittibaı dünya zevkleriyle değiştirmeyin. Âyette halk tabakasından mukallid olanlar rehbet ile, ilim ehli olanlar takvâ ile emrolunmuşlar. Çünkü rehbet Hakk'a sülûkün başlangıcı, takvâ ise son kertesidir. (1).

(وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ) Müslümanlar gibi namaz kılın, onlar gibi zekât verin, onların cemaatine katılarak onlarla birlikte rükû, yapın. (2). Zira Yahudîlerin ibâdetinde rükû' yoktur. (3).

(لَكَبِيرَةٌ) Ağır ve meşakkatlidir. (4).

(يَظُنُّونَ) İntizar ederler veya yakînen inanırlar. Burada şüphe ifâde eden zan mânâsına değildir. Nitekim İbn Mes'ud (R.A.)ın mushafında (Yâlemûn) yazılıdır. (5).

Salât kelimesi **«saly»** kökünden gelir. Eti kızartmak, eğri bir ağacı ateşe tutup doğrultmak mânâsını ifâde eder. İkinci bir isti'malle duâ, rahmet ve istiğfar mânâlarına gelir. Bazı lûgatçilere göre, duâ mânâsında hakikat, diğerlerinde mecazdır. O halde «salât», Allah'a isnâd edilince rahmet, meleklere isnâd edilince istiğfar, insanlara isnâd edilince duâ mânâsı kasdedilir. İstılahta; rükû ve sücûdu olan belli bir ibâdeti ifâde

(1) Kaadı Beyzâvî.
(2) Kaadı Beyzâvî - Keşşâf.
(3) Keşşâf.
(4) Kaadî Beyzâvî - Keşşâf.
(5) Keşşâf.

eder. Kök mânâsıyla bu mânâ arasındaki münasebet; namaz, insanı ilâhî rahmetin füyuzatı içine alıp doğrultur. Kalb eğriliğini giderir. Gönlü ilâhî nûr ile kızartıp birikmiş kirleri yıkar ve temizler.

Zekât, zekâ ve zükuvv kökünden alınmadır. Neşv ü nemâ ve salâh bulup nîmetlenmek mânâlarına gelir. Ayrıca zekât, her şeyin hâlis ve temiz olanına denilir. Istılahta, servetin belli bir miktarını çıkarıp muhtaç olanlara vermektir. Kök mânâsıyla ıstılâhî mânâ arasındaki münasebet : Verilen zekât, malı temizler, maddeten ve mânen nemalandırır; cemiyetin arınmasına vesîle olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İsrâîloğulları'nı daldıkları derin gafletten uyandırmak için Lâhut'tan gelen ikinci nidâ, birinci nidâyı te'kid sadedindedir ve ilâhî rahmetin insanlara olan yakınlığını ifâde eder.

Geçmişteki nîmetler hatırlatılıyor; bilhassa Hz. Dâvud ile Hz. Süleyman (salât ve selâm onlara olsun) devirlerindeki şa'şaalı İsrâîl saltanatına ve o devirdeki milletlerden üstün tutulduklarına işâret edilerek bu büyük nîmeti verenin buyruklarına baş eğmeleri tenbîh ediliyor. Ayrıca hiçbir kimsenin başkası namına bir şey ödeyemiyeceği, şefaat edemiyeceği ve kurtuluş akçesi kabul olunmıyacağı bir gün (kıyâmet günün)den korkmaları ihtar edilerek son Peygamber'e inanıp tâbi olmalarıyla yine üstün bir nîmete erişmelerinin mümkün olacağı, aksi halde dünyada Babil'de uğradıkları işkence ve hakaretin bir benzerine lâyık olacaklarına, âhırette de elîm bir azâba uğratılacaklarına -ilâhî adâlet gereği- işâret ediliyor.

—ooo—

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ
عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا
يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

M E Â L İ

47— Ey İsrâîl oğulları! Size ihsân ettiğim nîmetimi ve (bir zaman) sizi(n atalarınızı) diğer milletlerden üstün kıldığımı hatırlayın.

48— Ve hiçbir kimsenin hiçbir kimse için birşey ödeyemiyeceği, hiç kimseden (kâfirler hakkında) şefaât kabul olunmayacağı, hiçbir kimseden kurtuluş akçesi alınmayacağı ve onların yardım olunmayacağı günden korkup sakının. (1).

TARİHÎ YÖNÜ

İsrâîloğulları'nın zaman zaman yükselme ve ekseriya zillete duçar olma devirleri tarihte geniş bir yer tutar. Cenâb-ı Hak bu devirlerden bir kısmına işâret ederek : **«Ey İsrâîl oğulları! Size ihsân ettiğim nimetimi ve (bir zaman) sizi (n atalarınızı) diğer milletlerden üstün kıldığımı hatırlayın.»** buyuruyor.

Hazret-i Mûsâ (A.S.)dan uzun bir zaman sonra Cenâb-ı Allah, Hz. Dâvud'u hem peygamber, hem de kral olarak onlara gönderdi. (M.Ö. 1015-975). Kırk yıl hüküm süren Hz. Dâvud, İbrânî'lere karşı savaş açan amansız düşman Câlût'u öldürmek sûretiyle halkın geniş takdirlerini kazanmıştı ve bu müddet içinde âdil bir hükümdar olarak sağlam bir devlet kurdu ve İsrâîloğulları'na müreffeh hayat kapılarını açtı, onlara mutlu günler yaşattı. Hazret-i Dâvud'dan sonra oğlu Süleyman (A.S. İsrâîloğulları'nın başına geçti. (M.Ö. 970). Bu devir de onların en saltanatlı devirlerinden biri ve belki en büyüğü idi. Çünkü hiçbir peygambere verilmiyen mülk ü saltanat Hz. Süleyman'a verilmişti. (2).

Hazret-i Mûsâ (A.S.) da onlara bu üstün nîmetleri hatırlatarak veya müjdeliyerek şöyle demişti : **«Ey kavmim! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani içinizden peygamberler çıkardı, sizi hükümdarlar, (hür insanlar) yaptı ve milletlerden hiç birine vermediğini size verdi.» (3).**

Yukarıdaki âyetler bilhassa İsrâîloğulları'nın diğer milletlerden üstün bir seviyede bulundukları iki devreye işâret ederek bunun neden ve niçinleri üzerinde durmalarını ve derinden derine düşünmelerini hatırlatıyor ve yaşamakta olan milletleri, İsrâîloğulları'nın tarihî seyrinden ibret almaya dâvet ediyor.

---

(1) Geniş bilgi için bak: Âl-i İmrân sûresi 90, Sâffat sûresi 47

(2) Bak: Bakare sûresi 107, 249, 250, 251. Nisâ sûresi 164. İsrâ sûresi 58. Mâide sûresi 78. En'âm sûresi 84. Enbiyâ sûresi 78, 79, 81, 83, 105. Sâd sûresi 18, 26, 40. Sebe' sûresi 12, 21. Neml sûresi 15-44.

(3) Mâide sûresi: 20.

Bundan sonra intibaha gelmiyenlere âhirette hesabın şahsî, mes'uliyetin ferdî olacağı, hiçbir kimsenin hiçbir kimse nâmına bir şey ödeme durumunda olmıyacağı beyân edilerek mes'uliyet duygusundan yoksun olanların âkıbetinin çok endişe verici olduğu bildiriliyor.

Mevlânâ, İsrâîloğulları'nın lisanından şu şikâyetleri yazıyor:

«Yıllardır yol yürüyoruz, fakat sonunda yine ilk konakta esiriz. Mûsâ'nın gönlü bizden râzı olsaydı, bu çöle bir uç bulunurdu. Fakat bizden tamamıyla usanmış olsaydı yemeğimiz hiç gökten gelir miydi? Mûsâ bizden hem hoşnud, hem değil.»

AHLÂKÎ, İÇTİMAÎ VE TASAVVUFÎ YÖNÜ

Bugünün nîmetiyle gurura kapılıp yarının ne olacağını düşünmeyen fert ve cemiyetler, sonu uçuruma giden bir yolda yürüdüklerinin acaba farkında mıdırlar? Mevcud nîmeti, nîmetin asıl sâhibinin hoşnutluğunu kazanmaya vasıta yaptığımız gün onun şükrünü edâ etmiş ve geleceğimizi aydınlığa kavuşturmuş oluruz.

İbrâhîm bin Edhem (K.S.) zaman zaman şöyle seslenirdi: «Ey gaflet içinde günlerini geçiren, hâlin azıcık verdiği neş'e ve sarhoşlukla istikbali unutan kimse! Nasıl emin olabilirsin? Zira itibar hâtimeyedir. Düşün ki, Hz. İbrâhîm (A.S.): **«Ya Rab! Beni ve evlâdımı putlara tapmaktan koru»** diye duâ ederdi. Hz. Yûsuf (A.S.: **«Ya Rab! Benim ruhumu müslüman olduğum halde al»** diye niyazda bulunurdu. Büyük âlim Süfyân Sevri (K.S.): **«Allahım! Esenlik ver, esenlik...»** diye emniyet isterdi.»

Bir zamanlar diğer milletlere üstün kılınan İsrâîloğulları, nâil oldukları bu nîmetlerin kadrini bilmiyerek geçici bir sarhoşluk içinde hem Allah'ı, hem de gelecek günleri unuttular da bir nice zulüm ve işkencelere maruz kaldılar, fakat yine de nankörlüklerinden vazgeçmediler. Yetmiş yıllık Babil esareti, İskender ve İranlılardan yedikleri kamçı, Romalılardan gördükleri elim işkenceler, insanlığın çilesinin başlangıcı olmuştur. Bu esaret ve işkencelerin kıyâmete kadar intikamını almaya and içen vicdanı kararmış kavim, madde dünyasında olduğu kadar rûh ve düşünce dünyasında da insanlığa yapabileceği bütün zulmü yapıyor. Büyük rûhlara düşük, sefil rûhlara büyük, dedirten propagandayı insanlığın saf hafızasına sindirdikten ve zayıf his damarlarına aşıladıktan sonra, hayırla şer boğuşmasında insanlığın ma'sum ümidi olan zafer payını hayrın elinden alarak şerre bağışlamasını -şeytanda bile eşi görülmeyen bir maharetle- yapıyor.

Cenâb-ı Hakk son olarak bir daha onları ikaz edip: **«Ey İsrâîloğulları! Size ihsân ettiğim nimetimi ve (bir zaman) sizi (n atalarınızı) diğer milletlerden üstün kıldığımı hatırlayın.»** yani tuttuğunuz şeytânî metodlardan vaz geçiniz, buyuruyor.

TAHLİLLER

(يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ) Bu cümlenin tekrar edilmesindeki hikmet: a) Verilen nîmetlerin dâima hatırlanmaya lâyık bulunduğuna işarettir. b) Bir millet için en büyük nîmetin, başlarında bulunan hükümdarların âdil, haksever, Hakk'a tapar olması sebebiyle yükselmesi ve o devirlerde diğer milletlerden üstün tutulmasıdır. İşte İsrâîloğulları'nın da bir zamanlar böyle bir seviyeye ulaştıklarını hatırlatmaktır. c) Bu cümlenin hemen arkasından gelen ve ilâhî vaîdi (azâb ile tehdid) hatırlatan cümleye bağlantı yaptığına dikkatleri çekmektir.

(وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ) Nâsdan bir cemm-i gafir üzerine sizi üstün kıldık. «Âlemîn»den murad, kesrettir. (1). Zamanınızdaki milletler üzerine üstün kıldık. (2).

(وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ) Burada şefaatin sadece kâfirler hakkında kabul olunmıyacağına kesin beyân vardır. Mu'tezile'nin bu âyete dayanarak şefaatin hiç kimse hakkında kabul olunmıyacağına dair olan istidlâlleri doğru değildir, nüsusa aykırıdır.

Adl, «fidye» mânâsınadır. (3).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Konu: Tarih boyunca İsrâîloğulları'na verilen nîmetler.

Cenâb-ı Allah önce icmâlen (özet olarak) İsrâiloğulları'na —anılmaya değer— birçok nîmetlerle ihsanda bulunduğunu hatırlatarak tarihin onlarla ilgili seyrinden ibret alma isti'dadında olan miletlerin dikkatini topluyor; sonra bu nîmetlerin bölümlerine geçerek rûhlar üzerinde geniş

(1) Keşşâf.
(2) Kaadı Beyzâvî.
(3) Keşşâf - Kaadı Beyzâvî.

te'sirler icrâ edecek aklî deliller getiriyor ve yaşayan insanları şekilden rûha, mânâsızlıktan hakikî mânâya dâvet ediyor.

Maânîde de icmâl ve ibhamdan sonra izahın üç büyük faydası olduğu zikredilir :

1— Ayni mevzu hakkında, önce kapalı sonra açık olmak üzere iki cihetten bilgi edinmek,

2— Dinleyici üzerinde daha geniş ve derin te'sir bırakmak,

3— İcmâl ile konunun önemli olduğuna dikkati çekmek, izah ile verilen bilginin lezzetini tamamlamak.

Zira bir şeye karşı iyice arzu hâsıl olduktan sonra ona nâil olmak, şüphesiz ki daha zevkli olur. İşte Kur'ân-ı Kerîm'de de bu usûl tâkip edilmiştir.

——ooo——

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ
﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ
تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

M E Â L İ :

49— Hani size işkencenin en kötüsünü tattırıp yüklemekte devam eden, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı (kızlarınızı) diri bırakmak isteyen Fir'avn'ın yoldaşlarından sizi (atalarınızı) kurtardığımız zamanı bir hatırlayın! Bunda da size Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.

50— Ve hatırlayın ki sizin için denizi yarıp sizi kurtardığımızı; Fir' avn'ın yoldaşlarını ise —sizler bakıp dururken— boğduğumuz zamanı!

İLGİLİ HADÎSLER

عن ابن عباس رضى الله عنه قال: قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة فرأى اليهود يصومون يوم عاشورا فقال: ماهذا اليوم الذى تصومون؟ قالوا هذا يوم صالح هذا يوم نجى الله عز وجل فيه بنى اسرائيل من عدوهم فصامه موسى عليه السلام فقال رسول الله: انا احق بموسى منكم فصامه رسول الله وامر بصومه.

(بخارى، مسلم، نسائى، ابن ماجه)

«İbn Abbâs (R.A.)dan yapılan rivâyete göre : Cenâb-ı Resûlüllah (A.S.) Medîne'yi teşrîflerinde Yahudîlerin âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü. Onlara :

— **Oruç tuttuğunuz bugün nasıl bir gündür?** diye sordu.

— Bugün iyi bir gündür; Azîz ve Celîl olan Allah, İsrâîloğulları'nı düşmanlarından kurtardığı gündür. Hz. Mûsâ bugünü oruçlu geçirmiştir, dediler.

Cenâb-ı Resûlüllah (A.S.) :

— **Ben, Mûsâ'ya (yakınlıkta) sizden daha haklıyım,** buyurdu ve âşûrâ günü hem oruç tutu, hem de oruç tutmakla emretti. (1).

TARİHÎ YÖNÜ

Fir'avn (İkinci Ramses olduğu sanılır. M.Ö. XIII. yüzyıl) ve etbâının İsrâîloğulları'nın erkek çocuklarını boğazlamak, kız çocuklarını diri bırakıp kendilerine alıkoymak sûretiyle onlara en kötü işkenceleri yüklemelerinin başlıca iki sebebi olduğu üzerinde durulur :

1— Tarihlerin kaydettiğine göre, Fir'avn bir gece rü'yasında Beytü'l-makdis tarafından bir ateşin zuhur ettiğini ve kısa zamanda Mısır'ı tehdit ederek bütün Kıbtî'leri yaktığını, fakat İsrâîloğulları'na dokunmadığını görmüş. Rü'yasını devrin meşhûr kâhinlerine anlattığında onlar şöyle bir yorumda bulunmuşlar: **«İsrâîloğullarından bir çocuk dünyaya gelecek ve senin mülk ü saltanatının zevali onun elinde olacak!»**

Bunun üzerine Fir'avn, İsrâîloğulları'ndan doğacak bütün erkek ço-

---

(1) Buharî - Müslim - Neseî - İbn Mâce.

cukların öldürülmesini emretmiş. Bir rivâyete göre, oniki bin erkek çocuk katledilmiştir.

2— Hazret-i Yûsuf zamanında Mısır'a gelip yerleşen bir avuç İbrânî, birkaç asır içinde nazar-ı dikkati çekecek derecede çoğalmıştı. Bu hâlin devamı ileride İsrâîloğulları'nın Mısır'a hâkim olmalarını neticelendirecekti. İşte Fir'avn bu düşünce ve endişeyle onların erkek çocuklarını boğazlatmış, kız çocuklarını diri bırakmış ve işkencelerin en ağırını onlara revâ görmüştü.

İLMÎ YÖNÜ

İlâhî kudretle denizin Hz. Mûsâ ve İsrâîloğullarına açılıp yol vermesi, Fir'avn ve etbâını aynı geçitte boğması, büyük mu'cizelerden biridir.

Allah'ın varlığını ve mu'cizelerinin imkânını kabul eden fikir adamları, harikulâde olayları da kabul ederler. Yahut kabul etmek zorundadırlar.

Ancak Fârabî ve İbn Sinâ gibi İslâm filozofları mu'cizenin bir takım gizli-tabiî sebeplere bağlı olarak vuku' bulduğunu söylerler. Onun için mu'cizeleri tabiî birer olay telakki ederek harikulâdeyi kabul etmezler. Öyle ki, mu'cizenin kâinat düzeninde hiçbir değişikliğe sebep olmadığını ileri sürerler. Meselâ : Hazret-i Mûsâ, İsrâîloğulları ile birlikte Mısır'dan çıkarak Kızıldeniz'in sahiline geldikleri zaman Mûsâ (A.S.) asâsiyle denize vurmak için emir almıştı. Denizde yol açılmış, bu yoldan kendisiyle kavmi rahatça geçmişlerdi. Fakat hemen sonra Fir'avn ile etbâı ayni yola girmişlerse de hepsi birden boğulup kaybolmuşlardı. Farâbî ile İbn Sinâ bu olayı şöyle tefsîr ederler : Denizler med ve cezre (gel-git olayına) tâbidir. Hazret-i Mûsâ ile kavmi sahile geldiklerinde cezir olayı, Fir'avn ile etbâı denize girdikleri sırada med olayı vuku bulmuştur.

Aristo felsefesi te'siri altında kalan bu iki filozofun, belirtilen görüşleri karşısında şu sualler hatıra gelebilir : Denizdeki med ve cezir hâdisesinin bu şekil vukuu bir tesadüf eseri miydi? Aksi de olmaz mıydı? Hâdiseyi tesadüfe bağlarsak, o zaman yalnız Hazret-i Mûsâ'nın mu'cizesini değil, onun peygamberliğini de inkâr etmiş olmaz mıyız? Harikulâdeyi kabul ettikten sonra Allah'ın mutlak kudretni tanımak icab etmez mi? Bu suallerin cevabı biraz zordur.

Farâbî bir taraftan mu'cizeyi tabiî hâdiselere bağlarken diğer taraftan harikulâdeyi kabul etmek zorunda kalır ve Füsûsü'l-Hikem (1) adlı eserinde nübuvvet ve özellikleri hakkında şöyle der : **«Peygamberlerin rûhunda**

---

(1) Şerhi için bk: Nüşûşü'l-kilem / Muhammed Bedreddîn el-Halebî.

kudsî bir kuvvet vardır. Nasıl ale'lâde insanların rûhları küçük âlem sayılan bedenlerine hâkimse, beden nasıl rûhun emrine uyarsa, peygamberlerdeki kudsî kuvvet de bütün cisimlere hâkim olur. Maddî âlem onlara itaat eder. Bundan dolayıdır ki peygamberler harikalar yaparlar. Peygamberlerin fikir aynası her türlü toz ve pastan tertemiz bulunduğu için «Levh-i Mahfûz»daki âyetleri, meleklerin yaratılışındaki bütün izlenimleri kolaylıkla alır ve bunları Allah'ın mahlûkatına bildirirler.»

Meleklerle peygamberler arasındaki farka da temas ederek der ki: **«Melekler bizatihi kaaim olan gayr-i maddî suretlerdir. Bunlar ilâhî emirden feyiz alırlar. Alelâde insanlar, ancak zahirî hislerini tatil ettikten, meselâ uykuya vardıktan sonra ilâhî emirle temasa geçebilirler. Fakat peygamberler uyanıklık hâlinde de bununla temasa geçebilirler. Demek ki, peygamberlerin zâhirî ve bâtınî hasseleri ayni zamanda işler; zahirin işlemesiyle bâtın tatile uğramaz.»**

«Alelâde beşerî rûhların kusuru, yalnız zâhiri ve bâtınî hasselerin ayni zamanda işlemesinde değil, bundan başka bir de zâhirî hasselerden birinin işlediği sırada diğerlerinin kuvvetsiz kalmasıdır. Meselâ: Bir şeyi dikkatle dinlediğimiz zaman görme kaabiliyetimiz za'fe uğrar. Fakat kudsi rûhlar böyle değildir.»

O halde Farâbî, İbn Sinâ ve emsali filozofların bu düşüncelerinden bir peygamberin üç ayrı özellik taşıdığı neticesini çıkarabiliriz:

1— Peygamberler gaybe ait hususları bilirler.

2— Peygamberler melekleri görür ve onlarla konuşurlar.

3— Mu'cizeler gösterirler.

Hârikulâde olaylar hakkındaki düşüncelerini de şöyle özetliyebiliriz:

Maddî âlemin hâdiseleri maddî sebeplerin mahsûlü olduğu kadar, gayr-i maddî sebeplerin de mahsûlüdürler. Çeşitli hisler dimağımızda hâsıl olarak maddî cismimizi müteessir eder. Meselâ: Yüksek bir ağaca tırmanan bir adamın birdenbire korku ile gözlerinin karardığı, elleriyle ayaklarının tutmadığı, vücudunun titrediği ve bunun neticesi elinde olmıyarak düştüğü görülür. Bâzı insanlar sırf vehim mahsûlü olan bir korku yüzünden bayılır ve hattâ ölür. Fakat irâdesi kuvvetli insanlar başkalarını kendi hisleriyle te'sir altında bırakırlar. O halde kudsî kuvvet sâhipleri maddî âlemi çok geniş mikyasta teshîre muktedirdirler. İşte hârika bu kuvvetin eseridir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, gerek Farâbî, gerek İbn Sinâ tabiî kanunların değişmiyeceğine, illet ve mâlûl kaaidelerinin tebeddül etmiyeceğine, dünyada sebepsiz bir şeyin vuku' bulmayacağına inanırlar.

Yine onlara göre, mu'cizeler henüz beşer idrâkinin üstünde bir takım tabiî kanunlar eseridir. Belki bir gün aklımız mu'cizenin vukuunu te'min eden kanunları keşfe muktedir olur.

Şüphesiz ki bu görüş ve iddiaların bir ucu Yunan felsefesine dayanır. Gerçi bâzı İslâm âlimleri de mu'cize hakkında gizli illetlerden bahsetmişlerdir. Onların görüşünü de özetlemeyi ve sonra İslâm i'tikadına göre meselenin izahını yapmayı faydalı görüyoruz:

Bütün olayların, tabiî sebepler sonucu olduğunu kabul ediyoruz, fakat bunu kabul etmekle bütün bu sebeplerin bizim aklımızın kapsamına gireceğini iddia etmiyoruz. Tabiatta nice hâdiseler var ki bizim ilmimiz onları izah edemiyor. Belki mu'cizeler de henüz bizim idrâkimizin fevkinde olan tabiî sebeplerin mahsûlüdür. Meselâ: Peygamberler içinde kırk gün kırk gece oruç tutarak bir şey yemedikleri halde tabiî kuvvetçe hiçbir za'fa uğramıyanları vardır. Bu hâdise görünürde fevkalâdedir, fakat tabiî sebeplerle izah olunmaz bir şey değildir. Biz niçin acıkıyoruz? Çünkü midemiz aldığı gıdayı hazım ettikten, kanımızı besledikten ve vücudumuz bu gıdayı tükettikten sonra mide yine harekete geçmek ihtiyacını hissediyor. Açlık budur. Ama her günkü tecrübelerimizle anlıyoruz ki bir insanın hastalık esnasında yahut tehlike ve korku zamanında veya bir üzüntü ânında hazım kuvveti faaliyetini kaybediyor, günlerce açlık hissetmiyor. Böylece mide vazifesini yapamıyor. O halde bir insan rûhen fevkalâde meşgul olur da maddî âlemle ilgisini keserse, o da maddî kuvvetlerini faaliyetten men'eder ve uzun bir zaman aç kalabilir. İşte peygamberlerin bâzı hareketleri de ayni sûretle tefsîr edilebilir.

Fakat bütün bu görüşleri bir tarafa itip ilâhî kudrete döndüğümüz vakit meseleyi daha iyi anlar ve anlatabiliriz.

İllet ve malûl silsilesini biraz uzatmaya muktedir olsak bile çok geçmeden yorulur ve terk etmek zorunda kalırız. Meselâ; yağmur bulutlardan yağıyor, diyoruz. Bu bulutlar buharlaşmadan meydana geliyor. Buharlaşma güneşin ısısından ileri gelmişti. O halde buharlaşma sudan oluşmuş, sonra bu buharlaşma tekrar su olmuştur. Bu silsile böylece devam eder, gider fakat mesele çözülmüş sayılmaz; illet ve malûl zincirinden önce ne halde ise yine öyle kalır.

O halde kâinat mekanizmasının ancak ilâhî kudret ile hareket ettiğini kabul ederek, illet ve malûl zincirini O'nun irâdesinin tezahüratından tanıyacağız. İlâhî kudret, ilâhî kanunlar dairesinde cihanı idare ediyor. Fakat

ilâhî kudret bu kanunla kayıtlı ve ona bağlı değildir; ilâhî kudret isterse bu sünnet ve bu âdete uymayan âyet ve hâdiseleri tecelli ettirir. Bizim gördüğümüz illet ve malûl silsilesi câri âdetin devamından ve yeknesaklığından ibarettir. Bu cârî âdet devam etmezse, mahlûkat, menfaatlerini te'min edemez, zararları da vukuundan evvel savamazlardı.

Hem Cenâb-ı Hakk mu'cizeyle bize seslenerek diyor ki : Siz her şeyi illet ve malûl zincirine, diğer bir tâbirle sebepler silsilesine bağlıyorsunuz, fakat sebepleri muallâkta (askıda) bırakıyorsunuz. Sebep ve illetler benim kudretime dayanmaktadır. İşte sebepleri arayerden kaldırdığımda size göre mu'cizeler doğuyor.

Büyük mütefekkir ve mutasavvıf Mevlânâ Celaleddîn bu konuya temasla diyor ki :

— «Cenâb-ı Allah bu mavi semânın altında hakikatı arayanlar için bir takım kanunlar, sebepler ve yollar tâyin etmiştir. Dünyevî olayların çoğu bu sünnet ve âdete göre vuku' bulur. Fakat Allah'ın kudreti bâzan bu âdeti yırtar. Mu'cize ile bu âdeti bir ân için tatil eden de O'dur. Ey sebep ve illetlere i'tikad edenler! Hududüllahı aşmayınız, onu tanıyınız. Asıl sebeplerin müsebbibinin, sebep ve sünnetleri yarattıktan sonra kendini azlettiğini hiç bir zaman söylemeyiniz. Asıl müsebbib (Allah) istediğini yapar. O'nun mutlak kudreti sebepleri yırtar, ara yerden kaldırır. Bu zâhirî sebepler göz üzerindeki perdeler gibidir. Çünkü her göz O'nun san'atının vechesini lâyık olduğu gibi göremez. O yüzü görebilmek için o perdeyi yırtacak göz lâzımdır. Tâ ki bütün perdeler kalksın. Hakikatte hayır ve şerr O müsebbipten zuhur ediyor. Esbab ve vasıtaların O'nunla bir işi yoktur. Rüzgar, toprak, su ve ateş Allahın bendeleridir. Bana sana göre bunlar cansızdır. Fakat Cenâb-ı Hakk için canlıdırlar. Demiri taşa çaktınız mı ateş çıkıyor. Ama bu ateş Allah'ın emir ve irâdesiyle çıkıyor. Sakın demiri taşa lüzumsuz yere vurma. Çünkü bunlar bir çocuğun doğmasına sebep ana-baba gibidirler. Görünürde demir ve taş, ateş için sebeptir. Fakat sen bunun üzerinde düşünmelisin! Zira bu zâhirî sebebi, hakikî sebep vücuda getiriyor. Yoksa bu sebep nasıl vücud bulabilirdi? Hakikî müsebbip bu sebebe te'sir vermiştir. İsterse o te'siri muattal eder. Peygamberlerin ef'alindeki sebepler bu dünyevî sebeplerden daha yüksektir. Zâhirî ve dünyevî sebepleri bizim aklımız idrak eder. Fakat o yüksek sebepler yalnız peygamberlere mâlûmdür. Sathî düşünen insanlar zâhirî illet ve malûle bakarak hakikî sebebi unuturlar. Peygamberler bu örtüyü yırtarlar. O zaman illet ve malûl silsilesi boş kalır. Bu sûretle peygamberler diğer insanların nazar-i dikkatini hakikî sebebe tevcîh ederler. Mademki bu zâhirî sebepler hakikî sebeplerin hükmü altındadır, o halde sen de hakikî sebebi ara. Peygamberler sebepler zincirini kırarlar, mu'cizeler bay-

rağını Merih'in üzerinde yükseltirler. Onlar bir vasıtaya muhtaç olmadan denizleri yararlar. Bir şey ekmeden buğday başakları biçerler. Kur'ân-ı Kerîm zâhirî sebepler silsilesini koparmaktadır. Peygamberlerin zaferi, Ebû Leheb'in helâki hep böyle olmuştur. Ebâbîl kuşları bir takım taşlar attılar. Habeşlilerin ordusu helâk oldu. Yukarıdan atılan bu taşlar, fillerin vücudunda delikler açıyordu. Bu sûretle Kur'ân başından sonuna kadar zâhirî sebep ve illetlerin müessir olmadığını isbat eder.»

Bütün bunları özetliyecek olursak :

1— Mu'cize hârikulâde bir olaydır. Mu'cize illet ve malûl zincirini kırar. Cenâb-ı Hakk, peygamberinin risâletinin doğruluğunu mu'cize ile te'yid eder.

2— Hârikulâde ve illetle malûl silsilesini kırmak, yalnız mümkün değil, belki vâkidir.

3— Tabiî kanunlar, ilâhî âdet, illet ve malûl hakkındaki bilgimiz tecrübeye dayanır.

4— Tecrübeyle elde edilen bilgi, mantıkî bir yolla umumileştirilemez. Bu bakımdan mu'cizelerin imkânını inkâr için esas teşkil etmez.

5— Tecrübe ya şahsî müşâhede ve düşünceye, yahut başkalarının müşâhede ve düşüncesine dayanır.

6— Mu'cizenin delilleri, şahsî müşahedeye ve onu gözleriyle görenlerin şahadetine dayanır.

7— Bilhassa Peygamberimizin mu'cizelerine dair olan rivâyet ve deliller, sair hâdiselerle ilgili tarihî delillerin hepsinden kuvvetlidir. Bu da mu'cizelerin vukuunu isbat eder. (1).

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiği bu olay (denizin ayrılma hâdisesi) ahlâkımızı yükseltecek, cemiyetin maddî ve mânevî hayatını tanzim edecek dört ilâhî lûtfu ifâde etmektedir :

a) İsrâîloğulları Hazret-i Mûsâ ile öyle bir sıkıntıya düştüler ki, ar-

---

(1) Geniş bilgi için bak: Asr-ı Saadet / Mu'cizeler bahsine...
Bu meseleyle alâkalı olarak Ömer Rıza Doğrul'un Seyyid Ahmed Han Tefsirinden naklettiği görüş ve iddianın ilmî ve dinî bir değer taşımadığını hatırlatmak isteriz.

kalarında Fir'avn ve ordusu, önlerinde aşılmaz bir deniz.. O günkü teslimiyetleri onların bu korkunç tehlike girdabından kurtulmalarına vesîle oldu. Büyük bir mu'cize olarak deniz ayrıldı. Demek ki, bilhassa sıkıntılı ânlarda -bütün maddî imkânları kullanmakla beraber- Allah'a teslîm olmak, kurtuluşun ilk ve son yoludur. İstiklâl savaşımız, Çanakkale zaferimiz böyle bir teslimiyet rûhu içinde başarılmıştır.

b) Düşman kahrından kurtulduktan sonra da teslimiyeti elden bırakmamak, Allah'ın lûtf u ihsanını, ināyet ve nusretini hatırlıyarak ölünçeye kadar arz-ı ubudiyyette bulunmak gerektir. İsrâîloğulları bu lûtuf ve ihsanı çarçabuk unutarak altından buzağıya tapmaya heveslendikleri için zâlimlerden oldular. Hakk'ı bırakıp insan ve hayvanları ilâhlaştırmak ne büyük ve ne kötü nankörlüktür! Tarihte birçok milletler bu yüzden helâk olmuşlardır.

c) İnkârı gayri kaabil bir mu'cizeyi gördükten sonra küfre sapıp şirke düşmek, ölçüsüz bir tuğyandır. İlâhî rahmet ve inâyet tecelli etmiyecek olursa, o, ebedî bir husrân olur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin de en büyük mu'cizesi Kur'ân'dır. Onu görüyoruz, okuyoruz, okuyanları dinliyoruz. İnkâra sapıp, ona çöl kanunu diyecek kadar ahmaklaşan kimselerin sapık Yahudîlerden ne farkı kalır?

d) Zulüm ve tuğyan adâleti yıkınca, millet intihara yüz tutmuş sayılır. Kırallar putlaştırılınca, milletin zevali yaklaşmış olur. İşte Fir'avn ve etbâı bu sapıklığa düşmüşlerdi. Neticeleri malûm... Bu ilâhî ihtardan uyanmıyan milletleri de elîm bir sonuç beklemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah Teâlâ İsrâîloğullarına ihsanda bulunmuş olduğu üçüncü büyük nîmeti açıklıyarak va'dolunan Tevrat'ın Mûsâ'ya bir fürkan (hakla bâtılı birbirinden ayıran kesin huccetlerle dolu bir kitab) olarak verildiğini beyân ediyor.



وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعٖينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ
الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ
وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ
اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُٓوا اِلٰى بَارِئِكُمْ
فَاقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحٖيمُ ﴿٥٤﴾

MEÂLİ:

51— Ve yine Musa'ya (Tevrat verilmek üzere Tûr'da kırk gece ibâdet edip beklemesi için) va'dettiğimizi (veya va'de verdiğimizi) hatırlayın ki siz onun ardından (nefsinize) zulmediciler olarak (Sâmirî'nin altından yaptığı) buzağıyı (ilâh) edinmiştiniz!

52— Sonra bunun ardından da şükredesiniz diye sizi bağışlamıştık.

53— Ve hani doğru yola erişesiniz diye Musa'ya kitap ve furkanı vermiştik.

54— Musa da kavmine : «Ey milletim! Cidden buzağıyı (İlâh) edinmenizle kendinize zulmettiniz. Derhal (her kusurdan pak ve yüce olan) Yaradanınıza tevbe edin; (nefsinizin kötü arzularını kesin de Allah yolunda) kendinizi öldürün. Bu, Yaradanınız katında sizin için daha hayırlıdır» demişti. Bunun üzerine (Allah) tevbenizi kabul buyurmuştu. Şüphesiz ki O, O'dur tevbeleri çokça kabul eden, O'dur çokça merhamette bulunan.

TARİHÎ YÖNÜ

(M.Ö. XIII. yüzyıl) İsrâîloğulları Kızıldeniz'i geçtikten sonra asıl yurtları olan Ken'an iline (Filistin'e) doğru hareket ettiler. Tevrat'ın Çıkış kısmındaki kayıtlara göre (1) İsrâîloğulları Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayında «Sinâ çölüne ulaşabilmişler ve Tûr dağının karşısında çadırlarını kurmuşlardı. Hazret-i Mûsâ kırk gece kalmak ve bu müddet içinde ilâhî emirleri telakki etmek üzere Tûr'a çıktı ve orada belirtilen müddet bekledi. Kendisine va'dolunan Tevrat-ı Şerîf verildi. İsrâîloğulları ise Hazret-i Mûsâ'nın gecikmesini bahane ederek Hz. Hârun'u sıkıştırmaya başladılar; önlerinde kendilerine mânevî rehber olacak bir tanrı yapmasını söylediler. Hz. Hârun onları teskine çalıştıysa da muvaffak olamadı. Sâmirî adında kurnaz bir sanatkâr kadınlardan altın yüzük, küpe ve sair zînet eşyalarını toplayarak bir buzağı yaptı. İsrâiloğulları da bu buzağıyı tanrı diye kabul ettiler ve Allah'ı bırakıp ona tapınmaya başladılar. Tevrat'da buzağı heykelini yapanın Samirî değil de Hz. Hârun olduğu kaydedilirse de gerçeğe uygun değildir. Çünkü Hz. Hârun da peygamberdi. Bir peygamberin put yapması aslâ düşünülemez. (2).

Bu sırada Hazret-i Mûsâ Tevrat'ı yüklendiği halde Tûr'dan aşağı indi. Milletinin dinden dönüp buzağıya taptığını görünce öfkelendi ve bu üzüntü içinde Hârun'un sakalını tutup çekerek: «Bu milletin fesada gitmesine neden meydan verdin, göz yumdun?» diye azarladı. Hz. Hârun durumu, Sâmirî'nin menfi tutumunu izah etti. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ buzağıyı parçalayıp suya attı ve İsrâîloğulları'nın derhal tevbe etmelerini, nefsanî arzularını frenlemelerini, Allah uğrunda kendilerini (nefsani azgınlıklarını) öldürmelerini emretti. (3).

«Buzağıya tapmak âdetinin Yahudilere, Mısır'lılardan sirayet ettiği anlaşılıyor. Renan, Maspero ve Konig bu fikirdedirler. Bunlara göre Yahudilerin buzağıya tapmaları Mısırlıların Menfis'teki (Mendes)e tapmalarının taklidi idi.» (Kitabı Mukaddes ansiklopedisi, 631 inci sütun). Aynı eserdeki «Altın Buzağı» konusunda buzağıya tapmak âdetinin Yahudilere Mısırlılardan geçmediği, çünkü Mısırlıların canlı hayvana taptıkları söyleniyor. Fakat Yahudilerin de Mûsâ devrinde canlı hayvanlara taptıkları bu sûrenin 67-71 inci âyetlerinden anlaşılıyor. İhtimal ki altın buzağı, canlı buzağının timsali idi. Yahudiler, Mısırlılar arasında asırlarca yaşadıkları için onların te'siri altında kalmamalarına imkân yoktu. Buzağı veya öküze ibâdet ise eski Mısır'da en eski zamanlardan beri mâruftu. Mû-

---

(1) Bak: Çıkış 24/18. 32/1-35. A'raf sûresi: 148.
(2) Tâ-Hâ sûresi: 77-97.
(3) Tâ-Hâ sûresi: 80-97.

sevî şeriatı, bu âdete karşı gelmek için Yahudilerin bu hayvanları kesmeleri üzerinde ısrar eder. Buna rağmen, buzağıya tapmak âdetinin Hoşea zamanına kadar devam ettiği anlaşılıyor. Yine Çıkış : 8/5'teki kayıtlarda deniliyor ki : **«Kesilip atılsınlar diye gümüş ve altınlardan kendilerine putlar yaptılar. Ey Sâmiriye, senin buzağını attı; onlara karşı öfkem alevlendi, ne vakte kadar ismete eremiyecekler? Çünkü bu da İsrâîldendir; onu işçi yaptı ve o Allah değildir. Gerçek Sâmiriye'nin buzağısı parçalanacak. Çünkü yel ekiyorlar kasırga biçecekler; onun sapı yoktur, filiz un vermiyecek, eğer verse bile onu yabancılar yutacaklar.»**

İLMÎ YÖNÜ

Varlık âleminde her cins ve nev'in kendine has bir takım sıfatları diğer bir tâbirle özellikleri vardır. Bu sıfatlar onların fertlerinde de bulunur. Belirtilen kaideye göre, peygamberlerin de kendilerine hass bâzı sıfatları vardır; onlar o sıfatlarla diğer insanlardan ayrılırlar. Ve insanda yaratılıştan mevcud olmayan, bilâhare kazanılan veya nâil olunulan bir takım özellikler daha vardır. Meselâ câhil bir kimse, içinde yaşadığı cemiyetin entellektüel faaliyetleri potasında inkişaf ede ede ilim sıfatını kazanır. Peygamberler de risâlet sıfatına nâil olabilmek için rûhî tekâmüle muhtaçtırlar. Bâzen bu, rü'yayla başlar; gelişe gelişe ilâhî vahyi kaldırmaya bir zemin hazırlanmış olur. Hemen hemen her peygamber bu devreyi geçirmiştir. Hazret-i Mûsâ da bu devreyi aştıktan sonra ilâhî risâleti yüklenmeye müsaid rûhî bir kuvvete nâil olabilmişti. Tûr dağında Allah ile mükâlemeye mazhar olabilmek ve Tevrat'ı kaldırabilmek için de ayrı bir mânevî tekâmüle lüzum vardı. Kırk gece Tûr'da beklemesi ve maddî âlemle ilişiğini kesmesi bunu ifâde eder.

Şunu da ilâve edelim ki, **«Rûhî ve mânevî tekâmül ve gelişme pek az kimsede son noktasına ulaşır.»** Bu az kimseler içinde peygamberler başta gelir. Çünkü tekâmül, rûhen gelişme ancak irâdenin devamlı bir gayreti, azmin sarsılmaması, dokuların muayyen bir durumda bulunması, celâdet, cesaret, adâlet ve hakseverlik duygusunun gelişmesi, bütün duyguların ve zekânın pürüzlerden kurtularak berrak bir hal alması ve daha pek iyi bilmediğimiz birçok şartların sağlanması sayesinde mümkündür. Bilhassa dînin **ilâhî lûtuf** adını verdiği psikofizyolojik şartın bunda çok mühim bir rolü vardır. Esasen bütün -bilinen ve bilinmiyen- şartlar peygamberlerde mevcuttur. Onların zekâ ve hafızaları her türlü pürüzlerden arı ve durudur. İrâde gayretleri devamlıdır. Ancak ilâhî vahyi kaldırabilmeleri icin mânevî alanda birkaç devre geçirmeleri gerekir.

Daha yeni ilkokula giden bir çocuğun orta dereceli okullardan geç-

meden birdenbire yüksek okula girmesi ona nasıl ağır gelirse ve körpe bir dimağ için faydalı bir talîm yolu değilse, bir peygamberin de birkaç merhale aşmadan birdenbire Allah ile mükâlemeye mazhar olması o nisbette ve belki daha fazla ağırdır. Bunun içindir ki, yetişme ve gelişme isti'dadında olanlar için kırk yaş kemal devresi sayılır. Ağır ilmî bir konuyu gereği gibi hazmedebilmek için en az kırk gün o konu üzerinde düşünüp çalışmak ister. Hazret-i Mûsâ'ya kırk gece va'de verilmesinin hikmetlerinden biri de budur.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

(ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ) Gelenek ve göreneğin insan üzerindeki te'sirlerinin tezahürleri zaman zaman kendini belli eder. Sistemli bir eğitim bile bunu tamamen gideremez. Hazret-i Muhammed (A.S.)ın vefatını müteakip onbir kadar Arap kabilelerinin irtidad edip baş kaldırması bunun canlı misallerinden biridir. İsrâîloğulları'nın tek Allah'ı bırakıp buzağıya tapınmaları, uzun yıllar Mısır'da görüp benimsedikleri âdetin bir neticesidir. Hazret-i Mûsâ'nın devamlı va'z u nasihatı onları bu karanlık yoldan kurtarmış, nûrlu ufuklara doğru götürmüştü. Fakat ne yazık ki Mûsâ (A.S.)ın kırk günlük gibi kısa bir zaman ayrılmasıyla onların rûhuna kadar işlemiş olan putperestlik kalıntıları yeniden canlanmıştı. Bu sebeple tekrar mânâdan maddeye, yaradan'dan yaratılana, ışıktan karanlığa bir dönüş yaptılar. Allah'ın peygamberi Tûr'dan dönünce onları tevbeye dâvet etti ve affolunmaları için Allah'a duâ ve niyazda bulundu. Allah da onların tevbesini kabul edip hepsini bağışladı.

Bu meseleden diğer milletlerin alacağı öğüt:

a) İnsanların bir kısmı irsî kusurlarla doğar. Bir kısmı da yaşadığı cemiyet içinde bir takım kusurlar ve kötü âdetler edinir. Din ve ahlâk bu kusurları gidermeye çalışır. Bu bakımdan fert ve cemiyete, devamlı sûrette ilâhî buyrukları, ahlâkî konuları işlemek ve bu iki yolla gönülleri kirden ve pastan temizlemek gerektir. İhmâli aslâ doğru değildir. Zira dînî ve ahlâkî disiplinden mahrûm kalan bir cemiyet çarçabuk bozulabilir. Fertlerin de kalbleri o nisbette katılaşabilir.

O halde, hiç olmazsa haftada bir saat dînî-ahlâkî öğütler dinlemek, ilim adamlarının meclisine iştirak etmek ve dînî eserler okumak çok faydalı olur.

b) İsrâîloğulları, Hazret-i Mûsâ'dan kırk gün uzak kaldıkları için altından mâmül buzağıyı tanrı edindiler. Şimdi de Hazret-i Muhammed'e (A.S.) inanmadıkları ve asırlardır ondan uzak bir yol tuttukları için para-

yı ve başka milletlerin kanını emmeyi bir bakıma tanrı edindiler. Putperestliklerinin şeklinde değişiklik var, fakat rûhunda yoktur. Kur'ân-ı Kerîm onları takbîh yollu ikaz, bizleri de irşâd yollu tenbîh ediyor.

(ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ) Bir uyarıcı mürşidin irşâdiyle dönüş yapmak, tevbe etmek ve ilâhî rahmet kapısından içeri girmeyi arzulamak, ilâhî affa nâil olmaya vesîledir. Bundan sonra devamlı şükretmek, Allah'ın hoşnutluğuna yol açar.

d) İnsan yalnız aklının kılavuzluğuyla ilâhî sınırları tâyin edemez. Bunun için peygamber ve kitab gönderilmiştir. Akıl ve mantık yanılabilir. Onlara ışık tutan, yanıldıklarını gösteren basîret kuvvetidir. Bu kuvvetin kaynağı lâhutîdir. Bunun için Cenâb-ı Allah, Yahudîlere geçmişteki nîmetlerini hatırlatarak : (وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) **«Ve hani doğru yola erişesiniz diye Mûsâ'ya Kitab ve Furkan'ı vermiştik»** buyuruyor.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın Mûsâ Peygambere, kırk gece ibâdetten sonra, kitap vereceğini vaad ettiği bildirildiği gibi, İsrâîloğullarının, savaştan çekindikleri için ceza olarak kırk yıl çölde kaldıkları, (1) Mûsâ Peygambere, Allah'ın 30 gece vâde verdiği ve bu vâdenin on gece ile de tamamlanıp, kırk olduğu, bu müddet içinde İsrâîloğulları arasında Hârûn'un Mûsâ'ya vekâlet ettiği bildirilmektedir. Tevrat'a göre de, Mûsâ Tûr dağında kırk gün kırk gece kalmıştır. (2). Hıristiyanlarda da, paskalyadan altı hafta önce, 40 gün süren bir perhiz vardır. Bu 40 sayısı ile 7 ve 3 gibi bâzı sayıların mukaddes sayılmasının, Fisagurcular vasıtası ile Mısır'dan ve belki de Hind'den geldiği ve bu inanışın pek eski olduğu muhakkaktır.

Tarikatlardaki ç i l e bu inanıştan doğmuştur. Çile, farsça çehleh kelimesinin muhaffef şeklidir. 40 gün ve 40 gece temiz ve kimsenin gelip insanı rahatsız etmeyeceği bir yere çekilip, ibâdet etmek mânâsına gelir. Arapçada yine kırk kelimesini ifâde eden «erbaîn» kelimesi, çile kelimesinin tam karşılığıdır. Çile bütün dinlerde bulunan orucun aşırı bir şeklinden başka bir şey değildir. Esmâyı, yâni Allah adlarını zikrederek sülûk etmeği, hakikate ve Tanrıya ulaşmağa esas tutan tarikatlerde ve

(1) Bak: 5. sûre âyet 26.

(2) Kitab-ı Mukaddes tercümesi, İstanbul, 1908, XXIV, 18.

bilhassa halktan çekilip bir yerde ibâdet etmeği Allah'a ulaşmak için vesîle sayan Halvetîlerde bu inziva «erbaîn» diye anılır.

Tarikatlerdeki çile (erbaîn), diğer dinlerdeki oruç ve perhizler ile Müslümanlıktaki îtikâfın aşırı bir şeklidir.(1).

Velâyetnâme adı ile tanınan Hacı Bektaş menâkıbinde de Hacı Bektaş'ın Necef'te, Medînede, Kudüs'te, Şam'da Câmi-i Ümeyye'de, Elbistan'da Eshab-ı Kehf mağarası etrafındaki makamlarda ve Anadolu'ya geldiği zaman Suluca Karahöyük mescidinde erbaînler çıkardığı hikâye edilmektedir. Bütün rivâyet ve menkabeler, bize halvet ve erbaîn'in hemen bütün tarikatlerde bulunduğunu ve menşeinin eskiliğini gösterir.

TAHLİLLER

(وَعَدْنَا - وٰعَدْنَا) Vaad kökünden gelen bu fiil iki türlü okunmuştur: Birinci kıraate (Ebû Amr ve Yâkub kıraati) göre, va'dleşme iki taraftan olmuştur. Allah Teâlâ Mûsâ'ya Tevrat'ı göndereceğini va'detmişti. Mûsâ da mikate (Tûr dağına) gideceğini ve orada kırk gece ilâhî emre uyarak ibâdetle meşgul olup mâ-sivâdan ayrılacağını va'detmişti. İkinci kıraate göre, Cenâb-ı Hakk, Mûsâ'ya Tevrat'ı indireceğini va'detmiş ve bunun için mikate gelip kırk gece beklemesini tenbîh buyurmuştu. Bu kırk gecenin, zilkadenin birinden zilhiccenin onuna kadar olan müddet olduğu söylenir. (2).

Afv, cerîmeyi silip kaldırmak mânâsına gelir. (3).

Furkan, hak ile bâtıl arasını ayıran huccet, yahut haklıyla haksız arasını veya küfürle îmân, helâl ile harâm arasını ayıran mu'cize ve ilâhî kanun, gibi manalara delâlet eder. Veyahut mü'minle gayr-i mü'min arasını ayıran nusret anlamında da kullanılır.

(بَارِئِكُمْ) Noksanlık, artık ve eksiklikten beri olan ve sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınızdan şekil ve fizyonomi itibariyle ayıran Yaradan'ınız, demektir. Terkibin aslı, bir şeyi başkasından ayırıp hâlis kılmaktır. «Hasta marazdan; borçlu, borcundan halâs bulup ayrıldı (kurtuldu)» bu fiille ifâde edilir.

(فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ) Kendinizi (Allah yolunda) helâk ediniz ve-

(1) İbn Cevzî (598 - 1201), Nakda'l-ilmi ve'l-Ulemâ.
(2) Kaadi Beyzâvî - Keşşâf.
(3) Kaadi Beyzâvî.

yahut şehvânî arzularınızı öldürünüz. (1).

(اَلتَّوَّابُ) Tevbe etmek için çokça tevfîk veren ve günahkârların tevbesini çokça kabul eden.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Allah, İsrâîloğullarına, dünyalarını huzurlu bir düzene sokacak, âhiretlerini saadete garkedecek Tevrat'ı indirmişti. Onlar bu üstün nîmetle yetinmiyerek şüphe sarsıntısına düşüp hislerine mağlup oldular; maddeye olan aşırı temayülleri, putlara olan alışkanlıkları sebebiyle Allah'ı bir cisim zannederek O'nu görmedikçe Mûsâ'ya aslâ inanmıyacaklarını beyân ettiler. Bunca mu'cize ve nîmetler karşısında onların bu acayip teklîfi ve bu husustaki inatları, ilâhî gazabı üzerlerine çekmiş ve müthiş bir sarsıntı, gürültü içinde düşen yıldırımların te'sir sahası dâhilinde kalıp yarı ölü bir vaziyette kendilerinden geçmişlerdi. Mûsâ Peygamberin duâ ve niyazıyla Allah onlara altıncı büyük nîmetini bahşetti; onları o yarı ölüm hâlinden kurtardı.

Bunu müteakip Allah yedinci ve sekizinci büyük nîmetlerinden, bulutun gölge olmasından, üzerlerine **menn** ve **selvâ**'nın indirilmesinden bahsederek hem İsrâîloğullarını, hem de diğer milletleri tarihin bu akışından haberdar ederek intibahe ve ibret almaya dâvet ediyor.



(1) Kaadi Beyzâvî - Keşşâf.

وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى
لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ
وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

M E Â L İ :

55— Ve hatırlayın ki (sizden temsilci olarak yetmiş kişi Musa ile Tûr'a çıktığınızda) : «Ya Musa! Biz Allah'ı açıkça meydanda görmedikçe sana aslâ inanmıyacağız..» demiştiniz de yıldırım size çarpmıştı ve siz de bakıp duruyordunuz.

56— (Bir bakıma) ölümünüzden sonra da şükredersiniz diye sizi (o baygın halden uyandırıp) kaldırmıştık.

57— Ve (Sinâ çölünde sizi güneşin yakıcı sıcaklığından korusun diye) üstünüze bulutu gölge yapmış, üzerinize kudret helvâsı ve bıldırcın indirmiş ve «Size rızık olarak verdiklerimizin iyisinden yeyin,» demiştik. (Fakat onlar bu nîmetlerin şükrünü yerine getirmeyip nankörlük etmekle) Bize zulmetmemişlerdi, ama kendilerine zulmetmişlerdi.

İLGİLİ HADÎSLER

انكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر .

«Sizler muhakkak Rabbinizi, bedir gecesinde ay'ı gördüğünüz gibi, (kıyâmet günü) **göreceksiniz.»** (1).

(1) Buharî - Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizî.

لولا بنوا اسرائيل لم يخبث الطعام ولم يخنز اللحم ولولا حوّاء لم تخن انثى زوجها . (بخارى، مسلم عن ابى هريرة)

«İsrâiloğullarından olmasaydı, yiyecek maddeleri bozulmaz, et de kokmazdı. Havvâ (anamızdan) olmasaydı hiçbir kadın kocasına hiyânet etmezdi.» (1).

الكمأة من المنّ وماؤها شفاء للعين . (بخارى، مسلم، امام احمد ...

«Kızıla mâyil akmantar, nîmet ve ihsandan (veya kudret helvası gibi külfetsiz elde edilen nîmetten)dir. Suyu göze şifâdır.» (2).

العجوة من الجنة وفيها شفاء من السمّ و الكمأة من المنّ وماؤها شفاء للعين

«Acve (Medine'nin iyi cins hurması) cennet nîmetinden (veya kudret helvası gibi ilâhî ihsandan)dır. Onda zehire (zehirlenmeye) **karşı şifâ vardır. Mantar da kudret helvası (cinsinden, onun gibi ilâhî ihsandan))dır. Suyu göze şifâdır.» (3).**

TARİHÎ YÖNÜ

Fir'avn (İkinci Ramses olduğu sanılıyor, M.Ö. XIII. yüzyıl) devrinde Mısır'dan çıkan Hz. Mûsâ ve İsrâîloğulları bu uzun ve yorucu göçlerinde birçok ilâhî âyetlere mazhar olmuşlar, bir nice nîmetlere kavuşmuşlardı. Bununla beraber İsrâîloğulları bâzen ümitlenmiş, bazen ye'se düşmüşlerdi. Bazen mâneviyata gönül bağlamış, bazen de maddenin câzibesine kapılmışlardı. Hazret-i Mûsâ, onları mânen takviye etmek için zaman zaman —Allah'ın izniyle— mu'cizeler göstermiş, va'z u nasihatta bulunmuştu. Uzun yolculuğun sıkıntısına tahammül edemiyenler ise, Mısır'dan ayrıldığına hayıflanıyor ve bu üzüntü içinde isyankâr bir tavır takınıyordu. Bu durum karşısında onları daha fazla inandırmak ve bütün şüphe ve kuşkularını gidermek gerekiyordu. Hazret-i Mûsâ ilâhî emirle Tûr'a çıkarken onların ileri gelenlerinden yetmiş kişiyi de beraberinde götürdü. Allah ile mükâlemeden sonra huzurdan ayrılan Mûsâ Peygambere dediler ki : Gerçi biz bir takım konuşmalar duyduk, ama Allah'ı apaçık görmedikçe sana elbette inanmıyacağız. Bunun üzerine —Kur'ân-ı Kerîm'in beyân ettiği gibi— şiddetli yıldırımlar indi ve hepsini yarı ölü bir vaziyette

---

(1) Buharî - Müslim.
(2) Buhari - Müslim.
(3) Tirmizî : Hadîsün hasenün.

yere serdi. Tevrat'ın Çıkış kısmında buna temas edilerek deniliyor ki: **«Üçüncü gün sabah olunca gök gürlemeleri, şimşekler ve dağ üzerinde koyu bir bulut ve çok kuvvetli boru sesi oldu. Ordugâhta bulunan bütün kavm titredi.»**

Hazret-i Mûsâ bu hali görünce: **«Ya Rab! Bilirsin ki ben bunları sizinle olan konuşmama şâhid göstermek için getirmiştim. Şimdi ise hepsi ölmek üzeredir. Milletime dönünce ne söyliyebilirim. Ya Rab! Celâlın hakkı için bunları kurtar»** diye niyazda bulundu. Allah da peygamberinin duâ ve niyazını reddetmedi, onları tekrar hayata çevirdi.

İsrâîloğulları Tih çölünde güneşin sıcaklığından korundular; bir bulut parçası hep onlara gölge oldu. Fakat bu yolculukta azıkları bitti, açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Cenâb-ı Hakk bir mu'cize olarak üzerlerine **kudret helvasıyla bıldırcın kuşu** indirdi. Tevrat'ta bundan bahisle deniliyor ki: **«İsrâîloğulları Kızıldeniz'den geçerken bulut onlara gölge olmaya başlamış; kudret helvası ile bıldırcın kuşunun indirilmesi de Kızıldeniz'le Sinâ çölü arasında başlamış.»** Çıkış kitabının 16/13'de de şu cümlelere rastlamaktayız: **«Vaki oldu ki akşamlayın bıldırcınlar çıkıp ordugâhı kapladılar ve sabahleyin ordugâhın etrafına çiğ düşmüştü. Düşmüş olan çiğ kalkınca, işte çölün yüzündeki toprağın üzerinde kırağı gibi küçük, yuvarlak bir şey vardı. İsrâiloğuları bunu görünce birbirine dediler ki: Bu nedir? Çünkü onun ne olduğunu bilmiyorlardı. Mûsâ onlara dedi ki: Bu, Rabbın yemêk için size verdiği ekmektir. Rabbin emrettiği şey budur. Her biriniz yiyeceğinize göre ondan devşirin, adam başına bir omer** (3.70 litre) **olmak üzere canlarınızın sayısına göre her biriniz çadırında olanlar için alacaksınız. Ve İsrâîloğulları böyle yaptılar, kimi çok kimi az devşirdi. Ve omer ile ölçtükleri zaman çok devşirenin fazlası yoktu, az devşirenin eksiği yoktu, herkes yiyeceğine göre devşirmişti. Mûsâ onlara dedi ki: Sabaha kadar hiç kimse ondan bırakmasın. Fakat Mûsâ'yı dinlemediler; bazıları ondan sabaha kadar bıraktılar ve kurtlanıp koktu. Mûsâ onlara öfkelendi.»** Çünkü Allah'ın Rezzaku'l-âlemîn olduğunda şüpheleri vardı. Bu şüphe onların gönlünden kanaatı silip çıkarmıştı. Ve tarih boyunca Yahudîlerin bu karakteri değişmemiştir.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Peygamberler, gönderildikleri kabile ve milletleri ruhen yükseltmek, onlara en güzel ahlâkî yolları göstermek için çalışır, mücadele ve mücâhede ederler. Ayrıca onları yeni baştan organize etmek ve ilâhî prensiplere uygun bir şekilde yetiştirmek arzusundadırlar. Bu da meşakkatsız ol-

maz. İnsan mermer ise, peygamberler onun heykeltraşıdır. İnsan hakikî vechesini alabilmesi ve asıl kıvamına kavuşabilmesi için bir takım çekiç darbeleriyle onun varlığından parçalar koparılması ve ruhî aydınlığa erişebilmesi için de perdahlanması lâzımdır. Hazret-i Mûsâ'nın önderliği sayesinde zulüm, işkence ve ibtidaî bir hayatın eşiğini aşan İsrâîloğulları, öz varlıklarına, asıl hüviyetlerine kavuşturulma yolunda bu yontulmanın tatlı taraflarını görünce şımardılar, acı taraflarını görünce tuğyan ettiler; i'tidali muhafaza edemediler. Hazret-i Mûsâ sık sık onları ikaz etti, düştükleri küfr u tuğyan çukurundan kurtulmaları için onlara yakîn (= kesin bilgiye dayanan inanç) verecek nitelikte mu'cizeler gösterdi. Fakat onlar bir türlü hissin kesafetinden, maddenin ağından ve gaybı örten perdeden kendilerini kurtaramadılar. Her türlü küstahlığı yaptılar ve birçok mu'cizeler yetmiyormuş gibi bir de kalkıp, dosdoğru inanabilmeleri için Allah'ı apaçık görmeyi şart koştular. Bir nice âyetler, büyük nîmetler, af ve mağfiretler onların maddeye yaslanmış tabiatlerini değiştiremedi.

Demek ki, insan yapısını düzelten, onu asıl hüviyetine kavuşturan, ne mu'cize, ne de kerametttir. Yol ve metod bu olmuş olsaydı, İsrâîloğulları islâh-ı nefs ederlerdi. Gerçi o günün metodu, hârikalar göstermek, mu'cizeler izhâr etmekti. Fakat Yahudîlerin taş kadar katı olan kalbleri yumuşamamıştı. Çünkü asıl yol, peygamberlerin getirmiş olduğu dînî esas, dînî ahlâk ve içtimaî düzendir. Bunlar maddî görüşten uzak bir şekilde ele alınıp iç varlığımızda disiplinli bir alışkanlık vücuda getirdiği ve bu yolla nefse hâkimiyeti sağladığı gün insan gerçek mânâda insan olabilir.

O halde milletler ve kabileler peygamberlerin getirdiği ilâhî nûra kafa ve kalblerini açık bulundurabilmeleri için önce derunî bir disipline muhtaç olduklarını, yaşamaları ve nesli maddî ve mânevî sıhhat içinde devam ettirebilmeleri için İlâhî kanunlara itaatın zarurî ve şart olduğunu bilmelidirler. Bunun içindir ki **Hazret-i Muhammed** (A.S.) milletleri mu'cizeyle değil, ilim ve irfanla, ahlâkî, içtimaî, iktisadî prensiplerle Hakk'a dâvet etmiştir. İnanmış olan milletler bugün mu'cize aramamakta ve buna ihtiyaç hissetmemekte, ancak Kur'ân'da beyân edilen esas ve prensipleri tahakkuka çalışmaktadırlar. İsrâîloğulları ise dün olduğu gibi bugün de aksi bir metod uygulamaktadırlar. Bu yüzden tarih boyunca zilletten kurtulamadılar.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

(حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً) Mu'tezile bu âyetle «Allah'ı görme»nin, mümkün olmadığını istidlâl etmiştir. Mu'tezileden Kadi Abdulcebbâr'a göre «rü'yetül'llah» câiz olmuş olsaydı İsrâîloğulları bu isteklerinden dolayı hışma

uğramazlardı. Çünkü gökten inen mâidenin değiştirilmesini istediklerinde böyle bir hal vuku bulmamıştı.

Ehl-i Sünnete göre, Allah'ı dünyada görmek mümkün değilse de âhirette keyfiyetsiz olarak görmek mümkündür. Çünkü Resûlüllah (A.S.): **«Bedir gecesinde ay'ı gördüğünüz gibi, Rabbinizi göreceksiniz.»** buyurmuştur. Bu hadîsi eshab-ı kirâmdan 21 zat rivâyet etmiştir.

İsrâîloğulları dünyada mümkün olmayan bir şeyi istedikleri ve daha önce gösterilen mu'cizelerle yetinmedikleri için Allah'ın hışmına uğramışlardır. (1).

TAHLİLLER

(جَهْرَةً) «Cehre». Aşikâr okumak mânâsını taşır. Sonra muayene (ayân-beyân görünmek) mânasında kullanılmıştır.

(ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ) Ba's, ölümden sonraki dirilmek veya diriltmek mânâsına geldiği gibi baygınlık ve uykudan kaldırmak mânâsına da gelir. (2).

Âyette geçen «selvâ» kuşunun Türkçe karşılığında «bıldırcın» ve «yelve» diye iki isim gösterilmiştir. Kamûs'ta: «Selvâ» bal'a denildiği gibi bir kuş adıdır da. Mütercime göre, bu kuş, Türkçede «yelve» dedikleri bir kuştur ki pek vahşi olur.

Halbuki yelve kuşu (Flûrya) serçegillerden, serçe büyüklüğünde bir kuştur. Bitkilerle beslenir, ağaçlık ve fundalıklarda, ormanlarda ve mezarlık gibi tenha yerlerde yaşar. Kafeste de beslenir. Eti doyurucu değildir ve kurak, ağaçsız çöllerde yaşıyamaz. Bu bakımdan Tîh'te İsrâiloğulları'na indirilen kuşun, bıldırcın olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bıldırcın, tavukgiller takımının sülünler familyasından eti çok makbul ve doyurucu, göçücü bir kuştur. Boyu 15 cm. uzunluğundadır. Avrupa, Orta Asya, Afrika ve Anadolu'da yaşar. el-Müncid Lûgatinde de «selvâ»nın «sumânâ (bıldırcın) olduğu kaydedilmiştir.

(1) Bak. Furkan sûresi: 21. Kıyâmet sûresi: 21-22. Enâm sûr'esi: 103.
(2) Kaadi Beyzâvî.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücud yukarıda geçen âyetlerle, İsrâîloğulları'na vermiş olduğu dünyevî nîmetleri kısmen hatırlattı. Bu âyetlerle de hem dünyevî, hem de dînî nîmetlerini beyân ederek onları tevbe ve istiğfara dâvet ettiğini ve kurtuluş yollarını onlara açıkladığını, Beytülmakdis'e girme imkânlarını kendilerine kolaylaştırdığını hatırlatıyor. Fakat İsrâîloğulları Beytü'l-Makdis'e ulaşınca her şeyi unuttular; içeri girmeye bir türlü cesaret edemediler, daha doğrusu Allah ve Resûlünün va'dine güvenmediler, kendi yanlış düşüncelerine göre hareket ettiler. Bu yüzden üzerlerine kötü bir azâb indi.

Nankör ve basîretsiz bir milletin ilâhî buyruklara, kâinattaki cârî düzene isyân etmeleri sebebiyle üzerlerine murdar bir azâbın indiği, yaşayan milletler için büyük bir ders ve ibret levhasıdır. İşte Kur'ân bunu öğretmek istiyor.

——oOo——

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا
وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ
وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي
قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

M E Â L İ :

58— Ve hatırlayın ki, bu şehre (Beytü'l-Makdis'e) girin, dilediğiniz yerde ondan (onun nîmetlerinden) refah içinde bol bol yeyin. Kapısından da secde ederek (eğilip saygı göstererek veya yere baş koyup Hakk'a arz-ı şükrânda bulunarak) girin ve «dileğimiz, günahlarımızın dökülmesidir» deyin. Biz de kusur ve suçlarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere (Allah'ı görürcesine davrananlara nîmetlerimizi) daha da artıracağız, demiştik.

59— Kendilerine zulmedenler, söylenenleri başka bir sözle değiştirdiler. Bu yüzden o zulmedenler üzerine —ilâhî buyrukların dışına çıkmalarına karşılık— gökten kötü bir azâb indirdik.

İLGİLİ HADÎSLER

قيل لبني اسرائيل ادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة فدخلوا يزحفون
على استاههم فبدلوا وقالوا حبة في شعرة . (نسائي عن ابي هريرة ،
بخاري ومسلم)

İsrâîloğulları'na denildi ki : Kapıdan secde ederek girin ve «Hıtta = dileğimiz, günahlarımızın bağışlanmasıdır» deyin. Onlar (böyle yapmadılar, bilâkis) gerileri üzerine yürüdüler, kıçları üzerine girdiler ve «Habbetün fi-şaaretin» dediler. (1).

عن ابي سعيد الخدري قال سرنا مع رسول الله عليه السلام حتى اذا كان من
آخر الليل اجزنا في ثنية يقال لها ذات الحنظل فقال رسول الله عليه
السلام : ما مثل هذه الثنية الليلة الا كمثل الباب الذي قال الله لبني
اسرائيل ادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة . (ابن كثير ، ابن مردويه)

Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) dedi ki : Resûlüllah (A.S.) ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Gecenin sonuna doğru Zatü'l-hanzel adlı dar bir geçitten geçerken, buyurdu ki : **«Bu geçit Allah'ın İsrâîloğulları'na** (kapısından secde ederek girin) **âyetiyle hatırlattığı kapıya benzer.** (2).

الطاعون رجز عذاب عذب به من كان قبلكم . (نسائي)

«Tâûn (vebâ ve kolera gibi öldürücü salgın hastalık) kötü bir azabdır ki sizden öncekiler onunla azâblandırılmıştır.» (3).

اذا سمعتم الطاعون بأرض فلا تدخلوها (بخاري : عن حبيب ابن ابي ثابت)

«Bir yerde tâûn olduğunu duyarsanız, oraya girmeyiniz.» (4).

TARİHÎ YÖNÜ :

(هٰذِهِ الْقَرْيَةَ) Âyette geçen «Karye», Suddî, Rabî' b. Enes, Katade

---

(1) Nesâî: Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) İbn Kesîr.
(3) Nesâî.
(4) Buharî : Habîb b. Ebî Sâib'den.

ve Ebû Müslim Isfehâniy'ye göre «Beytü'l-Makdis»dir. İsrâîloğulları Mısır'dan geldiklerinde atalarından kendilerine mirâs olarak kalan Beytü'l-Makdis'e girmek ve orayı işgal eden Amâlikalı'larla savaşmakla emrolunmuşlardı. Fakat onlar bu emri yerine getiremedikleri için Tîh çölüne düşmüşler ve bu yüzden kötü bir âkibete, farelerin istilasına ve bunun neticesi vebâ salgınına duçar olmuşlardı. Mâide Sûresi, 21, 22. âyetlerde buna temas edilerek deniliyor ki : Musa, kavmine şöyle seslenmişti : **«Ey kavmim! Allah'ın size yazıp takdir ettiği Arz-ı Mukaddes** (kutsal yer)**e girin; gerisin geri arkanıza dönmeyin, sonra zarara uğramış olarak dönersiniz. Ey Mûsa! dediler, doğrusu orada zorba bir millet vardır; onlar oradan çıkmadıkça elbette biz giremiyeceğiz; eğer oradan çıkarlarsa, o zaman biz gerçekten girebiliriz.»**

Netice, bütün ısrarlara rağmen cesaret edip girememişler; bu konuda çoğu hakikî bir iman celâdeti gösterememişlerdi. Hazıra konmak, yorulmadan, savaş yapmadan Beytü'l-Makdis'e yerleşmek istiyorlardı. Hazret-i Mûsâ'ya : Ya Mûsâ! Artık sen Rabbin ile beraber git de savaş. Bizler burada oturacağız, diye diretmişlerdi.

Tevrat'ta da Sayılar kısmında şu kayıtlara rastlamaktayız : **«Ve İsrâîl Şittim'de oturdu ve kavim Moab kızlarıyla zina etmeğe başladı.»** Şittim, Erîha'ya yakın Moab civarındadır. Bu yüzden vebâ hastalığıyle mübtelâ oldukları ve yirmi dört bin kişinin öldüğü söylenir.

İbn Abbas, Abdurrahman b. Zeyd ve Hasan Basriy'e göre, karye'den maksat, Erîha'dır.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Beklenilen günlerin gelmesi, arzulanan arza kavuşulması, çekilen çile ve meşakkatlerin sona ermesi, esaret zincirinin kırılması hürriyet havasının bol bol teneffüs edilmesi, müreffeh bir hayatın eşiğinden içeriye adım atılması v.s. gibi ilâhî lûtuflar, İsrâîloğulları'nın yaşama ümidini, birleşip güç bulma fikrini kuvvetlendirmişti. Hulâsa: «Meşakkat kolaylığı celbeder» kaaidesi gerçekleşmişti. Bundan sonra yapılacak tek şey, savaşarak şehre girmek, mülkün hakikî sâhibine yüzçevirmek, ihsanda bulunduğu nîmete karşı şükretmek ve kapıdan içeri girerken Hakk'a gönül bağlayıp saygı ifâde eder bir edâ ile teslîmiyet göstermek.

Fakat İsrâîloğulları hiç de öyle yapmadılar, bilâkis geçmiş günleri ve cereyân eden olayları çarçabuk unutarak ilâhî emirleri, peygamberin buyruklarını alaya aldılar. Bu yüzden üzerlerine kötü bir azâb indirildi,

bir sürü meşakkat baş gösterdi. Binlerce insan vebâdan öldü.

Halbuki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'yi fethettiği gün Seniyyetü'l-Ulyâ'dan, saygı ve tâzimle eğilerek zaferin şükrünü, Beytü'llah'a girmenin sürurunu secdeyle ifâde edip Hakk'a arz-i tahiyyatta bulunmuşlardı. Şehre tamamen hâkim olunca da sekiz rek'at şükür namazı kılmışlardı. Onun bu sünnetine uyularak birçok zaferlerde ayni hal tekrarlanmış; Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.) Kisrâ'nın sarayına girince sekiz rek'at namaz kılmıştı. Beytü'l-Makdis'in önüne kadar yaklaşan İsrâiloğulları değil ibâdet etmek, en azından bir saygı bile göstermemişlerdi. Aksine işi alaya alıp kelime oyunuyla emre muhalefet etmişlerdi.

O halde Hakk'a teslimiyet ilk ve son çaredir. Başarılan işleri, kazanılan zaferleri, elde edilen çeşitli nîmetleri fânilere maletmek büyük bir saygısızlık ve ilâhî kudreti hiçe saymaktır. **«Sâhibü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn = İki Harem-i Şerifin sâhibi»** ibaresini hutbelerden sildirip yerine **«Hâdimü'l-Harameyni'ş-Şerîfeyn = İki Harem-i Şerifin hizmetçisi»** cümlesini yazdıran Yavuz Selîm, zaferi Hakk'ın inâyet ve kudretine bağlayıp tam bir teslimiyet göstermiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İsrâiloğulları'na kudret helvası ile bıldırcın ihsan edildikten sonra susuzluk başgösterdi. Hazret-i Mûsâ'nın duâsı bereketiyle Allah'ın onlara olan dokuzuncu nîmeti tecelli etti. Bu nîmet hem dünyevî, hem de dînî idi. Asâ taşa vuruldu, taş yarıldı, on iki pınar fışkırmaya başladı. Hz. Yâkub oğullarının oniki soyundan her birine su alınacak bir pınar tahsîs edildi. Hayat iksiri olan suyun bir mu'cizeyle taştan kaynaması, Allah'ın varlığına, birliğine, öncesiz ve sonsuz olduğuna büyük bir delîl idi. Görenler ve duyanların artık yeryüzünde ilâhî sınırı aşıp fesad çıkarmaması gerekirdi. Fakat bu hârikayı gözleriyle gören İsrâiloğulları yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan geri kalmadılar. Âyet-i kerîme onların bu **şaşkın hâ**linden bahsetmektedir.



وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِه۪ فَقُلْنَا اضْرِبْ
بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ
اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ
مُفْسِد۪ينَ ﴿٦٠﴾

MEÂLİ :

60— Yine hatırlayın ki, Musa (çölde susuzluktan yok olmaya yüztutan) kavmi için su istemişti. «Asâ'nı taşa vur!» demiştik. (O da vurunca) taştan oniki pınar kaynamıştı. (Böylece) her soy su alacağı pınarı bilmişti. (Onlara) : «Allah'ın rızkından yeyin, için (fakat) fesad çıkararak yeryüzünde haddi aşmayın (ilâhî sınırların dışına taşmayın) denilmişti.

İLMÎ YÖNÜ

Cenâb-ı Kadir-i Mutlakın Musa olayında suyu tabiî yollardan ve kaynaklardan vermeyişi, maddî sebep ve câri kanunları bir tarafa bırakıp mânevî ve ledünnî sebeplere ircâ edişi, ilâhî kudretin maddî sebeplere bağlı ve onunla mukayyed olmadığını gösterir. Allah istediği ânda, arzu ettiği kimse için dilediği şeyi yapmaya elbette kadirdir. Fakat çoğu kere bir mu'cize özelliğinde bu kudretini peygamberler vasıtasıyla tecelli ettirir. Çünkü :

Peygamberlerin ruhî yapıları ile hayat anlayışları -ilim ve amel yönünden- örnek edinilecek en uygun niteliktedir. Peygamberlerin yapmış olduğu tebliğatın hedefi, insanlarda bu iki sıfatı tekemmül ettirmektir. Bundan dolayı bâzı mu'cizeler, insanların yakîn ve kanaati üzerinde te'sir ederse de onların amelleri üzerinde te'sir etmez.

Meselâ Asâ'nın yılana dönmesi, ay'ın bölünmesi aslında büyük mu'cizelerdir. Fakat bunların neticesi bâzı insanların îmânını takviye eder, yahut bir kısım insanların peygamberlere îmân etmelerini sağlar. Peygamberlerin diğer bazı mu'cizeleri vardır ki fevkal'âde muazzam amelî neticeler doğurur. Meselâ Asâ'nın yılana dönüşmesinde İsrâîloğulları için amelî hiçbir fayda yoktu. Fakat Asâ taşlardan pınarlar fışkırttığı zaman onlar su içmişler ve şükrederek birçok ihtiyaçlarını bu vesîleyle te'mîn

etmişlerdi. Kur'ân-ı Kerîm mu'cizelerin birinci şekline «huccet» ve «burhan» der.. Bunlar insanların ilim ve yakînini artırır. İkinci tür mu'cizelere «İlâhî nusret» veya «te'yid-i ilâhî» denilir. Birinci mu'cizeler istek üzerine vuku'bulur. İkincisi istekle ilgili değildir. Peygamberlerin nübüvvetinin ilk devresinde öğrettikleri akaaid (inanç esasları), muarızlar tarafından red olunur. Onlar mu'cize isterler. Peygamberler de böyle zamanlarda birinci tür mu'cizeleri gösterirler. Hazret-i Musa, Fir'avn'in yanına gittiği zaman bu türden iki mu'cize gösterdi. Yine bu sebepten dolayı Peygamberimiz Kureyş kâfirlerine ay'ı ikiye bölme mu'cîzesini gösterdi. Fakat nübüvvetin bu birinci devri geçtikten sonra peygamberlerin etrafında umumiyetle fakir, yoksul ve mazlûmlardan müteşekkil bir grup muvahhid (Hakk'ın varlığına, birliğine inanan) toplanır. Gerçi bu grup, imânının sağlamlığına nazaran hiçbir mu'cize istemese de Cenâb-ı Hakk onları himâye ve sıyânet eyler. Bu himâye hiçbir istek olmadığı halde muhtelif şekillerde tecelli eder. Nitekim Müslümanlar hiçbir zaman Peygamberimiz (A.S.)den mu'cize istememişlerdir. Fakat onlara daimâ mu'cizeler gösterilmiştir. Meselâ savaşlarda Müslümanlar daima ilâhî desteğe nâil olurlardı. Bedir, Huneyn savaşlarında Müslümanlar melekler tarafından yardım görmüştür.

İşte amel cihetinden çok zayıf olan İsrâîloğulları'nın hevesini artırmak, amelleri üzerinde geniş te'sirler bırakmak için Hazret-i Musa ilâhî emir üzerine Asâ'sını taşa vurup su çıkarmıştır. Allah'ın bu yardım türü mu'cizesini Kur'ân-ı Kerîm «nusret» kelimesiyle ifâde eder.

TARİHÎ YÖNÜ

Oniki soy olan İsrâîloğulları Tîh çölünde susuz kaldılar. Hazret-i Musa'ya müracaat ettiler; bir çare bulunmazsa helâk olacaklarını söylediler. Su sıkıntısı devam edecek olursa, Mısır'dan ayrıldıklarına pişman olacağa benziyorlardı. Harzet-i Mûsâ onlar için su aramaya koyuldu, tabii bir imkân bulamayınca ellerini kaldırıp duâ etti. Allah ona: «Asâ'nı taşa vur!» diye emretti. Hazret-i Mûsâ aldığı emri yerine getirince, taştan her soy için bir meşrep olmak üzere 112 pınar kaynadı. Böyle bir mu'cizeye neden lüzum görülmüştü? Allah dileseydi belli kanun ve sebeplerle yağmur indirebilir veya bir yerin kazılmasıyla bir artezyen çıkarabilirdi. Fakat böyle irâde etmemişti. Çünkü imânları zayıf olan ve eski putperestlik kalıntılarını taşıyan Israîloğulları tabiî bir kaynağa kavuşmakla daha fazla Hakk'a ve O'nun peygamberine bağlanmıyacaklardı. Onlara ilâhî zevki her dem aşılamak icap ediyordu. Düzensiz, kararsız, şehirsiz, kültürsüz, mektepsiz ve mâbedsiz bir milleti ilimle irşâd etmek çok zor olurdu. Bu

bakımdan onlara mu'cizeler gösteriliyor, taştan pınarlar kaynıyordu. Tevrat'ın Çıkış kısmının 17. babında bu hususa temasla deniliyor ki: **«İsrâiloğulları'nın bütün cemaati Rabbin emrine göre Sin çölünden, konaktan konağa göç edip Refidimde kondular. Kavme içecek su yoktu. Bu yüzden Musa ile çekiştiler; bize su ver de içelim. Musa onlara dedi ki: Niçin benimle çekişiyorsunuz? Neden Rabbi deniyorsunuz? Ve kavm orada iyice susadı. Musa'ya karşı söylendiler: Bizi, oğullarımızı ve hayvanlarımızı susuzlukla öldürmek için mi bizi Mısır'dan çıkardın? Mûsâ Rabbe feryat edip dedi ki: Ya Rab! bu kavme ne yapayım? Az daha beni taşlıyacaklar. Rab Mûsâ'ya dedi ki: Kavmin önüne geç ve İsrâil ihtiyarlarından bir kaçını kendinle beraber al, ırmağa vurduğun değneği eline al ve yürü. İşte ben orada, Horebde kaya üzerinde senin önünde duracağım, kayaya vuracaksın; kavm içsin diye ondan sular çıkacak. Mûsâ İsrâil ihtiyarlarının gözü önünde böyle yaptı. O yerin adını «Massa» ve «Meriba» koydu. Çünkü İsrâiloğulları çekiştiler, zira, acaba Rab aramızda mı yoksa değil mi? diyerek Rabbi denediler.**

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Allah'ın Rahmân, Rezzak ve Mün'im sıfatlarının birer tecellî ve tezahürü olan nîmetlerin -az olsun, çok olsun- hepsi de muhteremdir. Hele bu nîmet, dînî ve dünyevî faydaları içinde toplayan bir ihsan olursa!.. Nîmetin kadrini, nîmeti vereni dosdoğru tanıyan bilir. Onun şükrünü, nereden ve hangi ellerin hizmetinden meydana geldiğini idrak edenler yerine getirir. İsrâiloğulları'na birçok nîmetler verilmişti, ama onlar nîmetin gerçek sâhibini iyi tanıyamadıkları için şükür yerine küfür ettiler, taât yerine isyânda bulundular. Nefislerini ıslâh edecekleri yerde bozgunculuk yapıp fesad çıkardılar. Bu sebeple iki türlü azâba uğradılar: Biri dünyada, diğeri âhirette. Zaten onlara lûtfedilen dokuzuncu büyük nîmet (suyun taştan kaynaması) dînî ve dünyevî faydaları taşıyordu. Hayatın değişmez mayası olan su, onların en şiddetli ihtiyacını karşılamış, çölde kuruyan dil ve ciğerlerini ıslatmıştı. Susuz bir çölde, susuzluktan ölüme yaklaşan bir insanın o ânda suya kavuşması, onun için -imândan sonra- en büyük nîmet değil midir? Ve kupkuru kayadan fışkırtılan su, Allah'ın sonsuz kudretine, Mûsâ'nın hak peygamber olduğuna en kuvvetli delil olmaz mı? Fakat ne yazık ki, yekînî bir îmân telkin eden böyle bir mu'cize karşısında bir türlü doğru yola girmiyen İsrâiloğuları, şüpheli bir itikattan kendilerini kurtaramadılar. Nîmetin geri alınması, insan için dünyada en büyük azâptır. Onlar zaman zaman bu azâbı tadmışlardır. Âhirette ise bunun daha şiddetlisi tahakkuk edecektir. İşte iki azâb budur.

TAHLİLLER

(الْحَجَرَ) kelimesinin başında gelen «elif-lâm» ahd içindir. Nitekim bâzı rivâyetlere göre bu, **Tûr dağından** alınmış dört köşeli bir taşmış

(كُلُّ أُنَاسٍ) Ünâs, burada sebt (soy) mânâsında kullanılmıştır.

(وَلَا تَعْثَوْا) «âsv» kökündendir; haddi aşmayın, bozgunculuk yapmayın, mânâsına gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

(وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ)

İsrâîloğulları'na gökten kudret helvası ile bıldırcın gönderildi. Tîh'de onları güneşin sıcaklığından koruyucu bulutlar sevkedildi. Susuzluktan helâke gidecekleri sırada taşlardan pınarlar akıtıldı. Bütün bu nîmetler birbirini tâkip ederken ve onlara medenî bir hayat kapısını açarken, Allah'a başeğip geçmiş günlerine nazaran esaretten hürriyete kavuştuklarının şükrünü edâ etmeleri icâp ediyordu. Fakat onlar bilâkis şımardılar, mevcut nîmetleri beğenmezlik ettiler. Hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan istediler. Gerçi bunları isteme bir derece mâkul görülebilir. Fakat Allah'ın taksimine râzi olmamak, aşırı derecede sabırsızlık göstermek, O'nun âyetlerini inkâra kalkışmak, haksız yere peygamberleri öldürmek, şüphesiz ki suç üstüne suç, şüpheden sonra tuğyan, günahtan sonra açıktan açığa isyândı. İşte Kur'ân-ı Kerîm'de 61. âyetle onların bu nankörlükleri sebebiyle zillet ve meskenete düşüp Allah katında gazaba ermişlerden oldukları hatırlatılıyor ve okuyup işitenlerin, anlayıp duyanların bundan ders almaları gerektiğine işâret ediliyor.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ
فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا
وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ
الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ
مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ
وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ
ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

MEÂLİ :

61— Ve hani : «Ey Musa! Biz bir çeşit yemek üzerine mümkün değil sabredemeyiz. Artık Rabbine bizim için duâ et de yeryüzünün bitirdiği sebze, hıyar, sarmısak, mercimek ve soğan (gibi) şeylerden bize çıkarsın» demiştiniz. Musa da «O hayırlı olanı daha âdi şeylere mi değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin de sizin istediğiniz şeyler orada vardır» demişti. (Sonra) onların üzerine zillet ve meskenet vuruldu; Allah'tan bir gazaba uğradılar. Bu da Allah'ın âyet (mu'cize ve açık belge)lerini inkâr etmelerinden, haksız yere peygamberleri öldürmelerindendi. (Evet) işte bu, isyân etmelerinden, haddi aşmalarından (dolayı) idi.

İLMÎ YÖNÜ

Yeknesaklığın rûh üzerindeki sıkıcı te'sirleri, yaratılışı itibariyle insanın değişik şeyler arzu etmesi ve alışkanlığın davranış üstündeki te'sirleri, psikolojik birer vakıadır.

Beşer rûhunun değişmez tabibi Hazret-i Muhammed (A.S.) : **«Gezin dolaşın ki sıhhat bulasınız!»**(1) buyurmakla yeknesaklığın rûh ve dimağ üzerindeki sıkıcı te'sirlerinin giderilme yolunu göstermiştir. Hastalıkların çoğunun rûhî sıkıntıdan ileri geldiği artık bilinen gerçekler arasındadır. Rûhî sıkıntıları doğuran birçok sebepler vardır. Her gün ayni tabloya bakmak ve ayni gıda maddesini almak, bunlardan biri sayılabilir. Meselâ sinir sistemi bozuk bir rûh hastasının muhit değiştirip, gıda tarzlarında yeknesaklığı terketmesiyle bu öldürücü hastalıktan kurtulduğunu sık sık görmekte ve duymaktayız. Kur'ân-ı Kerîm bu gerçeğe temas ederek İsrâîloğulları'nın : **«Ey Mûsa! Biz bir çeşit yemek üzerine mümkün değil sabredemeyiz.»** tarzındaki isteklerini misal olarak veriyor. O halde böyle bir istek nankörlükten mütevellit değilse veya bir isyân manasını taşımıyorsa, tabiidir ve mubahtır.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

«Her yeniliğin bir başka lezzeti var.» darb-ı meseli yılların tecrübesine dayanır. Bir de insanın yaratılış ve tabiatı icabı, içinde yetiştiği muhitten, alışkanlık peyda ettiği belli yiyeceklerden uzak kalınca, zamanla onların hasretini çekmeye başlar. Evvelce bıkkınlık duyduğu şeylere karşı içinde yeniden arzu ve iştiyaklar belirir. Fakat gerek yeni yeni şeyler arzularken, gerek alışkanlık peyda ettiği nesnelere karşı bir iştiyak hissederken ilâhî sınırları aşmamaya, nefis ve şehvetin hüdutsuz isteklerine boyun eğmemeye dikkat etmek gerekir.. Çünkü insan için lüzumlu olan, -israf ve lükse kaçmaksızın, isyâna sebep olmaksızın- medeniyetin getirdiği nîmetlerden faydalanmak mubahtır ve tabiî bir haktır.

İsrâîloğulları Mısır'da geçirdikleri iki asırlık bir devrenin geniş te'sirleri altında bulunuyorlardı. Eski âdet ve alışkanlıklarını terketmeleri uzun sürünce içlerinde hasret kıvılcımları çakmaya başlamıştı. Mısır'da esaret altında yıllar yılı yedikleri basit şeyleri istediler. Veyahut kudret helvası ile bıldırcın kuşu yemekten bıktıkları için yeni şeyler talep ettiler. Bunu, az yukarıda da belirttiğimiz gibi tabii karşılamak lâzımdır. Çünkü mubah şeyleri arzulamakta bir beis olmasa gerek. Ama onlar bu arzularını izhar ederken isyankâr bir tavır takındılar, mevcut rızka karşı artık mümkün değil sabredemiyeceklerini, bir türlü yemeğe katlanamıyacaklarını söylediler. Böylece her türlü terbiye, saygı ve nezaket kaidelerini çiğnediler: **«Bizim için Rabbimize duâ et»** demediler, **«Rabbine duâ et»** diyerek küstahlık ettiler. İtikatsızlık ve kanaatsizlik eseri gösterdiler. Çalışmadan hep hazıra konmaya alıştılar. Şükretmiyen bir millet oldular. Yıllarca özlemini çektikleri hürriyeti yeniden kaybetmeye yol açtılar. Nihayet esaret ve zil-

---

(1) Ebu Nuaym - İbn Sünnî.

lete düştüler. Evet, şükretmiyen, yenisini arzu ederken ilâhî sınırları aşan her milletin hakkı zillet ve esarettir.

Müfessir Fahrüddîn Râzî, İsrâîloğulları'nın yeni şeyler istemelerinin bir ma'siyet olmadığını; zillete duçar olmalarının sebebini bu isteklerinde değil de Allah'ın âyetlerini inkâr edip, haksız yere peygamberleri öldürmelerinde aramanın daha mâkul bir tefsîr olduğunu söyliyerek şöyle bir izahta bulunmuştur :

a) Allah onlara kudret helvası ile bıldırcın verdiğinde : **«Size rızık olarak verdiklerimizin iyisinden yeyin»** (1) buyurmuştu. Bundan anlaşılan, pâk ve helâlından olan yiyeceklerden yemeleri mubah idi. Hem bunu doğrudan doğruya kendileri istememişti, Hazret-i Mûsâ'ya, istemesi için müracaat etmişlerdi.

b) İsrâîloğulları 40 sene gibi uzun bir müddet kudret helvası ile bıldırcın yemekten bıkmışlardı, iştihaları almaz olmuştu. Bu bakımdan başka yiyecek arzu etmişlerdi.

c) Veya Mısır'da alıştıkları gıda maddelerini uzun zaman bulamadıkları için içlerinde onlara karşı bir arzu uyanmıştı. İstek buradan geliyordu.

d) Veyahut çöldeki gayri muntazam hayattan usanmışlardı. Şehir hayatı yaşamak istiyorlardı. Bunun için şehirlerde mevcut olan yiyeceklerden istemişlerdi ki bununla bir ân evvel bir şehre yerleşmeyi hatırlatmayı murad etmişlerdi.

TAHLİLLER

(عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ) Buradaki «vâhid»den maksad, bir çeşit yemek değildir, belki yedikleri şeyin yeknesaklığıdır. (2).

(أَدْنٰى) Ednâ, akrab mânâsına gelir. Dünüvv kökünden alınma bir ismu tafdildir, mekânda uzaklık ifâde eder. Bilâhare aşağı, hakir manalarında kullanılmıştır. Bu takdirde ***«daha aşağı, daha basit, daha hakir»*** demek olur.

(مِصْر) Büyük şehire denir. Kök mânâsıyla, iki şey arasındaki sınır demektir. Âyetteki mısır kelimesiyle büyük şehir veya özel isim olarak Mısır diyarı kasdediliyor. Orta harfi sâkin olduğu için gayri münsarıftır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

(إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئِينَ)

(1) Bakara sûresi: 57.
(2) Kaadi Beyzâvî - Keşşâf.

Cenâb-ı Allah, yoldan sapanlar, âyet ve mu'cizelerle alay edenler hakkında, kötü amellerin, küfr ü tuğyanların cezâsını bildirerek sapıklıktan çekinmeleri gerektiğini açıkladıktan sonra, gelip geçen ümmetler içinden dosdoğru imân edip kendi peygamberlerinin getirdiği esas ve prensiplere uyanlar için de va'd buyurduğu ecirleri haber veriyor. Bundan böyle de bu va'de ancak ümmî olan Resûl'e inanıp bağlananların mazhar olabileceği, bildiriliyor.



إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

M E Â L İ :

62— Şüphesiz ki, İmân edenler, Yahudîler, Hıristiyanlar ve Sâbiîlerden kim dosdoğru Allah'a, âhiret gününe inanır ve iyi-yararlı amelde bulunursa, artık onlar için Rableri katında ecirler vardır, onlar üzerinde bir korku da yoktur ve onlar mahzûn da olmayacaklar.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Ebî Hâtim'in Ömer b. Ebî Ömer el-Adevî'den, onun da Süfyân'dan, onun da İbn Ebî Müceyh'ten, onun da İbn Mücâhid'den yaptığı rivâyete göre,Selmân el-Fârisî şöyle anlatmış : «Cenâb-ı Peygamber (A.S.)dan, fetret devrinde îmân eden arkadaşlarımızın hâlinden sordum ve onların namaz ve ibâdetlerinden bahsettim. Bunun üzerine ilgili âyet indi.» Suddî'ye göre de bu âyet Selmân'ın, İslâmiyetten önceki dindar arkadaşları hakkında inmiştir. Hazret-i Selmân onlar hakkında Cenâb-ı Peygamber (A.S.)den sormuş ve namaz kıldıklarını, oruç tuttuklarını, en son peygamberin gönderileceğine şehâdet ettiklerini anlatmıştı. Resûlüllah (A.S.) : **«Onlar cehennem ehlidir!»** diye cevap vermişti; ne var ki bu cevap Hz. Selmân'ı pek üzmüştü. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nâzil oldu. İbn Abbas'a göre, bu âyetten sonra onu açıklar mahyiette şu âyet inmiştir : (وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ) = **«Kim,**

İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmiyecektir. Âhirette de o, zarara uğrayanlardandır.» (1).

TARİHÎ YÖNÜ VE RİVÂYETLER

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا) Cümlesi hakkında iki görüş vardır: Biri fetret devrinde Habîb en-Neccar, Kuss b. Sâide, Varaka b. Nevfel, Ebû Zer el-Gıffarî, Selmân el-Fârisî ve emsali zatlar gibi dosdoğru îmân edenlerin kasdedildiği; diğeri Cenâb-ı Peygamber (A.S.) devrinde sırf zevahiri kurtarmak veya başka sinsi sebeplerden dolayı inanmış gibi görünenlerin kasdedildiği merkezindedir.

Sâbiîn'den kimler kasdediliyor? Süfyân es-Sevrî'ye göre, Mecusîler veya Yahudîlerle Hıristiyanlar arasında ayrı bir i'tikad taşıyan bir millettir. Ebû Âliye, Rebî' b. Enes, Suddî Ebû Şa'şa', Câbir b. Zeyd, Dahhak ve Ishâk b. Râhuye'ye göre Zebûr okuyan ehl-i kitaptan bir fırkadır. Hasan el-Basrî'ye göre, meleklere tapan bir kavimdir. Ebû Câfer er-Râzî'ye göre meleklere ibâdet edip Zebur okuyan, kıbleye doğru namaz kılan bir kavimdir. İbn Vehb'e göre, Irak dolaylarında yaşayıp peygamberlerin hepsine inanan, yılda otuz gün oruç tutan, günde beş vakit Yemen'e yönelerek namaz kılan bir fırkadır. Vehb b. Münebbih'den sorulduğunda şu cevabı vermiştir: «Onlar Allah'ın bir olduğunu bilirler, fakat amel edilecek bir şeriatleri yoktur.» Diğer müfessir ve tarihçilere göre, Sâbiîler yalnız «Lâ ilâhe illâllah» diyen, şeriat ve kitapları olmayan bir fırkadır. Bunun için müşrikler Cenâb-ı Peygamber (A.S.) ve arkadaşları hakkında: «Bunlar Sabiîn'e benziyorlar» derlerdi. Râzî'ye göre onlar, yıldızlara tapan bir cemaattir.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

İslâm dîni, bütün milletlerin ve kabilelerin kıyâmete kadar değişmez müşterek dinidir.

Cenâb-ı Hakk, İsrâîloğulları'nın geçmişteki tuğyanlarını, kendi peygamberlerine itaat etmediklerini, birçok âyet ve mu'cize karşısında bir türlü doğru yola girmediklerini ve bu sebeple ilâhî zillet ve meskenetin üzerlerine indiğini, yaşamakta olan milletlere haber verdikten sonra; bundan ibret alınarak en son Peygambere uymanın tek kurtuluş yolu olduğunu beyân ediyor. Çünkü artık şartlar değişmiş, dünya milletleri birbiriyle irtibat kurabilmiş, ismi cismi bilinmiyen millet ve kabileler keşfedil-

(1) Âl-i İmran: 85.

miştir. Hepsini müşterek tek dîn etrafında toplamanın, ayni i'tikadî esaslara çağırmanın zamanı gelmiştir. Zaten mevcut kitaplar lâhutî özelliğini kaybetmiş, bir sürü muhterislerin elinde tahrîfe uğramıştı. Cenâb-ı Hak İslâmiyetin geniş kapısını, cihanşümul mahiyetini bütün insanlara açık bulundurdu ve: «Atalarınız ne yapmışsa yapmış, hepsi de iyilik ve kötülükleriyle birlikte gelip geçmiştir. Geri dönmelerine, ilâhî kanun icabı imkân yoktur. Bari siz nankörlük ve basîretsizlik etmeyin. İnancınız ne olursa olsun korkmayın, İslâmiyetin geniş kapısına gelin ve bu ümit dolu kapıdan «Lâ ilâhe illâllah, Muhammedün Resûlüllah» diyerek içeri girin. Zira İslâm kendisinden önceki her şeyi bu kelimeyle koparıp atar ve söyliyeni tertemiz kılar. Böyle yaparsanız artık sizin için ne bir korku vardır, ne de mahzun olursunuz» diyerek rahmetinin genişliğini belirtmiş oldu ve böylece Fâtihâ-i Şerîfede geçen Rahmân ve Rahîm sıfatlarını geniş bir şekilde tefsir buyurdu.

FIKHÎ YÖNÜ

İmam Ebû Hanîfe ve İshâk b. Râhuye'ye göre, Sabiîn, ehli kitaptan Zebur okuyan bir fırka olduğu için onların kızını almak ve boğazladıkları hayvanı yemek câizdir.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

Altmış ikinci âyetle dosdoğru imân edenlerin kurtulacağı müjdeleniyor. Diğer bir manayla İslâmiyetin cihanşümul bir din olduğu bildiriliyor. Zira bu âyeti açıklar mâhiyette olan Âl-i İmrân Süresinin 85. âyetiyle, kabule şâyân tek dînin artık İslâm olduğu ilân ediliyor: **«Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmiyecektir. Âhirette de o, zarara uğrayanlardandır.»**

Demek ki, İslâm dîni ne bir zümrenin malıdır; ne de bir milletin inhisarı altındadır, ne de yalnız Araplara gönderilmiştir. O, kıyâmete kadar gelecek olan insanların müşterek dînidir. Kapısı kapanmaz, geleni geri çevirmez, sınıf farkı gözetmez. Müslüman olduktan sonra geçmişiyle hiçbir insanı kınamaz, her millete ayni kabul kucağını açık bulundurur. İşte İslâm'ın en mümeyyiz vasıflarından bir kısmı bunlardır.

Kur'ân-ı Kerîm bu âyetle, hangi dîne sâhip olursa olsun, inancı ne merkezde bulunursa bulunsun, Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru inanan, kurallarına uygun sâlih amellerde bulunan her insanı Müslüman olarak tanıtır. Çünkü Allah'a dosdoğru îmân, îmânın diğer esaslarını da içine alır. Sûrenin başındaki beş âyetle imânın anahatları belirtilmişti. Allah'a ve

âhiret gününe ciddiyetle îmân eden kimse, O'nun kitaplarına, peygamberlerine de inanır. Bunun için âyette imânın diğer dört esasından bahsedilmemiştir. Hem bunun tafsilatı sûrenin sonunda beyân edilmiştir.

Diğer bir tefsîrle: Hazret-i Muhammed (A.S.)ın zuhurundan önce kendi peygamberlerine imân edenlerden, Yahudîlerden, Hıristiyanlardan ve bunların arasında ayrı bir yol tutan Sabiîlerden kim kendi devrinde Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru îmân etmiş ve iyi amellerde bulunmuşsa, onun için bir korku yoktur ve mahzun da olmıyacaktır.

Mevlânâ'nın: **«Gel yine gel, ne olursan ol; ister kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta, ister yüz kere tevbe etmiş ol, ister yüz kere bozmuş ol tevbeni. Umutsuzluk kapısı değil bu kapı; nasılsan öyle gel!»** mısra'ları İslâm'ın geniş kapısına açık bir dâveti terennüm etmekte ve ayrı bir üslûb ile 62. âyetin tefsîrini yapmaktadır.

TAHLİLLER

(هَادُوا) «Hâdû» fiili, (hâde-yehûdu) babından erkekler için bir çoğuldur. Tevbe edip dönmek manasına gelir. Yahudîler altın buzağıya taptıktan sonra tevbe edip dönüş yaptıkları için onlar hakkında bu fiil kullanılmıştır.

Yahudî ismi, Hazret-i Yâkub'un en büyük oğlu Yahuzâ'nın Arapçalaştırılmış şekli veya ona nisbet edilen bir isimdir. Bu takdirde «Yahudî» müfret, «yahûd» da cins isim olur.

(نَصَارَى) Nasrânı'nin çoğul şeklidir. Bu kelime Hazret-i İsâ'nın doğum yeri olan Nasıra'dan alınmadır. Veyahut Havarîlerin birbirine yardım ettiği veya (نَحْنُ أَنْصَارُ اللّٰهِ) dedikleri için İsevîlere bu isim verilmiştir. Hiristos (kurtarıcı) kelimesinin Arapçası da olabilir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

62. âyetle İslâmiyetin âlemşümûl özelliğine ve bu sebeple kapısının her insana açık bulunduğuna, **«Lâ ilâhe illâllah, Muhammedün Resûlüllah»** diyen herkesin bu kapıda hüsn ü kabul göreceğine ve zaten kurtu-

---

(1) Âl-i İmran: 52.

luşun bu dînin esas ve prensiplerine kayıtsız teslimiyette olduğuna işâret edilmiş ve bilhassa bu konuda ehl-i kitabın dikkati çekilmişti. Şimdi tekrar İsrâîloğulları'na geçmişleri hatırlatılarak atalarına verilen onuncu büyük nîmetten ve onun neticelerinden; ilâhî buyruklara ve O'nun kâinattaki cârî kanunlarına muhalefet edenlerin şeklen insan, rûhen ve mânen maymun mizaçlı olduklarından bahsedilerek çok mânidar bir tablo ve son derece dokunaklı bir ibret levhası gözler önüne seriliyor.

——oOo——

وَاِذْ اَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ
بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا ف۪يهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ
﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذ۪ينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ
كُونُوا قِرَدَةً خَاسِـ۪ٔينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا
وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٦٦﴾

MEÂLİ :

63— Ve hatırlayın ki, sizden (atalarınızdan) (Tevrat ile dosdoğru amel edeceklerine dair) söz almıştık. Tûr'u üstünüze kaldırmış ve korunasınız, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız diye «Size verdiğimiz kitabı kuvvetle (imân ve idrâk ciddiyetiyle) tutun, içinde olan (buyrukları) hatırlayın» demiştik.

64— Bundan sonra yine yüzçevirmiştiniz. Allah'ın size fazlu rahme-

tı olmasaydı, herhalde zarara uğrayanlardan olurdunuz.

65— İçinizden Cumartesi gününde (ilâhî buyrukları ve o güne olan hürmeti çiğneyip) tecavüz edenleri elbette bilirsiniz. Biz onlara: «Rahmetten uzak hor ve bakîr maymunlar olun!» demiştik.

66— İşte Biz bu (milletin tutumunu ve başlarına gelen kötü sonuçları) kendi devirlerinde yaşayanlara ve sonradan gelecek olanlara bir ibret ve takva (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan irfan) sâhiplerine bir öğüt kıldık.

İLGİLİ HADÎSLER

قال ابن عباس: ان الله انما افترض على بنى اسرائيل اليوم الذى عليكم
فى عيدكم يوم الجمعة فخالفوا الى السبت فعظموه وتركوا ما امربه فلما
ابوا الا لزوم السبت ابتلاهم الله فيه فحرم عليهم ما احلّ فى غيره •
(ابن كثير: حديث موقوف)

İbn Abbas (R.A.) dedi ki: «Cenâb-ı Allah sizin bayram yaptığınız cuma gününü İsrâîloğullarına da farz kılmıştı (saygı gösterilmesi emredilmişti). Fakat onlar bu günü cumartesine çevirip ona saygı göstermişler ve emrolundukları şeyi terketmişlerdi. Vaktaki emre muhalefet edip illâ da cumartesinin lüzumuna kaail olmuşlar, Allah onları cumartesi hakkında imtihan ederek başka günlerde helâl olan şeyleri cumartesinde haram kılmıştır.» (1)

لاترتكبوا ما ارتكب اليهود فتستحلّوا محارم الله بادنى الحيل •
(الخطيب البغدادى عن ابى هريرة)

«Yahudîlerin irtikâb ettiğini siz irtikâb etmeyin. Çünkü onlar Allah'ın haram kıldığı şeyleri en basit hilelerle kendilerine helâl kılmışlardı.» (2).

«Şüphesiz Allah MESHİ, soy üreme şeklinde yapmamıştır. Hem maymunlarla domuzlar bu olaydan önce de varlardı.» (3).

(1) İbn Kesîr, mevkufen rivayet etmiştir.
(2) Hatîb el-Bağdadî.
(3) Müslim - Ahmed : İbn Mes'ud'dan.

TARİHÎ YÖNÜ

(وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ)

İsrâîloğulları'na, onları sıkıntılardan, esaret kaydından, canlı mahlûklara tapınmaktan, öküze aşırı dereecde saygı göstermekten kurtarıcı nîmetler verilmiş ve Hazret-i Mûsâ'ya kayıtsız şartsız uymalarına, Tevrat'a sıkı sıkıya bağlanmalarına dair kendilerinden söz alınmıştı. Günler geçti, oniki sebt (soy) grup grup Tûr'un eteğinde karargah kurdular. Vahy-i ilâhî nûr hüzmeleriyle Tûr'a inmeğe başladı. Hazret-i Mûsâ, Tevrat'ı telekkî edip büyük levhalar üzerine tesbitle emrolundu. Böylece Tûr Allah'ın tecelli ettiği kutsal bir dağ oldu. Vahyin havasıyla nûrdan muhteşem bir kubbe gibi İsrâîloğulları'nın üzerine yükseldi. Ve böylece Tûr'dan ilâhî kudret ve azametin, Rabbânî füyuzat ve merhametin lahutî havası buram buram kokmaya başladı.

(وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ) Hazret-i Dâvud devrinde Akabe'de balıkçılıkla geçinen İsrâîloğulları, dinleri icabı cumartesi günleri çalışmak harâm kılındığı halde kıyıya doğru akın eden balıkları görünce bu hürmeti ihlâl ettiler, cumartesi günleri de balık avına başladılar. Bu yüzden ilâhî gazaba çarpıldılar. Maddeye karşı aşırı meyillerinden dolayı maymun tabiatlı olmuşlardı. Âyetin zâhiri, doğrudan doğruya maymunlaştıklarına delâlet etmektedir.

Tevrat'ın Çıkış kısmının 20/8-13 belgelerinde şu kayıtlara rastlamaktayız : **«Sebt (cumartesi) gününü takdis etmek için onu hatırında tut. Altı gün işliyeceksin ve bütün işini yapacaksın. Fakat yedinci günü Allah'ın Rabbe sebittir. Sen ve oğlun, kızın, kölen, câriyen, hayvanların ve kapılarında olan gariplerin hiç bir iş yapmıyacaksınız.»**

Kur'ân-ı Kerîm'in **A'raf sûresi** 163. âyetinde onların bu saygısızlığından bahisle deniliyor ki : **«Ey Muhammed! Bir de onlara şu deniz sahilindeki şehrin (durumunu sor). Hani bir zamanlar Cumartesi yasağına saygısızlık gösterip ilâhi sınırı aşıyorlardı; hani Cumartesi günü balıklar sürü hâlinde akın akın onlara doğru geliyordu; diğer günlerde ise onlara gelmiyorlardı. Biz onları günah işleyip ilâhî sınırları aştıklarından dolayı böylece denedik.»**

Yukarıda meâlini yazdığımız İbn Abbas (R.A.) hadîsi bu iki âyetin delâlet ettiği mânâyı gayet güzel bir şekilde ifâde etmektedir.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

İki asra yakın bir zaman esaret altında kalmış, köle muamelesi gördüğü için her türlü ilim ve medeniyetten mahrum bırakılmış bir milleti kalkındırmak, yaşayışlarını düzene sokmak ve hattâ günün medenî şartlarının fevkinde bir hayat anlayışını kafalarına zerketmek kolay bir iş değildir. Bunun için zaman ister, vasıta ister, vasat ister ve hepsinin üstünde ilâhî lûtfa mazhariyyet ister.

Allah Teâlâ, İsrâîloğulları'na bu mazhariyet kapısını, Hzaret-i Mûsâ'yı peygamber olarak onlara göndermekle açmıştı. Pedagojik bir sistemle yetiştirilebilmeleri için geniş bir zamana ve bu zaman içinde eski alışkanlık ve âdetlerinden uzaklaşmalarına ihtiyaç vardı. Mısır'dan çıkmaları ve aylarca çöllerde dolaşıp Musa'nın rehberliğiyle uzun bir yolculuk yapmaları var ya, bu zamanı elde etme imkânını vermişti. Gökten bıldırcın kuşu ile kudret helvasının inmesi, taştan su fışkırtılması, bulutun aylarca gölge yapması gibi bir çok ilâhî belgeler kısmî bir vasat hazırlamıştı. Artık onları yetiştirmek ve vasıta olarak, ilâhî düzeni öğretici rehber olarak Tevrat'a ciddiyetle sarılmaları gerekiyordu. Bunun için de onlardan kesin söz alınmıştı. Fakat İsrâîloğulları bilhassa Hazret-i Musa'dan sonra sözlerinden döndüler, eski sefil yaşayışlarını arzular gibi tavırlar takındılar. Allah'ın peygamberlerle olan imdat ve merhameti onlara yetişmemiş olsaydı, hepsi de husranda kalanlardan olurdu.

Evet, İsrâîloğulları Hazret-i Mûsâ'dan sonra yollarını yeniden şaşırdılar da rûh ve fikirlerinde değişiklikler husûle geldi; hislerinin te'siri altında kalıp sapıttılar; ilâhî hüduda riâyet etmemeğe başladılar. İnsan sûretli, maymun tabiatlı mahlûklar derekesine düşüp bayağalaştılar. Tûr'dan esen ilim ve irfan havasından artık istifade edemez olmuşlardı. İç âlemlerinde insanlık kemâlâtının meş'aleleri bir bir sönmeye yüz tutmuştu. Nihayet yine sefil ve perişan oldular. Onların bu acıklı hâli, imân ışığı altında ilim ve irfanı rehber edinmiyen milletler için ibret alınacak büyük bir derstir. Kur'ân'ın tâbiriyle bu, yaşayan milletlere ve sonra gelecek olanlara ibret verici cezâ ve takvaya eren mü'minlere de bir öğüt kılınmıştır.

İTİKADÎ YÖNÜ

Bâzılarına göre, Tûr dağının veya herhangi bir dağın kaldırılıp İsrâîloğullarının üzerine yükseltilmesi zâhirî mânâsıyla değildir. Çünkü böyle olması, imân etmeğe zorlamak hükmünü taşır ki, teklîfin gayesine aykırıdır. O halde dağın yükseltilmesi yani yerinden kaldırılıp İsrâîloğulları'nın üzerinde tutulması, onun üstünde Hazret-i Mûsâ'ya inen ilâhî vahyin mâ-

nevî ve lâhutî saltanat ve hâkimiyetini ifâde eder; en uygun yorum da bu olsa gerek.

TAHLÎLLER

(وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ) Hazret-i Mûsâ'ya gönülden inanıp tâbi' olmak ve Tevrat ile amel etmek üzere sizden mîsak (söz, ikrar, ahid) almıştık. (1).

(وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ) Tûr'u üzerinize (kaldırıp) yükseltmiştik de Tevrat'ı ve taşıdığı hükümleri (bu korkuyla) kabul etmiştiniz. Şöyle ki : Hazret-i Mûsâ, üzerinde Tevrat yazılı levhaları getirdiğinde, İsrâîloğulları ondaki ağır hükümleri, meşakkat verici teklîfleri görünce şaşırdılar ve kabul etmekten çekindiler. Bunun üzerine Cibrîl-i Emîn'e, Tûr dağını kaldırıp onların üstünde tutması emrolundu. Böyle yapılınca da Hazret-i Mûsâ onlara : **«Ya kabul edersiniz, yahut Tûr'un altında ezilmeğe râzi olursunuz!»** demişti. Onlar da bu korkuyla Tevrat'ı kabul etmişlerdi. (2). Bu yorum pek uygun görülmemiştir.

(بِقُوَّةٍ) ciddiyet ve azimle... (3).

(كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ) Sefil ve hakir maymunlar olunuz. Yahudîlerden nankörlük edenler mesha uğramışlardır. (4). Mücâhide göre, sûretleri değil kalbleri mesholunmuştu. Yani maymun karakterli ve o mahlûk gibi taklitçi olmuşlardı. (5).

(نَكَالًا) İbret ve azâb mânâsınadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İsrâîloğulları hislerine mağlûb, nefsânî arzularına boyun eğmiş bir halde tarihin sahifelerine nakşedilmek üzere acı ve tatlı hatıralar bırakıyor ve eski inançlarıyla yeni i'tikatları arasında bocalayıp duruyorlardı. Şa'şâlı devirlerinden biri sayılan Hazret-i Dâvud zamanında cumartesi gü-

(1) Kaadi - Keşşâf - Medârik.
(2) Kaadi - Keşşâf.
(3) Keşşâf.
(4) Keşşâf - Medârik.
(5) Kaadi.

nünün hürmetini ihlâl ettikleri ve bir zaman Tevrat ile amel etmedikleri için insanlık şerefini, imân fazîletini yitirdiler ve bu yüzden kötü iştahlı maymunlar seviyesine düştüler. Yukarıdaki âyetlerle onların bu acıklı hâline temas edildi. Şimdi de onların sefil ve kararsız hâlinin zaman zaman nüksettiğinden, o kadar ki çabuk mirasa konmak için adam öldürdüklerinden, katilin meçhul kalması yüzünden birbirine düştüklerinden, ilâhî kudretle maktulün dirilip katilin kim olduğunu haber vermesi üzerine ihtilâfın giderildiğinden haber verilir.

Cenâb-ı Hak bu mu'cizeyle, ölümden sonra dirilmenin olacağını ve asıl ebedî ve o nisbette huzurlu bir hayatın başlıyacağını, onlara yakîn verecek şekilde açıklamıştır.

—oOo—

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ٓ
اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُٓوا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ
اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا
رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ
وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ
اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَٓاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِر۪ينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا
وَاِنَّٓا اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ
تُث۪يرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ ف۪يهَا قَالُوا
MEÂLÎ : الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

67— Hatırlayın ki bir vakit de Musa, milletine: «Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor» demişti. Onlar (atalarınız) : «Bizi alaya mı alıyorsun?!» demişlerdi. O da : «Öyle câhillerden olmaktan Allah'a sığını-

rım» demişti.

68— (Öyle ise) bizim için Rabbine duâ et de onun ne olduğunu bize açıklasın, demişlerdi. Musa da (aldığı emri beyânla): «Allah diyor ki: O ne pek kart, ne de pek genç, ikisi ortası bir dinç sığırdır. Artık emrolunduğunuz şeyi yerine getirin» demişti.

69— Onlar tekrar: «Bizim için Rabbine duâ et de o sığırın rengi nedir, bize açıklasın» demişlerdi. Musa da: «Rabbim buyuruyor ki, hiç şüphesiz o, bakanların içini açacak şekilde parlak sarı bir sığırdır» demişti.

70— Onlar yine: «Bizim için Rabbine duâ et de o sığırın mâhiyetini (iyice) bize açıklasın. Çünkü tarif edilen sığır bize (diğerlerine) benzer gibi geliyor. Allah dilerse, elbette (boğazlanması emrolunan sığırı) bulabiliriz» demişlerdi.

71— Musa da (aldığı emir üzerine) «Rabbim o, yeri sürüp ekini sulayarak boyunduruğa girmemiş bir sığırdır, salmadır, hiç alacası lekesi yoktur, buyuruyor» demişti. Onlar: «İşte şimdi hakikatle geldin» demişlerdi. Bunun üzerine o sığırı boğazladılar. Az kalsın bunu yapmıyacaklardı.

İLGİLİ HADÎSLER

لولا ان بني اسرائيل قالوا و انا ان شاء الله لمهتدون لما اعطوا ولكن استثنوا • (رواه الحافظ ابوبكر)

«İsrâîloğulları «Allah dilerse elbette bulabilir, doğruya erişiciler oluruz» dememiş olsalardı, o kendilerine verilmezdi. Fakat istisnâ yaptılar (da arzuladıklarına kavuşabildiler)». (1).

لولا ان بني اسرائيل قالوا و انا ان شاء الله لمهتدون لما اعطوا ابدا ولو انهم اعترضوا بقرة من البقر فذبحوها لاجزأت عنهم ولكن شددوا فشدد الله عليهم • (رواه ابو رافع عن ابي هريرة)

«İsrâîloğulları: «Allah dilerse, elbette bulabilir, doğruya erişiciler oluruz» dememiş olsalardı, o ebediyen kendilerine verilmezdi ve eğer (ilk emre uyarak) her hangi bir sığır boğazlamış olsalardı onlara kâfi gelirdi. Fakat bu hususta kendilerini sıktıkça sıktılar, Allah da o emri onlar üzerinde sıkı tuttu (ve bu yüzden kendilerine pek pahalıya mal oldu).» (2).

(1) el-Hâfız Ebûbekir.
(2) Ebû Râfı' : Ebû Hüreyre (R.A.)den / Hadîsün garibün.

TARİHÎ YÖNÜ

Milâttan önce Mısır'da hayvanlara ibâdet edildiğini **Yunan** ve **Lâtin** yazarları tarafından verilen bilgilerden ve arkeolojik, epigrafik belgelerden öğreniyoruz. Mısır'da iki asır kadar yaşayan İsrâîloğulları'nın, Hazret-i Mûsâ'nın zuhuruna kadar geçen zaman içinde hayvanlara ibâdet ve onları kutsal sayma akidesinin te'siri altında kaldıkları sanılmaktadır. Mısır'dan çıktıktan sonra Sâmirî'nin yaptığı altın buzağıya ibâdet etmeleri bu sanıyı kuvvetlendirmekte ve bize daha doyurucu bir bilgi vermektedir. Diğer taraftan sığırla, Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen evsafiyle Sâmirî'nin tapınmak için yaptığı altın buzağı arasında büyük bir benzerlik var; bilhassa sığırın parlak sarı renkte oluşu. İşte İsrâîloğulları'nın eski alışkanlıkları sâikasiyle olacak, onlar bu tip sığırlara fazlasıyla saygı gösterirlerdi. Tevrat'ta bu hâdiseye temas edilirse de, Kur'ân'ın beyân ettiği hikmetten çok uzaktır. Böylece Tevrat'ın birçok cihetle tahrife uğradığı da anlaşılmış oluyor. Dinler tarihinde kaydedildiğine göre, Mısırlılar çok eski devirlerde diğer ibtidaî milletler gibi **animist** idiler. Onlar da her şeyde kendilerine musallat olan bir rûh bulunduğunu sanıyor ve bu rûhlara en geniş saygıyı gösteriyorlardı. Bunlar yalnız bâzı rûhların, güneş gibi, ay gibi, Nil gibi tabiî ikametgâhlarda yaşadıklarına, fakat rûhlardan çoğunun hayvanlarla kuşların içinde bulunduğuna inanıyorlardı. Mısır'da her kabilenin inandığı bir rûh vardı ki o canlı bir mahlûkun içinde yaşarmış. Meselâ içlerinden biri koça, biri keçiye, diğeri öküze, bir başkası aslana, domuza ve akbabaya taparmış. Daha sonraları bu hayvan ilâhlar, mahallî birer mahiyet almışlardı. Meselâ, bu koç ile temsil olunan **Amon, Teb** köyünün, öküz ile temsil olunan **Ptah Menfis'in** ilâhı olmuştur.

Diğer bir misal de, İran hükümdarı Kâvus, (M.Ö. VI. yüzyılda) Mısır'ı fethetmek istediği zaman askerlerinin önüne kedilerle leylekler yerleştirmek gibi bir kurnazlık yapmış ve Mısırlılar da bunlara karşı silâh kullanmağa cesaret edememişlerdi..

İsrâîloğulları'nın hayvanlara ibâdet etme alışkanlığını yıkmak ve onları tamamen tevhîd akidesi üzerinde toplamak için genç bir sığırın boğazlanması emrolunmuştu. O halde bu emirle üç büyük hikmete işaret ediliyordu :

1— Kutsal bilinen hayvanın ibâdete lâyık olmadığını anlatmak.

2— Boğazlanan sığırın bir parçasının maktûle vurulmasıyla maktûlün dirilmesi, yaşatan ve öldürenin ancak Allah olduğuna ve bu ölümden sonra yeniden dirilip kalkmanın ilâhî kudrete nisbetle çok kolay bulunduğuna kesin belge göstermek.

3— İyilik ve kötülükler ne kadar gizli tutulursa tutulsun, ilâhî ilmin dışına çıkmıyacağına dikkati çekmek ve fitnenin kısasla önleneceğini, Hz. Mûsâ'nın şeriatinde de kısas hükmünün bulunduğunu hatırlatmak.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Peygamberin sözünü ciddiye almamak, inad yollu sormak, İlâhî emre imtisalde gecikmek.

Peygamberler insan olmakla beraber sair insanlardan farklıdırlar. Hased, kin, ikiyüzlülük, şununla bununla alay etmek gibi kötü huylardan, hafiflik sayılan söz ve hareketlerden münezzehtirler. Yalan söylemezler, söylediklerinin hiç birinde şüphe yoktur. Emânete hiyânet etmezler. Özü sözü doğru, içleri dışlarına, dışları da içlerine uyar. Herkesten daha akıllıdırlar; kuvvetli sezişe sâhiptirler. Bu böyle olmakla beraber İsrâîloğulları Hazret-i Musa'ya tam bir i'tikadla bağlanmışa benzemiyorlardı. Çünkü bunca mu'cizeler, ilâhî âyetler karşısında her türlü şüpheden uzak kâmil bir imân sâhibi olamamışlardı. Mısır'da fir'avnlerin gayr-i ciddi emirleri, halk tabakasını alaya almak, lüzumsuz ve keyfi buyruklar vermek, hayvanlara kudsiyet izafe etmek gibi birçok kötü âdetlerin izleri henüz İsrâîloğulları'nın gönül ve dimağlarından silinmemişti. Bazen Hazret-i Musa'yla beraber olduklarını unutarak ilâhî emirleri ciddiye almamışlar, Allah'ın peygamberinin kendileriyle alay ettiğini sanmışlardı.

Bu hal onların henüz manâdan çok uzakta bulunduklarını, Hazret-i Musa'nın getirdiği üstün ahlâktan yeteri kadar nasiplerini alamadıklarını gösteriyordu. Cenâb-ı Hakk rahmet denizinin derinliğindeki esrar ve hikmetleri icabı, İsrâiloğulları'nın gönüllerinde heykelleşen madde putperestliğini yıkmak için Hazret-i Mûsâ'dan sonra birçok peygamberler daha gönderdi ve zaman zaman onları çeşitli belgelerle imtihan etti. Bunlardan biri de Mısırlıların kutsal sayarak tapındıkları hayvanlardan sığırın boğazlanması keyfiyetidir. Onlar bu emre uymakta geciktikleri ve kendi kendilerine bir hayli müşkilât çıkardıkları için Hazret-i Musa'yı fazlasıyla üzmüşler; hattâ ona cehl ve bilgisizlik isnad etmişlerdi.

Basîretsizliğin zifiri karanlığı içinde bocalayan İsrâîloğulları tarih boyunca elim vak'alarla karşılaşmışlar ve bu yüzden perişan bir millet olarak yeryüzüne yayılmışlardır.

Ayrıca âyette, mühim bir işe başlarken bir hayvan boğazlamanın o işin hayırla sonuçlanmasına vesîle olacağına işâret vardır. Fakat bir hayvan boğazlarken, kâinata hâkim olan kuvvet ve kudreti düşünüp Allah'a

tam bir teslimiyetle teslîm olmak en üstün bir şükürdür. Bu konuda bir mütefekkir şöyle diyor : «**Bir hayvanı kestiğin zaman için için ona de ki : Seni kesmeyi emreden kuvvet, beni de öldürecek, ben de senin gibi bir varmış bir yokmuş olacağım. Seni benim elime teslîm eden kanun, beni de daha kuvvetli bir ele teslîm edecek.**»

TAHLÎLLER

(إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً) Zebh, zebeha fiilinin masdarıdır. Boğazlamak ve yarmak manâsına gelir. Şeriatte ise, eti yenen bir hayvanın boyun damarları ile nefes ve yemek borularının keskin bir âletle kesilmesidir. Boğazlama keyfiyetinin Musa'nın şeriatında da belirtilen şekilde olduğu fiilin delâletinden anlaşılıyor.

Tevrat'ta inek kesilmesinden, ineğin renk ve diğer sıfatlarından, kim tarafından vurulduğu bilinmiyen adamdan bahsolunursa da -tahrîfe uğradığı için- Kur'ân-ı Kerîm'in beyânına uymamaktadır. Bak: Sayılar Kitabı 19/1-10. Tesniye Kitabı 21/1-9.

Bakara kelimesi müennestir. Müfred olması da muhtemeldir. Bakar kelimesi, sığır cinsinin hepsini içine alır. Bakare kelimesi bakar'ın müfredi kabul edilecek olursa, öküz, inek, tosun ve mandadan her birine delâlet edebilir. Kök harfleri olan «b-a-k-r» yarmak manâsına gelir. Öküze bu ismin verilmesi, bu manâya müstenidendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Sığırın boğazlanmasının katl (adam öldürme) hâdisesiyle alâkası varsa da esas itibariyle taşıdığı hikmeti şöyle izah edebiliriz :

Yukarıda geçen âyetlerle taştan su fışkırtmak gibi nâdir bir mucizeden ve bu mu'cizenin Peygamber Mûsâ'nın eli üzerinde vuku' bulduğundan bahsedilmiş ve onunla Allah'ın geniş rahmetine, kullarına olan sonsuz âtıfetine işâret edilmişti.

Şimdi de daha büyük bir mu'cizeden haber verilerek ilâhî kudret'in tesirinin, illiyet (kozalite) kanunuyla mukayyed olmadığını hatırlatıyor ve ölüleri diriltmenin beşer aklının kavrayamıyacağı bir hususiyet taşıdığına dikkatimizi çekiyor.

——ooo——

وَإِذْ قَتَلْتُمْ
نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا
اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

MEÂLİ :

72— Hatırlayın ki, bir zamanlar bir adam öldürmüştünüz ve onun hakkında (birbirinizi suçlamak suretiyle) çekişmiştiniz. Allah da sizin gizlediğinizi meydana çıkarandır.

73— «Sığırın bir kısmını öldürülen adama vurun» demiştik. (Vurulunca da o dirilivermişti). İşte böylece Allah ölüleri diriltir. Aklınızı iyice kullanasınız diye âyetlerini size gösterir.

İLGİLİ HADÎSLER

عن ابي رزين العقيلي قال قلت يا رسول الله كيف يحيي الله الموتى؟ قال:
اما مررت بواد ممحل ثم مررت به خضرا؟ قال: بلى. قال كذلك النشور .
(ابن كثير)

Ebû Rezîn (R.A.)den; Cenâb-ı Peygamber (A.S.)dan şöyle sorduğunu nakleder :

— Ey Allah'ın Resûlü! Allah ölüleri nasıl diriltecek?

— Otları henüz yeşermemiş bir vâdiden geçtikten sonra tekrar, yeşillenmiş bir halde oraya uğradın mı?

— Evet, uğradım.

— İşte öldükten sonra dirilip kalkmak da böyledir.

İLMÎ YÖNÜ (Rûhları çağırmak = İspritizma)

Yetmiş ikinci âyetle belirtilen katl hâdisesi ve boğazlanan sığırın bir parçasının dokundurulmasıyla maktûlün dirilip katilin kim olduğundan haber vermesinin keyfiyeti üzerinde çeşitli görüş, tefsîr ve te'villerde bulunulmuştur. Fakat çoğu ilmî bir değer taşımamaktadır. Bizce en önemli olan cihet, hâdisenin ispritizma ile ilgili olup olmadığıdır.

Ölülerin rûhlarıyla haberleşmenin mümkün olduğuna inananlar ve bunun için aracılık yapacak bir «medyum»a ihtiyaç bulunduğunu iddiâ edenler, âyette bu tarz bir olaya temas edildiğini zannederler ve İsrâîloğulları'nın da ispirtizma ile uğraştıklarını belirterek, Tevrat'ın Samuel Kitabının 28/1-21'de anlatılan kıssayı delil olarak gösterirler:

«Samuel ölmüştü. Bütün İsrâîl onun için dövünmüşlerdi. Onu Roma'da kendi şehrinde gömmüşlerdi. Bunun üzerine Saul (Talut) cincileri ve bakıcıları memleketten kaldırmıştı. Filistinliler toplanıp geldiler, Şunemde ordugâh kurdular. Saul bütün İsrâîl'i topladı, Gilboada ordugâh kurdular. Saul, Filistinlilerin ordugâhını görünce korktu, yüreği titredi. Saul Rabden sordu, fakat Rab kendisine ne rü'yalarla, ne Urimle, ne de peygamberlerle cevap vermedi. Saul kullarına dedi ki: Benim için bir cinci kadın arayın ve ona gidip sorayım. Kulları ona dediler ki: İşte En-dorda bir cinci kadın var. Bunun üzerine Saul kılığını değiştirdi, başka elbise giyindi ve iki adamla beraber gitti, geceleyin kadının yanına geldiler. Kadına dedi ki: **Rica ederim, benim için cinle fala bak ve sana söyliyeceğim kimseyi bana çıkar.** Kadın ona dedi ki: **İşte, Saul'un ne yaptığını cincileri ve bakıcıları memleketten nasıl attığını biliyorsun da neden beni öldürtmek için canıma tuzak kuruyorsun?** Saul, kadına: **Hayy olan Rabbim hakki için bu işten sana bir kötülük gelmiyecektir.** Kadın dedi ki: **Sana kimi çıkarayım.** Saul: **Bana Samuel'i çıkar,** dedi. Kadın, Samuel'i görünce yüksek sesle bağırdı ve: **«Sen Saul'sun da niçin beni aldattın?»** diye Saul'a söyledi. Kıral ona dedi ki: **Korkma, fakat ne görüyorsun?** Kadın Saul'a dedi ki: **Yerden çıkmakta olan bir ilâh görüyorum.** Saul ona: **Çıkan kimse ne biçimdedir?** diye sordu.. Kadın: **«Kocamış bir adam çıkıyor, bir cübbeye bürünmüş.** Ve Saul o çıkanın Samuel olduğunu anladı. Yüzüstü eğilip yere kapandı. Samuel ona dedi ki: **Beni çıkararak niçin rahatsız ettin?** Saul dedi ki: **Çok sıkıntıdayım, çünkü Filistinliler bana karşı cenk ediyorlar. Allah benden ayrıldı, artık ne peygamberlerle, ne de rü'yalarla cevap veriyor. Ne edeceğimi bana bildiresin diye seni çağırdım.** Samuel dedi ki: **Mademki Rab senden ayrılmış ve sana düşman olmuştur. O halde niçin benden soruyorsun. Rab benim vasıtamla söylediği gibi sana yaptı ve**

Rab kırallığı senin elinden kopardı, onu senin komşuna, Dâvud'a verdi. Sen Rabbin sözünü dinlemediğin için ve onun kızgın öfkesini Amelekîlere yapmadığın için Rab da bugün sana bu şeyi yaptı. Ve Rab İsrâîl'i de seninle beraber Filistinlilerin eline verecek ve yarın sen de, oğulların da benimle beraber olacaksınız. İsrâîl'in ordusunu da Rab Filistinlilerin eline verecektir.»

Gerçi bu cümlelerde ispritizma kısmen de olsa delâlet eden yerler mevcuttur. Fakat esas itibariyle cinler aracılığıyla Samuel'in rûhunun çağırıldığı anlaşılıyor. Nitekim **Şeyh Tantâvî Cevherî** Tevrat'ın ispritizmadan bahsettiğini ve herkesten evvel Müslümanların -Kur'ân-ı Kerîm'in de temas ettiği- bu ilimle meşgul olmalarının gerektiğini yazmıştır.

Son yıllarda bu iş üzerinde derin incelemelere girişilmiş, ciddî denemeler yapılmıştır. Bununla beraber konunun henüz bir ilim dalı olduğu iddiâ edilmemiştir.

Bu konuyla alâkalı eserlerin kaydettiğine göre: İspritizmanın ileri cemiyetlerde tanınması ancak XIX. yüzyılda mümkün olmuştur. Hikâyeye göre, 1848 yılında **New-York** eyaletinde **Fox** adında bir çiftçinin evinde acayip olaylar vuku' bulmaya başlayınca oralarda yaşıyan halk heyecana kapılmış. Akşamları el ayak çekildikten sonra Fox'ların evinin kapısı muntazam fasılalarla vurulmaya başlamış. Evin küçük kızı Kate Fox kapıyı vuran görünmez kimsenin rûhlar âleminden bir misafir olabileceğini ileri sürmüş. Kate iyi bir medyummuş. Rûhla temas sağlayınca, vaktiyle o evde öldürülmüş bir adamın rûhu olduğunu öğrenmiş. O günden sonra da rûhlarla konuşmak, onlardan haber almak merakı her yere yayılmış.

Hikâye bu olmakla beraber, meselenin ilmin bir dalı hâline getirilip getirilemiyeceği bugün için meçhuldür. Ancak medyumlara gelenlerin rûhlar değil de cinler olması kuvvetle muhtemeldir. Zira anladığımız kadarıyla ruhların Berzah âleminden Dünya'ya yönelip rastgele kişilerle temas kurması sünnetullah'a ters düşmektedir. Peygamberler ve yüksek derecedeki kâmil velîlerle temas kurmaları ise istisnâ teşkil eder ki genel kaideyi bozmaz. **Tevrat**'taki kayıtlardan da, Samuel'in cinler aracılığıyla çağırıldığı daha yakın bir manâyla anlaşılıyor. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen diriltme ve haber verme hâdisesinin, ispritizma ile ne uzaktan, ne de yakından ilgisi var. Çünkü âyetin siyak ve sibakı buna mütehammil değildir. Cenâb-ı Hakk onu bir mu'cize olarak diriltmiştir. Âyetin son kısmı: **«Aklınızı iyice kullanasınız diye âyetlerini size gönderir.»** meâlindedir ki, mu'cizenin insanlar üzerindeki te'sirini beyân ederek akıl sâhiplerini inkâr fırtınasından kurtarmak ister.

AHLÂKÎ YÖNÜ :

(وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا . . .)

İşte Yaratan'ın kudretine, tekrar dirilmenin hakikatına, ölüm ve dirimin tabiatına delâlet eden açık bir belge. Cenâb-ı Allah sığırın boğazlanmasındaki hikmet perdesini kaldırıyor ve âhirete dosdoğru îmân edip dünya hayatını ona göre düzenlemenin lüzumuna işâret ediyor. Çünkü ölümden sonra tekrar dirilmeye inanmak kadar ahlâkı yükselten bir esas ve prensip düşünülemez. Kur'ân-ı Kerîm bu müessir prensipi milletlerin kafasına zerketmek için geçmiş milletlerden misaller veriyor ve olayları, aklı harekete geçirecek şekilde bizlere aktarıyor. (لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) buyuruyor.

Evet, Kur'ân-ı Kerîm, önce insanın duygu ve düşüncesine hitab eder, sonra akla lâyık olduğu değeri verir. Hislerin insan üzerindeki te'siri çok büyüktür. Aklı harekete getirmek için ona ilk malzemeyi veren hislerdir. Bunun için Cenâb-ı Hak âhirete, hesap ve cezâ gününe inanmak için önce İsrâîloğulları'nın hislerine te'sir edecek bir maktulü diriltiyor. Bu açık mu'cizeyle lüzumlu malzemeyi verdikten sonra : **«Aklınızı iyice kullanasınız diye âyetlerini size gösterir,»** buyuruyor.

Ayni metodu **Hazret-i İbrâhim**'in de tâkip ettiğini yine Kur'ân'dan öğreniyoruz : **«Bir vakit de İbrâhim : «Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster?» demişti. Allah ona : «İnanmadın mı?» buyurmuştu. O da: «Hayır, inandım (ve inanıyorum) fakat kalbim yatışsın diye (arzuluyorum)» demişti.» (1).**

İbrâhim (A.S.) kâinattaki nizamdan istidlâl ederek aklıyla inandığı ve bütün şüpheleri attığı halde itmi'nane kavuşmak için hislerine hitap edilmesini istemiş ve bu arzusu yerine getirilmiştir.

O halde, yalnız hisse bağlı kalmak, aklı kullanmamak bizi gerçeğe ulaştıramaz. Sadece akla bağlı kalmak ve her şeyin onunla halledileceğine inanmak da doğru değildir. Akıl; imân ve basîretten ışık, duygu ve düşünceden malzeme aldığında hakikatı keşfedebilir. Kur'ân-ı Kerîm'in talim etmek istediği işte budur.



(1) Bakara Sûresi : 260. âyet.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

(ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ)

İnsanları harekete getiren, onları itaatkâr bir cemiyet hâline sokan akıl değil imândır. İmânı besliyen, ilâhî buyruklardır. Duygularımız aklın; akıl da îman ve basîretin emrine girmelidir. Yukarıdaki âyetlerde, İsrâîloğulları için âyet ve mu'cizeler gösterilmiş ve imânı beslemek için Tevrat indirilmişti. Fakat rûhî varlıklarını maddî hayatlarına tercîh edemiyen, cehalet ve nefsanî arzularını ulvî hakikatler uğrunda fedâ edemiyen bu zavallıların kalbleri katılaştıkça katılaştı. Aşağıdakiâyetlerde ise, onların kalb katılığını, taş gibi veya daha katı olduğunu beyân ederek ilâhî nizamlara isyân edenlerin böylesine bir rûhî maraza mübtelâ olacaklarına işâret ediliyor.

—oOo—

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ
كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ ۚ
وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا
يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

M E Â L İ :

74— Bundan sonra yine kalbleriniz katılaştı, taş gibi ve hattâ daha da katı oldu. Çünkü taştan öylesi var ki, ondan ırmaklar fışkırır, öylesi de var ki, yarılıp ondan su çıkar, öylesi de var ki, Allah korkusuyla (ilâhî kanunlara boyun eğerek) aşağı düşüp (parçalanır). Allah işlediğiniz (ve işleyeceğiniz)den habersiz değildir.

İLGİLİ HADİSLER

لاتكثروا الكلام بغيرذكر الله فان كثرة الكلام بغيرذكر الله قسوة القلب و ان ابعد الناس من الله القلب القاسى • (ترمذى: حديث غريب)

«Zikrü'llahsız sözü çoğaltmayın. Çünkü zikrü'llahsız sözün çokluğu, kalb katılığına (yol açar). Hem insanların Allah'tan en uzak olanı, kalbi katı olanıdır.» (1).

اربع من الشقاء : جمود العين وقساوة القلب وطول الامل والحرص على الدنيا • (رواه البزار مرفوعا)

«Dört şey şekavet(bedbahtlığ)in belirtisidir: 1— Gözün yaşarmaması, 2— kalb katılığı, 3— uzun emel, 4— dünyaya karşı (aşırı) tamah.» (2).

انى لاعرف حجر ابمكة كان يسلم علىّ قبل ان ابعث انى لاعرفه الان • (مسلم : جابر بن عبد الله)

«Ben, Mekke'de bir taş biliyorum ki, peygamber olarak gönderilmeden önce de o bana selâm verirdi. Ve şimdi de onu biliyorum.» (3).

عن على رضى الله عنه : كنت مع رسول الله بمكة فخرجنا الى بعض نواحيها فما استقبله شجر ولا جبل الا وهو يقول: السلام عليك يا رسول الله • (ترمذى: حديث غريب)

«Hazret-i Ali (R.A.)den, diyor ki: Resûlüllah (A.S.) ile Mekke'de idik. Şehrin kenar kısımlarından bir yere çıktık. Yolda Peygamber (A.S.)ın uğradığı ağaç, taş, tepe, dağ ne varsa hepsi ona 'es-Selâmü aleyke ya Resûlellah' diyordu.» (4).

İLMÎ YÖNÜ

74. âyette kalb katılığına misal olarak taş getirilmiş ve taşların yarılma, ufalanma, yukarıdan aşağıya düşme, yuvarlanma gibi değişmelerinden bahsedilerek taşların fiziksel jeolojik durumuna temas edilmiştir.

---

(1) Tirmizî : Hadisün garibün.
(2) el-Bezzar, merfuan.
(3) Müslim : Câbir b. Abdullah.
(4) Tirmizi : Hadîsün, garibün.

Bununla, ilâhî kanunun cansız varlıklar üzerinde de şaşmadan hükümran olduğu hatırlatılıyor ve insanların her varlıktan ziyade bu kanunlara uyması gerektiğine işâret ediliyor.

Yerkabuğunu meydana getiren maddelerden biri de kültelerdir. Bunlar Allah'ın kâinatta câri kanunlarının gerektirdiği şekilde çeşitli mine-.allerden meydana gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm kültelerin birkaç sınıfından bahsederek şu esasları belirtmek istiyor: Kültelerden kopan irili ufaklı parçaların birçok çeşitleri vardır. Külteler, tortul, püskürük ya da metamorfiktir. Taşlar da bu esasa göre sınıflandırılır. Tortul külteler, püskürük külteler, metamorfik külteler. Birincisinin içinden bâzen sular fışkırır. İkincisi bâzı sebeplerle yarılır, içinden sular akabilir. Üçüncüsü ısı, su buharı, basınç gibi sebeplerle fiziksel niteliklerini kaybetmiş olanlardır.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Rûhumuzun derinliklerinden «Allah» lafzının zihinlere sığmıyan, idrâklerin ötesinde olan derin mânâsı ve o mânânın etrafa yaydığı irfan nûrunun dalgaları yükselmediği müddetçe insan kalb katılığının sert tabakasının altında bocalar kalır. Ve işte o zaman döküldüğümüz nefis ve şehvet kalıplarından ve o kalıplardan aldığımız şekiılerden kurtulma imkânlarımız zorlaşır. Zira ondan kurtulmak için kâfi derecede ne imân, ne de irfan mevcuttur.

Kalb katılığının ilk belirtisi, Allah'tan başkasına meyletme hevesinin uyanmasıdır. Dönüş olmazsa, neticesi kötü bir nankörlüğe, hattâ küfre inkılâp edebilir. (أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ) = **«İblis dayattı, (bunu) kibrine yediremedi de kâfirlerden oldu.»** âyet-i celîlesi bu sonucu beyân eder. (1).

İsrâîloğulları'nın, ölünün diriltilme mu'cizesi karşısında bile iç varlıklarından yakîn derecesinde bir imân nûru dalgalanıp yükselmedi. Bu konuda da akılları hislerine, basîretleri akıllarına rehber olmadı. Böylece Allah'ın emirlerine dosdoğru inkiyad etmediler. O yüzden yetişecek olan torunlarına iyi bir ilim ve irfan mirası bırakamadılar. Şüphe dolu bir akideye vâris olan Yahudîler, âhireti, ölümden sonraki hayatı unuttular, kalbleri o kadar katılaştı ki taştan daha beter oldu. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden pınarlar fışkırır, bir kısmı yarılır da suya yol verir. Bir kısmı da ilâhî kanunlara boyun eğerek yukarıdan aşağıya yuvarlanır.

Evet, varlık âleminde ne varsa, hepsi de Hakk'ın buyruklarına baş-

---

(1) Bakara sûresi : 34. âyet.

eğip râm olur. Bâzısı lisan-i kaal ile, bâzısı da lisan-i hâl ile O'nu tesbih eder. O'nun kâinattaki câri kanunlarına itaatten geri kalmaz.

İşte İsrâîloğulları bu tesbîh ve itaatı bırakıp ilâhî kanunları dinlemezlik cinnetini gösterdikleri için, onlara kalb katılığı gibi elim bir hastalık ârız oldu, nesilden nesile geçerek bütün bir milletin mânevî yapısını harap etti. Bugünkü Yahudîlerin bir kısmı, belki de çoğu ayni hastalığın marîzleri olarak etrafa mikrop saçmaktadırlar.

Bize ve diğer milletlere düşen, bu kıssadan hisse almak, yetişecek olan nesillere en iyi mirası hazırlamaktır.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Aradan bir hayli zaman geçtikten, gönül havuzundaki sular millenip bulandıktan sonra kalbler ilim ve irfan havasını alamaz hale gelir, taş gibi ve hattâ daha fazla katılaşır. Zira taşların çoğu, mâhir sanaatkârın becerikli ellerinde şekil değiştirir ve nakşedilen motifleri kabul eder. Bu bakımdan Hakk'tan gelen nûru alamıyan kalbler taştan da katıdır, denilmiştir.

Tasavvuf ehli kalbleri dört kısma ayırmışlar :

1— İlâhî ilimle aydınlanmış, irfan denizine gark olmuş olanlar. Bu kısma dâhil olanlardan bilgi ırmakları fışkırır. Ondan içen ebediyen yaşar. Sâbıkîn'den olan Ehlü'llah'ın kalbleri bu kısmı temsîl eder.

2— İlme olan susuzluğunu gideren, dinleyip hıfzedebilen kalbler. İlimde kök salmış âlimlerin kalbleri bu kısmı temsîl eder.

3— Huşû' duyup, Hakk'a inkiyad eden, teslîmiyet üzere bulunan kalbler. Âbid ve zâhidlerin kalbleri bu kısmı temsîl eder.

4— İlimle aydınlanmıyan, korku ile yumuşamıyan, hidayetten uzak, bâtıla yüz tutmuş, nefsânî arzuların gururu içinde şehvet bataklığında tıkanıp kalan kalbler. (ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ) âyeti bu kalblere işâret eder.

TAHLİLLER

(قَسَتْ) fiili, kasavet kökünden gelir; salabet ve kabalık mânâlarını ifâde eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

(أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ)

Yukarıdaki âyetlerle İsrâîloğulları'nın Hazret-i Musa'dan önceki ve sonraki devirlerinden, onlara imânın hakikatini aşılayacak olan mu'cizelerden, bütün bunlarla beraber sapıttıklarından, buzağıya tapındıklarından, ve daha sonraları kalb katılığına uğradıklarından geniş bir şekilde bahsedildi. Şimdi de bu nankör ve o nisbette maddeperest milletten Hazret-i Peygamber'e (A.S.) muasır olanların tutumuna, psikolojik durumuna temas ediliyor ve **«(Yahudilerin) size inanmalarını çok mu istiyorsunuz? Halbuki onlardan bir topluluk Allah'ın Kelâmını (Tevrat'ı) dinlerler, ona akıl erdirdikten sonra onu bile bile tahrîf ederlerdi.»** denilerek böyle bir temenni ve arzunun insanî düşünce mahsulü olmakla beraber, kendi hasis menfaatleri için Allah'ın indirdiği Kitab'ı değiştiren bedbahtları yola getiremiyeceği bildiriliyor.

Ayrıca Müslümanlara, kendileriyle içiçe yaşayan ve günlük **hayatın** birçok safhalarında geniş çapta ilgi kuran Yahudîlerin içyüzü anlatılıyor. Aynı zamanda Kur'ân'da bu ve benzeri konulara değişik ifadelerle sık sık yer verilmesinin hikmeti hatırlatılıyor.



أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ
يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا
بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ
لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ
اُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّٓا اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا
يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِاَيْدِيهِمْ ثُمَّ
يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ
فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

MEÂLİ :

75— (Ey Peygamber ve mü'minler! Yahudilerin) size inanmalarını çok mu istiyorsunuz? Halbuki onlardan bir topluluk Allah'ın Kelâmını (Tevrat'ı) dinlerler, ona akıl erdirdikten sonra onu bile bile tahrîf ederlerdi.

76— Onlar imân edenlerle karşılaştıkları zaman, «İnandık» derlerdi. Birbirleriyle tenha kıldıkları zaman, «Allah'ın size açtığı şeyi, Rabbiniz katından size kanıt olarak getirsinler diye mi onlara anlatıyorsunuz? (Buna) aklınız ermiyor mu?» derlerdi.

77— Bilmezler mi ki, Allah onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da mutlaka bilir.

78— Onlardan bir kısmı ümmîdir (okuyup yazması yoktur); Kitab (Tevrat)ı bilmezler, ancak birtakım kuruntuları bilirler. Onlar sadece zan peşindedirler.

79— Kitabı elleriyle yazdıktan sonra onu önemsiz bir paha karşılığında satmak için, «Bu Allah katındandır» diyenlerin vay haline! Elleriyle yazdıklarından dolayı vay onlara!. Vay, kazanmakta oldukları şeyden onlara!.

İNİŞ SEBEBİ

Cenâb-ı Peygamber (A.S.) Medîne'ye hicret ettiklerinde oradaki Yahudîleri İslâmiyete ve ilâhî Kitab'a dâvet etti. Zaten Yahudîlerin son dîn ve son peygamber hakkında biraz bilgileri vardı. Tevrat tahrîfe uğramakla beraber onda bu hususla ilgili bir takım kayıtlar mevcuttu. Fakat dînî ve ırkî taassüp yüzünden bir çoğu -bilhassa hahamlar- bile bile inkâr ve tekzîbe saptılar. Peygamber (A.S.), onların bu menfi tutumu karşısında müteessir oldu. Bunun üzerine yukarıdaki yetmişbeşinci âyet indi. Bu âyet bir taraftan Yahudîlerin maskesini düşürüyor, diğer taraftan da Resûlüllah'ı teselli ediyordu.

(وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا) Âyetinin tefsîrinde ise, İbn Abbas (R.A.) sebebini şöyle özetlemiştir:

Yahudîlerden bir grup münâfık, Resûlüllah (A.S.)ın eshabına rastlayınca **«Sizin inandığınıza biz de inandık. Arkadaşınız Muhammed'in doğru ve hak nebî olduğuna şahadet ederiz. Onun her söylediği gerçektir; biz onun sıfatını kendi kitabımızda bulduk»** derlerdi. Kendi ileri gelenleriyle başbaşa kalınca, ileri gelenler onlara: **«Muhammed'in Tevrat'ta geçen sıfatlarını Müslümanlara niçin anlatıyorsunuz? Sonra bunu delil olarak kullanırlar da sizi müşkül duruma sokarlar»** diye ikazda bulunurlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İLGİLİ HADÎSLER

Yahudîlerin sabahları Medîne'ye gelişi, ikindi vakti gidişi, sinsi bir emelin tahakkukuna mâtuftu. İslâmiyeti içten yıkmak istiyorlardı. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.): **«Medine kasabasında bizim yanımıza mü'minden başkası girmesin!»** buyurdular. (1).

«Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir kırk yıl yuvarlanır da dibine ulaşamaz. (2).

TARİHÎ YÖNÜ

İsrâîloğulları'nın Hakk'a karşı olan tutumları, tarihin ışığı altında bir bir belirtilerek en canlı noktaları misallerle izah edildi. Irkları icabı son derece kurnaz ve o nisbette hileci, maddeye aşırı mütemayil, fitne ve fesad

---

(1) İbn Vehb - İbn Kesîr.
(2) Tirmizî : Hadîsün, garibün.

kumkuması, bütün dinlere düşman, kör taassup alevi içinde sadece kendilerini efendi ve Tanrı'nın has kulları sayan, başkalarını kendileri için yaratılmış köle kabul eden inhisarcı bir millet!.

Tarih boyunca Müslümanlar onlar hakkında ne kadar hayırhah düşünmüş ve ne kadar âlicenap hareket etmişlerse, hiçbir zaman bunun müsbet karşılığını görememiş ve bu habîs ruhlu milletin gönlündeki hiyânet ve inhisarcılık bağlarını koparamamıştır. Cenâb-ı Allah 75. âyetle onların bu evsafını tarîf ederek kıyâmete kadar bütün mü'minlerin uyanık bulunmalarını istemiştir. Peygamber'e karşı dünkü tutum ve davranışları, düşünce ve inançları ne ise bugün de değişmemiştir, yarın da değişmiyecektir. Ondört asır önce Resûlüllah (A.S.) ile eshabı Yahudîlerin imân edeceklerini ummuşlardı. Bu, çok hayırhahane bir ümitdi. Allah: **«Ey Peygamber ve mü'minler! Yahudilerin size inanmalarını çok mu istiyorsunuz? Halbuki onlardan bir topluluk Allah'ın Kelâmını (Tevrat'ı) dinlerlerdi de ona akıl erdirdikten sonra onu bile bile tahrîf ederlerdi.»** Artık Hakk'a isyanda bu kadar cüretkâr olan bir milletten ne umuyorsunuz?

İşte Yahudî tarihi hep böyle tekrar edip durmaktadır.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Cemiyet ve milletlerin içtimaî ve kültürel durumları tetkik edilince, her kabile veya milletin üç sınıfa ayrıldığı görülür: 1— Bilginler ve ileri gelenler. 2— Ortalığı karıştıran, milletin mukadderatına hâkim olanları iş başına getiren yarı münevverler. 3— Okur-yazar olmayan câhil halk tabakası. Birinciler meseleleri ele alıp gereken ortamı hazırlarlar. İkinciler o meseleleri tatbik sahasına koyup bu ortam içinde üçüncü sınıfı, kendi ideallerinin gerçekleşmesi için kullanırlar.

Kur'ân-ı Kerîm, Yahudî cemaatinin de böyle olduğunu (وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ) âyetiyle bildiriyor. Tevratı okuyan bilginler, hahamlar, Hazret-i Muhammed'in (A.S.) te'sirini silmek ve kendi dinlerinin bakasını sağlamak için Tevrat'ta Hazret-i Muhammed'in evsafı hakkındaki ibarelerin bir kısmını çıkarıp, bir kısmını da değıştirdiler. Sonra buna göre bir ortam hazırlayıp yarı aydınlarını harekete geçirdiler ve bütün mel'anet ve düşmanlıklarını tatbik sahasına koydurdular. Sonra da halk tabakasını (ümmîleri) toplayıp dâvet-i Muhammediyye'nin karşısına çıkardılar. Asırlar geçtiği halde her şey değişmiş ama Yahudîlerin hak dîne karşı olan düşmanlıkları pek değismemiştir.

TAHLÎLLER

(أَفَتَطْمَعُونَ) fiilindeki hitap Peygamber (A.S.) ile mü'minleredir.

(أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ) İman burada ya «tasdîk» veya doğrudan doğruya «inanmak» mânâsınadır.

(ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ) Tevrat'ta geçen son din ile ilgili müjdeleri, Hazret-i Muhammed'in evsafıyla alâkalı ibareleri, recim hakkındaki emirleri tahrîf etmişler. Veyahut Hazret-i Mûsâ ile Tûr'a çıkan yetmiş kişi temsilci oradan döndükten sonra **«Biz Allah Kelâmını dinledik, buyruklarını duyduk. Rabbimiz sonunda, bu buyruklarımı işleyip işlememekte serbestsiniz, buyurdu»** diyerek Tevrat'ı değiştirmeye teşebbüs etmişlerdi. Sonra fırsat buldukça bunu gerçekleştirdiler; yani istedikleri gibi Tevrat'ı tahrîf ettiler.

(أَفَلَا تَعْقِلُونَ) Bu, ya Yahudî münafıklarına olan bir hitabıdır veya Allah'ın mü'minlere hitabıdır; (أَفَتَطْمَعُونَ) cümlesine bağlıdır.

(أَمَانِيَّ) Emâniy, ümniye'nin çoğul şeklidir. Temenninin sülasîsinden **«takdîr»** mânâsına **«menâ»**den alınma bir isimdir. Türkçemizde **«kuruntu»** ile ifâde edilir.

(وَيْلٌ) fiili olmayan bir masdardır. Tahassür ve helâk manasına bedduâ olarak cümlenin başında kullanılır. Cehennem vâdisine bu ismin verilmesi mecâz yolludur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Hakk ebedî ve ezelî ilmiyle Yahudîlerin geçmiş ve gelecek tutumları, inançları ve kıyâmet günündeki âkibetleri hakkında diğer milletlere özellikle Müslümanlara en doğru bilgiyi verdikten ve Tevrat'ı tashîh ettikten sonra hahamların mesnedsiz iddialarını, ilâhî prensiplere uymayan hükümlerini reddederek, gerçeğin Kur'ân-ı Kerîm'de tasrîh edilmiş olduğunu beyân ediyor.

——oOo——

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّا اَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ
اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ اَمْ تَقُولُونَ
عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ
بِهِ خَطِيئَتُهُ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ
اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

M E Â L İ :

80— (Yahudîler) «Ateş bize ancak sayılı birkaç gün dokunacaktır» dediler. De ki: Allah katından bir söz mü aldınız? -ki böyle bir şey varsa, Allah verdiği sözünden aslâ caymaz- Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz şeyi mi (uydurup) söylüyorsunuz?!

81— Hayır (durum hiç de onların anladığı ve iddia ettiği gibi değildir), kim kötülük kazanır da isyân ve küfür onu çepeçevre kuşatırsa, işte onlar cehennemliktirler; onlar orada ebedî kalıcılardır.

82— İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar ise, işte onlar cennetliktirler, onlar orada temelli kalanlardır.

İNİŞ SEBEBİ

Mücâhid'in İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre : Asr-ı Saadette Medîne ve civarında yaşayan Yahudîler Kur'ân'nın açık beyânatı karşısında şaşırdılar ve şöyle bir iddiayla halk tabakasını ikna'a çalıştılar : **«Bu dünyanın ömrü yedi bin senedir. Günahkârlarımız her bir yıla karşılık bir gün cehennemde azâb görecektir».** Yani Yahudî olanların azâb görmesi icap ediyorsa, bu sadece sayılı birkaç günden ibarettir.

Kurtubî'nin ve Katade'nin İkrime'den yaptıkları rivâyete göre : Yahudîler Sâmirî'nin yaptığı altın buzağıya kırk gün tapındıklarına karşılık ol-

mak üzere kırk gün azâb göreceklerini iddia ettiler.

Dahhak'in yaptığı rivâyete göre : Yahudîler Cehennemin bir ucundan diğer ucuna (zakkum ağacına kadar) kırkbin senelik bir mesafe olduğunu Tevrat'ın kaydettiğini söylüyerek, ona göre ancak kırk gün cehennemde yanacaklarını iddia etmişler. Bunun üzerine Bakara sûresinin 80-82. âyetleri inmiştir.

İniş sebebi hakkında bundan başka, Taberânî'den, İbn Cerîr Taberî'den ve Süddî'den birtakım rivâyetler vardır. Geniş bilgi edinmek için İmam Süyûtî'nin «Esbabü'n-nüzûl»üne müracaat tavsiye olunur.

İLGİLİ HADÎSLER

عن عكرمة : خاصمت اليهود رسول الله فقالوا لن ندخل النار الا اربعين ليلة وسيخلفنا فيها قوم آخرون، يعنون محمدا و اصحابه فقال رسول الله بيده على رؤسهم، بل انتم خالدون مخلدون لا يخلفكم فيها احد .

(ابن كثير : عن عبد الرزاق عن عكرمة)

İkrime'den yapılan rivâyette, Yahudîler Peygamber (A.S.) ile münakaşa yollu tartıştılar ve «**Biz ancak kırk gece ateşe (cehenneme) gireceğiz, ondan sonra başka bir millet bizim yerimize geçecek**» -ki o başka milletten Muhammed (A.S.) ve eshabını kasdediyorlardı- Peygamber (A.S.) eliyle onların başlarına işâret ederek : «**Hayır, bilâkis sizler orada ebedî kalıcılarsınız. Hiç kimse orada size halef olmıyacaktır**» buyurdular. (1).

عن ابى هريرة قال لما فتحت خيبر اهديت لرسول الله عليه السلام شاة فيها سمّ فقال رسول الله عليه السلام : اجمعوا الى من كان من اليهود ههنا فقال لهم رسول الله عليه السلام : من ابوكم ؟ قالوا فلان قال : كذبتم بل ابوكم فلان فقالوا اصدقت وبررت ثم قال لهم : هل انتم صادقىّ عن شيئ ان سألتكم عنه ؟ قالوا نعم يا ابا القاسم و ان كذبناك عرفت كذبنا كما عرفته فى ابينا فقال لهم رسول الله عليه السلام : من اهل النار ؟ فقالوا نكون فيها يسيرا ثم تخلفونا فيها فقال لهم رسول الله عليه السلام : اخسئوا و الله لا نخلفكم فيها ابدا . (رواه الامام احمد، بخارى و النسائى بنحوه)

(1) İbn Kesîr : Abdurrazzak'dan, o da İkrime'den..

Hayber fetholunduğunda oradaki Yahudîler tarafından içine zehir konularak pişirilmiş bir koyun Peygamber'e hediye edildi. Bunun üzerine Cenâb-ı Peygamber (A.S.) **«Burada ne kadar Yahudî varsa hepsini toplayıp getirin»**, buyurdu. Yahudîler toplatılarak huzura getirildikten sonra Peygamber (A.S.) onlara hitaben şöyle buyurdu :

— **Babanız kimdir?**

— Falân kimsedir.

— **Yalan söylüyorsunuz, o değildir, falan adamdır!**

— Doğru buyurdunuz, gerçeği ifâde ettiniz!.

— **Peki sizden bir şeyden daha soracak olursam, doğru söyler misiniz?**

— Evet, ya Eba'l-Kasım! Yalan söyliyecek olursak herhalde bilirsiniz, nasıl ki babamızın kim olduğunu bildiniz.

— **Kimler ateş (cehennem) ehlidir?**

— Bizler az bir müddet cehennemde kalacağız, sonra siz bizim yerimize geçeceksiniz!

Bunun üzerine Cenâb-ı Peygamber (A.S.) :

— **Zelîl ve hakîr olarak yerinizde kalın. Vallahi biz size orada aslâ halef olmıyacağız! (1) Buyurdular.**

İLMÎ YÖNÜ

Musevîliğin inanç ve talimlerini incelediğimiz zaman birbiriyle çelişen görüş ve inançların mevcud olduğunu görürüz. Bir taraftan peygamberlerin müstesnâ şahsiyetlerinden bahsedilirken diğer taraftan onlara zinâ isnad edecek kadar hamakat izhar edilir. Tevrat'ta cennet ve cehennem mefhumundan, mutluluk ve mutsuzluktan, kurtuluş yollarından bahsedilir. Fakat buna karşılık iman aşkına bir fiil, bir hareket istenmez. Ahlâk prensipleri içinde kıymet unsurları yok gibidir. Varsa onları da inhisarcılık ve aşırı ırkçılık, gündelik hayatı -ister meşrû, ister gayri meşrû yollardan- yükseltmek hırsı içinde fesada uğratmışlardır.

İşte bu zıd görüşlerin bir örneğini de onların «Sayılı birkaç günden başka bize ateş dokunmıyacaktır» iddiaları aksettirmektedir. Bu iddia da hem akıl, hem de nakil ile çelişmektedir. Dünyada işlediği suç ve cinayet-

(1) İmam Ahmed, Buhari ve Nesâî de buna benzer bir rivâyet almışlardır.

lerden dolayı idam cezası çekenler olduğu gibi, âhirette de bir takım suçlardan ve küfürlerden dolayı ebedî saadetini kaybedenler olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm onlara ne Tevrat'ta, ne de başka bir yerde böyle bir söz verilmediğini beyânla: **«Allah katındanbir söz mü aldınız?»** diyerek Yahudîlerin çok yanlış bir yolda ve bozuk bir akide içinde bulunduklarını bildiriyor.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Cehennem ve cennet.. Biri ebedî azâb yeri, diğer sonsuz saadet yurdu.. Cehennem mefhumu korku ve endişe, cennet mefhumu ümid ve neş'e telkîn eder. Bu iki mefhum ikiz kardeşler gibi beşerin iç varlığında dengeleştiği gün, imân kemâle, gönül huzura erişmiş olur. Ahlâk fazîlet mertebesine yükselir. Hayat, ilâhî prensipler dahilinde asıl mecrasını bulmuş olur. Zaten Kur'ân-ı Kerîm'in va'd ve vaîd üslûbu hep bu metod üzere binâ edilmiştir. Cenâb-ı Peygamber (A.S.) buna işâretle buyurdu ki: **«Mü'minin korku ile ümidi tartılacak olursa, denk gelir.»** (1).

Hüccetü'l-İslâm İmam Gazâlî korku ile ümidi (havf ve recâ) tâbirleriyle izâh ederek diyor ki : «Korku ile ümit, Hakk'a yakınlık peydâ edenleri övülmeğe lâyık makamlara (ahlâkî fazîlete, lâhî muhabbete) uçuran iki kanattır. Âhiret yolculuğunda dar geçitlerin hepsini kolaylıkla aşan iki binittir.

Yalnız şu hususu unutmamak gerekir : Bu iki mefhumda ifrat ve tefritten sakınmak şarttır. Çünkü aşırı korku, ümitsizliğe; aşırı ümit, taatsizliğe yol açar.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Cenâb-ı Hakk yukarıda tefsîri yapılan âyetlerle İsrâîloğulları'nın birtakım iddialarının kendilerine has kuruntular olduğunu, hakikatle ilgili bulunmadığını bildirdikten sonra onların ilâhî buyrukları nasıl değiştirdiklerine dikkatimizi çekiyor. Aşağıdaki âyetlerle de onlara vermiş olduğu «evâmir-i aşere = on emir» den ve bu emirleri tatbik edeceklerine dair alınmış mîsaktan ve sonra bu mîsakı nasıl yerine getirmediklerinden bahsederek tevhîd akidesini zedeliyen, ibâdete yaklaşmıyanların cezâsının

(1) İhyâü'l-Ulûmi'd-Din.

dünyada rüsvaylık, âhirette şiddetli azâb olduğunu çok duyarlı bir anlatımla açıklıyor.

Ayrıca, sûrenin 63. âyetinde icmâlen geçen «mîsak»ın tafsîli yapılarak Yahudîlerden çoğunun bu mîsaka riâyet etmediği anlatılır.

———oOo———

وَاِذْ اَخَذْنَا
مِيثَاقَ بَنِي اِسْرَائِلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ
وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾
وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾
ثُمَّ اَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا
مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
وَاِنْ يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ
اِخْرَاجُهُمْ اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ
فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ اُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
بِالْاٰخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

M E Â L İ :

83— Hatırlayın ki, İsrâîloğulları'ndan, «Allah'tan başkasına tapmayın, ana-babaya, yakınlara, yetmilere, yoksullara iyilikte bulunun; insanlara (hitab ederken, onlarla bir konu üzerinde fikir alış-verişinde bulunurken) iyi söz söyleyin; namazı vakitlerinde dosdoğru kılın, zekâtı verin» diye (bildirmiş ve bu hususta gereken) sözü almıştık. Sonra siz -pek azınız müstesnâ olmak üzere- yüzçevirdiniz. Sizler zaten dönek kimselersiniz!.

84— Ve hani birbirinizin kanlarını dökmeyin, birbirinizi yurdunuzdan çıkarmayın, diye sizden söz almıştık. Sonra siz de bunu ikrar etmiştiniz ve buna hâlâ da şâhidlik ediyorsunuz

85— Sonra siz o kimselersiniz ki, birbirinizi öldürüyorsunuz ve içinizden bir kısmını yurtlarından çıkarıyor da âleyhlerinde günah, düşmanlık ve haksızlıkla birbirinize yardım edip birleşiyorsunuz. (Bununla beraber) onlar size esir olarak gelecek olurlarsa fidyeleşir, (kurtuluş akçesi alıp verirsiniz). Halbuki onların (yurtlarından) çıkarılması size harâm kılınmıştı. Yoksa Kitab'ın bir kısmına inanıyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapanların cezası, ancak dünyada rüsvaylıktır; kıyâmet gününde de en şiddetli azâba döndürülüp uğratılmaktır. Allah yapageldiğiniz şeylerden habersiz değildir.

86— İşte onlar dünya hayatını âhirete karşılık satın alan kimselerdir. Bunun için azâb onlardan hafifletilmez ve onlar yardım da olunmazlar.

İNİŞ SEBEBİ

İsrâîloğulları'ndan alınan mîsak (söz ve ahid), Tevrat ahkâmına göre dört esası ihtiva etmekteydi : Kendi milletlerinin birbirini öldürmemesi, yurtlarından çıkarılmaması, kendi milleti aleyhine başkasına yardım ve destek olunmaması, esirlerin fidyeleşme (kurtuluş akçesi ödemek suretiyle) kurtarılması.

Cenâb-ı Peygamber (A.S.) devrinde Medîne ve civarında yaşayan Yahudîler baştaki üç esası terk ettiler de sadece dördüncüsüne bağlı kaldılar. Bunun üzerine : **«Yoksa Kitab'ın bir kısmına inanıyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?»** meâiindeki âyet nâzil oldu.

İLGİLİ HADİSLER

عن ابن مسعود رضى الله عنه قلت يارسول الله : اى العمل افضل؟ قال: الصلاة
على وقتها قلت ثم اى..؟ قال: برّ الوالدين قلت ثم اى ..؟ قال:
الجهاد فى سبيل الله . (بخاري، مسلم)

İbn Mes'ûd (R.A.)den yapılan rivayette, şöyle anlatıyor :

— Ya Resûlellah! dedim, hangi amel daha üstündür?

— Vakti üzere kılınan namaz, buyurdu.

— Sonra hangisi? Dedim.

— Ana-babaya iyilik etmek, buyurdu.

— Sonra hangisi? Dedim.

— Allah yolunda cihad, buyurdu. (1).

عن ابي ذرّ رضي الله عنه قال قال عليه الصلاة و السلام : لاتحقرن من المعروف شيئا و ان لم تجد فالق اخاك بوجه طليق . (بخاري، مسلم، ترمذي)

Ebû Zer (R.A.)den yapılan rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (A.S.) buyurdu ki : **«İyilikten (mü'minlerce iyi bilinen şeyden) hiçbir şeyi hakîr görme, küçümseme! İyilik yapacak bir şey bulamazsan, kardeşine karşı güler yüzle çık.» (2).**

TARİHÎ YÖNÜ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hicret etmeden önce Medîne'de Evs ve Hazreç kabileleri arasında yıllardan beri sürüp gelen bir savaş, bir kangütme dâvâsı vardı. Bu yüzden bir takım menfaatler peşinde koşan Medîne Yahudîleri de ikiye bölünmüştü; Nadîr oğulları, Hazreç kabilesini; Kurayza oğulları, Evs kabilesini tutuyordu. Halbuki Evs ile Hazreç ikisi de putperest olup, Kitap ehli değillerdi.

Bu iki kabile arasında savaş başlayınca Yahudîler de tuttukları kabilenin yardımına koşar ve böylece birbirlerini öldürüp evinden ve yurdundan çıkarır, mal ve mülkünü yağma ederlerdi. Halbuki onların böyle yapması Tevrat hükümlerine göre haramdı. Tevrat Çıkış kısmı 20. bapta bunu ifâde eden metinlere rastlamaktayız. Şöyle ki : **«Babana ve anana hürmet et. Tâ ki Allah'ın Rabbin sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzun olsun. Katletmiyeceksin. Zina etmiyeceksin. Hırsızlık yapmıyacaksın. Komşuna karşı yalan şahadet etmiyeceksin. Komşunun evine tama' etmiyeceksin; komşunun karısına yahut kölesine, yahut câriyesine yahutökü-**

(1) Buharî - Müslim.
(2) Müslim - Tirmizî.

züne, yahut eşeğine ve komşunun hiç bir şeyine tama' etmiyeceksin.»

Savaş sona erince Tevrat'ın hükmiyle amel etmek için fidye (kurtuluş akçesi) verip esirlerini kurtarırlardı. Kur'ân-ı Kerîm onların her bakımdan yanlış yolda bulunduklarını, Kur'ân'a inanmadıkları gibi Tevrat ile de dosdoğru amel etmediklerini açıklıyor.

Araplar da bu şaşkın Yahudîlere :

— Hem birbirinizle savaşıyor, hem de birbirinizin esirlerini fidye vermek sûretiyle kurtarıyorsunuz. Doğrusu şaşılacak şey! diyorlardı.

Yahudîler :

— Evet, biz fidye verip esirlerimizi kurtarmakla emrolunduk, birbirimizle savaşmaktan da men' olunduk, diye cevap veriyorlardı.

— O halde niçin savaşıyorsunuz? Sorulunca da,

— Yardıma söz verdiğimiz kabilenin perişan olmasını istemiyoruz da ondan, diyorlardı.

İşte İsrâîloğulları'nın durumu, Peygamber (A.S.)dan önce de, Onun devrinde de böyle idi. Onlar her hususta âlemlerin Rabbine değil, kendi dehalarına, kendi çıkarlarına bakarlardı. Nitekim Evs ile Hazreç kabilelerini tutmaları birtakım siyasî ve iktisadî sebeplere dayanıyordu.

AHLÂKÎ YÖNÜ

İnsanı insan eden, üstün vasıfta olan ahlâktır. Böyle bir ahlâkın hakikî dayanağı, dosdoğru imândır. Dinlerin târifiyle, inanmamış bir kimsede iyi bir ahlâk mevcutsa, bu, ya Allah ve âhiret korku ve ümidinden, ya devlet otoritesine uyma zorundan, ya zevahiri kurtarma siyasetinden, ya da cemiyetin umumî havasına katılma mecburiyetindendir. Bu faktörler arayerden kalkınca ne ahlâk kalır, ne de insanlık...

Bunun için Cenâb-ı Allah bu konuda bütün ümmetlere telkîn ettiği esas ve prensipleri İsrâîloğulları'na da bildirmiş ve şüpheden uzak bir imândan sonra ilâhî buyruklara göre amel etmeleri hususunda onlardan söz almıştı. Bu söz alışın ana hatlarını şöyle sıralıyabiliriz :

1— «Allah'tan başkasına ibâdet etmiyeceksiniz» esası konulmuş ve böylece imânın iyi ahlâka gerçek mesned olduğu gösterilmiştir. Sonra

ahlâkî prensiplere geçilerek :

2— Ana-babaya karşı en güzel ve en uygun şekilde davranacaksınız.

3— Akrabaya, 4— yetimlere, 5— miskinlere ihsânda bulunacaksınız.

6— Diğer insanlara güzel söz söylemeyi itiyad edineceksiniz.

7— Namazı vakitlerinde dosdoğru kılacaksınız.

8— Zekâtı —gerektiği gibi— vereceksiniz.

9— Birbirinizin kanlarını —haksız yere— dökmiyeceksiniz.

10— Birbirinizi yurdunuzdan ve evinizden sürmiyeceksiniz.

Bütün bunları yerliyerince tatbik eden bir âile veya cemiyet ahlâken olgunlaşacağı gibi, hayatın nizamını, dayanışmanın faal tezgahını kurmuş olur.

Ayrıca âyet-i kerîmede önce tatbikî bir iyilikle, sonra insanlarla güzel konuşmayı i'tiyad edinmekle emrolunuyor ki bu, ihsanın iki tarafını (kavli-fi'lî) içine almaktadır.

Hasan el-Basrî (R.A.) diyor ki : «(وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا) cümlesi, iyilikle emretmek, kötülükten men'etmek, halîm ve selîm olmak, afvetmek ve hoşgörürlü olmak gibi manâlara şâmildir.»

Tevrat'ta da bu esas ve prensiplere yakın fakat değiştirilmiş birtakım cümlelere rastlamaktayız. Tümüne «Evâmir-i aşare = on emir» denilir.

Bu on emri milletlerin hayatına yepyeni bir nizamla getiren İslâm dînine karşı Yahudîlerin çoğu sırt çevirdiler. Tevrat'ta da bunlardan bahsediliyor teranesiyle her iki Kitapla da amel etmediler. Ancak Abdulah b. Selâm ve emsali birkaç zat eski misaklarına riâyetle İslâmiyete girdiler; çünkü aradıkları hakikî nizamı bu yeni dinde buldular.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

Yukarıdaki âyetleri milletlerin hayat nizamıyla karşılaştırıp tahlîl ettiğimiz zaman her millet için üç dönemin birbirini takip ettiğini görürüz

1— Bir millet haline gelme ve bu birlik şuuru içinde geçen saadetli günler.

2— Mücâdele ile geçen ıstıraplı günler.

3— Çeştli sebeplerin bir araya gelmesiyle yıkılıp zeval bulma günleri.

İzahına gelince : Birinci devre sekiz veya on esas ve prensiple gerçekleşir: Allah'a dosdoğru kulluk şuuru içinde birleşme ve kaynaşma, anababaya iyilik, akrabayı gözetmek, yetimin elinden tutup başını okşamak, düşkünlere yardım etmek, cemiyet içinde hüsn ü muaşerette bulunmak, gönül kırmamak için sözün en güzelini söylemek, namaz kılmak, içtimaî adâleti sağlamak için zekât ve sadaka vermek.

İkinci ve üçüncü devre, azgınlık, tuğyan, birbirini öldürme, haksız irtikâp, fuhuş, lüks hayat, ilme ve ilim adamına kıymet vermeme, vazifeyi ehil olmayana verme, dalkavukluk ve benzeri gayri ahlâkî fillerin çoğaldığı ve bunların neticesi olarak büyük bir belânın eşiğe gelip dayandığı günlerdir. Akıllıca bir dönüş yapılmaz ve gereken bütün tedbirler alınmazsa, savaşlar, ölümler, esaretler, iktisadî çöküntüler, sefalet ve perişanlıklar başlar ve bir daha kalkmamasıya tarihin derinliklerine gömülmekle noktalanır.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'de bu meş'um sonuca işâretle buyuruluyor ki :

«Sizden böyle yapanların cezâsı, ancak dünyada rüsvaylıktır; kıyâmet gününde de en şiddetli azâba döndürülüp uğratılmaktır. Allah yapageldiğiniz şeylerden habersiz değildir.»

İ'TİKADÎ YÖNÜ

Kur'ân-ı Kerîm'de ana-babaya iyilikle emredilirken onların mü'min olmaları şart koşulmamıştır. **«Bir vasıf üzerine terettüp eden hüküm, o vasfın illiyetini müş'irdir,»** kaidesine göre ana-babaya saygı ve iyilik, sırf ana-babalık vasfını taşıdıkları içindir. O halde âyet-i kerîmede geçen (وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا) cümlesi umum ifâde ediyor. Buna göre, ana-baba kâfir, putperest ve mecusî bile olsalar —ana baba oldukları için— onlara iyilikte bulunmak farzdır. Nitekim Hazret-i İbrâhîm (A.S.) küfür üzere bulunan babasını (ya da amcasını) en yumuşak bir dille Hakk'a dâvet eder, buna karşılık onun ağır hakaretlerine maruz kalırdı. Fakat hiç sesini çıkarmaz, onu kıracak bir davranışta bulunmazdı. Bu delile nazaran akrabaya, yetim ve düşkünlere de iyilik etmek vâcib olmuş oluyor. İbn Abbas (R.A.)dan naklen gelen **«Zekât bütün hakları neshetmiş (hükümsüz bırakmış)tır»** rivâyeti zayıftır.

Ayrıca yukarıdaki âyetlerden namaz ve zekât gibi önemli iki ibâdetin

Musevîlikte de farz olduğu anlaşılıyor. Ancak şekil ve keyfiyet bakımdan bâzı farklar olabilir. Tevrat'ın Tesniye kısmında zekât konusuna temasla deniliyor ki: **«Yerden çıkan mahsûlün öşrünün üç yıl sonunda verilmesi»**...

TASAVVUFÎ YÖNÜ

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ . . .

Cenâb-ı Vâcibül'l-Vücûd'un İsrâîloğulları'ndan, tevhîd esaslarına bağlı kalmaları üzerine almış olduğu sözün, şuhûd âleminde ilk zuhur ve eseri «ana-babaya ihsandır». Çünkü İlâhî terbiye ve şefkatın varlık âleminde ilk tatbik yeri, diğer bir tabirle ilk zuhur mahalli, ana-baba gönülleridir. O halde onlara iyilik, Allah'a ibâdetten sonra gelir. Bu ölçüyle :

İlâhî muvasalat ve merhamet yakın akrabalar arasında zuhûr ettiğinden onlarla kaynaşmak, ilgiyi kesmemek icab eder. Dinî ıstılahta buna «sıle-i rahm» denilir. Umursamıyan kimse bu zuhûra mazhar olamaz.

İlâhî velâyet ve hıfzın yetimlere teveccühü has bir mânâ taşıdığı için onlara ihsanda bulunmak gerekir. Zira Allah umumî mânâda her mü'minin, hususî mânâda velîsi olmayanların velîsidir. Yetimlere hor bakmak veya onları himayeye almamak, ilâhî velâyetten mahrumiyete sebep olur. Bunun içindir ki, her dînde yetimin hakkından ve korunmasından bahsedilmiştir.

İlâhî merhamet, düşkünleri, idaresini te'minden âciz kalan fakirleri Rububiyetinin has himayesine aldığı için onlara yardımda bulunmak icab ediyor. (وَالْمَسَاكِينِ) âyeti bu sırrı ikinci bir mânâyla beyân edip bu husustaki ilâhî nehyin perdesini aralıyor.

Umumî olarak da Cenâb-ı Hakk bütün mahlûkatı merhametinin gölgesi altında bulundurur. Bu mânâyla herkesin hakkına saygı göstermemiz icâb eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İsrâîloğulları'nın «evâmir-i aşare»yi yerine getirmediklerinden, menfatleri icabı, Tevrat'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr ettiklerinden ve bunun sonucu olarak âhiret karşılığında dünya hayatını satın aldıkla-

rından bahsedildikten sonra, tarih boyunca onların bu tutumunda fazla bir değişiklik, maddeperestliklerinde bir dönüş olmadığına temas edilerek Hz. Mûsâ'dan sonra gönderilen peygamberlerin bir kısmını yalanlayıp bir kısmını öldürdüklerine ve bu sebeple ebedî saadet yurdunu önemsiz ve geçici hayat uğruna fedâ etiklerine dikkatimiz çekiliyor. Ayrıca böylesine aşağılık olan bu milletin Hazret-i Muhammed (A.S.) hakkında sûi-kast düşünce ve tertibinde olduklarına gizli bir işâret vardır ki bu, Hayber fethinde suyüzüne çıkmıştır.

—ooo—

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهٖ بِالرُّسُلِ
وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ
اَفَكُلَّمَا جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ
فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

MEÂLİ :

87— And olsun ki, Mûsâ'ya o kitabı verdik. Ondan sonra da birbiri ardınca peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsâ'ya da beyyineler (açık belgeler ve mu'cizeler) verdik ve O'nu Ruhu'l-Kuds (Melek Cebrâil) ile destekledik. (Bütün bu peygamberler aynı esas ve çoğu aynı şeriât üzerine birbirini takip edip İsrâiloğulları'na gönderildiği halde) Size (Ey Yahudîler!) Ne kadar peygamber, nefslerinizin hoşlanmayacağı bir buyrukla geldiyse, büyüklük tasladınız. Öyle ki, bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz (ve öldürmeye devam etmek istiyorsunuz!)

İNİŞ SEBEBİ

Cenâb-ı Hakk, Yahudîlerin gelen her peygamber hakkındaki tutumlarında bir değişiklik olmadığını ve olmıyacağını beyânla Müslümanları uyanık bulundurmak; Medîne içinde ve dışında yaşayan Yahudîlerin son gelen peygamberi de öldürmek niyetinde bulunduklarını hatırlatmak için bu âyeti indirmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER :

ان رسول الله عليه السلام وضع لحسان بن ثابت منبرا فى المسجد فكان ينافح عن رسول الله فقال رسول الله عليه السلام : اللهم ايّد حسان بروح القدس كما نافح عن نبيّك.

(بخارى، ترمذى)

«Hazret-i Âişe Vâlidemiz (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, Cenâb-ı Resûlüllah (A.S.) İslâm şâiri Hasan bin Sâbit için Mescid'e bir minber koymuştu. Hazret-i Hasan (şiirdeki kabiliyetiyle Resûlüllah'ı (A.S.), (hicveden müşriklere karşı korur), onların bir takım herzelerini Resûlüllah'tan def'ederdi. Bunun için Allah'ın Resûlü (A.S.), Hasan hakkında duâ eder ve : **«Allah'ım Hasan'ı Rûhu'l-Kuds ile destekle; nasıl ki o, Senin peygamberine (dil uzatanları şiirleriyle) def'ediyor.» (1).**

ان روح القدس نفث فى روعى انه لن تموت نفس حتى تستكمل رزقها و اجلها فاتقوا الله و اجملوا فى الطلب. (ابن حبّان عن ابن مسعود)

«Hakikat, Rûhu'l-Kuds gönlüme nefes etti ki, hiçbir can rızkını ve ecelini tamamlamadan elbette ölmez. O halde Allah'tan korkun da (rızk ve dünyalığı) talepte güzel davranın (helâlından arzulayın». (2).

ما زال اكلة خيبر تعاودنى فهذا اوان انقطاع أبهرى. (بخارى وغيره)

«Hayber yemeği (zehirli et) devamlı bana düşmanlık etti. İşte şimdi yüreğime bağlı olan (can) damarının kopma zamanıdır.» (3).

İLMÎ YÖNÜ

İrsî huyların ve sonradan kazanılan nefsânî kusurların ahlâk kaidele-

(1) Buharî - Tirmizi : Hadisün sahihün - Hz. Âişe (R.A.)den.
(2) İbn Hibbân. İbn Mes'ûd (R.A.)den.
(3) Buharî ve diğer hadis kitapları.

rine, terbiye sistemlerine ve dînî buyruklara karşı zaman zaman sert tepkileri olur. Ancak bu üç faktörle huy ve alışkanlıkları değiştirmek mümkün müdür, değil midir? Bu hususta Kur'ân'ın hükmü nedir? Çünkü huy, diğer bir tâbirle nefs, alışkanlık peydâ ettiği ve zevk duyduğu şeylerden çarçabuk ayrılmak istemez. Aksi bir telkin veya emirle karşılaşınca baş kaldırıp isyân eder.

İster irsî olsun, ister sonradan kazanılmış olsun, iyi veya kötü huyları değiştirmek konusu üzerinde çeşitli ve hattâ birbirine zıt fikir ve görüşler vardır. Bir kısım sosyologlara ve psikologlara göre, terbiye ve ahlâkın rûh ve karakter üzerinde gerçek bir te'siri yoktur. Diğer bir kısımlarına göre ise, irsî huylar üzerinde te'siri yoksa da sonradan kazanılan huylar ve alışkanlıklar üzerinde te'siri vardır.

İslâm bilginlerine göre, dîn ve terbiyenin her iki huy üzerinde de te'siri vardır. Asıl maya değiştirilmese bile, üzerinde bir tabaka hâlnde perdelenen pası gidermek ve onunla ilgili alışkanlıkları değiştirmek mümkündür. Buna işâretle Resûlüllah (A.S.) : **«İnsanlar madenler gibidir; câhiliye devrinde iyi ve seçkin olanlar, İslâm'a girdiklerinde de iyi ve seçkindirler.»** buyurmuştur. (1).

Bu şerefli hadîsin ışığı altında konuyu inceliyelim : Batılı terbiyeciye göre, «İyisi ve kötüsü ile birlikte, bütün huylarımız fıtrî değil, mükteseptir. İnsan her türlü fikir, his ve huydan mücerret ve fakat her çeşit huy edinmeye müsai' olarak doğar. Fikir ve duygularımız gibi, huylarımızı da hep çevremizden ve görüp öğrendiklerimizden alırız. Ancak irsî bir takım huyların da bulunacağını unutmamak lâzımdır. İnsan muayyen bir muhit, iklim ve hayat şartları içinde doğar ve yaşar, bu şartlar uyarınca aldığı dinî ve ahlâkî terbiyeye göre de rûhî karakterini kazanır. Fakat bu karakter bir defaya mahsus olarak teşekkül etmiş ve zaman, mekân içinde hiç değişmeksizin kaya gibi duran bir şey değildir. Bilâkis değişmesi ve değiştirilmesi mümkündür. Çünkü, insan, normal olmak şartıyla, serbest bir irâdeye sâhip ve bu kudretle sevk ve idâreye muktedirdir. Esasen, terbiye ve ahlâk gibi disiplinlerin en eski devirlerden beri mevcut olması da bunların huylar üzerinde müessir olduğuna inanıldığının ve kötü huyların iyi bir terbiye ile değiştirilmesinin kabil olduğunun bir delilidir. Eğer terbiye ve ahlâkın huylar üzerinde hiçbir te'siri olmasaydı, binlerce seneden beri insanoğlu bu disiplinlere sarılıp inanmazdı. Terbiye ve ahlâkın ötedenberi mevcut olmasına rağmen insanlardan bir kısmının hâlâ kötü huylu olması, bu disiplinlerin huylar üzerinde hakkıyla müessir olmadığını değil, müessir olacak şekil ve şartlar altında hakkıyla tatbik edilmediğini ve

(1) Sahîh-i Buharî.

huyların rûhî mekanizmasının henüz lâyıkıyla bilinmediğini gösterir.» Nitekim J.J. Rousseau **İçtimaî Mukavele** ve bilhassa **Emil** adlı eserinde bu görüşü şiddetle müdafaa etmiştir.

Netice olarak, yukarıdaki âyetler ve birçok hadîsler dinî ve ahlâkî terbiyenin rûh ve karakter üzerinde ve bilhassa nefsânî alışkanlıklara karşı büyük te'siri olduğunu gösteriyor. İsrâîloğulları'nın asırlara dayanan huy ve alışkanlıklarını değiştirmek cidden çok zordu. Onlar nefislerinin hoşlanmıyacağı her terbiye ve dinî ahlâka karşı geldiler. Bu yüzden birçok peygamberleri yalanlayıp, bir nicesini öldürdüler. Cenâb-ı Hakk rûh ve karakter üzerinde müessir olmayacak bir metodu elbetteki tatbik etmez ve ettirmez. Peygamberler vasıtasıyla —dünya kuruldu kurulalı— bu metodu uyguladığına göre, şartlar ve ortam diğer bir tâbirle tatbik sahası müsait olmadığı yerler müstesnâ, feyizli olduğunda hiç şüphe yoktur. Yalnız ne var ki, sistemli bir terbiyenin ve dinî ahlâkın huylar ve alışkanlıklar üzerinde sonsuz ve yüzde yüz kesin bir rolü vardır diyemeyiz.

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ :

Kötü huy ve alışkanlıklar dînî ahlâk ve terbiye ile giderilmez de kendi haline bırakılacak olursa, irsî huylar gibi rûhun derinliğine yerleşir ve hoşlanmadığı her telkine karşı isyân eder. Böyle bir rûha sâhip olan kişiler, ekseri nefislerinin hoşlanmadığı buyruk ve tavsiyelerle karşılaştıkları zaman büyüklük taslıyarak yalanlamaya kalkışırlar. Nitekim Yahudîlerin gönderilen peygamberlere karşı tutumu böyle olmuştur. Onlardan pek azı gerçeği görebilmiş ve peygamberlere uymuştur.

İslâm ahlâk sistemi bu müzmin hastalığın tedavisi ve kötü huyların değiştirilmesi mevzuunda üç ahlâkî prensip koymuştur :

1— Şehvânî arzuları irâde kontrolüne ve nefs mücâdele metoduna tabi tutmak sûretiyle frenleyip yönlendirmek. Bu alanda irâde bütün gücünü dînden almalıdır. Çünkü dînî terbiye ve ahlâk hasbî ve ulvîdir. Bu terbiye insanı yükseltir, iyiliği ve adâleti, hiçbir menfaat düşünmeden sevdirir. Rûhî otomatizmden olsun, çevre ve âileden olsun, kötü huy ve alışkanlıkları irâde kontrolü dışında bıraktığımız gün, sonu elîm ve mutsuzluk olur.

2— İbâdet yükünü yüklenmek sûretiyle, nefs ve irsî kusurlara boyun eğdirmemek ve buna devamla irâdeyi zaafa uğratmamak.

3— Bu iki yolda yürürken Allah korkusunu ve sevgisini —birbirinden ayrılmayan çiftler gibi— kalbin en sıcak köşesine yerleştirerek irâde ve ibâdetin kaynağı haline getirmek.

TASAVVUFÎ YÖNÜ : (Nefs-i emmâre)

Bütün fitnelerin aslı, rüsvaylık ve aşağılığın menşei, günah ve isyânın hareket noktası «nefs-i emmâre»dir. Allah'a karşı vuku bulan ilk isyân, İblîs'ten olmuştur. Bunun da tek sebebi, nefsten gelen kibir ve haseddir. Bu yüzden İblis —bir rivâyete göre— 80 bin yıllık ibâdet ve taatinin semeresinin tümünü çürüterek ebediyyen ilâhî rahmetten kovulmuştur.

Âdem ve Havvâ'nın günahı ise, nefsin şehvet kapısından zuhur etmesidir. Böylece tarih boyunca işlenen her cinayetin ve kazanılan her günahın, nefsin tuğyanından meydana geldiği söylenebilir. Çünkü nefs, kötülüğü çokça emreden bir iç kuvvettir. Cenâb-ı Peygamber (A.S.): **«Senin en büyük düşmanın, iki yanın (bedenin, göğsün) içinde (gizli duran) nefsindir»** buyurmuştur.

Nefs-i emmâreleri çok kabarık olan İsrâîloğulları ilâhî buyruklara, peygamberlerin rehberliğine karşı kibirlenip isyân etmişlerdir. Bu yüzden ilâhî gazaba uğramışlardır.

TAHLİLLER

ISÂ, Süryanicedeki «İşû» isminin Arapçalaştırılmış şeklidir. «Cizvit» kelimesi, İsâ isminin batıda kullanılan «Jezu» kelimesinin nisbetli şeklidir ki aslı «Jezvit»dir.

MERYEM, kök mânâ olarak «hizmetçi» anlamına gelir.

RÛHU'L-KUDS'den murat, İbn Abbas ile İbn Mes'ûd, Suddî, Rabî' ve Katede'ye göre «Cibrîl»dir. Buharî ve Ebû Dâvud'un yaptıkları rivayetler de bu mânâyı te'yid etmektedir. Nitekim «**Şüphesiz Ruhü'l-Kuds, kalbime şu sözü nefh etti** ......» hadisinde geçen «Rûhu'l-Kuds» ile de Cibrîl kasdedilmiştir. Hazret-i İsâ (A.S.) hakkındaki (وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ) âyetinde geçen Rûhu'l-Kuds'den murat, «İsm-i A'zam» olduğu yine İbn Abbas (R.A.)dan rivâyet edilmiştir. Hazret-i İsâ (A.S.) bu isimle ölüleri diriltirmiş...

Kurtubî'nin Mücâhid ve Hasan el-Basrî'den yaptığı rivâyete göre, Kuds, Allah; Rûy da Cibrîl demektir.

Suddî'den yapılan bir rivâyete göre, «Kuds» bereket, demektir. Temiz ve pâk mânâsına geldiğini söyliyenler de var. İbn Cerîr Taberî'ye göre,

yukarıda geçen âyette anılan «Rûhu'l-Kuds» ile alâkalı en uygun te'vil «Cibrîl» ile tefsîr edilenidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yahudîlere verilen bunca nîmetlere, ardarda gönderilen birçok peygamberlere rağmen çoğu hased ve irsî huylarının te'siri altında kalıp, İlâhî rahmetin nûrundan uzaklaştılar. O kadar ki, asırlardan beri bekledikleri ve zaman zaman evsafını bahsedip özlemini çektikleri âhir zaman Peygamberi gelince bilgi ve sözlerinin tam aksine bir yol tutup şöyle dediler : «KALBLERİMİZ KILIFLIDIR.)

—oOo—

وَقَالُوا قُلُوبُنَا
غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾
وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا
مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ
بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
فَبَاؤُ بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾

M E Â L İ :

88— (Yahudîler) «Kalblerimiz kılıflıdır» (artık hiçbir şey te'sir etmez veya kalblerimiz ilim ve irfanla doludur, başka şeye ihtiyacımız yoktur) dediler. Öyle değil, (siz o sözü bırakın). Allah küfürleri sebebiyle onlara lânet etti. Böyle olunca da pek azı îmân ederler.

89— Allah katından onlara, yanlarındaki kitab (Tevrat)ı tasdîk eden (yanlışlarını düzeltip semâvî olduğunu bildiren) bir kitab (Kur'ân) gelince, —ki daha önce inkâr edenlere karşı böyle bir fetih (yardım kapısının açılmasını) istiyorlardı—. (Tevrat'da vasfını görüp) tanıdıkları şey (Kur'ân ve Hz. Muhammed A.S.) kendilerine gelince, onu inkâr ettiler. O sebeple Allah'ın lâneti inkâr edenler üzerinedir.

90— Onlar Allah'ın kendi kullarından dilediği kimselere fazl-u kereminden indirdiği (âyetleri) haset ve azgınlık ile kıskanarak Allah'ın indirdiğini inkâr etmekle kendilerini ne kötü şey karşılığında (yok pahasına) sattılar da gazab üstüne gazaba uğradılar!. Kâfirler için ezici, üzücü, horlayıcı bir azâb vardır.

İNİŞ SEBEBİ

(وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا)

el-Hâkim Müstedrek'inde, el-Beyhakî Delâil'de zayıf bir senetle İbn Abbas (R.A.)dan şöyle rivâyet etmişler : Hazret-i Muhammed (A.S.) henüz peygamberlik emanetiyle gönderilmeden önce Hayber Yahudîleri Gatafan kabilesiyle ne kadar savaşır, hezimete uğrarlarsa şu duâ ile Allah'a sığınırlardı : **«Allahım! Son zamanda çıkacağını Tevrat'ta bize va'dettiğin Ümmî Peygamber Muhammed hakkı için bizi düşmanlarımıza galip kıl.»** Vakta ki Hazret-i Muhammed (A.S.) geldi, Yahudîler hasetlerinden inkâra saptılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Diğer bir rivâyete göre, İkrime, İbn Abbas (R.A.)dan şöyle nakletmiştir : «Yahudîler, Evs ve Hazreç kabilelerine karşı son peygamber ile yardım göreceklerini bekliyorlardı. Fakat Peygamber (A.S.) gönderilince inat ve hasetlerinden inkâra düştüler. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.»

İLGİLİ HADİSLER

القلوب اربعة : ... وقلب اغلف مغضوب عليه وذ اك قلب الكافر .

«Dört türlü kalb vardır : .... Biri de kılıflı kalbtir, gazaba çarpılmıştır. İşte bu, kâfirin kalbidir.» (1).

يحشر المتكبرون يوم القيامة امثال الذر في صور الناس يعلوهم كل شيء من الصغار حتى يدخلوا سجنا في جهنم يقال له بولس تعلوهم نار الانيار يسقون من طينة الخبال عصارة اهل النار . (الامام احمد)

«Büyüklük ve gurur taslayanlar kıyâmet günü insanlar sûretinde küçük karıncalar gibi hoşrolunurlar. Küçük boyda olan her şey onlara üstün gelir. Tâki cehennemden «Bevis» denilen bir yere sokulurlar. Ateşlerin alevi onların boyunu aşar; Habal çamurundan yani ateş ehlinin (bedenlerinden) **sıkılıp çıkarılan sulu nesnelerden içirilirler.» (2).**

TARİHÎ YÖNÜ

Bilhassa M.S. VI. asırda yaşayan Yahudîler Tevrat ve İncil'in apaçık müjdelediği âhir zaman peygamberinin yakında zuhur edeceğini pek iyi biliyorlardı. Bugün bile bir hayli tahrîfe uğramış Tevrat'ın Tesniye kısmının 18. babında şu cümlelere rastlamaktayız : **«Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyliyecek.»**

Ne vakit ki son peygamber geldi, Yahudîler onun hak olduğunu bildikleri halde kendi ırklarından, **Levî soyundan** olmadığı ve dünyaya dönük aşırı hırslarını tatmin etmediği, menfaatlerine uygun düşmediği için hasetlerinden onu yalanlamaya kalkıştılar. O güne kadar son peygamber hakkında sayıp döktükleri bütün sözlerini inkâr ettiler.

Ebû Hüreyre (R.A.)ın rivâyet ettiği bir hadîsi meâlen nakletmeyi faydalı buluyoruz : Cenâb-ı Peygamber (A.S.), Yahudîlerin toplandığı eve geldi ve **«bana en âlim olanınızı gösterin»** dedi. Aralarından Surya oğlu Abdullah'a işâret ettiler. Peygamber (A.S.) Abdullah'ı tenha bir yere alıp, Allah'ın İsrâîloğulları'na lûtfettiği nîmetlere yemin verdirerek sordu :

— Beni Allah'ın peygamberi olarak bilmiyor musunuz?

---

(1) İmam Ahmet bin Hanbel - İbn Kesir.
(2) İmam Ahmed bin Hanbel.

— Evet, hem ben, hem de kavmimizin çoğu bilir. Zira Tevrat'ta senin evsafından açık şekilde bahsedilir.

— O halde seni imândan men'eden şey nedir?

— Kavmimin i'tikadına aykırı bir yola girmek istemiyorum... Onlar sana inanıp uyarlarsa, ben de derhal uyarım.

İkinci bir tarihî olayı İbn Kesîr kendi tefsîrinde şöyle nakleder: Saîd bin Cübeyr, İbn Abbas (R.A.)dan rivâyet etmiştir :Yahudîler, Evs ile Hazreç müşriklerine karşı son peygamberin geleceğini sabırsızlıkla bekliyor ve artık onunla zafer bulacaklarını, putperestleri tepeliyeceklerini söylüyorlardı. Bize kadar gelen rivâyetler arasında onların söylediği şu cümleleri aynen yazıyoruz: «Peygamberin zamanı gerçekten yaklaştı. O, bizim söylediğimizi tasdik ederek çıkar; biz de sizi Âd ve İrem'in öldürüldüğü gibi öldürürüz.» Bekleyiş ve bilgi bu mahiyette iken Hazret-i Muhammed son Peygamber olarak dünyayı aydınlattı. Fakat Yahudîler hased ve kinlerine mağlup olarak onu inkâr ettiler. Hazret-i Muâz b. Cebel, Bişr b. el-Berâ', Dâvud b. Seleme ve emsali zatlar onların bu dönekliğine hayret ederek şöyle sormuşlardı:

— «Bizler küfür bataklığında iken sizler ehl-i kitap olarak Hazret-i Muhammed'i dört gözle bekler ve ancak onunla yardım göreceğinizi söylerdiniz. Hazret-i Muhammed ile alâkalı haberleri bir bir sayıp dökerdiniz; onun evsafını gayet güzel tarif ederdiniz. Şimdi neredesiniz? İşte o peygamber geldi, neden inanmıyorsunuz?»

Nadîr oğullarından Selâm b. Mişken cevap vermiş:

— «Bu bizim bildiğimiz, evsafını tarîf ettiğimiz peygamber değildir.»

Buna benzer birçok tarihî vesikalar vardır. Hepsini getirmeye eserimiz müsait değildir.

Yalnız şunu ilâve edelim ki bir şeyi bilmek, onun hakkında bilgi edinmek kâfi değildir. Yahudîlerin çoğu Hazret-i Muhammed'in son peygamber olduğunu —evlâtlarını, karılarını tanıyıp bildikleri gibi— biliyorlardı. Fakat imân etmedikleri için ilâhî gazaba çarpılıp gittiler. (1).

AHLÂKÎ VE İÇTİMAÎ YÖNÜ

Cemiyet ve milletler, fedakâr mürşitlerine, dâvâya inanıp her şeyini

(1) Bak: Âl-i İmrân Sûresi, âyet 187. A'râf Sûresi, âyet: 169.

o uğurda harcamaktan çekinmiyen mücâhitlerine bağlanmak, onların etrafında aynı rûh ve heyecanı taşımakla selâmet kıyısına ulaşabilir. İnanmış büyük önderlere her milletin muttasıl ihtiyacı vardır. Mürşit ve islahatçıların elinden tutmayan, hakikî önderlere saygı göstermeyen milletlerin ömrü pek uzun olmaz.

Kur'ân-ı Kerîm buna misal olarak Yahudîleri gösteriyor. Mısır'da çektikleri esaret hayatına ve ıstıraplı günlerine, Hazret-i Mûsâ'nın önderliğiyle son verilmişti. Bu sebeple Yahudîler mutlu günlere kavuşmuş, ilâhî lûtuf bir kere daha onlara teveccüh etmişti. Fakat ıstıraplı günleri çarçabuk unutan Yahudîler birara buzağıya tapınmışlardı. Hazret-i Mûsâ'dan Hazret-i İsâ'nın zuhuruna kadar geçen on iki asır içinde birçok peygamberler geldi. Fakat ıslahatçı kıymeti bilmiyen, büyük mürşitlerin etrafında toplanmayı gurur ve kibirlerine yediremiyen bu nefislerine dönük insanlar bir kısım peygamberleri bile bile yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler. Sonunda zilletten zillete, gazaptan gazaba uğradılar. Millî varlıkları dağıldı, başka milletlerin himayesine sığınmak zorunda kaldılar. Böylece asırlarca bir bütün halinde millet olma vasfını kaybettiler. Son çare olarak Tevrat'ın haber verdiği üzere âhir zaman peygamberini kendileri için bir kurtarıcı kabul ederek beklediler. Ne yazık ki o da zuhur edince, menfaatlerine uymadığı için o büyük mürşid ve kurtarıcının etrafında toplanmadılar. Bilâkis inkâra saptılar ve neticede perişan oldular.

Kur'ân-ı Kerîm'de getirilen bu misal, cidden ibret ve öğütlerle doludur. Ne mutlu anlayanlara!..

TAHLİLLER

(قُلُوبُنَا غُلْفٌ) «gulf», «ağlaf»ın tekil şeklidir. Üzerinde perde olan, bu yüzden anlama ve idrâkten mahrûm kalan kalb, demektir.

İbn Abbas (R.A.)ya göre «gulf» birinci harfin ötürüsiyle «gılâf»ın çoğuludur. Bu takdîre göre, **«Bizim kalbimiz ilim kabıdır. Muhammed'in ilmine ve irşadına ihtiyacımız yoktur,»** demek istemişler.

(يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ) «yesteftihûne» fiili, «yestensırûne» mânâsınadır. Yani Yahudîler müşriklere karşı âhir zaman peygamberiyle yardım bulacaklarını söyliyerek hep bu yardımı istiyorlardı.

(بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ) İbn Abbas'a göre, birinci gazap, Tevrat'ın aslını zayetmeleri ve onu değiştirmeleridir. İkincisi, Hazret-i Muhammed'i bile bile inkâr etmeleridir. Veyahut Hazret-i Muhammed'i (A.S.) inkâr etmeleri ve bir de «Üzeyr Allah'ın oğludur» demeleridir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bakara sûresi 146. âyetle beyân edildiği gibi, kitap ehli, Hazret-i Muhammed'i, kendi çocuklarını tanıdıkları kadar tanırlardı. Fakat ne yazık ki, yalnız bilmek veya tanımak kâfi değildir; Allah'ın gönderdiği kitap ve peygamberlere inanıp bağlanmak lâzımdır. Çoğu bile bile hakkı gizlediler de küfre düştüler. Yukarıdaki âyetlerle, Yahudîlerin Tevrat'ta geçen ilâhî buyrukları nasıl değiştirip tatbik etmedikleri bildirilmişti. Bu âyetlerle de onların ne Tevrat'a, ne İncil'e ve ne de Kur'ân-ı Kerîm'e bağlandıkları izah ediliyor. İmân iddiasında bulunan kitap ehlinin bile bile yalan söylediklerine misaller veriliyor.

—oOo—

وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا
وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَٓاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِمَا مَعَهُمْ
قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَٓاءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنٖينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ
ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ
﴿٩٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مٖيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا
سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا فٖي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ
قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهٖٓ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿٩٣﴾

MEÂLİ :

91— Onlara : Allah'ın (rahmet olarak) indirdiğine (Kur'ân'a) inanın, denildiği zaman,« Biz bize indirilene (Tevrat'a) inanırız» derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Halbuki (Kur'ân) onların yanındakini (Tevrat'ı) tasdîk eden hak (bir kitab)dır. De ki : Eğer (cidden) mü'minler iseniz bundan önce neden Allah'ın peygamberlerini öldürüyordunuz?

92— (Nerede Tevrat'a bağlılık ve imânınız?) And olsun ki, Mûsâ size apaçık mu'cizeler, belgeler getirdi de sonra onun ardından buzağıyı (tanrı) edindiniz; zâlim olduğunuz halde (bu gibi küfrü gerektiren yola girdiniz.)

93— (Ve nerede sözünüzün doğruluğu ki) bir vakit sizden söz almıştık : Tûr'u üzerinize yükseltip size verdiğimiz (Tevrat)ı sıkı tutun, (buyruklarımızı iyice) dinleyin, demiştik. (Ama) onlar (yani atalarınız), «Dinledik ve karşı geldik» demişlerdi. Küfürleri sebebiyle buzağıya (tapma) sevgisi (içlerine) sindirilmişti. De ki : Eğer mü'minler (olduğunuzu iddia ediyor) iseniz, imanınız size ne kötü şey emrediyor!

AHLÂKÎ YÖNÜ

Tevrat'ın birçok hükümleriyle amel etmiyen ve bazı dünyevî maksatlarından dolayı onu tahrîf eden Yahudîler, Kur'ân'ın İsrâîloğulları'ndan olmayan bir peygambere indirildiğini hazmedemiyerek onu inkâr ediyorlardı. Bildikleri halde onları hak yoldan alıkoyan tek kuruntuları bu idi.

Yukarıdaki âyetlerle onların bu haksız tutumları, göz göre göre yalan söyledikleri yüzlerine vurularak, imân ahlâkından ne kadar yoksun oldukları haber veriliyor : «**Eğer** (cidden) **mü'minler iseniz bundan önce neden Allah'ın peygamberlerini öldürüyordunuz?»** Halbuki onlar (o peygamberler) İsrâîloğuları'ndan idiler. Ayni zamanda Tevrat, hiçbir peygamberin öldürülmesine cevâz vermemiştir. Nerede kaldı Yahudîlerin, «**Biz, bize indirilene (Tevrat'a) inanırız**» sözleri! Hakikatte ise onlar hiçbir semavî kitapla amel etmiyorlardı. İlâhî kitaplar onların elinde bir oyuncak, dilinde bir masal şeklini almıştı. Ahlâken bu kadar bayağılaşan, menfaati için her türlü yalan ve inkârı câiz gören bir millet asla felâh bulmaz. Âkıbeti felâket ve husrân olur. Nitekim Yahudîler felaketten felâkete, hüsrandan hüsrana sürüklenmişlerdir.

İÇTİMAÎ YÖNÜ

Kendi gözüyle görebilen, kulağıyla dinliyebilen, kafasıyla düşünebilen ve her hususta ilimle dîni rehber edinmesini bilen âile ve milletler, yaşamanın en iyi yolunu bulmuş sayılırlar. Piramitleri yükselten, yüksek binalar yaptıran fir'avnların eriştiği medeniyet, milleti kör, sağır ve fikirsiz hale getirdiği ve görebilen, duyabilen, düşünebilen yalnız fir'avnlar olduğu için, o medeniyet el değiştirmek zorunda kalmış ve Mısırlılar da asırlarca doğru yolu bulamamışlardı.

İsrâîloğulları, Mısır'da geçen iki asırlık zaman içinde göz ve kulaklarını kaybetmişlerdi. O kadar ki, ancak kendi mizaçlarında olan önderin gözüyle görebiliyor, kafasıyla düşünebiliyorlardı. Bu yüzden dalâlete düştüler. Hz. Mûsâ'nın açtığı geniş caddede yürümesini bilemediler. Sâmirî'nın yaptığı altın buzağıya tapınma bedbahtlığına uğradılar.

Cenâb-ı Hakk, yukarıdaki âyetlerle İslâm âlemini irşad etmek için Yahudîleri misal olarak veriyor. Başkasının aklıyla düşünmeyin, gözleriyle görmeyin. Başka milletleri kendinizden üstün görerek onları efendi edinmeyin; ilim ve din, iki meş'ale halinde elinizde olsun. Önünüzü ancak bu ikisiyle aydınlatın. O zaman hakkı görebilir, gerçeği düşünebilirsiniz!

TAHLİLLER

(وَاسْمَعُوا) İtaat yollu dinleyin.

(قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا) Sözünü dinledik, emrine karşı geldik.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Yahudîlerin samimi olmadığı, aslında hiç bir peygambere -İsrâîloğulları'ndan olsun olmasın- inanmadıkları, sade Kur'ân-ı Kerîm ile değil, Tevrat ve İncil ile de amel etmedikleri bildirilerek, onların ne kadar yalancıolduğu ve sınırsız bir hırs perdesi altında kalb tıkanıklığına uğradıkları anlatılıyor.

Bu âyetlerle de onların devam edegelen samimiyetsizlikleri ortaya konularak dîn ve imân babında bütün iddiaları çürütülüyor.

——ooo——

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ
أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٩٥﴾
وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ
مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

MEÂLİ :

94— (Ey Peygamber!) De ki : Eğer âhiret yurdu Allah yanında başka insanlara değil de yalnız size mahsûssa, haydi ölümü temenni edin, doğru kişilerden iseniz!

95— Bunu, elleriyle işleyip önden gönderdikleri (fena amellerinden) dolayı aslâ temenni etmezler. Allah o zâlimleri hakkıyla bilendir.

96— And olsun ki, onları (dünya) hayatına karşı diğer insanlardan ve (hattâ) Allah'a ortak koşanlardan daha düşkün ve hırslı bulursun! (O kadar ki) onlardan her biri kendisine bin yıl ömür verilmesini ister. Halbuki bu uzun ömür ile yaşama onu azâbdan uzaklaştırıcı değildir. Allah işleyegeldiğiniz şeyleri görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Medine ve civarındaki Yahudîler, inen son Kitab'ın İsrâîloğulları'ndan birine verilmediğini görünce bildikleri halde inkâra saptılar ve sadece Tevrat'a inandıklarını, ancak onunla amel edeceklerini ileri sürerek, kendi milletinin Allah tarafından seçilmiş sevgili kulları olduğunu, dünya ve âhiret nîmetlerinin kendilerine has kılındığını iddia ettiler. Hıristiyanlarla ayni pozisyona girerek **«Cennete ancak Yahudî yahut Hıristiyan olanlar girebilir»** dediler. Bunun üzerine (قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ) âyeti indi.

İLGİLİ HADİSLER

لو ان اليهود تمنوا الموت لماتوا ولرأوا مقاعدهم من النار ، ولو خرج الذين يباهلون رسول الله لرجعوا لايجدون اهلا ولا مالا .

«Eğer Yahudiler ölümü temenni etmiş olsalardı derhal ölür ve cehennemdeki yerlerini görürlerdi. Ve eğer Resûlüllah ile lânetleşmeye çıkmış olsalardı, dönünce ne çoluk-çocuklarını, ne de mal bulurlardı.» (1).

لو تمنّى اليهود الموت لماتوا . (ابن عباس)

«Eğer Yahudiler ölümü temenni etmiş olsalardı, derhal hepsi ölürdü.» (2).

Cenâb-ı Peygamber geceleyin, kalkınca şu duayı okurlardı:

اللهم رب جبريل وميكائيل و اسرافيل فاطر السموات و الارض عالم الغيب و الشهادة انت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك انك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم . (ابن كثير)

«Ey, Cebrâîl, Mikâil ve İsrâfîl'in Rabbi olan, gökleri ve yeri yoktan yaratıp vücuda getiren, gizli ve âşikâr her şeyi bilen Allahım! Sen, ihtilâfa düştükleri hususlarda kulların arasında hükmedensin. İhtilâf vâki olan haklı hususlarda beni kendi izninle doğruya ve gerçeğe ulaştır. Hakikat Sen dilediğini dosdoğru yola iletirsin.» (3).

İ'TİKADÎ YÖNÜ

Dîne, ebedî saadet kapısını açacağı için değil de sadece millî varlığı bir dizide tutmaya yarıyan bir vasıta nazarıyla bakan ve onun emir ve nehiylerini, cezâ ve mükâfatla alâkalı bulunduğu için değil, bir takım dünyevî emel ve menfaatlerine uyup uymama açısından ele alıp, uyanı tatbik eden, uymıyanı -dînden değilmiş gibi- bir tarafa iten bir kavim hakikî dindar sayılabilir mi? Dîni istismar eden, Allah'ın Kitabını kendi arzusuna göre değiştiren bir millet ebedî huzur ve rahata, ilâhî cemal ve hoşnutluğa erişebilme uğrunda çekinmeden canını ve malını fedâ edebilir mi? Bize göre bu iki sorunun da cevabı «Hayır».

İşte yukarıdaki âyetlerle bizleri uyandırmak, hakikî dindar kılmak

(1) İmam Ahmed b. Hanbel.
(2) İbn Kesîr : İbn Abbas (R.A.)den.
(3) Sahîh Hadistir .

için Cenâb-ı Hakk, dindarlık ve i'tikadları sözde kalan, tatbikatta eseri dahi görülmiyen bir milletten bahsediyor; İsrâîloğulları'ndan. Onların -az yukarıda belirtildiği gibi- bir takım kuruntuları vardır: **«Ateş bize ancak sayılı günlerden ibaret kısa bir müddet dokunacaktır», «Âhiret yurdu başkasının değil, hasseten bizimdir»** gibi.. Bu ifâdelerin, âhirete dosdoğru inanan bir gönüldenkaynamadığınıisbat yolunda Kur'ân-ı Kerîm şöyle bir kapı açıyor : **«Eğer âhiret yurdu Allah yanında başka insanlara değil de yalnız size mahsûssa, haydi ölümü temenni edin, doğru kişilerden iseniz!»**

Dünyada asırlarca esaret zinciri ve zillet kaydı içinde yaşayan, fakat ebedî mutluluğa yani âhiret yurduna inanıp ona erişmeye yol bulan bir millet, bir ân önce elemli, ıstıraplı bir hayattan elemsiz ve kedersiz ve huzur içinde sonsuz bir hayata kavuşmak istemez mi? Çünkü inananlar için ölüm yok olmak demek değildir, ıstıraplara son veren bir intikaldır; ayrı bir ev ve âleme göçetmektir. Ama Yahudîler ölümü temenni etmek şöyle dursun -bütün meşakkatlere rağmen- Zerdüştîler gibi, câhiliye devri Arapları gibi bin yıl yaşamak isterler. Bu istek onların dîn ve âhiret mefhumu hakkındaki imânlarının derecesini meydana koymaktadır.

Belki de onların kasdettiği âhiret yurdu, Mezopotamya ve Filistin toprakları üzerinde dünya nîmetlerine kavuşup, bütün İsrâîloğulları'nın biraraya gelerek hayallerinde kurdukları millî bir ihtişama erişmektir.

Büyük müfessir İbn Cerîr et-Taberî (H: 224-310/M: 838-922) diyor ki: «Bu âyet, Cenâb-ı Peygamber (A.S.) ile Yahudî bilginleri arasında âhiret yurdu ile ilgili ihtilâfı halleder mahiyette âdil bir önermedir. Şöyle ki, Cenâb-ı Peygamber bu âyetin ışığı altında Yahudî bilginlerine :

— Eğer haklı iseniz ölmeyi temenni edin! Çünkü ölüm size bir zarar vermez. İddia ettiğiniz imân hususunda bir şüpheniz yoksa, ölüm sizi dünya meşakkatinden, esaret zilletinden kurtarıp geniş bir rahata kavuşturur», diyordu.

Ve **«O halde iki taraf da yalancı ve haksızlar için ölümü istesin!»** teklîfi yapılıyordu. Fakat Yahudîler böyle bir lânetleşmeye yanaşmadılar.

Hem asırlardan beri felsefe ile Musevîlik arasında çekişme ciheti olmadığı, ilim tarihinde böyle bir nizaa rastlanmadığı da Yahudîlerin uhrevî akidelerindeki sarsıntıyı, diğer bir tabirle mecra değiştirdiğini daha açık meydana koymaktadır. Nitekim İskenderiye'de yerleşen Yahudîlerden metafiziğe (felsefeye) yönelip çalışan, dinle felsefeyi bağdaştıran ve bir taraftan Yahudî ve Babil an'anelerini, diğer taraftan Yunan harsını birbiriyle te'life uğraşan bilginlerin sayısının kabarık olduğu bilinmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Her bakımdan Tevrat ve İncil'i tashîh eden ve Yahudîlerin yalan-yanlış iddialarını çürüten Kur'ân-ı Kerîm'in son derece açık ve haklı belgeleri karşısında şaşıran Yahudîler, bu defâ Hazret-i Muhammed'e (A.S.) vahiy getiren melek Cibrîl'e dil uzatıp, onu Yahudî düşmanı olarak ilân ettiler. Mîkâil'e karşı da büyük sempatileri olduğunu söyliyerek açık bir tezad içinde bocalamaya başladılar. Aşağıdaki âyetler onların bu şaşkın halini tasvîr ediyor.



قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ
بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ
لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ
وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

MEÂLİ :

97— De ki : Kim Cibrîl'e düşmansa, (bilsin ki) o kendinden önceki kitapları tasdîk eden, inananlar için doğru yolu gösteren ve ayni zamanda müjde olan Kur'ân'ı Allah'ın izniyle Senin kalbine indirmiştir.

98— Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cibrîl'e ve Mîkâil' düşmansa, (bilsin ki) Allah da herhalde o kâfirlerin düşmanıdır.

İNİŞ SEBEBİ

Buharî'nin Enes b. Mâlik (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, Cenâb-ı Peygamber (A.S.)ın geldiğini duyan Abdullah b. Selâm, Peygamber'i karşılıyarak demiş ki :

— Sizden ancak bir tek peygamberin bileceği üç soru soruyorum : Kıyâmet'in ilk alâmeti nedir? Cennet ehlinin ilk yiyeceği nesne nedir? Çocuğu babasına veya anasına çeken nedir?

— **Az önce Cibrîl bunların cevabını bana bildirdi,** deyince;

— Cibrîl mi?

— Evet.

— Melekler arasından o, Yahudîlerin düşmanıdır, karşılığını vermişti.

Bunun üzerine yukarıdaki iki âyet indi.

İniş sebebi hakkında bundan başka birçok rivâyetler vardır. Fazla bilgi için Ibn Kesîr, Lübab ve Kurtubî tefsîrlerine müracaat edilsin. Özet olarak, bu âyet İsrâîloğulları'ndan, **«Cibrîl bizim düşmanımızdır, milletimizin başına gelen bunca dert ve belâları hep o sevk u idâre etmiştir. Mikâil ise dost ve yarımızdır. O, hep hayır ve rahmetle iner»**, diyenlere bir cevap teşkil eder.

TARİHÎ YÖNÜ

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, Cibrîl'in son peygambere getireceği vahyi, İsrâîloğulları'ndan birisine getireceğini bekliyen Yahudîler, Cibrîl'in Hazret-i Muhammed'e (A.S.) indiğini, vahyi ona götürdüğünü öğrenince her ikisine de düşman oldular ve Cenâb-ı Peygamber (A.S.)ı eshabı arasında mahcûp etmek için toplanıp bir hey'et hâlinde meclis-i saadete geldiler ve :

— Sizden öyle bir şeyden soracağız ki onun cevabını ancak bir tek peygamber verebilir!

— İstediğinizi sorun, fakat bana söz verin, sorunuzu cevaplandıracak olursam İslâm dînine girip bana uyar mısınız?

— Evet, tamam kabul ediyoruz.

— O halde soracağınızı hemen sorun.

Bunun üzerine Yahudî bilginleri önceden hazırladıkları sorularını bir bir sormaya başladılar. Önce :

— Tevrat inmeden evvel İsrâîl hangi yemeği kendine haram kılmıştı? Erkek ve kadın menîsi arasındaki fark nedir? Doğan bir çocuk anasına veya babasına benzer, niçin? Tevrat'ta bahsedilen ummî peygamberden bize haber ver? Ve meleklerden hangisi o peygamberin dost ve yârıdır?

Cenab-ı Peygamber (A.S.) aynı şartı tekrar edip onlardan söz aldıktan sonra şöyle cevap verdi :

— Bahsettiğiniz İsrâîl'in Yâkub olduğunu bilir misiniz? O şiddetli bir hastalığa tutulmuştu. Allah için şöyle nezretmişti : **«Eğer Allah bana**

âfiyet lûtfederse, en çok sevdiğim yemeği ve içmeği kendime haram kılacağım.» Yemeğin en sevimlisi ona deve eti, içeceğin de en sevimlisi deve sütü idi.

Yahudîler :

— Evet, doğrudur, dediler.

Cenâb-ı Peygamber (A.S.) devamla :

— **Allahım! Sen şâhid ol,** dedi ve : **«Tevrat'ı Mûsâ'ya indiren Allah hakkı için söyleyin, erkeğin menîsinin kalın beyaz veya kremî, kadının menîsinin ince ve sarımtırak olduğunu bilir misiniz? Temas hâlinde hangi su galip gelirse çocuk ona benzer, (Allah'ın izniyle).**

— Evet, doğrudur.

— **Allahım! Sen şâhid ol. Benim dostum bilhassa Cibrîl'dir. Allah her gönderdiği peygambere onu elçi olarak indirmiştir.**

— İşte şimdi bu hususta biz sizden ayrılıyoruz. Başka bir meleği dost olarak gösterseydiniz size uyar ve sizi tasdîk ederdik!

— **Peki size Cebrâîl'i sevdirmiyen şey nedir?**

— O bizim düşmanımızdır. Milletimize çok zararları dokunmuştur. (1.)

İşte böylece çoğu inat edip, küfre düştüler, birkaç tane aklı eren de Müslüman oldular. Bunlardan Abdullah b. Selâm, Cenâb-ı Peygamber'e dedi ki : **«Ya Resûlellah! Müslüman olduğumu hemen ilân edecek olursam, Yahudîler bana bir çok iftiralarda bulunabilirler. Siz önce onlara benim nasıl bir kimse olduğumu sorunuz; ondan sonra ben meydana çıkıp İslâmiyete girdiğimi ilân edeyim.»** Biraz sonra gelen Yahudîlere, Cenâb-ı Peygamber (A.S.) şöyle sordu :

— Abdullah b. Selâm'ı nasıl bilirsiniz, aranızdaki mevkii nedir?

— O, bizim hayırlımızdır, hayırlı bir babanın evlâdıdır; nezdimizde büyük bir mevkii var; hepimiz onu «efendimiz» olarak sever ve sayarız.

— Müslüman olduğunu görürseniz?...

— Allah onu İslâmiyetten korusun, uzak tutsun!

Bunun üzerine Abdullah meydana çıkıp «Kelime-i şahadet» getirerek müslümanlığını ilân etti. Duruma son derece üzülen Yahudîler bu kere ağız değiştirerek ilk kanaatleri hilâfına bir beyânda bulundular :

(1) Müsned-i İmam Ahmed.

— Abdullah bizim en kötümüzdür ve en kötü bir babanın evlâdıdır! dediler.

Hazret-i Abdullah tebessüm ederek : «Ya Resûlellah! İşte korktuğum bu idi», (1) diyerek üzüntüsünü belirtti.

Evet, Yahudîlerin bu konuda da Tevrat ile amel etmedikleri anlaşılıyor. Tevrat'ın Danyal (D a n i e l) kısmında 8. bapta Hazreti Danyal'ın gördüğü bir rü'yad ve yorumunun bizzat Hazret-i Cibrîl tarafından yapıldığı açık bir ifâdeyle anlatılır. Bundan başka bir iki yerde daha Hz. Cibrîl'den bahsedilir. (2).

TAHLİLLER

«Cibrîl» ismi, dördü meşhûr, dördü şazz (kıyas harici) olarak sekiz lûgat üzerine okunmuştur : Cebreîl - Cibrîl - Cebreel - Cebrîl - Cebreill - Cebrâîl - Cebrâil - Cebrîn. Ve bu isim ucme ve mârife olduğundan gayr-i munsarıf gelmiştir. İbrânîcedir; «cibr» ile «il» kelimelerinin biraraya getirilmiş şeklidir; Allah'ın kulu mânâsına gelir. Vahiy getiren meleğin has ismidir. Ayrıca bu meleğin sıfat mâhiyetinde birkaç ismi daha vardır : «Rûhulkuds», «Rûhulemîn», «Rûh»...

(فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ) Meydanda olan iki zamirden birincisi Cibrîl'e, ikincisi Kur-'ân'a râci'dir. Bu cümle şöyle ifâde ediliyor : Cibrîl'e düşmanlık eden, Allah'a, kitabullaha ve Peygambere, dolayısıyla bütün meleklere düşmanlık etmiş sayılır. Çünkü kitabı Allah tarafından indirip getiren odur.

(وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ) Yalnız iki meleğin anılması, onların üstünlüğüne işârettir. O halde bu ikisinden birini sevmiyen, bütün melekleri sevmiyor demektir. Çünkü meleklerin hiçbirisi Allah'a isyân etmez, günah işlemez ve emrolunanı aynen yerine getirirler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Son nebînin geleceğini bütün milletlerden daha iyi bilen ve hidâyet nûrundan yansıtacağı ışıkla cihanı aydınlatacağına dair ilâhî kaynak (Tevrat)tan yeteri kadar bilgi elde eden Yahudîlerin, Hazret-i Muhammed

(1) Buharî.
(2) Bak: Nisâ sûresi 149. Hacc sûresi 75.

(A.S.)ın zuhurundan sonraki tutumları, bu bilgilerine uymamıştır. Tarih boyunca onların peygamberler hakkındaki davranış ve düşünceleri yeknasaklığını muhafaza etmiştir. Nitekim son nebîye inanacakları yerde onun halk içindeki itibarını düşürmek, prestijini sarsmak için olmadık yalan, tezvîr ve iftiralarda bulundular. Cenâb-ı Hak onların karakterini bir daha meydana koyduktan sonra merhameti icâbı onları yeniden ikaz ederek son peygambere ve Kitaba uymalarını, peygamberlere yakışmayan isnadlardan kaçınmalarını tenbîh ediyor.

—oOo—

وَلَقَدْ

اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا اِلَّا الْفَاسِقُونَ

(٩٩) اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ

لَا يُؤْمِنُونَ (١٠٠) وَلَمَّا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ

لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَۗ

كِتَابَ اللّٰهِ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (١٠١)

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَۚ وَمَا كَفَرَ

سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ

السِّحْرَۗ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَۜ

وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَٓا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْۜ

فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖۜ

وَمَا هُمْ بِضَٓارّٖينَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَيَتَعَلَّمُونَ

مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ
مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖٓ
اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا
وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

M E Â L İ :

99— (Ey Peygamber!) And olsun ki, Biz sana (dünya nizamını, toplum düzenini sağlayan, hakkı bütün açıklığıyla yansıtan) apaçık âyetler indirdik. Onları ancak yoldan çıkan sapıklar inkâr eder.

100— Onlar (Yahudiler) ne kadar bir ahidde bulundularsa, içlerinden bir kısmı onu bozup (peygamberlerin ve mürşitlerin yüzüne) atmadılar mı? Zaten onların çoğu (ahde bağlı kalmaz ve) dosdoğru imân etmezler.

101— Onlara Allah katından yanlarındaki şeyi (Kitab'ı) tasdîk edici bir peygamber gelince, kendilerine kitab verilenlerden bir kısmı, sanki onu bilmiyorlarmış gibi, Alah'ın kitabını arkalarına attılar da,

102— Şeytanların (o bozguncu kötü ruhluların) Süleyman'ın mülkü hakkında uydurduklarınauydular. Halbuki Süleyman kâfir olmadı, fakat o şeytanlar (bozguncu ruha sâhip olanlar) kâfir oldular da insanlara sihir öğretiyorlardı.

B a b i l 'de melek (tabiatlı) Hârût ve Mârût üzerine (sihir ilmi ve benzeri) bir şey indirilmemişti. Zaten o ikisi, «Biz(im bilgimiz sizin için) bir fitne (imtihan)dır. Sakın (sihir ve büyü ilmini öğrenerek) kâfir olmayın!» demedikçe hiç bir kimseye (sihir) öğretmezlerdi. Fakat (sihir ve büyü meraklıları ve bunları geçim vasıtası yapanlar) o ikisinden, koca ile karısının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Halbuki Allah'ın izni olmadıkça onlar bir kimseye zarar verici olamazlar. (Çünkü her olay, Allah'ın kâinattaki câri kanunlarına göre meydana gelir). Ve onlar kendilerine zarar verecek, fayda sağlamıyacak şeyleri öğrenmeye devam ediyorlardı. And olsun ki, onu (sihri, ona ait bilgileri) satın alan kimsenin âhirette bir nasîbi olmadığını biliyorlardı. Onlar kendilerini nasıl da âdi, önemsiz şey karşılığında sattıklarını bir bilselerdi!

103— Ve eğer onlar (Yahudîler, Peygambere ve Kur'ân'a) inanıp (sihir ve büyüden) sakınmış olsalardı, Allah katından (kendilerine verilecek) sevâp daha hayırlı olurdu. Bunu bir bilselerdi!.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, (وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) âyet-i kerîmesi, Yahudîlerden Abdullah b. Sûryâ'nın Cenâb-ı Peygamber'e (A.S.) : **«Ya Muhammed! Bizim bildiğimiz hiçbir şeyi bize getirmedin. Ve sana apaçık belgeleri hâvi bir âyet inmedi ki sana uyalım,»** demesi üzerine nâzil olmuştur.

(وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ . . .) âyeti ise, Yahudîlerin Hazret-i Süleyman'ı bir sihirbaz olarak kabul etmelerini reddeder mahiyette inmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

اجتنبوا السبع الموبقات: الشرك بالله و السحر وقتل النفس التى حرّم الله الا بالحق و اكل الربى و اكل مال اليتيم و التولى يوم الزحف وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات . (رواه الشيخان)

«Helâk edici yedi (büyük günahtan) sakının : 1— Allah'a eş-ortak koşmak, 2— sihir, (büyü), 3— haklı bir meseleden dolayı müstesnâ, Allah'ın (öldürülmesini) **haram kaldığı bir kimseyi öldürmek, 4— ribâ (faiz) yemek, 5— yetim malı yemek, 6— savaşta cepheden kaçmak, 7— hayasızlıktan uzak, fuhuştan habersiz mü'mine kadınlara zinâ isnad etmek.» (1).**

حد الساحر ضربه بالسيف . (رواه الترمذى)

«Sihirbazın haddi, kılıçla vurulmaktır.» (2).

من اتى عرّافا او كاهنا فقد كفر بما انزل على محمد .

(رواه البخارى)

(1) Buharî - Müslim.

«Kim bir arrâf (gaybi bilir iddiasında olan, yıldızlardan hüküm çıkaran)a veya bir kâhin (büyücüye, gayıptan haber veren)e (inanarak) gelirse şüphesiz ki o, Muhammed'e indirileni inkâr etmiştir.» (1).

من عقد عقدة ونفث فيها فقد سحر • (اصحاب السنن)

«Kim bir düğüm bağlar da üzerine üflerse, gerçekten o, sihir yapmıştır.» (2).

İLMÎ VE TARİHÎ YÖNÜ

Lûgatte : sessizce birinin akciğerine vurup onu değiştirmek ve sersem etmek mânâsına gelen «s i h i r», bilâhare cadılık ve büyücülük anlamında kullanılmıştır. Bu manayla s i h i r üç kısma ayrılır :

1— Hakikati olmayan hîle ve tahyîl. Buna gözbağıcılık, gözboyacılık derler. Bilhassa el çabukluğunun bunda büyük rolü olsa gerek.

2— Cin ve şeytanlara yaklaşmak sûretiyle onların yardımına nâil olmak ve bu vasıtayla bir takım hayreti mucip, diğer bir tâbirle harikulâde şeyler göstermek.

3— İkinci kısımdaki yolu biraz daha geliştirip iyice şeytanlaşmak sûretiyle ruhî te'sirler icra etmek ve böylece -hakikatle ilgisi olmadığı halde- görünürde eşyanın şekillerini değiştirmek.

Bu taksimatın ışığı altında «sihr»i şöyle târif ederler : Sihir, tabiatte mevcudiyeti kabul edilen gizli bir kuvvetten faydalanarak yapılan te'sir. Diğer bir târifle : Hâricî eşyaları görünürde insan irâdesine uymaya mecbur etme sanatı. Büyüleyici mâhiyette olan şiir ve güzel söz hakkında da «sihir» tabiri kullanılmıştır.

Sihrin tarihi bir hayli gerilere uzanır :

Eski Yunan medeniyetinden daha evvelki medeniyetlerde bilhassa Babil ve Keldanîlerde sihrin dîn ile karışarak halk üzerinde müessir bir müessese halini aldığı muhakkaktır. «Ur Tarihi ve Abideleri» adıyla bir eser yazan C.J. Gadd'in fikrine göre, her ne kadar Babil ve Keldanîlerde bütün mârifetlerin ilâhı olan «O a n n e s» vâkıa hayırhah bir ilâh gibi tasavvur ediliyorsa da ilâhların düşmanlıklarından ve fenalıklarından insanları korumak için o vaktin rûhânîleri sihri bir çeşit dînî ayin (rite) gibi

(1) Buharî.
(2) Sünenler.

kullanıyorlardı. Gerçekten de el -Cezirenin iki büyük nehir arasında ve her ân feyezana ve fırtınalara maruz bir iklimde olması, ilâhlardan fenalıklar gelebilmesi fikrini kuvetlendirmiş olabilir.

Babil'de (Animizm) denilen rûhlarla alâkalı dînî telakki, cin ve şeytanlara aşırı derecede bağlılık Mûsâ Peygamber'den evvelki İbrânîler devrinde çok revaçta idi. Sihirbazlık ve büyücülük de o devirden kalmıştı. Bu yüzden İsrâîloğulları tarih boyunca kendilerini sihir ve büyücülüğün te'sirinden kurtaramamışlar, ilâhî kudretle cin ve şeytanlara hükmeden Hazret-i Süleyman'a sihirbaz diyecek kadar şaşkınlık göstermişlerdi. Yahudîlere göre bu bapta Süleyman ne ise, İranlılara göre de Cemşid ayni şeydir.

İslâm müfessirlerinden çoğuna göre: Şeytanlar sihir ve büyücülüğün kaynağıdır. Göğün duvarlarını dinlerler ve işitiklerine yalanlar katarlardı; sonra bunları kâhinlere, büyücülere naklederler ve bu bilgilerden kitaplar meydana getirirlerdi. Bunlar insanlara bu kitapların ihtivâ ettikleri şeyleri öğretirlerdi. Bu inanç Hazret-i Süleyman zamanında çok yaygındı; o derecede ki bu bilginin ve tabiat ile cinler üzerinde icra ettiği hâkimiyetin kaynağı Süleyman'dır, diye söylenirdi. Yukarıdaki âyetler bu isnadı reddederek Hazret-i Süleyman'ın sapmadığını bildiriyor.

Eskiden beri Babilliler, Keldanîler, Süryânîler ve Mısırlılar arasında sihrin geniş bir saha kapsadığını çeşitli kaynaklardan öğrenebilmekteyiz. Bu gün de ibtidaî (ilkel) topluluklar arasında sihir önemli bir yer işgal etmektedir; Avustralya yerlileri her şeyden fazla sihirden ve büyücülerden korkarlar. Yıldırım, fırtına, sel ve benzeri olayları hep sihirbazlara isnad ederler. Okyanusya adalarının birçoğunda tababet ile meşgul sihirbazlar görülmüştür. Afrika'nın birçok yerlerinde yerliler sihirbaz ve büyücülere saygı gösterirler. İspanya'lılar Amerika'yı işgal ettikleri zaman sihirbazlığın orada geniş bir şekilde yaygın olduğunu görmüşlerdi. Eski Mısır'a ait yazılar, orada sihre karşı büyük bir saygı duyulduğunu, sihirbazların kendilerine has ayinleri bulunduğunu göstermektedir. (1).

Müslümanlar da sihri Yahudîlerden, Suriyelilerden ve İranlılardan almışlardı. Bununla beraber İslâm dîni sihri şiddetle takbîh eder. Kur'ân'ın âyetleri, Peygamber Efendimizin (A.S.) hadîsleri bu hususta en açık bilgiyi vermişlerdir.

Peygamber (A.S.)dan az evvel ve O'nun devrinde Arapların sihir ve büyüclüğe karşı duyguları:

---

(1) Fazla bilgi için bak: Tarih Boyunca İlim ve Din / Adnan Adıvar - 1944

Arabistanda Hıristiyanlık ve Yahudîliğin te'siri ile gelen unsurlar hesaba katılmazsa, rûhlar âlemi, Allah ile kabilelerin ilâhlarından ve cinlerden meydana gelmekte idi. Ve insanı bu âlemde birleştiren bağlar, sadece kâhinler, sihirbazlar, gâipten haber verenler, şâirler ve deliler idi. Bütün bu sonuncular ile ilgili teori de muhtelif cinsten rûhlar tarafından hudutsuz «Tasarruf-çarpılma» teorisidir ve bu «tasarruf» tâbiri çağdaş ıspritizma kullanılan manadadır.

Sihirle Mu'cize Arasındaki Fark :

a) Mu'cize, ilâhî vahye mazhar olmuş **kâmil** ve **ekmel** bir insanın dilinde ve elinde zâhir olur. Hedefi de, cemiyet ve milletlerin ıslâhı, ilerlemesi, fesat ve tuğyanı bırakmalarını sağlamasıdır.

Sihir, alelâde bir kimsenin mârifetiyle olabilir. Ahlâkan düşük, ayni zamanda sapık bir insan bu ilmi elde etmekle birçok fevkalâdelikler gösterebilir. Hedefi, hayret uyandırmak sûretiyle halk tabakasını eğlendirmek ve bunu bir geçim vasıtası yapmaktır. Hârut ve Mârut hikâyesi sihrin ne kadar kötü tarafları olduğunu bildirmektedir.

İbn Haldun bu kısma dokunarak diyor ki : **«Biri fazîletli bir insan tarafından, takdire lâyık bir gaye ile, ötekisi kötü bir adam tarafından kötü niyetler ile hâsıl olur. Nefisler arasında esaslı bir akrabalık bağının mevcut olması gibi, her nefis nev'ine yardım eden bu dış kuvvet ile müşterek bir unsur taşır.»**

b) Mu'cize bir hakikate dayanır; göz bağcılık değildir. Meselâ, Cenâb-ı Resûlüllah'ın (A.S.) parmakları arasından su kaynaması, Mescid-i Saadet'teki ağaç sütunun inlemesi birer hakikattır. Yüzlerce eshab o sudan içerek tatmin olmuşlardır.

Sihir, bir gözbağcılıktan ibarettir; hakikî bir semeresi yoktur.

c) Mu'cizenin te'siri geniş ve devamlıdır. Vuku bulan şey, aynen vuku bulmuş, sebep ve illet kanunları tatile uğramıştır. Sihrin te'siri geçicidir. İllet ve sebep kanunlarını tatil ettirmez. Gösterilen şey, gösterildiği gibi aynen vuku bulmamıştır; sadece bir tahyîlden ibarettir.

Demek ki, her ağaç verdiği meyva ile bilinir ve anlaşılır.

d) Mu'cize doğrudan doğruya ilâhîdir. Şeytan ve cinlerin en ufak bir te'siri olamaz.

Sihir veya hipnotizma ya tabiî ve rûhî sebeplerin, ya da şeytanların te'siri neticesidir.

O halde biri Râhmânî, diğeri şeytanîdir.

Babil'deki Hârut ve Mârut meselesine gelince : Bu ikisi birer melek

miydiler, yoksa melek tabiatlı iki insan mıydılar?

Cenâb-ı Hakk'ın insanlara kendi emir ve nehiylerini öğretmek için iki melek göndermesi mümkündür. Ama âdet-i ilâhiye böyle câri olmamıştır. Âdem (A.S.)den, Cenâb-ı Resûlüllah (A.S.)a kadar insanları irşad etmek, doğru yolu göstermek için hep insanlar arasından seçip beğendiği kimseleri vazifelendirmiş ve bunlara «nebî» ve «resûl» demiştir. Yalnız bu bapta, müfessirlerin de kaydettiği gibi, meleklerin doğrudan doğruya tebligat değil de ilâhî irâde üzerine ilhâmda bulunmaları düşünülemez mi? Böyle bir düşünceyi bir an için kabul etsek bile, âyet-i kerîmenin öncesiyle sonrasının bağlantısından böyle bir hüküm çıkarmak mümkün değildir.

«(Yahudîler) **şeytanların Süleyman'ın mülkü hakkında uydurduklarına uydular,»** meâlindeki 102. âyette geçen «şeytanlar» kelimesinden «kötü rûhlu bozguncu insanlar» kastedildiği gibi, **«Babil'de melek** (tabiatlı) **Hârût ve Mârût üzerine** (sihir ilmi ve benzeri) **bir şey indirilmemişti,»** meâlindeki âyette geçen «iki melek olan Hârût ve Mârût» tâbirinden «melek tabiatlı iki insan olan Hârût ve Mârût» manasının kastedildiğini söylemek yanlış bir tefsîr ve te'vil olmasa gerek.

Büyük müfesir İbn Cerîr et-Taberî'nin bu âyetlerle ilgili tefsîri şöyledir: «Cenâb-ı Hakk emredeceği her şeyi ve yasaklıyacağı her şeyi kullarına târîf ettikten sonra gereken emir ve nehiylerde bulunur. Eğer böyle olmamış olsaydı «emir» ve «nehy»in anlam ve hikmeti kalmazdı. Sihir de Allah'ın kullarını men'ettiği şeylerden biridir. Önce bunu melekleri vasıtasıyla bildirmiştir. Nitekim sihir öğrenmek istiyenlere o iki melek ilhâm yollu şöyle demişler: **«Bizim bilgimiz sizin için bir imtihandır. Sakın kâfir olma».** Yani bizim vazifemz iyiyi ve kötüyü ilhâm yollu tarîf etmektir. Sakın siz bunu öğrenip şer olarak kullanmayın, sonra küfre girersiniz. Nitekim mü'minler küfre gireriz korkusuyla öğrenmekten vazgeçmişler, kâfirler ise her şeye rağmen öğrenip şer işlemişler.»

Hârût ve Mârût'la ilgili birçok rivâyet ve hikâyeler vardır. Çoğu itimade şayân değildir; bir kısmının garip ve zayıf olduğu tesbît edilmiştir. (1). O bakımdan İbn Cerîr'in az yukarıdaki görüşü, ilim adamlarınca pek olumlu karşılanmamıştır.

Ayrıca sihir ilmi hakkında eski müfessirlerin görüşlerini öğrenmek arzusunda olanlar Fahruddîn Râzî'nin Tefsîr-i Kebîr'ine müracaat etsin-

(1) Bak: Âl-i İmrân: 96. A'raf: 110. 113. 117. 129. Yûnus: 77. 78. 80. 81.

ler. Râzi, sihri sekiz kısma ayırmıştır.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Herhangi bir ilmi hayırlı yollarda da, kötü yollarda da kullanmak mümkündür. Fakat ilmin ilk ve son hedefi, insanlığa hayırlı kapılar açarak fayda ve huzur getirmektir. İlim adamına yakışan, elindeki mânevî âletin kudsiyet ve haysiyetini idrâk içinde onu en faydalı bir şekilde kullanmaktır. Einstein'in, atomun hayırlı yollarda kullanılmadığının üzüntüsü içinde öldüğü bir vakıadır. Bunun aksine bir yol, ilme hıyânet ve onun haysiyetine tecavüz sayılır.

Cenâb-ı Hakk, Hârût ve Mârût kıssasıyla bize gerçeği telkin ediyor ve ilimlerin kötü yolda kullanılması insanlığı fitne ve dalâlete sürükler, hakikatını dimağlarımıza zerkediyor.

Ayrıca peygamberlerin herkesten ziyâde bu hususları bilip tatbik ettiğinde hiç şüphe yoktur. Cenâb-ı Hakk, Süleyman Peygamber'in küfre sapmadığını, fakat sihri öğrenip onu kötü yollarda kullanan şeytan rûhlu insanların kâfir olduğunu beyân ediyor ve bununla, her hususta olduğu gibi ilmî konularda da peygamberleri örnek edinmenin ilim ahlâkına daha çok uygun düşeceğine dikkatimizi çekiyor.

İTİKADÎ VE FIKHÎ YÖNÜ

Sihri bilmekte bir günah yoktur. Zira ilim bizatihi şereflidir. Şerri öğrenmek kötülük yapmak için değil de ondan korunmak ve kötülüğün yollarını bilmek içinse, faydalıdır. Fakat sihirbazlık yapmak için sihir, büyü gibi şeyleri öğrenmek doğru değildir; hattâ büyük günahlardandır.

Bu bakımdan sihri iki kısma ayırmışlar:

1— Sihirbazlık yapan kimse, bu bilgisiyle bütün kudretin kendi elinde bulunduğuna, canlı ve cansız varlıklar üzerinde icrâ ettiği -geçici de olsa- te'sirin müessiri bizzat kendisi olduğuna veya yıldızlara yaklaşmak sûretiyle bu te'sirleri icrâ ettiğine inanıyorsa, küfre düşer.

2— Tahyîl (gözbağcılık)dır ki, sâhibi bununla kendi nefsinde bir kudretin olmadığına, yıldızların veya şeytanların bu tahyîllerde müessir bulunduğuna, fakat hakikî müessirin Allah olduğuna i'tikad ediyorsa, küfre

düşmez. Bu itikad içinde sihirle amel ederse büyük bir günah işlemişolur.

Hazret-i Ömer'in (R.A.), halkın i'tikadını ifsad eden, İslâm ahlâk ve prensiplerini bozmaya çalışan sihirbazların öldürülmesi için emir verdiği muhtelif rivâyetlerden bilinmektedir. Yine elimize kadar gelen kaynaklara göre, Hazret-i Ömer'in bu emri üzerine üç büyük sihirbazın öldürüldüğü anlaşılıyor.

İmam Tirmizî'nin kaydettiği «Sihirbazın cezası kılıçla vurulmaktır.» hadîsi üzerinde müctehidlerin içtihadı şöyledir: İmam A'zam'a göre sihrin hakikatı yoktur, o sadece bir tahyîldir. Sihir öğrenip amel eden kimseye gelince, İmam A'zam, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre, böyle yapan küfre girer. İmam A'zam'ın arkadaşlarına göre, sihrin te'sirinden, sihirbazın, büyücünün şerrinden korunmak için öğrenmek küfrü gerektirmez. Ancak, câiz olduğuna ve fayda sağlıyacağına i'tikad ederek öğrenen kimse kâfir olur.

İmam Şâfiî'ye göre, sihir öğrenen kimse, sihir hakkında kendisinden bir şeyler soranlara sihri över mahiyette lüzumunu belirterek cevap verecek olursa -Babillilerin sihirle yıldızlara yakınlık peydâ edileceğine ve bununla birçok esrara vâkıf olunacağına i'tikad ettikleri gibi- küfre girer. Sihrin mubah olduğuna, yani onunla amel etmenin mubah olduğuna inanan kimse hakkında da hüküm budur.

Sihirbazlık yapan kimse, bu fiilinden dolayı öldürülür mü?

İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre, evet. İmam Şâfiî ve İmam A'zam'a göre, hayır. Ancak sihirbaz yaptığı sihirin te'siriyle birinin ölümüne sebebiyet verecek olursa: İmam Mâlik, İmam-ı Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre, kısas lâzım gelir. İmam A'zam'a göre bu fiil tekrar edilirse kısas lâzım gelir.

Sihirbazın tevbesi, yani birinin ölümüne sebebiyet verdikten sonra tevbe edecek olursa, tevbesi kabul olunur mu? İmam Mâlik, İmam Ahmed ve İmam Şâfiî'ye göre, evet, üzerinden kısas kalkar. Ebû Hanîfe'ye göre, kısas kalksa bile ağır hapis cezâsına çarptırılır.

TAHLİLLER

(وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ) Burada geçen «mâ» edatından maksat, Hz. Süleyman devrinde okunan sihir ve büyü kitaplarıdır. Şeytan rûhlu bozguncular bu kitapları -şeytanlardan aldıkları yanlış bilgilerle hazırla-

mışlardı.

(وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ) Buradaki «mâ» edatı mevsûle olup **«ellezî»** manasına alanlar, (السِّحْرَ) kelimesi üzerine atfetmişlerdir. Nâfiye olarak kabul edenler, (vav) harfini «hâliye» yani hal ve durum manasını ifâde eder mâhiyette kulanmışlardır. (الْمَلَكَيْنِ) «kâf» harfinin üstünüyle okuyanlar olduğu gibi, esresiyle okuyanlar da var. Bu takdirde **«iki hükümdar»** demek olur.

Sihir : **Râğıb el-Esbehanî**'ye göre, boğazın bir tarafına denilir. «İntefeha sehruhu = Boğazı şişti» demektir. Ayrıca boğazı şişkin olan deveye Araplar «Bairün sehirün» derler. Sözlük mânası bu olmakla beraber hakikati olmayan hîle ve tahyîl manalarında kullanılması çok daha yaygınlaşmıştır. Gözboyacılığı, eşyayı başka şekilde gösterme sanatına isim olmuş ve günümüze kadar devam etmiştir.

(فِتْنَةٌ) Hayır ve şerde deneme manasına ibtilâ ve ihtibar demektir. Hârut ile Mârut'un «Biz fitneyiz» demeleri, bu mânaya gelir, yani sizler için bir sınav köprüsü, bir deneme ölçüsüyüz, bizden bu bilgiyi edinirken çok dikkatli olmanız gerekir.

(مِنْ خَلَاقٍ) daha çok «pay» mânasına gelen «nasîb» ile yorumlanmıştır.

(مَثُوبَةٌ) Mesûbet de sevâb gibi, amel karşılığında kullanılan bir kelimedir. O halde bu karşılık mükâfat olabileceği gibi, cezâ da olabilir. Her iki mânada da kullanıldığı vaki'dir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, mü'min, münâfık ve kâfirin bazı mümeyyiz vasıflarına ve bunlardan İslâm'a karşı olumsuz tutumları bulunan inkârcı ya da ikiyüzlülerin davranışlarına dikkatler çekildi. Sonra da Âdem Peygamberin yeryüzüne Allah'ın halîfesi olarak indirildiği açıklandı. Bununla insan unsurunun Allah katındaki değerine atıflar yapılarak onun çok şerefli bir canlı olarak yaratıldığı belirtildi. Varlık âleminin mutlak bir düzen, bir plân ve proğram içinde yaratıldığı hizmete yöneldiğine işârette bulunularak hiçbir varlığın Yaratan'a karşı gelmediği, ancak insanın böyle tehlikeli bir yola saptığı üzerinde duruldu. Kendilerine bunca nîmetler verilen, ardarda peygamber gönderilerek ellerinden tutulan İsrâîloğulları'-

nın Tevrat'ın aydınlattığı yoldan saptıkları bir misal olarak sergilendi.

Aşağıdaki âyetlerle; dini ve peygamberi alâya alacak kadar İsrâîloğulları'nın hırçınlaşıp şaşırdıklarına temas ediliyor, RÂİNA kelimesini nasıl kötüye kullandıkları açıklanıyor. Dünya saltanatına aşırı düşkünlüğün, son dine karşı kin ve hasedin insanları nasılbasitleştirildiğineişârette bulunuluyor. Âlemlerin Rabbinden inen hayır ve rahmete karşı şükretmeleri gerekirken aksine bir yol tutmaları ve bu yüzden işi gevezeliğe döküp Peygambere karşı saygısızlıkta bulunacak kadar azıttıkları hatırlatılıyor.

Ayrıca bu olayla birlikte mü'minlere konuştukları dildeki kelimelere çok dikkat etmeleri, kötü manaya da yorumlanabilecek kelimelerden imkân nisbetinde kaçınmaları, saygı ve nezaket ifade eden kelimeleri bulup kullanmalarında büyük yararların bulunduğu belirtilmek isteniyor.

——ooo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا
وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِر۪ينَ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٠٤﴾ مَا يَوَدُّ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِك۪ينَ
اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٠٥﴾

MEÂLİ :

104— Ey îmân edenler! RÂİNÂ demeyin, UNZURNÂ deyin ve güzelce dinleyin. Kâfirler için elem verici bir azâb vardır.

105— Kitap ehlinden inkâra sapanlar da, Allah'a ortak koşanlar da Rabbinizden size bir iyilik indirilmesini istemezler. Allah ise rahmetini dilediğine tahsîs eder. Allah çok büyük lûtuf ve iyilik sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Yapılan sahih tesbitlere göre :

RÂİNÂ, Arap Yahudîlerinin o günkü konuşma adâbına göre AHMAKLIK, KABALIK anlamlarında da kullanılırdı. Ashab-ı Kirâm'ın ara-sıra «Bize lûtfen bakarmısın!» anlamına gelen RÂİNÂ kelimesini kullandıkları olurdu. Ashaba göre, böyle demek derin bir saygı ifadesi sayılırdı. Yahudîler, içlerindeki kini kelime oyunu yaparak ortaya döktüler ve bunu alay konusu edinip İslâm'ı küçük düşürmeye, Peygambere hakaret etmeye çalıştılar. Onların kötü niyetini anlayan büyük sahabi Sa'd b. Muâz (R.A.) çok üzüldü ve dinî gayreti harekete geldi de Yahudilerin toplu bulunduğu yere giderek onlara şöyle seslendi :

«Ey Allah'ın, Kur'ân'ın ve Son Peygamber Hz. Muhammed'in düşmanları! Bundan böyle sizden biriniz kelime oyunu yapar da İslâm'a ve Peygambere karşı saygısızlıkta bulunacak olursa, herhalde beynini dağıtırım..»

Sa'd bin Muaz Hazretleri Medîneli olduğundan ve güçlü bir kabileye bağlı bulunduğundan, Yahudîlerin ne meta' olduğunu çok iyi bilirdi. Çünkü Yahudîler nezaketten anlamazlar, onlar ancak kılıçtan anlar ve ona göre hareket ederlerdi. Sa'd bin Muâz (R.A.)ın çok ciddi olduğunu bildiklerinden korktular ve Müslümanların bulunduğu yerde bir daha bu kelimeyi kullanamadılar.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1).

Diğer bir rivâyet :

Suddî diyor ki : «Yahudîlerden **Zeyd oğlu Rıfa'a,** Peygamber (A.S.) Efendimize gelir, onunla karşılaşınca, **«ER'İNÎ SEM'ÂK VE'SMA'GAYRE MÜSMAİN = Kulağın ver de beni dinle; dinlemez olası»** gibi saygı dışı sözler sarfederdi. Mü'minler de bu sözlerin Peygambere karşı saygı ifâde ettiğini sanır ve seslerini çıkarmazlardı.

Allah, Yahudîlerin kelime oyunu yapıp saygısızlıkta bulunduklarını hatırlatarak yukarıdaki âyetleri indirdi. (2).

---

(1) Ebû Nuaym ed-Delâil'de: Küçük Suddî tarikıyle Kelbî'den, o da Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas (R.A.)dan rivâyet etmiştir.

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr.

İLGİLİ HADİSLER

«Bir olan, ortağı bulunmayan Allah'a kulluk edilsin diye kıyâmete yakın bir devrede kılıç ile gönderildim. Rızkım mızrağımın gölgesi altındadır. Zillet ve aşağılık, emrime muhalefet edenler üzerine inmiştir. Kim bir kavm (millet)e (özenip) benzerse, o da onlardan sayılır.» (1).

«Kim bir kavm (millet veya topluluğ)a özenip benzerse, o da onlardan sayılır.» (2).

Birden Fazla Mânaya Delâlet Eden Kelimeler :

Bilhassa Arapçada bir kısım kelimeler birden fazla mânaya delâlet eder. Hattâ iki zıd mânaya gelen kelimeler hayli çoktur. Kur'ân'da bir yandan Yahudîlerin bazı kelimelerin hayre, iyiye, nezakete delâlet eden mânalarını değil de saygısızlığa, nezaketsizliğe delâlet eden mânalarını kasdederek Müslümanlara hakarette bulundukları, Peygambere karşı küstahlık ettikleri açıklanırken, diğer yandan mü'minlerin konuşurken çok iyi kelime seçmeleri hatırlatılıyor, böylece konuşma adâbı öğretiliyor.

RÂİNÂ kelimesine gelince, Ashab-ı Kirâm bunu «Lûtfen bize kulak ver» veya «Lûtfen bizi dinle» anlamında kullanır, bununla Peygamberlerine karşı saygılı olmaya çalışırlardı. Yahudîler ise, yukarıda belirtiğimiz mânayı düşünerek kullanır, bununla saygısızlıkta bulunmaya çalışırlardı. Kur'ân kötü bir anlamda da kullanılabilen bu kelime yerine UNZURNÂ = Lûtfen bize bakar mısın, bizi gözetir misin!» kelimesinin kullanılmasını emretti ve böylece Yahudîlerin saygısızca tutumu açığa vuruldu.

O halde Cenab-ı Hakk, bazı seviyesiz kimseler tarafından kötü mânaya da yorumlanabilecek kelimeler yerine başka kelimelerin kullanılmasını bu olayı naklederek mü'minlere tavsiye ediyor.

Yahudîlerin bundan başka bir de ES-SELÂMU ALEYKÜM sözünü değiştirip kelime oyunu yaparak ES-SAMU ALEYKÜM şeklinde kullandıkları sahih rivâyetlerden anlaşılmıştır. Bilindiği gibi, SELÂM hem Allah'ın sıfatlarından bir sıfat, güzel isimlerinden bir isimdir; hem de dünya ve âhiret esenliğini, güven ve itimadı telkîn eden bir kelimedir. Mü'minlerin kendi aralarında selâmlaşması, belirtilen mânalar kasdedilerek sünnet kılınmıştır. Hiçbir dilde kişilerin birbirlerine, SELÂM yerine geçecek bu kadar

---

(1) Ahmed bin Hanbel : İbn Ömer (R.A.)dan.
(2) Ebû Dâvud.

geniş mâna taşıyan, ilâhî esenliği yansıtan bir kelime ve cümle kullanamadıkları bir gerçektir. Yahudîler, mü'minlerin birbirlerine karşı bu kadar saygılı, nezaketli bulunmasını, birbirine selâmet dilemesini kıskandılar ve bunun yerine DERT, BELÂ ve HASTALIK mânasına gelen SÂM kelimesini kullanmaya başladılar. Tabii bunu birbirlerine karşı değil, Müslümanlarla karşılaştıkları zaman dillerini eğip bükerek anlaşılmıyacak bir telaffuzla ES-SÂMU ALEYKÜM diyerek onlara dert ve hastalık dilediler. Bunun farkına varıldı ve onların bu sözüne ayni cümlelerle cevap verilmesi tavsiye edildi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kitap Ehlinden Yahudîlerin İslâm'a karşı kin ve düşmanlıklarından söz edildi, buna bazı misaller getirilerek mü'minler uyarıldı.

Ayrıca dinlerin, sosyal yapının tekâmülüne paralel olarak tekâmül ettiğini ve bunda zorunluluk bulunduğu hatırlatıldı. İsâ Peygamber'in gönderilmesiyle nasıl Tevrat'ın bazı hükümlerinin yürürlükten kaldırılması gerektiyse, Kur'ân'ın indirilmesiyle artık dinlerin tekâmülde son kertesine ulaştığına işârette bulunuldu. Bu yüzden Yahudîlerin böyle bir tekâmülü kabul etmediklerine dikkatler çekildi. Tevrat'ta bazı kelimelerin yerlerini değiştirdikleri yer yer açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kutsal Kitapların hepsinin ayni kaynaktan süzülüp indirildiği hatırlatılıyor. Hepsinin de Allah kelâmı olduğu belirtilerek, Allah'ın bir sonraki kelâmıyla bir önceki kelâmının hükümlerini kaldırdığı bildiriliyor. İnsanların buna itiraz hakkı olmadığına işâret edilerek göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğu, dilediği gibi tasarruf hakkına sahip bulunduğu açıklanıyor.

Böylece Kur'ân, kendinden önceki semavî kitapların hükümlerini kaldırmış oluyor. Yepyeni hükümler getirip değişen sosyal hayata yön verme hikmetini taşıyor. Ayrıca Kur'ân'ın bazı âyetleri arasında da buna yakın bir hüküm kaldırma hikmeti bulunduğu anlaşılıyor.



مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٠٧﴾

M E Â L İ :

106— Herhangi bir âyeti nesheder (diğer bir âyetle hükmünü kaldırır) veya unutturursak, ondan daha hayırlısını ya da bir benzerini getiririz. Bilmez misin Allah'ın kudreti her şeye yeter.

107— Göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğunu bilmez misin? Size de Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Müslümanlar kıble olarak Beytü'l-makdis'i bırakıp Kâ'be-i muazzama'ya yönelince Yahudiler bunu kendileri lehine bir koz olarak kullanmaya başladılar; hâşâ Hazret-i Muhammed'in kararsız bir kimse olduğunu, daha önce kendi arkadaşlarına emrettiği bir şeyi şimdi yasaklıyacak kadar şaşkınlık içinde bulunduğunu etrafa yaymakta gecikmediler ve içlerindeki kin ve hased ateşinin vermiş olduğu aşağılık duygusu içinde şu iftirayı pervasızca iddia ettiler : Eğer Kur'ân Allah tarafından indirilmiş bir kitap olsaydı elbette hükümleri değişmez, olduğu gibi kalırdı. Muhammed'in kendi eseri olduğu için onu günün ve olayların seyrine göre değiştirebiliyor ve bunda bir sakınca görmüyor.

Bu iftira ve iddialar kısmen de olsun yeni İslâmiyete girmiş bâzı Müslümanların kafasında istifhamlar doğurdu. Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz'den birtakım sorular sormak ihtiyacını hissettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1).

Ebû Umâme bin Sehl (R.A.)dan yapılan rivâyete göre : Geceleyin Ashab-i kirâmdan biri kalkıp Kur'ân'dan bir sûre okumak istemiş, fakat bir türlü hatırlıyamamış; bir başka sahabi de ayni gece ayni sûreyi okumak istemiş, o da onu hatırlamaya muvaffak olamamıştı. Hulâsa o gece birkaç zat ayni sûreyi okumak istemiş, fakat hiçbiri hatırlıyamamış. Sabah

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2. S. 61 / Mısır baskı: 1967-1387

olunca durumu Hazret-i Peygambere arzetmişlerdi. Cenâb-ı Peygamber (A.S.) onlara : **«Geçen gece o sûre nesholundu!»** buyurmuştur. Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerîme inmiştir.

İLGİLİ HADİSLER

Nesih ve mensûh ile ilgili olarak sahîh bir hadîs tesbit edilememiştir. İbni Hazm Ma'rifetü'n-Nasihi ve'l-Mensûh adlı eserinde bilhassa dikkati bu hususa çeker.

İLMÎ YÖNÜ

İslâmiyet, eski hukuklardan birçok şeyleri kaldırmış, sonra da kaldırdığı şeylerin yerine umum yararının en üst grafiğini meydana getiren bir takım hukukî esaslar getirmiştir.

Sava Paşa'nın da dediği gibi : İslâm, tarih sahnesine çıkışının ilk anından itibaren yeni bir hukukî sistem kurmak göreviyle yükümlü bulunduğunu, bütün miletlere yol gösterecek hükümlerle geldiğini, cemiyetleri en iyi şekilde idâre etmeye me'mur bulunduğunu ilân etmiş ve bütün bir insanlığı, kuracağı mükemmel müesseselerle -dünya ve âhirette mutluluğa eriştirmek suretiyle- idâre edeceğini, dünya durdukça gelişen bütün cemiyetlere rehber olacağını ve bu üstün vasfını, bununla bağlantılı bulunan yeteneğini bütün tazeliğiyle koruyabileceğini Allah namına vaad etmiş bulunmaktadır.

İslâmiyet bu vadide kendinden önceki kanunları, Hazret-i İbrâhim ve Hazret-iMusa'ya ait Suhufu da dikkate almış olduğunu münasebet düştükçe ifâde etmiştir. Çünkü en son din olarak imkân sahnesine çıkan ve dünya durdukça üstünlüğünü kabul ettirecek hükümler getiren İslâm şu ana kaideyle arz-ı endam etmiştir :

Allah (C.C.) insanlar için yararlı olan şeyleri, milletlerin tekâmül seviyesine, zaman ve zeminin özelliğine göre tesbit edip mubah kılmış; zararlı olan nesneleri haram saymıştır. .Öyleki İslâm'ın haram diye hükmettiği bir şeyin zararlı olduğunu gelişen ilim de isbatlamakta ve her çağda yeni yeni isbatlar birbirini izlemektedir.

Milletlerin iktisadî, sosyal ve ahlâkî yapılarında ilerleme ve değişiklik meydana geldikçe yeni hükümler ve beyânlar indirilmiş, indirilen bu hükümler bir öncekine nazaran bir takım değişiklikler arzetmiştir. Böylece Cenâb-ı Hak bir kısım hükümlerini yürürlükten kaldırıp ondan daha

hayırlı ve yararlı olanını veya teklîf ve sevâpta bir benzerini indirmiş, diğer bir kısım hükümlerini tamamen gönüllerden silmek suretiyle unutturmuştur. Meselâ : Daha önce indirilen sahifelerdeki hükümlere nisbetle Tevrat birçok farklı hükümler taşıyordu. Çünkü İsrâîloğulları'nın gerek sosyal yapıları, gerek psikolojik ve ahlâkî durumları ve gerekse dünya hayatına, madde ve onun câzibesine karşı olan aşırı hırs ve doymazlıkları yeni beyânlar istiyordu. Daha önceki sahifeler bütün bunlara cevap verecek, Yahudilerin tama'ını frenliyebilecek ölçü ve muhtevada değildi. Sırasıyla inen kitapların sebebi işte bu idi. En son olarak inen Kur'ân-ı Kerîm'le eski hükümlerin çoğu yürürlükten kaldırıldı. Çünkü dünya milletleri artık ilim ve tekniğin, kültür ve medeniyetin basamaklarına tırmanmaya başlamışlardı. Edebiyat ise doruğuna kol salmış bir hüviyet arzediyordu. Kur'ân bütün bu yükselme ve gelişmelere yön verecek, ilmi fazîlet doğrultusuna döndürecek, medeniyeti ahlâk temeli üzerinde yükseltecek belgelerle indi. Böylece eski şeriatların hükmü kaldırıldı, yeni hükümler yürürlüğe konuldu. Nesih olayı meydana geldi.

İslâm diğer şeriatları mensûh durumuna getirirken bütün gücünü vahy-i ilâhiden alıyor, inen her hüküm bir olayı hedef tutuyordu. Bununla beraber akla geniş yer veriyor, makul olan, cemiyetler için yararlı sayılan örf ve âdetlere kapıyı açık bulunduruyor, ictihada tam bir mesağ tanıyordu. Bunun içindir ki akıl, İslâm hukukunda lâyık olduğu yeri almış ve itibarı görmüştür. Müctehid imamların bir takım meselelerde farklı ictihadları bunun açık belgelerinden 'biridir.

Demek ki n e s i h yalnız Kur'ân-ı Kerîm'in bâzı âyetleri arasında değil, Kur'ân'la diğer semavî kitaplar arasında da meydana gelmiştir. Varlık âleminde de sürekli bir nesih vardır. Eşyada tecelli eden değişiklikler birbirini takip etmekte, mevsimler değişmekte, birinin yerini diğeri almakta, her mevsime ait meyve ve sebzeler birbiriyle nesih yarışını sürdürmektedir. Belli kanunlarla günler ve geceler uzayıp kısalmakta, yeryüzündeki eski medeniyetlerin yerini yeni medeniyetler almakta, teknolojide çok sür'atli ilerlemeler ve değişiklikler olmaktadır. Böylece varlık âleminde bir belgenin yerine başka bir belge geçmekte, bir hükmün yerini başka bir hüküm doldurmaktadır. Bütün bu değişikliklere ışık tutan, onların inkişafına paralel bir yükselme grafiği çizen Kur'ân-ı Kerîm artık bu özelliğiyle ebediyete uzanacağını, mensûh olmayacağını, sadece nâsih olarak kalacağını ilân ediyor; taşıdığı ilmî esaslarla bunu isbatlıyor.

AHLÂKÎ YÖNÜ

İslâm ahkâmını halka telkine çalışan, ahkâmla ahlâkı birbirine katıp

hukukun ruh ve mânasını dimağlara enjekte etmek isteyen kimsenin mutlaka bu ahkâmın temel prensiplerini bilmesi ve onlarla amel etmesi gerekir. Kur'ân-ı Kerîm'in delâlet ettiği hukukî ve ahlâkî kaideleri, Hazret-i Peygamber'in (A.S.) bu hükümleri nasıl tefsîr ettiğini bilmiyen bir kimse, gerek Kur'ân-ı Kerîm ile daha önce inen kitaplar arasındaki n e s i h keyfiyetini, gerekse Kur'ân âyetlerinden bir kısmı arasındaki n e s i h olayını dikkate almadan telkinde bulunuyor demektir.

Ebû'l-Bahteriy'nin rivâyetine göre : Bir gün Hazret-i Ali (R.A.) Mescid'e girdiğinde bir vâizin halka hitap ettiğini ve İslâm'ı dar bir çerçeve içinde anlatmaya, cemaati lüzumundan fazla korkutmağa çalıştığını görüyor. Bunun üzerine tanıdık birine soruyor :

— Bu konuşan kimdir?

— Halka va'z-u nasihatta bulunan bir kimsedir, deniliyor.

Hazret-i Ali (R.A.) konuşanın tavr-u hareketini, hitap şeklini ve bu husustaki bilgisini beğenmediği için : «Hayır, o halka vaaz eden bir kimse değil, ben falân oğlu falânım, beni iyi tanıyın, demek isteyen bir zavallıdır.» diyor ve vâizi yanına çağırıp kendisine şu hususları soruyor :

— Nâsihi mensûhtan ayırd edecek bilgiye sâhip misin?

Adam :

— Hayır, diyor.

Hazret-i Ali (R.A.) ona :

— Öyle ise bizim mescidimizden derhal çık, bir daha va'zetme! Çünkü sen hem kendini helâk ediyorsun, hem de başkasını.. (1).

Ayrıca : Yahudilerin inad ve iftirada ısrar edip hükmü Kur'ânla kaldırılan ve ayni zamanda hahamlar tarafından birçok belgeleri değiştirilen TEVRAT'a körükörüne sarılıp bâtılı hakka tercîh etmeleri gibi, Müslüman dâvetçilerinin ilim ve hikmeti, hak ve adâleti şahsî yararlarına fedâ etmelerinin, siyasî çıkarlarına âlet yapmalarının çok kötü bir ahlâksızlık olduğuna dikkatler çekiliyor.

SOSYAL YÖNÜ

Âyette belirtilen n e s i h hükmü; ilim ve teknikte, araştırma ve incelemede daima ileriye doğru adım atmayı, yeni yeni buluşlar için çaba

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 62 / Mısır baskı: 1967-1387

harcamayı, her geçen gün biraz daha tekâmül etmeyi bize öğretiyor. Bunun aksine yerinde durup saymayı, yeni buluşlara kapıyı kapamayı, ilim ve teknikte demode olmuş icadlara ve araştırmalara saplanıp aşırı taassup göstermenin ilerlememize, cemiyet ve millet olarak hürriyetin saf ve temiz havası içinde yaşamamıza engel teşkîl edeceğine işâret ediyor.

Müslüman milletler âyetteki bu inceliği dikkate almış olsalardı, körükörüne taklîd çukuruna yuvarlanıp asırlarca hareketsiz kalmazlardı. İlim ve teknikte aralıksız hamleler yapan dünya milletlerine örnek olurlardı. Sadece örnek olarak da kalmaz ilim ve tekniği ahlâk ve fazîlet potasında şekillendirip insanlığa arzulanan huzur ve mutluluğu da getirirlerdi. İlk asırlarda gelip geçen Müslüman milletleri ve devletleri inceliyecek olursak, onların bu gerçekleri bütün derinlik ve genişliğiyle bildiklerini, bu nedenle de kendilerinden sonra gelen insanlara ilim ve medeniyetin temelini en sağlam şekilde kurup hazırladıklarını görürüz. Çünkü onlar tekâmülün beşer için zarurî olduğunu hem anlamış, hem de anlatmasını bilmişlerdi.

Göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğunu, O'nun mülkünde mevcut varlıkların cins ve türlerinin özelliklerine göre nasıl tekâmül ettiğini ifâde eden âyetin inanmış milletlere ilerleme yolunda nasıl bir tablo çizdiğini anlamakta geciken sonraki Müslümanların, bu kanuna uyup hayat yollarını hazırlayan başka milletlere nasıl yem olduklarının hazin manzarasını görmekteyiz.

En basitinden meseleyi eleştirecek olursak, bugün meyve, sebze ve hayvan türü üzerinde yapılan ıslâh çalışmaları ve bu çalışmanın mutlu sonuçları hep bu tekâmül kanununun gereği değil midir? **Fâtihâ-i şerîfe'**nin başında Allah'ın **Rabbü'l-âlemîn** olduğunun derin mânası, bu kanunun hangi ellerde hedefine rahatlıkla ulaşacağını göstermiyor mu? Çağımızda ziraî âletlerdeki inkılab, her şeyin motorize edilmesi, eskiyi neshetmede ilâhî kanuna uygun bir buluş değil midir? Hendek savaşında İranlı Selmân'ın Medine etrafında bir savunma metodu olarak hendek kazma fikri Hazret-i Peygamber (A.S.) tarafından müsbet karşılanıp orduyu düşman karşısında gütme sanatında bir yenilik sayılmamış mıydı?

İTİKADÎ YÖNÜ

Kur'ân ilmini bilmeyen, onun iniş sebeplerinden, nâsih ve mensûhundan habersiz bulunan, âyetlerin taşıdığı ilmî, ahlâkî, fıkhî ve tasavvufî mânalara âşina olmayan, Arapçasının lûgat ve ıstılah anlamlarından bir şey anlamayan, ayni zamanda Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz'in

âyetleri nasıl izah ettiğini araştırmayan kimsenin âyetleri tefsîr edip hüküm çıkarması câiz değildir. Nitekim Ebû Bahterî'nin tesbitine göre, Hazret-i Ali (R.A.)nın Kur'ândaki nâsih ve mensûhları bilmeyen bir vâizi mescidden nasıl kovduğunu az yukarıda nakletmiştik.

FIKHÎ YÖNÜ

N e s i h : Şer'î bir hükmü başka bir şer'î hükümle değiştirmek, sonrakini öncekinin yerine koymaktır. Tıpkı yeni çıkarılan bir kanunla bir evvelki kanunu yürürlükten kaldırmak gibi. Bunu bir misal ile daha iyi açıklamamız gerekirse, diyebiliriz ki :

Cumartesi gününde çalışmak Yahudilere haram olduğu halde Müslümanlara helâl sayılmıştır. Böylece tahrîm hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Hazret-i Âdem (A.S.) zamanında neslin çoğalma zarureti karşısında kız kardeşin erkek kardeşiyle evlenmesi câiz kılınmıştı. Nesil çoğalıp arzu edilen seviyeye gelince bu hüküm neshedilmiş ve artık iki kardeşin birbiriyle evlenmesi yasaklanmıştır.

Hazret-i Nuh (A.S.) tufandan kurtulduğu zaman, insan neslinin devamı ve sağlam bünyeli bir neslin yetişmesi zarureti ortaya çıkmıştı. Her taraf tufanın te'siri altında kalıp bir çöl halini aldığından yeteri kadar gıda maddesi te'min etmek mümkün olmuyordu. Bu sebeple birçok veya bütün hayvanların eti onlara helâl kılınmıştı. İsrâîloğulları devrinde ise bu zorluk kalktığından hayvanların çoğu haram kılınmış, iç yağlarına bile müsaade edilmemişti.

Dinler arasında zaman aşımı bakımından bazı hususlarda nesih hükmü meydana geldiği gibi, Kur'ân'ın âyetlerinden bir kısmı arasında da ayni hüküm cereyân etmiştir. Böylece âyetin âyetle neshedildiği beyân edilmiş ve bir takım şüphelere mahal olmadığı anlatılmıştır.

Âyetin hadîsle neshi câiz midir, değil midir? Bu hususta ictihad mertebesinde bulunan âlimlerin görüşleri farklıdır :

a) İlimde derinleşmiş imâmlara göre bu câizdir. Çünkü Bakara sûresindeki (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ . . .) = **«Birinize ölüm geldiğinde, bir hayr (çokça mal) bırakacaksa, ana-babaya, yakınlara uygun ve meşru' bir biçimde vasiyette bulunması, -Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara yerine getirilmesi bir hak olmak üzere- size farz kılındı.» meâlindeki âyetin, «Hiçbir vârise vasiyet**

yoktur (câiz değildir).» meâlindeki hadîs-i şerîfle neshedildiği sâbit olmuştur. (1). Hatta bu husus, İmâm Mâlik'in zâhirî meselelerinden biridir.

b) İmâm Şâfiî ile Ebû'l-Ferec'e göre câiz değildir.

Burada birincilerin görüşünün daha sahîh olduğu kabul edilmiştir. Çünkü âyetle hadîsin ikisi de Allah'ın hükmüdür, yani kaynakları birdir, sadece isimleri değişiktir. Nitekim zinâdan dolayı recmedilecek dul kadından **«celd cezâsı»**nı Hazret-i Peygamber (A.S.)ın sünneti kaldırmıştır.

Sünnetin Kur'ân ile nesholunduğunda görüş ayrılığı yoktur. Âlimler bu hususta müttefiktirler. Nitekim Beytü'l-makdis'e doğru namaz kılmak sünnet ile meşru' olmuş, bilâhare âyetle nesholunmuştur.

Âyetin haber-i vâhidle nesholunmasında görüş farkı varsa da kıyas ile neshi söz konusu olmamıştır.

İlâve edelim ki, nesih hükmü ancak Hazret-i Peygamber (A.S.) **devrinde** câiz ve câri idi. Ondan sonra artık bu kapı tamamen kapanmış, sadece ictihad kapısı açık kalmıştır.

Neshin çeşitlerine gelince :

1. Hükmü kaldırılıp tilâveti bâki kalan (مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ) = **«Sizden ölüp de kadınlarını geriye bırakanlar, kadınları için evlerinden çıkarılmaksızın yılına kadar geçimlerini karşılayacak bir intifa' vasiyyet etsinler.»** meâlindeki âyetinde olduğu gibi. (2).

2. Tilâveti kaldırılıp hükmü bâki kalan, recim âyeti gibi.

3. Hem hükmü, hem de tilâveti kaldırılan «Lâ-Terğebû ân abâiküm; feinnehü, küfrün..» âyeti gibi..

Sünnetin sünnet ile neshi ise, görüş farkı olmaksızın câizdir. Buna bir misal :

«Ben sizi, kabirleri ziyaretten men'etmiştim, fakat artık onları ziyâret edin! Hem sizi deriden ma'mul kaplardan başkasında su (ve benzeri meşrubat) içmekten de men'etmiştim; fakat (bundan böyle artık) her kaptan su (ve benzeri meşrubat) içiniz; ancak sarhoş edici olanları değil (onları sakın içmeyin!).»

Meâlindeki hadîs bu cümledendir.

---

(1) Dâremî/ Vasâyâ: 5, 28. Bakara sûresi: 180.
(2) Bakara sûresi: 240.

Nesih hususunda dikkati çeken bir başka rivâyeti İbn Ebî Hâtim'den dinleyelim: İbn Abbas (R.A.) diyor ki; Hazret-i Ömer (R.A.)ın şöyle dediğini duydum :

«Hüküm vermekte en üstünümüz Ali'dir. Ubey ise en iyi Kur'ân okuyanımızdır. Fakat biz Ubeyy'in sözünü terkederiz. Sebebi, Ubeyy'in şu beyânıdır : «Ben Resûlüllah (A.S.)dan duyduğum hiçbir şeyi terketmem!» Halbuki Allah (C.C.), **«Herhangi bir âyeti nesheder veya unutturursak ondan daha hayırlısını yahut benzerini getiririz.»** buyurmuştur.» (1).

Hazret-i Ömer (R.A.) böyle buyurmakla şunu ifâde etmek istemiştir: Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz'den biri âyet, diğeri hadîs olmak üzere iki çeşit haber duyulmuştur. Gerek âyetler arasında, gerekse hadîsler arasında nâsih ve mensûh bulunduğunda şüphe yoktur. Halbuki Ubey, «Ben, Resûlüllah (A.S.)dan işittiğim hiç bir şeyi (mensûh dahi olsa) terketmem» diyor.

Hazret-i Ömer (R.A.)ın bu beyânından, mensûh olduğu bilinen bir hükümle amel edilemiyeceği anlaşılıyor. Cumhurun da görüşü budur.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Herhangi bir âyetin hükmünü ibtal edip lâfzını olduğu gibi bırakmak veya Peygamberin kalbinden hem lâfzını, hem de mânasını gidermek ya da yalnız lâfzını giderip mânasını bırakmak ve böylece onun yerine kendi konusunda daha hayırlısını veya hayır ve salahta onun bir benzerini getirmek, Levh-i mahfûz'da sâbit olan ahkâma aykırı değildir. Çünkü Levh-i mahfûz'da sâbit kılınan hükümler ya hususîdir, ya da umumîdir. Hususî olanı da ya şahıslara göre, ya da zamanlara göre bir özellik taşır. İşte bu hükümler Resûlüllah (A.S.)ın kalbine inince, şahıslara has olanı, şahısların devamlılığıyla devamlılık gösterir. Zamanlara has olanları ise, o zamanların inkıraz bulmasıyla neshedilir. Bunlar bazen kısa süreli olur, Kur'ân'daki mensûh âyetler gibi. Bazen de uzun süreli olur, daha önceki şeriatlar gibi. Hükümlerin böyle olması, onların Levh-i mahfûzdaki sübut bulma keyfiyetine muhalif değildir.

Umumî mânada olan ahkâma gelince, dünya durdukça onlar devamlılık gösterecektir. İnsanın konuşur olması, boyunun dimdik bulunması bu cümledendir. Çünkü göklerdeki rûhlar âleminin mülkü Allah'a aittir, bunlarda tasarruf eden ancak O'dur. Yeryüzündeki cisimler âleminin mülkü de böyledir. (2).

(1) Ahmed bin Hanbel - Tefsîr-i İbni Kesîr : C. 1, S. 150 / Mısır baskı ?

(2) Tefsîr-i Şeyhi'l-Ekber Muhyiddîn bin Arabî : C. 1, S. 25 / Mısır baskı: 1317

TAHLÎLLER

Âyette geçen « n e s h » in delâlet ettiği mâna üzerinde **tefsîrcilerin** görüşleri farklıdır:

a) **Ebû Talhâ**'nın İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre «bir âyeti değiştirmek, yerine başka bir âyet getirmek» demektir.

b) **Mücâhid**'e göre, hem lâfzını, hem hükmünü silip kaldırmak veya yazılı olarak tesbît edip hükmünü değiştirmek, demektir. **İbn Mes'ûd** (R.A.)den buna yakın bir rivâyet yapılmıştır.

c) **Atâ**'a göre, «Kur'ân'dan terkedilen âyet» demektir. **İbn Ebî Hâtim** de buna yakın bir tefsîrde bulunmuştur. Ona göre: «Terkedilip de Hz. Muhammed'e indirilmiyen âyet» kasdediliyor.

d) **Suddî**'ye göre, indirildikten sonra kaldırılan âyet, demektir. **«Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ettikleri zaman onları elbette recmedin!»** ile **«Ademoğlunun iki vadi (dolusu) altını olsa, ona bir üçüncüsünü (eklemek) ister...»** meâlindeki âyetlerin buna misal olduğu rivâyet edilir. (1).

Yukarıdaki görüş ve tefsîrlerden başka bir de « n e s h » kelimesinin Arap dilinde delâlet ettiği mânaları tesbît edecek olursak, âyetin taşıdığı ilâhî beyân daha iyi anlaşılmış olur. Şöyle ki:

1— Bir kitabı başka bir kitaba nakletmek. Kur'ân'ın Levh-i mahfûz'dan semâ-i dünyaya nakledilmesi gibi.

2— Hükümsüz bırakmak, gidermek, silmek, bir şeyi başka bir şeyin yerine geçirip oturtmak. Güneşin gölgeyi giderip onun yerine geçmesi gibi..

Âyette geçen «nensah» ile «nünsiha» fiillerinin i'rabı üzerinde de görüş farkı vardır:

Cumhura göre, «nensahu» maddesi (nûn) harfinin fethasiyle okunur ki bu bir âyetin hükmünü kaldırıp tilâvetini olduğu gibi bırakmak veya hem hükmünü, hem de tilâvetini beraber kaldırmak mânasında zâhirdir.

İbn Âmir ise (nûn harfini zamme (ötrü)siyle okumuştur. Bu, «ensahtü'l-kitabe»den alınma bir fiil olup «Kitabı mensûh olarak bulmak», «Kitaba mensûh bir vaziyette rastlamak» manalarına gelir. Ebû Hâtim'e göre bu şekil okumak gaflettir.

---

(2) Tefsîr-i İbn Kesir : C. 1, S. 149 / Mısır baskı: ?

«Nünsiha» maddesini ise, Ebû Âmir ve İbn Kesîr (nûn), (sîn) ve (hemze) harflerinin fethasiyle okumuşlardır ki bu «te'hîr = geciktirme» mânasına gelir. Diğer kurrâ' ise (nûn) harfinin zammasıyla okumuşlardır ki unutturmak mânasını ifâde eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İlâhî ahkâm'ın bir kısmında, özellikle kıblenin değiştirilmesinde meydana gelen « n e s h » olayını, ötedenberi İslâm'ın cihanı aydınlatan nûrunu bir türlü gönüllerine sindiremiyen Yahudiler vurucu bir propaganda belgesi olarak dillerine doladılar ve her vesileyle bu son dînin rûhları aydınlatan fazîlet güneşini karartmak, onun yayılmasını durdurmak hevesine kapıldılar. Çünkü bu din onların aşırı maddeci olduklarını, madde uğrunda mânevî değerlere kıydıklarını, bu yüzden Tevrat'ı kendi arzularına göre değiştirdiklerini; böylece hem Allah'a, hem peygamberine iftirada bulunduklarını açık belgelerle ortaya koyuyor, onların menfûr emellerine sed çekiyordu.

Yahudilerin bu yoldaki kesîf propaganda mekanizması bütün hızıyla işlerken yeni Müslüman olmuş bazı kişilerin kafasında bir takım istihfamların doğmasına yol açıyor, o kadar ki henüz meydana gelmemiş hayalî şeylerden sorular soruluyor, n e s h hakkında lüzumlu lüzumsuz sualler devam ediyordu. Bir peygamberden fazla soru sormanın ilâhî hikmete ters düştüğü bir gerçek olduğundan bunun sonucu olarak bir takım ağır emirlerin inmesi endişesi kendini hissettiriyordu. Zira bunun diğer dinlerde de örnekleri mevcuttur. Meselâ Yahudîlerin zulüm ve inadından, Musa Peygambere sordukları yersiz bir takım sorulardan dolayı tırnaklı hayvanların hepsi, ayrıca sığır ve koyunun iç yağları haram kalınmıştı. En'âm sûresi 146. âyette bundan bahsedilir.

Sorular devam ettikçe Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in endişesi artıyor, yerine getirilmesi güç buyrukların inmesinden korkuyordu. Nitekim Mâide sûresinde bu hususa temas edilerek buyuruluyor ki :

«Ey îmân edenler! Size açıklanınca sizi kötümser yapacak (veya üzecek) şeylerden sormayın; ama Kur'ân indirildiğinde sorarsanız size açıklanır. Allah (daha önce bu kuralı bilmeden) sorduklarınız(dan dolayı sizi) affetmiştir. Allah çok bağışlayandır, şefkatle, lûtufla, merhametle sabredendir.»

«Sizden önce bir millet de onları sormuştu, sonra da o yüzden kâfir olmuşlardı.» (1).

İsrâîloğulları da yerli yersiz, gerekli gereksiz bir şeyler sormuş ve âdeta Musa Peygamberi (A.S.) soru yağmuruna tutmuşlardı. O yüzden ilâhî gazaba çarpılıp dinden çıkmışlardı.

İşte aşağıda meâl ve tefsîrini verdiğimiz âyetlerle Cenâb-ı Hakk (C.C.) bu hususu mü'minlere hatırlatarak, böyle bir yola sapmanın imânı küfürle değiştirmeye varacağını beyân ediyor.



أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ
كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا
حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾

M E Â L İ :

108— Yoksa siz de daha önce Musa'dan sorulduğu gibi Peygamberinizi sorguya mı çekmek istiyorsunuz? Kim imânı küfürle değiştirirse, herhalde doğru yoldan sapmış olur.

109— Kitap ehlinden çoğu hak kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki hasedden dolayı sizi imânınızdan sonra küfre döndürmeyi çok arzu ederler. Allah'ın (bu husustaki) emri, hükmü gelinceye kadar (onları) bağışlayın ve (olgunluk gösterip) vazgeçin. Şüphesiz ki Allah'ın kudreti her şeye yeter.

(1) Mâide sûresi âyet: 101-102

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşından hemen sonra Ashab-ı kirâm'dan Huzeyfe bin Yemân ile Ammar bin Yâsır (Allah ikisinden de râzi olsun) savaşın vermiş olduğu yorgunluk içinde yol alırlarken Medine ve çevresinde bir fitne kazanı halinde yoğun çalışmalar yapan Yahudiler bu iki zatın önüne geçerek onlara :

— Eğer hak üzere olmuş olsaydınız savaş aleyhinize dönmez ve siz de mağlub olup böyle perişan gerisin geriye dönmezdiniz!? Artık bırakın Muhammed'in dinini de doğru yolu gösteren bizim dinimize girin!

Bunun üzerine Ammar (R.A.) onlara :

— Sizde ahdi (te'minatlı sözü) bozmak nasıl karşılanır?

Diye sordu. Yahudiler :

— Çok kötü ve ağır bir suç olarak karşılanır!.

Hz. Ammar (R.A.) :

— Peki, ama ben yaşadığım müddetçe Muhammed (A.S.)ın dininden dönmiyeceğime, onu inkâr etmiyeceğime kat'i ahdettim.

Dedi. Yahudiler :

— Ha, bu adam sapıtmıştır!.

Diyerek onu küçümsediler. Bu kez Hazret-i Huzeyfe (R.A.) söze başladı :

— Bana gelince, ben Allah'ın Rab, Muhammed'in Resûl, İslâm'ın da dîn olduğuna râzi olmuş bir kimseyim. Kur'ân'ı önder, Kâ'be'yi kıble, mü'minleri de kardeş bilirim.

Bu iki büyük sahabi Resûlüllah (A.S.) Efendimize kavuştuklarında durumu arzettiler. Resûlüllah (A.S.) onların vermiş olduğu cevabı tasvîp ederek buyurdu ki :

— «Hayırlı olanını söylemiş, korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşmuşsunuzdur!»

Bu olay üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1).

Ayrıca müfessir Kurtubî'nin tesbitine göre : Râfi' bin Huzeyme ile

---

(1) Rûhu'l-Maanî li'l-Âlûsî : C. 1, S. 356 / Beyrut baskı: ? - el-Cevâhir Fî-Tefsîri'l-Kur'ân : C. 1, s. 112 / Mısır baskı: ?

Vehb bin Zeyd, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek şu garip istekte bulunmuşlardı : «Bize gökten bir kitap getir de okuyalım. Bize ırmaklar akıt (ki suya kanalım). İşte bunları yaptığın takdirde sana uyarız.»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler nâzil oldu. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

ان اعظم المسلمين جرما من سئل عن شئ لم يحرم فحرّم من اجل مسئلته •

«Müslümanların cürmü (günahı) en büyük olanı, haram kılınmadık bir şeyden soran ve sorduğu için de o şeyin haram kılınmasına (sebep olan) kimsedir.» (2).

Muğîre bin Şu'be (R.A.) diyor ki :

كان ينهى عن قيل وقال و اضاعة المال وكثرة السؤال •

«Resûlüllah (A.S.) kilükaal (dedikodu ve faydasız söz)den, malı (lüzumsuz yere) harcayıp zayi'etmekten ve fazla soru sormaktan menetti.» (3).

ذرونى ما تركتكم فانما هلك من كان قبلكم بكثرة سؤآلهم و اختلافهم على أنبيائهم فاذا أمرتكم بأمر فاتوا منه ما استطعتم و ان نهيتكم عن شيئ فاجتنبوه •

«Size (açıklayıp) bıraktığım hususlarla (yetinip) beni (sorguya çekip rahatsız etmeyiniz, kendi hâlime) bırakınız. Sizden öncekilerden helâk olanlar ancak fazla soru sormaları ve peygamberlerine karşı görüş ayrılığına düşmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır. O halde ben size bir şey ile emrettiğimde onu gücünüz nisbetinde yerine getirin!. Sizi bir şeyden menettiğim zaman, ondan sakınıp uzaklaşın!» (4).

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yukarıdaki hadîsi, haccın Allah tarafından farz kılındığını beyân ettiğinde eshabdan birinin :

— Her sene mi ya Resûlellah!? diye sormasına karşılık sustuğu ve

(1) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 70 / Mısır baskı: 1967-1387 - Tefsîr-i Rûhi'l-Maanî Li'l-Alûsî : C. [illegible] S. 355 / Beyrut baskı: ?
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 152 / Mısır baskı: ?
(3) Sahih-i Buharî - Sahîh-i Müslim.
(4) Sahîh-i Müslim.

o adamın bu soruyu üç defa tekrar etmesine karşılık,

— **Hayır, her sene değil,** buyurması ve sonra **«Eğer evet deseydim size vâcib olurdu. Vâcib olunca da buna güç getiremezdiniz»** diye açıklaması üzerine buyurmuştur.

AHLÂKÎ YÖNÜ :

Tefsîrini yapmak istediğimiz âyet-i kerîmede iki önemli ahlâkî hususa ışık tutuluyor :

Birincisi, Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz ile kendisine uyan bahtiyarlar arasındaki öğretim ve eğitim metod ve adabını açıklıyor. Peygamber ancak Allah'dan kendisine inen buyrukları eksiksiz ve fazlasız teblîğ etmekle yükümlüdür. Kendiliğinden birşey söylemez; dîn işlerinde ilâhî vahyi bekler; dünya işlerinde ise ekseri etrafında bir irfan halesi olan arkadaşlarıyle istişarede bulunurdu. Kur'ân-ı kerîm'de peygamberin bu prensibinden sık sık bahsedilir.

«O, (peygamber) kendi hevesine uyarak söz söylemez. O, ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir.» (1).

Meâlindeki âyet bunlardan biridir.

Kur'ân-ı kerîmin bu husustaki açık beyânlarından ve bu beyânların taşıdığı ilâhî metottan yararlanarak hocayla talebesi arasındaki öğretim ve eğitim münasebetini değerlendirecek olursak; hocanın öğretim ve eğitimde uygulayacağı metod ve ahlâkî prensipleri şöyle sıralıyabiliriz :

1. Peygamber (A.S.) nasıl ana kitaptan almadan konuşmaz ve ders vermezdiyse, öğretmen de işleyeceği konuyu ana kaynaklardan tesbît edip iyice hazmetmeden talebesi karşısına çıkmamalıdır. Aksi halde kusurlu bir öğretim ve kusurlu bir eğitime yol açar. Talebe hem bilgisiz, hem de sağlam bir terbiyeden mahrûm yetişebilir.

2. Öğretmen eğitim sisteminin ışığı altında derslerini işlerken talebesine soru sorma ahlâkını öğretmeli ve lüzumsuz soru sormanın, asıl işlenecek konuyu verimsiz hale getireceğini zaman zaman örneklerle anlatmalıdır. Zira talebenin ders esnasında edineceği güzel itiyatlar bütün bir ömrü boyunca kendisine rehber olur.

3. Talebeye ağır gelecek, onun ufkunu daraltacak, hayata olan bağlılığını zayıflatacak sözlerden kaçınmalı, her defasında ona hayatın yolunu ilim ve fazîlet meş'alesiyle aydınlatmak, azim ve gayretini kamçılamak için yeni yeni buluşlar getirmelidir.

(1) Necm sûresi âyet: 3, 4.

Talebenin bu sistem içinde izleyeceği ahlâkî prensipler ise şu olmalıdır :

1— Hoca soru faslını açmadan talebe soru sormamalı, sorması gereken bir husus olursa en müsait vakti seçmesini bilmelidir.

2— Hocayı, asıl işleyeceği konudan uzaklaştıracak, dersin ahengini bozacak sorularla meşgûl etmemelidir. Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz bir meseleyi anlatırken veya ilâhî vahyi teblîğ ederken mecliste hazır bulunanlardan hiç kimse konuşmaz, Resûlüllah'ın (A.S.) sözü bitinceye kadar tek soru sormazlardı.

3— Hocadan bir şey sormak gerektiğinde, sadece bunun için en müsait vakti seçmek kâfi değildir. Soru tam bir edep ve terbiye kaidesi içinde sorulmalı, hocayı rencide edecek her türlü söz ve davranıştan kaçınmalıdır.

İkincisi, hased ateşinin iç varlığı istilâ etmesi neticesinde birçok gerçekleri inkârdan gelme, hakkı kabulden kaçınma, diğer bir tabirle güneşi balçıkla sıvamaya kalkışma hastalığı başlar. Nitekim İsrâiloğulları'nın mânevî varlığını bu hastalık sardığı ve müzmin bir hal aldığı içindir ki onlar hem Tevrat'ın taşıdığı hükümlerle amel etmediler, hem de Kur'ân'a ve tebliğatçısı Hazret-i Peygambere (A.S.) iftiradan çekinmediler. Yukarıdaki âyet onların hased, kin ve iftira ateşi içindeki saldırılarını tasvîr ederken Müslümanlara böyle bir ateşe düşmekten korunma yollarını gösteriyor. Hazret-i Peygamber (A.S.) ilim ve hikmetin, hak ve adâletin memleket ve milliyeti olmadığına dikkatleri çekerken, **«Hikmetli söz mü'minin yitiğidir; onu nerede bulursa alır.» (1).**

Meâlindeki hadîsi değer ölçüsü olarak ümmetinin önüne koyuyor. Bu ölçü elde bulundurulduğu devirlerde Müslüman memleketlerde ilim ve ahlâka büyük hizmetlerde bulunulmuş, ilerleme sağlanmış; terkedildiği devirlerde ise gerileme başlamıştır.

Görülüyor ki İslâm kin ve hasede yer vermemiş, gıpta etmeyi mubah saymıştır. Çünkü gıpta insanı fazîlet ölçüleri içinde hayata hızlandırır; başkasının elindeki nîmetin bir benzerine erişmenin yollarını meşru bir şekilde kolaylaştırır.

Sahîh hadîs kitaplarının tesbîtine göre, büyük sahabî Enes bin Mâlik (R.A.)den şöyle rivâyet edilmiştir :

---

(1) Tirmizî / İlim: 19. Zühd: 15. İbn Mace / Zühd.

«Biz bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yanında oturuyorduk. Bir ara buyurdular ki : **«Şimdi şu iki tepeciğin arasından cennet ehlinden bir adam üzerimize çıka gelecektir!»** Bu haberden hemen sonra ayakkabıları sol elinde, sakalından da abdest suyu damlar vaziyette Ansardan bir zat çıkageldi; selâm verip (oturdu). İkinci gün yine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ayni haberi verdiklerinde yine o adam ayni vaziyette çıkageldi. Üçüncü gün de ayni şeyi tekrar etti. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) aramızdan kalkıp gidince, Abdullah bir Amr (R.A.) merak ederek o adamı takibe koyuluyor. Şimdi Hazret-i Abdullah'ı dinliyelim, o olayı şöyle anlatıyor :

«O adamı takip edip birara kendisine dedim ki, babamdan incindiğim için üç gün yanına gitmemeye yemin ettim. Uygun görürseniz beni evinize misafir olarak kabul buyurun! Adam, memnuniyetle bu isteğimi kabul etti; beraberce evine gittik. Üç gece onlarda kaldım; hiçbir gece onun kalkıp ibâdet ettiğini göremedim. Ancak yatağına uzanırken Allah'ı anardı, o kadar. Sabah ezanı okununcaya kadar uyurdu. Fakat hep hayır söyler, iyilik isterdi. Üç gün geçince artık onun amelini küçümsemek ister gibi bir duyguya sâhiptim. Kendisine :

— Ey Allah'ın kulu! Benimle babam arasında bir öfke ve incinme, darılma ve nefret mevcut değildir. Ben Resûlüliah (A.S.)ın sizin hakkınızda şöyle şöyle buyurduğunu duydum da sizin amelinizi öğrenmek istedim, fakat fazla bir amelinizi göremedim. Sizi bu mertebeye ulaştıran amel nedir? diye sordum.

O bana şu cevabı verdi :

— Amelim gördüğünüz gibidir. Ancak ne var ki benim kalbimde hiçbir Müslümana karşı Allah'ın onlara verdiği nîmet sebebiyle ne bir kusur, ne de bir hased mevcuttur.

Hazret-i Abdullah (R.A.) :

— Evet, işte sizi bu mertebeye ulaştıran sadece belirttiğiniz amelinizdir; onu işlemek cidden zordur. (1).

TAHLİLLER

(وَدَّ) İçten gelen temenni ve istek, demektir. Râgıbın Müfredat'ın da da «vedd», bir şeyi sevmek ve temenni etmek olarak mânalandırılmıştır.

---

(1) Tefsîr-i Kebîr : C. 1, S. 667 / Matbaa-i Âmire: 1307.

H a s e t : Nîmetin, ona hak kazanmış veya lâyık olmuş kimsenin elinden çıkıp gitmesini temenni etmek, bazan da bunun için çaba sarfetmek, anlamına gelir. Bunun içindir ki «Mü'min gıbta eder, münâfık haset...» denilmiştir. (1).

Hased iki kısma ayrılır: Biri övülmeğe, diğeri yerilmeğe lâyıktır. Yerilmeğe lâyık olanı, yukarıdaki tarîften de anlaşıldığı gibi Müslüman kardeşinin elinde bulunan nîmetin zeval bulmasını temenni etmektir. Böyle bir temennide nîmetin kendisine ulaşmasını arzu etmiş olsun olmasın farketmez. Cenâb-ı Hak bu anlamdaki hasedi şu âyetle yermiştir: **«Yoksa Allah'ın insanlara cömertçe sunduğu nîmet ve bol ihsânına karşı hased mi ediyorlar?» (2).**

Övülmeğe lâyık olanı ise, Peygamber Efendimizin şu hadîslerinde belirtilmiş olanıdır ki gıpta mânasını ifâde eder:

«Hased (gıpta) ancak iki kimse hakkında (mubahtır): Biri, Allah'ın kendisine mal verip onu (hayırlı işlerde) gece ve gündüzün (muhtelif) saatlerinde harcayan adam; diğeri Allah'ın kendisine (ilim ve) Kur'ân verip onunla gece ve gündüzün (çeşitli) saatlerinde amel eden adam...» (3).

A f v : İşlenen suç ve kusurdan dolayı muahaza etmemektir. S a f h ise, başkasının işlediği suç ve kusurun bıraktığı te'siri içten giderip, intikam duygusunu atmaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yahudilerin iman nîmetine ve izzet bulan İslâm devletine karşı içlerinin bütün kin ve hasediyle karşı çıkmaları, bu nîmet ve devleti kökünden kurutmak için çevirdikleri entrikalar, düzdükleri yalan, şüphe ve iftiralar, Müslüman cemaatin dikkatini toplamış ölçüde idi. Meselenin yavaş yavaş içyüzü anlaşılıyordu: Yahudiler kendi zanlarınca en mükemmel semâvî dîn olarak Museviliği görüyor ve bu dinin rakipsiz kalmasını arzu ediyorlardı. İslâm güneşinin her geçen gün biraz daha hakikat ufkunda yükseldiğini görünce hased ve kinleri kat kat arttı, yeni dine çılgınca bağlanan Müslümanları tekrar küfre ve cehalete döndürmenin yollarını araştırmağa koyuldular.

(1) Müfredat-ı Rağıb : Hased maddesi..
(2) Nisâ sûresi âyet: 54.
(3) Sünen-i Tirmizî : C. 6. S. 179 / Kahire baskı: 1967-1387.

Cenâb-ı Hak ezelî ve ebedî ilmiyle onların iç âleminde dönen hased, kin ve iftira dolaplarını yukarıda geçen âyetlerle tasvîr buyurunca; Resûlüllah (A.S.) Efendimizin tezgahında şekillenen, Onun benzer kabul etmiyen tedrîs rahlesinde yetişen mü'minlerin kalbinde Yahudilere karşı beliren düşmanlık hissi had safhaya varmıştı. Fakat İslâm yıkıcı, öldürücü, tahrîp ve yağma edici, bozup dağıtıcı değil; yapıcı, hayat verici, koruyucu, birleştirici ve ıslâh edicidir. Bu prensip İslâm'ın fazîlet mücâdelesi vetiresinde asla şaşmadığına göre, Allah (C.C.) mü'minleri Yahudilere karşı bir tecâvüzden alıkoymak; vakti gelmeden, ortam müsait olmadan bir silahlı çatışmaya başvurmaktan men'etmek; bundan önce barış ve huzur yollarını araştırmak için onları sulh ve selâmetin, adâlet ve fazîletin iki mânevî bağıyla bağladı:

Birincisi, Allah'ın emri (hükmü) gelinceye kadar Yahudileri affetmek, onların işleyegeldikleri tecavüz ve küstahlıklarından dolayı mü'minlerin kalbinde meydana gelen nefreti söküp çıkarmak..

İkincisi, Namaz, zekât, sadaka ve her türlü iyilik ve âlicenaplığın rûhları cilâlayan, gönülleri fetheden, vicdanları temizleyen yüksek te'sirini artırmaya devam ettirmek..

İşte aşağıdaki âyet-i kerîme ile bu iki bağın olumlu te'sirlerine işâret edilmekte, rûhlar üzerindeki aydınlatıcı neticesine dikkatler çekilmektedir.



وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ
مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

MEÂLİ:

110— Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için önceden ne gibi bir hayr gönderirseniz Allah katında onu bulacaksınız; şüphesiz ki Allah işlediklerinizi çok iyi görüp bilir.

İLGİLİ HADİSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz eshabına sordu:

«Hanginizin, vârisine ait malı, öz malından kendisine daha sevimlidir?»

Eshab-ı kirâm cevap verdi :

«Ey Allah'ın Resûlü! Bizden hiç birimizin vârisinin malı öz malından kendisine daha sevimli değildir.»

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

«Hayır, hepinizin de vârisinin malı, onun öz malından kendisine daha sevimlidir. Çünkü : Senin malın ancak önden (Allah için) gönderdiğindir. Vârisin malı ise, geriye bıraktığındır.» (1).

Müfessir Kurtubî'nin tesbîtine göre :

İkinci Halîfe Hazret-i Ömer (R.A.), Bakly' kabristanına gelerek onlara şöyle seslendi :

— Ey kabir ehli! Bizim yanımızdaki haberler şunlardır : Dul kalan karılarınız evlendiler, evlerinize başkaları yerleşip oturdu, mallarınız ise vârisler arasında bölündü..

Bunun üzerine Ömer'e (R.A.) şöyle ilhâm geliyor:

— Ey Hattab'ın oğlu! Bizim yanımızdaki haberler de şunlardır : Şüphesiz ki (Allah için) harcadığımızdan dolayı kâr sağlamışızdır. Geriye bıraktığımız mal ve servette ise zarar etmişizdir. (2).

Bir başka hadîste de buyuruluyor ki :

«Kul öldüğü zaman, halk geriye ne bıraktı? diye sorar. Melekler de önden ne gönderdi? derler.» (3).

İLMÎ YÖNÜ

Maddeyle mâna, bedenle ruh, fizikle metafizik arasında denge kurmak...

Bugün artık modern psikologlara göre de metafizik zaruridir. Çünkü insan sadece organik tekâmülün neticesi değildir. Öyle olsaydı tekerrür edecek, fakat tekâmül etmiyecekti. O halde şuursuz bir tekâmül mümkün değildir. Şuur kendini kontrol ettiği, metafiziğe yöneldiği zaman ideale doğrulmuş kuvvetler bulur. Böylece varlık âleminin mekanizmadan ibâret olmadığını anlar.

(1) Buharî - Nesâi : Abdullah bin Ömer (R.A.)dan..
(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 73 / Mısır baskı: 1967-1387.
(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 73 / Mısır baskı: 1967-1387.

Fakat şuurun ideale doğrulmuş kuvvetlerden yardım almasının yolu nedir ve bu kuvvetlerden neleri kasdediyoruz? Önce ifâde edelim ki metafiziği olduğu gibi sadece şuurla anlamak ya da kavramak ve bu hususta imân derecesinde sağlam bir inanç elde etmek çok zordur. Çünkü insan aklının sahası sınırlıdır. Metafizik ise sınırsızdır. Bu bakımdan onun kapısını şuura açacak, gerçeklerini işleyecek, mânalarını dokuyacak ilâhî beyanlara ihtiyaç vardır. İşte bunun içindir ki dinin lüzumu belirginleşir ve ibâdetten maksadın ne olduğu meydana çıkmış olur.

O halde gerçek tekâmülün bu kuvvetin şuura el uzatmasıyla, ona doğrultusunu belli etmesiyle gerçekleşebileceğini söyliyebiliriz. Meselâ : Allah'ın varlığına ve birliğine imân, tekâmülün anahtarıdır. O'na ibâdet bu tekâmülün hedefidir. O halde Allah'a inanmıyan kimse, ilim ve teknikte ne kadar ilerlerse ilerlesin o tekâmülün asıl anahtarını bulamamıştır. İbâdet etmiyen kimse de tekâmülü hedefine götürmemiştir. Bunun için Allah (C.C.) imân edenlere tekâmülün hedefini sık sık hatırlatarak: **«Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için önceden ne gibi bir hayır gönderirseniz Allah katında onu bulacaksınız.»** buyuruyor.

İslâm her vesileyle fizikle metafizik arasında dengeyi kurar ve bu açıdan beşer hayatını en uygun bir şekilde tanzîm eder.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Yirminci asrın son yarısında feza yarışına başlıyan milletler gerek ekonomik organizasyonlarda, gerekse endüstri kuruluşlarında büyük bir enerji ve gayret sarfetmektedirler. Dışarıya, yani insanın dış dünyasına karşı kullandığı bunca enerjinin onda birini iç dünyasını, düşünce ve temayüllerini berraklaştırmaya, imân ve yüksek ahlâk ile beslemeye kullanmış olsalardı, insan nesli daha iyi günlere doğru güven içinde adım atacak, dünyayı saran materyalizm fırtınası durmaya mecbur olacaktı.

O halde tek taraflı gelişmenin kurtarıcı olmadığı artık bilinmeli ve ona göre kurtuluş çareleri aranmalıdır. Yukarıda meâlini verdiğimiz âyet-i kerîmede beşer enerjisinin iki taraflı gelişme yollarında kullanılmasına işaret edilmekte, milletler arasındaki münasebetin ancak bu ahlâk ile düzene gireceği belirtilmektedir.

Kötülüğe karşılık kötülük; kin ve hasede karşılık kin ve hased gütmek tek taraflı gelişmenin neticesidir. İslâm dini bunu en ma'kul şekilde yasaklar. Atalarımızın dediği gibi, «kan, kan ile değil su ile **temizlenir.»**

Tarih boyunca enerjilerinin çoğunu dışarıya karşı kullanıp iç yapısını ihmal eden ve bu sebeple diğer milletler için bir çeşit huzursuzluk kaynağı haline gelen Yahudilerin kafa ve gönüllerde şüphe fırtınaları meydana getiren, huzur ve sükûnu bozan kin ve hased dalgalarına karşı fazilet mücadelesini sağlam bir iman, yüksek bir irfanla uygulamak, iki taraflı gelişmenin şaşmaz yoludur. O halde beşer enerjisinin bir kısmını onun iç âleminin ıslâhına çevirmek için iki şeye ihtiyaç vardır: İman ve irfan. Bu ikisini mutlak saadete giden bir vasıta kabul edecek olursak, namaz, zekât ve diğer iyilikler bu vasıtanın yakıtıdır.

İşte Kur'ân-ı kerîm'de bu yakıttan bahsediliyor. Çünkü iman ve irfan aracı bu yakıtlarla çalışacak olursa insan enerjisi iki taraflı gelişmeye sarfedilmiş olur; bu, sadece kin ve haset gibi kötü vasıfları silmek ya da zararsız hale getirmekle kalmaz, ayni zamanda dünyada da, âhirette de mutlu yaşamanın sırrını öğretir.

Yahudiler bu hususta da Tevrat'ın ve sonraları Kur'ân'ın sunduğu benzeri yakıtlara iltifat etmedikleri için fazîlet ve irfan yolunu kaydebip Allah'ın gazabına çarpıldılar.

SOSYAL YÖNÜ

Namaz ruh sağlığının ve düşünce terbiyesinin; zekât ve sadaka sosyal yapının; Allah hoşnutluğuna erişebilmek için önden gönderilen hayr ve iyiliğin ve bir bakıma millî varlığın te'minatıdır. Tarihimizde yapılan bunca hayır müesseseleri, cami ve kervasaraylar, hamam ve kimsesizler yurdu, sebil ve kanallar ve bütünüyle vakıf te'sisleri, millî varlığımızı bugüne kadar devam ettiren sağlam belgeler ve çürümez temellerdir.

Buna karşılık mukaddes mefhumların, manevî değerlerin, millî hasletlerin rağbet görmediği cemiyetlerde ruhî denge bozulur, sosyal yapı temelinden sarsılır, millî varlık bir masal ve efsaneden ibaret kalır. Madde ön plâna alınır, değer ölçüleri sadece para olarak belirlenir. Şahsın yarar ve çıkarı gaye kabul edilir. İrfan dumura uğrar. Millî bünyenin temeline anarşizm iner. Durum böyle olunca bir hayat ve geçim mücadelesi başlar. Mide ve şehvet kaygusu bütün fertleri sarar; ilim, ahâk, fazîlet, hayr ve iyilik, âhiret ve hesap manasız kelimelerden ibaret kalır.

İşte böyle olan cemiyetlerde ilim ve teknik bütün güç ve hızıyla insanlığı imhâ etme yolunda ve maksadında kullanılır. «Sen yaşama, ben

yaşayayım; ben doyayım, sen acından öl!» fikri dimağlara kök salar. Yahudilerin tarih boyunca bütün zekâ ve yeteneklerini bu yolda kullanmalarının tek sebebi işte budur. Kendi millî varlıklarının devamı ve mutluluğu uğruna her şeyi mubah gören, her vasıtayı meşru' sayan bir millet olmuştur.

Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, İslâm devletini, iman nîmetini Müslümanlara lûtfederken Yahudilerin asıl içyüzünü ve bunun sebeplerini de hatırlatıyor ve hemen sonra hoşgörülü olmayı, kin ve hasedden uzak kalmayı emrediyor. Bunun tek ilâç ve reçetesini de namaz ve zekât gibi ibadetlere bağlıyor.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(Şüphesiz ki Allah işlediklerinizi gereği gibi bilir.)

Varlık âleminde meydana gelen bir olay, hafızalardan silinse bile kaybolmaz. İnsanların işlediği şeyler ve kafalarından geçen düşünceler üç yerde tesbît edilir: Biri, insanın kendi dimağında ve ruhunda, buna şuur da diyebiliriz. Diğeri, koruyucu meleklerle, iyilik ve kötülükleri yazan melekler tarafından kaydedilir. Üçüncüsü ise, Allah'ın keyfiyeti bilinmiyen Levh-i mahfuz adlı anadefterine kaydedilir. O halde beşer ruhu ve onun dimağı bir nev'i Allah'ın, olayların kaydedilmeye yarayan defteridir. İlâhî ilim ve irade varlık âleminin her zerresine nüfuz etmiştir. Atom çekirdeğinin etrafında dönen elektronlar dahil her şey O'nun ilim ve iradesiyle mutlak bir irtibat halindedir. Ruhumuzun bedenin bütün hücrelerinden haberdar olması bile buna bir misal olamaz. Çünkü ölen hücrelerden ve onların yerine gelen yeni hücrelerden ruhun haberi olmaz O bakımdan ilâhî ilmin nüfuz ve te'siri misal kabul etmez. O her şeyi gereği gibi bilendir.

Denildiği gibi herkesin amel kitabı kendi iç âlemindedir. O ne eksik, ne de fazla kaydeder. Bir bant gibi akseden sesi olduğu gibi tesbît eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, kin ve hased gibi iki manevî hastalığın hakikatleri nasıl örttüğünü, bu yüzden beşerî münasebetlerde derin uçurumların meydana geldiğini; hak ve adâlet üzere olan mü'minlerin bu uçurumu kapamak için af ve müsamaha ile hareket etmelerinin lüzumunu

beyan eden Cenâb-ı Hakk (C.C.), buna ilâveten iki güzel vasfın tatbikatta feyizli örneklerini vermeleri için mü'minlere namaz ve zekât ibadetlerini yerine getirmelerini emretmiştir. Çünkü namaz ile zekât insanı hissî davranışlarda bulunmaktan, madde ile mâna arasındaki dengeyi bozmaktan alıkoyar. Beşerî münasebetlerde en sağlam köprünün kurulmasını sağlar.

Aşağıdaki âyetlerle de bâtılda ısrar eden ve aslında semâvî din olarak ayni esasta birleşen Yahudilerle Hırlstiyanların, dinlerin tekâmül seyrini, aşırı taassupları yüzünden dikkate almadıkları, sadece İslâmiyete karşı değil birbirlerine karşı da hayırhah davranmadıkları, hasmane bir takım metotlara baş vurdukları ifâde ediliyor. Ve bundan sonra bütün dindarlar için hak olan müşterek tekyol gösteriliyor : Kim bütün varlığıyla kendini ilâhî buyruklara verir, tam bir teslimiyet içinde gerçek iyiliğin basamaklarında yükselirse onlar için Rabları katında büyük mükâfatlar va'dediliyor.

Ayrıca âyetler arasındaki münasebeti diğer bir açıdan inceliyecek olursak şu gerçek ile karşılaşırız :

Yahudilerle Hıristiyanlar Kur'ân'ın göz kamaştırıcı lâhutî füyuzatı, Hazret-i Muhammed (A.S.)ın havsalaya sığmayan yüksek başarısı ve terbiyedeki üstün ve o nisbette işlek metodu karşısında şaşırıp imân edecekleri yerde inkâra, saygı duyacakları yerde hayasızca yalan ve iftiraya başladılar. Bir taraftan İslâm'ın şan ve izzetini küçük düşürmek için her çareye baş vururken kendilerini en mes'ud bir millet olarak tanıtmaya, kurtuluşun sadece kendi dinlerine uymakta olduğunu yaldızlı cümlelerle iddiaya heveslendiler.

Ünlü Fransız düşünür ve tarih felsefecisi Gustave le bon, Hırlstiyanların aşırı taasuplarını ve bu yüzden dünyayı nasıl kana boyadıklarını, medeniyete emsal kabul etmiyen ölçüde hizmet etmiş bir ümmeti yok etmek için nasıl bayağılaştıklarını ifâde ederken diyor ki :

«Barbar bir âlem, tebcîl hatırası tarihe şan ve şeref veren yüksek bir medeniyeti tahrîbe koşuyordu. Bu kin ve gazab selinin önüne medeniyet ve İslâmiyet namına TÜRKLER çıktılar.»

İşte yükselmiş ilim ve fazîleti, şerefli bir medeniyeti yıkmaya azmeden bu zavallı ehl-i kitap topluluğu kendini Allah'ın çocukları ve O'nun en yakın dostları olarak tanıtıyor ve bu gayret içinde hakikatı gizlemeye çalışıyorlardı. Mâide suresinde buna temasla buyuruluyor ki :

نَحْنُ اَبْنَٓاؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ **«Yahudi ve Hırlstiyanlar, «Biz Allah'ın oğulları ve sevgi-**

lileriyiz» dediler. De ki : Öyle ise neden Allah günahlarınız sebebiyle size azâb ediyor?» (1).

Onların bu kısır anlayış ve hased dolu tutum ve iddialarını tasvîr eden Cenâb-ı Hakk buyuruyor ki :

——oOo——

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارٰى
تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلٰى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ
أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

M E Â L İ :

111— (Yahudîlerle Hıristiyanlar) dediler ki : «Yahudi ve Hıristiyan olanlardan başkası elbette Cennet'e giremez.» Bu, onların kuruntularıdır. De ki : (Eğer bu iddianızda) doğru kimselerseniz haydi kesin bilgi veren delillerinizi getirin!

112— Hayır, (nereden onu getirebilirler?) Kim Allah'ı görürcesine (bir duygu taşır da ibâdet ve günlük işlerinde) kendini Allah'a verip tam bir teslimiyet gösterirse, işte onun için Rabbi katında mükâfat vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur, onlar mahzûn da olmazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Necrân Hıristiyanlarından bir topluluk, Yahudilerden bir grup kimseyle Resûlüllah (A.S.)ın meclisinde biraraya geldiklerinde aralarında sert tartışma oldu, birbirlerini yalanlamaya ve diğerinin bâtıl üzere olduğunu iddiaya kalkıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (2).

(1) Mâide sûresi âyet: 18

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1,S. 155 / Mısır baskı: ? - Tefsîr-i Hâzin : C. 1, S. 74 / Kahire baskı: 1955-1374.

İLGİLİ HADÎSLER

«Zeki ve anlayışlı, kendini kontrol edip bilen ve ölümden sonrası için çalışan kimsedir. Aciz olan ise, kendini kötü arzularının peşinde sürükleyen ve (bununla beraber) Allah'dan (saadet yurdu) temenni edendir. (1).

İLMÎ YÖNÜ

Kuruntu, karakterle ilgili genel psikoloji kapsamına giren ruhî bir haldır. Psikanalizcilerin de araştırmalarına konu olmuştur. Çünkü şuuraltı kargaşalıklarından ileri gelen ruh ve fizik bozuklukları bir takım kuruntulara yol açabilir.

Kuruntuya kapılan tipler olduğu gibi kitleler de eksik olmamıştır. Böyle olan toplumlarda gerçeği araştırma temayülü pek azdır. Ekseriya telkin yoluyla bağlandığı mânevî değerleri üstün sayma ve bunun fevkinde başka bir değere yer vermeme inancı hâkimdir. Tıpkı Yahudilerde olduğu gibi.. Kendilerini en üstün bir ümmet kabul etmeleri, başka milletleri köle saymaları ve diğer bütün insanların Yahudi milletinin mutlu yaşaması için yaratılmış hâdimler olduğunu iddia etmeleri bu cümledendir. İşte böyle olan toplumlar iddialarını doğrulayacak, ayni zamanda akıl ve mantık yoluyla kesin sonuç doğuracak bir belge getirmekten ziyade onu tükenmiyen bir zihin hali olarak muhafazaya çalışırlar.

Kuruntu ayrılması zor bir inanç halini alınca artık bağlı bulunduğu konuda tekâmülü soysuzlaştırır. Buna kitleler taassubu da denilebilir. Burada akıl ve muhakeme yolu kapalıdır; telkin ile meydana gelen ve toplumun manevî bünyesini saran bir iddia mevcuttur. Böyle bir iddiayı taşıyanların -Gustave Le Bon'un dediği gibi- meyil ve muhabbetleri hiçbir zaman iyi hükümdarlara, büyük azizlere değil, kendilerini şiddetle baskı altında bulunduran müstebitlere karşı olmuştur.

Buna kıyasla Yahudilerin de meyil ve muhabbeti hiçbir zaman en büyük peygamber Hazret-i Muhammed'e (A.S.) olmamıştır. Bilâkis onu kötülemek ve dâvasını baltalamak için ne lâzımsa her şeyi yapmışlardır.

Kur'ân-ı kerîm onların bu halet-i ruhiyelerinden bahsederken E m â n i y tabirini kullanmıştır. Bu, «ümniye»nin çoğul şeklidir. Ümniye : Gerçekleşmesi zor veya mümkün olmayan şeyleri temenni etmek, boş kuruntu kurmak, telkin neticesi bir şeyi gerçek kabul edip inatla onu iddia

(1) Tirmizi, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel, Hâkim : Şeddad b. Evs (R.A.)den.

etmek ,zan ve takdirde bulunmak, yalan-dolan uydurmak gibi mânalara gelir.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Dünyada maddî varlığımızı belli bir süre yaşatabilmemiz için üç şeye muhtaç bulunuyoruz: Hava, su, güneş... Bu üçünden birini yitirdiğimiz zaman artık yaşama imkânımız kalmaz. Fakat yalnız et, kan, kemik ve sinirlerin yaşamasını, diğer bir tabirle varlığını sağlamamız kâfi midir? Asıl bu maddelere canlılık vasfını veren ve onlara kumanda eden manevî bir varlığımız yok mudur? Var olduğunu kabul edecek olursak -ki mutlaka vardır- onun hayatiyetini ne ile koruyabiliriz? sorusu ortaya çıkar.

O halde insan madde ile mânanın birleşiminden meydana gelmiştir. Maddî varlığımızla diğer canlılarla birleşir, manevî varlığımızla onlardan ayrılırız. Yukarıdaki âyet manevî varlığımız yani ruhumuz için hava, su ve güneş kadar lüzumlu olan üç şeyden bahsediyor: İslâm, imân ve ihsan... Bu üçünün sonucu olan bir de mükâfat... Ruhumuzun Allah'tan geldiği gibi tertemiz kalabilmesi ve ilâhî ma'rifete erişebilmesi için bu üç şeye muhtaç bulunduğunu bütün dinler belirtmiştir. En son din olan İslâmiyet ise bu ihtiyacı ilim ve akıl ölçülerine de yer vermek sûretiyle şekillendirmiştir.

İSLÂM: İnsanın kalb ve vicdanını her türlü kötülüklerden temizliyen, hakkı kabul edip ona boyun eğmeği öğreten, beşerî nefis ve şehvet bataklığından çıkarıp selâmete eriştiren ebedî bir gıdadır.

İMÂN: Tek olan, eşi-dengi bulunmayan Allah'a bağlanmayı gerçekleştirir. Yok olma ümitsizliğini silip atar. Hayatı en güzel şekilde düzenler. Sevgi ve saygının zevkini, Hakk'a kulluğun asıl manasını aşılar. İnsan haklarına hürmeti öğretir. Diyebiliriz ki ruhumuzun en çok muhtaç olduğu gıda işte budur!.

İHSAN: Her şeyi lâyık olduğu şekilde güzel yapmak, her şeyde Allah'ın sanatının güzelliğini görmek bu nedenle Allah'ı görür gibi, O'nun güzelliğini seyreder ölçüde ibâdet etmek; günlük yaşantılarımızda Allah'ın bizi gördüğünü içten sezip ona göre söz ve hareketlerimizi, düşünce ve arzularımızı düzenlemek demektir. İşte güneş nasıl eşyaya ışık, renk ve mâna veriyorsa İhsan da ruha ışık, renk ve mâna veriyor.

MÜKÂFAT

Bütün bu manevî gıdaların emin sonucu, hiç şüphesiz ki ebedî

saadettir. Çünkü imân, yüksek ahlâk ve fazîletin hedefi budur. Bu hedef hiç şaşmaz. İmân, ahlâk ve fazîlet şu dünyada hedefine ulaşmıyacak olursa, mutlaka âhirette ulaşacaktır.

Güneş, su ve havayı yeteri kadar almanın neticesi, belli bir süre sağlık ve mutluluk içinde yaşamaktır. İslâm, imân ve ihsan'ın feyizli iksirini almanın sonucu ise, sonu gelmiyen, hastalığı ve ölümü olmayan bir hayata erişmektir.

Bunun içindir ki Cenâb-ı Hakk bu ihtiyaçları, her türlü kin, haset, iftira, hakkı inkâr, maddeye tapınma hastalıklarından kurtulabilen mü'minlere hatırlatıyor: **«Kim Allahı görürcesine (bir duygu taşır da ibâdet ve günlük işlerinde) kendini Allah'ı verip tam bir teslimiyet gösterirse, işte onun için Rabbi katında mükâfat vardır...»**

SOSYAL YÖNÜ

İsrâîloğulları, bilhassa millî ve sosyal anlamıyla diğer cemiyet ve milletlerin zararına, sonucu hayal olan bir ideal peşinde bulunuyorlar. Onlara göre kendileri yeryüzünde Allah'ın has ve güzide kulları ve O'nun tek sevgilleridirler. Diğer milletler ise sadece İsrâîloğulları'na hizmet etmek, onların varlığını devamda vasıta olarak çalışmak için yaratılmışlardır. Nitekim Mâide sûresi 18. âyet ile onların bu vehme dayalı iddialarından bahsedilerek buyuruluyor ki: **«Yahudi ve Hıristiyanlar: Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz, dediler.»** Bu gülünç iddia asırlarca Yahudî ve Hıristiyanların can kurtaran simidi olmuş, kitleler bu cümlenin te'siri altına alınmış, onun kuruntu sahasına sokulmuştur. Böylece bu kuruntu iki milletin ruhunda, diğer milletlere karşı bir üstünlük hissini; kendilerinden olmayan kimseleri aşağı görme gururunu doğurmuştur. Yahudilerin tarih boyunca diğer milletleri çeşitli yollardan sömürerek yaşamaları, her memlekette ithalat ve ihracatı kendi inhisarları altına alıp ticarî hayata hâkim olmaları, tefeciliğin en kötü şeklini tatbik etmek suretiyle başka milletten olanların kanını emmeleri; Hıristiyanların haçlı seferlerini tertiplemeleri, dünya ilim ve medeniyetine hizmet etmiş Müslümanları yeryüzünden kaldırma gayretleri bir yönüyle bu vehmin elim neticesidir.

TAHLİLLER

Âyette geçen (h û d) kelimesinin «Yahudi» mânasına olduğunu Ferrâ' kabul etmiştir. Fazla harfler hazfedilerek kısaltılmıştır. Ahfeşe göre, «hûd»

kelimesi, «hâid»in çoğul şeklidir.

BURHAN : Kesin bilgi veren delil, demektir. Çoğulu «Berâhîn»dir.

EMÂNİY : Umniye'nin çoğul şeklidir. Bunu şeddeli okuyanlar da var... Gönülden geçirilen boş ve hayalî şeyler; yalan ve uydurma zanna dayalı takdirler demektir.

İSLÂM : Silm maddesinden teslimiyet, boyun eğip râzı olmak, bir şeyi tertemiz lekesiz tutmak, esenliğe ulaşmak veya esenliğe kavuşturmak gibi manaları ifâde eder.

——ooo——

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى
لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

MEÂLİ :

113— Yahudîler, «Hıristiyanlar kayde değer bir şey (hak bir din) üzere değillerdir,» dediler. Hıristiyanlar da, «Yahudîler kayde değer bir şey (hak bir din) üzere değillerdir,» dediler. Halbuki her iki taraf da kendilerine ait kitapları okurlar. Böylece bu hususta bilgisi olmayanlar da (taklîd yolunu seçerek) onların dediği gibi demeye başladılar. Allah kıyâmet günü ayrılığa düştükleri hususta onlar arasında hükmedecektir.

AÇIKLAMA

Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının birbirlerini küçümsemesi, birinin diğeri için hak üzerine olmadığını iddia eder anlamda ileri geri söz sarfetmesi konu ediliyor; sonra da iki tarafın haksızlık ettiğine dikkatler çekilerek Tevrat ve İncil'in onları yalanlar mahiyette belgeler taşıdığına işarette bulunuluyor. Çünkü insan eliyle hayli tahrifata uğramalarına rağmen Tevrat ve İncil'de aydınlatıcı bilgiler mevcuttur. Tevrat'ta Musa Peygamberden sonra peygamber gönderileceği açık şekilde yazılıdır :

«Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyliyecek.» (1).

«Ben Yehovayım, ismim odur; ve izzetimi bir başkasına, ve hamdimi oyma putlara vermiyeceğim. İşte, öncekiler vaki oldu, ve yenileri (gelecek peygamberleri) ben bildiriyorum; onlar meydana çıkmadan önce size işittiriyorum.» (2).

İncil'de ise İsa Peygamberin İsrâiloğulları'na şöyle dediği yazılıdır:

«Sanmayın ki, ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmağa geldim; ben yıkmağa değil, fakat tamam etmeğe geldim.» (3).

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Birçok müfessirlere göre, Yahudilerin Kâ'be-i Muazzama'ya karşı olan tutumları, zamanında Hıristiyanların Beytü'l-Makdis'i ibâdete kapalı tutup yıkmaları ve Yahudilerin sistemli propagandasının te'siri altında kalan Mekke müşriklerinin Hudeybiye senesinde Resûlüllah (A.S.) ile arkadaşlarının Kâ'be'yi tavaf etmelerine şiddetle engel olmaları, ilk mâbed olarak yeryüzüne konulan Kâ'be'yi tamamen bir puthane şekline sokmaları, genel olarak mâbedlerde ibâdet edilmesini ve Allah'ın isminin bu kudsî yerlerde anılmasını durdurmayı hedef tutuyordu. Mâbede karşı bu derece şuursuzca hasım olan Yahudî ve Hıristiyanların artık Allah'ın dostları ve sevgilileri sayılmaları nasıl düşünülebilir? Zira Allah'a ibâdet edilmesine engel olmaları, din ve vicdan hürriyetine ağır bir darbe indirmek, insan haklarını çiğneyip hiçe saymak demektir. Bu ise en büyük zulümdür.

İşte aşağıdaki âyet-i kerîmeyle bu hakikat beyân edilmekte ve iki sınıf kitap ehlinin ilâhî sevgiyi kaybettikleri belirtimektedir

——oOo——

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ

أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِي خَرَابِهَا أُولٰئِكَ مَا كَانَ

لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَا اِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ
وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾

MEÂLİ:

114— Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına (ya da namaz kılınıp ibâdet edilmesine) engel olup bunu yasaklayan ve onların yıkılıp viran hale gelmesine çalışanlardan daha zâlim kim (olabilir)? Bunlar ancak mescidlere endişe ve korku içinde girebilirler. Dünyada rüsvaylık onlaradır, âhirette de büyük azâb onlar içindir.

İNİŞ SEBEBİ

Başta müfessir İbn Cerir et-Taberî, Hâfız İmaduddin İbn Kesîr, Kurtubî ve Âlûsî olmak üzere rivâyet yollarını tesbit eden ekserî müfezsirlerce bu âyet, Kudüs'ü fethedip Beytü'l-Makdis'i yıkan Buhtunnasar ve onun meşrebinde olup mâbetlerde Allah adının anılmasını men'eden ve onları yıkıp viran hâle getiren zâlimler hakkında inmiştir.

Kâîbe-i Muazzama'yı puthane yapıp tevhîd ehlinin oraya girmesine, ibâdet etmesine engel olan Mekke putperestleri de bu cümledendir.

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, bu âyet, başka milletlerin Beytü'l-Makdis'e girip ibâdet etmelerine imkân vermiyen Hıristiyanlar hakkında nâzıl olmuştur. (1).

Rûhu'l-Maanî sahibi Âlûsî ise bu âyet-i kerîmenin özellikle Roma Kayseri Teytus (Titos) ve avanesi hakkında indiğini kaydetmektedir. Romalılar Kudüs dolaylarında İsrâiloğulları'yla yaptıkları savaş neticesinde Kudüs'ü fiilen işgal etmiş, Baytü'l-Makdis'i yıkmış, Tevrat'ı yakmış ve bu mâbedde domuz boğazlayıp içini kokmuş etlerle kirletmek suretiyle en büyük hakareti reva görmüşlerdi. (2).

Bütün bu nakil ve rivâyetlerle beraber çoğu tefsircilere göre, bu âyet-i kerîme, Beytü'l-Makdis'i yıkan Buhtannasar ve Müslümanların girip ibâdet etmesine Kâbe'yi kapatan Mekke müşrikleri hakkında inmiştir.

Buhtunnasar, Babil hükümdarlarından üçüne verilen müşterek bir

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 156 / Mısır baskı: ?
(2) Tefsîr-i Ruhi'l-Maanî Li'l-Âlûsî : C. 1, S. 363 / Beyrut baskı: ?

isimdir. M.Ö. 605-562 yılları arasında Babil'de saltanat süren NABUPOLASSAR'ın oğlu NABUKODONOSOR(Buhtannasar) 593 yılında Kudüs üzerine yürüdü. Kudüs kralını tutukladı ve halkını esir alarak Babiolania'ya götürdü. Fakat Kudüs'ün bağımsızlığına dokunmayarak SEDAKİAS adlı birini kral ta'yîn etti. Ancak bu yeni kral da kısa bir zamanda TYR ile birlikte Babil'e düşmanca davranarak Mısır'a yanaştı. Buhtannasar NABUKODONSOR ikinci defa Kudüs'e yürüdü. Şehri M.Ö. 586'da ele geçirdi. Kudüs kralının gözlerini oydurarak Babil'e götürdü, oğullarını idam ettirdi. (1).

Rivâyetlere göre bu arada Beytü'l-Makdis de tahrib edilmişti. Fakat asıl tahrîp NERON'dan sonra Roma Kayserlerinden OSPASYONOS ve oğlu TİTOS'un saltanat devirlerinde (M.S. 73 yılında) olmuştur. Bu tarihte Beytü'l-Makdis'in ikinci defa bir evvelkine nisbetle daha kötü şekilde tahrîb edildiği bilinmektedir. İşte yukarıdaki âyet, hem Buhtannasar'ın, hem Mekke müşriklerinin, hem de onların bu aşırılık ve azgınlığına sevinen Yahudî ve Hıristiyanların bu yoldaki tutumlarının büyük bir zulüm olduğunu beyân ediyor.

Putperestlerin bu tutumlarını tasvîr eden diğer âyetlere gelince:

«(Sen ve İstiğfar eden mü'minler aralarında bulunmayınca) Allah onlara ne diye azâb etmeyecek? Oysa onlar (mü'minleri) Mescid-i Haram'a (girmekten) men'ediyorlar. (Bununla beraber) onlar O Mescid'in dostları ve lâyıkları da değillerdir. Onun dostları ve lâyıkları ancak muttaki (Allah'tan saygı ile korkup fenalıklardan sakınanlar)dır. Ama ne var ki, onların çoğu (bu gerçeği) bilmezler.» (2).

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ...

«Allah'a ortak koşan putperestler, kendi âleyhlerine küfür ile şehadette bulunup dururlarken Alah'ın mescidlerini imar etmeleri uygun ve yakışır değildir. İşte bunların (iyilik adına) yaptıkları boşa gitmiştir ve ateşte onlar temelli kalıcılardır.» (3).

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ ...

«İnkârda ısrar edip sizi Mescid'i Haram'dan alıkoyanlar, hediyelik kurbanlarınızı yerine ulaştırmanıza engel olanlar, onlardır.» (4).

(1) Meydan LAROUSSE : Nab maddesi..
(2) Enfal sûresi âyet: 34.
(3) Tevbe sûresi âyet: 17.
(4) Fetih sûresi âyet: 25.

Durum bu olunca Hicrî dokuzuncu yılda Resûlüllah (A.S.) Mekke'yi fethettiğinde Cibrîl-i Emîn şu emirle indi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ . . .

«Ey imân edenler! müşrikler (Allah'a ortak koşanlar) ancak murdardırlar. Bu yılarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.» (1).

AHLÂKÎ YÖNÜ

Mekke putperestlerinin, en eski mâbed olan Kâ'be'yi, Tevhîd Dini mensupları olan Müslümanlardan kıskanmalarının ve onların oraya girip ibadet etmelerine engel olmalarının sebebi, sadece koyu bir taassup ve karanlık bir cehalet idi. Taassup aşırı muhafazakârlığı, cehalet ise kin ve tecavüzü, zulüm ve tuğyanı doğuruyordu. İşte müşrikler böylesine bir doğum sancısı içinde bulunuyorlardı. Yoksa onların mâbedi ibadete kapalı tutmaları bir ilim ve hikmete dayanmıyordu. Yüksek ahlâk kurallarını getiren, medeniyetin en hayırlı kaidesini kuran, ilim, ahlâk ve fazîletle sarmaş-dolaş olan bir dine karşı çıkmak, onu söndürmeye çalışmak başka hiçbir şeyle ifâde edilemez! Zira karanlık ancak cehalettedir; geri kalmak ancak aşırı taassuptadır.

Mescid-i Haram'ı asıl gayesinden uzaklaştırıp orayı bir puthane yapmak, tevhîd erbabını oraya yaklaştırmamak büyük bir zulüm olarak vasıflandırılıyor. Çünkü mâbedler ancak ilim ve ahlâkın, Allah'a kulluğun ve insanlığa hizmetin telkîn edildiği mukaddes yerlerdir. İnsanın ruhen ve vicdanen en çok eğitildiği; yüksek ahlâk, derin bir vecd, sağlam bir imân, şuurlu bir kahramanlık ve âlicenaplık gibi yüksek meziyetleri iktisab ettiği birer eğitim merkezleridir. Bu merkezleri ibâdete kapalı tutmak, gayesinin dışında kullanmak, yıkılıp enkaz haline gelmesine yol açmak veya göz yummak, hem ilme, hem güzel ahlâka, hem de fazîlet dolu bir medeniyete ve insan haklarına karşı büyük bir zulüm ve ihânettir. Mâbedin insan ruhu ve vicdanı üzerindeki derin te'sirlerini kim inkâr edebilir? Maddenin boğucu ve öldürücü çukuruna düşen bedbahtlar müstesnâ!.. Manasını idrak ederek Mâbede girip tam bir teslimiyet içinde ibadet eden ve ruhen yükselen kişilerin tarih boyunca insanlıktan yana yapmış oldukları hizmetler, ferağat-i nefs içinde vermiş oldukları müstesna örnekler sayılmıyacak kadar çoktur. Savaşlarda zulüm ve tuğyanı durdurmak için aziz canlarını seve seve veren şehîdler, serhadlarda at koşturan gaziler,

(1) Tevbe sûresi âyet: 28.

fakir ve kimsesizleri kendi nefislerine tercîh eden merhametli ve şefkatlılar, memleket menfaatlerini kendi şahsî çıkarlarının üstünde tutan gelişmiş vicdan sahipleri hep mâbed terbiyesi almış bahtiyarlar değil midirler? Bu terbiyeden mahrûm kalan nesillerin anarşizme nasıl kaydıklarını, vatanlarını nasıl sattıklarını, memleketi nasıl harap ettiklerini tarihin birçok devirlerinde görmemek mümkün mü? Müslüman ve hatta diğer milletlerin kurtulma ve yükselme yolu, minarelerle fabrika bacalarının beraber yükselmesi, işçinin ve patronun yanyana hem mâbedde, hem de iş yerinde bulunmasıdır.

SOSYAL YÖNÜ

Mâbedlerin ibâdete kapalı tutulması konusunda : **«Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına (ya da namaz kılınıp ibâdet edilmesine) engel olup bunu yasaklayan ve onların yıkılıp viran hale gelmesine çalışanlardan daha zâlim kim (olabilir)?»** meâlindeki âyetin iniş sebebi her ne kadar hususiyet arzediyorsa da sebebin hususiliği mananın delâletindeki umumiliğe mani' teşkîl etmez. (1).

Böyle bir tutum ve davranış neden büyük bir zulüm olarak vasıflandırılmıştır? Cemiyetler ve milletler ancak manevî değerlerle yaşar, ibadet ve mâbed ile de sevgi-saygı, yardım, dayanışma, merhamet ve şefkat ruhuna sahip olurlar. Bu mana ve ruhtan mahrum olan cemiyetlerin çoğu yalnız maddî kıymetler peşinde koşarlar, behimî bir hayat onlarda revaç bulur. Şahsî menfaatler, şehevî arzular ön plâna alınır. Yardımlaşma hissi körelir. Vicdanlar katılaşır; merhamet ve şefkat hissi dumura uğrar. İç aydınlığı diye bir şey kalmaz. Zira ruhu ancak mâbetler ve orada yapılan ibadetler aydınlatır. Allah'a bağlanmak, O'nun hoşnutluğuna erişmek inancı ise cemiyet bünyesindeki dengeyi sağlar, huzur ve sükûn havasını devam ettirir. Tarih boyunca mâbedlerin insan nesline nasıl yön verdiğini, oralarda gönül toprağına atılan ilim, ahlâk ve fazîlet tohumlarının kısa zamanda nasıl gelişip neşv-u nemâ bulduğunu bilmem anlatmaya lüzum var mıdır? Bunun ilk örneğini en mükemmel şekilde veren bizzat Peygamber Efendimizdir (A.S.) Mescid-i Saadet sadece ibâdet yeri değil, ayni zamanda bir ilim ve irfan merkezi idi. Bu merkezde eğitilen mü'minler kısa zamanda fazîlet ve kemalatın zirvesine yükseliyor, deve çobanı, büyük bir devlet adamı olabiliyor; talancı bir kimse büyük bir kumandan seviyesine erişebiliyordu. Savaşa çıkmadan önce camilerde toplu halde yapılan duâ ve niyazların, okunan fetih âyetlerinin ruhlar üzerin-

(1) Tefsir-i Rûhi'l-Maanî Li'l-Âlûsî : C. 1, S. 363 / Beyrut baskı: ?

de meydana getirdiği müsbet te'sir mevcut ordunun gücünü on misli artırmamış mıydı? Bu sebeple üç bin kişilik mütevazi bir ordunun yüz bin kişilik bir orduyla savaştığını güvenilir tarihçilerimiz nakletmektedirler. Sultan Fâtih'in İstanbul'u fethedince ilk iş olarak Ayasofya mâbedine gidip şukrane borcu olarak namaz kıldığı, duâ edip sevinç gözyaşları döktüğü bir gerçektir.

Bunun içindir ki, cemiyetler ve milletler her şeyi lâyık olduğu şekilde korumak ve gerektiği yere koymakla yükümlü tutulmuşlardır. Zira böyle yapmak adâlettir; aksi ise zulümdür. Mâbedler, Allah'a kulluk etmenin, ruh ve vicdan cihetiyle gelişmenin, dalkavukluk ve bedbahtlıktan kurtulmanın en elverişli okullarıdır. Sınıf farkının kalktığı, cemiyetin gönül gönüle verdiği, tam bir kardeşlik sırrına erişildiği eğitim merkezleri yine mâbedlerdir. İnsanların en tabii hakkı olan ibadete ve mâbede yasak koymak, ibadethaneleri yıkıp viran hale getirmek onları gayesinin hilâfına kullanmak demektir. Bu ise zulmün tâ kendisidir. Çünkü bir şey ne kadar çok gaye ve maksadından uzaklaştırılırsa o nisbette zulüme lâyık görülmüş olur.

Zulmün sonu ise rüsvaylık ve felâkettir. Kur'ân-ı Kerîm bu felâket ve rüsvaylığın sırası geldikçe gerçekleşeceğini bindörtyüz sene önce (لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ) = **«Dünyada rüsvaylık onlaradır, âhirette büyük azâb onlar içindir»** cümlesiyle haber vermiş ve haber verdiği gibi de çıkmıştır. Önce Anadolu'nun ve sonra İstanbul'un Bizans'ın elinden alınması bu cümledendir. Bizans (Roma) imparatorluğu, mâbedleri seksüel konularda kullandıkları, ruhanî havayı mâbedlerden boşalttıkları için tarih sahnesinden silinmeye mahkûm oldu; yani bu koca imparatorluğun yıkılmasının başlıca sebeplerinden biri de bu idi. Milletler için dünyada en büyük rüsvaylık istiklâlini kaybetmek veya tarih sahnesinden silinmektir.

FIKHÎ YÖNÜ

Bilhassa Mâlikîler bu âyet-i kerîmeye dayanarak, yani bununla istidlâl ederek kadını, hac ibâdetini yerine getirmekten ve mescidlere girmekten alıkoymanın câiz olmadığını söylemişlerdir. Kadın bu durumda, yanında mahremlerinden biri bulunsun bulunmasın ibâdetini -şartlar gerçekleştiği takdirde- yapmakla mükelleftir. Ancak bir fitne çıkma endişesi halinde bu ruhsat ve cevaz kalkar. Bunun içindir ki Hazret-i Peygamber (A.S.) : **«Allah'ın câriyelerini (yani kadınları) mescidlerden men'etmeyi-**

niz!» buyurmuştur. (1).

İkinci bir husus da : Mescidleri gayesinden başka şeylerde kullanmanın câiz olmadığıdır.

TAHLİLLER

Harab: Viran etmek ve muattal hale getirmek anlamındadır.

(مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَا . . .) cümlesindeki «lâm» harfi liyakat bakımından ya ihtisas veya istihkak içindir.

(Hızy): Katil ve aşağılık, rüsvaylık, boyunduruk altına girmek, esarete düşmek gibi mânalara gelir.

114. âyetin meali kısaca şöyledir : Müslümanlar gerek Beytü'l-Makdis'i, gerekse Kâbe-i Muazzama'yı ele geçirip zaptettikleri zaman artık müşriklerin, Yahudi ve Hıristiyanların bu yerlere girmesi lâyık olmıyacak; girmek isteseler bile korku ve endişe içinde girecekler, Müslümanların onları girmekten men'edeecği endişesini taşıyacaklar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Gerek Babil hükümdarlarının Beytü'l-Makdis'i tahrîpleri, gerekse Mekke putperestlerinin Mescid-i Haram'a girmekten Müslümanları men'-etmeleri ve onların bu bilgisizce ve şuursuzca davranışlarını alkışlayan Yahudilerin yıkıcı faaliyetleri hem Resûlüllah (A.S.) Efendimizi, hem de Onun yakın arkadaşlarını üzüyor; bilhassa kendi yurtlarındaki ilk mâbede girip ibâdet etmelerine bir türlü imkân vermemeleri, bu tevhîd ve irfan ordusunda derin yaralar açıyordu. Zira insanın kendi öz vatanından zorla çıkarılmasından daha hazîn manzara ne olabilir? Sadece çıkmakla da iş bitmiyor, bir yabancı gibi gelip Kâbe'yi tavaf etmek istiyorlar, buna da müsaade edilmiyordu. Aşağıdaki âyet onları hem teselli ediyor, hem de bu ordunun yakın gelecekte doğu ve batıda birçok zaferler elde edeceğine işârette bulunuyor.

«Doğu da Allah'ındır, batı da...» cümlesi gelecek günlerin parlak ve gönül ferahlatıcı havasını estiriyor, imân ve irfanın er-geç muzaffer olacağını müjdeliyor.

(1) Müsned-i Ahmed bin Hanbel - Sahih-i Müslim : İbn Ömer'den. Hadis sahihtir.

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ

فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

MEÂLİ :

115— Doğu da Allah'ındır, batı da... Ne yana yönelirsenlz Allah'ın vechi (ilim ve kudreti, hoşnudluk ve sevâbı) oradadır. Şüphesiz ki Allah(ın ilim ve kudreti) çok geniştir ve O her şeyi bilir.

İNİŞ SEBEBİ :

Kurtubî'nin tesbîtine göre Abdullah bin Amr bin Rabiâ şöyle demiştir: Bu âyet, karanlık bir gecede Kıble'den başka bir cihete yönelip namaz kılanlar hakkında inmiştir. Böylece âyet, amellerin niyetlere göre değer aldığını, bilmiyerek başka bir tarafa yönelip namaz kılmakla niyette bir değişiklik olmıyacağını hatırlatıyor. Tirmizî'nin tahrîc ettiğine görelse, Abdullah'ın babası şöyle anlatıyor :

«Çok karanlık bir gecede Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile birlikte bir seferde bulunuyorduk. O gece hiç birimiz kıble cihetini bilemedik. Bu sebeple de hemen hepimiz kendi bulunduğu cihete yönelip namaz kılmıştı. Sabah olunca durumu Hazret-i Peygamber'e anlattığımızda yukarıdaki âyet indi.» (1).

Katade'ye göre bu âyet, Necaşî hakkında inmiştir. Şöyle ki : Kral Necaşî Habeşistan'da öldüğünde, Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz, yurtlarından göçeden Müslümanları bağrına basan ve gıyaben kendisini tasdîk eden bu muhterem hükümdarın cenâze namazını Medine dışında kılmıştı. Bunun üzerine Ashab-ı kirâm :

— Ey Allah'ın Resûlü! Bizim kıblemizden başka bir cihete yönelip namaz kılan bir adamın cenâze namazını mı kılıyorsunuz? diye sorduklarında yukarıdaki âyet onların bu sorusuna cevap olarak iniyor.

Rivâyete göre, Necaşî ölünceye kadar Beytü'l-makdis'e yönelerek namaz kılmıştı. Anlaşılan kıblenin değiştiğinden habersiz bulunuyordu.

İbn Zeyd'in tesbîtine göre, bu âyet, Müslümanlar yüzlerini Beytü'l-

(1) Tefsir-i Kurtubi : C. 2, S. 80 / Mısır baskı: 1967-1387.

makdis'den çevirip Kâ'be-i Muazzama'ya yönelerek namaz kılmaya başladıkları zaman, Yahudilerin: «Bunları ötedenberi bulundukları kıbleden döndüren sebep nedir?» diye sorduklarında onlara cevaben inmiştir.

Bir ihtimale göre ise yukarıdaki âyet (وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ) = **«Siz de (ey mü'minler!) nerede bulunursanız (namazda) yüzünüzü oraya doğru çevirin.»** âyetiyle nesholmuştur. (1).

İLMÎ YÖNÜ

«Doğu da Allah'ındır, batı da...» cümlesi zaman ve mekân mefhumlarının nisbî ve izafî olduğunu göstermektedir. Astronomi açısından bu iki kavramı düşünecek olursak şu neticeye varırız: Astronomi bize ancak kâinatın (zaman ve mekânın) bugünkü nizamını, mekânın yüceliğini ve boşluğunu; bizim de bunun içinde cirimden ibâret olduğumuzu bildiriyor. Tabii ki bu konuda felsefecilerle matematikcilerin görüş ve tarîfleri daha başkadır.

Zaman ve mekânın izafî olduğunu gösteren bir diğer husus, gelecekten haber verme fenomenleridir. İlham, gelecekten haber verme ve bugünkü tâbirle telapatiyi dikkate alan ilim adamları diyor ki: «Bizde âniden diğer insanlarla irtibat kurmamızı sağlayan bir ajan mevcuttur. Düşüncenin intikal sür'ati aslâ ölçülememiştir. Bunun enstantane olarak (âniden)vukubulduğu görülüyor. Bu sür'atin ışık sür'atinden mi yoksa daha mı hızlı olduğunu bilmemiz gerekecektir. Gerçekten enstantane olarak yani ayni anda intikal ediliyorsa bu mesele zaman ve mekân dışına çıkabiliyor demektir. Böyle ise tamamen ruhî kuvvet karşısındayız, geleceği haber verme olayında idrakimizin zaman ve mekân dışına çıktığı besbelli.» (2)

İlim bu konuda bize şu gerçeği da getirmiştir: Madde ancak zaman ve mekân içinde hareket edebilir. O halde cevhersiz zaman ve mekân olmıyacağı gibi zaman ve mekân dışında da madde olamaz. **«Doğu da Allah'ındır, batı da...»** cümlesi, maddî kayıtlardan münezzeh olan Allah'ın zaman ve mekân dışında olduğunu, yani zaman ve mekân kavramlarıyla mukayyed bulunmadığını, bu kavramların maddî birer varlık olan bizlerle kayıtlı olduğunu ifade etmektedir. Cismimiz madde âleminden bir parça olduğu için zaman ve mekân kavramlarıyla içiçe bağlantılıdır. Ruhumuz ise melekût âleminden olduğu için bu kavramların ötesindedir. Gelecek-

---

(1) Bakara sûresi, âyet: 144.
(2) Fazla bilgi için bak: Yarınlara Doğru / Alexis Carrel : 75.

ten haber verme yeteneği ruhumuzun özelliklerinden biri olmak haysiyetiyle bunun sür'atini ölçmek mümkün değildir.

Yarınlara Doğru adlı eserde bu iki kavramla ilgili ilmî izahlar yapılırken deniliyor ki : «Bizim için gerçek zaman, dünyanın dönüşü veya bir rakkasın hareketleriyle ölçülen zaman değil, organlarımızın tekâmülü ve iç çevremize bağlı olan zamandır. Herkes için zaman birimi işte buradadır. Bu olayın sür'ati her birimiz için gerçek ölçüdür. Muayyen bir proporsiyonda farklılık arzeder. Herkes kendine has bir sür'atle büyür, ihtiyarlar. Fizikî zaman değişse, dünyanın dönüş hızı artsa veya azalsa, bizim fizyolojik zamanımız değişmez.» (1).

Organlarımızın zaman ve mekânla ilişkisi bu olunca, onun tekâmülünü, ruhî tekâmülden ayırmak gerekir. Ruhî tekâmül bu melekût âlemiyle ilgili bulunduğu için zaman ve mekân kavramlarının dışında kalır. O halde zaman ve mekân kavramları maddî varlığımızın tekâmülüyle bilinmekte ve ona nisbetle bir mâna taşımaktadırlar. Zamanın anlara bölünmesi aklımız tarafından verilen sun'ilikten başka bir şey değildir.

Nitekim kâinatın özellikleri uzay, zaman, madde, enerji ve gravıtasyon gibi birkaç temel niceliğe indirilmiştir. Ancak Einstein özel izafilik nazariyesiyle madde ile enerjinn ayni olduğunu, genel izafîlik nazariyesiyle de uzay-zaman sürekliliğinin bölünmezliğini göstermiştir.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Allah'ın her şeye hâkim olduğuna, ilim ve kudretinin bütün varlık âlemini kapsadığına, mevcut eşyanın her birinin O'nun varlığına, birliğine, ebedî ve ezelî olduğuna delâlet eden birer belge niteliğinde bulunduğuna içten inanan; doğu da Allah'ındır, batı da... Ne yana yönelirseniz O'nun ilmi, kudreti, rızası oradadır, gerçeğine erişen bir mü'min, günlük hayatını böyle bir imanın yüksek ahlâk ve fazîlet prensiplerine bağlılık içinde geçirir. Onun yaşayışında tam bir sadelik, tevazu ve ruhî temizlik hâkimdir.

«Bugünün en önemli meselesi, insana Allah'ı duyurmaktır» sözü bu gerçeği terennüm etmektedir. Allah'ı bilmek ve tanımak, insana güven ve ümit verir; bu açıdan ikinci bir hayata inanmak insanı yüksek ahlâk sâhibi yapar. «Doğu da Allah'ındır, batı da...» cümlesi, varlık âleminin

(1) Yarınlara Doğru / Alexis Carrel : 85.

Allah'a ait olduğunu, yegane hükümran olarak O'nun bulunduğunu, mevcut eşya üzerinde iğreti olarak bir intikal devresi geçireceğimizi beyân etmekte ve böylece bizi maddenin esaretinden kurtarıp, mânanın geniş ve o nisbette güven ve huzur dolu havasına kavuşturmaktadır. Artık başkasının mülküne tecavüz etmek, toprak için savaşlara girişmek ve bunun için insan kanı dökmek, milletleri huzursuz etmek hiçbir zaman ideal bir yol olarak düşünülemez.

SOSYAL YÖNÜ

Fizik âleminde yerçekimi kanunu ne ise insanlar âleminde de Allah'ı bilip O'nun ilim ve kudretinin doğuyu da, batıyı da içine aldığına, diğer bir tabirle bütün varlık âlemini kapsadığına inanmak ve bu köklü inançla cemiyet bünyesinde sevgi ve saygı, adâlet ve fazîlet bağlarını kurmak da öylesine bir temel kanundur. Bu temel kanun bozulduğu gün artık ne insanlığın, ne de toplu halde bir arada yaşamanın mânası kalır.. Her şey alt üst olur, beşerin hayat nizamı kökünden yıkılır.

Bu bakımdan tek Allah'a inanmak, O'nun üstün, ayni zamanda sonsuz kudret ve azametini duymak insanları birleştirir, kaynaştırır, cemiyet yapısını en sağlam temele oturtur. Bunun aksi bir yol ve düşünce ise ayırıcı, bölücü ve bozucu olur. Çünkü gerçek imân sevgiyi, inkâr ve sapıklık ise kin ve düşmanlığı doğurur. Sevgi ise her yerde birleştirir; kin ve düşmanlık ise ayırır. İnsanları ilâhî rızaya uygun bir ölçüde birleştiren her şey sevap, onun rızası hilâfına ayıran her şey günahtır.

Doğu da Allah'ındır, batı da... O halde O'na inanan doğulu ile batılı arasında fark yoktur. Üstünlük doğulu, ya da batılı olmakta değil, Allah'a dosdoğru inanıp O'nun kudret ve azametini, ilim ve rahmetini her yerde duymak ve ona göre amel etmektedir.

Ayrıca âyet-i kerîmede, İslâm düşmanları ne kadar böylesine bir imân halesinin dışında kalıp hırçınlaşır ve ne kadar kötü düşünür ve mütecaviz davranırsa davransınlar, dosdoğru imân edenlerin, Müslüman ismini alan bahtiyarların mutlaka başarı sağlıyacağına, payidar olacağına, kıt'alara yayılacağına, doğuda da, batıda da bir nice zaferler elde edeceğine, Kur'-ân-ı Kerîm'in doğuda da batıda da okunacağına, Allah-u ekber sesinin her iki cihette de yükseleceğine işâret vardır.

FIKHÎ YÖNÜ

Başta İmam Ebu Hanîfe ve İmam Mâlik olmak üzere Süfyan-i Sevrî,

İbn Mübarek, Ahmed bin Hanbel ve İshak bin Rahuye bu âyetten istidlâl ederek şu hükmü çıkarmışlardır : Sisli, bulutlu bir havada veya zifirî karanlık bir gecede kıbleden başka tarafa yönelip namaz kıldıktan sonra durum anlaşılacak olursa, o namazı yeniden kılmaya lüzum yoktur. Kılınmış bulunan namaz câizdir. Ancak İmam Mâlik, «Vakit içinde iâdesi müstehabdır» demiştir.

Ayrıca gâibin cenaze namazı kılınacağını bu âyetten istidlâl edenler olmuştur. İmam-ı Şâfiî de ayni görüştedir.

Diğer bir husus da, yolculuk halinde olan bir kimse nâfile namazları binit üstünde kıbleye yönelme şartı olmaksızın kılabilir. Yani biniti hangi cihete doğru giderse gitsin o, o vaziyette nâfile namaz kılabilir. Çünkü doğu da Allah'ındır, batı da... (1)

Nitekim Saîd bin Cübeyr (R.A.) âyet-i kerîmenin bu husus hakkında indiğini İbn Ömer (R..A.)dan rivâyetle tesbît etmiştir. Resûlüllah (A.S.)ın Mekke'den Medine'ye dönüşlerinde biniti üzerinde Medine'ye doğru yol alırken nâfile namaz kıldıkları sahîh kaynaklardan bilinmektedir.

TAHLÎLLER

(فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ)dan murad, O'nun rızası ve sevâbıdır. Ayrıca «Allah» lafzına izâfe eden «vech»in yorumunda âlimlerin görüşleri farklıdır. İlimde derinleşen bilginlere göre bu, «vücud = varlık»a râci'dir. «Vücud»a «vech» tâbiri verilmesi kelimede yapılan bir mecazdır.

İbn Fürûk'a göre : Bazan sıfat anılır da ondan mevsûf kasdedilir. «Falânın ilmine baktım» cümlesinden maksad o ilmin sâhibine baktım demektir. Bunun gibi «vech» zikredilir de ondan «vücud» kasdedilir.

İbn Abbas'a (R.A.) göre ise, «vech» Allah'tan ibârettir. Yani O'nun zatına veya kâinatı kuşatan kudret ve ilim sıfatlarına delâlet eder. (2).

Âlûsiy'e göre, «vech»den maksad, cihettir. Diğer bâzı tefsircilere göre «Zat» kasdediliyor bununla. (كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ)da olduğu gibi. (3).

(... اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) «Vâsi'»den murad, Allah kullarına dinlerinde genişlik gösteren, onları sıkmayan, güçlerinin üstünde onlara teklîfte bu-

(1) Tefsir-i Kebir - Fahrüddin el-Râzî C. 1, S. 691 / Matbaa-i Âmire : 1307
(2) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 84 / Mısır baskı: 1967-1387
(3) Tefsir-i Rûhi'l-Meâni Li'l-Âlûsî : C. 1., S. 365 / Beyrut baskı ?

lunmayandır. Veya Allah'ın ilmi her şeyi içine almıştır. Ferra'a göre, Allah'ın cömertliği, vergisi her şeyi kapsamıştır. (1).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ibâdetten maksadın Allah'ı bilmek ve O'nun buyruklarına uymak olduğu, Beytü'l-makdis'e veya Kâ'be-i muazzama'ya yönelmenin ibâdette disiplin, intizam ve birliği sağlamaya mâtuf bulunduğu; bir yerin mukaddes sayılmasının o yerde cereyan eden olaylarla ilgili olduğu belirtilmiş ve ibadetten asıl maksadın ne olduğunu anlayamayan Hıristiyan ve yahudilere uyarıcı ölçüde cevap verilmişti.

Aşağıdaki âyet-i kerîmeyle de bu iki milletle putperestlerin şaşkınlıklarının yalnız kıble ve ibadet konusu olmadığı, Allah hakkında da çok yanlış bilgilere sahip bulundukları beyan ediliyor; ayni zamanda zât-i ilâhinin her şeyden müstağni, beşerî her türlü sıfattan münezzeh olduğu; varlık âleminin ancak O yüce kudretin «ol!» emriyle vücud bulduğu vecîz bir uslûbla ifâde edilmekte ve zât-i ilâhiyi tenzîh etmek suretiyle kendi milletine en doğru ve en sağlam akideyi telkînde bulunan İbrahim Peygamber'den bahsedilmekte ve misaller verilmektedir.



وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًاۙ سُبْحَانَهُؕ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِؕ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ
وَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ الَّذِينَ

(1) Tefsir-i Kurtubî · C. 2, S. 84 / Mısır baskı: 1967-1387

لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَأْت۪ينَٓا اٰيَةٌ كَذٰلِكَ
قَالَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ
قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾

MEÂLİ :

116— Hem onlar (Yahudî ve Hıristiyanlar), Allah çocuk edindi, dediler. Allah (bu gibi beşerî sıfatlardan) münezzehtir. Bilâkis göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'na aittir, hepsi de O'na boyun eğip buyruğuna hazır vaziyettedir.

117— (Allah) gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. O bir şeyi (yaratmayı) hükmedip yerine getirmek istedi mi, ona sadece «ol!» der, o da oluverir.

118— (Gerçeği) bilmeyenler, «Allah bizimle konuşsa ya..» Veya «bize bir âyet (mu'cize, açık belge) gelse ya..» derler. Bunlardan öncekiler de tıpkı bunların dedikleri gibi demişlerdi. Kalbleri ne kadar birbirine benzemiş! Hakikatı bilip şüpheden kurtulanlara âyetlerimizi yeterince açıklamışızdır.

İNİŞ SEBEBİ

Yukarıdaki âyetlerle Allah'ın mutlak varlık ve kudretine dikkatler çekilerek varlık âleminde hükümran olan kanunlarına bilhassa işâret ediliyor. Âyetlerin bu açıdan iniş sebebine gelince :

Tevhîd akidesinin yüksek anlamından, Hakk'a kulluğun seviyeli mânasından adım adım uzaklaşan madde putperestliğine kapı açan Yahudiler, «Üzeyr, Allah'ın oğludur!» diyecek kadar basîretsizlik gösterdiler. Hazret-i İsa'yı (A.S.) olduğundan fazla tanıtmak için ona uluhiyet izâfe ederek Allah'a eş-ortak koşan Hıristiyanlar, «Mesîh, Allah'ın oğludur.» dediler. Böylece peygamberlerin getirmiş olduğu tevhîd esasını kökünden yıkmak suretiyle hem Allah'a, hem peygamberine âsi oldular.

Mekke müşrikleri ise, «Melekler Allah'ın kızlarıdır» demek suretiyle hem Kâ'be'ye, hem de onun sahibine büyük bir saygısızlık gösterdiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1).

---

(1) Esbab-ı Nüzul Li-Nisâburî : S. 24 / Kahire baskı: 1967-1387.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şanı yüce Allah buyuruyor: Ademoğlu beni yalanladı; halbuki bu ona lâyık değildir (veya bu onun hakkı değildir). O bana sövüp saydı. Halbuki bu ona lâyık değildir. Beni yalanlamasına gelince: Onu daha önce varlık âlemine gelip vücud bulduğu gibi, (öldükten sonra) yeniden iâde etmeğe güç getiremezmişim! Bana sövüp saymasına gelince: Benim çocuğum olduğunu iddia etmesidir. Eş ve çocuk edinmekten kendimi tenzîh ederim.» (1).

İLMÎ YÖNÜ

(كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ) âyeti bize şu hususları öğretiyor: Hepsi O'nun huzurunda eğilir. Hepsi O'nun ibâdet edilmeye lâyık olduğunu ikrar eder. Hepsi kıyâmet günü O'nun huzurunda ayakta durup bekler. Hepsi kıyâmet günü O'na mutlak bir itaatle itaat eder. O ne derse o olur; her şey «ol» emrine bağlıdır.

Yukarıdaki cümlenin belirtilen manalara delâlet ettiğini ekseri tefsîrciler ifade etmişlerdir. Yerde ve göklerde ne varsa hepsi de Allah'ın emrine boyun eğer, hiçbir varlık O'nun buyruklarına, mevcut kanunlarına muhalefet etmez ve edemez de.. Öyleki Allah, varlık âleminde vücud bulan canlı cansız her şeyi ayrı bir kanuna bağlamıştır. Her varlık bağlı bulunduğu kanuna göre yerini alır ve bu anlamla ayrı bir özellik taşır.

Dünya, güneş, ay ve yıldızlardan herbiri bağlı bulunduğu kanuna uyarak kendi yörüngesinde hareket eder ve asla şaşmaz. İşte bu şaşmazlık, mutlak bir itaati ifade eder.Cisimlerin düşmesi, yer değiştirmesi gelişi güzel değil bir çekim kanununa bağlı olduğu içindir. Kâinattaki sürekli değişmeler hep birer kanun icabıdır. Kozmik hareketler, bir nitrojen çevrimi, bir karbon çevrimi bu değişmenin içindedir ve belli kanunlara göredir. Hulâsa: Meydana gelen her olayın illiyet kanunuyla sıkı bir bağlantısı vardır. Konuyu bu açıdan inceliyecek olursak, mesele daha kolay anlaşılmış ve âyet-i kerîmenin delâlet ettiği mâna meydana çıkmış olur. Bu yoldan bir «İlk illet»in lüzumu ve zarureti kendiliğinden anlaşılır. Allah, ilk İllet olunca diğer bütün illetlerin bu «İlk illet»in koymuş olduğu illiyet kanununa bağlı bulunduğu kesinlik kazanmış olur.

(بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) = **«(Allah) gökleri ve yeri örneksiz yaratandır.»**

(1) Sahîh-i Buharî : İbn Abbas (R.A.)dan..

Gökler ve yeryüzü şu iki şeye ircâ' edilir : Madde ve enerji. İlmin bu hususta vardığı sonuç : Ne madde, ne de enerji yok olmuyor. Böylece madde ve enerji korunma (tahaffuz) kanunu meydana çıkmış oluyor. Her kanun ilk illete ircâ' edilir. Bu kanuna göre maddeyle enerji ayni şeydir. Özel izâfilik teorisi bunu değişmiyen bir kanun olarak niteler. Ancak önce madde mi yaratılmış, yoksa enerji mi? Her ne kadar bu hususta ilk akla gelen tavuk-yumurta meselesiyse de, Kur'ân'da kâinatın oluşumu hakkında verilen bilgiden, önce sonsuz kudret sahibi olan «İlk illet» (Allah)ın enerjiyi yarattığı anlaşılmaktadır. Fussilet sûresi 11. âyette göklerin önce «dûhân = subuharı, gaz, enerji» hâlinde olduğu belirtiliyor.

Bazı ilim adamlarına göre ise, her cisim elektrikle şarj edilmiş zerreler kolleksiyonudur. İster enerji denilsin, ister elektrik zerreleri denilsin, bunu hudutsuz kudretinin tecellisiyle yaradan İ l k i l l e t, enerjiden veya elektrik zerrelerinden en bedî' varlıklar meydana getirmiştir.

«Vücud bulandan daha bedî' ve daha mükemmelini (meydana getirmek) imkân dahilinde değildir.» (1) Bugün bir kaplumbağa yaratılmamış olsaydı veya bir bukalemun varlık âleminde vücud bulmayıp meçhuliyette kalsaydı, biz o şekilde bir varlık düşünemezdik. Kendi muhayyilemizi harekete getirip bir hayvan şekli çizdiğimiz zaman bunu ancak mevcut hayvanların her birinden bir parça örnek alarak yapabiliyoruz.

O halde kâinatın şimdiki bedî' hali, devamlı bir tekâmülün neticesi midir, yoksa «ol!» emrine bağlı bir oluşumun eseri midir? Bize göre, «ol!» emrine bağlı bir tekâmülün örneksiz ve benzersiz eseridir. Ancak buradaki tekâmülden kasdımız, varlık âleminde her şeyin cins ve türünün özelliğine göre basamak basamak olgunlaşmasıdır.

İleride bu hususa daha geniş yer verilecek, kâinatın yaratılışı ve Allah'ın bunu en bedî' şekilde ve nitelikte imkân sahasına getirmesi ilmî görüşlere ve buluşlara dayanılarak izah edilecektir.

(وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) **«O bir şeyi (yaratmayı) hükmedip yerine getirmek istedi mi, ona sadece «ol!» der, o da oluverir.»**

Bu beyân, varlıkların Allah'ın zatından kopma, ayrılma birer parça olmadığını ve esasen O'nun zatının teğayyur (başkalaşma) etmiyeceğini gösteriyor. Aksi halde «İlk illet»in bu değişmesini, değişime uğramasını illetsiz kabul etmek olur ki, bu, illiyet (kozalite) kanununa ters düşer.

(1) Bu sözün Muhittin Arabi'ye veya İmam Gazâlî'ye ait olduğu söylenir. Fazla bilgi için bak: el-İbrîz'e / Abdulazîz Dabbağ.

Meseleyi bu açıdan inceliyecek olursak, yukarıdaki âyetin «Vahdet-i vücud (= panteizm) felsefesini temelinden yıktığını görürüz. Batılı felsefecilere göre, Allah kâinatın bizzat kendisidir. Bunun ilimde karşılığı «panteizm»dir. İslâm felsefecileriyle tasavvufçularının bahsettiği «Vahdet-i vücud» felsefesi bundan bazı hususlarda ayrılır.

İşte bu görüş ve anlayışa nazaran çeşitli varlıklar, tek varlığın çeşitli görüntüleridir. Şeyh Muhyiddîn el-Arabî buna «mezâhir» der. Her varlık, bütünün bir parçası değil, bütünün kendisidir. Nitekim Alman mistiği Meister ECKHARD (1260-1327), «İnsan küçük bir tanrıdır» demiştir. Gerçek insandadır. Bilmek, bilenle bilinenin özce bir olmalarını gerektirir.»

Böylece onlara göre, yani panteistlere göre tanrı her bitkide ve her canlıda bütünüyle yaşamaktadır. Bütün sırların anahtarı içimizdedir; içimize bakarsak göremiyeceğimiz hiçbir şey kalmıyacaktır.

Hallac-ı Mansûr bunu kısmen olsun okşar mahiyette şöyle İfâdeye çalışmıştır: «Ben, Hakk'ım yani Tanrı'nın kendisiyim!» Şüphesiz ki Hallac bunu ifâde ederken büyük bir istiğrak hali içindeydi. Mânevî basamaklardan bir-ikisine yükselip orada ilâhî füyuzatın sırrına mazhar olunca kendinden geçmiş, maddî varlığı ruhî varlığıyla birleşip o da bir nev'i ruh kesilince elinde olmayarak bu sözü söylemiştir. Bunun için Hallac'ı bu iddiasında ma'zur görenler bir hayli çoktur.

İslâm «Vahdet-i vücudçuları»na göre bu konuyu özetliyecek olursak : Bütün varlık vücud yönünden Allah'ın aynidir; fakat taayyün haysiyetiyle O'nun gayridir. Gayriyet (başkalık) itibarîdir. Gerçekte hepsi de Allah'ın kendisidir. Denizde meydana gelen su kabarcıkları ve dalgalar hakikatte denizin tâ kendisidir; taayyün itibariyle suyun (denizin) gayridir. Serap da böyledir. Çünkü serap hakikatte su suretinde zâhir olan görüntüden başka şey değildir. Özetlediğimiz bütün bu felsefî görüşlerin **«O bir şeyi (yaratmayı) hükmedip yerine getirmek istedi mi, ona sadece «ol!» der, o da oluverir.»** meâlindeki âyetle reddi mümkündür. Çünkü Hâlık ile mahlûk (= Yaradan ile yaratılan) bir olamaz, yani ikisi ayni şey olamaz. Bunun gibi ibadet edenle kendisine ibâdet edilen de ayni şey olamaz. Aksi halde ibadet mânasız, teklîfat-i ilâhiye bir nev'i maksadsız ve gayesiz birer emirden ibâret kalırdı.

Yalnız şunu ifâde edelim ki İslâmiyette meydana çıkan «Vahdet-i vücud» mezhebiyle Batılıların felsefe kitaplarında görülen «panteizm» felsefesi arasında, yukarıda da işâret ettiğimiz gibi büyük farklar mevcuttur.

Vahdet-i vücud felsefesi, diğer bir tabirle mezhebi, âyet ve hadîslere, keşif ve ilhamlara, mânevî basamaklarda yükselmeye, misal ve melekût

âlemiyle irtibat kurmaya dayanır. Vahdet-i vücud mezhebinde âhiret hayatına yer verilir. Panteizmde ise buna yer verilmemiştir. Yine bu felsefeye göre, biz, tek varlığın sür'atle zeval bulan tezahürlerinden başka değiliz; ondan koptuk, yine O'nda fena bulacağız.

Panteizmdeki bu görüş cidden gülünçtür. Çünkü bizim cismimiz bir bakıma bâkidir. Zira onu meydana getiren karbon ve sair elemanlar başka bir mevcud olmakta devam edecektir. Bu ancak bize başkası olacağımızı yani istihale geçireceğimizi te'min eder, bizim şahsiyetimizi kurtarır. (1). Zira onlara göre : eşya vücud-i Hakk ile kaaim ve gerçekte ise ancak akıl ve hisde mevcud bir takım zâil olan suretlerden ibârettir. Vücud-u Hak'dan neş'et edip yine ona dönecektir.

Bütün bu farklarla beraber her iki görüş de «ol!» emriyle bağdaşamamakta ve ona ters düşmektedir.

(لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ) **«Allah bizimle konuşsa ya...»** İlk illet olan, öncesi, sonrası olmayan, künh-u hakikati bilinmiyen, keyfiyet ve kemmiyet kapsamına girmiyen, zaman ve mekân dışında kalan sonsuz kudret sahibi Allah ile konuşmak ya da konuşabilmek bir takım şartlara bağlanmıştır :

a) Cismanî varlıktan sıyrılmak,

b) Ruhun faaliyetlerini bütün cepheleriyle harekete geçirmek,

c) İlâhî nuru aksettirmek için kalbi mâsivadan boşaltmak,

d) İlâhî kelâmın harfsiz, sadasız ve keyfiyetsiz tecellisine mazhar olmak; ayni zamanda kalbi buna uygun şekilde hazırlamak, yani önce meleklerin ilhamına mazhariyet peydâ ederek kalbi ilâhî kelâma hazırlamak, sonra rü'ya yoluyla bu ortamı kuvvetlendirmek şarttır. Bütün bu şartlar ancak Allah'ın lûtuf buyurup in'am ettiği peygamberlerde tecelli eder.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Yahudiler bir taraftan Allah'a babalık isnad ederken diğer taraftan Üzeyr peygamberin Allah'ın oğlu olduğunu iddiâ etmek suretiyle; her vesileyle kendini Allah'ın kulu olarak tanıtmaya çalışan Hazret-i Muhammed'in (A.S.) kadrini küçültmek, itibarını düşürmek maksadını güdüyorlardı. Bu yanlış felsefeye göre oğul kuldan çok üstündür. Oğul varken kul ve köle veliahd olamaz.

(1) Bu hususta geniş bilgi için bak: Maddiyûn Mezhebinin İzmihlali - İsmâil Fennî / Orhaniye Matbaası: 1928..

Ayrıca Hazret-i Muhammed'i (A.S.) zor duruma düşürmek, onu davasından vazgeçirmek için «Allah ne diye bizimle konuşmuyor veya O'ndan bize niçin bir âyet gelmiyor?» diyerek peygamberlik görevinin fazîlet ve şerefini hafife alıyorlardı. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm bir taraftan aslından uzaklaştırılan Tevrat'ı tashîh ediyor, bir taraftan ilâhî belgeleri gelecek çağların yükselme grafiğine göre beyân edip sıralıyor, diğer taraftan da kendi muarızlarına, hasımlarına ilmin hakemliği altında meydan okuyordu. Buna imân etmiyenler sadece kin ve aşırı taassupla hareket edip bilgisizlik ve şuursuzlukları sebebiyle hakikatı göremiyor, anlıyamıyorlardı. Kur'ân onlara Allah sözünü getiriyor, her belge Allah'ın diliyle konuşuyor; her varlık bağlı bulunduğu kanun göreğince Allah'ın birliğini, kudret ve azametini isbat ediyordu. Ama ne yazık ki onlarda yani inanmıyanlarda bu gerçekleri anlayabilecek sağlam bir kafa, selim bir kalb yoktu. Tek mahrum oldukları nîmet de bu idi. Bu yüzden yalan, iftira, kin ve hased havası içinde ahlâksızlığın en kötüsünü işliyor, zaman zaman bunu daha da ileri götürerek Allah ve peygamberine karşı isyânda bulunmak suretiyle küstahlığın en kaba şeklini meydana koyuyorlardı.

Görülüyor ki insana yüksek ahlâkı aşılıyan, beşer huyunu güzelleştiren, ferdi insan-i kâmil yapan, Allah'a inanmak, O'nun varlığını, birliğini idrak edip buyruklarına kayıtsız şartsız bağlanmaktır. Bu inancı kaybeden ya da bundan mahrûm kalan fert ve aileler zamanla âhiret diye ikinci bir hayatı kabul etmedikleri, kıyâmet günü adâletin tecelli edeceğine ihtimal vermedikleri için nefsini tatmin kavgasına tutulur ve böylece beşer için lüzumlu olan iyi vasıfları, güzel huyları kaybeder.

SOSYAL YÖNÜ

İslâm güneşinin doğup Tevhîd ufkunda yavaş yavaş yükselerek etrafı aydınlattığı devirlerde, bu güneşin parlak ve göz alıcı ziyasından müteessir olan kötü nıyet sahibi Yahudiler, Hıristiyanlar ve Mekke putperestlerinden herbiri ayrı bir metodla bu güneşi balçıkla sıvamaya kalkıştılar.

Yahudiler materyalizmin, ruhları öldürücü, vicdanları silik hale getirici kesîf havası içinde türlü yollara başvurdular :

a) Dünya milletleri arasından yalnız kendilerinin cennete gireceklerini,

b) Yahudi dininde olanların Allah'ın güzide dostları ve seçkin yakınları olduklarını,

c) Hazret-i Muhammed'in (A.S.) sözünde durmadığını Allah'dan Indiğini iddia ettiği Kur'ân'ı istediği gibi değiştirebileceğini,

d) İsrâiloğulları'na gönderilen Üzeyr peygamberin Allah'ın oğlu olduğunu söylediler.

Bütün bunlar, dünya milletlerini zillet ve meskenetten kurtaracak, ilim ve medeniyetin çift kanatlı kapısını insanlığa açacak, cemiyet ve milletleri sömürülmekten kurtaracak ölçü ve kudrette olan Kur'ân'a ve onun tebliğatçısı Hazreti Muhammed'e (A.S.) karşı bir direnişti. Çünkü Hazret-i Muhammed (A.S.) Allah'dan kendisine inen bu üstün ve o nisbette beşere yol gösterici prensipleri yaymakta, onları bir tül perde gibi beşerin kalbine işlemekte başarılı olursa Yahudilerin insanlığı sömürme, milletleri kemirme, faiz yoluyla cemiyetlerin kanını emme prensipleri alt-üst olur, başkasının sırtından geçinme ve sonra da efendilik taslama imkân ve yolları kalkardı.

Yahudilerin bu direniş ve saldırıları hâlâ durmamıştır. Dün bu iddiaları ortaya atıp Mekke ve civarındaki putperestlerle birleşip İslâmiyeti silik hâle getirmeye çalıştıkları gibi bugün de beynelmilel komünizm ve siyonizm felsefesini geliştirerek bir taraftan dünya milletlerinin başına anarşizmi körüklemekte, diğer taraftan komünizmle birleşen materyalizmi uyuşturucu bir afyon olarak eğitim ve neşriyat yoluyla yetişmekte olan nesillere yutturmakta ve böylece eğitim potasında şekillenen nesli millî tarihinden ve mânevî değerlerinden kopuk yetiştirmektedirler. Yahudi Hegel'in diyalektik felsefesi ve Karl MARX'ın materyalizm ve komünizm felsefesi dünya milletlerinin, özellikle İslâm âleminin baş belâsı haline getirilmiştir.

Böylece insan duygularını ve içtimaî biçimleri gerektiren şeyin ekonomik menfaatler olduğu meydana atılmış; bu açıdan töreler, ahlâk, din, felsefe, estetik, edebiyat, güzel sanatlar, siyasî kuruluşlar, hukuk, ne varsa hepsi cemiyet bünyesinde basamak basamak meydana gelen dönüşümün değişik safhalarında kendisini gösteren maddi menfaatler düzeninin ifâdesinden başka bir şey olmadığı şekline sokulmaya çalışılmıştır.

Demek ki, dün Allah'a oğul isnad etmek suretiyle akideleri alt-üst eden Yahudiler, bugün başka bir metod ve felsefeyle meydana çıkmak suretiyle ayni tahribatı daha ustaca yapmaktadırlar. Hıristiyan âlemi de bu felsefenin te'siri altında kalarak Allah hakkındaki tevhîd akidesini bozmuşlar ve böylece yavaş yavaş materyalizm felsefesinin boğucu bataklığına kendilerini sürüklemişlerdir.

Bu yüzden dünya bir tehlikeyle karşı karşıya bulunuyor. Çare bulunmazsa sonu insanlık için büyük bir felâket olacaktır.

İTİKADÎ YÖNÜ

Çocuk baba cinsinden meydana gelir. Babalık vasfını taşıyan her varlığın sonradan meydana gelmesi, yani onun da bir başkasının çocuğu olması gerekir. Bu zarurî bir teselsüldür ki ilk insana kadar uzayıp gider. Allah, mahiyeti, hakikatı bilinmeyen, öncesi ve sonu olmayan, zaman, mekân, madde, enerji gibi kayıtlarla kayıtlanmayan mutlak bir varlıktır. Bütün bu vasıf ve kayıtlara bağlı ve bağlantılı olan insan O'nun evladı olabilir mi? Evladlık, cins, tür ve sonradan olmaklığı; Allah ise vahdaniyeti, sübutu, öncesizlik ve sonrasızlığı gerektiriyor. İlim, din, akıl ve mantık bu hususta birleşir. İlim bunu biyolojik açıdan gayr-i mümkün sayar. Din bunu küfür kabul eder. Akıl muhal görür. Mantık ise reddeder.

O halde Allah bir işi yapmak, bir şeyi icad etmek isteyince sadece ona «ol» der, o da oluverir. O'nunla yarattıkları arasındaki ilgi **hâlıkıyet** ve **mahlûkıyettir**.

Yarattıkları O'ndan kopma, O'ndan meydana gelme bir eser değildir ve olamaz da. Aksi halde illiyet ve ma'lûliyyet devam eder, sonu gelmezdi. Buna ilimde «teselsül» denir. Teselsül ise muhaldır.

Eski şeriatlarda, yaratmakta ilk illet olması nedeniyle Allah hakkında «Baba» tâbiri kullanılırdı. Tenasül yoluyla olan babaya «küçük baba», Allah'a ise «büyük baba» demek bir çeşit âdet halini almıştı. Tevrat'da bu tâbir yer yer kullanılmıştır. Bugün bile bir hayli tahrîfe uğramasına rağmen «baba» tâbirine sık sık rastlanmaktadır. Dinler ve şeriatlar istismarcı ve menfaatçi ellerde değişip özelliğini ve asliyetini kaybedince bu tâbiri «vilâdet» mânasında kullanan bilgisizler çoğalmış ve böylece «Üzeyir, Allah'ın oğludur», «Mesîh, Allah'ın oğlu, melekler de O'nun kızıdır» diyecek kadar ileri gidilmiştir.

Büyük müfessir Fahrüddîn er-Râzî bunun itikadî yönünü şöyle izah eder: «Varlığı vâcib olandan başka her mevcudun varlığı mümkündür. Varlığı mümkün olan herşey sonradan olmadır. Sonradan olan herşey ise, vücudu vâcib olan zatın yarattığıdır. Bu ikisi hiçbir zaman ayni şey olamaz. (1).

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi de O'nundur. O'nun yarattığı ve mülküdür. Ruhlar ve cisimler âlemi O'nundur. O'nun ilim ve kudreti, irâ-

---

(1) Bu hususta geniş bilgi için bak: Tefsîr-i Kebîr, ilgili âyetin tefsirine.

de ve rahmeti hem bunların bâtını, hem de zâhiridir. Hepsi de O'nun varlığıyla var olmuş, O'nun fiiliyle fâil olma durumuna gelmiştir. Allah mutlak varlıktır; O'nsuz hiçbir şey mevcud olamaz. Taayyün eden varlıklar O'nun sıfat ve esmâsının tecellisidir. Gökleri ve yeri maddesiz ve müddetsiz, örneksiz ve benzersiz meydana getirmiştir. Bütün bunlar O'nun zâtının birer gölgesi, isminin ziyasıdır. Bir şeye irâdesi taalluk edince o şey vücud bulur; enerji ve nur madde olur; madde parçalanıp enerji ve nur hâlini alır.

TAHLÎLLER

S ü b h â n e : Masdar olarak mahzûf fiiliyle mensuptur. Beri kılmak, tenzîh etmek, noksan ve mahlûkî sıfatlardan uzak tutmak anlamlarında kullanılır.

K u n û t : İtaat etmek, baş eğmek, emre uymak, kanunlara râm olmak, ibâdet yollu önünde eğilmek, ubudiyette bulunmak üzere edeple ayakta durmak, namaz kılmak gibi mânalara delâlet eder.

B e d î' : Örneksiz ve benzersiz yaratıp meydana getirici, modelsiz icad edip en uygun biçimi verici, tarifsiz ve misalsiz yapıp yakıştırıcı gibi mânalara delâlet eder. Mübdi' de ayni mânaya gelir (1).

E m r : Çoğul şekli «umûr» olarak gelir. Kur'ân-ı kerîmde bu kelime oniki mânada kullanılmış veya oniki mânaya delâlet eder şekliyle beyân edilmiştir :

1. Din mânasında... (حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ) de olduğu gibi. (2).

2. Söz ve buyruk mânasında... (فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُ اللّٰهِ) de olduğu gibi. (3).

3. Azâb mânasında... (قُضِيَ الْاَمْرُ) da olduğu gibi. (4).

4. İsâ peygamber kasdedilmiştir. (وَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا) de olduğu gibi. (5).

5. Helâk mânasında... (وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا) Hûd kavmi kasdedilerek bu âyette olduğu gibi. (6).

(1) Tefsîr-i Kurtubî: C. 2, S. 88 / Mısır baskı: 1967-1387.
(2) Tevbe Sûresi âyet: 48.
(3) Mü'min Sûresi âyet: 78.
(4) İbrahim Sûresi âyet: 22.
(5) Bakara Sûresi âyet: 117.
(6) Hûd Sûresi âyet: 58.

6. Mekke fethi kasdedilmiştir. (فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِه۪) âyetinde olduğu gibi. (1).

7. Kıyâmet mânasında... (اَتٰٓى اَمْرُ اللّٰهِ) da olduğu gibi. (2).

8. Kazâ mânasında... (يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَٓاءِ اِلَى الْاَرْضِ) de olduğu gibi. (3).

9. Halkın durumuna delâlet eden mânalarda... (اَلَٓا اِلَى اللّٰهِ تَص۪يرُ الْاُمُورُ) de olduğu gibi. (4).

10. Nusret (yardım) mânasında... (اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ) de olduğu gibi. (5).

11. Günah mânasında... (فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ) de olduğu gibi. (6).

12. Şe'n ve fiil mânalarında... (وَمَٓا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَش۪يدٍ) de olduğu gibi. (7).

K a z â : Fiildir. İrâde etmek, hüküm vermek, yaratmak, duyurmak, emretmek, cevap veremez hale getirmek, susturmak, takdîr etmek gibi mânalara gelir. (8).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yahudi ve Hıristiyanların Allah hakkında nasıl yanlış bir akideye sahip oldukları beyan edildikten sonra, Allah'ın evlâd edinmekten münezzeh bulunduğu, kâinatta olan ve oluşan her şeyin «ol!» emriyle sonradan vücuda geldiği bir takım ana fikirlerle ifade edilmiş, böylece «Tevhîd akidesi» bütün sadeliğiyle korunmuştur.

Aşağıdaki âyetlerle de, hakikata yanaşmayan Yahudi ve Hıristiyanların çoğunun kıyâmete kadar kör bir taassup, inad ve kinle yuğrulmuş bir tutum içinde bâtılı müdafaa edeceklerine ve hiçbir zaman Hazret-i Muhammed'en (A.S.) ve O'nun getirmiş olduğu en son dinden memnun kalmıyacaklarına ,hoşnud olmayacaklarına dikkatler çekiliyor.

(1) Tevbe Sûresi âyet: 24.
(2) Nahl Sûresi âyet: 1.
(3) Secde Sûresi âyet: 5.
(4) Şûrâ Sûresi âyet: 53.
(5) Â'li İmran Sûresi âyet: 154.
(6) Talâk Sûresi âyet: 9.
(7) Hûd Sûresi âyet: 97.
(8) Tefsîr-i Kebîr : C.1, S. 617 / Matbaa-ı Âmire: 1307.

Onların düşünce ve tutumu böyle de olsa, Hazret-i Muhammed (A.S.) hak ile gönderilmiştir. O ancak üzerine gerekeni yapmakla yükümlü bulunuyordu. Teblîğ görevini hakkıyla yapmış, hidâyeti Allah'ın iradesine, aklı ve zekâyı kullanmayı beşerin idrakine terketmiştir. Bunun için âyette O'nun bütün bir insanlık için kurtuluş müjdecisi olduğu, eğri yola sapıp bâtılda ısrar edenleri bu kötü âkibetten uyarıcı bulunduğu hatırlatılıyor.

——oOo——

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ
بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾
وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ
هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ
مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ
يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

MEÂLİ:

119— Şüphesiz ki Biz Seni bir müjdeci ve (sonucu felâket olacak yolun tehlikesini) haber verip uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Cehennemliklerden artık Sen mes'ul değilsin.

120— Ne Yahudîler, ne de Hıristiyanlar, onların dinine uymadıkça Senden aslâ hoşnud olmayacaklar. (Onlara) de ki: Herhalde (İslâm'ın ilettiği) yol, Allah'ın doğru yoludur. Sana gelen bunca ilimden sonra (bilfarz) onların heveslerine uyacak olursan, and olsun ki, artık Allah'tan Senin için ne hakiki bir dost, ne de gerçek bir yardımcı vardır.

121— Kendilerine kitap verdiklerimiz(den bilgili ve yetkili) kimseler önce onu gerçek mânada (anlayarak) gönüllerine indirerek okurlar. İşte onlar, buna imân ederler. Her kim de onu inkâr ederse, onlar da zarara uğrayanların kendileridir.

İNİŞ SEBEBİ

Âyeti kerîmenin iniş sebebi, (تُسْأَلُ) fiilinin malûm ve meçhul okunmasına göre değişmektedir. Malûm okuyanlara göre, bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz **«Keşke ana ve babamın ne yaptığını bir bilseydim!»** demesi üzerine 119. âyet iniyor. (1). Meçhul okuyanlara göre ise, Resûlüllah (A.S.) : **«Cenâb-ı Allah Yahudilere şiddet ve azâbını indirmiş olsaydı belki imân ederlerdi!»** buyurdu. Bunun üzerine, **«Şüphesiz ki Biz Seni bir müjdeci ve (sonucu felâket olacak yolun tehlikesini) haber verip uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Cehennemliklerden artık Sen mes'ul değilsin.»** meâlindeki âyet iniyor. (2).

DİNÎ TEBLÎĞDE METOT

Peygamberler ilâhî rahmetin birer eseri olarak gönderilmişlerdir. Onların görevi genel olarak iki noktada toplanır : a) Allah'ın canlılara olan geniş rahmetini en uygun ve o ölçüde müessir bir ifâdeyle müjdelemek. b) İnsanların saptıkları tehlikeli yolun sonunun bedbahtlığa sebep olacağını haber vermek.

Peygamber ve Ona vâris olanlar bu metot ile hareket etmekle vazifelidirler. Her vazifenin bir ölçü, sınır ve kuralı vardır. Vazife bunlar dahilinde yerine getirildiği müddetçe muhteremdir ve faydalıdır. Bu çerçevenin dışına taştığı vakitlerde ise, ölçü ve değerini kaybeder de fayda yerine zarar getirebilir. Gönülleri fethedeceği yerde nefret yol açabilir. Zira dini ve ahlâkî teblîğden gaye ve maksad insanları ıslâh edip hakikate ulaştırmaktır. Islâh ve hakikatı kabul ise zorla, tehdit ve şiddetle değil; sevgiyle, hakikatı en güzel dille anlatmakla sağlanabilir. Çünkü insan psikolojisi böyledir. O halde gerek peygamberler, gerekse onların ilmine vâris olanlar bu görevi yerine getirirken önce kendileri teblîğ ettikleri hakikatlerle yaşar, tatbikatta bunun en güzel örneklerini verir; sonra da muhatap edindikleri kimselerin sosyal, psikolojijk ve ırkî durumlarını dikkate alırlar. Teblîğ metodlarını bu açıdan değerlendirdikten sonra teblîğde bulundukları insanların durumunu Allah'a bırakırlar; onların bundan sonraki tutumlarından, sapıklıklarından ve o yüzden cehennemlik olmalarından sorumlu tutulmazlar.

---

(1) Esbab-i Nüzul Li'n-Nisâburî : C. 1, S. 24-25 Kahire: 1068-1388.

(2) İmâm-ı Suyûtiy'e göre bu hadîsin isnadı zayıftır. Veliyüddin el-Irakî de «Böyle bir hadîse vâkıf olmadım.» demiştir.

Bu hususta ayrıca bak: Tefsîr-i Rûhi'l-Maanî: C. 1, S. 371.

Kur'ân-ı kerîm'de bu gerçeğe ve ilâhî metoda birkaç yerde daha temas edilerek buyuruluyor ki :

«Öğüt ver; çünkü sen ancak bir öğütçüsün. İnsanlar üzerine musallat (bir bekçi) değilsin.» (1).

«Biz, onların neler söylediklerini biliriz. Sen, onlar üzerinde zorbalık yapan değilsin.» (2).

«Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır.» (3).

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

Peygamber insanı en şerefli ve en medenî seviyeye yükseltmek için çalışır; insanın orijinallığını savunan ve bunu isbat eden zekâ ve şuuru harekete geçirir. Ona,. onun yaratılışındaki yüksekliğe uygun bir doğrultu ta'yin eder. Kötü yolda olduğunu hatırlatmak için şuuruna; hakikatı arayıp bulması için zekâsına sinyal; ruhuna gıda verir, vicdanına neşter vurur.

İnsan bu sinyal ve neşterler neticesi kendine gelir de yaratılışındaki üstünlüğü anlarsa şu gerçeğe kapı açmış olur :

Bitkiler maddeye bağlı kalmaktan kurtulamadığı için bitki olarak kaldılar. Hayvanlar maddeyi aşamadıkları için aşağı bir seviyede duraklayıp kaldılar. İnsan ise maddeyi aşıp mânaya yükseldiği, fizik ötesine kapı açtığı için insanlık şeref mevkiine erişti. O, maddeyi aşamadığı takdirde iç mânasıyla, ruhî yapısıyla insan değildir. O halde insan şu cismanî âlemde rahmet müjdecisini, tehlike habercisini anlamıyacak ya da ona kulak ve gönül vermiyecek olursa, insanlık vadisinde sadece kendini aldatmış olur; bunun neticesi olarak bir takım herzeler savurur; hakikatı bilmediğini de idrak edemediği için kendisine hem dünyada, hem âhirette rüsvaylık hazırlamış olur.

Evet, maddeye bağlanıp lâhutî sese kulak ve gönül vermiyenler hep böyle olmuştur. Ateizm ve komünizm bu basîretsizliğin mahsulü, materyalizm bu yanlış yolun öncüsüdür.

---

(1) Ğaşiye : 21-22.
(2) Kaf : 45.
(3) Bakara : 256.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlüllah (A.S.) beşeri, bahsedilen basîretsizlikten kurtarmak için bilhassa Yahudilerle Hıristiyanlara son derece müşfik davranıyor. Tevhîd Dinine girmeleri ,maddî kesafeti aşmaları için en güzel dâvet metodunu kullanıyordu. Fakat ne yazık ki onlar bir türlü Resûlüllah'ı (A.S.) anlayamadılar ya da anlamak istemediler. Aksi bir yol takip ettiler; Resûlüllah'ı (A.S.) kendilerine uymaya dâvet ettiler. Nitekim Kur'ân onların bu tutumuna temas ederek buyuruyor ki: **«Ne Yahudiler, ne de Hıristiyanlar, onların dinine uymadıkça Senden aslâ hoşnud olmayacaklar. (Onlara) de ki: Herhalde (İslâm'ın ilettiği) yol, Allah'ın doğru yoludur.»** Bu yol beşeri bitki ve hayvanlar seviyesinden kurtarmakta, insanî yaratılıştaki yüksek gayeye doğru götürmektedir. Bu gerçeğe karşı çıkıp aşırı taassup göstermek, ruhu öldürmek ve vicdanı köreltmek demektir. Böyle olunca da aradaki mesafe kapatılmaz; kin ve haset ateşinin vermiş olduğu gayrışuurî bir tecavüz devam eder. Yahudî ve Hıristiyanların İslâm güneşine karşı -birbirlerini sevmedikleri halde birleşerek- çıkmalarının sebebi işte budur. Tarih boyunca Yahudilerin Müslümanlara karşı sömürücü ve içinden kemirici ve birbirine düşürücü tutum ve zihniyeti bir ân olsun gevşememiş, her geçen gün biraz daha başka isim ve metodlar altında artmış ve hızlanmıştır. Hıristiyanlar önce Haçlı Seferlerini tertipleyip ilâhî nuru söndürmeye çalışmışlar; bundan sonuç alamayınca bu kez misyon teşkilâtnı kurmuş, İslâmı kökünden yıkmak için ona «Orta çağ kanunu», «Hurafeler dini», «Gericiliğin sebebi», «Çöl bedevisinin ilkel dini (!)» gibi çeşitli adlar takmışlar ve bunu ilim adına, medeniyet adına maarifimize kadar sokmaya muvaffak olmuşlardır. Müslümanların bir kısmında, özellikle bazı aydın tabakada bir aşağılık duygusu belirmiş, bu sebeple millî ve dinî değerler yavaş yavaş unutulmaya yüztutmuştur. Sait Halim Paşa'nın dediği gibi, «Artık biz, memleketimizin mes'ut olması için Avrupa kanunlarını terceme etmenin kâfi geleceğini zannettik. Bu kanunların bizde kabul ve tatbik olunabilmesi için ise yapılacak birkaç değişikliğin yeteceğini hayal ettik. Meselâ : Adâlet sistemimizi ıslâh etmek için Fransa adâlet sistemini esas aldık. Maarifimizi ıslâh etmek için de ayni şekilde hareket ettik. Tabii elde edilen neticeler daha da zararlı oldu.» Daha doğrusu bir taraftan da Hıristiyan âlemini memnun etmek için bu yolu tuttuk. Onlara uymak suretiyle kurtulacağımızı zannettik. Metbû' iken tâbi' olduk. Onlar için hazırlanan elbiseyi hiçbir değişikliğe uğratmadan giymek hatasına düştük. Bununla beraber onları hoşnut edemedik, edemeyiz de. Çünkü hoşnut olmalarının tek yolu ve çaresi, onların dinine uymak, kendimizi Avrupa milletleri gibi Hıristiyan ilân etmemizdir. Bunun dışında kalan her türlü benzeme özentisi boş ve te'sirsizdir.

İşte bizi bizden, öz kaynağımızdan uzaklaştıran bu uyduluk yarışı olmuştur. Kur'ân bu hatalı yolun sonunun selâmet olmayacağını asırlarca önce ilân etmiştir.

«(Onlara» de ki : Herhalde (İslâm'ın ilettiği) yol, Allah'ın doğru yoludur.» Bu yolda mutlak bir kurtuluş ve yükselme vardır. Bunu idrâk etmiyerek Hahudi ve Hıristiyanların arzu ve hevesine kapılıp onlara uyacak olursanız artık size ne bir dost, ne de bir yardımcı bulunur. Öğle değil midir? Asırlardır Müslüman milletlerin haklı dâvalarında, onların dış meselelerinde onlara yardım eden olmamış, hep yalnız kalmışlardır. Son Kıbrıs dâvamızda Batılıların ve diğer Hıristiyan ve Yahudî milletlerin tutumu bunu bir kez daha isbat etmiştir.

İşte bunun içindir ki Cenâb-ı Hakk, Kitab-ı kerîminde: **«Sana gelen bunca ilimden sonra (bilfarz) onların heveslerine uyacak olursan, and olsun ki, artık Allah'tan Senin için ne hakiki bir dost, ne de gerçek bir yardımcı vardır.»** buyurmak suretiyle başka milletlere uydu olmanın elîm neticesini haber veriyor.

«Kendilerine kitap verdiklerimiz(den bilgili ve yetkili) kimseler önce onu gerçek mânada (anlayarak) gönüllerine indirerek okurlar. İşte onlar, buna imân ederler.»

Yahudi olup Tevrat'ı bu ölçüde okuyan ve Kur'ân'ın sesine kulak veren Abdullah bin Selâm, Vehb bin Münebbih gibi şuurlu bilginler Müslüman oldular. Hem İncil'i, hem Kur'ân'ı bilerek, anlayarak okuyan ve kendisini taassup ve inad girdabından kurtaran Hıristiyan din adamları ve bilginleri İslâmiyeti seçmekte tereddüt göstermediler. Selmân-i Farisî ve Rojer Garaudy gibi zatları örnek gösterebiliriz.

Müslüman milletler de Kur'an-ı kerîmi Allah'ın beyân buyurduğu ölçü ve anlamda tam bir şuur içinde okudukları devirlerde hep yükseldiler; ilme ve medeniyete, yüksek ahlâk ve fazîlete büyük hizmetlerde bulundular. Sadece hizmet değil bütün bunların temelini atıp anafikirlerini koydular. İnkâra ya da şüpheye düşüp diğer milletlerin büyüleyici te'sirine girince zarara uğradılar. Kur'ân bu hakikatı çok kesin olarak ifâde ediyor : **«Her kim de onu inkâr ederse, onlar da zarara uğrayanların kendileridir.»**

Kitap okuma usûl ve adâbı :

Kitap insana fikir ve mâna veren, yön ve doğrultu ta'yin eden bir

vasıtadır. Bu vasıtanın ne kadar faydalı olanını seçer ve seçileni ne kadar iyi kullanır, ifâde edilen fikirleri ne kadar iyi inceler, üzerinde tarafsız olarak düşünürsek o kadar gerçeği bulmuş oluruz. Özellikle bu kitap, Allah Kelâmı olursa, o takdirde ilgimizi her taraftan kesip bütün mevcudiyetimizle her âyet ve belgesi üzerinde durmamız gerekir. Müfessir Alûsî bunun usûl ve adâbını özetliyerek birkaç madde halinde tesbit edip bize ışık tutmuştur:

1. Bir şeyler öğrenmek niyetiyle okumak,

2. Dikkati tamamen okunan parça üzerinde toplamak,

3. Kalbin en samimi himmetini biraraya getirip okunan şeyin mânası üzerinde derinden derine durmak,

4. Kelime ve cümleler arasındaki bağlantılara dikkat etmek, her kelime ve cümlenin delâlet ettiği anlamı iyice kavrayabilmek için önceden hazırlıklı olmak,

5. Emir ve yasaklarını derin bir hassasiyetle tâkip edip herbiri üzerinde, esrar ve hikmetini düşünerek durmak,

6. Önemli fikirleri not etmek...

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kendilerine kitap verilenlerden insaf erbabı ve akliselîm sahipleri ile Mekke putperestlerinden hakikatı idrâk edenler Allah Kelâmını dinledikçe gönüllerinde bir incelme ve yumuşama meydana geldi. Arapçadan ziyâde Allahça olan bu kitabı okuyup basîretle tetkik ettikçe gönüllerinin semasını kaplayan küfür bulutları yavaş yavaş dağılmaya başladı. Böylece Hazret-i Muhammed'e (A.S.) imân etmenin en doğru ve en sağlam yol olduğunu anlamakta gecikmediler. Bunun aksine küfür vadisinde bocalayıp bir ömür yıpratanlar ve kitabı kendi çıkarından yana değiştirmeye çalışanlar ise, imân devletine nâil olamamışlar, içlerindeki kin ve garaz havasının uyuşturucu te'siriyle hem kendilerini, hem de başkalarını helâka sürüklemişlerdir.

Yukarıdaki âyetle bu hususa işâret edilirken, ilâhî beyânı dinlerken ya da okurken bilhassa nelere dikkat edilmesinin gerekli olduğuna atıfta bulunulmuştur.

Yahudiler Tevrat'ı iyi tetkik etmiş olsalardı, Hazret-i Muhammed'in

(A.S.) müstesnâ vasıflarına atıflar yapan belgeleri, bu belgelerin delâlet ettiği derin mânaları inceleyip, bütün bunları Peygamber Efendimizin (A.S). ahlâk, fazîlet, ilim ve irşad dolu hayatıyla karşılaştırmış olsalardı nankör bir millet olma durumuna düşmezlerdi.

Aşağıdaki âyetler, bir defa daha Allah'ın Yahudilere olan üstün nîmetlerini hatırlatıyor. Onları insaf ve irfana dâvet ediyor. Çünkü ilâhî rahmet ilâhî gazabın önüne geçmiştir. Bu hatırlatma o rahmetin tecellilerinden biridir.



يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ
وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ
نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ
يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

MEÂLİ:

122— Ey İsrâiloğulları! Size iyilik ve ihsânda bulunduğum (bunca) nîmetlerimi ve sizi (bir zamanlar diğer) milletlere karşı üstün tuttuğumu hatırlayın.

123— Ve sakının o günden ki, kimse kimseden yana bir şey ödeyemez, kimseden fidye (kurtuluş akçesi) kabul olunmaz ve kimseye de (Allah'ın izni olmaksızın) şefaât fayda vermez, onlar yardım da olunmazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerle Arapların Ebûlekber (en büyük baba) kabul ettikleri tek peygamber, Hazreti İbrahim'dir. Yahudiler İbrahim peygamberin oğlu İshak peygamberin oğlu Yakub (A.S.)ın soyundandırlar. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ise, Hazret-i İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundandır. Tevrat'da da buna dair bazı kayıtlar mevcuttur. Ayrıca Hazret-i Peygamber (A.S.)ın geleceğini ve O'nun birkaç özelliğini belirten belgeler, tahrîflere rağmen Tevrat'da yer almaktadır.

Şüphesiz ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile Yahudilerin İbrahim peygamberde birleşmesi, onlar için kayda değer bir nîmetti. Ayni zamanda soylarının Yakub Peygambere ulaşması ve bu arada bir nice peygamberlerin bu millete gönderilmesi de yadedilecek nîmetler arasında bulunuyordu.

Allah'ın İsrâîloğulları'na olan bunca nîmetlerine ve açık belgelerine karşılık onların inat ve aşırılıkta ısrar etmeleri, bu yüzden Resûlüllah (A.S.) Efendimizin beklenen peygamber olmadığını iddia etmeleri üzerine yukarıdaki âyet indi.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

Varlık âleminde var olmak, varlıklarını devam ettirebilmek için bitkiler mineralleri; hayvanlar bitkileri; insanlar hem bitkileri, hem de hayvanları yiyip tüketmekte ve bu kanun böyle sürüp gitmektedir. Böylece her varlık ileriye doğru kendini itiyor; yukarılara doğru yükselmeye çalışıyor. Her biri fıtratındaki özelliğine göre yerini ta'yîne yöneliyor. Büyük balıklar küçük balıkları yutuyor. Kuşlar böcekleri kapıp kursağına indiriyor. Güçlü canavarlar kendilerinden güçsüz olanları parçalayıp yiyor. İnsanları birbirinin şerrinden, milletleri birbirinin istilâsından koruyup kurtarmak için Allah ayrı ayrı kanunlar koymuştur. Güçlüye adâleti, zayıfa haddini bilmeyi, zengine cömert ve âlicenap olmayı, fakire sabır kaftanına bürünmeyi öğretiyor. İnsanlar için değer ölçüsü olarak imân, ilim, ahlâk, fazîlet ve medeniyeti sunuyor. Bu değerlerin doruğuna yükselen fert, cemiyet ve milletleri örnek olarak takdîm ediyor. Diğer cemiyet ve milletlerin ayni seviyeye yükselmesi için ardarda peygamber ve kitap gönderiyor. Böylece insanı, insan kemirerek yaşamaktan, bir milleti diğer bir milleti ezip sömürmekten men'ediyor. Bu fazîleti şiar edinen milletlere kadri yüce nîmetlerin kapısını açıyor. Şiar edinmiyen milletleri ise tekrar tekrar, rahmetinin icâbı olarak uyarıyor.

İşte İsrâîloğulları'nı Mısır'da kemirip sömürmek, ezip imhâ etmek isteyen Fir'avn'a, ilâhî rahmetten gelen uyarmalar yapılıyor; insanlara zulmetmenin hiçbir kimseye iyilik ve mutluluk getirmiyeceği hatırlatılıyor. Buna rağmen tutum ve düşüncelerinde inat eden Fir'avn'a belâ iniyor; zulme uğrayan İsrâîloğulları'nı kurtaracak Musa Peygamber görevlendiriliyor. Şüphesiz ki bu ve benzeri nîmetlerle o devrin milletlerinden üstün tutulan İsrâîloğulları örnek bir millet olma imkânlarına kavuşturulmuştu. Çok geçmeden onlar bu nîmetin kıymetini takdirden âciz kalıp unuttular; hayvanlar âleminde olduğu gibi, kendilerinden daha zayıf cemiyetleri sömürmeye, kanlarını emmeye koyuldular; Tevrat'ı kendi fena tutumlarına

uygun bir şekilde yorumladılar. Cenâb-ı Hak rahmet ve adâletinin eseri olarak onları bu zulme giden yoldan ayırmak için birkaç peygamber göndermek suretiyle uyardıysa da doğru yola gelmek ve girmek istemediler. Çoğu bu adâlet ve rahmetin hikmetini anlayamadı. Böylece onlar daha güçlü ve daha insafsız milletlerin zulüm ve istilâsına ma'ruz kaldılar. Son olarak onları Hazret-i Muhammed (A.S.) ile uyardı; Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâiloğulları'nın tarih boyunca geçirdikleri safhalar bir şerit gibi işlenip gözlerinin önüne serildi, fakat ne çare, İsrâiloğulları Allah'ın adâletle bağlantılı bulunan bu lûtfunu ve geniş rahmetini idrâk edemediler veya etmek istemediler; Yaratana karşı nankörlüğün en kötü örneklerini gösterdiler.

Kur'ân-ı Kerîm onların bu nankörlüklerinin karşılığını kıyâmet günü nasıl göreceklerini en bedî' bir uslûbla beyân ediyor; ayni zamanda orada her şeyin hakikatını bilen mutlak hâkim Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda sağlam bir imân, güzel amel ve iyi niyetten başka hiçbir şeyin yarar sağlamıyacağına dikkatlerimiz çekiliyor :

«Ve sakının o günden ki, kimse kimseden yana bir şey ödeyemez, kimseden fidye (kurtuluş akçesi) kabul olunmaz ve kimseye de (Allah'ın izni olmaksızın) şefaât fayda vermez, onlar yardım da olunmazlar.»

Evet o gün ilâhî adâletin icâbı olarak dünyada insan sömüren, başkasının kanını emenler elîm bir azâb görecek, kurtuluş akçesi aslâ fayda vermiyecek; sömürülen ne kadar zayıf olursa olsun herhalde yardım görecek, Allah'ın adâletinden tecelli edecek inâyet ve nusrata erişecek; böylece hak ve adâlet bütün berraklığıyla yerini bulacak, kimseye zulmedilmiyecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah, yukarıdaki âyetlerle hâlen aşırı bir nankörlük içinde bulunan İsrâiloğulları'na vermiş olduğu nîmetlerini beyân ettikten sonra bu milletin gerek dinlerinde, gerek itikadlarında, gerekse yaşantılarında nasıl inhisarcı olduklarına, kendi çıkarları uğruna nasıl yanlış bir yol tuttuklarına ve bu yüzden tarih boyunca gelen peygamberlere karşı nasıl şirretçe davrandıklarına işaret ediyor ve kitap ehli olanlar tarafından kadr-u kıymeti, fazîlet ve keremi kabul edilen İbrahim Peygambere dikkatleri çekiyor.

Yahudiler bu büyük peygamberin soyundan olduklarını bilip söyledikleri halde neden onun yolundan ayrılıyor ve yine onun soyundan olup hayırlı duâsının bereketiyle ilâhî inâyete mazhar olan Hazret-i Muhammed'e (A.S.) karşı neden hasmane hareket ediyorlardı? Doğrusu onların bu tutumu ile iddiaları tam bir tezad hâlinde idi..

Yahudilerle Hz. İbrahim (A.S.) arasındaki tezadı özetliyecek olursak :

a) İbrahim Peygamber (A.S.) insanlara değer vermiş, onların haklarına saygı göstermiş ve bu sayede onlara imâm (önder) olmuştu. Yahudilerde bu meziyetlerden hiçbiri yoktur.

b) İbrahim Peygamber'in (A.S.) soyundan zâlim olanlara ilâhî rahmetin eseri olan imâmetin erişemiyeceği bildirilmiştir. Halbuki Yahudiler hem kendilerinden bir kurtarıcının geleceğini ümitle bekliyor, hem de tam bir zulüm ve tuğyan havası içinde bulunuyorlardı.

c) Hac, Hazret-i Muhammed'in (A.S.) dininin özelliklerinden biridir. Kâbe'yi yapıp halkı ona dâvet eden ise Hazret-i İbrahim'dir. Yahudiler hem İbrahim Peygamberi sevdiklerini iddia eder, hem de onun üstün saygı gösterdiği Kâbe'ye hürmet etmezler.

d) Kıble, Beytü'l-makdis'den Kâbe-i muazzamaya çevrildiğinde Yahudiler buna kızmış ve bu konuda Müslümanları devamlı yermişlerdi. Halbuki bu mukaddes bina Hazret-i İbrahim'in de kıblesi idi.

İşte Kur'ân'da aşağıdaki âyetlerle bu hususlara işaret ediliyor; böylece Yahudi, Hıristiyan ve Mekke müşriklerinin gerçeğe uymayan iddialarının ne kadar gülünç olduğu meydana konuluyor.



وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّۜ قَالَ اِنّ۪ي
جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًاۜ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪يۜ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي
الظَّالِم۪ينَ ﴿١٢٤﴾

M E Â L İ :

124— Ve hatırlayın o zamanı ki, Rabbi, İbrâhim'i birtakım kelimelerle denemiş, o da onları tamamlayıp yerine getirince, (Allah) ona : «Seni insanlara imam (bir rehber, bir önder) yapacağım» demişti. İbrahim: «Benim neslimden de...» deyince, Allah : «Benim ahdim (imamet ve önderlik rahmetim) zâlimlere erişmez,» buyurmuştu.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerle Mekke müşrikleri İbrahim Peygamberi sevip saydıklarını söyledikleri halde bır türlü onun yolunda yürümüyor ve onun soyundan olan Hazret-i Muhammed'e (A.S.) uymuyorlardı. Onların bu iddialarında samimi olmadıklarını Müslümanlara bildirmek üzere yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADÎSLER

اختتن ابراهيم عليه السلام وهو ابن مائة وعشرين سنة ثم عاش بعد ذلك ثمانين سنة .

«Hazret-i İbrâhim (A.S.) yüzyirmi yaşında iken sünnet oldu ve ondan sonra seksen yıl daha yaşadı.» (1).

ألا أخبركم لم سمّى الله ابراهيم خليله لانه كان يقول كلما أصبح وكلما امسى سبحان الله حين تمسون وحين تصبحون وله الحمد فى السموات . . .

«Allah'ın İbrahim Peygambere neden «Halil» ismini verdiğini size bildireyim mi? İbrahim Peygamber ne kadar sabahlar ve ne kadar akşamlarsa hep şu tesbîhi yapardı : Sübhânellahi hîne tümsune ve hîne tusbihûn ve lehü'l-hamdu fi's-semavati ve'l-arzi ve aşiyyen ve hîne tuzhirûn!» (2).

TARİHÎ YÖNÜ

M.Ö. 2000 yıllarında geldiği kabul edilen İbrahim Peygamber, çok ağır şartlar altında ve aşılması zor birtakım engellerle karşıkarşıya gelmiş durumdaydı. Devrin hükümdarı Nemrut onu şiddetle tâkip ediyordu. Hazret-i İbrahim'in saadet va'deden dâvetine büsbütün kızan bu hükümdar onu hazırlamış olduğu bir münazarada da yenemeyince ateşe attırdı. Fakat ilâhî bir mu'cize olarak ateş onu yakmadı. Bu akıllara durgunluk veren mu'cize karşısında büsbütün inat ve küfrü artan Nemrut artık İbrahim Peygamber'in başka yoldan yok edilmesini tasarladı. Yapılacak başka şey kalmamıştı. Bütün irşad ve mu'cizelere rağmen inanmayan, bilâkis ilâhlığını ilân eden Babil'in bu azgın hükümdarıyla daha fazla uğraşmakta bir fayda olmadığını anlayan Hazret-i İbrâhim oradan hicret etmek zorunda kaldı. Önce Harran'a uğradı; bir müddet sonra da yeğeni Lût Peygamberi alıp Filistin'e gittiği ve oradan da Mısır'a geçtiği söylenir.

(1) Evzaî : Yahya b. Saîd'den, o da Saîd bin Müseyyeb'den, o da Ebû Hüreyre (R.A.)den merfuan rivâyet etmiştir. Tefsîr-i kebîr: C. 2, S. 99 / Mısır baskı: 1967.

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 166 / Mısır baskı: ?

İkinci karısı Hacer'in Mısır hükümdarı tarafından kendisine hediye edildiği bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. (1).

Bazı hadîs-i şerîflere göre 200, Tevrat'a göre 175 yıl yaşamış ve el-Halîl'de (= Herbon) atalarının mezarlığına defnedilmiştir.

Hazret-i İbrahim (A.S.) bu arada birçok şeylerle imtihan edilmiş, gerek fıtrî yeteneği ve irsî meziyeti, gerekse Allah'ın kendisine vermiş olduğu peygamberlik pâyesi sayesinde hepsini de başarıyla yerine getirmiştir. Bunları özetliyecek olursak :

a) Beden sağlığı ve iç dış temizliğiyle...

b) 30 kadar İslâmî prensiplerle...

c) Yıldızlar, ay ve güneş ile...

d) Nemrut ile...

e) Oğlunu kurban etme emriyle...

f) Ateşe atılmakla...

g) Sünnet olunmakla...

h) Hicret ile...

AHLÂKÎ YÖNÜ

Allah kullarını, vermiş olduğu irsî meziyetler, fıtrî isti'datlar; sonradan lûtfedilen veya elde edilen çeşitli nîmetleriyle imtihan eder. Bütün bu nîmetleri gerektiği şekilde koruyan, kullanılmasında başarı gösteren ve bu sayede yükseldiği ya da eriştiği makam ve rütbelerle hakka daha çok bağlanıp boyun eğen, her hâl-u kârda haddini aşmıyan kullarına, ilâhî rahmetinin icâbı olarak önderlik, rehberlik, nebilik ve resûllük kapılarını açar ve bunun için yolları kolaylaştırır.

Risâlet ve imâmet, önderlik ve rehberlik mevkiine gelen bir kimse, zulme uğrayanların elinden tutar, Allah'ın canlılar için koymuş olduğu kanunları en uygun bir ifâdeyle anlatır; mutluluk caddesini bütün genişlik ve temizliğiyle açar. Zâlimleri, en yakını bile olsa himâye etmemekle ön-

(1) NEMRUT: M.Ö. 2000 yıllarında yaşamış bir Babil hükümdarıdır. Hayatı efsanelere karışmıştır. Bu arada Babil şehrinin kurucusu ve İbrâhim Peygamberi ateşe atan olduğu söylenir.

derlik ahlâkının en güzel örneğini, halkı idare sanatının en üstün başarısını vermiş olur. Görevini bu anlam içinde yerine getiren peygamber ise, peygamberliğine yakışanı yapmış olur. Lider ya da hükümdar ise bu nîmetin şükrünü yerine getirmiş sayılır.

Allah için Allah yolunda almış olduğu görevi adâlet, hakkaniyet ve yüksek ahlâk anlayışı içinde yerine getiren önder hiçbir zaman taraf tutmaz; gerektiği zaman öz evladını ve babasını bile cezalandırır. Çünkü akrabalık et ve kan bağından ziyade, din, ahlâk ve fazîlet bağlarıyla birleşmelidir. O halde inanmış bir lider ya da önder bu üç niteliği kendinde taşıyan kimseleri, bu vasıfta olmayan akrabasına tercîh eder. Halkı adâlet ölçüleri içinde idâre etme çarkının bir ucu kendi elinde bulunurken diğer uçlarını en dindar yüksek ahlâk sahibi, bilgili ve fazîletli kişilerin eline verir. Nitekim İbrahim Peygamber kan ve et yoluyla kendisinin yakınları olarak bilinen kimseleri terkedip, dosdoğru inanıp fazîlet mücadelesini Hak uğrunda yapan kimselerle arkadaş oldu. Babası inanmadığı için onu da terketmek zorunda kaldı. Çünkü hak kavramı vazifenin kudsiyetiyle birleşince hatır ve gönül, baba ve ana, kardeş ve evlâd dinlemez. Onun dinlediği tek şey bu yolun yolcusu olanların imân ve irfanından yükselen sestir. İşte İbrahim Peygamber de böyle yapmıştı. Hazret-i Muhammed (A.S.) ise, bunun kıyas ve nisbet kabul etmez örneklerini vermiştir.

Zâlimleri, ahlâksızları, midecileri ve dalkavukları iş başına getiren, onları önemli mevki'lere yerleştiren lider, bu hareketiyle ahlâkın temeline dinamit koymuş, dinin yüksek hedefine sırt çevirmiştir. İbrahim Peygamber kendi soyu için de imamet nîmetini istediğinde Allah ona : **«Benim ahdim zâlimlere erişmez!»** buyurmuş ve böylece zâlimlerin, ahlâksızların, dalkavuk ve nankörlerin bu göreve lâyık olmadığını, böylelerinin liderlik mevkiine yükseltilmesinin ilâhî rızasına uygun düşmiyeceğini hatırlatmıştır.

İslâm'ın birinci ve ikinci halîfeleri, Resûlüllah (A.S.)dan almış oldukları ilim, irfan, ahlâk ve fazîlet ışığıyla kendi devirlerinde en yüksek mevki'lere en üstün ahlâklı, en sağlam akideli ve Allah'ından en çok korkan zatları seçip getirmişlerdir. Bu sebeple her iki halîfe devrinde İslâm'ın ve Müslümanların yüzü gülmüş, başka milletler onlara gıbta etmiş, adâlet her tarafa yayılmış, yüksek ahlâk, ilim ve fazîlet takdir görmüş, bilginler görülmedik bir saygı ve itibara mazhar olmuştur.

SOSYAL YÖNÜ

Hükümdarlık ya da liderlik ve önderlik; hattâ cami' imamlığı babadan

evlâda geçen bir miras değildir. Kur'ân-ı Kerîm'in bu önemli meselede çizdiği yol, bütün dünya milletlerine ışık tutacak, sağlam ölçüler verecek, devlet nizamını metin temellere oturtacak niteliktedir. İslâm her şeyin lâyık olduğu yere konulmasını ve görevin ancak ehil olana tevdi' edilmesini adâlet sayar; bunun aksini zulüm olarak vasıflandırır.

İbrahim Peygamber, yaratılışı itibariyle birtakım üstün kabiliyetler taşıyordu. Fizikî yapısı gıpta edilecek şekildeydi. Zekâ ve hafızası son derece kuvvetli idi. İleriyi görebilme, insan psikolojisinden anlayabilme yeteneğine sahipti. Hak ve adâletin âşığı idi. Onun bu üstünlüklerinden dolayı Allah ona hem peygamberlik, hem de halka önderlik görevini vermiştir. Yıllarca denenmiş, başarıları görülmüş, şahsî ihtirastan uzak olduğu anlaşılmış üstün yetenekli insanları bulup lider seçmek, özellikle Allah'a inanmış cemiyetlerin ve milletlerin başta gelen görevidir. İbrahim Peygamber de bir hayli denemelerden geçirilmiş, bir nice kelimelerle imtihan edilmiş ve bütün bunları lâyıkıyla başardığı için kendisine imamet görevi verilmiştir.

Bunun üzerine İbrahim Peygamber: **«Benim zürriyetimden de bazı kimselere bu görevi lûtfet!»** diye dua etmiş, Allah ona: **«Zâlimler benim ahdime (imâmet ve önderlik rahmetime) erişemez,»** buyurmuştu. Zira zâlimler, ahlâksızlar, çıkarcılar yeryüzünde Allah adına hükümdarlık yapmaya, liderlik etmeye aslâ lâyık değillerdir. Bilhassa Kur'ân adına bir milletin başına getirilecek kimsede, yukarıda ana hatlarıyla belirttiğimiz vasıfların bulunması şarttır. Bu vasıfları taşımıyan bir kimseyi lider olarak seçmek ilâhî rızaya uygun olmadığı gibi, Kur'ân'ın temel prensibine de aykırıdır.

O halde Kur'ân'a göre liderlik:

a) Babadan evlâda geçen bir miras ya da bir hak değldir.

b) Seçme şuuruna sahip halkın kendi arasından bulup seçeceği güvenilir bir şahsiyet olmalıdır.

c) Lider, her şeyi lâyık olduğu yere koyan, görevi ancak ehil olana veren anlayışta bulunmalıdır.

İşte İbrahim Peygamber böyle idi. Kendisiyle babasının dini ve itikadı, ahlâk ve maarifi değişik olduğu için ondan irsî her türlü bağları koparmıştı. Soyu için imamet görevini isterken, bunun derin manası üzerinde durmuştu. Bununla beraber Allah o manayı daha açık şekilde hem ona, hem de ondan sonra gelecek olan peygamberlere ve en son Hazret-i Muhammed (A.S.) ile onun ümmetine ifâde etmiştir.

TAHLÎLLER

İ B T İ L Â : Belâ kökünden artık bir masdardır. Deneme ve tecrübe anlamlarına gelir. Daha çok bir şeyin kapalı tarafını anlamak ya da iyi tarafını meydana çıkarmak manasında kullanılır.

İ B R A H İ M : Maverdiyye göre, Süryanice bir isim olup aslı Abraham'dır. İbn Atiyye'ye göre, Arapça bir isim olup aslı «Ebû Rahîm»dir.

K E L İ M A T : Kelimenin çoğul şeklidir. Bunların 30 kadar İslâmî prensipler olduğu; on tanesinin Berat sûresindeki (اَلتَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ) âyetleri, on tanesinin Ahzâb sûresindeki (اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ) âyetleri, geriye kalan on tanesinin de Mü'minûn sûresindeki (قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ . . .) âyetleri olduğu İbn Abbas ve başka müfessirler tarafından ifâde edilmiştir. (1).

O halde İbrahim Peygamber (A.S.) bir takım İslâmî prensiplerle imtihan edilmişti.

İbn Tavus'un rivâyetine göre, bu kelimeler, beşi başla, beşi de bedenle ilgili olmak üzere on kelime idi. Baştaki olanlar : Bıyıkları kısaltmak, ağzı çalkamak, buruna su vermekle, misvak kullanmak, saçları taramak idi. Bedende olanlar ise : Tırnakları kesmek, koltuk ve etek tıraşı olmak, sünnet olmak, def'i hacetten sonra su ile temizlenmek idi.

Z Ü R R İ Y E T : Z e r r kökündendir. Z e r e e'den alındığını, hemzesinin bilahare hazfolunduğunu söyliyenler de var..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, imamet görevinin ya da payesinin zâlimlere lâyık olmadığı beyan edilmiş, hükümdarlığın babadan evlâda intikal eden bir mîras olmadığına bilhassa dikkatler çekilmiş, işarette bulunulmuştur.

Hazret-i İbrahim (A.S.) bu beyana dayanarak rızık konusunu imamet

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 96 / Mısır baskı: 1967-1387. Tefsîr-i Rûhi'l-Maani Li'l-Alûsî : C. 1, S. 374 / Beyrut baskı: ?
Berat : 112...
Ahzab : 35...
Mü'minûn : 1...

konusuna kıyas etmiş ve bu açıdan «**Burada (Mekke) oturanlardan Allah'a ve âhiret gününe imân edenleri türlü meyvelerle rızıklandır!**» diye duâda bulunmuştu. Allah (C.C.) aşağıdaki âyetlerle bu tarz bir kıyasın doğru olmadığını açıklıyarak rızkın dünyada bütün insanları (mü'min, kâfir her sınıfı) kapsayan bir nîmet olduğunu; imâmet nîmetiyle ayni şey olmadığını hatırlatıyor.

——oOo——

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَ
اتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾
وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ
مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ
فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

MEÂLİ :

125— Ve hani biz Beytullah'ı insanlara dönüp varılacak toplantı, sevâp ve emniyet yeri kılmıştık. Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin! Ve Biz İbrahim'le İsmâil'e: «Evimizi tavaf edenler, ibâdete kapananlar, rükû' ve secde edenler için tertemiz tutun,» diye vahyettik.

126— O vakit İbrahim, «Rabbim! Burayı emîn bir belde eyle, burada oturanları, (onlardan) Allah'a ve âhiret gününe inananları türlü meyvelerle (gıdalarla) rızıklandır» demişti de Allah, «Küfre sapanları da (yaşadıkları) az bir süre yararlandırırım da sonra onları Cehennem azâbıyla (karşı karşıya kalma) zorunda bırakırım. Varılacak yer ne fenâdır!» buyurmuştu.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphe yok ki, İbrahim, Beytullah'ı haram kılıp emîn bir belde olarak

tanıtmıştır. Ben de şu iki kara taşlı tepeler arasındaki Medine'yi haram kıldım. Artık onun avı avlanmaz, dikenli bitkileri ve ağaçları koparılmaz.» (1).

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'yi fethettiği gün ise şöyle buyurmuştu :

«Şüphesiz ki bu belde (Mekke), Allah onu, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmış (hürmet edilir kılmış)tır. Bu nedenle o, Allah'ın hürmetiyle kıyâmete kadar haram (muhterem)dir. Hakikat, benden önce bu beldede savaşmak hiç kimseye helâl kılınmamıştır. Bana da ancak günün bir saatında helâl kılındı. Evet o, kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır. Dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez, yitiği alınmaz, ancak onu tanıtmak için alan müstesnâ... otu da koparılmaz.» (2).

İLMÎ YÖNÜ

İbrahim Peygamber (A.S.) imamet nîmetiyle rızık nîmeti arasındaki farkı dikkate almadan bir kıyas yapmıştı. Allah onun bu kıyasının doğru olmadığını beyân etmiş ve olayı bize nakletmekle ictihad ve kıyas konularında peygamberlerin de hatâ yapabileceklerine işârette bulunmuştur.

Çünkü kıyas; doğru iki hükümden üçüncü bir hüküm çıkarmaktır. İslâm hukukunda ise, bir konu hakkında açık ve kesin hüküm bildiren âyet ve hadîs olmaması halinde âyet ve hadîse dayalı olan benzeri konulardan yararlanılarak çıkarılan hüküm, anlamında kullanılır. O halde doğru iki hükümden üçüncü bir hüküm çıkarabilmek için, makîsle makîsünaleyhin menatta birleşmesi, yani menatlarının ayni olması gerekir. Halbuki imamet ile rızık ayni menatta bireşmiyor. Bu bakımdan birini diğerine kıyas ederek hüküm çıkarmak hatalı olur.

Kâmil bir ictihad için kıyasa da ihtiyaç vardır. Hükümleri çıkarmak ve açıklamak, ayni zamanda çıkarılan bu hükümleri tatbik sahasına koymak; hem o konunun kemâl noktasına ulaşmakla, hem de ona gereği gibi nüfuz edip murad ve maksadın ne olduğunu tesbît etmekle mümkündür. Bununla beraber kıyas yollarını gözönünde bulundurmak lâzımdır.

Bir şeyin maksadına nüfuz etmek için beşerî bütün yeteneği sarfetmek gerekir. Beşerî yetenekler çok farklı olduğu, kişinin akıl, zekâ, hâfıza ve ilmî müktesebatına göre hüküm çıkarma imkânına sahip bulun-

(1) Nesâî : Abdullah bin Beşşar'dan.. Müslim : Ebûbekir bin Şeybe'den rivâyet etmişlerdir.

(2) Sahih-i Buharî - Sahîh-i Müslim : İbn Abbas (R.A.)dan..

duğu için, gerek çıkarılan hükümlerde, gerekse kıyaslamada bir takım hataların olması muhtemeldir. Peygamberlerin yetenekleri diğer insanlara nisbetle çok kuvvetli olmakla beraber onlardan bir kısmı yaptıkları kıyas ve ictihadlarda hata yapabilmişlerdir. Hazret-i İbrahim (A.S.) da onlardan biridir.

O halde herhangi bir müctehid imam için «O hatâ yapmamıştır; Ictihad ve kıyaslarında mutlak isâbet vardır!» denilemez. Çünkü ictihadın hatâ ve sevâba ihtimali vardır. Buna işaretle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz:

اذا حكم الحاكم فاجتهد ثم أصاب فله اجران و اذا حكم فاجتهد ثم أخطأ فله اجر واحد .

«Hâkim hükmedeceği zaman ictihadda bulunur da bunda isâbet ederse, kendisine iki sevap vardır. Hükmedeceği zaman ictihadda bulunur da bunda hatâ ederse, kendisine (ictihadda bulunduğu için) bir sevap vardır.» (1).

AHLÂKÎ YÖNÜ

Allah ve Resûlüne dosdoğru imân edenler için mukaddes yer olarak ilân edilen Kâbe-i Muazzama, «İslâm» kelimesinin varlık âlemini aydınlatan nurundan ışık alanların en güvenilir toplantı yeridir. Allah, Tevhîd Akidesi'nin yeryüzünde şekillenip sembolleşen dört duvarını İbrahim ile İsmail peygamberin temiz elleriyle yükseltirken burayı emîn bir makam; yüksek gayelerin gerçekleşmesi için ideal bir toplantı mahalli kılarken buraya gelip el kaldıran, duâ ve niyazda bulunanların bol bol sevaplara nâil olacakları bir mâbed yapmıştır.

İşte bu mâbedin her tarafı İbrahim Peygamber'in makamı sayılmış ve böylece mü'minlere namazgâh kılınmıştır. İbâdet, eden ve Allah'a, namaz kılmak suretiyle rükû' ve secde eden Müslüman cemaati, birlik şuuru içinde gönülgönüle verdiği Kâbe'de üç türlü temizliğin en güzel örneğini vermelidir :

1. Başta Kâbe-i muazzama olmak üzere bütün mâbedlerin dip-bucak temizlenmesi,

2. Hem kalbin, hem de bütün mâbedlerin her türlü put ve şirkten, yalan ve hayasızlıktan arınması,

3. Mâbedlere özellikle Kâbe-i muazzama'ya temiz bir kalb, kir ve

(1) Ahmed bin Hanbel - Buhari - Müslim - Ebû Dâvud - Nesâî - İbn Mâce : Amir bin Âs (R.A.)den..

pastan paklanmış bir elbiseyle gitmenin sağlanması...

Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, İbrahim Peygamberle İsmail Peygambere : **«Evimi, tavaf edenler, ibâdete kapananlar, rükû' ve secde edenler için tertemiz tutun!»** buyurmuştur.

Şüphesiz ki bu emir medenî yaşamanın ilk emridir. Yukarıda belirtilen üç türlü temizliğe kavuşmayan milletler ve cemiyetler, başka alanlarda ilerleseler bile, medeniyetin temelini kuramamışlar sayılır. Mâbedlerin, toplantı yerlerinin temizliği beden ve elbise temizliğiyle birleşince dış temizlik meydana gelir. Gönül temizliğiyle fikir ve anlayış berraklığı gerçekleşir.

O halde milletlerin ümitsizlikten uzak huzur dolu bir hayat sürmeleri mâbede bağlanmıştır. Mâbedlerin bu huzur havasını estirebilmesi ise, her türlü şirkten, puttan ve resimlerden temiz tutulmasına bağlıdır. Gönüller ise ancak böyle olan mâbedlerde mânevî temizliğe kavuşabilir ve lüzumlu gıdasını alabilir.

SOSYAL YÖNÜ

Allah, imamet gibi şerefli bir hizmeti, sadece Hakk'a ve âhiret gününe inanan bahtiyarlara lâyık görmüş, bu inançdan kendini mahrûm bırakanların, mü'minlere önder olmasını ilâhî rızasına uygun bulmamıştır.

Rızık konusunda ise, ilâhî rahmeti, mü'min, kâfir, müslim, gayr-i müslim herkesi içine almış, bütün canlıları kapsamıştır. İsrâ sûresinde bu husus daha açık şekilde beyân ediliyor : **«Herbirine : Onlara da, bunlara da Rabbinin bağış ve ihsânından ardarda veririz. Zaten Rabbinin bağış ve ihsânı (kimselerden) yasaklanmış değildir.» (1).**

O halde Müslümanlar, biri önderlik, diğeri rızık olmak üzere iki önemli meselede hassas davranmak zorundadırlar. Birinci mesele ihmal edilirse, hürriyet ve istiklâlleri ellerinden gidebilir. Dinî ve millî değerleri tedricen yabancı âdetlerle yer değiştirebilir. Bugüne kadar birçok İslâm memleketlerinde Kur'ân'ın tarîf ettiği ölçüde önder ve lider yetişmediği veya yetiştirilmediği veya bunları yetiştirecek müesseseler ilim ve imandan, ahlâk ve fazîletten güç almadığı için yabancıların istilasına uğradılar, yıllarıyılı hem sömürüldüler, hem de başka milletlerin kültürünün esiri haline

(1) İsrâ sûresi âyet: 20.

geldiler. Nitekim liderlik nîmetinden uzaklaşan Mısır'daki Fatımîler, Suriyedeki Atabeyler; tam Hıristiyan âlemine yem olacakları sırada, liderliğin en üstün vasıflarını kendinde taşıyan Selahaddin Eyyûbî onların imdadına yetişip iki devleti bir araya getirerek kudretli ve mahir ellerine aldıktan sonra haçlı sürülerini bozguna uğrattı; Kudüs'ü fethederek İslâm âleminin bir kez daha yüzünü güldürdü. İslâm-Türk tarihinde bunun daha birçok örnekleri mevcuttur.

İkinci meseleye gelince : Yeryüzü nîmetleri hiçbir kimseden, ya da milletten geri bırakılmamış; rızık kapısı her ferde ve topluluğa açık tutulmuş; bu kapıdan girebilmek ise ilmî ve şuurlu çalışma kanununa bağlanmıştır. Dini ve itikadı ne olursa olsun dünya nîmetlerine en çok kavuşanlar şüphesiz ki en iyi çalışanlar olmuştur. O halde Müslüman milletler Allah'ın bu değişmiyen kanununu sadece bilmekle kalmamalı, ayni zamanda bunun fiilî örneklerini vermelidirler. Böylece iktisadî savaşa girişen yabancı milletler karşısında dimdik ayakta durabilir, yenilgiye uğramadan varlığını koruyabilirler.

Ancak ne var ki, Müslümanlar kendileri için hayatî önemi olan bu iki meseleyi gerçekleştirmeye yönelirken maddeyle mânayı, ilimle inancı paralel yürütmek, her konuda bu dengeyi sağlamak mecburiyetindedirler. Çünkü İslâm'ın bünyesine ancak dengeli bir çalışma uyabilir. Fikir adamı Halil CİBRAN bu hususu şu cümlelerle ifâdeye çalışmıştır :

«Hayat hakikaten karanlıktır, hızdan mahrûm olursa. Her hız neticesizdir, ilimden ışığını almazsa.. Her ilim de arzu edilen faydayı sağlamaz imândan yoksun bulunursa, ya da imândan güç ve kuvvet almazsa!..»

TAHLÎLLER

A h i d n â : Ahid'den maksad, burada ya «vahiy», ya da «emir» manâsınadır. Yani onlara vahyettik veya emrettik. (1).

Â k i f î n : Kâbe'de eyleşenler veya dıştan gelip orada i'tikâfa girenler.. (2).

M a k a m - ı İbrahim :

a) İbrahim Peygamberin ayakta durduğu yer..

b) İbrâhim Peygamber Kâbe-i muazzamayı yaparken ayağının altına koyup üzerine çıktığı taş.. (Sahîh-i Müslim).

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 171 / Mısır baskı: ?
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 171 / Mısır baskı: ?

c) İsmail Peygamberin karısı tarafından İbrahim (A.S.)ın ayağı altına konulan taş.. (Müfessir Suddî).

d) Mescid-i Haram'ın hepsi.. (İbn Abbas-İkrime-Atâ').

e) Arafe ve Müzdelife (Atâ').

f) Harem-i şerîfin her yanı.. (Nahaî-Mücâhid-Şa'bî). (1).

Bu makamı musalla edinmekten maksad:

a) Orada duâ etmek (Mücâhid).

b) Kıble edinmek (el-Hasen).

c) Orada namaz kılmak (Katade-Suddî) (2).

Nitekim Buharî'nin İbn Ömer (R.A.)dan yapmış olduğu rivâyete göre, Resûlüllah (A.S.), Usame bin Zeyd, Bilâl, Osmân bin Talha ile birlikte Kâbe binasının içine girdiler ve kapıyı kapadılar. İçerden çıktıklarında Bilâl'dan, Resûlüllah (A.S.)ın namaz kılıp kılmadığı soruluyor, «İki yemanî amud arasında kıldı» diye cevap veriyor. (3).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Ne Yahudî ne de Hıristiyan olan, bu iki dinden çok önce gelip Hanîf Dini'nin büyük tebliğatçısı bulunan İbrahim Peygamber (A.S.) sadece Kâbe-i Muazzamayı temizlemekle ve orayı ibâdet edenlere hazır vaziyete getirip şirkten ve nifaktan paklamakla kalmayıp, önce yapılan bu şerefli hizmetin sırf ilâhî hoşnutluğa vesîle olmasını dilemiş ve sonra kendi soyundan Hakk'a boyun eğen bir milletin meydana gelmesini ve gelecek milletlerin Tevhîd akidesinden mahrûm kalmaması için büyük bir peygamberin gönderilmesini gönülden istemiş, böylece gelecek nesiller için hayırhah olmanın en güzel örneğini vermiştir. Aşağıdaki âyetler onun bu hayırhahlığını ve insanlıktan yana olan yüksek duygularını aksettirmekte ve bu açıdan Allah'a ve âhiret gününe inanan insanların hem yaşadığı devirde, hem de kendilerinden sonraki devirde yaşayan ve yaşayacak olan nesillere hayırlı bir çığır açmalarının gerektiğine işâret edilmektedir.



(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 112-113 / Mısır: 1967-1387.
(2) Tefsîr-i Kebîr : C. 1, S. 719.
(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 115 / Mısır baskı: 1967-1387.

وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰه۪يمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰع۪يلُۜ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّاۜ
اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَٓا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَۖ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَاۚ
اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ ف۪يهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكّ۪يهِمْۜ
اِنَّكَ اَنْتَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١٢٩﴾

MEÂLİ :

127— Hani İbrâhim ve İsmâil, Beyt-i Şerif'in temellerini yükseltiyordular da birlikte (şöyle duâ ediyorlardı) : «Ey Rabbimiz! Bunu bizden kabul buyur, şüphesiz ki daima işiten, hakkıyla bilen ancak Sensin.

128— Ey Rabbimiz! İkimizi Müslüman olarak Sana boyun eğmekte sâbit kıl, soyumuzdan da yalnız Sana teslimiyet gösterip boyun eğen bir ümmet meydana getir. Bize hac ibâdetimizi göster. Tevbelerimizi de kabul buyur. Şüphesiz ki tevbeyi en çok kabul eden, en çok merhametli olan Sensin Sen!.

129— Ey Rabbimiz! Onlara kendilerinden bir peygamber gönder ki, üzerlerine Senin âyetlerini okusun, kendilerine kitabı ve hikmeti öğretsin, onları (her türlü şirk ve isyândan) temizlesin. Şüphesiz ki Sen çok üstün, çok güçlü ve yegâne hikmet sâhibisin.

İLGİLİ HADÎSLER

«Ben, Allah katında peygamberlerin sonuncusu olarak yazılıydım ve işte o devrede Âdem henüz çamurdan bir suret olarak bulunuyordu. Ben ilk durumumu da size bildireyim: Ben, İbrahim'in duâsı, İsa'nın müjdesi,

annemin ben doğunca gördüğü rü'yayım; doğduğum esnada parlak bir nûr annem için meydana gelmiş de ona Şam saraylarını aydınlatıp göstermişti.» (1).

AHLÂKÎ YÖNÜ

«Hani İbrâhim ve İsmâil, Beyt-i Şerif'in temellerini yükseltiyordular da birlikte (şöyle duâ ediyorlardı)....»

Meâlindeki âyetle, ifâde kudretinin bütün yüksekliği ve derin te'siriyle âile yuvasında yetişmekte olan yarının büyüklerini nasıl eğitmenin yollarını gösteren Kurân, bu konuda Müslümanlara ışık tutar mahiyette ana fikirler veriyor :

a) Âile reisi olan baba ayni zamanda bilgili ve çocuk psikolojisinden, onun eğitiminden anlayan bir kişi olmalıdır. Bununla beraber Allah'ı tanıyan, gönülden O'na teslîm olan ve bu anlayış içinde mânevî değerlere saygı gösteren; sadece saygı göstermekle de kalmayıp bu değerlerin gönüllerde yeretmesine hizmeti cana minnet bilen olmalıdır.

b) Baba belirtilen yolda kendisine en iyi arkadaş ve dost olarak evlâdını seçmeli, onu zorlayarak değil, fakat inandırarak, hevesini artırarak mânevî değerlere ısındırmalıdır. Nitekim İbrahim Peygamber böyle yapmış, oğlu İsmail'i de, İshak'ı da sistemli bir şekilde eğiterek kendisine en iyi vâris yapmıştır.

c) Baba evlâdını mâbede alıştırmalı, kutsal yerlere hizmetin aşk ve imânını ona enjekte etmesini bilmelidir. Âyette bu husus açık bir ifâdeyle beyân edilerek : **«Hani İbrâhim ve İsmâil, Beyt-i Şerif'in temellerini yükseltiyordular...»** deniliyor ve âdeta bu manzara geçmişin derinliklerinden alınıp bugünkü neslin gözleri önüne seriliyor. Böylece İsmail'e, mâbede hizmetin en derin zevki aşılanmış oluyordu.

d) İnsanla Allah arasında mânevî köprü olan ve beşer kalbini ümit ışıklarıyla doldurup ona hayat ve hareket veren duâ, âilenin günlük prensipleri arasında bulunmalıdır. İşte İbrahim Peygamber (A.S.) bu hususta da bizlere örnek olarak gösteriliyor; o, İsmail ile birlikte Kâbe'nin yanıbaşında başını göklere kaldırıp âlemlerin Rabbine en içli duâsını sunuyordu. Gelecek neslin iman nîmetiyle yeryüzünde başarılı bir hayat sürmesini, insan ruhunda yalnız Tek olan Allah kavramının yerleşip hâkim olmasını gönülden yalvararak istiyordu.

---

(1) Bağavî : İrbad b. Sâriye'den.. / Lübabü't-Te'vîl : C. 1, S. 841 Kahire - 1955-1374.

O halde her âile reisi, bir taraftan kendi çocuklarına yön verirken, diğer taraftan gelecek olan nesillerin sağlam temeller üzerinde gelişebilmelerini sağlamak için ciddi mesailer sarfetmelidir.

SOSYAL YÖNÜ

«Ey Rabbimiz! İkimizi Müslüman olarak Sana boyun eğmekte sâbit kıl, soyumuzdan da Sana teslimiyet gösterip boyun eğen bir ümmet meydana getir.»

İşte milletlerin ayakta durmasının; varlıklarını tam bir huzur, refah ve kardeşlik havası içinde hür ve bağımsız olarak devam ettirebilmelerinin iki önemli temel prensibi: Yaşamakta olan kuşağın ve onları idare eden kadronun Allah'a boyun eğmesinin ve bu teslimiyette şuurlu hareket etmesinin gerekliliği.. Âyette geçen «Müslimeyn» kelimesi «lâm» harfiyle gelince olgun bir boyun eğmeyi, içten gelen bir arzu ile Hakka teslîm olmayı ifâde eder. Kendi milletlerini sevk ve idare etmekle emrolunan İbrahim Peygamber ile İsmail Peygamber, yüklenmiş oldukları bu ağır ve o nisbette mesuliyetli hizmeti başarıya ulaştırmak için önce kâinatın yegâne sahibi olan ve asıl mülkün tasarrufunu kudret elinde bulunduran Allah'a arz-ı teslimiyette bulundular; sonra da gelecek nesillere en iyi ölçü ve mânada örnek olma yollarını araştırdılar ve gerekli sebeplere başvurarak duâlarını şu cümlelerle arz ettiler: **«Soyumuzdan da Sana teslimiyet gösterip boyun eğen bir ümmet meydana getir!»** dediler. İşte bu düşünce ve davranışlar da memleketin geleceğini güvene almanın, başarıya ulaştırmanın ikinci yolu ve esasıdır.

Ayrıca ilâhî tecellinin merkezi, tevhîd akidesinin odakı olan Kâbe-i muazzamanın ebediyen Müslümanların kıblesi ve tavaf yeri olarak kalmasını Hazret-i Adem'den İbrahim Peygambere kadar birçok devirler geçiren, putperestlerin istilasına uğrayan bu kutsal yerlerin, insanlığın sulh-u selâmetinden yana tek teslimiyet merkezi olarak devamını gönül dolusu imanla isteyen o büyük peygamber; ilâhî belgeleri okuyacak, onlara Kitap ve hikmeti öğretecek ve onları her türlü şirk ve putperestlik kirlerinden temizleyecek bir Resûl gönderilmesini niyaz etmişti.

Onun bu duâsına işâretle Peygamber (A.S.) Efendimiz : **«Ben babam İbrâhim'in duâsıyım!»** buyurmuştur.

İbrahim peygamberin, gençliğinin henüz baharında bulunan oğlu İsmail peygamber ile birlikte bu mukaddes mâbedin temellerini yükseltip önce kendileri, sonra gelecek nesil için duâ etmelerinin diğer önemli bir hususiyeti de, sağlam karakterli, milletini içten seven, âile yuvasının kut-

sallığını bilen ve bu anlamda milletinin belkemiğini teşkil eden genç kuşağa dikkatleri çevirmek, onların bu ölçü ve imân atmosferi içinde yetişmelerini sağlamaktır. Çünkü millet yapısında önemli yeri olan âile ve evlilik kurumlarını yıkmak için iki yoldan hareket edilir: 1. Burjuva âilelerin dayandığı esasları ve mânevî değerleri yıkmak; 2. Aile müessesesinden uzak, dinî ve millî değerlerden kopuk genç bir nesil yetiştirmek.. Tıpkı bugün komünistlerin yaptığı ve komünist manifestoda yer aldığı gibi..

Bu iki yol nerede işlek hale getirilmişse orada cemiyet ve âile soysuzlaştırılmış, millet tarihinden kopmuş, insan denilen varlık et, kan ve kemikten ibaret bir canlı sayılmıştır.

Yukarıda meâlini yazdığımız İbrahim Peygamberle ilgili âyette bu ve benzeri ideolojilere karşı uyanık bulunmamıza işâretler vardır.

TARİHÎ YÖNÜ

Kâbe-i muazzama ne zaman, kim tarafından yapılmıştır? Bu konudakı rivâyetler çok farklıdır. Câfer bin Muhammed'in rivâyetine göre, Allah, Adem peygamberi yaratmak istediğinde melekler O'na «Biz seni hamdinle tesbîh ve seni takdîs edip dururken yervüzünde bozgunculuk edecek, kan dökecek olanı mı yaratacaksın?» demeleri üzerine **Allah**: «Sizin bilemiyeceğinizi elbette ben bilirim!» buyurmuştu.

Melekler ilâhî gazabdan korkmuş, O'nun Arş'ına sığınarak orayı yedi defa tavaf etmişlerdi. Böylece Allah onlardan hoşnud olmuş ve onlara şöyle buyurmuştu: «Yeryüzünde benim için bir mâbed yapın; tâki gazab edeceğim kimseler oraya sığınıp yedi defa tavafta bulunacak olurlarsa, onları da bağışlıyayım.» İşte bu emir üzerine ilk önce Kâbe melekler tarafından yapılmıştır.

İbn İshâk'ın rivâyetine göre, Kureyşliler Kâbe'nin bulunduğu yeri kazdıklarında, üzerinde «**Ben ki Allah'ım, Bakke (Mekke)nin sahibiyim. Burayı, gökleri ve yeri yarattığım; güneş ve ay'ı tasvîr ettiğim gün yarattım!**» anlamında Süryanice bir kitabeye rastlıyorlar. Ayni ibâreyi şu cümleler takip ediyordu: «**Burayı hakka yönelmiş yedi melekle kuşatıp onlara tavaf ettirdim. Burası, iki dağı olan** (Ebû Kubeys ile el-Ahmer) **yerlerinden ayrılıp gitmedikçe yok olmaz. Burası su ve süt konusunda ehline mübâ-**

rektir.» (1).

Bu rivâyetten, Kâbe'nin çok önceleri yani Adem peygamber ile başladığını, zaman zaman tahrîbat görerek Hazret-i İbrahim (A.S.) devrinde yerlebir olduğunu ve ilâhî emir üzerine İbrahim peygamber tarafından ilk temelinin izlerine rastlandığını ve bu temeller yükseltilerek yeniden inşâ edildiğini anlıyoruz. Nitekim Hac sûresinde buna temasla : **«Hani bir vakit Beytü'l-Haram'ın yerini İbrâhim'e hatırlattık...»** buyuruluyor. (2).

Asr-i Saadete tekaddüm eden yıllarda çeşitli sebeplerle yıkılan Kâbe'nin Kureyş ileri gelenleri tarafından yapıldığını ise şu hadîsten öğreniyoruz :

يا عائشة لولا ان قومك حديث وعهد بشرك لهدمت الكعبة فالزقتها بالارض
جعلت لها بابين بابا شرقيا وبابا غربيا وزدت فيها ستة اذرع من الحجر
فان قريشا اقتصرتها حيث بنت الكعبة ...

«Ya Âişe! Eğer senin kabilenin şirkten kurtulmaları yakın zamanda olmamış olsaydı Kâbe'yi yıkar yerlebir ederdim; biri doğusunda, diğeri batısında omak üzere iki kapılı yapar ve Hicir'den yana altı zirâ' bir fazlalık ilâve ederdim. Çünkü Kureyş Kâ'be'yi inşâ ettiği zaman onu küçültmüştür.» (3).

Kâbe tarihi hakkında ileride daha geniş bilgi verilecektir.

TAHLÎLLER

Kavaid : Kaide'nin çoğul şeklidir. Ferrâ' ve Ebû Ubeyde göre, «temeller» demektir. Kissaî'ye göre, «duvarlar» demektir.

Hikmet :

a) Söz ve fiilde doğruyu bulma, gerçeği anlama ve hakikate isâbet etme bilgisi,

b) Bilgisizlik ve hatâya kapı açmayan bilgi,

c) Eşyayı hakikatıyla bilmek gibi mânalara gelir. Âyette geçen «hikmet» kelimesi bunlarla beraber, dinî buyrukları esrar ve hikmetiyle bilmek anlamında daha meşhurdur.

(1) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 123 / Mısır: 1967-1387.
(2) Hace Sûresi âyet: 26.
(1) Sahih-i Müslim ve diğer muteber hadis kitapları..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yahudi ve Hıristiyanlar, İbrahim Peygamberin soyundan geldikleri ve onu bir peygamber kabul ettikleri halde Hanîf Dini'nden ve İbrahim'in Hakka olan teslimiyetinden yüzçevirirler de yanlış yolda inatla yürümeye devam ederler. Aşağıdaki âyetlerle, bu husus her iki millete de hatırlatılıyor; ayrıca Yahudilerin daha çok bağlandıkları Yakub Peygamberin de kendi oğullarına dedesi İbrahim'in dinini ve teslimiyetini tavsiye ettiğine parmak basılıyor. Böylece bilhassa Yahudilerin bu tavsiyeye hiç de uymadıkları bir defa daha gözleri önüne serilerek gerekli uyarma yapılıyor.

——oOo——

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهٖيمَ
اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَاِنَّهُ
فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿١٣٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ
قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهٖيمُ بَنٖيهِ
وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّٖينَ فَلَا تَمُوتُنَّ
اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ
الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدٖي قَالُوا نَعْبُدُ
اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

MEÂLİ :

130— İbrâhim'in dininden ve açmış olduğu (yüksek ahlâk ve sağlam sünnet) yolundan, kendini bilmeyen beyinsizden başka kim yüzçevirir? And olsun ki, Biz onu dünyada (peygamberlik ve önderlik görevi için) seçip beğendik, âhirette de herhalde O, (kurtuluşa erişen) iyi-yararlı kişilerdendir.

131— Ve hani Rabbin ona : «Teslimiyette devam et!» deyince, o da, «âlemlerin Rabbine teslîm olup (boyun eğdim)» demişti.

132— Bunu (dini ve teslimiyeti) İbrâhim kendi oğullarına tavsiye etti. Yâkub da tavsiyede bulunarak (dedi ki) : «Oğullarım! Allah bu dini sizin için beğenip seçmiştir. Artık siz de ancak müslüman olarak (Hakk'a gönülden bağlanıp boyun eğerek) can verin.»

133— Yoksa (ey Yahudîler ve ey Hırlstiyanlar!) Yâkub'a ölüm hazır olunca siz orada bulunuyor muydunuz? Hani Yâkub (o sırada) oğullarına: «Benden sonra neye ibâdet edeceksiniz?» demişti de, onlar da, «Senin Tanrına, babaların İbrâhim, İsmâil ve İshâk'ın tek olan Tanrısına ibâdet edeceğiz, biz ancak O'na teslîm olmuşuzdur» diye cevap vermişlerdi.

134— O bir ümmetdl ki gelip geçti. Onların kazandığı kendilerine, sizin kazandığınız da size aittir. Onların işlediklerinden sorulacak değilsiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudi bilginlerinden Abdullah bin Selâm Müslüman olduktan sonra oğulları Seleme ile Muhacir'i İslâma çağırarak onlara şöyle demişti : «Allah Teâlâ Tevrat'da İsmâil oğullarından Ahmed adında bir peygamber göndereceğim; ona uyan hakikata kavuşacak, uymayan lânetlenecektir.» buyurmuştur. Bunun üzerine Seleme, Müslümanlığı kabul edip küfürden kurtuldu. Muhacir ise küfründe ısrar etti. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. (1).

AHLÂKÎ YÖNÜ

İbrahim Peygamberin dini, tevhîd dini idi. Onun şeriatı ve yüksek ahlâk yolu, tamamen beşer karakterine, milletlerin sosyal yapılarına ve insanların mutluluğuna yönelmiş bulunuyordu. İbrahim Peygamberin insanlıktan yana açmış olduğu çığır bugün bile birçok hatlarıyla tazeliğini korumaktadır. Bunları özetliyecek olursak; Onun dini ve şeriatı daha iyi anlaşılmış olur ve ondan yüzçevirenin cidden, kendini bilmiyen bir beyinsiz olduğuna kolayca hükmedilir :

1— İbrâhim Peygamber (A.S.) Hanîf Dini (bâtıldan uzak, Hakka dosdoğru yönelmiş tevhîd dini) üzere idi. Bu bakımdan o, yıllarca hak kavramının gönüllere işlemesi, bâtılın yok olması uğrunda çok ciddi mücâdelelerde bulunmuş, bu vadide övgüye değer görevler yapmıştır.

(1) Lübabü't-te'vîl : 1/85

2— Kendi milletinin isyan ve inkârına rağmen İbrahim Peygamber onlara : **«Ey kavmim, ben sizin eş-ortak koştuğunuz putperestlikten beriyim»** diyerek, açıktan açığa onların yanlış yolda olduğunu çeşitli misallerle anlatmaya çalışmıştır.

3— İbrahim Peygamber, azgın inkârcılara karşı Allah'ın varlığını, birliğini, sonsuz kudretini dile getirerek şöyle seslenmişti : **«Ben yüzümü (bütün varlığımı) gökleri ve yeri yaradan Allaha çevirdim. Bâtıldan uzak, hakka yönelmiş bulunuyorum; ben hiç bir zaman müşriklerden (Allaha eş-ortak koşanlardan) değilim.»**

4— Küfür üzerinde ısrar edip duran babasına da ayni şekilde seslenerek şöyle demişti : **«Ben sizden de beriyim, sizin tapageldiğiniz putlardan da...»**

İbrahim Peygamber böylece insanları hakikata eriştirmek için hem söylüyor, hem de söylediklerini yaşıyordu. İnanmayan babasından her türlü ilişkilerini kesmesi bunun belgelerinden biridir.

5— İbrahim Peygamber dış ve iç temizliğini en güzel mânada kendinde birleştiren büyük bir peygamberdi. Saç taramak, tırnak kesmek, dişleri fırçalamak, koltuk ve kasıkları traş etmek, güzel koku sürünmek, herkese güler yüz göstermek onun sünnetleri arasında bulunuyordu.

6— İbrahim Peygamber, hem ağır başlı, hem de son derece yumuşak huylu, yufka yürekli idi. Gerek kendı yakınlarının, gerekse bağlı bulunduğu milletinin kurtulması için bu sıfatlarını en uygun tarzda kullanmasını bildi. İnsanları zulümden, taşa-ağaca ibâdetten, putların önünde başeğme basitliğinden, saç-sakal birbirine karışmışlığın, tırnak ve bıyık uzamışlığın vahşi görünüşünden kurtarmak için sabırlı hizmetlerde bulunmayı kendine huy edindi.

7— Âilesine ve çocuklarına, dindar ve medenî yaşamanın, yüksek ahlâkı temsîl etmenin yollarını öğretmiş, böylece onları yaşadıkları çağın insanlarına örnek olacak seviyeye yükseltmiştir.

Özet olarak sıraladığımız maddelerden, İbrahim Peygamberin önder olmaya lâyık bulunduğunu, övgüye değer bir âile reisi olduğunu, ondan yüzçevirenlerin kör taassup, aşırı cehâlete saplanıp kaldıklarını anlıyoruz.

SOSYAL YÖNÜ

«O bir ümmetti ki, gelip geçti. Onların kazandığı kendilerine, sizin kazandığınız da size aittir. Onların işlediklerinden sorulacak değilsiniz.»

Gelip geçen milletler bir takım iyi, ya da kötü izler bırakıp gitmişlerdir. Açmış oldukları iyi veya kötü çığırların sevap ve vebali kendilerine aittir. Ancak kötü çığır açanlar bundan dolayı gelecek nesillerin aynı çığırda yürümelerinden doğacak vebâlin bir mislini de yükleneceklerdir. Açtıkları iyi çığırda yürüyenlerin elde edeceği sevabın bir misline de nâil olacaklarına dair sahîh haberler gelmiştir. Bunun aksine gelecek kuşaklar, gelip geçmiş milletlerin yaptıklarından sorumlu değillerdir.

Geçmiş milletleri, ilim, ahlâk ve fazîlet ölçüleri içinde taklîd etmek ve fakat gelecek milletler için daha iyisini ve mükemmelini meydana getirmek ve bu açıdan taklîdin dar çerçevesini aşıp hızlı bir tekâmülün öncüsü ya da habercisi olmak gericilik değil, ilericiliktir. Nitekim dinler arasındaki gelişmede de kademeli bir tekâmül olmuş, İslâm Diniyle bu gelişme tekâmülün doruğuna yükselmiştir.

İlim, ahlâk ve medeniyette, geçmiş milletlerin kat'etmiş oldukları mesafenin belli sınırında kalıp ileriye gitmemek veya onlardan biraz daha geride kalmak şüphesiz ki gericiliğin ta kendisidir.

Görülüyor ki Kur'ân'da, milletlerin elde ettikleri başarıların veya geliştirdikleri fena ahlâkın tek sorumlusunun yine kendilerinin olduğu bildiriliyor ve kötü ahlâkta onların izinden gideceklerin sorumluluğunun ise her iki tarafa râci' olduğu kapalı bir şekilde işâretleniyor.

Baba ile evlât, dede ile torun arasındaki münasebet de bundan farksızdır. Baba ve dedesinin kötü ahlâk konusunda vermiş oldukları fena örnekleri bir tarafa itip tekâmüle ayak uydurarak güzel ahlâkın, fazîlet dolu ilmin peşinde koşan evlât, baba ve dedesinin işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Fâzîlet ışığı yayan babanın evlâdı ise bu ışığı çoğaltacağı ve daha da verimli hale getireceği yerde söndürecek olursa, onun babasıyla iftihar etmesi sadece bir kuruntudan ibaret kalır.

Bunun içindir ki, Hazret-i İbrahim (A.S.), gelecek kuşakların Hakk'a teslimiyet gösteren bir millet olabilmeleri için duâ ederken kendisinden daha üstün (kitab ve hikmet öğretecek) bir nebînin gönderilmesini gönülden istiyordu. Bu, yalnız gelecek nesillerin daha başarılı ve daha yararlı olmalarına duâ etmek değil, ayni zamanda bunun önceden en sağlam temelini ve en uygun ortamını hazırlamak demektir.

TARİHÎ YÖNÜ

Kelbiy'e göre, Yakub Peygamber Mısır'a girdiğinde ora halkının çoğunun putlara, ateş ve ineğe taptıklarını gördü. Bu durum onu hem üzdü, hem de kendi evlât ve torunlarının geleceği hakkında gerekli bütün çare

ve metodlara başvurmaktan ve' sonra Allah'a tevekkülden başka yol olmadığını düşünerek harekete geçti. İlk iş olarak oğullarını topladı, durumu detaylı olarak onlara anlattı ve sonra dedi ki :

«Oğullarım! Şüphesiz ki Allah size bu dini seçip beğendi. Artık siz ancak Hakka teslimiyet içinde can verin.»

Bu tavsiyesinden sonra ikinci önemli tavsiyesini ölmek üzere iken yaptı. O, oğullarına şöyle diyordu : **«Benden sonra neye ibâdet edeceksiniz?»** Bununla oğullarından kesin söz almak ve böylece ilerideki kuşakların neye ibâdet etmelerinin gerektiğini her türlü şüpheden uzak tutmak istiyordu. Oğulları ise ona şu cevabı verdi : **«Senin Tanrına, babaların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tek olan Tanrı'sına ibâdet edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur!»**

İbrahim Peygamber'in de arzusu ve duâsı bu yolda olmuştu. Onun duâsı Hazret-i Muhammed (A.S.) hakkında ilâhî irâdeye muvafık düşmüştü. Tevrat'da da bu peygamberin gönderileceğine dair beş kadar belge mevcuttur. Birinci kitap 9-20 bölümler. İşaya 22. bölüm, beşinci kitap 11. bölümde bunların kalıntılarına rastlamak mümkün.

FIKHÎ YÖNÜ

İslâm fıkıhcılarından bir kısmı bu âyetle istidlâl ederek İbrahim Peygamberin şeriatı -hükmü kaldırılanlar müstesnâ- bizim için de şeriattır, demişlerdir.

Nitekim (مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرٰهِيمَ) (1) âyetiyle (أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا) (2) âyetinde bu husus biraz daha açıklanmıştır. (3).

«İslâm» kelimesi Arap dilinde boyun eğip teslîm olmak demektir. Bu mânayla her islâm, imân değildir; fakat her imân, islâmdır da.. Çünkü Allah'a imân eden, herhalde O'na teslîm olup boyun eğmiştir. Ama her boyun eğen, imân etmiş sayılmaz. Çünkü bu teslimiyet silah korkusuyla olmuş olabilir.

Kaderîcilerle Haricîlere göre, İslâm ayni zamanda imân demektir, imân da islâm... O halde bu iki mezhebe göre her müslüman mü'mindir; ayni zamanda her mü'min de müslimdir. (4).

(1) Hacc Sûresi âyet: 78
(2) Nahl Sûresi âyet: 123
(3) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 133 / Mısır baskı: 1967
(4) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 134 / Mısır baskı: 1967

Ehl-i sünnetin bu husustaki diğer bir delili de (قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُٓوا اَسْلَمْنَا) : **«Bedevîler, «imân ettik» dediler. De ki: Siz imân etmediniz, belki İslâm'a girdik (zahiren teslimiyet gösterdik) deyin. İmân henüz kalblerinize girmedi.»** âyetidir. (1). Diğer bir delilleri de Resülüllah (A.S.) Efendimizin ganimet dağıtırken orada bulunanlardan birine bir şey vermediği, bunun üzerine Sa'd b. Ebî Vakkas'ın:

— Ya Resûlellah! falâna da veriniz, çünkü o mü'mindir, diye hatırlatması ve Resûlüllah (A.S.)ın ona:

— Belki müslimdir, diye cevap vermesidir. Bununla bu iki sıfatın bir olmadığı beyân edilmiştir.

Ayrıca İslâm fıkıhçılarından bazısı 133. âyetle istidlâl ederek, dedeyi baba gibi sayıp mîrasta kardeşlerin baba ile düşeceği gibi dede ile de düşeceklerine hükmetmişlerdir. Ebûbekir Sıddîk (R.A.)nın da görüşü böyledir. Hazret-i Âişe vâlidemiz (R.A.)ın da ictihadı bu merkezdedir. Ebû Hanife'nin de mezhebi budur. (2).

TAHLİLLER

Eslim:

a) Dinini tevhîd akidesi üzere Allah'a hâlis kıl, demektir.

b) Boyun eğ, huşû üzere bulun anlamındadır.

Millet: Çoğu zaman din ve şeriat manasında kullanılır.

Ümmet: İmam maddesinden alınma çoğul bir isimdir; halka ve kitlelere önderlik yapacak olan cemaate denir.

Hanîf:

a) Dosdoğru olan.,

b) Allah'a teslimiyet gösterip O'nun buyruklarının dışına çıkmayan. (Muhammed bin Kâ'b el-Karazî).

c) Allah'ın dinine bütün mevcudiyetiyle meyleden.

d) Hakka uyan.

e) Amelini hâlis kılan. (3).

Manalarına gelir.

---

(1) Hucurât Sûresi âyet: 14
(2) Tefsîr-i İbn Kesir : C. 1, S. 186 / Mısır baskı: ?
(3) Tefsîr-i Kebîr : C. 1, S. 748 / Matbaa-i Âmire: 1307.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yahudî ve Hıristiyanlar bir taraftan h a n î f dinine sırt çevirirken, diğer taraftan hidâyetin kendi din ve akidelerinde olduğunu, bu nedenle kurtuluşun Yahudî ya da Hıristiyan olmakla gerçekleşebileceğini iddia edip durmuşlardır. Yukarıdaki âyetlerle her iki milletin de İbrahim Peygamberle Yakub Peygamberin tavsiyeleri dışına çıktıkları ve böylece hakiki hidâyet yolundan bizzat kendilerinin uzaklaştıkları beyân ediliyor. Aşağıdaki âyetlerle de vahye dayalı semâvî dinler arasında esasta bir fark olmadığına, bütün peygamberlere inanmanın gereğine dikkatler çekiliyor ve böyece her biri ayrı bir hidâyet yolunda bulunduğunu iddia eden Yahudî ve Hıristiyanların ne kadar tezadlara düştükleri ve bu yüzden gülünç oldukları özlü bir ibareyle anlatılıyor ve sonra ilâhî hidâyetin tek yol olduğu, bunun da İslâmiyetle tamamlandığı, Allah'ın fıtrî boyası olan imân ve teslimiyetin ancak t e v h î d burcunda dalgalandığı hatırlatılıyor.

—oOo—

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ
حَنٖيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ
اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَمَٓا اُوتِيَ النَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾
فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ
فٖي شِقَاقٍ فَسَيَكْفٖيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ
﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ
عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ اَتُحَٓاجُّونَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ

وَلَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ
﴿١٣٩﴾ اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْاَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

MEÂLİ:

135— (Onların bunca yanlış ve o nisbette sapık tutumları yetmiyormuş gibi bir de) «Yahudî veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız» dediler. De ki : Hayır, (herhalde bir dine uymam gerekiyorsa) Hakk'a dosdoğru yönelmiş bulunan İbrahim'in dinine uyarız. O hiç bir zaman Allah'a eş-ortak koşanlardan olmadı.

136— Deyiniz ki, biz Allah'a ve bize indirilene, İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yakub'a ve Esbat'a (Yakub Peygamberin veya İsrâil'in torunlarına) indirilene; Musa ve İsâ'ya ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilen (sahife, kitap ve vahy)e imân ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden farklı tutmayız. Biz ancak Allah'a boyun eğen Müslümanlardanız.

137— Eğer onlar (Yahudîler ve Hıristiyanlar) sizin imân ettiğiniz gibi imân ederlerse herhalde doğru yolu bulurlar. Yok eğer yüzçevirecek olurlarsa, ancak ayrı (bir yola) düşmüş olurlar. Bu takdirde de Allah onlara karşı Sana yeter ve O, gereği gibi işiten ve bilendir.

138— Allah'ın (değişmiyen) boyasına gerekli olun! Boya cihetiyle Allah'tan daha güzel kim? Biz ancak O'na ibâdet ederiz.

139— De ki : Allah hakkında bizimle tartışıp çekişiyormusunuz? Halbuki O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimizin (karşılığı) bize aittir, sizin işlediklerinizin (karşılığı) size aittir. Biz ancak O'na içten gelen katıksız bir ciddiyet ve samimiyetle bağlanmışızdır.

140— Yoksa siz İbrâhim'in, İsmâil'in, İshâk'ın, Yakub ve Esbat (Onun torunları)nın Yahudî veya Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?! De ki: Sizler mi daha iyi biliyorsunuz, yoksa Allah mı? Allah tarafından yanındaki bir şehadeti bilerek saklayandan daha zâlim kim olabilir? Allah sizin yapageldiklerinizşeylerden hiç de gâfil değildir.

141— Onlar birer ümmetdi ki gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinedir; sizin de kazandıklarınız sizedir. Onların yaptıklarından sorumlu tutulmayacaksınız.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas'a(R.A.) göre, Yahudilerden bir grup Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, «peygamberlerden hangisine inanalım?» diye sordular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1).

Saîd bin Cübeyr (Rahmetü'llahi aleyh)in yaptığı rivâyete göre, Yahudilerden Abdullah bin Sûriyâ el-A'ver bir gün Peygamber Efendimize gelerek dedi ki: «Gerçek hidâyet (doğru yol) bizim üzerinde bulunduğumuz yoldur. Bize uy ki hidâyete eresin!» Ve sonra Hıristiyanlardan bir kısmı da buna benzer bir teklifte bulunmuşlardı. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2).

Bu konuda İbn Abbas (R.A.)dan yapılan diğer bir rivâyete göre, Yahudi liderlerinden Kâb b. Eşref, Mâlik b. Sayf, Vehb b. Yahûd, Ebî Yâsır bin Ahteb ile Beni Neccar Hıristiyanlarından Seyyid, Akıb ve arkadaşları bir toplantıda Müslümanlarla din konusunda münakaşa ettiler, ileri geri bir şeyler söylediler; her grup kendi dininin hak olduğunu, diğerinin bâtıl bulunduğunu iddiâ ediyor ve Yahudiler Musa Peygamberin daha üstün, Tevrat'ın daha mükemmel bir kitap olduğunu isbata çalışıyorlar; böylece İsa Peygamber ile Muhammed peygamberi, dolayısıyla İncil ve Kur'ân'ı inkâra kalkışıyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet iniyor. (3).

İLGİLİ HADÎSLER

Buharî'nin Ebû Hüreyre (R.A.)den tahrîc ettiği rivâyete göre, kitab ehlinden olanlardan bir kısım din adamları Tevrat'ı İbrânice okur, Arapçaya çevirerek Müslümanlara açıklayıp anlatırlardı. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Müslümanlara şu tenbîhte bulundu:

---

(1) Tefsîr-i Kurtubi : C. 2, S. 140-141 / Mısır baskı: 1967.

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 186 / Mısır baskı: ? Tefsîr-i Alûsi : C. 2, S. 393 / Beyrut baskı: ?

(3) Tefsîr-i Hâzin: 1/86.

«Kitab ehlini ne tasdîk edin, ne de tekzîb edin! Sadece onlara deyin ki : Biz Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve onun torunlarına indirilene, Mûsa ve İsa'ya ve (diğer) peygamberlere Rabları tarafından verilene imân ettik!...»

SOSYAL VE AHLÂKÎ YÖNÜ

Yahudiler hem Allah'a eş-ortak koşuyor, hem de «Yahudî olun ki doğru yolu bulasınız!» diyerek başkasını, özellikle Müslümanları kendi dinlerine dâvet ediyorlardı. Aslında bu dâvet ciddi değildi. Çünkü Yahudî ancak kendi milletinden olanları çağırır ve onları himaye eder. Başkasını çağırması diğer dinleri ve onların sosyal bünyelerini yıkmaya ve dağıtmaya matuftu. Hıristiyanlar da doğru yolun ancak Nasranîlikte bulunduğunu iddia ediyor ve başka milletleri buna dâvette üstün bir gayret gösteriyorlardı. Halbuki onlar da üç tanrı (teslis) fikrini yaymaya ve böylece Allah'a eş-ortak koşmaya çalışıyorlardı. Yahudiler, İbrahim, İshak ve Yakub peygamberleri tutuyor, Musa Peygamberin üstünlüğünü savunuyorlardı. Bu yanlış tutum içinde Yahudîler hem İsa Peygamberi, hem de Muhammed Peygamberi, dolayısıyla İncil ve Kur'ân'ı reddediyorlardı. Hıristiyanlar ise, İsa Peygamberi Allah'ın oğlu kabul ettikleri için onun üstünlüğünü savunuyor, İbrahim peygamberi de kabul ediyorlardı.

Böylece her iki millet de açık bir tezad içinde bulunuyor; zaman zaman bu tezadlar atmosferinde ahlâk sınırlarını aşıyor, diğer milletleri ezip sömürme, yıkıp mahvetme maksadını güdüyorlardı. Yahudîler ancak Harun Peygamber soyundan olanları ruhanî reis seçiyor; Tevrat'ın haber verdiği peygamberin İsrâîloğulları'ndan geleceğini bekliyorlardı. Hıristiyanlar ise yeni yeni azizler bekliyor, hem İbrahim'in, hem Musa ve İsa'nın yolundan ayrılmış oluyorlardı.

Meâlini yazdığımız âyetlerle bu iki milletin nasıl bir basîretsizlik içinde şaşkınlık gösterdikleri, Yahudilik boyası olarak yalnız Musa'yı ve Yahudî milletinin seçkin bir millet olduğunu kabul etmeleri tasvîr ediliyor. Hıristiyanlık boyası olarak yalnız vaftiz yaptıkları, onlarca hazırlanan suya girenin artık değişmiyen bir renge boyandığı da ana hatlarıyla çiziliyor. Halbuki bütün dinler ve peygamberler Tevhîd akidesini ana prensipleriyle getirmiştir. Bu bakımdan peygamberler arasında fark gözetmek, kimini üstün, kimini aşağı görmek veya reddetmek bu akideye tamamen aykırıdır.

İslâm ise bütün insanlar için değişmiyen tek bir boya ya da renk getirmiş, buna «Allah ve Resûlüne gönülden imân» ismini vermiştir. Bu bo-

yanın göz alıcı renginin parlaklığında ve sabitliğinde bütün peygamberleri kabul etmeyi, onların hepsine saygı göstermeyi nakşedip işlemiştir. **«De ki: Hayır, (herhalde bir dine uymam gerekiyorsa) Hakk'a dosdoğru yönelmiş bulunan İbrâhim'in dinine uyarız. O hiç bir zaman Allah'a eş-ortak koşanlardan olmadı.»** Meâlindeki âyet o boyayla çizilen bir motiftir. Tevhîd akidesinin kapısını bütün milletlere açık tutan ve gelip geçen binlerce peygamberin getirdiği tek boyayla onu boyayan İslâmî fırça şu cümlelerle Yahudî ve Hıristiyanların ayrı bir boyayla boyanmak istediklerini, bu yüzden tevhîd akidesinin dışına çıktıklarını ilân ediyor:

«Deyiniz ki, biz Allah'a ve bize indirilen, İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yakub'a ve Esbat'a (Yakub Peygamberin veya İsmâilin torunlarına) indirilen; Musa ve İsâ'ya ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilen (sahife, kitap ve vahy)e imân ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden farklı tutmayız. Biz ancak Allah'a boyun eğen Müslümanlardanız.»

Tevhîd dininin esasını kendi çıkarları uğruna değiştirip asliyetinden uzaklaştıran Yahudî ve Hıristiyanlar fâsit bir daire içinde İslâmın sosyal yapısını da sarsmaya başlayınca, (فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ): **«Eğer onlar (Yahudiler ve Hıristiyanlar) sizin imân ettiğiniz gibi imân ederlerse herhalde doğru yolu bulurlar. Yok eğer yüzçevirecek olurlarsa, ancak (bir yola) düşmüş olurlar. Bu takdirde de Allah onlara karşı Sana yeter ve O, gereği gibi işiten ve bilendir.»** âyetinin sırrı tecelli etti. Resûlüllah (A.S.) Beni Kurayza'yı te'dîp etti, bir kısmını Medine dışına çıkmaya mecbur tuttu. Beni Nadîr'ı da olduğu gibi Medine'den çıkarıp diyar-i küfre sürdü. Kalanlardan da cizye aldı. (1).

İşte bu, İslâm'ın apaçık bir delîli oldu. Kesici bir kılıç hissini verdi, etrafı aydınlatan göz kamaştırıcı bir nur olarak arz-ı endam etti. Bundan sonra tevhîd burcunda bulunan Müslümanlar insanlığa şöyle seslendiler:

Biz bütün peygamberlere inanırız. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Çünkü hepsi de ayni kaynaktan beslenmiş, ayni güneşten ışık ve enerji almış, hepsi de yeryüzünde Allah'ın halîfesi olarak yüklenmiş oldukları nübuvvet ve risaleti hakkıyla yerine getirmeğe çalışmıştır.

Biz Müslüman olarak ilim ve hikmetin, adâlet ve hakşinaslığın âşığıyız; bu değerleri nerede ve kimde bulursak -isterse o kimse putperest ya da ateşperest olsun- alırız. İmanımız en sağlam terazimizdir. Aklımız en iyi ölçümüzdür. Hakkı hak olduğu için benimser ve savunuruz. Bizimle birlikte tevhîd burcuna yükselmek isteyen herkesi kabul ederiz ve bu burca yükselen her insanı kardeş sayarız.

---

(1) Tefsîr-i Alûsî : C. 2, S. 396 / Beyrut baskı: ?

Allah bizi, ebedle ezel arasını dolduran boyasıyla boyadı, hepimizin rengi, islâm ve imândır. Bundan dolayı kendimizi bahtiyar kabul ediyoruz. Çünkü bu boyadan daha güzel bir boya yoktur. O, ebediyen solmaz. Biz ancak bu renkle Allah'a kulluk ederiz, ibâdeti O'na hâlis kılarız. Dünya metaı uğruna ne tevhîd burcunu yıkar, ne de boyandığımız boyayı değiştiririz. Fanilerin önünde eğilmez, dalkavukluk yapmayız!

İLMÎ YÖNÜ

«Allah'ın (değişmiyen) boyasına gerekli olun! Boya cihetiyle Allah'tan daha güzel kim?»

Bu cümlelerde geçen s i b ğ a kelimesine tefsîrciler birkaç mâna vermişlerdir. Ayrıca ondan Allah'ın varlık âlemindeki eşyada meydana getirdiği renklerin tümü kasdediliyor. Nitekim İbn Ebû Hâtim ile İbn Murdeveyh'in yaptıkları sahîh rivâyete göre : İsrâiloğulları bir gün Musa Peygambere sormuşlar :

— Ey Allah'ın peygamberi! Senin Rabbin boya yapar mı?

Musa Peygamber böyle bir soruya üzülmüş ve :

— **Allah'tan korkun, böyle sorular sormayın!**, diye cevap vermişti. Bunun üzerine Allah, Musa peygambere vahyederek buyurmuş ki : **«De ki, ben kırmızı, beyaz, siyah ve daha başka renkler yaratırım.» (1).**

Önce şunu kaydedelim ki Allah'ın insanlara olan büyük lûtuf ve nîmetlerinden biri de renkleri görmek ve ayırt edebilmek yeteneğidir. Renkler tabiatta yararlı bir görev yapmakla beraber, büyük zevk de verirler. Hayvanların pek çoğunun renkleri ayırtedemediği ve dünyayı siyah ile kurşuni renklerde gördükleri söylenmektedir.

Gerek klorofilin güneş enerjisini «foton» denilen tanecikleri yaprağa gelince kapması ve renk verici kimyasal bir madde halinde kendini hissettirmesi, gerekse renk dizisinde tayf denilen renklerin meydana gelmesi, Allah'ın örnek kabul etmiyen üstün san'atını ve O'nun bu husustaki şaşmayan belli kanunlarını gösterir. Meselâ : Yaprakları meydana getiren milyonlarca hücreden birini alıp inceliyecek olursak, hücrenin ince bir selülozlu zar tabakasıyla çevrili olan ve içinde bir çok canlı oluşkuların bulunduğu «sitoplazma»yı görürüz. İşte bu canlı oluşkular arasında bulunan «plast»lardan klorofil tutanlar vardır. Bu, yapraktaki câzip rengi sağlamaktadır. Beyaz ışık olarak gördüğümüz şey gerçekte gök kuşağının bütün renklerinden meydana gelmiştir. Beyaz ışık tayf hâlinde yani renkler halinde ayrılabilir.

---

(1) Tefsir-i Hâzin : C. 1, S. 86 / Mısır baskı: 1955.

İşte bütün bu incelikler ve üstün san'atla işlenen renkler Allah'ın varlığına, birliğine, kanunlarının şaşmazlığına, kudretinin her şeyde hâkim ve nâfız bulunduğuna delâlet etmektedir. Maddedeki renklere ne kadar ihtiyaç varsa, gönlümüz ve gözümüz bundan ne kadar zevk alıyorsa, mânadaki iman rengine de ruhumuzun o nisbette, belki daha fazla ihtiyacı vardır. Ruhun en çok zevk aldığı renk, Tevhîd burcunda dalgalanan Imân ve irfan rengidir.

Yukarıdaki âyetle bu maddî ve mânevî iki çeşit renk arasında kuvvetli bir irtibat kurulmakta, birinden diğerine intikal etmek s'ıretiyle asıl yaratanın kudretini sezmeye yol açılmaktadır.

FIKHÎ YÖNÜ

Hıristiyanlardan birinin çocuğu olunca, doğumunun yedinci günü onu m a ' m u d i y y e tabir edilen bir suya sokarak vaftiz yaparlar. Ancak bundan sonra o çocuk dosdoğru Hıristiyan sayılır. Bu, bir çeşit sünnet yerine geçer, anne ve baba için o gün bayram sayılır.

Allah bunun uygun bir sünnet olmadığını, asıl en güzel boyanın «İslâm Dinine» girmek, tevhîd akidesine bağlanmak olduğunu beyân ediyor.

İslâm fakîhlerinden bazısı, âyette geçen s i b ğ a kelimesini gusletmek = yıkanmak anlamına alarak İslâm'a girmek isteyen bir gayr-i müslimin gusletmesinin vâcib olduğunu istidlâl etmişlerdir. (1). Ancak bu vücub, teâbbudîdir (ibadetle ilgilidir).

Nitekim bu hususta sünnet vârid olmuştur: Kays bin Âsım ile Sümame bin Esâl, Müslüman olduklarında Peygamber (A.S.) Efendimiz onlara gusletmelerini emretmişti. (2).

Ebû Hüreyre (R.A.)ın rivâyetine göre: Peygamber (A.S.) Sümame'ye Ebû Talha'nın bahçe duvarının yanında gusletmesini emretti. Sümame bu emir üzerine yıkanıp iki rek'at namaz kıldıktan sonra dönüp gelince, Peygamber (A.S.) Efendimiz: **«Arkadaşınızın Müslüman oluşu güzel oldu!»** buyurdu.

Saîd bin Cübeyr'e göre, yeni Müslüman olmuş bir kimsenin yıkanması sünnettir.

---

(1) Maverdi'den nakledilmiştir. Ayrıca Nesâî rivayet etmiştir.
(2) Tefsîr-i Kurtubî: 2/145, 146.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

«Biz ancak O'na içten gelen katıksız bir ciddiyet ve samimiyetle bağlanmışızdır.»

Âyetteki muhlisîn sıfatını, «içten gelen katıksız bir samimiyet şeklinde» tefsîr edip mânalandırdıksa da aslında ihlâs çok yönlü bir terimdir. Özellikle tasavvufçuların buna geniş yer verdiği malumdur.

Cüneyd-i Bağdadiy'e göre, Ihlâs: Allah ile kul arasında öyle bir sırdır ki onu ne bir melek bilir ki yazıp kaydedebilsin; ne de bir şeytan bilir ki fesâd edebilsin.

Ruvaym'e göre ihlâs: Öyle bir ameldir ki sahibi onunla her iki dünyada da ne bir karşılık, ne de omuzlarındaki meleklerden bir hisse bekler.

Ebû Kasım el-Kuşeyrî ihlâsı şu hadîsle değerlendirmiştir: Peygamber (A.S.): **«Cebrâil'den ihlâs'ın mânasını sordum; bana dedi ki, onu ben Rabbimden sordum. Rabbim şöyle buyurdu: İhlâs, benim sırlarımdan bir sırdır ki onu kullarımdan sevdiğim kimsenin gönlüne bırakırım.» (1).**

Saîd bin Cübeyr'e göre, ihlâs: Allah'a, Onun dininde hiçbir şeyi eş-ortak etmemek, amelde ondan başkasını görmemektir.

Fudayl'e göre: Ameli, insanlar görür diye terketmek riyâdır. İnsanlar için, onlar görsün diye amelde bulunmak ise küfürdür. İhlâs ise, Allah'ın seni bu ikisinden kurtarıp âfiyete eriştirmesidir. (2).

Huzayfe el-Mar'aşiyy'e göre ihlâs: Kulun zâhirde ve bâtındaki fiil ve amellerinin ayni ölçüde olmasıdır.

Ebû Yakub el-Makfûf'a göre: Kulun kötülüklerini gizlediği gibi iyiliklerini de gizlemesidir.

TAHLÎLLER

İbrahim, İsmail: Özel isimlerdir. Halîl ve Sibveyh'e göre, bunların çoğul şekli, Berâhim, Semâil'dir. Kûfelllere göre, Berâhime ve Semâile'dir. Muhammed bin Yezd'e göre, Ebârih, Esâmi'dir. İshak da böyledir. (3).

Esbat: Yakub Peygamberin oniki oğluna ve bunlardan meydana gelen oniki kabileye verilen çoğul isimdir. Tekili, «sibt» gelir. Bu kelime İsrâiloğulları'nda bir çeşit kabile, boy anlamında kullanılmıştır. «sbt»

---

(1) Tefs'r-i Kurtubî : C. 2, S. 146 / Mısır baskı: 1967
(2) Tefsîr-i Alûsî : C. 2, S. 399 / Beyrut baskı: ?
(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 141 / Mısır baskı: 1967.

maddesinin kök mânası ise, (b) harfinin sükûnuyla birbiri ardına gelmek, demektir. (b) harfinin fethasıyla ağaç demektir. (1). İsrâil ya da İshak'ın evlâdına verilen bir isim de olabilir. Nitekim **«Biz, İsrâiloğulları'nı ayrı ayrı topluluk halinde on iki boy'a ayırdık.»** A'raf Sûresi 160. âyet bu mânayı kuvvetlendirmektedir.

İbn Abbas'a göre: Nûh, Şuayb, Hûd, Salih, Lût, İbrahim, İshak, Yakub, İsmail ve Muhammed (hepsine salât-u selâmlar olsun!) müstesna, diğer bütün peygamberler İsrâiloğulları'ndan gelmiştir. (2).

Ş i k a k: Mücâdele, muhalefet, haddi aşmak gibi anlamlara gelir. « ş ı k k » kökündendir; taraf mânasını ifâde eder.

S i b ğ a:

a) Allah'ın dini. Mahzûf olan «ittebiû» veya «ilzemû» fiiliyle mensuptur.

b) Sünnet olmak. Nitekim İbrâhim Peygamber de sünnet olmuştur.

c) İslâm ve tevhide dayalı imân.

İ h l â s: İbâdetl, halkın övgü ve yergisi düşünülmeksizin Allah için hâlls kılmaktır.

H a n î f : Hanf kökünden gelen bir sıfattır; meyletmek anlamına delâlet eder. İbn Abbas'e göre; Hanîf: bütün dinlerden yüzçevirip İslâm'a yönelen kimsedir. Araplar, her hacceden ve sünnet olan kimseye «hanîf» derlerdi. (3).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yahudî ve Hırlstiyanlar, varlık âlemine renk ve mâna veren ilâhî boyayla boyanmaktan uzaklaşıp bütün peygamberlerin temelini atıp geliştirdikleri t e v h î d ve t e s l î m i y e t burcundan kendilerini aşağı attılar. Tıpkı toprak üzerine tuzakla birlikte serpilen danelere gözü kararmış bir şekilde yukardan iniş yapan aç kuşlar gibi. Böylece onlar ayrı bir boyaya boyanmak istediler: Yahudilerin aradığı boya, maddecilik idi. Hıristiyanların ise t e s l î s (üç tanrı fikri) ve vaftiz idi.

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C., 1, S. 178 / Mısır baskı: ?
(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 141 / Mısır baskı: 1967.
(3) Tefsîr-i Hâzin : C. 1, S. 397 / Mısır baskı: 1955.

Aşağıdaki âyetlerde, bu iki milletin tevhîd burcundan düştükten sonra kendilerini bilemez oldukları; doğunun da batının da Allah'a ait bulunduğunu, O'nun rahmet, kudret, azamet ve ilminin her yanda tecelli ettiğini unutarak Müslümanların, tevhîd akidesinin mihrakı ve bütün resûl ve peygamberlerin yönelip yüzsürdüğü Kâbe cihetine yönelmesini kınayıp ayıpladıkları en mânalı cümlelerle beyân ediliyor ve Müslümanların yeryüzünde, adâlet örnekleri, hak şâhidleri oldukları; âhirette de diğer milletlere karşı şâhid gösterilecekleri hatırlatılıyor.

—oOo—

سَيَقُولُ السُّفَهَٓاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي
كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا
لِتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا
وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَٓا اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ
مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَاِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً اِلَّا عَلَى الَّذِينَ
هَدَى اللّٰهُ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ
لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَاِنَّ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللّٰهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

MEÂLİ:

142— İnsanlardan kendini bilmeyen beyinsizler, «Müslümanları bulundukları kıbleden çeviren nedir?» diyecekler. De ki : «Doğu da Allah'ındır, Batı da Allah'ındır. O, kimi dilerse doğru yola iletir.

143— Ve işte böylece sizi (ifratla tefrît arasında) vasat bir ümmet kıldık ki, bütün insanlara karşı adâlet örnekleri, hak şâhitleri olasınız. Peygamber de size hakkıyla şâhid olsun.

Üstünde durduğun (arzu edip istediğin Beytullah'ı) kıble yapışımız da sırf Peygamber'e uyanları, gerisi gerisine döneceklerden bilip ayırd etmemiz içindir. Her ne kadar bu, Allah'ın doğru yola ilettiklerinden başkasına ağır gelirse de (böyledir). Allah imânınızı zayedip boşa çıkaracak değildir. Herhalde Allah, insanlara şefkatla yaklaşıp çokça rahmet edendir; ayni zamanda o çok merhametlidir.

144— Şüphesiz ki Biz, yüzünü (ilâhî buyruğu bekleyerek) göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Artık Seni -and olsun ki- hoşnud olacağın bir kıbleye döndürüyoruz: (Bundan böyle namazda) yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Siz de (ey mü'minler!) nerede bulunursanız (namazda) yüzünüzü oraya doğru çevirin. Kendilerine kitap verilenler bunun Rab'lerinden gelme bir hak olduğunu pek iyi bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir.

İNİŞ SEBEBİ

Hazret-i Peygamber (A.S.) onaltı, ya da onyedi ay Beytülmakdis'e doğru namaz kıldı. Böylece namazda Kâbe-i Muazzama arkalarında kalıyor ve bunun için kıblenin değişmesini çok arzu ediyordu, derken yukarıdaki âyetler indi. (1).

Kıble değiştirilmeden önce Beytülmakdis'e yönelip namaz kılan ve henüz Kâbe'ye yönelmeden ölen mü'minler hakkında endişe duyanlar oldu, bilhassa Yahudiler bu hususta Müslümanların endişesini artırıyorlardı. Bunun üzerine, «Allah imânınızı zayi'edip boşa çıkaracak değildir.» meâlindeki âyet indi. (2).

---

(1) Esbabu'n-Nüzul Li-Nisâburî : S. 26 / Kahire baskı: 1968-1388. Tefsir-i İbn Kesir : C. 1, S. 189 / Mısır baskı: ?

(2) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 149 / Mısır baskı: 1967.

İLGİLİ HADİSLER

Hazret-i Âişe Validemizden yapılan rivayete göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdular ki:

«Kitap ehlinin (Yahudi ve Hıristiyanlar), Allah'ın bizi eriştirdiği, onların da sapıttığı cuma gününe karşı; yine Allah'ın bizi eriştirdiği ve onların da sapıttığı kıbleye karşı ve bir de bizim imam arkasında «amîn» dememize karşı kıskandıkları gibi hiçbir şeyde bizi bu kadar kıskanmazlar!» (1)

Câbir bin Abdullah (R.A.) dan yapılan rivayete göre, Resûlüllah (A.S.), diğer milletlere şâhid olmamızı şöyle ifâde buyurdular:

«Ben ve ümmetim kıyâmet günü yüksekçe mahşer ehline hâkim bir tepe üzerinde bulunuruz. İnsanlardan herkes bizden biri olmayı arzu eder ve milleti tarafından yalanlanan her peygamber için Rabbı tarafından kendisine verilen risâleti tebliğ ettiğine dair şâhidlik ederiz.» (2).

Mâlik'in İbn Ömer (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre, bir grup mü'min Kubâ'da sabah namazını kılarken bir haberci onlara gelerek şu haberi verdi: **«Bu gece Resûlüllah'a (A.S.) Kur'ân indi. (Namazda) Kâbe'ye yönelmekle emrolundu. Siz de artık yüzünüzü KÂBE'ye döndürün!»**

Bunun üzerine o grup mü'min başlamış oldukları namazı bozmadan yüzlerini Şam cihetinden Kâbe'ye doğru döndürdüler. (3).

Buharî'nin Berâ' bin Âzıb (R.A.)den tahrîc ettiğine göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Beytülmakdis'e doğru ya onaltı, ya da onyedi ay namaz kıldı. Ancak Kâbe'nin kıble olmasını çok arzu ediyordu. Kâbe'ye doğru ilk kıldıkları namaz, ikindi namazı oldu. Peygamber (A.S.) ile birlikte bu namazı kılan bir sahabi dışarı çıktı, başka bir mescide uğradı ki orada namaz kılan mü'minler rükû'da bulunuyorlardı. Sahabi onlara şöyle seslendi: **«Ben Allah için şâhidlik ederim ki, Peygamberle birlikte Kâbe'ye doğru namaz kıldık!»** bu haber üzerine onlar rükû'dan kalkmadan Kâbe'ye doğru namaz kılmak üzere oldukları yerde döndüler. Bu mescide «Mescidü'l-kıbleteyn» yani iki kıble mescidi denildi.

Başka bir rivâyete göre, bu âyetler, Hazret-i Peygamber (A.S.) Beni Seleme mescidinde öğle namazını kıldırırken ikinci rek'atte iken indi. Resûlüllah (A.S.) namazı bozmadan olduğu yerde KÂBE'ye doğru döndü. (4)

---

(1) Ahmed bin Hanbel : Ali bin Âsım tarikıyle rivâyet etmiştir.
(2) Hâfız Ebûbekir bin Murdveyh - İbn Kesir: C. 1, S. 191 / Mısır baskı: ?
(3) Tefsir-i İbn Kesir : C. 1, S. 189 / Mısır baskı: ?
(4) Tefsir-i Kurtubi : C. 2, S. 148-149 / Mısır baskı: 1967 - Tefsir-i İbn Kesir : C. 1, S. 190 / Mısır baskı: ?

Diğer bir tesbîte göre ise, Nüveyle binti Eslem (R.A.) diyor ki : «Biz öğle namazını kılıyorduk; Abbad bin Beşîr el-Kayziy gelerek dedi ki: «Hakikat Resûlüllah (A.S.) Beytülmakdis'den yüzçevirip Beytülharam'ı kıble edindi, yüzünü oraya döndürdü!» Bunun üzerine mescidde bulunan cemaatten erkekler kadınların yerine, kadınlar da erkeklerin yerine geçip yüzlerini Kâbe'ye çevirdiler.» (1).

Bir başka rivayete göre de kıble değişince Kâbe'ye doğru ilk namaz kılan Ebû Saîd bin Muallâ (R.A.) olmuştur. Hazret-i Peygamber (A.S.) minberde iken kıblenin değiştirildiğini haber verince, tam o sırada Ebû Saîd Mescid'in önünden geçiyordu. Bu haberi duyunca henüz Resûlüllah minberden inmeden o Kâbe'ye yönelerek iki rek'at namaz kıldı. (2).

TARİHÎ YÖNÜ

Kıblenin değişmesi İslâm tarihinde önemli olaylardan birdir. Ancak bunun tarihçesi hakkında bir takım farklı görüşler ve rivâyetler vardır;

a) Buharî'nin tebitine göre bu olay Resûlüllah (A.S.)ın Medîne'ye hicretinden onaltı ya da onyedi ay sonra meydana gelmiştir. Dâre-Kutnî'nin tahrîc ettiği rivâyette de Hazret-i Berâ' (R.A.) ayni şeyi ifâde ediyor, ancak kesin tarih olarak «onaltı ay» söylüyor.

b) İmâm Mâlik'in Yahyâ bin Saîd'den, onun da Saîd bin Müseyyeb (R.A.)den yaptığı rivayete göre, kıble tahvîli ,Bedir savaşından iki ay önce olmuştur.

c) İbrahim bin İshak'a göre, bu olay, hicrî ikinci yıl recep ayında meydana gelmiştir.

d) Ebû Hâtim el-Büsriy'e göre, Müslümanlar Beytülmakdis'e doğru onyedi ay üçgün yönelip namaz kıldıktan sonra kıble değişmiş ve bu olay Şaban ayının ortasında salı gününe rastlamıştır.

Resûlüllah'ın (A.S.) Kâbe'ye yönelmeden önce onaltı, ya da onyedi ay Beytülmakdis'e yönelip namaz kılması kendi re'y-u ictihadiyle mi olmuştur, yoksa ilâhî işâret ya da beyân üzerine mi? Bu hususta tarihçilerle rivâyetçilerin görüşleri farklıdır :

A— el-Hasen'e göre bu, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin re'y-u ictihadiyle olmuştur. İkrime ve Ebû Aliye de ayni görüştedirler.

---

(1) Ebû Amr Temhîd'de rivâyet etmiştir.

(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 149 / Mısır baskı: 1967 / Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 1, S. 190 / Mısır baskı: ?

B— Taberiy'e göre, Resûlüllah (A.S.) namaz kılarken bu iki mukaddes yerden birine yönelmekte serbest bırakılmış, o da Yahudiler imâna gelir umuduyla Beytülmakdîs'e yönelmiştir.

C— Zeccac'a göre, öteden beri Kâbe'ye alışan ve orayı kendilerince de mukaddes mekân ve mâbed kabul eden Mekke ve civarındaki müşrikleri denemek için Beytülmakdis kıble olarak tercîh edilmişti.

D— İbn Abbas (R.A.) ve cumhura göre, her iki kıbleye yönelmek de ilâhî vahiy ile olmuştur. Önce Beytülmakdis'e yönelmesi için emredilmiş, sonra bu neshedilerek Kâbe'ye yönelmekle emredilmiştir. Cumhur bu hususta Allah'ın :

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ . . . : **«Üstünde durduğun (arzu edip istediğin Beytullah'ı) kıble yapışımız da sırf Peygambere uyanları, gerisi gerisine döneceklerden bilip ayırd etmemiz içindir.»**

buyruğuyla istidlâl etmiştir.

Diğer bir husus da :

Resûlüllah (A.S.) Medîne'ye hicret etmeden önce Kâbe'ye yönelerek mi namaz kılıyordu, yoksa Beytülmakdîse mi? Gerek râvilerin, gerekse tarihçilerin bu meseledeki görüşleri farklıdır :

İbn Abbas'a (R.A.) göre, hem Mekke'de, hem de Medîne'de Beytülmakdis'e yönelerek namaz kılmıştır. Yalnız Medîne'de bu, 17 ay sürmüştür.

Ebû Amr'e göre, Mekke'de bulunduğu sürece İbrahim'le İsmail'in yaptığı gibi O da Kâbe'ye yönelerek namaz kılmıştır. Medine'ye hicret ettikten sonra16 ay,ay, ya da 17 ay Beytulmakdis'e yönelerek namaz kılmıştır. Böyle yapmasından maksad, Yahudieri İsâmiyete ısındırmaktı. Onların İslâm Dinine girmiyeceklerini, kendi bâtıl inançlarında ısrar edeceklerini anlayınca İbrahim Peygamberin kıblesi olan Kâbe'ye yönelmeyi arzu etmiş ve bu arzusu yerine getirilmiştir.

Bu tarihî olaydan çıkarılan sonuç şudur :

Hazret-i Peygamber (A.S.) Mekke'de iken Beytülmakdis'e yönelmiş olsaydı, Kâbe'ye fazlasıyla bağlı bulunan Mekke müşrikleri onu bu hususta kınayacak, İslâmiyete bu yüzden girmek istemediklerini belki ileri süreceklerdi. Medine'ye hicret ettikten sonra Beytülmakdis'e yönelmesi ise, Yahudilerin buna benzer bir itirazına meydan vermemek içindi. Ne-

ticede bu vadide hem Mekke müşrikleri, hem de Medîne ve civarı Yahudileri imtihanı kaybederek dünyada da, âhirette de zarara uğrayanlardan oldular. İslâm güneşi ise, hergün biraz daha yükselmekte ve cihanı aydınlatmakta devam etmektedir.

SOSYAL VE AHLÂKÎ YÖNLERİ

«Ve işte böylece sizi (ifratla tefrît arasında) vasat bir ümmet kıldık ki, bütün insanlara karşı adâlet örnekleri, hak şâhitleri olasınız. Peygamber de size hakkıyla şâhid olsun.»

Ümmet-i Muhammed, ifrât ve tefrîtten uzak, itidal ölçüleri, adâlet kıstasları olarak yetişip gelişen bir millettir. Ne kendi haklarına tecavüze râzı olurlar, ne de kendileri başkasının hakkına tecavüz ederler. Herkese karşı adâlet ve hakkaniyet ölçüleri içinde hareket ederler. Yeryüzünde hak şâhidleri olarak üstün bir medeniyet modelleri gösterirler. Onların mümeyyiz vasıflarından birkaçı da işte budur.

Muhammed (A.S.)ın ümmetinin hak şâhitleri oldukları hem dünyada, hem âhirette görülür. Dünyada hakkı temsîl ederler, insan haklarını en hassas şekilde korur, ilâhî rahmetin sıcak havasını donmuş kalblere estirirler; aleyhlerine bile olsa doğruluktan aslâ ayrılmazlar. Kardeşlik bağlarını geliştirir, dayanışma ruhunu onlar harekete geçirirler. Allah'ın yeryüzünde tecelli eden hilafet ve temsîl emanetini onlar taşırlar. Allah'ın insanlara olan umumî mânada geniş rahmet ve atıfetini onlar yaşar ve yaşatırlar. Ayrıca onların birbiri hakkındaki şâhidlikleri de Allah katında makbul tutulur. Nitekim Sahîh-i Müslim'de Enes bin Mâlik (R.A.)den yapılan rivayete göre, Medîne'de bir cenaze kabre götürülürken, tanıyanları onu övdüler, hayrile andılar. Bunu duyan Peygamber (A.S.) : **«Vâcib odu, vâcib oldu, vâcib oldu!»** buyurdu. Sonra başka bir cenaze daha geçirildi, onu da yerdiler. Peygamber (A.S.) Efendimiz yine : **«Vâcib oldu, vâcib oldu, vâcib oldu!»** buyurdu.

Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.), Peygambere (A.S.) şöyle sordu:

— Anam-babam size fedâ olsun! Önce bir cenaze geçirildi, onu övenler oldu. Siz de vâcib oldu, buyurdunuz ve bunu üç defa tekrarladınız. Sonra bir başkası geçirildi, onu yerenler oldu. Siz yine vâcib oldu, buyurdunuz ve bunu üç defa tekrarladınız?

Hazret-i Peygamber (A.S.) Ömer'e :

— Ya Ömer! Siz yeryüzünde kimi hayrile anar, iyilikle överseniz cennet ona vâcib olur. Kimi de şer ile anıp yererseniz, ona da cehennem

vâcib olur. Çünkü siz (mü'minler) yeryüzünde Hak şâhidlerisiniz!»

Diye cevap verdi ve bunu üç defa tekrarladı.

Ubade bin Sâmıt (R.A.)den yapılan başka bir rivayete göre, Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurdu : «Ümmetime üç haslet verildi ki bu ancak peygamberlere verilmiştir.

1. Allah bir peygamber gönderdiğinde ona, «Duâ et ki kabul edeyim!» buyurmuştur. Benim ümmetime de aynı şekilde emretmiştir.

2. Allah gönderdiği her peygambere, «Allah dinde sizin üzerinize bir güçlük koymadı!» buyurmuştur. Ayni şekilde benim ümmetime de beyanda bulunmuştur.

3. Allah her peygamberi kendi milletine şâhid tutmuştur. Benim ümmetimi bütün insanlar üzerine şâhid kılmıştır.

Âhirette ise :

Peygamber Efendimiz ile onun ümmeti diğer peygamberlere şâhid olacaklar. Nitekim Sahîh-i Buharî'de Ebû Saîd el-Hudriy'den yapılan rivâyete göre, Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurmuştur :

«Kıyâmet günü Nûh Peygamber çağrılacak. Nûh, buyur Allah'ım buyur! emrine amadeyim! diyecek. Allah ona :

— Ya Nûh! yüklenmiş olduğun risâlet (peygamberlik görevin)i tebliğ ettin mi?

Diye soracak, Nûh :

— Evet, ya Rabbi! teblîğ ettim, diyecek.

Bu kez Allah onun ümmetine soracak :

— Nûh size teblîğ etti mi?

Onlar inkâra sapıp cevap verecekler :

— Hayır, bize uyarıcı gelmedi! diyecekler.

Bunun üzerine Allah bu defa Nûh'a soracak :

— Ya Nûh! bu hususta kim sana şâhidlk eder?

Nûh :

— Muhammed ile O'nun ümmeti teblîğ görevimi yaptığıma şâhidlik ederler.

İşte Kur'ân'da buna işâret edilerek buyuruluyor ki : **«Sizi (ifratla tefrît arasında) vasat bir ümmet kıldık ki, bütün insanlara karşı adâlet örnekleri, hak şâhitleri olasınız. Peygamber de size hakkıyla şahid olsun.»**

Vasat bir ümmet oluşlarının diğer bir mânası da şudur:

Daha önce gelen ümmetlerden bir kısmı daha çok dünyaya meyletmiş, âhireti ihmâl ya da terketmişlerdir; Yahudiler gibi. Diğer bir kısmı ise, daha çok âhirete meyletmiş, dünyayı ihmâl etmiştir. İsâ Peygamberle kendisine uyan havariler gibi. Muhammed Peygamberle (A.S.) O'nun ümmeti bu ikisi arasında bir yol tutmuş, hem dünyayı, hem âhireti birarada kucaklamıştır. Hiç ölmiyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalışmayı anaprensip olarak kabul etmişlerdir.

Böylece İslâm hem ruhun, hem cesedin hakkını vermiş, ikisini de gıdalandırmak suretiyle maddeyle mânayı paralel yürütmüştür.

FIKHÎ YÖNÜ

Kıblenin değiştirilmesinde Kur'ân-ı Kerîm'de nâsıh ve mensûh âyetlerin bulunduğuna açık delîl vardır. Kur'ân'da ilk neshedilen âyet, kıble hakkındaki hükümdür.

Ayrıca bundan, Sünnetin âyet ile nesholunduğunu istidlâl edenler vardır. Çünkü onlara göre, Resûlüllah (A.S.)ın Beytülmakdis'e yönelerek namaz kılması hakkında ilâhî bir beyân mevcud değildir; hüküm sünnet cihetiyle sübut bulmuştur.

Diğer bir husus da, haber-i vâhidle amel etmenin câiz olduğuna dair istidlâldir. Çünkü kıblenin değiştirildiğini Kubâ halkına haber veren bir kişi idi. Nitekim Peygamber (A.S.)ın bâzı emirlerini teblîğe tek bir kişiyi me'mur ettiği tarihen sabittir. Ancak bu hal, Resûlüllah (A.S.)ın vefatından sonra kaldırılmış; haber-i vâhide bâzı hususlarda, özellikle Kur'ân'la ilgili âyetlerde itibar edilmemiştir.

«Bütün insanlara karşı adâlet örnekleri, hak şâhidleri olasınız!» meâlindeki âyetten bir kaç fıkhî hüküm istinbat edilmiştir :

1. Birinin diğeri üzerine şâhidliği ancak âdil olmak şartıyla kabul

edilir.

2. İcmâ'ın sıhhatına ve vardıkları hükümlerin vücubuna delâlet vardır. O halde her asır, kendinden sonraki asra hak şâhidleridir. Meselâ: Sahabe-i kirâmın dinî hususlardaki söz ve beyanları onlardan sonra gelen tabiîne hüccet ve şâhiddir. Tabiînin dinî hususlardaki söz ve beyanları kendilerinden sonra gelenler (tebe-i tabiîn) için hüccet ve şâhiddir...

TAHLİLLER

Süfehâ: Sefîh'in çoğul şeklidir. Daha çok aklı hafif bön kimse hakkında kullanılır. Seyrek dokunmuş ince elbiseye de «sevbün sefîhün» derler. (Müfredat-i Rağıb).

Muarrice göre, sefîh iftiracı, yalancı aynı zamanda bildiğinin aksini iddia eden kimseye verilen bir sıfattır. Kurtûbî'ye göre, çokca zulmeden bilgisiz kimse demektir.

Âyetteki «süfehâ»dan maksat, Medîne Yahudileri ile Mekke müşrikleri ve o tinette olan herkesdir.

Vasat: Orta, ortalama, mutedil demektir. Peygamber (A.S.)ın ümmeti, diğer peygamberlerin derecesinden aşağı ise de onların ümmetlerinden bir hayli yukardadırlar. Böylece vasat bir ümmet oluyor. İfrat ve tefrît arasında bir yol takip etmek de bu kelimenin kapsamına girmektedir.

Vasat, aynı zamanda «adâlet» demektir. Bu mânayla ümmet-i Muhammed hem kendi aralarında, hem de başka milletlere karşı adâletle davranırlar.

Rağıb'a göre vasat: İki eşit tarafı olan şeyin ortası, cömertlikle cimrilik arası; hayırla şer ortası gibi mânalarda da kullanılır. Ayrıca bu kelime, seçilmiş, beğenilmiş anlamına da gelir. Fakat âyette geçen vasat'dan maksad, daha çok adâlet olsa gerek. Nitekim diğer bir âyette geçen «evsatuhum, a'deluhüm» ile tefsîr edilmiştir. Cevherî kendi Sıhah'ında «Ümmeten vasatan» terkibini, «ümmeten adlen» olarak mânalandırmıştır. Şâir Züheyr de aşağıdaki mısra'ında vasat'ı ayni anlâmda kullanmıştır:

«Onlar vasat (âdil) kimselerdir ki, gecelerden bir gece şiddetli musîbetler indiği zaman halk onların hükmüne razı olur.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Adâletten ayrılan, ifratla tefrît arasını bir türlü bulamayan, Allah'a kullukta ayni kıble üzerinde diğer ümmetlerle birleşmeyen, bu yüzden dinden asıl gayenin ne olduğunu bilemez hale gelen Yahudi ve Hıristiyanların İbrahim (A.S.)ın H a n î f yolundan nasıl uzaklaştıkları ve aşırı bir taassupla Muhammed'i(A.S.) nasıl reddettikleri beyân edildikten ve Muhammed (A.S.)ın ümmetinin bu iki milletin tutumunun aksine adâlet örnekleri, hak şâhidleri bulunduklarına dikkatler çekildikten sonra Allah'a kullukta bütün insanların birleşmesi gerektiğinin lüzumu belirtiliyor; kıble olarak ilk kurulan mâbedin (Kâbe), Allah'a dosdoğru imân eden milletlerin müşterek başbazlayıcı merkezi olduğu anlatılıyor.

Ve sonra hakkın ancak Allah'dan olduğuna, bir şeyi hak ya da kutsal saymaya başkasının yetkili bulunmadığına atıflar yapılıyor. Bu nedenle Yahudi ve Hıristiyanların kendi anlayış ve heveslerine göre kıble tâyin etmelerinin ilâhî rızaya uygun düşmediğine, aslında doğunun da batının da Allah'a ait olduğuna, doğu ya da batıyı kıble seçmenin daha fazla bir mâna taşımadığına; Kâbe-i muazzamanın ibâdet için kıble olarak gösterilmesinde ise inanan milletler için bir nice hayırların mevcud bulunduğuna işâretler yapılıyor.

—oOo—

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ
وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾
الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ
وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا

وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ

اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِي

عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

MEÂLİ:

145— And olsun ki, kendilerine kitap verilenlere her türlü âyet (delil, belge, kanıt)ı getirsen yine de Senin kıblene uymazlar. (Elbetteki) Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onların kimi kiminin (Yahudîler Hıristiyanların, Hıristiyanlar da Yahudîlerin) kıblesine zaten uyacak değillerdir.

And olsun ki, Sana gelen bunca ilimden sonra kalkar da (farzedelim) onların arzu ve heveslerine uyacak olursan, şüphesiz ki o zaman Sen de zâlimlerden olursun.

146— Kendilerine kitap verdiklerimiz (Yahudîler ile Hıristiyanlar) O'nu (son peygamberi) öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Bununla beraber onlardan bir kısmı bilip durdukları halde hakkı gizlerler.

147— Hak dâima Rabbin katındandır. Artık şüpheye düşenlerden olma sakın!.

148— Her milletin bir yönü, yolu ve yöntemi vardır ki ona doğru yönelir. Siz ise (ey Muhammed ümmeti!) hayırlara yönelip (bu hususta) birbirinizle yarışın. Nerede olursanız olun Allah hepinizi toplayıp biraraya getirecektir. Şüphesiz ki Allah'ın her şeye kudreti yeter.

149— Her nereden (yola) çıkarsan çık, (namazda) yüzünü Mescid-i Harâm'a çevir. Şüphesiz ki bu, Rabbin tarafından (verilen) hak (bir emir) dir. Allah yapacaklarınızdan habersiz değildir.

150— (Evet, Peygamberim!) Nereden çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Siz de (ey mü'minleri) nerede olursanız olun, yüzünüzü (namazda) o tarafa doğru döndürün; tâki insanlar için aleyhinize bir hüccet kalmasın; ancak içlerinden zulmedenler hâriç. Siz artık onlardan korkmayın, Benden korkun; hem size olan nîmetimi tamamlayayım; ola ki doğru yolu bulursunuz.

İNİŞ SEBEBİ

«Kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hıristiyan ruhânî reisleri, öz oğullarını tanıdıkları gibi Hazret-i Muhammed'i(A.S.) de, Tevrat ve İncil'de yazılı olan sıfatlarından bilip tanırlardı.»

Nitekim Yahudî ilim adamlarından Abdullah bin Selâm ve arkadaşları, Peygamber (A.S.) Efendimizi birçok özellikleriyle bilip tanıdıkları için bunlardan bir kaçı İslâmiyeti kabul etmekte tereddüt etmedi. Abdullah bin Selâm bir ara : «Andolsun ki ben, Resûlüllah Efendimizi öz evlâdımdan daha iyi tanır ve bilirim!» diyerek gerçeği ve Tevrat'daki yazılı bulunan sıfatların hak olduğunu bir defa daha duyurmak istemişti. Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.) ona :

— Ya Abdullah! Bu nasıl olur?

Diye sorunca, o şu cevabı vermiştir:

— Evet, ben, Muhammed'in Resûlüllah olduğuna şahadet ediyorum; bunda hiç bir şüphe ve tereddüdüm yoktur ve olamaz da. Ama kendi öz evlâdım hakkındaki şahadetim bu nisbette kuvvetli değildir. Çünkü anasının bir şey yapıp yapmadığı hakkında kesin bilgim yoktur!

Hıristiyan olan Selmân-i Fârisî ile Temîm-i Dârî'nin bilgileri ve şâhidlikleri Abdullah bin Selâm'ın şâhidliğinden daha zayıf değildi.

Yukarıdaki âyet, bilhassa bunlar ve benzeri ilim adamlarının belirtilen şekildeki şahadetlerini istihdaf ederek inmiştir. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

«Ey Muhammed ümmeti! Hayırlara yönelip birbirinizle yarışın.»

(1) Esbâb-ı Nüzûl : 27 / Kahire baskı: 1068-1388.

Kurtubîy'e göre, buradaki hayırlardan maksad, vaktin evvelinde kılınacak namazdır. Ebû Hüreyre (R.A.)nin rivâyetine göre, Resûlüllah (A.S.) buyurdular ki:

«Öğlenin ilk vaktinde namaza giden, bir deve hediye (ya da kurban) eden kimse gibi (sevap kazanır). **Ondan biraz sonra giden, bir inek hediye eden kimse gibidir. Ondan sonra giden bir koç hediye eden gibidir. Ondan az sonra giden bir tavuk hediye eden kimse gibidir. Ondan biraz sonra giden ise** (sevapda) **bir yumurta hediye eden kimse gibidir.» (1).**

Yine Ebû Hüreyre (R.A.)nin rivâyet ettiği başka bir hadîste buyuruluyor ki:

«Şüphesiz sizden biriniz namazı vaktinde kılar; halbuki vaktin evvelinden terkedip kaçırdığı kısım onun çoluk-çocuğundan ve malından kendisine daha hayırlıdır!» (2).

«Amellerin hayırlısı vaktin evvelinde kılınan namazdır.» (3).

«Vaktin evveli ilâhî hoşnudluktur. Vaktin ortası ilâhî rahmettir. Vaktin sonu ise ilâhî afdır.» (4).

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNLERİ

«Andolsun ki, kendilerine kitap verilenlere her türlü âyet (delil, belge, kanıt)i getirsen yine de senin kıblene uymazlar. (Elbette ki) Sen de onların kıblesine uyacak değilsin!»

Kitlelerin taassubu, ferdin taassup ve muhafazakârlığına hiç benzemez. «Fert itiraz ve münakaşayı kabul edebilir, fakat kalabalığın buna asla tahammülü yoktur.» (5).

Bu sözde büyük bir hakikat payı var. Yahudi kitlesi bütün açık belgelere, Tevrat'daki yazılı vasıflara rağmen bâtılda ısrar edip aşırı bir taassup gösterdiler. Bu yüzden bütün semâvî kitapların müjdelediği en son peygamberi kabul etmediler. «Bizim için başka bir kurtarıcı gelecek, biz ancak onu bekleriz, başkasına uymayız» dediler. Ama onların aksine kendini kitlenin boğucu havasından kurtarıp akl-i selîmin meltemine kavuşturan Abdullah bin Selâm ve benzeri ilim adamları, en son peygambere uymakta tereddüt etmediler. Hazret-i Peygamberle ilgili kayıtları ve

(1) Nesâî : Ebû Hüreyre (R.A.)den rivâyet etmiştir.
(2) Dâre-Kutnî : Hüreyre (R.A.)den rivâyet etmiştir.
(3) Dâre-Kutnî : İbn Ömer (R.A.)dan rivâyet etmiştir.
(4) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, - S. 165 / Dâre-Kutnî'den.
(5) Kitleler Psikolojisi / Gustave le bon.

belgeleri toplayıp akıl ve mantığın süzgecinden geçirdiler.

Görülüyor ki Yahudiler kitle taassubunun en koyusunu kendi dinî ve millî bünyelerinde saklıyan bir millettir. Tarih boyunca onlar bu tutumlarının bir takım dünyevî yararlarını görmüşlerse de zararları ve ıstırapları daha büyük çapta olmuştur. Asırlarca yurtsuz kalmaları, Sina çöllerinde perişan olmaları, Babil esaretleri ve nihâyet ilâhî hışma uğramaları, üzerlerine zillet ve meskenetin inmesi bu ıstıraplardan bir kısmıdır.

Yahudilerin inat ve taassupları o dereceye vardı ki, kendi milletlerinden başka diğer milletleri bir çeşit köle kabul etmişler, onları sömürüp kemirmeyi dinî bir vecîbe sayacak kadar ileri gitmişlerdir. Başka milletlerden gelen azizlere itibar etmemişler, gönderilen birçok peygamberleri öldürmüş, ya da memleketlerinden kovmuşlardır. Zaman zaman Tevrat'ın açık belgelerini değiştirmişler. Hazret-i Muhammed hakkındaki işâretleri kendi arzularına göre tahrîfe uğratmışlar. Onlar için va'dolunan mukaddes topraklar ve bu toprakların koynunda yer alan Beytülmakdis, vazgeçilmesi mümkün olmayan büyük bir dâva olmuş, asırlarca bunun tahakkuku için plânlar hazırlamışlardır. Onlara göre bu mâbedden daha kutsal, ya da mübarek başka bir yer olamaz.

İşte Yahudilerin bu yanlış tutumu, birtakım haksızlıklara, ahlâksızlıklara yol açmış, Yahudi olmayan hiçbir kimseye hayat hakkı tanımamak gibi gayr-i insanî düşünceler onların kafasında sâbit bir fikir hâlini almış ve bütün fertlerine sirâyet etmiştir.

Peygamber (A.S.) Efendimiz bu milleti memnun etmek ve kalblerini İslâmiyete ısındırmak için Medîne'de 16 ya da 17 ay onların kıblesine yöneldiği halde yine de onlarda en küçük bir değişiklik meydana getiremedi. Bilâkis sinsice düşmanlıkları her gün biraz daha artıyordu. Çünkü Hazret-i Muhammed (A.S.) İsrâiloğulları'nın bir boyundan, ya da Harun soyundan gelen bir peygamber değildi. Bu yüzden bütün çabalar neticesiz kaldı.

Halbuki bütün dinler Allah'ın birliği, inancı içinde bütün insanların kurtulmasını, tüm hakların korunmasını, gönderilen peygamberlerin hepsinin saygı görmesini hedef olarak seçmiştir. Güzel ahlâkı, sosyal hayatın beden ve rûh sağlığı içinde gelişmesine temel yapmış, hukukta insanların eşit tutulmasını esas olarak kabul etmiştir.

Yahudiler taassupları icabı Tevrat'ı kısmen ya da yer yer tamamen değiştirdikleri halde onda hâlâ Muhammed (A.S.)ın geleceğine dair belgeler mevcuttur. Buna bir misal verecek olursak, TEVRAT-İŞAYA kitabı 42. babda aynen yazılı olanı nakletmemiz kâfidir :

«İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden râzı olduğu seçme kulum : Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmıyacak ve sesini (fazla) yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmıyacak ve tüten fitili söndürmüyecek; hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve cesareti kırılmıyacak ve adalar Onun şeriatını bekliyecekler.»

Yahudiler bütün bu hakikatlara rağmen son peygamberi imha etmek ve böylece İslâm nûrunu söndürmek için korkunç planlar hazırladılar. Hayber'de Resûlüllah'a zehirli kuzu ikram (!) ettiler.

Ama yahudiler ne kadar kendi heveslerine, kör taassuplarına bağlı kaldılarsa, mü'minler de o nisbette ve daha fazlasıyla Allah ve Resûlüne bağlı kaldılar; ilâhî buyrukları her şeyin üstünde tuttular. Hiçbir zaman ne Peygamber (A.S.) Efendimiz, ne de O'nun inanmış şuurlu ümmeti gayr-i müslimlerin arzu ve hevesine uymadılar. Bunun aksine uyan beyinsizler çıkacak olursa, Kur'ân bu gibiler hakkında en güzel hükmünü vermiştir : **«Kendine yazık edenler.»**

Günümüzde Batının âdetlerini taklîd edenler eksik değildir. Yılbaşı gecesini kutlamak, o geceyi caz-saz, içki, kumar ve sair günahlarla renklendirmek, cenaze başında saygı duruşunda bulunmak, çelenk götürmek bunlardan bir kısmıdır.

Hiç şüphe edilmesin ki, bu çeşit taklîdler, Hıristiyanların kıblesine dönmektir. Kur'ân-ı Kerîm bilhassa buna dokunuyor ve Müslümanları taklîd çukuruna düşmekten korumak için en açık belgeler getiriyor.

TARİHÎ YÖNÜ

«Onların kimi kiminin kıblesine zaten uyacak değillerdir.»

Yukarıdaki âyetle de ifâde edildiği gibi, Yahudi ve Hıristiyanlar sadece Kâbe-i Muazzama'ya yönelmeyi reddetmiyorlar, ayni zamanda birbirlerinin kıblesine saygı göstermeyi de hoş görmüyorlar. O halde bu iki millet, İslâm'a karşı birleşebiliyor; fakat başbaşa kalınca aralarındaki bağ kopuyor. İsâ Peygamber İsrâiloğulları'na gönderilmiş bir peygamber olmakla beraber Yahudiler bir türlü ona uymak istememiş, üstelik onu öldürmeye kalkışmış ve böylece Hıristiyanlarla birleşme imkânları ortadan kalkmış, bu yüzden kıblelerini bile değiştirmişlerdir.

Aslında iki millet de Kudüs'deki mâbedi kendi mâbedleri olarak tanırlar, fakat ibâdetlerinde kıble olarak Hıristiyanlar doğuya yönelirler, Ya-

hudiler ise Beytülmakdis'e..

İbn Kayyım el-Cevziy diyor ki :

«Gerek Yahudilerin, gerekse Hıristiyanların yöneldikleri kıble, ilâhî vahiy ve emirle olmamıştır. Bu tamamen kendi aralarındaki rûhanî reislerin telkin ve te'siriyle meydana gelmiştir. Hıristiyanlar doğu tarafını, Yahudiler ise tabu kabul ettikleri kayayı seçtiler ve bu kaya Beytülmakdis'in yanında tesbit ettikleri yerden kaybolunca (bir rivâyete göre göğe çıkmıştır) o yeri kıble edindiler.» Tevrat'da buna dair bir kayıt mevcut değildir. Başka bir yerde kayıt aramaya da lüzum yoktur. Çünkü İsrâil milletinin ilk bin yıllık tarihini anlatan başlıca kaynak Tevrat'tır. Bu kitabı meydana getiren oniki kitabın en eskisi M.Ö. VII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha eski oldukları sanılan bazı yazılar da Hz. Musa'ya atfedilmektedir. (M.Ö. 14-13 yüzyıl). Tevrat'ın son kitapları ise, M.S. II. yüzyılda biraraya getirilmiştir.

Görülüyor ki Musa Peygambere inen Tevrat bir hayli zaman geçtikten sonra toplanıp biraraya getirilmiştir. Bu gerçeği, sadece tarihî vesikalar değil, bizzat İsrâil milleti tarafından yazılan kayıtlardan da öğrenmiş bulunuyoruz.

Hıristiyan din adamlarının kıble konusundaki iddia ve uydurmalarına gelince : Hz. İsa çarmıha gerildikten (!) sonra ortadan kaybolmuş, papazlardan biri Hz. İsa'ya rastladığını ve onun şu tavsiyede bulunduğunu iddia etmiş; İsâ Peygamber sözde ona demiş ki: «Güneş benim çok sevdiğim bir yıldızdır. Her gün benim selâmımı alır. Milletime de ki namaz kılarlarken (ibâdet ederlerken) güneşe yönelsinler!»

Hıristiyan milleti bu uydurma haberi getiren papazı doğrulamış ve böylece ibâdetlerinde doğu tarafını kıble edinmişlerdir. (1).

Ayrıca, Hazret-i Meryem'in doğu tarafına çekilip doğum yapmasının da bunda büyük te'siri bulunduğunu unutmamak gerekir.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

«Sen de onların kıblesine uyacak değilsin.»

«Her milletin bir yönü, yolu ve yöntemi vardır ki ona doğru yönelir.»

Bu iki cümlede, İslâm milletlerinin hedef ve gayesi ta'yin edilmiş ibâ-

---

(1) Bu hususta fazla bilgi için bak : Tefsir-i Ruhi'l-maani Li-l-Alûsi : C. 2, S. 11. Beyrut baskı: ?

dette kendilerine seçilip beğenilen kıble belirtilmiştir. Bu husustaki ilâhî emirler kesindir; yorum kabul etmez. O halde kıbeyi değiştirme yetkisi ne peygambere, ne de ümmetinden herhangi bir ferde verilmiştir. Hiç bir ilim adamı, ya da müctehid bunu değiştirmeye salâhiyetli değildir ve olamaz da.. Namazda kıblenin farz kılınmasının sebebi işte budur. O halde kıblenin farziyetini inkâr eden küfre düşer; namazda başka bir cihete yönelenin ibâdeti makbul değildir. Zarurî haller müstesna..

Kıble hakkındaki âyetin tekrarı, gelecekte de kıblenin ayni cihet olacağını te'kid içindir.

«And olsun ki, Sana gelen bunca ilimden sonra kalkar da (farzedelim) onların arzu ve heveslerine uyacak olursan, şüphesiz ki o zaman Sen de zâlimlerden olursun.»

Bu âyetten çıkarılan hükümlere gelince, şöyle sıralayabiliriz :

a) Müşriklere ya da kitap ehline itikad ve ibâdette uyan, onların arzusuna göre ibâdet eden kimse dinden çıkmış olur.

b) Onların kötü âdet ve geleneklerini, gayr-i ahlâkî yaşayışlarını taklîd edenler ise büyük günah işlemiş olurlar.

c) Kıble ehli, yani Kâbe-i Muazzama'ya yüz çeviren, orayı kıble kabul eden kimse tekfîr olunmaz.

TAHLÎLLER

Mescid-i Harama yönelmek hakkında üç emir vardır. Bunun sebep ve hikmeti üzerinde duranların görüşleri kısmen olsun farklıdır :

a) İslâm'da ilk nesh olayı kıble hakkında vuku' bulmuştur. Bu sebeple tekrar ve te'kide lüzum hâsıl olmuştur. (İbn Abbas R.A.).

b) İnen üç emir arasında ahval ve şartlara göre bazı nüanslar vardır. Birinci emir Mekke'de Kâbe'yi görenlere ya da görebilme durumunda olanlaradır. İkinci emir Mekke'de olup Kâbe'yi göremiyenler içindir. Üçüncü emir Mekke dışındaki bölgelerde bulunanlar içindir. (Fahrüddin er-Râzî).

c) Kurtubiy'e göre : Birinci emir Mekke'de oturanlar içindir. İkinci emir diğer şehir ve kasabalarda oturanlar içindir. Üçüncü emir yola çıkanlar, seyahat edenler içindir.

«Tâki insanlar için aleyhinize bir hüccet kalmasın!»

Meâlindeki âyetten maksad, kitap ehli (Yahudi ve Hıristiyan) din adamları, Tevrat ve İncil'de son gelen peygamberin ümmetinin Kâbe-i Muazzama'ya yönelip ibâdet edecekleri hakkında bir takım işâret ve belgelere rastlamışlardı. Eğer Kâbe'ye yönelmeseydi, onlar bu açıdan da delil getirip Hazret-i Muhammed'in (A.S.) son peygamber olmadığını iddia eder, inkârlarında belgeli konuşurlardı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İbrahim Peygamberin sünnetleri kısmen beyan edildikten, O'nun Hakk'a dosdoğru yönelip teslimiyetinden bahsedildikten ve insanlık için ilâhî vergi olan bu nîmetlerin cemiyet ve milletlerin tekâmülüne paralel yükselme kaydettiğine işâret edildikten sonra en son peygamber Hz. Muhammed (A.S.)ın gönderilmesiyle bu nîmetin tamamlanıp doruğuna yükseldiği ve artık Müslümanların Allah'ı gönülden anıp O'na şükretmeleri gerektiği, bunca nîmete karşı nankörlüğün küfre kapı açacağı en duyarlı cümlelerle ifâde ediliyor.

Ayrıca aşağıdaki âyetlerle son peygamberin bilhassa ilim ve hikmetle gönderildiğine, ilim ve hikmetin beşer için yollarını aydınlatıcı tek meş'ale olarak bulunduğuna, bu meş'aleden mahrum kalanların üstün bir vârlık ve kudret gösteremiyeceklerine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا
مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي
أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

MEÂLİ:

151— Nitekim içinizden size bir peygamber gönderdik, sizi (ruhunuzun yüceliğiyle ters düşen, insanlığınızın ölçüsünü zedeleyen, ebedî mutluluğunuza engel olan her kötü şeyden) temizler; size kitap ve hikmeti öğretir; size bilmediğiniz şeyleri öğretip belletir.

152— O halde anın Beni, anayım sizi; şükredin Bana ve sakın nankörlük etmeyin.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah'a itaat edip O'na boyun eğen kimse, -namazı, orucu ve hayırlı işi az bile olsa- cidden Allah'ı anmıştır. O'na isyân eden kimse, -namazı, orucu ve hayırlı işi çok da olsa yine de- Allah'ı unutmuş sayılır.» (1).

«Azîz ve Celîl olan Allah buyuruyor:

Ben kulumla beraberim; kulum beni andığı ve dudakları benimle hareket ettiği müddetçe.» (2).

«Yine Azîz ve Celîl olan Allah buyuruyor:

Beni kendi nefsinde anan kimseyi, kendi nefsimde anarım. Beni bir toplulukda anan kimseyi daha hayırlı bir toplulukta anarım.» (3).

AHLÂKÎ YÖNÜ

İbrahim Peygamberin sünnetleri, daha çok İslâmî sünnetlerin bir benzeri ya da onların ilk modelleridir. Bunun kemâl derecesi, Hazret-i Muhammed (A.S.) ile vücud bulmuştur. O halde Allah'ın insanlara olan üstün nîmetlerinin başında, onlara ilâhî belgeleri okuyan, kitap ve hikmeti öğreten ve daha bilmedikleri nice şeyleri belleten, bütün bunlarla beraber onları her türlü kir ve pastan temizliyen bir peygamberin gönderilmesi gelir.

Nîmeti ihsan edenin anılması ve O'na yürekten şükredilmesi, O'nun vermiş olduğu nîmetin ölçüsünde olmalı değil midir?

O halde Allah'a olan bağlılığımız, kalbimizin idrâkî ve O'nun büyüklüğüne karşı uyanıklığıyla ölçülür. Bu nisbet artdıkça insanın ruhî yapısı gelişip cilâlanır; ahlâkı güzelleşir, hayr-u hasenatı çoğalır; fazîlet dolu ör-

(1) Ahkâmü'l-Kur'ân Li-Huvayz Mendal.
(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 172 - Buharî - Müslim.
(3) et-Terğîb ve't-Terhîb - Buharî - Müslim.

nekler vermeye başlar. Unutmayalım ki, Allah'ı daha çok ibâdet ve itaatımızla, teslimiyet ve tevazuumuzla anmış oluruz. Bunlarsız bir anış çok yavan kalır. Kul Allah'ı ibâdet ve teslimiyetiyle anınca, Allah bir yandan nîmetini artırır, bir yandan da onu rahmet, sevap ve saadetle yâdeder.

Hazret-i Musa (A.S.) : **«Ya Rabbî, Sana nasıl şükredeyim?»** diyerek, O'nun hoşnutluğuna uygun şükretmenin kemâl mertebesini öğrenmek istemişti. Bunun üzerine Allah (C.C.) ona : **«Beni sürekli anacaksın, unutmayacaksın!»** buyurmuştu. (1).

Hasan Basrî (Rahmetullahi aleyh) diyor ki :

«Âyetin tefsîrini bu hadîslerin ışığında şöyle bağlıyabiliriz: Beni, size farz kıldığım ibâdetlerle anın ki ben de sizin için kendime gerekli kıldığım sevap ve rahmetimle sizi anayım.»

SOSYAL YÖNÜ

Bütün milletlere gönderilen en son peygamber Hazret-i Muhammed (A.S.)ın insanlığa getirmiş olduğu cihân değerindeki ilim ve hikmetleri, yukarıdaki âyetlerle altı madde halinde özetlenmiştir :

1. Bu peygamber insanların içinden seçilip gönderilmiştir.

2. İnanan milletlere Allah'ın âyetlerini ve açık belgelerini getirip okuyan odur.

3. İnsanları maddî, mânevî her türlü kirden, daha doğrusu insanın yaratılışındaki şeref ve yüksekliğe yakışmıyan her çeşid murdarlıktan temizler.

4-5. Kendisine uyan bahtiyarlara kitap ve hikmeti en tesirli şekilde öğretir.

6. Ve insanların bilmediği bir nice dinî, tarihî, uhrevî ve metafizikle ilgili hakikatleri pedagojik bir metodla işleyip öğretir.

Bunun içindir ki Allah, Âl-i İmrân sûresinde bu peygamberin gönderilmesini büyük bir lûtuf olarak tasvîr ediyor : **«And olsun ki, Allah, daha önce açık bir sapıklık içinde bulunurlarken, mü'minlere yine kendilerinden, onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları (küfrün kirlerinden) temizleyip arıtan, onlara kitab ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lûtuf ve ikrâmda bulunmuştur.»** (2).

---

(1) Âl-i İmrân sûresi âyet: 164.

Milletlerin madde çukurundan kurtulabilmelerinin, cehâlet (Allah ve âhiret hakkında bilgisizlik) duvarını aşabilmelerinin, ruhî ve vicdanî yapılarıyla gelişebilmelerinin, ilim ve felsefede selâmet sahiline ulaşabilmelerinin, fizik ve metafizikle ilgili gerçekleri ve hakikatleri öğrenebilmelerinin tek dayanağı ve şaşmayan hedefi, en son peygambere uymaktır.

Tarih boyunca vicdanların kararması, kalblerin katılaşması, ruhların ilâhî mâarifi yansıtamaz hale gelmesi, peygamber terbiyesinden uzak ya da mahrum kalmalarından kaynaklanmıştır.

Peki insanlığın özlediği, özlemini çektiği nedir? Son peygamber neler getirmiştir? Bu iki önemli soruyu incelediğimiz ve yukarıdaki âyeti gözönünde bulundurduğumuz zaman göreceğiz ki, sağduyu sahipleri birçok tecrübelerden sonra, önce dürüst, sağlam irâdeli, azimli, cesur, âdil, insanları; özellikle kendi milletini canından daha çok seven ve onların kurtuluşu ve mutluluğu için her türlü fedakârlığa katlanan ve nihayet kendi yaşayışını normalin altındaki halk tabakasının yaşayışıyla birleştiren, bütün bunların üstünde Allah'a samimi olarak inanıp bağlanan bir lider hasretini her dönemde çekmektedirler.

İkinci olarak : İnsanları yine insan karakterine yakışmayan her türlü maddî ve mânevî kirlerden paklayacak, onları hayvanî duyguların çok üstüne çıkaracak, milletleri en güzel huylarla donatacak; ilâhî kudretin müstesnâ örneklerinden biri olan başını fânilerin önünde eğilmekten kurtaracak büyük bir kurtarıcıyı sabırsızlıkla beklemektedirler.

Üçüncü olarak : İnsanların mânevî boşluğunu dolduracak, ruhî ihtiyaçlarını karşılayacak, onları ümtsizlikten kurtarıp ebediliğin umudunu getirecek bir sihirli ele ihtiyaç hissetmektedirler.

Dördüncü olarak : İnsanlığa dünyanın mânasını, çalışmanın maksad ve hedefini, iktisadî gücün anlamını, milletler arasında sulhun devamının lüzumunu, başka milletleri sömürerek geçinmek isteyen milletleri terbiye etmenin gereğini, insanca yaşamanın yollarını öğretecek, büyük dâhileri bir an önce görmek istiyorlar.

Beşinci olarak : İnsanları fiziğin dar çerçevesinden çıkarıp metafiziğin derinliğine götürecek, maddeyle mâna, ruhla cesed arasında denge kuracak; tarihî olayların esrar ve hikmetini dimağlara zerkedecek büyük ruh mimarlarının yetişmesini gönülden arzuluyorlar.

Beşeriyetin belli başlı özlemi bunlar olunca, daha uzaklara, milletler arasında bunları gerçekleştirebilenleri aramaya lüzum yoktur. İşte en son Nebi Hazret-i Muhammed (A.S.) bütün bunları cevaplandıran, bu boşluk-

ları doldurabilen bir peygamberdir. Kur'ân O'nun insanlıktan yana altı üstün vasfını sıralarken bütün milletleri uyarmaya çalışıyor.

İLMÎ YÖNÜ

İnsanlara gönderilen peygamberlerin yine insanlardan olmasının hikmeti..

Varlık âleminde her şey daha çok kendi cinsiyle kaynaşıp anlaşır. Vahşi ormanlarda, ya da tenha bir çölde yalnız başına kalan insan, en çok yine bir insan görme arzusunu taşır ve bu yalnızlık biraz daha sürecek olursa, hayalinden insanlar ve tanıdıkları geçmeye başlar. Geceleri rü'yasında insanlar arasında bulunduğunu, onlara kavuştuğunu görür.

Öyleki her canlı, hayatı, kendi cinsinin özelliğine doğru çekmekte ve ona benzetmeye özenmektedir. Nitekim bazı aileler evinde beslediği kedi ya da köpeği eğiterek kendine yaklaştırır ve bir insan gibi hareket etmesini sağamaya çaışır. Bugün sirklerde terbiye edilen çeşitli hayvanları zevkle seyredenler milyonları aşmaktadır. Bu zevk daha çok terbiye edilen hayvanın bazı hareketlerinde insana benzemesine râci'dir.

Yine bu hayvanlar sahneden ayrılınca herbiri kendi cinsi arasına katılmakta ve onlar arasında yaşamayı tercîh etmektedir.

Öyle değil midir? Varlık âleminde ayni cinsten moleküller bile bir arada bulunmasalardı mineraller meydana gelmiyecekti. Bir elementi incelediğimiz zaman moleküllerin birbirine nasıl sımsıkı tutunduklarını, onların bu kollektif tutunmasını zedeliyecek, ya da sarsacak güçlere nasıl mukavemet gösterdiklerini görürüz.

Diyebiliriz ki tabiatta ayni cins ve türden olan bitkiler ve hayvanların bir arada bulunmasını, ahenk ve anlaşma prensipi içinde yaşamasını gerektiren tek şey, ilâhî kanunun varlık âlemindeki hükümranlığıdır.

Ancak hayvanî ya da nebatî topluluşmalarla insanî topluluşma arasında büyük fark vardır. Hayvanî ve nebatî topluluşma ve kollektif tutunmada şuurlu bir düzen yoktur ve olamaz da. İnsanî topluluşma ve kollektif tutunma bunun tamamen aksinedir. İnsandaki şuur ve idrak sosyal düzeni ve içiçe yaşamanın zaruretini ve nihayet insan şahsiyetini meydana koyuyor.

İşte bu nedenledir ki Allah, insanların şuur ve idrâkini yükseltmek, ona en sağlam doğrultuyu vermek için yine kendilerinden peygamber gönderiyor, böylece kaynaşma, anlaşma, kurumlaşma ve kollektif tutun-

ma daha kolay oluyor.

«Nitekim içinizden size bir peygamber gönderdik» meâlindeki âyet bu gerçeğe ışık tutmakta ve ana fikrini vermektedir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Ebû Usâme en-Nehdî diyor ki :

«Ben Allah'ın hangi ân ve saatte bizi andığını bilirim!»

Bunun üzerine kendisine soruluyor :

— Nasıl bilirsiniz?

O, cevap veriyor :

— O'nu andığımız zaman. Çünkü Kur'ân'da buyuruyor : «Anın Beni anayım sizi!»

Müfessir Süddî diyor ki :

«Herhangi bir kul Allah'ı anacak olursa, herhalde Allah da onu anar; şöyleki : Mü'min O'nu anınca, O da onu rahmetiyle, mağfiretiyle anar. Kâfir O'nu anacak olursa, O da onu azâb ile anar!»

Zünnûn el-Mısrî diyor ki :

«Kim içten gelen bir inanç ve sevgiyle Allah'ı anarsa, bu anışının yanında başka bütün şeyleri unutur, sadece Allah ile ilgili şeyleri hatırlar.»

Muaz bin Cebel (R.A.) diyor ki :

«Kulu Allah'ın azâbından en çok kurtaran şey, muhakkak ki O'nu içten gelen bir sevgiyle anmaktır. Nitekim bir Bedevî, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki :

— Ya Resûlellah! Üzerimde İslâm şeriatının (meseleleri) bir hayli çoğaldı, (bunların hepsini nasıl taşıyabilirim?) Bana öyle bir amelden haber ver ki ona teşebbüs edip (hakkıyla) yapayım?

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) :

— **Dilin dâima Allah'ı anmakla ıslak bulunsun!**

Buyurdu. (1).

(1) İbn Mâce : Abdullah bin Büsür'den..

HİKMET

Hikmet'in, dinî, tasavvufî, ilmî, felsefî, siyasî ve sosyal bir takım anlamları vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde geçen bu kelime, bazen bunların bir kısmıyla, bâzan da tümüyle ilgilidir. Hazret-i Peygamber (A.S.) hikmet ile gönderilen, hikmetle konuşan, hikmeti öğreten en büyük peygamberdir. İnsan karakterine yön veren, ruhları hikmetle geliştiren, gönüllere hikmet pınarları akıtan eşsiz bir öğretmendir. Toplu hayatı hikmet düzeyine çıkaran, fertleri sosyal kurumun en ahenkli şekline kavuşturan, hikmet bağlarıyla gönüllerini biraraya getiren yegâne terbiyecidir. İlmi hikmetle aksettiren müstesnâ bir dahidir.

Cibrîl-i Emîn vasıtasıyla indirilen, bu Büyük Resûlün kalbine sunulan hikmet'e gelince :

a) İlâhî hakikatların damla damla gönül havuzuna inmesidir.

b) Kur'ân'ın derin mânası, İslâmın cihanşumul kaideleri ve ana prensipleridir.

c) İlâhî kudret karşısında, sonradan olma eşyanın sırrının araştırılmasıdır.

d) Beşer ruhunun yüksekliğini, melekût âlemiyle olan ilgisini bilmek ya da bunu keşfetmek san'atıdır.

e) İnsan düşüncesinin derinliğine ışık tutma, varlığın mahiyetini çözme becerisidir. İnsanla varlık âlemi ve insanla Allah arasındaki bağlantıların anlaşılmasıdır.

f) Aklın ötesinde, basîretle müşahede etmenin anahtarıdır.

g) İnsanın kendinden geçmesi, benliğini aşması ve böylece aşk havası içinde erimesidir. Diğer bir tabirle hakikate erişmenin sihirli anahtarıdır. İnsan denilen varlığın göründüğünden çok daha yüksek olduğunu idrâk etmenin yoludur. İmândan destek gören derin bir sezgidir.

O halde «hikmet», akla değil köklü bir imâna dayanır; onunla gelişir. Hikmetin alanı deneyden çok imân, müşahededen çok basîrettir.



ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İnsanları, peşine takıldıkları nefsanî arzularının çoğundan vazgeçirmek, hayvanî hislerine yön vermek çok zordur. Bunun için kudretli ellerle

işlenecek sistemli eğitim tezgâhlarına ihtiyaç vardır. Şüphesiz ki böyle bir eğitimde ilk akla gelen mânevî gereç : sabır, imân, ilim, hikmet ve bunları sıhhatla uygulayacak; eğitilecek kişileri mâddî ve mânevî her türlü kir ve pastan temizliyecek terbiyecidir.

Yukarıdaki âyetlerle, bütün bu özellikleri kendi nefsinde en mükemmel şekilde taşıyan son Nebiy'nin gönderildiğinden bahsedilir; aşağıdaki âyetlerle de o Nebiy'nin kurmuş olduğu ilim ve yüksek ahlâk mektebinin verimliliğinin devamı için sabır ve namaz ile Hakk'dan yardım istenilmesi telkîn edilir.

—oOo—

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا اسْتَع۪ينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٥٣﴾
وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٥٥﴾
اَلَّذ۪ينَ اِذَٓا اَصَابَتْهُمْ مُص۪يبَةٌ قَالُٓوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّٓا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

MEÂLİ:

153— Ey imân edenler! Sabır ve namaz ile (Hak'tan) yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir.

154— (Sabredip de) Allah yolunda öldürülenler için «ölüler» demeyin; bilâkis onlar dirilerdir, ama siz farkında değilsiniz.

155— And olsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık ile, biraz da maldan, candan ve ürünlerden noksanlık vermekle deneriz. Artık sabredenleri müjdele..

156— Onlar ki kendilerine bir musîbet dokunduğu zaman «Biz Allah'a âidiz ve sonunda O'na döndürüleceğiz» derler.

157— İşte onlar (o sabredip Allah'a bağlılık ve teslimiyet gösterenler var ya) onlara, Rab'larından bol mağfiretler ve rahmet vardır. Doğru yola erişenler de onlardır.

İNİŞ SEBEBİ

154. âyet, Bedir şehîdleri hakkında inmiştir ve o ölçüde olan her şehîde şâmildir. Müslümanların müşriklerle yapmış olduğu bu ilk meydan muharebesinde Ansardan sekiz, Muhacirlerden altı mücâhid Allah yolunda can evrmişti. Bazı aklı ermiyenler, Allah yolunda şehîd düşenler hakkında, «öldüler ve bu yüzden dünya nîmetlerinden ve bu nîmetlerin lezzetlerinden mahrûm kaldılar» gibi sözler sarfettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetin indiği rivâyet edilir. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

«(Sevabı büyük olan) sabır ancak ilk sadamededir.»(2).

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e biri gelerek sordu:

— Ya Resûlellah! Birisi kahramanlık göstermek için, birisi hamiyyet (yurdunu, aile ve yakınlarını koruma gayreti) için, birisi de gösteriş için savaşıyor. Bunlardan hangisi Allah yolundadır?

— «Ancak, Allah kelimesi daha yüce olsun diye savaşan kimse Allah yolundadır!» buyurdu (3).

«Mü'mine herhangi bir acı, bir dert ve zahmet, bir hastalık ve bir üzüntü, hattâ onu mahzun edecek bir keder dokunmaya dursun, mutlaka bu sebeple onun günahları (kul hakkı hâriç) temizlenmiş olur.»(4).

«Kime bir mus bet dokunur, o da musîbetini hatırlatır ve bunun için yeniden «İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn» derse, o musîbetin dokunma zamanı (ve te'siri) geçmiş bile olsa, Allah ona dokunduğu günde verdiği sevâbın bir mislini yazar.» (5).

---

(1) Esbabı'n-Nüzûl Li-Nisâburî : S. 27 / Kahire baskı: 1968.
(2) Sahîh-i Buharî : Enes bin Mâlik (R.A.)den.
(3) Sahîh-i Müslim : Ebû Saîd (R.A.)den.
(4) İbn Mâce : Fatıma binti Husyn'den, o da babasından.. Ahmed : 3/4.
(5) Buharî - Müslim: Ebû Mûsâ el-Aş'ariy (R.A.)den..

AHLÂKÎ YÖNÜ

İnsana, ölümü aşağı gözle görme, onu hafife alma, önemsiz sayma ruhunu veren bir takım mânevî değerler vardır. Ama hiçbiri sağlam bir imândan sonra sabretmek ve namaz kılmak kadar te'sirli değildir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin putperest ve ateşperestlerle bütün mücâdeleleri sabır ve namaz havası içinde cereyan etmiştir. İnsan şu üç boyutlu âlemde nice nîmetlerle ve nice dert ve felâketlerle karşı karşıya bulunuyor. Hayatın, iki ağlamak arasında bir tebessümden ibâret olduğunu söylüyenler ne güzel ifâde etmişlerdir. Rivâyete göre, Hz. Âdem'in çamuru şekillendikten sonra üzerine kırk gün yağmur yağmıştır; bunun otuz dokuz günü hüzün, bir günü neş'e yağmuru imiş. Görülüyor ki bir gün lehimize ise, ikinci gün aleyhimize oluyor ve hayat bu zikzakı çizerek son durağına kadar uzanıyor.

Gerçek bu olduğuna göre, doğumla ölüm arasındaki mesafeyi fazîletle, sabır ve ibâdetle doldurmak için hareket etmek zorundayız. Ancak ilimden güç ve ölçüsünü almamış bir hareket insanı gayesine ulaştırmaktan çok uzaktır. Sadece ilimden güç alması da kâfi değildir. İlmin de din ile birleşmesi, imândan destek görmesi gerekir. O halde ilmin insanı mutluluk hedefine ulaştırabilmesinin tek şartı, sağlam bir itikadla yüksek ahlâktır.

O bakımdan diyebiliriz ki, hareket ilmin ışığından mahrum olursa kısırlaşır, karanlıkta yol aldığı için yeteri kadar yarar sağlayamaz; çoğu zaman zararlı bile olur. Ve bu vadide hareketi aydınlatan ilim yalnız madde yani fizikle başbaşa kalır da din ve yüksek ahlâkla birleşmiyecek olursa, yavaş yavaş materyalizme doğru kayar; mânevî değerler sahneden çekilir. İnsanlık için, dertlerini arzedecek, mânevî boşluklarını dolduracak, ruhlarını tatmin edecek hakikatler kalmadığı için, mutlak bir umutsuzluk ve huzursuzluk başgösterir. Bu hal tedrîcen anarşizme vasat hazırlar. Artık bu ortamda hareket ve ilmin düzeltici rolü olmaz. Bunun sonucu olarak vatan, millet, ahlâk ve fazîlet, şehîdlik ve gâzilik birer kuru mefhumdan ibâret kalır.

Bunun içindir ki Kur'ân, imânın bir bölümünü teşkil eden sabır ve namazı, mânevî iki büyük destek olarak sunuyor; savaşta sabrın ve imânın güç ve enerji verdiğine işâret ediyor. Mü'minleri harekete getirip şahlandıran bu güç, ölümü küçük ve önemsiz gösterir. Şehîd düşenlerin aslında ölmediklerini, Allah katında diri bulunduklarını, üstün nîmetlerle rızıklandıklarını ibâre ve ifâdenin en üstün kuvvetiyle beyân ediyor.

İslâm kumandanı Halid bin Velid (R.A.)ın Bizans başkumandanına

verdiği tarihî cevap bunun güzel örneklerinden biridir:

«A zavallılar, biz eğer ölümden korkan bir millet olsaydık, herhalde elimize kılıç alıp buralara kadar gelmezdik!.» (1).

Görülüyor ki nîmetle külfet orantılıdır. İmân ve İslâm gibi büyük bir nîmetin külfeti de o nisbette büyüktür.İmân ve İslâm uğrunda Allah için can vermek bu külfetin bir kısmını, fakat son merhalesini teşkîl eder.

İLMÎ YÖNÜ

Hukukta, ölüm, kişiliğin sona ermesidir, diye tarîf edilir. Kişilik sona erdikten sonra ruhanî bir hayat başlar mı, başlamaz mı? Ruh da bedenle birlikte ölümü tadar mı tadmaz mı? Bu soru hukukî tarifin dışında kalır. Daha çok bunu din, felsefe ve tasavvûf cevaplandırır. İlâhî olan dinlerin hepsi rûhun ölümsüzlüğünü ve âhirette yıpranmaz ve ölmez bir başka bedene girmek suretiyle ebedileşeceğini kabul eder. Özellikle İslâm dininde bu konu daha da açıklığa kavuşturulmuş; ruhun kendine has bir varlığı ve asıl mayası bulunduğu beyân edilmiştir. Bakara sûresi 154; Âl-i İmrân sûresi 169-ve Hac sûresi 58. âyetlerle rûhun ölümsüzlüğü ve özellikle şehîdlerin ruhlarının Allah katında daha yüksek makamlara yükseltileceği kensinlikle ifâde ediliyor.

O halde insanî olan her ruh, bedeni terk ettikten sonra yine diridir; şuurludur; nereden geldiğini, şimdi nerede bulunduğunu çok iyi bilir. Allah'ın varlık âlemindeki hükümranlığını, kanunlarının her varlıkta hâkim olduğunu daha iyi anlar. Melekût âleminden haberdar olur. Misal ve berzah âlemleriyle temasa geçer. Dünyadaki hatalarına, ihmallerine, günahlarına hayıflanır, pişmanlık duyar; tekrar dünyaya dönmek ister.

Hukukta, kişiliğin sona ermesiyle; biyolojide, canlı varlıklarda görülen hayatî fonksiyonların bir daha tekrarlanmamak üzere sona ermesiyle târîf edilen ölüme, dinde ayrı bir tarîf verilmiş, tasavvufta bu tarîfin ışığı altında onun asıl mayası anlatılmış; Allah'a dönüşü, O'nunla olan ilgisi belirtilmiş; ruhçu felsefe doktrinleri bu konuda ahlâkla alâkalı bir delil de ileri sürmüşlerdir.

Bütün bu tarîf ve tesbitlerden ölmenin yok olmak demek olmadığı anlaşılır. Ölüm, bir evden başka bir eve, bir âlemden başka bir âleme göçtür. Nitekim tasavvufçulara göre insanda biri hayvanî, diğeri insanî olmak üzere iki rûh vardır. Birincisi hücrelerin ölmesiyle birlikte ölür. İkincisi ise ölümsüzdür, ebedî saadete namzettir.

---

(1) Fütuhuşşam / Vâkıdî.

Ruhla ilgili ilmî ve tasavvufî görüşe daha çok İSRÂ sûresi 85. âyetin tefsîrinde yer verilecektir.

İ'TİKADÎ YÖNÜ

Şehîdler ilâhî nîmetlerin sonsuzluğuna erişmek için daima diridirler. Ruhları, Allah katında üstün makamlarda mânevî lezzetler içinde bahtiyardırlar. O halde ömrü küfrün karanlığı içinde geçenlerinde öldükten sonra, ruhları şehîdlerin rûhlarının aksine azâb içinde kalacaklardır. Böylece bu âyetten kabir azâbının mevcudiyetine istidlâl edilmiştir.

Ayrıca ruhların cesedlerden ayrıldıktan sonra kendilerine has birer varlık oldukları, mayalarının bulunduğu, bu sebeple nîmetle azâbı, rahmetle gazabı idrâk etmekte oldukları yine bu âyetten çıkarılmıştır.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Sehl bin Abdullah et-Tüsterî diyor ki :

«Sabır, başlıbaşına bir iştir. Onu ciddiyetle sonuçlandırmak gerekir. İki türlü sabır vardır: Allah'a karşı isyân ve günahı gerektiren şeyleri işlememek için sabretmek; bunu kendi nefsinde gerçekleştirene «mücâhid» denir. Çünkü nefis, şeytan, şehvet ve hırs ile mücadele etmiştir. Allah'a kullukta ve ibâdeti yerine getirmekte sabırlı olmak. Böylesine «âbid» denir; ibâdeti sabır göstererek zevk içinde yaptığı için.

İşte bu iki hususta sabreden kimseyi Allah kendi kazasına rıza göstermeye vâris kılar. Kazaya rızanın belirtisi, nefse hoş gelen ve hoş gelmiyen şeylere karşı kalbin sükûnet içinde bulunmasıdır.»

Havvas'a göre semereli ve sâbit bir sabır, Kur'ân ve sünnetin hükümlerini tatbikde gösterilenidir.

Ruveym'e göre sabır, şikâyeti terketmektir.

Zünnun-i Mısriy'e göre sabır, her hal-u kârda Allah'dan yardım istemektir.

Üstad Ebû Ali'ye göre : Sabrın sınırı, takdire itiraz etmemendir. Ancak başa gelen belâdan şikâyet kasdı olmaksızın bahsetmek sabra aykırı değildir. (1).

Sonuç olarak sabır : Başarının ilk basamağı, imânın desteği, ahlâ-

(1) Geniş bilgi için bak: Tefsir-i Kurtubi : C. 2, S. 174 / Mısır 1967.

kın dayanağı, ilmin anahtarı, hikmetin öncüsüdür.

ŞEHÎDLERİN DİRİ OLUŞU

Hasan el-Basriy'e göre, şehîdlerin diri oluşlarından maksad, dünyadaki dirilik gibi değildir. Çünkü ruh cesedden ayrılmıştır. Bu, mâna âlemine has başka bir diriliktir. Allah'ın latîf sıfatından akıp gelen rızıklar onların ruhuna arzedilir. Onun için her an huzur ve rahat içindedirler.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ **«Onlara ölüler demeyin»** cümlesinden maksad, onları diğer ölüler seviyesinde görmeyin. Şehîdlerin ruhları cennette uçuşan yeşil kuşların kursaklarındadır. Cennete giren hiçbir kimse tekrar yeryüzüne dönmek istemez, ancak şehîdler müstesnâ, onlar şehîdliğin üstün mertebesini, Allah katındaki kurbiyetlerini gördükçe tekrar dünyaya dönmek, Allah yolunda savaşıp şehîd olmak isteyecekler. Böylece şehîdlerin Rableri katında hakikî bir hayatları vardır. Bu hayat dâimidir; elemsiz ve kedersizdir.

SABIRLA BİRLEŞEN NAMAZ

Gönülden gelen bir arzu ile hem bedenen, hem de rûhen kılınan bir namaz bedenimizi tanzim eder, organlarımızın faaliyetlerini normale çevirir; her iki dünyamızla ilgili görevlerimizi bize en uygun ve en kısa yoldan öğretir. Sosyal hayatın derin mânasını, ferdin cemiyetle olan ilişkisini gönüllere işler. Bütün ibâdetlere öncülük eder. Kul ile Allah arasındaki perdelerin kalkmasını sağlar; tek kelimeyle kulu Allah ile konuşturur.

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ **«Biz Allah'a âidiz ve sonunda O'na döndürüleceğiz.»**

«Her şey aslına döner» ata sözünde hakikat payı büyüktür. İnsanlar hiç yok iken, yokluğun karanlığında bulunurken varlık âlemine getirildiler. Ruhları, madde âleminden olan beden elbisesine büründüler. Zira madde âleminde belli bir müddet maddeyle kaynaşabilmek için bu gerekli idi. Ruhlar bu âlemde, büründükleri cismanî elbiseleri eskiyinceye kadar kalmakla emrolunmuşlardır. Böylece onların dönüşü ilk merci'leri olacaktır. Ancak bu dönüş zaman ve mekân kanunlarının ötesindedir. Ruhlar melekût âlemine yükselirler; o âlemde artık zaman ve mekân sürekliliği de yoktur. Fenâdan bakaya, maddeden mânaya, dünyadan âhirete bir geçiş ve süresiz kalış vardır. Artık ruh cisme tabi' değil, cisim -çürüse de, yansa da,yenilse de- rûha tabi'dir. Ruhla cisim arasında mânevî ve fakat mahiyeti bilinmiyen bir irtibat mevcuttur ki bu, kabirlerden

kalkıncaya kadar devam eder.

Vahdet-i vücutçular bu âyete dayanarak kendi tezlerini isbata çalışırlar. Çünkü onlara göre bütün kâinat, Allah'ın görünüş alanına çıkışdır, yalnız Allah vardır. İnsan taşıdığı ilâhî vasıflar yüzünden Allah'dan ayrı bir varlık değildir. Ölüm insanın hakiki yurdu olan Allah katına varışı, Allah'ın zatında ölümsüzlüğe ulaşmasıdır. Ölüm yaşamaktır. Ölümsüzlük denen «Hayât-ı câvidanî» Hak ile hak olmaktır. İnsan ölümünden önce ölüm (ölmeden önce ölmek) ile ölümsüzlüğe ulaşır. Ölümden önce ölüm ve insanın dünyaya, bu geçici, iğreti olan varlıklara bağlanan duygularından (nefs ile ilgili varlıklardan) sıyrılması, ölümsüzlüğe engel olan geçici dünya bağlarından, isteklerden (heva ve heves) kopmasıdır. Bu nedenle vahdet-i vücudçular ölen bir kimsenin ardından öldü demezler. «Hakka yürüdü», «Allah katına gitti» derler.

Batılı panteistlerin bu konudaki görüşü biraz daha değişiktir.

TARİHÎ YÖNÜ

Âyet-i kerîmenin iniş sebebinden şu tarihî olayı hatırlıyoruz: Hicrî ikinci, Milâdî 14 Mart 624 yılında Mekke ile Medine'yi birleştiren yol üzerinde engebeli bir arazide Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında meydana gelen savaş, İslâm tarihine «Bedir harbi» adı altında geçmiştir. Müslümanlardan 312 ya da 313 mücâhid, müşriklerden 950 kişilik bir ordu karşılaşmışlardı. Bu savaşla Müslümanlar artık pasif mukavemetten aktif mukavemete geçmiş bulunuyorlardı.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yüksek irfan mektebinde yetişen mü'minler, Allah'ın izniyle galip gelmiş ve fakat aşağıda isimleri yazılı 14 mücâhidi şehîd olarak vermişti :

Muhacirlerden :

1. Übeyde bin Hars (R.A.)
2. Umayr bin Ebî Vakkas (R.A.)
3. Âkıl bin Bekir (R.A.)
4. Mihcâ' mevlâ Ömer bin Hattab (R.A.)
5. Safvan bin Beyzâ' (R.A.)
6. Züşşimaleyn Umayr bin Abdi Amr (R.A.)

Ansardan :

1. Sa'd bin Hayseme (R.A.)
2. Mübeşşir bin Abd bin Münzir (R.A.)
3. Yezid bin Hars (R.A.)
4. Umayr bin Humâm (R.A.)
5. Râfi' bin Muallâ (R.A.)
6. Hârise bin Süraka (R.A.)
7. Avf bin Hars (R.A.)
8. Muâvvız bin Hars (R.A.) (1).

TAHLÎLLER

Belv: Kök mânası mihnet, demektir. Burada mihnete dayalı imtihan kasdedilmiştir.

Musîbet: Mü'mini üzen her şeye şâmildir. Nitekim bir gece Resûlüllah (A.S.) Efendimizin çırası sönüvermişti. O, **«Biz Allah'tanız ve nihâyet O'na dönücüleriz!»** diyerek istircâ'da bulunmuştu. Bunun üzerine İkrime (R.A.) soruyor : «Ya Resûlellah, bu da bir musîbet midir?» Resûlüllah (A.S.) cevap veriyor : «Evet, mü'mine eziyet veren her şey musîbettir!»

Salâvat: Allah'tan kullarına ise, af, rahmet, bereket ve teşrîf demektir. Zeccac'a göre, gufran anlamındadır.

Maa: Bu kelime daha çok metbu' (uyulan)a dahil olmayı ifâde eder. Meselâ, Ali maa Ömer'e = Ali Ömer'le beraberdir; yani onun mâiyetindedir, ona yardımcıdır; onun dayanağıdır ve desteğidir. **«Allah sabredenlerle beraberdir»** yani ilâhî irâde, kullarının irâdesini tâkip eder. Bu, lûtuf ve merhamet yönünden bir ilâhî tenezzül sayılır. Sabredenler bu lûtfa mazhar olurlar.

---

(1) Tefsîr-i Haazin : C. 1, S. 95 / Mısır baskı: 1955-1374.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gönülleri dolduran imân ve irfan gibi iki yüksek mânevî değerin etrafı aydınlatan nûrunu söndürmek isteyen müşriklerle ciddi ve fakat metodlu bir şekilde savaşabilmek için iki tane mânevî silâha sarılmanın lüzumundan bahsedilmiş ve bu silahlar «sabır» ve «namaz» olarak belirtilmiştir.

Aşağıdaki âyetlerle, insanı bu yüksek değer ve güçten uzaklaştıracak iç âlemindeki nefis denilen düşman ile de mücâdelenin ihmal edilmemesine işâret ediliyor; bunun için de sabırla namazın yanında «tavaf» ve «sa'y»in yararları üzerinde duruluyor.

Ayrıca, Mekke fethinden önce inen bu âyetlerle yakın bir gelecekte KÂBE'nin Müslümanların eline geçeceği, oranın putlardan ve her türlü maddî ve mânevî necasetten paklanacağı, böylece Mekke merkez olmak üzere İslâm futuhatının genişliyeceği müjdeleniyordu. Unutmayalım ki bu müjde Allah'ın mü'minlere olan sayısız nîmetlerinin o dönem için son halkasını teşkil ediyordu. Nitekim Mekke'nin fethinden sonra Resûlüllah(A.S.) Efendimizin son hac vazifesini yerine getirirken, **«Bugün size dininizi kemâle erdirdim, nimetimi üzerinize tamamladım »** meâlindeki Mâide sûresi 3. âyeti bu müjdenin mutlu sonucunu hatırlatıyordu.

—oOo—

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ
الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ
خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

MEÂLİ :

158— Şüphesiz ki, Safâ ile Merve Allah'ın (ibâdet yerleri olarak gösterdiği) alâmetlerdir. Artık kim Beyti (Kâbe'yi) hacceder veya umre (niyetiyle) ziyaret ederse, bu ikisini tavaf etmesinde bir sakınca yoktur. Her kim de gönülden (kendisine vâcib olmadığı halde) bir hayr ve iyilik işlerse, şüphesiz ki Allah (onu mükâfatlandırarak) şükrün karşılığını verendir ve O her şeyi bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Hazret-i Âişe Vâlidemiz (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, bu âyet Ansar hakkında inmiştir. Medîneli Müslümanlar Safa ile Merve arasında ta-

vaf etmekten çekindiler. Zira câhiliyye devrinde İsâf ile Nâile adında iki put, bu iki tepede bulundurulurdu. İslâmiyet gelince bu iki putu da kırmıştı; fakat Müslümanlar bir türlü bu tepeler arasında gidip gelmeye gönül veremiyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet, sa'yetmekte bir günah olmadığına delâlet eder anlamda indirilmiştir. (1).

Ayrıca Buharî'nin Âsım bin Süleyman'dan yaptığı rivâyette, Âsım diyor ki : Enes bin Mâlik (R.A.)den Safa ile Merve'den sorduğumda bana şu cevabı verdi :

«Biz bu iki tepe (arasında gidip gelme)yi câhiliyye âdetlerinden bilip kabul ederdik; İslâmiyet gelince artık bu düşüncemizin yeri kalmadı. O sebeple Allah yukarıdaki âyeti indirdi. (2).

İLGİLİ HADÎSLER

«Safa ile Merve arasında sa'yedin. Çünkü Allah sa'yetmeyi üzerinize yazmıştır.» (3).

«Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın (ibâdet yerini gösterir dinî) belirtilerdendir; Allah'ın başladığıyla başlayın!» (4).

AHLÂKÎ YÖNÜ

Allah'ın dinî belirti yerleri olan Safa ile Merve tepeleri bir bakıma hayatın hareket noktasıyla bitiş noktasını; doğumla ölüm arasındaki hareketin derin mânasını; ahlâkın pozitif ve negatif uçlarını birleştirmek suretiyle meydana çıkacak olan fazîlet ışığını ifâde etmektedir. Safa'dan Merve'ye dört gidiş, Merve'den Safa'ya üç dönüş, hayatta her gidişin bir dönüşü olduğunu, Allah'dan başka hiçbir şeyin sonsuzluğa uzanıp nihâyetsiz olmadığını hatırlatıyor.

Ahlâkımıza yön veren, sosyal hayatımıza hareket getiren bu hususları biraz açıklıyacak olursak şöyle özetleyip sıralayabiliriz:

a) Hayatın bir hareket noktası, bir de bitiş noktası vardır. Ömür bu iki nokta arasında değer ölçüsünü bulacak bir sermayedir. Safa'dan Merve tepesine yol alırken iki yeşil mil arasında hızlanmak, ömrün ortalarında

---

(1) Esbab-ı Nüzûl : C. 1, S. 27 / Kahire baskı: 1968 - Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 178 / Mısır baskı : 1967.

(2) Tefsir-i Kurtubî

(3) Dâre Kutnî..

(4) Tefsir-i İbn Kesir : C. 1, S. 199.

daha çok hareketli ve fakat ölçülü ve temkinli olmayı telkîn eder.

b) Hareketli olması gereken ömrün hedefine doğru yol alırken hareketinin ilâhî nizama uyması ve hiçbir canlıya, özellikle din kardeşine zarar verecek veya onları üzecek serbestide olmaması gerekir. Safa ile Merve arasındaki sa'yimizde başkasına eziyet etmemek, rahat yürüyebilmek için şunu bunu itip kakmamak tenbih edilmemiş midir? İşte tıpkı böyle olan bir ömür, güzel ahlâkın tatlı meyvelerini verebilir, etrafına feyiz ve bereket saçabilir.

c) Ahlâkın biri müsbet, diğeri menfi olmak üzere iki ucu vardır. Güzel ahlâk olmayınca kötü ahlâkın ne olduğu; kötü ahlâk da olmayınca iyi ahlâkın ne demek olduğu zor anlaşılır. Safa'dan Merve'ye yol alırken güzel ahlâkın nurlu yolunu görmeye çalışıyor; onun yararlı semeresini elde etmek için çırpınıyoruz.

FIKHÎ YÖNÜ

Hz. Urve bin Zübeyr (R.A.) diyor ki; Âişe Vâlidemize dedim ki :

— Safa ile Merve arasında sa'yetmiyen kimseye birşey gerekmez! Ben de şahsen bunları tavaf etmiyecek olursam hiçbir beiş görmüyorum.

Bunun üzerine Hz. Âişe (R.A.) :

— Söylediğin hiç de uygun değildir, ey kız kardeşimin oğlu! Safa ile Merve arasını hem Resûlüllah (A.S.), hem de Müslümanlar tavaf ettiler. Bunları ancak Müşellel'deki Menat putuna tehlîl getiren azgın müşrikler tavaf etmezler! Cenâb-ı Allah bu hususta şu âyeti indirmiştir :

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ . . . **«Artık kim Beyt'i (Kâbe'yi) hacceder veya umre (niyetiyle) ziyaret ederse, bu ikisini tavaf etmesinde bir sakınca yoktur.»**

Eğer senin dediğin gibi olsaydı, **«Bu ikisini tavaf etmemesinde kendisine bir günah yoktur.»** şeklinde inmesi gerekirdi, diye cevap verdi. (1).

Buharî'nin tahrîcinde ise, Hazret-i Âişe (R.A.) diyor ki :

«Safa ile Merve arasını tavaf etmeyi Resûlüllah (A.S.) sünnet kılmıştır. Nitekim Tirmizî'nin Câbir bin Abdullah (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre Resûlüllah (A.S. Mekke'ye gelip Kâ'be'yi yedi defa tavaf etti ve وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهٖيمَ مُصَلًّى **= Siz de İbrahim'in makamından bir namazğah edi-**

(1) Tirmizî : Urve bin Zübeyr (R.A.)den - Tefsir-i İbn Kesîr : C. 1, S. 198

nin!) meâlindeki 124. âyeti okudu; Makamın arkasında namaz kıldı, sonra Hacerülesved'e gelerek istilâmda bulundu ve: **«Allah'ın başladığıyla başlıyoruz!»** deyip önce Safa tepesine çıktı ve إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ **«Şüphesiz ki, Sefâ ile Merve Allah'ın (ibâdet yerleri olarak gösterdiği) alâmetlerdendir.»** âyetini okudu (1).

İmam Şâfî ile İmâm Ahmed bin Hanbel'e göre Safa ile Merve arasında sa'yetmek rükündür. İmâm Mâlik'in mezhebince de meşhûr olan budur. Delilleri ise, **«Sa'yediniz; çünkü gerçekten Allah size sa'yetmeyi farz kılmıştır.»** hadîsidir. (2).

İmâm Ebû Hanîfe, Sevrî ve Şa'biy'e göre sünnettir. Hazret-i Âişe (R.A.) ayni görüştedir. İbn Abbas, İbn Zübeyr, Enes bin Mâlik ve İbn Sirîn'e göre, tetavvu'dur. (3).

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Mutasavvıflara göre nefsin yedi mertebesi vardır. Bu mertebeleri sabır, imân ve irfan zevki içinde yavaş yavaş aşan ve en son mertebeye ulaşan kimse kemal mertebesine yükselmiş olur. Nefsin yedi mertebesini burada özetlemekle yetineceğiz. Bunun tasavvufî izahını nefisle ilgili âyetlerin tefsîrinde vereceğiz.

Ancak şunu ifâde edelim ki, gerek Kâbe-i Muazzama'nın etrafında yedi defa dönmek, gerekse Safa ile Merve arasında yedi defa sa'yetmek, nefsin yedi mertebesini ve her tavafla bir mertebeyi aşmanın derin mânasını ifâde eder.

1. Nefs-i emmâre
2. Nefs-i levvâme
3. Nefs-i mülheme
4. Nefs-i mütmainne
5. Nefs-i râdiye
6. Nefs-i mardiyye

---

(1) Tirmizî : Hadîsün hasenün..
(2) Dâre Kutnî tahrîc etmiştir.
(3) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 183.

7. Nefs-i kâmile.. (1)

TARİHÎ YÖNÜ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki: «Câhiliyye devrinde şeytan ruhlu bazı kimseler vardı; bunlar bütün gece Safa ile Merve arasında zahidlik yapıp oynarlardı. Kâbe-i Muazzama'da olduğu gibi, bu iki tepe arasında da bir hayli put bulunurdu.»

ŞÂ'BÎ (R.A.) diyor ki :

«Câhiliyye devrinde Safa tepesinde İsâf adında bir put, Merve tepesinde de Nâile adında başka bir put vardı. Müslümanlar bu durumu çok iyi bildikleri ve o devirlerde müşriklerin tavaf yapınca bu putlara el sürdüklerini hatırladıkları için Kâbe'yi tavaf ederler, fakat Safa ile Merve arasında sa'yetmezlerdi. Müslümanların bu iki tepe arasında tavaf yapmalarında bir günah olmadığını Allah beyân buyurarak konumuzla ilgili âyeti indirmiştir.»

Kurtubî'nin rivâyetine göre, Âdem Peygamber Safa tepesinde, Havva anamız da Merve tepesinde namaz kıldıkları ve bu tepeleri kutsal saydıkları için onlara Safa ve Merve isimleri verilmiştir.

Çoğu müfessirlerimizin yapmış oldukları rivâyete göre, İbrahim Peygamber Hacer ile İsmail'i getirip Mekke vâdisine koyup ayrıldıktan sonra, Hacer ile oğlu İsmail güneşin te'siriyle kısa bir müddet sonra susadılar. Susuzluk te'sirini artırınca Hacer, yavrusunun çığlıklarına dayanamıyarak Safa ile Merve arasında koşarak su aramıştı. O bir taraftan su ararken bir taraftan da Kâbe'nin bulunduğu yere bırakmış olduğu yavrusunu gözetliyor, ona bir zarar gelmesin diye daha fazla uzaklara gitmiyor, bu iki tepe arasında mekik dokuyordu. Yorulup yavrusuna döndüğünde çocuğun ayaklarının dokunduğu yerden su fışkırdığını sevinçle gördü. Allah'ın, kendilerine dokunan sıkıntıdan sonra bu nîmetiyle genişlik getirmesine hamd-u senâ etti ve göz yaşlarını tutamadı.

Rivâyetlere göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Safa ile Merve arasında sa'yederken, müşriklere karşı güçlü ve azimli olduklarını göstermek için seğirtmişti. Biz de hem Hacer'i, hem de Resûlüllah (A.S.) Efendimizi taklîd ederek bu iki tepe arasında koşarak sa'yediyoruz.

---

(1) Fazla bilgi için bak: Füyuzat-ı Rabbaniye / Celâl Yıldırım tercemesi: 20-25.

TAHLÎLLER

S a f a : Lûgatte, kaygan taş demektir. Bilahare Kâbe'nin yakınındaki tepeye isim olmuştur. Bu kelimenin « s a f v » kökünden müştak olduğunu söyliyenler de var; toprak ve çamurdan paklandığı için tepeye bu isim verilmiştir.

M e r v e : Merv kelimesinin tekilidir. Merv, yumuşak, ya da sert küçücük taşlara denilir. (1).

Ş e â i r : Şeire ya da şiare kelimelerinin çoğul şeklidir. Lûgat mânası, belirli, demektir. Terim olarak, dinî belirtiler ve ibâdet yerlerinden belli ve belirtili olanlar demektir. Burada ise, ibâdet için Allah'ın belirttiği yerler, demektir.

U m r e : Ziyâret anlamına gelir. Fıkıhta ise yedi defa Kâbe'yi ziyâret edip iki rek'at namaz kıldıktan sonra Safa ile Merve arasında sa'yetmek ve sonra da traş olmaktan ibârettir. Ancak daha önce ihram giyip umreye niyet getirmek gerekir.

C ü n a h : Günah, vebâl, yanlış ibâdet gibi mânalara gelir. Lûgat olarak meyletmek anlamına gelir.

T a v a f : Buradaki tavaf, ıstılâh olarak Safa ile Merve arasında sa'yetmekten ibârettir. Lûgat olarak, bir şeyin etrafını dolaşmak, bir şeyi gezip ziyaret etmek demektir.

—oOo—

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا
مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ
أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا
الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ
وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ

(1) Tefsir-i Kurtubî : C. 2, S. 179-180 - Tefsir-i İbn Kesir: C. 1, S. 199 / Mısır baskı: ? Tefsir-i Alûsî : C 2, S. 24-25 / Beyrut: ?

كُفَّارٌ أُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ
أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

MEÂLİ:

159-160— Şüphesiz ki, indirdiğimiz o açık belgeleri ve doğru yolu, Kitab'da insanlara açıkladıktan sonra gizleyenler yok mu, işte onlara hem Allah lânet eder, hem lânetçiler lânet eder. Ancak tevbe edip kendini düzeltenler ve hakkı açıklayıp ortaya koyanlar bu lânetin dışında kalır. İşte Ben onların tevbesini kabul ederim. (Çünkü) tevbeleri çokça kabul eden, geniş rahmette bulunan ancak Benim.

161— (Hakkı, doğruyu) inkâr edip de inkârcı oldukları halde ölenler var ya, işte Allah'ın, meleklerin ve insanların hepsinin lâneti onlaradır.

162— Lânette devamlı kalıcılardır; azâb onlardan hafifletilmez ve (bir ân olsun) azâbdan geri bırakılıp bekletilmezler.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetler, kutsal kitaplarda (Tevrat ve İncil'de) yazılı bulunan en son peygamber Hazreti Muhammed (A.S.)in geleceği ve bir takım sıfatları hakkındaki ilâhî belgeleri gizleyip insanlardan saklayan ve böylece hem ilme, hem tarihe ve gerçeğe ihanet eden Kitap ehlini lânetler anlamda inmiştir. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

«Eğer Allah'ın Kitabındaki bir âyetten olmasaydı hiç kimseye bir şey anlatmaz (bir hadîs nakletmez)dim. O âyet şudur: Şüphesiz ki, indirdiğimiz o açık belgeleri ve doğru yolu, Kitap'ta insanlara açıkladıktan sonra gizleyenler yok mu?...» (2).

«Kim bir bilgiden sorulur da (bildiği halde) onu gizlerse, Allah kıyâmet günü onu ateşten bir gem ile gemler. (3).

«(İlim ve) hikmeti ehlinden esirgemeyin, sonra onlara zulmedersiniz.

---

(1) Tefsir-i İbn Kesir / Mısır baskı: ? Tefsir-i İbn Cerir / Mısır baskı: ?
(2) Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(3) İbn Mâce : Ebû Hüreyre ve Amr bin Âs (R.A.)dan..

İlim ve hikmeti ehil olmayana bırakmayın, sonra ilme ve hikmete yazık etmiş olursunuz.» (1).

TARİHÎ YÖNÜ

Bu ve benzeri âyetlerle Tevrat ve İncil'de yazılı bulunan en son peygamberle ilgili belgelerin Kitap ehli tarafından gizlendiği, birçok Tevrat ve İncil nushalarından çıkarıldığı ya da değiştirildiği haber veriliyor. Âyetlerin 1400 yıl geriye giden iniş tarihleri dikkate alınınca, bu uzun süre içinde aşırı derecede müteassıp bulunan Yahudi ve Hıristiyan din bilginleri Tevrat ve İncil'de hayli değişiklikler yapmışlardır. Öyleki: Tevrat'ta hem bu belgelerin, hem de âhiretle ilgili ilâhî haberlerin hepsi çıkarılmış ve unutulmaya terkedilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm gerek bu âyetlerle, gerekse bu mânaya delâlet eden diğer âyetlerle onların bu tarz ihânet ve nankörlüklerini bir defa daha açığa vurmaktadır. Bununla beraber günümüzde Tevrat ve İncil olduğu iddia edilen kitaplarda son peygamberden yarı-kapalı şekilde de olsa söz edildiğini görmekteyiz.

Tevrat :

«İşte, kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmiyecek; hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve adalar onun şeriatını bekliyecekler.» (2).

İncil :

«İsa diyor : Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, Tesellici size gelmez. Fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman, günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir; günah için, çünkü bana imân etmezler; salâh için, çünkü babama gidiyorum ve artık beni göremezsiniz ve hüküm için, çünkü bu dünyanın reisine hükmedilmiştir.»

«Size söyleyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat Ruhu gelince, size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemiyecektir; fakat her ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni ta'ziz edecektir; çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir.» (3).

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 188. Mısır: 1387.
(2) Tevrat İŞAYA bölümü, bap: 42, belge: 1-5.
(3) İncil / Yuhanna bölümü, bap: 16, belge: 7-14.

İTİKADÎ YÖNÜ

İnsanları inkâra, dinden olmadığı halde dindenmiş gibi birtakım uydurmalara çağıran kimse bütün bu yaptıklarından pişmanlık duyar da Allah'a tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul buyurur. Çünkü insanlıktan yana rahmet ve şefkatle dolu olan Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimizin, bu karakterde olup tevbe eden kimseleri kınamadığını, bilâkis onları kabul edip ilgi gösterdiğini biliyoruz.

Bu âyetlere dayanılarak kâfirlere lânet etmenin câiz olduğunu söyleyenler delil olarak dört halifenin okudukları Kunut'ta, inkârcılara, tuğyan edip küfür içinde kalanlara lânet ettiklerini göstermişlerdir. Ancak ilim adamlarından bir kısmı, küfrü belli ve kendisi inkârcı olarak belirlenmiş kimselere lânet etmenin doğru olmadığını, çünkü Allah'ın onlara ömürlerinin sonuna doğru nasıl bir kapı açacağının bilinmediğini söylemiştir.

Diğer bir husus da şudur: İlim sahibi olan kimseden ilmî bir konu sorulduğunda, bir meselenin çözümü istendiğinde, eğer biliyorsa cevaplandırması vacibdir. (1)

Belli şahısların ismi üzerinde durmadan kâfirlerin hepsine -Allah'ı, Peygamberi ve Kitab'ı inkâr edip yeryüzünde fesad çıkardıkları için- lânet etmenin câiz olduğunda ilim adamları görüş birliğine varmışlardır. (2).

——oOo——

وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

MEÂLİ:

163— Tanrınız tek bir tanrıdır. Ondan başka tanrı yoktur. O'nun merhameti çoktur, rahmeti sonsuzdur.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki:

«Kureyş kâfirleri, Peygamber (A.S.) Efendimize şöyle bir soru yönelttiler: Bize Rabbin soyundan haber verir misin? Bunun üzerine İHLÂS

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 185 / Mısır baskı: ?
(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 186 / Mısır baskı: ?

suresi ile bu âyet indi. Çünkü bu ölçüsüz isteği ortaya atan inkârcıların o gün için 360 putu bulunuyordu.» Tek tanrı düşüncesini, bir türlü gelişmemiş kafalarına sığdıramıyorlardı. Günümüzde milyonlarca sergilenmiş belgeler karşısında bir türlü Allah'ın varlığını, maddenin küfüyle paslanan kalblerine ve kafalarına girdiremiyen yarı aydınların onlardan ne farkı var?

İLGİLİ HADÎSLER

«Kimin en son sözü LÂ İLÂHE İLLÂLLAH olursa, Cennete girer.» (1).

İLMÎ YÖNÜ

Hakk'ı inkâr eden lânete, gerçeği görüp ortaya koyan övgüye lâyıktır. Varlık âlemindeki düzen, işleyiş, şaşmadan hedefe gidiş; güneş sisteminin günlük, aylık, yıllık hareketi; atom çekirdeğinin etrafındaki elektronların düzenli dönmesi; fezada bulunan milyonlarca yıldızların kendi yörüngelerinde sapmadan hareketini sürdürmesi, belli ve şaşmaz kanunların varlığını ve bu kanunların bir merkeze bağlı bulunmasının zorunluğunu, o merkezin de dengi, benzeri olmayan bir Allah'ın sonsuz kudretini yansıttığını isbat etmektedir.

ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ KONUSU

a) Kâinatın bir yaradanının olmadığı bir an için varsayılsa, bu, insan aklını derin bir çıkmaza sokar. Çünkü Allah'ın yokluğunu isbat etmek, O'nun varlığını isbat etmekten çok daha zordur. Varlık âleminde her şey kendine has bir kanuna bağlı olarak varlığını koruyup sürdürmekte ve yine belli kanunlara göre şekil değiştirmektedir. Başıboş, gayesiz hiçbir eşyaya raslamak mümkün değildir. Her şeyin mutlaka bir şey için yaratıldığı ilmî olarak da kesinlik kazanmıştır.

O halde eksiksiz bir düzen içinde şaşmayan kanunlarla idare edilen kâinatı kör tesadüfe bırakmak, hakikatı akıl ve iman ölçüleri dışına itmek ve onu bas tleştirip ilmî ölçülerin dışına itmek olur. Her şeyden önce insanın yaratılışındaki incelik, mükemmellik; ruhu ile maddesi arasındaki uyum çok üstün bir yaradanın varlığını, eşsiz bir sanatkârın eksiksiz sanat eserini isbat etmektedir. Bütün bunlar tesadüfü reddetmekte; birbirine bağlı, fakat biri diğerini tamamlayan milyonlarca kanunun işler vaziyette olduğunu göstermektedir. Çünkü insan yapısı dahil her şey bir

(1) Sahîh-i Buharî - Müslim.

gayeye yönelmekte, niçin yaratıldığını ortaya koymaktadır ve sonunda varılan gayenin bir ve tek olduğunu kanıtlamaktadır.

b) Sonunda varılan bir ve tek gaye Allah'tır. O birdir, ortağı yoktur. İki ilâh olsaydı düzen bozulur, hiçbir varlık yaratıldığı ölçü ve kanuna göre kalma imkânını bulamazdı. Bir tanrı yaparken diğeri yıkar, böylece her şey alt-üst olurdu. Çünkü bir ülkede iki hükümdarın uyuşup anlaştığı görülmemiştir.

İTİKADÎ YÖNÜ

Bu âyet, dünya saltanatı peşinde koşan ve maddeyi tek kurtarıcı sayan Yahudileri; İsâ Peygamberi Allah'ın oğlu sayan ve bu yanlış akideden hareketle üç ilâh inancını ortaya atan Hıristiyanları susturucu cevap niteliğini taşımaktadır. Maddeyi ön plana alıp materyalizme kapı açmak küfür olduğu gibi, üç ilâh akidesini savunmak da küfür ve inkârdır. 163. âyet Allah'ın varlığını ve birliğini açıklarken sonra gelen âyetlerle de bunun belgeleri, insan aklını harekete geçiren, düşüncesine berraklık getiren müşahhas örnekleri sergilenmektedir.

Ayrıca ilim ahlâkını telkin etmekte, insan vicdanına seslenip dikkatleri kâinat kitabına çekmektedir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Ünlü Velî Şiblî Hazretleri **«Allah»** der, **«Lâ ilâhe»** demezdi. Bunun sebebi sorulunca da şu cevabı verirdi : «İnkâr kelimesinde yakalanıp, ıkrar kelimesine ulaşmadan duraklayıp kalmaktan endişe ediyorum!»

Müfessir İmam Kurtubî diyor ki :

«Şiblî'nin bu görüşü, hakikatı olmayan çok ince bir ilimdir ki kendisine mahsustur. Çünkü Cenâb-ı Hak yukarıdaki âyette olduğu gibi bu sözü, nefy-u isbat (olumsuz-olumlu) biçim ve ölçüde kendi Kitabında belirtmiş; **Lâ ilâhe illâllah,** diyenlere büyük sevaplar vereceğini peygamberinin diliyle açıklamıştır. **«Son sözü Lâ ilâhe illâllah olan kimse Cennete girer»** cümlesiyle kullarına derin zevk veren rahmet kapısını açmış, ilâhî müjdeyi peygamberinin aracılığıyla inananlara duyurmuştur.»

«Bundan maksad, kalb ile inanmaktır. O halde «Lâ ilâhe» dedikten sonra «illâllah» demeğe vakit bulmadan ölen kimsenin amacı Allah'ın varlığını, birliğini dile getirmek olduğundan olumsuz kelime üzerinde kalmasına rağmen Ehlisünnet âlimlerinin görüş birliğiyle o kimse cennet ehlindendir.» (1).

—oOo—

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 191 / Mısır: ?

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا
مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

MEÂLİ:

164— Şüphesiz ki, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yarar sağlayan şeylerle denizde akıp giden gemilerde; Allah'ın gökten indirip, öldükten sonra yeri dirilttiği suda ve her canlıyı orada serpiştirip yaymasında, gökle yer arasında göreve hazır bekleyen rüzgârların ve bulutların değiştirilip döndürülmesinde, aklını kullanan bir topluluk için nice belgeler ve deliller vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Saîd bin Cübeyr (R.A.)in İbn Abbas (R.A.) dan yapmış olduğu rivâyete göre : Kureyş'ten bir topluluk Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki :

— «Rabbine, at ve silah satın alıp savaşabilmemiz için şu Safa tepesini altın yapmasını dua edip iste. Eğer duan kabul olursa hem sana imân eder, hem de seninle birlikte savaşırız.»

Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz onlara dedi ki :

— «Allah'a dua edip Safa tepesini altın yapmasını dilersem ve bu dileğim yerine gelirse, bana inanacağınıza kesin bir söz verir misiniz?»

Peygamberin bu önerisini kabul edip söz verdiler ve çok kesin konuştular. Peygamber (A.S.) da Rabbine dua etti. Cebrâil (A.S.) geldi ve Allah'ın şu emrini getirdi : **«Senin duan üzerine Safa tepesini altın yapayım, ama bu mu'cizeden sonra ya bir de inanmazlarsa, varlık âleminde hiç**

kimseye vermediğim bir azâb ile onları cezalandırırım.»

Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.)ın insanlara karşı şefkat ve merhamet duygusu harekete geldi ve şöyle niyazda bulundu: **«Hayır, Ya Rab! Benimle kavmimi bırak; ben onları günden güne dâvet edeceğim.»**

Peygamber (A.S.)ın bu isteği üzerine Cenâb-ı Hak Safa tepesini altın yapmadı, fakat dünya durdukça bütün aklı eren insanlara delil ve belge olsun diye ondan daha büyük mu'cize ve kudretini ortaya koyarak yerkürenin ve göklerin yaratılışını, gemilerin denizlerde belli ölçü ve kanunlarla süzülüşünü, rüzgarların ve bulutların değişmiyen kanunlarla evirilip çevirilişini, ölmüş yerin inen yağmurla nasıl dirilip hayat fışkırttığını belirterek yukarıdaki âyetleri indirdi. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

«Bu âyeti okuyup da derinden derine düşünüp ibret almayana yazıklar olsun!» (2).

Hazreti Âişe Vâlidemiz (R.A.) diyor ki :

Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz ufukta bulutun belirip üzerimize doğru geldiğini görünce şöyle duada bulundu : **«Allahım! Gönderilen şeyin şerrinden sana sığınırız..» (3).**

«Rüzgara sövmeyin, dil uzatmayın; çünkü rüzgar Allah'ın rahmeti ve sunduğu bir rahatlıktır. O, rahmet ve azâb ile gelir. Ama siz Allah'tan onun hayırlı olmasını dileyin; şer olmasından da Allah'a sığının.» (4).

İLMÎ YÖNÜ

Allah kendi varlığını ve birliğini sekiz belgeyle sıralarken insan aklına yer vermiş; sebep ile müsebbibi meydana getiren; eser ile eseri ortaya koyan arasındaki ilgiyi, nedenselliği aklın kavrayışına bırakmıştır.

Gece ile gündüzün birbirini izlemesi, günlerin ve yılların uzunluğu, mevsimlerin birbirini takip etmesi hep dünyamızın hareketlerinden ileri gelmektedir. Hemen hemen hiçbir olay yeryüzündeki hayatı düzenleyen bu olay kadar önemli değildir.

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : C. 2, S. 192 / Alûsî - Haazın.
(2) Tefsîr-i Kurtubî : C. 2, S. 201 / Mısır: ?
(3) İbn Mâce : Hz. Âişe (R.A.)dan.
(4) İbn Mâce : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

Dünyamızın eksen eğikliği, kutuplardan basıklığı, dörtte üçünün denizle kaplı bulunması, dağların iklim ve sağlığımız üzerindeki dengeli etkileri; güneş ısısının hergün yüzbinlerce metreküp suyu buharlaştırarak yeryüzünden atmosfere doğru yükseltip bulutları oluşturması ve bunun ufacık su zerrecikleri haline dönüşmesi hep yüksek bir matematikçinin ve büyük bir fizikçinin varlığına delâlet eder.

İşte Allah, yüksek matematiğin ve üstün ölçüdeki fizik kanununun kendi kudretiyle vücut bulduğunu haber verirken insan aklına ışık tutuyor, sağlam düşünebilmesi için yeterli malzemeyi ve önfikri veriyor.

Fezaya yine ilâhî kudretinin yüksek hesaplarıyla serpiştirdiği milyonlarca yıldızlara, kümelere, sistemlere g ö k adını veriyoruz. Gök küresini gecenin iki ayrı vaktinde gözetliyecek olursak, yıldızlar bu kısa süre içinde bile yerlerini değiştirirler. Yıldızlar, Kutup Yıldızı doğrultusundaki gök küresi kutbu etrafında dönerler. Bu dönüş hareketi görümser, yani gerçekten olmayan bir harekettir. Çünkü dünyamızın kendi ekseni etrafında dönmesinden ötürü yıldızlar bize hareket ediyormuş gibi gözükür.

Bunun için Cenâb-ı Hak yukarıdaki âyette:

«Şüphesiz ki, göklerin ve yerin yaratılmasında» buyurarak önce dikkatimizi göklere, sonra da yerküreye çekmiştir.

İlâhî Kudretin Yüceliği:

Dünyamız her yıl 950 milyon km. uzunluğunda bir eğri çizer. (Yörüngesel Dönme Hareketi). Bu yolculuk 365 gün sürer. Saatte hızı 107.000 km. yani saniyede ortalama 29.723 m. dir. Ama biz bu korkunç hızı farketmeyiz. Şimdi dünyamızın, bu başdöndürücü hızla dönerken birdenbire durduğunu düşünelim. O zaman korkunç bir darbeye uğramış gibi Dünyamızın bütün molekülleri dağılacak ve akkor durumunda müthiş bir bulut uzayı kaplayacaktır. Belki kıyâmet Dünyamızın durmasıyla kopacaktır. Yüce kudret dünyayı kendi varlığına bir delil ve belge olarak gösterirken bu konuda aklımızı kullanmamızı hatırlatıyor. Bütün bu hareketleri ve başdöndürücü hızı bir tesadüf eseri değil, yüksek kudretten gelen ince bir hesabın dengeli sonucudur.

(وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ) Soğuk ve sıcak hava kütlelerinin yer değiştirmesiyle meydana gelen rüzgarın belli bir kanuna göre vücut bulduğu üzerinde duruluyor, Allah'ın varlığına ayrı bir delil olarak insan aklının önüne konuyor. Böylece varlık âleminde her olayın belli bir gayeye doğru yol aldığını, hareket ettiğini, oluşup değiştiğini anlıyoruz. Bilinçsiz, akılsız bir tabiatın bu kadar düzenli ve hesaplı olayları meydana getirmesi düşünülemez. Düşünülmesi herhalde duygusal bir inkârın, kuru bir inadın sonu-

cu sayılabilir, hepsi o kadar.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Allah (C.C.) yukarıdaki âyetlerle yüce kudretinin belgesel eserlerini, açık delillerini insan aklından yana sergiledikten sonra aşağıdaki âyetlerle, bu konuda sağduyusunu, doğuştan mevcut olan yeteneğini kullanmayıp Allah'tan başka ilâhlara inanan, tabiatı yaratıcı bir kudret kabul eden yarı aydınların ya da bilgisizlik çukurunda ruhen ve aklen körpe kalmış kişilerin bu yanlış inancına, temeli olmayan inad ve inkârına dokunarak, onlarla gönülden Allah'a ve O'nun yüce kudretine inanmışlar arasındaki açık farka düşündürücü bir kapı açıyor.

—oOo—

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا اِذْ يَرَوْنَ
الْعَذَابَ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَم۪يعًا وَاَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعَذَابِ
﴿١٦٥﴾ اِذْ تَبَرَّاَ الَّذ۪ينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ
وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوا لَوْ اَنَّ
لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُ۫ا مِنَّا كَذٰلِكَ يُر۪يهِمُ اللّٰهُ
اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِج۪ينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

MEÂLİ :

165—İnsanlardan bir kısmı Allah'tan başkasını (O'na) denk ve ortak edinirler de Allah'ı sever gibi onları severler. İmân edenlerin ise Allah'ı sevmesi çok daha köklü ve devamlıdır. O zulmedip kendilerine yazık edenler azâbı görecekleri zaman bütün kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın çok şiddetli azâb edici bulunduğunu bir bilselerdi!.

166—167— O zaman uyulanlar azâbı görünce kendilerine uyanlardan uzaklaşırlar ve aralarındaki bütün bağlar kopuverir. Onlara uyanlar ise,

«Ah! bir daha bizim için dünyaya dönüş olsaydı, bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık» derler. Böylece Allah onlara yaptıklarını hasret ve pişmanlıklar olarak gösterecektir ve onlar ateşten çıkacak da değillerdir.

Allah bundan önceki âyetlerle varlığını ve birliğini sekiz belgeyle insan aklına sunarken birliğine ters düşen tutum ve inançları yeriyor ve yukarıdaki âyetlerle kendisine başkasını denk tutan inkârcıların dünyadaki durumunu ve âhirette uğrayacakları şiddetli azâbı ve dünyada iken uydukları kimselerin kendilerinden nasıl uzaklaşacağını, bu yüzden derin bir hasret ve pişmanlık içinde kalacaklarını bildiriyor.

İLGİLİ HADÎSLER

Abdullah bin Mes'ud (R.A.) diyor ki: Resûlüllah (A.S.) Efendimize,

— Hangi günah daha büyüktür?

Diye sorduğumda, buyurdu ki:

— **«Allah'a (başkasını) denk tutmandır; halbuki O seni yaratmıştır.» (1).**

AHLÂKÎ YÖNÜ

Sonradan meydana gelen ve varlık âleminde yeralan fânileri ya da insan eliyle yontulup şekillendirilen putları; kitleleri sürükleyen liderleri Allah'a denk tutmak, Allah'ı sever gibi bunları sevmek, ilâhî hakka karşı büyük bir tecavüz sayılır; ayni zamanda iyiyi kötüden, hakkı bâtıldan ayırdetme özelliğini taşıyan aklı lâyık olduğu ölçü ve anlamda kullanmamaktır. Çünkü insanı diğer yaratıklardan ayırıp üstün ve başarılı bir canlı halinde ayakta tutan a k ı l , sonradan olma, eskiyip çürümeye mahkûm olan varlıklara tapınmayı gülünç sayar. Yaratıcılığın en yüksek ve en mükemmel tezgâhında insanı var eden bir Allah'a ortak koşmak, nankörlüğün en kötüsü, vicdanı bozmanın en fenası, kulluk ahlâkını yıkan sebeplerin en korkuncudur.

Günümüzün aydın geçinenlerinin çoğunun dilinden düşmeyen şu sözler oldukça dikkat çekicidir: «Tabiat şu canlıyı güçlü kılmıştır.», «Doğa şu canlı hakkında cömert davranmıştır.», «Tabiat böyle düzenlemiştir.» Bu sözlerden tabiatın Allah'a denk tutulduğu veya Allah'ın inkâr edildiği sonucunu çıkarıyoruz. Birtakım kanunlara bağlı olan şuursuz bir tabi-

(1) Sahîh-i Buharî - Müslim.

atın, böylesine mükemmel bir düzeni ve bu düzenin içinde yeralan insanı bir takım tesadüflerle oluşturması, imkân alanına getirmesi ve bunu devam ettirmesi nasıl düşünülebilir? Kâinatın hikmet, esrar, belge ve delil dolu kitabını görebilen bir göz, işitebilen bir kulak, anlayabilen bir kalb ve çözümünü yapabilen bir akıl elbetteki bu gibi inanç ve iddiaları kökünden reddeder.

SOSYAL YÖNÜ

Bir olan, eşi-ortağı, dengi ve benzeri bulunmayan bir ilâha inanmak ve inanç çerçevesi içinde O'na tapınmak şüphesiz ki toplumu gaye ve ideal birliğine ulaştırır; aralarında bölünme ve sürtüşmeyi çekişme ve itişmeyi önler; dengeli ve huzurlu bir hayat ortamını sağlar. Bunun aksine bir yol tutup Allah'tan başka bir varlığa taparcasına gönül vermek ve herkesin anlayış ve çıkarına göre bir güç ve dayanak aramak, toplum düzenini bozar, mezhep kavgalarına kapı açar. Liderleri, başkanları, ileri gelen önemli şahısları Allah'ı sever gibi sevmek; lüzumundan fazla ilgi gösterip bağlanmak, taparcasına önlerinde eğilmek hem sapıklık, hem de insan onurunu, toplumun manevî yapısını kırıcı ve yıkıcıdır. Bir ülkede tek lider değil de birkaç lider bulunacağına göre, lidere ilâhî sıfatları yakıştırıp aşırı derecede sevgi göstermek bölünmeyi, ikilik doğurmayı ve hiçbir zaman uygun karşılanmıyacak tartışma ve sürtüşmeyi hızlandırır. Millî bünye büyük zarar görür.

İşte Kur'ân يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ **Allah'ı sever gibi onları severler»** cümlesiyle bu tip insanları yermekte ve böylesine aşırı bir bağlanışın küfre yol açtığına dikkatleri çekmektedir. Bütünleşmenin ve huzur içinde yaşamanın tek yolunun Allah sevgisi olduğunu öğütlemektedir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Zevkine erilmiş sağlam Imân, derin sevgiye kapı açar. Ne var ki birini Allah için sevmek başka, Allah'ı sever gibi sevmek daha başkadır. Allah'ı sevmek, O'nun muhabbet havası içinde zevklerin en yücesini ve en nefisini tadmak ise olgun mü'min için en yüksek gayedir. Birinci ölçüdeki sevgide sevap ve rahmet vardır. İkinci türdeki sevgide günah ve şirk (Allah'a ortak, denk ve benzer) koşmak anlamı vardır. Üçüncü sevgi ise peygamberlerin, velîlerin, salihlerin ve büyük âlimlerin yolu ve sünnetidir.

« وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ **İmân edenlerin ise Allah'ı sevmesi çok daha köklü ve devamlıdır.»** cümlesi, hakikî tasavvufun temelini, ruha gıda-

nın en yararlı dozajını yansıtır. Bunun için Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz hadîs-i şerîflerinde :

«Kim Allah'a kavuşmayı (ölmeden evvel ölme sırrına erişmeyi) severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmayı sevmezse, Allah da ona kavuşmayı sevmez.» (1).

Buyurarak sevginin karşılıklı olduğuna dikkatleri çekmiş ve böylesine bir istek ve muhabbetin çok sağlam bir imana dayandığını başka hadîslerinde belirtmişlerdir. Kudsî bir hadîste ise şöyle buyuruluyor :

«Kulum daha çok, kendisine farz kıldığım ibâdetle Bana yaklaşır; sonra kulum durmadan nâfile ibâdetle bu yaklaşmasını artırır, tâki onu sevmeye başlarım; sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Kulum artık benimle işitir, benimle görür, benimle tutar, benimle yürür. Bu durumda Benden isterse veririm, Bana sığınırsa onu korurum. Yaptığım hiçbir şeyde tereddüt etmedim; ancak mü'min kulumun canını almakta tereddüdüm oldu : O, ölümden hoşlanmaz, Ben de onun kötü söz ve davranışlarda bulunmasından hoşlanmam, ama onun için ölümden kurtuluş yoktur.» (2).

Cenâb-ı Hak bir insanda iki kalb yaratmadığı için bir gönülde iki sevgi birleşemez. Allah'ı sever gibi başkasını sevmek t e v h î d ' i zedeler, ruhu gıdasız bırakır, aslına ulaşma yollarını tıkar. Hakiki bir imân bunun tek çaresi ve en sağlam temelidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önceki âyetle Allah'ın varlığı, birliği açıklandı, yaratmada O'nun kendi başına bulunduğu, kimsenin O'na ortak ve denk olmadığı bildirildi. İlâhî sevginin ölçü ve anlamına dokunuldu. Aşağıdaki âyetlerle yerdeki ni'metlerden söz ediliyor; bunlardan insan sağlığına zararlı olan, ruhî yapıyı tahrîb eden maddelerden kaçınılması ve herkesin kendine ait helâl ve temiz rızıktan yemesi emrediliyor.

——oOo——

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ

(1) Buharî ve diğer hadîs kitapları : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

(2) Buharî - Müslim - Ahmed bin Hanbel - Tirmizî - İbn Mâce : Âişe (R.A.) dan.

بِالسُّوٓءِ وَالْفَحْشَٓاءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

MEÂLİ :

168— Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin; şeytanın adımlarına uymayın (ona adım uydurmayın). Çünkü o size apaçık bir düşmandır.

169— O ancak size kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

İNİŞ SEBEBİ

Sakîf, Huzaa ve Müdlec oğulları cahiliyye devrinde beşinci erkek deveyi, kulağını yarıp salıverirler, başlarına bir dert gelince veya yerine gelmesi arzulanan bir muradları olunca onun için putlara bir deve adar, onu da salıverirlerdi. Bir de koyun dişi doğurursa kendilerine, erkek doğurursa putlara tahsîs ederler ve bu üç türden yemeği kendilerine haram kılarlardı. Helâl ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğunu bilmezler ve bu yüzden kötü adetleri üzerinde ısrarla dururlardı. İslâmiyet gelince bu âdetleri bir bir yıkmaya başladı ve yukarıdaki âyet onları bu gibi bâtıl inançlardan vazgeçirmek üzere indirildi. (1).

İLMÎ YÖNÜ

كُلُوا مِمَّا فِى الْاَرْضِ **«Helâl ve temiz olarak yeyin.»**

Yeryüzündeki ni'metlerin helâl ve temiz olanlarından yeyin; bu sınırı aşıp şeytanın adımlarına uymayın. Allah ancak sizin beden ve ruh sağlığınıza zarar getirmiyecek maddeleri helâl kılmıştır. Çünkü helâl, haram; temiz ve murdar biz insanlara nisbetledir. Allah'a nisbetle değildir. İnsanlara nisbetle mevcut ni'metlerin dört kısma ayrıldığını görüyoruz:

a) Helâl ni'metler,

b) Haram ni'metler,

c) Temiz ve yararlı ni'metler,

d) Murdar ve zararlı ni'metler.

Helâl ni'metler, başkasına ait olmayıp meşru' yoldan elde edileni-

(1) Lübabu't-Te'vil - Kurtubî - Alûsî : İbn Abbas (R.A.)dan.

dir. Kişinin kendi elemeği ve alın teriyle ticaret, ziraat ve sanattan elde ettiği bu cümledendir.

Haram ni'metler, ya başkasına ait olup meşru' olmayan yoldan elde edilenidir, ya da başkasına ait değildir, ama beden ve ruh afiyetine zararlıdır. Yetim malı, fâiz, hırsızlık, kumar yoluyla elde edilen ni'metlerle domuz eti, ölmüş hayvan eti bu cümledendir.

Temiz ni'metler hem helâldır, hem de ölçülü kullanılırsa sağlığımıza zararlı değildir. Murdar ni'metler, hem helâl değildir, hem de beden ve ruh sağlığımıza zararlıdır. Özellikle bazı gıda maddelerinin insan karakteri üzerinde de bir takım olumlu ve olumsuz te'sirlerini unutmamak gerekir.

Konumuzla ilgili bilimsel açıklamayı daha çok En'am ve A'raf surelerinin tefsirinde yapacağımızdan burada üzerinde daha fazla durmaya lüzum görmedik.

İLGİLİ HADÎSLER

Yukarıdaki âyet Resûlüllah (A.S.) Efendimizin meclisinde okununca sahabenin ileri gelenlerinden Vakkas oğlu Sa'd (R.A.) ayağa kalkarak Resûlüllah (A.S.) Efendimize şöyle ricada bulundu :

— «Ya Resûlellah! Allah'a duâ edin de beni duâsı kabul olunan bir adam kılsın..»

Bunun üzerine Resûlüllah ona buyurdu ki :

— «Ya Sa'd! Yiyeceğini temiz ve helâl ölçü ve anlamda bulundur ki duâsı makbul bir kimse olasın. Muhammed'in canını kudret elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki; adam haram lokmayı midesine indirir de kırk gün (duâsı) kabul olunmaz. Hangi kulun eti (bedeni) haram, murdar ve fâizden yeşerip gelişirse ateş ona daha lâyıktır.» (1).

Kudsî Hadîs :

«Allah Teâlâ buyuruyor : **Kullarıma bağışlayıp verdiğim her mal, onlar için (çizdiğim sınırlar içinde) helâldır. Hem kullarımı Hanîf (Hakk'a yönelik) olarak yarattım. Sonra şeytan gelip onları dinlerinden uzaklaştırdı ve sürükleyip götürdü Ben de bu kez onlara helâl kıldığım (şeylerden bir kısmını) haram kıldım.» (2).**

---

(1) İbn Kesîr : Hâfız İbn Ebûbekir bin Murdeveyh'ten. 2/203.

(1) Sahih-i Müslim.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Her haram lokma bir hakkın zayolmasını; her murdar şey ruh ya da beden sağlığının bozulmasını, insan karakteri üzerinde olumsuz te'sir yapmasını hazırlar. Midemize inen her helâl ve temiz lokma düşüncemizi berraklaştırır, kanımızı temizler, vicdanımızı geliştirir ve imânımıza güç kazandırır. O halde insan yaşadığı sürece bu iki ayrı lokma ile karşı karşıyadır. Hangisini seçerse ona göre bir imân ve ahlâk ölçüsüne erişir.

Hayatın canlılık kazanmasının, insanın ataletten kurtulmasının bir sebebi de içimizde ve dışımızdaki karşıt kuvvetlerin çarpışıp tartışması, sürtüşüp itişmesidir. İçimizde imân ve irfan ile şekillenmiş vicdanımızı melek destekler. Kötülüğe ve günaha eğik bir halde bulunan nefsimize ise şeytan yardım eder. Haram ve murdara doğru akıp gitme hevesini taşıyan nefsimizi akıl, imân ve irâdemizin denetimine vermiyecek olursak, mutlaka o şeytanla birleşip, onun olumsuz yönde etkiliyen sinyallerine hedef olup kötü arzularının yerine gelmesini sağlar. Böylece insanın şehevî duygusu hareket ve canlılık kazanır; o yüzden bir takım hakların çiğnenmesine, ahlâk ve fazîletin çökmesine yol açar. Çünkü nefs bu vadide şeytana adım ve ayak uydurmuştur. Halbuki şeytan insana apaçık bir düşmandır; o ancak kötülük ve hayasızlıkla emreder.

İTİKADÎ YÖNÜ

وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ O size : **«Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.»**

Allah'a karşı bilmediğimiz şeyleri genellikle üç grupta toplamamız mümkündür :

a) Allah'ın zatı ve mahiyeti,

b) O'nun gayb âlemindeki esrar ve hikmeti,

c) Helâl ve haram, murdar ve temiz şeyler hakkında kendi akıl ve mantığımıza göre hüküm vermemizin ruh ve karakterimiz üzerindeki olumsuz te'sirleri.

Allah öncesiz ve sonsuz (ezelî ve ebedî)dir. Hiçbir şeye benzemez, hiçbir şey O'na denk ve eş olamaz. O, ilmiyle, kudretiyle, rahmet ve inâyetiyle varlık âlemini kuşattığı için, sonradan olma varlıkların O'nun zatını ve mahiyetini bilmesine imkân yoktur. Diğer bir deyimle sınırlı olan bir varlık, sınırsız olan bir varlığı ne bilgisiyle, ne idrak ve hafızasıyla kapsayıp kuşatamaz. Bizim aklımız da, bilgimiz de sınırlıdır. Ancak belli bir

çizgiye kadar uzanabiliriz. O çizgiyi aşmaya kalktığımızda itikadî bir fırtınaya yakalanırız,gönül gemimiz alt-üst olur. Bununla beraber Allah'ın zatı hakkında bilgi edinme arzusu insanın içinde hep mevcuttur. Şeytan haram lokmayla, murdar nesneyle açık kapı bulunca bu arzumuzu harekete geçirmek için sinyal gönderir. Bu sinyallerin te'sirinden korunabilmemizin tek yolu, sağlam imân ve sonra da helâl ve temiz bir rızıka gerekli olmamızdır.

Allah'ın varlık âleminde öyle esrar ve hikmetleri var ki, onları fiziksel ve matematiksel yollarla çözmeğe, üzerindeki perdeyi kaldırmaya çalışmak bizi müsbet bir sonuca götürmez; üstelik şüphemizi artırır. Örneğin, cennet ve cehennemi, onlardaki ni'met ve azâbı günümüzün gelişen ilmiyle, tekniğiyle anlamamız hiçbir zaman mümkün değildir. Çünkü bizim bilgi ve tekniğimiz dünyadaki şartlara ve mevcut kanunlara göredir. Halbuki esrar ve hikmetler âlemindeki şartlar ve kanunlar çok değişik ve farklıdır. Meselâ, cennette güneş, bulut, yağmur, gece ve gündüz yoktur. İnsan toprağa intikal etmeden oradaki şartlar içinde yaşayamaz, kıyâmet günündeki kalkışımız o âlemdeki şartlara ve kanunlara uygun biçimde bir bünye ile olacaktır. Ama ne var ki bütün bunları anlamak ve öğrenmek istiyoruz, kendimizi zorluyor, aklımızı ve mantığımızı harekete geçiriyoruz; emekliye emekliye gelip belli ve belirli bir sınırda takılıp kalıyoruz. Şeytan bu sınırda bizi ileriye doğru itmeye çalışıyoyr. Dönüş yapmamız en sıhhatli çaredir. Aksi halde şeytan önce şüphemizi artırmak, sonra yanlış hükümler vermemizi hazırlamak ve inkâra sapmamızı sağlamak ister.

Helâl ve haram, murdar ve temiz konusunda da aklımız ve deneylerimiz yeterli değildir. Örneğin, domuz etini Batılılar yeıler ve bunda bir sakınca görmezler. Halbuki bu hayvanın et ve yağının ruh ve karakter üzerinde de olumsuz te'sirleri bulunduğu görülmüştür.

Kendi sınırlı ölçü ve tesbitlerimize dayanarak «Allah neden bu hayvanın etini haram kılmıştır?» diyerek itirazda bulunmamız Allah'a karşı bilmediğimiz şeyleri söylemek olur ki bu, hem büyük bir günahtır; yanlış bir itikad çerçevesine alınırsa küfürdür; hem de şeytanın bu konudaki vesvese sinyallerine alet olmaktır.

Gerçi son yıllarda bu konuda ilmî araştırmalar hızlanmış ve bazı ipuçları tesbit edilmiştir. Yeri gelince gerekli açıklama yapılacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah, insanlar için yararlı ve zararlı şeyleri özetledikten, ömür sermayesinin helâl ve temiz ni'metlerle değerlendirilmesini hatırlattıktan; bu

konularda da şeytana ayak uydurmanın üzücü bir kötülüğe ve sonuca götüreceğinden söz ettikten sonra insanları, özellikle Inkâr ve inadında direnip aklını ve vicdanını harekete geçirmeyenleri Kur'ân'a uymaya çağırmış, atalarının yanlış yolda hayatlarını berbat ettiklerini belirterek hakikata karşı dilsiz, sağır ve kör kalmamalarını önermiştir.

—ooo—

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ
آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ
﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ
إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

MEÂLİ:

170— Onlara, «Allah'ın indirdiğine uyun» denilince, «hayır biz baba ve dedelerimizi üzerinde bulduğumuz şeye uyarız» derler. Ya baba ve dedeleri bir şey akledememiş ve doğru yolu bulamamışlarsa?

171— İnkâra sapıp küfür üzere kalanların durumu, bağırıp çağırmaktan başka bir şey işitmeyen (ve tıpkı davarlara seslenen çoban) gibidir. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledip anlayamazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetler puta tapanlar ve bilhassa Yahudilerden bir topluluk hakkında inmiştir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onları İslâm'a dâvet ettiğinde, «Hayır, biz babalarımızın üzerinde bulunduğu şeye uyarız» dediler. Bu körükörüne bağlanmak, geçmişin bilgisizlik perdesi altında kalmak onlar için çok kötü sonuçlar doğurdu. Allah onların bu şuursuzca sözlerine karşılık onları sağırlık, dilsizlik ve körlükle vasıflandırdı. (1).

EĞİTİMİN GEREĞİ

İslâm eğitimle başlamış ve onunla gelişmiştir. Hazreti Peygamber (A.S.) Efendimiz ayni zamanda büyük bir eğitimci, hurafa ve kötü âdet-

(1) Tefsir-i İbn Kesir - İbn Cerir - Lübabut-Te'vil.

leri yıkan eşsiz bir inkılapçı idi. Yukarıdaki âyetlerle insanları bir takım uyuşturucu hurafa ve yanlış inançlardan kurtarmanın gereğine işâret ediliyor; geçmişin verimsiz, eskimiş kötü ve zararlı gelenek ve inançlarına saplanıp kalmanın insanı sağır, dilsiz ve kör durumuna düşüreceğini haber veriyor.Gerçekte geleceğin büyükleri, bugünün küçükleri sayılan çocukları ciddi, doğru, yararlı ve geliştirici bir eğitim süzgecinden geçirmemiz, onların körpe kalbine ve dimağına hakkın varlığını ve sevgisini işlememiz Allah'ın değişmiyen bir emri ve sağlam karakterli bir neslin devamını sağlamanın gerçek yolu ve metodudur.

FIKIH - İCTİHAD

قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ **«Hayır, biz baba ve dedelerimizi üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.»** derler.

Gerek peygamberlere, gerekse onların getirdiği esas ve prensipler üzerinde ilmî yeteneğini kullanan büyük ilim adamlarına uyarken, sağırlar, dilsizler ve körler gibi bağlanıp kalmamak; Allah'ın insana en büyük lûtuflarından biri olan aklı harekete geçirmek, zekâ ve yeteneği kullanmak suretiyle yararlarını araştırmak gerekir. Zira bilerek, anlayarak inanmak çok daha köklü ve kalıcı olur. O bakımdan Tevhîd akidesi konusunda taklîdin sıhhatli olmadığı söylenmiştir. Nitekim aşağıda bu hususu biraz daha açıklıyoruz.

İTİKADÎ YÖNÜ

Bu âyetlerle, önce Arapların katı bir bilgisizlik ve inat içinde bulundukları, her yeniliğin karşısına koyu bir taassupla çıktıkları ve atalarından ne görmüş ve işitmişlerse körükörüne ona bağlanıp kaldıkları; hakkı araştırıcı olmadıkları bildiriliyor. Sonra ölçüsüz ve anlamsız bir taklîde kurban oldukları, bu yüzden her geçen gün Hakk'tan uzaklaştıkları hatırlatılıyor. Çünkü her konuda atalara uymak, geçmişin iyi ve kötü, yararlı ve zararlı inanç ve âdetine bağlanıp kalmak; geleceğin mutluluk va'deden ve hakkı yansıtan gerçeklerine karşı hareketsizliği, ya da onları reddetmeği öğütler.

Peygamberlerin getirdiği hakikatler ise bu kaidenin dışındadır. Çünkü Allah'ı sıfatlarıyla bilmenin ve O'na karşı kulluk görevini yerine getirmenin ölçü ve anlamı ancak peygamberin bildirdiği esas ve prensiplerle gerçekleşebilir. İnsan aklı bunu tamamen anlayıp kavramaya, kurallarını tesbite yeterli değildir. O halde dinî inançlarda ve ibâdet hususlarında atalarımıza değil, gönderilen son peygambere uymamız gereklidir. Ancak ne var ki, peygambere de uyarken, Onun getirdiği esaslar ve pren-

sipleri kabul ederken aklımızı kullanmamız, vicdanımızın sesini duyarak bağlanmamız şarttır. Böylece kendimizi körükörüne taklîdden kurtarmış oluruz ve imânımızı tahkika eriştirmiş bulunuruz. Dindarlığın en güzeli ve en sağlamı da budur.

Kitap ehlinden olan Yahûdi ve Hıristiyanlara en son inen ve tekâmül edegelen dinlerin en son halkası olan İslâmiyete ve o dinin kitabı Kur'ân'a uymalarının akıl ve vicdan gereği olduğu bildirilirken, insan aklına ve vicdanına bilhassa bu önemli konuda geniş yer veriliyor. Atalarının koyu bir bilgisizlik ve aşırı bir taassup, ayni zamanda körükörüne bir taklîd yüzünden akıllarını ve anlayışlarını kullanamadıklarından hakikatı bulamadıkları, Hakk'a kavuşamadıkları bilhassa belirtiliyor. Halbuki akıl denilen ilâhî nîmet insana hakikatı arayıp bulmak için verilmiştir. Bu yolda kullanılmayan ve taassubun kurbanı olan akıl yaratıldığı gayenin dışına itilmiş olur. Böylece insan sadece çobanın sürmesiyle hareket eden, onun bağırıp çağırmasıyla duran ve daha çok çobanın irâdesine bağlı kalan bir sürü koyundan farksız sayılır. Bu duruma kendini düşürenler gayet tabii Hakk'ın sesini işitmiyen, delilleri ve âyetleri görmeyen, sorulanı dosdoğru cevaplandıramıyan sağırlar, dilsizler ve körlerdir.

İmam Kurtubî bu konuda diyor ki:

Ataları bâtılda taklîd etmek yerilmiştir. Çünkü böyle bir taklîd küfür ve günahla ilgilidir. Hakkı taklîd ise yerilmemiştir. Çünkü **«Eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorun»** emri bu kapıyı açık tutmuştur. Ancak çoğu ilim adamlarımıza göre itikatta taklîd doğru değildir. Çünkü her mü'mine Tevhîd konusunu okuyup öğrenmek farzdır. Dinî hükümlerde ise Allah'ın Kitabından ve Peygamberin Sünnetinden bunları çıkaracak bilgiye sahip değilse, o takdirde çıkarabilen müctehidleri, ilim adamlarını taklîd etmesi vacib olur.»

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Allah yukarıda geçen âyetlerle kendisinden başkasını ilâh kabul edenlerin veya başkasını kendisine denk tutanların durumunu açıkladıktan sonra kullarından yana helâl ve mubah kıldığı şeylerde yarar; haram, murdar ve mekrûh saydığı şeylerde zarar bulunduğuna dikkatleri çekerek yeryüzündeki nîmetlerin temiz ve helâl olanından yemelerini önerdi. Sonra da atalarını körükörüne taklîd eden inkârcıların bu kötü tutum ve davranışını kınadı ve onların bu acıklı halini çobanla sürü arasındaki bağırıp haykırmaya benzeterek sürünün kendi irâdesinde hareket etmediğini, sadece çobanın bağırıp çağırmasıyla birşeyler yaptığını, kendilerini idare edecek akıllarının bulunmadığını örnek olarak gösterdi.

Aşağıda meâlini verdiğimiz 172-173. âyetlerle bu kez mü'minlere hitab ederek, doğru yolu bulmada, ilâhî beyânları anlayıp kavramada herkesten daha lâyık bulunduklarına işarette bulunuyor, sonra da yeryüzündeki ni'metlerin ancak temiz ve helâl olanından yemelerini ve buna karşılık gönülden Allah'a şükrederek O'nun mülkünde, O'nun ni'metini yine O'nun huzurunda ve denetimi altında O'nun emrine ve tavsiyelerine uygun ölçü ve biçimde kullanmalarını, söz ve davranışlarıyla ortaya koymalarını hatırlatıyor.

—oOo—

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا
لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ
وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ
غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

MEÂLİ:

172— Ey îmân edenler! Sizi rızıklandırdığımız şeylerin iyi ve temiz olanından yeyin. Eğer yalnız Allah'a tapıp kulluk ediyorsanız O'na şükredin.

173— O, ancak size ölüyü (ölü hayvan etini), kanı, domuz etini; bir de Allah'dan başkası adına boğazlanan hayvanı harâm kılmıştır. Ama (açlıktan) darda kalana (başkasının hakkına el uzatmamak ve zarûret miktarını aşmamak şartiyle) günah yoktur. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADÎSLER :

«Şüphesiz ki Allah güzel ve temizdir ve ancak güzel ve temiz şeyi kabul eder. Allah peygamberlere emrettiğini mü'minlere de emretmiş ve şöyle buyurmuştur: «Ey peygamberler! Temiz şeylerden yeyin; güzel ve yararlı amelde bulunun. Ve ey mü'minler! Siz de size rızık olarak verdiğimizin temiz ve helâl olanlarından yeyin.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devamla buyurdu ki:

«Adam saç sakalı karışık tozlu bir vaziyette yolculuğunu uzatır da elini göğe kaldırıp: Ya Rabbî! Ya Rabbî! der; halbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır; haramla gıdalanmıştır; artık onun duâsı ne-

rede ve nasıl kabul olur?!» (1).

«Denizin suyu temiz, ölüsü helâldır.» (2).

«Bize iki ölü (hayvan) ve iki kan helâl kılınmıştır : Balık ve çekirge; ciğer ve dalak.» (3).

Büyük sahabi Selmân Farisî (R.A.) diyor ki :

Peygamber (A.S.) Efendimizden (Mecusîlerin hazırladığı) yağ ve peynirden, bir de yaban eşeğinden sorulduğunda şöyle buyurdu :

«Helâl, Allah'ın kendi Kitabında helâl kıldığı şeylerdir; haram Allah'ın kendi Kitabında haram kıldığı şeylerdir. Bu konuda söz etmediği şeyler ise, bağışladığı (af kapsamına soktuğu) şeylerdir (onları mubah saymıştır).» (4).

BEDEN VE RÛH SAĞLIĞIMIZ

172. Âyetle, inanmışlara, kendilerine ait rızıklardan da ancak iyi ve temiz olanlarını yemeleri emredilmiştir. Bu emir, hayatı korumak için günlük protein ve kalori ihtiyacı nisbetinde yemekle ilgiliyse vücub içindir. Misafirle birlikte oturup yemekle ilgiliyse sünnete yakın bir anlam taşır. Bu ikisinin dışındaki hallerde yemekle ilgiliyse mubahlık ifâde eder. Her üç durumda da sağlığımızın korunmasına işâret edilmektedir. Çünkü insan, iyi, güzel ve temiz yaratılmıştır. Bedenine yerleşen r u h , Allah'tan geldiği için daima iyiye, güzele, temize ve helâla eğiktir. Melekler de böyledir. Bu nedenle murdar ve zararlı, haram ve şüpheli şeylerden yememiz sağlığımızı bozacağı gibi bunların çoğu ruhumuzu da kirletip paslandırır. Meleklerin bize yaklaşmasına engel olur.

Varlık âleminde her canlı, yaratılışındaki özelliğe göre gıdalanır. Koyuna et, yağ ve yumurta gibi proteinli gıda maddeleri yedirirsek bundan son derece rahatsız olur. Aslana ot verecek olursak dönüp bakmaz. Hiçbir canlıya sunulmayan çok çeşitli ve zengin ni'met sofrası insanlara sunulmuştur. Ama bu kadar çeşit ve zenginlik içinde her şeyin kapısı ardına kadar ona da açılmamış; beden ve ruh yapısına, aile ve topluma zarar verecek şeylerden men'edilmiştir. Çünkü insan en şerefli ve en mükemmel canlı olarak yaratıldığından ona en temiz ve yararlı gıda maddeleri helâl ve mubah kılınmıştır. Hem ona sunulan yiyecek maddeleri onun ya-

(1) Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Sünenler.
(3) İbn Mâce - Darekutnî - Ahmed bin Hanbel : İbn Ömer (R.A.)dan.
(4) İbn Mâce : Selmân Farisî (R.A.)den.

ratılışındaki özelliğine denktir. Kur'ân ona AHSEN-İ TAKVÎM = En güzel biçim sözünü yakıştırırken HELÂL-TAYYİB anlamında rızkını kendisine helâl ve temiz bir kanaldan elde etmesini öğütler. O halde insan hem yaratılışındaki en güzel biçime, hem de ruhundaki yüceliğe ve kendisine sunulan bol ve o nisbette zengin çeşitli ni'metlere karşı sabah akşam şükretmeli, günlük hayatının her safha ve döneminde Allah'ı üstün bir sevgi ve saygıyla hatırlamalı değil midir?

«Eğer yalnız Allah'a tapıp kulluk ediyorsanız O'na şükredin.» cümlesi işte bunu ifade eder.

İLMÎ YÖNÜ

Yukarıdaki âyetlerle birçok haramlar arasından önemli dört madde üzerinde durulmuştur. Çünkü bunlar daha çok o devirde Arapların üzerinde ısrarla durup helâl saydıkları maddeler olmakla beraber, günümüzde de bunları murdar ve zararlı saymıyarak yararlanmaya çalışanlar eksik değildir. Özellikle Hıristiyan milletler, bu dört maddeyi yemekte bir sakınca görmemektedirler. Gerçi ilim adamları bunların zararları üzerinde durmuştur. Ama kilise karşı çıkmayınca buna aldırış eden olmamıştır. Bilindiği gibi Tevrat ve İncil'de helâl ve haram üzerinde detaylı yazılı belgeler bulunmamaktadır. Zamanla değiştirile değiştirile aslından uzaklaştırılıp insanların zevk ve arzusuna göre bir şekil almıştır. Kur'ân-ı Kerîm her türlü beşerî müdahaleden korunduğu ve tek kelime ve harfi bile değiştirilmediğinden ilâhî ahkâmı olduğu gibi yansıtmakta ve böylece insan için yararlı ve zararlı maddeleri belirlemektedir. Şimdi sözü edilen dört maddenin haram sayılmasının hikmeti üzerinde duralım :

1. ÖLÜ HAYVAN ETİ

Ölmüş bir hayvanın eti insan sağlığına zararlıdır. Normal şekilde boğazlama ameliyesi yapılmadığından vücuttaki kan dışarı akmamış oluyor. Kan ise kısa zamanda kokuşan bir maddedir. Kokuşunca da bir takım zararlı bakterilerin sür'atle oluşmasını sağlar. Kokuşan bir maddede oluşan bakteriler t o k s i n denen zehirler meydana getirirler; bunlar içinde bulunduğu ortama atılır ve orada t o k s i k bulaştırma yapar. Kanın kokuşması kısa zamanda ete te'sir eder, ayni ortam ette de oluşur.

Denilebilir ki, ölü bir hayvanın, bir hastalıktan değil de, bir süsme, yuvarlanma, yüksekten düşme, ya da ağır yaralanma sonucu ölmüş olması ve kanı kokuşmadan yenilmesi ne zarar verir? Buna şu cevabı verebiliriz: Önce Allah bunu haram kıldığı için artık bir yararı ve zararı var

mıdır? diye üzerinde şüpheyle durmak doğru değildir. Sonra bir şeyin azına, hafifine cevaz verildiği takdirde onun çoğunun ve ağırının önüne geçmek mümkün değildir. Bir kaşık şarap da pek zarar vermez. Ama buna cevaz verildiği takdirde şarabı haram kılmanın anlamı kalmaz. Bir de insanları haram ve murdar şeyleri alıp satmaktan, yeyip yedirmekten daha çok din korur, Allah korkusu engel olur. Bu konuda gelişen vicdan ilâhî bekçilik görevini yerine getirir.

2. KAN

Kan, yukarıda belirttiğimiz gibi çok çabuk kokuşan bir sıvıdır. Özellikle İslâm'ın haram saydığı kan, akıtılmış olanıdır. Yani hayvan boğazlandıktan sonra dışarıya akıtılan kan haram, içinde kalan ve artık dışarı çıkmayan kan helâldir. Hayvanın İslâmî biçimde boğazlanmasından sonra haliyle et ve damarlarda az da olsa kan kalır. Bulunduğu ortam içinde belirsiz hale gelip zararlı olmaktan çıkar.

3. DOMUZ ETİ

İlmî araştırmalar, laboratuvar çalışmaları domuz etinin insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaptığını tesbit etmiştir. Bunları birkaç madde halinde sıralayabiliriz :

a) Domuz eti ruh ve karakter üzerinde olumsuz yönde etki yapar. Daha çok günlük protein ihtiyacını bu etten karşılayan kimselerde kıskançlık ve gayret duyguları dumura uğrar. İbn HALDUN birçok kabileler üzerinde yapmış olduğu ciddi araştırmalarında hayvanî etlerin ruh ve karakter üzerindeki te'sirlerini çok açık ve belirgin gördüğünü kaydetmiştir. Bugün bu etin Batı ülkelerinde yaşayan insanlar üzerindeki bu olumsuz yöndeki etkilerini bilmekteyiz.

b) Vücuttaki (E) vitaminini tahrip ettiği ve bu yüzden hormonlara te'siri ve cinsî kudretin azalmasına yol açtığı görülmüştür. Özellikle domuz yağının bu husustaki tahribatı daha fazladır, diyenler her geçen gün artmaktadır.

c) Domuz yağı, diğer hayvansal yağlara oranla daha ağır olduğundan fazla miktarda ve devamlı yenince kolesterol'ün damar kenarlarında birikmesine yol açtığı anlaşılmış, diğer yağlarda ise bu zararın daha az nisbette bulunduğu görülmüştür.

d) Domuz etinde meydana gelen trişin denilen kurtçukların zararlı ve öldürücü nitelikte olduğu, toksin salgı yaptığı bilinmektedir. Bu

tür parazitler —20 derecede ancak ölebiliyor. Trişinlerin 2 ilâ 4 derecelerde ette 250 gün, —15 derecede 15 gün yaşadığı tesbit edilmiştir.

Halbuki domuz etleri âdet olduğu gibi dondurucu depolarda —10 derecede bırakılmaktadır. Bu yüzden gelişmiş ülkelerde bile sık sık ölüm olaylarına raslanmakta ve bir takım çareler araştırılmaktadır. Nitekim son yıllarda Amerika ve Kanada istatistiklerinden anlaşıldığına göre bu iki ülke halkının % 18'i trişinoz hastalığından muzdariptir. Bu hastalık bilindiği gibi domuzun adalelerinde mevcut trişinin faaliyetinden meydana gelir. Sözü edilen trişinin bir kere insan adalesinde yer aldıktan sonra bir daha antibiyotikler veya başka ilâçlarla tedavisi pek mümkün olmamaktadır.

Buna bir örnek verecek olursak, Kore savaşında kalb hastalığından ölen ve ortalama yaşları 22 olan 300 Amerikan askeri, yapılan otopsi muayenesinde, hepsinin bol miktarda domuz eti ve yağı yedikleri; savaşın verdiği asabî gerginlik neticesi yağ yakma makanizmalarının bozulmasıyla öldükleri tesbit edilmiştir. Tabii, trişinlerin salgıladığı toksinleri de unutmamak gerek. Halbuki Japon askerlerinde bu tür ölüm onlara oranla % 90 düşük idi. Çünkü Japon askerleri daha çok balık ve pirinçle besleniyorlardı.

Bütün bu te'sir edici sebepleri bir tarafa bırakacak olursak biz mü'minlere göre, ister sözü edilen olumsuz etkileri olsun, ister olamsın, değilmi ki Allah domuz etini haram kılmıştır; o takdirde mutlaka zararlıdır ve kaçınmamız gerekmektedir.

4. «Allah'dan başkası adına boğazlanan hayvan.»

Allah'ın insanların yararlanması için yaratıp lûtfettiği hayvanlardan eti yenenleri avladığımız ya da boğazladığımız zaman, onu bizim elimize ve istifademize veren Yüce Kudreti hatırlayarak **«Bismillah = Allah adıyla»** dememiz kadar tabii ne olabilir? O'nun verdiği ni'mete el uzatırken O'nun adını anmak, kadirbilirliğin, nezaket ve terbiyenin gereği değil midir? Ciğerimizi kirleten bir sigaraya, dudaklarımızı burkan acı bir kahveye teşekkürü bir nezaket sayarken, sayılmıyacak kadar çeşitli ni'metlerini önümüze sergiliyen ve bünyemizin temel taşını teşkil eden hayvansal ete, boğazlamak üzere elimizi uzatırken **Bismillah** dememiz küçümsenecek bir davranış mıdır?

Bunun için Fikir Adamı Halil CİBRAN, Nebî adlı eserinde bu konuya dokunarak diyor ki : «Bir hayvanı boğazlarken için için ona de ki : Seni benim elime sunan Kudret, bir gün beni de daha kudretli ellere teslim edecektir.»

Tevrat ve İncil 'de bu mevzu :

Yahudi ve Hıristiyanların, Allah'ın haram kıldığı şeylerden yemeleri ve bunda bir sakınca görmemeleri, dinlerinin verdiği bir cevaz değildir. Çünkü ne Tevrat, ne de İncil'de bunların helâl olduğuna ait bir kayıt yoktur. Üstelik Matta İncili : 26/26 bölümünde şarabın İsâ (A.S.) tarafından yasaklandığı yazılıdır. Domuz hakkında ise şu kayıtlara raslamaktayız: «Ve İsâ onlara derhal izin vermekle temiz olmayan ruhlar çıkıp domuzlara girdiler.» Markos, Bab 3/13'de gayet açık bir anlatım içinde domuzlara temiz ruhların değil, kabirlerden çıkan kötü ruhların girdiğini bildirmekte ve domuz hakkında az da olsa bir bilgi vermektedir. Kitab-ı Mukaddes'in son baskılarında her nedense bu cümle değiştirilmiş, ayrı bir anlatım kalıbına sokulmuştur. Ama eski harflerle basılan nüshalarda belirttiğimiz cümleye her zaman raslamak mümkün.

AHLÂKİ YÖNÜ

İnsanın yaratılışındaki azizlik ve ruhundaki mükemmellik başka bir yaratıkla kıyas edilmiyecek bir özellik ve anlam taşır. Rûh melek sıfatında; nefs ve beden diğer canlılara yakın bir nitelik taşır. İnsana, bu azizliğine ve kendinden üst ve alt tabakadaki varlıkların sıfat ve niteliğini birleştirip taşımasına uygun ölçü ve değerde nice ni'metler sunulmuştur. Onlardan yararlanırken ruhun yüceliğini zedeliyecek, beden sağlığını bozacak nesnelerden şiddetle kaçınmamız gerekir. Bu bakımdan insanı kendi kudret eliyle yaradan Allah onun bu mükemmelliğine, şeref ve azizliğine uygun olmayan maddeleri haram, uygun ve yararlı olanlarını helâl kılmıştır. Onun içindir ki, helâl lokma, duâ ve ibâdetin Allah'a yükselip kabul olunmasını sağlar. Ruhun paslanmasını, vicdanın silik hale gelmesini önler. Haram lokma bunun tam aksine sebep olur. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

«Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah güzeldir, temizdir; ancak güzel ve temiz olanı kabul eder.» (1)

Buyurmuştur.

Bu bakımdan helâl lokma vicdana serinlik, ruha rahatlık, kalbe güç ve esenlik verir. Toplum bünyesinde haksızlığa, sürtüşüp itişmeye kapı açmaz. Herkes canından ve malından endişe duymayıp güven içinde yaşar. Haram lokma, haksızlığa yolaçar, güveni sarsar, toplum yapısında huzursuzluk doğurur.

(1) Tirmizî / Tefsir : 2/36, edeb: 41, Daremi / Rıkak: 9, Ahmed: 2/328.

FIKHÎ YÖNÜ

Ümmetin âlimleri ölmüş hayvan etinin haram olduğunda birleşmiş, görüş birliğine varmışlardır. Ancak bu genel kaideden İslâm Şeriatı balıkla çekirgeyi ayırmıştır. Çünkü Peygamber (A.S.) Efendimiz : **«Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir.»** Buyurmuştur. (1).

Çekirge konusunda İbn Ebî EVFÂ (R.A.)dan yapılan sahih rivâyete göre, şu husus nakledilmektedir : «Resûlüllah (A.S.) Efendimizle birlikte yedi ya da altı kutsal savaşa katıldık; onunla beraber bulunduğum günlerde açlığımızı gidermek için çekirge yedik. Resûlüllah (A.S.) bizi bundan alıkoymadı.» (2).

Bilindiği gibi balık boğazlanmaz. Ancak ölüp de su üstüne çıkan balık, İmam Mâlik ile İmam Şâfiiy'e göre yenir. İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları bunu mekrûh saymışlardır. Çekirge konusunda da imamların ictihatları farklı olmuştur : İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şâfiiy'e göre dirisi de, ölüsü de yenir. İmam Mâlik'e göre ölüsü yenmez. Dirisi ise başı koparıldıktan ve ateşte pişirildikten sonra yenir.

Kan'ın haram olduğunda imamların görüş birliği bulunmakla beraber, bazı hususlarında farklı ictihadda bulundukları tesbit edilmiştir. Kanın haram ve necis (murdar) olduğunda da ittifakı vardır. Bu nedenle kan yenmez, haramdır. İmam Şâfiiy'e göre, ister akıtılmış olsun, ister olmasın kan mutlaka haramdır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, balığın kanı haram değildir. Boğazlandıktan sonra etin içinde kalan kan da böyledir. Nitekim Hazreti Âişe Vâlidemiz (R.A.) «Resûlüllah (A.S.) zamanında eti tencereye koyup pişirirken içindeki kandan dolayı suyu iyice sararırdı, biz de ondan yerdik; Resülüllah buna engel olmazdı» diyor. (3).

وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ Domuzun bütün parçalarıyla birlikte haram olduğunda bu ümmetin âlimleri ittifak etmiştir. Allah'ın bu hayvanın yalnız etinden söz etmesi, daha çok yararlanılan kısmı olduğu içindir. Domuzun necis (murdar) olduğu hakkında ilim adamlarının çoğunun görüş birliği vardır. İmam Mâlik'e göre domuz murdar değildir, ancak eti haramdır, yenilmez. Dokunduğu yeri necis yapmaz. Diğer bütün hayvanlar da bu İmam'a göre böyledir, yani necis sayılmazlar. Bu konuda hayvanların temiz sayılmasının sebebi, hayattır. İmam Şâfiî domuzun yaladığı yerin bir defa olsun yıkanması gerekir, demiştir. Üç defa yıkanması daha uygun olur.

(1) Tirmizî : Hadisün Hasenün Sahihün..
(2) Sahîh-i Buharî - Müslim : İbn Ebî Evfâ'dan
(3) Tefsir-i Kurtubî : C. 2/212.

وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ Allah'tan başkası için boğazlanan hayvandan maksad, bazı ilim adamlarına göre puta tapanların boğazladıklarıdır. O nedenle onlara göre Hıristiyanların Mesîh adına boğazladığı hayvan yenilir, haram değildir. Nitekim buna Atâ', Mekhûl, El-Hasen, Şa'bî ve Saîd bin Müseyyeb cevâz vermişlerdir. Çünkü Cenâb-ı Allah Kitap ehlinin boğazladığı hayvanların helâl olduğunu, genel bir anlatım ve deyimle açıklamıştır. (1)

فَمَنِ اضْطُرَّ Muztar durum (çaresiz kalıp yapmak zorunda bulunma hali) geniş açıklama isteyen bir mesele olmakla beraber âyette bunun sınırları belirlenip özetlenmiştir : Bir kimse Allah'ın haram kıldığı şeylerden birini, ölmekten korktuğu ve bunu açlığını giderip ölmeyecek kadar yemek zorunda kaldığı için yerse, şu iki şartla câizdir : Nefsinin fazla yeme, başkasının hakkına tecavüz etme istek ve arzusuna uymamak, ihtiyaç oranını aşmamak.. Bu bakımdan açlıktan ölüm derecesine varan kimse, bulduğu haram şeyden canını kurtaracak kadar yemez de bu yüzden ölürse, intihar ölçüsünde bir anlam ve hüküm taşıdığı için cehenneme girer. Çünkü yaşama hakkı muhteremdir ve korunması gereklidir.

Görülüyor ki âyette zaruret sınırlanmış, şahısların arzusuna bırakılmamıştır. Sahîh-i Buharî'de de Resûlüllah (A.S.) Efendimizden zarûret miktarını soran sahabeye yukarıda belirtilen şartlar çerçevesi içinde sınırlanmış bir ölçü verdiği belirtilmiştir. İslâm Hukukunda «Zarûretler kendi miktarıyla takdîr olunur.» kaidesi konumuzu oluşturan âyetten istidlâl edilmiştir. Bunu şöyle açıklayabiliriz : Kaçınılmaz bir nedenle mubah olan bir şey ancak zaruret miktarınca mubah olur. Fazlası mubah değildir. Çünkü haramı mubah kılan cevâz illeti, zarûreti aşmakla kalkmış oluyor; bu bakımdan fazlası zarûretsiz alınmış ölçüsüne giriyor. (2). Buna bir örnek verelim : Soğuktan donmak üzere bulunan bir kimse, tehlikeyi atlatacak miktarda başkasına ait odun ve yakıttan -ileride bedelini ödemek niyetiyle- kullanabilir; fazlası ise haramdır.

O halde «Başkasının hakkına el uzatmamak ve zarûret miktarını aşmamak şartiyle» denilince, bundan, açlıktan ölmek üzere bulunan kimse başkasına ait bir yiyeceğe ancak -bedelini veya mislini ödemek niyetiyle- el uzatır da ölmeyecek kadar yerse, bu mubah sayılır, hükmü anlaşılmaktadır.

---

(1) Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, o da haramdır, yenilmez Ancak Mesih adına değil de normal şekilde kestikleri yenilir.

(2) Bak: Celâl Yıldırım / Kur'ân Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları : C: 2/403.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah, yukarıdaki âyetlerle temiz şeylerin yenilmesinin mubah olduğunu; insan sağlığına zararlı, ruh ve karakteri olumsuz yönde etkileyen murdar şeyleri açıkladıktan; diğer milletlerin bu ölçü ve sınırın dışına taşıp kendi arzu ve anlayışlarına göre ni'metlerden yararlandıklarını yererek asıl uyulması gereken doğru yolu belirttikten sonra aşağıdaki âyetlerle KİTAP EHLİNİN (Yahudi ve Hıristiyan) bu gibi aşırılıkla kalmayıp TEVRAT ve İNCİL'deki bazı hakikatleri gizlediklerini, son peygamber Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimizle ilgili belgeleri ya kısmen ya da tamamen değiştirip karşılığında önemsiz bir değer aldıklarını ve bu yüzden Kitap'ta ayrılığa düşmekle derin bir çıkmaza düştüklerini haber veriyor. Müslümanların böyle bir çıkmaza düşmemelerini dolaylı yoldan hatırlatarak uyarıda bulunuyor.

——oOo——

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ
وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ
فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُولٰئِكَ الَّذِينَ
اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ
فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

MEÂLİ:

174— Şüphesiz ki Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip onu az bir değere değiştirenler yok mu, işte onlar karınlarında ateşten başka bir şey yemezler. Kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz (ayıp ve günahlardan temizlemez); onlara elem verici bir azâb vardır.

175— İşte onlardır ki doğru yolun karşılığında sapıklığı, günahlardan arınıp temizlenme yerine azâbı satın almışlardır. Bunlar ateşe karşı ne de sabırlıdırlar!

176— Bu azâb, Allah'ın Kitabını hak olarak indirmesindendir. Kitap

hakkında ayrılığa düşenler, elbetteki uzak bir ayrılık (derin bir çıkmaz) içindedirler.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudi bilginleri, peygamberler zincirinin son halkası Hazreti Muhammed (A.S.) ile ilgili Tevrat'taki belgeleri ve bu belgelerde anlamını bulan sıfatlarını, dinî liderlik ellerinden çıkmasın diye gizlediler. Ayrıca Yahudiler kendi milletlerinden bir peygamberin geleceğini bekliyorlardı, Yahudi olmayan Mekke'nin Kureyş kabilesinin Haşim oğullarından bir zatın peygamber olarak gönderildiğini duyunca, tavırlarını değiştirdiler. Tevrat'ta karışık bir durum meydana getirdiler ve inkâra saptılar. Bile bile hakka karşı gelip doğru yola girmediler. Doğru yolun karşılığında (onu inkâr etmek pahasına) sapıklığı, günahlardan arınma, temizlenme yerine azâbı satın aldılar. Yukarıdaki âyetler Yahudilerin ve o anlayış ve iddiada bulunanların yanlış yolda olduklarını açıklar ve hakikati yansıtır ölçüde indi.

Mekke putperestleri de Kur'ân hakkında derin bir çıkmaza düşüp kimi bu «sihirdir», kimi «önce gelip geçenlerin uydurmalarıdır», kimi de «şiirdir» dedi. Allah onların şaşkınlık ve ölçüsüzlük içinde ne dediklerini bilmediklerini hatırlatarak hakikatı bildirdi. (1).

İTİKADÎ VE AHLÂKÎ YÖNÜ

Âyetin iniş sebebi bir özellik anlatımı içinde de olsa Allah'ın Kitabındaki hükümleri değiştirenleri, hakikatleri gizleyenleri, İslâmı günün gayri İslâmî sistemine uydurmaya çalışanları ve bu açıdan İslâm'ın başlıbaşına bir sistem, bir hayat dini olmadığını, gelişen şartlara cevap verecek güçte bulunmadığını iddia edenleri de taşıdığı hükmün kapsamına almaktadır. İmam Kurtubî bu hususta şöyle diyor:

«Âyet iniş sebebiyle geçmiş bir olaydan haber verse bile hakkı bazı çıkarları uğrunda gizleyen Müslümanları da kapsamına almaktadır.»

Günümüzde Yahudi ve Hıristiyanlardan fazla İslâmiyeti ve bu dinin Kitabı Kur'ân'ı bütünüyle anlayamayan Müslümanlardan bir kısmının kendi dinlerini günün şartlarına uydurma gayretleri çok düşündürücüdür. Âyetlerle, dikkatler bu hususa çekilmekte ve son dinin sâlikleri uyarılmaktadır. Dîn ilâhî olduğundan indiği ölçü ve anlamda korunması gerekir.

---

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb, Tefsir-i İbn Kesir, Tefsir-i Kurtubi ve Tefsir-i İbn Cerir Taberi..

Aksi halde ilâhî olma özellik ve niteliğini kaybeder ve daha önceki dinlerin aslından uzaklaşıp yozlaştığı gibi yozlaşır da aslını kaybeder. Ne var ki son dini kıyâmete kadar koruma işini Cenâb-ı Hak kendi üzerine almış, kullarına bırakmamıştır. Hıristiyanların sadece günah çıkarma yöntemleri, ibâdet şekilleri, faizi mubah görmeleri, domuz eti yemeleri ve alkollü maddeleri helâl sayıp bununla ibâdetlerine renk katmaları, İsâ Peygamberin getirdiği Hak Dinin zamanla ne hale getirildiğini, aslından nasıl uzaklaştırıldığını, günün şartlarına uydurulmaya çalışıldığını göstermeğe yeter. Ancak Hıristiyanlıkla İslâmiyet arasında büyük farklar vardır. Hıristiyanlık İsrailoğulları'na gönderilmiş bir dindir. Aşırı derecede maddeye önem veren Yahudiler'in bir yüzünü âhirete döndürmek için ruhî yapısı çok kuvvetli olan İsâ Peygamberin onlarla çok çetin mücadeleleri olmuştur. Demek istiyoruz ki, gerek Musevilik, gerek İsevilik bütün milletlere gönderilmiş birer evrensel din değildir. Bu özellik ancak İslâmiyette mevcuttur. Çünkü son din vasfını taşıyan İslâmiyet kıyâmete kadar evrensel bir anlam taşıyarak devam edecektir. Gelişen sosyal yapıya, yükselen ilim ve kültüre yön verecek ve medeniyetlerin önünde yürüyüp gidecek bir kudrettedir.

Bu nedenle İslâm Dini günümüze kadar ilâhî vasfını hiç fire vermeden koruduğu için, dün olduğu gibi bugün de o bir bütündür, bölünmeyi kabul etmez. Allah'ın Peygamberine, insanlıktan yana indirdiği esas ile prensiplere dokunmaya, onları değiştirmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Müctehid imamlar bile bu açık beyânlar (nüsus) üzerinde ictihadda bulunamamışlardır.

«Mevrid-i nassda ictihada mesağ yoktur.» manâsındaki Mecelle'nin genel hukukî kaidesi bu hakikatı yansıtır. O halde dinin esaslarını, nasslarını değiştirmek hem itikadsızlığa, hem ahlâksızlığa delâlet eder. Hakkında n a s s bulunmayan meseleler, konular üzerinde ise rasgele sıradan kimseler değil, İslâmî ilimler üzerinde ciddi tahsîl görmüş, Kur'ân ve Hadîs ilimlerini ve dilini, bu dilin gramatiğini, terimlerini yeteri kadar bilen ve ictihad seviyesine erişen güçlü âlimler konuşabilir. Aksi halde herkesin aklî kavrayışına, mantık ve bilgisine göre dinler ortaya çıkmış olur.

Bunun cevabını yine Kur'ân vermektedir:

وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ **«Kitap hakkında ayrılığa düşenler, elbetteki uzak bir ayrılık (derin bir çıkmaz) içindedirler.»**

Fetvâ makamındakiler :

Âyette diğer bir yoruma göre, fetvâ makamında oturan müftilerin din adına konuşurken, soruları cevaplandırırken çok dikkatli bulunması, şahısların istek ve arzularına göre fetvâ vermekten kaçınması gerekir. Çünkü din, babalarımızdan mirâs kalan ve istediğimiz gibi tasarrufumuza imkân veren bir mal değildir. Her çağda yaşayan kuşağın mânevî susuzluğunu giderebilen, toplum ve âileye yön veren, mutluluk havası getiren ilâhî bir düzendir; değişme ve bölünme kabul etmez. Hele bir yarar ya da çıkar karşılığında dinin esas ve hükümlerini değiştirmek, din adına işlenen büyük bir cinayet sayılır. Böylesine bir yarar ve çıkar ateşten başka bir şey değildir. Büyük müctehid İmam Mâlik'e 40 soru yöneltildiğinde, cevaplarını hemen hazırlıyamadığı için 36 tanesine «bilmiyorum» demiş, dördünü terleyerek cevaplandırabilmiştir.

Din adına konuşmanın önemine birçok hadîslerle işâret edilmişse de biz burada sadece iki tanesini nakletmekle yetiniyoruz :

«Fetvâ vermeye en cesaretli olanınız, ateşe karşı en yürekli olanınızdır.» (1).

«Şüphesiz (Benim bu getirdiğim) ilim, dininizdir. O halde dininizi kimden alıyorsanız ona dikkat ediniz.» (2).

Evet, Allah Kitabını hak olarak indirmiştir. Allah Kitabı haktan ve doğruluktan başkasını kabul etmez. Hakka üstün gelmeye çalışanlar sonunda yenilir, perişan olurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın indirdiği Kitap'tan birşeyler gizleyip onu az ve önemsiz bir değere değiştiren Kitap ehlinin bu tür inanç ve davranışları, inat ve inkârları yerilmekte ve Allah'ın insanlığın saadetinden yana indirdiği kitaplarda değişiklik yapmanın yine insanlıktan yana en büyük kötülük olduğu hatırlatılmakta ve son dine bağlanan mü'minlerin özellikle bu konuda çok dikkatli olmaları uyarılmaktadır. Aşağıdaki âyetlerle de, Kitap Ehlinin sadece Allah'ın indirdiği belgeleri gizlemekle kalmayıp Kudüs'deki kutsal mâbed Beytülmakdîs'e yönelmeyi bırakıp Mekke'deki Kâbe'ye gönül veren ve namaz kılarken oraya yüzçeviren Müslümanları kınamaya ve yaptıkları ibâdetlerinin Allah katında makbul olma-

(1) Dâremî : Abdullah bin Ebîcafer'den mursel olarak..
(2) İbn Asâkir : Enes bin Malik'ten. (Câmiussağîr).

dığını iddiaya başladıkları; Mekke'ye yönelmenin peygamberler diniyle bağdaşmadığını etrafa yaymakta çok ileri gittikleri bildirilirken asıl iyiliğin, erdemli olmanın ve hakiki imânı taşımanın doğuya, batıya yönelmek olmadığı; gerçek iyiliğin, hakiki imânın, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygambere gönülden ve bilinçli olarak inanmak olduğu haber veriliyor.



لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّ۪نَۚ
وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّه۪ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينَ
وَابْنَ السَّب۪يلِۙ وَالسَّٓائِل۪ينَ وَفِي الرِّقَابِۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُواۚ وَالصَّابِر۪ينَ فِي
الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَح۪ينَ الْبَأْسِۜ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ صَدَقُواۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

MEÂLİ:

177— Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz (hakiki imânı yansıtan) iyilik ve erdemlik değildir. Ama (gerçek) iyilik ve erdemlik: Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere inananların, malı -ona olan sevgisiyle- yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya harcayanların, namaz kılan ve zekât verenlerin; andlaşıp anlaştıkları zaman verdikleri sözü yerine getirenlerin; zorda, darda ve savaşın kızıştığında sabredenlerin (bu durumları ve imânları)dır. İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır korunup sakınanlar!

İNİŞ SEBEBİ

Hıristiyanlar doğuya, Medine ve cevresinde yaşayan Yahudiler kuzey batılarına düşen Beytülmakdis'e yüzlerini çevirip ibâdetlerini yapar-

lardı. Bu nedenle herbiri gerçek iyiliğin, erdemliğin yöneldikleri tarafta olduğunu iddia edip dururdu.

İslâm'ın ilk yıllarında Kelime-i Şahadet'i getirip Müslüman olanlar, namaz henüz farz kılınmadığı ve kıble de belirlenmediği için kendilerine uygun gelen cihete yönelip ibadetlerini yaparlardı. Bu inanç ve durum üzerine öldüklerinde cennet onlara vâcib olurdu. Hicretten birbuçuk yıl önce namaz farz kılınınca Müslümanlar hep birlikte Beytülmakdis'e yüzçevirip ibâdetlerini yaparlardı. Medine'ye hicret edildikten sonra kıble değiştirilip Mekke'deki kutsal mâbed Kâbe'ye yüzlerini çevirip ibâdet etmeğe başladıklarında, daha önce bu şerefe erişmeden ölen Müslümanlar için hayıflandılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Hakiki imân ve iyiliğin doğuya, batıya yönelmek olmadığı bildirilerek Yahudiler susturuldu, mü'minler sevindirildi. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Zer (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimizden, «İmân nedir?» diye sorduğunda, Efendimiz yukarıdaki âyeti okumuştu. İkinci defa sorduğunda yine ayni âyeti okumuş, üçüncü defa sorduğunda, şöyle buyurmuştu: **«Bir iyilik ettiğinde kalbin (vicdanın) bu işlediğini seviyor; bir kötülükte bulunduğunda kalbin ona kızıp üzülüyorsa (bu imânın kendisidir).» (2).**

Bir adam, sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimize gelip şunu sordu:

— Hangi sadaka ecir (sevâp ve karşılık) bakımından daha büyüktür?

Buyurdu ki:

— Sıhhatli olduğun, içinde mala karşı tutkun bulunduğu, fakirlikten korktuğun, zenginliği umduğun bir devrede verdiğin sadaka... Bir de sadaka vermeyi, can boğaza gelip falâna şu kadar, filâna şu kadar diyeceğin zamana geciktirme. Zaten o zaman malın falân ve filânındır. (3).

«Miskîn, şu dönüp dolaşan, bir iki hurma, bir iki lokmayla geri çevirdiği kimse değildir; lâkin miskîn kendisini doygun kılan bir zenginlik bulamıyan ve kendisine dikkat edilmediğinden sadaka verilmiyen kimsedir. (4).

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl - Tefsîr-i İbn Kesir, Tefsîr-i Merağî.
(2) İbn Ebî Hâtim / Hadis munkatı'dır.
(3) Sahîh-i Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(4) Sahîh-i Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

TARİHÎ YÖNÜ

Hicretten önce Müslümanlar Kudüs'deki kutsal mâbed Beytülmakdis'e yüzçevirip ibâdet ederlerdi. Bu durumda Mekke'deki kutsal mâbed Kâbe onların arkasında kalmıyordu. Medine'ye hicret ettiklerinde durum değişti, Müslümanlar Beytülmakdis'e yönelirlerken bu defa Kâbe arkalarında kalıyordu. Yeryüzünde ilk yapılan ve İbrahim Peygamber tarafından temelleri yükseltilen, ayni zamanda Beytullah sayılan Kâbe'ye ibâdet ederken arka çevirmek, başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz olmak üzere bütün Müslümanları üzüyordu. Hicretten 16 ya da 17 ay sonra recep veya şaban ayında öğle namazında kıblenin değiştirilmesi hakkında ilâhî emir indi. Seleme oğulları mescidinde öğle namazını kılmakta olan Müslümanlar bu emri duyunca son iki rek'atte namazlarını bozmadan Kâbe'ye yöneldiler.

Bunun üzerine Medine Yahudileri, Müslümanların bu tutumunu şiddetle kınadılar, Beytülmakdis'ten başka yöne yüzçevirip yapılan ibâdeti Allah'ın kabul etmiyeceğini iddia ettiler. Bu tür sataşma, tartışma sürüp gitti. Cenâb-ı Allah hakiki imânın ve imândan fışkıran iyilik ve erdemliğin doğuya batıya yönelmek olmadığını yukarıdaki âyetlerle açıkladı. Kabul edilen gerçek imânın Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanmak olduğuna dikkatleri çekerek Müslümanları bir defa daha huzur ve gönül yatışkanlığına eriştirdi, inatçı Yahudileri de böylece susturdu.

İTİKADÎ YÖNÜ

مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ İnanç dizisinde sözü edilen beş şeye imân etmek, diğer bütün itikadî esasları içermektedir. O halde belirtilen beş şeye gönülden inanmak imânın temeli, Müslümanın değişmiyen bağlantısıdır.

Allah'a inanmak, her şeyin başı, insan olmanın ölçüsü, mü'min olmanın derin mânasıdır. Çünkü bu, her iyiliğin esası, erdemliğin ölçüsü, kâinatı anlamanın en sağlam anahtarıdır. Hayrın başlangıcı bu inanç sınırından başlar da ebediyete doğru uzanıp gider. Dünya hayatının nedeni, ölmenin sırrı, kıyâmetin maksad ve gayesi bununla anlaşılır.

وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ Âhirete imân, ikinci kademede, birinci kademedeki imânı tamamlar. Dünyada fazîlet ve iyiliğin tek hedefinin mutluluk olduğunu gönüllere işler. Ölümlü hayatta fazîlet ve iyilik bu hedefini çoğu kez bulamadığına göre, ikinci bir hayatın varlığı kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor. Hak dinler bu ikinci hayata «âhiret» diyor.

İmânın bu ikinci kademesi sorumluluk duygusunu oluşturup vicdanı geliştiriyor. İnsan haklarına saygılı olmayı hatırlatıp toplum bünyesinde fazîlet tohumlarını filizlendiriyor.

وَالْمَلٰٓئِكَةِ Üçüncü kademede meleklere imân, v a h y e inanmanın aslını oluşturmaktadır. Çünkü Allah sözünü peygamberlere getiren, meleklerdir. Meleğin varlığını inkâr, önce vahyi, sonra Kitap ve peygamberliği inkârı gerektirir. Bütün bunları kabul etmemek, âhiretin mevcudiyetini reddetmektir.

وَالْكِتَابِ Kitab'a inanmak, bizi basit bir âlemden yüce bir âleme doğru çekip götürmekte, Allah'ın kullarından neler beklediğini öğretip kul ile Rabbi arasında en sağlam ve en doğru ilgiyi sağlamaktadır. İnsan aklıyla bilinmesi mümkün olmayan kutsî âlemden haber getirmekte, hayatın hem gayesini, hem hedefini gönüllere işlemektedir. Kelimenin tekil olarak konulması, kitap ehlinden her birinin bir olan Allah'a dosdoğru inandığı takdirde, diğer hak dinlerin hepsine, önce ve sonra gönderilenine inanması gereğini yansıtmaya yönelik bulunuyor.

وَالنَّبِيّٖنَ Peygamberlere inanmak, onların kul ile Allah arasında açmış oldukları geniş caddede yürümeyi, ilâhî terbiye ile mükemmellik düzeyinde bulunan o bahtiyarları örnek almayı gerektirir. İnsan ruhunu tatmin eden, gönülleri dolduran, vicdanları serinleten hakikatleri ancak Peygamberlerden işitmek mümkündür. Onları birer dâhi gibi görmek, çok akıllı ve zeki kabul edip söyledikleri sözleri insan düşüncesi ölçüsünde saymak çok basit bir benzetme ve illetsiz bir kıyas olur.

SOSYAL YÖNÜ

ذَوِي الْقُرْبٰى Yardım yapılacak, merhamet eli uzatılacakların başında «zevilkurbâ» (yakınlar)nın öne alınmasını, ona öncelik tanınmasını hatırlatır. İyiliğe herkesten çok insanın yakınları lâyıktır. Onlardan ilgiyi kesmek, ilâhî rahmete açık olan kapıyı kapamaktır. **«Miskînlere verdiğin sadaka, bir sadaka sayılır. Ama yakınlarına verdiğin sadaka iki sadaka sayılır.»** buyuran Peygamberimiz (A.S.) bunun önemini belirtmiştir.

وَالْيَتَامٰى Yetimlere yardımda bulunmak, onlara şefkat kucağını açmak, toplumun üzerimizdeki haklarından biridir. Bu bakımdan Sevgili Peygamberimiz (A.S.) yetimliğin acısını için için duyan bir insan olarak da onları her bakımdan korumuş ve korumamızı tavsiye etmiştir :

«Kendisine veya başkasına ait yetimin (korunup bakılmasını) üzerine alan kimse var ya,benimle o,şu iki parmak gibi birarada cennetteyiz.» (1).

Kendi haline terkedilen yetimlerin bir gün cemiyet bünyesinde önlenmesi zor problemler doğuracağını unutmamak gerekir. Babasız bir çocuğu topluma kazandırmak, şüphesiz ki hizmetlerin en güzeli, merhametin en anlamlısıdır.

وَالْمَسَاكِينَ «Yoksullar» diye çevirdiğimiz «mesakîn» kelimesi, kendilerine yetecek kadar yiyecek ve giyeceği elde etmeğe güç getiremiyen, acizlik içinde kıvranıp yüzsuyu dökmeyen kişilere verilen bir sıfattır. Cemiyetin bir parçası sayılan bu zavallıları korumak, onlara yardım elini uzatmak her Müslümana düşen bir vecibedir. İkinci Halîfe Hazreti Ömer (R.A.) bir gün Medine sokaklarından birinde titrek adımlarla zor yürüyebilen bir adama rasladı. Derhal ilgilendi ve bir gayr-i müslim vatandaş olduğunu öğrenince üzüldü, «Bu adamlar güçleri yerinde iken devlete vergi ödediler. Bugün onları perişan bir halde bırakmamız hiçbir insaf ölçüsüne girmez» dedi ve derhal Beytülmâl (İslâm hâzinesi)den ona maaş bağladı.

وَابْنَ السَّبِيلِ «Yolda kalmış» diye çevirdiğimiz «İbn-i sebîl = yol oğlu», İslâmın şefkat ve merhamet havası içinde kullandığı bir deyimdir. Memleketine, çoluk-çocuğuna, tanıdıklarına hemen yetişme imkânını bulamıyan bir yolcu aslında zengin de olsa, bu durumda yardıma muhtaç bulunuyorsa, ona yardım elini uzatmak Müslümanın şanındandır. Yol ve yolculuk onun anası, babası, yakını ve her şeyi sayılır. Böylelerine yardım, Müslümanlar arasındaki güveni artırır.

وَالسَّائِلِينَ Dilenenlere gelince, ihtiyaçların sokağa çıkardığı fakirlerdir. Aslında İslâm'a göre dilenmek haramdır. Ne var ki sıkıntıya düşen, aç kalan kimselerle cemiyet ilgilenmiyorsa, o takdirde günlük nafakalarını elde etmek için böylelerin kapı kapı dolaşıp dilenmesine cevâz verilmiştir.

وَفِي الرِّقَابِ Köle ve esirlerin yardıma muhtaç bulunduklarını anlatmaya lüzum görmüyoruz. Bütün bunlara yardım etmek zekâta bağlı bir konu değildir. Bunlar için belli bir zaman ve yer de söz konusu olamaz. Cömertlik imânın gereğidir.

(1) Sahih-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ = Namazı kılan»

Allah hakiki imân ve fazîletin ölçü ve anlamını açıkladıktan sonra böyle bir imânın merhamet duygularını nasıl kamçılayacağına işâret etti ve sosyal yapımızdaki katkılarını sıraladı; sonra imânın ikinci derecede ve fakat birinci derecedeki meyveleri kadar önemli ve yararlı meyvelerini belirtirken «namaz kılmayı» öne aldı. Çünkü namaz küfürle imân arasında alâmet-i farikadır. Yakınlara, fakirlere, yoksullara, yetimlere, yolda kalmışlara, esir ve kölelere yardım etmek gelişen vicdanın gereği, Allah'a kul olmanın rahmetle yuğrulmuş ölçüsüdür. Namaz kılmak, ruhun gıdası, olgun insan olmanın yolu, Allah'a karşı görevlerimizin en üstünü ve en şereflisidir. Ama en uygun biçimde derin anlamıyla birlikte bilincine erişilmiş bir namaz kasdedilmiştir. Böyle bir namaz iyilik ve erdemliliğin rüknü, imânın sağlam dayanağıdır.

Kur'ân'da namazın dünyada iken insana sağlayacağı yararlar şu sözlerle anlatılmaktadır :

«(Ey Peygamber!) Kitaptan sana vahyedileni oku; namazı kılmaya devam et; çünkü namaz cidden ahlâk dışı davranışlardan, (dine, akla ve sahîh örfe ters düşen) uygunsuz şeyden alıkoyar.» (1).

«Şüphesiz ki insan, hırslı açgözlü yaratılmıştır. Kendisine bir kötülük dokununca basar feryadı. Bir iyilik erişince de (kıskanır da onu başkasından) men'eder. Ancak şunlar müstesnâ: Namaz kılanlar ve namazlarına devam edenler.» (2).

وَآتَى الزَّكٰوةَ «Zekât veren»

İslâm dininde namazın ne kadar önemli bir yeri varsa, zekâtın da o derecede ve belki sosyal yönden daha anlamlı bir yeri vardır. Kur'ân'da pek az yerde namazdan söz edilirken zekât onunla birlikte anlatılmaz. Böylece bu iki ibâdet -biri bedenî, diğeri malî olmak üzere- iyilik ve erdemliğin omurgasını oluşturmaktadır. Diğer bir deyimle namaz, rûh ve vicdanı arındırmakta, zekât gönül rahatlığı, iç huzuru doğurmaktadır. O nedenle her biri imânın açık belgeleri, İslâm'ın farklı belirtileridir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sonra zekât vermemekte direnen bazı Arap kabileleri üzerine birinci halîfe Ebûbekir (R.A.) asker göndermiştir. Yeri gelince bu konuya tekrar döneceğiz. Ancak diyebiliriz ki zekâtı gerektiği halde vermiyen kimse, İslâm'ın büyük rükünlerinden birini yıkmış

---

(1) Ankebut sûresi âyet: 45.
(2) Meâric sûresi âyet: 19-23.

sayılır. Ayni zamanda mânevî alanda imânı kökünden sarsıp mefluç hale getirmiş olur.

İslâm'ın insanlık dini olduğunu, sosyal adâleti en uygun biçimde gerçekleştirici bulunduğunu, insanlıktan yana her türlü hayır ve fazîlet kapılarını açık tuttuğunu bilmeyen bazı bilgisizler zekâttan kurtulmanın çarelerini araştırır: Ya malını nisabdan düşürmek için senesi dolmadan bir kısmını karısına bağışlar, ya da gelir getiren bir gayr-i menkule yatırır, İnancı çok zayıf olanlardan bir kısmı da kendine göre bir çare düşünür: Malının zekâtını bir torba içine yerleştirip zekâta müstehak olan bir fakire verdikten sonra ayni torbanın o fakir tarafından kendisine bağışlanmasını sağlar ve sonra da fakirin eline birkaç kuruş sıkıştırıp meseleyi çözdüğünü zanneder. Üstelik buldukları bu çareye «çare-i şer'iyye» derler. Bu da işledikleri büyük günaha bir büyük günah daha ekliyerek İslâm şeriatını küçültmeye, kıymetini düşürmeye yönelik bir düşünce ve hareket-tir. El-Merağî'nin dediği gibi, bu tarz hile ve çareler Şeriatten değildir. Allah hem Kitabının yetmiş yerinde zekâttan söz etsin, verilmesini emretsin, teşvikte bulunsun; vermiyeni elîm bir azâb ile korkutsun, hem de göndermiş olduğu dinde bu gibi basit ve ölçüsüz hile ve çarelere kapı açsın; mümkün müdür? Evet bu tür hile ve çareler şer'î değil, sadece şeytanîdir. Daha doğrusu Allah'ın hükmüne razı olmamak, onu değiştirmeye kalkışmaktır.

Dinde bilgili ve anlayışlı olmak, Allah'ın kulları hakkında hayır dolu irâdesidir. Bu irâdenin yönelmediği bir kulda arzulanan dinî anlayışın bulunması çok zordur. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buna temasla buyuruyor ki:

«Allah kimin hakkında hayır murad ederse, onu dinde bilgili ve anlayışlı kılar.» (1).

«İbâdetin en üstünü, fıkıh (dinde bilgili ve anlayışlı) olmaktır. Dindarlığın en üstünü haram ve şüpheli şeylerden kaçınmak, iffetli yaşamaktır.» (2).

AHLÂKÎ YÖNÜ

İyilik ve erdemliğin günlük yaşantımızdaki yerini, sosyal yapımızdaki önemini belirttikten sonra ahlâkımız üzerindeki olumlu etkilerine geçiyoruz. Allah sağlam bir imânın yararlı meyvesini iyilik ve fazîlet potasında şekillendirdikten sonra bunun insan ahlâkıyla olan bağlantısını iki önemli hususta noktalamaktadır:

---

(1) Buharî - Müslim : Muaviye (R.A.)den.
(2) Taberânî : İbn Ömer (R.A.)dan.

وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا «Andlaşıp anlaştıkları zaman verdikleri sözü yerine getirenler..»

Allah'a dosdoğru imân edenlerin bir konuda andlaşması ve verdikleri söz son derece önemlidir. Doğruyu söylemek, ahde vefa etmek, yapılan andlaşma ve anlaşmaları bozmamak güzel ve köklü ahlâkın belirtisi olduğu gibi, kök salmış bir imânın da ayrılmaz parçasıdır. İnsanlar arasından yine onlardan yana çıkarılmış en hayırlı ümmet, son peygamberin ümmeti olduğuna göre, onların her söz ve davranışı diğer insanlar için sadece örnek ve model niteliğini taşımalıdır. İşte Kur'ân'da onların bu özelliğine parmak basılmakta ve dikkatler bu konuya çekilmektedir.

Ancak yapılan andlaşma Allah ve Resûlünün emir ve tavsiyelerine uygun olmadığı zaman veya dininin esaslarıyla ters düştüğü takdirde hüküm değişir.

Dünyanın huzur içinde ve bayındır bir ölçüde devamı için yapılan andlaşmalara bağlı kalmak gerektir. Hele bunu bozan Müslümanlar olursa, o zaman sulh ve selâmet dini olan İslâm'a ihanet edilmiş, Kur'ân'ın hakemliği bir tarafa itilmiş sayılır. Milletler arasındaki çatışmanın, kabileler arasındaki itişmenin, akraba arasındaki gerginliğin bir ucu, ahde vefasızlığa dayanır. Mahkemelerimizde cereyan eden bu tür davaların %75'ni ihânet, verilen sözü yerine getirmemek, ahde vefa etmemek ve yakınların, komşu ve çevrenin haklarına dolaylı yoldan el uzatmak oluşturmaktadır.

وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ «Zorda ve darda..» sözlerine çevirdiğimiz «be'sâ ve darrâ'» kelimelerini şöyle de açıklayabiliriz: Bü's' sıkıntı ve fakirliktir. Darrâ': İnsana zarar veren hastalık ve yara; kıymetli bir şeyi kaybetme, sevdiğinden uzak kalmaktır. Be's'i ise kızışan savaşla yorumlayanlar çoğunluktadır.

Allah'ın sözü edilen üç durumda sabretmeyi övmesi ve sabredilmeye değer diğer şeylerden bahsetmemesi bu üç şeyin çok önemli olduğunu belirtmek ve bunlara karşı sabırlı olan bir mü'minin diğer şeylere karşı rahatlıkla sabredeceğini hatırlatmak içindir.

İnsan irâdesi ve bu irâdeyle gelişen rûh, bütün olgunluk ve irfanını daha çok sözü edilen üç olay karşısında isbat edebilir. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz savaşın kızışıp iki ordu karşı karşıya geldiği zaman savaş alanından kaçmayı büyük günahlardan saymış ve böylesinin tevbesinin kabul oiunacağında şüphe izhâr etmiştir.

Sağlam bir imân mâneviyatı kuvvetlendirir, cesareti artırır, Allah yolunda ölmeyi şereflerin en üstünü kabul eder ve bu uğurda hayatı hiçe

saymanın yüksek şuur ve anlamını gönüllere ve dimağlara işler. Hakiki İmândan mahrum olanlar ise, yaşamayı her zaman ölmeğe tercih ederler. Savaşa isteyerek değil, kanunlara boyun eğmek zorunda bulundukları için katılırlar. Bu nedenle insanlık tarihinde Allah'a gönülden inanıp bağlananlardan daha kahramanca savaşanlar, onlar gibi Allah yolunda ölmeye can atanlar pek az görülmüştür.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ **«İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır korunup sakınanlar (Allah'tan korkup yaşayışını ilâhî sınırlar içinde düzene sokanlar.)»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imânın esasları, iyilik ve erdemliğin mâna ve hedefi, sonuç ve gayesi; ibâdetin önemi; dikkat çekici üç durumda sabretmenin derin anlamı belirtildikten ve bütün bunların sağlam bir İmân doğrultusunda gerçekleşebileceğinden; Allah korkusu ve O'na olan üstün sevgi ve saygı düzeyinde gerçek değerini bulacağından söz edildikten sonra aşağıdaki âyetlerle böylesine semereli bir imân ve irfana erişen mü'minlerin kısas konusunda adâlet ölçülerini aşmayacağı ve gerekirse misillemeyi bırakıp kısmî bir bağışlamaya gidebileceği ve böylece bir canı, ölümü hak etmesine rağmen hayat nîmetine kavuşturmanın inceliği üzerinde duruluyor; iyilik ve fazîletin kaynağı sayılan bir imânın adâlet ölçülerine, eşit haklara saygılı bulunacağına işâret ediliyor ve sonra da kısas (misilleme)nin felsefesi yapılarak nedenselliği belirtiliyor; ölüm cezasının karşısında olanlara toplum psikolojisini, insan denilen bu meçhulü iyi tanımaya çalışmalarını dolaylı yoldan tenbih ederek akıllarını kullanmaları öneriliyor.

—oOo—

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ
فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ
لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ
ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ

فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

MEÂLİ:

178— Ey imân edenler! Öldürülenler hakkında size kısas (eşit şekilde karşılık = misilleme) farz kılındı: Hürre hür, köleye köle, dişiye dişi... Bununla beraber kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer); kendisine örfe uymak ve bağışlayana diyeti güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa, onun için elem verici bir azâb vardır.

179— Hem kısasta, ey akıl sâhipleri sizin için hayat vardır. Olaki (Allah'tan korkup) sakınırsınız.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'dan önce Arap Yarımadasında öldürülenler hakkında âdil bir misilleme yoktu. Soylulardan biri adam öldürürse kısas yapılmaz, az bir diyet ödemek suretiyle meseleyi kapatırdı. Fakirlerden ve aristokrat olmayanlardan biri adam öldürürse ya kısas yapılır, ya da çok ağır bir diyet ödemek zorunda bırakılırdı. Buna bir örnek verelim: Medine'de Kurayz oğullarıyla Nadir oğulları arasında çetin bir çatışma ve vuruşma, öldürüşme sürüp gitmekteydi. Ne var ki Kurayz oğulları diğerlerine üstünlük sağladığı için Nadir oğullarından birini, Kurayz oğullarından biri öldürürse kısas yapılmaz sadece 100 v e s k hurma (1). diyet olarak verilirdi. Kurayz oğullarından birini, Nadir oğullarından biri öldürürse, kısastan vazgeçildiği takdirde 200 v e s k hurma ödenirdi. Bu adâletsizlik ve eşitsizlik sadece Araplarda değil, dünyanın birçok ülkelerinde vardı ve yaygındı. Daha da gerilere doğru gidilirse Hammurabi'nin Kanunnamesinde de buna yakın bir takım eşitsizliklere raslamak mümkün. Allah bu adâletsizliği de kaldırmak, kamu düzenini korumak, herkes için eşit haklar getirerek toplumu huzura kavuşturmak için yukarıdaki âyetleri indirdi.

Diğer bir tesbite göre, Yahudi şeriatında k ı s a s kesindir; yani adam öldüren mutlaka öldürülür. Öldürülenin velisine affetme yetkisi tanınmamıştır. Nitekim Tevrat'ın Çıkış bölümü 21/13'de şöyle yazılıdır: **«Bir kimseyi vurarak öldüren kimse mutlaka öldürülecektir. Ama isteye-**

(1) Bir v e s k 62.400 dirhem, 218.400 gramdır

rek olmayıp da Tanrı rasgetirdiyse onun sığınabilmesi için sana bir yer ta'yin edeceğim. (Sürgün edilmesi gerekir).»

Hıristiyanlarda ise adam öldürene kısas yapılmaz, diyet ödetilir ve bu kesindir. Diyet kısasa çevrilemez. Matta İncil'i 5/38'de şöyle yazılıdır: **«Göz yerine göz, diş yerine diş, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir.»**

Kur'ân-ı Kerîm bu ikisi arasında bir adâlet ve de hafifletme getirmiştir. Kısası getirmekle kan gütme davasını önlemiş, öldürülenin velisine af yetkisi tanımakla insan hayatına saygı göstermiştir. Yukarıdaki âyetler bu iki gerçeği yansıtmak üzere indirilmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kölesini öldüreni öldürürüz. Kölesinin bir organını kesenin aynî organını keseriz. Kölesini iğdiş yapanı iğdiş yaparız.»(1)

«Öldürülen bir kâfire karşılık bir Müslüman öldürülmez.» (2).

«(Veli olarak) kime bir öldürme ya da organ kesilme (olayı) dokunursa, şu üç şeyden birini seçmekte serbesttir: Kısas uygulamak, affetmek; diyet almak. Bunların dışında dördüncü bir yol tutarsa, onun ellerini tutun. Bundan sonra kim tecâvüzde bulunursa, onun için ebedî kalacağı cehennem ateşi var.» (3).

«Diyet aldıktan sonra katili öldüren adamı ben artık affetmem.» (4).

HUKUKÎ VE TARİHÎ YÖNÜ

İslâm Hukuku Kitab ve Sünnetten kaynaklanan ve kendi başına toplum hayatını düzenleyen, kamu yararını güven altına alan bir sistemdir. Uygulamada ferde ceza verme yetkisi tanımaz, cezâlandırmayı otoriteye bırakır. Böylece haksız tecavüzleri, keyfi hareketleri önler.

Kısas bir bakıma özel hukuk kapsamına girer. Yani fertler arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Eşitlik ilkesiyle hareket edip zayıfı güçlüye, köleyi efendiye ezdirmez. Milliyeti, ırkı ve rengi ne olursa olsun herkese adâlet nî-

(1) Buharî - Müslim - Nesâi - Ahmed bin Hanbel - Tirmizî - İbn Mâce : Semure ve Ebû Hüreyre (R.A.)dan..

(2) Sahîh-i Buharî : Ali bin Ebî Tâlib (R.A.)den.

(3) Ahmed bin Hanbel : Ebû Şurayh el-Huzaî'den.

(4) İbn Kesîr : Katadeden, Hasen'den, Semure'den.

metini farklılık göstermeden sunar.

Büyük Müfessir İmam Kurtubî, kısasta ferde yetki tanınmadığına değinerek diyor ki :

«Öldürme olayında kısası (misilleme) ancak emir sâhipleri (devletin yetkili organları) uygular. İlim adamlarının bu hususta görüş birliği vardır. Çünkü âyetteki hitap topluma yapılmıştır. Devlet toplumu temsil eder. Peygamber (A.S.) Efendimiz ile dört halîfe devrindeki uygulama da bu ölçüde bulunuyordu. Mü'minlerin hepsinin biraraya gelip bu gibi hukukî müeyyideleri uygulamaları mümkün değildir. Onları temsil eden sultan (devlet gücü) hepsinin adına hükmeder ve kendi bünyesinde bir özellik taşır.»

İslâm Hukuku ile pozitif hukuk ve Hammurabi kanunlarından başlayarak Roma Hukukuna gelinceye kadar ortaya konulan yazılı kanunnameler arasında bazı hususlarda benzerlik olmakla beraber birçok hususlarda birbirinden farklıdırlar. Bu konuda ciddi araştırmalarda bulunanlar, hukukun insanla başladığını iddia eder ve Âdem Peygamberin iki oğlu arasındaki anlaşmazlık, sonra da Kabil'in Habil'i öldürmesi örnek gösterilir.

Hammurabi Kanunları ise ancak dört bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Babil medeniyetinin klasik bir anıtı sayılan bu Kanunnamede de insanların kanun karşısında eşit tutulmadığı görülmektedir. Buna bir örnek verecek olursak ,kısas konusundaki şu maddeyi gösterebiliriz : **«Oyulan göz, kırılan kol veya diş için suçlu hür insan değilse kısas (misilleme) kanunu uygulanır. Hür insansa, tazminatla yetinilir.»**

ÖLÜM CEZÂSI

Ölüm cezası, işlenen suçun karşılığı olarak tarih boyunca ibret verici, gözü dönmüş katilleri durdurucu bir müeyyide niteliğinde kabul edilmiştir. İslâm Hukuku ölüm cezasını bazı hafifletici sebeplerle belli bir düzeye getirmiş ve kısasın kesin olmadığını, öldürülenin velisi affettiği takdirde kısasın düşeceğini bildirmiştir. Böylece İslâm Hukuku bu konuda da bir esneklik prensibine kapıyı açık tutmuştur. Yukarıdaki âyetle kısastan söz edilirken **«Kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer).»** cümlesi yer alır. Bu, kısasın kesin ve değişmiyen bir müeyyide ve hüküm olmadığını ortaya koymaktadır. Anlaşmak ve barışmak elbetteki hayırlıdır. Ne var ki kamu yararını ve düzenini dikkate alarak, kısas düşünce ağır bir diyet şekli getirmiştir.

Hafifletici sebepten söz ederken şunu hatırlatmakta fayda görüyo-

ruz: Bu yetki öldürülenin velisine verilmiş, hâkime veya otoriteye verilmemiştir. Nedeni gayet açıktır:

a) Öldürülenin velisinde kan gütme arzusunun sona ermesini, kin ve öfke ateşinin sönmesini sağlar.

b) Buyüzden arası iyice açılan iki âilenin, ya da kabilenin birbirine insancıl duygularla yaklaşmalarına kapı açar.

c) Hak ve adâlet yerini bulmuştur, düşüncesinin hakim olmasına ve çevreye ibret dolu bir tablo sunulmasına yardımcı olur.

Bu ve benzeri nedenlerle birçok gelişmiş ülkelerde, medenî memleketlerde ölüm cezasına dokunulmamış veya kaldırıldıktan sonra toplum yapısı bu ihtiyacı için için duyduğundan tekrar getirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre'yi bunlar arasında gösterebiliriz.

Bugün hâlâ ölüm cezâsının kalkması ya da kalkmaması veya yeniden getirilmesi hakkında açık oturumlar, bilimsel toplantılar, ciddi araştırmalar sürdürülmektedir. İslâm'ın ana Kitab'ı Kur'ân'da ölüm cezası bir müeyyide ve hüküm olarak konulurken bunun hem hafifletici kapıları açık bırakılmış, hem de felsefesi işlenmiştir. Aklını hukukî konularda, kamu yararında ve aile huzurunda kullanan ve işleten kişilere kısasın nedenselliği açıklanmıştır: « وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ **Kısasta, ey akıl sâhipleri sizin için hayat vardır.»**

Şöyleki: Öldüren kişi otorite tarafından ölüm cezasına çarptırılınca kangütme davası kalkar, böylece hayat başlar. Birini öldürmek isteyen ve fakat öldürüleceğini hesaba katarak bu fiilinden vazgeçen kimsenin bu nedenle kendini frenlemesiyle yine hayat başlar. Ayrıca kamu kesiminde de hayat hakkını ayakta tutmaya neden olur; eşitlik ilkeleri çerçevesinde ve adâlet ölçüleri içinde yerine getirilen kısas ve diğer ölüm cezaları, toplumu bir bakıma eğitir. Şahsî kin ve intikam duygularını frenler. Böylece yeniden kan dökme fırsatını ortadan kaldırır, adâletin yerini bulduğu kanaatini doğurur. Genel veya kısmî bir affa umut bağlayıp cinâyet işlemek isteyenlerden bu umudu kaldırır. Devlet gücünün ağırlığını her yerde kusursuz hissettirir. Cana kıyanın canına kıyılacağını, ev yıkanın evinin yıkılacağını tereddüde yer bırakmadan kafalara ve vicdanlara işler.

Resûlüllah (A.S.) devrinde bunun mutlu sonuçlarını kitaplardan okumaktayız. Tatbik imkânı bulduğu çağlarda da hapishanelerin boş denilecek kadar iyice tenha kaldığını bilmekteyiz. Günümüzde Kur'ân'ın bu hükmünün uygulandığı Suudi Arabistan'da hapishanelerde trafik suçlularından başkasının bulunmadığı yapılan istatistiklerden anlaşılmıştır.

FIKHÎ YÖNÜ

« المسلمون تتكافأ دماؤهم = **Müslümanların kanları birbirine denktir.» (1).**

Bu hadîsle istidlâl eden ve bunu **«Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş..»** meâlindeki Mâide suresinin 45. âyetiyle birleştirip hükme dayanak yapan İmam Ebû Hanîfe ile arkadaşları, Müslüman oldukları takdirde hür, köle karşılığında kısas edilir, demişlerdir. İmam Sevrî ile İbn Ebî Leylâ da ayni görüştedirler. Yapılan ciddi araştırmalardan, sahabeden Hazreti Ali (R.A.) ve Tabiînden Saîd bin Müseyyeb'in de böyle dedikleri tesbit olunmuştur. İlim adamlarından bir topluluk ayni görüşe katılmamışlardır. Ne var ki birinci ictihad İslâm'ın eşitlik ilkesine çok daha uygundur. İmam Şafiî, Ahmed bin Hanbel ve İmam Mâlik'in ictihadları bu konuda ikincilerin görüşüyle birleşmektedir.

Kâfire karşı Müslüman öldürülür mü?

Sahih-i Buharî'nin Ali bin Ebî Tâlib (R.A.)den yaptığı rivâyette, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin şöyle buyurduğu nakledilmektedir: **«Kâfire karşılık Müslüman öldürülmez.»** (2) Bunun aksine Rabia hadîsinde Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Hayber fethedildiğinde bir kâfire karşılık bir Müslüman'a kısas tatbik ettiği belirtilmektedir. Bu durumda iki rivâyet arasında bir çelişki vardır. Yoksa biri diğerini hükümsüz bırakır ölçüde midir? Hadîs araştırıcıları nakledilen bu hadîsin «münkati'» olduğunu ve râviler zincirinde Beylemânî gibi zayıf tanınan bir râvinin tesbit edildiğini ortaya koymuşlardır. O halde birinci hadîs delil getirilmeye daha uygun ve sıhhat bakımından daha güvenilirdir.

Bir kişiye karşılık birkaç kişi öldürülür mü?

Yine Sahîh-i Buharî'nin İbn Ömer (R.A.)dan yaptığı sahih rivâyete göre, birkaç kişi bir erkek çocuğu aldatıp bir yere götürerek öldürmüşlerdi. İkinci Halîfe Hazreti Ömer (R.A.) öldürme olayını ortaklaşa yaptıkları gerekçesiyle hepsinin kısasa tabi tutulmasını, yani hepsinin idam edilmesini emretmiş ve sonra şöyle ilâve etmiştir: «San'a halkının hepsi bir adamı öldürmekte ortaklaşa hareket etse, yani hepsi toplanıp bir adamı öldürse, hiç tereddüt etmeden hepsini de ölüm cezasına çarptırırım!»

---

(1) Ebu Dâvud / cihad: 147, diyat: 11. Nesâî / Kasamet: 10,13. İbn Mâce / diyat: 31. Ahmed: 1/119, 122, - 2/180, 192, 211, 215.

(2) Buharî / ilim: 39, cihad: 17, diyat: 24, 31. Ebu Dâvud/diyat: 11, 147 - Tirmizî / diyat: 16 - Nesâî / kasamet: 9, 14 - İbn Mâce / diyat: 21 - Ahmed: 1/79, 119, 122.

İmam Mâlik'in Muvatta' adlı eserinde de buna yakın bir rivâyet vardır.

İmam Ahmed bin Hanbel, **«Cana can, göze göz....»** âyetine dayanarak, bir kişiye karşılık bir cemaatin öldürülemiyeceğini söylemiştir. Çünkü âyet eşitliği ve denk bir karşılık getirmiştir.

Oğluna karşılık babası kısas edilir mi?

Baba kasden ve bilerek oğlunu öldürdüğü takdirde hüküm nedir? Şâfiî ve Hanefî imamlarına göre sadece diyet gerekir. Çünkü sevgi daha çok aşağıya iner. Bir baba isteyerek oğluna kıymaz. Genel kaide budur. İstisnaî olaylar bu kaideyi bozmaz. İmam Mâlik'e göre, baba bile bile oğlunu, özür ve şüpheye yer vermiyecek şekilde öldürürse kısas gerekir. Ahmed bin Hanbel'e göre kısas gerekmez, diyet gerekir. Çünkü İkinci Halîfe Ömer (R.A.), oğlunu öldüren adamı öldürmedi, fakat ona ağır bir diyet yükledi. (1).

Diğer bir husus da, âyetin başlangıcı, genel anlamı özellemez. Bu bakımdan hürrün köle, erkeğin kadın karşılığında kısas edilmesi âyetin maksadına ters düşmez. Kadının erkek, erkeğin de kadın karşılığında kısas yollu öldürülmesi bütün müctehid imamlar tarafından kabul edilmiştir. Çünkü kısasla ilgili diğer âyetler, yukarıda konumuzun özünü oluşturan âyeti açıklamaktadır. Biri müfesser, diğeri müfessir durumunda sayılır. Çünkü eşitlikten maksad, can eşitliğidir, cinsiyet ve sıfat eşitliği, ya da hürlük ve kölelik eşitliği değildir. **«Cana can...»** bu ihtimalleri kaldırmaktadır. Hem hayat hakkı hepsi için ayni ölçü ve anlamdadır. Özellikle Hanefî imamları bu konu üzerinde durmuş ve eşitliğin can eşitliği olduğunu isbata çalışmışlardır.

SOSYAL YÖNÜ

İslâm Dini, tamamen ilâhî olduğundan hayatı korumaya ne kadar önem veriyorsa, onu devam ettirmeye de ayni ölçüde önem verir. Hayat hakkının son derece saygıdeğer olduğunu söyler. Bir insanı haksız yere öldürmenin bütün insanları öldürmek kadar ağır bir suç ve cinayet olduğunu vurgular. Bu nedenle anne kendisini hayatının sonuna kadar öz çocuğuna verir. Gerekirse onu kurtarmak için kendini fedâ eder. Karı kocanın uyum içinde birarada yaşaması âilenin devam etmesini, huzur ve sevinç içinde varlıklarını sürdürmesini sağlar. Başka bir canlıya hayat hakkı vermek insanın ruhunun derinliklerine işlenmiştir. Bu bakımdan

---

(1) Geniş bilgi için bak: İbn Kesîr Tefsiri, Lübubutte'vîl, Kurtubî, İbn Cerîr, Alûsî ve Edvaü'l-Beyân tefsirlerine.

haksız yere öldürülen bir kişiye herkes üzülür ve katilin ceza görmesini arzular. Ama toplumun huzur içinde yaşama şansına engel olan, davranışlarıyla aile ve toplumu devamlı huzursuz eden, vücutta kangren olan bir organ durumuna gelen bir insanı ne yapmak gerekir? Tedavisi mümkün olmayan bir organı kesip atmaktan başka çare yoksa, elbetteki, diğer organları ve vücudun diğer kısımlarının yaşayabilmesini sağlamak için onu kesmek gerekir. İslâm hem kollektif yaşayışımızı, hem ferdî hayatımızı idare etmemizi emreder. Bu nedenle düşüncelerimizi Kur'ân'ın yüksek ahlâk ölçüleri içinde düzene sokmamız, davranışlarımızı başkasının zararına yönelmeden disipline etmemiz, insanlıktan yana sevgi, merhamet ve şefkat duygularımızı Peygamberimizin yüce Sünneti doğrultusunda geliştirmemiz toplum halinde millet olarak yaşamamızın değişmiyen yoludur. Bu yolu hiç kimsenin dikenlerle kapatma hakkı yoktur. Düşüncesini, duygularını idare edemiyen, çılgınca yaşamayı, çevresini hiçe sayıp sınırsız hürriyet içinde aklının estiği gibi davranmayı hayatın tek yolu olarak gören; cehaletinden gelen bir tuğyanla can yakan, kan döken, haklara el uzatan ve her yönüyle toplum için zararlı duruma gelen kimseyi uslandırmak yine toplumun görevidir. Bu uslandırma kan dökmeden önce başvurulacak ilk çaredir. Haksız yere dökülen bir kan varsa, uslandırmanın en etkili yolu ve yöntemi, öldürülenin velilerini tatmin için kısastır. Bu, yukarıda belirttiğimiz gibi artık işe yaramıyan ve bırakıldığı takdirde vücuda zarar veren bir organ durumundadır.

«Kısasta, ey akıl sâhipleri sizin için hayat vardır.»

Âyeti, belirtilen gerçeği hatırlatır; İnsanı uslandırma yolunu en iyi bilen Allah'ın yine insanlıktan yana topluma mutluluk va'deden emrini sağduyunun ölçüsüne getirir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki kısas âyetiyle öldürülme olayından söz edilmekte ve misillemede toplum için hayat nîmeti bulunduğuna dokunularak kamu düzeninin, toplum ve âile yararının, fertlerin huzur içinde yaşamasının önemine dikkatler çekilmektedir. Aşağıdaki âyetlerle, ölmek üzere olan veya kısas hükmüyle cezalandırılmak üzere bulunan kimsenin vasiyet etmesi, ömrünün son demini hayır ve iyiliklerle kapaması tavsiye ediliyor ve yapılan bir vasiyyetin değiştirilmesinin ağır bir vebal taşıdığı belirtiliyor. Böylece iki âyet arasındaki ilgi, ölüm ve öldürme, ölüm cezasına çarptırılma olayından doğmaktadır.

—oOo—

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
اِنْ تَرَكَ خَيْرًاۨ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِۚ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا
اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۜ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌۜ ﴿١٨١﴾
فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَٓا اِثْمَ
عَلَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

MEÂLİ:

180— Birinize ölüm geldiğinde, bir hayr (çokça mal) bırakacaksa, ana-babaya, yakınlara uygun ve meşru' bir biçimde vasiyette bulunması, -Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara yerine getirilmesi bir hak olmak üzere- size farz kılındı.

181— Artık vasiyyeti işittikten sonra onu kim değiştirirse, günah ve vebâli değiştirenler üzerinedir. Şüphesiz ki Allah işitendir, bilendir.

182— Kim de vasiyyet edenin hatâya düşüp haksızlığa kayacağından veya günaha gireceğinden endişe eder de ilgililerin arasını düzeltirse, ona hiç bir günah yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah şüphesiz her hak sahibinin hakkını vermiştir. Bu bakımdan hiçbir vârise vasiyyet yoktur (câiz değildir).» (1).

«Yanında (mal, emanet ve borç gibi) bir şey bulunur da onu vasiyyet etmek ister, fakat üzerinden iki gece geçtiği halde (vasiyyet etmezse uygun olanı yapmamış olur). Ama onun için uygun olan, vasiyyetini yazılı olarak yanında bulundurmasıdır.» (2).

---

(1) İbn Mâce : Enes bin Mâlik (R.A.)den.
(2) Ahmed bin Hanbel : İbn Ömer (R.A.)dan.

Büyük sahabi Sa'd Hazretleri, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek şöyle dedi :

— Malım var ama mirasçım olarak yalnız bir kızım bulunuyor. Bu durumda malımın üçte ikisini vasiyyet edeyim mi?

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona :

— Hayır, diye cevap verdi ve aralarında şu konuşma oldu :

— O halde yarısını vasiyyet edeyim?

— Hayır.

— Üçte birini...?

— Üçte biri de çoktur. Çünkü vârislerini zengin ve doygun bırakman, onları insanlara el açan fakirler halinde terketmenden hayırlıdır.» (1).

«Doğrusu erkek ve kadın altmış yıl Allah'a itaat üzere amel ettikten sonra ölüm kendilerine gelince vasiyyet hususunda zararlı bir tutum içine girerler de cehennem kendilerine vâcib olur.» (2).

«Vârise vasiyyette bulunmak yoktur.» (3).

İNİŞ SEBEBİ

İslâmın ilk yıllarında ölmek üzere olan bir Müslümanın ana-babasına ve yakınlarına vasiyyet etmesi farz kılınmıştı. Çünkü cahiliyye devrinde halk kendi yakınlarından fazla uzak akrabaya vasiyyette bulunur; bununla daha çok isim yapmak, tanınmak, şeref ve itibar kazanmak gibi nefsanî arzularını tatmine çalışırlardı. Yakınları fakir de olsa onlara vasiyyet etmezlerdi. Bunun üzerine Allah bu kötü âdeti kaldırmak için yukarıdaki âyetleri indirdi.

ÂYETİN MENSÛH OLUP OLMADIĞI

İslâm'ın ilk yıllarında cahiliyye devrinin kötü âdetlerinden birini kaldıran bu âyet, önce ana-babaya ve yakınlara vasiyette bulunmanın farz olduğu hükmünü taşıyordu. Sonra miras âyeti inip her hak sahibinin hakkı belirlenince bunun hükmü kaldırıldı.

İşte birçok tefsircilerimiz ve ilim adamlarımız âyetin mensûh oldu-

(1) Buharî - Müslim.
(2) Ebû Dâvud - Tirmizî.
(3) Tirmizî / Vasaya: 5/2121 nolu hadîs.

ğunu bu açıdan ele alıp değerlendirirler. Ama ilim adamlarımızdan bir kısmı ise âyetin mensûh olmadığını, yani hükmünün kaldırılmadığını sadece Nisâ suresindeki miras âyetleriyle tefsîr edildiğini, bunun müfesser, diğerlerinin müfessir ölçü ve anlamında bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bazı ilim adamları da ayni görüşü savunarak âyetin muhkem olduğunu ve kelime dizisi itibariyle genel bir anlam taşıdığını, fakat maksad ve amaç itibariyle Müslüman olmayan veya köle kaydı altında bulunan ana-baba ve bir de vâris olmayan yakınlar hakkında bir hüküm taşıdığını söylemiştir. Dahhak, Tavus, El-Hasen ve Taberî de ayni görüşte olanlar arasında bulunuyor. Bunlara göre, vâris olmayan yakınlara vasiyyet câizdir. Ne var ki miras olarak bırakılan mal çok denilecek bir nisbette olmalıdır. Âyetin daha çok gayr-i müslim olan ana-baba ile ilgili bulunduğu yorumunda olanlar şu âyeti de delil olarak getirirler :

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا **«İnsana, ana babasına iyi davranmasını, güzellikle muamele etmesini tavsiye ettik.» (1).**

İlim adamlarımızın çoğuna göre, yukarıda belirttiğimiz gibi bu âyet, Nisâ suresindeki mirâs âyetiyle hükümsüz kılınmıştır. Allah Nisâ suresindeki âyetlerle her hak sâhibinin hakkını belirlediği için artık varislere vasiyyetin yapılamıyacağı kesinlik kazanmıştır. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de bunu açıklayarak : **«Vârise vasiyyette bulunmak yoktur.»** buyurmuştur. (2).

ÖMRÜN SONUNUN ÖNEMİ VE SOSYAL FAALİYET

Ömrün sonunun iyiye gitmesi, hayra yönelmesi; ibâdet, zikir ve asil düşüncelerle değerlendirilmesi, diyebiliriz ki Allah'ın insana büyük bir lûtfu ve özel bir ilgisidir. Konumuzun özünü oluşturan âyette bilhassa ölüm yaklaştığı vakit, idam (yok etme) cezâsı giyenlerin son birkaç gününü ya da saatini en iyi ve en hayırlı biçimde değerlendirmeleri; geriye bol bir servet bırakıyorlarsa, ondan bir kısmını vâris olmayan fakir yakınlara vasiyyet etmeleri öneriliyor.

İnsan hayatında sosyal faaliyetin yeri ve değeri hiç bir zaman küçümsenemez. İnanmış fazîletli kişiler, bulunduğu toplulukta, sâhip olduğu ve eriştiği meziyetleri, kıymetleri çevresindeki insanlarla paylaşanlardır. Toplum her devirde bu fazîletlere muhtaçtır. Yetişmekte olan yeni kuşağa başkası için de çalışmanın zevkini ancak bu ölçüde olanlar ve-

(1) Ankebut sûresi âyet: 8.

(2) Geniş bilgi için bak: Tefsîr-i Kurtubi, Tefsîr-i İbn Kesîr, Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî, Alûsî ve Lübabutte'vîl.

rebilir. Diyebiliriz ki en bozuk toplumlarda bile kendini insanlığa adamış fazîletli kişilerin, hayra yönelmiş bahtiyarların, başkasının ızdırabını paylaşmaya çalışan asil ruhların değeri bilinir. Bu değer, bozulmuş toplumun devası, meydana gelen zedenin onarma unsurudur.

Cemiyet bünyesinde büyük kahramanlara, ülkeyi kurtaran kıymetli devlet adamlarına gösterilen saygının bir benzeri, iyilikten yana olanlara, hayır kurumlarını meydana getirip insanlığın hizmetine sunanlara gösterilir.

İçinde fazîlet kaynaklarının kuruduğu bir millet ya da toplum her şeyini kaybetmiş sayılır. Bunun için Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.) insanlığa bu fazîletleri yetiştirmenin en yüksek düzeyine çıkmış ve dünya tarihinde bir benzeri görülemiyen salih kişileri kendi mektebinde yetiştirmiştir. Yaşlandıkça olgunlaşan insanlara sosyal hizmetlerin en verimli yollarını açarken kendi günlük yaşantısında bunların sayısız modellerini sunmayı ihmal etmemiştir. **«İnsanların hayırlısı, insanlara yararlı olanıdır»** (1) sözü, yüksek bir anlam, derin bir mâna yansıtmaktadır.

Sık sık **«Allahım! Tenbellikten, gevşeklikten, cimrilikten, korkaklıktan, çok yaşlanmaktan ve ömrün en rezil devresinden (bunama, aklî dengenin bozulması, nefsin azması, hayır ve iyiliğe karşı nefret duyulması devresi) sana sığınırım»** (2) diye duâ edip gözyaşı akıtması bize çok şey öğretmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerde adam öldürmenin hükmünden, kısas ve bağışlamaktan söz edildi. Bu tür tecâvüzlerin daha çok cehaletten ve nefsi terbiye etmemekten ileri geldiğine işâret edildikten sonra sağlam imân ve fazîletin hem sâhibine, hem çevresine mutluluk, huzur ve hayır sağlayacağı, ömrünün son demlerinde bile hayır ile vasiyette bulunacağı en ölçülü ve anlamlı sözlerle anlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle ise nefsi terbiye etmenin yolu ve yöntemi belirtiliyor.



(1) Câmiussağîr : İbn Abbas (R.A.). dan

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَۙ ﴿١٨٣﴾ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۜ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرٖيضًا
اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ وَعَلَى الَّذٖينَ يُطٖيقُونَهُ فِدْيَةٌ
طَعَامُ مِسْكٖينٍۜ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُۜ
وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

MEÂLİ:

183— Ey imân edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de sayılı günlerde farz kılındı. Ola ki korunup sakınırsınız.

184— Sizden kim hasta ya da yolculuk halinde bulunursa, (tutamadığı) günler sayısınca diğer günlerde tutar. (Fazla yaşlılıktan veya iyileşmesi umulmayan bir hastalıktan dolayı) oruç tutmaya güç getiremiyenlere bir yoksulu (sabah-akşam) doyuracak fidye gerekir. Kim de gönülden (fidyeyi artırıp) hayır yaparsa, bu onun için daha iyidir. Bununla beraber oruç tutmanız, eğer bilirseniz, sizin için hayırlıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'ın ilk yıllarında her ay üç gün oruç tutulurdu. Bizden önceki ümmetlerin de ayni sayıda oruç tuttuğu söylenir. Muaz bin Cebel, İbn Mes'ud ve İbn Abbas (Allah hepsinden razı olsun) gibi Ashabın ileri gelenlerinden yapılan rivâyete göre, Nuh Peygamberden Resûlüllah (A.S.) Efendimize kadar gelip geçen bütün peygamberler ve onların ümmetleri her ay üç gün oruç tutmuşlardır. Allah (C.C.) bunu yukarıdaki âyetle hükümsüz bırakarak sadece Ramazan ayının tamamında oruç tutmayı farz kıldı. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

1. «İslâm beş (esas) üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed (A.S.)ın Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmek; namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve haccetmek..» (2).

---

(1) Fazla bilgi için bak: İbn Kesir ve İbn Cerir tefsirlerine..
(2) Kütüb-i Sitte : İbn Ömer (R.A.)dan.

2. «Âdem oğlunun her ameli kendisi içindir; ancak oruç değil, çünkü oruç Benim içindir ve onun karşılığını ancak Ben veririm.» (1).

3. «İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'ye gitmek üzere Medine'den hareket etti. Bu sırada Ramazan ayında bulunuyorduk. Mekke'ye 43 mil kala USFAN mevkiine gelince su istedi. Getirilen suyu herkes görsün diye eliyle yukarıya kaldırdı ve sonra içti. Böylece Mekke'ye varıncaya kadar oruç tutmadı.» (2).

4. «Kim inanarak ve karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları (kul hakkı hariç) bağışlanır.» (3).

5. «Oruç sabrın yarısıdır.» «Oruç bir sütre ve kalkandır.» (4).

6. «Kutsal savaşa çıkın ki ganimet elde edesiniz. Oruç tutun ki sıhhat bulasınız. Seyahata çıkın ki zengin olma imkânına kavuşasınız.» (5).

TARİHÎ YÖNÜ

Cebel oğlu Muaz (R.A.) diyor ki :

— Namaz ve oruçtan herbiri üçer devre geçirmiştir.

Namazın üç devresi :

1. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde onyedi ay Kudüs'teki Beytülmakdîs'e yönelerek namaz kıldı. Sonra kıblenin değiştirildiği hakkındaki âyet inince artık Mekke'de kurulan ve ilk mâbed olarak tarihe geçen Kâbe'ye yüzçevirip namaz kıldılar.

2. Ashab namaz için toplanır, birbirine vaktin girdiğini duyurmaya çalışırlardı. Neredeyse bu konuda Hıristiyanlar gibi çan çalmaya başlayacaklardı. (Böyle bir fikir ortaya atılmıştı). Sonra Ansar'dan Zeyd oğlu Abdullah (R.A.), ezan ile ilgili gördüğü rü'yayı Resûlüllah (A.S.) Efendimize anlattı. Zaten Resûlüllah Efendimize de ayni ölçü ve anlamda işâret verilmişti. Bilâl'i çağırıp ezan okumasını emretti. Ayni rü'yayı Hattab oğlu Ömer (R.A.) de görmüştü. Böylece namaza ikinci devre olarak ezan ile dâvet başladı.

3. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ashab-ı Kirâm'dan önce Mescid'e ge-

(1) Buharî - Müslim.
(2) Müslim : İbn Abbas (R.A.)dan.
(3) Buharî - Müslim.
(4) Et-Terğîb ve't-terhib.
(5) Taberânî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

lip namaza hazırlanırdı. Arkadan gelen Ashab, namaz kılmakta olan kardeşlerine kaç rek'at kıldıklarını sorar, aldıkları işârete göre namazlarını tamamlarlardı. Cebel oğlu Muaz (R.A.) bir gün geç geldi. Hiç kimseden kaç rek'at kılındığını sormadı. Niyet edip Resûlüllah (A.S.) Efendimize uydu. Resûlüllah (A.S.) selâm verince, o da kaç rek'ate yetişemediğini anladı ve kalkıp ona göre namazını tamamladı. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu : **«Muaz size bir sünnet öğretti, artık onun yaptığı gibi yapın!»**

Orucun Üç Devresi

1. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medîne'ye hicret ettiklerinde her ay üç gün oruç tutardı. Sonra Ramazan orucunun farz olduğu bildirildi. Ancak oruç tutmaya güç getirenler oruç tutmak veya bir yoksulu doyurmak arasında serbest bırakıldı.

2. فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ **«Kim bu ay'a (ramazana) hazır olursa oruç tutsun»** (1) meâlindeki âyet indirilerek bu serbesti kaldırıldı. Eyleşik olup da sağlığı yerinde bulunana oruç tutmak farz kılındı. Hasta ve yolcu için ruhsat verildi. Oruç tutmaya güç getiremiyen yaşlıların ve iyileşmesi umulmayan hastaların ise her gün için bir yoksulu doyurmaları, bir kolaylık olarak belirtildi.

3. Ramazan orucu farz kılındığında Ashab-ı Kirâm akşam iftarından sonra uyumadan önce yer, içer ve cinsî yaklaşmada bulunurlardı. Uyuduktan sonra fecir doğmadan uyansalar bile bir daha yiyip içmez ve cinsî yaklaşmada bulunamazlardı. «(Ramazan'da) Oruç (tuttuğunuz günlerin) **gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helâl kılındı.» (2)** meâlindeki âyet inince bu sıkıntı kalkmış oldu.

Dağfel bin Hanzele'nin Resûlüllah (A.S.)dan yaptığı rivâyete göre : Hıristiyanların da yılda bir ay oruç tutmaları kendilerine farz kılınmıştı. Hükümdarları hastalanınca, şifa bulduğu takdirde buna on gün daha ilâve edeceklerini adamışlardı. Hükümdarları iyileşti ama ağzındaki ağrı kesilmedi, devam etti. Bundan da kurtulursa oruçlarını, yedi gün daha ilâve etmek suretiyle 47 güne çıkaracaklarını adadılar. Hükümdarın ağzı iyileşince adaklarına uydular. Başka bir hükümdarları ise orucu bahar mevsimine alıp 50 gün olarak tamamlanmasını emretti. Onlar da buna uyarak her yıl bahar mevsiminde 50 gün oruç tutmaya başladılar. Ne var ki onların tuttuğu bu oruçla Müslümanların tuttuğu Ramazan orucu ara-

(1) Bakara sûresi: 185.
(2) Bakara sûresi: 187.

sında hem sayı bakımından, hem de sıfat ve şart bakımından bir takım farklar vardır. Tabiînden Hasan Basrî ile Müfessir Süddî de ayni rivâyeti benimsemişlerdir. İlim adamlarımızın çoğu ise ayda üç gün oruç tuttuklarına ait rivâyeti daha sıhhatli bulmuşlardır.

Bazı ilim adamlarına göre ise, her ümmete otuz gün oruç farz kılınmıştır. Ne var ki onlar buna bir gün başında, bir gün de sonunda ilâve yapa yapa onu 50'ye çıkarmışlardır. Bu nedenle şek günü (Ramazan olup olmadığı kesin bilinmeyen günde) oruç tutmak mekrûh sayılmıştır.

ÂYETTEKİ BENZETME

(كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) «Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de sayılı günlerde farz kılındı.»

Bu, farzın farza benzetilmesi anlamınadır. Yani bizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi oruç bize de farz kılındı. Bu nedenle âyetteki benzetme orucun niteliğini, niceliğini ve gün sayısını içermemektedir. Nitekim Büyük Müfessir İmam Kurtubî de bu benzetmenin vücubun aslına dönük bulunduğunu, vakit, sayı, nicelik ve nitelikle ilgili olmadığını kaydetmiştir. Ayrıca Cebel oğ. Muaz (R.A.) ile Tabiîn'den Ebû Rebbah oğlu Ata'dan da âyetteki benzetmenin sadece orucun farz kılınışıyla ilgili olduğunu, sıfat ve sayıyla bağlantılı bulunmadığını yansıtır ölçüde sahih bir rivâyet yapılmıştır.

DİĞER ÜMMET VE MİLLETLERDE ORUÇ

Oruç hemen hemen her ümmet ve millette bir ibâdet türü olarak yer almış, daha çok Tanrıya yaklaşma ve nefsi terbiye etme anlam ve duygusu içinde yapılagelmiştir. Eski Mısırlıların, Yunanlıların, Romalıların oruç tuttukları bilinmektedir. Bugün hâlâ Hinduların kendilerine has nitelikte oruç tuttukları tesbit edilmiştir.

Değişmesine rağmen elimizdeki Tevrat nushalarında orucun farziyetine delâlet eden açık bir belge yoksa da orucu ve bu ibâdeti yerine getirenler hakkında bir takım övgüler vardır. Musâ Peygamberin 40 gün oruç tuttuğu rivâyet yoluyla sabit olmuştur. Bu nedenle orucun belli bir ibâdet olarak süregeldiğini ve dinlerin esasta birleştiğini görmekteyiz. Çünkü semavî dinlerin hepsi ayni kaynaktan gelmedir. Yahudiler de Orişelim(Yeruşalim)'in yıkıldığı tarihi anımsayarak bir hafta oruç tutarlar.

Hıristiyanlara gelince, İncil'de orucun farz kılındığını açıklayan bir belge mevcut değildir. Zekeriya bölümünde onun beşinci ayda perhiz et-

mesinden söz edilir. Ayrıca yine bu bölümün yedinci kısmında şu ifadeler yer alır: «Bu yetmiş yıldır, beşinci ayda ve yedinci ayda oruç tuttuğunuz ve dövündüğünüz zaman bana mı, benim için mi oruç tuttunuz? Ve yediğiniz zaman ve içtiğiniz zaman kendiniz için yemiyor musunuz?» (1).

MATTA İncil'i 6/16 bölümünde oruçla ilgili şu sözler yer almaktadır: «Ve oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın; zira onlar oruç tuttuklarını insanlar görsünler diye, suratlarını asarlar. Doğrusu size derim: Onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman, başına yağ sür ve yüzünü yıka; tâ ki, insanlara değil, gizlide olan Babana oruçlu görünesin ve gizlide gören Baban (Rabbin) sana ödeyecektir.»

Görülüyor ki İncil'in birkaç yerinde oruç ibâdetinden ve onun sırf Allah için yerine getirilmesinden söz edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki oruçla ilgili âyetler, Tevrat ve İncil'in oruç konusunda da değiştirilen belgelerini düzeltmekte ve bu ibâdetin diğer ümmetlere de farz olduğunu belirtmektedir.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Oruç, namaz gibi hayatı disipline eden önemli bir ibâdettir. Allah'ın hoşnudluğuna erişmek, O'na yakın olmak için insanın kendi irâdesini ölçülü ve anlamlı biçimde kullanarak yemek, içmek ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten belli bir süre nefsini alıkoyması, bir bakıma melekleşmeğe yönelmesidir. Bu nedenle diyebiliriz ki o r u ç , irâdemizin en büyük terbiyecisi, vicdanımızın en usta geliştiricisidir. Allah'a olan imânın ve O'nun yüceliğini için için duymanın bahtiyarlığı; içten dışa, dıştan içe akseden ilâhî sevgi ve saygının belirtisidir. Allah ile beraber olmanın derin anlamını, O'na kul olmanın yüksek zevkini oruç gönüllere işler, namazla birleşip bunu bütünleştirir.

Namaz ve oruç gibi yüksek değer taşıyan ve derin anlamı olan iki ibâdet tam bilinçli yapılır, yerine getirilirse, şüphe yok ki insanı olgunlaştırır. Haram ve şüpheli lokmanın kapıdan içeri girmesine, mideye inmesine engel olur. İnsan haklarına el uzatmayı bir tarafa bırakalım, o hakları en güzel ölçü ve biçimde korumayı öğretir. O bakımdan denilmiştir ki: Oruç, olgun insan olmanın tezgâhı, hayırhah kişi olmanın potasıdır.

---

(1) Gerçi Kitab-ı Mukaddes'te Zekeriya bölümü Tevrat'a bağlı bir kısımdır. Ama Hz. Yahya ve Meryem ile ilgisinin fazlalığını dikkate alarak bunu Hıristiyanlarla alâkalı fasılda belirttik.

Helâl kazanç te'min etmenin huzurunu gönüllere estirir. Vicdan serinliğini sağlar. Sofra başında helâl ve temiz bir lokmanın verdiği vicdan huzurunu insan hiç bir yerde duyamaz. Allah'ın lûtfettiği nîmeti O'nun mülkünde, O'nun denetimi altında Besmele çekerek yemek ve hamdederek kalkmak kadar asil bir davranış var mıdır? Aile büyüğünün bu davranışı, terbiye okulunun en yetiştirici ve eğitici maddesini oluşturmaz mı? Çocuklara bundan daha güzel bir terbiye vermek mümkün müdür? Oruçlu bulunan baba ve annenin sofra başına oturup, «Allahım sana hamdolsun, bugün de bize helâl bir rızık verdin. Ruhumuzu karartan, vicdanımızı kirleten haram ve insan haklarından bizi korudun. Sana ne kadar şükretsek yine azdır.» diye dua etmeleri, en güzel öğüt değil midir?

SOSYAL YÖNÜ

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ **«Ola ki korunup sakınırsınız.»**

Toplumun dert ve ıstırabını paylaşmak; fakir ve yoksulun sıkıntı ve ihtiyacını gidermek üstün bir fazîlettir. Bunu ancak merhamet duyguları gelişmiş insanlar yapabilir. Fazîletin kaynağı, sağlam bir imândan sonra insan sevgisiyle içiçe bulunmaktır. Oruç bu sevgiyi en derin anlamıyla gönüllere ve dimağlara işleyen müstesnâ bir ibâdettir. Bunun için her ümmete farz kılındığından söz edilmekte, insanlık için nasıl bir rahmet kapısı açtığına dikkatler çekilmektedir. Namaz ne kadar cemiyet ve cemaatle kaynaşmayı, onlarla bütünleşme şuurunu geliştirirse, oruç ta o nisbette toplumla ilgi kurmayı, sosyal adâleti sağlamayı, kaynaşıp bütünleşmeyi; fakirle zengin arasındaki açıklığı, Allah'a kul, Muhammed'e (A.S.) ümmet olmanın eşitliği içinde kapatmayı gerçekleştirir.

O r u ç , Allah'a yakın olmanın verdiği derin bir zevk ile Allah kullarını sevip saymanın en ölçülü terbiyesini verir. İnsana saygınlık ve kişilik kazandırır. Böylece insan toplumun kopmaz bir parçası, tamamlayıcı bir elemanı olmanın bilincine erişir.

Sık sık oruç tutan ve kendisine hediye olarak sunulan süt ve hurma gibi gıda maddelerini ağzına koymadan fakir ve yoksul arkadaşlarına veren Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.)ın bu düşünce ve duygusunu kelimeyle anlatmak mümkün müdür? Aç bir fakiri doyurmanın verdiği vicdan huzuru ve gönül rahatlığı hangi kelimelerle anlatılabilir? Hele Hazreti Muhammed (A.S.) gibi bir rahmet peygamberinin toplumu eğitmesinde gösterdiği bu asil davranışların altında nasıl yüksek bir gayenin yattığını düşünüyor muyuz? Millet bünyesinde yetişen aydınlarımız böylesine asil ve insanlıktan yana temiz düşüncelerle, rahmet fışkıran bir gönül, ıstırap içinde kıvranan fakirler ve düşkünler için acıyan bır vicdan-

la kendilerini donatıp sahneye çıksalardı, ne anarşi başgösterir, ne de insanlar birbirinin kanını emmeye çalışırdı.

Orucun bir başka yararı da, ticarî ilişkilerimizde ve diğer beşerî münasebetlerimizde bize yön verir; kendimiz için sevip hoş gördüğümüz şeyleri vatandaşlarımız için de sevip ve hoş görmemize yardımcı olur, insanî duygularımızı bu konuda hem geliştirir, hem harekete geçirir. Zaten olgun bir insandan beklenilen bu değil midir?

SAĞLIK YÖNÜ

Savm ve siyam'ın karşılığında kullandığımız o r u ç , bir bakıma dinî perhiz olup belirli günlerde belirli bir süre yiyecekten, içecekten, cinsel ilişkiden, insanda uyarıcı te'sir yapan sigara ve benzeri maddelerden ve bunların verdiği zevkten belli bir amaç (ilâhî rızaya erişmek) için sakınıp vazgeçmektir. Görülüyor ki oruç nedeniyle yapılan perhiz sadece günün belirli saatlerinde yapılmaktadır. Bünyeyi sarsmayacak, kansızlığa yolaçmayacak ölçüde olan bir perhiz -midede ciddi bir rahatsızlık yoksa- mutlaka yararlıdır. O halde gelişigüzel bir perhiz yarar yerine zarar verir. (1).

Dinî kurallarla birlikte sağlık kurallarına da uyularak yılda bir ay oruç tutmak, gerek ruhsal, gerekse bedensel açıdan yararlı olduğunu din âlimleri kadar, tıb bilginleri de kabul etmişlerdir. O bakımdan otuz gün belirli saatlerde tutulan oruç ibâdeti perhizle karıştırılmamalıdır. Çünkü bir ay süreyle vücudu besleyici ölçüde proteinli ve vitaminli maddeleri almadığımız takdirde sağlık durumumuz hızla bozulur; deride buruşma göze çarpar, başta bir dönme ve sersemlik belirir; zayıflama, kalp atımı hızında yavaşlama başlar. Gözler anlamsız bakar; mikroplanmaya karşı vücut direncini kaybeder.

Ayni zamanda büyük bir tabib olan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Allah'tan aldığı emir ve tavsiye üzerine oruç tutan mü'minlerde bu gibi hallerin meydana gelmemesi ve ibâdetin ruhsal gelişmeyi, bedenî güçlenmeyi, ahlâkî olgunlaşmayı yeterince sağlaması için hem akşamları kâfi miktarda gıda almayı, hem de sahura kalkmayı kuvvetli sünnet kılmış; iftar etmeden üstüste oruç tutmayı mekrûh ve yararsız saymıştır.

İşte bu sünnete uyularak Müslümanların Ramazanda farklı ve çeşitli zengin sofra hazırlaması, fakirlere de bu hususta yardım elini uzatması, vücudun günlük besin ihtiyacını yeteri kadar karşılamaktadır. Bu

(1) Farsça «pehriz» Türkçemizde daha çok «perhiz» şeklinde kullanılır.

nedenle o r u ç ibâdeti sağlığımız açısından da çok yararlı ve dinlendiricidir. Çünkü midenin dinlenmesi metabolizma bozukluklarını ve bunun sonucu ortaya çıkan bazı hastalıkları önler veya tedavi eder. Yani metabolizma bozukluklarını önlemede yardımcı etken olur. Lüzumundan fazla yağlı maddeler yemekten dolayı metabolizmadaki rahatsızlık; yağlı cisimlerin dokularda toplanmasının yol açtığı hastalıklar, kısmen de olsa oruçla normale dönme imkânına kavuşur. Daha doğrusu bu konuda hekimin de verdiği ilaca yardımcı olur.

Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz **«Mideyi yemek ve içmekle tıkabasa doldurmaktan sakının. Çünkü fazla yemek bedeni bozar, hastalığa neden olur, namaza karşı gevşeklik doğurur. Yeme ve içmede orta-lama bir yol takip edin. Çünkü böyle yapmanız vücudu düzeltir; hem lüzumsuz harcamadan uzak tutar. Ayni zamanda Allah yağlanmış şişman bedeni sevmez. Kişi şehvetini dinine tercih etmedikçe helâk olmaz.»** (1).

«Âdemoğlu karnından (mide) daha zararlı bir kap doldurmamıştır.» (2).

«Ümmetim hakkında endişe duyduğum şey, karın (göbek) büyüklüğü, uykuya devam etmek, tembellik ve inanç zayıflığıdır.» (3).
buyurmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, orucun bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış bedenî bir ibâdet olduğundan söz edildi; kötülüklerden sakınmada Allah korkusunu derin saygı havası içinde gönüllerde üstün kılmada orucun yüksek anlamdaki te'sirine işarette bulunuldu ve hastalık, yolculuk ve yaşlılıktan dolayı güç getirememe gibi nedenlere dokunularak, ibâdetin şahsın gücüne ve sağlık durumuna paralel yürütülmesi gereği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle oruca zaman süresi olarak belirlenen Ramazan ayına dikkatler çekiliyor; kutsallığın zaman kavramında değil zaman içinde meydana gelen önemli ve yararlı olaylarda olduğu üzerinde durularak bu konuda bir ölçü sunuluyor ve sonra teklif edilen ibâdetlerle, verilen ilâhî emir ve yasaklarla sadece kolaylık irâde edildiği, güçlük istenmediği özellikle belirtiliyor.



(1) Tefsir-i Ruhu'l-Maani Alûsi : C. 8, S. 110 / Müsned-i Ahmed.
(2) Ahmed - Tirmizî - İbn Mâce - Hâkim : Mikdam'dan.
(3) Darekutnî : Câbir (R.A.)den.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ
وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ
الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ
مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ
الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

M E Â L İ :

185— (O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, içinde Kur'ân, insanlara doğru yolu gösterici ve doğru yolun, hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden ayırıcı belgeleri olarak indirildi. Artık sizden kim bu ay'a hazır olursa, oruç utsun. Kim de hasta olur veya yolculuk halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (kaza etsin). Allah size kolaylık ister, zorluk istemez. (Bu kolaylığı) sayıyı tamamlamanız ve size yol gösterip başarılı kıldığı için O'nu ulûlamanız içindir. Ola ki şükredersiniz.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah şüphesiz Ramazan orucunu size farz kıldı, ben de (teravih) namazını sünnet kıldım. Kim inanarak, karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek Ramazan'da oruç tutar, namaz kılarsa, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkar (temizlenir.)» (1).

«Kim (yolculuk halinde) iftar ederse, bu uygun ve güzeldir. Kim de oruç tutarsa, ona bir vebal ve günah yoktur.» (2).

«Allah'ın size ruhsat verdiği hususa gerekli olun, (O'nun ruhsatına uyun).» (3).

(1) Nesâî : Abdurrahman bin Avf'tan..
(2) İbn Kesîr Tefsîri : C. 2/217 - Taberânî / siyam: 45.
(3) Müslim / siyam: 99, 105. Nesâî / siyam: 47, 48. Ahmed: 5/58.

Amr El-Eslemî oğlu Hamza, Peygamber (A.S.) Efendimize sordu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben çok oruç tutan bir kimseyim; yolculukta oruç tutayım mı?

Peygamber (A.S.) ona şu cevabı verdi :

— Arzu edersen, tutabilirsin, istersen iftar edersin. (1).

«Şüphesiz dininizin (ve dindarlığınızın) en hayırlısı en kolay olanıdır. (2).

«Kolaylaştırın zorlaştırmayın; teskîn edin, nefret ve bıkkınlık vermeyin.» (3).

«Müjdeleyin, nefret ve bıkkınlık vermeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Birbirinize uyun (uyum içinde olun) uyuşmazlığa düşmeyin.» (4).

«Batıldan uzak, Hakk'a yönelik koskolay bir din ile gönderildim.» (5).

RAMAZAN AY'ININ ÖZELLİĞİ

Konumuzun özünü, mayasını oluşturan âyetle, Kur'ân-ı Kerîm'in Ramazan ay'ında indirildiği bildiriliyor. Tefsîrlerle hadîsler, Kur'ân'ın tamamının Ramazan'da Kadir Gecesi'nde Levh-i Mahfuzdan Dünya Seması'na Beytülizzet'e indirildiğini haber vermektedirler: **«Şüphesiz ki biz O'nu (Kur'ân'ı) Kadir Gecesi indirdik.»** (6) âyetiyle bilhassa sözü edilen husus belirtiliyor. Duhân Sûresi'nde ise: **«Biz onu gerçekten mübârek bir gecede indirdik.»** (7) buyuruluyor. Bununla da Kadir Gecesinin son derece feyizli, hürmet edilmesi gerekli; bereketli ve rahmet ile mağfirete kapısı açık şerefli bir gece olduğu açıklanıyor.

Kur'ân'ın Levh-i Mahfuz'daki kudret kalemiyle yazılı bulunan tamamı böylesine mübarek bir gecede indirildikten sonra olayların meydana gelişine göre parça parça indirilerek 23 yıla yakın bir sürede Resûlâllah (A.S.) Efendimizin kalbine inişi tamamlanmıştır. Nitekim ilim adamlarımızdan çoğunun tesbiti bu anlam ve ölçüde olmuştur. Başka bir ay'da indirildiğini iddia edenlerin ise güvenilir bir dayanakları yoktur. Yani onlar zayıf rivâyetlere dayanarak böyle bir iddia ileri sürmüşlerdir.

---

(1) Buharî - Müslim.
(2) Ahmed bin Hanbel.
(3) Buharî - Müslim : Enes bin Mâlik (R.A.)den.
(4) Buharî - Müslim : Muaz bin Cebel (R.A.)den.
(5) Sünen ve Mesanid..
(6) Kadir sûresi: 1.
(7) Duhan sûresi: 3.

Ramazan ay'ı ve Kur'ân'ın indirildiği gece, mübarek, feyizli, rahmet ve bağışlanma özelliğini taşıyıcı bir zaman parçası olduğuna göre, diğer ilâhî kitaplar (Tevrat, Zebur, İncil ve Sahifeler) hangi ayda veya zaman parçası içinde indirilmiştir? Bu konuda bize en doyurucu bilgiyi ve en sağlam rivâyeti, Büyük Müctehid İmam Ahmed bin Hanbel ile Büyük Müfessir İbn Cerîr Taberî nakletmektedirler. Bu tesbite göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

«İbrahim Peygamberin Sahifeleri Ramazan'ın ilk gecesinde; Tevrat, Ramazan'ın altıncı gününde; İncil aynı ay'ın on üçüncü gününde, Kur'ân-ı Kerîm ise Ramazan'ın yirmi dördünde indirilmiştir.»

Müfessir İbn Kesîr Ebülfidâ'nın açıklamasına göre:

Tevrat, Zebur ve İncil'in hepsi birer bütün halinde peygamberlerine indirilmiştir. Kur'ân ise bir bütün halinde Levhimahfuz'dan Dünya Semâsı'na Beytülizzet'e indirilmiş; oradan da, yukarıda belirttiğimiz gibi olaylara göre parça parça indirilerek 23 yıla yakın bir süre içinde tamamlanmıştır.

İBÂDETTE DE ADÂLET VE EŞİTLİK

(فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ . . .) İslâm'ın en son ve en mükemmel din olma özelliği, onun her bölümünde ve her konusunda kendini açıkça belli eder. Namazın güneş saatına göre ayarlanıp kılınması, yeryüzündeki enlem ve boylamlar üzerinde bulunan İslâm ülkelerinde günün her saatinde ezan okunmasını ve Allah'a her an secde edenlerin bulunmasını sağlar. Çünkü güneş her yerde ne ayni anda doğar, ne de ayni anda batar. Bundaki hikmet, günün her zaman parçası içinde yeryüzünde Allah'a ibadet edilmedik bir an geçmesin diyedir.

O r u ç ise kamerî yıla göredir, Güneş yılına göre değil. Bu ikisi arasında, bilindiği gibi 11 gün fark vardır. Böylece bu ibâdet yılın her mevsiminde tutulsun, mü'minler arasında uzun ve kısa, sıcak ve soğuk günlerde eşitlik sağlansın diye Allah ve Peygamberi bu ibâdetin kamerî seneye göre yerine getirilmesini emretmişlerdir. Böyle olmasaydı, oruç farz kılındığında Ramazan ay'ı yaz mevsimine raslamıştı. Her sene ayni mevsimde tutulması gerekirdi. O nedenle her sene Kuzey Yarımkürede çok sıcak ve uzun günlerde oruç tutulurken, Güney Yarımkürede hep kış mevsiminde ve en kısa günlerde bu ibâdet yerine getirilirdi. Bu da mü'minler arasında ibâdet konusunda bir adâletsizlik ve eşitsizlik doğururdu. Ama bütün dünya milletlerine gönderilen İslâm, dünyanın coğrafi durumunu dikkate alarak orucun her dokuz yılda ayrı bir mevsimde tutulmasını ayarlamış ve

ibâdette de en güzel ve doyurucu eşitliği getirmiştir. Kanaatımca İslâm'ın cihan dini olduğuna başka delil aramaya lüzum yoktur. Onun yalnız bir millete değil, bütün milletlere gönderilen en son din olduğuna delil bakımından bu olay kâfidir.

ZAMAN KAVRAMI

İslâm ve onun kitabı Kur'ân, zamana değil, zaman içinde cereyan eden olaylara değer verir. Kutsallık zamanda değil, onda meydana gelen ve insanlıktan yana rahmet kapılarını açan olaylardadır. Çünkü zaman kavramı izâfîdir. Hem bizim için hakiki zaman biyolojik anlamda geliştiğimiz devredir. Diğer zaman bölümleri; yani yıla, aya, güne, saate göre ayarlamamız ve bölmemiz sun'idir. Böyle olmasaydı, yukarıda da belirttiğimiz gibi Ramazan ayında farz olan ve yaz mevsimine raslayan orucu her sene yaz mevsiminde tutmamız; nisan ya da haziran ayında sabaha karşı doğan Peygamberimiz (A.S.) Efendimizin doğum gecesini her yıl ayni ay ve günde kutlamamız gerekirdi. Ama İslâm, zamanı değil olayın hatırlanmasını ve değerlendirilmesini emreder.

İşte bütün mübarek gün ve geceler İslâm'a göre ayni hikmete dayanıp bağlanır.

45. DERECEDEN YUKARIDA ORUÇ

45. Dereceden kutuplara doğru 90. dereceye kadar gece ile gündüz anormal biçimde değişmektedir. Güneşin batmasından az sonra doğduğu bölgeler bulunduğu gibi, gece ve gündüzü çok uzun süren bölgeler de vardır. Bu bakımdan 45-90 derece arasındaki bölgelerde namaz ve oruç gibi ibâdetler artık güneşin doğuş ve batışına göre değil, normal sayılacak ölçüde gece ve gündüzü olan yakın bir ülkeye göre ayarlanması gerekir.

Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz Levhimahfuz'dan alıp öyle konuşur, ilâhî emirle hareket ederdi. Bu nedenle diyebiliriz ki O'nun ilimle ve gelecek günlerde ortaya çıkacak olaylarla ilgili haberlerinin doğruluğu her geçen gün biraz daha anlaşılmaktadır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz 45-90 derece arasındaki bölgelere de işârette bulunmuş, kıyâmete yakın teknik alandaki ilerleme ve gelişmeyle bu bölgelerin keşfedileceğini önceden haber vermiş ve mesafelerin kısalacağına, Deccal'ın çok kısa bir zamanda yeryüzünü dolaşabileceğine dikkatleri çekmiştir. Sahih Hadîs kitaplarında nakledilen bu rivâyetler bize kadar ulaşmış bulunuyor.

Ahmed bin Hanbel'in ve Tirmizî'nin rivâyet ve tesbitlerine göre Efen-

dimiz (A.S.) şöyle duyurmuştur :

«Zaman birbirine yaklaşmadıkça, (seri vasıtalarla uzak mesafeler kısalıp her şey motorize edilerek) insan gücü azalmadıkça kıyâmet kopmaz. Öyle ki, yıl ay gibi, ay hafta gibi, hafta bir gün gibi, gün bir saat gibi ve saat bir kıvılcımın parlayıp sönmesi gibi kısalacak.»

Ayrıca Nevvas bin Sem'an hadîsiyle Müslim, Ahmed bin Hanbel ve Tirmizî, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin şöyle buyurduğunu tesbit etmişlerdir :

«Deccal çıktığında bir gün bir sene gibi, bir gün bir ay gibi, bir gün bir hafta gibi... olacaktır.»

Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm sordu .

— Ey Allah'ın Peygamberi! O uzun günlerde (bir ay, ya da daha uzun süren gündüzde sadece) beş namaz kâfi gelir mi?

Efendimiz onlara şu cevabı verdi :

— Hayır, ama siz (normal gündüzü olan bir ülkeye göre) zamanı takdir edip ayarlama yapın ve ona göre beş vakit namazınızı kılın.

Ashab yine sordu :

— Ya çok kısa olan günlerde (güneş doğduktan kısa bir zaman sonra battığı yerlerde) beş vakit namazı nasıl kılacağız?

— Uzun günlerde yaptığınız takdir ve ayarlama gibi bir ayarlama yaparsınız,

Diye cevap verdi.

İşte bu iki hadîs 45-90 derece arasında bulunan ülke ve bölgelerde nasıl ibâdet edileceği, zaman kavramının nasıl ayarlanacağı çok açık bir ölçü ve biçimde belirtilmiştir.

Bu konuda önemli bir kuralı hatırlatmakta yarar görüyoruz : Farz bir ibâdetin gerçekleşmesinin bağlı bulunduğu şartlardan biri zorunlu bir sebeple ortadan kalkarsa bu, diğer şartların düşmesini ve böylece şartlara bağlı farzın yerine getirilmemesini, farziyet hükmünün kalkmasını gerektirir mi?

Zorunlu bir nedene dayanmaksızın şahsın kendi irâdesiyle şartlardan birini terketmesi meşrutun (şarta bağlı bulunan farzın) gerçekleşmesini engeller. Bu noksanlık içinde yapılan farz bir ibâdet sahih sayılmaz. Bunun aksine kaçınılmaz bir nedenle terkedilen veya ortadan kalkmış

bulunan bir şart, kendisine bağlı bulunan meşrutun gerçekleşmesini, ayni zamanda sıhhatını engellemez. Buna bir örnek verecek olursak, namazı ve bağlı bulunduğu şartları gösterebiliriz :

Kıbleye yönelerek namaz kılmak şarttır. Fakat o yöne yüzçevirme imkânı bulunmadığı bir yerde namaz yine terkedilmez. Bunun gibi avret (utanç) yerlerini örtmek de şarttır. Ama örtünecek hiçbir şey bulamayan kimse, vakit de daralmışsa, o vaziyette oturarak namaz kılar. O halde 45-90 derece arasındaki bölgelerde namazın ve orucun şartlarından biri olan v a k i t mümkün olmadığında namaz ve oruç terkedilmez. Belli vakitleri, yani normal vakitleri bulunan yakın bir ülkenin saatına göre düzenlenip yerine getirilir. Bunda hiçbir sakınca yoktur.

Cihan dini olan İslâm, ibâdetleri ve onların bağlı bulunduğu şart ve kuralları yerkürenin her bölgesinde uygulanacak ölçü ve anlamda düzenlemşitir.Namaz ve oruçtan maksat, zaman ve içindeki belli vakitler değil, ruhen olgunlaşıp Allah'a daha yakın olmak ve Allah'a kul olmanın ölçü ve mânasını ortaya koymaktır. Zaman ve içindeki belli ve belirli saat ve vakitler ibâdeti ayarlamak, ona düzenli bir resmiyet vermek içindir. Tabii mümkün olduğu yere göre bu düzenleme ve resmiyet uygulanır.

Bunun için Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz bu konuda soranlara, yakın bölgelere göre takdir edip kılarsınız, buyurmakla, İslâmın bir kez daha en son ve en mükemmel din olduğunu, onda bir yanlışlık ve noksanlığın bulunmadığını, noksanlığın bizim anlayış ve kavrayışımızda olduğunu belirtmiştir.

Salât ve selâm O'na ve arkadaşlarına olsun.

RAMAZAN'DA RESÛLÜLLAH (A.S.) EFENDİMİZLE MELEK CEBRÂİL'İN KARŞILIKLI KUR'AN OKUMALARI (MUKABELE)

(أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ) **«İçinde Kur'ân indirildi.»**

İnsana yaradanını tanıtan; âhiretin varlığından tatmin edici ölçüde haber verip onu derin bir ümitsizlikten kurtaran; ruhun ölümsüzlüğünü bildirip sonsuz bir hayata aday olarak yaratıldığımızı en doyurucu sözlerle gönüllere işleyen; insanla Allah arasındaki yola, nefis ve şeytanın koy-

muş oldukları engelleri kaldırarak onu işlek duruma getiren; gönüllerdeki sonsuz ihtiras ve arzulara tatmin edici ölçüde cevap verip huzur havasını estiren; yaratılışımızın ve dünyaya getirilişimizin hikmetini açıklayarak bize yön veren Kur'ân, bütün bu özellikleriyle indiği gibi korunmaktadır. Tek kelimesi ve bir harfi bile değişmesin diye büyük bir özen gösterilmiş ve bu nedenle de Melek Cebrâil (A.S.) her Ramazan ayında inip Peygamberimiz (A.S.) Efendimizle karşılıklı Kur'ân okumuşlar ve kusursuz bir ölçü ve anlamda hatim yapmışlardır. Peygamber (A.S.) Efendimizin vefat edeceği yılın Ramazanında ise bu karşılıklı okuma (mukabele) baştan sonuna kadar iki defa yapılmıştır.

Bu, Kur'ân'ın indiği gibi teblîğ edildiğini ve indiği gibi hafızalara işlendiğini bir defa daha isbatlamaktadır. Böylece Kur'ân'ın hem Ramazan ayında indirilmesi, hem Melek Cebrâil ile Peygamberimizin her Ramazan mukabele okuması, bize şu güzel sünneti getirmiştir: Özellikle Ramazan ayında Kur'ân'ı hatmetmek ve mümkünse câmi'lere gidip mukabeleyi dinleyip izlemek; kentin câmi'lerinden birinde Teravih namazını hatimle kılmak...

Yılda bir defa olsun ruhumuza bu lâhutî gıdayı vermemiz ve kendimizi bu hava içinde olgunlaştırmamız aklın ve imânın gereği değil midir? Bugün ruhunu bu tür mânevî gıdalarla geliştirmeyen milletlerin ve yetişen kuşakların içine düştüğü madde ve şehvet; hırçınlık ve acımasızlık çukurunu görmemek mümkün mü?

Evet, Allah bu konuda da bize kolaylık diler, zorluk dilemez. O halde O'nu ulûlamamız ve O'na gönülden şükretmemiz gerekir. Çünkü Ramazanda Kur'ân okumak, oruç tutup beş vakit namazla birlikte Teravih sünnetini yerine getirmek, ruhu olgunlaştırmanın ve Allah'a yakın olmanın en kolay ve en güzel yollarından biridir.

RAMAZANIN SOSYAL YAPIMIZA YÖN VERMESİ

Ramazan'da yerine getirilen o r u ç ibâdeti, sosyal yapımızda meydana gelen sarsıntıları ve huzursuzluğa sürüklenen aile bünyesini onarır; bu iki yapıya yepyeni bir canlılık ve sevgi havası içinde sağlam bir karakter kazandırır. Dayanışmanın ve sosyal dengenin en samimi ve duyarlı ortamını oluşturur.

Aklını ve gözlerini dünyaya, kalbini ve ruhunu âhirete çeviren ve böylece iki farklı âlem arasında denge kuran; kulağıyla sosyal bünyedeki zayıf ve güçsüzlerin sesini, vicdaniyle ve Allah'a olan imâniyle Kur'ân'ın lâhutî nağmesini dinleyen ve bu düzeyde insanlarla sevgi, saygı, mer-

hamet, şefkat, yardım ve destek olma bilinci içinde kaynaşan şahıslardır ki millet olmanın anlamını, fazîletli bir toplum olmanın seviyesini; Allah'ı ve insanları sevmenin sağlam ölçüsünü, milletinin güvenine lâyık âileleri meydana getirmenin tezgahını hazırlama bahtiyarlığına erişmişlerdir.

Bugün millet olarak ayakta durabiliyorsak, şüphe yok ki bu olgun insanların katkısı, himmet ve hizmeti çok büyüktür. Ramazan ay'ı, oruç, teravih, fitre, sadaka, zekât ve bütün bunların estirdiği çok anlamlı ve yararlı hava, toplumun ötedenberi muhtaç olduğu en yüksek değerlerdir. Bu değerlerdir ki imân tezgahında şekillenince insanı bütün mevcudiyetiyle Allah'a yaklaştırır. Sonsuzluğun saadet âlemine yönelik derin ve köklü ümit kapısını açtırır. Her ân kabre yaklaşan bir fâniye, ölümün yokluk olmadığını, bir elbise ve kıyafet değiştirme, bir evden daha geniş ve huzurlu başka bir eve gitmek olduğunu öğretir.

Bu kapıyı genişletmek, yolu açmak, gönüllere ümit, vicdanlara serinlik ve dimağlara berraklık veren Ramazan'ı yaşamak ve yaşatmak, Allah'ını, vatanını, milletini ve insanları seven her mü'minin kutsal görevidir.

Böylece âhiret hakkındaki bilgimize ve ona olan imânımıza en güzel anlam ve ölçüyü vermiş oluruz. Diğer bütün nesneler ve insanların çoğunu peşinde koşturan madde, bu imân ve onun sağladığı yüksek irfan karşısında bir hiç olur. Bütün bunlara karşılık Allah'ı ulûlamamız ve O'na gönülden hamd ve şükürde bulunmamız, kulluğumuzun eriştiği yüksek amacı belgeler. İşte toplumu toplum yapan, ona gerçeklik ve erdemlik kazandıranlar bu anlayış ve davranışta olan kullardır.

RAMAZAN HİLÂLİ

(فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ . . .) **«Artık sizden kim bu ay'a hazır olursa, oruç tutsun.»**

Müfessirlerimiz bu âyetin üç mânaya ihtimali bulunduğu üzerinde durmuşlardır :

1. «Sizden kim bu ay'a hazır olur (eyleşik halde ulaşır)sa oruç tutsun.» Nitekim biz yukarıda meâl bölümünde âyete bu birinci mânayı uygun görerek yorumda bulunmuştuk.

2. «Sizden kim Ramazan'ı şüpheden uzak bir tesbitle bilirse oruç tutsun.»

3. «Sizden kim Ramazan hilâlini görürse oruç tutsun.»

Bu üç yorumdan ve bir de Bakara suresindeki : **«Sana Hilâllerden soruyorlar, de**

ki : O, insanların yararına ve bir de hacc için vakit ölçüleridir.» meâlindeki 189. âyetten anlıyoruz ki Ramazanın başlangıç ve bitişini belirleyen belge daha çok hilâldir.

Bugünkü teknik imkânlarla rasathane hesabiyle hilâlı tesbit etmek hem kolay, hem de sıhhatlıdır. Ne var ki kamerî aylar 29 ile 30 arasında bir farklılık izler. Böylece kamerî aylar daima kesirlidir. Oruç için yarım ya da günün dörtte biri, ya da birkaç saatı değil tam güne ihtiyaç vardır. Rasathane, hilâli görmek yerine, Şaban'ın 29. günü akşam güneş battıktan sonra şu kadar dakika sonra (meselâ) ay görülebilir, der. Halbuki İslâm Dini hesaba saygılı olmakla beraber her mü'mine kolaylık olsun diye basit bir ölçü getirmiştir: Hava açık olursa, hilâli görmek, kapalı olursa şabanı 30 gün olarak tamamlamak.. İslâm'ın koymuş olduğu bu ölçü, rasathane ve her türlü teknik imkândan yoksun sapa yerlerde oturan Müslümanlar için cidden büyük bir kolaylıktır.

Yılın ekseri günleri kapalı geçen ülke ve bölgelere gelince: Onlarda her yıl şaban ayını 30 gün olarak tamamlamak birtakım yanlış ve saptırıcı sonuçlar doğurur. Çünkü kamerî aylar daha çok 29 gün sürer. Beş on yıl böyle geçecek olursa ayların yeri değişir. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yılın çoğu açık geçen ülkelere hilâli görmeyi ve hava kapalı olduğunda şaban ayını 30 gün olarak tamamlamayı emrederken yılın çoğunda hava kapalı geçen ülke ve bölgeler için hesabı esas göstererek şöyle buyurmuştur : **«Ay ancak 29 gündür. Hilâli görmedikçe oruç tutmayın; yine hilâli görmedikçe iftar (bayram) etmeyin. Hava size karşı kapalı olursa, ona göre takdîr edin (hesaplayın oruç tutun ve bayram edin).» (1).**

Oruç : Akıl, bâliğ, sağlıklı ve eyleşik olan her müslüman'a farzdır. Bu farzın gerçekleşmesi Ramazan'ın sübutuna bağlıdır. Sübutun her müslüman için mümkün ve kolay olan ölçü ve anlamda olması gerekir. Bu da rasathanedeki yapılan hesaplarla değil, açık havada güneş battıktan bir müddet sonra (15-20 dakika) hilâli görmekle; hava bulutlu ya da sisli ise Şaban'ı 30 güne tamamlamakla mümkündür. O halde Resûlüllah (A.S.) Efendimizin hilalla ilgili emir ve tavsiyeleri ve âyetin de bir yoruma göre taşıdığı anlam dikkate alınarak ay'ın yirmi dokuzunda güneş battıktan sonra hilâli görmeye çalışmak farz-i kifâyedir. Ancak hava kapalı geçerse, o takdirde hesaba başvurulur.

İlâhî maksat ve muradı en iyi bilen ve Kur'ân'ın yorumunu en uygun biçimde anlayan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur :

---

(1) **Buharî / savm: 11. Müslim / siyam: 3. Nesâî / siyam: 10. Ahmed: 2/63, 456.**

«Ay, yirmi dokuzdur; onu görmedikçe oruç tutmayın. Eğer hava size karşı kapalı ise ona göre takdir edin.» (1).

«Biz ümmî (daha çok okur-yazar olmayan) bir ümmetiz; ne yazarız, ne de hesap yaparız. Bir ay bazen şöyle, bazen de böyledir. »

Râvi bu hadîsi naklettikten sonra Peygamber (A.S.) Efendimizin bu anlatım biçimiyle ay'ın bazen 29, bazen de 30 olduğunu belirtmek istemiş, bunu söylerken de parmağıyla işârette bulunmuştur. (2)..

«Allah hilâlleri insanların yararına vakit ölçüleri olarak yaratmıştır. O halde hilâli gördüğünüzde oruç tutun ve onu gördüğünüzde iftar edin. Hava size kapalı olursa (ay'ı) otuz olarak sayıp tamamlayın.» (3).

«Hava size kapalı olursa, ona göre (hesaplayıp) takdir edin.» (4).

Din daima kolaylığı emreder. Şer'î bir sakınca olmadığında iki şey arasında bir duraklama olursa, kolay olanını seçmemizi tavsiyede bulunur. Çünkü dinin ve dindarlığın Allah katında en sevimlisi, kolay olanıdır. Anlaşıldığı gibi, hava açık olan bölgelerde hilâli görme kolaylığı emredilmiş, kapalı bölgelerde hesaba göre takdîr etmemiz tavsiye buyurulmuştur.

Bu konuda mezhep imamlarının farklı ictihadlarını ve bugün İslâm ülkelerinde farklı günlerde Ramazan orucuna başlanılmasının nedenlerini, Bakara suresi 189. âyetin tefsirinde açıklıyacağımızdan burada üzerinde fazla durmayı gerekli görmedik.

FIKHÎ YÖNÜ

(وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ) **«O'nu ulûlamanız içindir...»**

«Allah'ı tekbîr etmeniz..» cümlesini, «O'nu ulûlamanız» şeklinde anlaşılır bir dille anlatmaya çalıştık.

Fıkıh âlimleri âyetteki bu cümleye dayanarak Fıtır Bayramında tekbîr getirmenin meşru' olduğunu istidlâl etmişlerdir. Zâhirîlerden Dâvud bin Ali El-Esbehanî, bunun vâcib olduğuna hükmederek bu yolda

(1) Nesâî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Sahîh-i Buharî : İbn Ömer (R.A.)dan.
(3) Hâkim Müstedrek'inde sahih isnadla rivâyet etmiştir. Ayrıca Ahmed: 1/367 - 2/415 - 5/42.
(4) Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tabarani, Müsned-i Ahmed.

içtihatta bulunmuştur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre Fıtır bayramında tekbîr meşru' değildir. Diğer müctehid imamlara göre, sadece müstahabdır.

İmam Şâfiî bu konuda, Tabiînden Saîd bin Müseyyeb'in, Urve ve Ebû Seleme'nin, Fıtır bayramı gecesi tekbîr ve tahmîd getirdikleri **(Allahu Ekber Allahu Ekber, Lâ ilâhe illâllahu vallahu Ekber, Allahu Ekber ve lillahi'l-hamd)** dedikleri ve bunu Kurban bayramına benzeterek içtihatta bulunduklarını rivâyet etmiştir.

İbn Abbas (R.A.)ın «Müslümanların Şevval hilâlini gördüklerinde tekbîr getirmeleri bir haktır.» dediğini İmam Kurtubî kendi tefsirinde nakletmiştir.

İmam Mâlik, Fıtır bayramında evden çıkıldığında tekbîr getirmenin ve imam hutbe için minbere çıkıncaya kadar buna devam etmenin müstehab olduğunu kendi ictihadına dayanarak söylemiştir. (1).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah, kullarına Ramazan'da oruç tutmalarını ve sayılı günleri tamamlamalarını sonra da kendisine şükrün derin anlamını taşıyan, kulluğun mahviyetini ortaya koyan tekbîr getirmelerini ve böylece Hakk'ı lâyıkıyla övme bahtiyarlığının basamağına yükselmelerini emir ve tavsiyede bulundu.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın kullarının her halini bildiğini, sözlerini işittiğini, duâ edenlerin meşru' dileklerini kabul buyuracağını ve herkese amelinin karşılığını herhalde vereceğini en kısa sözlerle açıklıyor. Sonra da inanan kullarına çok yakın olduğunu hatırlatıp bu konudaki gönüllerde beliren soruyu cevaplandırıyor. Böylece kendisine gönülden bağlı bulunan mü'minlere rahmet, yardım, iyilik ve istek kapılarını açık bulundurduğuna, doğru yola, saadet vadisine erişmenin ancak bu doğrultuda gerçekleşeceğine dikkatleri çekiyor.



(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Kurtubî - İbn Kesir - Alûsî - İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl'e ve fıkıh kitaplarından El-Mebsut ile İbn Abidin'e..

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادٖى
عَنّٖى فَاِنّٖى قَرٖيبٌۜ اُجٖيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِۙ
فَلْيَسْتَجٖيبُوا لٖى وَلْيُؤْمِنُوا بٖى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

MEÂLİ

186— Kullarım sana Benden sorarlarsa, şüphesiz ki Ben (onlara çok) yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin dileğini kabul ederim. O halde onlar da Benim dâvetime gelsinler ve Bana inansınlar (imânlarında devamlılık göstersinler) ki doğruya erişmiş, saadete kavuşmuş olsunlar.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Ebî Hâtim'in tesbitine göre, Bedevîlerden biri Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek şöyle sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Rabbimiz yakın mıdır, O'na duâ edip yalvaralım, yoksa uzak mıdır, O'na ünleyelim?

Peygamber (A.S.) bu soruya cevap vermedi, sadece sustu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kendiliğinden konuşmazdı. O'nun sözleri ve cevapları vahye dayanırdı.

İbn Cerîr Taberî'nin tesbitine göre, muhaddislerden Ebû Şeyh El-Esbehanî şu hadîsi rivâyet etmiştir : Ashab-ı Kiramdan birkaç zat, Peygamber (A.S.) Efendimizden sordular :

— Rabbimiz nerededir?

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indirildi.

İLGİLİ HADÎSLER

Kudsî Hadîs :

«Ben, kulumun bana olan zannı yanındayım (Beni sandığı gibi bulacak). Beni çağırınca kulumla beraberim.» (1).

«Beni andığı ve dudakları benimle hareket ettiği sürece Ben kulumla beraberim.» (2).

---

(1) Ahmed bin Hanbel.
(2) » » »

«Allah şüphesiz, ellerini kendisine açıp hayır dileyen kulunun elleri-ni boş ve umutsuz geri çevirmekten utanır.» (1).

«Herhangi bir Müslüman, Aziz ve Celil olan Allah'a, içinde günah ol-mayan ve yakınlarından ilgi kesikliği bulunmayan duâ ile dilekte bulunur-sa, herhalde Allah şu üç husustan birini ona verir : Ya duâsını hemen ka-bul edip dileğini yerine getirir, ya dileğinin karşılığını âhirete bırakır, ya da ondan bunun bir misli kötülüğü giderip uzaklaştırır.» (2).

«Acele etmediğiniz ve «Duâ ettim, kabul olunmadı» demediğiniz tak-dirde duânız kabul olunur.» 3).

TARİHÎ YÖNÜ

Arap Yarımadasında puta tapanların birkısmı putların kendilerini Al-lah'a yaklaştırıcı ve aracı bulunduklarına; birkısmı da bunların tek kud-ret taşıyan ilâhlar olduğuna, en büyük putun en yüksek **kudreti taşıdığı-na** inanırlardı.

Birinci gruba girenler, Allah'ın kendilerinden çok uzak bulunduğunu, O'na kavuşmanın mümkün olmadığını, seslerini O'na işittirmenin çok hem çok zor bir keyfiyet olduğunu düşünerek putlara sarılır, dileklerinin kabul olunması için onları yaklaştırıcı güçler olarak bilirlerdi. Nitekim onlara «Gökleri ve yeri kim yarattı?» diye sorulduğunda, «Allah» derlerdi. Kur'ân'-da putperestlerin bu düşüncesi anlatılırken «zülfâ» deyimi kullanılmıştır.

İkinci gruba girenler ise, kendilerine yardımcı ve destek olarak en yakın ilâhları putları kabul ederler ve bu yakınlığı, görülmeyen ve bilinme-yen gizli bir kudrete tercîh ederlerdi.

İşte yılların verdiği bu alışkanlık içindeyken yeni dine giren putpe-restler ve bilhassa bunlardan Bedevî olanlar, son dinin Allah düşüncesi ve kavramı ile ilgili getirmiş olduğu hakikatı birden kavrayamadılar, tek ilâh fikrini anlamakta zorluk çektiler. Bu nedenle sık sık Peygamber (A.S.) Efendimize Allah hakkında soru sorma ihtiyacını için için duydular. İl-miyle, kudret ve irâdesiyle, rahmet ve inâyetiyle varlık âlemini kapsayan ve her zerresine nüfuz eden Allah'ın inanmışlara çok yakın olduğu ve fakat bu yakınlığın nicelik ve nasıllığını kavramanın mümkün olmadığı bildirildi. Bu yakınlığı ruhumuzla duyabilmemizin, namaz ve oruç gibi yüksek anlam ve derin hikmet taşıyan ve TEVHİD KELİME'sinin paha bi-çilmez değerde ürünü sayılan ibadetlerle gerçekleşebileceği hatırlatıldı.

(1) Ahmed bin Hanbel.
(2) » » »
(3) Buhari - Müslim.

Kur'ân'da uygulanan en önemli metot ve yöntemden biri de her hükümden sonra onun teşrii hikmetini ve inanmışlardan yana sağlayacağı yararı belirtmektir. Oruç ve Tekbîr'den sonra, Allah'ın kullarına çok yakın olduğunun açıklanması, oruç ibâdetinin teşrii hikmetini yansıtmaktadır.

Diğer bir husus da, putperestlerin İslâmiyete girdikten sonra, putların önünde yüksek sesle yalvarıp yakardıkları ve uygun olan ve olmayan dileklerini dile getirdikleri gibi Allah'a el kaldırıp dilekte bulunanları oluyordu. Nitekim Hayber savaşında henüz duânın adabını öğrenmiyen Müslümanlardan bir topluluk yüksek sesle duâ ediyorlardı. Onların bu ölçüsüz durumlarını gören Peygamber (A.S.) Efendimiz şu uyarıda bulunma ihtiyacını duydu:

«Ey insanlar! Kendinizi tutun; çünkü ne sağıra, ne de gaibe duâ ediyorsunuz. Herşeyi lâyıkıyla işiten ve çok yakın olana duâ ediyorsunuz ki, O sizinle beraberdir.» (1).

Böylece eğitimde ve yetiştirmede pedagojik bir metot uygulandı, sırası gelince uyarılar yapıldı. Yeni dine gönülden sarılan bahtiyarlar kısa zamanda Peygamber (A.S.) Efendimizin terbiye doğrultusunda yetişerek herbiri yüksek bir terbiyeci düzeyinde kendini insanlığa vakfetti.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

«Allah'ın insana yakınlığı» konusunda çok şeyler söylenmiş ve ciltlerle kitap yazılmıştır. Özellikle tasavvufçuların esrar ve hikmetler vâdisinde en önemli ve çözümü en zor konuları bu olmuştur.

İlim adamlarımızdan çoğuna göre, bu yakınlık ilim iledir. Öyleki Allah (C.C.) ilmiyle her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Kullarının söylediklerini işitir, kalblerinden geçenleri bilir; amellerini görür. Kadı Beyzavî de bu açıdan yorumda bulunarak, yakınlık, ilâhî ilmin kemâlini temsil içindir, der. Çünkü O, kullarının söz ve davranışlarını bilir; durumlarından en küçük ayrıntılarına kadar haberdardır. O'nun için zaman ve mekân söz konusu değildir. Gerçi yakınlık ilk bakışta mekân (yer) kavramıyla ilgiliyse de Allah hakkında bu yakınlık temsilî anlam ve ölçüdedir. Zaman ve mekânı, madde ve ruhu O yaratmıştır. Her şey O'ndan gelmedir. O halde hiçbir şey O'ndan uzak değildir ve olamaz. Yarattığı her şey sınırlıdır. O ise sınırsızdır; öncelik ve sonralık O'nun hakkında düşünülemez. Her şey O'nun emriyle vücud bulmuştur ve sonunda her şey O'na döndürülecektir.

---

(1) Buhârî / mağazi: 38, cihad: 131, deâvat: 50, 68, kader: 7, tevhid: 9. **Müslim / zikır: 44, 45.** Ebu Dâvud / vitir: 26. Tirmizi / deâvat: 57. Ahmed: 4/394, 402, 403, 407, 418, 419.

O halde Allah ile kulları arasında vasıta yoktur. Duâ ederken de sesi yükseltmek gereksizdir.

Kur'ân'da Allah'ın bu nicelik ve niteliği bilinmeyen, zaman ve mekân kavramlarıyla bağlı olmayan yakınlığından söz edilirken buyuruluyor ki:

«And olsun ki, insanı yarattık ve nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini biliriz. Ve biz, ona şah damarından daha yakınızdır.» (1).

Diğer bir mânayla, Allah kullarına şah damarlarından daha yakındır Ya kulların O'na olan yakınlığı ne iledir? Kulun Allah'a yakınlığının ilk mertebesi ibâdettir. İmânın değişmiyen ürünü ibâdet, ruhu besleyip ona yeterince gıda sağlayınca, yakınlık artar. Kudsî Hadîste bu konu şöyle açıklanmıştır:

«Kulum en çok farz kıldığım ibâdetle Bana yaklaşır ve durmadan nâfile ibâdetle bu yakınlığını artırır; öyleki onu sevmeye başlarım. Sevince de onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli olurum. Kulum artık Benimle işitir, Benimle görür ve Benimle tutar.» (2).

O'ndan uzaklaşmanın ilk kapısı, emirlerine karşı gelmekle gerçekleşir. Farz kıldığı ibâdetler terkedilince o uzaklaşma sür'atlenir. Bu vadide önce O'nun tevfîk (insana sebepleri kolaylaştırıp doğru yola ulaştırmaya başarılı kılma) ni'metinden uzaklaşma meydana gelir.

DUÂNIN ŞARTLARI

(اجب دعوة الداعى اذا دعانى) Duâ, Peygamber (A.S.) Efendimizin tabirleriyle **«ibâdetin beynidir.»** Bu bakımdan onu ibâdet anlamında kullanmışlardır. Çünkü Allah'ın her şeyi kendi kudretinde bulundurduğuna gönülden inanan mü'minin bu inanç ve şuurla el kaldırıp dileğini arzetmesi güzel bir ibâdettir. Öyleki kulluğunu, aczini, mahviyetini dile getirmesi ve her şeyin Allah'a ait olduğunu bilip teslimiyet göstermesi; ölçüsüz ve sınırsız olan ihtirasını O'nun kapısına yönelerek belli bir ölçüde tutması ibâdetin özünü, mutluluğunun mayasını oluşturur.

O halde yaradanın mülkünde, O'nun denetimi altında verdiği ni'metlerle yaşamını sürdüren mü'minin zaman zaman el kaldırıp durumunu dile getirmesi, dileğini arzetmesi; haram lokmadan, küfür ve bozgunculuk-

(1) Kaf sûresi âyet: 16.
(2) Buharî / rikak: 38. Ahmed: 6/256.

tan uzak bir gönül, yalan ve iftiradan, haksızlık ve kırıcılığa bulaşmaktan temiz bir dil ile olmalı değil midir? Aksi halde yapılan duâ ilâhî huzura yükselmez.

Peygamber (A.S.) Efendimiz bu hususu şu sözleriyle belirterek buyurmuştur ki :

«Adam, saçı-sakalı birbirine karışmış ve toz-toprak içinde kalmış bir halde yolculuğunu uzatır da ellerini kaldırıp «Ya Rabbî! Ya Rabbî!» der. Oysa yediği haram, içtiği haram, giydiği de haramdır. Haram ile gıdalanır. Artık onun duâsı nerede, nasıl kabul olur?» (1)

Konuyu bu açıdan değerlendirirken duânın şu şartlarla makbul tutulacağı sonucuna varılmıştır :

1. Duâ edenin, ihtiyacının karşılanmasında, dileğinin yerine getirilmesinde tek ve nihaî kudretin Allah'a ait olduğunu bilmesi,

2. Bütün sebep ve vasıtaların hikmet ve esrarının Cenâb-ı Hakk'ın kudret elinde bulunduğuna inanması,

3. Doğru bir niyet, arınmış bir kalb ve yatışmış bir gönül huzuru içinde istekte bulunması; gaflet içinde kararsız ve anlamsız bir kalb perişanlığı içinde olmaması,

4. Vicdanını katılık ve siliklikten, mide ve kanını haram ve murdardan uzak tutması,

5. Dileğini kabul olunur ümidiyle dile getirip tam bir teslimiyet basîreti içinde söylemesi şarttır.

Allah'tan istenilecek şeyin ise :

a) Aklî yönden uygun olması,

b) Dince sakıncalı bulunmaması,

c) İnsan haklarına dokunmaması, millet hakkını zedelememesi,

d) Yakınlara zarar getirecek ya da onları üzecek ölçü ve anlamda olmaması şarttır.

Büyük Velî Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (R.A.) bu konuda diyor ki:

— Duânın kabul olunmasının yedi şartı vardır :

(1) Müslim / zekât: 64, Tirmizi / Tefsir: 2. Dâremi / rikak: 9. Ahmed: 2/328.

1. Gönülden inleyip sıkıntı ve ihtiyacın acısını için için duyarak göz yaşları içinde Allah'a yalvarmak,

2. Allah korkusunu üstün bir saygı anlayışı doğrultusunda hissetmek,

3. Kararsızlık ve şüpheden uzak tam bir ümit beslemek,

4. Bıkmadan dilek ve haceti sık sık edeple dile getirmek,

5. Genel ölçüde istemek, umuma yönelik bir niyetle hayır, rahmet ve yardım dilemek,

6. Helâl lokma ile gıdalanmak,

7. Farz ibâdeti vaktinde yerine getirmeye çalışmak.

İlim adamlarından İbn Atâ' (R.A.) diyor ki :

«Duânın rükünleri, kanatları, sebepleri ve vakitleri vardır : Rükünleri uygun biçimde yerine getirilirse kuvvet kazanır. Kanatlarına uygun biçimde yapılırsa huzura yükselir. Sebeplerine uygun yapılırsa yerine getirilme şansına erişir. Vakitlerine uygun olursa kurtuluş sağlar.»

Rükünleri : Kalb huzuruna, şefkat ve merhamet duygusuna, alçak gönüllüğe erişmektir. Kanatları, doğruluktur. Vakitleri, seher vaktidir. Sebepleri, Peygamber (A.S.) Efendimize salât-u selâm ile başlamaktır.

Tasavvufçulardan bazısına göre, duânın şartı dörttür :

1. Vahdet (Allah'ın birliğine imân etmenin şuuru) içinde kalbi korumak,

2. Halk arasında dile hâkim olmak, onu çok ölçülü kullanmak,

3. Gözü haramdan muhafaza etmek,

4. Mideyi haramdan pak ve arınmış bulundurmak.

Büyük Velî İbrahim Edhem (K.S.) Hazretlerine soruldu :

— Bizim ne halimiz var ki, duâ ediyoruz bir türlü kabul olmuyor?

Cevap verdi :

— «Çünkü siz Allah'ı bildiniz ama O'na itaat etmediniz. Peygamber (A.S.) Efendimizi bildiniz fakat O'nun sünnetine uymadınız. Kur'ân'ı öğrendiniz ama Onunla amel etmediniz. Allah'ın ni'metlerinden yediniz, onun şükrünü yerine getirmediniz. Cenneti bildiniz; fakat arzu etmediniz. Cehennemi bildiniz ama ondan sakınıp kaçınmadınız. Şeytanı bildiniz; fakat onunla savaşmadınız, aksine ona uydunuz. Ölümü bildiniz; ama onun için hazırlanmadınız. Ölülerinizi defnettiniz; fakat onlardan ders ve ibret

almadınız. Kendi ayıplarınızı bırakıp başkasının ayıp ve kusurlarıyla uğraştınız, bu durumda duanız nasıl kabul olsun?»

DUÂNIN DAHA ÇOK KABUL OLUNDUĞU VAKİTLER :

a) Fecir doğmasına az kala, seher vakti,

b) Oruçlunun iftar edeceği vakit,

c) Ezanla ikaamet arası,

d) Çarşamba günleri öğle ile ikindi arası,

e) Sıkıntılı anlarda,

f) Yolculuğa çıkıldığında,

g) Hastalıklı günlerde,

h) Yağmur yağdığında,

i) Allah yolunda savaşırken düşmana karşı saf bağlayıp hazırlanırken,

j) Cuma günü belli olmayan saatte,

k) Kadir Gecesinde,

l) Berat ve Reğaib gecelerinde;

m) Peygamber (A.S.) Efendimizin doğduğu seher vaktinde,

n) Ramazan ayında,

o) İki dinî bayram gecelerinde.

DUÂNIN PSİKOLOJİK ETKİSİ

İnsan yaratılışı gereği sabırsızdır, kararsızdır, acelecidir ve bencildir. O bakımdan olaylar karşısında bir anda kalbi daralır, ruhu çıkar gibi olur. Kendisini sevindiren bir şeyle karşılaştığında ise, geçmişin elem ve ıstırap dolu günlerini unutur.

Yine insan, ihtiyaç duyduğu nesnelere karşı aşırı hırslıdır, tezelden yapılmasını ister. Gecikince kıvranır ve kararsızlık içinde kalır.

İşte insanın ruhî yapısı ve karakteri budur! Görünürde küçük, fakat hakikatte çok büyük bir varlıktır. Büyüklüğü ve yaratılışındaki incelik ve

üstünlüğü; ilâhî sanatın ondaki mükemmelliği oranında ihtiyacı, istek ve arzuları vardır. Beden yapısı itibariyle bir fili, ya da balinayı ve bu iki yaratığın ihtiyaclarını inceleyelim: Bunları sayıya dökecek olursak ononbeşi geçmez. Çünkü bunlar mânevî yapılarıyla büyük ve mükemmel değillerdir; kendilerine Allah'ın en büyük lûtfu olan insanî ruh verilmemiştir. Yani insan ruhuna eşdeğerde bir ruha sahip bulunmuyorlar. Kendilerinde sadece hayvanî ruh vardır. Maddî yapısı itibariyle insan bu yaratıklardan çok küçük olmasına rağmen ihtiyaç ve arzuları, varlık âleminde görülen, bilinen ve duyulan her şeydir. Bunların tümüne kavuşmak mümkün değildir. Bunun için insan arzularının tamamını gerçekleştiremeden, peşine takılıp erişmek istediği nîmetlerin çoğuna kavuşmadan, zevkini kâmil anlamda tatmin etmeden ömür sermayesinin tükendiğini görür. Dünya onun asıl meskeni değildir. Konaklayan bir yolcudur. Arzu ve ihtiyaçlarını kâmil anlam ve ölçüde karşılıyabileceği saadet dolu bir âleme gitmesi gerek. Bunun için de önce kılıf değiştirmesi, ruhuna yeni bir elbise giydirmesi şarttır. Gideceği âlemin hayat şartları çok, hem çok değişiktir. Mevcut beden yapısıyla orada yaşama şansı hiç yoktur. Ama orası, evet sadece orası için yaratılmıştır. O halde ruhunun elbisesini değiştirecek, gideceği âlemin şartlarına uygun bir bedene sahip olacak değişimden geçmesi gerekiyor. Bunun için kabir âlemi hazırlanmış, ölüm denilen ev değiştirme kanunu olarak konulmuştur.

Hakikat bu olduğuna göre, insan içindeki boşluğu dolduracak, ihtiraslarını frenliyecek, ihtiyaçlarını sınırlayacak, sıkıntısını giderecek mutlak bir kudrete sığınır; ümit dalgalarını sunarak büyük bir rahmete el açar. Bu sığınma ve el açmayı en doyurucu ölçü ve biçimde din organize eder. Ruhundaki boşluğu kâmil mânada o doldurur. Bu bakımdan din insanın en büyük mânevî ihtiyacıdır. Hak dine uyan bir mü'min her zaman sabırlıdır, kanaatkârdır; ihtirasını yener, sınırsız arzularını frenler. O nedenle huzurludur, sakindir, ümitlidir. Olana üzülmez, olmayandan dertlenmez.

Duâ ve ibâdet onun mânevî gıdası, ruhunun huzur kaynağı, vicdanının feyiz menbaıdır. Biriken sıkıntıları, toplanan kinleri, maddeye olan istekleri ancak bu ikisiyle gidermek ya da etkisiz hale getirmek mümkün. Bir anda içini en mahrem biçimde boşaltır, deşarj olur; ama hiç de endişe duymaz. El açtığı kudretin ne kadar merhametli olduğunu bilir. Böylece o yüce kudretin, sonsuz rahmet sâhibinin karşısında aczini ve mahviyetini dile getirir. Ellerini gönül yatışkanlığı içinde «âmîn» deyip yüzüne sürünce dileğinin kabul olduğuna inanır. Ama hemen gerçekleşmesini düşünmez. Çünkü aceleci değildir.

İşte insan için bundan daha doyurucu bir kaynak var mıdır? Kur'ân

ebediyete uzanan ve insanı tatmin eden bu kaynağı şöyle açıklıyor : **«Kullarım sana Benden sorarlarsa, şüphesiz ki Ben (onlara çok) yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin dileğini kabul ederim.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle orucun farz kılınışından, Ramazan ayının öneminden, Kur'ân'ın bu ayda Dünya Semasına (Beytü'l-İzzete) indirildiğinden; rûha sunulan bu müstesnâ gıdanın kalbi ve vicdanı geliştireceğinden; sosyal ve âile yapılarına sağlayacağı yarardan açık ve kapalı şekilde belirtildi. Sonra kendini bu tür ibâdetlerle olgunlaştıran kullara Allah'ın çok yakın olduğundan söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minlerin oruç hakkında farklı yorumlarda bulunduklarına işâret edilerek ilâhî beyândan asıl maksad ve muradın ne olduğu açıklanıyor. Dinin bütün ibâdet bölümleriyle nasıl bir kolaylık sunduğuna, ilâhî ruhsatın katıksız bir rahmet taşıdığına dikkatler çekiliyor.

—oOo—

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ
وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا
مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ
إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ
تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

M E Â L İ:

187— (Ramazan'da) Oruç (tuttuğunuz günlerin) gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helâl kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah kendinize olan güveni kötüye kullanacağınızı biliyordu. (Bu hususta) tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'ın size yazıp takdîr ettiğini dileyin. Fecirde beyaz iplik siyah iplikten size seçilinceye (gündüzün aydınlığı, gecenin karanlığından sıyrılıp ayrılıncaya) kadar yeyin, için. Sonra da orucu geceye kadar tamamlayın. Mescidlerde itikâfta bulunduğunuzda kadınlarınıza (geceleri de) cinsel yaklaşmada bulunmayın. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır; sakın yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini böylece insanlara açıklıyor. Ola ki sakınırlar.

İNİŞ SEBEBİ

İslâmiyetin ilk yıllarında Müslümanlar Ramazanda karılarına cinsel yaklaşmada bulunmazlar ve bunu bütün bir ay titizlikle sürdürürlerdi. Ne var ki nefsine karşı irâdesine üstünlük sağlayamayan bazı mü'minler buna dayanamaz, kendine olan güvenini kötüye kullanır ve cinsel yaklaşmada bulunurdu.

Onları bu tür sıkıntılardan ve «günah işledim» düşüncesinin meydana getirdiği eziklikten kurtarmak üzere yukarıdaki âyet indi.

Diğer bazı rivâyete göre, Müslümanlar Ramazan ayında yatsı namazını kıldıktan sonra artık ne kadınlarına yaklaşır, ne de bir şey yer ve içerlerdi. Bu onlar için haramdı. Fakat bazı erkekler bu aydaki haram sınırını aşar, geceleri hem kadınlarına yaklaşır, hem de bir şeyler yerlerdi. Ömer bin Hattab (R.A.) da onlardan biri idi. Durum Resûlülah (A.S.) Efendimize arzedildiğinde, «bu yasağa uymanın çok zor olduğu da anlatıldı.» Bunun üzerine yukarıdaki âyet bir kolaylık ve ruhsat anlamında indi.

İbn Cerîr ve Kurtubî'nin başka bir tesbitine göre, mü'minler Ramazan ve oruçla ilgili ilk inen âyetlerden bu manayı anlamış, kendilerine göre yorumda bulunmuşlardı. O yüzden ortaya birtakım sıkıntılar çıkmıştı. Cenâb-ı Hakk asıl mana ve muradın, onların anlayıp yorumladığı gibi olmadığını bildirerek yukarıdaki âyeti bir açıklama niteliğinde indirdi.

Özetliyecek olursak :

Bu âyet Allah'tan kullarına bir ruhsat inceliğini taşıyarak inmiştir. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında oruçlu olanlar yatsıya kadar yeyip içebilir, cinsel yaklaşmada bulunabilirlerdi. Uyudukları ya da yatsı namazını kıl-

dıkları takdirde bir daha ikinci gün akşama kadar belirtilen hususları yapmaları haram sayılırdı. Bu yasak Müslümanlarda birtakım sıkıntılara sebep oluyordu. Yukarıdaki âyet bu sıkıntıyı kaldırır mahiyet ve özellikte indirilmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Beyaz iplik siyah iplikten size seçilinceye kadar...» meâlindeki âyet inince sahabeden Adiy bin Hatem (R.A.) âyetin asıl delâlet ettiği mânayı ve kapalı ölçüdeki benzetmeyi anlayamadığı için yatarken yastığının altına biri beyaz, diğeri siyah iki iplik koydu ve onları birbirinden seçinceye kadar yeyip içti. Sabah olunca da Peygamber (A.S.) Efendimize durumu arzetti. O da :

«O takdirde senin yastığın pek geniştir! Âyetteki iplerden maksad, gündüzün aydınlığının gecenin karanlığından seçilmesidir.» buyurdu. (1)

«Sahura kalkın. Çünkü sahurda bereket vardır.» (2)

«Doğrusu bizimle Kitap ehlinin orucu arasındaki ayrım, sahur yemeğidir. (Veya sahur yemektir).» (3).

«Ümmetim iftarı acele edip sahuru geciktirdiği sürece hayır üzere olur.» (4).

«Bilâl'ın ezanı sizi sahurunuzdan alıkoymasın; çünkü o, henüz fecir doğmadan ezan okur. Siz İbn Ummî Mektum'un ezanını işitinceye kadar yeyin, için. Zira o, ancak fecir doğunca ezan okur.» (5).

FİKHÎ YÖNÜ

Ramazan'da oruçlu olanlara akşam olunca yemek, içmek helâldır. Cinsî yaklaşmada bulunmak da böyledir. Fecir doğunca artık bu cevâz kalkar, güneş batıncaya kadar sürer. Güneş batmadan cinsî yaklaşmada bulunan adama hem kaza, hem de keffaret gerekir. Karısına gelince, İmam Mâlik'e göre ona da kaza ve keffaret gerekir. İmam Ebû Yusuf ile rey taraftarı bazı ilim adamları da ayni görüştedirler. İmam Şâfiiy'e göre, ister kadın kocasının bu arzusuna isteyerek, ister zorlanarak uymuş olsun, kendisine sadece bir gün kaza gerekir. Çünkü ayni durumda olup Haz-

(1) Ahmed bin Hanbel.
(2) Buharî - Müslim.
(3) Müslim.
(4) Ahmed bin Hanbel.
(5) Buharî - Müslim.

reti Peygamber (A.S.) Efendimize soran sahabeye, Peygamberimiz (A.S.) bir tek keffaretten söz etmiş, hem sana, hem de karına keffaret gerekir, buyurmamıştır.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kadın kocasının arzusuna isteyerek cevap verirse her ikisine de hem kaza, hem keffaret gerekir. Zorlanarak uymak mecburiyetinde kalırsa kendisine yalnız kaza, kocasına ise hem kaza, hem keffaret gerekir.

Oruçlu iken unutarak cinsel yaklaşmada bulunan kimseye Ebû Hanîfe ile İmam Şâfiiy'e göre ne kaza, ne de keffaret gerekir, yani orucu bozulmamış olur.

Herhangi bir sebepten dolayı cünüp olarak sabahlayan kimse için de hüküm aynıdır: Orucu bozulmuş olmaz. Bu nedenle kaza ve keffaret de gerekmez. O halde fecir doğmadan karısıyla cinsel yaklaşmada bulunan kimse fecir doğuncaya kadar o vaziyette yani cünub kalırsa, orucuna bir zarar gelmez. Sadece yıkanması gerekir. (1).

KARI, KOCA ARASINDAKİ İLGİ

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ **«Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz.»**

Karı, koca arasındaki yakınlık ve yaklaşma, başkasıyla olan mubah ve meşru' ölçüler içindeki yakınlık ve ilginin çok ilerisinde bir anlam taşır. Biri diğerinin gönüldaşı ve sır kutusudur. Hiç bir yakına söylenemiyen hususları, biri diğerine rahatlıkla söyler. Başkasının öğrenmesi ve bilmesi aslâ hoş karşılanmayan mahrem konularda da karı, koca birbirinin sır arkadaşı ve koruyucu meleğidir.

İnsan hayatında süregelen ve kökü ilk insana dayanan ilâhî kanunlardan biri de erkeğin kadına, kadının da erkeğe ihtiyaç duymasıdır. Bu kanunun belirgin hale getirdiği istek, insan ruhunun derinliklerine yerleşmiştir ve doğuştan vardır. Her iki cinste de bir yuva kurma arzusu, karşılıklı aşk duygularının sönmeyen sıcak havası mevcuttur. Ne var ki bu arzuyu disipline edebilmek ve pozitif doğrultuda yürütebilmek için ciddi bir eğitime gereksinme vardır. Çünkü insandan başka diğer bütün canlılar hem kendileri, hem dünyaları hakkında doğuştan sağlam bir sezişe sâhiptirler. Bu bakımdan yanılma payları pek azdır. İnsanlar ise böyle değildir. Onlarda yanılma payı ve oranı çok yüksektir. Çünkü hem kendileri, hem de dünyaları hakkında doğuştan sağlam bir sezgiyi ruhlarında taşı-

(1) Fazla bilgi için bak: El-Mebsut - Fetevâ-i Hindiyye - İbn Abaidîn - Bedayiussanayi'.

mamaktadırlar. Buna karşılık onlara akıl, zekâ, hafıza, irâde gibi yüksek değerde bir takım yetenekler verilmiştir. Ölçülü ve eğitime bağlı olarak kullanıldığı takdîrde hem kendileri hakkında,hemde dünyaları akkında yeterince bilgi ve sezişe sâhip olabilirler. Eğitimin lüzumu bu açıdan ele alınırsa bir kat daha önem kazanır.

Karı, koca arasındaki cinsel yaklaşma, «tenin tene dokunması» anlamına gelen m ü b a ş e r e sözcüğü ile kullanılmış; böylece bu yaklaşma çok ince ve zarif bir deyimle anlatılmıştır. Sebebi ise çok açıktır : Karı, koca arasındaki her türlü ilişki mutlak anlamda bir zerafet ve incelik istemektedir. Çocukların aile çatısı altındaki eğitilmelerinin ciddiyeti de ancak bu incelik, zerafet ve nezaket kurallarının gerçekleşmesiyle sağlanabilir.

Diyebiliriz ki, âile yapısında karı, koca birbirinin tamamlayıcı ve koruyucu elemanlarıdır. Âyet-i kerîme bu hususu en doyurucu bir anlatım biçimiyle sergilemektedir. Bu da Kur'ân'ın az kelimeyle çok mâna ortaya koymasındaki üstünlüğü ve âile hukukuna verdiği değerin göz ve gönül doldurucu tablosudur.

Karı-kocanın böylesine birbirine bağlılığı, kökü çok derinde olan aşktan ve insan soyunu devam ettirme eğiliminden gelir. Ancak bu aşkı basit anlamda düşünmek doğru değildir. Çünkü çiftler arasında sağladığı sevgi ve kaynaşmayı cinsel arzunun çok üstünde oluşturup perçinlemektedir.

Bu nedenledir ki insan kendisini ömrünün son demine kadar bir başka insana vermekte ve onun mutluluğuyla mutlu, ıstırabıyla tedirgin olmaktadır. Sadece dişiyle erkeğin bir çatı altında vücutlarının birleşmesiyle bu yakınlığın sağlandığını iddia etmek, konunun hikmetinden uzaklaşmak olur. Çünkü vücutlarının birleşmesi, ruhlarının ve kaderlerinin birleşmesiyle tamamlanıp bütünleşir. Böylece karı-koca arasındaki bu aşk bağlarıyla kaynaşma ve birleşme, âilenin sürekliliğini ve yeni bir neslin sağlam ölçüler düzeyinde gelişmesini ve karı-kocadan her birinin saygıdeğerliğini gerçekleştirir. Oruç ve ramazanın âile üzerindeki olumlu etkilerini belirttiğimiz hususlar açısından değerlendirmekte sayısız yararlar vardır. Ruhun arınması, vicdanın gelişmesi, kalbin durulması her çağda insan için çok lüzumludur. Oruç ve diğer ibâdetler bu lüzuma cevap vermekte ve yüz güldürücü sonuçlar sağlamaktadır.

İTİKÂF İBADETİ

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَۙ فِي الْمَسَاجِدِ **«Mescidlerde itikâfta bulunduğunuzda kadınlarınıza (geceleri de) cinsel yaklaşmada bulunmayın.»**

İtikâf: Bir şeye yönelip saygı ile bağlanmak anlamına gelir. Şeriatte ise, Allah'a ibâdette bulunmak üzere bir müddet mescidde eyleşmektir.

Bu âyetin iniş sebebini müfessirlerimiz şöyle tesbit etmişlerdir: «Resûlüllah (A.S.) Efendimizin arkadaşlarından birkaç kişi Mescid'de itikâf niyetiyle bulunuyorlardı. Onlardan birinin âilesiyle görülecek bir işi olduğunda dışarı çıkar, karısıyla cinsel yaklaşmada bulunur ve boyabdesti aldıktan sonra tekrar mescide dönerdi. Yukarıdaki âyetle onların itikâf halinde mescidde bulunurken dışarı çıkmaları ve cinsel yaklaşmada bulunmaları yasaklandı.»

Oruçluya geceleri cinsel yaklaşmanın helâl kılındığı açıklanınca, itikâfta bulunan kimse için de ayni şeyin geceleri helâl olduğu düşünülebileceği dikkate alınarak, onun için ne gündüz ne de gece bunun helâl olmadığı özel biçimde açıklanmış oldu.

İ t i k â f, sünnettir. Çoğu ilim adamlarına göre müekked sünnettir ve mescidden başka yerde yerine getirilmesi câiz değildir. Çünkü mescidin diğer yerler üzerinde bir üstünlüğü ve kutsallığı vardır. Cemaat halinde ibâdetin yapıldığı yer olmakla da başka toplantı yerlerinden ayrılmış oluyor.

Ancak müctehidlerin itikâfın hangi mescidde yapılabileceği hakkındaki ictihat ve görüşleri farklıdır: Hz. Ali (R.A.)den yapılan rivâyete göre, ancak Mescid-i Haram'da yapılması câizdir. Çünkü Kur'ân'da buna şu âyetle işâret edilmiştir: **«Ve hani biz Beytullah'ı insanlara dönüp varılacak toplantı, sevâp ve emniyet yeri kılmıştık. Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin! Ve Biz İbrahim'le İsmail'e: «Evimi tavaf edenler, ibâdete kapananlar, rükû ve secde edenler için tertemiz tutun», diye vahyettik.»** (1).

Tabiînden Atâ'a göre, itikâf ancak Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî'de câizdir. Huzeyfe'ye göre, bu iki mescidle birlikte bir de Mescid-i Aksa'da câizdir. Başka mescidlerde câiz değildir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, imam ve müezzini bulunan ve cemaatle namaz kılınan her câmi'de câizdir.

İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, diğer bütün mescidlerde de itikâfın yapılması câizdir. Çünkü âyette **«Mescidlerde itikâfta bulunduğunuzda...»** cümlesi genel bir anlam taşımakta, belli birkaç mescidle özellenmemektedir. Ancak ne var ki içinde beş vakit cemaatla namaz kılınan câmi'lerde itikâfta bulunmak daha fazîletlidir.

---

(1) Bakara sûresi: 125.

Hazreti Âişe Vâlidemiz (R.A.) bu konuda şöyle demiştir:

— «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. Vefat edinceye kadar bunu terketmedi. Ondan sonra da hanımları bu ibâdeti sürdürdüler.»

Abdullah bin Ömer (R.A.) da aynı hususu belirtmiştir. Bu sahîh rivâyete dayanılarak, Itikâfın Sünnet-i Müekkede olduğu kabul edilmiştir. Ne yazık ki bugün bu sünnet çoğu yerlerde terkedilmiş vaziyettedir.

FIKHÎ YÖNÜ

a) İtikâf süresince oruç tutmak şart mıdır?

b) Adanılmayan itikâf için belli bir süre gerekir mi?

c) Cinsel yaklaşmaya yol açan okşama, öpme ve benzeri ilişkiler câiz midir?

Bu maddelerle ilgili görüş ve ictihadları geniş biçimde öğrenmek isteyenler, El-Mebsut, Fetâvâ-i Hindiyye, Fethü'l-Kadîr, Bedayiussanayi' ve benzeri fıkıh kitaplarına müracaat etsinler.

İTİKÂFIN PSİKOLOJİK YÖNDEN OLUMLU ETKİLERİ

Nefsimiz üzerinde hâkimiyet kurmamız ve ruhumuzu ilâhî sevgiyle beslememiz zorunludur. Sınırlı bir ömrü kendi arzumuzla yönetmeğe kalkışmamız ne bize, ne de topluma yarar sağlar. Varlık âlemi canlısıyla cansızıyla Allah'ın eseri olduğuna göre, ruhumuzun derinliğine doğuştan enjekte edilmiş bulunan Allah sevgisini, yine O'nun değişmiyen sünnetine (kanun) göre belirgin hale getirip ibâdetle, duâ ve niyaz ile geliştirmemiz gerekmiyor mu?

Canlı varlıklar arasında yer alıp Allah'ın yüksek kudretinin sanatını akıllara durgunluk verecek ölçü ve anlamda kendinde toplayan insana, Allah yine kendi kudretinin yüceliğine yakışır anlamda bir takım ayrı özellikler vermiştir. Bunlar o yüce Yaratan'ın insana olan yakın ilgisini, rahmet ve iyiliğini belgelemektedir. Bu ilginin zevkine varabilmek için yine O'nun belirttiği yol ve yöntemle mümkündür. Aksi halde başka doktirinlerin kalıbına sokulup biçimlendirilmekten kendimizi kurtaramayız. O zaman da beden ve ruhumuzun yapılarına uygun olan bir hayat ölçüsünden uzak kalır; kendimizi ilâhî sünnetin dışına itmeğe zorlamış oluruz ki bunun sonucu çok üzücüdür.

İşte mescidlere itikâf ibâdeti niyetiyle kapanmak, ruhumuzun yapısına uygun olduğu kadar gıda ihtiyacını da karşılar.

Yılın birkaç gününü, toplumdan ve âile yuvasından uzak, günlük hayatın dışında kendimizi mescidlerde Allah'a vermemiz, elbetteki ruhumuzu doyurup ona kanış verir. Diyebiliriz ki iç yapımızı tatmin eden, bizi olgunlaştırıp topluma daha çok yararlı hale getiren bu ibâdet, İslâm'ın bu alanda sunduğu feyizlerden sadece biridir. Maddî kirlerden temizlenmek, bıteviye sürüp giden bir hayat düzeninden sıyrılmak, ruhumuzun tazelenmesi, dimağımızın dinlenmesi için son derece gereklidir. Bundan dolayı Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz her yıl Ramazan ayının son on gününü itikâf niyetiyle Mescid'de geçirirdi. Vefat edinceye kadar buna devam etmiş ve böylece bunu önemli bir sünneti olarak ümmetine bırakmıştır. Kendisine peygamberlik verilmeden önce de bu ihtiyacı için için duymuş ve zaman zaman Hıra dağına çekilerek mağarada tam bir ruh safiyeti içinde Allah'a kulluk etmenin yüksek ve derin zevkini tatmaya çalışmıştır.

İhtiyaçların çoğaldığı, maddenin daha çok rağbet bulduğu yirminci asrın son yarısında insan ruhu bu tür ibâdetlere daha çok muhtaçtır. Günlük hayatın ezici ve üzücü cenderesi altında ezilen bir insana ibâdet ekmek, su ve hava kadar lüzumludur.Kendini ibâdet dışında bırakanların çoğu ruhî bunalım geçirmekte ve bir kısmı da bozulan sinir sistemiyle başbaşa kalmaktadır. Uzun yıllardan beri ilim adamlarımız, psikologlarımız ve doktorlarımızın çoğu dinle ilgilenmedikleri için ibâdetin insan ruhuna neler kazandıracağını bilmemektedirler. Ruhî bunalımları, sinir sistemi bozukluklarını ekonomik sıkıntılara ve bazı tatminsizliklere bağlamakla hiç bir bunalım ciddî ölçüde tedavi edilememiş, şifâ verici ilâcın kaynağına inilememiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle oruç ve itikâf ibâdetlerinin öneminden, ruhî yapımıza sağladığı yarardan; karı-koca arasındaki yakınlığın derin hikmetinden söz edilmiş, âile yuvasının nasıl bir anlam taşıdığına dikkatler çekilmişti. Aşağıdaki âyetle ibâdetin insan karakteri ve ahlâkı üzerinde bırakacağı olumlu te'siri; el emeği, alın teri ile elde edilen helâl lokmanın fert ve âileye sağlayacağı ruhî yüceliği üzerinde durulmakta; adâlet ve hakkaniyetin hassas terazisini ellerinde tutan hâkimlere rüşvet vermenin, onların da yetkilerini kötüye kullanıp bunu kabul etmelerinin sakıncalarına ve her iki taraf için de büyük günahlara yol açacağına değinilmekte ve gerekli uyarılar zımnen yapılmaktadır.

—ooo—

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ
لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

MEÂLİ:

188— Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin; insanların mallarından bir kısmını bile bile günah işleyerek yemeniz için onu hâkimlere (rüşvet yollu) aktarmayın.

İNİŞ SEBEBİ

Eşca' oğlu Abdan El-Hadremî, İmrülkays el-Kindî üzerinde malı (hakkı) bulunduğunu iddia ederek davacı sıfatıyla peygamber (A.S.) Efendimize başvurdu. Davalı olan İmrülkays bu iddiayı red ve inkâr etti. Davacı iddiasını tekrarlayınca davalı yemin etmek istedi, bu nedenle yukarıdaki âyet indirildi. (1).

ÂYETİN TAŞIDIĞI ANLAMIN ÖZETİ

Üzerinde başkasına ait mal bulunur da bu konuda yazılı bir belge ya da şahit bulunmaz ve bu nedenle borçlu inkâra sapar, hak sahibi hakkını almak için hâkime başvurur; davalı haksız olduğunu bildiği halde bâtıl sebeplere tutunarak inkârda direnir ve yemin ederse, hem zulmetmiş, hem de büyük bir günaha girmiş olur. **«Zâlim ve haksız olduğun halde sakın davacı ve davalı olma!»** sözü İslâm'ın ahlâk ölçülerinden biridir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Ben de ancak bir insanım; davacı ile davalı bana gelirler, biri delilini getirmede diğerinden daha güzel ve kuvvetli anlatır da ben ondan yana hükmederim. O halde kimden yana bir müslümanın hakkıyla hükmedersem, bu ancak ateşten bir parçadır; ya onu alıp taşır, ya da bırakıp ayrılır.» (2).

«Şüphesiz ki kanlarınız, mallarınız, ırz ve namuslarınız birbirinize haram kılınmıştır.» (3).

HUKUKÎ YÖNÜ

(وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ . . .) **«Mallarınızı aranızda bâtıl (haksız sebeplerle) yemeyin.»**

«Haksız sebeplerle» çevrisini yaptığımız **«bâtıl»** bir bakıma başkasının malını haklı bir karşılık, yasal bir neden olmaksızın yemektir. İslâm

(1) Tefsir-i Kurtubî.
(2) Buharî - Müslim.
(3) Buharî - Müslim.

Hukuku, kayda değer bir karşılık olmaksızın başkasına ait malı almayı, kullanmayı -sâhibinin rızası alınmamışsa- kesin olarak haram kılmıştır.

Âyetteki **«mallarınız»** tabiri ümmetin tamamını ve her çeşit malı kapsamaktadır. Ancak şer'î bir nedene dayanılarak (**zekât, nafaka, uşür, diyet, vergi gibi**) alınan mallar bu hükmün dışında tutulur.

Haklı bir karşılık olmadan alınan nakit ve malları müfessirlerimiz aşağıda belirttiğimiz gibi birkaç madde halinde sıralamışlardır:

1. Faiz verip almak. Çünkü bu, karşılıksız alınan ve haklı bir nedene dayanmayan fazlalıktır.

2. Hâkimlere, devlet yetkililerine haksız bir davayı, ya da yasal olmayan bir işi kendi lehine sonuca bağlamak için aktarılan mal ve para. Bu da karşılığı olmayan bir maldır ki rüşvet kapsamına girer. Gerek hâkim, gerekse diğer devlet görevlileri millete hizmet etme karşılığında hazineden para almaktadırlar.

3. Geçimini kazanıp sağlayabilen ve çalışma gücünde olup zekât alacaklar sınıfına girmeyen kimsenin aldığı zekât ve sadaka. Bu durumda olan, fakirin hakkına el uzatmıştır; aynı zamanda bunun şer'î bir karşılığı da yoktur.

4. Okuyup üflemek, muska yazmak, cinleri toplayıp kaybolan eşyadan haber vermek, türbelerin toprağından ve eskimiş örtülerinden dilek sahiplerine dağıtmak suretiyle her birinin karşılığında mal ve para almak.

Bunlardan hiç birinin satışına, şifâ ve teberrük niyetiyle dağıtılmasına, cinler aracılığıyla kaybolan eşyayı bulmaya, meydana gelen ruhî hastalığın nedenini bu yollarla tesbite çalışmaya İslâm Şeriatı cevâz vermemiş ve bunları büyük günahlardan saymıştır.

5. Bir malı olduğundan daha iyi ve daha yararlı gösterip alıcısını büyülercesine aldatarak fahiş fiatla satışını sağlayıp elde edilen kazanç. Değerinin üstünde alınan fazlalığın şer'an bir karşılığı yoktur. Bu bakımdan «gabn-i fâhiş = fahiş fiatla mal satmak haram kılınmıştır.» Bu konuda beldenin örfüne ve devletin örfe uygun tesbitine uymak gerekir.

6. Mahkemede yalan yemin, parayla tutulmuş tanık ve benzeri haksız yollarla davayı kendi lehine çevirip elde edilen mal ve benzeri haksız yollarla elde edilen menfaatlar.

Hâkimin delil ve belgeleri dikkate alarak verdiği karar hiçbir zaman haramı helâl; bâtılı hak kılamaz. Çünkü hâkim zahire bakarak hükmeder. Yukarıdaki hadîs-i şerîf bu konuda bize yeterli delildir. Hâkim de bir insandır, hata yapabilir. Bir davada en âdil hükmü insanın kendi vicdanı verir; tabiî gelişen bir vicdan varsa..

7. Meslek ve iş adamlarının simsar tutup alıcıyı, ihtiyaç sahibini al-

datmaya, başkasının alım-satımına engel olmaya kalkışmaları da bu cümledendir.

AVUKATLIK MESLEĞİNİN ÖNEMİ

Haklıyı haksızdan ayırt etmek; haksızlığa uğrayanın hakkını sonuna kadar savunmak; haksızı mahkûm etmek elbetteki övgüdeğer bir fazîlettir. İslâm'ın iki anakaynağının ruhu her zaman bu fazîleti emreder. Aksi bir yol tutanları kınar ve haksızlıktan yana olanları tel'in eder.

Diyebiliriz ki hukukî mesele ve anlaşmazlıkları adâlete uygun anlam ve biçimde çözümlemeye yetkili ve vesîle olan avukat çok duyarlı bir sorumluluk üstlenmiş bulunuyor. Meslek olarak avukatlık, haksızlığa uğrayanı savunma, anlaşmazlıkları hakkaniyet ölçülerine göre çözümleme düzey ve doğrultusundadır. Bu nedenle de en zor ve fakat en fazîletli bir meslektir. Haksızı haklı göstermeğe çalışmak; câni ve ırz düşmanını namuslu tanıtmaya gayret etmek, mesleğin kudsiyet ve fazîletiyle ne derece bağdaşır?

Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz bu mesleğe zaman zaman işârette bulunarak hem övmüş, hem de büyük bir sorumluluk taşıdığına dikkatleri çekmiştir:

«Hakkı söylemeyip susan kişi dilsiz şeytandır.» (1)

«Haceti (dert ve davası)nı (yetkili makamlara) ulaştırmaya güç getiremiyen kimsenin hacetini siz ulaştırın. Kim, hacetini ulaştırmaya güç getiremiyen kişinin hacetini sultan (devlet yetkilisi, ya da ilgili)ye ulaştırırsa, Allah Teâlâ kıyâmet günü onun ayaklarını Sırat üzerinde tesbit eder (kaydırmaz).» (2).

«Müslüman müslümanın kardeşidir; ne ona zulmeder, ne de onu haksızlığa uğramaya terkeder, yardımsız bırakır. Kim kardeşinin haceti (dert ve davası)nı (yerine getirip) yardımcı olursa, Allah da onun hacetinde kendisine yardımcı olur.» (3).

«Kim haksızlığa uğrayan kimseyle -hakkını isbat edinceye kadar- yürürse, Allah onun ayaklarını, ayakların kayacağı günde Sırat üzerinde tesbit eder.» (4).

«Allah'ın, sadece insanların işlerini (dert ve davalarını) görmek için

(1) Ahmed bin Hanbel.
(2) Taberânî : Ebû Derdâ'dan.
(3) Buharî - Müslim.
(4) İbn Ebî Dünya.

yarattığı öyle kulları var ki insanlar işlerinin düzelmesinde onlara koşup yardım isterler. İşte o kullar Allah'ın azâbından güven içindedirler.» (1).

O halde kim hukukî bilgi ve tecrübelerini adâletin gerçekleşmesi yolunda haksızlığa uğrayandan yana kullanır; bile bile haksız ve mütecavizin suçsuz olduğunu savunmazsa Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu müjdesine lâyık görülmesi umulur.

RÜŞVETİN SOSYAL YAPIMIZ VE AHLÂKIMIZ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ TESİRLERİ

Yerine getirilmesi hususunda kanunî yollar açık bulunduğu, ilgili görevlinin yapmasında yasal bir sakınca olmadığı veya kanunî yollar kapalı olduğu, yapılmasında kanunî sakınca bulunduğu halde yaptırılmak istenilen bir işte kanun dışı kolaylık sağlamak için birine para ya da mal vermek rüşvettir.

Devlet çarkında işlerin bu yoldan çözümüne kapı açmak sosyal yapımızda, ahlâk anlayışımızda yıkım yapar. Bunu şöyle sıralıyabiliriz:

a) Devlet otorite ve itibarını sarsar; idarenin tarafsız çalışmadığı endişesini doğurur.

b) Fertlerin kanuna ve uygulayıcılarına olan güvenini yıkar.

c) Arayere üçüncü şahısların birer parazit gibi girip, çıkar sağlamasını kolaylaştırır.

d) Yasaların sağlıklı biçimde işlemediği kanaatını uyandırır.

e) Adâlet terazisinin hakkaniyetle elde tutulmadığı inancını yaygınlaştırır.

f) Toplum arasında güvensizlik doğurur. Haklıyı haksız durumuna sokar.

Her ne kadar rüşvet konusunda bir veren, bir de alan varsa ve bunların fiili bağımsızsa da ortada zorlayıcı bir neden olmadığı takdirde her ikisi de hem Allah katında, hem kanun karşısında suçludur. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz rüşvet hakkında yirmiye yakın hadîs söylemiştir. Biz sadece iki tanesini nakletmekle yetiniyoruz:

«Allah'ın lâneti, rüşveti verenin de, alanın da üzerinedir.» (2).

---

(1) Taberânî : İbn Ömer (R.A.)dan.
(2) İbn Hibbân - El-Hâkim.

«Rüşveti veren de, alan da ateştedir.» (1).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle oruçtan, Ramazan ay'ının özelliğinden, ruhları nasıl cilalayacağından söz edildi. Bu arada ilâhî ruhsata yer verildi ve oruç ayında indiren Kur'ân'ın insanlar için doğru yolu gösterici olduğu, eğriyle doğruyu, hakla bâtılı kesin hatlarla ayıran hidâyet belgeleri niteliğini taşıdığı, kısaca Kur'ân'ın insanlar için hidâyetin, yani doğru yolun ve mutlak saadetin tâ kendisi bulunduğu açıklandı ve çok kısa fakat özlü cümlelerle geniş anlamlı bir tablo sergilendi. Sonra Allah'ın bu ölçü ve mânada inanan kullarına çok yakın olduğu; iç temizliğinde çok etkili olan oruç ibâdetinin yüksek hikmetine erişenlerin herhalde duâ ve niyazlarının iyi karşılık göreceği belirtildi. Oruçlu günlerin gecelerindeki zorluğun kaldırıldığı, nefis terbiyesinde başarılı olanların başkasının malını haksız nedenlerle yemiyeceğine; adâlet ve hakkaniyet ölçülerinin bozulmasına yolaçan rüşvetten şiddetle kaçınılmasının gerekli olduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetle de belirtilen yoldan asıl amacına ulaştırılan orucun bu defa vakti üzerinde duruluyor; onun ve hac aylarının tesbiti konusunda dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Müslümanlara kolaylık olsun diye hilâllerin vakit ölçüleri olduğu bildiriliyor.

—oOo—

يَسْـَٔلُونَكَ
عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ
بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ
اتَّقٰى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

(1) Taberânî : Abdullah bin Amır (R.A.)dan.

MEÂLİ

189— Sana hilâllerden soruyorlar, de ki: O, insanların yararına ve bir de Hacc için vakit ölçülerldir. İyilik ve Ibâdet, evlere arkalarından gelmeniz (girmeniz) değildir, fakat gerçek iyilik, kötülüklerden sakınıp korunan kimsenin (bu ölçü ve anlamda olan) iyiliğidir. Ve artık evlere kapılarından girin. Allah'tan korkup O'nunla korunun ki, kurtuluşa eresiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Cebel oğlu Muaz (R.A.)ın bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimize şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Yahudiler durmadan bizden şu hilâllerden soruyorlar. Nedir bu ay'ın bazen incelip bir hurma çubuğu durumuna gelmesi, sonra da yavaş yavaş büyüyüp yusyuvarlak olması ve tabii tekrar noksanlaşıp yine bir önceki duruma gelmesi?

Bu soru üzerine yukarıdaki âyet indirildi.

İbn Abbas, Katade ve Rabi'den yapılan rivâyette ise, Müslümanlardan bir cemaat, Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordular:

— Neden ay iki gece çok incelip ne sabah, ne de akşam görünmez duruma gelir; sonra yavaş yavaş büyüyüp tamamlanır? Neden ay'ın durumu güneşe benzemez? (Yani güneş noksanlaşmaz, incelmez hep ayni durumda kalır).

Bu soru üzerine yukarıdaki âyet indirildi. (1).

TARİHÎ YÖNÜ

Buharî ve Ebû Dâvud'un, İbn Kesîr ve İbn Cerîr'in tesbitine göre: Medineli Ansar, bu âyet inmeden önce hacc niyetiyle ihrâma girip evlerinden çıktıktan sonra dönüşlerinde evlerinin kapılarından değil, arkasından ya merdivenle, ya da bir delik açarak içeri avluya girerler ve böyle yapmayı hacc ile ilgili bir ibâdet ve iyilik sayarlardı. Onların bu konudaki inancı şöyle idi:

Hacc ve umreye niyet edip tekbîr, tehlîl ve telbiye getirip ihrama girdikten sonra artık onlarla gök arasına bir perde ya da engel girmemeliydi. Bu nedenle evlerinde ihrama girip dışarı çıktıktan sonra bir ihtiyaç

---

(1) Esbab-ı nüzûl / Nisabûr.

için tekrar eve dönmeleri gerektiğinde evin tavanını kendileriyle gök arasında bir perde sayar, bu yüzden üstü açık avluya arka taraftan bir merdiven ma'rifetiyle, ya da bir delik açarak girerlerdi. Yukarıda da belirtildiği gibi, onlar buna benzer birçok âdetleri hacc ibâdetinden kabul eder, sıkı sıkıya bağlılık gösterirlerdi. Cenâb-ı Hak bu durumda da evlere kapılarından değil, arkalarından girmenin ibâdet ve gerçek iyilik olmadığını; asıl iyilik ve taatin Allah'tan korkup yüksek saygı duygusu içinde günahlardan ve kötülüklerden sakınmak olduğunu açıkladı. Çünkü İslâm dini şekilden fazla niyet ve mânaya bakar. Nitekim Hadîs-i şerîfte şekle bağlılığın daha fazla bir anlam taşımadığına dikkatler çekilerek şöyle buyuruluyor:

«Allah şüphesiz ki sizin suretlerinize (şekil ve kıyafetinize), mal ve servetinize bakmaz. Ama O, ancak sizin kalblerinize ve amellerinize bakar.» (1).

Kurtubî, Fethü'l-Kadîr ve İbn Cerîr Taberî'nin tesbitine göre, Hudaybiyye yılında (Hicrî 6. yıl), Resûlüllah (A.S.) Efendimiz umre için ihrâma girip tehlîl ve tekbîr getirdikten sonra dışarı çıktı ve az sonra tekrar evine döndü. Ansardan Seleme oğullarından bir adam da ihrâmlı vaziyette Peygamberimizin arkasısıra içeri girdi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona :

— **Neden âdetinizi bozup evin kapısından içeri girdin?**

Diyerek (onu gerçek iyiliğin bu olmadığı konusunda kapalı ve dolaylı bir yoldan uyararak) sordu.

— Siz ihramlı vaziyette girdiniz de ondan..

Diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz ona :

— **Ama ben Ahmesim (yani Kureyş kabilesindenim, âdetimiz sizin âdetinize uymaz bu konuda).**

Buyurdu. Bu kez adam şu cevabı verdi :

— Benim dinim sizin dininiz (benim dindarlığım sizin dindarlığınız gibi)dir. (Yani dinde biz size uyarız).

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onun bu cevabı üzerine bir şey demedi. Sonra da konumuzla ilgili âyet indi.

---

(1) Müslim - İbn Mâce : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

İLGİLİ HADÎSLER

Allah hilâlleri insanlar yararına vakit ölçüleri kılmıştır. O halde hilâli gördüğünüzde oruç tutun ve yine hilâli gördüğünüzde iftar (bayram) edin. Hava size karşı kapalı (bulutlu, sisli) olursa otuz günü sayıp tamamlayın.» (1).

«Allah hilâlleri (vakit ölçüleri için de) yaratmıştır. Hilâli gördüğünüzde oruç tutun; yine onu gördüğünüzde iftar (bayram) edin. Hava size kapalı olursa, sayıyı otuza tamamlayın.» (2).

«Hava size karşı kapalı olursa, ona göre (hesaplayıp) takdir edin.»(3) Bu hadîs yılın çoğunda hava kapalı geçen bölgelerle ilgilidir.

İBÂDETTE KOLAYLIK PRENSİBİ

İslâm dini ve onun tebliğcisi Hazreti Muhammed (A.S.), insan ömrüne, zaman kavramına değer verir. Sayılı günlerden ibâret olan bir ömrün boşa gitmemesine özen gösterip iki türlü ibâdet ölçü ve anlamını getirir. Bunun için emir ve tavsiyelerde bulunur. İnsan ruhunu yüceltmek, dimağını berraklaştırmak, vicdanını yeterince geliştirmek; madde ile ruh, dünya ile âhiret arasında denge ve uyum sağlamak ve de yaşamanın gerçek düzenini oluşturmak için iki türlü ibâdete yer verir: Ruhî yapımızdaki boşluğu doldurmayı, diğer bir deyimle ruhî gereksinmeyi karşılamayı ve bu doğrultuda âhiret saadetine kapı açmayı, sonra da bu imân ve bilinç içinde günlük hayatı düzene sokmayı ve yeterince değerlendirmeyi farz, vacib ve sünnet ibâdetlerle karşılamıştır. Dünya hayatımızı belirli sınıra kadar götürebilmemiz için de meşru' yollardan çalışmayı, ilmî araştırmalar yapmayı, teknik alanda ilerlemeyi ve fakat bütün bunları insanlığın hayrına çevirmeyi getirmiştir. Bu alanda kimseye yük olmadan, başka milletlere köle durumuna düşmeden haysiyetli çalışmayı ibâdet sayarken iki ibâdet arasında en sağlam bağlantıyı kurmuştur.

Ancak bütün bunların yapılmasını emrederken amaca ulaşabilmek için kolaylaştırıcı yolları getirmiş, bıkkınlık verecek, sıkıntı yaratacak, ruhun ve kalbin zevkini öldürecek bütün yolları kapamıştır.

Oruç, hacc, kadın halleri ve bazı akidler zaman ölçüsüyle ilgilidir ve hattâ bazen onunla içiçedir. Bu konularda zaman ölçülerinin matematik-

(1) Hâkim - Beyhakî : İbn Ömer (R.A.)'dan. Sahihtir.

(2) İbn Kesîr : Muhammed bin Câbir'den.. (İlgili âyetin tefsirinde): Ahmed: 1/367 - 2/415 - 5/42. Hakim: Sahih isnadla..

(3) Buharî - Müslim - Ahmed b. Hanbel.

sel olarak ele alınmasında bir takım zorluklar ve sıkıntılar başgösterebilir. Özellikle okumamışlar için, içinden çıkılmaz bir durum arzedebilir. Halbuki İslâm'ın genel kuralı, ibâdette kolaylıktır. Bu nedenle ibâdetlerin çoğunun kamerî aylara göre yapılması emredilmiştir. Güneş yılına ve hesabına göre yapılması için -namaz hariç- çoğu meselelerde kapı açılmamıştır. Çünkü güneş yılı ancak hesapla bilinebilir.

Ayrıca hacc ve oruç gibi iki önemli ibâdetin kamerî yıla göre yapılması coğrafî yönden yeryüzündeki farklı ülkelerde yaşayan mü'minler arasında ibâdette de adâlet sağlamayı amaçlar.

Bakara sûresi 185. âyetin açıklamasında bu konuya kısmen yer verilmiştir.

Neden bu meselelerde daha çok pozitif ilimlere yer verilmemiştir? Bu soruyu şöyle cevaplandırabiliriz:

Peygamberlerin gönderilmesi, kitapların indirilmesi, fizik, kimya, matematik ve benzeri pozitif ilimleri insanlara öğretmek için değil; insanları bir olan Allah'a imâna çağırmak, fert ve toplumu bu konuda eğitip düzenli, huzurlu bir dünya oluşturmak; yaratılışımızın neden ve niçinini, esrar ve hikmetini; dünya ile âhiret arasındaki bağı iman ölçüleri içinde gönüllere yerleştirmek, dimağlara işlemek ve böylece dünya barışını sağlamak içindir.

Ne var ki gerek Resülüllah (A.S.) Efendimiz, gerekse teblîğ ettiği Kitap insan aklına ışık tutmak, onu harekete geçirmek, ataletten kurtarmak için pozitif ilimlere zaman zaman kapı açar, ona fikir ve temel bilgi verir, düşünme imkânı sağlar.

Çünkü ilim bize bitkilerin ilk önce nasıl meydana geldiği, ilk insanın nasıl var olduğu hakkında kesin bilgi vermez. Bir takım varsayımlar ortaya atar, fakat sonuca götürmez. Bütün bunları din açıklar ve kesin sonuca götürür. İlâhî kitaplarda pozitif ilimlerin detayına inilip yöntemleri açıklansaydı, insan aklını ve irâdesini harekete geçirecek nedenler ortadan kalkardı.

AY VE AYLAR

Araplar Hz. İbrahim ve Hz. İsmail zamanından beri ay birimi olarak, Ay'ın Dünya çevresindeki dönüşünü esas almışlardı. Müslümanlar da bu takvim düzenini aynen kullandılar. Çünkü ibâdetlerde hem kolaylık, hem de eşitlik sağlamak Kamerî yıla göre mümkün oluyordu.

Ay, Dünya çevresindeki dönüşünü yirmi yedi buçuk günde tamamla-

dığı halde, Dünya'nın dönüş yönüne doğru döndüğü için hilâlin iki görünmesi arasında geçen zaman 29 gün, 12 saat ve 40 dakika kadar tutmaktadır. Böylece 12 ay, bir güneş yılından 10 gün, 21 saat, 13 saniye eksik gelmektedir. Bu durum 31 yılda bir yıl kaybedilmesine neden olmuşsa da oruç ve hac gibi önemli iki ibâdetin İslâm ülkeleri arasında her dört mevsime, coğrafî yerine ve durumuna göre raslamasını sağlamış ve böylece sıcak soğuk mevsimlerin Kuzey Yarımküre ile Güney Yarımküre arasında değişik olmasıyla buralarda yaşayan Müslümanlar için ibâdette de adâlet ve eşitlik esasını getirmiştir.

Bu hesaba göre 33 ay yılı 32 güneş yılına eşit oluyordu. O yüzden, İslâm'dan önceki devirde Araplar bazı yılları 13 ay olarak kabul etmek zorunda kaldılar.

Resülüllah (A.S.) Efendimiz bir hutbesinde Cahiliye devrinin bu âdetinin yersiz olduğunu bildirerek, yılın 12 ay olduğunu belirtti. İslâm Büyükleri, başta İkinci Halîfe Hz. Ömer (R.A.) olmak üzere hicretin **17.** yılında hicrî takvim esasını getirdiler. Hicrî takvimde kullanılan ay adları şunlardır: Muharrem, sefer, rebiülevvel, rebiülâhir, cemaziyülevvel, cemaziyülâhir, recep, şaban, ramazan, şevval, zil'kaade, zilhicce.

Kur'ân'ın 9/36 sûresinde ayların oniki olduğu açık bir şekilde şöyle belirtilmiştir:

«Şüphesiz ayların sayısı, Allah yanında -gökleri ve yeri yarattığı günde(n beri) Allah'ın kitabında (planlandığı üzere)- onikidir.»

Ay, yörünge düzlemine göre 83° 30′ eğik bir eksen üzerinde kendi etrafında döner. Dönüş süresi Ay'ın yer etrafında dolanma süresine tamamen eşittir. Bu sürenin eşitliği nedeniyle ve dünyaya uzaklığının 363.300 km. ile 405.500 km. arasında değişmesi sebebiyle dünyanın gölgesinin hergün farklı bir ölçüde Ay üzerine düşmesi sonucu hilâller meydana gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân-ı Kerîm'in insanlık için doğru yolun kendisi bulunduğu; iyiyi kötüden, doğruyu eğriden, imânı küfürden, hakkı bâtıldan ayırıcı nitelikte indirildiği; bu nedenle Kur'ân'ın insanlıktan yana hedef ve amacının, bir olan, eşi, dengi ve benzeri bulunmayan Allah'a götürmek olduğu, saadetin ancak bu doğrultuda yürüyenlere miras kalacağı belirtildi. Açık ve kapalı sözlerle bu husus en doyurucu biçimde işlendi. Nefsi terbiye eden, ruhu yüceltip olgunlaştıran orucun, şefkat ve merhamet duygusunu bilhassa geliştireceğine dikkat çekildi ve hilâllerden söz edilerek hac aylarına atıf yapıldı. Aşağıdaki âyetle hac ayların-

da, özellikle haram aylarında savaşın haram olduğuna işâret edilerek ancak bu hürmeti çiğneyenlere karşı savaşın mubah olacağı bildirildi. Ne var ki, İslâm nazarında savaşın son çare bulunduğu, fitnenin durdurulması için bu kapının açılmasında zarûret olduğu; savaşmak isteyen inkârcılara karşı Allah yolunda, O'nun dinini yüceltmek için savaşmanın, fitneyi durdurma bakımından kaçınılmaz sayıldığı belirtildi; ancak aşırı gidilmemesi, haksızlık ve zulümde bulunulmaması tenbîh edildi. Böylece İslâm'ın savaş nedeni ve ölçüsü belirlenmiş oldu.

—oOo—

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾
وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

MEÂLİ:

190— Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.

191— Size savaş açanları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın. Fitne adam öldürmekten daha kötüdür. (Yalnız) Mescid-i Harâm yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın; ama orada sizi öldürmeye kalkışırlarsa, siz de onları öldürün. İnkârcıların cezâsı işte böyledir.

192— Eğer inkârdan (ya da savaştan) vazgeçerlerse, şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

193— Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaşın; vazgeçerlerse artık düşmanlık ancak zâlimlere karşıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm bilginlerine göre, hicretten önce Müslümanlara savaş emri verilmemiştir. Çünkü karşıt görüşler arasında kuvvet dengesi yoktu. Müslümanlar hem sayı ve silâh bakımından azdı; hem de ilk adımda insanlığın sadece saadeti ve huzuru için gönderilen bir dinin savaştan yana olmadığını anlatmak hikmeti ön plânda yer alıyordu. Zaten İslâm'ın ruhunda bu hikmet her zaman mevcuttur.

Nitekim Mekke'de inen âyetler, bu ruh ve hikmeti en ölçülü biçimde yansıtmaktadır. Ayrıca Haram Aylarında Haremeyn dahilinde savaşmanın doğru olmadığı biliniyordu.

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ **«Onları affet ve geç!»** âyeti bu hikmeti yansıtıyor. (1)

«Sen artık (kötülüğü) en güzel şekilde sav. O vakit seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olur.» (2).

«Onların (inkârcı müşriklerin) dediklerine katlan. Onları güzel bir tavırla terkedip ayrıl.» (3).

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret edip orada kendine bir çevre bulup ortam hazırlayınca, Mekke müşrikleri ile Medine Yahudileri iyice kuşkulanmaya başladılar ve gizliden birtakım hazırlıklara koyuldular. Bir yandan da İslâmiyet ve Onun tebliğcisi Son Peygamber Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz aleyhinde fitne ateşini körüklemeye, fesat kazanını kaynatmaya başladılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İbn Abbas (R.A.) bu âyetlerin daha çok Hudeybiye andlaşmasıyla ilgili olduğunu söylemiştir ki müfessirlerimizin çoğu da bu husustan söz etmektedirler.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah yolunda savaşın (kutsal savaştan geri kalmayın); Allah'ı inkâr edenlerle vuruşun. Savaşın, ama aşırı gitmeyin; ganimet malından aşırmayın, vefasızlık, acımasızlık etmeyin. Düşmanın organları (el, ayak, kulak burun gibi uzuvları)nı kesmeyin; (işkence ile öldürmeyin). Çocukları ve kendini mâbede (ibâdet yerine) vermiş kişileri, din adamlarını öldür-

(1) Mâide sûresi âyet: 13.
(2) Fussilet sûresi âyet: 34.
(3) Müzzemmil sûresi âyet: 10.

meyin.» (1)

«Allah'ın ismiyle çıkın; Allah'ı inkâr edenlerle Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin, ganîmet malından aşırmayın, haksızlık ve zulümde bulunmayın. Organları keserek işkencede bulunmayın; çocukları ve kendini mâbede vermiş kişileri (din adamlarını) öldürmeyin.» (2).

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden soruldu :

— Kahramanlık için savaşan adam, yurdunu ve yakınlarını korumak için savaşan adam ve bir de gösteriş için savaşan adam, bunlardan hangisi Allah yolundadır?

Cevap verdi :

— **«Kelimetullah daha yüce olsun diye kim savaşırsa, işte o, Allah yolundadır.» (3).**

«Şüphesiz ki bu belde (Mekke)yi Allah, gökleri ve yeri yarattığı gündenberi haram kılmış (hürmete lâyık görmüş)tır. Bu bakımdan Mekke kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır: (içinde savaş yapılmaz, ağaçları kesilmez). Ancak gündüzden bir saat savaş helâl kılınmıştır; o da benim şu içinde bulunduğum saattır (Mekke'ye İslâm ordusunun girdiği gün).» (4).

Mekke fethedildiğinde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu :

«Evine girip kapısını kapayan güven içindedir. Mescid-i Haram'a giren güven içindedir. Ebû Süfyan'ın evine giren de güven içindedir.» (5).

«Allah şüphesiz ki Kur'ân ile defetmiyeceği bazı fenalıkları kılıç (silah) ile defeder.» (6).

TARİHÎ YÖNÜ

Yukarıdaki hadîslerden de anlaşıldığı gibi, İslâm her yönüyle insanlık dinidir; merhamet, şefkat, zayıfı korumak; kadın, çocuk ve kendini mâbede vermiş din adamlarını öldürmemek, onlara yardımcı olmak, savaşa katılmayan çifçilere, sanatkâr ve ilim adamlarına, yaşlı ve hastalara dokunmamak bu dinin ruhunda ve özünde mevcuttur. Kutsal savaşlara gönderilen İslâm mücahidlerine başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz

(1) Müslim - Ahmed bin Hanbel : Büreyde (R.A.)den.
(2) Ahmed bin Hanbel : İbn Abbas (R.A.)dan.
(3) Buharî - Müslim : El-Aş'ari (R.A.)den.
(4) » »
(5) Ahmed bin Hanbel - Taberânî.
(6) Hz. Ali'ye (R.A.) isnad edilir.

olmak üzere dört halife mutlaka bu konuda gereken emir ve tenbihte bulunmuşlardır.

İbn Ömer (R.A.) diyor ki :

«Kutsal savaşlardan birinde bulunuyorduk. Savaş alanında düşman tarafından olduğu bilinen bir kadının öldürülmüş olduğunu gören Resûlüllah (A.S.) Efendimiz üzüldü ve bunu hiç de uygun karşılamadı; ayni zamanda kadınların ve çocukların öldürülmesini çok çirkin ve vahşice bir fiil olarak niteledi.» (1).

Bunun gibi kiliseye sığınmış rahiplerin, yaşlı kişilerin, güven isteyerek İslâm tarafına sığınanların öldürülmesini yasaklamıştır. Nitekim Birinci Halîfe Hz. Ebûbekir Sıddîk'ın (R.A.) da, Ebûsüfyan oğlu Yezîd'i Şam'a gönderirken ayni emir ve tavsiyelerde bulunduğunu sahih kaynaklarımızda okumaktayız.

İkinci Halîfe Hz. Ömer (R.A.), savaşa gönderdiği orduya şu talimatı vermiştir :

«Çocuklar ve savaşa katılmayan çifçiler, ziraatçılar hakkında Allah'tan korkun; onları öldürmeyin.»

Emevî Halîfelerinden İkinci Ömer olarak isim yapan Ömer bin Abdülaziz'indesavaşa katılmayan çifçileri öldürmediği bilinmektedir. (2).

Kutsal belde Mekke'nin fethinde de Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz ayni merhameti kat kat göstermiş, kendisine fenalık eden, işkencede bulunan en azgın müşrikleri bile affetmiş, sadece direnip savaşanları te'sirsiz hale getirmeğe çalışmış; az kan dökerek çok iş başarma prensibinden aslâ sapmamıştır. Bilhassa savaşmayanlara tam güven vermiş ve kimsenin burnunun kanamasına razı olmamıştır.

İSLÂM'IN SAVAŞ FELSEFESİ

(وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ) İslâm'ın savaş felsefesi yukarıdaki âyetlerle ve bilhassa Mekke devrinde inen ilâhî beyanlarla gayet açık biçimde belirlenmiştir. Müfessirlerimizin ve tarihçilerimizin sahîh rivâyetlerini dikkate alarak İslâm'ın bu felsefesini şöyle özetliyebiliriz:

a) Hiçbir neden ve zorlayıcı sebep yokken savaşa kapı açmak doğru değildir. Ancak savaşa kalkışan inkârcılarla savaşmak gereklidir. Din ve vatan bütünlüğüne gözdikip saldırıya hazırlanan düşmana karşı savaş-

(1) İbn Kesîr - Kurtubî - Fethü'l-Kadîr tefsirleri.
(2) Kurtubî - Alûsî tefsirleri.

mak da böyledir.

b) Düşman kim olur, hangi milletten ve dinden bulunursa bulunsun, onlara karşı aşırı gitmemek, zulümden kaçınmak, lüzumsuz yere adam öldürmekten sakınmak,

c) Tehlike tesbit edilmedikçe, üzücü bir fitnenin başlatıldığı sezilmedikçe savaşı başlatmamak,

d) Savaşa katılmayan din adamlarını, çiftçileri, ilim adamlarını, sanatkârları öldürmemek,

e) Kadınlara, çocuklara ve yaşlılara dokunmamak,

f) Bayındır yerleri yıkmamak, ağaçları kesmemek, insanlık için yararlı sanat değeri olan eserleri yıkmamak,

g) Dinî Allah'a ait kılıncaya kadar, fitneyi durdurup sulh ve selâmeti sağlayıncaya kadar savaştan geri kalmamak; Allah'ın emri, Peygamber (A.S.) Efendimizin değişmiyen Sünnetidir.

Bunun için yapılan araştırma ve elde edilen istatistiklere göre, Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimizin on yıllık Medine devrinde Müslümanların yapmış olduğu kutsal savaşların tamamında inkârcılardan 150-160, Müslümanlardan 90-110 kişinin öldürüldüğü anlaşılmıştır. Bugün küçük bir bombanın yaptığı yıkım ve öldürdüğü can bunun kat kat üstündedir. Hiroşima'ya atılan atom bombasının meydana getirdiği tahribat ve öldürdüğü insan tüyler ürperticidir.

İşte İslâm'ın insan hayatına verdiği değerin anlam ve ölçüsü. O halde İslâm daha çok barış dinidir. Ancak tuğyan edenlere, fitne çıkarıp ortalığı alt-üst edenlere karşı amansız anlamda savaşçı bir dindir.

FİTNEYİ ÖNLEMEK

(وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ) Bu, İslâmın sulh ve selâmet stratejisidir.

F i t n e, çok yönlü bir deyimdir:

1— Toplumun dinine, inançlarına saldırmak; kökleşmiş iyi âdet ve geleneklerin karşısına çıkıp onları çok anlamsız biçimde değiştirmek, kökü tarihin çok gerilerine uzanan güzel ahlâk esaslarını yıkmak,

2— İçte ve dışta kurulan bir takım kötü niyetli ve maksatlı örgütlerle millî bütünlüğü parçalamaya çalışmak; mezhep sürtüşmesine ortam hazırlamak,

3— Mal ve cana, ırz ve namusa, ilim ve millî kültüre ağır darbe indirmek; plânlı ve sistematik olarak bunları değersiz hale getirmeye, kadınları birer eğlence ve şehvet vasıtası haline düşürmeye kalkışmak; bir milleti kitle halinde öldürmekten daha yıkıcı ve yok edici, daha üzücü ve

ezicidir.

O nedenle Kur'ân-i Kerîm, Müslümanların bu tür fitnelere karşı çok duyarlı olmalarını emretmiş, bozgunculara fırsat verilmemesini önermiştir. İçte ve dışta sulh ve esenliğin, huzur ve sükûnun sağlanması için fitneye karşı önceden önlemler alınmasına dikkatleri çekmiştir. Çünkü savaş, insanın en çok geçici hayatını alır da dünyasını yıkar; f i t n e hem din ile dünyayı, hem âhiret hayatını yıkar. Milleti birbirine düşman edip içsavaşa sürükler. Zaten kelimenin kök mânası: İçindeki yabancı maddeyi gidermek için altını ateşe koyup eritmektir. Sonra da bu kelime, insanı dert, belâ, üzüntü, azâb, itikadsızlık, ruhî bunalım gibi fenalıklara sokmak anlamında kullanılmıştır. Şüphesiz ki ölümü aratan ve onu temenni duygusunu harekete geçiren bir f i t n e, ölümden çok beterdir.

İşte Kur'ân böyle bir fitneden söz ediyor. O halde fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar inkârcılarla, din, millet ve vatan düşmanlarıyla savaşın..

F i t n e daha çok şu iki şeyden kaynaklanır:

1. Allah'ı ve âhireti inkâr edip fert ve toplumu derin bir çıkmaza ve ezici, yıpratıcı bir ümitsizliğe itmek,

2. Maddeyi temel kabul edip bu açıdan hareketle her şeyi mubah saymak ve amaca ulaşabilmek için arayerde ahlâk ve fazîletten, âdet ve gelenekten ne varsa hepsini çiğneyip geçmek..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle savaşa kalkışan inkârcılara karşı Allah yolunda savaşmanın gereğine dokunuldu; ancak bu konuda da haddi aşmanın, insafı elden bırakıp yapılan kötülüğe kat kat cezâ vermenin İslâmî ve insanî olmadığına dikkatler çekildi; böyle bir tutum ve anlayış içinde olanların Allah tarafından sevilmediği hatırlatıldı. Bir takım haklar çiğnenmiş ve Müslümanlara haksızlık yapılmışsa buna ancak ve en çok dengiyle karşılık vermenin İslâm'ın ruhuna uygun düşeceği bildirildi. Yeryüzünde ilk Mâbed şeref ve kutsallığını taşıyan Mescid-i Haram yanında savaşmanın Allah'a karşı saygısızlık olacağı anlatıldı, ancak Allah düşmanları böyle bir saygısızlık içine girer de Beytullah'ın yanında savaşmaya kalkışırsa, artık mü'minlerin de -elde olmayan bir nedenle- orada savaşmasının câiz olacağına atıfta bulunuldu. Fitne ateşi sönünceye kadar savaşı sürdürmenin amaca ulaşma bakımından lüzumlu olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetle Arap cahiliye devrinden kalma Haram Aylar (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep)da savaşmanın -bu hüküm kaldırılıncaya kadar- doğru olmayacağı, ancak Arap müşrikleri bu hürmete saygısız-

lık eder de bir saldırıya geçerse, bunun karşılıksız bırakılmaması gereğine işâret ediliyor. Hürmetlerin birbirine denk olduğu bildiriliyor. Hürmeti ilk bozanın zâlim, mütecaviz ve kan dökücü olduğu dolaylı bir biçimde duyuruluyor.

—oOo—

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ

بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا

عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

MEÂLİ

194— Hürmetli ay hürmetli ay'a karşılıktır. Hürmetler birbirine denktir. O halde kim size saldırırsa siz de ona -size saldırdığının misliyle- saldırın. Bir de (bu hususta da) Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah kötülüklerden kaçınıp kendisinden korkanlarla beraberdir.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hicretin altıncı yılında umre yapmak üzere Mekke'ye hareket etmişti. Haram aylarından Zilkade ayında idi. Müşrikler O'nun ve arkadaşlarının Mekke'ye girmesine engel oldular. Zaten Peygamber (A.S.) savaşmak için çıkmamıştı. Beraberinde 1400 kişi bulunuyordu. Bütün ısrarlara rağmen Mekke'liler O'nun bu isteğini olumlu karşılamadılar; üstelik taş ve ok atmak suretiyle bir takım yakışıksız hareketlerde bulundular. Müslümanları durmadan tahrîk etmelerine ve sinirlerini iyice bozmalarına rağmen Rahmet Peygamberi Muhammed (A.S.) savaşa kapı açmadı ve arkadaşlarını yatıştırdı. Böylece aralarında bir anlaşma yapılması kararlaştırıldı. Gelecek sene Mekkeliler üç gün için şehri boşaltacaklar ve Müslümanlar da gelip bu süre içinde KAZA UMRESİ'ni yerine getireceklerdi.

Bu anlaşma uyarınca Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hicretin yedinci yılı Kaza Umresini yapmak üzere Mekke'ye yöneldi ve böylece hürmetler birbirine karşılık kabul edildi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Kurtubî'nin tesbitine göre, Mekke müşrikleri, umre için gelen Peygamber (A.S.) Efendimize :

— Ya Muhammed! Haram aylarda -ki şimdi Zilkade ayında bulunuyoruz- savaştan men'edildiniz değil mi?

Diye sordular. Efendimiz de :

— Evet, diye cevap verince, onlar bunu fırsat sayarak savaşa hazırlandılar. Bu hazırlıkla ötedenberi hürmet ettikleri ve her türlü savaş ve vuruşmayı yasak saydıkları Zilkade ayında köklü bir âdeti yıkıyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi ve böyle bir saldırı olursa, haram ayı da olsa ona karşılık vermekte bir sakınca olmadığı bildirildi. Müslümanlar, bu ilâhî ruhsat üzerine ferahladılar.

TARİHÎ YÖNÜ

Hicretin altıncı yılında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz çok özlediği Mekke'yi görmek ve Allah'ın evini tavaf etmek istiyordu. Umre niyetiyle buna hazırlandı. Haber yıldırım hızıyla çevrede duyuldu. Kısa zamanda **1400 kişi** umre yapmak üzere hazırlandı. Ama Mekke'ye nasıl gireceklerdi? Savaşla mı, yoksa Mekkeli'lerin müsaadesini alarak mı?

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, İslâm mücahidlerine : **«Hayır bu konuda kesinlikle savaşa kapı açılmayacak ve kan dökülmiyecektir»** buyurarak düşüncesini bildirmişti. Çünkü Kureyş bu konuda ona karşı gelir de Mekke'ye sokmıyacak olur, ısrar edildiği takdirde silaha başvurulur ve Zilkade ayında Peygamber (A.S.)ın kan dökmeye sebep olduğu Arap Yarımadasında yayılırsa, bu Müslümanlığın aleyhine bir sonuç doğururdu. Hazreti Peygamber (A.S.) bütün bunları dikkate alarak kesinlikle savaşa fırsat vermiyeceklerini birkaç defa söyleme ihtiyacını duymuştu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'ye yaklaştığında Kureyş bu konuda Ona elçi gönderme kararı aldı. Derken son olarak Mes'ud oğlu Urve'yi gönderdiler. Urve saygısız bir davranış içinde bulunuyordu. Ulu-orta sözleri, başta Ebûbekir Sıddîk olmak üzere bütün ashabı hem üzmüş, hem sinirlendirmişti. Peygamber (A.S.) bir anda elektriklenen havayı değiştiriyor ve işi anlaşma ile çözmeye ve sonuca varmaya çalışıyordu. Resûlüllah (A.S.) **«Savaş için gelmediklerini»** bir kez daha hatırlattı. Urve de kalkıp ayrıldı. Mekke'ye döndüğünde onlara şu sözleri söylemek zorunda kaldı :

«Ey Mekkeliler! Kisra'yı da, Kayseri de tahtlarında ziyaret ettim. Habeş kralı Necaşi ile kendi ülkesinde görüştüm. Rahatlıkla diyebilirim ki, hiçbir hükümdarın kendi adamları tarafından Muhammed kadar sevildiğini, sayıldığını görmedim. O abdest almak istediğinde çevresindeki bütün arkadaşları hizmete koşar, kimi su getirir, kimi dökmeye çalışır. Mu-

hammed'in bir kılı yere düşse, Ona olan üstün saygılarından olsa gerek, o kılı çiğnemez, mutlaka hürmetle kaldırıp saklarlar. Muhammed'e bu derece bağlı olan insanların Onu bırakacağını hiç sanmam. Vereceğiniz kararda bu hususları dikkate almak zorundasınız.»

İki taraf arasında gidip gelen elçilerden olumlu bir sonuç alınmayınca, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kendi taraflarından bir elçi göndermeyi uygun buldu. Hz. Ömer'i bu işle görevlendirdi. Fakat Hz. Ömer başarı sağlayamıyacağını düşünerek özür diledi. Çünkü Mekke'de Adiy oğullarından güvenebileceği bir kimse yoktu. Kureyş ile aralarındaki düşmanlığın ne derece duyarlı bir noktada olduğunu da düşünmüştü. Bu görev için en uygun şahsın Osman olabileceğini söyledi. Çünkü Hz. Osman'ın Mekke'de küçümsenmiyecek bir yeri ve ismi vardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz. Omer'in bu önerisini uygun karşıladı ve Hz. Osman'ı görevlendirdi. Hz. Osman derhal Mekke'ye gitti ve ilk rasladığı Mekkeli Saîd oğlu Eban ile görüştü, elçiliği süresince korunacağına dair ondan söz aldı. Böylece Hz. Osman (R.A.), Mekke ileri gelenlerini topladı ve görüşmeler başladı. Aldığı cevap şu oldu:

— Şayet sen Kâbe'yi tavaf amacını güderek geldinse, kimse sana engel olmayacak, tavafını yap!

Hz. Osman (R.A.) onlara şu karşılığı verdi:

— Resûlüllah (A.S.) Efendimizden önce böyle bir şey yapamam! Biz bu ibâdeti hep birlikte Resûlüllah'ın başkanlığında yapmak üzere geldik. Kurbanlarımız da yanımızda bulunuyor. Savaş için gelmedik, böyle bir niyetimiz kesin olarak söz konusu değildir.

Mekkeliler bu defa ona karşılık olarak şunu söylediler:

— Biz, Muhammed'in bu yıl Mekke'ye girmesine engel olmak için yemin etmiş bulunuyoruz.

Aralarında söz düellosu sürüp gitti ve böylece Hz. Osman'ın gecikmesinden Müslümanlar endişe duymaya başladılar. Çünkü elçinin öldürülmesi savaşı kaçınılmaz duruma getirecekti. Bu nedenle toplanıp Rıdvan biatı'nı yaptılar. Hz. Osman öldürülmüşse kesin bir karara varmaları gerekiyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bütün bu hususları dikkate alarak gereken tedbirleri düşünmeye başladı. Neticede Hz. Osman döndü ve Mekkeli'lerin bu konuda yemin ettiklerini haber verdi. Bunun üzerine, âyetin iniş sebebinde belirttiğimiz biçimde bir anlaşma yapıldı.

Bu tarihî konunun tamamını, inşaallah Fetih sûresinin tefsirinde yazmaya çalışacağız.

BİR ŞEYİ KUTSAL KILMA HAKKI ALLAH'A VE PEYGAMBERİNE AİTTİR

(وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ) **«Hürmetler birbirine denktir, (karşılıklıdır).»**

Âyette kelimenin çoğul biçimde kullanılması, hürmete lâyık görülen, Allah tarafından kutsallığı bildirilen şeylerin birden fazla olduğunu anlatmak içindir:

a) Hürmetli şehir, (Mekke, Medine, Kudüs).

b) Hürmetli aylar, (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep). Bu aylarla ilgili hürmet kaldırılmıştır. İleride bundan söz edilecektir..

c) Hürmetli İhrâm, (Hac ya da umre için niyet edilerek giyilen İhrâm'ın hürmeti devam ediyor ve kıyâmete kadar devam edecektir).

O halde bir şeyin hürmetli sayılması, ya da kabul edilmesi, kutsal tanıtılması hakkı sadece Allah ve Peygamberine aittir. Allah ve Peygamberi neyi kutsal saymışsa -ikinci bir açıklama, ya da aksine bir emir olmadıkça- o kıyâmete kadar kutsaldır ve muhteremdir. Araplar tarafından yukarıda ismi geçen dört ayda savaş, yağma, vuruşma, adam öldürme yasak sayılmış ve bu dört aya «Eşhur-i hurum» denilmiştir. İslâm'ın ilk yıllarında bu aylara hürmet edilmiş, ayni gelenek sürdürülmüş, sonra bu hürmet kaldırılmıştır. O nedenle artık bu aylarda savaşmak haram değildir.

Ancak inkârcılar İslâm'ın getirdiği hürmetten yararlanırlar da örneğin Mekke'de savaşa kapı açarlarsa, o takdirde onlara karşılık vermeğe cevâz verilmiştir.

İslâm'ın hürmet ve kutsallık hakkındaki prensibi bu olunca, iyi niyetle de olsa bazı şeyleri kutsal saymamız, hürmetli kabul etmemiz dinin ruhuna aykırıdır. Buna bir örnek verelim: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Zemzem suyunu şifalı ve bir bakıma hürmetli saymıştır. Biz buna kıyasla başka bir suyu hürmetli sayma yetkisine sahip değiliz. Nitekim Rıdvan Bîatı'nın yapıldığı ağaç, Peygamber (A.S.) Efendimizin vefatından sonra kutsal sayılmış ve Mekke'ye giden ya da oradan gelen her Müslüman bu ağacın altında oturmaya ve sırtını ona dayamaya başlamıştı. İkinci Halîfe Hz. Ömer (R.A.) İslâm'ın bu konudaki hikmetini iyi bildiği için, bu ağacı kestirmiştir. Ömer (R.A.)ın Hacer-i Esved hakkında da meşhur bir sözü vardır. Yeri gelince belirteceğiz.

Bundaki hikmet ne olabilir? Tek kelimeyle söyliyelim ki, bu tür davranış ve inançlar yavaş yavaş putperestliğe, şirke kayabilir, gelecek ku-

şaklara kötü bir miras bırakabilir.

MİSLİYLE KARŞILIK VERMEK

«İlk saldıran daha haksızdır.»

Bu nedenle İslâm Dini, karşı taraf saldırmadıkça bir saldırıya geçmeyi hoş karşılamamıştır. Yukarıdaki âyetler bize bu konuda belli bir ölçü ve sağlam bir strateji belirlemektedir. Saldırana karşılık vermek ise bir saldırı değil, saldırının cezâsıdır. Dengi ve benzeri bulunmayan bir konuda, misilleme yapılmaz; uygun olanla karşılığı verilir, ya da yerine getirilir. Buna bir örnek verelim: Çalınan ya da zorla alınan bir eşya hırsızın ya da zorbanın elinde aynen korunuyorsa alınıp sahibine verilir. Korunmuyorsa, türüne denk bir şeyle karşılanır. O da yoksa kıymeti ödetilir.

Verilen ya da alınan karşılık, karşıdakini zarara sokmak, ya da ona haksızlıkta bulunmak anlamını hiçbir zaman taşımaz. Bilâkis saldırganlığı durdurmaya, tekrarlanmasını önlemeye, hakkı savunmaya, ferdin hukukunu korumaya, kamu düzenini sağlamaya yönelik bir tedbir ve caydırıcı bir müeyyidedir.

İslâm hukukunda **«Zarar imkân nisbetinde giderilir»** kuralı yer almıştır. Bu da devletin yetkili organlarınca uygulanır. Fertlerin arzusuna ve keyfine bırakılmaz. Çünkü o zaman anarşi doğar.

K ı s a s konusunda da değindiğimiz gibi, kamu düzeniyle içiçe olan konularda ferdin misilleme, dengiyle karşılık alma yetkisi yoktur. Ancak taraflar kendi aralarında anlaşarak böyle bir yola girerlerse, o takdirde bir sakınca söz konusu değildir.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

«Düşmana karşı bile insaflı olmak, adâlet ölçülerini aşmamak.» İslâmın ruhunda ve özünde mevcut olan bir prensiptir. Gerek bu, gerekse bundan önceki âyetlerle mü'minlerin düşmanlarına karşı tutumları belirlenmiştir. Barışta olsun, savaşta olsun genel prensip; öldürmenin son çare olduğudur. Bir şeyin ıslâhı mümkün olduğu sürece ifsadına gidilmez. Saldırganlık karşı taraftan ya fiil, ya da fitne tohumlarını serpmek suretiyle gelmedikçe saldırıya geçilmez.

İşte bu tutum ve anlayışta, inanç ve prensipte sağlam bir ahlâk metodu bulunmaktadır. Birçok savaşlarda Müslüman esirlerinin kulak ve burunları kesilirken, düşman esirlerine en ölçülü anlamda ilgi gösterilmiş, karınları doyurulmuş ve hiçbir uzuvlarına dokunulmadan ülkelerine

gönderilmiştir. İnsan haklarını korumak ve insana insan olduğu için saygılı olmak ancak bu dinin başarısı ve gerçekleştirdiği fazîlettir. Günümüzdeki genç neslin çoğu İslâm'ın bu yüceliğini, Müslümanların bu insanca rahmet dolu davranışlarını bilmezler. Çünkü bunu işlemek daha çok eğitim yoluyla olur. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Medine'de açmış olduğu irfan okulu bu ölçü ve düzeyde fazîletli insanlar yetiştirmiş, böylece dünya milletlerine İslâm'ın rahmet ve şefkat sesini duyurmaya çalışmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, düşman ile savaşın, karşılıklı saldırıya geçmenin genel esasları belirlendi. Aşağıdaki âyetle, düşmanın saldırısına karşı çok duyarlı, önlemli ve hazırlıklı olmanın gereğine dokunuluyor; her an bir saldırının olacağı dikkate alınarak, ya da böyle hesap edilerek yeterince askerî güce ve günün gelişen teknik üstünlüğüne sâhip olmanın, sulh ve selâmet için uygun bir yöntem ve kaçınılmaz bir tedbir bulunduğuna işaret ediliyor; özlü ve çok anlamlı bir cümleyle dikkatler bu konuya çekiliyor.

—ooo—

وَاَنْفِقُوا فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدٖيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٩٥﴾

MEÂLİ:

195— Allah yolunda (mallarınızı belli bir ölçüye göre) harcayın; kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın ve (özellikle) iyilikte bulunun, (işlerinizi) iyi, yararlı ölçü ve anlamda yapın; çünkü Allah şüphesiz ki iyilikte bulunanları, iyi yararlı iş yapanları sever.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas, Mücahid, İkrime ve Cübeyr oğlu Saîd (R.A.) den yapılan sahih rivâyete göre, Muhacirler (Mekke'den Medine'ye hicret edenler)den bir topluluk, Emevîler devrinde İstanbul'u fethetmek üzere gönderilen orduya katılmışlardı. Aralarında Büyük Sahabi Ebû Eyyub El-Ansarî (R.A.)

de bulunuyordu.

Kuşatma sırasında Muhacirlerden bir adam düşman saffına doğru atıldı ve üstün bir kahramanlık göstererek saffı yardı; düşmanı kısmen dağıtmakta başarılı oldu. Derken durumu tehlikeye girdi. Islâm mücahidlerinden bir kısmı : «Kendi eliyle kendini tehlikeye attı. Halbuki Kur'ân'da kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın» buyurulmuştur, diyerek üzüntülerini belirttiler. Bunun üzerine Ebû Eyyub El-Ansarî (A.A.) Hazretleri onları bu konuda uyararak şöyle buyurdu :

«Biz bu âyetin anlamını daha iyi biliriz. Çünkü bizim hakkımızda inmişti. Peygamber (A.S.) Efendimize arkadaşlık ettik, onunla beraber bir nice olaylara şâhid olduk; elimizden geldiği kadar O'na yardımcı olmaya çalıştık. İslâmiyet yayılıp üstünlük sağlayınca, biz Ansar, Muhacirlerle bir araya geldik, samimi bir duygu içinde dedik ki : «Allah bizi Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sohbetine eriştirmekle büyük bir lûtuf ve iyilikte bulundu; O'na yardımcı olma şerefini bize verdi. Artık Islâmiyet yayıldı, Müslümanlar çoğaldı. Zamanında biz bu dine hizmeti, çoluk çocuğumuza, mal ve mülkümüze tercih ettik. Şimdi ise savaş ağırlığını bıraktı; bundan böyle çoluk-çocuğumuza, evimize dönüp ömrümüzün kalan kısmını onlarla geçirelim» dedik. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Tehlikenin savaşa hazırlanmamakta, savaşa katılmamakta olduğu bildirildi.» (1).

Tehikenin Diğer Tefsirleri

a) Şam dolaylarında Bizans ile savaşılırken İslâm mücahidlerinden biri Rumların safına doğru ilerledi ve büyük bir cesaretle onların üzerine atıldı. Müslüman askerlerinden bir kısmı hayıflanarak : «Bu adam kendi eliyle kendisini tehlikeye attı. Halbuki Kur'ân'da bu kınanmıştır.» diyerek fısıldaştılar. Büyük Sahabi Ebû Eyyub El-Ansarî Hazretleri (R.A.) onların bu görüşüne itiraz etti ve yukarıda belirtildiği gibi âyetin iniş sebebini açıkladı. 2).

b) Bir adam Âzıb oğlu Berâ'a (R.A.) sordu :

— Yalnız başıma düşmanın üzerine atılsam, onlar da beni öldürseler, kendi elimle kendimi tehlikeye atmış olur muyum?

Cevap verdi :

— Hayır, çünkü Allah, Nisâ sûresi 84. âyetle, **«Allah yolunda savaş,**

(1) Kurtubî, İbn Cerîr, İbn Kesîr tefsirleri. Ayrıca aynı konu az değişik biçimde Ebû Davud, Tirmizi, Nesâî ve İbn Ebî Hatim tarafından da rivâyet edilmiştir.

(2) Bu rivâyeti bazı farklarla Ebû Davud ve İbn Kesîr nakletmişlerdir.

Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de savaşa teşvik et..» buyurmuştur.

c) Bu tehlike nafaka hakkındadır. Yani Allah yolunda imkân nisbetinde mallarımızı harcamamız, orduyu güçlendirmemiz vacibdir. ()1.

d) Asıl tehlike kişinin günah işleyerek kendini felâkete itmesi ve bundan dolayı tevbe etmemesidir.

e) Yine Şam dolaylarında Müslümanlardan biri yalnız başına düşman ordusuna daldı. Mücahitler onun bu davranışını kınadılar. Durumu İslâm Kumandanı Âs oğlu Amr'e bildirdiler. O da adam gönderip mücahidi geri çevirtti ve : **«Allah, kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın»** buyurmuyor mu? diyerek uyarıda bulundu. Ancak bu rivâyet sıhhatlı değildir.

f) Tehlike, cimriliktir. Allah yolunda savaşanlara yardım etmemektir. Tabiînden Hasan el-Basrî Hazretleri âyetteki tehlikeyi böyle yorumlamış, devlete ve onun ordusuna yardımcı olmamak tehlikenin tâ kendisidir, demiştir.

g) Günah işledikten sonra, «Artık Allah beni affetmez» diyerek ümitsizliğe kapılmak ve bu yüzden büsbütün günahlara dalmak, tehlikelidir. Âyetin böyle bir anlam taşıdığını söyliyerek tehlikeyi azâb ile yorumlamışlardır. (2).

h) Savaşa çıkıldığında Müslümanlardan bir kısmı beraberinde yeterince silâh ve yiyecek maddesi bulundururken, bir kısmı da yiyecek namına bir şey alamadan aç olarak savaşa katılıyordu. Cenâb-ı Hak, durumu elverişli olanlara seslendi : **«Allah yolunda (mallarınızı belli bir ölçüye göre) harcayın; kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın.»** buyurdu.

i) Allah yolunda harcamak, dinî konularda yapılan iyilik ve bağışlar tehlikeyi önleyicidir. Hacce gidenlere, savaşa katılan mücahitlere, yakın akrabaya, çoluk-çocuğa ihtiyaçlarını karşılar ölçüde mal ve para vermek bu cümledendir. Bu konularda harcamamak ise hem dünyada, hem âhirette tehlikeye kapı açar.

Yukarıda sıraladığımız dokuz maddenin hepsi de Allah yolunda, düşman tehlikesinden korunmak için harcanan mal ve paranın sulh ve selâmete yardımcı olacağını, izzet ve şerefli, güçlü ve itibarlı bir millet olarak yaşama şansını elde etmeğe imkân sağlayacağını yansıtmaktadır.

(1) İbn Ebi Hatim ve İbn Kesîr tefsirleri.
(2) İbn Cerîr - İbn Kesîr tefsirleri.

İLGİLİ HADİSLER

«Allah yolunda (bir mücâhidi donatmak suretiyle) harcamada bulunan kimseye yedlyüz katı sevâp yazılır.» (1).

«Kim Allah yolunda (savaşanlar için) bir harcama ayırıp gönderir ve kendisi de evinde oturursa, her dirhemine karşılık yedlyüz dirhem; kim de Allah yolunda hem savaşır, hem de Allah için bu yolda harcarsa, her dirhemine karşılık yedlyüz bin dirhem (vermişçe) sevâp kazanır.» (2).

«Kim Allah yolunda bir gaziyi donatırsa, kutsal savaşa fiilen katılmış sayılır. Kim de savaşa gidenin geride kalan çoluk-çocuğuna ve onun işine hayır ile bakar, yürütürse, o da savaşa katılmış sayılır.» (3).

«Allah yolunda harcayın, elinizle kendinizi tehlikeye atmayın.» (4).

İTİKADÎ VE FIKHÎ YÖNÜ

Savaşta bir İslâm mücâhidinin yalnız başına düşman üzerine atılıp imândan gelen bir cesaret ve kahramanlıkla içlerine dalmasında dinî bir sakınca var mıdır?

Büyük Müfessir Kurtubiy'e göre, kendinde bu güç ve cesareti buluyor ve niyeti de sırf Allah hoşnudluğuna yönelikse bir sakınca yoktur. Ölürse şehîd, kalırsa gâzi olur. Kendi eliyle kendini tehlikeye atmış sayılmaz. Çünkü bu tür cesaret ve kahramanlık düşman askerinin moralini bozar, cesaretini kırar. O nedenle bir tehlike değil, büyük bir tehlikeyi önleyicidir. Ama kendinde böylesine bir güç bulamıyan ve hiç bir sonuç alma yeteneğini taşımayan kimsenin saldırması, körükörüne tehlikeye atılmaktır. Böyle bir atılmada sakınca olabilir. (5).

Nitekim Müslümanların İranlı'larla yaptıkları savaşta suvarilerden biri, daha önce atını fillere alıştırdığından hiç çekinmeden atını fillerin üzerine sürdü ve gösterdiği kahramanlık sonucu düşman ordusunun önünde yürütülen filleri dağıttı. Böylece fillerden ürken atlar ileri atılma imkânı elde etmiş oldular. Rivâyete göre ilk filler üzerine atılan süvari çok geçmeden şehîd düştü. Ama hiçbir sahabe onun kendini tehlikeye attığından söz etmedi. Bunun gibi Yemame savaşında Hanîfe oğulları, etrafı yüksek duvarlarla çevrili büyük bir bahçeye kapanıp savunmaya geçtiler. Bu-

(1) Nesâî - Tirmizî : Huraym b. Fatik (R.A.)den
(2) İbn Mâce.
(3) Buharî - Müslim - Tirmizî : Zeyd bin Halid'den.
(4) Buharî : Huzeyfe (R.A.)den.
(5) Geniş bilgi için bak: Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerîr tefsirlerine..

nun üzerine İslâm mücâhidlerinden bir kahraman kendisini bir kalkana koyup içeriye fırlatmalarını söyledi. Onun becerikli ve cesaretli olduğunu bildiklerinden önerisini uygun bulup öyle yaptılar. Yalnız Allah hoşnudluğuna erişmek için kendini ölüme atan kahraman az bir yarayla amaca ulaştı ve bahçe kapısını açmaya muvaffak oldu. Görülüyor ki, onun böyle bir tehlikeye yalnız başına atılmasına Ashab itiraz etmemiştir.

Bir kahraman da Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordu :

— Karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek O'nun yolunda sabırla savaşır da bu arada öldürülürsem, benim için ne buyurursun?

Allah Resûlü cevap verdi :

— **Senin için cennet vardır. (1).**

Müfessir Zemahşerî de, Allah yolunda yapılan savaş için harcamayan, gücü yettiği halde savaşmayan kimseler kendi elleriyle kendilerini tehlikeye atmış olurlar, diyor.

ORDUYU GÜÇLENDİRMEK

Teknik ve ekonomik yönden güçlü devletler, bu konularda geri kalmış ülkeleri çeşitli yollardan ve değişik yöntemlerle sömürmektedir. Soğuk harbi sürdürmek ve plânlı biçimde Ortadoğu ve Uzakdoğuda, zaman zaman Afrika ülkelerinde mevcut devletler arasına fitne sokup onları karşılaştırmak suretiyle bir yandan harp sanayiine pazar hazırlamakta, bir yandan da zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sâhip bulunan memleketlerin ekonomik ve teknik yönden güçlenmesini önlemektedirler.

Yukarıda konumuzun özünü oluşturan âyetle, Cenâb-ı Allah, İslâm ülkelerinin bu tuzağa düşmelerini önlemek için sömürücülere karşı yeterince güçlü ve hazırlıklı olmayı emrediyor. Müslüman bir ulus olarak ordumuzu güçlendirmemiz hepimize farzdır. Memleketin ekonomik yönden zayıflaması; dinî, millî ve ahlâkî yönlerden zayıflaması kadar tehlikeli sonuçlar ve kapanması güç yaralar açabilir. Alın teri ve el emeğiyle elde ettiklerimizi lüks sayılacak ve aslında ekonomik yapımıza hiçbir şey katmıyacak malların ithaline harcamamız, düşmanı ve emperyalistleri güçlendirir, bize ise olumlu hiçbir şey kazandırmaz, üstelik zayıflatır.

Kur'ân, Allah yolunda harcayın, diye emir verirken, kaynaklarımızdan elde ettiğimiz serveti Allah düşmanlarına değil, ordumuza sarfetmemizi öngörmektedir.

---

(1) Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb ve Kurtubî tefsirlerine.

O halde Kur'ân âyetlerini çok dikkatle ve bilinçli biçimde okumamız, her konu üzerinde duyarlı şekilde durup ilâhî muradı anlamaya çalışmamız gerekmektedir. Hani yeni müslüman olan bir Bedeviye **«Kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görecek. Kim de zerre kadar bir kötülük işlemişse onu görecek.»** (1) meâlindeki âyet okununca, «Bu bana yeter, bu bana yeter!» diyerek Allah'ın muradını anladığını açıklamıştır. **«Allah yolunda harcayın!»** cümlesi de şuurlu ve sağlam bir imâna sâhip olgun bir insan için bu konuda yeter de artar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Aşağıdaki âyetin bir önceki âyetle olan bağlantısı, hüküm, anlam ve tarihî neden bakımından açık bir ölçüde bulunuyor. Yukarıdaki savaşla ilgili âyet, Haram Ayları, İhrâm ve Mescid-i Haram konusunu açıklığa kavuşturmak içindi. Gerçi âyetler arasında zincirleme bağlantı, orucun hükümleri anlatıldıktan hemen sonra haccın hükümlerini anlatmayı gerektiriyordu. Çünkü zilkade ve zilhicce ayları Ramazan'dan sonra gelir. Ne var ki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ramazan'dan sonra umre yapmak üzere Mekke'ye hareket ettiğinde müşrikler bir savaş hazırlığına başladılar. Umre için Mekke'ye girmek isteyen Peygamberi ve arkadaşlarını ne pahasına olursa olsun engellemeyi kararlaştırdılar ve hattâ bu konuda kesin yemin ettiler. Bu nedenle Allah savaşla ilgili bazı hükümleri indirdi. Çünkü Haram aylarından zilkade içinde bu yolculuk başlamıştı. Aynı zamanda Haram dahilinde de bir çarpışma meydana gelebilirdi.

Aşağıdaki âyet ise, daha önce geçen hac konusuna bir ek anlamında bazı hükümleri içinde taşıyarak indirildi.

——000——

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ
مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهِ اَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ
اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ فَإِذَا اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ

(1) Zilzâl sûresi: 7, 8.

فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ
وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْۜ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌۜ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ
حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

MEÂLİ:

196— Hacc ve Umre'yi Allah için tamamlayın. Bundan alıkonursanız, o zaman kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (kurban yerine varmadan tıraş olursa, bunun için) oruç, ya da sadaka, ya da kurbanlardan bir fidye (kurtuluş akçesi) vâcib olur. Güven içinde olursanız, her kim Hacc'a kadar Umre'den yararlanmak isterse, ona da kurbandan kolay geleni kesmek gerekir. Bunu bulamayan kimseye ise, üç gün Hacc'da, yedi de evinize döndüğünüzde oruç tutmak gerekir ki, bunlar tam on gündür. Bu, âilesi (evi ve çocukları) Mescid-i Harâm'da olmayanlar içindir. Allah'tan korkup kötülüklerden sakının ve bilin ki, Allah'ın cezâsı şiddetlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu, daha önce hac ile ilgili iniş sebebiyle birleşmekle beraber, Buharî ve Müslim'de şu sebebe de özel biçimde yer verilmiştir:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ca'rane mevkiinde (1) bulunuyordu. Bir adam O'na gelerek dedi ki:

— Üzerinde cübbe ve güzel koku bulunduğu halde Umre için İhrâma giren bir adam hakkında ne buyurursunuz?

Peygamber (A.S.) Efendimiz bu soruya cevap vermedi; vahiy gelinceye kadar sustu. Sonra başını kaldırıp:

— Soru sahibi nerede? diye seslendi. Adam:

— İşte buradayım.

Deyince, Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu:

— **Cübbeyi çıkar, süründüğün güzel kokuyu yıka. Sonra da hac için**

---

(1) Ca'rane, Mekke ile Tâif arasında bir suyun adıdır; o yer de aynı isimle anılır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hünayn savaşından dönüşlerinde orada inmiş ve bir mescid yaptırmıştır.

neler yaptınsa aynı şeyleri umren için de yap! (1).

İLGİLİ HADİSLER

«Ey insanlar! Allah size haccı farz kıldı. Artık hac farizasını yerine getirin.»

Bunun üzerine biri sordu:

— Ey Allah'ın Peygamberi! her yıl mı?..

Peygamber (A.S.) Efendimiz sustu, cevap vermedi. Sonra adam bu soruyu üç defa tekrarladı. Peygamber (A.S.):

— **«Eğer evet, deseydim, vâcib olurdu ve siz de buna güç getiremezdiniz.»** buyurdu. (2).

«Hac ile Umre'yi birbirine tabi' kılın (hac yaptığınızda umre, umre yaptığınızda hac yapın). Çünkü bu ikisi fakirliği ve günahları, körüğün demir, altın ve gümüşün yaramaz artıklarını giderdiği gibi giderir. Helâl kazanç ile şartlarına uygun yapılan bir haccın karşılığı cennetten başkası değildir.» (3).

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ **«Hac ve Umre'yi Allah için tamamlayın.»**

Bu cümleye ilk bakışta, hac ve umreye başlandıktan sonra yarıda bırakılmayıp tamamlanmasının gerekli olduğu anlaşılıyor ve sonra **«Bundan alıkonursanız, o zaman kolayınıza gelen kurbanı gönderin»,** cümlesi yer alıyor ve böylece başlanılan hac ya da umreyi tamamlamanın vâcib olduğu hükmü çıkarılıyor. Hac konusunda olduğu gibi umrede de ister vâcib, ister sünnet olsun, başlanıldıktan sonra tamamlanması gerekiyor.

«Hac ve Umre'yi Allah için tamamlayın.»

Bu âyet farklı biçimde tefsîr edilmiş ve ona göre hüküm çıkarılmıştır:

1. Eyleştiği yerden ihrâma girerek hac ve umreye niyet edip başlamak.

Ashab ve Tabiîn'den bir kısmı bu ictihad ve görüştedirler.

2. Eyleştiği yerden ihrâma girip hac ve umreden başka bir arzu ta-

(1) Hadîs sened-i sahihle Ya'lâ b. Umeyye'den rivâyet edilmiştir. Değişik kelimelerle birkaç yoldan da aynı rivâyet yapılmıştır.

(2) Sahih-i Müslim.

(3) Ahmed bin Hanbel - Tirmizî - Nesâî : İbn Mes'ud (R.A.)den.

şımamak ve Mikata gelindiğinde telbiye getirip sesi yükseltmek.

Bu yoruma göre, hac ve umre için ihrâma giren kimse ticaret ya da başka bir ihtiyaç için çıkmış olmamalıdır. Aksi halde yapılan hac, ya da umre tamamen Allah için yapılmış sayılmaz.

Süfyân Sevrî'nin ictihadı bu doğrultudadır.

3. İkisine birden Mikat'ta niyet edip başlamak.

Bu, Mekhûl'ün ictihadı doğrultusunda bulunuyor. Tabiîn'den birkaç zat da ayni görüştedir.

4. Birini diğerinden ayırıp yalnız olarak yapmak ve Umre'yi hac aylarının dışında yerine getirmek.

Çünkü Allah, **«Hac belli aylardır.»** buyurmuştur. Abdurrezzak bu ictihadın Hz. Ömer'e (R.A.) ait olduğunu Zührî'den naklederek tesbit etmiştir.

Ancak bu rivâyetin sıhhatı üzerinde durulmuştur; zira Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yapmış olduğu dört umrenin de hac aylarına rasladığı bilinmektedir : Hudeybiyye umresi Zilka'de'ye rastladığı gibi hicretin yedinci yılındaki kaza umresi; hicretin sekizinci yılındaki Ca'râne umresi ve son haccında hac ile birlikte yapmış olduğu umre de zilka'de ayına raslamıştır.

5. Hac ve Umreyi yerine getirin.

demektir. Bu yolda ictihadda bulunanlara göre umre yapmak vâcibdir. İmam Şâfiî'nin de ictihadı bu doğrultudadır.

6. Hac ya da umre için ihrâma girenin, başladığını tamamlamadıkça ihrâmdan çıkmaması..

Bu, başta İbn Abbas (R.A.) olmak üzere Ashab'dan birkaç zat ile Tabiîn'den birkaç zatın ictihadıdır. İbn Abbas (R.A.)dan yapılan bir rivâyette şöyle dediği belirlenmiştir: **«Hac Arafattır. Umre ise tavaftır.»**

7. Haccı tamamla, Umreyi de Allah için yap! demektir.

Bu ictihad ve yoruma göre «umre», «hac» üzerine ma'tuf değildir. O halde umre vâcib değildir.

Ne var ki bu ictihad ve yorum birçok hadîslerin delâlet ettiği açık mânaya uymamaktadır : **«Kimin yanında kurban varsa hac ve umre için**

niyet getirip telbiye ile sesini yükseltsin!» (1) «Umre kıyâmete kadar Hacca dahildir.» (2) meâlindeki hadîsler bu cümledendir.

(فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ) **«Alıkonursanız, o zaman kolayınıza gelen kurbanı gönderin.»**

Bu âyetin, hicretin altıncı yılında Hudeybiyye olayı ile ilgili olarak indiği rivâyet edilir. Çünkü Mekkeli'ler, umre yapmak isteyen ve bunun için Medine'den hareketle Mekke'ye doğru gelen Peygamber (A.S.) Efendimize engel olmuşlardı. Bu durumda beraberlerindeki kurbanlıkları kesmekle yetinmeleri ve traş olup ihrâmdan çıkmaları emredilmişti. O gün Peygamber (A.S.) Efendimizle birlikte 1400'e yakın Ashab bulunuyordu. Her yedi kişinin bir deve kurbanına ortak oldukları sahih rivâyetle tesbit edilmiştir.

Alıkonulma ya da engellenmenin nedeni ve hükmü üzerinde farklı ictihadlarda bulunulmuştur:

a) Ancak düşmanın engel olması neden sayılır. Bu, Ashab ve Tabiînden birkaç zatın ictihadıdır.

b) Düşman, hastalık, sakatlık, yolu kaybetme ve benzeri nedenlerdir. Bu ictihadda bulunanlar delil olarak şu hadîsi nakletmişlerdir: **«Bir organı kırılan ya da bir yerinde ağrı ve şiddetli sızı bulunan, ya da topal olan kimse ihramdan çıkar; sonra iyileşince kaza yapar.» (3).**

Buna yakın bir hadîsi de İmam Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ebû Dâvud rivâyet etmişlerdir. Nitekim Tabiînin büyüklerinden Urve, Mücâhid, Atâ', Mukatil ve benzeri ilim adamları İbn Mes'ud ve İbn Zübeyr (R.A.)dan yaptıkları rivâyette, «alıkonulma»nın düşman, hastalık, sakatlık gibi nedenler olduğunu tesbit etmişlerdir.

c) İnsana eziyet ve sıkıntı veren her şey..

Bu, Sevrî'nin ictihadıdır. Sevrî bu ictihadına dayanak olarak şu hadîsi nakletmiştir: Zübeyr kızı Dubaa, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki:

— Ey Allah'ın Peygamberi! haccetmek istiyordum, ama rahatsızlık ve sıkıntım var..

Peygamber (A.S.) ona:

(1) Buharî / hac: 77.

(2) Ebu Davud / menâsik: 23, 56. Müslim / hac: 148. Tirmizi / hac: 87. İbn Mâce: 84.

(3) Geniş bilgi için bak: İbn Kesîr - Kurtubî - İbn Cerîr tefsirlerine.

— **Hacca niyet edip başla, ancak «Benim İhrâmdan çıkış yerim, alıkonulduğum yerdir» diye şart koş.»** tavsiyesinde bulundu. (1).

(. . . فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ) **«Kolayınıza gelen kurbanı..»**

a) Bir koyun.

Bu, Hazreti Ali (R.A.)den rivâyet edilmiştir. İmam Mâlik de bu yolda ictihadda bulunmuştur.

b) Deve, sığır, koyun ve keçinin erkek ve dişisi.

Bu, İbn Abbas (R.A.)dan rivâyet edilmiştir.

c) Kolay geleni ancak bir koyun olabilir.

Bu, mezhep sâhibi dört imâmın ictihadıdır.

d) Deve ya da sığır.

Bu, Hazreti Âişe (R.A.) ile İbn Ömer (R.A.)dan rivâyet edilmiştir. Dayanakları ise Hudeybiyye yılında Resûlüllah (A.S.) ve Ashabın sadece deve ve sığır kurban etmeleridir. Nitekim Hazreti Câbir (R.A.) diyor ki : «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz o gün bize bir deve ya da sığırda yedi kişi ortak olmamızı emretmişti.» (2).

e) Bollukla kıtlık arasında bir hayvan.

(وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ) **«Kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin.»**

Bu cümle, **«Hac ve Umre'yi Allah için tamamlayın»** cümlesine ma'tuftur. O halde, bu, güven halinde iken gereklidir. Engelleme, alıkonulma halinde kurbanın yerine ulaşması şart değildir. Nitekim Hudeybiyye yılında Peygamber (A.S.) Efendimiz ile arkadaşları Harem'e girmekten alıkonulunca, traş olup kurbanlarını Harem dışında kestiler. Güven halinde ise kurban Harem'e ulaşmadan traş olmak câiz değildir.

«Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (Kurban yerine varmadan traş olursa, bunun için) oruç, ya da sadaka, ya da kurbanlardan bir fidye (kurtuluş akçesi) vâcib olur.»

Ayetine gelince, ashabdan Kâb bin Ucre (R.A.) diyor ki, «yüzümden, başımdan bit döküldüğü bir halde beni Peygamber (A.S.) Efendimize götürdüler. Halimi görünce şöyle buyurdu : **«Sende sıkıntı ve zorluk görüyo-**

(1) Buharî - Müslim.
(2) Buharî - Müslim.

rum. Traş olman için bir koyun bulamaz mısın? Ben de:

— Hayır, dedim; buyurdu ki:

— O halde ya üç gün oruç tut, ya da altı yoksul ve düşkünü yedir, her birine yarım sâ' (1667 gr. buğday ya da un) ver; sonra da başını traş et.» (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu âyeti tefsîr ederken şu açıklamayı yaptığını İbn Abbas (R.A.) rivâyet etmektedir:

«Nüsuk bir koyundur. Oruç, üç gündür. Fakire, miskine yemek, üç sâ' (buğday veya onun unundan olursa) ya da altı sâ' (hurma, arpa ve üzümden olursa) arasındadır.»

Dört mezhep imâmına göre de kurban yerine varmadan traş olursa, bunlardan herhangi birini yerine getirmekte serbesttir.

(فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ) **«Her kim Hacc'a kadar Umre'den yararlanmak isterse, ona da kurbandan kolay geleni kesmek gerekir.»**

Buna, «Hacc-i Temettü» denir. Ne var ki âyetin bu cümlesinden Kıran ve Temettü'ün ikisi de anlaşılıyor. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin son haccında Kıran mı, Temettü' mü yaptığı kesin olarak tesbit edilememiştir. Bu husustaki rivâyetler hayli farklıdır. Ancak kurban gönderdiği kesindir. Kolay gelen kurban, koyundur. Sığır da kesilebilir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hanımları için bir sığır boğazlatmıştı. Ebû Hüreyre (R.A.), Peygamber (A.S.)ın hanımları o sene temettü'a niyet etmişlerdi, demektedir. İmam Evzaî'nin de tesbiti bu yolda bulunuyor.

Özetliyecek olursak, bu rivâyet, Temettü' haccın meşruiyetine delildir. İmrân bin Husayn (R.A.)den yapılan rivâyette, deniliyor ki:

«Temettü' Hac ile ilgili âyet Allah'ın Kitabında inmiştir, yani mevcuttur. Biz de bu haccı, Resûlüllah (A.S.) Efendimizle birlikte yaptık. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin vefatına kadar bunu değiştirir, ya da yasaklar anlamda bir âyet inmemiştir. (2). Ama bir adam bu konuda kendi re'yiyle istediğini söylüyor.» (3).

(فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ) **«Bunu bulamayan kimseye ise, üç gün Hacc'da, yedi de evinize döndüğünüzde oruç tutmak gerekir.»**

Bu konudaki ictihad ve tesbitler farklıdır:

---

(1) Buhârî.

(2) Buharî - Müslim - Ebû Nuaym.

(3) Buharî diyor ki: İmrân'ın «bir adam»dan kasdı, Hz. Ömer (R.A.)dır. Çünkü Hz. Ömer (R.A.)ın halkı Hacc-i Temettü' yapmaktan men'ettiği rivâyet yoluyla bilinmektedir.

a) Zilhiccenin on gününde Arefe gününden önce tutulması daha uygundur.

b) İhrâma girdiğinde tutması uygun olur. (1).

c) Şevval ayının başlangıcında tutulması uygun olur.

d) Arefeden iki gün önce başlayıp üçüncü gününü Arefe gününe tesadüf ettirmek uygun olur. Bu yorum ve ictihad, Şa'bî ve Saîd bin Cübeyr'e aittir.

e) Tabiînin büyüklerinden Hasan el-Basrî'ye göre, Arefeden önce bu üç gün orucu tutamıyan, teşrîk günlerinde tutar.

İmam Şâfiî'nin Kavl-i Cedîd'inde bunun câiz olmadığı belirtilmiş ve delil olarak da şu hadîs nakledilmiştir: **«Teşrîk günleri yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir.» (2).**

(وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ) **«Yedi (gün) de evinize döndüğünüzde..»**

Bu hususta da farklı ictihadlar olmuştur:

a) Yüklerinizin (eşya ve ağırlığınızın) yanına döndüğünüzde..

b) Bu, yolda tutulması için bir ruhsattır. Mücahid de ayni görüştedir.

c) Vatanınıza döndüğünüzde..

Bu, İbn Ömer'e (R.A.) göredir.

İmam Şâfiî, İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, bu, yolda da tutulabilir. İmam Mâlik'e göre, Minâ'dan dönüldüğünde tutmaya başlanılabilir. Hanefîlere göre ise, Teşrîk günlerinden sonra da tutulabilir, isterse Mekke'den ayrılmamış olsun.

(ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ) **«Bu, âilesi Mescid-i Harâm'da olmayanlar içindir.»**

Çünkü Harem ehli temettü' yapamaz. Mikatla Harem arasında oturanlar hakkında ise farklı ictihadda bulunulmuştur. Bu konuda fazla bilgi için bak: Kur'ân Ahkâmı Ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları adlı kitaba. (3)

---

(1) Bu, İbn Abbas'a göredir.
(2) Müslim.
(3) Celâl Yıldırım / Kur'an Ahkâmı: 1971.

HACCIN İSLÂM ÜLKELERİ ARASINDA BİRLİK VE BERABERLİK SAĞLAMASI

İslâm bir yandan hayatın gayesini bütün insanlar için ayni ölçü ve anlamda belirlerken, diğer yandan mü'minleri tek amaç ve tek ideale yöneltmek; dava ve dertlerinin, hedef ve mutluluklarının bir olduğunu gönüllere en te'sirli biçimde işlemek için, Allah'a kulluğu müşterek bağ olarak sergiler.

Bunun için de önce İslâm ülkelerinin her köy ve kentinde daha çok cuma, cemaat ve bayram namazlarıyla bu yüce amacın gerçekleşmesini ve her mü'minin eğitilerek hazır duruma getirilmesini emreder. Sonra da yılda bir defa olmak üzere ve her mü'mine ömründe bir kez farz sayılmak kaydiyle, yeryüzünde insanlar için kurulan ilk mâbed - Kâbe'de biraraya gelmelerini sağlar. Böylece her müslümanın entellektüel ve mânevî potansiyel yeteneğini insanlıktan yana verimli duruma getirir; bu düşünce ve inancı en anlamlı biçimde geliştirir. Olgun birer kişi olmanın mânevî bütün malzemesini, kıyâmetten bir tablo oluşturarak sunar.

Hac ibâdeti bir bakıma insan ruhunun kavrayabileceği, kalbinin Allah sevgisinden alabileceği aşk ve zevkin derin mânasını, mahşerî bir topluluk içinde gönülden gönüle aktarır. Bir olan, eşi, dengi ve benzeri bulunmayan O Yüce Yaradan'a ayni heyecan ve imân doğrultusunda yönelip secde etmenin nasıl bir birliğe çağırdığını ve bunu en doyurucu anlamda Telbiye ile nasıl işlediğini gösterir.

Gönüllerin ve ideallerin birleşmesi, her şeyden önce güçlerin birleşmesini; Müslümanların dost ve yardımcısının yine Müslümanlar olduğunu; bunun için İslâm Ülkeleri arasında düşünce, sanat, ticaret, teknik ve ilim alış-verişinin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu kalb ve kafalara işler.

İşte hac ibâdeti, hayatın gayesini daha çok Allah'a kul olma düzeyinde noktalarken, olgunlaştırdığı insanlarla İslâm ülkeleri arasında, kökü 1400 senelik bir derinliğe inen birleşme, anlaşma, güç birliği gibi yüksek amaçları gerçekleştirir.

HACCIN SOSYAL YÖNÜ VE AHLÂKIMIZ ÜZERİNDEKİ OLUMLU ETKİLERİ

Aslında bütün ibâdetler insanı günde birkaç defa söz ve davranışlarında ölçülü ve yararlı olmaya dâvet eder. Daha doğrusu bu asil duygu ve düşünceyi onun kalbinde doğurur. Allah ve Peygamberi tarafından çizilmiş bir yolda ümit dolu bir gönülle yürüyüp ilerlemeyi ve adım adım

ebedî mutluluğa kapı açmayı öğretir. Genç ve yaşlıya, fakir ve zengine, kadın ve erkeğe, bilgili ve bilgisize, tek kelimeyle aklını kullanabilen, ruhunu ihtiyaç duyduğu ilâhî maarifle işleyip arındıran her insana günlük yaşamının bilançosunu hazırlamasını emreder.

Hac ibâdeti bunun üstünde bir ölçü getirir. Binlerce peygamberin, velînin, kâmilin ve sâlihin yüzsürdüğü, gözyaşı döküp niyazda bulunduğu bir yüce makamda, yüzbinlerce mü'minle kaynaşıp din kardeşliğinin sınır ve ölçü kabul etmez tertemiz havası içinde kutsal Kâbe'yi tavaf etmek, Arafat'ta toplanıp şeytanın bütün ümitlerini boşa çıkarmak kadar insanı olgunlaştıran bir başka yol ve yöntem var mıdır?

İşte bu düşünce ve inançla hac görevini yerine getiren bir mü'minin sosyal yapımıza olumlu katkısını anlatmaya gerek varmıdır? Lüzumsuz harcamadan kaçınacağı, yalnız kendisi için değil, çevresi ve milleti için mesaisini kullanacağı muhakkaktır.

Bugün ibâdetin bunca feyizli, olumlu ve eğitip yetiştirici havası dışında sadece para, kadın ve içkiyle gününü günetmeye çalışan zavallı toplumun böylesine olgun ve yararlı insanlara ne kadar muhtaç bulunduğunu anlatmaya lüzum var mıdır? Bu kâmil insanlardır ki savaşlarda mallarını ve canlarını Allah için seve seve verirler. Bu olgun insanlardır ki aile yuvasına edep ve terbiye ölçüsü sunarlar. Bu yararlı kişilerdir ki toplum yapısına yön ve kuvvet verip gerçek huzurun sağlanmasına yardımcı olurlar. Millî bünye ancak bu kişilerle ayakta durur. Millet bu hayırhah insanlarla mutluluğun havasını teneffüs etme imkânını bulur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Hac ibâdetinin bir bölümü anlatıldıktan sonra ihrâma girip de hac ya da umre yapmak üzere yola çıkanlar alıkonulduğu zaman beraberlerindeki kurbanları kesmeleri belirtildi. Kurban yerine varmadan traş olunmaması açıklandı. Sonra da kesecek kurban bulamıyan kimsenin ne yapması gerektiğine dokunuldu. Hac yolculuğunda cinsî yaklaşmanın, tartışıp sürtüşmenin haram olduğuna dikkatler çekildikten sonra azıksız çıkılmaması konusunda uyarı yapıldı ve fakat en hayırlı azığın takvâ olduğu vurgulandı. Aşağıdaki âyetlerle de haccın hangi aylarda yapılması, ihrâma girmenin süresi ve bütün bu ibâdetler yapılırken Allah'ı çokça anmanın derin anlamı belirtiliyor; hac ibâdeti özellikle birliği ve beraberliği sağlamaya mâtuf bulunduğu için kiminin Arafat'dan, kiminin Müzdelife-

den akıp gitmesinin bu amaca aykırı olduğu belirtiliyor ve hac aylarında ibâdet yapılırken ticaretle de uğraşmanın sakıncalı olmadığına cevaz veriliyor. Her ibâdetin sonunda istiğfar yapmanın önemine parmak basılarak bu ibâdetin de sonunda bolca istiğfarda bulunulması hatırlatılıyor; sonra da yapılacak duânın dünya ile âhiret arasında denge kuracak ölçü ve anlamda olması bir rahmet olarak gönüllere aktarılıyor.

——oOo——

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا
رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ
التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ
فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ
الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّٓالِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَفِيضُوا
مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَذِكْرِكُمْ اٰبَٓاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا
فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ
مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا

حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾
أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾
وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ
فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

MEÂLİ:

197— Hacc bilinen aylardır (Şevval, Zilka'de, Zilhicce); kim o aylarda hacc'ı (ihrâma girerek, sesini telbiye ile Lebbeyk nidâsıyla yükseltip) kendine farz ederse, artık ne cinsî yaklaşma ve benzeri davranışlar, ne şer'î sınırı aşma, ne sövüşme tartışma, ne de sürtüşme ve kavga vardır. Hayırdan ne işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin. Doğrusu azığın hayırlısı takvâ (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden sakınmak)dır. Ve (ancak) Benden korkun ey akıl sâhipleri!

198— Rabbinizden (ticaret amacıyla) kâr ve yarar istemenizde size bir günah yoktur. Arafat'tan akıp geldiğinizde Meş'ar-i Harâm yanında Allah'ı anın. O sizi nasıl doğruya eriştirdiyse siz de O'nu öylece anın; her ne kadar bundan önce sapık kimselerdendiniz (ama şimdi doğru yola eriştirildiniz).

199— Sonra insanların akıp geldiği yerden (İslâm birliğini, Tevhîd inancı'nın derin anlam ve hikmetini düşünerek) akıp gelin ve Allah'tan günahlarınızın bağışlanmasını dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

200— Hacc ile ilgili ibâdetinizi yerine getirince babalarınızı andığınız gibi ya da daha güçlü ve içli bir anışla Allah'ı anın.

İnsanlardan kimi, «Rabbimiz, bize Dünya'da ver» der. Artık onun için Âhiret'te bir nasîp yoktur.

201— Kimi de, «Rabbimiz! bize Dünya'da da iyilik ve güzellik ver, Âhiret'te de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru» der.

202— İşte bunlara kazandıklarından nasîp var. Allah ise hesabı çabuk görendir.

203— Ve sayılı günlerde Allah'ı anın. Kim iki günde (Minâ'dan ayrılmak için) acele ederse, ona hiçbir günah yoktur. Kim de geri kalırsa, ona da hiçbir günah yoktur. (Tabii bu) Allah'tan korkup günahlardan sakınan içindir. Artık Allah'tan korkun ve bilin ki herhalde siz O'na haşrolunacaksınız.

İNİŞ SEBEBİ

Bu da hacla ilgili diğer sebeplerle birleşir. Ayrıca her âyetin ayrı bir olayı hedef alarak indiğini unutmamak gerekir. İbn Ömer (R.A.)dan soruldu:

— Biz hac mevsiminde bir taraftan ibâdetleri yerine getirirken bir yandan da taşıcılık yaparak ücret alıyor ve böylece ticarî işlere de girmiş bulunuyoruz. Bu durumda haccımız makbul sayılır mı?

İbn Ömer (R.A.) ona şu cevabı verdi :

— Kâbe'yi tavaf etmiyor musunuz, Arafat'tan akıp gitmiyor musunuz, Cemreleri taşlamıyor musunuz ve başınızı traş etmiyor musunuz? O takdirde ticaretle uğraşmanızda bir sakınca yoktur. Çünkü ayni soru Peygamber (A.S.) Efendimize de sorulduğunda, Efendimiz cevap vermedi, bekledi, sonra yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Hiçbir kimseye hac aylarının dışında hac için ihrâma girmek uygun olmaz.» (1).

«Hac ayları, Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin ilk on günüdür.» (2).

«Kim hac ibâdetlerini yerine getirir ve Müslümanlar da onun dilinden ve elinden selâmette kalırsa, Allah onun (kul hakkı hâriç) geçmiş günahlarını bağışlar.» (3).

«Teşrîk günleri yeme içme ve Allah'ı anma günleridir.» (4).

«Arafat'ın hepsi -Urene deresi hâriç- vakfe yeridir. Teşrîk günlerinin hepsi kurban kesme günleridir.» (5).

(1) İbn Merduye : Câbir (R.A.)den merfuan rivâyet etmiştir.
(2) Sahîh-i Buharî.
(3) Abd bin Hamid / Müsnedi.
(4) Ahmed bin Hanbel.
(5) Sahîh-i Müslim.

«Kim fecir doğmadan Arafat'a (vakfeye) yetişirse, gerçekten o vakfeye yetişmiştir.» (1).

«Kim bu Allah Evine hacceder ve cinsî yaklaşmada, buna yolaçan davranışlarda bulunmaz, günah da işlemezse, anasının onuduğurduğu gündeki gibi günahlardan çıkmış olur.» (2).

ÂYETLERİN FIKHÎ YÖNÜ VE BU KONULARDAKİ İCTİHAD FARKLARI

(اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ) **«Hacc bilinen aylardır.»**

Hac, bilinen ayların haccıdır, şeklinde takdîr edilmiştir. Buna göre, hacc ayları olan Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'de ihrâma girmek daha kâmil anlam ve ölçüdedir. Bununla beraber yılın her bölümünde hac için ihrâma girmek Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî Mezheplerine göre sahihtir. Nahaî ve Sevrî mezhepleri de ayni ictihadda bulunmuşlardır. Şâfiî Mezhebine göre hac için ihrâma girebilmek ancak hac aylarında sahihtir.

İmam Şâfiî'nin bu konudaki dayanak ve delili, Müslim b. Hâlid kanalıyla İbn Abbas ve İkrime (R.A.)den yapılan şu rivâyettir: **«Hiç kimseye hac ayları dışında hac için ihrâma girmek câiz değildir. Çünkü Allah, hac bilinen aylardır, buyurarak haccın ancak bu aylarda yapılmasını tahsis etmiştir.»**

Ayrıca İmam Şâfiî ve Beyhakî'nin İbn Cüreyc tarikiyle naklettikleri aşağıdaki hadîs de bu mezhebin dayandığı delillerden biri olarak gösterilmiştir :

«Hiç kimseye hac aylarının dışında hac için ihrâma girmek uygun olmaz.»

Bilinen aylar, İmam Buharî'nin de tesbitine göre, Şevval, Zilka'de ile Zilhicce'nin ilk on günüdür. İbn Cerîr bu rivâyeti mevsûlen nakletmiştir. İbn Ömer (R.A.)dan ayni ölçü ve anlamda sahîh bir rivâyet yapılmıştır. Hâkim de Müstedrek'inde bu mânada bir rivâyeti nakletmektedir. İbn Cüreyc'in hac aylarının Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin tamamı olduğuna dair İbn Ömer (R.A.)dan yaptığı rivâyet ise mevzû (uydurma)dır.

(فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ) **«Kim o aylarda hacca başlar ya da onu kendine farz ederse.....»**

---

(1) Ahmed bin Hanbel.
(2) Sahîh-i Buharî ve Müslim.

Yorumlar ve ictihatlar :

a) İhrâm giymekle haccı kendine gerekli kılarsa.. Bu, ihrâmın hac ibâdeti için lüzumlu olduğunu gösterir.

b) Kim hac ya da umre için ihrâma girerse..

Bunuvla, âyetteki «f a r z» deyiminden amacın ihrâm olduğu anlatılır.

c) İhrâm'a girip sesini telbiye ile yükselttikten sonra bir yerde eyleşip kalmaması..

Hac yolculuğuna çıkıldığında bir yerde eyleşip kalmak doğru değildir. Yolculuğu sürdürmek gerekir. Bu, Ashab ve Tabiînden birkaç zatın görüş ve yorumudur.

(فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ . . .) «Artık hacda r e f e s (cinsel yaklaşma ve buna yolaçan davranışlar) yoktur.»

a) Genellikle r e f e s deyimi cinsel yaklaşma ve buna yolaçan öpmek, okşamak ve benzeri davranışlarla tefsîr edilmiştir. Kadınların yanında cinsel konulardan söz açmak da ayni hüküm kapsamına girer.

b) İbn Abbas (R.A.) da r e f e s 'i cinsel konulara kapı açacak biçimde konuşmaktır, diye açıklamıştır.

c) R e f e s , kadınla sarmaş-dolaş olup öpüşmek ve onu okşamaktır. İbn Ömer (R.A.)dan da buna benzer bir rivâyet yapılmıştır.

«Hacda f ü s u k da yoktur.»

Biz bu deyimi, şer'î sınırları aşıp günah işlemek biçiminde mânalandırdık. Diğer yorumlar ve açıklamalar ise şöyledir :

a) Günah işlemektir.

Bu. İbn Abbas (R.A.)dan rivâyet edilmiş ve birçok ilim adamları ayni mâna üzerinde durmuşlardır.

b) Harem sınırları içinde Allah'a karşı günah sayılan söz ve davranışlardır. Bu, Abdullah bin Ömer'den rivâyet edilmiştir. Müfessirlerin çoğu bu mânayı benimsemiştir.

c) Sövmek, kırıcı ölçüde söz ve davranışlarda bulunmaktır. Bu, İbn Zübeyr (R.A.)dan rivâyet edilmiştir.

d) Kötü lâkap, (takılmış ad) ile çağırmaktır.

Bu, Dahhak'dan rivâyet edilmiş ve tefsîrcilerimizin bir kısmı bu mânayı uygun bulmuştur.

«Hac'da cidal (dövüşme, tartışma ve sürtüşme de) yoktur.»

Bu cümle üzerinde yorumlar ve rivâyetler :

a) Hac ibâdeti yapılırken tartışmak, haramdır. Çünkü Cenâb-ı Hak bu ibâdetin farz ve şartlarını belirlemiş ve Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de diğer bölümlerini yeterince açıklamıştır. İmam Sevrî ayni görüştedir. Ashab ve Tabiînden birkaç zattan da bu anlamda rivâyetler yapılmıştır.

b) İnatlaşıp tartışmak, haramdır. Nitekim önceleri Kureyş kabilesi Müzdelife'de Meş'ar-i Haram yanında, diğer Araplar ise Arafat'ta durur da her biri kendi davranışının uygun olduğunu iddia edip tartışırlar, söz düellosunda bulunurlardı. Herbir grup kendisinin daha sıhhatlı bir ibâdet yaptığına inanırdı. Kimi de ayrı ayrı yerlerde vakfe yapıp her biri durduğu yerde İbrahim Peygamberin vakfe yaptığını söyler ve böylece inatlaşıp giderlerdi.

Allah yukarıdaki âyetle bu tarz sürtüşmenin yasak ve haram olduğunu bildirdi. Çünkü İslâm birlik dinidir. Bölünmenin yeri bu dinde yoktur.

c) Birinin diğerine hasmane davranması, inatlaşıp öfke ve kinle söz söylemesidir. İbn Abbas (R.A.) ile İmam Nahaî'den yapılan rivâyet bu anlamdadır. Nitekim Temimî diyor ki : «İbn Abbas (R.A.)dan sordum: Efendim, c i d a l nedir? Cevap verdi : Sürtüşmek, inatlaşıp öfkelenmektir.

d) Müslümana kızmamaktır.

(وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ . . .) **«Azık edinin. Doğrusu azığın hayırlısı takvâdır.»**

Bu cümle üzerinde yorumlar, rivâyetler :

a) İbn Abbas (R.A.)dan yapılan sahih rivâyete göre, Müslüman Arapların bir kısmı evinden çıkarken yanlarına hiçbir azık almaz ve : «Allah'ın evine hac için gidiyoruz, O bizi nasıl aç bırakır?» derlerdi. Özellikle Yemen tarafından gelen hacıların çoğu bu anlayış içindeydi. Böylece bunlar başkası üzerine yük olur, şunun bunun azığıyla geçinmeye çalışırlardı. Allah yukarıdaki âyetle bu tutum ve anlayış içinde olanları azıksız hac yolculuğuna çıkmaktan men'etti. Tabii bu emir ve tavsiye bütün mü'minleredir.

b) Âhiret için güzel iş, iyi amellerde bulunarak azık hazırlayın.

Bu konuda İbn Atiyye diyor ki (a) kısmındaki mâna zayıftır. Uygun olanı, (b) kısmındaki tefsirdir.

c) Ama azığın hayırlısı (âhiret için hazırlanan) takvâdır; o da Allah'tan korkup günahlardan, kötülüklerden sakınmaktır.

(لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ . . .) **«Rabbinizden (ticaret amacıyla) kâr ve yarar istemenizde size bir günah yoktur.»**

Buharî'nin sahih rivâyetle tesbitine göre, Ukaz, Mecenne ve Zilmecaz Panayırlarında ticâret malları satılır ve alınırdı. Hac mevsiminde günahtan uzak kalmak için bu yerlerdeki tâcirler ticaret yapmak istemezler, kendilerini tertemiz tutmak için büyük bir duyarlık gösterirlerdi. Allah bu aylarda takvâ ölçüleri içinde ticaretle uğraşmakta bir günah olmadığını açıkladı.

Nitekim Ali bin Ebî Talhâ ile İbn Abbas (R.A.) bu âyetin tefsirinde şöyle demişlerdir: «İhrâmdan önce de, sonra da alım-satımda bulunmakta bir günah ve sakınca yoktur.»

İbn Ömer (R.A.) gibi büyük bir din âliminden, «Hac ibâdetini yaparken ticaretle de uğraşan bir adam hakkında ne dersin?» diye sorulduğunda, yukarıdaki âyeti okuyarak cevap vermiştir. (1)

(فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ) **«Arafat'tan akıp geldiğinizde Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı ânın.»**

a) Fecir doğmadan önce Arafat'a gelip yetişen, orada vakfeye yetişmiş sayılır. Çünkü Resûlüllah (A.S.) üç defa tekrarlıyarak, **«Hac, Arafat'tır»**, buyurmuştur.

Arafat'ta vakfenin vakti, Arafe günü zevalden sonra başlayıp tâ ikinci günü fecir doğuncaya kadar sürer. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz VEDÂ HACCINDA, öğle namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar vakfe yapmış ve: **«Hac ibâdetlerini bizden alın (öğrenin)!»** buyurmuştur.

b) Vakfe konusu ve süresi hakkında Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerindeki hüküm, yukarıda belirtilen ölçü ve anlamdadır. İmam Ahmed bin Hanbel'e göre vakfenin vakti, Arafe günü fecir doğduktan sonra başlar ve ikinci günü fecir doğuncaya kadar devam eder.

Arafat: Kurban bayramından bir gün önce hacıların vakfeye durdukları dağın özel ismidir. Tanımak, güzel koku, gizlemeyip söyleme gibi anlamlara gelir. Daha çok Âdem babamızla Havvâ anamızın burada biraraya gelip birbirlerini tanıma fırsatı buldukları için bu ismin kullanıldığı söylenir. Başka bir rivâyete göre İbrâhim Peygamberin hac ile ilgili hususları burada bilip tanımış olması veya daha önce Cebrâil'in ona anlat-

---

(1) Bu rivâyet mevkuftur, fakat sahihtir.

tığı biçimde görüp tanıdığı dikkate alınarak belirtilen isim verilmiştir. Daha uygun olan bir başka rivâyette ise, hacıların burada biraraya gelip tanışmaları bu ismin konulmasına sebep olmuştur, denilmektedir. Arafatın U r e n e deresinin içinden başka her yanı vakfeye uygundur. Müzdelife'nin de M u h a s s i r deresinden başka her yanı vakfeye uygundur.

Meş'ar-i Haram : En sıhhatlı rivâyete göre Müzdelife kesiminde bir tepenin ismidir ki, buna Kuzah Tepesi de denilir. Bu tepenin üstünde silindirvari bir de taş bulunuyor. Bununla beraber Müzdelife'ye Meş'ar-i Haram da denir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Arafe gününü överek şöyle buyurmuştur: **«Arafe gününün orucu geçmiş yılın ve geriye kalan yılın günahlarını temizleyip bağışlanmasına sebep olur.» (1)**

«Duanın en üstünü, Arafe günü yapılanıdır.» (2)

Her iki hadîs de sahih rivâyetle sabit olmuştur.

Meş'ar-i Haram da Arafat gibi kutsal bir yerdir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Arafat'tan inip Müzdelife'ye geldiğinde Meş'ar-i Haram'da vakfe yaptı, sabah namazını fecir doğar doğmaz kıldı ve ortalık biraz aydınlanıncaya kadar bekleyip öylece Minâ'ya doğru hareket etti. (3).

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Arafat'ta hutbesinin bir bölümünde şöyle buyurdu :

«Şüphesiz ki bugün Hacc-ı Ekber'dir (Farz haccın yapıldığı gündür). Haberiniz olsun ki, ş i r k ehli (Allah'a ortak koşanlar) ve putlara tapanlar, bizden önce buraya geldiklerinde bugünde güneş batmadan tam dağların üzerinde sarıkvari bir durum alırken onlar hareket edip ayrılırlardı. Biz ise güneş batmaya yüztutarken ayrılıyoruz. Yine onlar Müzdelife'den güneş doğup dağların üzerinde sarıkvari bir durum alınca ayrılırlardı. Biz ise güneş doğmadan ayrılıyoruz. Tâki bizim Sünnetimiz onlarınkine uymasın..» (4)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Üsâme Hazretleri arkasında onu takip ettiği halde Müzdelife'ye doğru gelirken bir ara :

«Ey insanlar! Sakin olun, kalb yatışkanlığı ve gönül huzuru içinde yürüyün..» buyurdu. Müzdelife'ye gelince bir ezan, iki ikaametle akşam ile yatsı namazlarını yatsı vaktinde kıldı. Sonra Kasvâ adlı devesine binip

(1) Müslim, Ebu Davud, Ahmed: Ebu Katade'den..
(2) Taberânî / kurân: 32, hac: 246. Müsned-i Ahmed: 3/127, 515.
(3) İbn Kesir diyor ki: Bu rivâyet, bu konudaki isnadların en güzelidir.
(4) İbn Merduye - Hâkim Müstedrek'inde sahih senedle rivâyet etmiştir.

Meş'ar-i Haram'a geldi. Kıbleye yüzçevirip Allah'a duâ etti; tekbîr getirdi, tehlîlde bulundu ve Allah'ın birliğini dile getirdi. Fecir doğup ortalık biraz ağarıncaya kadar orada bekledi.

İşte, **«Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı ânın»** emrinin anlamı budur.

Meş'ar-i Haram

Yukarıda da dokunduğumuz gibi Meş'ar-i Haram, Müzdelife kesiminde bir tepenin adıdır. Ancak bu konuda ilim adamlarımızın farklı tesbit ve görüşleri olmuştur:

a) Müzdelife'nin her yanı Meş'ar-i Haram'dır.

Bu, büyük sahabi İbn Ömer (R.A.)dan rivâyet edilmiştir.

b) Müzdelife'deki tepe ve yakın çevresidir.

c) İki dağın ya da tepenin arasıdır. Bu, İbn Cüreyc'den rivâyet olunmuştur.

Müzdelife ise Harem sınırları içinde bulunuyor.

(وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ) **«Allah'a istiğfarda bulunun!.»**

İstiğfar (günahların temizlenip bağışlanmasını dilemek) her ibâdetten sonra tavsiye edilmiştir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz namazı bitirince üç defa istiğfarda bulunurdu. Buharî ve Müslim'in tesbitine göre, Peygamber (A.S.) Efendimiz namazdan sonra 33'er defa tesbîh (Sübhanellah), tahmîd (el-Hamdu lillah) ve tekbîr (Allahu Ekber) getirmeyi mendup kılmıştır.

(فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ) **«Hacc ile ilgili ibâdetlerinizi yerine getirince babalarınızı andığınız gibi ya da daha güçlü ve içli bir anışla Allah'ı ânın..»**

Bu âyet üzerinde farklı yorumlar:

a) Çocuğun sıcak ve tatlı bir sevgi içinde «anne!. baba!.» ya da «anneciğim!. babacığım!. dediği ölçü ve anlamda, «Allah!.» deyin.

b) Câhiliyye devrinde Araplar vakfede bulunurken, kimi «Babam şöyle yedirir ve şöyle şöyle nesneleri beraberinde taşırdı» der, kimi, «Babam şöyle şöyle yapardı» der ve bundan başka bir anış ve ânıları olmazdı. Allah mü'minlere bu âdete uymamaları için en hayırlı ve yararlı anış yolunu bu âyetle bildirmiş oldu.

c) Amaç, Allah'ın çok anılmasını sağlamaktır. Ayni zamanda bu konuda hac ibâdetini yapanları teşvîk ederek içten gelen bir sevgi ve say-

gıyla sık sık «Allah!.» demelerini hatırlatmak, böylece gönülleri Allah'ın yüceliğinin derin mânasıyla doldurmaktır.

(فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا - . .) **«İnsanlardan kimi, «Rabbimiz, bize Dünya'da ver» der. Artık onun için Âhiret'te bir nasîp yoktur.»**

BU KONUDA FARKLI RİVAYET VE YORUMLAR

a) Bedevîlerden bir kısmı vakfeye durduklarında duâları hep dünya ile ilgili olurdu: «Allahım! bize yağmur indir.. Allahım! bu yıl bolluk ve bereket ihsan eyle.. Allahım! bize güzel çocuklar lûtfeyle..» gibi. Âhiretle ilgili istekleri pek olmazdı. Diyebiliriz ki, Arapların çoğu bu konuda Yahudilerin te'siri altında kalmıştı. Çünkü Yahudilerin dünya saltanatından başka hiçbir dilekleri olmazdı. Bugün yine ayni arzu ve dileklerini sürdürmekteler. Allah, mü'minleri bu konuda da uyardı. Gerek çalışmada, gerek ilgi kurmakta, gerek düşünüp inanmakta dünya ile âhiret arasında sağlam bir denge kurmalarına işârette bulundu.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا

«Kimi de Rabbimiz! bize dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru, der. İşte bunlara kazandıklarından nasip var.»

a) Allah böylesine dengeli isteyenleri övüyor. Çünkü hem dünyada, hem âhirette iyilik güzellik istemek bütün hayırlara kapı açar. Şer ve kötülüklerin kapısını kapar. İçinde ve dışında böylesine sağlam bir inançla denge ve düzen kuran bir mü'min her zaman ve her yerde çevresine ışık olur.

b) Şükreden bir kalb, zikreden bir dil ve sabreden bir beden istemektir.

Çünkü böylesine bir ni'met dünya ve âhiret iyiliklerinin tamamını kendinde toplar. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Rabbimiz! dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru..»** diyerek sık sık duâda bulunur ve bununla şükreden bir kalb, zikreden bir dil, sabreden bir beden isterdi.

Katade, Hz. Enes (R.A.)den rivâyet ediyor : «Enes (R.A.)den sordum, dedim ki : Efendim, Resûlüllah (A.S.)ın en çok hangi duâyı yaptıklarını bize söyler misin?» Yukarıdaki âyeti okudu ve «işte Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sık sık bu duâyı yapar ve tavsiye ederdi.» (1).

---

(1) Ahmed bin Hanbel..

Şeddad oğlu Abdüsselâm da Hz. Enes'e (R.A.) diyor ki :

— Ya Enes! din kardeşlerin senden duâ bekliyor.

Bunun üzerine o yukarıdaki duâyı hatırlatarak, **«Rabbimiz! dünyada da bize iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru..»** diyerek yalvarıyor. (1).

Yine Hazreti Enes (R.A.)den yapılan rivâyete göre, Müslümanlardan bir adam hastalanmıştı. Peygamber (A.S.) Efendimiz onu sormaya gitti. Bir de ne görsün, adam öylesine zayıflayıp erimiş ki bir kuş yavrusu kadar kalmış! Bunun üzerine ona soruyor :

— Bir şey ile Allah'a duâ ediyor musun? Veya Allah'tan bir şeyler istiyor musun?

O da şu cevabı veriyor :

— Evet, Ey Allah'ın Peygamberi! Allah'ımdan hep şunu istiyorum : «Allah'ım! Âhirette bana vereceğin cezâyı şu dünyada ver..»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

— Sübhanellah!. Buna güç getiremezsin. **«Rabbimiz! dünyada da bize iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru»** desen ya!.

Buyurarak o adamı bu konuda uyarıyor. (2).

Başka bir hadîslerinde ise Efendimiz (A.S.) şöyle buyurmuştur:

— **«Kâbe'de ne kadar bir rükne uğradımsa mutlaka orada bir meleğin â m î n ! dediğini gördüm. O halde siz de rükünlere geldiğinizde şu duâyı yapın: «Rabbimiz! dünyada da bize iyilik ve güzellik ver, âhirette de bize iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru..» (3).**

(وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ) **«Ve sayılı günlerde Allah'ı anın. Kim iki günde (Minâ'dan ayrılmak için) acele ederse, ona hiçbir günah yoktur..»**

Bu âyetle ilgili yorumlar ve rivâyetler :

a) Sayılı günler, T e ş r î k günleridir (Kurban Bayramının ikinci, üçüncü, dördüncü günleri). Bilinen günler, Zilhicce'nin ilk on günüdür.

(1) Ebû Nuaym..
(2) Ahmed bin Hanbel..
(3) İbn Merdûye (Esbehanlıdır. Sayılı müfessirlerdendir).
(4) İbn Murdeveyh - Hâkim Müstedrek'inde sahih senetle rivâyet etmiştir.

Farz namazlardan sonra «Allahu Ekber, Allahu Ekber.......» demekle bu yerine gelmiş olur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

«Arafe günü, Kurban Bayramı günü ve bir de Teşrîk günleri biz Müslümanların bayramıdır; yeme, içme günlerimizdir.» (1).

b) Minâ'da iki gün kalıp dönmek câiz olduğu gibi üç gün de kalmak câizdir.

c) İmam Şâfiî, **«Arafat'ın her yanı vakfe yeridir. Teşrîk günlerinin hepsinde hayvan boğazlanabilir»** meâlindeki hadîse dayanarak dört gün içinde kurban kesmenin câiz olduğu hükmünü çıkarmıştır.

d) Tekbîre(Allahu Ekber, Allahu Ekber...) Arafe günü sabah namazında başlanır, bayramın dördüncü günü ikindiye kadar devam edilir (23 vakit). Meşhur olan görüş ve ictihat budur. Dûrekutnî de bu hususta bir hadîs nakletmiştir; ne var ki merfu' olarak pek sahih kabul edilmemiştir.

Bu tekbîrleri farz namazlardan sonra getirmek Hanefîlere göre vâcib, Şâfiîlere göre sünnettir. Ayni zamanda İmam Şâfiî'ye göre bu tekbirlere teşrîk günlerinin üçüncü günü güneş guruba gidinceye kadar devam edilir.

YAPILAN BÂDETLE DE

DÜNYA VE ÂHİRET ARASINDA DENGE SAĞLAMAK

Dünya ile bağlantımız, iyilik ve kötülük sınırları içinde sürüp gider. Zevklerimiz, arzularımız ve inançlarımız bizi bu iki kavram akıntısına doğru sürükler. İyilik ve güzellik bir bakıma beden ve ruh yapımızın gerektirdiği, gereksinme duyduğu şeyleri yararlı açıdan sağlamak veya düşüncemizi bu konuda disipline edip davranışlarımızı ilâhî kanuna uydurmaktır. Çünkü ilâhî kanunlar tamamen bu iki yapımızın esenlik ve mutluluğuna, sağlık ve varlığını devam ettirme ölçü ve anlamına göre konulmuştur. Kötülük ise, iki yapımızın ölçü ve amacına, gaye ve hedefine ters düşer; özellikle ruhî yapımıza afiyet ve berraklık getirmeyen, ayni zamanda ilâhî kanunlarla uyum sağlayamıyan şeylerdir.

Günlük yaşantımızda kendimizi kötülüklerden koruduğumuz, daha doğrusu bedenî ve ruhî yapılarımızın olumlu yönde ihtiyaçlarını; örf, akıl ve dinin belirlediği, ya da çizdiği biçimde karşıladığımız oranda iyiliğe ve fazîlete; güven ve huzura yönelmiş oluruz. Bu fazîlet, İslâm dini ile birleşince şüphe yok ki bir yönümüzle de âhirete yönelmiş oluruz. Ru-

(1) Ahmed bin Hanbel..

humuzun ya da manevî yapımızın en büyük ihtiyacı bu kavramla içiçedir. Onu bundan uzaklaştırdığımız gün dengeyi süratle bozmuş oluruz. Böylece bu iki âlem arasındaki bağlantı, günlük hayatımızda kopmaya yüztutar.

Evet bu iki âlem arasında sağlam bir bağlantı kurmak zorundayız. Birine ağırlık vermek ya da tamamen ilgisiz kalmak dengeyi bozar; yöneldiği âlemden kısmen nasibini alır, hepsi o kadar.

Zaten İslâm Dini bu iki âlem arasında dengeyi sağlamak ve bu konudaki ilâhî beyanlara göre insan hayatını düzenlemek üzere gönderilmiştir. Çünkü Yahudiler sadece dünya saltanatına yönelerek, Hıristiyanlar âhiret kavramına daha çok ağırlık vererek arzulanan dengeyi bozmuşlardır. İslâm bu bozulanı gelişen sosyal yapıya paralel olarak sağlamak kudretini kendinde taşıyarak sahneye çıkmıştır.

İşte insan bu hakikati anladığı, bildiği ve günlük hayatında yaşadığı nisbette mutludur. Günümüzün insanlarının çoğunun -zengin de olsa, yüksek mevki'lerde de bulunsa- huzursuz ve dengesiz olmalarının bir ucu bu gerçeğe dayanır.

Kur'ân bu mutluluk getiren dengeyi şu özlü duâ ile dile getirerek insanlığın kalbine ve dimağına sunmaya çalışır:

«Rabbimiz! bize dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru..»

ÖLÜMDEN SONRAKİ HAYAT VE ALLAH'A DÖNMEK

Varlık âlemi yaratıldığı gayeye doğru milimetre şaşmadan gitmekte ve bağlı bulunduğu kanuna ister istemez uymaktadır. Her tür kendine has bir tekâmül göstermekte, büyük bir kudretin düzenlemesi ve O'nun yönetmesiyle varlığını sürdürmektedir. Hiçbir şeyde dengesizlik, düzensizlik yoktur. Buna Atom Fiziğinden bir örnek verecek olursak atomların içindeki pozitif elektrik yükleri negatif elektrik yükleri ile denge durumundadır. Çünkü varlık âlemi daima kendi içindeki elektriğin de dengesini korumaktadır. Mevcut eşyanın en küçük tanecikleri arasında başlayan bu denge ve eşitliğe hayran olmamak elde değildir. Bunca ince hesaplarla eşitlik ve denge ilkeleri içinde bu düzeni kuran Allah ne yücedir!.

Ruhların çeşitli fakat dengeli geçişlerden sonra bedenlere girmesi, belli bir süre kendini bu kılıfla tanıtması ve sonra eskiyen bu kılıfı değiştirme zorunda kalması hep o yüce kudretin sergilediği şaşmaz kanunlarla yürümektedir.

Ruhun bütün geçişlerinde bir düzensizlik ve dengesizlik yoktur. Çünkü yaratıldığı andan itibaren sonsuzluğa doğru adım adım yol almakta ve kendisine hazırlanan ebedî saadete tekâmül ederek gitmektedir. Bedene girip, bir süre orada eyleşmesi ve sonra bu elbiseyi değiştirip Berzah âlemine doğru geçmesi hem ölçülü, hem dengeli bir durum arzetmektedir. Aksi halde bağlı bulunduğu dünyadaki bedenle başka bir âleme geçmesi mümkün değildir. Çünkü iki âlem arasındaki şartlar çok değişiktir. Birinden diğerine geçebilmesi için geçeceği yerin şartlarına uygun yeni bir elbise, yani bedene girmesi gerekiyor. Bunun için de belli bir süre kabir âleminde bekleyerek tekâmül devresini doldurup öylece geçiş sağlaması şarttır.

Tıpkı Mendeleyev'in kimyasal elementlerin periodik sınıflandırmasını içeren bir tablo düzenlemesi ve elementleri atom ağırlıklarına göre bir tasnife tutması ve sonunda tabloda bazı boşlukların meydana geldiğini tesbit etmesi gibi. Birbirini izleyen sıradaki elementlerin özelliklerinin bir ölçü ve denge dahilinde farklılık ortaya koyduğu görülmüş ve böylece Mendeleyev bütün dikkatini bu boşluklara yönelterek şu sonuca varmıştır :(1)

«Varlık âleminde çok ölçülü bir düzen vardır. Her varlık bir takım belirli geçişler arzetmekte ve kendine has yerini almaktadır.»

Elementler dizisindeki her boşluk bilinmiyen, henüz keşfedilmiyen elementlere aittir. Bunlar keşfedilince bu düzenlemedeki sıra ve yerlerini alacaklar ve boşluklar dolacaktır. Nitekim bugün o boşluklar dolmuş ve atom ağırlıklarına göre mevcut elmentler düzenlemedeki yerlerini almışlardır.

O halde ruhların da düzenli geçişlerini düşünerek son geçişinin haşır (kabirden kalkıp başka bir âlemde Allah'a dönüp yönelmesi) olup âhiretteki son durağına ayak basmasıdır. Şu anda bedenini henüz terketmemiş bulunan ruhların, Kabir, Berzah ve Haşır âlemlerindeki yerleri boş beklemektedir. Bunun gibi henüz ruhlar âleminde olup yeryüzüne inmeyen insan ruhlarının da bu âlemdeki düzenlemedeki yerleri boş beklemektedir. Beden denilen kılıfın vakti gelip yokluktan varlığa geçiş yapınca ona ait ruh -bir element gibi- gelip yerini ve sırasını alacaktır.

Şüphesiz ki, bu inanç ve bilgi insanda sorumluluk duygusunu, Allah korkusu doğrultusunda geliştirir. Bu örneksiz ve benzersiz düzeni oluşturup sürdüren o sonsuz kudrete kul olmanın zevki ve heyecanı için için hissedilir. Yeme, içme, uyuma gibi gereksinmelerin çok ötesinde ve

(1) Mendeley, Dimitri İvanoviç (1834-1907) Rus fizikçisi.

üstünde bir gayeye erişmek için yaratıldığını ve varlık âleminde canlılar düzenleme tablosundaki yerini arayıp bulmaya ve boşluğu doldurmaya yönelir.

Böylece huzurlu bir hayat, dengeli bir ömür, verimli bir geçiş devresi başlar.

İşte Allah'a dönmenin, O'na haşrolunmanın sağladığı feyizli sonuç budur. Bunun için Kur'ân yukarıdaki âyetle insanlara, özellikle inanmışlara şöyle sesleniyor:

(وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) **«Artık Allah'tan korkun ve bilin ki herhalde siz O'na haşrolunacaksınız.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle ibâdetin temelini, imân ve takvânın oluşturduğuna; kalbi bu yüksek mânayla aydınlatıp düzeltmenin en sağlam, en makbul yol olduğuna dokunuldu. Dünyayı Allah hoşnutluğuna uygun ölçüde arzulamanın takvâya ters düşmediğine işâret edildi. Bu nedenle âhirette gözleri aydınlatan bir nasîbin ancak dünyada hazırlamakla gerçekleşeceğine dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle imân ve takvânın yerinin sadece kalb olduğu, dilin ancak kalbe tercümanlık yaptığı açıklanıyor. Kalbdeki hakikat cevherinin en güzel tanığının fazîlet dolu ameller olduğu belirtiliyor. Böylece inananların iki kısma ayrıldığına işaret edilerek, biri; içindekinden başkasını söyleyen ve aslında din ve düzen düşmanı olan münafık ve bozguncudan, diğeri, içi dışına uyan, kalbiyle dili uyum halinde bulunan ve her konuda Allah hoşnutluğunu dileyen ve bu uğurda canını seve seve verebilen kâmil mü'minden söz ediliyor.

——oOo——

İÇİNDEKİLER

(Önemli konular fihristi)

İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

2. cild

ANADOLU
YAYINLARI

ANADOLU YAYINLARI NO. 2

Genel Dağıtım



Basım Yayın Koll. Şti.
853 Sok. No: 42 Konak - İzmir
Tel: 255983

Dizgi	: Öğrenci Matbaası	İZMİR
Filim	: İrfan Klişe	İZMİR
Baskı	: Alemdar Ofset 1986	İSTANBUL
Cilt	: Savaş Ciltevi	İSTANBUL

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ
قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ
وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ
لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

MEÂLİ:

204— İnsanlardan öylesi var ki, dünya hayatı hakkındaki sözü beğenmene yolaçar ve kalbinde olana Allah'ı şâhit tutar. Halbuki o (din) düşmanlığı güdenlerin en azılısıdır.

205— İş başına geçince de yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah bozguncuları hiç sevmez.

206— Ona, Allah'tan kork, denilince onur ve gururu tutar da kendisini günaha iter. Artık ona Cehennem yeter; orası ne kötü yataktır.

207— İnsanlardan öylesi de var ki, Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek canını fedâ eder. Allah ise kullarına çok şefkatli ve çok merhametlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Tefsîrcilerimiz bu konuda birkaç sebep tesbit etmişlerdir:

a) İçinde küfrü gizleyen ve dışında Müslüman gibi görünüp geçinen Ahnes bin Şerîk adında bir bozguncu münâfık, Bedir savaşında kendi adamlarını geri çekerek İslâm ordusuna katılmamıştı. Savaştan sonra Peygamber (A.S.) Efendimize geldi, yetmiş dereden su getirip kendini temize çıkarmaya çalıştı. Bu adam cidden tatlı dilli, güzel yüzlü idi. Müslümanlığını tekrar tekrar söyledi ve bu konuda çok doğru sözlü olduğunu açıkladı. Sonra huzurdan ayrılıp Medine'den kaçtı. Yolunun üzerindeki Müslümanlara ait ekinleri yaktı ve hayvanları boğazlayıp uzaklaştı. Bu-

nun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1).

b) El-Recî' yöresinde öldürülen Habîb ve arkadaşları hakkında münâfıklar şöyle konuştular : «Şu öldürülen Müslümanlara yazıklar oldu! Ne evlerinde oturabildiler, ne de arkadaşları Muhammed'in risâletini yerine getirebildiler.»

Yukarıdaki âyet bu ve benzeri münafıklar hakkında inmiştir. (2).

c) İçinde inkâr ve bozgunculuk düşüncelerini gizleyen her yalancı, ikiyüzlü ve dönek ruhlu kişiler hakkında inmiştir. (3).

d) Ashabdan Süheyb er-Rûmî, Mekke'den Medine'ye hicret etmek isteyince Allah düşmanları ona engel oldular ve ancak bütün mal ve servetini terkedip bir başına ayrılmaya razı olduğu takdirde bu engeli kaldıracaklarını söylediler. O da canından çok sevdiği Resûlüllah'a bir an önce kavuşabilmek için onların bu önerisini kabul etti. O sebeple : **«İnsanlardan öylesi de var ki, Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek canını fedâ eder...»** meâlindeki âyet indi. (4).

İLGİLİ HADÎSLER

Semavî kitaplardan bazısında şu sözler geçmektedir :

«Allah'ın kullarından öyle topluluklar var ki, dilleri baldan tatlı, kalbleri sebîr otundan acıdır. İnsanlara karşı yumuşak görünüp koyun postuna bürünürler; dünyayı dinleri karşılığında satın alırlar.»

Allah bu karakterde olanlara şöyle buyuracaktır :

«Benimle bir dayanak arayıp kendinizi mi aldatıyorsunuz, yoksa Bana karşı çok cesaretli mi davranıyorsunuz? Kendi adıma yemin ettim ki, onlara öyle bir fitne musallat edeceğim ki, o fitne onlardan yumuşak ağırbaşlıyı bile şaşkına çevirecektir.» (5).

«Allah katında erkeklerin en çok sevilmiyeni, (dine ve Müslümanlara karşı) düşmanlıkta en azılı olanlarıdır.» (6)

«Münafıkın belirtisi üçtür :

(1) Süddî - Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerîr - Lübabu't-Te'vîl tefsîrleri..
(2) Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerîr : İbn Abbas (R.A.)dan..
(3) Katade - Mücâhid..
(4) İbn Kesîr - Fehülkadîr : İbn Abbas ve Enes (R.A.)dan..
(5) Tirmizî - Kurtubî - İbn Kesîr..
(6) Buharî / tefsîr: 2, 37, mezalim: 15, ahkâm: 34. Müslim / ilim: 5. Tirmizî / tefsîr: 2, 22. Nesâî / kazâ: 34. Ahmed: 6/55, 63, 205.

1. Konuştuğunda yalan söyler,

2. Söz verdiğinde vefasızlık ve haksızlık eder,

3. Hasımlaştığında Allah'ın koymuş olduğu sınırları aşar ve açıktan günaha girer.» (1).

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

(وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ . . .) «İnsanlardan öylesi var ki, dünya hayatı hakkındaki sözü beğenmene yolaçar....»

Bugün ekonomik ve teknik alanlarda kalkınan Batı dünyasının göz kamaştırıcı etkisi altında kalarak, İslâm Dininin ilerlemeye engel olduğunu dolaylı yoldan anlatan ve memleketin ancak ekonomik güçle kalkınabileceğini savunan ve mânevî değerleri bir çırpıda geriye iten; bunun için de ekonomik yönde çok gelişmiş ülkeleri örnek veren ve fakat kalbinde dine karşı kin ve düşmanlık besleyen İslâm âlemindeki yarı aydın bozguncuların ilk bakışta kalkınma ile ilgili sözleri çoğumuzun hoşuna gidebilir. Ama iyice düşünüp sadece ekonomik alanda kalkınan fakat derin bir ahlâksızlık ve maddecilik fırtınasına tutulan milletlerin sonunun nereye varacağına baktığımız ve geçmişteki örneklerini bulup çıkardığımız zaman dinî ahlâk düşmanlığının fertleri, aile ve milletleri nasıl acımasızca madde çukuruna sürükleyip düşürdüğünü, mânevî değerlerini tamamıyla öldürdüğünü, bu yüzden toplum bünyesinde huzur ve güven bırakmadığını görürüz.

Ne var ki her devirde dünya hayatı ve düzeni hakkında büyüleyici ölçüde güzel söz söyleyenler, bulunduğu devrin özelliğine göre değişik metotlar uygulamışlardır, ama hepsinin amacı bir olmuştur.

Günümüzde ise bunlar iki ayrı metot ve taktik ya da sloganla sahneye çıkmışlardır : Materyalistler, aşırı kapitalizmi hedef alarak; aşırı kapitalistler de komünizmi hedef alarak rollerini göstermektedirler. İslâm Dini bu ikisiyle de uyum halinde değildir ve olamaz da. Çünkü O, kendine has bir düzen ve ahlâk getirmiştir. O halde sahnedeki iki grup da içten içe İslâm düşünce ve ahlâkına karşıdırlar. Sırası gelince bu düşmanlıklarını sergilemekten, yani açığa vurmaktan çekinmezler.

Kur'ân'da yukarıdaki âyetin ilk cümlesiyle inanmışların dikkati bu iki bozguncu gruba çekilip gereken uyarı yapılıyor.

(1) Buharî / îmân: 24, şahadat: 28, edeb: 69. Müslim / îmân: 107, 109. Tirmizî / îmân: 14. Nesâî / imân: 20.

DİN DÜŞMANLIĞI GÜDENLER İŞ BAŞINA GELİNCE

(وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ ...) «İş başına gelince de yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli yoketmeğe çalışırlar.»

Hayatın gayesini servet ve bol nîmet ile rahat yaşamakta arayanlar; mutluluğu yüksek bir makama erişmekte görenler elbetteki aldanmışlardır. Bunların çoğunda din düşmanlığı ruhî bir maraz halindedir. Bu durumda olanların düşünce yapısındaki karmaşıklığı tarif etmek oldukça zordur. Aslında onlar da çoğu kez yakalandıkları bu hastalığın menşeini, varacağı noktayı bilemezler. Bildikleri tek şey, dimağlarıyla mideleri arasındaki sürekli ilgidir. Gerçi birçok kişide bu hastalık vardır, ancak ortam ve şartlar onu küllemiştir. Şu iki şeyden biri bu hastalığın, diğer bir deyimle karakterin ortaya çıkmasını kolaylaştırır: Servet ve makam. Bunun için bir insanın karakterini ya da içindeki ruhî marazı anlamak bu iki nedenin gerçekleşmesine bağlıdır. Bu yüzden insan öz kardeşini, ya da en yakın arkadaşını bile iyi tanıma şansına sahip değildir.

İslâm bu tiplere «münâfık» ismini vermiş ve onları açıktan inkâr edenlerden daha zararlı ve tehlikeli saymıştır. Nitekim böyleleri iş başına gelince zehirlerini akıtmaya, din ve ahlâkı yıkmaya çalışır; din düşmanlığını çeşitli araçlarla genç kuşağa aşılar ve dini bir öcü gibi tanıtma gayreti içinde olurlar. Manevî değerleri küçümserler. İşte bozgunculuğun en kötüsü budur. Kur'ân bir nice âyetleriyle Müslümanları bu konuda uyarır, geçmişte bu yüzden büyük felâketlere uğrayan milletlerin hayatından ibret dolu parçalar sergiler.

(وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ...) «Ekini ve nesli yok etmeğe çalışır.»

Bugünkü deyimle «ekin», ekonomiyi; «nesil» ise burjuvayı ve proleteryayı hatırlatır. Kafalarında madde ilâhı yatan ve bozgunculuğu amaca ulaşma vasıtası kabul eden komünistlerle materyalistler, bu iki sınıf arasında çetin bir mücadeleyi oluşturmak gayretindedirler. Kendilerine uygun iş bulup başa geçince bu arzu ve gayretlerini eyleme dönüştürürler. Onlara göre, burjuvalar sınırsız kâr peşinde, proleteryalar yüksek ücret arzusunda olurlar. Bu çekişme sürüp gider; hem ekonomiyi, hem nesli yok eder.

İşte yukarıdaki âyetle günümüzün bu önemli olayına dokunulmakta ve bozgunculuğun, yok olmanın asıl nedeni belirlenip ortaya konmaktadır.

Denilebilir ki, Kur'ân yirminci asrın son yarısında sosyal yapıda mey-

dana gelen önemli değişmelere parmak basar mı? Rahatlıkla deriz ki, Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz cihan peygamberi olduğu gibi, Kur'ân da insanlık âlemine indirilen en son mesaj ve süreklilik özelliğini taşıyan bir Kitap'tır. Sosyal yapılar ne kadar değişime uğrarsa uğrasın, ekonomik yapılarda ne kadar farklı durumlar ortaya çıkarsa çıksın, ilim ve teknikte ne kadar başarı sağlanırsa sağlansın, mutlaka Kur'ân âyetleri onların herbirine ışık tutar, teşhisini kor ve uyarısını yapar. Daha çok kurtulma yollarını gösterir; hastalığın teşhisiyle yetinmez, tedavi çaresini söyler, lüzumlu devayı takdim eder.

İşte **«İş başına gelince de ekini ve nesli yok etmeye çalışır.»** cümlesiyle yapılan uyarı bunun bir örneğidir.

Bozgunculuğu sanat edinip nesli yok etmeğe çalışanlara «Allah'tan kork» denilince de buna hiç ama hiç tahammülü olmaz; büsbütün inat ve küfründe ısrar eder ve en büyük günahlara kapı açmakta tereddüt etmez. Artık böylesine ancak Cehennem yeter.

Cenâb-ı Allah bu bozguncu tiplere karşı inanmışları uyarmakta ve kendini insanlıktan yana hizmete adamış ve sadece Allah'ı hoşnudedebilmek için canını fedâ etmekten çekinmiyenlerin yetiştirilmesine önem verilmesini hatırlatıyor ve ancak bu yolda sağlanan ve fazîlet doğrultusunda bulunan bir nesille fitne ve bozgunculuğun önlenebileceğine işâret ediyor.

Çünkü Kur'ân, her çağın sosyal ve ekonomik, ahlâkî ve kültürel yapısına adâlet ve fazîlet ışığını sunma gücüne sahip bulunuyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insanların mü'min, kâfir, münâfık olmak üzere üç gruba ayrıldığı; içte münafıkların, dışta Allah'ı inkâr eden maddecilerin ekini ve nesli yok etme, hiç olmazsa bozgunculuk ortamı yaratma plânları bulunduğu üzerinde duruldu. Bunların sosyal bünyede sınıf kavgasına yol açma gayretlerinin her zaman mevcut olduğuna dikkatler çekildi ve sonra dünya ile âhiret arasında denge sağlayan, sınıf kavgası değil, sınıflar arasında hakiki kardeşliğin ölçü ve anlamını insanlığa sunan ve bu açıdan da bozguncuların karşısında sağlam bir güç olarak durup fitne ve fesadı önleyen mü'minlerin kendi bünyelerinde sulh ve selâmete girmeleri üzerinde duruldu. Aşağıdaki âyetlerle, inanmışların kişisel çıkarlarını bir tarafa bırakıp hep birden barış ve esenliğe girmeleri, kendi aralarında birliği kurmanın en güzel ve sağlam modelini oluşturmaları belirtiliyor. Bunca belgelere, denemelere rağmen, birlik kuramadıkları için çektikleri perişanlıklardan sonra kaymanın akılla bağdaşır bir yanı olmadığı hatırlatılıyor.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَٓافَّةًۖ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُبٖينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْكُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٠٩﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فٖي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٢١٠﴾

MEÂLİ:

208— Ey imân edenler! Hep birden (Allah'a itaat ve O'na kul olmanın derin anlam ve hikmetini anlayarak) sulh ve selâmete girin.. Şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz ki o, sizin apaçık düşmanınızdır.

209— Size bunca belgeler geldikten sonra kayarsanız, biliniz ki, Allah çok üstün ve çok güçlüdür; yegâne hikmet sâhibidir.

210— Onlar Allah'ın buluttan gölgelikler içinde meleklerle gelivermesini ve işin hemen bitiriverilmesini mi bekliyorlar? (Halbuki) işler (eninde sonunda) ancak Allah'a döndürülür.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden İslâm Dinine giren birkaç kişi, Tevrat'ı daha önce okuyup araştırdıkları için zaman zaman Tevrat'tan sözedip dururlardı. Kötü niyetleri olmamasına rağmen pek hoş karşılanacak bir davranış ve anlayış sayılmazdı. Çünkü henüz Kur'ân'ın tamamı inmemiş, bütün hükümler sergilenmemişti.

Bunun üzerine uyarı anlamında yukarıdaki âyetler indi.

BARIŞ VE ESENLİK

Silm, ya da Selm:

a) Hakk'a teslimiyet göstermek, O'na itaat edip bağlanmak,

b) Hakikati kabullenip boyun eğmek,

c) Toplum bünyesinde barışı sağlamak,

d) İnsan haklarına saygılı olup korumak,

e) İslâm Dini etrafında toplanıp birleşmek gibi manalara gelir.

Hakk'a teslimiyet göstermek; Allah'a kul olmanın ölçüsüdür. İlâhî sınırları bilip O'nun buyruklarına uymak, önce insanın kendi içinde, sonra da dış âleminde gerçekleştirdiği ve gerçekleştireceği en güzel barış ve kazandığı en uygun esenliktir. Daha doğrusu ruhun maddeye, imânın inkâra, fazîletin aşağılığa sağladığı en anlamlı üstünlüktür.

Hakikati kabullenip boyun eğmek; vicdanen gelişmenin, ruhen arınmanın ve olgun insan olmanın belirtisidir. Hakikati kabul etmek ne kadar anlamlı ise, onu reddetmek de o kadar anlamsızdır. Ayni zamanda insanın sağduyu yönünden körpe kaldığına yeterli delil sayılır. Hak ve hakikate karşı ilgisiz kalıp susmak dilsiz şeytanla bir olmaya yol açar. Bu anlamda ümmetine ve dolayısıyla insanlık âlemine seslenen Peygamber (A.S.) Efendimizin bu kavramlara karşı nasıl düşündürücü bir mâna getirdiğini anlatmaya gerek var mıdır?

Toplum bünyesinde iç barışı sağlamak; imân, irfan, kültür ve ahlâk alanlarında kâfi derecede payını ve gıdasını alan kâmil insanların yol ve görevidir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin açmış olduğu İslâm Mektebi 22 yıl aralıksız bu ölçüde aydın Müslüman yetiştirmiş ve böylece içte sağladığı barıştan hareketle cihan peygamberi olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Renkleri, ırkları ve dilleri ayrı olan, ayni zamanda ilim ve irfan vadisinin çok ötelerinde bir ömür tüketen insanları kısa zamanda İslâmın bu yüce okulunda birleştirip şekillendirdi. Habeşli köleyle Kureyşli asılzadeyi kardeş yaptı.

İnsan haklarına saygılı olmak; Hakk'a teslim olan, sadece Hakk'ın önünde eğilen, işlerini Allah için yapan bahtiyarların düşünüp geliştirdiği ve tatbikat alanına soktuğu evrensel anlam taşıyan bir kavramdır. Şüphesiz ki bunun harcını Hz. Muhammed (A.S.) karmış, temelini de O atmıştır. Bu temel üzerinde yükselen Müslümanlar insan haklarını en ölçülü biçimde ayakta tutmaya çalışmışlardır. Bunun için savaşı son çare kabul eden İslâm, haksız yere insan kanının akmasını hiçbir zaman hoş karşılamamıştır. Savaşlarda elde edilen esirlere insanca davranan tek millet Müslümanlar olmuştur. Hiçbir esirin burnu kanamadan ülkelerine gönderildiği bir gerçektir. Herkesin malı, canı, namus ve şerefi muhteremdir; tecavüzden korunmuştur. Bunlara el ya da dil uzatmak kesinlikle haramdır.

Bunun için rahatlıkla diyoruz ki, kollektif hayatın başarılı ve huzur-

lu olması bu gerçeğe bağlı kalındığı takdirde süreklilik arzeder.

İslâm dini; mutlu yaşamanın, birbirini sevip sayan bir millet oluşturmanın ve güven içinde hayata adım atmanın kaynağı ve dayanağıdır. Gücünü, varlığını ve birliğini bu dinden alan Arapların, ona yıllarca ilgisiz kalmalarıyla nasıl bir çıkmaza düştüklerini görmekteyiz.

İşte Kur'ân bütün bu gerçeklere işâret edip özellikle İslâm ahlâkıyla yücelen milletlere seslenerek diyor ki: **«Ey imân edenler! Hep birden sulh ve selâmete girin.. Şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz ki o, sizin apaçık düşmanınızdır.»**

ŞEYTANIN ADIMLARI

1— Doğru yoldan ayrılmak, İslâm ahlâk ve fazîlet doğrultusundan çıkmak,

2— Hak'tan yüzçevirip sapmak,

3— Sapıkların ve maddecilerin söz ve davranışlarını taklîd etmek,

4— İnsanlara dünya cenneti va'deden materyalistlerin dünya ile ilgili büyüleyici sözlerinin etkisi altında kalmak,

5— Kişisel çıkarların peşine takılıp nefs ve şeytandan yana bir yol tutmak..

Müslüman bir milletin sadece ekonomik yönden güçlenmesini düşünmek, mutluluk kapısını açmaz. Çünkü maddeyle mâna arasında ciddi bir bağlantı ve dengeye de büyük ihtiyaç vardır. Bu husus hiçbir zaman hafife alınmamalıdır. Dinî duyguların zayıfladığı; maddeye karşı sınırsız tutku duygusunun kökleştiği toplumlarda büyük sarsıntılar başgöstermiştir. Güvensizlik ülkeyi kaplamış, kısa yoldan servet edinme ihtirası ahlâk ve fazîleti çiğnemiştir.

Artık bu ortama itilen bir toplum her an huzursuzdur; maddeyi temel kurtuluş kabul eden felsefenin tuzağına düşmüştür.

Tefsirler ve yorumlar bu kötü sonuca işâret ederek henüz imân düzeyinde bulunanlara sesleniyor ve Kur'ân uyarısını şu sözle noktalıyor:

(وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ) **«Şeytanın adımlarına uymayın.»** Çünkü insanı dinden, ahlâk ve erdemlikten uzaklaştıran her şey bir şeytandır.

(فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ) **«Size bunca belgeler geldikten sonra kayarsanız, biliniz ki, Allah çok üstün ve çok güç-**

lüdür, yegâne hikmet sâhibidir.»

İlâhî Belgeler:

a) İslâmiyet gelmeden önce Arap Yarımadasındaki putperestlerin perişan ve sefil durumu,

b) Hak dinden uzak toplumların kendi aralarında bir birlik sağlayamadıklarının hazin tablosu,

c) Annelerinden hür doğan insanların köle diye satıldığı, fakirin, dul kadınların ve kız çocuklarının acıklı hali,

d) Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimizin fakir ve kölelere kişilik ve itibar kazandırması,

e) Müslümanlar arasında, dünyada bir benzeri daha olmayan din kardeşliğinin kurulması, kader birliği yapıp büyük bir güç oluşturması,

f) Sunulan imân aşkıyla insanların -fakir de olsalar- son derece mutlu olması ve sınıf farkının kaldırılması,

g) Dünya milletleri bilgisizliğin derin uykusunda bir tarih tüketirken Müslümanların yarım asır içinde dünyaya ilmin ve medeniyetin ışığını ulaştırması gibi..

Bunca açık belgeler, saadet va'deden örnekler gözler önüne serilirken hâlâ da İslâmiyetin nûrlu caddesinden kayıp çıkmak, derin bir gafletin, kötü bir anlayışsızlığın, olup bitenleri görmemenin eseri değil midir?

Bilinmeli ki Allah'ın kanunları değişmez. Allah her şeyi hikmetle yapar. Kur'ân'da salih kullara bu kanun çerçevesinde açılan saadet vadisi şu cümlelerle anlatılıyor: **«And olsun ki, Zikir (=Levhimahfuz veya Tevrat)den sonra Zebûr'da da yeryüzüne iyi-yararlı kullarım vâris olacak diye yazmışızdır.» (1).**

(هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ ف۪ي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ)

«Onlar Allah'ın buluttan gölgelikler içinde meleklerle gelivermesini ve işin hemen bitirilivermesini mi bekliyorlar?

Muhammed (A.S.)ın hak peygamber olduğuna ve doğruluğun doruğunda bulunduğuna akıl erdirmeyip hâlâ bu konuda şüphe içinde kalanlar, bunca açık âyetlerden, akla malzeme sunan belgelerden sonra ne bekliyorlar? Yoksa Allah'ın, kıyâmetin kopmasıyla ilgili kesin buyruğunu, o müthiş saatın gelmesini mi arzuluyorlar?!

---

(1) Enbiyâ sûresi âyet: 105.

Cenâb-ı Hak yukarıdaki açıklamayla kıyâmet saatının kopmasının oluş biçimlerinden bir safhayı ön bilgi ölçüsünde bildirerek dikkatleri çekiyor; başka âyetlerle de buna ayrı açıklık getiriyor :

(وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا) **«O gün gök beyaz bulutlar şeklinde (bir görünüm vererek) yarılıp dağılacak; melekler grup grup indirilecek.» (1)**

(كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا) **«Yer sarsılıp parça parça bölündüğü (sonra da dümdüz duruma geldiği) zaman, Rabbın (emri) gelip melekler saf saf dizildiği zaman...» (2).**

ATOM PATLAMASINA BENZER BİR TABLO

«Kıyâmet anında buluttan gölgelikler inecek ve gök beyaz bulutlar halinde yarılıp parçalanacak..»

Bir Uranyum Atomunun parçalanmasını düşünün: Herhangi bir yakıtın bir molekülünün verdiğinden 100.000.000 kere daha fazla enerji verdiğini biliyoruz. Bunun sonucu, bir nötronla bir uranyum kütlesini bombaladığımız zaman bir anda aklın alamıyacağı kadar yüksek bir enerji elde edilir. İşte bu olaya «Atom Patlaması» denir. Milyon kere milyar çekirdek, zincirleme bir biçimde parçalanarak müthiş bir hızla dağılan ve milyonlarca derece ısı sağlayan milyarlarca taneciği salıverir.

Böylece «Atom Patlaması» sonucu milyonlarca tonluk yakıcı ve kavurucu hava önce bir toz bulutu halinde yükselir ve etrafa yayılmaya başlar. Sanki gökten gölgeliklere benzer bulutlar iniyormuş gibi olur. Bu, bizim anlayışımıza göre bir benzetmedir.

Çünkü yukarıdaki âyette atomdan değil kıyâmetin kopuşundan sözedilmekte ve bunun bir görünümü tasvir edilmektedir. Biz de bu tasvirî görünüm ile Atom Patlaması arasında bir benzetmeye kapı açarak bağlantı kurmaktayız. Kur'ân'ın yirmiden fazla âyetinde buna yakın görünüm arzeden tasvirler yapılmıştır. Atom hakkında kesin bilgilerle bu tasvirler arasında her zaman bir ilgi kurmak mümkündür. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim ne bir kimya kitabıdır, ne de bir fizik kitabı... Onun en seçkin niteliği, Allah'la kul arasındaki engelleri kaldırmak, ilâhî rahmeti bütün genişliğiyle Allah kullarına yansıtmak; zaman zaman dikkatleri varlık âlemine

(1) Furkan sûresi: 25
(2) Fecr sûresi: 21-22

çekerek Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden sayısız belgeleri gözler önüne sergilemek ve bu arada bazı ana fikirler koymak suretiyle insan aklını harekete geçirmektir.

İşte biz Kur'ân'ı bir bakıma bu açıdan inceliyor ve içindeki bilimsel temel bilgiyi yine ölçülü biçimde ele alıyor ve bunların sırf beşer aklını ve zekâsını harekete geçirmeye matuf bulunduğunu belirliyoruz. Uyum ve uygunluk anlamını taşıyan bölümlerde ise, Kur'ân'ın asıl mümeyyiz vasfını belirtmeye ve bu kutsal kitabı taşıdığı özelliğiyle tanıtmaya çalışıyoruz. Çünkü Kur'ân âyetlerini yerli-yersiz pozitif bilimler ve buluşlar karşısında zorlamanın hiçbir anlamı yoktur. Bu, yarardan fazla zarar getirir.

HEP BİRDEN SULH ve SELÂMETE GİRİN

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً) «Hep birden» ile çevrisini yaptığımız «kâffe» kelimesiyle İslâm'ın bir bütün olduğu ve bütünüyle T e v h î d üzerine kurulduğu belirleniyor. Sonra da Müslümanların, Allah'ın kitabından ve Hazreti Muhammed (A.S.)in Sünnetinden kaynaklanan itikadî ve amelî konularda bir sürtüşmeye, bölünmeye gitmeden ictihad farklarına saygı gösterilerek bir bütün olmaları hatırlatılıyor. İslâm kavramının birleştirici, barıştırıcı, sınıf farkını kaldırıcı, ilâhî rahmet kapısını devamlı açıcı olan potasında inananların bütünleşip sulh ve selâmete girmeleri emrediliyor. Bu emir o kadar önemlidir ki, ne bir ibâdetle emre, ne de bir hayrı yapmayı tavsiyeye benzer. İbâdet ve hayırların temeli bu emre dayandığı gibi, hedef ve amacı da bu emirde noktalanır.

Kendine ya da mantığına göre İslâm'ı yorumlayan ve kendisine uymayan ya da yorumuyla bağdaşmayan diğer bütün yorum ve ictihadlara karşı çıkan ve sonunda yine kendine ve yorumuna uygun bir ekol oluşturup bölünmeye, sürtüşmeye yönelen Müslümanlar, bu tarz düşünce ve davranışlarıyla Kur'ân'ın ruhuna, İslâm'ın T e v h î d ölçüsüne ters düştüklerinin farkında mıdırlar? Dinin sulh ve selâmet, birlik ve kardeşlik prensibinin sınırını aştıklarını biliyorlar mı? İslâm'ın lâhutî esas ve prensipleri bir yönüyle bölünmeyi, sürtüşmeyi kaldırmak, insanları yine T e v h î d düzeyinde kardeş yapmak için insanlıktan yana sunulmamış mıdır? Müslüman, bilgisizliği ya da şahsî çıkarı veya onuru uğruna dini asıl ölçüsünden kaydırdığı takdirde nasıl bir ihânete kapı açtığının farkında mıdır?

İşte Kur'ân lâhutî kudretinin bütün görkemliğiyle inanmışlara şöyle sesleniyor :

«Ey İmân edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkup (fenalıklardan, inkâra sapmaktan) sakının ve siz ancak Müslüman olarak can verin. Hepiniz birden Allah'ın ipine sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın..» (1).

«Kendilerine açık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın.» (2).

«(Ey Muhammed!) şüphesiz ki, hizipleşerek dinlerini parça parça edenler var ya, sen hiçbir şeyden onlarla bağımlı ve ilgili değilsin. Onların durumu Allah'a kalmıştır. İleride ne istediklerini onlara haber verecektir.» (3).

İdeolojik düşünce ve eylemlerin at oynattığı bir dünyada, Kur'ân ve Sünnetin birleştirici ve uzlaştırıcı doğrultusunda hareket etmeye ne kadar ihtiyaç duyulduğunu anlatmaya lüzum var mıdır? Zevkine ermeden, bilincine varmadan bir dindarlık sürdürmek, karanlıkta yürümeye benzer. Sevmeden seyretmek bulanık suya bakmaktan farksızdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle mü'minlerin hepsinin birden, sulha, selâmete ve tek kelimeyle Tevhîd Dini'nin birleştirici, uzlaştırıcı, kaynaştırıcı lâhutî havasına girmeleri emredildi. Ayrılıp bölünmenin, sürtüşüp çözülmenin, gruplaşıp sosyal yapıyı sarsmanın; azılı din düşmanlarının işine yarayacağına işâret edildi. Kurtuluşun, güçlü ve şerefli bir millet olarak yaşamanın, Dinin sunduğu birlik potasında şekillenmekle mümkün olacağına dikkatler çekildi. Aşağıdaki âyetlerle bunca açık belgelere rağmen, Allah'ın lûtfettiği imân ve irfan nîmetini küfürle değiştiren ve bu yüzden dünyada da bir nice felâketlere uğrayan Yahudiler örnek veriliyor. Bu yüzden tarihin tekerrür edeceğine atıflar yapılıyor ve Müslümanlar bir kez daha uyarılıyor.

—ooo—

سَلْ بَنِيٓ اِسْرَٓائِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍۜ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ
مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

(1) Âl-i İmrân sûresi âyet: 102-103.
(2) » » » » : 105.
(3) En'am sûresi âyet: 159.

MEÂLİ

211— Sor İsrâil oğullarına, onlara nice nice açık belge verdik. Kendisine Allah'ın nîmeti geldikten sonra kim onu değiştirirse, şüphesiz ki Allah'ın azâbı pek şiddetlidir.

İsrâil oğullarına indirilen açık belgeler:

1. İbrâhim Peygamber tarafından Filistîn'e getirilmeleri,

2. Yusuf Peygamber ma'rifetiyle Mısır'a yerleşmeleri,

3. Musâ Peygamberin onlara sahip çıkması; sihirbazların gösterilerini, Fir'avn'ın hile ve düzenini boşa çıkarması,

4. Elindeki asânın zaman zaman ilâhî kudreti yansıtması,

5. Elini koltuklarına sokup Yed-i Beyza mu'cizesi göstermesi,

6. Kızıl Denizin ilâhî kudretle yarılıp geçit vermesi,

7. Fir'avn ve askerlerinin ayni geçitte boğulması,

8. Musâ Peygamberin elindeki Asa'yı taşa vurup on iki pınar akıtması,

9. Şiddetli sıcakta bulutun onları gölgelendirmesi,

10. Kendilerine kudret helvasıyla bıldırcın kuşunun sunulması,

11. İkinci kez Filistin (va'dedilen ülke) topraklarına gelip yerleşmeleri gibi..

TARİHÎ YÖNÜ

İsrâiloğulları'na İbranîler de denir. Nitekim Tevrat da İbranice inmiştir. Onları ilk Filistin'e yerleştiren ve böylece toplu halde bir ülkede yaşama şansına eriştiren İbrahim Peygamberdir.

Sonra İsrâiloğulları'nın büyük bir kısmı Mısır'a yerleşme imkânı buldu. Yusuf Peygamberin Mısır'da büyük bir şöhret ve nüfuz kazanması üzerine İsrâiloğulları'na yol açmış oldu. M.Ö. XVII. yüzyıla kadar orada yaşama şansına eriştiler. Yusuf Peygamber sayesinde birçok önemli mevkileri ele geçirdiler. Orada söz sahibi oldular. Mısır'ın asıl sâhipleri ve sâkinleri bu durumdan memnun kalmadılar, yavaş yavaş bir kuşkulanma ve tedirginlik başgösterdi. Bunun sonucu olarak da Mısır'da İsrâiloğulları'na karşı derin bir nefret duygusu yaygınlaştı. Böylece bir baskı rejimine doğru gidildi. Fir'avn onların daha fazla çoğalmasını önlemeyi

planladı ve yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Musâ adındaki bir çocuk da tam bu sırada dünyaya geldi. Kur'ân'da açıklandığı gibi, o, bu katliamdan kurtuldu. Büyüyünce kendisine peygamberlik verildi. İsrâiloğulları'nı bu baskı rejiminden kurtarmak için Mısır'dan ayırmaya karar verdi. Bütün hazırlıklar tamamlanınca bir gece Mısır'ı terkettiler. Fir'avn onları imha etmek üzere askeriyle birlikte takibe koyuldu. Büyük bir mu'cize olarak Kızıl Deniz Musâ Peygambere açılıp yol verdi. Fir'avn ve askerleri ise, ayni geçitte boğuldular.

Musâ Peygamber onları Sina ve Paran bölgesine getirip yerleştirdi. Bir müddet sonra onları Filistin topraklarına doğru götürdü. Tûr-i Sina'ya çıkartıp kendilerine va'dolunan toprakları gösterdi. Böylece İsrâiloğulları ikinci defa Filistin'e yerleşme imkânını bulmuş oldular. Musâ Peygamberin vefatından sonra hayli karışıklıklar oldu, bölünmeler başladı, derken Davud Peygamber duruma hâkim oldu; Calut'u öldürerek birliği sağladı. Davud (A.S.) hem peygamberlik, hem hükümdarlık gibi iki önemli görevi yüklenmiş bulunuyordu. Bu bakımdan da çok etkili olmuş, dünya saltanatına çok hevesli bulunan İsrâiloğulları'nı derleyip bütünlük sağlayabilmişti.

Bu nedenle İsrâiloğulları'na yeni bir devir başladı. Davud Peygamber devri (M.Ö. 1025). Kudüs başkent olarak seçildi. İmar hareketlerine girişildi. Yavaş yavaş dünyanın sayılı ve güçlü devletleri arasında yer alma şansına erişti.

Davud Peygamberden sonra oğlu Süleyman Peygamber devri başladı (M.Ö. 974-931). Diyebiliriz ki bu devir, İsrâiloğulları'nın en parlak devridir. Buna, onların «altın devri» de denilmiştir.

Nîmetler böylece birbirini izliyor, İsrâiloğulları umulmadık bir refah ve yükseliş içinde tarihin akışını değiştiriyorlardı. Derken Süleyman Peygamber vefat etti. Dünya saltanatını tek amaç ve hedef olarak seçen İsrâiloğulları bu büyük peygamberin ayrılmasıyla asıl karakterlerini ortaya çıkardılar ve kısa zamanda birbirlerine düştüler. Artık Allah'ın bunca nîmetlerini değiştirdikleri için felâketler birbirini izledi. Altın devri son bulmuş, felâket ve musibet devri başlamıştı :

a) Asur'ların İsrâil Devletini yıkıp ortadan kaldırması,

b) Filistin'in yıkılıp yerlebir edilmesi,

c) Babil kralı Nabukodonosor'un İsrâiloğulları'nı kılıçtan geçirmesi, geriye kalanlarını Babil'e sürüp esaret zinciri altında uzun yıllar köle olarak çalıştırması,

d) Açlık, sefalet, hastalıkların bir kâbus gibi üzerlerine çökmesi gibi..

İşte Kur'ân, İsrâiloğulları'na İbrahim, Yusuf ve Musâ Peygamberler zamanında verilen belgelerden ve sayısız nîmetlerden söz ediyor. Sonra onların derin bir gaflet, kötü bir nankörlük içinde âhirete sırt çevirdiklerine ve sadece dünya saltanatı peşine düştüklerine işarette bulunuyor. O yüzden bir iç bölünme ve parçalanma bedbahtlığına uğradıkları anlatılıyor. İlâhî ni'metleri değiştirmelerinin cezasının çok ağır olduğu, kalblere ve dimağlaraperçinlenircesine işleniyor.Ayni hatayı işlememek ve aynı sonuca düşmemek için hiç olmazsa bu milletin tarihine bakmamız öneriliyor.

Doğrusu bu bir öğüttür; öğüt alan var mıdır?

Şüphesiz bu bir ibrettir; ibret alan yok mudur?

YAHUDİLERİN İSLÂM'A GİRMEYİŞİ

Yahudilerden bu dine girenler pek az olmuştur. Bunun sebebi de açıktır: Yahudi muhafazakârdır ve ırkçıdır. Ayni zamanda dünya saltanatına en hırslı olan bir millettir. İslâmiyet evrenseldir, Irkçı değildir. Fizikte bileşik kaplar gibi hem dünya, hem âhiret mutluluğunu beraber dengede tutup yürüten bir dindir.

Bu bakımdan Kur'ân, Yahudilerin İslâm'a girmeyişinin pek yadırganacak bir tutum olmadığına özellikle dokunuyor. Çünkü bu millete birçok peygamberler, sayısız nîmetler gönderildiği ve sonra da bir nice mihnet ve esaretler içinde başları dertten derde girdiği halde bir türlü âhiret inancının huzur dolu, saadet va'deden havasına girmemişlerdir. Dünyaya karşı aşırı istekleri, onları, peygamberleri öldürmeğe kadar itmiştir. Ancak hem krallığı, hem peygamberliği bir arada yüklenenler onlarla uyum sağlayabilmiştir.

Millî ve sosyal yapısı, karakter ölçüsü böyle olan bir milletin son dine (İslâm) karşı çıkması normal sayılır. Yahudiler putperest Arapları sömürüp tefecilik ve ticaret yoluyla dizginlerini elinde tutuyorlarken İslâm Dini ortaya çıktı. Bu din dünya milletlerini ırkçılıktan uzak din kardeşliğine çağırıyor, insan haklarını koruyor, köle ve esirlerden yana ciddi adımlar atıyor, insanı asıl şeref ve itibarına yükseltiyordu. Ayni zamanda dünya ile âhiret arasında en sağlam köprüyü kuruyor; mideden çok kalbe ve kafaya sesleniyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Yahudiler bu iki yola karşı çıkıyor, kendilerini Allah'ın has kulları, diğer insanları bu has kulların hizmetine sunulmuş birer vasıta görüyorlardı.

Bu yüzden son olarak bir defa daha ilâhî nîmetlerin en üstünü olan Hazreti Muhammed'in risâlet nîmetini ittiler ve küfrü ona tercîh ettiler, nankörlüğün en kötüsünü bir daha işlemiş oldular; o yüzden cerimesini çok ağır ödediler.

Unutmayalım ki bu, Allah'ın dünya milletleri için koyduğu bir kanundur. Nîmeti küfre çeviren her millet er-geç bu kanunun hükmünden kendini kurtaramaz. O halde âyette Müslümanlar için büyük bir uyarı vardır; Israiloğulları'nın İslâm'a girmemesi size yanlış bir ölçü vermiş olmasın. Maddeye tapan milletlerin bugünkü güçlü fakat dengesiz, maneviyattan uzak ekonomik yapısı sizi aldatmasın; bunların sonu mutlaka hüsran ve felâkettir. Onlara uyarsanız ayni sonuca siz de kendinizi itmiş olursunuz. Çünkü : «Bir millet (ilâhî nîmetlere karşı) kendini değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nîmetini değiştirici değildir.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (C.C.) inanmışlara bir takım emirler verdikten ve bazı şeylerden onları men'ettikten sonra açık olan Islâm caddesinden ayrılanları ne gibi bir azâbın beklediğini haber verdi. İnsanlara akıl ve yetenekleri ölçüsünde sergilediği belgelerle hakikatı dimağlara ve vicdanlara işleme hikmetini açıkladı ve sonra da İslâmdan önceki milletlerin ayrılıp sürtüşme ve tartışmaya girdiklerinden dolayı nasıl üzücü bir sonuca kendilerini ittiklerini örnek vererek hatırlattı.

Aşağıdaki âyetle, ayrılıp bölünmenin, sürtüşüp tartışmanın nedenlerine dokunuluyor. Takvâ üzere olup geçmişten ders ve ibret alan inanmışların dünya hayatlarını İslâm'ın hidâyet doğrultusunda ve dünya ile âhiret arasındaki sağlam bağlantı ve dengesel düzeyinde sürdürmeleri öneriliyor ve kıyâmet günü de başkalarından üstün tutulacakları müjdeleniyor.



زُيِّنَ لِلَّذِينَ

كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ

اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

MEÂLİ

212— «İnkârcılara dünya hayatı pek süslendi; inananlarla alay ediyorlar. Oysa Allah'tan korkup günah ve kötülüklerden sakınanlar kıyâmet günü onların üstündedir. Allah dilediğine (ni'metler kapısını açıp) hesapsız rızık verir.»

İNİŞ SEBEBİ

a) Müslümanları yıllarca ekonomik ablukaya alan Mekkeli inkârcılar, Islâm'a hizmetten vakit bulup mal edinme imkânı bulamayan mü'minlerle alay ediyorlardı.

b) Münâfık (iç yapısı itibariyle inkârcı, dış yapısı ve görünüşü itibariyle Müslüman)lardan Abdullah b. Ubey ve benzeri maddecilerin dolaylı yoldan alay ederek mü'minlere sataşmaları sürüp gidiyordu.

c) Yahudilerin hem zengin, hem ileri gelenleri, Müslümanları inandıkları yüce davalarından vazgeçirmek için hem maddeyi çok çekici biçimde gönüllere işlemeyi, hem de fakirlerle alay etmeyi caydırıcı bir taktik ya da metot olarak kullanıyorlardı.

Bu nedenlerle yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«İnanmış bir erkek ya da kadını fakirliğinden ve elindeki azığının azlığından dolayı aşağılayan kimseyi Allah kıyâmet günü (günahlarını) teşhîr cezasına çarpar; sonra da onu rezil ve rüsvay eder.»

«Kim de inanmış bir erkek ya da kadına yalan kondurur, ya da onda olmayan bir şeyi onun aleyhinde söylerse, Allah onu, -dünyada uydurup söyledikleri kendisinden çıkıncaya kadar- kıyâmet günü ateşten bir tepe üzerine bırakır.»

«Şüphesiz ki Allah katında bir mü'minin azizliği ve şerefi, Mukarrıb (Allah'a en yakın) bir melekten daha büyüktür. Hem Allah yanında tevbe eden inanmış bir erkek ya da kadından daha sevimli bir şey yoktur. Kişi çoluk-çocuğu arasında tanındığı gibi mü'min adam da göklerde öyle tanınır.» (1).

---

(1) Kurtubî, Hz. Ali'den (R.A.), kaynağını göstermeden rivayet etmiştir: 3/29.

DÜNYA HAYATI YALNIZ İNKÂRCILARA MI SÜSLENMİŞTİR?

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا ...) Aslında dünya hayatı ve onun nîmetleri inkârcılara da, inananlara da süslenmiştir. Bütün insanlar kalbinde taşıdığı bu arzuyla yasak olmayanlarla, yasak olanlar arasındaki sınırın yanında bulunuyorlar. Akıl bu sınırın bazı hususlarını farkedebilir, ama yeterli değildir. Onu tam anlamıyla bize bildiren İlâhî dinlerdir. O halde bu konuda hürriyetimizi tamamen rasyonel biçimde değil, akıl ve dinin sunduğu malzemeyi birleştirip yolumuzu aydınlatır ölçüye getirerek kullanmamız gerekir. Ne var ki küfrün ve maddenin derin çukuruna yuvarlananlar bu konuda hep akılcı davranırlar. Aslında akıllarını harekete geçiren hisleridir. Yani onlarda kumandayı his elinde bulunduruyor, demektir. Bu yüzden yollarını şaşırmış ve tek mutluluğun dünyada olduğuna gönül vererek onun çekici süsüne kendilerini kaptırmışlardır. İnanmışlara gelince, onlar bir yandan dünya ve onun süsüyle ve nîmetiyle meşgûl olurken, diğer yandan âhireti unutmamışlardır. Bileşik kaplar misali ikisini de dengede tutup hedef ve gayelerine doğru gitmektedirler. Böylece dünya ile âhiret arasında ciddi bir bağ ve dengeli bir köprü kuranlar bunlardır.

«De ki : Allah'ın kullarına çıkardığı süs ve rızıklardan temiz-pak olanlarını kim haram kılmıştır? De ki : O dünya hayatında imân edenler içindir. Kıyâmet'te de yine onlara mahsustur.» (1)

«Şüphesiz ki, biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona bir süs yaptık; tâ ki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel ve daha iyi amel ettiğini deneyelim.» (2)

Görülüyor ki, dünyanın süs ve nîmetleri daha çok inanmışlara sunuluyor. En büyük payın onlar tarafından alınması bir bakıma öneriliyor. Ne var ki inkârcıların bu hayata karşı olan ilgileri ve zaafları daha ileri bir sınıra varmıştır. İşte Kur'ân bu ilgi ve zaaftan söz etmektedir.

DÜNYA HAYATINI SÜSLEYEN KİMDİR?

Dünya hayatının süslenmesi; insanların hareket halinde bulunması, onlar için yaratılan nîmetlerin ortaya çıkarılması, gelecek kuşaklara bol nîmetli güzel bir dünya bırakılması ile yakından ilgilidir. Allah bu hayatı süslemiş ve onu çekici bir biçimde yaratmıştır. Maden kömürüne ısı ve

(1) A'raf sûresi âyet: 32
(2) Kehf sûresi âyet: 7

enerjiyi yerleştirip gizlediği gibi insanın içine de dünyaya karşı büyük bir ilgi ve köklü bir arzu yerleştirmiştir. Ne var ki bu süse ulaşmakta ölçülü davranmayı emretmiş ve hayatın sadece bundan ibâret olmadığını, ileride çok daha güzel bir hayatın insanı beklediğini haber vermiştir.

DÜNYA HAYATINDA BAŞARILI OLMANIN NEDENLERİ

a) Geniş ve verimli topraklar üzerinde yaşayanlarla savaşçı olanlar fazla çalışmaya ve didinmeye alışkın değiller; bu yüzden nüfus arttıkça ekonomik bünye zayıflar ve fakirlik belirgin hale gelir.

b) Dar topraklar üzerinde yaşayanlar ise geçimlerini sağlamak için çok çalışmak ihtiyacını duyarlar ve böylece hızlı bir gidişle bilimsel araştırma ve bilerek çalışma devresine girmiş olurlar. Her geçen gün ekonomik yapılarında bir gelişme hissedilir.

c) Ölçüsüz mistik bir hava içinde bulunan ve daha çok âhirete yönelik bulunanların da her geçen gün dünyaya karşı çalışma hevesleri kırılır; bu yüzden fakirlik üzücü bir düzeye ulaşmış olur. Orta çağda Hıristiyan Avrupa milletlerinin durumu buna yakın bir ölçüde bulunuyordu. Kilisenin aşırı baskısı ve İsâ Peygamberin getirdiği dinin daha çok âhirete yönelik bulunması; Hıristiyan din adamlarının, ilk özelliğini kaybetmiş ve birçok değişikliklere uğramakla ilâhî vasfını yitirmiş İncil'le bütün yeni buluşların, bilimsel çalışmaların karşısına çıkması, dar topraklar üzerinde yaşayanbu milletlerin hızını kesmiş, ilerlemesini önlemişti. Avrupa bu bağı kopardıktan sonradır ki kendini toparlıyabilmiş ve ekonomik yönden güçlenme ortamını hazırlamıştır.

d) Sıcak iklimde, tropikal bölgelerde ruhî bir ataletin hâkim olması, çalışma gücünün zayıf ve verimsiz bir seviyede kalması, ekonomik yönden güçlenmeyi her zaman engellemiştir. Bunun aksine soğuk ya da mutedil iklimlerde yaşayanların daha hareketli ve çalışkan olduğu, ruhî ataletin doğurduğu bir gevşekliğin bulunmadığı bilinmektedir.

İslâm Dini dünya milletlerinin hepsine gönderilen en son din olma itibariyle, her bölgede yaşayan insanı harekete geçirmek için birçok esas ve prensipler koymuştur. Bunları özetliyecek olursak, şöyle maddeleştirebiliriz :

a) Hayat hareketten ibarettir. Hareketsiz bir hayat ölgün ve bitkindir. İslâm düşünürlerinden birinin bu konuda şu özlü sözleri çok anlamlıdır : «Hayat hakikaten karanlıktır, hızdan mahrûm olursa. Her hız gayeye ulaştırıcı değil, ilimden ölçü ve ışığını almazsa.. Her ilim de mutluluğa

eriştirici değil, dinden, imândan gücünü almazsa..»

b) Her şeyin en güzelini ve en iyisini yapmaya çalışmak Kur'ân'ın koymuş olduğu prensiptir. Mülk sûresi 2. âyetinde bu husus şöyle açıklanmıştır: **«Hanginizin daha güzel amelde bulunacağını deneyip ortaya çıkarmak için ölümü ve dirimi yaratan O'dur.»**

c) İnsan için ancak çalışıp çabalaması var..

d) Bir işi bitirince durma kalk başka bir işe başla, emri, sağlığı ve aklî dengesi yerinde olan her Müslüman için geçerlidir.

e) Hiç ölmiyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalışmak ise, İslâm'ın iki dünya hakkındaki görüş ve tutumunu en ölçülü biçimde yansıtır. Ölçüsüz mistisizm bu dengeyi bozar. Nitekim çok eski iki uygarlığı dikkate aldığımızda, Sümerlilerin Mısırlılardan daha köklü ve geniş bir uygarlık kurduklarını görüyoruz. Çünkü Sümerlilerin uygarlığında dünyaya karşı duyulan aşk ve heyecan, mutluluk ve kişisel hürriyet daha ileri bir safhada bulunuyordu. Mısırlıların uygarlığında ise mistisizm daha belirgin ve hâkim durumda idi. Tam denge sağlayamadıkları için Sümerliler kadar bu alanda başarılı olamadılar.

İslâm, yukarıda belirttiğimiz esas ve prensipleriyle en ölçülü dengeyi getirmekle, hem insan ruhunu, hem dünya ile olan ilişkisini kuvvetlendirip geliştirmeyi amaç edinmiştir. Tabii sosyal yapıda uygulanır da bu ölçüsü metod olarak gözönünde bulundurulursa...

Sırası ve yeri geldikçe tekrar tekrar bu önemli konuya dönülecek ve yeterli doküman sunulmaya çalışılacaktır. Çünkü Kur'ân'da bu konuyla ilgili birçok âyetler yer almaktadır. Ayni bahçenin bu çok çeşitli güllerinin her biri ayrı koku ve ayrı renktedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (C.C.), Peygamberi Muhammed'e (A.S.) inananların hep birden sulh ve selâmete, İslâm'ın birlik ve beraberlik havasına girmelerini, ayrılığa düşmemelerini emrettikten sonra, gerek toplum gerekse millet hayatında sadece insan aklıyla hareket etmenin yeterli olmayacağına, ilâhî dinin yol göstericiliğine herhalde gereksinme bulunduğuna işârette bulundu. Aşağıdaki âyetle de haktan yana olanların üstün geleceğini, hakikate erişip hak doğrultusunda yürüyeceğini; bunun aksine ayrılığa düşenleri büyük felâketlerin beklediğini hatırlatıyor ve böylece Sünnetullah'ın değişmiyeceğine dikkatleri çekiyor.

—ooo—

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَأَنزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

MEÂLİ :

213— İnsanlar tek bir ümmet idi. (Düşünce ve inanç ayrılıklarına düştükleri için) Allah, peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; insanların ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm vermek için beraberlerinde hak kitaplar indirdi. Ancak ne var ki kitap verilenler kendilerine açık belgeler geldikten sonra aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler. Bu nedenle Allah kendi izniyle inananları (diğerlerinin) ayrılığa düştükleri hak ve hakikate eriştirdi. Allah dilediği kimseyi doğru yola ulaştırır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Bizler son olarak geldik; kıyâmet gününde ise önde bulunacağız. Diğer ümmetlere bizden önce Kitap verilmiştir; bize onlardan sonra verildi. Şu ayrılık gösterdikleri güne (cuma) Allah bizi eriştirdi. Yarın ise (cumartesi) Yahudilere, yarından sonrası (pazar) Hıristiyanlaradır.» (1)

Peygamber (A.S.) Efendimiz gece kalkıp namaz kıldıktan sonra şu duâyı yaptı :

«Ey Cibrîl'in, Mikâîl'in ve İsrâfîl'in Rabbi! Göklerin, yerin yarada-

(1) Buharî - Müslim..

nı!. Gizli açık her şeyi bilen!. Allah'ım! Şüphesiz ki, ayrılığa düştükleri konularda kulların arasında Sen hüküm verirsin. Ayrılığa düşülen hususta beni hakikate eriştir. Çünkü Sen dilediğini kendi izninle doğru yola kavuşturursun..» (1).

«Allah'ım! Hakkı hak olarak bize göster ve ona uymayı bize nasîb et. Bâtılı da bâtıl olarak bize göster ve ondan sakınmayı bize nasîb eyle; onu bize karmaşık yapma! Sonra sapmış oluruz. Bizi takvâ sâhipleri (Allah'tan korkup her türlü haram ve kötülükten sakınan kulları)na önder eyle!.» (2).

İNSANLAR TEK BİR ÜMMET İDİ

Bu cümleyle ilgili yorumlar ve rivâyetler :

a) Tek ümmet olanlar, Âdem Peygamberle çocukları idi.

b) Nûh Peygamberin gemisine binip kurtulanlar tek bir ümmet olarak yeniden hayata başladılar.

c) İnsanların hemen hepsinin cehalet ve küfür üzere bulundukları devirlerde, hepsi de inkâr üzere bulunduğundan tek ümmet sayılmışlardır.

d) Âdem Peygamberle Nuh Peygamber arasındaki devrede insanlar küfür üzere bir ümmet niteliğinde kaldılar.

e) İbrahim Peygamberin dünyaya geldiği devirde insanların ezici çoğunluğu bir ümmet ölçü ve anlamında küfür üzere bulunuyordu.

Bütün bu rivâyetler ve yorumların daha çok ikisi tarihî gerçeklere uymaktadır: Âdem ve çocuklarının yaşadığı devir. Nûh Peygamberin gemisine binip kurtulanlar Asya'nın verimli toprakları üzerine yayılarak çoğalmaya ve yavaş yavaş kabileler oluşturmaya başladılar. Derken farklı görüşler, birbirini tutmayan inançlar ortaya çıktı. Bu yüzden insanlar birbirine düşman kesildiler; böylece karşıt görüşler, farklı inançlar arasında çetin mücadeleler başgösterdi. Allah, ayrılığa düşen bu insanlara, hakikatı bildirmek üzere rahmetinin müjdecisi, azâbının şiddetini haber verici ve insanların düştükleri yanlış yolun felâkete uzandığını hatırlatıcı peygamberler gönderdi.

Tabii o devirlerde insanların çoğu Asya ve sonra Afrika kıtası üzerinde yaşıyordu. Diğer kıta ve kesimlerde pek az insan bulunuyordu. Bu

(1) Buharî - Müslim : Âişe (R.A.)dan..
(2) İbn Kesîr / Duâ-i me'sûre..

pek az insanlar arasında bir ulaşım ve haberleşme imkânları da yoktu. Ancak her kabileye yine kendilerinden birer uyarıcı görevlendiriliyordu. Asıl ayrılıp sürtüşme ve vuruşmaya kapı açanlar Asya kıtasının verimli toprakları üzerindeki kabile ve milletler idi. Dikkat edilecek olunursa, büyük peygamberlerin hemen hepsi bu kıta üzerinde görev yapmıştır. Öteki uzak bölgelerdeki küçük kabilelerle temas mümkün olmadığı için birer uyarıcı peygamber göndermekle yetinilmiştir.

Asya kıtasında peygamberlerin bütün uyarılarına rağmen insanlar ihtirasları yüzünden ayrılığa düşmekten kendilerini kurtaramamışlardır.

BU KONUDAKİ RİVÂYETLER VE YORUMLAR

1— Cuma gününde ayrılığa düştüler: Yahudiler cumartesini, Hıristiyanlar pazar'ı seçtiler. Allah dosdoğru inananları hakikate eriştirdi, cuma gününü onlara nasîb etti.

Mûsâ Peygamber'den sonra Yahudilerde bir bölünme başgösterdiyse de Davud ve Süleyman Peygamberler devrinde bu önlenmiş ve sonra tekrar ayrılma ve bölünmeler sürüp gitmiştir.

2— Kıble konusunda ayrılığa düştüler: Hıristiyanlar, Meryem'in doğu tarafına çekilip doğum yaptığını dikkate alarak bu yönü seçtiler. (Aslında bu bir ilâhî emre dayanmıyordu). Yahudiler, Kudüs'teki Süleyman Peygamberin Mâbedi sayılan Beytülmakdis'i kıble olarak seçtiler. Ama Allah yeryüzünde ilk yapılan mâbedi (Kâ'be'yi) Muhammed (A.S.) ümmetine kıble olarak belirledi. Böylece ayrılığa düşen ümmetleri bu ilk mâbedin yansıttığı TEVHÎD İNANCI etrafında toplamayı uygun buldu. Ama Yahudilerle Hıristiyanlar ayrılıkta devam ettiler, Allah'ın son dinine ve belirlediği kıbleye uymadılar.

3— Namaz konusunda da ayrılığa düştüler: Kimi sadece rükû' yapmayı, kimi sadece secde etmeyi, kimi namaz kılarken de konuşmayı, kimi de yürür halde de namaz kılmayı ibâdet biçimi olarak savundu. Allah bu konuda hak olan ve ruha yeterli gıdayı sunan biçimi belirleyerek Muhammed (A.S.) Efendimize ve O'nun ümmetine nasîb eyledi. Bu hidâyetin kapısını bizlere açtı..

4— Oruç konusunda da ayrılığa düştüler: Kimi günün yarısında oruç tutmayı, kimi bazı yiyecek maddelerinden perhiz edilmesini, kimi de gün sayısında farklı sayıları savundu. Allah en doğrusunu Muhammed (A.S.) Efendimize ve Onun ümmetine bildirdi. Diğer ümmetlerin ilâhî doğrultudan bu konuda da ayrıldığını bildirerek hakikatı insanlara anlasınlar diye sergiledi.

5— İbrâhim Peygamber hakkında da ayrılığa düştüler : Yahudiler bu peygamberin Yahudi olduğunu, Hıristiyanlar onun Nasranî bulunduğunu savundular. Allah bu farklı görüş ve iddiaları reddederek İbrâhim Peygamberin ne Yahudî, ne de Hıristiyan olduğunu, onun sadece Hanîf - Müslim bir peygamber özelliğini taşıdığını açıkladı. Çünkü İbrahim Peygamber, Musâ Peygamber'den önce gelmiştir. Isâ Peygamber ise İsrâiloğulları'na, bozulan ilâhî dini düzeltmek üzere gönderilmiştir.

6. İsâ Peygamber hakkında da ayrılığa düştüler : Yahudiler onun anasına çirkin iftirada bulunmaktan çekinmediler. Hıristiyanlar ise onu Allah'ın oğlu olarak ilân ettiler. Allah gerçeği açıklayarak İsâ Peygamberin Meryem'den doğma bir insan olduğunu, ancak Cibrîl'in üflemesiyle ruhî yapısının daha belirgin ölçü ve anlamda bulunduğunu bildirdi. Allah'a oğul isnad etmenin küfür olduğunu da yer yer hatırlatarak Hıristiyanları uyarmayı diledi.

İNSANLAR TEK BİR ÜMMET İDİ

Ümmet: Bir konu üzerinde toplanıp ideal ve inanç birliğini sağlayan ve birbirleriyle uyum halinde olan bir topluluk demektir. Ayrıca Kur'ân'da buna muhtelif cümleler arasında değişik anlamlar verilmiştir :

a) Millet: Bu tabir inançlar (akaid) ve Şeriat temelleri (Usûl-i Şerâyi') anlamına da gelir.

b) Aralarında uyum sağlayınca bağlantı bulunan ve bu yüzden bir topluluk haline gelen insanların hepsi demektir.

c) Zaman anlamında da kullanılmıştır.

d) Kendisine uyulan lider ya da önder mânasına geldiği de olmuştur. (1).

Birinci tarîf ölçüsü içinde dilleri, ırkları, renkleri ve etnik yapıları ne olursa olsun bir peygambere inanıp uyan ve kendi aralarında uyum sağlayan bir topluluğa (cemaate) ümmet denilmiştir.

Âyet'te **«İnsanlar tek bir ümmet idi»** denildiğine bakılınca bundan birkaç önemli mesele ortaya çıkıyor :

1— Yeryüzü henüz belli kıt'alara ayrılmadan, bu konuda jeolojik bir değişime uğramadan az sayıda insan bir arada yaşıyordu. Allah'a kulluk etmelerini sağlamak için de onlara peygamberler gönderilmiştir.

(1) Bak: Enbiya: 92, A'raf: 181, Hûd: 8, Nahl: 120.

2— Tek bir ümmet halinde olan insanlar zamanla nüfusun çoğalıp kabileler haline geçmesiyle inanç ve görüş ayrılığına düştüler; böylece aralarında bölünmeler ve sürtüşmeler başladı. Bunu gidermek için ilâhî rahmetin müjdecileri, azâbın da habercileri sayılan peygamberler gönderildi. Çünkü birlik ve beraberliği TEVHÎD akidesinde sağlamaya insan aklı kâfi gelmiyordu. Herhalde âhiretten söz edecek, hakikatlerin kapılarını açacak, beşer aklını harekete geçirecek elçilere ihtiyaç vardı.

3— Âdem Peygamberden sonra, insan sayısı arttıkça bölünmeler, farklı inançlar, birbirine uymayan düşünceler ortaya çıktı. İnsanlar arasında inanç birliğini ve sosyal uyumu sağlamak, onları kendi elleriyle yaptıkları putlara tapınma aşağılığından kurtarmak için peygamberler gönderildi.

4— Nûh Peygamber devrinde meydana gelen tufandan sonra insanlar Asya kıt'ası üzerinde tek ümmet halinde bulunuyordu. Sonra nüfus artıp çoğalma ve kabileleşmeler meydana gelince etrafa yayılmaya başladılar. Bu yüzden zamanla farklı inançlar ortaya çıktı ve toplumlar arasında uyumsuzluk başgösterdi. Allah onları bu tartışma, sürtüşme ve vuruşma felâketinden kurtarmak, aralarında sulh ve selâmeti sağlamak, hepsinin yüzünü bir olan Allah'a çevirmek için peygamberler gönderdi.

5— Birinci maddede dokunduğumuz gibi, önceleri yeryüzündeki kara parçaları bugünkü biçimde değildi. Kıtaların çoğu birbirine bitişik idi. Bu kara parçası üzerinde yaşayan insanların sayısı da pek fazla değildi. Peygamberlik ilk insanla başladığı için insanların her devirde uyum halinde yaşayabilmeleri peygamberlerle az-çok sağlanmıştır. Ama ani bir jeolojik değişme meydana gelince, bugünkü kıtalar oluştu. Böylece dünyanın her tarafına insanlar dağıtılmış oldu. Her kara parçası üzerinde kalan insanlar kendi başlarına yeniden hayat mücadelesi vererek yaşamaya koyuldular. Ara yere giren okyanuslar, insanların biraraya gelmesine engel oldu. Bu nedenle de Allah kıtalar üzerine yayılıp çoğalan insanlara birer peygamber gönderdi.

Bütün bu varsayımlardan sonra yerküre üzerinde insanlar varken böylesine bir bölünme ve kıt'alara dönüşme olmuş mudur? Ikinci olarak Nuh Peygamber devrinde meydana gelen tufan genel anlamda mıdır, yoksa bölgesel midir? Bu iki sorunun cevabını bulmaya çalışalım; ilim bu konuda bize fazla bir doküman toplayamamıştır.

İnsanların, dördüncü jeolojik zamanda yaratıldığı sanılıyor. Bu da kesinlik kazanmamıştır. Yerkabuğunun kıvrım ve yatay durumuna gelmesiyle büyük bir değişiklik olduğu tahmin edilmektedir. Kıvrımlar, çökme-

ler ve yükselmeler yeryüzünün bugünkü görünüşünü meydana getirmiştir.

Ancak şunu diyebiliriz ki, Allah'ın yüce kudreti kâinatı yaratmakla kalmamış, gelecekteki düzenlemeleri, tarihî olayları, yeryüzünün insanlar yaratıldıktan sonraki şeklini de yaratma fiiliyle çizip, Sir James'in dediği gibi, değişmez kanunlara bağlamıştır,

Bizim, «dünya, üzerinde yaşayan insanlarla birlikte kıtalara ayrılmıştır» sözümüze gelince, bu da bir yorum ve varsayımdan öteye geçmez.

Nuh Tufanına gelince, bunun genel ölçüde bir tufan olmadığını biliyoruz. Çünkü Nûh Peygamber sadece Asya kıtasının bir bölümü üzerinde belli bir ümmete gönderilmiştir. Bütün insanlara gönderildiğini isbatlıyan hiç bir belge mevcut değildir. Ancak bu tufanın insanların daha çok eyleştiği bir bölgede meydana geldiğini düşünürsek, tufandan sonra yaşayan insanların zamanla çoğalıp ayrılığa düştüğünü söyliyebiliriz. Nuh Peygamberin 950 yıl yaşadığına bakılırsa, uzun bir zaman mücadele vermiş ve tufandan sonra da bir rivâyete göre 350 yıl daha yaşamış ve bu süre içinde yeni bir ümmet meydana getirmiştir.

İleride sırası geldikçe bu konuya tekrar dönülecek ve geniş bilgi verilmeye çalışılacaktır.

İNSAN DOĞUŞTAN SOSYAL YAPIYA BAĞLIDIR

«İnsanlar tek bir ümmet idi...»

Allah insanları tek bir ümmet biçiminde yarattı; hayat düzeyinde onları birbiriyle ilişikli ve bağlantılı kıldı. Bu nedenle insanda doğuştan bu gereksinme vardır. Aile ve çevre bunu geliştirip ya verimli ve yararlı, ya da zararlı bir düzeye getirir. Çoğu fertlerin sıcak dost, yakın komşu, yardım elini uzatan akrabaya su-ekmek kadar ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Hemen herkesin huzur veren bir âile yuvası kurmaya çalışması, çoluk-çocuğun kaynaşan ve neşe saçan havasına bir an önce erişmeyi arzulaması ve sonra sosyal bünyede itibarlı bir yer almaya gayret göstermesi, daha doğrusu toplumla kaynaşıp günlük hayatı değerlendirme özlemi duyması, hep Allah'ın doğuştan insan ruhuna yerleştirdiği «sosyal yapıya bağlı kalma sünneti»dir. O halde her insanın toplum bünyesinde yerini alıp yaşamını sürdürmesi, beşer hayatı için kaçınılmaz bir gereksinmedir.

Hem insanın ruhî ve bedenî ihtiyaçlarının yeteri kadar karşılanabilmesi toplum içinde yaşamasıyla mümkündür. Hiçbir fert yalnız başına bütün ihtiyaçlarını karşılama gücüne sahip değildir. «İnsan yaratılıştan uy-

gardır ve sosyal yapıya bağlıdır.» sözü bu hakikatı yansıtmaktadır.

Ne var ki insanlar çoğaldıkça, ümmet yapısında nüfus patlaması baş gösterince, bir takım gruplaşmalar, farklı düşünceler ve sürtüşmeler meydana gelir. Çünkü insanların fizyonomisi değişik olduğu gibi karakter ve akılları da farklıdır. Milyonlarca insanın bir arada uyum içinde yaşaması çok zordur. Her fertten ferağat beklenir; hürriyetinin tamamını kullanmaması istenilir. Bunun için de hayatı disipline edecek, ruh ve vicdanları geliştirecek, toplumu bir insan bedeni gibi kabul edecek ve kendini bu bedenin bir organı sayacak ciddi bir dinî eğitime ihtiyaç vardır. Dinin İlâhî vasfını bütün özelliğiyle algılamaya beşer aklı yeterli olmadığından hem peygamberlere, hem de semavî kitaplara gerek duyulmuştur. **«Allah, peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; insanların ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm vermek için beraberlerinde hak kitaplar indirdi..»** âyeti belirtilen hususu açıklamaktadır.

İHTİRAS AYRILIĞA, BAŞOLMA BÖLÜNMEYE YOLAÇAR

«Ancak ne var ki kitap verilenler, kendilerine açık belgeler geldikten sonra aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler.»

Yahudiler böylesine bir ihtiras ve onun tabii sonucu olan bölünme yüzünden tarih boyunca felâketten felâkete uğradığı gibi, Hıristiyan âlemi bir zamanlar böylesine bir ihtiras nedeniyle, İsâ Peygamberin açık belgelerle gelecek olan peygamberden haber vermesine rağmen, dini ölçüsüz ve anlamsız bir baskı unsuru olarak kullandılar, aşırı taassuba kapılarak İncil'de zaman zaman değişiklikler yapıp İlâhî niteliğini bozdular. Böylece aralarında bölünmeler meydana geldi, ayrılığa düştüler. Katoliklerle Protestanlar arasında çetin mücadeleler oldu ve bu uygunsuz sürtüşme ve bölünme hem kiliseye, hem Batılı milletlere pek pahalıya maloldu.

Müslümanlar arasında da özellikle itikadî alanda mezhep ayrılıkları ve bunun sonucu ortaya çıkan sürtüşme, tartışma ve devletin üst kademesindeki kişilerin desteğini kazanma yarışı, asırlarca sürüp gitti. Ehl-i Sünnet ile diğer mezheplerin iddialı tartışmaları bir nice değerli ilim adamının öldürülmesine, zindanlarda çürüyüp gitmesine ve Müslüman cemaatının bölünüp hasımlaşmasına yolaçtı.

İlk asırlarda Hâşimî, Emevî üstün gelme yarışı, İslâm'ın gücünü, feyizli hamlesini durdurdu ve binlerce kişinin canına maloldu..

On ikinci asırda had safhaya varan mezhep kavgaları, Fatımîlerle di-

ğer mezheplerin Müslüman halkı ekollere ayırması ancak Selâhattin Eyyubî gibi büyük bir kumandan ve çok değerli bir devlet adamının gayretiyle hızını kaybetmiştir. İslâm âleminin bu tür bölünmelerini de fırsat sayan Haçlı sürülerini Anadoluda I. Kılıçaslan, Suriye ve Kudüs'te Selahattin Eyyubî defedebildi.

Salahattin'den sonra yine bir takım bölünmeler başgöstermiş; çeşitli mezhepler sahneye çıkma fırsatı bulmuş, başolma sevdası ciddî sarsıntılar meydana getirmiş, bu yüzden farklı ekoller doğmuş ve Tevhîd akidesi ağır yaralar almıştı. Derken Moğol istilası, Cengiz Han belâsı başgöstermiş ve bu güçlü İmparator adeta Allah'ın bir te'dîb aracı olarak İslâm ülkeleri üzerinden bir silindir gibi geçmiştir. Diyebiliriz ki ilâhî bir uyarı anlamında Müslümanlara ağır bir tokat indirilmiştir.

Bugün yine gerek ülkemizde, gerekse diğer İslâm ülkelerinde sayısı belirsiz bölünmeler ortaya çıkmış ve her geçen gün hızını artırmaktadır. Müslüman cemaati parçalayan bu akımların iç ve dış odaklarca organize edildiği sanılmaktadır. Her mezhep ya da ekol kendisinin tek kurtarıcı ve hizmet verici olduğunu iddia etmekte, diğer hiç bir ekolle anlaşma, birleşme yoluna girmemektedir. Tabii bu konuda daha çok dış odakların ve birtakım maksatlı ellerin olumsuz yöndeki etkileri küçümsenmemelidir.

Özetlemeye çalıştığımız bu tutum ve gidişin sonu çok üzücü olabilir. Kur'ân'da yukarıda konumuzu oluşturan âyetle daha önceki milletlerin bu yüzden nasıl bölünüp felâketlere uğradıkları örnek veriliyor. Gaflet içinde bulunan ve ilk insandan bu yana şaşmadan hükmünü yürüten Sünnetullah'ın geçmiş milletlere nasıl ibretli dersler verdiğini hesaba katmıyan bazı İslâm ülkeleri ve Müslüman cemaatleri Tevhîd Akidesi'nin birleştirici ve barıştırıcı mânasına çağırılıyor. Bu çağrıya kulak vermiyenler unutmamalıdırlar ki, İlâhî kanunlar, milletlerin hayatlarıyla bağlantılı olan Sünnetler değişmez; hükmünü herhalde yerine getirir ve böylece tarih bir kez daha tekerrür eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (C.C.), insanlar arasında, bölünen cemaatler bünyesinde uyumun, ancak İslâm'ın katıksız esas ve kaynaklarıyla, onun tertemiz İlâhî havasında sağlanabileceğini; haktan yana olanların ayrılık, bölünme ve sürtüşme felâketinden kurtulabileceklerini müjdeledikten sonra, bu yolda her zaman bir takım sıkıntı ve üzücü olaylarla karşılanabileceğine işâret ederek geçen milletlerden imânın mutluluk düzeyine erişenlerin ilâhî yardıma eriştiklerini haber veriyor. Sonsuzluk saadetine kapı açan büyük ni'metlerin ancak büyük sıkıntı ve ağır külfetlerle elde edinilebileceğine dikkatler çekiliyor.

—ooo—

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ
مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ
وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى
نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

MEÂLİ :

214— Yoksa siz, kendinizden önce gelenlerin benzer durumu başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?! Onlara ezici-üzücü sıkıntı ve zorluklar gelip dokundu da sarsıldıkça sarsıldılar, o kadar ki Peygamber ve Onunla beraber olan inanmışlar: «Allah'ın yardımı ne zaman?!.» diyecek duruma gelmişlerdi. Haberiniz olsun ki, Allah'ın yardımı elbette yakındır.

İNİŞ SEBEBİ

Abdurrazzak'ın İbn Cerîr'den yaptığı rivâyete göre, bu âyet Ahzab (Hendek Savaşı) günü inmiştir. O gün Peygamber (A.S.) ve arkadaşları hayli sıkıntı ve engelleme ile burunburuna gelmişler ve sarsıldıkça sarsılmışlardı. Âyet hem onları teselli etmek hem bu konudaki Sünnetullah'ı hatırlatmak üzere inmişti. Tabii bu uyarı daha çok İslâm mücahidlerine yönelik bulunuyordu. (1)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Allah (C.C.) bu âyetle, mü'min kullarına, dünya denilen uğrağın ve insan karakterini ortaya çıkaran tezgahın sıkıntı, üzüntü, dert ve ıstırap yeri olduğunu ve inananların böyle bir uğrakta çetin sınavlardan geçirileceğini, ileride yüksek anlamdaki ni'metlere çetin mücadeleler verdikten sonra erişilebileceğini haber veriyor ve bu konuda geçmiş milletlerden ibret alınacak bir tablo sunuyor.» (2).

Nitekim Ahzab günü Haktanyana olanlar iyice sıkışıp üzüldükleri zaman münâfıklar bunu fırsat bilerek : «Allah ve Peygamberin bize va'dettiği zafer ve saadet aldatmacadan başka bir şey değildir!» demişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet inmişti.

---

(1) Aynı rivâyeti İbn Münzir de Katade'den naklen yapmıştır.

(2) Geniş bilgi için bak: Kurtubi, İbn Cerir, İbn Kesîr, Lübabu't-Te'vîl ve Fethulkadîr tefsirlerine..

Ayrıca bu âyetin Uhud savaşında indiğini söyleyenler de var. Diğer bir tesbite göre,âyetin muhacirler(Mekke'den Medine'ye Allah ve din için göç edenler)le ilgili bulunduğu, onları teselli anlamında indiği rivâyet edilmektedir.

İLGİLİ HADÎSLER

Sahîh rivâyette, Habbab bin Eret (R.A.) diyor ki :

Çok sıkıntılı günlerde bulunuyorduk. Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimize dedik ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bizim için yardım dilemez misin? Bizim için Allah'a el açıp duâ etmez misin?

Bunun üzerine şöyle buyurdu :

«Şüphesiz ki sizden önceki milletlerden inananlar arasından öyleleri gelip geçti ki, başlarının üstüne testere konuldu da tâ ayaklarına kadar biçip böldü, fakat bu (işkence) onları dinlerinden döndüremedi. Demir tarak vücutlarına batırıldı, etle kemik arasına saplanıp kaldı da yine bu (elim durum) onları dinlerinden çeviremedi.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devamla buyurdu ki :

«Vallahi! Allah bu dâvayı tamamlayacaktır; o kadar ki atlı kişi San'a'dan kalkıp Hadremevt'e kadar gidecek de bu yolculuğunda ancak Allah'tan ve bir de davarlarına karşı kurttan korkacak. Ama (ne yapalım ki) siz acele eden bir milletsiniz!.»

ALLAH'IN KULLARI HAKKINDA SÜNNETİ DEĞİŞMEZ

— Büyük dâvalar çok çetin mücadelelerle elde edilebilir.

— Yüksek ni'metler büyük külfetlerle sağlanır.

— Dünya ve âhiret saadetine kapı açan islâm; seviyeli, ciddi ve bilinçli hizmetlerle; kendini Allah yoluna adayan kahramanlarla, insanlığın mutluluğuna gönül veren inanmış bahtiyarlarla, kesesinin ağzını tereddütsüz açan cömertlerle, kalemlerini çalıştıran düşünürlerle hedef ve amacına erişebilir.

— Hakikat doğrultusunda başarıya ulaşmak, ilâhî Sünnete dosdoğru uymakla gerçekleşir.

— Saadetin sürekli ni'metine sıkıntılı yollardan geçilerek ulaşılabilir.

İşte bu saydıklarımız, İlâhî Sünnet (hayat kanunu) dizisinde yer alan, amacı ve ona erişilmesi belirlenmiş olan yollardır. Kur'ân'da yer yer bu sünnet değişik anlatım biçimleriyle hatırlatılır.

Yukarıdaki âyet, insanoğluna, yeryüzüne adım atmasıyla başlayan ve her peygamber ve ümmeti hakkında şaşmadan hükmünü yürüten; uyanlara, uyum sağlayanlara saadet; uymayanlara, uyumsuzluk içinde sürtüşenlere azâb yolunu açan İlâhî kanunun ölçü ve anlamını yansıtıyor. Ne dünyadaki ölçülü ve yararlı bir hürriyete, ne de âhiretteki sonsuzluk yurduna bunun dışında bir yoldan gidilebilir. Bugün hürriyet içinde varlığını sürdüren milletler varsa, herhalde Allah'ın insanlar için sergilediği hayat kanununa az da olsa, bilerek ya da bilmeyerek uyanlardır. Dünya hayatının mutluluk ve hürriyet içinde geçmesi için bu ne kadar şartsa, âhiret saadeti ve oradaki sonsuz hayat için de başka bir ölçü ve anlamda şarttır. O halde Allah'ın yardımı bu kanunlara uyanlaradır.

PEYGAMBER VE ÇEVRESİNDE YER ALAN MÜ'MİNLER ÖRNEK OLMA DORUĞUNDA BULUNUYORLAR

Peygamber (A.S.) Efendimiz, İlâhî Sünneti en iyi bilen ve ona kusursuz uyan ve uygulayan insandır. Çevresindeki inanmışları da aynı düzeyde bulundurmayı ihmal etmezdi. Bunun için durmadan, dinlenmeden bu sünnet doğrultusunda yürür, engelleri kaldırmaya çalışır; çetin ve sıkıntılı da olsa sonucunun mutlaka saadet getireceğini kesinlikle bilirdi. Şüphesiz ki bu Sünneti benimseyenler, içgüdünün arzuladığı sınırsız hürriyeti sınırlar, hayatı disipline edip yaratılış gayesiyle uyum sağlar.

İşte Peygamber (A.S.) Efendimiz ile arkadaşları Sünnetullah'ın gereğini yapmış, hürriyetin asıl ölçü ve anlamını belirleyip dengeli ve huzurlu bir hayat yaşamanın şartlarını kusursuz ölçü ve biçimde ortaya koymuş, kendilerinden sonraki inanmışlara en güzel örneği sunmuşlardır.

ÂYETİN BUGÜNÜMÜZLE İLGİSİ

Ayette iki önemli deyim üzerinde duruluyor :

1— Be'sâ'

2— Darrâ'..

Birincisi : Fitne, kargaşalık, huzursuzluk, mal ve can güvensizliği; ikincisi : Çeşitli hastalıklar, sinir sistemini bozan nedenler, geçim sıkıntısı ve maddecilerin durmadan toplumu için için kemirmesi; parazit benzeri işsiz aylakların toplumu tedirgin etmesi ile yorumlanır.

Nitekim Râğıb el-Esfehânî kendi Müfredatında bu iki kelimenin kapsadığı mânaları şöyle özetlemiştir:

Be'sâ' : Şiddet demektir. Aklın ve Şeriatın uygun görmediği şeylere de bu isim verilmiştir. Azâb ve sıkıntı anlamlarını da taşımaktadır.

Darrâ': Genellikle genişlik, ferahlık, bol ni'met, mutluluk karşıtı olarak yorumlanır.

Ama bütün bunlar neye? İnsanoğlu neden tuğyan eder? Hem Yaradanına, hem Onun kusursuz hayat kanunlarına karşı gelir? Neden inanmışlar bir sürü sıkıntı, elem ve ıstırapla karşılaşır? Günümüzün insanı neden bu kadar sınırını aşmak, başkasının hak ve hürriyetini alt-üst etmek ister? Neden iyiye, doğruya, güzele, ahlâk ve fazîlete, sağlam ve köklü dindarlığa karşı çıkar? Bunca hınç ve kin niye?..

Bütün bunların cevabını yine Kur'ân ve tarih tekrar, tekrar vermiş; şüpheye yer bırakmıyacak ölçüde geçmiş milletlerin hayatından örnekler getirmiştir: Tez ile antitezin karşılaşması ve tartışıp üstün gelmeye çalışmasıdır. Hak ile bâtılın çetin mücadelesi, doğru ile eğrinin boy ölçüşmesidir. Tezin güç bulması ve kendini kabul ettirebilmesi için antitezle, hakk'ın hak olduğunun bilinmesi, bâtıl ile karşıkarşıya gelmesiyle mümkündür. Aksi halde hem tezin, hem hakkın, hem doğrunun unutulmaya mahkûm olması mukadderdir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, çok hırçın, kaba, kan dökücü, hak ve adâleti çiğneyici bir milletin bünyesinden çıkması ve önce böylesine saldırgan, putlara hayran kabilelere gönderilmesi, yani ilk adımda onlarla yüzyüze gelmesi, bu yüzden tarihte bir eşi daha bulunmayan çetin bir mücadele vermesi, sadece tezin güç kazanması ve yaygınlaşıp etrafta duyulmasına kapı açılması içindir.

Bugün İslâm bütün haklılığına ve insanlıktan yana mutluluğun tek doğru habercisi olmasına rağmen yer yer ve zaman zaman zayıflaması ve bir nice hayat kademelerinden çıkarılıp kendi kaderine terkedilmesi bir talihsizliktir. Ama bu talihsizliğin altında büyük hikmetler yatmaktadır. Bu dine çatanlar, onu zayıflatmak hattâ ortadan kaldırmak isteyenler, inanmışlarla alay edenler, her geçen gün hızını artırmaktadır. Materyalizm bütün şiddetiyle onu boğmaya çalışmaktadır. İlk bakışta bu durum bir ümitsizlik havası estirmektedir. Ama hakikatte büyük bir ümide gebe bulunmaktadır. Bu, hak tezinin, bâtıl denilen antitez karşısında güçlenme, daha erken hedefe ulaşma fırtınasıdır. Inanmışların birleşip gönül birliği içinde Sünnetullah'la uyum sağlayacakları günü beklemektedir.

Evet bütün bu çılgınlıklar, sınırsız istekler, kargaşalık ve anarşik olaylar İslâm'a, köklü tarihimize dönmemizi hazırlamaktadır. Şerrin altında büyük bir hayır gizlenmiştir, günü gelince sahneye çıkıp Sünnetullah'ı bir kez daha doğrulayacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanların maddeye karşı olan tutkuları nedeniyle açgözlülüklerinin kabardığı, bu yüzden de farklı ekollere, sonu gelmiyen sürtüşme ve kavgalara kapı açtıkları; felâketten felakete uğradıkları örnekleriyle birlikte anlatıldı. Inanmışların ise dünyada aziz, âhirette mutlu olabilmeleri için her türlü sıkıntıya göğüs germelerinin gerektiği önerildi. Aşağıdaki âyetle de, aile ve sosyal yapının ahenkli ve dengeli ayakta durabilmesi için bireyleri arasında karşılığı Allah'tan beklenerek ciddi bir dayanışma ve yardımlaşmanın lüzumuna işâret ediliyor ve daha çok fert ve âilenin yakın çevresine dikkatler çekiliyor.

—ooo—

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ

قُلْ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَ وَالْيَتَامٰى

وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ (٢١٥)

MEÂLİ

215— Sana neyi harcayacaklarını soruyorlar; de ki : Hayırdan sarfedeceğiniz, ana baba, en yakınlar, yetimler, düşkünler ve yolda kalmışlar içindir. Hayırdan ne işlerseniz, şüphesiz ki Allah onu bilir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Ashabdan geniş bir servete sâhip bulunan İbn Cemûh (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Ne ile ve kime sadaka vereyim? diye sorduğunda yukarıdaki âyet indi.» (1).

(1) Kurtubî ve İbn Cerir tefsirleri..

Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) bir gün ashabına : **«Sadaka verin!»** buyurdu. Orada hazır bulunan bir adam sordu :

— Yanımda bir dinar (altın para) var..

Peygamber ona şu cevabı verdi ve aralarındaki konuşma şöyle devam etti :

— Onu kendine harca..

— Yanımda bir dirhem daha var?.

— Onu eşine harca..

— Bir dirhemim daha var?.

— Onu da çocuğuna harca..

— Yanımda bir dirhem daha var?

— Artık onu da daha iyi harcamayı bilirsin.. (1).

HAYIRDA ÖNCELİKLE GÖZETILECEKLER

Kur'ân'da hayırda, harcanacak malda ve yardım eli uzatılacak konularda öncelikle gözetilecekler yukarıdaki âyetle en ölçülü ve anlamlı biçimde sıraya konulup belirtilmiştir :

1. Hayatlarını çocuklarının yetişmesine veren, kendi sağlıkları pahasına onların sağlığını koruyan ana, baba..

2. Istıraplı, üzüntülü ve felâketli günlerimizde koşup bize teselli olan, dertlerimizi paylaşan, her bakımdan yardımcı olmaya çalışan en yakınlarımız..

3. Kendilerini besleyip korumaktan âciz kalan; ana-baba sevgi ve şefkatından yoksun bulunan ve topluma yararlı insanlar olarak yetiştirilmeleri gereken; her bakımdan ilgiye muhtaç bulunan yetimler..

4. Her türlü maddî gelirden mahrum olan, hayatını sürdürme imkânlarını yitiren düşkünler..

5. Memleketinden uzak, tanınmadık bir yerde yolculuğu için hazırlayıp beraberinde taşıdığı azığını ve parasını yitiren, ya da elde olmayan bir sebeple vaktinden önce tüketen ve Allah'tan başka yardımcısı kalmayan yolda kalmışlar..

(1) Ahmed bin Hanbel - Nesâî..

ZEKÂT DIŞINDA

TOPLUMU SAĞLAM ÖLÇÜLERLE OLUŞTURAN YARDIMLAR

Âile toplumun temeli ve en küçük ünitesidir. Millî bütünlüğün değişmez elementi sayılır. Bu yapısı sağlam olan, fertleri arasında yardımlaşma ve dayanışma bulunan toplum, o nisbette güçlü ve huzurludur. İslâm, millet yapısında önce fertlerin vicdanını geliştirmekle işe başlar; sonra âile bünyesini fazîlet temeline oturtur ve bu doğrultuda sağlam karekterli, temiz vicdanlı, merhamet dolu gönüllere sâhip bir toplum meydana getirir.

Allah'ın sunduğu sayısız nî'metleri ve bir nice açık belgeleri gören, sonra da bu bilinç içinde Allah'a kul olmanın vecibelerini yerine getiren bir millet her şeyden önce birbirini seven, birbirine yardımcı olan olgun insanlarla ölçü ve anlamını, amaç ve hedefini bulmuş olur. Bölünmekten kurtulur.

Allah bunun için milletlerin hayatında çetin sınavların bulunduğunu belirtirken, milletlerin temel yapısını oluşturan aile ve toplum bünyesinde zekât dışındaki yardımlaşmanın önemine dikkatleri çekiyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle mü'minler arasında en çok ilgi gösterilmesi ve yardım edilmesi öngörülen sınıflardan ve bu nedenle toplum bünyesinde sağlanacak birlik ve dayanışmadan bahsedildi. Ülkenin bir bütün olarak düşmana karşı sağlam bağlarla birbirine bağlı bulunmasının yol ve yöntemleri kısmen anlatıldı. Aşağıdaki âyetle, insanlara bir sürü dert ve ıstırap kapısı açan fakat yeryüzündeki azgınlığı, haklara tecavüzü, insan haklarının çiğnenmesini önlemek için zorunlu olan savaştan söz ediliyor, bunun dosdoğru inanmışlara farz kılındığı hatırlatılıyor. Barış ve esenliğin her zaman savaşa hazır durumda bütün önlemler alınarak köklü bir güç oluşturulduğunda gerçekleşebileceğine işâret ediliyor. Ülkede fitne ve kargaşalık çıkarmanın adam öldürmekten daha beter olduğuna parmak basılarak din ve vatan düşmanlarının hiç durmadan soğuk ve sıcak savaş peşinde koştukları belirtiliyor. Soğuk savaşı kültür yoluyla sürdüreceklerine ve böylece inanmışları dinlerinden .döndürmeye çalışacaklarına ve bilhassa düşmanın bu sinsi metodunun bilinmesinde büyük bir gereksinme bulunduğuna dokunuluyor.

—oOo—

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا
شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ
الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ
وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى
يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ
مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

MEÂLİ

216— Savaş (insanî duygularınızın gelişmesinden ve ilâhî rahmeti yansıtan bir ümmet olmanızdan dolayı), hoşlanmadığınız halde, size farz kılındı. Umulur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir; sevip hoşlandığınız bir şey de sizin için şerr olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217— Sana hürmetli ay (Receb)den, ondaki savaştan soruyorlar, de ki: Hürmetli ay'da savaş büyük bir günahtır. (Ama) Allah yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek ve Mescid-i Harâm'a girmelerine engel olmak, halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne

adam öldürmekten daha büyük (bir suç ve günah)tır. Onlar (Allah ve Peygamberini inkâr edenler, İslâm'ı din olarak kabul etmeyenler) güçleri yetse sizi dininizden döndürünceye kadar durmadan savaşırlar. Sizden kim dininden döner de kâfir olduğu halde ölürse, artık böylelerinin amelleri Dünya'da da, Âhiret'te de boşa gitmiştir ve işte cehennemlikler ve orada devamlı kalıcılar bunlardır!

218— Şüphesiz ki, imân edenler, Allah yolunda yurdunu terkedip bütün güçleriyle Allah yolunda savaşanlar yok mu, işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah ise çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm tarihinde çok önemli yeri olan Bedir savaşından iki ay kadar önce Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Kureyş kabilesinin durumunu araştırıp öğrenmek için birkaç kişiyi bu konuda görevlendirmek istedi. Cahş oğlu Abdullah'ı yedi kişilik bir müfrezeye kumandan ta'yin ederek yola çıkardı. Bu arada iki gün geçtikten sonra açılıp okunmasını ve içinde yazılı bulunana göre hareket edilmesini plânladığı kapalı bir mektubu Abdullah'a verdi. Mektup açıldıktan ve içindeki emir anlaşıldıktan sonra hiç kimseyi bu yazılı emrin yerine getirilmesinde zorlamamasını bilhassa hatırlattı.

Sekiz kişilik müfreze emredilen yönde iki gün yol alıp ilerledikten sonra Abdullah mektubu açtı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona şu emri veriyordu : **«Bu yazılı kâğıda baktığın zaman durmadan yürü, Mekke ile Taif arasındaki Batnınahle adlı kesime ulaştığında orada Kureyş'in durumunu gözetler ve elde edeceğin bilgiyi bize ulaştırırsın.»**

Cahş oğlu Abdullah bu mektubu okuyunca : «Resûlüllah'ın emrini duydum ve derhal ona uyuyorum» dedi. Sonra durumu arkadaşlarına anlattı, bu konuda hiç kimseyi zorlayamayacağına dair emir aldığını söyledi ve şunu ilâve etti : «Şehit olmak isteyen benimle gelsin. Dönmek isteyenin yolu açıktır. Ben herhalde Resûlüllah (A.S.)ın emrini yerine getirmeye çalışacağım», diyerek hareket etti. Onun çok ciddi olduğunu gören arkadaşlarından hiç biri geriye kalmadı. Necran'a vardıklarında Sa'd bin Ebî Vakkas ile Utbe bin Gazvan'ın peşpeşe develeri kayboldu. Onlar develerini ararken Abdullah diğer arkadaşlarıyla birlikte Nahle denilen yere vardılar. Bu sırada Kureyş'ten birkaç kişi ticaret kervanıyla oradan geçiyordu. Tarih ise, cemazilâhir'in son günü idi. Haram aylarından biri sayılan Recep girmeden çarpışmaya karar verdiler. Kervanı idare edenlerden Amr bin Hadremî'yi bir okla öldürdüler, Osman bin Abdullah ile Hakem bin Keysan'ı esir ettiler. Nevfel bin Abdullah adındaki şahıs ise ka-

çıp kurtulabildi. Abdullah bin Cahş (R.A.) elde ettiği ganimet malından beşte birini Allah ve Peygamberi için ayırdıktan sonra esirlerle birlikte Medine'ye döndü. Resûlüllah meydana gelen olayı öğrenince çok üzüldü ve getirilen ganimet malını almadı. Abdullah bin Cahş ve arkadaşları, Resûlüllah'ın üzüldüğünü görünce perişan oldular ve «artık biz mahvolduk!» diyerek ne yapacaklarını âdeta şaşırdılar. Müşrikler bu olayı fırsat sayıp Müslümanların Haram aylarından biri olan Recep'te kan döktüklerini ve bu olayın Peygamber'in emriyle meydana geldiğini etrafa yaymaya, İslâmiyet aleyhine propagandaya başladılar. Resûlüllah gelen müfrezeye **«Ben size savaşın diye emir vermedim, neden bu yola girdiniz?!»** derken, Müslümanlar da onları yer yer kınadılar ve «Emredilmediğiniz halde savaştınız, kan döktünüz» diyerek üzüntülerini belirttiler. Müşriklerin iddiası bu olayın Recep ayında meydana geldiği merkezinde idi.

Verilen emre milimetre şaşmadan uymanın gereği bir kez daha bu olayla anlaşılmış oluyor. Gözetleme işini bırakıp savaşa kapı açmaları pek uygun bir davranış sayılmadı. Yarar yerine zarar getirdi. Cenâb-ı Hak iyi niyetle yapılan ve kan dökülmesine sebep olan bu davranışın, müşriklerin daha önce Müslümanlara yaptıkları kötülükler karşısında çok hafif kaldığını açıklar anlamda yukarıdaki âyeti indirdi. (1)

YORUMLAR-RİVÂYETLER

a) Haram aylarından biri olan Receb ayında savaşmak o zaman için haram sayılıyordu. İslâm, ilk yıllarında Arapların bu âdetini bir bakıma yararlı gördüğü için kaldırmamıştı. Bu nedenle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz getirilen ganimeti almadı.

b) Haksız yere bir adam, hem de Haram ayında öldürüldüğü için elde edilen ganimete Peygamber (A.S.) Efendimiz el sürmedi, getirilen malın tamamını kan pahası olarak öldürülenin kabilesine gönderdi.

c) Emir almadan böyle bir olaya sebep oldukları için müfrezenin kınanması gerekiyordu. Nitekim hem Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, hem de Ashabın ileri gelenleri onları hayli kınadılar. Böylece meydana gelen olay bütün Müslümanları üzdü. Müfreze ise yanlış harekette bulunduğunun farkına vararak bu kez kendi kendilerini kınadılar.

d) Haram aylarında savaşmanın yasak hükmü, Tevbe suresinin 36. âyetiyle kaldırıldı. Böylece Arap Yarımadasında iyi bir âdet sayılan ve artık geçerliliğini kaybeden bir yasağın İslâmın parlak güneşi ve insanlık-

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî, İbn Cerîr, İbn Kesîr, Lübabutte'vîl ve Fethulkadîr tefsirlerine..

tan yana getirdiği geniş ilâhî rahmet karşısında ne gibi değeri olabilirdi?

e) Sekiz kişilik müfreze olayının meydana geldiği günü Recep değil Cemazilâhir'in son günü sanmışlardı. Bu nedenle müşriklerle savaşmakta bir sakınca görmemişlerdi. Yoksa henüz hükmü kaldırılmıyan bir âdete karşı çıkmaları düşünülemezdi. Ama ne var ki Medine'ye geldiklerinde Resûlüllah'ın **«Ben size Haram ayında savaş ile emretmedim!.»** buyurması üzerine, olayın Recep ayında meydana geldiğini anlamış ve fazlasıyla üzülmüşlerdi.

f) Ortada kötü niyet yoktu. Olan olmuştu, dönüşü mümkün olmayan bir yola girilmişti. Müşrikler bunu fazlasıyla Müslümanlar aleyhine işlemiş ve böylece birçok kabilelerin Müslüman olmasını önlemeye çalışmışlardı. Allah bundan daha çok büyük bir günah sayılan müşriklerin Müslümanlara karşı davranışlarını hatırlatarak bu âyeti indirdi:

«Sana hürmetli aydan, ondaki savaştan soruyorlar, de ki: Hürmetli ay'da savaş büyük bir günahtır. (Ama) Allah yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek ve Mescid-i Harâm'a girmelerine engel olmak, halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne adam öldürmekten daha büyüktür..»

VERİLEN EMRİN DIŞINA ÇIKMAMAK

İdrâk ettiğimiz gerçekler sağlam bir nizamın görünümüdür. Meydana gelen olaylar belli bir kanunun sebepler zincirini sergilemesinin sonucudur. Sebepleri yanlış değerlendirmek, insan idrâkinin ürünüdür. Bu bakımdan elde edilen sebepleri önce akıl ve din ölçülerinde değerlendirmek, gerçeğe erişmeyi kolaylaştırır. Hele Allah'tan alıp öyle konuşan ve hareket eden bir Peygamber işe kumanda eder, emir ve tavsiyelerde bulunursa, buna çok dikkat etmek, her kelimesi ve cümlesi üzerinde titizlikle durmak gerekir. Yanlış bir yorum, yanlış sonuçlara götürür. Cahş oğlu Abdullah'a verilen yazılı emir, yazılı değil de şifahi olsaydı, biraz su götürürdü. Ama ileriyi gören Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.) yanlış anlaşılmasın veya hafızada değişikliğe uğramasın diye emri yazılı duruma sokmuş, öylece vermişti. Burada iki önemli nokta var:

1. Önemli bir emrin ya da şifrenin önceden duyulmaması için, kapalı bir zarfa konulup iki gün sonra okunması buyuruluyor.

2. Hatalı bir yola girilmesin, yanlış bir yoruma neden olmasın diye emir yazılı olarak veriliyor.

Buna rağmen Cahş oğlu Abdullah gözetleme işinden fazla, kervanı durduruyor ve bir adamın kanına girerek ganimeti elde ediyor. Kendi an-

layışına göre iyi bir iş yapmış bulunuyordu. Ama işin aslı ve hikmeti bu yönde değildi. Bu bakımdan kınandı ve getirdiği ganimet olduğu gibi kan pahası olarak ilgili kabileye gönderildi. İslâm'ın asıl gaye ve hedefinin kervan soymak, adam öldürmek olmadığını hem Ashab-ı kirâma, hem de bütün kabilelere anlatmak ve duyurmak gerekiyordu. İşte Peygamber (A.S.) Efendimiz de onu yaptı..

Uhud Savaşında verilen emre uyulmadığı için savaşın kaderi değişti ve küçük bir itaatsizlik İslâma pek pahalıya mal oldu.

O halde ilk bakışta aleyhte bir durum da meydana getirse, yine verilen emre aynen uymak gerekir.

İSLÂM'IN İNSAN KANINA GÖSTERDİĞİ SAYGI ve SUNDUĞU DEĞER

İslâm, insan aklını ve bilincini, algılama ve belleğini sadece görülebilen ve bilinebilen eşya ile yüzyüze bırakmaz, onu bu dar çerçeveden kurtarıp fizik ötesine doğru yöneltir. Çemberi yavaş yavaş genişleterek sonsuzluğa doğru götürür. İlmin ve ilim adamının belli bir sınırda kaldığına dikkati çeker, bu sınırın ötesinden haber veren Peygamberlere ve Kitaplara dikkat etmesini telkîn eder.

Bu bakımdan bir yerde ortam ve onunla bütünleşen akıl ve idrâk kan dökmeyi uygun görür; Peygamber ve Onun getirdiği Kitap bunu, uygun görmez. Çünkü birinin erişebildiği sınır ve sonuç, diğerine oranla çok gerilerde kalır. Peygamber onun çok ilerisini, hikmet ve esrarını görerek ve bilerek konuşur. **«Allahım! eşyanın hakikatını bana öğret..»** diye duâda bulunması, bu hususu insanlara hatırlatmak içindir. O halde biri eşyanın hakikatını, sebeplerin hangi hikmet ve esrar halkasıyla bağlantılı bulunduğunu görmeden, bilmeden konuşuyor, ya da emir veriyor; diğeri bunları görerek, bilerek konuşuyor, emir ve tavsiyelerde bulunuyor.

Bu bakımdan Cahş oğlu Abdullah ile arkadaşları, Kureyş kervanıyla karşılaşınca, kendi akıl ve idrâklerine göre bir yargıya vardılar; işin ötesini, esrar ve hikmetini, diğer bir tabirle eşyanın hakikatını görmeden, bilmeden hareket ettiler. Sonuç hiç iyi olmadı. Allah ve Peygamberinin sevmediği bir olay meydana geldi. İnsan kanı döküldü. Peygamber (A.S.) meydana gelen sebeplerin hangi hikmet halkasına bağlı bulunduğunu ve hakikatın ne olduğunu bilip gördüğü için görünürde bir zafer sayılan bu olayı kınadı ve ganimeti kabul etmedi.

Öldürülen şahıs, İslâm düşmanlarının azılılarından olmasına rağmen Peygamber (A.S.) bu davranışı İslâm'ın cihan dini olma hikmetine aykırı

bulmuştu. Amaç insan öldürmek değil, doğru yolu göstermek, hakikatı öğretmektedir. Silah son çaredir. Burada ilk çare olarak kullanıldığı için Peygamberin (A.S.) tatlı bakışlarında, güler yüzünde bir değişiklik meydana gelmiş, üzüldüğü her halinden belli olmuştu.

İslâm'ın tertemiz rahmet havasına giren mü'minlerin savaştan hoşlanmadıkları belirtiliyor. Zira imân, insanda merhamet ve şefkat duygusunu geliştirir. Ayet'te mü'minlerin bu duygusuna işâret ediliyor. Ne var ki bu duygu karşı tarafın gönlünde ve dimağında gelişmediği sürece savaşların ardı arkası kesilmez. Bunun için İslâm, savaşı bir bakıma, hastaya sunulan ve fakat içinde şifâ taşıyan çok acı bir ilâca benzetir. Hasta hoşlanmadığı halde şifâ bulmak için onu kullanır.

FİTNE ADAM ÖLDÜRMEKTEN DAHA AĞIR BİR SUÇ VE DAHA BÜYÜK BİR GÜNAHTIR

a) Allah yolunda yürümek isteyenlere karşı engeller koymak,

b) Allah'ı inkâr edip, inanmışlara saldırmak, onları üzmeye çalışmak,

c) İbâdet yerlerine gidilmesini, Allah'a secde edilmesini önlemek, o yerlerdeki halkı sınır dışı etmek..

Kur'ân yukarıdaki âyetle bu üç maddeyi, iniş sebebine göre önce Mekke ve oraya ibâdet için gitmek isteyen mü'minler ve onlara engel olmaya çalışan müşrikler hakkında noktalıyor. Sonra da bu ölçü ve anlamda davranan ve aynı engellerle karşılaşacak olan bütün inanmışlar hakkında hükmü genelleştiriyor.

Allah'a inanılan bir ülkede inanmışlara karşı bu anlam ve ölçüde bir politika uygulamanın ağır bir suç, büyük bir günah olduğu, savaşı başlatıp adam öldürmekten daha beter bir sonuç doğuracağı hatırlatılıyor. Çünkü :

1— Bir millet daha çok güzel âdetleriyle, sağlam inançlarıyla ve Allah'a olan kulluğun güzel anlamıyla varlığını sürdürür ve bütünlüğünü koruyabilir. Dinî inançlara saygı gösterilmiyen, millî geleneklerin yıkılmasına göz yumulan ve ibâdet yerlerine karşı iyi niyet beslenmiyen bir ülkede maddecilik ön plâna alınmış olur. Madde amaç ve hedef olunca ortadaki ahlâk, fazîlet çiğnenir. Çok geçmeden fakirle zengin arasında derin uçurumlar meydana gelir ve sınıf kavgasına kapı açılır. Bu da önüne geçilmesi güç, fitne ve kargaşalık doğurur.

2— Sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma, insanlıktan yana hizmet ve insan hakları gibi yüce duygu ve değerler daha çok dindarlık havası

içinde gelişir. Âhiret kavramı silinip sorumluluk duygusu kalblerde yer bulamayınca vicdanlar silik, gönüller katı, istekler sınırsız, haklar anlamsız kalır.

3— Böyle bir ortamda «Gemisini yürüten kaptandır.» düşüncesi yaygınlaşır; herkes geleceğini maddî yönden güvenceye almaya yönelir. Üstü örtülü bir soygunculuk, haklara el uzatmak, kısa yoldan zengin olmak mücadelesi gemi azıya alır.

Bunun için Kur'ân'ın konumuzu oluşturan âyetiyle, Allah'a ibâdeti engellemenin ve fitne çıkarmanın adam öldürmekten daha beter olduğu açıklanıyor.

FIKHÎ YÖNÜ

Murted (dinden dönen) hakkında müctehit imamlar ve diğer ilim adamları farklı görüşler ve ictihadlar ortaya koymuşlardır: Bu konuda geniş bilgi için fıkıh kitaplarında Murted Ahkâmına başvurulması tavsiye olunur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle önce «Haram ayı»nda savasın büyük bir günah olduğundan; ama inanmışları Allah yolundan alıkoymanın, onlara haksız ve caydırıcı bir politika uygulamanın ve böylece cemaat arasında, millî yapıda fitne ve kargaşalık çıkarmanın daha büyük bir günah olarak ilâhî hükümde yer aldığından söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle inanmışların sinsi ve caydırıcı bir politikanın kurbanı olmamaları için üç şeye daha çok dikkatli olmalarının gereğine; inkârcılardan esen ve insan ruhunu öldüren, beşer vicdanını silik hale getiren ve hiçbir zaman İslâmiyetle uyum sağlayamıyan bir kültüre işaret ediliyor. Birlik ve beraberlik ruhu ve anlayışı içinde böylesine zehirleyici ve beyin yıkayıcı bir fırtınadan kurtulabilmek için Kur'ân'ın diğer tavsiyelerine uymakla beraber daha çok insanı küfre ve ahlâksızlığa doğru çeken içkiden sakınılması, ihtiyaç fazlası malın -sosyal adâleti gerçekleştirmek, zayıf unsurları güçlendirmek, inanmışları bütünleştirip İslâm'ın hayat düzeni içinde kuvvetli ve örnek bir millet yapmak için- lüzumlu görülen yerlere verilmesi; fitnecilere, inkârcılara ve tek kelimeyle İslâm'ın karşısında olan inkârcılara yem olmaması, toplumu ve onun birliğini tehdid eden anarşizme ve komünizme alet edilmemesi için kimsesiz ve sahipsiz çocukların sokaklardan kurtarılması, dinî ve millî kültürle beslenip yararlı birer insan durumuna getirilmesi emrediliyor.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَا اَكْبَرُ
مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ
خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ
وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

MEÂLİ:

219— Sana h a m r (alkollü içki)den ve kumardan soruyorlar. De ki : İkisinde de hem büyük günah, hem insanlar için (bazı) faydalar vardır; ama günahları (ve zararları) yararlarından daha büyüktür.

Ve Sana (Allah için, O'nun yolunda) neyi harcayacaklarını soruyorlar; de ki : Artanı... Böylece Allah (Dünya ve Âhiret hakkında) düşünesiniz diye size âyetlerini açıklıyor.

220— Hem sana yetimlerden soruyorlar, de ki : Onlardan yana işleri düzeltmek (onların yararına hayırlı teşebbüslerde bulunmak) daha hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar kardeşlerinizdir. Allah (işlerini düzenleyip yetimleri yetiştirmeyi, faydalı birer insan yapmayı) bozanı düzeltenden ayırt edip bilir. Allah dileseydi sizi (bu hususta daha ağır bir sorumluluk altına sokup) sıkıntıya uğratabilirdi. Şüphesiz ki, Allah yegane üstün ve sonsuz hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Başlarında Hattab oğlu Ömer ve Cebel oğlu Muaz (R.A.) bulunduğu halde Ansardan bir cemaat, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki : «Ey Allah'ın Peygamberi! Bize içki ve kumar(ın fenalığı) hakkında bir

fetvâ ver; çünkü her ikisi de aklı giderici, malı alıp götürücüdür.»

Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Her sarhoş eden şey hamr'dır ve her sarhoş eden şey haramdır.» (2)

«Dünyada içki içip ona devam ettiği halde tevbe etmeden ölen kimse, âhirette (cennetin hayat verici) içkisinden içemez. (3)

Yemen'in Ceysan bölgesinden gelen bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimizden kendi memleketinde darıdan elde edilen içkiden sordu. Peygamber (A.S.) Efendimiz ona :

— Sözünü ettiğin içki sarhoş ediyor mu?

Diye sorunca, o da :

— Evet, diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) :

— Sarhoş eden her şey haramdır, buyurdu. (4)

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden baldan elde edilen içkiden sorulduğunda ise şöyle buyurdu : **«Sarhoşluk veren her içki haramdır.»** (5)

«Doğrusu üzümden bir içki, buğdaydan bir içki, arpadan bir içki, hurmadan bir içki elde edilir. (Başka bir rivâyette : Darıdan da bir içki...) Ben sizi her sarhoş eden içkiden men'ediyorum.» (6)

İmam Tirmizî buna : **«Baldan da bir içki...»** cümlesini ekleyerek rivâyeti tamamlamıştır.

«İçkinin alım-satımı haram kılınmıştır.» (7)

---

(1) Lübabu't-Te'vil - Alûsi tefsirleri..

(2) Müslim / eşribe: 73. Ebu Davud / eşribe: 5. Tirmizi / eşribe: 1. İbn Mâce / eşribe: 9. Ahmed: 2 / 16, 29, 31, 105, 134, 137.

(3) Buharî / eşribe: 1. Müslim / eşribe: 77. Tirmizî / eşribe: 1. İbn Mâce / eşribe: 2. Daremi / eşribe: 2. Taberanî / eşribe: 11. Ahmed: 2 / 19, 22, 28 - 5/98, 106, 123, 142.

(4) Müslim : Câbir (R.A.)den..

(5) Ebû Dâvud / eşribe: 5. Müslim / eşribe: 73. Tirmizi / eşribe: 1. İbn Mâce / eşribe: 9.

(6) Buharî - Müslim : Hz. Âişe (R.A.)dan. Ebu Davud / eşribe: 4.

(7) Ahmed bin Hanbel: 1/25, 230, 244. Tirmizî / büyû': 37, 58. Nesâî / büyü : 9, 93. İbn Mâce / eşribe: 7, ticaret: 11.

HAMR KELİMESİYLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR VE ÇÖZÜMLER

a) Genellikle Türkçemizde keyif verici ve sarhoş edici sıvılara içki denilir. Arapçada buna ayni tarif içinde HAMR denilir. Kur'ân'da ayni kelimeye yer verilmiş ve birkaç yerde anılmıştır.

b) HAMR : Örtmek, mânasına gelen HAMERE fiilinden türetilmiştir. Bu manayla kadının başörtüsüne HİMAR denilir. Örtücü özelliği olan her şey hakkında da ayni tabir kullanılır. Nitekim Hadîste : HAMMIRÛ ANİYETEKÜM! = **Kaplarınızı örtünüz!** cümlesinde de aynı fiilin emir kipi getirilmiştir. İçki, aklı örttüğü, şuuru perdelediği için ona HAMR denilmiştir.

Diğer bir yorumla, kendi haline bırakılıp tahammür ettiği için genellikle sarhoş eden içkilere bu isim verilmiştir; tıpkı hamurun ekşimeye bırakılması gibi..

c) Aklı karıştırdığı, şuuru alt-üst ettiği için MUHAMERA'dan gelme ya da türetilme bir isim olduğu da söylenir ki bu üç mâna aynı nokta, ya da odakta toplanır.

d) HAMR, iyice kaynatılan, ya da pişirilen üzüm suyudur. Aklı örten diğer içkiler -sarhoş etmeleri nedeniyle- bunun hükmündedir. Nitekim KIMAR (kumar)ın her çeşidi haram kılınmışsa da Kur'ân'da sadece MEYSİR'den yeni isimleri ayrı, on okun bir araya getirilip her biri için ismine göre bir nasip belirlenmesi ve böylece kumar oynanmasından söz edilmiş, diğer kumar çeşitleri buna kıyas edilerek haram sayılmıştır.

e) Müctehit imamların cumhuruna göre, çoğu sarhoş eden her içkinin çoğu da, azı da haramdır. İçene had (dinî cezâ) gerekir. Hamr'den maksad, üzüm şarabı da olsa diğer içkiler hem Sünnet, hem kıyas yoluyla hamr hükmündedir.

İmamlardan Ebû Hanîfe, İbn Ebî Leylâ, İbn Şübrüme ve Kûfe âlimlerinden rey tarafdarı bir cemaatten, üzüm ve hurma şarabından başka içkilerden çoğu sarhoş edenin azı helâldır, yani sarhoş olmayacak kadar içene had (şer'î cezâ) gerekmez, anlam ve biçiminde bir rviâyet yapılmışsa da bu görüş çok zayıftır ve Sünnete ters düşmektedir. Çünkü sahîh hadîslerde böyle bir görüşe yer verilmeyip reddedilmiştir.

Mâide sûresinde bu konuya tekrar dönülecek ve daha geniş bilgi verilecektir.

FIKHÎ YÖNÜ

1— İmam Şâfiî ve arkadaşlarının ictihadına göre üzüm, hurma, bal, buğday, arpa, pirinç, darı ve benzeri maddelerden elde edilen içkilerin hepsi -sarhoş ettikleri nedeniyle- haramdır. Azı da çoğunun hükmüne tabi'dir.

Şafiî bu ictihadında yukarıdaki âyete yani hamr kelimesinin bütün içkileri içine alan bir deyim olmasına ve bu konudaki sahih rivâyetle bize kadar ulaşan : **«Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.»** meâlindeki hadîse dayanmıştır. (1)

2— İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadına göre -ki onun zamanında hadîslerin tamamı toplanamamıştır- hamr sadece üzüm ve hurmadan elde edilir. Diğer sarhoş edici içkiler buna -tahrîm hususunda- kıyas edilir.

İmam Şâfiî'nin yukarıda belirttiğimiz ictihadına göre, sarhoş edici içkilerin içilmesi haram olduğu gibi, dokunduğu yeri de necis eder. Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa adlı kitabın birinci cildinde, Şâfiî mezhebine bağlı fukahaca, kolonya ve ispirto gibi antiseptik olan maddeler ma'fuvattan sayılmış, böylece Şafiî mezhebinde de bu hususta kolaylaştırıcı bir kapı açık tutulmuştur.

Adı geçen kitaptaki yazının çevirisini nakletmekte yarar görüyorum :

«Necis sayılan ve ilâçlarla güzel kokulara karıştırılan ispirto ve benzeri sıvılar, bunları ıslaha ve yararlı hale getirmeye matuf olduğu nisbette ma'fuvattan sayılırlar. Bu, peyniri yararlı hale sokmak için kullanılan (dana ya da buzağının kırkbayırından elde edilen) mayaya kıyas edilmiştir.» (2).

İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadına göre, üzüm ve hurmadan elde edilen şaraptan başka diğer içkilerin içilmesi haramsa da necis sayılmazlar. Çünkü bu konuda bir nass vârid olmamıştır; âyet sadece iki maddeden elde edilen şarabı «r i c s = murdar» saymıştır. Hadîslerde ise bunların necis olduğuna dair açık bir kayıt mevcut değildir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz eserde yine Hanefilerin bu hususla ilgili görüşüne yer verilirken sarhoş edici her içkinin azının da çoğu gibi haram olduğu kaydediliyor ve müftabih olan hükmün bu doğrultuda bulunduğu belirtiliyor. (3)

---

(1) Ebu Davud / eşribe: 5. Tirmizî / eşribe: 3. Nesâî / eşribe: 25. İbn Mâce / eşribe: 10. Daremî / eşribe: 8. Ahmed: 2/91, 167, 179, 3/343.

(2) Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa : C. 1, S. 19 / Mısır baskı: 1939

(3) Kitabu'l-Fıkhi Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa : C. 2, S. 16 / Mısır üçüncü baskı: ?

TARİHİ YÖNÜ

Şarap, diğer bir deyimle alkollü içkiler çok eski çağlardan beri bilinir. Semavî dinlerin hemen hepsi bununla mücadele etmiş, ilâhî yasağı eğitim yoluyla işlerken diğer taraftan bir takım cezaî müeyyideler de getirmiştir.

Elimizdeki Tevrat'ta şaraptan söz edilirken şu cümleleri görmekteyiz:

«Ve Rab, Musa'ya söyleyip dedi : İsrâiloğulları'na söyle ve onlara de: Bir erkek yahut bir kadın adanan nezir adağını adamak için kendini RABBE ayırırsa, şaraptan ve içkiden çekinecek; şarap sirkesi ve içki sirkesi içmiyecek..» (1)

İncil'de ise şu kayıtlara raslamaktayız :

«Onlar yemek yerken İsâ ekmek aldı, şükran duâsı edip parçaladı ve şakirtlere verdi ve dedi : Alın, yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse alıp şükretti ve onlara vererek dedi : Bundan hepiniz için. Çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için bir çokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim: Babam (Rabbim)ın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim ogüne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmiyeceğim.» (2)

«Ve onlara dedi ki : Bu benim kanım, bir çokları için dökülen ahdin kanıdır. Doğrusu size derim: Allah'ın melekûtünde onu taze olarak içeceğim güne kadar asmanın mahsulünden artık içmiyeceğim.» (3)

«Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, şarap ve içki içmiyecek ve daha anasının karnında Ruhulkudüs'le dolu olacak..» (4)

Fazla bir değişikliğe uğratılmayan ve en eski İncil olarak kabul edilen BERNABA İncil'inde şarap ve alkollü içkilerin yasak olduğu daha açık biçimde anlatılmaktadır.

İslâmiyetten önce Arap Yarımadasında da alkollü içkiler çok yaygın halde idi. İnsan hayatına yepyeni bir dinamizm getiren, insana ancak uygun olanı, ruhunu, vicdanını kirletmiyen şeyleri mubah sayan İslâm Dini, Arapların puta olan bağlılıkları kadar içkiye olan tutkularını bir çırpıda yasaklamadı, bu konuda ayrı ayrı zamanlarda dört âyet indi. Böylece

(1) Tevrat-Sayılar : Bap 6.
(2) Matta: 26-27-28-29.
(3) Markos: 22-25.
(4) Luka: 15.
Not: Matta ve Markos incillerinde konu tahrife uğratılmıştır. Luka İncil'inde, İsa Peygamber hakkındaki belge, en doğrusudur.

kademeli bir biçimde yasağa doğru gidildi; dikkatler içkinin zararına doğru çekildi ve gönüller iyice ilâhî emirlere yatıştıktan sonra haram hükmü indirildi :

1. Başta Hattab oğlu Ömer ve Cebel oğlu Muâz bulunduğu halde Peygamber (A.S.) Efendimize gelen mü'minler :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bize içki ve kumar(ın kötülüğü) hakkında bir fetvâ ver; çünkü ikisi de aklı giderip malı götürmektedir, diyorlardı. Bu devrede sadece Nahl Sûresinin 67. âyeti : **«Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden sarhoşluk veren içki ve güzel rızık edinirsiniz.»** meâlindeki âyet inmiş bulunuyordu. İçkinin güzel bir rızık olmadığına dikkatler çekiliyor, kafalarda bir soru oluşturuluyordu. İlâhî murada kalbi açık bulunan Hazreti Ömer (R.A.), içki ve kumarın aile ve topluma getirdiği fenalıkları düşünerek bir an önce yasaklanması için fetvâ istiyordu. Bunun üzerine yukarıdaki konumuzu biçimlendiren âyet indi.

2. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ömer'i (R.A.) çağırarak inen âyeti ona okudu. Bunun üzerine Ömer : «Allahım! İçki hakkında bize şifâ verici bir açıklamada bulun..» diye duâ etti. Bir süre sonra Nisâ sûresinin 43. âyeti şu mealde indi : **«Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar- namaza yaklaşmayın..»**

Bunun üzerine namaza ikamet edilince Resûlüllah'ın görevlendirdiği bir adam Müslümanlara seslendi : «Sarhoş iken namaza yaklaşmayın!.»

Bu âyet, içkinin kötü bir şey olduğuna daha fazla dikkatleri çekiyor, fakat haram kılındığına ait kesin bir hüküm taşımıyordu. Ne var ki kafalardaki soruyu biraz daha büyütüyor, aklı eren kişileri düşünmeye sevkediyordu.

Hz. Ömer (R.A.), yine tatmin olmadı ve : «Allahım! bize içki hakkında şifa verici bir açıklamada bulun..» diyerek niyazda bulundu.

3. Bir süre sonra Mâide sûresindeki t a h r î m ile ilgili kesinlik ölçüsündeki âyet indi. Ömer (R.A.) artık tatmin olmuştu : «Vazgeçtik, vazgeçtik!.» diyerek heyecan dolu bir tonla ilâhî yasağa kayıtsız uyduklarını dile getirmişti.

TIBBÎ YÖNÜ

«Alkolün zerresi bile zararlıdır. Kanın 1 santimetre küpünde yani bir gramında alkolün bir miligramı yani bir gramın binde biri kadar küçük miktarı bulunursa o insanda alkol zehirlenmesinin bütün belirtileri gözükür. Şayet bu miktar 4-5 miligram kadar yükselirse zehirlenme şiddetlenir. İçen komaya girer ve belki de bu halde kurtulamıyarak ölür.

Demek ki alkolün bir zerresi bile zehirdir ve insan sağlığına büyük zararlar yapar. Alkol, diyebiliriz ki insan vücudunun her tarafına zararlıdır, fakat en çok beyin'e dokunur.

Alkollü içki, içilir içilmez, mide ve barsaktan kana karışır, vücudun her tarafına dağılır. Fakat en çok ve çabuk gidip oturduğu ve zararını gösterdiği yer beyindir.» (1)

SOSYAL YÖNÜ

Kur'ân'da bu âyetle çok önemli üç konu üzerinde duruluyor :

1. Alkollü içkiler,

2. İhtiyaç fazlası artakalanı Allah yolunda gereken yerlere harcamak,

3. Yetimlerden yana işleri en uygun biçimde düzeltmek ve düzenlemek..

Sosyal yapımızla her zaman yakından ilgili bulunan bu üç konuyu Müslüman bir millet olarak çözüp amacına ulaştırmak zorundayız. Alkollü içkiler şişedeki gibi durmaz, yalnız içene değil yakın ve uzak bütün çevresine de zarar verir.

Vücudu zehirliyen, âile bütçesini sarsıp yuvayı tedirgin eden ve kişiyi sosyal bünyeye yararlı olmaktan uzaklaştıran içkiye verilen paranın ondabiri fakirlere, düşkünlere, yetiştirme yurtları ve çocuk esirgeme kurumlarına verilse, ülkemizde başıboş, kendi kaderine terkedilmiş tek çocuk kalmaz, millî bünyeyi için için tehdit eden yüzbinlerce aile yuvasının sıcak ilgisi dışında, eğitim nîmetinden yoksun gençler ortalıkta başıboş dolaşmaz ve bir takım ideolojilerin kurbanı olmazdı.

Nitekim ikinci ve üçüncü maddeler özellikle günümüzün sosyal meselelerine bu açıdan kapı açmakta ve aklı eren her vatandaşın vicdanına ve irfanına seslenmektedir. Bugün memleketimizde yüzbinlerin üstünde kimsesiz başıboş, eğitimden yoksun, dinî ahlâktan uzak çocuk ve gencin bulunduğunu biliyoruz. Bunlara yukarıdaki âyetin doğrultusunda kurtarıcı bir el uzanmadığı takdirde gelecekte nasıl bir anarşinin doğacağından haber vermek herhalde kerâmet ya da kehânet sayılmasa gerek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle âile ve sosyal yapıyı zedeliyen, fertleri dünya ve

(1) Fazla bilgi için bak: Uyuşturucu ve Keyif Verici Zehirler - Korunma ve Tedavi / Dr. Faruk Bayülkem - Ankara: 1968.

âhiret konusunda yararlı olmayan davranışlar peşinde koşturan içkiden söz edildi. Cemaatleşme şuurunu geliştiren, zenginle fakir arasındaki mesafeyi kısaltan, sosyal bünyeye güç kazandıran ve birbakıma sosyal adâlet kavramının geçerlik kazanmasına ortam hazırlayan yardıma dokunuldu; sonra da toplum için her geçen gün başlıbaşına bir problem olan, millî bünyeyi rahatsız eden kimsesiz çocukları korumanın önemine parmak basıldı. Aşağıdaki âyetlerle bu konuyu tamamlar anlam ve ölçüde gayr-i müslim kadınlarla evlenme konusu işleniyor; yuvayı dişi kuşun yapacağı doğrultusunda evlenilecek kadının önemine işâret ediliyor. Aynı din ve inanca sâhip olan kişilerin daha iyi anlaşabileceğine kapı açılıyor, bu nedenle müşrike bir kadınla evlenmektense Allah ve Resûlüne dosdoğru inanmış bir cariye, ya da hizmetçi kadınla evlenmenin daha hayırlı sonuç vereceğine dikkatler çekiliyor.

—ooo—

وَلَا تَنْكِحُوا
الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ
وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ
خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ
وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

MEÂLİ:

221— Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan kadınlarla -imân edinceye kadar- evlenmeyin. İnanan bir câriye, Allah'a ortak koşan bir kadından -bu sizi imrendirse bile- herhalde hayırlıdır. Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan erkeklerle -imân edinceye kadar- Müslüman kadınları evlendirmeyin. Herhalde inanan bir köle Allah'a ortak koşan (hür) biradamdan -sizin hoşunuza gitse bile- hayırlıdır. İşte onlar (sizi) ateşe çağırırlar. Allah ise kendi izniyle Cennet'e ve mağfirete (günahları temizle-

yip bağışlanmaya) çağırır da âyetlerini, ibret ve öğüt alsınlar diye insanlara (böylece) açıklar.

İNİŞ SEBEBİ

Müfessir Süddî bu konuda diyor ki :

Ashabdan Abdullah bin Ravaha (R.A.), siyah bir cariyesine kızdı ve kendine hâkim olamıyarak ona bir tokat vurdu. Sonra yaptığına pişman oldu. Peygamber'e (A.S.) gelerek durumu anlattı. Peygamber (A.S.) Efendimiz ona sordu :

— Sözünü ettiğin cariyenin inancı nedir?

— Oruç tutar, namaz kılar, güzel abdest alır ve Allah'tan başka ilâh olmadığına; Muhammed (A.S.)ın da Allah'ın kulu ve peygamberi bulunduğuna tanıklık eder.

Diye cevap verdi. Peygamber (A.S.) :

— Ya Ebâ Abdillah! bu câriye mü'minedir...

Diyerek onun dikkatini çekti. Abdillah! bin Ravaha, (R.A.) Peygamber'in (A.S.) ne demek istediğini anlamakta gecikmedi; biraz daha üzüldü ve hemen orada sözü edilen câriyeyle evlenmeye karar verdi :

— Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki onu hürriyetine kavuşturup kendisiyle evleneceğim, dedi ve öyle yaptı. Ne var ki aklı ermiyen bazı adamlar onu câriyesiyle evlendiği için kınadılar. O nedenle yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kadın dört özelliğinden dolayı nikâhlanır : Malı için, soyluluğu için, güzelliği için ve dindarlığı için.. Aman sen dindar olanına zafer bul (onunla evlen) ki ellerin bereketle dolsun!» (1).

«Dünya yararlanılacak şeylerin tâ kendisidir. Ama onun en hayırlı yararlanılacak şeyi, dindar iyi huylu kadındır.» (2)

«Kadınları sırf güzelliklerinden dolayı nikâhlamayın; olur ki güzellikleri onları helâk edebilir. Onları mallarından dolayı da nikâhlamayın; olur

(1) Buharî / mîkat: 15. Ebû Dâvud / nikâh: 2. Müslim / reda': 53. Tirmizî / nikâh: 4. Nesâî / nikâh: 10, 13. İbn Mâce / nikâh: 6. Daremî / nikâh: 4. Taberânî / nikâh: 21. Ahmed: 3/302. 4/428.

(2) Müslim / redâ': 59. Nesâî / nikâh: 15. Ahmed: 2/168.

ki malları onları itaatsizliğe sürükleyebilir. Kadınlar dindar oldukları için onlarla evlenin. Andolsun ki dindar olan siyah bir câriye daha iyi ve daha uygundur.» (1)

MÜŞRİK

«Allah'a ortak koşan» şeklinde çevirisini yaptığımız bu kelime üzerinde bir takım yorumlar yapılmış ve bazı rivâyetlere yer verilmiştir :

a) Puta tapanlar.

b) Puta tapanlarla «Üzeyir Allah'ın oğludur» ve «İsâ Mesîh Allah'ın oğludur» diyenler.

c) Puta tapanları ve Kitap ehlinden «Peygamber Allah'ın oğludur» diyenleri kapsamaktadır. Mâide sûresindeki âyetle Kitap ehlinden olan kadınlarla evlenmeye cevâz verilince bu âyet genel ölçüde kalmayıp sadece puta, ateşe, güneşe ve yıldızlara tapanlarla özellenmiştir.

d) Mâide sûresinin hükmü bu âyetle kaldırılmış ve puta tapanlarla Yahudi ve Hıristiyanlar da hükmün kapsamına alınmıştır.

İmam Şâfiînin bir ictihadı da bu anlamdadır. İmam Ebû Hanîfe, Mâide Sûresinde : «...... **kendilerine kitap verilen (Yahudi ve Hıristiyan)lerin yiyeceği size helâldır; sizin de yiyeceğiniz onlara helâldir. İnanan iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilenlerin iffetli kadınları, -iffetli olduğunuz, zinâ etmediğiniz, gizli dost tutmadığınız halde- (nikâh akdi yaparak) mehirlerini verdiğinizde (size helâldırlar).»** meâlindeki âyetin bunu açıklar anlamda olduğunu söylemiştir. (2) .

İmam Mâlik, Evzaî ve Sevrî de aynı ictihad ve görüştedirler.

e) Abdullah bin Ömer'den, Allah'a ortak koşan kadınların mü'min erkeklere haram kılınması hakkında sorulduğunda, şu cevabı vermiştir «Rabbim İsâ'dır, diyen bir kadının bu ölçüdeki sözünden daha büyük bir ş i r k bilmiyorum.»

f) Ashab ve Tabiînin çoğu ise Kitap ehli kadınlarla evlenmeyi câiz görmüşlerdir. Bu nedenle Abdullah bin Ömer'in (R.A.) yukarıdaki ictihadı hüccet olarak alınmamıştır. Nitekim Kitap ehlinden birer kadınla evlenen Talha bin Abdullah ile Hüzeyfe bin Yeman'ı ikinci halîfe Hz. Ömer (R.A.) çağırarak, evlendikleri o kadınlardan ayrılmalarını emretmiş; bunun üzerine aralarında şu konuşma geçmiştir :

(1) İbn Mâce - Müslim / tefsîr: 7.
(2) Mâide sûresi âyet: 5.

— Bize kızma, mademki emrediyorsun, onları boşayalım.

— Boşamanız câiz olsa, nikâhlamanız da câiz sayılırdı. Ama ben boşayın demiyorum, sadece sizinle o kadınları birbirinizden ayırmak istiyorum.

Başka bir rivâyette ise aralarında şu konuşma geçtiği tesbit edilmiştir :

Hüzeyfe : — Bu kadınlarla evlenmenin haram olduğunu mu iddia ediyorsun? Bu takdirde onları derhal salıverelim, gitsinler.

Ömer : — Hayır, haram olduğunu söylemiyorum; bunu âdet haline getirerek Müslüman kadınlarla evlenmeyip Kitap ehliyle evlenmeye rağbet edilmesinden endişe ediyorum!. (1)

g) Kitap ehli kadınlarla evlenmeyi haram sayan bir ashab bilmiyoruz.

h) Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre, sadece Kitap ehli olan hür kadınlarla değil, onların câriyeleriyle de evlenmek câizdir.

i) **«Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan erkeklerle -İmân edinceye kadar- Müslüman kadınları evlendirmeyin.»** cümlesinden, müçtehit imamların bir kısmı nikâhın ancak veliyle sahîh olacağını istinbat ve istidlâl etmişlerdir.

Âyetin açık anlatımından çıkarabiliriz ki, belirtilen konuda Müslüman kadınların evlenmesini önlemek veliden ziyade devletin yetkili organlarına bırakılmıştır. Veliyle velâyeti altındaki kişileri karşıkarşıya getirmek, aile bünyesinde birtakım huzursuzlukların doğmasına neden olur. Devletin yetkili organlarına bırakmak ise en önleyici bir yoldur.

«Kadın kadını evlendirmesin; kadın kendi kendini evlendirmesin!» anlamındaki hadîs (2) ile **«Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikâhlanırsa, onun nikâhı hükümsüzdür, onun nikâhı hükümsüzdür, onun nikâhı hükümsüzdür.»** (3) anlamındaki hadîsi, İmam Şâfiî ve bir rivâyette İmam Mâlik delil olarak almışlar, böylece velisiz nikâhın sahih olmayacağına hükmetmişlerdir. İmam Azam Ebû Hanîfe haber-i vahid sayılan bu hadîsleri dayanak olarak almamış, âyetin açık anlatımından velisiz nikâhın sahîh olduğunu söylemiş ve : «Kadın kendine denk biriyle iki şâhid huzurunda evlenirse, bu nikâh câiz olur» demiştir.

(1) Geniş bilgi için bak: Kurtubî, Alûsî ve İbn Cerîr tefsirlerine..
(2) Dârekutnî.
(3) Ebû Dâvud / nikâh: 19. Tirmizî / nikâh: 14. Dâremî / nikâh: 11. Ahmed: 6/47, 66, 166.

MÜSLÜMANLARIN KİTAP EHLİ OLAN MİLLETLERLE İLGİ KURMASI

İslâm bütün milletlere gönderilen son din olma özelliği ve her ırkla ilgi kurma metodu içinde varlığını sürdürür. Bilhassa Kitap ehli (Hıristiyan ve Yahudî) olan milletlerle daha çok ilgi kurmayı öngörür; barış atmosferi içinde siyasal çarkını bu ölçüye göre çevirir. Kendine has kültürünü rahmet havası içinde yayarken başka milletlerin kültürüne kapı açmaz. Ama bunun yanında ilim ve tekniğe olan hayranlığını belirtir ve bunun için kapılarını sürekli olarak açık bulundurur.

İslâm'ın başka milletlerle olan ilgisini iki ölçüde belirtmek mümkündür: Kitap ehli olmayanlar, Kitap ehli olanlar.

Birincilerle olan ilgisi :

a) İlim ve teknik,

b) Ticarî anlaşmalar,

c) Diplomatik görüşmeler.

İkincilerle olan ilgisi :

a) İlim ve teknik,

b) Ticarî anlaşmalar,

c) Komünizm ve materyalizm akımlarına karşı ortak tavır alma, bir güç meydana getirerek en büyük fitneyi önlemeye çalışmak,

d) Ülke ve âile yararı söz konusu olduğunda onlardan kız almak,

e) Diplomatik görüşmeleri sürdürmek.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Kitap ehliyle olan ilgisi hem çok ölçülü, hem çok yararlı bir düzeyde bulunuyordu. Onlar anlaşmaları bozmadıkça Müslümanlar tarafından yıkıcı bir faaliyet şöyle dursun birinin burnunun kanamasına bile cevâz verilmemiştir. İslâm ülkelerinde yaşıyan zimmîlere (gayr-i müslim vatandaşlar) her zaman sıcak ilgi gösterilmiş ve hakları korunmuştur.

Bedir savaşında esir edilen putperestler bile imha edilmemiş, okur-yazar olanları, kurtuluş akçesi yerine on tane Müslüman çocuğuna okuma-yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılmıştır.

Ticarî konuda hem Bizans'la, hem Yemen ve Afrika ülkeleriyle alışverişte bulunulmuştur. Müslümanlar vakit bulduklarında yazın Şam'a, kı-

şın Yemen'e ticârî kervanlar göndermişlerdir. Kureyş sûresinde bilhassa bu konuya dokunulur ve dikkatleri çeker anlamda bir açıklama yapılır. Cahiliye devrinde olduğu gibi, Resûlüllah (A.S.) ve dört halîfe devrinde de bu ülkelerle ticarî münasebetler sürdürülmüştür.

Kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlarla yukarıda belirtilen konularda sürdürülen ilgiden başka bir de onların boğazladığı hayvanların Müslümanlara helâl olduğu, onların hazırladığı yemeğin (Haram bir maddeden yapılmadığı takdirde) Müslümanlara; Müslümanların da yemeğinin onlara helâl sayıldığı açık bir hüküm olarak Kur'ân'da yer almıştır. Çünkü onlar da Allah'a inanmaktadırlar. Değişikliğe uğramasına rağmen ellerindeki semavî kitaplarla kısmen olsun amel ettiklerinden dolayı hem dinsizlerden, hem putperestlerden daha yakın sayılmışlardır.

İslâmiyet derin hikmeti, geniş anlamı ve cihan dini olma özelliği ve ölçüleri içinde insanlıktan yana getirmiş bulunduğu rahmet ve mutlulukla gönülleri fetheden hoşgörüsü sayesinde çağlar boyunca dünya milletleri arasında denge unsuru olmuş ve birçok ülkelerin kendiliğinden Müslüman olmasına vasat ve imkân sağlamıştır. Arap Yarımadası'ndaki Hıristiyanlar çok geçmeden İslâmiyete girmiş ve putperestlerden daha ölçülü bir anlayış içinde bu dine bağlanmışlardır. Mekke müşriklerinin azgınlık ve küstahlığına karşılık Habeşli Hıristiyanların görmedikleri halde başta kralları Necaşi olmak üzere son Peygambere ve getirdiği dine hayranlık duymaları bunun bir kanıtıdır. Buharî'nin, Rum lideri Hirekl'in son Peygamber hakkındaki bilgi ve ilgisinin yüksek bir düzeyde bulunmasıyla ilgili naklettiği rivâyet ise bu konuda bir başka belge olarak kitaplarımızda yer almaktadır.

Musevîlik sadece İsrâiloğulları'na has bir din anlamında bulunduğu için başka dine bağlı bulunan milletlerle sadece diplomatik ilişkiler kurar, ticarî anlaşmalar yapar, ilim ve teknik alış-verişinde bulunur, fakat kız verip almaz, kendi dinini yayma politikası yoktur, buna ihtiyaç da duymaz. Tevrat'ta bu konuda şu kayıtlara raslamaktayız:

«Onlarla (diğer milletlerle) ahdetmiyeceksin ve onlara acımıyacaksın ve onlarla hısımlık etmiyeceksin; kızını onun oğluna vermiyeceksin ve onun kızını oğluna almıyacaksın.» (1)

Hıristiyanlığı kendi beşerî düşünce ve ihtiraslarına göre yeniden düzenleyen Paul'un da bu konuda aldığı bazı önlemler vardır.

(1) Tevrat / Tesniye: 7/2-4.

KADIN DAHA ÇOK ERKEĞİN ETKİSİ ALTINDADIR

Kitap ehliyle olan bunca ilgimize rağmen Müslüman kadınları onlarla evlendirmemize cevâz verilmemiştir. Kur'ân'da bu konuda hem âile reisine, hem devletin yetkili organına engel koyması için yetki verilmiştir. Çünkü Kur'ân yüksek hikmetleri terennüm eden ve Levh-i Mahfuz'dan kaynaklanıp indirilen en mükemmel kitaptır. Olayları, meseleleri sonuçlarına göre değerlendirip hükme bağlar. Her konuda ve olayda inanmışların yararını, insan haklarını, dinin selâmetini, milletin mutluluk ve huzurunu ön plâna alır. Bu nedenlerle Kur'ân diğer milletlerle olan bütün ilgi ve bağlantılarımızı beş önemli sünnetin korunmasına yöneltir:

1. Son dinin indiği gibi bütün sadeliğiyle korunması, insan müdahalesinden uzak tutulması, beşer aklına göre gelişigüzel birtakım yorumlarla hedefinden saptırılmaması,

2. Dinî ve millî ahlâkın en ölçülü ve tesirli biçimde korunması, yabancı kültürle karıştırılmaması,

3. Yaşamımızla ilgili ilâhî kanunun (hayat kanunu) amaç ve nedenselliğinin bilinmesi ve yeteri kadar korunması,

4. Ruhu, vicdanı, akıl ve zekâyı geliştirme yollarının ve metodlarının araştırılması ve bu yüksek nî'metlerin bir takım keyif verici zehirli maddelerle yıpratılmaması,

5. Neslin dinî ve millî yapımıza göre biçimlendirilmesi ve sağlam bir eğitimle geliştirilip korunması...

Kur'ân ve Sünnetin öngördüğü bu beş prensibin işlerlik kazanmasında ve yaygın hale gelmesinde erkek ve kadının rolü çok büyüktür. Ne var ki bu konularda daha çok kadın erkeğin etkisi altında kalır. Kitap ehlinden olan namuslu kadınlarla evlenmeye cevâz verilmesinin sebep ve hikmetlerinden biri de budur. İlâhî kanun her zaman çocuğu annesine tercîh etmiştir. Bu nedenle anne çocuğuna bütün sevgisini sergilerken baba ise inançlarını ve düşüncelerini enjekte eder. Kısacası anne sevgi, baba fikir verir.

Görülüyor ki kadın ile erkek birçok konularda olduğu gibi yetiştirilmekte olan kuşağı eğitmede de farklıdırlar. Bununla beraber birbirlerini tamamlayıcı elementler gibidirler. Hayatla ilgili ilâhî sünnet doğrultusunda her biri kendine has görevi yapmak zorundadır. Aksi halde düzen bozulur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle milletin temel yapısını oluşturan âileden ve onun hangi ölçüler içinde kurulmasından söz edildi. Aynı dine bağlı bulunan çiftlerin daha çok mutlu olacaklarına işâretle inanmış bir kadın câriye bile olsa, inanmıyan hür kadından çok daha hayırlı olduğu anlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle, kurulan âile yuvasında çiftler arasındaki cinsel yaklaşmadan, kadının aybaşı halinden kısaca bahsediliyor, hem dini, hem sağlığı korumanın yolları anlatılarak içten dışa vuran bir temizliğin önemine dikkatler çekiliyor.



وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ
هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ
حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَاؤُكُمْ
حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

MEÂLİ

222— Sana kadınların ay hâlinden de soruyorlar, de ki: O bir ezâ (kadını sıkıcı, erkeği tiksindirici, fakat kadın için yararlı) bir şeydir. Bu sebeple ay hâlinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın. Şüphesiz ki Allah çokça tevbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever.

223— Kadınlarınız sizin (ürün veren, insan yetiştiren) tarlanızdır; tarlanıza nasıl (ve ne zaman) isterseniz geliniz. Bir de kendiniz için önceden (güzel ve yararlı) amelleri sunun; Allah'tan korkun; O'na mutlaka kavuşacağınızı bilin. Ve Sen, inananları müjdele!

İNİŞ SEBEBİ

İmam Ahmed bin Hanbel'in tesbitine göre: Yahudiler, kadınlarından kan gelmesi halinde bütün gün mundar kalacaklarına inanırlardı. Onlara göre kadının bu mundar hali yedi gün sürer, dokunduğu ve yattığı her şey de mundar olur. Yahudi şeriatındaki bu hükümleri bilen bazı Müslümanlar, kadınların ay halinden sordular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Bir de Hz. Ömer (R.A.) ve birkaç ashab cinsel yaklaşmada belli bir biçim ve kural uygulamıyorlardı. Halbuki Medine'deki Yahudiler bu konuda daha çok kadının sırtüstü yatması biçiminde bir kural uyguluyor, bunun dışında bir yaklaşmadan doğacak olan çocuğun şaşı olacağını söylüyorlardı. Durum Resûlüllah (A.S.) Efendimize nakledildiğinde Bakara sûresinin 223. âyeti indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Aybaşı halinde kadına cinsel yaklaşmanın dışında her şey yapın (öpmek, okşamak gibi davranışlarda bulunun!)» (2)

«Şüphesiz ki Allah hakkı (söylemekten) utanmaz: Kadınlara dübürlerinden münasebette bulunmayın..» (3)

«Karısına dübüründen cinsi yaklaşmada bulunan bir kimseye Allah rahmet nazarıyla bakmaz.» (4)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ) **«İyice temizlendikleri zaman onlara yaklaşın.»**

a) Kan kesilip ongün, ya da onbeş günün bitiminde onlara yaklaşın.

b) Kan kesilip ongün, ya da onbeş gün tamamlanmadan yıkanmadıkça (boy abdesti almadıkça) onlara yaklaşmayın.

---

(1) Resûlüllah (A.S.) Efendimizden birinci konuda soru soranların Sâbit bin Dahdah, Useyd bin Hudayr ve Ubbad bin Bişir (R.A.) olduğunu Kurtubî ve İbn Cerîr nakletmişlerdir.

(2) Müslim : Enes (R.A.)den.

(3) Ahmed bin Hanbel - Nesâî - İbn Mâce - Beyhakî : Huzeyme'den..

(4) Tirmizî - Nesâî - İbn Mâce / nikâh : 20. Ahmed : 2/344.

c) Kan kesilip su ile iyice yıkandıklarında onlara yaklaşın.

d) Kan kesilip tenasül cihazlarını (üreme organlarını) iyice yıkadıklarında onlara yaklaşın.

Yukarıda anlamını sunduğumuz âyetin yorumunda ilim adamları üç mâna üzerinde durmuş, bazı tefsircilerimiz bunu dörde çıkarmıştır. Karı-koca arasında herhangi bir tiksinme ve iğrenmeye neden olmaması; gereken temizliğin sağlanması ve üreme organının mikroplardan gerektiği gibi korunması için son üç yorum, İslâmın genel prensiplerine daha uygundur. Özellikle (b) ve (c) maddesindeki yorumlar tavsiyeye daha elverişlidir.

Bu nedenle :

1. Aybaşı halinde bulunan kadınla cinsel yaklaşmada bulunmak haramdır, büyük günahlardan sayılmıştır. Bu konuda icmâ' vardır. Bunu helâl sayan kimse dinden çıkar.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«Kim ay halindeki kadına cinsel yaklaşmada bulunur veya onu dübüründen kullanırsa ve bir de kâhine (gaipten haber veren büyücüye) giderse, Muhammed'e indirilen hakikatı inkâr etmiş olur.» (1)**

2. Aybaşı halinde bulunan kadına cinsel yaklaşmada bulunan kimse hem büyük günah işlemiş olur; hem İmam Ahmed bin Hanbel'e ve İmam Şâfiî'nin «Kavl-i kadîm»ine göre keffaret gerekir. (2)

İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'nin «Kavl-i cedid»ine göre keffaret gerekmez, sadece istiğfarla yetinir.

Tirmizî bu keffareti şöyle nakletmektedir: «Kadından gelen akıntı henüz kırmızı renkte ise bir dinar, sararmış vaziyette ise yarım dinar verilir.» İmamların çoğu bu rivâyeti sened olarak almamışlardır.

3. Ay halindeki kadının göbekle diz arası dışında diğer yerlerini okşayıp yararlanmakta bir sakınca yoktur.

4. Ay halinde olan kadına namaz kılmak, oruç tutmak, câmi'lere girmek, Kur'ân okumak, Mushafa el sürmek, Mushaf'ı taşımak haramdır.

5. Allah iyice temizlenen, bu konuda da Peygamber (A.S.) Efendimi-

(1) Tirmizî / taharet: 102, redâ': 12. İbn Mâce / nikâh: 29. Dâremî / vudû': 114. Ahmed: 1/86 - 6/305.

(2) Keffaret, kan henüz kırmızı renkte ise bir dinar, sarı renkte ise yarım dinardır. Bir dinar 10 dirhem saf gümüş değerinde altın paradır.

zin Sünnetine göre davranan inanmış kadınları ve erkekleri çok sever.

6. Karısını dübüründen kullanan ise hem büyük günah işler, hem lânete uğrar. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«Karısına dübüründen yaklaşan kimse mel'undür.»** buyurmuştur. (1)

SAĞLIK YÖNÜ

Dölyatağında belli nedenlerle içzarı hücrelerinde bir büzülme ve gerilme olur. Bu büzülme özellikle büklümlü damarcıkların sıkışmasına neden olur; böylece bütünlüğünü yitiren ve parçalanan bu çok ince damarcıklardan bir kanama gerçekleşir. Bu kanamaya âdet kanaması adı verilir. İnce damarların başlarının açılması ve kanamaya devam etmesi dölyatağının en duyarlı devresidir. Kadının bu devrede sinir sisteminde bir gerilme, bunun sonucu asap bozukluğu meydana gelir. Bazı kurallara dikkat edilmediği takdirde aşağıdaki bozukluk ve hastalıklara yolaçar, ya da açabilir :

a) Yumurtalığın mikrop kaparak iltihaplanmasına ve erken müdahale edilmediğinde rahmin fonksiyonunu kaybetmesine neden olur.

b) İfraz edilen kanın erkeğe bulaşması bir takım arızalara sebep olur. İdrar yollarında anormal durum meydana gelebilir. Bunun sonucu spermanın azalması gibi kısırlığa yol açan arızalar zuhur edebilir.

c) Dıştan bazı tehlikeli mikropların tenasül aletiyle dölyatağına geçmesine ve birtakım hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olur.

BU KONUDA KUR'AN İLE TEVRAT ARASINDA MUKAYESE

Elimizdeki mevcut Tevrat nüshalarında şu cümlelere raslamaktayız :

«Kadınlardan kan gelmesinde, kadının yedi gün mundar sayılması lâzımdır. Bu sırada ona dokunanlar da bütün gün için mundar olurlar. Böyle bir kadının yattığı yatak, üzerinde oturduğu her şey mundardır. Bunlara dokunanlar da bütün gün için mundar olur, ancak yıkanarak ve elbiselerini yıkayarak temizlenebilirler. Böyle bir kadınla yatan erkek mundar olur ve onun da üzerinde yattığı her şey mundar sayılır. (Kanı kesilen kadın da iki kumru ya da güvercin palazını kurban olarak sunmak zorun-

(1) Ebû Dâvud / nikâh: 45. Ahmed: 2/444, 479.

dadır. Ama bundan önce o da yıkanacak ve elbisesini yıkayacaktır.» (1).

«Âdet mundarlığında iken çıplaklığını açmak için bir kadına yaklaşmıyacaksın.» (2).

1. TEVRAT : Ayhali olan kadını sadece yedi gün mundar sayar.

KUR'ÂN : Kadını bu durumda mundar saymaz, ancak namaz, oruç, Kur'ân okumak, Mushafa el sürmek, Kâbe'yi tavaf etmek ve cami'lere girmek gibi birtakım ibadetleri yerine getirmesini bu süre içinde yasaklar.

2. TEVRAT : Kadının bu halde yattığı yatağı, üzerinde oturduğu her şeyi mundar sayar.

KUR'ÂN : Bunların hiçbirini mundar saymaz. Aslında bunun mundar sayılması için ciddi bir neden de yoktur.

3. TEVRAT : Ayhali olan kadının dokunduğu eşyaya dokunanların da mundar sayılacağını açıklar.

KUR'ÂN : Bunların hiçbirini mundar saymaz.

4. TEVRAT : Kanı kesilen kadının iki kumru, ya da güvercin palazını kurban etmesini emreder.

KUR'ÂN : Böyle bir vecibe getirmez, herhangi bir öneride bulunmaz.

5. TEVRAT : Erkeğin, âdet halindeki karısının vücudunu açmasını yasaklar.

KUR'ÂN : Sadece cinsel yaklaşmayı yasaklar.

Görülüyor ki Kur'ân-ı Kerîm'de geçen hüküm, çok duyarlı hale gelen kadını koruyucudur. Karı-koca arasındaki ilginin zayıflamasını veya erkeğin tiksinmesini önleyicidir. Dölyatağına mikrop geçmesini engeller; bunun dışında karı-koca arasındaki cinsel bağların bir kısmına devam imkânı verir.

Tevrattaki hükümler çok sıkıcı ve külfetlidir. Kur'ân her esas ve prensibinde kolaylık getirir; bir yandan Tevhîd akidesinin esaslarını, toplum düzenini, âile huzurunu düşünürken, bir yandan da ferdin ve toplumun sağlığını korur. Böylece Tevrat'ın bu hükümleriyle de günün şartlarına uymadığını, sosyal yapıya hitaptan uzak bulunduğunu görmekteyiz. Kur'ân hem onu tashih eder; böylece hem insan sağlığına ve psikolojik yapısına, hem sosyal bünyesine uygun hükümler getirir.

---

(1) Levililer: 15/19-24.
(2) » : 18/19.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle karı-koca ilişkileri, âile yuvasının devam ve huzuru için belli kurallara uyulmasına, koruyucu hekimliğin önemine dokunuldu. Aşağıdaki âyetlerle, iyilikte bulunmaya, kötülükten kaçınmaya ve insanlar arasını düzeltmemize Allah isminin engel olarak konulmaması, yani bu tür iyilikleri yapmamaya yemin edilmemesi, edildiği takdirde keffaret verilerek hayırlı olanına yönelinmesi belirtiliyor; rasgele yeminlerden sorumlu tutulmayacağı haber veriliyor. Böylece âile yuvasına ve sosyal yapıya iyilikte bulunmaya engel teşkil eden bir yemin varsa, bunu keffaretle gidermenin İlâhî rızaya uygun düşeceği çok özlü bir anlatım biçimiyle yansıtılıyor.

——oOo——

وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا
وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِؕ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾
لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْؕ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

MEÂLİ:

224— İyilik etmeniz, Allah'tan korkup günah ve kötülükden sakınmanız ve insanların arasını düzeltmeniz için Allah'ı yeminlerinizle engel yapmayın. Allah işiten ve bilendir.

225— Allah sizi, bilmeyerek rasgele yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz. Ama kalblerinizin kasdettiği yeminlerden dolayı sorumlu tutar. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

İkinci Halîfe Ebûbekir SIDDÎK (R.A.), Hazreti Âyşe (R.A.) hakkında ileri geri konuşan akrabası Mistah'a yardım etmiyeceğine yemin etmiş,

sonra da merhamet duygusu onu için için üzmeye başlamıştı; bunun üzerine yukarıdaki âyet açıklayıcı olarak indi.

Diğer bir rivâyette ise, Ebûbekir Sıddîk (R.A.) evine getirdiği misafirlerle beraber yemek yemiyeceğine yemin etmişti. Cenâb-ı Hak onun sadece iyilik düşünerek yapmış olduğu bu yemininin keffaretle bozulmasında yarar bulunduğunu belirtir anlamda yukarıdaki âyeti indirdi.

Başka bir rivâyette, Abdullah bin Revaha (R.A.), eniştesi Beşir bin Nu'man ile konuşmayacağına yemin etmişti. Daha sonra bunun hatalı olduğunu anlayarak pişmanlık duymuştu. Ama ne çare ki yapılan bir yemin vardı, onu bozmak mümkün değildi. İslâm'a büyük hizmetlerde bulunan bu şerefli âileyi sıkıntıdan kurtarmak ve aynı zamanda ümmet için de bir rahmet olmak üzere yukarıdaki âyetler indirilmiştir. (1).

İLGİLİ HADİSLER

«Andolsun ki, sizden birinizin âilesi hakkında (aleyhine olacak bir konuda) yemin edip, yemininde inat ve ısrarda bulunması, (sonra da yeminini bozup) Allah'ın farz kıldığı keffareti vermesinden Allah katında çok daha günah sayılır.» (2)

«Bir şeye yemin eder de başkasını ondan daha hayırlı görürsen (yeminini bozup) keffaret ver ve daha hayırlı olan şeyi işle..» (3).

«Ailesi âleyhine yemin edip bunda inâd ve ısrar eden kimse daha büyük günah işlemiştir; (çok sonra vereceği) keffaret ona daha fazla yarar sağlamaz.» (4).

«Andolsun ki bir şey için, -Allah dilerse- başkasını ondan daha hayırlı gördüğümde yemin etmem; şayet yemin edecek olursam, herhalde yemini bozar, daha hayırlı olanını yaparım.» (5)

«Ya Abderrahmân bin Semure! Bir şey için yemin edersin de başkasını ondan daha hayırlı görürsen, hayırlı olanına gelirsin ve yeminini (bozduğundan dolayı) keffaret verirsin.» (6)

«Âdem oğlunun sahip olmadığı bir şey için ne adak, ne de yemini

---

(1) Geniş bilgi için bak: Kurtubî, İbn Cerir, Mefatihülgayb, Alûsi ve Fethulkadîr tefsirlerine.

(2) Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den..

(3) Buharî : Abdurrahman bin Semure'den.

(4) Buharî : Ebû Hüreyre'den (r.A.)..

(5) Buharî - Müslim : Ebû Musâ el-Aş'arî (R.A.)den.

(6) Buharî - Müslim : Abdurrahman bin Semure (R.A.)den.

olur; Allah'a isyân, O'na karşı günah işlemekte ve yakınlarından ilgiyi kesmekte de yemin olmaz. Kim bir şey için yemin eder de başka şeyi ondan daha hayırlı görürse yeminini bozsun ve hayırlı olanını işlesin. Çünkü (sözü edilen konulardaki yeminin) keffareti, onu yapmayıp terketmektir.» (1)

«Bilmiyerek rasgele yemin, adamın kendi evinde : Hayır vallahi... evet vallahi.. (gibi ,alışageldiği ve dilinden düşürmediği) sözlerdir.» (2)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

«Allah sizi, bilmeyerek rasgele yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz...»

Buna İslâm Fıkhında «Yemin-i Lağv» denir:

a) Hazreti Aişe (R.A.)dan yapılan sahih rivâyette şöyle demiştir: **«Kişinin kendi evinde ve çevresinde konuşurken sözgelimi bir alışkanlık olarak Hayır vallahi... Evet vallahi.. Değil vallahi.. gibi sözleri, Yemin-i lağv'dır. Bu tür yeminlerde kalblerinin bir bağlantısı ve kasdı yoktur.» (3)**

b) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ok atışı yarışması yapan bir topluluğun bulunduğu yerden geçiyordu. Atıcıların ağzından : «İsâbet ettin vallahi.. Hedeften saptı vallahi.. Hata ettin vallahi..» gibi sözler çıkıyor ve tekrarlanıyordu. Peygamber (A.S.)ın yanında bulunan bir adam dayanamadı ve : «Ey Allah'ın Peygamberi! bunlar yemin ediyorlar.», diyerek bu konuda dinî hükmü öğrenmek istedi. Efendimiz ona şu cevabı verdi :

«— Hayır, hayır, atıcıların yemini boş ve rasgele anlamsız bir yemindir; bundan dolayı ne keffaret, ne de cezâî sorumluluk gerekir.» (4)

c) İbrahim Nahaî'ye göre, bir şey üzerine yemin ettikten sonra yapılan yemini unutmaktır.

d) Zeyd bin Eslem'e göre, adamın, Allah gözümü kör etsin şu işi yapmazsam.. Allah beni evimden, malımdan çıkarsın, şu şu işleri yerine getirmezsem.. gibi rasgele söylediği sözlerdir.

---

(1) Ahmed bin Hanbel.
(2) Ebû Dâvud / eyman: 6/45.
(3) Tefsîr-i İbn Kesîr: 1/267.
(4) Fethulkadîr ve Kurtubî tefsirleri / ilgili âyet.

e) Tavus'un İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre, öfkeli halde yapılan yemindir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz birara öfkelenip Eş'arilere binek vermiyeceğine dair yemin etmişti. Sonra bu yeminini bozdu, onlara binek verdi. (1)

f) Saîd bin Cübeyr'in İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre, bu, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi kendine haram kılmandır. Böyle bir yeminden dolayı keffaret gerekmez.

g) Saîd bin Müseyyeb'in tesbitine göre, Ansar'dan iki kardeş aralarında taksim edilmedik miras malı bulunuyordu. Onlardan biri diğerine dedi ki :

— Şu mirası artık paylaşalım, olmaz mı?

Diğeri kızdı ve :

— Bir daha paylaşma sözünü edersen malımın tamamı Kâ'be'nin yüce kapısı için olsun! diyerek yemin etti veya adadı.

Durum İkinci Halîfe Hazreti Ömer'e (R.A.) bildirildiğinde, onlara şu cevabı verdi : «Şüphesiz ki Kâbe'nin senin malına ihtiyacı yoktur. Yeminine keffaret ver ve kardeşinle konuş. Resûlüllah (A.S.) Efendimizden işittim, buyurdu ki : **«Allah'a günah ve isyân konusunda yaptığın yemin ya da adaktan dolayı sana bir şey gerekmez. Yakınlarından ilgini kesmekte ve bir de sahip olmadığın bir şey hakkında ne yemin ne de adak gerekli olur. (Yani bu konularda yapılan yeminden dolayı bir şey gerekmez).» (2)**

h) Adamın bir şey üzerine -öyle olduğunu sandığı için- Allah ile yemin etmesidir. (3)

i) Günah işlemek üzere Allah ile yemin etmektir. (4)

Bütün bu rivâyetlerden seçilen ve müctehid imamların çoğu tarafından hükme dayanak kabul edilen (a) maddesinde Hazreti Aişe Validemiz (R.A.)dan nakledilen tariftir.

(1) Kurtubî / ilgili âyet..
(2) İbn Kesî: 1/267.
(3) İbn Cerîr : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(4) İbn Ebî Hâtim : Saîd bin Cübeyr'den.

AİLE BİREYLERİ ARASINDA SEVGİ VE SAYGI BAĞLARI

İslâm, toplumun en sağlam dayanağı olan âileye yepyeni bir anlam getirmiş; anneyi âdeta kutsallaştırmış, **«Cennet anaların ayakları altındadır»** sözüyle, ona hiçbir toplumun gösteremediği saygıyı sunmuştur. Erkeği ise âilenin başı saymış ve erkeklerin kadınlardan farklı durumlarına ve bu nedenle bir üstünlük taşıdıklarına dikkatleri çekmiştir, **«Erkeklerin onlardan bir üstün derecesi vardır.», «Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler; bu nedenle Allah erkekleri kadınlardan üstün kılmıştır.» (1)**

Evet, karı-kocayı birbirinden farklı kılan şey yalnız üreme aletleri değildir; hücreleri, psikolojik ve fizyonomik yapıları, yetenekleri, akıl ve irâdeleri de farklıdır. Hatta kanları bile cinsiyetlerinin anatomik ve kimyasal özelliklerini taşımakla bir farklılık arzeder.

İşte İslâm, çekirdeğinde her zaman hayatlarını birleştiren karı-kocadan herbirine -özelliğine göre- iş bölümü konusunda görev vermiş; birinin diğerine yeri ve zamanı gelince yardımcı olmasını önermiş, birbirlerine karşı saygılı olmalarını emrettiği gibi, işlerine de saygılı olmalarını belirtmiştir. Âile bünyesinde bazı sürtüşmeler, tartışmalar olabilir; bunu bir gurur ya da onur meselesi yapıp yemin ederek yanlış bir tutumda ısrar ve inat etmek saadetin havasını değiştireceği gibi, ahlâk ve saygınlığın da rengini ve ölçüsünü değiştirir. Bu bakımdan karı-kocadan her birine düşen, fedakârlık ve feragattir. Yukarıdaki âyetle, öfkelenip sözgelimi rasgele yeminlere bağlı kalmanın gerekli olmadığı hatırlatılırken; âile ve yakınları arasındaki bağları koparacak, birliği, mutluluğu bozacak, ahlâkı değiştirecek kesinlik ölçü ve anlamındaki yeminlerin bozulması ve daha hayırlı olanının yapılması belirtiliyor.

Böylece İslâm, âilenin ve yakınların en medenî ölçüler ve anlayışlar içinde birarada yaşamasını öngörmekte; kırıcı, bölücü, üzücü ve küçük düşürücü söz ve davranışları önlemeyi dinî bir vecîbe olarak koymaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle günah ve kötülüklerden sakınmakta ve insanların arasını düzeltmekte, Allah adıyla yapılan yemini engel yapmanın doğru bir düşünce ve davranış olmadığı belirtildi ve sonra sözgelimi rasgele yeminlerin bir hüküm ve anlam taşımadığı anlatılarak kalb ile kasdedilen ve anlam taşıyan, bağlantı yapılan yeminlerden sorumlu tutulacağı açık-

(1) Bakara Sûresi : 228, Nisa Sûresi: 34

landı. Bununla beraber daha hayırlı başka bir şey varsa, yemini bozup o şeyi yapmanın uygun olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, yine yeminin bir başka türüne dokunularak karılarına cinsel yaklaşmada bulunmayacaklarına dair yemin eden erkeklerin bu müddeti en çok dört ay ile sınırlıyabilecekleri anlatılıyor. Bu süre içinde karısına yaklaşmak isteyen erkeklerin keffaret vermek suretiyle bu arzularını yerine getirebilecekleri bildiriliyor. Ve kısaca boşama konusuna dokunularak, dört ayın geçmesine rağmen karı-koca arasında bir uyum ve anlaşma saglanamıyorsa o takdirde ayrılabilecekleri hatırlatılıyor.

——oOo——

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ
أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاؤُ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا
الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

MEÂLİ :

226— Kadınlarına cinsî yaklaşmada bulunmamaya yemin edenlere dört ay beklemek gerekir. Şayet erkekler (bu süre bitmeden keffaret verip karılarına) dönerlerse, şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

227— Yok eğer boşamaya azmederlerse, (o takdirde boşayabilirler.) Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliyye devrinde erkeklerin çoğu karılarına öfkelendikleri zaman onları aileden ayrı bir fert durumuna düşürmek, onurunu ve annelik vasfını zedelemek için bir, ya da iki yıl onlara yaklaşmamaya yemin eder ve bu davranışlarıyla böbürlenip karılarına eziyet ettiklerini utanmadan söylerlerdi. İslâmiyet kadını birçok konularda ve hayatın çoğu alanlarında erkeğe eşdeğer kabul ettiği, onun annelik vasfına en üstün saygıyı sunmakta bütün yolları açık tuttuğu için kadını bu durumdan da kurtardı. karıısyla aralarında şiddetli geçimsizlik ve anlaşmazlık bulunduğu takdirde, bir müddet ondan uzaklaşmayı düşündüğünde kocanın bunu en çok dört ay bir

süre ile sınırlıyabileceğini hükme bağladı ve bir ay süreyle yaklaşmamaya yemin etmesinin daha uygun olacağına işârette bulundu. Bunun için yukarıdaki âyet indi. (1)

İ L A' = KARISINA YAKLAŞMAMAYA YEMİN ETMEK

Bu, Kur'ân'ın yüce anlatımından anlaşıldığına göre, üç, ya da daha fazla hüküm taşımaktadır :

1. Karısına yaklaşmamaya yemin edilen süre dört aydan az olursa, sürenin bitmesini bekler ve cinsel yaklaşmada bulunmamaya dikkat edip bu konuda sürenin bitimine kadar sabır gösterir.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu konuda da ümmetine örnek vermek için bazı sebeplerden dolayı bir kısım hanımlarına ya da hepsine bir ay süreyle yaklaşmamaya yemin etti. 29 gün geçmesini bekledi, sonra onlara yaklaştı. Çünkü kamerî ayların çoğu 29 gündür. Kadının bu bir aylık süre içinde kocasına cinsel yaklaşmada bulunması için başvurması doğru olmaz. Erkeğin durumu da böyledir.

2. Yemin süresi dört aydan fazla bir zamanı kapsıyorsa, kadının dört ayın bitiminde kocasına başvurması câiz olur. Koca bu durumda ya cinsel yaklaşmada bulunur, ya da hâkim onu karısını boşamaya zorlar.

3. Dört ay bitmeden koca yeminini bozar, karısına yaklaşırsa keffaret öder. Çünkü bir şeyi yapmamaya yemin eden kimse bunun aksini yapmayı daha hayırlı görürse, yeminini bırakır, keffaret öder. (2)

İmam Şâfiî'nin Kavl-i cedid'inde bu anlamda bir içtihatta bulunduğunu bilmekteyiz.

DÖRT AY TAMAMLANINCA KADIN BOŞANMIŞ OLUR MU?

Dört ayın bitiminde koca karısına cinsel konuda yaklaşmıyacak olursa kadın boşanmış sayılır mı? Bu konuda farklı içtihat ve yorumlar vardır :

a) Dört ayın bitiminde koca boşamadıkça talak (boşanma) vâki olmaz.

b) Bir talâk vâki olur.

c) Bir ric'î (rec'i) talâk vāki olur.

---

(1) Kurtubî, İbn Cerir tefsirleri ve Esbab-ı Nüzul / Nisaburî.

(2) Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud - Tirmizî.

d) Bir bâin talâk vâki olur.

e) Dört ayın bitiminde koca karısıyla cinsel yaklaşmada bulunmazsa hâkim boşama kararı verir.

Birinci maddedeki ictihat, hicrî 5. asırdan sonra gelen ilim adamlarının cumhuruna aittir. İkinci maddedeki ictihat, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. İbn Mes'ud, Hz. İbn Ömer, ve Hz. Zeyd bin Sabit'ten rivâyet edilmiştir. Ashabın diğer büyüklerinden buna uymayan rivâyetler yapılmıştır. Üçüncü ictihat, Tabiînden Saîd bin Müseyyeb'e aittir. Dördüncü ictihad, Mesruk'a aittir. El-Hasen ile İkrime de ayni görüştedirler. Beşinci ictihat, Buharînin naklettiği sahîh bir rivâyettir. İmam Şâfiî de aynı ictihat ve görüştedir. Şafiî'ye göre, dört ayın bitiminde en az onüç gün bekleme ve düşünme süresi vardır. (1)

ÂİLE YUVASININ SAYGINLIĞI

Aile yuvası her yönüyle saygı duyulmaya lâyıktır. Yukarıda belirtilen yeminler onun bu saygınlığını zedelediğinden Allah'ın hoşnudluğuna uygun bir davranış sayılmamıştır.

Bir adamın mutlu olabilmesi için bir can yoldaşına ve sıcak bir yuvaya ihtiyacı vardır. Bu can yoldaşı kadından başkası değildir. O bakımdan karı-koca küçük hesapları. bencilliği, bilgisizlere has gururu atmış ve âileye olan ihtiyacın yol ve yöntemlerini kavramışsa, arzulanan yuva sağlam ve temiz duygular üzerine kurulmuş demektir. Bir de karı-koca arasında inanç ve ideal birliğinin olması her zaman aranır. Çünkü inanç birliği sorumluluk duygusunu kökleştirir.

Âile reisi olan baba, lider sayılır. İdare ettiği kişilere doğruluk, merhamet ve şefkatla bağlılık gösterir, Allah'a olan derin inanç ve saygısını günlük davranışlarıyla yansıtırsa, âile yapısında en sağlam bağlar kurulmuş, karı-koca bütünleşip birbirinden kopmaz bir bünye durumunu almış olur. Allah kadına, yetişmekte olan kuşağın yararı için gereken duygu ve ilgiyi yeterince vermiştir. Böylece insanlıktan yana en asil düşünce ve davranışın çekirdeğini onun ruhunun derinliğine yerleştirmiştir. Bu bakımdan çoğu kez babanın en sıhhatli ve güçlü çocuğa, annenin ise en zayıf ve hastalıklı çocuğa daha fazla ilgi duyduğunu görürüz.

Bu kadar asil bir duygu ve sevgiye lâyık görülen kadını rasgele kır-

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî, İbn Cerir, İbn Kesîr ve Fethulkadîr tefsirlerine ve kaynak fıkıh kitaplarına..

mak, üzmek ve onurunu zedelemek için olumsuz yönde bir takım yeminlerde bulunmak, Allah'ın hoşnudluğuna ters düşer. Cahiliyye devri insanlarının bu yollara başvurmasını Kur'ân kınamakta ve kadın haklarının çiğnenmesini önlemektedir. Peygamber (A.S.) Efendimiz kendi sünnet alanındaki davranışlarıyla bu tarz yeminin en çok bir ay süreye bağlanmasının örneğini vermiştir. Bu da, aralarına soğukluk, anlaşmazlık giren karı-kocanın bu tutumlarını daha ileri bir düzeye götürmemeleri için bir müddet birbirinden cinsel konuda uzak durmaları -şayet koca böyle bir yeminde bulunmuşsa- âilenin geleceği bakımından belki daha iyi bir sonuç verir.

Bütün bunlarla beraber karı-koca için her yaşta sabır mutlaka güzel bir anlayış ve tutumdur.

Hizmetçi ve câriyelere karşı şefkatlı ve insanca davranmayı emreden bir dinin evin öz hanımına karşı nasıl davranılmasını öğütlediğini anlatmaya gerek var mıdır?

İlâ' (Cinsel yaklaşmada bulunmamaya yemin) İslâm'ın koyduğu bir önlem değildir; Arap Yarımadası'nda çok yaygın olan bir âdeti en zararsız duruma getirmektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, karısına cinsel yaklaşmada bulunmamak üzere yemin eden kimsenin yaklaşmama süresini dört ay belirlediği takdirde bu süre dolmadan karısına dönebileceği ve bu nedenle keffaret ödemesi gerektiği açıklandı. Belirlenen süre içinde dönmeyip boşamak istediği takdirde, geçinme şansları kalmadığı için boşayabileceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle boşamanın kısmen hükümlerine dokunuluyor, boşandıktan sonra kadının üç ayhali ya da temizlenme gördükten sonra başka bir kocayla evlenebileceği belirtiliyor. Şayet iki talâkla bir ayrılma meydana gelmişse, üç ayhali süresi dolmadan kocanın rücû' edebileceği ve buna başkasından daha haklı bulunduğu özlü bir anlatımla işleniyor, sonra da kadınlar için erkekler üzerinde, erkekler için de kadınlar üzerinde örfe uygun denk haklar bulunduğuna dikkatler çekiliyor ve bununla İslâm'ın kadın haklarını yüksek bir düzeye çıkardığı anlatılıyor.

——oOo——

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ
ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ
يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ
اِنْ اَرَادُوا اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ
عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

MEÂLİ :

228— Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (ya da ayhalinden üç temizlenme) beklerler. Allah'ın onların dölyatağında yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz; Allah'a ve Âhiret gününe inanıyorlarsa bunu gizlemezler. Kocaları barışmak; arayı düzeltmek istiyorlarsa, belirlenen bekleme süresi (iddet) içinde eşlerini geri almaya daha haklıdırlar. Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde örfe uygun denk hakları vardır. Ne var ki erkeklerin onlar üzerinde bir üstün derecesi mevcuttur. Allah elbette çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Ansardan Yezîd kızı Esmâ (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde boşanmıştım. O güne kadar boşanan kadınlar için dinin belirlediği bir bekleme süresi yoktu. Benim boşanmam üzerine Allah iddet (şer'î bekleme süresi) hakkındaki âyeti indirdi.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ebû Ceyş kızı Fatıma'ya **'Ayhali günlerinde namazı bırak'** buyurdu.» (1)

(1) Ebû Dâvud - Nesâî : Urve bin Zübeyr (R.A.)dan.

«Resûlüllah (A.S.) Efendimize soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! karılarımızın üzerimizdeki hakkı nedir?

Efendimiz buyurdu :

— Yediğinden ona da yedirmen, giydiğinden ona da giydirmendir. Sakın yüze (tokat, yumruk) vurma, çirkin görme, beğenmezlik yapma ve ancak evde (ondan) ayrılıp uzak dur; (küsülüğünüz evin duvarlarının dışına taşmasın).» (1)

«Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü onları, Allah'ın birer emâneti olarak (zevce) edindiniz; kendileriyle cinsel yaklaşmada bulunmayı Allah kelimesiyle helâl edindiniz. Onlar üzerindeki hakkınız: Hoşunuza gitmiyen ve tiksineceğiniz hiçbir kimseyi evinizin yaygısına bastırmamalarıdır. Şayet böyle yapacak olurlarsa, yara bere açmadan, fazla acı vermeden (korkutur ölçü ve anlamda) dövün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı, yiyecekleri, giyecekleri (ve diğer ihtiyaçlarıdır.)» (2).

RİVÂYETLER - YORUMLAR - HÜKÜMLER

a) Kendisine cinsel yaklaşmada bulunulan kadının boşandığında -ayhali görür yaşta ve durumda ise- kendi kendine üç ayhali beklemesi gerekir. Çünkü bu bir ilâhî emirdir. Ayhali olmayan, ya da kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulmayan kadınlar hakkındaki hükümler ayrıdır.

b) Kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulmadan nikâhlı kadın boşandığı takdirde böyle bir iddete (şer'î bekleme süresine) gerek yoktur. Nitekim Ahzâp sûresi 49. âyette : **«Ey imân edenler! imân eden kadınları nikâhladıktan sonra kendilerine henüz dokunmadan (cinsel yaklaşma ve ona itici bir davranışta bulunmadan) boşayacak olursanız, artık sizin için onlar hakkında sayacağınız iddet (şer'î bekleme süresi) yoktur.»** buyuruluyor.

c) Gebe olup doğum yapmadan boşanan kadın da bu hükmün dışındadır. Çünkü bu durumdaki kadınların şer'î bekleme süresi, doğum yapmasıdır. Nitekim Talâk sûresi 4. âyette : **«Gebe kadınların ise, bekleme süresi, doğum yapmasıyla son bulur.»** buyuruluyor.

d) Ay halinden kesilmiş kadınlar boşandığında onların da iddeti, bu hükmün dışında ayrı bir bekleme süresine bağlıdır. Talâk sûresi 4. âyette : **«Kadınlarınızdan ayhalinden ümitleri kesilmiş olanların iddetleri hak-**

(1) Kurtubî ve Lübabutte'vîl: Behz b. Hâkim'den.
(2) Müslim : Câbir bin Abdullah (R.A.)den.

kında şüphelenirseniz, onların iddeti üç aydır.» buyuruluyor.

Üç ayhali ile çevirisini yaptığımız «k u r û '» kelimesinin anlamı ve bu anlamın sağladığı hükümler üzerinde ictihadlar ve yorumlar yapılmıştır :

1— Iraklılar (rey ve kıyas tarafdarı olan ilim adamların)a göre bundan maksad, üç ayhali görmektir.

2— Hicazlılar (daha çok nakle bağlı olup rey ve kıyas yapmayan ilim adamların)a göre, kadının üç temizlenme görmesidir.

İki tarafın da dayandığı sahîh hadîsler vardır.

3— İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed bin Hanbel'in ictihadı «üç ayhali» doğrultusundadır. İmam Şâfiî ile İmam Mâlik'in ictihadı, «üç temizlenme» doğrultusundadır.

Bu ictihad ve yorumlara göre, boşanan kadın, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulan ve ahyali görme durumu olan kadınsa, üç ayhali, ya da üç temizlenme görmedikçe başkasıyla evlenmesi câiz değildir. Bu durum, kadının hem gebe olmadığını kanıtlamak, hem onu daha çekici kılmak içindir.

Ayni zamanda kadının bu şer'î bekleme süresi, tam bir ayrılma değil, belirli bir vakit kocasından ayrı durmasıdır. Çiftlerin tekrar birbirine ısınıp geriye kalan bir, ya da iki talâk bağıyla birleşmeleri için uygun bir ortam anlamınadır; biraz da tamamen boşanmayı önlemek için bir önlemdir. Kocaları bu ortamda, onları geri almaya başkasındandaha haklıdırlar.

RAHİMLERİNDEKİNİ GİZLEMELERİ KENDİLERİNE HELÂL OLMAZ

(وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ف۪ٓي اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ) Kadının boşandıktan sonra başkasıyla evlenebilmesi için üç ayhali, ya da üç temizlenme beklemesinin gerekli kılınmasının bir takım yararları vardır :

a) Boşandığı kocadan gebe olup olmadığı daha çok bu süre içinde kesinlik kazanır. Böylece kadının dölyatağındaki çocuğun kime ait olduğu şüpheden uzak kalır. Ayrıca kadın istese de bu bekleme süresinde gayri meşru' bir yola sapamaz. Şer'î bekleme müddeti bir bakıma kadını koruyucu bir anlam ve önlem ölçüsündedir.

b) Kadın boşandıktan sonra henüz ayhali olmadan ayhali oldum der-

se ve bekleme süresini çabuk doldurmayı plânlarsa, kocasının kendisine rücû' etme hakkını kaybettirir. Çünkü bir, ya da iki talâkla boşanan kadının şer'î bekleme süresi bitmeden kocasının rücû' hakkı vardır. Kadın bu süre doldu diye iddia ederse, bu hak kalkmış olur.

c) Ayhali olduğu halde, henüz ayhali olmadım, derse, gerekmiyen bir nafakayı kendi lehine gerektirmiş olur. (1)

d) Gebe olduğu halde bunu inkâr etmesi, kocasının rücû' hakkının kalkmasına neden olur; ne var ki kadının bu tür iddiaları normal süreyle uyum halinde olursa, kabul edilir. Üç ayhali normal olarak ne kadar süreye ihtiyaç gösteriyorsa, o süre dikkate alınır. Müctehit imamlardan bir kısmı bunun en az müddetini birbuçuk ay, bir kısmı da 47 gün olarak hesaplamıştır.

Tıbbî tesbite göre : Bu kanamalar normal olarak 28 günde bir tekerrür eder. 3-10 gün sürer. Normal seyri 3-6 gündür. Her ayhali ilkah edilmemiş bir yumurtanın ölümü demektir. Her ay kadının vücudunda bir tek ilkaha elverişli bir olgunlaşma meydana gelir. Bu yumurtayı bir ay sağ, öteki ay ise sol yumurtalık verir. Her kadının ayhali görme şekli kendisine göredir ve bir hastalık araya girmezse âdetten kesilme çağına kadar devam eder. (2)

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şâfiî üç ayhalinin en erken ancak 60 günde tamamlanabileceğini söylemişlerdir. Bunu şöyle açıklayabiliriz : Kadın boşandıktan 4-5 gün sonra ayhali olursa, belirtilen süre içinde üç ayhali tamamlanmış olur ki bu her zaman mümkündür. Böylece kadının bu konudaki iddiaları bu süreye göre kabul ya da red edilir. Başka şahit istenmez. (3)

(وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا) **«Kocaları barışmak, arayı düzeltmek istiyorlarsa, belirlenen bekleme süresi içinde eşlerini geri almaya daha haklıdırlar.»**

Bu âyetle, genel anlamda bir özellendirme yapılmış; üç talâktan aşağı bir boşanma ile boşanmış ve henüz üç ayhali geçmemişse, bir talâk hakkı kaldığından koca karısını geri alabilir, hükmü konulmuştur. Üç ayhali bitiminde koca bu hakkını kaybetmiş olur; ancak kadın da yeniden

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî ve Fethulkadîr tefsirlerine. Ayrıca bu konuyla ilgili kaynak fıkıh kitaplarına.

(2) Fazla bilgi için bak : Sağlık Ansiklopedisi «Âdet görme» maddesine ve Sağlık Kılavuzu : 1970 baskı aynı maddeye..

(3) Fazla bilgi için bak : Kurtubî ve Alûsi tefsirlerine.

birleşmek isterse yeni bir nikâh akdinin yapılması gerekir ve iki şahidle belgelenir. Bunda icmâ' vardır.

(وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ) **«Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde örfe uygun denk hakları vardır.»**

Kadri yüce ilim adamlarımız, karı-koca arasındaki örfe uygun denk hakları bu konuda şöyle tesbit etmişlerdir:

1. Kadın kocasını hergün güler yüzle, tatlı sözle karşılamalı ve ona gönül çekici bir süslenme fakat sadelik içinde bulunmalıdır. Erkek de karısına çekici görünmek için erkekliğine yakışır ölçü ve biçimde süslenmeli, daha çok bu konuda yaşına ve başına uygun olan bir yol izlemelidir.

Nitekim büyük sahabi İbn Abbas (R.A.) diyor ki:

«Doğrusu karıma çekici görünmem için süslenirim!»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de mutlaka önemli bir konu, engelleyici bir neden olmadığı sürece günlük temizliğini yapar, saç ve sakalını dağınık tutmaz, dişlerini sık sık temizler ve elbisesinin kirlenmemesine, kirlenmişse hemen değiştirilmesine ve yıkanmasına özen gösterirdi. Bu nedenle:

2. Karı koca günde en az bir iki defa dişlerini fırçalamalıdırlar. Dişlerin temizliği ve beyazlığı insana ayrı bir güzellik verir.

3. Güzel koku sürünmek, her ikisi için de sünnettir. Bunu, kadın, sokağa çıkarken değil daha çok kendi evinde sırf kocasının ilgisini toplamak ve çocuklarına güzel örnek olmak için yapmalıdır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yaratılışındaki üstünlükleri ve çevresindekiler tarafından duyulan o lâhutî güzel kokusuna rağmen gözlerine sürme çekmeyi ve güzel koku sürünmeyi ihmal etmezdi. Her türlü maddî ve mânevî kirlerden temiz olan hanımları da bu sünnette O'na uyar, günlük temizlik konusunu bu ölçüde tutar ve tavsatmazlardı.

4. Elleri -mümkün olduğu nisbette- temiz tutmak, tırnakları kesmek, saç ve sakal traşına özen göstermek de bu sünnetler arasında yer alır.

5. Cinsel yaklaşmayı da normal temizlik ölçülerine göre sürdürmenin; tiksindirici, nefret verici düzensizlik ve dağınıklıktan uzak bulundurmanın psikolojik olarak birçok yararları vardır. Esasen Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sünneti de bu ölçüler içinde bulunuyordu. Karı ya da kocanın temizlik yönünden dikkatsizlik ya da önemsemezliği cinsel arzunun dumura uğramasına neden olabilir. Bunun için ayhali olan kadına cinsel

yaklaşmada bulunmak kesinlikle haram kılınmış ve bu hususta birçok önleyici tavsiyeler yapılmıştır. Ayrıca gece geç vakit seferden dönen kocanın mümkünse evine girmemesi, geceyi başka bir yerde geçirmesi öğütlenmiştir. Çünkü kadın böyle bir vakitte dağınık bir durumda olabilir, kocası bulunmadığı için temizliğe yeterince dikkat göstermiyebilir. Bu da kocasının ona olan ilgisini zayıflatabilir.

Bu konuyu diğer haklar bakımından özetliyecek olursak, sonucu belirlemiş oluruz :

Karı-kocanın birbiri üzerinde örfe uygun denk hakları vardır :

a) Evlenme konusunda Hanefî mezhebine göre, hiçbir kadın velisinin mutlak izni ya da baskısıyla evlendirilemez. Ancak ergen olmayan kız çocukları bu hükmün dışında bulunuyor. Ayrıca evlenmek isteyenler arasında örfe uygun bir denkleşme ve uyum yoksa, o takdirde veli böyle bir evlenmeye engel olabilir.

Bu iki konu dışında kadına evlenme konusunda serbesti tanınmış ve hür irâdesine saygı gösterilmiştir.

b) Nikâh akdi yapılırken kadın isterse bir TAHYÎR ve TEFVÎZ (istediği zaman boşanma yetkisi) alabilir. Yani İslâm Âile Hukuku kadına bu hakkı tanımıştır. Şöyle ki: Nikâh akdi yapılırken kadın: «İstediğim zaman hâkime başvurup boşanabilirim, ya da ayrılabilirim, yetkisini bana vermen şartıyla evlenirim, nikâh akdinde evet, diyebilirim» der, koca olacak adam da bunu kabul ederse, boşanma hakkı kadına da verilmiş olur.

Bu da İslâm Âile Hukukunda kadına, önemli konulardan biri olan boşanma hususunda verilmiş bir haktır. Bu hakkı istemek, istememek kadının hür irâdesine bırakılmıştır.

c) Kadın, kadınlarla ilgili davâları görmek üzere hâkime olabilir. Çünkü kadın, kadınlarla ilgili konuları daha iyi bilir ve mahkemede daha rahat konuşabilir; davalı ya da davacı kadınlar sıkılmadan müdafaalarını yapabilirler. Daha çok Hanefî imamları buna cevâz vermişlerdir.

d) İlim tahsilinde İslâm, kadın-erkek diye bir ayrım yapmamış, her iki cinse de bunun farz olduğunu açıklamıştır. Ne var ki kadın daha çok kendi ruhî ve fizyolojik yapısına uygun bir dalda tahsil yapmalıdır. Çocuklarına dünya ve âhiret ile alâkalı doyurucu bilgiyi verecek, bir düzeye gelmeli ve sağlam bir düşünce yapısına erişerek ne kocasının, ne de başkasının uygun olmayan düşüncelerinin etkisi altında kalmamalıdır.

Şunu da ilâve edelim ki, yalnız dünya ile ilgili bir öğretim ve eğitim kadını alçak gönüllü yapmaz, bilâkis çoğunu veya bir kısmını gurura ve

şımarıklığa itebilir. Bunun için İslâm ilim tahsilini iki cinse de farz kılarken daha çok din ve dünya ilimlerini kasdetmiştir. Çünkü böyle bir bilgi insanı olgunlaştırır.

e) Kadın zengin olduğu takdirde, kocası izin vermezse bile hacca gidebilir. Namaz, oruç ve zekât gibi şahsın kendisini ilgilendiren ibâdetleri de hiç kimseden izin almaya lüzum duymadan yerine getirir; bu konuda da kocasının engel olmasına boyun eğmez.

İslâm böylece ibâdet konusunda da kadının hür irâdesine yeterince saygı duyulmasını emretmiş ve onu bu hususta erkekle ayni düzeyde tutmuştur.

f) Kadın kendi servetinden örfe uygun ölçü ve biçimde harcayabilir ve istediği hayrı yapabilir. Ancak bu konuda kocasıyla görüşüp ortaklaşa karar vermeleri, âile yuvasının huzuru ve devamlılığı bakımından tavsiye edilmiştir.

g) Karı-koca çocuklarını terbiye edip yetiştirmede birbirine denk ölçülerle sorumlu tutulmuşlardır.

Bu konuyu daha geniş biçimde Nisâ sûresinde açıklayacağımızdan burada bir özetini vermeye çalıştık.

(وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ) **«Ne var ki erkeklerin kadınlar üzerinde bir üstün derecesi mevcuttur.»**

Tefsircilerimiz ve diğer ilim adamlarımız bu üstünlüğü şöyle tesbit etmişlerdir; çünkü kadın ile erkeği birbirinden farklı kılan şey yalnız üreme organları değildir; psikolojik ve fizyolojik yapıları, yetenekleri, akıl ve irâdeleri de farklıdır. Hattâ kanları bile cinsiyetlerinin anatomik ve kimyasal özelliklerini taşımakla bir farklılık arzeder. Aşağıdaki maddeleri de bunlara ilâve edecek olursak, Kur'ân'ın buyurduğu bir üstün derece kendiliğinden anlaşılmış olur :

1— Erkeklerin fizikî yapısı daha kuvvetli ve dayanıklıdır.

2— Olaylar karşısında erkekler daha soğukkanlı ve dayanabilme direncine daha çok sahiptirler.

3— Önemli konuları etraflıca düşünüp sabırla sonuca bağlamakta daha itiyatlı ve temkinlidirler.

4— Kitleleri sevk ve idârede ve insan haklarını korumada daha başarılıdırlar.

5— Âilenin yükünü taşımakta, ihtiyaçlarını karşılamakta daha çok

kendilerini sorumlu görmektedirler. Bu nedenlerle erkek âilenin reisi sayılmıştır.

Yukarıdaki âyetin az kelimeyle yüksek bir anlatım gücü taşıması, kadın-erkek arasındaki hem dengenin, hem farkın en güzel ölçü ve anlamını sergilemektedir. Diyebiliriz ki, İslâm'dan önce ne bir sosyal yapı, ne de çıkarılan kanunnamede kadına bu derece örfe uygun eşit haklar getirilmemiştir. İslâm koyduğu bu ve benzeri eşsiz hükümleriyle karı-koca haklarını, onların fizikî ve ruhî yapılarına göre düzenlemiştir. Bu gerçeğin anlaşılabilmesi, Kur'ân'ın yüksek hikmetlerini, en anlamlı kelimelerle yansıtan âyetlerinin kuru bir çevirisini yapmakla mümkün değildir. Gelişen ilme ve sosyal yapıya paralel bir açıklamaya herhalde ihtiyaç vardır. İşte elinizdeki tefsîr bu amaca yönelik olarak hazırlanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle boşanan kadının şer'î bekleme süresinden ve eğer bu boşama üç talâkla değilse, kocanın karısını geri almaya daha haklı bulunduğundan söz edildi; sonra da karı-koca haklarına dokunularak örfe uygun denk yükümlülüğe dikkatler çekildi. Aşağıdaki âyetle boşamanın sayısal durumuna, sayı tamamlanmadan iddet içinde ya örfe uygun biçimde tutmak, anlaşma ümitleri kalmadığında yine örfe uygun ölçü ve anlamda güzellikle onu salıvermek hükmü getiriliyor. Bu arada kocasıyla herhalde geçinemiyen kadının mal (mehir) karşılığında boşanma isteğine dokunuluyor ve kadının ısrarlı isteği karşısında buna cevâz verilebileceğine işâret ediliyor. Bunun dışında kocanın boşadığı kadına, daha önce verdiği, vermekle yükümlü bulunduğu mehir ve diğer bağışları geri almasının helâl olmadığına dikkatler çekiliyor.

—ooo—

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ
بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْـًٔا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا

حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

MEÂLİ :

229— Boşama iki keredir. (Ondan sonra kadını) ya örfe uygun tutmak, ya da kendisine iyilikte bulunarak salıvermektir. Onlara (örf ve âdete uygun) verdiğinizden bir şey (geri) almanız size helâl olmaz. Ancak karı koca Allah'ın (evlilik hakkında) çizdiği sınırları yerine getirip ayakta tutamıyacaklarından korkar ve siz de onların bu sınırları koruyup ayakta tutamıyacaklarından endişe ederseniz, (bu durumda) kadının ayrılmak için (örfe uygun) hakkından vazgeçmesinde ikisi için de bir vebâl yoktur. İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlar (yasalar)dır; onları haksızlık yaparak aşmayın. Kim artık Allah'ın sınırlarını aşarsa, onlar evet onlar zâlimlerin kendileridir.

İNİŞ SEBEBİ

Câhiliyye devrinde daha çok Arap Yarımadası'nda yaşayanların kadınlara karşı çok haksızca ve hırçınca davranışları olur, onlara tam bir esir muamelesi yaparlardı. Adam karısını boşar, henüz iddeti (şer'î bekleme süresi) dolmadan ona döner; bin defa bile boşasa onu yine elinin altında tutar; istediği zaman yaklaşır; işkence etmek istediğinde hem yaklaşmaz, hem iddet içinde ona döner, tekrar boşar, tekrar döner ve böylece yıllarca onu bir oyuncak gibi kullanır dururdu. Ona ne örfe uygun bir hak tanınmıştı, ne de onun haklarını koruyan bir otorite mevcuttu. Kadının bu durumda başka bir erkekle evlenip yeniden bir yuva kurma şansı da hemen hemen yok gibiydi.

İslâm, gönülleri aydınlatan lâhutî güneşiyle insanlık âlemine yönelince, ayaklar altında çiğnenen kadın haklarını, onların ruhî, fizikî ve sosyal yapılarına göre korudu ve bu hususta gereken bütün hukukî müeyyideleri koydu. Yukarıdaki âyet de bu nedenle indi.

Diğer bir rivâyete göre :

İslâm'ın ilk yıllarında adam yüz defa da karısını boşasa, şer'î bekleme süresi içinde ona rec'at edebilirdi. Bu tutum kadınların birçok haklarının çiğnenmesine ve insanlık onurunu kırmaya neden oluyordu. Allah, kadınların nikâha ve örfe dayalı haklarını korumak ve erkekleri bu

tarz keyfî davranışlardan vazgeçirmek üzere yukarıdaki âyeti indirdi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Bir adam, Resûlüllah (A.S.) Efendimize geldi ve :

— Ey Allah'ın Peygamberi! dedi, Allah boşama iki keredir: Ya örfe uygun tutmak, ya da güzellikle onu bırakmaktır, buyuruyor. Bunun üçüncüsü nerede?

Efendimiz şu cevabı verdi :

— **«Onu, iyilikte bulunarak salıvermek, üçüncüsüdür.»**

Yani iki talâkla boşadıktan sonra ya onu iddet içinde örfe uygun geri alır, ya da iddeti bitince üçüncü bir talâkla onu güzellikle salıverir ve kadın bu durumda tamamen boşanmış olur. (2)

«Herhangi bir kadın (zorlayıcı bir neden olmaksızın) kocasından boşanmasını isterse, cennet kokusu ona haram olur.» (3)

«(Zorlayıcı bir neden olmaksızın) kocasına mal ya da para gibi bir bedel verip boşanmasını isteyen kadınlar münafıkların tâ kendileridir.» (4)

«Sehl kızı Habibe, Kays oğlu Sâbit ile evlenmişti. Sâbit fizyonomi bakımından çok çirkin bir adamdı. Kadın Hazreti Peygambere başvurup boşanmak istediğini ve : «Andolsun ki Allah korkusu olmasaydı Sâbit yanıma girince onun yüzüne tükürürdüm» diyerek tiksindiğini anlatmaya çalıştı. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona : **«Sâbit'in sana verdiği bahçeyi kendisine geri vermek ister misin?»** diye sordu. Kadın da «Evet» deyince, Resûlüllah (A.S.) onları ayırdı.» (5)

BOŞAMA İKİ KEREDİR

(اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ) Şer'î boşama iki keredir; şer'î bekleme süresi içinde koca karısına rec'at edebilir. Çünkü onu ya bir, ya da iki talâkla boşamışsa, nikâh bağını tutan bir bağ henüz duruyor, demektir. Üçüncü bir talâk buna eklenince kalan bağın biri de kopmuş ve dönüşü mümkün ol-

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî, İbn Cerîr, İbn Kesîr, Alûsî, Fethulkadir tefsirlerine ve Nisaburi'nin Esbab-i Nüzul'üne.

(2) Ahmed bin Hanbel - Ebû Rezîn.

(3) Tirmizi - bû Dâvud - İbn Mâce - Ahmed bin Hanbel : Sevbân (R.A.)den.

(4) Tirmizî - İbn Cerir : Sevbân (R.A.)den.

(5) İbn Mâce.

mayan bir yola girilmiştir. Artık kocanın rec'at, ya da yeniden nikâh hakkı kalmaz ve bu durumda -ileride belirtileceği üzere- kadın başka bir kocayla evlenip tesadüfen ondan boşanmadıkça birinci kocasıyla evlenemez.

O halde karısını iki talâkla boşayan kimsenin önünde iki yol vardır: Ya iddet bitmeden karısına dönmek, ya da iddetin bitmesiyle üç talâkla onu güzellikle salıvermektir. Tabii iddet bitmeden üçüncü bir talâk vermekle de kadın yine tamamen boşanmış olur.

BİR MECLİSTE BİR DEFADA ÜÇ TALÂK DENİLSE

Müslim ve Ahmed bin Hanbel, Tavus'un Ibn Abbas (R.A.)dan naklettiği hadîsi rivâyet ederek bize bu konuda esneklik arzeden bir hüküm getirmişlerdir:

Rivâyete göre: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde, Ebûbekir Sıddîk (R.A.)ın hilâfet yıllarında ve ikinci halife Hz. Ömer (R.A.)in hilâfetinin ilk iki yılında, bir mecliste bir defa söylenen üç talâk bir tek talâk olarak sayılmış ve buna göre hükümde uygulamaya gidilmiştir. Sonra Hazreti Ömer (R.A.) bu hükümde bir değişiklik yaparak şöyle bir ictihadda bulunmuştur:

«İnsanlar kendilerinden yana içinde şefkat ve kolaylık bulunan bir hususta pek acele ettiler. Bunu onlar hakkında üç talâk saysak ya...» Nitekim bunu bu sözüyle üç talâk saydı.

Müslim'in rivâyetinde ise, Tavus'tan yapılan nakle göre, Ebû Sahbâ', İbn Abbas'a (R.A.) dedi ki: «Uygun olmayan görüşünü getir! Gerek Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında, gerekse Ebûbekir (R.A.) devrinde üç talâk bir talâk olarak sayılmıyor muydu?» Ebû Sahbâ'nın bu sert sorusu üzerine İbn Abbas (R.A.) ona şu cevabı verdi: «Evet cidden öyle idi. Ömer (R.A.) devrinde insanlar talâk konusunda hiç düşünmeden ve duraklamadan şerre düştüler. Bunun üzerine Ömer (R.A.) de bir defada söylenen üç talâkı bir talâk değil, üç talâk saydı (ve böyle bir ictihadda bulundu).» Bu konuda tam bir icmâ' meydana gelmiş midir? Diyebiliriz ki, ilim adamlarımızın farklı görüş ve tesbitleri olmuştur. Ayrıca talâk talâka tabi olur mu, olmaz mı? Bu hususta da ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Tabiîn'in cumhuru ve birçok sahabe, dört mezhep imamları ve Hz. Ali (R.A.)den yapılan rivâyet, talâkın talâkı takip edeceği anlamındadır. Yani bir mecliste üç talâk tabirini bir defada kullanan kimsenin üç talâkı da gitmiş (vaki olmuş) kabul edilir. Çünkü talâk talâka tabi' olur. İlim adamlarından bir cemaat de talâkın talâka tabi' olmayacağı görüşün-

dedir. Bahr sâhibi bunu Ebû Musâ'dan ve bir rivâyetle de Hz. Ali'den, İbn Abbas'dan (R.A.), Tavus'tan, Atâ'dan ve Cabir bin Zeyd'den nakletmiştir. Kurtuba fakihlerinin de bu ikincilerin görüşünde olduğu rivâyet yoluyla anlaşılmıştır. (1)

İkincilerin nakil ve tercihlerinde ümmet için kolaylık vardır.

KADINA TANINAN HAKLAR VE KOLAYLIKLAR

Boşanma konusunda İslâm Fıkhı kadına birtakım haklar ve kolaylıklar getirmiştir; bunları şöyle özetliyebiliriz :

1. Boşanmada şer'î bekleme süresi,

2. Bu süre içinde bir anlaşma ve uzlaşmaya varılması, kocanın tekrar karısına rücû' etmesi,

3. Erkeğin ancak iki defa rec'at (dönme) hakkının olması, (buna talâk-ı ric'î denir).

4. İkinci kez rec'î talâktan sonra karı-kocanın iyi düşünmeleri ve gelecekleri hakkında öylece bir karara varmaları,

5. Kocanın ayrılmaya karar verdiği takdirde kadını örfe uygun anlamda güzellikle, iyilikte bulunarak salıvermesi, kadından yana İslâm'ın getirdiği hükümlerdir.

İslâm, kocanın boşama konusunda rahat ve hislerinden sıyrılarak düşünebilmesi ve sağlıklı bir sonuca erişebilmesi için Sünnete uygun bir boşama düzeni getirmiştir. Cinsel yaklaşma yapılmadan bir temizlenme döneminde bir talâkla boşamasını ve buna eş bir süre beklemesini tavsiye etmiştir.

Şer'i bekleme süresinin konulması hem kadının boşandığı takdirde kendine yeniden bir hayat düzeni kurabilmesi hususunda iyice düşünebilmesini; hem erkeğin attığı bu adımla bir yuvayı yıkmaya yöneldiğini, bu nedenle sağduyu ölçüleri içinde düşünebilme imkânına erişebilmesini, hislerinden sıyrılarak konuyu dinî ahlâk ve millî örfe uygun incelemesini sağlamaktır.

Ayrılma kararı verildiğinde şartlara ve haklara saygı gösterilmesi, kadının güzellikle terkedilmesi, kırıcı, üzücü ve küçük düşürücü söz ve davranışlardan kaçınılması, kadına verilen mehir ve buna yakın anlamdaki

---

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i Menar: C. 2, S. 386. Ve kaynak fıkıh kitaplarına. Ayrıca Kur'ân Ahkâmı / C. Yıldırım..

haklar ve bağışların geri alınmaması, kadına tanınan haklardan bir kısmıdır. Bu yolda hareket etmek, «İslâm Âile Hukukunda» yer almış hükümlerdendir.

BOŞANMA YETKİSİ

İnsan haklarını yüce hikmet ve sağlıklı metodlarla koruyan İslâm Dini, tefvîz ve tahyîr dışında boşama hakkını kocaya vermiştir. İlk bakışta bir ölçüsüzlük, haksızlık ve adâletsizlik gibi görünen ve kadın haklarını önemsemiyen bir hüküm görüntüsünde olan bu konuyu hikmetiyle, ileride doğuracağı yarar ve zararlarıyla incelediğimizde karşımıza şu haklı tablo çıkar :

1. Boşama yetkisi sadece kadının elinde olsaydı, geçim sıkıntısı ve benzeri hususlarda tatminsizliğe uğradığında kendini boşar ve bu yüzden erkeği kaldırılması güç malî zararlara sokabilirdi. Kendisi ise tatmin olabileceğini sandığı bir iş, bir yuva bulsun bulmasın fazla bir zarara uğramazdı. Yeni bir eş bulduğu takdirde yeni bir mehir, yeni bir takım haklara kavuşurdu.

Bu yüzden karı-koca haklarını korumada dengesizlik meydana gelir, daha çok erkeğin zararıyla neticelenirdi.

2. Boşanma yetkisi karı-kocanın ikisine eşit anlamda verilseydi, ikisinin bu konuda anlaşmaya varması, görüş birliği sağlaması çok zor, hattâ çoğu zaman imkânsız olurdu.

3. Aile yuvasında bir baş yerine iki baş ortaya çıkar, kocanın otoritesini te'sirsiz hale getirebilir, bu yüzden de huzurlu bir yuva sağlanamazdı. Bazı kadınlar bu yetkisini onur kırıcı bir taktik olarak kullanabilirdi.

4. Bir başka neden ise, kadının daha duygusal davranması, erkeğin karar vermede kadından daha sabırlı bulunmasıdır.

İslâm daha çok boşama yetkisini erkeğe verirken onu tamamen serbest bırakmamış, birtakım ağır sorumlulukları ona yüklemek suretiyle bağlayıcı müeyyideler koymuştur:

a) Üç talâkla boşadığı takdirde bir daha geri alması helâl olmaz.

b) Nikâh akdinde belirlenen mehri hemen ödemesi gerekir.

c) Ayrıca nafaka vermesi, çocuk varsa onların nafakasını düzenli sağlaması ona yükletilmiş bir haktır.

TASAVVUFİ YÖNÜ

İslâm Tasavvuf Tarihinde çok önemli yeri olan Şeyh Muhyiddin Arabî (K.S.) Fütuhat-i Mekkiye adlı paha biçilmez eserindebu konudan, yani kadın erkek arasındaki eşit haklardan ve erkeğin ondan bazı hususlarda üstün yaratılmasından söz ederken özetle şöyle diyor :

«Kadın erkekten bir parçadır. İnsan olmada birleşirler; sonradan bu iki cinse arız olan bir emirden dolayı birbirinden ayrılırlar. Bu farklılık arzeden emir, erkeklik ve dişiliktir. Kadın erkekten alınarak yaratılmıştır. Bu nedenle erkek kadına derin bir ilgi duyar; ona asıl olduğu için de aile reisi olma üstünlüğü belirgin bir anlam taşır. Erkek kadını bir de kendisindeki bu efendilik yani aile reisi olma derecesinin verdiği sevgiyle sever. Kadın da, cüz'ün külle (parçanın bütüne) olan bağlılık ve ilgisiyle erkeği sever. Aslında bu, vatana olan ilgi ve bağlılığın bir tezahürüdür. Çünkü erkek kadının asıl vatanı sayılır. Ayrıca onlardan herbiri şehvetin nedeni ve ondan lezzet duyma yeridir. O bakımdan da birbirine karşı hep ilgi duyarlar.

Bazen kadın olgunlukta erkeklerin derecesine ulaşır; bazan da erkek kadınların derecesinden aşağıya doğru iner. Bazan ibâdetlerin hükümlerinde birleşirler, bazan da ayrılırlar. Ne var ki, erkeğin aklının kadınınkine nisbetle bir üstünlüğü vardır. Çünkü erkek kadından önce yaratılmıştır, ondan önce Yaradanını akledip bilmiştir. Hem Allah aynı surette iki defa tecelli etmez. Âdem suretinde tecelli edince artık Havva suretinde tecelli etmemiştir. Böylece ilâhî emir de tekrar etmez. Bir şahsa da iki defa ayrı surette tecelli etmez. İki şahsa da tek surette tecelli etmez.

İşte erkeği kadından bir derece üstün tutan özellik budur.» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle karı-koca arasındaki anlaşmazlığa ve bunun giderilme yollarına dokunuldu. Evlenirken nasıl nezih davranılıyorsa, boşarken de aynı terbiye ve nezaketin gösterilmesi ve örfe uygun biçimde davranılması hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, kadını boşamak isteyen kocanın çok hem çok düşünmesi, ilerisini görerek adım atması, aksi halde dönüşü mümkün olmayan bir yola girmiş olacağı belirtiliyor. Kadın haklarının korunmasına özen gösterilmesine bilhassa işâret ediliyor; aksine bir yol izleyenlerin kendilerine yazık ettikleri vurgulanıyor.



(1) Fütuhat-i Mekkiye : 1/679

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ
فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ
يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾
وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا
وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ
بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ
النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ
اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

MEÂLİ :

230— Eğer koca, karısını (iki kez boşadıktan sonra üçüncü kez) boşarsa, artık o kadın başka biriyle evlenmedikçe ona helâl olmaz. Bu ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın koymuş olduğu sınırları koruyup ayakta tutabileceklerini umarlarsa eski karı-kocanın birbirine dönüp yeniden evlenmelerinde ikisine de bir günah yoktur.

İşte bu, bilen bir topluluk için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.

231— Bir de kadınları boşadığınızda şer'î bekleme süresini bitirmek üzere iken onları ya örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutun, ya da örfe uygun iyilik ölçüleri içinde bırakın; haklarına tecavüz için zararlarına (sakın) tutmayın. Kim böyle yaparsa, kendine yazık etmiş olur. Allah'ın size olan nîmetlerini ve size öğüt vermek için üzerinize indirdiği Kitap ve hikmeti düşünün. Allah'tan korkun, bilin ki Allah her şeyi yeterince bilir.

232— Kadınları boşadığınızda şer'î bekleme süresi sona erince aralarında örfe uygun iyilik ölçüleri içinde anlaştıkları takdirde, kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. Bununla sizden Allah'a ve âhiret gününe inananlara öğüt veriliyor. Bu sizin için daha uygun ve daha pâk ve nezîhtir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Adam iki talâkla karısını boşadıktan sonra üçüncü bir talâkla da boşarsa artık boşadığı kadın ona haram olur ve bir başka adamla evlenmedikçe, o da onu kendiliğinden boşamadıkça ilk kocasıyla bir daha birleşemez. Cahil Araplar, talâk konusunda da kadını oyuncak gibi kullanır; birkaç defa boşar, yine tutar ve ona hiçbir hak tanımazlardı. Allah kadınların bu konudaki haklarını korumak üzere yukarıdaki âyeti indirdi.

Diğer bir rivâyette ise şöyle deniliyor :

Ashabdan Ma'kıl bir Yesar, bu âyetin kendisi hakkında indiğini şöyle anlatıyor :

«Kızkardeşimi bir adamla evlendirdim. Bir süre sonra adam kızkardeşimi (iki talâkla) boşadı. Kardeşimin şer'î bekleme süresi dolunca veya dolmak üzere iken adam bana geldi ve karısını geri almak istediğini söyledi. Ben de ona : «Kardeşimi seninle evlendirdim, onu sana ikram ettim, ama sen onun kıymetini bilmedin ve boşadın. Şimdi de tekrar almak istiyorsun. Hayır, vallahi bir daha o sana dönmiyecektir!» dedim. Aslında adam kötü niyet sahibi değildi, aynı zamanda iyi bir insandı da.. Kızkardeşim de ona dönmek istiyordu. Bu nedenle yukarıdaki âyet indi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gerekli uyarıda bulundu ve böylece kızkardeşimin, kocasına dönmesine izin verdim. (1).

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - İbn Cerir - Mefatihü'l-Gayb tefsirleri..

İLGİLİ HADÎSLER

Peygamber (A.S.) Efendimizden soruldu :

— Ya Resûlellah! bir adam evlendiği kadını üç talâkla boşamış, boşanan kadın başka bir adamla evlendikten sonra ikinci adam onu, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan boşamış. Bu kadın ilk kocasıyla evlenebilir mi, ona helâl olur mu?

Peygamber (A.S.) Efendimiz şu cevabı vermiştir :

— Hayır, ikinci kocası onun balcağızından, o da onun balcağızından tadmadıkça ilk kocasına helâl olmaz. (1)

«Allah hülle yaptırana da, yapana da lânet etsin. (2)

«Kim ciddi ya da şaka yollu boşar veya köle azâd ederse; ya da nikâhlar veya başkasına nikâhlarsa, bu onun üzerine bir hüküm olarak geçerli sayılır.» (3)

Yani nikâh, talâk ve azâd konularında ağızdan çıkan söz ister ciddi olsun, ister şaka yollu olsun farketmez.

«Üç şey var ki, ciddisi de ciddi, şakası da ciddi sayılır; Nikâh, talâk ve rec'at (bir iki talâkla boşadıktan sonra iddet içinde kadına dönmek)» (4)

«Üç şey var ki onlarda şaka olmaz : Nikâh, talâk ve köle azâd etmek.» (5)

— **«Size eğreti verilen teke (erkek keçi)den haber vereyim mi?»**

Diye sorduğunda, Ashab-ı Kirâm :

— Evet, ya Resûlellah! dedi. Buyurdu ki :

— **«O, hülle yaptırandır. Allah hülle yaptırana da, yapana da lânet etsin.» (6)**

---

(1) Buharî : Talâk konusunda - Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud - Nesâî - İbn Mâce : Talâk konusunda. Taberânî : Nikâh konusunda.

(2) Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud ve Tirmizî : Nikâh. Nesâî : Talâk..

(3) Ahmed bin Hanbel - Tirmizî : Talâk konusu / İbn Mes'ud'dan.

(4) Ebû Dâvud : Talâk konusunda.

(5) Taberânî : Nikah konusunda.

(6) Ahmed bin Hanbel - Nesâî - İbn Mâce : Nikâh konusu / İbn Mes'ud'dan.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

Boşanma konusu, İslâm Âile Hukukunda geniş bir yer kaplamaktadır. Gerek sosyal yapıyla olan ilgisi, gerek yetişmekte olan kuşakla bağlantısı, gerekse millî yapıyı ayakta tutmada temel sayılışı itibariyle âilenin, diğer bir deyimle evliliğin önemi ve gereği meydandadır. Bu nedenle gerek Kur'ân'da, gerekse Peygamberin Sünnetinde bu konuya ağırlık verilmiş, her türlü şüpheleri giderecek ölçü ve anlamda açıklaması yapılmıştır.

Şimdi elimizdeki kaynak tefsirlere ve fıkıh kitaplarına dönüyor, konuyla ilgili rivâyetleri, yorumları özetlemeye çalışıyoruz :

a) (فَاِنْ طَلَّقَهَا) **«Eğer koca karısını boşarsa.....»**

Yani üçüncü bir talâkla boşarsa, artık o kadın başka biriyle evlenmedikçe ona helâl olmaz. Bu tarz bir yorumda ilim adamlarının görüş birliği vardır.

Nitekim âyetin ilk bakışta anlatım biçiminden, şer'î bekleme süresinde iki talâkla boşamış, sonra üçüncü bir talâkla da boşayarak üçü tamamlamıştır, hükmü anlaşılmaktadır.

b) (حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) **«Başka biriyle evlenmedikçe»** cümlesinden ilim adamları farklı üç hüküm çıkarmışlardır. Bu konuda ictihadlar arasında da farklı sonuçları görmekteyiz:

1. Medine'nin seçkin din âlimlerinden Saîd bin Müseyyeb'e ve ona uyanlara göre, diğer bir adamla evlenmekten maksad, mücerret akittir. Bunda cinsel yaklaşma şart değildir. Tabiînden büyük müfessir ve fakîh Saîd bin Cübeyr de aynı görüştedir.

2. El-Hasan bin Ebî Hasan'a göre, bu konuda yalnız cinsel yaklaşma yeterli değildir, inzâl da şarttır. Yani nikâh akdiyle birlikte inzâl meydana gelen bir cinsel yaklaşma şarttır; aksi halde bundan boşandığı takdirde ilk kocasıyla evlenmesi helâl olmaz.

3. İlim adamlarımızın cumhuruna göre, soyut bir cinsel yaklaşma yeterlidir; inzal şart değildir. Şöyle ki : İki üreme (cinsel)organının sünnet kısımlarının birleşip kavuşması, başka biriyle nikâhlanmış anlamını taşır. Zaten bu tür yaklaşma, cinsel yaklaşma sayıldığından orucu ve haccı bozar; zinâ konusunda had gerektirir ve tam mehir vermek için yeterlidir.

Birincilerin görüşünde, boşandıktan sonra kadın başka bir kocayla soyut bir akitle evlenmiş sayılacağından, bu ölçü ve anlamda ondan da

boşanırsa ilk kocasıyla evlenebilir, sonucu çıkıyor. Bu görüşte rahatlık ve kolaylık vardır. Ne var ki sahih hadîslerin zahiriyle bağdaşmamaktadır.

İkincilerin görüşü, sahih hadîsle kısmen bağdaşır anlamdadır. Cumhurun görüşü ise, hadîsin asıl delâlet ettiği mânayı daha çok yansıtır ölçüdedir

Konuyu usûl ilmine göre inceliyecek olursak, deriz ki :

Hüküm, isimlerin başlangıcıyla mı, yoksa sonucuyla mı bağlantı yapar? Başlangıcıyla dersek, birincilerin görüşünü uygun kabul etmemiz gerekir. Sonucuyla dersek, hem üreme organlarının iyice kavuşmasını, hem inzâl meydana gelmesini şart koşanların görüşünü uygun kabul etmemiz gerekir. Çünkü bu tarz nikâhta cinsel yaklaşmada balcağızın sonuna kadar tadılması aranır. (1).

Nitekim Hazreti Âişe (R.A.) Validemizden bu anlamda şu hadîs rivâyet edilmiştir :

«Adam karısını üç talâkla boşarsa, o kadın başka biriyle nikâhlanıp, nikâhlandığı erkekle birbirinin balcağızından tadmadıkça ilk kocasına helâl olmaz.» (2)

Mezhep imamları bu konuda yukarıdaki hadîse ve yakın mânadaki diğer sahih hadîslere dayanarak delil getirmişlerdir.

c) Boşadığı kadınla yeniden evlenebilmek için onu müt'a (muvakkat) nikâhla, yani belirli bir süreyle başkasına nikâh ettirip ona boşattıktan sonra evlenen kimseye peygamber diliyle lânet edilmiştir. O halde bu maksatla yapılan hülle kesinlikle haramdır; hem yaptıran, hem yapan ağır bir suç ve büyük bir günah işlemiş sayılır.

Mezhep imamlarının çoğu bu ictihad ve görüştedirler. Pek azı farklı bir görüş ortaya koymuşsa da müftabih değildir. İmam Sevrî bu konuda başka kocayla yapılan nikâh sahihtir, boşaması şartı ise hükümsüzdür, demiştir. Ünlü hukukçu İbn Ebî Leylâ da ayni görüştedir. Bu konuda İmam A'zam ve arkadaşlarından birbirini tutmayan farklı rivâyetler yapılmışsa da en doğru olanı, hülle şartıyla yapılan nikâhın kadını ilk kocasına helâl kılmayacağıdır.

Bütün bu görüş ve ictihadlara rağmen, hüllenin haram olduğuna dair sahih hadîsler bize konuyu bütün açıklığıyla sergilemektedir.

Nitekim İmam Şâfiî'den yapılan bir rivâyete göre, nikâh akdinde öne

(1) Geniş bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerîr - Alûsî tefsirleri.
(2) Dârekutnî : Hz. Âişe (R.A.)dan.

sürülen böyle bir şart, yapılan akdi hükümsüz kılar. Fasit bir nikâh ise, üç talâkla boşanan bir kadını ilk kocasına helâl kılmaz. İlim adamlarımızın cumhuru da aynı görüştedirler.

Yapılan sahih rivâyete göre : Hazreti Ömer (R.A.) bu konuyu sert bir dille tenkit etmiş ve : «Hülle yaptıranla, yapan tesbit edilip bana getirilirse, ikisini de recm ederim» demiştir. (1) Oğlu Abdullah bin Ömer, bunun nedenini sorduğunda halîfe şu cevabı vermiştir: «Çünkü ikisi de zinâ suçu işlemiştir.»

(وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) **«Bir de kadınları boşadığınızda şer'î bekleme süresini bitirmek üzere iken onları ya örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutun, ya da örfe uygun iyilik ölçüleri içinde bırakın.»**

Bu âyet üzerinde yorumlar :

a) İki talâkla boşanan kadınların iddeti (şer'î bekleme süresi) bitmek üzere iken onları örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutun, yani onlara bu ölçü içinde dönün. Süre sona erdikten sonra artık kocanın dönme hakkı kalmaz. Kadın isterse birleşebilirler, istemediği takdirde onu bu konuya kimse zorlayamaz.

b) **«Örfe uygun tutun ve örfe uygun salıverin»**den maksat, kadının kocası üzerindeki haklarının yerine getirilmesidir. Barınak, elbise, günlük yiyecek gereksinmesi ve benzeri haklar, bunun kapsamına girer ki, bu daha çok günün örfüne ve şartlarına göre değer taşır. Koca örfe uygun olanı yerine getirmediği takdirde, kadını bırakması gerekir. Bunu yapmadığında hâkim, kadının daha fazla zarara uğramamasını dikkate alarak onu boşattırır.

Nitekim İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed bin Hanbel bu anlamda ictihatta bulunmuşlardır. Ashab-ı Kirâmdan Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ebû Hüreyre'nin (R.A.) aynı mânada ictihatta bulundukları sahih rivâyetle sabit olmuştur.

Rey tarafdarları bu konuda bir esneklik getirmeye çalışmışlardır.

(وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا) **«Haklarına tecavüz için zararlarına (sâkın) tutmayın!»**

Anlamındaki âyet, birincilerin ictihadına dayanak olarak alınmıştır.

(1) Kurtubî - İbn Cerir tefsirleri.

c) İki talâkla boşanıp şer'î bekleme süresi sona erince karı-koca birleşmek isterlerse, örfe uygun bir ortam da mevcutsa o takdirde onlara engel olmak doğru değildir. Kur'ân bunu açık bir anlatım biçimiyle yasaklamaktadır. Dolayısıyla velilerle hâkimler uyarılıyor.

Nitekim Ashab'dan Ma'kıl bin Yesar olayı, konumuzu aydınlatmaktadır. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin ona : **«Eğer mü'min isen kızkardeşinin Ebû Beddah'la evlenmesine, birleşmesine engel olma!»** buyurması yeterli delildir.

İSLÂM HUKUKUNDA ÖRFÜN YERİ

İslâm Hukukunu tamamlayıcı kaynaklardan biri de, gerek şeriat, gerekse akıl yönünden yararlı kabul edilen örf ve âdetlerdir. Müslüman halkın bu ölçü ve anlamda kendiliğinden uyup sürdürdüğü örf ve âdetler, müctehid imamlar, ünlü İslâm hukukçuları tarafından daima dikkate alınmış ve ona göre ictihadda bulunularak uygun hükümler konulmuştur.

Bu nedenle son asır içinde yetişen büyük hukukçu Cevdet Paşa, Mecelle'de bu konuyu özetleyip genel ölçüde bir kural haline getirirken şu sözleri kullanmıştır :

«Beynettüccar (tacirler arasında) mâruf olan şey beyinlerinde şart gibidir.» (mec: 44).

«Örfen mâruf olan şey şart kılınmış gibidir.» (mec: 43).

«Örf ile ta'yîn nas ile ta'yîn gibidir.» (mec: 45)

«Âdet muhakkemdir.» (mec: 36).

«Nasın (insanların) isti'mali bir hüccettir ki onunla amel vâcib olur.» (mec: 37).

O bakımdan İslâm Hukukunda kabul edilen örfler daima dinin genel ölçüleri ve bir de sağduyu ile uyum halinde olan iyi ve yararlı alışkanlıklar ve geleneklerdir. Müctehid imamların örfe ve âdete dayalı olan hükümlerini gözden geçirdiğimizde hemen hepsinin de o günkü Müslüman halkın hayrından yana olduğunu görürüz.

Selçukîler ve daha çok Osmanlılar devrinde birçok yeni olaylarla, meselelerle karşılaşıldığı için şer'î hukukun yanında örfe göre bir takım yasalar ve yönetmelikler meydana getirilmiştir. Özellikle Kanunînin Kanunnamesinde bunun çok açık örnekleri mevcuttur. Bunlara «Kanunname-i Al-i Osman» (Osman oğulları Kanunnamesi) denir ki bu, Şer'i hukukun yanında, ama onun ışığı altında idarî, malî, cezâî alanlarda Os-

manlı örfüne göre, padişahların sırf kendi otoritelerine dayanarak çıkardıkları kanun ve nizamların biraraya getirilmiş şeklidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de gerek şahsî hukukta; gerek âile hukukunda ve gerekse diğer hukukî konularda «mâruf şekilde» emredilmesi, günün şeriata ve akla uygun örf ve âdetlerine kapıyı açık tutması anlamını taşır. Nitekim Aile Hukukunda yukarıda konumuzu oluşturan âyette özellikle boşama konusunda kadının örfe uygun iyilik ölçüleri içinde tutulması ya da örfe uygun iyilik ölçüleri içinde salıverilmesi emredilmektedir.

TARİHÎ YÖNÜ

İslâm saadet güneşi henüz Mekke'nin ufkunda doğup yükselmeden Arap Yarımadası'nda sayılmıyacak kadar kötü âdetler, çirkin gelenekler vardı. Kadının velisi sayılan kişiler, istemediği halde kızlarını, kızkardeşlerini ve velisi bulundukları diğer kız ve kadınları zorla evlendirirlerdi. Kız kendine uygun bir erkekle evlenmek istese de veli izin vermedikçe bu mümkün olmazdı. O nedenle birtakım suçlar ve cinayetler işlenir, nice âile yuvaları yıkılırdı. İslâm bu kötü âdetleri 232. âyetle kaldırdı. Nitekim yukarıda çevirisini sunduğumuz Ma'kıl bin Yesar'ın kızkardeşinln tekrar kocasıyla birleşmesinde ortaya çıkan engeli kaldıran Peygamber (A.S.) Efendimizin sözü çok geniş ve o oranda kapsamlı bir anlam taşımaktadır.

Ayrıca yine o devirlerde Araplar arasında h ü l l e usulü çok yaygın idi. Zavallı kadınlar erkeklerin elinde perişan olur, onur kırıcı davranışlarla her zaman yüzyüze bırakılırlardı. İslâm Dini bu tarz ahlâk dışı ve annelik şerefini zedeleyici, kadınlık onurunu kırıcı âdeti de kaldırdı. Hazreti Peygamber (A.S.) Efendimiz h ü l l e yaptıranı da, yapanı da lânetledi. Kocasından tamamen boşanan bir kadın gerçek anlamda evlendikten ve yine gerçek anlamda boşandıktan ve bu hususta hülle amacı taşımadıktan sonra ilk kocasıyla anlaşabilirse, örfe uygun hakları koruyabilmeleri şartıyla evlenebilirler.

Tabii ikinci kocayla evlenme şartı, karısını boşamak istiyen adamı, işin nereye varacağı hakkında cîddi bir düşünceye sevketmektedir. Dönüşü çok zor, hattâ imkânsız bir yola adım atarken sonucu dikkate almasını uyarmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle evlenme ve boşanma konularının önemli bölümleri açıklandı; kadınların haklarını daha çok örfe uygun korumalar hususunda gerekli uyarılar yapıldı. Aşağıdaki âyetle, ayrılan, ya da boşanan

çiftlerin çocukları varsa, onu emzirme ve besleme konusunda ana ve babanın nasıl hareket edeceği, sorumluluklarının ölçüleri neler olduğu belirtiliyor. Örfe uygun bir yol tutulmasına, ayrılan karı-kocanın birbirini zarara sokmamasına, ölçülü ve âdil davranmalarına, duygusal ve peşin hükümlerden sakınmalarına dikkatler çekiliyor. Ayrıca çocuğun hem anasına, hem onun sütüne olan ihtiyacı üzerinde duruluyor. Ana sütü yetmediğinde, ya da emzirmesini engelliyecek zorunlu bir nedenin araya girmesinde bir sütanne tutulması hatırlatılıyor, babanın bu konuda sorumlu olduğu bilhassa belirtiliyor.

—ooo—

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ
لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ
بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَٓارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا
وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا
عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ
اَنْ تَسْتَرْضِعُٓوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ
مَٓا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

MEÂLİ :

233— Analar çocuklarını, baba, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler. Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir. Herkese ancak gücüne (malî yapısına) göre sorumluluk yüklenir. Ne anne çocuğundan dolayı, ne de çocuk kendisine ait olan baba çocuğundan dolayı zarara uğratılsın. Vârise düşen de aynı şeydir. Ana ile baba aralarında danışarak ve karşılıklı anlaşarak çocuğu (iki yıl tamamlanmadan) memeden kesmek isterlerse, kendilerine bir günah yoktur. Çocuklarınızı sütanne tutarak emzirtmek isterseniz, emzirme ücretini örfe uygun ölçü ve miktarda

verdiğiniz takdirde üzerinize yine bir vebâl yoktur. Allah'tan (bu hususta da) korkun; bilin ki Allah herhalde yaptıklarınızı görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Arap Yarımadası'nda yaşayan halkın gerek nafaka konusunda, gerek çocuğu emzirme, ya da sütanasına verme konusunda sağlam ve güvenilir bir ölçüleri, yasaları yoktu. Kadını boşadığı halde ondan doğan çocuğunun beslenme sorumluluğunu bütün ağırlığıyla kadına yükleyenler olurdu. Ona nafaka ve ücret diye bir hak tanıyanları pek azdı. Kur'ân, insan haklarına her konuda olduğu gibi bu konuda da rahmet kapısını açtı, kadınların ve yavrularının haklarını korudu. Yukarıdaki âyet daha çok bu nedenle indirilmiştir.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

Âile Hukukuyla ilgili olan evlenme, boşanma, nafaka ve emzirme gibi konuları İslâm en âdil ölçülerle düzenlemiş, her hak sahibinin hakkının verilmesini, her sorumlu bulunanın sorumluluk ölçü ve oranını bilmesini emretmiştir.

(وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ) **«Analar çocuklarını, baba, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler.»**

Bu âyetle hem boşanan annelere, hem boşanmıyan annelere seslenilmektedir. Çocuğun beslenmesi önemli bir konu olduğundan Kur'ân'da buna geniş yer verilmiş ve bu konuda anne ile babanın sorumlulukları belirtilmiştir:

a) Müfessir Süddiy'e göre, çocuğunu emzirip beslemede anneler daha uygun ve daha haklıdırlar. Çünkü anne sevgisi hiç bir sevgi ve ilgiye benzemez. Küçük yavruyu anne kucağından ayırmak her ikisine de zarar verir.

Ancak boşanan anne başka biriyle evlenirse, o takdirde durum değişir, çocuk için bir sütanne tutmak daha uygun olur. Bu da babaya düşer.

b) Baba, çocuğunu emziren annenin ücretini, yiyecek ve gıyeceğine, yani asıl ihtiyaçlarına yetecek ölçüde ödemekle yükümlüdür. Bu yükümlülük için bir sınır konulmamıştır. Beldenin ve Müslüman halkın örfüne

göre hareket edilir.

Âyette bu husus şöyle belirtiliyor : **«Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde, çocuk kendisine ait olan babaya gerekir.»**

Anne boşanmamışsa, haliyle kocası onu yedirip giydirmekle yükümlüdür. Âyet burada daha çok boşanmış bulunan anaya işâret etmektedir.

Nitekim Utbe kızı Hind, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Kocam Ebû Süfyan oldukça cimri bir adamdır; bana ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Ancak ben haberi olmaksızın onun malından alıp harcasam bir günah altına girmiş olur muyum?

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona şu cevabı verdi :

— Sana ve çocuklarına örfe uygun biçimde yetecek kadar alabilirsin (veya al..). (1)

c) Çocuğu iki tam yıl, ya da belirli bir süre emzirmek anneye vâcib midir, yoksa onun için bir hak ve görev midir? Âyet bu iki mânayı birden içermektedir. İlim adamlarından bazısına göre, boşanmamış bir anne -örf ve âdetlerinde uygulanagelen bir yöntem yoksa- çocuğunu emzirmekle yükümlüdür. Örflerinde sütanneye verme, ya da mama ile besleme varsa, o takdirde anne yükümlü değildir.

d) İmam Mâlik'e göre, anne hiç bir durumda yükümlü değildir. Ancak babası ölür, çocuğa da bir mal bırakmazsa o takdirde anne onu emzirmekle yükümlü tutulur. Ama nafakasına yükümlü sayılmaz.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, anne belirtilen durumda da yükümlü değildir. Çocuk Beytülmal'dan harcanan bir parayla emzirtilir.

e) Boşanan kadına çocuğu emzirip beslemek vâcib değildir. Bu hususta baba yükümlüdür. Meğerki anne kendi istek ve arzusuyla çocuğu emzirip besleye..

İmam Şâfiî'ye göre, çocuğu emzirtmek ancak babasına, o ölmüşse, çocuğun dedesine vâcibdir. Yani baba ya da dede çocuğun beslenmesi ve emzirilmesi için anasına ücret vermekle mükelleftirler. Anasını bu konuda -bazı istisnalarla- zorlayamazlar.

f) Çocuğu iki tam yıl emzirmek şart değildir, buna gerek de yoktur.

(1) Darekutnî, Kurtubî ve İbn Cerîr.

Ancak babası böyle bir istek içindeyse, herhangi bir anlaşmazlığa kapı açmamak için onun bu isteğine uyulur.

Âyette **«Babası, süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa..»** cümlesi belirtilen manâya delâlet etmektedir. İki tam yıl deyiminin getirilmesi, emzirme süresi üzerinde çocuğun anasıyla babası arasında çıkacak olan muhtemel bir anlaşmazlığı önlemek içindir.

g) İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve birçok mezhep imamları ile mezhepte ictihad yapan müctehidler bu âyete dayanarak, sütanneliğin ve süt kardeşliğin iki yaşına kadar meydana gelen emzirmeyle gerçekleşebileceğini söylemişlerdir. Iki yaşından sonraki emme ve emzirmenin bu konuya te'siri yoktur. Hadîste de: **«Süt kardeşlik ancak iki yıl içindeki emme ve emzirmeyledir.» (1)**

h) **«Çocuğun (ana rahminde) taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır,»** (2) anlamındaki âyete dayananlar süt emme süresini ana rahmindeki süreye göre belirlemişlerdir. Ana rahminde, örneğin yedi ay kalan çocuğun süt emme süresi 23 aydır.

i) Ücret ve nafaka konusunda iki taraf da zarara uğratılmamalı; örfe ve bütçeye uygun bir oran belirlenmelidir.

Anne, babayı daha ağır yük altına sokmak için çocuğu emzirmekten kaçınmamalı, fazla bir ücret isteğinde bulunmamalıdır. Baba da, anne çocuğu emzirmek istiyor ve bu konuda ısrar ediyorsa, buna engel olmamalıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi böylesine duygusal bir engel hem anneye, hem çocuğa zarar verir.

Çocuğun babası ölürse, aynı sorumluluğu onun vârisi yüklenir. Bu vâris ya babanın, ya da çocuğun vârisi olabilir. Babası ölen çocuk ona vâris oluyor ve kendisine yeterli bir mal kalıyorsa, çocuk bu mal ile beslenir. Böyle bir mal kalmamışsa, başka bir geliri de yoksa, babasının ölümünden sonra çocuğa vâris olabilecek yakınına onu beslemek, nafakasını vermek gerekli olur. (3).

(1) Darekutnî.
(2) Ahkâf sûresi âyet: 15.
(3) Bu konuda fazla bilgi için bak: Kurtubî, Alûsî, İbn Cerîr, İbn Kesîr, Mefatihülgayb ve Fethulkadîr tefsirlerine. Ayrıca kaynak fıkıh kitaplarına..

ANA İLE ÇOCUĞU ARASINDAKİ SEVGİ BAĞI

«Ana, yavrusunu «biberon»la beslese bile bağrına basmalı, göğsüne yaklaştırmalı, sevgi bağını koparmamalı.»

Çocuğu emzirmek hem anne için, hem yavru için yararlıdır. Önce anne sütünün bebek için en iyi gıda olduğunu biliyoruz. Çünkü anne sütünde gerekli maddeler tam bebeğe yeterli ölçüdedir. Ayrıca bebeği hastalıktan koruyucu özelliği de vardır. Diyebiliriz ki, anne sütü alan çocuk daha az hastalanır; nezle, astım, bronşit, alerji gibi illetlerden ve mikroplu hastalıklardan korunur.

Annenin çocuğunu emzirmesi, yukarıda belirttiğimiz gibi kendine de faydalıdır. Ana-yavru bağları daha çok sağlamlaştığı gibi, süt veren kadın daha çabuk zayıflar. Emzirmek bedenden günde ortalama 1000 kalori eksiltir. Süt vermek rahmin (döl yatağının) çabucak toparlanıp doğumdan önceki durumuna dönmesine yardımcı olur. Çocuklarını emziren kadınların orta yaşa gelince yüksek tansiyondan şikâyet etmedikleri de anlaşılmıştır. Bunun nedeni bilinmemekle beraber süt vermenin tansiyon dengesini sağladığı tesbit edilmiştir.

İdeal süt verme süresi 4-6 aydır. Bununla beraber birkaç hafta bile büyük fayda verir. Emzirmenin dokuz ay sürmesinde de büyük yararları olduğunu söyliyen uzmanlar vardır. Çünkü anne sütü hem mükemmel besleyici, hem temiz ve mikropsuzdur. Çocuğa hastalıklara karşı direnç sağladığı görülmüştür. Çocuğun ayrıca bedenî ve zihnî gelişmesinde anne sütünün rolü inkâr edilmiyecek bir düzeyde bulunuyor. Anne ile çocuk arasındaki duygusal bağı kuvvetlendirmede ise sütün, yani ana memesinin etkisi çok büyüktür. Sun'i mama hiçbir zaman bu ölçü ve anlamda bir etki sağlayamaz.

Ne var ki, çocuk yedi sekiz aylık olunca, hatta altı aylık devresinde bile anne sütünün yanısıra lüzumu kadar besleyici mama alması gerekir. Bu devreden sonra sadece anne sütüne bağlı bırakılmamalıdır. Bazı uzmanlara göre üç-dört aylık iken anne sütüyle birlikte mama verilmelidir. Ama her şeye rağmen anne sütünün çok yararlı olduğu söz götürmez bir gerçektir.

İLMÎ YÖNÜ

(Anne Sütünün Önemi)

Bu konuda çok şeyler yazılmıştır. 74 Sayılı Bilim ve Teknik Dergisinde SCIENCE ET VIE adındaki bir yabancı dergide bununla ilgili çıkan yazıyı aynen nakletmeyi uygun buldum :

«Tarih gözüyle, meme vermek (emzirmek), bebeklerin beslenmesi bakımından her zaman tek doğal (tabii) yol olarak görülmüştür. Kur'ân'da «Anneler yavrularını iki yıl süre ile emzirirler.» diye emredilmektedir. Eski Mısır'da, bebekler üç, İncil'in bir bölümünde ise iki yaşına kadar meme emiyorlardı; İsâ'dan önce IV. yüzyılda İsparta'da bir kanun kadınları yavrularını meme ile beslemeye zorunlu kılıyordu. Hindistan'da bir çocuğun, annesi tarafından ne kadar uzun emzirilirse o kadar uzun yaşıyacağı sanılıyordu. Hatta çocukların sekiz ya da dokuz yaşına kadar meme emmesi de pek nadir değildir. Daha kırk sene öncesine kadar Çinli ve Japon anneler çocuklarına beş altı yaşına kadar meme veriyorlardı. Fakat Eskimolar 15 yaşına kadar meme emen çocuklarıyla bu tür rekoru kırıyorlardı.

Beslenme bilimindeki gelişmelere paralel olarak meme ile süt vermenin, küçük bir yavrunun tam olarak beslenmesi bakımından tek yol olduğu anlaşılmaktadır. Bir uzman şöyle diyor :

«Besleyici bir karışım tertibinde memeler, değme bilginin zekâsından usta çıktılar.»

Ana sütü gerçekten bebek bedeninin gelişmesi için zorunlu olan aylarda bütün temel metabolik gereksinmeleri tam olarak karşılamaktadır. Süt yaklaşık olarak altıncı aydan itibaren bebeğin bütün gereksinmelerini karşılamazsa, katı besinlerle birleştirilerek yine aylarca çok önemli bir rol oynayabilir.

Ana sütü sadece bir besin olmakla kalmıyor, aynı zamanda bünyenin bulaşıcı hastalık mikroplarına karşı direnme gücünün artmasına yardım ediyor. Meme ile beslenen çocukların birçok hastalıklara, özellikle çocuk felcine ve sıtmaya daha az yakalandığı görülmüştür. Bilhassa ağız sütünün, memeler tarafından hemen doğumdan sonra üretilen ilk sütten önceki bu sıvının rolü şimdi daha iyi bilinmektedir. Söz konusu sıvı çocuğun bünyesini enfeksiyonlara ve daha çok bağırsaktakilerle alerjilere karşı korumaktadır.

Ana sütünün bebekler tarafından hazmı kolay olduğu gibi anne ta-

rafından herhangi bir hazırlığı da gerektirmemektedir.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle boşanma konusu, talâk sayısı, şer'î bekleme süresi belirtildikten ve kadın haklarının korunmasında gereken uyarılar yapıldıktan sonra emzirme konusuna yer verildi; çocuğun ana sütüne olan gereksinmesine ve karı ile kocanın bu hususta örfe uygun meşru ölçüler içinde anlaşma yapmalarına dikkatler çekildi. Aşağıdaki âyetlerle aynı konuları tamamlayıcı anlam ve ölçüde kocası vefat eden kadınların şer'î bekleme süresi anlatılıyor, bu durumda olan kadınlara açıktan evlenme teklifinde bulunulmaması, süre bitmeden gizli bir sözleşmeye gidilmemesi emr ediliyor. Böylece yaslı ve üzüntülü bulunan bir âileye her bakımdan saygılı ve ince davranılması hatırlatılıyor. Ancak evlenmeye istekli olduğunu erkek kapalı bir anlatımla çıtlatırsa bunda bir vebâl olmadığı bildiriliyor.



وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ
فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِنْ
لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

MEÂLİ :

234— Sizden ölenlerin geriye bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; bekleme süresini doldurunca artık kendi haklarında örfe uygun meşrû biçimde yaptıkları şeylerden dolayı size günah ve sorumluluk yoktur. Allah ne yaparsanız bilir.

235— Bu durumda olan kadınlara evlenme isteğinizi kapalı bir şekilde çıtlatmanızda, ya da içinizde gizli tutmanızda size bir vebâl yoktur. Allah bilir ki onları herhalde anımsıyacaksınız; ama meşrû sözler dışında kendileriyle gizlice sözleşmeyin; gerekli şer'î bekleme süresi sona ermeyince nikâh akdine kalkışmayın. Bilin ki, Allah içinizde olanları (içinizden geçenleri) bilir. Artık Allah'tan korkup sakının ve yine bilin ki, Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak ve geniş sabır sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'dan önce ve İslâm'ın ilk yıllarında erkek ölüp geriye karısını bıraktığında kadın bir yıl evde bekler ve bu süre içinde ölen kocasının malıyla geçimini sağlar, gereksinmelerini karşılardı. Bir yıl geçmeden evlenemez, şahsî hürriyetini kullanamazdı. Bu durum, hem kadın için, hem ölenin diğer vârisleri için yararlı bir sonuç vermiyor, birtakım huzursuzluklar doğuruyor ve kırıcı ölçüde sürtüşmelere yolaçıyordu. Yukarıdaki âyet her iki tarafın haklarını ve kişisel hürriyetlerini kullanmaları için bu süreyi dört ay on güne indirmiş oldu. Nitekim Bakara sûresi 240. âyetin tefsirinde bu konuya tekrar dönüp iki âyet arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışacağız.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mâlik kızı Furay'â'ya :

— **«Farz olan şer'î bekleme süren sona erinceye kadar evinde oturup bekle!»** buyurmuştur. (1)

«Allah'a ve âhiret gününe inanan hiçbir kadına ölü üzerine üç günden fazla (yas tutup) süslenmeyi terketmesi helâl olmaz. Ancak ölen kocası için dört ay on gün süslenmeyi terkeder. (2)

(1) Ebû Dâvud - Tirmizi - Nesâî - Taberânî - Darekutni : Talâk konusu.
(2) Buharî - Müslim : Ümmu Habibe ve Zeyneb (R.A.)dan.

«Ümmu Seleme (R.A.) diyor ki : Bir kadın, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki :

— Ya Resûlellah! Kızımın kocası öldü. Şimdi de gözü ağrıyor, ona sürme çekebilir miyiz?

Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu :

— Hayır, ancak dört ay on gün sonra. Cahiliyye devrinde sizden birinin kocası ölünce bir yıl beklerdi.» (1)

Sürme çekmek aslında süs sayıldığından men'edilmiştir. Ama ilâç olarak kullanmakta hiçbir sakınca görülmemiştir. Özellikle o devirde Arap Yarımadası'nda sürme hem kadınlar, hem erkekler için gözlere sürülen ve rağbet edilen bir süs vasıtası olarak çok yaygın idi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kocası ölen bir kadını yabancı erkeklerin nazarından korumak için buna engel olmuştur. Âyette de bu hüküm çok açık biçimde belirtilmiştir.

(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا)

«Kocası ölen kadınlar kendi kendilerine dört ay on gün beklerler..»

Bu düzeyde olan kadınlar üç farklı durumdadırlar:

1. Ölen kocasıyla cinsel yaklaşmada bulunmuş olan,
2. Nikâh akdi yapılmış fakat cinsel yaklaşmada bulunmamış olan,
3. Gebe olan..

Konuyla ilgili âyetin açık anlatımından bu üç farklı durumda olan kadınların aynı hükmün kapsamına alındığı anlaşılıyor. Ama ne var ki Talâk sûresi dördüncü âyette: **«Gebe kadınların ise bekleme süresi, doğum yapmasıyla son bulur.»** cümlesiyle, gebe olan kadınlar bu hükmün dışında tutulmuştur. Diğer ikisinin bu hükmün kapsamında kaldığını ise, şu rivâyet açıklığa kavuşturmuştur :

Büyük sahabi İbn Mes'ud (R.A.)den soruldu :

— Bir kadın evlendikten sonra kocası, henüz kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan ve mehir olarak bir nisbet belirlemeden ölürse, kadın ne kadar süre beklemelidir? Mehir hususunda tam bir mehir mi, yarı bir mehir mi verilmelidir?

---

(1) Buharî - Müslim : Ümmu Seleme (R.A.)dan.

İbn Mes'ud (R.A.) bu soruyu birkaç defa kendisine başvurulduğu halde cevaplandıramadı. Sonra ısrar edilince dedi ki :

— «Ben bu konuda sadece kendi görüş ve ictihadıma göre cevap veriyorum; eğer doğru verebilirsem bu Allah'tan ve Resûlündendir. Hatâlı bir cevap verirsem, o benden ve şeytandandır. Allah ve Resûlü benim hatalı cevabımdan beridirler: Bu durumda olan kadına tam mehir verilir ve onun için şer'î bekleme süresi de gerekir ve aynı zamanda kocasına vâris de olur.»

Aynı mecliste bulunan Ma'kıl bin Yesar (R.A.) ayağa kalkıp dedi ki :

— «Ben Resûlüllah (A.S.) Efendimizden işittim, Berva' binti Vâşık hakkında senin verdiğin hükmü verdi..»

Bunun üzerine İbn Mes'ud (R.A.) son derece sevindi ve Allah'a hamdetti. (1)

KOCASI ÖLEN KADININ AĞIRBAŞLI DAVRANMASI VE DİKKATLERİ ÜZERİNE ÇEKECEK BİÇİMDE SÜSLENMEMESİ

Kadın, ruhî ve fizikî yapısına uygun bir hayat düzenine kendini hazırladığı oranda saygınlık kazanır. Böyle bir kadının ruhundaki duyarlık ve incelik kelimelerle anlatılamıyacak özelliktedir. Aile yuvası onun bu duyarlık ve inceliğine daha anlamlı bir ağırbaşlılık ve saygınlık getirir. Az-çok kültürlü bir koca, böyle bir eşe ancak sevgi ve saygı duyar.

Kadının gerçek yapısı bu olunca, kocasını kaybettiğinde, arada gelişen bağın bir anda koptuğunu düşünmemeli; kocasına olan sevgi ve bağlılığını dış görünümüyle olsun belgelemeli ve kendine bir anda yönelen istekli gözler, sabırla sonucu bekleme zorunda kalmalıdırlar.

İslâm dini cinsler arasındaki bu tür ilgiyi belli bir ölçüde tutmak, mânevî çatısı çöken âile yuvasına şehvetle değil, saygıyla ve sadık bir dost gözüyle bakmayı sağlamak için kadının dört ay on gün beklemesini ve bu süre içinde süs eşyası takınmamasını, güzel koku sürünmemesini, göz alıcı, dikkat çekici giysilerden kendini uzak tutmasını, sürme ve benzeri tuvalet maddeleri kullanmamasını emreder.

Boşanma ve bir iki talâk nedeniyle bir süre ayrı yaşama durumunda ise, bu ölçü ve anlamda bir yasak konulmamıştır. Çünkü koca yuvayı is-

---

(1) İmam Ahmed bin Hanbel - Tirmizî ve Eshabı Sünen : İbn Mes'ud (r.a.) dan. Tirmizî bu hadîsi sahih görmüştür.

teyerek dağıtmış, eşiyle arasındaki bağı acımasızca koparmış; böylece Alah katında sevilmiyen bir helâlı işlemiştir. O halde boşanan kadın daha fazla tedirgin olmadan kendine uygun bir eş bulmak ve yine saygınlığını sağlayacak bir çatı altına girme hakkına sahiptir. Bunun için örfe uygun meşru' bütün yollar açık tutulmuş ve başkasına engel olma hakkı verilmemiştir. Bu durumda olan kadının süslenmeyi bırakmasında bir yarar yoktur.

Fıkıhta (İslâm Hukukunda) derin bilgi sahibi olan ilim adamlarımız bu konuda şöyle ictihadda bulunmuşlardır:

a) Kocası ölen kadının şer'î bekleme süresince süslenmesi, güzel kokular sürünmesi ve benzeri çekici kıyafetler giyinmesi helâl değildir. Buna muhalefet eden olmamıştır.

b) Rec'î talâkla kocasından ayrı duran kadın her haliyle süslenebilir.

c) Bâin talâkla ayrılan kadın hakkında iki görüş var: En doğrusu, onun da süslenmesinde bir sakınca olmadığıdır. (1)

(وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ)

«Bu durumda olan kadınlara evlenme isteğinizi kapalı bir şekilde çıtlatmanızda, ya da içinizde gizli tutmanızda size bir vebâl yoktur.»

Bu âyet üzerindeki yorumlar - rivâyetler:

a) Doğrusu ben evlenmek istiyorum,

b) Şöyle şöyle bir kadınla evlenmek arzusundayım,

c) Allah'tan karşıma iyi bir kadın çıkarmasını diliyorum,

d) Kadına çok ihtiyacım var,

e) En iyi bir kadınla evlenmek başlıca arzularım arasında bulunuyor.

Başta Buharî olmak üzere Mücâhid, Tâvus, İkrime, Saîd bin Cübeyr, İbrahim Nahaî, Şa'bî, el-Hasen, Katade ve Zührî gibi değerli hadisciler, tefsirciler ve fakihler; çıtlatmayı belirttiğimiz anlamlardaki sözlerle yorumlamışlardır.

(وَلَٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ) **«Kendileriyle gizlice sözleşmeyin.»**

Bu cümle üzerinde ise şu yorumlar yapılmıştır:

---

(1) Rec'î talâk, yeniden nikâhı gerektirmiyen boşanma. Bain talâk, yeniden nikâhı gerektiren boşanma.

a) Zinâ etmeyiniz.

Hasan Basrî ve İbrahîm Nahaî bu görüştedirler. Onlara uyanların sayısı hayli kabarıktır.

b) İbn Abbas ve Ali bin Ebî Talha'ya göre, «Ben sana aşığım ve senden başkasıyla evlenmiyeceğime yemin ettim» gibi sözler söylemeyin, demektir.

c) Mücâhid'e göre, «Kendini benim için hazırla, çünkü seninle evleneceğim» demeyin, anlamınadır.

(وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ) **«Şer'î bekleme süresi sona ermeyince nikâh akdine kalkışmayın.»**

İddet (şer'î bekleme süresi) bitmeden nikâh akdinde bulunmak sahih değildir. Bu süre içinde akid yapıp evlenenleri hâkim ayırır. İddeti bitince yine aynı erkekle evlenmesi câiz ve sahih olur mu? Bu hususta iki farklı ictihad var:

1. Cumhura göre, şer'î bekleme süresi bitmeden nikâh akdi yapan ve hâkimin müdahalesiyle ayrılan çiftler, iddet bitince yeniden nikâh akdi yaparak evlenebilirler. Çünkü iddet içinde yapılan nikâh akdi hükümsüzdür.

2. İmam Mâlik'e göre, bir daha o erkekle evlenemez; kendisine ebediyen haram olur. İmam bu ictihadını, Hazreti Ömer (R.A.)den yapılan şu sahih rivâyete dayamaktadır:

«Hangi kadın iddeti içinde nikâhlanırsa kendisini nikâhlayan erkek cinsel yaklaşmada bulunmadan hâkim onları ayırır; sonra kadın yine ölen ilk kocasından dolayı gereken iddetin geriye kalan kısmını tamamlar; iddet içinde onunla nikâh akdi yapan erkek, onu isteyenlerden biri olur; ama cinsel yaklaşmada bulunduktan sonra hâkim onları ayırırsa, bu kez kadın ölen kocasından dolayı gereken iddeti tamamladıktan sonra ikinci erkekten dolayı da yeni bir iddet tamamlar ve bu erkekle artık evlenmesi haram olur.»

Nitekim İmam Şâfiî de aynı ictihadı İmam Mâlik'ten naklen rivâyet etmiştir.

Bunun nedeni ise, gerek kadın, gerekse erkek şer'î bekleme süresi bitmeden ilâhî sınıra uymayıp evlenmeye kalkışmışlardır. Verilen hüküm ilâhî cezâlardan biridir. Tıpkı mirasa bir an önce kavuşmak için murisini öldüren vârisin miras hakkından mahrum edilmesi gibi.

Ne var ki, İmam Şâfiî, Kavl-i Cedid'inde «Bu erkekle o kadının iddeti bitince yeniden evlenmeleri helâl olur.» demiştir.

KADINA İKİNCİ KEZ EVLENME KONUSUNDA VERİLEN SERBESTİ

Şer'î bekleme süresini dolduran kadın örfe uygun meşru' biçimde kendine çizeceği yeni bir hayat plânından ancak kendisi sorumludur. İslâm dini burada da kadına, kocası ölüp dört ay on gün geçtikten sonra meşru ölçüler içinde serbesti tanımış; ne velisinin, ne de hâkimin karışmasına gerek olmadığını açıklamıştır.

(فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ) «Örfe uygun meşru biçimde» cümlesi de bu durumda olan bir kadının gayr-i meşru' bir yola sapmasına, hayatını alt-üst edecek hatalı bir yola girmesine izin verilmiyeceğine işârettir.

Görülüyor ki, bu hususta iki yönden kadın hakları korunmuş ve örfe uygun meşru' yolda hareket etmesinde tamamen serbest bırakıldığı gibi, gayr-i meşru' bir yola girmesine de müsaade edilmemesi bildirilmiştir. İslâm'ın bu iki hükmü de hem kadından yana, hem de aile ve sosyal yapıdan yana bir rahmettir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kocası ölen kadının dört ay on gün beklemesi gerektiğine dokunuldu ve bu süre bitince kadının meşru yoldan hareket ettiği takdirde tamamen kendi irâdesine bırakıldığına, yeni bir yuva kurmada kendisine serbesti verildiğine işâret edildi. Sonra bu durumda olan kadının şer'î bekleme süresi bitmeden kendini süsten, başka erkekle açıktan ya da gizli anlaşmaktan koruması gerektiği belirtildi. Böylece kadının bazı hakları açıklandı; diğer bazı önemli haklarına aşağıdaki âyetlerle dokunuluyor; daha çok erkeğin iyi niyetine ve samimi davranışına gereksinme duyan kadının boşandıktan sonra her türlü haktan mahrum edilmesinin ilâhî adâlete sığmıyacağına, iyilikten yana olan mü'minlerin bu hakları en güzel ölçü ve anlamda ödeyeceklerine dikkatler çekiliyor.

—oOo—

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ
قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ
﴿٢٣٦﴾ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ
فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي
بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى
وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

MEÂLİ :

236— Kendileriyle cinsel yaklaşmada bulunmadığınız ya da bir mehir takdir etmediğiniz kadınları boşarsanız, üzerinize bir günah ve sorumluluk yoktur. Eli geniş olan kendi ölçüsüne, eli dar olan da kendi ölçüsüne göre, örfe uygun bir fayda ile onlara yarar sağlayın. Bu (daha çok) iyilik sevenler, iyilikte bulunmak isteyenler üzerine bir haktır.

237— Eğer cinsel yaklaşmada bulunmadan önce onları boşar ve kendilerine bir mehir de belirlemişseniz, bunun yarısı onların hakkıdır; meğerki kadınlar bu hakkı bağışlamış olsunlar veya nikâh akdi elinde bulunan erkek affetsin. Ama (ey erkekler!) sizin bağışlamanız takvâya daha yakındır. Bir de aranızdaki üstünlük ve iyiliği, fazîlet ölçüsünü unutmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı görüp bilendir. (1).

İNİŞ SEBEBİ

Ansardan bir adam, Hanîfe oğullarından bir kadınla evlenmiş, fakat ona bir mehir takdir etmemişti. Evlendikten sonra ona el sürmeden, yani

(1) Mehr - mihir : Nikâh akdi yapılırken erkek tarafından verilen para (Mehr-ı muaccel). Aynı para boşanırken verilmeye geciktirilirse ona (Mehr-ı müeccel) denir. Ya da ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para.

cinsel yaklaşmada bulunmadan boşuyor. Bu durumda kadına bir mehir verip vermiyeceğini ve bundan dolayı bir sorumluluk gerekip gerekmediğini bilemiyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1) Resûlüllal (A.S.) Efendimiz ona : **«Boşadığın kadını bir baş örtüsüyle bile olsa yararlandır,»** buyurdu.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

Bu konuda müfessır ve fakihlerin vermiş olduğu çok geniş bilgileri aşağıda özetliyorum :

1. Nikâh akdinde kadına mehir takdir edilmez ve kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan boşanırsa, adam, kadına yarar sağlayacak ölçüde bir hak verir : Bu hak İmam A'zam, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre vâcibdir. İmam Mâlik'e göre, müstehabdır. Bu hak örfe göre takdir edilir.

2. Şayet nikâh akdinde kadına bir mehir takdir edilmiş, fakat cinsel yaklaşmada bulunulmadan boşanmışsa, kocanın ona takdir edilen bu mehrin yarısını ödemesi gerekir. Bunun dışında ayrıca kadına yararlanacağı bir hak vermek gerekmez.

3. Biri, kadına yararlanacağı bir hak verilmesi gerekir şeklindedir; diğeri gerekmez, şeklindedir. Çünkü kadın bu durumda mehrin tamamını alma hakkına sahiptir. Bu. İmam Azam'ın ve bir rivâyete göre, İmam Ahmed'in ictihadıdır. Abdullah b. Ömer'den (R.A.) yapılan rivayete göre ise, boşanan her kadına yararlanacağı bir hak vermek gerekir; ancak nikâh akdinde kendisine mehır takdir edilip cinsel temasta bulunulmadan boşanan kadın müstesnâ; ona ancak yarım mehir verilir.

4. Kadının yararlanacağı hakkın oranı nedir? :

İbn Abbas'a (R.A.) göre, bu hakkın en yükseği bir hizmetçi tutmaktır. Ortalaması, başörtüsü, entari ve üstlük olmak üzere üç giysidir. En azı bu orandan aşağı olanıdır. Sözü edilen üç giysi günün şartlarına ve örfüne göre ayarlanır.

İmam Şâfiî de aynı görüştedir. Nitekim sahih rivâyete göre, büyük sahabi Abdurrahman bin Avf (R.A.), karısını boşayınca ona yararlanacağı siyah bir cariye vermişti. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sevgili torunu Hz. Hasan (R.A.) ise boşadığı kadına on bin dirhem vermiş ve : **«Bu,onun-**

(1) Lübabu't-Te'vil Tefsiri.

la aramızda kurulan iyilik ölçüsü için azdır bile» demiştir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, bu hak normal mehrin yarısını geçmez. İmam Ahmed bin Hanbel'den yapılan bir rivâyette, giyildiğinde namaz câiz olacak ölçüde bir giysi olması yeterlidir. Diğer bir rivâyette, hâkimin takdirine bırakılır, denilmiştir. Âyette ise, bu hak, zengin ve fakirin malî yapısına göre takdir edilir, ölçüsü getirilmiştir ki bu ölçü müctehid imamların ictihadıyla tesbit edilmiştir.

5. Nikâh akdinde mehir takdir edilmediği takdirde akid sahihtir; kadın bu hakkını gerektiğinde isteyebilir.

6. Evlendiği kadına el dokundurmadan boşarsa: İmam Şâfiî'ye göre sadece halvette bulunmaları mehrin yarısını ödemeyi gerektirir. Kadına el dokundurduktan sonra boşarsa mehrin tamamını vermesi vâcibdir. Bu el dokundurma ister hakiki mânada, ister mecazî anlamda olsun farketmez. Âyette bunun için «mess» tabiri kullanılmıştır ki Şafiî'ye göre, bu cinsel yaklaşma anlamına mecazen gelir. El dokundurma anlamında ise hakiki manası sayılır.

İmam A'zam'a göre ancak sahih bir halvet, mehrin tamamının ödenmesini gerektirir. Bu, cinsel yaklaşma anlamında da olabilir, karı-kocanın yalnız bir odada başbaşa kalmaları anlamına da gelebilir.

BOŞANAN KADINA TANINAN HAK

(وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ) Kadın ile erkek farklı yaratılmıştır. Birinin yaptığını diğeri yapamıyabilir. Örneğin, çocuk doğurmak, onu emzirmek kadına hastır. Erkeğin fizikî yapısındaki güç ve dayanıklılık ruhuna kadar sirayet eder. Böyle bir güç ve dayanıklık kadında pek az raslanır bir özelliktir. O halde hayatın birçok alanlarında birbirini tamamlayan erkek ile kadın, evlenirken nasıl içten dışa vuran bir sevgi ve saygıyla birleşiyor ve kaynaşıyorlarsa, ayrılırken de, boşandıkları zaman da aralarındaki fazîlet ölçüsündeki sevgi ve saygıyı unutmıyarak aynı doğrultu ve düzeyde aralarındaki konuyu sonuca bağlamalıdırlar.

Allah ve peygamberi, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunmadan boşanan kadının eliboş gönderilmesini hoş görmüyor, erkeğin malî yapısına göre, örfe uygun yararlanacağı bir hak belirleyip verilmesini emrediyor. Bu emir, sadece fizikî ve ruhî yapısıyla çok zarif olan kadına hak tanımak, ona karşı merhametli davranmak gibi anlamlar taşımaktadır.

Müctehid imamlar Kur'ân'ın kadından yana olan bu ilâhî emri, yine Kur'ân ve Hadîsin, örf ve âdetin ışığı altında tefsir edip rahmet saçan hükümler çıkarmışlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önceki âyetlerle âile hukukundan bir bölüme yer verildi; kadın hakları açıklandı; ona ne zaman ve nasıl davranılmasına dokunuldu. Kur'ân'ın yüce hikmet ve metodlarından biri de ahkâmla ilgili her bölümden sonra ibâdetten, Allah korkusundan, âhiretteki hesaptan; cennet ve cehennemden sözetmek ve bununla ilâhî hükmün amaç ve maksadını belirleyip hukukî meseleleri iyi ahlâk ve fazîletle birleştirip bütünleştirmektir.

Bu nedenle âile hukukunun bir bölümü açıklandıktan sonra namaza, özellikle VUSTA NAMAZ'a devam ve Allah huzurunda gönül yatışkanlığı ve derin bir saygı duygusu içinde tam edeple durma konusuna geçiliyor ve aşağıdaki âyetler daha çok bu hikmeti yansıtıyor.



حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَوٰةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا
لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

MEÂLİ :

238— Namazlara, özellikle orta namaza (ya da daha üstün olan namaza) devam edin, onu gerektiği gibi koruyun ve Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun.

239— Eğer (düşman ve benzeri bir tehlikeden) korkar da (belirlenen şekilde huzurda duramazsanız) yaya ya da süvari olarak (namazı kılın). Korkuyu atıp güvene kavuştuğunuzda, size bilmediğiniz şeyleri öğrettiği gibi Allah'ı anın, namazı yine (belirlenen şekilde) kılmaya devam edin.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz öğle namazını ısının en çok arttığı bir vakitte kılardı. Ashaba bu namazdan daha ağırı yoktu. Bunun üzerine öğle namazının daha fazîletli olduğu bildirilerek yukarıdaki âyet indirildi. (1).

İLGİLİ HADÎSLER

Zeyd bin Erkam (R.A.) diyor ki :

— «Önceleri biz namaz içinde konuşur, yanımızdaki arkadaşımızdan bir şey sorar veya ona bir şey hatırlatırdık. Sonra, **«Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağlayıp durun!»** âyeti indi. Biz de artık namazda konuşmayı terkettik.» (2).

«Bizimle sizin aranızdaki ahid (sözleşme, anlaşma ve sınır) namazdır. Onu (farziyetini kabul etmeyip) terkeden kimse kâfir olur.» (3)

Peygamber (A.S.) Efendimize soruldu :

— Hangi amel daha üstündür ?

— Vaktinde kılınan namaz,

diye cevap verdi. (4)

«Allah katında amellerin en sevimlisi, ilk vaktinde acele edip kılınan namazdır.» (5)

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

— Müşrikler, güneş kızarıncaya ya da sararıncaya kadar Peygamber (A.S.) Efendimizi ikindi namazını kılmaktan alıkoydular. Bunun üzerine

---

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerîr - İbn Kesîr - Lübabu't-Te'vîl - Fethulkadîr - Alûsî ve Mefâtihül gayb tefsirlerine..

(2) Eshab-ı Sünen.

(3) » »

(4) Buharî - Müslim.

(5) Ahmed bin Hanbel, Tirmizî, Ebû Dâvud.

Efendimiz : **«Bizi orta ya da en faziletli namazdan (ikindi namazından) alıkoydular. Allah onların içlerini ve kalblerini ateş doldursun!»** (1) buyurdu.

«Vusta (orta ya da en fazîletli) namaz, ikindi namazıdır.» (2)

Hz. Âişe (R.A.)nin azadlı kölesi Ebû Yunus diyor ki :

— «Âişe Validemiz, kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve **«Namazlara özellikle orta namaza devam edin!»** âyetine gelince bana haber ver, diye tenbihte bulundu. Ben de bu âyete geldiğimde kendisine haber verdim. Bana onu şöyle yazdırdı : **«Namazlara özellikle orta namaza ikindi namazına devam edin!»** Sonra da şöyle buyurdu: «Ben bunu (aynı ölçü ve anlamda) Resûlüllah (A.S.) Efendimizden işittim.» (3)

«Vusta (orta) namaz, ikindi namazıdır.» (4)

VUSTA NAMAZI

Önce bu kelimeyi çözelim :

Vusta : Evsat'ın te'nisidir. Bir şeyin vasatı, en hayırlısı ve en âdil olanıdır. Bu anlamda Kur'ân'da, **«Sizi vasat bir ümmet kıldık»** buyurulmuştur. (5)

Konumuzu oluşturan âyette önce genel ölçüde namazlardan sözedildi, sonra bu namazlara dahil olan «Vusta Namazı» ayrıca anıldı. Tamimden sonra tahsis (genel ölçüden sonra özellendirme) o şeyin faziletine delâlet eder.

SALÂT-İ VUSTA'yı iğrâ yollu (rağbetlendirme, sıkı biçimde hevesini artırma) mensup okuyanlar da olmuştur. Bunun kural olarak anlamı şöyledir : Vusta namazına rağbet edin, ona gerekli olun!.

VUSTA NAMAZI'nın hangi namaz olduğu kesinlikle bilinmemekle beraber sahih rivâyetlerin ağırlık kazandırdığı yorum bize ipucu vermektedir. Gerek Ashab-ı kirâmdan, gerek Tabiînden, gerekse değerli ilim adamlarımızdan çok farklı rivâyetler ve görüşler nakledilmiştir. Bunların çoğu sahîhtir. Ağırlık, ikindi namazı olduğunu göstermektedir. Allah daha iyisini bilir. Bütün bu rivâyetleri şöyle özetliyebiliriz :

---

(1) Müslim : İbn Mes'ud (R.A.)den.
(2) Tirmizî : Semure bin Cündeb (R.A.)den.
(3) Müslim : Ebû Yunus'tan.
(4) Müslim - Tirmizî.
(5) Bakara sûresi âyet: 143.

1. Sabah namazıdır.

Bu, Ashabdan Hz. Ömer, İbn Ömer, İbn Abbas, Muâz ve Câbir (R.A.) den; Tabiînden Atâ', İkrime, Mücâhid ve Rebi' b. Enes'den rivâyet edilmiştir.

İmam Mâlik ile İmâm Şâfiî'nin de ictihadları bu anlamdadır. Muvatta' ve Tirmizî'de bu rivâyete yer verilmiştir. Çünkü Sabah Namazı meşhud'dür; gece ile gündüz melekleri bu namaza hazır olur.

2. Öğle namazıdır.

Bu, Ashab'dan Zeyd bin Sâbit, Usame bin Zeyd, Ebû Saîd el-Hudrî ve Hz. Âişe (R.A.)dan rivâyet edilmiştir. Abdullah bin Şeddad diyor ki: «Bu, aynı zamanda İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır.»

Salat-i Vusta'nın öğle namazı olduğuna dair Ebû Davud'da, Zeyd bin Sâbit'ten yapılan sahih bir rivâyet de mevcuttur ki bunu iniş sebebinde nakletmiştik.

3. İkindi namazıdır.

Bu, Ashabdan Ali bin Ebî Tâlib, İbn Mes'ud, Ebû Eyyub, Ebû Hüreyre ve İbn Ömer (R.A.)den; Tabiînden Hasan Basrî, İbrahim Nahaî, Katade, Dahhak ve Kelbî'den rivâyet edilmiştir.

Bir başka rivâyet ve tesbite göre, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed bin Hanbel'in ictihadı bu anlamdadır. Tirmizî diyor ki: «Bu, ashabın çoğunun görüşüdür.»

Mâverdî'nin, «Bu, İmam Şafiî'nin de görüşüdür» dediği bilinmektedir. Müslim kendi sahihinde bu konuda iki sahih hadîs nakletmiştir ki onları, ilgili hadîs bölümüne yazdık.

4. Akşam namazıdır.

Bu görüşte olanların delili: Akşam namazının gündüzün aydınlığıyla gecenin karanlığı arasında kılınması ve öğle ile ikindi namazlarından bir rek'at az, sabah namazından bir rek'at fazla olması, bu nedenle de vasat bir anlam taşımasıdır.

5. Yatsı namazıdır.

Bu konuda seleften hiçbir sahih rivâyet tesbit edilememiştir. Müteahhirîn (daha çok hicrî beşinci asırdan sonra gelen ilim adamları)ın bir kısmı bu görüştedir. Delilleri ise, bu namazın, kasır yapılmayan sabah ile akşam namazları arasında olması ve münafıklara en ağır gelen namaz olarak bilinmesidir.

6. Beş vakit namazdan biridir.

Her gün beş vakit namaz korunup devam edilsin diye «vusta namazı» belirlenmemiştir. Bunun gibi Allah, Kadir Gecesi'ni Ramazan'da, İcâbet saatını cuma gününde, İsm-i A'zam'ını diğer isimleri arasında gizlemiştir.

İbn Sirîn de aynı görüştedir. Rebi' bin Haysem'den sorulduğunda şu cevabı vermiştir : «Beş vakit namaza devam et, bu arada Orta Namaza da devam etmiş olursun.»

Bütün bu rivâyetleri bir bir delilleriyle gözden geçirdiğimizde daha çok ikisine ağırlık verildiğini görürüz : Sabah ve ikindi namazı.. Bu ikisinden de ikindi namazını tercih edenler çoğunluktadır. Çünkü bu husustaki sahih hadîsler daha çoktur.

Cuma namazı olduğunu söyliyenler de olmuş, bu namazın İslâm'da cemaatleşme şuurunu daha çok geliştirdiğini delil olarak göstermişlerdir. (1)

Tekrar söyliyelim ki, madde ile mâna arasında denge kurmamıza en çok yardımcı olan ve bizi günlük hayatın üzücü ve yorucu havasından sıyırıp huzura kavuşturan namaz'ın önemini belirtmek için Allah, VUSTA NAMAZ deyimini anmıştır.

KORKULU ANLARDA KILINAN NAMAZ

(فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا) **«Eğer (düşman ve benzeri bir tehlikeden) korkar da (belirlenen şekilde huzurda duramazsanız) yaya, ya da süvari olarak namaz kılın.»**

Buna korkulu anlarda kılınan namaz denir; daha çok savaşta düşmanla karşılaşıldığında uygulanan kendine has bir namaz şeklidir. Korku namazı iki kısma ayrılır: Biri bu âyette belirtildiği gibi yaya ya da süvari olarak hareket halinde ve kıbleye yönelme şartı olmaksızın kılınan namazdır. Diğeri Nisâ sûresinde 102. âyetle belirtilen namazdır. : **«Ve sen içlerinde olup da onlara namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursun, silahlarını da yanlarına alsınlar. Secde ettiklerinde n(hemen sonra) arkanızda yerlerini alsınlar. Bu defa henüz namaz kılmayan diğer kısım gelip seninle beraber namaz kılsınlar......»**

---

(1) Fazla bilgi için bak: Alûsî, İbn Cerîr, Mefatihülgayb, İbn Kesir, Fethulkadîr, Nisaburî ve Merağî tefsirlerine..

En tehlikeli anlarda bile insanla Allah arasındaki her türlü engeli kaldırıp ruha üstün bir cesaret veren, kalbleri yatıştıran namaz gibi yüksek anlam taşıyan bir ibâdeti emreden İslâm'ın insanla yaradanı arasında nasıl bir ilgi kurduğunu bilmem anlatmaya gerek var mıdır? Böyle anlarda ölümü önemsiz göstermek kadar sağlam bir eğitim metodu daha gösterilebilir mi?

Bu konuda yorumlar ve ictihadlar :

a) Savaş sürüp giderken de namaz terkedilmez. Çünkü namazın bittiği ve terkedildiği yerde Allah'a uzanan yol kapanmış, insan ruhunu yücelten basamak kırılmıştır.

Şafiî mezhebine göre böyle anlarda vakit daralmışsa, mü'min hem savaşır, hem de at üzerinde namazını kılar. Yaya ise, o vaziyette kılar. Bu durumda kıbleye yönelik bulunmak şart değildir. Çünkü bir şartın ortadan kalkması diğer şartları beraberinde düşürmez. Rükû' ve secdeleri baş işâretiyle yaparken secde için biraz daha fazla başını eğer.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, yaya olan kimse o vaziyette namaz kılmaz, sonra imkân bulunca kaza eder. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hendek günü öğle ve ikindi namazlarını ancak güneş battıktan sonra kılabilmişti. İmam Şafiî yukarıdaki ictihadını ilgili âyete dayamaktadır. Hendek günü ise henüz korku namazı hakkındaki âyet inmemişti. Bu âyet o gün inmiş bulunsaydı herhalde Peygamber (A.S.) Efendimiz namazı kazaya bırakmazdı.

c) İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Allah (C.C.) namazı Peygamberin diliyle memleketimizde eyleşik bulunduğumuzda dört rek'at, yolculuk halinde bulunduğumuzda iki rek'at ve korkulu anlarda bir rek'at olarak farz kılmıştır.» (1) Nitekim Tabiîn'in büyüklerinden Hasan el-Basrî ile diğer bazı ilim adamları bu rivâyetle amel etmişlerdir.

d) İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Cumhur-i ulemâya göre, korku namazı, rek'at sayısı bakımından diğer namazlardan farklı değildir. Hiç bir vakit yalnız bir rek'at namaz kılmaya ruhsat verilmemiştir.

ALLAH HUZURUNDA SAYGI VE EDEPLE DURMAK

(وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ) **«Allah'a saygı ve korku dolu bir gönül ile el bağ-**

(1) Sahih-i Müslim.

layıp durun.»

Allah saygı gösterilmeye ve sevilip korkulmaya daha çok lâyıktır. Fert ve toplum için yüksek gayelere yönelik bulunan NAMAZ ibâdetini yerine getirirken saygı ve terbiyenin, gönül yatışkanlığı ve ruh sadeliğinin en üstün anlamını içimizde taşıyarak durmamız gerekir. Buna KUNÛT denilir. Konumuzu oluşturan âyette önce namaz konusuna dikkatler çekilmiş, korku namazından söz edilmiş, sonra da bu hususa yer verilmiştir. Böylece Allah huzurunda kulluğumuzun gerçek ölçüsü ve içten dışa vuran samimiyetimizin renk ve mânası hatırlatılmak istenilmiştir.

Aslında KUNÛT , çok yönlü ve çok anlamlıdır, izah isteyen bir kelimedir. Ama biz bu konudaki yorum ve rivâyetleri özetliyoruz :

1. İstiyerek, iç ve dış yapılarınızı birleştirip boynunuzu eğerek Allah huzurunda ibâdete durun!

2. İbâdeti farz, vâcib, sünnet ve adâbına göre yerine getirin!

3. İbâdette dünya uğraşılarını unutup gönül yatışkanlığı ve kalb huzuruyla Allah'a kulluk edin!

4. Rükû' ve secdeleri uzatarak ibâdeti (namazı) yerine getirin!

5. Gözünüzü ve diğer organlarınızı haram ve şüpheli şeylerden uzak tutarak İlâhî huzurda durun!

6. Namazda kıyamı uzun tutarak huzurda kulluğun anlamını yerine getirmeye çalışın!

Buna işâretle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Namazın en üstünü, kunûtu uzun olanıdır (ayakta çok durulanıdır)»** buyurmuştur. (1)

7. Konuşmadan, sağa sola iltifat etmeden namazı kılın!

Nitekim İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki : «Önceleri Resûlüllah (A.S.) Efendimiz namaz kılarken biz kendisine selâm verirdik, O da selâmımızı alırdı. Habeşistan'dan döndüğümüzde selâm verdik bu kez cevap vermedi. (2) Sebebini sorduğumuzda **«Namazın kendine has bir meşguliyeti var!»** buyurdu.

SAVAŞIRKEN DE NAMAZ KILMAK

(فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً اَوْ رُكْبَانًا) **«Korkarsanız yaya, ya da süvari olarak**

(1) Sahih-i Müslim / müsafirîn: 164, 165. Tirmizî / salât: 168.
(2) » »

kılın.»

İslâm, insan ruhunu her yerde ve her alanda geliştirir, onunla Allah arasındaki engelleri kaldırır, mesafeyi kısaltıp yaratılan ile yaratanı biraraya getirir. Allah ile beraber olmanın derin zevkine, ince mânasına erişen bir mü'min düşünün, böylesinin Allah yolunda fedâ etmiyeceği hiçbir varlığı yoktur.

Kendisi her şeyiyle birlikte Allah'ındır, emaneti her an teslim etmeye hazırdır. İşte insanı bu düzeye getiren en sağlam merdiven NAMAZDIR. Bunun için savaş meydanlarında bile düşman ile çarpışırken namazın kılınması emredilmiştir.

Evet, NAMAZ, yüce amaçlar uğruna can vermenin yüksek zevkini insan kalbine işler. Vakti gelince ruhu doyuran NAMAZ'ı kılmaktan daha faziletli bir ibâdet yoktur. Bu ibâdet hem ruhî, hem de bedenî yönden insanı güçlendirir, şahsiyetini kazandırır ve kalbleri silik halden kurtarır.

Diyebiliriz ki, bir milletin büyüklüğü, o milleti meydana getiren fertlerin sağlam bir inanca, gelişmiş bir vicdana, eğitilmiş bir kafa gücüne, hakka olan derin bağlılığına ve akıl ile zekâ ni'metlerini en yararlı konularda kullanmasına bağlıdır; hatta bununla orantılıdır. Bu bakımdan madde ile mâna, dünya ile âhiret, vicdan ile dış dünya, akıl ile imân, ilim ile ahlâk ve fazîlet arasında denge sağlayamıyan milletlerin yaşama şansı pek azdır, yaşasa bile huzursuzdur, kararsızdır, karamsardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Âile hukukunun bir bölümü açıklandıktan sonra, insanı ahlâken yükselten, olgunlaştıran, günlük hayatın düzenli bir ölçüde yürütülmesini kolaylaştıran, maddeyle mâna arasında tam ahenkli bir dengeyi sağlayan namazdan, özellikle orta namazdan bahsedildi.Aşağıdaki âyetlerle namazdan feyiz alan, ruh ve vicdanını arındıran mü'minlerden, kadınların haklarına saygılı olmaları isteniyor. İster kocası ölsün, ister kendisi boşanmış olsun, her iki halde de kadının birtakım şer'î hakları vardır. Onları boynu bükük, eli boş kapıdışarı etmenin İslâm'da yeri olmadığı hatırlatılıyor ve gerek âile hukuku, gerekse şahsî hukuk konusunda çok dikkatli olmamıza işâret ediliyor.



لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

MEÂLİ :

240— Sizden ölüp de kadınlarını geriye bırakanlar, kadınları için evlerinden çıkarılmaksızın yılına kadar geçimlerini karşılayacak bir intifa' vasiyyet etsinler. Bununla beraber evlerinden çıkarlarsa kendi haklarında örfe uygun meşrû' biçimde yaptıklarından artık size hiçbir sorumluluk yoktur. Allah çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sâhibidir.

241— Boşanan kadınlara da örfe uygun bir yarar sağlanması, Allah'tan korkup günah ve kötülüklerden sakınanlar üzerine bir haktır.

242— Allah böylece size âyetlerini açıklıyor; olaki aklınızı kullanırsınız.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivâyete göre Tâifli bir adam (ki Hars oğlu Hakîm olduğu söylenir) ana ve babasını, bir de karısıyla çocuklarını yanına alıp Medine'ye gelip yerleştikten sonra ani bir rahatsızlık neticesi öldü. Durum derhal Resûlüllah (A.S.) Efendimize bildirildi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Peygamber (A.S.) Efendimiz o adamın malını çocuklarına ve annesiyle babasına taksim etti; karısına ise, bir hisse ayırmadı. Sadece kadının bir yıla kadar evde oturmasını ve bu süre içinde nafakasının karşılanmasını emretti. Kadın kendi arzusuyla senesi dolmadan evden ayrılmak isterse bu takdirde nafakasının kesileceğini hatırlattı ve mirasçılara bu yüzden bir sorumluluk gerekmiyeceğini söyledi.

Yapılan ciddi araştırmalara göre, bu hüküm, henüz mîras âyetiyle bundan evvel şer'î bekleme süresi olarak dört ay, on gün hakkındaki âyet inmeden önceki döneme aittir. Sonra sözü edilen bu iki âyet inince, bir rivâyete göre bunun hükmü tamamen kaldırılmış, başka bir rivâyete göre bu sadece bir tavsiye anlamında hükmü devam etmiştir. (1)

(1) Lübabü't-te'vîl.

ÂYETİN TAŞIDIĞI HÜKÜM

Bu konuda farklı yorumlar ve rivâyetler yapılmıştır:

a) Müfessirlerden bir gruba göre, kocası ölen kadının kocasının evinde bir sene kalabileceği ve bu süre içinde kocasının malından nafakasının karşılanacağı bir hüküm olarak belirtilmiş;sonra bu,dört ay ongün şer'î bekleme süresi hakkındaki âyetle; nafaka durumu da Nisâ suresindeki mîras âyetiyle kaldırılmıştır. Nitekim Buharî'nin İbn Zübeyr'den yaptığı rivâyete göre, İbn Zübeyir bir gün Hazreti Osman'a :

— Bakara sûresindeki bu âyet, kendisinden önceki âyet ve bir de Nisâ sûresindeki miras âyetiyle hükmü kaldırılmıştır. Neden bunu tekrar Mushafa yazıyorsun? demiştir.

Hz. Osman bu soruya şu cevabı vermiştir :

— Yeğenim! Kur'ân'dan hiçbir âyeti yerinden alıp değiştiremem..

b) İbn Cerîr Taberî'nin Mücâhid'den yaptığı sahîh rivâyete göre, bu âyet mensûh değil (hükmü kaldırılmamıştır), muhkem (hükmü kıyâmete kadar devam eden ahkâmdan)dır.

İddet (şer'î bekleme süresi) dört ay, on gündür. Sonra Allah bu durumda olan kadınlardan iddetten sonra yedi ay yirmi gün daha kocalarının evinde kalabileceklerini ve bu süre içinde -kendilerine isâbet eden mirasdan başka- nafakalarının karşılanmasının uygun olacağını, bunun da vasiyyet yoluyla bir hükme bağlanmasını kocalar üzerine bir hak olarak koymuştur. Ama kadın kendi arzusuyla evden ayrılırsa, ölen kocası ve kalan mirasçıları bundan sorumlu değildirler. Çünkü kadın bu konuda tamamen serbest bırakılmıştır.

Kurtubiy'e göre, Taberî'nin bu tesbiti doğrudur ve rivâyet yoluyla sâbittir.

c) Tabiîn'den Atâ'dan da yapılan rivâyette, âyet-i kerîme kocası ölen kadın için bir yıl iddet (şer'î bekleme süresin)i gerekli kılan bir hüküm taşımamaktadır. Bu bakımdan dört ay on gün iddetle ilgili âyetle nesh olmamış (hükmü kaldırılmamış)tır.

Âyette sadece kadının kocasının ölümünden sonra kendisine yeni bir hayat yolu seçinceye ve geleceği hakkında isabetli bir düşünce düzeyine erişinceye kadar hiç olmazsa bir yıl evde kalması hususunda bir tavsiye vardır. Kadın dilerse bu tavsiyeye uyup bir yıl kalabilir, dilerse istediği zaman ayrılabilir.

Nitekim İmam Mâlik'In Muvatta' adlı kitabında naklettiği şu rivâyet

yukarıdaki görüş ve ictihadı kuvvetlendirmektedir:

«Malik kızı Furay'a, kocası öldürüldüğü için dışarıda kalmıştı. Kendi kabilesine dönmek için gelip Resûlüllah (A.S.) Efendimizden fetvâ istedi ve şöyle dilekte bulundu :

— Ya Resûlallah! Kocam bana bir oturacak ev ve nafaka bırakmadan öldürüldü. Kendi kabileme dönmek istiyorum; ne buyurursunuz?

Peygamber (A.S.) Efendimiz ona önce:

— Evet, kendi kabilene dön, diye emir verdi; ama az sonra onu çağırtıp tekrar kendisini dinleme ihtiyacını duydu ve :

— Hayır, evinde otur: iddetin (şer'î bekleme süren) bitinceye kadar bekle.

Bunun üzerine kadın diyor ki : «Kocamın evine döndüm, dört ay on gün oturdum.»

Yine sahîh rivâyete göre, Hazreti Osman (R.A.) zamanında buna benzer bir olay meydana gelmişti. Doğru bir hüküm verebilmek için Resûlüllah (A.S.) devrinde geçen bir olayı tesbit etmek gerekiyordu. Bu nedenle yukarıda söz konusu olan kadını çağırdı. Şimdi Hz. Osman (R.A.) ile bu kadın arasında geçen konuşmayı nakledelim:

Hz. Osman — Kocan ölünce Resûlüllah (A.S.) Efendimize başvurup durumunu belirlemek istediğin doğru mudur?

Kadın — Evet.

Hz. Osman — Anlatır mısın?

Kadın — Kocam herhangi bir vasiyette bulunmadan ve bana bir ev ve nafaka bırakmadan öldürüldü. Durumu Resûlüllah'a arzettim; kendi kabileme dönmek istiyordum. Resûlüllah (A.S.) önce kabileme gitmemi uygun gördü, az sonra beni çağırttı ve tekrar dinledikten sonra, kocamın evine dönmemi ve iddetimi orada tamamlamamı emretti; ben de öyle yaptım. (1) Bunun üzerine Hazreti Osman ferahladı ve meseleyi hükme bağladı.

---

(1) Resûlüllah (A.S.) Efendimizin önce kadına kabilene dön diye emretmesi, az sonra, kocan evine dön, iddetini orada tamamla buyurması şu iki sebepten birine bağlıdır: Ya o sırada Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ruhuyla bedeniyle Allah huzurunda bulunuyor, mâna âleminin esrar ve hikmetine dalmıştı. Bu bakımdan kadını iyice dinliyememişti. Ya da Cebrâil yeni bir hüküm indirmiştir.

BOŞANAN KADINA ÖRFE UYGUN BİR İNTİFA SAĞLANMASI

Bu konuda da farklı rivâyetler ve yorumlar vardır :

a) Tabiîn'den Said bin Müseyyeb'e göre, bu âyetin hükmü, Bakara suresindeki şu âyetle kaldırılmıştır : **«Eğer cinsel yaklaşmada bulunmadan önce onları boşar ve kendilerine bir mehir de belirlemişseniz bunun yarısı onların hakkıdır.» (1)**

b) İtab b. Hasîf'e göre, bu, miras âyeti inmeden önce cârî bir hüküm idi. Sonra miras âyetiyle hükmü kaldırılmıştır.

c) Abdullah bin Ömer'e (R.A.) göre, kendisiyle cinsel yaklaşmada bulunulmadan boşanan kadın müstesnâ, diğer boşanan bütün kadınlara intifa' (bir yarar) sağlamak vâcibdir.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Abdurrazzak ve Abd bin Hamîd de aynı görüş ve ictihatta bulunarak, İbn Ömer'in ictihadını benimsemişlerdir.

d) İbn Münzir'in Hazreti Ali (R.A.)den yaptığı sahîh rivâyette boşanan her kadına -câriye de olsa- bir intifa' (yarar) sağlanır.

Bu son rivâyeti kuvvetlendiren ikinci bir rivâyeti Beyhakî, Câbir b. Abdullah (R.A.)dan naklen şöyle rivâyet ediyor : «Muğîre oğlu Hafs, karısı Fatıma'yı boşamıştı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hafs'i çağırdı ve : **(Kadına bir yarar sağla, ona bir hak ver!)** diye emretti. Hafs de : (Ya Resûlellah! Ona verecek bir şey bulamıyorum.) Diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) : **(Hiç olmazsa yarım sâ' (yaklaşık 1.700 kg.) hurma olsun vermeye çalış!)** buyurdu.»

Son iki rivâyet kadın haklarını koruma, onlara boşandıklarında koruyucu bir hak tanıma bakımından İslâm'ın genel kaidesine daha uygundur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle âile hukukundan, kadın haklarından, boşanma ve sonuçlarından söz edildi; gerekli açıklamalar yapıldı. Ayrıca konuya ağırlık verildi. Çünkü âile milletin temel taşını ve öz yapısını oluşturur. Bir ülkede hakları yeterince korunmayan ve sadece seks gözüyle bakılan ve sevilen, aynı zamanda ticarette bir vasıta haline getirilen kadınlar varsa, o ülkenin temeli bozulmuş, millî yapısı sarsıntı geçirmiş, sosyal bünyesi

(1) Bakara sûresi âyet: 237.

rahatsızlanmıştır; artık o milletin yıkılması ya da tedavisi zor bir hastalığa yakalandığı için ölüm döşeğinde can çekiştirmesi pek yakın sayılır.

İşte Kur'ân yüce hikmetlerini akıl sahiplerine sergilerken, kadın haklarından hemen sonra hürriyet ve bağımsızlığını kaybeden ve yok olma tehlikesiyle burun buruna gelen geçmiş milletlerden söz açıyor; Allah'a imân odağında birleşmiyen, insan haklarını korumaktan âciz kalan bir milletin, anarşinin kurbanı olacağına ve bu nedenle o milletin ölmüş sayılacağına dikkatleri çekiyor.

Aşağıdaki âyet bilhassa düşünen ve hakka inanan milletlere tarihten bir tablo sunuyor.

——oOo——

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا
ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

MEÂLİ :

243— Sayıları binlerce olduğu halde ölüm korkusuyla ülkelerinden çıkanları görmedin mi? O sebeple Allah onlara «Ölün !» dedi. Sonra da onları diriltti. Şüphesiz ki Allah insanlara karşı merhamet, şefkat ve yardım edicidir. Ne var ki insanların çoğu şükretmezler.

YORUM

Bir milletin güçlü olması, insan sayısının çokluğuyla değil, fazîletli, bilgili, hakka inanmış nesillerin birbirini izlemesiyledir.

Tehlikenin en korkuncu, maddeyi amaç edinip tezelden zengin olmayı hedef seçen ve buna erişmek için ahlâk ve fazîleti çiğneyen, sonra

da bu yüzden birbirini sevmiyen insanların millet bünyesinde çoğunluğu oluşturması ve böylece ruhla, kutsal değerlerle madde arasındaki dengenin bozulmasıdır.

MİLLETLERİN YAŞAMA ŞANSI

Daha önce de dokunduğumuz gibi, milletlerin de insan gibi, ömrü üç devreye ayrılır : Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Çocukluk devri, sağlam bir inanç ve köklü bir gelenek üzere birleşip, bütünleşmesidir. Bu devrede âile yapısına gereken değer ve önem verilir; yaratanını bilen, insan olmanın derin anlamını ve hikmetini kavrayan, insanlıktan yana ne gibi hizmetlerle yükümlü bulunduğunu, milletine ve âilesine karşı nasıl bir sorumluluk taşıdığını idrâk eden nesil yetiştirilirse, o millet süratle gençlik devresine ayak basmış olur. Bu devre milletin geleceğini belgeler: Bir yandan ekonomik ve kültürel yapı sağlamlaştırılırken diğer yandan dinî ve millî hasletlere; güzel ahlâka ve feyizli bir eğitim ve öğretime kapı açık tutulur da ciddi hizmetler verilirse, gençlik devresi sürüp gider. Millet dimdik ayakta durabilme, varlığını koruma ve devam ettirme şansına erişmiş olur.

Bunun aksine, yabancı kültüre bütün kapılar açık tutulur, kutsal değerler, millî âdetler eğitim dışı bırakılır; neslin zekâsı geliştirildiği kadar ruhsal yapısı geliştirilmez, aklını kullanma yolları öğretildiği kadar vicdanını kullanma yolları gösterilmez; modern dünyanın ortaya çıkardığı makinalar büyük bir gürültüyle ekonomik yapıyı geliştirirken, insanlar gayesiz, inançsız, insanlıktan yana sevimsiz yetiştirilirse, önüne geçilemiyecek bir patlamaya ortam hazırlanmış demektir. Bu durumda fertler hem açgözlüdür, hem hırçındır; âile dengesiz ve düzensizdir. Sosyal yapı ise, dağınık ve perişandır. Artık milletin gençlik devresi hızla sona erer ve yaşlılık devresi belirgin hale gelir; dönüşü mümkün olmayan bir yola girilmiş sayılır. Meğer ki Allah, o milletin bu hızlı yok olma yolunda son nefesini verirken, yeni bir nesil vücuda getirmiş olsun.

İşte yukarıdaki âyetle daha çok bu gerçeğe parmak basılıyor ve özellikle inanan milletler uyarılıyor. Başka milletlere yem olmanın, onların kahır ve işkencesi altında yaşamanın ne büyük bir felâket ve ne acı talihsizlik olduğunu anlayamıyanlar, hür ve bağımsız yaşamanın ne yüce bir nîmet, ne üstün bir bahtiyarlık olduğunu çok zor anlayabilirler.

Bu bakımdan her millet sahip olduğu kuşakları belirtilen ölçü ve anlamda, yani inançlı ve fazîletli yetiştirmek zorundadır. Yoksa ülke düzensizlikten, kargaşalıktan, hakların çiğnenmesinden, fertleri birbirini sevmi-

yen bir toplum olmaktan kendini kurtaramaz.

TARİHÎ YÖNÜ

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ) **«Ülkelerinden çıkanları görmedin mi?»**

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'a inanan milletlerin önüne ibret dolu tarihî bir tabloyu sergilerken millî bütünlüğünü kaybedip ölüm korkusuyla ülkesinden çıkan milletin kim olduğunu, sayısının ne kadar bulunduğunu açıklamamıştır. Çünkü Kur'ân'ın taşıdığı ilâhî hikmet, kesin tarihi ve sayıyı belirtmek değil, ibret alınacak olayı en duyarlı noktasıyla yansıtmaktır. Nitekim âyetin ELEM TERE = Görmedin mi? sorusuyla başlaması, kalb ile görüp düşünmeyi hatırlatmak içindir. Bundan sonraki âyetle Allah yolunda savaşmanın emredilmesi ve sonra da İsrâiloğulları'nın savaş hakkındaki sakat tutumlarına ve ülkelerinden çıkarılmalarına dokunulması daha çok ölüm korkusuyla ülkelerini terkeden ve bu yüzden perişanlık içinde ölen milletin, İsrâiloğulları olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu konuda Tevrat'ta da bazı kayıtlar vardır. Bunu özetliyecek olursak tarihî bir olayı hatırlatmış oluruz :

Mısır'a Yusuf Peygamber'in gayretiyle yerleşme imkânı bulan İsrâiloğulları, orada çoğalıp iş alanında başarılı olunca Mısır'ın asıl yerlileri kuşkulanmaya başlamışlar ve Fir'avn'ı onların aleyhine kışkırtmışlardı. İsrâiloğulları'nın maddeye karşı aşırı tutkusu birçok fazîletlerin kaybolmasına, ya da unutulmasına neden olmuştu. Bu yüzden Mısır'da ekonomik ve sosyal dengeyi bozmuş, millî gelirin önemli bir bölümünü kendilerinden yana kullanılmasını becermişlerdi. Fir'avn onları imha etmeyi plânlamış ve ilk önlem olarak yeni doğan çocuklarını yok etmişti. Bununla da sonuca kısa zamanda erişemiyeceğini anlayınca toplu halde imhâyı düşünmüş ve bunun için birtakım hazırlıklara girişmişti. İsrâiloğulları ölüm korkusuyla Mısır'ı terketmek zorunda kalmıştı. Tevrat'ın Sayılar bölümünde belirtildiği üzere bunlar 600.000 kişilik büyük bir topluluk halinde yola çıkmışlar ve Sina çölünde perişan olmuşlardı. Ruhla beden, maddeyle mâna, diğer bir deyimle dünya ile âhiret arasındaki dengeyi bozdukları ve yaşlılık devresine girdikleri için çölde kırk yıl dolaştılar, mevcut kuşak yok oldu. Tevrat'ın tabiri ile **«Fakat size gelince, sizin leşleriniz bu çölde düşecek ve çocuklarınız kırk yıl çölde çoban olacaklar ve leşleriniz çölde telef oluncaya kadar sizin sadakatsızlığınızı taşıyacaklar.»** (1) Çöl bu millete

(1) Tevrat, Sayılar: 14/32, 33.

mezar oldu. İlâhî kanun yerini buldu. Yeni bir kuşak meydana geldi, İsrâiloğulları yeniden dirilme şansına erişti ve va'dedilen topraklara ayak bastılar.

Elbetteki Kur'an-ı Kerîm'i tefsîr ederken birçok bilgilerin yanında tarih ve tarih felsefesini de iyi bilmek gerekir. Aksi halde israiliyata yer verilerek olay hedefinden saptırılmış olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, Allah'a olan inançlarını yitiren ve maddenin karanlık çukuruna yuvarlanarak Allah'ın kendilerine lûtfetmiş olduğu nice nimetleri unutup nankörlüğün ezici ve azdırıcı havasına giren İsrâiloğulları'nın uğradıkları vatansızlık ve hürriyetsizlik felâketinden söz edildi. Sünnetullah'a uymadıkları için ilâhî tokatı hakettiklerine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetle, Müslüman milletlere seslenilerek, İsrâiloğulları'nın tarih boyunca uğradıkları felâkete uğramamaları için, Allah yolunda savaşmaları, bunun için günün şartlarına göre ölçülü bir stratejiye sahip bulunmaları hatırlatılıyor. Sonra da dayanışma şuuru içinde hareket edilmesi, Allah yolunda harcanması gereken her şeyin sakınılmadan harcanması gerektiğine parmak basılıyor. Özellikle faizsiz, karşılıksız yapılan yardımların, verilen ödünçlerin Allah'a verilmişcesine yüce bir anlam taşıdığı açıklanıyor.



وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً
وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

MEÂLİ :

244— Allah yolunda savaşın, bilin ki Allah mutlaka işitir ve bilir.

245— Kimdir ki Allah'a (faizsiz, karşılıksız) güzel bir ödünç versin

de, Allah onu kat kat artırıp çoğaltsın?! Allah (şaşmayan kanunu ve sünneti gereği) hem sıkıp daraltır, hem açıp genişletir ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

KUR'ÂN İBRET ALINACAK TARİHÎ

BİR OLAYI SERGİLİYOR

(وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ) **«Allah yolunda savaşın.»**

Ölüm korkusuyla ülkesini terkedip aşağılık çukuruna kendini iten milletlerin bağımsızlıklarını nasıl kaybettiklerine dikkatler çekiliyor. Savaş ruhunu taşımayan, ölümden korkan ve sadece yeme, içme, uyuma ve benzeri basit gereksinmeleri hayatın tek gayesi olarak gören toplumlar, ya da milletler kendilerini ölmüş bilmelidirler. Allah yolunda savaşmasını bilen inanmış bir millet her zaman diridir. Bunun için yeryüzündeki tuğyanı durdurmak, anarşinin önüne sed çekmek, fazîletli nesiller yetiştirmek için savaş zorunludur. Kur'ân bu nedenle kesin emir veriyor : **«Allah yolunda savaşın!»** diyor.

Kur'ân'ın bu yüce emri ve seslenişi, özellikle Son Peygamber Hz. Muhammed (A.S.) Efendimize inanan bahtiyar Müslümanlara yönelik bulunuyor. Gerek İsrâiloğulları'nın, gerekse benzeri milletlerin geçmişte uğradıkları zillete uğramamaları için mü'minlerin hem ruhî, hem bedenî yapılarıyla her zaman savaşa hazır olmaları ve bunun için büyük fedakârlıklara katlanmaları gerekiyor. Çünkü ölmesini bilmeyen milletler yaşayamaz; Allah'ını tanımıyan milletler behîmî bir yaşayış sisteminden kurtulamaz; elde ettiği serveti yüce maksatlar uğruna harcamasını bilmiyen toplumlar da madde esaretinden kurtulamaz.

ALLAH YOLUNDA SAVAŞIN ANLAMI

a) Allah sözü (Kelimetullah) daha yüce olsun, Allah'a inanmıyanların azgınlık ve tuğyanı durdurulsun diye savaşmak,

b) Din yalnız Allah'a olsun, O'nun indirdiği hak din belirgin hale gelip üstünlük sağlasın, vatan ve millet korunsun diye savaşmak,

Yani bâtıl dinlerin insanlığı, yaratıldığı gayesinden uzaklaştırdığında ve Hakk'a karşı tehlikeli bir durum arzettiğinde, vatanın bütünlüğüne gözdikip saldırıya geçmek için hazırlandığında bâtılla savaşmak,

c) İnsanları Allah'a ulaştıran hakikat yolu varken, mutlaka

o yolu kesen, yolcularını engelleyen bir şer ortaya çıkınca onunla savaşmak,

d) Belirtilen anlam çerçevesinde yapılan savaşları sadece silâhla değil, aynı zamanda kalemle, düşünceyle, irşâd ile, dayanışma ve birleşip bütünleşme ile, eğitim ve öğretim ile, minber ve mihrab ile sürdürmek,

e) Bu yolda Allah için bir yardımda bulunurken ya da ödünç verirken, bunun karşılığında fâiz düşünmemek, Ashab-ı Kirâmın hayatını gözönüne getirerek her şeyimiz Allah için, din için İslâm'ın ve Müslümanın azizliği için demek,

f) İslâm kültürünü millî kültürün uyum sağlayan kısmıyla bütünleştirerek yaygınlaştırmak, Kur'ân'ın çağa yönelik bulunan kapılarını ardına kadar açmak, Onun yüceliğini kalblere ve dimağlara ilmin ışığıyla enjekte etmek,

g) Korkuya kapılmanın, şerden endişe duyup bir kenara çekilmenin, nemelazımcılığın uyuşturucu havasına girmenin hiçbir zaman esenlik getirmiyeceğini ve hiçbir toplumu, ya da milleti esenlik kıyısına ulaştırmıyacağını bilmek, korkunun eceli engelliyemiyeceğini anlamak, Allah yolunda savaşmanın yolları ve metotlarıdır.

ALLAH YOLUNDA SAVAŞIN TEMEL İLKESİ

ALLAH'A ÖDÜNÇ VERMEKTİR

(مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا) **«Kimdir ki Allah'a güzel bir ödünç versin?»**

İslâm buna karz ismini vermiştir. Çünkü bu kelimenin lûgat mânası, kesip ayırmaktır. Allah sözü (Kelimetullah) daha yüce olsun, inanmışlar hür ve bağımsız yaşıyarak Allah'ın dinini gönüllere işlesin diye mal ve servet sâhiplerinin mevcut imkânlarından bir bölümünü ayırması, Allah'a sunulan en güzel ödünçtür. Bunun karşılığının kat kat verileceği va'dediliyor: Dünyada hür, âhirette hür yaşamak, Allah'ın vereceği yüzlerce karşılıktan sadece biridir. Ne yazık ki, Müslümanların çoğu bu inanç ve anlayıştan yoksun yetiştiği için İslâm ülkeleri asırlardır istikrar bulamadı, arzuladığı huzura erişemedi.

FAİZSİZ ÖDÜNÇ VERMENİN ÇEŞİTLERİ VE YOLLARI

Karz'ın iki mânası var: Biri fâizsiz ödünç vermek, diğeri Allah'ın dininin yücelmesi için gereken yardımı yine Allah için yapmaktır. Karz'ı bu iki mânayla ele alıp İslâmın getirdiği ödünç verme ve yardımda bulunma prensipleriyle değerlendirdiğimiz zaman şöyle bir sıralama yapabiliriz :

1. Zekâtı kuruşuna kadar vermek, sosyal bünyemizdeki zayıfları, sıkıntıda olanları güçlendirmek, zenginle fakir arasındaki mesafeyi daraltmak,

2. Devlete karşı olan vergi ve benzeri vecibeleri, yükümlülükleri yerine getirmek ve böylece güçlü, itibarlı bir millet olma bahtiyarlığına erişmek,

3. İnsanlığın saadet ve selâmeti için gönderilen İslâm dinini yüceltmekten yana her inanmış kişinin ekonomik gücü oranında harcamada bulunmak,

4. Din ve ülke düşmanlarının saldırısından korunmak için orduyu yeterince donatmak ve çağın şartlarına uygun biçimde hazırlamak; bu konuda gereken her türlü yardımı zamanında yapmak,

5. Sosyal yapıda ihtiyaç sahiplerini faizcilerin, tefecilerin pençesinden kurtarmak ve yardımlaşmayı birleştirici bir rahmete dönüştürmek için faizsiz ve karşılıksız ödünç vermek bu ölçü ve anlamda İslâm Bankası açmak,

6. Ticarî alanda istifçilikten, daha doğrusu spekülatif anlamdaki düşünce ve düzenden, fahiş kâr sağlamaktan, kısa yoldan, tezelden zengin olma ihtirasından kaçınmak, servete erişmenin gaye değil, asıl gayeye ulaşmanın vasıtası olduğunu bilmek ve bunu eğitim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarmak.

Unutmayalım ki ülkemizin uğrayacağı ekonomik krizin ve devlet bünyesinde ortaya çıkacak olan güçsüzlüğün zararları hepimizi etkiler. Bunun için Kur'ân çok kısa fakat geniş anlam taşıyan bir cümleyle bu hakikatı hatırlatıyor : **«Kimdir ki Allah'a güzel bir ödünç versin de, Allah onu kat kat artırıp çoğaltsın?!»**

Konumuzu meydana getiren âyetin son bölümü ise, bu hakikatı anlayamıyanların sıkıntıya uğrayacağına dikkatleri çekiyor :

(وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ) **«Allah hem sıkıp daraltır, hem açıp genişletir ve ancak O'na döndürüleceksiniz.»**

SIKIP DARALTMA

A) Toplumun bütünleştirici birer parçası sayılan fertler ilâhî kanunları bilmez, ya da bildiği halde ihtiraslarından ve maddeye olan tutkularından ona uymazlarsa, ilk tokatı bu kanunlardan yerler. İnsanlar bir bakıma eşit yaratılmışlarsa da, birçok yönleriyle eşit yaratılmamışlardır: Kimi daha akıllı ve yetenekli, kimi daha güçlü ve cesaretli, kimi daha güçlü ve cesaretli, kimi bön ve beceriksiz..

Tabii bu farklılığın bir takım nedenleri vardır; insanların hepsi aynı zekâ, güç ve yetenekle yaratılmış olsalardı ve hepsi de eşit imkânlara sahip bulunsalardı, hayat durur, mücadele sona ererdi. Dengesiz, bozuk bir düzen ortaya çıkar, birçok işler yüzüstü kalırdı. Böylece toplum sıkıldıkça sıkılır, daraldıkça daralırdı.

B) Aşırı hırs, açgözlülük, maddeye karşı ölçüsüz zaaf insanı yavaş yavaş yüce duygulardan uzaklaştırır, vicdanı köreltip erdemlik bağlarını koparır. Durum bu düzeye gelince din, ahlâk, millet, vatan ve insanlık gibi kutsal kavramlar kelimenin dar kalıbı içinde kalır ve işte o zaman gönüller daraldıkça daralır; aile ve sosyal yapılarda huzur havası esmez olur.

C) Bunaltıcı olan bu yollardan ayrılıp toparlanmak, önce Allah'a, sonra millete dönmektir. İşte bu da ilâhî kanun gereği ferahlatıcı bir genişlik, mutluluk va'deden bir düzene yönelmektir.

Unutmayalım ki, sözünü ettiğimiz her iki yolun bitiminde de dönüşümüz Allah'adır. Ama birinci yol kararmış bir kalb, maddenin kiriyle kirlenmiş bir ruh ve vicdan ile; ikinci yol ilâhî kanuna uymanın verdiği huzur ve vicdan berraklığı içinde gerçekleşir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hakkı savunmak, düşmanın azgınlık ve küfrünü durdurmak; Allah sözünün daha yüce olmasını sağlamak, İslâm'ın insanlığa saadet getiren tek din olduğunu gönüllere işlemek ve İslâm ülkesinin bağımsızlığını ayakta tutmak için savaş ile emredildi ve sonra da hürriyet ve bağımsızlık havası içinde yaşamaya, sosyal yapıyı dengede tutmaya dikkatler çekildi; bunun için de Allah'a ödünç vermemiz hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu şuura erişemiyen, ihtirasları yüzünden hakkı bırakıp maddeye kul olanların uğradıkları feci sonuçtan söz ediliyor ve ilâhî kanuna uymayanların hazîn tablosu sergileniyor.

—oOo—

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى
إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا
قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا
مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا
إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ
نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا
قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ
مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ
عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾
وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ
فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ

آلُ مُوسٰى وَآلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٢٤٨﴾

MEÂLİ :

246— Musa'dan sonra İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerini görmedin mi? Hani peygamberlerinden birine: «Bize bir hükümdar gönder (ta'yîn et) de Allah yolunda savaşalım,» demişlerdi. O da: «Ya bir de savaş size farz kılınır da savaşmayacak olursanız?!» demişti. Onlar: «Bize ne olmuş da Allah yolunda savaşmıyalım; gerçekten yurtlarımızdan çıkarılıp âllemizden ayrı bırakıldık» diyerek (bu hususta kararlı olduklarını bildirmişlerdi). Bunun üzerine savaş onlara farz kılınınca, pek azından başkası (savaşmaktan) yüzçevirdiler. Allah ise zâlimleri çok iyi bilir.

247— Peygamberleri onlara: «İşte gerçekten Allah size Tâlût'u hükümdar gönderdi!» dedi. «Aa! ona bizim üzerimize hükümdar olma (yetki ve hakkı) neden? Hükümdarlığa biz ondan daha çok hak sâhibiyiz (ve lâyıkız); hem ona mal (ve servetçe) bir bolluk da verilmiş değil» dediler. Peygamber (onların haksız tepkisine karşı) dedi ki: «Şüphesiz ki Allah onu sizin üzerinize seçmiş ve ona bilgide ve vücutta bir gelişme ve üstünlük vermiştir. Allah mülkü (saltanat ve hükümranlığı) dilediğine verir. Allah (mülk ve kudret cihetiyle) çok geniştir; O her şeyi bilendir.»

248— Hem peygamberleri onlara dedi ki: «Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir ki onda Rabbinizden bir gönül yatışkanlığı, Musa ve Hârun hânedanından kalma bazı (tarihî) eşya vardır; melekler onu taşıyıp getirecektir. Şüphesiz ki bunda sizin için -eğer inanmış kimselerseniz- açık belge ve öğüt vardır.»

OLAYIN NEDENİYLE BİRLİKTE ÖZETİ

İsrâiloğulları yurtları olan Filistin'den çıkarıldıktan sonra ülkesiz kalma bedbahtlığına uğradılar. Peygamberlerinden Aşmuil ya da Samuil'e(1) başvurup Allah yolunda savaşmak istediklerini, bunun için de bir hükümdar tâyin edilmesini söylediler. Halbuki başlarına bu felâket gelmeden ön-

(1) Bu isimler Tevrat'ta geçmekte ve peygamber oldukları belirtilmektedir. Konumuzu oluşturan olaya Tevrat'ta da dokunulmuş ve aynı isimlere yer verilmiştir. Kur'ân'da ise, sadece «peygamberlerine..» denilerek o peygamberin ismi anılmamıştır.

ce ne pegamberlere itibar ettiler, ne de Tevrat'ın gösterdiği yolda yürüdüler. Üstelik kendilerini Hakk'a dâvet eden bazı peygamberleri de öldürdüler. Böylece gizli ve açık bir putperestlik onlarda başgösterdi : Kimi altın ve gümüşe tapıyor, kimi altından yapılan bazı eşyanın önünde eğilip secde ediyordu. Hak dinin bağları yavaş yavaş kopmaya başlamıştı ki, Allah onları uslandırmak ve asıl değerlerine döndürmek için Filistinli'lerin tecâvüzüne ma'ruz bıraktı. Bu tecâvüz oldukça kanlı geçmiş ve İsrâiloğullarından binlerce kişi öldürülmüş, malları yağma edilip yurtlarından kovulmalarına neden olmuştu.

Bu arada içinde ilâhî ahid (Tevrat Levhaları) bulunan ve Musâ Peygamberle Hârun Peygamber âilelerine ait bazı tarihî belgeleri taşıyan Tabut (Sandık) da ellerinden alınmıştı ki bu onların her şeyi sayılırdı.

İşte İsrâiloğulları uğradıkları bunca kaybın ve çektikleri türlü elem ve ıstırapların intikamını almak için çırpınıp duruyorlar, düne kadar öldürmek istedikleri peygambere bu kez başvurup yardım istiyorlardı. İleri gelenleri toplanıp hal çaresi düşündüler; halkın felâket günlerinde mâneviyata daha çok sarıldıklarını düşünerek Samuil Peygamberden yardım dilemeğe karar verdiler. Ne var ki kendilerine pek güvenilmezdi; dönek insanlardı. Allah'tan fazla maddeye bağlı idiler; dünya saltanatı onların tek gayesi bulunuyordu. Bu nedenle Samuil Peygamber onlara seslenerek : «Ya savaş üzerinize farz kılınır da savaşmıyacak olursanız?!» demek gereğini duymuştu. Nitekim sonuç peygamberin düşündüğü gibi olmuştu. Onlar ancak, servet sahibi olup peygamber Hârun soyundan gelen bir kimsenin hükümdar olabileceğini savunurlardı. Samuil, her yönüyle liderliğe lâyık olan Tâlût'u bu göreve atadı. Ama itirazla karşılaştı. İleri gelenlerin bu konudaki kıstası çok değişikti.

BU OLAYLA KUR'AN'IN YANSITTIĞI ÖLÇÜLER VE HİKMETLER

Kur'ân-ı Kerîm'de önemli tarihî bir olaya kapı açılıp yaşayan insanlara ibret dolu belgeler sergilenirken, olayın detayı üzerinde durulmaz, tarihî anlatılmaz; sadece can noktalarına dokunulur ve inanmış kişilerin kafasını aydınlatacak, kalblerini harekete geçirecek bölümlere parmak basılır. İnsan aklının rahatça işleyebilmesine yardımcı olmak için düşünme melekesine, ya da bununla ilgili beyin merkezine sinyal verir.

İşte Kur'ân-ı Mecîd'in yüce hikmeti ve ilâhî metodu bu ölçü ve anlamdadır.

İsrâiloğulları'nın, o zaman için de dünyanın en önemli ticarî merkezi sayılan, çevre ile ilgi ve bağlantı kurmada en uygun ülke durumunda bulunan, en verimli topraklar sayılan, aynı zamanda dünya nüfusunun çoğunun yaşadığı Asya ile Afrika kıtalarında yer alan iki önemli bölge vardı: Kuzey ve kuzeydoğu Afrika ile Ortadoğu. Bu nedenle Kur'ân daha çok bu iki merkez, ya da bölgeyle ilgilenir ve en önemli olayların, büyük peygamberlerin ve gelişmiş medeniyetlerin bu iki kıta üzerinde meydana geldiğine, kurulup yıkıldığına özellikle dikkatleri çeker.

Konuyu ve geçen olayı, Kur'ân'ın sağlam süzgecinden geçtiği şekliyle ele aldığımızda sekiz önemli uyarı ve hikmetle karşılaşırız:

1. Hükümdar seçiminde ülkenin daha çok ileri gelenlerinin rolü ve önemi her devirde kendini geçerli bir güç olarak hissettirir. İslâm buna (Ehl-i hall-ü akd) der. Yani hükümdarı, ülkedeki ileri gelenlerden meseleleri çözebilen, konulara nüfuz eden ve aklı eren kimseler seçer.

Ülkenin ileri gelenlerinin Peygamberle görüşüp bir adamı hükümdar olarak atamasını istemeleri bize şu gerçeği yansıtmaktadır: İslâm'da hükümdarlığa aday gösterilecek kimse hakkında daha çok dini bütün ilim adamlarıyla istişare yapılır, onların bu konudaki görüşü alınır. Seçilecek liderin her yönüyle bir üstünlük arzetmesi ideal şekildir. Ama dindar, cesur, akıllı, yetenekli ve dış görünüşüyle de göz ve gönül doldurucu olması gerekir.

2. Düşmanı altedebilmenin, yeryüzünde maddeyle mana, ruhla beden, dünya ile âhiret arasında sağlam denge kurabilmenin en uygun ölçüsü, manevî güçle maddî gücü birleştirip bütünleştirmektir. İsrâiloğulları'nda her yönüyle bozulan bu dengenin sağlanabilmesi için onlara gönderilen peygamberlerin bir kısmı iki önemli görevi birden yüklenmiştir: Hükümdarlık ile peygamberlik. Davud Peygamberle oğlu Süleyman Peygamber bunlardan ikisidir.

İslâm ülkelerinde ise bugünkü şartlara göre de, liderin aynı zamanda sağlam inançlı ve dindar bulunması şarttır.

3. Savaşmasını bilmiyen, sadece servet toplamakla uğraşan ve bu yüzden ölümden korkan topluluklarla bir ülkeyi korumak ve kurtarmak mümkün değildir. Hem düşmanın bir an önce kahredilmesini dilemek, hem ölümden korkup savaşmamak birbiriyle bağdaştırılamaz. İşte bu anlayış ve tutum içinde olan İsrâiloğulları asırlarca hürriyet ve bağımsızlık nîmetinden yoksun kalmışlardır.

4. Allah yolunda, din, vatan ve ahlâk uğrunda gerektiği halde savaş-

mamak, toplumu ve ülkeyi daha çabuk ölüme götürür. Böyleleri hem kendilerine, hem de milletlerine büyük haksızlık etmiş olurlar.

5. Seçilecek olan hükümdar, dini, ahlâkı, fazîleti ve ülkeyi ciddi bir tehlikeye düşürmedikçe makamından alınmaz.

6. Liderin değeri, soy ve servetle değil, bilgi, yetenek, cesaret ve ölçülü beden yapısı iledir. Yani bu hususlarda bir üstünlük taşıması gerekir. İlmin, yeteneğin ve akıllı olmanın üstünlüğü beden yapısının üstünlüğüyle ve güzel bir fizyonomik biçimle birleşince çok daha etkili olur.

7. Allah, insanlar ve milletler için koymuş olduğu değişmiyen kanunlarına göre hükümdarlığın kapısını şahıslara açık tutar. Her millet kendi maddî ve mânevî yapısına, ölçüsüne göre lider seçer. İlâhî Sünnete uyanlar başarılı olur ve aynı zamanda milletine rahmet ve mutluluk havasını getirir.

8. Geçmiş milletlerden geriye kalan tarihî belgeleri hem korumak, hem dikkatle incelemek ve onlardan gereken ders ve ibreti almak için tarihin derinliklerine göz atmak şarttır. Tabut içindeki belgelerin İsrâiloğulları'na bir kez daha getirilip verilmesi bir uyarıdır. Tarihini, tarihî değerlerini bilmiyen ve korumayan, geçmişiyle ilgilenmiyen, ona bir bakıma bağlı kalmayan bir millet hem ölçüsünü kaybeder, hem sağlam bir nesil yetiştiremez.

TARİHÎ YÖNÜ VE TEVRAT

(إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا) **«Allah size Tâlût'u hükümdar gönderdi.»**

Tarihî yönü derken, aynı kaynaktan inen Tevrat ve İncil gibi semavî kitapların bazı değişmelere rağmen, birleştikleri noktalar eksik değildir. Kur'ân'da konumuzu oluşturan olay, Tevrat'ta da biraz değişik biçimde anlatılmıştır. Kur'ân en son kitap olma özelliğiyle katıksız bir anlatım düzeyinde Tevrat'ta meydana gelen değişikliği doğrultur ve böylece aynı kaynaktan kaynaklandıklarına birer örnek verir.

Tevrat'ta, Kur'ân'ın N e b i y (peygamber) diye sözünü ettiği zatın Aşmuil, ya da Samuel olduğu belirtilmiştir. Kur'ân'ın Tâlût diye bahsettiği hükümdardan Tevrat Saul diye söz eder.

«Kavim ise Samuel'in sözünü dinlemek istemedi; hayır, herhalde üzerimize bir hükümdar bulunmalı, biz de diğer gruplar gibi olarak bize hükümdarımız hükmetsin; önümüzde bulunup savaşlarımızı etsin, dediler.»

«Saul (Tâlût) kavminin ortasında durduğunda omuzundan yukarısı kavmin hepisinden uzun idi.»

«Ama bazı yaramaz kimseler Saul için «Bu adam bizi nasıl kurtaracaktır?» diyerek onu tahkir edip bir hediye götürmediler.»

«Samuel bütün kavme : Rabbın seçtiği kimseyi (Saul'u) gördünüz mü? Çünkü kavmin içinde onun benzeri yoktur dedi.» (1)

TABUT İSMİ HAKKINDA YORUMLAR

(إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ) **«Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir...»**

Müfessirlerimizin çoğu Tabut'un, içinde Tevrat Levhaları bulunan bir sandık olduğunu söylemişler. Rivayete göre, bu sandık, Musâ Peygamberin vefatından sonra kıymeti bilinmediğinden ve İsrâiloğulları'nın, gönderilen peygamberlere karşı sert ve hırçın davranmalarından dolayı Allah'ın bir uyarı cezası olarak ortadan kaybolmuş, daha doğrusu düşmanlarının eline geçmişti. Şimdi Tabut hususundaki yorum ve rivâyetleri sıralıyalım :

1. Sandık.

2. Kalb.

Daha çok tasavvufçulara ve bir de Râğıb el-Esbehanî'ye göre, gönül yatışkanlığının yeri sandık değil, kalbdir. Nitekim Tevrat'ta deniliyor ki : «Saul (Tâlût) Samuel'in yanına gitmek için döndüğü gibi Allah ona başka bir yürek verdi.» (2)

3. Altın tepsi.

4. T e v b maddesinden alınma bir kelimedir, mübalâğa ifade eder, dönüp dolaşmak, demektir.

5. Adem Peygamber'den kalma bir Tabut.

Bu Tabut (sandık) içindeki tarihî belgeler şunlar olabilir :

a) Musâ Peygamberin Asa'sı,

b) Hârun Peygamberin Asâ'sı,

---

(1) Fazla bilgi için bak: Tevrat: I. Samuel / Bap: 12 ve Birinci Krallar : 18-24-27 bablarına.

(2) I. KIRALLAR : 10/10.

c) Her ikisinin Asâ'sı,

d) Tevrat'ın yazılı bulunduğu bazı levhaların kırık parçaları,

e) Tevrat'ın ilk orijinal nushası,

f) Musâ Peygamberle Hârun Peygamberin elbisesi, ayrıca üzerinde Tevrat'ın bazı bölümleri yazılı iki levha,

g) Bir altın leğen, Musâ Peygamberin Asâ'sı, Hârun Peygamberin sarığı ve levha parçaları,

h) Asâ ile bir çift ayakkabı,

i) Âdem Peygamberden sonra gelecek olan bütün peygamberlerin resimleri ya da portreleri. (1)

Kur'ân-ı Kerîm'de bu sandıktan söz edilmesinin bir başka hikmet ve anlamı, tarihî eşyayı korumayı öğütlemektir. Çünkü tarihî değeri olan eserler tarihî olayların meydana gelişini daha doğru ölçü ve biçimde belgeler ve araştırıcılara daha sağlam bilgi verir. Bunun da yararı inkâr edilmiyecek kadar büyük ve o oranda çok yönlüdür.

(تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ) **«Melekler onu taşıyıp getirecektir.»**

Meleklerin bu sandığı koruyup taşıması ve getirip teslim etmesi ise bir mu'cizedir. Diğer bir yorumla, kaybolan sandığı, içindeki tarihî eşya zayi olmasın diye melekler devamlı korumuşlardır, denilebilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, lider olmanın iki önemli niteliğinden söz edildi. Bu konuda üstünlük ve şerefi sadece mal ve servet sâhibi olmakta gören İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerinin nasıl yanlış ve anlamsız bir kıstas kullandıkları hatırlatıldı; bu arada maddeye yönelen, âhireti unutan bir milletin genel yapısında düzenin sağlanabilmesi için sürekli fakat günün bütün şartları dikkate alınarak dinî eğitime ve din ahlâkına yer verebilen ve kendisi de bu ölçüler içinde gelişen bilgili, kültürlü, cesaretli, ülke yararını koruyabilen, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda dengeli ve fırsat eşitliği esaslarını bilip uygulama yeteneğini taşıyan lidere gereksinme bulunduğuna işâret edildi. Bunun için Tâlût sadece bir örnek olarak verildi. Sonra da tarihte milletlerin bu ölçü ve kavramların içinde ve dışında geçen hayatlarını iyice anlayabilmek ve ona göre bir yöntem uy-

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerîr - Alûsî - Fethulkadir - Mefatihu'l-gayb ve Nisaburî tefsirlerine.

gulayabilmek için tarihî eserleri de gözden uzak bulundurmamanın gereği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle lider vasfını kendinde taşıyan hükümdara özellikle savaş günlerinde ve millî felâket dönemlerinde uymanın önemine dokunuluyor. Kararsız, itaatsız, çıkarcı ve maddeci toplumların milletlerini çok tehlikeli uçurumlara itmekten başka bir işe yaramadıklarına dolaylı yoldan işâret ediliyor. Bu düzeyde olan bir milletin, düşmanlara yem olmaktan kendini kurtaramıyacağı hatırlatılıyor. Ayrıca, Allah'a inanan bir milletin teknik ve imân gücüyle, sayısı çok olan düşmanı yenebileceği açıklanıyor ve buna bir de örnek veriliyor.



فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلٖيكُمْ
بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنّٖي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ
فَاِنَّهُ مِنّٖي اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖ فَشَرِبُوا مِنْهُ
اِلَّا قَلٖيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا
مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهٖ
قَالَ الَّذٖينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ كَمْ مِنْ
فِئَةٍ قَلٖيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثٖيرَةً بِاِذْنِ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرٖينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهٖ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ
﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ

وَاٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَٓاءُ
وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ
الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ
اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٢٥٢﴾

MEÂEİ :

249— Tâlût orduyla beraber (işleri düzene koyup şehirden) ayrılıp çıkınca dedi ki : «Şüphesiz Allah bir ırmakla sizi deneyecektir; ondan su içen benden değildir; sadece ondan tatmayan bendendir. Ancak eliyle bir avuç alanlar müstesnâdır (onlara izin vardır). Onlardan pek azının dışında diğerleri o sudan (doyasıya) içtiler. Ne vakit ki Tâlût ve beraberindeki mü'minler ırmağı geçtiler, (sağlam bir imân ve irfan sâhibi olmayanlar); «Bugün Câlût'a ve ordusuna karşı (durup savaşacak) gücümüz yoktur» dediler. Allah'a kavuşacaklarını kesinlikle bilenler ise, «Nice az topluluk, çok topluluğa -Allah'ın izniyle- üstün gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir» diyerek (teslimiyet ve tevekkül gösterdiler).

250— Onlar (o teslimiyet gösteren mü'minler) Câlût'a ve onun ordusuna karşı (savaşmak üzere) çıkınca (şöyle duâda bulunup) dediler ki : «Rabbimiz! Üzerimize sabır (güç ve kudretini) boşalt (tıpkı bolca yağan yağmur gibi). Ayaklarımızı (savaş alanında, düşman karşısında) sağlam ve sâbit tut ve bize, inkâr ve haksızlık içinde bulunan millete karşı yardım et!»

251— Ve az sonra onları -Allah'ın izniyle- bozguna uğratıp dağıttılar. (İnanmışlar saffında yer alan) Dâvud ise Câlût'u öldürdü. Allah da ona mülk ve hikmeti (saltanat ve peygamberliği bir arada) verdi ve dilediğinden bazı şeyler ona öğretti. Eğer Allah insanların (azgınlık ve taşkınlığını) birbirleriyle savmasaydı, yeryüzünün düzeni herhalde bozulur, kargaşalık ortalığı kaplardı. Ama Allah milletlere karşı fazl-u kerem sâhibidir.

252— İşte bunlar Allah'ın âyetleridir! Onları sana bütün gerçeğiyle okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilen Resûllerdensin.

OLAYIN NEDENİYLE BİRLİKTE ÖZETİ

Allah'a dosdoğru inanan bir lider ya da kumandan ,bütün çarelere başvurup savaş düzenine kendini hazırlayınca artık büyük bir ümit ve güvenle, sarsılmayan bir inançla hedefine doğru ilerler. Kuvvet ve kudretin, başarı ve zaferin Allah'a ait olduğunu bilir. Bütün önlemleri aldıktan sonra el kaldırıp ordusuyla birlikte duâ eder, yardım ister.

Bu arada samimi olan, hakk'a gönülden inanan askerlerini iyice tanımak için onları günün şartlarına göre bazı denemelerden geçirir. Böylece asıl kuvvetini belirlemiş olur. Bu ölçü, ya da vasıfta olan bir sultan, peygamber vârisi sayılır. Tarihte bu metotla yola çıkan sultanlar vardır, hepsi de zaferden zafere koşmuş, hem İslâm'ın, hem milletinin yüzünü güldürmüştür. Tarık b. Ziyadlar, Alpaslanlar, Selahattinler, Fatihler, Yavuzlar ve Kanuniler bunlardan bir kaçıdır.

Allah, yeryüzünün düzeni bozulmasın ve bozgunculuk çıkarmak isteyenler başıboş bırakılmasın diye insanların şer ve fitnesini yine insanlarla savmaktadır. Bu, milletler hakkında sürüp giden ilâhî sünnetlerden biridir.

BU OLAYLA KUR'AN'IN YANSITTIĞI ÖĞÜTLER VE HİKMETLER

1. Lider ya da hükümdarın, milletlerin hayatında çok önemli rolü vardır. Milletini zillet çukurundan çekip kurtaran büyük liderler olduğu gibi, milletini yükseldiği şeref düzeyinden esaret zilletine sürükleyenler de eksik değildir.

Bu bakımdan her millet liderini seçerken son derece dikkatli olmalıdır. Özellikle Müslümanlar bu önemli hizmeti, Kur'ân doğrultusunda bulunan bilgili, kültürlü, yetenekli ve cesaretli kişilere vermesini bilmelidirler. Çünkü Tâlût gibi değerli bir lider ve kumandanı, devrin peygamberi seçip görevlendirmiştir. Kendisine inananlar az olmalarına rağmen umulmadık bir zafer sağlamışlardır.

2. Değerli bir hükümdar, önemli konularda milletinin nabzını yoklar, ona göre bir strateji hazırlar. Kendini milletine kabul ettiremiyen liderler yalnız kalmış sayılırlar. Bu durumda öylesinden hizmet ve başarı beklenemez.

3. Zaferi sayı çokluğunda değil, imân ve irfanda aramak gerekir. Nice gönülden inanmış az bir topluluk, inanmamış çok toplulukları -Allah'ın

izniyle- mağlub etmiştir. Tarihte bunun örnekleri çoktur. Bedir Savaşı, İstiklâl Mücâdelemiz bunun güzel örneklerinden ikisidir. Tâlût'un zaferinde simgelenen hikmet de sadece budur.

4. Sayı çokluğuna ve girişilen savaşta bir an için üstünlüğü sağlamaya aldanıp Allah'ın yüce kuvvet ve kudretini unutmak ve böylece zaferin verdiği sarhoşluk havasına kapılıp kendini kaybetmek felâket ve aşağılanmanın ilk belirtisidir.

5. Savaş milletler için bir bakıma zorunludur ve aynı zamanda ilâhî kanun gereğidir. Yoksa yeryüzünün düzeni bozulur; milletler arasında anormal biçimde meydana gelen dengesizlik insanlığın sonu olabilir. Azıp sapıtanları, kendi milletinin ekonomik, sosyal yapısını sağlamlaştırmak için başka milletlere saldıranları durdurmanın yollarından biri de savaştır.

TARİHÎ YÖNÜ

Tâlût ordusuyla birlikte Filistinlilere ve onları sevk ve idâre eden Câlût'a karşı çıkıp savaşmıştır. Sözü edilen ırmağın Şeriâ nehri olduğu söylenir. Tevrat'ta da aynı konu anlatılır; şu farkla ki, Tâlût'un Şeriâ ırmağından su içilmemesi konusunda emir verdiği anlatılmaz. Ced'un adında bir kumandanın böyle yaptığına, yani askerlerinin ırmaktan su içmemelerini tenbih ettiğine yerverir. Kanaatimce bu ayrı bir olaydır ki Tâlût olayı ile karıştırılmamalıdır.

Tevrat, Tâlût ile beraber 600 kişinin kaldığını, çoğunun ise savaşa katılmadığını kaydeder. (1)

Bu konuda klâsik tefsirlerimizde birçok aslı olmayan rivâyetlere yer verilmiştir. Ayrıca bir kaç tane de zayıf ve münker hadîs nakledenler de olmuştur.

Kur'ân, yukarıda da belirttiğimiz gibi yüksek hikmetleri, ibret alınacak noktaları sıralar; belli bir sayı üzerinde durmaz. Çünkü buna gerek de yok. Şevkanî de Fethulkadîr'de klasik tefsîrlerdeki rivâyetleri kısmen naklettikten sonra çoğunun zayıf ve uydurma olduğuna dikkatleri çeker.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önce Allah'ın, milletlerin hayatıyla ilgili şaşmaz sünnetinden söz edildi; Hakk'a inanan bir milletin maddî ve mânevî güçleri biraraya

---

(1) Bak : Tevrat / I. KIRALLAR : 13/75.

getirip bütünleştirdiğinde, hem inkâr içinde bocalayan milletlere karşı üstünlük sağlıyacağı, hem de uzun ömürlü olacağı belirtildi. Bir peygamber tarafından hükümdarlığa atanan ve liderlik vasfını kendinde toplayan Tâlût buna örnek verildi.

Savaştan maksat, başka ülkeleri emperyalist bir düşünceyle istilâ etmek, kaynaklarını ele geçirmek değil, yeryüzünde düzeni bozan, insanlığı tehdid ve tedirgin eden, azgınlık ve tuğyan içinde bulunan milletleri, toplumları doğru yola getirmek, fitneyi durdurmaktır. Allah ismini en yüce kılmak, gönülleri Allah sevgisiyle doldurmak, insanlığa rahmet, mutluluk ve erdemlik kapılarını açan hak dinin yayılmasını engelleyenleri tesirsiz hale getirmektir.

Aşağıdaki âyetle, milletlere ve kabilelere yön veren, yok olmak üzere bulunan toplumların elinden tutup kurtaran peygamberlerin bir kısmının diğerinden derece bakımından üstün kılındığı anlatılıyor ve buna açık misaller veriliyor, böylece ümmetler arasında bütün peygamberlere karşı sevgi ve saygıda denge sağlanması isteniliyor.



تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ
وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ
مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا
فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ
اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

MEÂLİ :

253— İşte bu peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; onlardan, Allah'ın kendileriyle söyleştiği kimseler vardır ve bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsâ'ya açık belgeler verdik ve onu Rû-

hulkuds (Melek Cibrîl) ile destekledik. Eğer Allah dileseydi bunların arkasından gelen (ümmet)ler kendilerine açık belgeler geldikten sonra artık birbirlerini öldürmezlerdi. Ama (her şeye rağmen) ayrılıp sürtüştüler: Kimi imân etti, kimi küfre saptı; fakat Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Ne var ki Allah dilediğini işler.

İLGİLİ HADÎSLER

«Hiç bir peygamber yoktur ki ona verilenin benzerine insanlar (daha önce) inanmış olmasın. Bana da verilen, Allah'ın vahyettiğidir (ki bu en büyük mu'cizem Kur'ân'dır). Kıyâmet gününde bana uyanların daha çok olacağını ummaktayım.» (1)

«Bana beş şey verildi ki, onlar benden önceki hiç bir peygambere verilmemiştir:

1. Bir aylık mesafeden (düşmanlara) korku salmakla yardım gördüm,

2. Yeryüzünün her tarafı benim için namazgâh (namaz kılınan yer) ve temizlik nedeni kılındı. Ümmetimden herhangi bir adam (temiz olmak şartıyla, nerede olursa olsun) namaz vaktine erişirse namazını kılsın,

3. Ganimetler bana helâl kılındı, benden önce kimseye helâl kılınmadı,

4. Şefaat (makam ve yetkisi) bana verildi,

5. Peygamber(ler) sadece kendi kavimlerine gönderildi; ben ise bütün insanlara gönderildim.» (2)

«Peygamberler üzerine altı şey ile üstün tutuldum:

1. Sözlerin (hüküm ve hikmetleri) toplayıcı ve çok anlamlı olanları bana verildi.

2. (Düşmanın kalbine) korku salmakla yardım gördüm.

3. Ganimetler bana helâl kılındı.

4. Yeryüzünün her yanı bana namazgâh ve temizlik nedeni kılındı.

5. Ben bütün milletlere (ya da insanlara) gönderildim.

6. Peygamberler (peygamberlik) benimle son bulup mühürlendi.» (3)

---

(1) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) » » : Câbir bin Abdullah (R.A.)dan.
(3) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

«Peygamberler arasında tahyîr yapmayın (filân falândan daha hayırlıdır demeyin).» (1)

«Peygamberler arasında tafdîl yapmayın (filân falândan daha faziletlidir, demeyin)» (2)

«Rabbim katında ben âdem oğullarının en azizi ve en saygıdeğeriyim.» (3)

«Beni Musâ'dan daha faziletli tutmayın!» (4)

«Beni Musâ'dan daha hayırlı tutmayın!» (5)

PEYGAMBERLER ARASINDA DERECE FARKI

(تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ) «İşte bu peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık.»

Peygamberlerin hepsi de fazîletli ve hayırlıdırlar. Hepsi de ayni pınardan içmiş, aynı kaynaktan kaynaklanmıştır. Hepsi de günahlardan korunmuştur; son derece zekidirler. Allah'tan aldıkları buyrukları eksiksiz yerine getirirler; tek bir kelime eklemeden olduğu gibi korurlar. Nitekim yukarıdaki hadîslerde Resûlüllah (A.S.) bu hususu şüphe götürmeyecek anlamda açıklamıştır.

Bizler mü'min olarak, bütün peygamberlere inanır, hepsini de sever sayarız. İsimlerini açıklayarak : «Filân peygamber falân peygamberden daha üstündür, ya da daha hayırlıdır» demeyiz. Peygamberler arasından hiçbirini ayırtetmeyiz. **«Allah'ın peygamberlerinden hiç birini diğerinden ayırtetmeyin.»** (6) âyetinde belirtildiği ölçü ve anlamda onlara inanır, şanlarını yüceltiriz.

Ne var ki, peygamberlerin gönderildikleri kavim ve milletlerin nüfus sayısına, sosyal yapısına ve uygarlık ölçüsüne göre ve bir de kendilerine indirilen kitab'a, sahifelere ve kendilerinden önceki kitaplara ve insanları uyarma ve irşadlarına göre dereceleri farklıdır. Allah kimini r e s û l olarak görevlendirmiş ve kendisiyle söyleşmiştir. Kimine kitap indirmiş, kimine birkaç sahife vermiştir. Kimini sadece bir kavme, kimini bir millete

---

(1) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(3) Kurtubî : Kendi tefsirinde.
(4) Buharî.
(5) »
(6) Bakara sûresi : 285.

göndermiştir. Kimini birçok mu'cizelerle desteklemiş, kimini Rûhulkuds ile kuvvetlendirmiş, kimini babasız yaratmıştır. Hz. Muhammed'i de (A.S.) bütün milletlere son peygamber olarak göndermiştir.

Derece farkı, ne de olsa aldığı görevin ağırlığı ve teblîğ ettiği esas ve prensiplerin ölçüsü, seslendiği kavmin çeşitli durumlarına göre basamaklar biçiminde birbirini izler. Bununla beraber bazı hadîslerde «daha hayırlıdır», «daha üstündür» şeklinde bir ayrım yapmayın diye tenbihte bulunulmuştur. Bunun birçok nedenleri vardır; önce şunu belirtelim ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, dinî kültürü gelişmemiş veya aşırı derecede taassuba bağlı kalmış kişiler arasında -ayrı dine bağlı bulunuyorlarsa- gereksiz bir tartışma, sürtüşme, iddialaşmaya meydan vermemek için bunu hatırlatma gereksinmesini duymuştur : **«Beni Musâ'ya tafdîl etmeyin (Ondan üstündür, demeyin)»** buyurmuştur. Aynı zamanda bu, derin ve köklü olgunluktan gelen tevazuun bir başka anlatımıdır.

Buharî'nin sahih rivâyetle Ebû Hüreyre (R.A.)den şu hadîsi nakletmesi konuyu daha güzel açıklamaktadır :

«Biri Müslümanlardan, diğeri Yahudîerden iki adam birbirine sövüp hakarette bulundular. Müslüman olan : «Muhammed'i (A.S.) âlemler üzerine seçip beğenen Allah'a andolsun...» diyor. Yahudi de : «Musâ'yı âlemler üzerine seçip beğenen Allah'a hamdolsun.» diyerek karşılık veriyor. Bunun üzerine Müslüman öfkeleniyor ve Yahudinin yüzüne bir tokat vuruyor. Yahudi durumu gelip Resûlüllah (A.S.) Efendimize anlatıyor. Efendimiz, o müslümanı çağırıp durumu soruyor, o da olayı aynen anlatınca, buyuruyor ki : **«Beni Mûsâ üzerine tahyîr etmeyin (ondan daha hayırlıdır, demeyin). Çünkü insanlar kıyâmet gününün dehşetinden yıldırım çarpmış (gibi) o gün bayılıp düşecekler. Ben de onlarla birlikte yıldırım çarpmış (gibi) olacağım. Ne var ki ilk ayılan ben olacağım, ayıldığımda ne göreyim, Musâ Arş'ın bir kenarına sıkıca tutunmuş duruyor; artık bilemiyorum, Musâ da bayılanların içinde miydi, benden önce mi ayıldı, yoksa baygınlık geçirenlerden ayrı tutulanlardan mıydı?..»**

Bu ve benzeri hadîslerle, üstünlüğü, hayırlılığı anlatan hadîsler arasında bir uyumsuzluk, çelişki var mıdır? Hakikatte böyle bir çelişki ve uyumsuzluk yoktur ve düşünülemez de. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, daha çok şu hususları dikkate alarak böyle bir tavsiyede bulunmuştur :

a) Bu anlamda olan hadîsler, bir ihtimal, henüz konuyla ilgili âyet inmeden söylenmiştir. (1)

(1) Şevkanî / Fethulkadîr.

b) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz peygamberlerin en üstünü olduğunu bildiği halde sırf tevazu göstererek böyle buyurmuştur.

c) Peygamberler arasında, dinlerine ifrat derecede bağlı olup iddialaşan farklı dinlere bağlı kişilerin bir ayrım yapmalarını ve bu yüzden bağlı bulunmadığı peygamberi küçük düşürücü anlamda söz sarfetmelerini önlemek amacıyla söylenmiştir. Müslümanlar da böyle bir havaya girmesinler diye yumuşatıcı bir anlatım yolu seçilmiştir.

d) Peygamberlik yönünden, gelip geçen bütün peygamberler arasında bir fark olmadığını, farkın sadece yüklendiği görevin ağırlığı nisbetinde bir takım dereceler anlamında olduğunu anlatmak istemiştir. Nitekim Kur'ân'da bu gerçeğe dokunularak : **«(Allah'ın) peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırd etmeyiz»** buyurulmuştur. (1)

e) Allah katında biri diğerinden üstün olabilir, çoğunun dereceleri oldukça farklıdır. Ama insanların çoğu bu üstünlüğün iç yüzünü bilmediğinden Peygamber (A.S.) onların böyle bir ayrıma gitmelerini uygun görmemiştir. Çünkü Kitap ehlinin kendine göre bir taassubu vardır, ona dokunulduğu gün sürtüşmeye kapı açar ve düşmanlık havasını estirmeye başlar. Bu da İslâm'ın cihan dini olma özelliği ve niteliğiyle bağdaşmaz.

Bütün bu yorum ve rivâyetlerden, âyeti açıklar anlamda tefsir eden, kanaatımca (b) maddesidir. Nitekim Rahmet Peygamberi (A.S.) Efendimiz buyuruyor ki :

«Ben âdem oğullarının ulusu ve efendisiyim, ama bununla övünmüyorum.» (2)

«Rabbim katında ben âdem oğullarının en azizi ve en saygıdeğeriyim, (ama bununla övünmüyorum).» (3)

PEYGAMBERLER ARASINDAKİ FARKLI DERECELER

Bu konuda 10'un üstünde âyet-i kerîme vardır. Onları özetliyecek olursak, konumuzu oluşturan âyet ile Bakara sûresindeki diğer bir âyet buna yetecektir :

1. Muhammed (A.S.) Efendimiz hakkında :

(1) Bakara sûresi âyet : 285.
(2) Müslim / Fezail bahsinde..
(3) Taberânî / Sened-i sahihle.

«Biz seni bütün insanlara gönderdik.» (1)

«Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.» (2)

2. Mûsa hakkında (Salât-u selâm ona olsun) :

«Onlardan Allah'ın kendileriyle söyleştiği kimseler vardır.»

«Allah, Musâ'ya seslenip konuştu (ğu gibi sana da vahiy indirdik).» (3)

Âdem Peygamber (A.S.) hakkında Peygamberimiz (A.S.) den soruldu:

— Âdem mursel bir peygamber midir?

— Evet, o kendisiyle söyleşilen bir peygamberdir,

Diye cevap vermiştir. (4)

3. İsâ (A.S.) hakkında ·

«(Biz) onu Ruhülkuds (Cibril) ile destekledik.» (5)

Görüldüğü gibi, sözünü ettiğimiz dört peygamber arasındaki derece farkı Resülüllah (A.S.) Efendimizin risâlet-i umumiye, diğerlerinin ise risâlet-i hususiye ile gönderilmesidir. Âdem'e birkaç sahife; diğerlerine ise kitap indirilmiştir.

SÜNNETULLAH

(Allah'ın Yeryüzünde Milletler Arasında Denge Sağlayan Kanunu)

(وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ) **«Eğer Allah isteseydi bunların ardından gelen (Ümmet)ler birbirlerini öldürmezlerdi.»**

(وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا) **«Fakat Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi.»**

Yukarıda mealini yazdığımız Kur'ân'dan iki cümle bize Sünnetullah hakkında bilgi vermektedir. Şüphesiz ki Allah isteseydi bunca âyet ve mu'cizelerden sonra ümmetler arasında bir tartışma, vuruşma ve öldü-

(1) Sebe' sûresi âyet : 28
(2) Enbiyâ sûresi âyet : 107
(3) Nisâ sûresi âyet : 164
(4) Kurtubî Tefsiri : 3/264 Mısır baskı ?
(5) Bakara sûresi : 253

rüşme olmaz, hepsi de uyum içinde barış havasına girerlerdi. Evet, Allah'ın kudreti böyle bir hava oluşturmaya elbetteki yeterlidir. Ama niçin dilemedi? Bunca vuruşmalar, öldürüşmeler, düşmanlıklar, kanlı savaşlar meydana geldi. Sekiz defa üstüste Haclı Seferleri düzenlendi, başta papa olmak üzere Hıristiyan din adamları bunun öncülüğünü yaptı; yüzbinlerce insan kanı döküldü ve sonuç olarak iki tarafa da yarar sağlamadı. Ancak kutuplaşan ayrı din saliklerinin birbirlerini yakından görme imkânı doğdu ve Batı âlemi, İslâm medeniyetinden görebildiği ne varsa, onun modelini kopya edip götürdü.

Daha önceleri ise, nice peygamberler öldürüldü. İsâ Peygamber zor canını kurtardı. Bugün hâlâ ümmetler arasındaki boy ölçüşme, kendi dinini daha haklı ve üstün gösterme gayretleri sürüp gitmektedir. Evet bütün bunlar neden?

Sulh ve selâmet dini olan İslâm, bütün peygamberlere inanmayı, onlara son derece saygılı olmayı telkîne özen gösterirken; diğer ümmetlerle tartışmaya, iddialaşmaya gidilmemesini hem emretmiş, hem öğütlemiştir.. Kitap ehliyle barış içinde kalmayı, bazı yönlerden ilgi kurmayı tavsiyede bulunmuştur. Örneğin, onların kestiği hayvan etini helâl sayması, yemeklerinin de Müslümanlar için helâl olduğunu açıklaması, kendilerinden kız alınabileceğine cevâz vermesi bu cümledendir.

Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz imkânlar ve şartlar elverdiği oranda onlara karşı çok yumuşak davranmış ve her fırsatta rahmet peygamberi olduğunu isbat etmiştir. Buna rağmen Haçlılar öldürücü bir güç halinde İslâm âlemi üzerine yürümekte bir sakınca görmemiştir. Sonra Misyon örgütünü kurmuş, daha çok İslâm ülkelerini hedef seçerek sistemli ve sürekli dinî propagandaya girişmiştir. Yahudilerin gerek Hıristiyanlara, gerekse Müslümanlara karşı sönmek bilmeyen kinlerini, düşmanlıklarını günümüze kadar hiçbir, evet hiçbir barış suyu söndürememiştir.

İşte Sünnetullahla ilgili meselenin düğüm noktası, ya da neden ve niçinlerin odağı bu! Bütün bu soruları, neden ve niçinleri çözmek ve cevaplandırmak için SÜNNETULLAH'ı çok iyi bilmek gerekir.

SÜNNETULLAH NEDİR?

a) Her olayın bir sebebe dayanması, varlık âleminde illiyet (kozalite) kanununun her zaman aralıksız işler halde bulunduğunu gösterir.

b) Milletlerin ve ümmetlerin dine karşı ilgisiz kalmamaları için yaratılıştan insan ruhuna, tabiatına yerleştirilen din ve Allah duygusu ve son-

ra da bağlı bulunduğu her konuda üstün gelme arzusu, ister istemez onu bir tartışmaya, inkâra, sürtüşmeye ve hatta vuruşmaya götürmekte, ya da itmektedir. İnsan ruhundaki bu aşırılığı ancak peygamberler, velîler, azîzler ve büyük âlimler normale çevirebilmiştir.

Evet insan ruhunda, ya da tabiatında bu bağlılık ve ihtiras duygusu olmasaydı dinler üzerinde ne bu kadar araştırma yapılır, ne milyonlarca kitap yazılır, ne de tarihî belgeler toplanırdı. Aksine ise, dinlerin esası unutulur, ya da tamamen silinmeye yüztutar, kuru bir inanç havası gönüllerde son çıkış anını beklerdi. Oysa insanlık için çok lüzumlu olan HAK DİN, her zaman araştırma, inceleme isteyen bir konudur. İnananların bile kalbinde ve kafasında bir dizi neden ve niçin gibi birtakım sorular oluşturur. Dinsiz kalmayı tercih edenler bile kendilerini bu duygudan ve doğurduğu sorulardan kurtaramazlar.

İslâm tarihinde Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasındaki birkaç asırlık tartışma, sürtüşme, iddialaşma geniş bir ilmin doğmasına neden olmuş, yüzlerce Kelâm ve Felsefeyle ilgili eserlerin yazılmasını sağlamış ve hızlandırmıştır. Böylesine bir tartışma ve üstünlük sağlama duygusu olmasaydı, bu konuda İslâm ilim adamları kalem oynatmaz, araştırma yapmaz ve belki âtıl durumda kalırlardı.

Amelî mezhepler arasındaki yarışa çıkma, mezhebe aşırı derecede bağlılık binlerce hukukî ve amelî konularda eser yazılmasına, müctehid imamların dayandıkları delillerin toplanıp değerlendirilmesine ve birtakım mukayeselere gidilmesine kapı açmış da İslâm Hukukunda akıllara durgunluk verecek ölçüde bir çalışma yapılmıştır.

İnsan tabiatında bağlandığı konuda böylesine üstünlük sağlama duygusu ve ihtirası olmasaydı bugün mezhepler unutulmuş olur; onları bize tanıtacak belki kitap bile bulunmazdı.

c) Savaşlar, vuruşmalar, düzenlerin bozulması, ülkelerin yıkılması hem bilimsel araştırmayı hızlandırmış, hem milletleri uyuşukluktan kurtarmıştır. Birinci ve İkinci Cihan Savaşları bir yandan ülkeleri yıkıp yerle bir ederken ve insan kanını sel gibi akıtırken diğer yandan savaş ateşinden kurtulup yaşayanlara daha etraflı ve daha derin ve geniş düşünme imkânı hazırlamıştır. Bugünkü teknik alandaki ilerleme ve başarının bir nedenini de buna bağlayabiliriz.

İşte SÜNNETULLAH'ın bir bakıma anlamı budur! (1)

(1) Sünnetullah'ı bu anlamda açıklarken, kan dökülmesini, savaşların sürüp gitmesini arzu ettiğimiz sanılmasın. Milletlerin mantığı budur. Sünnetullah ile uyum halinde olup olmama bu mantığa bağlıdır.

d) Allah insanlara kendilerini idare edecek, yaratanını bilecek, hayatın anlamını idrâk edecek ve insanın ruhunun gereksinmesini anlayacak kadar akıl, zekâ, irâde ve yetenek vermiştir. Beşer ihtirasını frenliyecek ve üstün gelme gayretini faydalı alanda kanalize edecek, âhiretin gereğini için için ona duyuracak kitap ve peygamber gönderilmiştir. Ayrıca Allah her canlı tür için ayrı bir hayat kanunu koymuştur. Her tür kendi hakkındaki kanuna uymakla devamlılığını ve huzur içinde yaşamayı sağlayabilir. Uymayanlar ilk cezâyı bu kanundan alır.

İşte buna SÜNNETULLAH denir. İnsan kendi hakkındaki kanuna ya uyar, ya da uymaz. Uyması için kendinde yeterince akıl vardır; aklını bu konuda ya kullanır, ya da kullanmaz. Kullanırsa mutlu, kullanmazsa mutsuz olur.

İşte bu da SÜNNETULLAH'ın bir diğer anlamı ve kavramıdır.

Allah varlık âleminden yana kendi sünnetini koyup sergilerken ilâhî müdahalede pek bulunmaz, sebepler zincirini koparmaz. Ancak mu'cizeler ve kerametler bu ölçünün dışındadır.

Evet, işte, **«Ama Allah dileseydi (yani sünnetini kaldırıp ilâhî müdahalesini koysaydı) onlar birbirlerini öldürmezlerdi.»** meâlindeki âyetinden anlayabildiklerimiz!.

Allah daha iyisini bilir ve Allah dilediğini işler.

PEYGAMBERLİK VEHBÎDİR

(Allah Vergisidir)

Bilindiği gibi Peygamberlik okumakla, çalışıp çabalamakla elde edilen bir meslek değildir. Allah'ın kulları arasından seçip beğendiği, kendi risâletine lâyık gördüğü kimselere verilen büyük ve o nisbette şerefli bir hizmettir.

Bir uyarı :

Ayrıca âyette, Hıristiyanların sadece İsâ Peygambere bağlılık gösterip diğer bazı peygamberleri kabul etmemekte ya da küçük görmekteki ölçüsüzlüklerine işâret edilerek bu yüzden çok yanlış bir inanç seçtikleri hatırlatılıyor ve Muhammed (A.S.) ümmetine de bu nedenle peygamberler hakkında ölçüyü kaçırmamaları; ilahî beyan sınırını aşmamaları tenbîh ediliyor. Bu nedenle de İsâ Peygamberden söz edilirken «Meryem oğlu İsâ» deniliyor, bununla onun da insan olduğu ve analar tarafından doğuruldıığu belirtiliyor. Diğer peygamberler gibi kendisine peygamberlik verilmiş ve Rûhulkuds ile desteklenmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kitap ehli olan İsrâiloğulları'nın Musâ Peygamberden sonra, kendilerine verilen bunca nîmetler ve sayısız belgelere rağmen nasıl yozduklarından, maddenin peşine takılarak dünya hayatını âhiret hayatından üstün tuttuklarından söz edildi; bu yüzden yurtlarından çıkarıldıklarına, hürriyetlerini kaybettiklerine dikkatler çekildi. Düzen ve dengesini kaybeden bir milletin, bünyesinde yeralan birkaç neslin ıstırap içinde kıvrana kıvrana yok olduğu, yerlerine yeni bir kuşağın geçtiği, ölen bir milletin böylece tekrar dirildiği gerçeği hatırlatıldı.

Sonra onları dengeli, düzenli ve şerefli bir hayata eriştirmeye çalışan peygamberlerden bahsedildi; her peygamberin, karşısına alıp uyarmak istediği kabile ve milletin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına ve dertlerine, gereksinmelerine göre bir hizmet yüklendiğine işâret edildi ve bu nedenle hangi peygamberin derece bakımından üstün olduğuna daha çok hizmetin niteliği kıstas gösterildi.

Aşağıdaki âyetle, inanmış bir milletin bünyesindeki birleştirici ve bütünleyici bağlardan biri olan Allah yolunda malî fedakârlıkta bulunup harcamaya geçiliyor. Sosyal adâletin ayakta durmasını sağlayan nedenlerden birine parmak basılarak âhirette de bu tür davranışların açacağı saadet kapıları hatırlatılıyor. İnsanlıktan yana böylesine yararlı sosyal dayanışmadan ancak inkâr ve haksızlık içinde bir ömür tüketen sapıkların zevk duymayacağına işâret edilerek bu konuda bilgisiz ve ilgisiz kalanların hem kendilerine, hem milletlerine yazık ettikleri vurgulanıyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ ف۪يهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ
وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

MEÂLİ :

254— Ey îmân edenler! İçinde hiçbir alım-satım, içten dostluk ve şefaatin olmadığı gün gelmeden önce sizi rızıklandırdığımızdan (Allah için, Allah yolunda) harcayın. İnkârcılar ise hep o haksızlıkta bulunanlardır.

KİŞİSEL TASARRUFUN OLMADIĞI GÜN

Dünya ile âhiret bir bakıma ikiz kardeşlerdir; biri diğerini tamamlayan iki birim gibidir. Dünya asıl hayata erişmenin yolu ve uğrağıdır. Ruhlarımız yaratıldığı andan itibaren hep yolculuk halinde bulunuyor, birçok kademeler aşmış, tedricen hayat süzgecinden geçerek dünyaya kadar yolculuğunu sürdürmüştür. Burası işâret edildiği gibi sadece bir uğraktır; ruh elbise değiştirmek, yeni bir hazırlık yapmak zorundadır. Aksi halde gideceği âleme intibak sağlaması mümkün değildir.

Evet, dünya uğrağına ayak basan insanoğluna tasarruf imkânı verilmiş ve sayısız vasıtalar emrine sunulmuştur. Yanlış bir tutum ve düşünceyle hedeflerinden sapmamaları, dosdoğru yoldan ayrılmamaları için de yol gösterici, tehlikeye karşı uyarıcı, rahmet ile müjdeleyici ve hakikatı çekinmeden Allah adına söyleyici evsafta kendilerine peygamber ve kitap gönderilmiştir.

İşte bu ortam içinde bulunan her insanın kişisel tasarruf hakkı sınırlı biçimde vardır : Alım-satımda bulunabilir, kazanç sağlayabilir, dost edinebilir, kendisine yardımcı ve aracı bulabilir; sıkıntıya, ya da felâkete uğradığında mal ve servetiyle, şahsî nüfuzuyla bir çıkış yolu bulabilir.

Ne var ki, bu tasarruf sağlam imân, güzel amel ile birleşirse hayatı, Allah'ın dilediği anlamda değerlendirme düzeyine getirmiş olur. O sayede ruh, âhiret hayatına en uygun elbisenin malzemesine erişmiş sayılır.

Yukarıdaki âyet bu hakikatin anlatım düzeyinde, söze : **«Ey İmân edenler!»** ünlemiyle başlıyor; hayatın umut dolu yolunu Allah'a doğru uzatıp, bir umuttan ziyade katıksız bir inanç ölçüsüne kavuşturuyor. Sonra da dünya hayatında sosyal, ekonomik ve kültürel dengenin sağlanmasına kapı açıyor; kişisel gayretin, fedakârlık ve ferağatin bunda önemli payı bulunduğunu hatırlatıyor. Âhirette ise -Allah'ın izni olmaksızın- ne kişisel, ne de toplumsal bir tasarrufa imkân bulunmadığına işâret ediliyor.

Bu konuda âyet bize Allah'a inanan her kişiye hem dünyada, hem âhirette dengeli, ölçülü, huzurlu ve düzenli bir hayatın üç önemli unsurunu sergiliyor :

1. Zekât, vergi, sadaka ve fâizsiz ödünç,

2. Alım-satımda tüketiciyi de korumak, fahiş kâr sağlama hevesine kapılmamak,

3. Allah için gönül dostu edinmek, beşerî münasebetleri geliştirmek, sosyal yapıyı bu yönden de kuvvetlendirmek.

Böylece dünyayı birbirini seven insanların ülkesi haline getirmek...

Âyetin son bölümünde ise bu unsurları verimsiz kılacak, kişisel çıkarları ön plâna alıp her türlü fazîlet ve kutsal değerlerin üstüne çıkaracak iki tehlikeli anlayış ve tutumu, gönülleri harekete geçirecek ve insanı derinden derine düşünmeye itecek bir anlatım biçimiyle bağlıyor:

1. Hakk'ı, gerçeği görmemek ve katı bir inkâr içinde olmak,

2. Bunun sonucu bütün bir ömrü haksızlığın boğucu, üzücü ve öldürücü havasına sokup zararlı hale getirmek.

Kur'ân burada çok anlamlı iki tabir getirmiş ve bunları mübteda-haber ölçüsünde koyarken birinci mübtedanın haberini isim cümlesi şeklinde belirleyerek kâfirlerin ancak zâlimler olduğunu, ilâhî bir teşhis olarak ortaya koymuştur.

Küfür: Hakk'ı inkâr etmek, hakikatı gizlemek ve böylece hem ruhî, hem sosyal yapıda dengeyi bozmaktır.

Zulüm: Allah'tan başkasına kulluk etmek, hakkın sınırlarını aşıp insan haklarına el uzatmaktır. Aynı zamanda hiçbir şeyi lâyık olduğu yere koymamak, işi ehil olana vermemektir. Diğer bir tarifle, ilâhî hududu çiğnemek, eşyanın tabiatını değiştirmeye çalışmaktır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Âyette **(Allah için, Allah yolunda) harcayın!»** diye çevirisini yaptığımız «Enfiku» emri üzerinde ilim adamlarının farklı, fakat temelde birleşen yorum ve görüşleri olmuştur:

a) El-Hasan'a göre zekât günü gelince kuruşuna kadar vermek, fakirin hakkını geciktirmemektir.

b) Saîd bin Cübeyr'e göre, hem fakirin hakkı olan zekâtı vermek, hem de millet yapısını sağlam temeller üzerinde tutmak için diğer bağışları vermeyi âdet haline getirmektir.

c) İbn Atiyye'ye göre, zekât ve sadaka vermekle beraber, bir de savaş için Allah yolunda orduyu donatmak konusunda gereken harcamayı yapmaktır.

d) Savaşarak küfür ve tuğyanı altetmektir; malî yardımda bulunarak haksızlığı, düzensizliği önlemektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kişisel çıkarların bir tarafa itilmesi, imân gücüyle ekonomik gücün bir araya getirilmesi; Allah için Allah yolunda bilerek harcamada bulunulması, böylece hem dünya hayatında dengeli, seviyeli ve düzenli bir devreye girilmesinin gerçekleştirilmesi, hem dünya ile âhiret arasında sağlam bir ilginin kurulmasının sağlanması emir ve tavsiye edilmektedir.

Aşağıdaki âyetle, her zaman diri olan, yarattığını, kusursuz önlemleriyle ayakta tutan ve her canlı üzerinde kudretiyle durup kimin ne kazandığını bilen; hiç uyumayan, uyuklamıyan ve şefaat iznini ancak kendi katında bulunduran Allah'ın yüceliğini, sonsuzluğunu, kudret ve kuvvetini düşünerek günlük hayatımızı plânlamamız öğütlenmektedir.



اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ
لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ
مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِه۪ۜ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ
وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُح۪يطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِه۪ٓ اِلَّا بِمَا شَٓاءَۚ وَسِعَ
كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُ۫دُهُ حِفْظُهُمَاۚ
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظ۪يمُ ﴿٢٥٥﴾

MEÂLİ :

255— Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, ancak O vardır; hep diridir O; yarattıklarını kudretiyle tedbiriyle tutup duran O; ne uyuklama tutar O'nu, ne de uyku... Göktekiler ve yerdekiler O'nun. İzni olmaksızın O'nun katında şefaat edecek olan kim? Yarattıklarının önünde ne var, ar-

kalarında ne var bilir. Onlar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. Kürsü'sü (yüce kudret ve saltanatı) gökleri ve yeri kuşatıp kaplamıştır. Her ikisini görüp gözetmek O'na ağır gelmez. O, çok yüce ve çok büyüktür.

İLGİLİ HADÎSLER

«Her şeyin bir üst noktası (doruğu) var, Kur'ân'ın üst noktası Bakara sûresidir. Bu surede bir âyet vardır ki o Kur'ân âyetlerinin önde gelenidir; o, Ayet-i Kürsî'dir.» (1)

Ebü Munzir (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bana sordu :

— Ey Ebâ Münzir! bilir misin Allah kitabından hangi âyet sana göre daha büyük ve kadri daha yücedir?

— Allah ve Peygamberi daha iyi bilir, dedim.

Tekrar sordu :

— Ya Ebâ Münzir! bilir misin Allah kitabında hangi âyet sana göre daha büyük ve kadri daha yücedir?

Cevap verdim :

— ALLAHU LÂ İLÂHE İLLÂ HUVE'L-HAYYU'L-KAYYUM âyetidir, dedim. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz eliyle göğsüme dokunarak şöyle buyurdu :

— İlim senin için kolay, yararlı ve yüceltici olsun! (2)

«Kim sabahlarken Âyet-i Kürsiy'i ve HÂ-MÎM TENZİLÜ'L-KİTAB sûresinin ilk iki âyetini okursa, o gün akşama kadar korunmuş olur. Kim de akşamlarken bunları okursa o gece sabaha kadar korunmuş olur.» (3).

«Ya Ebâ Zer! yedi gök Kürsü'yle birlikte çöle atılmış bir halka gibidir. Arş'ın Kürsî'ye üstünlüğü, çölün halkaya nisbetle olan üstünlüğü gibidir.» (4).

(1) Buharî - Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Müslim - Ebû Munzir (R.A.)den.
(3) Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(4) Beyhakî / Sahîh senedle rivâyet etmiştir.

ALLAH'IN VARLIĞINA BİRLİĞİNE DOSDOĞRU İNANAN MÜ'MİN SEKİZ SIRRA ERİŞİR

(اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ) **«Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur....»**

1. HAYY sıfatına mazhar olarak ruhunun sonsuzluk sırrı içinde aslına tertemiz dönmesini sağlar.

2. Yaratıldığı özelliği doğrultusunda İlâhî kudretle varlığını korur ve ebediyyen O sonsuz kudretin rahmetiyle mutlu olur.

3. Nefs, şeytan, madde ve şehvetin, ilâhî nûrun kalbe yansımasını engelliyen bulanık perdelerini yırtar; ruhunu gaflete sürükleyen bu güçlerin etkisini imânındakl zevk ve kuvvet oranında hafifletir.

4. Mülkün Allah'a ait olduğunu algılar; göklerde ve yerde hakiki anlamda tek tasarruf sâhibinin Allah olduğunu için için düşünerek O'nun yüce huzurunda, O'nun mülkünde ve O'nun lûtfettiğl nîmete el uzatarak helâl ve haram sınırlarını bilme şuuru içinde tam bir edeple ve imân kuvvetinden gelen titizlikle teslimiyet gösterir.

5. O'nun katında O'nun iznı olmaksızın kimsenin şefaat etme yetkisi bulunmadığını anlar; bunun için günlük işlerinde ve hayatı boyunca Allah için verir, Allah için alır, Allah ile konuşur, Allah ile düşünür ve Allah için dost edinir.

6. Allah'ın, yarattıklarının önlerindekini de arkalarındakini de, geçmiş ve geleceklerini de noksansız bildiğini anlar; günlük hayatını bu ölçü ve anlam sınırı içinde düzene sokma erdemliğine erişir.

7. Mahlûkatın ise Allah'ın dilediği kadarından başka, O'nun bildiğinden hiçbir şey kavrayamadıklarını düşünerek sınırsız olan ilâhî kudret karşısında aczini, bilgisizliğini, çaresizliğini anlar ve tam. bir teslimiyet içinde Hakk'a bağlanır.

8. Varlık âleminin büyüklüğü, genişliği ve bir bakıma bizlere göre sınırsızlığı karşısında insan aklının ve bilgisinin ne kadar az bir mesafe aldığını, ne kadar az şey bildiğini gözlerinin önüne getirerek ilâhî azamet ve kudretin, saltanat ve ilmin sınırsızlığını ve görkemliğini astronomik rakamlarla olsun belirlemenin imkân kapsamına girmediğine inancı bir kat daha artar ve bu durumda Allah'a yönelmekten başka çare olmadığını duyar. Böylece O çok yüce Allah'a kul olma bahtiyarlığına erişmenin zevkini için için kalbinde duymaya başlar.

ALLAH'IN VARLIĞI

(اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ) **«Allah ki, O'ndan başka ilâh yoktur.»**

Ayet-i Kürsî'de Allah'ın varlığı ve birliği söz konusu edilerek giriş yapılıyor, sonra da O'nun yüce kudreti çok anlamlı bir anlatım dizisiyle özetleniyor.

Hemen söyleyelim ki Allah, hiçbir zaman matematiksel bir denklem gibi çözülmez. Bu konuda önce kendi yaratılışımızdaki akıllara durgunluk veren plân ve düzene, sonra da dışımızdaki varlık âleminin şaşmaz kanunlarla fakat insan aklının çok zor anlayabileceği ince hesaplar ve plânlarla idâre edildiğine bakacak olursak, eserden müessire, sanattan sanatkâra bir geçiş ve idrâk sağlayabiliriz, şöyle ki :

a) Varlık âleminde matematiğe dayalı ölçülerle mutlak anlamda bir düzen varsa, mutlaka bir düzenleyici vardır.

b) Mükemmel bir plân ve proğram varsa, mutlaka bir proğramlayan vardır.

c) Dengeli bir hareket, ölçülü bir düzen varsa, mutlaka bir denge sağlayan ve düzen kuran vardır.

d) Yaratılıştan mevcut olup, ruhumuzun derinliğinden sökülüp atılamıyan Allah fikri ve duygusu varsa, bu fikir ve duygunun çekirdeğini, ya da mayasını mutlaka oluşturan bir kudret vardır.

e) Varlık âleminde güneş sistemi gibi birçok sistemler varsa ve bu sistemler belli kanunlara bağlı kalıyorsa, mutlaka bir sistemleştiren ve belli kanunlarına göre idare eden vardır.

İşte Ayet-i Kürsî'nin ilk cümlesiyle Allah'ın varlığını, birliğini ve O'ndan başka ilâh olmadığını Kur'ân açıklarken insan kalbini ve kafasını şu hakikatlere çevirmektedir :

1. Allah, yaratıklarını sonsuz kudretiyle, erişilmez önlemleriyle ayakta tutmaktadır. Bu kudret (a) ve (b) maddelerinde anlatımını bulmuştur.

2. O'nu ne uyuklama, ne de uyku tutar. Bu, (c) maddesinde belirtildiği gibi, ezelden ebede aralıksız ve arızasız sürüp giden kudretin varlık âlemini şaşmadan belli ve belirli kanunlarıyla gayesine uygun yönettiğini sembolize eder.

3. İnsan önce, ruhunun derinliğine yerleştirilen Allah fikri ve duygusu oranında yaradanını bilebilir. Sonra çevre, aile, akıl ve duygu, eğitim ala-

nında bu düşünceyi belli ölçüde geliştirir. Onun ilminden kavrayabildiğimiz her zaman sınırlıdır. Sadece O'nun bize sağladığı imkân nisbetinde bir şeyler biliyoruz. Ne var ki yaratan hakkındaki duygu ve düşüncemiz geçmiş zamankinden çok daha anlamlı ve kuvvetlidir. Çünkü bugün kâinat hakkında ilim bize çok şeyler kazandırmıştır. Ama yine de çok az ve sınırlıdır ve hep sınırlı kalacaktır.

(مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) **«İzni olmaksızın O'nun katında şefaat edecek olan kim?»**

Ayet-i Kürsî'de geçen bu cümle, âhirette bile Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin şefaatte bulunma yetkisi taşımadığını hatırlatmakta ve özellikle şu dünyada bazı fânilerin, günahkârların günah çıkarmasına kendini yetkili görmesinin ilâhî hakka bir tecavüz olduğundan habersiz bulunmalarına dolayısıyla işâret edilmektedir. Hıristiyanlıkta Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına yapılan vaftiz, bir çeşit günah çıkarma ve günahları bağışlatma işlemidir. Protestanlar da bunu tanrı mağfiretinin bir sembolü olarak benimsemişlerdir. Vaftiz'in alanı genişletilerek, her yaştaki insanın papaz huzurunda günahlarını dile getirmesinden, kutsal su ile yıkanıp günahlardan kurtulmuş sayılmasına kadar uzatılmıştır. Aslında böyle bir işlem, Tevhîd diniyle çelişkilidir. Günahları bağışlama hakkı sadece Allah'a ve O'nun kıyâmet günü yetkili kılacağı kişilerin şefaatine ait bir konudur. Günahkâr bile olmasa bir insanın, günahkâr başka bir insanın günahlarını affettirmesi, o sayede ilâhî mağfirete eriştiği hakkında ona kesin konuşması, ilâhî hakka saygısızlıktır. İslâm dini bu tür inanç ve işlemleri kökünden kaldırmış, beşerin kendine ait sınırı aşmamasını emretmiş, ilâhî hak ve sınırlara tecâvüzü büyük günahlardan saymıştır.

İşte yukarıda meâlini verdiğimiz âyet, İslâm'ın bu konudaki inanç esas ve anlamını, kapsam ve maksadını en açık bir anlatımla yansıtmaktadır. Günahları ikiye ayıran İslâm, yaratılanla yaratan arasındaki günahların tevbe, istiğfar, duâ ve ibâdetlerle bağışlanacağına ümit kapısını açık tutmuş; insan haklarıyla ilgili bulunan günahların ancak ödenmek suretiyle bağışlanabileceğini açıklamıştır. Böylece İslâm hem ilâhî adâletin hedefinden şaşmıyacağını belirtmiş, hem de hakların korunmasına ağırlık ve kesinlik kazandırmıştır. En son ve en mükemmel din olmasının özelliklerinden biri de budur!.

AYET-İ KÜRSÎ İLE İLGİLİ YORUMLAR, RİVÂYETLER

EL-KAYYUM

a) Yarattığını ilâhî tedbiriyle belli bir düzen içinde yürüten ve kendi kudretiyle hep var olan,

b) Her can üzerinde kudretiyle, ilmiyle hükümran olan, kimin ne gibi işte ve eylemde bulunduğunu noksansız bilip ona göre her iş ve eylemin karşılığını takdir eden,

c) Hiç değişmiyen ve hiç yok olmayan, kudretinin üstün hükümranlığıyla varlığına bir başlangıç ve son bulunmayan, (1).

d) Hiç uyumayan, (2).

e) Eşi, dengi ve benzeri olmayan, (3).

KÜRSÎ

a) O bizim bilmediğimiz anlam ve özellikte sade incidendir. Kalem de incidendir. Kalemin uzunluğu yediyüz yıllık mesafededir. Kürsî'nin uzunluğunu Allah'tan başkası bilmez. (4).

b) Allah'ın ilmidir. (5). Bu manayla, büyük ilim adamlarına «Kürsî» denilmiştir

c) O'nun varlık âlemini kuşatan sonsuz, sınırsız ve benzersiz kudretidir.

d) Arş ile birlikte anılan Kürsî'nin niteliğini, büyüklüğünü ancak Allah bilir.

e) Arş'ın önünde ilâhî hükümranlığın tecelli ettiği iki kadem misali bir yerdir.

f) Rahmân'ın Arş'ına oranla sadece iki ayak konulacak kadar bir basamaktır.

---

(1) Bu, İbn Abbas'a (R.A.) göredir.
(2) Beyhaki Uyunuttefsîr'den..
(3) Bu, Kelbiy'e göredir.
(4) İbn Asâkir kendi tarihinde Hz. Ali (R.A.)den rivâyet etmiştir.
(5) Taberânî : İbn Abbas'dan rivâyet etmiştir.

Bütün bu rivâyet ve yorumlardan şu sonucu çıkarabiliriz:

Varlık âlemi tasavvur edemiyeceğimiz kadar büyük ve geniştir. Devamlı genişlemekte olan kâlnattaki cisimlerin birbirinden ne kadar uzak olduğu ancak ışık yılıyla kısmen olsun anlatılabilmektedir. Yapılan tesbitlere göre, teleskoplarla görülebilen yıldızlara oranla dünya boşluğa fırlatılmış bir parmak ucu büyüklüğünde çamur parçasından farksızdır. Arş ve Kürsî denilen ve ilâhî saltanatın görkemliğini yansıtan varlıkların cidden büyüklüğünü anlamak çok zordur. Dünyadan milyar defa büyüklükte yıldızlar mevcuttur. Bu rakamın çok üstünde büyüklükte olan yıldızlar da vardır. İlim bize bu konuda çok az bilgi sunabilmiştir.

Son yıllarda Wilson Rasathanesinde çekilen bir fotoğraf bize binlerce ışık yılı uzaklığındaki yıldız grubunu göstermektedir.

Fezanın ve kâlnatın gerçek büyüklüğünü bilmek çok zordur. Bu konuda belli olmayan bir fikir ne kadar doyurucudur? Astronomi bilginleri iki bin seneden beri uğraşıp didinmişler, ama kesin rakama dayalı bir sonuç elde edememişlerdir. Bunun nedeni, göğe çıplak gözle bakıldığı zaman yıldızların, ay'ın ve güneşin bize olan uzaklığını tahmini bir şekilde olsa bile anlamanın imkânsız oluşudur. Kâlnatın büyüklüğünü anlamak için yıldızlar arası uzaklığı hesaplamak gerektir.

Işığın hızını düşünürsek dört saatte vardığı uzaklığın ne kadar uzun olduğu hemen anlaşılır. Hakikaten de öyledir : Pluton bize beş milyar kilometreden daha uzaktır. Peki Pluton'dan sonra ne vardır? Hiçbir şey yoktur. Yüzlerce, binlerce, milyarlarca kilometre boyunca hiçbir şey mevcut değildir. Ancak ondan sonra bize hemen hemen dört ışık yılı uzaklıkta olup, bir bakıma bize en yakın iki yıldız vardır : Alfa ve Proksima yıldızları.

Bize 15 ışık yılı kadar uzakta on kadar güneş vardır. Bütün diğer yıldızlar ondan da uzaktadır. Bizim içinde bulunduğumuz Samanyolu'nu meydana getiren yıldızlar fırıl fırıl dönen bir yuvarlak küme oluştururlar. Saniyede 300 bin kilometre hızla gelen ışık Samanyolu'nu bir başından öbür ucuna ancak 200 bin yılda gidebilir.

Bunları anlatmamızdan maksat, kâinatın büyüklüğü hakkında az da olsa bir bilgi vermek ve henüz bize ışığı ulaşamıyan yıldızlardan da ötede bulunan Arş ve Kürsî'nin hem büyüklüğünü, hem uzaklığını anlatmaktır. Artık kâinatın büyüklüğünü tahmin edebilirsiniz.. İşte yukarıdaki rivâyetler bu hakikatı bize yansıtmakta, ilâhî hükümranlığın ne kadar muhteşem olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir.

(وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ) **«O'nun Kürsüsü gökleri ve yeri kuşatıp**

kaplamıştır.» cümlesi, Kürsî'nin uzaklık ve büyüklüğü hakkında bir fikir vermekte ve insanoğlunun dikkatini fezaya çekmektedir. Çünkü biz kâinatın nasıl bir düzen içinde bulunduğunu, ilâhî saltanatın şaşmayan kanunlarla nasıl bir önlem içinde varlık âlemini ayakta tuttuğunu anladığımız oranda Allah'a daha çok yaklaşmış, yani O'nu daha iyi anlamış oluruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bundan önceki âyetle dinin aslı sayılan TEVHÎD AKİDESİ açıklandı; Allah'ın sıfatlarından bir kısmı getirilerek Tevhîd'in mana ve maksadına dokunuldu. Varlık âlemindeki her şeyin Allah'a ait olduğu ve her varlığı ilmiyle, kudretiyle kapsayıp kuşattığı açıklandı. Sonra ilâhî saltanatın görkemliği ve genişliği bizim anlayabileceğimiz, ya da kavrayabileceğimiz kelimelerle anlatıldı. Bu yüce kudretin karşısında kendi hiçliğimizi anlayabilmemize işâret edildi. Kâinatın büyüklüğüne dokunularak Kürsî'nin gökleri ve yeri içine alır büyüklükte bulunduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, sergilenen bunca belge, akla ışık tutan bunca âyet karşısında aklını, zekâsını kullanabilen kişilerin TEVHÎD DİNİ olan İslâm'ı anlayarak kabul etmeleri gerektiği; bu nedenle dinde zorlamaya gerek kalmadığı açıklanıyor ve bu konudaki belgelerin tümü şu cümle ile belirtiliyor : «Doğru yol, her türlü hayır; eğri yoldan ve her çeşit sapıklıktan kesinlikle ayrılmış ve apaçık meydana çıkmıştır.»



لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدّ۪ينِ قَدْ تَبَيَّنَ
الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ
اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٥٦﴾

MEÂLİ :

256— Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır. Artık kim Hakk'a yönelir de ilâhî sınırları aşan sapıklık ve bilgisizliği, azgınlık ve aşırılığı tanımıyarak Allah'a inanırsa, gerçekten

o kopmak nedir bilmeyen en sağlam kulpa tutunup yapışmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyet daha çok Ansar hakkında inmiştir. İslâm'dan önce, çocuğu doğduktan sonra ölünce, kadınlar şöyle adarlardı: «Bir çocuğumuz olur da yaşarsa, onu Yahudî dinine sokacağız..» İslâmiyet güneşi Medine'yi aydınlatınca, Müslüman olan Medineliler daha önce adamak suretiyle Yahudi dinine soktukları çocuklarını İslâm'a sokmak istediler; girmek istemiyenler hakkında zor kullanmayı planladılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Selîm oğullarından Husayn adında Ansar'dan bir zatın iki oğlu, Şam tüccarlarının telkiniyle Hıristiyan olmuşlardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Medine'ye gelip İslâmiyet yayılınca Husayn da Müslüman olmuş ve bu iki oğlunu Müslüman olmaya zorlamıştı. Kabul etmeyince durum Resûlüllah'a arzedildi. Bu nedenle yukarıdaki âyet indi. (2)

KONUYLA İLGİLİ TARİHÎ OLAYLAR

1. Muhammed b. Kays b. Ubâde diyor ki :

Mescid-i Saadette bulunuyordum. Yüzünde Allah sevgi ve korkusunun izleri bulunan bir adam içeri girdi. Uzatmaksızın iki rek'at namaz kıldı. Mescid'de bulunan cemaatten bir kısmı o adamı göstererek : «Bu adam cennet ehlindendir!» dediler. Bunun üzerine adam dışarı çıkınca kendisini izledim, evine kadar gittim ve dedim ki :

— Efendim, Mescid'e girdiğinizde hakkınızda şöyle şöyle söylediler, bu hususta ne dersiniz?

Cevap verdi :

— Subhanellah, hiç kimseye bilmediği şeyi söylemek yakışmaz. Ama bunun nedenini sana anlatayım : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında şöyle bir rü'ya görmüştüm; sanki oldukça güzel, yeşilliği bol genişçe bir bahçedeyim. Ortasında demirden bir sütun var, tabanı yerin al-

(1) Ebû Dâvud - Nesâî - İbn Cerîr - İbn Münzir - Beyhakî.
(2) Kurtubî - İbn Kesir - İbn Cerîr - Fethulkadîr - Alûsî tefsirleri.

tında, üst noktası göklere kadar yükselmişti. Bana, «Bu sütuna çık!» denildi. Ben de, «Buna çıkmaya güç getiremem» dedim. Bunun üzerine biri gelip arkamdan elbisemi topladı ve «çık!» dedi. Ben de çıktım, üstündeki kulpa yapıştım. «iyice tutun» denildi ve bu sırada uyandım. Bu rü'yamı Resûlüllah (A.S.) Efendimize anlattığımda buyurdu ki : **«Gördüğün bahçe İslâm Dinidir. Çıkıp yükseldiğin sütun bu dinin yüceliğini remz eder. Tutunduğun kulp en sağlam kulptur. Ölünceye kadar İslâmiyet üzere bulunacaksın.» (1)**

2. Zeyd bin Eslem (R.A.) anlatıyor :

İkinci Halîfe Ömer (R.A.) bir gün yaşlı bir Hıristiyan kadınla karşılaştı ve ona şöyle seslendi : «Ey kadın! Müslüman ol.» Bunun üzerine kadın ona şu cevabı verdi : «Ben çok yaşlı bir kadınım, ölüm bana iyice yaklaşmış durumda. (Beni kendi halime bıraksan ya!)» Kadın bu sözleriyle İslâmiyete girmek istemediğini anlatmış oldu. Hazreti Ömer (R.A.) : «Allahım! Sen şâhid ol,» dedi ve : «Dinde zorlama yoktur» meâlindeki âyeti okudu. (2)

ÂYETİN HÜKMÜ KALDIRILMAMIŞTIR

Konumuzla ilgili âyetin sadece Kitap ehliyle bağlantılı bulunduğunu, diğer müşrikler hakkında İslâm'a girmeleri için zor kullanılacağını söyleyenler olmuşsa da Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile dört halîfe devrindeki tatbikat (uygulama) bu görüşü reddetmektedir. Nitekim Medineli Ansar'ın daha önce Yahudileştirilen çocukları hakkındaki düşünceleri ve Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu düşünceye karşı çıkması ve verdiği cevap; Hazreti Ömer'in (R.A.) yaşlı Hıristiyan kadın hakkındaki sözü, âyetin hükmünün kaldırılmadığını ve bunun Kitap ehline de has olmadığını açıkça göstermektedir. Hem burada itibar lâfzın genel anlamınadır, sebebin özelliğine değildir. Tarihî uygulamalar da bu doğrultuda sürüp gelmiştir. İslâm devletlerinin de tutumu hep bu anlam ve ölçüde cereyan etmiş; fethedilen ülkelerin halkının, İslâm'a girmesi için hiçbir zaman zorlama yoluna başvurularak ele alınmamış, herkes bu konuda serbest bırakılmış, isteyen Müslüman olmuş, isteyen gayr-i müslim vatandaş olarak güven içinde kalmıştır. Ne Emevîler ve Abbasîler devrinde, ne Büyük Selçukîler ve Osmanlılar devrinde zorlama olmamıştır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde putperestlerle olan mücadele ve meydana gelen savaşlar her haliyle ayrı bir özellik taşımaktadır. Nitekim Kelbî'nin yaptığı tesbite göre de

(1) Buharî - Müslim : Ahmed bin Hanbel.
(2) Kurtubî : 3/280

Arap müşrikleri hakkında **«Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'a ait oluncaya kadar onlarla savaşın.»** (1) meâlindeki âyet inmiştir. Burada bir zorlamadan ziyade fitnenin kaldırılması, tuğyanın durdurulması ve son dinin rayına oturtulup dinin yalnız Allah'a ait olması hikmeti yer almaktadır. Arap Yarımadası Müslüman olduktan ve İslâm Dini arzulanan biçimde kök saldıktan sonra dinde zorlama yoktur, hükmü indirilmiştir.

O halde **«Dinde hiçbir zorlama yoktur»** âyeti, fitne kalmayıncaya kadar, anlamındaki âyetten sonra inmiş ve genel anlam ve ahkâmı üzere kalmıştır.

DİNDE ZORLAMA YOKTUR

(لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) **«Dinde hiçbir zorlama yoktur.»**

İslâm, ilme kapısını açık tutan, insan aklına yer veren, beşer ruhuna gereksinme duyduğu gıdayı sunan dindir. Fert, âile ve toplumun günlük hayatıyla en ölçülü ve anlamlı biçimde ilgilenir ve bu konuda yeterince malzeme verir. İnsan haklarını bütün hakların üstünde tutar; ruhla beden, dünya ile âhiret, ibâdet ile günlük iş arasında denge sağlar. Ölçülerini, kural ve yöntemlerini Allah ve Resûlünden alır; hayat yolunu ilâhî Sünnete göre aydınlatır. Ferdin vicdanını âhiretteki hesap verme duygusu ile sorumluluk düzeyine getirir; kalbini de ilâhî rahmet ve adâletin solmayan rengiyle boyar. Aile yuvasına, karı-koca haklarına, imânla uyum halinde olan akıl ve mantık doğrultusunda seslenir. Öyle ki, bu iki cinsin her davranışıyla içiçedir ve aydınlatıcıdır.

Toplum yapısını gerçek kardeşliğin serinletici havasında tutmaya çalışır; bunun için cemaatin rahmet, ayrılığın, bölünüp dağılmanın azâp olduğunu hatırlatır. Bu konuda çok geniş fakat duyarlı bir sorumluluk ölçüsü getirir : **«Sizden biriniz kendisi için arzu ettiği şeyi din kardeşi için de arzu etmedikçe hakiki mü'min olamaz.»** hadîsini her gün okunup hatırda tutulacak bir öğüt biçiminde sergiler. (2)

Bütün bu ve benzeri özelliklerinden dolayı İslâm, **«Dinde hiçbir zorlama yoktur»** derken bunu şu açık delil ile belgeler : **«Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır.»** Bu durumda artık güneşin varlığına delil gü-

(1) Bakara sûresi âyet : 193.
(2) Müslim / iman: 71, 72. Buharî / iman: 7. Tirmizî / kıyâmet: 59. Nesâî / iman: 10, 33. İbn Mâce / mukaddeme: 9, cenâiz: 1. Dâremî / isti'zan: 5, rikak: 29. Ahmed: 1/89 - 3/171, 206, 251, 272, 278.

neşin kendisidir. Sağduyu, kâmil akıl bunu anlayacak ve birbirinden ayırt edecek güçtedir.

İşte İslâm güneşi insanlık ufkundan yükselip kalbleri, dimağları ve vicdanları aydınlatırken, bu güneşi göremiyecek kadar gözlerini kaybetmiş, sıcaklığını duyamıyacak kadar hissizleşmiş olanları zorlamaya gerek var mıdır? İslâm bunların sadece dumura uğrayan duygularını, akıl ve vicdanlarını harekete geçirmeğe çalışır. Çünkü din bir kalb ve vicdan işidir; yani önce bu açıdan insanın içini doldurur. Sevmiyene zorla sevdirmeye, inanmıyanı zorla inandırmaya kalkışmak abes ile iştiğal olur. Evet imân bir anlayış, bir kavrayış ve bir gönül yatışkanlığı işidir. Kur'ân-ı Kerîmin ayrı bir bölümünde Peygambere şöyle seslenilir :

«(Ey Muhammed!) Rabbın dileseydi yeryüzünde kim varsa hepsi de imân ederdi. Hal böyle iken mü'min olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?!» (1)

Müfessir İbn Kesîr bu konuda özetle diyor ki :

«Hiçbir kimseyi İslâm'a girmesi hususunda zorlamayın. Çünkü İslâm çok açık, çok berraktır; delilleri çok belirgindir, o kadar ki bir kimsenin zorlanarak ona girdirilmesine ihtiyaç duyulmaz. Allah kimi İslâm'ın doğru yoluna eriştirir, kalbini açar, gönül gözünü aydınlatırsa, o açık belge ve deliller karşısında kendiliğinden gelip bu dine girer. Allah kimin de kalbini köreltmiş, kulağını tıkamış, gözlerini kapamışsa, artık öylesinin zorlanarak dine sokulmasında bir yarar yoktur.»

Mekke Devri bunun açık örnekleriyle doludur. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz önce İslâm'ın yüceliğini, gönül alıcı renk ve anlamını, vicdanlara serinlik veren lâhutî havasını getirip kalblere işledi. Yaratılan ile Yaratan arasındaki engelleri kaldırdı; Allah sevgisini, din aşkını en köklü ve duyarlı şekilde ruhlara işledi. Sonra yavaş yavaş ahkâmla ilgili âyetler inmeye başladı. Kişinin aklına göre kendisine seslenildi, kavrayabileceği biçimde sözler söylendi. Böylece İslâm'a girdikten sonra hemen hemen ayrılan olmadı. Çünkü din, sevgi ve aşk yoluyla kalbleri fethetmiş bulunuyordu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, Islâm dininin insanlıktan yana taşıdığı hakikatlerle, Yaratan ile yaratılan arasındaki engelleri kaldırmakla güneş kadar açıklık arzettiği belirtilerek dinde zorlamaya gerek olmadığı anlatıldı ve bunca açık belgeler karşısında insan aklına, onun anlayış ve kavrayışına

(1) Yûnus sûresi âyet : 99.

seslenilerek yetinilmesi önerildi. Çünkü güneşin varlığına delil yine güneşin kendisidir.

Aşağıdaki âyetle insanın karşıt kuvvetler arasında ciddi bir mücadele verdiğine işâret ediliyor. Karanlığa sürüklemek isteyen güçlerin çok yaygın ve çeşitli bulunduğu anlatılıyor; Allah'a imânın mutlak aydınlığa götüreceği; başkasına kul olup Allah'ı inkâr etmenin sonu gelmiyen karanlıklara sürükliyeceği hatırlatılıyor.



اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ
مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا
خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

MEÂLİ :

257— Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dost ve yardımcıları sapık azgınlardır, bâtılı temsîl edenlerdir. Onları aydınlık (hak dinin nûrun)dan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar Cehennem yâranlarıdır ve onlar orada ebedî kalıcılardır.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiînin ileri gelen ilim adamlarından Mücâhid'e göre, en son peygamber gelmeden önce, Yahudî ilim adamları ve bir de İsâ Peygambere inanan bir nice topluluklar, gelecek olan peygamberi sabırsızlıkla bekliyorlardı. Cenâb-ı Hak, Kureyş Kabilesinin Hâşim oğullarından Hz. Muhammed (A.S.) Efendimizi peygamber olarak gönderince, kendi soylarından olmadığı için hem Yahudîler, hem de sözü edilen Hıristiyanlar Ona inanmadılar. Böylece inkârın boğucu ve saptırıcı havası içinde azgın nefislerine, şeytan ve putlarına yuları tamamen kaptırdılar da bunları onları

aydınlıktan karanlıklara çıkardılar. Yukarıdaki âyet onların bu vadide akıl almaz bir inat ve inkâr içinde sonu karanlık olan bir yola girdiklerini açıklar ve bâtıldan yana olanların hayatlarının her bölümünün ayrı bir karanlık içinde yok yere eriyip gittiğine işâret eder.

MÜ'MİNİN YARDIMCISI ANCAK ALLAH'TIR

(اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا) **«Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır.»**

Mü'minin gerçek anlamda dost ve yardımcısı ancak Allah, O'nun Peygamberi ve inanmış din kardeşleridir. İmân aşkıyla tutuşan, Allah sevgisinin derin zevki içinde ruhunu her an cilâlıyan mü'minin gönül tahtı üzerinde Allah'tan başkasının ne bir hükümranlığı, ne de sıcak dostluğu vardır. Mü'min bu durumda ancak Allah'ın dostluğunu korumaya çalışır, Allah'a dost olanları dost ve kardeş edinerek cemaatleşme bilinciyle hayatını düzene sokar. Ne var ki bu vadide yolu tehlikelerden arınmış değildir: Hakk'ın karşısında bâtıl, doğrunun yanında eğri, aydınlık ile karanlık, imân ile küfür, bu vadinin yol kavşaklarında çoğu kez beraber bulunurlar. Gönülde taht kuran imân saltanatı bunları ayırt edecek güçtedir. Kendini bâtılın cazibesine kaptırmadan Allah'a dost olmanın şuuru içinde saadet burcuna doğru emin adımlarla yürürse, Allah'ın yardımına fazlasıyla lâyık görülür.

İnsanda içgüdünün fazla rolü olmadığı için akıl yol gösterici ve saadete uzanan yolu belirleyicidir. Ne var ki yalnız akıl kâfi değildir. Onu imân ve irfanın emrine verdiğimiz gün, engelleri aşar ve Allah'a uzanan yolu aydınlatmış oluruz. İşte Kur'ân bu hususa parmak basarak : **«Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır»**, âyetiyle Hakk'ın gönüllere şifa veren sesini yansıtmaktadır. Bu ses önce mü'minin içini bir defa daha aydınlatırken, sonra onun dış âlemini aydınlatır. Akla yol gösteren bu beyânın nasıl yol gösterici bir kanun, bir metot olduğuna başka bir âyetle şöyle dokunulur: **«Doğrusu (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara şeytandan vesvese (azıcık bir hayâl sinyali) dokunduğunda Allah'ı anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler.» (1)**

İşte Allah'ın karanlıklardan aydınlığa çıkardığı kulları bunlardır.

---

(1) A'raf sûresi âyet : 201.

DÜNYA KURULALIDAN BERİ HAK İLE BÂTIL, İMÂN İLE KÜFÜR MÜCADELE HALİNDEDİR

Bu mücadelenin ilki Âdem (A.S.) ile İblis ve imân ile nefs arasında vuku bulmuş ve bir zikzak çizerek günümüze kadar süregelmiştir. Böylece insanların her devirde: Hakk'a inanan ve Hakk'ı inkâr eden olmak üzere ikiye ayrıldığını görüyoruz. Karşıt görüşte olan bu iki grubun uyum halinde bir arada yaşaması ve huzur sağlayıp bütünleşmesi pek mümkün olmamıştır. Mevlânâ'nın dediği gibi, leyleklerle kargaların uyum sağlayıp arkadaşlık ve dostluk kurdukları pek görülmemiştir. Az bir süre bir arada bulunsalar bile sonu kavga ve ayrılmadır. O halde Hakk'a inanıp gönlünü O'na verenlerin inanmıyanlardan dostluk ve yardım beklemesi sadece saflık olur. Bir asırdan fazla bir zamandır ki İslâm ülkelerinden bazısı Avrupa milletleriyle dostluk kurmaya, bazısı Amerika ile yakınlık içinde bulunmaya, bazısı da materyalizmi esas kabul edip dinsizliği temsil eden komünist ülkelerle diyalog kurmaya çalışmıştır. Ama sonucuna bakacak olursak bu dostlardan (!) hiç biri vefa yüzü göstermemiş, kendi çıkarı söz konusu olduğu sürece yaklaşmış, madalyonun ters yüzünü göstererek sömürmeye çalışmıştır. Menfaat bağları kesilip, meydana getirdikleri kanal kuruyunca renklerini belli etmişlerdir. Bunun için Kur'ân'da inanmıyan bir milletin mü'minlere dost olamıyacağına en az otuz yerde dokunulmakta ve ayrı ayrı anlatım biçiminde gereken uyarılar yapılmaktadır. Günümüzde İslâm ülkelerinden bir çoğunun içine düştüğü bataklığın tek nedeni budur. Hakk'a inanmışlar Allah dostluğunun gölgesi altında kendi aralarında dostluk ve yardımlaşmanın gerçek ölçüsünü sağlayarak bir bütün oldukları gün, ıstırapları sona erecek, sıkıntıları kalkacak, düşmanlarının beli kırılacak, Allah'ın sonsuz merhamet ve inayetinden aralıksız yardım ve rahmet onlara inecektir.

«Sizin dostlarınız ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazı dosdoğru kılıp rükû'u yerine getirerek zekât veren mü'minlerdir.» (1) meâlindeki âyet-i Kerime, yakalandığımız hastalığın reçetesini sunmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle imân ehlinin Allah ile olan bağlantısına dokunuldu, Hakk'ı inkâr edip yalanlıyanların hiçbir zaman mü'minlerin dost ve yar-

(1) Mâide sûresi âyet : 55.

dımcısı olmadığı, onların gerçek yardımcısının Allah ve dolayısıyla Peygamber ve inanmışlar olduğu açıklandı. İnkârcıların ise dost ve yardımcısının saadet va'deden caddeden sapan azgınlar, hakikate karşı gelip tuğyan edenler ve hiçbir sınır tanımıyanlar olduğu belirtildi. Birincilerin böylece nice karanlıklardan kurtulup aydınlığa kavuştukları, ikincilerin ise bunun aksine aydınlıktan karanlıklara çıktıkları özellikle anlatıldı.

Aşağıdaki âyetle Hak'tan yana olanların er-geç başarıya erişeceğine, yollarının saadete uzandığına ve hakkı savunmada her zaman üstünlük sağlıyacaklarına temas ediliyor; bu arada inkârcıların nasıl başarısız ve şaşkınlık içinde kalıp mefluç bir duruma düşeceklerine dikkatler çekiliyor ve tarihten ibret dolu bir tablo sergileniyor.

——oOo——

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ
أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ
قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ
مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

MEÂLİ :

258— Kendisine Allah (kendi hikmet ve sünneti gereği) mülk verdi diye (ölçüsüzlük ve aşırılık göstererek) İbrâhim ile Rabbi hakkında hüccet getirme yarışına kalkışıp tartışanı görmedin mi? İbrâhim ona: «Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür» deyince, o : «Ben de diriltir ve öldürürüm» demişti. İbrâhim bu defa : «Allah şüphesiz ki güneşi doğudan getiriyor, haydi sen onu batıdan getir» deyince, o küfreden sapık şaşırıp kalmış (cevap veremez olmuştu). Öyle ya, Allah haksızlık eden milleti, doğru yolu bulmada başarılı kılmaz.

İLGİLİ HADİSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimize soruldu :

— Ya Resûlellah! hangi kutsal savaş daha üstün ve fazîletlidir? Cevap verdi :

— Zâlim bir hükümdarın yanında hak olan sözü söylemektir. (1)

«Şehitlerin efendisi ve büyüğü Abdulmuttalip oğlu Hamza'dır ve bir de zalim bir emîrin karşısına dikilip ona doğru yolu göstererek iyilikle emreden, kötülükten onu men'eden ve bu yüzden öldürülen kimsedir.» (2)

«Benden önce Allah'ın gönderdiği hiçbir peygamber yoktur ki, onun ümmetinden (samimi) yardımcıları bulunmasın ve onun sünnetine tutunup emrine uyanlar olmasın. O yardımcılardan sonra yerlerini öyle kimseler alır ki, yapmadıklarını söyler, emredilmediklerini işlerler. İşte kim onlarla eliyle savaşırsa, o mü'mindir; kim diliyle savaşırsa o da mü'mindir; kim de kalbiyle savaşırsa o da mü'mindir. Bunun ötesinde bir hardal tanesi kadar imân yoktur.» (3)

«Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi tarafından üzerinize bir azâb gönderir de artık duâ edersiniz, Allah duânızı kabul buyurmaz.» (4)

«Hiçbiriniz kendini küçümsemesini»

Bunun üzerine Ashab-ı kirâm dedi ki :

— Ya Resûlellah! bizden biri nasıl kendini küçümser? Buyurdu ki :

— «Kendisine söz söylemek düştüğünü görür de o konuda konuşmaz. Cenâb-ı Hak kıyâmet günü ona sorar : Şu ve şu konularda konuşmaktan seni engelliyen neydi? O da : İnsanlardan korktum, der. Bunun üzerine Allah ona : Korkulmaya ben daha haklı ve lâyık değil miydim? diyerek (hatasını hatırlatır).» (5)

«Din nasihattır, din nasihattır, din nasihattır (dinin ayakta durması

(1) Nesâî : Ebû Abdillah'tan sahih bir senedle..
(2) Tirmizî : Câbir (R.A.)den, sahih isnadla rivâyet etmiştir
(3) Müslim : İbn Mes'ud (R.A.)den.
(4) Tirmizî : Huzeyfe (R.A.)den, (Hadîsün hasenün garibün).
(5) İbn Mâce : Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.)den.

Allah için, Resûlüllah için ve bütün mü'minler için nasihatçı olmaktır).» Bunun üzerine Ashab sordu :

— Kime nasihatçı olmaktır?

Cevap verdi :

— **Allah'a, Resûlüne ve İslâm liderleriyle bütün mü'minlere. (1)**

TARİHTE ÖNEMLİ BİR OLAY

(Hak ile bâtılın tartışması)

M.Ö. 2000 yıllarında yaşadığı kabul edilen ve Tevrat'ta, soyu Nuh Peygambere kadar uzanan İbrahim Peygamberin, ünlü Babil Kralı Nemrud ile tartışması söz konusu ediliyor. Nemrud'un güneşe taptığı sanılmaktadır. Dicle'nin sol kıyısında Musul Kentinin 30 km. güneyinde 1845 ve 1949 yıllarında yapılan kazılarda NEMRUD kenti meydana çıkarılmıştır. Kuvvetli bir ihtimalle bu kent kral Nemrud'un ismini almıştır.

Nîmeti kötüye kullanmak :

Kur'ân'da bu âyetle çok önemli bir olaya dikkatler çekiliyor; insanların inançlarının ve iç yapılarındaki renklerinin daha çok önemli makamlara geçtikleri vakit bütün açıklığıyla ortaya çıkacağına işâret ediliyor ve bu hususta daha çok insanın psikolojik yapısı hakkında bilgi verilmek isteniliyor ve İbrahim Peygamberle tartışan, koyu bir inat ve inkâr karanlığı içinde bulunan Babil kralı örnek olarak gösteriliyor.

Kendini, varlık âleminin bir parçası sayıp, hakkında câri olan ve şaşmadan hedef ve maksadına yönelen ilâhî kanunun gereğine uyduran ve bu yolda ruhunu geldiği gibi tertemiz koruyan asil insanlar, ne kadar servete ve yüksek makamlara erişirlerse erişsinler sadece Allah'a olan imânları artar, gönül yatışkanlığı içinde tevazu ve ağırbaşlılığın, adâlet ve doğruluğun en güzel örneklerini vermeye çalışırlar. Bir Ebûbekir Sıddîk, bir Ömer Faruk ve bir Ebû Ubeyde bin Cerrah (Allah hepsinden razı olsun) bu vadide belirtilen ölçüleri muhafaza ederek yürüyen bahtiyarların başında gelir.

Bu bakımdan insanı insanlık şeref düzeyinde tutan veya insanı olgunluğun doruğuna yükselten, erdemli bir kişi yapan ne servet, ne de krallıktır. Bütün kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu ve kendisinin bu

(1) Buharî - Müslim : Temîm ed-Dârî (R.A.)den.

mülk üzerinde eğreti bulunduğunu anlayıp düşünebilen bir insan hem kendisiyle Allah arasındaki yolu açmış, hem de kendisiyle bağlı bulunduğu toplum ya da millet arasındaki engelleri kaldırmıştır. Böylesi insanlık için bir rahmet ve lûtuftur.

Bu anlayış, inanç ve ölçülerin dışında kalıp servetin ve makamın verdiği sarhoşluk içinde sınırını aşan, Allah'a ve hakka başkaldıran, kendini Hakk'ın emrine değil, en büyük düşmanı sayılan nefsin ve şeytanın emrine veren kimse karekter bozukluğunun bütün belirtilerini ortaya koymuştur. Böylesi için hem dünyada, hem âhirette perişanlık ve rüsvaylık vardır. İşte âyet bunu belgeliyor ve Allah'a kul olanlara en sağlam ölçüyü sunuyor.

İBRAHİM PEYGAMBER HAKK'I, NEMRUD BÂTILI TEMSİL EDİYOR

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ) **«Kendisine Allah mülk verdi diye İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi?»**

İlâhî inâyet ve lûtuf potasında şekillenen İbrahim Peygamberin şüphesiz ki, birtakım özellikleri vardır. Konumuzu oluşturan âyette onun, her inanmış kimsenin örnek alacağı ölçü ve anlamda önemli vasıfları belirtiliyor :

a) Hakkı savunurken üstün bir cesaret örneği ortaya koymuş ve bu rahatlık içinde konuşmuştur.

b) Bu cesareti kaba kuvvetine güvenerek değil, Allah'a olan imân ve yakınlığına, Allah'ın kendisine vermiş olduğu üstün akıl ve zekâsına güvenip dayanarak göstermiştir.

c) Babil kıralının makamını veya gücünü düşünerek değil, Allah'ın sonsuz kuvvet ve kudretini dikkate alarak delil getirmiş, karşıt görüşte olan inkârcının iddialarını çürütmüştür.

d) Her akıl sâhibinin anlayıp kavrayabileceği kısa fakat çok anlamlı sözlerle hakikatı uzatmadan ortaya koymuş, susturucu kanıt getirerek karşısındakini şaşkınlık içinde bırakmıştır.

İbrahim Peygamberin ilk kanıtı hem yeterli, hem de susturucu özellikte bulunuyor. Ne var ki karşıt görüşte olan kral meseleyi ve ilgili delilini asıl doğrultusundan saptırıp bunu basit ve âdi yönüyle ele alıyor, kendisinin de öldürme ve diriltme kudretine sahip bulunduğunu söylü-

yor. Bu bir bakıma minderden kaçmanın, acze düşmenin belirtisidir. Hikmetle konuşan ve karşısındaki inkârcının derin bir çıkmazda bulunduğunu bilen Peygamber, bu kez ona bütün kaçamak yollarını kapatıp hazır olanlardan herkesin anlayıp kavrayabileceği ölçüde soru şeklinde bir delil getiriyor. İnkârcı şaşırıp kalıyor, ben de batıdan getirebilirim, diyemiyor. Çünkü bâtılı savunmanın sonu hep şaşkınlıktır, mat olmaktır ve perişanlığa düşmektir.

ÂYET GÜNÜMÜZDEKİ TÜREDİ MATERYALİSTLERE DİKKATİMİZİ ÇEKİYOR

(وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) **«Allah haksızlık eden milleti, doğru yolu bulmada başarılı kılmaz.»**

İslâm'ın fazîlet tezgâhında şekillenen toplum ve milletlere yaşadıkları çağın özelliklerine göre malzeme veren bu âyet bize şu hakikatleri sergiliyor :

1. Hakkı savunmak ne pahasına olursa olsun, her mü'mine vâcibdir. Bu vecibeyi yerine getirmiyenler ağır bir vebal altına girmişlerdir.

2. İslâm'ın yayılmasını, İslâm ahlâk ve kültürünün kalblere ve dimağlara işlenmesini bilgisiz ve ilgisiz ellere terketmenin Müslümanları hiçbir zaman başarıya götüremiyeceğini bilmek gerektir.

3. Çünkü ilim, İslâm'ın hayatıdır. Onsuz yola çıkmanın doğru olmayacağını unutmamalıyız. Müslüman milletler bugüne kadar ne çekmişlerse cehaletten ve ilgisizlikten çekmişlerdir. Hem güçlü din âlimi yetiştirmek, hem de aydın-kültürlü bir kadro oluşturmak en sağlam ve kestirme yoldur.

4. Dinin ve dindarlığın feyiz ve kudretini, Allah yolunda insanlığın mutluluğundan yana olan âlimlerin etrafında toplanıp birleşerek ortaya koymak şarttır. Bunun için çok sistemli ve bilinçli hareket etmek gerekir.

5. Kemmiyetten çok keyfiyete, şekilden çok manaya önem vermek değişmiyen ölçü olmalıdır. Şekil kurtarıcı ve mutluluk va'dedici değildir. Hazreti Peygamber (A.S.) Efendimiz kerpiçten yapılmış tavanı basık binalar içinde dünyanın en büyük kahramanlarını, devlet adamlarını, ilim ve irfanla donatılmış kişilerini yetiştirdi. Orada şekil yok, mâna ve ruh hâkimdi, kemmiyyet yok, keyfiyet mevcuttu.

Bunun gibi keyfiyeti yüksek anlam taşıyan bir kişi (örneğin İbrahim

Peygamber) binlerce kişinin yapamadığı önemli bir hizmeti en anlamlı ve yararlı biçimde yerine getirmiştir.

6. Hak her zaman üstündür; incelebilir fakat kopmaz. İlk bakışta acı olabilir, ama sonucu tatlıdır ve huzur vericidir. Yeter ki onun bu kudret ve özelliğini anlayıp savunan bahtiyarlar ilimle imânı, akılla vicdanı, maddeyle mânayı, dünya ile âhireti paralel yürütmesini bilsinler.

7. Maddecileri te'sirsiz hale getirmenin en uygun yol ve metodunu İslâm getirmiştir. O zehiri etkisiz kılan panzehir, İslâmdadır. Kur'ân 258. âyetle bizi bu konuda yeterince uyarmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, belli kanunlarla canlıları diriltmeye ve öldürmeye Allah'ın kadir olduğu, bütün tasarrufun O'nun kudret elinde bulunduğu belirtildi. Hakk'a karşı gelen inkârcının bu konuda nasıl yanlış bir yol tuttuğu ve sonunda şaşkınlık içinde kalıp cevap veremez hale gelip susmak zorunda kaldığı örnek verildi.

Aşağıdaki âyetle Allah'ın bu kudretine canlı misaller getiriliyor ve böylece imânı zayıf olanların nasıl bir tavır takınacaklarına, ilâhî mu'cize karşısında teslimiyet gösterip göstermiyeceklerine işâret ediliyor.

——oOo——

أَوْ كَالَّذِي

مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ
اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ
كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ
مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ

وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ
إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

MEÂLİ :

259— Veya çatıları çöküp altı-üstüne gelmiş bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? «Allah burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?» demişti. Bunun üzerine Allah o kimseyi yüz yıl ölü bıraktıktan sonra diriltmişti ve : «Ne kadar (ölü vaziyette) kaldın?» diye sormuştu. O da : «Ya bir gün, ya da bir günden az bir zaman kaldım» diye cevap vermişti. Allah ona: «Hayır, yüz yıl kaldın; öyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır; bir de merkebine dikkat et! Ve hem bunlar seni insanlara (canlı bir) ibret ve öğüt belgesi kılmamız içindir. Bir de o kemiklere bak, nasıl biraraya getirip yerli yerince düzene koyuyoruz, sonra da onlara et giydiriyoruz. Ne vakit ki (Hakk) ona (bu suretle) apaçık (bir defa daha) belli oldu, dedi ki : «Artık biliyorum ki, Allah'ın gerçekten gücü her şeye yeter (kalbim iyice buna inanıp yatıştı).»

İLGİLİ HADÎSLER

«Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin ki bu, imânın en zayıfıdır.» (1)

Âişe (R.A.) Vâlidemiz diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordum: Ya Resûlellah! dedim. Şüphesiz ki Allah şiddet ve kahrını yeryüzüne indirmiştir; aralarında salih kişiler de var, (azgınların ve tuğyan edip hakkı inkâr edenlerin) helâkları sebebiyle onlar da helâk olup gidiyorlar?! Resûlüllah (A.S.) bana şöyle cevap verdi :

— «Ya Âişe! muhakkak ki Aziz ve Celil olan Allah şiddet ve kahrını, cezasına hak kazanmışlara indirdiğinde aralarında salih kişiler varsa, onlar da o kötülerle beraber helâk olurlar, sonra herkes niyetine göre kabrinden kaldırılıp (haşrolur, hesaba tabi tutulur).» (2)

(1) Müslim - Tirmizî - İbn Mâce - Nesâî Ebû Said el-Hudriy'den.
(2) İbn Hibbân kendi Sahîh'inde rivâyet etmiştir. Hadîs sahîhtir.

«İsrailoğulları günahlara dalınca, âlimleri onları günah ve kötülüklerden men'etmeye çalıştılarsa da onlar vazgeçmediler. (Sonunda) o âlimler de onlarla beraber oturdular, yediler ve içtiler, derken Allah onların bir kısmının kalbini bir kısmına vurdu, (kötülük ve günahlarda birleşip aynı seviyeye geldiler), bu sebeple Allah onları Davud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle lânetledi, isyânlarına karşılık onlara lânet indirdi, çünkü onlar haddi aşıp haksızlıkta bulunan kimseler idi.»

Âişe Vâlidemiz (R.A.) bu hadîsi naklettikten sonra devamla şunu anlattı: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sözü buraya getirdikten sonra oturduğu yere dayalı olarak şunu söyledi: **«Hayır, canımı kudret elinde tutan Allah'a andolsun ki, siz (inkâr, günah ve kötülüklere) dalanları kahretmediğiniz, Hakka uyma konusunda onları susturup cevap veremez hale sokmadığınız takdirde (onlarla birlikte helâk olmaktan kurtulamazsınız).» (1)**

TARİHÎ YÖNÜ

(أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا) **«Veya çatıları çöküp altı-üstüne gelmiş bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi?»**

Yüce Yaradan tarihî bir olayın ibret alınacak bölümünü kudret fırçasıyla tasvîr ederek gözlerimizin önüne sermekte, Hak'tan yüzçeviren bir milletin doğruyu bulmakta başarılı olması şöyle dursun, büyük felâketlerin onları beklediğini hatırlatmaktadır.

İsrâiloğullarına Kur'ân'da sık sık temas edilmesi ve geçirdikleri uzun bir tarihin zikzaklı devrelerinin bazı bölümleri sözkonusu edilerek sunulması, Allah'a inandıktan sonra madde çukuruna düşüp yolunu kaybeden milletleri uyarmak içindir. Mısır'dan Filistin'e gelip yerleşen, bu arada verdiği sözü tutmayan, Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk görevini yerine getirmekte büyük kusur işleyen ve bu yüzden uzun yıllar vatansız bir halde perişan dolaşan İsrailoğulları, Musâ Peygamberin vefatından sonra yine eski anlayış ve yaşayış vadisine döndüler, dünya saltanatından başka bir şey düşünemez duruma geldiler. İlâhî kanun üçüncü kez onlara ağır bir şamar indirdi. Babil Hükümdarı Nabukodonosor (M.Ö. 587) Filistin üzerine yürüdü. Kudüs'ün altını üstüne getirdi. Halkın bir kısmını kılıçtan geçirirken, bir kısmını da esir etti. Kaçıp kurtulabilen az sayıdakiler ise Şam dolaylarına yerleşmek için sığınakaradılar. Böylece Tevrat'ın tabiriyle kutsal şehir İliya, Urişalim, görenleri ağlatacak bir felâkete uğradı. Yahudi kralı Hezekiel'in yaptırmış olduğu kanallar ve önemli eserler yerlebir edilmişti.

(1) İbn Mâce : Ebû Ubeyd (R.A.)den mursel olarak rivâyet etmiştir.

İşte yukarıdaki âyetle özellikle bu olayın nedenleri özetleniyor ve asıl ibret alınacak can noktası tasvir edilerek tuğyan eden bir milletin kendi kendini nasıl bir bataklığa sürükleyip soktuğu gözler önüne seriliyor. Bu arada bir yolunu bulup esaret kaydından kendini kurtarıp Kudüs'e dönen bir zattan söz ediliyor. Kur'ân bu zatın ismini anmıyor. Çünkü önemli olan o değil, Allah'ın ona gösterdiği ve bize açıkladığı mu'cize ve eşsiz kudretinin tezahürüdür. Ancak müfessirlerimiz bu zattan bahsederken Üzeyir, Ermiya, Şa'ya, Hizkıyal ya da Hezekiel gibi isimler üzerinde durmuşlardır. Allah daha iyisini bilir. Tevrat bu zatın Hezekiel olduğunu kaydeder.

Merkebiyle şehrin üzücü ve ağlatıcı görünümüne bakınca, çatıların çöktüğünü, binaların enkaz haline geldiğini göz yaşları içinde seyretti ve: «Allah nerede, nasıl ve ne zaman bu şehri yeniden diriltecek? Acaba bir daha bu ülke bayındır hale gelir mi?» diye kendi kendine söylendi. Çünkü ölenler geri gelmiyecek, tarihî mabedler eski haline dönmiyecekti. Umut ile umutsuzluk birbirini izliyor, âdeta yarış yapıyorlardı. Tabii buna şâhid olan zat, ya bir peygamber, ya da sâlih erdemli bir kul idi. Herşeye rağmen umudu önde gidiyor, ama bir ilâhî belgeyle gönül yatışkanlığına kavuşmak istiyordu. Derken Allah o zatı yüz yıl ölü bıraktı, belki de bitkisel bir hayata soktu. Zaten zaman kavramı nisbî ve izafîdir. O ölü bir vaziyette dursun, beraberinde taşıdığı yiyecek ve içecekler ilâhî emirle korundu. Merkebinden ise sadece geriye bir yığın kemik kaldı. Kendisine yeniden hayat verilince, aradan yüzyıl geçtiğinin farkında değildi. Uyuyup uyanmış gibi kendini hissediyordu. Nitekim : «Ne kadar (ölü bir vaziyette) kaldın? sorusuna, «ya bir gün, ya da bir günden az...» diye cevap vermiştir. Âyette de belirtildiği gibi, bu olay bir ibret belgesi olarak insanların nazarına sunulmuştur.

Bırak yıkılan bir ülkeyi yeniden diriltmeyi, ölüp sadece bir yığın halinde kemikleri kalan bir hayvanı «ol!» emriyle nasıl dirilttiğini Allah o zata göstererek, onu gönül yatışkanlığına kavuşturdu. O da : «Artık bir kez daha biliyorum ki Allah hakikaten her şeye kadirdir (gücü yeter),» diyerek tekrar umut dolu bir teslimiyet gösterdi. (1)

Şüphesiz ki, Kur'ân'da anlatılan bu olay İlâhî mu'cizelerden biridir. İnsan aklının sınırını aşar, fizik ötesine dayanır. Mu'cize demek, bir şey hakkındaki kanunu ibtal etmek suretiyle olağanüstü bir durum meydana getirmektir. Bu yetki de ancak Allah'a aittir.

---

(1) Âyeti ikinci bir yoruma göre biraz değişik tercüme ettik.

BU OLAYI YANSITMAKTA DA KUR'ÂN TEVRAT'I DÜZELTİP DOĞRULTUYOR

TEVRAT Hezekiel bölümü bap 36'da Kudus'ün tahribe uğramasından sözedilirken deniliyor ki :

«Mademki sizi virane ettiler ve milletlerin bakiyesine mülk olasınız diye her yandan sizi yuttular ve dile düştünüz ve kavmin dedikodusu oldunuz, bundan dolayı ey İsrâiloğulları, Rab Yehova'nın sözünü dinleyin,...»

«Ve harap olmuş yerler yapılacak ve üzerinde insanı ve hayvanı çoğaltacağım.»

Hezekiel bölümü bap 37'de ise yığın haline gelen kemiklerden sözedilerek deniliyor ki :

«Rabbimin eli üzerimde idi ve Rabbim Ruhunda beni dışarı çıkardı ve beni vadinin ortasına koydu ve vadi kemiklerle dolu idi. Onların üzerinden her yandan beni geçirdi ve işte ovanın yüzünde kemikler pek çoktu ve işte çok kurumuşlardı ve bana dedi : Âdemoğlu, bu kemikler dirilebilir mi? Ben de : «Ya Rab Yehova, sen bilirsin, dedim. Ve bana dedi : Bu kemikler üzerine peygamberlik et ve onlara de : Kuru kemikler, Rabbin sözünü dinleyin, Rab Yehova bu kemiklere şöyle diyor : İşte sizin içinize soluk koyacağım ve dirileceksiniz ve üzerinizde et bitireceğim ve sizi deri ile kaplıyacağım ve bileceksiniz ki ben Rabbim.»

Hezekiel devamla aynı bölümde diyor ki :

«Ve bana emrolunduğu gibi peygamberlik ettim ve ben peygamberlik ederken bir gürültü oldu ve işte bir sarsıntı ve kemiği kemiğine olmak üzere kemikler birbirine yaklaştılar ve işte üzerinde adaleler vardı ve et bitti ve üstten onların üzerine deri kapladı.»

Bütün bu cümleler öldürüldükten sonra sadece kuru kemikleri kalan İsrailoğulları'nın yeniden diriltildiğini anlatmaktadır. Bu her yönüyle ilâhî kanuna ters düşmektedir. Çünkü ölen veya öldürülen bir millet kıyâmete kadar bir daha diriltilip yeryüzüne getirilmez. Böylesine câri bir Sünnetullah yoktur.

Kur'ân bu olayın hakikatını özetliyerek bir peygamberin ilâhî mu'cize sınırları içinde yüz yıl bitkisel denilecek anlamda bir ölüm devresine sokulduğunu, bu süre içinde merkebinin ölüp geriye sadece kemiklerinin kaldığını ve fakat yiyecek ve içeceklerin bozulmadığını haber vermekte ve bununla, yıkılan, mahvolan bir milletin Hakk'a dönüş yaptığı takdirde

ilâhî inâyet ve rahmetle yeniden yurtlarına dönebileceklerini, esaret ve aşağılanmaktan kurtulacaklarını müjdelemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İbrahim Peygamber, Hakkı inkâr edip mülk ve saltanatın verdiği gurur ve şımarıklık havası içinde tuğyan edip kendini ilâh sanacak kadar küstahlaşan Nemrud'u susturup mat edince, bu kez ilme'l-yakin'den ayna'l-yakine yükselmek, ilâhî kudret ve hikmeti gözleriyle görmek istedi. Böylece ilmî yöndeki inanç ve bilgisini, duygusuyla görme ölçü ve anlamıyla bir araya getirip imân, akıl ve duygusunu bu konuda birleştirmek suretiyle gönül yatışkanlığına kavuşmayı arzuladı.



وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن
قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ
يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

MEÂLİ:

260— Bir vakit de İbrâhim : «Rabbim! ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster?» demişti. Allah ona : «İnanmadın mı?» buyurmuştu. O da : «Hayır, inandım (ve inanıyorum) fakat kalbim yatışsın diye (arzuluyorum)» demişti. Allah : (Öyle ise) kuşlardan dört tane tut da onları kendine alıştırıp çevir ve parçalayıp her parçasını bir dağın üzerine koy, sonra da onları çağır, koşarak sana gelirler. Bil ki Allah çok üstündür, çok güçlüdür ve yegâne hikmet sâhibidir.» buyurmuştu.

İLGİLİ HADÎS

«Biz (gönül yatışkanlığı vâdisinde) şekki (atıp hakikati gözlerimizle görmekte) İbrahim'den daha haklıyızdır; hani o : Rabbim! ölüleri nasıl diriltirsin bana göster? demişti. Allah ona : İnanmadın mı? buyurmuştu. O da, hayır inandım ve inanıyorum, fakat kalbim yatışsın diye arzuluyorum, demişti.» (1).

İTİKADÎ YÖNÜ

(قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى) **«Allah ona : İnanmadın mı? buyurmuştu, o da, hayır inandım ve inanıyorum... demişti.»**

Peygamberler ilâhî hidayet ve inâyete herkesten daha çok mazhardırlar. Amentu'da özetini bulan imân esaslarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Allah'ın buyurduğu hiçbir hususta şüphe ve tereddüde düşmezler. Çünkü imânla inkâr, yakin ile şekk bir gönülde birleşemez. Kaldı ki peygamberler Allah'ın indirdiği bütün esas ve prensiplere kayıtsız şartsız bağlıdırlar ve tam bir teslimiyet içindedirler. Gönül vâdilerinde zan ve şüphenin yeri yoktur. İkinci kez yaratmanın birinci yaratmadan daha zor olmadığını bilirler. Canlılar hiç yokken, model ve örnekleri mevcut değilken onları sonsuz kudret ve hikmetiyle yokluk karanlığından varlık alanına çıkaran Allah'ın onları öldürdükten sonra âhiret hayatı şartlarına uygun yeni bir beden kılıfıyla yaratması çok daha kolay değil midir? Aslında bu gibi deyimler bizim anlayışımıza göredir. Çünkü Allah hakkında şu kolay, bu zordur, diye düşünülemez. Kudsî hadîslerdeki bu tür anlatımlar bizim kavramamızı sağlamak içindir.

İbrahim Peygamber, Nemrut ile yaptığı tartışmada üstün gelmiştir. Çünkü hak her zaman ve her yerde üstündür. Hakkı inkâr edenlerin bile çoğu kez bu üstünlüğün burukluğu vicdanlarında yatar. İbrahim Peygamber böylece azılı bir kâfir olan, aynı zamanda güneşe tapan Nemrud'u susturup mat ettikten sonra Allah'ın kendisine lûtfettiği bu başarının verdiği derin zevk içinde bir de ölülerin nasıl diriltileceğini gözleriyle görmek ve bununla tam bir gönül yatışkanlığı içinde Allah'a olan kulluğunun rengini ve mânasını daha belirgin hale getirmek ve bağlılığını daha çok artırmak arzusundaydı. Allah'a olan sarsılmaz güveniyle bu isteğini dile getirdi.

Diyebiliriz ki İbrahim Peygamber, bedeniyle dünyada, fakat kalbiyle

(1) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

ruhuyla Cennette bulunuyordu. Kıyâmet günü Cennete girenler nasıl Allah'ın cemalini, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin tatlı yüzünü görmek isterlerse ve bunda bir şüphe ve tereddüdü giderme düşüncesi yoksa, bunun gibi bir peygamberin olağanüstü bir şeyin meydana gelmesini istemesinde de bir şüphe ve tereddüdü giderme düşüncesi mevcut değildir. Sadece bunun zevkini almak, kalbi yatıştırmak, heyecanı teskin etmek ve neticede Allah'a olan bağlılığının daha çok kuvvetlenmesini sağlamaktır.

KUŞLARIN EHLİLEŞTİRİLMESİ VE DÖRT TÜRDEN BİR ARAYA GETİRİLMESİ

Âyette geçen فَصُرْهُنَّ = FESURHÜNNE - FESIRHÜNNE İLEYKE cümlesi üzerinde ilim adamlarımız ve büyük tefsircilerimiz durmuş, daha çok gramatik olarak çözümünü yaparak şu mânalara delâlet ettiğini ortaya koymuşlardır:

1. Sad harfinin esresiyle okunduğunda, «Onları tutup parçala birbirine karıştır.» mânası anlaşılır.

2. Sad harfinin ötresiyle okunduğunda, «Onları kendine çevirip alıştır, evcilleştir.» mânası çıkar.

3. Onları toplayıp bir araya getir, birbirine karıştır. (1)

4. Onları tutup bağla, sonra da boğazla. (2)

5. Onları parçala. Bu mânanın daha çok SÂRE YESÛRU'dan geldiği anlaşılır. Nitekim ünlü gramerci Ebû Esved ed-Düelî, bu fiilin Süryaniceden alınma bir kelime olduğunu ve kesip parçalamak anlamına delâlet ettiğini söylemiştir. «SAVR» kesmek ve parçalamak, demektir. Ayrıca bunun Nabticede (3) parçalamak mânasına geldiği İbn Abbas (R.A.)dan rivâyet edilmiştir. (4)

6. Onları kendine çevirip alıştır; bir araya getir. Nitekim boynu bir yana meyleden kimseye ESVER denir.

(1) Lübabu't-Te'vîl : 1955 / Kurtubî : 5/302 / Fethulkadîr.
(2) İbn Kesîr : Mısır ?
(3) Nabt-Nebt : Süryanilerden bir takım olup Arap Yarımadasının kuzeyinde otururdu.
(4) Kurtubî Tefsiri : 3/300-301.

7. SARRA- YUSARRİ'den hapsetmek anlamına geldiğini İmam Kurtubî, İkrime'den rivâyet etmiştir.

Âyeti hadîslerle tefsir ettiğimizde de cümlenin asıl mâna ve hükmü ortaya çıkmaktadır. Daha çok mevkuf olarak bize kadar gelen rivâyetlerle yukarıda belirttiğimiz mânalar açıkça anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın ilk indiği devirdeki Arapçayı çok iyi bilen büyük müfessirlerimizin hemen hepsi bu mânalar üzerinde durmuş ve İbrahim vasıtasıyla tecelli eden büyük bir mu'cizeyi başka yoruma ihtiyaç duymadan nakletmişlerdir. O halde FESURHÜNNE'den sadece «evcilleştir» mânasını çıkarıp âyetin asıl delâlet ettiği önemli bir mu'cizeye kapıyı kapamak, mu'cize hakkında şüpheci olmaktan ileri bir maksad taşımaz.

Öyleyse ayrı türden dört kuşun bir araya getirilip boğazlanması, sonra parçalanıp birbirine karıştırılması, sonra da her parçanın bir dağ üzerine konulduktan sonra ilâhî irâdeyle bunların İbrahim Peygamberin diliyle çağrıldığında dirilip gelmesi, yaratmadaki kudretin yüceliğini, ölüleri yeniden diriltmekteki kolaylığın esrar perdesini aralayıp Hakkı yansıtmaktadır.

TARİHÎ YÖNÜ

Olayın tarihî yönüne ışık tutan ve konuyu biraz daha açıklayan İbn Ebû Hâtim, el-Azame'de Ebû Şeyh'ten, onun da İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette deniliyor ki :

«Bir gün İbrahim Peygamber deniz kenarına uğramıştı. Habeşli olduğu sanılan bir adamın ölüsüyle karşılaştı. Bir yandan deniz, bir yandan kara hayvanları onun etini parçalayıp yerken kuşlar da boş durmuyordu. Bu olay İbrahim Peygamberi derin bir düşünceye itti ve : «Ya Rabbî! Bu ölüyü deniz ve kara hayvanları yiyip bitirmek üzere. Tabii bu hayvanlar da bir gün ölecek. Ölüleri nasıl dirilteceğini bana bir göstersen» diyerek niyazda bulunmuştur. Bunun üzerine sözü edilen büyük mu'cize meydana gelmiştir.

MU'CİZEYE DİKKAT

(وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) «Bil ki, Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir.»

Aslında varlık âleminde her gün karşılaştığımız sayısız olayların her biri birer mu'cize niteliğindedir: Karıncaların kollektif çalışmasından tutun

da, arıların ölçülü ve disiplinli bir aile düzeni ve görev bölümü içinde bal depolamasına kadar; çiçekler arasındaki tozlaşmadan, dişi-erkek çiftleşmesinden ana rahminde oluşan cenine kadar, dünyanın şaşmadan hem kendi ekseni etrafında, hem güneş etrafında dönmesinden 23 derece meyilli olmasına kadar, atmosfer tabakasının belli ölçüdeki kalınlığından dünyanın güneşe olan uzaklığına kadar her olay bir mu'cize değil de nedir? Bunların hepsi de insanı acze düşüren yüce bir kudretin eşsiz sanatını sergilemiyor mu? Ünlü ihtilâlci Şeyh Bedrettin Simevenî'ye: «Bize bir kerâmet gösterseniz ya?» denildiğinde, «Şu kâinat kerametlerle doludur, hâlâ keramet mi arıyorsunuz!?» diye cevap vermesi çok anlamlıdır.

Ne var ki saydığımız bütün bu olaylar belli kanunlara bağlıdır. Ortada bir illiyet (kozalite) (1) kanunu var. Nedeni bilinen, hangi kanuna göre oluştuğu anlaşılan, ya da hangi Sünnete göre hareketini devam ettirdiği kesinlik kazanan olayları tabii kabul ediyoruz. Alışageldiğimiz ve sebebini bildiğimiz olayların ölçü ve anlamının dışında kalan olağanüstü vakaları çoğu kez gayr-i tabii sayıyoruz. Hakikatte ise her iki olayı meydana getiren kudret aynıdır; tabir caizse, aynı sanatkârın elinden çıkmadır. Dünyanın belli kanunlarla hareketini sağlayan kudret karşısında bir ölünün dirilmesi daha mı zor, ya da imkânsızdır? Dünya batıdan doğuya hareketini sürdürmektedir. Bunu tabii kabul ediyoruz. Çünkü belli bir kanuna göredir. Ama doğudan batıya doğru hareketini sağlayacak bir kanun konulmamıştır. Şayet böyle bir hareket meydana gelecek olursa bunu yadırgar ve olağanüstü sayarız. Ama aslında bu iki ayrı yöne hareket İlâhî kudrete nisbetle aynı ölçü ve anlamdadır. İkisi de birer mu'cize niteliğindedir. Fakat biz birisini tabii bulduğumuz ve nedenselliğini az-çok anladığımız için mu'cize saymıyoruz.

İnsanın belli kanunlarla doğup büyümesi ve sonra ölmesi alışılmış ve anlaşılmış bir sünnettir. Bu bakımdan yadırganmaz. Öldükten sonra dirilmesi alışılmış ve anlaşılmış olmadığından, ya yadırganmakta, ya da ret ve inkâr edilmektedir. Aslında her iki olay da aynı ölçü ve değerdedir. Biri ne ise öteki de odur. Aynı kudret eli onları hazırlamakta, birinin üzerindeki esrar ve hikmet perdesini aralamakta, diğerini kapalı tutmaktadır.

Tabii bütün bu konularda insanoğlu büyük bir sınavdan geçirilmektedir.

Demek oluyor ki bütün bu kanunlar, sünnetler, nedensellik ve sebeplilikler bize göredir, bunların hepsi nisbî ve izafîdir. Varlık âleminde başıboş bir şey, sebepsiz bir olay yoktur. Bunları belli kanunlara bağlayan

(1) Kozalite : Fel. Nedensellik. Sebeplilik. Nedeni sonuca bağlayan bağ.

kudret, her birini bizim aklımızın alabileceği biçim ve ölçüde sergilemektedir. O kudrete göre ise olağanla, olağanüstü iki vaka arasında bir fark yoktur, ikisi de aynı tezgâhın imalatıdır. Dilediği zaman sebep ve illetleri ortadan kaldırır veya bilmediğimiz illetleri oluşturur da olağanüstü vaka meydana gelir. Çünkü o hem Aziz'dir, hem Hakîm'dir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah'ın sonsuz ve her şeye üstün kudreti anlatıldıktan sonra bâtıldan yana olanların gerçek anlamda bir üstünlük ve başarı elde edemiyeceklerine, görünürde bir başarı sağlasalar bile sonunun yine başarısızlığa dönüşeceğine, Allah'a imândan uzak bir ilim ve tekniğin korkunç bir silah olup geri tepeceğine açık ve kapalı biçimde dikkatler çekildi ve sonra ölümün bir bakıma herkesi aynı seviyeye getirdiğine, ama kıyâmet günü herkesin dirilip ameline göre değer bulacağına işâret edildi. Bu konuda sergilenen mu'cizeler ilâhî kudreti yansıtır ölçü ve mânada insan aklını ve vicdanını harekete geçirdi.

Aşağıdaki âyetlerle imân ve İslâm nîmetinin pek ucuza elde edilemiyeceğine, her nîmetin değerine orantılı bir külfetin bulunduğuna kapı açılıyor. Allah yolunda büyük gayret ve himmetler gerektiği anlatılıyor; atılan tohumlardan feyizli bir ürün, yetiştirilen nesilden imân ve irfanla bezenmiş bir hizmet bekleniyorsa, birçok fedakârlıklara katlanmanın gerekli olduğu hatırlatılıyor.



مَثَلُ الَّذِينَ

يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ

سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ

لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ

فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ

أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى

وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

MEÂLİ :

261— Mallarını Allah yolunda harcayanların misâli, yedi başak bitiren, her başağında yüz tane bulunan bir tohuma benzer. Allah dilediği kimseye (feyiz ve bereketini) kat kat artırır. Allah bol bol cömertçe verendir; her şeyi bilir.

262— Onlar ki mallarını Allah yolunda harcar, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakmaz, gönül incitmezler, onlar için Rabları katında ecir vardır; onlara bir korku da yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

263— Güzel tatlı bir söz ve bağışlama (kusur görmeme), peşine eziyet takılan bir sadakadan hayırlıdır. Allah (her şeyden) ganî (doygun)dur ve halîm (lûtuf ile muamele edip incitmeyen, aceleci olmayan)dır.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, İslâm çatısı altında toplanıp gönül birliğine erişen bahtiyarlara, Tebuk savaşına hazırlandığı bir sırada muhtaçlara, teçhizat bulamıyanlara sadaka vermelerini hatırlattı ve bu konuda özendirici anlatımlarda bulundu. İslâm'a hizmeti ön plânda tutan ve her şeyini Allah ve Resûlüllah yolunda harcamayı üstün bir ibâdet ve eşsiz bir erdemlik sayanlardan Avf oğlu Abdurrahman (R.A.) 400 dinar alıp geldi ve : «Ey Allah'ın Resûlü! 800 dinarım vardır; bunun yarısını Rabbime ödünç veriyorum (yani karşılığını sadece O'ndan bekleyerek harcamak istiyorum) dedi. (1) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«Ey Abdarrahman! kendine ayırdığını da, Rabbin için verdiğini de Allah mübarek etsin!»** diyerek memnuniyetini belirtti. Sonra Hz. Osman (R.A.) söze başlayarak dedi ki: «Ey Allah'ın Peygamberi! savaşa katılanlardan teçhizat ve azığı olmayanların ihtiyacını ben karşılamak istiyorum».

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Bu konuda ikinci bir rivâyet Abdurrahman bin Semure'den yapılmıştır ki, buraya aktarmamızda yarar görüyorum :

Sıkıntıda kalan askeri donatmak için Hz. Osman (R.A.) bin dinar getirip Resûlüllah (A.S.) Efendimizin önüne koydu. Efendimiz elini bu altın paraya dokundurarak şöyle duâda bulundu :

«Bundan böyle Osman ne gibi amelde bulunursa (Allah'ın izniyle) ona zarar vermez; Allahım, bugünü Osman'a unutturma! Ey Osman'ın Rabbi! doğrusu ben Osman'dan razı oldum, Sen de ondan razı ol.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kıymetbilir büyük bir peygamberdi. Hele kendini Allah yoluna vakfeden mü'minleri canı kadar sever ve korurdu. Fakirlerle oturmaktan derin bir zevk alır, herkese bilgisine, görgü ve aklına göre ilgi gösterir, hiç bir kimseyi kırmamaya çalışırdı. Bu nedenle Hz. Osman'ın yukarıda belirtilen o asil davranışı O'nu fazlasıyla duygulandırmış, Allah dinine yardım elini uzatan bu seçkin kişiler için duâ ellerini kaldırdıktan sonra fecir doğuncaya kadar indirmemişti. (2)

İLGİLİ HADİSLER

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

---

(1) Abdurrahman (R.A.)ın Allah'ın hoşnudluğuna erişmek için yapmış olduğu yardımın 400 değil, 4000 dinar olduğunu rivâyet edenler de vardır. Allah daha iyisini bilir.

(2) Geniş bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerîr - Alûsî - Fethulkadîr tefsirlerine

— Bir adam devesini, başındaki yuları (üstündeki semeri)le birlikte Allah yolunda sadaka verdi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu :

«Andolsun ki kıyâmet günü yularlı (ve semerli) yedi yüz deve ile geleceksin» (1). Yani sana o gün yediyüz deve sadaka etmişcesine sevap verilecektir.

«Şüphesiz ki Allah, âdemoğlunun bir iyiliğini, güzel bir amelini on ilâ yediyüz misline çıkarır; ancak oruç müstesnâ, çünkü (Allah): Oruç benim içindir ve onun karşılığını ancak ben takdir ederim, (buyurmuştur).» (2)

«Kim Allah yolunda bir harcamada bulunursa, yediyüz katına yükselir onun harcaması.» (3)

«Kim evinde oturduğu halde Allah yolunda bir harcamada bulunur, bir nafaka gönderirse, her dirhemine karşılık kıyâmet günü yediyüz dirhem (sevâbı) vardır. Kim de hem Allah yolunda savaşa katılır, hem de bu yolda (askere) harcamada bulunursa, ona her dirhem karşılığı yediyüz bin dirhem (sevabı) vardır. Çünkü Allah dilediğine kat kat artırır.» (4)

İbn Murdeveyh diyor ki :

«Mallarını Allah yolunda harcayanların misâli......» meâlindeki âyet inince Peygamber (A.S.) Efendimiz : **«Rabbim, ümmetim için artır»**, diye duâ etti. Bunun üzerine : **«Kimdir ki Allah'a (faizsiz, karşılıksız) ödünç versin de, Allah onu kat kat artırıp çoğaltsın?»** (5) âyeti indi. Peygamber (A.S.) yine : **«Ya Rab, ümmetim için artır»** diye dilekte bulundu. Bunun üzerine, **«Sabredenlere mükâfatları herhalde eksiksiz ve sürekli olarak ödenecektir»** âyeti indi (6)

«Üç kimse var ki Allah kıyâmet günü onlarla konuşmayacak ve onlara rahmet nazarıyla bakmayacak, onları tezkiye de etmiyecektir; onlar için elem verici azâb vardır :

1. **Verdiğini (yaptığı iyiliği) başa kakan, (gönül inciten),**
2. **Eteğini yerde sürüyen (kibir ve gururla gezip dolaşan),**
3. **Yalan yemin ederek malını satan...» (7)**

«Güzel ve iyi söz de (birer) sadakadır.» (8)

---

(1) Müslim - Nesâî.
(2) Ahmed bin Hanbel : İbn Mes'ud (R.A.)den.
(3) » » : Hüseyn bin Ali (R.A.)den.
(4) İbn Ebî Hâtim : İmran bin Hüseyn bin Ali (R.A.)den.
(5) Bakara sûresi âyet : 245.
(6) İbn Hibban - İbn Ebî Hâtim.
(7) Müslim : Ebû Zer (R.A.)den.
(8) »

«Ana babasına karşı gelen yaptığı iyiliği başa kakan, içkiye devam eden ve kaderi yalanlıyan kimseler Cennet'e girmez.» (1)

ALLAH YOLUNDA HARCAMA ORDUYU GÜÇLENDİRME

(ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ) **«Onlar ki, mallarını Allah yolunda harcarlar»**

Âyet-i kerîmede Allah yolunda harcamanın iki önemli amacı üzerinde durulmuş, ilâhî anlatımın en özlü biçimiyle Müslüman milletlerin dikkatleri çekilmiştir :

1. Sosyal dayanışmayı geliştirmek, dengeli ve âdil bir toplum oluşturmak,

2. Hür ve bağımsız yaşayabilmek, iç ve dış tehlikelerden ülkeyi koruyup savunmayı gerçekleştirmek..

261. Âyet orduyu güçlendirmenin feyizli sonuçlarını nefis bir örnekle gözler önüne seriyor; bire yediyüz, diğer bir yönüyle bire yediyüz bin gibi yüksek bir karşılık va'dediyor. Hem yardım edenin, hem yardım olunanın dünya ve âhirette şerefli, itibarlı olacağını, üstünlük sağlayabileceğini simgeliyor. Böylece orduyu güçlendirmenin bereketli bir hayata, nîmet dolu bir ülkeye kapıyı açık tutacağına ve bundan her ferdin yararlanacağına işârette bulunuluyor; yani güçlü bir anlatımla ilâhî müjdenin perdesi aralanıyor, O'nun kullarına olan va'dinin serinletici havası estiriliyor.

Hazret-i Osman'ın (R.A.) orduya yaptığı bağışı övmekle ve duâda bulunmakla bitiremeyen Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu konuya ne kadar önem verdiğini anlatmaya gerek var mıdır?

Kur'ân bu vadide elde edilecek maddî ve mânevî kazancı birleştirip mutluluk dolu bir hayat iksiri olarak takdim ediyor. İnanmış bir milletin her zaman bu iksire muhtaç bulunduğunu vurguluyor. Savaşta orduya fiilen katılamıyan kimse bununla beraber maddî olarak yardımda bulunabiliyorsa, harcayacağı her kuruş karşılığı yediyüz kuruş sevâbına; hem katılıyor, hem de yardımda bulunuyorsa, harcayacağı her kuruş karşılığında yediyüz bin kuruş sevâbına erişeceğini müjdeleyen Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.), İslâm ülkelerinin başarı dolu yollarını açıyor, saadet dolu bir geleceği va'dediyor. Böylece milletle devleti, inanmış ce-

(1) İbn Kesîr : İbn Murdeveyh'den.

maatle orduyu kaynaştırıyor; kişileri ferdî çıkar düşüncesinden kurtarıp insanlıktan yana hizmetin feyizli, bereketli düzeyine kavuşturuyor.

O halde milletlerin hayatında bu ölçü ve anlamda nesil yetiştirmenin rolünü hiç bir zaman dikkatten uzak bulundurmamak gerekir. İslâm ülkelerinin asırlardır uğradığı felâketin altında bu ihmal ve anlayışsızlığın payı büyüktür.

YAPILAN İYİLİĞİ BAŞA KAKMAK

(ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى) **«Sonra da harcadıklarının arkasından başa kakmaz, gönül incitmezler...»**

262. Âyetle sosyal yapıyı, aradaki boşluklar doldurularak sapasağlam ayakta tutmanın önemli sebeplerinden birine dokunuluyor. Bunu özetliyecek olursak, yapılan iyiliği başa kakmanın iki ayrı zararı olduğunu görürüz :

1. Yapılan iyiliği asıl amacından saptırır, karşılık olarak verilecek sevâp ve mükâfatı yokeder.

2. Beşerî münasebetlerde sosyal bünyenin yardımlaşma harcıyla pekişmesinde zedeleyici nedenler oluşturur. Haysiyet ve onur kırıcılığı sebebiyle kaynaşma yerine ayrışmayı, bütünleşme yerine dağılmayı, sevgi yerine kin ve nefreti getirir. Bunun [illegible] sonucu olarak da kişisel çıkarların ön plâna alınmasını hızlandırır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, ilâhî terbiye ve ahlâk potasında şekillenen Peygamberin insanlıktan yana hizmetleri anlatılırken her peygamberin gönül incitmemeye, yapılan hizmeti başa kakmamaya özen gösterdiği şu sözlerle anlatılıyor :

«Hani Şuâyb onlara : «Artık (putlara tapmaktan, haksızlık etmekten, Hakk'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Şüpheniz olmasın ki ben, size (gönderilen) güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana uyun. Bu (hizmetime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim (hizmetimin) karşılığı ancak âlemlerin Rabbına aittir..» dedi.» (1)

Ayrıca İnsan sûresinde de bu konuya dokunularak şöyle deniliyor :

«Size ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz.» (2)

(1) Şuâra sûresi âyet : 177-180.
(2) İnsan sûresi âyet : 9.

Peygamber (A.S.) Efendimizin feyiz ve mutluluk saçan rahlesinde yetişen Ömer (R.A.), halîfe bulunduğu yıllarda bir bedevînin ona gelerek aralarında şu konuşma geçtiğini sahih kaynaklardan okuyup öğrenmekteyiz :

Bedevî — Ey hayırlı Ömer! Cennet ile mükâfatlandın. Çocuklarım ile analarına bir şeyler giydir; şu günlerde bize bir sütre, bir örtü ol. Allah'a yemin ederim ki, bu dediğimi yapmalısın!

Ömer — Ya yapmazsam ne olur?

Bedevî — Kıyâmet günü benim bugünkü perişan halimden elbetteki sorulursun. Sorumluluk durağında ya Cennete, ya da Cehenneme gidilir, başka üçüncü bir yol yoktur.

Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) ağladı ve kendisine hizmet edene seslenerek : «Benim şu entarimi getir de bedeviye ver» dedi. Sonra da şu cümleyi ilâve etti : «Bunu, bedevî'nin hakkımda övgü dolu şiiri için değil, sorumluluk makam ve durağındaki durumumu, Allah huzurundaki hesabı düşünerek veriyorum.»

Evet, Peygamber terbiyesiyle yetişen olgun bir mü'minden ancak böylesine asil bir davranış ve sorumluluk duygusundan yükselen fazilet dolu bir söz beklenebilir. İşte onlar böyle idiler!.

KUR'ÂN'DA ZİRAAT

(كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فٖي كُلِّ سُنْبُلَةٍ) «Yedi başak bitiren, her başağında yüz tane bulunan bir tohuma benzer.»

Bir tâneden yedi başak bitmesine ve her başakta yüz tânenin oluşmasına dikkatler çekiliyor. Burada daha çok veya bir bakıma, bilimsel çalışmanın mutlu sonucu hatırlatılıyor. Bu âyetin ışığı altında Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimizin Hadîslerini ve büyük ilim adamlarımızın açıklama ve yorumlarını kısmen de olsa nakletmeyi yararlı görüyoruz :

İmam Kurtubî bu âyette, ziraatın en verimli düzeye getirilmesi için, onu, ekonomik yapıyı ayakta tutabilmenin en ileri sanatı ve insanların uğraşageldikleri işlerin en yararlı mesleği haline sokmaya işâret vardır, diyor.

Nitekim Sahih-i Müslim'de meyvacılığı geliştirme, boş araziyi ağaçlandırma konusunda Resûlüllah (A.S.) Efendimizin şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir :

«Herhangi bir Müslüman bir ağaç diker veya ziraî bir ürün eker de ondan bir kuş, ya da insan veya hayvan yerse mutlaka yenilen şey onun için bir sadaka (vermiş) sayılır.»

Hazreti Âişe (R.A.) Vâlidemiz diyor ki:

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dikkatlerimizi yerin derinliklerine, toprak altına çekerek şöyle buyurdu:

«Rızkınızı toprağın altında (onun derinliklerinde) arayın.» (1)

Görülüyor ki hadîste, HÂBA-YAHBİ fiilinden türetilen HÂBAYA kelimesiyle iki önemli husus vurgulanmıştır: Toprak altı ve toprak altında örtülü ve gizli kalan şeyler. Birincisi ziraatle, diğeri yeraltı madenlerine inmekle gerçekleşir.

Meyve ağacına bir kez daha dikkatleri çeken Peygamber (A.S.) Efendimiz hurma ağacını örnek vererek buyuruyor ki:

«Hurma ıslak ve bataklık bir arazide kök salıp yükselir, kıtlık ve darlıkta yedirip doyurur.» (2)

Bu emir ve tavsiyeleri gözönünde bulunduran ilim adamları, ziraatçiliğin farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Bir belde, kasaba ya da köy halkı ziraati terkettikleri takdirde devletin yetkili organları onları ziraate dönmeye zorlar.

Emevî Halîfelerinden Abdülmelik oğlu Abdullah, devrin ünlü ilim adamlarından İbn Şihab Zührî'yle karşılaştığında ona dedi ki:

— Ey ulu kişi! beni her yönden destekleyip tedâvi edecek bir işten haber ver?

İbn Şihab ona şu cevabı verdi:

— Toprağın altını araştır; onun hakiki sâhibine el aç; umulur ki geniş fakat helâl bir rızka erişirsin. Hele bir de yeraltı suları fışkırıp akacak olursa...

Abbasî halîfelerinden Mu'tedid, bir gece rü'yasında Hz. Ali (R.A.) Efendimizi görmüş. Ondan bir işâret beklemiş, derken Hz. Ali (R.A.) ona birkürek uzatmış ve: «Bunu al, çünkü yerin hazinelerinin anahtarıdır,» demiş. (3)

(1) Darekutnî - Beyhakî - Taberânî : Hz. Ayşe (R.A.)dan. Hadisin senedi zayıftır.

(2) Kurtubî : 3/306 - Taberânî / nida: 75.

(3) » : »/ »

İDEALİST, GÜZEL AHLÂKLI MÜ'MİN YETİŞTİRMEK

Buna «dâva adamı» da diyebiliriz. İnandığı dâva uğrunda geniş bir feragat anlayışı içinde bulunan ve gerektiğinde her şeyini bu yolda fedâ etme inancını taşıyan kimse, büyük adamdır.

İslâm'ın muhteşem sarayı ve taşıdığı büyük dâva, küçük himmetler, korkak yüreklerle vücut bulmamıştır. Evet dâvanın büyüklüğü, vasıtanın küçüklüğü ve şartların elverişsizliği dikkate alındığında görülecek ki, Cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (A.S.) ile etrafında toplanan bir avuç mü'min nasıl bir feragat ve fedakârlığa katlanarak İslâm davâsının feyizli tohumunu ekip göz ve gönül doldurur ölçü ve anlamda bir ürün elde etmişlerdir? Evet bunu anlamak mümkün. Çünkü insanlığın hayrı ve mutluluğu için harcanan bu yüce himmetler, akıtılan geniş servetler gözleri aydınlatan bir ekin tarlası meydana getirmiştir. İslâm davâsını bu düzeye getirmek ne kadar gayret, himmet ve fedakârlık istiyorsa, bu tarlayı verimli bir ölçü ve biçimde tutmak, ekilen ahlak ve iman tohumlarının ürününü en verimli ve yararlı şekilde almak da o oranda himmet ve gayret istemektedir. Tarla hazırlandı, ekildi, ürün verdi, artık yapılacak başka bir şey yok, demek, bu feyizli düzeyden kopup zillet çukuruna yuvarlanmak demektir. Bu tarla her geçen gün biraz daha geliştirilecek, daha verimli ve olumlu sonuç alabilmenin yol ve yöntemleri yine Resûlüllah'ın (A.S.) saadet va'deden işâretlerinden öğrenilerek sistemli bir çalışma devresine girilecektir.

Günümüzde diken yetiştirip mevcut düzeni değiştirmek, daha doğrusu bâtılı getirip hakkı yok etmek için milyarlar harcanıp büyük çabalar sarfedilirken; beyni yıkanmış bir sürü genç sokağa dökülürken, diğer bir deyimle bu vadide korkunç bir ürün elde edilirken, mutlak saadet ve rahmet olan hak için, onu bütün anlamıyla ayakta tutan İslâm için neler yaptık? Yetiştirdiğimiz ve yetiştirmekte olduğumuz neslin kalitesini davânın yücelik ve büyüklüğüne, va'dettiği esenlik nîmetinin değerine göre hazırlayabildik mi? Yoksa hep şekil ve sayı üzerinde kalıp keyfiyet ve kaliteyi unuttuk mu? Muhteşem binalar hazırladık, ama içinde neyi nasıl yetiştireceğimize dikkat ettik mi? Kanaatimce İslâm ülkelerinin bütün sıkıntı ve geri kalmışlığının bir ucu, belki de en önemlisi buna dayanmaktadır.

Evet Kur'ân bu âyetle, kendini imân ve ahlâk dâvasına adamış feyizli ve bereketli tânelerin hem çok, hem kaliteli yetiştirilmesini emretmektedir. Buna buğday başağını örnek vermekte, eğitim ve öğretime bu doğrultuda ağırlık verilmesini istemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İman ve İslâmı, haysiyetli yaşamayı ve şerefli bir millet düzeyinde bulunmayı korumak ve sağlamlaştırmak için en verimli hizmetin Allah yolunda harcamada bulunarak göz ve gönül dolduracak ölçüde bir dayanışma; iç ve dış düşmanları korkutup sindirecek bir ordu, insanlıktan yana kendini İslâm ahlâkına vakfedecek sağlam karekterli bir nesil meydana getirmek olduğu anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minler bu doğrultuda oldukları takdirde İslâm'a karşı girişilecek her düşünce ve hareketin, sarfedilecek mal ve gayretin olumlu bir sonuç vermiyeceğine dikkatler çekiliyor, sonra yine kendilerini imân ve irfan vadisinde sağlamlaştırmak, Allah'ın sevgili kulları olarak birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmek için mallarını Allah yolunda harcayanlar bereketli ve göz alıcı bir bahçeye benzetiliyor; ürünün iki kat sağlanacağı müjdelenerek, mü'minlerin elde edeceği sonucun daima umduklarının üstünde olacağı hatırlatılıyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذ۪ي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ
فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْداً لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ
مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦٤﴾

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ
وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا
وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

MEALİ :

264— Ey imân edenler! Allah'a ve âhiret gününe inanmayıp malını insanlara gösteriş için harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül incitmekle boşa çıkarmayın. Çünkü onun misâli, kaygan bir kayaya benzer ki, üzerinde azıcık toprak vardır, derken ona şiddetli bir yağmur dokunur da dazlak bırakır; işleyegeldikleri hiç bir şeye karşılık (bir sevâp ve mükâfat) kazanmaya güç getiremezler. Allah inkârcıları doğru yola eriştirmez. (1)

265— Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek ve kendilerini (imân ve İslâm, hürriyet ve bağımsızlık vâdisinde) kökleştirip sağlam bir düzeye eriştirmek için mallarını harcayanların misâli, yüksekçe bir arazideki güzel bahçeye benzer ki, ona bol bol yağmur dokunmuş da yemişlerini iki kat vermiştir. Ona bol bol yağmur dokunmasa bile bir çisenti (dokunmak yeter). Allah işleyegeldiklerinizi görüp bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Size karşı korktuğumun en korkuncu, küçük şirktir.»

Bunun üzerine Ashab sordu :

— Ey Allah'ın Resûlü! küçük şirk nedir?

Buyurdu ki :

---

(1) Fazla bilgi için bak: İbrâhim sûresi âyet: 18'in tefsirine.

— «Riyâ (gösteriş)dır. Kullar amelleri karşılığında cezâ ve mükâfatlandırılacakları gün gösterişçilere : Dünyada kime gösteriş yaptınızsa onlara gidin, yanlarında bir karşılık bulabilecekmisiniz bir bakın?! denilecektir.» (1)

«Ortaklıkta ben ortakların en doygunuyum, hiçbir ihtiyacım yoktur. Kim bir amel işler de ona benimle birlikte başkasını ortak eder (ibâdeti yaparken başkası görsün diye bir niyet taşır)sa, onunla o ortağını başbaşa bırakırım.» (2)

«Kim Allah yolunda bir harcamada bulunursa, kendisine yedIyüz katı yazılır.» (3)

«Kim Allah yolunda bir savaşçıyı donatırsa, gerçekten o da savaşmış sayılır. Kim bir savaşçının çoluk-çocuğuna hayır ile muamele edip onun yerine velilik yaparsa, doğrusu o da savaşmış kabul edilir.» (4)

«Kim bir savaşçının başına gölge sağlar (ona iyi bir yer hazırlar, sıkıntısını giderir de yardımcı olur)sa Allah da kıyâmet günü onu gölgelendirir. Kim de bir savaşçıyı Allah yolunda donatırsa, ona o savaşçının sevâbının bir misli verilir. Kim de içinde Allah ismi anılan bir mescid yaparsa, Allah onun için Cennette bir ev yapar.» (5)

GÖSTERİŞ İÇİN HARCANAN MAL

(كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ) «Malını insanlara gösteriş için harcayan kimse gibi...»

264. âyetin son bölümünden mallarını gösteriş için harcayanların daha çok küfre sapmış inkârcılar olduğunu anlıyoruz. Kur'ân böylesine bir düşünce ve davranışın köklü bir imân, mutluluk va'deden güzel bir ahlâkla bağdaşmıyacağına dikkatleri çekiyor ve bu kadar önünü göremiyen, yarınını düşünemiyen zavallılar gibi olmayın, diye uyarısını yapıyor ve konunun önemini gönüllere daha etkin biçimde işlemek için de en uygun örneği sergiliyor.

Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde dünya ile ilgili bir takım

(1) Ahmed bin Hanbel - Beyhakî.
(2) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(3) Nesâî - Tirmizî : Huraym bin Fâtik (R.A.)den.
(4) Buharî - Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizî - Nesâî : Zeyd b. Halid'den.
(5) İbn Hibban kendi Sahih'inde - Beyhakî : Ömer b. Hattab (R.A.)den.

gaye ve amaçlarını, ideal ve ihtiraslarını tatmin edip gerçekleştirmek için mal harcayanların doğru yolu bulup ona erişmede başarılı olamıyacakları hatırlatılıyor.

265. âyette Allah rızasını dileyerek ve imânlarını sağlamlaştırarak, hürriyet ve bağımsızlık içinde yaşamayı amaç edinen ve bu inanç ve düşünce atmosferi içinde mallarını Allah yolunda harcayanlardan söz ediliyor. Bunlara kat kat ecir verileceği ve bol rahmet ve berekete erişecekleri açıklanıyor.

Kur'ân bu açık, fakat çok zarif ve veciz uslûbuyla önemli iki hususa parmak basıyor :

1. Küfür bataklığında azgınlık ve tuğyan içinde bulunan milletler ve toplumlar sapık ideolojilerini yaymak, bu konuda halkın dikkatini toplayıp onları kendi saflarına çekmek için iki türlü harcamada bulunurlar: Biri inançları yıkmaya, diğeri beyinleri yıkamaya yöneliktir. Gösteriş ve gözboyama onların sanatıdır.

2. Buna karşılık inanmışlar hakkın sesini duyurmak, küfür ve tuğyanı durdurmak, ya da te'sirsiz hale getirmek; Allah mülkünde Allah'a kul olanları üstün kılmak için her türlü gösterişten, basit bir takım beşerî zaaflardan uzak bir harcamada bulunurlarsa, inkârcıların ektikleri tohum kaygan kaya üzerindeki azıcık toprağa atılmış gibi olur ki, imânın feyizli hamlelerinden meydana gelen rahmet o toprağı bir anda silip süpürür de kayayı cascavlak bırakır. Böylece küfrün bütün çaba ve gayreti boşa gider. Başarısızlık onlaradır. İnanmışlar bu feyizli hamleyi yapmadıkları, ya da yapamadıkları takdirde, inkâr tohumları o azıcık toprakta yeşerme imkânı bulabilir. Bu da küfür ve tuğyanın daha çok tırmanmasına yardımcı olur.

Mü'minler bu ortamda fazla sayıda olmasa bile onların şahlanan imânlarından gelen himmet, Allah yolundaki harcamaları yine de gelişen İslâm bahçesini korur, göz ve gönül doldurucu ürün sağlamaya bir çisenti sayılır.

İşte Kur'ân bu hakikati gönüllere işliyor ve bir ara hareketsiz kalan mü'minlere seslenerek, «ne duruyorsunuz, az da olsa bu bahçeyi sağlıklı sürdürebilmek için bir katkınız görülsün!» diyor.

Ayrıca dış görünüşüyle inanmış sayılanlardan mallarını gösteriş için harcayanların durumu, inkârcıların tutumuna benzetiliyor. Bunların da küçük şirke (bir bakıma Allah'a ortak koşmak) düştükleri, bu nedenle İslâm'a kayda değer bir hizmetleri olmadığı çok anlamlı ve duyarlı bi-

çimde noktalanıyor.

İSLÂM TEZGÂHINDA ŞEKİLLENEN MÜ'MİNİN HARCAMASI BAŞKA OLUR

(كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ)«Yüksekçe bir arazideki güzel bahçeye benzer..»

İslâm, ruha enginlik, vicdana açıklık, kafaya berraklık, gönüllere serinlik verir. Terbiyede kemâl, edepte zerafet, öğretimde aşk ve heyecan, ibâdette sadelik ve gösterişsizlik ister.

Günlük işlerimizde doğruluğu, kazançta helâl lokmayı, âile ve toplum hayatımızda düzenli olmayı, hayırhah davranmayı, insanlıktan yana yararlı olanı düşünmeyi, Allah için cömert olmayı emreder.

İmânda tahkiki, Allah yolunda sınırsız fedakârlığı, Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed'in (A.S.) güzel ahlâkını yaymada vakf-ı can etmeyi hizmetlerin en güzeli sayar. Gerçek cihadın, Allah'a uzanan saadet caddesini bu gibi sâlih amellerle aydınlatmak olduğunu bildirir.

Bu ölçü ve anlamda yetişen ve yetiştirilen bir nesli, gönül çekici bir tepe üstünde özenle ve bilinerek yetiştirilen bir bahçeye benzetir. Böyle bir bahçe uzman ustalarla ve cok tecrübeli ve bilgili, aynı zamanda imânlı ve kültürlü ellerle geliştirildiğinden, bol yağmur yağınca ürününü kat kat verir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisenti kâfi gelir. Ama ilgisizlik, nemelazımcılık ve kayıtsızlık asla istemez. Yoksa başkasının yağmasına uğrama tehlikesiyle karşılaşır. Çünkü toprağı, gübresi ve bakımı arzulanan düzeyde bulunuyor. Onun peyzaj mimarı Hazreti Muhammed (A.S.) dır. Plânı ise, Cibrîl-i Emîne hazırlatılmıştır.

İşte Hazreti Muhammed'in (A.S.) imân ve irfan mektebinde sağlam bir eğitim ve öğretim görerek biçimlenen nesil de böyledir. Onların her hareketi feyiz, her düşüncesi berekettir. Bol yağmur gibi bir harcama ve hizmetleri -bir zaman için olmasa bile- kendi durumlarına göre bilerek attıkları kısa adım, harcadıkları az bir mal tıpkı bahçeye yarar sağlayan bir çisenti gibidir. Çünkü böylesinin hayrı sürekli, iyiliği kesintisiz, harcaması gösterişsizdir.

O halde bilerek ve gayesi belirlenerek atılan her adım, verilen her kuruş kat kat ürün verir. Bunun aksine İslâm'ı yıkmak, mânevî değerleri silmek, nesli bozup yozlaştırmak, tarihî bağları koparmak ve böylece Allah ve Resûlüne inananları asıl değerlerinden uzaklaştırmak için inkârcılar, maddeciler ve fitneciler ne kadar harcamada bulunurlarsa bulunsun-

lar, karşılarında Allah için, O'nun emaneti olan dini için harcayan, hizmet eden bir nesil bulunduğundan olumlu bir sonuç alamazlar; gayret ve himmetleri boşa gider. Çünkü Allah inkârcıları böyle bir ortamda doğru yola eriştirmez, başarılı kılmaz. Gösteriş için mallarını harcayanların iç yapıları bunlara yakındır. İslâm'ın yüce dâvası böylesine basit ve zavallı kişilerle güç kazanmaz.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ) **«Tesbîten min enfüsihim.»**

«Ve kendilerini kökleştirip sağlam bir düzeye eriştirmek için» şeklinde çevirisini yaptığımız bu cümle üzerinde farklı açıklama ve yorumda bulunulmuştur :

a) Mallarını harcamak, diğer ibâdetlerini yerine getirmek suretiyle kendilerini kökleştirip sağlam tutmaya çalışmak için.

b) Kendilerinden bir fedakârlık gösterip İslâm'ı bir kez daha doğrulamak için..

c) İslâm'ı tasdîk, imânı tahkik derecesinde tutmak için.

d) Hayır ve iyilikte bulunmayı kendilerine değişmiyen köklü bir görev saymak için..

e) Ektikleri fazîlet ve hayırhahlık tohumlarını tutturmak ve yeşertmek için..

f) Karşılığının sırf Allah'tan beklendiğini tesbit edip ortaya koymak için..

Nitekim Tabiînin ileri gelenlerinden Hasan Basrî Hazretleri diyor ki:

«Peygamber terbiyesi alan mü'minler, Allah yolunda bir harcama yapmak istediğinde niyetlerini iyice tesbite çalışırlardı. Niyetinde Allah rızası katıksız bir ölçüye gelince harcamada bulunur, şüphe başlayınca beklerlerdi.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Nefs terbiyesinden uzak, ruhunu ihmâl etmiş ve kendini çevresine beğendirme hevesine kapılmış, bu yüzden gösteriş hastalığına tutulmuş kişilerden söz edildi. Bu gibilerde sağlam bir imân, kâmil bir irfan kökleş-

mediği için hayatları boyunca iki büyük günah ve gizli şirkin havasında dönüp dolaştıklarına dikkatler çekildi. Onlar yaptığı iyiliği başa kakar, gönül incitir; ortaya koyduğu harcama ile halkın övgüsünü kazanmağa çalışırlar.

Kur'ân bu yolda olanları yerdi ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın gerçek yolunu gösterdi; bol yağmur alan ve kat kat ürün veren güzel bir bahçeyi misal olarak sundu.

Aşağıdaki âyetle, Allah rızasını kazanmayı amaç edinmiyen ve her geçen gün hırsı artan, başa kakmayı, gösteriş yapmayı sanat haline getiren kişilerin bu zavallıca durumları, ateşli kasırgayla yanan bir bahçeye benzetiliyor. Bu karakterde olan insanların toplumu ve daha çok kendi çocuklarını nasıl bir felâkete sürükledikleri anlatılıyor.



أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ
جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا
مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ
فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

MEÂLİ :

266— Sizden biriniz ister mi ki, hurmalık ve üzümlükten güzel bir bahçesi olsun, içinden ırmaklar aksın; orada kendisinin her çeşit meyvası bulunsun da yaşlılık gelip çatsın ve (iş göremez âciz) zayıf çocukları olsun, derken o bahçeye ateşli bir kasırga dokunuversin de bahçe olduğu gibi yansın? İşte Allah iyice düşünesiniz diye size âyetlerini böylece açıklar.

İNİŞ SEBEBI

İkinci Halîfe Ömer (R.A.) bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yakın arkadaşlarına sordu :

— Aranızdan kim bu âyetin ne hakkında indiğini bilir?

Ashab-ı Kirâm :

— Allah daha iyisini bilir, diye cevap verince, Ömer (R.A.) biraz kızdı ve :

— Evet, ama siz biliyoruz, ya da bilmiyoruz şeklinde bir cevap verin, dedi. Bunun üzerine İbn Abbas (R.A.) cevap vererek dedi ki :

— Bu konuda bir şey biliyorum.

Ömer (R.A.) :

— O halde kardeşim oğlu! kendini küçük görme, bildiğini söyle, diyerek uyardı. İbn Abbas (R.A.) şöyle dedi :

— Yapılan bir işe örnek verilmiştir.

— Ne gibi bir iş?

— Allah'a itaat üzere bulunan zengin bir adamın ameli. Sonra da kendisine şeytan gelip musallat olunca bu kez günah işlemeye başlıyor,

o kadar ki bu günah ve kötülükleri ateşli bir kasırga gibi onun önceki güzel amellerini en çok muhtaç bulunduğu bir sırada yakıp kül ediyor. (1)

Diğer bir rivâyette ise Hazreti Ömer'in (R.A.) bu âyetin inişindeki hikmeti şöyle yorumladığı bildiriliyor :

«Bu, güzel amelde bulunan ve ömrünün son demlerine gelince bu kez kötü amellere dalan bir adamın haline, sakat tutumuna örnek veriliyor.» (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allahım! rızkımın en geniş tarafını yaşım ilerleyip ömrüm tükenmek üzere iken bana ihsan eyle.» (3)

ÜÇ ÖNEMLİ NOKTAYA İŞÂRET EDİLMİŞTİR :

1. Malını gösteriş için harcayanların, yaptıkları iyilikleri başa kakarak insan onurunu kırıcıların acıklı sonucuna bir örnek veriliyor.

2. Ömrün son yıllarının, değerlendirilip değerlendirilmemesi bakımından, insanın ebediyen mutlu olup olmaması konularında çok önemli bir yer tuttuğu hatırlatılıyor. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sık sık duâlarında : **«Allahım! ömrün en rezil (bunama, sapıtıp Hakk'ı unutma) devresinde sana sığınırım»** derdi.

3. Milletlerin tarih sahnesindeki hayatına atıf yapılıyor. Bir milletin yok olma bedbahtlığına uğramasının nedeni üzerinde duruluyor, işâretler ve sinyaller veriliyor.

Allah'ın bir insana lûtfettiği en büyük nîmetlerden biri, onu İslâm ülkesinde inanan bir ana-babadan ve Hakk'ı bilen bir toplum bünyesinde dünyaya getirmesidir. Gerçi bu bir hidâyet meselesidir, ama hidâyete giden yolda sebepleri kolaylaştırma hikmetini unutmamak gerekir. Bu nîmetle gelişip hayatını ve irfanını elde ettikten sonra servetin ve kültürün verdiği sahte gurura kapılıp bağlı bulunduğu toplum arasında yine geçici bir şöhrete, övgüye sahip olmak için Allah'ı unutup gösterişe önem veren, zaman zaman yaptığı iyilikleri başa kakan ve yavaş yavaş büyük

(1) Buharî ve diğer Sünen sahipleri..
(2) İbn Cerîr Taberî Tefsiri.
(3) Hâkim, Müstedrek'inde rivâyet etmiştir, sahihtir.

günahlara, küçük şirke dalıp küfre yaklaşan kimsenin kendini nasıl yakıcı ve yıkıcı bir fırtınaya mâruz bıraktığını bundan daha güzel bir misalle anlatmak mümkün mü?

Özellikle ömrünün son yıllarında ahlâk dışı yollara sapan, Allah'a daha çok yaklaşacağı ve imân nîmetinin saadet va'deden kapısına daha çok muhtaç bulunduğu bir dönemde dizgini nefs ve şeytanın eline teslim eden yaşlı bir adamın, çoluk çocuğuna imân, irfan, güzel ahlâk, iyi hasletler dolu bir hayat modeli bırakacağı yerde; yaşına başına, yetişip geliştiği ülke ve toplumun özelliklerine, bağlı bulunduğu yüce dine yakışmayan kötü örnekler bırakması ne kadar acıklıdır? Ateşli kasırgayla yanan güzel bir bahçenin hazin durumu ne ise, bu da öyle... Evet o, herşeyini mahvetmiş bir bedbaht olarak hayata vedâ eder.

MİLLETLERİN TARİH SAHNESİNDE YERİ VE ÖMRÜ

Önceki konularda da değinildiği gibi, milletlerin de tıpkı insanlar gibi hayatı ve bu hayatın üç devresi vardır: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Yukarıdaki âyetle bir bakıma milletlerin bu üç devresine işâret ediliyor ve içinde çeşitli meyva bulunan bahçe buna misâl olarak veriliyor.

Bir millet, gençlik devresinde ekonomik yönden güçlendiği yani sosyo-ekonomik dengesini oluşturduğu kadar, ilim, din, ahlâk ve eğitim konularında da aynı ölçüde güçlenir, bu iki yapı arasında muvazene sağlar; lükse, israfa, sekse ve inançsızlığa kapıyı açık tutmaz, ciddi önlemler alır, devlet otoritesini ülkenin her yerinde bütün ağırlığı ve görkemliğiyle hissettirir; iş ehline verilir ve erdemli bir nesil yetiştirmede kararlılık gösterirse o milletin gençlik devresi çok uzun sürer. Aksi halde sür'atle yaşlılık devresine girer ve bütün bir nesil nîmetleriyle birlikte esen bu ateşli kasırgayla yanıp kül haline gelir.

ÖZELLİKLE İKİ MEYVEDEN SÖZ EDİLMESİ

(Hurma ve üzüm)

(جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ) **«Hurmalık ve üzümlükten güzel bir bahçe...»**

Gerçi Kur'ân'daki ilâhî metot gereği her sahifede ortalama beş altı konuya dokunulur ve böylece her sınıf insana, ayrı ayrı milletlere hitab edilir. Eş anlamlı kelimeler ve birkaç mâna taşıyan sözcükler, esneklik arzeden cümleler, daha çok değişen toplumlara ve milletlere ışık tuta-

cak özelliktedir. Bu nedenle diyebiliriz ki, aklı eren her insan, her toplum ve millet -çağın şartları ne olursa olsun- Kur'ân'dan nasîbini alabilir.

Konuyu bu açıdan değerlendirince sonuç olarak şunu belirtelim ki, Kur'ân bir yandan Araplara seslenirken onların daha çok geçim kaynağı olan hurma ve üzümden söz eder. Bir yandan da «her çeşit meyve» diyerek diğer milletlere seslenir, ve bu arada bahçenin, meyvenin ve tek kelimeyle ağacın önemine atıfta bulunur.

Ancak konumuzu oluşturan âyette hurma ve üzüm diye iki önemli meyvenin anılmasında belirttiğimiz hikmetle beraber şu özelliklerine dikkatler çekilmek istenmiştir :

a) Hurma çok yararlı bir meyvadır. Yüzde 72 karbonhidrat taşıdığı için besleyici niteliği yüksektir. Ekmeğin yerini rahatlıkla tutar. Kurutularak övütülen hurmadan un yapılır ve uzun müddet dayanır. Tellerinden ip, yapraklarından sepet yapılır. Tomurcukları da sebze olarak yenir. İçinde çeşitli vitaminler vardır. Çekirdeği kurutularak kahve yerine kullanılır. Küspesi de hayvanlar için yararlıdır.

Hurmanın ikiyüzden fazla çeşidi tesbit edilmiştir. Bu özellikleriyle hurma ailenin geçim kaynağı sayılır.

b) Üzüm de besleyici bir meyvadır. Birçok yararlı tarafları vardır. Madenî tuzlar, azotlu maddeler bakımından zengin sayılır. Yüzde 70-80'i su, yüzde 12-30'u katı madde (şeker, madenî tuzlar, azotlu maddeler, organik asitler, tanen ve vitaminler) bulunur. B ve C vitamini bakımından zengindir.

Ayrıca üzümün kurusu uzun müddet dayanır ve açlığı giderecek bir takım özellikler taşır.

Bunun için Kur'ân'da meyvalar arasında hurma ile üzüme ayrı bir yer verilerek dikkatler çekilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ömrünün son günlerini mutluluk caddesinden sapararak berbat eden, kötü yaşayışıyla çocuklarına kötü örnek olan, daha önce yaptığı bir takım iyilikleri başa kakıp gönül inciten kişilerin bu acıklı ve ibret alınacak durumundan bahsedildi. İnançsızlık ve ahlâksızlık kasırgasının fert ve âileleri darmadağın ettiği gibi, milletleri de perişan ettiğinden ve yıkılmanın, yok olup silinmenin nedenlerinin başında geldiğinden söz edilerek Allah'a dosdoğru inananlar uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, toplum hayatında dengeyi sağlayan, âdil ölçülerle cemiyeti birbirine bağlayan yardımlaşmadan, zekât ve sadakadan bahsediliyor. Onur kırıcı söz ve davranışlardan, malın kötüsünü zekât ve sadaka vermek suretiyle fakirlerin gönlünde yara açmaktan sakınılması emrediliyor. Nefs ve şeytanın devamlı beşer ihtirasını kamçıladıkları, cimrilik duygusunu kuvvetlendirdikleri hatırlatılıyor. Toplum ve milleti ayakta tutan unsurlardan birinin yardımlaşma olduğuna parmak basılırken Allah'ın bu ölçü ve anlamda düşünüp hareket eden kişileri mağfiret ve lûtfuna dâvet ettiği bildiriliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّٓا اَخْرَجْنَا لَكُمْ
مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَب۪يثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ
بِاٰخِذ۪يهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا ف۪يهِ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿٢٦٧﴾
اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَٓاءِ
وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٦٨﴾

MEÂLİ :

267— Ey imân edenler! Kazandıklarınızın iyi-temiz olanından ve yerden size çıkardıklarımızdan (Allah için muhtaçlara) harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız bayağı-kötü şeyleri vermeye kalkmayın. Allah'ın (her şeyden) müstağni ve hep övülmeye lâyık olduğunu bilin.

268— Şeytan sizi fakirlikle tehdîd edip korkutur, cimrilik ve hayâsızlığa teşvîk eder. Allah ise kendi katından bir mağfiret ve fazla (bir kâr) va'deder. Allah'ın lûtfu ihsânı boldur, O her şeyi bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Câbir (R.A.)den yapılan rivâyete göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Sadaka-i fıtr'ın hurmadan bir sâ' (3334 gr.) verilmesini emretti. Bunun üzerine bir adam fıtrasını, kötü, işe yaramaz hurmadan ayırıp getirdi. Yukarıdaki âyet bu nedenle indi. (1)

Diğer sahîh bir rivâyete göre, sadaka ile ilgili emir indiği günlerde Ansardan bir kısmı, hurma salkımlarını Mescid-i Saadete getirip iki sütun arasına astılar. Muhacirlerden fakir olanlar yesin diye bu imkânı hazırlamayı uygun buldular.

Mü'minlerden bir kısmı ise câiz sanarak çürük, dökük ve işe yaramaz şeyleri sadaka niyetiyle getirmeye başladılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah rızıklarınızı aranızda taksim ettiği gibi, ahlâkınızı da taksim etmiştir. Hem doğrusu Allah dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir. Ama dini (dindarlığı) ancak sevdiğine verir. O halde Allah kime din (ve dindarlık) vermişse gerçekten onu sevmiştir.

Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, bir kulun kalbi ve dili müslüman olmadıkça kendisi müslüman olmuş sayılmaz. Komşuları onun b e v â i k 'inden güven içinde olmadıkça dosdoğru imân etmiş sayılmaz.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! b e v â i k nedir?

Buyurdu ki :

— **«Kişinin aldatması, kin tutması, haksızlıkta bulunup kötülük etmesidir.»**

Sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devamla buyurdu ki :

«Kul haramdan bir mal kazanıp da onu harcamıya görsün, herhalde o mal onun için hiç de mübârek olmaz. Onu sadaka vermiye dursun, herhalde kendisinden kabul olunmaz. Onu arkasında bırakmıya dursun, herhalde onun için ateşten yana azık olur.

---

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî.

(2) İbn Cerîr - İbn Mâce.

Şüphesiz ki Allah, kötülüğü ve günahı kötülük ve günahla silmez; ama kötülüğü iyilikle siler. Çünkü kötülük kötülüğü silmez.» (1)

«İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, kişi aldığına, ele geçirdiğine -helâl mıdır, haram mıdır?- hiç de aldırış etmiyecek.« (2)

«Hiç kimse elinin emeğinden yediğinden daha hayırlısını yememiştir.» (3)

«Doğrusu şeytanın âdemoğluna doğru bir adımı (sinyalı) vardır; meleğin de bir adımı (sinyalı-ilhamı) vardır. (4) Şeytanın adımına gelince, o şer ile korkutur, hakkı yalanlar. Meleğin adımına gelince, o hayır va'deder ve hakkı doğrular. Artık kim kendinde (meleğin) bu sinyalini duyarsa bilsin ki, o Allah'tandır. Allah'a hamdetsin. Bundan başkasını duyarsa, şeytandan Allah'a sığınsın.»

Ve sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ilgili âyeti okudu. (5)

«Hiç bir gün yok ki kullar sabahlayınca iki melek inmiş olmasın. Birisi şöyle der : Allahım! malını (Senin için muhtaçlara) harcayana, sarfettiğinin yerini dolduracak (ölçünün üstünde) ver. Diğeri ise şöyle der: Allahım! malını (Senin için muhtaçlara) harcamıyarak elinde tutana telef ver (o malın feyiz ve bereketini gider.» (6)

Kudsî hadîs ile Allah buyuruyor :

«Malını (Allah için muhtaçlara) harca ki sana da (rahmet ve bereket, feyiz ve ihsan) harcansın.» (7)

FIKHÎ YÖNÜ

(اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ) **«Kazandıklarınızın iyi-temiz olanından harcayın.»**

a) Ayetin açık anlatımı, kazanılan her maldan zekât vermenin farz olduğuna delâlet etmektedir.

b) Yine bu anlatımdan yerden elde edilen her türlü üründen zekât vermenin gerekliliği anlaşılıyor.

(1) Ahmed bin Hanbel : Abdullah bin Mes'ud (R.A.)den.
(2) Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(3) Buharî : Mikdam (R.A.)den.
(4) Şeytanın adımı (sinyalı) vesvesedir. Meleğin adımı (sinyalı) ilhâmdır.
(5) Tirmizî : Hadisün hasenün garibun.
(6) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(7) » » » »

Ne var ki bu âyetleri ilgili hadîsler ve diğer âyetlerle tefsir eden müctehit imamlar, genel ölçüdeki anlamı özelleştirmişler, böylece yerden çıkan ürünlerden hurma, üzüm ve kut (yaşamak için yenen ve besleyici özelliği olan şey) niteliğindeki tahıl ve benzeri şeylerden zekât vermenin farz olduğunu istinbat etmişlerdir.

İmam Ebû Hanîfe ise, âyeti daha çok genelliği üzere tutarak yerden (topraktan) çıkan tahıl, meyva ve sebzelerden zekât vermenin farz olduğu ictihadında bulunmuştur.

Böylece İmam Ebû Hanîfe ile Cumhur-i ulemâ arasında bu konuda farklı bir ictihad meydana gelmiştir. Bu konuda Cumhurun delili şudur: Hz. Muâz (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimize mektup yazarak meyve ve sebzelerden zekât alınıp alınmıyacağını sormuş; Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de: **«Onlarda bir şey yoktur (zekât farz değildir)»** diye cevap vermiştir. (1)

İmam Mâlik ve İmam Evzâî'ye göre, zeytinden de, olgunlaşmaya yüztutan meyvalardan da zekât vermek gerekir. Ancak toplanıp kurutulduktan sonra zekât nisbeti çıkarılıp verilir. Tahıldan ise, harman yapıldığında verilmesi gerekir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Ayette geçen harcamadan maksad nedir? Ne, niçin harcanacaktır?:

a) Hz. Ali bin Ebî Tâlib'e (R.A.) ve İbn Sirîn'e göre farz olan zekâttır.

b) İbn Atiyye, Berâ' bin Âzib, Hasan ve Katede'den yapılan açık rivâyete göre, nâfile anlamında olan sadakadır.

c) Kurtubî'ye göre, âyet hem farz olan zekâtı, hem nâfile anlamındaki sadakayı içermektedir. Çünkü bozuk, işe yaramaz malın zekât olarak verilmesi men'edilmiştir. Sadaka konusunda ise böyle bir yasak sözkonusu değildir.

Nitekim çoğu müfessirlerimize göre de bu âyet hem farz zekâtı, hem nâfile sadakayı kapsamaktadır, yani her iki konuda da malın iyisinden vermek gerekir, demişlerdir. Bozuk, çürük ve âdi hurma salkımını sadaka olsun diye Mescid'e getirip sütuna asan oldu. Bunu gören Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Ne kötüdür bu asılan şey?!»** buyurarak, murad-ı ilâhiyi açıklamıştır. Hadîsin tamamı Tîrmizî'de geçer.

d) **«Yerden size çıkardıklarımız»**a gelince, bunlar üç kısımda topla-

---

(1) Tirmizî bu hadîs için, «Sahih değildir» demiştir.

nır : Bitkiler, ziraatçilikle elde edilen şeyler, madenler ve raslanan defineler..

Bunlardan hangisi zekât kapsamına girer ve nisab miktarı nedir, ne zaman ve ne nisbette verilir? Mezheplerin farklı ictihad ve görüşleri olmuş mudur? Bütün bu konular kaynak fıkıh kitaplarımızda işlenmiştir. Buraya nakletmemiz, tefsirimizin hacmini büyültür. Biz sadece fıkhî konulardan bir kısmının özetini vermekle yetiniyoruz.

ÖZEL MÜLKİYETE AÇIK TUTULAN KAPI

(وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ) **«Ve yerden size çıkardıklarımızdan harcayın.»**

Konumuzu oluşturan âyet, bir bakıma dikkatleri yeraltı kaynaklarına çekmektedir. Burada esnek ve çok anlamlı cümleler kullanılmıştır. Çünkü Allah'ın yeraltında insanların hizmet yararına hazırlayıp sunduğu ni'metler o kadar çoktur ki, bunları saymakla bitiremeyiz. Kur'ân her çağa ve her millete, gelişen ve değişen her topluma seslenen Allah'ın en son ve en mükemmel kitabıdır. Hiç bir değişikliğe uğramadığı için de her kelime ve cümlesi Allah'tan geldiği gibi korunmaktadır. Bu bakımdan onun her kelime ve cümlesi üzerinde titizlikle durmamız ve ilâhî muradı çağın gelişen şartlarına göre araştırıp bulmamız gerekmektedir. Aksi halde Kur'ân'ın içinde yaşadığımız çağa olan kapısı kapalı tutulmuş olur.

«Yerden size çıkardıklarımız..» sözü, çok anlamlıdır. Sınırlama yoktur. Ni'metin çokluğuna işâret vardır.

Düne kadar tahıl, hurma, üzüm, altın, gümüş, bakır, demir ve benzeri madenler ile tefsir ediliyordu. Günümüzde ise bunlarla birlikte diğer hammaddeler, başta petrol ve kömür olmak üzere yeni yeni bulunan madenlerle yorumlanabilir.

Böylece İslâm ülkelerinin çoğunda demir ve kömür çağı yerini **siyah altına** terk etti. Petrol uzmanlarının ifadesine göre Orta-Doğu'da petrol yataklarının aynı tempoyla işletilmesine devam edilirse, daha yaklaşık 150 yıllık ihtiyat vardır. Günümüzde ise petrolün nasıl güçlü bir silah olduğunu anlatmaya gerek yoktur. Müslümanların toprağa ve yeraltına yeniden dönmesi güçlenmesinin işâretidir. Dinde bunu yasaklıyan bir hüküm şöyle dursun, tahrik ve teşvik eden emir ve tavsiyeler sayılmıyacak kadar çoktur. Hem bu emir ve tavsiyeler incelendiğinde göz ve gönül dolduracak ana fikirlerle doludur.

Diyebiliriz ki, zengin kaynakların bulunması ve yeniden Kur'ân'a dö-

nülmesi, İslâm'ın «Büyük Uyanışı» nın ilk adımıdır. Kendi aralarında bu iki güç ve kaynaktan kaynaklanarak birleşirlerse, gökten inen som beyaz nuranî altın (Kur'ân), yerden çıkan siyah altın (petrol ve kömür), mutlak anlamda üstünlük sağlamaya yetecek en güçlü silahlardır.

Böylece İslâm'ın Jeopolitiği, hareket serbestisi içinde ekonomik yönde de sür'atle gelişmeye uyum sağlar; maddî güç ile mânevî gücü birleştirip dengeli, sağlam ve uzun ömürlü bir sosyo-ekonomik güç meydana çıkar. Zekât, sadaka, faizsiz kredi gibi müesseselerle sosyal adâleti kurar.

Yukarıdaki âyet özellikle bu iki noktaya parmak basmıyor mu? Mallarınızın iyisinden sadaka verin, yerden size çıkardıklarımızla zayıf unsurları güçlendirin, uyarısı parlak bir güneş ışınları gibi çevremizi aydınlatmıyor mu?

ÖZEL MÜLKİYETE AÇIK TUTULAN KAPI

(أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا) «Kazandıklarınızın iyi-temiz olanından ve yerden size çıkardıklarımızdan harcayın..»

İslâm kendine has başlıbaşına bir sistem olup apayrı bir dünya görüşü getirmiştir. Ne kapitalizme, ne sosyalizme, ne de komünizme uyar. Çünkü ferdî çıkarı daha çok ön plâna alan, zengini çok daha zengin yapan, fakirden yana olmıyan ve altta kalanın canı çıksın diyenkapitalizm, «İnsanların hayırlısı, insanlara yararlı olandır,» ve «Kendin için sevip hoş gördüğün şeyi din kardeşin için de hoş görmedikçe mü'min olamazsın», prensiplerine ve yukarıda meâlini verdiğimiz âyete ters düşmektedir.

Üretim araçlarını kontrol altına alıp, kişisel hürriyete imkân vermiyen, bütün malların ortaklaşa kullanılmasını savunan ve özel mülkiyeti kökünden yıkıp kaldıran toplum rejimi diye nitelendirilen komünizm; konumuzu teşkil eden âyetlerin kişisel hürriyete ve özel mülkiyete tanıdığı geniş fakat fakirden yana haklara ters düşmektedir. Çünkü zekât ve sadakayı ancak zengin fertler verir, bu da özel mülkiyete dayanır. Yerden çıkan ürünlerin zekâtını keza toprak sahipleri muhtaçlara dağıtır. Böylece özel ve kişisel mülkiyet ve hürriyetin en verimli ve muhtaçtan yana açık kapısını getiren İslâmiyetin bu ve benzeri izmlerle bağdaşmasına imkân yoktur.

Özel mülkiyeti kısmen veya tamamen kaldıran, mübadele ve dağıtım araçlarının bir kısmını ya da tamamını topluma ait sayan siyasî bir dokt-

rin ve hareket anlamını taşıyan sosyalizm; özel mülkiyete yer veren, saygı duyan, üretim ve dağıtım vasıtalarını topluma ait kılmayan, her hakkı sahibine teslim eden, herkesin meşru kazancına kapıyı açık tutan, sosyal dengeyi âdil biçimde ayakta tutmak için zekât, sadaka, fitre, keffaret, faizsiz kredi ve çeşitli yardımlaşmayı öngören İslâm'a ters düşmektedir.

Yukarıdaki âyet, taşıdığı çok geniş anlamıyla, bütün bu izmleri reddeder. Özel mülkiyeti belli ölçülerle ayakta tutmayı emreder. Fert ve toplum yararına -haklar ölçülü biçimde korunarak- sosyal adâleti en etkin şekilde gerçekleştirmeyi amaç edinir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, Rahmân'ın ilhâmını, Şeytanın vesvesesinden ayırmanın; birincisine gönül kulağını çevirip ruhun asıl gıdasına kapıyı açık bulundurmanın; ikincisinden tiksinip uzaklaşmanın ve bu ses ve sinyale hemen meyleden nefsi terbiye etmenin ancak sağlam imân, selim akıl ve yararlı ilimle olabileceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, bu üç unsuru içeren hikmetin nasıl bir iyilik ve hayır olduğuna dikkatler çekiliyor ve akıl sâhiplerinin bu konuda iyice düşünüp akıl ve hikmet aracıyla hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, saadeti bedbahtlıktan ayırdetmelerinin mümkün olduğuna işâret ediliyor.



يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ
أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

MEÂLİ :

269— Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, gerçekten ona çokça hayır verilmiştir. Bunu da ancak akıl sâhipleri düşünüp anlar.

İLGİLİ HADÎSLER

«Hikmetin başı Allah korkusudur.» (1)

«Ancak iki şey hakkında (gıptaya dönüşür anlamda) hased edilir: Biri, Allah'ın kendisine mal verip onu Hak yolunda harcamaya görevlendirdiği kimse; diğeri Allah'ın kendisine hikmet verip onunla hükmeden ve başkasına öğreten kimse..» (2)

«Hikmet mü'minin yitiğidir; onu nerede bulursa toplayıp kendine alsın.» (3)

«Hikmet, soylu kişinin şerefini artırır, köle olan kulu yükseltir de onu hükümdarlar meclisinde oturtur.» (4)

«Hikmet on bölümdür. Dokuz bölümü (ömrü boşa harcamıyarak kendi işiyle meşgul olup, ayartan kimselerden uzaklaşarak) kendi başına tenha kalmaktadır. Bir bölümü de (gereksiz yere konuşmayıp) susmaktadır.» (5)

HİKMET NEDİR?

Çok yönlü ve çok anlamlı olan bu kelime üzerinde birbirine yakın farklı tanımlamalar ve yorumlar yapılmıştır. Bunlardan birkaçını şöyle sıralıyabiliriz:

1. Kur'ân'ın nâsih ve mensûhunu, muhkem ve müteşabihini, önce inen âyetlerle sonra inen âyetlerin kronolojik sırasını, helâl ve haram kıldığı şeyleri, örnek ve benzetmelerini bilmektir.

Bu tarif ve açıklama üzerinde daha çok İbn Abbas (R.A.) durmuştur.

2. Tabiînden Mücâhid'e göre, sözün doğrusunu ve isâbetli olanını söylemektir.

3. Leys bin Ebî Sâlim'e göre, ilim, fıkıh ve Kur'ân'dır.

---

(1) El-Hakîm - İbn Lâl : İbn Mes'ud (R.A.)den. Sahihtir.

(2) Buharî-Müslim-Nesâî-İbn Mâce : İbn Mes'ud (R.A.)den.

(3) Kudaî kendi Müsnedinde Zeyd bin Eslem'den mursel olarak rivâyet etmiştir. Tirmizî ve El-Askerî : Ebû Hüreyre'den.. Senedinde zayıf sayılan İbrahim b. Fazıl vardır. (Keşfü'l-Hafa)

(4) İbn Adiy El-Kâmil'de - Ebû Nuaym Hülye'de rivâyet etmiştir. Irakiy'e göre, bunun senedi zayıftır. Al-Askerî bunun mevkuf olduğunu tesbit etmiştir.

(5) İbn Adiy - İbn Lâl : Ebû Hüreyre (R.A.)den. Zehebiy'e göre isnadında şüphe vardır. Bak: Mîzanü'l-i'tidal: 4/594

4. Ebû Ali'ye göre, saygı dolu Allah korkusudur. Çünkü Allah korkusu hikmetin başıdır.

5. İyi anlayış ve güzel kavrayıştır. Bu tarif üzerinde daha çok ünlü müctehit İbrahim Nahaî (R.A.) durmuştur.

6. Ebû Mâlik'e göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin insan hayatına yön veren sünnetidir.

7. Zeyd bin Eslem'e göre, akıldır.

8. İmam Mâlik'e göre, Allah'ın dininde anlayış ve bilgili olmaktır. Bu da ancak Allah'ın insan kalbine yerleştirdiği bir lûtuf ve inâyetle gerçekleşir.

9. Müfessir Süddî'ye göre, peygamberliktir.

Cumhura göre hikmet, peygamberliğe has değildir, daha başka şeyleri, mertebe ve dereceleri de kapsar.

10. İbn Kasım'a göre, Allah'ın modelsiz ve örneksiz yaratıp meydana getirdiği yüce eseri üzerinde düşünmektir.

11. El-Hasan'a göre, haram ve şüpheli şeylerden titizlikle kaçınmaktır.

Büyük müfessir Kurtubî (R.A.) bütün bu tanımlamaların ve yorumların mâna ve maksad yönünden birbirine yakın olduğunu söyler ve kelimeyi gramatik olarak şöyle belirler:

Hikmet, ihkâm'dan masdardır. Bu ise, söz ve davranışla itkan (sağlamlaşma, bir şeyi iyice bilme) demektir. Allah'ın Kitabı bir hikmettir; Peygamber (A.S.)ın sünneti de bir hikmettir. Fazîletten yana anlatılan her şey de hikmettir. Çünkü hikmetin aslı, insanı ölçüsüzlük ve dengesizlikten alıkoyan şeydir. Bu nedenle ilim, insanı bu durumlara düşmekten koruduğu için hikmet sayılmıştır. Kur'ân, akıl ve anlayış da böyledir.

12. İrâdeye yön veren yararlı ilimlerdir. Çünkü hikmetin aracı akıldır.

Büyük müfessir Fahrüddin Râzî (R.A.), Mefatihülgayb'de bu kelimenin yorumunu yaparken bazı rivâyetlere de yer vermiştir. Özetle diyor ki:

«Hikmet, Kur'ân'da dört biçimde yorumlanmıştır:

1. Kur'ân öğütleri,

2. Anlayış ve ilim,

3. Kur'ân,

4. Peygamberlik.. (1)

Bütün bu yorumlar gerçekleştiğinde bir ucu gelip ilme dayanır. İnsanlara ise az bilgi verilmiştir.

Hikmeti, doğru olanı yapmak ve isabetli hareket etmekle yorumlamanın sınırı, beşerî gücümüze göre Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmamızdır. Bu mânanın dayandığı temel ise, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin : **«Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın..»** hadîsidir.

İşte hikmeti bu iki anlamın dışına çıkarmak mümkün değildir. Çünkü insanın asıl olgunluk ve erdemliği iki şeyde kendini gösterir, diğer bir deyimle açığa vurur : Hakk'ı hak olduğu için bilip tanımak, iyilik ve insanlıktan yana düşünmeyi mutlak hayır olduğu için işlemek.. Birincisinin ilme ve ona uygun idrâke, ikincisinin isâbetli ve doğru olanı yapmaya dayandığını Kur'ân'dan öğreniyoruz. Nitekim :

İbrahim Peygamber (A.S.) : «Rabbim! Bana hüküm lûtfet» demiştir. Bu nazarî hikmettir. Hemen sonra : «Ve beni iyi kulların arasına kat..» diyerek amelî hikmeti arzulamıştır.

Musâ Peygambere (A.S.) Allah şöyle seslenmişti : «Şüphesiz ki Ben Allah'ım, Benden başka ilâh yoktur..» Bu nazarî hikmettir. Bundan hemen sonra şu emir eklenmiştir : «Bana kulluk edin..» Bu da amelî hikmettir.

İsâ Peygamber (A.S.) : «Ben Allah'ın kuluyum..» demişti. Bu nazarî hikmettir. Sonra da : «Rabbim bana namaz ve zekât ile emretti..» diyerek amelî hikmete kapı açmıştır.

Cenâb-ı Hak, Muhammed'e (A.S.) hitapla: **«Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur..»** buyurmuştur. Bu nazarî hikmettir. Sonra da : **«Kusurlarından dolayı istiğfar et..»** buyurarak amelî hikmetten söz etmiştir.

Allah, diğer bütün peygamberleri kasdederek (salât u selâm hepsine olsun) : **«Allah kendi buyruğundan (haberli kılmak için) kullarından dilediğine melekleri ruh ile indirir de : Benden başka hiçbir ilâh olmadığını»** buyurarak kullarını yürümekte oldukları yolun tehlikesine karşı uyarmalarını ister. Bu, nazarî hikmettir. Bundan hemen sonra, **«O halde bana karşı gelmekten sakının!»** buyurması ise amelî hikmeti yansıtır. (2)

İşte Kur'ân bu ilâhî metotla insanî kemâlin (olgunluk) ancak bu iki

(1) En'am: 89 - Lokman: 54 - Nisâ: 20 - Bakara: 251-231 - Meryem: 12 - Lokman: 12. âyetler.. Ayrıca Nahl: 125 Bakara: 269'a.

(2) Nahl sûresi: 2

kuvvetle gerçekleşebileceğini anlatır. (1)

İLİM, AKIL VE İMÂN

Bu üçü, insan hayatının iki kanadını, beden ve ruh yapısının birleşme sentezini, dünya ile âhiret bağlantısının asıl mâna ve maksadını formüle edip meydana getiren sehpadır. Kur'ân'da yukarıdaki âyetle bilhassa hikmetin mayasını oluşturan bu üç kavrama işâret edilmiştir. Çünkü hakkın sesini duyup ona kulak vermek; şeytanın, nefs anteniyle kalbe ve dimağa yolladığı sinyali anlamak önce bir imân ve akıl işidir. Birinin saadet va'dettiğini, diğerinin felâkete sürüklemek istediğini farketmek, imân ve akıldan güç alan ilim işidir.

Kur'ân bu üçlü sentezin çokca iyiliğe götüreceğini, daha doğrusu dünya ve âhiret hayrına ancak bununla erişilebileceğini noktalıyor.

Onun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Hikmet mü'minin yitiğidir.»**(2) **«İlim İslâmın hayatı, imânın direğidir.»** (3) **«Kişinin aklı tamamlanmadıkça dini tamamlanmaz..»** (4) buyurarak bu hakikatı en ölçülü biçimde yansıtmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, gösteriş için harcanan ve bir de harcandıktan sonra başa kakılan, gönül incitilen maldan ve onun sahibinden söz edildi. Allah yolunda harcanan malın ve tertemiz duygularla İslâm cemaatine yardım elini uzatanın değer taşıdığı ve Allah katında mükâfata lâyık bulunduğu hatırlatıldı ve sonra bu doğrultuda düşünüp imândan gelen sese kulak vererek hareket etmenin bir hikmet konusu bulunduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetler, hangi düşünce ve inanca dayanırsa dayansın yapılan iyiliklerin ve ortaya konan harcamaların herhalde Allah tarafından bilindiği belirtiliyor ve böylece gizli maksat taşımanın hiç kimseye yarar sağlamıyacağı hatırlatılarak sosyal yapıda zengin-fakir ilişkilerinin gerçek ölçüsü veriliyor; iki tarafın da onur kırıcı, yüzsüzlüğe yolaçıcı davranışlardan kaçınmaları isteniliyor. Allah'ın mülkünde O'nun ni'metini O'nun kullarına verirken çok dikkatli davranılmasının gerektiğine, zenginle fakir, işverenle işçi arasında dengeli, ölçülü bir kardeşliğin kurulmasına büyük bir gereksinme olduğuna işâret ediliyor.



(1) Mefatihul gayb / Fahrüddin Râzî: C. 2/515. Matbaa-i Âmire.

(2) Tirmizi: Hadisün garibün

(3) Ebu Şeyh: İbn Abbas (R.A.)dan. Camiüssağir

(4) İbn Hibban: Enes (R.A.)den - Hâkim ve Ebu Nuaym (Bu hadisi zayıf sayanlar olmuştur.)

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ
وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ
فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلِأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ
لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ
الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ
لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ
بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

MEÂLİ :

270— Nafakadan ne harcadınız veya adaktan ne adadınızsa herhalde Allah onu bilir. Zâlimlerin yardımcıları yoktur.

271— Sadakaları açıkça verirseniz o ne güzel! Eğer onu gizler de öylece fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve (Allah bu sebeple) günahlarınızdan bir kısmını örter (de bağışlar). Allah yaptıklarınızdan elbette haberlidir, (onları yeterince bilir).

272— Onları doğru yola iletip eriştirmek sana gerekmez, (senin görev sınırına girmez). Ama Allah dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. Hayır (ve iylik)den ne harcarsanız bunun yararı kendinizedir. Zaten siz ancak Allah rızasını gözeterek harcarsınız. Hayırdan ne harcarsanız karşılığı tastamam verilir ve siz haksızlığa uğramış olmazsınız.

273— (Sadakalarınızı), kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşmayan (kapı kapı gezmiyen) fakirlere (verin) ki, onlar yüzsuyu dökmediklerinden, durumlarını bilmeyen, onları zengin sanır. Onları (siz Allah yolunda olanlar) çehrelerinden tanırsınız; insanlardan yüzsüzlük ederek istemezler. (Evet) hayırdan ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu bilir.

274— Onlar ki, mallarını gece, gündüz; gizli ve açık (hayır işleyerek) harcarlar, işte onların ecir (karşılık verilecek mükâfat)ları Rabları katındadır. Onlar üzerine bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de..

İNİŞ SEBEBİ

Ashab-ı Kirâm'dan birkaç zat Resûlüllah (A.S.) Efendimize, açık ve gizli verilen sadakadan hangisinin daha iyi olduğunu sordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Diğer bir rivâyete göre :

Hazreti Ali (R.A.)nin dört dirhemi vardı; birini gece, birini gündüz, birini gizli, birini de açık olarak fakirlere harcadı. Bu sebeple yukarıdaki ilgili âyet indi. (1)

Ayrıca Kurtubî'nin tesbitine göre, 272. âyet şu sebebe bağlı olarak inmiştir :

Önceleri Müslümanlar, inanırlar da İslâm'a girerler umuduyla gayr-i

(1) Esbabü'n-Nüzul/Nisaburî - Kurtubî ve İbn Cerir tefsirleri.

müslimlere de sadaka verirlerdi. Sonra **«Onları doğru yola iletip eriştirmek sana gerekmez»** uyarısı indi. Yani verdiğiniz sadaka ile böyle bir sonuç beklemenize gerek yoktur. Çünkü Allah dilediğini doğru yola eriştirir. Size düşen görev, doğru yola irşad etmektir.

Nitekim Ebûbekir Sıddîk (R.A.)ın kızı Esmâ (R.A.) bir ara kâfir olan dedesi Ebû Kuhafe'ye sadaka vermek istedi, fakat küfür üzere olduğunu düşünerek vazgeçti. Bunun üzerine yukarıdaki ilgili âyet indi. Böylece gayr-i müslimlere de -muhtaç durumda bulunuyorlarsa- sadaka verilebileceği anlaşılıyor. Tabii zekât, Müslüman fakirlerin hakkıdır, başkasına verilmez.

İbn Ebî Hâtim'in rivâyetine göre, İbn Abbas (R.A.)ın şöyle dediği tesbit edilmiştir:

«Peygamber (A.S.) Efendimiz bize ancak Müslüman halka sadaka vermemizi emretti. Sonra bu (ilgili) âyet inince gayr-i müslimlere de sadaka vermemize cevâz kapısı açılmış oldu.»

İbn Ebî Şeybe'nin tesbitine göre ise, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ashabına: **«Ancak sizin dininizden olanlara sadaka verin!»** diye emretmiştir. Bunun üzerine 272. âyet inmiştir.

Bütün bu rivâyetlerden şu sonucu çıkarabiliriz:

Zekât sadece Müslüman fakirlerine ve Kur'ân'ın belirttiği Müslümanlardan sekiz sınıfa verilebilir. Sadaka ise hem Müslüman fakirlere, hem de gayr-i müslim fakirlere verilebilir.

İLGİLİ HADİSLER

Sadaka ile ilgili âyetler ardarda inmeye başlayınca Hz. Ömer (R.A.) servetinin yarısını, Hz. Ebûbekir Sıddîk (R.A.) ise tamamını alıp Resûlüllah (A.S.) Efendimize getirdiler ve fakirlerle Allah yolunda savaşan muhtaçlara dağıtılmasını dilediler. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ömer'e sordu:

— Ya Ömer! geriye çocukların için ne bıraktın?

Ömer (R.A.) şu cevabı verdi:

— Yarısını onlara bıraktım..

Sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ebûbekir Sıddîk'a sordu:

— Ya Ebâbekir! geriye çocukların için ne bıraktın?

— Allah ve Resûlünün (müjdeleyici anlamda) verdikleri sözü bıraktım, diye cevap verdi. Bu sınırsız cömertlik karşısında Hz. Ömer fazlasıyla duygulandı ve nemli gözlerini Ebûbekir'e çevirerek şöyle demekten kendini alamadı : «Evet, ya Ebâbekir! ne kadar bir hayır kapısını açmada yola çıkıldıysa, mutlaka sen daha erken oraya vardın.» (1)

«Yedi kimse vardır ki, Allah onları kendi gölgesinden başka bir gölgenin bulunmayacağı günde gölgelendirecektir :

1. Âdil hükümdar,

2. Allah'a ibâdet ve kulluğun (derin mânası) içinde gelişen genç,

3. Allah için sevişen, bu sevgi üzere biraraya gelip bu sevgiyle ayrılan iki adam,

4. Câmi'den çıktıktan sonra tekrar oraya dönünceye kadar kalbi câmiye bağlı kalan kimse,

5. Yalnız başına bulunduğunda Allah'ı anıp gözleri yaşaran kimse,

6. Soylu güzel bir kadın kendine çağırdığında, «Ben, âlemlerin Rabbinden korkarım» diyen adam,

7. Bir sadaka verirken onu sağ elinin verdiğini sol eli bilmiyecek biçimde gizli tutan kimse.. (2)

«Yanında kendini doygun kılacak kadar malı bulunan kimse, buna rağmen dilenirse, o ancak Cehennemden bir kor (ateş parçası) istemiş olur.» (3)

«Kur'ân'ı açıktan okuyan, açıktan sadaka veren gibidir. Kur'ân'ı gizli (içinden) okuyan, gizli sadaka veren gibidir.» (4)

«Zengine ve bir de güçlü, azası sağlam sıhhatli olana sadaka helâl olmaz.» (5)

«Yoksul, kapı kapı dolaşıp bir iki hurma, bir iki lokmayla, bir iki yemekle (ilgi gösterip) çevirdiğin kimse değildir. Ama yoksul, kendini doygun kılacak bir şey bulamıyan ve farkedilip tanınmadığı için de kendisine sadaka verilmiyen, (aynı zamanda bu durumuna rağmen) insanlardan bir şey istemiyen kimsedir.» (6)

---

(1) İbn Kesir tefsiri: 1/323 Mısır baskı?
(2) Buharî - Müslim: Ebu Hareyre (R.A.)den.
(3) Ebu Davud - Ahmed b. Hanbel.
(4) Tirmizi - Nesâi - Ahmed b. Hambel
(5) Ebu Davud - Tirmizi
(6) Ahmed b. Hanbel

«Kimin kırk dirhemi olduğu halde dilenirse yüzsüzlük etmiş olur.» (1)

İSLÂM SINIF KAVGASINA KAPI AÇMAZ

(وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ) **«Hayır ve iyilikten ne harcarsanız bunun yararı kendinizedir.»**

İslâm, kapitalist ülkelerde olduğu gibi emek-sermaye çatışmasına neden olan grev ve lokavta yer vermemiştir. İşçinin hakkının korunmasını, işverenin malına haksız tecavüzün önlenmesini devletin yetki ve otoritesine bırakmıştır. Bunun yanısıra sermayenin mahdut ellerde birikmesini, vergi, zekât ve benzeri sosyal yardımlaşma kurumlarını harekete geçirerek önler. Üretici, tüketici ve işçiyi olumsuz yönde etkiliyen grev ve lokavta kapı açmadan, meseleyi iki tarafın hakları zedelenmeden çözer. Bunun aksine günümüzde kapitalist ülkelerde emek-sermaye çatışması devlet otoritesinin dışına çıktığı ve böylece grev ve lokavt sonucu üretici ve tüketicinin çıkarları zedelendiği için çözümü çok zor sosyo-ekonomik tepkilere yol açmıştır. Kısacası emekle sermaye arasında uzun vadeli bir uzlaşma sağlamak başlıbaşına bir ülke meselesi haline gelmiştir.

İslâm sınıf kavgasına, hiç olmazsa sürtüşmesine kapı açan bu tür yolları kapamış, zenginle fakir, işverenle işçiyi makul şartlarla kardeş yapmıştır. **«Yanınızda çalışanlar sizin kardeşlerinizdir, Allah onları sizin elinizin altında bulunduruyor: Yediğinizden onlara yedirin, giydiğinizden onlara giydirin. Güç getlremiyecekleri yükü onlara yüklemeye kalkışmayın, böyle bir durum meydana gelirse onlara yardımcı olun..»** (2) meâlindeki hadîs-i şerîf, bu iki sınıf arasındaki kardeşlik bağının en güzel ve anlamlı ölçüsünü sunmaktadır.

Konumuzu oluşturan âyetlerle de yapılan iyiliklerin, onur kırıcı biçimde olması önlenmekte, böylece fakirle zengin arasındaki mesafe bir bakıma kaldırılmaktadır.

Sınıflar arasındaki sürtüşmeye kapı açmayı önleyen bu âyetlerin yorumunu yaparken önemli noktaları sıralamakta yarar vardır :

1. Yapılan her iyiliğin, adanan her adağın ne için ve ne amaçla yapıldığını Allah bilir ve ancak Allah rızası gözetilerek ve fakirden, muhtaçtan bir karşılık beklenmiyerek yapılan hayrı, iyiliği ve adağı kabul eder ve bunun karşılığını hem dünyada, hem âhirette noksansız verir. Dünya-

(1) Ahmed b. Hambel.

(2) Buharî / iman: 22, ıtık: 15. - Müslim / Eyman: 40.

daki karşılığı, üretimin durmaması ve tarafların olumsuz yönde etkilenmemesi, fiatların artıp tüketiciyi zor duruma düşürmemesi ile yorumlanabilir. Âhiretteki karşılığı mutlak saadettir.

Gösteriş için, halkın övgüsünü kazanmayı amaç edinilerek yapılan iyilik ve hayrı kabul etmez. Çünkü bu tür davranış ve düşüncede hem gizli bir şirk yatmakta, hem de fakir ve muhtacın onuru zedelenmektedir.

2. Elindeki mal ve servetini Allah yolunda harcamıyarak, toplum yapısında sosyal adâletin sağlanmasına bu açıdan darbe indirenleri, Allah, ilâhî sünnete uymadıkları için hem dünyada, hem âhirette cezâlandırır; O'nun kanunları değişmez. Servet biriktirmeyi tek amaç olarak seçen maddeciler böylece hem kendilerine, hem bağlı bulundukları topluluk ve millete büyük bir haksızlık etmiş sayılırlar. Bu yüzden sosyal yapıda bir dengesizlik meydana gelir; sınıflar arasında çetin bir sürtüşme başlar, üretici ve tüketici büyük kayıplara uğrarsa, artık Allah o haksızlara yardım etmez. Çünkü : **«Zalimlerin yardımcıları yoktur..»**

3. Onur kırıcı, haysiyet zedeleyici olmaması, muhtaçların gönül rahatlığıyla yapılan yardımı yiyebilmeleri için sadakaları (zekât ve benzeri yardımları) gizlilik ölçüleri içinde fakirlere vermek çok daha hayırlıdır. Hem güzel ahlâkın iyi örneklerinden biridir. Başkası da yardımda bulunsun diye bir teşvîk anlam ve niyeti taşıyorsa, açıkça verilmesi de iyi olur.

4. Hidâyet genellikle iki kısma ayrılır: Biri, hayır ve saadet yoluna ulaşmada başarılı kılmaktır ki bu, Allah'a aittir. Diğeri, hayır ve saadet yolunu göstermektir ki bu, Peygamber (A.S.) Efendimiz ile ümmetinden irşât etme yetkisinde olanların görevidir.

Bundan çıkarılan sonuç şudur :

Peygamberin ve O'nun yolunda bulunan mürşitlerin asıl görevi, toplumun kültürel, sosyo-ekonomik, psikolojik ve âile yapılarını, millî duygularını dikkate alarak onlara iyilik ve saadet yolunu göstermek, kul ile Allah arasındaki caddeyi onlara gösterip belirlemektir.

İşte hidayete ulaştırmada insana tanınan sınır buraya kadardır. Şöyleki: Allah için, O'nun rızasını elde etmek niyetiyle hizmete atılan mürşitler, beşerî bütün güç ve yeteneklerini ortaya koyarak insanları hakka irşâd ederler. Ama doğru yola, hakka ve saadete ulaştırmak (hidâyet) Allah'a aittir. Çünkü Kur'ân : **«Onları doğru yola iletip eriştirmek sana gerekmez, (senin görev sınırına girmez). Ama Allah dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.»** buyuruyor. Başka bir âyetle de şöyle hatırlatılıyor: **«Rabbın dileseydi yeryüzünde kim varsa hepsi de imân ederdi. Hal böyle iken mü'min olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?! Allah'ın izni olma-**

dıkça hiçbir kimse imân etmez.» (1)

5. Bu sınırı ve anlamını bilen, inceliğini imân ve akıl ölçüleri içinde kavrayan mü'minler Allah rızasını gözeterek harcarlar da içlerinde bir sıkıntı duymazlar; gerekirse gayr-i müslimlerden fakir ve muhtaç vatandaşlara sadaka verir, fakat bununla onları hidâyete (hak dine) eriştireceğini düşünmez, sadece doğru yolu gösterme niyetiyle hareket ederler. Çünkü hayır ve iyilikten ne harcarlarsa bunun yararını hem dünyada, hem âhirette göreceklerine inanırlar.

6. Toplum yapısında insan olmanın anlamını kavramış, imân terbiyesiyle ruhunu geliştirmiş nice fakirler var ki, bu niteliklerinden dolayı hiç kimseye durumlarından söz etmezler, yüzsüzlük yapmazlar. Onların çehresinde imân, irfan, kanaat, sabır ve Allah'a kul olmanın belirtileri her zaman belirgindir. Böylelerini, daha çok oluşturulan hayır kurumlarıyla tesbit edip yardımda bulunmak, yine topluma verilen bir görevdir. Ayrıca Resûlüllah (A.S.) devrinde bu husus bir yandan da devletin görevleri arasında bulunuyordu. Toplanılan zekâtı ayrı bir fon meydana getirerek fakirlere zamanında ulaştırırdı.

«(Sadakalarınızı) kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşamıyan fakirlere (verin)..»

Meâlindeki âyette sözü edilen bu fakirler kimlerdir?

a) Kendilerini savaş için Allah yoluna vakfeden ve bu yüzden ticaret ve sanatla uğraşmaya vakit bulamıyan kahraman gazilerdir. Onları her bakımdan, özellikle maddî yönden desteklemek Müslüman zenginlerin görevidir.

b) Allah yolunda savaştan savaşa koşup yaralanan ve bu yüzden iş göremiyecek duruma gelen mâlûl gazilerdir. Müslüman zenginler ya doğrudan, ya da devlet eliyle açılan bir fon aracılığıyla bunlara yardım elini uzatmalıdırlar.

c) İslâm uğrunda yurdunu, malını ve yakınlarını terkedip Medine'ye gelerek yerleşen ve fakat ev bulamayıp Mescid-i Saadetin bitişiğindeki hurma dallarından yapılan gölgeliğin altında toplanan ve asıl görevleri, Peygamber (A.S.) Efendimizin Sünnetini, emir ve yasaklarını tesbit edip öğrenmek olan Ashab-ı Suffadır. (2)

7. Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık harcayanların, mükâfatları Rableri katındadır. Kur'ân bu mükâfatı iki biçimde noktalıyor:

---

(1) Yunus sûresi: 99, 100.

(2) Fazla bilgi için bak: Fethülkadir / Şevkanî - Mefatihülgayb / Fahruddin Râzî tefsirlerine.

a) **«Onlar üzerinde bir korku yoktur,**

b) **Ve onlar üzülmeyeceklerdir..»**

Sözü edilen korku, biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki kısımdır: Dünyadaki korku, fakirle zengin arasındaki mesafeyi açmak, sınıf kavgasına ortam hazırlamak ve böylece materyalizm belâsı ve komünizm fırtınası ile yüzyüze gelmektir. O halde kendi ülkesinde sağlam ölçüler içinde dinî ve millî bir eğitim süzgecinden geçtikten sonra sınıflar arasındaki açıklığı bir uçurum haline gelmeden kapatan inanmış zenginlere ve orta hallilere korku yoktur. Çünkü sosyal adâletin gerçek ve vazgeçilmez elementleri harekete geçirilmiştir.

Âhiretteki korku, dünyada iken görevini yerine getirmemenin, kişisel çıkarını her şeyin üstünde tutmanın doğurduğu elim sonuçların hazırladığı, ilâhî adâlete uygun bir azâbdır.

Bunun gibi sözü edilen üzüntü de, biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki kısımdır: Dünyadaki üzüntü, mevcut nîmetin elden gitmesi, insanların birbirine düşman kesilip saldırması ve huzurlu bir hayatı va'deden kapıların kapanmasıdır. Çünkü dünyadaki ıstırapların en kötülerinden biri, mevcut nîmetin elden gitmesinden doğan üzüntüdür. Hele bir de, kişide sağlam bir imân ve arınmış bir ruh yoksa, neticesi ya kalp krizi, ya da intihar olur.

Âhiretteki üzüntü, Allah'ın verdiği araçları yerinde, amacında kullanmamanın ve bu yüzden insanlara yararlı bir kişi olamamanın sürüklediği bataklığın bütün açıklığıyla ortaya çıkmasıdır.

FIKHÎ YÖNÜ

(وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ) **«Eğer onu gizler de öylece fakirlere verirseniz o ne güzel!»**

Yukarıdaki âyette geçen sadakadan maksad, tetavvu' olanıdır. Çünkü zekât gayr-ı müslimlere verilmez. İlim adamlarımız bu konuda görüş birliği halindedir. Dayanak ve dilleri ise, şu hadîstir : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Müslüman cemaate hitap ederek :

«Zekâtı zenginlerinizden alıp fakirlerinize vermekle emrolundum.» buyurmuştur. (1)

(1) Buharî / zekat: 1, 63, Magazi: 60, Müslim / İmân: 29 - Ebû Davud: 5 - Tirmizi / zekat: 6 - Nesa'i / zekat: 1, 46 - İbn Mâce / zekat: 1 - Dâremî / zekat:1 Ahmed: 1/223

O halde gayr-i müslimlere sadece yardım olarak sadaka verilir. Müslüman fakirlerin hakkı olan zekât ve fitre verilmez.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Muâz'ı (R.A.) Yemen'e gönderdiğinde ona: **«Zekâtı onların (Müslümanların) zenginlerinden al, fakirlerine dağıt.»** buyurmuştu. (1)

İTİKADÎ YÖNÜ

1. Dilencilik:

Ahmed bin Hanbel'den, «Ne zaman dilenmek mubahtır?» diye sorulduğunda, şu cevabı vermiştir: «Kişinin yanında gıdasını ve yaşamasını karşılayacak bir şey bulunmadığı zaman...»

İlim adamlarından Ebû Abdullah'a soruldu:

— Bir kimse sıkıntıya düşer, muztar durumda kalırsa dilenebilir mi?

— Evet, diye cevap vermiştir.

Soran devam etmiş:

— Peki ama yüzsuyu dökmek, onurunu kırmak istemezse?..

— Bu onun için daha hayırlıdır. Çünkü Müslüman bir ülkede bir kişinin açlıktan öldüğünü sanmıyorum. Allah onun rızkına herhalde bir sebep yaratır. Çünkü Peygamber (A.S.): **«Kim iffetli olur, yüzsüzlük etmezse Allah onun iffet ve onurunu korur.»** buyurmuştur. (2)

Ebubekir (R.A.) diyor ki:

Peygamber (A.S.) Efendimizden soruldu:

— Yiyecek bir şey bulamıyan kimse dilenir mi, yoksa ölmüş hayvan etini mi yer?

Buyurdu ki:

— Birisinden bir şey isteme imkânı varken ölü hayvan etinden hiç yenilir mi?

Yüzsuyu dökemiyen fakirleri tesbit edip onların halini Müslüman zenginlere duyurmak sünnettir. Nitekim yalınayak, yarı çıplak bir vaziyetteki bir topluluk Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelmişti. Onların bu acıklı hali-

(1) Buhari / zekat: 6 - Nesa'i / zekat: 1, 46 - İbn Mâce / zekat 1 - Dâremî / zekat: 1 - Ahmed: 1/233

(2) Müsned-i Ahmed: 3/3, 9, 12, 44 - Buharî / zekat: 18 - Müslim / zekat: 124

ni gören Peygamber, Ashabına: **«Bunlara zekât ve sadaka verin»** diye emretmişti.

Ebû Ömer (R.A.) bu konuda Resûlüllah (A.S.)ın şöyle buyurduğunu da kaydediyor: **«Fakirler için şefaatçi olun ki sevâp kazanasınız.»**

Ahmed bin Hanbel de buna cevaz vermiş ve rivâyetleri doğrulamıştır. Ebû Dâvud ve Nesâî'nin yaptıkları rivâyete göre: Firâs oğullarından bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimize geldi ve:

— Dilenebilir miyim?

Diye sordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona:

— Hayır, rasgele değil, ancak sâlih kişilerden iste, buyurdu.

Muhtaç durumda olup dilenmiyen bir fakire yardım gönderilince reddetmesi doğru olur mu? Hayır, kabul etmesi Sünnete uygundur. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hazreti Ömer'e bir şeyler göndermişti. Ömer (R.A.) onu kabul etmiyerek geri çevirmişti. Resûlüllah (A.S.) ona:

— Ya Ömer! neden geri çevirdin?

Diye sorunca, o şu cevabı vermişti:

— Siz bize, bir şey almamanız daha hayırlıdır, buyurmadınız mı?

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz:

— Evet, ama benim dediğim dilencilik yoluyla ilgilidir. Dilenmeksizin birisinin gönderdiği yardımı kabul edersin. Çünkü bu Allah'ın sana ayırdığı bir rızıktır.

Hz. Ömer (R.A.) bu açıklamayı dinledikten sonra şöyle yemin etti:

— Vallahi, bundan böyle kimseden bir şey dilenmiyeceğim ve bana gönderilen hiçbir yardımı da geri çevirmiyeceğim. (1)

Yine bu konuda diğer sahih bir rivâyete göre, Hz. Ömer (R.A.) diyor ki: Peygamber (A.S.) bana bazen bağışta bulunurdu. Ben de: «Bunu daha fakire verseniz ya?, derdim. Bir gün yine bana bir mal bağışladı. Ben de: «Benden daha fakire verseniz ya?» dediğimde şöyle buyurdu: **«İstemeye kalkışmadığın halde sana şu maldan bir şeyler gelirse, onu al; gelmiyenin peşine nefsini takma!» (2)**

Durumu iyi olduğu halde yüzsüzlük edip ısrarla istemek haramdır. Ama kişi sıkıntıda olursa, ısrar etmek iyi olmamakla beraber dilenebilir.(3)

---

(1) Malik: Zeyd b. Eslem'den. Sahihtir.
(2) Müslim - Nesâi: İbn Ömer (R.A.)den.
(3) Fazla bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerir ve İbn Kesir, tefsirleri.

DOĞRU YOLA ERİŞTİRMEK

(Hidâyet)

(وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ) **«Ama Allah dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.»**

Doğru yola eriştirmekle çevirisini yaptığımız «hidâyet» iki anlam taşır: Biri, hayır ve saadet yoluna iletip başarıya eriştirmektir ki Ebû Suud Efendinin deyimiyle, «Arzulanan şeye ulaştırıcı olan özel hidâyet»tir. Bu anlamdaki hidâyet Allah'a aittir; beşer yetkisinin sınırı dışında kalır. Çünkü mürşit ancak hayır ve saadet yoluna irşât etmekle yükümlü ve görevlidir ki, hidâyetin ikinci anlamı budur.

Hayır ve saadet yoluna eriştiren ve eriştirici olan ancak Allah olduğuna göre, mürşidin bu konudaki irşadının yeri ve anlamı ne olabilir? Buna daha çok pratikten bir örnek verelim: Büyük bir kentin istasyonuna gelen yabancı, kentin hiçbir semtini bilmiyor, yol gösteren bir kimse arıyor. Hayırhahlardan ya da görevlilerden biri ona kenti tarif ediyor ve aynı zamanda eline o kentin haritasını da veriyor. Böylece yol göstericinin görevi bitmiş oluyor. Kentte arzuladığı yeri bulup gitmesi için bu kez aklını, zekâsını ve yeteneğini kullanması gerekiyor. O takdirde Allah da ona yardımcı olur.

İşte Peygamber ve O'nun yolundaki mürşitlerin görevi, insan aklını, zekâ ve yeteneğini harekete geçirmek, saadet caddesini göstermek ve yoldaki engellerden, tehlikelerden, konaklama yerlerinden haber vermektir. Artık yolu bulup yürümek, engel ve tehlikeleri bir bir düşünüp tedbir almak, yolcuya düşer. Bu da ancak ilâhî kanuna uyarak aklı, zekâyı ve bütün yetenekleri kullanmaya bağlıdır. Çünkü bunları kullanmak ilâhî sünnete uymak demektir. O'nun sünnetine uyulunca da hidâyet bulmaya namzet olmaktır. Böylece Allah'ın has inâyet ve hidâyeti tecelli eder de o kulu doğru yola eriştirir. Tabii dilediği kimse için bu böyledir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah rızası için harcanan sadakadan ve onun fazîletinden, topluma sağlayacağı yararlardan sözedildi. Aşağıdaki âyetlerle, fakiri çok fakir, zengini çok zengin eden, alın teri döküp kazananın kazancının,hiç çalışmayıp sadece parasını kullanan tefeciye ulaşmasını sağlayan ribâ (faiz)in zararlarından, fert ve toplumu nasıl kemirdiğinden, dengeyi bozucu, her şeyi maddeye bağlayıcı bir nitelik taşıdığından, sömürü-

cü bir sistemin tuzağı ve kapitalizmin sosyal adâleti yıkan bir oyunu bulunduğundan önemli fakat uyarıcı biçimde bahsedilmektedir.



اَلَّذ۪ينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذ۪ي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُٓوا اِنَّمَا الْبَيْعُ
مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ
مِنْ رَبِّه۪ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ
فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ
الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَث۪يمٍ
﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا
مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا
فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ۚ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ
رُؤُ۫سُ اَمْوَالِكُمْۚ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ
ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ ف۪يهِ
اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

MEÂLİ :

275— Riba (= fâiz) yiyenler, (kabirlerinden) ancak Şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar. Bu, onların «Alım-satım da faiz gibidir», demelerindendir. Halbuki Allah alım-satımı helâl, faizi harâm kılmıştır. Artık bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişi kendisine, işi hakkındaki hüküm ise Allah'a aittir. Kim de faize döner, önce olduğu gibi faizcilik yapmaya tekrar başlarsa, işte onlar Cehennemliktir, orada hep kalıcılardır.

276— Allah faizi, bereketini gidererek hep azaltır; sadakaları ise bereketlendirip arttırır. Hem Allah çok inkârcı hiçbir günahkârı sevmez.

277— Şüphesiz ki imân edip yararlı işlerde bulunan, namazı kılıp zekâtı verenlerin mükâfat ve sevâpları Rabları katındadır. Hem onlara hiçbir korku da yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

278— Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbinizin emrine uyun).

279— Yok eğer böyle yapmazsanız, artık Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizcilikten vazgeçerseniz) ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280— Eğer borçlu sıkıntıda ise, onu, bir kolaylık bulununcaya kadar beklemek (uygun olur). (Alacağınızı) sadaka olarak bağışlarsanız sizin için -eğer bilirsenlz- daha hayırlıdır.

281— Allah'a döndürüleceğiniz ve sonra da herkese kazandığının (karşılığı) eksiksiz verileceği günden (o gündeki hesaptan) korkun. Onlara haksızlık da edilmiyecektir.

Bu âyetlerin Abbas bin Abdülmuttalib ile Osman bin Afvan (Allah ikisinden de razı olsun) hakkında indiği söylenir. Faizini hurma almak üzere bir adama ödünç para vermişlerdi. Hurma zamanı gelince borçlu, onlara başvurarak tahakkuk eden fâizi ödediği takdirde çoluk-çocuğuna yetecek hurma kalmayacağını, bunun için biriken faizin yarısını ertelemelerini, buna karşılık ayrıca belli nisbette faiz ödeyeceğini teklîf etti. Onlar da kabul ettiler. Süre dolunca faizlerini istediler, borçlu büsbütün zor durumda kaldı. Bunun üzerine, ilim adamlarından Atâ' ve İkrime'ye göre, ribâ ile ilgili âyet indi.

Peygamber (A.S.) Efendimiz Abbas ile Osman'ı çağırıp ilâhî emri teblîğ ettiğinde her ikisi de faizden vazgeçip sadece verdikleri borcu aldı-

lar. (1)

Bu konuda birkaç rivâyet daha vardır, asıl tema anlaşıldığından nakletmeye gerek görmedik. Ancak Zeyd bin Eslem'den yapılan şu rivâyeti belirtmemizde yarar vardır:

Mekke'de Sakafîlerden Amr oğulları ile Mahzûmîlerden Muğîre oğulları arasında câhiliyye günlerinden kalma ribâ (faiz) borcu bulunuyordu. Bunlar İslâm'a girince Sakiflîler bu borcun ödenmesini talep ettiler. Mahzumîler ise, «Biz İslâm'a girdik, İslâmî bir kazancımızdan faiz veremeyiz» dediler. Bunun üzerine mesele Mekke vâlisi, ya da nâibi İtab bin ÜSEYD'e intikal ettirildi. O da bir mektup yazarak konuyu Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sordu. O sebeple **«Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız..»** meâlindeki âyet indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Mi'raç gecesi bir ırmak kenarına geldik (kan gibi kırmızı olduğunu sanıyorum). Irmak'ta bir adamın yüzdüğünü ve kenarında çokca taş toplamış bir adamın durduğunu, yüzen adam kıyıya doğru yaklaştıkça ağzına o adamın birer taş attığını, onun da atılan bu taşları yuttuğunu gördüm. Gördüğüm bu temsilin neyi ifade ettiğini sorduğumda, Cibrîl : «Dünyada iken ribâ (faiz) yiyeni temsil ediyor, diye cevap verdi.» (3)

«Ribâ yetmiş bölümdür; en kolay (hafif) kısmı, adamın kendi anasıyla evlenmesi (gibi)dir.» (4)

«İnsanlar üzerine bir zaman gelecek (hepsi de) ribâ (faiz) yiyecek.» Bunun üzerine soruldu:

— Ey Allah'ın Peygamberi! İnsanların hepsi de mi yiyecek?

— Yemiyenin de tozu dumanı burnuna ulaşacaktır.

Diye cevap verdi.: (5)

«Doğrusu Allah ribâ yiyene, yedirene, şahidlerine ve kâtibine lânet etmiştir.» (6)

---

(1) Esbabün Nüzul / Nisaburî

(2) Geniş bilgi için bak: Kurtubî - İbn Kesir - İbn Cerir ve Lübabutte'vil tefsirleri.

(3) Buharî - Eshabi Sünen: Semure b. Cündüp (R.A.)den.

(4) İbn Mâce - Ebu Hureyre (R.A.)den.

(5) Ebu Davud - Nesa'i - İbn Mâce: Ebu Hureyre (R.A.)dan.

(6) Eshab-ı Sünen

«Şüphesiz ki Allah sadakayı kabul eder, onu sağ eli (rahmeti)yle alır; sizden biriniz nasıl tay'ını besleyip büyütürse, öylece Allah sadakayı artırıp, çoğaltır; o kadar ki bir lokması UHUD dağı gibi olur.» (1)

«Kim sıkıntıda bulunan borçluya mühlet verirse, ona her geçen gün için o alacağı kadar sadaka sevâbı vardır.» (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin VEDA' HUTBESİNDE faizle ilgili sözlerinin çevirisi :

«Yanında bir emanet bulunan kimse, bu emaneti kime aitse ona vermelidir.

«Her türlü ribâ (faiz) yasaktır. Ana sermayeniz sizindir, ne haksızlık ediniz, ne de haksızlığa uğrayınız. (Veya ne zulmeder, ne de zulme uğrarsınız).

«Allah ribâ (faiz) yoktur, diyor. Abdulmuttalib oğlu Abbas'ın bütün faiz (muamelesi) yasaktır.»

FAİZİN HARAM KILINMASININ BAZI NEDENLERİ

Bu konuda önce müfessirlerimizin yorum ve görüşlerini aktarmayı, sonra da iktisatçılarımızın görüş ve tesbitlerine yer vermeyi uygun bulduk :

Müfessir Alâuddin, Lübabutte'vîl' de diyor ki :

«Ribâ'nın haram kılınmasının bir takım nedenleri vardır; bunları dört madde halinde özetliyebiliriz :

1. Ribâ (faiz) başkasına ait bir malı karşılıksız (ıvazsız olarak) almaktır.

2. Ticaretle uğraşmayı engellemek, hiç yorulmadan başkasının kazancıyla oturup geçinmeye kapı açmaktır.

3. Toplum arasında faizsiz ödünç vermek gibi güzel bir yardımlaşma, ma'kul bir örf ve âdetin, (kâmil bir Sünnetin) kalkmasına sebep olmaktır ve her şeyin maddi karşılıkla değerlendirilmesini yaygınlaştırmaktır.

4. Hiç bir neden dikkate alınmasa bile, değil mi ki Allah faizi haram kılmıştır, ona kayıtsız ve şartsız uymamız gerekmektedir. Çünkü ilâhî teklîflerin hepsinin neden ve hikmetini bilmiyebiliriz. Ama bize gereken, sa-

---

(1) İbn Ebî Hâtim - Beyhakî

(2) Ahmed b. Hanbel.

dece o emre uymak, inanmak, sonra da gerekirse hikmetini araştırmaktır.

Fahruddin Râzî, Mefatihülgayb adlı tefsirinde özetle diyor ki:

«Faiz ile sadaka arasında tezat yönünden ilgi bulunduğu için bir-arada anılmışlardır. Çünkü sadaka, Allah yolunda isteyerek malı harcamak, dış görünüşüyle malı azaltma fedakârlığını göstermektir. Faiz ise, ilâhî yasağa rağmen başkasının emeğine el uzatıp karşılıksız bir fazlalık sağlamakla malı artırmaktır. Bunun için Allah faizin bereketini giderir; sadaka olarak verilen malın feyiz ve bereketini çoğaltır.»

Diğer nedenler:

a) Faiz ve faizcilik toplum yapısında belli bir zümreyi ciddi kazanç yollarından çekip almaya, emek sarfetmeden hazıra konmaya, daha doğrusu başkasının emeğiyle geçinmeye iter. Böylece her geçen gün gelir sağlamanın bu en kolay ve kârlı yolunu işlek hale getirip hızlandırır.

b) Toplum yapısında dayanışma ve merhamet duygusunu ve bunun taşıdığı yüce anlamı öldürür. Faizsiz ödünç vermenin bütün kapılarını kapatır. Fertler arasındaki ilgi ve yakınlığın tek değer ölçüsünün madde olduğu inancını kökleştirir.

c) Gönüllerden merhameti, vicdanlardan şefkatı ve acıma duygusunu siler; yavaş yavaş tefeci ve faizciyle sömürülenler arasında düşmanlığa ortam hazırlar. Fakirle zengin arasındaki uçurumu biraz daha derinleştirir.

d) Allah insanlar arasındaki ilgi ve muameleyi karşılıklı hak ve vazife şuuruna, sevgi ve saygı temeline, merhamet ve şefkat duygularına bağlamıştır. Faiz bunların tümünü yıkıp insanî duyguları yok etmektedir.

FAİZ YASAĞINDA DÖRT KADEME

Ayeti âyetle; âyeti hadîslerle ve bunları iniş ve söyleniş sebepleriyle tefsîr etmesini, bu yoldan hüküm çıkarmasını bilmiyenler bu konuda da fahiş hata yaparlar ve kendi bilgisizliklerini İslâm'a malederek Müslümanların sağlam inancını bozmaya, saadete uzanan yollarını tıkamaya çalışırlar. Allah kendi Kitabında faizi dört kademede açıklamış, bir önceki beyânını bir sonraki beyânıyla açıklığa kavuşturarak pedagojik bir yöntem uygulamıştır. Bunun sebebi açıktır: Çok yaygın bir haramı bir anda yasaklamak, kademeli olarak tahrim nedenlerini getirmeden bir çırpıda önüne sed çekmek, başarıya götürmez. İnsanın psikolojik yapısı, nefsin harama olan ilgisi tek kademeli bir yasağa karşı dalma tepki gösterir. Bunun için Allah içki hakkındaki yasakta olduğu gibi, faiz hakkındaki ya-

sağı da tedricen kademeli bir yöntem uygulayarak indirmiş ve böylece ilâhî yasağın hedef ve gayesine ulaşmasını sağlamıştır.

O halde Kur'ân'dan herhangi bir konu hakkındaki âyetlerden sadece birini ele alıp hüküm çıkarmak hiçbir zaman sıhhatli ve isâbetli değildir. Müctehit imamlar, ünlü hukukçular, bir mesele hakkında dinin hükmünü belirlemek için, o mesele hakkındaki bütün âyetleri, hadîsleri, tarihî olayları ve iniş ile söyleniş sebeplerini bir araya getirdikten, hangi âyetin daha önce indiğini, hangi hadîsin daha önce söylendiğini, hangisinin müc-mel, hangsinin müfesser olduğunu tesbit ettikten sonra gerekli sonuca varabilmişlerdir. Yoksa rasgele bir âyet, ya da hadîs ele alınarak hüküm çıkarılmamıştır.

Hemen ifade edelim ki, belirttiğimiz yöntemde bir uygulamaya geçebilmek veya belirlenen ölçü ve anlamda bir hüküm çıkarabilmek köklü bir tahsil, geniş bir araştırma, kuvvetli bir hafıza ve çok sabırlı tarama ister. Günümüzde bu özellikleri olmayan, fakat bilgili geçinen, dinde kendini yetkili sayan türediler: **«Ey imân edenler! faizi kat kat artırarak yemeyin..»** âyetine dayanarak -başka hiçbir araştırmaya, delilleri toplamaya, diğer âyet ve hadîsleri tesbite lüzum görmeden mal bulmuş mağribî gibi-ribâ'nın sadece kat kat yani katmerli olanı yasaklanmıştır, deme cesaretini kendilerinde buluyorlar. Şüphesiz ki, bilgisiz cesur olur. Fer konuyu o konuda ilim yapmış yetkili uzmanına bırakmak en insaflıca ve en akıllıca bir yoldur. Aksi halde meseleler içinden çıkılmaz bir hal, çözümü yapılamaz bir düğüm olup kalır.

O halde ribâ yasağıyla ilgili dört kademeyi açıklamamızda büyük yarar vardır. Dört kademeyle ilgili âyetlerden biri Mekke'de, üçü ise Medine'de inmiştir.

1. Mekke'de bu konuda ilk inen âyetle şöyle buyurulmuştur:

«İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz fâiz Allah yanında artmaz. Allah'ın hoşnudluğunu dileyerek verdiğiniz zekât (böyle değildir). İşte bunlar (zekât verenler onun) karşılığını kat kat artıranlardır.» (1)

Bu âyetle ribânın haram olduğu açıklanmıyor; inanmışların dikkati çekiliyor ve bu konuda onların kafasında bir soru, vicdanlarında bir istifham meydana getiriliyor. «Ribâ'nın Allah katında hiçbir sevâbı yoktur ve o hiçbir zaman bereketli bir ortam doğurmaz» denilerek akıl erenlerin bu konuda iyice düşünmelerini ve bir vicdan muhasebesi yapmalarını istiyor.

2. Medine'de ikinci kadeemde inen âyetle şöyle buyuruluyor:

(1) Rum sûresi âyet : 39

«Yahudîlerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundanalıkoymaları, men'edildikleri halde fâiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara harâm kıldık ve yine onlardan küfür üzere kalanlara elem verici bir azâb hazırladık.» (1)

Bu âyetle, ribânın yani faizciliğin Yahudi milletini ne hale düşürdüğü, nasıl da sömürücü bir millet durumuna getirdiği ve bundan dolayı onlara elem verici bir azâbın (hem dünyada, hem âhirette) hazırlandığı haber verilerek, Müslüman milletler uyarılıyor ve birinci âyetle kafalarında oluşturulan soru biraz daha büyütülüyor.

İlâhî yasaklara uymayan inkârcıları acıklı bir azâbın beklediğine bilhassa dikkatler çekiliyor. Âdil ölçülere bağlı dengeli bir ekonomik yapının sapasağlam ayakta durmasına ters düşen sebeplerden birine işâret edilerek, faizciliğin ön plana alınıp rağbet gördüğü bir toplumda hem ekonomik yapının ağır darbe alacağı, hem gelir dağılımında çok sakat bir yol izleneceği vicdanlara işleniyor.

Burada yine ribâ'nın Müslümanlara haram kılındığı açıklanmıyor, ama ona doğru açılmak istenen kapı biraz daha aralanıyor.

3. Medine'de üçüncü kademede inen âyetle, Arap tefecilerinin aşırı denecek ölçü ve anlamda kat kat faiz almaları yasaklanıyor; böylece riba'nın haram olduğu az kapalı bir anlatımla bildiriliyor:

«Ey îmân edenler! Fâiz'i kat kat artırarak yemeyin. Allah'a (karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmak)dan sakının ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz.» (2)

Böylece Müslümanlara ilk faiz yasağı konulmuş oldu. Kafalarda büyüyen ve zaman zaman tertemiz vicdanları sızlatan soru cevabını bulup çözüme kavuşturuldu. Fakat ne var ki bu konuda bir kapı açık tutuldu; riba'nın tamamının haram kılındığı kesinlikle anlaşılmıyordu. Bu nedenle riba hakkında şüpheler çoğaldı, fakat kalbler ve kafalar da yavaş yavaş bu yasağa yatıştı. Farklı görüş ve yorumlar birbirini izledi: Kimi kat kat riba almak haramdır, azına cevaz vardır, dedi. Kimi, içki gibi, çoğu haram kılınan bir şeyin azı da haramdır, sonucunu çıkardı; derken dördüncü kademede ribanın tamamının haram kılındığı şüphe götürmeyecek bir anlatımla açıklandı. Zaten gönüller buna hazır duruma getirilmiş bulunuyordu :

(1) Nisâ sûresi âyet: 160-161.
(2) Âl-i İmrân sûresi âyet: 130.

a) «— Riba (faiz) yiyenler, (kabirlerinden) ancak şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar..»

b) «— Kim de faize döner, önce olduğu gibi faizcilik yapmaya tekrar başlarsa...»

c) «— Allah faizi, bereketini gidererek hep azaltır...»

d) «— Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız..»

Meâlindeki konumuzu oluşturan âyetler indi.

Böylece hem basit, hem mürekkep faiz yasaklandı.

Sahih rivâyet ve tesbitlere göre, Kur'ân'dan en son inen âyetlerden biri de konumuzu oluşturan faiz hakkındaki âyetlerdir. Hatta Hazreti Ömer (R.A.) diyor ki :

«Ribâ (faiz) âyeti, Kur'ân'ın en son inen âyetlerindendir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bunu bize daha geniş biçimde açıklama zamanı bulmadan aramızdan ayrıldı. O halde artık hem riba'yı, hem ribâ şüphesi taşıyan muameleleri bırakın!.»

RİBA'NIN TANIMI

İslâmî kaynaklara göre r i b a kelime olarak «mutlak fazlalık, artıklık» demektir. Bir şeyde fazlalık ve artış meydana geldiğinde «reba'ş-şey'u yerbu» denilir.

Şer'î ıstılah (terim) olarak daha çok şu iki anlamda kullanılmıştır :

a) Ana sermaye yerinde kalmak şartıyla borçludan vadenin her uzatılmasına karşılık artık bir paranın alınması,

Buna «Nesi' Ribası» denir. Bugünkü kapitalist sistemde va'de farkı denildiği gibi.

b) Bir şeyin kendi cinsiyle bir fazlalık karşılığında alınıp satılması,

Buna «Fazl Riba'sı» denir. Örneğin : Bir kilo Polatlı buğdayını, birbuçuk kilo Konya buğdayı karşılığında satmak..

İşte Riba'yı kesin olarak yasaklıyan âyet indiğinde Arap Yarımadasında faizin bu iki şekli vardı ve çok yaygın bulunuyordu.

İbn Cerîr diyor ki :

«Bir adamın diğeri üzerinde belli bir süreyle va'deli olarak ödünç

verdiği malı veya parası bulunuyordu. Va'de dolunca ana sermayeyi ister, borçlu bunu verecek durumda değilse, sürenin yani va'denin uzatılması karşılığında faiz belirlenirdi. Bazen bu birkaç kat oluncaya kadar sürüp gider ve borçlu, ana sermaye bir tarafa biriken ve mürekkeb faiz denilen riba'yı ödemekten âciz kalırdı.»

Kur'ân-ı Kerîm'in kesinlikle haram kılıp yasakladığı ribâ işte bu iki şekliyle Araplarda uygulananı idi. Zaten kelimenin «el» tanımlama edatıyla kullanılması, «Er-Ribâ» denilmesi, daha çok bu iki şekli yansıtmaktadır. Hiç bir müfessir ve araştırıcı buna muhalefet etmemiş, aksi bir yorum ya da görüş ortaya koymamıştır. Müctehit İmamların da bu konuda görüş ve ictihad birliği, ilim adamlarının da icmâ'ı vardır.

RİBA - FAİZ

İslâm'a göre tanımlamasını yaptığımız fazlalığa RİBA denilirken, kapitalist topluluklarda buna FAİZ denilmektedir. Anlam ve hüküm bakımından bu ikisi arasında bir fark yoktur. Nitekim Prof. M.A. MENNAN bu konuda diyor ki :

«Kur'ân'daki riba deyimiyle kapitalist toplumlarda uygulanan faiz arasında bir fark varsa, bu yalnızca oranlar arasında bir derece farkıdır. Çünkü riba da, faiz de ana para üzerinden alınan bir fazlalıktır.»

Gerçi klasik iktisatçılardan bir kısmı faiz'i toprak rantına (yıllık gelir) benzetmiş ve paranın faize verilmesini, toprağını kendisi işletmeyen mülk sahibinin onu kiralaması ile aynı ölçüde görmüşse de bu çok farklı bir kıyastır; ikisinin aynı menatta birleşmesi mümkün değildir.

Faiz'i iktisadî gelişme için gerekli görenler ve ister istemez bunu İslâm'a sokmaya çalışanlar her bakımdan aldanmışlardır. Çünkü İslâm'ın iktisadî gelişmesi ancak tekâmülcü bir mânada yöneltilebilir ve bu muhteşem canlı kudret Kur'ân'ın özünde mevcuttur. «Başka bir sisteme yönelmesine gerek yoktur. O başlı başına yepyeni ve çok kudretli bir sistemdir.» (1)

Alım-satım İle Riba Arasındaki Fark

Konumuzu oluşturan ayetle : **«Alım-satım da faiz gibidir»** diyenlere karşı, **«Allah alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır»** buyurulmaktadır.

Böylece bu iki kavram arasında mâna, muhtevâ, kapsam, değer ve

---

(1) **İslâm Ekonomisi Teori ve Pratik.**

sonuç bakımından çok yönlü fark bulunduğu belirtilmiştir. Son asrın değerli müfessirlerinden Elmalılı Hamdi YAZIR, HAK DİNİ KUR'AN DİLİ adlı tefsirinde bu iki kavram arasındaki farkları detaylı ele alıp incelemiş, neden ve niçinleri üzerinde yeterince durmuştur. Meraklılara tavsiye ederiz. Diğer yandan Prof. M.A. MENNAN'ın İslâm Ekonomisi Teori ve Pratik adlı eserinde Kâr ve Faiz üzerinde durularak deniliyor ki:

«İslâm'ın kâr anlayışı farklıdır ve kâr sınırlıdır. (1) Kapitalistlerin sağladığı sınırsız ve anormal kârlar açıkça toplumun sömürülmesini hedef almıştır. Bu tür kârlar kapitalist ekonominin ana özelliklerinden olan tekel ve kartellerin bir sonucudur. Ama İslâm, tekeli, malın biriktirilmesini, fiatların yükselmesini beklemek amacıyla üretimi piyasaya sürmeyip stokta bekletmeyi tamamen yasaklamıştır. Çünkü kapitalist ekonomide çok yaygın olan bu tür davranışlar iyilikle, bağışla, yardımlaşma duygusuyla ve toplum yararıyla taban tabana zıttır. İslâm normal bir kâra izin vermektedir. Normal kârı şöylece tanımlıyabiliriz: Yeni kuruluşun belirli bir üretim veya hizmete başlamak, eski bir kuruluşun da sıyrılmak eğilimini göstermediği gelir düzeyi. Bu eğilim de yeterli değildir. Unutulmaması gerekli temel ilke, toplumda hiçbir kişinin üretim projesindeki hak ettiği payından yoksun bırakılmamasıdır.

İslâm, normal kârı, alım-satım ölçüleri içinde kabul ederken faizi yasaklamıştır. Dikkatle gözden geçirilirse görülür ki, kâr ve faizde kazanç ve muamele yapı bakımından birbirinden farklıdır. Faizde, ödünç veren, ana para ve faizi sağlama bağladıktan sonra paranın kullanımına karışmamaktadır. Kârda ise firma sahibi, paranın kullanma yeri ve şekli ile doğrudan doğruya ilgilidir.

Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Faiz üretken bir uğraşın sonucu değildir; oysa kâr üretken bir uğraş sonunda sağlanmaktadır. Faizde ödünç verenin üretken bir uğraşı olmadığından girişimci tesiri eksiktir. Oysa kârda bu tesir tüm üretim ve pazarlama boyunca canlılığını korumaktadır. Şöyle ki, faiz durumunda sermaye sahibi üretim işlemiyle ilgili değildir. Halbuki kârda sermaye sahibi sermayesinin ekonomik olarak kullanma yeri ve tarzını kendisi tesbit etmektedir. Burada girişimci kârını arttırmak amacıyla yeni buluşlara gidebilir ve gereksinmeleri karşılamak için yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Böylece kâr gelişmeye yol açmakta ve bir bakıma geliştirme çabalarının da bir karşılığı olmaktadır. Nihayet faiz durumunda zarar etkeni yoktur. Çünkü faiz belirlidir, sabittir. Oysa kâr girişimcinin yüklendiği ris-

(1) Bu sınırı örf ve vicdan belirler.

kin bir karşılığıdır. Girişimcinin geliri kesin ve belirli değildir. Kâr belirsizdir. Çünkü fizikî ve zihnî yetenekleri yönünden üstün olanlar daha yüksek kâr sağlayabilirler. Bu, çok yönlü farklardan ötürü İslâm faizi yasaklamış ve kâra izin vermiştir.»

Şüphesiz Allah alım-satımı helâl, faizi haram kıldı.

Ayrıca bu konuda Mefatihülgayb Tefsirinin C. 2, S. 530-531 bölümüne müracaat edilmesi tavsiye olunur.

DİĞER SEMAVÎ DİNLERDE FÂİZ

Faizin tarihi çok gerilere gitmektedir. Yapılan ciddi araştırmalara göre, Eflatun, YASALAR adlı kitabında faizi kötülemektedir. Romalılar ilk dönemlerinde faizi yasaklamış, sonraları faiz oranını başıboş bırakmayıp yasaya bağlamışlardır.

Tevrat'ın elimizdeki nüshalarında da faizin yasak kılındığını açıklayan bir takım belgeler mevcuttur:

«Eğer kavmime, yanında olan bir fakire ödünç para verirsen, ona murabahacı olmıyacaksın; onun üzerine faiz komıyacaksın.» (1)

Musa Şeriatında Yasaklar

«Garibe haksızlık etmiyeceksin ve ona gadretmiyeceksin; çünkü siz Mısır diyarında gariptiniz. Hiç bir dul kadını ve öksüzü incitmiyeceksin!.. Eğer kavmime, yanında olan bir yoksula ödünç para verirsen, ona karşı tefeci gibi olmıyacaksın, onun üzerine faiz komıyacaksın.» (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah yolunda harcamanın, sadaka vermenin önem ve yararı, toplum yapısında meydana getireceği dayanışma ve yaklaşmaya dikkatler çekilerek belirtildikten sonra, cemiyet bünyesindeki mânevî değer ölçülerini tahrîb eden ve her şeyi maddî karşılıkla değerlendiren; alın teriyle çalışma, insanlıktan yana yardım elini uzatma, İslâm kardeşliğinin derin anlamı gibi sosyal bağları koparan faizciliğin zararı anlatıldı.

---

(1) TEVRAT/Kitabı Mukaddes Şirketi: 958. Çıkış kısmı: s. 76, bab: 22/25.

(2) Musa ve Yahudilik/Hayrullah ÖRS - Remzi Kitabevi: 1966.

Aşağıdaki âyetle, helâl sayılan alım-satımın en doğru yolda ve anlamda yürütülmesinin bazı ölçüleri veriliyor. Kâtib-i Adl = Noter'in önemine ve yerine değiniliyor. Böylece insan haklarının korunması, sürtüşme, tartışma, yalan ve inkâra neden olacak kapıların ticarî alanda da kapatılması emrediliyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُۜ
وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِۖ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ
كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْۚ وَلْيُمْلِلِ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ
رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔاۜ فَاِنْ كَانَ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ
سَف۪يهًا اَوْ ضَع۪يفًا اَوْ لَا يَسْتَط۪يعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِۜ وَاسْتَشْهِدُوا شَه۪يدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْۚ
فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ
مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰىۜ
وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُواۜ وَلَا تَسْـَٔمُٓوا اَنْ تَكْتُبُوهُ
صَغ۪يرًا اَوْ كَب۪يرًا اِلٰٓى اَجَلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ
لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
حَاضِرَةً تُد۪يرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
اَلَّا تَكْتُبُوهَاۜ وَاَشْهِدُٓوا اِذَا تَبَايَعْتُمْۖ وَلَا يُضَٓارَّ
كَاتِبٌ وَلَا شَه۪يدٌۜ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْۜ
وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٢٨٢﴾

MEÂLİ :

282— Ey imân edenler! Birbirinize belirli bir süreye kadar borçlandığınızda, onu yazın; aranızdan doğrulukla tanınmış bir kâtip de kendisine Allah'ın öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Bir de üzerinde hak bulunan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbı olan Allah'tan korksun, (borcundan ve vâdesinden) bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu (malını düşünmeden ya da bilmeden harcayan) bir bön veya zayıf, ya da yazdıramıyacak kadar âcizse, velisi doğruluk ölçüleri içinde yazdırsın ve erkeklerinizden iki de şâhid tutun; eğer ikisi de erkek olarak bulunamıyorsa, o takdîrde şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unutunca diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (tutun). Şâhitler çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Borç az olsun, çok olsun onu vâdesine kadar yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah katında adâlet ölçü ve anlamına daha uygundur; şâhitlik için en sağlam ve şüpheye düşmemeniz için de en yakın olanıdır.

Ancak aranızda hemen devredeceğiniz peşin bir ticaret (alım-satım) ise, o takdirde bunu yazmamanızda size bir vebal yoktur. (Yazmalarında ise bir sakınca sözkonusu değildir). Alım satımda bulunduğunuzda da şâhit tutun, yazana da, şâhitlik edene de zarar verilmesin, (gerekirse ikisinin de mesâisi değerlendirilsin). Eğer zarar verirseniz, herhalde bu sizin doğru yoldan çıkmanız olur. Allah'tan korkun; Allah size (en doğrusunu) öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre: Faizcilik yasaklandıktan sonra Selem'e (para peşin, mal veresiye yapılan satış)a cevâz vermek üzere bu âyet indi. Çünkü Medine halkının selem ile alım-satımda bulundukları yaygın idi.

Bununla beraber âyet alım-satımla ilgili bütün borç ve vâdeleri kapsamaktadır. (1)

Diğer bir rivâyette ise deniliyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde, ora halkı hurma alım-satımında bir-iki yıl i s l â f yapar (alacağı malın karşılığını nakit olarak peşin verir)lerdi. Bu bir bakıma S e l e m işlemiydi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onlara şöyle buyurdu :

(1) Kurtubî - İbn Cerir Tefsirleri.

— **«Sizden kim hurma alır da islâf eder (bedelini peşin verir)se onu belli ve belirli ölçek ve tartıyla ve süreyi belirlemek suretiyle uygulasın.» (1)**

Bu hüküm yukarıdaki âyete dayandırılıyordu.

İLGİLİ HADÎSLER

«Size büyük günahların en büyüğünden haber vereyim mi?»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu cümleyi üç defa tekrarladıktan sonra buyurdu ki:

«Allah'a ortak koşmak, ana-babaya karşı gelmek ve yalan yere şahitlikte bulunmaktır.» (2)

«Kim ehil olmadığı halde bir Müslüman âleyhine şahitlikte bulunursa, ateşteki yerine hazırlansın.» (3)

«Üç kimse var ki, Allah'a duâ ederler, duâları kabul olunmaz:

1. Fena huylu, kötü ahlâklı olan karısını boşamayan erkek,

2. Yetime, malını henüz ergenlik çağına girmeden veren adam,

3. Bir adama faizsiz ödünç verip buna şâhit tutmayan kimse...» (4)

İNSAN HAKLARINI KORUMAK

(.... إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ) **«Birbirinize belirli bir süreye kadar borçlandığınızda, onu yazın...»**

İslâm, yukarıda meâlini verdiğimiz âyetle de insan haklarını 1400 yıl önce en ölçülü biçim ve anlamda korumuş, toplum yapısında güven ve doğruluğun temelini atmıştır. «Kâtib-i Adl», bugünkü tabirle Noter ve Noterlik nedir henüz bilinmezken, hakları korumak, haksızlığı önlemek babında açtığı birçok kapılar, koyduğu bir nice esaslardan biri de bu olmuştur.

Kur'ân'da toplumla ilgili emirler, yasaklar ve cezâların uygulama yetkisi daha çok devletin salahiyetli merci'lerine verilmiştir. Örneğin kısas ve

(1) Buharî - Müslim - Lübubutte'vîl Tefsiri.
(2) Buharî - Müslim - Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(3) Ahmed b. Hanbel: Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(4) El-Hâkim: İsnâd-i sahihle..

hadler bu cümledendir. Alım-satım işlemlerinde, borçlanma ve benzeri konularda senet hazırlamakla ilgili emir ise hem resmî, hem özel anlamda bir hüküm taşımaktadır. Âyetin cümleleri arasındaki bağlantı bu iki hususu yansıtmakta ve böylece devletin küçük bir köy ya da kasabaya ta'yin edemediği bir Kâtib-i Adl'i, o yerin söz sahibi ve aklı eren kişilerinin bununla yükümlü bulunduğu söz konusudur. Ancak her iki durumda da güvenilir olduğu kabul edilen bir kâtibin atanması şarttır. Aynı zamanda kâtibin bilgi, tahsil ve tecrübesinin de bu konuya müsait olması gerekir.

Kur'ân'da bu önemli konuda kullanılan «Kâtibün bi'l-adl» terkibi sonraları «Kâtib-i adl» olarak senet ve bir takım günlük işlemlere resmiyet ve güvenirlik kazandıran özel, ya da resmî kâtipler için kullanılmıştır. 1908'den önce Osmanlı İmparatorluğunda bu görevi büyük şehir merkezlerinde «Aidatlı Mukavelat Muharrirleri», kaza ve nahiye gibi küçük merkezlerde ise mahkeme başkâtipleri yürütürdü. Sonra özel bir kanunla «Kâtib-i adl»e daha başka bir resmiyet ve yetki tanınmıştır.

Daha gerilere gidilecek olursa, bu işin kadı ve nâibleri tarafından yürütüldüğünü görmekteyiz. 1877'de Mecelle'nin «Beyyinat = Şahidlendirmeler ve belgelendirmeler»le ilgili bölümü kabul edilip yürürlüğe konunca, belge, senet ve benzeri şeyleri düzenleme ve tasdîk işlerinin yetkili bir organ tarafından yürütülmesi lüzumu hissedildi. Bu nedenle Fransız Noter Kanunundan çevrilen «Mukavelât Muharrirleri Nizamnamesi» kabul edildi.

Aslında böyle bir aktarmaya ve çeviriye gerek yoktu. Çünkü Kur'ân ve Sünnet bunun esaslarını koymuş, ana tema olarak lüzumlu dökümanı vermiştir. Hukukçulara düşen, bu ana temanın ışığı altında konuyu değerlendirmek ve millî yapımıza, sosyal ve âile düzenimize, ayrıca örf ve âdetlerimize göre bir düzenleme ve açıklamaya gitmekti. Öyle yapılmadı da, yorulmaya, araştırmaya gerek duymadan yabancı milletlerin kendi sosyal yapılarına göre hazırladıkları kanunları, yönetmelik ve tüzükleri çevirmekle yetinildi.

Roma Hukukunda da bugünkü şekil ve anlamda bir noter ve noterlik kurumu yoktu. Fakat buna ihtiyaç duyulmuş ve özel anlamda yetkili kâtipler tutularak bu iş yürütülmüştü.

Diyebiliriz ki, Hukuk Tarihinde bunun ilk esasını, ana temasını biçimlendiren, hem resmiyet, hem özellik kazandıran İslâm Dini olmuştur. Konumuzun özünü oluşturan âyet tamamen bununla ilgilidir.

İnsan haklarını, toplum yapısındaki fertlerin karşılıklı güven içinde iş görebilmelerini koruyup sağlamakla içiçe bulunan «Kâtib-i Adl» kurumu,

tarih boyunca nice haksızlıkları, sürtüşme ve tartışmaları, hileli alım-satımda bulunmaları önlemiş; zayıflardan yana ağırlık getirmiş olması bakımından da büyük bir önem arzetmiştir ve etmektedir.

ÂYETİN TAŞIDIĞI ÇOK YÖNLÜ HÜKÜMLER

1— Borç verip almak ticarî konularda câizdir. Çünkü bunda kolaylık vardır. Kur'ân bunu genel anlamda belirtmiştir: **«Birbirinize belirli bir süreye kadar borçlandığınızda, onu yazın..»**

2— Borç süresinin belirlenmesi gerekir. Bu, daha çok anlaşmazlığı, haksızlık ve doğrudan sapmayı önlemek içindir. Aynı zamanda unutkanlık insanın tabiatında vardır. Yapılan anlaşma ve sözleşmeyi, borçlanma ve diğer hususları yazmakla bu gibi yanlışlıklar giderilmiş olur.

3— Borcun miktarını, süresini, kimin kime borçlu olduğunu belirtmek de vâciptir. Bu, hafızalarda meydana gelen değişiklik ve unutkanlığı, borçlunun inkâra sapmasını, alacaklının fazla bir nisbet istemesini önlemek içindir.

4—Borcu, Devletin ta'yin ettiği veya toplumun güvenip belirlediği, doğruluğu kabul edilen bir kâtibin yazması gerekir. Bu, hem taraflara, hem topluma güven vermek içindir. Ortaya çıkacak gereksiz iddialara ve ihtilâflara engel olur.

Böylece rasgele kişilerin kâtip olarak görevlendirilmemesi; adalet ölçülerini ve bu konudaki mevzuatı bilen, aynı zamanda Allah'a inanan, çevresine güven telkin eden adamlardan seçilmesi öneriliyor.

5—Doğruluğu kabul edilen kâtibin, dinin ve örfün öngördüğü bilgi ve ihtisasa sâhip bulunması lâzımdır. Sadece okur-yazar olması yeterli değildir. «Kâtibün bi'l-adli» terkibi bütün bu özellikleri içerip yansıtmaktadır.

Bu, daha çok her işin ehline verilmesini hatırlatan bir İlâhî buyruktur. Çünkü İslâm'da «adâlet»in bir bakıma tarifi şöyledir: «Her şeyi uygun bulunduğu yere koymak, her işi ehline vermektir.» Bunun aksi zulüm ve haksızlıktır.

6—Borçlu, borcunun miktarını, ödeme süresini ve şartlarını açık bir anlatımla kâtib-i adl'e yazdırmalıdır. Bu, daha çok yazılacak senette borçlunun bizzat ifadesinin yer alması, herhangi bir yanlışlığa meydan vermemesi içindir.

Borçlu senedi yazdırırken, önce Allah'tan korkmalı, sonra da üzerindeki haktan bir şey eksiltmeksizin olduğu gibi dikte etmelidir. Bazı esnek

cümleler kullanarak ileride bir haksızlığa neden olmamaya özen göstermelidir. Kâtibin de bu hususlara yeterince dikkat etmesi gerekir.

7. Borçlu bön ya da yaşlılıktan veya bir hastalıktan dolayı âciz ise, ya da yazdırmasını beceremiyorsa, kâtip onun ifâdesini yazmamalı, doğruluğu bilinen velisini istemelidir.

Bu, geri zekâlıları, bunakları, söz söyleme yeteneğini kaybetmişleri, hasta ve âcizleri, açıkgözlerin hileli yollarından korumaya mâtuf bir önlemdir ve emir niteliğindedir.

8. Müslüman erkeklerden iki kişi, bu mümkün olmadığında, bir erkek, iki kadın şâhit tutmak, senedin sıhhatli biçimde hazırlanması için şarttır.

Bu, hem ileride ortaya çıkacak muhtemel ihtilafları, hem bir tarafın haksızlığa sapmasını önlemek içindir. Ancak şâhitlerin, iki tarafın razı olacağı kişilerden olması gerekir.

9. Şâhitlerin, zorunlu bir sebep olmadıkça, şahitlikten kaçınmaları doğru değildir. Çünkü toplum yapısında fertler her zaman birbirine muhtaç durumdadırlar. Sosyal yapının selâmeti, düzenin devamı için her fert kendine düşeni yapmakla yükümlüdür. Bu bir farz-i kifâyedir.

O nedenle Kur'ân'ın açık anlatımından anlaşılan şudur:

Hiç kimse şâhitliğe yanaşmazsa, hepsi günahkâr olur.

10. Kur'ân «Kâtib-i Adl»in gereğini belirttikten sonra bunun gerekçesini şu üç cümleyle özetliyor:

a) Böyle yazıp belgelendirmeniz Allah katında -bu konuda- en âdil yol ve yöntemdir.

b) Şâhit tutmanızda en kuvvetli dayanaktır. Çünkü hazırlanan senette alacaklının, borçlunun ve şâhitlerin imzası vardır.

c) Şüphe ve kuşkuya düşmemeniz için en yakın nedendir.

11. Ancak aranızda hemen devredeceğiniz, elden ele vereceğiniz peşin bir alım-satım ise, Kâtib-i adl'e yazdırmanıza gerek yoktur. Ne var ki, bu tür alış-verişinizi de gizli yapmayın; gözönünde açık biçimde yapmanızda yarar vardır.

12. Kâtib-i adl ile ilgili emirler vücubu mu, nedbi mi gerektirir?

a) Atâ', İbn Cüreyc ve Nahaî'ye göre, vücubu gerektirir. İbn Cerîr Taberî de bu görüşü benimsemiştir.

b) Cumhur-i fukahaya göre emir n e d b içindir. (1)

KADININ ŞÂHİTLİĞİ

(فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ) **«O takdîrde şâhitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unutunca diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (tutun).»**

İslâm Hukukunda şâhitlikte genellikle iki kadın bir erkek yerini tutmaktadır. Bu belki ilk bakışta ferdin mantığına ters düşer ya da onunla uyum sağlayamaz gibi görünür. Fakat kadının psikolojik yapısı incelendiğinde getirilen hukukî ölçünün ne kadar yerinde olduğu kendiliğinden anlaşılır :

a) Kadın erkeğe nisbetle daha duyguludur. Duygusallık ve duyarlık normalin üstünde olunca aklın ve zekânın normal çalışmasını ve olayları bütün incelikleriyle kavrayabilmelerini engeller. Hafızaya da sağlam bir kayıt iletmez.

b) Kadının erkekler arasına girip durum alması, bir anda zihninde tasarladığı hayale kapılıp olayı ona göre değerlendirebilir. Böylece şâhit olarak tutulduğu olayı objektif olarak görüp kavraması zorlaşır.

c) Az heyecan kadının zihnini karıştırabilir ve bu nedenle olayı bir blok halinde bütünüyle görür, fakat nüanslarını ayırt edemez veya etmiyebilir.

d) Hele bir de kadın, kocasıyla bir tartışmada bulunmuş, komşusuyla biraz tartışmış, yada küçük yavrusunu evde tek veya hasta bırakmışsa, onun şâhit tutulduğu konuya ne kadar ilgi duyacağını anlatmaya gerek yoktur. Kadının bu durumda bütünüyle hisleri faal haldedir; kalbi ve kafası konudan çok hissiyle bağlı kaldığı olaylarla meşguldür. Yani birinci konuya karşı daha çok duyarlıdır. İkinci konuya ya tamamen ilgisiz ya da kısmen ilgisizdir.

e) Kitleler Psikolojisi adlı eserde GUSTAVE LE BON, kadın psikolojisi hakkında diyor ki :

«Kitle hislerinin aşırılığı ve sadeliği, onları şüpheden ve kararsızlıktan uzak bulundurur. Kadınlar gibi, kitleler de hemen büyük ifratlara (aşırılıklara) giderler. Ortaya atılan herhangi bir şüphe derhal münakaşa kabul etmez bir gerçeğe çevrilir.» (2)

---

(1) Geniş bilgi için bak: Mefatihülgaybe ve Kurtubî ile İbn Cerir Tefsirlerine..

(2) Kitleler Psikolojisi: 55/1969

Bir başka yerde de şöyle yazıyor :

«Şu noktaya dikkat edilmelidir ki, bu gibi yanlış teşhisler genellikle kadınlar ve çocuklar gibi daha çok te'sir altında kalanlar tarafından yapılmaktadır.» (1)

İşte bu ve başka nedenlerle İslâm Dini ve onun kendine has hukukî sistemi, şahitlik konusunda iki kadını bir erkek yerine koymuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle Noter ve Noterliğin ana teması açıklandı ve böylece insan haklarının korunma yollarından biri daha sergilenerek İslâm'ın insanlık dini olduğu bir kez daha hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, yolculuk halinde Kâtib-i Adl (Noter) bulunmadığında da bir rehin karşılığında birbirine borçlanabileceklerine ruhsat veriliyor; diğer bir deyimle, zarurî hallerde bu konuda bazı önlemlere işâret ediliyor. Sonra da birbirine güveniyorlarsa, o takdirde rehine gerek olmadığı belirtiliyor ve böylece yolculuk halinde rehin bulup vermenin de birtakım zorlukları dikkate alınarak -karşılıklı güven beslendiği takdirde- rehinsiz borçlanmanın cevaz kapısı açık tutuluyor.



(1) [illegible]

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ
فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا
فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ
يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾

MEÂLİ :

283— Eğer yolculuk halinde iseniz ve bir kâtip de bulamıyorsanız, o takdirde alınan bir rehin yeter. Ama eğer birbirinize karşı güven besliyorsanız, güvenilen kimse üzerindeki emâneti (ve borcu) ödesin; Rabbi olan Allah'tan korksun. Bir de şâhitliği gizlemeyin. Onu kim gizlerse, herhalde kalbi günahkârdır. Allah işlediklerinizi bilir.

284— Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker, sonra da dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

İLGİLİ HADİSLER

«Resulüllah (S.A.) Efendimiz vefat ettiğinde kalkanı otuz vask arpa karşılığında bir Yahudide rehin bulunuyordu.» (1)

(1) [illegible]

«El'in rehin olarak aldığına, onu ödeyinceye kadar sâhibi kefil (ve borçlu)dur.» (1)

HUKUKÎ YÖNÜ

(Hükümler..)

Âyette Kâtib-i Adl'in bulunmadığı zaman birbirine belirli bir süreye kadar borçlanan mü'minlerin nasıl ve ne yolda hareket etmeleri gerektiği üzerinde duruluyor. Bu nedenle âyette bir kaç hükmün ana teması veriliyor :

1— Yolculuk halinde kâtip, ya da kalem-kâğıt te'min edilemediği takdirde verdiği borca karşılık rehin alması, en doğru ve en sıhhatli bir işlemdir.

2— Rehin islemi yolculuk halinde Kitabullah ile, eyleşik-yerleşik halde Sünnet-i Resûlüllah ile sâbit olmuş ve her iki halde de cevazına kapı açılmıştır.

3— Yolculuk halinin dışında hazerî (eyleşik) olanlar için kâtip, ya da kalem-kâğıt temin etme zorluğu söz konusu değildir. Çünkü her kasaba ve köyde az-çok bazı imkânlar vardır. Ancak sapa ve dağlık köylerde böyle bir imkânsızlık ortaya çıkarsa, o takdirde rehin işlemine gidilmelidir.

4— Kasaba ve köylerde eyleşik olanlardan daha çok ticaretle uğraşanların her zaman yanlarında kalem-kâğıt bulundurmaları sünnettir.

5— Müslüman olan her ferdin günlük işlerini sıhhatli ve düzenli biçimde yürütebilmesi ve insan haklarını gereği gibi koruyabilmesi için en azından okur-yazar olması gerekir. Çünkü buna hem âyette, hem hadîste işâret vardır. **«İlim tahsil etmek her müslümana farzdır»** (2) meâlindeki sahih hadîsle bilhassa belirtilen husus açıklanmıştır.

6— Yolculuk ve benzeri hallerde kâtip, ya da kalem-kâğıt bulunamadığında, borçlanmak için gösterilen birinci yol rehin idi. İkinci yol ise, ödünç veren ile ödünç alan birbirine güveniyorlarsa, o takdirde bir kolaylık olmak üzere rehinsiz ödünç vermenin câiz olduğudur.

Bu durumda borçlu Allah'tan korksun, güveni kötüye kullanmasın ve emaneti (borcu) alacaklıya vakti gelince noksansız ödesin ve bilsin ki : Kul hakkı affolunmaz, onu ödemekten başka yol yoktur. (Denizde şehid düşenler müstesnâ).

---

(1) Ahmed bin Hanbel - İbn Asâkir: Sened-i sahihle.

(2) İbn Mâce/Mukaddeme: 17

O halde borçlanma konusunda sözü edilen üç belge (= Yazmak, şâhid tutmak ve rehin işlemine gitmek) mümkün olmuyorsa, o zaman karşılıklı güven esas tutulur.

7— Alimler cumhuruna göre, konumuzu oluşturan müdayene âyeti nâsih değildir. Şöyleki : Bu âyet bir önceki 282. âyeti nesheder (hükümsüz bırakır) anlamda değildir. Çünkü bu âyetin ondan sonra indiğini ve neshettiğini belgeliyen hiçbir sahih rivâyet ve tesbit yoktur.

8— Şahitler çağrıldıkları zaman gördüklerini, bildiklerini söylemekle yükümlüdürler. Gizlemeleri ise büyük bir günah ve cezâyı gerektiren bir suçtur. İbn Abbas (R.A.) da bunu büyük günahlardan saymıştır. Sahih olan da budur. Çünkü Kur'ân, imânın odak ve merkezi sayılan kalbin günahkâr olduğunu söylerken, şahitliği gizlemenin imânı zedeleyip yıkacağına işâret ediyor.

9— Âyette din, örf ve aklın kötü gördüğü şeyi yapmak nasıl bir cezâ ve azâba yol açıyorsa, bunların iyi ve yararlı kabul ettiği şeyi yapmaktan kaçınmanın, insan haklarını koruma hususunda mü'mine düşen görevi yerine getirmemenin de öylece azâba kapı açacağı dolaylı şekilde anlatılıyor. Ancak bu genel bir kaide halinde câri değildir, istisnaları vardır.

10— Karşılıklı güveni kötüye kullanmamak, Müslümanlar adına çok önemli bir husustur. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin 23 senelik risâlet ve irşad devresinin bir ucu bu güveni sağlamaya yöneliktir. Güvenin sarsıldığı bir toplulukta İslâm'ın tertemiz havası kalmamış sayılır.

Bunun için konumuzla ilgili âyeti izleyen ikinci âyette :

«Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker...» buyurulmuştur.

İÇ TERBİYE

(وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ)

Kur'ân **«İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker..»** âyetiyle daha çok iç terbiyeye, vicdan berraklığına dikkatleri çekmektedir. Çünkü olgun ve erdemli insan olmanın yolu önce İç terbiyeden geçer. Düşünceleri iyiye, güzele ve doğruya çevirmek ve imân doğrultusunda berraklaştırmak iç terbiyenin ideal anlam ve ölçüsüdür. Bu düzeye gelebilmek çok ciddi bir mücadele ve sabırla yuğrulmuş sağlam bir irâde ve hepsinden önce de zevkine erişilmiş bir imân ister. Kur'ân İç terbiyeyi, Allah ile kul arasındaki engelleri kaldırmak ve mesafeyi kı-

salımak anlamında değerlendirirken içimizden geçenlerin Allah tarafından mutlak surette bilindiğini ve bundan dolayı sorumluluk taşıdığımızı vurgular. Sorumluluğun amacına uygun bir ölçüde iç âlemimizde etkin duruma gelebilmesini de -yukarıda belirttiğimiz gibi- ciddi bir mücadele, sabırla yuğrulmuş bir irâde ve zevkine erişilmiş bir imâna bağlar.

Ve artık bu makam erdemlik makamıdır, olgunluk ve hayırhahlık makamıdır. İdeal mü'min olmanın içten dışa, dıştan içe vuran rengi ve aydınlığıdır. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimize imân eden Ashabın ölçü ve derecesi böyle idi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyette, **«İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker, sonra da dilediğini bağışlar, dilediğine azâb eder.»** buyurularak gönülden geçen iyi ya da kötü düşüncelerin de karşılık göreceği hatırlatılırken bir yandan düşünce selâmeti ve vicdan berraklığının önemine dokunuldu; bir yandan da insanların gözüne ve kulağına kapalı fakat Allah'a her an açık bulunan insan kalbinin ve dimağının düşünüp tasarladığı hususların insanlığımıza ve Müslümanlığımıza yakışır ve yaraşır anlam ve ölçüde olmasına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyette ise, iç yapımızla ilgili bu hususun açıklaması yapılıyor; içimizden geçen iyi ve kötü şeylerin tatbikattaki yerine dokunuluyor: İyi düşüncelerimiz tatbikatta yer bulunca, iki yönden bir sevâp getireceğine, yer bulmadığı takdirde sırf iyi düşündüğümüz için me'cur olacağımıza; kötü düşüncelerimiz tatbikatta yer bulmadığı takdirde günahı gerektirmiyeceğine, yer bulduğu takdirde buna neden olacağına işâret ediliyor ve esasen insanın bu tür düşüncelerden içini arındırmasının çok zor olduğuna, bu yüzden de Allah'ın güç getiremiyeceğimiz bir teklifle kullarını sorumlu tutmayacağına dokunuluyor.

———ooo———

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ
وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
أَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

MEÂLİ :

285— Peygamber, Rabbinden indirilene imân etti; mü'minler de, hepsi de Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar ve : «Peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırt etmeyiz» dediler ve: «İşittik, itaât ettik ey Rabbimiz! mağfiretini dileriz, varışımız ancak Sanadır» derler.

286— Allah her kişiyi ancak gücünün yeteceğiyle mükellef tutar; herkesin kazandığı (iyilik ve güzellik) kendi yararınadır; yüklendiği(kötülük ve vebâl) kendi zararınadır. Ey Rabbimiz! Unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bize, bizden öncekilere yüklediğin ağır bir yükü yükleme. Ey Rabbimiz! Güç getiremiyeceğimiz şeyi bize taşıtma. Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et.. Sensin Mevlâmız (yegâne sâhibimiz, koruyucumuz ve yakın dostumuz).. Artık kâfir milletlere karşı bize yardım et.

İNİŞ SEBEBİ

«İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker...» âyeti inince, Ashab-ı Kirâmın gönlüne, başka hiç bir şeyden girmiyen bir endişe ve korku girdi. Bunun üzerine Resulüllah (A.S.) Efendimiz onlara : **«İşittik, itaat ettik ve teslim olduk, deyin»** diye buyurdu. Böylece Allah onların kalbine imân gücünü (bir kez daha) atıp yerleştirdi. Bu nedenle de yukarıdaki âyet indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

Cibrîl (A.S.), Resûlüllah (A.S.) Efendimize şöyle demişti :

— «Ya Muhammed! Allah şüphesiz ki seni ve ümmetini övdü; bu nedenle Allah'tan (dileğin ne ise) iste, sana verir.»

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine yapmış olduğu telkinle şöyle dilekte bulundu :

— «Rabbimiz! bağışlamanı diliyorum, varış Sanadır.» (2)

«Ümmetimden yanılma, unutma ve bir de zorlanmak (suretiyle meydana gelen günah ve kusurlar) kaldırılmıştır. (Bunlar amel defterine yazılmaz).» (3)

«Kulum bir kötülük yapmayı içinden geçirirse, onu yazmayın. Ancak onu işlerse bir kötülük olarak yazın. Ama bir iyilik yapmayı düşünürse, onu işlemese bile yine de onun için bir iyilik yazın; işlerse on iyilik olarak yazın..» (4)

«Kim Bakara suresinin sonundaki iki âyeti gece okursa, ona yeter.» (5)

«Arş'ın altındaki hazinelerden bana Bakara sûresinin son kısmı verildi; bu, benden önce hiç bir peygambere verilmemiştir.» (6)

(1) Sahîh-i Müslim: İbn Abbas (R.A.)dan. Kurtubî - İbn Cerîr Taberî.. / Nisabûrî'nin Esbab-ı Nüzul'ünde ise, buna geniş yer verilmiştir.

(2) Bağavî: Hâkim bin Câbir (R.A.)den.

(3) Taberânî : Sevbân (R.A.)den. Sahihtir.

Not: Bunların hükmü değil de günahı kaldırılmıştır. Nitekim hata yollu adam öldürene diyet gerekmektedir. Zorlanarak zina etmek ya da adam öldürmek mubah sayılmamaktadır. (Münâvî: Feybülkadîr).

(4) Buharî - Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.)den.

(5) Buharî - Müslim: Ahmed bin Hanbel.

(6) İbn Murdeveyh: El-Eşcaî hadîsinden rivâyet etmiştir.

İbn Kesîr'in Müslim tarikiyle tesbit ettiği sahih hadîste ise şöyle buyurulmuştur :

«Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimize üç şey verilmiştir: Beş vakit namaz, Bakara sûresinin son kısmı ve Ümmetinden, sür'atle (küfür) tehlikesine düşüren şeylerden biriyle Allah'a ortak koşmayanları bağışlamak...»

RİVÂYETLER - YORUMLAR

1. El-Hasan, Mücahid ve Dahhak'e göre bu âyet Mi'rac olayıyla bağlantılıdır. Sahîh kaynaklarda Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimize verilen üç şeyden biri de Bakara sûresinin son iki âyeti olduğu belirtilmiştir.

2. Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün âyetlerin Cibrîl (A.S.) tarafından Peygamber (A.S.) Efendimize getirilip ilka edildiği halde, ancak konumuzu oluşturan iki âyeti, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz arada vasıta bulunmaksızın telakki etmiştir.

3. Resûlüllah (A.S.) Mi'rac gecesi varacağı makama ulaşınca Cibrîl'in işâreti üzerine, Rabbine şu sözlerle saygısını sunmuştur: ET-TEHİYYÂTÜ LİLLAHİ VE'S-SALÂVATÜ VE'T-TAYYİBATÜ.. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah onun bu ta'zimatına karşılık : ES-SELÂMU ALEYKE EYYUHENNEBİYYÜ VE RAHMETULLAHİ VE BEREKÂTUHU buyurmuştu. Bu kez Peygamber (A.S.) Efendimiz, ümmetinin de bu feyiz ve inâyetten payını ve nasibini almasını dileyerek : «ES-SELÂMU ALEYNÂ VE ALÂ İBADİLLAHİ'S-SÂLİHÎN diye duâda bulunmuştu. Cebrâîl de gökteki meleklerle birlikte hepsi birden bu havaya girerek : EŞHEDÜ ELLÂ İLÂHE İLLALLAH VE EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN ABDUHÜ VE RESÛLÜHÜ sözüyle şehadette bulunmuşlar, Allah'ın varlığını ve birliğini, son peygamber Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resûlü olduğunu bir defa daha tasdîk etmişlerdi.

Bunun üzerine Cenâb'ı Allah, Bakara sûresinin son iki âyetini kendinden bir rahmet, inâyet ve iltifat olmak üzere Kulu Muhammed'e ve O'nun ümmetine hediye etti :

«Peygamber (Muhammed), Rabbinden indirilene imân etti; Mü'minler de...»

Evet bu âyeti onların şükrüne karşılık olarak sunmuştur.

4. İmân etti, cümlesiyle çevirisini yaptığımız «ÂMENE» burada daha çok tasdîk anlamınadır.

5. «İşittik ve itaat ettik.» Yani kabul edip uyduk, demektir.

6. «Teklif» burada insana zor gelen, sıkıntı ve meşakkat veren emir ve sorumluluktur. «Vüs'» ise, güç ve imkân demektir.

Nitekim Kur'ân'da buna iki ayrı yerde dokunularak buyuruluyor ki:

«Allah size kolaylık ister, zorluk istemez.» (1)

«(Allah) dinde size hiçbir zorluk meydana getirmedi.» (2)

7. Güç getirilmiyecek t e k l î f aklen câizse de İslâm şeriatında buna yer verilmemiştir. Şeriatte güç getirilmiyecek bir emir yoktur. (3)

İMÂNIN ZAFERİ - MÜSLÜMANLARIN BAŞARISI

İnsanları yine insan olma doğrultusunda eğiten, içlerini (kafa ve gönüllerini)nefs, şeytan, madde ve şehvet fırtınalarından koruyup Allah'a kul olmanın derin anlamını ve zevkini gönüllere -titiz ve duyarlı bir ressam gibi- elindeki kudret fırçasıyla işleyip nakşeden Peygamber (A.S.) Efendimiz, uyguladığı ilâhî metotla İslâm davasında başarılı olmuş ve çeyrek asırda bir benzeri görülmemiş büyük bir inkılâp yapmış; iç rahatlığına, imân saadetine ve vicdan berraklığına erişen sağlam irâdeli bir cemaat oluşturmuştur. Kur'ân bu başarıyı «ÂMENE'R-RESÛL...» sözüyle övmekte ve İslâm'ın bu ölçü ve imân cevherini bütün sadeliğiyle içinde taşıyan mü'minlerle zafere ulaştığını, bundan böyle de aynı cevhere sâhip çıkanların zaferden zafere koşacağını müjdeliyor.

Çünkü Mi'rac başlıbaşına İslâm medeniyetinin yüceliğini ve onun gün geçtikçe yüceleceğini anlatmaktadır. Bu mübarek gecede konumuzu oluşturan iki âyetin, arada Cibrîl olmaksızın doğrudan doğruya Resûlüllah (A.S.) Efendimize sunulması, İslâm ve İmânın mutlak zaferini içermektedir.

O halde ümmetin dağılıp fesada uğratıldığı yirminci asrın son yarısında bu cevheri bütün incelik ve sadeliğiyle içinde taşıyan bir nesle ve onları Hazreti Muhammed'in (A.S.) bir benzeri olmayan metoduyla eğitip irşâd eden güçlü mürşitlere daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Konumuzun ana temasını meydana getiren âyetin, hergün yatsı namazından sonra birçok cami'lerde okunmasının sır ve hikmetlerinden biri de budur.

---

(1) Bakara sûresi âyet: 185.
(2) Hac sûresi âyet: 78.
(3) Fazla bilgi için bak: Kurtubî ve İbn Cerir Tefsirlerine..

EN ZOR İŞ, ERDEMLİ İNSAN YETİŞTİRMEKTİR

(رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) «Rabbımız! unutacak, ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma..»

Eğitilmesi, yetiştirilmesi ve olgunlaştırılması en zor canlı varlık, insandır. Ondaki akıl, zekâ, irâde, hafıza ve yetenekleri, yine onun ruhuna gıda verir, vicdanını geliştirir, imân ve irfanını kuvvetlendirir anlamda kanalize etmek kolay bir iş değildir. Büyük himmetler, geniş masraflar, dinamik kafalar, yüksek irâdeler, sabırlı çalışmalar ister.

İşte insan maddesini bu açıdan ele alıp, onun madde ve mana yapılarını paralel biçimde eğiten en büyük müessese, İslâmiyettir.

Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki :

İnsan ne kadar olgunlaşırsa olgunlaşsın, ne kadar iç âlemini güzelleştirirse güzelleştirsin, Allah'ın ona verdiği sayısız ni'metler, açtığı rahmet ve mağfiret kapılarının genişliği ve yüceliği karşısında yine de kusurludur ve günahkârdır. Peygamberler müstesnâ.

Her şeyi bir tarafa bırakıp sadece akıl, düşünce, hafıza ve zekâ ni'metlerini ele alalım; bunlarla insana sunulan has ilgiyi gözönüne getirelim : Hangi ibâdet, duâ ve iyi davranışımız bunlara karşılık şükür olabilir? Verilen nîmet, kıymet ve ölçüsü takdir edilemiyecek kadar üstün, ortaya konulan şükür ise bir takım vesvese ve şüphelerle dolu..

İşte Kur'ân bu hakikatı yansıtırken insana hep kusurlu bulunduğunu, her an Allah'ına muhtaç olduğunu hatırlatarak duânın en güzelini, kulluğun en anlamlı yanını telkîn yolu ile öğretiyor. Unutma ve yanılmanın insana has hallerden bulunduğuna dikkatleri çekiyor. Bunun için de Allah'tan her dem af, rahmet ve bağışlanma istememizi hatırlatıyor.

Şüphesiz ki bu telkîn ve hatırlatma, insan eğitmenin en verimli tezgâhıdır. Bu tezgâhı işler duruma getirmek ise, mü'minlerin görevidir. Bu görev farzdır. İnkârı nankörlük, terki büyük günahtır.

BARIŞTAN YANA

(كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ)

«Hepsi de Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar ve : «Peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırt etmeyiz,» dediler..»

Kur'ân'da bu âyetle de semavî dinler arasında olumlu yönde bir diyalog kurulması öngörülmüştür. Gerçi bütün hak dinlerde barışa yer verilmiş ve bir sonraki dinin bir öncekini tamamladığı açıklanmışsa da beşerî zaaf ve taassub zamanla bu hakikatı anlaşılmaz hale getirmiş, ilâhî kitaplara kendi görüşlerini, zaaf ve temayüllerini sokarak onları aslından uzaklaştırmışlardır. Kur'ân bu kayıt ve tahriften her zaman uzak tutulmuş ve indiği gibi korunmuştur.

Kur'ân'ın insanlığa sunduğu barışın nedeni açıktır :

a) İlâhî dinlerin hepsi aynı kaynaktan kaynaklanmış ve aynı esasta birleşmiştir. Bu açıdan ilâhî dinlerin hepsi bir bütünlük arzeder.

b) Dinlerin amaç ve hedefi birdir : İnsanlarla Allah arasındaki engelleri kaldırmak, maddeyle mâna, dünya ile âhiret arasında denge sağlayıp insan unsurunu Allah'ın dilediği biçim ve anlamda terbiye etmektir.

c) Âyet ve mu'cizeyle desteklenen, hak peygamber olduğu Allah tarafından bildirilen bütün peygamberlere -derece bakımından farklı durumları olsa bile- inanmak, bu yönden aralarında fark gözetmeksizin hepsini Allah elçileri olarak kabul etmek, dinlerin esas ve amacının gereğidir. Her peygamberi sevip saymak, dindarlığın icâbıdır. Reddetmek, inkâr etmek, küçümsemek ise, dinin esasından çıkmak, akideyi bozmak, anlamınadır. Diğer bir deyimle dinler arasındaki ortaklaşa bağı koparmaktır.

Yahudi ve Hıristiyanlar böyle bir inkâra saptıkları ve dinler arasındaki bağı kopardıkları için insanlığa büyük zararlar vermiş, beşer kanının dökülmesine yol açmışlardır.

Dinler arasındaki ortaklaşa bağı biraz daha açıklayacak olursak, onları bir zincirin halkalarına benzetebiliriz, her halka bir öncekiyle bağlantı kurar ve tamamlanır. Ne var ki ilim, teknik ve sosyal alanda milletlerin ilerlemesi ve yeniden birçok buluşların ortaya konulması sürekli bir tekâmüle kapı açmıştır. Dinler de bu tekâmül doğrultusunda tekâmül ede ede son halkasına gelip dayanmıştır. Her gelen din, bir öncekini tamamlamış, onu doğrulamış ve beşerin gelişen sosyal ,kültürel ve teknik yapısına cevap verecek esas ve prensiplerle ortaya konulmuştur. Değişen sosyal yapıya uyum sağlayamıyan bir kanunu, uyum sağlayabilen yeni bir kanunla yürürlükten kaldırmak ne ise, dinler arasındaki durum da odur. O halde son çıkarılan kanunu kabul etmemek, ya da yürürlükten kaldırılan kanunun mevcudiyetini, vâzıını inkâr etmek ne kadar gülünç ve mantıksızsa, dinler arasında da böyle bir yargıya varmak o ölçüde gülünç ve mantıksızdır.

Böylece Kur'ân, dinî taassubu akıl ve mantık ölçüleri üstünde tutan

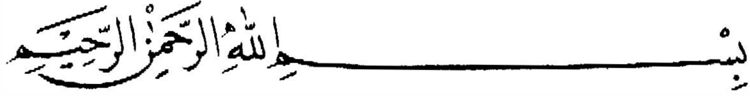
Yahudi ve Hıristiyanların, din adına dinin esas ve amacından ayrıldıklarına işâret ederek son din olan İslâm'ın, koparılan bu bağları, kesilen diyalogu yeniden kurmaya yöneldiğini ve Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine imân etme istikametinde ilâhî dinlerin barış içinde TEVHÎD esasında birleşmelerini önermekte ve barıştan yana geniş bir kapı açık tutmaktadır.

Bakara sûresi biterken:

Bakara sûresine, Allah tarafından indirildiğinde hiçbir şüphe bulunmayan Kur'ân'ın, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için doğru yolun kendisi olduğu, doğru yola ileten ilâhî rehber bulunduğu anlatılarak başlanmış; Kur'ân'ın bu özelliği sûrenin her âyetiyle belgelenip isbat edildikten sonra, ilâhî dinleri, dinlerin en son ve en mükemmel halkası olan İslâmiyetle barışa, birleşmeye, Tevhîd potasında bütünleşmeye dâvet etmekle sona ermiş ve bu yolda mü'minlerin Allah ile olan bağlarının hikmet ve anlamı, insanlıktan yana barış ve kardeşlik havası estirilerek sergilenmiştir.

Bu sûrenin tefsirini tamamlamayı bize kolaylaştırıp nasip eden Allah'a, çöldeki kumlar, denizlerdeki katreler, ağaçlardaki yapraklar sayısınca hamd-u senâlar olsun.. Salât-u selâm da Efendimiz Muhammed Mustafa'ya (S.A.V.) ve O'na dosdoğru uyanlara olsun..





ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

Kur'ân'ın üçüncü sûresidir. Birçok ahkâm, kıssa, emir ve yasaklar taşıması nedeniyle Bakara'ya eşdeğerde tutularak ikisine birden Zehraveyn = İki nur, iki parlak ışık denildiği gibi Ğamametan = İki gönül ferahlatıcı gölgelik de denilmiştir.

Sûreye, Musâ Peygamber (A.S.)ın babası İmrân'dan ve onun âilesinden sözedildiği için Âl-i İmrân adı verilmiştir.

Tamamı 200 âyet, 3480 kelime ve 13025 harftir. (1)

SÛRELER ARASINDA BAĞLANTI

Bakara sûresinin sonunda imânın esasından söz edildi, İslâm'ın barış ve kardeşlik dini olduğuna dikkatler çekildi ve bütün peygamberlere inanmanın gereği açıklanarak Yahudi ve Hıristiyanlarla olumlu yönde diyalog kurulmasına işâret edilirken, bütün hak dinlerin kaynağının aynı olduğu hatırlatıldı, bu nedenle tartışma, sürtüşme ve inkârın ağır bir suç, büyük bir vebâl, aynı zamanda şiddetli bir azâba yol açıcı bulunduğuna dokunuldu. Tevhîd odağında birleşmenin tek selâmet yolu ve ilâhî emre ve rızaya uygun bulunduğu bir kez daha vurgulandı.

Âl-i İmrân Sûresine, dinler arasındaki diyalogun nasıl kurulması gerektiğine, Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'ın indirilmesinin neden ve niçinine, Kitap ehli bulunan Yahudî ve Hıristiyanların dinde aşırı tutuculuk göstererek hakikatleri gizlediklerine dokunuluyor; Allah'ın gizli açık her şeyi hakkıyla bildiğine dikkatler çekilerek Onun yüce kudretinin örneksiz ve benzersiz sanatının en mükemmeli olan insanın ana rahminde genetik kanunlar doğrultusunda nasıl tasvir edildiği belirtilerek insan aklına hem yer veriliyor, hem onu harekete geçirmeyi planlıyor.



(1) Lübabutte'vîl Tefsiri



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الۤمۤ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْج۪يلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ
هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ
عَذَابٌ شَد۪يدٌ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾

MEÂLİ :

1— ELİF- LÂM- MÎM. (1)

2— Allah (Bir'dir), O'ndan başka ilâh yoktur. O hep diridir, kudretiyle (varlık âlemini) tutup duran, gözetip koruyandır O..

3-4— Kendinden önceki (kitap)ları doğrulayan Kitab'ı hak ile O sana indirdi. Bundan önce de insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncil'i indirmiştir. Doğruyu eğriden, hakkı bâtıldan ayıran (Kur'ân ya da Zebûr)u da O indirdi. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere herhalde şiddetli azâb vardır ve Allah çok güçlüdür, (zâlimlerden) öc almada intikam sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn İshâk ve diğer siyer sahiplerinin tesbit ve rivâyetlerine göre : Necran Hıristiyanlarından 60 kişilik bir topluluk Medine'ye gelip Resûlüllah (A.S.) Efendimizle görüşmek ve İsâ Peygamber hakkında tartışmak isti-

(1) Bu âyetin açıklaması Bakara sûresinde yapılmıştır; oraya bakılması...

yorlardı. Aralarında eşraf (ileri gelenler)den 14 adam bulunuyordu. Biri başkan, biri danişmend biri de dinî lider olmak üzere üç önemli kimse tarafından bunlar idare ediliyordu. Rum (Bizans) kralı bunlara değer verir, din ve dünya hakkındaki geniş bilgilerinden dolayı onlara saygı beslerdi.

İşte bu topluluk bir gün ikindi namazı kılınırken Mescid-i Saadet'in önüne gelmiş bulunuyorlardı. Üzerlerinde göz alıcı nefis giysiler vardı. Onların da ibâdet vakti girince Mescid'e girip namaz kılmak istediler; Ashab-ı Kirâm buna pek tarafdar olmadıklarını ihsas ettirmek istiyorlardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Dokunmayın, ibâdetlerini yerine getirsinler..»** diye emretti. Doğuya yönelerek ibâdetlerini yaptılar ve Resûlüllah'ın huzurunda yer aldılar. Resûlüllah (A.S.) onların iki önemli kişisine :

— İslâm'a girin selâmete kavuşun!.

Diyerek davette bulundu. Onlar :

— Biz sizden önce müslüman olduk, yani Hakk'a teslimiyet gösterdik, diye cevap verdiler. Resûlüllah (A.S.) :

— Doğru söylemiyorsunuz, aslında sizi İslâm'dan alıkoyan neden, Allah'a oğul isnat etmeniz, haç'a tapmanız ve domuz eti yemenizdir.

Sonra aralarında şu söyleşi geçti :

Onlar — Eğer İsâ Allah'ın oğlu değilse, babası kimdir, söyler misiniz?

Peygamber — Her çocuğun babasına -bazı yönleriyle- benzediğini bilmez misiniz?

Onlar — Evet, biliriz..

Peygamber — Rabbimizin hep diri olduğunu, ölümsüz bulunduğunu; İsâ'nın da ölümlü bir insan olduğunu bilmez misiniz?

Onlar — Evet, biliriz..

Peygamber — Rabbimizin kudretiyle her şeyi tutup gözettiğini, koruyup ayakta tuttuğunu bilmez misiniz? Aynı zamanda her canlının rızkını verdiğini kabul etmez misiniz?

Onlar — Evet, bilir ve kabul ederiz..

Peygamber — Peki İsâ Peygamber bu saydıklarımdan birini yerine getirmeye kadir midir?

Onlar — Hayır..

Peygamber — Allah'ın yerde ve göklerde ne varsa her şeyi bildiğini, hiçbir şeyin ona gizli kapalı bulunmadığını bilmez misiniz?

Onlar — Evet biliriz..

Peygamber — İsâ'nın ancak kendisine öğretilenden başkasını bilmediğini bilmez misiniz?

Onlar — Evet, biliriz..

Peygamber — Rabbimizin İsâ'yı ana rahminde dilediği biçimde tasvir ettiğini ve Rabbimizin bir şey yiyip içmediğini bilmez misiniz?

Onlar — Evet, biliriz..

Peygamber — İsâ'nın anasının her kadın gibi gebe olduğunu ve her doğum yapan kadın gibi doğum yaptığını ve İsâ'nın her çocuk gibi beslendiğini, gıda verildiğini, sonra yiyip içip abdest bozduğunu bilmez misiniz?

Onlar — Evet, biliriz..

Peygamber — O halde İsâ sizin iddia ettiğiniz gibi nasıl ilâh olabilir?

Bunun üzerine heyetin ileri gelenleri cevap vermediler ve bu yüzden susup kaldılar. Allah olaya ve konuya ışık tutar anlam ve ölçüde Âl-i İmrân sûresinin baş kısmından seksen küsur âyeti indirdi.

Sözü edilen olayı şu fazlalıkla nakledenler de vardır:

Onlar — Ya Muhammed! Siz İsâ'nın Kelimetullah ve Allah'tan bir Ruh olduğunu iddia etmiyor musunuz?

Peygamber — Evet..

Deyince, onlar: İşte bu bize yeter, dediler. Sonra da inat ve inkârlarında direnip durdular. Allah onların bu bâtıl itikat (inanç)larını reddederek Âl-i İmrân sûresinin baş kısmından seksenin üstünde âyet indirdi. (1)

İLÂHÎ KUDRETİN ÜSTÜNLÜĞÜ

(اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ)

Kur'ân «**O hep diridir, kudretiyle tutup duran, gözetip koruyandır O!**» âyetini sergilerken, yaratılanla Yaratan arasındaki farkı, mesafeyi iki sıfatla, en doyurucu delil olarak ortaya koymaktadır. Yaratan hep diridir,

(1) Geniş bilgi için bak: İbn H. Siyerine, Lübabutte'vîl, Kurtubî ve İbn Cerîr Tefsirlerine..

O'nun için ölüm yoktur; her şeyi sonsuz kudretiyle tutup duran, gözetip koruyandır, Onun için zayıflama, güçten düşme, bıkkınlık, gaflet ve unutkanlık yoktur. Bu saydıklarımızın aksi yaratılanlarda vardır.

Kur'ân böylece İsâ'nın ne İlâh, ne de Allah'ın oğlu olamıyacağını reddi mümkün olmayan iki hüccet (kanıt) ile belgelemektedir.

Sonra Bakara sûresinin son kısmında özeti verilen konunun açıklanmasına geçiliyor; İslâm'ın açtığı barış ve kardeşlik, insanseverlik ve hakbilirlik kapısına dikkatler çekiliyor. Bunun nedeni ise gayet açıktır:

a) Allah'tan başkasını ilâh kabul edenlerin, insanları ilâhlaştıranların yanlış bir akide üzerinde bulundukları en doyurucu delil ve belgelerle belirtilirken Allah'a ait iki önemli sıfata yer verildi. Bununla insan aklını harekete geçirme, akıl ve mantığı imân doğrultusunda birleştirip aşırı tutuculuk ve duygusallıktan sıyrılma ortamı plânlandı.

b) Geniş halk kitleleri üzerinde etkili olan ve bir çok ülkelerin Hıristiyanlaşmasını sağlayan, bununla da yetinmeyip İslâm'a karşı savaş açan, misyonu oluşturan, bu yüzden Haçlı Seferleri düzenleyen Nasarâ'nın İsâ Peygambere «Allah'ın oğlu» demeleri kınanıyor ve ona bu yoldan ilâhlık isnât etmeleriyle ilgili inançlarının asılsız, dayanaksız, delilsiz ve kanıtsız olduğu ortaya konuluyor.

c) Tevrat'ı da, İncîl'i de, Kur'ân'ı da doğru yola iletici, hak yolu gösterici olarak indiren Allah'tır. O halde Allah'a ait bu kitaplarda esasla ilgili konularda hakikatı zedeliyecek bir farklılık, bir terslik bulunması mümkün değildir. Aynı zamanda hiç kimsenin bu kitaplarda kendi keyfine ve arzusuna göre tasarrufta bulunması, fazlalık, ya da noksanlık yapması, değiştirmeğe kalkışması câiz değildir ve hiç kimseye bu hak verilmemiştir. Mevcut dört İncil arasındaki tutarsızlık, tezat; Bernaba İncil'iyle bunlar arasındaki belirgin fark; Tevrat'ta peygamberleri küçük düşürücü âyetler, âhiretle ilgili bütün kayıt ve belgelerin çıkarılması, ilâhî kitapta beşerin müdahalesini isbata yeterli değil midir?

KUR'ÂN'IN ÜSTÜNLÜĞÜ

(نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ) «Kendinden önceki kitapları doğrulayan kitab'ı hak ile O sana indirdi.»

Kur'ân'ın kendinden önceki semâvî kitapları ve peygamberleri tasdîk etmesi, Tevrat ve İncil'de insan eliyle meydana getirilen değişiklikleri, fazlalık ve noksanlıkları tashih etmesi, Yahudi ve Hıristiyanları bir bakıma insafa çağırması, Onun indiği gibi korunduğunu gösterir. Haham ve pa-

pazların Kur'ân'a ve Hazreti Muhammed'e (A.S.) dil uzatmaları, inkâra sapıp küçültür anlamda âyetleri değiştirmeleri, onların asıl Tevrat ve İncil'in doğrultusundan ayrıldıklarını, dini ve kitabı kendi arzularına göre yorumladıklarını isbatlar.

Aynı kaynaktan gelen kitapların birbirini doğrulaması kadar tabii ne olabilir? İşte Kur'ân'ın üstünlüğü bu konuda da kendini perde perde hissettirmekte ve insan aklına yön vermektedir.

Aynı yazarın aynı amaca yönelik hazırladığı üç kitap arasında tutarsızlık ve terslik varsa, biri diğerinin aksini ortaya koyuyorsa, yazarın normal olmadığına, aklî dengesinin bozukluğuna bir kanıt sayılmaz mı? İşte Kur'ân bu tutarsızlığın Tevrat ve İncil'in asıl nüshalarında bulunmadığını, dinde aşırı tutucular tarafından meydana getirildiğini açıklamakta ve indirilen her kitabın kendi çağındaki insanları, toplum ve milletleri doğru yola iletme, hakikatı gösterme kudretini taşıdığını belirtmektedir.

Kur'ân'ın h a k ile indirilmesinin anlamı bu olmakla beraber aşağıdaki hususları da eklemekle Onun mükemmelliğini ortaya koymuş oluruz:

a) Kur'ân doğruluk ölçüleri içinde inmiştir. O hep haktan yanadır, hep hakkı savunur ve onu işler..

b) Kur'ân, ilâhî olduğunu her âyet ve sûresiyle ortaya koyup belgeler, bir benzerinin yazılamıyacağını ilân eder. Kur'ân Arapçasını çok iyi bilen binlerce edip ve şâirin, hekîm ve filozofun bu yüksek kudret karşısında âciz kaldıkları bunun açık delili sayılmaz mı?

c) İçinde hiçbir şüphe bulunmayan, ilim adamlarının meydana getirdiği cumhurun akıl ve mantığına uygun olan Kur'ân, Allah'ın sıfatlarını Allah'a yakışır anlamda, Peygamberlerin sıfatlarını yine onların makam ve mertebeleriyle bağdaşır ölçü ve mânada sergiler. Bu yönüyle de değişime uğrayan diğer kitaplardan ayrılır.

d) Her konu ve meselede mutlak adâlet ölçülerini getirir, ilâhî adâletin şaşmayacağını, kanunlarının sapmadan hedefine doğru ilerlediğini ilân eder. Bununla varlık âlemindeki illiyet (kozalite) kanununa sık sık dikkatleri çeker. (1)

İLÂHÎ BELGELERİ GİZLEYENLER

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ) **«Allah'ın âyetlerini inkâr eden-**

(1) Âyette «Hak ile..» çevrisini yaptığımız «Bi'l-hakk'ı» kelimesinin geniş anlamı için Fethulkadîr, Kurtubî, İbn Kesîr ve Mefatihü'l-gayb tefsirlerine bakınız..

lere herhalde şiddetli azâb vardır.»

Tevrat hayli değişikliğe uğramasına ve âhiretle ilgili bütün kayıtların içinden çıkarılmasına; İncil, yüzlerce farklı nüshaları yazılıp aslından uzaklaştırılmasına rağmen halâ bunlarda ilâhî belgelerin bazı parça ve kalıntılarına raslamak mümkündür.

Aynı kaynaktan gelen İlâhî kitaplar Son Peygamberin ve dolayısıyla Kur'ân'ın geleceğini haber vermektedirler. Ne var ki dinde aşırı tutucu olan Yahudi ve Hıristiyan din adamları açıktan bir inkâra sapmışlar ve sözü edilen belgeleri kendilerine göre yorumlarken ve Kur'ân'ı kendi dillerine terceme ederken İslâm'ı küçük düşürür şekil ve muhtevada değişiklikler yapmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır.

Şüphesiz ki bu tarz düşünce ve tutum din adına, ilim ve ahlâk adına, tek kelimeyle insanlık adına bir cinayettir.

Tevrat'ta :

Gelecek olan kurtarıcı ve mürşitten söz edilirken deniliyor ki :

«İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisine razı olduğu seçme kulum (Muhammed Muhtar) : Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmıyacak ve sesini yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmıyacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve cesareti kırılmıyacak ve adalar onun şeriatını bekliyecekler.»

Gökleri yaratmış ve onları yaymış, yeri ve ondan çıkanları sermiş olan; yer üzerinde kavma soluk ve onda yürüyenlere ruh veren RAB Allah şöyle diyor : Ben, RAB, seni doğrulukla çağırdım ve elini tutacağım ve seni koruyacağım ve kör gözleri (bilgisizliğin karanlığında kalanların kalb gözlerini) açasın, mahpusları, zindan ve karanlıkta oturanları hapishaneden çıkarasın diye seni kavme ahit, milletlere ışık olarak vereceğim. Ben Yehovayım, ismim odur; ve izzetimi bir başkasına ve hamdimi oyma putlara vermiyeceğim. İşte öncekiler vaki oldu (gelip geçti) ve yenileri ben bildiriyorum; onlar meydana çıkmadan önce size işittiriyorum. (1)

İncil'de :

İsa Peygamber diyor ki :

«Şimdi ise, beni gönderene gidiyorum ve sizden kimse : Nereye gidi-

(1) Tevrat İŞAYA: Bab 42, belge: 1-9.

yorsun? diye bana sormuyor. Fakat size bu şeyleri söylediğim için yüreğinizi keder doldurdu. Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem **Tesellici** size gelmez; fakat gidersem, onu size gönderirim ve O geldiği zaman, günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam (cevap veremez hale getirip alt) edecektir. Günah için, çünkü bana imân etmezler. Salâh için, çünkü Babama (Rabbıma) gidiyorum ve artık beni göremezsiniz. Ve hüküm için, çünkü bu dünyanın reisine hükmedilmiştir.»

«Size söyliyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o **hakikat ruhu** gelince, size her hakikate yol gösterecek zira kendiliğinden söylemiyecektir. (1) Fakat her ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir.»

«O, beni ta'ziz (şerefli ve kutlu) edecektir; çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir. (2) Babanın (Rabbin) her nesi varsa, benimdir; bunun için : Benimkinden alacak ve size bildirecektir, dedim.» (3)

Evet, M.S. 325 tarihinde İznik'te toplanan yüce kurul tarafından yüzlerce İncil arasından seçilip kabul edilen dört İncilden biri olan YUHANNA İncilinde bu belgeler halen mevcuttur. Yapılan ciddi araştırmalarla, sözü edilen dört İncilin yazarlarından hiçbiri İsâ Peygamberi görmemiştir. Asıl Onu gören, meclisinde yer alan BERNABA'dır. Onun yazdığı bir İncil var ki, kilise ve papazların bozuk akidesine uymadığı ve Hazreti Muhammed'in geleceğini çok açık bir anlatımla açıkladığı için bu çok kıymetli İncil'i asırlarca gizlediler. Sonunda bazı ilim adamları tarafından ele geçirilerek Mısır'da 1907 yılında Arapçaya çevrilerek basıldı. Böylece öteden beri gizlenen bir nice hakikatler günışığına çıkmış oldu. Ama kilise yine eski inat ve inkârını sürdürür. Çünkü bu İncil'i kabul edecek olursa, Hıristiyanlık biter ve başta kilise olmak üzere bütün Hıristiyanların İslâmiyete girmesi gerekir. Bu da onların hiç işine gelmez.

Değerli İslâm Hukukçularından Prof. Muhammed Ebû Zehra bu İncil'den sözederken özetle diyor ki :

Bernaba İncil'i birçok kısımlarıyla diğer İncillerden ayrılır, ama çok önemli sayılan şu dört madde Kur'ân ile birleşerek İlâhî hakikatı bütün açıklığıyla yansıtır :

(1) Kur'ân'da Necm sûresi 3,4. âyetlerinde de: «O, (Muhammed), kendi hevesine uyarak söz söylemez. O, ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir.» buyrulmaktadır.

(2) İsâ Peygamber bu sözleriyle, ilâhî kitapların ve peygamberlerin aynı kaynaktan kaynaklandığını haber vermektedir.

(3) İncil - YUHANNA: 16/1-12.

1— Bernaba İncil'i İsâ Peygamberi Allah'ın oğlu olarak itibar etmemiştir. Hazreti Meryem'e bir insan eli değmeden gebe kalacağını haber veren Meleğin Ona şu sözleri söylediği yazılıdır: «Adını Yasû, (İsâ) koyacağın Peygamberidoğuracaksın.O, içkiyi, sarhoş eden maddeleri ve murdar şeyleri yasaklıyacaktır.»

2— İbrahim Peygamberin Allah için adadığı evladının İshak değil, İsmail olduğunu açıklamaktadır.

3— Beklenen Mesîh, Yasû' değil, Muhammed'dir. Nitekim Bernaba'da Muhammed -Ahmed isimleri birkaç yerde geçmekte ve şu sözlerle konuyu yansıtmaktadır:

«O, Allah Resûlüdür. Âdem cennetten çıkarıldığında Cennetin kapısının üst kısmında şu satırları görmüştü ki bu tamamen nurdan yazılmıştı: **«Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhammed Allah'ın Resûlüdür.»**

4— İsâ Peygamberin asılmadığı bir gerçektir. Allah İsâ'nın suretini Yahuda adlı adamın üzerine ilka etmiştir.» (1)

Diğer İncil'lere göre İlâhî âyetleri daha doğru yansıtan BERNABA İncil'inin Türkçeye çevrilmesinde her zaman için yarar görmekteyiz. Çünkü bu İncil'le, Hazret-i Muhammed'in (A.S.) geleceği açık bir ifadeyle bildirilmektedir. Yeni neslin bu hakikatleri bilmesi, İslâm'a olan bağlılıklarını kuvvetlendirir.

İşte konumuzu oluşturan âyette: **«Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere herhalde şiddetli azâb vardır.»** cümlesi, belirttiğimiz hususu hatırlatmakta ve Kitap ehline son uyarıyı yapmaktadır. **«Allah çok güçlüdür, öc almada intikam sâhibidir.»** cümlesi ise, sırası gelince bir gün ilâhî intikam kanununun tecelli edeceğine işâret etmektedir. 1096-1272 tarihleri arasında Müslümanlara karşı düzenlenen sekiz haçlı seferi, kıyâmete kadar hak yoldan sapan kilisenin Hazreti Muhammed'e (A.S.) karşı «kan döken adam» diye dil uzatmasının ağır bir cezası olarak noktalandı. Bütün bir insanlık, Hz. Muhammed (A.S.)ın değil, kilisenin din adına kan dökücü olduğuna şâhid oldu. Böylece uzanan dilleri kısaldı. Şüphesiz ki bu sonuç onları dünyada için için kemiren bir azâb olarak kaldı. Yapılan büyük vaatlere ve çekilen sıkıntılara rağmen Haçlı Seferleri amacına ulaşamadı. Hak üstün geldi. Hakkı temsil eden Kılıç Aslanlar, Salahattin Eyyubîler İslâm'ın insanlık, hakseverlik, adâlet, fazîlet dini olduğunu söz ve davranışlarıyla ortaya koydular. Bu durum papazların ve kilisenin otoritesinin sarsılmasına, İslâm âleminin derlenip toparlanmasına, Tevhîd aki-

(1) Muhadaratün Fi'n-Nasraniyye: 64-66/Mısır: 1961-1381 - Prof. Muhammed Ebû Zehra

desinde birleşmesine sebep oldu. Yapılan savaşlarda Hıristiyanlarla Müslümanlar birbirlerini daha yakından tanıma imkânını buldular. Özellikle haçlılar Doğu'da cesur, kahraman, merhametli, konuksever Müslümanları gördükleri zaman daha önceki düşüncelerini tamamıyle değiştirdiler.

İkinci olarak, asırlardan beri gizledikleri BERNABA İncilinin ele geçmesi ve Arapça'ya cevrilerek İslâm âlemine, Batılı müsteşriklere ulaşması, kiliseyi biraz daha sarstı. Bundan önce orta çağda kilisenin kurduğu Engizisyon Mahkemelerinin ortaya koyduğu kan ve cehalet tablosu, onlar için başka bir azâb kapısı açtı. Bütün bunlara rağmen kilise eski tutum ve inancında ısrar ve inat edip kaldı. Bu yüzden Allah'ın âhirette onlara vereceği azâb çok daha şiddetli olacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İlâhî Kitapların aynı kaynaktan geldiği, fakat dinde aşırı tutucular, kilise ve din adamlarının birçok ilâhî belgelerden bir kısmını inkâr, bir kısmını da te'vil ederek sapıttıkları haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yerde ve göklerde hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmıyacağı belirtiliyor ve sonra Yaratan'a has kudret dile getirilerek anarahminde insanların ilâhî meşiete dayalı kanunlarla nasıl tasvîr edildiğine dikkatler çekilerek Yaratan ile yaratılanın asla bir olmayacağına işâret ediliyor; özellikle İsâ Peygamberi ilâhlaştıranlar uyarılıyor. Mikroptan çok daha küçük olan gen'de soyun karakter ve özelliklerinin nasıl bir kudret kalemiyle plânlandığını akıl sahiplerinin gözleri önüne sererek Allah'ın eşi, ortağı, oğlu ve yardımcısı olmadığı bir kez daha hatırlatılmış oluyor.

—oOo—

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ
شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ
كَيْفَ يَشَٓاءُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٦﴾

MEÂLİ :

5— Şüphesiz ki, yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6— Anarahminde sizi dilediği (hikmet ve kanunla) şekillendiren O'dur. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; ancak O vardır. O çok güçlüdür, çok üstündür; yüce hikmet sâhibidir.

YARATANIN SONSUZ KUDRETİ

Yaratan sonsuz kudretiyle yarattığı eşyayı dilediği kanuna bağlayıp bütün incelik ve detaylarıyla bilir. Yarattığı eşyanın önce en küçük modelini akıllara durgunluk verecek ölçü ve biçimde çizer : Kocaman bir ağacı küçücük bir çekirdeğe, güneş sistemini atom çekirdeğine, insanın soydan gelen bütün özelliklerini genlere nakşeder. Yaratılan ise ne bunları, ne de benzerlerini, bu incelik ve modelde ne çizebilir, ne de hazırlayabilir. Ancak aklını ve ilmini kullanırsa, ilâhî sanatın inceliğini, kudretinin yüceliğini, kanunlarının şaşmazlığını anlayabilir. Diğer bir deyimle aklıyla ve duyu organlarıyla tesbit edebildiği kadarını bilebilir; fiziko-kimya alanlarında Allah'ın insanoğluna sergilediği olay ve kanunları tesbit edebilir. Bunun ötesine geçemez. Çünkü hem aklın, hem de duyunun uzanabildiği saha sınırlıdır. Allah'ın ilmi ve kudreti ise sınırsızdır; varlık âlemini kuşatmıştır. Zaten hep diri olan ve kudretiyle her şeyi tutup duran, gözetip koruyan yaratanın her şeyi yeterince bilmesi gerekir. Aksi ise mümkün değildir. Bunun için konumuzu oluşturan âyette : **«Şüphesiz ki, yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz,»** buyurulmuştur.

Böylece Yaratan ile yaratılan arasındaki fark ortaya konuluyor ve sonra bu hakikate erişebilmenin yolu akıldan yana açılarak Yaratan'ın yüceliğinden haber veriliyor :

«Ana rahminde sizi dilediği (hikmet ve kanunla) şekillendiren O'dur. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; ancak O vardır. O çok güçlüdür, çok üstündür; yüce hikmet sâhibidir.»

GENETİK OLAYLAR - SPERMANIN ŞEKİLLENMESİ (BİYOLOJİK OLAYLAR)

Allah'ın, anarahminde bizi dilediği ölçü ve biçimde, renk ve huyda tasvîr etmesini açıklayan âyet, yaratılacak olan her insanın bağlı tutulduğu genetik olayla ilgili KALITIM ve DEĞİŞİM'e kapı açmakta, kısacası genetik kompozisyonu hatırlatmakta ve bu konudaki ilâhî kanunlara -ki Kur'ân buna Sünnetullah der- dikkatleri çekmektedir. Âyetteki « k e y f e » kelimesi daha çok bu sünneti yansıtmak içindir; aynı zamanda yaratılanın nicelik ve nasıllığını vurgulamaktadır.

T a s v î r, biyolojide betim betimlemek anlamına geldiği kadar; geçmişlerine benzetmek, soyçekimine göre biçimlendirmek anlamına da gelir.

«Dilediği gibi, ya da dilediği nasıllık ve nicelik»le her ân değişebilen, keyfe göre biçimlendiren dağınık ve düzensiz bir meşiyet değil, koyduğu kanunlar uyarınca kudret fırçasını hareket ettiren ve şaşmadan hedef ve amacına yönelen Sünnetullah demektir.

Canlının canlıdan meydana geldiği ve meydana gelen her bireyin geçmişine, soyuna benzediği artık biyolojinin gelişmesiyle de gerçeklik kazanmış; hilâfına olan varsayımları kökünden yıkmıştır.

Biyolojinin zaferi bize şu hakikatleri getirerek Kur'ân ile uyum sağlamıştır :

«Bütün canlılarda çoğalma sonucu meydana gelen yeni bireyler geçmişlerine ve kardeşlerine, diğer canlılara olduğundan daha fazla benzerler. Bir koyun yavrusu yine koyundur. Boynuzsuz bir koyundan boynuzlu bir koyun meydana gelebilir. (Çünkü gen onun bu özelliğini de taşımaktadır). Fakat bir koyunun fare veya at doğurduğu görülmemiştir. Bunun gibi domates tohumundan domates, yulaf tohumundan da yulaf çıkar. Süt ve balık ile büyütülen bir kedi yavrusu ile su ve at eti ile büyütülen bir kedi yavrusunun kediden başka birer hayvan olarak gelişmesi söz konusu olamaz.

Her canlının sahip olduğu ve daha ilerideki dönemlerde mâlik olacağı her çeşit karekter için k a l ı t ı m vardır.» (1)

Kalıtım bize bu kapıyı açarken d e ğ i ş i m şunu öğretmektedir :

«Müşterek geçmişlere sâhip bireylerin benzerlikleri mutlak değildir. Aslında dünya üzerinde iki canlının mutlak benzerliğinden söz edilemez. Bir çayırda yanyana büyüyen aynı türden iki bitkinin, aynı kümeste bakılan aynı ana ve babadan gelme tavukların tam manasıyla birbirine benzedikleri söylenemez......

İşte müşterek atalardan olma canlıların gösterdikleri farklılığa «değişim» (variyasyon) denir.» (2)

Anarahmindeki tasvîrin mânası daha çok budur. Çünkü Allah hem Azîz hem Hakîm'dir. Azîz'dir, ilâhî kanunlarının incelik ve sağlamlığı, şaşmazlık ve amacına yönelik bulunması beşer gücünün ötesinde ve çok üstündedir. Hakîm'dir, koyduğu her kanunu ve varlık âlemine yerleştirdiği

(1) GENETİK/Ankara Üniversitesi Basımevi: 1974 - S. 19-20
(2) GENETİK/Ankara Üniversitesi Basımevi: 1974 - S. 19-20

her sebep ve illeti yüksek bir gayeye yöneltendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda semâvî kitapların aynı kaynaktan indirildiği, fakat dinlerinde aşırı tutucu olan Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının bu kitaplardaki âyet ve belgelerin çoğunu, ya da bir kısmını kendi anlayış ve çıkarlarına göre yorumladıklarına işâret edildi. Sonra Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmıyacağı açıklanarak O'nun insanı yaratmasındaki yüksek hikmeti, değişmiyen kanunları, tasvirin nicelik ve nasıllığı üzerinde aklımızı kullanmamız hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Allah, indirdiği Kur'ân'ı böyle üzücü bir sonuca uğramaması hususunda bizleri uyarıyor; âyetlerin bir bölümünün m u h k e m (açık anlamlı, yorum götürmez, görüş ve şüphe kabul etmez ölçü ve anlamda), bir bölümünün ise m ü t e ş â b i h (manası kapalı, çeşitli ve farklı anlamlara yorumlanması mümkün, farklı görüşlere elverişli) olduğunu açıklıyor. Ve birinci bölümün -ki o, kitabın anasıdır- dinin asıl hükümlerini, amelin şekil ve manasını yansıttığından olduğu gibi bilinip kabul edilmesinin gereğine işâret ediliyor. İkinci bölümün ise, birinci bölümün ışığı altında tefsîr edilmesinin lüzumu belirtiliyor.



هُوَ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ
ف۪ي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ
تَأْو۪يلِه۪ وَمَا يَعْلَمُ تَأْو۪يلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِه۪
كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ

قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ
﴿٨﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

MEÂLİ :

7— O ki, Kitabı sana indirdi; ondan bir kısmı muhkem (mânası açık, yorum götürmez, şüpheye yer vermez açıklıkta) âyetlerdir ki, bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı ise müteşâbih (mânası kapalı, yorum isteyen) âyetlerdir. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak, (kendi çıkarına uygun) yorumda bulunmak için Kitab'ın müteşâbih olanına uyarlar. Halbuki onun yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşenler ise, «Ona inandık, hepsi de Rabbimizin katından (indirilme)dir» derler. (Bu hakikatleri) ancak akıl sâhipleri düşünebilir.

8— Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalblerimizi meylettirip saptırma. Kendi katından bize bir rahmet bağışla. Şüphesiz ki Sen (evet) Sen çokça bağışta bulunansın.

9— Rabbimiz! Şüphesiz ki (meydana gelmesinde) hiç şüphe olmayan (kıyâmet) gününde insanları toplayan Sensin. Doğrusu Allah va'dinden caymaz.

İLGİLİ HADİSLER

Hazreti Âişe (R.A.) Vâlidemiz diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetini okuduktan sonra şöyle buyurdu : **«Müteşabih âyetler üzerinde tartışıp sürtüşenleri gördüğünüzde (bilin ki), Allah'ın kasdettiği kişiler onlardır; sakının onlardan!.» (1)**

İkinci bir rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu âyeti okuduktan sonra : **«Müteşabih âyetlere uyup (kendine göre yorum) yapanları gördüğünüzde (bilin ki) Allah'ın sözünü ettiği kimseler onlardır. Onlardan sakının!.» (2)**

(1) Ahmed bin Hanbel Müsnedi - İbn Kesir Tefsiri

(2) Buharî - Müslim - Ebû Davud - Tirmizî: Aişe (R.A.)dan

Tirmizî bu hadîsi naklettikten sonra «hasen-sahîh» olduğunu belirtmiştir.

«Ümmetim ileride 73 fırkaya ayrılacaktır: Bir fırka müstesnâ diğerlerinin hepsi ateştedir.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Ateşte olmayan fırka kimlerdir?

— Ben ve Ashabımın bulunduğumuz yol üzerinde olanlardır. (1)

İlimde derinleşenler :

Resûlüllah (A.S.) Efendimize soruldu :

— Ya Resûlellah! İlimde derinleşenler kimlerdir?

Cevap verdi :

— **«Yemin ettiğinde onu iyilik ve hayır ölçüleri içinde uygulayan, dili doğru söyleyen, kalbi dosdoğru olan, karnını ve uçkurunu iffet perdesiyle koruyan kişiler ilimde kök salıp derinleşenlerdir.» (2)**

Hazreti Peygamber (A.S.) bir topluluğun (müteşabih âyet üzerinde) tartışıp itiştiğini, farklı yorumlar getirdiğini gördüğünde şöyle buyurdu : **«Sizden önceki milletler bu nedenle helâk olmuşlardır; onlar Allah'ın kitabındaki âyetlerin bir kısmını bir kısmına vurup kimini red, kimini kabul etmişlerdi. Halbuki Allah, bir kısmı diğer bir kısmını tasdîk etsin diye kitabını indirmiştir. (Kitabın âyetleri arasında tezad ve uyumsuzluk yoktur).**

Sakın kitabın bir bölümünü diğer bölümüyle yalanlayıp reddetmeyin. Onlardan bildiğiniz kadarını söyleyip açıklayın, bilmediğinizi bilene bırakın..» (3)

«Kur'ân yedi harf üzere inmiştir. Kur'ân'da inatlaşırcasına tartışmak küfürdür.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu cümleyi üç defa tekrarladıktan sonra devamla buyurdu ki :

«Kur'ân'dan bilip anladığınızla amel edin; bilmediğinizi asıl bilen Allah'a döndürün.» (4)

---

(1) Hâkim Müstedrekinde rivâyet etmiştir. Sahîhtir

(2) İbn Ebî Hâtim - İbn Kesîr - İbn Cerîr

(3) Ahmed bin Hanbel: Amır bin Şuayb'in dedesinden

(4) Ebû Ya'lâ Müsnedinde: Ebû Hüreyre (R.A.)den Sened-i sahihle rivâyet etmiştir.

TARİHÎ BİR GERÇEĞİ AÇIKLAMAK

Kur'ân, tarihî bir gerçeğe parmak basarak semavî kitaplarda yazılı bulunan kelimeler, deyimler ve isimlerin indiği çağda kullanıldığı mânaları taşıdığını hatırlatmaktadır. Kelimeler böyle olduğu gibi cümleler de böyledir. Tevrat ve İncil'deki âyet ve kelimelerin taşıdığı mâna ve özellikler zaman dikkate alınmadığı için bir takım yanlış anlam ve hükümlerin ortaya çıkmasına neden olmuş, bu yüzden ilâhî beyânlar değişikliğe uğramış ve semavî kitaplar arasında derin bir uçurum meydana gelmiştir.

Buna bir örnek verecek olursak, Yuhanna İncilindeki «baba» ve «oğul» deyimlerini gösterebiliriz. İsrailoğulları'nda daha çok terbiyecilere ve öğretmenlere «baba», öğrencilere «oğul» tabiri kullanıldığını bilmekteyiz. Nitekim MUHADARATÜN Fİ'N-NASRANİYYE adlı eserde «oğul» deyiminin sadece sevgiyi, Allah'ın İsâ'ya olan muhabbetini sembolize etmektedir, diyerek buna açıklık getirmiştir. Bernaba İncili'ni araştıranlar «baba» ve «oğul» tabirlerinin belirtilen anlamda kullanıldığını gayet iyi anlarlar. Nitekim bugün hâlâ Hıristiyan âleminde papazlara «peder» diye saygı dolu bir deyimle hitap edilmektedir. Özellikle İsâ Peygamber devrinde bu tabirlerin çok yaygın olduğu anlaşılıyor. Yuhanna İncil'i bu iki deyimi daha çok kullanmıştır. Üzerinde dikkatle durulduğunda sözü edilen manaların kasdedildiği rahatlıkla görülmektedir. Tevrat'ta «Rab-Yehova» isimleri yer alırken, İncil'de «Rab» yerine daha çok (Baba) kullanılmıştır. Kur'ân'da (Rab) sıfatı dokuzyüz küsur yerde kullanılmış, böylece herşeyi yaratıp yavaş yavaş terbiye ederek büyüten, kemale erdiren yüce yaratanın bu çok önemli sıfatına ve hayatımızın her dönemiyle ilgili bulunduğuna dikkatler çekilmiştir.

Bu açıdan konuyu ele aldığımızda, diyebiliriz ki : «Rab» ile «baba» arasında yakın bir mâna benzerliği mevcuttur. Baba hem merhamet ve şefkatı, hem terbiye edip büyütme özelliğini kendinde taşır. Rab ise bundan daha geniş ve kapsamlı bir mâna içermektedir.

İşte zamanla Hıristiyanlar «Rab» karşılığı kullanılan ve aslında İbranice İncil'de ne yazılı olduğu kesin olarak bilinmiyen «baba» tabirini, kendisine evlât nisbet edilir şekilde hakiki anlamında kullanmışlar ve bu yüzden üç ilâh fikrinin doğmasına neden olmuşlardır.

Bu görüşümüzü belgeliyecek olursak, Yuhanna İncil'inde geçen şu sözleri göstermemiz kâfidir : İsa Peygamber diyor ki :

«Yüreğiniz sıkılmasın; Allah'a imân edin, bana da edin. Babam (Rabbim)in evinde çok meskenler vardır.»

Kur'ân'da da buna yakın anlamdaki şu âyet asıl maksadı yansıtmaktadır: **«De ki: Allah'a ve Peygamberine itaat edin..» (1)**

«Ben gerçek asmayım ve Babam (Rabbim) bağcıdır. Bende meyve vermiyen her çubuğu koparır..» (2)

Bu ve benzeri belgeleri incelediğimizde «Baba» deyiminin «Rab» anlamında kullanıldığını görürüz. Eğer İncil'in ilk yazılan İbranîcesi bulunmuş olsaydı, bu yanlışlıklar olmaz, gerçek daha iyi tesbit edilirdi. Çünkü günümüze kadar ele geçen İncil nüshalarının daha çok Yunanca yazılı olduğu görülmüştür. İtalyancadan Arapçaya çevrilen Bernaba İncil'inde de -belirttiğimiz gibi- «Baba» tabirinden neyin kasdedildiği rahatlıkla anlaşılmaktadır.

İşte konumuzu oluşturan âyet, bir bakıma bu hususlara dikkatimizi çekmektedir. O halde Kur'ân âyet ve kelimelerinin taşıdığı mânaları dosdoğru anlayabilmemiz için hem iniş sebeplerini, hem indiği devirde taşıdığı mânaları, hem de Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile Ashab'ın ilgili tefsir ve açıklamalarını bilmemiz gerekmektedir.

Dikkat edilecek olunursa, biz tefsirimizi bu ölçüye göre düzenleyip yazmaya çalıştık.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(Muhkem-müteşabih)

1. Muhkem: Yorumu bilinip anlaşılan, mânası açık olup bilinen âyetler.

Müteşabih: İlâhî bilgiye bağlı olup kullarından hiç kimsenin mânasını bilmediği âyetler. (3)

2. Muhkem: Fâtiha-i Şerîfedir. (4)

3. Muhkem: İhlâs sûresidir. (5)

Çünkü namaz ancak Fâtiha ile yeterli olur. İhlâs'ta ise Tevhîd'in en açık hükmü mevcuttur.

4. Muhkem: Kitab'ın aslıdır; fer'î meseleler bu asıllara götürülerek

---

(1) Âl-i İmrân sûresi âyet: 32
(2) Yuhanna İncil'i: 14/1 - 15/1
(3) Bu, Rabi' ve Süfyan Sevriy'e göredir
(4) Bu, Ebû Osman'a göredir
(5) Bu, Muhammed bin Fazıl'a göredir

hükme bağlanır.

Müteşabih : Aslâ irca edilen fer'î meselelerdir, veya Muhkem âyetlerin ışığı altında yorumu yapılabilen âyetlerdir.

5. Muhkem : En'âm sûresinde Allah'ın haram kıldığı üç nesneyle ilgili hükümlerle İsrâiloğulları hakkında hükmedilen ve İsrâ Sûresi 23. âyette yer alan hükümlerdir. (1)

6. Muhkem : Kur'ân'daki nâsih âyetlerle, Onun haram saydığı ve farz kıldığı şeylerdir.

Müteşabih : Kur'ân'da mensûh sayılan âyetlerdir. (2)

7. Muhkem : Rabbin hücceti, kullarının ismeti ve bâtılın reddi ile ilgili âyetlerdir. Bunlarda tasarruf ve yorum yapılamaz.

Müteşabih : Yoruma müsait, tasarrufa elverişli âyetlerdir. (3)

Bu yorum ve rivâyetlerden çıkarılan sonuç şudur :

Sûrelerin başına konulan HURUF-İ MUKATTAA müstesnâ, diğer Kur'ân âyetleri şu iki grupta toplanmaktadır: Birincisi, muhkem âyetlerdir ki, bunlar Kur'ân'ın ana temeli, dinin esasıdır. Mânaları açıktır, şüpheye yer yoktur; yoruma muhtaç değildir. İslâmî temel bilgilerde yetişip ilimde derinleşenler bu tür âyetleri rahatlıkla anlar ve hüküm çıkarırlar. Aynı zamanda bunlar, ilim ve amelde uyulması gereken temel deliller, doğru yola ileten açık kanıtlardır. İkincisi, müteşabih âyetlerdir ki, bunlar hem yorum, hem açıklama ister. Ana temel olan âyetlerin ışığı altında tefsir edilir. Çünkü bu tür âyetlerin birçok mânalar taşıma ihtimali daha kuvvetlidir, hangi mânanın murad olduğu açıkça anlaşılmaz. Bu nedenle muhkem âyetlerin temel hükümleri ve küllî kaideleri dikkate alınarak bunların yorumu yapılabilir. Bunu da ancak ilimde derinleşenler çözüp sonuca bağlayabilirler.

Örnek : Anayasayı daha çok gerekçesiyle daha iyi anlayabiliyorsak, çıkarılan kanunların isâbetini de ancak Anayasa'nın koymuş olduğu temel hükümlerle tesbit edebiliyoruz. Muhkemle müteşabih arasındaki bağlantı ve müteşabihten çıkarılan hükümlerle muhkem âyetler arasındaki münasebet de böyledir. Aksi halde çok karışık ve yanlış yorumlar, hükümler ortaya çıkar ki bu, ilâhî muradın anlaşılmasını güçleştirir. Nitekim Tevrat'ın tefsiri mahiyetinde olan Talmut'ta birçok karışık ve yanlış hükümle-

(1) Bu, İbn Abbas'a (R.A.) göredir

(2) Bu, İbn Mes'ud'a (R.A.) göredir

(3) Fazla bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerir - İbn Kesîr ve Fethulkadîr tefsirlerine

rin yer aldığı ilim adamlarının malûmudur. Sebebi ise çok açıktır: Tevrat'ın asıl nüshasının kaybolması, mevcut üzerinde Hahamların değişiklik yapması, hükümlerin birbirine karıştırılması bu sonucu doğurmuştur.

İşte âyeti âyetle, âyeti hadîsle ve hadîsi hadisle tefsir etmenin yararı ve lüzumu burada da kendini bir kez daha hissettirmektedir. (1) Çünkü Kur'ân yedi harf üzerine inmiştir. Yani Arap lûgatinden yedi lûgat üzerine inmiştir. Bu lûgatlerin hepsi de ilim adamları tarafından tesbit edilip tefsîrlere, Kur'ân'la ilgili ilim kitaplarına aktarılmıştır. Kur'ân âyetlerine serpiştirilen bu lûgatler daha çok âyetlerin karşılaştırılmasıyla anlaşılabilir. Hadîslerin ise rolü bu konuda oldukça önemli bir yer tutar.

Bu durumda Müteşabih âyetler üçe ayrılıyor:

1— İnsan aklının aksini iddia ettiği mânaya delâlet eden âyetler. ER-RAHMÂN ALÂ'LARŞİ'S-TEVÂ gibi.

2— Sadece Allah'ın kendi ilmiyle bildiği ve kullarına bildirdiği fizikötesiyle ilgili âyetler. Kabir, Mahşer, Hesap ve Kıyâmetle ilgili âyetler bu cümledendir.

3— Allah ile Peygamberi arasında şifre anlamını taşıyan, beşer tarafından esrar ve hikmeti bilinmiyen âyetler. Sûrelerin başına konulan HURUF-İ MUKATTAA bu niteliktedir.

Kalblerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne çıkarmak ve kendi çıkarlarına göre yorumda bulunmak maksadıyla sözü edilen müteşabih âyetleri tefsir ederek mü'minlerin itikadını bozmaya ve Kur'ân'ı bilmiyen itikadsız kişilerin küfrünü artırmaya çalışırlar.

Örneğin:

a) Öldükten sonra dirilmek,

b) Cennet ve Cehennem,

c) Kabir ve mahşer konuları,

d) Ölümsüz bir hayatın başlaması,

e) Ölümsüz hayatta yaşlanma, hastalanma gibi arazların tamamen kalkacağı, yıpranma diye bir şey olmıyacağı,

f) Cennet gıdalarının posasız olduğu, Cennet ehlinin metabolizmasındaki değişiklikler,

(1) Fazla bilgi için bak: Menahilü'l-İrfan Fî Ulûmi'l-Kur'ân / Muhammed Abdülazîm Zerkanî - Mısır : ?

g) Cehennemde çok yüksek ısı derecesinde insanların kül haline gelmiyeceği,

h) Adem Peygamberin topraktan, Havva anamızın ise Adem'den yaratıldığı,

i) İsâ Peygamberin babasız dünyaya geldiği,

j) Üzeyir, ya da Hizakıl adındaki büyük zatın yüz yıl uykuda kaldığı, Ashab-ı Kehf'in üçyüz şu kadar sene mağarada uyudukları gibi fizikî kanunlarla açıklanması mümkün olmayan, aklî delillerle anlatılması zor ve imkânsız sayılan konular üzerinde dururlar. Böylece hem kendileri sapıtır, hem de başkalarını saptırırlar.

Halbuki aklı başında bir insanın fizikî olayları bildiği kadar metafiziği de az-çok bilmesi gerekir. Hem buna büyük bir ihtiyaç da var. Çünkü bizzat insanın kendi yapısı onu buna zorlamaktadır. Maddî yapımız fizikle, ruhî yapımız metafizikle ilgilidir.

Meseleyi bu açıdan ele alıp değerlendiren mü'minler yalnız müteşabih âyetlere takılıp kalmazlar, muhkem âyetlerin ışığı altında -Allah'ın yüce kudretini dikkate alarak- konuları anlamaya çalışırken hem akla ve fiziğe, hem de imâna ve metafiziğe kapıyı açık tutarak ikisini paralel yürütürler.

Nitekim Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetlerin sonunda insan aklına geniş yer vererek onu harekete geçirmeyi plânlayıp şöyle seslenmektedir: **«(Bu hakikatleri) ancak akıl sahipleri düşünebilir.»**

İNSAN AKLI VE MÜTEŞABİH ÂYETLER

Kur'ân'ın en son, en mükemmel ve aynı zamanda bütün insanlara ve gelecek bütün çağlara hitab etme kudretini taşıyan bir Kitap olduğunu belgeliyen özelliklerinden biri de şudur :

Eğer Kur'ân her konu ve meseleyi açık ve detaylı biçimde anlatıp sergilemiş olsaydı, insan aklını çalıştırmaz, ilmin kapısını açmaz ve inananları hazıra konmaya iterdi. Bunun için Kur'ân, gerek hukukî meselelerde, gerek bilimsel konular ve ana fikirlerde, gerekse aile ve sosyal yapılara yön vermede ve milletlerin hayatıyla ilgili ilâhî kanunları aksettirmede insan aklına geniş yer ayırmış, bu nedenle az kelimeyle çok mâna ve hüküm ortaya koymuş, bazı hükümlerinde esneklik getirerek bilimsel çalışmalara kapı açmıştır. Diğer yandan insan aklına ışık tutarken daha çok ilmî temaları koymakla yetinerek kafaları kâinatın yaratılışında ince he-

saplara, yüce hikmetlere çekerek hılkatın önemini yer yer belirtmiştir. **«Güneş ve ay hesap iledir.»** (1) ayeti buna bir örnek teşkil eder.

Böylece Kur'ân akılla imânı, fizikle metafiziği içiçe işlerken her yönüyle beşer ufkunu genişletmeye çalışmıştır.

İşte müteşabih âyetlerin sır ve hikmetlerinden biri de budur. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Hak Din'in bazı özellikleri açıklandıktan; Tevhîd akidesinin önemi belirtildikten; semâvî kitapların bu amaca yönelik olarak aynı kaynaktan indiği açıklandıktan; Kur'ân'ın barıştan yana geniş bir kapı açtığından; ilimde derinleşen bilginlerden ve onlara olan ihtiyaçtan söz edildikten sonra, küfür ehlinin ilâhî kanunlara itaatsizlikte bulunup ruhî yönden yücelmeye, gelişmeye yönelmediklerine temas ediliyor; ayrıca hayatı idâme sünnetinden maksadın daha çok insanî duygularla donanıp ruhî yönden olgun bir mü'min olmanın gereği üzerinde duruluyor. Sonunda İmanın üstün geleceği, küfrün yenilgiye uğrayacağı haber veriliyor.



إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ
آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

MEÂLİ :

10— Şüphesiz ki o küfredenlerin (hakkı inkâr edip sapıklıkta kalanların) ne malları, ne de çocukları onları Allah yanında hiçbir şey ile müs-

(1) Rahmân sûresi âyet: 5

tağni kılıp (O'nun vereceği cezâdan) kurtaramıyacaktır. İşte onlar ateşin yakıtlarıdır.

11— (Evet, bunların gidişi ve tutumu) Fir'avn'ın âile ve yoldaşlarının ve onlardan öncekilerin tutumuna benzer ki âyetlerimiz' yalanladılar da bu yüzden Allah onları günahlarıyla yakalayıp (cezâlandırdı). Allah'ın cezâsı pek şiddetlidir.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz henüz Mekke'de iken bir gece kalkıp: **«Teblîğ ettim mi Allahım?! Tebliğ ettim mi?.»** diyerek sesini (duyulacak kadar) yükseltti. Onu işiten Ömer (R.A.) kalkıp: «Evet, teblîğ ettin...» diyerek tasdîkte bulundu. Sonra sabah olunca Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu:

«Rabbime andolsun ki, İslâmiyet elbette ortaya çıkıp üstün gelecektir; o kadar ki, küfür kendi vatanına döndürülecek, ve yine andolsun ki, bazı erkekler İslâmiyet adına denize dalacaklardır..» (1)

RUHUN YÜCELMESİ

Ruhun yücelmesi ve bedenle ruh arasında İlâhî Sünnete göre uyum ve denge sağlanması..

Dünya hayatından maksad, bir bakıma ruhun gelişip yücelmesi, insanî duygularımızın yine insanlıktan yana olumlu yönde Peygamberlerin arzu ettiği düzeye gelmesi ve böylece dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprünün kurulmasını sağlamasıdır. Bu da ancak Allah'ı ve O'nun insan hayatını iki yönüyle devam ettirmeğe mâtuf kanunlarını bilmek ve O yüce kudretin mükemmel eseri karşısında baş eğmekle gerçekleşir.

Hayatı tek yönüyle devam ettirmek için bedenî arızaları gidermenin yollarını ve çarelerini arayıp bulmakta insan başarılı olmuştur. Bu uğurda harcanan mesaî ve meblâğ her türlü ölçünün üstündedir. Aynı şekilde nesli korumak ve servet sahibi olmak vadisinde de ciddi adımlar atılmış, bazı başarılar sağlanmıştır. Ama bütün bu gayretler tek yönlü olmuş, insan ruhu ve vicdanı ihmal edilmiştir. Bu yüzden dünya milletleri teknik

(1) İbn Ebî Hâtim: Abdullah bin Abbas (R.A.)dan

Hadîste denize dalmaktan maksad, İslâm'ın bir gün deniz öteleri ülkelere gireceğine ve müslümanların yapacakları deniz savaşlarına işârettir. Allah daha iyisini bilir.

alanda çok önemli ve göz doldurucu mesafeler kat'etmişse de hiçbir millet kendi bünyesinde huzur havası estirememiş ve insanları arzulanan ölçüde terbiye edememiştir. Çünkü hayatı idâme kanunu tek yönlü ele alınmış ve böylece ruhla beden, maddeyle mâna, dünya ile âhiret, imân ile ilim ve akıl arasında denge kurulamamıştır. Diyebiliriz ki insanların bu hususta harcadığı mesai pek azdır. Eğer peygamberler ve semâvî kitaplar gönderilmeseydi, insan hayatının bu en önemli yönü silik ve belirsiz kalırdı.

İşte tarih boyunca peygamberlerin ilâhî kanunlara çağrısına kulak vermiyen, gönül kapısını açmayan birçok kabile ve milletler kısa bir süre için mal ve evlât sâhibi olmuşlar, kendilerine göre mutlu bir hayat düzeyi belki meydana getirebilmişler; maddî hayatlarını korumada ciddi adımlar atmışlar, fakat asıl ciddi adım atılması gereken ruhun yücelmesine yönelmedikleri, belirtilen hususlarda denge sağlayamadıkları için ilâhî kanunlara karşı gelmek suretiyle kendilerine ve sonraki kuşaklara en kötü sonucu hazırlamışlardır. Zira ilâhî kanunlar ve insan hayatını dengeli idame ettirme sünnetleri ne değişir, ne de şaşar: Kendisine uyanları mutlu eder, uymayanları cezâlandırır. Tıpkı ateşin yakması, zehirin öldürmesi gibi..

Kur'ân-ı Kerîm konumuzu oluşturan âyetle bu hususa dokunarak inkâr içinde ruhlarını silik hale getirerek mal ve evladıyla böbürlenip duran, Allah'a karşı tuğyan eden kâfirlerin akibetini çok derin ve o oranda anlamlı bir cümleyle dile getirmektedir. Verdiği sonuç ise, inkârcıların hayat anlayışıyla uyum halindedir; çünkü inkârcılara göre hayat bir tesadüftür; dünyaya gözlerini açan herkes belli ölçüler içinde yer, içer, uyur, büyür ve ölür. Hayatın başka bir gaye ve anlamı yoktur. Bu, acemi şoförün idaresindeki arabaya benzer; neticesi felâkettir. Kur'ân işte bu sonucu haber vererek diyor ki : Böylelerini Allah'ın kanunlarının vereceği cezâdan ne malları, ne çocukları kurtarabilir. **«İşte onlar ateşin yakıtlarıdır.»**

Ünlü İlim Adamı Alexis Carrel diyor ki :

«İnsanların bir bölümü yalnız (maddî) hayatlarını korumağa çalışırlar; bunlar **beşeriyetin** posasıdır.» (1)

DİNİN SUNDUĞU ŞERBETTE ŞİFÂ VARDIR

İslâm Dininin sunduğu şerbette üç yönlü hayat kanununa uyma şifası vardır :

1. Hayatı korumak,

---

(1) İnsanlar Uyanın: 82

2. Nesli korumak ve hayatı idâme ettirmek,

3. Ruhu koruyup yücelmesini sağlamak ve bu üçü arasındaki denge ve bağı, peygamber çağrısına uyarak gerçekleştirmek.

Şüphesiz ki bu şuura erişene Allah cömert bir elle saadet sunar. Erişmiyen ise kendini sonu karanlık bir meçhule iter.

KÜFÜR VE MÂNEVÎ ATALET

(وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ) **«İşte onlar ateşin yakıtlarıdır.»**

Kur'ân, konumuzu oluşturan ikinci âyetle bunun örneklerini sergiliyor. Fir'avn hanedanının ve ondan önceki inkârcıların kendilerini nasıl mânevî bir atalete ittiklerini hatırlatırken bu ataletin doğurduğu elim sonucu haber veriyor.

Onlardaki mâneviyat yokluğu, ruhun yücelme kanununa ters düşen mânevî ataletleri; peygamber çağrısına mutlak itaatsızlık; düşünce hürriyetini, nefsî iştihalarını sınırsız kullanmaları, inananlara fikir ve imân hürriyeti tanımamaları; tehlikeli alanla tehlikesiz alan arasındaki sınırı belirsiz bırakmaları hem kendilerinin, hem milletlerinin yok olmasına neden olmuştur.

Bu sebeple Kur'ân bize hayatın gayesini, yasak olan alanla olmayan alan arasındaki sınırı belirliyor. Peygamber bu sınırı aşmamak bilgi ve inancını kazandırıyor. Daha doğrusu bu düzeyde ezelden ebede uzanan ilâhî kanunların şaşmazlığını öğretiyor. Buna karşı gelenlerin kendi irâdeleriyle kendilerini cezâlandırdıklarını haber veriyor. İş bu kadarla kalmayıp gelecek olan kuşakların atalarının bu itaatsizliğine kurban gideceği hususunda gereken uyarıyı da yapıyor.

«Allah'ın cezâsı pek şiddetlidir.»

NİÇİN FİR'AVN HANEDANI ÖRNEK VERİLİYOR?

İnkârcılardan ve vardıkları elim sonuçtan söz edilirken buna misal olarak Fir'avn hanedanı gösteriliyor; niçin? Bunun cevabı açıktır:

a) Bu konuda elde edilen birçok yazılı belgelerin yaygınlaştırılması, yani müze ve benzeri yerlerde halka teşhir edilmesi,

b) Fir'avnların yaptırdıkları piramitlerin bütün görkemliğiyle ayakta durması, piramitler içine muğlak yollarla girilebilen gizli kabirlerde gömülü bulunan kralların tesbit edilmesi,

c) Mumyalanmış cesetlerinin korunması,

d) Tevrat'ın ÇIKIŞ bölümünde Fir'avn'a geniş yer verilmesi bu cümledendir.

İMANIN KARŞISINDA KÜFRÜN YENİLGİYE UĞRAMASI MUKADDERDİR

Bedir Savaşında Mekke müşrikleri yenilgiye uğramıştı; imân ve irfan ordusu karşısında umduğu sonucu elde edememenin üzüntüsü içinde kıvranıp duruyor, yeni bir savaşın stratejisini çizmeye çalışıyorlardı. Aynı zamanda büyük bir kumandan olan Resûlüllah (A.S.) Efendimız, bir yandan Medine içindeki Yahudilerin tutumunu ve ne düşündüklerini kontrol ediyor, bir yandan da Mekkelilerin kimlerle temas kurduklarını veya kuracaklarını günügününe öğrenmeye çalışıyordu. Bu ne demekti? Cihan Peygamberi neden bu kadar hazırlanmaya ve önlem almaya gerek duyuyordu? Çünkü Peygamber (A.S.) herkesten çok Allah'ı ve O'nun Sünnetini bilirdi. Beşer gücünün yettiğini beşere bırakmak, onun gücünün yetmediğini Allah'a bırakmak, tevekkülün gerçek anlamıdır. Bu anlam bir kanundur ki değişmez. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz beşere düşen görevin sınırını belirlerken, ona doğru adım adım ilerliyor ve tam sınıra varınca da Allah'ın yardımını bekliyor, O'nun yüce kudretine dayanıyordu. İşte Allah'a yönelmenin kusursuz ölçü ve anlamı!..

Hazreti Peygamber (A.S.) aldığı vahiy üzerine küfrün mutlaka yenilgiye uğrayacağını, geldiği diyara geri döndürüleceğini biliyordu. Ama bu, alacağı önlemlerle bağlantılı bulunuyordu.

Kur'ân yukarıdaki âyetle mü'minlerin sabır, azim ve gayretini artırarak **«Şüphesiz ki küfredenlerin ne malları, ne de çocukları onları Allah yanında hiçbir şey ile müstağni kılıp (O'nun vereceği cezâdan) kurtaramıyacaktır..»** âyetiyle inanmışlar namına mutlu sonucu müjdeliyordu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, küfredenlerin ne malları, ne evlâdı onları Allah katında hiçbir şeyden doygun kılıp kurtaramıyacaktır, denilerek, küfür ve tuğyanın hayat kanunlarına ters düştüğü hatırlatıldı ve bu kanunlara uymayanlara Allah'ın saadet sunan kudret elinin uzanmıyacağına işâret edilerek geçmiş milletlerden örnekler verildi. Aşağıdaki âyetlerle inkârcıların

ve bilhassa insanları için için sömüren ve maddeyi esas kabul edip insanlığın başbelâsı kesilen Yahudilerin zaman zaman yenilgiye uğrayacağı açıklanıyor. Mü'minlerin ilâhî Sünnete uyarak birlik ve beraberlik içinde beşer için konulan sınıra kadar kendilerini getirirlerse, herhalde üstün gelecekleri haber verilirken Bedir savaşının buna güzel bir örnek teşkil ettiği bildiriliyor.

——oOo——

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ
لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

MEÂLİ :

12— O küfredenlere de ki : Yenilgiye uğrayacaksınız ve toplanıp Cehennem'e sürüleceksiniz. Orası ne kötü yataktır!.

13— (Bedir Savaşında) karşılaşan iki topluluk hakkında sizin için herhalde açık belge ve bir ibret (tablosu) vardır : Biri Allah yolunda savaşıyor, diğeri küfür içinde bulunuyordu. Allah yolunda savaşanları kendilerine oranla gözleriyle iki kat görüyorlardı (Veya Allah yolunda savaşanlar karşı tarafı kendilerine nisbetle iki misli görüyorlardı). Allah dilediğini

yardımıyla destekler; şüphesiz ki, bunda görebilenler için ibret ve öğüt vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Bedir savaşında Mekke müşriklerini yenilgiye uğratan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, İslâm mücahitleriyle birlikte Medine'ye döndüklerinde Yahudileri toplayarak onlara şöyle seslenip uyarıda bulunmuştu :

«Ey Yahudi topluluğu! Bedir günü Kureyş'in başına gelen felâketin bir benzerinin başınıza geleceğini düşünerek Allah'tan korkun. Biliniz ki, ben insanlara gönderilen peygamberim; bunu siz kendi kitabınızda ve Allah'ın bu konuda size indirdiği sözlerde bulmakta ve görmektesiniz.»

Bunun üzerine şımarık Yahudiler dediler ki :

«Bilgisiz ve savaş tekniğini bilmiyen bir topluluğu öldürüp kahretmen seni aldatmasın; onlar aleyhine fırsatı isabetle kullandın. Vallahi bizimle savaşacak olursan, bizim nasıl insanlar olduğumuzu anlarsın!»

İşte bu nedenle yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyette ise :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Bedir savaşında putperestleri yenilgiye uğrattığında Medine Yahudileri : «Vallahi bu, Musâ'nın geleceğini haber verip müjdelediği peygamberdir; ona uymamız gerekir.» dedilerse de aralarından bir kısmı : «Ona hemen uymayın, bu konuda aceleye gerek yok, ikinci bir olay (savaş ve karşılaşma) daha meydana gelsin de görelim sonuç ne olur?» diye öneride bulundular.

Uhud savaşında mü'minler bozguna uğrayınca Yahudiler, Peygambere uyma fikrini değiştirdiler. Aynı zamanda onlarla Peygamber (A.S.) arasında belirli bir süreye bağlı anlaşma da bulunuyordu. Onlar buna rağmen anlaşmayı bozdular ve Kâb bin Eşref 60 süvari ile Mekke'ye giderek, Müslümanlara karşı yeni bir savaşa ortam hazırlamaya çalıştı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (2)

TARİHÎ YÖNÜ

Hicretin ikinci yılı Ramazanında Medine'ye 80 mil mesafedeki Bedir

(1) Kurtubî : Muhammed bin İshak'dan nakletmiştir. Bu, İkrime. Saîd bin Cübeyr ve İbn Abbas'ın görüşüdür.

(2) Esbab-i Nüzûl / Nisabûrî - Lübabu't-Te'vîl Tefsiri

köyü yakınında Müslümanlarla Mekke müşrikleri savaş için karşılaştılar. Siyer sahiplerinin çoğunun tesbitine göre, Müslüman ordusu 313 kişi idi. Bunların 70'ini Muhacir, 236'sını Ansar oluşturuyordu. Muhacirlerin bayrağını Ebû Tâlib oğlu Ali (R.A.), Ansar'ın bayrağını Sa'd bin Ubade (R.A.) taşıyordu. Bu orduda sadece 90 develi ve iki de atlı yer alıyordu. Teçhizat bakımından çok zayıf bir durumda olan Müslüman ordusunda 9 kalkan, 8 kılıç bulunuyordu.

Müşriklerin tamamı 950 ilâ 1000 arasında idi. Başlarında Ukbe bin Rablâ bulunuyor, aralarında Ebû Süfyan ve Ebû Cehil gibi Mekke'nin bir numaralı adamları yer alıyordu. Savaş güçleri ise sayı bakımından üç kat olmakla beraber teçhizat bakımından da çok üstündü: 100 at, 700 deve ve sayısı belirsiz kılıç ve kalkan, zırh ve ok bulunuyordu.

Dengesizlik maddî yönden çok farklıydı. Ama cesaret, kahramanlık ve Allah ile Resûlü yolunda ölme fedakârlığı yönünden ise İslâm ordusu elbetteki çok üstündü.

Diyebiliriz ki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu savaş için bütün imkânları kullanmış ve gereken her türlü önlemi almakta kusur etmemişti. İnkârcılar tuğyan halinde Medine'ye doğru savaş niyetiyle hareket etmiş ve bu kaçınılmaz duruma gelinmişti. Ancak yapılacak tek şey vardı: Allah'a güvenip müşriklerin tuğyanını durdurmak, Allah düşmanlarını kahretmek için Allah'tan yardım dilemek.. Aynı zamanda onlara bir ders vermek gerekiyordu. Peygamber (A.S.) Efendimiz de öyle yaptı : Beşer için çizilen sınıra kadar geldiğini biliyordu, artık Allah'ın yardımını dilemenin zamanı ve vakt-i kabulü gelmişti.

«Nice az topluluk, çok topluluğa -Allah'ın izniyle- üstün gelmiştir.» (1) meâlindeki âyetin delâlet ettiği hakikat bu savaşta bir kez daha tecelli etti. Çünkü Allah dilediğini (sünnetullah gereği) kendi yardımıyla destekler.

ALLAH'IN YARDIM VE DESTEĞİ

İbn Cerîr Taberî'nin tesbitine göre, iki ordu arasındaki dengesizliğin müşriklere verdiği cesareti kırmak, mü'minlerin imân ve irâdesini, azim ve sebatını artırmak üzere Allah 1000 kadar üniformalı melek göndermiş ve böylece müşrikler imân ordusuna bakınca, onları kendilerine oranla iki misli fazla görmüşlerdi. Tevbe sûresinde belirtildiği şekli ve manada bir ordu ile Resûlünü destekliyen Allah, böylece ebedle ezel arasında şaşmadan hedefine uzanıp giden kanununa uyan mü'minlere destek ve rahmet

(1) Bakara Sûresi : 249

dolu kudret elini uzatmış bulunuyordu.

Meleklerin gönderilmesi -ki bu Kur'ân'ın iki ayrı yerinde açık bir anlatımla belirtilmiştir- sadece mü'minlerin imânını artırmak, düşmanın cesaretini kırıp gözünü korkutmaya mâtuftur. Yoksa melekler, silahlı bir vuruşmaya me'mur değillerdir. Şehzade Süleyman Şah'ın bir avuç askeri 30.000 kişilik Avrupa ordusuyla savaşırken aynı desteğe mazhar olmuşlardı. İstiklâl mücadelemiz de bu desteğin ruhanî havası içinde gerçekleşmiştir.

Bunun nedeni açıktır:

Allah'a inananlar, inkârcılara karşı koymaya hazırlanırken maddî ve mânevî bütün önlemleri alır, bütün sebeplere başvurur, beşer gücünün yettiği kerteye kadar gelir, fakat her şeye rağmen düşmanın gücüne denk bir güç ortaya koyamazsa, o zaman Allah'ın yardımı ve desteği imdada yetişir. Tabii bu yardım sadece dengesizlik haline has değildir. Allah dilediği zaman inâyet ve nusret kapısını açar. Ama dengesizlik halinde -gereken bütün önlemler de alınmışsa- ilâhî yardımın tecellisi, yine O'nun sünneti gereğidir.

İşte Bedir savaşında meydana gelen destekte, mü'minler için açık belgeler, müşrikler için ibret alınacak çok şeyler vardı.

YAHUDİLERİN YENİLGİDEN YENİLGİYE UĞRAMASI

Âyet, iniş nedeniyle Medine Yahudileriyle ilgiliyse de taşıdığı hüküm ve mâna itibariyle bütün Yahudileri kapsamaktadır. Bununla, Yahudilerin kıyâmete kadar inkâr ve inatlarında ısrar edeceğine, bu yüzden yenilgiden yenilgiye uğrayacaklarına, geçici başarıların sonuç vermiyeceğine işâret vardır.

Çünkü **«Yenilgiye uğrayacaksınız ve toplanıp Cehennem'e sürüleceksiniz..»** cümlesi kıyâmete kadar onlarla ilgili kader çizgisini, yenilgi tablosu üzerinde yansıtmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle hayatı basit ölçülerle değerlendiren; ruhun yücelmesine kapı açmayan; insanın dünyaya geliş gayesini anlayamıyan, bu yüzden hayat kanunlarına karşı gelip Yaratan'a karşı itaatsizlik içinde bulunan inkârcıların tutum ve durumu açıklandı.Aşağıdaki âyetlerleinkârcıların aldanmasına neden olan hususlar belirtiliyor; mü'minlerin dikkati çekile-

rek asıl hayırlı ve devamlı olan nîmetlerden söz ediliyor; Allah ile inanan kulları arasındaki bağın, basit nîmetlerle zayıflamaması için İlâhî va'din mutluluk sunan sonucu hatırlatılıyor.



زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَ
الْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ
عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ
مِنْ ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

MEÂLİ :

14— İnsanlara; kadınlardan, oğullardan, kantar kantar altın ve gümüşten, salma atlar ve develer ile ekinlerden gönül çekici, şehvete seslenici bazı şeyler süslenmiştir. Bunlar dünya hayatının yararlanılacak geçici şeyleridir. Asıl varılacak güzel yer Allah katındadır.

15— De ki : Size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? (Allah'a karşı gelmekten sakınıp fenalıklara dalmaktan) korkanlar için Rabları yanında, içinde devamlı kalacakları altlarından ırmaklar akan Cennetler, tertemiz eşler ve Allah'tan da bir hoşnutluk (rıza makamı) vardır. Allah kullarını görüp bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Benden sonra erkeklere, kadınlardan daha şiddetli bir fitne bırakılmamıştır. (Yani benden sonra erkeklerin karşılaşacağı en korkunç fitne kadınlar olacaktır).» (1)

Açıklama :

Kadını şehvet ve ticaret vasıtası haline getirip müşteri çekmek için onu süsleyip tezgahta çalıştırmak, manken yapıp vitrinlere yerleştirmek, bürolarda hiçbir ölçü ve düzenlemeye gerek görmeden erkeklerle dizdize, gözgöze getirmek suretiyle onun annelik vasfı, kadınlık vekarı öldürüldüğü, kısacası bir şehvet oyuncağı haline sokulup eti teşhir edildiği gün, erkekler için cidden ondan daha şiddetli bir fitne olmayacaktır.

Kadın kendine has hayat kanunlarına bağlı kalarak anne olmanın yüksek anlamı ve şuuru içinde kendini kötü erkeklerin şehvet nazarından korursa, onun için Peygamber (A.S.) Efendimizin şu öğüdünü hatırlatırız :

«Dünya baştan sonuna kadar yararlanılacak bir geçimdir. ama onun en hayırlı geçimliği sâliha kadındır. Kocası baktığında onu neşelendirir, emredince itaat eder; ayrılıp bir tarafa gidince onun namus ve şerefini hem kendi nefsinde, hem onun malında korur.» (2)

«Cennet hoşa gitmiyen şeylerle, Cehennem iç çekici, gönül okşayıcı şeylerle örtülmüştür.» (Zarfa değil, mazrufa bakmak gerek) (3)

«Cennet ehli cennete girdiğinde Allah onlara :

— Başka bir şey arzu ediyorsanız, artırayım? diye soracak. Onlar da:

— Ya Rab! bu içinde bulunduğumuzdan daha üstün ne olabilir ki?

Diye sorarlar. Allah :

— Benim rızam (hoşnudluğum).. Bundan böyle ebediyen size gazab etmiyeceğim (sizden hep razı olacağım), buyuracak.» (4)

İNSANIN ÖNCE DÜNYAYA AYAK BASMASINDAKİ HİKMET

(وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ) **«Asıl varılacak güzel yer Allah yanındadır.»**

---

(1) Sahih-i Buharî-Müslim
(2) Müslim-Ahmed bin Hanbel-Nesâî : İbn Amır (R.A.)dan
(3) Sahih-i Müslim : Enes (R.A.)den
(4) Sahih-i Müslim

Genellikle her nîmet bir, ya da birçok külfet karşılığında elde edilir. Külfetsiz nîmet insan nazarında değer ölçüsünü kaybeder. Sıkıntılı, uğraştırıcı ve ter döktürücü bir takım aşamalardan geçmeden yüksek anlamdaki nîmetlere kavuşup dünyayı tozpembe gören bir insana, içinde bulunduğu ve fakat milyonlarca insanın erişemediği bu nîmetin değerini anlatmak çok zordur. Onun gibi, Âdem babamız yaratıldığında dünyaya ayak basmadan Cennete yerleştirildi; o çok yüksek anlamdaki İlâhî nîmetler onun yalnızlığına cevap veremedi. Bu kez Havva anamız yaratıldı; Âdem (A.S.) onunla gönlünü eğlendirdi ve fakat içinde bulunduğu elemsiz, kedersiz, külfetsiz ve sıkıntısız mutlak saadet yurdunun değerini bir türlü kavrayamadı. Çünkü daha önce sıkıntısını ve zevkini için için çekip tattığı bir hayat süzgecinden geçmemişti. Bu yüzden ilâhî uyarıyı dikkate almama ölçüsüzlüğü içinde memnu meyve ağacından yedi. Aslında bu bir denemeydi. Böylece Allah ona ve zürriyetine yüksek nîmetin değerini anlatmak ve herkese çalışması, aklını ve yeteneğini kullanması oranında her iki hayatın kapısını açmak için -değişmeyen kanunları doğrultusunda - Âdem ile Havvâ'nın ve onlardan meydana gelecek zürriyetlerinin yollarını dünya uğrağına çevirdi. Kelimeden de anlaşıldığı gibi, dünya aşağı âlem demektir. Bu aşağılık, yüce âleme, saadet yurdu cennete nisbetledir. Böylece Allah, ikinci hayata nisbetle ve birinci hayatın geçiciliğine oranla basit nîmetlerle onları yüzyüze getirdi. Bununla beraber külfet ve meşakkatını hayli ağır tuttu. Âdemoğlunun içine bu basit nîmetlere karşı aşırı bir hırs ve istek yerleştirdi. Bu, hem hayatın devamı, hem de ileride yüksek nîmetin değerini anlamak için gerekliydi. Nefsi hırs ve arzunun odağı yaptı. Şeytanı buna destekleyici kıldı. İnsan ruhundaki yüceliğe ve temizliğe uygun gelecek anlamda kitap ve peygamber gönderdi. Ruhu imân ve irfanın odağı haline getirdi. Meleği de imân cevherine eriştirilen ruha destek yaptı. Böylece geçici hayatta insanı zıdlar düzeyinde çetin bir mücadeleyle başbaşa bıraktı.

İşte bu kısa süre içinde zıdlar âlemindeki aralıksız mücadele sonunda Ebûbekirler ile Ebû Cehiller birbirinden seçildi. Sonunda kendine has hayat kanununun anlam ve ölçüsünü anlayan Ebûbekirlere saadetin cömert eli; bu ölçüyü anlayamıyan bedbahtlara felâketin azâb eli uzanır.

Kur'ân insanın gönlünü çeken, iştihasına hitab eden dünya geçiminden söz ederken, bütün bunların kısa süreli yararlanılacak birer geçim vasıtası olduğunu hatırlatırken vasıtayı görüp gayeyi, amacı ve varılacak yeri unutan zavallılardan olmamamızı telkin ediyor. Sonra da ikinci hayatın birinci hayata nisbetle, o çok yüksek ve sonsuz nîmetlerini bir bir sıralıyarak kalbimize ve aklımıza sesleniyor.

Diğer birkaç âyetle bu hakikatlere dokunuluyor ve insanın dünyaya

gelişinin asıl amacı belirtiliyor:

«Şüphesiz ki biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona süs yaptık, tâki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel-iyi amel ettiğini deneyelim.» (1)

«Mal ve oğullar Dünya hayatının süsleridir. Bâki kalan güzel-yararlı ameller ise Rabbının yanında sevâbca da daha hayırlıdır, amel ve umutca da daha hayırlıdır.» (2)

«Bilin ki, Dünya hayatı oyun ve eğlenceden, süsten, aranızda övünme ve böbürlenme aracı olmaktan, mal ve evlâdı çoğaltma yarışından ibarettir. Bu, ekini ziraatçıların hoşuna giden yağmura benzer. Sonra da onu sararmış görürsün. Sonra da çer-çöp haline gelir.» (3)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

a) Kur'ân önce dünya süsü olarak kadından söz ediyor. Bununla hem kadına lâyık olduğu değeri sunuyor, hem bu değerin yaratılışındaki özelliğine göre korunmasına dikkatleri çekiyor.

b) «Oğullar» diye çevirisini yaptığımız «benîn» kelimesinin tıpatıp karşılığı erkek evlâd'dır. Kur'ân burada Araplarca çok bilinen «tağlîb» kaidesini uygulamış, böylece hem erkek, hem kız çocuklarını kasdetmiştir.

c) «Kanatîr», «Kıntar»ın çoğuludur; hem çok servet anlamına gelir, hem de tartı âletlerinin büyüğü olan kantar'a denir. Bir başka rivâyete göre, bir k ı n t a r, 1200 okıyyedir. (4)

d) «Hayl-i Müsevveme» iki mânaya gelir: 1. salma atlar, 2. belirlenmiş asil atlar..

e) «Metâ» dünyada geçimlik olarak yararlanılan şey demektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, dünya nîmetlerinden çok daha hayırlısının Allah katında bulunduğuna inanıp gönül bağlayan t a k v â sâhibi mü'minlerin, bunun çok üstünde yüksek lütuflara ve onlar için sunulan nîmetlerin do-

(1) Kehf sûresi âyet: 7
(2) » » » : 46
(3) Hadîd sûresi âyet: 20
(4) Kurtubî: Ubey bin Kâ'b (R.A.)den. Bu daha çok Muaz bin Cebel, Abdullah bin Ömer ve Ebû Hüreyre'nin görüşüdür.

ruğu sayılan «İlâhî rıza»ya mazhar olacakları haber verildi.

Aşağıdakiâyetlerle, bu düzeye gelen mü'minlerin en güzel ölçüleri, insanlıktan yana en aydınlatıcı sıfatları söz konusu edilerek dünya hayatından asıl maksadın ne olduğu hatırlatılıyor.

——oOo——

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا
عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ
وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾

MEÂLİ :

16-17— «Ey Rabbimiz! şüphesiz ki biz imân ettik; artık günahlarımızı bağışla ve bizi Cehennem ateşinin azâbından koru» diyenler: Sabredenler, doğru olanlar ,itaât edip baş eğenler, boyun bükenler, (mallarını Allah yolunda) harcayanlar ve seher vakitlerinde istiğfar edenlerdir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Aziz ve Celil olan Allah her gece, gecenin ilk üçte biri geçince (rahmet ve mağfiretiyle) dünya semasına iner ve şöyle buyurur : «Gerçek hükümran benim, evet hükümran olan benim; bana duâ eden yok mudur, duâsını kabul edeyim; benden isteyen yok mudur, vereyim; bana istiğfarda bulunan (günahlarının bağışlanmasını dileyen) yok mudur, bağışlıyayım.» Böylece Allah (C.C.) fecir doğuncaya kadar buna devam eder. (1)

«Allah gecenin ilk yarısı geçinceye kadar bekler, sonra bir çağırıcıya şöyle seslenmesini emreder : Duâ eden yok mudur, duâsı kabul olunsun; istiğfarda bulunan yok mudur, bağışlansın; istekli yok mudur, kendisine verilsin.,» (2)

---

(1) Sahih-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Nesâî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

Yakub Peygamber'in, oğullarına şöyle dediğini Kur'ân nakletmektedir:

«Sizin için ileride Rabbımdan bağışlama dileyeceğim.» (1)

Yakup Peygamberin yapacağı istiğfarı seher vaktine bıraktığı rivâyet edilmekte veya sanılmaktadır.

Lukman (A.S.) da oğluna şöyle demiştir :

«Oğulcağızım! Horoz senden daha zeki ve anlayışlı olmasın; sen uyurken o, seher vakitlerinde ötmektedir.» (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuştur :

«İstiğfarın başı ve büyüğü, şöyle demendir :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِي وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَاَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي فَاِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ

Türkçe anlamı :

«Allahım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka hiçbir ilâh yok.. Beni yarattın ve ben de senin kulunum; gücümün yettiği kadar Senin ahdin ve va'din üzere bulunacağım. İşlediğim (kötü) şeylerden Sana sığınırım.. Üzerimde olan nîmetini yine Sana itiraf ederim ve günahımı da itiraf etmekteyim. Beni bağışla; çünkü günahları ancak Sen bağışlarsın..» (3)

«Kim bu istiğfarı şüpheden uzak tam bir itikadla gündüzleyin söyledikten sonra henüz akşam olmadan ölürse, o Cennet ehlindendir. Kim de yine şüpheden uzak tam bir itikadla gece söyledikten sonra henüz sabaha çıkmadan ölürse, o da Cennet ehlindendir.» (4)

GERÇEK İMÂNIN BELİRTİLERİ

(اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ) **«Sabredenler, doğru olanlar, itaat edip baş eğenler...»**

---

(1) Yûsuf sûresi : 98
(2) Kurtubî Tefsîri : 4/40
(3) Buharî/daavat : 2, 16. Tirmizî/daavat: 15. Nesâî /istiâze : 57 Ahmed: 1/399
(4) Sahih-i Buharî : Şeddad bin Evs (R.A.)den

Kur'ân-ı Kerîm, konumuzu oluşturan âyette gerçek imânın ölçü ve anlamını ortaya koyarken buna sâhip bulunan mutlu kişilerin beş sıfatından söz etmektedir. Çünkü en doğru imân : İtikad (inanç), söz ve amelden ibârettir. Yani kalbiyle inanan, diliyle doğrulayan ve ameliyle bunu tatbik eden kimse, gerçek mü'mindir.

Allah'tan korkup her türlü kötülükten sakınanlar böylesine sahîh bir imâna sahip olduklarını içten dışa vuran renkleriyle belgelerken : **«Ey Rabbimiz! şüphesiz ki biz imân ettik; artık günahlarımızı bağışla ve bizi Cehennem ateşinin azâbından koru»** derler. Bununla onlar, gerçek imânın itikat, söz ve amel olduğunu dile getirirler.

İşte bu ölçüde olan mü'minleri başkasından ayıran birtakım kendilerine has belirtileri vardır :

1— Allah'a kulluk görevini yerine getirmede bıkkınlık duymazlar ve yaptıkları ibâdetten derin bir zevk alırlar. Böylece hem ibâdetlerinde, hem kötülüklerden sakınmada, hem insanlıktan yana hizmette sabırlıdırlar.

2— Hem dünyada, hem âhirette şerefli, itibarlı ,sevilen ve sayılan bir insan olabilmek için sabırla birlikte hiçbir zaman doğruluktan ve doğru söylemekten ayrılmazlar.

3— İbâdete gönül yatışkanlığı içinde devam etmeye çalışırlar, Allah'a kullukta alçak gönüllü olmanın mahviyetini boyun büküklüğü içinde ortaya korlar.

4— Allah yolunda mallarını harcamaktan zevk duyar, harcamadıkları zaman üzülürler.

5— İyilikle kötülük arasında mekik dokuduklarını düşünerek iç temizliğine erişmek ve kirlenen ruhu arındırmak ve her iki hayatta da yaşama sevgisine ermek için seher vakitlerinde istiğfarda bulunurlar.

TAKVÂNIN ÖLÇÜ VE ANLAMI

Kur'ân-ı Kerîm takvâ'ya geniş yer vermiş ve bu sıfata bürünenleri sık sık övmüştür. Takvâ hem anlamı, hem alanı geniş bir deyimdir. Allah dostlarından söz edilirken onların iki önemli sıfatından birinin Allah'a dosdoğru imân, diğerinin takvâ olduğu belirtilmiştir.

O halde takvâ, imân cevherine sâhip olduktan sonra olgun insanın yolu, Allah dostu olmanın kapısı, Hz. Muhammed'e (A.S.) gerçek ümmet sayılmanın ölçüsü, ibâdetin meyvası, insanlığa huzur sağlamanın en temiz havasıdır.

İşte konumuzu oluşturan âyetle bunun sonucu belirtilerek takvâ sâhibi mü'minlerin içlerinden dışlarına yansıyan ve çevrelerini aydınlatan beş sıfatı açıklanmıştır :

1. Sabırlıdırlar,

2. Doğrudurlar,

3. Allah'a gönülden bağlı ve O'na boyunlarını bükerek itaat üzeredirler,

4.Allah yolunda harcarlar,

5. Günahlarının bağışlanması için Allah'a sık sık yönelip istiğfarda bulunurlar..

Bu bakımdan :

Sabır : İmânın yarısı, başarının şaşmayan yolu, kötülükten sakınmanın, ibâdete devam etmenin dayanağıdır.

Doğruluk : Şeref ve itibarla yaşamanın sırrı, Allah sevgisinin yolu, insan olmanın gerçek ölçüsüdür.

Allah'a itaat : Kul olmanın anlamı, dünyaya gelişimizin amaç ve hikmetidir.

Allah için harcamak: Vasıtayı gaye uğrunda şuurluca kullanmanın yolu, Muhammed'e (A.S.) ümmet olmanın bir başka belirtisidir.

Seher vaktinde istiğfar : Allah ile kul arasındaki engelleri kaldırmanın en verimli vakti, rahmet melekleriyle kaynaşmanın en feyizli devresi, ruhu arındırmanın en güzel saatidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle takvâ sahiplerine verilecek yüksek nîmetlerden ve onların hem içlerini, hem dışlarını aydınlatan huzur dolu sıfatlarından söz edildi.

Aşağıdaki âyetle, bu nîmetleri vermeye gücü yeten ve her şeyi yerli-yerince düzenleyip belli amaca yönelten Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden belgelere dikkatler çekiliyor. Böylece Allah'ın çok güçlü ve hikmet sâhibi olduğu belirtiliyor.

——oOo——

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِماً بِالْقِسْطِۜ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١٨﴾

MEÂLİ :

18— Allah kendinden başka ilâh olmadığına şehadette bulundu, (varlığının ve birliğinin delil ve belgelerini varlık âleminde sergiledi). Melekler de şehadette bulundu.. İlim sâhipleri de adâlet ölçülerini ayakta tutarak (O'nun varlığına, birliğine) şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yok. O, çok güçlüdür, hep üstündür ve her şeyi yerine koyup belli bir amaca yöneltendir.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'de şehir devleti kurup bir takım köklü yasalar hazırlandıktan sonra Şam dolaylarından seyahata çıkan iki bilgin Medine yakınlarına kadar uzanıp geldiler. Onlardan biri : «Buralar en son peygamberin çıkacağı beldeye benziyor!» diyor. Sonra da Medine'ye girdiklerinde peygamberlik iddiasında bulunan zatla görüşüyorlar. Aralarında şu konuşma geçiyor :

— Sen Muhammed misin?

— Evet..

— Sen Ahmed misin?

— Evet..

— O halde senden bir şehadetten sormak istiyoruz, eğer haber verebilirsen sana inanır ve seni tasdîk ederiz.

— Sorunuz..

— Allah kitabında geçen en büyük şehadet nedir? Ondan bize haber verir misin?

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. O iki bilgin tereddüt etmeden İslâm'a girdiler. (1)

Diğer bir tesbite göre:

Bu âyet, İsâ Peygamberin Allah'ın oğlu ve bu sebeple de ilâh sayılabileceği iddiasında bulunan Necran Hıristiyanlarını reddeder anlam ve ölçüde inmiştir. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Büyük sahabi Avvam oğlu Zübeyr (R.A.) diyor ki: (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu âyeti okuduktan sonra şöyle buyurdu: **«Ya Rab! ben de buna (Senin varlığına) şehâdet edenlerdenim.»** (4)

Diğer bir hadîs:

«Bu âyeti okuyan kimse (anlayıp inanarak okuyorsa), kıyâmet günü huzura getirilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: «Kulum bana söz verip söz aldı. Ben sözünü yerine getirmekte herkesten daha lâyık ve haklıyımdır; kulumu Cennete sokun!.» (5)

Bu konuda fazla bilgi için, İmam Süyutî'nin Hadislerle Kur'ân Tefsiri adlı eserine müracaat edilmesi tavsiye olunur. Tefsîrin Arapça adı ise şöyledir: ed-Dürrü'l-mensur Fi't-Tefsîri'l-Me'sür.

ALLAH'IN KENDİ VARLIĞINA ŞEHADETİ

(شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ) **«Allah kendinden başka ilâh olmadığına şehadette bulundu.»**

Varlık âlemi mutlak bir düzen içinde şaşmayan kanunlarla ezelden ebede (yani yaratıldığı andan son bulacağı vakte kadar) hareketini sürdürmektedir. Her şey ince bir hesap, değişmiyen bir illet ve kanuna bağlı

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alaaddin Hâzin - Kurtubî / Ebû Abdillah

(2) Lübabu't-Te'vîl / Alâaddin Hâzın

(3) Bu zat, Aşara-i Mübeşşeredendir

(4) İbn Ebî Hâtim

(5) Ebû Vâil: Abdullah'dan / Kurtubî - İbn Kesîr

bulunduğunu göstermektedir. Her olay bir sebebe, her sebep mükemmel bir plâna dayanmaktadır. Sonuç olarak, her plân yüksek bir kudreti temsîl etmektedir.

A. Nicola'nın da dediği gibi: «Tabiat, bize bir düzen ve plânı sunmaktadır. Bu düzeni, iki biçimde müşahede etmekteyiz. Bir tarafta kanunlar sistemi, diğer tarafta gayeler sistemi vardır. İki bakımdan da varlık âlemi bize yüksek bir aklın eseri olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan varlık âlemi bize sanatın incelikleriyle meydana getirilmiş güzel bir eser olarak görünür. Bu âlemde her şey önceden plânlanmış ve ona göre yapılmıştır. Bütün bunlar bir ilâh'ın varlığını anlatır.»

Önceden hazırlanan plâna göre düzenlenen dünyamızdan ve onunla güneş arasındaki kopmaz bağlantıdan birer örnek verelim:

Dünyanın 3/4 denizle kaplı olması, 23 derecelik meyilli bulunması, atmosfer tabakasının belli kalınlıkta oluşması, güneşe uzaklığının belli bir mesafede tutulması, belli kanunlarla yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Denizler bu ölçüde olmasaydı dünyada hayat şartları değişir, yaşama imkânı azalırdı. 23 derece meyilli olmasaydı, mevsimler meydana gelmez ve aynı zamanda okyanuslardan kalkan buharın etkisi altına girerek bilinen şartlar olumsuz yönde değişikliğe uğrardı. Atmosfer tabakası biraz daha kalın ya da ince olsaydı, dünyamız buz haline gelir, ya da yanıp kavrulurdu.

İşte bütün bu düzenli, sınırlı ve şuurlu olaylar, çok mükemmel bir plânı ve o plân da çok yüksek, beşer idrâkinin kavrayamıyacağı büyük bir kudretin varlığını isbatlamaktadır. Bütün bu fizikî olayların, matematiksel düzenlemelerin bağlı bulunduğu plânın kendiliğinden oluşmasını iddia etmek, bir bilgisayarın kendiliğinden oluşup meydana geldiğini iddia etmek kadar gülünçtür.

Kuşların kemiklerinin iliksiz olmasını, vücutlarının salgıladığı çok ince bir yağla tüylerinin üstünün yağlı tutulmasını hiç düşündük mü? Kemikleri böyle değil de ilikle dolu olsaydı uçmaları mümkün olur muydu? Tüyleri sözü edilen ince yağla yağlanmasaydı yağmurlu havalarda o zavallıların hali ne olurdu? Bütün bunlar rasgele oluşup ortaya çıkan tesadüfler midir? Şuursuz bir tesadüfün bu kadar şuurlu ve mükemmel olayları, kanunları ve düzenleri meydana getirmesini iddia etmek, kendi varlığını inkâr etmek kadar mantıksız değil midir?

Karıncaların belli ve belirli bir disiplin ve düzen içinde çalışmasına, yazdan kışa hazırlık gayretinde bulunmasına kendini ve yuvasını sele ve kuzey rüzgarlarına karşı korumadaki ince zekâsından tutun da koku alma duy-

gularının çok gelişmişliğine, 7.500 çeşidinden tutun da mantar yetiştirenlerine ve bunların şu üç tip işçilerine : Hiç dışarı çıkmayıp yuvayı savunanlarına, Kelle yapımına yarıyan yaprak parçalarını kesmeye ve getirmeye gidenlerine ve mantar üretiminde uzman olanlarına bakın; bu yaratıkların nasıl bir plâna göre vücut bulduğunu ve nasıl bir kanunla varlıklarını sürdürdüklerini anlarsınız.

Balarılarının kollektif çalışması, bir tek petek vücuda getirebilmeleri için yüzlerce işçi arının birbirine asılı olarak çalışması, bütün işçi arıların, arı şehrinin tek yumurtlayan dişisinin, yani ana kraliçenin etrafında dört dönmesi, bu kraliçenin dakikada iki tane, günde yaklaşık olarak 2500 tane yumurta yumurtlaması, genç bir dişinin yuvasının hükümdarı olabilmesi, ya da bir göç hareketinin başına geçebilmesi için yumurtlayıcı bir kraliçe olması, çeşitli çiçek ve bitkilerden topladıkları bal ile insanlara gıda değeri yüksek olan ve aynı zamanda şifa taşıyan nîmeti sunmaları ne ile açıklanabilir? Bütün bu düzenli, plânlı, proğramlı ve dengeli bir çalışma ve hayat nizamı kendiliğinden mi oluşmuştur. Yoksa bir plânlayıcı, bir proğramcı mı vardır?

Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Hemen diyelim ki, her varlık belli bir kanuna ve mükemmel bir plâna göre varlığını sürdürmektedir ve her varlık, sadece yüksek bir kudretin varlığına belge olmakta, şahidlik etmektedir. İşte Kur'ân'daki âyet bunu bize hatırlatmaktadır. Allah'ın kendi varlığına şehadeti, belli bir plâna göre koyduğu eserleriyle, sonra indirdiği kitaplarla asıl anlamını ortaya koymaktadır.

(وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ) **«Melekler de şehadette bulundular. Ilim sahipleri de adalet ölçülerini ayakta tutarak şahitlik ettiler..»**

Meleklere gelince, onlar zıdlar âleminde yaratılan insanlardan çok farklı bulundukları ve yüksek kudretin emrine kayıtsız şartsız başeğdikleri muhakkaktır. Onların Allah'ın varlığıyla ilgili şahitlikleri, doğuştan kendilerinde var olmakla beraber her an kendilerine has bir ibâdet atmosferi içinde bulunmalarıyla izah edilir. Ayrıca peygamberlere getirdikleri vahiy, evliyâya yaptıkları ilhâm da bu cümledendir.

Adâleti ayakta tutan ilim sahipleri, afâkî ve enfüsî (nesnel ve öznel= objektif ve sübjektif) delillerle, daha çok eserden müessire, külden cüz'e, cüz'den kül'e (indüksiyon-dedüksiyon) geçiş yaparak Allah'ın varlığını isbat ederler.

Adâlet burada daha çok «denge kanunu»nu hatırlatır. Varlık âleminde gerek canlılar ve bitkilerin, gerekse diğer cansızların her birini dengede tutan birini diğeriyle ilgili kılıp bu düzeye getirerek belli bir doğrultuda

varlığını sürdürmesini sağlayan Allah, cidden kâinatı adâletle, dengeli ölçü ve biçimde ayakta tutmaktadır. İlim adamlarının bu denge kanununu bilmesi, onlarla Yaratan arasındaki engellerin kalkmasını sağlar.

Çünkü Allah Aziz'dir, Hakîm'dir. Aziz'dir: Kudreti kemal derecesindedir. Her varlığı belli kanunlarla kendi yüce kudretine bağlamış, hiçbir şeyi başıboş bırakmamıştır. Hakîm'dir : Yarattığı her şeyi belli bir amaca yöneltmiş, her şeyi lâyık olduğu yere koymuştur.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Allah'ın varlığı ve bunun esasları özetle anlatıldıktan sonra semavî bütün dinlerin esas ve mayasını Hakk'a teslimiyet, O'na kulluk görevi içinde boyun eğmenin oluşturduğu, sonra da Kitap ehlinin aralarındaki tartışma ve ihtirasları yüzünden ayrılığa düştükleri belirtiliyor. Son dinin «İslâm» ismini almasının nedenine dokunuluyor; tebligat görevinin çağın şartlarına, toplumların yapısına göre yürütülmesine işâret ediliyor.

——oOo——

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ
الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ
بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ
فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ
لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيِّنَ
ءَاَسْلَمْتُمْ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا
عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

MEÂLİ :

19— Allah katında din, ancak İslâm'dır. Kitap verilen (Yahudî ve Hıristiyan)ler kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ihtiras yüzünden ayrılığa düşüp farklı görüş ve inançlar ortaya koydular. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, Allah hesabı çarçabuk görendir.

20— O halde seninle tartışmaya kalkışanlara, «Ben bana uyanlarla birlikte yüzümü Allah'a çevirip kendimi O'na teslim ettim» söyle ve kendilerine kitap verilenlerle ümmî (kitap verilmeyen müşrik)lere de ki : «Siz de Allah'a teslîm oldunuz mu?» Eğer İslâm'a girerlerse, doğru yolu bulmuş olurlar, yüzçevirirlerse, sana düşen sadece teblîğdir. Allah kullarını görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâmiyet Arap Yarımadasında yayılmaya başlayınca, önceleri bu dini ve onun peygamberini sabırsızlıkla bekleyen Kitap ehli, hakikat meydana çıkıp bu konuda kendilerine hem kitaplarında, hem Kur'ân'ın inmesiyle ilim verildiği halde haset ve ihtirasları yüzünden ayrılığa düşüp İslâm'a karşı olumsuz tavır aldılar ve her biri kendi dininin üstünlüğünü iddiaya başladı. Cenâb-ı Hakk hakikate karşı gelenlerin bu iddialarını reddederek yukarıdaki ayeti indirdi.

DİNLERİN RUHU VE MAYASI, HAKK'A TESLİMİYETTİR

Peygamberlerin getirdikleri din ve şeriatların ruhu ve mayası Hakk'a teslîm olup boyun eğmektir. Çağın gelişme ve şartlarına, toplumların yapısına göre şer'î hükümlerin bir kısmı farklı olsalar bile amaç bakımından hepsi de aynı doğrultudadır.

Hakk'a teslimiyetin, diğer bir deyimle İslâm olmanın anlamı, bâtıldan uzak kalmak, şirk kokusundan arınmak, bir olan Allah'a bağlanarak O'na teslimiyet içinde boyun eğmektir.

Bütün semavî dinlerin temelinde ve mayasında bu anlam vardır. Son din, tüm insanlığa seslendiğinden ve her çağa hitap ettiğinden ona özel olarak bu isim verilmiştir.

Yahudi ve Hıristiyanlar ihtirasları yüzünden bu hakikat üzerinde anlaşamamış ve son dine teslimiyetle uyacakları yerde Peygamberle (A.S.)

tartışmaya kalkışmışlardır. Böylece dinlerin ruhunu bozma, hakka karşı gelme bedbahtlığına kendilerini uğratmışlardır.

Nitekim İmam Kurtubî kendi tefsirinde diyor ki :

«Bu âyette geçen «Din», taat, kulluk ve millet yani şeriat anlamınadır. İslâm ise İman ve Hakk'a kulluk düzeyinde O'na teslim olup boyun eğmektir. Mütekellimlerin Cumhuru da bu tarif üzerinde birleşmişlerdir.»

O halde «din»in sözlük mânası : Millet (şeriat), itaat ve cezâdır. Cezâ, Arapçada hem iyilik, hem kötülük karşılığında kullanılan ve iki zıd mânayı taşıyan bir deyimdir.

İşte bu mânayla «din», sonraları şeriat, Hakk'a kulluk ve O'na boyun eğme anlamında meşhur olmuştur. Kur'ân'ın bazı yerlerinde ise bu deyim «hesap ve cezâ» manasına gelmektedir.

Fahruddin Razi'ye göre : Din'in sözlükteki asıl anlamı, «cezâ»dır. Sonra Hakk'a kulluğa ve O'na itaate «din» denilmesi cezâya neden olmasındandır.

«İslâm» kelimesine gelince. bunun sözlükteki asıl manası üçtür :

İslâm'a girmek, yani boyun eğip uymak,

2. Silm'e, yani selâmete ve barışa girmek,

3. İbâdeti sırf Allah için yapmak.. (Bu, Enbarî'ye göredir.) (1)

Alâaddin Hâzin'e göre :

Din'in sözlük anlamı, «cezâ»dır. (Kemâ tedînu tudanu = Nasıl amel edip dindarlık edersen ona göre karşılık görürsün), sözü bu manayı yansıtır. Sonraları «millet» ve «şeriat»a isim olmuştur. Bu takdirde «din»in mânası, boyun eğip itaat etmektir.» (2)

DİN MUTLAK İTAAT VE BİRLİK İSTER

(فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ) «Seninle tartışmaya kalkışanlara, ben bana uyanlarla birlikte yüzümü Allah'a çevirip o'na teslîm oldum, söyle.»

(1) Mefatihü'l-gayb : 2/628
(2) Lübabu't-Te'vîl : 1/217

Kur'ân'da yukarıda söz konusu edilen âyetle çok önemli bir noktaya dokunulmaktadır. Dinin amacı, insanların yüzünü, barış, kardeşlik, birlik ve dirlik içinde bir olan Allah'a döndürmek, Hakk'a kulluğun derin anlamı, O'na boyun eğmenin bilince dayalı mahviyeti içinde teslimiyetin tatbikattaki model ve örneklerini de ortaya koymak, böylece gelecek kuşağa bunun en güzel mirasını devretmektir.

Haset ve ihtirasın dindar insanları bile bu doğrultudan saptırdığını, Peygamberlerle tartışmaya kadar onları sürüklediğini yine Kur'ân haber vermektedir.

O bakımdan Kur'ân'da, Hazreti Peygamber'e (A.S.) hitapla, **«Ben bana uyanlarla birlikte yüzümü Allah'a çevirip kendimi O'na teslim ettim» de ve kendilerine kitap verilenlerle ümmî (kitap verilmeyen müşrik)lere de ki: «Siz de Allah'a teslîm oldunuz mu?»** buyurularak teslimiyetin insanlık için ne kadar lüzumlu bulunduğu belirtilmişti. Bugün ise böylesine bir sesleniş ve soruyu Kitap ehline ya da müşriklere değil, ismen Müslüman olanlara yöneltme ihtiyacı duyulmaktadır.

Çünkü Hak Din'in saadet çatısı altında barış ve kardeşlik ölçüleriyle birleşemiyen Müslüman milletlerden her biri gerek kendi bünyesinde, gerekse diğer Müslüman milletlerle ayrılık, sürtüşme ve tartışma şanssızlığıyla bölünüp parçalanmakta ve «silm» yani barış ve toptan Hakk'a teslimiyetten çok uzaklarda can çekiştirmektedir.

Kur'ân bu âyeti açıklar anlamda diğer bir âyetle inananlara şöyle seslenmektedir :

«Ey îmân edenler! Hep birden (Allah'a itaat ve O'na kul olmanın derin anlam ve hikmetini anlayarak) sulh ve selâmete girin... Şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz ki o, sizin apaçık düşmanınızdır.» (1)

TEBLÎĞ GÖREVİ

Peygamber ve O'nun yolunda yürüyenlerin en önemli görevi, Hakk'ı teblîğdir.

İslâm, sürtüşme, tartışma, bölünme ve parçalanma dini değildir. Onun ruhunda ve mayasında ancak Allah'a kul olmanın derin mânası, birbirimize kardeş olmanın yüksek anlamı yatmaktadır. Din'de kula kul olma

(1) Bakara sûresi âyet: 208
Bu konuda fazla bilgi için tefsirimizin sözü edilen âyetinin açıklamasına bakılması tavsiye edilir.

basîretsizliği yoktur. Günümüzün irşat metodu bu doğrultuda geliştirilmelidir.

İbn Cerîr diyor ki :

«İslâm : Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadette bulunmak, Allah tarafından gönderilen şeylerin tamamını kabul ve ikrar etmektir. İslâm, Allah'ın kendine seçip beğendiği, meşrû kılıp Resûlü Muhammed'le (A.S.) gönderdiği dindir. Allah dostları insanları bu hakikate irşâd eder. Allah bundan gayrisini kabul etmez ve insanlara da ancak bu din ile kurdukları ilgi oranında karşılık verir.» (1)

Hazreti Ali (R.A.) bir hutbesinde İslâm'ı şöyle açıklıyor :

«İslâm, teslîm olmaktır. Teslimiyet şüpheden uzak bir imândır.. İmân tasdîktir. Tasdîk ikrardır. İkrar yerine getirmek, gerekeni edâ etmektir. Edâ etmek ise âmeldir.»

«Şüphesiz ki mü'min, dinini Rabbinden almış, kendi ictihat ve görüşünden değil. Hem mü'minin imanı, onun ameliyle anlaşılır. Kâfirin küfrü ise inkârıyla bilinir.»

«Ey insanlar! dininize, evet dininize sâhip çıkın. Çünkü dinde bilmeden işlenen bir kötülük, yani dindarın farkına varmadan işlediği bir fenalık, dinsizlikte işlenen bir iyilikten hayırlıdır. Dindarlık düzeyinde işlenen kötülük bağışlanır. Ama dinsizlik çukurunda işlenen iyilik kabul edilmez.» (2)

İşte İslâm mürşitlerinin bu anlamda görevlerini yerine getirmeleri farzdır. Her Müslüman bu konuda görevlidir. Bildiği kadarını söylemek, gücünün yettiğini belli ve belirli ölçülerle harcamakla ancak görevini yapmış sayılır. Bunun için de hizmet edecek olan her Müslümanın İslâmiyetle yaşaması gerekir. Herkesin kendine göre bir takım kusur ve günahları vardır. Önemli olan İslâmiyeti günlük yaşantımızda yansıtmamızdır. Aksi halde arzulanan sonuç elde edilemez.

TARİHÎ YÖNÜ

Kur'ân'da : **«Kitap verilenler kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ihtiras yüzünden ayrılığa düşüp farklı görüş ve inançlar ortaya koydular.»** buyurulurken, şu tarihî gerçeğe de dikkatler çekilmektedir :

(1) İbn Cerîr Taberî
(2) Merağî Tefsîri: 3/120

Yahudî ve Hıristiyanlara gönderilen dinin aslında ve ruhunda islâmiyet, yani Hakk'a teslimiyet mutlak surette vardır. Bu da bir önceki dine uyanların, bir sonraki dine uymalarını gerektirir. Ne var ki onlar, benlik, senlik kavgasına düştüler; özellikle Hıristiyanlar bu vadide birçok mezheplere ayrıldılar ve kendi bünyelerinde çetin mücadeleler vermekle beraber, İslâmiyete karşı da kan dökecek anlamda bir mücadele kapısı açtılar.

Tarihte, İsâ Peygamberin Allah'ın oğlu olmadığını ve tek tanrı doktrinini ortaya koyan ünlü papaz ARİUS'un nasıl hücuma uğradığı, onunla tartışanların işi nereye vardırdıklarını görmekteyiz:

Arius'a göre: Allah başlangıcı ve sonu olmayan ve her şeye gücü yeten gerçek Tanrı'dır. İsâ böyle değildir ve olamaz da. Çünkü o insandır. Bu doktrin Hıristiyanlığın ilk yıllarında yazılmış bazı metinlerde birkaç dayanak noktası bulabilmiştir. Nitekim ilk yazılan Bernaba İncil'inde bu kayıtlar hâlâ mevcuttur. Büyük bir ihtimalle Arius, asıl gücünü bu İncil'den almış ve bir çevre meydana getirerek üç ilâh doktrinine karşı çıkmıştır. Özellikle III. yüzyılda Origenes, Oğul'un Baba'nın buyruğu altında olduğu fikrini uyandırabilecek bazı deyimler kullanmıştır. Arius ise bu formülleri amansız bir mantık ve imânla genişletti ve bundan tam bir teori çıkardı. Sonra bu bir teori olmakla kalmadı, sağlam bir dinî inanç haline geldi ve Hıristiyanlığı aslına çevirmenin en sağlam başlangıcı oldu. Tevhîd akidesiyle uyum halinde olan Arius'un 323'te ortaya çıktığı sanılır. O sırada Arius İskenderiye'de bir kilisede rahip idi. İskenderiye piskoposu, çatışmaya son vermek için bir din meclisi topladı. Arius inandığı davasından vazgeçmedi, bu yüzden afaroz edildi. Aynı zamanda ruhanilikten de atıldı. Mısır'ı terk etti. Filistin ve Bithnia'ya gitti. Bu ülkelerde birçok ruhanilerle buluştu. Vaazları ile birçok tarafdar kazandı. Tartışma kısa zamanda alevlenerek bütün doğuyu sardı. İmparator Costantinus, tartışmaya karışma gereğini duydu. Boşa giden bir uzlaşma teşebbüsünden sonra, 325 haziranında İznik'te genel bir konsil topladı. Bu konsil Rahip Arius'u resmen mahkûm etti ve Tevhîd akidesine uymayan, aynı zamanda katolikliği tanımlayan bir dinî ilkeler kitabı yayınladı.

Bu kitaba göre, Tanrının tek oğlu olan İsâ «bütün çağlardan önce Baba'dan doğmuştur. Tanrının tanrısı, ışığın ışığı, gerçek Tanrının gerçek Tanrısıdır; doğmuş ama yaratılmamıştır. Baba ile bir cevherdendir ve her şey O'nun tarafından yapılmıştır.»

Böylece Arius ile birlikte birkaç piskopos ve tarafları mahkûm edildiler. Bu sürtüşme ve kavga asırlarca sürüp gitti. Bir nice papazlar bu yüzden zindanlara düştü, bir nicesi katledildi. Diyebiliriz ki Ariusçuluk Hıristiyanlık tarihinin en önemli dinî hareket ve bunalımlarından biridir. Yedin-

ci asrın ortalarına kadar bu tür çalkantılar devam etmiştir.

İşte konumuzu oluşturan âyetle bir bakıma bu tarihî olaya atıflar yapılmakta, kendi bünyelerinde Bernaba İncil'i ile o ölçüde yazılı belgelerden İsâ dininin de tevhîd esasları üzerine kurulduğunadikkatler çekilip geçen olayları gözden geçirmemiz hatırlatılmaktadır. İhtirasları yüzünden nasıl bir ayrılığa düştüklerine sadece tarihî bir olaya dokunarak misal vermeye çalıştık. Bunun ötesinde daha ne bölünmeler, ne tartışmalar ve ne ihtiraslar sürüp gitmiştir...

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'ın razı olacağı hakiki din'den ve onun da ancak İslâm dini olduğundan sözedildi. Kitap Ehlinin kendi mayalarındaki teslimiyetten kopup ihtirasları yüzünden hem kendi aralarında bölünüp parçalandıkları, hem son dine karşı olumsuz tavır aldıkları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, bilhassa Yahudilerin aşırı tutuculuğuna, haset ve ihtiraslarına dokunuluyor; bu yüzden peygamberleri öldürecek kadar aşırı gittikleri; doğruyu, adâleti ve hakkaniyeti emredip yaymaya çalışanların canına kıydıkları hatırlatılıyor.

Sonuç olarak, dini asıl ruh ve mayasından uzaklaştırıp kendi ihtiras ve çıkarına göre değiştirerek bir takım felâketlere yol açanların bütün gayret ve inatlarının, iş ve davranışlarının boşa çıktığı ve çıkacağı açıklanıyor.

——oOo——

إِنَّ الَّذِينَ
يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ
فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

MEÂLİ :

21— Doğrusu Allah'ın âyetlerini inkâr edenleri, haksız yere peygamberleri öldürenleri ve insanlardan adâlet ve hakkaniyete uygun iş yapmayı emredenlerin canına kıyanları çok acıklı bir azâb ile müjdele.

22— İşte onların işleri dünya ve âhirette boşa çıkmıştır. Onların yardımcıları da yoktur.

İLGİLİ HADÎSLER

Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (R.A.), bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordu :

— Ey Allah'ın Resûlü! Kıyâmet günü insanlardan en şiddetli azâba çarptırılan kimdir?

Efendimiz şu cevabı verdi :

— Bir peygamberi ya da iyilikle emreden, kötülükten men'eden bir kimseyi öldüren adam...

Resûlüllah sonra yukarıdaki âyeti okudu. (1)

«İnsanlar arasında iyilik, adâlet ve hakka uygun iş yapmayı emredenleri öldüren millet, ne kötü millettir! İyilikle emretmiyen, kötülükten alıkoymayan millet de ne fena millettir! Aralarında mü'min kimsenin sakınarak yürüdüğü millet ne ahlâksız millettir!» (2)

«İyilikle emreden, kötülükten men'eden kimse, yeryüzünde Allah'ın, O'nun peygamberinin ve kitabının halîfesidir.» (3)

Dürre binti Ebûleheb (R.A.) diyor ki :

Peygamber (A.S.) Efendimiz minberde bulunduğu bir sırada idi, adamın biri gelip şunu sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! İnsanların en hayırlısı kimdir?

Efendimiz (A.S.) cevap verdi :

---

(1) İbn Ebî Hâtim - İbn Cerîr : Ebû Zübeyr tarikıyle
(2) İmam Kurtubî : İbn Mes'ud (R.A.)den
(3) Kurtubî Tefsîri : El-Hasen'den rivâyet etmiştir.

— İyilikle emreden, kötülükten men'eden, Allah'tan en çok korkan ve yakın akrabalarıyla ilgisini sürdüren kimsedir. (1)

Bu konuda otuzun üstünde hadîs rivâyet edilmiştir ki, çoğu sahîhtir. İlim adamları bu önemli hizmetin ölçüsünü verirken, kişinin güç ve imkânını dikkate almışlar ve «hizmet = güç ve imkân ..» demişlerdir.

Nitekim, **«Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin ki bu imânın en zayıfıdır.» (2)**

Meâlindeki hadîsi açıklayan ilim adamları şöyle demişlerdir :

a) El ile gidermek, devlet büyüklerine vâcibdir.

b) Dil ile gidermek, âlimlere vâcibdir.

c) Kalb ile gidermek, zayıf kişilere, yani halk tabakasına vâcibdir.

Bu nedenle şu sonuca varılmıştır :

«Bir ülke, ya da beldede şu dört eleman bulunursa, ora halkı belâdan korunmuş olur :

1. Haksızlıkla mücadele eden âdil hükümdar (devlet adamı),

2. Doğru yolda yürüyen ilim adamları,

3. İyilikle emreden, kötülükten men'eden, yetişmekte olan kuşağı ilim tahsiline heveslendiren ileri gelen kişiler,

4. İslâmî tesettüre göre örtünen, cahiliyye devrindeki kötü âdetlerden uzak, o devrin kadınlarının düştüğü bataklığa düşmekten kendini koruyan kadınlar.. (3)

Diğer bir hadîs :

Resûlüllah (A.S.) Efendimize soruldu :

— İyilikle emretmeyi, kötülükten men'etmeyi ne zaman terkedebiliriz?

Cevap verdi :

— Sizden önceki milletlerde meydana gelen şeyler sizin aranızda

---

(1) Kurtubî Tefsîri : 4/47 (Senedini tesbit edemedim)
(2) Hadis imamları : Ebû Sâîd El-Hudrî'den rivâyet etmişlerdir. Ricali sıkadır.
(3) İmam Kurtubî : 4/49

meydana geldiği zaman..

Tekrar soruldu :

— Bizden önceki milletlerde neler meydana geldi?

Cevap verdi :

— Liderlik küçüklerinizde, ahlâksızlık büyüklerinizde, ilim de rezillerinizde (kaldığı gün, aynı durum sizde de meydana gelir.) (1)

İslâm ülkeleri bu duruma getirildiğinde artık iyilikle emretmenin, kötülükten men'etmenin te'sir alanı kalmamış sayılır. Ülkede ahlâksızlık kolgezerken, ülkenin ileri gelenleri bu gidişe ilgisiz kalırsa, radyo ve televizyonda kardeşlikten, komşu haklarından, birlik ve dirlikten sözetmenin ne anlamı kalır? Cami kürsü ve minberlerinden seslenmenin etki alanı ne kadardır?

Böyle durumlarda yapılacak tek şey, ahlâklı, fazîletli bir nesil yetiştirmek, eğitim sistemini bu ölçü ve anlama göre düzenlemek; bunun yanısıra görevi en namuslu, en dürüst ve en inanmış kişilerin eline vermek için seferber olmak, tek kelimeyle adam seçmesini bilmektir.

MÜSLÜMAN BİR ÜLKEYİ MANEVÎ ALANDA YIKMANIN ÜÇ YOLU VARDIR

(إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ ...) **«Doğrusu Allah'ın âyetlerini inkâr edenler....»**

Kur'ân-ı Kerîm'de konumuzla ilgili âyetle bütün mü'minlerin dikkatini çeken, kalblerini gafletten uyandıran çok önemli bir noktaya dokunuluyor ve bu üç madde halinde özetlenirken, Yahudilerin geçmişteki tutumları ve bu yüzden uğradıkları felâketler bir misal olarak sergileniyor.

Müslüman bir toplumu manevî alanda öldürmek ve yetişen her kuşağı materyalist bir felsefeyle yetiştirmek için sadece üç şey yapmak kâfidir :

1. Önce Allah'ın âyetlerini küçümseyip çağdışı saymak ve bu açıdan hareketle Allah'ın varlığını reddetmek,

2. Peygamberlerin te'sirini kaldırmak ve bu açıdan hareketle onlara olmadık yalanları isnad etmek, böylece körpe dimağları dine ve din adam-

(1) İbn Mâce : Enes bin Mâlik (R.A.)den

larına karşı içi dolu kin ve nefretle yetiştirmek,

3. Ahlâk ve fazîlet, hak ve adâlet savunucularını takibata uğratmak, hiç olmazsa gözden ve gönülden düşürmek; çeşitli vesilelerle böylelerine işkence tatbik etmek suretiyle şahsiyetlerini düşürmek ve böylece aktif rol oynamalarına imkân vermiyerek onları pısırıklaştırmak, gerekirse canlarına kıymak...

Kur'ân bu uyarısını yaptıktan sonra, Hakk'a teslimiyetin derin anlamını kavramış kişilerin, daha doğrusu mü'minlerin yılmadan seviyeli ve bilinçli bir mücadele verdikleri takdirde inkârcıların işlerini hem dünyada, hem âhirette boşa çıkarma yolunu açmış olacaklarını haber veriyor.

Nitekim tarihte bunun çok, hem çok örnekleri vardır.

O halde dinî ihtiyaçların tatmin edilmemiş olması, büyük bir gaflettir. Bunun sonucu çok pahalıya malolur. Dr. Fred SCHWARZ'ın bu konuda kitabına aldığı bir parçayı nakletmekte yarar görüyorum :

«Komünist olmaya yardım eden dördüncü faktör, tatmin edilmiyen dinî ihtiyaçlardır. İnsan yalnız yemek için yaşamaz. Hayatın bir gayesi olması şarttır. İnsanlar, Allah'a tapmak için yaratılmış bir kalple doğarlar. Kendilerinin çok ötesinde olan yüksek gayelere erişmek, kendilerini feda edecekleri mukaddes bir şey bulmak, uğrunda yaşayacakları ve gerekirse ölecekleri bir inanışa sahip olmak üzere dünyaya gelirler. Allah'ın mevcudiyeti inkâr edilmek suretiyle fıtraten te'min edilmesi gereken mânevî inançlardan uzaklaştırılan bir insan, çıkar yol olarak önünde komünizmi bulur. Komünizm, dinî inançlardan uzaklaştırılan bir insana, erişmesi gereken bir gaye ve kader gibi görünür, hayatına bir mâna verir ve uğrunda fedakârlık yapmağa değer amaç halini alır.» (1)

Çağımızda bu fırtına bütün dünyayı kasıp kavurduğu gibi, İslâm ülkelerini ihmal etmemiş ve şiddetini daha çok bu ülkelere yöneltmiştir. Bugünün insanı huzursuzdur, karamsardır, geleceğine güvenle bakmamaktadır. Çünkü dinî inançları zayıftır veya hiç yoktur. Çoğuna Allah'a muhtaç olmadığı öğretilmiştir. İnsanların menşei hakkında Darwin teorisi; medeniyetin, kültürün, fazîletin, ahlâk ilminin ve dinin menşei hakkında ise Marxist nazariye can kurtaran bir simit gibi sunulmuş, beyinler bu gibi temeli bozuk teorilerle yıkanmıştır. Meydana gelen kargaşalık, tırmanan anarşi bu fırtınanın tabii sonucudur. «Rüzgâr eken fırtına biçer», sözünün geçerliliği bir kez daha kanıtlanmış olmuyor mu?

---

(1) Komünistlerin Söylediklerine İnanılabilir mi? : 38

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinin, özellikle Yahudilerin yanlış tutumlarından, aşırı ihtirasları nedeniyle ayrılığa düşmelerinden ve peygamberleri; adâletle, haklı iş görmekle emreden ilim adamlarını öldürmelerinden sözedildi. İslâm ülkelerini yıkacak olan üç faktöre işâret edilerek uyarılar yapıldı. Aşağıdaki âyetlerle Yahudilerin bu kötü tutumlarının değişmiyen bir âdet halinde devam ettiği, bu nedenle son peygamberin ortaya çıkmasına dayanamadıkları için gereksiz tartışmalara yöneldikleri, hakkı kabul etmemek için Tevrat'ın hakemliğine bile razı olmadıkları anlatılıyor ve sonuç olarak Yahudilerin materyalist bir düşünceyle yola çıktıkları, bunun insanlığa büyük kötülükler getireceği kapalı bir biçimde konu ediliyor.



أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ
اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ
﴿٢٣﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ
وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ
لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

MEÂLİ :

23— Kendilerine kitap (Tevrat)tan bir pay verilenleri görmedin mi? Aralarında hükmetmek için Allah'ın kitabına çağırılıyorlar; sonra içlerinden (ilim adamlarından oluşan) bir topluluk yüzçevirerek dönüp gidiyor.

24— Bunun sebebi, onların «Bize ancak sayılı günlerde ateş dokunacaktır» demeleri ve uydurageldikleri şeyin, dinlerinde kendilerini aldatmasıdır.

25— Meydana gelmesinde hiç şüphe olmayan günde onları biraraya getirip topladığımız ve herkese kazandığının karşılığı tastamam -haksızlık yapılmıyarak- verildiğinde (halleri) nasıl olacaktır?

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Yahudileri İslâm'a dâvet ettiğinde, onlardan Numan b. Edfâ : «Ya Muhammed! haydi hazırlan da bizim din adamlarına gidelim, onların yanında tartışalım.» diye öneride bulundu. Hz. Peygamber (A.S.) da : **«Hayır, Allah'ın Kitabını (Tevrat ya da Kur'ân'ı) hakem yapalım»** diye karşılık verdi ki, en uygun olanı da bu idi. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, tam aslına ve indiği esaslar üzerine göre korunmamasına rağmen içinde birçok ilâhî belgelerin bulunduğu Tevrat'a saygılı idi. Onu hak kitap olarak kabul ediyordu. Ama Yahudi din adamları Kur'ân'ı hak kitap kabul etmiyorlardı. Bu nedenle Resûlüllah (A.S.), onları Tevrat'ın hakemliğine çağırma ihtiyacını duymuştu. Buna rağmen aralarından daha çok din ve ilim adamları olduğu sanılan bir zümre bu teklîfi kabul etmeyince yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Yahudilere ait medresede bulunan bir topluluğun yanına girdi ve onları Allah'a dâvet etti. Onlardan bir grup Peygamber'e sordu :

— Sen hangi dindensin?

— İbrâhim Peygamberin milleti üzereyim, diye cevap verdi.

— İbrahim yahudi idi, dediler. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) onlara :

— Haydi Tevrat'a başvuralım, O aramızda hakem olsun! deyince buna yanaşmadılar. Çünkü Yahudilik Musâ şeriatiyle başlamıştır. İbrahim Peygamber Musâ'dan çok önce gelmiştir. Tevrat'ta bu ve benzeri belgelere raslamak mümkün.

Bu nedenle yukarıdaki âyet indi. (2)

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî

(2) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî

Müfessir Alaaddin El-Hâzin'in tesbitine göre : Birinci rivâyette, Resûlüllah (A.S.), Yahudilerle kendi arasında hakem olmak üzere onları Kur'ân'a çağırmıştı, Tevrat'ın hakemliğine değil. (1)

TEVRAT'IN HAKEMLİĞİ

İlim adamları, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Yahudilerden bir zümreyi, aralarında ihtilâf konusu olan meselenin çözümü için Tevrat'ın hakemliğine dâvet etmesini delil göstererek bizden önceki şeriatlerden Kur'ân ve Hadîsle hükmü kaldırılmayan kısımların bizim için de geçerli şeriat hükümleri olduğunu söylemişlerdir.

Nitekim İmam Kurtubî, «Onlardan hükmü kaldırılmayanlarla hükmetmemiz vâcibdir» diyor ve ilâve ediyor: «Ama bugün Tevrat'ı okuyup hükmü kaldırılmıyan kısımlarla amel etmiyorsak, bunun sebebi açıktır : Mevcut Tevrat'ın ilk inen Tevrat olduğunu bilmiyoruz. Üstelik değiştirildiğini, ilk nüshasının ortada olmadığını biliyoruz.»

Nitekim Hazreti Ömer (R.A.), Kâbu'l-Ahbar'a şöyle demişti : «Eğer bunun Allah tarafından İmrân oğlu Musâ'ya indirilen Tevrat olduğunu biliyorsan oku. Peygamber (A.S.) Efendimize gelince, O, Tevrat'ın değişmiyen belgelerini biliyordu. Bu bakımdan Yahudileri Tevrat'ın hakemliğine çağırmıştı.» (2)

CEZÂ VE AZÂB
İLÂHÎ ADÂLETİN GEREĞİDİR

(وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ) «Ve herkese kazandığının karşılığı tastamam haksızlık yapılmıyarak verildiğinde (halleri) nasıl olacaktır?»

Âhiret yolunda bir uğrak sayılan ve ruhların tekâmülü için bir geçit, bir aşama anlamında olan DÜNYA, zıtların karşı karşıya geldiği fırtınalı bir hayat döneminden başkası değildir. İnsan bu uğrakta tekâmül ederken, Allah'ın koymuş olduğu hayat kanunlarına uyduğu ölçüde mutlu, uymadığı oranda mutsuz olur.

Yahudi din adamları, Kur'ân'ın bir yandan ilâhî adâleti, bir yandan hayat kanunlarını ve bir yandan da dünyadan maksadın ne olduğunu yansıtan âyetleri karşısında şaşırdılar ve çevrelerindeki adamları tatmin et-

(1) Lübabutte'vîl; 1/219 - Mısır : 1955
(2) Tefsîr-i Kurtubî : 4/51 - Mısır : 1387

mek için şu dayanağı olmayan iddiayı ortaya attılar: «Bu dünyanın ömrü yedi bin senedir. Günahkârlarımız her bin yılda bir gün azâb görecektir. Yani Yahudi olanların günah, isyan ve tuğyanı ne olursa olsun sadece yedi gün azâb göreceklerdir. Bu da sayılı birkaç günden ibarettir ki önemsizdir.» (1)

Halbuki cezâ ve azâb ilâhî adâletin gereğidir. Bu ölçü ve beyân olmasaydı, din, ahlâk ve fazîletin ölçü ve anlamı olmazdı. Bunların hepsi birer boş ve manasız sözlerden ibaret kalırdı. Sonuç olarak da, dünyaya gelişimizin gayesi olmaz, insanların başıboş yaratıldığı kendiliğinden ortaya çıkardı. Halbuki her iyi davranış ve güzel sözün hedefi saadettir. Her kötülüğün, zulüm ve tuğyanın karşılığı felâkettir. Bu ikisi de hedefinden şaşmaz. Dünyada bu karşılıklar gerçekleşmiyorsa, o takdirde başka bir âlemin varlığının zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkar.

İşte o âlemde hakkı yerine getirecek, haksızı mahkûm edecek, haklıyı koruyacak, iyilere mükâfat, kötülere cezâ verecek bir Kudrete ihtiyaç vardır. Aksi halde o âlemin de anlamı kalmaz.

KUR'ÂN MÜSLÜMANLARI UYARIYOR

Kitap ehli bir millet, ilâhî adâletin gereği cezâ ve azâbı hafife alır; âhiret korkusunu gönüllerden silip çıkarır, dinin bir fantezi olduğunu savunursa, artık o milletin ne âile, ne sosyal, ne de bireysel yapılarında helâl-haram sınırları kalır, insan haklarının anlamı olmaz. Herkes tezelden, kısa yoldan servet edinme gayret ve telaşına düşer. Karşılıklı güven sarsılır; madde ön plâna alınır. Hedef ve gaye madde olunca ahlâk ve fazîlet kuru birer kelimeden ibâret kalır.

Nitekim Yahudiler bu anlayış ve tutumlarının cezâsını dünyada kat kat nice defa görüp taddılar. Âhiretteki cezâ ve azâbları ise onları beklemektedir.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle, Yahudilerin bu çok hatalı ve maksatlı tutum ve inançları açıklanırken dolayısıyle Müslüman milletler uyarılıyor.

TEVRAT İNDİĞİ GİBİ MUHAFAZA EDİLİYOR MU?

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ . . .) **«Kendilerine kitap (Tevrat)tan bir**

(1) Fazla bilgi için bak: Bakara sûresi âyet: 80'in tefsirine.

pay verilenler..»

Bu âyet üzerinde araştırma yapan müfessirlerimizin çoğu şu sonucu çıkarmışlardır: Eldeki Tevrat'ın çoğunun ya da önemli bir kısmının değişikliğe uğradığı, Resûlüllah (A.S.) devrinde mevcut Tevrat'ın durumu bu olunca Ondan sonra Tevrat'ın ilk indiği gibi korunduğu iddiasının bir anlam taşımadığı muhakkaktır..

Nitekim Batı'da bu konuda yazılan kitaplarda ve Meydan Larousse, Grand Larousse Encyclopédigue, Encyclopéaedia Britaanica gibi büyük ansiklopedilerde yetkili kalemlerin verdiği bilgi müfessirlerimizin düşünce ve tesbitini doğrulamaktadır.

«Ahd-i Atîk dahil kitapların büyük kısmı İbranice veya Aramca; Ahd-ı Cedit'e dahil olanlar ise Yunanca yazılmıştır. M.S. III. yy. da, İskenderiye'de, Ahd-ı Atîk'ın «Yetmişler» adı verilen bir Yunanca tercemesi yapılmıştı. M.S. IV. yy. da Aziz Heronymus, Kutsal Kitab'ın tümünü Lâtinceye çevirdi. Bu tercemeye VULGATA denilir.

İbranice ve parşömen üzerine yazılmış el yazmalarının çoğu M.S. IX. yy. dan sonra meydana getirilmiştir. Ancak bir papirüs parçası (Nash) II. yy. a aittir. Öte yandan son zamanlarda Tuz Denizi civarında yapılan kazılarda çok sayıda, deri üzerine yazılmış, hattâ İşaya'nın noksansız metnini ihtiva eden ve en az M.Ö. I. yy.a ait İbranice yazmalar bulunmuştur.»

Musâ Peygamberin M.Ö. XIII. yy. ortalarına doğru geldiği sanılmaktadır. Bu duruma göre Tevrat'ın en eski nüshasının M.Ö. I. yy.da Tuz Denizi civarında bulunduğu dikkate alınırsa, Tevrat'ın Musâ Peygamberden bin yıl sonra yazıldığı ortaya çıkar. Arap kaynakları ise, ele geçen ilk Tevrat nüshasının Musa Peygamberden 500 yıl sonra yazıldığını göstermektedir. İster 500 yıl, ister 1000 yıl sonra yazılsın, fark eden bir şey yok. Önemli olan şudur: Musâ Peygamber'e Levhalar halinde sunulan Tevrat'ın meydanda bulunmayışıdır.

Sonra, Musâ Peygamber, Mısır'da doğup büyüdüğü ve Mısır'dan II. Ramses (1301-1224) zamanında çıktığı düşünülürse, Onun İbranice değil, Mısır diliyle konuştuğu ortaya çıkar. Bu durumda Tevrat'ın da Mısır dili üzere indiği sonucuna varılabilir. İster İbranice, ister Mısır diliyle yazılı olsun, ilk nüsha nerede? Onu Mısırcadan İbranice'ye kim, ne zaman çevirmiştir?

İşte Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetle bu hususlara kısa bir atıf yapılmakta, Tevrat'ın ancak bir bölümünün tahriften kurtulduğuna dikkatler çekilmektedir. Gerçek de budur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kitap Ehlinin son dine karşı takındıkları tavıra; daha önceki peygamberlere karşı tutumlarına; haklı iş görmeyi, adâleti ayakta tutmayı emreden ilim adamlarının canına kıyacak kadar ileri gitmelerine ve Hazreti Muhammed (A.S.) ile tartışmaya kapı açtıklarına temas edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli ne düşünürse düşünsün, nasıl tavır alırsa alsın, Allah'ın mülkü dilediğine, Peygamberlik payesini seçtiği kimselere vereceğinden söz ediliyor, böylece Müslümanların izzet ve şerefle gelişip büyük bir güç olacaklarına işâret ediliyor. Ayrıca Allah'ın yüce kudretine dokunularak insan aklına ışık tutacak anlamda biyoloji ve coğrafya ile ilgili konulara kapı açılıyor, bazı ana fikirler ortaya konuluyor.



قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

MEÂLİ :

26— De ki : Ey mülkün sâhibi Allahım! Dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çekip alırsın; dilediğini aziz kılarsın; dilediğini alçaltır, zillete düşürürsün; hayır yalnız senin elindedir. Şüphesiz senin gücün her şeye yeter.

27— Geceyi gündüze, gündüzü geceye sokarsın (katarsın), diriyi ölü-

den çıkarırsın, ölüyü de diriden çıkarırsın. Dilediğini hesapsız rızıklandırırsın.

İNİŞ SEBEBİ :

İbn Abbas (R.A.) ve Enes bin Mâlik (R.A.)dan yapılan sahih rivâyete göre, deniliyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'yi fethettikten sonra ümmetine ileride Faris (İran ve dolayları), Rum (Bizans)ın fethedileceğini va'detmişti. Bunu duyan Yahudilerle bazı münafıklar : «Hayal ürünü bu, çok uzak bir iş; Muhammed nerede, Faris ve Rum nerede? Onlar Muhammed'den çok güçlü ve çok daha engelleyici bir kuvvete sahiptirler. Mekke ve Medine Muhammed'e yetmiyor da İran ve Bizans'ın mülküne gözdikiyor?!» dediler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyette, Katade diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Rabbinden Faris ve Rum ülkelerinin kendisine verilmesini diledi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.» (2)

İNCİL'DE BU HUSUS DAHA ÖNCE HABER VERİLMİŞTİR

Âyette, mülk ve şeref Hz. Muhammed'e (A.S.) ve O'nun ümmetine va'dediliyor. İncil'de de bu husus İsâ Peygamberin diliyle anlatılıyor. Artık son Peygamber Muhammed'in (A.S.) gelmesiyle, Yahudilerle Hıristiyanların eski güç ve itibarlarını kaybedeceğine açık işâret vardır.

Kitap Ehli, asırlarca son peygamberi beklediler. İzzet ve şerefin en yüksek payesinin Ona verileceğini kendi kitaplarından öğrenip kavuşma hasretiyle yanıp tutuştular. Fakat bekledikleri peygamber umdukları gibi olmayınca, onun kendi milletlerinden gelmediğini görünce bu kez dinde aşırı tutucu olanları Ona karşı tavır aldılar.

Kitab-ı Mukaddes'in İncil bölümünde şu cümleler yazılıdır; İsâ Peygamber diyor ki :

«Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu (en büyük mülk ve en

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Kurtubî - İbn Cerîr - Lübabut Te'vîl - Mefatihü'l-Gayb / Fahruddin Razî

(2) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî

üstün şeref sayılan peygamberlik payesi ve onun ortaya koyacağı hükümranlık) sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır.» (1)

ALLAH'IN VA'DETTİĞİ MÜLK VE ŞEREFİN İLK MÜJDESİ HENDEK KAZILIRKEN VERİLMİŞTİ

Müşriklerin savaş hazırlığı bütün hızıyla devam ediyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onlara karşı savaş stratejisini belirlemek için Ashabını toplayıp istişarede bulundu. Peygamber (A.S.) Efendimiz savaşın çıkmasını her zaman olduğu gibi asla arzu etmiyordu. Ne var ki Allah ve din düşmanları rahat durmuyor ve mutlaka İslâm'ın nurunu söndürmek istiyorlardı.

Farklı görüşler ortaya çıktı. En son Selmân Fârisî'nin Medine etrafında hendek kazma düşüncesi uygun görülerek hemen bu işe başlanıldı. Peygamber (A.S.) Efendimiz de bir işçi gibi çalışıyordu. Hendek kazarken büyük bir kaya ile karşılaşan Selmân ve arkadaşları ne kadar uğraştılarsa da kayayı kırmaya muvaffak olamadılar, âciz kalıp durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzettiler. Bunun üzerine Resûlüllah eline kazma, ya da balyozu alarak hendeğe indi, nübuvvetin güçlü kollarıyla balyozu kaldırıp kayaya indirdiğinde şimşek çakar gibi bir ışık belirdi. Sonra ikinci kez balyozu indirdiğinde yine aynı şekilde bir ışık belirdi, üçüncü kez vurduğunda yine aynı parlaklıkta bir ışık beliriverdi. Kaya paramparça oldu. Resûlüllah (A.S.) hendekten çıkınca Selmân ona :

— Ya Resûlellah! Anam babam sana fedâ olsun; balyozdan çıkan o parlak ışık ne idi?

Diye sorduğunda, Efendimiz :

— Çıkan ışığı gördün mü? buyurdu. O da :

— Evet, Ya Resûlellah! diye cevap verdi.

Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu :

— **«Birinci çıkan ışık ve parıltıyla Allah bana Yemen'i fethetti. İkinci ışık ve parıltıyla Allah bana Şam ve batı ülkesini fethetti. Üçüncü ışıkla**

(1) MATTA : 21/43

Doğu ülkelerini fethetti.» (1)

Konumuzu oluşturan âyet-i kerîmeyle bir bakıma Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu mu'cizesinin mutlaka gerçekleşeceği haber veriliyor.

DİRİDEN ÖLÜYÜ, ÖLÜDEN DİRİYİ ÇIKARAN ALLAH

(وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ) **«Diriyi ölüden çıkarırsın, ölüyü de diriden çıkarırsın....»**

Burada daha çok iki mâna üzerinde durulmuştur:

1. Küfür ve inkâr içinde bir ömür tüketen adamdan mü'min bir evlâdın meydana gelmesidir. Bu, **diriyi ölüden çıkarırsın»** cümlesine misaldır. Çünkü inkârcı hem kalbini, hem ruhunu öldürüp silik hale getirmiş, yaratıldığı gayenin dışına kendini itmiştir. Bunun aksine, inanmış sâlih bir kişiden inkârcı bir evlâdın meydana gelmesi, **«ölüyü de diriden çıkarırsın»** cümlesine misaldir.

2. Tohumdan bitkiyi, bitkiden tohumu; yumurtadan tavuğu, tavuktan yumurtayı; insandan spermayı, spermadan insanı meydana getirmektir.

Gerçi bitkisel hayat tohumun özünde mevcuttur. Yumurtada da hayat vardır. Sperma canlıdır. Ne var ki tohum toprağa, yumurta kuluçka ameliyesine, sperma ana rahmindeki yumurtalığa intikal etmeden önce bir bakıma ölü sayılırlar. Yani birinci devre -ki intikal etmedikleri devredir- ölü devre, ikinci devre -intikal edip döllenme meydana geldikten sonraki devredir- canlı devre sayılır.

Bu nedenle Kur'ân'da canlıların yaratılmasındaki inceliklere, geçirdiği istihale (metamorphisme), yani bir halden başka bir hale geçişlere dikkatler çekilerek İlâhî kudretin yüceliği, üstünlüğü anlatılıyor.

DİLEDİĞİNE MÜLKÜ VERİRSİN

(تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ) **«Dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çekip alırsın..»**

(1) Siret-i Nebeviyye / İbn Hişam : Mısır : 1955. Reşahat-i Ayni'l-Hayat : C. 1, S. 11

Bu âyet, daha çok milletlerin hayatıyla ilgilidir. En yüksek saltanata ve en noksansız tasarrufa sahip olan, her şeyi kendine has tedbiriyle örneksiz ve modelsiz yürüten, varlık âlemini en ince hesaplarla en ölçülü ve dengeli biçimde kuran Allah, bu ezelî ve ebedî sıfatlarıyla milletlerin hayatını, ömrünü, devresini yine âlemin dengesinden yana -değişmiyen kanunlarıyla- düzenlemektedir. Nasıl hayvanlar âlemi hem geçinmek, hem denge sağlamak için birbirine musallat edilmişse, milletler arasındaki durum da buna benzer; kimi yükselir, kimi düşer, kimi güçlenir, kimi zayıflar derken dünya çapında kuvvetler dengesi meydana gelir.

Sonuç olarak : Zayıflar elenir, güçlüler zayıflayıncaya kadar yaşar. İşte Allah'ın mülkü dilediğine vermesi ve dilediğinden de mülkü çekip alması O'nun bu hususta koymuş olduğu denge kanunuyla gerçekleşir.

Ayrıca «mülk»ü, peygamberlik payesiyle yorumlayanlar olmuştur. Bu da âyetin ruhuna uygundur. Çünkü daha çok Yahudi ve Hıristiyanların son peygamber geldikten sonra haset ve ihtiras ateşine yakalanarak asırlarca kendi milletlerinde devam eden bu üstün paye ve şerefin başka bir millete geçmesine dayanamadıkları konu ediliyor. Kur'ân'ın bir başka yerinde bu anlamda mülkün İbrâhim hanedanına verildiğinden söz edilirken şöyle deniliyor :

«Gerçekten biz İbrâhim hânedanına kitap ve hikmet verdik, hem de büyük bir mülk sunduk.» (1)

Büyük müfessir Fahruddin Razî de «mülk»ten maksad, peygamberlik payesi olduğunu bilhassa belirtmiş ve sonra peygamberlikten daha büyük şeref ve üstün bir mülk yoktur, görüşünü desteklemiştir. İkinci derecedeki «mülk» ise, yeryüzünde güçlü bir millet haline gelmek, hür ve bağımsız olarak belli bir süre yaşamaktır. Temelinden sarsılan İslâm âleminin mülk ve saltanatını devam ettirmeğe Büyük Selçukîlerin ve sonra da Osmanlıların mânen görevlendirilmesi bu cümledendir.

Yahudiler «Peygamberlik İsrâiloğulları'na has bir şereftir. Atalarımız bu şerefi hep kendilerinde taşımışlardır. Bugün Kureyş kabilesinden bir peygamberin çıkması, ya da gönderilmesi olur şey değil!.» diyerek hayretlerini açığa vuruyorlar ve son peygamberin itibarını sarsmak için akla gelmedik entrikalara başvuruyorlardı. Kur'ân bu gayretlerin boşuna olduğunu belirterek, mülkün hakiki sahibinin ancak Allah bulunduğunu ve dilediğine mülkü vereceğini, dilediğinden mülkü çekip alacağını hatırlatarak mü'minlerin imanını, Yahudi ve müşriklerin inkâr ve küfrünü artırdı.

Ve son olarak da bütün İslâm âlemine işaret yoluyla şu uyarıda bu-

---

(1) Nisâ sûresi âyet: 54

lundu:

İmân ve ekonomik yönden güçlü milletler yaşar, zayıflar elenir..

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Mülk :

a) Peygamberlik payesi,

b) Üstünlük ve kudret,

c) Mal ve servet,

d) Dünya ve âhiret mutluluğu,

e) İmân ve İslâm,

f) Saltanat ve tasarruf,

Hayır :

a) Mutlak yardım,

b) Huzurlu bir hayat,

c) Ganimet,

d) Bütün iyilikler..

Diriyi ölüden çıkarırsın :

a) Mü'mini kâfirden, kâfiri de mü'minden çıkarıp (dünyaya) getirirsin. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dayızadelerinden bir hanımı görünce, **«bu kim?»** diye sormuştu. «Dayızadelerinizden falanın kızıdır» diye cevap verilince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz **«Sübhanellah! Sen ölüden diriyi çıkarırsın..»** diyerek Allah'ın kudretini dile getirmişti. Çünkü bu çok saliha kadının babası azılı kâfirlerden biriydi.

b) Kâfir ölü sayılmıştır ,çünkü kalbi ölmüştür. Mü'min diri sayılmıştır, çünkü kalbi ve ruhu hep uyanık ve diridir.

c) Yumurtadan tavuğu, tavuktan yumurtayı çıkarır. Çünkü yumurta kuluçka ameliyesine intikal etmeden önce ölü sayılır.

d) İnsandan meniyi, meniden insanı çıkarır.

e) Başaktan tohumu, tohumdan başağı çıkarır.

Müfessirlerimizin hemen hepsi yukarıda sıraladığımız mânalar üzerinde durmuş ve yorumlarını bu açıdan yapmışlardır. Allah daha iyisini

bilir..

Geceyi gündüze, gündüzü geceye katarsın :

a) Dünya'nın hem kendi ekseni, hem güneşin etrafında dönmesiyle mevsimlerin meydana gelmesi, gece gündüzün mevsimlere göre uzayıp kısalmasıdır.

b) Dünyanın belli bir hızla kendi ekseni etrafında dönmesi ve yuvarlak bulunmasıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle mü'minlerin izzet ve şerefe erişeceklerine; kendilerine mülk ve saltanat verileceğine işâret edildikten sonra ilâhî kudretin yüceliğine değinilerek canlıların ve bitkilerin yaratılışındaki inceliğe kapı açıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, mülkün sâhibi Allah olduğuna ve dilediğine mülkü vereceğine, dilediğinden mülkü çekip alacağına; dilediğini aziz ve şerefli kılacağına, dilediğini aşağılık edeceğine dikkatler çekiliyor ve bu açıdan mü'minlere seslenilerek asıl güvenilecek, sevilip saygı duyulacak, hakiki dost edinilecek tek varlığın Allah olduğu hatırlatılıyor. Mü'minlerin hakiki dostunun Allah ve mü'minler olduğu üzerinde duruluyor; ancak mü'minden mü'mine hayır ve iyilik geleceği belirtiliyor. Bu nedenle kâfirleri dost edinmenin yarar değil zarar getireceği vurgulanıyor.

Sonuç olarak : İslâm ülkeleri arasında ciddi bir dostluk kurulmasının gereğine ve Müslümanların tam bir sevgi atmosferi içinde köklü bir dayanışmaya muhtaç bulunduklarına parmak basılarak uyarıda bulunuluyor.

——oOo——

لَا يَتَّخِذِ
الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ اِلَّا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً
وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا
مَا فِي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾
يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ
تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ
وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

MEÂLİ :

28— Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa, Allah'ın (dostluğundan kopup O'nun) yanında hiçbir değeri kalmaz. Ancak onlardan (gelecek olan bir tehlike ya da umum yararına bir kapının kapanmasından) korunmak için (dost görünerek) sakınmış olasınız. Allah sizi (asıl) kendisinden korkmanızla uyarır. Sonunda gidiş Allah'adır.

29— De ki : Gönlünüzde olanı (kâfirlere karşı beslediğiniz ilgi ve yakınlığı) gizleseniz de, açığa vursanız da Allah bilir. Allah göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah'ın gücü herşeye yeter.

30— Herkesin iyilik ve kötülükten ne işlemişse, onu önünde hazır bulacağı günü bir düşünün ki (o gün) kendisiyle kötülükleri arasında uzak bir mesafenin bulunmasını ister. Allah sizi kendisinden korkmanızla uyarır. Allah kullarına pek merhametli ve şefkatlidir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.), diyor ki :

«Yahudilerden birkaç kişi gizlice Medine'de Ansar'dan bazı şahıslarla, temasa geçip, İslâm'a fitne sokmak için dostluk kurmuşlardı. Ashabdan Rıfaa bin Münzir, Abdullah bin Cübeyr ve Saîd bin Haysem dönen entrikaların farkına vardılar ve sözü geçen ashabı uyarmaya çalıştılarsa da onlar yine gizliden adı geçen Yahudilerle dostluk ve temaslarını sürdürmekten vazgeçmediler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.» (1)

Kelbî'ye göre :

Bu âyet, müşrikler ve Yahudilerle dostluk kurup işittikleri haberleri günü-gününe onlara ulaştırarak Resûlüllah'a (A.S.) karşı zafer elde etmelerini uman Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşları (2) hakkında inmiştir (3)

Cübeyr bin Dahhak'a göre :

Sâmit oğlu Ubâde (R.A.)nin Yahudilerden ötedenberi iş görüp ayrılmadığı ve kendisine bağlı sandığı hayli kimse vardı. Hendek Savaşında Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek : «Ya Resûlellah! benden yana 500 Yahudi vardır, onları bugün düşmana karşı beraberimde savaşa çıkarmak istiyorum...» deyince yukarıdaki âyet indi (4)

İNSANLARLA GÜNLÜK İLİŞKİLERİMİZ

(لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **«Mü'minler mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler.»**

Günlük ilişkilerimizde daha çok iki şeye muhtacız : Allah'ı hatırlayıp saygı dolu bir hava içinde O'ndan korkmaya ve sonra da insanlara karşı merhametli ve şefkatli davranmaya...

İnsanlarla ilişkilerimizde belirttiğimiz temel üzerinde geliştireceğimiz bir takım bağlarımız ve bağlantılarımız da vardır. Bunları da genellikle iki farklı bölümde düşünmemiz ve ona göre beşerî münasebetlerimizi ayarlamamız gerekir :

---

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabute'vil / Alaaddin Hâzin
Yahudilerin aldatmak istedikleri Ashab-ı Kirâm'dan bazı şahısların İslâm'dan ayrılmaları sözkonusu olamaz. Ancak dostluk sebebiyle İslâm'a fitne sokma endişesi hâkim bulunuyordu.

(2) Abdullah bin Ubey o devirde münafıkların başı bulunuyordu. Resûlüllah'a karşı idi. Birçok fitnelere kapı açmıştır.

(3) Esbab-ı Nüzûl / Nisâburî

(4) Esbâb-ı Nüzûl / Nisâburî

1. Müslüman kardeşlerimizle ilişkilerimiz aşağıdaki esas ve prensiplere göre olmalıdır :

a) Sevmek, saygı duymak,

b) Dost edinmek ve bunu sürdürmek,

c) Yardımcı olmak, yardımlaşmaya katılmak,

d) Hastalarını sormak, fakirlerine zekât ve sadaka vermek, cenazelerine hazır olmak,

e) Ticarî ilişkilerimizi daha çok onlarla geliştirmek, ne zulmetmek, ne de zulme uğramak,

f) Her hak sâhibinin hakkını vermek,

g) Din ve ahlâkı cemaatleşme şuuruyla korumak ve geliştirmek için gerekeni yapmak,

h) Okumak isteyip de bu imkânı bulamayan çocuklarını okutmak, memlekete yararlı insan yetiştirmek,

i) Komşu haklarına saygılı olmak, her Müslümanın malını canını ve namusunu, kendi malımız, canımız ve namusumuz gibi korumayı bir vecîbe saymak..

2. Gayr-i Müslimlerle ilişkilerimiz ise aşağıdaki esas ve prensiplere göre olmalıdır :

a) Haklarına saygılı olmak, vatandaşlık hakları varsa korumak,

b) Fakir olanlarına sadaka vererek yardımcı olmak,

c) Gerektiğinde alış-verişte bulunmak, ticarî ilişkileri bir ölçüye kadar sürdürmek,

d) Komşuluk haklarına saygılı olup korumak..

e) İslâm dışı yaşantılarına özenmemek, onları taklît etmemek, Müslümanlığın yüceliğini kendi günlük yaşantımızla onlara örnek ve model olarak sunmak..

Bunun için Büyük Müfessir Fahruddin Razî, Müslümanların gayr-i müslimlerle olan ilişkilerinin üç ihtimal taşıdığını belirterek diyor ki :

1. Gayr-i müslim olan kişinin küfür ve inkârına razı olması ve bu açıdan onu dost edinmesi.

Her Müslüman için bu tür bir ilişki ve dostluk kesinlikle haram kılınarak yasaklanmıştır. Çünkü küfrü tasvip etmek küfürdür. Küfre rıza gös-

termek küfürdür. Bu bakımdan belirtilen ölçü ve anlamda bir ilişki kuran müslümanın imân üzere kalması mümkün değildir. Meğer ki tevbe edip yeniden İslâm'a döne..

Nitekim Cenâb-ı Hak bu hususu şöyle açıklıyor :

«Ey İmân edenler! Yahudî ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse doğrusu o da onlardandır.» (1)

2. Dünya işlerinde, dış görünüşü itibariyle onlarla güzel ilişkiler kurması.

Bu, dinimizce men'edilmemiştir. (Çünkü hem insan hakları, hem komşu hukuku yönünden bu kapının açık tutulması sünnete uygundur).

3. Bu iki ilişki arasında bir yol tutması.

Şöyleki : Onlara karşı ya akrabalık, ya da duyulan sempati nedeniyle -dinlerinin bâtıl olduğuna itikat etmekle beraber- sevgi beslemek, yardımcı olmak bu cümledendir.

Bu tarz bir ilişki küfrü gerektirmez, ancak mü'mine böylesine bir ilişki kurması yasaklanmıştır. Çünkü insanı bu ölçüdeki bir temas ve sempati bazan onların yolunu beğenmeye, bazan da dinlerine karşı sempati duymaya kadar çekip götürebilir. Bunun sonucu ise İslâm'dan çıkmaktır.

Kur'ân'da mü'min uyarılarak : **«Kim bunu yaparsa, Allah'ın (dostluğundan kopup O'nun) yanında hiçbir değeri kalmaz.»**

buyurulması, belirttiğimiz nedene dayanmaktadır.

Ancak onlardan bir kötülük geleceği ve bunun önüne geçmenin de mümkün olmadığı zamanlarda sırf zevahiri koruyup kurtarmak için belirtilen şekilde bir ilgi ve sempati göstermekte bir sakınca yoktur. Çünkü kalbde onlara karşı ne dostluk, ne de bağlılık duygusu mevcuttur.

TARİHÎ BİR OLAY

Konumuzu biraz daha açıklığa kavuşturan tarihî bir olayı nakletmekte yarar vardır :

Yalancı Peygamber Müseyleme, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin ashabından yakaladığı iki kişiyi önüne alarak tehlikeli bir denemeden geçirmişti. Önce birine sordu :

(1) Mâide sûresi âyet : 51

— Muhammed'in Allah peygamberi olduğuna şehadet ediyor musun?

O şu cevabı verdi :

— Evet, evet, evet...

— Peki benim de Allah peygamberi olduğuma şehadet eder misin? diye sorunca, o yine :

— Evet, diye cevap verdi.

Bu yüzden öldürülmeyip serbest bırakıldı. Çünkü Müseyleme (Allah lânet etsin) kendisinin Benî Hanîfe kabilesine, Muhammed'in de Kureyş Kabilesine peygamber gönderildiğini iddia ediyordu.

Sonra ikinci zata sordu :

— Muhammed'in Allah Peygamberi olduğuna şehadet ediyormusun?

O zat :

— Evet, diye cevap verdi.

Müseyleme tekrar sordu :

— Ya benim de Allah peygamberi olduğuma şehadet **eder misin?**

O zat :

— Ben sağırım, ben sağırım, ben sağırım, diye cevap verince, Müseyleme onu öldürttü.

Durum Resûlüllah (A.S.) Efendimize haber verilince, üzüldü ve buyurdu ki : **«Öldürülen, imân üzere gelip geçti, hakkı tasdîk etti. Eriştiği esenlik ona mübarek olsun.. Diğerine gelince : O, Allah'ın verdiği ruhsatı kabul edip kullandı. Bu yüzden ona vebal yoktur. (Çünkü kalbi imân ile yatışmış vaziyette bulunduğu halde sırf canını kurtarmak için diliyle onun peygamberliğini kabul eder gibi görünmüştü).» (1)**

Çünkü Kur'ân'da bir başka yerde bu husus şöyle açıklanmıştır :

«Kalbi imân ile yatışmış olduğu halde, zorlanan kimse dışında, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip göğsünü küfre açanlar üzerine Allah'tan bir gazâp vardır ve büyük bir azâp da onlar içindir.» (2)

---

(1) Mefatihü'l-gayb / Fahriddin Razî : 2/646. Bulak

(2) Nahl sûresi âyet: 106

KORKU VE ŞEFKAT

(وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ) «Allah sizi (asıl) kendisinden korkmanızla uyarır. Sonunda gidiş Allah'adır.»

Allah'ın rahmeti gazabının önüne geçmiştir. Kullarının yanlış yolda yürüdüklerini haber verip onları uyardıktan sonra rahmet ve inâyet kapısını açık tutar. Bu kapı her insana ölünceye kadar kapanmaz. Dönüş yapan olursa, sözü edilen kapıdan içeri alınıp kabul edilir. Çünkü Allah insanları, azâb etmek için değil, merhametinin en geniş havasını teneffüs ettirmek ve böylece onları ebedî mutluluğa eriştirmek için yaratmıştır. Ne var ki, bu mutluluğa erebilmenin bir takım yolları ve kuralları vardır. Dünyaya ayak basan her insan bunları öğrenmek ve bilmek zorundadır. İnsan, aklı az da olsa yaradanının varlığını anlayabilir. Peygamberlerin getirdiği esaslar bu anlayışı güçlendirip ona yön verir.

Küçük bir topluluğun bile, bir arada yaşayabilmeleri, hayatlarını sürdürebilmeleri için bir takım kurallara muhtaç bulunduklarını anlatmaya gerek var mıdır? Bir lokma ekmeğe erişebilmek için nice hizmetlere, nice unsurlara gereksinme duyulmaktadır. Ebedî saadete erişmek de pek kolay değildir. Biraz gayret, biraz himmet ve hizmet ister. Rahmet güneşi her zaman etrafı aydınlatmaktadır; yeter ki gönül toprağı çoraklıktan kurtulsun.

İşte konumuzun bir bölümünü oluşturan âyetle bu gerçeğe ışık tutulmakta ve insan aklına yardımcı malzeme sunulmaktadır:

«Allah sizi kendisinden korkmanızla uyarır. Şüphesiz ki Allah, kullarına pek merhametli ve şefkatlidir.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ı yüce kudretinden, üstün saltanatından, mülkün yegane sâhibi bulunduğundan söz edildikten sonra mü'minlerin inkârcıları dost edinmeleri yasaklandı ve böyle yapânların, yani gayr-i müslimlerle -bir zorunluk olmadığı halde- dostluk kuranların Allah ile ilgilerinin kesileceği, artık O'nun katında bir değer taşımıyacakları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'a dost olmanın, O'nun sevgisine erişmenin yolu ve yöntemi hatırlatılıyor; ilâhî rahmeti noksansız yansıtan, Allah ile kulları arasındaki engelleri kaldırmakla görevlendirilen Hazret-i Muhammed'in (A.S.) getirdiği esaslara, sergilediği sünnetlere uyulmadıkça Allah

sevgisine kapı açmanın mümkün olmadığına işâret edilerek daha çok Kitap Ehli uyarılıyor.



قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونٖي
يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌ
﴿٣١﴾ قُلْ اَطٖيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرٖينَ ﴿٣٢﴾

MEÂLİ :

31— De ki : Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

32— De ki : Allah'a ve Peygamberine itaât edin; eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki Allah kâfirleri sevmez.

İNİŞ SEBEBİ :

El-Hasan ve İbn Cüreyc'e göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında bir kabile halkı Peygambere gelerek :

— Ya Resûlellah! Biz Allah'ı seviyoruz, dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

İbn Abbas'a (R.A.) göre :

Kureyş Kabilesi Mescid-i Harâm'da putlarını sıralayıp iyice dikmişler ve üzerlerine devekuşu yumurtası asmışlar, kulaklarına da zînet takmışlar, sonra da önlerine geçip secde etmişlerdi. Onların bu halini gören Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

— Ey Kureyş! andolsun ki, siz atalarınızın (İbrahim ve İsmail'in) şeriatından ayrılmış, onlara ters düşmüşsünüz. Halbuki hem İbrâhim, hem

(1) Eshab-ı Nüzul / Nisaburî - Mefatihü'l-gayb / Fahriddun Razî

İsmâil İslâmiyet üzere idi.

Demekten kendini alamadı. Bunun üzerine Kureyşliler Ona şu cevabı verdiler :

— Bizim bu putlara ibâdetimizin, ya da tapmamızın sebebi, bizi Allah'a yaklaştırmalarını ummamızdır.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyette ise şöyle deniliyor :

Yahudilerin «Biz Allah'ın evlâdıyız..», Hıristiyanların da «İsâ'ya tapmamız sırf Allah'a olan saygımızdandır» iddialarına karşı yukarıdaki âyet inmiştir. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim bizim hükmümüz ve iznimiz olmaksızın (din adına) bir şey ortaya çıkarırsa, o şey merduttur (sâhibinin yüzüne çevrilir, aslâ kabul olunmaz.)» (3)

«Din ancak Allah için sevmek ve yine O'nun için sevmemektir.» (4)

«Kim Allah'ın kendisini sevmesini istiyorsa, ona gereken: doğru sözlü olmak, emâneti koruyup sâhibine vermek ve bir de komşusuna eziyyet etmemektir.» ((5)

«Allah bir kulunu sevmeye başlayınca Cibrîl'i çağırıp, «şüphesiz ki ben falan kulumu seviyorum, sen de onu sev..» diye emreder. Cibrîl de gök ehline şöyle seslenir : «Doğrusu Allah falan kulunu seviyor; sizler de onu sevin!.» Bunun üzerine gök ehli de o kulu sevmeye başlar.» (6)

«Ümmetimin hepsi cennete girer, ancak bundan kaçınan müstesnâ...» Bunun üzerine soruldu : «Kim cennete girmekten kaçınır?» Cevap verdi : **«Bana itaat eden cennete girer; bana karşı gelen cennete girmekten kaçınmıştır.» (7)**

---

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - Mefatihü'l-gayb / Fahruddin Râzi
(2) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - Mefatihü'l-gayb / Fahruddin Râzi
(3) Sahih-i Müslim - Ahmed bin Hanbel : Âişe (R.A.)dan
(4) İbn Ebî Hâtim : Hz. Âişe (R.A.)dan
(5) Tirmizî
(6) Sahih-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(7) Sahih-i Buharî - Müslim

ALLAH'I KULLARINA TANITAN RAHMET..

(قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي) «Deki : Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun...»

Allah iki vasıtayla bilinip tanınır : Akıl ve Peygamber. Birinci vasıtayla bilip anlamak yeterli değildir. Varlık âlemindeki çok mükemmel plân ve şaşmayan kanunların bir plâncının ve ebede uzanan ölçü ve anlamda bir kanun koyucunun varlığına delâlet ettiğini akıl yoluyla bilip anlamak mümkündür. Ama o kudretin sıfatları, emirleri, kullarından bekledikleri, dünyayı insanlara hazırlamasının nedenleri, âhiretin varlığı bilinmemektedir. Bunları akıl değil, ancak peygamber haber verebilir. Peygamberin getirdikleri akılla birleşince asıl yol ve amaç belirlenmiş olur.

O halde peygamber, ilâhî rahmeti ve O'nun kullarına olan buyruklarını yansıtan bir ayna, O'nun kanunlarını haber veren bir alıcı-verici O'nu kullarına tanıtan bir rehber; kulluk görevinin anlamını ve ölçüsünü insanlara belleten bir öğretmendir.

Bu nedenle Allah'ın sevgisine erebilmenin tek yolu, peygamberi sevmek ve O'nun getirdiklerini gönülden benimseyip kabul etmek; ilâhî rahmetin insanlıktan yana ışık ve enerjisini ondan almaktır.

Onun için Büyük Veli Sehl bin Abdullah et-Tüsterî (K.S.) diyor ki :

«Allah'ı sevmenin alâmeti, Kur'ân'ı sevip anlamaktır. Kur'ân'ı sevmenin alâmeti, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi sevmektir. Resûlüllah'ı sevmenin alâmeti, Onun sünnetini severek yerine getirmektir.»

«Allah'ı, Kur'ân'ı, Peygamberi ve Sünnetini sevmenin alâmeti ise, âhireti sevmek, ona hazırlanmaktır. Âhireti sevmenin alâmeti kendini bilip sevmektir. Kendini sevmenin alâmeti, dünyanın aldatıcı oyalayıcı yanlarını sevmemektir. Bunun da alâmeti, insanı amaca ulaştıracak kadarını helâl yoldan elde etmektir.»

Sonuç olarak :

Allah'a ve Peygamberine itaat, imân ve sevgi yolundan geçer. Bu bakımdan inanmıyanı zorla inandırmaya çalışmak amaca götürücü değildir. Zorla sevdirmek yaklaştırıcı, birleştirici olmaz.

Kur'ân burada imân düzeyinde mükemmel bir metot sergilemektedir: Anlamak, inanmak ve sevmek veya : anlamak, sevmek ve inanmak.. Anlamadan, tanımadan sevgi olmaz. Bu ikisi gerçekleşmedikçe imân vü-

cut bulmaz.

O halde insanlara önce Allah ve Resûlünü tanıtmak, anlatmak; sonra onları sevmenin kalblere zevk ve heyecan verecek anlam ve ölçüde kapılarını açık tutmak, sonra da imân zevkini en doyurucu şekilde gönüllere işlemek gerektir. Bu metot ilâhîdir; denenmiştir, başarıya götürücüdür.

İşte Sevgili Peygamberimiz (A.S.)ın İslâm'a girenlere uyguladığı usûl budur. Bu noktaya erişildikten sonra, artık Allah'ın şu buyruğu hatırlatılır:

«Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki Allah kâfirleri sevmez.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ı sevmenin yolu belirtildi. Peygambere uymanın bu sevgiye açılan kapı ve Allah'a uzanan yol olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu kapı ve yoldan söz ediliyor; Allah'ın sevgi ve rahmetini kullarına yansıtan peygamberler ve daha çok İsâ Peygamberin annesi Meryem'in Allah'a sırf ibâdette bulunmak üzere nasıl adandığı, Allah'ın İmrân âilesine yönelen lûtfu, yetim bir kızın terbiye edilmesinin önemi, Allah'ı bilen ve O'na kul olmanın derin mânasını kavrayan annelerin yetiştirilmesinin önemi üzerinde duruluyor.



إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰه۪يمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ
عَلَى الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌۚ
﴿٣٤﴾ اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا
فَتَقَبَّلْ مِنّ۪يۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ
رَبِّ اِنّ۪ي وَضَعْتُهَٓا اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ
كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنّ۪ي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪ٓي اُع۪يذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا

مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا
نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

MEÂLİ :

33-34— Şüphesiz ki Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrâhim hanedânını ve İmrân âilesini seçip (kendi çağlarındaki) hanedân ve milletlere üstün kıldı. Bunlar birbirinden gelme aynı soydandır. Allah işiten ve bilendir.

35— Hani İmrân'ın karısı : «Rabbim! karnımdakini her kayıttan uzak sadece ibâdette bulunmak üzere sana adadım. Bunu benden kabul buyur. Şüphesiz ki sen, sen her şeyi işitirsin, bilirsin,» demişti.

36— Onu doğurunca, «Rabbim!» doğrusu ben onu kız doğurdum -Allah onun ne olduğunu daha iyi bilendir- erkek, kız gibi değildir ve doğrusu ben onun adını Meryem koydum. Şüphesiz ki, onu da, ondan gelecek nesli de, koğulmuş şeytandan sana sığındırırım» diyerek hâlini arzetmişti.

37— Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabulle kabul buyurdu ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi, Zekeriyya'yı ona bakmakla görevlendirdi. Zekeriyya ne kadar kızın bulunduğu mihraba girdiyse onun yanında yeni bir yiyecek buldu. «Meryem! bu sana nereden?» diye sorunca, o da: «Bu, Allah tarafındandır» dedi. Doğrusu Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğan her çocuk, akıkasına bağlı bir rehindir; yedinci günü akıkası kesilir, adı konulup saçı tıraş edilir.» (1)

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Tirmizî ve Sünen sâhipleri : Samure bin Südeb (R.A.)den

Netekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz oğlu İbrahim doğunca yedinci günü akıka kurbanı kesti ve ismini İbrâhim koydu.

«Hiçbir çocuk doğmaz ki, şeytan, doğduğunda ona dokunmuş olmasın. Çocuk onun dokunmasından sesini yükseltip ağlar; ancak Meryem ve oğlu müstesnâ...» (1)

«Doğan her çocuğu, şeytan ya bir, ya da iki kez sıkar; ancak İsâ ile anası Meryem müstesnâ...» (2)

Açıklama :

Hıristiyanlıkta, çocuk doğmadan ismi konulur. Gerçi bugün bu sünnet tatbik edilmemektedir. İslâm'da ise, çocuk doğduktan sonra yedi gün beklenir, yedinci gün akıka kurbanı kesilir, çocuğun adı konulur ve ailesinin malî durumu müsaitse, çocuğun saçını traş ettirip ağırlığınca altın sadaka edilir. Bu, yukarıda meâlini naklettiğimiz hadîslerden de anlaşılacağı üzere, sünnettir.

Topluma hayırlı bir insan yetiştirmenin ilk atılan adımları böyle başlar. Çocuğun körpe dimağı Allah ismiyle süslenir. Hafızasından silinmiyecek bu güzel âdet ve sünnetlerle yetiştirilen çocuk devam eden dinî sünnetlerle gelişir. Doğarken sağ kulağına ezan, sol kulağına ikaamet okunmasının anlamı ise çok derindir.

İNSANLIĞIN HİZMETİNE SUNULAN ÂİLELER

(إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰهٖيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمٖينَ) **«Şüphesiz ki, Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim hanedanını ve İmran ailesini (kendi çağlarındaki) hanedan ve milletlere üstün kıldı.»**

Kur'ân, peygamberlik şerefiyle gelişen bir mülkün yüksek değerini ve insanlıktan yana yararını açıklarken «Bunu ancak Allah dilediğine verir ve dilediğinden de çekip alır» cümlesiyle bağlamakta ve bu üstün şerefe lâyık görülenlerden birkaç örnek vermekte ve her peygamberin kendi çağındaki insanlar arasından süzülerek seçildiğine, rasgele kimselere bu ilâhî emanetin verilmediğine dikkatleri çekmektedir.

İnsanlığın hizmetine sunulan büyük şahsiyetlerin kendi çağındaki in-

---

(1) Abdürrezzak : Ebû Hüreyre (R.A.)den - İbn Cerir : Ahmed bin Firac tarikiyle

(2) Sahih-i Müslim : İbn Vehb (R.A.)den

sanlar arasından seçilip görevlendirilmesi kadar tabii ne olabilir? Sözü dinlenir, öğütleri tutulur, arkasından gidilir ve kendisine her bakımdan güvenilir bir kimsenin her yönüyle asil, şerefli, ruhen yücelmiş, ahlâkan doruğa yükselmiş olması gerekir. İşte peygamberlerin hepsi de bu vasıf ve hüviyettedirler.

Bundan çıkaracağımız sonuç şudur:

İnsanlara önder olacak, lider durumunda bulunacak ve yol gösterici düzeyine gelecek, irşâd havasını estirecek kişilerin en temiz, en asil, en şerefli olması, kendisine dil uzatılacak açık kapılarının bulunmaması, her zaman tercîh nedeni olmalıdır. Kur'ân'ın bilhassa bu hususa işâret ettiğinde şüphe yoktur. Çünkü ilâhî âyetlerin hedefi, insanlara en doğru yolu göstermek ve bunu misal ve kıssalarla bir komprime haline sokup sunmaktır.

Âyetten anlaşılan diğer önemli bir konu da şudur:

Peygamberler arasında ortak vasıflar bulunmakla beraber, bir de her peygamberin kendine has özellikleri vardır ki bunların tamamını başka insanlarda görmek mümkün değildir.

Ortak vasıflar:

1— Peygamberlik eğitim ve öğretimle kazanılan bir meslek değildir. Allah dilediğine bu büyük emaneti verir.

2— Peygamberler herkesten daha akıllı ve çok daha zekidirler. Hafızaları son derece güçlüdür.

3— Üstün cesarete sahiptirler; ancak Allah'tan korkarlar.

4— Yüksek azim ve irâdeleri vardır, olaylar karşısında sarsılmazlar, bir an için sarsılsalar bile hemen kendilerini toparlıyarak Allah'a yönelir, tevbe ve istiğfarda bulunurlar.

5— Kendilerine son derece hâkimdirler, hislerine mağlûp olmazlar, nefislerinin peşine takılıp Hakk'ı unutmazlar.

6— Dinî konularda kendiliklerinden konuşup hüküm vermezler; ancak Allah'tan aldıklarını teblîğ ederler.

7— Allah'tan aldıkları buyrukları, fazlalık ve noksanlık katmadan olduğu gibi Allah'ın kullarına ulaştırırlar.

8— Günahlardan korunmuşlardır. Dünya işlerinde bazan hatâ yapabilirler. Bunun için kendilerine inanan akıllı kişilerle dünya işleri hakkında istişare ederler.

9— Her insan gibi yerler, içerler, uyurlar ve evlenirler. Beşerî ihtiyaçlarını giderirler.

10— Herkesten daha çok Allah'tan korkar, O'na karşı en üstün saygıyı besler, günlük yaşayışlarında tam bir edep üzere bulunurlar.

11— Beşerî münasebetleri çok ölçülüdür. İnsanları kırmaz ve kusurlarını araştırmazlar. Affedicidirler. Merhamet ve şefkat onların değişmiyen sıfatıdır.

Her Peygamberin Kendine Has Özellikleri :

Kur'ân'da hem konumuzu oluşturan âyetlerle, hem de birçok sûrelerde onların özelliklerine yer verilmiş ve bir takım örnekler sergilenmiştir. Yukarıdaki âyetlerde birkaç peygamberin özelliğine kısmen dokunulmaktadır:

Âdem Peygamber :

a) Allah'ın kudret eliyle çamuru hazırlanmış ve ilâhî ruhtan kendisine üflenmiştir.

b) İlâhî sanatın ve bu sanatın bağlı bulunduğu sınırsız kudretin yüceliğini temsil ettiğinden dolayı meleklerin ona secde etmeleri emredilmiş; şeytan bu emre karşı geldiğinden koğulmuştur.

c) Allah her şeyin ismini ona öğretmiştir.

d) Eşlik etsin diye Havva anamızı ondan yaratarak ona sunmuştur.

e) Çileli bir hayat süzgecinden geçirmeden onu cennete koymuştur.

f) İnsanların ilk babası olma şerefini ona vermiştir.

Nuh Peygamber :

a) Resûllerin ilkidir.

b) Çok uzun bir ömür yaşamıştır.

c) Asırlarca bâtıl ile mücadele etmiş, hakk'ı ayakta tutmak için çırpınıp durmuştur.

d) Tuğyanın en kötüsünü işleyen ve artık ıslâhı mümkün görülmiyen inkârcıların -ilâhî kanun gereği- yok edileceklerini önceden haber vermiş ve bunun için de ilk gemiyi yapma bahtiyarlığına erişmiştir.

İbrahim Peygamber :

a) Resûlüllah (A.S.) Efendimizin atası sayılır ve Kur'ân onun Hanîf dininden övgüyle sözeder.

b) Mekke vâdisinden insanları eğitecek, onlara ilim ve hikmet öğretecek bir peygamberin çıkması için duâ etmiştir. Bu duâsı Peygamber (A.S.) Efendimizle ilgilidir.

c) Kutsal şehir Mekke'yi kendi soyuna vatan seçmiş ve Kâbe'nin temellerini yükseltme şerefine lâyık görülmüştür.

d) Tevhîd akidesinin tohumlarını Mekke'ye ilk atan odur.

e) Allah onu kendine Halîl olarak seçmiş ve Nemrud'un ateşinden korumuştur.

f) Oğlunu Allah'a kurban olarak adamış, bu adağını yerine getirmekte tereddüt etmemiş, duygulu davranmamıştır. Böylece Allah'a teslimiyetin en güzel örneklerinden birini ortaya koymuştur.

İsâ Peygamber :

a) Babasız dünyaya gelme mu'cizesine mazhar olmuştur.

b) Cebrâil'in üflemesi sonucu annesi ona hâmile kalmıştır.

c) Beşikte iken konuşmuş, Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu söylemiştir.

d) Ruhî yapısı çok gelişkin olduğundan ölüleri diriltmiş, kötürümleri iyileştirmiş, körlerin gözlerini açmıştır. Elinde Cenâb-ı Hakk'ın yüksek kudretinin inâyeti, dilinde ilâhî esrarın remzi vardı.

e) Dünya ile âhiret, beden ile ruh, maddeyle mâna arasındaki dengeyi bozan İsrâiloğulları'na, ilâhî denge kanununu hatırlatarak onları bu dengeye kavuşturma pahasına büyük tehlikelere göğüs germiştir.

f) En son Peygamber Hazreti Muhammed'in (A.S.) geleceğini açık bir dille haber vermiştir.

g) Beden yapısı ruhî yapısına dönüşerek özel bir makama yükseltilmiş ve inmesi kıyâmetin en yakın ve en büyük alâmetlerinden sayılmıştır.

PEYGAMBERLER BİRBİRİNDEN GELME TEK BİR SOYDANDIRLAR

Kur'ân bu âyetle daha çok Asya kıtasında ve daha çok Mezopotam-

ya'da ve çevresinde gelen peygamberlerin aynı soydan birbirlerini izlediklerini haber vermektedir. Gerek Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, gerekse İsrâiloğulları'na gönderilen Musa, Harun ve diğer peygamberlerin hepsi İbrahim Peygambere ulaşır. Müfessirlerimiz bu şecereyi tesbit edip kendi tefsirlerinde belirtmişlerdir. İbrahim Peygamber ise Nuh Peygamberin, o da Âdem Peygamberin soyundandır.

BÜYÜK PEYGAMBERLERİN ASYA'DA GÖREVLENDİRİLMESİ

Kur'ân'ın açık beyânından anlaşılan şudur ki : Her kabile ve millete uyarıcı ve müjdeleyici niteliğinde bir peygamber gönderilmiştir. Ama daha çok büyük peygamberler, kendilerine kitap ve şeriat verilenler Asya kıtasından ve daha çok Mezopotamya ve çevresinden çıkmış ve bu kesimde görev yapmışlardır. Bunun nedeni açıktır :

a) Asya dünya nüfusunun çoğunu barındırmakta idi. Elverişli ve geniş toprakları, insanların bu kıtada daha çok toplanıp barınmasına imkân hazırlamıştır. Bilhassa Mezopotamya tarih boyunca bir nice büyük devletlerin kurulmasına, medeniyetlerin vücut bulmasına beşik olmuştur.

b) Ticarî kervanların en çok uğradığı ve en çok yollandığı ticarî merkezler Asya'da bulunuyordu.

c) Bu nedenle dünyanın diğer kabile ve milletleriyle haberleşme imkânı Asya'da daha ileri bir düzeyde idi.

d) M.Ö. 4000 yıllarından itibaren Sümerler, Asurlular ve Babillerin yurdu ve yerleşme merkezleri Mezopotamya idi.

Bunun için Kur'ân diğer kabile ve küçük milletlere gönderilen uyarıcı ve müjdeleyici ölçü ve vasıftaki peygamberlerin isminden söz etmeğe gerek görmemiş, nüfusun çoğunu barındıran ve çevre ülkeler ve kıtalarda duyulma imkânını taşıyan Asya kıtasında görevlendirilen peygamberlerden, çoğunun isminden ve yaptığı mücadelelerden bahsetmiştir.

KUR'AN'IN HZ. MERYEM'E GENİŞ YER VERMESİ

Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli sûrelerinde Hz. Meryem'e ve oğlu Hz. İsâ'ya yer verilirken bir sûrenin ismine de özel olarak Meryem Sûresi denilmiştir. Yalnız Meryem ismi 36 yerde geçmektedir.

Bu, önce peygamberlerin bağlı bulunduğu İmrân âilesinin İlâhî sınırlar içinde nasıl bir feyiz kaynağı olduğuna dikkatleriçekmekte vebu âileden doğan çocukların Allah'a tertemiz birer kul olma potasında şekillendirildiklerini göstermektedir. Devam edegelen bu eğitimin son halkalarını Meryem oğlu İsâ Peygamber; Zekeriyya Peygamber ve onun oğlu Yahya Peygamber oluşturmakta, böylece İmrân âilesinin insanlıktan yana büyük hizmetleri dile getirilmektedir.

Şüphesiz ki Hz. Meryem kadar anası da Allah'a bağlı bulunuyordu. Ama niçin daha çok Meryem'den söz ediliyor? Bunun bazı nedenleri vardır; onları sıralamadan önce hemen diyelim ki, İslâm, Kitap Ehliyle hep diyalog kurmak istemiş, onların peygamberlerinin kadr-u kıymetini lâyık oldukları ölçü ve anlamda dile getirerek kapıyı açık tutmuştur. Ne yazık ki Kitap Ehli bunun aksine o kapıyı hep kapatmaya ve kapalı tutmaya çalışmıştır.

Şimdi niçin Meryem?

a) Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğini müjdeliyen, kendisine inananlara en güzel haberi veren İsâ Peygamber'in rasgele bir kadından değil, soylu, temiz, kendini Allah'a vakfeden iffetli bir anneden dünyaya geldiğini bildirmek ve bir takım yanlış yorumlara imkân vermemek için...

b) Hz. Meryem'in evlenmediği halde çocuk doğurması, muhakkak ki ilâhî mu'cizelerden biridir. İlâhî buyrukları tebliğe me'mur olan kadri yüce bir peygamberin şanına leke dokundurmamak için...

c) İncil'in İsâ Peygambere, Yusuf adında bir baba ve birkaç tane de kardeş isnadının doğru olmadığını, bu kayıtların ve yakıştırmaların sonradan İncil'e ithal edildiğini haber vermek için... (1)

d) Kendini iffet perdesi, imân cevheri ve annelik vekarı içinde Allah'a bağlayan annelere her milletin her zaman çok, hem çok muhtaç bulunduğunu örneğiyle anlatmak için...

e) Kız çocuklarını güzel bir bitki gibi itinayla yetiştirmenin önemine parmak basmak; asil ve erdemli kişilerin daha çok fazîlet örneği dindar kadınların kucağında yetişip büyüdüğüne dikkat çekmek için...

f) Yetim kalan çocukların, özellikle kız çocuklarının en ehil terbiyecilere teslim edilmesini hatırlatmak ve Zekeriyya Peygamberi buna örnek göstermek için...

Günümüzde anasız-babasız, ya da âilesinden herhangi bir nedenle

(1) Bak: İncil MATTA : 1/16 - 11/46

kopmuş binlerce kimsesiz çocuk kendi kaderine terkedilmiş vaziyettedir. Kur'ân 1400 yıl önce kimsesiz çocukların bakımı ve eğitilmesi konusuna değinmiş, Hz. Meryem'in Zekeriyya Peygamber'in terbiyesinde yetiştirildiğini örnek olarak vermiştir.

Böylece Kur'ân ülkelerin geleceğiyle ilgili bu çok önemli konuya parmak basmaktadır. Amaç bu olmasaydı, Meryem'in Zekeriyya Peygamberin himâyesine verilmesinden bahsetmeye gerek olmazdı.

MERYEM'E SUNULAN RIZIK

(كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا) «Zekeriyya ne kadar kızın bulunduğu mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu.»

Âyetin bu bölümü üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır :

a) Allah tarafından verilip melekler tarafından sunulan yiyecek maddeleri,

b) Allah tarafından, yazın kış meyveleri, kışın da yaz meyveleri niteliğinde verilen rızık,

c) Yeni yeni bilgiler,

Zekeriyya Peygamber her ne zaman Meryem'in bulunduğu mihraba girse ondan yeni bilgiler edinirdi.

d) Kendini mâbede adayanlara dindar kimseler tarafından her gün gönderilen yiyecek maddeleri,

e) İnanmış halkın Allah rızası için gönderdiği yiyecek maddelerinde bir feyiz ve bereket her an göze çarpmaktaydı.

Bunun bir benzeri Resûlüllah (A.S.) Efendimizle kızı Hz. Fatıma (R.A.) arasında cereyan etmiştir. Hâfız Ebû Ya'lâ ile İbn Kesîr'in tesbitlerine göre : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz birkaç gün yiyecek adına bir şey bulamadı, aç kaldı. Evine uğradı, bir şey olmadığını görünce kızı Fatıma'nın evine uğradı. Yiyecek bir şey olup olmadığını sordu. O da nemli gözleriyle bir şey bulunmadığını söyleyince Efendimiz geri döndü. Tam bu sırada, komşularından biri iki ekmekle bir parça eti Hz. Fatıma'ya gönderdi. Ailece aç oldukları halde ellerini dokundurmadılar, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi çağırdılar. Hz. Fatıma (R.A.), hediye olarak gönderilen ekmek ve eti büyükçe bir tencereye koymuş, üzerini örtmüştü. Efendimiz geldiğinde tencereyi alıp Onun huzuruna getirdi. Örtü açılınca o büyük tencerenin ağzına kadar et ve ekmekle dolu olduğu görüldü. Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) sordu :

— Fatıma! bunlar sana nereden geliyor?

O da şu cevabı verdi:

— Allah tarafından. Çünkü Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

Bu cevaba çok memnun olan Efendimiz (A.S.) şöyle hamdederek kızının Allah'a olan güzel teslimiyetini övdü: **«Allah'a hamdolsun ki, seni, İsrâiloğulları'nın kadınlarının baştacı sayılan Meryem'e benzetmiştir.»**

Akait:

Meryem ile ilgili anlatılan bu olay, bize ikinci bir hususu hatırlatmakta ve böylece İslâm akidesindeki ihtilâflı bir konuyu aydınlatmaktadır: Kadınlar da velilik mertebesine yükselebilir, gerektiğinde kerâmet gösterebilirler.

Meryem ismi:

İbrânicede Meryem, âbide, yani kendini ibâdete veren kadın, demektir. Zaten annesi de onu sırf Allah için ibâdette bulunmak üzere adamıştı. Doğunca adağına uygun gelen ismi ona koymuş ve öylece mâbede vermişti. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Meryem'in Allah'a olan güzel teslimiyeti ve peygamber annesi olmaya lâyık davranışı anlatıldı. Fazîletli bir neslin ancak fazîlet örneği annelerin kucağında yetişip vücut bulacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Meryem'i yetiştirip korumakla görevli olan Zekeriyya Peygamberin, bu arada ne kadar mihraba girdiyse Meryem'i Allah'a kulluğun ferahlatıcı havası içinde bulduğu anlatılıyor. Sonra da onun bu güzel haline gıpta eden Zekeriyya Peygamberin böylesine seçkin ve süzülmüş bir evlâda sâhip bulunmadığına hayıflanarak kalbini Allah'a döndürüp duâ ve niyazda bulunduğu, tertemiz bir soy isteğini dile getirdiği açıklanıyor.



(1) Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb / Fahruddin Razî : C. 2/657 - Bulak : ?

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلَٰئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ
يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ
اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ
أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ
قَالَ كَذَٰلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي
آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ
رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾

MEÂLİ :

38— İşte orada Zekeriyya Rabbine duâ ederek dedi ki : Rabbim! bana kendi katından temiz bir soy bağışla. Şüphesiz ki sen duâyı işitirsin.

39— Bunun üzerine Zekeriyya mihrabda namaz kılarken melekler ona seslendi : Allah'tan bir kelime (olan İsâ)yı tasdik edici, baş olmaya lâyık, son derece nefsine hâkim, iffetli ve iyilerden bir peygamber olmak üzere Allah Yahyâ'yı sana müjdeliyor.

40— Zekeriyya (bu müjdeyi alınca) dedi ki : «Ey Rabbim! oğlum nasıl olur? Gerçekten bana yaşlılık gelip çattı, karım da kısırdır.» Allah ona: «Öyledir ama, Allah dilediğini yapar» buyurdu.

41— (Zekeriyya) : «Ya Rab! bana bir alâmet ver» diye niyaz etti.

Allah da ona: «Alâmetin, üç gün -işâretle anlaşma dışında- insanlarla konuşmamandır. Bir de Rabbini çokca an ve akşam sabah tesbîhte bulun,» buyurdu.

İLGİLİ HADÎSLER

«Ana babanıza iyilikte bulunun ki çocuklarınız da size iyilikte bulunsun. İffetli olun ki kadınlarınız da iffetli, namuslu davransın.» (1)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, sevgili torunları Hasan ile Hüseyin'i dizlerine oturtup onları bağrına bastı ve şöyle dedi : **«Allahım! Bunlara merhamet et; çünkü ben ikisine karşı çok merhamet ve şefkat duymaktayım.» (2)**

Bedevînin biri, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! siz çocukları sevip öpüyorsunuz değil mi? Biz onları hiç öpmeyiz (sevip okşamayız).

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) şu cevabı verdi :

— Allah senin kalbinden merhameti çekip alırsa ben oraya merhamet yerleştirebilir miyim? (3)

«Kişinin kendi çocuğunu güzel eğitmesi(nin her dakikası) bir sâ' (3.400 kg) sadaka vermesinden daha hayırlıdır.» (4)

«Hiç bir baba çocuğuna güzel edep ve terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz.» (5)

ZEKERİYYA PEYGAMBERİN ÖZENTİSİ

(هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ) **«İşte orada Zekeriyya Rabbine duâ etti..»**

Kur'ân bu olayı nakletmekle çok önemli bir konuyu mü'minlerin gözleri önüne sergiliyor :

Güvenilir bir terbiyeci olan Zekeriyya Peygamber, eğitip yetiştirdiği, koruyup büyüttüğü Meryem'in o güzel halini, gıpta edilecek davranışlarını görünce topluma iyi bir anne kazandırdığını bir kez daha kafasından ge-

(1) Taberânî : Hz. Âişe (R.A.)dan
(2) Buharî - Ebû Dâvud - Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(3) Sahih-i Buharî - Müslim
(4) Tirmizî : Câbir bin Semure (R.A.)den
(5) Tirmizî : Eyyub bin Mûsâ (R.A.)dan

çirdi. Böylesine temiz, iffetli ve hakkı hak bilen, bâtıldan yüzçeviren bir evlâda sâhip olmayı gönülden arzuladı. Çünkü bir babanın geriye bırakacağı en güzel miras, en yararlı tereke, insanlığa feyizli hizmetlerde bulunacak, topluma huzur ve mutluluk havası estirecek temiz bir evlâttır. Helâl bir serveti Allah'a inanan temiz bir evlâda bırakmak ne güzel saadet, haram malı kötü bir evlâda bırakmak ne felâket; helâl malı inkârcı bir evlâda bırakmak ne büyük gaflet!.

İşte Zekeriyya Peygamberin insanlıktan yana çarpan merhamet dolu kalbi yaşlı olmasına ve karısının da kısır bulunmasına rağmen tam bir teslimiyet içinde temiz bir soy istemesinin nedenlerinden biri budur.

Kur'ân en yüksek hikmet doğrultusunda konuyu işlerken mü'minlere en sağlam düşünce ölçüsünü sunmaktadır. Bir müslümanın farz ibâdetlerden sonra en önemli görevi, topluma imanlı, tertemiz, vicdanen gelişmiş adam kazandırmaktır. Zekeriyya Peygamberin temiz bir soy isteğiyle ilgili bölüme yer verilmesinin sebep ve hikmetlerinden biri budur. (1)

Fikir adamı Halil CİBRAN, çocuk konusunda pedagoglara ışık tutacak anlamda şu veciz sözü söylemiştir :

«Çocuğa sevginizi verebilirsiniz, fakat düşüncelerinizi vermeniz çok zor. Çocuk sizin değil, toplumundur. Doğan her çocuğu ana-babası kendi yaylarına bir ok gibi yerleştirip toplumun içine atarlar. Çocuk nereye düşerse oranın rengini, ölçüsünü ve karakterini alır.»

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ) **«Allah'tan bir kelimeyi doğrulayıcı...»** üzerine yorumlar :

a) İsâ Peygamber, Âdem (A.S.) hariç diğer peygamberler gibi bir karı-kocanın evlenmesinden meydana gelmemiştir. O sadece Allah'ın engel kabul etmiyen «Ol!» emriyle ana rahminde vücut bulmuştur. Bu emre Kur'ân **«Allah'tan bir kelime»** demektedir.

O nedenle ona «Kelimetullah» veya «Kelimetün minellah» payesi verilmiştir. Nitekim İsâ Peygamberi ilk tasdîk eden Yahyâ Peygamber olmuş-böylece Zekeriyya'ya va'dedilen evlâdın Allah'tan bir kelime'yi tasdîk edici olduğu gerçekleşmiştir.

---

(1) LUKA İncil'inde konu şöyle anlatılıyor : «Fakat melek ona dedi: Korkma, Zekeriyya; çünkü duan işitildi, karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın. Sevinç ve safa bulacaksın... Şarap ve içki içmiyecek...» (Luka: 1/13 - 15)

b) Allah'ın insanlıktan yana açmış olduğu yol üzerinde bulunan Yahyâ Peygamber, bu uğurda canını vermekten çekinmemiş, büyük dâvaların büyük himmetler, sabırlı ve azimli çalışmalar istediğini bir kez daha ortaya koyup kanıtlamıştır.

«Seyyid = baş olmaya lâyık..»

a) Yumuşak güzel huylu,

b) İlim ve ibâdette başta gelen,

c) İyi huylu takvâ sâhibi,

d) Dinde çok anlayışlı ve bilgili,

e) Halkın önderi, dinde imam,

f) Öfkesine yenilmiyen, çok sabırlı olan,

g) Soylu, şerefli,

h) Allah katında fazîlet düzeyinde bulunan...

«H a s û r = son derece nefsine hâkim»

a) Kadınlara hiç yaklaşmayan,

b) Cinsel kudreti hiç olmayan,

c) Günahlardan korunmuş bulunan,

d) Nefsini şehevî şeylerden korumasını bilen,

e) Her türlü hayasızlık ve edep dışı şeylerden korunan,

f) Nefsini frenlemede başarılı olan...

Son dört mâna ve yorum maksada ve bir peygamberin şahsına makes olarak daha uygun görülmüştür. Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle inanmış bütün kadınlara örnek olma düzeyinde bulunan Meryem'den, O'nun Hakk'a teslimiyetinden, Zekeriyya Peygamberin gıptasını çekecek olgunluk ve takvâsından söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Meryem'in her konuda olduğu gibi ibâdet ve kulluk konularında da Allah'ın geniş lûtfuna erdiği, namaz gibi günlük ibâdetlerini tavsatmadığı, bu yüzden çağının kadınlarından üstün tutulduğu açıklanmakta. Müslüman kadınların dikkati çekilerek inanan bir kadın için Allah dostu olmanın bütün kapılarının açık bulunduğu hatırlatılmakta

ve böyle olan kadınların ne kadar saygıdeğer olduğu anlatılmak istenmektedir. (1)

—○○○—

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ
يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ
الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي
مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

MEÂLİ :

42— Hani bir de melekler: «Ey Meryem!» demişlerdi, «doğrusu Allah seni seçip beğendi, süzüp tertemiz kıldı ve seni (çağındaki milletlerin) kadınlarından üstün tuttu.»

43— «Ey Meryem! saygı dolu bir gönülle huzurda durup Rabbine ibâdete devam et; secdeye kapan ve rükû' edenlerle beraber rükû'a var.»

İLGİLİ HADÎSLER

«(Kendi çağında) kadınların en hayırlısı İmrân kızı Meryem'dir ve yine kadınların en hayırlısı Huveylid kızı Hatîce'dir.» (2)

«Erkeklerden kâmil (olgun-ermiş) olanlar çoktur. Kadınlardan kâmile (olgun ve ermiş) olanlar ise İmrân kızı Meryem, Fir'avn karısı Âsiye'dir. Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlüğü, s i r î d 'in diğer yemeklere üs-

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerîr - İbn Kesîr - Mefatihü'l-gayb - Fethulkadîr ve Alûsî tefsirlerine

(2) Buharî - Müslim: Ali bin Ebî Tâlib (R.A.)den

tünlüğü gibidir.» (1)

«Dünyanın en hayırlı kadını (veya dünya milletlerinin en hayırlı kadınları) dört tanedir :

1. İmrân kızı Meryem,

2. Fir'avn karısı Mezahim kızı Asiye,

3. Huveylid kızı Hatîce,

4. Muhammed kızı Fatıma...» (2)

«Cennet ehli kadınlarının en üstünü, Huveylid kızı Hatîce, Muhammed kızı Fatıma, İmrân kızı Meryem ve Fir'avn karısı Âsiye'dir.» (3)

«Dünya milletleri kadınlarının en üstünü Huveylid kızı Hatîce, Muhammed kızı Fatıma, İmrân kızı Meryem, Firavn karısı Mezahim kızı Âsiye'dir.» (4)

HZ. MERYEM PEYGAMBER MİDİR?

Hiç şüphe yok ki, insanların en kâmili (olgun) peygamberlerdir. Sonra sırasıyla sıddîkler, şehitler, velîler ve sâlihlerdir. Bu ölçü ortaya konulunca, deniliyor ki, hadîste geçen «Kemal Mertebesi»nden peygamberlik kasdedilmiştir. O halde Meryem ile Asiye de peygamber olabilirler. Nitekim bu hususta hüküm verenler olmuştur. İmam Kurtubî diyor ki : «Sahîh olan şudur ki, Meryem peygamberdir. Çünkü Allah diğer peygamberlere vahyettiği gibi melek vasıtasıyla ona da vahyetmiştir. Asiye'ye gelince, onun peygamberliğine açık bir delil yoktur. Sadece sıddîka ve fazîletli bir mü'mine kadın olduğu bildiriliyor.» (5)

Ne var ki VAHİY kelimesi terim olarak birkaç anlamda kullanılmıştır. Meryem'e melekler vasıtasıyla yapılan vahiy'den hangi mâna kasdedilmiştir; bunu kesin olarak belirlemek zor olmakla beraber, çoğu ilim adamlarına göre, İLHÂM anlamına gelen vahiydir.

---

(1) Buharî - Müslim : Ali b. Ebî Tâlib (R.A.)den
S i r î d : İçine ekmek ufalanan etli çorba, ya da tereyağla karılan ekmektir. Araplar bu yemeği çok sever ve en aziz misafirlerine takdimden şeref duyarlardı.

(2) Ahmed bin Hanbel - Taberânî : Sahihtir

(3) Tefsir-i Kurtubî : 4/83

(4) İbn Asâkir: Hz. Ayşe (R.A.)dan

(5) Yukarıda naklettiğimiz yazı dizisi, İmam Kurtubî'nin tefsirinden özetlenerek alınmıştır. Bak: Kurtubî: 4/83 - Mısır: 1387

Vahiy :

a) Melek Cebrâil'in peygamberlere, kendine has anlam ve ölçüde seslenmesi, ya da konuşması demektir. Kur'ân'da (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى) **«Senden önce kasabalar halkından kendilerine vahyedip peygamber olarak gönderdiğimiz kimseler de ancak birtakım adamlardı.»** (1) meâlindeki âyet bu mânaya delâlet etmektedir.

b) İlhâmda bulunma anlamına gelir. Kur'ân'da (وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ)**«Musa'nın anasına : Çocuğunu emzir...... diye vahyettik, yani ilhamda bulunduk.»** (2) meâlindeki âyet bunu ifâde etmektedir.

c) Murat olan mânayı kalbe ve içe ilka etmek mânasına delâlet eder. Kur'ân'da (بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا) **«Yeryüzü o gün -Rabbı ona vahyettiği için-haberlerini anlatır da anlatır.»** meâlindeki âyet bu mânayı yansıtmaktadır. (3)

d) İşârette bulunmak anlamında kullanılır.(فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا)**«Bunun üzerine Zekeriyya, mihrabdan çıkıp kavmine, sabah-akşam tesbîh edin! diye vahyetti, yani işârette bulundu.»** (4)

Bu nedenle Meryem'in büyük evliyâdan olduğunda hiç şüphe yoktur. İslâm akaidinin esaslarını kovan ilim adamları kadından peygamber gönderilip gönderilmediği hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Allah daha iyisini bilir.

KUR'AN'IN SUNDUĞU ÖRNEK KADIN

(يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ) **«Ey Meryem! saygı dolu bir gönülle huzurda durup Rabbine ibâdete devam et......»**

Kur'ân'da Meryem'in ibâdetinden, hatta özel hayatının bazı bölümlerinden ve Hakk'a olan kayıtsız teslimiyetinden söz edilirken daha çok üç önemli hususa dikkatlerin çekilmesi istenmiştir :

a) Hıristiyan âleminin de üstün saygı beslediği Hz. Meryem, cidden

(1) Yusuf sûresi: 109
(2) Kasas sûresi: 7
(3) Zilzal sûresi: 5
(4) Meryem sûresi: 11

bütün kadınlara örnek olacak bir düzeydedir. Meryem'in yalnız pazar günleri değil, normal günlerde de kendine has odasında, ya da mâbedin yüksekçe bir yerinde ibâdet ettiği, namaz kıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kendi başına ibâdet ettiği gibi cemaat halinde de ibâdete devam ettiği açıkça belirtiliyor. Bu, kadının ibâdet konusunda da toplum arasındaki yerini belirlemekte ve onun gıpta edilecek davranışlarından birini sergilemektedir. Böylece inanan kadınların günlük ibâdetlerinde Allah'a yakın olmanın derin anlamı mevcuttur.

b) Meryem'in günün belli saatlerinde ibâdet etmesi ve cemaate katılması, Hıristiyanlıkta ibâdetin yalnız pazar gününde yapılmasının ciddi bir dayanağı olmadığını göstermektedir. «Mihrab»ı sözlükteki mânasıyla yorumlayacak olursak; Meryem'in ya Beytü'l-Makdis'in yüksekçe bir yerinde, ya da Zekeriyya Peygambere ait evin ibâdete ayrılmış üst kısmındaki bölümde ibâdet ettiği tahmin edilmektedir.

c) Müslüman kadınlarına, kendini Allah'a adayan ve belli saatlerde ibâdetini tam bir huzur ve saygı duygusu ile yerine getiren bir kadının Allah katındaki şerefli yeri, diğer kadınlardan üstünlüğü hatırlatılıyor. Bunun aksine kendini dünya hayatının aldatıcı ve oyalayıcı havasına verip gününü gün etmeye çalışan ve bu arada Allah'ı ve âhiret gününü unutan; bu anlayış ve yaşayış içinde kocasının kazancının çoğunu kendi süsüne harcayan kadının ise, ne kadar Hakk'tan gerilerde kaldığını, yetişmekte olan kuşağa olumlu hiçbir örnek davranış sunmadığını anlatmaya gerek var mıdır?

İşte Kur'ân inanan kadınlara Meryem'i örnek göstererek geniş rahmet kapısını açık tutmakta ve insanların dindar, iffetli, faziletli, olgun kadınlara ne kadar çok muhtaç bulunduğunu en veciz sözlerle işlemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Peygamberlerin daha çok birbirinin soyundan geldiği belirtildikten sonra İmrân âilesi ve ondan önce İbrâhim hanedânı söz konusu edilerek kendi çağlarındaki millet ve kabilelerden üstün tutuldukları ve nice ilâhî lûtuflara eriştikleri açıklandı. Sonra Hz. Meryem'in mâbede adanmasından, Zekeriyya Peygamberin onu yetiştirip korumakla görevlendirildiğinden, bu nedenle Meryem'in inanan bütün kadınlara örnek bir düzeyde bulunduğundan parçalar sergilendi.

Aşağıdaki âyetle, verilen bu bilgi ve haberlerin Hazreti Peygambere ancak vahiy yoluyla bildirildiği açıklanıyor.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

MEÂLİ :

44— İşte bu sana vahyettiğimiz, gayb haberlerindendir. (Yoksa) Meryem'i kim himâyesine alıp onu koruyacak diye kalemlerini (kur'a için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu hususta) tartışırlarken de yanlarında bulunmadın.

KUR'ÂN İNCİL'İ TASHÎH EDİYOR

Kur'ân-ı Kerîm Meryem'le ilgili bilgileri çok özlü noktalara dokunarak verirken, bu arada İncil'de meydana gelen hem değişiklikleri, hem de kapalı tarafları düzeltip ortaya çıkarmaktadır. İncil'de Meryem'den yer yer söz edilir. Zekeriyya Peygamberin hanımı Elisabeth'le görüştüğü açıklanır, fakat Zekeriyya tarafından terbiye edilip korunduğuna, mâbede kendini ibâdete verdiğine, soylu bir âilenin kızı olduğundan eğitilmesi konusunda yakınlarının tartıştığına ve bu yüzden kur'aya başvurduklarına pek dokunulmaz. Ümmî bir peygamber olan, hiçbir okula gitmiyen, çok cahil bir ülkede doğup büyüyen Hazreti Muhammed'in bu geçmişle ilgili konuları ayrıntılı, ayrıntısız bilmesine imkân yoktur. Kaldı ki Kur'ân'ın naklettiği ve haber verdiği hususları daha önce anlatan bir kitap da yazılmamıştı. O halde Hazreti Muhammed'in (A.S.) Meryem ve âilesi konusunda verdiği bilgiler tamamen ilâhî vahye dayanmaktadır.

İşte Kur'ân bu hakikati bir kez daha açıklamakta ve onun Hak Peygamber olduğuna delil saymaktadır.

Neden Kur'âya başvurulmuştur?

Ruhî yanı çok güçlü olan ve doğumu büyük bir mu'cize sayılan İsâ Peygamber'e anne olacak bu asil kızı (Meryem'i) alıp eğitmek, koruyup

büyütmek için neden kur'aya başvurulmuştur? Bize göre bunun nedeni açıktır :

a) Babası İmran, kendi kabilesinin başı ve söz sahibi bulunuyordu. Ölümünden sonra onun aziz hatırasına saygı göstermek için kızını eğitmeyi kendilerine büyük bir şeref sayıyorlardı.

b) Hz. Meryem tamamen Allah'a ibâdete adanmış bir kızdı. Çağındaki mü'minler böylesine mubarek bir kızı besleyip büyütmeyi, eğitimiyle meşgul olmayı bir ibâdet kabul ediyorlar ve bu yüzden onu tanıyanların çoğu buna istekli çıkıyordu.

c) İleride bir peygambere anne olacağı tahmin ediliyor, bu yüzden her inanan kişi bu kudsiyetten payını almak istiyordu.

KUR'A

Kur'ân'da ve İslâm Şeriatında kur'aya yer verildiğine işâret ediliyor. Özellikle tam eşit biçimde paylaşılması mümkün olmayan şeylerde, adâleti sağlamak, pay sâhiplerini haklarına razı etmek için kur'aya başvurmanın sünnet olduğunu kabul edenler çoğunluktadır. Nitekim İmam Kurtubî bu yolda bir kur'aya başvurmanın cumhur-i fukahaya göre sünnet olduğunu özellikle belirtmiş ve Ebû Hanîfe ile arkadaşlarının bu görüş ve ictihada katılmadıklarını ayrıca açıklamıştır. (1)

Ne var ki, İbn Münzir, Ebû Hanîfe'nin kur'âyı tecvîz ettiğini rivâyet etmiş ve böylece kapalı bir hususu açığa çıkarmıştır. Ebû Ubeyde ise, şu üç peygamberin kur'aya yer verdiğini kaydediyor : Yunus, Zekeriyya ve Muhammed (S.A.V.).

Buharî **«Babu'l-Kur'ati Fi'l-Müşkilat»** başlığı altında buna ayrı bir bölüm ayırmıştır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bilhassa sefere çıkarken beraberinde götüreceği hanımı için Ezvac-ı Tahirat arasında kur'a çektiği, sahih rivâyetlerle sabit olmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle geçmiş peygamberlerin örnek alınacak durumlarından, ibretli safhalarından ve sonra İmrân âilesinin Allah'a olan teslimiyetinden, Allah katında seçkin bir kadın olan Hz. Meryem'den önemli par-

(1) Tefsir-i Kurtubî: 4/86 - Mısır: 1387

çalar naklettikten sonra, bu bilgilerin belirtilen mana ve muhtevada başka bir yerde yazılı bulunmadığına dikkatler çekiliyor. Son Peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) bunları bilmesine imkân olmadığı, ama kendisine gelen vahiy ile haberdar edildiği hatırlatılıyor ve böylece bu ve benzeri kıssalar da Peygamberin Allah tarafından gönderilen hak nebî olduğuna belge gösteriliyor.

Sonra yine Meryem ve İsâ ile ilgili çok önemli safhalara kapı açılıyor. İsâ'nın babasız doğmasının ve gösterdiği altı yedi kadar büyük mu'cizenin Allah'ın sonsuz kudretine delâlet ettiğine işâretler yapılıyor. Bu arada insan ruhunun ne kadar güçlü ve ilâhî feyiz ve kudrete mazhar bulunduğuna delil olarak Hz. İsâ'nın ruhî yapısının ölüleri diriltecek kadar güçlü bulunduğu bir örnek olarak ortaya konuluyor.



إِذْ قَالَتِ الْمَلَٓئِكَةُ
يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى
ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾
وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ
اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾

MEÂLİ :

45— Melekler bir de şöyle demişlerdi : «Ey Meryem! Allah seni kendinden gelen bir kelimeyle müjdeliyor ki ismi Meryem oğlu Mesîh İsâ'dır; dünya ve âhirette şerefli ve itibarlıdır; ayni zamanda Allah'a çok yakınlardandır.

46— Beşikte de, yetişkin çağında da insanlara konuşacaktır ve O iyilerden, yararlılardandır.

47— (Bunun üzerine) Meryem dedi ki : «Ey Rabbim! bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir?!» Ona denildiki : Öyle ama, Allah dilediğini yaratır, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece «Ol!» der, o da oluverir.

48— Allah ona kitab (okuma yazmay)ı, hikmeti ve Tevrat ile İncil'i öğretir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Yeni doğan çocuklardan ancak İsâ ile Sahib Cüreyc konuşmuştur.» (1)

«Beşikte ancak üç çocuk konuşmuştur : İsâ, Cüreyc zamanında bir çocuk ve bir de başka bir çocuk...» (2)

BAKİRE BİR KIZIN DOĞURMASI

(إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ) «Şüphesiz ki, Allah seni kendinden gelen bir kelime ile müjdeliyor...»

Doğuştan bir kısım özellikleri kendinde taşıyan Hz. Meryem'in bir erkekle cinsel yaklaşmada bulunmaksızın gebe kalması ve İsâ'yı doğurması büyük mu'cizelerden biridir. Ne var ki bakire bir kızın böyle bir mu'cizeye

(1) İbn Ebî Hâtim - İbn Kesîr: Muhammed bin İshak'dan
Not: Sahib Cüreyc hakkında bilgi için Kurtubî Tefsirine bak..
(2) İbn Ebî Hâtim: Ebû Hüreyre (R.A.)den

yavaş yavaş alışması, ruhî bir yaklaşım içinde bulunması gerekir. İşte Kur'ân'da sözü edilen olayın bu ölçü doğrultusunda İlâhî metodun mükemmel uygulamasıyla geçirdiği safhalar sıralanıyor; diğer bir deyimle, pedagojik bir yol izlenerek basamak basamak sonuca varılıyor:

1. Meryem önce mâbede adanıyor ve böylece küçük yaştan itibaren ruhanî bir havaya adapte ediliyor.

2. Zekeriyya Peygamberin terbiyesine veriliyor; insan ruhunu geliştiren, Allah ile kulları arasındaki nefs ve şeytan engelini kaldırmakta bilgili ve başarılı olan bir peygamberin sistemli ilgi ve eğitimi onu olgunlaştırıyor.

3. Çevresindeki mü'minlerden yakın sevgi ve ilgi görmesi, hergün meleğin ilhamıyla yeni yeni bilgiler edinmesi, onu Allah'a daha çok bağlıyor; mânevî yapısı meleğin ilhamıyla köklü bir güç ve sabra dayalı bir azim kazandırıyor.

4. Kendi çağındaki kadınlardan seçilip süzülüyor, iç temizliğine, gönül safasına eriyor.

5. Günlük, haftalık ibâdetine devam etmesi; Allah'a rükû' edenlerle beraber rükû' etmesi cevresiyle dinî yönden daha iyi kaynaşmasını sağlıyor.

Böylece kademeli biçimde tecelli eden ve Meryem'in ruhunu, kalbini, dimağını, İsâ'yı babasız doğurmaya hazırlayan ilâhî metot bu yolda sürüp gidiyor.

Yukarıdaki âyetle, bilhassa sözü edilen Kelime (İsâ)nın ortaya çıkışından, özelliklerinden ve nasıl bir görev yüklendiğinden söz ediliyor.

AMA NİÇİN BABASIZ?

(قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ) **«Meryem dedi ki: Ey Rabbim! bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir?»**

Bunun birçok nedeni ve de hikmeti vardır. İdrâkimizin erişebildiği kadarını sıralamamızda yarar görüyoruz:

a) Musâ Peygamberin vefatından sonra İsrâiloğulları yavaş yavaş âhireti unutup kendilerini dünya saltanatının cazibesine kaptırdılar. Böy-

lece dünya ile âhireti paralel yürütmedeki denge iyice bozuldu. Beden ile ruh arasındaki bağlar hayli zayıfladı. Madde ön plâna alındı. Başka milletlere köle nazarıyla bakıldı. Yahudi tekelciliği altın ve tefecilikle kaynaşıp bütünleşti. Bu dengeyi sağlıyacak, onları tekrar eski ruhlarına döndürecek bir mürşide büyük ihtiyaç vardı. Ama o mürşidin ruhî yapısı çok güçlü olacak, dünyaya sırtını çevirip yüzü âhirete yönelik bulunacaktı.

b) Musâ Peygamberin gösterdiği mu'cizeleri zaman zaman hatırlayan İsrâiloğulları'na günün gelişen şartlarına uygun, dikkatleri daha çok çekecek anlamda birkaç mu'cize gösterecek bir resûl bekleniyordu.

c) Birçok milletlerin maddeye tapmasını önleyecek, hiç olmazsa arada tampon olacak, aynı zamanda ilâhî kudreti yansıtacak bir kurtarıcının çıkması gerekiyordu.

d) İnsanın sadece et, kan ve kemikten ibaret olmadığını, onu insan yapan faktörün daha çok ruhî yapısı bulunduğunu, inanmıyanlara açık bir âyet, inandırıcı bir belge ile kanıtlayıp sunacak bir peygambere lüzum vardı.

İşte Kur'ân'da bu hikmetlerin tümü bir cümlede özetlenerek deniliyor ki : **«Onu (İsa'yı) insanlara (kudretimizin yüceliğine delâlet eden müstesnâ) bir belge ve bizden bir rahmet olarak sunacağız.» (1)**

Bunun için diyebiliriz ki, İsâ'nın babasız dünyaya gelmesi, insan ruhunun hem varlığını, hem kudret ve yüceliğini ortaya koymuştur. Bunun ikinci bir yararı, Meryem'i kötü sanılardan, iftira ve küçültücü sözlerden korumak, onun iffetli, tertemiz bir bakire olduğunu isbat etmektir.

Böyle bir doğumun bilinen kanunlarla bağdaşmaması :

Mu'cize, âdet perdesini yırtıp geçen, bilinen kanunlar dışında cereyan eden bir olay demektir. Ayrıca bir şeyin kendi türünde ilk başlangıç olmasıda bir mu'cizedir. Onun yaratılmasında da bilinen kanunlar câri değildir. O halde varlıkta ilk yaratılan ve türüne başlangıç teşkil eden şeylerin yaratılmasında kevnî (var olma) sebeplerin ve biyolojik ölçülerin yeri yoktur. Âdem Peygamber -ilk insan olarak- belirtilen kanun ve ölçülerin dışında, bizim henüz bilmediğimiz kanunlarla yaratılmıştır ki bu, insanların alışageldiği, tesbit edip eriştiği kanunlardan çok başkadır.

İsâ, kendi türünde ilk yaratılan bir başlangıç değildir, ama başlangıca benzer olduğunu inanmıyanlara göstermek ve inananların da inancını artırmak için bir örnek olarak sunulmuştur. Bu bakımdan İsâ'ya **«Ayetün**

(1) Meryem sûresi: 21

minellah = Allah'tan bir âyet, bir mu'cize» denilmiştir.

Bütün bu olağanüstü safhalara rağmen
İsâ Peygamber başarılı olmuş mudur?

İsâ Peygamberin ilk teblîğ hareketi ve mücadele devresi başarısız gibi görünüyorsa da son peygamberin dünyaya gelmesine kadar geçen altı asır içinde Onun başarısının feyizli ürünleri dünyanın birçok ülkelerinde kendini yer yer hissettirmiştir. En azından Yahudilerin kendilerini Allah'ın has ve seçkin kulları, diğer insanların köle ve hizmetçi yaratıldığı iddiasını kökünden yıkmıştır. Bir nice kabile ve milletlerin putq tapmalarına engel olmuş, Allah'a uzanan yolun görünmesini sağlamıştır.

İNSAN VE TABİİ KANUNLAR

«İnsan, kâinatın bir parçasıdır. Fizik-kimya kanunları dış âlemimizde olduğu kadar dokularımızın ve ruh hallerimizin iç âleminde de câridir.»

«O halde özel biçimde organize edilen insan vücudu, varlık âleminin geri kalan kısmında câri olan kanunlara tabi'dir.» (1)

Varlık âleminde bizim fizik ve kimya yoluyla tesbit edebildiğimiz kanunların şaşmadan belli ölçülere göre sürüp gittiğini görüyoruz. Bir protoplazma damlasını, bir gen harikasını buna örnek verebiliriz. Biri hayat denen kudretin tohumunu taşımakta, diğeri ataların özelliklerini kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Bu küçük varlığın içinde bütün bu özelliklerin çok ölçülü yer alması akıllara durgunluk verecek niteliktedir. Biyolojinin gelişmesiyle canlılar ve özellikle insan hakkında birçok bilgiler edindik. Netice şunu anladık ki, hiçbir olay kendiliğinden meydana gelmiyor, kâinatta câri kanunlara göre oluşuyor, çözülüp dağılıyor.

Sonra düşündük : Kâinatta câri olan bu kanunları koyan ve onları belli bir düzene bağlayan kimdir? Herhalde dilsiz, kör ve sağır dağlar, dumansız denizler değildir. Bunun cevabı tektir ve kesindir : Allah...

O halde varlık âleminin belli kanunlarla şaşmadan hedefine doğru gitmesi ve olaylar zincirinde belli illet ve sebeplerin rol oynaması, mutlak anlamda bir kudretin habercisidir.

Peki ama bu sonsuz kudret, bilinen her şeyi düzenledikten ve her olayı belli bir illete bağladıktan sonra hiçbir şeye artık dokunmayacağını mı söyledi? Yoksa dilediği zaman illet ve sebepleri kaldıracağını mı haber

(1) **İnsanlar Uyanın / Alexis CARREL**

verdi? Kur'ân bize Allah'ın bu ikinci yolda kudretini zaman zaman ortaya koyarak -bizce bilinen illeti ibtal ederek- bizim bilmediğimiz başka bir kanunla mu'cize doğuracağını bildiriyor.

Akıllara durgunluk veren bu mükemmel düzeni, ilgili bulunduğu kanun ve sebepler zinciriyle bizim anlayışımıza uygun gelecek ve aklımızın kabul edebileceği ölçü ve anlamda yaratan Allah'ın başka bir kanunla kudretini ortaya koyup bizce olağanüstü sayılan bir olayı yaratması red ya da inkâr edilebilir mi? Bunu inkâr edebilmemiz için kâinattaki düzenin ve câri olan kanunların kendiliğinden meydana geldiğini kabul etmemiz gerekir. Bu durumda akıl ve mantığımız bizi tekrar düşünmeye sevkeder ve bu kadar mükemmel bir düzen ve düzenin bağlı bulunduğu kanunlar kendiliğinden meydana gelmişse, o halde olağanüstü saydığımız veya mu'cize dediğimiz olay neden kendiliğinden meydana gelmesin? Fakat bu kadar tesadüflerin bir dizi halinde birbirini izleyip en büyük mimarların çizemediği ve benzerine yaklaşamadığı plânı oluşturması mümkün müdür? Bunun kesin cevabı: Hayır...

Sonuç olarak, bütün bunların tesadüflerle oluşup meydana gelmesi mümkün değildir. Bir düzenleyen, çok ölçülü bir plânlayan ve plânını kusursuz yürüten vardır. O halde bu son derece mükemmel düzenleyici, plânlayıp ortaya koyucu kudret, bizim bilmediğimiz fizik ötesi kanunlarla olağanüstü sayılan bir takım olaylar meydana koyup kudretinin üstünlüğünü belgeliyebilir.

Melek Cebrâil'in Hz. Meryem'e görünüp ruhanî anlamda bir nefes sunması da bir kanundur, ama bizim alışageldiğimiz cinsten değildir, metafizikle ilgilidir; aklımızın alamıyacağı niteliktedir; «Ol!» emriyle ilgilidir.

İSÂ'NIN BEŞİKTE İKEN KONUŞMASI

(وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ) **«Beşikte de, yetişkin çağında da insanlara konuşacaktır....»**

Bu hem olağanüstü bir mu'cize, ya da kerametttir; hem annesinin iffet ve namusuna leke sürmek isteyenlere en güzel cevaptır. Beşikteki bir çocuğun konuşması, doğum olayının da bilinen ölçü ve anlamda oluşmadığını isbatlamakta; melek Cibrîl'in en güçlü bir ruh olduğunu düşünürsek, o gücün kendine has kanunla ortaya koyduğu bir sonucu özellikle inanmıyanlara bütün açıklığıyla sergilemektedir.

İsâ Peygamberin anasının adıyla birlikte anılması:

Kur'ân'da gerek konumuzu oluşturan âyette, gerekse Meryem sûresiyle diğer sûrelerde İsâ'dan söz edilirken daha çok **«Meryem oğlu İsâ Mesîh»** denilmektedir. Bunun nedeni açıktır :

İsâ Peygamberi de bir kadın doğurmuştur; o Allah'ın oğlu değil, kulu ve peygamberidir, gerçeğini işlemek; aksini iddia edenleri reddetmek içindir. Nitekim İsâ daha yeni dünyaya gözlerini açmıştı ki, kavmi Meryem'e, utanılacak bir şey yaptın, demişti. O da çocuğu göstererek, bu size cevap verecek, diyerek işarette bulunmuştu. «Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz?» deyince, İsâ onlara şöyle konuşmuştu : «Doğrusu ben Allah'ın kuluyum. Bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe namaz kılmamı, zekât vermemi ve anneme iyi davranmamı emretti....» İsâ'nın beşikte iken bile kendisini Allah'ın kulu olarak tanıtması, elbetteki çok anlamlıdır.

İNCİL'DE BU OLAY

İncil'de de Melek Cibrîl'in Meryem'e geldiği anlatılmakta ve olay Kur'ân'ın haber verdiğine yakın biçimde işlenmektedir. Önce şunu söyliyelim ki : Tevrat, İncil ve Kur'ân üçü de Allah'tan gönderilme kutsal kitaplardır. Tevrat ile İncil yer yer, kısım kısım bazı değişkiliklere uğramışsa da yer yer ilâhî belgeleri yansıtmakta ve Kur'ân ile birleşmektedir. Bu, hepsinin kaynağının bir olduğunu, aynı bahçenin değişik renkte gülleri bulunduğunu isbatlamaktadır. Ne var ki, bir sonrakinin gelmesiyle bir önceki yürürlükten kaldırılmıştır.

«Altıncı ayında, Allah tarafından Cebrâil Melek, Galile'de Nâsıra denilen şehre, Davud evinden Yusuf adındaki adama nişanlı olan bir kıza gönderildi; kızın adı Meryem idi. Melek onun yanına girip dedi : Selâm, ey ni'mete eren kız! Rab seninledir. Ve Meryem bu sözlerden çok şaşırarak : Bu nasıl selâmdır? diye düşünüyordu. Melek ona dedi : Korkma, Meryem! çünkü Allah önünde inâyet buldun. Ve işte gebe kalıp bir oğlan doğuracaksın ve adını İsâ koyacaksın. O büyük olacak, ona Yüce Allah'ın oğlu (sevgilisi) denecek......»

«Meryem de meleğe dedi : Bu nasıl olacak? Çünkü ben er bilmem. Melek cevap verip ona dedi : Ruhulküdus senin üzerine gelecek, yüce olanın kudreti üstüne gölge salacak......» (1)

(1) İncil/LUKA: 1/26-36

YORUMLAR - RİVAYETLER

M e s î h :

a) İbranice olup aslı « M e ş î h »tir. (1)

b) Yakın dost, (2)

c) Üzerinde nakış ve motifler bulunmayan düz altın para, (3)

d) Kutsal yağ sürülen kimse, (4)

e) Cibrîl'in kutsal nefesine mazhar olan, (5)

f) Çok seyahat eden, gezip dolaşan kimse, (6)

g) Eliyle dokunup meshettiği hasta ve dertlilere şifâ veren, (7)

h) Çok güzel biçimde yaratılan.. (8)

V e c î h :

a)Şerefli, kadrl yüce kişi, (9)

b) Allah katında övülmeye lâyık, yüksek yeri olan peygamber, (10)

c) Yüce makam ve üstün şeref sâhibi, (11)

d) Cömert, âlicenap, centilmen, itibarlı kişi. (12)

K e h l :

a) Çocuklukla yaşlılık arasındaki yaşta bulunan erkek,

b) 25-45 yaş arasında olan adam.

c) 20-35 yaş arasında olan adam. (13)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

(1) İbrahim Nahaî ve Ebû Ubeyd'e göre
(2) İbn Fâris'e göre
(3) » » »
(4) Merağîy'e göre
(5) Elmalı Hamdi'ye göre
(6) İbn Kesîr'e göre
(7) » » »
(8) Ebû Haysem'e göre. (Kurtubî)
(9) Kurtubî
(10) İbn Kesîr (11) Mefatihü'l-Gayb (12) Mefatihü'l-Gayb
(13) Kurtubî - Alûsî - Lübabu't-te'vîl

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İsa Peygamberin Meryem'den doğma bir peygamber olduğu, hem dünyada, hem âhirette şerefli sayıldığı, beşikte iken bile insanlara konuştuğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle İsâ'nın İsrâiloğulları'na gönderildiği, peygamberliğini ve çok güçlü bir ruh taşıdığını kanıtlamak için birkaç önemli mu'cize gösterdiği anlatılıyor.



وَرَسُولًا اِلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ اَنّٖي قَدْ جِئْتُكُمْ
بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ اَنّٖٓي اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ
فَاَنْفُخُ فٖيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ
وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ
وَمَا تَدَّخِرُونَ فٖي بُيُوتِكُمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ
وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ
بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبّٖي
وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٥١﴾

MEÂLİ :

49— (Allah onu) İsrâil oğullarına bir peygamber olarak gönderiyor. (Görevi yerine getirme çağına gelince de İsâ onlara şöyle diyor) : «Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir âyet (açık bir belge, belirgin bir mu'cize) getirdim: Size gerçekten kuş biçiminde çamurdan bir şey meydana getiririm de içine üflerim, Allah'ın izniyle o, kuş olur; anadan doğma körü, alatenliyi iyi ederim. Ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor ve neleri biriktiriyorsanız size haber verebilirim. Eğer inanan kimselerseniz bunda size elbette açık alâmet ve ibret alınacak belge vardır.

50—Önümdeki Tevrat'ı doğrulayarak, size harâm kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için geldim ve Rabbiniz tarafından size bir mu'cize getirdim. Artık Allah'tan korkun da bana uyun.

51— Şüphesiz ki Allah benim de, sizin de Rabbinizdir; artık O'na kulluk edin. Doğru yol da budur.»

İSA PEYGAMBER, MUSA PEYGAMBERİN

ŞERİATI ÜZERE BULUNUYORDU

(وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ) «Size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için geldim...»

İsâ Peygamber kendi başına bir şeriatle gönderilmemiştir. Zaten Musâ Peygamberden sonra gönderilen peygamberlerin hemen hepsi-Resûlüllah (A.S.) Efendimiz müstesnâ- Tevrat ile amel ediyor, ondaki ilâhî buyrukları teblîğe çalışıyorlardı. Ne var ki, İsâ Peygamber helâl ve haram, cezâ ve bağışlama konularında Tevrat'ın ilgili hükümlerini değiştirir ölçü ve anlamda bazı yenilikleri de teblîğ ile görevlendirilmişti. Nitekim İncil'de de bu konuya değinilerek şu belgeler açıklanıyor.

İsa dedi ki :

«Sanmayın ki ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmağa geldim; ben yıkmağa değil, fakat tamam etmeğe geldim.» (1)

«İşittiniz ki, eski zaman adamlarına denildi : «Katletmiyeceksin (adam öldürmüyeceksin) ve kim öldürürse hükme müstehak olacaktır.» Fakat ben size derim : «Kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır.» (2)

---

(1) Matta : 5/18
(2) » : 5/21

«Zina etmiyeceksin, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Bir kadına şehvetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zinâ etmiştir.» (1) Ve eğer sağ gözün sürçmesine sebep oluyorsa onu çıkar ve kendinden at. Çünkü senin için azandan birinin yok olması, bütün bedenin Cehenneme atılmasından iyidir.» (2)

«Kim karısını boşarsa, ona boş kâğıdını versin» denilmiştir. Fakat ben size derim ki, zinadan başka bir sebeple karısını boşayan adam onu zâniye eder ve kim boşanmış kadınla evlenirse zinâ eder.» (3)

«Yalan yere and etmiyeceksin ve andlarını Rabbe ödiyeceksin» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Hiç and etmeyin.» (4)

«Göz yerine göz, diş yerine diş (kısas edilir)» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir.» (5)

«Sen komşunu sevecek ve düşmanından nefret edeceksin» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Düşmanlarınızı da sevin ve size ezâ edenler için duâ edin.» (6)

Bütün bunlar Hz. İsâ'nın yeni getirdiği hükümler ve ahlâkî kurallardır ki Tevrat'ta bunlarla ilgili hükümlerin özeti verilmekte, İncil'deki yeni hüküm açıklanmaktadır. Konumuzu oluşturan âyette bilhassa bu hususa işâret edilmektedir.

İSA PEYGAMBERİN GÖSTERDİĞİ MU'CİZELER

(أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ) «Şüphesiz ki ben size Rabbınızdan bir âyet getirdim..»

Kur'ân'ın açık anlatımından İsâ Peygamber'in hem maddeci Yahudilerin yüzünü Allah'a ve âhiret gününe döndürmek, hem kendi çağındaki tabiblerin, hekîmlerin ve ilim adamlarının yapamıyacağı şeyleri ortaya koyup peygamberliğini kanıtlamak için beş büyük mu'cizeyle meydana çıkmıştı :

(1) Matta: 5/27-28
(2) » : 5/29
(3) » : 5/32
(4) » : 5/33
(5) » : 5/40
(6) » : 5/43-44

1. Çamurdan kuş biçiminde bir hayvan yapıp üflemek suretiyle onu diriltmek,

Bu. daha çok ilk insan Âdem (A.S.)in kevnî sebep ve kanunlar dışında yaratıldığını hem hatırlatıyor, hem de isbatına kapı açıyordu.

2. Doğuştan körleri, alatenlileri iyi etmek,

Bu, tabibleri, ilim adamlarını Allah'ın yüce kudretine çekip inandırmaya yönelik bulunuyordu.

3. Ölüleri diriltmek,

Âhireti unutan, öldükten sonra tekrar dirileceğine inanmıyanlara Allah'ın kudretinin buna yettiğini göstermek, va'dinin mutlaka yerine geleceğine inandırmak için akıllara durgunluk vermeği noktalıyordu.

4. Çevresindeki insanların evlerinde ne yediklerini ve neler biriktirdiklerini haber vermek

Bu, daha çok Allah'ın gizli açık ne varsa her şeyi gereği gibi bildiğini hatırlatmak ve insanları nefs muhasebesine sevketmek, vicdanlarını arındırıp geliştirmelerini, içlerini kinden, düşmanlıktan temiz tutmalarını sağlamak içindi.

5. Gökten mâide (çeşitli ni'metler taşıyan sofra) inmesini gerçekleştirmek..

Bu, daha çok Cennet ve Cehennemin hak ve var olduğunu, Allah'ın geniş mülkünde sayısız ni'metler bulunduğunu, inanmıyanlar için de elem verici azâbın beklediğini belgeliyordu. (1)

NEDEN KÖRLER VE ALATENLİLER?

(وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ) «Anadan doğma körü, alatenliyi iyi ederim.»

Bu konuda hatıra gelen ilk şey, o devirde Kudüs ve çevresinde bu iki hastalığın çok yaygın olması, ülke tabiblerinin bunları iyi etmekten âciz kaldıklarıdır.

Gerek anadan doğma körlüğün, gerekse sonradan meydana gelen bir takım arazlar nedeniyle gözleri kaybetmenin birçok nedenleri vardır. İsâ Peygamber o devirde tedavisi mümkün olmayan körlükleri elini dokun-

(1) Bu mu'cize Mâide sûresinde açıklanmıştır. Âyet: 114

durmak suretiyle iyileştiriyordu. Alatenli hastalığına gelince, daha çok halk arasında yazın bazı saatlerinde esen Samyelinin ıslak bedende meydana getirdiği lekeler olarak bilinir.

Yorumlar - Rivâyetler :

Ekmeh :

a) Gündüz görüp gece görmeyen,

b) Gece görüp gündüz görmeyen,

c) Doğuştan kör olan,

d) Sonradan bir araz nedeniyle görme duyusunu kaybeden.

Abras :

«Alatenli» diye çevirisini yaptığımız abrasın frenkcesi «Vitiligo»dur.

Bu sedef hastalığı dışında bedenin muhtelif yerlerinde arız olan beyaz plakalar şeklinde ortaya çıkar.

Tıpta hastalığın asıl sebebi bilinmediği için buna psikosomatik deniliyor; yani hastalıkların doğuşunda ruhla beden arasındaki ilgileri konu yapan ve beden hastalıklarını meydana getiren ruh faktörlerini bulmak konusuyla ilgilidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İsâ Peygamberin İsrailoğulları'na gönderilen bir Resûl olduğu ve birkaç mu'cizeyle ortaya çıktığı; esasen dünyaya gelmesinin bile olağanüstü bir durum arzettiği, buna rağmen dünya saltanatının câzibesine takılan Yahudiler üzerinde o gün fazla etkili olmadığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudilerin İsâ Peygamberi öldürmek için birtakım hilelere başvurdukları, bunu iyice hisseden İsâ Peygamber'in içi dolu daneyle, içi boş daneyi birbirinden ayırt etmeğe yöneldiği, böylece kendinden sonra kimin ne olduğunun iyi bilinmesini sağladığı anlatılıyor.

——oOo——

فَلَمَّا
أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾
رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ
﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾

MEÂLİ :

52— İsâ onların (Yahudî haham ve devlet adamlarının) inkâr ve inatlarını hissedince, «Allah yolunda yardımcılarım kim?» dedi. Havârîler : «Allah yolunda yardımcılar biziz. Allah'a imân ettik; şâhid ol ki, biz herhalde müslümanlar (Hakk'a dosdoğru teslîmiyet gösterenler)iz» dediler.

53— Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine inandık. (Gönderdiğin) Peygambere uyduk. Artık bizi (Senin varlığına birliğine, İsâ'nın Peygamberliğine) şâhid olanlarla beraber yaz.

54— (Onlardan bir kısım haham ve devlet adamları) hileye başvurdular, (İsâ'yı öldürmeyi plânladılar). Allah da onların hilesini boşa çıkardı. Allah hileleri boşa çıkaranların en hayırlısıdır.

HAKK'IN SESİNİN DUYULMASI

Hakk'ın sesinin iyice duyulabilmesi, gönüllerde yer etmesi, dimağlara işlemesi hiç bir devirde kolay olmamıştır. Büyük dâvalar, köklü inkılaplar ancak büyük himmetler, üstün fedakârlıklar ve çok ciddi mücadeleler ister. Aksi halde büyüklüğünün tüm özelliklerini kaybeder.

Tezin güç bulması, ya da çevrede duyulup ilgi çekmesi; antitezin amansız biçimde karşı çıkması, güçlü hamleleriyle saldırması sonucu, gerçekleşebilir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aynı doğrultuda bundan çok daha çetin mücadeleler vermedi mi? Karşısına dikilen küfür, tuğyan ve inat her geçen gün hızını artırmıyor muydu? İsâ Peygamber daha farklı bir takım yetenek ve özelliklerle, o devrin baş döndürücü sayılan mu'cizeleriyle ortaya çıktığında, karşısına çıkan küfür, inkâr ve inâdın o nisbette

büyük olduğu görülmektedir.

Gerçi İsâ Peygamber, İsrâiloğulları arasından ayrılmadan önce bütün gayret, himmet ve sistemli mücadelesine rağmen ancak 10-12 kadar kassar ya da balıkçıyı kendine yardımcı olarak bulabilmişti. Ama uğradığı haksızlık, öldürülme teşebbüsleri, annesiyle birlikte azgın Yahudilerden kaçıp yer değiştirmesi, davasının büyüklüğü oranında onun ününü yavaş yavaş yaygınlaştırmış; antitezin şiddeti bir bakıma rahmete kapı açmıştır.

Bu gerçek şunu bize hatırlatır : Her şeyini davası uğrunda harcamaktan çekinmiyen, fedâkârlık ve ferağatin doruğuna yükselen dava adamları her zaman mâşerî vicdanda lâyık olduğu yeri -geç de olsa- almıştır.

İsâ Peygamber hiçbir mücadele vermeden, hiçbir haksızlığa uğramadan, saldırıya mâruz kalmadan gelip geçseydi, çoktan unutulur, yaymak istediği din ve şeriat ülkelerde duyulmazdı.

İşte büyük dâvaların, köklü inkılapların kamu vicdanında yer edebilmesinin değişmiyen metotlarından biri, belki başta geleni budur. Kur'ân'da İsâ olayı anlatılırken özellikle ilâhî sünnetin uygulama ölçü ve anlamına yer verilmiş ve Müslümanlar uyarılmaya çalışılmıştır. Kur'ân'ın sergilediği bu sünnet ve metot şu âyetle daha açık anlatılmıştır :

«İnsanlar, «inandık» demeleriyle kendi hallerine terkedileceklerini, çetin sınavlardan geçirilmiyeceklerini mi sanırlar?» (1)

İÇİ DOLU TANEYİ, İÇİ BOŞ TANEDEN AYIRMAK

İsâ Peygamber çetin mücadelelerden sonra öldürüleceğini anladı. İsrâiloğulları arasından ayrılmadan önce içi dolu taneyi, içi boş taneden ayırmak istedi. Çünkü ayrıldıktan sonra mü'minle kâfir; Hakk'a teslim olanla olmayan birbirine karışır, ikiyüzlüler birtakım entrikalar çevirebilirdi. Bunun için kendisinden sonra halkın kime inanacaklarını, kimlere güvenebileceklerini tesbit edip belirledi. Böylece son görevini yerine getirme büyüklüğünü bir kez daha kanıtladı. İncil'i İsâ'dan sonra ortalık yatışıncaya kadar bekleyip yazanlar da Havârîler olmuştur. Bernaba ve Yuhanna'nın onlardan olduğu sanılmaktadır.

Görülüyor ki, 10-12 kadar Havârî'nin inanması, hak bir dinin unutulmasını önlemiştir. Özellikle İsâ'dan 40-50 yıl sonra İncil'in tesbit edilip yazılması, bu kutsal kitabın da asırlarca yaşamasını sağlamıştır. Çünkü gö-

(1) Ankebut sûresi âyet: 2

nülden aşk ve heyecanla inanan bir müminin etkisi her zaman büyük olmuştur. Sağlam imân, ciddi mücadeleye iter, ciddi mücadele dâvanın yaygınlaşmasına vasat hazırlar.

İşte Kur'ân bunu ilâhî sünnetin en ince ölçüleriyle gönüllere işlemektedir. İsâ olayında Havârîlerden söz edilmesinin nedeni, daha çok bu hususu kalblere yerleştirmektir. İmândan sonra peygambere uymak, dâvaya ciddiyetle sarılmayı göstermektedir.

Yorumlar - Rivâyetler :

İ h s a s :

a) Bilmek ve anlamak,

b) Gözle görürcesine kuvvetle idrâk etmek,

c) İçine doğmak.

H a v â r î :

a) Beyaz elbiseli,

12 Balıkçı beyaz elbise giyindiği için onlara bu ad verilmiştir.

b) Kassar olup bezleri ağartan, boya işleri yapan,

İsâ Peygambere uyup yardım edenlerin elbise boyacıları olduğu da söylenir.

c) Davaya inanıp yardım eden, manalarına gelir.

İNCİL'DE BU OLAYA VERİLEN YER

İncil'de Yahudî haham ve devlet adamlarının İsâ'yı öldürmek için çevirdikleri entrikalara geniş yer verilmiştir. 12 balıkçıdan biri olan Yahuda'nın İsâ Peygambere ihânet ettiği, onu ele vermekte öncülük yaptığı üzerinde durulmakta ve olayla ilgili diğer safhalara -çarmıha gerilinceye kadar- kademeli biçimde dokunulmaktadır. (1)

Kur'ân-ı Kerîm, Peygamber (A.S.) Efendimizin teselli bulacağı ve müminlerin ders ve ibret alacağı önemli noktaları açıklamakla yetinmiştir. Çünkü Kur'ân'da uygulanan metoda göre, zaman, tarih ve bazı şahısla-

---

(1) Matta İncil'i: 25/47-62

Kur'an'da İsa Peygamberin çarmıha gerilmediği ve öldürülmediği çok açık ve net bir anlatımla açıklanır.

rın ismi önemli değil, meydana gelen olayın ibret alınacak noktaları önemlidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, mutluluk caddesinde Hakk'a dâvetin ruha gıda verici sesine dayanamıyan Yahudilerin İsâ Peygamberi öldürmek için bazı entrikalara başvurmaları sözkonusu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın onların hilesini boşa çıkartarak İsâ'yı kendi katına yükselttiği ve böylece onu inkârcıların kötülüklerinden uzak tuttuğu açıklanıyor.

—oOo—

اِذْ قَالَ
اللّٰهُ يَا عِيسٰى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا
كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَد۪يدًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ
﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ ﴿٥٧﴾

MEÂLİ :

55— O vakit Allah şöyle buyurdu : «Ey İsâ! herhalde seni eceline yetireceğim (vakti saati gelince ruhunu alacağım); seni kendime yükselteceğim ve seni İnkârcılardan temizleyeceğim. Hem sana uyanları, kıyâmete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım. Sonra da dönüşünüz banadır; ihtilâfa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedeceğim.»

56— İnkârcılara gelince, onları Dünya'da da, Ahiret'te de şiddetli bir azâb ile azâblandıracağım, onların hiç yardımcıları da olmayacaktır.

57— İmân edip güzel ve yararlı amellerde bulunanlara gelince, (Rabları) onların mükâfatlarını noksansız verecektir. Allah haksızlıkta bulunanları sevmez.

İLGİLİİ HADÎSLER

İsâ Peygamberin kıyâmete yakın gökten inip putları kıracağı, haç'ı parçalayacağı, domuzu ve Deccal'ı öldüreceği, cizyeyi kaldıracağı ve o devirde mal ve servetin çoğalacağı, zekât verilecek fakirler bulunmayacağı hakkında kırkın üstünde hadîs rivâyeti vardır; bunların çoğunun ricali sıhhatli kabul edilmiştir.

Bu hadîslerin gerek metinleri, gerekse birinci ve ikinci derecede bulunan râvileri biraraya getirildiğinde tevatür derecesini bulmaktadır. Nitekim İbn Hazm'ın dediği gibi, bir hadîsi, birbirine yakın lafız ve mânayla beş sahabe rivâyet etmişse, o mütevatır sayılır. Biz bunlardan sadece beş tanesini nakletmekle yetineceğiz :

1— «Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, çok sürmez Meryem'in oğlu (İsâ) âdil bir hakem olarak aranıza iner; haçı kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır; mal çoğalıp taşar, o kadar ki kabul eden bulunmaz. (O devirde) bir secde hem dünyadan, hem dünyadaki şeylerden daha hayırlı olur.» (1)

2. «Meryem oğlu aranıza inip imamınız da sizden olunca, nasıl olursunuz?» (2)

3. «Allah'a andolsun ki, Meryem oğlu âdil bir hakem olarak inecek.

(1) Buharî-Müslim-Tirmizî-İbn Mâce-İbn Ebî Şeybe - İbn Murdeveyh: Ebû Hüreyre (R.A.)den

(2) Buharî-Müslim-Abdurrezzak-Ahmed bin Hanbel: Ebû Hüreyre (R.A.)den

Elbette haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak..» (1)

4. «Deccal'ı öldürmeğe ancak Meryem oğlu İsâ musallat kılınmış (görevlendirilmiş)tir.» (2)

5. «Deccal çıkacak, kırk.... kalacak. (3) Sonra Allah Meryem oğlu İsâ'yı gönderecek -o daha çok Mes'ud oğlu Urve'ye benzer- İsâ, Deccal'ın peşine düşüp onu yok edecek. Artık insanlar -iki kişi arasında bile hiçbir düşmanlık bulunmadığı halde- yedi yıl (huzur içinde) bekleyecek. Sonra Allah Şam tarafından soğuk bir rüzgar gönderip, kalbinde zerre ağırlığınca hayır ve imân bulunan herkesin ruhunu o rüzgar alacak..» (4)

İSA PEYGAMBER HAYATTA MIDIR?

Sahih hadîslerin yorum yapılmaksızın dış görünüşünden, İsâ Peygamberin kıyâmete yakın cismen ineceğini, bir yoruma göre Deccal denilen Komünizmi yok edeceğini anlıyoruz.

Ne var ki, ilim adamlarımız daha çok konumuzu oluşturan âyet ile yine aynı konuyla ilgili diğer âyetler üzerinde farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Bütün bunları olumlu bir sonuca bağlayabilmemiz için önce sözü edilen yorum ve rivâyetleri aktarmamız gerekiyor :

(إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰٓى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ) **«Seni eceline yetireceğim; seni kendime yükselteceğim...»**

Cümlesiyle çevirisini yaptığımız «İNNÎ MÜTEVEFFİKE...» deyimi üzerindeki yorumlar :

a) Katade, Dahhak ve Ferra'a göre bunda bedii yönden bir öne-arkaya alınma (takdim-tehîr) vardır. Aslı : «Seni kendime yükseltip (sonra yeryüzüne ince) eceline yetireceğim» demektir. Çünkü iki cümle arasında (vav) harfi vardır, bu da mutlak cami' içindir.

b) İbn Abbas ve Ali bin Ebî Talha'ya göre, «Senin ruhunu alacağım» demektir.

c) İbn Vehb'e göre, günün evvelinden üç saat Allah onun ruhunu alıp ölü bıraktı, sonra tekrar diriltti, anlamınadır. Bunun yedi gün olduğu-

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Müslim - İbn Hibban : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(2) Ebû Dâvud: Ebû Hüreyre (R.A.)den / Sahihtir

(3) Râvî diyor ki: Bu kırk'ın gün mü, hafta mı, ay mı, yıl mı olduğunu bilemiyorum.

(4) Müslim - Nesâî - Hâkim: Şeyhayn'in şartı üzere sahihtir

nu söyliyenler de olmuştur. Bu görüş daha çok İncil'den alınmadır.

d) İbn Cerîr'e göre, «Teveffi» kaldırmak anlamına gelir, canını almak değildir.

e) Diğer ilim adamlarımızın çoğuna göre: **«Seni uyutup öylece kendime yükselteceğim»** demektir. (وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّيكُمْ بِاللَّيْلِ) **«Geceleyin sizi uyutup ölü gibi yapan...»** (1) âyetinde olduğu gibi. Ayrıca: **«Allah, ölüm anında canları alır. Ölmeyenin de uykuda canını alır.»** (2) meâlindeki âyette «Teveffi» kökünden gelen «Yeteveffâ» hem uyutmak, hem canı almak anlamında kullanılmıştır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de uykuyu ölüm ile ifade etmiştir: **«Bizi öldürdükten sonra tekrar dirilten Allah'a hamdolsun.»** Resûlüllah Efendimiz bu hamdı, sabahleyin uyandığında yapardı.

Kur'ân'da bu konu biraz daha açıklanarak şöyle buyuruluyor: **«Oysa onlar İsâ'yı öldüremediler ve asamadılar; (öldürülen başkası idi), kendilerine (İsâ gibi) benzetildi.» (3)**

Bu âyetin son bölümünde ise bu hususa bir kez daha dokunularak: **«İsâ'yı kesinlikle öldüremediler; bilâkis Allah onu kendi katına yükseltti.»** buyrulmaktadır.

f) El-Hasen'e göre, Allah onu uykuda kendine yükseltti.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Yahudilere: **«İsâ ölmedi, o herhalde kıyâmetten önce size dönecektir»** buyurmuştur. (4)

g) İbn Cüreyc'e göre, «Seni tutup kendime yükselteceğim» demektir.

İmam Kurtubî bütün bu yorumları dikkate aldıktan sonra diyor ki: «Sahih olan şudur ki, Allah İsâ'yı öldürmeden kendine yükseltmiştir. Taberî de bu mânayı uygun bulmuştur. İbn Abbas (R.A.)den de bu anlamda sahih bir rivâyet nakledilmiştir.»

Nitekim Kur'ân'da İsâ'nın -bir yoruma göre- kıyâmetin alâmeti olduğuna işaret vardır: **«Şüphesiz O (İsâ veya Kur'ân), Kıyâmet'in kopuş saati için bir bilgidir.» (5)**

---

(1) En'âm sûresi âyet: 60
(2) Zümer sûresi âyet: 42
(3) Nisâ sûresi âyet: 157
(4) İbn Kesîr Tefsiri; ilgili âyet..
(5) Zuhruf sûresi âyet: 61

Müfessir Keşşaf'a göre, «Seni koruyarak hakkında yazdığım ecele kadar bekleteceğim ve sonra eceline yetireceğim» demektir.

Bütün bu yorumları dikkate alıp ilgili hadisleri de âyetleri açıklar ölçü ve anlamda sıraladığımızda, Hz. İsâ'nın ruhu alınmadan Allah katındaki özel makama yükseltildiğini söyleyebiliriz. Çünkü kıyâmete yakın ineceği tevatür derecesine ulaştığına bakılırsa ve çoğu hadîslerin de sahih olduğu kesinlik kazandığına göre bu, yeniden dirilip gelmek, değildir. Çünkü yeniden dirilmek ancak kıyâmette gerçekleşecektir. İsâ Peygamber ölmeden yükseltilmiştir. Yeryüzüne inip son görevini yaptıktan sonra eceliyle ölecektir.

Bu sonucu verirken şunu da unutmamak gerekir: İsâ Peygamberin ruhî yapısı çok güçlü idi. Cibrîl'in ruhanî nefhasıyla vücud bulmuştur. O bakımdan kendine has bir özelliği vardır. Nasıl Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Mi'rac Gecesi biyolojik yapısı ruhî yapısına dönüşerek bir bakıma tamamen ruhlaşıp öylece yükseldiyse, İsâ Peygamberin de durumu böyle olmuştur.

Günümüzde gelişen pozitif ilim bize bu konuda bazı ipuçları vermekte, hiç değilse, az bir benzerlik getirmekle bizi gerçeğe biraz daha yaklaştırmaktadır:

Madde enerjiye dönüşmektedir. Örneğin atom patlamalarında maddenin çok küçük bir zerresi çok büyük bir enerji kaynağı haline gelebilmekte ve böylece madde tamamen enerjiye dönüşmektedir. Fakat enerji hiçbir zaman yok edilemez, özelliktedir. Bedenle ruh arasındaki ilgi ve dönüşmeyi buna bir bakıma benzetebiliriz: Ruhî yapısı çok güçlü olup ruhu faal durumda olan Peygamberlerde fizik ve kimya bilimlerinin henüz çözemediği bir ölçü ve anlamda biyolojik yapı ruha dönüşmekte ve böylece bir süre ruhlaşmaktadır. Diyebiliriz ki İsâ Peygamberin durumu bu mânada bir değişime uğrayarak göklere yükseltilmiştir.

Bence bu konuda taassuba gerek yoktur. Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz en son peygamberdir. O'ndan sonra elbetteki peygamber gelmiyecektir. İsâ Peygamberin yeryüzüne inmesi, Onun şeriatını bir kez daha tasdik etmesine ve Yahudilerle Hıristiyanlara çok yanlış bir yolda bulunduklarını isbat ederek Hazreti Muhammed'e uymaktan başka yol bulunmadığını göstermesine yöneliktir.

Nitekim Hadîsin açık anlatımından şunu anlıyoruz:

İsâ Peygamber yeryüzüne inince, kendisine imam olması teklîf edilecek, fakat o, ümmet-i Muhammed'den bir zatın imam olmasının gerektiğini hatırlatacak ve böylece kendini Resûlüllah (A.S.) Efendimizin üm-

metinden bir fert olarak gösterecektir.

Hem «Teveffî»nin sözlük manası, bir şeyi noksansız tutup almaktır. İsâ'nın tamamı, biyolojik yapısıyla ruhî yapısının bir arada olmasıdır. Aksi halde **«seni kendime yükselteceğim»**in anlamı nasıl bir özellik taşır? Her peygamber bu iltifata erişmemiş midir? Neden Kur'ân'da sadece İsâ ile İdris'in yükseltildikleri sözkonusu edilmiştir?

Bu konuda, en doğru İncil kabul edilen Bernaba'da şu cümleleri görmekteyiz:

«İsrâil askerleri Yahuda ile birlikte İsâ Peygamberin bulunduğu eve yaklaştıklarında, İsâ Peygamber kalabalık bir topluluğun geldiğini duyunca endişelendi ve eve doğru yürüdü. 11 arkadaşı uyuyordu. Bu sırada tehlike tam yaklaşınca Allah melek Cibrîl'e, Mihaîl'e, Rıfaîl'e ve Ezrîl'e (1), İsâ'yı bu âlemden tutup almalarını emretti. Bu tertemiz melekler aldıkları emir üzerine gelip İsâ'yı güneye doğru açık bulunan pencereden çıkarıp üçüncü semaya yükselttiler. Orada Allah'a ebediyete kadar tesbîh eden meleklerin arkadaşlığına terkettiler. Yahuda kin ve öfkeyle İsâ'nın çıkıp ayrıldığı eve girdi. Şagirtlerin hepsi de uyuyordu. Allah tam o sırada olağanüstü bir durum meydana getirdi, Yahuda hem konuşma, hem sima yönünden İsâ'nın şekline dönüştü. O kadar ki biz onu İsâ olarak gördük. Yahuda ise biz uyandıktan sonra Üstadı arıyordu. Biz hayretler içinde kaldık ve «Üstad sensin, bizi unuttun mu?» dedik.» (2).

Büyük Müfessir Fahruddin Râzî, ilgili âyetin tefsirinde «müteveffi» deyimi üzerinde durarak diyor ki:

«Bu deyim üzerinde daha çok iki yol izlenmiştir: Biri, âyeti olduğu gibi dış görünüşüyle ele alıp ileriye-geriye almaksızın (takdîm-te'hîr yapmaksızın) mânalandırmak; diğeri ise, ileriye-geriye alıp cümlelerin yerini değiştirerek mâna çıkarmak.

Birinci yolu seçenlere göre, «Seni teveffi edeceğim», yani ömrünü tamamlıyacağım ve sonra ruhunu alacağım. Seni öldürmelerine imkân vermiyeceğim, ama seni semâya yükseltip meleklerime yaklaştıracağım, Yahudilerin öldürmesinden böylece koruyacağım.»

Bu, güzel bir yorumdur.

İkinci yolu seçenlere göre, «Seni ben öldüreceğim, yani ruhunu ben alacağım.» Bu, İbn Abbas (R.A.) ile Muhammed bin İshak'dan rivâyet edil-

(1) Bunlardan dört büyük melek: Cebrâil, Mikâil, İsrafil ve Azrâil kasdedilmektedir.

(2) Muhadarat Fi'n-Nasraniyye / Muhammed Ebû Zehrâ

miştir. Bu yorumdan maksat İsâ Peygamberin Yahudilerden olan düşmanları onu öldürme imkânına erişemiyeceklerdir. Belki Allah ikrâmda bulunup onu göğe yükseltecektir.

Bu yorum da üç mâna taşımaktadır :

1. Üç saat ölü kalıp sonra dirilerek göğe yükseltilmiştir.

2. Yedi saat ölü kalıp sonra Allah katına yükselmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu mâna daha çok İncil'den alınmadır.

3. Allah İsâ Peygamberi göğe yükseltirken canını almıştır. Teveffi'nin anlamı budur. Sonra tekrar dirilip yeryüzüne inecektir.

Bu konuda diğer bir yorumda da Ebûbekir El-Vasıtî bulunmuştur. Şöyleki : «Seni teveffi edeceğim» yani şehvetlerden ve nefsanî zevklerden çekip uzaklaştıracağım ve öylece kendime yükselteceğim. Çünkü Allah'tan başkasını terkedip Allah'ta fenâ olmadıkça Ma'rifetullah makamına erişilemez. Böylece İsâ Peygamber göğe yükselince, durumu, meleklerin durumu gibi oldu. Yani melekleşti.» (1)

Görülüyor ki, Fahruddin Râzi, «ömrünü tamamlıyacağım, sonra ruhunu alacağım» yorumuna değinirken, «Bu, güzel bir yorumdur» diyerek İsâ'nın diri halde göğe yükseldiğini ve kıyâmete yakın yeryüzüne indikten sonra kalan ömrünü tamamlayıp öylece öleceğini benimsemiştir.

Ebûbekir El-Vasıtî de İsâ Peygamberin biyolojik yapısının ruhî yapısına dönüştürüldükten sonra göğe yükseltildiğini anlatmak istemiş ve böylece hem keşif yolunu, hem ilmî araştırmasını bütünleştirmiştir.

Yine Fahruddin Râzî bu konuda iki ayrı yoruma daha yer vermiştir :

a) «Teveffî» bir şeyi olduğu gibi noksansız biçimde tutup almaktır. Allah ileride bazı kişilerin aklına, İsâ'nın yalnız ruhuyla yükseldiği hususu geleceğini bildiği için bu kelimeyi kullanarak, İsâ'yı her iki yapısıyla birlikte yükselttiğini anlatmayı murad etmiştir.

b) «Seni ölü gibi kılacağım,» demektir. Çünkü göğe yükselip dünyadan ilgisi kesilince bir çeşit ölü durumuna girmiş sayılır. Fakat aslında diridir. Bir şeyin ismini, kendisine çoğu sıfat ve özelliklerinde benzeyen şey üzerine ıtlak etmek, câizdir.

Bu Konuda Ünlü Akaidci Şeyh Muhammed bin Ahmed Es-Sefarînî Diyor ki :

(1) Mefatihü'l-gayb /Fahruddin Râzi- 2/689, Bulak: ?

«Kıyâmetin üç büyük alâmetinden biri, İsâ Peygamberin gökten inmesidir. Bu, Kitap, Sünnet ve İcma' ile sabit olmuştur.»

Kitap :

(وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ) **«Hem sana uyanları, kıyâmete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım.»** (Âl-i İmrân: 55).

(وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ) **«Kitap Ehli'nden hiç kimse yok ki, ölmeden önce O'na (İsâ'ya) imân edecek olmasın.»** (Nisâ: 159).

Bu âyetler, Kitap Ehlinin İsâ Peygamber ölmeden ona inanacaklarını haber vermektedir. Bu da ancak kıyâmete yakın İsâ'nın gökten inmesinden sonra gerçekleşecektir. Öyleki : Kitap Ehli tek bir inanç ve tek bir millet, İbrâhim Peygamberin Hanîf-Müslim olan milleti üzerine birleşip bütünleşecektir.

Biz bu âyeti delil getirirken «Kable mevtihi»deki zamirin Yahuda'ya (Yahudilere) râci' olduğunu gösterebiliriz. Nitekim Hz. Ubeyy (R.A.)in KABLE MEVTİHİM biçimindeki rivâyeti bunu kuvvetlendirmektedir.

Sünnet :

Sahihayn (Buharî-Müslim)de ve diğer kaynak hadîs kitaplarında Ebû Hüreyre (R.A.)den yapılan şu rivâyetler, sünneti yansıtmaktadır :

«Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, çok sürmez Meryem oğlu âdil bir hakem olarak aranıza iner; haçı kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır.» (1)

Müslim'de buna benzer bir rivâyetten sonra diğer bir rivâyet şöyle naklediliyor :

«Ümmetimden kuvvetli bir cemaat hak uğrunda üstünlük sağlıyarak hiç durmadan kıyâmete kadar savaşacak (çetin mücadeleler verecek)tir. Ve sonra Meryem oğlu İsâ inecek. Ümmetimden söz sâhibi durumunda olan kişi ona : «Gel, imam ol bize!» diyecek. O da : «Hayır, sizler birbirinize karşı söz sâhibisiniz ki bu Allah'ın bu ümmete olan ikrâmıdır» diyecek. (2)

İcmâ' :

«Ümmetin ileri gelen söz sâhibi ilim adamları İsâ Peygamberin kıyâmete yakın bir zamanda ineceği hakkında icmâ' etmiş, şeriat ehlinden hiç

---

(1) Sahih-i Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Sahih-i Müslim: Câbir bin Abdullah (R.A.)dan

kimse buna muhalefette bulunmamıştır. Ancak felsefecilerle inkârcı sapıklar bunu inkâr etmişlerdir.» (1)

İsâ Peygamberin öldüğünü, sadece ruhuyla yükseldiğini iddia edenlerin delil ve görüşlerine gelince, onları birkaç madde halinde özetlememizde yarar vardır :

a) Âyetin zahiri (dış görünüşü)nden İsâ'nın âdete uygun anlamda öldüğü anlaşılıyor. Yükselme sadece ruh ile olmuştur. Burada, şahsa hitab edilirken ruhunun kasdedilmesinde bir gariplik yoktur. Çünkü ruh, insanın hakikatıdır. Beden ise eğreti bir elbise gibidir; azalır, çoğalır, eskir ve yok olur. Ama ruh böyle değildir. O halde insan denilince ilk hatıra gelen onun fizyonomisi, taşıdığı biçim ve renkse de, aslında onun ruhu kasdedilir.

b) Kıyâmete yakın İsâ Peygamberin ineceği hakkındaki hadîsler a h a d yoluyla nakledilmiştir. Yani hadîsler haber-i vâhid ile rivâyet edilmiştir. İsâ'nın inmesi ise itikadî bir meseledir ki Kur'ân'dan kesin delil, ya da hadîsten mütevatır bir ölçü ister. Her iki kaynakta da bu konuda kesin bir delil mevcut değildir.

c) İsâ'nın yeryüzüne inmesinden maksat, şahs-i mânevîsinin yaygınlaşması, peygamberliğinin halk üzerinde geniş te'sir uyandırması olabilir.

d) Kıyâmete yakın Hıristiyan âlemiyle İslâm âleminin, Deccal (Komünizm)e karşı birleşmesi olabilir. İsâ'nın inmesi hem buna, hem de Hıristiyanların Kur'ân'a kapı açmaları anlamına gelir.

Bütün bu iddia ve yorumlar, sağlam delilden, dinî ölçü ve maksaddan uzaktır. İneceğine ait sahih rivâyet mevcut olduğu halde inmiyeceği hakkında ne sahih, ne de gayr-i sahih hiçbir rivâyet mevcut değildir.

Aynı iddiada bulunanlardan biri de Şeyh Bedrettin Semevânî'dir. Bu zat Varidat adlı eserinin İsâ bölümünde diyor ki :

«Hazret-i İsâ, ruhu ile diri, cesediyle ölüdür. Lâkin kendisi «Ruhullah» olduğu ve ondan dolayı ruhaniliği cismaniliğine galib bulunduğu ve ölüm ise ancak gövdeye taallûk eylediği için «İsâ ölmedi» dediler. Ve bunu «El-Hükmü li'l-galibi» kaidesine dayandırdılar. Yoksa «İsâ ölmedi» sözü ile «İsâ cesediyle sağdır» demek istemediler. Zira ceset maddesinin ölmemesi ve diri kalması imkânsızdır. Sözlerime çok dikkat eyle..»

«Sekizyüz senesinde bir Cuma gecesinde mâna âleminde yeşil elbiseye bürünmüş iki adam gördüm. Bunlar İsâ'nın ölü cesedini iki elleriyle

---

(1) Levâmiu'l-Behiyye / Es-Sefarînî: C. 2, S. 94 - ?

tutup bana gösteriyorlar ve o suretle, ölmüş bulunduğunu anlatmak istiyorlardı.»

Bedrettin Semevenî'nin dikkat edildiğinde İsâ hakkındaki görüş ve düşünceleri tamamen dayanaksızdır. Kendisi galibe, Kur'ân'ın çok açık biçimde haber verdiği Uzeyr Peygamberin yüz yıl ölü hale getirildikten sonra diriltildiğini, Ashab-ı Kehfin üçyüz şu kadar yıl mağarada yarı ölü bir vaziyette bitkisel bir hayat yaşadıklarını bilmezlikten geliyor. İddiasına gördüğü bir rü'yayı delil gösteriyor. Halbuki rüya şeriatımızda hiçbir surette delil olamaz. Zaten kendisi Varidat'ta bedenlerin tekrar dirileceğini inkâr etmiştir.

Onun İsâ Peygamber hakkındaki görüşünü, sırf bir çeşni olsun diye naklettim. Yoksa ilmî ve dinî hiçbir değeri yoktur.

Son devrin ilim adamlarından Seyyid Sabık, El-akaidü'l-İslâmiyye adlı eserinde Mehdî ve Deccal bölümünde, İsâ Peygamberin kıyâmete yakın ineceğini, Mehdî ile birleşip Deccal'i katledeceklerini açık bir anlatımla belirtmiştir.

Büyük Âlim Abdülvehhab eş-Şa'rânî, Yevâkîtü'l-Cevâhir adlı eserinde diyor ki :

«Resülüllah (A.S.) Efendimizin kıyâmet alâmetleri olarak Mehdî ve Deccal'ın çıkması, İsâ Peygamberin yeryüzüne inmesi, Dabbe'nin yerden çıkması, güneşin batıdan doğması gibi haber verdiği hususların hepsi haktır.» (1)

Müfessir Şevkanî bu konuyu özetlerken şöyle diyor :

«Sahîh olan şudur ki : Allah, İsâ Peygamberi, ruhunu almadan göğe yükseltmiştir. Nitekim müfessirlerin çoğu bu yorumu ve çıkarılan mânayı tercîha uygun görmüşlerdir. İbn Cerir de bunu seçmiştir.» (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İsâ Peygamberin dünyaya gelmesi bir mu'cize, fizikötesi bir kanuna bağlı olduğu gibi, Onun ruhu alınmadan göğe yükseltilmesi de bir mu'cize niteliğinde bulunduğu anlatıldı. Böylece İlâhî sünnetin beşer hayatıyla ilgili olanı sadece aklın ve ilmin tesbit ettiğinden ibâret olmadığı, bunun ötesinde metafizikle ilgili daha nice kanunları bulunduğu hatırlatıldı.

(1) Yevakıtü'l-Cevahir: C. 2, S. 287 - Mısır: 1306

(2) Fethulkadîr / Şevkanî - Beyrut: ?

Aşağıdaki âyetlerle, önce hem bu olayların, hem fizik ve metafizikle ilgili kanunların Allah'tan vahiy yoluyla almadan Peygamber Muhammed (A.S.) tarafından bilinmesinin mümkün olmadığı, çünkü ilmin ışığının henüz ortalığı aydınlatmadığı ve okulun kurulmadığı bir çağda okur-yazar olmayan bir insanın böylesine ince ve derin, fakat sıhhatlı ve ölçülü bilgilere sahip olmasının düşünülemiyeceği çok kesin hatlarıyla belirtiliyor.

Sonra ilk insanı yaratmada nasıl bizim henüz bilmediğimiz bir kudret ve kanun cari olmuşsa, bunu belgelemek için İsâ'nın yaratılması örnek gösterilerek aynı kudret ve kanunun bir kez daha tecelli ettiğine dikkatler çekiliyor.



ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ
وَالذِّكْرِ الْحَك۪يمِ ﴿٥٨﴾ اِنَّ مَثَلَ ع۪يسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَۜ
خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَر۪ينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَٓاجَّكَ ف۪يهِ مِنْ بَعْدِ
مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَٓاءَنَا وَاَبْنَٓاءَكُمْ
وَنِسَٓاءَنَا وَنِسَٓاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ
ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِب۪ينَ ﴿٦١﴾

إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا اللّٰهُ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

MEÂLİ :

58— İşte bu, sana okuduğumuz âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan (sunduklarımız)dır.

59— Doğrusu Allah yanında İsâ'nın (yaratılıştaki) misâli, Âdem'in durumu gibidir; onu topraktan yarattı, sonra ona «Ol!» dedi, o da oluverdi.

60— Bu (konudaki) hak söz Rabbinden (geleni)dir. Artık şüphe edenlerden olma.

61— Sana (gereken) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki : Haydi gelin de oğullarımızı, oğullarınızı; kadınlarımızı, kadınlarınızı ve kendimizi kendinizi çağıralım, sonra da lânetleşelim; Allah'ın lânetinin yalancılara olmasını dileyelim.

62— Şüphesiz ki, bu anlatılan olaylar hakikatın tâ kendisidir. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah şüphesiz ki çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sâhibidir.

63— Bununla beraber (haktan) yüzçevirirlerse, şüphesiz ki Allah bozguncuları çok iyi bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Necrân'dan (1) bir kurul, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki :

— Neden bizim inandığımız İsâ'ya dil uzatıyorsun?

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sordu ve aralarında şu

(1) Necrân: Yemen'in kuzey doğusunda ve Dehnâ sahrasının kenarında büyük bir kabilenin yaşadığı yerdir. Halkı genellikle Hıristiyan bulunuyordu.

konuşma geçti :

— Onun hakkında ne dediğimi sanıyorsunuz?

— Ona «Allah'ın Kulu» diyormuşsun..

— Evet, İsâ Allah'ın kulu ve peygamberidir; bakire kızın rahmine yerleştirdiği kelimesidir.

Necrânlılar bu söze öfkelendiler ve :

— Babasız dünyaya gelen başka bir insanı bize gösterebilir misin?

Diye sordular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Necrân'dan bir rahip, Peygamber (A.S.) Efendimize geldi. İslâm'a girmesi önerildiğinde, «Biz sizden önce İslâma girmişizdir». (2) diye karşılık verdi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) ile râhip arasında şu konuşma geçti :

— Dediğin doğru değildir. Sizi İslâm'dan alıkoyan üç neden vardır :

1. Haç'a (İstavroz) ibâdet etmeniz,

2. Allah'ın oğlu vardır, demeniz,

3. Domuz eti yemeniz..

— Peki ama İsâ'nın babası kim?

Bu soru üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sustu, ilâhî haberi bekledi. Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi. (3)

KUR'ÂN OLAYLARIN GERÇEK YÖNÜNÜ YANSITIR

Kur'ân-ı Kerîm en son inen ilâhî kitap olarak, aynı kaynaktan indirilen Tevrat ve İncil'de insan elinin dokunmasıyla değiştirilen belgelerin ve nakledilen olayların en doğru ölçüsünü özetleyip en özlü noktalarıyla sunmaktadır. Çünkü gerek Tevrat, gerekse İncil'in ilk indiği nushası bulunamamıştır. Kur'ân ise ilk indiği gibi korunmuştur.

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Kurtubî - İbn Cerir - Lübabu't-Te'vîl - İbn Cerir

(2) Burada Necranlı râhibin kasdettiği İslâm, Hakk'a teslimiyet anlamında kullanılmıştır.

(3) Esbab-ı Nüzûl - İbn Cerir - Kurtubî

İsâ'nın dünyaya gelme olayı :

İncil, başlangıçta İsâ Mesîh'in doğmasını doğru ölçüde anlatır :

«Meryem, Yusuf'a nişanlanmış olduğu halde, buluşmalarından önce Ruhu'l-Kuds'ten gebe kalmıştır.» (1) derken, İsâ'nın babasız dünyaya geldiğini açıklar. Ama Markos İncili'nin birinci bölümünde yanlış bir ölçü verilir : «Allah'ın oğlu İsâ Mesîh'in İncil'i» diye söze başlanır.

Luka İncil'inde aynı hata tekrarlanır : «O büyük olacak, O'na yüce Allah'ın oğlu denilecek» sözü yeralır. (2)

Kur'ân bu yanlışları yer yer doğrultarak **«Meryem oğlu, Allah kulu»** deyimlerini kullanır.

Âdem Peygamberin Vücut Bulması :

Tevrat, Âdem'in yaratılmasını şöyle açıklar : «Ve Rab Allah yerin toprağından Âdem'i yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve Âdem yaşıyan canlı oldu.» (3)

Tevrat'ın açıklaması buraya kadar doğrudur.

«Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti ve yaptığı adamı oraya koydu..»

Bu kısım yanlıştır. Kur'ân bu yanlışı doğrultur. Âdem'in doğudaki Aden kesiminde değil, Cennet'e konulduğunu bildirir. İhtimal ki, Tevrat'ta ADIN CENNETİ, «Aden'de bir bahçe» olarak yanlış anlaşılmış ve hatalı bir çeviri yapılmıştır. (4)

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama biz aynı kaynaktan gelen üç kitap arasında detaylı bir mukayeseye gitmek niyetinde değiliz. Çünkü bu, başlıbaşına birkaç cilt olacak kapasitede bir konudur.

CANLININ CANLIDAN MEYDANA GELMESİ

Pasteur, biyogenez (canlının canlıdan meydana gelmesi) fikrinin yerleşmesini sağlıyarak bu konuda İslâm'ın görüşüne yaklaşmıştır. Modern Biyoloji'de bu konu şöyle özetlenmektedir :

«Pasteur'un buluşu, kendiliğinden oluş inancının gözden düşmesine

(1) Matta: 1/18
(2) Luka: 1/32
(3) Tekvin: 2/7-9
(4) Güney Arabistan'da Yemen bölgesinde bir şehir ve liman.

sebep olmuştur. Bugün genellikle biyologlar, biyogeneze inanmaktadırlar. Onlar, yeryüzünde hayatın, yine bir hayattan meydana geldiği görüşünü kabul etmektedirler. Fakat bununla meselenin her yönünü cevaplandırmış olmuyoruz. Eğer bir canlı mutlaka başka bir canlıdan meydana geliyorsa bu, «yeryüzünde daima canlılar vardı» anlamına mı gelir? Yukarıdaki sonuca göre böyle olmalıdır, ama yapılan araştırmalar, yeryüzünde eskiden hayat olmadığını, canlıların sonradan meydana geldiğini göstermiştir.»

O halde şimdi de karşımıza «Yeryüzünde ilk hayat nasıl başladı?» sorusu çıkar. Bilimsel araştırmalar bunun cevabını tesbit edip verememiştir. Çünkü biyolojik ölçülere göre buna cevap bulmak mümkün değildir. Bir takım varsayımlar ise meseleye çözüm getirememiştir.

Gerçi bir varlığın canlılık vasfı, hayata adım atması bilinen belli kanunlarla gerçekleşebilmektedir. Bunun dışında bizim deney ve müşahedeye dayanan bilgimizin ötesinde başka bir kanun yok mudur? Deney ve müşahedenin dışında kalan nice hakikatler var ki insan aklı o sınıra henüz ulaşamamıştır. Hele bir de konu materyalizm felsefe metoduyla ele alınırsa büsbütün çıkmaza girer ve çözüm yolu bulunmaz. Çünkü bu felsefeye göre, metafizik ile gerçek arasında uygunluk yoktur.

Peki o takdirde hayat nedir?

Hayatın gerçek anlamı, maddeye canlılık veren ilâhî bir kelime, diğer bir deyimle ilâhî bir ruhtur. Kimya ve Biyoloji bize hücrenin yapısını verebilmekte fakat canlılık vasfını açıklıyamamaktadır. Çünkü sözü edilen canlılık deney ve müşahedenin ötesinde ayrı bir sünnete bağlı bulunuyor.

Kur'ân bu sünneti, İsa Peygamberin ana rahminde oluşmasıyla açıklamakta, ipucu verip aklımızı iyice kullanmamızı emretmektedir. Meryem'e hayat üfleyen Melek Cebrâil tamamen ruhtur. (1) Ruh ise hayatın, yani canlılığın asıl kaynağıdır. Ruhun hakikatını bilmediğimiz için nasıl hayat verdiğini de deney ve müşahedeyle çözüp anlamamız mümkün olmuyor.

Âdem Peygamber ilk insan olarak çamurdan şekillendirilince «ilâhî ruh'tan» ona üflendiği bildirilmektedir. Bundan da anlıyoruz ki, ilâhî ruh hayatın ve canlılığın ta kendisidir.

Canlıyı ölüden ayıran, ruh'un aktivitesi değil midir? Ruhun hayat veren aktivitesinin insandan çekilip ayrılmasıyla ölüm olayı meydana gelmiyor mu?

Materyalistler kendi görüş ve iddialarını kanıtlamak için bu konuda çok yanlış ve aldatıcı bir yola başvururlar. Onlara göre : Ruh kelimesinin yerine vicdan, fikirve düşünce kelimeleri, madde söz konusu iken de madde kelimesinin yerine kâinat, dünyave varlık kelimeleri aralarında bir fark

(1) Kadir Sûresi'nde Cibrîl. «Ruh» adıyla anılmıştır.

görmeden kullanılır. Nitekim Engels'e göre, varlık kelimesi maddeyi, düşünce kelimesi de ruhu ifade etmektedir.

Ama düşünce ve vicdanı oluşturan nedir? Bu iki gücü insanın iç varlığına hangi kudret yerleştirmiştir? Dilsiz, gözsüz, kulaksız ve şuursuz madde yerleştirmiştir, dersek çok gülünç olmaz mı? Görülüyor ki materyalist felsefe bunun cevabını verememiş ve konuya bu açıdan yaklaşmadan uzaklaşmıştır.

Son yıllarda Bakterioloji ve Patoloji Laboratuvarlarında uzun süreden beri devam eden araştırmalar sonucunda bazı iddiaların aksine İnsanın maymundan değil, insan ve maymunun da dahil bütün türlerin toprak poliuronik asit Kristalleri içerisinde meydana geldikleri, yani her tür canlının ilk meydana bu ortamda geldiği anlaşılmıştır. Gerçi bu da bir varsayımdan ileri gitmez, ama hakikate biraz daha yaklaşmış sayılır.

Muhakkak olan şudur ki :

Her canlı türünün başlangıcı, topraktan yaratılıp canlılık vasfına kavuşturulduktan sonra üreme ve çoğalması bugün bildiğimiz kanunlara bağlanmıştır. İnsanın maymundan gelmediği, gelişen ilimle de artık kesinlik kazanmışa benziyor. Genetik araştırmalarda Kalıtım ve Değişim bize çok yeni bilgiler kazandırmıştır. Ayrıca yapılan kazılarla elde edilen bilgiler de bu doğrultuda hayli ipuçları vermektedir. Nitekim ünlü ilim adamı Richard Leakev'in bulduğu 2 milyon 600 bin yıllık insan kemikleri, sözü edilen teoriyi bir kez daha sarsmıştır. Kafa tasları üzerinde yapılan ciddi araştırma, o günün insanının beyni ne ise bugünün insanının da beyninin aynı büyüklükte olduğunu göstermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İsâ Peygamber hakkında Tevhîd akidesi doğrultusunda aydınlatıcı bilgi verilip gereken açıklama ve uyarı; İncil'de bu konuda değiştirilen belgelerin tashihi yapıldıktan sonra aşağıdaki âyetle asıl maksada geçilerek Kitap Ehli'nin saplandığı yanlış inançtan artık vazgeçip semâvî dinler'in temelini oluşturan katıksız Tevhîd'e yönelmeleri ve yapılan dâvete olumlu cevap vermeleri öneriliyor.

——oOo——

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا
بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

MEÂLİ :

64— De ki : «Ey Kitap Ehli! aramızda ortaklaşa (ölçü ve en âdil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin; (o da) : Allah'tan başkasına kulluk etmemeniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamanız ve Allah'ı bırakıp bir kısmımız bir kısmımızı r a b l e r = tanrılar edinmememizdir. Eğer yüzçevirirlerse, deyin ki : Şâhid olun biz elbette Müslümanlarız.»

ALLAH'I BİR BİLMEĞE ÇAĞRI

İslâm «Tevhîd Dini»dir. Allah'ı bir bilip O'nun eş ve ortaktan münezzeh bulunduğunu en açık anlatımla yer yer işler. İlâhî dinlerin temelini oluşturan ve hepsi için aynı özelliği taşıyan t e v h î d (Allah'ı bir bilip kabul etmek), dinler arasında bir eştirici en kuvvetli faktördür. Dinin bu esas ve faktörden ayrı tutulması, ayrılığa düşmenin ilk ve son adımıdır. Bunun için Kur'ân'da sık sık Tevhîd Akidesi'ne dokunulur. Kitap Ehli'nin bu konudaki inancında meydana gelen hatanın düzeltilmesi önerilir. Ayrıca Kur'ân bu çağrısıyla Tevrat ve İncil'de de bu esasın yer aldığını, fakat çoğu bölümlerinin sonradan ya yanlış tercüme edildiğini, ya da maksatlı ve bilgisiz ellerin dokunmasıyla aslından uzaklaştırıldığını hatırlatır.

Diğer yandan İncil'de b a b a - o ğ u l deyimlerinin çok yanlış yorumlandığını bildirerek Hıristiyanları, eşi, ortağı, dengi ve benzeri olmayan Allah'ı bir bilmeye çağırarak İsâ Peygamberle Muhammed (A.S.)ın, T e v h î d 'in aynı kaynaktan gelen çizgisinde bulunduklarına işaret etmektedir.

Çünkü Kur'ân dinlerin arasını açmak, Kitap Ehliyle ayrılığa düşmek, insanları birbirine düşman etmek için değil, bütün dinleri Allah'ın Tevrat, İncil ve Kur'ân'da açıkladığı Tevhîd odağında birleştirmek için inmiştir.

Bu nedenle Kur'ân, Kitap Ehli'nin saplandığı üç yanlış inançtan kurtulmasını öngörmekte ve bu açıdan gereken çağrısını yapmaktadır:

1. Allah'a babalık vasfını yakıştırıp Üzeyir ve İsâ'yı Allah'ın oğulları kabul etmelerinin Allah'ı bir bilme inancına ters düştüğünü,

2. Allah'tan başkasına ibâdet etmelerinin bütün dinlerin esasıyla bağdaşmadığını,

3. Allah'ı bırakıp birbirlerini Rab edinmelerinin ve bu yüzden Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram saymalarının semavî kitapların getirdiği esasları kökünden değiştirdiğini en duyarlı biçimde açıklar.

Kur'ân bu açıklamasını diğer iki âyetle şöyle kuvvetlendirir:

«Yoksa Allah'ın izin vermediği dini, onlara meşru kılıp koyan ortaklar mı var?» (1)

«Allah'a karşı yalan uydurmak kasdıyla, dilinizin alışageldiği şekilde uydurup «bu helâldır, bu harâmdır» demeyin.

Çünkü Allah'a karşı yalan uyduranlar elbette umduklarına erişemezler.» (2)

RESÛLÜLLAH (A.S.)IN KOMŞU ÜLKELERİ TEVHÎD'E DÂVETİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz İslâm devletinin temellerini atıp Tevhîd Dini'nin esaslarını çevre ülkelere duyurmayı ve böylece son dine dâvet doğrultusunda diplomatik ilişkiler kurmayı plânladı. Çünkü İslâm sadece bir vicdan işi, bir ibâdet mesleği değil, o bütün esas ve prensipleriyle bir hayat dinidir. O, öyle başladı ve öyle kalacaktır. Bu bakımdan Cihan Peygamberi aynı zamanda büyük bir devlet adamı, ileriyi gören güçlü bir diplomat, ordulara kumanda eden üstün yetenekli bir kumandan, diğer milletlerle temasa geçen bir siyasî idi.

Başta İbn Sa'd ve diğer tarihçi ve siyercilerimiz bu konuda bize yeteri kadar bilgi aktarmış, sahih nakiller yapmışlardır.

(1) Şûra sûresi: 21
(2) Nahl sûresi: 116

Roma Kayserine yazılan mektup :

«Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla :

Allah'ın Resûlü Muhammed'den Rumların büyüğü Hırakliüs'a. Hidâyet (Allah'a giden doğru yol)a uyana selâm olsun! Bilmiş olki, seni İslâm'ın dâvetiyle çağırıyorum. İslâm'a gir ki selâmete eresin. İslâmiyeti kabul et ki, Allah sana iki kere sevap versin. Eğer yüzçevirirsen idâren altındaki halkın günahı senin üzerinedir.»

«Ey Kitap Ehli! aramızda ortaklaşa (ölçü ve âdil denge sağlayacak) bir kelimeye gelin. O da : Allah'tan başkasına kulluk etmememiz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamamız ve Allah'ı bırakıp birbirimizi rab edinmememizdir.»

«Eğer yüz çevirirlerse de ki : Şâhit olun, biz Müslümanız!» (1)

Buna benzer bir mektup da konumuzu oluşturan âyetin çağrı esasını içererek Mısır Kıbtîlerinin büyüğü Mukavkıs'a gönderilmiştir. Prof. M. Hamidullah bu ve diğer mektuplarına temas ederken, Mukavkıs'a gönderdiği mektuba verilen cevabın da aynen muhafaza edildiğini İSLÂM PEYGAMBERİ adlı kitabında belirtmektedir.

Gassânî hükümdarı El-Haris'e ise şu meâlde bir mektup yazmıştır. (2)

«Allah'ın Peygamberi Muhammed'den El-Hâris bin Şâmir'e :

Hidâyete (doğru yola) uyana, Allah'a inanan ve bunu duyurana selâm olsun! Sana ait mülkün sende kalması için hiçbir ortağı olmayan Bir Allah'a inanmaya seni çağırıyorum.»

Ayrıca bir din adamına yazdığı mektubu İbn Sa'd naklederek şu meâlde bize bilgi vermektedir :

«Rahmân ve Rahîm olan Allah adıyla : Duğtur (mutlak hükümdar = autocrator) papaz'a : Allah'ın selâmı imân edene olsun! Bunun devamı olarak bil ki : Meryem oğlu İsâ. Allah'ın iffetli namuslu olan Meryem'e ilka ettiği ruhu ve kelimesidir. Ben, Allah'a ve bize indirilene, İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Yakub ve diğer kabilelere indirilenlere; Musâ'ya ve İsâ'ya verilenlere ve peygamberlere Rableri tarafından verilene imân ettim. Onlardan birini diğerinden ayırt etmeyiz. Ve biz O'na teslim olmuş Müslümanlarız. Allah'ın selâmı doğru yola uyanlara olsun.» (3)

(1) Sahih-i Buharî-Müslim
(2) Gassan : Ezd Kabilelerinden bir Arap kabilesinin adıdır. Kökü Yemen'den gelmedir. Bu kabileden cahiliyye devrinde Şam dolaylarında hüküm süren Gassânîler Hanedanı yetişmiştir.
(3) Fazla bilgi için bak : İslâm Peygamberi / M. Hamidullah : C. 1, S. 210-220

TEVRAT VE İNCİL'DE TEVHÎD KALINTILARI

Tevrat'ta açık bir anlatımla Tevhîd akidesine yer verilmiş ve bugüne kadar az da olsa muhafaza edilmiştir.

Allah Musâ Peygambere diyor ki :

«Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Allah Yehova benim. Karşımda başka ilâhların olmayacaktır.

Kendin için oyma put, yukarıda göklerde olanın, yahut aşağıda yerde olanın yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmıyacaksın ve onlara ibâdet etmiyeceksin.» (1)

Bernaba İncil'in'de deniliyor ki :

«Şeytan; murdar olan her çeşit eti helâl gören, sünnet olmayı reddeden, İsâ'ya Allah'ın oğlu diyen ve bununla takvâ sâhibi olduklarını iddia edenleri sapıtmıştır.» (2)

İşte konumuzu oluşturan âyetle bu hakikatlere işâret edilmekte ve bütün dinlerin temeli olan Tevhîd'e açık dâvet yapılmaktadır. Yahudiler yukarıda belirttiğimiz Tevhîdle ilgili belgeleri kendi çıkarlarına göre yorumlamışlar; bazen Üzeyir Peygamberi (3) Allah'ın oğlu kabul etmişler; bazen de Allah'ın Rabbi'l-âlemin değil Rabbi'l-Museviyyîn olduğunu iddia etmişlerdir. Hıristiyanlar bilindiği gibi üç ilâh akidesini ortaya atıp bu konuda katı bir tutum göstermişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kur'ân'ın Tevhîd akidesi doğrultusunda hakka çağrısı, dinlerin tekâmül zincirinin son halkasını oluşturan İslâm'ın bu vadide bir olan Allah'a kul olmanın yüksek mânasını yansıtır. Yukarıdaki âyetlerle bu husus en ölçülü ve anlamlı biçimde açıklandıktan sonra Hakk'ı inkâr edenlerle Yahudî ve Hıristiyanların bu çağrıya karşı vaziyet almaları, aşağıdaki âyetlerle insanlığın vicdanları önüne sergileniyor. Son din, Tevrat ve İncil'in de taşıdığı Tevhîd inancı etrafında toplanmayı önerirken aşırı tutuculukları yüzünden onların -minderden kaçan pehlivanlar gibi- konuyu hedefinden saptırıp gereksiz tartışmalara kapı açtıkları söz konusu ediliyor.



(1) Tevrat Çıkış : 20/1-4

(2) Bernaba İncil'i : S. 2/Mısır : 1907

(3) Peygamber olup olmadığı ihtilâflıdır. Çoğu ilim adamlarına göre salih bir kuldur.

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ
وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْج۪يلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِه۪ؕ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾
هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ حَاجَجْتُمْ ف۪يمَا لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ
ف۪يمَا لَيْسَ لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ
اِبْرٰه۪يمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَن۪يفًا مُسْلِمًاؕ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٦٧﴾ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰه۪يمَ لَلَّذ۪ينَ
اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٨﴾

MEÂLİ :

65— Ey Kitap Ehli! İbrâhim hakkında niçin tartışırsınız? Tevrat da, İncil de ancak ondan sonra indirilmiştir. (Bunu da) akletmiyor musunuz?

66— İşte siz böylesiniz; haydi bilginiz olan şey hakkında tartışıp durunuz, ama bilmediğiniz şey hakkında niye tartışırsınız?! Allah bilir, siz bilmezsiniz.

67— İbrâhim ne Yahudî, ne de Hıristiyan idi; ama Hakk'a yönelmiş tertemiz katıksız bir müslimdi; Allah'a ortak koşanlardan değildi.

68— Doğrusu insanların İbrâhim'e en yakını (Onun çağında) Ona (inanıp) uyanlarla şu Peygamber (Muhammed) ve (Ona) imân edenlerdir. Allah imân edenlerin en yakın dostu ve işlerini düzeltip yürüteni, onların sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan sahih rivâyete göre: Necrân Hıristiyanlarından bir topluluk ile Yahudî din adamlarından bir kurul, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek bir açık oturum düzenlenmesini arzu ettiler. İbrahîm Peygamber hakkında tartışmak istiyorlardı. Yahudîler, İbrahîm Peygamberin Yahudî olduğunu, Hıristiyanlar da onun Hıristiyan olduğunu iddia etmeye başladılar.

Yukarıdaki âyetler, onların bu konudaki tartışmalarının gerçek bir dayanağı bulunmadığını, bilgilerinin de çok yetersiz olduğunu açıklar anlamda indi. (1)

İLGİLİ HADÎS

«Her peygamberin, diğer peygamberlerden çok yakın bir dostu vardır. Benim en çok yakın dostum, Allah'ın Halil'i atam İbrâhim'dir.» (2)

İBRAHİM PEYGAMBERİN DİNİ

Kur'ân'ın on yerinde İbrahîm'in milletinden ve Hanîf olduğundan sözedilir. Çünkü İbrâhîm Peygamberin bağlı bulunduğu 10 sahifedeki esaslarla İslâm esasları ve iki din arasında bazı prensip uygunlukları mevcuttur. Bu bakımdan Hanîf deyiminin sözlükteki anlamı genellikle şöyle tesbit edilmiştir : Hanîf : İslâm dinine meyli sahih ve sabit olan kimse, demektir. Çoğulu, hünefâ'dır.

Burada hatıra önemli bir soru gelebilir: Musa Peygamberin getirdiği din ile veya İsâ Peygamberin Tevrat'ı tamamlar anlam ve ölçüdeki dini ile İslâm arasında uyum yok mudur? Bunlar da bazı esas ve prensiplerde birleşmezler mi?

Bu sorunun cevabı açıktır :

Musâ Peygamberin vefatından sonra Yahudîler dünya saltanatı peşine düşerek Tevrat'ı askıya alıp mal ve servetle meşgul oldular. O kadar ki, Tevrat'ta âhiretle ilgili bütün kayıtları çıkarıp onu kendi dünyevî amaçlarına göre değiştirerek yorumladılar. Zaten Musa Peygamber'e levhalar üzerinde sunulan Tevrat'ın aslı ortadan yok olduğu için çok sonraları din

(1) İbn Kesîr - Fethu'l-Kadîr - Lübabu't-Te'vil Tefsirleri
(2) Tirmizî - Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerir-Mefitihü'l-Gayb

adamları tarafından neler tesbit edilebildiyse onlar derlenip kitap haline getirilebildi. Namaz, oruç, zekât ve hac ile ilgili emirler bu arada silinip belirsiz hale sokuldu. Bir takım yanlış çeviriler yapıldı. Bu nedenle insana sorumluluk duygusunu veren, vicdanları geliştirip insanı maddeye kul olmaktan kurtaran âhiret inancı ve fazîletle hayırhahlık, dayanışma ve kardeşlik duygusunu geliştiren ibâdet bu dinde özelliğini kaybetmiştir. Hz. İbrahim'den İslâm'ın ruhuna ve mayasına uygun gönülden gönüle nakledilip gelen bazı esas ve prensipler değişikliğe uğramadığından, Hazreti Peygamber (A.S.) Efendimiz kendisine ibâdet farz kılınmadan önce o esas ve prensiplerle amel etmeyi uygun bulmuş, ibâdetler farz kılındıktan sonra ise İbrahîm'in dinini zaman zaman övmüştür.

Hıristiyanlar da asıl İncil'i kaybettiklerinden İsâ Peygamberden bir süre sonra hatırlanabildiği kadarıyla derlenip bir kitap haline sokulan İncil'i, değişen sosyal şartlar karşısında kendi akıllarına göre değiştirip, yer yer ilâveler ve noksanlaştırmalarda bulunmuşlardır. Bu nedenle İncil'de de namaz, oruç ve zekât gibi önemli ibâdetlerin asıl ölçü ve anlamı silinmiştir. Birçok hükümler güdükleştirilerek aslından uzaklaştırılmış ve böylece kayde değer, sadra şifâ verecek esas ve prensipleri kaybolmuş sayılır. Ortada kala kala yine İbrahîm Peygamberin hanîf ölçüleri bulunuyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin baba ve dedelerinin çoğu Hanîf idi.

Hanîf deyimi hakkında Bakara Sûresinde gerekli açıklamayı yapmıştık. Burada kısa da olsa yeni bir açıklama getirmemizde yarar vardır.

Hanîf :

a) Allah'ın varlığını, birliğini kabul edip inanan,

b) Bu inançla birlikte Hacc'e giden, kurban kesen, sünnet olan ve kıbleye yönelen,

c) Küfür ve şirkten tertemiz, imân cevheriyle süslü olan,

d) Bâtıldan uzak, Hakk'a yönelip O'na teslîmiyet gösteren,

e) İslâm'a meyli sahîh ve sâbit olan manalara gelir.

Görülüyor ki, Hanîf deyiminin taşıdığı manâlar İslâm'ın ruhuna ve amacına yöneliktir. Bu bakımdan Kur'ân, Yahudî ve Hıristiyanlardansa İbrahîm'in milletine uymayı uygun görür ve onu Resûlüllah (A.S.) Efendimizin en yakın dostu olarak niteler.

Gerçek bu olunca, İbrahîm'in şeriatına ve Hanîf ölçülerine karşı diğer dinlerdeki milletlerin tepkisinin nedeni rahatlıkla anlaşılmış oluyor. Bununla beraber İbrahim Peygamber'e kabileler arasında geniş bir ilgi duyulduğu dikkate alınarak Yahudiler Ona sahip çıkmaya, Hırıstiyanlar da onu

kendi saflarında göstermeğe yeltenmişler, âdeta bu konuda yarışırcasına bir tutum izlemişlerdir. Konumuzu oluşturan âyetlerle onların bu tutumu kınanıyor ve İbrahim'in Musa ve İsa peygamberlerden çok önce geldiği açıklanarak tartışmanın bilgisizce yapıldığı noktalanıyor.

Unutmayalım ki, Tevrat ve İncil'de de İbrahîm'den ve onun baba ve dedelerinden sözedilir. Ama onun getirdiği esas ve prensiplerden, Hanîf olduğundan bahsedilmez. Yahudî ve Hıristiyanların, «İbrahim'in Şeriatı ancak Musâ ve İsâ'nın şeriatına uygundur» iddiaları bu yüzden değer kazanmamıştır.

O halde Kur'ân, semâvî dinlerin hepsine saygıyı emrederken daha çok değişikliğe uğramamış İbrâhîm Peygamberin şeriatını över. Böylece Yahudî ve Hıristiyanları uyarmaya çalışır.

TARTIŞMANIN KURALLARI

Kur'ân-ı Kerîm İbrahîm Peygamber hakkında Yahudî ve Hıristiyanların bilgisizce ve inatlaşırcasına tartışmaya kalkışmalarını kınarken bize bu konuda bazı kuralları dikkate almamızı hatırlatıyor.

Bir konu hakkında tartışmaya başlamadan önce :

a) O konuyla ilgili bilgileri toplayıp değerlendirmek,

b) İddia edilen şeyin mümkün olup olmadığını araştırmak,

c) İlgili rivâyetler ve nakiller arasında bağlantı kurmaya çalışmak,

d) Toplanan bilgileri belli bir sıraya göre düzenleyip plânlı biçimde hazırlıklı olmak,

e) Karşı taraftan gelecek haksız iddiaları, öne sürecekleri delilleri az-çok tahmin edip ona göre doyurucu cevaplar ve deliller toplamak,

f) Mantık kurallarını iyi bilmek,

g) Hakk'ı sonuna kadar savunmak, karşı tarafın haklı olduğu kesinlik kazanınca tereddüt etmeden kabullenmek,

h) Kırıcı, üzücü, küçültücü söz ve davranışlardan kaçınmak; karşı taraf ölçüsüz de olsa nezaket ve edep kaidelerine saygılı olmak gerektir.

Kur'ân bütün bu hususları özetlerken : **«Haydi bilginiz olan şey hakkında tartışıp durunuz, ama bilmediğiniz şey hakkında niye tartışırsınız?! Allah bilir, siz bilmezsiniz.»** der.

TARİHÎ YÖNÜ

(مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا) **«İbrahim ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi, ama Hakk'a yönelmiş tertemiz bir müslimdi.»**

Kur'ân'da İbrahîm Peygamberin İsâ ve Musâ Peygamberlerden önce geldiği açıklanır, fakat belli bir tarih verilmez. Zaten ilâhî uslübun özelliklerinden biri de, olayları detaylı değil, özlü ve ibret alınacak noktalarıyla nakletmektir. Ancak konumuzu oluşturan âyetlerle, hangi peygamberin daha önce gelip geçtiğini açıklamak zorunluluğu doğduğu için buna kapı açılmıştır.

Gerçi biz Bakara Sûresinde Musâ Peygamberle ilgili bazı tarihler naklettikse de bunların çoğu pek sıhhatli değildir. Çünkü gerek İbrahîm Peygamber, gerekse Musa Peygamber hakkında tarihçilerimiz pek az şey tesbit edebilmişlerdir. Özellikle onların doğum ve ölüm tarihleri kesin biçimde tesbit edilememiştir. Başta Meydan LAROUSSE olmak üzere birçok Ansiklopedilerde farklı tarihler verilmektedir. Hattâ Meydan Larousse'da fahiş bir hata yapılarak Musâ Peygamberin M.Ö. 1352 yıllarında Mısır'dan ayrıldığı belirtilirken İbrahîm Peygamberin M.Ö. 1263 tarihinde doğduğu kaydedilir. Ne var ki Sa'lebî bu tarihin Nuh tufanından sonra olduğunu belirterek bize daha doğru bilgi vermeye çalışmıştır.

Rivâyetlerin farklı taraflarını şöyle özetliyebiliriz :

a) Ebû Suud Efendiye göre, İbrahîm Peygamberle Musâ Peygamber arasında 1000 yıl geçmiştir. Musâ Peygamberle İsâ Peygamber arasında ise 2000 yıl geçmiştir.

b) Lübabu't-Te'vîl Tefsirine göre, İbrahim Peygamberle Musâ Peygamber arası 575 yıldır. Musâ Peygamberle İsâ Peygamber arası 1632 yıldır.

c) İbn İshak'a göre, İbrahim Peygamberle Musâ Peygamber arası 565 yıldır. Musa Peygamberle İsâ Peygamber arası 1720 yıldır.

d) Kurtubî ve Keşşaf'a göre, sözü edilen peygamberler arasında 1000'er yıllık bir zaman geçmiştir.

Bütün bu rivâyetleri bir tarafa bırakıp Kur'ân'ın verdiği ölçüyü esas kabul edelim : İbrahim Peygamber İsâ ve Musâ Peygamberlerden -zaman bakımından- önce gelmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinin İslâm'a karşı tutumu ve Kur'ân'ın Tevhîd'e çağrısı, onların bu ilâhî sese kulak vermeyip tartışma ve bir takım yersiz iddialarda bulunma yolunu seçtikleri açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli'nin bu tür iddia ve tartışma ile yetinmeyip Allah ve Peygamberine gönülden inanıp teslimiyet gösteren mü'minleri saptırmaya çalıştıkları; hakkı bâtıla karıştırıp ayak takımını bu amaçla görevlendirdikleri belirtiliyor.

——oOo——

وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْۜ
وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾
يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذ۪ٓي
اُنْزِلَ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُٓوا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُٓوا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ د۪ينَكُمْۜ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى
هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُو۫ت۪يتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ
رَبِّكُمْۜ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِۚ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ
عَل۪يمٌۚ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِه۪ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٧٤﴾

MEÂLİ :

69— Kitap Ehli'nden bir kısmı sizi şaşırtıp saptırmak istediler. Oysa farkında olmadan kendilerini saptırırlar.

70— Ey Kitap Ehli! (İlâhî kitaplardaki yazılı hakikatleri) görüp dururken neden Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?

71— Ey Kitap Ehli! Bildiğiniz halde neden hakkı bâtıla karıştırıp hakkı gizlersiniz?

72— Kitap Ehlinden bir topluluk, (ayak takımlarına) dediler ki : Şuna (Muhammed'e) inananlara indirilene günün evvelinde inanın, günün sonunda inkâr edin; ola ki (dinlerinden) dönerler.

73— Ve bir de kendi dininize uyandan başkasına (sakın ha) inanmayın. De ki : Herhalde doğru yol, hakkın beyânı Allah yoludur. Ve (yine onlar dediler ki) : «Size verilenin bir benzeri başka birine verildiğine veya (Muhammed'e inananların) size Rabbiniz katından delil getirip (üstünlük) sağlayacağına inanmayın. (Çünkü siz Allah'ın has kulları ve yegâne sevgililerisiniz).» De ki : Üstünlük, şerefli kılmak, fazîlete eriştirmek Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir. Allah geniş ölçüde veren ve her şeyi yeterince bilendir.

74— O, rahmetini dilediğine has kılar, (hakkı, hak dini dilediğine lâyık görür). Allah çok büyük iyilik, nîmet ve yardım sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudiler bir ara Ashab-ı Kirâm'dan Cebel oğlu Muâz'ı ve Yasır oğlu Ammar'ı kendi dinlerine dâvet etmişlerdi, Halbuki Resûlüllah (A.S.) Efendimizin fazîlet ve rahmet dağıtan okuluna girip imân ve İslâm'ın derin zevkini alan bir mü'minin dinden döndüğü pek görülmemiştir. Ama Yahudiler yine de İslâm'ı küçük düşürmeyi amaç seçmişlerdi.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet inmiştir. (1)

Diğer bir rivâyet :

---

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alaaddin Ali

Hayber Yahudilerinden oniki din adamı toplanıp, her geçen gün biraz daha insanlığa umut ufuklarını açan ve gönülleri aydınlatıp ruhlara yepyeni bir hayat veren İslâm güneşinin tesirini kesmek için şu hileye başvurmayı kararlaştırdılar:

Günün evvelinde sadece dil ile Muhammed'in dinine girin, akşam olunca inkâra sapın ve bunun nedenini şöyle açıklayın: «Biz kitaplarımıza baktık, ilim adamlarımızla konuşup görüştük, Muhammed'in peygamber olmadığını anladık. Böylece onun haktan yana olmadığı, dininin de bâtıl bulunduğu ortaya çıktı. Biz de ayrıldık!»

İşte böyle yaparsanız, Muhammed'in arkadaşları şüpheye düşer ve «bu sözleri söyliyenler Kitaplılardır; onlar herhalde bu hususu bizden daha iyi bilirler» derler de kendi dinlerinden ayrılıp size uyarlar.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

HAKKI GİZLEMEK NANKÖRLÜĞÜN EN KÖTÜSÜDÜR

Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetlerle Kitaplılar (Yahudî ve Hıristiyanlar)ın inanıp bağlandıkları Tevrat ve İncil'de -zamanla bazı değişikliklere uğratılmalarına rağmen- hâlâ son peygamberin geleceğini haber veren belgelerin mevcut olduğunu haber vermektedir. Bu, bir bakıma Kitap Ehli'ni saplandıkları inat ve inkâr bataklığından kurtarmayı, bir yandan da mü'minlerin imânını artırmayı amaçlamaktadır.

Ancak bile bile hakkı inkâr etmek, kutsal kitaplardaki belgeleri değiştirmek, ya da maksatlı yorumlamak, dünya kardeşliğini bozmaktan, kin ve intikam ateşini körüklemekten başka bir şeye yaramaz. Nitekim tarihte bunun acıklı sonuçlarını okumaktayız. Haçlı seferleri bunun tipik örneklerinden biri değil midir? Günümüzde hâlâ Yahudilerin Müslümanlara diş bilemesi, Ermenilerin bir takım entrikalar çevirmesi, misyon teşkilatının kurulması ve nihayet siyonizmin kahredici plânlar kurup İslâm âlemini tedirginetmesi,bu kin ve intikamın devamı sayılmaz mı?

İşte Kur'ân milletlerin aleyhine gelişen bu ateşi söndürmek, cihana sulh ve kardeşlik getirmek için en ılımlı ve olumlu yolları açık tutarak çağrısını yapmaktadır. Dikkatleri kutsal kitaplardaki Muhammed (A.S.) ile ilgili belgelere çekmesi de sadece Kitap Ehlini insafa ve hakka dâvet içindir.

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alaaddin Ali ve Mefatihü'l-Gayb - Fethülkadîr - Alûsî

KUTSAL KİTAPLARDA SON PEYGAMBERLE İLGİLİ BELGELER

Tevrat:

«İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Ruhumu onun üzerine koydum. Milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmıyacak ve sesini yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmıyacak ve tüten fitili söndürmiyecek; hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve adalar onun şeriatını bekliyecekler.» (1)

İncil:

«Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de Babaya (Rabbime) yalvaracağım ve O size başka bir Tesellici, hakikat Ruhunu verecektir. Tâ ki daima sizinle beraber olsun..» (2)

«Bununla beraber ben size hakikatı söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem, Tesellici size gelmez; fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman günah için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir..» (3)

«Size söyliyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Ama o hakikat Ruhu gelince, size her hakikate yol gösterecek; çünkü kendiliğinden söylemiyecektir. Fakat her ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni ta'ziz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir.» (4)

«Yahya ele verildikten sonra, İsa Allah'ın İncil'ini vaz'ederek, Galile'ye gelip dedi : Vakit tamam oldu ve Allah'ın melekûtu yakındır; tövbe edin ve İncil'e imân eyleyin.» (5)

«Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır.» (6)

Bernaba İncil'inde ise Hz. Muhammed'in geleceği ismen açıklanmış

(1) İŞAYA: 42/1-4
(2) YUHANNA: 14/15-16
(3) YUHANNA: 16/7
(4) YUHANNA: 16/12
(5) MARKOS: 1/14-15
(6) MATTA: 21/43-44-45-46 - Allah'ın Melekût'u, Yahudilerin elindeki saltanatın bir başka adıdır. Bu saltanatın onlardan alınıp son Peygamber Hz. Muhammed (A.S.)ın ümmetine verileceği hatırlatılıyor.

ve şüphe götürmiyecek bir anlatımla birkaç yerde ondan söz edilmiştir.

Bernaba :

«Beklenen Tesellici Muhammed'dir. O Allah Resûlüdür. Doğrusu Âdem Cennetten çıkarılınca Cennetin kapısının üstünde nurdan yazılı şu satırları gördü : LÂ İLÂHE İLLALLAH MUHAMMED RESULÜLLAH.»

«Benden sonra hak söz ile peygamber gelecek ve onun dininin nihayeti olmayacaktır.» (1)

İşte bu ve benzeri açık belgeler Kutsal Kitaplarda yazılı iken hakikatı gizlemenin büyük bir nankörlük olduğunu söylemeğe gerek var mıdır? Tabii hidâyet Cenâb-ı Hakk'ın elindedir. Dilediğini doğru yola, hakikat nuruna eriştirir. Çünkü fazl-u kerem, rahmet-u inâyet Onun elindedir.

ŞAHISLARI PUTLAŞTIRMAK

Ne var ki insanoğlunun büyük kişilere karşı -özellikle o kişilerin ölümlerinden sonra- aşırı bağlılığı vardır. Gerçi bu, insan ruhunun mânevî yönde tatmin olma arzusundan kaynaklanıp ortaya çıkmaktadır, ama ilâhî ölçüleri aşınca çok tehlikeli ve sapıttırıcı bir sonuç doğurabilir. Örneğin, İsâ Peygamber hayatta iken bütün terbiye, nezaket, hoşgörü, fazîlet ve yakınlığına rağmen hakarete uğramış, insanlardan sıcak ve samimi bir ilgi görememiş; aksine sayısız haksızlıklarla yüzyüze getirilmiş ve sonunda hayatına kasdedilmişti. Ama göğe yükseltilmesinden sonra ona inanmaya başlayanlar çok geçmeden onu ilâhlaştırmışlar ve bu tutumlarında pek fire vermemişlerdir. Hâlâ bugün İsâ'yı Allah'ın oğlu kabul edip onu ikinci ilâh sayanlar milyonları bulmaktadır.

Büyük ilim adamları, veliler, kahramanlar ve ünlü salih kişilerin çoğu hep ölümlerinden sonra kendilerini sevenler ve hayranlık duyanlar tarafından bazen peygamber seviyesine, bazen ilâhlık düzeyine çıkarılmıyorlar mı? Beşer tarihinde bunun model ve örnekleri çoktur.

İşte Kur'ân'da âdemoğlunun bu zaafına işâret edilerek «aşırı hayranlık yüzünden sınırı aşıp hakkı gizliyecek kadar tutucu olmayın» deniliyor. Böylesine sakat bir düşünce ve tutumun sapıklığa kapı açmaktan başka bir yarar getirmiyeceği hatırlatılıyor.

Şüphesiz ki Allah sevilmeye, sayılmaya, tapınılmaya, yüceltilmeye çok daha lâyıktır. Bu bakımdan diyebiliriz ki, her kişinin kıymet ölçüsü, Allah'a imânı ve insanlığa hizmeti nisbetindedir. Bunu böyle bilmek aklın ve vic-

(1) Fazla bilgi için bak: Bernaba İncili 43-44 bölümlere

danın yolu, fazîletin anlamıdır. Sınırı aşmak, putperestliğin belirtisidir. Hakkı gizlemek ve bu konuda inatlaşıp tartışmak kalb körlüğünün açık belgesidir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Necîh bu konuda diyor ki :

Yahudiler hakkı gizlemekte öylesine inat ettiler ki, Hazreti Muhammed'in (A.S.) insanlıktan yana getirdiği saadet güneşini göremiyecek hale geldiler ve bir kısmı Mescid'e gelip sabahleyin Resûlüllah ile namaz kıldılar, akşam olunca bağlandıkları yeni dinden çıktıklarını çevreye duyurmaya çalıştılar. Maksat belliydi, mü'minleri şaşırtmak, kalblere şüphe ve fesat tohumlarını atmaktı.

Bunun gibi hile ve entrikalara başvurmak insanlık tarihinde ve beşer tabiatında vardır. Ama hakikat güneşi bütün bu karanlık düşünce ve hileleri sönük bırakacak kudrettedir.

İmam Kurtubî de bu konuda diyor ki :

Rivâyete göre, Yahudiler, kendilerinden olan ayak takımına dediler ki: «Sabahleyin Muhammede uyun, Kâbe'ye yönelip ibâdet edin, akşam olunca bu kez Beytü'l-Makdis'e yönelip ibâdette bulunun. Belki sizin bu davranışınız mü'minleri dinlerinden soğutur da İslâm'ın genişlemesini önler.»

Kur'ân bunu özetlerken şu cümleyle ilâhî uyarıyı gözler önüne seriyor :

«De ki : Elbette doğru yol, Hakk'ın beyânı Allah yoludur.»

O halde gönülden inanıp Allah'ın hidâyet lûtfuna erişenleri mutluluk caddesinden saptırmak mümkün olmadığı gibi, kişileri putlaştırıp körü körüne bâtılı savunanları da doğru yola getirmek -Allah hidâyet vermedikçe- mümkün değildir.

Hakkı ayakta tutma irfan ve hizmeti, kişilerin ve milletlerin tekelinde değildir. Kur'ân bir bakıma Kitap Ehlinin bu haksız tekelciliğini yermekte, bütün milletleri T e v h î d doğrultusunda hizmete çağırmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kitap Ehli'nin İslâm'a karşı olumsuz yöndeki tutumları, Tevrat ve İncil'de son peygamberle ilgili belgeleri gizlemeğe çalışmaları ve bu yüzden bazı hilelere baş vurmaları anlatıldıktan sonra aşağıdaki âyetlerle yine Kitap Ehli'ne dokunularak hepsinin belirtilen anlamda katı ve inatçı olmadığına, aralarında aklını kullanan insaf sâhibi güvenilir kişilerin de

bulunduğuna değinilerek, kötülerden dolayı bütün bir milletin kötü sayılmıyacağına işâret ediliyor.

Nitekim Yahudî ilim adamlarından Abdullah bin Selâm ve bir-iki arkadaşı bu ölçüye örnek olanlardan birkaçıdır.



وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖ اِلَيْكَۚ
وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدٖينَارٍ لَا يُؤَدِّهٖ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ
عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّٖنَ
سَبٖيلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾
بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿٧٦﴾

MEÂLİ :

75— Kitap Ehlinden öylesi var ki, kendisine bir kantar (altın) emânet bıraksan, onu sana öder. Öylesi de var ki, kendisine bir dînar emânet etsen, başında dikilip durmadıkça onu sana ödemez. Bu da onların : «Ümmîler (okur yazar olmayan kitapsızlar)ın bizim üzerimizde sorumluluktan yana bir yolu (bir hakkı) yoktur» demelerindendir. Allaha karşı bile bile yalan söylerler.

76— Hayır, yol var : Kim verdiği sözü dosdoğru yerine getirir ve (hakkı inkârdan, kötülüklere sapıp Allaha karşı gelmekten) sakınırsa, elbette Allah sakınanları sever.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden Fahnas bin Azûrâ'ye ümmîlerden bir adam bir dînar emânet bırakmıştı. Fahnas, «okur-yazar olmayanlara, kitapsızlara karşı üzerimizde bir sorumluluk yoktur,» diyerek emâneti ödememişti. Ünlü din adamı ve ilim adamı Abdullah bin Selâm gibi faziletli kişiler de eksik değildi. Abdullah henüz İslâm'a girmemişti. Ümmîlerden biri ona 1200 okıyye altın emânet bırakmıştı. Günü gelip sâhibi emâneti isteyince olduğu gibi teslim etmişti.

İşte âyet, bu ve benzeri olayları hatırlatarak inmiştir.

İLGİLİ HADİSLER

«Sana güvenip emânet bırakanın emânetini (zamanı gelince) öde. Sana hiyânet edene hiyânet etme.» (1)

«Kıyâmet günü emânetle sıla-i rahm (akrabayla ilgi kurma) sırat'ın iki yanında dururlar; ancak kendilerini koruyup yerine getirenlere geçit verirler.» (2)

«Dört şey kimde bulunursa, o katıksız bir münafık sayılır; o dörtten biri kimde bulunursa, onda da nifaktan -terkedinceye kadar- bir pay vardır :

1. Konuştuğunda yalan söyler,

2. Söz verdiğinde yerine getirmez,

3. Emânet bırakıldığında hıyânet eder,

4. Hasımlaştığında doğru yoldan ayrılır..» (3)

MÜSLÜMAN GÜVENSİZLİK ETMEZ

(بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ) «Hayır, yol var : Kim verdiği sözü dosdoğru yerine getirir ve sakınırsa, elbette Allah sakınanları sever.»

İslâm, insan ruhunu geliştiren, vicdanları berraklaştıran, insan duygusuna yön veren dindir. Allah'ın sevgi ve büyüklüğünü, kudret ve adâletini bütün görkemliğiyle kalblere ve kafalara işler. İnsanlıktan yana merhametli olmayı emreder; kişiyi yalnız midesiyle başbaşa bırakmaz; onu behimî sıfat ve davranışlardan çekip insanlığın fazîlet potasında olgunlaştırır.

Böylece İslâm dini insana büyük sorumluluklar yükler; sınırsız hürriyetin zulme ve karanlığa uzandığını hatırlatır; hizmet aşkını -biri Allah'a, diğeri hemcinsine olmak üzere- iki yönde değerlendirir.

Bu bakımdan Müslüman güven kaynağı, doğruluk örneğidir. Kur'ân, Kitap Ehli'nin zamanla ilâhî hidâyet yolundan ayrılmalarıyla çoğunun emâ-

(1) Ebû Dâvud - Tirmizî - İbn Asakir: Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Sahîh-i Müslim - Kurtubî
(3) Buharî - Müslim

nete hıyânet eden, haksızlıkta bulunan ve diğer insanlara karşı bir sorumluluk taşımıyan, Allah'ı kendileri için millî ilâh sayacak kadar ölçüsüzlük içinde bulunan kimseler olduğunu açıklarken çok önemli bir noktaya dikkatleri çekiyor ve dolayısıyla Müslümanların asıl değer ölçülerinden birini ortaya koyuyor. Gelin görün ki, günümüzün Müslümanlarının çoğu bu bataklığa kendini iterek Ehl-i Kitab'ın belirtilen yöndeki ahlâkını benimser gibi olmuştur.

Evet, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrindeki Müslümanlar, doğruluk ve güvenin doruğunda bulunuyorlardı. Günümüzün Müslümanlarının çoğu bu fazîleti çoktan yitirmişe benziyor.

Hicrî beşinci asırda İslâmî ilimleri yeniden dirilten büyük âlim İmam Gazalî Hazretleri bakın ne diyor :

İslâm öyle bir devir geçirdi ki, o devirde «kime güvenebiliriz?» sorusuna, «her müslümana güvenebilirsiniz!» cevabı verilmişti. Şüphesiz o devir saadet devri idi. Sonra bir devir daha gelip geçti, aynı soru yine soruldu. Ama verilen cevap biraz farklı oldu : «Birkaç kişi hâriç herkese güvenebilirsiniz!» Korkarım ki bir devir gelsin, aynı soru tekrarlansın ama verilen cevap çok değişik olsun: «Birkaç kişi müstesnâ, başka hiç kimseye güvenemezsiniz!» İşte o zaman Müslümanların kıyâmeti kopmuş sayılır.

Hazret-i Muhammed (A.S.)ın peygamberliğine için için inanan ünlü ilim adamı Lord Jon DAVENPORT diyor ki :

«Bir kural olarak, Ermeniye istediği paranın yarısını, Rum'a üçte birini, Yahudiye dörtte birini veriniz. Alış-verişte bu dediklerimi hatırdan çıkarmayınız. Ama Müslümanla alış-veriş ettiniz mi, istediğini veriniz, fiattan emin olunuz. Çünkü Müslüman aldatmaz.»

FIKHÎ YÖNÜ

İmam Ebû Hanîfe'ye göre : Borçlu borcunu ödemede ağır davranır, vakti gelince ödemezse veya imkânı bulunduğu halde vermek istemezse, alacaklı onun başına dikilip hakkını almakta ısrar edebilir. Yine de ödemezse, kadıya başvurup tasarruftan men'edilmesini ve hapis cezsıyla tecziyesini talep edebilir.

İmam bu hükmü, konumuzu oluşturan âyetten çıkarmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kitap Ehli'nin kendi kutsal kitaplarının yolundan da ayrılarak sırf İslâm'a karşı besledikleri kin ve düşmanlığın sonucu birtakım üzücü yollara baş vurdukları, bir takım entrikalar çevirip imân edenlerin kalbinde şüpheler meydana getirmeyi amaçladıkları, kitapsızlara karşı çok merhametsiz davrandıkları, hiçbir sorumluluk taşımadıkları açıklandıktan sonra, aşağıdaki âyetlerle onların diğer bir karakterine ve ölçüsüz tutum ve anlayışına işâret edilerek, verdikleri sözü yerine getirmiyerek yeminlerini bozdukları, Allah'a verdikleri sözlerinden, ahidlerinden döndükleri, önemsiz bir menfaat uğruna Allah'ın indirdiği kutsal kitaplarda değişiklik yaptıkları, kendi maksatlarına göre bir takım yorumlarda bulundukları anlatılıyor.



إِنَّ الَّذِينَ
يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ
لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ
إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾
وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

MEÂLİ:

77— Doğrusu Allah'a verdikleri sözü ve ettikleri yeminleri az bir değer (önemsiz bir menfaat) karşılığında değiştirenler (var ya), işte onlar için âhirette hiçbir nasîb (yüz güldürücü, kalbe şifâ verici bir ilgi) yoktur. Allah kıyâmet günü onlara konuşmayacak ve onları temize çıkarmıyacaktır. Onlar için elem verici bir azâb vardır.

78— Kitap Ehlinden öyle kimseler de var ki, kitapta olmadığı halde kitaptanmış sanasınız diye dillerini kitaptan yana evirip çevirirler, eğip bükerler de «Bu, Allah'ın kitabındandır» derler. Oysa Allah katından (böyle bir şey indirilmiş) değildir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

İNİŞ SEBEBİ

Eş'as bin Kays (R.A.) diyor ki:

Benimle bir Yahudi arasında ihtilaflı bir arazi bulunuyordu. İkimiz de hak iddiasında idik. Dâvacı olarak ben ihtilâfı kaldırmak için Yahudiyi alıp Peygamber (A.S.) Efendimize götürdüm. Allah Resûlü önce bana sordu:

— Şahit ya da yazılı belgen var mı?

— Hayır, dedim.

Bu kez Yahudiye sordu:

— Yemin eder misin?

Bunun üzerine, kendi kendime, «Eyvah! şimdi Yahudi yalan yere yemin eder de arazim elimden alınmış olur..» diye düşünürken yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet:

Abdullah bin Ebî Evfâ anlatıyor:

«Pazarda hazır elbise satan bir adam, Müslümanlardan birini aldatıp fahiş fiatla satmak için Allah adına yemin etti. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.»

Başka bir rivâyet:

Yahudilerin ileri gelenlerinden Ebû Râfi, Lübabe bin Ebî Hakîk ve Hayy bin Ahtab, Allah'ın Tevrat'ta Hazreti Muhammed'in geleceğini va'd-

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl - Buharî - Kurtubî

eder anlamdaki âyetlerini değiştirip kendi uydurduklarının Tevrat'ta yazılı bulunduğunu yeminle iddia ediyorlardı. Onların ilâhî beyânı değiştirmeleri, diğer Yahudileri ve birçok pupterestleri memnun etmek ve onların bu konuda zaman zaman rüşvet anlamında yaptıkları yardımın devamını sağlamak maksadına mâtuf bulunuyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Müslüman bir kişinin hakkını yemin etmek suretiyle kendinden yana koparıp alan kimseye Allah Cehennemi gerekli, Cenneti de haram kılar.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! bu hak az bir şey bile olsa (yine de böyle midir)? Efendimiz cevap verdi :

— Evet, o hak erak ağacından bir çubuk da olsa... (2)

«Doğrusu siz davacı ve davalı olarak bana geliyorsunuz. Ben de ancak bir insanım; olur ki, sizden bir kısmınız delilini getirmede, davasını anlatmada daha zekice ve ustaca bir yol izleyebilir. Ben ancak sizden işittiğime göre aranızda hükmederim. Bu nedenle kime kardeşinin hakkından bir şey hükmedersem, onu almasın. Çünkü bu durumda ona ancak ateşten bir parça ayırmış olurum ki kıyâmet günü o ateşle birlikte (haşrolup) gelecektir.» (3)

«Üç kimse var ki Allah kıyâmet günü onlara konuşmaz, rahmet nazariyle bakmaz ve onları temize çıkarmaz; onlara acıklı bir azâb vardır.»

Hadîsin râvisi Ebû Zer (R.A.) diyor ki; Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sordum :

— O üç kimse kimlerdir? Gerçekten onlar zarara uğrayıp umutsuzluğa düşmüşlerdir!.

Cevap verdi :

— **«Kibir ve gururla gezen (bu ölçü ve anlamda elbise giyip eteğini yerlerde sürüyen); iki yüzlülük edip söz götürüp getiren; malını yalan yeminle satan kimselerdir.» (4)**

---

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Alûsî - Fethülkadîr
(2) Hadis imamları, Sünen Kitapları
(3) " " " "
(4) Ahmed bin Hanbel: Ebû Zer'den

Bunun için Mâlik bin Dinar şöyle demiştir:

«Dînar: Din ile nârdan ibarettir. Kim haklı yönden elde ederse bu onun dini ve dindarlığıdır. Kim de haksız yoldan elde ederse, bu ona ateş olur.» (1)

«Münafıkın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler. Söz verdiğinde onu yerine getirmez. Kendisine emânet edildiğinde ona hiyânet eder..» (2)

VERİLEN SÖZÜ YERİNE GETİRMEK

YAPILAN SÖZLEŞMEYE BAĞLI KALMAK

(وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ) «Kitap ehlinden öyleleri de var ki, kitapta olmadığı halde kitaptanmış sanasınız diye dillerini kitaptan yana evirip çevirirler, eğip bükerler...»

Kur'ân bu konuda önemli bir konuyu, Yahudi milletinin yanlış tutum ve anlayışını örnek göstererek mü'minleri aydınlatıyor. Yahudiler kendi şeriatlerine uymayanlara ne değer verir, ne de onlarla yaptıkları sözleşmeye sadık kalırlardı. Özellikle kitapsızlar diye tanımladıkları putperestlere karşı hiçbir sorumluluk taşımaz, onların mallarını doğrudan ya da dolaylı yoldan yemeği kendilerine mubah sayarlardı.

İşte karakter ve inancı bu olan Yahudiler sadece İslâm'a değil, kendi kutsal kitapları Tevrat'a ve Musâ Şeriatına da ters düşüyorlardı. Allah'ı, Yahudi milletinin millî ilâhı olarak saymaları, onların diğer milletlere karşı tutumlarını ve taşıdıkları niyeti belirtmeğe yeterlidir.
Musâ Şeriatında geçen ON EMİR'in birincisi: «Allah'ın Rabbin ismini boş (ve yalan) yere ağıza almıyacaksın..» (3) şeklindedir.

«Yalan haber taşımıyacaksın; haksız şâhit olmak için kötüye el vermiyeceksin. Kötülük için çokluğun peşinde olmıyacaksın ve bir dâvada adâleti bozmak için çokluğun ardına saparak söylemiyeceksin. Eğer düşmanın kaybolan öküzüne, yahut eşeğine rastlarsan, mutlaka onu kendisine geri getireceksin..» (4)

«Yalan şeyden uzak ol..»

---

(1) İbn Ebî Hâtim: Saîd bin Amr'den
(2) Eshab-ı Sünen
(3) Çıkış: 20/7
(4) Çıkış: 23/1-5

«Ve rüşvet almıyacaksın..»

«Ve garibe gadretmiyeceksin. Garibin gönlünü bilirsin; çünkü Mısır diyarında gariptiniz.» (1)

Yahudi din adamları, diğer dinlere ve milletlere karşı hiçbir sorumluluk yolu taşımamaları nedeniyle Tevrat'ın bu emirlerini değersiz menfaatlar uğruna yanlış yorumladılar ve kelimelerin yerini değiştirerek uydurdukları sözlerin Allah'tan geldiğini iddia edecek kadar ileri gittiler. Sonra bazı iyi niyetli hahamlar kelimeleri tekrar eski yerlerine koyarak düzelttiler.

Konumuzu oluşturan âyetler, belirtilen hususlarla Müslümanları uyarıyor; yapılan sözleşmelere, verilen sözlere sadık kalmalarını hatırlatıyor; her Müslümanın hakkı koruyup uygulamakta diğer insanlara örnek olma mevkiinde bulunduğuna bilhassa işâret ediyor.

Zaten semavî kitapların hepsinde doğruluk, ahde vefâ, sözleşmelere sadık kalma, emânetleri koruma gibi sosyal yapıyı güven içinde ayakta tutan konulara geniş yer verilmiştir. Kurân bu yoldan sapan Kitap Ehlini hakikate çağırıyor.

Allah adını şahsi çıkar uğrunda yalan yere kullanmak, ilâhî âyetleri, şer'î hükümleri az bir menfaat karşılığında değiştirmek kesinlikle yasaklanmıştır. Çünkü bu hususların önemsenmediği bir toplumda, din, ahlâk, sorumluluk ve fazîlet ışığı kalmaz. Millî ve sosyal yapılar ciddi biçimde hasar görür, düzen tehlikeye mâruz kalır. Karşılıklı güven kökünden yıkılıp yerini güvensizliğe bırakır.

Bu bakımdan toplum düzenini şahsî (kişisel) çıkarlarına alet edip onu alt-üst edenlere hayat kanunu hiçbir zaman gülümsemez. İlâhî rahmet havası onlara doğru esmez. Kıyâmet günü ise bu gibilere verilecek cezâ çok daha acıklı olacaktır.

ALLAH'IN ÂYETLERİNİ DEĞİŞTİRMEK

Din başlıbaşına ilâhî bir müessesedir. Şunun, ya da bunun aklına uysun, görüşüyle uyum sağlasın diye hiç kimsenin onu değiştirmeye, keyfî biçimde yorumlamaya hakkı yoktur. Bu konuda samimiyetin yeri ve dayanağı olamaz. Din bütün esas ve prensipleriyle bir bütündür; bölünmeyi, bir kısmının beğenilip, bir kısmının beğenilmemesini hiçbir suretle kabul etmez.

Bununla beraber, tarihte Yahudî ve Hıristiyan din adamları bu yola

(1) Çıkış: 23/7-10

başvurduklarından kendi kitaplarını ve peygamberlerinin koyduğu şeriatı tanınmaz hale sokmuşlardır. O kadar ki bir önceki kuşak bir sonrakine bu konuda en kötü mirası bırakmıştır.

Buna birkaç örnek verelim:

TEVRAT:

«Yalan haber taşımıyacaksın.»

Dediği halde bugün hâlâ Yahudiler kurdukları Siyonizmle yalan çarkını başka milletler aleyhine durmadan çevirmektedirler.

«Garibe gadretmiyeceksin.»

Emri mevcut olduğu halde, kesin bir yasak ortada dururken Yahudiler hem dünya tefeciliğinin öncülüğünü yapmakta, hem Filistinli yerli halkı yurtlarından çıkarıp tam bir gariplik felâketine sürüklemekte devam etmektedirler.

«Kötüye el vermiyeceksin.»

Sözü hakkı korumayı, haksızdan yana olmamayı emrederken, Yahudiler, insanlığa rahmet saçan hak dinlerin, özellikle İslâmiyetin etki alanını daraltmak, kalbler üzerindeki sıcak tesirini sıfıra düşürmek ve bu arada müminlerin itikadını bozmak amacıyla YEHOVA ŞAHİTLERİ diye bir ekol oluşturup Hıristiyan âlemiyle İslâm âleminin içine fitne tohumları serpmektedirler.

«Seçme kulum..»

Diye, gelecek olan kurtarıcıdan, büyük teselliciden Tevrat sözederken, Yahudiler ne İsâ Peygamberi, ne de Muhammed (A.S.) Peygamberi bu müjdeye lâyık görmüş, kurtarıcının herhalde kendilerinden geleceğini yanlış bir yorumla halka anlatmaya ve kendi adamlarını buna inandırmaya çalışmışlardır.

İNCİL:

Hayli değiştirilmesine rağmen bugün elimizdeki İncillerde şarabın ve domuz etinin haram ve murdar sayıldığı geçmektedir. Buna rağmen Hıristiyan âlemi hem şarabı, hem domuz etini mubah saymıştır; hattâ dinî ayinlerde bile şarap içilmektedir. Yahya Peygamberden söz edilirken İncilde şu kayıt yer almaktadır:

«Yahyâ'nın doğumundan çok kimseler sevinecek. Zira Rabbin katında yüce olacak, asla şarap içmiyecek ve müskirat kullanmıyacaktır.» (1)

İncil domuzun murdar olduğunu şu belgeyle anlatır :

«Ve İsâ onlara derhal izin vermekle temiz olmayan ruhlar çıkıp domuzlara girdiler..» (2)

Buna rağmen bugün domuz etini en çok yiyenler ne yazık ki Hıristiyanlardır.

Müslümanlara gelince :

Onlardan da makam ve şöhret, dünyalık ve benzeri şeyler peşinde koşanların bir kısmı Allah'ın emirlerini dosdoğru açıklamadılar, bazı âyetleri maksatlı biçimde yorumladılar. Ne var ki, tek harfi bile değiştirllemlyen Allah Sözü, hâlâ bütün parlaklık ve kudretiyle ortada duruyor ve durmaya devam edecektir.

Konumuzu oluşturan âyetler özellikle bu hususa dikkatleri çekmekte, Yahudî ve Hıristiyanların din adamlarının düştüğü menfaat bataklığına Müslüman din âlimlerinin düşmemesini, bir yandan emretmekte, bir yandan tavsiyede bulunmaktadır.

Konuyu özetliyecek olursak :

Allah'a verdikleri söze ve ettikleri yeminlere aldırış etmeyip bunları değersiz menfaatler ve şahsî çıkarlar karşılığında bozanlara beş türlü cezâ va'dedilmektedir :

1. Ahirette onlara hiçbir (yüz güldürücü, gönül doldurucu) nasîp yoktur.

2. Allah onlara lûtuf yüzüyle hitap etmez.

3. Onlara rahmet nazarıyla da bakmaz.

4. Onlar için çok acıklı bir azâb hazırlanmıştır.

5. Kıyâmet gününde de Allah onları temize çıkarmaz.

Çünkü onlar dünyada belirtilen kötü tutum ve düşünceleriyle beş felâkete kapı açmışlardır :

1. Allah'a karşı saygısızlığın en kötü örneğini ortaya koymuşlardır.

(1) Bu konuda geniş bilgi için bak: Tevrat ÇIKIŞ: 20-23 bölümlerine. İncil/ Matta: 25/26 - Markos: 13/25 - Luka: 1/15 kısımlarına.

(2) Markos: 3/13

2. Kendi kitap ve şeriatlerini değiştirip menfaatleri karşılığında satmışlardır.

3. Toplum yapısında güvensizlik doğurup fertlerin ahlâkını bozmuşlardır.

4. Millî ahlâka ağır darbe indirmişler ve bu yüzden millî bünyede onarılması zor yaralar açmışlardır.

5. Nasîblerini ararken, sadece dünyalık elde etmeye çalışmışlar ve bunun için herşeyi kendilerine mubah saymışlardır.

Ancak bu kötülük ve günahlardan tevbe edip hakları ödeyerek vicdanını ve ruhunu arındırmaya çalışanlar müstesnâ.. Çünkü Allah tevbeleri çokca kabul edendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kitap Ehli'nden bir kısmının kendi şeriatlerini nasıl değiştirdikleri, bir kısmının kendi peygamberlerini nasıl ilâhlaştırdıkları ve bir kısmının da din adamlarını rab edindikleri açıklandıktan sonra aşağıdaki âyetlerle, hiçbir peygamberin kendisine kitap, hikmet ve nübüvvet verildiktensonra, «Allah'ı bırakıp bana kulluk edin» demiyeceği ve esasen bunun peygamberlik ölçülerine ters düşeceği anlatılıyor ve böylece peygamberlerin sıfatlarına atıflar yapılarak görevlerinin sınırı belirleniyor.



مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ
وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ
وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ
وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ
وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ
بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرٖى
قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٨١﴾
فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

MEÂLİ :

79— Hiç bir insana uygun olmaz, yakışık düşmez ki, Allah ona kitap versin, hüküm ve peygamberlik versin de sonra o, insanlara : «Allah'ı bırakıp bana kul olun!» desin. Ama : «Kitabı öğrenip öğrettiğinize ve ders verdiğinize göre öğretici, eğitici ve bilginizle amel edici olun!» der.

80— Hem melekleri ve peygamberleri rablar (tanrılar) edinmenizi de emretmez. Siz müslüman (Hakka' dosdoğru teslîm) olduktan sonra size küfre sapmanızı mı emreder?

81— Hani Allah, Peygamberlerden kesin söz almıştı : «And olsun ki size kitap ve hikmet verdim, sonra sizinle beraber bulunanı kabul eden bir peygamber gelince, herhalde ona inanasınız ve ona mutlaka yardım edesiniz» (buyurmuş ve) «Bunu ikrar ettiniz mi, bunun üzerine ahde bağlı ağır yükümü kabul ettiniz mi?» demişti. Onlar da : «İkrar ettik» diye kesin söz vermişlerdi. (Allah) : «Öyle ise şâhid olun, ben de sizinle beraber şâhidlerdenim» buyurmuştu.

82— Bunun ardından kim yüzçevirirse, artık onlar din doğrultusundan sapan günahkârlardır.

İNİŞ SEBEBİ

İsâ Peygamberi Rab kabul edip ona ilâhlık payesi veren Necrân Hı-

ristiyanlarının yanlış inançlarını tashih eder anlamda inmiştir. (1)

Kelbî'nin (Ö : 146) yaptığı rivâyete göre, İbn Abbas (R.A.) bu konuda şöyle demiştir :

«Yahudîlerin ileri gelenlerinden Ebû Râfi ile Necrân Hıristiyanlarından söz sâhibi sayılan birkaç kişi Peygamber'e (A.S.) gelerek dediler ki :

— Ya Muhammed! Sana tapmamızı ve seni Rab edinmemizi mi istiyorsun?

Resûlüllah (A.S.) onlara şu cevabı verdi :

— Allah'tan başkasına tapmayı, kullukta bulunmayı emretmekten yine Allah'a sığınırım. Allah bunun için beni göndermemiştir ve bana bu yolda bir emir de vermemiştir. (Ben sadece Allah'ın emirlerini kullarına teblîğ ile görevli bir peygamberim).

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

El-Hasen diyor ki :

«Bana kadar ulaşan rivâyette, bir adam, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek :

— Ey Allah'ın Peygamberi! birbirimize selâm verdiğimiz gibi sana da selâm veriyoruz. (Halbuki sen çok üstün saygılara lâyıksın). Sana secde edelim mi?

Diye sorduğunda Efendimiz ona şöyle buyurmuştur :

— Allah'ı bırakıp başkasına secde etmek hiç kimseye yakışmaz. Ama siz peygamberinize saygılı olun ve saygıdeğer kişilerin kıymetini bilin.

Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.

Kurtubî'nin tesbitine göre, Efendimiz (A.S.) bu konuda şunu da buyurmuştur: **«Sizden hiç biriniz, büyüğünüz için «Bu benim Rabbimdir» demesin, fakat «efendimdir» desin.»** (3)

Ashabtan Hâtem oğlu Adiy (R.A.) sordu :

— Ey Allahın Peygamberi! Kitap Ehli birbirine nasıl taparlar?

Efendimiz şu cevabı verdi :

— Din adamlarının onlara haramı helâl, helâlı da haram kılması, hal-

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî - İbn Kesîr

(2) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - İbn Kesîr

(3) Kurtubî: C. 4, S. 124 / Mısır: ?

kın da bu konularda onlara inanıp uyması şeklindedir. Halkın din adamlarına kulluğu daha çok böyle cereyân etmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

Bir gün Hz. Ömer (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki: «Ya Resûlellah! Kureyze oğullarından bir Yahudi arkadaşıma söyledim, Tevrat'tan hayli parçalar yazıp bana getirdi. Onları size arzedeyim mi?»

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimizin rengi değişti ve Ömer'e cevap vermedi. Orada hazır bulunan Sâbit oğlu Abdullah, Ömer'e: «Resûlüllah'ın yüzündeki isteksizliği görmüyor musun?» diyerek onu uyardı. Ömer (R.A.) mahcup oldu ve : «Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in peygamber olduğuna râzı oldum.» diyerek herhangi bir şüpheye düşmediğini anlatmak istedi.

Onun bu sözüne karşılık Efendimiz şöyle buyurdu :

«Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer Musâ Peygamber aranızda sabahlayıp siz de ona uyarak beni bırakmış olsanız, sapıtmış olursunuz. Doğrusu sizler, ümmetler arasında benim payım; peygamberler arasında da ben sizin payınızım.» (1)

«Kitap Ehlin'den (dinî konuda) bir şey sormayın. Çünkü onlar size elbette doğru yolu göstermezler; kendileri sapıtmıştır. Bu durumda siz ya bâtılı tasdîk eder, ya da Hakk'ı yalanlarsınız. Andolsun ki, Musâ hayatta olup aranızda bulunsaydı, bana uymaktan başka bir yol ona helâl olmazdı.» (2)

«Allah kıyâmet günü insanları bir araya toplayınca, bir çağırıcı şöyle seslenecek : Kim Allah'a yaptığı ibâdete başkalarını ortak etmişse, sevâbını Allah'tan başkasından istesin. Çünkü Allah ortaklıkta ortakların en doygunudur (ortaklığa ihtiyacı yoktur).» (3)

HAK PEYGAMBERLE YALANCI PEYGAMBER ARASIDAKİ FARK

Hak Peygamber :

1. Soyu temiz bir âileden seçilir. Onu seçen bizzat Allah'tır. Halk ta-

(1) Ahmed bin Hanbel - Abdurrezzak: Abdullah bin Sâbit'den
(2) Ebû Ya'lâ: Câbir (R.A.)den
(3) Ahmed b. Hanbel

rafından seçilmez.

2. Bütün bilgisi vahye dayanır. Tahsile ihtiyacı yoktur. Onun öğretici ve eğiticisi bizzat Allah'tır.

3. İffet simgesi bir anadan doğar.

4. Hayatı baştan sonuna kadar düzenlidir: İnsanı küçülten, ruhu karartan, vicdanı silik hale getiren her türlü düşünce, söz ve davranışlardan korunmuştur.

5. Kendiliğinden din adına konuşmaz, Allah'tan ne alırsa ancak onu yansıtmakla me'murdur.

6. Gerektiğinde dünya işleri hakkında çevresiyle istişarede bulunur; bunu hiçbir zaman küçüklük saymaz. İsâbetli görüşlere, sağlam düşüncelere saygılıdır.

7. Hayatının hemen her bölümü ve her safhası insanlara yol gösterici, kafaları aydınlatıcı ve vicdanları geliştirici ölçü ve anlamdadır.

8. Çok zeki ve yeteneklidir. Sağlam düşünceye sahiptir. Cesaret ve soğukkanlılığın üst düzeyindedir.

9. Beşerî ilişkileri çok ölçülü ve anlamlıdır. Başkasıyla alay etmez, kahkaha ile gülmez, bağırarak konuşmaz, izin istemeden kimsenin evine girmez.

10. Edep ve terbiyenin, nezaket ve nezahetin doruğundadır.

11. Yalnız Allah'ın hoşnudluğunu kazanmak için çalışır; başkasından ne bir teşekkür, ne de bir karşılık bekler.

12. Kendinden yana bir çıkarı, ya da iddiası yoktur. Her şey Allah için, din için, insanlık içindir.

13. Kendini her zaman ve her yerde Allah'ın kulu ve peygamberi olarak tanıtır; bunun ötesinde bir ilgi ya da üstün bir sıfat istemez. Kınayanların kınamasından endişe duymaz.

14. Kendisini ilâhlaştırmak isteyen hayranlarını derhal uyarır ve ölçüyü kaçırmalarına aslâ imkân vermez ve müsamaha da etmez.

15. Mal toplamaz, servet edinmez; bütün güç ve yeteneğini Allah'ın buyruklarını yerine getirmeğe harcar; insanların mutluluğu için çalışır.

16. Sözleri arasında tam bir tutarlık vardır. Ne kadar yaşlansa bile bunamaz.

17. Açlığa, musîbetlere, felâketlere karşı son derece dayanıklı ve sa-

bırlıdır.

Yalancı Peygamber :

Yalancı peygamberde bu saydıklarımızın onda dokuzu yoktur. Tarihte ortaya çıkan bir takım yalancı peygamberlerin hayatı incelendiğinde, onların bu ölçülere gelmediğini rahatlıkla görebiliriz. Sahte peygamber Tufayl oğlu Amır ve Habib oğlu Müseyleme'yi bir düşünün! Sonra da 19. asırda ortaya çıkan Bahailik ve Babîlik'i araştırın. Hindistan'da ortaya çıkan Kadiyanî'liği de buna ilâve edin.

Gerek Şirazlı Mirza Ali Muhammed, gerekse Hindistanlı Mirza Gulam Ahmed, önceleri birer din adamı kisvesiyle ortaya çıkmışlardı. Çevre bulunca bu kez Mehdi rolüne girmişler, sonra biraz daha çevre bulunca kendilerini Rab ilân edecek kadar şaşkınlık göstermişlerdi. Bab şöyle diyordu : «Ben bir aynayım, bende görünen Allah'tan başkası değildir.»

İşte konumuzu oluşturan âyetler bir yandan hak peygamberlerin Allah ile olan ilgilerinin sınırını belirlerken, bir yandan sahte peygamberlere işâret etmekte, Allah'a dosdoğru inanan mü'minlere gerçek bir kıstas sunmaktadır.

ALLAH'I BIRAKIP ALLAH ADINA BAZI ŞAHISLARI İLÂHLAŞTIRMAK KÜFÜRDÜR

(وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ أَرْبَابًا) **«Hem melekleri ve peygamberleri rablar (tanrılar) edinmenizi de emretmez.»**

Hıristiyanların İsa Peygamberi ve hattâ bazı rahip ve piskoposları ilâhlaştırdıkları gibi, bazı Müslümanların da büyük velileri, ünlü mürşitleri ölçüsüz ve sınırsız biçim ve anlamda sevip onlara bağlanmaları, Allah ve Peygamberi kendilerine unutturacak düzeye gelmiştir. Bu zatlara karşı duydukları derin bir aşk onları ibâdette de ölçüsüzlüğe itmiş, namaz kılarken bile rabıtada bulunmak suretiyle kalblerini Allah'tan başkasına tahsis etme gafletine düşürmüştür.

Konumuzu oluşturan âyetler bu hususlara işâret edip dikkatleri çekerken iki tarafı uyarmanın derin mânasını yansıtmaktadır. Geçmiş milletlerin işlediği günah ve kusuru, Muhammed (A.S.) Efendimizin ümmetinin işlememesi için tarihin bu konudaki kapısı aralanıyor, en özlü noktalara parmak basılıyor ve gereken uyarılar yapılıyor.

O halde İslâm'ın imân ve irfan doğrultusundaki ölçüsü nedir? Bunu

şöyle özetliyebiliriz :

a) Kulluk ve ibâdet ancak Allah'a yapılır. İbâdette ortak kabul etmez.

b) Kalbin din vadisinde sevgi, aşk ve heyecan kapısı ancak Allah'a açık tutulur. Peygamber ve kâmil velîler, ünlü mürşitler ise, Allah dinine hizmet ettikleri için sevilirler ki bu sevgi de dolayısıyla Allah'adır.

c) Şahısları ilâhlaştırmak büyük günahlardandır; insanı şirke götürür.

d) Dinde yerine getirilen ibâdet ve kulluk ancak Hz. Muhammed (A.S.)ın Sünnet ölçüleri çerçevesinde olmalıdır. Onun dinde yapmadığını yapmak, dinden olmayan şeyleri din adına uydurup dine sokmak sapıklıktır ve her sapıklık ateştedir.

PEYGAMBERLER BİRBİRİNİ TASDÎK EDER

(وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ) **«Hani Allah, peygamberlerden kesin söz almıştı...»**

Bu, ilâhî bir emirdir. Her peygamber bu emre uymuştur. Ümmetlerin bu doğrultudan sapması, ilâhî emre karşı gelmektir. Çünkü peygamberlerin gönderilmesinin asıl amacı birdir; hepsi aynı kaynaktan alır, aynı tezgahta biçimlenir. Bunun için Allah ya ruhlar âleminde, yani cesedler henüz yaratılmadan önce peygamberlerin ruhlarından birbirlerini, bir sonrakinin öncekileri, öncekilerin de sonrakileri tasdîk edeceklerine, yardımda bulunacaklarına dair emir verip kesin söz almıştır, ya da her peygambere kitap, hikmet ve nübuvvet verdiğinde kesin söz almıştır. Bunu birkaç bölümde özetliyebiliriz :

a) Aynı millete aynı devrede birden fazla gönderilen peygamberler, hem birbirlerini tasdîk etmek, hem de yardımda bulunmakla yükümlüdürler. Musâ Peygamberle kardeşi Harun Peygamber buna örnektir.

b) Her biri ayrı bir şeriatle ayrı ayrı devrelerde aynı millete gönderilen peygamberlerdende bir önceki, bir sonrakinin geleceğini müjdeler; bir sonraki öncekini tasdîk eder. İbrahim Peygamberle Nuh Peygamber buna bir örnektir.

c) Aynı yerlerde fakat aynı şeriat üzere gönderilen peygamberler de yine birbirini tasdîk etmek ve birbirlerinin şeriatına aynen uymakla yükümlüdürler. İbrahim Peygamberle Lût Peygamber buna bir örnektir.

d) Bir sonraki bir öncekinin şeriatını tamamlamak üzere gönderilen

peygamberler de hem birbirini tasdîk etmek, hem bir önceki şeria aldığı emirler ölçüsünde tamamlamakla yükümlüdürler. Musâ Peygamberle İsâ Peygamber buna bir örnektir.

e) Ayrı bir şeriatle bütün milletlere gönderilen peygamberle daha önceki peygamberler arasındaki ölçü de böyledir: Son peygamber geçmiş bütün peygamberleri tasdîk etmekle, önce gelip geçen peygamberler de son peygamberin geleceğini haber vermekle yükümlü tutulmuşlardır.

Resulüllah (A.S.) ile önceki peygamberler buna misaldir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

«Öğretici, eğitici ve bilginizle amel edici olun» sözleriyle çevirisini yaptığımız REBBANİYYÛN deyimi hakkında çok yönlü yorumlar yapılmıştır:

1— İbn Abbas'a göre : Dinde anlayışlı ve bilgili olanlar.

2— Öğreticiler ve eğiticiler.

3— İbn Mes'ud'a göre : İlim ve hikmet, güzel ve yumuşak huy sahipleri.

4— Halkı, bulundukları seviyeyi dikkate alarak eğitenler; onlara gerekli olan bilgileri verenler.

5— İlmiyle amel edenler.

6— Helâl ve haram sınırlarını bilenler; emir ve nehiylere uyanlar.

7— Kendini iyice gözetmesini, halkı da siyâsetle idâre etmesini bilenler.

Nitekim İbn Abbas (R.A.) vefat ettiğinde, Muhammed bin Hanîfe şöyle demişti : «Bugün ümmetin Rabbanîsi öldü!»

8— Sibeveyh'egöre : Rabb'e mensup olanlar, Onu bilip itaat edenler.

9— Müberrid'e göre : İlim sahiplerinden insanlara hem bilgi verenler, hem onları eğitenler.

10— Ebû Ubeyde'ye göre : Bu kelime Arapça değil İbrânîcedir. (1)

11— Rabbin dinini bilip onunla amel edenler.

12— Saîd bin Cübeyr'e göre : Hikmeti sevip Allah'tan korkanlar ve

---

(1) Lübabu't-Te'vîl / Alaaddin Ali: C. 1, S. 244 - Mısır: 1374 Kurtubî, Alûsî ve İbn Cerir Tefsirleri

her türlü kötülüklerden sakınanlar.

M î s a k :

a) Yemin ile kuvvetlendirilen ahid.

b) Peygamberlerin mîsakı, Allah'ın emir ve nehiylerine tamamen uyma hususunda nefislerine karşı olan güvenleri ve buna dair verdikleri kesin sözdür.

c) Her peygamberden mîsak alınmıştır.

d) Peygamberler için başkasından mîsak alınmıştır.

e) Hazreti Muhammed (A.S.) hakkında bütün peygamberlerden mîsak alınmıştır.

f) Peygamberlerin birbirlerini tasdîk etmeleri için her birinden mîsak alınmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'a ibâdet etmenin gereğinden sözedildi. Allah'ı bırakıp başkasını Rab edinmenin insana yakışır bir düşünce ürünü olmadığı, akl-i selîm'e ters düştüğü hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle bir bütün olan varlık âleminin ister istemez Allah'a teslimiyetgösterdiğineve bu bütünün bir parçası olan, fakat diğer parçaların üstünde bir özelliği bulunan insanın da isteyerek, akıl ve irâdesini kullanarak Allah'a boyun eğip teslimiyet göstermesinin lüzumuna değiniliyor. Nitekim her varlığın ilâhî kanuna uyarak yaratıldığı gayeye doğru hareket ettiği belirtiliyor.



أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

M E Â L İ :

83— Hâlâ onlar Allah'ın dininden başkasını mı arzuluyorlar?! Halbu-

ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi de ister istemez O'na teslîm olmuştur ve ancak O'na döndürüleceklerdir.

İLMÎ YÖNÜ

Varlık âlemi çok mükemmel bir plâna göre düzenlenmiş ve her varlık kendi türünün özelliğine göre belli kanunlara bağlanmıştır.

(وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا) **«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi de ister istemez O'na teslim olmuştur...»**

Her varlık ister istemez bu plânda belli ve belirli yerini almıştır. Başıboş hiçbir şey yoktur. Maksatsız yaratılan bir varlık düşünülemez. Yerçekimi kanununa nasıl uymak zorunda isek ilgili bulunduğumuz hayat kanunlarının tümüne öylece uymak zorundayız. Diğer varlıkların durumu da böyledir : Karınca kendisine sunulan içgüdü ile hayatını sürdürürken, bal arısı da kendisine sunulan değişik bir içgüdü ile varlığını devam ettirmektedir. Bunlardan herbiri bağlı bulunduğu kanuna göre davranmak zorundadır; başka türlüsünü yapamaz. Bütün bunlar canlı cansız her varlığın O Yüce Yaratan'ın buyruğuna boyun eğdiğini gösterir.

Kur'ân bu âyetle, dikkatlerimizi dış âlemimize çeker; çevremizdeki eşya üzerinde düşünmemizi, kâinat plânındaki mükemmelliğe kafamızı çevirmemizi emreder. Güneş her gün plânlandığı üzere ışık ve enerji vermek, yerküre ölçülü bir hızla hem kendi çevresinde, hem güneş etrafında dönmek zorundadır. Bağlı bulunduğu plân ve plânı uygulama safhasına koyan ilâhî kanun bunun böyle olmasını düzenleyip belli ölçülere irca' etmiştir. Maymundan ancak maymun meydana gelir, insan da ancak insan doğurur. Bunun aksi mümkün değildir. Çünkü her türün kendine has özellikleri ve bağlı bulunduğu biyolojik kanunları vardır. Buna uymaması düşünülemez.

O halde her şey varlığın bütünlüğü içinde bağlı bulunduğu şartlar ve ilgili kanunlara göre var olmaktadır. Her şart nasıl belli bir kanunun gereği ise, her kanun da ölçülü bir plânın gereğidir.

İlim ve teknik bize göre, varlık âlemini bir bakıma yeniler. Ama yine de meydana gelen her yenileşme bir kanuna bağlı bulunmaktadır. Maddenin enerjiye dönüşmesi, maddelerdeki kimyasal değişikliklerin meydana gelmesi, belli ölçü ve illetlere göre değil midir?

Diğer bir düşünce düzeyinde konuya baktığımızda karşımıza varlık âleminin Allah'a teslimiyeti şu anlamda tezahür etmektedir : Hemen her varlık hareket halindedir. Yerinde sâbit sandığımız cansız varlıklardaki

milyarlarca atomun durmadan başdöndürücü bir hızla hareket halinde olduğunu biliyoruz. Ama her hareketin bir başlangıcının olması gerekmez mi? Her başlangıcın da bir başlatıcısının bulunması zorunlu değil midir? Başlatıcı olan yüce Kudret, maksatsız, amaçsız bir hareket meydana getirir mi? Hiç sanmam. Çünkü abesle iştiğal O'nun kudretine, hikmetine ve büyüklüğüne ters düşmektedir.

Sonuç olarak Kur'ân'da ilgili âyetle, insan aklına ışık tutuluyor, bir bütün olan varlığın parçalarını incelemesi öneriliyor. Sonra da kendi yaratılışındaki plân ve taşıdığı estetiğin akıllara durgunluk veren mükemmelliğine dikkatler çekiliyor. Ayrıca diğer varlıklara oranla insan daha çok ilâhî lûtuf ve inâyete mazhar olduğundan asıl Hakk'a teslimiyette her şeyden önce davranmasının lüzumuna dokunuluyor. Çok mükemmel bir eserin, ancak daha çok ve ölçü kabul etmez anlamda başka bir mükemmelin meydana getirmesi gerekmiyor mu? O halde mükemmel bir varlık olan insanın herhalde bir yaratanı ve o yaratanın ondan çok daha mükemmel olması aklın, mantığın ve vicdanın olumlu kabul edeceği bir yol değil midir?

Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz: **«Kendini bilen, Rabbini de bilir.»** buyururken bu yüksek mânayı kasdetmemiş midir? Bunda şüphe yoktur. (1)

Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde rahatlıkla diyebiliriz ki: İnsanın Allah dininden başka bir din araması, dünyanın değişik bir hızla dönmesini istemesi kadar anlamsızdır. İslâmiyet, Yaratana karşı bu teslimiyetin anlam ve değerini, amaç ve illetini kademe kademe işler; aklını kullansınlar diye bunu öğütler. Bu bakımdan da İslâm en son ve en mükemmel dindir.

Allah'ın buyruklarına isteyerek boyun eğip teslim olanlar; akıllarını kullanıp kendi irâde ve ihtiyarlarıyla Yaratanı bilip ibâdet edenlerdir ki bu daha çok insanlarla ve cinlerle ilgilidir. İstek ve irâde dışı boyun eğip teslimiyet göstermek ise -melekler müstesnâ- diğer varlıklarla ilgilidir.

SOSYAL YÖNÜ

(أَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ) **«Hâlâ onlar Allah'ın dininden başkasını mı arzuluyorlar?»**

(1) Şeyh Muhyiddin bin Arabî: «Bu, rivâyet yoluyla sâbit değilse de bize göre keşif yoluyla hadîs olduğu sâbittir» demiştir. (Keşfü'l-hâfâ)

Sosyal yapının zaman aşımıyla değişmesi, dinlerde de belli devrelerde bir tekâmülü zorunlu kılmıştır. Çünkü din, insanlığın hayrına, mutluluğuna yöneltilmiş bir rahmettir. Sosyal yapı geliştikçe bu rahmetin kapısı da o nisbette genişler. Yani onunla orantılıdır. Kabile ve milletlerin ilim, teknik, kültürel ve sosyal alanlarda kademe kademe tekâmül etmesi, şeriatlerin de tekâmülüne kapı açmıştır. İlâhî hikmet ve murat da bu yolda tecelli etmeye yönelik bulunuyor.

Peygamberlerin birbirini tasdîk etmesi ve bu konuda kendilerinden kesin söz alınması, dinlerinin birbirini tamamladığını ve en mütekâmil düzeye gelinceye kadar bunun sürüp gideceğini göstermektedir. Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimizin peygamber olarak görevlendirilmesiyle dinler son şeklini almış ve tekâmülde doruğuna yükselmiştir. Gelişen ve gelişecek olan sosyal yapının din ve dünya gereksinmelerini karşılıyacak geniş ve çok zengin malzemeyle, insan hayatının her bölümüne el uzatacak yüksek bir verimlilikle donatılmıştır.

O halde Allah'ın insanlıktan yana meşru' kıldığı son dine uymak, ilâhî tekâmül kanununa uymanın gereğidir. Her peygamber bunu tasdîk edip haber verdiğine göre, eskiye saplanıp bağlı kalmak, yürürlükten kaldırılan bir kanuna bağlı kalmak kadar gülünçtür. Bu bakımdan Hazret-i Muhammed'e (A.S.) ve O'nun dinine uymayanlar, -hangi dine bağlı bulunurlarsa bulunsunlar- Allah'ın dininden başkasını arzu ediyorlar demektir. Varlık âleminin canlı cansız her parçası ister istemez Allah'a teslimiyet gösterirken akıl, zekâ, irâde, hafıza ve benzeri üstün yeteneklerle teçhiz edilen insanoğlunun O'na tuğyan etmesi ne kadar şaşırtıcıdır!

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Müfessir Fahrüddin Râzi, göklerle yerin Allah'a teslimiyetini şöyle özetliyor :

«İslâm, sözlükte uyma, yolun ortasını bulma, bağlanıp baş eğmektir.» Bunu böyle anladıktan sonra göktekilerle yerdekilerin baş eğmesinin, teslimiyet göstermesinin bazı anlamları vardır.

Allah'tan başka varlıklar zatları itibariyle mümkinattandır. Mümkin olan her varlık, vâcibü'l-vücud olanın icadıyla vücut bulur; Onun yok etmesiyle de yok olur. O halde Allah'tan başka varlıklar gerek var olmada, gerek yok olmada Yaratanına bağlıdır ve O'na baş eğmiştir.

İster istemez teslimiyet :

Sağlam imân, iyi düşünce, güzel amel sâhibi Müslümanlar isteyerek

dinî konularda Allah'a itaat edip baş eğmişlerdir. Tabiatlerine uymayan hastalık, fakirlik, ölüm ve benzeri şeylerde ise, istemiyerek O'na uyup teslim olmuşlardır.

İnkârcılara gelince, onlar her halde istemiyerek Allah'a baş eğerler, dinle ilgili hususlarda teslimiyet göstermezler. Ama Allah'ın kaza ve kaderini (çizilen hayat kanununu) geri çevirmeğe güçleri yetmez, böyle bir imkâna sâhip değillerdir.

Diğer bir yorum :

Müslümanlar istiyerek teslim olup boyun eğdiler. Kâfirler ise ancak ölüm anında teslimiyet gösterdiler. Kur'ân'da buna işâret edilerek : **«Ne var ki, hışım ve şiddetimizi gördükleri vakitteki imânları kendilerine bir fayda vermedi.»** (1) buyuruluyor.

Göktekiler istiyerek teslim olup baş eğdiler. Yerdekilerden bir kısmı istiyerek, bir kısmı istemiyerek baş eğdi. Kur'ân'da buna da işâret edilerek : **«Sonra gaz halinde (veya duman halinde) bulunan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne, ister istemez gelin, buyurdu. İkisi de «İsteyerek, boyun eğerek geldik» dediler.» (2)**

Sonuç olarak bu konuyu açıklar anlamda şu âyeti hatırlatmamızda yarar var :

«Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmiyecektir. Âhirette de o, zarara uğrayanlardandır.» (3)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle birbirlerini tasdîk edip yardımda bulunmaları için peygamberlerden kesin söz alındığı ve böylece peygamberler ve getirdikleri dinlerden maksadın bir olduğu, ancak çağın sosyal ve ekonomik, kültürel ve psikolojik yapısına göre şeriatleri arasında bazı farkların bulunduğu, bir sonra gelen dinin bir öncekine nisbetle bazı yenilikler taşıdığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, aynı sözü veren Hz. Muhammed (A.S.)ın ve dolayısıyla ümmetinin daha önce gelip geçen, özellikle Kitap Ehliyle ilgili bulunan peygamberlerin tümüne inandıkları açıklanıyor. Bu açıdan dinler

---

(1) Mü'min sûresi âyet: 85
(2) Fussilet sûresi âyet: 11
(3) Al-i İmrân: 85

arasındaki soğuk havanın kalkmasına, son din olan İslâm'a girmelerine ve Onun peygamberine inanmalarına işâretler yapılıyor. Böylece barış ve kardeşlikten yana geniş bir kapı açık tutuluyor.



قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ
وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُو۫تِيَ
مُوسٰى وَع۪يسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ
مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ
د۪ينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٨٥﴾
كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ ا۪يمَانِهِمْ وَشَهِدُٓوا
اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِم۪ينَ ﴿٨٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ
وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٨٧﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۚ لَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَۙ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا
مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٨٩﴾

MEÂLİ :

84— De ki : Allah'a imân ettik; bize indirilen (Kur'ân)a da; İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Yâkub'a ve Onun evlâdına indirilene de; Rableri katından Musa'ya ve İsa'ya, diğer peygamberlere verilenlere de inandık. Onlardan hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O'na (Allah'a) teslîm olup boyun eğmişizdir.

85— Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmiyecektir. Âhirette de o, zarara uğrayanlardandır.

86— İnandıktan, Peygamberin hak olduğuna şehâdet ettikten ve kendilerine açık belgeler geldikten sonra inkâra sapan bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zâlimleri doğru yola çevirip başarılı kılmaz. (tevbe edip dönüş yapmadıkça doğru yolu bulamazlar).

87— İşte onların cezâsı, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lânetine uğramalarıdır.

88— Bu lânet (azâbı için)de devamlı kalıcılardır. Ne bu azâb onlardan hafifletilir, ne de (rahmet ile) yüzlerine bakılır.

89— Ancak bundan sonra tevbe edip kendini düzeltenler müstesnâ.. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Ansar'dan bir adam İslâm'a girip Hazret-i Peygambere (A.S.) inandıktan sonra pişman olup dinden ayrıldı, müşriklere katıldı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (86. âyet)

İnen âyet sözü edilen murtede okununca, haberi getiren kimseye, «sen de doğru söylüyorsun; Allah Resûlü senden daha doğrudur, Allah da Resûlünden daha doğrudur.» diyerek yeniden gelip İslâm'a girdi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet günü âmeller bir bir gelir : Önce namaz gelip «Ya Rab! ben namazım» der. Allah ona : «Sen hayır üzeresin» buyurur. Bu kez sadaka gelip : «Ya Rab! ben sadakayım» der. Allah ona da : «Sen hayır üzeresin» buyurur. Sonra oruç gelip, «Ya Rab! ben orucum» der. Allah ona da : «Sen hayır üzeresin» buyurur. Sonra sıra ile ameller bir bir gelir; Allah hepsine

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - İbn Kesîr - Kurtubî - İbn Cerir

de «Sen hayır üzeresin» buyurur. Sonra İslâm gelip «Ya Rab! Sen Selâm'-sın, ben İslâm'ım» der. Allah ona : «Şüphesiz ki sen bugün hayır üzere-sin; bugün seninle tutacağım ve seninle vereceğim» buyurur..» (1)

İSLÂM'IN BİRLEŞTİRİCİ ÇAĞRISI

(قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ) **«De ki : Allah'a iman ettik; bize indirilene de, İbrahim'e, İsmâil'e......» inandık.»**

İslâm, Hakk'a teslim olmanın yolu, Allah'ı bir bilmenin, bütün peygamberleri ve semâvî kitapları tasdîk etmenin ilâhî sesi; insanlığın son saadet burcu; gerçek hürriyetin sınır belirticisi, insan için hayat kanununa göre yaşama ölçüsünün sunucusudur.

Bunun için gelip geçen bütün peygamberleri tasdîk etme bezminde (kutsal meclis) Hazreti Muhammed'in (A.S.) Allah'ına vermiş olduğu kesin sözün ilk ve son ifâdesidir.

Konumuzla ilgili âyet bu sözün ve ifâdenin mutluluk va'deden sesini, kardeşlik getiren yüksek anlamını, cihan barışına kapıyı açık tutan ilâhî nağmesini yansıtıyor. Hazret-i Peygamber (A.S.) hâşâ sahte bir peygamber olsaydı, ne böyle bir çağrıda bulunur, ne de Kitap Ehli'ne iltifat ederdi. Meydana getirdiği güç ve sağladığı parlak sonuçla krallar gibi yaşamaya özenirdi. Ama O, insanlığa sunulan Hakk'ın geniş rahmeti; gönülleri aydınlatan parlak nûru, zulüm ve tuğyanı kaldıran en başarılı halîfesi idi. Ne söylemişse Hak adına söylemiştir, ne yapmışsa hak adına yapmıştır. Kendi nefsinden yana ne bir adım atmış, ne de bir pay ayırmıştır.

İşte Allah Kelâm'ı, Hazreti Muhammed'in (A.S.) hakiki ölçüsünü, Onun düşünce berraklığını, imân sâfiyetini, vicdan temizliğini bütün açıklığıyla sergiliyor. Kitap Ehli'ni bu yüce Peygambere ve Onun getirdiği son dine karşı iman ve insafa dâvet ediyor. Çünkü O, İbrahim Peygamberden tut da İsâ'ya kadar -daha önceki peygamberlere inandığı gibi- bütün peygamberlere inandığını en küçük bir bencillik göstermeden ilân ediyor.

Şüphesiz ki bu ilân, kardeşliğin, cihan barışının en büyük umut kapısı, bir olan Allah'a gönülden inanıp kul olmanın en açık belgesidir.

Ne var ki, asırlardır Müslümanlar, büyük umutlara, sonsuz saadetlere davet eden İslâm'ın bu hayat saçan ilâhî sesini yeterince duyura-

(1) Ahmed bin Hanbel: Ebû Hüreyre (R.A.)den

madılar. Bâtılı yaymaya çalışan Hıristiyan misyonerleri kadar olsun bir hizmet ortaya koyamadılar. Daha çok şekle bağlı kalıp işin esasına, ruh ve mânasına inemediler. Son yıllardaki kıpırdanışlar bu şuura ermenin ilk müjdesi sayılabilir.

İSLÂM, ÇAĞIN DİNİDİR

İslâm her yönüyle faydalı ilmin, mutluluk va'deden tekniğin, gerçek medeniyetin öncüsüdür. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm :

a) Duygudan ziyade akla hitap eder.

b) İnsan hayatının her bölümüyle ilgilenip ruhla beden arasında denge sağlar.

c) İnsanı yeme, içme, uyuma ve benzeri basit şeylerin dar çerçevesinden çekip alır; daha yüce amaçlar için yaratıldığını öğretir.

d) Bir sanat varsa mutlaka bir sanatkâr; bir hareket varsa mutlaka bir başlangıç ve başlatan; bir plân varsa mutlaka bir plânlayıcı var, diyerek insanı nefs bataklığından alıp kâinat düzeniyle karşıkarşıya getirir.

e) İnsan ruhuna ve ondaki safiyet ve yüceliğe, beden sağlığına, sinir sistemine; diğer bir deyimle beden ve ruh âfiyetine zararlı bütün şeyleri yasaklar; yararlı olanı mubah sayar.

f) Hayatın hareketten ve hareketin ciddi mücadeleden ibaret olduğunu, fakat bunun ilimden ışık almasının, ilmin de dinden, imândan güç almasının lüzumunu açıklar.

g) Günlük ibâdetle ruha ve bedene canlılık kazandırır; sinir sistemini düzeltir; kafayı dinlendirir.

h) Bireyin (fert) dimağına ve kalbine her dem sosyal yapının bir parçası olduğunu işler.

i) Bilimsel verilere kapı açarak insanı ciddi araştırmalara iter.

j) Tek kelimeyle, insanca yaşamanın yol ve yöntemini hayat kanunlarına uygun biçimde düzenler.

Bunun için Kur'ân : **«Kim, İslâm'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmiyecektir..»** âyetiyle ilâhî uyarıyı hatırlatır.

Evet; İslâm demek, insan hayatı demektir; İslâm demek, kâinat düzeni demektir. İnsan ruhu ve varlık âlemiyle uyum halinde olan İslâm dini bu bakımdan en son en mükemmel din olmaya lâyık görülmüştür.

Bütün hak dinler bu temel üzerine kurulmuş, ancak yükselip gelişmesi, milletlerin gelişmesine göre olmuştur. Dünya henüz tamamen keşfedilmediği devirlerde, her millet yada kabileye bir peygamber gönderilmiştir. Kıtaların keşfine, haberleşmenin sağlanmasına yakın bir çağda gelen İslâm artık bir millete değil, bütün milletlere ve her çağa hitap etme kudretiyle düzenlenmiştir. Bunun için İslâm her çağın dinidir, diyoruz.

İNANDIKTAN SONRA SAPITMAK

(كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ) «İnandıktan sonra inkâra sapan bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir?»

Bir olan Allah'a inanmak ne kadar sağlam aklın, iyi düşünebilen kafanın; eseri görüp müessiri, sanatı görüp sanatkârı anlayabilen kalbin ürünü ve müsbet sonucu ise, inandıkatansonra O'nu inkâr etmek de o nisbette işler olmayan aklın, düşünemiyen kafanın ve körelip anlayamıyan kalbin ürünüdür.

Gelişen ilim ve tekniğin başdöndürücü câzibesine kapılıp ilim ve tekniğe kapı açan, imkân veren kanunların nereye bağlı bulunduğunu ve kim tarafından idâre edilip sergilendiğini düşünmemek, kendi kendini inkâr etmek kadar şaşırtıcı değil midir? Meselâ bir GEN harikasını keşfedip ataların bütün kusur ve yeteneklerini içinde taşıyarak nesilden nesile aktaran bu mikroptan çok daha küçük varlığın çok yüce bir kudret eliyle imal edildiğini düşünememek kalb körlüğünün sonucu değil midir? Milyarlarca eşyayı ismiyle, rengiyle ve biçimiyle kendinde toplayıp bir sinema şeridi gibi, istediği zaman düşünüp gözönüne getirebilen insan dimağını, bu bir benzeri olmayan bilgisayarı kim imal etmiştir? Herhalde gözü, kulağı, dili ve dimağı olmayan şu gördüğümüz dağlar, denizler ve ağaçlar değil, o dimağdan çok daha kudretli, yetenekli bir elin ve o elin kurduğu çok üstün anlamda bir sistemin rol oynaması gerekmiyor mu?

İşte tekniğin gözalıcı buluşlarına hayran kalıp herşeyi insan zekâsına ve kör-sağır tabiata irca' edip meselenin içinden çıkıvermek belki kolay bir yoldur. Ama hiçbir zaman inandırıcı ve müsbet sonuca götürücü değildir. Milletlerin tarihinde birtakım zikzaklar meydana gelir, nice millî felâketlerle karşılaşır, ama sonunda tek tutamakları, Allah kalır; ilmin ve tekniğin sonuç vermediğini görünce Allah'a olan inançları bir kat daha artmış olur. Fırtına dinip sakin bir hava başlayınca Allah'tan yavaş yavaş uzaklaşma gafletine düşülür. Maddî refah kısa zamanda onların maddeciliğin çukuruna iter de bir de bakarsın, inkâr ve inat havası esmeye başlamıştır.

İslâm ülkelerinin çoğu birkaç kez bu fırtınaları görüp geçirdi. Sonra geri kalmışlığın kendi bilgisizliğinde değil, dininde arayarak başka milletlerin kültürüne kapı açıp kurtuluşu onda aradı. Ama bulamadı. Midyat'taki pirince giderken evdeki bulgurundan oldu.

O yüzden İslâm ülkeleri kendi asıl değerlerini bir tarafa itme bedbahtlığına uğradılar. Sonunda yozdular, doğu ile batı arasında sallantıda kaldılar; öyle ki çoğu ne doğulu, ne de batılıdır.

Bu, bir bakıma Yaratana baş kaldırmak, Onun gösterdiğinden daha iyi ve olumlu bir hayat düzeyine erişmeyi denemekti. Ne var ki bu deneme onlara çok pahalıya maloldu. Böylesine bir sapma ruhla beden, dünya ile âhiret arasında büyük bir dengesizlik meydana getirdi. Gerçi dinden kopuk bir ilim ve teknik önümüzü kısmen aydınlattı, midemizi doyurdu, kafamızdan kısmen olsun siyah bulutları sıyırdı, fakat ruhumuzu ihmal etmemize, mânevî bağlarımızı koparmamıza neden oldu. Ruh aradığı gıdayı bulamayınca paslanmaya yüztuttu; daha doğrusu Batı Kültürüyle okside oldu.

Bunun sonucu belli : Mide ve uçkur; lüks ve konfor; para ve sınırsız hürriyet... İç yapıdaki boşluktan doğan tatminsizliği de buna ilâve edersek kuşakları hayat kanununun dışına nasıl itip çıkardığımızı ve onları inkâr hastalığına nasıl kurban verdiğimizi belki anlayabiliriz.

İşte bugün İslâm âleminde de gençliğin tuğyan etmesinin, eline silah alıp birkaç ateistin uydurma felsefesine kendini adadığının ve bir hiç uğruna ortalığı kasıp kavurduğunun nedenleri budur! Maddî refah hiçbir milleti tatmin etmemiştir. İş onunla bitmiyor. İnsanoğlunun aradığı daha büyük amaçlar ve kaynaklar vardır. Millî gelirin çok yüksek oranda gerçekleştiği ülkelerde de bu tuğyanın alabildiğine başkaldırdığını, dörtnala gittiğini biliyoruz. Çok medenî geçinen ülkelerdeki intihar olayları, uyuşturucu madde kurbanları gün geçtikçe artmaktadır. Neden toplum huzursuzdur? Neden gençlik itaatsizdir? Ev var, para var, araba var, her türlü ni'met mevcut; bütün bu üzücü olaylar neden?

Bütün bu soruların cevabını Kur'ân en anlamlı ve duyarlı biçimde vermektedir : **«İnkâra sapan (mânevî boşluk içinde şaşkınlaşan) bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zâlimleri (hem kendilerine, hem çocuklarına yazık eden ve yaratanına başkaldırıp maddeyi tanrı edinenleri) doğru yola çevirip başarılı kılmaz.»** Ancak dönüş yapıp tevbe edenler müstesnâ... Geriye kalanlar oluşturdukları lânet azâbını dünyada da, âhirette de tadacaklardır. Bu, bir kanundur ki değişmez. Her toplum kendi cennet veya cehennemini yine kendisi hazırlar.

YORUMLAR

a) Âyette önce Allah'a imândan söz ediliyor. Çünkü bu asıldır. İkinci mertebede, Peygamber Muhammed'e (A.S.) indirilen Kur'ân'a imân belirtiliyor. Çünkü Hazreti Peygambere (A.S.) ve Kur'ân'a imân, diğer bütün peygamberlere ve Semavî Kitaplara da imânı içine almaktadır. Kur'ân hem gelip geçen peygamberleri, hem indirilen kitapları tasdîk eder.

b) Esbat, sibt'in çoğuludur. Yakup Peygamberin on iki oğlu ve onların oluşturduğu on iki kabileyi anlatır.

c) Peygamberlere ve onlara indirilen kitaplara imân etmek, o kitaplarla amel etmeyi gerektirmez. Bunun anlamı, onların da Allah tarafından peygamber gönderildiklerine ve kendi devirlerindeki kavim ve milletlere doğru yolu göstermek, Allah ile kulları arasındaki engelleri kaldırmak üzere indirilen kitapların hak olduğuna ve sonra sözü edilen kitapların taşıdığı şeriatlerin yürürlükten kaldırıldıklarına inanmaktır.

d) Hüsrân : Ana sermayenin elden gitmesi anlamında daha çok kullanılır. Burada, yaratılıştan insanda mevcut olan Allah'a teslimiyet duygu ve düşüncesinin bazı nedenlerle yok olması anlamına gelmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehli'nden çoğunun son peygamberi sabırsızlıkla beklediklerine ve için için ona inandıklarına işâret edildi. Ama son peygamber gönderilince bu kez Kitap Ehli'nin inkâra sapıp Tevrat ve İncil'in verdiği haberi bile yanlış yorumlamaya yeltendikleri, bu nedenle inkârlarını artırdıkları dolaylı yoldan anlatıldı. Bunun aksine Hazreti Muhammed'in (A.S.) aldığı emir ve verdiği kesin söz üzerine kendinden önceki bütün peygamberleri tasdîk ettiğine değinildi, İslâm'ın kardeşlik ve barış dini olduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle inandıktan sonra inkâra sapanların ve bu inkârlarını her geçen gün biraz artıranların dünya ve âhiretteki durumlarının ne olacağı açıklanıyor. Bu konuda da Müslümanların o gibiler hakkında nasıl bir itikada sâhip olmaları gerektiğine işâret ediliyor.

—ooo—

إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ
كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ
بِهِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

MEÂLİ :

90— Şüphesiz ki, imân ettikten sonra inkâra sapıp sonra da inkârını artıran kimselerin tevbeleri (ümitsizlik ve ölüm ânında) kabul edilmiyecektir. İşte sapıklar bunlardır.

91— Şüphesiz ki, inkâra sapıp kâfir olarak ölenler -kurtuluş fidyesi olarak- dünya dolusu altın verseler hiç birinden mümkün değil kabul edilmiyecektir. Bunlar için çok acıklı bir azâb vardır ve yardımcıları da yoktur.

İNİŞ SEBEBİ

El-Hasen ve Katade'nin tesbitine göre : Yahudiler İsâ Peygamberi ve İncil'i inkâr ettiler, sonra da Hazreti Muhammed (A.S.) gönderilince bu kez inkârlarını Ona yöneltip artırdılar. Yukarıdaki âyetler onların bu inkârlarına karşılık inmiştir. (1)

Ebû Âliye'ye göre : Önce Tevrat ve İncil'in, geleceğini haber verdiği ve bazı sıfatlarını anlattığı son peygambere inanan Yahudi ve Hıristiyanlar, Hazreti Muhammed (A.S.) peygamber olarak gönderilince rotayı değiştirip Onu inkâr etmeğe başladılar ve gün geçtikçe inkârlarını artırdılar. Bu nedenle yukarıdaki âyetler indi. (2)

İbn Abbas'a (R.A.) göre : Araplardan çok câhil bir kavim imân ettik-

(1) Esbab-ı Nüzûl - Kurtubî-Lübabutte'vîl - Mefatihü'l-gayb
(2) Esbab-ı Nüzûl - Kurtubî-Lübabutte'vîl - Mefatihü'l-gayb

ten sonra inkâra saptı; tekrar imân edip sonra yine inkâra saptı. Durumları Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzedilince, yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre : Mekkeli 11 kişilik bir topluluk imân ettikten sonra küfre sapmışlardı. Onlardan Süveyd oğlu Hars tekrar İslâm'a girerek imânını yenilemiş, diğerleri, Muhammed'in sonu ne olacak diye beklemeye koyulmuşlardı. Derken hepsi de küfür üzere öldüler. Yukarıdaki âyet bu nedenle inmiştir. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah kulunun tevbesini, can boğazına gelmeden öncesine kadar kabul eder.»

«Kıyâmet günü olunca küfür üzere ölen adam getirilerek kendisine sorulur : «Yeryüzü dolusu altının olsaydı, kurtulmak için onu verir miydin?» O da : «Evet, verirdim» deyince, kendisine : «Senden bundan daha kolay şeyler istendi, ama sen hep (Hakkı) yalanlayıp durdun.»

İNKÂR, PARÇANIN BÜTÜNE TERS DÜŞMESİDİR

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا . . .) **«Şüphesiz ki, inkâra sapıp ölenler......»**

İnkâr üzere ölenlerin kıyâmet günü göstereceği pişmanlığın ve Hakk'a yönelip tevbe etmesinin hiçbir değeri ve anlamı yoktur. Çünkü Allah'ın kudreti bütün hakikatıyla ortaya çıkıp kutsal kitapların va'dettiği âhiret âlemi gerçekleşince, inanmanın artık ölçü ve değeri kalmaz. Böyle bir îmân, olgun bir aklın, sağlam düşüncenin ve gelişik bir vicdanın ürünü değildir. İmânın gerçek ölçü ve anlamı, dünyada zıdlar âleminde içimizde ve dışımızda çetin mücadeleler verirken, aklın, sağduyunun, sıhhatli düşüncenin hakikatı anlayıp kavraması ve samimiyetle inanmasıdır.

Neden inkâr üzere ölenlerin tevbesi kabul edilmiyecektir? Bunun cevabı açıktır: Varlık âlemi ilâhî kudreti ve bu kudretin ortaya koyduğu sanatı yansıtan bir bütündür. İnsan ise bu bütünün bir parçasıdır. Varlık âlemindeki diğer bütün parçalar Yaratana teslimiyet gösterip baş eğerken insanın inkâra sapması buna ters düşmüyor mu? Onun bütünden ayrılması ve aksi bir yol tutması, bütünde yer alan tüm parçaların hakkına say-

(1) Lübabutte'vîl / Alaaddin Ali - İbn Kesîr
(2) " " "

gısızlık ve haksızlık sayılmaz mı? Bunun cezâsı elbetteki çok ağır olacaktır. Meyva veren büyük bir ağacın bütün dalları yemyeşil ve meyve dolu iken bir dalın kuruyup verimsiz hale gelmesi, diğer dalların güzelliğine ve verimliliğine olumsuz yönde te'sir ettiğinden kesilip yakılması gerekmiyor mu?

Maddeyi mânaya, mideyi ruha, nefsi imâna karşı üstün tutmanın nasıl bir ölçüsüzlük meydana getirdiğinin farkında mıyız? Bu yolda olanın ömrü tükenirken elde ettiği sonucun değer ölçüsü var mıdır?

İnsanı insan yapan onun ruhu, aklı, zekâsı, imân ve irfanıdır. Bunları çekip aldığınızda geriye et, kan ve kemikten başka ne kalır? İnkârcıya göre 60-70 yıllık bir mücadele sonunda toprağa karışıp yok olan bir beden için bu kadar didinmeğe, çırpınıp gözyaşı dökmeğe gerek var mıdır? Mademki sonu bir hiçtir, servet toplamanın mânası nedir? Neden ve niçin bunun kavgası yapılır?

İşte bütün bunları düşündüğümüzde, Kur'ân karşımıza çıkıp sesleniyor : Ey gafiller! sizin bir de ebediyete uzanan ruhunuzun imâna ihtiyacı var. Kıyâmet pazarında ne malın, ne midenin, ne de nefsin hiçbir değeri yoktur. Asıl değeri elden kaçıran insan o gün ilâhî rahmet sarayına ayak basabilmek için dünya dolusu altını olsa vermek ister. Bu ne demektir? İmân öyle bir kıymettir ki dünya dolusu altın ona paha olamıyor.

Kur'ân bu hakikatı bütün çıplaklığıyla insan aklına ve kalbine seslenerek şöyle açıklamaktadır : **«Şüphesiz ki, inkâra sapıp kâfir olarak ölenler -kurtuluş fidyesi olarak- dünya dolusu altın verseler hiç birinden mümkün değil kabul edilmiyecektir.»**

İNSANLIĞA BÜYÜK HİZMETLERDE BULUNAN KÂŞİFLER VE MUCİTLER

Özellikle genç kuşağın kafasını meşgûl eden ve nedenini bir türlü anlayamadığı bir konu var : Allah'a ve âhiret gününe inanmıyan ve fakat yaptıkları bilimsel araştırmalarla, ortaya koydukları keşif ve icadlarla insanlığa büyük hizmetler veren kişilerin kıyâmet günü durumları ne olacak?

Gerçi Bakara sûresinde buna değinmiş ve aydınlatıcı bazı bilgiler vermiştik; ama yeri gelmişken tekrar konuya dönüp az farklı açıdan ele almamızda yarar var. Çünkü her âyetin bulunduğu sûre itibariyle ayrı bir anlamı ve amacı bulunduğunu unutmamalıyız. Aksi halde Kur'ân'da bazı tekrarların bulunduğu iddiası ortaya çıkar ki bunu cevaplandırmak zor olur.

Kur'ân-ı Kerîm'in bu konudaki âyetleri gayet açık ve anlamlıdır.

Konuyu dış görünümüyle ele alırsak cidden büyük ve o nisbette değerli hizmetler verildiğinde şüphe yoktur. Fakat insanlığa hizmet edenler yalnız kâşifler ve mucitler midir? Her canlının yaratıldığı maksada, bağlı bulunduğu şartlara ve tabiî kanunlara göre -ki bunlar ilâhî sünnetlerdir- hizmeti vardır. Bütün hizmetler çeşitleriyle biraraya gelince dünya hayatı asıl ölçü ve amacını bulmuş oluyor. Ne var ki, bir hizmet var, kapalıdır görünmez ya da bilinmez; bir hizmet de var ki ortadadır, göz ve gönül doldurucudur. İnsan yaratılışı ve psikolojik yapısı gereği daha çok duyularına hitap edeni görüp anlar ve hayranlık duyar.

Önce çevremizi süsleyerek uçuşan böcekleri düşünelim : Eğer onlar olmasaydı tabiatı bu kadar renkli ve gönül çekici bulamıyacaktık; çiçek tozlarını başka yerlere taşımaları, hem aşılamayı sağlıyor; hem tabiatın güzelliğini yaygınlaştırıyor. İlk bakışta böceklerin bu hizmeti pek basit gibi görünürse de hakikatte bitki türleri arasında insanlıktan yana çok yararlı bir denge sağladığı muhakkaktır. Bir de insanın dış âlemini değil, iç âlemini aydınlatan, ruha gıda verip onu en mükemmel ölçüde gıdalandıran peygamberleri, büyük mürşitleri, olgun bilginleri düşünelim: İç karanlığına gömülü bir insanın dış âlemi aydınlık da olsa ne değeri var? Hayat onun için bir işkence, ni'met onun için bir zehir, gelecek onun için mutlak bir yokluk değil midir?

Ama unutmayalım ki her hizmet kendi ölçüsüne ve sağladığı yarar oranına göre muhteremdir ve değerlidir. Fakat hepsi de nisbî ve izafîdir. Meseleyi sadece bu açıdan düşündüğümüzde Allah'a ve peygambere, âhiret ve hesaba inanmayan kâşif ve mucitlerin hizmetleri yararlıdır; ama bu hizmet ve taşıdığı kıymetleri varlık âleminde mutlak hükümran olan, her olayı bir illete bağlıyan; insanlar yararlansınlar diye birçok hakikat ve hikmetleri insan aklının çözebileceği nitelikte varlık âlemine belli kanunlarla yerleştiren Allah'ın yüce kudretine göre düşünecek olursak, hizmet eden her canlı ve cansız Yaratanına teslimiyet gösterip baş eğerken bazı kâşif ve mucitlerin inkâr içinde olduğunu görüyoruz. Elde ettiği malzemenin hepsi ilâhî sünnetle hazırlanıp sergilenmiş ve bu malzeme üstündeki hikmet perdesinin kaldırılması insan aklına terkedilmiştir. O halde ortada iki öğe var: Malzeme ve akıl. Bunlardan biri olmasaydı diğeri kapalı kalırdı. Ama her iki öğeyi de -bileşiklerde olduğu gibi- belli ölçülerde yaratan Allah'tır.

O halde hem O'nun malzemesini ve ilgili bulunduğu kanunu, hem verdiği aklı kullanıp hikmet perdesini kaldıralım, hem de O'nu inkâr edelim; bunda insaf ölçüsü var mıdır? Eseri kabul et, müessiri inkâr et; sa-

natın inceliğini ve üstünlüğünü anlayıp takdir et, sanatkârının mevcudiyetini kabul etme; bu tarz bir anlayışın sağduyu terazisindeki yeri nedir? Elektriği icad edeni takdir edip öv; dünyanı aydınlatanı, güneş ile insanlığa ışık ve enerji vereni tanıma; takdir bunun neresinde?

İşte Kur'ân birkaç âyetle konuyu vicdanlarımızın önüne sergiliyerek bizi çok derinden düşünmeye ve hakikatı anlamaya çağırıyor :

«Şüphesiz ki, inkâra sapıp kâfir olarak ölenler -kurtuluş fidyesi olarak- dünya dolusu altın verseler hiç birinden mümkün değil kabul edilmiyecektir.»

«Kâfir olarak ölenlerin tevbesi (kabul edilir) değildir.» (1)

«Artık bugün ne sizden, ne de küfre sapanlardan fidye (kurtuluş akçesi) alınmaz. Varıp kalacağınız yer Cehennem'dir, Sizin dostunuz, sâhip çıkanınız ateştir. Ne kötü varış yeridir orası!» (2)

Konuyu Resûlüllah (A.S.) Efendimizin şu hadîsleriyle noktalıyalım :

Misafir severliği, çevresine olan yakınlığı ve iyiliğiyle, fakirleri, kimsesizleri korumasıyla ün yapan, fakat bütün bir ömrünü küfür içinde harcayan Cüd'an oğlu ABDULLAH öldüğünde, durumu Peygamber (A.S.) Efendimize soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Abdullah'ın bunca iyiliklerinin kendisine bir yararı olacak mı?

Efendimiz cevap verdi :

— Hayır, çünkü bir gün olsun (Allah'ı bilip) Ya Rab! beni bağışla, demedi. (3)

Abdullah ve benzeri kişiler mükâfatlarını dünyada alırlar. İnsanların onları övmesi, isimlerinin yaptıkları hayır kurumlarının kapılarına yazılması, hizmetin karşılığıdır. Zaten onların da beklediği sadece budur, yani insanların övgüsü ve isimlerinin kendilerinden sonra anılması.. İnanmadığı, kabul etmediği ikinci hayatı ve saadeti ona lâyık görmeye ne hakkımız ve yetkimiz vardır?

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Bundan önceki âyetlerle, dinden çıkanların tevbesinin kabul edilece-

(1) Nisâ sûresi âyet: 18
(2) Hadîd sûresi âyet: 15
(3) İbn Kesir Tefsiri: 1/380

ği açıklanırken bu âyette, küfredip inkârlarını artıranların tevbesinin kabul edilmiyeceği açıklanıyor. Dış görünüşü itibariyle iki âyet arasında bir çelişki olduğu sanılıyorsa da gerçekte öyle değildir. Çünkü Kur'ân ve hadîslerde şartlarına uygun yapılacak tevbenin herhalde kabul edileceği açıklanmıştır.

Bu nedenle tefsircilerimiz âyetin yorumunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır :

a) El-Hasen, Katade ve Atâ'a göre, «ancak ölüm geldiği ân tevbe eden inkârcıların tevbesi kabul olunmaz.»

Nitekim diğer bir âyetle şöyle açıklanmıştır : **«Yoksa kötülük (günah ve vebal)leri işleyip (devam ederken) kendisine ölüm gelince, «Ben şimdi tevbe ettim» diyenlerin ve bir de kâfir olarak ölenlerin tevbesi (kabul edilir) değildir.» (1)**

b) İnkârdan sonra dilleriyle tevbe edip kalblerinde doğruluk ve ıhlâs bulunmayanların tevbesi makbul değildir.

c) Kaffal ve İbn Enbariy'e göre : Allah, inandıktan sonra inkâra sapanların lânetleneceğini açıkladıktan ve ancak tevbe edenlerin müstesnâ kalacağını belirttikten sonra bu âyetle ikinci kez inkâra sapanların artık birinci tevbesinin bir değer taşımadığını ve sanki hiç tevbe etmemiş olduklarını hatırlatıyor.

d) Keşşaf'a göre : Tevbelerinin kabul edilmeyişi, küfür üzere öldükleri takdirdedir.

e) Küfürlerini artırdıktan sonra artan kısımdan pişmanlık duyup tevbe edenlerin tevbesi makbul değildir, diyenler de olmuştur. (2)

Burada (a) ve (d) maddeleri daha uygun kabul edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudilerin hem dünya saltanatını gaye edindiklerine, hem kendilerinin Allah'ın en yakınları olduğu iddiasında bulunduklarına işâret edildi. Aşağıdaki âyetle gerçek iyiliğin ve Allah'a yakınlığın, yine Allah yolunda sevilen mallardan harcamak olduğu belirtiliyor ve böylece Yahudilerin sözü edilen iddialarının gerçek olmadığı hatırlatılıyor.

---

(1) Nisâ sûresi âyet: 18

(2) Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb / Fahruddin Razî, ilgili âyet tefsirine

Ayrıca iyilik doğrultusunda hayrın en güzelini yapmanın b i r r olduğu ve bunun da ancak dünyada gerçekleşebileceği belirtiliyor. Âhirette ise dünya dolusu altının bir şey ifade etmiyeceğine dikkatler çekiliyor. Yahudilerin tutumunun bunun aksine bir anlam taşıdığı kapalı biçimde anlatılmak isteniyor.

——oOo——

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ ﴿٩٢﴾

MEÂLİ :

92— Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz. Her ne harcarsanız, herhalde Allah onu bilir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Muhakkak ki doğruluk gerçek iyiliğe götürür. Gerçek iyilik ise Cennete eriştirir. Adam doğru söyleye söyleye Allah katında doğru kişi olarak yazılır. Şüphesiz ki yalan haktan sapıp ayrılmaya götürür. Haktan sapmak ise ateşe iletir. Adam yalan söyleye söyleye Allah katında yalancı yazılır.» (1)

Ashabdan Sem'an oğlu Nevas (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimizden gerçek iyilik ve bir de günahtan sordum. Buyurdu ki :

«Gerçek iyilik, güzel ahlâktır; günah ise göğsün (vicdanın) gıcık duymasıdır ve insanların o şeyi öğrenmesini hoş karşılamadığın şeydir.» (2)

Bir adam Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek sordu :

— Hangi sadaka daha üstündür?

---

(1) Buharî - Müslim: Abdullah bin Mes'ud (R.A.)den

(2) Sahih-i Müslim

Resûlüllah (A.S.) ona :

— **«Sıhhatlı, mala karşı istekli, fakirlikten korkup zenginliği umduğun halde can boğaza gelip şu kadarı falâna, şu kadarı filâna diyeceğin vakte kadar geciktirmeyip verdiğin sadaka daha üstündür. Can boğaza gelip şu kadar falânın, şu kadar filânın olsun, desen de demesen de onların olacaktır.»**

diye cevap verdi. (1)

SEVGİDE KISTAS

(لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) **«Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça, gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz.»**

İslâm, gerçek imânı; imân da Allah sevgisini gerektirir. İmânsız İslâm olmayacağı gibi, sevgisiz de imân olmaz. Ama bunun ölçüsü nedir? Kur'ân sık sık konuya dikkatleri çeker, İslâm olmanın kıstasını verirken, hakiki imânın da ölçüsünü belirleyip ortaya koyar. Evet, bu ölçü, Allah yolunda seve seve b i r r = gerçek iyilikte bulunmaktır.

Diyebiliriz ki, Kur'ân burada bir bakıma TAHKİKÎ İMÂN ile TAKLÎDÎ İMÂN'ı birbirinden ayırmakta ve insanların bunu dış görünümüyle anlayabileceği bir sınır koymaktadır. Sonra da Kur'ân bu beyânıyla materyalizme ağır bir şamar indirmektedir. Çünkü hayatla ölümün durmadan birbirine dönüştüğünü iddia eden ve : «Her şey daima kendi zıddına dönüşür,» formülünü yol gösterici bir kanun olarak kabul edenler vardır. Materyalist felsefeye bağlı kalanlara göre önümüzde umut veren hiçbir ışık yoktur. Ölen bir bedenin bir daha dirilmesi söz konusu değildir. Ancak elemanları değişir, gübre olur, toprağı verimli kılar ve başka canlıların meydana gelmesini sağlar, hepsi bu kadar.

Hayat ve ölümü bu kadar basit, gayr-i ilmî ve gayr-i dinî ölçülere irca edip her şeyin tesadüflerin zamanla oluşturduğuna inanarak insanı sadece bir makina ve öldükten sonra bir gübre yığını kabul edenler için gerçek imân, Allah'a bağlılık, O'nun yolunda harcamak, insanlıktan yana gönül hoşnudluğuyla hizmet etmek anlamsız ve amaçsızdır. Hayat bir ekmek, diğer bir deyimle boğaz kavgasından başkası değildir. O halde bu kavgayı başka bir kavgayla durdurmak gerek. Özel mülkiyete son verip her şeyi devletleştirerek insanları hakiki hürriyetten uzak birer ırgat olarak boğaz tokluğuna çalıştırmak tek çıkar yoldur. Bunun ismi de prole-

(1) Buharî - Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.)den

terya düzenidir. Çünkü ölümden sonra tekrar dirilmek, hesap vermek diye bir şey yoktur. Her şey insan için mubahtır. İşte anarşizmin ve bir sürü felâketin kaynağı budur, bu felsefedir.

İslâm ise insanı bu kadar hakîr gören ve hayvanî bir hayattan başka ona bir ölçü ve anlam tanımıyan, yakıştırmıyan materyalistlerin gelişen biyolojiye, sağlam ve sıhhatli akla, sağlıklı vicdana ve peygamberlerin getirdiği binlerce hakikate ters düşen iddialarını varlık âlemindeki mutlak düzenle kökünden yıkmaktadır. Kur'ân insan unsurunu sadece maddî yapısıyla değil, ruhuyla ve ruhun ortaya koyduğu hafıza, akıl, zekâ gibi ilâhî kudreti yansıtan yetenekleriyle ele alır. Kör ve sağır, aynı zamanda sözü edilen ruhtan ve yeteneklerden mahrum maddenin böylesine mükemmel bir varlığı yaratmasının mümkün olmadığını kalblere ve kafalara işler.

Onların diğer bir iddiasına göre, madde düşünceyi doğuruyor. Peki yok olan bir şeyi doğurmak mümkün olmadığına göre, düşüncenin varlığını kabul etmek zorundayız. Madde bir an kabul edelim ki, mevcut olan düşüncenin kapısını aralıyor. Ama onu ilk meydana getiren kudret nedir? Neden bu düşünce insanda var da başka maddelerde yoktur? Eğer madde mutlak surette düşünceyi doğuruyorsa, varlık âlemi düşüncelerin kaynaştığı yer olmalı ve her varlığın en az insan kadar düşünmesi gerektiğini söylemeliyiz.

Hiç okumamış, ilâhî vahye ermemiş dağdaki bir çobanın atomu bulup imal etmesi, füzeler icad edip fırlatması ne kadar mantıksız ve gülünç ise, maddecilerin madde ile insan arasındaki kurmaya çalıştıkları ilgi de o nisbette mantıksız ve gülünçtür.

Acaba madde hiç durmadan mu'cizeler mi yaratıyor? Böyle bir güç varsa maddede, herhalde yarattığı mu'cizelerin çok üstünde bir güce, yeteneğe, akıl ve irâdeye sâhip olması gerekir.

Madde mu'cize yaratamıyorsa -ki yaratması mümkün değildir- insan denilen ve her organı çok ince bir plâna ve üstün bir kanuna göre düzenlenen, üstelik hafıza, akıl ve benzeri yeteneklerle donatılan varlık kendiliğinden nasıl oluşup bu kadar mükemmel ölçüde ortaya çıkabilmiştir? Darwin'in çürütülüp yıkılan yutturmacası mı bunu cevaplandırarak açıklar? Ne garip şey!

Kur'ân insanı, bedeniyle, ruhuyla ve bütün yetenekleriyle ele alıp onun asıl mahiyetini belirler. Başlanılan bir hayatın herhalde devam edeceğini, ancak şartları dünyadaki şartlardan ayrı olan âhiret hayatına adım atarken -tıpkı buğdayın yeşerebilmesi için toprağa atıldığı gibi- ora şartlarına uygun bir bedene sâhip olabilmesinin ve ölüp toprağa girmesinin gereğini haber verir. Bununla hem hakikatın penceresini açar, hem insana bü-

yük bir ümit vererek yaşama sevgi ve gücünü enjekte eder. Sonra da İnsanın Allah ile olan ilişkilerinin ölçü ve anlamını sergiler. Allah sevgisinin yüksek bir gaye olduğunu, imânın böylesine feyizli bir sevginin ürünü bulunduğunu haber verir.

İşte insanı insan yapan bu inanç ve bu sevgidir. İnsanlıktan yana gönül rızasıyla hizmete insanı iten güç te budur. Buna TAHKİKÎ İMÂN denir. Bu düzeye gelen müminin kalbi Allah sevgisiyle dolup taşar. İnsanları sevmek onun için ayrı bir zevk, insanlıktan yana hizmet onun için bir başka amaçtır. Topluma huzur verir. Sosyal yapıyı dengeli biçimde ayakta tutmaya yardımcı ve destek olur.

Özlenen insan bu değil midir?

ÖRNEKLER VE MODELLER

1. Medine'de Mescid-i Saadetin önünde BÎRAHA (Beyraha şeklinde rivâyet edenler de olmuştur) adında güzel bir bahçesi ve içinde tatlı suyu bulunan Ebû Talha (R.A.) bu âyet inince kalkıp Resûlüllah (A.S.) Efendimize geldi ve :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Allah «Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz.» buyuruyor. Bana en sevgili malım BÎRAHA adındaki bahçemdir; onu Allah yolunda sadaka ediyor ve karşılığını sadece Rabbimden umuyorum, dedi.

Resûlüllah (A.S.) memnun kaldı ve :

— Oh!. Oh!. kârlı bir amel. Onu yakın akrabandan ihtiyaç sâhiplerine vermeni uygun görüyorum, buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha adı geçen bahçeyi gönül hoşnutluğu içinde akrabasına bağışladı. (1)

2. Irak dolaylarında Sa'd bin Ebî Vakkas (R.A.) kumandası altında savaşan İslâm Ordusunda yeralan Ebû Musa El-Aş'arî, bu arada tavsiye üzerine Hz. Ömer için çok güzel bir câriye satın almıştı. Cariye Medine'ye getirildiğinde Ömer (R.A.) onu çok beğendi ve hemen yukarıdaki âyeti hatırlayıp okuyarak onu hürriyetine kavuşturdu. (2)

3. Bu âyet indiğinde Hârise oğlu Zeyd'in çok güzel bir atı bulunuyordu; en çok sevdiği malı bu idi. Vakit kaybetmeden Resûlüllah'a getirip

(1) Buharî - Müslim

(2) Kurtubî - Lübabu't-te'vîl / Alaeddin Ali - İbn Cerîr

Allah yolunda sadaka edilmesini istedi. Resûlüllah (A.S.) onun bu davranışına memnun oldu ve atı alıp Usâme'ye verdi. (1)

4. Emevî halîfelerinden II. Ömer olarak ün yapan Ömer b. Abdülaziz bol miktarda şeker alıp muhtaçlara dağıttırdı. Sebebi sorulduğunda, şu cevabı vermiştir: «Çünkü şekeri çok severim. Allah da sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça gerçek iyiliğe erişemezsiniz, buyurmuştur.» (2)

Müminlerin Allah'a bağlılığı ve belirtilen bu güzel halleri Kur'ân'da çok anlamlı bir cümleyle şöyle açıklanmaktadır :

«Onlara verilen şeylerden dolayı kalblerinde bir ihtiyaç duymazlar; ihtiyaçları olsa bile onları kendilerine tercih ederler.» (3)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

B i r r :

1. Cennet ve ondaki yüce ni'metler,

Gerçek iyiliğe, yani Cennet sevâbına, demektir.

2. Güzel amel, iyi iş, yararlı hizmet,

3. İbâdet ve taat,

4. Allah korkusu, kötülüklerden kaçınmak, takvâ,

5. Farz olan zekât,

6. Geniş hayır ve çokca iyilik gibi manalara gelir.

Kur'ân, hadîs ve fıkıhta bu deyim h u k u k ve h ı n s karşılığında da kullanılmıştır. (4)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, gerçek iyiliğe erişmenin Allah yolunda harcama olduğu belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle helâlından kazanıp yararlı yollarda harcamanın önemine işâret ediliyor; yiyecek maddelerinin Allah yolunda harcamada çok önemli bir yer tuttuğuna ve bunları helâl ve haram kılma yet-

---

(1) Lübâbu't-Te'vîl / Alaeddin Ali
(2) Kurtubî Tefsiri
(3) Haşr sûresi âyet: 9
(4) Kurtubî - İbn Cerîr - Mefatihü'l-gayb

kisinin sadece Allah'a ait bulunduğuna dikkatler çekiliyor. Bu arada Yahudilerin sırf İslâm'a karşı çıkmak için Tevrat'taki helâl ve haramla ilgili belgeleri yanlış aksettirdikleri açıklanıyor.

Böylece Kur'ân hem hakikatı yansıtıyor, hem kutsal kitaplarda meydana getirilen değişiklikleri tashih ediyor, hem de onu yanlış yorumlamak isteyen maksatlı kişileri uyarıyor.



كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ
إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ قُلْ
فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرَى
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾
قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

MEÂLİ :

93— Tevrat indirilmeden önce İsrâil (Yakub Peygamber)in kendisine harâm kıldığı şeyler dışında kalan bütün yiyecekler İsrâil oğullarına helâl idi. De ki : Eğer doğrulardan iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyun.

94— Bundan sonra kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte zâlimler onlardır.

95— De ki : Allah doğru söylemiştir; bâtıldan uzak, hakka tamamen

yönelik İbrâhim'in dinine uyun; O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hakka yönelik olan ve safiyetini koruyan İbrahim dinini savunur ve Onun milleti üzere bulunduğunu söylerdi. İbrahim'e indirilen birkaç sahifede yer alan hükümler, İslâm'ın genel kurallarıyla uyum halinde bulunuyordu. Resûlüllah'ın ona hayranlık duymasının nedenlerinden biri de işte budur. Yahudiler bu konuda da Peygamber'e karşı çıktılar ve : «Sen İbrahim'in milleti üzere olamazsın, çünkü deve eti ve sütü yiyorsun!» dediler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de aldığı vahiy üzerine: **«Hayır, bunların hepsi İbrahim'e helâl idi. Biz de helâl kabul ediyoruz»** diye cevap verdi. Yahudiler tekrar itirazda bulunarak: «Haram kıldığımız her şey Nuh ve İbrahim'e de haram idi. Bu ayni ölçüde bize kadar sürüp gelmiştir.» dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

TARİHÎ YÖNÜ

Tirmizî ve Ahmed bin Hanbel'in tesbitine göre : Yahudiler, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki :

— İsrâil (Yakub) peygamberin kendine neleri haram kıldığını bize haber verebilir misin?

Efendimiz (A.S.) onlara :

— Yakub Peygamber bir bacağında şiddetli damar ağrısı (romatizma veya damar tıkanıklığı gibi bir rahatsızlık) hissediyor ve bu yüzden geceleri uyuyamıyordu. Bir ara, «Eğer Allah beni bu ağrıdan kurtarırsa en çok sevdiğim yiyecek maddesini bir daha yemiyeceğim», diyerek adamıştı. Ağrısı kesilince o da en çok sevdiği deve etiyle sütünü terkedip bir daha yemedi.

Yahudiler bu cevaba pek itirazda bulunamadılar.

Bundan da anlaşılıyor ki, Tevrat inmeden önce Yakub Peygamberin kendisine bazı şeyleri haram kıldığını iki taraf da kabul etmektedir. Ama diğer bütün yiyecekler İsrâiloğulları'na helâldi. Az ileride Tevrat'ta bu konuyla ilgili belgeleri naklederek gereken açıklamayı yapacağız.

Bunun için Kur'ân'da, **«Eğer doğrulardan iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyun»,** denilerek Yahudiler iddialarına karşılık isbata çağrılıyor.

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî: Kelbî'den naklen

İsrâiloğulları sonraları maddî üstünlük sağlamak için birçok haksızlıklara başvurdular, Tevrat'ın hükümlerini bir tarafa itip kendilerine göre dinî bir anlayış içine girdiler. Allah onlara dünyada hem bir cezâ, hem de bir deneme olsun diye daha önce helâl sayılan birçok şeyleri haram kıldı. İki ayrı âyette bu husus şöyle açıklanmıştır:

«Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara harâm kıldık.» (1)

«Yahudi (dininden) olanlara da (Tevrat'ta) her tırnaklı olan hayvanı haram kıldık. Sığır ve koyunların da sırtlarında veya bağırsaklarında veya kemiğe karışık bulunan yağlar dışında iç yağlarını haram kıldık. Bu, aşırı gidip ilâhî sınırları aşmalarından, insan haklarına el uzatmalarından dolayı onlara verdiğimiz bir cezâdır.» (2)

Nisâ ve En'âm sûrelerinde haram kılınan şeylerin nedenleri, hikmet ve esrarı üzerinde durulmuş ve konuya geniş yer verilmiştir.

TIBBÎ YÖNÜ

Yurtlarından çıkarılıp çölde perişan olan insanların hayvan içyağlarını yemelerinin ne gibi sakıncalar doğuracağını ilgili bölümde anlatacağız.

Burada Yakub Peygamberin bir bacağında ya damar tıkanıklığı, ya da romatizma ve benzeri bir nedenden dolayı uykusunu kaçıracak kadar acı ve ıstırap duyduğu üzerinde yorum ve açıklamalarda bulunan müfessir Sa'lebî, kendi tefsirinde büyük sahabi Enes bin Mâlik'in (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sözü edilen ağrı ve sızının teskini ya da tedavisi konusunda şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

«Orta büyüklükte bir Arap koyununun kuyruğu alınır; küçük parçalar şeklinde kıyılır ve eritilerek yağı çıkarılır. Sonra üçe taksim edilir; her gün aç karnına üçte biri yenilir.»

Enes (R.A.) diyor ki: «En az yüz kişiye tavsiyede bulundum, hepsi de Allah'ın izniyle şifâ buldular.» (3)

Hem rivâyetin sıhhatı, hem de tavsiye edilen hususun tıbbî yönü üzerinde durmak gerekir.

---

(1) Nisâ sûresi âyet: 160-161

(2) En'am sûresi âyet: 146

(3) Kurtubî Tefsîri: C. 4/136 - Mısır: 1387

TEVRAT'TA KONUYLA İLGİLİ BELGELER

Tevrat bazı değişikliklere uğramasına rağmen yine de yer yer ilâhî belgelerin ölçü ve anlamını kendinde taşımaktadır.

Yakup Peygamberden bu yana devenin de domuz eti gibi haram olduğu belirtilmektedir. Hayvanların iç yağları hakkında, hem takdimeler konusunda 8-10 kadar yerde yenilmeyip yakılması emredilmiş, hem Levililer bölümünde Kur'ân'ın açıklamasına yakın bir anlamda buna yer verilmiştir :

«Ve Rab, Musa'ya söyleyip dedi : İsrâiloğulları'na söyleyip de : Hiç bir yağ, öküz yahut koyun, keçi yağı yemiyeceksiniz ve kendiliğinden ölen yahut parçalanan hayvanın yağı başka bir iş için kullanılacak; fakat onu hiç yemiyeceksiniz. Çünkü ateşle yapılan takdime olarak Rabbe arzedilmekte olan hayvanlardan birinin yağını kim yerse, ondan yiyen can kavminden atılacaktır.» (1)

İhtimal çok sıcak bir iklimde ve ilkel bir hayat seviyesinde bulunan İsrâiloğulları'nın hem sağlığını korumak, hem onları denemeden geçirmek için bu yasak konmuştur.

Ayrıca Tevrat'ta Rab için boğazlanan hayvanların suç takdimesi olduğuna değiniliyor. (2) Kur'ân'da bu daha açık biçimde belirtilmektedir : **«Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara harâm kıldık.» (3)**

Burada Yahudilerin inkâr ettiği, fakat Kur'ân'ın Tevrat indirilmeden önce bütün hayvanların etinin ve yiyecek maddelerinin İsrâiloğulları'na helâl olduğunu açıklayan âyetleri ile aşağıdaki Tevrat'ın Levililer bölümündeki belgelerin aynı noktada birleştiğini belirtmek istiyoruz :

«Ve Rab, Musa'ya ve Harun'a söyleyip onlara dedi : İsrailoğulları'na söyleyip deyin : Yeryüzünde olan bütün hayvanlardan yiyebileceğiniz hayvanlar bunlardır. Hayvanlar arasında çatal ve yarık tırnaklı olan ve geviş getiren her hayvanı yiyebilirsiniz. Ancak deveyi, kaya porsuğunu, tavşanı ve domuzu yiyemezsiniz.» (4)

---

(1) Tevrat /Levililer: 7/22-25
(2) Levililer: 9/2
(3) Nisâ sûresi âyet: 160-161
(4) Levililer: 11/3-4

Ayrıca Tevrat Levililer bölümünün 11, 12 ve 13. bablarında helâl ve haram kılınan hayvanların ve yiyecek maddelerinin çoğu belirtilmiştir. Bütün bunlardan, daha önce sözü edilen yiyeceklerin hepsinin helâl olduğu ve yaptıkları haksızlıklar nedeniyle Tevrat inince bunların bir kısmının haram kılındığı anlaşılıyor.

Kur'ân özellikle bu hususa parmak basmakta ve Yahudilere **«Eğer doğrulardan iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyun»** diye onları isbata çağırmaktadır.

BİR ÖNCEKİ ŞERİAT BİR SONRAKİNİN YA TAMAMINI YA DA BAZI KISIMLARINI YÜRÜRLÜKTEN KALDIRIR

İlk insan Âdem Peygamberin şeriatında ayrı batınlardan doğan iki kardeşin evlenmesi mubah idi. Çünkü bu zorunlu bulunuyordu; neslin üreyip çoğalmasının başka yolu ve çaresi yoktu. Şeyh Muhyiddin Arabî'nin de dediği gibi Allah, adem suretinde ancak bir defa tecelli eder, ikinci kez tecelli olmayacağından Havva anamız Adem'den yaratılmıştır. Böylece neslin üreyip artması için başka tecelliler ilâhî adet ve kanuna uymadığından kardeşlerin evlenmesine imkân verilmiştir.

İnsanlar üreyip çoğalınca bu hüküm kaldırılmış, ancak yakın akrabanın evlenmesi mubah sayılmıştır. Nuh'a kadar böyle devam etmiş ve çok uzun yıllar yaşayan Nuh Peygamber devrinde yeni hükümler inmişti. Özellikle tufandan sonra yeryüzündeki her canlının eti helâl kılınmıştı. Tabii bu canlılardan maksad, insandan başka canlı ve hayvanlardır. Bunda da zaruret vardı. Çünkü tufan dünyanın önemli sayılan büyük bir kısmını içine almış ve o kesimde canlı denilen şey pek kalmamıştı. Beraberinde taşıdığı her tür hayvandan bir çifti sular çekildikten sonra salıverdi. Bunlar üreyip çoğalıncaya kadar her hayvanın eti mubah kılınmıştı. Ancak bazı ilim adamlarımıza göre, domuz, ölü hayvan, kan ve benzeri şeyler her devirde haram sayılmıştır. Bunlar istisna teşkil eder.

Tevrat'ta bu husus şöyle belirtilmektedir : «Allah Nuh'a dedi : Toprağın üzerinde hareket edenlerin hepsiyle denizin bütün balıkları sizin elinize verildiler. Hareket eden her hayvan size yiyecek olacaktır, yeşil ot gibi, size hepsini verdim. Fakat eti, onun canı olan kanı ile yemiyeceksiniz.» (1)

«Hareket eden her hayvan» sözünden ölü hayvanın yenilemiyeceği

(1) Tevrat/Tekvîn: 9/4-5

kendiliğinden anlaşılıyor. Ayrıca «kan'ın yenilemiyeceği» açıklanıyor. Domuz'dan söz edilmiyor.

Nuh Peygamberden sonra bu hüküm hayli sürdü. Yakup Peygamber yukarıda belirtilen sebepten dolayı deve etiyle onun sütünü kendine haram kılmış ve bu tahrime evlâdı da uymuşlardır. Hüküm tâ Musa Peygamber devrine kadar yürürlükte kalmıştı. Tevrat inince, deveyle birlikte birçok hayvanların etini haram kıldı. Konumuzu oluşturan âyetler daha çok bu hususa işâret etmektedirler.

Ayrıca İbrahim Peygamber şeriatında teserrî (odalık câriye) edinmek helâldı. Nitekim İbrahim Peygamber, Hacer hakkında bunu uygulamıştır. Ama Musa şeriatında artık teserrî haram kılınmıştır. Tevrat'ta buna değinilmektedir. Câriyenin odalık değil, 6 yıl hizmet için alınabileceğini hükme bağlamıştır. (1)

Diğer bir örnek de şöyle :

Yakup Peygamber şeriatında iki kız kardeşin bir erkeğin nikâhı altında bulunması mubahtı. Musâ Peygamber şeriatında bu haram kılınmıştır : «Bir kadını kendi kız kardeşi üzerine, onu kıskandırmak, o hayatta iken kendi yanında çıplaklığını açmak (evlenmek) için almıyacaksın!» (2)

Bunun gibi İsâ Peygamberin şeriatiyle Tevrat'ın bazı hükümleri kaldırılmıştır. Buna birkaç örnek verelim :

İsa Peygamber diyor ki :

«Sanmayın ki, ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmağa geldim; ben yıkmağa değil fakat tamam etmeğe geldim.» Tevrat'ta yazılı olanı işittiniz ki, «Katletmiyeceksiniz ve kim katlederse hükme müstehak olacaktır.» denilmiştir. Ama ben size derim : «Kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır.» (3)

«Zina etmiyeceksin.» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Bir kadına şehvetle bakan her adam kendi yüreğinde onunla zina etmiştir.» (4)

«Yalan yere and etmiyeceksin ve andları Rabbe ödiyeceksin» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Hiç and etmeyin; ne gök üzerine, çünkü o Allah'ın tahtıdır. Ne yer üzerine, çünkü onun ayaklarının basamağıdır.» (5)

(1) Tesniye: 23/16-17
(2) Leviliier: 18/17
(3) Matta: 5/21-22
(4) Matta: 5/27
(5) Matta: 5/33

«Göz yerine göz, diş yerine diş» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : «Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir.» (1)

İSLÂM, DİNLER ARASINDA TARTIŞMAYA KAPI AÇMAZ

(قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ ..) **«De ki, Allah doğruyu söylemiştir; bâtıldan uzak, Hakka tamamen yönelik İbrâhim'in dinine uyun.»**

İslâm Dini, ana kaynağı olan Kur'ân'la değişen sosyal yapıya paralel yeni bir takım hükümlerle gelmiş; fakat kendinden önceki ilâhî dinlerle bir tartışma ve sürtüşmeye kapı açmak istememiştir. Çünkü hepsi de aynı kaynaktan süzülüp inmiştir; aynı esası getirmiştir. Ne var ki Kitap Ehli, Kur'ân'ı yalanlamaya ve Tevrat ile İncil'deki bazı hükümleri gizlemeğe kalkışınca Kur'ân kademeli ve pedagojik bir metotla gerçeğe ışık tutmuş; onları insafa çağırarak iddialarını isbat için kutsal kitaplarını getirip okumalarını önermiştir. Yiyecek maddeleri, özellikle hayvan etleri hakkındaki açıklamanın üç ayrı yerde ve kademeli biçimde getirilmesi, hem Tevrat'ta yazılı bulunan ilâhî belgenin mevcudiyetini belirtmeyi, hem Yahudileri kırmadan son dinin Allah tarafından gönderildiğini doyurucu bir ölçü ve anlamda onların kalblerine ve kafalarına işlemeyi amaçlamıştır.

Bu metodla Kur'ân :

a) Kutsal kitaplarda değiştirilen ilâhî belgeleri tashîh eder.

b) Değiştirilmiyen hükümlerin var olduğunu açıklar.

c) Kutsal Kitapların aynı kaynaktan süzülüp geldiğini ve esasta birleştiklerini hatırlatarak Kitap Ehli'ni Tevhîd'e ve son dini kabule dâvet eder.

d) Yanlış ve maksatlı yorumları önler; dindarlara en sağlam bilgiyi verir.

e) Aşırı tutuculuğun hiçbir millete yarar sağlıyamıyacağını, hele bu tutuculuğun bâtıldan yana olduğunda her zaman zarar getireceğini; hakka ve hakikate uymanın aklın ve vicdanın yolu ve gereği olduğunu hatırlatır.

f) Gereksiz tartışmaya cevaz vermez.

---

(1) Matta: 5/38

YORUMLAR - RİVÂYETLER

1. «Küllü't-Taam = Bütün yiyecekler» sözünden ilk hatıra gelen ölü hayvan eti ile domuz etinin Tevrat inmeden önce İsrailoğulları'na helâl kılındığı anlaşılıyorsa da, Tevrat'ta «Hareket eden hayvanlar» deyiminden ölü hayvan etinin haram olduğu hükmü çıkarılabiliyor. Domuz etine gelince, dinlerin bu konudaki genel esas ve prensipleriyle bağdaştırmamız mümkün değildir. Çünkü insan sağlığını korumak, bütün dinlerde önemli bir yer tutmaktadır. O halde buradaki bütün yiyeceklerden maksad, Kaffal'ın da dediği gibi Yahudilerin Peygamberimiz devrinde isimleri üzerinde durup iddia ettikleri yiyeceklerdir ki onlar arasında domuz ve ölü hayvan eti yoktur.

2. Peygamberlerin dinî konularda ictihatta bulunma yetkisi var mıdır? Âyetten, Yakup Peygamberin adamak suretiyle helâl şeyleri kendine haram kılmasının gerçek kıstası nedir? Bazı ihtimallerden başka bildiğimiz yok :

a) Yakup Peygamberin şeriatında sadece peygamberin adamak suretiyle bazı hükümler koymaya yetkili kılınmış olması,

b) Peygambere dinde ictihatta bulunma yetkisinin verilmiş bulunması,

c) İlâhî vahiy ya da işârete dayanarak bazı konularda adamak yoluyla hüküm koyma ruhsatının verilmiş olması gibi ihtimaller üzerinde durulabilir. Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yahudilerin İslâm'a karşı olumsuz yöndeki tutumlarının bir başka örneği belirtildi, fakat dinler arasında gereksiz bir tartışmanın yarar değil, zarar getireceğine dikkatler çekilmek istendi ve böylece Ehl-i Kitap tarafından kapalı tutulmaya çalışılan bazı hakikatlere kapı açıldı; Yahudilerin Nuh ve İbrahim Peygamberlere neler haram kılınmışsa aynı şeylerin kendilerine kadar sürüp geldiği hakkındaki iddialarının doğru olmadığı ortaya konuldu. Bu konuda Tevrat'ı okumaları hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudilerin dikkati ikinci bir noktaya çekiliyor ve : «Hem İbrahim'i kendinizden sayıyor veya onun şeriatını beğeniyorsunuz, hem de onun yapmış olduğu Kâbe'ye yüzçevirmiyorsunuz, bunda samimiyetin ölçüsü var mıdır?» denilmek isteniliyor. Ayrıca Kâbe'nin İb-

rahim tarafından yapıldığını inkâra imkân yoktur, çünkü orada açık âyetlerin, İbrahim'in makamının bulunduğu hatırlatılıyor. Böylece Kâbe'nin bir olan Allah'a birlik içinde yönelmenin odağı bulunduğu çok duyarlı bir anlatımla gönüllere işleniyor.



إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ
مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ
وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

MEÂLİ :

96— Şüphesiz ki, insanlar yararına (yeryüzüne) ilk konulan ibâdet evi, âlemler için mubârek olan ve doğru yolu gösteren Mekke'deki mâbeddir.

97— Onda açık âyetler, İbrâhim'in makamı vardır. Kim oraya girerse (her türlü saldırıdan) güven içinde olur.

Yol bulmaya güç getirebilenin Beyt'i (Kâbe'yi) haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vecîbesidir. Kim bu hakkı inkâr (ya da küçümseyerek terk) ederse, şüphesiz ki Allah âlemlerden müstağnîdir (hiç kimsenin ibâdetine ihtiyacı yoktur).

İNİŞ SEBEBİ

Tâbiînden Mücahid'in tesbitine göre: Müslümanlarla Yahudî din adamları Beytü'l-Makdis ile Beytü'l-Haram hakkında bir tartışmaya kapı açmışlardı; Yahudiler Kudüs'deki Beyüt'l-Makdis'in üstünlüğünü, Müslümanlar da Beytü'l-Haram'ın üstünlüğünü iddia ediyor, her biri kendine

göre delil getirmeğe çalışıyordu. Derken yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ebu Zer (R.A.) diyor ki : «Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordum :

— Yeryüzüne (hak olarak) konulan ilk mâbed hangisidir?

— Mescidü'l-Haram'dır, diye cevap verdiler.

— Ondan sonra hangisi? diye sorduğumda,

— Mescid-i Aksa'dır, buyurdu.» (2)

Hazreti Ali (R.A.) diyor ki :

«Beytü'l-Haram'dan önce mâbedler yapılmıştır. Ama Allah'a ibâdet için ilk konulanı şüphesiz ki Beytü'l-Haram'dır.» (3)

Bu konuda Beyhakî'nin rivâyet ettiği hadîse **gelince:**

«Allah, Cibrîl'i Âdem ile Havva'ya gönderdi, Kâbe'yi yapmalarını emretti. Bunun üzerine Âdem Peygamber Kâbe'yi yaptı. Sonra Allah onu tavaf etmesini emretti ve Âdem'e şöyle denildi : Sen insanların ilkisin, bu da yeryüzünde insanlar yararına konulan ilk mâbeddir.»

Bu hadîsin zayıf olduğu tesbît edilmiştir. O halde diyebiliriz ki, bu konuda en doğru rivâyet ve görüş, Hazreti Ali (R.A.)ındır. (4)

«Şüphesiz ki bu belde (Mekke)yi Allah gökleri ve yeri yarattığı günden buyana muhterem kılmıştır. Ve o, Allah'ın hürmetiyle kıyâmete kadar haramdır. Benden önce hiç kimsenin bu beldede savaşması helâl olmamıştır; bana da ancak gündüzden bir saat savaşmak helâl kılınmıştır. Evet, bu belde Allah'ın hürmetiyle kıyâmete kadar haramdır : Dikeni koparılmaz, avı öldürülmez, yitiği alınmaz, ancak sâhibini tanıyan kimse alabilir. Otu da biçilmez.»

Bunun üzerine Hazreti Abbas (R.A.) :

— Ey Allah'ın Peygamberi! I z h i r otunu istisnâ edin. Çünkü evlerin buna ihtiyacı vardır, diye ricada bulundu. Efendimiz (A.S.) : **«Izhir otu müstesnâ..» buyurdu.** (5)

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alaeddin Ali
(2) Ahmed bin Hanbel - Buharî - Müslim: Ebû Zer (R.A.)den
(3) İbn Ebî Hâtim
(4) İbn Kesîr Tefsiri
(5) Sahih-i Müslim ve Asbab-ı Sünen

«Mekke'de hiç kimseye silâh taşımak helâl olmaz.» (1)

«Ey Mekke! Allah'a andolsun ki, sen Allah'ın en hayırlı yerisin ve yerlerden Allah'a en sevimli olanısın. Eğer senden çıkarılmasaydım, herhalde çıkmazdım.» (2)

«Kim Beytullah'a girerse, bir iyiliğe girmiş, bir kötülükten çıkmış ve bağışlanarak ayrılmış olur.» (3)

«Benim bu Mescidim'de bir namaz -Mescid-i Haram müstesnâ- diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha fazîletlidir. (4)

«Ey insanlar! Size hacc farz kılındı, artık haccedin.»
Bunun üzerine bir adam sordu :

— Her sene mi Ya Resûlellah!?
Peygamber (A.S.) sustu cevap vermedi. Adam soruyu üç defa tekrarladı. Hazreti Peygamber (A.S.) : **«Eğer, evet, deseydim, size her sene farz olurdu ki buna güç getiremezsiniz. Size bıraktığım (hükümlerle) amel edin ve yetinin. Sizden öncekiler çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilâfa düşmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır. Size bir şey emrettiğimde onu -gücünüz nisbetinde- yerine getirin. Sizi bir şeyden men'ettiğimde de onu terekdin.** (5)

NEDEN İLK MÂBED

(إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ ....) «Şüphesiz ki insanlar yararına (yeryüzüne) konulan ilk ibâdet evi, Mekke'deki mabeddir.»

Din duygusu ve Yaratan'a inanma arzusu insanın doğuştan kalbine ve ruhuna enjekte edilmiştir. Bu nedenle diyebiliriz ki, Allah, kendi adına yeryüzünde konuşacak, O'na halîfe olacak, O'nun buyruklarına ve koymuş olduğu hayat kanunlarına göre bir düzen kuracak insanlara yüklediği bu görevler ve amaçlar doğrultusunda hakkı ve doğruyu bulma düşünce ve duygusunu armağan etmiştir. Böyle olmasaydı, dünya mutlak küfür içinde kalır; günümüzün materyalistlerinin gerçekleştirmeğe çalıştığı ruhtan ve mânadan yoksun katı ve soyut bir düzen meydana gelirdi. Çünkü

(1) Sahih-i Müslim: Câbir (R.A.)dan
(2) Ahmed bin Hanbel - Tirmizî - İbn Mâce
(3) İbn Kesîr
(4) Buharî - Müslim
(5) Sahih-i Müslim

onların, maddenin ruhtan bağımsız dış bir realite olduğu ve mevcut olmak için de ruha muhtaç bulunmadığı düşüncesinden hareketle her türlü varlığın temel formları zaman ve mekândır. Ve, zaman dışı bir varlık ne kadar saçma ise mekân dışı bir varlık da o kadar saçmadır, sonucuna varmaları; insanın doğuştan ruhunun derinliğine yerleştirilen Allah'a inanma düşünce ve isteğine ters düşmektedir.

İnsanda bir ruh ve onun ortaya koyduğu Yaratan'a inanma düşüncesi mevcut değilse, madde bunu insana nasıl ilhâm edebilir? Çünkü materyalist felsefeye göre, yoktan bir şeyi var kılmak mümkün değildir. Olmayan bir şeyi madde nasıl oluşturabiliyor? Tabii ki bunun cevabını da vermek mümkün değildir.

İşte yeryüzüne konulan ilk mâbed, insanın ruhundaki arzuya ve ruhun Yüce Yaratan'a yönelme isteğine cevap teşkil etmektedir.

Bal arısının çiçeklere ve kovana olan değişmez isteği, balığın suya olan ihtiyacı ne ise, ruhun da Yaratan'a olan ihtiyacı odur. Arıyı çiçekten ve kovandan yoksun bıraktığımız gün nasıl dengesini kaybedip yaratıldığı hayat kanununun dışına itilerek ölüme mahkûm edilirse, ruhu Allah düşüncesinden ve O'na olan arzusundan kopardığımız gün, öylece ölüme mahkûm etmiş oluruz. Ruhun ölümü, insanı doğan, yaşayan, ölen ve sonunda bir yığın gübre haline gelip başka canlıların (parazitler) oluşmasına yarayan ve başka hiçbir hayatı ve hayat hakkı olmayan bir varlık kabul etmektir.

Beşer ruhunun bu arzusudur ki, yeryüzünde gerçek dengeyi sağlamış, maddeyle ruh arasında ümit ışığı veren bağlar kurmuştur. Ancak milletlerin ve toplumların dinde ve bu denge ölçüsünde ayrılığa düştükleri görülmektedir. Halbuki hak dinlerin hepsi de tek kaynaktan süzülüp gelmiştir. İnsanların ihtirası, bencilliği ve aşırı tutuculuğu; bir yandan da maddeye olan tutkuları onları bu tür neticelere doğru itmiştir. İslâm Dini meydana gelen bu ayrılığı gidermek, dünya barışını sürdürmek, insanları birbirine kardeş yapmak açısından hareketle gereksiz sürtüşme ve tartışmalara kapıyı kapamış; yeryüzüne, Allah'a ibâdet ve Tevhîd akidesinde birleşip kaynaşmak için konulan ilk mâbedin, en doğru yolu gösterdiğini, bu nedenle dinler ve toplumlar arasında ortaklaşa noktanın bu olduğunu ilân etmiştir. İnsanların bir baba ile bir anneden üretilip meydana getirilmesi de bu hakikatı yansıtmıyor mu?

Medeniyetin beşiği sayılan Asya kıtasının bu ilk mâbed için seçilmesinin hikmetleri açıktır: Yeryüzündeki insan nüfusunun çoğunun bu kıtada yaşaması, zengin topraklar, yeraltı kaynakları, ticarî kervanların mekik dokuması gibi özellikleri bu cümledendir. Mekke'nin Asya ve Afrika

gibi iki büyük kıta arasında bir tampon manâ ve görünümünde olduğunu da buna ilâve etmek gerekir.

İbrahim Peygamberden bu yana da her peygamberin kutsal mâbet kabul ettiği Kâbe'nin ilâhî dinler için nasıl bir birlik odağı olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin önce Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya yonelip ibâdet etmesi, bir bakıma, Yahudi ve Hıristiyanlara İslâm'ın kutsal mâbetlere ne kadar saygılı olduğunu ve bir olan Allah'a yönelmede mâbedin önemini hatırlatmayı amaçlıyordu. Sonra Kâbe'ye yönelmesi, bütün dinlerin saygı duyduğu İbrahim Peygamberin ilâhî emirle inşa ettiği Beytü'l-Haram'da Allah adına birleşmenin önemine ve lüzumuna dikkatleri çekiyor; İbrahim Peygamber'in hatıralarını hâlâ kendinde taşıyan Kâbe'de toplanmanın bütün dinlerin esasıyla, gaye ve hedefiyle uyum halinde bulunduğunu hatırlatıp noktalıyordu.

Ne yazık ki Kitap Ehli'nin çok tutucu din adamları, İbrahim Peygambere olan yakın bağlılıklarına rağmen bu ilâhî çağrıya kulaklarını tıkadılar. Asırlar geçti Kâbe hâlâ bu çağrısına devam etmekte; Kur'ân bu rahmet sesini kendinde taşımaktadır.

İnsanların, özellikle ilâhî dinlere bağlı bulunanların birleşip anlaşması ve bir olan Allah'a kulluk etmesi için Allah Kâbe'yi yaptırarak kendine düşeni yerine getirmiştir. Ama insanlar kendilerine düşeni yapmamaktadırlar..

İşte doğru yolu gösteren Kâbe'nin ilk mâbed olarak yeryüzüne konulmasının hikmetlerinden biri de budur; bunun için oraya haccetmek farz kılınmıştır. İbrahim Peygamber de ilâhî emir üzerine Kâbe'nin yapımını bitirdikten sonra şöyle duâ etmişti :

«Rabbimiz! Doğrusu ben çocuklarımdan bir kısmını senin Hürmetli Evin'in yanına ziraatsız bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namaz kılsınlar diye (böyle bir yer seçtim). Artık sen insanlardan bir kısmının gönlünü hevesle onlara meylettir; onları bazı meyvalarla rızıklandır; umulur ki şükrederler!» (1)

Bu duâ kabul olunmuştur. Hem Allah'a inananlar o yerin halkına sevgiyle meyletmiş; hem Allah onları çeşitli ürünlerle -başta petrol olmak üzere bazı kaynaklarla- rızıklandırmış ve onlar da Allah'ın kutsal evini her geçen gün daha çok insanın rahat ve huzur içinde ibâdet etmesine elverişli duruma getirerek bunun şükrünü edâ etmeğe çalışmıştır.

Böylece Kâbe, hem Müslümanlar için güven yeri olmuş ve olmakta

---

(1) İbrahim sûresi âyet: 37

devam etmektedir. Hem de bütün insanları bu güvene dâvet etmektedir. İslâm'dan önce de gelip geçen müşriklere de güven yeri olmuş, oraya sığınan tecavüzden korunmuştur.

İbrahim Peygamber bir diğer duâsında şöyle niyazda bulunmuştur: **«Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) güvenli eyle; beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak bulundur. Rabbim! O putlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, şüphesiz ki o bendendir; kim de bana karşı gelirse, şüphe yok ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.» (1)**

Bu nedenle İbrahim Peygamber hem hac etti, hem inananları bu ibâdete çağırdı. İbrahim Peygamber'e bağlılıklarını dile getiren Yahudiler onun bu dâvetine bir gün olsun kulak vermediler.

FIKHÎ YÖNÜ

(وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا) **«Kim oraya girerse (her türlü saldırıdan) güven içinde olur.»**

Bu âyet üzerinde yorum yapıp ictihatta bulunanlar farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

a) İmam Ebû Hanîfe'ye göre kısas yollu öldürülmesi gereken adam, Mescid-i Haram'a sığınırsa orada öldürülmez. Ancak aç bırakılır, alım-satımda bulunması yasaklanır, başkasıyla temas kurmasına imkân verilmez; böylece oradan çıkıncaya kadar bu tür ablukalar uygulanır. Dışarı çıkınca hüküm infaz edilir.

b) İmam Şâfiî'ye göre, kendisine kısas, ya da hadd gereken kisiler hüküm tatbik edilmeden Kâbe'ye sığınsalar bile cezâ geciktirilmeyip infaz edilir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde taammüden adam öldüren İbn Hatal, kısastan kurtulmak için Kâbe'ye sığınmış ve onun örtüsüne tutunmuştu. Buna rağmen Efendimiz hükmü geciktirmeyip orada infazını sağlamıştı. (2)

(وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا) **«Yol bulmaya güç getirebilenin Beyt'i (Kâbe'yi) haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vecibesidir.»**

Kitap ve Sünnet hacc'ın t e r a h i (geciktirmeli) farz olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim hac farz kılındığı yıl Resûlüllah (A.S.) Efendimiz

(1) İbrahim sûresi âyet: 35-36
(2) Kurtubî Tefsiri: 4/141 - Mısır: 1387 - Taberânî ve İbn Hişam.

kendisi gitmeyip Ebûbekir Sıddîk'i (R.A.) Müslüman cemaatin başında bulunmak üzere görevlendirmişti. (1)

İmam Şâfiî bu rivâyete dayanarak haccın terahi (geciktirmeli) farz olduğu ictihadında bulunmuştur.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Bekke:

Bekke, Mekke'nin diğer bir ismidir ki, üzerinde bazı yorumlarda bulunulmuştur :

a) Zorbaların, haksızların boyun eğdiği mukaddes yer olduğu için bu isim verilmiştir.

b) İbâdet sebebiyle çok kalabalık bir cemaatin kaynaşıp hareket ettiği için bu adı almıştır.

c) Mukatil bin Hayyan'a göre : **Allah,** insanları bu makamda sınıf ve cins farkı gözetilmeksizin bir araya getirdiği; kadın erkek karışık bir vaziyette namaz kıldığı için bu isim verilmiştir.

d) İbn Abbas'a (R.A.) göre : Fec'den Ten'im'e kadar olan kesim Mekke'dir. Beytullah'dan Batha'ya kadar olan kesim ise Bekke'dir.

e) Şu'be'ye göre : Bekke Beytullah'ın ve Mescid'in adıdır.

f) İkrime'ye göre : Beytullah ile çevresi Bekke'dir. Bunun ötesi Mekke'dir.

ğ) İbrahim Nahaî'ye göre : Beytullah'ın bulunduğu yer Bekke, geriye kalan yerler Mekke'dir. Allah daha iyisini bilir.

Tarihçilerin çoğuna göre, Mekke'nin birçok ismi vardır; Bekke de onlardan biridir.

Oraya yol bulmaya güç getiren :

a) İbn Cerîr'in tesbitine göre, azık ve binektir.

Nitekim adamın biri Peygamber (A.S.) Efendimize sordu :

— Ya Resûlellah! Yol bulmak nedir?

Peygamber (A.S.) ona :

— Azık ve binektir, diye cevap verdi.

(1) Hacc'ın hicrî sekizinci yıl farz olduğunu söyliyenler olmuşsa da sahih olan dokuzuncu yıldır. Sekizinci yıl Mekke valisi Attab bin Üseyd (R.A.) idaresinde henüz fark kılınmadığı halde yapıldığı bilinmektedir.

b) İbn Abbas'a göre : 300 dirhem bulabilmektir. (1)

c) İkrime'ye göre : Sıhhatın yerinde olmasıdır.

Kim küfrederse :

a) İbn Abbas ve Mücahid'e göre, haccın farziyetini inkâr ederse,

b) Haccın yarar ve sevabına inanmazsa,

c) Terkedip gitmezse...

Haccı genel mânada özetlerken, Resûlüllah (A.S.) Efendimizden, «Hac nedir?» diye sorulduğunda, verdiği cevabı nakletmekle yetineceğiz:

«Hacc, (uzun yolculuktan dolayı) saç sakalın dağınık ve toz içinde kalmasıdır.»

«Hacc, sesi yükseltmek ve (kurban keserek) kan akıtmaktır.» (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudilerin inkârcı tutumu ve Tevrat'taki ilâhî belgeleri gizlemeleri açıklandı. Hazreti Muhammed'in (A.S.) peygamberliğini isbata yönelik tashîhlere, kutsal kitaplarda bununla ilgili açıklamalara yer verildi. Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli'nin bütün bunları bilip durdukları halde neden Allah'ın âyetlerini inkâra çalıştıkları üzerinde duruluyor.

——oOo——

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ
عَلَى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾
وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَى عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

(1) Bugünkü tartı birimlerine göre, 960 gram gümüş

(2) İbn Mace/menâsik : 6-Tirmizî/tefsîr : 3

MEÂLİ :

98— De ki : Ey Kitap Ehli! Allah'ın âyetlerini neden inkâr ediyorsunuz? Oysa Allah işlediklerinizi görüp biliyor.

99— De ki : Ey Kitap Ehli! İmân edenleri neden Allah yolundan -onda bir eğrilik arayarak- döndürmeye çalışıyorsunuz? Halbuki (son dinin hak olduğuna, Hz. Muhammed'in son Nebî olarak gönderildiğine) şâhid bulunuyorsunuz. Allah işlediklerinizden habersiz değildir.

100— Ey imân edenler! Kendilerine kitap verilenlerden (herhangi) bir zümreye uyacak olursanız, imânınızdan sonra sizi kâfir ederler (dininizden döndürmeye fırsat bulurlar).

101— Üzerinize Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda da O'nun Resûlü (Muhammed A.S.) bulunurken nasıl küfre dönersiniz? Kim Allah'a (gönülden inanıp samimiyetle) sımsıkı bağlanırsa, gerçekten o doğru yola eriştirilmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm güneşi, kararan kalpleri aydınlatıp küflenen kafaları cilâlayınca, birbirine asırlık düşman bulunan Evs ile Hazreç kabilelerinin din kardeşliğinin en serinletici havasına girdiğini gören Medineli Yahudiler bunu kendi aleyhlerine büyük bir tehlike görerek aralarına fitne sokmaya çalıştılar. Yıllarca sürüp giden kavgalarını onlara hatırlattılar, taraflardan başarılı olanların şiirlerini okuyup hisleri tahrik ettiler, derken bir anda hava değişti, eski kinler tekrar alevlenmeye yüztuttu. Eller kılıçların kabzasına uzandı. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin aralarına girmesiyle büyük bir fitne önlenmiş oldu.

İşte yukarıdaki âyetler bu nedenle indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

Zeyd bin Arkam (R.A.) rivâyet ediyor : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün bize hitaben şöyle buyurdu :

«Ey insanlar! Ben de ancak bir insanım; çok sürmez Allah'ın (ölüm haberini getiren) elçisi bana da gelir; onun davetine uyarım. Doğrusu size iki (değer ölçüsü yüksek) ağırlık bırakıyorum. Birincisi, Allah'ın Kitabıdır. Onda doğru yol (ve içinizi, dış âleminizi aydınlatan) nur mevcuttur. Artık

---

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lâbabut'Te'vîl / Alaeddin Ali

ona sımsıkı sarılın! Bir de Ehl-i Beytim (hanedanım)ı bırakıyorum. Ehl-i Beytim hakkında Allah'ı size hatırlatırım, Ehl-i Beytim hakkında Allah'ı size hatırlatırım..» (1)

«Şüphesiz ki bu Kur'ân şefaatçidir ve şefaati makbuldür. Kim ona uyarsa, önüne düşüp onu cennete götürür. Kim de onu terkeder veya ondan yüzçevirirse, onu ensesi üzerine ateşe iter.» (2)

«Doğrusu size öyle bir şey bırakıyorum ki, ona sarıldığınız sürece elbette ebediyen helâk olmazsınız: Allah'ın kitabını, Peygamberinin sünnetini bırakıyorum.» (3)

«Ümmetim fesada yüztutup bozulduğunda kim benim sünnetime sımsıkı sarılırsa, ona yüz şehid sevâbı vardır.» (4)

ÜÇ ÖNEMLİ NOKTA

Konumuzu oluşturan âyetler üç önemli noktaya dikkatlerimizi çekiyor:

1. İslâm'da kusur ve eğrilik arayanlar,
2. Yabancı kültürün tesirinde kalanlar,
3. İslâm'ı içinden yıkan bölücüler.

İSLÂM'DA EĞRİLİK ARAYANLAR

(قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا . . .) **«De ki: Ey kitap ehli! iman edenleri neden Allah yolundan -onda bir eğrilik arayarak- döndürmeğe çalışıyorsunuz?»**

Kitap Ehli'nin daha çok din adamları tarih boyunca İslâmda hep kusur ve eğrilik aramışlardır. İnsan psikolojisi böyledir: Bir şeye karşı çıkmayagörsün, onun bütün iyi taraflarını iter de sadece kusurlu taraflarını bulmaya çalışır. İlâhî hoşnutluğa ermiş bir göz bütün kusurları görmekte kördür. İlâhî gazaba çarpmış bir göz ise, baktığı her şeyde kusur aramaya çalışır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bilhassa Kitap Ehli'nin bu tutumuna değiniliyor ve

(1) Sahih-i Müslim: Zeyd bin Arkam (R.A.)den
(2) Terğîb Terhîb: Fazailü'l-Kur'ân
(3) Hâkim: Sahih isnadla İbn Abbas (R.A.)dan
(4) Taberânî - Beyhakî: İbn Abbas (R.A.)dan

Müslümanların çok ölçülü, duyarlı, bilgili ve karşısındakini ikna' edici bulunmasının gereğine işâret ediliyor. Kuru iddia ve aynı zamanda dayanaksız delillerle ortaya çıkmamaları bir bakıma hatırlatılıyor.

Hıristiyan âlemi kurmuş olduğu misyon örgütüyle bir yandan İsâ dinini yayarken, diğer yandan İslâm'da kusur ve eğrilik aramaya hız vermiştir. Onların bu vadideki yalan ve iftiralarını özetliyelim:

a) İslâm kılıç diniymiş; Peygamber ve arkadaşları insanları silah zoruyla Müslüman yapmış.

b) Hazreti Muhammed (A.S.), amcası Ebû Talib ile ve Hz. Hatice'nin ticaret kervaniyle Şam'a yaptığı birkaç yolculuğunda ünlü Rahip Bahîra ve Nasturâ ile görüşüp dinî konulardaki bütün sermayesini onlardan almış ve öylece yeni bir din kurma hevesine kapılmış.

c) Hz. Muhammed -hâşâ- kadın düşkünü bir kimseymiş. İsâ Peygamber hiç evlenmediği halde o, 11-12 kadınla evlenmiş.

d) İslâm Dini kadınları dört duvar arasına hapsetmiş, onlara insana yakışır hiçbir hak tanımamış, üstelik kadınlara dayak atmayı büyük bir sevâp saymış.

e) Kız çocuğu doğurmak yüz karası kabul edilmiş, kızlara en âdi eşya nazarıyla bakılırmış.

f) Mirasta iki kız bir erkek çocuğuna denk tutulmuş, böylece daha çok yardım edilmesi gereken unsura daha az bir ilgi gösterilmiş gibi kasıtlı isnad ve iftiralar.

Bu iftiraları kısaca cevaplandıralım:

— İslâm kılıç dini değil, rahmet ve şefkat dinidir. Silahlı saldırıya geçen veya geçmeğe hazırlanan inkârcıların zulüm ve tuğyanını durdurmak için kılıç kullanmaya ancak cevaz vermiştir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin 10 yıllık Medine devri hep savaşlarla geçmiştir. Ama bu uzun süre içinde yapılan kesin tesbitlere göre sadece 250 kişi hayatını kaybetmiştir. Bunlardan yaklaşık olarak 100'ü Müslüman, 150'si müşriktir. Bugün karşıt gurupların bir iki saatlik vuruşması sonucu ölü sayısının bu rakama ulaştığını görüyoruz. Eğer İslâm kılıç dini olsaydı, 10 yıllık aralıksız süren savaşlarda binlerce insanın canına kıymak gerekirdi.

Biz bu mütevazi rakamı sergilerken, İslâmiyeti yeryüzünden silmek için Hıristiyan âleminin düzenlediği Haçlı Seferlerine ve bu seferlerde sahneye konulan işkencelere ve katliamlara ne demeli?

— Şam'a seyahatına gelince: Resûlüllah (A.S.) Efendimizin biri 12

yaşlarında, diğeri 25 yaşlarında iken iki sefer seyahat ettiğini tarihlerimiz ve siyer kitaplarımız kaydetmektedir. Birinci seferinde Şam yakınlarında Busra kasabasında Rahip Bahîra ile birkaç saat görüştüğü, ikinci seferinde ise yine aynı yerde Rahip Nastura ile kısa bir süre görüşüp konuştuğu doğrudur. Ama hiçbir okul görmemiş, çok bilgisiz ve kaba bir milletin arasında doğup büyümüş, üstelik okur-yazar olmayan bir insanın dört beş saatlık bir mülakatla bu kadar bilgi edinmesi ve dünyada en büyük inkılabı başaracak bir din kurması, yirminci asrın sonlarına doğru ilim ve tekniğin ancak kapı açabildiği ilmî verileri sergilemesi mümkün müdür? İnsaf ve mantığın ölçüsü var mıdır?

Bütün bu gerçekler, Onun hak Peygamber olduğunu, Allah'tan alıp öyle konuştuğunu ve davrandığını göstermiyor mu?

Ya Yuhanna ve Bernaba ile Markos İncillerinde İsâ Peygamberin son peygamber Ahmed'in geleceğini açık bir anlatımla müjdelemesine ne diyelim? Bu sözleri Hz. Muhammed (A.S.) mi İncil'lere soktu?

— Çok evliliğine gelince : Resûlüllah (A.S.) Efendimizin 53 yaşına kadar çok kadınla evlenme hayatına başlamadığını biliyoruz. Bu yaştan sonra aralıksız sürüp giden savaşlarda kocalarını kaybedip kimsesiz ve perişan kalan ve çoğunun da yaşları 45-55 arasında bulunan kadınlarla evlenmesi, sırf onların kalbini almak, ıstıraplarını dindirmek, başlarını sokacak bir yuvaya kavuşmalarını sağlamak; aynı zamanda İslâm'a olan büyük hizmetlerinden dolayı onlara saygı ve ilgi göstermek içindir.

İleride Nisâ sûresinde bu konuya geniş yer verilecektir.

— Kadınların dört duvar arasına hapsedilmesine gelince :

İslâm Dini kadınları dört duvar arasına hapsetmemiş, bilâkis onlara eğitim ve öğretim kapılarını ardına kadar açık tutmuş, ilim tahsilini onlara da farz kılarak toplumdaki yerlerini belirlemiştir. Erkeklerin şerrinden. kötü nazarından onları korumak için yalnız yüzleriyle ellerini açık tutmalarına cevaz vererek onların kadınlık ve annelik gibi iki üstün vasfına leke dokundurmamaya özen göstermiştir. Müslüman kadınların savaşa katıldıklarını, hemşirelik görevini yürüttüklerini belge olarak göstermek yetmez mi? Ayrıca kadınlarla ilgili davalara bakmak için kadının hakim tayin edilmesine cevaz verilmemiş midir?

Kadınlara iyi davranmayı tavsiyede bulunan, onları fazla doğrultayım derken kırarsınız, diyen Peygamber (A.S.) Efendimiz bununla onlara saygı gösterilmesini, insanca davranılmasını emretmiyor mu? Kızı Hz. Fatıma içeri girince Peygamberin ayağa kalkıp onu karşılaması kadar asil bir davranış var mıdır? Ayrıca Resûlüllah Efendimizin hiç bir eşini kırıcı bir

davranışta bulunmadığını bütün tarihçiler yazmıyor mu?

— Kız çocuğu doğurmak Cahiliyye devrinde yüzkarası sayılırdı. İslâm kesinlikle bu tür düşünce ve inançları kaldırmış, erkek ve kız çocuklarını sevgi ve ilgide eşit tutmuştur. Hattâ kız çocuklarına biraz daha fazla ilgi gösterilmesi tavsiye edilmiştir. Kur'ân'da bilhassa bu hususlardan söz edilir.

— Mirasta kızla erkek çocuklarına ikili birli taksim doğrudur ve bunda adâlet vardır. Çünkü daha çok erkek ailenin yükünü taşır, kadını o besler. İki hisse olması çok normaldir. Nisâ sûresinde bu husus yeteri kadar açıklanacaktır.

YABANCI KÜLTÜRÜN TESİRİNDE KALANLAR

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ)

«Ey iman edenler! kendilerine kitap verilenlerden (herhangi) bir zümreye uyacak olursanız, imânınızdan sonra sizi kâfir ederler.»

Kur'ân'da bu âyetle de çok önemli bir olaya parmak basılıyor. Batı kültürünün, diğer bir deyimle gayr-i İslâmî bir kültürün cazibesine kapılmaya uygun karakter ve psikolojik yapıda olanlar uyarılıyor. «Bir zümre»-den maksad : Gayr-i müslimlerden kendini tamamen seks hayatına verenler olabileceği gibi, İslâmiyetle, dinî ve millî ahlâkla uyum halinde olmayan bir yaşayış içinde gününü gün eden herhangi bir zümre de olabilir.

İslâm kültürü, insanın yaratılışındaki üstünlüğüne, ruhundaki yüceliğe eşdeğerdedir. Böylece İslâm'la insan ikiz kardeşlerdir, diyebiliriz. Onunla yuğrulup şekillenen her mü'min, sosyal yapıda bir değer, âile bünyesinde kıymetli bir örnektir. Saygınlığı yaygın, beşerî münasebetleri iyilikten ve hizmetten yanadır. Varlığı rahmet, ölümü büyük bir kayıptır.

İslâm kültürünün ruhlar ve vicdanlar üzerindeki olumlu etkisini ve taşıdığı derin mânayı henüz anlayamıyan bazı müslümanların başka bir kültürün kurbanı olması tabii bir sonuç, kaçınılması güç bir hastalıktır. Yabancı kültürün zararlarını öğretmeden önce İslâm kültürünün yararlarını kalblere ve kafalara çok ustaca işlemek gerekir. Aksi halde arzulanan neticeye erişilemez.

Belirttiğimiz metot Kur'an ve sünnette kusursuz biçimde işlenmiştir. Yukarıdaki âyetlerle bilhassa bu metoda işâret edilmekte; Tevrat ve İncil'de de son nebînin getireceği dinin bu özelliğinden söz edilmektedir.

İSLÂM'I İÇİNDEN YIKAN BÖLÜCÜLER

(وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفٖيكُمْ رَسُولُهُ) **«Üzerinize Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda da O'nun Resûlü bulunurken nasıl küfre dönersiniz?»**

Kur'ân, İslâm potasında birleşip kaynaşanların büyük ve yenilmesi güç bir kuvvet olduğuna işârette bulunurken ona karşı olanların, mü'minleri hiziplere ayırmak suretiyle altedeceklerine dikkatleri çekmektedir. Kendilerine kitap verilen bir zümreye uyacak olursanız, imanınızdan sonra sizi inkâra döndürüp kâfir ederler, cümlesi bu hususu en anlamlı biçımde yansıtmaktadır. Öyle değil midir? Müslümanları silahla, büyük ordularla, Haçlı Seferleriyle alt edemiyenler, onları bu kez bölüp birbirine düşürmek suretiyle yenebilmişlerdir. Bugün hem sayı bakımından, hem ekonomik olarak iki önemli güce sâhip bulunan İSLÂM ÂLEMİ, Kur'ân'ın ruhuna, Hazreti Muhammed'in (A.S.) birleştirici metoduna uymuş olsalar, aynı zamanda kendilerini yabancı kültürün etkisinden kurtarmasını becerseler, onları sömürecek, altedecek ikinci bir kuvvet yoktur. Bunu çok iyi bilen kitaplılarla kitapsızlar, çareyi bizden görünüp bizi bölen satılmış kişilerin ortaya atacağı nifak ve şikak tohumlarında bulmuşlardır. Bunun için milyarlar harcanmaktadır. Nitekim günümüzde İslâmiyet adına değerli din âlimlerimize atılan çamurlar; Kur'ân adına ortaya konan düşmanlıklar; ilmi dar çerçeve içine alıp İslâmî ilimlerin gelişmesini engelliyenler; şahısları ilâhlaştırıp gizli putperestliğe kapı açanlar ve nihâyet İslâm Kültürünü almadan Kur'ân'ın çağa açtığı kapıyı görmeden, bilmeden Kur'ân adına konuşanlar, ayrı ayrı ekoller halinde ve tam bir uyumsuzluk içinde bu korkunç senaryonun dramatik oyununu sergilemektedirler.

Konumuzu oluşturan âyetler bu senaryonun kimler ve hangi eller tarafından hazırlandığını haber vermektedir. Yeter ki bunu anlayan kalbler, görebilen gözler bulunsun.

Medine'de İslâm'a girip büyük bir kuvvet haline gelen Evs ile Hazrec kabilelerini birbirine düşürenler bugün de sahnede rollerini başarıyla sürdürmektedirler.

Bu dramatik sonuçtan Müslümanları kurtaran iki ana unsur vardır: Okunmakta olan Allah'ın Kitabı ve bütün açıklığı ile aramızda bulunan Resûlüllah'ın Sünneti.

İşte Kur'ân bunu belirterek diyor ki:

«Üzerinize Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda da O'nun Resûlü

bulunurken nasıl küfre dönersiniz? Kim Allah'a sımsıkı bağlanırsa, gerçekten o doğru yola eriştirilmiştir.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle üç önemli hususa değinildi; İslâm'da eğrilik ve kusur arayanlar, Müslümanları imânlarından sonra küfre döndürmeğe çalışanlar ve İslâm'ı içinden yıkmak için onları yine din adına bölmeği plânlıyanlardan açık ve kapalı bir anlatımla söz edildi ve sonra Müslümanların dikkatleri çekilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, iç ve dıştan kaynaklanan ve çok kurnaz ellerle tezgahlanan yıkıcı faaliyetleri te'sirsiz hale getirmenin yolu ve yöntemi üzerinde duruluyor.



يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ
فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ
فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

MEÂLİ :

102— Ey imân edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkup (fenalıklardan, inkâra sapmaktan) sakının ve siz ancak Müslüman olarak can verin.

103— Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nîmetini anın; hani bir zamanlar birbirinize

düşmandınız, kalbleriniz arasını uzlaştırdı da, O'nun bu nîmeti sayesinde kardeş oldunuz. Ateşten bir çukur kenarına geldiniz de Allah sizi ondan kurtardı. Doğru yolda yürüyesiniz diye Allah size böylece âyetlerini açıklar.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah'tan gereği gibi korkup sakının, sözünün anlamı, Allah'a itaat etmek, isyân etmemek; şükredip küfretmemek; Onu anıp unutmamaya çalışmaktır.» (1)

«Kul dilini tutmadıkça Allah'tan gerektiği gibi korkmuş olmaz.» (2)

«Allah sizden yana üç şeyden hoşnud olur; üç şeyden de hoşnud olmaz. Hoşnud olacağı üç şey:

1. O'na ibâdet edip hiçbir şeyi ortak koşmamanızı,

2. Hep birden O'nun ipine (Kur'ân ve İslâm'a) sımsıkı sarılmanızı, ayrılmamanızı,

3. Sizi idâre edenlere nasihatçı olmanızı ister.

Hoşnud olmayacağı üç şey:

1. Dedikoduda bulunmanızdan,

2. Gereksiz soru sormanızdan,

3. Malı (lüzumsuz yerlere harcayıp) zayi etmenizden hoşlanmaz.» (3)

«Şüphesiz ki bu Kur'ân Allah'ın ipidir.» (4)

«Allah'ın Kitabı, gökten yere uzanan urganın kendisidir.» (5)

BİLMEK VE TANIMAK SEVGİYE KAPI AÇAR

(يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ) «Ey iman edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkun...»

Bilmek ve tanımak sevgiye, sevgi köklü bir imâna kapı açar. Sevgi

(1) Hâkim - İbn Murdeveyh: İbn Mes'ud (R.A.)den
(2) Taberânî: Enes b. Mâlik'den mevkufen
(3) Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.)den
(4) Kurtubî: Ebû Saîd El-Hudrî'den
(5) Câmiussağîr: Hadisün hasenün

ve imân ile birleşen korku, saygının en güzelidir.

Kur'ân bunu, «Allah'tan nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korkun!» emriyle özetlemiştir. Çünkü bu korku, tehlikeli bir şeyden dolayı içimizde doğan korkudan çok farklı ve ayrıdır. Biri sevgi ve aşktan yükselen, üstün saygı ile bütünleşen bir korkudur; diğeri can, ya da malı tehlikeye sokacak ölçüdeki bir korkudur. Bunda sevgi ve saygının ne eseri, ne de mayası vardır.

Bu bakımdan gerek ittika, gerekse aynı kökten gelen takvâ çok yönlü ve çok anlamlı birer deyimdirler. Cümledeki yerine, konunun özelliğine göre farklı mânalar taşırlar. Konumuzu oluşturan âyetteki ittika'dan maksad, bilip tanımayı, sevip saymayı, inanıp bağlanmayı içerdiği gibi, Yaratan'a karşı kulluk görevini yerine getirmeği, O'na şükredip küfretmemeyi, ibâdet edip isyân etmemeyi yansıtmaktadır. «Nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korkun.» cümlesi bu basamaklara ve kademeli kapılara işâret etmektedir. İnsan kendini bu derin anlamların uyarıcı zevkine verip Allah'a gerçekten kul olma düzeyine getirince, korku ve saygının verdiği ölçüyle tam bir heyecan ve aşk içinde ilâhî buyruklara uymayı gönül hoşnutluğuyla benimser. Kötülüklerden bu saygı ve heyecanla sakınır. Sadece Allah'ı memnun etmek için iyi bir insan olur ve iyilikte bulunur.

Böylece Allah ile dost olma lûtfu tecelli eder. Takvâ her yönü ve her mânasıyla onun günlük hayatının değişmez ölçü ve kıstası olur. İnsan artık Allah ile görür, O'nunla işitir, O'nunla düşünür, O'nunla verir ve O'nunla alır, derken kâmil anlamda teslimiyet gerçekleşir. Böyle olunca da kişi ne ayıplıyanların ayıplamasına, ne feleğin binbir türlü eza ve mihnetine, ne de gönül avutucu nesnelerine aldırış eder.

Bir ömür baştan sonuna kadar takvâ vadisinde imân aşkı, ibâdet zevki, hamdetme şuuru, şükretme basîreti, iyilik ve hakseverlik âdeti içinde geçer. Son nefesini İslâmiyetin sunduğu kâmil teslimiyetle verme bahtiyarlığına erişir.

İşte en büyük kazanç!.

FERDİ TOPLUMA YAKLAŞTIRIP KAYNAŞTIRMAK

(وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) «Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin.»

Ancak ferdin yalnız başına bu düzeye gelmesi yeterli değildir. Müs-

lüman cemaatiyle birleşip kaynaşması, gökten yere uzanan mutluluk ipine hep birlikte sarılıp tutunmaları gerekir. Bunun için konumuzu oluşturan âyetle : **«Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin»,** emri verilmekte, bununla ferdi topluma yanaştırıp kaynaştırarak cemaatleşme bilincine eriştirmeyi amaçlamaktadır.

Allah'ın insanlıktan yana uzanan ipi, düzen ve disiplini gerektirir; ferdi bu disiplin içinde toplumun kopmaz bir parçası haline getirir. Bu ipe sarılmıyan kendini ilâhî disiplinin dışına itmiş olur, böyle olunca da cemaatten ve toplumdan kopma mutsuzluğuna düşmüş sayılır. Ayrılan her fert ya başka toplumların malı, ya da insan ruhunu inkâr eden maddecilerin yemi olur. Bunun için Hazreti Muhammed (A.S.) Efendimiz : **«Cemaat rahmettir; ayrılık azâbdır.»** buyurmuştur. (1)

O halde Allah'ı bilmek, Onu sevmek, O'ndan üstün bir saygı havası içinde korkmak, kalblerin aynı doğrultuda birleşmesini, bu da cemaatleşen mü'minlerin bir arada belli ve belirli ölçüler içinde günlük ibâdetlerini yerine getirmelerini sağlar. Allah ile İslâm cemaati arasındaki engellerin kalkmasına yardımcı olur. Yenilmez bir kuvvet, dönüş yapmıyan bir hamle oluşturur. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Allah'ın rahmet ve kudret eli cemaat üzerinedir.»** buyurmuştur. (2)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

İttika :

a) İbn Abbas'a (R.A.) göre, Allah yolunda gerektiği gibi cihad etmek, kınayanların kınamasından endişe duymamak ve aynı zamanda Allah adına adâleti ayakta tutmaktır.

b) Enes bin Mâlik'e göre, dili tutmak, düşünmeden, sonucunu hesaba katmadan konuşmamaktır.

c) Farzları yerine getirmek, haram şeylerden kaçınmaktır. (3)

d) Buharî'nin tesbitine göre, Allah'a itaat etmek, O'na isyân etmemek; O'nu anmak, fakat unutmamak; O'na şükretmek, küfretmemektir.

e) Bir an olsun Allah'a isyân etmemek, O'nun huzurunda saygının en güzel ölçüsüyle hareket etmektir. (4)

(1) Müsned-i Ahmed: 4/287. 375
(2) Taberanî: Arfece b. Şüreyh'den. Tirmizi / hadîsün hasenün
(3) Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî - Alûsî - Keşşaf
(4) İbn Cerîr - Mefatihü'l-Gayb - Keşşaf - Kurtubî

H a b l = İp, ya da urgan :

a) Müşterek bir kelimedir; daha çok insanı amaca ulaştıran sebep anlamına kullanılır.

b) Verilen söz ve yapılan ahid demektir.

c) Uzunca urgan, demektir.

d) Âyette taşıdığı mâna bütün bunlardan ayrıdır : Allah'ın indirdiği Kitap demektir. İbn Abbas (R.A.) bu konudaki bir hadîsi hatırlatarak aynı yorumu yapmıştır.

e) İslâm cemaati kasdedilmektedir.

Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'a kulluğun gerçek ölçü ve anlamı üzerinde duruldu; insan ruhuyla uyum halinde olan İslâmiyetin tertemiz havasını teneffüs ederek kâmil teslimiyet içinde ruhu Allah'a göndermenin derin mânası açıklandı. Sonra böyle bir imân ve irfan düzeyinde ferdin cemaatten kopmaz bir parça olduğu ve hep birden Allah'ın yolları aydınlatan ve mutluluk va'deden ipine sarılmanın önemi belirtildi. Din adına ayrılıp bölünmenin, siyaset adına tartışıp parçalanmanın, baş olma sevdasıyla ülkeyi birbirine düşürmenin derin yaralar açacağına işâret edilerek Allah'ın mü'minlere olan nîmeti hatırlatıldı. Birliğin rahmet, ayrılığın azâb olduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle cemaatleşme ruhuna eriştikten ve İslâmın teslimiyet hikmetini kavradıktan sonra hayre çağıran, iyiliği emreden, kötülükten men'eden güç ve vasıtaları elinde bulunduracak memleketi içe ve dışa karşı koruyup adâleti sağlayacak lider ve idareci kadronun seçilmesi emredilmekte; aynı zamanda bu kadronun hangi esaslara göre meydana getirilmesine de işaretler edilmektedir.



وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ
وُجُوهٌ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾

MEÂLİ :

104— Sizden hayra çağıran, iyilikle emreden, kötülükten men'eden bir cemaat olsun! İşte kurtuluşa erişenler onlardır.

105— Kendilerine açık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azâb vardır.

106-107— Öyle bir günde ki, kimi yüzler aklaşır ışıldar, kimi yüzler kararıp solar. Yüzleri kararanlara : İnandıktan sonra inkâra mı saptınız? İnkâr ettiğinize karşılık tadın azâbı! denilir. Yüzleri aklaşanlara gelince, onlar Allah'ın rahmetindedirler, orada temelli kalıcılardır.

108— İşte bunlar sana hak ile okuduğumuz Allah'ın âyetleridir. Allah âlemlere herhangi bir haksızlıkta bulunmayı dileyecek de değil.

109— Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. İşler (eninde sonunda) ancak O'na döndürülecektir.

İNİŞ SEBEBİ

İkrime ve Mukatil'den yapılan rivâyete göre, yukarıdaki âyetler, Yahudi bilginlerinden bir grup hakkında inmiştir. İbn Mes'ud, Ubey bin Kâ'b, Muaz bin Cebel ve Sâlim Mevlâ Huzeyfe'ye gelen birkaç Yahudi bilgini dediler ki : «Şüphesiz ki bizim dinimiz, sizin dâvet ettiğiniz dinden hayırlıdır. Bizler de sizden daha fazîletli ve hayırlıyızdır.» Yukarıdaki âyetlerle Allah onlara cevap vermiş oldu.

İLGİLİ HADÎSLER

«Hayır ve iyilik, Kur'ân'a ve sünnetime uymaktır.» (1)

«Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle (tiksinip) gidermeğe çalışsın ki bu imânın en zayıf tarafıdır. Bunun ötesinde hardal tanesi kadar imân yoktur.» (2)

«Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi katından üzerinize bir azâp, bir belâ gönderir de sonra duâ edersiniz duânız kabul olunmaz.» (3)

«Doğrusu kitaplılar kendi dinlerinde 72 fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet ise 73 fırkaya ayrılacak, biri hâriç diğerlerinin hepsi ateştedir. O da (İslâm'ın teslimiyet vadisinde gönül birliği eden) cemaattir.» (4)

---

(1) İbn Murdeveyh
(2) Eshab-ı Sünen
(3) Tirmizî - İbn Mâce: Amır bin Ebî Amır'den
(4) Ahmed bin Hanbel

İSLÂM'DA İDARECİ KADRO

Buna idarî sistem, hükûmet kadrosu da diyebiliriz. İslâm kendine has bir düzendir. Gerek idarî sistemi, gerek teşriî ve icraî organları diğerlerine benzemez. Bu bakımdan İslâm'ı daima kendi esasları ve prensipleriyle ele alıp üzerinde durmak gerekir.

Burada dikkat edilecek önemli bir husus var, «ümmet» deyimi. Bu, yeraldığı cümle ve konuya göre farklı mânalar taşırsa da aslında, millet ve cemaatin önüne düşüp onları sevk ve idâre eden yetişkin bir kadro demektir. Bunun için yukarıda, İslâm idare sistemine değinilirken «ümmet» deyimi kullanılmıştır.

Namazda cemaatin önüne geçen imam ismiyle bu kelime arasında kök ve mâna bakımından ortaklaşa bağlar vardır.

İslâm böylece, Müslüman bir ülkeyi idâre edecek kadronun hem vasıflarını, hem de görevlerini bu âyetle özetlemiş bulunuyor. O halde rasgele sıradan seviyesiz insanların ülkeyi keyfine göre idâre etmesine imkân verilmemiştir. Yani Kur'ân bunun karşısındadır. Hadîsler bunu engellemekte ve konunun önemine dikkatleri çekmektedir.

Önce İslâm devlet sistemiyle idare olunan ülkede, Allah'a kul olmanın şuuruna erişen ve bunun derin zevkini alan bir nesil yetiştirmek gerekir. Öyle ki kendini Allah'a, O'nun dinine ve insanlığın hizmetine adamış eğitici bir kadroya ihtiyaç var. O halde ilk adımda bu kadronun yetiştirilmesi şarttır. Böyle bir kadronun yetiştirdiği ilim irfan sâhibi kişilerden idâreci kadroyu seçerken ve liderleri tesbite çalışırken şu sıfatların onlarda bulunmasına dikkat etmeleri emrediliyor :

a) Lider olma yeteneğini kendinde taşımalı,

b) Din, ülke ve millet yararına olan her türlü hayra ve iyiliğe çağıracak; tutum ve davranışlarıyla bunun örneklerini sergileyebilecek bilgi, inanç ve tecrübeye sâhip olmalı,

c) Dine, örfe ve akla göre iyi kabul edilen şeyleri emretme inanç ve cesaretini taşımalı,

d) Bunların kötü ve zararlı saydığı şeyleri men'etmede bütün gücünü ortaya koymasını bilmelidir

Ayrıca Bakara sûresinde Tâlût-Câlût konusunda liderin imân ve irfanı yanında bir takım yetenekleri üzerinde durulmuş ve bu hususta şu ölçüler verilmiştir :

1. Bilgili ve tahsilli,
2. Sabırlı, azimli ve sağlam irâdeli,
3. Cesaretli ve kararlı olmalıdır.

HAYRA DÂVET

Hayra dâvet, ciddi bir eğitim ve öğretim sistemiyle; millî ve dinî kültürün yaygın hale getirilmesiyle sağlanabilir. Böylesine bir eğitim ilk adımda toplum yapısında dünya ile âhiret, beden ile ruh, kısaca madde ile mâna arasında arzulanan dengenin kurulmasına imkân sağlar.

İyilikle emir, kötülükten men'etme, çıkarılan âdil kanunlarla, bu kanunları uygulayanların âdil tutumlarıyla ve lider durumunda olan kişilerin örnek hareketleriyle, kısacası kanun yapma ve onu uygulamada âdaleti ayakta tutma basîretiyle gerçekleşebilir.

Lider kadrosu bu ölçü ve anlamda seçilir; ahlâkî sistem belirlenen esaslara göre kurulur ve fazîletli bir nesil yetiştirmek değişmiyen hedef kabul edilirse, o ülkenin kurtuluşunun yolları açılmış olur. Bu düzeye kendini getiren bir İslâm ülkesinin ömrü uzun, ikbali açık, yükselmesi süreklidir.

«İşte kurtuluşa erişenler onlardır.»

LİDER VE İDARECİ KADROYU KİMLER SEÇER?

İslâm, yukarıda da belirttiğimiz gibi, kendine has esaslar, prensipler, idarî, teşriî ve icraî organlar getirmiştir. Onu başka sistemlere benzetmeye özenmek çok hatalı ve sakıncalıdır. Çünkü İslâm ne aristokrat bir sınıfın egemenliğini, ne feodal bir düzeni, ne de çok partili bir sistemi kabul eder. Ülkenin işbilir, aklı eren, ileriyi gören, Allah'tan yüksek bir saygı havası içinde korkan, sorumluluk duygusunu taşıyan ve memleket meselelerinde çözüm yollarını düşünebilen yetenekteki kişilerin -ki bunlara Şura Meclisi denir- tesbit edeceği, diğer bir tabirle biat edeceği kimseler devletin başına getirilir. Devlet başkanı da İslâm'ın yine öngördüğü ölçü ve vasıflara uygun kimseleri idarî sistemin başına getirir ve düzenini kurar. Çünkü İslâm devlet sistemine göre, hâkimiyet liderin değil ancak Allah'ındır, O'na aittir. Lider sadece Allah adına hükmeder, icrâ-i faaliyette bulunur.

AYRILIĞA DÜŞEN MİLLETLER

(وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا) **«Kendilerine açık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın.»**

Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetlerle bilhassa peygamberlerinin vefatından sonra baş olma sevdasına kapılan ve fakat bu hususta elinde gerçek bir kıstasbulundurmayanların çoğalması ve ülkelerinde bu yüzden bölünüp hiziplere ayrılan halkın, ardı arkası kesilmiyen tartışma, sürtüşme ve vuruşmaya yönelmesi, büyük bir felâketin gelip çökmesine ortam hazırladığını haber veriyor.

İsrailoğulları'nın Musâ Peygamberden sonraki tutumları ve uğradıkları felâketler bunun örneklerinden biridir. Kur'ân özellikle buna işâret ediyor.

Çünkü dinlerin özelliklerinden biri ve belki en önemlisi, kopup dağılan, vuruşup bozuşan ve birbirine haksızlıkta bulunan kabile ve milletleri bir olan Allah inancı odağında toplamak ve gönüllerini âhiret kavramının verdiği sorumluluk duygusuyla geliştirmektir. Nitekim kabileler halinde yaşayan, birbirini ezip talancılıkla geçinen Araplar ancak İslâmiyetin ilâhî disiplini altında toplanıp birleşebilmiş ve kısa zamanda en güçlü ve hatırı sayılır bir devlet haline gelebilmiştir.

Dinî disiplinin zaafa uğradığı ve yeniden kabile ruhunun sahneye çıktığı devirde, Hz. Ali ile Muaviye arasındaki hilâfet kavgasına yol açmış ve bu olay İslâm âlemini en az bir asır geriye itmiştir.

Kur'ân, kendilerine apaçık belgeler (ilâhî âyetler) geldikten sonra bölünüp parçalananlar üzerine nasıl bir felâketin ve azâp bulutunun çökeceğini daha önce haber vererek çağımızdaki Müslümanlara da aynı uyarıyı yapmakta, yaklaşan fırtınaya dikkatleri çekmektedir.

BÖLÜNÜP PARÇALANAN TOPLUMLARA İKİ TÜRLÜ AZÂB VARDIR

Kur'ân ilâhî anlatımın en yüksek metot ve sanatıyla bu iki türlü azâbı şu âyetle özetlemiştir: **«İşte onlar için büyük bir azâb vardır.»**

Dünyada gelen azâb, iç çekişmeden dolayı huzur ve güvenin kalkması, fena ahlâkın yaygınlaşması, otorite yokluğundan anarşizmin baş kaldırması ve bunların tabii sonucu olarak din ve dünya hürriyetinin elden gitmesidir. Anlayan bir millet için bundan daha büyük bir azâb düşünülemez. Mevlâna Celâlettin (K.S.) buna değinerek diyor ki: «İlâhî nîmete karşı nankörlük etmenin biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki türlü azâbı vardır: Dünyadaki azâbı, nîmetin elden gitmesidir.» Kur'ân buna **«Azâb-ı Azîm»** diyor.

Günümüzde İslâm ülkelerinin çoğunda Kur'ân'ın bu çağrısı dışına çıkıldığı ve liderlerin post kavgasına tutuştukları için dünyadaki azâbı yudum yudum tadmaktalar. Geçmişte de bu azâbı asırlarca gördüler. İlâhî hükümler, O'nun hayat kanunları sırası gelince hükmünü yürütür, kimsenin gözyaşına bakmaz. Âhiretteki azâbı ise, Kur'ân gönüllere neşter vururcasına işlemektedir. O kadar ki başka bir kelimeyle açıklamasını yapmaya, diğer bir yorumda bulunmaya gerek yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, her iki azâbı da insanların kendisi hazırlar. Bu bakımdan toplum ve milletler, âile ve fertler kendi tutum ve anlayışlarıyla, inanç ve davranışlarıyla ya cennetlerini, ya da cehennemlerini dünyada iken hazırlayıp kendilerini ona lâyık görürler. Çünkü **«Allah âlemlere herhangi bir haksızlıkta bulunmayı dileyecek de değil.»**

HÂKİMİYET ALLAH'A AİTTİR

(وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ) **«Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. İşler ancak O'na döndürülecektir.»**

Konuyu bağlayan bu âyet, İslâm sisteminde siyasî hâkimiyetin de Allah'a ait olduğunu hatırlatıyor. İslâm ülkelerinde seçilen liderler ancak bu hâkimiyet doğrultusunda Allah adına konuşurlar.

Neden hâkimiyet Allah'a aittir? Çünkü göklerde ne varsa, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Her varlığı belli kanunlara bağlayıp bir ölçü koymuştur. Biz buna «Hayat Kanunu» diyoruz. O halde Allah'ın kendi mülkünde yarattığı insanların bağlı bulunduğu hayat kanunlarına göre idâre edilmesini emretmesi kadar tabii ne olabilir? Tabii bu, gönülden Allah'a inanıp Kur'an'ı temel esas seçen İslâm ülkeleri için sözkonusudur.

Cenabı Hak insan ruhunun yüceliğiyle, yaratılışındaki üstünlüğü ile uyum sağlayan İslâm dinini bu bakımdan en son ve en mütekâmil din olarak indirmiştir. Bu, hem bölünmeyi ve sürtüşüp vuruşmayı önler, hem ruha gıda vererek vicdanları geliştirir. Hem de âhiret inancıyla insanlara büyük bir sorumluluk yükler.

Kur'ân bir başka âyetle bu hususu şöyle açıklamaktadır:

«Allah sizden imân edip iyi-yararlı işlerde bulunanları, onlardan öncekileri yeryüzünde (inkârcı sapıkların) yerine getirdiği gibi, onları da (putperest müşriklerin) yerine getireceğini, onlar için hoş görüp razı olduğu dini yine onlar için sağlam temellere oturtup yerleştireceğini ve korku-

larının ardından güvene çevireceğini yeminle va'detmiştir.» (1)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Emr-i bi'l-Maaruf :

Dinin, aklın ve sağlam örfün iyi ve yararlı gördüğü şeyleri emretmek, insanları iyiye ve doğruya çevirmek farz-ı kifayedir. Bu, milleti idâre eden Müslüman liderlerin ve ortaya koydukları teşriî ve icraî organların görevidir. Sonra da ülkede söz sahibi ilim adamlarının ve din âlimlerinin vazifesidir. Böylece belirtilen farz yerine getirilmiş olur.

İlim adamlarından bir kısmı, âyetteki (mîn). harfi teb'iz için değil cinsi beyân içindir demişlerdir. Bu takdirde bütün Müslümanların iyilikle emretmesi farzdır. Ama birinci görüş ve yorum daha uygun kabul edilmiştir. Çünkü bu kutsal görevi ancak aklı erenlerin yürütmesi söz konusudur. Herkesin genel anlamda bu konuda ortaya atılıp iyilikle emretmesi,düzensizlik doğurabilir.

Ümmet :

Din, siyaset, ideal ve benzeri nedenlerden biriyle toplanıp bir araya gelen veya getirilen, aynı zamanda çoğu kez gönül birliği içinde olan cemaat, demektir.

Rağıb'a göre : Bu bir araya gelme ihtiyarî olabileceği gibi boyun eğdirilerek de olabilir. Her iki durumda da biraraya gelip cemaat halini alan topluluğa Ümmet denilebilir.

İç güdüleriyle kendi haklarındaki hayat kanununa boyun eğerek bir araya gelip toplu halde yaşayan canlıların her türü de bu târif çerçevesinde başlıbaşına bir ümmettir.

«İnsanlar tek bir ümmet idi.» âyetinden, insanların bir zamanlar tek yol (sapıklık yolu) üzere oldukları anlatılıyor. «Rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet kılardı.» âyetiyle, İmân üzere onları toplayıp birleştirirdi, mânası kasdediliyor. «Biz babalarımızı bir ümmet üzere bulduk» yani bir din üzere bulduk, demektir. (2)

Konumuzu oluşturan âyette ise daha çok farklı grupları bünyesinde

(1) Nûr sûresi âyet: 55

(2) Bu konuda geniş bilgi için bak: Müfredat-ı Elfaz-ı Kur'ân / Rağıb el-Esfehani

toplayan ve hepsini aynı inanca yönelten önder ve lider durumundaki cemaat, anlamını taşımaktadır.

Ma'ruf :

Dince, akılca ve örfce yararlı ve gerekli kabul edilen şeyleri içine alan bir deyimdir.

Münker :

Dince, akılca ve örfce zararlı bilinen ve kabul edilen şeyleri içine alan bir deyimdir. Diğer bir tabirle : İnsan ruhunun temizliği, yaratılışındaki azizliği ve yüceliği ile uyum halinde olan, aynı zamanda hem ruha, hem bedene yararlı bilinen şeyler ma'ruf; uyum sağlamıyan, bilakis zararlı olduğu bilinen şeyler ise münkerdir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kurtuluşa, huzur ve mutluluğa erişmenin yolu gösterildi. Müslüman bir ülkenin nasıl idare edileceğine ışık tutuldu. Ayrılıp bölünmenin azâba yol açacağı belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle Hazreti Muhammed'in (A.S.) Kur'ân doğrultusunda oluşturduğu cemaatin insanlıktan yana en hayırlı ümmet olduğu, bunun da üç önemli nedeni bulunduğu açıklanıyor ve böylece bu aziz ümmetin asıl görevi belirlenmiş oluyor.

—oOo—

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ
اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ
يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ

(1) Bu hususta daha bazı bilgiler için bak: Bakara sûresi: 178-180-228-232. âyet.

أَيْنَ مَا ثُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاءُو
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

MEÂLİ :

110— Siz insanlardan yana (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı ümmet- (Yahudî ve Hıristiyanlar) imân etmiş olsalardı onlar için hayırlı olurdu. İçlerinden imân edenler var, fakat çoğu dinden çıkmış kimselerdir.

111— Onlar size, incitmekten başka elbette bir zarar veremezler; sisiniz; iyilikle emreder, kötülükten men'eder, Allah'a inanırsınız. Kitablılar

112— Nerede bulunsalar üzerlerine alçaklık damgası vurulmuştur. -Allah'ın ve inanan insanların ahdine sığınmış olanlar müstesnâ- Allah'tan gelen bir gazaba uğradılar; üzerlerine meskenet damgası vuruldu. Sebebine gelince: Onlar Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar; haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Onların bu tutumu (Allah'a) isyân etmelerinden ve (ilâhî) sınırları aşıp aşırı gitmelerindendi.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerin ilim adamlarından ve tanınmış kişilerinden Selâm oğlu Abdullah ve arkadaşları İslâm'a girince Yahudiler onlara ağır hakaretlerde bulunup incitici ve üzücü söz ve davranışlarda bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz minber üzerinde cemaate hitapta bulunurken bir adam ayağa kalkıp sordu :

— İnsanların en hayırlısı kimdir?

(1) Esbab-ı Nüzül / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl

— **«En çok okuyanı, Allah'tan en çok saygıyla korkanı, iyilikle emredeni, kötülükten men'edeni ve akrabasıyla yakın ilgi kuranıdır.»** diye cevap verdi. (1)

«Siz yetmiş ümmete denksiniz, siz onların en hayırlısı, Allah katında en aziz ve en şereflilerisiniz.» (2)

«Doğrusu Rabbim ümmetimden yetmiş bin kişinin ve her bir kişiyle birlikte yetmiş bin kişinin hesaba tabi' tutulmayacağını va'detti.» (3)

MÜSLÜMAN UYDU OLAMAZ

(كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) «Siz insanlardan yana (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz...»

Annesinden doğan her müslüman büyük bir görev ve sorumluluk yüklenerek gözlerini hayata açar. Aile, çevre ve okulda bu görev ve sorumluluğunu Kur'ân'ın ışığı altında öğrenir, bilgi ve görgüsünü artırıp kültürünü genişlettikten sonra yol gösterici, Hakka dâvetçi olarak sahneye çıkar. O artık ölünceye kadar metbu' (kendisine uyulan ve güvenilen bir kişi)dir; hiçbir zaman uydu değildir ve olamaz da..

Konumuzun ana temasını meydana getiren âyetle Müslümanların, insanların hayrına, onlardan yana görevlendirilip irşâd sahnesine çıkarılmış bir ümmet olduğu özellikle belirtilmiş; bu bakımdan her müslüman diğer insanlar için örnek, uyulması uygun bir önder kabul edilmiştir. Çünkü İslâm, bütün esas ve prensipleriyle, kuruluş ve organlarıyla apayrı bir sistemdir. Her düzenlemesi ilâhî, her uygulaması Kitabîdir. Başka bir sisteme uyması veya uydurulması mümkün değildir. Diğer bütün sistemler insan aklının ürünü, İslâm ise Allah'ın düzenleyip koyduğudur. Aradaki farkın ne kadar açık olduğunu anlatmaya gerek var mıdır?

İslâm bu rehberliğini ve örnek olma düzeyindeki liderliğini sürdürürken ırk, renk, dil ve din farkı gözetmeksizin kapısını bütün kabile ve milletlere açık tutar. Ne sömürür, ne de sömürülmeye razı olur. Ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramayı kabul eder. Üstünlük ve fazîleti Allah'a kullukta görür ve O'ndan saygı ile korkulması nasıl gerekiyorsa öylece korkmayı huy edinir.

Kur'ân, İslâm'ın bu özelliğini yer yer sergilerken Müslümanın Hakk'a

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Nesâî - Hâkim: İbn Abbas (R.A.)dan
(2) Ahmed bin Hanbel - İbn Mâce - Hâkim
(3) Taberânî: Sevbân (R.A.)den

dâvet konusundaki mümeyyiz vasıflarını belirleyip şöyle sıralar :

a) Hayrı ve iyiliği sever ve bunun açık örneklerini günlük hayatında yansıtır.

b) Din, akıl ve örfün iyi ve yararlı gördüğü şeyleri emreder ve bunu her zaman yaşamaya çalışır.

c) Bu üç öğenin kötü ve zararlı kabul ettiği şeylerden hem kaçınır, hem başkasını men'etmeye yönelir.

d) Bütün bunların üstünde, Allah'a olan imân ve bağlılığını kusursuz sürdürür, ayıplayanların ayıplamasından aslâ endişe duymaz.

Kendinde bu vasıfları toplamıyan bir müslüman o hayırlı ve aziz ümmetin bir ferdi olmaktan bir bakıma çıkmış sayılır. Böylesi sadece ismen müslümandır. Ancak şunu hatırlatalım ki, bu konuda her müslüman kendi bilgi, görgü, kültür ve imkânları nisbetinde hizmet edebilir. Hepsinden aynı ölçüde hizmet beklenemez. Önemli olan bu hizmet aşkını taşıması, yüklendiği sorumluluğun ölçü ve anlamını bilmesi ve kendi imkânları ve yetenekleri oranında hareket halinde bulunmasıdır. Asıl büyük hizmet, lider durumunda olan kadroya, din âlimlerine ve İslâm kültürünü yeterince almış aydınlara düşmektedir. Onların sorumluluğu da bulundukları sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlarıyla orantılıdır.

İşte bunun için «Müslüman uydu değildir» diyoruz. O her zaman ve her yerde örnek alınacak, önderlik edecek bir ruh taşımaktadır. Ashab-ı Kirâm'ın yaşayışı bu ölçüler içinde idi. Her biri büyük bir mürşit, örnek alınacak bir mü'min idi.

KİTAPLILARIN ÇOĞU İNKÂR İÇİNDEDİR

(مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ) **«İçlerinden iman edenler var fakat çoğu dinden çıkmış kimselerdir.»**

Kur'ân Müslümanların asıl vasıflarını açıkladıktan ve görevlerini belirleyip insanlığın hayrına çıkarıldıklarını açıkladıktan sonra, onların bu doğrultuda sadece rahmet kapılarını açtığını hatırlatarak Kitap Ehli'ni uyarmaya çalışıyor. Din için, din adına hak dinlerle mesafeyi açmanın kimseye yarar sağlamıyacağına işâret ediyor.

Ama ne yazık ki, dün olduğu gibi bugün de Kitap Ehli'nin çoğu İslâm'a karşı haksız bir inkâr ve inat içindedir. Konumuzu oluşturan âyetlerle bu inkârın kapısını kapatmaları istenilirken Muhammed (A.S.) üm-

metinin ne maksatla ve hangi hizmet için yeryüzüne çıkarıldıkları bir kez daha hatırlatılmış oluyor. Bunda çok önemli iki husus amaçlanmıştır:

a) Son dinin diğer semâvî dinlere karşı nasıl bir tutum ve anlayış içinde bulunduğunu bütün açıklığıyla ortaya koymak ve böylece kitaplılara itiraz kapılarını kapatıp onları insafa dâvet etmek,

b) Müslümanlara asıl görevlerinin ne olduğunu, insanlığın hayrına, iyiliğine nasıl yönelmeleri gerekiyorsa ona göre bir metot uygulamalarının gereğini hatırlatmak..

Çünkü dinler arasında çok tutucu din adamlarının meydana getirdiği soğuk hava ancak iki tarafın belirtilen ölçülere uymasıyla kalkabilir.

Buna rağmen kitaplılar inkâr ve inatlarında, Müslümanlar da sözü edilen barışçı ve rahmet saçan davranışlarında devamlılık gösterir ve kitaplılar kutsal kitaplarını bir tarafa itip son dinin müntesipleriyle savaşacak olurlarsa, mutlaka yenilgiye uğrayacakları ve bu arada Allah'tan da hiçbir yardım görmiyecekleri kesin bir anlatım ölçüsüyle ilân ediliyor. Çünkü Allah haksızlardan, inkâr ve inatlarında direnenlerden yana değildir. Sınırı aşıp aşırı gidenlere, baş kaldırıp Hakkı tanımıyanlara daima alçaklık damgası vurulur. Büyük bir kin, derin bir nefret, açık bir düşmanlık havası yaratılarak İslâm ülkelerine karşı düzenlenen Haçlı Seferlerinde haksızlar başarısızlığa uğramış, Allah onlardan yana olmamış, böylece aşağılık ve alçaklık, meskenet ve zillet damgası yiyerek geri dönmek zorunda kalmışlardı.

Kur'ân bu hususu belirtirken, kitaplıları son dine girmeğe zorlamaya hiçbir zaman teşebbüs edilmediğine, Müslümanların savaştan yana olmadıklarına, çünkü savaşın ancak azgınlık, tuğyan ve haksızlığı önlemeye mâtuf bulunduğuna işâret ediyor. Ayrıca Müslüman ülkelerin dikkatini, Kitap Ehli'nden gelecek olan bir saldırıya çekerek bunun her zaman mümkün olabileceğini hatırlatıyor.

Nitekim tarih bunun örnekleriyle doludur. Bugün için de Hıristiyan âlemi Müslümanlara diş bilemekte, zengin yeraltı kaynaklarına sahip bulunanları hangi yoldan kahredeceğini plânlamaktadır. Kur'ân'ın koymuş olduğu teşhisin doğruluğu, haklılığı bir kez daha bütün açıklığıyla ortadadır.

İyilikle emretmenin en üstünü:

a) Hak dine, günün metoduyla çağırmaktır.

b) Allah'ın varlığını, birliğini, peygamberliğin insanlık için rahmet olduğunu bilimsel olarak en doyurucu ve tatmin edici biçimde kafa ve gö-

nüllere işlemektir.

Kötülükten men'etmenin en önde geleni :

a) Allah'ı inkâr edenlerin karşısına yine günün metoduyla çıkmasını bilmektir.

b) İslâm kültür ve ahlâkını yıkmak isteyenlerle ciddi mücadeleye girişmek, maddeciliğin ezici ve üzücü havasını kaldırmaya çalışmaktır.

Farz ibâdetlerden sonra dinde en büyük ibâdet, iyilikle emretmek, Kötülükten men'etmektir denilmiştir. Ancak her müslümanın bu ibâdeti yerine getirmeğe hazırlanırken İslâmî yolları, Hazreti Peygamberin (A.S.) metodunu, dinin ana kurallarını bilmesi gerekir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap Ehli'nin inkâr ve tutumları yerildi. İslâm'a karşı içlerinde derin bir düşmanlığın izleri bulunduğuna, Müslümanların ise hep barıştan yana olduklarına işâret edildi. Çünkü İslâm'ın sulh ve selâmet dini olduğunu zaman zaman hatırlatmanın yararlı sonuçlar vereceğinde şüphe yoktur.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli'nin hepsinin bu düşünce ve inançta olmadığı, içlerinde Allah'a gönül verip geceleri secdeye kapanarak ilâhî âyetleri okuyup son dine gönülden bağlananların bulunduğu açıklanıyor.

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Bu âyetle, kitap ehlinden Abdullah b. Selâm gibi takvâ sahiplerinin İslâm'a girip geceleri secdeye kapanarak ibâdette bulunduklarına dikkatler çekiliyor ve kitaplıların hepsinin bir olmadığı hatırlatılarak İslâm'a girmek istemiyenlere bir defa daha seslenilmiş oluyor.»

Nitekim Âl-i İmrân sûresinin sonunda aynı konu başka bir anlatımla şöyle açıklanıyor :

«Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a imân edip size ve kendilerine indirilene inanan, Allah'a karşı üstün saygı duyup O'nun yüce huzurunda kalbi ürpererek eğilenler ve Allah'ın âyetlerini az ve önemsiz bir değere değiştirmeyenler vardır.» (1)



(1) Âl-i İmrân sûresi âyet : 199

لَيْسُوا سَوَاءً
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

MEÂLİ :

113-114— (Tabii ki) hepsi bir değildir; içlerinden doğruluk üzere bulunan bir cemaat var ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar; Allah'a ve âhiret gününe inanırlar; iyilikle emreder, kötülükten alıkorlar; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte onlar yararlı ve iyi kimselerdendir.

115— Hayırdan yana ne yaparlarsa, karşılıksız bırakılmıyacaklardır. Allah, saygı ile kendisinden korkup fenâlıklardan sakınanları bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden başta Selâm oğlu Abdullah ve üç arkadaşı olmak üzere birkaç kişi İslâm'a girince, daha çok Yahudi din adamları, «Muhammed'e ancak bizim kötülerimiz ve şerirlerimiz inanmıştır. Eğer onlar bizim seçkin ve anlayışlılarımız olsaydılar baba dedelerinin dinini bırakıp başka dine girmezlerdi.» dediler ve sonra o inanan kişileri, «Kendi dininize ihanet ettiniz» diyerek ayıpladılar; bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İbn Mes'ud'a (R.A.) göre: Bu âyet Müslümanların gecenin üçte birinden sonra veya yatsı vakti kıldıkları namaz hakkında inmiştir ki Kitap Ehli'nden olanlar bu namazı kılmazlardı. (2)

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî-Mefatihü'l-gayb/Fahruddin Razî
(2) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil

Yine İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki: Resûlüllah (A.S.) bir gece yatsı namazını geciktirdikten sonra Mescid'e geldiğinde cemaatin kendisini beklediğini gördü. **«Dinlilerden hiç kimse bu saatlerde Allah'ı anıp ibâdet etmez.»** buyurdu. Bu nedenle yukarıdaki âyet inmiştir. (1)

Tabiînden Atâ'a göre:

Necran Araplarından 40, Habeşlilerden 32, Rumlardan 8 kişi İsâ dinine bağlı bulunuyorlardı. İslâm güneşi Arap Yarımadasını aydınlatınca bunlar Hazreti Muhammed'i (A.S.) tasdik edip Ona imân ettiler. Ansar'dan da Es'ad bin Zürare ile birkaç arkadaşı Hanîf oldukları için gusleder ve Allah'a ibâdette bulunurlardı. Çok geçmedi, bunlar da Hazreti Muhammed'in (A.S.) peygamberliğini kabul edip İslâm'a girdiler. İşte Allah bunları, Yahudi ve Hıristiyanların çoğunda bulunmayan sıfatlarla överek konumuzu oluşturan âyetleri indirdi.

YARARLI İNSANIN ÖLÇÜSÜ

(أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللّٰهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ) **«İçlerinden doğruluk üzerinde bulunan bir cemaat var ki gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.»**

Kur'ân burada bir yandan kitaplılardan imân düzeyine yükselip hidâyete erenlerin güzel durumunu anlatırken, bir yandan da yararlı insan olmanın en açık ve belirgin vasıflarını; Allah'a kul olmanın ölçü ve anlamını sergilemektedir.

Önce, «Benim kalbim temizdir; sen gerisine bakma», diyenlere ders verir, kalb temizliğinin içten dışa vuran ve sosyal bünyede yerini alan ürünlerini sıralar. Sonra imânın tadını yudum yudum alıp hücrelerine kadar yerleştiren ve kendini şüphelerden kurtarıp olgun mü'min olmanın bahtiyarlığına eriştiren sâlih kişiyi tanımlar. Aslında dünyaya gelişimizden de maksad bu değil midir? Hayvanî bir hayattan başka bir ölçü ve amacı olmayan insanların hem kendilerine, hem çevrelerine sundukları bir fazîlet ışığı varmıdır? Bütün bir ömür mide ve seks arzusu uğrunda harcanıp tüketilmiyor mu? Toplumu dinin öngördüğü cemaatleşme şuurundan yada yolundan alıkoyan bunlar değil midir? Peygamberlerin yaymakla görevli bulundukları dinlerin hedefi olgun ve yararlı insan yetiştirmekten başka bir şey midir? Elbetteki değildir. Çünkü insan zıtlar âleminde zıt kuvvetleri iç ve dış yapısında taşımaktadır. Kendi haline bırakıldığında hayvanî ta-

(1) Ahmed bin Hanbel Müsned'i

rafı ağır basar. Din ve onun gönüllere sistemli biçimde işlediği imân ve fazîlet duygusudur ki ruhî ve melekî tarafa ağırlık kazandırır. Bu ölçü ve anlamda olan olgun ve yararlı insanı Kur'ân şu sözlerle hem övüyor, hem tanımlıyor :

a) Nefsin sürükleyip ittiği hayvanî bataklıktan kurtulup ilâhî sevgi ve rahmetin hayat verici havasını teneffüs eder.

b) Doğruluğun derin anlamını kendinde taşır ve bununla doğrulup sâlih amellere yönelir.

c) Gece saatlerinde, yatsı ve sabah vakitlerinde de Hakk'ın divanına durup önce el bağlar, sonra secdelere kapanır.

d) Allah'ın her yönüyle ruha gıda veren âyetlerini derin bir zevk, ölçülü bir kavrayış içinde okur.

Çünkü böyle olanlar :

1— Allah'a ve âhiret gününe inanırlar. Bunun getirdiği sorumluluğu, fazîlet ve hakseverliği içten dışa vuran bir mânayla gönüllerinde ve vicdanlarında taşırlar.

2— Din, akıl ve örfün iyi ve yararlı gördüğü şeyleri hem yapar, hem yaptırır, hem de çevresindeki insanların yapmasını sağlamaya çalışırlar.

3— Bu üç unsurun zararlı ve kötü kabul ettiği şeyleri hem yapmaz, hem yapanları men'etmeye gönüllüdürler.

4— İnsanlıktan, dinden ve memleketten yana hayırlı işlerde yarışırcasına koşuşurlar.

Hemen diyelim ki, bu örnek insanları ancak peygamber mektebi ve O'nun mükemmel eğitim sistemi yetiştirir. Bu mektebe her çağda mutlak surette ihtiyaç vardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İslâm'ın cihanı aydınlatan parlak güneşini küfrün siyah perdesiyle örtmeğe çalışan inkârcıların tutumu açıklandı. Onlardan imân edenlerin kalblerini hak ve hakikate açmaları, kendilerini Allah'a teslim edip O'nun yüce huzurunda üstün bir saygı ifade ve edası içinde bulunmaları övüldü.

Aşağıdaki âyetlerle, tekrar inkârlarında inat edenlerin durumuna değinilerek Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'e (A.S.) karşı besledikleri düşmanlığın kendilerine hiçbir yarar sağlamıyacağı gibi, bu yolda hazırlaya durdukları mal ve insan unsurunun onları ilâhî azâbdan kurtaramıyacağı hatırlatılıyor. Böylece va'd ve vaîdler, uyarı ve hakikate parmak basmalar birbirini izliyor. Allah'ın insanlardan nasıl bir düşünce ve davranış içinde bulunmalarının gerektiğini dilediğine yer yer işarette bulunuluyor.



إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾
مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

MEÂLİ :

116— O küfredenler var ya, şüphesiz ki ne malları, ne çocukları onları Allah'tan hiçbir şeyle müstağnî kılmaz (onları ilâhî azâbdan kurtaramaz). İşte onlar Cehennem ateşinin yakın dostlarıdır ve orada ebedî kalıcılardır.

117— Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misâli, kendi kendilerine haksızlık eden bir kavmin ekinine dokunup mahveden kavurucu (ya da dondurucu) soğuk (ya da çok sıcak) bir rüzgarın misâli gibidir. Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmettiler.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki:

Medine Yahudilerinden Kurayza oğulları ile Nadir oğullarının ileri ge-

lenleri, liderliğin tamamen Hz. Muhammed'e (A.S.) geçmesini önlemek ve İslâm'ın te'sirini kaldırmak için mal toplayarak ciddi bir hazırlığa başladılar. Yukarıdaki âyetlerle onların bu tür teşebbüslerinin hiçbir yarar sağlamıyacağı açıklandı. (1)

İnkârcıların bu uğurda harcadıkları her şey, soğuk ya da kavurucu sıcak bir rüzgarın mahvettiği ekine benzetilmiştir. Bedir ve Uhud Savaşları, kin ve intikam duygularıyla ortaya konulan bütün imkânların olumlu hiçbir sonuç vermediğini, Allah'ın va'dinin mutlaka yerine geleceğini birkez daha belgelemiştir. Bugün de İslâm âleminde müslümanlar Kur'ân'ın belirttiği üç mümeyyiz vasfı hakkıyla kendilerinde taşıyarak küfre karşı çıksınlar, sonuç sadece mü'minlerin lehine tecelli edecektir.

Ebû Süfyan'ın da bu konuda öteden beri hazırladığı mal ve insan gücü sonunda mahvolup gitti. Hak üstün geldi. Bâtıl ve inkâr fırtınası yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.

ANTİ-İSLÂMÎ KUVVETLERİN HAZIRLIK İÇİNDE OLMASI

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا) **«O küfredenler var ya, şüphesiz ki ne malları, ne çocukları onları Allah'tan hiçbir şeyle müstağni kılmaz.»**

Kur'ân bu âyetlerle tarihî bir gerçeğe parmak basmakta, İslâm'a karşı olan milletlerin her devirde çok sinsice bir hazırlık içinde bulunacaklarına dikkatleri çekmektedir. 1400 yıldan beri olaylar hep bu doğrutuda meydana çıkıp gelişmiştir.

Bunun sebebi açıktır:

a) Yahudî ve Hıristiyan din adamları, Musa Peygamber ile İsâ Peygamberin dinlerini kendi anlayış ve yaşayışlarına uydurup değişik biçimde hem inanç, hem amel yönlerinden âdeta yeni bir din ve şeriat meydana getirmişlerdir. Tevrat ve İncil'in ilk orijinal nüshalarının kaybolmasının da bunda büyük te'siri vardır. Hakikate bu derece sırt çeviren bu insanların, saadet güneşiyle gönülleri ve kafaları aydınlatan İslâm'a gönül kapısını açmamaları hem büyük bir talihsizlik, hem de çok düşündürücüdür. Ancak içinde bulundukları psikolojik ortamın da bu konudaki payını unutmamak gerek.

b) Tevrat ve İncil'de yapılan kasıtlı değişiklikleri haber veren, sırası geldikçe bu iki kutsal kitabı tashih edip gerçeği ortaya koyan Kur'ân'a

---

(1) Lübabu't-Te'vil/Alaaddin Ali. - Mefatihü'l-gayb/Razi

karşı piskopos ve hahamların ister istemez derin bir nefretleri vardır. Şüphesiz ki bu, doğru düşünmeyi, haktan yana bir karar vermeyi engellemektedir.

c) İslâm'ın, misyon örgütü olmadığı halde, sür'atle yayılması, ciddi hiçbir propaganda yapılmadığı halde Afrika'da bir çok devletlerin bu dine kapılarını açık tutması, kitaplıları çileden çıkarmış; asırlarca milyarları harcamalarına, bir nice yetiştirilmiş misyonerleri görevlendirmelerine rağmen ciddi hiç bir sonuç elde edemediklerinin üzüntüsüyle İslâm'a karşı derin bir düşmanlık duymuşlardır. Bu, onların büsbütün kin ve nefretlerini kamçılamıştır.

d) Başta petrol olmak üzere bir nice yeraltı ve yerüstü kaynakları elinde tutan ve geniş topraklar üzerinde yaşıyan İslâm âlemine sunulan bunca bereketli ve feyizli ni'metlere Batılıların ve diğer ülkelerin gözdikmesi tabiidir. Bu da gizli ya da açık bir düşmanlığa neden olmaktadır.

İşte bu ve benzeri sebeplerle Kur'ân, anti-İslâmî kuvvetlerin her zaman kökü çok gerilere uzanan düşmanlıklarını dikkate almamızı ilham etmektedir. İslâm âlemini asırlardır sömüren kitaplılar ve kitapsızlar, tarih boyunca hep taktik değiştirerek günün ve çağın şartlarına göre stratejik plânlar ve hedefler seçmişler ve bu açıdan hareket etmişlerdir. Müslümanlarla dost olmaları hiçbir zaman sözkonusu değildir. Yani bunu ciddi kabul etmemiz çok saflık olur. Bakara sûresinde, bununla ilgili âyette, bu husus çok net biçimde açıklanmış, devam edegelen olaylarla uygulamalar hep bunu doğrulamıştır. (1)

Kur'ân bu gerçeğe parmak basarken Müslümanların Allah'a dosdoğru bağlandıkları, iyilikle emredip kötülüklerden men'ettikleri ve bununla ilgili amaçlarını belirleyip seçtikleri takdirde anti-İslâmî güçlere karşı mutlaka üstünlük sağlıyacaklarını, Allah ve İslâm düşmanlarının ekonomik yapılarının ve donatılan insan unsurunun eninde-sonunda mahvolacağını müjdeliyor.

Ayrıca Kur'ân, Allah ve İslâm düşmanlarının yaktıkları kin, nefret, düşmanlık ve sömürü ateşinin dünyada da, âhirette de onları yakacağını işâretle konuyu noktalıyor ve sonra da sözü edilen üç mümeyyiz vasfı kendinde taşıyan Müslümanların başı dik, gönlü huzur içinde varlıklarını sürdüreceklerini kapalı biçimde, ama düşündürücü ölçü ve anlamda haber veriyor.

(1) Bak : Bakara sûresi : 120

KÜFÜR ATEŞİNİN MAHVETTİĞİ MİLLETLER

(مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ) **«Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misâli......»**

Ruhla bedenden meydana gelen insan, bu iki varlığını anlayıp koruduğu oranda yaşama şansına sâhiptir. Hak dinlerin hemen hepsi insanı bu iki yönüyle, ya da varlığıyla değerlendirmiştir.

İslâm insanın bu iki varlığına hitap etmekle kalmamış, aynı zamanda ikisi arasında en sağlam köprüyü kurmuş; dünya ile âhiret arasında denge sağlarken insan unsurunu daima ön plânda tutmuştur. Çünkü İslâmla insan ikiz kardeşlerdir. Her doğan bu inanç ve duyguyla hayata gözlerini açar.

Ne var ki, kendini daima doğuşundan gelen bu tesir alanının dışında tutmaya çalışanlar, ya materyalist ve komünist, ya idealist, ya da spritüalist olmaktan kurtulamamıştır. Güneşten kaçan mutlaka gölgeye girer, yani bu izm kurtlarından birinin kurbanı olur.

Bilindiği gibi birinciler maddeyi tek ve mutlak varlık olarak seçmiş ve insanı sonunda bir daha dirilmemek üzere bir gübre yığını kabul etmişlerdir. Onlara göre, insanın önünde hiçbir hayat ışığı yoktur. İnsan doğar, yer içer, büyür ve ölür. İkinciler, insan düşüncesini tek esas ve yaratıcı güç olarak kabul etmiş ve bunun savunucusu olmuşlardır. Bunlara göre de insanın önünde ne bir ebediyyet ışığı, ne de onu yaratıp idâre eden bir ilâh vardır. Üçüncüler ise, ruhu tek ve mutlak varlık olarak seçmişlerdir. Bunlar hem birbirlerine karşı tavır almış, hem başta İslâm olmak üzere bütün hak dinlere karşı koymuşlardır. Fakat hiç biri arzulanan dengeyi sağlıyamamış, bedenle ruh arasında sağlam bir köprü kuramamıştır. Daima insanı tek yönüyle değerlendirmeğe çalıştıkları için bütün gayretleri boşuna akıp gitmiştir.

İşte sözünü ettiğimiz her üç uçtan gelen inkâr ateşi insanlığa hiçbir devirde mutluluk ışığını getirememiş, fakat girdiği her yeri, dokunduğu her şeyi yakmıştır. Dünyanın bugün içinde bulunduğu taşkınlık, tuğyan ve isyânın, baş kaldıran anarşinin tek nedeni bunlar değil midir? Bu uğurda harcanan milyarlar, dökülen kanların, yıkılan ülkelerin, imâl edilen korkunç silahların insanlığı yakıp kavuran bir ateş olduğunu kim inkâr edebilir? İnsan haklarından sözedenler, milyonlarca insan açlıktan ölürken, milyarları, öldürücü kahredici silâh yapımına sarfetmeleri ne ile yorumlanabilir?

İşte Kur'ân bu gerçeği en anlamlı ve duyarlı biçim ve ölçüde insan

aklına seslenerek, vicdanlara neşter vurarak şu âyetle bir kez daha duyuruyor :

«Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misâli, kendi kendilerine haksızlık eden bir kavmin ekinine dokunup mahveden kavurucu (ya da dondurucu) soğuk (ya da çok sıcak) bir rüzgarın misâli gibidir. Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmettiler.»

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(Sad) harfiyle yazılan SIRR :

a) Şiddetli soğuk, dondurucu rüzgar,

b) Kavurucu sıcak rüzgar,

c) Ateş ve kavurucu çok sıcak bir rüzgar,

d) Alev alev yanıp ses çıkaran ateş, ya da bu anlamda şiddetli sıcak bir rüzgar,

e) Mevsimsiz esen dondurucu rüzgâr. (1) manalarına gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, Kitap Ehli'nin İslâm'a karşı devamlı hazırlık içinde bulunduğuna değinildi. Ekonomik güç sağlamak suretiyle İslâm ülkelerini bu açıdan hem dize getirmeyi, hem sömürmeyi amaçladığına işâretlerde bulunuldu. Onların bu hile ve kurdukları tuzaktan kurtulmanın yolları gayet açık biçimde belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inanç ve karakterleri, tutum ve davranışları böyle olan kitaplılar ve kitapsızları dost ve sırdaş edinmenin büyük bir gaflet olacağına dikkatler çekiliyor. Müslümanları mefluç hale getirebilmek için her türlü çareye baş vurdukları ve vuracakları üzerinde duruluyor; kendi sosyal ve âile yapılarına uygun fakat İslâmiyetle taban tabana zıd kültürlerini yaygınlaştırarak Muhammed (A.S.) ümmetini şaşırtmak ve birlik ile dirliklerini bozmak için hiç de kusur etmiyecekleri bilhassa vurgulanıyor.



(1) Fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-gayb - Lübabu't-te'vil-Kurtubî - İbn Kesîr - Alûsî - İbn Cerir

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًاۜ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْۚ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۚ وَمَا تُخْف۪ي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُۜ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَٓا اَنْتُمْ
اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّه۪ۚ
وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّاۚ وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِۜ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿١١٩﴾ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۘ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا
بِهَاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔاۜ
اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطٌ ﴿١٢٠﴾

MEÂLİ :

118— Ey imân edenler! Kendinizden başkasını dost ve sırdaş edinmeyin. Onlar sizi şaşırtıp bozmakta kusur etmezler. Sıkıntıya düşmenizi çok arzu ederler. Size olan aşırı kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşıp ortaya çıkmıştır. Kalblerinin gizlediği (kin ve düşmanlık) daha büyüktür. Eğer aklınızı kullanırsanız size âyetlerimizi yeterince açıkladık.

119— Siz (ey mü'min)ler, öylesiniz ki onları seversiniz, onlar ise sizi sevmez ve siz (kutsal) kitab(lar)ın hepisine imân edersiniz. Onlar ise si-

zinle karşılaşınca «inandık» derler, kendi başlarına kalınca size karşı öfkelerinden parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki : Öfkenizle ölün! Şüphesiz ki Allah kalblerde olanları bilir.

120— Size bir iyilik dokunsa onları tasalandırır. Size bir kötülük isâbet etse onunla sevinirler. Eğer sabreder ve Allah'tan saygı ile korkarsanız, onların hilesi size hiç de zarar vermez. Şüphesiz ki, Allah onların yapageldiklerini (ilmiyle kudretiyle) kuşatmıştır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) ve Tabiîn'den Mücâhit diyorlar ki :

«Medine'de mü'minlerden birkaç kişinin, aralarındaki dostluk, yakınlık, komşuluk ve süt kardeşlik gibi nedenlerle sık sık bazı yahudiler ve münafıklarla görüşüp konuştukları, sohbet ettikleri, sır verip aldıkları oluyordu.

Bu yaklaşmalar, ileride bir takım fitnelere, Peygamberin dini yaymadaki stratejisinin ve gizli tuttuğu sırlarının bilinmesine yol açacağı dikkate alınarak yukarıdaki âyetle yasaklandı.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah ne kadar peygamber göndermiş, ne kadar kendi adına hükmedecek bir halîfe koymuşsa mutlaka onun iki sırdaşı, özel müşaviri bulunmuştur : Biri ona hayır ve iyilikle tavsiyede bulunup teşvik etmiştir. Diğeri kötülüğü tavsiye edip onu eğri yola tahrîkte bulunmuştur. Bundan korunan, Allah'ın koruduğu kimsedir.» (1)

İkinci Halîfe Hz. Ömer'e :

— Şurada Hiyre halkından gayr-i müslim, fakat hafızası çok yerinde, iyi kâtiplik yapacak yetenekte bir genç var, onu kendinize kâtip olarak alsanız olmaz mı?

Denildiğinde, Ömer (R.A.) şu cevabı vermiştir :

— O takdirde mü'minlerden başkasını sırdaş edinmiş olurum! (ki bu İslâm için tehlikeli bir durum meydana getirebilir). (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin :

---

(1) Buharî - Nesâi : Ebû Saîd'den
(2) İbn Ebî Hatim - İbn Kesir : 1/398

«Müşriklerin ateşiyle aydınlanmaya heveslenmeyin ve yüzüklerinize Arapça yazı nakşetmeyin!» hadîsinin mânası Büyük Âlim Hasan El-Basrî Hazretlerinden sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

«Yüzüklerinize «Muhammed Resûlüllah» ibaresini yazdırmayın. Çünkü bu ibare onun özel mühürüne aittir. Dünya işlerinizde müşriklerle istişarede bulunmayın, çünkü onlar size doğru yolu gösterip aydınlatıcı bilgi vermezler.» (1)

«Kişi yakın dostunun dini üzeredir. O halde kiminle dostluk kuruyorsanız ona dikkat edin.» (2)

Yine ikinci Halîfe Ömer (R.A.) devrinde genel valilerden Ebû Musa el-Aş'arî (R.A.), gayr-i müslimlerden bir kâtip tutmuştu. Hz. Ömer bunu öğrenince ona bir mektup yazarak derhal kâtibin görevine son vermesini ve yerine bir Müslüman kâtibin atanmasını emretti. Şüphesiz ki Hz. Ömer (R.A.) bu konuda da bütün güç ve ilhamını yukarıdaki âyetten almıştır.

BÜYÜK DAVALARIN KARŞISINDA BÜYÜK MUSÎBETLER, ÇETİN DÜŞMANLAR YATAR

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ) «Ey imân edenler! Kendinizden başkasını dost ve sırdaş edinmeyin.»

İslâm, insanlığın en son ve en büyük ümididir. O sadece bir ümit de değil, insanlığın tek kurtuluş yolu ve çaresidir. İslâm rahmet kucağını bütün bir insanlığa açarken ırk, renk ve dil farkı gözetmediği gibi, zengin ile fakir, efendi ile köle arasında bir ayrım yapmamış, yaratılan ile Yaratan arasındaki bütün engelleri kaldırmaya yönelmiştir. Böylece insana yakışanı getirmiş, onu iki âlemde de mutlu kılacak yolları açmış; felâket kapılarını kapatmaya çalışmıştır.

İşte İslâm bunca özellikleriyle sahneye çıkarken her sınıf insana seslenmiştir. Şüphesiz ki Onun bu sesinde hak, doğruluk, adâlet kardeşlik, merhamet, dayanışma, ruhları aydınlatma, vicdanları geliştirme, aileye sağlam ölçü verme, sosyal yapıya en ölçülü düzeni getirme havası mevcuttur. Bu kadar çok yönlü olan ve bütün dünya milletlerine hitab eden, çağlara yönelen İslâm'ın ne kadar büyük bir dava olduğunu artık açıklamaya gerek var mıdır? Köhnemiş sistemleri, özelliğini kaybetmiş dinleri,

(1) Ebû Ya'lâ - Ahmed bin Hanbel - Nesâî : Enes b. Mâlik'den
(2) Ebû Dâvud : Ebû Hüreyre (R.A.)den

kendini maddeye ve konfora terketmiş milletleri, ülkeleri fethedip hazinelerini altınla doldurarak insanlara köle nazarıyla bakan ölçüsüz ve azgın kralları karşısına almıştır. Bu nedenle önünde pusuya girip yatan musîbet büyük, düşman da çok kuvvetlidir.

Ne var ki, düşmanın her çağda ve devirde İslâm'a karşı taktiği değişik, hücumu farklı olmuştur. Fakat amacında değişiklik olmamıştır. Günümüzde ise sadece gayr-i müslimler, kitaplılar ve kitapsızlar değil, adı müslüman olan bir nice düşmanlar ortaya çıkmıştır. Din adına dini yıkanların sayısı belli değil. İslâm ülkelerinde imân cevherini yitirmiş bir takım müslümanlar (!) daha çok tehlikeli alanla tehlikesiz alan arasındaki gizli sınırı göremiyecek kadar körleşmiş; mânevî bütün dayanak ve değerleri ekonomiye feda edecek kadar yolunu şaşırmış; fertleri içinden çöktüren zenginliği gaye kabul edecek kadar basîretini yitirmiş; içkinin nesli zehirlemesine göz yumacak kadar duygusuz kalmış; radyo, televizyon ve sinemayı, ruhları öldürmek için seks konularında kullanacak kadar aklını kaybetmiş; yanlış anlaşılan ve aslında faydalı olan sporu çocukların ruhunu alt-üst edecek düzeye getirmekte yarışırcasına bir gayrete düşmüştür. Bununla da kalmıyarak bağlı bulunduğu İslâm'ın karşısına çıkma bedbahtlığını göstermiştir. Tehlikeli sınırı göremiyecek kadar şaşırmıştır.

Görülüyor ki, İslâm'ın bugün de düşmanlarının bir kısmı pusuda bekliyor, bir kısmı ortaya çıkmış, düşmanlıkları ağızlarından taşarcasına belirgin hale gelmiştir.

İşte Kur'ân, İslâm'ın karşısında olan bu tür düşünce ve ekollerin her devirde ayrı bir renk ve biçimde ortaya çıkacağını hatırlatırken bunları sırdaş edinmemizi kesinlikle yasaklamaktadır. Çünkü onlarla kurulan dostluk her zaman İslâm'ın aleyhinedir. Bu, bir bakıma düşmanın eline silah vermektir.

Osmanlılar devrinde yabancılara dostluk kucağı açılarak tanınan haklar, verilen imtiyazlar (kapitülasyon), onların İslâm âlemine karşı duydukları düşmanlık ateşini söndürememiştir. Bütün bu iyi niyet ve asil davranışlarımıza karşılık hep ihânet görmüşüzdür. Koca İmparatorluğu parçalamakta kitaplılarla kitapsızlar yarışırcasına bir gayret içinde ne lâzımsa onu yapmadılar mı?

Son yarım asırda bazı İslâm ülkelerinin batılılaşmak için Batı âlemine açtıkları kapıdan sadece İslâm düşmanlığının havası, ahlâksızlığın fırtnası, gayr-ı millî ve anti-islâmî kültürün mili akıp gelmiştir.

(لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ) **«Onlar sizi şaşırtıp bozmakta kusur et-**

mezler. Sıkıntıya düşmenizi çok arzu ederler..»

Hep böyle olmadı mı? Birbirini izleyen olaylar hep bu âyeti doğrulamadı mı? Hangi haklı meselemizde Batılılar bizden yana olmuştur? Kitaplılarla kitapsızlar hangi devirde İslâm ülkelerine karşı namuslu ve dürüst davranmışlardır? Bunun aksini isbat eden bir model ve örnek yoktur. Ama sinsice düşmanlıklarının, kin ve nefretlerinin misalleri sayılmıyacak kadar çoktur. İslâm âlemi bölünüp sıkıntıdan sıkıntıya düşerken Haçlı Seferlerini düzenleyip çıkaranlar, tezgâhlayıp kışkırtanlar kimlerdir? Asırlarca önünde diz çöktükleri Osmanlılara «Hasta Adam» damgasını sırıtarak vuranlar hep onlar değil midir?

Kur'ân bu konuda başka ne söylesin? Müslümanları uyarmak için başka nasıl seslensin?

(قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ) **«Size olan aşırı kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşıp ortaya çıkmıştır..»**

İslâm ülkelerini birbirine düşürmek, Müslümanların birleşip kaynaşmasını, büyük bir kuvvet olarak ortaya çıkmasını önlemek için düşmanlığın gizli acık her çeşidini ortaya koymadılar mı? İçimize soktukları yerli ve yabancı ajanlar, kiraladıkları ismen müslümanların sayısı belli değildir.

(هَا اَنْتُمْ اُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ ...) **«Siz (ey mü'min)ler, öylesiniz ki onları seversiniz, onlar ise sizi sevmez.»**

Müslümanın aldığı terbiye, sahip bulunduğu yüksek ahlâk ve üstün karakter; kalbinde taşıdığı insanlıktan yana merhamet, çoğu kez karşı tarafın bütün düşmanlıklarını ona unutturacak bir düzeyde bulunur. «Kinin olduğu yerde din olmaz.» düsturuna uyarak kitaplılarla kitapsızlara karşı iyi niyetle hareket eder. Felâkete uğradıkları zaman yardımda bulunur. Güler yüzlerini görünce inanır ve sevmeğe başlar. Fakat onlar hiç de böyle değillerdir. Kuzu postuna bürünen kurtlardan farkları yoktur.

Ziya Paşa'nın:

«Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm.

Şirin dahi cana kasdetmesi gülerektir.»

Sözü, bu gerçeği ne güzel yansıtmaktadır.

(اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا) **«Size bir iyilik dokunsa onları tasalandırır. Size bir kötülük isâbet etse onunla sevinirler.»**

Evet, kitaplılarla kitapsızların karakteri budur! Onları memnun etme-

miz mümkün değildir. Çünkü tarih sahnesine büyük bir dava, bir benzeri olmayan büyük bir inkılâp ile çıkan İslâm'ın elbetteki düşmanları o nisbette çok ve büyük olacaktır. Sırası geldikçe kin ve düşmanlığını gizlemesini bilen, ortam uygun olduğunda onu açığa vuran bir düşmana karşı çok, hem çok tetikte bulunmamız; onları hiç bir zaman dost ve sırdaş edinmememiz gerekir. Ama diplomatik ilişkiler, ticarî anlaşmalar, ilim alışverişi elbetteki sürüp gitmelidir. Çünkü Kur'ân bunun karşısında değildir. Üstelik bu kapıyı daima açık tutmaya ruhsat vermiş; çok kritik zamanlarda durumun nezaketini İslâm devletinin şuuruna bırakmıştır.

Sonuç olarak, Müslümanların bunca düşmana karşı takınacağı tavrı, izliyeceği stratejiyi Kur'ân şu âyetle en ölçülü ve anlamlı biçimde özetlemiştir:

«Eğer sabreder ve Allah'tan saygı ile korkarsanız, onların hilesi size hiç de zarar vermez.»

Çünkü bilerek hareket etmek, sabırla sonuca adım adım ilerlemek, Allah'tan büyük bir saygı ile korkup Tevhît inancı odağında birleşip bütünleşmek zaferin ilk ve son adımıdır.

İSLÂM DÜŞMANLARININ BAŞLICA BELİRTİLERİ

1. Dost gibi görünmeye çalışır. Buna aldanmamalı, çünkü hiçbir zaman dürüst ve samimi değildirler.

2. Mü'minleri sanat, kültür ve benzeri yollardan şaşırtıp bozmak için çeşitli entrikalar çevirirler.

3. İslâm ülkelerinin ekonomik yönden sıkıntıya düşmesini gönülden ister ve bunun için bütün zekâ ve yeteneklerini kullanırlar.

4. Şartlar elverdiğinde kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşar. Kalblerindeki düşmanlık ise çok daha büyüktür.

5. Mü'minler onları ne kadar severlerse sevsinler, onları yumuşatıp kalblerindeki kin ve düşmanlığı gidermek mümkün olmaz.

6. İslâm âleminin güçlenmesi, yani ekonomik güç kazanması, bilim ve teknik alanlarında ileri gitmesi onları tasalandırır.

7. İslâm ülkelerinden birinde bir bölünme ve iç savaş, kargaşalık ve felâket başgösterirse buna ancak sevinirler; fırsat buldukları takdirde bunun devamını sağlama yollarını arayıp bulmaya çalışırlar.

8. Bazan da dıştan dost görünüp sırları öğrenmeyi planlar ve gere-

ken tuzakları hazırlamakta gecikmezler.

9. İslâm ülkelerini, verdikleri faizli kredilerle sömürmeye çalışır, her geçen gün harp sanayiini geliştirerek soğuk ve sıcak harbi devam ettirirler.

10. Müslümanların birlik ve beraberliğinin tek dayanağı olan dini, hayat sahnesinden çekip onu öğretimsiz, eğitimsiz olarak vicdanın dar çerçevesine sokmak için çırpınıp dururlar.

11. Din bilginlerinin itibar ve saygınlığını düşürmek, halkı onlara düşman etmek için basın ve sanat yoluyla birçok yalan ve iftiraları sahneler ve tezgâhlanmasını devam ettirirler.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, anti-İslâmî kuvvetlerin içyüzü ve mü'minlere karşı tutumları anlatıldı. Onlarla olan ilişkilerimizin ölçü ve anlamı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a karşı olan milletlerin sadece soğuk harbi devam ettirmekle yetinmiyecekleri, şartlar elverdiğinde fiili savaşın kapısını açacakları, Uhud Savaşı örnek verilerek hatırlatılıyor. Tevhît akidesinin birleştirici havası içinde Allah'tan üstün saygı ile korkan mü'minlerin başarılı olacağı çok duyarlı biçimde anlatılıyor.

——oOo——

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ
الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾
إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

MEÂLİ :

121— Hani sen erkenden ailen arasından çıkıp müminleri savaş için uygun yerlere yerleştiriyordun; Allah (her şeyi) işiten ve bilendir.

122— Ve hani sizden iki fırka korku ve endişe duyarak geri çekilmek istiyorlardı. Halbuki Allah onların dost ve yardımcısı idi, (bunu hatırlayarak geri çekilmekten vazgeçmişlerdi). Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke putperestlerinden Ebû Süfyan kumandasındaki 3000 kişilik bir ordu, Bedir'de uğradıkları yenilginin intikamını almak ve Müslümanları sahneden kaldırmak için Medine yakınlarındaki Uhud dağı eteklerine gelip karargah kurmuş ve savaş hazırlığına başlamıştı.

Aynı zamanda büyük bir kumandan olan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, durumu günü gününe, saati saatine izliyor ve gelen haberleri değerlendiriyor, düşman kuvvetleri hakkında yeterince bilgi alıyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin değişmiyen tutumlarından biri, dinî konularda ilâhî vahiy almadan konuşmaz, dünya işlerinde ise aklı eren, söz sâhibi kişilerden kurduğu danışma kuruluyla istişarede bulunmadan karar vermezdi. Bu bakımdan savaşın artık kaçınılmaz olduğunu anlayınca, danışma kurulunu toplayarak durumu değerlendirmeyi plânladı. Kurulda münafıkların başı Abdullah bin Ubey bin Selül de bulunuyordu. Çünkü bu adam Medine'nin ileri gelenlerinden olmakla beraber son derece tehlikeli de idi. Resûlüllah böyle önemli bir meselede onu kurul dışında tutmak istemedi. Çünkü kendisine değer verilmeyince ortalığı daha çok karıştırabilir, mü'minlerin moralini bozabilirdi. Abdullah bin Ubey, Medine'de savunma durumuna geçmeyi önerdi. Aslında Resûlüllah (A.S.) Efendimizin de görüşü bu noktada toplanıyordu. Çoğunluk ise, bunun korkaklığa hamledilip yorumlanacağını ve bir haysiyet ve şeref meselesi bulunduğunu ileri sürerek Medine dışında fiili savaşa geçilmesini ısrarla önerdi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz çoğunluğa uyarak eve döndü, zırhını giyinip silahını kuşanmıştı ki, danışma kurulu ısrarda bulunmanın bir saygısızlık olduğunu, Allah'tan vahiy alan bir Peygambere karşı nasıl böyle davrandıklarını düşünerek pişmanlık duydular. Soluğu Resûlüllah'ın yanında aldılar. Ama Cihan Peygamberi onlara : **«Hiçbir peygambere savaş için zırhını giyip silahını kuşandıktan sonra geri dönmek yaraşmaz!»** diyerek kesin kararını bildirdi.

Böylece yaklaşık 1000 kişilik bir ordu ile Medine'den çıkıldı. Uhud yakınlarına geldiklerinde, esasen başlangıçtan beri bunu tasvip etmiyen Abdullah bin Ubey bin Selûl, Müslümanların hem moralini bozmak, hem onları zayıf bırakmak niyetiyle plânı değiştirmeye karar verdi. Kendi yandaş-

larından 300 kadar kişi alıp Medine'ye döndü. Geriye 700 kadar mücahit kaldı. Ama onun bu hareketi Resûlüllah (A.S.) Efendimizin azim ve irâdesini hiç ama hiç sarsmadı, büsbütün savaş aşkını artırdı. Çünkü inanmayan bir zümreyle birlikte savaşa girmek, daha çok tehlikelidir.

(إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا) **«Hani sizden iki fırka korku ve endişe duyarak geri çekilmek istiyorlardı.»**

Münafıkların savaş alanından çekilip Medine'ye dönmesi mü'minlerden iki fırka üzerinde olumsuz yönde tesirini gösterdi. Cabir bin Abdullah'ın anlattığına göre, Hârise oğulları ile Seleme oğulları bir ara savaşmak istemediler, ama Bedir gününde Allah'ın mü'minlere sahip çıkmasını, onları desteklemesini hatırlıyarak bu düşüncelerinden vazgeçtiler.

SAVAŞTAN ÖNCE GÖRÜLEN BİR RÜYA

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz savaştan bir, ya da iki gün önce rüyasında kılıcının ucunun kırıldığını, kendisine ait bir sığırın boğazlandığını ve elini sağlam bir zırha soktuğunu görmüştü. Bu rüyasını şöyle yorumladığını birçok hadîs ve siyer kitapları az farkla nakletmekteler :

a) Sığırın boğazlanması, ashabından birkaç kişinin şehît edileceğine,

b) Kılıcının ucunun kırılması, kendi yakınlarından değerli bir zatın isâbet alacağına,

c) Elini sağlam bir zırha sokması, Medine'de kalıp savunma durumuna geçmenin yararlı bulunacağına işaretti.

Nitekim Uhud savaşı bu sonucu noksansız biçimde vermişti.

İLGİLİ HADÎSLER

«Uhud günü bir adam Peygamber'e (A.S.) gelerek dedi ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Öldürülecek olursam, nerede bulunacağımı söyler misiniz? Peygamber (A.S.) ona :

— Cennette bulunacaksın! diye cevap verince, adam elindeki hurmaları (yemeyip) attı ve şehîd oluncaya kadar savaştı.»(1)

Sa'd bin Ebî Vakkas (R.A.) anlatıyor :

«Uhud savaşında Resûlüllah'ı gördüm, yanında bembeyaz elbiseli iki adam bulunuyordu. Onlar Resûlüllah'tan yana en şiddetli savaşçılar gibi

(1) Buharî : Câbir bin Abdullah (R.A.)dan

savaşıyorlardı. O iki adamı ne Uhud'dan önce, ne de sonra görmedim.» (1)

Yine Hz. Sa'd anlatıyor:

«Uhud savaşında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kuburluğundaki oklarını çıkarıp bana veriyor ve **«Ey Sa'd! anam babam sana feda olsun, at!»** buyuruyordu. (2) »

İSLÂM'DA DANIŞMA

İslâm ve Onun peygamberi, dürüst, namuslu, aklı eren söz sâhibi kişilerin görüş ve düşüncelerine değer verir. Önemli memleket meselelerinin ve hayatî konuların, seçilecek bir danışma kurulunda görüşülüp tartışılmasını emreder. Lidere mutlak yetki tanımaz. «Ferdin aklı da, mantığı da yanılabilir» hükmünü bir düstur olarak gözönünde bulundurmayı daima tavsiye eder.

Şüphesiz ki İslâm'ın bu emir ve tavsiyesini ilk uygulayan kişi, Resûlüllah (A.S.) Efendimizdir. Dinî konularda ancak vahye dayanarak konuşur ve hüküm verirdi. Dünya işlerinde ise, arkadaşlarına değer vererek: **«Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz»** buyurup onlara rahat düşünme ve düşündüğünü çekinmeden söyleme fırsatını sunmuştur. Savaş ve benzeri önemli konularda memleketin aklı eren kişilerini çağırarak bir danışma kurulu oluşturduktan sonra gereken kararı almıştır. Ekseriyetin görüşüne saygı duymuş, çoğu kez bu onun kişisel görüşüne uymasa bile, onlara uyma fazîletini ortaya koymasını bilmiştir.

Çünkü Kur'ân'da bu konuda biri emir, diğeri emrin sonucu olan haber anlamında iki âyet vardır:

«(Dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini al).» (3)

«Mü'minlerin işleri kendi aralarında danışma iledir.» (4)

Nitekim, 3000 kişilik düşman askeri Medine yakınlarında Uhud dağı eteklerine gelip savaşa hazırlanırken Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bir danışma kuruluna baş vurduğu, diğer bir deyimle bir kurmay heyeti meydana getirdiği, görüşme sonunda çoğunluğun görüşüne uyduğu az yukarıda belirtilmişti.

Resûlüllah bu davranışıyla, hem Kur'ân'ın emirlerini kusursuz takip

(1) Buharî : Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.)den
(2) » » »
(3) Al-i İmrân sûresi âyet : 159
(4) Şûrâ sûresi âyet : 38.

ettiğini, hem kendisinden sonra Müslümanların başına geçecek olan lider ve kumandanlara model ve örnek bırakmak istediğini ortaya koyuyordu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aynı fazîleti Bedir savaşında da göstermişti. Kuyudan uzak bir yerde karargah kurup savaşa hazırlanmayı plânlarken az-çok harp sanatını bilen tecrübeli kişiler bunu pek uygun görmemiş ve : «Ya Resûlellah! uygulamak istediğiniz bu plân ilâhî emre mi dayanıyor, yoksa sizin kişisel görüşünüz müdür?» diye sormuşlardı. O da : **«Benim kişisel anlayış ve görüşümdür»** deyince, «O halde kuyudan uzak kalırsak, düşman bize bir yudum su vermez, perişan oluruz. Müsaade buyurun da kuyuya çok yakın bir yerde mevzilenelim,» önerisini sunmuşlar, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu düşünceyi uygun bularak derhal kuyuya yakın bir yere askeri yerleştirip mevzilenmişti.

LİDERİN DİĞER BAZI ÖZELLİKLERİ

Liderlik, ya da baş olma yolu açıktır; ama bu yolun üzerinde binbir mihnet ve sayılmıyacak kadar engeller vardır. Bunları kusursuzca aşabilmek şüphesiz ki kafa ve yetenek ister; bilgi ve beceri ister; kitle psikolojisini bilmek ve çevreyi iyi değerlendirme ölçüsü ister; cesaret ve sabır ister; aklı yerinde kullanmayı, fırsatı zamanında değerlendirmeyi gerektirir.

İslâm ve onun kutsal kitabı Kur'ân bu konuda yeterli vasıf, ölçü ve yetenekleri öngörmüştür. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de liderliğin bütün vasıflarını kendinde kusursuz biçim ve anlamda toplayarak tebliğ sahnesine çıkmıştır.

Daha önce bu vasıf ve meziyetlere yer vermiş, bazı açıklamalarda bulunmuştuk. Burada ise konumuzu oluşturan âyet ve hadîslerin ışığı ve tarihî olaylarla bağlantıları doğrultusunda liderin diğer bazı vasıflarını sıralıyoruz :

a) Çevresindeki insanlara değer verir.

b) Kendini onlardan biri sayarak sıcak, fakat ölçülü ilgisini devam ettirir.

c) Canı kadar onları korumaya çalışır; milletinin derdiyle yakından ilgilenir.

d) Sıkıntıya düşenlere, darda kalanlara merhamet elini uzatır.

e) Bazı yanlış, ya da ölçüsüz söz ve davranışları hoş görür, fakat

vakar ve şerefini her zaman korumasını bilir.

f) Önemli işlerde, memleket ve milletle ilgili meselelerde kurduğu danışma kuruluyla temas kurar; müsbet görüş ve düşüncelere saygılı olur. Çoğunluğun aldığı kararlara hürmetle uymasını bilir.

g) Karar verilip bir işe azmettiğinde artık dönmez; Allah'a güvenip dayanır. Fakat hep sabırlı ve temkinli hareket eder.

h) Çok düşünür, az konuşur. Ağzından çıkan her kelime ve cümleye, taşıdığı mânaya ve vereceği sonuca çok ama çok dikkat eder.

i) Çevresindeki ikiyüzlü, dalkavuk ve çıkarcılara pek yüz vermez; zamanla onları kendinden uzaklaştırıp daha dürüst ve mert insanları işbaşına getirmeyi prensip edinir.

j) Cesur, bilgili ve kararlı kişileri lâyık oldukları makamlara getirmekte tereddüt etmez. İşi daima ehline vermeyi bir vecîbe kabul eder.

k) Elde ettiği başarı, ya da zaferi iş başındaki bütün elemanlarla paylaşır; daha çok kendinden yana bir pay ayırmaz.

l) Her başarı elde ettikçe tevazuu artar; kuvvet ve kudreti Allah'a irca' ederek O'nun huzurunda secdeye kapanıp göz yaşı akıtır.

SAVAŞTA VERİLEN EMİRLERE AYNEN UYMAK

Savaş psikolojisi ayrı bir konudur. Durumu bir bütün olarak gözönünde bulundurup etraflıca düşünmeyi gerektirir. Silah sesleri ve barut kokusu etrafa yayılmadan önceki duygu ile sonraki duygu ve ruh haleti arasında çok fark vardır. Özellikle böyle anlarda insan mantığı işlemez, kafası çalışmaz olur. Sadece duygular hâkimdir.

Bu ve benzeri nedenlerle savaş plânını hazırlayıp gereken önlemleri alan ve stratejik noktaları tesbit edip gözönünde bulunduran kumanda heyetinin karar ve emirlerine harfiyen uymak şarttır. Herkes kendi bildiğine göre savaşmaya kalkışacak olursa yenilgiye uğramanın bütün yolları açılmış demektir.

Nitekim Uhud Savaşında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bütün önlemleri alıp stratejik noktaları tesbit edip ve kilit noktalara gereken kuvvetleri yerleştirdikten sonra şu üç emri vermiş ve ikinci bir emir vermedikçe mutlaka bunlara uyulmasını sıkıca tenbih etmişti :

1. Ben emir vermedikçe sakın savaşı başlatmayın.

2. Okçulara : Galib de gelsek, mağlûb da olsak, kuşlar cesedlerimizin üzerinde de dolaşsa bulunduğunuz yeri terketmiyeceksiniz. Ben emir verinceye kadar bekliyeceksiniz.

3. Düşman bozguna uğrayıp çekildiğinde onları tâkip etmiyeceksiniz ve ortada kalan ganimete el uzatmayıp olduğu gibi bırakacaksınız.

Birinci emre aynen uyulmuş ve kısa zamanda İslâm ordusu kendisinden dört misli fazla olan düşmana karşı üstünlük sağlamış, onlara yirmiden fazla kayıp verdirmişti. Çok sürmeden düşmanın sağ ve sol kanatları geri çekilmek zorunda bırakılmış ve zaferin ilk adımı böylece atılmıştı. Düşmanın ric'atini gören İslâm mücahidleri başlarındaki kumandan Abdullah bin Cübeyr'in bütün uyarılarına ve direnmesine rağmen verilen emre uymayarak hem düşmanı takibe koyulmuş, hem bulundukları yeri bırakıp ganimete koşmuşlardı. Düşmanın sağ kanadına kumanda eden Halid bin Velid bu fırsatı kaçırmıyarak okçuların terkettiği geçiti aşarak İslâm ordusunu arkadan kuşatıp iki ateş arasına almış ve böylece kazanılmak üzere olan büyük bir zafer tehlikeye düşmüştü. Resûlüllah'ın yüksek morali, kahramanlık ve cesareti, Allah'a olan yüksek güveni akıl ve mantık ölçüleri içinde tam faaliyet halinde bulunduğundan bir süre sonra dağılan mücahitleri bir araya toplamaya ve yeniden bir savaş durumu almaya imkân hazırlamıştır. Ama ne yazık ki olan olmuş, mutlak bir zafer ilk hızını kaybetmekle kalmamış neredeyse elim bir hezimete dönme tehlikesiyle ucuca gelmişti. Sebep, emre itaatsizlik..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetler, Peygamber (A.S.) Efendimizin Uhud Savaşı için askerî düzene koyduğundan ve bu arada mü'minlerden iki grubun kalbinde korku ve endişenin başgöstermesi üzerine Bedir Savaşı'nda Allah'ın onlara yardım elini uzattığını hatırlayarak savaşmaya azmettiklerinden bahsedildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hem Uhud, hem Bedir Savaşlarında kuvvetler arasındaki dengesizlik ve mü'minlerin savaş için son imkân sınırına kadar hazırlanıp geldiklerinde Allah'ın onları meleklerle desteklediği hatırlatılıyor ve bunu sırf müjde olsun, mü'minlerin kalbi iyice yatışsın diye yaptığı belirtiliyor.

—oOo—

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ
اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ
رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ
اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ
اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا
اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ
اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

MEÂLİ :

123— And olsun ki, siz B e d i r gününde (sayı ve silah bakımından) daha aşağı bir durumda iken, Allah size yardım etmişti. O halde Allah'tan saygı ile korkun (itaâtsizlikten sakının) ki şükretmiş olasınız.

124— Hani sen mü'minlere : «Rabbinizin indirilen üç bin melekle yar-

dım elini uzatması size yetmiyecek mi?» diyordun.

125— Evet, eğer sabreder ve (itaâtsizlikten) sakınırsanız, düşmanınız da hemen size karşı gelirse, Rabbiniz beş bin nişanlı (üniformalı) melekle size yardım edecektir.

126— Allah bunu sırf müjde olsun ve kalbiniz iyice yatışsın diye yapmıştır. İmdat ve yardım ancak o yegâne gâlip ve hikmet sâhibi Allah katındandır.

127— (Allah) kâfirlerden bir kısmını koparıp ayırsın veya başaşağı etsin diye (yardımda bulunmuş) ve bu sebeple onlar husrâna uğrayarak yüzüstü gelmişlerdir.

128— Senin elinde emirden bir şey yoktur; Allah ya onların tevbesini kabul eder, ya da onlara azâb eder. Çünkü onlar zâlimlerdir.

129— Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğini azâba uğratır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADİSLER

«Allahım! bana verdiğin sözü yerine getir. Allahım! bana va'dettiğini gerçekleştir.»

«Allahım! eğer şu birkaç kişi müslüman da helâk olursa, yeryüzünde sana ibâdet edilmez olur.» (1)

«Allahım! milletimi bağışla, çünkü (hakikatı) bilmezler.» (2)

«Doğrusu ben lânet edici olarak gönderilmedim. Ancak Hakk'a çağırıcı ve rahmet olarak gönderildim. Allahım! kavmimi bağışla, çünkü (hakikati) bilmezler.» (3)

Resülûllah (A.S.) Efendimizin kalbi bu konularla meşgulken Cebrâil (A.S.) KUNUT DUASI'nı getirip ona öğretti. (4) Bu duâyı biz de Vitir Namazında okuyoruz.

BEDİR SAVAŞININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ

Hadîs ve siyer sahiplerinin çoğuna göre Bedir savaşı hicretten 18 ay sonra 17 Ramazanda meydana gelmiştir.Uhud savaşının ise, hicretten üç

---

(1) Sahih-i Müslim : Ömer bin Hattab (R.A.)den
(2) » » : İbn Mes'ud (R.A.)den
(3) » »
(4) Ebû Dâvud / Fi'l-Merasil

yıl sonra meydana geldiği bilinmektedir.

Kuvvetler Arasında Dengesizlik

Yine sahih rivâyetlere göre, kuvvetler arasında açık bir dengesizlik vardı.* İslâm mücahitleri 310 ya da 313 kişi idi. Düşman askeri ise 900-1000 arasında bir sayı oluşturuyordu. Müslümanların sözü edilen sayısının 77'si Muhacir, 236'sı Ansar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca teçhizat olarak iki at, 70-80 kadar deve, 6 zırh ve 8 kılıç bulunuyordu. Ancak bu rakamlar kesin değildir; farklı rivayet ve tesbitler de vardır.

Düşman tarafında ise 100'den fazla at, 500'ün üstünde deve, yüzlerce zırh, kılıç ve kalkan bulunuyordu. Hatta bazı rivâyetlere göre, düşman ordusunun hepsi kılıç ve kalkana sâhip bulunuyordu, çoğunun bineceği bir devesi de vardı.

İNSAN İLE ALLAH ARASINDA İMKÂN VE İRÂDE SINIRI

(وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ) **«And olsun ki, siz Bedir gününde (sayı ve silah bakımından) daha aşağı bir durumda iken Allah size yardım etmişti.»**

Allah'ın insan hayatından ve varlığını belli bir süre koruyup devam ettirmesinden yana koyduğu kanunlar olduğu gibi, milletlerin hayatı ve yaşama şansıyla da ilgili kanunları vardır. Buna «İMKÂN VE İRÂDE» veya «İMKÂN VE İNÂYET» sınırı diyoruz. Hemen her konu ve olayda insan kendini imkân sınırına, diğer bir deyimle güç ve imkânının elverdiği son noktaya kadar götürmek zorundadır. Çünkü ancak bu takdirde İlâhî irâde ve bu irâdeyle tecelli eden inâyet gerçekleşir. Aksi halde insan bu tecelliden kendini mahrum etmiş olur.

Bakara sûresinde de belirttiğimiz gibi, beşer kendine düşeni yapar, imkân sınırının son noktasına gelirse, Allah da kendine lâyık olanı yapar, irâdesi inâyetiyle tecelli eder.

İşte gerek Bedir savaşı, gerekse Uhud savaşı sözü edilen ilâhî sünneti en açık ölçü ve anlamda yansıtan iki önemli olaydır. Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Bedir savaşında mevcut imkânların hepsini kullanarak kendini son noktaya kadar getirmiş ve : **«Allahım! eğer şu birkaç kişiden ibaret olan müslümanlar helâk olursa, yeryüzünde Sana ibâdet eden kalmaz»** diyerek O'nun irâde sınırında yüksek inâyetinin tecellisini ve mü'minlerden yana olan imdadını dilemişti.

Kuvvetler arasındaki dengesizlik ve Resûlüllah (A.S.) Efendimizin geriye başka imkân bırakmayıp sözü edilen sınıra kadar gelmesi, artık ilâhî yardım ve imdat kapısının açılmasına yeterli sebep teşkil ediyordu. Nitekim 3000 meleğin imdada sunulmasının bir nedeni de budur. Uhud savaşında da içleri dışlarına uymayan ikiyüzlü münafıklardan 300 kişinin savaşmayıp geri çekilmesi kuvvet dengesini daha çok bozmuştu. İmkân sınırının son noktasında bulunan Cihan Peygamberi, Allah'ın yüce irâde ve imdadını dileyerek savaşa başlamış ve tam zafer elde edilirken verilen emre aykırı hareket edenler bir anda kendilerini imkân sınırının gerisine itmişlerdi. Ara yere nefs ve gaflet girmiş bulunuyordu. İlâhî kanunların tecelli sebeplerini ve bundaki hikmetleri çok iyi bilen Efendimiz yeniden imkânları birleştirip kanalize ederek Allah'ın irâde ve inâyet kapısına doğru ulaşmaya çalıştı. Böylece bir kez daha imkân sınırının son noktasına kendini ve arkadaşlarını getirmesini bildi. Ama bu arada hayli sıkıntılara uğradılar, o başka..

Kur'ân bu sınırı ve tecelli eden inâyet ve imdadı şu âyetle açıklıyor :

«And olsun ki, siz Bedir gününde (sayı ve silâh bakımından) daha aşağı bir durumda iken Allah size yardım etmişti.»

MELEKLERİN YARDIMA GELMESİ

(وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ) **«Allah bunu sırf müjde olsun ve kalbiniz iyice yatışsın diye yapmıştır.»**

Gerek Bedir, gerekse Uhud savaşlarında mü'minlerin imân ve cesaretini artırmak, morallerini yükseltmek; düşmanın gözünü korkutup cesaretlerini kırmak için insan suretinde, belli alâmetler taşıyarak beyaz atlara binmiş vaziyette melekler indirilmişti. Aslında Allah melekleri göndermeden de yardım edebilir veya başka bir yoldan imdat kapısını mü'minlere açabilirdi. Ama olayı sebep ve illete bağlamayı, sebebi de âdet üstü bir mu'cizeyle bağlantılı kılıp tecelli ettirmeyi murat etmişti. O halde öyle olması gerekiyordu.

Bu nedenle diyebiliriz ki, inen melekler ne silâh kullanır ,ne de adam öldürürlerdi. Birçok rivâyetler de aynı hususu yansıtmaktadır. Aksi halde savaş için hazırlık yapmanın, silah imal etmenin gereği kalmaz, kuru bir tevekküle kapı açılır ve bunun tabii sonucu olan atalet başlardı. Bu bakımdan ilim adamlarımızın çoğuna göre, meleklerin bizzat savaşı sürdürmesi ve düşmanı katletmesi ilâhî âdetten değildir.

Müfessir İbn Kesîr diyor ki : «Gelen melekler vurmuyorlardı, onlar sa-

dece âdet ve medetti.»

Kur'ân'da ise bu husus şu âyetle belirtilmektedir: **«Allah bunu sırf müjde olsun ve kalbiniz iyice yatışsın diye yapmıştır. İmdat ve yardım ancak o yegane galib ve hikmet sâhibi Allah katındandır.»**

Hz. Ali (R.A.) olayı şöyle nakletmiştir:

«Bedir gününde ordunun ortasında yer almış bulunuyordum. Bir ara daha önce benzerini görmediğim şiddetli bir rüzgar esti, az sonra yine aynı ölçüde ikinci ve sonra üçüncü birer rüzgar daha esti. Birinci rüzgar Cebraîl'in bin melekle inerek Resûlüllah (A.S.)ın yanında yer almasıydı. İkinci rüzgar Mikâil'in bin melekle sağ kanatta, üçüncü rüzgar İsrâfil'in bin melekle sol kanatta yer almasıydı.» (1)

Müfessirlerin çoğu bu meleklerin kıyâmete kadar savaşlarda imkân ve irâde sınırını bilip kendini ona göre hazırlayan mü'minlerin yardımına tahsis edildiklerini belirtmişlerdir. İbn Abbas (R.A.) ile Mücahit ise, bunların sadece mü'minlerin imkân ve cesaretini artırmak, düşmanın moralini bozmak için savaşa katılacaklarını söylemişlerdir.

RAHMET PEYGAMBERİNİN İNSANLARDAN YANA SINIRSIZ MERHAMETİ

(لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ) **«Senin elinde emirden bir şey yoktur.»**

Küpün içindeki sıvı ne ise dışına ancak o sızar. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin kalbinde geniş bir rahmet duygusu hâkimdi. Bu bakımdan söz ve davranışları ancak bu rahmetin tabii sızıntıları idi.

«Allah Bir'dir» dedikleri için birçok hakaret, eziyet ve işkencelere uğrayan Cihan Peygamberi (A.S.) ve çevresinde yükselen imân kalesini oluşturan arkadaşları İslâm'dan aldıkları derin zevk ve Kur'ân'ın sunduğu yüksek aşk ve heyecanla her şeye göğüs gerdiler. Ama inkâr fırtınası dinmek bilmiyordu. Küfür, onları Mekke'yi terke zorluyor, ekonomik abluka plânı uyguluyor ve imha yollarını araştırıyordu. Sonunda Hicret emri geldi, Allah dostları yanlarında en kıymetli servetleri olan imân ve irfanlarıyla Medine'ye göç ettiler. Ne var ki azgın müşriklerin mü'minlere karşı duydukları kin ve öfke ateşi bir türlü sönmek bilmiyordu. Bu kez ordu hazırlayıp

(1) Kurtubî Tefsiri : 4/193-194 Mısır : 1387. İbn Cevzî Tefsiri ve Lübabu't-Te'vîl / Alaeddin Ali

Medine üzerine yürüdüler. Bedir savaşında yenilgiye uğrayıp ileri gelenlerinden birkaç kişiyi de kaybetme bedbahtlığına uğradılar. Büsbütün kinleri arttı, intikam ateşiyle yanıp tutuştular ve bu yenilginin öcünü almak üzere daha güçlü ve disiplinli bir ordu hazırlamaya koyuldular. Böylece Uhud savaşına daha hazırlıklı geldiler. Müslümanların yanlış hareketi, emre itaatsizlik savaşın bir anda kaderini değiştirdi; galip durumda iken mü'minler yenilgiye uğrama felâketiyle yüzyüze geldiler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz başından ve yüzünden yaralandı, mübarek dişi kırıldı. Bu yüzden müşriklere büyük bir belânın ineceğinden -bir rivâyete göre- endişe duyarak : **«Peygamberlerinin başını yarıp dişini kıran bir millet nasıl felah bulur?!»** sözünü içten dışa vuran bir rahmetle tekrarladı. Sonra müşriklerden ileride İslâm'a girecek olanların veya onlar girmese bile çocuklarının Müslüman olabileceğini düşünerek :

«Allahım! kavmimi bağışla, çünkü (hakkı ve hakikatı) bilmezler», (1) diyerek duâ etti.

Şüphesiz ki bu duâ, Hazreti Muhammed'in (A.S.) insanlardan yana gönderilen geniş bir rahmet olduğunu, içinde taşıdığı ilâhî rahmetin perde perde dışa sızdığını gösterir.

Bunun üzerine Allah ona :

«(Ey Muhammed!) Senin elinde emirden bir şey yoktur; Allah ya onların tevbesini kabul eder, ya da onlara azâb eder. Çünkü onlar zâlimlerdir.»

«Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğini azâba uğratır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.» meâlindeki âyetleri indirdi.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

Müsevvemin - Müsevvimin :

a) Melekler kendilerine has bir takım alâmetler taşıyorlardı.

b) Kendilerini bir alâmetle bildiriyorlardı. (2)

c) Allah onları (belli bir görevle) kâfirler üzerine göndermiştir.

d) Başlarında beyaz sarıklar bulunuyordu ve bu sarıkların uçları

(1) Sahih-i Müslim - Kurtubî - Alûsî - İbn Cerir
(2) Taberî

(taylasanı) omuzları arasına sarkıyordu. (1)

e) Atları da beyaz siyah karışımı (kır) bir renkte bulunuyordu. (2)

f) Atlarının kuyruk ve yelesi vardı, kuyruklar topuz haline getirilmiş, yeleler örülmüştü.

g) Atlarının alın ve kuyrukları beyaz yün renginde ve biçiminde idi.

h) İnen meleklerin atları, sahabeden Mikdad'ın (R.A.) atı gibi kır idi. Cebrâil de sarı renkte bir sarıkla temessül etmişti. Bu, Hz. Mikdad'a ve bir de sarı renkte sarık kullanan Hz. Zübeyr'e ilâhî bir iltifattır. (3) gibi manalara gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, ilâhî sünnete uyan mü'minlere erişen Allah'ın imân ve cesareti artırıcı, moral yükseltici yardımından ve böyle anlarda onlara olan imdadından sözedildi. Bu arada mü'minlerin Allah'a karşı gelmedikleri, O'na karşı üstün saygı besledikleri ve bu saygının verdiği korku ile her türlü kötülükten sakınıp TEVHÎD (Allah'ı bir bilme) odağında bir bütünlük içinde bulundukları; imân ile sabrı birleştirerek amaca adım adım gitmesini planladıkları takdirde her zaman üstünlük sağlayacaklarına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a karşı çıkan kitaplılarla kitapsızların, insanları sömürerek kuvvet hazırladıklarına değiniliyor ve bu nedenle mü'minlere faiz ve benzeri gayr-i meşrû kazançların kapısı kapatılıyor. İçinde insan hakkı, yetimlerin kanı, dul ve yaşlıların ahı bulunan bir kuvvetin başarılı olamıyacağı dolaylı yoldan hatırlatılıyor.



(1) Beyhakî
(2) İbn İshak
(3) Kurtubî

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَۚ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ٓي اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَۚ ﴿١٣١﴾
وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۚ ﴿١٣٢﴾

MEÂLİ :

130— Ey imân edenler! Faiz'i kat kat artırarak yemeyin. Allah'tan (Ona karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmaktan) sakının ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz.

131— Kâfirler için hazırlanan ateşten korkup sakının.

132— Allah'a ve Peygambere itaât edin ki merhamet olunasınız.

İNİŞ SEBEBİ

İlim adamlarımızdan Kaffal'a göre : Kitaplılarla kitapsızlar, İslâm'a karşı kahredici bir güç meydana getirmek ve Medine'de yükselip dünyayı aydınlatmaya yönelen imân ve irfan güneşinin te'sirini kesmek için kat kat faiz alıyorlardı. Bu yasak, bir bakıma mü'minleri uyarmak, böylesine sakıncalı bir yoldan imkân hazırlamaya heves etmemelerini hatırlatmak içindi. Çünkü bu yolun hiçbir millete saadet va'detmediği muhakkaktı. O halde insan haklarını korumak, insana yakışanı emretmek, onun yüceliğine ters düşen ve yakışmıyan şeyleri yasaklamak için ortaya çıkarılan bir ümmetin her yönüyle ve her davranışıyla örnek olması gerekmez miydi? İşte Kur'ân âyetten âyete geçişi bu mânayla birbirine bağlamaktadır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz köpek ve kanın bir bedel karşılığında alım-satımını; vücuda dövme yapan ve yaptıranın alıp verdiği bedeli (ve dövme yapmayı) yasaklamıştır. Faiz yiyene ve yedirene, suret (tapınmak

için heykel ve put) yapana lânet etmiştir.» (1)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz faiz yiyene, yedirene, kâtibine ve şâhitlerine lânet etti ve : **«Bunlar günahta ve lânete lâyık olmada eşittirler»** buyurdu.» (2)

Hz. Ömer (R.A.) diyor ki :

«Allah'ın Kur'ân'dan en son indirdiği, riba (faiz) hakkındaki âyettir. Resûlüllah (A.S.) bunun açıklama ve yorumunu yapmadan vefat etti. (Yapılacak başka bir yorum yoktur). Siz faizi de, bu konudaki şüpheleri de terkedin.» (3)

«Faiz yiyen kimsenin içi o nisbette ateşle dolar. Faiz yoluyla kazanılan malı ve o malı kazananın amelini Allah kabul etmez; yanında faizden bir kırat bulunduğu sürece Allah'ın lânetinde olur.» (4)

FAİZİN HARAM KILINMASININ NEDENLERİ

Bakara sûresi 275'den 280'e kadar olan âyetlerin tefsirinde bunların bir kısmını belirtmiş ve sekiz madde halinde sıralamıştık. Burada ise diğer bazı nedenlerini açıklıyoruz :

1. Parayı vasıta olmaktan çıkarır, onu kademeli biçimde gaye haline getirir. Para gaye ve hedef altında, ara yerde ne kadar güzel ahlâk, fazîlet ve din ile uyum halinde olan yararlı örf ve âdetler varsa, çoğu çiğnenir.

2. Her iyiliğin (!) sadece maddî bir karşılık beklenerek yapılmasını ölçü olarak ortaya bırakır. Böylece Allah'ın hoşnutluğunu kazanma inancıyla yapılmakta olan iyilik ve hayırlar ve ilgili düşünceler felce uğrar.

3. Orta tabakanın kalkmasını, küçük esnafın daha da ezilmesini hızlandırır. Bu bakımdan toplum yapısında denge bozulmuş olur.

4. Körpe dimağlara, çalışıp alın teriyle, el emeğiyle para kazanmanın fazîleti aşılanacağı yerde, faiz ile para yatırmanın hevesi işlenmiş olur. Bu, bir nesli maddeci yetiştirmek için yeterli sebep sayılabilir.

5. Âhiret inancını yıkar, Allah huzurunda hesap verme sorumluluğunu siler. Hayatı bir bakıma yeme, içme, uyuma ve bazı zevkleri yerine getirme gibi basit ölçülere bağlar. Dünyaya gelmenin başka bir amacı olma-

(1) Buharî - Et-Tac : Ebû Cuhayfe (R.A.)den
(2) Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizî : Câbir (R.A.)dan
(3) El-Matallibü'l-Aliyye / İbn Hacer
(4) » » » » (Riba bölümü)

dığını telkin eder.

6. Ölü yatırımı yaygınlaştırır. Çalışmadan, çalışanın emeğinden geçinmenin verdiği uyuşukluk ve hareketsizliği sâri bir hastalık haline getirir.

7. Yakın dostlar arasındaki mânevî bağların kopmasına neden olur. Artık ne akrabalığın, ne de dostluğun gerçek anlamı kalır.

Günümüzde bu saydıklarımızın hemen hepsi belirgin hale gelmiş ve sosyal yapıyı için için kemirerek onları ayakta tutan mânevî bağların kopması gibi çok elim bir sonucu doğurmuştur. Başka neden aramaya ne hacet!.

FAİZ YASAĞINDA İZLENEN PEDAGOJİK YÖNTEM

Kur'ân'da faiz yasağı dört kademe halinde açıklanmış; Allah'a ve âhiret gününe inananlara konuyu hazmettirme amacı güdülmüştür. İçki yasağıyla ilgili âyetlerde de aynı pedagojik yöntem uygulanmış ve çok olumlu sonuçlar sağlanmıştır. Bu, daha çok ilgili yasağa karşı kafaları hazırlamak, dikkatleri çekmek, ortamı oluşturmak ve sonuca varabilmek metodunu yansıtır. Bugün İslâm ülkelerindeki vâiz ve hâtiplerimiz bu metotla yola çıkmış olsalardı, çok uzun mesafeler katetmiş olurlardı. Ne yazık ki, Kur'ân ve Peygamber (A.S.) Efendimizin işlediği bu ilâhî metodu bilenler pek azdır. Şüphesiz ki bu bir öğretim ve eğitim işidir. Akademik çalışma ister; yetenekli uzman yetiştirmeyi gerektirir. Özellikle memleketimizde açılan ilgili enstitü ve fakültelerde henüz böyle bir proğram sanırım mevcut değildir. Aynı zamanda bu metodu işleyecek eleman da yetiştirilmemiştir. Büyük bir noksanlıktır. Üzerine vakit kaybetmeden eğinilmesi gereken bir meseledir.

Neden bu metoda ihtiyaç vardır?

İnsan psikolojik yapısı itibariyle konulan her yasağa karşı çoğu kez tepki gösterir. Hürriyetinin kısılmasını istemez. Harama gösterdiği yakın ilgiyi çoğu zaman helâla göstermez. Kendisine yararlı binlerce helâl madde ve meşru yol açık bulunurken onları bırakıp haram ve yasağın peşine takılmak ister. Kafası daha çok o gibi şeylerle meşgul olur.

O halde hem onun sınırsız hürriyet arzusunu frenlemek, hem konulan yasağı kademeli biçimde sıkmadan, üzmeden işlemek için sözü edilen metoda büyük ihtiyaç vardır. En son söylenecek sözü en evvel söylemenin nasıl bir aksi te'sire yol açtığını hepimiz biliriz. Büyük liderlerin mümeyyiz vasıflarından biri de çok düşünüp öylece konuşmak, en son söylenecek sözü yine en sona bırakmak değil midir?

Şimdi Kur'ân'da sergilenen ve pedagojik bir yöntemle sıralanan faiz yasağıyla ilgili âyetlerin dört kademe halinde nasıl açıklandığını görelim :

Birinci kademe :

«İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz fâiz Allah yanında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek verdiğiniz zekât (böyle değildir). İşte bunlar (zekât verenler) onun karşılığını kat kat artıranlardır.» (1)

Bu, faizin haram kılındığını açıklamıyor; sadece Allah katında artmadığına dikkatleri çekiyor ve ileride konulacak yasağa kafaları hazırlıyor.

İkinci kademe :

Medine'de ikinci kademede inen âyette : **«Yahudîlerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde fâiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara harâm kıldık.»** buyurulmuştur. (2)

Bu âyetle de faizin haram kılındığı açıklanmıyor. Sadece Yahudilerin bu yüzden azâba hak kazandıklarına dikkatler çekilerek, faizin hayırlı bir kazanç olmadığı belirtiliyor.

Üçüncü kademe :

Yine Medine'de üçüncü kademede inen âyetle : **«Ey imân edenler! faiz'i kat kat artırarak yemeyin. Allah(a karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmak)dan sakının ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz.»** (3)

Bu, faiz yasağının ilk adımı ve ortamı hazırlamanın kesin ifadesidir. Ancak bir şüphe vardır : Kat kat artırılarak alınmıyan faizler helâl mıdır? Kur'ân bu şüpheyi bir süre sonra ortadan tamamen kaldırıyor ve yasağın en son ve kesin hükmünü koyuyor.

Dördüncü kademe :

«Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın; eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbinizin emrine uyun).» (4)

Bakara sûresindeki altı âyet, artık fâizin tek kuruşuna cevâz vermiyecek biçim ve anlamda kesin bir hüküm getirmiştir.

(1) Rum sûresi âyet : 39
(2) Nisâ sûresi âyet : 160-161
(3) Âl-i İmrân sûresi âyet : 130
(4) Bakara sûresi âyet : 278

O halde konumuzu oluşturan faiz hakkındaki âyet üçüncü kademede inmiştir. Dördüncü kademede inen âyetler bunu açıklar mahiyette hükümler taşımaktadır.

Görüldüğü gibi, âyetler arasındaki kronolojik sırayı bilmek, hangi âyetin müfesser, hangisinin müfessir olduğunu tesbit etmek ,iniş sebeplerini bilmek; hangi âyetin karşılığında hangi hadîslerin söylendiğini belirtmek şarttır. Aksi halde yapılan yorumlar, çıkarılan hükümler çok yanlış bir sonuç verir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle sosyal yapıda ve daha çok İslâm cemaati arasında meydana getireceği yıkımdan dolayı faiz işlemi yasaklanmış; mü'minlerin alın teri ve el emeğiyle sağlayacakları helâl kazancın toplum bünyesinde çok sağlıklı bir denge oluşturacağına işârette bulunulmuştu.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhî yasaklara uyulduğu takdirde, sonsuz bir saadet yurduna ve ilâhî mağfiretin temizleyici ve kurtarıcı kapısına girilebileceği hatırlatılıyor. Müslüman cemaati arasında yardımlaşma ve dayanışmanın İslâm'a has bir haslet olduğu belirtiliyor ve bu arada sözü edilen haslete sâhip olanların bazı vasıfları övülerek anlatılıyor ve daha çok dikkatler buna doğru çekilmeğe çalışılıyor.



وَسَارِعُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا
السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ
فِي السَّرَّٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَالْكَاظِم۪ينَ الْغَيْظَ وَالْعَاف۪ينَ عَنِ النَّاسِ
وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذ۪ينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
اَوْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ
وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ
تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِل۪ينَ ﴿١٣٦﴾

MEÂLİ :

133— Rabbinizden bir mağfirete ve eni (genişliği) göklerle yer kadar olan Cennet'e koşuşun ki, orası saygı ile Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için hazırlanmıştır.

134— Onlar ki ,bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar; öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarına bakmayıp) bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever.

135— Ve onlar ki, bir hayâsızlık işledikleri veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anar, günahlarından dolayı istiğfar ederler -günahları da Allah'tan başka kim bağışlar?- ve yaptıkları (kötülük, kusur ve günah) üzerinde ısrar edip bile bile durmazlar.

136— İşte onların mükâfatı Rablarından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir; orada devamlı kalıcılardır. (İyi-yararlı) amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Rum kralı Herakliüs'a yazıp gönderdiği mektupta onu, genişliği göklerle yeryüzü kadar olan Cennet'e de dâvet ediyordu. Herakliüs bu mektuba verdiği cevapta, «Beni, genişliği göklerle yer kadar olan Cennete dâvet ediyorsun; ya cehennem nerede?» diye bir soru yöneltmişti. Onun bundan kasdı şu idi : Cennet göklerle yer kadar genişse, geriye başka bir yer kalmıyor demektir. O halde cehennem nerede? diyerek böyle bir iddianın yerinde olmadığını hatırlatmak istiyordu.

Gelen mektup okunduğunda, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Sübhanellah! Ya gündüz gelince gece nerede?»** buyurarak onların aklına göre konuşma ihtiyacını duymuştu. (1)

(وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ) **«Öfkelerini yutarlar.»**

Kudsî hadîste buyuruluyor ki :

«Ey âdem oğlu! Öfkelendiğin zaman beni an ki ben de öfkelendiğimde seni anayım ve helâk olanlar arasında seni helâk etmiyeyim.» (2)

«Güçlü adam olmak güreş ve kahramanlıkla değildir. Asıl güçlü kimse, öfkelendiğinde kendine hâkim olandır.» (3)

«Sizden biriniz öfkelendiğinde ayakta ise otursun; öfkesi geçerse ne güzel; geçmediği takdirde uzansın.» (4)

«Şüphesiz ki öfke şeytandandır; şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Ateş ancak su ile söndürülür. O halde sizden biriniz öfkelendiğinde abdest alsın.» (5)

(وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ) **«İnsanları (kusur ve günahlarına bakmayıp) bağışlarlar.»**

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Kurtubî - İbn Cerir - Lübabu't-te'vîl.
(2) İbn Ebî Hatim
(3) Ahmed bin Hanbel : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(4) Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud
(5) Ebû Dâvud

«Kim kendisi için (Cennette) binaların görkemli ve şerefli olmasını, derecelerinin yükselmesini arzu ediyorsa, kendisine haksızlık edeni bağışlasın; kendisini mahrum edene versin. Kendisinden ilgisini kesenle ilgi kursun.» (1)

«Kıyâmet günü olunca, bir çağrıcı şöyle seslenir: İnsanları affedenler nerede? Rabbinize hazırlanıp yönelin, mükâfatınızı alın. (Ve Allah buyurur: Affetmesini bilen her müslümanı cennete koymam benim üzerime bir haktır).» (2)

(وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ)

«Onlar ki, bir hayâsızlık işledikleri veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anar, günahlarından dolayı istiğfar ederler.»

«Eğer siz günah işlemeseydiniz, Allah affedip bağışlamak için günah işleyen bir kavim getirirdi.» (3)

«İstiğfarda bulunan kimse günde 70 defa bile dönse, yine de günah üzerinde ısrar etmemiş sayılır.» (4)

«Merhametli olun ki merhamet olunasınız. Bağışlayın ki bağışlanasınız.» (5)

«Cömert kişi hem Allah'a yakındır, hem de insanlara ve Cennete yakındır, ateşten de uzaktır. Cimri kişi hem Allah'tan uzaktır, hem insanlardan ve Cennetten uzaktır; ateşe de pek yakındır. Cömert câhil, cimri âbidden Allah katında daha sevimlidir.» (6)

CENNETİN GENİŞLİĞİ VE BÜYÜKLÜĞÜ

(وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ . . .) «Eni (genişliği) göklerle yer kadar olan Cennet..»

Kâinat düşünebildiğimizden çok daha büyüktür. Yıldızlar arasında milyonlarca ve milyarlarca yerküreyi içine alabilecek büyüklükte olanları vardır. Yıldızların sayısını ise ancak Allah bilir. Bu kadar çok ve aynı za-

(1) İbn Asâkir : Übey bin Kâ'b (R.A.)den
(2) İbn Murdeveyh : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(3) Ahmed bin Hanbel : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(4) Ebû Dâvud-Tirmizî - Müsned-i Bezzar
(5) Ahmed bin Hanbel : Abdullah bin Amır (R.A.)dan
(6) Tirmizî

manda birbirinden milyonlarca kilometre uzaklıkta bulunan yıldızların kapladığı boşluğun büyüklüğünü bile düşünmek çok zor. Hiç bir yıldız diğerine çarpmamakta, her biri ilâhî sünnete uyarak yaratıldığı amaca uygun hareketini sürdürmektedir.

Allah yalnız bu uçsuz bucaksız kâinatı ve içindeki milyarlarca yıldızları yaratmakla kalmamış; geleceği de belli plâna göre düzenleyip çizmiş ve en ince hesaplarla ölçü ve anlamını belirlemiştir. Her olayı, her plân ve proğramı kozalite (nedensellik) kanunlarına bağlamış, böylece insan aklını harekete geçirmek için açık kapılar, temel bilgiler ve ilmî veriler koymuştur.

Gerçek bu olunca «Gökler» deyiminin anlamı nedir? Bundan güneş sistemi mi, yoksa diğer sistemler mi kasdediliyor. Çünkü görülebilen yıldızlar, tıpkı güneş gibi «gökada» denilen sınırlı bir evrene aittir ve yassı bir disk şeklindeki «gökada» milyonlarca yıldızdan meydana gelmiş bir kuşak gibi (Samanyolu) görünür. Daha güçlü âletler, bazı ayrıntıları almakla birlikte, bizim gökadamızla başka gökadaların bulunduğunu ortaya koymuştur.

Acaba «yedi gök» denilince bu gökadalar hatıra gelebilir mi? Bir de Yıldız kümesi, küresel yıldız kümeleri vardır ki bunlar on binlerce yıldızı kapsayan dairesel birer topluluktur ve merkez bölgeleri yıldızlardan ayırt edilmiyecek kadar yoğundur. Bunlardan çok azı çıplak gözle görülebilir. Daha çok «Kızıl Işık»la yapılan gözlemlerle keşfedilebilmişlerdir. Küresel yıldız kümeleri, gökadanın dış uydularıdır. Göklerden maksat, gökadalarıyla birlikte bunlar mıdır? Bilmiyoruz. Çünkü bunların ötesinde daha birçok yıldızlar, sistemler, kümeler vardır. Hadîslerden anladığımıza göre bu sayılanların ötesinde ARŞ ve KÜRSÎ bulunuyor ki ikisinin büyüklüğü düşünce sınırını aşmaktadır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu hususu şu hadîsleriyle bize anlatmaya çalışmıştır :

«Yedi gök ve yerküre, Kürsi'ye oranla çöle atılmış bir dirhem gibidir, Kürsî ise Arş'a oranla çöle atılmış bir halka gibidir.» (1)

Evet, Allah'ın yüce kudreti bunlardan çok üstün ve çok daha büyüktür. Kur'ân, Kürsî'nin gökleri ve yeri içine alacak genişlikte olduğunu açıklamaktadır. İlâhî kudret ise varlık âleminin tümünü kapsayıp kuşatmıştır.

O halde göklerde, ister güneş sistemi, ister diğer sistemler; ister gökadalar, isterse bunlarla birlikte, yani gökadalara bağlı bulunan yıldız kü-

---

(1) İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim : İbn Abbas (R.A.)dan

meleri kasdedilsin, Cennetin büyüklüğünü düşünmek bile çok zordur. Biz yine en azından gezegenlerin büyüklüğünü ve birbirine olan uzaklığını hesaplıyalım, şu dünyadan milyarlarca defa büyük ve geniş bir Cennet karşımıza çıkar. Kaldı ki dünyamızdan milyarlarca defa büyüklükte yıldızların var olduğu kesinlik kazanmıştır; Cennet bir ihtimalle onlardan birinde olabilir. Kur'ân'ın verdiği ölçü bize nisbetledir; anlayabilmemizi kolaylaştırmak içindir.

Durum bu olunca, karşımızda bizi bekleyen ölüm neye? Neden bir istihale geçirme kanununa bağlı tutulmuşuz? Ölmeden bu kadar geniş ve aynı zamanda mutlak mutluluk sunan bir âleme neden doğrudan gidemiyoruz? Bunun cevabını Bakara sûresinde geniş biçimde açıklamıştık. Burada kısaca belirtelim ki, biyolojik yapımız oranın yani Cennetin şartlarına göre değildir. Biz sadece dünyadaki şartlara uyum sağlıyabiliriz. Bu ölçü ve nitelikte yaratılmışız. Dünyaya ayak basmadan Cennet'e gitmemiz mukadder olsaydı, ne oranın kıymeti bilinir, ne de insanlar arasında bir fark kalırdı. Bizleri melek tabiatlı, diğer bir deyimle bizi onlar gibi yaratsaydı, buna gerek kalmazdı. Yani bizim insan olarak değil, melek olarak varlık âlemine ayak basmamız gerekirdi. O takdirde dünya denilen bir âlemin yaratılması lüzumsuz kalırdı. Çünkü dünya zıtların mücadele ettiği, ihtiyaçların birbirini kovaladığı bir uğraktır. İnsanı harekete geçiren, ardı-arkası kesilmiyen mücadelelere iten de işte budur! Melekler zıtlar âleminde bulunmuyorlar. İhtiyaç düzeyinde de değillerdir. O halde ne mücadele ortamı vardır, ne de sürtüşme ve tartışma. Her biri Allah'a ibâdetin derin zevki içinde verilen emri kusursuz yerine getirmeğe devam etmektedir.

Bunun için ölmemiz, bir istihale geçirmemiz ve âhiret âleminin şartlarına uyum sağlıyacak yeni bir bedene kavuşmamız gerekiyor.

GERÇEK MUTLU OLANLAR TAKVÂ SÂHİPLERİDİR..

(أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ) **«Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için hazırlanmıştır.»**

Mutluluğun en feyizli kaynağı, inanan bir kalbin saygı dolu bir aşk ve hava içinde Allah'tan korkması ve kötülüklerden sakınmasıdır. Buna Kur'ân dilinde t a k v â ve i t t i k a denilir. İnsan kendini bu düzeye yaklaştırdığı oranda mutludur.

O halde genel anlamda iki türlü mutluluk vardır : Biri yüzeyde dünyalıktan yanadır ki ,insan ondan elde ettiği nisbette kendini mutlu sayar. Erişemediği veya eriştikten sonra kaybettiği ölçüde kendini mutsuz kabul eder. Diğeri ise, imân cevherinin önümüzü aydınlatan parlak ışığıyla Allah dostu olmanın verdiği mutluluktur ki, bu vadide kişi kendini Allah'a yakın hissettiği veya böyle inandığı oranda mutlu sayar. Bu mutluluğun da biri dünyaya, diğeri âhirete yönelik iki yüzü vardır : İnsan Allah'ın hoşnudluğunu kazanmak uğrunda ne kadar iyiliklerde bulunur, güzel amel işlerse dünyada o ölçüde mutlu olur. Kendini Allah'a ne kadar yakın hissederse ve aslında O'nun sevgisine ne kadar lâyık olursa, âhirette de o nisbette mutluluğa erişir.

Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetlerle t a k v â sahiplerini, sıradan insanlardan ayıran, onların fazîlet alanındaki ölçülerini belirten sıfatlar şöyle açıklanmaktadır :

1. Bollukta da, darlıkta da Allah yolunda, O'nun hoşnutluğuna erişebilmek için gereken yerlere harcarlar; zaman olur ki daha muhtaçları kendi nefislerine tercih ederler.

2. Öfkelerini yutarlar; hisleriyle hareket etmeyip olayları iman ve akıl süzgecinden geçirerek değerlendirirler.

3. İnsanları kusurlarıyla değerlendirmez, hoşgörülü olmaya çalışırlar. Gerektiğinde affetmesini hem çok iyi bilir, hem de çok severler.

4. Bir kötülükte, bir hayasızlıkta bulundukları zaman veya kendilerine bir haksızlık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günah ve kusurlarının bağışlanmasını dilerler. Kalbleri hep istiğfarla meşguldür.

5. İşledikleri bir kötülük üzerinde bile bile ısrar etmezler; farkına varınca derhal Allah'a yönelip tevbe eder ve kötülüğün arkasından bir iyilik yapmaya çalışırlar.

İşte bu imân ve anlayışta bulunanlar için hem dünyada, hem âhirette mutluluklar vardır. Âhirette kendilerine verilecek mükâfat çok büyük olacaktır; Cennetler onlar için hazırlanmıştır. Evet, t a k v â 'nın karşılığı ancak bunlardır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Rabbinizden bir mağfirete koşuşun :

a) Mağfireti gerektiren hususlara koşuşun.

b) Cemaatle kılınan namazlarda İftitah Tekbirine koşuşun.

c) Farzları yerine getirmeye koşuşun.

d) Gösterişten uzak ibâdete ve güzel işlerde bulunmaya koşuşun.

e) Faizden dolayı tevbe etmeye koşuşun.

Serrâ' - Darrâ' : (Ki bunu bolluk, darlık olarak çevirdik).

a) Kolaylık - zorluk,

b) Bolluk - darlık, zenginlik - fakirlik,

c) Sağlık - hastalık, neşe - keder,

d) Dünya hayatında Allah için harcar, öldükten sonra hayır ile vasiyette bulunur anlamda iki devre,

e) Refah günlerinde - musîbetli ve sıkıcı zamanlarında gibi, manalara delâlet etmektedirler.

TASAVVUF

Sehl bin Abdullah et-Tüsterî (R.A.) diyor ki:
«Câhil ölüdür. İnsanlar ise uykudadır. İsyân edip günahlara dalan sarhoştur. Günahta ısrar eden çoktan yok olmuştur.»

«Tevbe edenin alâmeti, günahlarını temizlemeğe çalışırken yeme, içme ve benzeri ihtiyaçlarını unutmasıdır.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Savaşta yenilgiye uğramanın nedenine işâret edildikten sonra zaferin bir ucunun takvâya, yani saygı dolu bir gönülle Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmaya dayandığı belirtildi. Sonra bu ölçüde olan kişilerin vasıfları anlatılarak övüldü.

Aşağıdaki âyetlerle, savaşmanın ve savaşlarda üstün gelmenin ya da yenilgiye uğramanın milletlerin tarihinde bulunduğu hatırlatılıyor, ancak bütün bunların ilâhî sünnetlere bağlı bulunduğuna işâret edilerek Allah'ın milletlerin hayatıyla ilgili koymuş olduğu kanunlarını ve bunların sınırlarını bilmemizin gerekli olduğu çok duyarlı biçimde işleniyor.

—oOo—

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هٰذَا
بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

MEÂLİ :

137— Muhakkak ki, sizden önce (Allah'ın koymuş olduğu hayat kanunları gereği) birtakım olaylar, yollar, yöntemler, şeriatler gelip geçti. O halde yeryüzünde gezip dolaşın da (Hakk'ı inkâr edip Peygamberleri) yalan sayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün.

138— İşte bu (haberler) insanlar için bir açıklama, (Allah'tan saygı dolu bir gönülle) korkup kötülüklerden sakınanlar için doğru yolu gösterme ve bir öğüttür.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşında İslâm mücahitlerinden bir kısmının iyi niyetle de olsa emre uymamaları sebebiyle savaşın kaderi bir anda değişmiş ve müslümanlar hayli kayıp vererek yüreklerinden vurulmuşlardı. Yukarıdaki iki âyet hem teselli anlamında, hem de milletlerin hayatında bu tür olayların cereyan ettiğini, edeceğini ve yıkılıp giden milletlerin hakkı inkâr, emre itaatsizlik gibi çok sakıncalı bir yolda yürüdüklerini hatırlatmak için inmiştir.

GELİP GEÇEN MİLLETLERDEN GERİYE KALAN ESERLER

(قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ) **«Muhakkak ki, sizden önce birtakım olaylar, yollar, yöntemler, şerîatler gelip geçti...»**

Geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, karşılaştıkları toplumsal ve siyasal olayların nedenlerini, inançlarını, gelenek ve törelerini, bilimsel çalışmalarını ve elde ettikleri sonuçları bilmemizde büyük yararlar vardır. Milletlerin maddî ve mânevî yapılarını ve bu anlamdaki yaşayışla-

rını ayrıntılarıyla tesbit etmek ise, kendi hayatımıza yön vermemiz bakımından çok önemlidir.

Bu arada geçmiş devirlerden kalma maddî kalıntıları gezip görmek, inceleyip anlamak, insanların geçmişi hakkında son derece yararlı bilgiler elde etmemize yardımcı olur. Hem arkeolojik çalışmalarla sağlanan belgeler nesnel olduğundan, eskiçağ dünyasını gerek töresel, gerekse dinî yönlerden bize yansıtmada oldukça sağlam bilgiler verirler.

Bu çok lüzumlu konu asırlarca ihmal edilmiştir. Özellikle tarih öncesi arkeoloji gerçek bilim olarak ancak 1836'da kendisini kabul ettirebilmiş ve çalışmalar hızlanabilmiştir. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'de on dört asır önce buna yer verilmiş ve gelip geçen milletlerin ve insan topluluklarının daha çok maddî kalıntılarını gezip görmemiz tavsiye anlamında emredilmiştir. Ne yazık ki, Kur'ân'ın bu konudaki hikmeti çok geç anlaşılmış, bu yüzden medeniyetin beşiği sayılan İslâm ülkelerinden sayısı belirsiz tarihî değeri yüksek eşya başka ülkelere kaçırılmıştır.

Kur'ân'da bu emir ve tavsiye tam 13 yerde kısa fakat çok duyarlı biçimde tekrarlanmıştır. (1)

Allah Kelâmında bu konuya ağırlık verilmesinin nedeni açıktır; bunu şöyle özetleyip sıralıyabiliriz :

a) Geçmiş milletlerin ve kabilelerin tarihini bilmek, böylece tarih bilgisini sağlam belgelere dayandırmak,

b) Tarih öncesi ve sonrası devirlerde insan topluluklarının yaşayışlarını, inançlarını ve kültürel yapılarını tesbit etmek,

c) Putlara tapanlarla bir olan Allah'a tapanlar arasındaki farkı anlamak, aynı zamanda bâtılın insanlıktan yana örnek alınacak hiçbir şey bırakmadığını, fakat ibret alınacak çok şey bıraktığını kalıntılarında görmek; haktan yana olanların insanlıktan yana örnek alınacak çok şey bıraktığına şâhid olmak,

d) Küfrün, tuğyanın, zulüm ve haksızlığın insanları her devirde yıkıp yok ettiğini görüp ibret almak,

e) Şekillendirilmiş taşlara ve ağaçlara, ayrıca bazı hayvanlara tapınıp asıl yaratanı arayıp bulmamanın, bu konuda Allah'ın insana sunduğu

(1) Yusuf : 109 - Hacc : 46 - Rum : 9, 42 - Fâtır : 44 - Gâfir: 21, 82 - Muhammed : 10 - Âl-i İmrân : 137 - En'am : 11 - Nahl : 36 - Neml : 69 - Ankebut : 20

akıl ve diğer yetenekleri kullanmamanın insanlığa çok pahalıya mal olduğunu görmek,

f) Daha güçlü ve uzun ömürlü olmalarına rağmen, Allah'ın koymuş olduğu hayat kanununa, yani Sünnetullah'a uymadıklarından yine en kahredici darbeyi bu kanundan yediklerini anlamaya çalışmak gibi yararlı sonuçlar elde etmek her zaman mümkündür.

Bütün bu sıraladıklarımızı Kur'ân üç madde halinde özetler:

1. Bunda insanlar için bir açıklama vardır.

2. Sakınanlar için doğru yolu bulup seçme fırsatı mevcuttur.

3. Allah'a kul olmanın derin anlamını kalbinde taşıyarak derin bir saygı ile O'ndan korkup kötülüklerden sakınabilmek için nice ibretler ve öğütler sergilenmiştir.

İLAHİ SÜNNETLER

(قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ ...) **«Muhakkak ki, sizden önce birtakım sünnetler gelip geçti...»**

Kur'ân'da bu sünnete geniş yer verilmiş ve ağırlık kazandırılmıştır. Tefsirimizde bu bakımdan sık sık buna temas etmekte ve gereken açıklamayı bir bakıma tekrarlamaktayız. Çünkü inanan bir milletin ilâhî sünnetin kâinatta hükümran olduğunu bilmesi çok, hem çok lüzumludur. İnkâra sapıp olayları tabiata bağlıyarak işin içinden sıyrılıp çıkmak kolay, ama bunun sonucuna katlanmak çok zordur. Sırf Allah'ı unutturmak ve körpe dimağlara maddeciliği aşılamak için «tabiat böyle yaptı, böyle geliştirdi», «doğa bunun böyle olmasını zorunlu kıldı» gibi sözler kullanmak evet çok kolay ve basittir. Ama bu nedenle yetişen dinsiz bir neslin nasıl bir tuğyan içine gireceğini düşünmemek o nisbette körlük ve aşağılıktır.

Tarih bize gelip geçen milletlerin kendi kaderini bu sünnete uyarak, ya da uymayarak çizdiğini göstermektedir. Sünnete uyanlara hayatın yüzü gülmüş, kudretin yardım eli uzanmıştır. Uymayanlara felâket kapıları açılmış, kudretin yardım eli uzanmamıştır.

Evet, **«Yeryüzünde gezip dolaşın da (Hakk'ı inkâr edip Peygamberleri) yalan sayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün..»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçmiş milletlerden ve insan topluluklarından Hakk'ı inkâr edip Sünnetullah'ın sınırlarını aşanların yine bu sünnet gereği nasıl kötü bir sonuca kendilerini ittiklerini, kalıntılarından görüp öğrenmekteyiz. Kur'ânda bu konuda yukarıdaki âyetlerle tavsiyede bulunuldu. Gezip dolaşmamızı, tarih öncesi ve tarih sonrası gelip geçen milletlerin birçok yapılarını yansıtan kalıntılarını görmemizi emrederek arkeoloji'ye kapı açtı.

Bu noktadan hareketle Uhud savaşında arzulanan amaca erişilemediği üzerinde duruldu; bunun nedeninin dikkatsizlik ve itaatsizliğe dayandığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, imân cevherine sâhip olup Hak'tan yana sağlam bir doğrultuda bulunanların er-geç üstünlük sağlayacakları, düşmanlarına karşı zafer bulacakları haber veriliyor.

—oOo—

وَلَا تَهِنُوا
وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣٩﴾
اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ
وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٤٠﴾
وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤١﴾

MEÂLİ :

139— Gevşemeyin, üzülmeyin, eğer inanıyorsanız mutlaka sizler üstünsünüzdür.

140-141— (Uhud Savaşı'nda) bir yara aldıysanız, şüphesiz ki o topluluk da (Bedir Savaşı'nda) benzeri bir yara almıştı. Allah sizden şehîtler (veya şâhitler) edinmek, bir de Allah, imân edenleri seçip tertemiz kılmak (içlerindeki cevheri ortaya çıkarmak), kâfirleri yok etmek için bu günleri (bazen lehte, bazen aleyhte olmak üzere) insanlar arasında nöbetleşe döndürüp dururuz. Allah zâlimleri sevmez.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki:

«Resûlüllah (A.S.)ın arkadaşları Uhud savaşında dikkatsizlik yüzünden dağılıp savaş düzenini kaybettiler. Fırsatı kaçırmayan Halid bin Velid bir suvari bölüğüyle dağa tırmanarak Müslümanları arkadan çevirdi. Durumun nezaketini anında farkeden Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Allah'a sığınmaktan başka çare kalmadığını bilerek ellerini kaldırdı ve şu duâyı yaptı:

«Allahım! düşmanlarımız üstünlük elde edemesinler. Allahım! bizim bütün güç ve kuvvetimiz ancak Seninle, Senin yardımınladır. Allahım! şu beldede bu neferlerden başka Sana ibâdet eden kimse yoktur..»

Bu duâ üzerine yukarıdaki 139. âyet indi.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Uhud savaşından üzüntülü bir halde Medine'ye dönerken, kocasını, oğlunu ve yakınını bu savaşta kaybeden kadınlar da dövünerek ağlıyorlardı. Görünüm pek gönül açıcı değildi. Tam bu sırada 140, 141. âyetler teselli anlamında indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Uhud savaşının cereyan ettiği gün Müslümanlar hayli şehit vermişti. Ebû Süfyan'ın arzusu yerine gelmişe benziyor ve keyfinden yerinde dura-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Kurtubî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali. - İbn Cerir Taberî

mıyordu. Bir ara geçici bir zaferin verdiği sarhoşluk içinde Müslümanlara dönerek şöyle seslendi :

— Hayatta kalanlar arasında Muhammed de bulunuyor mu?

Kimse ona cevap vermek istemedi. Bu soruyu üç defa tekrarladıktan sonra;

—Hayatta kalanlar arasında Ebû Kuhafe'nin oğlu bulunuyor mu? Bu sorusunu da üç defa tekrarladı, ama nâfile cevap veren olmadı. Sonra tekrar sordu :

— Aranızda Hattab oğlu Ömer bulunuyor mu?

Bu sorusunu da üç defa tekrarlardı. Çünkü eğer bu üç kişi şehid düşmüşse artık Müslümanlık sona ermiş sayılırdı. Onu dinlemekte olan Hz. Ömer dayanamadı ve :

— «Ey Allah'ın düşmanı! vallahi sen yalan söylüyorsun, sözü edilen üç kişi de hayattadır. Sana kalan sadece üzüntü ve ümitsizliktir. Öfkenden geber..»

Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz Ashabına dönerek şöyle buyurdu : **«Ona cevap verseniz ya!»** Ashab da : «Ne diyelim, ya Resûlellah?!» diye sorunca, şöyle buyurdu : **«Deyin ki : Allah daha üstündür, O daha yüce ve daha kudretlidir.»** Ashab da aynı sözü Ebû Süfyan'a seslenerek söylediler. Ebû Süfyan bu kez : «Bizim Uzzamız var, sizin uzzanız yok..» dedi. Resûlüllah (A.S.) : **«Ona cevap verseniz ya!»** buyurdu. Ashab da : «Ne diyelim?» diye sorunca şöyle buyurdu : **«Allah bizim Mevlâmızdır (yegane sâhibimiz ve yardımcımızdır). Sizin ise mevlânız yoktur.» (1)**

İMANIN DEĞER ÖLÇÜSÜ

Meyvanın en olgunu ağacın yüksek dallarında olur; erişebilmek için tırmanmak gerek. Nîmet külfet karşılığındadır. Akıl ve irâdeyi kullanarak elde edilen sonuçtur ki kıymeti bilinir ve bu yolda yürüyenlerin asıl ölçüsü ortaya çıkmış olur.

Hayat yolu zikzaklıdır; bazen lehte, bazen aleyhte olur. Bir gün güldürürse, diğer gün ağlatır. Bunun sebebi açıktır: Böyle bir mücadele olmasa hayat durur, atâlet başlar. İnsanlar arasında ciddi bir ayırım yapmak, yani iyileri kötülerden ayırt etmek çok zor olurdu. Akıl, irâde, azim,

(1) Lübabu't-Te'vîl / Alaeddin Ali

gayret ve benzeri yeteneklerin âtıl bırakıldığı konularda sadece Allah'ın yardımı ile elde edilen birtakım sonuçlar âdetten olsaydı, kimin daha çok inandığını, kimlerin daha çok ciddi ve yetenekli bulunduğunu tesbit etmek çok zor olurdu. Çünkü bu durumda herkes ister istemez inanmak zorunda kalırdı

İnsan kendine düşeni yapmaz, belli bir sınıra kadar erişmeye gayret etmezse, Sünnetullah'a, yani yeryüzünde câri olan hayat kanununa uymamış olur. Sadece kuru bir tevekkülle sonucu beklemek ise yarar yerine zarar getirir. Bu durumda artık ne sorumluluk kalır, ne de imânın anlamı...

İşte Kur'ân'da özellikle bu husus açıklanmakta, ilâhî yardımın -yine O'nun koymuş olduğu hayat kanununa uygun- ne zaman tecelli edeceği belirtilmekte ve sebeplerine değinilerek insan aklına, irâde ve düşüncesine geniş yer verilmektedir Bu ölçü ve anlamdaki imânın değeri kendiliğinden ortaya çıkar. Davaya inanmaktaki farklı dereceler kendiliğinden anlaşılır..

ÜSTÜNLÜK SAĞLAMAK İMÂN KUVVETİYLE ORANTILIDIR

(وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) «Eğer inanıyorsanız elbette sizler üstünsünüzdür!»

Buradaki i m â n 'ı mutlak anlamda düşünürsek, davasına daha çok inanıp gayret sarfedenler üstün gelir, sonucu kendiliğinden ortaya çıkar. O halde kâfirlerin bâtıla inanıp bağlandıklarından çok daha fazla mü'minler hakka inanıp bağlanmadıkça ve bu uğurda gayret sarfetmedikçe üstünlük sağlayamazlar. Bu durumda üstünlük bâtıldan yana olanlarındır. **«(İşte) bu günleri insanlar arasında nöbetleşe döndürüp dururuz.»** âyeti ilâhî kanunu sözü edilen hususa ışık tutar ölçüde hatırlatır. Uhud savaşındaki hezimetin bir ucu buna dayanmaz mı? Çünkü Bedir savaşında yenilgiye uğrayan Mekke müşrikleri ümitsizliğe düşmemiş, üstelik gayrete gelerek ciddi bir hazırlıkla intikam almaya azmetmişlerdi.

İlâhî kanunu belirtilen anlamda açıklarken, bâtılın Hakka üstünlüğü, diye bir sonuç çıkarılmamalıdır. Sadece inanç ve ideallerdeki kuvvetin üstünlüğü söz konusudur. O halde mü'minlerin Allah'a olan imân ve bağlılığı -bütün sebeplere başvurmakla beraber- karşı tarafın bâtıla olan bağlılığının çok üstünde bir anlam taşımalıdır. Aksi halde zafer kuvvetindir. (1)

---

(1) Fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-gayb / Fahruddin Râzî : C. 3/82-Âmire.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

«İmân edenleri seçip tertemiz kılmak...»

Allah'ın ilmine nisbetle geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü O'nun ilmi ve kudreti bütün kâinatı kapsayıp kuşatmıştır.

Evet, Allah olayları, meydana gelmeden önce de bilir. Malûmat değişip yenilendikçe O'nun ilmi değişmez ve yenilenmez. Bu bakımdan âyetteki **«seçip tertemiz kılmak»**ı şöyle yorumlamak mümkündür:

a) Katıksız bir imânı, münafıklıktan ayırt etmek,

b) Allah dostlarının daha iyi tanınmasını sağlamak,

c) Dâvaya gönülden inananların ölçüsünü ortaya koymak,

d) Allah'a imân doğrultusunda ortaya konulan sabır, azim, cesaret ve fedakârlığı belirgin hale getirmek,

e) Herkese ortaya koyduğu imân ve irfan nisbetinde karşılık vermek..

«Sizden şahitler edinmek» :

a) Size şehîdlik mertebesiyle ikrâmda bulunmak,
b) Sizi insanların ameline şâhid tutmak..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Uhud savaşına katılan mü'minlerin uğradıkları kısmî bir yenilgiden dolayı savaş azmini, cihat fazîletini unutur gibi oldukları; ruhlarında bir duraklama,bedenlerinde bir gevşeme,kalblerinde derin bir üzüntü başladığı açıklandı. Ama zaferin köklü bir imâna, sarsılmıyan azim ve iradeye bağlı bulunduğuna işâret edilerek mücâhitler bir kez daha uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu husustaki ilâhî yönteme, insan toplulukları hakkında koymuş olduğu sünnete değinilerek mü'minlere en sağlam ölçü ve iyice düşünme payı veriliyor. Sonra çok önemli bir hususa temas edilerek gelecek günlere hazırlıklı olmaları emrediliyor: Her peygamber gibi Muhammed (A.S.) de bir insandır. O da bir gün hayata gözlerini kapatacaktır. Onun ayrılması davanın bittiğini değil, başladığını gösterir. O'nun teblîğ görevi bitince iş mü'minlerin himmet ve gayretine, Allah yolundaki

cihadına bağlı kalır. Aksi halde her şey elden gider, Müslümanlar perişanlık içinde sürünürler.

——oOo——

أَمْ حَسِبْتُمْ
أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ
أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ
إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ
اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

MEÂLİ :

142— Yoksa siz, Allah sizden cihâd edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?

143— And olsun ki, ölümle karşılaşmadan önce onu temenni edip duruyordunuz. İşte onu gözlerinizle bakarak görüyorsunuz.

144— Muhammed de ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler gelip geçti. Eğer O ölür, ya da öldürülürse, ökçeleriniz üzerine gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim geriye dönecek olursa, Allah'a elbette hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşında İslâm mücâhitleri gerek aralarındaki münafıkların tahrikiyle, gerekse ikinci bir emri beklememekte bir sakınca görmemeleri sebebiyle yenilgiye uğradılar. Münafıklar bu arada fırsatı değerlendirerek Muhammed (A.S.)ın öldürüldüğünü etrafa yaymaya çalıştılar. Bu haber bir anda şok te'siri yarattı, mü'minlerin morali bozuldu. Bu sonucu da iyi değerlendirmek için yine münafıklar kitle psikolojisinden yararlanarak şöyle telkinde bulundular: «Artık olan olmuş, Muhammed ölmüştür. Elinizi, yani dostluk elinizi Mekke müşriklerine uzatın. Çünkü nihayet onlar sizin kardeşlerinizdir.» Şüphesiz ki bu sözler her türlü saygı ve imân sınırını aşıyor, güneşin batıp bir daha doğmamasını arzuluyordu.

Münafıkların bu olumsuz yöndeki propagandasını ve kopardıkları yaygarayı tesirsiz hale getirmek için kumanda mevkiinde olanlar durmadan mü'minlere güven ve cesaret veriyor, dağılan askeri toparlamaya çalışıyorlardı; derken 144. âyet indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan âfiyet (beden ve ruh selâmeti) isteyin. Ama düşmanla karşılaştığınızda sabredin ve bilin ki, Cennet kılıçların gölgesi altındadır.» (1)

«Bir peygamberin Allah yolunda öldürdüğü kimseye karşı Allah'ın gazabı şiddetlendikçe şiddetlenir. Allah'ın peygamberinin yüzünü yaralayıp bozan bir topluluk üzerine Allah'ın gazabı elbette şiddetlenmiştir.» (2)

FAZÎLETİN HEDEFİ SAADETTİR

(أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ ....) **«Yoksa siz, Allah sizden cihât edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?»**

Gerçek f a z î l e t, Allah'a imân doğrultusunda insanlığa iki cihan saadetinin kapısını açmaya ve bu uğurda sınırlı ömrü harcamaya çalışmaktır. Unutmayalım ki bu kapının açılması bilgi, cesaret, mücadele, ha-

(1) Sahih-i Buharî - Müslim
(2) Buharî - Terğib - Terhib

yırhahlık, cihad ve Allah yolunda harcama ister. Bütün bunlar sözü edilen fazîletin mihengi sayılır. O halde insanlıktan yana bu ölçüdeki düşünceler muhterem olmakla beraber yeterli değildir; tatbikatta vücut bulması gerektir.

Kur'ân'da bilhassa imândan kaynaklanıp gelen fazîletin iki önemli belirtisi üzerinde duruluyor:

1. Allah yolunda cihadı ibâdet bilip küfür ve tuğyanı durdurmak, Allah dinini üstün kılmak için durmadan çalışmak,

2. Bu uğurda bir nice sıkıntılara göğüs gerip, «saadete erişmek mücadelesiz, külfetsiz ve belâsız olmaz» inancından hareketle sabrı ve gayreti elden bırakmamak.

İslâm'ın mü'mine sunduğu bu iki ölçü, ya da alâmet, hayata ciddi bir hareket kazandırmayı, uyuşukluğu yenmeyi, imân aksiyonunu devamlı sahnede tutmayı amaçlar. Bu bakımdan her mü'min şu dünya hayatındaki yerini ve görevini bilip belirlediği oranda Allah'a yakındır ve her insan da Allah'a yakın olduğu nisbette saadete erişmiştir.

İşte Allah'ın değişmiyen sünnetlerinden biri de budur. Kur'ân'ın hayat verici havasına giren herkes bu sünneti bilmek ve kendini ona göre hazırlamakla yükümlüdür. Aksi halde imân ve dindarlık ruhta ve mânada değil, sadece kelimede ve isimde kalır.

Cennet mutlak saadet yurdudur. Yolu ise, Allah'a dosdoğru imândan sonra din ve ahlâka karşı çıkanlarla cihâd etmektir. Ne var ki bu yolun üzerindeki dikenlere ve engellere katlanmak gerekir. Bu da sabır ve tahammül ister; aynı zamanda dünyada da mes'ud olmanın ilk ve son ölölçüsüdür.

İNSAN ANCAK ALLAH'A TAPAR

(أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ) «Eğer Muhammed ölür veya öldürülürse, ökçeniz üzerine gerisin geriye mi döneceksiniz?»

İnsan olmanın ölçü ve anlamı, Yaratan'ını bilip O'na tapma bilincine erişmektir. Aynı zamanda sınırlı hayat düzeyinde nelerle yükümlü tutulduğunu anlayıp hareket stratejisini çizmektir. Diğer bir deyimle Allah'ın koymuş olduğu hayat kanununa göre plânlı ve programlı yaşamasını bilmektir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri ve belki başta geleni bu değil midir?

Bu sebeple Kur'ân'da sözü edilen konuya sık sık değinilmiş ve bütün uyarılar yapılmıştır. Konumuzu oluşturan âyetlerle buna ayrı bir açıdan ağırlık kazandırılmış ve dikkatlerin Yüce Yaratana çevrilmesi amaçlanmıştır.

Peygamberler, büyük mürşidler, velîler, âlimler ve sâlihlerin görevi, insanlara bu imân ve şuuru aşılamak değil midir? Allah'ı bırakıp insana kul olmanın milletlere ve nice insan topluluklarına çok pahalıya mal olduğunu unutmamak gerekir. Fânilere, Allah'a taparcasına tapmak veya bütün kuvvet ve kudreti onlarda görmeye ve göstermeye çalışmak şirke kapı açmaz mı? Hıristiyan din adamları yanlış terceme edilen İncil'in tesiri altında kalarak bu hataya düşmediler mi? İsâ Peygambere Allah'ın oğlu diyecek kadar ağır bir şirki imânlarına karıştırıp onun ilâhî rengini değiştirmediler mi? Müslümanların böylesine fâhiş ve de tehlikeli bir hataya düşmemeleri için Kur'ân'da Muhammed (A.S.)den söz edilirken **«Allah'ın kulu ve resûlü»** tabiri kullanılmıştır. Birçok âyetlerle de Peygamberin asıl görevinin neler olduğu belirtilmiş, ona bir sınır çizilerek mü'minlere en sağlam ölçü verilmiştir.

Konumuzla ilgili âyetle, kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğu vurgulanırken Muhammed (A.S.)ın sadece teblîğ ve irşad ile görevli bulunduğu, ondan önce de bu vadide bir nice peygamberlerin aynı görevle gelip geçtiği hatırlatılır.

Çünkü amaç, peygamberin şahsiyeti değil, onunla gönderilen hidâyetin ışığı, hakk'ın nûrudur. Peygamber hidâyetin kapısını açıp ilâhî nuru kalblere ve dimağlara çevirerek insanları aydınlatmaya çalışır. Bunun temelini atar, esas ve prensiplerini koyar ve böylece görevi tamamlanır. Ondan sonra inanan bahtiyarlar bu hizmeti canla-başla sürdürürler.

Konuyu özetliyecek olursak :

Muhammed (A.S.)in ölmesi ya da öldürülmesi, dinde bir sarsıntı, bir gerileme ve zaaf sebebi olmamalıdır. Çünkü O da diğer peygamberler gibi bir insandır; elbetteki bir gün ölecektir. Peygambere ihtiyaç -ilâhî âdet ve sünnet gereği- dini teblîğ içindir. Teblîğ görevi tamamlanınca artık maksat gerçekleşmiştir. O halde Peygamberin vefatı, dinden dönmeyi gerektirmez, bilakis O'nun kurduğu ilâhî nizamın bütün sadelik ve parlaklığıyla korunması ve sürdürülmesi hususunda yeni bir devir başlar.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz teblîğiyle görevli bulunduğu nizamı kurduktan ve görevini tamamladıktan sonra ümmetine şu tavsiyede bulunmuştur :

«Size iki şey bırakıyorum, onlara sarıldığınız müddetçe sapıtmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin Sünneti...» (1)

Gün geldi, Kur'ân'ın açıkladığı kaza gerçekleşti; Resûlüllah (A.S.) Efendimiz vefât etti. Bu acı haberi duyan mü'minler beyinlerinden vurulmuşa döndüler; çoğu buna inanmak istemiyordu. Hiç kimsenin ağzı ve dili «Muhammed (A.S.) ölmüştür» demeye varmıyordu. Büyük sahabi Hz. Enes (R.A.) diyor ki: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye ayak bastığı gün her şey aydınlığa kavuşuyor, Medine'de görülmedik bir sevinç havası hüküm sürüyordu. Vefat ettiği gün ise her şey karanlığa gömülür gibi oldu.»

Müslümanların bu duygusal halini gören Ebû Bekir SIDDÎK (R.A.) önce Hz. Âişe'nin (R.A.) evine girdi; Resûlüllah'ın yüzünün üstündeki örtüyü kaldırıp iki gözünün arasını hürmetle öptü ve Ona olan saygısını en anlamlı biçimde dile getirdi. Sonra Mescid'e gelerek minbere çıktı ve hazır olanlara şöyle seslendi:

«Kim Allah'a tapıyorsa, şüphesiz ki Allah hep diridir, Ona ölüm yoktur. Kim de Muhammed'e tapıyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüştür.» ve sonra da konumuzla ilgili âyeti okudu. Hz. Ömer (R.A.) diyor ki: «Bu âyeti sanki hiç görmemiş ve duymamıştım. Ebû Bekir bizi uyardı.»

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ) **«Yoksa siz, Allah sizden cihat edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?»**

Âhiret saadetiyle ilgili bulunan âyette çok önemli bir noktaya işâret vardır. Küfre ve nefse karşı cihâdın önünde bir sürü sıkıntılar ve engeller mevcuttur. Tıpkı dikenin gül ile cömertlik etmesi gibi. Böyle olunca da dış görünüşüyle cihâdın dünya saadetine açtığı hava pek doyurucu ve ferahlatıcı değildir. Çünkü amaç başkadır. Öyle olsaydı, iki ayrı saadetin aynı zamanda aynı gönülde gerçekleşmesi gerekirdi. Halbuki bu mümkün değildir. Ne var ki âhiret saadetinin yolu dünya uğrağından geçer; bu da oldukça yorucu, üzücü ve oyalayıcıdır. O bakımdan diyebiliriz ki sözü edilen kavramların dışı ürkütücü ve korkutucudur. İçi ve sonucu ise ferahlatıcı ve güven vericidir. O halde ebediyet yolculuğu sürüp giderken dünya uğrağında gerçek saadeti aramak, çölde su aramak gibidir. Saadet sandığımız nesneler, seraptan başkası değildir.

(1) El-Hâkim : İsnad-i Sahih ile İbn Abbas (R.A.)dan

Özetliyecek olursak :

Dünyayı sevmek, gönül tahtına oturtmak âhiret saadetiyle birleşip bir araya gelemez. Hangisine daha cok ilgi duyulursa diğeri o nisbette noksanlaşır. Çünkü dünya saadeti ancak kalbin onunla meşgul olup zevk almasıyla belirgin hale gelir; bu da nisbîdir, izafîdir ve geçicidir. Âhiret saadeti ise kalbi Allah'tan başkasından boşaltıp Allah sevgisiyle doldurmaktır. İşte bu iki sevgi ve arzu aynı gönülde aynı zamanda taht kuramaz. Biri gelince diğeri gider.

Allah ve âhiret sevgisi de kuru bir iddiayla tamamlanmaz. Model ve örnek ister. O halde Allah'ın dinine sarıldığını iddia eden herkes sözünde doğru değildir; bu husustaki kıstası Kur'ân belirleyip önümüze koymuştur: Cihadın ölçü ve metodunu bilerek sahneye çıkan kimsenin karşılaşacağı sıkıntılar ve engeller sebebiyle Allah'a olan sevgisinde bir noksanlaşma meydana gelmemeli, üstelik bu sevgi ve imân artmalıdır.

Âyette bu, en anlamlı ve duyarlı biçimde açıklanarak deniliyor ki : **«Yoksa siz, Allah sizden cihâd edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?»**

TARİHÎ YÖNÜ

Uhud savaşında yenilgiye uğramanın birçok sebepleri olmakla beraber bir nice hikmetleri de vardır. Hiç bir millet sonuna kadar üstünlük sağlayamaz. Yenilgiden sonra zafere erişmek mukadder olduğu gibi, zaferi elde ettikten sonra yenilgiye uğramak da mukadderdir. Ne zafere çok sevinmek, ne de yenilgiden dolayı fazla üzülmek.. Çünkü asıl saadet veya felâket bunlar değildir. Her geçen gün artan imân, gelişen irfan ve derinleşen Allah ve Resûlüllah sevgisidir. Savaşlar bir bakıma dengeyi sağlamak, tuğyanı durdurmak, aşırılıkları önlemek içindir. Bir bakıma da milletleri ve fertleri ciddi bir denemeden geçirmeyi içermektedir.

Uhud savaşında maksadın bir ucu da, mü'minleri ciddi bir imtihandan geçirmeye uzanmaktadır. Nitekim öyle oldu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimize taş atıp dişlerini kıran ve yüzünü yaralıyan Abdullah bin Kamia el-Harisî bu fırsatı daha iyi değerlendirmeyi düşünerek Resûlüllah'ı öldürmek için koştu, tam bu sırada Resûlüllah'a biraz benziyen Umeyr oğlu Mus'ab (R.A.) onu karşıladı, çetin bir vuruşmadan sonra Mus'ab şehît edildi. Abdullah, vuruştuğu kişinin Peygamber olduğunu sanmış ve bu yüzden heyecanlanıp sesinin çıktığı kadar bağırmıştı : «Muhammed'i öldürdüm, Muhammed'i öldürdüm!.» Bu haber yıldırım hızıyla yayıldı. Henüz Imânın tam zevkini kalblerinin derinliğine yer-

leştiremiyen bazı zayıf irâdeli Müslümanlar ve daha çok münafıklar: «Keşke Abdullah bin Ubey aramızda olsaydı da bizim için Ebû Süfyan'dan eman dileseydi!» diye hayıflandılar. Münafıklardan bir kısmı ise, «Eğer Muhammed peygamber olsaydı öldürülmezdi. Artık her şey bitti, eski dostlarınıza ve eski dininize dönmenizin zamanı geldi,» diyor, durmadan şüphe ve tereddütlerdoğuruyorlardı.Onların bu sinsi ve hâince yaygarasını duyan büyük mücahit Enes bin Nadir (R.A.) öne atılıp şöyle seslendi :

«Ey Müslüman Cemaati! Eğer Muhammed (A.S.) öldürüldüyse, Muhammed'in Rabbi diridir, O ölmez. Siz Resûlüllah'tan sonra dünya hayatını ne yapacaksınız? Ondan sonra yaşamanın ne tadı ve değeri var? Onun dâvası uğrunda savaşın, canını verdiği din için canınızı verin. Bundan daha üstün şeref ve saadet mi istiyorsunuz? Kendinizi toparlayın, gelen seslere kulak vermeyin. Resûlüllah'ın açmış olduğu cadde bütün genişliğiyle önünüzde duruyor.. Artık ne bekliyorsunuz?»

Bu sözler, kükreyen bir imândan yükseliyor, dalga dalga duyguları kaplıyordu. Hz. Enes sadece imân gücünü sözde bırakmadı, kılıcını çekti ve «Allahım! bunların söylediklerinden sana sığınırım.» diyerek düşmana saldırdı. Bir şimşek gibi parıldıyan kılıcının karşısında durmak ne mümkün. Allahu Ekber sesi kalbleri hançer gibi delip geçiyor, mü'minlerin imânını, kâfirlerin küfrünü artırıyordu. Derken Hz. Enes ağır yaralar aldı ve çok geçmeden şehît düştü. Savaş meydanında ancak parmaklarından tanınabildi.

Peygamber potasında şekillenen ve Kur'ân'ın gösterdiği doğrultuda hedefini belirliyen Enes bin Nadir (R.A.) en güzel ölçü ve kıstası ortaya koymuştu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah (C.C.), Hz. Muhammed'in (A.S.) getirdiği lâhutî nur ile aydınlanmamızı, fakat tapılmaya asıl lâyık kendisinin bulunduğunu hatırlattı. İnsanları ilâhlaştırmanın hiçbir kimse hakkında doğru olmayacağına işâret edildi. Ebedî saadete, imândan kaynaklanan cihâd ve sabır ile erişilebileceği açıklandı; böylece Allah'ın bu konudaki Sünnetine bir kez daha dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle cihâdın mutlak ölüm olmadığı, savaşa çıkan her insanın herhalde öldürüleceği sonucunu çıkarmanın isâbetli bir yargı bulunmadığı hatırlatılarak, ecelin belli sebeplere bağlandığı, sebeplerin de ilâhî kudretle plânlandığı açıklanıyor; bu nedenle sözü edilen konuda ilâhî kanunun câri olduğu belirtiliyor. Allah'ın izni olmadan hiçbir canlının öl-

meyeceği üzerinde özellikle duruluyor. Sonra asıl konuya geçilerek dünya ile âhirete karşı duyulan ilginin karşılığı açıklanıyor; geçmiş peygamberlerin etrafında imân aşkı ile bir hâle meydana getiren Allah dostu mü'minlerin nasıl sabırlı ve cefakâr olduklarına değinilerek örnekler sunuluyor.



وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ
اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِه۪ مِنْهَا
وَسَنَجْزِي الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ
رِبِّيُّونَ كَث۪يرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا اَصَابَهُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ
قَوْلَهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا ف۪ي اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٤٨﴾

MEÂLİ:

145— Hiç bir cana Allah'ın izni olmadan ölmek yoktur. Bu, belli bir vakte bağlanmış yazılan bir yazıdır. Artık kim dünya sevâbı isterse ona

ondan veririz; kim de âhiret sevâbı isterse, ona da ondan veririz. Şükredenleri mükâfatlandırırız.

146— Peygamberlerden nicelerinin mâiyetindeki birçok Allah dostları savaştılar da Allah yolunda kendilerine dokunan elem ve sıkıntılardan dolayı gevşemediler, zaaf göstermediler; boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147— (Evet) onların (bu durumda da) sözleri şu oldu: «Ey Rabbimiz! günahlarımızı, işlerimizdeki aşırılıklarımızı affedip bağışla; (hak yolunda) ayaklarımızı sâbit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.»

148— Bu sebeple Allah da onlara hem dünya sevâbını, hem âhiretin güzel sevâbını verdi. Allah iyi yararlı işlerde bulunan iyileri sever.

İLGİLİ HADÎSLER

«Iynet (1) ile alım-satımda bulunduğunuz, öküzün kuyruğunu tutup (sadece) ziraatle yetinmekten hoşlandığınız ve böylece cihâdı terkettiğiniz zaman Allah üzerinize bir horluk, alçaklık indirir de sizi rahat bırakmaz; dininize (onun getirdiği hareket alanına) dönünceye kadar bu horluk ve aşağılığı sizden koparıp uzaklaştırmaz.» (2)

«Bir millet cihadı terkederse, herhalde Allah onların hepsini azâba uğratır. (Çalışma ve cihad ruhunu kaybeden millet başkasına yem olur).» (3)

«Ameller niyetlere göre (değer kazanır); herkese niyetinin karşılığı vardır. Artık kimin hicreti (niyet ve azmi) Allah ve Resûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlüllahadır. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadın ise, onun da hicreti niyet ettiği şeyedir.» (4)

HER CANLI ECELİYLE ÖLÜR

(وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا) «Hiç bir cana, Allah'ın izni olmadan ölmek yoktur. Bu, belli bir vakte bağlanmış yazılan bir yazıdır.»

Varlık âlemi mutlak bir plâna göre idâre edilmektedir. Başıboş hiçbir

(1) Iynet: Veresi mal satıp sonra onu sattığı fiattan aşağı bir fiatla satın almak suretiyle müşteriyi dolaylı yoldan faizli borç altına sokmaktır.

(2) Ebû Dâvud: İbn Ömer (R.A.)dan

(3) Taberânî İsnad-i hasen ile Ebûbekir (R.A.)den

(4) Buharî - Müslim: Ömer bin Hattab (R.A.)den

varlık yoktur. Gayesiz ve amaçsız hiçbir olay cereyan etmez. Kâinat aslında bir bütündür. Her parça bu bütünün bir harfini, ya da kelimesini meydana getirir. Nasıl 27 veya 28 harftan kelimeler, kelimelerden cümleler, cümlelerden kitaplar, düşünceler ve hükümler meydana geliyorsa, kâinattaki varlıkların durumu da buna benzer. Her harf gelişigüzel kullanıldığında bir anlam taşımıyacağı, ölçülü ve dengeli bir kelime oluşturmuyacağı gibi, kâinattaki her parça da yaratıldığı gayeye uygun varlığını sürdürmediği, hayat kanunu dışına çıktığı takdirde ölçü ve dengesini kaybedeceği muhakkaktır.

Kâinattaki her tür canlının da bir başlangıç, bir de bitiş noktası vardır. Bu noktalar Yüce Yaratan tarafından belirlenip hükme bağlanmıştır. Ancak bu kader çizgisinde canlının katkısı hiçbir zaman unutulmamalıdır. İlâhî ilim birçok hususlarda malûmata tabi'dir. Bitiş noktası bunlardan biridir.

O halde her canlı hakkında önceden plânlanmış bir ecel vardır. Bu, Allah'ın kaza, kader, ilim ve irâdesiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Kaza, O'nun koyduğu kanun ve hükümdür. Kader, vakti gelince o hükmün yerine gelmesidir. İlim ve irâdesi her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Hiçbir olay O'nun ilim ve irâdesinin dışında meydana gelmez ve gelmesi de mümkün değildir. Canlıların eceli, onların kendi hayatlarını sürdürmedeki akıllarıyla ve içgüdüleriyle bir bakıma gizli bir anlaşma halindedir. Allah ezelle ebedi kucaklayan ilmiyle her canlının ne yapacağını, nasıl bir yol takip edeceğini ve nasıl bir sonuca kendini iteceğini bilir. Bu sebeple de o canlının kader çizgisini ona göre çizip hazırlar. Hikmet bu olunca hiç bir canlı eceli gelmeden ölmez, denilmiştir. Öldürülen de, zelzele, sel ve benzeri felâketlerde hayatını kaybedenler de kendi ecelleriyle ölmüşlerdir.

Hakikat bu olunca, katilin suçu ne? diyemeyiz. Çünkü meydana gelen ölüm olayında katilin de, maktulün da katkısı vardır. Allah ruhları yarattıktan ve her insanı dünyaya getirdikten sonra onların kendi irâdeleriyle, akıl ve yetenekleriyle ne yapacaklarını bilip bu sonucu tesbit etmiş ve kaderlerini de ona göre plânlamıştır.

ECEL ÖNCEDEN TESBİT EDİLMİŞTİR

Kur'ân'da bu konu işlenirken insan aklına geniş yer verilmiştir. Ayrıca âyetteki uslûb ve anlatımla iki önemli hususa işâret vardır: Korkunun, savaşa katılmamanın eceli değiştirmiyeceği hatırlatılıyor. Ölümden korkan milletlerin yaşama şansı kalmadığına dikkatler çekiliyor. Diğer bir hususa da atıf yapılarak mü'minlerin Hz. Peygamberden sonra nasıl hareket

etmeleri gerektiği bildiriliyor. Peygamberler, büyük kumandanlar, kahramanlar ve değerli devlet adamları yol gösterici, imân gücünü artırıcı rehberlerdir. Onların başlattığı büyük dâvalar onların ölümüyle son bulmamalıdır. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin vefatıyla artık her şeyin bitmiş olduğunu düşünmek çok tehlikeli sonuçlar doğurur. Bu bakımdan Kur'ân'da, ortaya çıkacak olan böylesine hatalı bir düşüncenin İslâm'da yeri olmadığı belirtiliyor. Allah'ın insan eceliyle ilgili emrini, kaza ve kaderinin derin anlamını bilen Allah dostlarının peygamberlerinin yanında yer alıp nasıl savaştıkları, karşılarına çıkan engelleri imân ve sabırlarıyla nasıl aştıkları misal getiriliyor. Ecelin belirlenmiş vakti ve saati gelmeden ölüm olayının meydana gelmiyeceğine inandıkları için olaylar karşısında gevşemedikleri, zaaf göstermedikleri ve boyun eğmedikleri bilhassa açıklanıyor. En tehlikeli anlarda bile sözlerinin şu cümlelerden ibâret olduğu bir ölçü niteliğinde sergileniyor : **«Ey Rabbimiz! günahlarımızı, işlerimizdeki aşırılıklarımızı affedip bağışla; (hak yolunda) ayaklarımızı sâbit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.»**

İMANLA BÜTÜNLEŞEN İRÂDE VE CESARET

(وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ) **«Peygamberlerden nicelerinin maiyetindeki birçok Allah dostları savaştılar da...»**

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetlerle, gelip geçen ümmetlerden kendilerini Allah'a verip hak uğrunda, din yolunda cihât edenlerin durumu örnek veriliyor. Sonra da onların kaza ve kader anlayışları, Sünnetullah konusundaki bilgileri, imân kuvvetinin hiçbir engel tanımadığı husussundaki sezişleri, kalblere neşter vurulurcasına işleniyor:

a) Allah dostluğunu her şeyin üstünde tutup insanlığın başbelâsı olan küfür ve tuğyanla savaşmaktan geri kalmadıkları,

b) Bu yüzden kendilerine dokunan her musîbeti, karşılarına çıkan her felâketi ve birbirini izleyen şiddeti -insan cevherini ortaya çıkaran bir imtihan bilerek- göğüsledikleri, savaş azmini, cihât aşkını elden bırakmadıkları,

c) Önlerine çıkan her engelin ancak azimlerini, her sıkıntının sadece sabırlarını ve her felâketin yalnız imânlarını artırdığı,

d) Gevşemedikleri, zaaf göstermedikleri, her sıkıntıdan sonra genişliğin, her belâdan sonra bir saadetin geleceğine inandıkları,

e) Vuruştukları, kan döktükleri, kanlarının döküldüğü, esir edildikleri, işkencelere uğratıldıkları, fakat boyun eğmedikleri belirtiliyor.

O mü'minlerin saadeti, nefsin rahatında değil, onu altetmede, geçici bir hayatta değil, sonsuzluk yurdunda aradıkları hatırlatılıyor.

f) İşin başında da, sonunda da kusur ve günahlarını dile getirerek tam bir teslimiyet içinde : **«Ey Rabbimiz! günahlarımızı, işlerimizdeki aşırılıklarımızı affedip bağışla; (hak yolunda) ayaklarımızı sâbit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.»** diye duâ ettikleri açıklanıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah dostlarının nasıl bir ferağat-i nef içinde cihat ettikleri anlatıldı. Onların mümeyyiz vasıflarından bir kısmı çok anlamlı biçimde sergilendi. Allah dostu olmanın büyük bir bahtiyarlığa ve sonsuz bir saadete kapı açtığı vurgulandı. Aşağıdaki âyetlerle Allah dostluğunun hedefi belirleniyor. Başkasını, özellikle inkârcıları dost edinmenin nasıl bir gerilemeye yol açacağı hatırlatılıyor. Mü'minlere ancak Allah'ın sâhip çıkacağı, O'nun yardım edeceği anlatılırken inkârcılardan yardım beklemenin sadece felâket ve dert getireceğine işâret ediliyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُط۪يعُوا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِر۪ينَ
﴿١٤٩﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِر۪ينَ ﴿١٥٠﴾

MEÂLİ :

149— Ey îmân edenler! eğer inkâr edenleri dinler de onlara uyarsanız sizi gerisin geri çevirirler; bu yüzden zarara uğrayanlar olarak dönüp kalırsınız.

150— Oysa sizin Mevlânız (yegâne sâhibiniz, koruyucunuz ve yakın dostunuz) Allah'tır. O, yardımcıların en hayırlısıdır.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşında hatalı tutumlarından dolayı bozguna uğrayan mü'minleri İslâm'ın saadet caddesinden ayırmayı, onları ikbal burcundan alaşağı etmeyi plânlayan münafıklarla inkârcılar elbirliği ederek yoğun bir propagandaya başladılar: «Artık her şey bitti, yolun sonuna gelindi. Sizler Mekkeli hemşehrilerinize dostluk elini uzatın, eski dininize dönün!» diyerek Allah'ın nurunu söndürmeye çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Sizden biriniz, ben kendisine ana-babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça imân etmiş sayılmaz.» (1)

«Kimde şu üç şey bulunursa, imânın tatlılığını tatmış olur:

1— Allah ve Resûlü ona başkalarından daha sevgili olmak,

2— Kişiyi ancak Allah için sevmek,

3— Ateşe atılmaktan hoşlanmadığı gibi küfre dönmekten hoşlanmamak...» (2)

«Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in Resûl olduğuna râzı olan kimse imânın tadını tatmıştır.» (3)

HER CİSİM SAYDAMLIĞI NİSBETİNDE GÜNEŞTEN IŞIK ALIP YANSITIR

İlâhî hidâyet ve rahmet güneşi bütün insanlara yönelik doğmuştur. Peygamberler ve Onlara inanıp bağlanan Allah dostları, insanları bu güneşten yeterince ışık almaları için eğitmekle görevlidirler. Ruhlarını karartan nefs ve şeytandan kendilerini koruma şuurunda olanlar, bu büyük mürşit ve terbiyecilere uymakta tereddüt etmezler. Bu yoldan hidâyet (doğru yol) güneşinin ışığını alıp yansıtma bahtiyarlığına erişirler. Daha çok kendini maddeye ve mideye verip bu ikisi uğrunda ömür sermayesini törpülüyenlerdir ki bu güneşe iltifat etmez ve hiç bir dinî mürşid ve ter-

(1) Buharî - Müslim - Nesâî: Enes bin Mâlik (R.A.)den
(2) Buharî - Müslim - Tirmizî - Nesâî - İbn Mâce: Enes b. Mâlik'den
(3) Müslim - Tirmizî: Abbas b. Abdilmuttalib (R.A.)den

biyecinin sesine kulak vermezler; hattâ bu sesten rahatsız olurlar.

Ne var ki, her devirde bu tip insanlar çoğunluktadır. İştihayı çekmekte becerikli, maddenin çekiciliğini anlatmakta başarılıdırlar. Günlük hayatları, zayıf irâdeli inanmışları imrendirir düzeydedir. Uhud savaşında, savaşın kaderini değiştiren birkaç kişi, bu irâdesizlikten şikâyetçi olmadılar mı?

Hak din, insanın nefs, madde ve şehvetten yana olan eğilimini frenleyip ölçülü biçimde kanalize etmekle; ruhu karartan, vicdanı kirleten sapıklıkların önüne sed çekmekle ve tek kelimeyle insanı insanlığa has şeref mevkiine yükseltmekle uğraşır. Bunun için inkârcı maddeciler, sapık şehvetperestler dine karşı nefret duyar, onun tesirini sıfıra düşürmek için amansız bir mücadele verirler. Ortama göre hareket edip sinsi planlar uygulayan bu tipler çok renkli ve siyasîdirler; bununla beraber asıl renklerini pek belli etmezler.

İşte Kur'ân bu ve benzeri inkârcılara uyulmamasını, onların dinlenmemesini telkin ediyor ve bu hususta sık sık mü'minleri uyarıyor. Hidâyet güneşinden nasîbini almayan dünyacıların, bu güneşten enerji ve ışığını alanları kendilerine uydurmakta kusur etmiyeceklerine işârette bulunuyor. Aynı zamanda bu tiplerin hiçbir zaman mü'minlere sadık dost, yakın arkadaş ve gönüldaş olmayacaklarını hatırlatıyor.

Belini kitaplılara veya kitapsızlara bağlayan Müslüman ülkelerinin ileri gelen siyasîlerinin nasıl hatalı bir yola girdiklerini zaman ortaya çıkarmış, milletlerine nasıl bir kötülükte bulunduklarını belgelemiştir. Ama hâlâ Arap ülkelerinde bu gerçeği anlamıyan veya anlamak istemiyenler sahnededir.

Kur'ân sözü edilen uyarısını yaptıktan sonra, inanmışların asıl dost ve yardımcısının inkârcılar değil Allah olduğunu bir kez daha gönüllere neşter vururcasına belirtiyor.

O halde Allah kimin Mevlâsıdır? Bunun cevabını Kur'ân vermiştir: Allah'a inandıktan sonra O'nun dinine hizmet eden ve bu uğurda hizmet verirken her türlü sıkıntıya katlanmasını bilenlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, inkârcılara uyup onları dinlemenin mü'minlere zarar getireceği açıklandı. Mü'minlerin kendi dert ve meselelerini kendi aralarında çözmeğe çalışmalarının yararına işâret edilerek inanmışlar arasında ciddi bir kaynaşmanın ve birlik içinde hareket etmenin önemi belir-

tildi. Aşağıdaki âyetlerle, inkârın korku ve endişeyi dâvet edeceğine, imansızlığın ümitsizliğe kapı açacağına dikkatler çekiliyor. Cenâb-ı Hakk'a inanıp gönülden teslimiyet göstermenin azim ve cesareti artıracağına işâret edilerek Uhud savaşında mü'minlerden bir kısmının kararsızlığının ve inkârcılar gibi dünyaya meyletmelerinin onlara çok pahalıya mal olduğu anlatılıyor ve böylece ilâhî uyarının sinyalleri veriliyor.

——oOo——

سَنُلْقِي
فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ
وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى
أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ
غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

MEÂLİ :

151— Allah'ın, hakkında hiçbir kanıt ve hüccet indirmediği şeyi O'na ortak koşmaları sebebiyle o kâfirlerin kalblerine korku salacağız. Onların varıp eyleşeceği yer Cehennem ateşidir. Zâlimlerin kaldığı yer ne kötüdür!

152— And olsun ki, Allah'ın size verdiği söz doğru çıktı; hani Allah'ın izniyle onları kırıp geçiriyordunuz, tâ ki sevdiğiniz şeyi (zafer ve ganimeti) size gösterdikten sonra korkuyla karışık bir yılgınlık göstererek bu hususta tartışıp çekiştiniz, emre uymadınız; o kadar ki, kiminiz dünyayı, kiminiz âhireti istiyordu. Sonra denemek için sizi onlardan çevirdi (bozguna uğrattı). Şanıma and olsun ki sizi (Allah) affetti. Allah mü'minlere karşı fazl-ü kerem sâhibidir.

153— Hani siz durmadan uzaklaşıyor; hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber de arkanızdan sizi çağırıyordu. Kaçırdığınız şeye, başınıza gelene üzülmeyesiniz diye, Allah size keder üstüne keder verdi. Allah yaptıklarınızdan haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşında elde edilen kısmî bir zaferden sonra dikkatsizlikleri ve emre itaatsizlikleri yüzünden yenilgiye uğrayan mü'minler bu üzüntü içinde kıvranıp Medine'ye dönmüşlerdi. Verilen kayıp cidden büyüktü. Ashab-ı Kirâmdan bir kısmı, «Allah bize yardımda bulunacağını va'dettiği halde neden bu duruma düştük?» diye hayıflanıyor ve şüpheyle birlikte merak ve üzüntüleri arttıkça artıyordu. Bunun üzerine meselenin asıl hikmet ve esrarı aralanarak onların şüphe ve üzüntüsünü giderecek anlamda yukarıdaki 152. âyet indi.

Başka bir rivâyette ise, iniş sebebi şöyle tesbit edilmiştir :

Ebû Süfyan kumandasındaki düşman ordusu sevinçli bir vaziyette Mekke'ye dönerken bir ara savaşın sonucunu düşünerek hatâlı bir strateji uyguladıklarının farkına vardılar. Müslümanları bozguna uğratıp onlara hayli kayıp verdirdikten sonra neden hepsini öldürmeyi plânlamadıklarına hayıflandılar. Bu düşüncede geri dönüp Müslümanları takip etmeyi arzuladılar. Derken Allah onların kalbine bir korku saldı ve bir anda cesaretleri kırılarak düşüncelerinden vazgeçtiler. Bu nedenle 151. âyet teselli mahiyetinde indi. (1)

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisâburî - Kurtubî - Lübabu't-Te'vîl. Fazla bilgi için de bak: İbn Cerîr Taberî

İLGİLİ HADİSLER

«Benden önce hiçbir peygambere verilmiyen beş şey bana verildi:

1. Bir aylık mesafeden korkumun hissedilmesiyle yardım gördüm.

2. Yeryüzünün her yanı bana mescid ve temiz kılındı.

3. Ganimetler bana helâl kılındı.

4. Şefaat yetkisi bana verildi.

5. Daha önce gönderilen her peygamber ancak kendi kabile veya milletine gönderilirdi. Ben ise bütün insanlara gönderildim.» (1)

«Düşmana karşı korku salmakla yardım gördüm.» (2)

«Doğrusu Ebû Süfyan sizden bir tarafa (üstünlük sağlıyarak) dokundu. Ama Allah onun kalbine bir korku attı da öylece Mekke'ye döndü.»

ALLAH'I İNKÂR EDENİN MÂKUL HİÇBİR KANITI YOKTUR

(مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا) «Allah'ın, hakkında hiçbir kanıt ve hüccet indirmediği şeyi O'na ortak koşmaları...»

Allah'ın varlığını, birliğini inkâr etmek çok zordur. Bu, hiçbir zaman O'nun varlığını isbât etmek kadar kolay değildir. Çünkü bizi O'nun varlığına ve birliğine götüren kanıtlar, hüccetler ve belgeler sayılmıyacak kadar çoktur. Yokluğunu isbat edecek hiç bir delil ve belge mevcut değildir. İnkârcıları zaman zaman korkutan, içlerini titreten de budur. Hem inkârda ısrar edip direnirler, hem mâkul bir delil bulamazlar. Şüphe dalgaları durmadan kalblerinin ve -eğer varsa- vicdanlarının duvarlarına çarpmakta, doğuştan ruhlarında var olan Allah fikrinin yanan sinyalleri onları rahatsız etmektedir.

«Evet Allah'ı inkâr etmek, O'nun varlığını isbat etmekten çok hem çok zor ve hatta imkânsızdır.»

Allah'ı ve âhireti inkâr edenlerin Hazreti Ali (R.A.) ile tartışmaya başlamaları üzerine büyük âlim onları susturmak ve uzatmadan kısa yoldan onları mat etmek için şöyle bir soru yöneltmiştir: «Biz hem Allah'a ina-

(1) Müslim: İbn Vehb'den

(2) İbn Ebî Hâtim

nıyor, hem âhiret yurdunu kabul ediyor ve ona göre hayatımızı düzenliyoruz. Siz ise buna inanmıyor ve bu nedenle de hayatınızı ona göre düzenlemiyorsunuz. Bir an farzedelim ki Allah ve âhiret yok, bizim ne kaybımız olacak? Ya varsa -ki vardır- o zaman siz ne yapacaksınız?»

«Allah ve âhiret günü yoktur» demek kolay, ama bunu kanıtlamak ve vicdana sindirmek çok zor. Çünkü kâinat kitabındaki her kelime ve her satır O'nun varlığına ve birliğine açık birer delildir. Her kelimenin, yani varlıktaki her şeyin bir plâna ve ince hesaba göre yaratıldığı, gelişigüzel hiçbir şeyin vücut bulmadığı muhakkak. Bütün bunların kendiliğinden zaman aşımıyla gelişe gelişe bu duruma geldiğini iddia etmek ise her yönüyle akıl, mantık ve ilim ölçüleri dışında varsayımdan öteye geçmez. Bir plân varsa, mutlaka bir plânlayıcı; bir proğram varsa, herhalde bir proğramcı; ortada çok mükemmel bir hesap varsa, mutlaka bir yüksek matematikçi vardır. Bunun aksi düşünülemez.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle bu husus çok kısa fakat anlamlı ve doyurucu biçimde açıklanmıştır: **«Allah'ın, hakkında hiçbir kanıt ve hüccet indirmediği şeyi O'na ortak koşmaları sebebiyle o kâfirlerin kalblerine korku salacağız.»**

İdealist ile materyalist neden Allah'ı inkârda ısrar edip, durmadan bu konuyla meşgul olurlar? Dönüp dolaşırlar da kafaları neden bu konuya takılıp kalır? Bunun cevabı ve sebebi gayet açıktır: Her insan Allah'a tapmak için yaratılmış bir kalble doğar. Kendinin çok ötesinde olan yüksek gayelere erişmek, kendini feda edeceği mukaddes bir şey bulmak, uğrunda yaşayacağı ve gerekirse öleceği bir inanışa sâhip olmak üzere dünyaya gelir. İşte bu inanç ve düşünce insan ruhunun derinliğine enjekte edilmiştir; sökülüp atılması mümkün değildir. Doğduktan sonra anababası onu bir ok gibi toplumun içine atar; nereye düşerse oranın rengini, biçimini ve karekterini alır; ama ruhundaki Allah fikri ve inancı yok olmaz, olmadığı için de devamlı sinyal verir. Bu yüzden saplandığı inkâr ağında çırpınıp durur. Kendini bu sıkıntıdan kurtarmak için delil arar, kanıt bulmaya çalışır, fakat nâfile, bir türlü kendini tatmin edemez. İşte inkârda ısrarın ve korkunun asıl nedeni budur!

Bu bakımdan «Allah'ı inkâr eden de bir dereceye kadar O'nun varlığını içinde seziyor,» demektir. Çünkü yok olan şeyi inkâra yeltenmek abes ile iştiğal olur.

Böylece inkârcı hem dünyada, hem âhirette ateş içindedir. Ruhunun ve vicdanının reddettiği bir düşünce ve inanç üzerinde ısrarla durmak, onu, içinden yakan bir ateş değil midir? Bir de önünü aydınlatan hiçbir ışık göremiyor ve ümitsizlik içinde ömrün tükenmesini bekliyorsa, bu da

ayrı bir ateş değil midir? İnanan kimse ise hem ruhu, hem vicdanıyla barışık ve uyum halindedir. Bu yüzden mutludur, huzurludur ve umutludur.

Kur'ân'da bu hakikat şu cümleyle özetlenmiştir :

(وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ) **«Onların varıp eyleşeceği yer Cehennem ateşidir. Zalimlerin kaldığı yer ne kötüdür!»**

SAVAŞTA ZAFER KAPISI AÇILINCA ALLAH'I DAHA ÇOK ANMAK GEREKİR

(وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ) **«And olsun ki, Allah'ın size verdiği söz doğru çıktı...»**

Mülk Allah'ındır; dilediğine verir, dilediğinden çekip alır. Vermesi de, çekip alması da Sünnetullah'a ve kurulu denge kanununa göredir. Gelişigüzel bir olayın meydana gelmesi düşünülemez. Milletler ve fertler fazla şımarıp yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmasınlar, kargaşalığa kapı açmasınlar diye devamlı başarı ve zafer nîmetine erişemezler. Bu konuda inanmışla inkârcı aynı ölçüdedir. Sünnetullah ve denge kanunu hükmünü yürütür. Hak adına savaşıp hakkı unutanları er-geç terbiye eder ve böylece gereken uyarısını yapar. Özellikle dünya saltanatı peşinde savaşıp kan döken milletlerin sonu yıkılmak ve felâkettir. Birkaç günlük ihtişam ve refahlarına bakıp aldanmamak gerekir.

Donanma-yı Hümayun zaferden şan ve şerefle döndüğünde, birçok devlet adamı sevinçten yerinde duramıyor ve ağızları kapanmıyordu. Ama koca imparatorluğun başında bulunan, aynı zamanda ilâhî kanunu bütün benliğiyle idrak eden Kanuni Sultan Süleyman, bu zaferi Müslümanlara lûtfeden Allah'a hamdederek gözyaşları akıtıyordu.

Kur'ân bu hassas konuda Uhud savaşında mü'minlerden bir kısmının gafletini örnek olarak sergilemektedir. Allah'a güvenip dayanan mücahitler, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin kumandasında sayı ve teçhizat bakımından düşmana nisbetle az olmalarına rağmen ilk saatlerde başarı sağlamış, zafer kapısını aralamayı becerebilmişlerdi. Ama hemen sonra sevdikleri zafer ve ortada kalan ganimeti görünce bir kısmı gaflete düşmüş, emre itaatsızlık ederek dünyalık peşine takılmıştı. Böylece ilk hız ve şahlanan ruhun ölçü ve dengesi bozulunca bu savaşta zaferin düşman tarafına sinyal vermesine neden olmuşlardı. Allah onları bu gafletten uyandırmak için çetin bir imtihana tabi tuttu, onu unutturacak ölçüde gam üstüne gam indirdi, sonra da hepsini affedip bağışladı.

MÜSLÜMAN CEMAAT İKİ AYRI NİYET TAŞIRSA

(مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ) **«Kiminiz dünyayı, kiminiz ahireti istiyordu.»**

İslâm, Hakk'a teslim olmayı gerektirir. Hak, niyetini Allah için hâlis kılanlara yardımda bulunur. Başarının kapısı, haktan yana birlik içinde olanlara açıktır. Kur'ân'da bu çok hassas konuya özellikle değinilerek, yenilgiye uğramanın, başarısız olmanın sebeplerinden birine parmak basılıyor. Örnek olarak da Uhud savaşında düşman kuvveti bozguna uğrayıp ağırlığını bırakarak dağılınca Müslümanların kiminin ganimete göz dikerek dünyayı, kiminin de emre uyarak âhireti dilediği gösteriliyor. Niyetler teslimiyet odağında birleşmediğinden, Müslümanlar çetin bir imtihana tabi' tutuluyor ve böylece üzüntü üstüne üzüntü geliyor, yani savaşla ilgili ilâhî kanun hükmünü yürütüyor, galip durumda olan mü'minler mağlup duruma düşüyor. İş bununla da kalmayıp birçok değerleri kaybetme ve Resûlüllah'ın yüzünün yaralanması, dişinin kırılması gibi felâketlere maruz kalıyorlar.

Günümüzde İslâm ülkelerinde huzurun bozulması, yabancı kültürün yüzbulması, inkârcıların çoğalıp sahneyi doldurması üzerinde durup ciddi bir araştırma yapar ve bunun nedenini bulmaya çalışırsak, Müslümanların değişik niyet ve düşüncelerle bölünüp ayrıldığını, birçok ekoller meydana getirdiklerini görürüz. Böylesine dağınık, perişan ve tutarsız bir cemaatin başarılı olduğu ve olacağı düşünülebilir mi?

TARİHÎ YÖNÜ

Buharî'nin Berâ' bin Âzib (R.A.)den yaptığı sahih rivâyete göre: «Uhud savaşında müşriklerle karşılaştığımızda Allah Resûlü, okçulardan bir bölüğü ayırıp Abdullah bin Cübeyr kumandasında stratejik önemi olan bir yere yerleştirdi ve şu emri verdi: **«Yerinizden ayrılmıyacaksınız. Bizim üstün geldiğimizi görürseniz yine -ben emir vermedikçe- yerinizi terketmiyeceksiniz. Düşman bize üstün gelirse yine yerinizden ayrılıp bize yardıma koşmayın!»**

Râvî diyor ki; iki ordu vuruşmaya başladı. Müslümanlar üstün gelip düşman ordusunu dağıttı. Kadınlar bu manzarayı görünce hem dağa doğru sür'atle tırmanıyor, hem de «ganimete, ganimete!..» diye sesleniyorlardı. Kadınlar tırmanırken eteklerini topluyor, bu yüzden ayak bileklerindeki halhallar görünüyordu. Okçular bu havaya kapıldılar. Abdullah bin Cübeyr'in, «Durun, ne yapıyorsunuz? Resûlüllah size yerinizden ayrılmamanızı sıkı tenbih edip emir vermedi mi?» diyerek engel olmaya çalışması

bir sonuç vermedi. Okçular yerlerini terkedip ganimete koştular. Düşman bunu fırsat bilerek Müslümanları arkadan da çevirmek suretiyle 70 kişi şehid ettiler ve savaşın kaderi değişmiş oldu.»

YORUMLAR - RİVÂYETLER

S u l t a n :

a) Hüccet ve beyân,

b) Kuvvet ve burhan, özür ve dayanak.

Bu mânayla devletin başına sultan denilmiştir. Çünkü o yeryüzünde Allah'ın hücceti sayılır.

c) Bu ismin s e l î t kökünden alındığı söylenir ki, çıra ve lambalarda kullanılan yağ demektir. Hakkı ortaya çıkarıp üstün kılmakta hükümdardan güç ve destek alındığı için ona sultan denilmiştir. Yani hakikatler ondan alınan güç ve ışık ile aydınlığa kavuşur.

Bazı lûgatçilere göre s e l î t demir anlamına gelir. s e l â t a t ise hiddet demektir. O halde selâtat s e l î t 'ten türetilip kahır anlamına delâlet eder. Sultan kelimesi bundan alınmadır, sonundaki (nun) harfi fazladır.

O halde s u l t a n 'ın aslı kuvvet demektir. Ayrıca çok güzel ve pürüzsüz konuşan erkeğe de s e l î t denir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Uhud savaşının sonuçları ve mü'minlerin uğradığı hezimetin nedenleri üzerinde duruldu. İlâhî sünnet ve hikmetin bu konuda kapısı aralanarak inanmışlara gereken bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetlerle bu savaşın mü'minler üzerinde bıraktığı tesirine, Allah'ın indirdiği güven ve teselliye temas ediliyor. Hatalı bir yola giren mü'minlerin affedildiği açıklanıyor.



(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî - İbn Cerîr - Keşşaf ve Fethü'l-kadîr tefsirlerine

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ
وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ
كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ
لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ
فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ
وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا
وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

MEÂLİ :

154— Sonra o üzüntü ve kederin ardından üzerinize bir güven, bir uyuklama indirdi de içinizden bir kısmını kendinden geçirircesine bürüdü. Bir kısmı da kendi derdine, can kaygısına düştüler; Allah hakkında haksız yere cahiliyyet devri zamanını beslediler ve «bu işten bize ne?» dediler. De ki : «Şüphesiz işin hepsi Allah'ındır.» İçlerinde sana açmadıkları bir şeyi gizliyorlar ve «bizim bu işte bir (görüş) hissemiz olsaydı burada öl-

dürülmezdik» diye söyleniyorlardı. De ki : «Evlerinizde de olsaydınız yine de hakkında öldürülme yazılmış olanlar çıkar, katledilecekleri yere giderlerdi. Bu, Allah'ın göğüslerinizdekini yoklayıp denemek ve kalblerinizdekini ortaya çıkarıp (şüphe ve vesveseyi) temizlemesi içindi. Allah gönüllerde olanı hakkıyle bilir.»

155— İki ordunun karşılaştığı gün, içinizden arkasını çevirenlerin şeytan onların kazandıkları bazı şeylerden dolayı ayaklarını kaydırmak istedi. And olsun ki, Allah onları affetti. Çünkü Allah çok bağışlayandır, hilm sâhibidir, (cezayı çabuklaştırmaz, kullarına karşı şefkatlı, merhametli ve sabırlıdır).

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Uhud günü saldıran müşrikleri durdurmak için mü'minlere seslenerek : **«Sizden bir yiğit yok mu bunlara karşı çıksın?»** buyurduğunda, Ubeyd oğlu Talha (R.A.) : «Ben varım» diyerek şel gibi akan müşriklerin karşısına dikilmişti. (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yine o gün Sa'd bin Ebî Vakkas'a ok uzatarak şöyle diyordu : **«At, ya Sa'd! Anam babam sana fedâ olsun..»** (2)

Yine o gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

«Düşmanı kim bizden geri çevirirse ona Cennet vardır ve o Cennette benim arkadaşımdır». buyuruyor ve durmadan dağılan mücahitleri toplamaya çalışıyordu. (3)

HER SIKINTIDAN SONRA BİR FERAHLIK VARDIR

(ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ) **«Sonra o üzüntü ve kederin ardından üzerinize bir güven, bir uyuklama (rahatlığı) indirdi.»**

Dünyada imânın vereceği iç rahatlığına, âhirette Allah'ın Cennet ile sunacağı sonsuz huzur ve nîmetlere erişebilmek için çok çalışmak ve nice sıkıntı ve üzüntülere katlanmak, sınav anlamındaki engelleri aşmak gerekir. Çünkü nîmete, külfet yolundan ulaşılır.

Dünyada imânın vereceği iç rahatlığına erişmeye yönelirken hayli sı-

(1) Beyhakî - İbn Kesîr
(2) İbn Kesîr: Sa'd bin Müseyyeb'den
(3) Hammad bin Seleme: Enes bin Mâlik'den

kıntılı yollardan, üzücü olaylar süzgecinden geçmek için sabır, irâde, basîret ve güven ister. Kendini bu düzeye getiremiyenler dünyada iken cehennemî bir hayat yaşamış olurlar. Aynı zamanda böylesine aziz bir nîmete lâyık olmadıklarını ortaya koymuş sayılırlar.

Ama unutmamak gerekir ki, bu sıkıntılar, dikenli yollar hep böyle sürüp gitmez. Ara yerde ferahlatıcı günler vardır. Bu da zıtların birbirini izlemesini ifade eder. Rahat ettiğimiz günlerin değerini anlayabilmemiz için hayat böyle zikzaklı sürüp gider. Çünkü her şey daha çok karşıtıyla bilinir gelişebilir. Zaten biz insanlar zıtlar âleminde yaşamıyor muyuz? Gece gündüz, sıcak soğuk, acı tatlı, sert yumuşak v.b. hep bunu anlatmıyor mu? Böyle olmasaydı hayat ve hareket durur, kimin ne olduğu anlaşılmazdı. Bedir savaşında fazla bir sıkıntı olmadı. Melekler imdada yetişti; mü'minler üstün geldi. Bu bir ferahlıktı. Gönülden inanmışlarla münafıkları ayırt edecek bir ölçü ve ortam değildi. Bu ferahlıktan sonra -ilâhî sünnet gereği- bir sıkıntının ortaya çıkması pek yakındı. Çok sürmedi Uhud savaşı patlak verdi; zıtların birbirini takip etmesiyle ilgili ilâhî kanunun hükmü yerine geldi. Bu kez mü'minler sıkıntıdan sıkıntıya, üzüntüden üzüntüye uğradılar. Emre uymanın ve elde edilen zaferin nasıl yüksek bir nîmet olduğunu anladılar. Böylece asıl ölçü ve mihenk ortaya konmuş oldu. Henüz imânın değerini ve sağlayacağı iç rahatlığının anlamını idrâk etmiyenler sıkıntının altında gizlenen hikmeti ve ötesindeki mutluluğu göremediler, bir anda karakterlerinin rengi ortaya çıkıverdi, her şeyi unutup can kaygısına düştüler ve «bu işten bize ne?» diyecek kadar aşağılık gösterdiler. Gerçek mü'minler ise, Allah'ın bu sıkıntılardan sonra bir güven ve uyuklama ile ferahlatıcı bir kapı açmasıyla rahat ve huzura kavuştular. Böylece zıtların birbirini izlemesiyle hem hayat ve hareket başladı, hem de ne olduğu anlaşıldı.

SAVAŞA İNANARAK KATILMAK ÖLMEK DEĞİL,

YEPYENİ BİR HAYATTIR

(يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا)

«İçlerinde sana açmadıkları bir şeyi gizliyorlar ve «bizim bu işte bir (görüş) hissemiz olsaydı burada öldürülmezdik» diye söyleniyorlardı.»

Savaş gücünü, şuurunu ve inancını kaybeden bir topluluk, ya da millet nasıl yıkılmaya, esir olmaya mahkûmsa, aynı şuuru yitiren fertler de insanlıklarını silik hale getirmiş, ruhlarını öldürmüşlerdir. İnanarak savaşmasını bilen ve beceren bir millet köhneleşmiş kafaları, paslanmış ruhları temizler; pısırıklaşmış kuşaklara cesaret ve aksiyon verir; kendini gud-

de ifrazatının esiri yapanları, millî ve mânevî değerlere sırt çeviren parazitleri yola getirir; yeni bir hayata daha zinde başlamayı gerçekleştirir. Ölürüm, öldürülürüm endişesiyle savaştan kaçanlar, ecelden kaçıp kurtulamıyacakları gibi yaşıyan ölüler sayılırlar. İstemiyerek savaşa katılan kişilerin çoğunun savaş sonrası dengesinin bozulduğunu, bir kısmının cinnet getirdiğini görüyoruz. Nedeni ortada, inançsızlık, ecelin değişmiyeceğini bilmemezliktir.

Yüzbin kişilik bir ordu arasına dalan ve Bizans ordusunun başkumandanıyla görüşen Halid bin Velid'in, Peygambere dil uzatıldığı için kılıcını çekip başkumandanı öldürmek istemesi, şüphesiz ki güçlü bir imânın, ölümden hiç de korkmamanın ürünüdür.

Kur'ân bu hikmeti şöyle açıklar :

«Evlerinizde de olsaydınız yine de hakkında öldürülme yazılmış olanlar çıkar, katledilecekleri yere giderlerdi.»

TARİHÎ YÖNÜ

Beyhakî «Delâil-i Nübuvve» adlı kıymetli eserinde Uhud savaşının Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle belirtilen bölümünü, Hz. Câbir'in (R.A.) şöyle açıkladığını nakletmektedir :

«Uhud günü İslâm mücahitleri dağılıp perişan oldu. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin etrafında 13 veya 12 kişi kalmıştı. Ubeydullah oğlu Talha ise dağa doğru tırmanıyordu. Müşrikler hınçlarını almak ve Peygamberi öldürmek için bu 13 kişinin üzerine yürüdüler. Resûlüllah : **«Bunları durduracak bir kimse yok mu?»** diye seslendi. Hz. Talha «Ben varım», dedi. Resûlüllah ona : **«Sen yine olduğun gibisin»**, yani savaşın şiddeti seni değiştirmedi, buyurdu. Sonra Ansardan bir adam «Ben de varım ya Resûlellah!» dedi ve düşmanı karşıladı. Resûlüllah da yanındaki birkaç kişiyle savaş stratejisini yeniden düzenlemek için dağa doğru çekildi. Çok geçmeden müşrikler yine hücuma geçtiler. Anlaşılan o adam şehid edilmişti. Peygamber (A.S.) yine : **«Bunların karşısına çıkan bir kimse yokmu?»** diye seslendi. Hz. Talha : «Ben varım», diye cevap verdi. Peygamber de (A.S.) «Sen yine olduğun gibisin», buyurdu. Sonra Ansardan bir başkası çıktı, o da şehit edildi, derken sırasıyla o 13 kişi bir bir şehit edile edile Resûlüllah'ın yanında yalnız Hz. Talha kaldı. Müşrikler bu kez ikisini çevirdi. Resûlüllah (A.S.) **«Bunları durduracak bir kimse yok mu?»** diye seslendi; yine Hz. Talha «Ben varım», dedi ve çetin bir vuruşma örneği ortaya koydu. Parmak uçları yaralandı ve acının tesiriyle inledi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) ona : **«Ya Talha! eğer Allah'ın ismini ansaydın, melekler**

seni göğe doğru yükseltirdi de boşlukta kayboluncaya kadar insanlar sana durup bakardı», buyurdu.

Sonra Resûlüllah (A.S.) dağılan mücahitleri toplamaya muvaffak oldu ve düşman saldırısını durdurdu. İmân gücü yeniden kendine gelince müşrikler geri çekilmek zorunda kaldı. Savaş bir anda şiddetini kaybetti. Allah Resûlünün yenilmiyen imânı bir kez daha ilâhî inâyete mazhar oldu. Bu sırada mü'minlerin iç rahatlığına erişmesi, savaşın verdiği yılgınlıktan kurtulması için Allah onlara bir uyuklama verdi. Ebu Talha (R.A.) diyor ki: Kalkanımızı başımızın üstünde siper edinip beklerken uyuklamaya başladık, o kadar ki birkaç defa kılıç elimden yere düştü. Hz. Zübeyr (R.A.) da diyor ki: Aramızda hiç kimse yok ki o anda uyuklayıp çenesi göğsünün üstüne düşmüş olmasın. Ancak münafıklar uyuklamadı.

Şüphesiz ki, bu anlardaki uyuklama güven ve cesaret belirtisi, uyuklamamak ise inançsızlık ve korku alâmeti olarak kabul edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle ecel ve emrin ilâhî sünnete bağlı bulunduğu belirtildi. Ölümden korkmanın bir yarar sağlamıyacağına dikkatler çekilerek bu konuda sağlam bir itikat ölçüsü verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu ölçüye ancak inkârcıların aldırış etmediğine değiniliyor. Allah'a ve O'nun çizdiği ecel kaderine inanmıyanların, seyahatte veya savaşta ölenler için derin bir hasret içinde yanıp tutuştukları anlatılıyor. İlâhî mağfiret ve rahmetin kimlere ineceğine atıflar yapılıyor.



İÇİDEKİLER

(Önemli konular fihristi)

——oOo——

İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

3. cild

ANADOLU
YAYINLARI

ANADOLU YAYINLARI NO: 2

Genel Dağıtım



Basım Yayın Koll. Şti.
853 Sok. No: 42 Konak - İzmir
Tel: 255983

Dizgi	: Öğrenci Matbaası	İZMİR
Filim	: İrfan Klişe	İZMİR
Baskı	: Alemdar Ofset 1986	İSTANBUL
Cilt	: Savaş Ciltevi	İSTANBUL

يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا
فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا
لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً ف۪ي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْي۪ وَيُم۪يتُ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾
وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

MEÂLİ :

156— Ey imân edenler! yola çıkıp seyahatte ölen veya savaşlarda öldürülen kardeşleri için, «yanımızda olsalardı ne ölür, ne de öldürülürlerdi» diyen inkârcılar gibi olmayın ki, Allah bunu onların kalbinde hasret olarak bıraksın. Allah hem diriltir, hem öldürür. Allah yaptıklarınızı görüp bilendir.

157— Şanıma yemin olsun ki, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, herhalde Allah'tan mağfiret ve rahmet onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

158— Celâlim hakkı için, eğer ölür veya öldürülürseniz, şüphesiz ki, Allah'ın huzurunda bir araya getirilip toplanacaksınız.

İNİŞ SEBEBİ

İnkârcı münafıklardan Abdullah bin Ubey ve yandaşları, hem Uhud savaşına katılmadılar, hem de bu savaşta şehit düşen yakınları ve hemşehrilerine hayıflanarak, «Savaşa bizim gibi çıkmayıp Medine'de kalsalardı öldürülmezlerdi», şeklinde bozuk bir itikada dayalı mantık ölçüleriyle bazı sözler söylediler. Yukarıdaki âyet daha çok bu sebeple indi.

Diğer bir rivâyete göre:

Huzeyl kabilesinden birkaç kişi Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek, «İçimizde İslâmiyete karşı istek ve eğilim var. Arkadaşlarından birkaç kişi gönder de bize İslâmiyeti öğretsinler», diye istekte bulundular. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz altı kişiyi görevlendirip gönderdi. Bunlar Raci' mevkiine vardıkları zaman Maune Kuyusu yanında pusuya düşürülerek gadre uğradılar. Üçü hemen orada öldürüldü. Diğer üçünün elleri bağlanarak Mekke müşriklerine götürülmek üzere yola çıkarıldı. Yolda biri kaçıp kurtulma imkânı elde ettikten sonra bunlarla savaşa karar verdi, ne yazık ki o da öldürüldü.

Münafıklar bunu istismar ederek, «gitmeselerdi öldürülmezlerdi», şeklinde bazı sözler sarfederek mü'minlerin inancını sarsmaya ve birtakım şüphelerin doğmasına çalıştılar. Bu nedenle yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kalem, olup olacak şeyleri yazıp bitirmiş ve böylece artık mürekkebi kurumuştur (yazılacak yeni bir şey kalmamıştır).» (2)

«Çalışınız, herkes, herşey yaratıldığı, takdir olunduğu şeye hazırlanıp sevk edilir.» (3)

«Allah'ın sizin fiiliniz ve halleriniz hakkındaki ilmi, sizin üzerinize gerilen gök ve sizi üstünde taşıyan yer gibidir. Gökten ve yerden (madde âleminden) nasıl çıkmanıza güç getiremezseniz, bunun gibi, Allah'ın ilminden de dışarı çıkamazsınız. Gökle yer sizi nasıl günahlara itmiyor, bu hususta zorlamıyorsa, Allah'ın ilmi de sizi günahlara itip zorlamıyor.» (4)

---

(1) Kurtubî Tefsiri
(2) Taberânî: İbn Abbas (R.A.)dan. (Sahihtir)
(3) » : İbn Ömer (R.A.)dan
(4) Tabakatu'l-Mu'zetile / Kaadı Abdülcebbar

ALLAH'IN İLMİ DEĞİŞMEZ, KAZASI YÖN DEĞİŞTİRMEZ

(وَاللّٰهُ يُحْيٖ وَيُمٖيتُۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ) «Allah hem diriltir, hem öldürür. Allah yaptıklarınızı görüp bilendir.»

Allah'ın öncesizlikle vasıflanan ilmi değişmez. O, ezelde kendi ilmiyle her insanın irâde ve imkânları sınırları içinde ne yapacağını bilmiştir. Kalem bunları, yani olacak her şeyi yazmış ve artık silinmeye imkân kalmıyacak biçim ve anlamda mürekkebi kurumuştur. Artık ne yeniden yazılacak bir şey kalmış, ne de tesbit edilecek bir olay unutulmuştur. İlâhî ilim ezelden ebede kadar olmuş-olacak her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Yeniden kapsayacağı bir şey yoktur. İnsanın arzu ve irâdesi hangi şeyin, ya da olayın meydana çıkmasına yönelecekse Allah onu ezelde bilmiş ve bildiği için de ilmi ve takdiri onunla bağlantı kurmuştur. Bunun değişmesi söz konusu değildir. Çünkü öyle olacağı bilinmiş ve bilindiği gibi takdir edilmiştir. Her şey yaratıldığı, takdir olunduğu şeye hazırlanıp sevk olunur.

Resûlüllah'ın (A.S.) Mi'rac gecesi «kalemlerin gıcırtı seslerini duydum» hadîsini, Şeyh Muhyittin (K.S.) kendine has bir keşifle yorumlamıştır ki, ileride ona yer vereceğiz.

Bu mânayla Allah hem öldürür, hem diriltir. Neyi dirilteceği tamamen kendi ilim ve irâdesine bağlıdır. Neyi öldüreceği ezelde ilminin tesbitine dayalıdır.

Burada Allah'ın ilminin meydana gelecek olan şeyler üzerinde mutlak hâkim ve müessir olduğu düşünülmemelidir. Aksi halde cebir (zorlamaya) dönüşmüş olur. Çünkü onun insanların fiilleri ve halleri hakkındaki ilmi, gökle yer gibidir. Nasıl gökle yer bizi günahlara itmiyorsa, O'nun ilmi de bizi günahlara itmiyor. Ama O'nun ilminin dışına da çıkmamız mümkün değildir.

İNKÂR HASTALIĞI

İnkâr hastalığı ve bozgunculuk mikrobu yalnız yerleştiği kişiyi değil çevresini de kemirmeye başlar. Dün olduğu gibi bugün de, yarın da inkâr hastalığına yakalanan, içinde bozgunculuk mikrobu taşıyan kimseler -ki biz bunlara münafık diyoruz- sadece kendi hastalıklarıyla, mikroplarıyla başbaşa kalmamış, başkasını da aynı derde uğratmak için mikroplarını durmadan yaymaya çalışmışlardır. Bu neye benzer? Kuduz mikrobunu alan kimse belli süre içinde tedavi edilmezse, hem kendisi kudurup ölür, hem

de kendisiyle temas kuran kimseler...

Gerçek bu olunca, hayatta arkadaş edinirken çok dikkatli olmak gerekir. İçinde nifak, bozgunculuk ve inkâr mikrobu taşıyanlar son derece tehlikelidirler. Bunlara arkadaş olarak yaklaşmamalıyız; bir doktor, bir mürşit, bir yol gösterici ve eğitici olarak temas kurmalıyız. Aksi halde aynı mikrobu almaktan kendimizi kurtaramayız. Allah'ın koruduğu müstesnâ.

Kur'ân bu konuda Medine inkârcı ve münafıklarının tutumunu örnek olarak sergiliyor ve bizi uyarıyor.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Âyet mü'minler için üç yüce derece sergilerken insan ruhunun en yüksek mânada gıdalandığı nîmetleri sıralıyor. İlâhî feyiz pınarından susuzluğunu gidermek için önüne konulmuş basamaklardan nasıl çıkması, diğer bir deyimle yükselmesi gerekiyor? O, bunu kalblere kademeli biçimde işliyor. Şöyle ki :

1. İmân bütün amellerden önce gelir. Ona sâhip olmayan kimsenin yükselmesi, ilâhî füyuzata mazhar olması mümkün değildir. Karanlıktan kurtulmak için önce ışık gerek.

2. Allah yolunda ebedî mutluluğa erişebilmenin umut ve aşkını taşımak ve bu uğurda her şeyi fedâ etmeyi cana minnet bilmek.

3. Bu niyetle sonuca erişildiğinde günah ve kusurlardan paklanıp kurtulmak ve her makam ve derecede mutlaka Allah'a muhtaç bulunduğumuzu idrâk etmek.

Mağfiret derecesini aşıp ruha ebediyen hayat veren rahmet kapısından içeri girebilmek için Allah'tan yardım ve inâyet beklemek. Çünkü O'nun yardım ve inâyeti, hidâyet ve nusratı tecelli etmediği takdirde ölü ruhların dirilmesi mümkün değildir. Bu mâna ile **«Allah hem diriltir, hem öldürür. Allah yaptıklarınızı görüp bilendir.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Uhud savaşının mü'minler üzerinde bıraktığı olumsuz tesirlere yer verildi; bunun sebebine dokunularak ilâhî sünnetin şaşmazlığına dikkatler çekildi. Münafıkların İslâm'ı içinden çökertmek için giriştikleri menfi propaganda ve şarlatanlıklarına atıf yapıldı; sonra da

ilâhî kaza ve kaderin ölçü ve anlamına yer verilerek bu hususta sağlam bir akide temeline işâret edildi. Netice, kim ne yaparsa yapsın, nasıl düşünürse düşünsün dönüşlerin ancak Allah'a olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, Ashab-ı Kirâmdan bir kısmının yanlış tutum ve kararlarından dolayı Peygamber'in (A.S.) öfkelenmediği, bilâkis hoşgörüyle karşıladığı ve onlara karşı çok merhametli, yumuşak ve müşfik olduğu açıklanarak risaletin ana temalarından biri belirtiliyor.

—oOo—

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا
عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

MEÂLİ :

159— Ancak Allah'ın rahmetiyledir ki, sen onlara yumuşak (ve hoşgörüyle) davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, herhalde etrafından dağılır, giderlerdi. O halde onları affet, onlar için istiğfarda bulun, (dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini al). (Bu yoldan hareketle) azmettiğin zaman artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşından dönüldüğünde, Ashab-ı Kirâm'dan bir kısmı iyi niyetle de olsa verilen emre uymadıklarını ve bu yüzden galip iken mağlup duruma düştüklerini düşünerek Peygamberin kendilerine kırgın bulunduğunu sanıyor, bu sebeple de üzüldükçe üzülüyorlardı. Yukarıdaki âyet, insanların her zaman hata yapabileceğini, önemli olan hatayı işledikten sonra bunun farkına varıp dönüş yapmak olduğunu belirtir anlamda inmiş, Peygamberin mü'minlere karşı ne kadar merhametli bir kalbe sâhip bulunduğu açıklanmıştır.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir ara yüzünü yüce âleme çevirerek İbrahim Peygamberle İsâ Peygamberin kendi ümmetleriyle ilgili duâlarına yer veren şu âyetleri okudu:

«(İbrahim dedi ki): Rabbim! o putlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, şüphesiz ki o bendendir; kim de bana karşı gelirse, şüphe yok ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.» (1)

«(İsa dedi ki): Eğer onlara azâp edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır; bağışlarsan, doğrusu sen çok güçlüsün, çok üstünsün, hem de yegâne hikmet sâhibisin.» (2)

Sonra Resûlüllah ellerini kaldırıp: **«Allahım! ümmetimi, ümmetimi...»** dedi ve ağladı. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah Cebrâil'e buyurdu: **«Muhammed'e git -Rabbin daha. iyi bilir- seni ağlatan nedir? diye sor.»** Cebrâil bu emir üzerine geldi ve sordu. Resûlüllah ona ne dediğini -ki Allah onu daha iyi bilir- söyledi. Yani ümmeti hakkında duâ ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Cebrâil döndü. Allah bu kez Cebrâil'e dedi ki: **«Muhammed'e git, ona de ki: «Biz mutlaka ümmetin hakkında seni hoşnut edeceğiz, seni üzmüyeceğiz.» (3)**

«Şüphesiz ki Allah farzları yerine getirmemizi emrettiği gibi insanlarla bir arada geçinmemizi de emretti.» (4)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ebu Bekir SIDDÎK ile Ömer FARUK'a: **«Siz ikiniz bir konuda istişare edip görüş birliğine varırsanız size muhalefet etmem.»** buyurdu. (5)

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden soruldu:

— Azim nedir?

Cevap verdi:

— Görüş sahipleriyle danışıp (gerekirse) onlara uymandır. (6)

---

(1) İbrahim sûresi: 36
(2) Mâide sûresi: 118
(3) Sahih-i Müslim - Kitabu'l-İmân: Abdullah bin Amr (R.A.)dan
(4) Tirmizî: Hz. Âişe (R.A.)dan
(5) Ahmed bin Hanbel: Abdurrahman bin Ganem'den
(6) İbn Murdeveyh: Ali bin Ebî Tâlib (R.A.)den

«Müsteşar (kendisiyle danışılan) güvenilir kimsedir.» (1)

«Sizden biriniz kardeşiyle istişarede bulunduğunda kardeşi ona doğruyu göstersin.» (2)

«Müsteşar güvenilir kimsedir; isterse görüşünü ortaya kor isterse koymaz.» (3)

«Müsteşar güvenilir kimsedir. Kendisine danışıldığında, kendi nefsi için işleyeceğini düşünerek aynı yolda (Müslüman kardeşini de düşünüp) işârette bulunsun.» (4)

Mevkuf sayılan ve belki sahabeden birine ait olduğu söylenen hadîste ise şöyle ifade ediliyor : **«Danışan pişman olmaz. İstiharede bulunan ümitsiz ve mahrum kalmaz.»**

PEYGAMBERİMİZ İNSANLIKTAN YANA İLAHÎ RAHMETTİR

Peygamberler en temiz âilelerden seçilirler. Onlarda ayrıca soydan gelen bir şefkat, sevgi, saygı ve yumuşak bir ilgi vardır. Sonra onların bu güzel huyları ilâhî tezgâhta geliştirilir ve daha yararlı düzeye getirilir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yalnız bir millet ve kabileye değil bütün insanlara gönderilen en son peygamberdir. Bu bakımdan ondaki merhamet, şefkat, sevgi ve saygı, nezaket ve terbiye o nisbette geniş ve anlamlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde Onun bu güzel huylarından söz edilir. Sırası gelince gerekli açıklama yapılacaktır. Ancak konumuzu oluşturan âyette Onun birkaç mümeyyiz vasfına dokunuluyor; rahmet peygamberi sayılması itibariyle de içinde kin, düşmanlık, haset ve benzeri karartıcı duyguların bulunmadığına işârette bulunuluyor. O;

a) Son derece nezaketli, yumuşak ve nezih idi.

b) Kabalıktan nefret eder, nezih ve nazik olmanın en güzel örneğini kendinde taşırdı.

c) Katı yürekliliği sevmez; insanlıktan yana sevgi ve merhametle do-

(1) İbn Mâce - Tirmizî - Ebû Dâvud - Nesâî: Ebu Hüreyre (R.A.)den. Müsteşar'ın güvenilir bir kimse olmasına dikkatler çekilmiş ve danışılan kimsenin bu ölçüde olması gerektiği belirtilmek istenmiştir.

(2) İbn Mâce

(3) Taberânî: Semure (R.A.)den. Sahihtir

(4) » : Ali bin Ebî Tâlib'den (R.A.). Yani müsteşar kendi nefsi için uygun gördüğünü danışan için de uygun görmeli

lup taşardı.

d) Affetmesini sever ve böyle bir gönül ile insanlara bakardı.

e) Günahkârlara günahlarından dolayı kızmaz, işledikleri günah ve kusurları sevmez, fakat onlar için istiğfarda bulunur, bağışlanmalarını dilerdi.

f) Din işlerinde Allah'tan aldığını aynen teblîğ eder, aynı zamanda emredildiği şeyleri kusursuz yerine getirirdi. Dünya işlerinde çevresindeki insanlara değer verir, onların görüşünü alır; isabetli ve makul düşünceleri benimserdi.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN HAYATINDA DANIŞMAYA VERİLEN YER VE ÖNEM

(وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ) «Dünya işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini al).»

Sevgili Peygamberimiz (A.S.) ilâhî emirleri kusursuz teblîğ eden ve her konuda nefsini ara yerden çekmesini bilen bir peygamberdir. Allah ile kulları arasındaki yolu işlek duruma getiren, hatalı tutumlara karşı kaba davranmıyan hoşgörü sahibi, aynı zamanda yufka yürekli ve yumuşak huylu idi.

Dünya işlerinde vahiy almadığı takdirde ashabıyla istişarede bulunur, öylece karar verirdi. Onun hayatının bu yönüne bakıp birkaç örnek vermekle yetinmek istiyoruz :

1. Bedir savaşında kendine göre savaş durumu alıp stratejik nokta seçtiğinde, bunun isabetli olup olmadığını sormuş, kuyuya yakın bir yerde karargâh kurulmasının daha isabetli olacağı söylenilince bu görüşe uymuştur.

2. Yine Bedir savaşında elde edilen esirler hakkında nasıl bir işlem ve uygulama yapılması gerektiğini ashabıyla görüşerek kararlaştırmıştı.

3. Bedir savaşına hazırlanırken bu konuyu ashabıyla görüşmüş, onların fikirlerini almaya çalışmıştı. Ashabı onun çevresine nasıl değer verdiğini görerek memnun olmuş ve şu cevabı vermişlerdi : «Ya Resûlellah! eğer bize denizi geçelim desen, seninle birlikte geçeriz. Dünyanın öbür ucuna gidelim desen, seninle beraber gideriz. Musâ'nın kavminin Musâ'ya : «Senle Rabbin varın savaşın, biz burada oturacağız», dediği gibi biz sana söylemiyeceğiz. Ama biz, «sen dilediğin yere git, seninle beraber

olacağız» diyoruz.»

4. Uhud savaşına hazırlanılırken, Medine'de kalıp savunma durumuna mı geçmek daha iyi olur, yoksa düşmana karşı çıkmak mı? diye ashabına sormuş, onların görüşlerini almaya çalışmış ve netice söz sahiplerinin çoğu, düşmanı Medine dışında karşılıyalım, dediği için onlara uymuştur.

5. Uhud dağının eteğinde nerede karargah kurulması hususunda da istişarede bulunduğu, bize kadar gelen rivâyetler arasında bulunuyor.

6. Hendek günü Medine'nin hurma mahsulünün bir yıla mahsus olmak üzere Gatafan kabilesine verilmesi ve böylece onlarla bir anlaşmaya gidilmesi bir tedbir olarak öne sürülmüştü. Sa'd b. Muaz ile Sa'd bin Ubade bu görüşe katılmadılar; mahzurlarını anlatıp kendi fikirlerini belirttiler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu konuda onların görüşüne uymayı uygun bulmuştu.

7. Yine Hendek günü nasıl bir strateji uygulamak gerektiği üzerinde durulmuş, ashabın görüşleri alınmış ve sonunda Selman Farisî'nin (R.A.) hendek kazma görüşü kabul edilmişti.

8. Hudeybiye günü de ashabıyla istişarede bulunarak bir karara vardığı bilinmektedir.

9. Hazreti Âişe Validemize atılan iftira hususunda da Resûlüllah (A.S.) Efendimiz vahiy almadığı için ashabıyla istişarede bulunmaya ihtiyaç duymuştu.

Bütün bu olaylar istişarenin önemini belirtmektedir. Evet, **«Danışan pişman olmaz. İstiharede bulunan ümitsiz ve mahrum kalmaz.»** sözünün ne kadar geçerli olduğu bir kez daha anlaşılmış oluyor. Şüphesiz ki Resûlüllah'ın bu hareketleri kuvvetli bir sünnet olarak ümmetine intikal etmiştir. Sadece kendi görüşünü beğenip iddialı olanların kulakları çınlasın..

İSTİŞARENİN EMREDİLMESİ

(وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ) «(Dünya) işleriyle ilgili hususlarda onlara danış...»

Allah'ın konumuzu oluşturan âyetle, dünya işlerinde bilhassa savaş konularında mü'minlerle istişarede bulunması için Resûlüllah (A.S.) Efendimize emretmesi, devlet adamlarına, büyük mürşitlere, terbiyecilere, orduları sevk ve idare eden büyük kumandanlara ışık tutmak, ölçü vermek ve yol göstermek içindir. Büyük Müfessir Fahruddin Râzî bu âyeti tefsir ederken bunda sekiz kadar yarar bulunduğunu belirtiyor. Onları özetle buraya nakletmeyi uygun bulduk :

1. Danışılan kişilerin kadrini yüceltmeyi, onlara lâyık oldukları değeri vermeyi içerir.

2. Kendisinden sonra gelenlere örnek olmayı, bir kişinin ne kadar akıllı olursa olsun bilmediği hususların, hatâ edebileceği meselelerin bulunduğunu hatırlatmayı amaçlar.

3. Uhud savaşına istişarede bulunarak çıkan Resûlüllah Efendimizin, bu savaşta iyi sonuç almadığı düşünülerek bir daha ashabıyla istişare yapmıyacağı anlaşılmasın diye böyle bir emre gerek duyulmuştur.

4. Mü'minlerden kimin daha isabetli görüşe sâhip bulunduğunu, kimin daha çok dünya işlerine akıl erdirdiğini tesbit etmeğe yöneliktir.

5. Mü'minlerin önemli meselelerde ictihatta bulunmalarına, en yararlı olanı bulup çıkarmalarına kapıyı açık tutar.

6. Müslümanlardan söz sahibi olanların düşünce birliği halinde hareket etmelerini, bilhassa savaş gibi önemli konularda ortaklaşa bir nokta tesbitine yönelmelerini hatırlatır. Cemaatle namaz kılmanın fazîletinin yüksekliğindeki hikmetlerden biri de budur.

7. Peygamberin mü'minlerle istişarede bulunmasının emredilmesi, onların Allah katındaki, peygamber nezdindeki kıymetlerini simgeler.

8. Hükümdarlar en önemli meselelerde en yakınlarıyla danışırlar. Ashab-ı Kirâmdan bir kısmının hatâ ve günah işlemesi ve sonunda Allah tarafından affedilmesiyle beraber eski derece ve değerlerinin kalmadığı hatırlarına gelebilir ve bu yüzden bir eziklik duyabilirlerdi. Peygamberin onlarla istişarede bulunması böyle bir şüpheyi ortadan kaldırır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, tedbirleri alıp gereken istişarede bulunduktan sonra bir işe azmedildiğinde artık Allah'a tevekkül edip (Ona güvenip dayanmak suretiyle) sonucu elde etmeğe çalışmanın lüzumu belirtildi.

Aşağıdaki âyetle, ilâhî yardımın ölçü ve anlamına, sınır ve şartına değiniliyor ve mü'minlerin imkân sınırlarının son noktasına geldikten sonra Allah'a tevekkül etmeleri öneriliyor.

—oOo—

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ
فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذ۪ي يَنْصُرُكُمْ مِنْ
بَعْدِه۪ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

MEÂLİ :

160— Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Sizi yardımsız bırakırsa, artık O'ndan sonra size kim yardım edebilir? O halde mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.

İNİŞ SEBEBİ

Bedir savaşında sağlanan üstünlük Uhud savaşında elde edilememişti. Bu sebeple mü'minler ister istemez bunun tesiri altında bulunuyor, bir kısmı ise sebebini tam mânasıyla anlıyamıyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba tâbi tutulmaksızın Cennete girecektir.»

Bunun üzerine soruldu :

— Onlar kimlerdir?

Cevap verdi :

«O kimselerdir ki, dağlanmazlar, rukye = afsun (büyücü ve üfürükçülerin okudukları duâ) yapmazlar; bir şeyi uğursuz saymazlar ve ancak Rablerine güvenip dayanırlar.» (1)

(1) Sahih-i Müslim: İmrân b. Husayn (R.A.)den

ALLAH'IN YARDIMI

(إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا) **«Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur...»**

Allah'ın mü'minlere yardımda bulunmasının bazı şartları vardır. Nitekim diğer insanların da sünnetullah gereği üstünlük sağlamalarının bir takım şartlarının bulunduğunu unutmamak gerekir. İşte bu şartlar gerçekleşmedikçe yine sünnetullah gereği, ne mü'minlere yardım iner, ne de diğer insanlar üstünlük sağlayabilirler. Diğer insanların, yani insan topluluklarının gerek mü'minlere, gerekse birbirlerine karşı üstünlük elde etmeleri, dâvalarına olan inançları ve bağlılıkları oranındadır. Bu dâva bâtıl da olsa yine durum aynıdır.

Mü'minlere ilâhî yardımın inmesi ve düşmana karşı üstünlük sağlayabilmeleri için, daha önce de belirttiğimiz gibi, mü'minlerle Allah arasındaki imkân ve irâde sınırına bağlıdır. Mü'min bütün sebep, çare ve imkânlara baş vurup kendini bu sınıra getirdiği ve sonra da el kaldırıp «Ya Rab! ben ancak gücümün yetebildiğini yaptım, gerisi Sana aittir, beni perişan etme, düşmanlarıma karşı yenilgiye uğratma, inâyetinle tecelli et, yardımını esirgeme..» diye duâ ederse, ilâhî yardım tecelli eder. Kur'ân bunu şartlı bir anlatımla şöyle belirtmiştir: **«Siz Allah'a (Onun dinine ve sünnetine) yardım ederseniz, O da size yardım eder.» (1)**

Bu durumda artık kemiyete değil keyfiyete bakılır. İnanan ve imkânlarını kullanarak Allah'a güvenip dayanan nice az topluluk, bu ölçü ve inançta olmayan çok büyük toplulukları yener. Nitekim Bedir savaşında mü'minlerin durumu, imkân ve irâde, diğer bir tabirle imkân ve inâyet sınırında idi. Bu bakımdan İlâhî yardım çok belirgin biçimde meleklerin inmesiyle gerçekleşti. Uhud savaşındaki durum önceleri buna yakın bir ölçü ve anlamda idi. O sebeple ilk adımda mü'minler galip duruma geldi. Çok geçmeden bu ölçü ve anlamı -emre uymayarak- bozanlar oldu. Bu kez düşman kuvvetleri üstün duruma geçti. Mü'minler bu arada ilâhî yardıma mazhar olamadılar. Çünkü kendilerini inâyet sınırının gerisine itmişlerdi.

İşte konumuzla ilgili âyetle, Sünnetullah'ın bu yönüne işâret edilerek üzgün bulunan mü'minlere bir kez daha ilâhî yardımın hangi şart ve ölçülerle gerçekleşebileceği hatırlatılıyor.

Bunun için diyebiliriz ki, asıl tevekkül de ancak bu ölçüye gelindikten sonra başlar ve o zaman bir değer taşır. Sonra da işin tamamı Allah'a aittir. Onun kazasını geri çeviren, hükmünü reddeden bulunmaz. Mutlak hükümran ancak O'dur.

---

(1) Muhammed sûresi: 7

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, ilâhî yardımın hem öneminden, hem de hangi sünnetle tecelli edeceğinden söz edildi. Ayrıca tevekkülün ölçü ve anlamı, hangi şartlarla bir anlam taşıyacağı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhî nusrat ve inâyete mazhar olan peygamberlerin asıl karakterleri belirtilerek ganimet ve millet malından bir şey aşırmalarının, ihânet etmelerinin söz konusu olamıyacağı, çünkü bu tür düşük davranışların onlardaki ruh asaletine, kalblerindeki Tevhîd nuruna yakışmadığı açıklandı. Bununla devlet kadrosunda görev alanların dikkati çekildi.



وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ
اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى
كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ
رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ
وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

MEÂLİ :

161— Hiç bir peygambere ganimeti ve millet-devlet malını aşırmak yaraşmaz. Kim böyle bir aşırma ve ihânette bulunursa, kıyâmet günü aşırdığı ile gelir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı noksansız ödenir; onlar haksızlığa da uğratılmazlar.

162— Allah'ın hoşnutluğuna uyup giden, O'nun hışmına uğrayan ve varacağı yer Cehennem olan kimse gibi midir? Varış yeri olarak ne kötüdür orası!

163— Onlar Allah katında derece derecedirler (herkesin derecesi, inancı ve ameli nisbetindedir). Allah onların neler işlediklerini görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Bir rivâyete göre, Bedir savaşında elde edilen ganimetten bir parça kumaş ortadan kayboluverdi. Ashabdan bazısı, iyiniyetle, «Belki onu Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kendisine ayırmıştır» diyerek tahminde bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah katında hıyânet ve aşırmanın en büyüğü, araziden aşırılan bir zira' (60-70 cm.) yerdir. Toprak komşusu olan iki adamdan biri arkadaşının hissesinden bir zira' toprak aşırdığını görürsünüz. Artık o bir zira'ı aşırıp kendi toprağına katınca, kıyâmet günü yedi kat yerden (ayrılarak) onun boynuna geçirilir.» (2)

«Kim bizim için (tahsildarlık, devlet memurluğu ve benzeri) bir görevde bulunursa, evi yoksa bir ev edinsin, karısı yoksa evlensin veya hizmetçisi yoksa bir hizmetçi edinsin (yetkili makamlar onun bu tür ihtiyacını karşılasın). Veya bineği yoksa bir binek edinsin. Bundan başka kendine bir şey ayıran hıyânet etmiş, (millet ve devlet malını) aşırmıştır.» (3)

«Sizden tanıdığım biri sırtında meleyen bir koyun ya da keçi olduğu halde gelir. «Ya Muhammed!. Ya Muhammed!.» diye seslenir (yardım ister). Ben de ona derim ki : «Seni bugün Allah'ın hükmünden kurtarmaya yetkili değilim. İlâhî emri sana (dünyada iken) tebliğ ettim.» (4)

«Sizden birinizi (tahsildar, görevli me'mur) olarak bir iş için gönderiyoruz da, o, «şu size ait, bu da bana hediye edildi.» diyor, bunu ne cesaretle söyleyebiliyor? Babasının ya da anasının evinde oturup bekleseydi kendisine hediye edilir miydi? Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a and olsun ki, sizden biriniz böyle bir şey (kendine ayırıp) getirirse,

(1) Esbab-ı Nüzül/Nisabûrî
(2) Ahmed bin Hanbel: Ebû Mâlik El-Eşcaî (R.A.)den
(3) » » - Ebû Dâvud: İbn Şeddad'dan
(4) İbn Cerir: İbn Abbas (R.A.)dan

mutlaka kıyâmet günü o şey boynuna asılı olarak gelir; deve ise köpürüp bağırması, koyun ise melemesi vardır.»

Resûlüllah bu sözleri söyledikten sonra koltuklarının altı görülebilecek kadar ellerini kaldırıp : **«Allahım! tebliğ ettim mi?»** diyerek Rabbini şâhit tuttu. (1)

«Devlet memurlarına verilen hediyeler, hıyânet ve aşırmadır.» (2)

«Ey insanlar! kim bir işte, bir görevde bulunur da (devlet ve millet) malından bir iğne, ya da az bir şey bizden gizlerse, bu hıyânet ve aşırmadır ki kıyâmet günü onunla gelir.» (3)

«İğne ile ipliği de geri verin. Çünkü hıyânet ve aşırmak kıyâmet günü aşıran kimse üzerinde ârdır, ateştir ve kınanacak bir lekedir.» (4)

«Hayber savaşında şehitler belirlenirken, : «bu şehit olmuş», «bu da şehit olmuş» denildi. Sonra bir adamın cesedi üzerine gelinip «bu da şehittir» denilince, Hz. Peygamber (A.S.) : **«Hayır doğrusu ben onu aşırdığı bir üstlük içinde görüyorum!»** buyurdu. (5)

PEYGAMBERLERİN BAZI ÖZELLİKLERİ

(وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ) **«Hiçbir peygambere ganimeti ve millet-devlet malını aşırmak yaraşmaz.»**

Peygamberler, Allah'tan insanlara ulaştırılması gereken en büyük emaneti ve mesuliyeti, çok ağır olan bir görevi yüklenen kişilerdir. Ruhî yapıları, akıl ve yetenekleri, düşünce ve davranışları bu emanetin büyüklüğü, kutsallığı ile orantılıdır. O bakımdan peygamberler rasgele bir âileden değil de birçok yönleriyle fazîletli, disiplinli, ölçülü bir âileden seçilir. İrsî kusurlardan da -diğer insanlara nisbetle- daha çok korunmuşlardır. Onları bu açıdan düşündüğümüzde Allah'ın, ahlâkan düşük, karakter bakımından zayıf, vicdanen silik, dünyaya karşı hırslı bir kimseyi kendine elçi yapmıyacağı rahatlıkla anlaşılır. Tevrat'ta Dâvud ve Lût peygamberlerin bazı ölçüsüz davranışlarından söz edilmiş ve Envarü'l-Âşıkîn gibi ilmî değeri olmayan bazı kitaplarda bu tür rivâyetlere yer verilmiştir. Bunlar tamamen gerçek dışıdır. Tevrat'ın ilk nüshasında mutlaka böyle bir

---

(1) Ahmed bin Hanbel: Hz. Urve'den
(2) » » » »
(3) Ahmed bin Hanbel :Adiy bin Umeyr (R.A.)den
(4) İbn Mâce
(5) Ahmed bin Hanbel

kayıt mevcut değildir. Tercüme ve hatırlama hatası hayli fazladır.

Kur'ân bir cümleyle Peygamberlerin hiyânet etmiyeceklerini, devlet ve millet malından aşırmıyacaklarını açıklamaktadır. Hiyanet; haksızlık, alçaklık, düşüklük, ihtiras ve açgözlülük gibi birçok kötü sıfatları içermektedir. Bir hükümdarın bile belirtilen karakter ve kırattaki bir adamı elçi yapmıyacağı, özel kaleminde kullanmıyacağı, müsahip ve sırdaş edinmiyeceği ortada iken Allah'ın bu seviyedeki insanları peygamberlik emanetiyle elçi yapması mümkün müdür?

O halde ilgili âyetten peygamberlerin bazı özelliklerini çıkarıp şöyle sıralıyabiliriz :

1. Soydan gelen üstün karaktere sahiptirler.

2. İrsî kusurlardan korunmuşlardır.

3. Peygamberlik görevi verilmeden önce de, verildikten sonra da hayatları tertemizdir. Sıradan insanların işlediği yüz kızartıcı, haysiyet kırıcı, itibar sarsıcı ve nihâyet kötü örnek niteliği taşıyıcı söz ve davranışlarda bulunmazlar.

4. Dünyaya değer vermezler. Altın ve benzeri maddî kıymetlerin peşine düşmezler. Bunları gayeye ulaşmak için birer vasıta olarak bilir ve öylece değerlendirirler. Bu bakımdan mal ve servet edinmezler. Ancak kendilerine hem peygamberlik, hem hükümdarlık payeleri verilenler -Süleyman Peygamber gibi- mal ve servet edinirler ama kalpleri mal ve servete hiç de bağlı değildir. Onu bir vasıta olarak kullanırlar.

5. Her işte, attıkları her adımda sadece Allah rızasını gözetirler, nefislerinden yana bir pay ayırmaz, hisleriyle hareket etmezler.

6. Allah'tan aldıkları buyrukları, hiçbir ilâve yapmadan, hiçbir şey eksiltmeden insanlara teblîğ ederler. Emredildikleri doğrultudan ayrılmazlar.

7. Üstün yeteneklidirler. Olayları soğukkanlılıkla ve ilâhî beyân çerçevesinde değerlendirip öylece karar verirler.

8. Olaylar karşısında sarsılmaz, önlerine çıkan engeller onları davalarından alıkoymaz, başlarına gelen dert ve musibetler sabırlarını taşırmaz.

9. İnsanlıktan yana kalbleri merhamet ve şefkatla doludur. Son kertesine gelinceye kadar beddua etmezler.

10. Kınayanların kınamasından endişe duymaz, Allah'ın emirlerini yerine getirirken inkârcılardan gelen ölçüsüzlüklere aldırış etmezler.

MİLLET VE DEVLET MALI

İslâm, millet ve devlet malına haksız el uzatmayı, affedilmesi çok zor günahlardan saymış, denizde Allah için şehit düşmek müstesnâ hiçbir amel ve istiğfarın kul hakkına, devlet ve millet malına tecavüzü affettiremiyeceğini hükme bağlamıştır. Meğerki hak, sahibine çevrile, hakka el uzatan da bundan dolayı bir daha yapmamak üzere tevbe ve istiğfarda buluna. O takdirde Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Koca imparatorluğu altı asır dimdik üç kıta üzerinde ayakta tutan sebeplerden biri de bu haklara saygılı olmak değil midir? Emevî devletini kısa zamanda battığı çamurdan kurtaran, insan haklarını çok iyi korumasını bilen, millet ve devlet malına uzanan elleri kıran Ömer bin Abdülaziz olmadı mı? İkinci Murat vefatına yakın yaptığı vasiyette, «Tekfin, teçhiz ve defin masraflarımın karşılanması için babamdan bana miras kalan iki kıymetli yüzüğümü bırakıyorum. Devlet malından bir kuruş harcanmıya....» demesi, bize bu konuda imparatorlukla ilgili müsbet bir fikir vermiyor mu?

İşte Kur'ân bunun önemine bir kez daha en duyarlı biçimde dokunuyor ve mü'minleri uyararak insan haklarına ağırlık kazandırıyor:

«Kim böyle bir aşırma ve ihânette bulunursa, kıyâmet günü aşırdığı ile gelir.»

ZITLARI MUKAYESE

(... أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ) **«Allah'ın hoşnutluğuna uyup giden, O'nun hışmına uğrayan ve varacağı yer Cehennem olan kimse gibi midir?»**

Biri ruhî yapısıyla yücelmiş, insanlığına yakışanı yapmıştır. Diğeri nefis ve şehvet ocağında ruhunu karartmış, vicdanını silik hale getirmiştir.

Biri Allah'a kul olmanın derin zevkini tatmış, kendisiyle Yaradanı arasındaki engelleri kaldırmaya azmetmiştir. Diğeri nefsinin esiri, şehvetinin kulu olma zilletine düşmüştür.

Biri dünyaya geliş gayesini anlayıp varacağı yere ne gibi araçlarla gidilebileceğini idrâk etmiştir. Diğeri, hayatı yemek, içmek, uyumak ve cinsel arzuları yerine getirmekten ibaret sanmış ve kendini gudde ifrazatının akışına terketmiştir.

Birinin himmeti ve gayreti Allah yolunda insanlara rahmet ve huzur kapılarını açmaya yöneliktir. Diğerinin azim ve gayreti, mide ve kesesini doldurmaya müteveccihtir.

Birinin mesaisi millet malını korumayı, insan haklarını savunmayı, ülkenin kalkınmasını sağlamayı amaçlar. Diğerinin mesaisi, hiçbir hak gözetmeksizin hep kendinden yana yontmaya bakar.

Birinin günlük ameli, ruhla beden, dünya ile âhiret arasında denge kurma plânına bağlıdır. Diğerinin ameli, bu dengeyi her geçen gün bozma ölçüsüzlüğünden kaynaklanır.

Bunun için biri ebediyete uzanan saadet yurduna lâyık görülmüş, diğeri çok fena bir karargâh sayılan ve sonsuzluğa uzanan mutsuzluk yurduna hak kazanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle daha çok Peygamber (A.S.) Efendimizin bazı özellikleri açıklandı. Çocukluğundan beri tertemiz bir hayat geçiren ve sadece muhitinde güven ve doğruluğuyla tanınan Peygamberin millet ve devlet malına haksız yere el uzatmasının söz konusu olmıyacağı belirtildi ve bu nedenle millet ve devlet malına el uzatmanın büyük bir vebâl olduğuna dikkatler çekilerek İslâm devlet adamlarına bu konuda gereken misal verildi.

Aşağıdaki âyetle, mü'minlere gönderilen Peygamberin onlar için Allah'ın büyük bir lûtfu olduğu açıklanarak bunun ötesinde başka bir nîmet aramanın gereksizliğine işâret ediliyor. Ayrıca bu lûtuf ile insan ruhunun muhtaç bulunduğu her türlü malzemenin sunulduğu hatırlatılıyor.



لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ اِذْ بَعَثَ ف۪يهِمْ رَسُولًا
مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَۚ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿١٦٤﴾

MEÂLİ :

164— And olsun ki, Allah, daha önce açık bir sapıklık içinde bulunurlarken mü'minlere yine kendilerinden, onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları (küfrün kirlerinden) temizleyip arıtan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lûtuf ve ikrâmda bulunmuştur.

İLGİLİ HADÎSLER

«Âdemoğullarının birbirini izleyen kuşaklarının (veya devir ve asırlarının) en hayırlısında gönderildim. Bu hayır, içinde bulunduğum kuşağa kadar sürüp geldi.» (1)

«Ben, kıyâmet günü âdemoğullarının önde geleniyim.»
Kabir ilk Onun için açılacak, ilk şefaatçi ve şefaati kabul edilecek olan da Odur. (2)

«Şüphesiz ki Allah Kinâne'yi İsmail oğullarından süzüp çıkardı; Kureyş'i de Kinâne'den süzüp çıkardı. Kureyş'ten de Hâşim oğullarını seçip çıkardı. Beni de Hâşim oğullarından süzüp çıkardı.» (3)

«Benimle benden önceki peygamberlerin misali, çok güzel ev yapıp sadece bir tarafında bir kerpiç yerini açık bırakan adamın misaline benzer. İnsanlar bu evi gelip ziyaret ederler, beğenirler ve «Bu kerpiç de yerine konulmalı değil miydi?» derler. İşte ben o kerpiçim, ben peygamberlerin hatemiyim.» (4)

PEYGAMBER EFENDİMİZDEN ÖNCEKİ ARAPLAR

Fazla gerilere uzanmadan M.Ö. I. bin yılda Araplara ve Arabistan'a baktığımızda, onların birçok kabile ve krallığa bölündüğünü görürüz. Musevilik ve Hıristiyanlığın Arabistan'a girmesiyle onların Araplar arasında bir takım savaşlara ve bölünmelere yol açtıkları da bilinmektedir. Altıncı yüzyılın başlarında bu dağınık ülke Hıristiyan Habeşistan'ın istilasına uğradı. Sonra Habeş eğemenliği İran saldırısı karşısında yıkılarak hayli değişiklikler meydana geldi. Putperestler Semâvî dinlere pek iltifat etmedik-

(1) Buharî: Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizî: Ebû Hüreyre (R.A.)den
(3) Müslim - Tirmizî: Ebû Hüreyre (R.A.)den
(4) Buharî - Müslim - Tirmizî: Ebû Hüreyre (R.A.)den

lerinden kendi dinlerine daha çok bağlanma ihtiyacını duymuşlarve böylece putlara gösterilen ilgi bir kat daha artmıştı.

Miladın I. yüzyılından itibaren de Arap Yarımadasının kuzeyinde bulunan Nabat veya Nabt krallığı Roma'nın eğemenliği altına girmekten kendini kurtaramamıştı. Hicaz'da ise bir süre Küçük Lihyanlar krallığı varlığını devam ettirmişti.

Diyebiliriz ki, Araplar İslâmiyetten önce birleşip bir devlet kuramamışlar; daha çok kabile ve küçük krallıklar halinde yaşamışlardır. Ne Museviliği, ne de Hıristiyanlığı bütün derinlik ve anlamıyla benimsemediklerini söylemek mümkün. Daha çok putperestliğin çeşitli ve çetrefilli yanları ve yönleriyle haşır-neşir olmuş bir millettir.

Bununla beraber Asya ile Afrika arasında coğrafî ve siyasî durumu itibariyle Arap Yarımadasının önemli bir yer işgal ettiğini unutmamak lâzım. Diğer ülkelerle olan ticarî münasebetlerini de dikkate alacak olursak, onun önemi bir kat daha artar. O devirlerde dünya nüfusunun üçte ikisinin Asya kıtasında yaşadığı ise son dinin bu kıtada ve Arap Yarımadasında ortaya çıkmasının hikmetini bütün açıklığıyla yansıtır.

İslâm'ın bu ülkede doğması yepyeni bir medeniyetin vücut bulmasını hazırlamış ve bu dağınık kabileleri biraraya getirerek büyük bir imparatorluğun temelini atmıştır. Böylece daha evvel putperest olan Araplar, îmân nîmetine, İslâm devletine erişme imkânını bulmuşlardır. Kur'ân, Allah'ın bu millete uzanan büyük lûtuf ve keremini açıklıyarak her milletten daha çok onların Allah'a şükretmesi ve O'nun dinine sahip çıkması gerektiğine işâret etmektedir.

SON PEYGAMBERİN ARAPLARDAN SEÇİLMESİ

(لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ اِذْ بَعَثَ ف۪يهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ) **«Allah, mümінlere yine kendilerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur.»**

Cihan Peygamberinin Araplardan seçilmesi ve Mekke vadisinde dünyaya gelmesi bir tesadüf değildir. İlâhî irâdenin tecellisinin hikmet dolu bir tezahürüdür.

Tevrat ve İncil'in geleceğini haber verdiği Son Peygamberin niçin bu ülkeden seçildiğini daha önce Bakara sûresinde kısmen açıklamıştık. Yeri gelmişken bunu biraz daha genişletmemizde yarar vardır ve o takdirde âyetten murat olan mâna ancak anlaşılmış olur.

O Devirde Araplar :

a) Daha çok kabile hayatı yaşardı. Dede-babalarıyla övünmek onların en çok zevk aldığı bir husustu.

b) Güçlü güçsüzü ezer, insan hakları her gün meydanlarda çiğnenirdi. Daha doğrusu kaba kuvvet önde gelir, çevresi olmayan âileler köle muamelesi görürdü.

c) Kadınlar ticaret malı gibi alınıp satılır, komşu iki âile arasında muvakkat mubadeleler yer yer görülür ve duyulurdu.

d) Putperestlik doruğuna yükselmiş ve çok yaygın duruma gelmişti. Putlar hakkında en küçük bir tenkide tahammülleri yok gibiydi.

e) İlim ve medeniyetin eseri yoktu. Çok ilkel bir hayat yaşıyorlar, beden ve ruh temizliğinden uzak bulunuyorlardı.

Mekke'nin Coğrafî Önemi :

Mekke vadisi -Kur'ân'ın da açıkladığı gibi- ziraate elverişli değildi. San'ata da kapı açılmamıştı. Halkın çoğu yazın Şam'a, kışın Yemen'e ticarî kervanlar düzenlerlerdi.

Yeryüzünde Allah'a ibâdet için kurulan ilk mâbet (Kâbe) burada bulunuyor ve bu nedenle Yarımadanın kutsal kabul edilen bir merkezi sayılıyordu.

Şiir ve edebiyata önem veren Arapların Mekke çevresinde kurdukları panayırlar, bu kesime ayrı bir özellik kazandırıyor ve burada meydana gelen bir olayın sür'atle diğer kabile ve milletlere yayılma şansı her zaman kendini gösteriyordu.

O halde gelecek son peygamber, Allah'ın dinine kısa zamanda dikkatleri çekebilmek için şiddetli bir tepkiyle karşılaşmalı, ulaşım ve haberleşme imkânları bulunan bir ülkede işe başlamalı, diğer ülkelerde sesi duyulmalı, uğrayacağı haksızlığın ölçü kabul etmez baskısından dolayı çevre kabileler yavaş yavaş ona meyletmeli idi. İşte bütün bu özellikleri Araplar ve Mekke vadisi kendinde bulunduruyordu. Ayrıca gelecek olan son peygamberin ilk adımda kendi doğup büyüdüğü ülkede peygamberliğini ilân etmesi gerekliydi. Çünkü tanınmadığı bir ülkede ortaya çıkması inandırıcı olmazdı.

Bu ölçü ve ortam içinde Hz. Muhammed (A.S.) İslâmiyetin gelişebilmesine temel teşkil edecek olan şu dört esası ilâhî metotla işlemek için işe başladı :

1. En ünlü edip ve şâirleri susturup hayrete düşürecek Allah Kelâmını en ahenkli ve duyarlı biçimde okuyup çevrenin dikkatini çekmek ve

onları ister istemez bu Kitap hakkında derin bir düşünme havasına itmek.

2. Kararan ruhları küfrün ve ahlâksızlığın bütün kirlerinden arındırıp cilâlamak, insanca yaşamayı öğretmek ve bunun her gün model ve örneklerini sunmak,

3. Okuma-yazma öğreterek cehaleti kaldırmak ve bu açıdan hareketle İslâm medeniyet ve kültürünü aşılamak,

4. İlmin kapısını açmak, hiç olmazsa onu aralamak, imânla ilmi, hukukla ahlâkı, fertle cemiyeti biraraya getirip bütünleştirmek ve bunun en yüksek hikmetini kademe kademe gönüllere enjekte etmek.

Kur'ân'ın özetliyerek açıkladığı bu yüce gayelerle sahneye çıkan ve insanlıktan yana en güzel hizmeti sunan bir peygamber, kendi milletine ancak şeref, itibar, güven, doğruluk ve fazîlet kazandırmıştır. Şüphesiz ki perdenin bu ölçü ve biçimde aralanması bir millet için Allah'ın büyük lûtfudur. İnanan her millete bu lûtuf ve rahmet sunulmaktadır. Kıyâmete kadar da devam edecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle Allah'ın mü'minlere olan lûtfu açıklandı. Son Peygamber Hz. Muhammed'in nasıl bir rahmet olduğuna dikkatler çekildi. Özellikle Arapların birleşip hatırı sayılır bir millet olmaları için böyle bir lûtuf ve rahmete lâyık görülmelerinin ne büyük bir nîmet olduğuna işâret edilerek bunun her an şükrünü yerine getirmeleri hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, sözü edilen nîmete rağmen mü'minlerin hatalı bir yol tutmaları yeriliyor. Kendi hataları yüzünden Uhud savaşında yenilgiye uğradıkları, Rahmet Peygamberinin vermiş olduğu emrin gereğini yerine getirmediklerinin cezasını çektikleri açıklanıyor. Bu arada İslâm'ı içinden kemirip çökertmek isteyen münafıkların çevirdikleri entrikalar gözler önüne seriliyor.

——oOo——

أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنّٰى
هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾
وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ
يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ
فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ
الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

MEÂLİ :

165— Hal böyle iken, düşmanlarınıza iki misli dokundurduğunuz bir musîbet size dokununca mı, «bu neden böyle?» dediniz! De ki : Bu kendinizdendir. Doğrusu Allah'ın kudreti her şeye yeter.

166-167— İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelen musîbet de Allah'ın izniyledir. Bu da mü'minleri belirlemesi, münafıklık yapanları da ayırt etmesi içindir ki onlara : «Geliniz Allah yolunda savaşınız veya (hiç olmazsa) savunmaya geçiniz» denilmişti; onlar ise «Biz savaşmasını (veya savaş olacağını) bilseydik arkanızdan gelirdik» diye cevap vermişlerdi. Onlar o gün imândan çok küfre yakındılar. Kalblerinde olmayanı

ağızlarıyla söylüyorlardı. Allah neyi gizlediklerini daha iyi bilendir.

168— O münâfıklar ki, oturdular da savaşa katılan kardeşleri için, «Bize uyup kalsalardı öldürülmezlerdi» dediler. De ki : Eğer doğrulardan iseniz haydi kendinizden ölümü geri çevirin!

İNİŞ SEBEBİ

Hattab oğlu Ömer (R.A.) diyor ki :

«Uhud savaşında mü'minlerin başına gelen musîbetin iki misli Bedir savaşında düşmanlarının başına gelmişti. Bedir savaşında müşrikler 70 kadar ölü, bir o kadar da esir vermişlerdi. Uhud savaşında Müslümanlar sadece 70 kadar şehît vermişti. Ayrıca Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yaralanmıştı. Böylece Müslümanlar Bedir savaşında tam bir üstünlük, Uhud savaşının başlangıcında da kısmî bir başarı sağlamışlardı. İslâm'ın bu iki savaşta iki galibiyeti söz konusudur. Müşrikler ise sadece Uhud savaşında bir süre ve bir defaya mahsus olmak üzere üstünlük elde etmişlerdi. (1)

Bedir savaşında elde edilen esirler öldürülmeyip kurtuluş akçesi alınarak salıverilmişlerdi. Uhud'da ise sözü edilen hezimet mü'minleri şaşkına döndürmüş, yaptıkları hatayı unutarak «Bu neden böyle oldu?» diye söylenmişlerdi.

Yukarıdaki âyet, bunun neden böyle olduğunu açıklar mânada inmiştir.

İTİKADÎ YÖNÜ

(Küllî ve cüz'î irâdeler)

(قُلْتُمْ أَنَّى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ) **«Bu neden böyle? dediniz. De ki : bu, kendinizdendir.»**

İnsan bir bakıma tam irâdeye sâhip değildir. İlâhî irâdeyle vücut bulan ve insan hayatını belli bir süre devam ettirmeğe yönelik olan kanunlar, insan irâdesi dışında işler durumdadır; aynı zamanda hayatımızın birçok yönleriyle ilgilidir. O halde Sünnetullah denilen bu kanunlar biz istesek de, istemesek de şaşmadan hedefine doğru gider; kendisine uyanları mutlu, uymayanları mutsuz eder.

---

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - İbn Kesîr

Bu nedenle diyebiliriz ki, insan irâdesi sınırlıdır ve birçok tarafıyla İlâhî irâdeye bağlıdır. Bir bakıma ise, bütünüyle İlâhî irâdeye bağlıdır. Şöyleki küllî irâde cüz'î ve sınırlı irâdeyi meydana getirmiş ve fakat onu sınırlı biçimde serbest bırakmıştır. İlâhî irâde ve kudretle var olan insan, vücudunun bazı bölümlerini harekete geçirme ve kullanma irâdesine sahiptir, ama bütünüyle bu mekanizmaya hâkim değildir. Beynimiz istesek de istemesek de faaliyetini sürdürmektedir. İç organlarımız da öyle. Kalbimize «dur, çalışma» desek, o yine çalışacaktır.

Bundan çıkaracağımız sonuç şudur: Biz kendimizi yaratmadığımıza göre, başka üstün bir kudretin irâdesi yaratılmamızı sağlamıştır. O halde biz o kudrete bağlı bulunuyoruz, tamamıyla O'nunuzdur, kendimize ait değilizdir.

Ancak bu yüce ve sonsuz kudret bizim önümüze -hayatımız ve varlığımızla ilgili- kanunlar koymuş; cüz'î bir irâde vermek suretiyle bizi bu kanunlarla başbaşa bırakmıştır. Dilediği zaman müdahale de edebilir. Akıl ve irâdemizle ona uyduğumuz ve peygamberi dinlediğimiz nisbette hayat bize güler yüzünü gösterir. Uymadığımız nisbette de bizi üzer ve ağlatır.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyet bu derin mâna ve hikmeti yansıtmaktadır. Bedir savaşında düşmana oranla sayı ve teçhizat bakımından zayıf durumda olan İslâm mücahitleri buna rağmen parlak bir zafer elde etmişlerdi. Uhud savaşında ise, biraz daha güçlü ve hazırlıklı olmalarına rağmen yenilgiye uğramışlardı. Bunun verdiği şaşkınlıkla mü'minler, «Bu neden böyle oldu?» demekten kendilerini alamamışlardı. Kur'ân bunun cevabını, İslâm Akaidinin önemli bir bölümünü aydınlatır ölçü ve anlamda veriyor:

«De ki: Bu, kendinizdendir.» İrâdenizi İlâhî Sünnet doğrultusunda kullanmadığınızın tabii sonucu ve gereken cezâsıdır. Peygamberin verdiği emir, bu Sünnete tamamen uygundu. Ama sizin bu emre muhalefetiniz Sünnete ters düşmüştür. Başınıza gelen musîbet bundandır. Küllî irâde kimseye haksızlık etmez, O en doğru yolu çizip önünüze koymuş ve sizi serbest bırakmıştır. Ama siz cüz'î irâdenizle bu çizginin dışına çıktınız. O halde başınıza gelen kendinizdendir.

Allah'ın kudreti her şeye yeter

Ama Allah'ın kanunları değişmez. Meğerki bir mu'cize meydana getire; bu da istisnâ teşkil eder.

Allah dileseydi o anda sizi galip duruma getirebilirdi; çünkü kudreti bütün kâinatı kapsayıp kuşatmıştır. Fakat hem koyduğu Sünnetin şaşma-

dan devam etmesi gereklidir; hem de böyle bir fırtınada gerçek mü'minlerle, İslâm'a gönlü yatışmayan münafıkları belirlemekte büyük yararlar vardır. Kur'ân buna **«Allah'ın izni»** tabirini vererek akidenin diğer önemli bir kısmına dikkatleri çekmiştir.

İlâhi İrâde

İlâhî İrâde iki yönde tecelli eder : Biri sebep ve sünnete bağlı olmaksızın; diğeri sebep ve sünnete bağlı olarak ortaya çıkar. **«O (Allah), bir şeyi (var kılmayı) dileyince, O'nun emri sadece «ol!» demesidir, o şey hemen oluverir.»** (1) meâlindeki âyet birinci irâdeyle ilgilidir. **«İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelen musibet de Allah'ın izniyledir.»** meâlindeki âyet ise, ikinci irâdeyi yansıtır. (2)

TARİHÎ YÖNÜ

Âyet-i Kerîmeyle daha çok Uhud savaşında cereyan eden olayların nedeni üzerinde duruluyor. Mekke müşrikleri savaş için Medine dolaylarına geldiklerinde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir meydan savaşından ziyade Medine'de kalıp savunma durumuna geçmeyi düşünüyordu. Bu düşünce aynı zamanda münafıkların başı Abdullah bin Ubey'in arzusu istikametinde idi. Ansar'ın ileri gelenleri ise, Medine'de kalmayı bir zül sayarak Medine dışına çıkılıp gelen düşmanı karşılamayı daha uygun görüyorlardı. Bu düşünce Ashabın çoğu tarafından tasvip gördüğü için Resûlüllah kendi düşüncesinden vazgeçerek evine döndü ve savaşa çıkmak için zırhını giyinip silahını kuşandı. Ansardan bazı zatlar Resûlüllah'a muhalefet ettiklerinin farkına vararak büyük bir pişmanlık duydular ve durumu Hz. Peygambere bildirdiler. O da : **«Bir peygambere, savaşa hazırlanıp silah kuşandıktan sonra geri dönmek yaraşmaz»** diyerek alınan kararın uygulanacağını belirtti. Münafıklar tedirgin oldular, çıkıp çıkmamakta hayli tereddüt geçirdiler. Sonunda gizli bir plânla savaşa çıkmayı kabul eden Abdullah bin Ubey ve yandaşları da hazırlandılar. Bin kişilik bir ordu yola çıktı. Çok geçmeden Abdullah bin Ubey gizli plânını ortaya koydu : Kendisine uyan üçyüz kişiyle geri döneceğini duyurdu. Mücahitlerden Amr bin Haram (R.A.) onun bu davranışını kınadı, çünkü amacının ne olduğunu az-çok tahmin ediyordu. Rivayete göre, Amr, Abdullah bin Ubeyy'e yaklaşarak şöyle dedi :

«Size Allah'ı hatırlatırım; Peygamberinizi ve kendi vatandaşlarınızı terkedip gitmeniz doğru değildir. Bu fikrinizden vazgeçiniz.» Onlar ise : «Savaşmasını veya savaş olacağını bilseydik, herhalde size uyar, ayrıl-

(1) Yâsin sûresi : 82
(2) Âl-i İmrân : 166

mazdık» diyerek yarı alaylı bir tavırla savaşa katılmıyacaklarını belirttiler. Kalblerinde olmayanı ağızlarıyla söyleyip münafıklığın alâmetini bir kez daha ortaya koydular. Allah onların kalblerinde gizlediklerini çok daha iyi bilir.

Konumuzu oluşturan âyet bir bakıma bu olayı hatırlatmakta, mü'minlerin daha uyanık olmalarına işârette bulunmaktadır.

Münafıkların amacı, İslâm ordusunun moralini bozmak, Hz. Muhammed'e olan bağlılık ve inançlarını sarsmak, böylece hem savaşın kaderini müşrikler lehine çevirmek, hem Müslümanlar arasına fitne tohumlarını atıp onları bu konuda birbirine düşürmekti.Oysa hak bir an için yenilgiye uğrasa da hakikatte üstündür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Uhud savaşında mü'minlerin yenilgiye uğramasının sebebi açıklandı. O gün münafıkların küfre daha yakın bulundukları ve nihâyet ilâhî irâdenin ne yolda tecelli ettiği ve edeceği belirtildi. Ölümden kaçmanın veya korkmanın fazla bir yarar sağlamıyacağı hatırlatılarak imândan gelen bir cesaretin her zaman için faydalı olacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, İslâm'ın insanlıktan yana açmış olduğu hidâyet yolunda Allah için şehit edilenlerin Allah katında diri oldukları, canlarına karşılık üstün nîmetlere, ferahlatıcı saadetlere nasıl eriştikleri çok duyarlı ve anlamlı biçimde anlatılıyor.

Sonra da İslâm düşmanlarının toplanıp gelmesinden endişe etmiyen kâmil mü'minlerin yine imânlarından dalga dalga yükselen kahramanlıklarına dokunularak bunun yenilmez bir kuvvet olduğu hatırlatılıyor. Ayrıca mü'minlerin bütün felâket ve musîbetlere rağmen Allah ve Resûlüne nasıl bir teslimiyet içinde bağlandıkları en canlı örnek olarak sergileniyor.



وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ
بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ
مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ
بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾
الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ
لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ الَّذِينَ قَالَ
لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾
فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا
رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

MEÂLİ :

169— Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın; onlar Rabları katında diridirler, rızıklanırlar.

170— Allah'ın kendi fazl-u kereminden verdiği (o yüce) nîmetlerle sevinçlidirler. Arkalarından henüz kendilerine ulaşamıyan kimselere de hiçbir korku olmayacağını, üzülmüyeceklerini müjdelemek isterler.

171— Onlar Allah'tan gelen bir nîmeti, fazl-u keremi ve Allah'ın mü'minlerin mükâfatını zay'etmiyeceğini de müjdeliyerek ferahlık duyarlar.

172— Kendilerine yara dokunduktan sonra da Allah ve Peygamberin çağrısına uyup gönül verenlere, hele onlardan iyilik edenlere ve Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara büyük ecirler vardır.

173— Onlar ki, kendilerine bazı kimselerin, «Düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun!» demeleri, onların ancak imânını artırdı da, «Allah bize yeter O ne güzel Vekîl'dir (koruyucu, gözetici ve yardım edicidir)» dediler.

174— Ve sonunda kendilerine bir kötülük dokunmadan Allah'ın (selâmet ve gönül yatıştırıcı) nîmetiyle ve fazl-u keremiyle geri döndüler; Allah'ın rızası doğrultusunda hareket edip O'na uydular. Allah çok büyük fazl-u kerem sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Allah Resûlü (A.S.) buyurdu :

«Uhud savaşında şehît düşen kardeşlerinizin ruhlarını Cenâb-ı Hakk yükseltip yeşil kuşların (mânevî vasıtaların) içine yerleştirdi; onlar böylece Cennet ırmaklarından içerler, meyvalarından yerler ve Arş'ın gölgesi altında asılı bulunan altın kandillerde eyleşirler. Onlar yiyecek, içeceklerinin ve eyleşip dinlendikleri yerin güzelliğini görünce de dediler ki : «Cihâda karşı tutulup kalmamaları, savaştan yüz çevirmemeleri ve isteksizlikte bulunmamaları için dünyadaki kardeşlerimize bizim Cennet'te rızıklandığımızı kim haber verir?»

Bunun üzerine Allah : «Ben onlara sizin arzunuzu duyururum» buyurdu. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.» (1)

Câbir bin Abdullah (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yüzüme baktı ve :

— Seni neden üzgün görüyorum?

Diye sordu. Dedim ki :

(1) Müslim/imaret : 121- Ebû Davud/cihad : 25- Tirmizî/tefsîr : 3, fezâilü'l-cihad : 13- Ahmed: 1/226- 6/386

— Ya Resûlellah! babam savaşta öldürüldü, geriye borç ve çoluk-çocuk bıraktı...

Buyurdu ki :

«Sana haber vereyim mi? Allah hiç kimseyle yüzyüze konuşmadı, perde arkasından hitab etti, ancak senin babanla yüzyüze konuştu, ona dedi ki : «Ey kulum! iste benden vereyim.» O da : «Ya Rab! dünyaya tekrar dönüp ikinci kez senin yolunda şehit olmak isterim.» diye cevap verdi. Allah (C.C.) : «Kulum! öldükten sonra dünyaya bir daha dönüş olmayacağı hakkında benden çıkan bir hüküm vardır. (Bu hüküm değişmez).» buyurdu. O, bu kez : «Ya Rab! benim bu durumumu geride kalanlara ulaştır (duyur)» diye istekte bulundu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.» (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Uhud savaşında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, şehît edilen Mus'ab bin Ümeyr'in cesedi üzerinde durdu ve şöyle buyurdu :

«Ben bunların kıyâmet günü Allah katında şehît olduğuna tanıklık ediyorum. Geliniz, bunları ziyaret ediniz, selâm veriniz. Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, bunlara kıyâmet gününe kadar kim selâm verirse mutlaka onlar selâmı alıp karşılığını verirler.» (2)

«Allah kendi yolunda cihada çıkan kimseye : «Onu evinden çıkaran sebep yalnız bana olan imânı, peygamberime olan tasdikiyse, erişeceği ecir veya ganimetle (evine) döndüreyim» diye tekeffül etmiş (üzerine almış)tır.

Ümmetime meşakkat etmeme sebep olmayacağını bilseydim, hiçbir savaş müfrezesinin arkasından kalmazdım. And olsun ki, Allah yolunda öldürülüp dirilmeyi, sonra yine öldürülüp dirilmeyi, sonra yine öldürülüp dirilmeyi çok isterdim.» (3)

«Sabah veya akşam saatlerinden bir saatte Allah yolunda cihat için çıkıp yürümek, herhalde dünyadan da, dünyadaki şeylerden de hayırlıdır.» (4)

ŞEHİTLER DİRİDİRLER

(بَلْ اَحْيَاۤءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) «Bilakis onlar Rabları katında diridirler, rızıklanırlar.»

---

(1) Tirmizî/tefsir : 3 -İbn Mâce/mukaddeme : 13, cihad : 16

(2) el-Beğavî : Ubeydullah b. Umeyr (R.A.)den

(3) Buharî/iman : 26 - Nesâî/cihad : 14, iman: 24 - Ahmed : 2/231, 384, 494

(4) » cihad : 5, 6, 73, rikak : 2, 15 - Müslim/imaret : 12, 115 - Tirmizi/fezâilü'l, cihad : 17, 26 - Nesâî/cihad : 11, 12 - Ahmed : 1/256 - 2/532, 533 - 3/132, 141, 152, 157, 207-5/266, 335, 6/401

Kur'ân ve Hadîslerin açık ifadesinden, ruhların bedenlerden önce ve belli sayıda yaratıldığını anlıyoruz. Allah'ın : **«Ben sizin Rabbiniz değil miyim?»** sorusuna muhatap olan rûhlardır. Mahiyeti iyice bilinmiyen ruhlar bedenlere gelip girmeden önce kendi âlemlerinde birçok esrar ve hikmete nâil olmuşlar ve bir nice bilgilerle donatılmışlardır. Aynı grupta bulunan ruhlar arasında tanışıklık da vardır. Peygamber (A.S.) Efendimizin: **«Ruhlar (kendi âlemlerinde) teçhiz edilip bölüklere ayrılan askerler gibidirler; birbirleriyle tanışanlar (bu dünyada da) anlaşırlar. Orada tanışmıyanları (bu dünyada) pek anlaşamazlar.» (1)**

Dünyaya geldikten sonra eskiyen bedeni terkeden ruhlar bedenle birlikte ölmezler. Berzah âlemine intikal ederler. Bu durumda insanî ruhların hepsi de diridirler ve diri kalacaklardır. Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle şehîtlerin ruhlarına bir özellik verilmesi ve **«Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın; onlar Rabları katında diridirler, rızıklanırlar.»** açıklamada bulunulması neyi anlatmaktadır? Müfessirlerimiz bu konuda bazı yorumlarda bulunmuşlarsa da çoğu tatmin edici ölçü ve anlamda değildir. Ruhu ve daha önceki ve sonraki âlemlerini bize daha çok tasavvufçular anlatmaya, keşif ve müşahedelere dayanarak bazı ipuçları vermeye çalışmışlar, bununla ilgili hadîsleri de yine kendi keşifleri doğrultusunda yorumluyarak bilgi verme babında hayli malzeme sunmuşlardır. Biz hem tefsircilerin, hem tasavvufçuların verdikleri bilgileri hamur yaparak bir sonuca varmak istiyoruz; ne var ki bu sonuç da tam anlamıyla kesin değildir.

Ruhlar bedenleri terkettikten sonra kendi amel ve irfanlarına, imân ve basîretlerine göre yedi kısma ayrılırlar :

1. İlâhî huzurda her dem rahmânî nefhaya nâil, cemal sıfatının aralıksız tecellilerine mazhar olanlar. Bunlar Peygamberlerin ruhlarıdır. Belirtilen makam ve mertebeleri Cennet'in çok üstündedir.

2. Arşın altında yeşil kuşların (mahiyeti bilinmiyen mânevî vasıtaların) içinde rahmânî nefhaya erişen ve Cennet nîmetlerinin derin zevkini alanlar. Bunlar Allah yolunda şehît düşen mü'minlerin ruhlarıdır. Şehîtlerin Allah katında diri olmalarının bir anlamı budur.

3. Berzah âleminin daha çok üst tabakalarında geniş rahmete eren ve Cennet kokusunu dem be dem alan bahtiyarlar. Bunlar ilmiyle amel eden âlimler, kâmil veliler, salihler ve sıddîkların ruhlarıdır.

(1) Buharî - Müslim - Ebû Dâvud - Ahmed bin Hanbel : Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre (R.A.)den

4. Berzah âleminin orta tabakalarında eyleşip zaman zaman ilâhî rahmet ve füyuzata mazhar olan ve Cennet'ten esen nesimle mest olanlar. Bunlar mü'minlerin ruhlarıdır.

5. Berzah âleminin yine orta tabakalarına yakın yerde bulunan ve daha üst derecede bulunan muttaki mü'minlerin ruhlarının nurundan ışık alanlar. Bunlar günahkâr mü'minlerin, yani büyük-küçük günah işleyip ruhunu kısmen olsun karartan kişilerin ruhlarıdır. Dünyada salih kişilere, muttaki mü'minlere, ilmiyle amel eden âlimlere yaklaşıp dostluk kurduklarının mükâfatını görmektedirler.

6. Berzah âleminin alt tabakasında, Allah'ın Celâl ve Muntakim sıfatlarının tecellileriyle her dem Cehennem havasını alanlar. Bunlar Allah'ı ve O'nun emirlerini inkâr eden kâfirlerin ruhlarıdır. Büyük bir pişmanlık içinde hesap gününü beklerler.

7. Yine alt tabakada kendilerine yakın inkârcıların zulmetleriyle her dem muzdarip olanlar. Bunlar münafıkların ruhlarıdır. Orta tabakada bulunan mü'minlerin ruhlarının nurundan ışık alırız umuduyla beklerler, tam bu ümit kapısı açılır ve onlar da kurtulduklarını zannederler, fakat çok geçmeden kapı kapanır, böylece dünyada yaptıklarının bir benzeriyle muamele görürler.

Öldükten sonra beden ister çürüsün, ister yanıp kül olsun, ister balıklara yem olsun, ruh ile olan bağlantısı kıyâmete kadar devam eder. Ancak bu bağlantının anlaşılması ve anlatılması mümkün değildir, ruhlar âlemine has bir bağlantıdır; keyfiyet ve mahiyetini ancak Allah bilir.

Ruhun yüce makamlarda ilâhî müşahadeye mazhar olarak ve Cennet nîmetleriyle telezzüz ederek aldığı gıda, rızık deyimiyle anlatılmıştır ki, bu bizim anlamamızı kolaylaştırmak içindir. İşte bu anlamda rızıklanması bedene de tesir eder. Bilhassa şehitlerde bu hal çok daha belirgin ve gelişkindir. İşte : **«Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın; onlar Rabları katında diridirler, rızıklanırlar.»** âyeti buna işâret etmektedir. Allah daha iyisini bilir.

BEDEN ÖLÜNCE RUH KUVVETLENİR

Uyku halinde duyu organlarımız görevlerini tatil ederler, beden gücünü kaybedip yarı bitkisel bir hayata yaklaşır. Buna karşı ruhun kuvveti artar, bir anda Melekût ve mâna âlemine intikal sağlar. Gayb âlemiyle ilgi kurar, nice esrar ve hikmeti müşahade eder. Bir de bedenin öldüğünü düşünün, ruhun bu durumda ne kadar kuvvetleneceğini, sözü edilen âlem-

lere daha çok intikal sağlayacağını anlatmaya lüzum kalır mı?

Kâmil mü'minler kalblerini bütünüyle Allah'a çevirip mârifet-i İlâhiyeye mazhar olunca, ruh bedende büyük bir kuvvet kazanır ve yüce âlemden mânevî gıda almaya başlar. Bu durumda beden artık açlık ve susuzluk hissetmez olur. Yani beden ruha tabi olmuştur. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buna işâret ederek şöyle buyurdu :

«Rabbim katında akşamlıyorum; O beni yedirip içiriyor.» (1) Kur'ân-ı Kerîm'de de buna yakın bir işârette bulunularak deniliyor ki : **«Haberiniz olsun ki kalbler ancak Allah'ı anmakla yatışır, huzura kavuşur.» (2)**

Peygamberler, büyük veliler, kâmil âlimler, mürşitler ve salihlerin ruhları bedenlerine girdikten bir süre sonra ilk bulundukları âlemde edindikleri bilgi, esrar ve hikmete yeniden mazhar olurlar. Tabii bu hal peygamberlerde çok daha belirgin ve açıktır. Böylece Misal ve Melekût âlemleriyle temas kurma imkânlarına erişme bahtiyarlığı başlar. Allah daha iyisini bilir.

MUSÎBETTEN ÖNCE DE SONRA DA ALLAH VE PEYGAMBERİNE GÖNÜLDEN BAĞLILIK

(الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ) **«Kendilerine yara dokunduktan sonra da Allah ve Peygamberin çağrısına uyup gönül verenlere, hele onlardan iyilik edenlere ve Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara büyük ecirler vardır.»**

İslâm'ın insan kalbine işleyip yerleştirdiği imân cevheri hiçbir şeyle kıyas edilmiyecek bir değer ve mâna taşır. Çünkü bu cevherin mayası Tevhît, dayanağı Allah, ışığı Kur'ân, ustası Hz. Muhammed (A.S.)dır. Böylesine köklü ve ölçülü, aynı zamanda kıymetli bir imân, insan ruhunu sarıp hücrelerine kadar yerleşince derin bir aşk, sarsılmaz bir bağlılıkla asıl gayesine yönelir; İslâm doğrultusunda kendini Allah'a adar.

İşte Peygamber (A.S.) Efendimizin irfan mektebinde bu cevhere sâhip olan Ashab-ı Kirâmın çoğu, belki hepsi bu ölçüde idi. Mekke ve dolaylarındaki evlerini, bahçe ve develerini, âile ve yakınlarını imânları pahasına terkedip Allah ve Resûlüne göçetmeleri, geriye kalan canlarını da

(1) Buharî/savm : 49, 50. Müslim/Siyam : 57, 58, 60, 61. Tirmizî/Savm : 61. Dâremî/Siyam : 14. Ahmed : 2/23, 231, 237, 244, 257, 261, 281.

(2) Râd : 28.

bu yolda vermek için sıra bekledikleri ne ile yorumlanabilir? Bunun maddî ölçülerle izahı mümkün mü? Uhud savaşında aldıkları yara ve çektikleri sıkıntı onları daha çok dâvalarına bağlamıştı. Münafıkların sinsi faaliyeti bir anda tesirini kaybetmiş, imân kalesine çarparak paramparça olmuştu. Mü'minler böyle günlerde de Allah ve Resûlünün çağrısına kulak vermiş, en küçük bir tereddüt geçirmeden teslimiyet göstermişlerdi. Üstelik nefislerine hâkimiyeti elden bırakmamış, Allah için iyilikte bulunmuş, kötülükten men'etmeye çalışmışlardı.

Rahatlıkla diyelim ki : İnsan kalbinde böyle bir imânı, beşer kafasında böyle bir düşünceyi ancak Hazreti Muhammed (A.S.)ın Tevhît Mektebi oluşturabilir.

Kur'ân, Ashab'ın bu güzel tutum ve davranışını bir örnek olarak İslâm âlemine sunmakta, onları yetiştiren yüce mektebin eğitim sistemine dikkatlerini çekmekte, olgun ve erdemli insan yetiştirmenin yolunu göstermektedir.

İMÂNIN ARTMASI ŞERRİN ŞİDDETİYLE ORANTILIDIR

(فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) **«Onların ancak imanını artırdı da, Allah bize yeter, o ne güzel Vekîl'dir, dediler.»**

Taklîtten uzak, zevkine erişilmiş, mâna ve maksadı kavranmış şuurlu bir imân, karşısına çıkan şerrin şiddeti nisbetinde artar ve kuvvetlenir. Bu bir bakıma tez-antitez karşılaşmasıdır. Taklîde bağlı imân ise bunun aksine karşısına çıkan şerrin şiddeti, felâket ve musîbetin büyüklüğü nisbetinde eksilir ve kuvvetini yitirir.

Cihan Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.)ın irfan mektebinde okuyup şekillenen mü'minlerin kök salmış imânlarından, Allah ve Resûlüne olan sevgi ve bağlılıklarından söz edilirken, Kur'ân'da şu anlamlı cümlede özetini bulmuştur : **«Onlar ki, kendilerine bazı kimselerin, düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun! demeleri, onların ancak imânını artırdı da, 'Allah bize yeter, O ne güzel Vekîl'dir', dediler..»**

Böyle bir imân ve teslimiyetin sonu başarı ve zaferdir. Medine'de ilk kurulan İslâm Şehir Devleti'nin temeli bu cevhere sahip mü'minlerin fedakârlığıyla atılmıştı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, Allah yolunda şehît olanların makam ve dereceleri, Allah katındaki azizlikleri açıklandı. Bununla, nefis ve düşman esaretinde şerefsiz bir hayat sürmektense, ruh ve vicdan hürriyetinin tertemiz havası içinde gönül dolu bir imânla Allah yolunda, din uğruna ölmenin üstün bir şerefe, saadet dolu bir hayata kapı açtığına inanarak ölmenin çok hayırlı olacağına işâret edildi.

Kalbi ve ruhu saran hakiki imânın her zaman ölümü küçümsediği ve inkârcıların bundan tedirgin olduğu; aşılmaz sanılan engellerin böyle bir imân karşısında nasıl eridiğini gördükçe paniğe kapılan münafıkların uykusu kaçtığı -dolaylı biçimde- anlatıldı. İmânın tükenmez kaynağından yükselen cesareti kırmak için çeşitli hilelere başvuranların sonunda ümitlerinin yok olacağına atıflar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu tür cesaret kırmaya yönelik hile ve entrikaları yaymak isteyenlerin ancak imân nîmetini, İslâm devletini kaybetmiş şeytanlar olduğuna dikkatler çekiliyor. Küfürde yarışanların Allah dostlarına, hakiki imân sahiplerine zarar veremiyeceği belirtiliyor ve böylesine şerefli bir dostluğa erişmenin her iki âlemde de insanları mutlu edeceği açıklanıyor.



إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ
يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾
وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

MEÂLİ :

175— (Size o haberi getiren) ancak şeytandır; kendi dostlarını (savaş ve ölümle) korkutur. Mü'min iseniz onlardan korkmayın Benden korkun.

176— Küfürde yarışanlar seni kaygılandırmasın; çünkü onlar Allah'a hiçbir sûrette zarar veremezler. Allah onlara âhirette (saadetten yana) bir pay vermemeyi ister. Onlar için büyük bir azâb vardır.

177— Doğrusu küfrü imân karşılığında satın alanlar, elbette hiçbir şey ile Allah'a zarar veremezler. Onlar için çok acıklı bir azâb vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud savaşında da, ondan sonra da şeytan ve o karakterde olan münafıklar, imândan kaynaklanıp taşan üstün bir cesaret ve kahramanlığı kırmak için durmadan yalan uydurdular ve büyük bir ordunun Müslümanlar aleyhine toplandığını haber verdiler. Muhammed'e bağlı olanların

çok geçmeden yok edileceklerini üzülürcesine sahte bir eda ile anlatmaya çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi (1)

Diğer bir rivâyete göre :

Kureyş müşrikleri küfürde yarışıyor, İslâm'a karşı durmadan kuvvet hazırlıyor ve adam topluyorlardı. Onların bu tutumuna karşı Resûlüllah (A.S.) Efendimiz iki yönden üzülüyordu : Biri, onların küfürde ısrar edip doğru yola girmedikleri, bu yüzden ebedî bir azâba kendilerini ittikleri; diğeri İslâm'a karşı her çareye başvurmaları idi.

Bunun üzerine yukarıdaki 176. ayet indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğrusu sizin görüp bilmediğiniz şeyi ben görüp bilmekteyim. Sizin işitemediğinizi işitmekteyim. Gök inleyip ses çıkardı, bunda o haklıdır. Çünkü dört parmak boş bir yer yoktur ki orada bir melek alnını koyup Allah'a secde etmiş olmasın. Allah'a and olsun ki, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız az güler, çok ağlardınız; yatakta kadınlarla yatıp telezzüz etmez, yollara dökülüp Allah'a duâ ve niyazda bulunurdunuz!

Allah'a yemin ederim ki, kesilmiş bir ağaç olmayı çok arzu ederdim.» (3)

Kudsî Hadîs

«Ey kullarım! ben zulmü kendime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım; artık birbirinize zulmetmeyiniz. Ey kullarım! benim doğru yola eriştirdiğim müstesnâ, hepiniz sapıklık içindesiniz. O halde benden hidâyet (doğru yol) isteyin, sizi ona kavuşturayım.

Ey kullarım! benim yedirdiğim müstesnâ, hepiniz açsınız. O halde benden yiyecek isteyin size vereyim. Ey kullarım! hepiniz çıplaksınız, ancak benim giydirdiğim müstesnâ. O halde benden giysi isteyin size giydireyim.

Ey kullarım! doğrusu siz gece-gündüz hata ve günah işlersiniz. Ben ise bütün günahları bağışlarım. O halde benden af ve bağışlanma dileyin, sizi bağışlıyayım.

Ey kullarım! şüphesiz ki, bana zarar vermeye gücünüz yetmez ki zarar verebilesiniz. Bana yarar vermeye de gücünüz yetmez ki yarar vere-

---

(1) İbn Cerir - Lübabu't-Te'vîl
(2) » » - Kurtubî
(3) Tirmizî : Hadisün hasenün garibün

bilesiniz.

Ey kullarım! eğer önce gelenlerinizle sonra gelenleriniz, insanlarınız ve cinleriniz bir tek adamın takvâ dolu kalbi üzere bulunsalar, bu benim mülkümde bir şey artırmaz. Ey kullarım! eğer önce gelenlerinizle sonra gelenleriniz, insanlarınız ve cinleriniz en çok günah işleyen ahlâksız bir adamın kalbi üzere bulunsalar, bu benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez.

Ey kullarım! eğer önce gelenlerinizle sonra gelenleriniz, insanlarınız ve cinleriniz tek bir toprak üzerinde durup benden isteseler, ben de her insanın isteğini karşılasam, bu benim katımda olan nîmetten bir şey eksiltmez. Ancak denize batırılan bir iğnenin denizden eksilttiği kadar eksiltebilir.

Ey kullarım! bu ancak sizden yana sayıp hesapladığım amellerinizdir. Sonra da onların karşılığını size eksiksiz vereceğim. Kim iyilik ve hayra kavuşursa Allah'a hamdetsin. Kim de bundan başkasını bulursa, ancak kendini kınasın.» (1)

Hakka imân üstün cesareti gerektirir

İmân konusunda insanlar genellikle üçe ayrılır:

1. Cenâb-ı Hakk'ın varlığına, birliğine inanıp O'ndan gelen her şeyi şüpheye yer vermeden kabul edenler.

2. Allah'ın varlığını, birliğini inkâr edip mukaddes hiçbir şey tanımıyan ve insanı doğup büyüyen, ölüp bir yığın gübre kabul eden maddeciler.

3. Allah'ın varlığı, peygamber ve kitap hakkında şüpheye düşüp imanla inkâr arasında bocalayanlar.

Birinciler hakiki mü'minlerdir. İmân onların ruhî yapısının temel taşı ve değişmiyen gıdasıdır. Ancak Allah'tan korkarlar. Cihat onların yolu, din ve ahlâka hizmet onların sanatı, insanlıktan yana yararlı olmak amaçları, Allah rızasını kazanmak tek gayeleridir. Bunların cesaretleri her türlü engeli kıracak ölçü ve anlamdadır. Bâtılın beynini dağıtan da ancak bu güçtür.

İkinciler hakiki dinsizlerdir. Bunlara Kur'ân dilinde kâfirler denilir. Ruhları pörsümüş, vicdanları silinmiştir. Beyinleri inkâr suyuyla yıkanmış, kalbleri ölmüştür. Maddî imkânlara mâlik oldukları ölçüde cesurdurlar. İdeallerine daha çok mide ve şehvet bağıyla bağlıdırlar. Ölüm onlar için karanlık bir uçurum.. Yaşlanmak büyük bir umutsuzluk..

(1) Sahih-i Müslim - Tirmizî : Ebû Zer (R.A.)den

Üçüncüler, hakiki münafıklardır. Renkleri pek belli olmaz. Bukalemun gibi araziye uymasını bilirler. İmandan çok küfre yakındırlar. Ruhları hasta, vicdanları paslıdır. Cesaretleri kırık, fitne ve fesatları yaygındır. Renkleri belli olmadığı sürece İslâm için çok tehlikelidirler.

İşte konumuzla ilgili 175. âyetle daha çok bu üçüncü kısma girenlerin tutumundan söz ediliyor. Korkak şüphecilerin kendi dost ve yakınlarını da durmadan korkutmaya çalıştıkları belirtiliyor. «Düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, aman onlardan korkun», diyenlerin bu kararsızlar olduğuna parmak basılıyor.

«Mü'min iseniz, onlardan korkmayın Benden korkun.» âyetiyle de hakiki mü'minlerin ölçü ve anlamı, cesaret ve tutumu belirtiliyor. Çünkü sadık mü'min ancak Allah'tan korkar ve o, Allah cidden korkulmaya daha lâyıktır, der. Cesaret ve kahramanlık mü'minin değişmiyen vasfıdır. Korkaklık, ölüm endişesinden, aç kalma kaygısından kaynaklanıp çıkar. Mü'minin kalbinde bu iki endişenin de yeri yoktur. Çünkü ona göre bir gün önce veya bir gün sonra ölmek önemli değil, Allah'ın dilediği şekilde, O'nun hoşnut olacağı mâna ve maksat doğrultusunda ölmek mühimdir.

Mü'mine göre, ölüm yok olmak değil, dar bir evden çok geniş bir eve göç etmektir. Bunun için umutludur, kararlıdır, cesurdur ve endişesizdir.

KUR'ÂN GÜNÜMÜZÜN MÜSLÜMANLARINA DA SESLENİYOR

(وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ) **«Küfürde yarışanlar seni kaygılandırmasın...»**

Büyük bir azgınlık içinde durmadan tırmanan küfre ve anarşiye karşı, İmândan gelen bir cesaretle çıkmadığınız ve bu yolda canınız dahil her şeyinizi fedâ etmeyi göze almadığınız takdirde perişan olacaksınız. Küfür ve inkâr ateşi sizi yakıp bitirecek, yardımcı da bulamıyacaksınız. Bu bir ilâhî kanundur ki değişmez. Ölümden korkan, bütün gücünü servetine borçlu olan müslümanlardır ki küfre imkân sağlamış, alanı onların at oynatmasına terketmişlerdir. Gelecek olan fitnenin yalnız haksızları değil, bütün bir ümmeti ve milleti kasıp kavuracağını hesaplıyamamışlardır.

Diyebiliriz ki, eğitim noksanlığının da bundaki payı büyüktür. İslâm âlemi Kur'ân kültürünü eğitim yoluyla kuşakların kalbine ve dimağına sistemli biçimde işlemediği müddetçe sözü edilen fitneden kendilerini kurtaramıyacaklardır. Çünkü Kur'ân kültürüyle beslenen bir kalp ve o kalbdeki imân şu sonucu doğurur:

a) Yalnız Allah'ı bilir ve O'nun önünde eğilir.

b) Son dinin bütün bir insanlığın dini olması için çırpınır.

c) Mü'minlerin birlik ve beraberlik içinde Allah'a yönelmesini, O'nun emrine göre bir hayat düzeni kurmasını ister.

d) Allah yoluna kendini adamayı, bu yolun üzerindeki küfür, fitne ve fesad dikenlerini bir bir temizlemeyi hizmet bilir, gerektiğinde bütün varlığını bu uğurda harcamayı büyük bir ibâdet sayar. Onun için Allah en doğru olanı haber veriyor:

«Küfürde yarışanlar seni kaygılandırmasın; çünkü onlar Allah'a hiçbir sûrette zarar veremezler.»

Küfür ve tuğyanın, fitne ve fesadın dört nala yarışması, hakiki mü'minleri korkutmaz. Çünkü her devirde küfrün bu tür tuğyanı az veya çok olmuştur. O halde inkârın şiddeti ancak mü'minlerin imânını ve hizmet aşkını kamçılar; Allah'ın dinine daha çok sahip çıkmalarını sağlar. Çünkü ilâhî sünnet, inandığı davaya daha çok bağlı ve sadık olanların yüzüne tebessüm eder. Korkakların, imân ve irâdesi zayıfların elinden tutmaz. Böylece küfürde yarışanlar da, imân ve irfan kuvvetiyle bunun karşısında duranlar da ve ölümden korkup mü'minlere korkaklık aşılıyanlar da kendi kaderlerini çizerler, hepsi o kadar.

KÜFRÜ İMÂN KARŞILIĞINDA SATIN ALANLAR

(إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا) **«Doğrusu küfrü imân karşılığında satın alanlar, elbette hiçbir şey ile Allah'a zarar veremezler.»**

Büyük nîmetlerin kıymeti daha çok elden gittikten sonra bilinir. İmân nîmeti de böyle oldu. Milletleri karanlıktan şeref düzeyine çıkaran, insanları insanlıktan yana hizmete sevkeden, Allah ile kulları arasındaki her türlü engeli kaldıran, dünya ile âhiret, ruh ile beden arasında gerçek anlamda dengeyi sağlayan İslâm ve Onun gönüllere yerleştirdiği hakiki imân, İslâm âleminde yabancıların çevirdikleri binlerce hile ve desiselerle eğitim dışı bırakılınca, yabancı kültüre bağlı kuşaklar yetişmeye ve birbirini takibe ve taklide başladılar. Çok geçmeden kendi öz kültürleri belirsiz hale geldi. Yabancı kültüre büyük bir hayranlık duyuldu. Böylece asırların oluşturduğu köklü imân yavaş yavaş yerini inançsızlığa terketti. Daha doğrusu Müslümanların hatırı sayılır bir bölümü, yabancı kültürü imân karşılığında satın almakta bir sakınca görmediler. Uhud savaşından hemen sonra pa-

niğe kapılıp kurtuluşu küfürde arayan münafıklar gibi onlar da kapılarını yabancı kültüre açtılar. Bu yetmiyormuş gibi, bir de kendi aralarında bölündüler; tartışma, sürtüşme ve vuruşmaya başladılar. Olan oldu, imân ve İslâm nîmetinin büyük bir kısmı elden gitti. Sıkıntılar birbirini izledi. Küfür kılık değiştirdi, materyalizm ve komünizmi can kurtaran simit diye takdim etti. Kendini bir türlü aşağılık duygusundan kurtaramıyan Müslümanların bir kısmı bu can simidine el uzatmakta bir sakınca görmüyecek kadar körleştiler. Varlığının, şeref ve itibarının tek dayanağı olan İslâm'a sırt çevirmenin cezâsını kat kat ödediler. Ne yazık ki, hâlâ bir kısmının aklı başına gelmedi, daldığı gafletten bir türlü uyanamadı. Uyanamadığı için de emperyalist ülkeler, daha doğrusu İslâm düşmanları onları sömürmeye devam etmektedirler.

Evet yabancı kültüre körükörüne kapılarını açan bazı müslümanlar önce imânları karşılığında küfrü, İslâm'ın ilim, ahlâk ve fazîlet gölgesi altında yaşamaya bedel inkârcılara uydu olmayı tercîh ettiler. Allah ve Resûlünün insanlıktan yana açtıkları saadet caddesinden ayrıldılar; dertleri mideleri, kaygıları beş yıllık ömürleri oldu. Bugün Afganistan'daki hazin manzara bu zincirin halkalarından biridir.

Yabancı kültür İslâm âlemine hiçbir şey kazandırmadı, ama çok şey kaybettirdi. İslâm âlemi bu yüzden birkaç asır geriye gitti. Kaybettiği zamanı telafi etmek babında bir kısmında halâ ciddi bir gayret de pek göze çarpmamaktadır.

İşte 177. âyet bu hakikatı bütün açıklığıyla gözlerimizin önüne sermekte, kalbimize bir neşter gibi vurmaktadır:

«Doğrusu küfrü imân karşılığında satın alanlar, elbette hiçbir şey ile Allah'a zarar veremezler. Onlar için çok acıklı bir azâb vardır.»

Bu azâb biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki türlüdür: Dünyadaki azâb, gayr-i İslâmî bir düzene uydu olmanın verdiği aşağılık duygusudur. Âhiretteki azâb çok daha acıklı olacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hakiki imân cevherine sâhip olan mü'minler, Allah yolunda birleşip bir güç oluşturdukları takdirde küfredenlerin onlara zarar veremiyeceği anlatılarak Sünnetullah'ın ilgili hükmü açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle hakka karşı gelen inkârcılara mühlet verilmesinin hikmetine parmak basılıyor, sonuç olarak bunun onlar için hayır getirmiyeceği belirtiliyor. Böylece gerçek saadetin dünyada birkaç yıl refah

içinde fazla yaşamak olmadığı, fakat imân nimetinin verdiği derin zevk ile Allah dostluğunu kazanmanın saadetin tâ kendisi olduğu açıklanıyor. Sonra da mü'minler uyarılarak iyinin kötüden, murdarın temizden, fazîletin rezaletten ayırt edileceği ölçüye dikkatler çekilerek ilâhî irâdenin gereği anlatılıyor. Hakla bâtılın aralıksız mücadele halinde bulunmasının sebeplerinden birinin belirtilen husus olduğuna işâret ediliyor.



وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا
أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوٓا إِثْمًا وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَآ أَنْتُمْ عَلَيْهِ
حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَآءُ فَآمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

MEÂLİ :

178— O küfredenler bir süre kendilerini öyle bırakışımızı sakın kendileri için hayır sanmasınlar; onları bu bırakışımız günah artırmaları içindir. Onlara aşağılayıcı bir azâb vardır.

179— Allah mü'minleri de şu bulunduğunuz hâl üzere bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Allah sizi, (Peygamberi vahiy yoluyla gaybden haberli kıldığı gibi) gaybden haberli kılacak da değildir; ama Allah peygamberlerinden dilediğini seçer (de ona gaybı bildirir).

O halde siz Allah'a ve Peygamberine imân edin. Eğer inanır (ve Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınırsanız, size büyük bir ecir vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

«Âdem bana arzolunduğu gibi ümmetim de bana arzolundu; kimlerin bana inanacağı, kimlerin de inanmıyacağı bildirildi.»

Bu hadîsi duyan münafıklar kendi aralarında, «Muhammed böyle iddia ediyor, ama yanıbaşında bulunduğumuz halde bizim tutumumuzu bilmiyor», diyerek alaylı bir havaya girmişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

İlim adamlarımızdan Kelbî şöyle diyor:

«Kureyş'ten bazı şahıslar peygambere gelip dediler ki: «Ya Muhammed! sana uymayanın ateşte kalacağını, uyanın ise Cennet ehlinden olup saadette olacağını iddia ediyormuşsun. O halde kimlerin Sana inanacağını, kimlerin de inanmıyacağını bize haber versen ya!»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Ebû Âliye diyor ki:

«Mü'minler, Peygamber (A.S.)dan, mü'minle münafıkı birbirinden ayıracak bir alâmet istediler. (Bu konuda kendilerine keşif kapısının açılmasını talep ettiler). O sebeple yukarıdaki âyetler indi.» (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«İnsanların hayırlısı, ömrü uzun olup ameli güzel olandır. İnsanların şerlisi, ömrü uzun olup ameli kötü olandır.» (3)

«Ümmetimin hayırlıları o kimselerdir ki, Allah'tan başka ilâh olmadığına, benim de Resûlüllah bulunduğuma şehadet edip iyilikte bulundukları zaman sevinirler, kötülükte bulundukları zaman istiğfar ederler. Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki, nimet ve bolluk içinde doğmuş, onunla beslenip büyümüş, ama bütün himmet ve gayretleri çeşitli yemekler ve

(1) Eshab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(2) Lübab - İbn Cerir
(3) Tirmizî - Ahmed bin Hanbel: Abdullah b. Büsr'den. Sahihtir

renk renk elbiselerdir. Konuşurken de ağızlarını eğip bükerek tumturaklı cümle kullanmaya çalışırlar.» (1)

«Allah'ın, isyân ve günahlara karşı hâlâ (süre ve bol nîmet) verdiğini gördüğünde bil ki bu Allah'ın onlara bir istidracı (mühlet vermesi)dir.» (2)

İRADEMİZ DIŞINDA BİR KÂİNAT DÜZENİ VAR

(وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ) **«O küfredenler bir süre kendilerini öyle bırakışımızı sakın kendileri için hayır sanmasınlar.»**

İnsan vücudunu bir bütün olarak dikkate aldığımızda, organları arasında bir bağlantı ve sağlam bir köprü bulunduğunu görürüz. Gelişen tıp ve anatomi bunu her geçen gün biraz daha belirgin hale getirmektedir. Elimizin bir parmağı sakatlanınca kavrama dengesi bozuluyor. Safra kesesi alınınca metabolizmada bazı aksaklıklar doğuyor. Ensemizdeki ufak pembe doku kitlesinin yirminci asrın yarılarına kadar ne işe yaradığı bilinmiyordu. Sonunda ilim adamları insan vücudunda yararsız bir organ, bir kitle olmayacağı açısından hareketle bütün organlar arasında sıkı bir bağ bulunduğunu, birinin arızalanmasıyla diğerlerinin fonksiyonuna tesir ettiğini ortaya çıkardılar. Aynı zamanda sözü edilen guddenin bedenin hastalıklarla mücadele vasıtası olduğunu isbat ettiler. Bu gudde çalışmayınca yabancı organizmalarla savaşan antikorlar imâl edilemiyor.

Bunun gibi doğumu önleme haplarının kadınlarda bir takım anormallikler meydana getirdiği anlaşılmıştır. Çillerin çıkması, saçların dökülmesi bundan dolayıdır. Son yıllarda spiralin zararlı etkileri olduğu görüldü. Şöyle ki, yapılan araştırmaya göre, spiral kullanan kadınlar diğerlerine oranla dokuz defa daha fazla yumurtalık ve yumurtalık kanalı enfeksiyonuna yakalanıyorlar. Bademciklerin bedenimizi mikroplardan koruduğu kesinlik kazanmıştır. Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Asıl anlatmak istediğimiz şudur :

Sosyal olaylar da kâinat düzeninin bir oluşumunu, bir dengesini meydana getirmektedir. Konumuzu oluşturan âyetle, bir bakıma bu hususa işâret ediliyor : **«O küfredenler bir süre kendilerini öyle bırakışımızı sakın kendileri için hayır sanmasınlar; onları bu bırakışımız günah artırmaları içindir. Onlara aşağılayıcı bir azâp vardır.»**

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Taberânî - İbn Hibban : Akabe b. Amır'den
(2) Ebû Nuaym Hilye'de : Urve bin Ruvaym'den mürselen rivâyet etmiştir.

Sosyal dengeyi ayakta tutan sebeplerden biri de işte budur. Küfredenler olmasaydı inkâr fırtınası esmeseydi, imân edenlerde hareketsizlik başlar, dinî ve ilmî araştırma durur, hakla bâtıl arasındaki denge bozulurdu. Artık ne imânın gerçek anlamı bilinir ne hakiki mü'minin ölçüsü... İyi ile kötü, aşağılık ile erdemlik birbirinden ayırt edilemez duruma gelirdi.

O halde hem sosyal dengeyi -bu açıdan da- sağlamak, hem düşünce ve inanca aktivite kazandırmak, hem insanlar arasındaki fikir ve inanç alış-verişini sürdürmek için inanmışlara yer verildiği kadar inkârcılara da planda yer verilmiştir. İnkârcılar küfür ve inatlarını artırdıkça, inanmışlar da imân ve fazîletlerini artırır; tıpkı başağın olgunlaşması, güneşin ısısının artmasına bağlı bulunduğu gibi. İşte bu oluşum ve olaylar sosyal hayatımızın organları mesabesindedir. Kâfirlerin tamamen yok edilmesi mücadele ruhunun durması demektir.

Şu halde mü'minin Allah yolunda can vermesi, insanlığa saadet havasını estirir. Münafıkların cihada katılmayıp biraz daha yaşamaya çalışma arzuları ve mü'minlerin kötü bir akıbete uğramalarını istemeleri, aşağılık ve rüsvaylık havası estirir. Ama saadet havasının değeri bir bakıma bununla anlaşılır. Ölen veya gazi olarak yaşayan hem güzel örnek, hem saygın bir ortam hazırlamıştır. Ölümden kaçan, inanmadığı için cihada katılmayan ise hem kötü misal bırakmıştır, hem de itibarını kaybetmiştir. Bu iki organ anlamındaki tutum ve davranış birbirine bağlı bulunuyor. Birinin olmayışı diğerinin fonksiyonunu zedeliyor.

ZAYIF İMÂNLILAR VE TABİİ ELEME KANUNU

(حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ) **«Sonunda murdarı temizden ayıracaktır.»**

Canlılar âleminde «Doğal Seleksiyon» dedikleri tabii eleme kanunu, güçlünün yaşamasını, güçsüzün elenmesini tezgâhlar. Böylece güçlüyle güçsüz birbirinden ayrılır ve kâinattaki bu tür oluşumlar kendi ortamlarında denge ve düzeni sağlar.

İnanan bir toplulukta da durum bundan farksızdır: Tahkiki imânla Taklidi imânı, mü'minle münafıkı ayırt edebilmek veya imân ve irâdesi sağlam ve sadık olan mü'minle imân ve irâdesi çok zayıf kişileri birbirinden ayırmak da Sünnetullah ile gerçekleşir. Bu sünnet sırası gelince hükmünü yürütür. Böylece tabii eleme kanununa bağlı bulunan olay toplum yapısında meydana gelir. Kur'ân buna Uhud savaşını misal veriyor. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz savaşa hazırlanırken bir taraftan münafıklar, bir yandan da imân ve irâdesi zayıf olanlar derhal renklerini belli ettiler. İlk

adımda tabii eleme kanunu zayıfları elemeye başladı. Savaş sonrası uğranılan hezimet ve yenilgiyi hakiki mü'minler İslâm'ın lehine değerlendirirken, zayıf mü'minler ve münafıklar İslâm'ın aleyhine yorumladılar, ümitleri sarsıldı, cihat ruhunu bir anda kaybeder gibi oldular. Böylece iyiler kötülerden, gerçek ve sadık mü'minler münafıklardan ayırt edilmiş oldu. Herkes kendine lâyık yeri aldı, itirazlar kalktı. Daha önce güçlü bir imâna sâhip olduğunu iddia eden veya öyle sananların bu olaydan sonra kaç kırat oldukları anlaşıldı.

Kur'ân bu eleme kanununu şu âyetle bize hatırlatmakta, Sünnetullah'ı daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır:

«Allah mü'minleri de şu bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır.»

HER MÜ'MİNE GAYBIN KAPISI AÇILSAYDI NE OLURDU?

(وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ) **«Allah sizi gaybden haberli kılacak değildir.»**

Bu, aslında Devr-i Saadette mü'minlerin bir istek ve samimi arzusu olarak belirmişti. Münafıkların her devirde ve her toplumda olduğu gibi, bir takım gizli planları, sinsî faaliyetleri vardı. Savaşa çıkılırken bazı mazeretler ileri sürerek katılmıyanlar oluyordu. Ölçülü ölçüsüz konuşanlar da eksik değildi. Bu durumda kim ne idi ve öne sürdüğü mazeret ve sarfettiği sözün samimiyetle ilgi nisbeti neydi? Bu pek bilinmiyordu. Gerçi Allah'ın Resûlü vahiy yoluyla bütün bunları biliyordu, fakat açıklamaya mezun değildi. Mü'minlerden çoğu Allah'ın kendilerine bu konuda gaybın kapılarını açmasını, insanların içyüzü hakkında keşif ve müşahede yoluyla bilgi verilmesini arzuladılar. Böyle bir arzunun gerçekleşmesi iyi niyetle de olsa birçok sakıncalar doğururdu. O kadar ki, toplum yapısındaki organlar arasında dengesizliğe yol açar, bir takım huzursuzlukları dâvet ederdi. Bunları kısaca özetliyecek olursak, şöyle sıralıyabiliriz :

Gaybe muttali' olmak :

a) İnsan tabiatını değiştirir,

b) Toplum düzenini bozar,

c) Sınıf farkı doğurur,

d) Aklın ve sıhhatlı düşüncenin değerini düşürür,

e) Sevgi bağlarını koparır, akrabalık ilgisini dumura uğratır,

f) Çalışma zevkini giderir, mücadele aşkını başka biçimde geliştirir.

Bu ve benzeri sebeplerle Allah murdarı temizden ayırmayı mü'minlere keşif ve keramet yoluyla değil, cihat yoluyla, çetin imtihanlara tabi tutma sünnetiyle bağlantılı kılmıştır.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

İmlâ : Uzun ömür, tatlı hayat, bir süre kendi haline bırakmak anlamlarına gelir.

«Şu bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir» :

Ayetinde kime hitap edilmiştir, yani muhatap kimdir? Bu hususta farklı yorumlar yapılmıştır :

a) İbn Abbas, Dahhak, Mukatil, Kelbî ve birçok müfessirlere göre, muhatap kâfirler ile münafıklardır. Yani Allah, sizin ey inkârcılar bulunduğunuz küfür, nifak ve Peygambere düşmanlık üzere, müminleri yardımsız bırakacak değildir.

b) Hitap müşrikleredir. Mü'minlerden maksat, henüz baba sülbünde, ana rahminde olanlardır. Yani Allah sizin çocuklarınızdan imân edecek olanları, sizin bulunduğunuz şirk ve inkâr üzere bırakacak değildir.

c) Hitap mü'minleredir. Yani Allah sizleri ey mü'minler! bulunduğunuz şu mü'minle münafık karması üzere bırakacak değildir.

İlim adamlarımızın çoğu bu üçüncü yorumu daha çok benimsemişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, imân nîmetinden, şehit olanların Allah katındaki yüksek derecelerinden, imân birliğine yönelmenin yararlarından bahsedildi. Mü'minler kendi aralarında sağlam bir cemaat oluşturdukları ve bu yoldan hareketle imkân ve irâde sınırına gelme şuurunu taşıdıkları takdirde inkârcıların onlara zarar veremiyeceği belirtildi. Kâfirlerin Sünnetullah gereği bir süre bulundukları hal üzere bırakılacakları, yani kendilerine mühlet verileceği açıklandı.

Aşağıdaki âyetle, mü'minlerin, bulundukları mü'min, münafık karması üzere bırakılmıyacağı, murdarı temizden, samimi imân sahibini, mü'min görünümündeki sahte münafıktan ayırmak için Sünnetullah'ın hükmünü yürüteceği ve cimriliğin de bir kıstas olacağı belirtiliyor.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا
لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾ ع

MEÂLİ :

180— Allah'ın kendilerine verdiği bol nîmetiyle cimrilik edenler, sakın onu kendileri için hayırlı sanmasınlar; bilâkis bu onlar için şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mîrası Allah'ındır. Allah işlediklerinizden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Bir rivâyete göre, bu âyet zekât vermiyenler hakkında inmiştir. Çünkü mâlî ibâdet imân cevherinin bir bakıma ölçüsünü ortaya çıkarır. Cihat da bunun bir diğer sebebidir.

İbn Abbas'a (R.A.) göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Tevrat'ta yazılı bulunan sıfatlarını gizleyip halka söylemiyen hahamlar hakkında inmiştir. Cimrilikten maksat burada ilmi gizleyip insanlara neşretmemektir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah bir kimseye mal verir de o zekâtını ödemezse, o mal kıyâmet günü başı dazlak (parlak), gözlerinin üst kısmında siyah iki nokta bulunan bir yılana temsil edilerek onun boynuna dolanır, sonra da ağzının iki yanını tutarak : «Ben senin malınım, ben senin hazinenim» der.» (2)

«Yakın akrabasına gelip, Allah'ın ona verdiği bol nîmetinden ister,

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabutte'vîl/Alaeddin Ali
(2) Buhari : Ebû Hüreyre (R.A.)den
Bu hadîsle, zekâtı, sadakası, vergisi ve kul-millet hakkı verilmiyen bir mal ve servetin fertler ve milletler için zehirleyici bir yılan olduğu hatırlatılıyor.

o da cimrilik edip bir şey vermezse, mutlaka Cehennem'den dilini ağzında döndüren bir yılan çıkar da onun boynuna dolanır.» (1)

«Cimrilikten sakının çünkü sizden öncekileri aşırı hırs ve cimrilik yok etmiştir.» (2)

«İki huy var, bunlar bir mü'minin (kalbin)de birleşemez : Cimrilik ve kötü ahlâk.» (3)

«Kim de bildiği ilimden sorulur da onu gizleyip söylemezse, ateşten bir gem ile gemlenir.» (4)

İNSAN KARAKTERİNİ ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER

(وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ) **«Allah'ın kendilerine verdiği bol nîmetiyle cimrilik edenler, sakın onu kendileri için hayır sanmasınlar.»**

İçyüzü anlaşılması en zor canlı, insandır. «İnsan, bu meçhul» diyenler haksız bir yargıda bulunmamışlardır. İnsan karakteri, diğer bir deyimle içyüzü kapalıdır, hemen bilinemez. Savaş ve benzeri felâket ve musîbetler bir ölçüde bu perdeyi aralar. Allah yolunda insanlıktan yana fedakârlık, farz olan zekât, sünnet olan sadaka ve benzeri malî ibâdetler de bu perdenin geri kalan kısmını açar; sahnede olan bütün açıklığıyla görünür. Bunun için Kur'ân değişik ifadelerle bu gerçeğe dokunur : **«And olsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık ile, biraz da maldan, candan ve ürünlerden** noksanlık vermekle deneriz.» (5)

Konumuzu oluşturan âyetle de buna parmak basılmakta ve mü'minler uyarılmaktadır.

«Ortalığı kaplayan sis ve duman çekilince, altındaki binitin at mı, yoksa eşek mi olduğunu anlarsın» mısraları da bir bakıma bu sünneti yansıtır..

(1) İbn Cerir Taberî - İbn Kesir
(2) Eshab-ı Sünen
(3) Ebû Dâvud - Tirmizî
(4) Tirmizî : Ebû Hüreyre'den
(5) Bakara sûresi : 155

CİMRİLİK ŞERDİR, FELÂKETİ DÂVET EDER

İslâm cemaati, günün gereği olarak ilim ve tekniğe sâhip olduktan sonra daha çok şu iki kuvveti bir araya getirip bütünleştirmek zorundadır : Samimi imân ve mâlî fedakârlık. Aksi halde şer ve fesadın önüne geçemez, tuğyanı durduramaz. Çünkü samimi imân Tevhît odağında birleşip yenilmez bir kuvvete; mâlî fedakârlık hem sınıf farkının ortadan kalkmasına, hem din kardeşliğinin yaygınlaşmasına kapı açar. Hazreti Peygamberin (A.S.) etrafında kenetlenen Ashab-ı Kirâm bu iki hususta da en güzel örneği vermiş ve elde ettikleri başarı ile bunu simgelemişlerdir. Böylece inkâr ve tuğyan hezimete uğramış, fitne ve fesat dolabı gücünü yitirmişti.

Kur'ân günümüzün Müslümanlarına bilhassa bu hususu hatırlatmakta, cimrilikle imânın aynı kalbde birleşemiyeceğine işârette bulunarak imânlarını tazelemelerinin lüzumuna atıf yapmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, imânla cimriliğin bir kalpte birleşemeyeceğine ve cimriliğin şerri dâvet edeceğine işâret edildi. Aşağıdaki âyetlerle, maddeye karşı aşırı tutkusu bulunan ve bu yüzden cimriliğin en kötüsünü ortaya koyan; peygamberleri öldürecek kadar kaba ve katı davranan Yahudiler misal veriliyor. Amellerinin karşılığını hem dünyada, hem âhirette gördüklerine dikkatler çekilerek maddeye tapmanın hiçbir millete saadet getirmediği ve getirmiyeceği açıklanıyor.



لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَاءُ
سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا
اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ
تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاؤُ
بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

MEÂLİ :

181— «Allah fakirdir, biz zenginiz» diyenlerin sözünü şüphesiz ki Allah işitti. O dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini yazacağız ve : «Tadınız o yakıcı azâbı!» diyeceğiz.

182— İşte ellerinizle önden gönderdiğinizin karşılığıdır bu! Çünkü Allah elbette kullarına haksızlık edici değildir.

183— «Ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere îmân etmiyeceğimize dair Allah bize ahidde bulundu. (Tevrat'ta emir verdi)» diyenlere, de ki : «Benden önce size peygamberler açık belgelerle ve sizin dediğiniz şeyle geldiler, doğru sözlüler iseniz neden onları öldürdü-

nüz?»

184— Ey Muhammed! eğer seni(n peygamberliğini) yalan saydılarsa, senden önceki birçok peygamberler de yalanlanmıştır ki, onlar açık belgeler, mu'cizeler, irşât dolu sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.

İNİŞ SEBEBİ

Rivâyete göre Ebû Bekir SIDDÎK (R.A.) bir gün Yahudilerin medresesine uğradı. Birçok kimsenin Yahudi ilim adamlarından FAHNAS'ın başına toplandığını gördü. Ebû Bekir (R.A.), Tevrat'ı bilen bu bilgine seslendi :

— Ey Fahnas! Allah'tan kork, İslâm'a gir. Allah'a yemin ederim ki, sen, Muhammed'in Resûlüllah olduğunu, Allah'tan size hak ile geldiğini ve bunun Tevrat'ta yazılı bulunduğunu biliyorsun. O halde inadı bırak, imân et, Muhammed'i doğrula ve Allah'a faizsiz ödünç ver ki seni Cennete koysun ve sevâbını kat kat artırsın.

Fahnas ona şu cevabı verdi :

— Ey Ebû Bekir! sen Rabbimizin bizden ödünç istediğini mi iddia ediyorsun? Halbuki ancak fakir zenginden istikrazda bulunur. Eğer senin dediğin haksa, o takdirde Allah fakir, biz zenginizdir. Eğer Allah zengin olsaydı bizden istikrazda bulunur muydu? diyerek Ebû Bekir'i alaya aldı ve kelime oyunu yapmak suretiyle küfür ve inadını artırdı.

Ebû Bekir onun bu alaylı cevabına ve Allah'a dil uzatmasına fazlasıyla sinirlendi, kendine hâkim olamıyarak Fahnas'a şiddetli bir tokat vurdu, sonra da şöyle dedi :

— Canımı kudret elinde tutan Rabbıma yemin ederim ki, aramızda bir anlaşma ve sözleşme bulunmasaydı, herhalde boynunu vururdum, ey Allah'ın düşmanı!

Bu olay üzerine Fahnas kalkıp Hazreti Peygamber'e gelerek şikâyette bulundu. Peygamber (A.S.) Efendimiz, Ebû Bekir'i çağırarak sordu : **«Ya Ebû Bekir! Seni buna iten nedir?»** O da : «Ya Resûlellah! Allah düşmanı olan bu adam, Allah'ın fakir, kendilerinin zengin olduğunu söyledi. Dayanamadım, Allah için öfkelendim ve bir tokat vurdum» diye cevap verdi. Fahnas inkâr etti, böyle bir söz sarfetmediğini söyledi. Bunun üzerine Ebû Bekir'i doğrular mahiyette yukarıdaki âyetler indi. (1)

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - İbn Cerir - Âlûsî - Kurtubî - Lübabutte'vîl/ Alâeddin Ali

Diğer bir sebep :

Yahudilerden birkaç kişi toplanıp Resûlüllah (A.S.) Efendimize geldiler ve : «Ey Muhammed! dediler, sen bizlere peygamber olarak gönderildiğini iddia ediyorsun. Halbuki Allah ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere imân etmiyeceğimize dair Tevrat'ta bize ahidde bulundu, emir verdi, söz aldı. Eğer gaibden bir ateş gelir de bir kurban yerse, o takdirde seni tasdîk ederiz.» dediler. Bunun üzerine 183. âyet indi.

İLGİLİ HADÎS

«Yeryüzünde bir günah işlendiği zaman ona hazır olup da hoş karşılamıyan veya onu men'etmeye çalışan kimse, orada hazır bulunmayan gibidir. O günahın işlendiğini görmiyen fakat duyup da rıza gösteren kimse ise orada hazır bulunan gibidir.» (1)

FIKHÎ VE İTİKADÎ YÖNÜ

(سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ) «O dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini yazacağız.»

Peygamberleri öldüren Yahudiler asırlarca önce gelip geçtiği halde Kur'ân'da Hazreti Peygamber devrinde yaşayan Yahudilerin böyle bir suçla muhatap tutulmaları üzerinde duran ilim adamlarımız, şu neticeyi çıkarmışlardır :

Geçmişte işlenen bir günah ve suçu -aradan ne kadar zaman geçerse geçsin- tasvip edenler varsa, aynı suçu işlemiş sayılırlar. Yahudilerin durumu da böyle olmuştur. Resûlüllah (A.S.) Efendimizden asırlarca önce Zekeriya, Yahya ve diğer bazı peygamberler Yahudiler tarafından öldürülmüştür. Ama halen yaşamakta olan Yahudiler bu cinayeti tasvip ediyor, aynı itikadı taşıyorsa, sözü edilen suç ve günaha iştirak etmiş sayılırlar.

Nitekim ilim adamlarından Âmir eş-Şa'bî Hazretleri, Hz. Osman (R.A.) Efendimizin katlini tasvip edenlere, geçmişte işlenen bu cinayeti yerinde görenlere benzeterek, yukarıdaki âyeti okuyup aynı suça katıldıklarını hatırlatmıştır. (2) Meâlini yazdığımız Hadîs-i Şerîfte de bilhassa bu husus

(1) Ebû Dâvud : Urs b. Umeyr El-Kindî'den
(2) Kurtubî : 4/296

belirtilmekte, küfre rızanın küfür, günaha rızanın günah, suçu tasvibin suç olduğu hatırlatılmaktadır.

TARİHÎ YÖNÜ

(حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ . . .) «Ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe...»

Mevcut Tevrat nushalarında gaipten gelen bir ateşle kurban ya da takdimelerin yanıp yok olduğunu veya gaipten gelen bir kurbanın takdime yapıldığını belirten bir belgeye raslanmamıştır. Müfessirlerimizden çoğu, bu belgenin Tevrat'ın Musâ'ya inen ilk nushasında mevcut olduğunu, bu ilk nusha ortadan kaybolunca sonradan yazılan Tevrat nushalarında yer almadığını belirtmişlerdir. Bu, isabetli olabilir. Çünkü Tevrat'ın birçok belgeleri kısmen, ya da tamamen değiştirilmiş ve bir kısım belgelere yer verilmemiştir.

Yine ilim adamlarımızın tesbitine göre, bu hüküm İsâ Peygamberin tamamlayıcı nitelikte olan şeriatıyla kaldırılmıştır. Çünkü buna gerek kalmamış, İsâ Peygamber ölüleri diriltecek kadar büyük mu'cizelerle gönderilmişti.

Tevrat'ta, sözü edilen kurbandan değil, Allah'a yakın olmak, işlenen günahtan kurtulmak için «takdime» deyimiyle kurbanlardan sık sık bahsedilir. Özellikle Tevrat'ın üçüncü kitabı Levililer bölümünde bu konuya geniş yer verilmiştir. Harun oğullarından gelme kâhinler tarafından yakılan «takdîme»lerin, yukarıda sözü edilen kurbandan mülhem olduğu sanılmaktadır. Konuyu biraz daha aydınlatabilmemiz için Tevrat'taki bu belgelerden birini nakletmekte yarar görüyoruz :

«Ve Rab Musa'yı çağırdı ve toplanma çadırından ona söyleyip dedi : İsrâil oğullarına söyle ve onlara de : Sizden biri Rabbe takdime arzettiği zaman, takdimenizi hayvanlardan, sığır ve davardan arzedeceksiniz.

Eğer takdîmesi sığırdan, yakılan takdime ise, onu erkek, kusursuz olarak arzedecek; kendisi RABBİN önünde makbul olsun diye onu toplanma çadırının kapısında arzedecek. Ve elini yakılan takdimenin başı üzerine koyacak ve kendisi için keffaret etmek üzere kabul olunacaktır. Ve genç boğayı RABBİN önünde boğazlıyacak ve Harun oğulları, kâhinler, kanı takdim edecekler ve kanı toplanma çadırının kapısında olan mezbah üzerine çepeçevre serpecekler. Ve yakılan takdimeyi yüzecek ve onu kendi parçalarına göre kesecek ve kâhin Harun'un oğulları mezbah üzerine ateş koyacaklar ve ateşin üzerine odunlar dizecekler ve Harun oğul-

ları kâhinler mezbahta olan ateşin üzerindeki odunların üstüne parçaları, başı ve yağı dizecekler, fakat içlerini ve paçalarını su ile yıkıyacak ve kâhin hepsini yakılan takdime, ateşle yapılan takdime, RABBE hoş koku olarak, mezbah üzerinde yakacaktır.» (1)

FAİZSİZ ÖDÜNÇ VE MADDECİLER

(قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ) **«Allah fakirdir, biz zenginiz, diyenler...»**

Yahudilerle Arap Yarımadasında yaşayan putperestler arasında faiz muamelesi son derece yaygındı. Karşılıksız ödünç verip almak tamamen unutulmuş, her şey maddî değer ve karşılıklı menfaatle ölçülmeye başlanmıştı. Düşkünün elinden tutan olmadığı gibi, faiz işlemiyle fakirlerin ilikleri emiliyor, altından kalkılmaz yükler altına sokuluyordu. Tevrat'ın faizi yasaklayan emirlerine, İsâ Peygamberin getirdiği kardeşliğe iltifat eden yok gibiydi. Dinlerin aslı unutulmuş para ve put her şeyin üstünde tutulmuştu. Yahudiler, Allah fakirdir diyecek kadar şımarıp küstâhlaşmışlardı.

Kur'ân böyle bir devirde indi. İnsanları madde çukurundan kurtarmayı hedef ve amaç edinerek cihan kardeşliğini getirdi. Faizsiz ödünç vermenin aslında Allah'a verilmiş bir ödünç sayılacağını ve bunun sadakadan çok ileri bir mâna taşıdığını gönüllere işlemeye yöneldi. Maksat, maddeye aşırı derecede tutkusu olan katı yürekleri yumuşatmak, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki tahakkümünü ve sömürüsünü kaldırmak, insanca yaşamanın bütün yollarını ve kapılarını açık tutmaktı. Hattâ Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, karşılıksız ödünç vermenin sadakanın sekiz misli sevâp kazandıracağını belirtmesi hep bunun içindi.

Ama insan karakteri bu ya, menfaatine dokunulunca hiçbir kıstas kabul etmez, tepki gösterir, gerekirse basar feryadı. Yine gerekirse inat ve inkâra sapar, bütün kutsal ölçüleri bir çırpıda iter.

İşte Kur'ân inince Yahudilerin de tutumu böyle oldu. Kur'ân'ın bu insancıl, insancıl olduğu kadar cihanşümûl belgesini alaya aldılar, ters bir mâna vererek karşılıksız ödünç isteyen fakir sayılır, yargısıyla yola çıkıp Allah'ın fakir, kendilerinin zengin olduğunu diyecek kadar gayr-i ciddi davrandılar. Bu da yetmiyormuş gibi, son peygamberi tasdîk edebilmeleri için, gökten bir ateşin yiyip bitireceği bir kurban mu'cizesi gösterilmesini talep ettiler. Halbuki Tevrat'ta bununla ilgili belge değiştirilmiş, emir mahiye-

tinde bir hüküm çoktan unutulmuştu. Ama Yahudi inat ve zekâsı, dede babalarının yolundan ayrılmayıp aynı isteği son peygambere de teklîf ettiler. Halbuki daha önce gelen peygamberler böyle bir mu'cize getirdikleri halde Yahudiler yine inat ve inkârlarında devam etmiş, üstelik o peygamberleri öldürmüşlerdi.

Kur'ân onların bunca ölçüsüzlüklerini, inat ve inkârlarını açıklıyor. Maksatlarının mu'cize olmadığını bildiriyor.

Dün ne ise, bugün de aynı; Yahudilerde bir değişiklik yoktur. Maddeciler de böyle. Dünyayı huzursuz edenler, materyalist felsefeyle beyinleri yıkanan maddeciler değil midir.

Müslümanlar da kendilerini madde çukuruna iter, faiz işlemini kurtarıcı bir simit olarak benimser ve faizsiz ödünç sistemini ortadan kaldırırsa, spiritüalizm ile materyalizm arasındaki denge bozulur; İslâm'ın anlamı kalmaz. Aynı sistemin kurbanları arasında yerlerini, yurtlarını almış olurlar.

PEYGAMBERİ TESELLİ

(قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ) «De ki : **Benden önce size peygamberler açık belgelerle ve sizin dediğiniz şeyle geldiler, doğru sözlüler iseniz neden onları öldürdünüz?»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, bilindiği gibi rahmet peygamberidir. Kalbi insanlıktan yana merhamet ve şefkatla doludur. Ne Yahudilerin maddeye tapmasına, ne Arapların putların önünde eğilmesine dayanabilirdi. İnsanların bu tür sapık yollara sapmasına gönlü hiçbir suretle razı değildi. Bunun için zaman zaman üzülür, bunca insanın kendini Allah'tan uzaklaştırıp elim bir azâba itmesini düşündükçe kalbi daralırdı. Kur'ân'da sık sık Onun bu halinden söz edilir ve kendisine düşenin açık bir tebliğ olduğu, hidâyetin ise Allah'a ait bulunduğu hatırlatılır.

Konumuzu oluşturan âyetle de bu anlamda bir teselliye kapı açılmış, her gelen peygamberin kendini inat ve inkâr oklarından uzak tutamadığına, bu yüzden bir çok çileler, eziyet ve meşakkatler çektiklerine işâret edilmiş, hak ile bâtıl mücadelesinin insanla başladığına ve bunun kıyâmete kadar sürüp gideceğine atıf yapılarak bu konudaki ilâhî sünnetin hükmünü yürüteceğine dikkatler çekilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kitap ehli ile müşriklerin küfürde inat etmeleri ve Müslümanlara incitici anlamda dil uzatmaları söz konusu edildi. Bunca insanın doğru yola girmemelerinin Resûlüllah'ı için için üzdüğü

belirtilerek, her gelen peygamberin bu tür söz ve davranışlara maruz kaldığı hatırlatıldı. Hattâ bazı peygamberlerin öldürüldüğüne dikkat çekilerek tesellide bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle bu teselliye daha geniş bir anlam kazandırılarak her şeyin ölümle sona ereceği, geriye iyi ve kötü amellerin hesabı ve karşılığı kalacağı; dünya hayatının aldatıcı ve oyalayıcı bir geçimlik olduğu belirtiliyor. Herkesin işlediği iyilik ve kötülüğe göre bir karşılık göreceği ve asıl karşılığın noksansız biçimde âhiret günü verileceği hatırlatılıyor.

—oOo—

كُلُّ نَفْسٍ
ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فٖي اَمْوَالِكُمْ
وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذٖينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثٖيرًا
وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

MEALİ :

185— Her canlı ölümü tadıcıdır (tadar). (Amellerinizin) karşılığını ancak kıyâmet günü tam olarak göreceksiniz. Artık kim ateşten uzaklaştırılıp Cennet'e konulursa, gerçekten o kurtulmuştur. Dünya hayatı ise aldatıcı bir yararlanma ve geçimlikten ibârettir.

186— Şanıma and olsun ki, mallarınızda ve canlarınızda ciddi bir sınavdan geçirileceksiniz ve gerek sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, gerekse müşriklerden birçok incitici (sözler ve davranışlar) duyacak-

sınız. Eğer sabreder (takvâ ölçüleri içinde) sakınırsanız, işte bu azmedilecek işlerdendir.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettikten sonra bu beldede üç ayrı sınıf oluştu : Müslümanlar, Yahudiler ve müşrikler. Bunlar arasında idarî bir otorite ve karşılıklı hakları koruyucu anlamda bir diyalog kurmayı tasarlıyan Efendimiz, her üç sınıf ile ölçülü biçimde temas halindeydi. Tabii Yahudiler İslâmın Medine'yi merkez seçmesinden hiç ama hiç memnun değillerdi. Bu bakımdan ünlü şâir ve hatiplerini son din ve onun peygamberi aleyhine harekete geçirdiler. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir merkebe binip yedeğinde Zeyd oğlu Üsame olduğu halde, sözü edilen üç ayrı sınıftan meydana gelen bir toplantıya rasladı. Durup selâm verdi. Müslümanlar Onun selâmını saygı ile aldılar; Medine'de bir baş olma sevdasıyla yıllar yılı çalışan fakat Hz. Peygamberin gelmesiyle bütün plânları suya düşen Abdullah bin Ubey üstlüğünün bir ucuyla burnunu kapadı. Böyle yapmakla, Resûlüllah'tan tiksindiğini ve kötü bir koku hissettiğini anlatmak istiyordu. Buna rağmen Rahmet Peygamberi hiçbir şey olmamış gibi davranarak Kur'ân okudu. Müslümanlar hürmetle dinlediler. Buna daha fazla dayanamıyan Abdullah bin Ubey, Peygambere dönerek şöyle dedi : «Ey kişi! Senin söylediklerin hiç de hoşa giden cinsten değildir. Eğer okuduğun şey hak söz ise, ne diye bizi burada rahatsız ediyorsun, var git kendi meclisinde oku, sana gelen olursa ona oku..» Aynı toplantıda bulunan Abdullah bin Revaha ise, «hayır, onu sen bizim meclisimizde oku, ya Resûlellah! Çünkü hoşumuza gidiyor» diyerek İslâm düşmanını susturmak istemişti. Derken bir tartışma başladı. Hz. Peygamber onları yatıştırıp ayrıldı. Hasta yatan Sa'd bin Ubade Hazretlerini ziyarete gitti. Sa'd olanları duyunca üzüldü ve tesellide bulunarak onların affedilmesini diledi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADİSLER

«Cennet'te bir değneğin işgal ettiği yer, dünya ve ondaki şeylerden hayırlıdır. İsterseniz FEMEN ZUHZİHA ANİ'N-NAR... âyetini okuyun.» (3)

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - İbn Kesîr - Kurtubî
(2) » » - Lübabu't-te'vîl - İbn Cerir
(3) Buharî - Müslim - İbn Ebî Hâtim : Ebû Hüreyre (R.A.)den

«And olsun ki, dünya, âhiret yanında sadece sizden birinin parmağını suya daldırması gibidir, hele bir baksın parmağı ne kadar su ile kendisine dönmüştür.» (1)

Üsame bin Zeyd (R.A.) diyor ki :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz ile Ashabı, Allah'ın emrettiği gibi Kitap Ehlini ve müşrikleri affeder; onların incitici söz ve davranışlarına karşı sabrederlerdi.» (2)

«Kim ateşten uzaklaştırılmasını, Cennet'e sokulmasını arzu ediyorsa, Allah'a, âhiret gününe (samimi bir gönülle) inansın ve kendisine nasıl gelinmesini istiyorsa öylece insanlara gitmeyi istediği halde eceli kendisine erişsin.» (3)

RUHLAR DA ÖLÜMÜ TADAR MI?

(كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) **«Her canlı ölümü tadıcıdır.»**

Bu âyetten, ölümü tadanın öleceği anlaşılıyor. O halde tadan rûh mu, yoksa beden mi? Ruh bedeni terkedeceğini anlar; ölümü tadan ise, insanî ruh değil, hayvanî ruhtur. O da bedenle birlikte ölür. Bazılarına göre, insanî ruh ölümü tadar, beden ölür.

«Yerin üstündeki her şey fânidir.» (4)

Âyetinden de ruhların bu son bulmanın dışında kalacağı istidlâl edilmiştir. Çünkü insan ölünce ruhu dünyada kalmaz, ruhlar (Berzah) âlemine geçer. Hem ruh Rabbimizin emrindedir. Maddeye te'sir eden şeyler ona tesir etmez.

Cennet'teki Huri ve Vildanlara gelince, onların ölüp ölmiyeceği hakkında farklı yorumlarda bulunulmuştur. Ama biz diyoruz ki, ölüm bir istihale, bir halden başka bir hale geçişinin kaçınılmaz kapısıdır; şartları çok değişik diğer bir âleme göçmenin hazırlığı ve ruhun gideceği âleme uygun elbise değiştirmesidir. Cennet'teki Huri ve Vildanların oranın hayat şartlarına göre yaratıldığına göre bir istihale geçirmelerine gerek kalmıyor. Aynı şey melekler için de söz konusudur. Ancak ilim adamlarımızın me-

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Müslim - İbn Mâce : Sahihtir
(2) İbn Kesir : 1/435
(3) Taberanî - Ebû Nuaym
(4) Rahmân sûresi : 26

leklerin ölüp ölmüyeceği hakkında çok farklı yorumları vardır. Buna girmek istemiyorum.

Nitekim Kur'ân'da buna işâret edilerek deniliyor ki :

«Sûr'a üfürülünce, Allah'ın dilediğinin dışında, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir daha üfürülür derken (ölenlerin tamamı) kalkıp bakışırlar.» (1)

«Allah'ın dilediği hârlç» istisnasından bazı varlıkların örneğin meleklerin, Cennetteki Huri ve Vildanların ölmiyeceği anlaşılıyor. **«Cansız yere düşer»** diye meâlini verdiğimiz «SAİKA» fiilinin mutlaka ölüm anlamına gelmediği de bilinmektedir. «Sesin şiddetinden aklı başından gidip baygınlık geçirdi», «Korkudan dengesini kaybedip yere düştü», «Tıpkı yıldırım çarpmış kimse gibi düşüp kendinden geçti,» biçiminde de buna mâna verilebilir. Ne var ki müfessirlerimizin çoğu, ilgili hadîsleri de dikkate alarak buna «düşüp ölür» mânasını daha uygun bulmuşlardır.

Bu konuya Zümer sûresinde 68. âyetin tefsirinde geniş yer verilmiştir. Arzu edenler oraya baksınlar.

ALLAH'A İMÂNIN HEDEFİ SAADETTİR

(وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **«(Amellerinizin) karşılığını ancak kıyâmet günü tam olarak göreceksiniz.»**

Eserden müessire kapı açılarak kâinattaki mutlak düzenin sâhibine yönelip O'na şuurlu ölçü ve anlamda imân etmek insanı fazîletin doruğuna, insan olmanın şeref düzeyine eriştirir. İşte böyle bir imânın hedefi mutlak saadettir. Ne var ki, bu dünyada sözü edilen saadete çoğu kez erişilmemekte, erişileni ise birkaç günlük bir zamanla bağlı bulunmaktadır. Halbuki fazîlet ve kemalin temelini oluşturan imânın hedefi herhalde saadettir. Bu, Sünnetullah'ın şaşmayan kıstaslarından biridir. O halde bu dünyadan başka bir âlemin varlığını kabul etmek zorundayız. Aksi halde ne imânın, ne de fazîlet ve kemalin değeri kalır. Bunlar gayeden uzak boş sözler olarak anlamını yitirir.

Aslında ne imân ve fazîlet, ne de olgunluk ve hayırhahlık hedefinden sapar. Bu dünyada hedefini bulamıyan ve bulmamış gibi görünen bu yüce değerler bir gün mutlaka hedeflerini bulacaklardır.

---

(1) Zümer sûresi : 68

İşte Kur'ân, «imân ettim, fazîlet mücadelesi verdim, insanlıktan yana bir nice fedakârlıklara katlanarak hizmet sundum da ne oldu? Bir sürü inkârcı ve çıkarcı ham ervah bol nîmet içinde yüzerken ben dertten, felâket ve musîbetten yakamı kurtaramadım!» diye yanlış bir düşünceye sapılmamasını hatırlatarak gerçek saadetin şu geçici birkaç günlük dünya hayatında değil, ebedî olan âhiret yurdunda olduğunu Sünnetullah ölçüsü içinde veriyor:

«(Amellerinizin) karşılığını ancak kıyâmet günü tam olarak göreceksiniz», yani noksansız verilecek ve böylece imân temeli üzerinde yükselen fazîlet saadete, inkâr bataklığında yeşeren rezîlet de felakete kavuşacaktır.

MAL VE CAN İLE İMTİHAN EDİLME

(لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ) **«Şanıma and olsun ki, mallarınızda ve canlarınızda ciddi bir sınavdan geçirileceksiniz..»**

Kur'ân ferdi ve toplumu dar açıdan kurtarıp onlara geniş ufuklar açar. Yakın ve önemsiz amaç ve hedefe takılıp kalanları çekip alır, yüce ve sonsuzluk va'deden hedef ve amaçlara yöneltir. Zira mal ve can gibi iki fâniye gönül verip hayattan maksadın bu ikisine kavuşmak ve devam ettirmek olduğunu sanan bir kafa ve kalbin büyük dâvaları, insanlığın selâmetiyle ilgili meseleleri düşünüp anlaması çok zordur. Hani küçük ve önemsiz işlerle uğraşanların büyük işlere yüzçevirmesini görmek âdeta mümkün değildir. Yeryüzünde en üstün bir hizmeti yüklenen, Allah'ın halîfesi olma payesine lâyık görülen insan bu doğrultuda hareket ettiği, diğer bir deyimle bu imân bilinciyle hayatın anlam ve amacını düşünebildiği ölçüde muhteremdir, huzurludur, başarılıdır. Mal ve cana gelen felâket, noksanlık ve musibete, çoktan hazır bulunduğu için de üzgün değildir. Saadet caddesinde Allah'a uzanan yolda -yüce nîmetlere doğru yönelirken- bu tür engel ve dikenlerin varlığını bildiği için katlanır; sonucun selâmetle noktalanacağına yürekten inanır.

Bu bakımdan onun hayatı kendi çıkarından yana değil, toplum ve milletin Yaratan'a kul olmasını sağlamaktan yanadır. Bunu da ancak ilâhî nizam ölçüleri içinde gerçekleştirmeye çalışır; himmet ve gayreti Allah'ı memnun etmeye yöneliktir. Gözleri büyük dâvaların, yüksek gayelerin gerçekleştirilmesine çevrilmiştir. O artık yemek, evlenmek, nefsi tatmin etmek için yaşamıyor, yaşamak için bunlardan meşru olanına el uzatıyor.

Büyük dâvaların büyük himmetler, yüksek ve sağlam irâdeler, sarsılmıyan imânlar istediğini çok iyi bilir. Bunun karşısına küfür ve tuğyanın,

şahsî çıkarların, makam ve koltuk meraklılarının çıkacağını hesaba katarak gelen incitici, üzücü ve yorucu söz ve davranışlara karşı sabır gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm mü'mine bunu hatırlatarak sesleniyor :

«Şanıma and olsun ki, mallarınızda ve canlarınızda ciddi bir sınavdan geçirileceksiniz ve gerek sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, gerekse müşriklerden birçok incitici (sözler ve davranışlar) duyacaksınız. Eğer sabreder (takvâ ölçüleri içinde) sakınırsanız, işte bu azmedilecek işlerdendir.»

YORUMLAR

Meta' :

a) Bir süre yararlanılan şey,

b) İhtiyacı bir müddet için gidermekte kullanılan sıradan eşya, alet ve edavat,

c) Satılık kumaş, gibi mânalara delâlet eder.

Meta-ı gurur :

a) Dış görünümüyle çekici olup aslında aldatıcı olan bir mal, makam ve dünyalık,

b) Alıcıyı aldatmak için ambalajını çekici yapıp satıldıktan sonra değeri çok düşük olduğu anlaşılan herhangi bir eşya,

c) Refah dolu bir hayat gibi manalara gelir. Çünkü mevcut nîmetler ne kadar çekici olursa olsun, âhirette mü'minlere sunulacak nîmetler karşısında çok önemsiz kalır. Ve işte o zaman dünya metaının insanı ne kadar aldattığı anlaşılır, neden sonra.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap ehlinden daha çok Yahudilerin İslâm'a ve onun Peygamberine incitir ölçüde söz sarfettikleri; bazı kırıcı ve mesafeyi açıcı davranışlarda bulundukları belirtildi. Buna karşı takvânın gereğine bağlı kalınarak sabredilmesi ve böylece iyi bir sonucun elde edilebileceği hatırlatılarak bazı tavsiyeler yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap ehlinin Tevrat ve İncil'deki hakikatleri giz-

liyerek Allah'a vermiş oldukları sözü yerine getirmediklerine değiniliyor; bu anlayış ve tutum içinde ısrar eden bir milletten iyi niyet ve yakın ilgi beklenemiyeceğine işâret ediliyor. Allah kitabının önemsiz meta' karşılığında değiştirilmesinin veya belgelerinin gizlenmesinin din ve ilim adına bir cinayet olduğuna atıflar yapılarak İslâm ilim adamlarının dikkati çekiliyor.



وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ
وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا
قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ
بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ
بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

MEÂLİ :

187— Hani Allah, kitap verilenlerden, «Şanıma and olsun ki, onu insanlara herhalde açıklayacaksınız; hiçbir şeyi ondan gizlemiyeceksiniz!» diye kesin söz almıştı. Ne var ki, onlar bu sözü arkalarına (kulak ardına) attılar da önemsiz bir paha ile onu sattılar. Satın aldıkları şey ne kötü!

188— Yaptıklarına ferahlanan, yapmadıkları şey ile övülmesini sevenlerin sakın azâbdan kurtulacaklarını sanma; sakın sanma, çünkü onlar için çok acıklı bir azâp vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Münafıklardan bir grup, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz savaşa çıktığında bir takım mazeretler öne sürerek ona katılmadılar. Savaş sona erip

Resûlüllah ilâhî yardıma mazhar olarak döndüğünde özür dilediler; bununla da kalmayıp yalan yere yemin ederek yapmadıkları şey ile övülmek istediler. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. (1)

Muhammed bin Kâ'b el-Kurezî diyor ki :

«Bu âyet, hakkı gizleyen İsrâiloğulları'nın bilginleri hakkında inmiştir. Onlar hükümdarlarını, devlet adamlarını memnun etmek ve değersiz bir karşılık elde etmek için Tevrat'ın hükümlerini değiştirir, gerçeğe uymayacak biçimde te'vîl ederlerdi. Yukarıdaki âyet onların bu tutumunu yerer mahiyette inmiştir.» (2)

İLGİLİ HADÎS

Sâbit b. Kays (R.A.) şöyle diyor: Bu âyet inince kendi halime çok üzüldüm ve Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dedim ki :

— Ya Resûlellah! helâk olacağımdan endişeliyim.

— Neden? diye sordu. Ben de :

— Allah kişiyi yapmadığı şeyle övünmekten menetmiştir. Ben övünmeyi sevdiğimi hissediyorum. Allah büyüksenmeyi yasaklamıştır; ben güzel giyinip yakışıklı görünmeyi seviyorum. Huzurunda senin sesin üstünde yüksek sesle konuşmamızı Allah men'etti, ben ise yüksek sesli bir adamım, diye cevap verdim.

Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu :

— Övülmeye lâyık yaşamana, şehît olarak ölmene ve Cennet'e girmene razı değil misin?

Ben de :

— Evet, razıyım, ya Resûlellah! dedim.

Cidden öyle oldu, Hz. Sâbit övülmeye lâyık bir hayat sürdü ve sonunda Yemame savaşında şehît oldu. Böylece Peygamber (A.S.) Efendimizin geleceğe ait vermiş olduğu gaybî haber gerçekleşti. (3)

«Kim bir ilimden sorulur da (bildiği halde) onu gizlerse, Allah kıyâ-

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî : Saîd el-Hudrî (R.A.)den. İbn-Kesîr kendi tefsirinde

(2) Kurtubî : 4/306

(3) İbn Murdeveyh

met günü onu ateşten bir gem ile gemler.» (1)

ALLAH SÖZÜ İNSANLARA AÇIKLANMAK İÇİN İNDİRİLMİŞTİR

(وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ) «Hani Allah, kitap verilenlerden, Şanıma andolsun ki, Onu insanlara elbette açıklayacaksınız diye kesin söz almıştı.»

Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle çok önemli bir hususa temasla İslâm alimlerini uyarıyor. Allah tarafından gönderilen kitapların insanlara açıklanmasının, anlatılmasının ve öğretilmesinin gerektiğini belirtiyor. Yahudiler Tevrat'ın, Hıristiyanlar İncil'in dünya saltanatı uğruna bazı belgelerini bile bile değiştirerek çok yanlış yorumlara kapı açmışlardır. Din bilginlerinden bir kısmı kilise veya havranın çıkarı için Kitabı arkalarına alıp şahsın sosyal durumuna ve kişisel arzusuna göre fetvâ verme küçüklüğünü göstermişlerdir. Kimi de inansınlar diye dini insan aklına ve mantığına göre değiştirme hevesine kapılmış, bu yüzden yüzlerce İncil -ama hiçbiri diğerine uymaz ölçü ve muhtevada- ortaya çıkmıştır. Böylece önemsiz ve geçici menfaatler, makam ve çıkarlar karşılığında doğru yolu gösteren ilâhî sözler aslından uzaklaştırılmış oldu. Mâbedler aşk odaları haline getirilecek kadar din adına taviz verildi. Bu sonuçtan üzülecekleri yerde övünme payı çıkaranların sayısı belli değil. Çarpık bir tutumla dine hizmet ettiklerini sananlar için elbette acıklı bir azâbın hazırlanması ilâhî adâletin gereğidir. Kur'ân bunu hatırlatıyor.

Tevrat ve İncil'de son peygamberin geleceğiyle ilgili belgelerin bir kısmının çıkarılması, diğer bir kısmında kelime değişikliği yapılması ne ile yorumlanabilir? Hz. İsâ'nın göğe yükseltilmesinden sonra ilk yazılan Bernaba İncil'inin ortaya çıkması papazları şaşırtmış; o kadar ki, mevcut İncil'lerdeki yanlışları gün gibi ortaya çıkarmış olması, bu İncil'in bir tarafa itilmesine neden olmuştur.

Allah, Müslüman din âlimlerini böyle bir sapıklık ve şaşkınlığa düşmekten korumak, kendilerine ilâhî emanet olarak verilen Kitab'ın dosdoğru açıklanmasını, insanlara taşıdığı hükümlerin anlatılmasını sağlamak için geçmişte işlenen cinayetin bir daha işlenmemesini emretmektedir. Çünkü her devirde madde ve makam hastası zavallılar vardır. Bu tipler dünyevî amaç ve arzularına erişebilmek karşılığında birçok değerleri arkalarına atabilirler. Yakın tarihimizde de bu tür sapıklık içinde bulunan

(1) Ebû Dâvud - Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

din âlimlerini (!) gördük ve duyduk. Kimi banka fâizini helâl saydı. Kimi az içkiye, kimi şaraptan başka içkilere cevâz kapısını açtı. Kimi üçüncü şahsın müdahalesiyle de olsa doğum kontrolünde bir sakınca bulunmadığını söyledi. Kimi Allah'a ve Muhammed'e inanmıyan veya Allah'a inanıp Muhammed'e inanmıyan bir mucit, bir kâşifi Cennet'e sokma cömertliğinde bulundu. Kimi baş örtüsüne gerek olmadığını savundu;«din bir kalb işidir, baş örtüsü işi değil»diyecek kadar tahrife yeltenenler görüldü. Kimi tezelden TÜP BEBEK konusuna eğilerek İslâm dininde bir sakınca olmadığı fetvâsını yaydı. Kimi de İslâm'ın sadece bir vicdan işi olduğu görüşünü savundu; bütün hayat kapılarını dine kapatma kahramanlığında bulundu. İslâm'ın siyaset olmadığını, Müslümanın evinden camiye, cami'den iş yerine gitmesi gereği üzerinde ısrarla durulması gereğini yıllarca işleyip durdu.

Bir kısmı da Kur'ân'ı entellektüelin ve yarı aydınların mantığına göre küçültmeye, mu'cizeleri, fizik ötesi hususları te'vîle yeltenip din adına taviz üstüne taviz, tahrif peşine tahrif sıralamaya koyuldu. Bütün bu sakat tutumlar neticesi din daha çok eğitim dışı bırakıldı. Dindarlık bir âdet ve gelenek atmosferi içinde kuşaktan kuşağa devam ettirildi. Böylece İslâm âleminde Kur'ân'ın asra yön veren, ışık tutan kapıları, bir ilme temel teşkil eden esasları bir daha açılmamak üzere kapatılmak istendi.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama sözü edilen fetvâcılara soruyoruz : Bütün bu sakat ve yanlış gayretler, gayr-i ilmî, gayr-i dinî fetvâlar İslâm'ı nereye götürdü? İslâm adına, insanlık adına elde edilen sonuç nedir? Biz cevap verelim: İslâm ülkelerinin çoğunda ruhları gıdasız bırakılan, hayat damarları kurutulan; dede ve babasına küfreden, kutsal hiçbir ölçü tanımıyan materyalist kuşaklar yetiştirildi. Anarşinin hortlaması için bundan daha uygun vasat bulunabilir mi?

İslâm'ın derin anlamını, ruh ve mayasını kavrayamamış din âlimi geçinen, aslında dini bilmiyen yarı câhillerin, sözü edilen fetvâcıların işlediği bunca günah çok elim sonuçlar doğurdu, Müslüman halkın din âlimlerine karşı güvenini sarstı; dinî müesseselere karşı saygılarını kaldırdı. Dinî alanda büyük bir boşluk meydana geldi. Oysa İslâm bütünüyle akıl ve ilim yolunu seçmiştir.

Aynı zamanda İslâm ve O'nun ana kitabı Kur'ân başlıbaşına ve nev'i şahsına mahsus ilâhî bir müessesedir. Onu insan eseri olan başka müesseselere uydurmaya hiç kimsenin hak ve yetkisi yoktur. O, bir bütündür; ya tamamı kabul edilir, ya da tamamı rededilir. Bir hükmünü beğenip, diğer bir hükmünü beğenmemek diye bir kuralı yoktur.

Halbuki kendilerine Kitap verilen toplumlar ve milletler bu ilâhî emaneti yüklendikleri ân Allah'a, onu dosdoğru açıklıyacaklarına (zımnen) söz vermişlerdir. İşte yukarıdaki âyet bunu hatırlatıyor.

Kitaplıların verdikleri bu sözü arkalarına atması insanlığa çok pahalıya mal olmuştur. Hiçbir şey kazandırmamış, fakat çok şey kaybettirmiştir. En azından materyalizmin ve komünizmin gelişmesine yol açmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle gerek Kitap ehlinin, gerekse müşriklerin İslâm'a karşı olumsuz yöndeki söz ve davranışlarından ve İslâm'ın da onlara karşı barışçı bir yol takip etmesinden söz edildi. Bu arada sünnetullah'a dikkatler çekildi. Hak ve bâtıl mücadelesinin ölçü ve metoduna işâret edilerek aşırı gitmenin hiç kimseye yarar sağlamıyacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle ruhu sıkan günlük olayların tesirinden kurtulmak için sık sık ilâhî kudreti bütün inceliğiyle yansıtan ve O'nun varlığını simgeliyen göklerle yerin yaratılışına dikkatler çekiliyor. Hiçbir şeyin boşuna yaratılmadığı, tesadüfî hiçbir şeyin vücut bulmadığı belirtilerek eserden müessire bir geçiş sağlanması isteniliyor.



وَلِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ
ف۪ي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِۚ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذ۪ينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ ف۪ي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ
رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًاۚ سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾
رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُۜ وَمَا لِلظَّالِم۪ينَ
مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَاد۪ي لِلْا۪يمَانِ
اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّاۗ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا
سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِۚ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا
عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْم۪يعَادَ ﴿١٩٤﴾

MEÂLİ :

189— Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

190— Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün

birbiri ardınca gelişinde, aklını iyi kullananlar için (yol gösterici) belgeler vardır.

191— O akıl sâhipleri ki, ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında (iyice) düşünüp, «Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın! Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzîh ederiz. Bizi (Cehennem) ateşinin azâbından koru» (derler).

192— Rabbimiz! şüphesiz Sen kimi ateşe sokarsan, elbette onu rezîl ve rüsvay edersin. Zâlimler için yardımcılar da yoktur.

193— Rabbimizi doğrusu biz, imâna çağıran, Rabbinize imân edin, diyen bir çağırıcı duyduk, imân ettik, Rabbimiz! artık günahlarımızı bağışla; kötülüklerimizi ört ve canımızı iyilerle beraber al..

194— Rabbimiz! peygamberlerine bizim için va'dettiklerini bize ver, kıyâmet günü bizi rezil ve rüsvay etme. Şüphesiz ki sen va'dinden dönmezsin.

İNİŞ SEBEBİ

Kureyş ulularından birkaç kişi toplanıp önce Yahudilerin din âlimlerine gittiler ve : «Musâ Peygamber size ne gibi âyetler (mu'cizeler) getirdi?» diye sordular. Onlar da : «O bize Âsa, Yed-i beyzâ mu'cizelerini getirdi; denizi İsrâiloğulları'na açtı» diye cevap verdiler. Sonra Hıristiyan din âlimlerine uğrayıp : «İsâ Peygamber size ne gibi mu'cizeler getirdi?» diye sordular. Onlar da: «İsâ Peygamber dilsizleri, körleri ve alaca tenlileri iyileştirme, ölüleri diriltme mu'cizelerini getirdi» diye karşılık verdiler. Bu kez Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki : «Ey Muhammed! Rabbine duâ et de Safa tepesini bize altın yapsın..» Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Bu âyetlerle, kâinatın baştan sonuna kadar mu'cizelerle dolu olduğu, aklını iyice kullanan kişilerin her an nice belgelerle yüzyüze bulunduğu hatırlatıldı.

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî. Bu konuda İbn Kesîr diyor ki : «Bu rivâyet bir müşkil arzetmektedir. Çünkü âyet Medine'de inmiştir. Sözü edilen olay ise Mekke'de geçmiştir.» Bir ihtimal, Kureyşlilerin Medine'ye gelmiş olamları mümkündür.

İLGİLİ HADİSLER

«Bir adam sırtüstü yatağında uzanırken bir ara başını kaldırıp yıldızlara ve göğe baktı, «Ben şahitlik ederim ki, senin bir düzenleyicin ve yaratanın vardır.» diyor, sonra şu duâyı yapıyor: «Allahım! beni bağışla..» Allah da rahmet nazarıyla bakıp onu bağışlıyor.» (1)

«Her şey hakkında iyice düşünün, ama Allah'ın Zat'ı hakkında düşünmeyin. Çünkü yedinci gökle O'nun Kürsi'si arasında yedi bin nûr (dan perde) vardır. Allah bütün bunların da ötesindedir.» (2)

«Mahlûkat (yaratıklar) hakkında düşünün, ama Yaratan hakkında düşünmeyin. Çünkü O'nun kadrini ölçecek durumda değilsiniz.» (3)

Hasan el-Basrî (R.A.) diyor ki:

«(Kâinata bakıp) bir saat düşünmek, bir yıl (nâfile) ibâdetten hayırlıdır.»

Ebû Derdâ (R.A.)ın anasına soruldu :

— Oğlunuzun durumu ve ameli nedir?

— Çoğu zaman düşünür, diye cevap verdi.

İbn Müseyyeb'den öğle ile ikindi arasındaki ibâdetten sorulduğunda dedi ki : «Sizin bu dediğiniz ibâdet değildir. Asıl ibâdet Allah'ın haram kıldığından korkup kaçınmak, iffetli olup Allah'ın yarattığı şeyler hakkında düşünmektir.»

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Bir gece teyzem Meymune (R.A.)nın evinde kaldım. Resûlüllah (A.S.) uykudan uyanınca Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okudu, sonra abdest için asılı bulunan kırbaya yaklaştı, hafif bir abdest alıp onüç rek'at namaz kıldı.» (4)

Hz. Âişe Vâlidemiz (R.A.) diyor ki :

«Bu âyetler indiğinde gece idi. Resûlüllah kalkıp namaz kıldı. O esnada Bilâl gelip namaz vaktini bildirdi, ama Resûlüllah'ı ağlar vaziyette görünce dayanamadı sordu :

---

(1) Kurtubî : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Ebû Şeyh : İbn Abbas (R.A.)dan
(3) » » : » »
(4) Buharî - Müslim : İbn Abbas (R.A.)dan

— Ya Resûlellah! ağlıyor musunuz? Halbuki Allah Senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.

Bunun üzerine Peygamber (A.S.) şöyle buyurdu:

«Ya Bilâl! Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı? And olsun ki Allah bu gece « إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ . . . **» âyetini indirdi.»** Sonra Allah Resûlü devamla: **«Bu âyeti okuyup da düşünmiyen kimseye yazıklar olsun!.»** buyurdu. (1)

Bunun için İslâm büyükleri: «Düşünmek gibi ibâdet yoktur», demişlerdir.

KUR'ÂN VE ASTRONOMİ

(إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ . . .) **«Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını iyi kullananlar için belgeler vardır.»**

Kur'ân-ı Kerîm yukarıdaki âyetlerle mü'minlerin dikkatini Astronomi'ye çekmektedir. Bunun için Hz. Ali (R.A.) Allah'ın varlığını, birliğini iyice anlayıp imânı bu konuda sağlamlaştırmak için Astronomi öğrenmeyi tavsiye etmiştir. Fizik ile kimya nasıl bize elementler arasındaki dengeli bileşim ve ilgiyi gösteriyor; diğer bir tanımla fizik cisimlerin özelliğini ve yapılarında bir değişiklik meydana getirmeksizin durumlarını veya hareketlerini değiştiren kanunları incelememize; kimya da cisimlerin yapı ve atom düzeni bakımından değişik cisimlere dönüşmesini sağlamamıza yarıyor ve bununla cisimlerde câri olan ilâhî sünneti bize hatırlatıyorsa, **Astronomi** de etrafımızı çevreleyen kâinatı, yani gök cisimleri ve bunların birbirine oranla konumlarını öğreterek mutlak bir düzene dikkatimizi çekip çok mükemmel bir düzenleyicinin varlığını isbatlıyor.

Yukarıdaki âyetlerle, yerkürenin güneş sistemi içindeki konumu, güneş sistemindeki gezegenlerin birbirine oranla aldıkları durumu ve bağlı bulundukları yörünge özellikleri hatırlatılıyor. Gökler tabiriyle de feza âlemindeki mutlak düzeni anlayabilmemize yardımcı anafikir sunuluyor.

Bilindiği gibi yerküre, güneş sistemine dahil gezegenlerden biridir. İnsan ve diğer canlıların yaşamasına uygun bütün şartları kendinde taşımaktadır. Ağırlık merkezinden geçen bir eksen etrafında oldukça düzgün bir hareketle kendi üzerinde dönerken, bir yandan da elips şeklinde bir yörünge üzerinde güneşin çevresinde dolanır. İşte bu düzenli hareket ve dönüş bir bakıma canlıların yaşamasına uygun şartları ve imkânları ha-

(1) İbn Ebî Hatim - İbn Hibban : Kendi Sahihinde

zırlar.

Yerin güneş etrafında dolanması yıl'ın süresini, kendi ekseni etrafında dolanması gün'ün süresini; bu dönme ekseninin değişen eğiklik dereceleri de mevsim'leri tayin eder. Merkezkaç kuvvetiyle güneşin çekim kuvvetine belli bir mesafede mukavemet gösterir. Ortalama hızı saniyede 29,76 km, saatte 107.000 km.'dir.

Dünyamızın bu iki türlü hareketi ve 23 derece meyilli bulunması, güneş ve diğer gezegenlere olan uzaklığı, başdöndürücü bir hızla dönmesi, kutuplardan basık bir görünüm arzetmesi, dörtte üçünün su ile kaplı olması, atmosfer tabakasının kalınlık ve özelliği birer tesadüf müdür? Tesadüflerin birbirini -belli kanunları kendiliğinden oluşturarak- zincirleme takip etmesi mümkün müdür? Bir düşünürün dediği gibi : yazı makinası üzerinde akılsızca çalışan altı maymunun milyon kere milyon senede meydana getirmiş olduğu milyarlarca sahifenin köroyunu ürünü olarak, Shakespear'in bir vecizesini veya şiirlerinden bir iki mısraını bulabilirsek bunu çok hem çok dikkat çekici bir tesadüf sayarız. Aslında böyle bir tesadüfe de raslamak pek mümkün değildir.

İyi ama kâinatta öylesine mükemmel bir düzen ve her yönüyle bir plân var ki bunu onun her bölümünde her zaman görmek mümkün. Bütün bunların kör tesadüflerin birbirini izleyerek meydana geldiğini iddia etmek, altı maymunun akılsızca ve milyonlarca yıl tuşlara vurmalarıyla çok mükemmel bir kitabın yazılıp meydana geldiğini iddia etmek kadar gülünçtür.

Bunun için Kur'ân yukarıdaki âyetle insan aklını kamçılıyarak harekete geçiriyor, kâinatın her satırında Allah'ın varlığı ve üstün kudreti yazılıdır diyor.

PSİKOLOJİK YÖNÜ

(الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا . . . . .) **«O akıl sahipleri ki, ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar....»**

Kur'ân insan hayatını iç ve dış bağlantılarıyla dengede tutar. Günlük olayların ruhumuz üzerinde bırakıp biriktirdiği tesirler hayli çoktur. Bunların ekserisi veya bir kısmı şuuraltında depolanır. Sırası geldikçe açığa çıkar da olumlu, ya da olumsuz yönde etki yapar.

Daha önceki âyetler savaş, inkârcılarla tartışma ve sürtüşme, onların incitici söz ve davranışları, Kitap Ehlinin Müslümanlara karşı menfi ta-

vırları ve ilâhî âyetlerden son din ve son peygamberle ilgili belgeleri gizlemeleri veya değiştirmelerini konu edinmişti. Bunların hemen hepsinin ayrı ayrı, ruhlar üzerinde oluşturduğu gergin hava, kalb ve dimağları olaylar doğrultusunda devamlı meşgul etmesi, az da olsa bir dengesizlik doğurur. Bunun için Kur'ân bir anda konuyu değiştirdi, başka bir hava ve anlam getirerek ruhları günlük olayların ötesine çekti; düşünce ufkunu genişleterek maddeden mânaya, fâniden ebediye, beşer âleminden yüce âleme kapı açtı.

Taşkınlık düzeyine gelen şuuraltı birikimlerinin önemsizliğini şimşek hızıyla gönül duvarına aksettirdi. Göklerin ve yerin yaratılışındaki ilâhî kudretin en ince hesaplarla ve çok mükemmel bir plânla şaşmaz bir denge ve düzende bulunduğunu hatırlattı. Gece ile gündüzün bu düzen içinde birbiri ardınca uzanıp kısalarak gelişindeki hikmeti çok anlamlı bir cümle ile sergiledi.

Böylece dikkat ve ilgi günlük olaylardan kesildi. Ruh tam bir dinlenme ve gıda alma devresine girdi. Şuuraltı birikimlerin kalbi istilâ etme taşkınlığı sona erdi. Düşünceler ilâhî sanat ve kudretin en etkileyici plân ve proğramıyla yüzyüze geldi.

Bu, daha önce denizin sığ kıyılarında birbirini izleyen küçük dalgaları gören ve fakat denizin derinliklerinde kudret fırçasının meydana getirdiği esrarengiz âlemi göremiyen, ilâhî sanatın muhteşem tablosunun farkında olmayan kimsenin haline bir bakıma benzer. Sonra denizin derinliklerine nüfuz ettikçe dikkatı dış âlemden kesilip ruhunu ve dimağını bir anda büyüleyen başka bir âleme geçmenin verdiği huzur ve denge ile başbaşa kalır.

Kur'ân bu ince metoduyla insanı böylece günlük olayların dağdağasından sıyırıp ilâhî kudretin erişilmezliğine yöneltir.

İnsan bu mazhariyete eriştikten sonra bu kez ruhu doyuracak, dimağı berraklaştıracak, nefsin kötü isteklerini frenliyecek, düşünceye yön verecek, vicdanı serinletecek ve tek kelimeyle iç âlemle dış âlem, ruhla beden arasında gerçek dengeyi sağlayacak ibâdete -içten gelen şiddetli bir arzu ve istekle- sarılır. O kadar ki, yürürken, ayakta dururken, oturürken ve yatarken Allah ile beraber olmanın aşk ve heyecanı içinde zikir ve tesbîhle, ibâdet ve taatle meşgul olur.

İşte Kur'ân insanı cidden insan yapan bu dereceyi şöyle tasvir etmektedir: **«O akıl sahipleri ki ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar.»**

Görülüyor ki günlük olayların ve şuuraltındaki birikimlerin tesirini azaltıp dengeli yaşamak için İlâhî kudret ve sanatın örneksiz eseri olan

kâinata ve ondan bir parça sayılan göklerle yere, gece ile gündüzün birbirini takip etmesine kafamızı çevirmemiz gerekiyor. Bu, Allah'ı insana daha çok hatırlatıyor. İmanı taklît vadisinden kurtarıp tahkik doruğuna yükseltiyor. Böylece İlâhî korku ve ümidi ilhâm ederek bu ikisi arasında bir yol takip etmemizi vurguluyor.

İnsan bu basamağa yükselince Yaratanının yüce huzurunda eğilerek: **«Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın; Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzîh ederiz, Bizi (Cehennem) ateşinin azâbından koru..»** diyerek tam bir teslimiyet gösterir.

KORKU İLE ÜMİT

(Sevgi ve saygı dolu bir haşyet).

(سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) **«Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzîh ederiz. Bizi ateşin azabından koru.»**

Kur'ân bunca yüksek hikmetleri, ince metotları işledikten sonra, ilâhî kudret ve azametin ve kâinatta sergilediği sayısız belgelerin insanda iki zıt duyguyu daha anlamlı biçimde geliştireceğini hatırlatır: Korku ile ümit; sevgi ve saygı dolu haşyet. Zaten insan için erişilmesi güç olan derecelerden biri ve belki de önde geleni budur. Çünkü zıtlar âleminde ruhumuzu korku ve ümitle doldurup birbirine zıt iki duyguyu dengeli biçimde -terazinin iki kefesi gibi- tuttuğumuz ölçüde mü'min olmanın şuuruna, Allah'a kul olmanın fazîletine erişmiş olabiliriz. Korku, nefsin ölçüsüzlüklerini, şehvetin taşkınlıklarını durdurur. Ümit ibâdet zevkini, irâde gücünü artırır.

«Sizin Allah yanında en şerefli ve itibarlınız, (O'ndan saygı ile en çok) korkup (fenalıklardan) sakınanızdır.» (1)

Meâlindeki âyet bu hakikati yansıtır.

«Doğrusu ben Allah'tan en çok korkanınız ve O'nu en çok bileniniz.» (2) hadîsi de yukarıdaki âyeti tamamlar ve açıklar mahiyettedir. Çünkü t a k v â 'da hem korku, hem ümit; hem sevgi, saygı, hem haşyet mânaları vardır.

İslâm'ın insan ruhuna sunduğu bu iki zıt duygunun hikmet ve anlamını düşünemiyen, Kur'ân ve Hadîslerin bu konuyla ilgili açıklamalarını ve

(1) Hücurat sûresi : 13
(2) Buhari / imân : 13, i'tisam : 5

getirdikleri hükümleri bilmeyenler, «Din sadece sevgi ve ümit kaynağıdır. Korkutucu bir silah değildir. Hem kimi kimden niçin korkutuyoruz?» gibi bir takım ölçüsüz düşünce ve hükümlerde bulunurlar. Bu tür sözlerin İslâm nazarında dinî ve ilmî hiçbir değeri yoktur.

Allah Kur'ân'da buyurmuştur :

«Ey kullarım, Benden korkup sakının.» (1)

«Allah'tan ise, O'nun kullarından ancak ilim sâhipleri saygı ile korkarlar.» (2)

«Rabbı'nın (hüküm ve adâlet) makamından korkan kimseye iki Cennet vardır.» (3)

«İşte bu (derece ve mükâfatlar) makamımdan ve tehdidimden korkanlaradır.» (4)

«Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir (saygı dolu bir korku ile eğilirler).» (5)

«Kim Allah'a ve Peygamberi'ne itaât eder de Allah'tan saygı ile korkar ve (karşı gelmekten) sakınırsa, işte kurtuluşa erenler onlardır.» (6)

Buyurulduğu halde, «Allah ancak sevilir, Ondan korkulmaz» demek küstahlık olmaz mı? Hattâ insanı küfre düşürmez mi?

İşte Kur'ân sağlam düşüncenin, kâmil imânın, şuurlu ibâdetin insanı t a k v â makamına yükselteceğini, bunun da korku ile ümit duygusunu dengede tutacağını haber vererek Allah'a gerçek kul olmanın ölçü ve anlamını şöyle belirtiyor :

«Bizi (Cehennem) ateşinin azâbından koru.»

«Rabbimiz! şüphesiz Sen kimi ateşe sokarsan, elbette onu rezil ve rüsvay edersin. Zâlimler için yardımcılar da yoktur.»

DENGESİZLİK ZULME NEDEN OLUR

Kur'ân üçüncü kademede insan ruhunda yatan korku ile ümidi zıt duygu ve düşünceler biçiminde belirleyip onun iç dengeyi sağlamada çok önemli bir faktör olduğuna dikkatleri çekmektedir. Bu denge bozulduğu takdir-

(1) Zümer sûresi : 16
(2) Fâtır sûresi : 28
(3) Rahmân sûresi : 46
(4) İbrâhim sûresi : 14
(5) Enfâl sûresi : 2
(6) Nûr sûresi : 52

de ölçüsüz bir taşkınlığın başlayacağı, haksızlıklara kapı açılacağı muhakkaktır. Şöyle ki :

Allah'tan gerçek anlamda korkmayan kimse daha çok mütecaviz olur; insan haklarına el uzatır; bir takım temayülleri disipline edilmedik kalır ve ölçüsüzlük başlar da had safhaya gelebilir. O kadar ki, iç ve dış dünyasında huzur bozulur. Böyle olan tipler hem dünyada, hem âhirette yardımcı bulamaz. İlâhî Sünnet böylelerinin elinden tutmaz; hayat kanunu hiçbir zaman bunların yüzüne gülmez. Kendilerine göre oluşturdukları çevre er-geç sürtüşme ve vuruşmaya dönüşür. Makam ve şöhret ihtirası dört nala koşar, engel tanımaz, hak bilmez de sonu bir uçurum, derin bir çukur olur.

İTİKADÎ YÖNÜ

(أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ) «Rabbımız! şüphesiz ki biz, imana çağıran Rabbınıza iman edin diyen bir çağırıcı duyduk, imân ettik...»

Kur'ân Yahudi ve Hıristiyanlardan çoğunun böyle bir imân ve dengeye erişemedikleri için Allah tarafından gönderilen ve tekâmül halindeki dinlerin son halkasını oluşturan İslâm'a gönül kapısını açmadıklarına işârette bulunuyor. Çünkü Musâ Peygamberin açmış oldu «Tevhît Mektebi»nin müfredatı değiştirilmiş, böylece zamanla ilâhî özelliğini kaybetmişti. İsâ Peygamberin açmış olduğu âhirete yönelik irfan mektebi de maddeci ellerin tahribine uğramıştır. Bu sebeple son peygamberi çok çetin mücadeleler bekliyordu. Nitekim öyle oldu. Çeyrek asır amansız bir cihâtla sürüp gitti. İnsanlıktan yana açmış olduğu en son ilâhî mektep, ruhla beden, ümitle korku, dünya ile âhiret, nefs ile ruh arasında kurulması gerekli olan dengenin müfredatını taviz vermeden uyguladı. Bu mektebe girenlerin sesi şöyle yükseldi :

«Rabbimiz! doğrusu biz, imâna çağıran, Rabbinize imân edin, diyen bir çağrıcıyı duyduk, imân ettik....»

Bugün de Tevhît pınarının aralıksız hayat suyu akıtabilmesi için, böylesine samimi, samimi olduğu kadar cefakâr ve fedakâr mü'minlerin sesine ihtiyaç var. Tâki bozulan akideler düzelsin, son halkanın nasıl bir anlam taşıdığı anlaşılsın.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ . . . .)

«Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını iyi kullananlar için belgeler vardır.»

Bu âyetle, kalbler ve ruhlar halk ile meşgul olmaktan çekilip alınmakta, ilâhî mârifetin gönülleri aydınlatan ve ruhları aşk ve istiğrakla dolduran nûruna döndürülmektedir.

Âyetlerle, bâtılı temsîl edenlerin yersiz şüpheleri, Hakk'a karşı olumsuz tutumları üzerinde durulduktan sonra, ruhları sıkan o havadan sıyrılmaya kapı açıldı. Kalbleri nûrlandıran İlâhî azamete yönelmeye gerek duyuldu.

Çünkü kalbi bir anda iki şeyle meşgul etmek mümkün değildir. Onu günlük olaylarla meşgul kıldığımızda, ilâhî kudret ve azametten gelen feyizlerden habersiz kalırız. Böylece ruhumuz arzuladığı gıdadan mahrum edilmiş olur. Kur'ân kalbi ilâhî mârifet nûruyla sık sık aydınlatmak için ilâhî kudretin yücelik ve kemalini perde perde yansıtan kâinat tablosuna ve bu tablodaki değişmez düzene çekip götürmeyi plânlamıştır. Bu sayede mârifet yolunda tekrar yürünmeye başlanır. Sâlik önce birçok deliller toplayıp kendini tatmine çalışır; sonunda nûra kavuşur, kavuşunca da bu kez delilleri azaltır. Derken kalbi karartan bütün meşguliyetler bir bir kaybolur; mârifetulah nûrları tecelliye başlar.

Ashab-ı Kirâm bu vâdinin öncüleri olarak bulunuyorlardı. Kur'ân, **«Rabbimiz! doğrusu biz, imâna çağıran, Rabbinize imân edin, diyen bir çağırıcıyı duyduk, imân ettik.»** âyetiyle onların bu güzel halinden bahsedip örnekler verir.

Ayrıca Kur'ân bu âyetlerle Allah'ın varlığına ve yüce kudretine delâlet eden belgeleri sergilerken ona kul olmanın üç mertebesini sunuyor :

1. Kalb ile tasdîk,
2. Dil ile ikrar,
3. Beden ile amel.

«Allah'ı anarlar» sözü, dil'in ubudiyyetine; **«ayakta, otururken ve yatarken»** sözü, beden ubudiyyetine; **«göklerin ve yerin yaratılışı hakkında (iyice) düşünüp»** sözü kalbin ve ruhun ubudiyyetine işârettir. İşte insan ancak bu üç ubudiyyetle kulluk mertebesinin zevkine erişebilir. Böylece

ilk âyetler nasıl Kemâl-i Rububiyyete delâlet ediyorsa, bu âyetler de Kemâl-i Ubudiyyete delâlet eder. (1)

FIKHÎ YÖNÜ

(الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ) **«O akıl shipleri ki ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar.»**

Abdestli, abdestsiz durumlarda Allah'ı anmakta bir sakınca yoktur. Çünkü bunda zarar yok, ama sayılmıyacak kadar yararlar vardır. Hattâ cünüp kimse, Kur'ân okuyamaz, namaz kılamaz, camiye giremez, tavaf yapamaz ama Allah'ı zikredebilir; tesbîh ve tehlîlde bulunabilir.

Allah'ı her hal-ü kârda anmak bir saygısızlık değil; kalbin korku ve ümit, sevgi ve haşyet duygusu içinde Allah ile beraber olmanın bahtiyarlığıdır.

Allah'ı zikretmek kalb ile olabileceği gibi, dil ile de olabilir. İkisi de burada söz konusudur.

Namaz da böyledir : Hiçbir ahvalde terki câiz değildir. Ancak cinnet, uyku, koma hali, hastalık, aşırı bunama, ayhali ve loğusalık gibi haller müstesnâ. O halde, ayakta namaz kılamıyan oturarak kılar. Oturarak kılamıyan uzanarak kılar. İmam Ebû Hanîfe'ye göre sırt üstü uzanarak, ayakları kıbleye gelecek şekilde başının altına konulan bir yastık ile yüzünü kıbleye çevirip namaz kılar. İmam Şâfiîye göre, sağ yanı üzerine uzanıp hafif kıbleye meylederek kılar.

SOSYAL VE AHLÂKÎ YÖNÜ

(وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ) **«Rabbimiz! canımızı iyilerle beraber al..»**

Fert, sosyal yapının kopmaz bir parçasıdır. Hayatını ve ihtiyaçlarını bu yapı içinde sürdürebilir. Ancak ferdi toplum hayatına iterken, diğer bir deyimle onu sosyal yapının bir tuğlası anlamında kullanırken, tuğlayı lâyık olduğu yere yerleştirmemiz gerekir. Çünkü çocuk bir bakıma anne ve babanın değil, cemiyetin çocuğudur. Anne-baba ona sevgisini verebilir, ama fikirlerini ve inançlarını vermekte zorluk çeker. O daha çok konulduğu yerin rengini, biçimini ve karakterini alır.

---

(1) Bu konuda fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-gayb/Fahruddin Râzî

O halde çocuğu aile tezgâhında şekillendirilen bir ok gibi kendi yayımıza yerleştirip toplum bünyesine atarken çok dikkatli olmaya mecburuz. Aksi halde ona karşı görevimizi hakkıyla yapmamış sayılırız.

Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle bu önemli konu üzerinde dururken çok anlamlı bir cümleyle hareket tarzımızı belirliyor: İyi insanlara arkadaş olmak, onlarla birlikte yaşamak ve onlarla beraber ölmek.. Unutmayalım ki, arkadaşın insan ruhu ve kafası üzerindeki tesiri küçümsenmiyecek bir anlam taşır. Kötü bir çevreye kurban verilen bir fertten daha fazla hayır beklenemez. Meğerki Allah kendi lûtfuyla korumuş ola. Hazreti Peygamber (A.S.) Efendimiz bunun önemine birçok hadîslerle dokunmuş ve **«Ölülerinizi sâlih bir kavmin arasına gömün!»** (1) buyurmuştur. Yani iyilerin dünyada da, kabirde de, âhirette de birçok yararları vardır. İslâm büyükleri bu hadîsin sonunda şu cümlelerin de yer aldığını tesbit etmişlerdir : **«Diri kişi kötü komşudan incindiği, eziyet duyduğu gibi, ölü de kötü komşudan eziyet duyar.»**

«Kişi dostunun dini üzeredir.» sözü boşuna söylenmemiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, mü'minlerin kalbi ve kafası günlük mücadele ve tartışmanın üzücü havasından alınarak kâinattaki ilâhî düzene çevrildi. Kalb ile tasdîk, dil ile ikrar ve beden ile ortaya konulacak amelin ruhlar üzerindeki olumlu tesirine değinilerek korku ile ümidin feyizli anlamı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu düzeye erişen mü'minlerin duâsının kabul edildiği açıklanarak gerçek olgunluk ve mutluluğun bu olduğu; inkâr fırtınası ve kalb körlüğü içinde birkaç günlük lüks bir hayatın saadet va'detmediği hatırlatılıyor. Allah yolunda eziyete uğrayıp yurdundan çıkarılanlar, bu uğurda ölenler ve öldürülenlerin günahlarının temizleneceği ve sonunda ebedî saadet yurduna sokulacakları müjdeleniyor.



(1) Ebû Nuaym / Hilye'de rivâyet etmiştir.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّ۪ي لَٓا اُض۪يعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ
اَوْ اُنْثٰىۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍۚ فَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَاُو۫ذُوا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ
وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ
اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا فِي الْبِلَادِۜ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَل۪يلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ
وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

MEÂLİ :

195— Rableri onların duâlarını kabul buyurdu da, «Sizden erkek ve kadın hiç kimsenin amelini zayi' etmem; birbirinizdensiniz. Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda işkenceye uğratıldılar; savaştılar, öldürüldüler, şanıma and olsun ki, onların günah ve kötülüklerini örtüp temizleyeceğim, altlarından ırmaklar akan Cennetlere herhalde sokacağım; (böylece) Allah katından bir sevâba (erişecekler). Sevâbın güzeli Allah katındadır.

196— İnkârcıların diyar diyar refah içinde gezip dolaşmaları sakın seni aldatmasın.

197— Az bir geçim ve yararlanma, sonra da varacakları yer Cehennem'dir; o ne kötü eyleşim yeridir!

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Ümmü Seleme (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimize dedim ki : «Ey Allah'ın Peygamberi! Cenab'ı Hak hicret konusunda hiçbir şey ile kadınlardan söz etmemiştir. Böyle bir şey duymadık..»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. :(1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Cennet'e ilk girecek cemaat, Muhacirlerin fakirleridir. İnsanlar (birçok) kötülüklerden onların vasıtasıyla korunurlar. Evet, onlar emredildikleri zaman işitir ve itaat ederlerdi.» (2)

İkinci Halife Ömer (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimize uğradığımda yanında bir maşraba bulunuyordu; kuru bir hasır üzerine uzanmıştı, içinde hurma elyafı dolu deriden bir yastık başının altında dikkati çekiyordu. Hasırın izleri bedeninde iyice yeretmişti. Bu manzara beni çok duygulandırdı, gözlerim yaşardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz benim ağladığımı görünce sordu :

— Ya Ömer! seni ağlatan ne?

— Ya Resûlellah! dedim, Kisrâ ve Kayserler refah ve ihtişam içinde yüzerken, sen Allah Resûlü olduğun halde bu şartlar içinde yaşıyorsun!.

Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu :

— Ya Ömer! onlara dünya, bize âhiret verilmiş olmasına razı değil misin? (3)

Bu, âhiret saadetinin mü'minlere has olduğunu belirtir anlamda Ömer'i teselli için söylenmiştir.

---

(1) Esbab-ı Nüzul - Lübabu't-Te'vîl - Hâkim
(2) İbn Cerir Taberî : Amr b. Âs (R.A.)den
(3) Buharî - Müslim ve diğer Sünen Sahipleri : Ömer (R.A.)den

ÜMMETİN ŞAN VE ŞEREFLE YAŞAMASI

(... فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا) **«Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar...»**

Ümmetin şan ve şerefle varlığını sürdürmesi, Tevhît burcuna dikilen Kelime-i Şehadet'in gölgesi altında toplanması şu fedakârlıklara katlanmasıyla mümkündür:

1. Gerektiğinde Allah yolunda, din ve vicdan hürriyeti uğrunda her şeyi fedâ etmesini bilmek,

2. Karşımıza çıkan şiddet ve tehlikelere göğüs germek,

3. Savaş ruhunu yitirmemek, her ân savaşa hazır olmak,

4. Günün gelişen tekniğinden yeterince yararlanma yollarını araştırmak, ekonomik güç oluşturmak,

5. Allah'ını, Peygamberini, din kardeşini ve vatanını seven nesiller yetiştirmenin bütün çarelerini araştırmak, eğitim sistemini ona göre hazırlamak ve bunu, kalbe, kafaya ve ruha işleyecek öğretmenler yetiştirmek..

İşte Kur'ân belirtilen ölçü ve vasıfta olan mü'minlerden söz ederken, kendini İslâm'a adayıp Resûlüllah'ın direktifiyle hareket eden Ashab-ı Kirâmı örnek göstermektedir. Ayrıca ümmetin duâsının kabulünün ancak bu şartların gerçekleşmesiyle mümkün olduğuna işâret etmekte ve gereken uyarıyı yapmaktadır.

YÜKSEK NÎMETİN PAHASI

(وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا) **«Benim yolumda işkenceye uğratıldılar; savaştılar ve öldürüldüler.....»**

Allah yolunda hizmetin alanı, alabildiğine geniştir. Hayatımızın her döneminde ayrı bir ölçü ve başka bir anlamla karşımıza çıkar. Diyebiliriz ki, hizmet; sosyal durumumuz, kişisel yeteneğimiz, malî imkânlarımız ve tek kelimeyle kalbimizdeki imân çevremizle orantılıdır. Dinî kültürümüz genişledikçe, hizmet aşkımız o nisbette artabilir. Böyle bir hizmetin hedefi, Allah rızasını kazanmaktır. Buna en yüksek gaye de diyebiliriz. İn-

san bu düzeye geldiğinde kadri yüce bir nîmete erişmiş sayılır. Çünkü ilâhî rıza bütün nîmetlerin üstünde bir değer ve anlam taşır. Cennet bu nîmetin yanında çok basit kalır. Cennet'i Cennet yapan ancak budur. İşte böyle bir nîmetin pahası, elbetteki onun değeriyle orantılı olmalıdır. Kur'ân onun pahasını noksansız ödeyen bahtiyarları ve onların mümtaz vasıflarını bize açıklıyor.

KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ

(أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى) **«Sizden erkek ve kadın hiç kimsenin amelini zayi' etmem; birbirinizdensiniz...»**

Kadının her bakımdan erkeğe eşit olduğunu iddia edemeyiz. Önce bu iki cins fizikî ve ruhî yönleriyle farklıdırlar. Genellikle erkekler daha kuvvetli, daha cesaretli ve daha dayanıklıdırlar. Duygusal davranmada kadın öndedir. Uzağı görüp temkinli harekette erkek daha başarılıdır. Sevgi ve şefkatta ise kadın daha farklı bir seviyededir. Toplum psikolojisini bilip kitleleri sürüklemede erkek daha beceriklidir.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama bütün farklı durumlarına rağmen bu iki cins birbirini tamamlar. Biri olmayınca diğeri noksan sayılır. Kur'ân'da yukarıdaki âyetle bu iki cinsin Allah katında eşit oldukları hususlara dikkatler çekiliyor :

a) Aynı işi yapıyorlarsa, aynı karşılığı göreceklerdir. Aynı ibâdeti yapıyorlarsa, aynı sevâbı kazanacaklardır. Makam ve mevki farkı durumu değiştirmez.

b) Kadın ile erkek birbirinden meydana gelir. İnsan olma itibariyle aralarında fark yoktur. Üstünlük takvâ (Allah korkusu, Ona bağlılık ve kötülüklerden kaçınmak)dadır.

c) İkisi de Allah'a kullukta aynı emirlerle yükümlü tutulmuşlardır.

d) Miras, şahitlik, nikâh, boşanma ve benzeri konulardaki farklılığın sebep ve hikmetleri, belirtilen eşitliğin özelliğini zedelemez. Nisâ sûresinde bu husus yeterince açıklanmıştır.

HER MİLLET EN ÇOK MEŞGUL OLDUĞU KONUDA BAŞARILIDIR

(لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ) **«İnkârcıların diyar diyar re-**

fah içinde gezip dolaşmaları sakın seni aldatmasın...»

İnsan hayatıyla ilgili sünnetlerden biri de budur! Her toplum, ya da millet daha çok ne ile uğraşır, fikrî ve ekonomik gücünü daha çok nereye çevirirse o şeyde ve o konuda başarılı olur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, kendini Allah yoluna adayan İslâm mücahitleriyle birlikte hareketle dini yaymaya; ilim, ahlâk ve fazîlet havasını estirmeye; zulüm ve tuğyanı durdurmaya; yeryüzünde Kur'ân'ın sunduğu adâlet düzenini hâkim kılmaya çalıştılar. Mesailerinin tamamını bu amaca yönelttiler. Sonunda tahminlerin çok üstünde bir başarı elde ettiler. Çeyrek asırda, dünyada bir benzeri daha görülmemiş inkılâbı gerçekleştirdiler. Kitap ehlinden sayılan Yahudi ve Hıristiyanlar; müşrik sayılan putperestler ise daha çok dünya işleriyle uğraştılar; mal ve servet edinmek için ticarî kervanlar düzenleyip ülkeleri dolaştılar, bu bakımdan kendi konularında başarılı oldular.

Ama ne de olsa insan dünyalığa karşı, içindeki sökülüp atılmıyan istekle yaratılmıştır. Zaman zaman bu istek ortaya çıkar, kalbe ve dimağa sinyal verir. Kur'ân bu hususu çok duyarlı ve anlamlı biçimde işliyor; herkesin başarısının daha çok meşgul bulunduğu konuda noktalandığını hatırlatıyor.

Mü'minlerin, imân, İslâm ve erdemlik mücadelesinin bir dengi daha bulunmadığına işâretle, inkârcıların refah ve bolluk içinde diyar diyar gezip dolaşmalarının fazla imrenilecek bir saadet olmadığı belirtiliyor. Çünkü çalışmasını bilen ve aklını kullanan her insan dünyalık elde edebilir. Bu, üstün bir başarı ve sonsuza dek bir mutluluk değildir. Ama sıkıntılara katlanıp insanlıktan yana son dinin üstün nîmetini sunmaya çalışmak, her hal-ü kârda fazîlet mücadelesini sürdürmek her kişinin gönül vereceği, baş koyacağı bir yol değildir. Çünkü bu yol imân ve irfan ister, fedakârlık ve diğerkâmlık ister, mal ve canı Allah için fedâ etme basîreti ister. Saadet, hem de sonsuz saadet ise, bu yolun sonundadır.

O halde Kur'ân mü'minleri iki ayrı konuya çekmekte ve her ikisini, birine öncelik verip gerçekleştirdikten sonra paralel yürütmesini teklîf etmektedir : Önce Allah'ı bilip O'na kulluğun bütün yön ve yöntemlerini bilmek, bu imân ile fazîlet mücadelesi verip dindar bir nesil yetiştirmek. Sonra maddî ve mânevî iki ayrı gücü birleştirip kuvvetli, şerefli, itibarlı ve inanan bir millet haline gelmek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, Allah ve gönderdiği son din için yurtlarını terkeden, bu uğurda sıkıntı çeken, işkenceye mâruz kalan, savaşan, ölen ve öldürülen mü'minlerin duâ ve amellerinin zayi' edilmediği, bütün kusurlarının affedildiği belirtildi. Hakiki saadetin birkaç günlük refah içinde yaşamak olmadığı, asıl saadetin imân cevherine sahip olduktan sonra belirtilen ölçü ve anlamda fazîlet mücadelesini sürdürmekle gerçekleşebileceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu saadetin daha çok belirgin hale geleceği âhiret yurduna dikkatler çekiliyor. Kitap ehlinden bir kısmının bu hakikatleri anlayınca Allah ve Resûlüne imân ettiklerine parmak basılarak Abdullah bin Selâm, Necaşî ve benzeri ünlü kişilerin İslâm'a girmeleri hatırlatılıyor.



لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ
خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ
بِآيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

M E Â L İ :

198— Ama Rablerinden (üstün saygı ile) korkanlar için altlarından ırmaklar akan, ebedî kalacakları Cennetler, Allah tarafından konaklar vardır. Allah katındaki (nîmetler), iyi ve temiz bir hayat yaşayanlar için daha hayırlıdır.

199— Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a imân edip size ve kendilerine indirilene inanan, Allah'a karşı üstün saygı duyup O'nun yüce huzurunda kalbi ürpererek eğilenler ve Allah'ın âyetlerini az ve önemsiz bir değere değiştirmeyenler vardır. İşte onların mükâfatı Rableri katındadır. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir.

200— Ey imân edenler! Sabredin ve dayanıklı olma yarışında (düşmanlarınızı) geçin; düşmana karşı hazır vaziyette durun ve Allah'tan (üstün saygı duyarak) korkun ki, kurtuluşa erişesiniz.

İNİŞ SEBEBİ

İnkârcıların ticarî kervanlar düzenleyip zevk-u safa içinde gezip dolaşmaları, mü'minlerden bir kısmının dikkatini çekiyor ve kalblerinde bir şüphe doğuruyordu : Allah düşmanları, inkâr ve inatlarına rağmen refah içinde yüzüyorlar. Biz ise açlık ve sefalet içinde sürünüyoruz, diye düşünüyorlardı. Bunun üzerine 198. âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Habeş kralı NECAŞÎ, Peygamberimize inanan bahtiyarlardan biridir. Bütün isteğine rağmen Peygamberi görmesi mümkün olmamıştır. Vefat ettiğinde Cebrâil onun ölüm haberini Peygamberimize getirdiğinde, Peygamberimiz (A.S.) İslâm'a ve Müslümanlara hizmet eden bu büyük zatın vefatına çok üzüldü ve ashabına : **«Toplanın hep birlikte vefat eden bir kardeşinizin cenâze namazını kılalım!»** diye emretti. Baki' Kabristanına gittiler. İbn Kesîr ve İbn Cerîr gibi rivâyete ağırlık veren müfessirlerimizin tesbitine göre, Allah mesafeyi arayerden kaldırdı. Necaşi'nin nâşını taşıyan sanduka Peygamberimizin önüne getirildi ve öylece cenâze namazını kıldırdı. Sonra Efendimiz cemaate dönerek : **«Necaşi için Allah'tan mağfiret dileyin!»** buyurdu. Münafıklar bu meseleyi de istismar ederek, «Muhammed görmediği, tanımadığı bir Hıristiyan kralın cenaze namazını kıldı,

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

olur şey değil..» dediler.

Bunun üzerine 199. âyet indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

«Üç kimse var ki mükâfatları iki kat verilir:

1. Allah'ın hakkını ve efendisinin hakkını ödeyen köle,

2. Yanındaki güzel bir cariyeyi eğitip onu iyi terbiye ettikten sonra hürriyetine kavuşturan ve sonra da onunla evlenen ve bütün bunları Allah rızasını arzulayarak yapan adam,

3. İlk inen kitaba imân ettikten sonra indirilen diğer kitaba da imân eden kimse,

İşte bunların mükâfatı iki defa verilir.» (2)

«Allah'ın hataları ne ile sildiğini ve dereceleri ne ile yükselttiğini size haber vereyim mi? Sıkıntılara ve kötü şartlara rağmen tastamam abdest almak ve bir namazdan sonra diğer namazı beklemek. İşte bu RİBAT'tır, işte bu RİBAT'tır, işte bu RİBAT'tır. (Yani Allah yolunda, din ve memleket uğrunda düşmana karşı durup sabr-u sebat göstermektir).» (3)

«Allah yolunda bir gün düşmana karşı nöbet beklemek hem dünyadan, hem dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır.» (4)

«Bir gün bir gece düşmana karşı durup nöbet beklemek, bir ay (nâfile) oruç tutup namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Nöbette ölecek olursa, işlemekte olduğu amel devam eder (defterine yazılır), rızkı (Cennet'ten gelen mânevî gıdalar) kendisine verilir; fitnelerden de emin olur.» (5)

«Ölen her kişinin ameli kesilir (amel defteri kapanır); ancak Allah yolunda nöbet bekleyip düşmana karşı duran kimse müstesnâ, onun ameli kıyâmete kadar artmaya devam eder ve kabir fitnesinden güven içinde kalır.» (6)

---

(1) İbn Kesîr - Esbab-ı Nüzul - İbn Cerir - Mefatihü'l-Gayb
(2) Sahih-i Buharî - Tirmizî - Müslim - Nesâî
(3) Müsned/Ahmed bin Hanbel
(4) Buharî : Sehl b. Sa'd (R.A.)den
(5) Müslim : Selmân el-Farisî'den
(6) Ahmed bin Hanbel - Taberanî : Sahihtir

MÜSLÜMAN BİR MİLLETİN HÜR VE MÜSTAKİL YAŞAMA YOLU

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)

«Ey iman edenler! Sabredin ve dayanıklı olma yarışında (düşmanlarınızı) geçin......»

Dünyada Allah'a ve indirdiği şeylerin tamamına inandıktan sonra bu yüce nîmete erişmenin bahtiyarlığı içinde hür ve müstakil yaşayabilmenin beş şey ile mümkün olduğunu Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle haber veriyor :

1. Dinin emir ve yasaklarına kayıtsız şartsız uymak ve nefsin bu ölçüleri aşan isteklerini durdurmaya çalışmak; bütün bunlar için imânla birleşip bütünleşen sabır silahını elden bırakmamak,

2. İmân ve İslâm'ın karşısında amansız bir mücadele halinde olan küfür ve tuğyandan gelen her türlü eziyet, haksızlık ve işkencelere dişini sıkmak; başarıya ulaşabilmek için bu hususta yarışırcasına dayanıklık göstermek,

Bu hal İslâm'ın ilk yıllarında Ashab-ı Kirâmın başına gelmişti. Bugün şartlar çok değişmiştir. Düşmanın çok sinsi faaliyetleri, İslâm aleyhine milyarlarca para harcaması, kurduğu misyon teşkilatıyla kendi dinini ve kültürünü yayma gayretleri sürüp gitmektedir. Düşmanın bize karşı kullandığı silâhın ve uyguladığı metot ve stratejinin ölçüsünü ve tesir alanını bilmek, ona göre hazırlıklı olmamız gerekmektedir. Bizi devamlı tedirgin edip üzen bu tür faaliyetler karşısında eli-kolu bağlı kalmamalıyız.

3. Düşman saldırısını dikkate alarak her türlü tedbire başvurup ülkeyi ve kutsal değerleri korumaya devam etmek,

4. Her şeyin başında ve sonunda Allah'tan korkmak, hizmeti Onun hoşnudluğunu kazanmak niyetiyle yapmak..

5. İmân ve İslâm'ın birlik ve beraberlik istediğini unutmamak, din kardeşliğini her türlü bağların üstünde tutup sulh ve selâmet havasını aralıksız estirmeye çalışmak..

KİTAP EHLİNİN DURUMU

(وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ) **«Şüphesiz**

ki, Kitap ehlinden Allah'a iman edip size ve kendilerine indirilene inanan...»

Âl-i İmrân sûresinde yer yer Kitap ehli üzerinde duruldu, hepsinin İslâm'a karşı tutumunun aynı ölçüde olmadığı gibi, onlardan ciddi araştırma yapıp son peygamberin geleceğine bilgi edinenlerin, Hz. Muhammed'i(A.S.) görmedikleri haldeinananları oldu.Gördükten sonra imân edenler de oldu. Sûrenin son bölümü bilhassa bu hususu açıklamakta ve Kitap ehlinin hepsinin bir olmadığı hatırlatılarak aradaki diyalogun sürdürülmesine işâret edilmektedir.

Âl-i İmrân sûresinin sonundaki bu âyet, Bakara ve diğer sûrelerde Kitap ehliyle ilgili âyetleri hem açıklamakta, hem onların bir özetini vermektedir. Kitap ehlinin İslâm'a göre mü'min ve müslim sayılabilmesi için kendilerinde şu vasıfların bulunması gerekir :

1. Bir olan Allah'a inanmak,

2. Son Peygamber Muhammed'e (A.S.) indirilene inanmak,

3. Daha önce gönderilen bütün peygamberlere ve semavî kitaplara inanmak,

4. Üstün saygı ile Allah'tan korkup O'nun yüce huzurunda eğilmek,

5. Allah'ın âyetlerini az bir değer karşılığında değiştirmemek, din adına taviz vermemek, onu Allah ve Peygamberlerden geldiği gibi kabul edip öylece yaymak..

Bu beş vasıf, İslâm'a giren her insanın sahip olması gereken temel inançlardır. O halde Kitap ehlinden yalnız Allah'a inanıp milletinin bağlı bulunduğu Peygamberi kabul eden ve fakat son Peygamberi ve Kur'ân'ı inkâr edenler, İslâmî esaslara göre müslim ve mü'min sayılmazlar. Bu hüküm kesindir, ayrı bir yorum ve görüş ortaya koyan olmamıştır.

Kur'ân'ın belirttiği bu düzeye gelindikten sonra mü'mine dört önemli görev düşmekte ve hizmet ölçüsü belirlenmektedir:

a) Dinde, ibâdette, görevde, hayatı kazanmada, nefsi yenmede sabır göstermek,

b) Olaylar karşısında sarsılmamak, dayanıklı olma, dâvaya bağlı bulunma yarışmasında düşmanların önüne geçmek,

c) Düşmanın çalışma metotlarını, hazırladıkları teknik imkânları bilmek, onlardan daha bilgili ve şuurlu çalışıp tedbirli olmak ve yılmadan bu çalışmayı sürdürmek,

d) Bütün bu kademelerde başarılı olabilmek için Allah'tan saygı ile korkmak ve yalnız O'nun rızasını kazanmak..

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Ey mârifet-i İlâhiye vadisinde yürümek isteyenler, Allah'a ulaşabilmeniz için Kur'ân'ın feyiz pınarından içmeniz gerekmektedir. Belâ ve musîbetler birer imtihandır ki kutsî âlemden bu perdeye bürünerek size gönderilmiştir. Ama perdenin altında vuslat ve saadet gizlenmiştir. Sabırla karşıladığınız takdirde perde size açılır. Mârifet vadisine ayak basamayıp inkâr hicapları ardında kalan kâfirlerden daha çok inandığınız dâvaya sarılıp hizmet etmedikçe, bu husustaki yarışmada onların önüne geçmedikçe, vuslat ve saadetin hayat veren havasını teneffüs edemezsiniz. İş bununla da bitmiyor; imân ve irfanla birlikte size yönelen sayısız nîmetleri -asıl sâhibini hatırlayarak- kullanmalısınız. Otlağı görüp, canavar tehlikesini unutan aşağı mahlûklar gibi nefis esaretine düşmeyin. Aksi halde mârifet vadisinden kovulur, nefs ikliminin öldürücü çölünde perişan olursunuz..

Görüyorsunuz ki, nîmet otlağına ayak basıp, imân ve irfan pınarından içen kişilerin düşmanı çoktur. Dünya ehli, inkâr zümresi, nefs ve şeytan bu düşmanların en belâlılarıdır. Senin gaflet anını bekler, az uyanık bulunduğun sürece pusuya girerler. Nîmetin, yani dünyalığın sarhoşluğu içinde Rabbu'l-âlemîn'i unuttuğun an düşmanların pusudan çıkar, dört yandan saldırı başlar. Bunun için düşmanlarına karşı her ân hazırlıklı olun; küfür ve tuğyanlarının, inkâr ve inâtlarının, hayvanî taraflarının çekiciliğini aranıza sokmamaya çalışın. Bunlar öyle arsız tohumlardır ki düştükleri yerde hemen filizlenmeye başlarlar. Kurtulabilmenizin tek yolu var, o da mülkün sâhibine teslimiyet gösterip O'nu her şeyden çok sevmenizdir. Bu, öyle bir sevgidir ki, nefsin isteklerini kısırlaştırır, şeytanın saldırı ve sinyallerini durdurur, inkârcıların İslâm'a karşı kötü niyetlerini tesirsiz hale getirir.

Ancak cemaatleşme ruhuyla bütünleştiğiniz, ÂMENÛ fiilinden ilâhî hitabı anladığınız, bu sesin verdiği zevk ve heyecanla yola çıktığınız takdirde üstün gelenler sizler olacaksınız. VE SÂBİRÛ emri sizi bu hakikate çağırmaktadır. ISBIRÛ emri nefis mücadelesinde bulunmanızı, fert olarak içinizi düzeltip imân gücünün nasıl yüksek bir nîmet olduğunu anlamanızı terennüm eder. VE SÂBİRÛ hitabı, cemaat halinde Hakk'a ve dâvaya yönelmenizi, iş bu yönelişte küfür ehlinin kendi dâvalarına sahip çıktıklarının çok üstünde ve nisbet kabul etmez bir anlamda Allah'ın dinine sahip çıkmanızı yansıtır.

İTTEKULLAH emrine uyarak, hayatınızın her safhasında, hizmetinizin her bölümünde, erişilen nîmetlerin her kademesinde Allah sevgisini korkusuy-

la birleştirip üstün bir saygı duygusuyla Hazreti Muhammed'in (S.A.V.) edep ve terbiyesi doğrultusunda Yaratandan korkun; korkun ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşasınız..

FELÂH, ferdin kendi iç âleminde, nefis esaretinden kurtulmasıdır. Dışında ise, şeytanın dürtüşlerini durdurmak, ondan uzaklaşmaktır. Cemaatleşme alanında ise, toptan Allah'ın ipine sarılmak, gönülleri tek gönül edip bir olan Allah için mücahede ve mücadele etmektir.

FELÂH, bir diğer tarifle, dünyanın gönül çekici havasından kurtulup âhiretin ruhlara gıda veren bağına adım atmaktır. Eşyayı değil, eşyada âyet ve kudretini izhâr eden AHSENÜ'L-HÂLİKİN'i kalb gözüyle görmek, böylece fâniden bakiye yüz çevirmektir.

Onun için Kur'ân'da :

Ey imân edenler! Dünyaya ve ondaki mihnetlere sabredin, buyurulmuştur. Çünkü bu mihnetlerin getireceği saadet baş gözüyle değil, kalb ve irfan gözüyle farkedilebilir. Bunun için Büyük Veli Bayezid Bestamî (K.S.) Hazretleri sofraya otururken : «Ya Rab! nîmet önümde ama bunun mihneti nerede? Onu bekliyorum» der ve perde arkasındaki saadeti görmek isterdi.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

İSBİRÛ :

a) Din ve onun getirdiği tekliflere karşı sabırlı olun. Çünkü dindarlık sabır işidir..

b) Allah'ın yasak kıldığı nesnelere karşı kendinize hâkim olun..

c) Nîmete el uzatırken sahibini unutmayın, O'na şükretmeyi ihmal etmeyin; aç kurdun leşe daldığı gibi, nîmete dalmayın..

SÂBİRÛ

a) Savaşta Allah düşmanlarına karşı direnip dayanmakta yarışın, düşmanların önüne geçin..

b) Savaşın şiddetine karşı sabretmekte birbirinizle yarışın..

c) Toplu halde cemaatleşme şuuru içinde birbirinize kenetlenerek bu yarışa katılın..

d) Beş vakit namazı kılmakta birbirinizle yarışırcasına sabır ve tahammül gösterin..

e) Size va'dedilen hususları hatırlayarak onun gerçekleşmesi için yarışırcasına sabır gösterin.. Ümitsizliğe düşmeyin, her sıkıntıdan sonra mutlaka bir ferahlık vardır, onu sabırla bekleyin..

RÂBİTÛ

a) Atlarınızla saf bağlayıp tam bir irtibat halinde düşmana karşı durunuz..

b) Serhadlerde atlarınızı bağlayıp karakol bekleyiniz..

c) Allah düşmanlarının saldırısını önlemek için nöbet bekleyin.

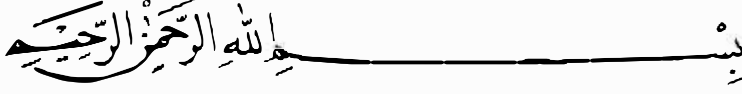
d) Bir namazdan sonra diğer namazı bekleyin..

Âl-i İmrân Sûresi Biterken :

Âl-i İmrân sûresine Allah'tan başka ilâh olmadığı, O'nun hep diri, kudretiyle tutup duran, gözetip koruyan bulunduğu temel inancıyla başlanıldı; Allah'ın sonsuz kudret ve merhametini yansıtan bu sıfatlardan kuvvet alarak gerek günlük ibâdetimizde, gerek nefsimizi terbiyede, gerekse düşmana karşı sabr-u metanetle karşı koymamızda başarıya ulaşabilmemiz için gereken ölçü ve metot belirtildi ve saygı dolu bir kalb ile Allah'tan korkmamız emredilerek sûre bitirilmiş oldu.

Âl-i İmrân sûresinin tefsirini bize kolaylaştıran ve bize bu hususta da tevfikini refik eden Allah'a hamd olsun!. Yalnız O'na ibâdet eder, yalnız O'ndan yardım bekleriz. O bize yeter ve ne güzel vekildir O!.

——oOo——



N İ S Â S Û R E S İ

Kur'ân'ın dördüncü sûresidir.

NİSÂ, kadınlar mânasına İMREE kelimesinin çoğuludur.

Sûrede kadınlardan söz edildiği ve kadın haklarına yer verildiği için ona bu isim verilmiştir.

Bir, ya da birkaç âyet müstesnâ sûrenin tamamı Medine'de inmiştir. 175 veya 176 âyet, 3045 kelime ve 16030 harftir. (1)

Uhud savaşında 300 kadar münafıkın savaşa katılmayıp hıyânet ve ihânette bulunması ve savaşta Hazreti Peygamber (A.S.) tarafından verilen kesin emre uymayan bazı mü'minlerin -iyi niyetle de olsa- yanlış değerlendirmesi savaşın bir anda kaderini değiştirmiş, Müslümanlar galip iken mağlûp duruma düşmüş ve ellinin üstünde, bir diğer tesbite göre, 70 şehit vermiştir.

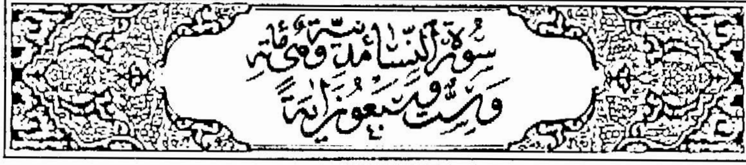
Bu yüzden birçok kadın, dul ve çocuk da yetim kalmış, ekonomik sıkıntıyı da buna ilâve edersek yürekler acısı bir durum meydana gelmişti. İşte NİSÂ sûresinin ilk bölümü, sözü edilen ortam nedeniyle bilhassa kadın haklarını, akrabalık bağlarını konu edinir.

Bir önceki sûrede, mü'minlerin sosyal ve ekonomik alanlardaki ağır şartlar karşısında nasıl bir yol izliyeceklerine yer verilerek düşmana karşı uygulanacak stratejiye dikkatler çekilmiş ve bu, dört madde halinde belirlenip son bulmuştu.

Nisâ sûresine, yine bu şartlar içinde perişan olan kadınlarla ilgili birçok hükümlere yer verilerek başlanılmış ve böylece iki sûre arasında bir bağlantı kurulmuştur.

---

(1) Lübabu't-Te'vil / Alaeddin Ali



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ
مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَث۪يرًا وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي
تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا ﴿١﴾

MEÂLİ :

1— Ey İnsanlar! sizi bir tek nefs (can olan Âdem)den yaratan, ondan da eşini meydana getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı gelmekten korkun; adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını koparmak)tan sakının. Şüphesiz ki, Allah üzerinizde (kusursuz) bir gözeticidir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kadınlara iyilik tavsiye edin. Çünkü onlar eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Kaburgada en yüksek kısım onun tümseğidir; doğrultayım derken kırarsın, haline bırakacak olursan hep öğle eğri kalacaktır. O halde kadınlara hayır ve iyilik tavsiye edin.» (1)

«R a h m (akrabalık bağı) Arş'ta asılı bulunuyor ve «kim beni ulaştırırsa Allah onu (rahmetine) ulaştırsın; kim de beni koparırsa Allah onu (rahmetinden) koparsın» diyor..» (2)

«Kim rızkının genişlemesini, ecelinin geciktirilmesini arzu ediyorsa, sıla-i rahimde bulunsun (akrabasıyla olumlu yönde ilgisini sürdürsün).» (3)

(1) Buharî-Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) » » : Hz. Âişe (R.A.)dan
(3) » » : Enes (R.A.)den

«Akrabasından ilgisini kesen kimse Cennet'e giremez.» (1)

«EY İNSANLAR!» HİTABI

(يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ) **«Ey insanlar! Rabbınıza karşı gelmekten sakının....»**

Kur'ân'da bu ölçüdeki hitap iki yerde geçer : Biri Nisâ sûresinde, diğeri Hac sûresinde.. Nisâ sûresi nasıl Kur'ân'ın ilk yarısının dördüncü sûresi ise, Hac sûresi de Kur'ân'ın ikinci yarısının dördüncü sûresidir. Nisâ sûresinde insanın yaratılışının başlangıcı açıklanır. Hac sûresinde insanın son bulacağı, kıyâmet ile dünya hayatının sona ereceği anlatılır. Her iki hususu iyice düşünüp ölüm ve dirimi yaratan Allah'tan korkmamız, O'na karşı gelmekten sakınmamız tenbih edilir.

Hem ilk yaratılış, hem yaratılışın son bulması, yüksek bir kudretin şaşmayan kanunlarına göre gerçekleşmektedir. Bir sivrisineği yaratmaya gücü yetmiyen insanın her ân bu kudret karşısında eğilmesi gerekmez mi?

İLK İNSAN ÂDEM'İN YARATILMASI

(الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ) **«O ki sizi bir tek nefs (can olan Âdem)-den yarattı...»**

Bakara sûresinde bu konuya kısmen temas edilmiş, dinî ve ilmî açıklaması yapılmıştı. Bu sûrenin başında ise tekrar aynı konuya başka bir yönden değinilmiş, ayrı bir hüküm ve değişik bir açıklık getirilmiştir :

a) Âdem'in yaratılışı bilinen sebep ve kanunların dışında başka bir ilâhî kanunla gerçekleşmiştir.

b) Kadın -ki bu ilk anamız Havva'dır- da yine daha ayrı bir kanunla Âdem'den meydana getirilmiştir.

Bu iki maddeye baktığımızda bir takım sorular ister istemez hatıra gelmektedir :

1. Neden ilkin Âdem yaratılmıştır?

2. Neden Havva da aynı kanuna göre yaratılmamıştır?

---

(1) Buhari-Müslim : Cübeyr bin Müt'im (R.A.)den

3. Ve neden ilkin Havva yaratılmamıştır?

Şimdi önce kısaca konuyla ilgili iki maddeyi açıklıyalım ve bu açıklama içinde hatıra gelen üç soruyu cevaplandırmaya çalışalım:

Canlının canlıdan meydana geldiği (biyogenez) ilmî araştırmalarla da kesinlik kazanmışa benziyor. Diyebiliriz ki, bu, varlık âleminde câri bir kanundur. Ancak canlıların birbirinden meydana gelip ürediğini dikkate aldığımızda, bu zincirleme uzar da gider. Ama bir yerde durması gerekir. Aksi halde hiçbir canlı türüne bir başlangıç düşünmek veya belirlemek mümkün olmaz. Halbuki her türün mutlaka bir başlangıcı vardır. Ne var ki, ilim bunun cevabını tam ve kesin biçimde ortaya koyamamıştır. Çünkü ilim bu konuda da gözlem ve deney açısından hareket eder ve sonuca varmak ister. Oysa her canlı türün ilk yaratılışı ayrı bir kanuna bağlı bulunduğu ve bu kanunun deney ve gözlem dışında kaldığı, fizik ötesiyle ilgili bulunduğu muhakkaktır.

İşte Allah, insan türünü meydana getirmek için önce ilk insanı yarattığını Kur'ân'da belirterek konuya açıklık getirmiştir. Gen denilen harikada ataların, gelecek döle vereceği pay hep saklıdır ve bütün türlerde oğul döller atalarına benzer, gerçeğinden hareketle, insanların, ilk insan Âdem'e benzediği kendiliğinden ortaya çıkar.

Havva'nın yani ilk anamızın erkekten yaratılması da yine ayrı bir ilâhî kanunla gerçekleşmiştir. Çünkü bizim bildiğimiz kanunlar üremeyle, kalıtımın kalıplarıyla ilgilidir. Döllenmiş yumurta hücresi kendine benzer iki hücre meydana getirmek üzere faaliyete geçer ve böylece geometrik diziye uygun bir çoğalma olur. Görülüyor ki Havva (ilk kadın) bu ölçüde vücut bulmamış, bizim bilmediğimiz ilâhî emirle Adem'den meydana gelmiştir.

Ama bunun aksi neden olmamış, yani önce kadın, sonra erkek yaratılmamıştır? Gerçi böyle olması insan mantığına daha uygun gelmektedir; önce dişinin sonra da erkeğin yaratılması bir bakıma üreme kanununa daha yakın bir anlam taşır. Ama hakikat öyle değildir. İlâhî irâde hayatın ağır yükünü taşıyacak ve yeryüzünde Allah'a halîfe olacak, Allah adına konuşup hüküm verecek erkeği asıl yapmıştır. Kadına saygınlık, merhamet, şefkat, nezaket ve nezahet isteyen annelik vasfını lütfederek onu ağır bir yükün üzücü ve ezici baskısından korumuştur. Bunun içindir ki, çocuk babasını temsil eder, onun soyadını alır. Çünkü âile ve sosyal yapı da bunu böyle istemekte; insanlar tarafından hazırlanan kanunlar da bu fıtrata ister istemez uyulmaktadır.

Neden Havva da Âdem Gibi Çamurdan Yaratılmamıştır?

Bu sorunun cevabını doyurucu ölçü ve anlamda Şeyh Muhyiddin Arabî vermiştir; adı geçen özetle diyor ki :

«Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı. Bu onun suretinde tecelli etti, demektir. Allah ise bir surette ancak bir defa tecelli eder, ikinci bir tecellisi olmaz. Bu sebeple Havva'yı Âdem'den, adam suretinde meydana getirdi.

O bakımdan erkek, kadını, ona baş olma derecesinde sever. Kadın ise erkeği, parçanın bütüne bağlılığı ölçü ve mânasında sever, vatanına olan bağlılığı ölçüsünde ilgi duyar. Çünkü erkek kadının asıl vatanı sayılır.» (1)

İbn Arabî Hazretleri bu konuya diğer bir bölümde ise şöyle açıklık getirmiştir :

«İnsanî cisimler yaratılışta dört kısma ayrılır :

1. Âdem'in yaratılışı,
2. Havva'nın »
3. İsâ'nın »
4. Diğer insanların yaratılışı..

Bunlardan her birinin cisminin yaratılışı sebep ve illette diğerine uymamaktadır. Ama bedenî ve ruhî surette birleşmektedirler. Sebeplerin farklılığı, aklı zayıf olanları, ilâhî kudret hakkında şüpheci olmaktan kurtarmak içindir. Tek sebebe bağlı kalınsaydı, ilâhî kudretin sonsuz tecellileri zor anlaşılır, (bazıları yaratma gücünün eşyanın tabiatında bulunduğunu vehmederdi). Halbuki Allah her şeye kadirdir; dilediğini dilediği sebep ve kanunlara göre yaratır.» (2)

İNSANLARIN FİZYONOMİK DEĞİŞİKLİKLERİ NEYİ İSBATLAR?

Yüz hatları, kafa tasları, vücut yapıları itibariyle birbirinden kesinlikle farklı olan; huy ve karakter, akıl ve yetenek, vicdan ve merhamet bakımlarından farklılık arzeden milyarlarca insanın bir tek insandan yaratılması, ilâhî kudretin sonsuzluğunu ve mükemmelliğini yansıtır. Eğer yaratma gücü eşyanın tabiatında mevcut olsaydı, topraktan insan değil, ancak toprak vücuda gelebilir; erkekten dişi değil, yine erkek meydana çıkar ve böylece biteviyelik sürüp giderdi. Vücut bulan bütün insanlar hemen

(1) Fütuhat-i Mekkiyye : C. 1, S. 679
(2) Fütuhat-i Mekkiyye : 1/124'den özetlenerek alınmıştır.

saydığımız her sıfatta -bir fabrikanın mamulleri gibi- birbirine eşit durumda olurdu.

Bütün bunlar çok yüksek bir irâdenin koymuş olduğu kanunlarla gerçekleşmekte ve ilâhî tecelliyle vücut bulmaktadır.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

(وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَ) **«Kendisiyle birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını koparmak)tan sakının.»**

İslâm, hem âile yapısını arızasız ayakta tutmak, hem sosyal bünyeyi güçlendirmek amacıyla akrabalık bağlarına önem verir. Aslında bu iki yapıyı da ayakta tutan ana kolonlardan biri de budur. Hazreti Peygamber (A.S.) Efendimiz bu hususta bazı dikkat çekici benzetmelerde bulunarak akrabalığı birbirine sıkı biçimde birbirine bağlanmış bir ağacın köklerini hatırlatıp misal vermiştir. Ayrıca akraba arasındaki yakın ilgiye, rahmet kökünden gelen SILA-İ RAHM demiş ve böylece konunun dindeki yerini en duyarlı biçimde açıklamıştır.

Akraba arasında ciddi, samimi ve ahenkli münasebetin birçok yararları olduğu gibi, bunu kesmenin de birçok zararları muhakkaktır.

Yararları :

a) İnsanı yalnızlıktan kurtarır.

b) Çocuklar arasında kaynaşma ve gelişmeyi sağlar. Onların pısırık, uyuşuk kalmasını önler.

c) Kötü niyet besleyen komşuların cesaretini kırar.

d) Sıkıntılı günlerde yardımlaşmayı kolaylaştırır; yabancının kapısına gitmeye gerek bırakmaz.

e) İlâhi rahmetin aralıksız inmesine sebep olur; ömrü uzatır, rızkı bereketlendirir.

f) Şeytanı uzaklaştırır, rahmet meleklerini yaklaştırır.

Yakınların birbirine ilgisiz kalmasının zararları ise, yukarıda belirtilen yararların tam aksinin ortaya çıkmasıdır.

Bunun için Kur'ân'da : «Adına, birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarını (çiğnemekten) sakının» buyurulmuştur.

BÜTÜN İNSANLARIN AYNI SOYDAN GELMESİ

(خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ) **«Sizi bir tek nefs (can olan Âdem)den yaratan....»**

Kur'ân'da bütün insanların aynı soydan geldiğinin açıklanmasının bir takım sebepleri ve öğüt alınacak yanları, ilmî araştırmayı kolaylaştırıcı yönleri vardır :

a) İslâm, insan unsuruna değer verir. Servet ve makam gibi arızî faktörler üçüncü plânda kalır.

b) **«Haberiniz olsun ki, ne Arabın Arap olmayana, ne de Arap olmayanın Arab'a, ne beyazın siyaha, ne de siyahın beyaza bir üstünlüğü vardır,»** (1) ölçüsünü sunar ve savunur, üstünlüğün sadece TAKVÂ'da olduğunu açıklar.

c) İyi terbiye gören, güzel ahlâk ölçüleriyle yetişen, bütün bunların üstünde Allah'a kul olmanın şuuruna eren her insan soyludur, muhteremdir.

d) Aristokrat bir sınıf yoktur. Her insan, iman, ahlâk, bilgi, yetenek, doğruluk ve çalışkanlığı oranında derece alır, mevki işgal edebilir.

İşte bütün bunlar, bu asil görüşler hem sosyal yapıyı düzene sokar, hem millî bünyeyi kuvvetlendirir.

e) İlim adamlarının ABİYOGENEZ - BİYOGENEZ üzerinde çalışmalarını hızlandırır, onu sağlıklı bir sonuca götürme imkânını sağlar. Hayatın başlangıcı hakkında olumlu sonuç vermiyen bir takım varsayımlardan insanı kurtarır; başka dünyalardan gelen organizmalarla dünyada canlılar için bir sebep ve başlangıç aramaya gerek olmadığına dikkatleri çeker. Darwinizm'in bu konuda da kurtarıcı bir simit olmadığını vurgular.

Şunu da hemen anlatalım ki, ilmî araştırmalar derinleştikçe ve hakikatlere yaklaştıkça, Kur'ân'a yaklaşmış olur. Gerçeği bulup çıkarınca bu Kitab'ı tasdîka yönelir.

NEFS, DİĞER BİR DEYİMLE RUH NEDİR?

NEFS birçok mânalara gelir. Ancak konumuzu oluşturan âyette, be-

---

(1) Müsned-i Ahmed : 5/411

denle birleşen ruh, demektir. Bununla Âdem Peygamberin beden ve ruhu kasdedilmiştir.

Ruhun hakikatını bilmek mümkün değildir. Çünkü insana pek az bilgi verilmiştir. Biz, ruhu ancak tezahürleriyle bilmekteyiz. O halde İslâm bilginlerine göre RUH'un tezahürlerini şöyle özetliyebiliriz:

RUH, nuranî bir varlıktır, yüce âlemden gönderilmedir, kesafet ve ağırlığı yoktur, onun için bir hacim de düşünülemez. Diridir, hareket halindedir. İnsan bedenindeki bütün hücrelere nüfuz eder, güldeki gülsuyu, kordaki ateş ne ise bedendeki ruh ona benzer. Elektrikle ampul veya başka bir elektronik cihaz arasındaki ilgiye de benzetilebilir.

RUH'un bedendeki varlığını ancak ve daha çok duygu, düşünce, irâde, akıl, hafıza ve benzeri yeteneklerimizin varlığıyla anlayabiliyoruz. Çünkü bunlar beden denilen madde yığınının sıfatlarından değildir ve olamaz da.. O halde bunlara bir kaynak, bir başlangıç bulmak zorundayız ki o da RUH'tur. Elektrik nasıl aletler vasıtasıyla anlaşılıyorsa, ruh da öyle.. Isı, hareket ve ışık elektrik akımıyla meydana geliyor. Bedenimiz taşıdığı bütün organlarıyla ruh'un birer aletidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, insanların aynı soydan, tek bir babadan geldiği açıklanarak, üstünlüğün ancak Allah'a kul olup Ona karşı gelmekten, saygısızlıkta bulunmaktan kaçınmakla gerçekleşeceği belirtildi. İnsanın menşei hakkında ilim adamlarına ipucu verildi. Sonra akrabalık bağlarının önemine parmak basıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, iyi ve olgun bir insanın daha birçok yanları bulunduğu hatırlatılıyor. Toplum ve âilenin bir parçası sayılan yetimlere ve onların haklarına dikkatler çekiliyor. Sonra da evliliğin meşru sınırları belirtilerek kadın haklarına yer veriliyor.



وَاٰتُوا الْيَتَامٰى
اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَب۪يثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ
اِلٰى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَب۪يرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى
فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ
اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾

MEÂLİ :

2— Yetimlere mallarını verin; temizi murdara değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırarak yemeyin. Çünkü böyle yapmanız muhakkak ki büyük bir vebâldir.

3— Eğer (velîsi bulunduğunuz) yetim kızlarla (evlenince) haklarını gözetemiyeceğinizden, adâlet sağlayamıyacağınızdan korkarsanız, (onları değil) size helâl olup hoşunuza giden diğer kadınları ikişer, üçer, dörder nikâh ediniz. Eğer bu takdirde de aralarında adâlet kuramıyacağınızdan endişe ederseniz bir kadınla veya elinizin altındaki câriye ile yetinin. Bu, adâletten sapmamanıza daha yakındır.

İNİŞ SEBEBİ

Bir adam, kardeşinin yetim kalan oğlunu himâyesine almıştı. Çocuk ergen olunca babasının malını istedi. Ama amcası vermek istemedi. Bu yüzden davacı ve davalı olarak Peygamber (A.S.) Efendimize geldiler. Yu-

karıdaki âyetin bu sebeple indiği söylenir. (1)

Diğer bir rivâyet :

Bir adam vasilik ettiği yetim kızı elinin altında tutuyordu. Kızın hayli malı vardı, ama tutunacak bir dalı yoktu. Adam bu yetimle hem evlenmiyor, hem başkasıyla evlenmesine imkân vermiyor, hem de sık sık dayak atıp tehdit ediyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

Saîd bin Cübeyr (R.A.) diyor ki :

«Araplar yetimlerle ve birden fazla kadınlarla evlenirler, ama hiçbirinin hakkını gözetmezlerdi. Özellikle birkaç yetim kızın malına göz dikerek onlara önce vasilik eder, sonra da mallarına ve kendilerine sahip çıkarlardı.

Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi ve hem yetim kızların hakları, hem kadın hakları korundu.»

BİRDEN FAZLA KADINLA EVLENMEK

(وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ) **«Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim kızlarla (evlenince) haklarını gözetemiyeceğinizden, adâlet sağlayamıyacağınızdan korkarsanız, size helâl olup hoşunuza giden diğer kadınları ikişer, üçer, dörder nikâh ediniz.»**

Dinimizde konumuzu oluşturan âyet ve ilgili hadîslerle birden fazla kadınla evlenmeye bazı şartlarla cevâz verilmiştir. Evlenmek sünnettir ve bu bir temel kaidedir. Birden fazla kadınla evlenmek ise bir istisnadır. Kur'ân'da bu istisnaî cevâz mutlak anlamda tutulmamış, bazı şartlarla takyit edilmiştir. Nisâ sûresi 3. ve 129. âyetlerle bu husus açıklanmış ve her türlü şüpheyi kaldıracak ölçüde bir anlatıma yer verilmiştir. Bunları özetliyecek olursak, şöyle sıralıyabiliriz :

a) Birden fazla kadına ihtiyaç duyulması,

b) Malî imkânların yeterli olması,

c) Zevceler arasında eşitliğin sağlanması,

d) Kadının annelik vekarının korunması, onurunun zedelenmemesi

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - İbn Cerir
(2) » » /Lübabu't-Te'vil/Alâeddin ALİ

için âdil davranılması..

Önce şunu belirtelim ki, birden fazla kadınla evlenebilmek için sözü edilen şartlardan başka bir de kadınların erkeklerden sayı bakımından fazla olması gerekmektedir. Bir belde veya ülkede kadın sayısı erkeklere oranla az veya eşit durumda ise, birden fazla kadınla evlenme imkânını zorlaştırmış olur. Ama bunun aksine kadın sayısı fazla olduğu yerlerde her erkek ancak bir kadınla evlenebilir hükmü uygulanıyorsa, o takdirde geriye kalan kadınlar ne olacak?

Konumuzu oluşturan Nisâ sûresinin ve ilgili âyetlerin Uhud savaşından sonra indiği ve daha çok kadın haklarını hükme bağladığı kesindir. Bu savaşta yetmişe yakın Müslüman mücahit şehît edilmiş, o yüzden birçok kadın dul, birçok kız yetim kalmıştı. Bir de İslâm'ı kabul etmediği için kocasını terkedip Medine'ye hicret eden hanımlar vardı. Çoğunun başını sokacak bir yuvası bile yoktu. Bu fedakâr ve cefakâr hanımları kendi kaderleriyle başbaşa bırakmak mı, yoksa onları zevce edinip barındırmak mı daha âdil bir ölçü ve davranış olurdu?

İşte Kur'ân bu sosyal derde çare getirmiş; önce akrabalık bağlarına önem verilmesini emretmiş, sonra yetim haklarının korunmasını esasa bağlamış, sonra da kadınları sıkıntıdan kurtarmaya yönelik bir formül getirmiştir.

Günümüzün ekonomik şartlarını da dikkate alırsak, ahlâk dışı yollara düşen kadın ve kızların çoğunun evlenme şansını kaybedenler olduğunu görürüz. Özellikle Batı'da ve Amerika'da bu, tahminlerin üstünde yaygınlaşmış, fuhuş hat safhaya gelmiştir. Tek kadınla evli bulunan erkeklerin bu tip kadınlarla zinâ ettiğini, bu yüzden hem âile yuvasına ihanette bulunulduğunu, hem binlerce nesebi gayr-i sahih çocuğun dünyaya gelmesine ve ülke için başlıbaşına bir problem doğmasına sebep olduğunu kim inkâr edebilir? Şartlar elverdiğinde gayr-i meşrû yollara düşmektense meşrû yoldan bu isteği karşılamak daha sağlıklı ve ülke yararına daha sıhhatlı değil midir?

Konuya bu ciddiyetle eğilmiyen ve aslında İslâm'a karşı olan bazı kişilerin, İslâm'da birden fazla kadınla evlenmeyi alay konusu yaptığı, yerli-yersiz sataşmalarda bulunduğu sık sık görülmektedir. Şimdi onlara soruyoruz: Toplum bünyesinde kadın erkek arasında sayı dengesizliği varsa, bir erkeğe üç-dört kadın düşüyorsa, bu dengesizliği ne ile düzeltmek, ya da gidermek mümkündür?

İslâm sosyologları, ahlâkçıları karşımıza şu üç çareyi koymakta ve bir tercih yapmamızı önermektedirler :

1. Her erkek bir kadınla evlensin, geriye kalan kadınlar kocasız ve âilesiz yaşasın.

2. Bir erkek bir kadınla evlensin, ama boşta kalan diğer kadınlardan birkaç tanesiyle gayr-i meşrû yaşasın.

3. Her erkek şartların elverdiği ölçüde birden fazla kadınla evlenerek kadınların annelik vekar ve şerefine yakışır ölçüde onlarla eşitliği gözeterek yuva kursun.

Evet, karşımızda üç çare var. Ama hangisi insanlığımıza, aile yapımıza, imanla beslenen vicdanımıza ve kadının iffet ve namusuna yakışır? Tek kelimeyle, bunlardan hangisi vicdanî ve insanîdir? Bir de buna erkeklerin poligami karakterlerini eklersek tercîh ne olur?

NEDEN DÖRDE KADAR?

Bugüne kadar kadın erkek arasındaki sayı dengesizliğinin en çok bu rakama düştüğünü görüyoruz. İstisnai bazı haller bu kaideyi bozmaz ve hükme dayanak sayılmaz.

Evliliğin ömrü uzattığı da bilinmektedir

Yapılan ciddi araştırmalardan, mutlu bir evliliğin ömrü uzattığını anlıyoruz. Sosyal yapımızda bunun birçok örnekleri mevcuttur. Birkaç yıl önce Almanya'da yapılan araştırmalar sonucunda evli erkeklerin ortalama 71 yaşına kadar, bekâr olanların 65 yaşını zor buldukları ortaya çıkmıştır. Bu kaide sadece insanlar için değil, atlar, kediler, kanaryalar ve maymun, aslan, fil ve hatta yılanlar gibi evcil, ya da vahşi hayvanlar için de geçerlidir. Yalnızlık çoğu kez insanı huzursuz, sinirli ve endişeli yapar. Hele bir de kişinin inancı zayıf olur da mânevî yönden bir tatminsizlik içinde bulunursa, bu büsbütün yıpratıcı olur.

Bir de evlenemiyen erkek ve kadınları bu açıdan düşünmek gerekmez mi?

NİKÂH EMRİ

(فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ) «Hoşunuza giden diğer kadınları.... nikâh ediniz.»

Kur'ân'da yer alan emirler, daha çok vücubu gerektirir. O bakımdan Zahiriyye mezhebi, evlenmenin vâcip olduğunu, kocalık görevini yerine ge-

tirme güç ve imkânına sâhip olan erkeğin evlenmesinin gereğini belirtmişlerdir.

Fıkıhta yetkili uzmanlara göre, şehvetini frenlemeye gücü yetmeyen ve o yüzden zinaya kayma endişesi olan erkeklerin evlenmesi vâcibdir. Böyle bir endişe söz konusu olmadığında ise, evlenmek müekked bir sünnettir.

Hanefî mezhebinde ictihat seviyesinde olan fakihler ise, ergen olup evlenme kudretine sâhip olan erkeklerin namuslu kadınları nikâh etmeleri farz-ı kifayedir, yani o toplumdan bazısının evlenmesiyle farz yerine gelmiş olur, evlenmiyenler hakkında ise, sünneti terketmelerinden dolayı âhirette muahaza edilecekleri söz konusu olur, demişlerdir. O halde toplumun tamamı evlenmeyi terkedecek olurlarsa, farz-ı kifaye yerine getirilmediğinden hepsi günahkâr sayılırlar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Günaha kayma, zinaya düşme tehlikesi söz konusu olduğunda, evlenmek farzdır. Böyle bir tehlike yoksa, yani kişi nefsine hâkîmse, o takdirde farz değil, sadece onun hakkında müekked bir sünnettir; şartlar elverdiğinde bu sünneti yerine getirmesi tavsiye edilmiştir.

Âyette geçen «yetim kızlar» tabiri üzerinde hayli durulmuş, bazı müfessirler bunun sadece ana-babası olmayan kızları değil, dul kadınları da kapsamına aldığını beyân etmişlerdir. Bu yoruma göre, gerek yetim kızları, gerekse dul kadınları himaye edenler, sadece onların malından yararlanmayı düşünüyorlar da evliliği buna vasıta kılıyorlarsa, o takdirde hem onların haklarını, hem evlilik müessesesinin kutsallığını zedeliyorlar demektir. Bu durumda onlarla değil, diğer iffetli kadınlarla evlenmeleri hayırlı olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, yetim kızların durumuna dikkatler çekildi, haklarının korunması emredildi. Mallarından dolayı nikâhlanmalarının iyi sonuç vermiyeceğine işâret edildi. Rüşde erdiklerinde -âklî dengeleri bozuk değilse- mallarının teslim edilmesi belirtildi.

Sonra şartlar elverdiği takdirde birden fazla kadınla evlenmenin câiz olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, tekrar kadın hakları söz konusu ediliyor; onlar için başlayacakları yeni bir hayat döneminde tutunacak parasal bir dalın, dayanılacak malî bir desteğin gereği belirtilerek hükme bağlanıyor; MEHR veya SADAK adı altında onlara şer'î bir hak tanınıyor.

—oOo—

وَاٰتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَن۪يٓـًٔا مَر۪يٓـًٔا ﴿٤﴾

MEÂLİ :

4— (Evlendiğiniz) kadınlara mehirlerini güçlük çıkarmadan gönül rızasıyla verin. Eğer onun bir kısmını kendi arzularıyla size bağışlarlarsa, onu rahatlıkla, içinize sinerek yeyin.

İLGİLİ HADÎSLER

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz nikâh akdinde ŞİĞAR yapmayı yasakladı.» (1)

ŞİĞAR : Aralarında bir mehir koymaksızın iki tarafın, kızlarını birbirine nikâhlamak üzere yaptıkları akiddir.

«Şartlardan noksansız yerine getireceğinizin en haklısı, kadınları kendinize helâl kıldığınız mehirdir.» (2)

KADIN HAKLARINI KORUMA

Yetim kızlara vasîlik edip mallarını yemek için onlarla evlenen Arapların bu haksız tutumu yerildikten ve gereken hüküm bildirilerek yetimlerin malı ve canı korunduktan sonra Kur'ân kadın haklarına dikkatleri çekip nikâh akdinde onlara tanınan bir haktan söz ediyor : Nikâhlanan kadına -ister yetim, ister câriye, ister hür, ister dul olsun- günün şartlarına ve kadının aile ve sosyal durumuna göre emsali dikkate alınarak kendi-

(1) Sahih-i Buharî - Müslim : İbn Ömer (R.A.)dan
(2) » » » : Akabe bin Âmir (R.A.)den

sine MEHR vermek vâcibdir. Hiç bir erkek kadının bu hakkını vermemezlik edemez. Hattâ karısına bu hususta borçlu bulunan erkek öldüğünde, kadın gönül rızasıyla bağışlamadığı takdirde, hayır konusunda hiçbir vasiyyeti yerine getirilmez. Çünkü İslâm şeriatına göre : Ölen bir kimsenin geriye bıraktığı mal ve servetinden önce tekfîn ve teçhize harcanır, sonra insanlara olan borçları ödenir. Sonra da vasiyyetleri -bıraktığı servetin üçte birini geçmiyorsa- yerine getirilir. O halde borçlar ödenmeden hayırla ilgili vasiyyetler hiçbir zaman yerine getirilmez. Kadının mehri, kocası üzerinde bir borçtur.

O halde kadınlara tanınan bu hakkın âile ve sosyal hayatımızda önemli yeri ve birçok yararları vardır :

a) Erkeklerin kadınlara karşı koruyucu destek olduğunu ve Allah'ın onlara doğuştan sunduğu üstünlüğü en iyi biçimde kullanmaları gerektiğini hatırlatmak,

b) Yeni bir hayata başlayan kadını büsbütün malî dayanaksız bırakmıyarak, onu bu yönden de desteklemek,

c) Nîmetin külfetsiz olmadığını, evlenmenin de bir takım külfetlerinin bulunduğunu bu hakla da anlamak,

d) Mehrin bir bağış değil, dinin belirlediği bir hak olduğuna, bu hususta kadının kocasına karşı bir eziklik veya küçülme, aşağılanma duymasına gerek olmadığına, hakların karşılıklı bir anlam taşıdığına açıklık getirmek,

e) Erkeğin zorlayıcı bir sebep olmadığı halde keyfi boşamasını engellemek..

Bütün bunlar hem kadın haklarını korumayı, hem onların kadınlık vakar ve onurunun zedelenmemesini içerir. Genç kuşağın dinî yönden de eğitilmesinin lüzumu her zaman için geçerlidir. Kadın haklarına saygılı olmayan veya bu konuda yeterli bilgi almayan, âile yuvasından amacın ne olduğunu düşünemeyen erkeklerin mahkeme eşiklerini aşındırmaları sosyal bir hastalık halinde sürüp gitmektedir.

FIKHÎ YÖNÜ

(وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً) «Kadınlara mehirlerini güçlük çıkarmadan gönül rızasıyla verin.»

M E H R : Evlenirken nikâh akdinde erkek tarafından kadına şer'î bir hak olarak verilen paradır. Mehr-i muaccel, nikâhta hemen verilen para; mehr-i müeccel, boşanma veya ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para..

Mehir, yukarıda da açıkladığımız gibi, yeni bir hayata adım atan kadın için malî bir destek, tutunacak bir imkândır. İslâm bu vesileyle de kadın haklarını korumuştur. Konumuzu oluşturan âyet, mehrin vücubuna delâlet eder. Bunda icmâ' vardır. Ancak Irak fukahasından bir kısmı, efendi kendi kölesiyle câriyesini evlendirecek olursa, o takdirde mehir gerekmez, demişlerdir. Halbuki âyetin zâhiri böyle bir takyit ya da istisnaya uygun değildir. Mutlak bir hüküm ifâde etmektedir.

Mehrin belli bir tavanı yoktur. Ama tabanı müctehit imamlar tarafından tesbit edilmiştir. Nitekim ileride de belirteceğimiz gibi, Hz. Ömer (R.A.) kadınların sadakı (mehri)ni en çok 12 okiyye olarak belirledi, Resûlüllah'ın bu ölçüde mehir verdiğini hatırlattı. Bunun üzerine İslâm hanımlarından biri kalkıp şöyle itirazda bulundu : «Ya Ömer! Allah'ın bize verdiğini sen kısmak istiyorsun. Kur'ân'da «Boşamak istediğiniz kadına bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın..» buyurulmuyor mu?.» Bunun üzerine Ömer (R.A.) ilâhî hükmü hatırladı ve : «Kadın uygun olanı ifade etti. Ömer ise hatâya düştü..» (1) dedi.

Hakları en iyi koruyan ve zayıfların elinden en çok tutan, şüphesiz ki Allah ve Peygamberidir. İslâm, haklı olduğu sürece zayıftan yanadır.

MEHRİ KIZIN VELİSİ VEYA VASİSİ ALABİLİR Mİ?

Arap cahiliyye devrinde olduğu gibi, bugün de İslâm ülkelerinin Kur'ân'a bilgisiz ve ilgisiz kalınmış kesimlerinde evlenen kadınların mehrini velileri almakta ve böylece her bakımdan desteklenmesi gereken âilenin bu ferdinin ilk adımda hakkı gasbedilmekte, tutunacak küçük bir dal ondan esirgenmektedir. Araplar mehir olarak daha çok deve aldıklarından, kız çocuğu dünyaya gelen âileye, «deveniz çoğaldı!.» denirdi. Günümüzde «Başlık» adı altında alınan para da ölçüyü aşmadığı, İslâm âdetine uyduğu takdirde, mehirden başka bir şey değildir. Çünkü mehir için belli bir tavan yoktur. Kur'ân'da yukarıdaki âyetle, evlenen kızın öz hakkı olan mehrinin hem kocası, hem velisi tarafından alınması haram kılınmıştır. Ancak kadın gönül rızasıyla mehrinin ya tamamını, ya da bir kısmını kocasına veya velisine bağışlarsa, bunda bir sakınca yoktur.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 5/99

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kadın ve yetim haklarına temas edildi. Bu hustaki ilâhî hükümler açıklandı. Aşağıdaki âyetle, gerek veli ve âile reisinin, gerekse vasînin, hayatının dayanağı sayılan malını çarçur edecek, gereksiz biçimde harcayacak kişilere vermemesi, âile bütçesini bizzat kendisinin tanzim edip yürütmesi emrediliyor.



وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ
قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾

MEÂLİ :

5— Allah'ın geçiminizi sağlamaya destek kıldığı mallarınızı (savurgan) beyinsizlere vermeyin; (mallarınızda yapacağınız tasarruf ve elde edeceğiniz gelirle) onları besleyin, giydirin ve kendilerine örfe uygun güzel söz söyleyin.

İLGİLİ HADÎSLER

«Üç kimse var ki, duâ etseler bile Allah kabul etmez :

1. Fenâ huylu, ahlâksız karısını boşamayan erkek,

2. Malını beyinsize, çarçur edecek ahlâksızlara veren kimse,

3. Başkası üzerindeki alacağına şahit tutmayan, (onu belgelendirmiyen) kimse..» (1)

---

(1) İbn Asâkir : Ebû Mûsâ'dan. Sahihtir

ÂİLE REİSİNİN TUTUMU

(وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمْ) «Mallarınızı (savurgan) beyinsizlere vermeyin..»

Âile bünyesinde moda ile demode arasında bocalayıp duran, sokak kıyafeti için hiç bir ölçü tanımadan harcamada bulunan fertler varsa, âile reisi haftalık, ya da aylık bütçeyi bizzat hazırlamalıdır. Aksi halde gelir-gider arasında büyük bir dengesizlik meydana gelir ki bunun acısını hem âile, hem bağlı bulunduğu toplum çeker.

Kur'ân bu âyetle hem âile reisini, hem yetimlerin vasîsini, hem devlet malını korumakla görevlileri uyarıyor. Kazanılan her kuruşun hesabını, özellikle âhirette vermekle yükümlü bulunuyoruz. Harcanan her kuruştan da mutlaka sorumluyuz.

Meşru olmayan yollardan kazanılan bir servet nasıl yakıcı bir ateş ise, kazanılan serveti gayr-i meşrû yollarda harcamak da ateşten başka bir şey değildir. Bu ateş hem dünyada, hem âhirette âile ve toplumu yakıp kavurabilir.

Şüphesiz ki savurganlık, dünyada ahlâksızların, vurguncuların, hazıra konmak istiyenlerin çoğalmasına sebep olur. Fakirle zengin, sosyeteyle halk tabakası arasında derin uçurumlar meydana getirir. İnsanlık için en büyük fitne sayılan komünizmin süratle yayılmasına vasat hazırlar ve bir gün bu fitne ülkeyi yakıp yıkan bir ateş durumuna gelebilir.

Âhirette ise, böylesine bir servet ve harcama sadece Cehennem'e yakıt olur. O halde ne âile reisi malını insafsızca harcayan çocuklarına; ne de vasî, harcamasını bilmiyen himâyesindekilere malını terketmemelidir. Örfe uygun bir yol izlemeli, dizginleri elinde tutmalıdır. Âileyi moda kurbanı olmaktan kurtarmaya çalışmalıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, nikâh akdinde kadınlara tanınan şer'î hak belirtildi. Bu hususta kocaların nasıl hareket etmesi gerektiği üzerinde duruldu. Aşağıdaki âyetle çocukların ve yetimlerin rüşde ermesi halinde takip edilecek statü üzerinde duruluyor. Veli ve vasîlerin devamedegelen hatalı ve gayr-ı âdil tutumları yerilerek yetimlerden yana âdil bir ölçü getiriliyor.

———oOo———

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا
فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا
وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ
فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

MEÂLİ :

6— (Himâyeniz altındaki) yetimleri, evlenme çağına gelinceye kadar deneyin; onlarda (din ve dünya işlerinde, malı koruma ve bilerek harcama hususunda) bir olgunluk görürseniz, mallarını kendilerine teslîm ediniz. Büyürler de (geri alırlar) diye mallarını tez elden gereksiz harcayıp yemeyiniz. Zengin olan (vasî ya da velî) müstağnî davransın; fakir olanı ise örfe uygun şekilde yesin. Bir de yetimlerin mallarını (vakti gelip) kendilerine teslîm ettiğiniz zaman onlara karşı şâhit tutunuz. Hesap sorucu olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Ashab-ı Kirâm'dan Rıfaâ ölünce geriye vâris olarak küçük oğlu Sâbit kalmıştı. Amcası onu himayesine almak isteyince durumu önce Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzetti ve :

— «Ey Allah'ın Peygamberi! kardeşim oğlu himâyemde yetim olarak bulunuyor. Onun malından ne ölçüde harcamam helâldır ve bu malı ne zaman ona teslim etmem gerekir?» dedi.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

İLGİLİ HADÎSLER

Bir adam Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! ben çok fakir bir kimseyim, hiçbir şeyim yoktur. Yanımda bir de yetim bulunuyor, (onun malından yiyebilir miyim?)

Efendimiz (A.S.) ona şu cevabı verdi :

«İsraf etmeksizin, gereksiz harcamada bulunmaksızın ve onu kendine ait bir sermaye edinmeksizin ihtiyaç nisbeti yiyebilirsin.» (1)

İSLÂM SEKİZ ŞEYİN KORUNMASINI EMREDER

İslâm, insan hayatını en makul ölçülerle düzenleyen ilâhî bir sistemdir. Bütün esas ve prensipleri sekiz şeyi korumaya yöneliktir. Her toplumun huzurlu ve fazîlet ölçüleri içinde bir hayat sürmesinde bu sekiz unsura mutlaka ihtiyacı vardır :

1. Aklı korumak,
2. Canı »
3. Malı »
4. Nesli »
5. Din ve ahlâkı korumak,
6. İlmi ve tekniği korumak,
7. Sağlığı korumak,
8. Ülkeyi »

Konumuzla ilgili âyette, bunlardan üçünün korunmasına yer verilmiştir : Nesli, malı ve ahlâkı korumak.

Yetimlere vasîlik, çocuklara velilik etmek bir bakıma sağlıklı bir neslin yetiştirilmesini öngörür. Binlerce kimsesiz ve öksüz çocukları kendi kaderlerine terketmek, büyük bir gaflet olur. Küçümsenemiyecek bir kesimi dinî ve millî eğitim dışına itip ülkenin geleceğini ciddi biçimde tehlikeye sokabilir. Bugün gerek Batı ülkelerinde, gerekse Amerika ve diğer gelişmiş ülkelerde bunun doğuracağı elim sonuçların farkına varıldığı için devlet eliyle milyarlar harcanarak kimsesiz çocuklar korunmaya çalışılmaktadır.

---

(1) Ebû Dâvud : Âsım bin Şuayb (R.A.)den

Oysa, Kur'ân'da, gerek meryem kıssasında, gerekse yetimleri koruma bölümünde bu konuya 1400 yıl önce parmak basılmış; ilâhî uyarı en duyarlı biçimde sergilenmiştir. Ülkemizde henüz bu millî ve sosyal meseleye ülke çapında yeterince ilgi gösterilememiştir.

Gerek âile bütçesini hazırlamada âile reisinin göstereceği hassasiyet ve titizlik, gerekse öksüzlerin mallarını korumada vasîlerin göstereceği duyarlılık, mal ve serveti gereksiz yere harcamayı önleyebilir.

Bu iki yönlü hassasiyet bir bakıma ahlâkı da korumaya yöneliktir. Çünkü ahlâk ve fazîleti ayakta tutmak için dinî ahlâka, öğretim ve eğitime ne kadar ihtiyaç varsa, ekonomik güce de ihtiyaç vardır.

YETİMİN RÜŞDE ERMESİ

(فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا) «Onlarda bir rüşt (olgunluk) görürseniz...»

RÜŞT : Ergin hale gelme, bülûğa erme mânasına geldiği gibi, doğru yolu bulma, doğruyu seçme anlamına da gelir. Rüştünü isbat etmek, ergen ve ergin sayılacak yaşa gelmek, demektir.

Bülûğa erme dört şeyden biriyle gerçekleşir: Bunlardan ikisinde kadın erkek müşterektir. Diğer ikisi ise kadınlara hastır.

Müşterek olanlardan birisi yaş, diğeri ergenliktir. Kız ve erkek çocuk 15 yaşına girince, bülûğa ermiştir, artık bir bakıma reşid sayılırlar. Nitekim Abdullah bin Ömer (R.A.) diyor ki :

«Uhud savaşında 14 yaşında idim. Savaşa katılmak istedim, ama Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yaşıma bakarak isteğimi kabul etmedi. Hendek savaşında ise 15 yaşına girmiş bulunuyordum. Müracaat ettiğimde bu kez Resûlüllah beni kabul etti.» (1)

İlim adamlarının çoğu bülûğ ve rüşt hususunda bu rivâyeti senet seçmişlerdir. İmam Şâfiî de bu rivâyeti esas kabul ederek ictihadını yürütmüştür.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kız çocuğun rüşde ermesi, 17 yaşını; erkek çocuğun ise 18 yaşını bitirmiş olmasıyla gerçekleşir.

Erkek çocuğun ergen olma haline gelince: Bu, meninin şehvetle fışkırarak dışarı çıkmasıyla belirlenir.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : İlgili âyet

Kadınlara has olan iki şey : Aybaşı hali ile gebeliktir.

Ancak kendine ait bir malda tasarruf edebilmek için bülûğa ermek yeterli değildir; dindarlığının ve malı harcamadaki tutumunun müsbet olması, aklî dengesinin yerinde bulunması gereklidir. Aksi halde HACIR altında tutulur. Bu durumda tasarruf ehliyeti ya tamamen kalkar, ya da salâh buluncaya kadar kısıtlanır. İmam Şâfiî'nin ictihadı bu ölçüdedir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hür, âkıl ve baliğ olan kimse HACIR altına alınmaz. Hattâ temyiz çağında bulunan bir çocuğun -veli, ya da vasîsinin izniyle- tasarrufta bulunması sahihtir.

İmam Mâlik'e göre, kız 15 yaşına da girse, tasarrufa ehil değildir. Ancak bu yaşta evlenirse, o takdirde kocasının izniyle malında tasarruf edebilir.

Medenî hukuka göre : Fiil ehliyetinin kazanılması, rüşde ermekle, yani kız ve erkek çocuğun 18 yaşını doldurmalarıyla gerçekleşir. Bu bir bakıma İmam Ebû Hanîfe'nin erkek çocuk hakkındaki ictihadıyla birleşir. Ayrıca aynı hukukta, kazaî rüştün tayininde çocuğun 15 yaşını tamamlaması ve diğer üç şartın bulunması halinde hakime yetki verilmiştir. Bu, İmam Şâfiî'nin ictihadına yakın bir hükümdür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle vasîliğin yetki sınırı ve yetim hakları belirtildi. Servetin korunması için rasgele bir harcama yapılmaması, henüz rüşdünü isbat etmemişlere ve bir de beyinsizlere tasarrufta bulunma yetkisinin verilmemesi üzerinde duruldu ve gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, miras taksiminde de kadın ve yetim haklarına yer veriliyor. Asıl mirasçıyı gayr-i âdil bir örf ve gelenek ile mirastan mahrum etmeye hiç kimsenin yetkili olmadığı, hakların Allah tarafından belli bir farz olarak takdir edildiği haber veriliyor.



لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ
نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ
نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا
مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً
ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا
﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ
نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

MEÂLİ :

7— Ana ve baba ve yakın hısımların -az olsun, çok olsun- geriye bıraktığı (mirası)ndan erkeklere pay; yine ana baba ve yakın hısımların geriye bıraktığı (mîrası)ndan kadınlara bir pay vardır. Bu, farz kılınmış belirli bir hissedir.

8— Mîras taksiminde (mirasçı olmayan) hısımlar, öksüzler ve yoksullar hazır bulunursa, azık olacak ölçüde onlara da bir şey verin ve güzel söz söyleyin (kırıcı, incitici olmayın).

9— Arkalarında elleri ermez, güçleri yetmez çocuklarını bırakacak olsalardı, onlar hakkında endişe duyanlar, (vasîlik ettikleri yetimler hakkında da) aynı endişeyi duysunlar (ve bu hususta da) Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar, sağlam ve doğru söz söylesinler.

10— Doğrusu yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak karın dolusu ateş yemiş olurlar. Onlar harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe gireceklerdir.

İNİŞ SEBEBİ

Ansardan Sâbit oğlu Evs vefat edince, geriye karısını ve üç kızını bırakmıştı. Fakat Evs'in amcasının iki oğlu mirasa sâhip çıkarak kadına ve kız çocuklara bir şey vermediler. Cahiliyye devrinin kötü âdetlerinden biri de şu idi : Ölenin karısına, kız çocuklarına ve bir de ergen olmamış erkek çocuklarına mirastan bir pay ayırmazlardı. Ancak ata binip savaşan, ganimet elde edebilen yaşta ve güçteki erkek çocukları veya diğer hısımlar mirastan yararlanabilirdi.

Böylece Evs'in karısıyla üç kızı aç ve perişan kaldılar. Kadın bu haksızlığa dayanamıyarak Peygamber (A.S.) Efendimize gelip durumunu arzetti. Mirasa sahip çıkanlar çağırıldı. Onlar da cahiliyye devri âdetini aynen söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (A.S.), **«siz gidin, Allah'ın bu hususta indireceği hükmü bekliyelim..»** buyurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ashaptan Sa'd bin Ebî Vakkas (R.A.) evinde hasta yatıyordu. Peygamber (A.S.) Efendimiz onu görmeğe gittiğinde Sa'd çok sevindi ve aralarında şu konuşma geçti :

— Ya Resûlellah! ben mal sahibi bir kimseyim. Mirasçım olarak bir tek kızım bulunuyor. Malımın üçte ikisini tasadduk (hayır) etmek istiyorum, ne buyurursunuz?

— Hayır, bu çok..

— Yarısını..?

— O da çok.

— Üçte birini?.

— Üçte biri de fazla. Çocuklarını zengin bırakman, onları başkasına

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali-Mefatihü'l-Gayb Fahruddin Razî

el açan muhtaç durumda bırakmandan hayırlıdır, buyurdu. (1)

«İki zayıfın malından sakınmanızı tavsiye ederim : Kadın ve yetim...» (2)

Yedi helâk edici şeyden sakının :

1. Allah'a ortak koşmak,

2. Sihir,

3. Haklı bir sebep dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek,

4. Faiz yemek,

5. Yetim malı yemek,

6. Savaş meydanından kaçmak,

7. Namuslu iffetli mü'mine bir kadına zinâ isnat etmek. (3)

«Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında (her bakımdan) adâletten ayrılmayın.» (4)

HAKLARIN KORUNMASI

İslâm, yeni bir hayat düzeni ve insan haklarını korumada âdil ölçüler ve esaslar getirmiştir. Bilindiği gibi, kökleşmiş âdetleri, örfleri, sistemleri değiştirmek çok zordur. Ama Kur'ân insana yakışanı emrederken, onun ruhunun yüceliğine ters düşen şeyleri yasaklarken ve bilhassa hukukî meselelerde kendine has hükümler getirirken birçok cahiliyye devri âdetlerini, örflerini kökünden değiştirmiştir. Kendi yapısına uyan hukukî meselelere, uyum sağlayan âdetlere yer vermeyi bir taklit saymamıştır.

Arap Yarımadasında cahiliyye devrinin birçok kötü âdetlerini, gayr-i âdil kanun ve kurallarını, sistem ve yöntemlerini; kadın ve yetimler aleyhine olan bütün geleneklerini kademeli biçimde kaldırmış, pedagojik bir metotla mücadelesini sürdürmüş, çeyrek asırda bunların yerine her çağa hitap edebilen güçte yepyeni bir sistem geliştirip yerleştirmiştir.

(1) Buharî - Müslim : Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.)dan
(2) İbn Kesîr : Sahih hadislerden
(3) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(4) Buharî - Müslim : Nu'man bin Beşir (R.A.)den

Miras hukuku, onun hukuk zincirinin sadece bir halkasıdır. Daha önce Araplarda ve diğer bazı ülkelerde kadınlara ve kız çocuklarına mirastan bir pay verilmezdi. Hısımlardan ancak ata binip savaşabilen, yağmacılık yapabilen yaşta ve güçte olanlar gerçek vâris sayılırdı. Yetim kızlara vasîlik yapan hısımlar, onları her türlü haklarından mahrum bırakırlardı. İşte konumuzu oluşturan âyetlerle miras hukukunun ana teması en âdil ölçüde belirtilerek sözü edilen kötü âdetlerin yıkılması sağlanmıştır.

SOSYAL YÖNÜ

(وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ) **«Miras taksiminde (mirasçı olmayan) hısımlar, öksüzler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, azık olacak ölçüde onlara da bir şey verin ve güzel söz söyleyin.»**

Öksüzü ve muhtacı her zaman koruyan Kur'ân, miras bölüşülürken de onlara yardım elinin uzatılmasını, ahlâk ve fazîlet ölçüleri içinde tavsiye etmiştir. Sosyal bünyeyi güçlendirmekte, fertleri arasında merhamet, sevgi ve saygı bağlarını geliştirmekte; sınıf kavgasına sebep olacak yolları kapamakta bundan daha te'sirli bir yöntem var mıdır?

Büyük bir servetin taksiminde dikkatlerin çekilmemesi mümkün müdür? Bu dikkatleri kinden, hasetten, servet düşmanlığından uzaklaştırıp rahmete ve kardeşliğe döndürmek bizim elimizdedir.

«(Mirasçı olmayan) hısımlar, öksüzler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, azık olacak ölçüde onlara da bir şey verin ve güzel söz söyleyin..» cümlesi, insana verilen değeri, gösterilen saygıyı yansıtır. Araplar kadın ve kızları, küçük çocukları mirastan mahrum ederken, İslâm sadece bu hak sahiplerini korumakla kalmamış, bir de mirasçı olmayan hısımların, öksüz ve yoksulların miras malından gözetilmesini emretmiştir. Onun en son ve en mükemmel din olduğunu isbatlamaya bu yetmez mi?

Öyle ki, İslâm bu konuda iki ağır müeyyide koymuştur:

1. Hak sâhiplerinin tesbit edilip haklarının korunmasını, haksızlık edenlerin cezalandırılmasını emretmiş;

2. Haksızlık edenler için kıyâmet günü çılgın bir ateşin hazırlandığını haber vermiştir.

«Doğrusu yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler , ancak karın dolusu ateş yemiş olurlar. Onlar harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe gireceklerdir.»

Âyette bir incelik vardır: Karın dolusu ateş yemek ve ileride harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe düşmek, haksızlıkta bulunanın iki ateşle azâb göreceğine işârettir: Biri dünyada vicdan azâbı çekmek ve insanları huzursuz eden bir ortam hazırlamak, diğeri âhirette Allah'ın amele göre hazırladığı azâba çarptırılmak..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ana babanın bıraktığı mirastan erkeğe bir pay verileceği gibi kadına da bir pay verileceği belirtildi ve böylece cahiliyye devrinin kötü bir âdeti kaldırılmış oldu. Aşağıdaki âyetle, erkek ve kadınlara, kardeşlere, ana ve babalara mirastan düşen hisseler belirtiliyor; İslâm'ın bu konuda da ortaya koyduğu sosyal adâlet ve sağlıklı düzenin ölçü ve anlamına yer veriliyor.



يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ
لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ
ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ
لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ
فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ
آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ
لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

MEÂLİ :

11— Allah, çocuklarınız hakkında (mîras konusunda) şunu tavsiye eder, (ilâhî hükümlerini bildirir) : Erkeğe, iki dişi payı vardır. Dişiler ikiden fazla ise, (erkek kardeşleri de yoksa) terekenin üçte ikisini alırlar. Dişi bir tane ise, (yine erkek kardeşi de yoksa) terekenin yarısı onundur. Eğer ölenin çocuğu varsa ana-babadan her birine altıda bir hisse verilir. Ölenin çocuğu yoksa, ana-babası da kendine mirasçı bulunuyorsa, anasına üçte bir, (geriye kalanı babasına) verilir. Ölenin kardeşleri varsa, anası altıda bir alır. Bütün bunlar, ölenin yaptığı vasiyyeti ve üzerindeki borcu yerine getirildikten sonradır. Babalarınızdan ve çocuklarınızdan hangisinin fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. (Belirlenen paylar) Allah'tan bir farîzadır. Allah bilendir ve yegâne hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Câbir (R.A.) hasta yatıyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, yanında Ebû Bekir SIDDÎK olduğu halde onu ziyarete gittiler. Ama Câbir'i komaya girmiş vaziyette buldular. Resûlüllah (A.S.), su istedi; abdest alıp bu sudan Câbir'in üzerine serpti: Çok geçmeden komadan çıktı, akli dengesi yerine geldi. Resûlüllah'ı başucunda görünce çok sevindi ve :

— Ya Resûlellah! dedi, malımı ne yapayım, nasıl bir taksimatta bulunayım?

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Bir kadın, yanında iki kız çocuğu olduğu halde Peygamber (A.S.) Efendimize geldi ve şöyle dedi :

— «Ya Resûlellah! bunlar, Sâbit bin Kays'ın çocuklarıdır. Bildiğiniz gibi Sâbit, Uhud savaşında şehit edildi. Onun amcası terekesinin tamamını aldı, bu iki yavruya ve bana hiçbir şey bırakmadı. Bu kızcağızların malı olmadıktan sonra evlenemezler, yani fakir kızları kimse almaz.»

Peygamber (A.S.) Efendimiz ona :

«Üzülme, Allah bu hususta elbet bir hüküm indirecektir.» diyerek tesellide bulundu. Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi. Bunun üzerine Resûlüllah, Sâbit'in amcasını çağırdı ve : **«Sabit'ten kalan malın üçte ikisini kızlarına, sekizde birini karısına ver. Geriye kalanı sanadır,»** buyurdu. (2)

MİRAS HUKUKUNDA KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARIN DURUMU

(يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ) **«Allah çocuklarınız hakkında (mîras konusunda) şunu tavsiye eder : Erkeğe, iki dişi payı vardır.»**

İslâm, erkeği âile reisi kabul eder. Onu hem karısına, hem çocuklarına bakmakla yükümlü tutar. Kadına ise, çocuklarına en yakın ve en tesirli terbiyeci, evinin iç düzeninde daha çok sorumlu nazarıyla bakar.

---

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - Kurtubî - İbn Cerîr
(2) Esbab-ı Nüzul-İbn Cerîr.

Böylece geçim hususunda ortaklaşa ve fakat farklı mesuliyetler getirirken nafaka temininde yükün ağır kısmını erkeğe yükler. Çünkü İslâm'a göre kadın ev işlerini, çocuk yetiştirme ve terbiye etme görevlerini ikinci plâna itip kendini erkek kadar sorumlu hissederek evin dışındaki iş hayatına verecek olursa, hem âile yapısında, hem çocuk terbiyesinde, hem kendi saygınlığında zedeleyici bir takım problemler getirmiş olabilir. Bunları şöyle özetliyebiliriz :

a) Âile yuvası, huzur verici, yorgunluğu giderici bir yer olmaktan çıkar, otel havasına girer.

b) Mutfak, çamaşır ve benzeri iç meseleler düzensizliğe itilir.

c) Akşam yorgun ve sinir sistemi kısmen bozuk karı-koca eve gelince ne bir güler yüz, ne de tatlı bir söz onları karşılar. Ufak bir kıvılcım ikisinden birinin patlamasına neden olabilir.

d) Çocuklar ana şefkat ve terbiyesinden mahrum, eğitilmeğe çok muhtaç cahil dadıların ya da ana okullarının kucağına atılır. Bu, âile fertleri arasındaki mânevî bağların ciddi biçimde kopmasına sebep olur.

İslâm, âile yapısını, belirttiğimiz gibi, kendine has bir ölçü ve düzende ele aldığı için miras taksiminde erkeğe fazla bir pay ayırmıştır. Erkek alacağı bu iki payı, bir pay ile gelen karısına ve çocuklarına harcamak zorundadır. Çünkü âile yapısı bunu böyle gerektirmektedir.

Görülüyor ki İslâm, miras hukukunda da kendine has âile düzenini esas tutarak hüküm koymuştur. Şüphesiz ki bu hüküm, sosyal adâleti gerçekleştirmede ve âile düzeninin sağlıklı devam etmesinde nâzım rol oynar.

O halde İslâm'ın getirmiş olduğu âile düzeni ve sosyal sistemi dikkate almadan erkeğe iki, kadına bir verilmesinin eşitlik ilkelerine ters düştüğünü, gayr-i âdil bir anlam taşıdığını iddia etmek çok bilgisizce ve sübjektif bir yargı olur.

ANA BABAYA AYRILAN HİSSE

(وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ) **«Eğer ölenin çocuğu varsa, anababadan her birine altıda bir hisse verilir.»**

Hayatlarını maddî ve mânevî varlıklarıyla çocuklarının sağlıklı, bilgili yetişmesine adayan ana ve babaya, ölen evli evlâdından bir pay ayırmak, hem adâlet, hem insaftır. Batıda bir çok ülkelerde ölen kimsenin ço-

cuğu varsa, ana babasına terekesinden bir pay verilmemektedir. Halbuki İslâm, bu durumda da ana babadan her birine 1/6 hisse ayırmıştır. Ölenin çocuğu yoksa, anasına 1/3 pay verilir, geriye kalanını baba alır.

Ölenin erkek ve kız kardeşlerine gelince, bunlar da ikili birli pay alırlar. Bu, bir bakıma fazladan bir miras sayılır. Ölenin oğlu bulunsaydı kardeşlerine hiçbir pay düşmezdi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Mirasla ilgili hükümler devam ediyor.



وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ
فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ
اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ
الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا
اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ
وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ
فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى

الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ
مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ
(١٢) تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ
يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٣)
وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ
نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٤)

MEÂLİ :

12— Eğer karılarınızın çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Bütün bunlar yaptıkları vasiyyet veya (üzerlerindeki) borç (ödenip) yerine getirildikten sonradır.

Eğer çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri karılarınızındır. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri karılarınızındır. Bu da yaptığınız vasiyyet veya borçtan sonradır. Eğer vâris olunan (mûris) erkek veya kadının çocuğu ve babası yoksa ve (ana tarafından) bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa, herbirine altıda bir verilir. Sayıları bundan (birden) fazla ise üçte bir hisseye ortaktırlar. Bu da yapılan vasiyyet veya borçtan sonradır.

Bütün bunlar mirasçıları zarara uğratmaksızın yerine getirilir. Bunlar Allah tarafından tavsiye (emir)dir, Allah bilendir ve yüksek hilm sâhibidir.

13— İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaât ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetlere koyar. Bu da büyük bir kurtuluştur.

14— Kim de Allah'a ve Peygamberine isyân edip (başkaldırır) da O'nun sınırlarını aşarsa Allah onu, içinde devamlı kalacağı bir ateşe sokar; artık horlayıcı bir azâb onun içindir.

KARI KOCA ARASINDA İKİLİ BİRLİ TAKSİM

(...... وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ) «Eğer karılarınızın çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir...»

Kur'ân, âilenin malî külfetini yüklenen erkeğe mirasta kadına nisbetle iki kat vermeyi, karı koca ve ana baba arasında da geçerli saymıştır. Ölen karısının çocuğu yoksa, koca bırakılanın yarısını, çocuğu varsa dörtte birini alır. Çünkü erkek bu durumda yeni bir evlilik hayatına başlayabilir, yeni bir külfet yüklenir. Ölen kocanın çocuğu yoksa kadın, bırakılanın dörtte birini, çocuğu varsa sekizde birini alır. Çünkü kadının yükünü hafifletecek yeni bir koca ortamı hazırdır. İhtiyacının çoğunu evleneceği kocası yüklenecek. Kadın hissesini aldıktan sonra kalan mirasın tamamını çocuklar alır. Bu farklı taksim, bazı kişilerce dış görünüşüyle pek âdil sayılmayabilir, ama İslâm'ın getirmiş olduğu âile ve sosyal yapılar incelendiğinde, ne kadar isâbetli ve âdil olduğu kendiliğinden anlaşılır. Temelinde mutlaka adâlet felsefesi yatmaktadır.

Aynı husus ana-baba hakkında da söz konusudur. Ana-babaya gelince, ölen çocuklarının bıraktığından -ölenin çocuğu yoksa- anne üçte bir, baba ise, ondan arta kalanı alır. Bu nisbet ikili-birli ölçüsüne uygun gelmektedir. Çünkü yükün ağırlığı babanın omuzlarındadır.

Bütün bunlar ilâhî sınırlar ve yasalardır. Mutlak hayır ve gerçek adâleti yansıtır. Allah kullarına haksızlık etmez. O, zulmü kendisine haram kıldığı gibi, insanların birbirine zulmetmesini de yasaklamıştır. Kur'ân'a ve Hazreti Muhammed'e (A.S.) imân eden için en uygun taksimat şekli budur. Çünkü Allah kendi yasalarını Müslüman âilelerin İslâmî yaşayışıyla uyum sağlar ölçü ve anlamda koymuştur. Bu bakımdan Kur'ân'daki hükümlerin bir kısmı, inanmıyanların aile ve sosyal yapılarına ters düşebilir. İnkârcıların İslâm'a karşı gelmelerinin sebeplerinden biri de budur.

FIKHÎ YÖNÜ

Ölen bir Müslüman için vârislerinin, ilk yerine getirilmesi gerekli olan vazifeleri nelerdir? Müctehit imamlar bunu dört madde halinde belirlemişlerdir :

1 Tekfin, teçhîz ve defin,

2. İnsanlara olan borçların vakit kaybetmeden ödenmesi,

3. Varsa, vasiyyetinin yerine getirilmesi,

4. Terekesinin vereseye taksiminin sağlanması..

Kur'ân bilhassa bu noktayı şöyle belirtiyor: **«Bütün bunlar yaptıkları vasiyet veya (üzerlerindeki) borç (ödenip) yerine getirildikten sonradır.»**

O halde ölen kimsenin bıraktığı bir servet varsa, önce definle ilgili harcama yapılır. Sonra kalan para veya mal ile borçları ödenir. Bundan sonra kalan bir para veya mal olursa, ölenin vasiyeti yerine getirilir. Yapılan vasiyet bırakılan malın üçte birini geçmemelidir. Aksi halde geçen, yani üçte biri aşan kısım veresenin uygun kabul etmesine bağlıdır. Kabul etmedikleri takdirde sadece üçte birine denk geleni yerine getirilir. Sonra kalan para veya mal vârisler arasında belirlenen biçimde taksim edilir.

ÖLENİN VASİYETİ YOKSA

Ölenin vasiyeti yoksa, o takdirde bıraktığı maldan ve paradan hiçbir hayır yapılamaz. Ancak vârisler kendilerine düşen paydan isterlerse hayır yapabilirler.

İSKAT, sadece bir temennidir. Vasiyet edilmişse devir muamelesine yer verilmeksizin, aynen uygulanır. Vasiyet yoksa, iskat'a gerek yoktur. Kaldı ki ölenin hem vasiyeti yok, hem de geriye yetim bırakmışsa, defin masrafı ve borçlarının ödenmesi dışında hiçbir harcama yapılamaz.

DEVİR, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin ve ashabının yapmadığı, uygulamadığı, tavsiyede bulunmadığı bir bid'atdır. Dinin yüceliğini zedeliyen, din adamlarının itibarını düşüren sünnet dışı bir icatdır. Yapılmamasında mutlaka hayır vardır.

Fukaha'dan bir kısmının DEVİR üzerinde olumlu görüş ortaya koyması, daha çok medrese talebesini, tekke dervişlerini korumaya matuf bulunuyordu. Şartlar değişmiştir. Bugün için fukahanın o buluşu bir ölçü ve kıstas taşımamaktadır.

İslâm'da Miras İntikal Vergisi Yoktur

İslâm'da miras intikal vergisi yoktur. Murisin serveti ne kadar çok olursa olsun, devlet buna bir vergi koymaz. Ancak hiç bir mirasçısı bulunmazsa, o takdirde tamamı Beytü'l-mala, yani devlet hazinesine kalır.

FERÂİZ İLMİNİN ÖNEMİ

İnsan haklarını koruyup disipline eden, hısımlar arasında tartışma, haksızlığa sapma, sürtüşme gibi ihtilâfları önleyen, sosyal adâletin arızasız devam etmesine yardımcı olan İslâm MİRAS HUKUKU'nun hukuk literatüründe müstesna bir yeri vardır.

Peygamber (A.S.) Efendimiz bu ilmi hem övmüş, hem ümmetine tavsiye etmiştir.

«Ferâiz ve Kur'ân öğrenin. Çünkü (ben de bir insanım ve her insan gibi) ölümlüyüm.» (1)

«Ferâiz öğrenin. Çünkü ben de ölümlü bir kişiyim. Çok sürmez iki kişi mirasta ihtilâfa düşer de kendilerine ferâiz ahkâmını bildirecek bir kimse bulamazlar..» (2)

«Ferâizi hem öğrenin, hem öğretin. Çünkü ferâiz ilmin yarısıdır ve ilk unutulan ilim bu olacaktır; ümmetimden ilk çekilip alınan da yine bu ilim olacaktır.» (3)

İRSİN RÜKUNLARI ÜÇTÜR

1. Muris

   Hakikaten veya hükmen ölen kimsedir.

2. Vâris

   İrsi Şer'î delille sâbit olan kimsedir.

3. Mevrus

   Ölenin terkettiği maldır.

İRSİN ŞARTLARI

İrsin şartları üçtür :

1. Murisin ölümü,

---

(1) Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Ahmed bin Hanbel - Dâre Kutnî : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(3) İbn Mâce - Dâre Kutnî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

2. Vârisin hayatı,
3. İrs cihetinin bilinmesi..

İRSİN SEBEPLERİ

İrsin sebepleri üçtür :

1. Rahim, (ölene nesep cihetiyle hısımlık),
2. Nikâh, (karı-koca arasında meydana gelen sahih akit),
3. Velâ (azâd etmekten meydana gelen hükmî yakınlık).

İRSE ENGEL SAYILAN SEBEPLER

İrse engel sayılan sebepler dörttür :

1. Rık (kölelik),
2. Katil (vârisin murisi öldürmesi),
3. İhtilâf-i Dar (Dar-i Harp ile Dar-i İslâm),
4. Muris ile vâristen her birinin ayrı bir dine bağlı bulunması.

FERÂİZ İLMİNİN KONUSU

Ferâiz ilminin konusu terekedir. Bu nakit olduğu gibi mal da olabilir. Mal da iki kısma ayrılır : Taşınan ve taşınmıyan..

Taşınmaz mallar :

Taşınmaz mallar üçe ayrılır :

1. Mülk (ev, bağ, bahçe, dükkân, han, otel ve benzeri şeyler)
2. Arazi
3. Sahih vakıflar..

ARAZİ BEŞ KISIMDIR

1. Arazi-yi Memlûke,
2. Arazi-yi Miriyye,
3. Arazi-yi Mevkufe,

4. Arazi-yi Metruke
5. Arazi-yi Mevat..

Arazi-yi Memlûke : Mülkiyet yoluyla tasarruf olunan yerlerdir. Mülkiyeti tamamen sahibine ait olduğu için, tevârüs kapsamına girer ve ferâiz ilmine göre taksim edilir.

Arazi-yi Miriyye : Beytü'l-male (Devlet Hazinesine) ait arazidir ki tarla, çayır, yaylak, kışlak ve korular bu cümledendir. Arazi Kanunnamesine bağlıdır; ferâiz ahkâmına girmez.

Arazi-yi Mevkufe; bu da iki kısımdır: Birinci kısım araziden olup şeriat ahkâmı uyarınca sahibi tarafından vakfedilen ve tasarruf hakları Vakfe ait olan, vâkıfın şartlarına göre muamele gören arazi. Diğeri, arazi-yi miriyyeden olup Sultanlar tarafından vakfedilen arazilerdir, sahih vakıflardan sayılmaz, tahsisat kapsamına girer. Arazi Kanunnamesine göre muamele görür.

Arazi-yi Metruke; bu da iki kısımdır: Biri umum için terkedilmiş yerlerdir; yol ve benzeri yerler. Diğeri bir kasaba ya da köy halkına tahsis edilen arazidir; mer'a ve benzeri yerler bu cümledendir. Bunlarda miras hukuku câri değildir, yani feraiz ahkâmına tabi değildirler.

Arazi-yi Mevat : Şehir veya kasaba ve köy dışında sahipsiz bir arazidir ki, yaklaşık yarım saatlik bir mesafede bulunması gerekir. Bu tür araziyi işletenler, onları kendilerine mülk edinemezler. Öldükleri zaman ferâiz ve Arazi Kanunnamesine göre muamele görmez.

ERKEK MİRASÇILAR ON KİŞİDİR

1. Oğul
2. Oğlun oğlu...
3. Baba
4. Dede (baba tarafından..)
5. Kardeş
6. Kardeş oğlu
7. Amca
8. Amca oğlu..
9. Koca

10. Azatlı kölenin efendisi.

KADIN MİRASÇILAR YEDİDİR

1. Kız
2. Oğlun kızı..
3. Anne
4. Anne anne..
5. Kız kardeş
6. Karı
7. Azatlı kölenin hanımefendisi.

BUNLARDAN ALTI TANESİ BAŞKASI SEBEBİYLE MİRASTAN TAMAMEN MAHRUM OLMAZ

a) Ana-baba

b) Erkek ve kız çocuk

c) Karı-koca..

VARİSLER MİRAS ALMADA ÜÇE AYRILIR

1. Sadece farz (belirlenmiş pay) ile vâris olanlar.

Bunlar : Karı-koca, kızlar, kız kardeşler, anneler, neneler, ve anne tarafından olan anne bir kardeşlerdir.

2. Ta'sîb sebebiyle vâris olanlar.

Bunlar : Oğlan çocuklar, kız kardeşler, oğlan çocuklarının oğlan çocukları, amcalar, amcanın erkek çocuklarıdır.

3. Bazan farz, bazan da ta'sîb yoluyla vâris olanlar.

Bunlar : Baba ile dededir.

TAKDİR EDİLEN FARZLAR

1. Yarı : 1/2,

2. Dörtte bir : 1/4

3. Sekizde bir : 1/8

4. Üçte iki : 2/3

5. Üçte bir : 1/3

6. Altıda bir : 1/6

YARI : 1/2 şu beş varise verilir :

1. Kız

2. Oğlun kızı (kız olmadığında)

3. Ana-baba bir kız kardeş

4. Baba bir kız kardeş (Ana-baba bir kız kardeş olmadığında)

5. Koca (oğul ve oğlun oğlu olmadığında)..

DÖRTTE BİR : 1/4 şu iki vârise verilir :

1. Koca (ölenin çocuğu ve oğlunun çocuğu olduğunda)

2. Karı (ölenin çocuğu ve oğlunun çocuğu olmadığında)

ÜÇTE İKİ : 2/3 yarı alan varisler birden fazla olduğunda.

ÜÇTE BİR : 1/3 şu iki vârise verilir :

1. Anne (ölenin çocuğu, oğlunun çocuğu, birden fazla erkek ve kız kardeşleri olmadığında)

2. Anne bir kardeşler (birden fazla olduğunda),

ALTIDA BİR : 1/6 şu altı vârise verilir :

1. Anne (Ölenin çocuğu, oğlunun çocuğu ve birden fazla erkek ve kız kardeşleri olduğunda),

2. Ana bir kardeşler (yalnız bir tane olduğunda),

3. Baba (ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu ile beraber bulunduğunda),

4. Sahih dede,

5. Oğlun kızı (bir tane öz kız ile beraber bulunduğunda),

6. Baba bir kız kardeş (ana-baba bir kız kardeşle beraber bulunduğunda),

ZEVİ'L-ERHAM

Zevi'l-erham : Ölene yakınlığı olup ashab-ı ferâiz ve asabe olmayan hısımlardır. Nesep yoluyla farz sâhipleri ve asabe bulunmadığında ölen murisin terekesi zevi'l-erhama kalır.

Zevi'l-erham dört sınıftan ibarettir :

1— Ölene intisap edenler (ölenin kızlarının evlâdı ve ölenin oğlunun kızlarının evlâdı...),

2— Ölenin intisap ettiği kimseler (sahîh olmayan dedeler ve sahîh olmayan nineler),

3— Ölenin ana-babasından birine veya ikisine intisap edenler (kız kardeşlerinin erkek ve kız çocukları; oğlan kardeşlerinin kızları ile onların çocukları; ana bir kardeşlerinin erkek ve kız çocukları),

4— Ölenin baba tarafından dede veya ninelerine intisap edenler (babasının ana-baba bir veya baba bir veya ana bir kardeşleri; babasının ana bir oğlan kardeşleri; anasının ana-baba bir veya baba bir veya ana bir erkek kardeşleri; anasının ana-baba bir veya baba bir veya ana bir kız kardeşleri; ölenin uzak dedelerine veya uzak ninelerine intisap edenler, ki bunlar, dede veya ninelerinin asabe olmayan erkek veya kız kardeşleridir. Sözü edilen amca ve teyzelerin erkek ve kız evlâdı ile asabe olan amcaların kızları ve onların erkek ve kız çocukları)..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kadınlara iyilikte bulunulması, her zaman için haklarının korunması emredildi. Mirasta kendilerine uygun hak tanındığı ve ayrıldığı belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle, kadınlık şerefini, annelik vekarını, âile iffetini hiçe sayıp namusunu pazara çıkaracak kadınlara -âile ve toplumun selâmeti adına- verilecek ceza açıklanıyor. Ancak cahiliye devrinin çirkin âdetleri tamamen yıkılmadığı için hafif bir ceza uygulaması tavsiye ediliyor. Kadın ve erkeklerin iftiraya uğramamaları için de, kendisine zina isnat edilen şahsın o fiili işlediğine dair iddiacı veya ihbarcının dört şâhit getirmesi hükme bağlanıyor.

——oOo——

وَالّٰت۪ي يَأْت۪ينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَب۪يلًا ﴿١٥﴾
وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَاۚ فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا
فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَح۪يمًا ﴿١٦﴾

MEÂLİ :

15— Kadınlarınızdan fuhuş (zinâ) yapanların, (bunu isbat için) aleyhlerine aranızdan dört şâhit getirin. Eğer şâhitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.

16— Sizlerden fuhuşa sapanların (zinâ edenlerin) ikisine de eziyette bulunun (onları ayıplayın, kınayın), Tevbe edip kendilerini düzeltirlerse, artık vazgeçin. Şüphesiz ki, Allah tevbeleri çokca kabul eden ve merhameti bol olandır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Benden (gerekli hükmü dinleyip) alın, benden (gerekli hükmü dinleyip) alın! Allah fuhuş yapan kadınlara bir yol açtı: Evli evliyle, bakire bakire ile zinâ ettiğinde (bekâr erkek, bakire kızla fuhuş yaptığında), evli veya dula yüz değnek ve recim gerekir. Bekâr erkek ve bakireye ise yüz değnek ve bir yıl sürgün gerekir.» (1)

«Nisâ sûresinden sonra artık (zinâ edenler hakkında) hapis cezası yoktur.» (2)

ZİNA HÜKMÜ

Konumuzla ilgili âyette belirtilen hüküm, İslâm'ın ilk yıllarında uygulanmıştır. Yasak olan birçok şeylerde olduğu gibi, İslâm burada da kademeli bir yol takip etmiş ve pedagojik bir metot izlemiştir. İslâm'ın gelişme çağında daha yeni müslüman olan ve cahiliyye devrinin birçok kötü ve çirkin ahlâkını kendinde taşıyan kişilere ilk adımda ağır bir cezâ tatbik etmek ilâhî murada uygun gelmediğinden önce hafif bir cezâ ile yetinil-

(1) Müslim - Tirmizî - Ahmed bin Hanbel
(2) Taberânî : İbn Abbas (R.A.)dan

miştir. Kınama, ayıplama ve evde tutma gibi tedbirler bir deneme mahiyetinde ortaya konmuştur. İleride indirilecek ağır cezâya gerek olup olmadığı tartışılmasın diye hafif cezâ ile başlanılmıştır. Ayrıca, bilhassa erkekler durumlarını düzeltir, tevbe eder, derin bir pişmanlık duyarlarsa, o takdirde ayıplama ve kınamadan vazgeçilmesi de emredilerek, toplum ahlâkını alt-üst eden böyle bir suç için verilen cezâ, ıslah-ı nefs etmekle kaldırılmış oluyor.

Ayrıca bu konuda en önemli husus, suçun tesbit ve isbat şeklidir. Müslümanlardan dört âdil erkeğin şehadette bulunması şart koşulmuştur. Bu bir bakıma açıktan fuhşu önlemeye yönelik gibi görünüyorsa da aslında namuslu kadın ve erkekleri müfterilerin, namus düşmanı aşağılık kişilerin zinâ iftirasından korumaya matuftur.

Ne var ki, açıktan fuhuş irtikâp edene de bu cezânın çok hafif geleceği ve önleyici bir tedbir olmadığı bilinmekteydi. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz daha ağır bir cezânın inmesini gönülden istiyordu. Nitekim RECİM âyeti indiğinde bu düşünce ve duygusunu açığa vurarak : **«Benden (zinâ hakkında gerekli hükmü) alın...»** buyurmuştu.

Sözü edilen kınama ve evde tutma cezâsının SEVİCİLİKLE ilgili olduğunu, âyetin zahirinden bu mânanın anlaşıldığını söyleyenler olmuşsa da sahih rivâyetlerin tamamı, bunun zinâ ile ilgili bulunduğunu ortaya koymuştur. İlim adamlarının çoğu bu hükümlerin RECİM âyetiyle kaldırıldığını belirtmişlerdir.

ZİNA SUÇUNUN TESBİTİ

(فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ) **«Aleyhlerine aranızdan dört şahit getirin.»**

Zinâ suçunun tesbiti, devletin yetkili organlarının görevidir. Bu konudaki ihbar, iddia ve ortalıkta dolaşan haberler kadı tarafından değerlendirilmek üzere ciddi bir araştırma yapılır. İhbarcı veya iddiacıdan bu konuda dört âdil şahit getirmesi emredilir. Getiremediği takdirde müfteri durumuna düşer ve cezâlandırılır.

TEVRAT VE İNCİL'DE ZİNA YASAĞI

Tevrat'ta bu konuda çok ağır müeyyideler ve cezâlara yer verilmiştir. Şöyleki :

a) Câriye ile zinâ edene, yetkili organın takdir edeceği bir cezâ verilir.

b) Hür kadınla zinâ edenler, mutlaka öldürülecektir.

c) Kâhin (haham ve benzeri din adamları)ın kızı zinâ ederse, yakılacaktır.

d) Erkek erkekle temasta bulunursa, mutlaka ikisi de öldürülecektir.

e) Bir adam kızıyla anasını birlikte alırsa, bu alçaklıktır; aranızda alçaklık olmasın diye kendisi ve kadınlar ateşte yakılacaklardır.

f) Şehirde nişanlı kızla yatan adamı taşla taşlıyacaksınız ve ölecekler. (1)

Tevrat'ta bunlardan başka aynı konuyla ilgili daha birçok hükümler yazılıdır.

İncil'de :

İsâ Peygamber kendisine gelip iyi bir insan olmak isteyen adama şöyle demiştir : «Adam öldürmeyeceksin, zinâ etmiyeceksin, çalmıyacaksın, yalan şehadette bulunmayacaksın, babana ve anana hürmet edeceksin ve komşunu kendin gibi seveceksin.»(2)

İncil'de belirtilen belgelerle zinâ yasağı belirtilmişse de suç sabit olduğunda önleyici mahiyette ne gibi bir cezâ uygulanacağına temas edilmemiştir. Bu, İncil'in getirdiği yeni bir hükümle Tevrat'ın ilgili hükümlerini yürürlükten kaldırdığını göstermektedir. Çünkü İsâ Peygamber, İsrâiloğulları'na gönderilmiştir. Değişen şartlar, gelişen sosyal yapı karşısında yeni hükümler getirdiği için, İsrâiloğulları'nın hücumuna mâruz kalmıştır.

Hammurabi Kanunnamesinde :

Bu kanunnamede zinâ yasaklanmış ve cezâsı ise, suda boğmak, olarak belirlenmiştir. Ancak krala bu konuda da bir takım yetkiler tanınmıştır.

Peygamberin Tevrat'la İlgili Sorusu

Yapılan sahih rivâyete göre : Medine'de bir Yahudi, yanında bir kadınla bir erkek olduğu halde Peygamber (A.S.) Efendimize geldi ve o ikisinin zinâ ettiğini söyledi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz ona: **«O halde sizden en bilgili iki adam bul, bana getir!»** diye emretti. Yahudi çok geçmeden iki bilgin kişiyi alıp geldi. Peygamber (A.S.) onlara sordu :

— Zina eden bir erkekle kadın hakkında Tevrat'ta ne gibi bir hüküm var?

(1) Leviller : 10/14, 19/20, 20/10-13, 20/17-18
Tesniye : 21/9, 22/13, 23
(2) Matta : 19/18-19
Luka : 18/18

Cevap verdiler :

— Tevrat'a göre, erkekle kadının zina ettiğini dört kişi gözleriyle fiil halinde görür ve şahitlikte bulunursa, onları recmetmek gerekir.

Peygamber (A.S.) :

— O halde bunları recmetmekten sizi alıkoyan nedir?

Cevap verdiler :

— Başımızda bir kimse yok. Biz de böyle bir cezâ vermeyi hoş görmedik.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (A.S.) şahitleri çağırdı, hepsi de zina fiilini gözleriyle gördüklerini söyleyince Peygamber (A.S.) recmedilmelerini emretti. (1)

YORUMLAR - RİVAYETLER

Âyette, **«O kadınlar»** ile **«O iki erkek»** manasına gelen VELLÂTÎ ve VELLEZÂNÎ sıfatları üzerinde durulmuştur.

Birinci sıfat :

a) Evli bekâr bütün kadınları ifade eder.

b) Evli kadınlarla ilgilidir, ancak evli erkeklere de şâmildir.

c) Hapis cezâsı sadece zinâ eden kadınlarla ilgili bir hükümdür. Eziyette bulunma, yani kınama ve ayıplama cezâsı ise her iki cins ile ilgilidir.

İkinci sıfat :

a) Sadece erkeklerle ilgilidir. İkil bir sıfat olarak hem evli, hem bekâr erkekler kasdolunur.

Kadınlara hapis cezâsı, erkeklere kınama, ayıplama cezâsı verilir. Çünkü erkeğin çalışıp kazanması, evini beslemesi gerekir. İbn Abbas (R.A.) de aynı görüştedir. Ünlü lugatçı Nuhas da bu yorumu uygun kabul etmiştir.

b) Bakire kadın ve bekâr erkekle ilgilidir. Taberî bu yorumu terciha uygun görmüştür. Nuhas aynı görüşte değildir. Çünkü müennesin müzekkere tağlibi uzak bir ihtimaldir.

(1) Ebû Dâvud : Câbir bin Abdullah (R.A.)dan. Kurtubî : 5/83

Sonuç :

İslâm'ın ilk yıllarında cahiliyye devrinin çok çirkin âdetlerini, fena huylarını bir çırpıda ortadan kaldırmak mümkün değildi. Özellikle fuhuş çok yaygındı. Karılarını değiştirenlerden tutun da karısını kahramanlara takdim edip soylu evlât edinmek isteyenlere kadar birçok kötü gelenekler sürüp gitmekteydi. Kur'ân terbiyevî bir metotla işe başladı. Önce fuhuş yapanların fiili dört erkek şâhitle belirlendiğinde hafif cezâ şekli getirilmiş, kadınların kendi evlerinde hapsedilmesi, erkeklerin ayıplanıp kınanması emredilmiştir. Sonra İslâm'ın ruhlara hayat veren güneşi insanların iç âlemini iyice aydınlatıp ısıtınca cezâ şekli değiştirilmiş : Bekârlara 100 değnek vurulması, evlilerin ölüm cezasıyla tecziye edilmesi hükme bağlanmıştır.

Sürgün cezası ise, ikinci halife Ömer (R.A.) devrinde kaldırılmıştır. Ömer, şarap içen Ümeyye oğlu Rabia'yı Hayber'e sürgün etmişti. O da sürgünde bulunduğu günlerde Hıristiyan dinine girmiş, böylece İslâm'dan ayrılmıştı. Bu haber Ömer'i çok üzmüş ve : «Bundan böyle bir daha hiçbir müslümana sürgün cezâsı vermiyeceğim..» (1) demek suretiyle bu cezâyı kaldırmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İslâm bir yandan ruhları arındırırken diğer yandan sağlam bir nesil yetiştirmenin kaynağı olan âileyi devam edegelen hayasızlığın dışında tutmayı amaçlamıştır. Kendine has kültürü yavaş yavaş gönüllere yerleştirirken, buna biri dünyevî diğeri uhrevî olmak üzere iki mutluluk va'detmiştir. Aksine bir yol tutanlar için de biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki felâketin geleceğini haber vermiştir. Yukarıdaki âyetlerle bu husus işlenmiş, aşağıdaki âyetlerle sözü edilen felâketin âhiretle ilgili ilk sinyali verilmiştir.



(1) Tefsîr-i Kurtubî : C. 5, S. 88 - Kahire : 1967-1387

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ
وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ
إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰئِكَ
أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

MEÂLİ :

17— Allah'ın kabul edeceğini üzerine aldığı tevbe, bilmeyerek kötülük (günah) işledikten sonra çok geçmeden pişmanlık duyanların tevbesidir. İşte Allah bunların tevbesini kabul eder. Allah bilendir ve yegâne hikmet sâhibidir.

18— Yoksa kötülük (günah ve vebal)leri işleyip (devam ederken) kendisine ölüm gelince, «Ben şimdi tevbe ettim» diyenlerin ve bir de kâfir olarak ölenlerin tevbesi (kabul edilir) değildir. İşte onlara elem verici bir azâb hazırlamışızdır.

İLGİLİ HADÎSLER

Şeytan dedi ki :

«Ey Rabbim! Senin izzetine and olsun ki, senin kullarını -ruhları cesedlerinde bulunduğu sürece- doğru yoldan saptırmaya çalışacağım.» Bunun üzerine Cenâb-ı Hak ona : «İzzet ve Celâlim, Yüceliğim ve Kudretim

hakkı için kullarımı -bana istiğfarda bulundukları sürece- bağışlayacağım..» (1)

«Allah kullarının tevbesini, canları boğazlarına gelmeden öncesine kadar kabul eder.» (2)

«Kim ölümünden bir yıl önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim ölümünden bir ay önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim ölümünden bir cuma önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim ölümünden bir gün önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim de ölümünden bir saat önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur.» (3)

«Şüphesiz ki Allah, henüz hicap ara yere girmeden kulun tevbesini kabul eder veya onu bağışlar.»

— Hicabın arayere girmesi nedir? diye sorulduğunda, Efendimiz şu cevabı vermiştir :

«Canın, kişi müşrik olduğu halde çıkmasıdır.» (4)

TEVBE KAPISI İNSANA ÖLÜNCEYE KADAR AÇIKTIR

Âyet ve hadîslerin tamamından anlıyoruz ki, Allah kullarına karşı çok merhametlidir. Can boğaza gelinceye kadar kullarına tevbe etmeleri için fırsat tanımıştır. İnsan ruhunu günah ve kusurlardan temiz bir vaziyette gönderdiği gibi, onu yine tertemiz olarak kendine yükseltmek ister. Ancak tevbenin kabul olunması için dört şart vardır; onları gerçekleştirmek gerekir. Yoksa sadece dil ile «Tevbe ettim..» «Pişmanlık duydum..» gibi sözlerle tevbe etmenin bir yararı yoktur.

1. Günah işledikten sonra vakit kaybetmeden gönülden pişmanlık duymak,

2. Derhal günahı bırakmak ve ona karşı nefret duymak,

3. Bir daha günah işlememeye azmetmek,

4. Allah'tan utanarak günahı terketmek..

Buna bir beşincisini de ekliyenler olmuştur :

5. Kime karşı günah işlediğinin şuurunda olup bağışlanmak için istiğfarda bulunarak göz yaşı akıtmak..

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Beğavî : Ebû Saîd El-Hudrî (R.A.)den
(2) Tirmizî - İbn Mâce : Abdullah bin Ömer (R.A.)dan
(3) Ebû Dâvud : Abdullah bin Ömer (R.A.)dan
(4) Ahmed bin Hanbel : Ebu Zer (R.A.)den

Din âlimlerimizin hemen hepsi tevbenin bu şartlar doğrultusunda vâcip olduğunu söylemişlerdir. Ölümün ne zaman ve nerede geleceği bilinmediğinden her zaman günahtan kaçınmak vâcibdir. Ancak günah işlendiğinde de hemen tevbe etmek vâcibdir.

GÜNAH ÇIKARMA

(إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ) **«Allah'ın kabul edeceğini üzerine aldığı tevbe....»**

İslâm'a göre, günah çıkarma yetkisi hiç kimseye verilmemiştir. Günahları ancak Allah -dilerse- bağışlar. Resûlüllah (A.S.) Efendimize de bu yetki verilmemiştir. O ancak günahkârlar için duâ etmiş ve insanlara doğru yolu gösterirken nelerin günah ve nelerin sevap olduğunu söylemiştir. Çünkü Peygamberlerin görevi, açık bir teblîğdir. Hidâyet Allah'a aittir. Günah ve kusurları da ancak O bağışlar.

Hıristiyanlığa gelince, bu konuda İsâ Peygamberin bir sözünü yanlış yorumlamalarından günah çıkarma usulünü ortaya koymuşlar ve rahipleri yetkili kılmışlardır. İsâ Peygamberin : **«Günah, günahı yüklediğinizin üstünedir, günahtan sakındıklarınızın dışında kalır.»** sözü, aslında insanların, daha doğrusu inananların yeryüzünde Allah'ın şahitleri olduğuna işârettir. Açıktan günah işleyenin fiiline şahit olanların şehadeti elbetteki Allah katında muteberdir. Yoksa bir rahibin önünde diz çöküp günahları bir bir dile getirerek günahtan kurtulmayı arzulayan kimseyi günahtan temizlenmiş kabul etmek anlamına değildir.

Dördüncü Latran Konsilinde (1215) ergenlik yaşına gelen her dindarın hiç değilse yılda bir kere gelip günah çıkarması gerektiği kararı alınmıştır.

Burada dikkat edilecek önemli bir husus var : İnsan kafasının ürünü olan ibadet ile Allah tarafından ölçü ve anlamı belirlenip gönderilen ibâdet arasındaki fark kendiliğinden sırıtmaktadır; birincisi, insanı bir faninin önüne getirip hiç değilse yılda bir kez günahlarını itiraf etmesini ve rahip vasıtasiyle günah çıkartmasını önerirken, ikincisi kul ile Allah arasına girilemiyeceği inancından hareketle günahların gizli tutulmasını ve ancak Allah'a yönelerek tevbe ve istiğfarda bulunulmasının geçerli olacağını açıklar. İslâm'da din adamlarının günah çıkarmak için belli bir zaman ayarlama yetkisi ise hiç yoktur. Tevbe kapısı ölüm gelinceye kadar açıktır. Yılda bir kez değil, günah işledikten hemen sonra pişmanlık duyup Allah'tan bağışlanmak dilemek vâcibdir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Tasavvuf erbabı, tevbe edenleri dört tabakaya ayırmışlardır:

1. Doğuştan iyi huylu olup iyi bir eğitim görerek sağlam bir imâna sahip olan, aynı zamanda hayırsever, merhametli ve yufka yürekli olanlar.

Bunlar bir günah işlediğinde, derin bir pişmanlık duyar ve unutulmaz bir ders ve ibret alırlar. Bir an önce tevbe edip huzura kavuşmaya çalışırlar. Sonra Allah'a karşı gelmekten derin bir mahcubiyet duyup iyilik, hayır ve fazîlete hız verirler. İyilikleri kötülüklerini silecek ölçü ve anlamdadır.

2. İçlerinde kendilerini şehvete iten gücün ağır bastığı, kalblerini durmadan meşgul edip ruhlarına tesir ettiği durumda olanlar.

Bunlar nefslerinden esip gelen havaya uydukları müddetçe günah işlerler. Ne var ki mü'min olduklarından içlerindeki Allah fikri ve ona bağlı bulunan imân nefisle savaş halindedir. Şeytan nefse sinyal verirken, melek kalbe ilhamda bulunur. Mü'min bu durumda aklını ve vicdanını imânıyla bütünleştirip Allah'tan yardım bekleyerek Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sünnetine kendini iterse, nefs yenilgiye uğrar ve selâmet sahili görünür.

3. Büyük günahlardan, ahlâk bozucu fiil ve sözlerden kaçınıp aralıksız çetin bir mücadele içinde olanlar. Bunlarda şehvet gücü yenilgiye uğramıştır. Ruhlarındaki ilâhî cevheri ortaya çıkarıp başarılı olabilirler. Ancak küçük günahlarla olan mücadelede pek başarılı değillerdir. Bazen onları bu tür günahlara iten nefs kuvveti üstün gelir, bazen imân ve irfan güçleri üstün gelir. Haliyle küçük günahlardan tamamen kurtulmak belki de insan için mümkün değildir. Peygamberler müstesnâ...

4. Günahla tevbe arasında zikzak çizip bocalayanlar. Bunlar daha çok irâdesi zayıf olanlardır. Dünyaya karşı temayülleri hayli fazladır. Son nefeslerini günah üzeremi, tevbe üzeremi vereceklerinin tam bir ölçüsü yoktur. Tehlikeli bir yoldan yürümektedirler.

Bunlar tevbe edenlerin en aşağı tabakasında bulunanlardır.

İKİ DURUMDA TEVBE KABUL OLUNMAZ

(وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ) **«Yoksa kötülükleri işleyip (devam ederken) kendisine ölüm gelince, ben şimdi tevbe ettim......»**

Tevbe kapısı ölünceye kadar açıktır. Bu, Allah'ın kullarına yakın merhametini belirtir. Ancak iki durumda tevbe kabul değildir:

1. Ölümle yüzyüze gelip bütün umutların tükendiği anda pişmanlık duyup yapılan tevbe,

2. Küfür üzere ölürken hakikatleri ayan-beyân anlayınca pişmanlık duymak..

Ümitsizlik halindeki tevbe, sağlam, köklü bir imânın ürünü olmaktan çok uzaktır. Bunun için kızıldenizde bütün umutları tükenince «Musa ile Harun'un Rabbine inandım.» diyen Firavn'ın bu pişmanlık ve tevbesi kabul edilmemiştir. Kıyâmete yakın Hz. Peygamber (A.S.)ın haber verdiği gibi, güneş batıdan doğunca tevbe kapıları kapanacak. Çünkü böylesine büyük bir mu'cize karşısında tevbe edip inanmanın hiçbir değeri yoktur. Hür düşünce ve serbest irâdenin dışındadır.

İSPRİTİZMA - MEDYUMLUK

TEVBE konusunu işlerken hür düşünce, serbest irâdeden söz edilmiş ve ölüm ile yüzyüze gelip bütün umutların tükendiği andaki imânın ve tevbenin bir değer taşımadığı belirtilmiş; Firavn'ın son demindeki tutumu ve güneşin batıdan doğacağı vakit inkârcıların dönüşü buna misal gösterilmişti.

Bu arada Medyumların RUH ÇAĞIRMA seanslarında ölülerin ruhlarının haber verdikleri iddiası hatırımıza geldi. Bir an kabul edelim ki insan ruhları medyuma seslenmekte ve ona bazı haberler vermektedirler. Daha önceleri ruhun varlığına inanmıyan kişilerin öyle bir durum karşısında dönüş yapmasının, tevbe etmesinin ölçü ve anlamı nedir? Bu konuda câri bir ilâhî kanun var mıdır? Cidden ruhlarla temas kurmak, onlardan haber almak mümkün müdür? Bu sorulara cevap vermeden önce ispritizma, diye bir deyimle medyumculuğun nereden dünyaya yayıldığını kısaca belirtelim: Daha çok Tibet ve Hindistan gibi geri kalmış ülkelerde bu ve benzeri konular çok yaygındır. İspritizmanın tarihi çok gerilere uzanır. Zamanla Batı Avrupa'ya da geçmiş, orada az değişik bir uygulama ortamı bulmuştur. Avrupa'daki medyum daha çok içinden gelen bir sesi dinlemek ve bilimsel araçlarla duyulmasına imkân olmayan bilgileri alabilmek için dikkatini bir konuda yoğunlaştırır.

İspritizma, hem kerametten, hem ilhâmdan ayrı bir anlam taşır. Bu durumda içten gelen ses, yoğunlaşan dikkat sebebiyle şuur altından mı gelmektedir, yoksa iddia edildiği gibi ruhun bir cevabı mıdır? Üçüncü bir

ihtimal, inkârcı bir cinninin arayere girmesinden mi meydana gelmektedir? Bu soruların cevabını verebilmek için Allah'ın kâinatta her varlıkla ilgili bulunan ve şaşmadan hedefine doğru ilerleyen kanunlarını bilmek gerekir:

a) Eğer ölülerin ruhlarıyla trans (1) haline geçmekle temas kurmak mümkün olsaydı, yani bu ölçü ve anlamda bir ilâhî kanun bulunsaydı ve ruhlar da sorulan hususlar hakkında sağlıklı bilgi verme yetkisini taşısalardı, peygamber ve kitap göndermeye lüzum kalmazdı. Her insan kabir, âhiret ve benzeri gaybe bağlı bulunan konularda en doğru bilgiyi alma şansına sahip olur ve bu doğrultuda bir imân düzeyine gelebilirdi.

b) Ruhun ölümsüzlüğü ve bedenin ölüm olayından sonra ruhun kendine has bir hayata eriştiği doğru ise, karşımıza ayrıca şu sorular çıkar :

1. Tekrar dirilmek söz konusu mudur?

2. Dinlerin haber verdiği âhiret âlemi var mıdır?

3. Kıyâmet kopacak mıdır?

4. Her insan yaptığından hesaba çekilecek mi?

5. Cennet ve Cehennem diye mükâfat ve azâb yerleri var mı?

6. İyilerin ruhları nîmet içindeyse, kötülerin ruhları nerede?

7. İyi ile kötü arasında bir fark yoksa bu kadar kitaplara ve peygamberlere, büyük mürşidlere ne gerek var?

Medyumların ruh çağırma seanslarında duydukları sesleri, aldıkları haberleri değerlendirdiğimizde, bu sorulara dolaylı olarak şu cevabın verildiğini görmekteyiz : Öldükten sonra ruhlar için -dinlerin haber verdiği- nîmet ve azâb diye ayrı ve farklı dereceler ve makamlar yoktur. Her ruh huzur içindedir. Ölümle birlikte iyilik ve kötülük de yok olup son bulur. Ne kabir suali, ne de Cennet ve Cehennem rüzgarı...

İşte bu cevap, bütün hak dinlerin getirmiş olduğu akaidi (temel inanç esaslarını) kökünden yıkmakta, sorumluluk duygusunu dumura uğratmaktadır.

O halde medyuma gelen ses, ya inkârcı bir cinden ve şeytandan, ya da şuur altında kaynaklanıp çıkmaktadır. Tabii bugün için İslâm'ın yüksek esas ve prensiplerinin dışında bunun böyle olduğunu isbat edecek başka bir ölçü ve araç yoktur. Zamanla ilmî araştırmalar bu konuda bize neler tesbit edecek bilemiyoruz. Her şeyden evvel ispritizma - medyumluk

(1) Trans : Medyumların ruhla ilişki kurdukları zaman girdikleri özel hipnoz durumu.

konusunda çok uyanık olmak ve dinî esasları, kâinatta var olan ilâhî kanunları iyice bilmeden bu ve benzeri konuların te'sir alanına girmemek gerekir.. Hele İslâm tasavvufunu bütün derinliğiyle bilmeye, büyük mutasavvif lerin,âriflerinkeşive tesbitlerinii iyianlamaya büyük ihtiyaç vardır. Aksi halde bir çıkmazın içinde bocalayıp kalırız. O zaman ne tevbenin, ne Allah'a yönelmenin mâna ve değeri kalır..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle kadın hakları belirtildi. Cahiliyye devrinin insan haklarını zedeliyen bütün örf ve âdetlerinin İslâm'da yeri olmadığı hatırlatılarak karı-koca arasındaki münasebetlerin karşılıklı haklara dayalı olduğuna dikkatler çekildi. Bununla beraber hâlâ kendini o devrin çirkin âdetlerinin te'sirinden kurtaramıyarak açıktan fuhuş irtikâp edenler üzerinde duruldu, önleyici tedbirlere kısmen temas edildi ve sonra ümitsizlik haline düşmeden önce tevbe etmenin gereği üzerinde duruldu. Küfür üzere gidenlerin pişmanlığının hiçbir yarar sağlamıyacağı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle yine kadın haklarına diğer bir açıdan bakılarak parmak basılıyor; boşanmadan önce de, boşandıktan sonra da kadının annelik vekarının düşürülmesinin çok sakıncalı sonuçlar doğuracağına işâret ediliyor. Kendisine mehir olarak verilen hakkın geri alınmaması hususunda ilâhî hüküm açıklanıyor.

——oOo——

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ
أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ
وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى
أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾
وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ

اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا اَتَأْخُذُونَهُ
بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى
بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾

MEÂLİ :

19— Ey imân edenler! Kadınlara zorla vâris olmaya kalkmanız, (mehir olarak) verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmanız size helâl değildir. Meğerki apaçık bir fuhuş işleyeler. (O takdirde verilenin bir kısmı karşılığında boşayabilirsiniz). Kadınlarınızla iyi geçinin. Kendilerinden hoşlanmayıp tiksiniyorsanız, hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayır takdîr etmiş olabilir.

20— Bir eşinizi boşayıp da yerine başka bir eş almak istiyorsanız, öncekine (mehir olarak) kantar kantar altın (çokca mal) vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayınız. (Boşamaya sebep uydurup) iftira ederek, açık günah işleyerek verdiğinizi ondan geri alır mısınız?

21— Nasıl alırsınız ki, birbirinize iyice katılıp başbaşa kaldınız ve onlar sizden sağlam bir söz de almışlardı.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliyye devrinde bir kadının kocası ölünce, koca tarafından hısımlar o kadına sahip çıkmakta yarışırcasına acele ederler ve kim daha erken kadının üstüne elbisesini atarsa, hak sahibi o olurdu. Böylece kadın tamamen o adamın tasarrufu altına girerdi : İsterse kadınla evlenir, isterse onu başkasıyla evlendirip mehrini alıp yer, isterse nikâhlar fakat cinsel ilişkide bulunmaz, malına tamamen sâhip çıkmak için eziyyet eder, ölmesini beklerdi.

Bütün bu haksızlıklara karşı çıkan olmaz, zavallı kadın bir zorbanın elinde kan kusar, hayatı zehir olurdu.

Allah son din ile onlara merhamet ve adâlet elini uzatarak haksızlı-

ğın önüne geçti ve yukarıdaki âyetler bu nedenle indi. (1)

Yine cahiliyye devrinde Medineli'lerden bir kadının kocası ölünce, koca tarafından olan hısımları hemen harekete geçer, hangisi önce gelip elbisesini o kadının üzerine veya oturduğu evin damının üstüne atarsa, artık kadın onun tasarrufu altına girerdi. Nitekim Ebû Kays vefat edince başka eşinden olan oğlu gelip üvey anasının üstüne elbisesini attı ve sonra da nikâhladı, ama ne kadına yaklaştı, ne de azıcık olsun merhamet gösterdi; bilakis üzmek için ne lâzımsa onu yaptı. Zavallı kadın başka çıkış yolu bulamayınca soluğu Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yanında aldı. Peygamber (A.S.) ona : **«Git evinde otur, Allah'ın emrini bekle!.»** buyurdu. Çok geçmeden aynı durumda olan birkaç kadın da Hazreti Peygamber'e müracaat ederek dert yandılar; derken yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kadınlar hakkında Allah'tan korkun; çünkü siz onları birer ilâhî emanet olarak aldınız ve Allah sözüyle onları kendinize helâl edindiniz.» (3)

«Elinizin sâhip olduğu her canlı hakkında Allah'tan korkun (merhamet ve adâletten ayrılmayın).» (4)

«İki zayıf hakkında Allah'tan korkun : Köle ve kadın..» (5)

«Elinizin sahip olduğu şeyler (canlılar) hakkında Allah'tan korkun ve şu iki zayıf hakkında da Allah'tan korkun: Dul kadın ve yetim çocuk..» (6)

«İnanan bir koca, inanan karısına her yönden öfkelenmesin. Onun bir huyunu beğenmiyorsa, başka bir huyuna razı olur.» (7)

KADIN HAKLARI

(وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) **«Kadınlarınızla iyi geçinin...»**

Kur'ân'da kadına verilen değerin, haklarını korumaya gösterilen önemin en açık belirtisi, dördüncü sûreye, «kadınlar» anlamına gelen «Nisâ»

(1) Esbab-ı Nüzul - İbn Kesir - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî
(2) » » » » »
(3) Ahmed bin Hanbel
(4) Buharî : el-Edep'te Hz. Ali (R.A.)den
(5) İbn Asâkir : İbn Ömer (R.A.)dan
(6) İbn Hibbân : Enes bin Mâlik (R.A.)den
(7) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den

adının verilmesidir. Miras ve boşama konularında ferdin mantığına, gayr-i müslimlerin aile ve sosyal yapılarına kıyasla kadın haklarını korumada pek âdil bir ölçü getirilmediği iddia edilir. Aslında bu, meseleyi ayrı bir açıdan değerlendirmekten doğmaktadır. Şöyle ki, İslâm'ın getirdiği hükümleri yine İslâmın kendine has düzeninde değerlendirmek gerekir. Onu yabancı bir düzenin ölçülerine göre ele aldığımızda, açık bir uyumsuzlukla karşılaşır ve bu sebeple de çok yanlış bir değerlendirme yapmış oluruz. Sözü edilen bu iki konuya, yani miras ve boşama konularına da aynı açıdan baktığımızda, İslâm âile yapısıyla tam bir uyum halinde ve âdil ölçüler içinde bulunduğunu görürüz.

İslâm, cahiliye devrinde kadınlar aleyhine uygulanan ne kadar örf ve âdetler varsa hepsini temelinden yıkmış, onlar için yepyeni bir hayat düzeni getirerek haklarını korumuştur. Câhiliye devri adetleriyle ilgili birkaç misal verelim :

a) Ne evinde, ne toplum içinde kadının söz hakkı yoktu..

b) Ticaret malı gibi alınıp satılır ve istenildiğinde değiştirilirdi.

c) Kocası ölünce, koca tarafından hısımlar ona sahip çıkar, üzerine ilk elbisesini atanın malı olurdu. Artık o adam onu dilediği gibi yönetirdi.

d) Kadının malına varis olmak için onunla evlendikten sonra, her türlü zorbalık yapılır, kadın ölünceye kadar hakir tutulurdu.

İslâm bu ve benzeri davranışları yasakladı, her türlü haksızlığı haram kıldı. Kadına mehir olarak verilen mal ve paranın geri alınmasına cevâz vermedi. Ancak kadın açık fuhuşta bulunduğu takdirde verilen hakların bir kısmının geri alınmasına bazı şartlarla müsaade edildi.

Açık fuhuş; yüz kızartıcı nitelikte olan zinâ, hırsızlık, hayasızlık ve benzeri gayr-i ahlâkî şeylerdir. «Açık» tabirinin konulması, kadını hem kocasının, hem başkasının iftirasından korumaya yöneliktir.

Kur'ân'da böylece kadın hakları âdil kıstaslara bağlandıktan sonra, karı-kocanın karşılıklı iyi niyetle birbirine sıcak ilgi duymaları, güzel geçinmeleri emredilmiştir. Kur'ân güzel geçinmenin ölçüsünü «meveddet» ve «rahmet» olarak belirlemiştir. Meveddet: sıcak ilgi, samimi sevgi ve saygı anlamına gelir. Rahmet ise, karı-koca haklarını şefkat, hoşgörü, iyi niyet düzeyinde tutmaktır. Bu, bir âile için geçinmenin ideal şeklidir, diyebiliriz.

Kadının bazı huylarını beğenmemek veya bazı hallerinden tiksinmek, nefret etmek, insan tabiatında her zaman bulunabilir. Ama bir yuvanın se-

lâmeti için bu, gerçek kıstas olamaz. Çünkü peygamberler dışında hiçbir insan dörtbaşı mamur değildir. Herkesin kendine göre bir takım kusurları ve meziyetleri vardır. Tiksinilen bir kusurun ötesinde kimbilir nice üstün taraflar mevcuttur.

Buna birkaç örnek verelim :

a) Allah'a inanır, günlük ibadetini yerine getirir.

b) Aza kanaat eder, kocasını sıkmaz.

c) Evine bağlıdır.

d) Temiz ve düzenlidir.

e) Doğurgandır.

f) Beraberinde bereket de getirmiştir.

g) Annelik vasfı, vekar ve terbiyesi göz ve gönül dolduracak düzeydedir.

Bunlar bir kadında aranılan güzel vasıflardır. Birkaç kusur ise bunların yanında belirsiz kalır.

Ama her şeye rağmen karı-koca birbirine ısınamıyor ve tiksinme, nefret duyma devam ediyorsa, ruhları arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Bunu gidermek çok zordur. Kadın da bu sıkıcı bağdan kurtulmak istiyorsa, o takdirde boşamaya cevâz vardır. Boşayınca da koca daha önce eşine verdiği mehirden -bir yük altın bile olsa- bir şey geri almaz. Çünkü kadın bakirelik ve gençliğini ona vermiştir. Hem evlenirken Allah'ın güzel sözüyle nikâh yapılmış; kadın adına erkekten, evine bağlı iyi bir koca olarak davranması için söz alınmıştır.

Nikâh akdinde Besmele, Fatiha, duâ ve tek kelimeyle Allah ve Resûlüllah isimlerinin anılmasının sebep ve hikmetlerinden biri de budur..

TARİHÎ BİR BELGE

(وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا) **«(Mehir olarak) kantar kantar altın vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayınız.»**

İkinci halîfe Ömer (R.A.) bir gün cemaate hitap ederken, kadın haklarına değindi ve özetle şöyle dedi :

«Evlenirken kadına ölçü dışı bir mehir takdir etmeyin. Çünkü bu hususta da Resûlüllah (A.S.) Efendimiz size örnektir. Eğer (aile bütçesini sarsacak) fazla miktarda mehir vermek şu dünyada cidden bir şeref ve âlicenaplık veya Allah katında bir takvâ ölçüsü sayılsaydı herhalde Resûlüllah Efendimiz sizden buna daha çok lâyıktı. Halbuki O evlenirken de, kızını evlendirirken de 12 okıyyeden fazla bir mehir takdir etmemiştir.»

Bunun üzerine bir kadın itiraz ederek şöyle dedi :

«Ya Ömer! Allah bize veriyor, sen ise alıyorsun.. Cenâb-ı Hak Kur'ân'da : **(Boşanmış kadına mehir olarak) kantar kantar altın (çokça mal) vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayınız.»** buyurmuyor mu?

Bu uyarı üzerine Ömer (R.A.) :

«Kadın isabet etti, Ömer ise hatâ...» dedi ve şunu ilâve etti : «A Ömer, herkes senden daha bilgilidir!.» (1)

MEHİR

Kadına İslâm şeriatınca tanınmış bir haktır. Nikâh akdinde anılması ve belirtilmesi sünnettir. Anılmadığı takdirde emsaline göre takdir edilir. Kadın, Kitap Ehlinden de olsa yine bu hakka sâhiptir.

Mehrin Tavan ve Tabanı

Mehrin belirlenmiş bir tavanı yoktur. Ailenin sosyal ve ekonomik yapısına ve gücüne, kadının soyuna ve emsaline göre takdir edilir. Tabanı ise mezheplere göre farklıdır :

a) Hanefîlere göre, 10 dirhem (32 gr. saf gümüş).

b) Malikîlere göre saf altından bir dinarın dörtte biri veya saf gümüşten üç dirhem.

c) Şâfiî ve Hanbelîlere göre, mehrin belli bir taban ve tavanı yoktur. Kişinin durumuna, kadının emsaline göre takdir edilir.

Hanefîlere göre :

Koca boşadığı kadınla sahih bir halvette bulunmuşsa, cinsel yaklaşmada bulunmasa bile mehrinin tamamını ödemekle yükümlüdür. Cinsel yaklaşma veya sahih bir halvet meydana gelmemişse, o takdirde yarısını vermekle yükümlüdür.

---

(1) Nihayetü'l-Muhtaç - Tefsir-i Kurtubi : 5/99. Mefatihü'l-Gayb : 3/257

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kadın haklarına yer verildi. Gerek âile yapısında, gerekse sosyal bünyede kadının kısmen olsun yeri belirtildi. Evlilikte karşılıklı haklara saygılı olmanın bir takım yolları anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yakın akrabayla evlenmek gibi cahiliye devri âdetlerinin İslâm'da yeri olmadığı, her erkeğin istediği kadınla evlenemiyeceği açıklanıyor. Gerek nesep, gerekse süt sebebiyle hangi kadınların nikâhlanmasının haram olduğu belirtiliyor. Mut'a nikâhının Sünnet ile kaldırıldığına ayrıca atıflar yapılıyor.

——oOo——

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ
اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًاۜ وَسَٓاءَ
سَب۪يلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ
وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰت۪ٓي اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَٓائِكُمْ
وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰت۪ي ف۪ي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَٓائِكُمُ
الّٰت۪ي دَخَلْتُمْ بِهِنَّۘ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْۘ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ الَّذ۪ينَ

مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا
مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٢٣﴾
وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَٓاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ
مُحْصِن۪ينَ غَيْرَ مُسَافِح۪ينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِه۪ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ
اُجُورَهُنَّ فَر۪يضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ف۪يمَا تَرَاضَيْتُمْ
بِه۪ مِنْ بَعْدِ الْفَر۪يضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿٢٤﴾

MEÂLİ :

22— Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin, ancak geçen geçti. Doğrusu bu bir fuhuş, çok çirkin bir davranış, ilâhî gazap ve ne kötü bir yoldur!

23— Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren süt analarınız, süt kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızdan (doğma) yanınızda beslediğiniz üvey kızlarınız, -analarıyla gerdeğe girmemişseniz onlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur- öz oğullarınızın karılarıyla ve iki kız kardeşi nikâhınız altında birleştirmek suretiyle evlenmeniz harâm kılınmıştır. Ancak (daha önce) geçen geçmiştir. Şüphesiz ki Allah hem çok bağışlayan, hem çok merhamet edendir.

24— Evli kadınlarla evlenmeniz de harâm kılınmıştır. Elinizde bulunan (evli harp esirleri) câriyeler müstesnâ.. (İşte bütün bunlar) Allah'ın size farz kıldığı yazılı hükümlerdir; bunlardan başkasını, namuslu-iffetli, zinâdan kaçınarak mallarınızla (mehir verip) istemeniz size helâl kılınmıştır. O halde onlardan hangisinden (nikâh akdiyle) yararlandınızsa, meh-

rini takdîr edildiği şekilde verin; (bu bir haktır). Takdîr edildikten sonra karşılıklı rıza ile anlaştığınızda size bir vebâl yoktur. Şüphesiz ki, ALLAH bilendir ve yegâne hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliye devri âdetlerini sürdüren Araplardan bazısı babalarından dul kalan kadınlarla evlenmekte bir sakınca görmezlerdi. İslâm öz anneyle evlenmeyi yasakladığı gibi üvey anneyle de evlenmeyi yasaklamıştır. Yukarıdaki âyetler, Arapların bu çirkin âdetinin Allah katında bir gazap, çok çirkin bir yol ve büyük bir vebal olduğunu açıklamak üzere indirilmiştir.

Yine rivâyete göre Ansar'ın seçkin kişilerinden Ebû Kays ölünce, oğlu dul kalan üvey anasıyla evlenmek istedi. Kadın da ona, «sana çocuk doğuracağıma söz veriyorum» dedi. Ama her şeye rağmen adam bir de durumu Peygamber Efendimize arzetti. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Berâ' bin Âzib (R.A.) anlatıyor :

«Dayımı elinde bir bayrak bulunduğu halde birkaç kişiyle yola çıktığını gördüm. «Nereye gidiyorsunuz?» diye sorduğumda, bana şu cevabı verdi : «Bir adam üvey annesiyle evlenmiş, onun başını kesmeye gidiyoruz..» (2)

Peygamber (A.S.) Efendimiz :

«Kadınlardan yedisi nesep cihetiyle, yedisi de sıhriyyet ve süt emme cihetiyle haram kılınmıştır.» buyurdu, sonra da (yukarıdaki) muharremat âyetini okudu. (3)

«Nesep cihetiyle haram olan, süt emme cihetiyle de haramdır.» (4)

Sahih rivâyete göre, Hz. Hamza'nın (R.A.) kızı Resûlüllah (A.S.) Efendimize zevce olarak verilmek istendiğinde, Efendimiz : **«O bana helâl değildir. Nesep cihetiyle haram olan, süt emme cihetiyle de haramdır; o benim süt kardeşimin kızıdır..»** buyurdu. (5)

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(2) Ahmed bin Hanbel-el-Beğavi - Lübabu't-Te'vil : 1333 - İbn Kesîr: 1/468
(3) Buharî : İbn Abbas (R.A.)dan
(4) Buharî - Müslim-Ebû Dâvud-Nesâi - İbn Mâce-Ahmed b. Hanbel
(5) Buharî-Müslim

«Ey İnsanlar! Size kadınlardan muvakkat (belirli bir süre) bir zaman için yararlanmanıza (mut'a nikâhı yapmanıza) izin vermiştim. Artık Allah mut'a nikâhını kıyâmete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a ile aldığı bir kadın varsa, verdiği mehirden hiçbir şey almadan onu salıversin..» (1)

Hazreti Ali (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hayber'in fethinde mut'ayı ve bir de evcil eşek etini yemeği yasakladı.» (2)

Hz. Ömer (R.A.) bir gün minberde cemaate şöyle seslendi:

«Bazılarına ne oluyor da mut'a nikâhı yapmak istiyor? Halbuki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bunu yasakladı. Herhangi bir adamın mut'a nikâhı yaptığını tesbit edersem, herhalde onu recmederim!» (3)

(حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ) **«Analarınız, kızlarınız...... size haram kılınmıştır.»**

Nesep Yoluyla Haram Olan Kadınlar :

1. Anneler (nineler),
2. Kızlar (ve torunlar),
3. Kız kardeşler (ve onların kızları),
4. Halâlar,
5. Teyzeler,
6. Kardeş kızları,
7. Kız kardeş kızları.

Sıhriyyet ve Süt Emme Cihetiyle Haram Olan Kadınlar :

1. Süt anneler,
2. Süt kız kardeşler,
3. Karısının anneleri,
4. Üvey kızlar,
5. Öz oğulların kızları,

(1) Müslim
(2) Buhari-Müslim
(3) Lübabu't-Te'vîl Alaeddin Ali : 1/337

6. İki kız kardeşi beraber aynı adama nikâhlamak,

7. Üvey anneler...

Bunlarla evlenmenin âyetle haram kılındığında icmâ' vaki olmuştur. Ancak gerdeğe girmediği kadını boşadığı takdirde onun kızıyla evlenmesinde bir sakınca yoktur. Cumhura göre buna muhalefet eden olmamıştır. Gerdeğe girsin girmesin nikâhladığı kadını boşadığı takdirde onun annesiyle hiçbir suretle evlenemez. Bunda da cumhurun ittifakı vardır.

Hanefilere göre :

Evlendiği kadının anasıyla zinâ eden veya onu şehvetle öpen ya da şehvetle ona dokunan adamın karısı kendisine haram olur, bir daha onunla evlenemez.

Şâfii ve Malikilere göre :

Bu durumda adamın karısı kendisine, ancak onun anasıyla sahih bir nikâhla münasebette bulunursa haram olur. Nikâhsız yaklaşma, şehvetle öpme ve okşama her ne kadar büyük günahsa da karısını kendisine haram kılmaz. Çünkü haram şey, helâlı haram yapmaz.

(وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ) **«Sizi emziren süt analarınız, süt kardeşleriniz....»**

Süt Anne ve Süt Kız Kardeşler :

Süt emmenin ölçüsü ve sayısı nedir? Müctehit imamların bu hususta farklı ictihat ve tesbitleri vardır :

a) Hz. Âişe (R.A.) Vâlidemizden yapılan rivâyete göre : **«Bir, iki defa emmek nikâhı haram kılıcı değildir.»**

Bu hadîsi delil kabul edenler, üç defadan az emmek nikâhı haram kılmaz, hükmünü çıkarmışlardır. (1)

İmam Ahmed bin Hanbel'in ictihadı da bu doğrultudadır.

b) Fukahadan bir kısmına göre, ancak beş defa emdiği takdirde, süt emme nikâhı haram kılar. Bunların dayanak ve delili, Hz. Urve'nin Hz. Âişe Vâlidemizden rivâyet ettiği şu hadîstir :

«Kur'ân'da bu konuda inen âyet 10 defa emmenin bilinmesi hakkındaydı. Yani çocuğun on defa bir kadının göğsünü emdiği bilinirse, nikâhı haram kılar. Sonra bu hüküm beş emmekle kaldırıldı. Resûlüllah (A.S.)

---

(1) Müslim : Urve'den, o da Hz. Âişe (R.A.)dan

Efendimiz vefat ettiğinde bu Kur'ân'da okunan bir hüküm olarak bulunuyordu.» (1)

İmam Şafiî bu rivâyeti delil olarak seçip ictihadına dayanak yapmıştır.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, bir defa bile emmek, tahrîm sebebi olarak kâfidir.

İki kız kardeşi aynı adamın kendi nikâhı altında tutması haram sayıldığı gibi, kadınla halâsını, kadınla teyzesini bir arada nikâhlamak da haram sayılmıştır.

Tevrat'ta Nikahı Haram Olanlar :

Tevrat'ta da nikâhlanması yasak olan kadınlara geniş yer verilmiş ve konuya şu cümleyle başlanmıştır :

«Sizden hiç biri yakın akrabasından birine -onun çıplaklığını açmak için- yaklaşmıyacaktır.»

Kur'ân'da isimleri belirtilen yakınların hemen çoğu Tevrat'ta da belirtilmiştir. Ancak süt analık ve süt kardeşlik konusuna temas edilmemiştir. Kur'ân Tevrat'taki bazı hükümleri değiştirmekte, değiştirilen kısımları tashîh edip yeni bir takım hükümler getirmektedir. (2)

YAKIN AKRABA İLE EVLENMENİN SAKINCALARI

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetlerle yakın hısımlardan kimlerle evlenmenin haram kılındığı açıklandı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de bu konuda geniş açıklamada bulunmuş ve âyette işâret edilen hususları yeterince belirtmiştir.

Yakın akrabayla evlenmenin dinî sakıncaları olduğu gibi, ilmî sakıncaları da tesbit edilmiştir. Birçok hastalıkların, sakatlıkların irsî olduğu artık bilinmektedir: Şeker, göğüs kanseri, kan dinmezliği, damar sertliği, romatizma bu cümledendir. Bundan başka çeşitli anormalliklerin genler vasıtasıyla irsî yapıdan ileri geldiği bilinmektedir. Akrabalık ne kadar yakın olur, bu hususta âilede yakın akrabayla evlenme ne kadar çok ve sık tekrarlanırsa, çocukların o nisbette anormal doğma ihtimalinin arttığı görülmektedir.

Bunun için semavî kitapların hemen hepsinde yakın akraba ile evlenmek yasaklanmıştır.

---

(1) Müslim - (Kur'ân'daki bu hüküm hem lafzan, hem hükmen kaldırılmıştır), diyenler var.

(2) Bak : Tevrat/Tasniye : 27/20-22-23, 22/28-29

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin de Kur'ân'da belirtilen yakın akrabayla evlenmediği, sahih rivâyetlerle sabit olmuştur.

Çünkü irsî kusur ve meziyetlerin yalnız baba ve anadan değil, ikinci, üçüncü, beşinci.. babadan genler vasıtasıyla geldiği kesinlik kazanmıştır. Annenin yumurtasında 23 tane kromozom vardır. Aynı şekilde babanın sperminde de 23 tane kromozom bulunur. İlkah anında yumurta ve spermden gelen kromozomlar birleşir, 46 kromozom meydana gelir. Kromozomlar çocuğun irsiyet unsurlarını ve özelliklerini tayin eden ünitelerdir. Çocuk, bedenindeki her hücre için anneden bir, babadan da bir kromozom alır.

YAKIN AKRABA İLE EVLENMEK YASAKLANMIŞ MIDIR?

Konumuzu oluşturan âyette isimleri geçenler dışında kalan akraba ile evlenmek dinen yasaklanmamıştır. Ancak haber-i vâhit (tek râvinin rivâyet ettiği hadîs) ile bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Tarafımdan tercüme edilen TERBİYETÜ'L-EVLÂD Fİ'L-İSLÂM adlı iki ciltlik Dr. Abdullah Nâsıh ULVAN'ın eserinin birinci cildinde sözünü ettiğimiz konu şöyle açıklanmıştır :

— Soysuz, şerefsiz, inançsız ve ahlâksız bir ailede yetişen kızlardan sakınmamız şu hadîsle emredilmiştir : **«Hadrâ-i dimen'den sakının!»** Bunun üzerine soruldu: «Hadrâ-i dimen nedir, ey Allah'ın Resûlü!?» Cevap verdi : **«Çöplükte yetişen güzel kadın...»** (1)

Diğer iki hadîste de şöyle buyurulmuştur :

«Nutfeleriniz için araştırıp seçin (uygun ve denk olacak nezîh kadınlar bulmaya çalışın). Çünkü kadınlar, erkek ve kız kardeşlerine benzer çocuklar doğururlar.» (2)

«İyi, düzenli, elverişli bir nahiyede (yetişen kadınlarla) evlenin. Çünkü soy ve kan çok hilekâr ve aldatıcıdır.» (3)

Bütün bu hadîsler haber-i vahit ile rivâyet edilmiştir; çoğu zayıf sayılsa da hepsi biraraya gelince hasen durumunu alır. O halde hadîslerin tamamı evlenmeğe rağbet eden kimseyi, iyi, düzenli, elverişli evde ve konakta yetişip gelişen kadınlarla evlenmeğe teşvîk etmekte; şeref, asâlet ve fazîletle tanınan köklü bir evde yetişen şerefli, soylu bir nutfeden süzülen, soylu, temiz atalardan meydana gelen kızlarla evlenmeyi tavsiye buyurmaktadır.

---

(1) Darekutnî-el-Askerî - İbn Âdiy : Ebu Said el-Hudrî (R.A.)den
(2) İbn Âdiy - İbn Asâkir : Hz. Aişe (R.A.)den
(3) İbn Âdiy/el-Kâmil'de merfuân rivâyet etmiştir.

Evlenirken yabancı kadını seçmek

Kadını eş olarak seçerken bu hususta İslâm'ın hikmete yönelik önerilerinden biri de, yabancı kadını, hısım sayılan kadınlara tercîh etmektir. Bu da çocuğun yetenekli ve necîp doğmasına yönelik bir arzudur. Aynı zamanda çocuğun irsî hastalık ve kusurlardan selâmette kalması ve aile çemberinin geniş tutulması, sosyal ilişkilerin daha sağlam ve gelişkin olması için bir önlemdir.

Bu doğrultuda gerçekleşen evlilik, doğan çocuğun fiziksel yapısında da güç ve kuvvet artırır; daha iyi gelişmesine, sağlam temel üzerinde kudret kazanmasına yardımcı olur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in hısım ve akraba ile evlenmekten sakınmayı tavsiye buyurması, hiç de şaşılacak şey değil. O'nun bütün emir ve tavsiyeleri ilme ışık tutmakta, ana fikir olmaktadır. Şüphesiz ki, bu tavsiye, çocuğun cılız, geri zekâlı olmasını önlemeye, anne-babadaki kusurun, bilhassa evlilikten meydana gelen kusurun çocuğa intikal edip onu bön yapmasına engel teşkil etmeye yöneliktir.

Kısacası, irsî kusurlar, yani atalardan gelen, vereset yoluyla intikal eden kusurlardan uzak tutmayı amaçlamaktadır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in bu konudaki uyarılarnıdan ve ümmetini sözü edilen evlilikten sakındırmaya yönelik tavsiyelerinden biri şöyledir:

«Yakın hısımlarla evlenmeyin; çünkü bu durumda çocuk zayıf ve geri zekâlı doğar.»

«Yabancı kadınlarla evlenin ki zayıf ve geri zekâlı kalmayasınız!» (1)

SÜTÜN NİKÂH ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ TE'SİRİ

Âyet ve hadîslerin açık delâletinden, sütanne ve sütkardeşlerle evlenmenin haram olduğu anlaşılıyor. Müctehit imamların da bu mesele hakkındaki görüş ve ictihatları farklı olmakla beraber tahrîmde birleşmektedirler.

Önce şunu belirtelim ki, bu tahrîm, anneye ve sütüne karşı üstün saygıyı ifade eder. Süt, emen ile emziren arasında ruha dayalı sevgi bağları-

(1) Müellif Dr. Abdullah Nâsıh, bu iki hadîsin mahreç ve kaynağını tesbit edemediğini, onun için hadîs ilminde üstad sayılanlardan bunların kaynağını sormakta, bilgi verene şükranlarını sunacağını ifade etmektedir. Bizim tesbitimize göre, birinci hadîsi, İmam Gazâli İhyâ'da nakletmiştir. İkincisi ise, hadîs değil, Hz. Ömer'in (R.A.) tavsiyelerinden biridir.

nı hazırlar. Bir bakıma annelik evlatlık duygusunu doğurur. O halde kişinin, sütünü emdiği kadınla veya onun çocuklarıyla evlenmesi, hem bu sevgi ve saygıya, hem de ruhun derinliğine inen duygusal bağa ters düşer.

Anne sütünde bebeği besliyecek yeterli maddeler bulunduğu gibi karakter ve ruhî yapısında da tesirini gösterecek bazı özelliklerin bulunduğunu daha çok tasavvuf erbabı keşif ve müşahedeye dayanarak belirtmişlerdir. Bilindiği gibi ana sütü sadece bir besin maddesi olarak kalmıyor, aynı zamanda bulaşıcı hastalık mikroplarına karşı direnme gücü veriyor. Bunların ötesinde daha ne gibi yarar ve tesirleri var, bilemiyoruz. İslâm'ın süt anne ve süt kardeşlerle evlenmeyi haram kılmasında belirtilen nedenlerden başka bir takım hikmetleri daha vardır. İleride ciddi şekildeki bilimsel çalışmalar ve araştırmalar bazı gerçekleri ortaya çıkarabilir.

Allah daha iyisini bilir.

HUKUKÎ YÖNÜ

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ) **«Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılınmıştır. Elinizde bulunan (evli harp esirleri) câriyeler müstesnâ..»**

Âyetin açık delâletinden, savaşta esir edilen evli kadınlarla evlenmenin helâl olduğu, esir düşmekle boşanmış sayıldığı, gayrimüslim olan kocasıyla bağlarının koptuğu anlaşılıyor. Ancak fıkıhçılar (İslâm hukukçuları)bu âyetin yorumunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır :

a) İbn Abbas, Ebû Kılâbe, İbn Zeyd, Mekhûl, Zührî ve Ebû Saîd el-Hudriy'e göre âyetteki «muhsanat» tabirinden murat, evli olan harp esirleri kadınlardır. Bunların savaşta esir edilmedikleri takdirde nikâhları iki yönden haramdır : Biri evli bulundukları, diğeri müşrike (Allah'a ortak koşan) oldukları için. Esir edildikleri takdirde hangi mücahidin hissesine isabet ederse, ona nikâh yoluyla helâl olur. Tabii aradan bir ayhâlinin geçmesi gerekir.

İmam Şafiî'nin de ictihadı bu anlam ve hükümdedir. Ashab ve Tabiînden ismi geçen bu zatların delili ise Ebu Saîd el-Hudrî'nin rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hunayn savaşında bir bölük askeri HEVAZİN bölgesindeki EVTAS'a göndermişti. Bunlar düşman ile karşılaşıp

savaşmışlar, üstünlük sağlayarak düşmanı mağlûp etmişler ve bu arada hayli ganimet elde etmişlerdi. Ganimetler arasında evli kadınlar da bulunuyordu. Ashab-ı Kirâm, bu kadınların evli bulunmalarını dikkate alarak kendilerine helâl olmadıklarına hükmetmişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet, buna ruhsat verildiğini belirtir mahiyette indi.»

Az yukarıda belirttiğimiz gibi, sözü edilen kadınlarla evlenebilmek için iddetin (şer'î bekleme süresi) bitmesini beklemek gerek. Bu bir bakıma kadına karşı daha saygılı davranmayı ve bir de neslin dejenere olmamasını amaçlar. Hâmile olup hamlı henüz kesin belli olmayan bir kadınla hemen evlenildiğinde doğacak olan çocuğun kime ait olduğu bilinmez.

İmam Kurtubî'ye göre, âyet bu konuda çok açıktır. Yoruma bile lüzum yoktur. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Ebû Sevr de aynı görüş ve ictihatta bulunmuşlardır. Ancak bu durumda olan kadınların şer'î bekleme süresi ne kadardır? Müctehit imamların, Ashab-ı Kirâm'dan yapılan rivâyetlere dayanarak tesbitleri biraz farklıdır:

* Ebu Said el-Hudrî'nin rivâyetinden bunun bir ayhali görmesiyle sona ereceği şöyle belirtiliyor: **«Esir edilen evli kadınlardan gebe olanlarla doğum yapıncaya, gebe olmayanlarla ayhali görünceye kadar evlenip cinsel yaklaşmada bulunmayın..»**

* Hasan bin Salih'e göre, bunların şer'î bekleme süresi, câriyelerde olduğu gibi iki ayhali görmeleridir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Sevrî de aynı görüştedirler.

* İmam Mâlik'e göre, birincilerin görüş ve tesbiti daha sıhhatlidir.

b) Abdullah bin Mes'ud, Saîd bin Müseyyeb, el-Hasen bin Ebî Hasen, Ubey bin Kâ'b, Câbir bin Abdullah'a göre, Muhsenat'tan murat, evli câriyelerdir. Onların başkasına satılmaları, boşanmaları anlamınadır. O halde evli olan câriye satıldığı takdirde boşanmış sayılır ve satın alan onunla evlenebilir. Tabii yine şer'î bekleme süresi sona erinceye kadar beklenilir.

c) Evli olan müslim ve gayrimüslim kadınlar kasdediliyor. Hz. Ali'ye (R.A.) göre, bundan maksat, sadece evli olan müşrike kadınlardır.

d) Yine MUHSANAT'tan murat, evli olsun, bekâr olsun namuslu her kadın demektir. Böyle olan kadınlarla ancak şartlar elverişli olduğu takdirde sahih bir akitle evlenmek câizdir.

Konumuzu oluşturan âyetin zahirini bütün bu yorum ve mânalara hamletmek mümkün. Ancak ne var ki, sahih rivâyetleri de dikkâte aldığı-

mızda. birincilerin yorum ve ictihadının daha sahih olduğu ortaya çıkar. Nitekim müfessirlerin çoğu da bu mâna ve hüküm üzerinde durmuşlardır.

MUT'A NİKÂHI

(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ...) **«Onlardan hangisinden yararlandınızsa, mehrini takdir edildiği şekilde verin..»**

Âyette, mut'a nikâhına delâlet eden «istimta'» masdarından alınma «İstemta'tüm» fiili kullanılmıştır. İstimta', telezzüz etmek, yararlanmak, demektir. « ucûr » kelimesi ise « ecr »in çoğuludur, ücretler demektir.

Ne var ki İslâm hukukçuları, müctehit imamlar ve büyük müfessirlerimiz bu âyeti sözlük mânasıyla tefsir etmeyip, konuyla ilgili diğer âyetleri ve rivâyet edilen sahîh hadîsleri de dikkâte alarak daha geniş ve fakat farklı ictihatta bulunmuşlardır. Biz önce bu görüş ve ictihatların özetini vermeyi, sonra da meseleyi sonuca bağlamayı uygun gördük:

1— el-Hasen ve Mücâhid'e göre, kadınlardan sahih nikâhla yararlandığınız takdirde onların mehirlerini veriniz. Nikâhlandıktan sonra bir defa olsun cinsel yaklaşmada veya Hanefîlere göre sahih bir halvette bulunan koca, karısına belirlenen, belirlenmediği takdirde emsaline uygun mehir vermekle yükümlüdür.

Bu görüşe göre, âyet, MUT'A NİKÂHIYLA ilgili değildir.

2— İbn Huveyz-Mendad'a göre de âyeti mut'a nikâhının câiz olduğuna hamletmek doğru değildir. Çünkü Resülüllah (A.S.) Efendimiz mut'a nikâhını yasaklayıp haram kılmıştır. Hem Kur'ân'da (فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ) = Sahiplerinin izniyle kendinize nikâhlayın. (1) buyurulmuştur. Bu bir bakıma yukarıdaki âyeti açıklar mahiyettedir. «Sahipleri..» diye terceme ettiğimiz «ehil»den maksat, veli ve iki de şâhitle yerine getirilecek şer'î nikâhtır. Mut'a Nikâhı ise bu ölçü ve anlamda değildir.

Bu görüş daha çok birinci görüşü destekler muhtevadadır.

3— Cumhura göre bu, İslâm'ın ilk yıllarında câiz olan veya savaş nedeniyle ruhsat verilen Mut'a Nikâhına delâlet eder. Şartlar değişince

---

(1) Nisa : 25

bu hüküm kaldırılmıştır. Nitekim İbn Abbas, Ubey ve İbn Cübeyr bu âyeti : (« فاستمتعتم به منهن إلى أجل مسمى فآتوهن أجورهن ») şeklinde okumuşlardır. (1)

4— Tabiînden Saîd bin Müseyyeb'e göre, âyet, mut'a nikâhıyla ilgilidir; ancak miras âyetiyle hükmü kaldırılmıştır. Çünkü mut'a nikâhında miras hükmü câri değildir.

5— Hz. Âişe ve Kasım bin Muhammed'e göre, mut'â nikâhı şu âyetle yasaklanıp haram kılınmıştır : (وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ) (2)

Bu bakımdan mut'a ne sahih bir nikâhtır, ne de elin sahip olduğu bir mülktür, (cariye anlamına olan mülk). Nitekim Dârekutnî, Hz. Peygamber (A.S.)ın mut'a nikâhını haram kıldığına dair Hz. Ali'den (R.A.) sahih rivâyetler yapmıştır. Hazreti Ali (R.A.) bu konuda diyor ki : **«Ramazan orucu diğer bütün oruçları; zekât diğer bütün sadakaları; talâk, iddet ve miras hukuku mut'ayı; kurban diğer boğazlamaları neshetmiş, hükmünü kaldırmıştır.»**

6— İbn Mes'ud (R.A.) da, talâk, iddet ve miras hukukuyla mut'a nikâhının hükmü tamamen kaldırılmıştır, diyor.

MUT'A NİKÂHI NE ZAMAN VE KAÇ DEFA MUBAH KILINMIŞTIR?

* Sahih-i Müslim'de Hz. Abdullah'tan yapılan rivâyete göre, deniliyor ki : «Biz, Resûlüllah (A.S.) Efendimizle birlikte savaşırken evimizden ayrı düştük ve bu yüzden Peygambere : «Ya Resûlellah! kendimizi iğdiş yapalım mı?» diye sorduğumuzda bizi böyle bir şey yapmaktan men'etti ve dul kadınlarla bir elbise karşılığında muvakkat nikâh yapmamıza ruhsat verdi.»

Ebu Hâtim el-Büstî'nin de dediği gibi, ashabın bu sorusundan mut'a'nın önceleri meşrû ve mubah olmadığı anlaşılıyor. Yine ciddi tesbitlere göre, verilen bu ruhsat Hayber savaşında kaldırılıyor. Sonra fetih yılında (yani Mekke'nin fethinde) tekrar ruhsat verildiği ve üç gün sonra, bir rivâyete göre üç saat sonra ruhsatın kaldırıldığı, kıyâmete kadar haram kılındığı naklediliyor.

(1) Nisâ Sûresi : 25 - Kurtubî : 5/130
(2) Mü'minûn Sûresi : 6

İlim adamlarımız bu rivâyeti pek sıhhatli bulmamışlar. Üzerinde hayli farklı tesbit ve görüşlere yer verilmiş ve tartışma konusu olmuştur. Allah daha iyisini bilir.

Tartışma konusu olan, Hayber savaşında kaldırıldığı rivâyeti değil, Mekke'nin fethinde buna tekrar ruhsat verildiğine dair olan rivâyettir. (1)

* İbn Arabî diyor ki : mut'a nikâhı, şeriatın garip hükümlerinden biridir. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında mubah kılınmış, Hayber'in fethinde haram kılınmış ve Evtas savaşında tekrar mubah kılınmış ve ondan sonra tekrar haram kılınmıştır. Kıble meselesi hariç bunun bir benzeri ikinci bir mesele yoktur.

Burada, Evtas olayının Hayber'den önce mi, sonra mı meydana geldiği de bir araştırma konusudur. (2)

* El-Ekva'a göre, mut'a nikâhı Evtas olayında mubah kılınmış, Hayber'in fethinde ise haram kılınmıştır. Bundan sonra artık mubah kılındığını belirten sahih bir rivâyet mevcut değildir.

el-Ekva'ın tesbitinden, Evtas olayının Hayber'den önce meydana geldiği anlaşılıyor ki sahih olan da budur.

* Rabi' bin Sebre'ye göre, Mekke fethinde tekrar mubah kılınmıştır. Ne var ki bu rivâyet pek muteber sayılmamıştır.

* Ebû Davud'un Musannef'inde, Rabi' bin Sebre'den yapılan rivâyete göre, mut'a nikâhı, son olarak Haccetü'l-Vedâ'da yasaklanmıştır. Ebu Dâvud diyor ki,«bu konuda en sahih rivâyet budur..»

İlim adamlarımız, ciddi araştırmacılarımız, bu rivâyetin de pek muteber olmadığını ortaya koymuşlardır. Çünkü Haccetü'l-Vedâ'da ashabın çoğunun karısı yanında bulunuyordu. O ana kadar buna ruhsat verildiğini belgeliyen hiçbir rivâyet mevcut değildir. Ancak Haccetü'l-Vedâ'da bunun haram olduğunun bir kez daha duyurulmasında yarar görülmüş olabilir.

* Amr'ın el-Hasen'den yaptığı rivâyette ise, şöyle deniliyor : Mut'a ancak üç kez mubah kılınmıştır. En son Umre-i Kaza'da mubah kılındığı ve ondan sonra artık yasaklandığı sanılmaktadır.

* Ebu Cafer et-Tahaviy'e göre : Mut'a konusunda Hazreti Peygamberden yapılan bütün rivâyetler seferde bulunduğu zamanlara raslar. Se-

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 5/130
(2) » » : »/131

ferde buna ruhsat verildiği gibi, yine seferde yasaklanmıştır. Haccetü'l-Vedâ'da mubah kılındığını iddia edenlerin rivâyeti ise, bu konudaki rivayetlerin hepsinin dışında kalır. Çünkü Vedâ' Haccında çoğunun karısı yanında bulunuyordu. Ashabın orada bekârlıktan şikâyet etmesi ise hiç düşünülemez. Bilâkis bunun haram olduğu Haccetü'l-Vedâ'da bir defa daha ilân edilmiştir. Çünkü Mekke'de bu âdet yaygındı. (1)

* el-Eşca'ın Ammar Mevlâ Şerîd'den yaptığı rivâyete göre, Ammar diyor ki : İbn Abbas'a sordum :

— Mut'a zina mıdır, yoksa nikâh mıdır?

Cevap verdi :

— Ne zinâdır, ne de nikâh...

— Peki nedir? dedim,

— O, Allah'ın buyurduğu gibidir, dedi.

— Mut'adan dolayı iddet gerekir mi? diye sordum.

— Evet, bir ayhali, diye cevap verdi.

— Mut'a ile evlenen çiftler birbirine vâris olur mu? diye sorduğumda ise, dedi ki :

— Hayır.

* Ebu Amr de diyor ki : Önce gelen âlimlerle, sonra gelen âlimlerden hiçbiri mut'a'nın belli bir süre ile nikâh olduğunda ve bu anlamda evlenen çiftlerin birbirine vâris olmayacağında farklı görüş ortaya koymamıştır.

* İbn Atiyye diyor ki : Mut'a nikâhı, adamın kadınla iki şâhit huzurunda ve velisinin izniyle belli bir süre için evlenmesidir. Ancak aralarında miras hükmü câri değildir. Süre sona erince kadın artık boşanmış kabul edilir ve birbirine haram sayılır. (2)

Nuhas bu konuda şöyle bir tarifte bulunmuştur : Mut'a : erkeğin kadına, «seninle bir gün için evleniyorum, sana iddet gerekmez, aramızda miras ve talâk da söz konusu değildir. Buna şahitlik edecek kimseye de ihtiyaç yoktur.» demesi ve kadının da bunu böyle kabul etmesidir.

Bu doğrudan zinâdır. İslâm hiçbir zaman bunu mubah kılmamıştır. Onun için Hz. Ömer (R.A.) : «Bana mut'ayla evlenmiş bir adam getirilmiye

---

(1) Şerhu Maani'l-Asâr : 3/24-27
(2) Tefsîr-i Kurtubî : 5/132

görsün mutlaka onu taşla ezip belirsiz hale getiririm!» demiştir. (1)

Bütün bu rivâyet ve tesbitlerden çıkaracağımız sonuç şudur :

«Mut'a nikâhına İslâm'ın ilk yıllarında bilhassa savaş günlerinde ruhsat verilmiş, sonra Hayber'in fethinde yasaklanmıştır. Bunun dışındaki rivâyetlerin, görüş ve tariflerin çoğu sıhhatlı değildir, aynı zamanda haber-i vahitle rivâyet edildiği için de hükme medar sayılmamıştır. İslâm savaş günlerinde bu hususta iki zarardan en hafifini seçip geçici bir ruhsat tanımıştır, hepsi o kadar. Vedâ' haccında da bunun haram kılındığının bir daha açıklanması, her türlü şüphe ve ihtimalleri kaldıracak anlamdadır.»

Tekrar edelim ki bu konuda en sahih ve hükme medar rivâyet Hz. Ali (R.A.)den yapılanıdır :

نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ، عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، يَوْمَ خَيْبَرَ. وَعَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْحُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ.

«Peygamber (A.S.) Efendimiz Hayber gününde hem mut'a nikâhını, hem de ehli eşek etini yasakladı.» (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Evlenme hususunda hangi kadınları nikâhlamanın helâl, hangilerinin haram olduğu kısmen belirtildikten sonra, hür mü'mine kadınları nikâhlamaya maddî yönden gücü yetmiyen kimseler, zinâya sapmaktan endişe ederlerse, o takdirde namuslu mü'mine câriyelerle, sahiplerinin iznini alarak evlenmelerinde bir sakınca olmadığı belirtiliyor.



(1) Tefsîr-i Kurtubî : 5/132 - Şerhu Maanî'l-Asâr : 3/26
(2) Buharî-Müslim

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ
الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ
مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ
بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ
وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ
وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ فَاِذَا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ
فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ
لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

MEÂLİ :

25— Sizden kim iffetli hür mü'mine kadınlarla evlenecek güce sâhip değilse, ellerinizde bulunan mü'mine câriyelerinizden (alıp evlensin). Allah îmânınızı daha iyi bilendir. Kiminiz kiminizdensiniz, (aynı soydan gelmesiniz). O halde fuhuşta bulunmayan, gizli dost edinmeyen namuslu iffetli olanlarını sâhiplerinin izniyle kendinize nikâhlayın; mehirlerini de örfe uygun biçimde verin. Bu evlilikten sonra fuhşa saparlar (zinâ ederler)se, o takdirde cezâları, hür kadınlar hakkında konan cezânın yarısıdır. (Câriyeyle evlenmenize izin verilmesi) sizden günah sıkıntısına (zinâya) düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADİSLER

«Herhangi bir köle efendisinin iznini almaksızın evlenirse, o zânidir.» (1)

«Kadın kadını evlendirmesin, kadın kendi kendini de evlendirmesin. Çünkü zâniye, kendi kendini evlendiren kadındır.» (2)

«Sizden birinizin cariyesi zina ettiğinde, bu ortaya çıkıp kesinleşirse, ona had tatbik edin ve kendisini ayıplamayın. İkinci defa zinâ ederse, yine had cezası tatbik edin ve kınayıp ayıplamayın. Üçüncü kez zina ederse, artık onu kıldan ma'mul bir urgan karşılığında bile olsa satsın!.» (3)

«Ey gençler topluluğu! sizden kim evlenip (karısının mehir ve nafakasını karşılamaya) güç getirirse, evlensin. Çünkü evlenmek gözün daha çok (haramdan) sakınmasını, namus ve iffetin daha çok korunmasını sağlar. Buna güç getiremiyene oruç tutmak gerekir. Çünkü oruç onun için bir nevi iğdişliktir.» (4)

EVLENMEDE MALÎ GÜÇ

(وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ . . . .)

«Sizden kim iffetli hür mü'mine kadınlarla evlenecek güce sahip değilse...»

Kur'ân-ı Kerîm, neslin devamı, fuhşun önlenmesi, düzenli bir âile hayatının kurulması için meşru' yoldan evlenmeyi emretmiş bunu kuvvetli sünnet saymıştır. Maddî ve mânevî güç ve imkânı bulunduğu halde evlenmeyip bekâr olarak ölenleri Hz. Peygamber (A.S.) kınamış, onları ölülerin en rezili diye vasıflandırmıştır. Ancak kurulacak yeni yuvanın zarûrî ihtiyaçlarını karşılayacak malî imkânların bulunmasına özellikle parmak basmış ve bu sünneti malî imkânla kayıtlamış, böyle bir imkâna sahip olmayanların sabretmesini tavsiye ederek kendileri lehine daha hayırlı sonuç-

(1) İbn Mace/nikâh : 15

(2) » » » : 43

(3) Buharî/Büyû : 66, 110-Müslim/hudud : 30 - Ahmed : 2/249, 376 422, 431, 494

(4) Buharî/savm : 10, nikâh : 2, 3,19 - Müslim/nikâh : 1, 3 - Ebû Davud/nikâh: 1 - İbn Mâce/nikâh: 1 - Nesâî/siyam : 43 - Dâremî/nikâh : 2 - Ahmed: 1/378, 424, 425, 432

lar vereceğini belirtmiştir. Hür iffetli mü'mine bir kadını sıkıntıya sokup her gün ayrı bir huzursuzluk çıkmasına neden olmaktansa, bekâr yaşamak daha hayırlıdır. Câriyelerin henüz yer yer kendini hissettirdiği İslâm topluluklarında ise, ikinci çare olarak zinaya sapmamak için onlarla evlenilmesine cevâz verilmiştir. Bu da gelişi güzel değil, sahibinden izin alıp mehrini ödemek şartıyla mümkün olacağına bilhassa temas edilmiştir. Nikâhlanan kadın cariye de olsa, onun kadınlık ve annelik vekarına saygılı olmamız, ticarî bir meta' muamelesinden uzak, insanlığımıza yakışır ölçü ve anlamda bir evliliğe kapı açmamız gerekir. İşte Kur'ân bu hususa açık işârette bulunup mü'minleri uyarıyor. Ayrıca kendini zinâdan koruyabilen bir bekâr mü'minin, câriye de olsa, bir kadını sırf şehvetini teskin etmek için sıkıntıya sokmasının da pek uygun olmayacağına dikkatleri çekip evlenmemenin daha hayırlı olacağını haber veriyor.

Bu, bir bakıma kadına ve dolayısıyla insan unsuruna gösterilen saygının ve ona tanınan hakların bir belirtisidir. Böylece mü'min câriyelerin de rasgele alınmaması tenbih edilmiş oluyor.

Kur'ân bir yandan toplum yapısındaki bu zayıf unsurları koruyup insanî haklarının yok yere çiğnenmesine kapıları kaparken, onları da tamamen başıbcş bırakmıyor; yani yarı hürriyet sınırları içinde sınırsız bir hürriyet tanımıyor; fuhşa sapacak olurlarsa, hür kadınlara uygulanan cezanın yarısının onlara uygulanmasını emrediyor. Çünkü hürriyeti yarıyarıya elinden alınmış bir insana verilecek bu kabil cezânın da ona göre tutulması adâletin gereği değil midir? Böylece bu konuda cezâ hürriyetle orantılı oluyor.

HEPİNİZ AYNI SOYDANSINIZ

(وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ) **«Allah imânınızı daha iyi bilendir. Kiminiz kiminizdensiniz..»**

Renk, ırk, dil ve bölge farkı gözetmiyen Kur'ân, insana değer sunarken daha çok onun imân ve takva (Allah'tan saygı dolu bir kalble korkup kötülüklerden sakınma)sına bakar. Kölelik, esirlik ve cariyelik, zenginlik ve fakirlik gibi sıfatların ve durumların arızî olduğuna dikkatleri çeker, bunlardan hiçbirinin değer ölçüsü olmadığını hatırlatır. Bütün insanların tek soydan geldiğini, hakiki üstünlüğün imân, takva ve fazîletle vücut bulabileceğini vurgular. Ancak Kur'ân bir yandan da insanın evlilik gibi konularda sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını ihmal etmez. Geçimini zor

sağlayabilen bir erkeğin bolluk içinde doğup büyüyen hür mü'mine bir kadınla evlenmesini pek uygun görmez. Çünkü bu durumda olan çiftlerin mutlu bir yuva kurması çok zor, hattâ bazen imkânsızdır. Ama hayatı çileyle dolu olup kıt kanaat geçinmesini bilen bir mü'mine câriye ile evlenmeye engel olmaz. Bununla beraber câriyeyi de sıkıntıya sokmak ihtimal dahilindeyse adamın evlenmeyip bekâr kalmasının hayırlı olacağını ve şehvetini teskin için oruç tutmasını tavsiye eder.

Bütün bu kayıt ve rivâyetlerden anlıyoruz ki, İslâm kadının mehri hususunda bir sınırlama yapmamış, bunu daha çok örfe, kadının sosyal ve âile durumuna uyum sağlayacak bir anlayış ve ölçüye bırakmıştır.

FUHUŞTA BULUNMAYAN VE GİZLİ DOST EDİNMEYEN CÂRİYELER

(مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ . . . .) **«O halde fuhuşta bulunmayan, gizli dost edinmeyen namuslu, iffetli olanlarını......»**

İslâm, iffet ve namus cevherini hür mü'mine kadınlarda aradığı gibi, câriyelerde de arar ve ancak bu cevhere dosdoğru sahip bulunan kadınlar ev hanımı olmaya lâyıktırlar, der. Peki ama dinimiz iffet ve namus cevherini yalnız kadınlarda mı arar, yoksa erkeklerde de aynı cevherin bulunmasını ön görür mü? Kur'ân'da ciddi bir araştırma yapıldığı ve ilgili hadîslerle birleştirildiği takdirde aynı sıfatın erkeklerde de arandığını görürüz. Nisâ sûresi 24. âyette, **«(İşte bütün bunlar) Allah'ın size farz kıldığı yazılı hükümlerdir; bunlardan başkasını, namuslu-iffetli olup, zinâdan kaçınarak mallarınızla (mehir verip) istemeniz size helâl kılınmıştır.»** buyurulurken bilhassa evlenecek erkeklerin de namuslu iffetli olup zinâdan kaçınan kimseler olması belirtiliyor. Aynı husus Maide sûresi 5. âyetle de açıklanarak konuya ağırlık kazandırılmıştır.

FIKHÎ YÖNÜ

* İmam Mâlik'e göre, bir mü'minin maddî ve mânevî güç ve imkânı bulunduğu halde hür mü'mine kadınla evlenmeyip bir mü'mine cariye ile evlenirse, onları ayırmak gerekir. (Bu yetki hâkime verilmiştir).

* İmam Ebû Yusuf'a göre, hür iffetli mü'mine bir kadınla evli bulunan kimsenin cariye ile evlenmesi câiz değildir. Çünkü âyette geçen TAVL tabiri ona göre, «hür kadın» demektir.

* Süfyan Sevrî, Katade, Atâ' ve Nahai'ye göre, TAVL tabiri, sabırlı, irâdeli ve dayanıklı olmak demektir. O halde bir câriyeye gönül verip başkasıyla evlenmeyi düşünmeyen erkek, malî gücü yerinde de olsa zinaya sapmamak için onunla evlenebilir.

* İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hür iffetli mü'mine bir kadınla evli bulunmayan kişi zengin bile olsa, Allah onun cariye veya Hıristiyan bir kadınla evlenmesine vüs'at tanımıştır. İsterse evlenebilir.

Tabiinden Mücahit'ten de bu anlam ve hükümde rivâyet yapılmıştır. Nitekim Süfyan Sevrî'nin İbn Ebî Leylâ'dan, onun da Minhal'dan, onun da Ubbad bin Abdillah'tan yaptığı rivâyette Hz. Ali (R.A.)nin şöyle dediği tesbit edilmiştir: «Câriye üzerine hür kadın nikâhlanırsa, iki gün hürre, bir gün câriyeye tahsis edilir.»

* İmam Şâfiî'ye göre, câriye ile evlenmek şu iki şarta bağlanmıştır: Malî güçsüzlük ve bu yüzden zinaya sapma endişesi..

TAHLİLLER

TAVL veya TUL tabiri üzerinde farklı yorumlar ve değişik tahliller yapılmıştır:

a) TAVL okunduğunda, refah ve zenginlik demektir. Falan adam TAVL sahibidir, yani malî güce sahiptir, demektir.

b) TUL okunduğunda, uzunluk anlamına gelir, kısanın karşıtıdır. Bundan maksat, mehir verecek kudrette olmaktır.

c) Evlenmeyi kolaylaştıran her türlü maddî ve mânevî güç demektir.

d) Satışı ve icare verilmesi mümkün olan her şeye TAVL denilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Hür kadınlarla câriyelerin nikâh ahkâmı belirtildikten ve onların bazı haklarına yer verildikten sonra aşağıdaki âyetlerle sözü edilen hükümlerin sebep ve illetlerine temas ediliyor; toplumun sağlam temellere oturtulmasının, âile yuvasının meşru sınırlar içinde varlığını koruyabilmesinin önemine işaretle bunu tahrip etmek isteyenlerin her devirde bulunabileceğine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾
وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ
عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

MEÂLİ :

26— Allah size (dinî hükümleri ve hükümlerin bağlı bulunduğu ahlâkî ölçüleri) açıklamak, sizden öncekilerin yollarını (örnekleriyle sergileyip) göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister. Allah bilendir ve yegâne hikmet sâhibidir.

27— (Öyle ya) Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyup gidenler ise, sizin(doğru yoldan) iyice sapmanızı arzu ederler.

28— Allah sizden (ağır sorumlulukları, taşınması zor yükleri) hafifletmek ister. İnsan oldukça zayıf (irâdeli) yaratılmıştır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Dinin (ve dindarlığın) Allah katında en sevimlisi, bâtıldan uzak hakka yönelik koskolay olanıdır.» (1)

«Ben, bâtıldan uzak hakka yönelik koskolay bir dinle gönderildim.» (2)

DİNÎ HÜKÜMLER AKIL YOLUYLA DEĞİL, VAHİY YOLUYLA BİLİNİR

Gerçi insan, zekâsıyla, aklıyla ve bir takım yetenekleriyle hakikatı

(1) Buharî/imân : 29 - Tirmizî/menakîb : 32, 64 - Ahmed : 1/236
(2) Ahmed : 5/266-6/116, 233

bulmaya, bulup kavramaya çalışır, ama bu hep sınırlıdır. Objektifleşme gayretimizin durmadan aklımızı harekete geçirmesi, eşyayı daha iyi anlamamıza yardım eder. Ne var ki hakikat bunun çok ötesindedir. Aklın ve zekânın hududunu aşar. Bunun için Hazreti Peygamber (A.S.) : **«Allahım! Eşyanın hakikatını olduğu gibi bana göster..»** diye duâ etmiştir. (1)

O'nun gibi, Bir olan, öncesiz ve sonrasız bulunan Allah'ı, O'na kulluk görevimizin hikmet ve manasını, bunun ölçü ve biçimini, âhireti ve ilgili hakikatleri, kabir âlemini aklımızla çözüp anlamamız mümkün değildir. Çünkü aklın sınırı ve ilgilendiği şey, fizik âlemidir. Bunlar ise daha çok metafizikle ilgilidir.

İşte konumuzu oluşturan 26. âyetle bu hususa temas edilerek, **«Allah size (dinî hükümleri ve hükümlerin bağlı bulunduğu ahlâkî ölçüleri) açıklamak ister..»** buyurulmuştur. Bu bakımdan «Dinsiz akıl kör, akılsız din topaldır..» diyenler yanılmamışlardır. İşte peygamber ve kitap gönderilmesinin sebeplerinden bir kısmı bunlardır; yani aklın sözü edilen hususlarda mutlaka vahye ihtiyacı vardır.

HAK DİNLERİN KAYNAĞI BİRDİR

(يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) **«Allah size açıklamak, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister.»**

Aynı kaynaktan süzülüp gelen hak dinler arasında ortaklaşa noktalar mevcuttur. Toplumun selâmeti, âilenin saadeti ve devamlılığı için kutsal kitaplarda yer alan hükümler ve tavsiyeler arasındaki yakınlık, benzerlik ve derece derece daha tekâmül edilmişlik bize kaynağın aynı olduğunu, aynı amaçlar güdülerek vahiy yoluyla indirildiğini göstermektedir. Diğer kutsal kitaplarda beşer eli dokunarak değiştirilen ilâhî beyân ve belgelerin Kur'ân tarafından tashîh edildiğini de bilmekteyiz. Kur'ân son kitap olma özelliğiyle kendisinden önceki kitap ve sahifelerin Allah tarafından indirildiğini ve gönderilen her peygamberin hak olduğunu ilân ederken, kasıtlı ve çok tutucu ellerin tahrif ettiği kutsal kitaplardaki son din ve son peygamberle ilgili belgelerin çoğu anlaşılmaz hale sokulmuş ve böylece dinler arasındaki bağlantılar koparılmıştır. Bu yüzden Kur'ân birçok âyetlerle Musa ve İsa Peygamberleri saygı ile anar, onların hak peygamber olduklarını ilân eder. Ama haham ve papazların bu kitaplar arasında ciddi ve objektif bir mukayese zahmetine katlanmadıkları, aksine

(1) Bunun hadîs olduğunu daha çok tasavvufçular söylerler.

bazı hükümleri değiştirip, tanınmaz hâle soktukları ve o sebeple de Yahudilerle Hıristiyanların Hazreti Muhammed'i peygamber, Kur'ân'ı da ilâhî kitap olarak kabul etmedikleri bilinmektedir.

Allah ise Kur'ân'da daha önce gelip geçen peygamberlerin yollarını hatırlatarak onlara iman edip doğru yolda yürüyen mutlu toplulukları örnek veriyor ve böylece dinler arasında ortaklaşa bağların bulunduğunu bilhassa belirtiyor.

AHLÂKÎ YÖNÜ

(وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا) **«Şehvetlerine uyup gidenler ise, sizin (doğru yoldan) iyice sapmanızı arzu ederler.»**

Her çağda ve devirde mide ve uçkuruna bağlı kalıp günlük hayatını bu doğrultuda acımasızca harcayan donuk ruhlu, tıkanık kalpli, silik vicdanlı, körpe dimağlı nice şehvet mübtelası kimseler vardır. Bunların dindarlığa, güzel ahlâka, erdemliğe hiç ama hiç tahammülleri yoktur. Fırsat buldukça bu düzeyde bulunan kişileri alaya alarak kendilerini aşağılık çukurundan çıkarma görüntüsü vermeye çalışırlar.

Ve yine bu tipler, içine düştükleribataklığın.ister istemez hayatın tek yolu ve amacı olduğunu, çevrelerine aşılamak ve yoldaşlarının sayısını artırmak için büyük gayretler harcarlar. Toplumun posası sayılan bu tipleri ıslâh etmek çok zor, hattâ bazı bölgelerde imkânsızdır. Meğerki Cenâb-ı Hak hîdayet verip inayet buyura...

Yıllar yılı din adamlarını alay konusu edinen, şiir, roman, hikâye, sinema, tiyatro ve benzeri sanat dallarıyla dine ve ondan kaynaklanan güzel ahlâka en ağır darbeyi indirenler de daha çok bunlardır.

Dün peygamberin karşısına çıkıp onu alaya alan, olmadık yalan ve iftiraları atan, bir sürü beyinsiz şirreti onun yakasına salıveren Ebu Cehiller ne ise, bugün Kur'ân hükümlerini çağdışı ilân edip, onu çöl kanunu diye vasıflandıranlar; kadının vücut hattını göstermiyen geniş mantoyu gericilik sayıp din ve ahlâk düşmanlığı kusanlar da odur.

Kur'ân'da mü'minlerin dikkati bu şehvet mübtelâlarına çekilerek, **«Şehvetlerine uyup gidenler ise, sizin (doğru yoldan) iyice sapmanızı arzu ederler.»** cümlesiyle gereken uyarı yapılmıştır.

Evlenme konusunda bilhassa bu hususlara parmak basılması çok anlamlıdır. İslâm, kadını şehvetperestlerin ağından ve ağzından kurtarmayı

amaçlarken onun kadınlık ve annelik gibi iki önemli vasfını bütün vekar ve terbiyesiyle korumayı planlamış, bunu yıkmak isteyenlerin karakter ve tutumunun portresini çizmiştir.

HAFİFLETİLEN AĞIR YÜK

(يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ) **«Allah sizden (ağır sorumlulukları, taşınması zor yükleri) hafifletmek ister..»**

Bu konuda Tevrat ile Kur'ân arasında mukayese yaparak bir kaç misal vermemiz, ilâhî muradı yansıtmamıza yardımcı olur:

TEVRAT : «Bir adam kızıyla anasını birlikte alırsa bu alçaklıktır; aranızda alçaklık olmasın diye kendisi ve kadınlar ateşte yakılacaklardır.» (Levililer : 10/14).

KUR'ÂN : **«Karılarınızın anaları (size) harâm kılınmıştır.»** (Nisâ : 23). Zina suçu dört şahitle tesbit edildiği takdirde sadece zina eden erkekle kadın öldürülür, ateşle yakılmaz.

TEVRAT : «Bir adam bir kız alır da kızın kız olarak bulunmadığını iddia eder ve doğru çıkarsa, o zaman genç kadını babasının evinin kapısına çıkaracaklar ve şehrin adamları onu taşla taşlıyacaklar ve ölecek..»

(Tesniye : 22/21).

KUR'ÂN ise, karısının zina ettiğini iddia eden koca, bu iddiasını gözleriyle fiil halinde görmüş dört erkek şahitle isbat edemediği takdirde LİAN yapılır ki bu, kadını büyük bir iftiradan korumakta ve haksız bir iddiaya kurban etmemektedir. Nitekim Nur sûresi 6-9. âyetlerle konu şöyle açıklanmıştır : **«Kendi eşlerine (zinâ suçu isnât edip iftira) atanlar ve kendilerinden başka şâhitleri bulunmayanlardan herbirinin şâhitliği, doğrulardan olduğuna dair dört defa Allah ile (yemin edip) şehadette bulunmasıdır.**

Beşinci defa, eğer yalancılardan ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını söylemesidir.

Kocasının elbette yalancılardan olduğuna dair kadının dört defa Allah ile yemin edip şehadette bulunması,

Beşinci defa, eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendisi üzerine (inmesini) dilemesi, kadından cezâyı savar.»

TEVRAT'ta zina konusunda evli, bekâr, hür ve câriye farkı gözetilmeksizin hepsinin öldürülmesi emredilmiştir.

KUR'AN'da ise, bekârlara yüz değnek vurulması, evlilerin öldürülmesi emredilir. Cariye ve köleye, hür kişiler hakkında uygulanan cezânın yarısının uygulanması hükme bağlanır.

Akrabadan kimlerle evlenmenin haram kılındığında Kur'ân ile Tevrat birleşir. (1)

Görülüyor ki Tevrat'taki bazı ağır hükümler Kur'ân'da hafifletilmiştir. Tabii bu misalleri çoğaltmak mümkün. Sosyal alandaki gelişme, daha medenice yaşama şuurunun uyanması, ilmî hareketin başlaması, dinî hükümlerin tekâmülünü gerektirmiş ve böylece en son dinde beşere daha çok kolaylıklar sağlanmıştır.

Beyhakî'nin «Şa'bü'l-İmân» bölümünde İbn Abbas'ın (R.A.) bu âyetlerle ilgili olarak şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

«Nisâ sûresinde sekiz âyet var ki, bu ümmet için üzerine güneşin doğup battığı her şeyden hayırlıdır.» Konumuzu oluşturan üç âyet onlardan üçüdür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle yetimlere karşı nasıl davranılacağı, mallarının korunması, rüşde erince kendilerine şahit huzurunda teslim edilmesi hakkındaki hükümler açıklandıktan; eline geçen malı harvurup harman savuran sefihlere mal teslim edilmemesi tavsiye edildikten sonra kadın haklarına geçildi, mehirlerin örfe uygun verilmesi emredildi. Hür kadınlarla câriyelerin nikah ahkamı ve bunun sebepleri üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle buraya kadar anlatılan hükümlerin bir özeti veriliyor. Zulüm ve haksızlıktan kaçınılması tenbih edilerek insan haklarının zedelenmemesine dikkatler çekiliyor ve meşru ticarete teşvik ediliyor.

——oOo——

(1) Bu konuda geniş bilgi için bak : Tevrat/Tesniye : 27/20
Kur'ân'da ise, Nisâ sûresi : 22, 23. âyetler

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ
تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَح۪يمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا
وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْل۪يهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
يَس۪يرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ
عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَر۪يمًا ﴿٣١﴾

MEÂLİ :

29— Ey imân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin; ancak karşılıklı rızayla meydana gelen alım-satım ile (yemeniz helâldır). Kendi kendinizi (harâm yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir.

30— Kim de bunu (ilâhî sınırı) aşarak, haksızlıkta bulunarak işlerse, onu ateşe ulaştırıp (Cehennem'e) sokacağız. Bu da Allah'a göre çok kolaydır.

31— Eğer men'edildiğiniz büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örtüp temizleriz ve sizi şerefli bir makama yerleştiririz.

İLGİLİ HADÎSLER

«Helâk edici yedi şeyden sakının : Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymak, yetim malı yemek, zina etmek, savaş alanından sırt çevirip kaçmak ve iffetli, namuslu mü'min

kadınlara zina isnat etmek..» (1)

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sordum :

— Hangi günah daha büyüktür?

— Allah'a eş-ortak koşman,. Halbuki O seni yaratmıştır. Buyurdu.

— Ondan sonra hangi günah daha büyüktür?

Diye sordum.

— Seninle birlikte(rızkını) yer korkusuyla çocuğunu öldürmen, diye cevap verdi.

— Ondan sonra hangisi? dedim.

— Komşunun karısıyla zina etmen..

Buyurdu. (2)

«Büyük günahlar : Allah'a ortak koşmak, ana babaya karşı gelmek, adam öldürmek, yalan yere yemin etmektir.»

«Size büyük günahların en büyüğünden haber vereyim mi? Allah'a ortak koşmak, ana-babaya karşı gelmektir.» buyurdu ve sonra dizleri üzerine doğrularak : **«Haberiniz olsun, yalan yere yemin, yalan yere yemin, yalan yere şahitlik...»** buyurdu ve bu cümleyi o kadar tekrarladı ki, «keşke sussa.» diye fısıldaştık. (3)

İLAHÎ SINIR, SAĞLAM AKIL VE GELİŞMİŞ VİCDAN İLE UYUM SAĞLAR

(يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) **«Ey imân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin...»**

(1) Buharî/vasaya : 23, tıb: 48, hudud: 44 - Müslim/iman : 144-Ebû Dâvud/vasaya : 10

(2) Buharî/tefsîr : 2, 25 - edeb : 20 - diyat : 1 - hudud : 19 - tevhid : 40, 46 - Müslim/imân: 141, 142 - Ebû Dâvud/talâk: 50 - Tirmizi/tefsir: 25 - Nesâi/tahrîm : 44- Ahmed: 1/380, 431, 434, 464

(3) Buharî/edeb : 6, eyman : 16, diyat : 2, istitabe : 1 - Tirmizî/tefsîr: 4, 6, 7 - Nesâî/tahrîm : 3, Kasamet : 48 - Daremî/diyat : 9 - Ahmet : 2/201, 214-3/495

Helâl ve haram sınırları ilk nazarda insan hürriyetini frenler, nefs ve şehvetle ilgili istekleri engeller gibi görünür. Gerçek anlamda ise, toplumun hürriyetini korumakta, insan haklarına el ve dil uzatılmasını önlemekte ve tek kelimeyle beşer ruhuna yakışanı emretmektedir.

İşte Kur'ân'ın buyurduğu bâtıl sebepler bu iki sınırla bağlantılı olmayan, sağlam akla ve gelişmiş vicdana ters düşen her türlü hile, yalan, haksızlık ve aşırılıktır. Bunu yine Kur'ân'ın yüksek beyânı doğrultusunda birkaç misalle açıklayalım :

a) Her kadına yakışan, meşru' yoldan evlenip annelik gibi kutsal vasfı zedelemeden ayakta tutmak ve âile yapısında sağlam karakterli evlât yetiştirmektir. Onu bu çizginin dışına çıkaran her sistem, her eğitim ve anlayış ve davranış haramdır, bâtıldır.

b) Her erkeğe uygun olan, başkasının namusuna göz dikmemek kadını kirletip sokağa atmamak, nesebi meçhul bir neslin meydana gelmesini önlemektir. İşte erkeğin bu doğrultuda hayatını disipline edip nefsine hâkim olması helâl, bunun aksine bir yol ve tutum haram ve bâtıldır. İnançlı ve kültür seviyesi yüksek bir toplumun akıl ve vicdanı da bundan başkasını kabul etmez.

c) «Her hak bir hizmet karşılığıdır» esasından veya ana fikrinden hareketle enerjisini ve mevcut kapitalini ortaya koyup alıcı ve tüketici lehine kolaylık sağlayarak mal getirip örfe uygun satış yapmak helâldır. Bunun dışına çıkıp faiz, rüşvet, irtikâp, zimmet, millet ve devlet malına el uzatmak, fahiş fiatla mal satmak, ihtiyaç maddelerini piyasadan çekip ihtikâr yapmak haram ve bâtıldır. Yine kültür seviyesi gelişmiş, aklı kendine rehber edinmiş bir toplumun bundan başkasını kabul etmesi düşünülebilir mi?

d) Her kadının, kadın-erkek arasındaki ilgi ve cinsel duygunun ölçü ve anlamını bilmesi ve bu açıdan hareketle şehveti tahrik edecek söz ve davranışlardan, giyim ve kuşamdan kaçınması, hem kendi selâmeti, hem âile ve toplum yapısının sapasağlam ayakta durması, hem de yetişmekte olan nesle örnek olması bakımından çok gereklidir. Bu ölçü ve sınırı aşması haram ve bâtıldır. Aklı başında, âhirete inanan ve millî, dinî kültürü alan hangi erkek karısının veya kızının, kızkardeşinin mahrem yerlerini açıp etini teşhir etmesine, başka erkeklerin dikkatini kendi üzerine şehevî yoldan çekmesine razı olur?

BİR MİLLETİ YA DA NESLİ KATLETMEK

(وَلَا تَقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ) «Kendi kendinizi (haram yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin.»

Her millet varlığını koruyup devam ettirmek zorundadır. Bunun için bilimsel araştırmalara, eğitim kurumlarına, teknik araştırmalara yönelip hız verdiği kadar âile ve toplumu, inanç ve ahlâkı en sağlam biçimde korumak, âdet ve geleneklerine bağlı kalmak, tarihî hasletlerini kuşaktan kuşağa aktarmak gibi hayatî meselelere de eğilmesi gerektir. Aksi halde tek yönlü kalıp kendini dengesizliğe itmiş olur ki, bunun sonu bir nevi intihar demektir.

Kur'ân Allah'a inanan milletlere bu açıdan sesleniyor: **«Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin; ancak karşılıklı rızayla meydana gelen alım-satım(la yemeniz helâldır). Kendi kendinizi (harâm yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir.»**

Bunun taşıdığı anlam ve hüküm gayet açıktır: Ehil kişiler iş başına getirilmediği, fertler ve toplum kendi haline bırakıldığı gün, helâl ve haram sınırları birbirine karışır, kötü niyetli kişilere, arayıp da elde edemedikleri fırsat ve imkânlar verilmiş olur. Ve işte o zaman her kesimde ve konuda anarşi ve tuğyan başlar, ahlâksız şirretler sahnede kolgezerken ahlâklı fakat korkak kişiler belirsiz ve silik hale gelir. Çok geçmeden toplum kendini mânevî alanda da katletmiş olur... Artık ne akıl kalır, ne vicdan, ne ruh kalır, ne de imân... Bozuk bir düzen, bozuk bir nesil oluşur ve sonucu bütün âileleri perişan eder.

HAKKA TECAVÜZ İNSANA ÜÇ AYRI CEHENNEM HAZIRLAR

Biri vicdanda, biri toplum yapısında, diğeri âhirette.. Haksız insan kendini ne kadar başarılı ve becerikli kabul etse bile, vicdanı için için onu kemirip rahatsız eder. Böylece bir iç cehennemi başlar. Yapılacak her haksızlık oraya sadece bir kürek yakıt atar. Düşünebilen bir insan için bu çok fena bir azâptır. «Kendi kendinizi öldürmeyin!» emri bu gerçeğe ışık tutar.

Toplum yapısında revaç bulan haksızlık ve zulüm, çoraklaşan araziye döner; mevcut bitkiler sararmaya, asırlık ağaçlar kurumaya yüztutar. Bu düzeye gelen toplumda ne huzur kalır, ne de güven. Herkes ha-

linden şikâyetçidir. Bir bataklık ki içine düşen kurtulmak ister, ama ne çare kurtulamaz. İnsan için hayatta ikinci Cehennem budur. Üçüncüsü ise âhirettedir. O halde fertler de, milletler de kendi saadet ve felâketini kendileri hazırlarlar.

O kadar ki, bu noktaya gelen bir millet artık kış mevsimine, yaşlılık devresine girmiş sayılır. Allah'ın yardımı ulaşmazsa, yıkılır. **«Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir.»**

Kendi Kendinizi Öldürmeyin!

Müfessirlerin yorum ve açıklamasına göre bu, üç anlamda tezahür eder :

1. Haram ile beslenmek, bâtıl sebepleri harekete geçirip başkasının hakkına el uzatmakla gerçekleşir. Haram ile beslenen bir beden ateşe daha lâyıktır, çünkü ruhunu önceden katletmiştir.

2. İmân ve irfan zayıflığından veya tamamen bunların yokluğundan dolayı olayların te'siri altında kalıp intihar etmekle ortaya çıkar.

3. Aşırı zühd adına nefse gereğinden fazla eziyet edip bedeni kuvvetten düşürmek ve işe yaramaz hale getirmekle kendi kendini öldürmüş olur.

Sıraladığımız bu üç türlü katil, veya tedricî intihar da haramdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bâzı sebep ve bahanelerle insan haklarına el uzatmanın, meşru alım-satım dışında halkı sömürmenin zulüm olduğu, düzensizlik ve dengesizlik doğuracağı belirtildi. Allah'a inananların bu tür kirli işlere girmemeleri; imân, vicdan ve sağlam akılla bağdaşmıyan yollara baş vurmamaları tenbih edildi. Aşağıdaki âyetlerle de imân ve vicdanı kemiren, ruhu paslandıran haset ve gözaçlıktan kaçınılmasına dikkatler çekiliyor ve ayrıca kadınların erkeklere has ruhî ve bedenî yetenek ve özelliklere özenip temennide bulunmalarının insan fıtratına ters düştüğüne, ilâhî hikmete bir bakıma karşı çıkma anlamı taşıdığına işâret edilerek gerekli uyarı yapılıyor.

——oOo——

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ
نَصٖيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَصٖيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ
وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمًا
﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ
وَالْاَقْرَبُونَ وَالَّذٖينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ
نَصٖيبَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدًا ﴿٣٣﴾

MEÂLİ :

32— Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kıldığı hususları temenni edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Siz Allah'tan bol nimetini, cömertçe ihsânını isteyin. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilendir.

33— Ana-babanın ve yakın hısımların geriye bıraktıkları maldan -erkek ve kadından her biri için- vârisler kıldık. Kendileriyle yeminli bağlantı yaptığınız kimselere de hisselerini verin. Şüphesiz ki Allah her şeye şâhittir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (A.S.) Efendimizin hanımlarından Ümmü Seleme (R.A.) bir gün temenni mahiyetinde şöyle demişti :

— Ya Resûlellah! erkekler savaşıyor, biz savaşamıyoruz. Dolayısıyla bu şerefli hizmetten mahrum kalıyoruz. Onlardan zayıf olduğumuz halde mirasta onlara ayrılanın yarısı bize veriliyor..

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Katade'nin tesbit ettiği rivâyette ise şöyle deniliyor:

Erkeklere mirasta kadınlara nisbetle iki kat hak tanınmıştı. Onlar bunu dikkate alarak, âhirette de kadınlardan çok üstün derece ve kerâmetlere erişmeyi temenni ettiler. Bunun üzerine **«Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır.»** Herkes ameli ve takvası nisbetinde derece ve kerâmetlere erişebilecektir, meâlindeki âyetler indi. (2)

Diğer bir rivâyet :

Müslüman kadınlar, «Erkeklerin Allah yolunda savaştıkları gibi keşke biz de savaşsaydık.» diye temennide bulunmuşlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (3)

Yine Katade diyor ki :

«Cahiliyye devrinde kadın ve çocukları mirasçı kabul etmezler, onları kendi kaderlerine terkederlerdi. İslâm gelince bu iki zayıfın hakkını korudu, kadınlara erkeklere nisbetle yarı hisse verildi. Çünkü ailenin yükünü erkek taşır. Bunun üzerine kadınlar erkekler kadar hisse almayı temenni ettiler, derken yukarıdaki âyetler indi.» (4)

İbn Abbas'a (R.A.) göre : Bu âyet daha çok Peygamber (A.S.) Efendimizin birbirine kardeş yaptığı Ansar ile Muhacirler hakkında nazil olmuştur. Onlar bu kardeşlik sebebiyle birbirlerine vâris oluyor, ölenin asabe ve diğer zevi'l-erham hısımlarına bir şey verilmiyordu. Âyetler bu uygulamayı kaldırmaya mâtuftur. (5)

İLGİLİ HADİSLER

«Allah'tan bol nîmetini, cömertçe ihsanını isteyin. Çünkü Allah kendisinden istenilmesini sever. Hem ibâdetin en üstünü, acı ve kederden sonra gelecek sevinci beklemektir. (6)

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Lübabu't-te'vîl - İbn Cerir - Esbab-ı Nüzul/Nisabûrî

(2) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî

(3) İbn Kesîr-Lübabu't-te'vîl - Mefatihü'l-Gayb

(4) Kurtubî : 5/162 - Lübabu't-te'vîl Alaedin Ali

(5) Lübabu't-te'vîl : 1/343 - Kurtubî : 5/165

(6) Tirmizî

«İslâm'da (birbirine vâris olma hususunda), yeminli akit yoktur.» (1)

«Cahiliyye devrinden kalma ne kadar yemin varsa ona bağlı kalın. İslâmiyette ise (o tür) yemin yoktur.» (2)

«Farzları (Kur'ân'da belirtilen miras hususundaki belli hisseleri) sahiplerine ulaştırın. Geriye kalanı erkek tarafından (asabe sayılan) diğer varislere (verin).» (3)

TARİHÎ YÖNÜ

Âyetin iniş sebepleriyle ilgili bütün hadîsler ve rivâyetler dikkate alındığında 33. âyetle, cahiliyye devrinde çok yaygın bulunan iki gayr-i âdil âdetin yasaklanmış olduğunu görüyoruz.

1. Çocuğu olmayanlar, başkasının çocuğunu evlât edinir ve ölünce de bütün servetini o çocuğa bırakır, asabe ve zevilerham düzeyindeki vârislerine bir şey verilmezdi. Âyet, bu âdeti kaldırdı.

2. Birbirleriyle dostluk kurup sıkı-fıkı olanlar, öldüklerinde sağ kalanı diğerine vâris olup terekeden altıda bir hisse almak için yeminli akit yaparak şöyle derlerdi :

«Benim kanım senin kanındır. Benim yıkımım senin yıkımındır. Benim intikam ve kin tutmam senin intikam ve kin tutmandır. Benim savaşım senin savaşındır. Benim esenlik ve barışım senin esenliğin ve barışındır. Sen bana, ben de sana vâris oluruz. Sen benim hakkımı ararsın, ben de senin hakkını ararım. Sen benden yana kan parası ödersin, ben de senden yana...»

Kurtubî'nin tesbitine göre, **«Yeminli bağlantı yaptığınız kimselere de hisselerini verin!»** hükmü, **«Ana-babanın ve yakın hısımların geriye bıraktıkları maldan erkek ve kadınlardan her biri için vârisler kıldık..»** âyetiyle kaldırılmıştır. İbn Cerîr Taberî de aynı görüştedir. Cumhur-i selefe göre yemin bağlantısıyla birbirine vâris olmanın hükmü, (وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ) **«Hısımlar ise Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındır.» (4)** meâlindeki âyetle kaldırılmıştır.

İlim adamlarından bir cemaate göre, âyet, yemin bağlantısıyla bir-

(1) Ahmed bin Hanbel - Zührî - İbn Kesir
(2) Ahmed bin Hanbel
(3) Buhari-Müslim-Tirmizi - Ahmed bin Hanbel: İbn Abbas R.A. dan
(4) Enfâl sûresi âyet : 75

birine vâris olma hakkında değildir; birbirine yardımcı ve nasihatçı olmak üzere yemin edenlerle ilgilidir.

YARATILIŞTA FARKLILIK

(وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ) **«Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kıldığı hususları temenni edip durmayın..»**

Kur'ân burada daha çok toplumu ilgilendiren bir noktaya parmak basarak iki ayrı cins olan, fakat birbirini tamamlayan kadın ile erkeğin yaratılışta farklı bulunduklarını hatırlatıyor. Hayat düzeninin dengeli ve canlı biçimde korunmasında bu iki farklı cinsin nazım rol oynadıklarına işârette bulunarak iyi düşünmemizi öneriyor. Biri diğerine benzemeye veya onun gibi olmaya özendiği ve bunu fiili alanda uygulamaya çalıştığı takdirde âile ve toplumun dengesini bozmuş olurlar. Bunun acısını daha çok yetişmekte olan kuşak çeker. Kur'ân bunun temenni edilmesini bile yararsız saymakta, kalbleri bu tür duygulardan temizlemeye yönelmektedir.

Erkekler genellikle güçlü, dayanıklı ve sabırlıdırlar; hayatın ağırlığını omuzlarında taşıyabilirler. Çabuk heyecana kapılmaz, soğukkanlı ve temkinlidirler. Kadınlar böyle değildir. Onlar daha çok annelik gibi sevgi, saygı, nezâket ve nezaheti gerektiren vasıfta yaratılmışlardır. Bu yüzden çok duyarlıdırlar. Yufka yürekli, ince kalpli de diyebiliriz. Çabuk kırılır ve üzülürler.

Kur'ân bu farklı duruma dokunarak kadınların erkekler gibi olmayı temenni etmelerinin, fıtrattaki hikmete, hayattaki dengeye bilgisiz ve ilgisiz kalmalarından ileri geldiğini belirtmek istiyor. Aynı şekilde erkeklerin de yükün ağırlığını düşünerek kadın olmayı temenni etmeleri veya onlara özenmeyi zaman zaman ortaya koymaları bilgisizliklerinin ürününden başkası değildir. İki ayrı cins aynı ölçü ve biçimde, aynı güç ve karakterde, aynı duygu ve fıtratta yaratılmış olsaydı, herhalde âile düzeni kalmaz, bir baş yerine birkaç baş ortaya çıkar, herbiri ayrı bir tarafa çeker, hayatın denge akışı diye bir şey kalmazdı. Aynı zamanda cinsel ilişkiler dumura uğrar, neslin devamı bile zorlaşırdı. Şeyh Muhyiddin Arabî'nin de dediği gibi, «kadının erkekten yaratılması, onu daha çok erkeğe bağlama, kişinin vatanına olan ilgisine benzer bir ilgi meydana getirme hikmetini taşımaktadır.» Erkek ise kadını -kendisinden bir parça kılındığı için- ona baş olma derecesinde sever. Kadın ise erkeği, parçanın bütüne olan bağlılığı nisbetinde sever, vatana olan ilgi ölçüsünde bağlılık duyar. Çünkü erkek kadının vatanıdır. (1)

(1) Fütuhat-i Mekkiyye : 1/679

Hayat Sahnesinde Herkes Yeteneğine Göre Yerini Alır :

(لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ) **«Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır.»**

Her insan kendi gücüne, akıl ve zekâsına, yetenek ve kültürüne göre hayat sahnesinde lâyık olduğu yeri alır; zayıflar, beceriksizler, pısırıklar ve korkaklar, irâdesiz ve dayanıksız olanlar kendiliğinden elenir. Ama hiçbir zaman bütün insanlar aynı güç ve yetenektedir denilemez. Çünkü Allah'ın koymuş olduğu hayat kanunu, insanların hepsini bir fabrikanın ma'mulleri gibi eşit biçimde yaratmamıştır. Bu da haliyle hayatın akışında dengeyi sağlamaya, düzeni korumaya yöneliktir. Herkes aynı zekâ, akıl, yetenek, güç ve biçimde yaratılsaydı çetin bir mücadele başlar, hiç kimse geride kalmak, ağır iş görmek, yük taşımak istemez, diğerinin kendisinden farklı olmadığını düşünerek aynı seviyede bulunmayı kaçınılmaz bir hak sayardı. Böylece ne hammal, ne çöpçü, ne kapıcı, ne de odacı bulunur, hayat ölçü ve anlamını yitirirdi. Cenâb-ı Hak bu farklı durumu, irsî kusur ve meziyetlerle sağlamakta, GEN denilen harikayı hizmete sevketmektedir. Tâki «Ben neden yeteneksiz, geri zekâlı yaratıldım?» diye itirazlar ortaya çıkmasın, ana-babanın ruh ve beden sağlığını koruyup korumamasının bunda olumlu ya da olumsuz tesiri anlaşılsın..

AHLÂKÎ YÖNÜ

İslâm, «Dünyalıkta kendinden aşağıya; din, ahlâk ve ilimde kendinden yukarıya bakmayı telkin eder.» Birincisi insanı kanaatkâr; ikincisi faziletli ve gayretli yapar, gıpta duygusunu geliştirip hayata canlılık kazandırır.

Temenni, daha çok ele geçmesi zor hattâ imkânsız bazı şeylere erişmeyi dilemek, kafa ve kalbi onunla meşgul edip durmaktır. Devamı halinde hasede dönüşür; haset de haksız yollara baş vurmaya sürükleyip götürür. O takdirde bâtıl sebeplerle birbirinin malını yemek, bu ve benzeri kötülüklerin ortaya çıkmasına sebep olmak gibi haksızlıkları doğurur.

Kur'ân-ı Kerîm bu ve bir önceki âyetlerle önce insanın dışını, sonra da içini düzeltmeye, dış temizliğiyle iç temizliğini birleştirip bütünleştirmeye yönelmiştir. Bunun hedefi ise saadetin şu üç mertebesini meydana getirip sağlamaktır :

1. Ruhumuz ve vicdanımızla ilgili saadetimiz,

2. Bedenimiz ve bağlı bulunduğu organlarla ilgili selâmetimiz,

3. Çevremizle ilgili saadetimiz...

Birincisi, sağlam imân, isabetli görüş, keskin zekâ, kuvvetli seziş ve mevcuda kanaatla gerçekleşir. Aynı zamanda namuslu, dürüst ve hakseverlikle gelişme kaydeder. Böylece kişide vücut bulan saadet atmosferinde aşırı utangaçlıktan terbiye ölçüsünü aşmayacak biçimde kurtulma duygusu belirir. Korkaklıkla atılganlık arasında dengeli bir cesaret oluşur. Bönlükle cerbezelik arasında hikmet ölçüsüne dayalı vakar meydana gelir. Bunların hepsi bir araya gelince de güzel ahlâkın meyveleri olgunlaşmış sayılır.

İkincisi, sağlık, güzellik, uzun ömür ve temiz bir hayat yaşama proğramı ile gerçekleşir. Kur'ân ruhumuza ve bedenimize uygun geleni, bu iki yapımızla uyum sağlayanı sergilerken ikinci kademedeki bu saadete erişmemizi telkin eder.

Üçüncüsü, beşerî münasebetlerimizin gelişmesine yardımcı olur; sosyal faaliyetlerde aktif rol almamızı, sözü dinlenir, sevilir ve sayılır kişi olmamızı, tek kelimeyle kişiliğimizi kazanmamızı kolaylaştırır ve dostların, sevenlerin ve sayanların çoğalmasına fırsat hazırlar.

O halde, «Neden Allah onu benden üstün kıldı, bunun aksini yapmadı?» diye bir soru ortaya atmamız hem yersiz, hem mânasız kalır. Çünkü Allah dilediğini yapar; O yaptığından sorulmaz; insanlar ise yaptıklarından sorulurlar. Allah'ın her işlediğinde mutlak hayır ve iyilik, denge ve düzen vardır. Bize düşen teslimiyettir. Nitekim kutsî hadîste buna işâretle buyuruluyor ki :

«Kim benim kaza (ve kaderi)me teslimiyet gösterir, belâma sabreder ve nimetlerime şükrederse, onu sıddîk (çok doğru) yazarım ve kıyâmet günü sıddîklarla birlikte haşrederim. Kim de kazama razı olmaz, belâma sabretmez, nîmetlerime şükretmezse, kendine benden başka Rab arasın!.» (1)

TAHLÎLLER

- F a z l : Rızık, bol nîmet, cömertçe ihsan, ibâdete tevfik, düzenli hayata açılan kapı gibi mânalara gelir.

- M e v â l î : M e v l â 'nın çoğul şeklidir; zıt mânalara gelen bir kelimedir : Köle azât edene denildiği gibi, azât edilen köleye de denir. Sınıf farkında da üst düzeyde bulunan kimse için kullanıldığı gibi

(1) Beyhakî - Mefatihü'l-Gayb/Fahruddin Razî

alt düzeyde olan hakkında da kullanılır. Ayrıca yardımcıya, amca çocuklarına ve komşuya da «mevlâ» denilmiştir. Âyette ise «vârisler» mânasında kullanılmıştır ki, daha çok asabe ve zevilerhamı içermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Erkek ve kadından her birinin yaratıldığı «fıtrat kanunu»na bağlı kalarak dünya hayatında fıtratına yakışanı ve bu açıdan ruhî yapısıyla uyum sağlıyanı yapmakla yükümlü tutulduğu belirtildikten sonra aşağıdaki âyetlerle erkeklerin fıtrat kanununa göre üstün yaratıldıklarına dikkatler çekiliyor ve bunun örneği ve nedeni özetleniyor.

——oOo——

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ وَاللَّاتِي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا اِنْ يُرِيدَا
اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

MEÂLİ :

34— Erkekler, kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarını (mehir ve nafaka olarak) harcamaları sebebiyledir. O bakımdan güzel huylu, iyi amelli kadınlar itaâtlıdırlar. Allah (onların haklarını ve iffet perdelerini) nasıl koruduysa, onlar da (kocalarının) yokluğunda öylece (hem kendilerini, hem kocalarının mal ve şerefini) korurlar.

O kadınların ki, baş kaldırıp itaâtsizliklerinden endişe duyarsınız, önce onlara öğüt verin, sonra da yataklarında yalnız bırakın; (yola gelmezlerse) bu defa dövün. O takdirde (kadınlık vecibelerini yerine getirip) size itaât ederlerse, artık (üzüp incitmek için) aleyhlerinde bir yol aramayın. Şüphesiz ki Allah, çok yücedir, çok büyüktür.

35— Karı-koca arasının açılmasından endişe ederseniz, bir hakem erkeğin âilesi tarafından, bir hakem de kadının âilesi tarafından gönderin; karı-koca (ya da hakemler) aralarını düzeltmeyi dilerlerse, Allah onları başarılı kılar. Şüphesiz ki, Allah her şeyi bilen ve her olup bitenden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Muhaddis Mukatil diyor ki :

Ansardan Sa'd bin Rabî' ile karısı Habîbe'nin arası açılmış ve bu yüzden Sa'd ona bir tokat vurmuştu. Kadıncağız durumu babası Zeyd'e iletti. Zeyd, kızına yapılan bu davranışa üzülerek durumu Peygamber (A.S.) Efendimize anlattı. Efendimiz (A.S.) : **«Kısas (misilleme) gerekir..»** buyurdu. Bunun üzerine baba ile kız kısas yapmak üzere ayrılırken Peygamberimiz seslenip onları geri çağırdı ve şöyle buyurdu : **«Durun, gitmeyin. İşte bu Cibrîl'dir, şimdi bana geldi ve şu âyeti indirdi : «Erkekler, kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarını (mehir ve nafaka olarak) harcamaları sebebiyledir.»** sonra Efendimiz şunu ilâve etti :

«Biz bir hüküm vermek istedik; Allah da bir hüküm vermeyi murat etti. Allah'ın irâde ettiği çok daha hayırlıdır.»

Böylece yukarıdaki iki âyetle sözü edilen kısas hükmü kaldırılmış oldu. (1)

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabü't-te'vîl/Alaeddin Ali

İLGİLİ HADÎSLER

«Eğer bir kimsenin bir kimseye secde etmesini emretmiş olsaydım, herhalde kocasına secde etmesi için kadına emrederdim. (1)

Peygamber (A.S.) Efendimize soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Hangi kadın daha hayırlıdır?

Cevap verdi :

— Bakınca kocasını sevindiren, emredince ona itaat eden ve hem kendi nefsi, hem kocasının malı ve şerefi hususunda kocasının hoşlanmadığı şeyde kocasına muhalefet etmiyen kadın... (2)

«Kadınlara hayır ve iyilikle tavsiyede bulunun. Çünkü kadın eğri bir kaburgadan yaratılmıştır; kaburgada en eğri kısım onun en tümsek kısmıdır. Onu doğrultayım derken kırarsın; kendi haline terkedersen hep öyle eğri kalır. O halde kadınlara hayır ve iyilikle tavsiye edin.» (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Vedâ Hutbesinde şöyle buyurmuştu :

«Haberiniz olsun! Kadınlara hayır ve iyilikle tavsiyede bulunun. Çünkü onlar ancak yanınızda sizin yardımcılarınızdır; onlardan sahip olduğunuz tek şey budur. Meğerki açık bir hayasızlıkta bulunsunlar, o takdirde yara-bereye yol açmıyacak biçimde dövün. İtaat ederlerse artık aleyhlerine bir yol aramayın.» (4)

«Sizden biriniz karısını, köle döver gibi dövmesin. Sonra günün sonunda onunla cinsel yaklaşmada bulunması umulur (o zaman da çok mahçup duruma düşer).» (5)

ERKEKLERİN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN ANLAMI

(اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ) **«Erkekler kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler.»**

Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle, daha önce her cinsin fıtratındaki özelliğini bilmesi ve hayatının akışını ona göre düzenlemesi; fıtratına ay-

(1) Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den Ebû Dâvud/nikâh: 40
(2) Nesâî : » »
(3) Buharî - Müslim : Hüreyre »
(4) Tirmizî - Ebû Davud/Nikâh : 42 - İbn Mâce/nikâh : 51
(5) Buharî - Müslim : Abdullah bin Zam'a (R.A.)dan

kırı vasıflara sahip olmayı temennide bir yararın bulunmadığı hakkında gerekli açıklamayı yaptıktan sonra erkeklerin kadınlara olan üstünlüğünü iki maddede özetledi :

a) Kavvam,

b) İnfak..

Bu iki kelimenin Arapça sözlükte ve tefsir kitaplarında çok geniş mâna taşıdığını görmekteyiz. KAVVAM, «kaim»in mubalağa şeklidir. KAİM : İşleri selahiyetle yürüten, maiyetindekileri idare eden, yüklendiği görevi yerine getiren ve bu vasfını koruyan, demektir. KAVVAM ise bunları daha çok yerine getirip daha becerikli olan demektir. Tıpkı devlet başkanının, hükûmetin başının milletini gözetip idare ettiği, koruyup savunduğu gibi.

İNFAK : Mal, ya da parayı belli konularda, meşru' sınırlar içinde harcamak, gerektiğinde tamamını sarfetmek ve ticarî konuda malın revaç bulmasını sağlamak gibi mânalara gelir. Böylece erkeklerin üstünlüğünün kaba kuvvet olmadığı; kaba kuvveti disipline edip imân ve akıl, ilim ve kültür doğrultusunda kanalize ederek yararlı işlerde kullanılması, bilhassa kadınlarla ilgili meselelerde çok ölçülü ve anlamlı tutulması emredildiği anlaşılmaktadır.

Bu, genel ölçüde bir yargıdır ki istisnası her zaman söz konusudur. Aynı zamanda her cinsin kendine has bir takım vasıfları var ki diğeri ona sahip değildir. Şeyh Muhyiddin Arabî'nin de dediği gibi : «Bazı kadınlar olgunluk ve yetenekte erkek derecesinde, bazı erkekler de noksanlıkta kadın derecesindedirler.»

Arapça'da «HAZA KAYYIMÜ'L-MER'ETİ VE KAVVAMUHA» denilir ki bundan şu mâna kasdedilmiştir : «Kadının daha çok ev dışındaki işlerini ve hayat akışını düzenliyen, onu koruyan ve onu kendine yardımcı kabul eden erkektir.» Ancak erkek kendindeki bu üstünlüğü düşünerek böbürlenmemeli ve her cinsin diğerinde bulunmayan bir takım meziyetleri bulunduğunu kabul etmelidir. Kur'ân bunu çok veciz ve anlamlı bir cümleyle sergiliyor : **«Allah'ın kimini kimine üstün kılması...... sebebiyledir..»**

İKİ AYRI CİNSİN AYRI GÖREVLERİ

Kur'ân yukarıdaki iki âyetle kadınla erkeğin birbirine ve dolayısıyla aileye karşı görevlerini özetlemiştir :

Erkeğin Görevi :

a) Karısının nafakasını ve zarurî ihtiyaçlarını karşılamak,

b) Elindeki mal ve parayı bilerek ve ölçülü biçimde harcamak,

c) Karısının ev dışındaki işlerini yürütmek, onu gözetip korumak,

d) Karısını kendine sadık bir yardımcı saymak, bu konudaki noksanlıkları en güzel ve genel anlamdaki söz ve buluşlarla gidermeye çalışmak,

e) Evini ihmal etmemek, hem kendisinin, hem de karısının ve çocuklarının günlük hayatını düzenli yürütmeye çalışmak, bunun için kendisini örnek sayılacak düzeyde tutmak..

Kadının Görevi :

a) Güzel huy, iyi ameli âdet edinmek,

b) Dine, örfe ve akla uygun hususlarda kocasına itaat etmek,

c) Namus ve iffetini, kocasının şeref ve itibarını korumak,

d) Kocasının gıyabında hem kendini, hem onun mal ve namusunu muhafazaya çalışmak,

e) Kocasının irşad ve murakabesine gönül kapısını açık bulundurmak,

KADIN HADDİNİ AŞIP BAŞ KALDIRIRSA

(وَالّٰاتٖى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ) **«O kadınlar ki, baş kaldırıp itaatsizliklerinden endişe duyarsanız......»**

Kur'ân'da kadının ev hanımı olarak hak ve vecibeleri belirlendikten sonra, her şeye rağmen âile disiplinini bozup söz dinlemez, yola gelmez bir tavır takınırsa, ne yapmak gerekir? hususu açıklanıyor. Öyle ki, Kur'ân bu meselede ilâhî metodu yine pedagojik bir yöntemle açıklamaktadır:

1. Kadının psikolojik, dindarlık, sosyal ve kültürel durumu dikkate alınarak öğüt vermek; bencilliğin ve o sebeple gereksiz tartışmanın hiç kimseye yarar sağlamadığını bazı örnekler vererek anlatmaya çalışmak,

2. Sonuç alınamadığı takdirde yatak odasını veya yatakları ayırmak, cinsel ilişkileri kesmek,

Bu daha çok kadının kıskançlık ruhunu kamçılar. Erkeğin de takındığı sert bir tavır varsa, onu yumuşatır.

3. Bununla da yola gelmediği ve serkeşliği inatla devam ettiği takdirde, yara-bere yapmayacak, iz bırakmıyacak, fazla acıtmıyacak ölçüde dövmek.

Bu takdirde kadın âile disiplinine döner, ev hanımı olma vekarını ko-

rur, hak ve vecibelerini yerine getirmeye başlarsa, artık mesele çözülmüş sayılır ve aleyhinde bir yol aranmaz.

Bu üçüncü yol da netice vermezse, bu kez son çare olarak iki tarafın âileleri karı-koca arasını bulmak için birer hakem gönderirler. Âilelerinden hakem göndermek mümkün olmadığı takdirde, komşulardan âdaletle isim yapmış iki adam görevlendirilir. Tabii karı-koca anlaşmak isterlerse, hakemler de ağırlıklarını arayı düzeltme yönünde kullanırlarsa, Allah herhalde onları başarılı kılar.

Boşanma ise, en son çaredir. Mecbur kalınmadıkça bu yola girilmemelidir. Çünkü helâlın Allah katında en çok sevilmiyeni, karı boşamaktır.

Kadına dayak atılır mı? diye itirazlarda bulunanlar ve bunu ilkel bir yöntem sayanlar eksik değildir. Böyle bir itiraza cevap vermeden önce şu soruyu sormak lâzımdır : Peki kadın her türlü saygı sınırını aşar, evde devamlı huzursuzluk çıkarır, kocasını dinlemez, keyfine göre yaşamak isterse, ne yapmak gerekir? Öğüt hiç tesir etmiyor, büsbütün tepkiyle karşılanıyor, cinsel ilişkinin kesilmesi bilâkis onu memnun ediyorsa, onu kendi haline terketmek mi daha iyi olur? Yoksa başka bir çareye baş vurmadan onu hemen boşamak mı daha yararlıdır?

Kur'ân, sergilediği üç yöntemle sonuca varmamızı öğütlüyor. Bazı kadınlar sözden, nasihattan, yıkılan âile yuvalarını örnek vermekten anlar. Bazı kadınlar cinsel ilişkiyi kesmekten hiç hoşlanmaz, kıskançlık ruhu harekete geçer ve daha fazla dayanamıyarak yola girme ihtiyacını duyar. Bazı kadınlar bunların hiçbirinden anlamaz, biraz kaba ruhlu, inatçıdırlar, dayaktan korkar, ya da hiç hoşlanmazlar. Böyle bir şeyin olmasını arzu etmezler. Kocası bu yola başvurunca, kadınlık vekarının zedelenmesine daha fazla imkân vermeden kendini düzeltir, hak ve vecibelerini yerine getirmeye başlar.

Kur'ân bu yolda ısrar edilmesini önermiyor, bir çare olarak gösteriyor, sonuç alınmadığı takdirde hakemlere baş vurulmasını emrediyor. Çünkü Allah yarattığı kullarının psikolojik yapılarını, tutum ve davranışlarını en iyi bilendir. İlâhî hükümlerini bu hikmet ve bilgisine göre koymuştur.

Kadına karşı kaba kuvveti harekete geçirmenin fazla bir yararı yoktur. İncitmiyecek, yara-bere yapmıyacak kadar dövmek bir yol ve metotdur. Hattâ bu metoda başvurulurken için için şöyle düşünmek veya demek gerekir : Beni kadından daha güçlü kılan Allah bir gün beni de benden güçlülerin eline teslim edebilir. Çünkü cezâ amelin cinsindendir.

HUKUKÎ YÖNÜ

İslâm hukukçuları ve müctehit imamlar bu âyete dayanarak şu hükmü çıkarmışlardır :

«Koca karısını beslemekten, zarurî ihtiyacını karşılamaktan âciz kalırsa, o takdirde koruyuculuk ve idarecilik vasfını yitirmiş olur. Bu durumda kadın kadıya başvurup nikâhının feshedilmesini isteyebilir. Kadı durumu inceleyip iddianın doğruluğunu anlayınca tefrika karar verir.»

Bu, daha çok İmam Mâlik ile İmâm Şâfiî'nin ictihadıdır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, böyle de olsa, kadının nikâhı feshettirme yetkisi yoktur. Meğerki nikâh akdinde kendisine tefvîz veya tahyir verilmiş olsun, o takdirde boşanma hakkı her zaman geçerli sayılır.

Yine âyetin zahirinden anlıyoruz ki, koca karısının nafakasını karşılamakla yükümlüdür. Ancak kadın haklı bir sebep yokken darılıp kocasını terkederse, nafakası kendiliğinden düşer.

Hakemler uygun gördükleri takdirde tefrîk (karı-kocayı ayırma) yapabilirler mi? Hz. Ali (R.A.)den yapılan rivâyete göre, hakemler tefrika yetkilidirler. Koca onlara vekâlet versin vermesin farketmez. Yapılan tefrîk bir TALÂK-I BÂIN kabul edilir.

El-Hasen'den yapılan rivâyete göre, hakemler tefrike yetkili değildirler. İmam Ebû Hanîfe'nin de ictihadı bu anlamdadır. Ancak koca olan adam hakemlerden birine olsun tefrik yetkisi tanırsa, o takdirde mesele yok..

İmam Şâfiî'nin diğer bir kavline göre, ülkenin emîr veya kadısı hakeme tefrîk yetkisi verebilir. İmam Evzâî'ye göre, hakemler kendilerine vekâlet verilmese bile boşamaya hükmedebilirler. Çünkü hakemler bu meselede kadı mesabesinde sayılırlar. (1) Diğer bir rivâyete göre, İmam Şâfiî de aynı görüştedir. Şa'bî ve Nahaî'nin de görüşü budur.

İlim adamlarının çoğuna göre, hakemlerin vereceği karar ittifak ettikleri takdirde muteberdir. Her biri ayrı görüşte olursa, verecekleri hüküm geçerli sayılmaz.

Ünlü Müfessir Fahreddin Râzî'ye göre Erkeğin Üstünlüğü İki Yönlüdür:

Biri hakiki sıfatta, diğeri şer'î hükümlerde..

Hakiki sıfattaki üstünlük :

---

(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî : 5/176, 177, 178. Mefatihü'l-gayb: 3/318

1. Bilgi
2. Güç ve kudret

Şer'î hükümlerdeki üstünlük :

1. Peygamberlik
2. Devlet başkanlığı
3. Cihadın vücubu
4. Ezan ve ikaamet
5. Hutbe
6. İ'tikâf
7. Hudud ve kısasta şehadet,
8. Mirasta kadına nisbetle iki hisse
9. Asabelik
10. Hataen adam öldürme diyeti (1)
11. Nikâh ve talâkta velâyet
12. Birden fazla evlenmek..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kur'ân'da geçen âyetlerle karı-kocanın karşılıklı hakları açıklandı. Âile yuvasının sağlam temellere oturtulması için erkek ve kadından her birinin fıtrî özelliğine göre kendine düşen hak ve vecibeleri yerine getirmesi emredildi. Aşağıdaki âyetle, karı-koca arasındaki ilgi kadar önem taşıyan yakınlardan, hizmetçi, işçi ve köle gibi elimizin altındaki kişilerden söz ediliyor. Bütün bunlara iyi davranılması, âile ile hısımlar ve sosyal yapı arasında sağlam bir köprü kurulmasının lüzumu anlatılıyor.



(1) Hataen adam öldüren kimseye gereken diyet, baba tarafından olan yakın erkek hısımlarına ödetilir.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ
وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ
وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

MEÂLİ :

36— Allah'a ibâdet edin (kulluk vecîbelerini yerine getirin), hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. Anaya, babaya iyilik edin; hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve sâhip olduğunuz elinizin altındaki (köle, câriye, hizmetçi, işçi) lere de iyilik edin, (alçak gönüllü, güzel sözlü davranın). Şüphesiz ki, Allah kendini beğenip böbürleneni ve övüneni sevmez.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Cebel oğlu Muâz'a (R.A.) sordu :

— Ya Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir bilirmisin?

O da :

— Allah ve Resûlü daha iyi bilir.

Diye cevap verince, Efendimiz şöyle buyurdu :

— Allah'a ibâdet etmeleri; hiçbir şeyi O'na ortak koşmamalarıdır.

Sonra devamla sordu :

— Ya Muâz! kulların Allah üzerindeki hakkı nedir bilirmisin? Kullar o hakkın gereğini yapınca, Allah'ın onlara azâp etmemesidir. (1)

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Taberânî - İbn Kesîr

Bir adam Hz. Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek sordu :

— Kim iyi arkadaşlığıma daha lâyıktır?

— Annen...

— Ondan sonra?

— Annen...

— Ondan sonra?

— Annen...

— Ondan sonra?

— Baban... (1)

«Cebrâil durmadan komşu hakkında bana tavsiyede bulundu, o kadar ki ileride komşuyu komşuya vâris kılacağını sandım.» (2)

«Yoksula verilen bir sadaka, sadece bir sadakadır. Ama yakın hısımlara verilen bir sadaka hem sadaka, hem hısımlarla ilgi kurmaktır.» (3)

«Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına hayırlı ve yararlı olandır. Allah katında komşuların en hayırlısı, komşularına hayırlı ve yararlı olandır.» (4)

«Üç ayrı komşu vardır : Bir hakkı olan komşu; iki hakkı olan komşu; üç hakkı olan komşu -ki bu komşuların en üstünüdür-. Bir hakkı olan, hısım olmayan gayrimüslim komşudur. Onun sadece komşuluk hakkı vardır. İki hakkı olan, müslüman komşudur. Biri Müslümanlık, diğeri komşuluk hakkıdır. Üç hakkı olan, Müslüman hısım komşudur. Biri komşuluk, biri Müslümanlık, biri de hısımlık hakkıdır.» (5)

«Günah olarak kişiye yeter, elinin altındaki (hizmetçi, köle ve câriye)-nin azığını hapsedip vermemesi.» (6)

«Köle ve hizmetçileriniz sizin kardeşlerinizdir; Allah onları elinizin altına vermiştir. Kimin kardeşi elinin altında bulunuyorsa, yediğinden ona yedirsin, giydiğinden ona giydirsin, güç getiremiyeceği şeyi teklîf etme-

(1) Müslim : Ebu Hüreyre (R.A.)den
(2) Buharî - Müslim - Ahmed bin Hanbel
(3) Ahmed bin Hanbel - Taberanî
(4) Tirmizî : Amr bin Âs (R.A.)den
(5) Bezzar - İbn Kesîr
(6) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den

sin, teklif edince de onlara yardımcı olsun!» (1)

«Ben, yetimi himaye eden kimse ile şu iki parmak gibi, Cennet'te bir aradayız!» (2)

«Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse Cennet'e giremez.» (3)

«Ya Eba Zer! Çorba pişirdiğinde suyunu çokca koy da komşunu (düşünerek onun hakkına da) riayet et..» (4)

«Vallahi imân etmiş olmaz! Vallahi imân etmiş olmaz! Vallahi imân etmiş olmaz!»

Bunun üzerine soruldu :

— Kim, ya Resûlellah!?

Cevap verdi :

«Komşusu, kötülüklerinden güven içinde olmayan kimse...» (5)

«Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve âhiret gününe inanan kimse misafirine ikramda bulunsun. Allah'a ve âhiret gününe inanan kimse ancak hayır söylesin, değilse sussun!» (6)

OLGUN İNSANIN VASIFLARI

(وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِه۪ شَيْـًٔا) **«Allah'a ibadet edin, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın......»**

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetle, Allah'ı bilip insanlığını anlayan mü'minin onbir kadar üstün sıfatı çok duyarlı ve anlamlı biçimde sergileniyor. Bu aynı zamanda gönderilen her peygamberin sünneti, her kutsal kitabın konusudur, diyebiliriz. Çünkü hayatta en zor şey, kişinin insanlığını idrak etmesi, üstün bir varlık olduğunun sır ve hikmetini kavramasıdır. Nitekim sıralıyacağımız onbir maddeye dikkat edildiğinde, bundan başka bir de eğitim sisteminin mayası, ahlâk ve fazîletin ölçüsü, toplumun huzur estiren gerçek yapısı görülecektir. Bunun için rahatlıkla di-

(1) Buharî-Müslim
(2) Buharî : Sehl bin Sa'd (R.A.)den
(3) Ebu Davud-Tirmizî
(4) Buharî - Müslim : Ebu Hüreyre (R.A.)den
(5) Buharî/edeb: 29 - Müslim/iman: 73 - Tirmizî/kıyam : 60 - Ahmed: 1/378, 2/288, 336, 373 - 3/154 - 4/31 - 6/385
(6) Buharî/rikak : 23, nikâh : 80, edeb : 31, 85 - Müslim/iman: 75 - Ebu Davud/tetavvu' : 25 - İbn Mâce/edeb : 4 - Ahmed : 2/267, 433 - 3/94 - 5/75 -6/69

yebiliriz ki, huzur ve sükûna, vicdan rahatlığına, ruh berraklığına erişmek isteyen herkesin içeceği tek kaynak, elbetteki bu ilâhî pınardan akan hakikat damlalarıdır. Sıralayacağımız onbir vasıf, bu pınarın muslukları mesabesindedir :

1. Sonsuz kudret sahibi ve tek yaratıcı olan Allah'ı bilmek ve bu imân ve bilgi ile O'na ibâdet etmek,

Zaten ibâdetin asıl mânası, emredileni yerine getirmek, yasaklanandan sıkıntı duymadan kaçınmaktır. Bu, kalb ve organlarımızın her türlü düşünce, niyet ve amellerini içine alır.

2. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak.

Bu, ibâdeti sırf Allah'a has kılarak, O'nun rızasını kazanmak için yerine getirmeyi; her türlü gösterişten, beğensinler, takdir etsinler düşünce ve niyetinden uzak tutmayı gerektirir. Dinde buna İHLÂS denilir.

3. Ana-babaya iyilikte bulunmak.

Bu, Allah'a ibâdetten hemen sonra ikinci kademede ana-baba hakkının yer aldığını, onlara iyilikte bulunmanın yine ikinci derecede bir ibâdet anlamı taşıdığını anlatır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«Büyük günahların en büyüğü, Allah'a ortak koşmak, ana babaya karşı gelmek ve yalan yere yemin etmektir.»** buyurarak bunun açıklamasını yapmıştır. (1)

4. Yakın hısımlara iyilikte bulunmak.

Bu, aynı soydan ve aynı âileden gelen kişiler arasında samimi ilgi ve dayanışmayı gerçekleştirir. Fert ve âilelerin buna olan ihtiyacı, suya havaya olan ihtiyacı gibidir. Bunun anlamı daha çok felâket günlerinde anlaşılır.

5. Yetimlere iyilikte bulunmak.

Bu, kimsesiz çocukları himayeye almak, toplum ve ülkeyi başıboş, eğitilmemiş, ruhen yontulmamış insanların istilâsından koruyup kurtarmaya yöneliktir. Kimsesiz çocuklarla ciddi biçimde ilgilenmiyen veya böyle bir plân ve proğramı olmayan ülkeler bugün çok ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunuyorlar.

6. Yoksullara iyilikte bulunmak.

(1) Buharî/edeb : 6, iman : 16, diyat : 2, istitabe : 1 - Tirmizî/tefsîr : 4, 6, 7 - Nesâî/tahrîm : 3, kasamet : 48 - Daremî/diyât : 9 - Ahmed : 2/201, 214 - 3/495

Bu, toplum yapısında açılacak yaraları önceden hesaba katıp tedbir almaya yöneliktir.

7. Yakın komşuya iyilikte bulunmak.

Bu, aynı mahallede oturup sabah akşam yüzyüze gelen insanlar arasında sıcak ve samimi ilginin kurulmasını, huzurlu bir ömür geçirmeyi sağlar. «Yola çıkmadan önce arkadaşını, ev tutmadan önce komşunu seç!» sözü boşuna söylenmemiştir.

8. Uzak komşulara iyilikte bulunmak.

Bu, beşerî münasebetleri geliştirmeyi, komşuluk çemberini genişletmeyi gerektirir. Hiçbir âile kendi başına rahat yaşıyamaz; mutlaka iyi komşulara, samimi dostlara ihtiyaç duyar. Din bu ihtiyacı en güzel biçimde sağlamayı emrediyor.

9. Yanımızdaki dost ve arkadaşımıza iyilik etmek.

Bu, hem iyi arkadaş edinmeyi, hem edinilen arkadaşı iyi bir insan yapmayı, hem her insanın mutlaka birkaç dost ve arkadaşa ihtiyacı bulunduğunu, hayatın akışı içinde dostların yüzünü görmenin insana güç ve huzur vereceğini hatırlatır.

10. Yolda kalmışlara, hariçten gelen misafirlere iyilikte bulunmak.

Bu, İslâm ülkelerinde her insanın güven içinde bulunduğunu, yurdundan ve servetinden uzak kalanlara yardım elini uzatanların bulunabileceğini, böylece ülkeler ve beldeler arasında ciddi bir kaynaşmanın sağlanacağını öğretir.

11. Elimizin altındaki hizmetçi, işçi, kapıcı ve memurlara iyilikte bulunmak.

Bu, sınıf farkını ve sınıf çatışmasını önlemeye yöneliktir. İnsanlara daima tepeden bakan, kendinden aşağıdaki tabakayı küçümseyen ve gayr-i insanî davranışlarda bulunan beyinsizlerdir ki toplumu huzursuz eder, halkın sınıflara ayrılmasına sebep olurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, aile ve toplumu ayakta tutan, fertleri daha huzurlu ve güvenli bir hayata kavuşturan onbir kadar güzel huydan söz edilmişti. Aşağıdaki âyetlerle, bunu engelliyen ve hedefinden saptıran cimrilik ve gösteriş üzerinde duruluyor.

——oOo——

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾
وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا
﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

MEÂLİ :

37— Onlar ki, cimrilik eder, insanlara da cimrilikle tavsiyede bulunur ve Allah'ın kendilerine verdiği bol nîmeti, cömertçe ihsânı gizlerler, (elbette ki Allah onları sevmez). Biz de böyle olan inkârcı nankörlere aşağılayıcı bir azâb hazırladık.

38— Hem onlar ki mallarını, insanlara gösteriş olsun diye harcarlar da Allah'a ve âhiret gününe inanmazlar, (onların arkadaşı Şeytan'dır). Artık Şeytan kime dost ve arkadaş olursa, arkadaş olarak o ne kötüdür!

39— Allah'a ve âhiret gününe imân edip Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiğinden (Allah için) harcasalardı ne zararları olurdu? Allah onları bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Müfessirlerden çoğuna göre, âyet Tevrat'ta Hz. Muhammed (A.S.) ile ilgili sıfatları gizleyen Yahudi bilginleri hakkında inmiştir. Kelbî de aynı görüştedir.

İbn Abbas'a (R.A.) göre, Yahudilerden birkaç kişi sık sık Ansar'dan bir cemaate giderek, «Mallarınızı böyle harcarsanız, fakir düşeceğinizden endişe ediyoruz..» diyerek sözde onlardan yana iyilik düşündüklerini telkine çalışıyorlardı. Asıl maksatları ise, Hz. Muhammed (A.S.)in yüce dâvasını baltalamak ve O'nu yalnızlığa itmekti. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1.)

İbn Cerir Taberî'ye göre: Tevrat ve İncil'de Hazret-i Muhammed' (A.S.) le ilgili belgeleri gizleyen Yahudi ve Hıristiyan bilginleri hakkında inmiştir. Çünkü her milletin bilginleri kendi halkına az çok iyilik yapmayı telkin eder, cömertliği över. O halde onların cimrilikle tavsiyede bulunması mal ve servette değil, ilimdedir.

İLGİLİ HADÎSLER

«İki huy var ki mü'minde biraraya gelmez: Cimrilik ve kötü ahlâk..» (2).

Kudsî hadîs - Allah buyurdu :

«Ortaklıkta ben ortakların en doygunuyum. Kim bir amelde bulunur da benden başkasını ona ortak ederse, hem onu, hem ortağını terkederim.» (Bu, taat ve ibâdette ortak koşmak anlamınadır). (3)

«Allah kuluna bir nîmet ile ihsanda bulunduğunda o nîmetin eserinin kulun üzerinde görünmesini çok sever.» (4)

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

Cimrilik, bir bakıma parayı ilâh edinme, bir bakıma onu Allah'tan çok sevme, bir bakıma da onu memleketten, dost ve yakınlardan üstün tutma anlamına gelir. Bunların her üçü de zararlıdır. Birinci şekil, insanı küfre ve nankörlüğün en kötüsüne düşürür. İkinci şekil, insanı her geçen gün Allah'tan, kutsal değerlerden uzaklaştırır. Üçüncü şekil, daha çok insan haklarına el uzatmayı sonuçlandırır.

Cimriliğin bu üç şeklinde de iki ayrı aşağılayıcı azâbı, hor ve hakîr kılıcı sonucu vardır :

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Cerir Taberî,- Lübab.
(2) Tirmizî : Hadîsün garibün.
(3) Müslim/zühd : 46
(4) İbn Hibban : Ebû Hüreyre'den (R.A.)

1. Dünya hayatında sınıf farkının doğmasını, sınıf kavgasının başlamasını hızlandırır. Fakir ve işsizlerin kalbinde zengine karşı kin ve intikam hislerini doğurur. İhmal edildiği takdirde, zenginleri aşağılayıcı iç fırtınaların kopmasına sebep olabilir.

Günümüzde bu ortamdan en çok yararlanmaya çalışanlar komünistlerdir. Bunlar diyebiliriz ki bazı ülkede başarılı olmuşlardır; özel mülkiyet düşmanlığı ağır basmış, böylece ne cimriliğin, ne de zenginliğin anlamı kalmıştır.

Bu bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz 23 yıllık risâlet devrinde putperestlik ve ahlâksızlıkla mücadele ettiği kadar, cimrilikle de mücadele etmiştir. Bugün İslâm ülkelerinde din ve ahlâk henüz ayakta duruyor, özel mülkiyete saygı gösteriliyorsa, şüphesizki, bunda cömert zenginlerin, Hakk'a secde eden bilginlerin, cesur mü'minlerin, kanaatkâr fakirlerin, kendini ibâdete veren olgunların katkısı ve payı pek büyüktür.

2. Ahirette hazırlanan aşağılayıcı azâp bundan daha beterdir.

İşte Kur'ân konumuzla ilgili âyetle bu hakikate ışık tutarak Müslümanları uyarmaktadır.

Ayrıca Kur'ân 38 ve 39. âyetlerle cimrilikten sonra bir Müslüman için en kötü sayılan huya, gösteriş için yapılan iş ve amele parmak basıyor. Bunun sebebi açıktır : Allah ancak kendi rızasına uygun olanı kabul eder ve bu ölçüde harcama yapanlara yardım eder. Aksi halde yapılan yardımlar, harcanan emekler bizi amaç ve hedefimize ulaştırıcı olmaz. Çünkü Allah'ın yardımı şartlıdır; belli kanunlara bağlanmıştır: İhlâs başta olmak üzere imkân ve irâde sınırı bu kanunun değişmiyen ölçüsüdür. Kul ihlâs ile işe başlar, maksadı Allah olur ve bütün imkân ve irâdesini kullanarak beşer gücünün erişebileceği imkân sınırına gelirse, ancak Allah yardım eder. Günümüzde yer yer başarısızlığa uğramamızın başlıca sebeplerinden biri de, belirtilen sınırı bilmemektir.

İmam Gazalî'nin de dediği gibi, biz ilim ve amele Allah için değil nefsimizden yana bir pay ayırmak niyetiyle başladık, ama gördük ki, ilim ve amel Allah'tan başkasını istememektedir.

Kur'ân'da 39. âyetle sonuç şöyle açıklanıyor:

Ortada bir harcama var ama ilâhî rıza yok. Böylesine bir harcama ve onu doğuran anlayış ve düşünce sadece şeytanîdir; bir takım şahsî çıkarlara yöneliktir. Şahsî çıkarın ön plâna alındığı bir ülkede toplum ve milletin yararı sözkonusu değildir. Böyle olunca da yapılan harcamalar ne ahlâksızlığı, ne de baş kaldıran tuğyanı durdurabilir. Aksine bunlara vasat

hazırlar cinstendir.

Bunun için Kur'ân insanları, özellikle mü'minleri uyararak bütün himmet ve harcamalarını, Allah için, O'nun rızasına uygun, O'nun koyduğu din ve ahlâk doğrultusunda yapılmasını önermekte; insanlar böyle yapsaydı ne zararları olurdu? diyerek konuyu noktalamaktadır.

Evet, düzenli, huzurlu bir hayat isteyenlere gereken öğüt verilmiştir. Yani Allah ve Resûlü kendilerine düşeni yapmışlardır. Biz de bize düşeni yapmak zorundayız. Ne var ki bu bir imân ve irfan işidir. Cenâb-ı Hak basîretimizi açsın!.

İLMİ VE BİR TAKIM GERÇEKLERİ GİZLEMEK

Aşırı tutuculuk, kıskançlık ve şahsî çıkar çoğu zaman insanı hakikatleri gizlemeye iter; hele bir de kişinin kalbinde kök salmış bir imân yoksa... Yahudi ve Hıristiyan din adamları sözü edilen üç huyun kurbanı olmuşlardır. Son Peygamber gönderilmeden önce herkesten çok onlar bu peygamberin yolunu sabırsızlıkla beklerken, Kureyş kabilesi Haşim oğullarından Hz. Muhammed (A.S.)in çıkması ve Hanîf bir dine bağlı âileden gönderilmesi yadırgandı ve çoğu bunu hazmedemedi. Kimi kendi milletinden gelmediği için, kimi aşırı tutucu bulunduğu, kiminin şahsî çıkarı söz konusu olduğu için Ona karşı çıktılar; bununla da kalmıyarak Tevrat ve İncil'de Muhammed (A.S.)ın vasıflarını açıklayan belgeleri gizliyerek hem ilme, hem kutsal kitaplara ihanette bulundular.

Şimdi biz Tevrat ve İncil'de son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) ile ilgili belgeleri sıralıyalım:

TEVRAT :

«Allah'ın kadim vakitlerden beri mukaddes peygamberlerinin ağzıyla buyurdu, cümle şeylerin ıslâh olunacağı vakitlere değin sana kabul etmek gerekir. Zira Musa ecdadınıza: «Allahınız Rab, biraderlerinizden size benim gibi bir peygamber zuhura getirecektir. Onun size söyliyeceği cümle hususları dinleyesiniz.» (1)

«İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmıyacak ve sesini yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmıyacak ve tüten fitili söndürme-

(1) A'mal-i Rüsül : 3/21, 22

yecek; hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve cesareti kırılmıyacak ve adalar onun şeriatını bekliyecekler.» (1)

İNCİL :

«Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de Babaya (Rabb) yalvaracağım ve O size başka bir Tesellici, Hakikat Ruhunu verecektir, tâ ki dâima sizinle beraber olsun. Onu dünya kabul edemez, çünkü onu görmez ve bilmez, siz onu bilirsiniz, çünkü yanınızda duruyor..» (2)

«Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum : Benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem Tesellici size gelmez. Fakat gidersem onu size gönderirim ve o geldiği zaman, günah için, salah için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir.» (3)

«Size söyliyecek daha çok şeylerim var, fakat o Hakikat Ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek, zira kendiliğinden söylemiyecektir; fakat her ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri size haber verecektir. O beni taziz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir.» (4)

«Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvalarını yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır.» (5)

Bütün bu hakikatler yazılı dururken Yahudi ve Hıristiyan bilginleri, din adamları Allah tarafından kendilerine bir rahmet olarak sunulan ilim, din, kitap ve benzeri nîmetleri gizlemeyip insanlara -tıpkı Musa'nın ve İsa'nın açıkladığı gibi- açıklasalardı ne zararları olurdu?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah yolunda harcayanlara verilecek mükâfatın kat kat olacağına ve Allah'ın sunduğu nîmetleri gizleyip harcamıyanlara verilecek cezânın şiddetine işaret edildikten sonra aşağıdakiâyetlerleverilecek olan mükâfat ve cezâ hususunda Allah'ın hiç kimseye haksızlık etmiyeceği belirtiliyor

(1) İsaya : 42/1-5
(2) Yuhanna : 14/15-16
(3) » : 16/7-8
(4) » : 16/12, 13, 14
(5) Matta : 21/43, 44, 45

ve ilâhî emirlerin insanlara tebliğ edildiğine dair kıyâmet günü her ümmetten bir şahit getirileceği ve Peygamber (A.S.) Efendimizin de onlar üzerine şahit getirileceği haber veriliyor.

——oOo——

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

MEÂLİ :

40— Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca haksızlık yapmaz. Zerre ağırlığında bir iyilik olsa, onu kat kat artırır ve kendi katından bir de büyük bir ecir (mükâfat) verir.

41— Her ümmetten bir şâhit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şâhit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?

42— Küfredip Peygamber'e karşı gelenler, o gün yerle bir olmayı çok isterler ve Allah'tan hiçbir söz gizliyemezler.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah, dünyada verdiği ve âhirette mükâfatlandıracağı bir tek iyilik bile olsa mü'mine haksızlık etmez, (onun karşılığını noksansız verir.)» (1)

(1) Müslim-İbni Kesir - İbni Cerir Taberî

«Kıyâmet günü (Cehennem'den kurtulma saadetine erişen) mü'minlere denilecek ki : Dönünüz, kalbinde zerre ağırlığınca imân bulunan kimseleri ateşten çıkarınız!» (1)

İLÂHÎ ADÂLET

(اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ....) **«Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca haksızlık yapmaz...»**

Zulüm ve haksızlık daha çok üç sebepten kaynaklanır: Şahsî çıkarın ön plâna alınması, kalblerde biriken kin ve haset ateşinin için için yanması ve bilgisizliğin ilgisizlikle birleşip ölçüsüzlük halini alması..

Belirtilen bu üç huy, nefs doğrultusunda insan karakterini yansıtır. Allah ise, bu gibi sıfat ve huylardan pak ve münezzehtir. Ne kimsenin ibâdetine ihtiyacı vardır, ne de kimsenin iyilik severliği ve âdil olması O'nun şanını yüceltir. O ne ise odur ve öyle de kalacaktır. Ancak kulların küfür ve haksızlığa sapmasına, kötülük işlemesine razı değildir. Gönderdiği bütün peygamberler ve indirdiği bütün kitaplar Onun rızasına uygun olanı emreder, olmıyanı men'eder; sonra da insanı aklı ve irâdesiyle başbaşa bırakır.

«Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca haksızlık yapmaz.» buyurulması, her türlü itiraz kapısını kapamaya yöneliktir. Herkes kendi kaderini kendi eliyle çizer; ilâhî müdahale söz konusu değildir. Yol gösterici kitap ve peygamber, yolları aydınlatıcı akıl ve irâde vardır. İlim malûmata tabi'dir. Yapacağımız için yazılmıştır; yazıldığı için yapmıyoruz. Bu bakımdan Kudret Kalemi ezelî ve ebedî ilimle yazacağını yazıp mürekkebi kurumuş ve yazılan sahifeler katlanıp kaldırılmıştır. O bakımdan her insan yaptığının karşılığını hiçbir haksızlığa uğramadan görecek; işlediklerini -bir şey kaybolmadan- olduğu gibi önünde hazır bulacaktır. İlâhî adâlet de tecelli edecek ve ona göre hükmünü yürütecektir.

«Zerre ağırlığınca bir iyilik olsa, onu kat kat artırır.» «kim iyilikle gelirse, ona bunun on katı verilir; kim de kötülükle gelirse, bu da ancak misliyle karşılık görür ve onlar haksızlığa uğramazlar» (2) meâlindeki, âyet ilâhî adâletin şaşmazlığını yansıtır. **Kimdir ki, Allah'a güzel bir ödünç versin de Allah onu kat kat artırsın..»** (3) meâlindeki âyet ise, iyiliğin bire on,

(1) Buharî - Müslim : Zeyd bin Eslem (R.A.)den
(2) Enâm Sûresi : 160
(3) Bakara Sûresi : 245

bire yetmiş, bire yediyüz karşılık göreceğini müjdeler.

ŞÂHİT GETİRMEK

(فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا) **«Her ümmetten bir şâhit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şâhit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?»**

Kur'ân'ın açık anlatımından, her kabile ve millete bir uyarıcı peygamber gönderildiği ve peygamber gönderilmedikçe de Allah'ın azâp edici olmadığı anlaşılıyor. Konumuzla ilgili âyette : **«Her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz, seni de onlar üzerine şâhit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?»** buyrulurken her ümmetten getirilecek şâhidin o millete gönderilen peygamberden başkası olmayacağına işâret ediliyor.

«And olsun ki her ümmete, Allah'a ibâdet edip tapın, azdırıp saptırıcılardan kaçının! diye uyarıda bulunan bir peygamber göndermişizdir.» (1)

«Biz, peygamber göndermedikçe azâb ediciler de değiliz.» (2)

«Rabbin, kasabaların ana yerleşim yerlerine peygamber göndermedikçe, o kasabaları yok edici değildir.» (3)

Bu, «Bize uyarıcı gönderseydin böyle azıp sapıtmazdık!.» diye ortaya atılacak itirazları susturmaya yöneliktir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizden önce her kabile ve millete yine onlardan birer peygamber gönderilerek insan aklına ve irâdesine yön verilmek istenilmiştir. Çünkü Allah ile kulları arasındaki ilginin ölçü ve anlamını, kabir, âhiret ve ruh ile ilgili hususları akıl yoluyla bilip tesbit etmek mümkün değildir. Zira aklın yolu ve metodu, mantığa dayalı müşahede ve tecrübedir, yani bugünkü tabirle gözetim ve deneydir. Sözünü ettiğimiz hususlar ise bu ikisinin ötesinde ayrı bir anlam taşımaktadır.

Ama ne var ki, kimi gönderilen peygambere UYARICI, kimi BİLGE, kimi FİLOZOF, kimi HAKÎM diye isim vermiştir. Peygamber terimi ise Farsçadan Türkçemize geçen bir kelimedir, sözlük olarak, yol gösterici demektir. Kur'ân'da geçen RESÛL ve NEBÎ karşılığında kullanılmıştır.

Böylece her peygamber kendi kavmine uyarıcı olarak gönderildiğini belgelendirmek için, Cihan Peygamberi Hazret-i Muhammed'i (A.S.) şahit gösterecektir. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, gerek Mİ'RAC Gecesi,

(1) Nahl Sûresi : 36
(2) İsrâ Sûresi : 15
(3) Kasas Sûresi : 59

gerek başka müşahedelerinde ve mâna âlemine intikallerinde gelip geçen bütün peygamberlerin ruhlarıyla mülakat yapmıştır; bu bakımdan hepsini de bilir ve tanır. Aynı zamanda Kur'ân, «Her ümmete bir peygamber gönderdik..» buyurduğuna göre, bu da Peygamberimizin elinde şâhitlik için yeterli belge sayılır.

Buna rağmen kendilerine uyarıcı gönderilmediğini iddia edip akıllarınca kurtuluş çareleri arayan yalancıların ağızları mühürlenir, elleri ve ayakları leh ve aleyhlerinde şehadette bulunur. Yâsîn sûresinde bilhassa bu husus açıklanmıştır. Geniş bilgi için o kısmın tefsirine müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Bunun için İbn Mes'ud (R.A.) bize sözünü ettiğimiz şâhitlik konusuyla ilgili şu duygulandırıcı olayı nakletmiştir:

«Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bana :

— Kur'ân oku, diye emretti. Ben dedim ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Kur'ân sana indi, şimdi onu size nasıl okuyayım?

Bunun üzerine buyurdu ki :

— Evet, Kur'ân'ı başkası okuyunca onu dinlemeyi çok severim.

Ben de Nisâ sûresini okumaya başladım. **«Her ümmetten bir şâhit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şâhit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?»** âyetine gelince, **«Bu an sana yeter!»** dedi ve ağladı..» (1)

Şüphesiz ki bu, Allah'a ve âhiret gününe inanmanın bir tezahürüdür. Cenâb-ı Hak hepimize bu konularda duyarlı bir kalb, anlayan bir gönül nasip eylesin.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İnkârcıların yerle bir olmayı temenni ettikleri kıyâmet ahvalinden ve hiç kimsenin bir şey gizleme imkânı bulunmadığı bir günden söz edildikten sonra, adâletin kılı kırk yararcasına tecelli edeceği, hiç kimseye haksızlık edilmiyeceği hesap gününde, ancak kalbini ve organlarını imân nuruyla tertemiz tutanların saadete lâyık oldukları ve bunun için de iç ve dış temizliğini en uygun biçimde sağlayan NAMAZ'ı her türlü gösterişten ve dünyevî kirlerden uzak bulundurmanın gerektiği açıklanıyor.



(1) Buharî/fazail-i Kur'ân : 32 - Müslim/müsafirîn : 247 - Tirmizî/Kur'ân : II

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى
حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتّٰى
تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

MEÂLİ :

43— Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar - cünüp iken, -yoldan geçmeniz müstesnâ- gusledinceye kadar namaza (ve mescide) yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz, sizden biriniz tabiî ihtiyacını gidermekten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız, bu durumda su da bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edip yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah çok affedici ve çok bağışlayıcıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'ın ilk yıllarında içki henüz yasaklanmamıştı. Ashabdan bazı kişiler sarhoş iken namaza gelir, şuuru tam yerinde olmadığından kıraati yanlış bile okurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Yapılan rivâyete göre, Hazret-i Ali (R.A.) diyor ki :

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî-Tefsir-i İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl-Tirmizî - Ebû Davud

«Bir defasında Abdurrahman bin Avf (R.A.) ziyafet sofrası hazırlayıp Ashabdan bazı şahısları dâvet etmişti. Akşam vaktine kadar yediler, içtiler. Ezan okununca biri imam olup cemaatle namaz kılarken imam KÂFİRÛN sûresini yanlış okudu. Çünkü sarhoş bulunuyordu. Bu olay aklı erenleri fazlasıyla üzdü. Onun üzerine yukarıdaki âyet indi.»

Diğer bir rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, beraberinde Hz. Aişe (R.A.) de bulunduğu bir yolculukta Hz. Âişe (R.A.) gerdanlığını kaybetti, derken onu bulmak için Ashab o yerde sabahladı. Ne yanlarında, ne de yakınlarında su vardı. Bunun üzerine teyemmüm âyeti indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ümmü Seleme (R.A.) anlatıyor :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mescid'in yüksekçe bir yerine çıkarak yüksek sesle şöyle buyurdu : **«Şüphesiz ki, Mescit, cünüp kimseye ve ayhali olana helâl değildir.» (2)**

«Cünüp, ayhali ve loğusa olan Kur'ân'dan bir şey okumasın!» (3)

«Ben Mescid'i ayhali kadına ve cünüp kimseye helâl kılmıyorum.» (4)

İÇKİ YASAĞINDA PEDAGOJİK YÖNTEM

Araplarda o devirde çok yaygın olan içki, İslâm'ın ilk yıllarında da bu yaygınlığını sürdürmüştü. Bakara sûresinde de belirtildiği gibi İslâm, cahiliye devrine ait kötü âdetleri bir çırpıda değiştirmeyi veya yasaklamayı uygun bulmamıştır. Bir yandan Allah'ın varlığını, birliğini sıfatlarıyla birlikte, en derin mânasıyla gönüllere işlerken, diğer yandan insanın dünya ve âhiret afiyetine ters düşen ibtilâları yasaklamada kademeli fakat pedagojik bir yöntem uyguluyordu. Zaten büyük dâvalar, köklü inkılaplar ancak bu şekil başarıya ulaşabilir.

İçki konusunda da aynı yöntem uygulanmıştır: Önce içkinin güzel bir rızık olmadığı açıklandı, **«Hurma ağaçlarının meyvalarından ve üzümler-**

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl-Tirmizî - Ebû Davud

(2) İbn Mâce

(3) Darekutnî : İbn Ömer (R.A.)dan - Tirmizî/taharet : 98 - İbn Mace/tah: 195

(4) Ebu Dâvud/taharet: 92 - İbn Mace/taharet : 126

den sarhoşluk veren içki ve güzel rızık edinirsiniz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir millet için ibret, öğüt ve belge vardır.» (1)

Bu âyetle içkinin güzel bir rızık olmadığına dikkâtler çekilmişti. İlâhî muradı sezenler içkiye iltifat etmemeye, hiç olmazsa onu azaltmaya başladılar. Ancak kesin yasak inmediği için Ashabdan da içki içenler ve sarhoş bir vaziyette namaz kılanlar eksik değildi. Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.), «Allahım! içki hakkında bize şifâ verecek bir açıklamada bulun..» diye duâ etti. Çok geçmeden ikinci kademede şu âyet indi : **«Sana hamr (alkollü içki)den ve kumardan soruyorlar. De ki : İkisinde de hem büyük günah, hem insanlar için (bazı) faydalar vardır; ama günahları (ve zararları) yararlarından daha büyüktür.» (2)**

Bu da içkiyi kesin olarak yasaklamıyor, güzel bir rızık olmadığını biraz daha açıklıyor, zararının yararından fazla olduğunu hatırlatıyordu. Böylece içki hakkında kafalardaki istifham biraz daha büyümüş oluyordu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hazret-i Ömer'i çağırıp inen âyeti ona okudu. Ömer (R.A.), murad-i ilâhiyi anlamakta gecikmedi ve tekrar el kaldırıp: «Allahım! içki hakkında bize şifâ olacak bir açıklamada bulun..» diye tekrar duâ etti.

Âyet tesirini gösterdi. Birçok mü'minler içkiyi terke azmettiyse de kesin bir tahrîm bulunmadığı için bazen içilmesinde bir sakınca görmediler. Bu arada sarhoş bir vaziyette namaz kılanlar oldu. O sebeple üçüncü kademede istifhamı daha da büyütecek anlamda konumuzu oluşturan âyet indi : **«Ey imân edenler! sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar- namaza yaklaşmayın.»** Yine Hazret-i Ömer çağrıldı ve inen âyet kendisine okundu. Ömer yine tatmin olmamıştı ki, tekrar ellerini kaldırıp : «Allahım! içki hakkında bize şifa olacak bir açıklamada bulun.» diye duâ etmişti.

Bu âyetle içkinin artık kötü ve zararlı, ibâdetten alıkoyucu olduğu açıklanıyor, kafa ve gönülleri bu konuda iyice düşünmeye sevkediyordu. Yöntem başarılı olmuş, içki içenler iyice azalmış hattâ kınanmaya başlanmıştı, derken dördüncü kademedeki Mâide sûresi 90. âyetle kesin yasak indi. Hazret-i Ömer çağrıldı ve âyet okundu. Ömer (R.A.) ferahladı ve: «Vazgeçtik, vazgeçtik Rabbim!» diyerek hem sevincini, hem emre kayıtsız şartsız uyduğunu söyledi. (3)

NAMAZ ALLAH'A, SARHOŞLUK ŞEHVETE YÖNELİKTİR

Kur'ân'da ilgili âyetle bir taraftan içkinin zararlı ve haram olduğuna

---

(1) Nahl sûresi Âyet : 67
(2) Bakara sûresi Âyet : 219
(3) Ebû Davud - Tirmizî - Nesâî - İbn Ebî Hâtim - İbn Murdeveyh

temas edilirken, diğer taraftan içki sebebiyle nefs, şehvete yöneldiğinde, ruhun Allah'a yönelmesinin mümkün olmadığı hatırlatılıyor ve en yüce huzurda Allah ile bir bakıma konuşmayı gerektirirken sarhoşluk nefs ve şehvetle kaynaşmaya kucak açıyor ki, bu iki zıt halin aynı anda bir gönül ve kafada birleşmesi düşünülemez.

Konuyu özetliyecek olursak :

Namaz Mevlâ'yı, içki şeytanı ister.

Namaz ruha, içki nefse gıdadır.

Namaz Allah'a, içki İblise yaklaştırır.

Namaz imânı, içki şehveti güçlendirir.

Namaz ruha âfiyet, bedene sıhhat kazandırır. İçki âfiyeti giderir, sıhhati bozar.

Namaz kötülükten alıkoyar, içki kötülüğe ve günaha iter.

Namaz iyi insan olmayı, içki saldırgan bulunmayı gerektirir.

FIKHÎ YÖNÜ

1. Cünüp ve ayhali olanların camilerin bir kapısından girip öbür kapısından çıkmasında bir sakınca olup olmadığı, âyetin bu konuda sarih bir anlatımı bulunup bulunmadığı üzerinde farklı görüşler vardır:

a) İmam Mâlik ve İmam Şâfii'ye göre mutlaka mubahtır. Âyet bu hususta açıklayıcı hüküm getirmiştir. El-Hasan da aynı görüştedir.

b) Rey tarafdarı sayılan Irak fukahasına göre mutlaka mekruhtur. Çünkü «Âbir-i sebil»den maksat, yolculuk halidir.

c) Rey tarafdarı fukahadan diğer bazısına göre, herhalde camiin içinden geçmek gerekiyor ve su da bulunmuyorsa, o takdirde teyemmüm edilerek geçilebilir.

2. Cünüp ve ayhali olanların cami' ve mescidlerde oturması câiz midir?

a) İlim adamlarının çoğuna göre, tahrîmen mekrûhtur. Nitekim, evlerinin kapısı Mescid-i Saadete açılan birkaç aile vardı. Resûlüllah (A.S.) onlara : **«Şu evlerinizin kapısını Mescid'den başka tarafa çevirin!»** diye emretmiş ve bu emrini tekrarlamıştı.

b) Ahmed bin Hanbel'e göre, cünüp ve ayhali olanlar abdest aldık-

ları takdirde mescidde oturabilirler. İmam Şâfiî'nin arkadaşlarından Müzenî de aynı görüştedir. Ahmed bin Hanbel bu meselede Atâ' bin Yesar'ın şu rivâyetine dayanmıştır :

«Hazret-i Peygamberin (A.S.) Ashabından bazı kişileri cünüp bulundukları halde abdest alıp Mescid'e gelerek oturduklarını gördüm.»

3. Erkeğin teninin kadının tenine dokunması abdesti bozar mı?

a) İmam Şâfiî'ye göre, her ikisinin de abdesti bozulur. Çünkü âyette, **«Veya kadınlara dokunmuşsanız,»** deniliyor. Lems : tenin tene dokunması demektir. Ashabdan İbn Mes'ud ile İbn Ömer'in (Allah ikisinden de razı olsun) yorumu bu anlamdadır.

b) İmam Mâlik'e göre, karısını öper veya çimdiklerse sadece erkeğin abdesti bozulur. Mücerred dokunmakla abdest bozulmaz.

c) Ahmed bin Hanbel'e göre, şehvetle dokunursa abdesti bozulur.

d) Ebu Hanîfe'ye ve arkadaşlarına göre, ikisinin de abdesti bozulmaz. Çünkü âyetteki LÂMESTÜM fiili daha çok cinsî yaklaşmayı yarı kapalı bir ifadeyle anlatır.

4. Teyemmümde yüz ve ellerin sınırı :

a) İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şâfiî'ye göre, abdestteki sınır ne ise odur. Diğer iki mezhebin de görüş ve ictihadı buna yakındır, aralarında pek cüz'i bir fark vardır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

1— Ayette geçen sarhoşluğu, uyku sersemliği anlamına yorumlayanlar da var. İbn Cerir Taberî'nin Dahhak'tan yaptığı rivâyete göre, Dahhak şöyle demiştir : «Bu şaraptan mütevellit bir sarhoşluk değil, uyku sersemliğidir.»

Aynı rivâyeti Ebu Nuaym de yapmıştır. Ne var ki bu yorum çok zayıf kabul edilmiş ve hükme dayanak alınmamıştır. (1)

2— Âbir-i Sebil.. (عَابِرِى سَبِيلٍ)

Hazret-i Ali (R.A.) ve İbn Abbas (R.A.) Hazretlerine göre, «yolculuk halinde bulunan kimse» demektir. Abdullah b. Cübeyr ve El-Hasan da aynı görüştedirler.

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî : 5/62 - Bulak Mısır: 1325

3— Namaz'dan maksat, namaz kılınan yerdir. Âbir-i sebil'den maksat, camiin içinden geçmek isteyendir. Yani iki kapılı cami'den geçip gitmek için cünüp bulunmamak gerekir. Su bulunmadığında herhalde geçmesi gerekiyorsa, teyemmüm edip öyle geçer.

Bu, daha çok İbn Vehb, İbn Zeyd, İbn Yesar ve benzeri fukahanın görüş ve yorumudur.

4— Lâmestüm. (أَوْ لَامَسْتُمُ)

a) İbn Abbas ve Saîd bin Cübeyr Hazretlerine göre, cinsel yaklaşmadır. Nikâh anlamına da gelir.

b) Tenin tene dokunmasıdır. Bu, İbn Mes'ud (R.A.) Hazretlerine göredir.

c) Ebû Ubeyde ve benzeri zatlara göre, öpmek anlamında kullanılmıştır.

d) Elle dokunmaktır.

5— Saîd. (صَعِيدًا)

a) Üzerinde bitki bulunmayan düz kaygan toprak..

b) Üzerinde bitki ve ağaç bulunmayan yeryüzü..

c) Düz bir toprak..

d) Herhangi temiz bir toprak.

e) Yeryüzü..

f) Üzerinde ince toz veya kum tabakası bulunan yer cinsi..

6— Tayyib. (طَيِّبًا)

a) Kir ve pislikten temiz olan.

b) Helâl bir toprak.

c) Münbit toprak. (1)

7— Teyemmüm. (فَتَيَمَّمُوا)

Sözlükte kasdetmek anlamına gelir. Terim olarak, niyet edip elleri tertemiz toprağa dokundurup önce yüze, sonra kollara sürmek mânasın-

(1) Yorum hususunda fazla bilgi için bak : Tefsir-i Kurtubî : c. 5/236 - Tefsir-i İbn Cerîr Taberi : 5/69, 70

da kullanılmış ve kelimenin sözlükteki mânasından niyetin farz olduğu hükmü çıkarılmıştır.

TEYEMMÜMÜN HİKMETİ

(فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا) **«Bu durumda su da bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edin......»**

İslâm, Allah'a kulluğu ibâdete, ibâdeti de iç ve dış temizliğine bağlamıştır. Böylece ibâdet kulluğun, temizlik de ibâdetin temelini oluşturmaktadır.

Ruh ve beden âfiyetinin, dünya ve âhiret düzeninin insan hayatındaki yeri ve mânası, havadaki oksijenin yeri kadar önemlidir. NAMAZ hem buâfiyetin, hem bu düzenin ilk ve son kaynağıdır. Mi'rac Gecesinde büyük bir ilâhî armağan olarak farz kılınması da bunu göstermiyor mu? Böylesine önemli bir ibâdete gelişigüzel bir hazırlık veya rasgele bir temizlikle değil, kalbi ve kafayı, ruhu ve vicdanı harekete geçiren abdestle; su bulunmadığı veya bulunup da kullanma imkânı olmadığı zaman teyemmümle zemin hazırlamak gerekir.

İşte teyemmüm bir yandan abdest yerine geçip namaza ön hazırlığı sağlarken, diğer yandan insana kulluk doğrultusunda alçak gönüllülüğü, mahviyetkârlığı öğretiyor; bencilliği, başkalarını aşağı görmek gibi nefsanî gururu kırıp atıyor. Sonra da ölümü çok duyarlı biçimde hatırlatarak, ellerimizi toprağa dokundurduğumuzda sanki için için bir fısıltı kalbimize geliyor : «Senden yaratıldık, sendeki nîmetlerle hayatımızı sürdürdük ve sonunda eskiyen elbiseyi atıp yenisini giyinebilmek için sana döndürüleceğiz.»

İnsana, İslâm dışında bu kadar yüce, yüce olduğu kadar anlamlı ve eğitici başka bir iş ve ameliye gösterilebilir mi?

Bunun için «DİN BİR EĞİTİM İŞİDİR,» «HAKİKİ DİNDARLIK GELENEK VE GÖRENEKTEN ZİYADE, EĞİTİMLE GERÇEKLEŞİR.» diyoruz. Yoksa sadece «Abdestin farzı dörttür.» «Teyemmümün farzı ikidir veya üçtür» demekle neticeye varılmıyor. Bu işin şeklidir. Hikmet ve mânasını, amaç ve gayesini gönüllere en duyarlı biçimde işlemek gerek. Bu da iki şey ister: Eğitimcinin bütün bu hikmet ve amaçları bilmesi ve sonra da onunla inanarak, zevk alarak yaşaması.. Bu bakımdan dinî okulları açmadan öğretmenini, kursları açmadan öğreticisini yetiştirip hazırlamak lâzımdır. Aksi halde istenilen amaca erişilemez. Görkemli binalar yapmak, içini göz

ve gönül doldurucu biçimde döşemekle adam yetiştireceğimizi sanıyorsak kendi kendimizi aldatmış oluruz. Bütün bunlar işin şekli ve aracıdır. Binanın ihtişamıyla orantılı olarak imânlı, kültürlü, fazîletli öğretim kadrosu şarttır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle dinî bazı hükümler açıklandı; insan tabiatında ve yaratılışındaki yüceliğe ters düşen içki ve benzeri nesnelerin zararlı oldukları belirtilerek ibâdeti hedefinden saptıran bu tür ibtilalardan vazgeçilmesinin gereği, hatırlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle, daha önce kendilerine kitaptan az-çok birer nasip verilen ümmetlerin belirtilen hususlara dikkat etmedikleri, dünya saltanatıyla ilgili bir takım çıkarları uğruna kitapta yer alan ilâhî sözlerin yerini değiştirecek ve bazı kelimelerini silecek kadar sapıttıkları, bu yüzden de lânetlendikleri haber veriliyor ve son dine inanan bahtiyarların tarihten ibret almaları lüzumu üzerinde duruluyor.

——oOo——

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾
مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا
فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ

خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ

إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

MEÂLİ :

44— Kendilerine kitaptan az-çok bir pay verilenlere bakmaz mısın? Bunlar sapıklığı satın alıp sizin de doğru yoldan sapmanızı isterler.

45— Allah ise düşmanlarınızı daha iyi bilendir. İşinizi düzenleyici dost olarak da Allah yeter; yardımcı olarak da Allah elverir.

46— Yahudîlerden bir kısmı, kelimeleri konulduğu yerlerden değiştirirler, dillerini eğip bükerek, dine de saldırarak, «işittik (ama kalbimizle) karşı koyduk!» derler. Dinle, a dinlemez olası! «Râinâ = bizi güt, bizi gözet a çoban!» derler. Eğer onlar, «işittik ve itaât ettik», «dinle ve bizi gözet!» deselerdi herhalde kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Ama Allah küfürleri sebebiyle onları, lânetlemiştir. Bu yüzden -azı müstesnâ- imân etmezler.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Medine Yahudilerinden birkaç kişi hakkında inmiştir. Peygamber (A.S.) Efendimiz konuştuğunda onlar dillerini büküp alay ederler, sözleri başka kalıba döküp gayr-i ciddi yollara başvurur ve Tevrat'ta son peygamberle ilgili sözleri de -kelimelerin yerini değiştirerek- değiştirmeye çalışırlardı. (1)

Ayrıca Yahudilerden okur-yazar olup Tevrat'tan az-çok anlayanlardan birkaç kişi Hazret-i Peygambere gelip bir şeyler sorarlar, dışarı çıkınca Peygamber Efendimizin (A.S.) dediklerini değiştirerek etrafa yaymaya çalışırlardı. Yukarıdaki âyet bu sebeple inmiştir. (2)

Peygamber (A.S.) Efendimiz kendisine gelen bazı Yahudilere bir şeyle emredince, yüzüne karşı, «sözünüzü işittik.» derler, içlerinden ise «emrine karşı geliyoruz» diye geçirirlerdi. Bazan da «İşittik a işitmez olası!», «Kulağını bize ver!.» gibi yakışıksız sözler sarfederler, bununla peygam-

(1) İbn Cerir Taberî - Kurtubî - Lübabu't-Te'vîl
(2) » » » » »

bere hakarette bulunmayı kasdeder ve sonra da, «O, hak peygamber olsaydı bizim bu sözlerle kendisine içimizden hakaret ettiğimizi anlardı» diyerek kitap ehlinin son dine girmesini önlemeye çalışırlardı.

Cenâb-ı Hak, bilgin geçinen Yahudilerin içlerinde neler besleyip düşündüklerini açıklarken mü'minleri onlara karşı uyanık bulunmaya dâvet ediyor.

DİNDE DEĞİŞİKLİK

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ) **«Kendilerine kitaptan az-çok pay verilenlere bakmaz mısın, bunlar sapıklığı satın alıp sizin de doğru yoldan sapmanızı isterler.»**

Dindar geçinen bilginlerin veya din âlimi olduğunu iddia edenlerin dinde değişiklik yapması iki sebebe dayanır : Biri, dini geçim vasıtası yapıp mal ve makam gibi geçici nîmetlere erişmek için Allah ve Peygamber sözünü, kendi mantığına uydurmaya çalışan üst tabakadaki efendilerinin arzusuna göre yorumlamak. Diğeri inkârcı ve şüphecileri dine ısındırmak için din adına taviz vermek, hükümlerde yanlış yorumlarda bulunmak ve o gibi kişilerin mantığına göre bir din meydana getirmek.

İşte bu ikisi de son derece tehlikeli ve sakıncalıdır. Dini asıl mecrasından saptırmaya yönelik çok hatalı bir yoldur. Dini kendi çıkarına alet edinip hükümlerini basit mantık oyunlarıyla değiştirenler, daha çok para, şöhret ve makam hastası olan zavallılardır. Ama Allah dinini korumayı kendi üzerine aldığı ve bu din Allah'tan başkasını kabul etmediği için böyleleri hiçbir zaman umduklarını elde edememiş, peşinde koştuklarına erişememiş, zalimlere yardımcı oldukları için de sonunda tokatı -ilâhî kanun gereği- onlardan yemişlerdir.

«Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır.» (1)

«Doğrusu Allah bu Kitap'la bazı kavim ve milletleri yükseltir, diğer bazı kavim ve milletleri de düşürüp alçaltır.» (2)

«Şüphesiz ki Allah bu ümmet için her yüzyılın başında, onun dinini tazeliyecek müceddidler gönderir.» (3)

(1) Hicir sûresi âyet : 9
(2) Müslim - İbn Mâce : Ömer (R.A.)den
(3) Ebû Dâvud - İbn Asâkir - Beyhakî : Ebu Hüreyre'den / Sahihtir

Dini, şüpheci ve inkârcıların akıl ve mantığına uydurmaya çalışanlar da diğerleri kadar zavallıdırlar. Çünkü bu gayretin (!) altında, kendilerinin Allah ve Peygamberden daha merhametli bulunduğu iddiası yatar. Allah'ın açmadığı bir kapıyı açmaya kalkışmak, Peygamber'in (A.S.) müsamaha ile karşılamadığı dinî hükümlerde müsamahalı davranmak küstahlığın en çirkini değil midir?

Dinde reformdan sözedenlerin dindeki yeri ve payı nedir? Cami ve cemaati tenkit edip lüzumsuz sayanların dinle ilgisi nedir? Faizi bugünkü ortam içinde mubah görenlerin, kadının açılıp saçılmasıyla dinin ne gibi ilgisi bulunduğunu inkâr yollu soranların İslâm ve Onun Kitab'ı Kur'ân'la bağlantısının ölçüsü nedir? Bunlar kendi basit mantığına göre yeni bir din icat etme hevesine kapılmamış mıdır? Böylesine din adına taviz veren din adamının dinle ilgisi var mıdır?

İşte Kur'ân, Yahudilerin gerek Tevrat'ta yaptıkları değişiklik ve kelime oyunlarını, gerekse son peygamberin sözlerini dinledikten sonra onu hedefinden saptırmaya yeltenmelerini lânetlemektedir. Son Nebi'ye uyanların bu hususta çok uyanık ve dikkatli olmaları tenbih ediliyor. Din bir bütündür, ya tamamı gönül rızasıyla kabul edilir, ya da reddedilir. Bir kısmını kabul etmek, bir kısmını kabul etmemek diye bir kaide yoktur. Böyle bir yetki Peygambere bile verilmemiştir.

YAHUDİLER VE TEVRAT

(مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) **«Yahudilerden bir kısmı, kelimeleri konuldukları yerlerden değiştirirler....»**

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyette olduğu gibi, yer yer bu konuya temas edilerek ağırlık kazandırılması, önemine ve ibret alınacak bölümlerine dikkatleri çekmek içindir. Bir hikâyeci, ya da romancı diyelim, hayal ürünü olan sözlerinin değiştirilmesine razı değildir. Hele bir ilim adamı tarafından kaleme alınan bir kitaba başkasının kasıtlı dokunması, kelime ve cümleleri üzerinde oynaması affedilir cinsten değildir. İnsanoğlu kendi ürünü olan kitabına karşı gösterdiği duyarlığı neden Allah'ın kitabına karşı göstermez? İşte aklın ve mantığın durduğu ve de cevapsız bıraktığı soru! Bunun için Cenâb-ı Hak geçmişteki olayları, yersiz yorum ve tahrifleri misal vererek son kitabı Kur'ân'ı korumayı kendi üzerine almış, insanların zayıf irâdesine bırakmamıştır.

Kaldı ki Kur'ân, yani Allah sözü başka sözlerle hiçbir yönüyle ölçülmeyecek kadar yücedir ve anlamlıdır; kelimenin cümlede aldığı yere ve

i'raba ve cümlenin söz dizisindeki ölçü ve ahengine göre mana ve hüküm taşıdığını kim inkâr edebilir? Bir kelimeyi yerinden oynatmak, en azından satranç tablosundaki piyonlardan birini gelişigüzel oynatmak kadar fahiş hataya yol açar.

Yahudilerin paraya ve dünya saltanatına karşı zaafları bilinmektedir. Musa Peygamberin aralarından 40 gün ayrılmasıyla onların bu zaafları ortaya altundan ma'mul bir buzağı çıkarmadı mı? Buzağının altundan yapılması, bu madeni Allah'a tercih ettiklerine bir delil sayılmaz mı? Ve putperestliğin en kötüsü değil midir? Musa Peygamberin vefatından sonra da Tevrat'ın bazı belgelerini kendi tutumları doğrultusunda değiştirmekte bir sakınca görmedikleri de muhakkak.

Yahudi bilginlerinin Tevrat ile olan ilgisi iki yönlü olmuştur: Koruyamayıp unuttukları kısımlar; koruyup da değiştirdikleri kısımlar. Kur'ân bu yüzden onların lânete uğradıklarını haber veriyor. Nitekim Tevrat iyice tetkik edildiğinde Allah sözü ile Musâ ve diğer peygamberlerin sözü birbirine karıştırılmış, birçok yerlerde ayırt edilemiyecek duruma getirilmiştir. Krallar ve Tarihler bölümlerinde bilhassa belirtilen husus çok belirgindir.

Konumuzu gereğinden fazla uzatmamak için Tevrat'taki bu karışık durumları misaller vermek suretiyle anlatmaya gerek görmüyoruz. Ancak Hindistan âlimlerinden Rahmetullah Efendinin bu konuda kaleme aldığı ve Osmanlıcaya da tercemesi yapılan İZHARÜ'L-HAK adlı eserini tavsiye ederiz. Gerek Tevrat, gerekse İnciller'deki tahrifatı mukayeseler yaparak belirtmiştir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Tahrîf :

Bu kelime genellikle iki mânaya gelir : Kelimeyi konulduğu mananın dışına çıkarıp başka bir manaya te'vîl etmek. Gelecek olan son peygamberi müjdeliyen belgeleri kendi milletlerinden bir azizin geleceğine işâret saymak ve böylece son peygamberi inkâr etmek. Diğeri ise, bir kelime veya cümleyi yerinden alıp başka bir yere koyarak taşıdığı hükmü anlaşılmaz duruma getirmek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudilerden kendilerine az-çok kitaptan nasîp ve-

rilenlerin hakk'a ve hakikate nasıl sırt çevirdikleri anlatıldı. Sonra Kitap ehlinden bazı bilginlerin Tevrat'ta bir takım değişiklikler yaparak doğru yoldan saptıkları, onun için lânetlendikleri açıklandı. Bu yüzden son kitap olan Kur'ân'ın mutlaka maksatlı ellerin dokunmasından korunacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, hakiki Tevrat'a inanmanın Kur'ân'a ve Hz. Muhammed' (A.S.)e inanmayı gerektirdiğine dikkatler çekiliyor. Buna rağmen aşırı taassup yüzünden Kur'ân'a karşı çıkmanın, Allah'a karşı çıkmak anlamını taşıdığı, bunun ise küfre ve inkâra yol açtığı belirtiliyor. Hak adına hakkı inkâr etmenin elîm bir azâbı gerektirdiği bir defa daha haber veriliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقاً
لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهاً فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا
اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا اَصْحَابَ السَّبْتِۜ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولاً
﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِه۪ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُۚ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْماً عَظ۪يماً ﴿٤٨﴾

MEÂLİ :

47— Ey kendilerine kitap verilenler! Beraberinizdeki kitabı tasdîk ettiği halde indirdiğimiz bu Kitap (Kur'ân)a, biz henüz birtakım yüzleri belirsiz hale getirip enselerine çevirmeden veya Cumartesi (hürmetini çiğneyen) kimseleri lânetlediğimiz gibi onları lânetlemeden önce imân edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir.

48— Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar. Artık kim Allah'a or-

tak koşarsa, şüphesiz o, büyük bir günah ile iftirada bulunmuş olur.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine Yahudilerinin bilginlerinden birkaç kişiyi çağırarak onlara şöyle dedi : **«Herhalde getirdiğim bu kitabın hak olduğunu siz de bilirsiniz?»** Onlar, «Biz böyle hak bir kitap bilmiyoruz», diye karşılık verip inkâr ve inatlarında ısrar ettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Nitekim bu âyeti duyduktan sonra ister istemez insafa gelip hakkı kabullenen ünlü yahudi bilgini Abdullah bin Selâm, gelip İslâm'a girdi. Hazret-i Ömer (R.A.) devrinde de yine Yahudi bilginlerinden Kâb el-Ahbar gelip Müslüman oldu ve : «Ya Rab! bu âyetin haber verdiği bir âkibete uğramaktan korktum, gelip son dine girdim. Beni kabul buyur..» diye duâ ettiği sahîh rivâyetlerden anlaşılmaktadır.

48. âyetin, Peygamber Efendimizin amcası Hz. Hamza'yı Uhud savaşında öldüren ve sonra da pişmanlık duyup Müslüman olmak istiyen Vahşi hakkında indiğini söyliyenler de vardır.

İLGİLİ HADÎSLER

Cabir bin Abdullah (R.A.) anlatıyor :

— Bedevîlerden biri, Hz. Peygamber'e (A.S.) gelerek sordu : «Ey Allah'ın Peygamberi! İnsanı Cennet ve Cehennem'e sokan sebepler ve gerekler nelerdir?» Efendimiz (A.S.) ona şu cevabı verdi : **«Kim Allah'a ortak koşmadığı halde ölürse Cennet'e girer. Kim de Allah'a ortak koştuğu halde ölürse Cehennem'e girer.» (2)**

«Zulüm üç türlüdür : Birincisini Allah bağışlamaz. İkincisini Allah bağışlar. Üçüncüsü ise Allah ondan hiçbir şey terketmez. Allah'ın bağışlamadığı zulüm, Allah'a ortak koşmaktır. Çünkü Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür. Allah'ın bağışladığı zulüm, insanların kendi nefslerine yaptıkları haksızlıklardır; bu, kullarla Allah arasındaki bir haldir. Allah'ın hiçbir şeyini terketmediği zulüm ise insanların birbirlerine yaptığı zulümdür. (Bunda kul hakkı vardır. Mutlaka her hak sahibine verilecektir).» (3)

(1) Lübabu't-Te'vîl / Alâeddin Ali - Tefsir-i İbn Cerîr Taberî
(2) Müslim : Cabir bin Abdullah (R.A.)dan
(3) Hâfız Ebubekir el-Bezzar : Enes bin Malik (R.A.)den

«Her günahın Allah tarafından bağışlanacağı umulur; ancak kâfir olarak ölen adamın günahı ve bir de bir mü'mini kasden haksız yere öldürenin günahı bağışlanmaz.» (1)

İTİKADÎ YÖNÜ

(. . . . إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ) «Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz...»

İslâm, Kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanları hem Tevrat'ı, hem İncil'i tasdîk eden Kur'ân'a imân etmeye dâvet ederken, onları şirkten kurtarmayı amaçlıyor. Yahudilerin kendileri için millî ilâh olarak Yehova'yı seçtikleri, diğer bir tabirle Allah'ın sadece Yahudilerin millî Tanrısı olduğu iddiaları ve İsa (a.s.) ile son peygamber Hz. Muhammed'i (A.S.), aynı zamanda son kitap Kur'ân'ı inkâr etmeleri açıktan küfürdür, bir bakıma Allah'a ortak koşmaktır. Bunun için İslâm ilim adamları: **«Küfur tek bir millettir,»** demişlerdir. Hıristiyanlara gelince, onlar da üç tanrı inancıyla ortaya çıktılar. Allah'a oğul isnadında bulundular ve böylece son peygamberi, İncil'in açık biçimde haber vermesine rağmen inkâr ettiler.

Bu tarz inançların hepsi şirk sayılır. Kur'ân, Kitap ehlinin bu çok sakat ve yanlış tutumlarını eleştirip dönüş yapmadıkları takdirde kıyâmet gününde de yüzlerinin enselerine döndürülerek, doğru yoldan sapmanın nasıl bir azâp hazırladığını bir tablo halinde gözlerinin önüne seriyor ve Allah'ın, şirki, yani kendisine ortak koşmaklığı kıyamet gününde bağışlamıyacağını, çünkü bunun açık bir küfür olduğunu, diğer günahlarla ölçülemiyeceğini açıklıyor. Ancak dünyada tevbe edip dönüş yapanlar müstesna...

Şüphesiz ki burada katıksız bir TEVHÎD'e dâvet var. Aynı kaynaktan süzülüp gelen dinlerin tekâmül ede ede İslâmiyetle son bulup doruğuna ulaştığı, doruktan aşağıda durup inat ve inkâr etmenin mantıkî hiçbir yanı bulunmadığı belirtiliyor. Sosyal yapılarda, milletlerin hayatında, beşerî kanunlarda tekâmülü, hiçbir itirazda bulunmadan kabul ettiğimiz halde, dinlerin tekâmül ettiğini neden anlayıp kavrayamıyoruz? Din aşırı taassup içinde geriye dönüp bağlanmayı mı emrediyor? O takdirde bütün insanların Âdem Peygambere indirilen birkaç sahifeden başka hiçbir semavî kitap kabul etmemeleri gerekmez mi? Halbuki Âdem Peygambere indirilen o birkaç sahife sadece o günün ihtiyaçlarına cevap verecek ölçüde bulunuyordu. Ne gelişmiş bir sosyal yapı, ne gelişmiş âile yuvaları, ne yazılan kitaplar, ne de kurulan tesisler vardı.

(1) Nesâî : Safvan bin İsâ'dan

Kur'ân bilhassa bu husus üzerinde duruyor ve dinlerle peygamberler zincirinde böyle bir tekâmülü kabul etmiyenleri -Tevhîd İnancını bozdukları için- elim bir azâp ile müjdeliyor. Çünkü Kur'ân kendisinden önce indirilen bütün kitapları, gönderilen bütün peygamberleri tasdik edip saygı ile anıyor; Tevhîd İnancı bozulmasın diye dinler arasındaki bağların koparılmasına müsaade etmiyor, tez-antitez karşılaşması doğrultusunda hakikat anlaşılıp kabul edilinceye kadar ölçülü bir diyalogun sürdürülmesini öneriyor.

ALLAH'IN EMRİ MUTLAKA YERİNE GELECEKTİR

(مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا) **«Bir takım yüzleri belirsiz hale getirip enselerine çevirmeden...»**

Bu, dünyada Allah'ın açmış olduğu doğru yoldan sapmaları ve saptırmalarıyla, kalb gözlerinin kapanıp hakkı göremez olmalarıyla yorumlanabilir. İlâhî çağrıya olumlu cevap vermiyenlerin sonunun sapıklık ve küfür olduğu muhakkaktır. Allah'ın bu hükmü de mutlaka yerine gelir. Çünkü ilâhî ilim bu konuda mâlumata tabi'dir ve asla yanılmaz.

Kıyâmette ise, haktan sapıp yanlış yola girdiklerine ve bu yolda inat ve inkârla yürüdüklerine karşılık «cezâ amelin cinsindendir» kaidesince yüzleri silik hale getirilip enselerine döndürülecek, yanlış yolda direnmenin böylece karşılığı âdil ölçülerle gerçekleşmiş olacaktır.

Çünkü t a m s maddesi veya tabiri, biri hakikî diğeri mecazî olmak üzere iki mâna taşır. Hakikî mâna, yüzlerin silinip belirsiz hale gelmesi, yüz ve ensenin aynı biçime dönmesidir. Mecazî mânası, yüz hatlarının giderilmesiyle fizyonomide değişiklik meydana gelmesi, böylece tanınmaz bir görünüme bürünmesidir. Bu, kıyâmet günü gerçekleşecektir. Diğer bir mânayla, doğru yola girmemek, bu hususta ilâhî dâvete gönül kulağını tıkamaktır ki, bu dünyada meydana gelen manevî bir t a m s 'tır. Böylece ilâhî emir ve hüküm, kulların tutum ve amellerine, inanç ve irâdelerine göre tecelli eder. Çünkü Allah hiç kimseye zulmetmez.

Mecazî mânalarından biri de, Yahudi ve Hıristiyanların kuvvet ve saltanatlarının Arap Yarımadasında sona ereceği ve gerisin geriye çekilip oradan silinmeleridir. Müfessir Fahruddin Râzî bu mâna üzerinde de durmuş ve geniş bilgi vermiştir. Nitekim tarih bunu doğrulamıştır.

LÂNETLENEN CUMARTESİ YÂRANI

Davud Peygamber devrinde Akabe'de balıkçılıkla geçinen İsrailoğullarının, dinleri gereği cumartesi günleri tatil yapmaları, ibâdetle meşgul olup başka bir iş yapmamaları gerekiyordu. Kıyıya doğru akın eden balıkları görünce bu hürmeti çiğnediler, ilâhî yasağa uymadılar, böylece cumartesi günleri de balık avlamaya devam ettiler. O yüzden ilâhî lânete lâyık görüldüler. Maddeye karşı aşırı meyillerinden maymun tabiatlı olmuşlardı. (1)

Bugün hâlâ mevcut Tevrat nushalarında cumartesiyle ilgili şu belgelere raslamaktayız : Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi : İsrâil Oğullarına söyle ve onlara de : Mukaddes toplantılar olarak ilân edeceğiniz RABBİN bayramları,. benim bayramlarım şunlardır : Altı gün iş işlenecek, fakat yedinci günde tam rahat Sebti, mukaddes toplantıdır; hiç bir türlü iş işlemiyeceksiniz; bütün meskenlerinizde RABBE Sebttir (yani cumartesi bayramıdır ve o günde Rabbe yapılacak ibâdettir.) (2)

Bu Konuda Önemli Rivâyetler :

Yahudi bilginlerinden Kâb el-Ahbar diyor ki :

Deveme binip Medine'ye geldiğimde bir adamın şu âyeti duyarlı bir edâ ile okuduğunu gördüm: **«Ey kendilerine kitap verilenler! Beraberinizdeki kitabı tasdik ettiği halde indirdiğimiz bu Kitab (Kur'ân)a, biz henüz bir takım yüzleri belirsiz hale getirip enselerine çevirmeden veya Cumartesi (hürmetini çiğneyen) kimseleri lânetlendiğimiz gibi onları lânetlemeden önce imân edin..»**

Bunu dinlediğim zaman bende derin bir tesir meydana getirdi. Vakit kaybetmeden gidip guslettikten sonra İslâma girdim.» (3)

İbn Ömer (R.A.) anlatıyor :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz devrinde büyük günah üzere ölen kimselerin cehennemlik olduğuna şehadet ederdik. Bu âyet inince, artık böyle bir şehadette bulunmaktan vazgeçtik.» (4)

Hz. Ali (R.A.) diyor ki :

«Kur'ân'da bana bu âyetten daha çok sevimlisi yoktur.» Yani en çok bu âyeti severim. (5)

(1) Bak: Bakara Sûresi 65. ve A'raf Sûresi 163. âyetlerin tefsiri.
(2) Tevrat/Levililer : 23/1, 4
(3) İbn Ebî Hâtim - İbn Asâkir - Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî
(4) Tefsîr-i İbn Kesîr
(5) Tirmizî : Hadisün hasenün garibün..

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor :

Bir gün Hz. Ömer'e sordum, dedim ki :

— Ey Mü'minlerin Emîri! adam iyi amellerden hiçbir şey bırakmaz da yapar, ancak Allah'a ortak koşarsa, onun için ne dersin?

Ömer (R.A.) bana şu cevabı verdi :

— O Cehennem'dedir.

Ben tekrar sordum, dedim ki :

— Allah'a ortak koşmakla birlikte nasıl hiçbir amelin yarar sağlamıyacağını umuyorsam, öylece Tevhîd'le birlikte hiçbir günahın zarar vermiyeceğini umuyorum.

Hz. Ömer (R.A.) bu sorumu cevapsız bıraktı. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap ehlinin, kendi soylarından bekledikleri bir mesîh ve azizin geleceğine büyük umut bağladıkları, son gelen Peygamberin kendi soylarından olmadığı için önce bir şaşkınlık geçirdikleri, sonra da inkâra saptıkları açıklandı. Bunun da doğrudan veya dolaylı şirk olduğu ve Allah'ın kendisine şirk koşulmasını âhirette affetmiyeceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle şirk içinde bocalayıp bununla beraber kendini temize çıkarmak isteyenlerin tutumu kınanıyor; Allah'a karşı yalan uydurmalarından dolayı lânetlendikleri haber veriliyor.



(1) İbn Kesir-Lübabu't te'vil

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ
فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى
بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا هٰؤُلَاءِ أَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾
أُولٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

MEÂLİ :

49— Görmedin mi, şu kendilerini temize çıkaranları? Ama Allah, dilediğini temize çıkarır ve hurma çekirdeğindeki ince lif kadar olsun haksızlığa uğramazlar.

50— Bak, Allah'a karşı nasıl yalan uyduruyorlar! Açık günah olarak bu yeter.

51— Şu kendilerine kitaptan az-çok bir pay verilenleri görmedin mi? Cibt ve Tâğût (put ve benzeri bâtıl tanrılar)a inanıyorlar ve inkârcılar için de, «Bunlar şu imân eden (Müslüman mü'min)lerden yolca daha doğrudurlar!» diyorlar.

52— İşte bunlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir. Allah kimi lânetlerse artık ona bir yardımcı bulamazsın.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî diyor ki :

«Yahudilerden birkaç kişi beraberlerinde çocukları bulunduğu halde Peygamber (A.S.) Efendimize geldiler ve «Ya Muhammed! şu bizim çocuklarımızın bir günahı var mı?» diye sordular. Efendimiz (A.S.) de **«Hayır...»** diye cevap verince onlar : «İnandığımıza yemin ederiz ki bizler de bu çocuklar gibiyiz; gündüzleyin günah işlersek geceleyin, geceleyin günah işlersek gündüzleyin bizden bağışlanıp temizlenir.» diyerek kendilerini temize çıkarmaya çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.» (1)

Diğer Bir Rivâyet :

Yahudi ileri gelenlerinden bir grup, Mekkelileri Hazret-i Peygamber aleyhine kışkırtıp biraraya getirmek için Mekke'ye gitmişti. Mekkeliler onlara : «Siz kitap ehlisiniz, az-çok bilirsiniz. Bizle Muhammed hakkında ne dersiniz?» Yahudiler zaten böyle bir soru bekliyorlardı, «siz ne yaparsınız, Muhammed ne yapar?» diye bir soru tevcih ettiler. Onlar da: «Bizler gelen Hacılara deve boğazlar, onlara süt ve su takdim eder, akrabamızla ilgi kurar, misafirlere ikram ederiz. Bizim dinimiz eski ve köklü, Muhammed'in dini yeni..» diye cevap verdiler. Yahudiler, «o halde yolca siz Muhammed'den daha doğrusunuzdur!.» diyerek görüşlerini ortaya koydular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Övgü yağdıran dalkavukların yüzüne toprak saçın!.» (3)

Bir adam diğer birini övüp duruyordu. Peygamber (A.S.) Efendimiz ona : **«Yazıklar olsun sana! Arkadaşının boynunu koparıverdin.. Sizden biriniz arkadaşını övmek istediğinde, öyle sanıyorum, desin. Allah'a karşı hiç kimseyi temize çıkarmayın.» (4)**

«Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde anlayışlı ve bilgili kılar. Hem doğrusu şu mal tatlı ve çekicidir; kim hak ölçüleri içinde ondan alırsa kendisine mübarek olur!. Bir de sakın övgü yağdırıp dalkavukluk

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl - İbn Cerir
(2) » » » » » » »
(3) Müslim : Mikdad bin Esved el-Kindî (R.A.)den
(4) Buharî-Müslim : Ebu Bekre (R.A.)den

yapmayın; çünkü böyle yapmak, övüleni boğazlamak demektir.» (1)

«Övgü yağdırmaktan sakının; çünkü bu boğazlamak sayılır.» (2)

AŞAĞILIK DUYGUSU VE TEMİZE ÇIKMAYA ÇALIŞMAK

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ) «Görmedin mi, şu kendilerini temize çıkaranları?»

İslâm güneşi bütün parlaklığıyla Arap Yarımadasında yükselip dünyayı aydınlatmaya başlayınca, ötedenberi Yahudilerin beklediği kurtarıcı MESİH inancı, Hıristiyanların beklediği kurtarıcı AZİZ inancı, bu iki milletin kalbinde iyice yer ettiğinden, ister istemez kalblerinde son dine karşı bir haset ve kin meydana geldi. Son peygamberin başka milletten gelmesi onları için için üzdü ve bir aşağılık kompleksine kapıldılar. Bu yüzden bir taraftan Tevrat ve İncil'deki belgeleri değiştirip kasıtlı yorumlara başvururken, diğer yandan kendilerini temize çıkarma gayretine düştüler; gâh «Bizler Allah'ın oğulları ve en yakın dostlarıyız..» dediler; gâh «Bu çocuklar gibi bizim de günahlarımız yoktur..» diye kendilerini tezkiye ettiler. Gâh «Ancak Yahudi ve Hıristiyan olanlar Cennet'e girebilecektir.» iddiasını tekrarlayıp durdular.

Çünkü Yahudiler Tevrat'ın bazı belgelerini de sıkıntılı günlerinde kurtarıcı bir simit gibi görerek yanlış yorumlamışlardı. Davud Peygamber neslinden bir Mesîh'in gelip kendilerini kurtaracağına inanıyorlardı. Hazret-i Muhammed (A.S.) ise Davud neslinden değildi. Bilhassa Babil sürgününün verdiği eziklik ve aşağılanma, ideal bir kurtarıcının geleceği inancını iyice pekiştirmiş ve nesilden nesile aktarılarak kesinlik ifade eden bir ilâhî emir sanılmıştı. Tevrat'ta : «İşte, Davud'a salih bir kök sürgünü çıkaracağım günler geliyor, Rab diyor. Ve bir kral gibi krallık edecek ve akıllı davranacak ve memlekette doğruluk ve adâlet edecek. Onun günlerinde Yahuda kurtulacak ve İsrâil emniyette duracak..» (3) deniliyor.

Aslında bu, Davud Peygamberden sonra hem hükümdarlığı, hem peygamberliği nefsinde birleştirecek güçte Süleyman Peygamberin geleceğini haber vermektedir. Ama Yahudiler esaretten esarete sürüklendikleri için bunu belirttiğimiz gibi, bir can simidi sayıp kendilerini avutmaya çalışmışlardır. Davud'dan sonra gelecek olan kurtarıcının Süleyman olacağını ikinci bir belge ile Tevrat şöyle açıklıyor : «İşte, adı filiz olan (yani Davud soyunun bir filizi, sürgünü) adam ve o durduğu yerden

(1) Ahmed bin Hanbel
(2) İbn Mâce
(3) Tevrat/Yeremya : 23/5, 6

filizlenecek ve Rabbin mâbedini yapacaktır. Evet Rabbin mâbedini yapacak olan odur ve haşmet onun üzerine olacak ve oturacak, tahtı üzerinde saltanat sürecek...» (1)

Mâbedi yapan Süleyman Peygamberdir. Kudüs'te inşa ettiği muhteşem mâbedden Kur'ân'da da söz edilir. Taht üzerinde saltanat süren de odur. Hıristiyanlara gelince, onlar da İncil'de Hazret-i Peygamber'in (A.S.) geleceği ile ilgili belgeleri, kurtarıcı bir AZİZ anlamında yorumlamışlardır. Nitekim, İzmir'de 1960-1966 yıllarında müftülük yaptığım sırada Amerikan 6. Filosu İzmir limanına gelmişti. Filoda bir de yarbay papaz bulunuyordu. Müftülüğe uğrayıp nezaket ziyaretinde bulunduğunda sohbet arasında söz Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğini haber veren İncil'deki belgelere intikal etti. Yuhanna İncil'i 16/7-14. belgelerinde İsâ Peygamberin, «Benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, Tesellici size gelmez, fakat gidersem onu size gönderirim.», «Size söyliyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat Ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek, zira kendiliğinden söylemiyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek; ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni taziz edecektir, çünkü benimkinden alıp size bildirecektir.» meâlindeki haberini kendisine hatırlattığımda, önce İncil'de bu gibi kayıtların olmadığını söylediyse de İncil'i açıp kendisine gösterdiğimde, «Ha hatırladım, dedi; bununla, Hıristiyanların kurtarıcı olarak bekledikleri azîzden haber veriliyor.» diyerek konuyu kapamak istedi.

TEŞVİK İÇİN ÖVMEKTE SAKINCA YOKTUR

Fazîlet örneği kişileri, başkasına örnek olsun diye övmekte bir sakınca yoktur. Çünkü bunda dalkavukluk yok, fazîlete teşvîk vardır. Bir de fazîlet, fazîlet olduğu için övülürse bunda da bir kötü niyet mevcut değildir. Nitekim Peygamber Efendimizin amcası İslâm'a girmemekle beraber hem İslâm'ı övmüş, hem de fazîletin doruğunda bulunan Hz. Muhammed'i (A.S.) övmekten kendini alamamıştır :

«O bembeyaz tertemiz insanın yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur beklenir. O yetimlerin hâmisi, dulların koruyucusu idi.» diyerek Resûlüllah (A.S.) Efendimizi övmüştür. Ünlü Şâir Kâb bin Züheyr'in Peygamberimizin (A.S.) huzurunda övgü dolu kasidesi de sadece tasvip görmüştü. Ancak sınırı aşıp kişiyi olduğundan fazla övmeyi uygun görmemiş ve Ashabına : **«Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övüp uçurdukları gibi beni uçurmayın! Ben ancak bir kulum. Siz (benim için) Allah'ın kulu ve Resûlü deyin.»** buyurmuştu. (2)

---

(1) Tevrat/Zekerya : 6/12, 13

(2) Müsned'i Ahmed

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(جِبْتِ وَالطَّاغُوتِ)

CİBT ve TAĞUT :

a) Tapılan iki put

b) Cibt, sihir; tağut, şeytan

c) Cibt, şeytan; tağut, put

d) Cibt, kâhin

e) Tağut, Allah'tan başka tapılan her şey

(فَتِيلِ)

FETİL

a) İki parmak arasında meydana gelen incecik kir,

b) İki parmak arasında oluşan incecik kabuk,

c) Tırnakla et bitişiğinde meydana gelen lif şeklindeki incecik deri,

d) Hurma çekirdeğinin içindeki incecik iplikcik manalarına gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yahudilerin son din ve son nebiye karşı takındıkları olumsuz tavır ve bu yüzden kendilerini yalan ve şirke sürükleyecek kadar hak ve hakikat caddesinden ayrıldıkları açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle bu milletin cehaleti ve cehaletin neticesi olan cimrilik ve kıskançlıkları anlatılıyor. Böylece hakla bâtıl, doğruyla eğri arasındaki mücadelenin sürdürülmesine işâret ediliyor; tez-antitez sürtüşmesinin lüzumu dolaylı yoldan belirtiliyor.

——oOo——

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا
آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ
مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

MEÂLİ :

53— Yoksa onlara mülk-ü saltanattan bir pay mı var? O takdirde insanlara hurma çekirdeğinin oyuğu kadar bir şey bile vermezler.

54— Yoksa Allah'ın insanlara, cömertçe sunduğu nîmet ve bol ihsânına karşı haset mi ediyorlar? Gerçekten biz İbrâhim hânedanına kitap ve hikmet verdik, hem de büyük bir mülk sunduk.

55— Bu sebeple onlardan kimi imân etti, kimi de yüzçevirdi. Cehennem'in boy boy yükselen ateşi onlara elverir.

İNİŞ SEBEBİ

Allah, son peygamberi, İsmail soyundan Kureyş kabilesi Hâşim oğullarından seçince, Yahudiler gelecek olan mesîh ya da kurtarıcının herhalde Harun soyundan olması gerektiğini ileri sürerek üç yönlü bir ölçüsüzlük ortaya koydular: Cehalet, cimrilik ve tekelcilik, sonra da haset ve kin..

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

YAHUDİLER DEVLET KURABİLİR Mİ?

(أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ) «Yoksa onlara mülk-ü saltanattan bir pay mı var?...»

İlgili âyet üzerinde ciddi bir araştırma yapmayan, âyeti bir evveli ve bir sonrası ile ele alıp tefsire çalışmayan, sadece kelime dizisine bakıp Yahudilerin bir devlet kuramıyacağını iddia edenler, zaman zaman ortaya

çıkmışlardır. Böyle bir yorum hem âyetin ruhuna, hem de tarihî gerçeklere birkaç yönden ters düşmektedir :

a) Önce Kur'ân bu âyetle Yahudilerin başka milletlere özellikle Müslümanlara karşı çok hasîs davrandıklarını, kendilerine arzu ettikleri mülk-ü saltanat bir kez daha verilse yine bu huylarından vazgeçmiyeceklerini; her çeşit nîmetin kendi tekellerinde kalmasını istiyeceklerini hatırlatıyor. Çünkü geçmişte bunun örnekleri vardır. Samuel (1), Davud ve Süleyman Peygamberler devrinde onlara geniş bir mülk ve göz kamaştıran bir saltanat verildiği halde sözü edilen tutumlarında bir değişiklik görülmemişti. Şimdi de aynı saltanat verilse, değişen bir şey olmıyacaktır.

b) Kur'ân'ın parmak bastığı mülkten maksat, peygamberlikle birleşip bütünleşen saltanattır. Davud ve Süleyman Peygamberler devrinde olduğu gibi. Ama son peygamberin Yahudilere değil bütün milletlere gönderilmesi gerekliydi. Çünkü artık kabile ve milletlere birer uyarıcı gönderme devresi sona ermiş, bütün cihana seslenecek Ahir Zaman Peygamberinin gönderilmesi ilâhî murada uygun düşmüştü. Eğer Yahudilerin istediği gibi Hârun hanedanından gönderilseydi, onu millî peygamber ve kendilerine kurtarıcı mesîh ilân edecek ve risalet nîmetini diğer milletlerden esirgemeye çalışacak, böylece cihan peygamberliği tutucu ve tekelci bir milletin ihtirasına terkedilmiş olacaktı. Bu da ilâhî murada uymamaktadır.

O halde mülkten maksat bir «İsrail Devleti» değil, İsrailoğulları'nın öteden beri bekledikleri bir kurtarıcının çıkıp onları Davud ve Süleyman peygamberler devrindeki iki yönlü bir saltanata kavuşturmalarıdır. Kısaca, peygamberlik şeref ve payesidir diyebiliriz.

Nitekim Hazret-i Muhammed (A.S.) peygamberliğini ilân edince Yahudiler,«mülk ve nübüvvete asıl lâyık olan bizleriz, bu hususta Araplara nasıl uyarız?»diyerek ilâhî iradeye karşı çıktılar.

c) «Em» münkati', istifham inkâr içinse de, «Fe İzâ»daki «Fa» harfi mahzuf bir şarta cezaiyyedir. Bu takdirde çıkarılan sonuç şudur: «Eğer Yahudilere mülk-ü saltanattan bir pay verilse, onlar insanlara bir hurma çekirdeği bile vermezler.» Böylece âyette onlara aslâ mülk verilmiyeceği, devlet kuramıyacakları belirtilmiyor, onların başkalarına karşı cimriliği ve tekelciliği açıklanıyor. Daha doğrusu Yahudilerin karakteri ortaya konuluyor.

d) 1948'de Yahudilerin bir «İsrail Devleti» kurması, bu yorumun haklı olduğunu kanıtlamıştır.

---

(1) Samuel'in peygamber olduğunu Tevrat yazmaktadır.

e) 54. âyetle, İbrahim ve İsmail soyundan gelen Hazret-i Muhammed'e (A.S.) sunulan peygamberlik payesine, Yahudilerin haset ettiği belirtiliyor ve zaten daha önceleri de bu soya hem kitap ve hikmet, hem de büyük bir mülk verildiği açıklanıyor. Bu da Yahudilere verilmiyecek olan mülkün bir «İsrail Devleti» kurmaları değil peygamberlik nîmeti olduğunu açıkça gösteriyor. Nitekim Talmud'da da ifadesini bulan «TANRININ DEVLETİ» inancı vardır. «Ama bu dünyanın dışında göksel (semavî) bir devlet değildir. Bu devletin yeryüzünde Tanrı'nın yönetimiyle ve insanların emeğiyle kurulması gerekir. Bu devlette bütün kişisel ve sosyal haksızlıklar ortadan kalkacaktır. İşte bu düşünce Yahudi kavminin varlığının muammasının anahtarıdır. Bu inanç ve düşünce onların mutsuzluğa düşmesini önlemiştir. Tarihî geleneklerine dayanarak bu ideal devletin kurucularının Tanrıyla kendilerinin olacağına inanmış ve güvenmişlerdir. Yahudilerce Tanrının Devleti Mesîh'le kurulacaktır.» (1)

Bunun için kendilerinden olmayan peygamberlerin kimini öldürmüş, kimini inkâr etmişlerdir. Hazret-i Muhammed'in (A.S.) karşısına çıkmaları da buna dayanır. Kur'ân ise onların artık «TANRI DEVLETİ» kuramıyacaklarını, yani onlara böyle bir devlet verilmiyeceğini, son peygamberin onlardan değil, Allah'ın murat ettiği İsmail soyundan geleceğini ve nitekim öyle olduğunu açıklıyor.

O halde DEVLET ve MÜLK'ten maksat, bir İsrail Devleti değil, onların tabiriyle «TANRI DEVLETİ»dir ki Itikadlarına göre MESÎH'in çıkması ve peygamberliğin Yahudilere verilmesidir.

f) «EM»in muttasile olduğunu, daha önce mâna itibariyle bir istifhamın geçtiğini, ayrı bir yorum olarak sunanlar var. İbn Cerir ve diğer rivâyet yolunu seçen müfessirler bu yorum üzerinde de yeterince durmuşlardır. Bu durumda mâna şöyledir: Yahudiler, Mekke müşriklerinin Müslümanlara nisbetle daha doğru yolda bulunduğunu iddia etmişlerdi. Bunun üzerine **«yoksa onlara mülk-ü saltanattan bir pay mı var?»** cümlesi atfedilerek, «siz onların bu iddialarına mı hayret edersiniz, yoksa mülkten nasîpleri olduğu iddialarına mı? Eğer mülkten bir nasîpleri olsa kimseye bir hurma çekirdeğinin oyuğu kadar bile bir şey vermezler.»

Bu yorum, daha çok onların cimriliğinin, hasisliğinin, tekelciliğinin ölçü ve anlamını yansıtmaya yöneliktir.

Konuyu özetliyecek olursak:

Yahudilere verilmiyecek olan mülk, bir «İsrail Devleti» değildir. Kendi inançlarına göre en büyük kurtarıcıları olarak bekledikleri Mesîh'in kura-

(1) Musa ve Yahudiler: 1966 İstanbul 357

cağı bir TANRI DEVLETİ'dir. Kur'ân artık onların bekledikleri Mesîh'in gelmiyeceğini, bir TANRI DEVLETİ de kuramıyacaklarını haber vermekte, son peygamber Hazret-i Muhammed'in (A.S.) milletler için tek kurtarıcı bulunduğunu ilân etmektedir.

CEHÂLET - CİMRİLİK - HASET

Yahudilerin ellerinde Tevrat bulunduğu halde, putperestleri Müslümanlara nisbetle daha doğru yolda kabul etmeleri, elbette ki derin bir bilgisizlik, yaygın bir cehalet eseridir. Cimrilik ise, Alah'ın verdiği nîmetleri başkasına vermemek ve bunu kendi tekelinde bulundurmaya çalışmaktır. Haset ise, kendilerinden başkasına Allah'ın nîmet vermemesini temenni etmektir. Böylece cimrilikle haset, nîmetin başkasına verilmemesinde ortaklaşa bir mâna taşımaktadır.

Mefatihü'l-Gayb adlı tefsirde konu bu açıdan ele alınıp açıklanırken deniliyor ki :

«İnsanın iki türlü kuvveti vardır: Biri ilimle, diğeri amelle ilgilidir. Birinci kuvvetin kemâli, bilgidir; noksanı bilgisizliktir. İkinci kuvvetin kemâli, güzel ahlâktır, noksanı ise kötü ahlâktır. Kötü ahlâkın en noksanı ise cimrilik ve hasettir. Çünkü bu ikisi de Allah kullarına zarar vermenin kaynağıdır. Yahudilerin önce cehaletle, yani bilgisizlikle, sonra da cimrilik ve hasetle vasıflandırılmasının iki nedeni vardır: Birincisi, şeref ve rütbede nazarî kuvvet amelî kuvvetten önce gelir ve ona asıl sayılır. Bu bakımdan nazarî kuvvetin diğerinden önce açıklanması gerekir. İkincisi ise, cimrilik ve hasedin meydana gelmesine sebep cehalettir. Mal ve serveti Allah için harcamak, iç temizliğine ve âhiret mutluluğuna yol açar. Mal ve serveti biriktirip hayırlı yollarda harcamamak dünyalığı toplayıp elde etmeğe yol açar. O halde cimrilik dünyaya dâvet eder, âhirete yönelmekten men'eder. Cömertlik âhirete çağırır, dünyaya kalb ile yönelmekten alıkoyar. Hiç şüphe yok ki dünyayı âhirete tercih etmek katıksız bir cehalettir. Hasede gelince, Allah uluhiyyet nîmetlerini kullarına ulaştırmak ister; zaten uluhiyyet bir bakıma bu manayı yansıtır. Bunu kıskananlar ise, Allah'ı bu vasfından azletmek basiretsizliğine uğramışlardır. (Çünkü İlâh'ı, uluhiyyetten azletmek mümkün değildir.) Bu da katıksız bir cehildir. Böylece haset ve cimriliğin asıl sebebinin cehâlet olduğu ortaya çıkmış oluyor.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudi ve Hıristiyanların son dine ve peygamberine karşı olumsuz yöndeki tutumları, bu konudaki cehalet, cimrilik ve haset-

leri açıklandı. Peygambere imân edenlerle etmiyenler arasındaki farka dokunuldu. Aşağıdaki âyetlerle bu iki ayrı gruba amellerine uygun verilecek cezâ ve mükâfat çok anlamlı biçimde belirtiliyor.

——oOo——

إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

MEÂLİ :

56— Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr eden kâfirleri ileride ateşe atıp yakacağız; derileri her yandığında -azâbı iyice tadsınlar diye- onun yerine başka deri koyup yenileyeceğiz. Doğrusu Allah çok güçlüdür, çok üstündür, yegâne hikmet sâhibidir.

57— İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanları, altlarından ırmaklar akan Cennet'lere sokacağız; artık orada devamlı kalırlar; onlara orada tertemiz zevceler vardır ve onları koyu gölgeliğe koyacağız.

İLGİLİ HADÎSLER

Hazret-i Ömer (R.A.) diyor ki : **«Cehennem'de bir saat içinde yanan deriler yüz defa yenilenir.»** Bunu ben Peygamber (A.S.) Efendimizden böyle işittim. (1)

«Doğrusu Cennet'te bir ağaç var ki atlı onun gölgesinde yüzyıl yürür de bitiremez. O, Şecere-i Hüld'dür.» (2)

(1) İbn Murdeveyh - İbn Kesîr - İbn Cerir - Kurtubî - Lübab
(2) İbn Cerir Taberî : Ebu Hüreyre (R.A.)den

«Cehennem'de kâfirin iki omuzunun arası seri bir süvarinin yürüyüşüyle üç günlük mesafe kadardır.» (1)

«Cehennem'de kâfirin bir dişi Uhud Dağı kadardır; derisinin kalınlığı üç günlük mesafe kadardır.» (2)

Cehennem'de kâfirlerin vücudunun anormal biçimde büyümesi, mecaz yollu bir tabirdir. Maksat, bedenlerin hayli büyüyeceğini, azâbın da o nisbette şiddetli olacağını belirtmektir. Allah ve Peygamberi daha iyisini bilir.

CEZÂ AMELİN CİNSİNDENDİR

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا) **«Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr eden kâfirleri ilerde ateşe atıp yakacağız...»**

Yahudi ve Hıristiyanlardan kendilerine kitaptan az-çok bilgi verilenlerin çoğu hakkı iki yönlü tahrîp etmişlerdir: Biri, Tevrat ve İncil'deki doğru haberleri, gelecekle ilgili beyânları halka yanlış aktarmışlar; diğeri, hem bu iki kitabı, hem de Musa ile İsa Peygamberleri saygı ile anan Kur'ân ve Muhammed'e (A.S.) karşı çıkmak suretiyle Tevhîd akidesine ağır darbe vurmuşlar ve İslâm'ın Kitap ehli arasında yayılmasına engel olmuşlardır. Halbuki İlâhî kitaplardaki hakikatler insanların ortaklaşa malıdır; onları gizlemeye veya aslından uzaklaştırmaya hiç kimsenin hakkı yoktur.

İşte Tevrat ve İncil'e sahip çıkanların çoğu, bütün insanlığın hakkına bilerek veya bilmiyerek tecavüz etmiş sayılırlar. Aynı kaynaktan gelen kitapların birbirine karşı olduğunu iddia etmek, her kitabın ayrı bir kaynaktan indiğini iddia etmek kadar gülünçtür. Bir sonraki kitap bir evvelkini tasdîk eder ve onun tekâmülünün bir basamağını teşkil ettiğini açıklar. Kur'ân bu gerçeği yer yer belirtirken İsâ Peygamberin İsrailoğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğuna parmak basar. Bununla İncil'in Tevrat'ı tamamladığına, değişen sosyal şartlar karşısında bazı yenilikler getirdiğine işarette bulunur.

Din genellikle insanlar için ilâhî rahmetin açık bir tezahürü, ebediyen kurtulmanın kapanmayan kapısıdır. Bu rahmeti hedefinden saptırmak, rahmeti azâba çevirmek büyük bir cinayettir. Kur'ân-ı Kerîm yüze yakın yerde Tevrat ve İncil'in Allah tarafından gönderilen semavî kitaplar olduğunu açıklarken, haham ve papazların Kur'ân'ı inkâra sapmaları, dinlerin amaç ve hedefiyle ters düşer. Barış yerine düşmanlık, kardeşlik yeri-

(1) Buharî / rikak : 51 - Müslim/Cennet : 45
(2) Müslim / Cennet : 44 - Ahmed : 2/328, 334, 537

ne kin ve nefret getirir. Haçlı seferleri bu düşmanlık ve kinin fiili durumu değil midir? Böylece din, onu asıl mâna ve maksadıyla kavrayamıyan bilgisiz, inatçı ve inkârcı ellerde rahmete değil, azâba yol açmış, Tevhîd'i yıkıp, üç ilâh, millî ilâh saçmalarına vasıta kılınmıştır. Bu da milletleri ve toplulukları asırlardır tedirgin etmekte, milyon ve milyarlar harcanıp hakk'ın nurunu karartmaya sebep olmaktadır. Yahudilerin kurduğu SİYONİZM ve MASONLUK, Hıristiyanların oluşturduğu ve bugün Vatikan'ın bütçesinin yarısından fazlasını ayırdığı MİSYON Teşkilatı bunun tipik örneklerinden bir-ikisidir.

İşte Kur'ân hakkı inkâr uğruna harcanan her kuruşun Cehennem'de inkârcıya yeni bir deri olacağını haber verirken cezânın amelin cinsinden olduğunu bir kez daha hatırlatıyor.

Bunun aksine hakkı ayakta tutma, onu gönüllere işleme uğrunda harcanan emeğin, akıtılan terin, sarfedilen her kuruşun karşılığı da çok dinlendirici, altlarından ırmaklar akan ebedî mutluluk yurdu ve bitip tükenmiyen gönül ferahlatıcı gölgelikler olması, amele uygun bir mükâfat değil midir?

İLMÎ YÖNÜ

— NEDEN SADECE DERİNİN YANMASI? —

(بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ) «Azabı iyice tadsınlar diye, onun **yerine başka deri koyup yenileyeceğiz....»**

Kur'ân burada çok dikkat çekici bir olayı naklederken, ilim adamlarını etraflıca düşünüp araştırmaya sevkediyor. Zaten Kur'ân'ın değişmiyen metodlarından biri de budur. Hakkı gizliyerek veya inkâr ederek asırlarca insanlığı tedirgin edenlere, Cehennem'de yanan her derinin yerine bir yenisi konmak suretiyle yapılacak azâbın nasıllığı ve niceliği belirtiliyor. Nitekim Hicrî III. asırla dördüncü asır arasında yetişen ünlü müfessir İbn Cerir Taberî, Câmiu'l-Beyân adlı tefsirinde bunun sebebini kısmen olsun şöyle açıklamıştır: «Yanık deriye inip etle deriyi kaplayınca fazla bir acı hissedilmez olur.» Bu çok güzel bir yorumdur. Günümüzde gelişen tıbbî araştırmalar ve elde edilen olumlu sonuçlar bize bu konuyu bilimsel yönden de açıklığa kavuşturmuştur. Prof. Dr. Abdülaziz İsmail EL-İSLÂM VE TIBBÜ'L-HADÎS adlı eserinde bu konuya temasla diyor ki :

«Sinirlerin daha çok acı ve elem duyan kısmı, cilt tabakasında olan uçlarıdır. Dokular, adaleler ve iç organlardaki duyarlık cilde nisbetle da-

ha zayıftır. Bunun için mütehassıs bir doktor, cildi derinlemesine aşmayan yanığın verdiği acı ve elemi derhal anlar, ona göre davranır.»

Ayrıca aynı cildin devamlı yanması sebebiyle zamanla acı hissedilmez olur, yani duyarlık dumura uğrar. Bunun için Cenâb-ı Hak yanan deriyi değiştirmekle acı ve elemi yenileyecek ve duyarlığın devamlılığını sağlayacaktır.

Yetkili bir tıp kurulu tarafından hazırlanan yazıda aynen şöyle deniliyor: «Yüzeysel ve hafifçe derinin derinliğine inen yanıklarda deri aşırı duyarlık gösterir. Halbuki derinin tüm derinliğine inmiş yanıklarda hiç duyarlık yoktur. Steril bir iğne batırmakla bu durum tesbit edilebilir. Bu da derinliğe inen yanıklarda derideki bütün duyu sinirleri uçlarının öldüğünü ortaya koymaktadır. Kısmen derine inen yanıklarda deri hep yenilenir.» (1)

TERTEMİZ ZEVCELER

(لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ) **«Onlara orada tertemiz zevceler vardır.»**

Dünyada haktan yana olup ömrünü bu doğrultuda değerlendirerek tertemiz bir hayat süren ve ömür defterini bu temizlik ve faziletle kapayan mü'minin mükâfatı da o nisbette temiz olacaktır.

Kur'ân'da Cennet'teki zevcelerden söz edilirken «mutahhara» tabiri kullanılmıştır. Bu kelime maddî ve mânevî kir ve kusurlardan uzak, insan tabiatının özlediği paklık ölçülerinin tamamını eksiksiz kendinde bulunduran kadınlara sıfat olarak getirilmiştir. Bu paklık ve temizliğin iç yüzünü ve gerçek anlamını dünya ölçüleriyle anlatmak elbetteki çok zor, hattâ imkânsızdır. Çünkü Cennet'teki hayat şartlarıyla dünya hayat şartları arasında çok fark vardır. Uzaklara gitmeye gerek yok, güneş ailesindeki gezegenler arasındaki şartlar bile çok farklıdır. Dünya şartlarına göre yaratılan bir insanın herhangi bir gezegende yaşaması mümkün değildir. Bu bakımdan öldükten sonra bir istihale geçirip yeni bir beden verilince, âhiret âleminin şartlarına uygun nitelikte olacaktır. Sahih hadîslerden anlıyoruz ki, Cennet nîmetlerinin posası yoktur. Yenilen her şeyin artığı buharlaşarak vücuttan ayrılır. Sindirim sistemi çok değişiktir; yenilen gıdaların posası olmadığı için tabii ihtiyacı giderme diye bir şey de yoktur. Gebelik, doğum, ayhali, loğusalık gibi dünya hayatına has üreme o âlemde sona ermektedir. Sonsuz ve sınırsız bir mülkte kavga bitmiştir. Kin, haset, nefret ve şiddet gibi hisler ibtal edilmiştir. Herkese tatmin olacağı ölçü ve

(1) Sağlık Ansiklopedisi : Yanık maddesi / Arkın Kitapevi - İstanbul

anlamda nîmetler sunulur. Böylece Cennet ehli her türlü maddî ve mânevî kirlerden uzak, temizlik ve nezahetin en ideal ölçüsünde bulunurlar.

KOYU GÖLGELİK

(وَنُدْخِلُهُمْ ظِلاًّ ظَلِيلاً) **«Ve onları koyu gölgeliğe koyacağız.»**

Cennet, şu bildiğimiz güneş sisteminin dışındadır. Ayrı bir sistem ve ayrı bir âileye bağlıdır. İnsanları hiç rahatsız etmiyécek ayrı bir ışık ve ayrı bir enerji kaynağı vardır. Onu tarif etmek elbetteki mümkün değildir. Çünkü o bizim bilgi sınırımızın dışında kalır. Hiç modeli olmayan bir şeyi anlatmak da, anlamak da çok zordur. Hiç kaplumbağa görmemiş olsaydık, böyle bir hayvan düşünmemiz de çok zor olurdu. Dünyadan milyarlarca defa büyüklükte dev yıldızların var olduğunu biliyoruz. Ancak o yıldızlardaki şartları tam sıhhatlı şekilde bilemiyoruz. Bir takım varsayımlardan öteye geçemiyoruz. Cennet böylesine büyük bir yıldızda veya onun ötesinde olabilir. Çok değişik hayat şartları taşıdığı için ölmeden oraya gitmemiz mümkün olmuyor. Dünya şartlarına göre yaratılan bu bedenimizin oraya intibakı mümkün değildir. Hem bu beden yaşlandıkça kişinin gerek fizikî, gerek zihnî gücünü çeşitli ölçülerde azaltmaya yöneliktir. Zamanla eskir ve işe yaramaz hale gelir. Bu durumda ruhumuz eskiyen bu elbiseyi atar. Bu kez gideceği âlemin şartlarına uyum sağlayacak ikinci bir elbiseye bürünecektir. Bu ikinci elbiseyle ruh arasında ortaklaşa bağlar vardır. yani o bedende daha çok belirgin olan, ruhun sıfatlarıdır. O bakımdan hastalık, uyku, yorulma ve üzülme, yaşlanma ve ölüm gibi arazlar yoktur. Oradaki gıda maddeleri daha çok ruha hitap eder. Çünkü beden bütünüyle ruha tabi'dir ve onun tamamlayıcı unsurudur.

Koyu gölgelikten maksat, rahatsız eden bir güneşin olmadığı, gece ve gündüz gibi sun'i zamanların bulunmayışıdır.

Dünyada ruhen tekâmül eden peygamberler ve yüksek düzeydeki velilerde bedenin ruha tabi' olduğu çok daha belirgindir. Nefs tesirini kaybettikçe ruh güçlenir ve bulunduğu bedende çok faal durum alır. Ve işte o zaman dünya gıdalarına karşı isteksizlik başlar, açlık ve susuzluk bir süre hissedilmez olur. Bu, öteki âlemde ruhun keyfiyetini bilemedğiimiz gıdalarla gıdalanacağına bir ipucu sayılır. Cennet nîmetleri hakkında kısa bir bilgi vermeyi kolaylaştırır. İlâhî inayet gölgesine erişen bir mü'minin duyacağı hazzı hangi kelimeyle anlatabiliriz? Aynı zamanda o gölgenin ferahlatıcı havasını, göz ve gönül dolduran özelliğini nasıl tarif edebiliriz?

Allah yegâne galib, en üstün kuvvet ve kudret sâhibidir. Her işi hikmet ve adâletledir. O, hiç kimseye zulmetmez. Ama insanlar kendilerine zulmederler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle iyi amellerde bulunan mü'minler için hazırlanan büyük mükâfatlar açıklandıktan sonra aşağıdaki âyetle, iyi amellerin en önemli ve en büyüklerinden birinin EMANETİ EHLİNE VERMEK ve insanlar arasında hükmedildiğinde ADÂLETLE HÜKMETMEK olduğu belirtiliyor.

——oOo——

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ
إِلٰٓى أَهْلِهَاۙ وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِۜ إِنَّ اللّٰهَ
نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖۜ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمٖيعًا بَصٖيرًا ﴿٥٨﴾

MEÂLİ :

58— Şüphesiz ki Allah emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğinizde adâletle hükmetmenizi emreder. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt verir! Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve görendir.

İNİŞ SEBEBİ

Âyet Mekke'nin fethinde inmiştir.

Kâbe'nin bakım ve temizliği ve diğer işleriyle Osman bin Talha görevliydi. Bu bakımdan Kâbe'nin anahtarı bu âilenin elinde bulunurdu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'yi fethettiğinde, henüz İslâm'a girmemiş olan Osman bin Talha, Kâbe'yi kilitleyip Kâbe'nin damına çıktı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ondan anahtarı istediyse de vermekten kaçındı ve bunda ısrar etti. Bunun üzerine Hz. Ali (R.A.) Osman'ın kolunu bükerek anahtarı elinden aldı ve Kâbe'yi açtı. Peygamber (A.S.) Efendimiz içeri girdi, iki rekât namaz kılıp dışarı çıkınca Hz. Abbas anahtarın kendisine verilmesini, sikaye ile (1) birlikte bu görevi de yürütmek istediğini söyledi.

---

(1) Sikaye : Mekke'ye gelen hacılara su dağıtma hizmeti

O sebeple yukarıdaki âyet indi. Peygamber (A.S.) Efendimiz Hz. Ali'yi çağırıp anahtarı yine Osman bin Talha'ya vermesini ve kendisinden özür dilemesini emretti. Hazret-i Ali (R.A.) de öyle yaptı. Osman ona : «Ya Ali! önce zor kullanarak beni incittin. Sonra da gelip özür diledin, neden?» diye sordu. Hz. Ali (R.A.) ona : «Çünkü Cenâb-ı Hak senin durumunla ilgili şu âyeti indirdi de ondan.» Sonra âyeti okudu. Osman duygulandı ve : «Ben artık Muhammed'in Resûlüllah olduğuna şehadet ediyorum.» dedi ve Kelime-i Şehadeti getirerek Müslüman oldu. (1)

Diğer bir rivâyette ise Peygamber (A.S.) Efendimizin Osman bin Talha'yı çağırdığı, Kâbe'nin anahtarını ona teslim ederken şöyle buyurduğu belirtilmektedir : **«Ey Ebâ Talha Oğulları! Bu anahtarı Allah'ın emanetiyle alın. Onu ancak zâlim olan sizden çekip alır..» (2)**

Bu konuda iki üç rivâyet daha var, almaya lüzum görmedik. Fazla bilgi edinmek isteyenler, Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî, Mefatihü'l-Gayb ve Kurtubî'ye müracaat etsinler.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'yi fethettiğinde gelip Kâbe'yi yedi defa dolanıp tavaf etti, her defasında Hacer-i Esved'i elle selâmladı ve sonra Osman bin Talha'dan anahtarı alıp içeri girdiğinde İbrahim Peygamberle ilgili bazı resimler, bir de hurma ağacından yapılmış bir güvercine rasladı. Resimleri sildirdi ve güvercini eliyle kırıp dışarı attı. Bir diğer rivâyette içeride bir iki put bulunuyordu, onları kırıp dışarı attı. Sonra Kâbe'nin kapısında durarak orada hazır bulunanlara şöyle seslendi :

«Allah'tan başka ilâh yoktur; O birdir, ortağı yoktur. Va'dini yerine getirdi, kuluna yardım etti; küfür hiziplerini hezimete uğrattı. Haberiniz olsun ki, Kâbe'nin hizmeti ve hacılara su dağıtma görevi hariç ne kadar tevarüs edilen payeler, kan ve mal davaları varsa hepsi şu iki ayağımın altındadır.» (3)

«Sana güvenip emanet bırakanın emânetini (vakti gelince) öde. Sana hiyânet edene sen hiyanette bulunma.» (4)

«Şüphesiz ki adâletle iş görenler kıyâmet günü Allah katında Rah-

(1) Eshab-ı Nüzul/Nisaburi - İbn Kesîr - Lübabu't-Te'vîl - Mefatihü'l-Gayb-Kurtubî-Şevkanî
(2) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî
(3) İbn İshak
(4) Ebû Dâvud - Tirmizi

mân'ın sağında nurdan minberler üzerindedirler.» (1)

«Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz idaresi altındakilerden sorumlusunuz. Devlet başkanı bir çobandır, idare ettiği ülke ve milletten sorumludur. Adam âilesi üzerinde bir çobandır ve onlardan sorumludur. Kadın kocasının evinde bir çobandır ve ondan sorumludur. Köle ve hizmetçi efendisinin malı üzerinde bir çobandır ve ondan sorumludur. Haberiniz olsun ki, hepiniz birer çobansınız ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz.» (2)

«Şüphesiz ki Allah her çobandan güttüğünü koruyup korumadığı hakkında soracaktır.» (3)

«Kim hüküm verecek makama getirilir ve insanlar arasında hükmetmek üzere kadı tayin edilirse (dikkat etmediği takdirde) bıçaksız boğazlanmıştır.» (4)

«Hâkimler üçe ayrılır: Biri Cennet'te, ikisi Cehennem'dedir. Cennet'te olan, hakkı bilip onunla hükmedendir. Hakkı bilip bununla beraber hükümde haksızlık eden Cehennem'dedir. Bir de insanlar arasında bilgisizce hükmeden de Cehennem'dedir.» (5)

«Liderlik ve millete baş olmanın başlangıcı pişmanlık, ortası zarar, sonu ise kıyâmet günü azâbdır.» (Ancak adâletle iş görenler müstesnâ...) (6)

Ebu Zer el-Gıffarî (R.A.) anlatıyor:

Resûlüllah (A.S.) Efendimize dedim ki:

— Ya Resûlellah! beni bir göreve atamaz mısın? Bunun üzerine elini omuzuma vurarak şöyle buyurdu:

— «Ya Ebâ Zer! doğrusu sen zayıfsın ve görev ise bir emanettir ve herhalde kıyâmet günü o, rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak bu emaneti hakkıyla alıp yürütenler müstesnâ...» (7)

(1) Müslim : Abdullah b. Amr (R.A.) dan
(2) Buharî - Müslim : İbn Ömer (R.A.)dan
(3) İbn Hibban : Enes bin Mâlik (R.A.)den / Sahihtir
(4) Ebû Dâvud - Tirmizi : Ebu Hüreyre (R.A.)den
(5) Ebû Dâvud - Tirmizî - İbn Mâce : Büreyde (R.A.)den
(6) Taberanî : Ebu Umame (R.A.)den / İsnad-i hasenle..
(7) Müslim : Ebu Zer (R.A.)den

EMANETİ EHLİNE VERMEK

(إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلٰى أَهْلِهَا) **«Şüphesiz ki Allah emânetleri ehline vermenizi emreder.»**

Millet yapısında en büyük emanet, milleti idare edenleri seçerken işi ehline vermektir. Bu, devlet başkanından tâ mahalle bekçisine varıncaya kadar idarî sistemin her kademesinde yasama, yürütme ve yargı organlarında geçerli ve tazeliğini hiçbir devirde kaybetmiyen ilâhî emirdir. Temel hakların korunmasıyla içiçe bağlıdır. Ve aslında devletin devamlılığının, milletin millet olarak varlığının ana felsefesidir. Kur'ân bu felsefeyle devleti, bütün kademe ve kuruluşlarıyla değerlendirir. Kendine sahip olamıyan, ruhuyla bedeni, dünyasıyla âhireti, işiyle ibâdeti arasında denge kuramıyan; hayatı sadece yeme, içme, eğlenme ve para kazanma çerçevesinde düşünen kişilerin başa geçmesine, idarî işlerin ağırlığını yüklenmesine cevâz vermez. Çünkü bu ölçüde olanlar iş başına getirildiği takdirde, önce o memleketin kıyâmeti kopar. Hazret-i Peygamber'e (A.S.) soruldu : «Ey Allah'ın Peygamberi! Kıyâmet ne zaman kopacak?» Efendimiz bu soruya şu cevabı vermiştir : **«İş naehil kişilere verilince kıyâmeti bekle, pek yakındır.» (1)**

Şahsî ihtiras ve çıkarları uğruna milleti hiziplere ayıranları, ehil olmayan kişileri iş başına getirip ülkeyi sahipsiz bırakanları ne tarih affetmiştir, ne de ilâhî kanun...

Bunun için her konuda olduğu gibi devlet işlerinde de birine görev verirken gerçek kıstası ümmetine sunan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, rasgele kişileri iş başına getirmemiş, takvayla birlikte liyakat ve ehliyet aramıştır. Az yukarıda naklettiğimiz gibi, Ebu Zer el-Gıffarî (R.A.) bir gün O'na : «Ya Resûlellah! Bana bir görev vermez misin?» diye ricada bulunduğunda, Efendimiz ona şöyle demiştir : **«Ya Ebâ Zer! doğrusu sen zayıfsın, görev ise bir emanettir ve herhalde kıyâmet günü o rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak bu emaneti hakkıyla alıp yürütenler müstesnâ..»** Bunun gibi amcası Hz. Abbas (R.A.) bir yere âmil olarak görevlendirilmesini talep ettiğinde, bu işin çok mesuliyetli olduğunu hatırlatarak vazgeçmesini söylemişti.

Ünlü vezir İshak Paşanın ehil olmayan bir kişiyi önemli bir göreve atadığını tesbit eden Fatih Sultan Mehmet Han, ona : «Paşa, bu hatâyı ikinci kez işlersen sadece vezirliği değil, başını da alırım! Devlet-i Âl-i Osman ancak dürüst, liyakatli ve bilgili kişilerin omuzlarında yükselebilmiştir.» demiştir.

(1) Buharî/ilim : 2

İşte Kur'ân'ın lider ve idareciler hakkındaki açıklaması budur! Uyanlar mutlu olmuştur. Uymayanlar ise kendini sıkıntıdan kurtaramamıştır.

İNSANLAR ARASINDA HÜKMETTİĞİNİZDE ADÂLETLE HÜKMEDİN

Hitap, İslâm kültürü almış bilgili, yetenekli devlet kadrosunadır. Kur'ân bununla, insan haklarını korumanın, devletin her kademesinde hakkı ve adâleti yansıtmanın mü'minlere farz olduğunu açıklarken haysiyetli yaşamanın da tek yolunu, adâletin ayakta tutulmasına bağlamaktadır. Adâlet güneşinin karardığı bir İslâm ülkesinde dinden ve ahlâktan, ibâdet ve taatten söz etmek yersiz ve anlamsızdır. Çünkü bunların hedefi bir bakıma hakların korunmasını sağlamak, mazlûmdan yana olup zalimin karşısına çıkmaktır..

Soylu bir âileden hırsızlık yaptığı tesbit edilen bir kişinin soyu ve sosyal durumu dikkate alınarak cezalandırılmaması için Resûlüllah (A.S.) Efendimize Usame bin Zeyd'i şefaatçi olarak gönderenlerin nasıl fahiş bir hata işlediklerini bilmekteyiz. Yeryüzünde ilâhî adâletin mümessili bulunan Sevgili Peygamberimiz (A.S.) durumu öğrenince rengi değişmiş ve: **«Sizden önceki milletler bu yüzden helâk olmuştur; soylu kişiler suç işleyince cezâ görmemiş, zayıf ve kimsesizler suç işleyince cezâdan kendini kurtaramamış. Allah'a yemin ederim ki kızım Fatıma bile hırsızlık etse elini kesmekte tereddüt etmem»** buyurarak işin önemini bir defa daha Ashabına duyurmaya çalışmıştır. (1)

İkinci Halife Ömer (R.A.)in zina eden oğlunu ölüm cezasına çarptırdığı hepimizin malûmudur. Bunun için Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz: **«Yeryüzünde ilâhî emre uygun tatbik edilen bir cezâ, yeryüzündeki insanlar için otuz sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır.»** buyurarak, hükümde adâletin nasıl bir rahmet ve feyiz havası estireceğine dikkatleri çekmiştir. (2) Bazı rivâyetlerde ise **«kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır.»** denilmiştir.

«Adâletle iş gören liderin geçen bir günü, altmış senelik (nâfile) ibâdetten hayırlıdır. Yeryüzünde ilâhî emre uygun olarak hakkıyla tatbik edilen bir cezâ, kırk yıl yağmur yağmasından daha feyizli ve daha bereketlidir.» (3) Meâlindeki hadîs, İslâm'ın adâletle hükmetmeğe ve tesbit edilen bir suçun cezâsız kalmamasına gösterdiği dikkat ve önemi belirtmekte-

---

(1) Buharî/fezâil : 18, enbiyâ : 54, hudud: 12 - Müslim/hudud : 8, 9 - Ebû Davud / hudud : 4 - Tirmizî / hudud : 5 - Ahmed : 3 / 386, 395 - 5/409-6/329

(2) Nesâî - İbn Mâce : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(3) Taberânî : İbn Abbas (R.A.)dan İsnad-i hasen ile..

dir. **«Allah'ın koymuş olduğu hükümleri yakınlarınız ve uzaklarınız hakkında kusursuz uygulayın. Bu hususta ilâhî hükümleri tatbik ederken hiçbir ayıplayanın ayıplaması sizi bağlayıcı olmasın..»** (1) mealindeki hadîs ise, Peygamber Efendimizin sözüyle fiilinin birleştiğini, birinin diğerini doğruladığını kanıtlar.

Konuyu yine Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bize ışık tutan şu temsili hadîsleriyle bağlamak istiyoruz :

«Allah'ın koymuş olduğu hükümleri kusursuz yerine getirmeğe çalışanlarla bu hükümleri (dikkate almayarak) suç işleyenlerin misali, bir gemide kur'a çeken yolcuların misaline benzer: Kimine kur'ada geminin alt katı, kimine de üst katı isabet etmiştir. Geminin alt kısmında olanlar su elde etmek için üst kattakilere uğrayıp, «biz kendimize yetecek kadar su alabilmemiz için kendi katımızda bir delik açsak ve üstümüzdekilere de eziyyet etmesek nasıl olur?» diye (üst kattakilerin fikrini almaya çalışırlarsa); üsttekiler onları kendi haline bırakır ve arzu ettiklerine müdahale etmezlerse, hepsi birden helâk olur. Yok onlara engel olur, ellerini tutarlarsa, her iki kattaki insanların hepsi kurtulur.» (2)

Bununla Efendimiz Müslüman bir ülkede otokontrolün sağlanmasını, toplumun birbirine sahip çıkmasını, ülkenin huzurunu kaçırmak isteyen ve insan haklarına el uzatanlara karşı durulmasını emretmektedir.

Tekrar edelim ki, İslâm'a göre ADÂLET, her şeyi lâyık olduğu yere koymak, her işi ehline vermektir. Bunun aksi ise zulümdür. Yine İslâm'a göre, ADÂLET, her hakkı sahibine vermek, haksızı cezâlandırmak, haksızlığa uğrayandan yana olmaktır. Konumuzu oluşturan âyetle bu hususlar mü'minlere, özellikle İslâm büyüklerine emredilmektedir. Emir ise bu konuda vücubu gerektirir.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

(إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلٰى أَهْلِهَا) **«Şüphesiz ki Allah emânetleri ehline vermenizi emreder.»**

Âyetin açık anlatımından, hitabın topluma ve daha çok yetkili organlara yapıldığını anlıyoruz. Ancak emanetler nelerdir ve ehil kişiler kimlerdir? Bu iki soruyu yanyana getirdiğimizde, sorumluluğunu taşıdığımız

(1) İbn Mâce : Ubâde bin Sâmit (R.A.)den / Ravileri güvenilir kişilerdir.
(2) Buharî / şirket : 6, şahadat : 30 - Tirmizî / fiten : 12 - Ahmed : 4/268, 269, 270, 273

ve korumakla yükümlü bulunduğumuz her şeyin emanet, her iş ve konuyu önemine göre sağlıklı biçimde yürütebilen kimselerin de ehil kişiler olduğunu söyleyebiliriz.

İşte âyeti bu açıdan ele alıp değerlendirdiğimizde emânetlerin üç grupta toplandığını görürüz:

1. İnsanlarla Allah arasındaki emânetler.

2. İnsanların birbirleri arasındaki emânetler.

3. İnsanla nefsi arasındaki emanetler..

Birincisi, Allah'ın bizden yana verdiği nîmetleri, gönderdiği Kitap ve Peygamberleri; ve tek kelimeyle Allah'ın buyruklarını içine alır. Nîmetin şükrünü yerine getirmek, emânete ehil olmaktır. İlâhî buyruklara uymak, emâneti korumaktır. Yaratanımıza karşı kulluk görevimizi yapmamız kendimizi devamlı ehliyet düzeyinde tutmamızdır.

İkincisi, memleket ve millet malını korumayı, her görevi ancak ehil olana vermeyi; ehil kişiler, liyakatli adamlar yetiştirmek için ciddi bir eğitim sistemini oluşturup yaygınlaştırmayı; bize güvenenlerin bıraktıkları her türlü emaneti gerektiği şekilde muhafaza etmeyi ve zamanı gelince emaneti sahibine teslim etmeyi en ölçülü biçimde içine alır.

Üçüncüsü, dünya ve âhiretimize yarar sağlayacak işlerle uğraşmamızı, ömür sermayesini gereksiz yere harcamamamızı; ruhumuzla bedenimiz, dünyamızla âhiretimiz, ibâdetimizle işimiz arasında denge kurmamızı; hem din hem dünya ilimlerini birlikte okuyup hayatımıza yön vermemizi içine alır.

Emaneti bu üç yönüyle bilip kavrayan mü'minler hem kendi yapısı içinde olgunlaşmanın örneklerini, hem sosyal bünye içinde sağlam karakterli bir cemaat oluşturmayı gerçekleştirirler. Kur'ân-ı Kerîm'in de bizden istediği elbetteki budur!.

HUKUKÎ YÖNÜ

«Adâlet mülkün temelidir.» sözü tarihe geçmiştir. Bütün semavî dinler bu temelin gerçekleştirilmesini emretmiş; her millet kendi yapısına göre bir hukuk sistemi meydana getirme ihtiyacını duymuştur. Böylece diyebiliriz ki hukuk ve adâlet insanla başlamış ve yine onunla sona erecektir; yeryüzünde insan var oldukça hukuk ve adâlet de -arızalansa bile- devam edecektir. Kur'ân'da bu müesseseye ağırlık verilmesinin sebebi açıktır: İnsan kafasından çıkan sistemler başarılı olmamış, aynı zaman-

da neticeye götürücü de bulunmamıştır. Hammurabi Kanunnamelerinden tutun da Roma Hukukuna kadar birçok değişik ölçü ve anlamda hukukî sistemler vücuda getirilmiş, ancak hiç biri fert ve toplumu tam anlamıyla disipline edip kontrol altına alamamış ve arzulanan mânada caydırıcı ve frenleyici gücü taşıyamamıştır. Hazret-i Peygamber (A.S.)ın bu konuyla ilgili üçyüzün üstünde hadîs buyurması, ilâhî hukuk sistemini arızasız vücuda getirmeye ve işler hale sokmaya yöneliktir. Tatbik imkânı bulduğu devirlerde topluma ve âileye huzur getirmiş, hapishaneler boş kalmış, mütecavizler parmakla gösterilecek kadar azalmıştır.

Konunun İslâm'daki yerini belirtmemiz için hem Kur'an'dan, hem hadîsten birkaç örnek vermemiz uygun olur :

Kur'ân-ı Kerîm :

«İnsanlar arasında hükmettiğinizde adâletle hükmetmenizi emreder.» (1)

«Allah için(hakkı) sağlam ölçülerle ayakta tutun; adâletli şâhitler olun ve bir kavme (veya millet ve topluluğa) olan kin (ve düşmanlığınız) sizi sakın adâletsizliğe itmesin. Adâletle hareket edin; o, takvâ (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden sakınma)ya daha çok yakındır.» (2)

«De ki, Rabbım adâlet ve insafı emretmiştir.» (3)

«(Ne yapacağını bilmiyenle), adâletle emreden ve dosdoğru yol üzerinde bulunan kimse hiç eşit olurlar mı?» (4)

«Şüphesiz ki Allah, adâleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder.» (5)

Hadîs-i Şerîf :

«Bir saat adâletle iş görmek, altmış yıllık (nâfile) ibâdetten daha hayırlıdır.» (6)

İslâm'a göre :

Adâletle hükmedebilmek için beş hususa dikkat etmek gerekir :

1. Davacıyla davalıyı dikkatle dinlemek, iddiaları hukuk ve vicdan kıstası içinde değerlendirmek,

(1) Nisâ sûresi âyet : 58
(2) Mâide sûresi âyet : 8
(3) A'raf sûresi âyet : 29
(4) Nahl sûresi âyet : 76
(5) Nahl sûresi âyet : 90
(6) Ahmed bin Hanbel

2. Hâkimin tarafsız olmaya dikkat etmesi, kalben de olsa birine meyletmemesi,

3. Hâkimin hukukî meselelerde Allah'ın Kitabını, Peygamberin Sünnetini, icmâ'ı ve müctehidlerin ictihad yollarını bilmesi,

4. İki tarafın delillerini, gösterecekleri şahitleri, ortaya koyacakları belgeleri çok dikkatle incelemesi ve değerlendirmeye çalışması,

5. Davayı askıda bırakmayıp belgeleri kısa zamanda değerlendirip haklıyı haksızdan ayırt etmeyi kendine farz sayması...

Bu konuda İmam Şâfiî de şöyle demiştir :

Hâkim beş şeyde davalıyla davacı arasında tarafsız davranır: İçeriye alınmalarında, oturmalarında, onlara yönelmede, sözlerini dinlemede ve aralarında hüküm vermede...

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah, Müslümanları idare eden, hüküm verme durumunda olan devlet adamlarına adâletle iş görmelerini; emanetleri ehline vermelerini emretti. Aşağıdaki âyetle, bu ölçüdeki devlet adamlarına itaatı emrederken tartışmaya sebep olan konuların çözümünde Allah'ın Kitabına, Peygamberin Sünnetine başvurmaları, çıkarılan kanunların ve verilen hükümlerin bu iki kaynakta uzman olan kurullarda gözden geçirilmesi de emrediliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ وَاُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ
فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ ف۪ي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلًا ﴿٥٩﴾

MEÂLİ :

59— Ey imân edenler! Allah'a itaât edin; Peygambere itaât edin, sizden olan emir sâhiplerine de... Bir şey hakkında tartışıp çekişirseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün; tabiî eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız... Böyle yapmanız daha hayırlı, sonuç itibariyle de daha iyidir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (A.S.) Efendimiz, Halid bin Velid(R.A.) kumandasında bir bölük mücahidi Arap kabilelerinden biri üzerine göndermişti. Gidenler arasında ilk müslümanlardan Ammar bin Yasır (R.A.) da bulunuyordu. Halid bin Velid (R.A.) kabileye yaklaşıp sabahı beklemeye koyuldu; derken o kabile halkı kuşatıldıklarını haber alınca yurtlarını bırakıp gece kaçtılar, sadece onlardan bir adam kaçmayıp İslâm'a girmek üzere Ammar bin Yasır'a gelip sığındı. Müslüman olduğu takdirde güven içinde kalacağına te'minat istedi. Hz. Ammar (R.A.) ona: «Bundan böyle güven içindesin!» diye teminat verdi. Adam evine döndü. Sabahleyin Halid bin Velid kabileyi bastığında o adamdan başkasına raslayamadı. Onu yakalayıp malıyla birlikte alıp getirdi. Ammar, «Ya Halid! o adama ben güven verdim, o da İslâm'a girdi, kendisine dokunma» diye uyarıda bulundu. Halid (R.A.) Ammar'ın bu davranışına kızdı ve : «Ben emîr (kumandan) olduğum halde sen müsaade almadan başkasına güven veriyorsun, olur şey değil!.» dedi ve bu konuda tartıştılar, sonunda durumu Peygamber (A.S.) Efendimize arzettiklerinde, Peygamberimiz (A.S.) o adamın güven içinde bulunmasını uygun gördü, ancak bundan böyle emîr (kumandan)dan izin almadan kimseye güven verilmemesini emretti. Bu sebeple de yukarıdaki âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Hz. Ali (R.A.) diyor ki :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz bir bölük mücahidi bir tarafa göndermişti. Başlarına tâyin edilen emîr (kumandan) ile aralarında tartışma çıkmış, derken kumandan maiyetindekilere odun toplayıp ateş yakmalarını emretmiş. Onlar da emre uyup ateş yaktıktan sonra kumandan onlara : «Kendinizi bu ateşe atmanızı emrediyorum, haydi kendinizi ateşe atın!.»

---

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Kesîr-Lübabu't-Te'vîl-Kurtubî-Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî

diye emretmişti. Mücahitlerden bir genç işe müdahale ederek «Ya Emîr! siz bu ateşten kaçıp kurtulmak için Peygamber (A.S.) Efendimize sığınmadınız mı? Şimdi bizi bu ateşe sokmaya çalışıyorsun. Hele acele etme, dönüp Peygamber (A.S.) Efendimize durumu arzedelim, ondan sonrası kolay.» Böylece tartışma sürüp gidiyor ve Peygamber (A.S.) Efendimize durum anlatılınca, şöyle buyuruyor : **«Eğer emre uyup kendinizi ateşe atsaydınız bir daha ondan çıkamaz (ebediyen ateş içinde kalır)dınız. Başınızdaki emîre (kumandan) itaat ancak mârufta (aklen ve dinen uygun olan hususlar)dadır.» (1)**

«Baştaki emîri -günah ve isyanı gerektiren bir şey ile emretmedikçe- dinleyip itaat etmek Müslümana, sevdiği ve tiksindiği her hususta vâcibdir. Ancak emîr (Allah'a karşı) isyanı gerektiren bir şey ile emrederse artık ne onu dinlemek, ne de itaat etmek vâciptir.» (2)

«İsterse başınıza, başı üzüm tanesi kadar Habeşli bir köle emîr tâyin edilsin, onu dinleyiniz, itaat ediniz.» (3)

Ebu Hüreyre (R.A.) diyor ki :

«Gönül dostum Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, kulak ve burnu kesik bir Habeşli köle bile olsa başınızdaki emîri dinleyip itaat etmenizi tavsiye buyurdu.» (4)

«Kim başta bulunan emîrden hoşlanmıyacağı bir şey görürse sabretsin. Çünkü kim İslâm cemaatinden bir karış ayrılırsa, cahiliye devrindeki ölümle ölüp gider.» (5)

«Kim bana itaat ederse, gerçekten o, Allah'a itaat etmiştir. Kim bana isyan ederse, herhalde Allah'a isyân etmiştir. Kim emîre itaat ederse gerçekten bana itaat etmiştir. Kim ona baş kaldırırsa, bana isyan etmiştir.» (6)

«Yaratan'a isyanı gerektiren hususlarda yaratılana itaat edilmez.» (7)

---

(1) Buharî - Müslim ve Siyer Sahipleri : Hz. Ali (R.A.)den

(2) Ebu Dâvud : Abdullah bin Ömer (R.A.)dan

(3) Buharî - Müslim : Enes bin Mâlik (R.A.)den

(4) Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(5) Buharî - Müslim : İbn Abbas (R.A.)dan

(6) » » : Ebu Hüreyre (R.A.)den

(7) Müslim/İmaret : 39-Ebû Dâvud/cihat : 87-Nesâî/biyât: 34 - İbn Mâce /cihad : 40 - Ahmed : 1/129, 131 - 4/426, 427, 436 - 5/66, 67, 70

DÖRT DELİL

(فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ) **«Bir şey hakkında tartışıp çekişirseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün...»**

İslâm meselelerin çözümünde dört delile dayanır: Allah'ın Kitabına, Peygamber (A.S.)ın Sünnetine, Ümmetin İcmâına ve Kıyasa. Bir meseleyi çözüp hükme bağlamada önce Allah'ın Kitabına başvurulur; orada bir delil bulunmadığı takdirde Peygamber'in Sünnetine gidilir. Onda da bir delil bulunmadığı takdirde ümmetin yetişkin ilim adamlarının icmâına başvurulur. O mesele hakkında bir icmâ' yoksa, nass ile sabit olan ona benzer bir hükme kıyas yapılarak mesele çözülür.

«Bir şey hakkında tartışıp çekişirseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün!» emri önce iki ana delile baş vurulmasını önerir. Tatbikatta bu iki delilde bir hükme raslanmadığında, ilim adamlarının icmâının bulunup bulunmadığı araştırılır. Nitekim Ebûbekir ve Ömer (R.A.) devirlerinde Ashab-ı Kirâmın birkaç mesele hakkında icmâ'ı olmuş ve bütün müslümanlar da ona uymuştur. İcmâ' bulunmadığı takdirde Kitap ve Sünnette ona benzer bir hükme -menatlarda birleşiyorsa- kıyas yapılır. Bilhassa Irak müctehidleri yani rey tarafdarı olan ilim adamları kıyasa geniş yer vermişlerdir.

EMİR SAHİPLERİNE İTAAT

(وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) **«Ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin..»**

Âyetin cümle konumu ve kelime dizisinden Müslüman ülkeyi idare eden liderlere, devlet adamlarına -Allah ve Peygambere itaat ettikleri takdirde- itaat vâciptir, hükmü çıkarılmıştır. Çünkü Allah ve Peygamber'e itaat mutlak ölçüde belirtilirken emir sahiplerine itaat mukayyed biçimde atıf yapılarak ifade edilmiştir.

Yine âyetin anlatımında yer alan cümle ve kelimeler dikkate alındığında şu hükümlere yer verildiği görülür:

1. İslâm sisteminde mü'minlerden seçilen lidere itaat vâciptir. Lider, Allah'a isyanı gerektiren hususlarda emir verir veya bu anlamda kanun çıkarırsa, artık ona itaat vâcip değildir. Çünkü Allah'a isyanı gerektiren hususlarda hiç kimseye itaat edilmez.

2. Mü'minlerden olmayan liderlere itaat vâcib değildir. Ancak bir an-

laşma yapılmışsa, ona riayet edilir. Bu da umum Müslümanların yararına görüldüğü takdirde böyledir.

3. Allah'a karşı günah ve isyanı gerektiren hususlarda lidere itaat edilmemesi, ona baş kaldırmayı gerektirmez. Çünkü bu büyük bir fitneye sebep olabilir. O halde lideri doğru yola getirmenin çare ve yolları araştırılır. Azil nihaî çaredir. Kitap ve Sünneti temsil eden yüksek ilim kurulunun kararıyla lider azledilir. Nitekim Peygamber (A.S.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

«Benden sonra bir takım liderler sizin başınıza geçecek; iyisi iyiliğiyle, kötüsü kötülüğüyle idarecilik yapacak. Hakka uygun hususlarda onları dinleyip itaat edin ve arkalarında namaz kılın. İyilikte bulunurlarsa hem sizin hem onların lehine olur. Kötülük yaparlarsa, sizin lehinize onların aleyhine olur.» (1)

Müslüman halkın lehine olur, daha iyi bir lider seçme imkânları doğar. Liderin aleyhine olur, azledilmesi gerekir.

4. Emir verme durum ve mevkiinde bulunan her Müslümana -asker olsun, sivil olsun- itaat vâciptir. Ancak Allah'a isyanı gerektiren hususlarda bu vücub kalkar. Nitekim bir âmir maiyetindeki me'mura gayr-i kanuni bir emir verdiğinde me'murun o emri yerine getirmesi suçtur. Bu tür emirlerde âmire itaat edilmez.

5. Müslüman halk ile yasama ve yürütme mevkiinde bulunan lider ve idareciler arasında bir konu hakkında anlaşmazlık, tartışma çıkarsa, konu Allah'ın Kitabına, Peygamberin Sünnetine döndürülür, yani bu iki ana kaynakta uzman olan ilim kuruluna havale edilir. Kurulun vereceği karara her iki taraf uymak zorundadır. Bu, daha çok İslâm Sisteminde yer alan yasama ve yürütmede Kitap ve Sünnete ters düşme söz konusu olduğunda baş vurulan çözüm yolu ve merciidir.

Tabii bütün bu esaslar İslâm Anayasasında düzenlenir.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

Hicrî üçüncü asır ricalinden ünlü veli ve ilim adamı Sehl bin Abdullah et-Tüsterî (R.A.) diyor ki:

«Başınızdaki sultana yedi şeyde herhalde itaat edin:

(1) İbn Cerir Taberî; Ebu Hüreyre (R.A.)den

1. Basılan altın ve gümüş paralarda (devlet tarafından basılan paralarda),

2. Ölçü ve tartılarda,

3. İlâhî hükümlerde (Kur'ân ve Hadîse uygun olan emirlerde),

4. Hac konusunda,

5. Cuma konusunda,

6. İki bayram konusunda,

7. Allah yolunda savaşta...»

Sehl devamla diyor ki :

«Müslüman sultan, -isterse haksız olsun- bir ilim adamını fetvâdan men'ederse artık o ilim adamının fetvâ vermesi câiz değildir; fetvâ verecek olursa âsi ve günahkâr sayılır.» (1)

İnsanlar başlarındaki hükümdara ve ilim adamlarına saygı gösterdiği sürece hayır üzere olacaklar. Bu iki sınıfa saygılı oldukları zaman Allah onların hem dinlerini, hem dünyalarını düzeltir. Bu ikisini küçümseyip hafife aldıkları gün, Allah onların hem dindarlıklarını, hem dünya ve âhiretlerini bozar (düzensizlik doğurur.)

İbn Huveyz Mendad diyor ki :

«Müslüman sultana -Allah'a itaat sayılan hususlarda- itaat vâciptir. Allah'a karşı günah ve isyan kabul edilen hususlarda ise itaat vâcip değildir. Tabii bu ona karşı isyanı gerektirmez.» (2)

Hz. Ali (R.A.) diyor ki :

«Müslümanların başında bulunan liderin adâletle hükmetmesi ve emaneti ehline vermesi bir hak ve vecibedir. Lider böyle davranırsa ona itaat etmek Müslümanlara vâciptir. Çünkü Allah bize emaneti ehline vermemizi ve adâletle hükmetmemizi emretmiştir. Sonra da başımızdaki lidere itaati emretmiştir.» (3)

Cabir bin Abdullah ve Mücahid'e göre :

Ulu'l-emir, yani emir sahipleri, Kur'ân ve ilim ehli olanlardır. İmam Mâlik de bu yorumu beğenmiştir. Dahhak da aynı görüştedir. (4)

(1) Kurtubî - Mefatihü'l-Gayb
(2) » /5/259
(3) Kurtubi : 5/259-260
(4) Fethülkadîr/Şevkanî - İbn Cerir Taberî - Mefatihü'l-Gayb

Kurtubî'ye göre :

Bu rivâyetlerin en sahih olanı ve Kur'ân'ın ruhuna en çok uygun bulunanı, Hz. Ali (R.A.) ile Hz. Câbir'in yorumlarıdır.

Müfessir Şevkanî Fethülkadîr'de diyor ki :

«Allah'a itaat, Onun emir ve yasaklarına uymaktır. Peygamber'e itaat, onun emir ve nehiylerine uymaktır. Emir sahiplerine yani lider durumunda olanlara gelince: Baştaki hükümdarlar, liderler, kadılar ve şer'î idareciliği olan herkestir. Azgınlık ve sapıklık üzere olan liderlik değildir. Bunlara itaatten maksat, Allah'a karşı isyan ve günah durumu olmayan hallerde uymaktır. Çünkü Allah'a isyanı gerektiren hallerde insanlara itaat edilmez.» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'a ve Peygambere mutlak surette itaatın mü'minlere farz; baştaki liderlere de Allah'a karşı günah ve isyanı gerektirmiyen hususlarda itaatın vâcib olduğu belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle, İslâmiyeti ruhuyla mânasıyla kalbine yerleştiremeyip dıştan Müslüman, içten inkârcı olanlarla kalbinde nifak ve fitne hastalığı bulunanların Allah ve Peygamberin vereceği hükme razı olmayacaklarına değinilerek bunun sebeplerine işâret ediliyor ve dolayısıyla İslâmiyeti bütünüyle incelemenin gerektiğine dikkatler çekiliyor.



(1) Fethülkadîr/Şevkanî

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ
يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا
إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ
عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ
بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا
إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ
مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ
فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

MEÂLİ :

60— Sana indirilene ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmedin mi? Bâtılı temsîl edenin önünde muhakeme olmak isterler; halbuki onu tanımamak (reddedip uymamak)la emrolunmuşlardı. Şeytan onları çok uzak bir sapıklıkla saptırmak ister.

61— Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin, denildiği zaman, münafıkların senden hep uzak kaldığını görürsün.

62— İşlediklerinin karşılığı olarak kendilerine bir musîbet dokununca nasıl da çok geçmeden sana gelip, iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka bir şey istemedik, diye Allah ile yemîn ederler.

63— İşte bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalblerinde olanı çok iyi bilir. Onlardan yüzçevir, onlara öğüt ver, onlara kendileriyle ilgili çok tesirli açık-seçik söz söyle.

İNİŞ SEBEBİ

Biri münafık, diğeri Yahudi iki adam arasında ihtilaf vardı. Yahudi, rüşvet almıyacağını bildiği için Hz. Muhammed'in (A.S.) huzurunda muhakeme olmalarını, münafık ise Yahudilerden bir hakimin yanında muhakeme olmalarını istiyordu. Sonunda anlaşamadılar ve Cüheyne kabilesindeki kâhine gitmeye karar verdiler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyette ise şöyle deniliyor:

Biri Yahudi, diğeri münafık iki kişi arasında dâva konusu bir mesele vardı. Yahudi davanın çözümü için Hz. Muhammed'e (A.S.) gidelim dediği halde münafık, hayır Yahudilerin ileri gelenlerinden Kâb bin Eşref'e gidelim, diye diretiyordu. Yahudinin ısrarı üzerine münafık istemiye istemiye Peygamber'e (A.S.) müracaat ettiler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz iki tarafı dinledikten sonra Yahudiyi haklı buldu ve hükmünü verdi. Münafık bu kez Hz. Ömer'e (R.A.) gidelim diye tutturdu. Ömer'e (R.A.) gittiklerinde, o, «Peygamber Efendimize gitmediniz mi?» diye sordu. Yahudi, «gittik ama davalı olan şu adam onun verdiği hükme razı olmuyor. Beni istemediğim halde size getirdi.» Ömer (R.A.) durun, ben aranızdaki davayı halledeyim dedi ve odaya girip kılıcını alarak münafıkın üzerine yürüdü. Öldüresiye bir dayak attı, bazı rivâyetlere göre onu öldürdü, Yahudi korkusundan ortadan toz oldu. Ömer (R.A.) «Peygamber'in verdiği hükmü kabul etmiyen hakkında uygulanacak hüküm budur!» diyerek gerekeni yaptı.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi ve Cebrail, hakla bâtılı birbirinden ayıran Ömer'e, FARUK ismini verdi. (2)

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Kurtubî - İbn Cerir Taberî
(2) Lübabu't-Te'vîl - Esbab-ı Nüzul - Tefsîr-i Kurtubî

İSLÂMÎ HÜKÜMLERİ BEĞENMEMEK

(يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَى الطَّاغُوتِ) «Bâtılı temsil edenin önünde muhakeme olmak isterler.»

İslâm kendine has bir dünya görüşü, bir hayat nizamı getirmiş ve ona göre idarî, hukukî, ekonomik, sosyal ve kültürel organlarını kurmuş; bütün esas ve prensiplerini insanlığın hayrına, mutluluğuna ve huzuruna yöneltmiş, bütün sistemlerini adâlet, ahlâk ve fazîletle birleştirip bütünleştirmiştir.

Bu bakımdan İslâm'ın koymuş olduğu her hükmü, geliştirdiği her müesseseyi onun bütünlüğü içinde ele alıp değerlendirmek gerekir. Aksi halde yanlış bir yargıya varılır. Bunu birkaç misalle açıklıyalım : Faiz sistemini ele alıp İslâm'ın sadece fâizi haram kılan, faizsiz ödünç vermeyi teşvik eden hükmüyle karşılaştırdığımızda pek sıhhatlı bir sonuca varamayız. Çünkü bu konuda İslâm'ın diğer bütün sistemlerini, ulaşmak istediği sonuçları bilmek gerek. Meseleleri münferit ele alıp bir takım kıyaslamalar yapmak bizi yanıltabilir. Sebep malûm; ortada sağlıklı bir karşılaştırma mevcut değildir. Faizi haram kılan hükümleri, İslâm'ın en azından âile, sosyal, ekonomik, ahlakî ve idarî yönleriyle değerlendirmek şarttır. Ancak o zaman faizin neden haram kılındığını kavrayabilir ve onu mubah sayan bir görüşle karşılaştırıp susturucu cevap verebiliriz. Mal ve hayat sigortası ve benzeri dayanışmaya yönelik kurumların mutlak surette yararlı olduğunu sayunup bu tür kurumları İslâm'a uygun görmek veya İslâm'ı bunlara uydurmaya çalışmak yine bizi sağlıklı bir sonuca götürmez. Çünkü İslâm'ı sosyal anlamda yardımlaşma açısından ele alınca onu bütün sosyal ve uhrevî yönleriyle, ahlâkî ve hukukî görüşleriyle, devlet ve vergi sistemiyle bir bütünlük içinde gözden geçirmemiz gerekir. O takdirde sözü edilen sosyal anlamdaki yardımlaşma kurumlarının yeri ve ölçüsü belirlenebilir.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetlerle, İslâm'ı bütün yönleriyle değil sadece bir yönüyle ele alıp günlük olaylar karşısında gayr-i İslâmî sistemlerle yorumlamak isteyenlerin tutum ve anlayışı kınanıyor ve o gibiler münafıklıkla vasıflandırılıyor. Çünkü münafık, İslâm'a ya kelimeyle, ya da şeklen bağlı bulunan, içi dışına, kültürü imânına, imânı yaşayışına uymayan ikiyüzlü kimse demektir. Oysa bir meseleyi münferit biçimde değerlendirmek ve mutlaka gayr-i İslâmî görüş veya sisteme uydurmaya çalışmak isteyen kimse, çoğu zaman İslâmiyet hakkında doğru bir yargıya sahip olamaz. Olamıyacağı için de hem Müslüman geçinir, hem onun hayat nizamiyle koymuş olduğu bazı esas ve prensipleri beğenmez veya Batı âle-

minin kendi yapısına uygun hazırladığı düzene kıyasla onu hafife alma basîretsizliğini gösterir. Bu, insanı sadece münafıklığa değil, küfre kadar götürür.

Birçok çağlarda ciddî biçimde dinî kültür almayan, gelenek ve görenek düzeyinde Müslüman geçinenlerden bir kısmının durumu, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrindeki münafıklardan farksızdır. Onlar tağutun (bâtıl ve inkâr) önünde meselelerini halletmeye çalışılardı. İsimleri değişik, maksat ve amaçları aynı idi. **«Halbuki (hepsi de) bâtılı tanımamakla emrolunmuşlardı.»**

«Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin, denildiği zaman, münafıkların senden hep uzak kaldığını görürsün..» Evet dün de böyle idi, bugün de...

DİNDARLIĞIN BU TÜRÜ DERT VE MUSÎBET GETİRİR

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ إِنْ أَرَدْنَا
إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا

«İşlediklerinin karşılığı olarak kendilerine bir musîbet dokununca nasıl da çok geçmeden sana gelip, iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka bir şey istemedik, diye Allah ile yemin ederler..»

İslâm kültürünü ciddi biçimde alamıyan bazı Müslümanların yanlış tutumları, bilgisizce davranışları İslâm'ın hayat nizamının kerpiçlerini bir bir düşüre düşüre onu tanınmaz hale getirmiştir. Bereket versin ki Cenâb-ı Hak insanların hayrına sunduğu son dinin koruma işini kendi üzerine almıştır. Bu bakımdan bilgisiz çevrelerde İslâm belirsiz hale gelse de onu ayakta tutmak için çırpınanlar, Allah'ın yardımıyla onun muhteşem sarayını yer yer ayakta tutmaya muvaffak olmuşlardır.

Kerpiçleri bilerek veya bilmiyerek bir bir çekip İslâm'ın hayat nizamını tanınmaz hale getirenlerden bir kısmı namaz kılar, ama zekât vermez. Çünkü namaz parasız bir ibâdettir. Her ihtimale karşı kıyâmette yeniden dirilip kalkmak gerçekleşirse bu bir te'minat ve tutamak olur, düşüncesiyle şeklen yerine getirilir. Bunlardan bir kısmı da namaz kılar, hacca gider fakat faizi mubah sayar. Gayr-i meşru yolda maddecilere uyup küfürle imân arasında bocalayıp durur. Bir kısmı da İslâm'ın pek

önemsemediği veya üzerinde durmadığı basit konularla, kıyafet ve nâfilelerle uğraşıp koyu bir dindarlık gösterdikleri halde, kısa yoldan zengin olmanın yollarını açarken hiç de bu hassasiyeti ve koyu dindarlığı göstermezler. Fahiş fiatla mal satmak, ihtikâr yapmak başlıca sanatları arasında bulunur. Böylece kendi bünyesinde ve çevresinde bu yanlış tutumuyla İslâm'ın hayat damarlarını kestiğinin farkında bile değildir. Bir kısmı da Müslüman din âlimlerinde kusur ve günah bulmaya çalışır. Peygamberlerden başka diğer bütün insanların kendi derece ve irfanlarına göre bir takım kusur ve günahlarının bulunabileceğini hatırından bile geçirmez; böylece din adına nasıl cinayetler işlediğinin farkında bile değildir. Büyük bir çoğunluk da anti-İslâmî kuruluş ve sistemlerin durmadan dinlenmeden metotlu çalıştıklarını, İslâm'ı mefluç hale getirmek için milyarları harcamaktan kaçınmadıklarını yana-yakıla anlatır, fakat İslâm cevherinin gönüllere işlenmesinde, Peygamber (A.S.) Efendimizin koymuş olduğu metot ve en sağlam ölçülerin uygulanması için hiçbir fedakârlıkta bulunmaz.

Hal böyle olunca İslâm'da yer yer gedikler açılmış; ateizm ve materyalizm ile komünizm ve bunların giriş kapısı sayılan sosyalizm bu gedikleri genişleterek kaleyi içinden fethetmeyi plânlamış; Müslümanları, -yine İslâm'ın hayat dini olduğunu bilmiyenleri kullanarak- bölüp parçalamışlardır. İslâm'a karşı olan akımlar birer akıntı halini alıp belli bir kanalda birleşince, sele dönüşmüş, bütün müslümanları tehdit eder bir görünüm kazanmıştır. Sözü edilen şuursuz dindarlar kısmen olsun işin nereye vardığını az-çok anlamaya başlayınca, «Biz iyilik etmekten ve arabulmaktan başka bir şey arzu etmedik,» diyerek felâketin girdabında bocalayıp dururlar. Günümüzde komünizm ile anarşizm tarafdarlarının felâket haline dönüşmesi karşısında, sözü edilen Müslümanların mâsumane tavır takınmalarını örnek gösterebiliriz.

Kur'ân bilhassa bu doğrultuda bulunan dindarları, felâket gelip eşiğe dayanmadan, ateş bacayı sarmadan uyarmaya çalışıyor ve Peygamber (A.S.) Efendimiz devrindeki durumu örnek olarak sunuyor.

İlim adamlarımıza düşen görev elbette ki çok büyüktür. İslâm kültüründen yeterince nasîbini almamış olanları en tesirli sözlerle eğitmek, İslâmî hakikatleri toplumun kültür seviyesine göre anlatmak manevî bir görevdir.

İslâm'ı ilâhî yüceliğiyle ve insanlığa sunduğu güzel ahlâk ve rahmet dolu düzeniyle henüz kavrayamıyan ve daha çok şekil yönüyle dindar olanlara İslâmî hakikatleri aşılamanın yolunu ve metodunu Kur'ân yukarıdaki âyetlerle üç madde halinde sunuyor :

1. Aşırı tenkitten kaçınmak, yanlış yolda olanların üzerlerine fazla varmamak,

2. Kalblerini yumuşatacak, ruhlarına serinlik, gönüllerine umut verecek, dinî duygularını kamçılıyacak öğütler vermek; kendini İslâm'a adamış bahtiyarların hayatından yine ölçülü biçimde örnekler vermek,

3. Kültür seviyelerini, sosyal durumlarını ve bağlı bulundukları çevrenin özelliklerini dikkate alarak ilmî açıdan en tesirli sözler söylemek, bu hususta konuşma tekniğine sahip güçlü ilim adamları ve hatipler yetiştirmek...

Açıklama :

TAĞUT : Hakk'ın karşısında olan her şey; put, kâhin, sihirbaz, büyücü, şeytan, demektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İslâm'ın yüceliğini, azizliğini gönüllerine henüz dosdoğru sindiremiyenler Peygamber (A.S.) Efendimizin vereceği hükme pek yanaşmak istemiyorlardı. Yukarıdaki âyetlerle bunlar yeriliyor ve Peygamber'e itaatın farz olduğu belirtilerek İslâm'ın bütün müesseseleriyle bir bütün olduğuna dikkatler çekiliyordu. Aşağıdaki âyetlerle Peygamberlerin ne maksatla gönderildiği, doğru yolu göstermekle görevli oldukları açıklanıyor. Peygambere yan çizenlerin dönüş yaptıkları, tevbe ve istiğfarda bulundukları, Peygamberin de onlar hakkında bağışlanma dilediği takdirde Allah'ın tevbeleri çokca kabul eden olduğu belirtilerek hakka dâvetin en güzel şekli yapılıyor.



وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ
إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ
جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ
لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ
حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

MEÂLİ :

64— Biz gönderdiğimiz her peygamberi, ancak -Allah'ın izniyle- kendisine itaât edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileselerdi ve Peygamber de onlar için Allah'tan bağışlanma dileseydi, herhalde Allah'ı tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli bulurlardı.

65— Hayır, hayır! Rabbine and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Rivâyete göre, Ashab-ı Kiramdan Zübeyr bin Avvam (R.A.) ile Ensardan biradamın,bahçe sulama konusunda aralarında anlaşmazlık çıkmıştı. Durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzettiklerinde, Efendimiz (A.S.), Zübeyr'e : **«Kendi bahçeni suladıktan sonra, suyu komşunun bahçesine salıver!»** diye buyurdu. Adam bu hükme pek razı olmadı ve : «Görüyorum ki halanızın oğlundan yanasınız..» diyerek küstahlık etti. Peygamber (A.S.)

Efendimizin rengi değişti ve : **«Ya Zübeyr! Bahçeni sula ve çevresindeki kesiğe ulaşıncaya kadar suyu tut, sonra da komşunun bahçesine salıver!.»** buyurdu.

Birinci hükümde iki taraf için kolaylık ve genişlik vardı. Ama taraflardan biri razı olmayınca bu defa Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hukukun gereğini emretti ki bu, itiraz edene ilk sağlanan kolaylığı kaldırıyordu. Böylece Zübeyr'e de su hakkının tamamını kullanması sağlanmış oldu. Bunun üzerine 65. âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎS

«Canımı kudret elinde tutan Allah'a and olsun ki, sizden birinizin arzu ve hevesi benim getirdiğim (dine ve taşıdığı ilâhî hükm)e tabi olmadıkça îmân etmiş olmaz.» (2)

PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNDEKİ HİKMET

(وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللّٰهِ) **«Biz gönderdiğimiz her peygamberi, ancak -Allah'ın izniyle- kendine itaat edilmesi için gönderdik.»**

İnsan aklı, kendine has mantığıyla birleşince fizikî alanda eserden müessire, sanattan sanatkâra, dekordan dekoratöre geçiş sağlayacak güçtedir. Ancak akıl; sanatı, dekoru nasıl sonradan meydana getirilmiş bir ölçüde kabul ederse, bunu sanatkârın ve dekoratörün de sonradan var olduğuna delil sayar. İllet ma'lûl zincirlemesi, yani her malûlün bir illeti varsayılarak zincirleme sürüp gitmesi ortaya çıkar ve akıl ister istemez bu fasit dairede bocalayıp kalır. Ayrıca dünya ile âhiret arasında bu ölçüde -yani illet mâlûl anlamında- ilgi bulunmadığı ve gecenin gelmesinin, ardından gündüzün geleceğine delil sayılması ölçüsüne girmediği için âhiretin geleceğine bir geçiş de sağlayamaz. Üçüncü bir husus daha var ki, akıl onu kavramakta yalnız başına yeterli değildir : Varlık âlemini yaratan hakkında sıhhatlı bir sonuca varamaz. Aynı zamanda yaratana nasıl kulluk edileceğini de kâmil anlamda tesbit edemez.

İşte aklın geçiş sağlayamadığı hususlar insan için çok lüzumludur. Onsuz ne ruhla beden, ne dünya ile âhiret, ne de madde ile mâna arasın-

---

(1) Buharî - Esbab-ı Nüzul - Tefsîr-i Kurtubi - İbn Kesîr - Tefsîr-i İbn Cerir Taberî - Lübabu't-Te'vil

(2) Tefsîr-i İbn Kesir : İlgili âyetin tefsirinde nakletmiştir.

da denge sağlanabilir. Bu bakımdan akla ve mantığa yardımcı olup ışık tutacak bir kuvvete ihtiyaç vardır. Cenâb-ı Hak bu ihtiyacı peygamber ve kitap göndererek karşılamıştır.

O halde gönderilen her peygamber, uyulmak, sözü dinlenmek, rehberliği kabul edilmek için gönderilmiştir. Ortada akıl var, mantık var ve bir de peygamber var, ama doğruyu bulma yoksa, bunun iki sebebi vardır: Ya akıl kendine has mantığıyla yetinip peygambere ihtiyaç duymamaktadır. Bu yüzden yalnız kalarak yaratılışın asıl maksadına yönelememiştir. Ya da peygambere ihtiyaç duymakla beraber onun getirdiği hakikatleri dış kabuğuyla değerlendirmeye çalışmış, daha doğrusu şekille meşgul olup ruh ve mânaya iltifat etmemiştir. Her iki durumda da hidâyet Allah'tandır. Cenâb-ı Hak dilerse bunları doğru yola eriştirir. Ama neden dolayı eriştirir veya eriştirmez? Bunun hikmetini bilip çözmemiz çok zordur. Nitekim bu husus Kur'ân'da «hidâyet» tabiri ve konumuzu oluşturan âyette ise «ALLAH'IN İZNİ» tabiriyle açıklanmıştır.

Ancak burada ilk hatıra gelen ve bir çıkış sayılan Allah'la kul arasındaki imkân ve irâde sınırıdır. İnsan aklını ve mantığını kullanarak peygamberden aldığı ışıkla imkân ve irâdesinin son kertesine gelip dayanırsa, o takdirde ilâhî hidâyet veya İzn-i Rabbanî tecelli eder. Ne var ki bu da değişmeden sürüp giden bir kanun değildir. Bazan aksi biçimde tezahür etmektedir. Allah daha iyisini bilir.

PEYGAMBERLER GÜNAHLARDAN KORUNMUŞLARDIR

Kur'ân'dan açıkça anlaşılıyor ki, her peygamber mutlaka itaat edilmek üzere gönderilmiştir. O halde her peygamberin günah ve isyandan, yanlış yola itici ve götürücü hatâdan korunmuş olması gerekir. Zira mutlak itaatten amaç budur! İlâhî buyrukların hedefi; iyi ve yararlı şeylere kapı açmak; günah ve kötülüklerden korunmaktır. Peygamberler Allah elçileri bulunduklarına ve O'nun buyruklarını açıklamakla görevli olduklarına göre, her söz ve davranışları ilâhî kitaba uymak zorundadır. Çünkü göreviyle yaşayışı uyum halinde olmadığı takdirde, kendilerine mutlak mânada uyulması da söz konusu değildir.

Bu nedenledir ki, Allah onları günah ve isyândan, insanları yanlış yola iten hatâlardan korumuş ve kendilerine, mutlak surette uyulmasını emretmiştir. İşte emrin hedefi ve ölçüsü budur!

İTİKADÎ YÖNÜ

(فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) **«Hayır, hayır! Rabbına and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar.»**

Kur'ân'ın yine açık anlatımından anlıyoruz ki, bir kimse İslâm dininde bulunur da, dâvâ konusu bir anlaşmazlıkta Peygamber'in getirdiği hükme, koyduğu esasa razı olmazsa, İslâm'dan çıkar, imândan sıyrılır. Nitekim Peygamber (A.S.) Efendimizin vermiş olduğu hükme razı olmayan adamın Hz. Ömer'e başvurması ve Ömer'in ya onu öldürürcesine dövmesi veya doğrudan öldürmesi, sözü edilen genel kaidenin gereğidir. Çünkü Peygamber kendiliğinden söylemez; ancak Allah'tan aldığını teblîğ eder. Yanlış bir yol göstermesi, gayr-i âdil bir hüküm vermesi düşünülemez. Peygambere itaat, Allah'a itaattır. Onu ret ve inkâr etmek, Allah'ı inkâr etmektir.

Ancak bu konuda şunu hatırlatmamızda yarar vardır: Peygamberler kendilerine getirilen dâvâ konusu uyuşmazlığı halledip hükme bağlarken topladığı delillere göre hüküm verir, davacı ve davalıdan hangisinin haklı olduğunu nübuvvet gözüyle tesbit etse bile, ona göre hüküm vermez. Hukukta daima belgeler, şahitler ve benzeri vesikalar esas tutulur. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de iki kişi arasında hükmederken delilleri, belgeleri toplar, şahitleri dinler ve elde ettiği sonucu Allah'ın Kitabına göre hükme bağlardı. **«Şüphesiz ki ben de bir insanım; siz davacı ve davalı olarak bana gelirsiniz; bir kısmınız diğerinden delilini daha güzel ve ölçülü anlatır da ben de ona göre hüküm verebilirim. O halde kime Müslüman kardeşinin hakkını geçirir şekilde hükmettimse, herhalde o hak ateşten bir parçadır; isterse alsın, dilerse terketsin (alması ateş, terketmesi fazîlet ve adâlettir).» (1)**

O halde anlaşmazlık söz konusu olmayan meselelerde iki kişinin kendi aralarında anlaşması -şer'î ölçülere uymasa bile- câizdir. Çünkü karşılıklı rıza vardır. Zübeyr bin Avvam ile Ansardan bir adamın bahçe sulama davaları buna bir örnek teşkil eder. Ayrıca buna bir misal verelim : İslâm

(1) Buharî/hiyel : 10, mezâlim : 16, ahkâm : 20, 29, 31 - Müslim/akziye : 5, fezâil : 140, birr : 88, 89, 95 - Nesâî/kuzat : 13, 33, sehv : 25, 26 - Ahmed : 3/33 - 5/41, 454

Miras Hukukunda oğlana iki, kıza bir verilir. Ama bu iki cinsten oluşan mirasçılar kendi aralarında hepsinin rızasıyla eşit bir taksimatta bulunurlarsa, bunda bir vebal yoktur; gönül rızasıyla bağış vardır, fedakârlık vardır. Böyle değil de taksimat için İslâm kadısına veya müftüsüne başvururlarsa, o takdirde hepsinin de yapılan taksimata rıza göstermesi gerekir. Beğenmemezlik küfre götürür. Çünkü kadı verdiği bu hükümde Peygamber ve Kur'ân'ı temsil etmektedir. Onlar adına hükmetmiştir.

İşte Kur'ân konumuzla ilgili âyette bunu belirtiyor :

«Hayır, hayır! Rabbine and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri (anlaşmazlık çıktığı) şeylerde seni hakem kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, hakikî imânın, Peygambere uymak ve verdiği hükmü hiçbir sıkıntı duymadan kabullenmekle gerçekleşebileceği belirtildi. Çünkü Peygambere mutlak anlamda uymanın vâcib olduğuna işâret edilmiş, her peygamberin sırf kendisine uyulmak için gönderildiği açıklanmıştı.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a girenlerden çoğunun Allah ve Resûlüne kayıtsız şartsız uyacaklarını iddia etmelerinin yeterli olmadığı, ileride ortaya çıkacak olayların insan karakterini daha iyi belirliyeceği hatırlatılıyor. Daha doğrusu İslâm sözden ziyade davranış bekliyor; olaylar karşısında takınılan tavır ve varılan sonuca değer veriyor.

——oOo——

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ
لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ
مِنْ لَدُنَّا اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

MEÂLİ :

66— Eğer onlara : «Kendinizi öldürün veya yurdunuzdan çıkın!» diye bir şey farz kılmış olsaydık, içlerinden pek azı dışında bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine yapılan öğüdü yerine getirselerdi, herhalde haklarında hayırlı, (imânlarının) sebât etmesi bakımından daha sağlam ve sıhhatli olurdu.

67-68— Ve o zaman biz de kendi katımızdan onlara büyük bir mükâfat verir ve kendilerini elbette doğru bir yola eriştirirdik.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden biri, «Allah, ya kendimizi öldürmemizi ya da Mısır'dan çıkmamızı bize farz kılınca, hiç tereddüt etmeden emre uyduk.» deyince Müslümanlardan Sâbit bin Kays (R.A.), imân gücünü ve dinî salabetini ortaya koyarak dedi ki : «Allah'a and olsun ki, Rabbimiz bize de böyle bir şey farz kılsa mutlaka yerine getiririz.»

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi ve Sâbit gibi mü'minlerin istisnâ teşkil ettiği, ama kalblerinde nifak tohumu bulunan münafıkların böyle

bir emre uymayacakları hatırlatıldı. (1)

Diğer bir rivâyette ise, âyetin daha çok, Ömer, Ammar, İbn Mes'ud ve benzeri birkaç sahabi hakkında (Allah hepsinden razı olsun) indiği söylenir. Bunlar, «Eğer Allah nefsimizi öldürmemizi veya yurdumuzu terkedip çıkmamızı bize farz kılsa idi, mutlaka bunu yerine getirirdik. Ama hamd olsun ki, Allah bizi böyle bir şeyle yükümlü tutmadı.» demişlerdi. Peygamber (A.S.) Efendimiz de bu zatların sözlerindeki samimiyetlerini bildiği için şöyle buyurmuştu : «Ümmetimden gerçekten öyle kişiler var ki, kalblerindeki imân, yerin derinliklerine kök salan yüce dağlardan daha köklü ve sağlamdır.»

Yukarıdaki âyetler bu sebeple inmiştir. (2)

İMÂN MUTLAK TESLİMİYET İSTER

İmân, genel anlamda, tahkikî, taklîdî ve zahirî olmak üzere üçe ayrılır. Birincisi bilerek, anlayarak, zevkine ererek, samimi teslimiyet göstererek Allah ve Peygamberinin bütün emir ve tavsiyelerine inanıp kalb ile tasdîk, dil ile ikrar etmektir. İkincisi, mahiyetini tam bilmeden, zevkine ermeden, belirtilen hususlarda samimi olarak başkasını taklît etmektir. İlim adamlarının çoğuna göre, böylesinin imânı sahîhtir. Üçüncüsü, belirtilen hususlara inanıp inanmamakta ya şüphe içinde bocalamakta, ya da kalben tasdîk etmemekte, sırf zevahiri kurtarmak için inanmış gibi görünmektedir. Zevkine ermek, anlamak, teslimiyet göstermek ve samimiyet söz konusu değildir. İsrailoğulları'nın çoğu şüphe içinde bocalamışlardır. Münafıklar ise, zevahiri kurtarmak için dil ile ikrarda bulunmuşlardır. Böyleleri, ok avı delip geçer de üzerinde ondan nasıl bir eser görülmezse, İslâm'dan gelip geçerler de ondan üzerlerinde bir iz bulunmaz.

Nitekim İsrailoğulları, «Kendinizi öldürün veya yurdunuzdan çıkın!» emrine muhatap olunca, tahkikî ve samimi anlamda taklîdî bir imâna sâhip olmadıkları ortaya çıkmıştır.

OLAYLAR İMAN GRAFİĞİNİ ÇİZER

Kur'ân'da ilgili âyetle imân grafiğinin olaylar karşısında gerçek öl-

---

(1) Lübabu't-Te'vîl - İbn Ebî Hâtim - İbn Kesîr - Kurtubî - İbn Cerîr - Mefatihü'l-Gayb

(2) Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî

çüsünün belli olacağına işâret edilerek bu hususta mü'minlerin çok duyarlı ve de temkînli konuşmaları ve davranmaları hatırlatılıyor. Allah yolunda cihada her zaman hazır olduğunu söyleyip ve fakat cihat başlayınca kaçacak delik arayanlar tarihin her devrinde görülmüştür. Zengin olsaydım birçok hayırlar yapar, çevreme rahmet, milletime destek olurdum, diyenler, ilâhî bir sınava tabi tutulup mal ve servete kavuşunca düne kadar kınadığı zenginlerden daha çok kınanacak kadar hasislik göstermişlerdir.

O halde insan, içindeki imân ölçüsünü, karakter ve ruhî yapısını daha iyi bileceğinden asıl ölçüsünü tesbite çalışmalı, çetin bir sınavla karşılaşmadan açık ve zayıf taraflarını görerek Allah'a yönelmeli, din adına yapılan öğütlere gönül kulağını verip kendini imân ve irfan doğrultusunda daha sağlam bir düzeye getirmeye gayret etmelidir. O zaman Cenâb-ı Hak insana, bu güzel dönüş ve gayretine karşılık büyük bir ecir ve doğru bir yol müyesser kılar.

Kur'ân'da bilhassa bu husus açıklanarak buyuruluyor ki :

«Eğer kendilerine yapılan öğüdü yerine getirselerdi, herhalde haklarında hayırlı, (imânlarının) sebât etmesi bakımından daha sağlam ve sıhhatli olurdu.»

Bu çağrı, tamamen ilâhî inâyet ve rahmetin insanlardan yana bulunduğunu yansıtır. Allah kullarının kötüye sapmalarına razı değildir. Her zaman rahmeti gazabının önünde yürür. Yeter ki o rahmeti anlayan kalbler, idrâk eden gönüller bulunsun..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah ve Resûlüne ittatle emredildikten sonra, bâtıla yönelip putları, kâhinleri, hakkın karşısında olanları hakem ta'yîn edenler kınandı. Peygamberlerin itaat edilmek için gönderildikleri, bu sebeple onların günahlardan ve yanlış yola itici hatâlardan korunmuş bulundukları belirtildi. O nedenle her peygamberin güvenilir, sadece doğru yolu gösterici bulunduğuna dikkatler çekildi. Sonra da Peygambere, O'nun sünnetine dönmenin mutlaka hayırlı olacağı ve dönüş yapanlara cidden büyük ecirler verileceği müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle itaatın önemine tekrar değinilerek Allah'a ve Peygamberine itaat edenlerin erişeceği dereceler sergileniyor; böylece ilâhî rahmetin aralıksız insanlardan yana bulunduğuna işâret ediliyor.

—oOo—

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
مِنَ النَّبِيّ۪نَ وَالصِّدّ۪يق۪ينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِح۪ينَۚ وَحَسُنَ
اُو۬لٰٓئِكَ رَف۪يقاًۜ ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ
عَل۪يماً ﴿٧٠﴾

MEÂLİ :

69— Öyle ya, kim Allah'a ve Peygamber'e itaât ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nîmet sunduğu Peygamberler, Sıddîkler, Şehîtler ve Sâlihlerle beraberdirler. Bunlar ise, ne güzel arkadaşlardır.

70— İşte bu bol nîmet, çok ihsân Allah'tandır. Allah'ın (her şeyi gereği gibi) bilmesi yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Sevbân (R.A.) bir gün iyice üzülmüş ve rengi değişmişti. Bu vaziyette Peygamber (A.S.) Efendimize geldi. Aralarında şu konuşma geçti :

— Ya Sevbân! rengin neden değişmiş, neyin var?

— Ya Resûlellah! bu bir hastalık veya ağrıdan, sızıdan dolayı değildir.

— Ya neden dolayıdır?

— Sizi görmediğim zaman dayanamıyorum, huzurunuza gelinceye kadar kendimi bir bakıma yalnız ve kimsesiz hissediyorum. Sonra âhireti ve sizin erişeceğiniz makamın yüceliğini, kendi derecemin çok aşağılarda bulunacağını düşünerek sizi orada göremiyeceğimden endişe ediyorum. Bu durumda Cennet'e girmemin ne anlamı var, girmemem daha iyi olur, diyorum.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Ashabdan Abdullah bin Zeyd bin Abdirabbih (R.A.) anlatıyor :

Bir gün Peygamber (A.S.) Efendimize dedim ki :

— Ya Resûlellah! Sen ve biz öldüğümüzde sen en yüce makamlarda bulunursan, biz artık seni göremeyiz ve seninle buluşamayız.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz vefat edince Hz. Abdullah bu ayrılığa dayanamadı ve : «Allahım! gözlerimin görme hassesini al, peygamberden sonra başka bir şey görmek istemiyorum!» diye duâ etmiş ve duâsı aynen kabul olunmuştu. Kısa zamanda iki gözünü kaybettiği rivâyetler arasında geçer. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim bir kavmi (millet veya kabileyi) severse, Allah onu o kavim ile birlikte haşreder.» (3)

«Kişi sevdiğiyle beraberdir.» (4)

Bir adam Peygamber (A.S.) Efendimize gelip sordu :

— Kıyâmet ne zaman kopacak?

Peygamberimiz (A.S.) :

— Orası için neler hazırladın?

Diye sordu. O da :

— Hiçbir şey, ancak ben Allah'ı ve Peygamberini çok severim.

Diye cevap verdi. Peygamberimiz (A.S.) ona :

— Sevdiklerinle beraber olacaksın! müjdesini verdi. (5)

Ashab'dan Rabi'a bin Kâb el-Eslemî diyor ki :

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Tefsir-i İbn Kesir - Tefsir-i Kurtubi - Mefatihü'l-Gayb/Fahruddin Razi

(2) Tefsir-i Kurtubi : 5/271

(3) Taberânî : Merfuan rivâyet etmiştir

(4) Buharî - Müslim : Enes bin Mâlik (R.A.)den

(5) Buharî - Müslim

«Bazan Peygamber (A.S.) Efendimizin yanında geceler, O'nun abdest suyunu hazırlar ve diğer hizmetlerinde bulunurdum. Bir gün bana sordu :

— Bir arzun varsa, iste!

— Cennet'te size arkadaş olmayı isterim, dedim.

— Başka bir arzun yok mu? diye sordu. Ben de :

— Hayır, sadece bunu arzu ediyorum, dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu :

— O halde çok secde etmekle bana bu hususta yardımcı ol!» (1)

«Kim Allah yolunda (hizmet için) bin âyet okursa, Kıyâmet Günü Peygamberler, Sıddîkler, Şehîtler ve Salihlerle beraber bulunma (derecesine) yazılır.» (2)

«Doğru ve güvenilir tacir; Peygamberler, Sıddîkler, Şehîtler ve Salihlerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!» (3)

MÜ'MİN İÇİN EN YÜKSEK AMAÇ, ALLAH VE PEYGAMBERE MUTLAK İTAATTİR

(وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ) «Öyle ya, kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse..»

İnsan yüce maksatlar, üstün nîmetler, sonsuz saadetler için yaratılmıştır. Allah'ı bilip O'na kulluk görevini yerine getirmek ise, bu yaratılışın ilk ve son gayesidir. Basit şeyleri kendine amaç edinen; hayatı sadece çalışıp kazanmaktan, servet edinmekten, yiyip içip eğlenmekten ibaret sanan kişiler, önce niçin insan olarak yaratıldıklarının farkında değillerdir. Çünkü bizden aşağı varlıklar da aynı şeyi fazlasıyla yapmaktadırlar. O halde insan olmanın anlamı nedir?

Varlık âleminde her sanat, sanatkârını; her eser, yapıcı ve plânlayıcısını tanıtır. Sanat değeri en üstün olan insan neyi tanıtmakta veya hangi üstün kudreti yansıtmaktadır? Bunu idrak edemiyenler, nankörlüğün en kötüsünü ortaya koymuyorlar mı? Bizans veya Hititlerden kalma şekillen-

(1) Müslim : Rabi'a bin Kâb (R.A.)den
(2) Ahmed bin Hanbel
(3) Tirmizî/büyû : 4 - İbn Mâce/ticaret : 1 - Daremî /büyû : 8

dirilmiş bir taş, ya da mermer parçası karşısında hayranlığını açığa vuran, cansız ve de şuursuz ve akılsız bir heykel karşısında dakikalarca durup, ona şekil veren ustanın yüksek başarısına kendini kaptıran insan, neden ruhunu, akıl, zekâ, hafıza ve benzeri yetenekleri de beraberinde taşıyan kendi vücuduna böylesine hayran hayran bakmaz; ilâhî sanatın yüceliği, kudretinin eşsizliği karşısında diz çöküp Yaratanına yönelmez? Neden bu hakikati hatırlayıp el kaldırmaz? Körlüğün, basîretsizliğin, düşüncesizliğin bu kadarı daha hayret verici değil midir?

Gelişen teknik imkânlarla fezaya fırlatılan uydular ve onları icat edenler derin bir heyecan ve takdirle alkışlanırken, fezayı milyarlarca yıldızlarla süsleyen, her birine ayrı bir yörünge değişik bir hareket sunan ve bir bütünlük içinde denge ve düzeni kuran yüce kudretin bu eşsiz eseri karşısında secdeye kapanmak aklın, mantığın ve insan olmanın gereği değil midir?

İşte Kur'ân, insan ruhunu bütün yetenekleriyle bu noktaya çekmekte, onu basit bir hayvanî düzeyden alıp insanlığına yakışan seviyede tutmayı plânlamaktadır. Öyle ya; kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nîmet sunduğu Peygamberler, Sıddîklar, Şehîtler ve Salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!

ARKADAŞIN EN İYİSİ

(فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ ...) **«İşte onlar Allah'ın kendilerine nîmet verdiği peygamberler, sıddîklar, şehîtler ve sâlîhlerle beraberdirler.»**

Kur'ân, insan hayatını Allah'a imân ve itaatın en sağlam ölçüsünde tutmak için onun ancak dört sınıfla arkadaşlık kurmasını öneriyor:

1. Peygamber, onun tertemiz hayatı ve bıraktığı sünnet, şüphesiz ki arkadaşların en yararlısı ve en azizidir.

2. İmân ve irfanını doğrulukla bütünleştiren, özünde ve sözünde doğruluğun örneklerini sergiliyenler.

3. Allah yolunda kendini hizmete adayan ve sonunda bu uğurda canını veren şehitler ve onların örnek hayatı.

4. İmânını güzel amellerle süsleyen, iyilikten yana olup kötülüklerden kaçınan; Cenâb-ı Hakk'ın verdiğine razı olup başkasının malına ve namusuna göz dikmiyen iyi kişiler.

Gerçi bu dört sınıfın taşıdığı sıfatlar dış görünüşüyle farklılık gösteriyorsa da aslında birbirinin tamamlayıcısı ve biri diğerinin dâvetçisidir. Peygamberlik diğer iki sıfatı da en mükemmel ölçü ve anlamda kendinde taşır. Sıddîklik salihliği içerir. Ancak ne var ki, her sınıf kendinde daha çok ağırlığı duyulan sıfatla anılır: Peygamber, nübuvvet ve risâletle; Allah yolunda canını verenler şehîtlikle; söz ve davranışlarında doğruluğun çok belirgin bulunduğu kimse sıddîklikle; imânını güzel amellerle bir meyveli ağaç durumuna getirip günlük yaşayışını bu doğrultuda değerlendirenler salihlikle anılırlar.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Dünya saadetinin en şereflisi, Allah ve Resûlüne itaat doğrultusunda ruhu ve vicdanı dünyevî kirlerden uzak tutup nefsi terbiye etmek suretiyle ilâhî sevgiye lâyık bir düzeye gelmektir. Tabii bu öyle bir makamdır ki, sunduğu zevki ancak erişenler bilir. Kelimeyle anlatılması mümkün değildir.

Kıyâmet günü ise, bütün saadetlerin menşei ve tek kaynağı, ruhun ilâhî marifet envariyle ışıl ışıl parıldamasıdır. Artık kimin kalbinde bu envardan bir şey varsa, o nisbette safadadır; yine o nisbette nefs ve şehvet bulanıklığından arınmıştır. Peygamberlerin, Sıddîklerin, Şehîtlerin ve Salihlerin envarından da o oranda yararlanır.

Ebedî saadet yurdunda sözü edilen bu yüce sınıfların hep bir arada, aynı derecede bulunması düşünülemez. Kur'ân'da bahsedilen beraberlık, yüksek ruhların feyizli nurlarının aşağı derecede bulunan ruhlara yansıması ve ilgi kurması demektir. Çünkü Cennet'teki makam ve dereceler her yandan görülebilecek bir plânda hazırlanmıştır. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin birçok hadîsleri bu hususu haber vermektedir. İlâhî maarif envarı perde perde yüce ruhlara indikçe, oradan diğerlerinin gönül aynasına vurur ve etrafa yansımaya başlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imân cevherinin asıl ölçü ve değerinin olaylar neticesi ortaya çıkabileceği üzerinde durulmuş, bazı işâretler verilmişti. Aşağıdakiâyetlerlebu konu biraz daha açıklanıyor ve savaşa çıkış olayının bir mihenk olacağı belirtiliyor.

——oOo——

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا
ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ
فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ
مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ
كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ
فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

MEÂLİ :

71— Ey imân edenler! (düşmana karşı) hazırlanıp tetik üzere olun da (gerektiğinde) bölük bölük çıkın veya toptan seferber olun.

72— İçinizden öylesi var ki, ağır davranır; size bir musîbet dokunursa, «Herhalde Allah bana lûtfetti, çünkü onlarla beraber hazır bulunmadım» der.

73— Ve Allah'tan size bol nîmet, çok ihsân erişirse, -aranızda hiçbir dostluk ve sevgi yokmuş gibi davranarak- «Keşke onlarla beraber bulunsaydım da, ben de büyük bir başarı elde etseydim» diye (hayıflanır).

MÜ'MİNİ MÜNAFIKTAN AYIRAN MİHENK

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا ...) **«İçinizden öylesi var ki, ağır davranır.»**

Yukarıda da belirtildiği gibi, daha çok olaylar insanın asıl rengini ve içindeki inanç grafiğini çizip belirgin hale getirir. Konumuzu oluşturan âyetle, Allah yolunda hiçbir sıkıntı ve korku duymadan savaşa çıkmanın

bir hadd-i fâsıl, bir alâmet-i farika olduğu, mü'minle münafığı, inananla inanmıyanı birbirinden ayırıcı bir ölçü olarak veriliyor.

Kur'ân bununla, insan hayatının her döneminde, başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasında ardı-arkası kesilmiyen sınavların birbirini izlediğini ve her sınavın insanın asıl maya ve cevheri üzerindeki kabuğu törpülediğini hatırlatmaktadır. **«İnsanlar madenler gibidir; cahiliyye devrinde iyi ve seçkin olanlar İslâm'a girdiklerinde de iyi ve seçkin olanlardır.» (1)** Meâlindeki Hadîs-i Şerîf bu konuya ışık tutmakta ve psikologlara sağlam bir ana fikir vermektedir.

O halde din, ahlâk, öğretim ve ilim ancak bu cevherin diğer bir tabirle madenin pasını giderir. Olaylar ise onun üzerindeki kabuk ya da sedefi kırıp asıl ölçüsünü ortaya çıkarır.

SAVAŞA HAZIRLIK

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ) **«Ey iman edenler! (düşmana karşı) hazırlanıp tetik üzere olun...»**

Kur'ân, Müslüman milletlerin hür ve müstakil yaşayabilmeleri için her zaman savaşa hazır olmalarını haber veriyor. Komşu ülkelerle barış içinde olsa bile, bu hazırlığı ihmal etmemesi gerektiğine işârette bulunuyor: **«Ey imân edenler! (düşmana karşı) hazırlanıp tetik üzere olun!.»** cümlesi bir emirdir, emir ise vücubu gerektirir. O halde Müslümanların savaşa yeterince hazırlıklı olmaları farzdır. Allah'ın beşer hayatına yerleştirdiği kanunlardan biri de budur.. Bugün dost görünen yarın amansız bir düşman olabilir. Hem düşman en zayıf anları seçer.

Anti-İslâmî milletlerin kavgası ekmek, toprak ve yeraltı, yerüstü kaynaklarıdır. Dinin birleştirici, güçlendirici ve bütünleştirici tesirini yok etmek için bunların baş vurmayacağı çare ve el atmayacakları hile kalmıyacaktır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde mü'minlerin moralini bozmak, İslâm'ın kalbler ve kafalar üzerindeki tesirini düşürmek için münafıklar seferber halde idi. Kimi açık, kimi gizli hareket etmekte ve çok sinsi plânlar hazırlamakta idiler. Cenâb-ı Hak vahiy yoluyla Peygamberini bu konuda da uyarıp yeterince teçhiz etti. O bakımdan münafıklar, aralıksız fitne ve fesat dolaplarını çevirmelerine rağmen, arzuladıkları sonucu elde edemediler. Ama bugün aramızda Resûlüllah (A.S.) Efendimiz cis-

(1) Buharî/enbiyâ : 19, menakıb : 1, 25 - Müslim/fezâilü's-sahabe : 199 - Ahmed : 2/257, 260, 391, 438, 485, 498, 525, 539 - 3/367

men bulunmadığı için vahiy de inmemektedir. Ne var ki, Peygamberimizin bıraktığı iki ana kaynak sapasağlam elimizde bulunmaktadır. Bize düşen iki önemli husus var : Biri, dış düşmanlara karşı yeterince savaş hazırlığı içinde bulunmamız; diğeri iç düşmanların kurdukları tuzağın ne kadar tehlikeli olduğunu hatırdan çıkarmamamızdır. Bu bir bakıma zıtların karşılaşması ve sürtüşmesidir. Kâinat zıtlarla doludur. Böyle olmasaydı, hayat ve hareket durur, dünyanın anlamı bir bakıma kalmazdı. Buna biz «hayatı idâme kanunu» da diyebiliriz. Bu kanun zıtların karşılaşmasıyla hükmünü yürütüp, şaşmadan hedefine doğru ilerler.

İlâhî kanun bu olunca ve canlılar arasındaki mücadelenin dünya son buluncaya kadar sürüp gideceğine ve her şeyin kendi karşıtıyla tanınma ve gelişme kaydedeceğine göre, her millet öz varlığını korumak zorundadır. Özellikle hakkı temsil eden Müslüman milletlerin düşmanlarına karşı her an hazırlıklı ve tetikte olması gerekiyor. Kur'ân bunu onlara bir vecibe anlamında koymuştur. Şuurlu ve inançlı biçimde uygulandığı takdirde gerçek tevekküle kapı açılmış kabul edilir. Allah ise tedbirden sonra tevekkül eden kullarını hem sever, hem korur.

Bunun için âyette : «(خُذُوا حِذْرَكُمْ) HUZÛ HİZREKÜM!» cümlesini müfessirlerimiz, «Tedbirinizi alın!», «Tetikte bulunun!», «Gereken silâh ve diğer savaş araçlarını yeterince hazırlayın!» şeklinde mânalandırmışlar ve gerçek tevekkül budur, demişlerdir. Nitekim Kurtubî «Bu, tevekkül makamının tâ kendisidir!» diyor.

GÜNÜN ŞARTLARINA GÖRE SAVAŞ TAKTİĞİ

Kur'ân'da ayrıca günün şartları dikkate alınarak savaş taktiği kullanılmasına işâret ediliyor. Oyalama taktiğine başvurularak kademeli biçimde müfrezeler çıkarmak, akıncılar göndermek; düşmanın gözünü korkutup moralini bozmak için toplu halde çıkmak, bu cümledendir. Âyette bilhassa bu iki taktik üzerinde durulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu sözü edilen bu iki taktiği de yeri gelince kullanmış, akıncıların serhadleri aşıp düşmana dehşet saçması çok başarılı olmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah yukarıdaki âyetlerle, imânın engin ve serinletici zevkini kalbinin derinliğine henüz yerleştiremiyen münafıkların savaşa karşı isteksiz ve ağır davranmalarını yerdikten sonra bütün mü'minleri savaşa teşvik

ederek bu yolda büyük ecirlerin hazırlandığını haber veriyor.

——oOo——

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ
يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾
وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا اَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ كَيْدَ
الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

MEÂLİ :

74— Gerçek bu olunca, artık dünya hayatını âhiret (sevâbı ve mutluluğu) karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya üstün gelir (gâzi olur)sa, ona büyük bir ecir (mükâfat) vereceğiz.

75— Size ne oluyor da Allah yolunda ve «Rabbimiz! halkı zâlim olan şu ülkeden bizi çıkarıp kurtar ve kendi katından işlerimizi düzene koyacak

bir sâhip ve kendi tarafından bize bir yardımcı gönder» diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?!

76— İmân edenler, Allah yolunda savaşırlar; inkâr edenler, t â ğ û t (azgın kâfirler, lânete hak kazanan İblîs ve Allah'tan başka ilâh edinilen bâtıl tanrı) yolunda savaşırlar. O halde siz şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki, şeytanın hilesi pek zayıftır.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimize soruldu :

— Hangi amel daha fazîletlidir?

Cevap verdi :

— Allah'a ve Peygamberine imân etmek...

— Ondan sonra hangisi?

— Allah yolunda cihât etmek...

— Ondan sonra hangisi?

— Şartlarına uygun helâl mal ile yerine getirilen hac..» (1)

«Allah katında amellerin en üstünü, içinde şüphe bulunmayan imân ve içinde hîle ve hiyânet bulunmayan kutsal savaştır.» (2)

«Allah yolunda (düşmana karşı) saf bağlayanlar arasındaki kişinin yeri, Allah katında adamın altmış yıllık (nâfile) ibâdetinden daha fazîletlidir.» (3)

Peygamber (A.S.) Efendimize soruldu :

— İnsanların hangisi daha üstün ve fazîletlidir?

Cevap verdi :

— Canıyla malıyla Allah yolunda savaşan mü'min.. (4)

---

(1) Buharî - Müslim - Tirmizi - Nesâî : Ebu Hüreyre (R.A.)den

(2) Buharî/iman : hac : 4, Tevhid : 48, 56 - Müslim/iman : 135, 136 - Ahmed: 2/264

(3) el-Hâkim : Sahih isnadla..

(4) Buharî/cihat : 2 - Müslim/imâret: 122, 123 - Nesâî/cihat: 7 - İbn Mâce/fiten : 13, züht : 24

GEÇİCİ HAYATI SONSUZ SAADETE ÇEVİRENLER

Hazret-i Muhammed (A.S.)ın kurmuş olduğu irfan mektebinde yetişen mü'minlerdir ki, iki hayat arasındaki farkı bilip birinden diğerine sağlıklı geçiş yapmanın yol ve yöntemini kusursuz uygulamaya çalışırlar. Böylece dünya hayatında en yeterli kazancı sağlayanlar da bunlardır. Çünkü hisleri büyüleyen her şeyin geçici olduğunu, hepsinin de birer hayal ölçüleri içinde kalacağını, erişilen her nîmetin, harcanan her külfetin bir gün sıfıra müncer olacağını, geriye sevâp ve vebâlin kalacağını idrâk etmek ancak imân ve irfan gözüyle mümkündür. Bu da ancak ciddi bir eğitim, plân ve proğramla gerçekleşebilir. Tabii bu arada ilâhî hidâyet ve inâyet başta gelir.

İşte Kur'ân bu düzeye gelip gönlünden dünya cazibesini, içinden nefsanî aşırılıkları söküp atan mü'minlere sesleniyor. Bu sese muhatap olmak az bir başarı değildir. Üstün fedakârlık, ferağat-i-nefs ve safa-yı ruh ister.

Müslüman milletler, millî bünyelerine musallat olan inkâr ve nifak parazitlerini olaylar mihengiyle tesbit edip gün ışığına çıkarınca hakikî mü'minler sahtelerinden ayrılmış ve belirlenmiş olur. Bu ölçüdeki mü'minlerle Alah yolunda savaşa çıkmak zaferi elde etmenin ilk ve son adımıdır. İç ve dış düşmanlar da ancak bu düzeyde birleşip bütünleşen mü'minlerle tesirsiz hale getirilebilir.

Kur'ân, dünya hayatını âhiret saadeti karşılığında satan mü'minlerin Allah yolunda savaşacağını hatırlatırken onlara iki büyük ecir hazırlandığını haber verir :

1. Canı ve malı pahasına İslâm'ın şeref ve izzetini ayakta tutan, ülkesini küfrün karanlığından kurtaran bahtiyarlar bu yolda ölecek olurlarsa, şehitlik mertebesine erişirler. Geriye kalan din kardeşlerine de huzurlu bir hayat bırakırlar.

2. Zaferi elde edip gazilik payesine erişenler ise, dünyada İslâm'ın insanlığa sunduğu hak ve hürriyeti arızasız ayakta tutma mükâfatına, âhirette ise, sonsuz saadete nâil olurlar.

SAVAŞI GEREKTİREN SEBEPLER

(وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ) **«Size ne oluyor da Allah yolunda ve Rabbımız! halkı zâlim olan şu ülkeden bizi çı-**

karıp kurtar ve kendi katından işlerimizi düzene koyacak......, diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?!»

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetle, savaşı gerektiren bazı önemli durumlara dikkatler çekiliyor. Her şeyden önce Müslüman bir millletin, ya da topluluğun, halkının çoğu zalim ve zorba olan, gayr-i müslim bir ülkede uğradıkları haksızlığa son vermek için diğer Müslüman milletlerin onlara sahip çıkması, yardımcı olması gerekmektedir. Bu bir emr-i-İlâhîdir. Kusursuz tatbik edildiği takdirde İslâm ülkeleri arasında birleştirici, koruyucu ve bütünleştirici büyük bir güç oluşturur. Bu da İslâm düşmanlarının cesaretini kırar, saldırılarını önler.

Görülüyor ki Kur'ân, Müslüman milletlerin hür ve müstakil yaşayabilmelerini, birbirlerine ciddi biçimde sahip çıkmalarına, yardımcı olmalarına bağlıyor ve gerektiğinde -haksızlığa uğrayan bir Müslüman milleti kurtarmak için- şartlar elverdiği takdirde, topyekûn savaşa katılmalarını son çare olarak gösteriyor.

Konuyu şöyle bir sıralama yaparak özetlememizde yarar var:

a) Allah yolunda, din ve vatan düşmanlarıyla gerektiğinde savaşmak ve her zaman bu gayeye yönelik ciddi bir hazırlık içinde bulunmak.

b) Müslüman bir ülke düşman istilasına uğramış, zulüm ve işkenceye mâruz kalmışsa, onlara sahip çıkmak, yardımcı olmak için savaşmak.

c) Müslüman milletlerin savaş gücünü ve taktiğini artırmak, sömürücü gayr-i İslâmî süper devletlere karşı ortaklaşa bir savunma paktı meydana getirmek; böylece dünyada hatırı sayılır ikinci bir kuvvet oluşturmak suretiyle dengeyi sağlamak.

Nitekim hicret edemeyip Mekke'de müşrikler arasında kalan ve birçok zulüm ve haksızlıklara uğrayan Müslümanlara sahip çıkılması ve bunun için savaşa başvurulması emredilmiş; Mekke'nin fethi bu emrin ışığında gerçekleştirilmiştir.

İmân edenler Allah yolunda, İslâm'ın izzet ve şerefini, Müslümanların hürriyet ve istiklâlini, vatanın birlik ve dirliğini korumak için savaşırlar.

İnkârcılar, ateistler ve materyalistler ise, insanları sömürmek, köle yapmak, başkasının hayat hakkını elinden almak, din ve ahlâk gibi kutsal değerleri yok etmek, insanı çalışan bir makina ve sonunda bir avuç gübreden ibaret saymak için savaşırlar.

Birincilerin savaş sebebi fazîlettir, zulüm ve tuğyanı durdurmaktır. İkincilerin ise rezilettir, insan haklarını çiğnemek, başkasının ekmeğini

elinden almaktır.

Kur'ân bunu şu âyetle en ölçülü anlamda özetlemiştir:

«İmân edenler, Allah yolunda savaşırlar; inkâr edenler, tâğut yolunda savaşırlar. O halde siz şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki, şeytanın hîlesi pek zayıftır.»

Tâğûtun saldırısı İmân kalesi önünde dağılıp bozulmaya mahkûmdur. Çünkü hak daima üstündür..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Müslümanların düşmana karşı her zaman hazırlıklı ve tetik üzere olmaları emredildi. Savaşa ağır davrananlar kınandı. Zulüm ve işkenceye uğrayan mü'minlerin gayr-i âdil ve gayr-i İslâmî istilâdan kurtarılmasının gerektiğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, cahiliye devrine ait kan gütme, intikam alma âdetleri yeriliyor; savaşın son çare olduğuna dikkatler çekilerek önce Müslümanların imân ve ibâdette yeterince yetiştirilmesi, bu konuda eğitime hız verilmesi belirtiliyor.



اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ
وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا
لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا اَخَّرْتَنَا اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ
الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ اَيْنَ
مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَاِنْ تُصِبْهُمْ
حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ
مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ
حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ
فَمِنْ نَفْسِكَ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

MEÂLİ :

77— Kendilerine, «ellerinizi savaştan çekin; namazı kılın, zekâtı verin» denilen kimseleri görmedin mi? Savaş üzerlerine farz kılınınca içlerinden bir topluluk (düşmanları olan) insanlardan, Allah'tan korkar gibi veya daha fazla korkarlar ve : «Ey Rabbimiz! neden üzerimize savaşı farz kıldın? Bizi yakın bir zamana kadar geciktiremez miydin?» derler. De ki : Dünya geçimliği ne de olsa azdır. Âhiret ise, Allah'tan korkup kötülüklerden sa-

kınanlar için daha hayırlıdır; hem hurma çekirdeğindeki fitil kadar haksızlığa uğratılmazsınız.

78— Nerede olursanız olun, isterse sağlam yapılı kaleler içinde bulunun, ölüm gelip size yetişecektir. Kendilerine bir iyilik dokunursa, bu Allah'tandır, derler. Bir kötülük dokunursa, bu senin yüzündendir, derler. De ki : Hepsi de Allah'tandır. O topluluğa ne oluyor da hiçbir söz anlamaya yanaşmıyorlar?!

79— Sana dokunan herhangi bir iyilik Allah'tandır. Sana isâbet eden herhangi bir kötülük de senin nefsindendir. Biz seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik; şâhit olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî'ye göre, Resûlüllah (A.S.) henüz Mekke'de iken, müşriklerin ardı-arkası kesilmeyen saldırı ve işkencesinden bıkan Abdurrahman bin Avf, Mikdad bin Esved-el-Kindî, Sa'd bin Ebî Vakkas, Kudame bin Mez'un ile ashaptan bir cemaat Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek: «Ya Resûlellah! şu Mekke müşrikleriyle savaşmamıza izin ver» diye müsaade istediler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de : **«Ben savaş ile emrolunmadım, elinizi savaştan çekin, namazınızı kılın, zekâtınızı verin.»** buyurdu. Sonra Medine'ye hicret edince savaş farz kılındı. Bu defa daha önce savaşmak isteyenlerden bir kısmı, Allah'tan korkar gibi düşman ile savaşmaktan korktular ve ecelleri gelinceye kadar kendilerine mühlet verilmesini temenni ettiler. Bunun üzerine 77. âyet indi. (1)

Peygamber (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde bu şehirde hayır ve bereket, bol nîmet ve geniş rızık dolup taşıyordu. Yahudilerle münafıklar İslâm'a karşı nifak ve inat bayrağını çekince Allah onlardan o bol nîmet ve bereketi çekip aldı. Nitekim : **«Hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek mutlaka oranın halkını, yalvarıp yakarsınlar (gafletten uyansınlar) diye bir takım sıkıntı, darlık ve şiddete (tâbi) tutup (hırpalamışızdır).»** (2) meâlindeki âyetle ilâhî sünnetin bu yolda tecelli ettiği belirtiliyor. Bu sünnet çetin bir sınavı sergiler. İç yüzüne akıl erdiremiyen Yahudilerle münafıklar, «Muhammed memleketimize ayak basınca kıtlık; sıkıntı ve hastalık başladı. O gelmeden önce çok rahat ve mutlu idik. Böy-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr

NOT: Savaştan korkanlar irâdesi zayıf bazı kişilerden ibaretti. Yukarıda ismi geçen Ashabın ileri gelenleri onlar arasında bulunmuyordu.

(2) A'raf sûresi Âyet : 94

lesine uğursuz (!) bir adam görmedik!» diyerek bolluğun, genişliğin Allah'tan; kıtlığın, sıkıntı ve hastalığın Muhammed'den (A.S.) geldiğini iddia edip durdular. Bunun üzerine yukarıdaki 78. âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Ben bağışlamakla emrolundum. Bu nedenle (Mekke) halkıyla savaşmayın.» (2)

«Öğütçü olarak ölüm (ü hatırlamak), zenginlik olarak da Allah'a güvenip dayanmak yeter.» (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir kabrin başucunda oturarak şöyle buyurdu : **«Ey kardeşlerim! İşte bunun için hazırlıklı olun..» (4)**

«Dört şey bedbahtlığın (mutsuzluğun) belirtisidir:

1. Gözlerin (ağlamayıp) donukluğu,

2. Kalb katılığı,

3. Sonu gelmiyen arzu ve istek,

4. Dünyaya karşı hırslı olmak...» (5)

«Allah'ı görür gibi ibadet et; kendini ölülerden say; Allah'ı her taş ve ağacın yanında hatırla. Bir kötülük işlediğinde onun yanısıra hemen bir iyilik işle. Gizlisini gizli, açığını açık işle.» (6)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir daire veya kare çizdi ve ortasından dışarıya bir çizgi çekti, sonra da ortaya yönelik birçok küçük çizgiler koyduktan sonra şöyle buyurdu : **«Şu karenin içindeki dairemsi çizgi insandır (yani onu temsil eder). Bu daire veya kare onu kuşatan eceldir; dairenin dışına çıkan çizgi onun emel ve arzusudur. Şu küçük çizgiler bir takım ârazlardır; birisi saplanmayıp hata etse bile herhalde dokunup çiteler, tahriş eder.»**

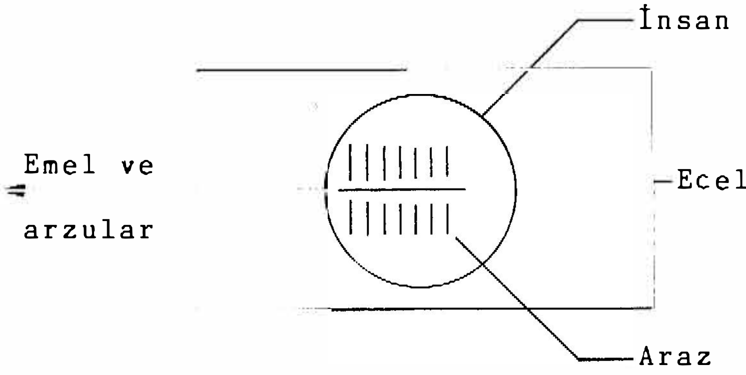
Aynı rivâyeti bir de Abdullah bin Ömer (R.A.)dan dinleyelim :

«Resûlüllah (A.S). Efendimiz bir kare çizdi, onun içine dairemsi bir çizgi daha çizdi, dışarı uzanır biçimde ortasına da bir düz çizgi çizdi. Bu düz çizginin etrafına birkaç tane sağlı sollu küçük çizgiler koyduktan son-

---

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alâeddin Ali
(2) İbn Ebî Hâtim : İbn Abbas (R.A.)dan
(3) Taberanî : Osman'dan
(4) İbn Mâce, İsnad-i Hasen ile Enes R.A.den
(5) Bezzar
(6) Taberanî : Muaz bin Cebel R.A.den İsnad-i Ceyyid ile.

ra şöyle buyurdu : **«Şu dairemsi çizgi insandır, etrafındaki kare çizgi onu kuşatan eceldir. Dışarı uzanan düz çizgi onun emel ve arzularıdır. Şu küçük çizgiler ise ona ârız olan hastalık ve benzeri (kaza ve kaderle ilgili) şeylerdir. Bunlardan biri isâbet etmezse, diğeri herhalde dokunup çırtar, tahriş eder.» (1)**



CİDDİ BİR EĞİTİM VE SAĞLAM BİR İMÂN

(وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ) **«Ve: Ey Rabbımız! neden üzerimize savaşı farz kıldın?....»**

Konumuzla ilgili âyette çok önemli bir hususa açıklık getiriliyor: İmânı, heyecan ve zevkinin bütün incelik ve derinliğiyle kalbine eğitim yoluyla yerleştiremiyen kişiler, canları ve malları söz konusu olunca korkup endişe duyarlar. Azgınlık, fitne, anarşi ve saldırıyı durdurabilmek için savaşa karar verilince, bu durumda olanlar ağırlaşıp yerlerinde kalırlar ve kendi tabii ecelleriyle yataklarında ölünceye kadar geciktirilmelerini arzu ederler. Böyleleri daha çok kan gütme, intikam alma, içindeki kin ateşini söndürmede cahiliye devrine ait âdetlerin tesiriyle hareket ederler. Kur'ân onları bu gibi davranış ve düşüncelerden men'ederken, namaz, zekât ve benzeri ruha gıda veren, vicdanları geliştiren, Allah ve insanlık sevgisini

(1) Buharî - Tirmizî - et-Taç : Enes bin Mâlik ve Abdullah bin Ömer (R.A.) dan

aşılayan ibâdetler çerçevesinde eğitilmelerini ve böylece kutsal savaşa hazır duruma getirilmelerini emir ve tavsiye etmektedir.

DÜNYA GEÇİMLİĞİ AZDIR

(قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى) **«De ki : Dünya geçimliği ne de olsa azdır. Âhiret ise, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için daha hayırlıdır.»**

Sayılı günler çarçabuk gelip geçer; her doğan ölür, her yeni eskir, eşya durmadan değişir. Mutlaka meydana gelecek bir olayı gelmiş kabul et; herhalde yenilecek bir nesneyi yenilmiş bil; ölüm kanununa bağlı bulunan her canlıyı da ölmüş say..

Dünya geçici bir uğrak, âhiret sonsuz bir karargâh.. Beden toprağa, ruh Allah'a döner. Her şey aslına rücû' eder. Kavuşunca da yerini bulmuş olur.

Her nîmet tükenmeye, her arzu son bulmaya mahkûmdur. Maddî varlığımız zaman ve mekân kayıtlarıyla bağlantılı, ruhî yapımız bu iki kavram dışında sonsuzluk ile sevinçlidir.

Ölüm bir bakıma her insanı aynı seviyeye getirir. Önce ölenle sonra ölen arasındaki zaman farkı kalkar. Zaten ilâhî adâlet de bunu emreder. Yoksa aynı tür amelde bulunup biri bin yıl önce öldüğüne bakılırsa diğerinden bin yıl fazla azâb görmesi veya Cennet havasını alması gerekirdi. Bu da ilâhî adâlete ters düşer, beşer aklını alt-üst ederdi.

Hiç kimse şu uğrakta temelli kalmak üzere gönderilmemiş; ama herkes Cennet veya Cehennem'ini hazırlamak için buraya sevkedilmiştir. O halde Cennet'ini hazırlayanın erken ayrılması bir bakıma hayırlı sayılacağı gibi Cehennem'ini hazırlayanın da ateşinin başkasına dokunmaması için bir an önce ayrılması hayırlıdır.

Allah yolunda savaşırken ölmek insanı herhalde çok hayırlı bir sonuca ulaştırmaktadır. Bu belki yine bir kader olarak kişiyi biraz erken dünyadan alıp ayırır, ama netice aynı noktaya varmak değil midir? Ha bir gün önce, ha bir gün sonra ne fark eder? Nitekim ilmin kapısı Hz. Ali'ye (R.A.) sormuşlar :

— Ey Allah'ın Aslanı! ayların en hayırlısı, günlerin en hayırlısı ve amellerin en hayırlısı hangisidir?

Cevap vermiş :

— «Ayların en hayırlısı, olgunlaştığımız, nefsimizi terbiye edip kemâle eriştiğimiz aydır. Amellerin en hayırlısı, Allah'ın hoşnutluğuna uygun olanıdır. Günlerin en hayırlısı, Allah'ın dilediği ölçü ve anlamda Allah'a gittiğimiz gündür.»

«Nerede olursanız olun, isterse sağlam yapılı kaleler içinde bulunun, ölüm gelip size yetişecektir.» Çünkü bu öyle bir kanundur ki istisnası yoktur. Ruh giyinip eskittiği beden denilen elbiseyi atıp bir yenisini giyinmek zorundadır. Aksi halde varlığının belirginliği kalmaz. İkinci elbisesi âhiret yurdunun şartlarına göre hazırlanmıştır. Gerçek bu olunca, aklını kullanıp Allah'a dosdoğru teslimiyet göstererek inananlar için elbette ki âhiret yurdu daha hayırlıdır. Çünkü orada hiç kimse bir hurma çekirdeği üzerindeki fitil kadar olsun haksızlığa uğramaz.

ÇİZİLEN HAYAT KANUNUNA UYANLARLA UYMAYANLAR

(وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ) **«Kendilerine bir iyilik dokunursa, bu Allah'tandır, derler......»**

Hem hayvanî, hem melekî sıfatlarla donatılarak iki ayrı varlık arasında üçüncü bir cins olarak yaratılan insana, taşıdığı bu iki değişik sıfattan birine meyletme ölçü ve anlamında bir hayat kanunu çizilmiştir. Hangi sıfatı daha çok benimser de belirgin hale getirirse o sıfatla ilgili varlığa daha çok yaklaşmış olur.

Bu hakikatı anlayamıyan bilgisiz Yahudilerle İslâm'dan yeterince nasîbini almamış ikiyüzlü münafıklar : **«Kendilerine bir iyilik dokunursa, bu Allah'tandır, derler. Bir kötülük dokunursa, bu senin yüzündendir (Muhammeddendir), derler. De ki : Hepsi de Allah'tandır.»**

İyilik ve kötülük nisbîdir, izafîdir; insandaki iki ayrı sıfatın hayat kanununa uyup uymamasıyla ortaya çıkar. Beşer için hayat kanunu koyan ise, Allah'tır. Bu mânayla iyilik ve kötülük Allah'tandır. Yani O'nun kanununa uyup uymamakla meydana gelen nisbî ve izafî kavramlardır.

Hayat kanununa, yani ilâhî sünnete, imân ve irfanıyla, akıl ve zekâsıyla uyan kimse Allah'ın bu yolda koyduğu hayır ve fazîlete kavuşur. Uymayan ise nefsine, hayvanî sıfatına ve bunu destekliyen şeytana kulak verip uyduğu için bundan doğan kötülük ve mutsuzlukla yüzyüze gelir. İşte bu mânayla : **«Sana dokunan herhangi bir iyilik Allah'tandır. Sana isabet eden herhangi bir kötülük de senin nefsindendir.»** buyurulmuştur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ise insanlara has çizilen hayat kanununu öğretmek ve ona uymalarını sağlamakla görevlendirilmiştir. Buradaki sağlamaktan maksat, gereken uyarıları yapmak, Allah ile kulları arasındaki nefs ve şeytan engellerinin tehlikesini hatırlatmaktır. Hidâyet, yani doğru yola eriştirmek ise Allah'a aittir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle iki zıt sıfatı kendinde taşıyan beşer için konulan hayat kanununa dikkatler çekildi. Uyanların mutlu, uymayanların mutsuz olacağına işâret edildikten sonra, Hz. Peygamber'in (A.S.) görevinin bu kanunu yeterince açıklamak, ona uyma metot ve yöntemlerini öğretmek olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Peygambere (A.S.) bu doğrultuda itaat edenlerin Allah'a itaat ettikleri; Ona başkaldırıp isyan edenlerin, ilâhî sünnetin dışına çıktıkları ve dolayısıyla Allah'a isyan ettikleri belirtiliyor.



مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَف۪يظاًۜ ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌۘ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذ۪ي تَقُولُۜ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ
مَا يُبَيِّتُونَۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلاً ﴿٨١﴾

MEÂLİ :

80— Peygambere itaât eden, gerçekte Allah'a itaât eder. Kim de yüzçevirirse (üzülme, çünkü) seni onlar üzerine koruyucu (bir bekçi olarak) göndermedik.

81— (Münâfıklar) : Bizden sana itaât! dediler. Yanından ayrılıp dışarı çıktıklarında onlardan bir kısmı senin dediğinin başka (ölçü ve değişik hükmüyle) geceler (yani aksine bir yol, bir plân kurmaya çalışır). Allah onların neler kurup geceledikIerini (bir bir) yazıyor. Böyle olunca da sen onlardan vazgeç; Allah'a güvenip dayan. Vekîl olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Getirdiğim hususlarda bana uyan, Allah'a itaat etmiş olur. Beni seven Allah'ı sever..»** buyurmuştu. Münafıklardan bir kısmı ortalığı bulandırmak, kafalarda şüphe doğurmak için, «Muhammed, Hıristiyanların İsâ'yı Rab edindikleri gibi kendisini Rab edinmemizi istiyor..» diyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Münafıklardan birkaç kişi de Peygamberin (A.S.) huzurunda bulunduklarında, «Bizden sana itaat!.» derlerdi. Dışarı çıkınca bunun aksine plânlar kurup öylece gecelemeye çalışırlardı. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎS

«Kim bana itaat ederse, gerçekten o Allah'a itaat eder. Kim de bana isyan ederse, herhalde Allah'a isyan etmiş olur.» (3)

PEYGAMBER ANCAK ALLAH ADINA KONUŞUR

(مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ) **«Peygamber'e itaat eden, gerçekte Allah'a itaat eder..»**

Yeryüzünde Allah'ın halîfesi olma paye ve şerefiyle yaratılan âdemoğlu, kendisine sunulan bu üstün şerefi korumakla yükümlü bulunuyor; nasıl ki her görevin bir şerefi ve ona oranla bir yükümlülüğü vardır. Kur'ân, bu mânevî görevin metot ve statüsünü getirirken, Peygamber de bunun nasıl uygulanacağını kendi günlük hayatıyla ortaya koymuştur. Bu sebeple Peygamber (A.S.), halîfeliğin baş mümessilidir. Allah'tan alır, öylece

(1) Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali
(2) » » » »
(3) Buharî/cihad: 109 i'tisam: 2, ahkâm: 1 - Müslim/imaret: 32, 33 - Nesâî /biyat: 27 - İbn Mâce/mukaddeme: 1, cihat: 39 - Ahmed: 2/93, 244, 257, 270, 313

konuşur; kendiliğinden bir hüküm koymaz. Zaten her elçinin durumu buna yakın bir anlam taşımıyor mu?

Bir devlet başkanı bile ülkesindeki insanları bir bir karşısına almadığı ve her ferdi kendine elçi ve müşavir seçmediği halde kâinatın yaratıcısı sonsuz kuvvet ve kudret sahibi Allah da her insanı peygamber olarak görevlendirmez ve her ferde ayrı ayrı seslenip talimat vermez. Çünkü o zaman her insan bir baş olur ve her fert günahlardan korunmuşluk inayetine erişir. İlâhî buyrukları tebliğ edecek muhatap bulamaz. O yüzden de kimin maya ve cevheri som altın, kimininki bakır ya da demirdir, bilinmez; altında bakır, demirle pırlanta, âdi boncukla elmas aynı değer ve kıratta olurdu. Bu da kâinat nizamına, beşer hakkındaki hayat kanununa ters düşer; atalet başlar; hareketsiz, mücadelesiz bir yaşayış ortaya çıkar; ilmî araştırma diye bir heves ve arzu kalmazdı. Sonuç bu olunca insanı yaratmanın anlam ve hikmeti ortadan kalkar, iki ayrı varlık arasında üçüncü bir cinsin yaratılması abes olurdu.

Bunun için her millete ve kabileye bir peygamber ve en sonunda da bütün milletlere bir Kitap ve bir Peygamber gönderilmiştir. İnsanların itiraz kapıları kapansın diye, Allah'tan gelindiğini ve yine O'na dönüleceğini öğretecek araçlar, belgeler ve kanunlar sergilenmiştir. Peygamber sırf Allah adına konuştuğu ve günahlardan da korunduğu için ona itaat Allah'a itaat olarak gösterilmiştir. Ancak dünya işleriyle ilgili bazı hususlarda Peygamber görüşüne uymak mutlak surette farz değildir. Bunun için Ashab-ı Kirâm, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin savaş taktiği ve benzeri bazı konulardaki görüşünün kendine mi ait olduğunu, yoksa Allah'ın bir emri mi bulunduğunu sormak ihtiyacını duymuşlar, Peygamberin kendi görüşü olduğu anlaşılınca da Ashab değişik bir görüş ortaya koymakta bir sakınca görmemişlerdir. Bunun için Kur'ân'da Peygambere hitapla : **«Dünya işlerinde Ashabınla müşaverede bulun.»** (1) emri verilmiştir. Bedir savaşındaki durum, hurma ağacını aşılama meselesi birer örnek gösterilebilir.

ALLAH'A GİDEN YOLU GÖSTERİRKEN ZORLAMA YOKTUR

(وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا) **«Kim de yüzçevirirse (üzülme, çünkü) seni onlar üzerine koruyucu göndermedik..»**

Dinde, Allah'a uzanan yolda zorlama yoktur. Çünkü dindarlığın temeli ve ana mayası, katıksız bir imândır; imân ise kalbe dayalı bir inanç ve

(1) Âl-i İmrân: 159

zevktir. Şekil ikinci, üçüncü plânda gelir. Dikkat edilecek olunursa, Asr-i Saadette mü'minler arasında münafıklar da bulunuyordu. Bunlar sırf İslâm'ı içinden yıkmak, mü'minlerin gönlünde ve dimağında şüpheler doğurmak veya bir takım menfaatler sağlamak için dış görünüşleriyle Müslüman, iç yapılarıyla inkârcı sapıklardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bunları gayet iyi biliyor ve tanıyordu; fakat üzerlerine varmıyor, onları teşhir de etmiyordu. Çünkü Allah ve Peygamberi sevmek ve inanmak dille değil, önce kalble ilgilidir. Peygamberin görevi ise, Allah'a giden yolu göstermek, ilâhî buyrukları beşer aklının alabileceği ölçü ve anlamda teblîğ etmek ve sonra da gerisini Alah'a bırakmaktır.

Koruyup kurtarma; her istediğine Cennet'in anahtarını sunma, dilediğini Cehennem'den uzak tutma inâyeti peygamberlere verilmemiştir. O halde böyle bir inâyetin Peygamber'in (A.S.) ümmetinden bir ferde verildiğini düşünmek bile anlamsızdır. Peygambere vâris olan âlimlerin, velîlerin ve sâlih kişilerin görevi de herhalde Peygamber Efendimizin görev sınırını aşacak veya ondan daha üstün bir anlam ve hüküm taşıyacak değildir. Kâmil bir mürşidin görevi, sadece hakkı teblîğdir. Hidâyet Allah'a aittir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle itikadı zayıfların, İslâm'ın ruhlara hayat veren havasını yeterince almayanların şuursuzca İslâm'a ve Onun şanlı Peygamberine karşı gizlice ve sinsice cephe almalarından ve kurdukları hile ve yalandan sözedildi.

Aşağıdaki âyetle, onların böylesine yanlış bir yola sapmalarının sebebi açıklanıyor. Diğer bir deyimle hastalığın teşhisi yapılıp nedeni belirleniyor: İnsanlık için rahmetin tâ kendisi olan Allah Kelâmı'nı yeterince araştırmazlardı, âyet ve sûreleri üzerinde ciddi biçimde düşünmezlerdi; nefse uyup hissî davranırlardı.



أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ ۜ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

MEÂLİ :

82— Onlar Kur'ân'a etraflıca bakıp iyice düşünmüyorlar mı? Eğer O, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş ya da yazılmış) olsaydı herhalde içinde birbirini tutmayan birçok uyumsuzluklar, tutarsızlıklar bulurlardı.

İLGİLİ HADİSLER

Ashab-ı Kirâmdan birkaç kişi oturup Kur'ân'dan bir âyet üzerinde farklı görüşler ve yorumlar ortaya koyarak tartışmaya başlamışlardı ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz çıkageldi ve onların bu halini görünce yüzü kıpkırmızı kesildi ve yerden biraz toprak alıp onlara doğru atarak : «**Durun bakalım, ne oluyor size? Sizden önceki ümmetler, Peygamberlerine karşı ihtilafa düştükleri ve Allah'ın indirdiği Kitabın bir kısmını bir kısmına karıştırıp (yanlış yorumlarda bulundukları) için helâk olmuşlardır. Şüphesiz ki, bu Kur'ân bir kısmı bir kısmını yalanlıyacak biçim ve anlamda indirilmemiştir; ancak bir kısmı bir kısmını doğrular mahiyette inmiştir. Ondan anladığınızla amel edin, bilmediğiniz ve anlayamadığınızı bilenlerden sorun..» (1)**

KUR'ÂN, HAZRET-İ MUHAMMED'İN (A.S.) RİSALETİNİN EN BÜYÜK ŞÂHİDİDİR

Gerek Kitap ehli, gerekse putperestler ve münafıklar durmadan Hazret-i Muhammed'in (A.S.) peygamberliğini inkâr ediyor ve bu havayı yaymaya çalışıyorlardı. Cenab-ı Hak, onların, hissî davranmaktan, inat yollu inkârdan vazgeçip akıl ve zekâlarını, vicdan ve iz'anlarını kullanmalarını hatırlatarak Kur'ân'ı iyiden iyiye araştırmalarını, âyet ve sûreleri arasın-

(1) Ahmed bin Hanbel : Enes bin Iyaz (R.A.)den

daki uyuma dikkat etmelerini, muhkem ve müteşabih âyetler üzerinde bilerek, anlayarak durmalarını, geçmişle, gelecekle ilgili haberlerine dikkat etmelerini, tarihî gerçeklerle karşılaştırmalarını, getirdiği hükümlerin yüceliğine, adâletten yana isâbetine bakmalarını öneriyor.

Okulu olmayan, ilim çevresi hiç bulunmayan koyu bir cehaletin hüküm sürdüğü bir ülkede okur-yazar dahi olmayan bir adamın çıkıp bu kadar hakikatleri, ilmî verileri, ahlâkî kuralları, âhiretle ilgili sıhhatlı haberleri, geçmiş milletlerin hayatından önemli bölümleri kusursuz ve hatasız biçimde anlatması veya bu ölçü ve mânada büyük bir kitap yazması herhalde mümkün değildir. Asırlardan beri gelişen ilim ve teknik, tarihî araştırmalar bu kitabı sadece doğrulamıştır. Gerçeği bulan ilim ancak Kur'ân'ı tasdîk etmiş, fakat ona ters düşmemiştir. Ümmî bir zatın bu kadar mükemmel ve kusursuz bir kitap yazdığını kim iddia edebilir?

Bunun için Allah inkârcıları, inatçıları ve ikiyüzlüleri insafa, sağduyuya çağırarak Kur'ân üzerinde etraflıca düşünmelerine yeniden bir rahmet kapısı açıyor. Aynı zamanda Hazret-i Muhammed'in (A.S.) peygamberliğine en büyük şahit ve belgenin Kur'ân olduğu gösteriliyor.

KUR'ÂN ÂYETLERİ ARASINDA MUTLAK ANLAMDA TAMAMLAYICI VE UYUM SAĞLAYICI BAĞ MEVCUTTUR

(أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ) **«Onlar Kur'ân'a etraflıca bakıp iyice düşünmüyorlar mı?...»**

Kıraat farkları, âyet ve sûrelerin sayısındaki değişik tesbitler, Kur'ân'ın zincirleme devam eden ahengini, hükümler arasındaki tamamlayıcı mânayı bozmaz. Bunun dışında aynı konu veya kıssanın tekrarında ayrı bir hüküm, ayrı bir hikmet ve değişik bir mâna vardır; fakat uyumsuzluk, gereksizlik yoktur. Kur'ân'ın Allah Kelâm'ı olduğunu ve eşsiz bir ahenk, olağanüstü bir uyum, akıllara durgunluk veren metot, plân ve düzen içinde bulunduğunu şöyle özetliyebiliriz :

a) Her sahifesinde mutlaka dört beş konuya temas eden, sık sık konu değiştirirken iki konu arasında kopmaz bağları çok ustaca sergiliyen, birçok ilimlere ışık tutup ana fikirler veren; ferdin ruhuyla, âilenin düzeniyle, toplum hayatının esas ve statüsüyle ilgilenen; dünya ile âhiret; beden ile ruh; fizik ile metafizik arasında en sağlam dengeyi kuran; geçmiş milletlerin hayatını en önemli fakat en ibretli yanlarıyla ele alıp bir tablo halinde gözler önüne sergiliyen; gelecekten haber verip ölümün mutlak

yokluk olmadığını en duyarlı biçimde gönüllere işleyen; Allah'ın canlılar için koymuş olduğu hayat kanununun şaşmadan hedefine doğru ilerlediğini belgelerle ortaya koyan; Allah ile kulları arasındaki yolu açıp onu insan ruhunun yüceliğine yakışır ölçüde işlek duruma getiren 600 sahifelik büyük bir kitap söz konusudur. Eğer beşer kafasından ve kaleminden çıksaydı -yazarı ne kadar bilgili ve kültürlü olursa olsun- çoktan cilası silinir, rengi değişir, tazeliği kaybolur; fikirleri eskir; bir nice benzerleri ortaya çıkarılır ve sonunda unutulmaya mahkûm olurdu.

Halbuki Kur'ân 1400 senedir durmadan cilalanmakta, her geçen gün parlaklığı bir kat daha artmakta, getirdiği esas ve prensipler rağbet görmekte; ilim adamlarına yeni yeni ana fikirler sunmakta, getirdiği ilâhî nizamla bütün dünyaya meydan okumaktadır.

b) Şimdi söyleyin, hangi faninin kitabı bu kadar tazeliğini, canlılığını ve parlaklığını koruyabilmiştir? En çekici eser bir iki defa okunur; üçüncü kez ele alınınca zevk vermez olur. Kur'ân her okunduğunda yepyeni bir ruh, bir ahlâk havası estirir. Bambaşka konular hatırlatır.

c) Hangi kitap gelecek olaylardan doğru haber verebilmiştir? İleriyi gören birçok ilim ve devlet adamlarının istikballe ilgili kehanetlerinin biri doğru çıkmışsa, mutlaka ikisi yanlış çıkmıştır.

Söyleyin, hangi kitap insanların gönlünden ve kafasından geçenlere parmak basıp uyarıda bulunabilmiştir?

d) Hangi yazar, hangi tarihçi ve sosyolog geçmiş milletlerin hayatını dosdoğru tesbit edip ortaya çıkarabilmiştir? Yakın tarihimizdeki bir olayı bile doğru tesbit edip ortaya koymakta zorluk çekiyoruz. Tesbit birkaç şahıs tarafından yapılmışsa, aralarında mutlaka farklı yanlar vardır. Ama Kur'ân bütün bu yanlış tesbitlerden, farklı görüşlerden, yanlış bilgi vermekten çok yüce ve münezzehtir.

e) Bugüne kadar hangi ilim adamı Kur'ân dışında, usûl ve furû' konularında bu derece sağlam esaslar koyabilmiştir? En güçlü hukukçuların adâlet ve hakkaniyetten yana hazırlayıp çıkardıkları kanunlar birkaç yıl sonra tazeliğini kaybetmekte ve sosyal yapıya cevap veremez duruma düşmektedir. Kur'ân'ın getirdiği hukukî sistem ise, binlerce ciltlik eserin yazılmasına yol açmış, binlerce, milyonlarca hukukçunun araştırma konusu ve anahtarı olmuş, her geçen gün tazeliği artmış, fakat eksilmemiştir.

Allah ile kulları arasındaki fark ne ise, Allah Kelamıyla insan sözü arasındaki fark da odur.

f) Allah'ın varlığından, birliğinden, O'nun sıfatlarından, âhiretten ve diğer fizikötesi âlemlerden bu derece doyurucu, ölçülü, anlamlı ve duyarlı bilgi sunmak bir fani için mümkün müdür? Beşer ruhuna hitap eden, onu tatmin eden, ona umut ve aşk veren bu değil midir? Bu umut ve aşkı kim, nasıl verebilir?

g) Ruh hakkında sunduğu esas ve ölçüyü hangi ilim adamı, hangi psikolog düşünebilmiştir?

İşte bunun için Allah, hiçbir ciddi araştırma yapmadan âyet ve sûrelerin taşıdığı mâna ve esaslara dikkat etmiyen inkârcı ve inatçıları Kur'ân üzerinde derinden derine araştırma yapmaya dâvet etmektedir.

Şunu da belirtelim ki, bu dâvetin bir ucu da mü'minlerle ilgilidir. Onların daha çok Kur'ân üzerinde araştırma yapması; çağa ve çağın insanına ışık tutan hüküm ve tavsiyelerini bütün incelik ve hikmetleriyle ortaya çıkarması, böylece dâvasının gücünü ve haklı bulunduğunu belirgin hale getirmesi gerekir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle nifakın asıl sebebinin bilgisizlik, şahsî çıkar ve nefsanî arzu olduğu belirtildi. Aşağıdaki âyetle bu bilgisizlikleri nedeniyle kendilerine güven veya korku veren bir haber gelince münafıkların hiçbir ölçü ve kıstasa vurmadan yaymaya çalıştıkları, böylece bazı gereksiz endişe ve kuşkulara sebep oldukları açıklanıyor. İslâm'ın yüceliğini henüz tamamen kalbine ve ruhuna sindirememiş zayıf iradeli Müslümanların da bu yolda hareket ettiğine işâret edilerek uyarılıyor.



وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ
أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

MEÂLİ :

83— Kendilerine güven veya korkuyla ilgili bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Halbuki onu (yaymadan) Peygamber'e ve kendilerinden emir sâhiplerine arzetselerdi, onlardan hüküm çıkarmaya (olumlu sonuç almaya) yetkili olanları elbette onu bilirdi. Allah'ın size fazl-u rahmeti olmasaydı, -azınız müstesnâ- şeytana uyup giderdiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir yere bir müfreze veya bir tabur mücahit gönderirdi. Onların yenildiği veya üstünlük sağladığı haberi gelir gelmez münafıklar ve bir de zayıf irâdeli Müslümanlar Peygamber'in (A.S.) açıklamasını beklemeden onu yaymaya çalışır ve böylece mü'minlerin kalbinde Peygamber ve İslâm'dan yana şüpheler doğururlardı.

Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

İkinci halîfe Hz. Ömer (R.A.) diyor ki : «Mescid-i Saadet'e girdiğimde Ashabdan bazı kişilerin, Peygamber (A.S.) Efendimizin açıklamada bulunmasını beklemeden, «Peygamber zevcelerini boşamıştır..» haberini verdiler. Bunun üzerine kalkıp Peygamber (A.S.) Efendimize gittim ve : «Ya

(1) Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

Resûlellah! zevcelerinizi boşadınız mı?» diye sordum. «**Hayır..**» dedi. Bunun üzerine «Allahu Ekber,» dedim ve sesimin çıktığı kadar ünledim : «Resûlüllah Efendimiz zevcelerini boşamamıştır!» Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kişiye yalan olarak yeter, her duyduğunu anlatmak.» (2)

«Yalan olduğunu görüp bildiği halde bir haberi yaymaya çalışan kimse yalancılardan biridir.» (3)

DEVLET İDARESİNDE GİZLİLİK

(وَاِذَا جَاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهِ) **«Kendilerine güven veya korkuyla ilgili bir haber geldiğinde, onu hemen yayıverirler.»**

Allah yukarıdaki âyetle, devlet idâresinde ülke yararıyla ilgili önemli hususlarda sözün ayağa düşürülmemesini, yetkililer tarafından açıklanıncaya kadar gizliliğe uyulmasını emrederken, bilhassa şu iki konuda duyarlı olmamızı öneriyor: Halkın moralini yükseltip güven veren veya korkutup paniğe kaptıran haberleri ciddi bir yorumdan sonra gerekirse yaymak. Günlük olayların tesir, ölçü ve sahası dikkate alınmadan bu iki konuda acele etmemek.

ÇIKAN HABERİN DOĞRULUĞUNU ARAŞTIRMAK

Bir kişinin ağzından çıkan haberin hem doğruya, hem yalana ihtimali vardır. Ona ne hemen inanılır, ne de hemen reddedilir. Aslının olup olmadığı araştırılıp öylece bir sonuca varılır. Çünkü çıkan bir haber ne kadar çok ağız değiştirirse o kadar biçim ve anlam değiştirme felâketine uğrar. Doğrusu tesbit edilinceye kadar farklı şekil ve mânada hafızalara yerleşip silinmesi zor izler bırakır. Özellikle savaş günlerinde, felâketli zamanlarda ordunun ve halkın moralini bozacak nitelikteki haberler birbirini takip eder. Emir ve kumanda zincirinde mutlak disiplin ve otoritenin hâkim

---

(1) İbn Cerîr Taberî

(2) Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(3) Tirmizî/ilim: 9 - İbn Mâce/Mukaddeme: 5 - Ahmed: 5/14, 20

olması gerekir. Aksi halde işler çığırından çıkar. Çünkü toplum psikolojisi daha çok basit ve münferit duyguları kavrar; telkin olunan görüşler, düşünceler, inançlar ve verilen haberler bütünüyle ya kabul, ya da red olunur. Çünkü akıl ve muhakeme yoluyla değil de telkîn yolu ile meydana gelen inançlarda durum hep aynıdır.

O halde çıkan her haberi kelime eklemeden ve etrafa yaymadan yetkili âmirlere ulaştırıp yorumunu onlara bırakmak en uygun tedbirdir.

BASIN - YAYIN

İç ve dış olayları, çıkan haberleri değerlendirip yaymada basının yeri ve önemi oldukça büyüktür. Sorumluluğu da gücü ve tesir sahasıyla orantılıdır.

Kur'ân bu tür yayın organlarını sağlıklı haber vermeye dâvet ediyor. Açıktan günah işliyen bir kişinin verdiği haberi, -aslı olup olmadığını ciddi biçimde araştırmadan- neşretmemesini öneriyor.

«Ey imân edenler! Eğer din ve ahlâk sınırlarını aşan yozmuşun biri size bir haberle gelirse, onu (o haberin doğru olup olmadığını) iyice araştırın, sonra bilmeden bir topluluğa kötülükte bulunursunuz da yaptığınıza pişman olursunuz.» (1)

«Kendilerine güven veya korkuyla ilgili bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler..» (2)

Aldığı, ya da duyduğu haberi -aslı olup olmadığını araştırmadan- hemen yayınlıyan neşir organları eksik değildir. Basına tanınan geniş hürriyetten yararlanırken bu yüzden ölçüyü kaçıranlara sık sık rastlamak mümkün. Halbuki basının kendi kendini kontrol etmesi bir çare olarak düşünülmüş ve ülkemizde 24 Temmuz 1960'da İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nde yapılan bir törenle BASIN AHLÂK YASASI kabul edilmiştir. Bu yasaya göre yayınlarda şu hususlara riâyet edilmesi öngörülmüştür:

a) Ahlâka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz.

b) Galiz kelimeler kullanılamaz.

c) Şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz.

d) Fertlerin özel hayatı, küçük düşürücü şekilde teşhir edilemez.

---

(1) Hucurât sûresi âyet : 6
(2) Nisâ sûresi âyet : 83

e) İftira ve isnatta bulunulamaz.

f) Haberlerde olayların yorumunda gerçeklerden tahrif ve kısıtlama yoluyla ayrılınamaz.

Kur'ân basınla ilgili bu ahlâk yasasının bilhassa son cümlesi üzerinde daha kapsamlı ve anlamlı durmuştur. Diğer cümleler ise Kitap ve Sünnet'in bir çok bölümlerinde daha tesirli biçimde açıklanmıştır. Tabii gerek Kur'ân'ın bu konudaki emir ve tavsiyeleri, gerekse Basın Ahlâk Yasası'na bağlı kalınmak, ciddi eğitim isteyen bir konudur. Toplumu bu düzeyde yetiştiremiyen milletler, ülkelerini birbirine yalan, iftira ve çamur atan, haysiyet kırıcı yayınlarda bulunan sadistlerin keyfine terketmiş olurlar. O halde her şeyden önce fazîletli, hak ve hukuka saygılı bir kuşak yetiştirmek şarttır. Bu da millî ve mânevî değerlerle yoğrularak şifalı bir komprime haline getirilmiş şuurlu bir eğitimle mümkündür.

KIYAS VE İCTİHADIN CEVAZINA DELİL

(لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ) **«Onlardan hüküm çıkarmaya yetkili olanları elbette onu bilirdi.»**

Âyette NEBET kökünden gelen İSTİNBAT tabirine yer verilmiştir. NEBET'in sözlük mânası, kuyudan ilk kazıldığında çıkan sudur. Bu mânayla İslâm Fıkhında ilim adamının keskin zekâsı, açık zihni, sür'atli intikali, geniş tahsil ve kültürü ile ictihatta bulunup mesele ve hüküm çıkarmasına İSTİNBAT denilmiştir.

Bu da KIYAS'a cevaz vermekte, ictihadın kapısını açık tutmaktadır. Çünkü dinî hükümlerin bir kısmı Kur'ân'dan anlaşılır; bir kısmı ise Sünnetten... Bir kısmı da bu iki ana kaynaktaki menatta birleşen mesele ve hükme kıyas edilerek çıkarılır.

Âyette kıyas ve ictihada kapı açık tutulduğu gibi, yetkili ilim adamlarının her devirde kıyas ve ictihat yapabileceğine de işâret vardır.

Fahruddin Râzî de: «Bu âyet kıyasın şeriatte bir hüccet olduğuna delâlet etmektedir.» diyor ve devam ediyor: «İctihatta bulunup hüküm çıkarma yetkisi hem Peygamber (A.S.) Efendimize, hem ümmetten yetkili kişilere verilmiştir. Ayrıca istinbat ve ictihada yetkisi olmayanların yetkili olanları taklît etmelerinin lüzumu belirtiliyor.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle savaş taktiğine temas edildi; duyulan haberlerin etrafa yayılmadan yetkili âmirlere ve ilim adamlarına iletilmesinin gereği belirtildi. Aşağıdaki âyetle yine aynı konuya geçilerek Allah yolunda, mü'min yalnız başına olsa bile cihat ile emrediliyor. Bu konuda mü'minlerin teşvîk edilmesinin önemine parmak basılıyor ve kuvvetler dengesine işâret edilerek bu husustaki ilâhî kanuna atıf yapılıyor.

——oOo——

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُواۜ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

MEÂLİ :

84— O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de savaşa teşvîk et. Ola ki Allah, o inkârcıların kuvvet ve saldırısını önler. Allah'ın kuvvet ve saldırısı ise, elbette daha şiddetlidir. (Saldırganları) uzaklaştırıp (onlara hakettikleri) cezâyı vermesi de daha ağırdır.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Uhud savaşı sona erdiğinde Ebû Süfyan ile bir yıl sonra savaşmak üzere Bedr-i Suğra mevkiinde, zilkaade ayında buluşmayı sözleşmişlerdi. Mevsim gelince Allah.Resûlü, va'dedilen yerde savaşmaya hazırlandı ve mü'minleri bu savaşa katılmaya dâvet etti. He-

nüz İslâm'ın yüceliğini kalblerinin derinliğine yerleştiremiyen zayıf iradeli mü'minlerle münafıklardan kalabalık bir cemaat bu dâveti pek olumlu karşılamadılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Kurtubî, Lübabu't-Te'vîl ve Medârik'in tesbitine göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimizle birlikte bu va'dedilen savaşa ancak 70 sahabe katılmıştı. Ebu Süfyan va'dini yerine getirmediğinden Bedr-i Suğra mevkiine giden mücahitler hiçbir olayla karşılaşmadan tekrar Medine'ye dönmüşlerdi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Ey Ashabım! Şüphesiz ki Rabbim savaşmanızı emretti; artık siz de savaşın.» (2)

«Doğrusu Cennet'te yüz derece vardır; Cenâb-ı Hak onları Allah yolunda cihat edenlere hazırlamıştır. İki derece arası yerle gök arası kadardır. Allah'tan dilekte bulunduğunuzda FİRDEVS Cennet'ini isteyin. Çünkü Firdevs, Cennet'in orta kısmında ve en yücesindedir. Firdevs'in üstünde Arş-i A'lâ bulunuyor. Cennet'In nehirleri Firdevs'ten kaynayıp akar.» (3)

MÜ'MİN YALNIZ BAŞINA DA OLSA ALLAH YOLUNDA CİHAT ETMEKLE YÜKÜMLÜDÜR

(فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ) **«O halde Allah yolunda savaş, sen ancak kendinden sorumlusun....»**

Kur'ân konumuzla ilgili âyetle, Allah'a imân eden bir mü'minin görevini, sorumluluğunu belirleyip özetlemiştir. Buna en güzel örnek sayılan Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu uğurda verdiği çetin mücadelenin, yükselen grafiğinin en son çizgisini **«O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun..»** cümlesiyle noktalıyor.

O bakımdan her mü'min, bulunduğu, ya da bağlı olduğu toplum yapısında görevinin ölçüsünü, sınırını, sorumluluk ve yükümlülüğünü belirlemek zorundadır. Aksi halde mü'min olma vasfını yitirir. Günün şartlarına, toplumun ekonomik, kültürel ve psikolojik yapısına göre hizmet ve cihat stratejisini hazırlar. «Ben yalnızım» veya «Biz azınlıktayız, ahlâkan bozu-

---

(1) Kurtubi - Medarik - Lübabu't-Te'vil
(2) İbn Murdeveyh - İbn Kesir/Ebûlfidâ 2/335, 339
(3) Buharî: Ebû Hüreyre (R.A.)den - Ahmed : 2/335, 339

lan, azıp sapıtan şu insanları doğru yola getirmemiz mümkün değildir», diyenlerin, İslâmî faziletin çok gerilerinde hayvanî bir hayatın esiri olarak sayılı günlerini tüketmeye çalıştıklarını unutmamak gerekir. Neme lâzım, diyen, neye lâzım olur? Böylesi ne işe yarar?

Ama, Allah ve Resûlüne gönülden inanıp bağlanan ve bu doğrultuda dâvanın yüceliğini, yıkılan ahlâkın, kopan millî ve manevî değerlerin önemini kavrayan; büyük dâvaların gerçekleşmesinin çok büyük himmetler, gayretler, ve hayırhahlıklar istediğini idrak eden bir fert olarak ben veya birkaç kişi olarak bizler, milyonlarca insanlar arasından seçilip «mü'min» sıfatına lâyık görüldük. Bu bakımdan bendeki veya bizdeki sıfat, dâvanın yüceliği ve kutsallığıyla eşdeğerdedir. Gereğini yerine getirdiğimiz, ya da getirmeye çalıştığımız sürece ona lâyıkız. Yaşamak, servet, para ve benzeri geçici nesneler amaç değil, saldırgan düşmanı yenmek ve öylece amaca erişebilmek için vasıtadır. Vasıtayı amaç kabul edip bu uğurda bir ömür tüketenler hiçbir zaman imân cevherine, mü'minlik sıfatına lâyık değillerdir! der ve mevcut imkânlarla Allah'ın son dinine, Hazret-i Muhammed'in (A.S.) mukaddes emanetine, insanlığın saadet ve selâmetine hizmete koyulursa, **«O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun..»** hitabına mazhar olur. Şüphesiz ki bu da bahtiyarlığın tâ kendisi, insan olmanın en belirgin alâmetidir.

KUVVETLER DENGESİ

(وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا) **«O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de savaşa teşvik et. Ola ki Allah, o inkârcıların kuvvet ve saldırısını önler.»**

Yeryüzünde şiddet ve tuğyanı, haksız saldırı ve sömürmeyi durduran, kuvvetler dengesidir. Bu da Allah'ın milletlerden yana sergilediği varolma kanunlarından biridir. Allah bu dengeyi sağlamayı murat eder. İnsanların çoğu ise, bu dengeyi bozma gayretindedir. Dünyada süper güçler arasındaki kuvvetler dengesi bozulunca cihan harbine yol açılır. Komşu devletler arasında bozulunca istilâ ve sömürü başgösterir. Bu bakımdan her millet az-çok varlığını sürdürebilmek için en az komşu ülkelerin kuvvetine denk bir güce sahip olmak zorundadır.

Kur'ân'da özellikle Müslüman milletlere ve mü'min fertlere seslenilerek kuvvet dengesi sağlamaları emrediliyor. **«Mü'minleri de savaşa teşvîk et!..»** emri çok geniş kapsamlı hükümler taşımaktadır :

a) İmândan kaynaklanıp gelen cesaretlerini artır, kahramanlık ruhu-

nu aşıla..

b) Geçmiş ve şimdiki milletlerin tarihini, ekonomik ve kültürel yapılarını, yükseliş ve yıkılışlarının sebeplerini çok duyarlı biçimde öğret..

c) Harp sanatını eğitim yoluyla kalblere ve kafalara işle..

d) Harp sanayiini geliştir..

e) Yetişmekte olan kuşakların pısırık, korkak ve maddeci yetişmesine imkân verme ve verdirme..

f) Allah ve din sevgisini bütün sevgilerin ve amaçların üstünde tutarak çok metotlu şekilde bunu gönüllere ve dimağlara nakşet..

Bütün bu gayret ve tedbirlerden sonra Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah herhalde o küfredenlerin kuvvet ve saldırısını durdurup dengeyi sağlar. Çünkü mü'minler kendilerine düşeni yeterince yapıp insan gücünün erişebileceği çizgiye gelince, bu kez ilâhî yardım ve inâyet ardarda tecelli etmeye başlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle mü'minlerin savaşa teşvîk edilmesi emredildi. Aşağıdaki âyetle aynı konuya bir başka açıdan bakılarak savaşta arkadaşını yalnız bırakmayıp ona yardımcı olanın mükâfatı belirtiliyor. Aksi bir davranış içinde ikiyüzlülükte bulunanların ise, bu yüzden ortaya çıkacak şer ve felâketten nasîbini alacağı hatırlatılıyor. Rüzgâr eken fırtına biçer, ata sözünün ne kadar isâbetli olduğu anlaşılıyor. Günümüzdeki anarşik olaylarda bunu -şüpheye yer bırakmıyacak biçimde- doğruluyor.

——oOo——

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا
وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

MEÂLİ :

85— Kim güzel bir şefaatte bulunur (hakkını savunamıyan birine sahip çıkıp haklılığını isbatlamasını veya suç zanlılığından kurtarılmasını veya hakkının geri alınmasını sağlarsa), ona, o şefaatten (sevâp ve sonuç bakımından) bir pay vardır. Kim de kötü bir şefaatte bulunursa ona da (günah ve suç bakımından) bir hisse vardır. Allah, her şeyi görüp gözeten ve her şeye gücü yetendir.

İNİŞ SEBEBİ VE İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz oturuyordu. Bir adam gelip bir şeyler istedi. Allah Resûlü Ashabına dönerek şöyle buyurdu : **«Şefaat edin, (hayırlı işlerde aracı olun) ki ecre (mükâfata) erişesiniz. Allah Peygamberinin dili üzerinde dilediğini hükmeder.» (1)**

«İhtiyacını dile getirip (yetkililere) ulaştıramıyanın ihtiyaç ve dileğini siz (aracı olup) ulaştırın. Kim, ihtiyacını ulaştıramıyan kimsenin ihtiyaç ve dileğini (aracı olup) sultana ulaştırırsa, Allah kıyâmet günü onun ayağını Sırat üzerinde tesbit edip (kaydırmaz).» (2)

Münafıklardan birkaç kişi arkadaşlarının savaşa katılmamaları için Peygamber'e gelip izin istediler; mü'minlerden çoğu da, savaşa katılmak azminde olup fakat savaşta kullanacak araç ve gereci bulamıyan din kardeşlerine bu hususta da yardımcı olmak için çırpınıp duruyor ve servet sahiplerinden bunu sağlamak için aracı oluyorlardı.

(1) Buharî - Müslîm : Ebu Mûsa el-Eş'arî (R.A.)den
(2) Taberanî : Ebu Derdâ (R.A.)den - Muhtarü'l-Ahadîs

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

ŞEFAATİN ÖLÇÜ VE ANLAMI

(مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً) **«Kim güzel bir şefaatte bulunursa....»**

Şefaat «şefi'» kökünden türetilen bir kelimedir ki sayıda çift rakama delâlet eder. İki kişi arasında iyi niyetle aracı olmaya çalışan kimseye de -ihtiyaç sahibini yalnız bırakmayıp ona eşlik ettiğinden- şefaatçı, denir.

O halde «şefi'» sözlük olarak daha çok bir şeyi diğerine eklemek anlamına gelir. Bu mânayla «şuf'a», kişinin kendine ait mülkü ortağının mülküne eklemesi anlamında kullanılır.

Kelimeye bu açıdan bakıldığında, âyette anılan «şefaat», ihtiyaç sahibi birisinin arzu ve dileğini diğerinin nüfuz ve kıymetine eklemek için aracı olmak demektir.

Toplum yapısında ihtiyacını dile getiremiyen, derdini anlatamıyan zayıf ve sahipsizlere sahip çıkıp aracı olmak kadar asil bir davranış var mıdır? Böyle davranmak hem insanî, hem dinî bir vecibe değil midir? Başkasının derdi ve ihtiyacıyla ilgilenilmiyen bir toplulukta, her şeyden önce fertler yalnızlığa itilmiş demektir. Böyle olunca da onların sosyal hayatlarının, diğer bir tabirle toplum içinde yaşamalarının bir bakıma değer ve anlamı kalmıyor.

İslâm, toplumun böylesine hazîn bir dağınıklığa ve ilgisizliğe itilmemesi için iyilikte, yardımlaşma ve dayanışmada, haklı davalarda insanlara özellikle din kardeşlerimize yardımcı olmamızı, haklarını korumamızı, sıkıntılarını gidermeye çalışmamızı, gerektiğinde aracı olmamızı emreder. Haksızlık, adâletsizlik, şer ve kötülüğe kapı açan konularda ise, şefaatçi olmaktan herhalde kaçınmamızı, bu hususta ara yerde vasıta olmaktan sakınmamızı telkin eder. Daha çok dine, memleket ve millete, ahlâk ve fazîlete, ilim ve irfana hizmet edenlerin yanında yer almamızı, onları yalnız bırakmamamızı en duyarlı biçimde bildirirken, haksızlardan yana olmanın büyük bir vebale yol açacağını, ekilen rüzgarın ancak fırtına ürünü vereceğini hatırlatır.

Böylece sosyal yapıyı sağlıklı, güvenli ve huzurlu şekilde ayakta tutmanın önemli sebeplerinden birini sergiler.

---

(1) Mefatihü'l-Gayb/Fahruddin Râzî

AVUKATLIK MESLEĞİ

Kur'ân «şefaatçi ve aracı» tabirleriyle bu mesleğe işâret etmektedir. Eski Yunan ve Roma'da, dava halinde tarafların akraba hattâ arkadaşlarına, tarafları yargı önünde savunma imkânı verilerek bu ülkelerde avukatlık mesleğine imkân tanındığı söylenir. Bu doğrudur. Ama İslâm bu mesleğin ana fikrini ortaya koymuş, statüsünün hazırlanması için bol malzeme sunmuştur. **«Kim güzel bir şefaatte bulunur, (birinin hakkını ya da ihtiyacını sağlamakta aracı olursa, kendisine sevap bakımından) bir pay vardır.»** buyurulurken Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz bunu biraz daha açıklıyarak şöyle tavsiye etmiştir:

«İhtiyacını dile getirip (yetkililere) ulaştıramıyanın ihtiyacını siz (aracı olup) ulaştırın. Kim, ihtiyacını ulaştıramıyan, dileğini arzedemiyen kimsenin ihtiyaç ve dileğini (aracı olup) sultana iletirse Allah kıyâmet günü onun ayağını Sırat üzerinde tesbît edip (kaydırmaz).» (1)

İslâm yukarıdaki âyetle avukatlığı sadece kendini savunmaktan âciz olup haksızlığa uğrayanlardan veya uğrama ihtimali kuvvetli olanlardan yana düşünüp teşvik etmiştir. Zalimleri, zorbaları, ahlâksızları masum göstermek için savunanları ise, kınayıp azâp ile korkutmuştur. Gerçi Batı Hukukunda da bu mesleğe yeterince yer verilmiş, hukukî münasebetlerin düzelmesinde, her türlü hukukî mesele ve anlaşmazlıkların adâlet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesinde avukatın şahsî bilgi ve tecrübesinden yararlanmaya geniş kapı açılmıştır. Ne var ki, İslâm'ın hilâfına -haklı olsun, haksız olsun; zâlim olsun mazlûm olsun; câni olsun, cinayetten geniş çapta zarar görmüş bulunsun- her davalı ve davacıyı savunmakta bir sakınca görülmemiştir.

Suç işlediği kesinlikle bilinen ve bu yüzden mutlaka ceza görmesi gereken bir kişiyi masum ve suçsuz göstermek için savunmak İslâm'ın getirdiği şefaatçi ve aracı sistemine ters düşer.

«Zalim olsun, mazlum olsun din kardeşine yardımcı ol!» meâlindeki sahih hadîsin açıklamasını bir soru üzerine bizzat Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yapmış, şüphelere yer bırakmamıştır: **«Mazlûm ise zulümden kurtulması, hakkının iade edilmesi için yardımcı ol.. Zâlim ise, daha fazla zulüm işlemesine engel ol..» (2)**

---

(1) Taberânî : Ebû Derdâ'dan (R.A.)
(2) Buharî/mezâlim : 4, ikrah : 7 - Tirmizî/fiten : 68 - Dâremî/rikak : 40 - Ahmed: 3/99, 201

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, toplum arasında hakkını savunamıyan, derdini anlatamıyan zayıflardan yana aracı olmanın, fazîlet mücadelesi anlam ve hükmünü taşıdığı belirtildi. Fertleri dağınık, bir kenara itilmiş bir toplumda hayır bulunmadığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, sosyal yapıyı dayanışma ve fazilet mücadelesi gibi yüksek amaçlara yönelik davranışlarla kuvvetlendirirken bunun metot ve yöntemini bilmenin gereğine dolayısıyla temas ediliyor. Karşılıklı sevgi ve saygıyı, güven ve itimadı yaygınlaştıran selâmlaşmanın önemi sergileniyor.

——oOo——

وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ
مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

MEÂLİ :

86— Sevgi, saygı ve selâm ifâde eden bir söz ile size ilgi ve saygı gösterildiğinde siz de ondan daha iyisiyle ilgi ve saygı gösterin veya aynen karşılık verin. Şüphesiz ki Allah, her şeyin hesabını lâyıkıyle görendir.

İLGİLİ HADÎSLER

Bir adam Peygamber (A.S.) Efendimize sordu :

— Ey Allah'ın Resûlü! İslâm'ın hangi (hasleti) daha hayırlıdır?
Cevap verdi :

— (Muhtaçlara, yakınlarına ve dostlarına) yemek yedirirsin, tanıdığın ve tanımadığına selâm verirsin. (1)

(1) Buharî/iman: 5, 6, 20 - Müslim/iman: 63, 65

«İmân etmedikçe Cennet'e giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe imân etmiş sayılmazsınız. Sizi bir şeye irşat edeyim mi? Onu işlediğinizde birbirinizi seversiniz: Selâmlaşmayı aranızda yaygınlaştırın.» (1)

Bir adam Peygamber (A.S.) Efendimize gelip **«es-Selâmu aleyke»** dedi. Peygamber (A.S.) ona : **«Ve aleyke's-selâm ve rahmetullahi»** diyerek karşılık verdi. Az sonra başka bir adam gelip **«es-Selâmu aleyke ve rahmetullahi»** dedi. Peygamber (A.S.) ona : **«Ve aleyke's-Selâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu»** diye karşılık verdi. Az sonra bir başkası gelip: **«es-Selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu»** diye selâm verdi. Peygamber (A.S.) ona : **«Ve aleyke...** diye karşılıkta bulundu. Bunun üzerine adam, Peygamber Efendimize : «Anam babam sana fedâ olsun; benden önce iki adam sana selâm verdiğinde bana verdiğin karşılıktan fazlasını onlara verdiniz..» dedi. Peygamber (A.S.) ona şu cevabı verdi: **«Sen bize söylenecek bir fazlalık bırakmadın ki!.» (2)**

«Selâm'ı yaygınlaştırın ki esenlikte kalasınız.» (3)

SELÂM'IN SOSYAL YAPIMIZ ÜZERİNDEKİ OLUMLU TESİRİ

SELÂM : Esenlik, selâmet, barış, huzur, rahat, iyi ve hayırlı olma, güven ve itimat sunma gibi yüksek amaçlara yönelik anlamlar taşıyan bir sevgi, saygı ve güven deyimidir. Aynı zamanda Allah'ın sıfatlarından biridir. Çünkü Cenâb-ı Hak, esenlik ve selâmetin sonsuz kaynağıdır; her türlü kusur ve ayıptan, noksanlık ve eksiklikten, son bulmak ve yok olmaktan münezzehtir. Bu mânayla SELÂM, Allah'a sıfat olmuştur.

Bütün bu incelik ve yüce amaçları ifade eden başka bir sevgi ve saygı kelimesi yoktur. Fertlerin birbirine karşı bu derece sevgi ve saygı dolu güzel dileklerde bulunması, her şeyden önce aralarındaki yabancılığı, kopukluğu, soğukluğu ve dargınlığı kaldırır. Sosyal yapımız bununla güç kazanır, huzur bulur.

SELÂM NASIL VERİLİR?

(وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَٓا اَوْ رُدُّوهَا) **«Sevgi, saygı ve selâm ifâde eden bir söz ile size saygı gösterildiğinde, siz de ona daha iyisiyle veya aynen karşılık verin.»**

Sahih rivâyetlerden edindiğimiz bilgiye göre, ilk selâm verme sünnetini koyan Âdem Peygamberdir. Cenâb-ı Hak onu yarattıktan sonra şöyle

(1) Müslim/iman: 93 - Ebû Dâvud : 131 - Tirmizî/sıfatü'l-kıyâmet: 54
(2) İbn Cerir Taberî : Selmân el-Farisi'den
(3) İbn Hibban/Kendi Sahihinde : Abdullah bin Amr (R.A.)dan

buyurdu : **«Git de şu oturan bir grup meleğe selâm ver ve sana nasıl karşılık vereceklerini iyice dinle! Çünkü bu hem senin, hem zürriyetinin birbirini sevgi ve saygı ile selâmlaması olacaktır.»** Bu emir üzerine Âdem Peygamber meleklere gidip «es-Selâmu aleyküm..» dedi. Onlar da : »Ve aleykümü's-Selâm ve rahmetullahi..» diye karşılık verdiler. (1)

O halde selâm vermek bir sünnet-i kadîmedir. Onu cevaplandırmak ise vâciptir.

Selâm verilen, bir kişi bile olsa, ona çoğul zamiri ile «es-Selamu aleyküm.» demek daha iyidir. Çünkü beraberindeki melekler de buna girmiş olur.

Verilen selâma belirtilen ölçüler içinde fazla bir kelimeyle karşılık vermek de sünnettir. Çünkü her kelimeye karşılık on sevâp vardır.

Ashabdan İmrân bin Husayn (R.A.) diyor ki : «Bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, «es-Selâmu aleyküm.» dedi. Peygamber Efendimiz ona karşılık verdikten sonra **«On sevâp»** buyurdu. Az sonra bir diğer adam gelip, «es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah..» diyerek selâm verdi. Efendimiz ona da karşılık verdi ve **«Yirmi sevâp..»** buyurdu. Sonra bir başka adam daha gelip, «es-Selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu.» diyerek selâm verdi. Peygamber (A.S.) Efendimiz ona da karşılık verdikten sonra, **«Otuz sevâp..»** buyurdu.

Hadîslerin ışığında genel kaide şudur :

«es-Selâmu aleyküm..» diyene, **«Ve aleykümü's-selâm ve rahmetullah..»** diye karşılık vermek; **«es-Selâmu aleyküm ve rahmetullahi.»** diyene, **«Ve aleykümü's-selâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu..»** demek; bu ölçüde selâm verene de aynen karşılık vermek sünnettir.

Nitekim bir adam, İbn Abbas'a (R.A.) bu son ölçüyü aşıp selâm vermiş, İbn Abbas ona : «Selâm, berekât kelimesiyle biter;» diye uyarıda bulunmuştur.

Ayrıca selâm verirken de, alırken de sesi biraz yükseltmek müstehaptır.

Selâm vermek sünnet, alıp karşılık vermek vâciptir.

Cemaate verilen selâma hepsinin karşılık vermesi daha iyi ve daha sevaplıdır. Sadece aralarından bir veya birkaç kişinin karşılık vermesi kâfidir.

Selâm, İslâm'ın açık belirtilerinden biridir; onu yaygınlaştırmak İslâmî havayı estirmektir. Topluma esenlik, ferde ahlâk ve fazîlet kazandırır.

---

(1) Buharî/enbiyâ : 1 - isti'zan: 1 - Müslim/Cennet: 28

SELÂM'DA ÖLÇÜ VE EDEP

Hayvan veya motorlu bir araç üzerinde bulunan kimse yaya olana; yürümekte olan, oturana; az sayıdaki kişiler çok sayıda olanlara, yaşça küçük olanlar, büyük olanlara selâm verirler.

Kadınlara, toplu halde bulunuyorlarsa ve her iki taraf için de bir fitne endişesi yoksa selâm verilir. Nitekim Yezid kızı Esmâ diyor ki : «Biz kadınlar bir cemaat halinde oturuyorduk. Allah Resûlü yakınımızdan geçerken bize selâm verdi.»

Yalnız bulunan genç, ya da yabancı kadına selâm verilmez. Yaşlı kadına selâm verilebilir. Kadınların ise, selâma karşılık vermeleri vâcip değildir. Sesleri işitilmiyecek kadar yavaşça karşılık vermelerinde bir sakınca yoktur.

Kadınların kendi aralarında birbirilerine selâm vermeleri, erkeklerin birbirlerine selâm vermesi gibidir.

KİMLERE SELÂM VERMEK MEKRÛHTUR

a) Küçük, ya da büyük abdest bozana,
b) Hamamda çıplak, ya da yarı çıplak bulunanlara,
c) Uyuyan kimseye,
d) Namaz içinde bulunana,
e) Ezan okuyana,
f) Kur'ân okuyana,
g) Açıktan günah işleyip Allah kullarından utanmayana,
h) Dinden olmadığı halde dindenmiş gibi bazı şeyler uyduran bidatçılara,
i) Zalimlere, insan haklarına el uzatanlara,
j) Müşriklere, gayr-i müslimlere,
k) Sofra başında yemek yiyenlere, selâm vermek mekrûhtur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Dünya ve âhiret esenliğini kalblere işleyen ve bunun için selâmlaşmanın yaygınlaştırılmasını emreden Kur'ân, İslâm'ın insanlığa kazandırmak istediği yüce amaçları bir türlü anlayamıyanlara çok duyarlı biçimde seslenerek, Allah'ın kıyâmet günü bütün insanları toplayıp biraraya getireceğini haber veriyor. Bununla bir bakıma, ferdin topluma bağlı kalmasını, sosyal yapıyı dengeli ayakta tutmaya çalışmasını öneriyor.

——oOo——

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

MEÂLİ :

87— Allah'tan başka hiçbir ilâh yok, ancak O vardır. (Meydana geleceğinde) hiç şüphe olmayan Kıyâmet günü mutlaka sizi toplayıp biraraya getirecektir. Allah'tan daha doğru sözlü kim?

İKİ ESAS

Allah'ın varlığına ve birliğine, kıyâmetin mutlaka meydana geleceğine imân etmek, dinde önemli iki esastır. Bütün ibâdetlerin, itaatların, fazîlet ve iyi ahlâkın kaynağı ve en sağlam dayanağı bunlardır. Gönderilen her peygamber insanlara bu hakikati teblîğ edip onları bu doğrultuda eğitmek üzere görevlendirilmiştir. Zıtlar âleminde iki zıt sıfatı kendinde taşıyan âdemoğlu ancak Tevhîd (Allah'ı bir bilip tanıma) esasına inanarak bedenle ruhu, dünyası ile âhireti, zenginiyle fakiri, efendisiyle kölesi arasında denge sağlayabilir.

Zayıflardan yana olmak, kardeşliğin sıcak havasını estiren selâmlaşmayı yaygınlaştırmak sözü edilen dengenin belirtilerinden ancak bir ikisidir.

CEMAATTEN AYRILMAMAK

Son dinin sosyal hayatımıza sunduğu en büyük lûtuflardan biri de toplumdan yana, onun bir parçası bulunma şuurunu taşımamızı emretmesi ve bunun gerçekleşmesi için eğitim yollarını belirlemesidir. Ferdi topluma hazırlamak, toplumu imân ve fazîlet doğrultusunda sağlam esasa

oturtmak ancak eğitimle olur.

Kur'ân ilgili âyetle, toplumdan kopan, selâmlaşmayı kesen, güven ve dayanışmadan yana adım atmayan fertlere sesleniyor: Toplumdan ne kadar koparsanız kopun, selâmlaşmak gibi yüce amaçlara yönelik iyi davranışlardan ne kadar uzak kalırsanız kalın, bunun doğuracağı kötü sonuca dünyada da, âhirette de katlanmak zorundasınız. Çünkü ilgili âyetten iktibasla Cenâb-ı Hak, **«Şanıma and olsun ki vukuunda hiç şüphe olmayan kıyâmet günü elbette sizi biraraya getirip toplayacağım»,** buyurmuştur. Ondan daha doğru sözlü kim vardır?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, her fazîletin kaynağı, her iyi ahlâkın dayanağı, hayırhahlık ve dayanışmanın menbaı olan Allah'a ve âhirete imân esası belirtildi. Sağlam ve dengeli bir toplum oluşturmanın yararına işâret edilerek özellikle İslâm'da cemaatin önemi hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, toplumu kargaşalıktan, fitne ve fesattan, çıkarcıların saldırısından, ikiyüzlülerin entrikalarından korumanın gereğine değiniliyor, küfrünü açığa vurup ülkeyi huzursuz edenlerin tenkili hatırlatılıyor. İmanlı, disiplinli ve fazîletli bir cemaat oluşturmanın tek yolunun ciddi bir eğitim olduğu dolaylı anlatılıyor. İç ve dış düşmanlar hakkında çok uyanık bulunmanın lüzumuna parmak basılıyor.

——oOo——

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللّٰهُ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا
كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ

إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ
السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ
آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا إِلَى
الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ
وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ
وَأُولَٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

MEÂLİ :

88— Size ne oluyor da, Allah kendilerini kazandıkları (bunca vebâl ve günah) yüzünden başaşağı ettiği halde münâfıklar hakkında iki fırkaya ayrılıyorsunuz! Yoksa Allah'ın (sünneti ve koymuş olduğu hayat kanunu gereği) saptırdığını siz mi doğru yola eriştirmek istiyorsunuz?! Allah kimi saptırırsa elbette onun için (doğru) bir yol bulamazsın.

89— Kendileri küfre girdiği gibi, sizin de küfre girip (onlarla) eşit olmanızı çok isterler. Artık (bu durumda inanıp) Allah yolunda hicret edinceye kadar, onlardan dost edinmeyin. Eğer (inanmayıp) yüzçevirirlerse, o takdirde bulup yakaladığınız yerde onları öldürün; onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinin.

90— Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme varıp sığınanlar veya sizinle savaşmaktan, ya da kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüsleri daralmış olarak size gelenleri öldürmeyin. Allah dileseydi onları size musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. O halde sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de sizinle savaşmazlar ve size barış önerirlerse, artık Allah onlara karşı (tecâvüzde bulunmanız için) size bir yol bırakmamıştır.

91— Onlardan diğer bir kısmını da hem sizden güven içinde olmayı, hem kendi kavimlerinden güven içinde kalmayı arzu eder (bir tutum içinde) bulursunuz. Ama ne kadar fitneye sevkedilirlerse, başaşağı (o fitnenin) içine atılırlar. Şayet sizi bırakıp bir tarafa çekilmezler, size barış teklif etmezler ve ellerini de (sizden) çekip tutmazlarsa, bulduğunuz yerde onlar aleyhine, size çok açık bir belge ve yetki verdik.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivâyetlere göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimizle beraber Uhud savaşına çıkan, fakat savaş yerine varmadan geri dönen münafıklardan bir grup hakkında mü'minler görüş ayrılığına düştüler: Kimi onları öldürelim, kimi de öldürmeyelim, dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivayet :

Mekke'den bir topluluk hicret edip Medine'ye geldikten sonra, tekrar Mekke'ye dönüp ticarî araç-gereçlerini getirmelerini öne sürerek Peygamber (A.S.)den izin istediler. Amaçları Allah'tan başkası idi. Medine'deki mü'minler onlar hakkında şüphelendiler: Kimisi, «onlar münafıklardır, bizi aldattılar;» derken, kimisi de : «Hayır onlar mü'mindirler, ihtiyaçlarından dolayı Mekke'ye dönmek zorunda kaldılar» diyerek farklı yorumlarda bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

Başka bir rivâyet :

Mekke'de İslâm'a giren, fakat hicret etmeyip kalan ve bu arada müşriklere arka çıkan bir grup hakkında, meseleye açıklık getirmek için yukarıdaki âyetler indi.

Veya münafıkların başkanı Abdullah bin Übey bin Selûl ile ilgili olarak inmiştir.

AÇIKTAN İNKÂRA SAPANLAR HAKKINDA FARKLI GÖRÜŞE GEREK YOKTUR

(فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ) **«Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki fırkaya ayrılıyorsunuz?!»**

İslâm'a girdikten veya o ortam içinde doğup geliştikten sonra küfrü

(1) Buharî - Müslim - Ahmed bin Hanbel - İbn Kesîr : Bendar (R.A.)dan
(2) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali/İbn Kesîr/Ebû'l-Fida.

gerektiren söz ve davranışlarda bulunan kişiler hakkında, -ciddi ve açık bir dönüşleri ortada yoksa- tartışmak gereksizdir. Çünkü dinin belli hükümlerinden biri de zâhire göre yargıda bulunmaktır. Gönüllerdekini ise Allah bilir.

O halde dün olduğu gibi, bugün de Müslüman topluluğu içinde küfür ve nifakını açıklayıp belli edenler eksik değildir:

— Faiz, ticarî alanda iş sahipleri için yararlı bir yoldur.

— Canım, din de her şeyimize karışıyor, hangi yana dönsek, haramdır, diyor. Böyle saçmalık olur mu?

— İslâm'ın koyduğu hükümler, cahiliye devri Araplarının yaşayışıyla ilgilidir. Medenî insanların bu tür hükümlere ihtiyacı yoktur.

— Kur'ân sadece o günkü yontulmamış Araplara gönderilmiştir.

— Hz. Muhammed çok akıllı ve ileriyi gören bir adamdır. Arapları ancak «Ben Allah'tan alıp öylece konuşuyorum» diyerek yola getirebilmiştir.

— Kur'ân çağımıza hitap etme güç ve özelliğinden çok uzaktır.

— Din, cahil halk için lüzumludur.

— Cennet ve Cehennem kavramları, çöldeki Arapları yola getirmeye yönelik güzel bir buluştur.

— Dinimden dönerim, bağlı bulunduğum siyasî partimden dönmem.

Gibi sözleri açıkça söyleyenlerin, cami ve cemaatle, ibâdet ve zikirle alay edenlerin; ezan sesini duyunca rahatsız olup dine ve dindarlara dil uzatanların söz ve davranışları küfürdür; hakkı inkâr, dinin lüzumunu reddetmektir. Artık böyleleri hakkında -tevbe edip dine döndükleri açık delil ve belgelerle sabit olmadıkça- farklı hüküm, ayrı görüş ortaya koymanın bir anlamı yoktur. Küfre rıza küfür, günaha rıza günahtır. Böyleleri sapıtmıştır, irtidat etmiştir, yani İslâm ile bağları kopmuş, Muhammed (A.S.) ile ilgileri kesilmiştir. Bulundukları hal üzere ölürlerse, küfür üzere ölmüş kabul edilir ve namazları kılınmaz.

O halde namaz ve ibâdetle alay edeni, cami ve cemaate dil uzatanı, dinin lüzumuna inanmıyanı ölünce cami' önüne getirip musallâ taşına koymak, mutlaka namazı kılınsın, diye tartışmak büyük bir günah, ağır bir vebâldır. Kur'ân bu gibiler hakkında kesin hükmünü 1400 yıl önce koymuştur :

«Onlar için ister bağışlama dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen, Allah elbette onları bağışlamıyacaktır.

Bu böyledir; çünkü onlar Allah ve Peygamber'i inkâr ettiler. Allah ise hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez.» (1)

İSLÂM'DA ÜÇ TÜRLÜ HİCRET VAR

1. İslâm'ın ilk yıllarında her şeyi terkedip kendini Allah'a, Peygamber'e ve dine adayan mü'minlerin Mekke'den Medine'ye olan hicretleridir.

Bu hicret her türlü övgünün, takdirin üstünde bir anlam taşır. Malını ve canını din yolunda vakfedenlerin ortaya koyduğu fedakârlık ne ile ölçülebilir?

2. Mü'minlerin Resûlüllah (A.S.) Efendimizle birlikte korkmadan, çekinmeden, ölümden yana bir endişe duymadan Allah yolunda cihada çıkmaları, bir bakıma cihat, bir bakıma hicrettir. Kutsal savaş anlamı taşıdığından cihat; mal ve serveti, çoluk çocuğu bırakıp ölüme gitmek, ruhu asıl sahibine kavuşturmak anlamında bir hicrettir.

Bunda imân kuvveti, sabır ve metanetin derin mânası, Allah hoşnutluğunu kazanmanın köklü inancı yer almakta ve en yüce amaçlara yönelmenin derin zevki kendini hissettirmektedir.

3. Mü'minlerin Allah'ın -yine insanların yararına- yasaklayıp haram kıldığı şeylerden uzaklaşıp nefislerine hâkim olmaları; ancak Allah'ın emrettiği, mubah kıldığı şeylere yönelmeleri, nefs ikliminden ruh iklimine olan hicrettir.

Birinci anlam ve ölçüdeki hicret, o devre ve o mü'minlere has bir rahmettir. Mekke'nin fethiyle sona ermiştir. Tekrarı mümkün değildir.

İkinci anlamdaki hicretin ise, iki özelliği vardır: Biri, Resûlüllah ile birlikte olmak, diğeri Allah yolunda cihat etmek.. Birinci özelliği o devre has bir rahmettir ki gelip geçti. İkinci özelliği, kıyâmete kadar sürüp gidecektir.

Üçüncüsü, her devre ve her kuşağa yönelik bir rahmettir ki ciddi eğitim, sistemli çalışma, yüksek himmet ister.

HERKES KENDİ İNANÇ VE İDEALİNDE ADAM ARAR

(وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً) **«Kendileri küfre girdikleri gibi, sizin de küfre girip onlarla eşit olmanızı isterler.»**

---

(1) Tevbe sûresi âyet : 80

İnsan psikolojisi bu ya; herkes toplum içinde kendi inanç ve ideali doğrultusunda kişilerle birleşip kaynaşmak ister. Bu doğrultuda olmayan kişileri kendine uydurmaya çalışır, sonuca varabilmek için çok gayretler sarfeder. Arzuladığı noktaya getiremeyince de ya kopar, ya da çetin bir mücadele içine girer; destek bulduğu, yandaş sağladığı ölçüde mücadelesini sürdürür. Bulamayıp yalnız kaldığı takdirde yavaş yavaş düne kadar kınayıp beğenmediği kimselerle yakınlık kurma arzusuna kapılır. Çok geçmeden ister istemez bu kez kendisi onlara uyar ve böylece kısmî bir uyum sağlama doğar. Aksi halde yalnızlığa itilir. Çünkü inançları, idealleri ayrı olan iki kişinin bir arada uyum içinde yaşaması çok zor ve bazan imkânsızdır.

İşte toplum yapısını için için kemiren, huzursuz ve tedirgin eden sebeplerin başında bu uyumsuzluk gelir. O bakımdan her millet kendi bünyesinde yeni kuşakları oluştururken öz değerlerine, millî kültürüne, aile ve sosyal düzenine göre ciddi bir eğitim sistemiyle işe başlar ve her birine bu konuda da fırsat eşitliği tanır. Yabancı kültüre kapı açmamak, yabancı ideolojiye yer vermemek için çok duyarlı davranır; ders kitaplarını, müfredat proğramını ona göre hazırlayıp bir komprime haline getirirse, ancak birlik ve beraberlik sağlayabilir.

İslâm'a gelince: O ilâhî nizamıyla, yüksek terbiye ve aydınlatıcı irfan metoduyla, ayrı, fakat yepyeni bir eğitim sistemi getirmiş ve : **«İlim tahsil etmek, kadın erkek her Müslümana farzdır.»** (1) esasından hareketle hem fırsat eşitliğini, hem her ferdin mutlaka okuyup bilgisizlikten kurtulmasını gerekli kılmış; aynı bahçede aynı toprak, aynı su, aynı gübre, aynı güneş ve havayı alan fidanların birbirine çok yakın ölçü ve değerde yetişebileceğini örnek olarak dikkate almıştır.

Belirtilen ölçü ve metotla meydana getirilen eğitim sistemi, farklı inançları, birbirine yabancı idealleri kendi bünyesinde barındırmaz; hem de böyle bir filizin yeşermesine pek imkân vermez. Bu nedenle yetişen kuşaklar arasında sürtüşme, tartışma ve vuruşma diye huzursuzluklar baş göstermez.

Aksi bir yol izleyen milletler ise, farklı inanç ve idealde yetişen kuşakların kurbanı olmaktan kendilerini kurtaramazlar. Günümüzde kendi öz değerleri ve öz kültürüyle eğitimini yönlendiren milletler bu fırtınanın dışında, yönlendiremiyenler ise içinde bulunuyorlar.

---

(1) İbn Mâce/Mukaddeme : 17

İSLÂM'I BIRAKIP İNKÂRA SAPANLAR

(وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا) **«Onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinin..»**

İslâm'dan kopup yabancı ideolojinin kurbanı olan bir nesli, inkâr, ya da materyalizm bataklığından kurtarmak hayli zordur; Büyük himmetler, güçlü kadrolar, inanan kalbler, sızlayan vicdanlar, yön veren kalemler, aydınlatan kafalar, yol gösteren mürşitler, cömert zenginler, fedakâr fakirler, kuvvetli hatipler, geniş kültürlü bilginler gerek. «Dünya ya da milletler beş şey ile ayakta durabilir: Hükümdarların adâleti, âlimlerin ilmi, kahramanların cesareti, zenginlerin sehaveti, salihlerin duâsı...» diyenler, milletlere en sağlam yolu göstermeye çalışmışlardır. (1)

İnkâr ve ideal katılaşıp katmerlenince tuğyana (anarsizme) dönüşür, Düşünce ve inançlar silah zoruyla kabule mecbur tutulur; karşıt görüşü ve o görüşte olanları yok edinceye kadar uğraşıp çırpınır. İş bu çizgiye gelince, artık Allah'a imân edenlerle sapıtanların anlaşıp bağdaşması, bir arada uyum içinde yaşaması güçleşir. İnkârcı sapıkları, modern putperestleri dost ve yardımcı sanmak büyük bir gaflet olur.

İşte Kur'ân bu gerçeğe parmak basıyor, mü'minlerin nasıl bir yol takip edeceğini, hangi araçlardan yararlanacağını, ne gibi çarelere başvuracağını açıklıyor. Daha doğrusu sağlam metotlar sunuyor : **«Artık (bu durumda inanıp) Allah yolunda, (inkâr, tuğyan ve materyalizmi bırakıp Hakk'a dönerek) hicret edinceye kadar, onlardan dost edinmeyin.»**

«Eğer (inanmayıp İslâm'dan) yüzçevirirlerse, o takdirde bulup yakaladığınız yerde onları öldürün; onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinin.» (2) Çünkü inkârcı maddeciden dost olmaz.

BAŞKA BİR ÜLKEYE SIĞINMA HAKKI

(إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ) **«Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme varıp sığınırlar veya....»**

İslâmî sisteme başkaldırıp yabancı bir ideolojinin kurbanı olan ve inkârı ideal edinerek Müslümanları, İslâm Devletini huzursuz eden sapıkları, tuğyanlarından vazgeçirmek için -bütün yollar denendikten sonra-

(1) Bu sözler, Endülüs İslâm Üniversitesi'nin kapısına yazılmıştır.
(2) Nisa Sûresi : 89

Kur'an imhaya karar verir. Bu durumda inkârcı bozguncular başka bir ülkeye sığınacak olurlarsa, İslâm Devleti nasıl bir yol takip eder? Kur'ân'da bu kesin hatlarıyla açıklanmıştır: Sığındıkları ülke ile Müslümanlar arasında bir anlaşma bulunuyorsa, o takdirde iltica hakkı iki ülke için de geçerlidir; ne iltica ettiği ülkede öldürülmesine, ne de iâde edilmesine başvurulur. Aralarında herhangi bir anlaşma bulunmayan bir ülkeye sığınır ve İslâm Devleti için bir tehlike arzederse, günün şartlarına, İslâm Devletinin sözünün geçerliğine göre bir strateji uygulanır; iâde edilmeleri için girişimlerde bulunulur.

İnkârcılar vuruşmak, dövüşmek ve savaşmaktan göğüsleri daralır da kanunlara saygılı vatandaş olarak kalmak isterlerse, o takdirde öldürülmezler. Tabii kısası gerektiren hukukî bir durum ortada yoksa. Böyle bir durum varsa, kısasa mutlaka başvurulur. Kısas gerektirmiyorsa, devlet onları başka türlü cezalandırmakta serbesttir. Ama barış herhalde hayırlıdır.

İslâm'ın bu müsamahasına rağmen, barışı bozar, bir tarafa çekilmeyip sahneye çıkar, hain ellerini fenalıktan çekmezlerse, o takdirde öldürülmeleri -toplumun, din ve ahlâkın selâmeti adına- bir emr-i haktır.

Müfessir Kurtubî'nin tesbitine göre, bu tür bir anlaşma Hazreti Peygamber (A.S.) ile Huzaa Kabilesi, diğer bir rivâyete göre, Beni Bekir Kabilesi arasında yapılmıştır. (1)

ALLAH'IN SAPTIRDIKLARI

(. . . . وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا) **«Yoksa Allah'ın saptırdığını siz mi doğru yola eriştirmek istiyorsunuz?! Allah kimi saptırırsa, elbette onun için bir yol bulamazsın.»**

Bu tabirin zahiri mânası, doğru yolu bulanların da, sapıtıp inkâra düşenlerin de vardıkları sonuçta, irâdeleri rol oynamamıştır. İten, ilâhî irâdedir. Fakat hakikat böyle değildir. Aksi halde sorumluluk kalkar, Cennet ve Cehennem, insan hakları ve adâlet anlamsız birer lafız olarak kalırdı.

Açıklama :

Bir tarafta akıl, zekâ, hafıza, belge, âyet, mürşit ve uyarıcı; diğer yanda nefs, şehvet, şeytan, mal ve makam hırsı insan ruhunu çepeçevre kuşatmış araçlardır. Bunların her birinin kendine has ölçü ve anlamı vardır. Yerinde kullanıldığı sürece yararlıdır. Bilinçsiz ve ölçüsüz, öz değerinden

(1) Kurtubî: 5/309

uzak biçimde kullanıldıklarında zararlı olurlar.

Karşımıza konulan, ya da önümüze uzatılan HAYAT KANUNU, diğer bir tabirle SÜNNETULLAH çizgisi, sözü edilen araçların öz değerlerine ve yarar sağlayıcı ölçülerine göre kullanılmasıyla uyum sağlar. Ruhumuz bütün araç ve gereçleriyle ilâhî sünnete, yani hayat kanununa uyum sağlamış olur. (1) Böylece Allah'ın SIRAT-İ MÜSTAKİM = Dosdoğru yol dediği saadete erişme imkânı doğar, ilâhî hidâyet de tecelli edince bu yola girilmiş olur.

Sünnetullah, yani Hayat Kanunu bize uymaz, biz ona uymak zorundayız. Çünkü ruhumuzu saran veya onun için sergilenen araçları öz değerinin dışında kullandığımız takdirde Sünnetullah'tan uzaklaşır uyumsuzluk içine düşmüş oluruz. Bu durumda Hayat Kanununa ters düşer ve en acı tokatı ondan yeriz.

İşte HİDÂYET ile DALÂLET'in anlamı bu noktaya ircâ' edildiği takdirde bilinebilir. Hayat Kanunu ile tabantabana zıt bir hayat, sapıklığın tâ kendisidir. Böylesini Allah'tan başka kim doğru yola ulaştırabilir. Hayat Kanununa tıpatıp uyan bir hayat, hidâyettir. Böylesini de kim sapıtabilir?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle dinden çıkıp İslâm Devletine karşı başkaldıran âsilerin, toplumu huzursuz eden anarşistlerin -dönüş yapıp tevbe etmedikleri takdirde- öldürülmelerinin gereği açıklandı. Bu arada İslâm ülkesiyle diğer ülkeler arasındaki anlaşma, mülteci kabul etme statüsünün ana fikri belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle adam öldürmenin son çare olduğuna işâret ediliyor; bir mü'mine diğer bir mü'mini öldürmesinin aslâ lâyık olmadığına temasla yanlışlıkla bir öldürme olayı meydana geldiğinde hukuki olarak takip edilecek yol ve uygulanacak cezâ belirtiliyor. Sonra da kasden adam öldürmenin Allah katında ne kadar büyük bir günah olduğuna, cezâsının da o nisbette, ağır hazırlandığına dikkatler çekiliyor.



(1) Bizim hayat kanunundan kasdımız ruh ve bedenle uyum sağlayan uyulduğu takdirde mutlu eden, uyulmadığında mutsuz eden, sünnetullah'tır.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ
عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ
وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ
فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ
لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا
مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاؤُ۬هُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

MEÂLİ:

92— Bir mü'minin diğer bir mü'mini öldürmesi hiç de doğru ve yakışır değildir; meğerki yanlışlıkla (öldürmüş) ola.. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köle azat etmesi (hürriyetine kavuşturması) ve öldürülenin vârislerine teslîm edilecek bir d i y e t (kan pahası) ödemesi gerekir. Meğerki mirasçılar o diyeti sadaka olarak bağışlasınlar (o takdirde diyet kalkar). Eğer (yanlışlıkla) öldürülen kimse mü'min olduğu halde

size düşman bir kavimden ise, o takdirde (katilin) bir inanmış köle azât etmesi gerekir. Eğer aranızda anlaşma bulunan bir kavimden olursa, vârislerine teslîm edilecek bir diyet (vermesi) ve bir de inanmış bir köle azât etmesi gerekir. Bunları bulamıyana, Allah tarafından tevbenin kabulü için ardarda iki ay oruç tutması gerekir. Allah her şeyi bilen ve yegâne hikmet sâhibidir.

93— Kim de bir mü'mini kasden öldürürse, onun cezâsı, içinde devamlı kalacağı Cehennem'dir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiştir ve ona büyük bir azâp hazırlamıştır.

İNİŞ SEBEBİ

Müşriklerden Zeyd oğlu Hâris, Peygamber (A.S.)ın baş düşmanlarından biri idi. Müslüman olmak niyetiyle Peygamber (A.S.) Efendimize gelirken yolda, daha önce imân etmiş Iyaş bin Ebî Rabia (R.A.) ile karşılaştı. Aralarında bir husumet de bulunuyordu. Iyaş onun İslâm'a girdiğini ve bu niyetle yola çıktığını bilmediğinden üzerine atılarak öldürdükten sonra durumu öğrendi; ama ne de olsa haksız yere bir mü'minin canına kıymış, yanlışlıkla bir adam öldürmüştü. Çok üzüldü ve sarsıldı. Bunun üzerine 92. âyet indi. (1)

Ayrıca bu âyetin, büyük sahabi Huzeyfe bin Yeman'ın (R.A.) babaşını, savaşta müşrik zanniyle öldüren mü'minlerle ilgili olarak indiği de rivâyet edilir.

Yeni İslâm'a girmiş bulunan Makîs (veya Mikyes) bin Dababe'nin kardeşi Hişam'ı Neccar Oğulları öldürmüştü. Makîs durumu Hazret-i Peygamber'e (A.S.) arzetti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (A.S.), Ben-i Fehd Kabilesine mensup bir adamı Makîs'in yanına katarak onlara şu emri verdi :

«Neccar oğullarına gidin, benden selâm söyleyin ve deyin ki; Resûlüllah (A.S.) size emrediyor : Eğer Hişam'ın katilini biliyorsanız onu kısas yapılmak üzere kardeşine teslim ediniz; bilmiyorsanız, öldürülenin diyetini (kan pahası) ödeyiniz.»

Ben-i Fehdli adam bu emri Neccar oğullarına teblîğ ettiğinde, «Peygamberin emrini duyduk ve itaat ettik.. Vallahi biz onun katilini bilmiyoruz, ama diyetini derhal öderiz..» dediler ve diyet olarak 100 deve verdiler. Makîs ile Ben-i Fehdli adam diyeti Alıp Medine'ye döndüler, derken

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisâbûrî - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî - İbn Cerîr/Taberî

şehre yaklaştıklarında şeytan, Makîs'in kalbine fısıldadı, beynine sinyal verdi : «Ne yapıyorsun? Kardeşine karşılık sadece diyet kabul ediyorsun ha, bu senin için rüsvaylık değil midir? En iyisi yanındaki Fehdli adamı öldür, böylece bir cana bir can karşılık olur, fazladan da kan pahası sana kalır..» şeklinde düşündü ve düşüncesini tatbik etti. Sonra da kâfir olarak Mekke'ye döndü. Bunun üzerine 93. âyet indi. (1) Peygamber (A.S.) Efendimiz de bu haksız olaya çok üzüldü.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah'tan başka ilâh olmadığına, benim de Allah'ın Resûlü bulunduğuma şehadet eden hiçbir müslümanın kanı helâl olmaz; ancak şu üç sebepten biriyle helâl olur :

1. Cana can (kısas hükmü yerine getirilirken),

2. Dinini terkedip İslâm cemaatinden ayrılan (tevbe edip dönüş yapmadığı takdirde),

3. Zina eden evli veya dul (ölüm cezası verilirken)...» (2)

«Her günahı Allah'ın bağışlaması umulur; ancak kâfir olarak ölen adamın veya kasden bir mü'mini öldüren kimsenin günahı değil..» (3)

«Kim bir Müslümanın kanının akıtılması (öldürülmesi)ne yarım kelimeyle olsun yardımcı olursa, kıyâmet günü onun iki gözünün arasına «Allah'ın rahmetinden umutsuz kalan!» diye yazılır.» (4)

«Dünyanın ve içindeki şeylerin zeval bulması (yok olup gitmesi), Allah katında bir mü'minin öldürülmesinden daha hafiftir. Eğer göklerle yeryüzündekiler bir mü'minin kanını akıtmakta ortaklaşa hareket etmiş olsa, Allah hepsini de Cehennem'e sokar.» (5)

HUKUKÎ YÖNÜ

İlgili âyetle, kasden ve bir de yanlışlıkla bir mü'mini öldürmenin hükmü açıklanmış, maddî ve mânevî cezânın ölçü ve anlamı belirtilmiştir.

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisâburi ve Kurtubî

(2) Buharî/diyat : 6 - Müslim/kasamet : 25, 26 - Ebû Davud/hudud: 15 - Nesâî/tahrîm: 5, 11, 14 - Dâremi/Siyer: 11 - Ahmed: 1161, 63, 65, 70, 163, 382, 428, 444, 465 - 6/181, 214

(3) Ebu Davud/fıten: 6 - Nesâî/tahrim: 1 - Ahmed: 4/99

(4) Beyhakî : İbn Ömer (R.A.)den

(5) Tirmizi/diyat : 7 - İbn Mâce/diyat: 1 - Nesâi/tahrim: 2

Yanlışlıkla bir mü'mini öldürmekten dolayı diyet (kan pahası) hükmü getirilirken malî yönden ağır yükün, katilin akrabalarına (baba tarafından yakınlarına) yükletilmesi emredilmiştir. Bu daha çok yakınlarının birbirine dikkatli olmalarına, yanlışlıkla da olsa içlerinden birinin adam öldürmesini engellemelerine yönelik çok köklü bir tedbirdir.

Yanlışlıkla bir mü'mini öldürmekten dolayı biri keffaret, diğeri diyet olmak üzere iki ayrı cezâ gerekiyor. Cumhur bu iki cezânın uygulanmasını vâcib kabul etmiş, muhalefet eden olmamıştır.

Âyetin açık anlatımından, gayr-i müslim bir köleyi keffaret olarak azât etmenin yeterli olmadığı, bunun herhalde mü'min olması gerektiği anlaşılıyor.

YANLIŞLIKLA ÖLDÜRMENİN ANLAM VE ÖLÇÜSÜ

a) Savaş ve benzeri harekâtta bir müşrike karşı silâh kullanırken yanlışlıkla bir Müslümanı öldürmek,

b) Üzerindeki elbisesinden kâfir olduğunu sanıp bir Müslümanı öldürmek,

c) Avlanırken bir hayvana atılan kurşunun yanlışlıkla bir Müslümana isâbet edip öldürmesi,

d) Veya av hayvanı sanarak bir Müslümana silah kullanması sonucu ölümüne sebep olması, bu cümledendir.

İmam Şâfiî'ye göre; adam öldürme üç kısma ayrılır: Amd (kasden öldürme), şibh-i amd (kasde benzer öldürme), hatâ (yanlışlıkla öldürme).

İmam Ebû Hanîfe'ye göre; Beş kısma ayrılır: Yukarıda belirtilen üç kısımla birlikte, cârin mecra hatâ (yanlışlık mecrasında ona benzer öldürme), katl-i sebebî (ölüme sebep olma).

Bunlardan her birinin hükmü fıkıh kitaplarında yeterince açıklanmıştır.

Diyetin Hükmü :

Hür müslümanın diyeti (kan pahası) yüz devedir. Bunu bulmak mümkün olmadığında veya gereğini kaybettiği zamanlarda kıymeti takdir edilir. Kitap ehlinin diyeti, bunun yarısıdır. Gayr-i müslim vatandaşların da diyeti böyledir.

Kasden adam öldüren kimseyi, öldürülenin baba tarafından vârisleri kısasa tabi tutmayabilirler; bunun yerine belirtilen ölçüde diyet (kan pahası) alınır.

Keffaretin Hükmü :

Mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Bu, katilin malından karşılanır. Keffaret için köle bulamıyan kimse, ardarda iki ay oruç tutar.

Konunun Hikmet ve Felsefesi :

Keffaret olarak köle azât etmek ilâhî hakkı, diyet ödemek kul hakkını karşılamaya mâtuftur. Çünkü insana hayat hakkı veren Allah'tır; insanın hür yaşaması da Allah'ın ona tanıdığı bir haktır. Yanlışlıkla bir adam öldürmek, onun hayat ve hürriyetine son vermektir. Buna karşılık en azından kölelik kaydı altında bulunan bir adamı hürriyetine kavuşturmak ve öldürülenin varislerine diyet vermek gerekir. Bu, kul hakkına olan saygının bir belirtisidir. Ancak mirasçılar diyeti sadaka anlamında bağışlıyabilir veya hafifletebilirler. Bu da fazîlet ve âlicenaplığın güzel bir örneği sayılır. Bu sebeple Kur'ân belirtilen hususu «tasadduk» tabiriyle zikretmiştir.

Öldürülen kişi dar-i harpte eyleşen bir mü'min ise, sadece keffaret gerekir, diyet verilmez. Çünkü mü'min olduğu halde dar-i harp kabul edilen düşman bir ülkeye yerleşmesiyle kendi hayat hakkını heder etmiştir. Aynı zamanda düşmana karşı kuvvetini her zaman korumakla yükümlü bulunan Müslüman bir millete ne vergi ödemiş, ne de yardımcı olmuştur.

Arada anlaşma bulunan bir ülke halkından ise, öldürülen ister müslim, ister gayr-i müslim olsun hem keffaret, hem diyet gerekir. Bu da Müslümanların yapılan anlaşmaya her zaman saygılı bulunduğunu, ahde vefa gösterdiğini, hakları çiğnemediğini bütün derinliğiyle yansıtır. Ancak bu konuda müctehit imamların farklı görüş ve tesbiti vardır. Fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye olunur.

TRAFİK KAZALARI - ÖLÜM OLAYLARI

Trafik kazalarında meydana gelen yaralanma ve ölüm olayları, önemli bir yer işgal etmektedir. Aşırı hız, dikkatsizlik, trafik işaretlerine ve kurallarına saygısızlık, içkili vaziyette direksiyona geçmek, uykusuzluk ve benzeri sebepler başta gelmektedir. Bu sebeplerden dolayı başkasının ölümüne yol açan trafik kazalarının İslâm Hukukunda yukarıda sözü edilen adam öldürmenin beş kısmından hangisine girdiğini belirlemek gerek. Ne var ki, bu önemli konuyu hem İslâm Hukukunu, hem mevcut hukuku çok iyi bilen yetkili bir kurulun inceleyip sonuca bağlaması çok daha uygun ve isâbetli olur. İlk hatıra geleni, «ölüme sebebiyet» ve «yanlışlıkla adam öldürme» kısımlarına girebilmesidir. Hattâ bazı hallerde «kasde benzer öldürme» kısmıyla ilgili de olabilir.

KASDEN ÖLDÜRMENİN MANEVÎ CEZÂSI, İÇİNDE TEMELLİ KALINACAK CEHENNEM'DİR

Şüphesiz ki Allah'ın en güzel biçimde yaratıp kendi kudret ruhundan hayat sunduğu bir cana haksız yere kıymak, büyük bir günah ve ağır bir vebaldir. Âyetin açık anlatımından bir mü'mini haksız yere kasden öldürenin cezasının, -içinde temelli kalacağı- Cehennem olacağı anlaşılıyorsa da, âyeti âyetle, âyeti hadîsle tefsîr ettiğimizde ancak murad-i ilâhîyi anlayabiliriz. Nitekim Furkan sûresinde buna açıklık getirilmiş, Nisâ sûresinde ise, Allah'a ortak koşmanın dışındaki bütün günahların bağışlanabileceği belirtilmiştir :

«Onlar ki Allah'la beraber başka bir ilâha tapmazlar; haklı bir sebep dışında Allah'ın harâm kıldığı canı öldürmezler; zinâ etmezler... Kim bunları işlerse cezâya çarpılır. Kıyâmet günü azâbı kat kat olur ve azâp içinde aşağılanmış halde devamlı kalır. Ancak tevbe edenler, dosdoğru imân edip iyi-yararlı amelde bulunanlar müstesna. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.» (1)

«Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar.» (2)

O halde konumuzla ilgili âyette geçen, **«İçinde devamlı kalacağı Cehennem»** tabiri, günahın büyüklüğünü, yüklenilen vebalin ağırlığını belirtmeye yöneliktir. Nitekim : **«Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesat (çıkarma suçundan dolayı) olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur; kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.»** (3) meâlindeki âyet adam öldürmenin ne kadar korkunç bir cinayet ve büyük bir günah olduğuna dikkatleri çekmektedir.

Konumuzla ilgili âyetin Furkan sûresindeki âyeti neshettiğini, yani hükümsüz bıraktığını söyleyenler varsa da, haber-i vâhit kanaliyle gelen rivâyetlerdir ki, hem kesin değildir, hem bağlayıcı değildir. Bu bakımdan nesih söz konusu değildir, diyebiliriz. Biri mutlak, diğeri mukayyet ölçüde inmiştir; mukayyet mutlakı açıklar.

---

(1) Furkan sûresi âyet : 68, 69, 70
(2) Nisâ sûresi âyet : 48
(3) Mâide sûresi âyet : 32

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle yanlışlıkla adam öldürmenin hükmü açıklandı. İnsan unsuruna değer veren İslâm'ın, bilerek adam öldürmenin hiçbir mü'mine lâyık ve uygun görülemiyeceği özellikle belirtildi. Aşağıdaki âyetle, savaş günlerinde, kalbler Allah'a bırakılarak diliyle İslâm'a girdiğini anlatmak isteyen kişiler hakkında acele edilmemesi, silah kullanılmaması; ilk anda onu müslüman kabul edip hakikatı öğreninceye kadar İslâm'ın rahmet kapısının açık tutulmasına özen gösterilmesi emrediliyor.



يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ
كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

MEÂLİ :

94— Ey îmân edenler! Allah yolunda (savaşmak üzere) adım atıp yürüdüğünüzde, açıklığa kavuşmasını anlamaya, sonucunu tesbit edip öğrenmeye çalışın; size İslâmî ölçüde selâm verip müslüman olduğunu bildirene, -dünya hayatının menfaatini arzulayarak- sen mü'min değilsin, demeyin. (Unutmayın ki) Allah katında birçok ganîmetler var. Bundan önce siz de öyle idiniz; Allah size lûtf-u keremde bulundu. O sebeple açıklığa

kavuşmasını iyice araştırın. Şüphesiz ki Allah, yapageldiğiniz şeylerden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Âyetin iniş sebebi olarak birçok rivâyetler yapılmıştır. Biz sadece bunlardan sahih kabul ettiğimiz iki tanesini nakletmekle yetiniyoruz.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz tarafından düşmana karşı gönderilen İslâm mücahitlerinden bir grup, düşman tarafından olduğu bilinen bir adama raslamışlardı. Adam İslâm müfrezesini görünce onlara yaklaşıp selâm vermiş ve bununla Müslüman olduğunu belirtmek istemişti. Ne var ki ona inanmamışlar ve ölümden kurtulmak için bu yola başvurduğunu sanarak öldürmüşlerdi. Davarlarını da ganimet edinerek alıp Medine'ye getirmişlerdi. Hazret-i Peygamber'e olay anlatılınca çok üzüldü. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. Allah Resûlü, İslâm'a girdiğini açıkça söyleyen o adamın hem kan pahasını, hem de ganîmet olarak getirilen davarlarını geri gönderdi. (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz mücahitlerden bir müfrezeyi müşriklere karşı göndermişti. Çetin bir çatışma ve vuruşma meydana geldi. Düşman fazla dayanamadı. Ancak onlardan biri çatışmanın dışında kalmayı tercih etmiş, kendisine yaklaşıldığında selâm verip teslimiyet gösterdiğini, yani Müslüman dinine girdiğini anlatmak istemişti. Usâme bin Zeyd, onun bu teslimiyetini ölüm korkusuna hamlederek üzerine atılıp öldürmüştü. Adam aldığı ağır darbeden hemen sonra Kelime-i Şehadeti getirmeyi ihmal etmemişti.

Durum Hz. Peygamber (A.S.) Efendimize arzedilince çok üzülmüş ve: **«Ben Müslümanım diyen adamı mı öldürdün?»** diyerek üzüntüsünü tekrar tekrar anlatmaya çalıştı. Bunun üzerine Üsame'nin rengi değişti ve «Ya Resûlellah! Öldürdüğüm adam ölüm korkusundan İslâm'a girer gibi görünmeye çalıştı, yalan söylüyordu. Bu bakımdan onu öldürmeyi uygun buldum..» diyerek sebebini açıkladı. Hz. Peygamber onun bu sözlerine de elde olmayarak kızdı ve : **«Göğsünü yarıp baktın mı?»** diyerek çok hatalı davrandığını hatırlattı. Usame diyor ki, Peygamber Efendimize, benim için istiğfarda bulunmasını rica ettimse de **«Lâ ilâhe illâllah.. demişken nasıl olur? Bunun için bağışlanmanızı nasıl dileyebilirim?»** buyurdu. Ben ayni isteğimi birkaç defa tekrar ettimse de aynı cevabı verdi. O kadar üzülüp sıkıldım ki, keşke bundan önce Müslüman olmasaydım da şimdi gelip İslâm'a girseydim, diye temennide bulundum. Çok geçmedi, Allah Resûlü

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî - İbn Cerir - Buharî : İbn Abbas (R.A.)dan

benim için istiğfar etti ve **«Ya Üsame! keffaret olarak bir köle azât et..»** diye emretti.

Yukarıdaki âyet bu sebeple indi. (1)

İSLÂM HER ZAMAN İÇİN ÜMİT VE GÜVEN KAPISIDIR

(وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا) **»Size İslâmî ölçüde selâm verip müslüman olduğunu bildirene, sen mü'min değilsin, demeyin...»**

İslâm'ın güzel prensiplerinden biri de, «dostuna müşfik, düşmanına insaflı ol!» tavsiyesidir. Allah insanın kalbine ve ameline bakar. Biz insanlar ise kişinin sözüne ve davranışlarına bakıp hüküm vermekle emrolunduk. Kalblerdeki inanç ve düşünceleri bilip ona göre hüküm vermek Allah'a aittir. O bakımdan teşhis, tesbit ve hükümlerimizde ilâhî sınırı aşmamaya dikkat etmeliyiz. «Biz zahir (dış görünüş) ile hükmederiz; sırları (kalblerdekini) Allah daha iyi bilir.» sözünün, İslâm Hukukundaki yeri çok önemlidir.

Bu bakımdan savaş ve benzeri olaylarda ölüm korkusu etrafı etkilediği zamanlarda bir gayr-i müslimin, «Ben Müslümanım..», veya «Selâm size..» ya da «Lâ ilâhe illallah...» demesini hafife almanın anlamı yoktur. Onu İslâm'a girmiş kabul ederek, hakikatı öğreninceye kadar dokunmayıp sabretmek gerekir. Aksi halde öldürülmesi haram kılınan bir düşmanı haksız yere öldürmüş oluruz ki, bunun cezâsı hem dünyada, hem âhirette çok ağırdır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde buna benzer birkaç olay meydana gelmişse, bu husustaki âyetler inmeden öncedir. Ashab-ı Kirâm, İslâm'ın bu husustaki kesin talimatını bilmediğinden bir takım hatalı yollara girmişlerdir. Ama ilâhî emir inip meseleye açıklık getirildikten sonra artık bu tür olayların meydana geldiğini kimse tesbit edememiştir.

Kur'ân'da, bir gayr-i müslimin İslâm'a bağlılığını açıklarken çok geniş mâna taşıyan «Selâm», «Selem» ve «Silm» tabirleri anılmıştır. Sebebi pek açıktır : Sadece kelime-i şehadet getirmeleri o an için şart değildir. Çünkü kendilerini o fırtına içinde bir anda toparlamaları hayli zordur. O bakımdan İslâm'a teslimiyet, selâm ve barış anlamında bir söz söylemeleri, onlara karşı silah kullanmamıza bir engel sayılmıştır. İhtiyatlı davranmak, meselenin iç yüzü belli oluncaya kadar onlara dokunmamak gerektir. Sonuç alınıncaya kadar İslâm'ın, güven ve ümit kapısı olduğunu göster-

---

(1) Kurtubî - İbn Kesîr - Lübabu't-Te'vîl - İbn Cerir

memiz kadar tabii ne olabilir? Peygamber'in (A.S.) sünneti bu doğrultuda değil midir?

Selem, Silm ve Selâm :

Bu tabirler genellikle, selâm vermek, baş ve boyun eğmek, teslimiyet göstermek, İslâm barışını istemek gibi mânalarda çok yaygındır.

O halde bu ve benzeri bir sözle İslâm'ın ümit, rahmet ve güven kapısına gelen hiçbir müşriki geri çevirmemiz doğru olmaz.... Durum anlaşılıncaya kadar gelen ve teslimiyet gösteren kişi, İslâm'ın güven havasında tutulmalı, kırıcı söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır. İlgili âyet bilhassa son cümlesiyle de bu hususa parmak basmakta ve uyarısını yapmaktadır:

«Açıklığa kavuşmasını iyice araştırın (aceleci olmayın). Şüphesiz ki Allah yapageldiğiniz şeylerden haberdardır.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'a ve Peygambere imân eden bir kimseyi öldürmenin çok sakıncalı bir yol olduğu belirtildi. Mü'minlerin birbirleriyle değil, düşmanlarıyla mücadele etmeleri gerektiği hatırlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle Allah yolunda cihâdın önemine dokunuluyor, kendini güçsüz ve zayıf kabul edip cihâda katılmıyanların hem kendilerine, hem bağlı bulundukları millete nasıl bir kötülük ettiklerine işâret edilerek, Allah yolunda cihat edenlerin, mallarıyla canlarıyla kendilerini bu kutsal savaşa vakfedenlerin Allah katındaki derecelerinin çok yüksek olduğu açıklanıyor.

——oOo——

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى وَفَضَّلَ اللّٰهُ
الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً
وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ
ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ
قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولٰئِكَ مَأْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ
وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾
فَأُولٰئِكَ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾
وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ
فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

MEÂLİ :

95-96— Mü'minlerden -özür sahipleri dışında- (evlerinde) oturanlarla

malarıyla canlarıyla Allah yolunda cihât edenler eşit değillerdir. Allah, mallarıyla canlarıyla cihâda katılanları derece bakımından, oturup kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah her birine en güzel (yurt olan Cennet)i va'detmiştir. Allah cihât edenleri oturup kalanlar üzerine büyük mükâfatlarla, kendi katından derecelerle, mağfiret ve rahmetle çok üstün kılmıştır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

97— Kendilerine haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince, onlara: «Ne işte bulundunuz?» diye sorarlar. Onlar da : «Biz yeryüzünde (savaşamıyan, cihâda katılamıyan) bir takım âcizler idik » derler. Melekler : «Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya?!» derler. İşte bunların dönüp eyleşecekleri yer Cehennem'dir. Gidilecek yer olarak orası ne kötüdür!

98— Ancak erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan cidden âciz olup bir çare bulmaya güç getiremiyenler ve bu yüzden (hicrete) yol bulamıyanlar müstesnâ..

99— İşte bunları Allah'ın affetmesi umulur. Allah hem çok affedendir, hem çok mağfirette bulunandır.

100— Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidilecek çok yol ve geniş yer bulabilir. Kim de evinden, Allah'a ve Peygamberine hicret niyetiyle çıkar da (yolda) ölüm kendisine yetişirse, şüphesiz ki onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Vahiy kâtiplerinden Zeyd bin Sâbit (R.A.) diyor ki : **«Mü'minlerden oturanlarla, mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat edenler eşit değillerdir..» meâlindeki âyet indiğinde Peygamber (A.S.) Efendimizin yanında bulunuyordum. Orada hazır bulunan İbn Ümmi Mektum (R.A.) inen âyeti işitince, «Nasıl olur? Ben a'mayım, göremiyorum!.» diyerek üzüldüğünü dile getirdi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimizin, -vahyin indiğini hissedince- rengi değişti, bayılır gibi oldu; o sırada dizime dayanmıştı; yemin ederim ki dizim kırılıp ufalanacak şekilde bir ağırlık duydum. İşte o esnada vahiy iniyordu. Az sonra bu hal kalktı, Peygamber (A.S.) Efendimiz bana, «Mü'minlerden -özür sahipleri dışında- oturanlarla, mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat edenler eşit değillerdir...»** (meâlindeki) ayeti okuyarak, yazmamı emretti; ben de buyurulduğu gibi yazdım.» (1)

---

(1) Buharî - Esbab-ı Nüzul - Müslim - Lübabu't-Te'vîl

«Kendilerine haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince...» Bu âyetin Mekkeli bazı kişiler hakkında indiği rivâyet edilmektedir. Bunlar İslâm'a girdiklerini söyledikleri halde Medine'ye hicret etmediler. İmânlarını açıklarken nifaklarını gizlediler. Bedir savaşında melekler onların canını alırken, kendilerinden 97. âyette geçen soruyu sormuşlardır. (1)

«Kim de evinden, Allah'a ve Peygamberine hicret niyetiyle çıkar da (yolda) ölüm kendisine yetişirse...» meâlindeki âyet ise, Habib bin Damre el-Leysî hakkında inmiştir. Şöyle ki : **«Kendilerine yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimseler...»** meâlindeki âyeti Ashab'dan Abdurrahman bin Avf, Mekkelilere haber göndererek duyurunca aralarında çok yaşlı bulunan Habib bin Damre, oğullarına dedi ki : «Ben zayıf ve biçarelerden değilim, beni Medine'ye götürün..» onun bu isteği üzerine oğulları bir tahterevan bulup babalarını ona koyup Medine yolunu tuttular. Ten'im mevkiine gelince vefat edeceğini anladı ve sağ elini sol eline vurarak, «Allahım! şu senin, şu da Resûlünün; Resûlün sana ne ile biy'at ettiyse, ben de öyle biy'at ediyorum!» dedi ve övgüye değer bir şekilde ruhunu teslim etti. Ashab-ı Kirâm onun bu halini duyunca, «Medine'ye erişseydi mükâfatı tamam olurdu..» diyerek kendilerine göre yargıda bulundular. Bunun üzerine sözü edilen 100. âyet indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Cabir (R.A.) anlatıyor :

Resûlüllah (A.S.) Efendimizle beraber bir savaşta bulunuyorduk. Bir ara dönüp Ashabına şöyle buyurduğunu duydum :

«Medine'de öyle kişiler var ki, siz bu seferinizde ne kadar bir yol alır, ne kadar bir vadiyi geçerseniz, mutlaka onlar da sizinle beraber bulunuyorlar. Ne var ki hastalık onların çıkmasına engel olmuştur.» (3)

Hz. Enes bin Mâlik (R.A.) diyor ki :

Peygamber (A.S.) Efendimizle birlikte Tebük savaşından dönüyorduk, bir ara şöyle buyurduğunu işittim :

«Doğrusu Medine'de bıraktığımız öyle bir cemaat var ki, ne kadar iki dağ arasındaki bir yola girip yürüdükse ve ne kadar bir vadiyi aştıksa mut-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl
(2) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî
(3) Sahîh-i Müslîm : Câbir (R.A.)dan

laka onlar bizimle birlikte bulundular; ne var ki özürleri çıkmalarına engel oldu.» (1)

«Kim Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in Resûl olduğuna razı olursa Cennet ona vâcib olur.»

Bu müjdeye hayret eden Ebû Said el-Hudrî (R.A.) :

— Ya Resûlellah! bunu bir daha söyler misiniz? diye ricada bulununca, Allah Resûlü aynı hadîsi tekrar söyledi ve ilâve etti :

«Bir husus daha var ki, Allah Cennet'te kulunu yüz derece yükseltir ki her bir derece arası gökle yer arası gibidir.»

Ebu Saîd (R.A.) sordu :

— O husus nedir?

Cevap verdi :

«Allah yolunda cihattır.» (2)

«Kim Allah'a ve Pygamberine imân eder, namazını kılar, zekâtını verir, hacce giderse -ister Allah yolunda cihat etsin, isterse doğduğu yerde oturup cihada çıkmasın- Allah'ın onu Cennet'e koyması (sünnetullah gereği) bir haktır.»

Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm :

— Ey, Allahın Peygamberi! Bu sözünüzü insanlara duyurup müjdeliyelim mi?

Diye sorduklarında, şöyle buyurdu :

«Şüphesiz ki Cennet'te yüz derece vardır; Allah onları kendi yolunda cihat edenlere hazırlamıştır. Her derece arası yerle gök arası gibidir. Allah'tan istediğinizde, Firdevs cennetini isteyin. Çünkü bu cennet, cennetlerin ortasında bulunup en yüksek olanıdır. Cennet'in ırmakları Firdevs'ten kaynayıp çıkar.» (3)

ÜÇ SINIF ARASINDA KISTAS

İlgili 95 ve 96. âyetlerle Allah yolunda cihadın önemi belirtilirken Müslümanların bu konuda üçe ayrıldığına işâret ediliyor :

(1) Sahih-i Buharî : Enes bin Mâlik (R.A.)den
(2) Sahih-i Müslim : Ebû Said el-Hudrî (R.A.)den
(3) Sahih-i Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den - Ahmed : 2/325, 339

1. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihada çıkanlar.

2. Mallarıyla, hiç değilse iyi niyet ve güzel duâlarıyla Allah yolunda cihada çıkanları destekleyip bir özürlerinden dolayı canlarıyla cihada katılamıyanlar.

3. Ciddi bir özürleri bulunmadığı halde gevşeklik, ya da korkaklık gösterip cihada çıkmayıp evinde oturanlar.

Buna bir dördüncüsünü de ekliyecek olursak, memleket işleriyle meşgul olup iç düzeni sağlamakla görevli bulundukları için cihada canlarıyla katılamıyanlar.

Bunlardan ilk iki sınıf ile, son dördüncü sınıf, Allah yolunda cihada çıkmış anlamını taşır: Kimi hakikî, kimi de hükmî olarak buna katılmış demektir. Üçüncü sınıf bu hükmün dışındadır. Münafıklar hariç, bunların hepsinde imân cevheri mevcuttur. Ne var ki ilk iki sınıfla dördüncü sınıf, hiçbir özürü bulunmadığı halde evinde oturup cihada çıkmayanlardan derece bakımından kat kat üstündürler. Çünkü Allah yolunda atılan her adım, verilen her kuruş bir derece yükseltir. Derecelerin ise, sonu ve sınırı yoktur. Ancak Cennet'teki dereceler yüz rakamıyla sınırlandırılmıştır.

Bu anlamda cihat, farz-i ayn ve farz-i kifaye olmak üzere ikiye ayrılır: Düşman topyekûn seferber olup savaşa çıkarsa, o takdirde -iç düzeni korumakla görevliler ve ilim tedris edenler müstesnâ- eli silah tutan bütün mü'minlerin düşmana karşı savaşması farz-i ayndır. O ülkeye uzak yerlerde bulunan, yani uzak ülkelerde olan mü'minlerin katılması ise farz-i kifayedir. Özellikle savaşacak yaşta, güçte ve zenginlikte bulunanların katılması bu hükme girer.

SAVAŞ RUHU VE AŞKI

(وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ) «Mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat edenler....»

Önce şunu belirtelim ki, savaş ruhunu kaybeden bir milletin yaşama şansı pek azdır. Yemek, içmek, evlenmek, giyinip kuşanmak gibi günlük ve haftalık ihtiyaçlar olmasaydı hayat durur, atalet başlardı. O zaman ne ciddi anlamda sanayi kurulur, ne ziraata önem verilir, ne de ülkeler bayındır hale getirilirdi. Aslında insan denilen canlının yaratılma anlam ve hikmeti kalkardı. Çünkü bu seviyede ama daha mükemmel ölçüde yaratılan başka varlıklar mevcuttur: Melekler..

İşte insanın bu ardı-arkası kesilmiyen ihtiyaçlarıdır ki, onu hayat mü-

cadelesine itiyor, elindeki nîmetin başkası tarafından kapılabilir endişesi onu ciddi hazırlıklara, akla gelmesi zor çarelere sürüklüyor. Bu itiş ve sürükleyiş insanda savaş ruhunu geliştirir; güçlü duruma gelme yollarını araştırıp bulmayı hızlandırır.

Maddî nîmetlerle birlikte, bir de din, imân, namus, şeref ve hürriyet gibi en yüksek değerde olan mânevî nîmetlere saldırma tehlikesi ise, savaşlara katılmayı kutsallaştırır, gazilik ve şehitlik gibi üstün vasıflar, savaşmayı, Allah yolunda cihat anlamına eriştirir.

İşte bu düzeye getirilen mü'minler, ölümü küçümser, Allah yolunda Allah'a kavuşmayı -peygamberlik hariç- derecelerin en üstünü kabul eder. Artık düşmanın yenemiyeceği muhteşem bir güç meydana gelir.

Kur'ân'ın **«mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat edenler»** diye övdüğü bahtiyarlar bunlardır. Bu ruh ve mânayı milletinin kalbine ve kafasına işlemesini bilmiyen veya düşünmeyen kadrolardır ki, tarihten silinme felâketini dâvet etmişlerdir.

KENDİNİ ZAYIF KABUL EDİP ALLAH YOLUNDA CİHADA KATILMAYANLAR

(قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ) **«Biz yeryüzünde (savaşamıyan) birtakım âcizler idik, derler...»**

Kur'ân burada müstesnâ bir ölçü sergilemektedir : Allah ve Resûlüne, âhiret ve hesaba inanan bir mü'min nerede bulunursa bulunsun, dinine, kültürüne, irfanına hizmetle yükümlüdür. Bir ülkede bu ölçü ve mânada hizmet imkânları ortadan kalktığı, düşman istilasına uğrayıp çareler kalmadığı zaman, mü'minin o ülkeyi terkedip hizmet imkânı bulabilecek başka bir yere hicret etmesi gerekir. Zayıflık, azınlık, imkânsızlık ciddi bir mazeret sayılmaz, sayıldığı an bulunduğu yerde durulmaz. Nitekim Mekkelilerden bir grup insan İslâm'a girdikleri halde ciddi bir hizmet vermemekle beraber, bulundukları yeri terkedip Medine'ye hicret etmeyi düşünmemişlerdi. Allah onların bu şaşkın halinin portresini çizerek mü'minlere şu ilâhî tabloyu göstermektedir :

«Kendilerine (bu konuda) haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince, onlara: «Ne işte (ve hizmette) bulundunuz?» diye sorarlar. Onlar da : «Biz yeryüzünde (savaşamıyan, cihada katılamıyan) birtakım âcizler idik,» derler. Melekler: «Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya?!» derler.

Hayat ve hürriyet zayıfların yüzüne gülmez. Allah'ın bahtiyar kulları için hazırladığı ebedî saadet yurdu böylelerine pek kapısını açmaz. Onlar için iki ayrı azâp vardır: Biri, dünyada başka milletlerin boyunduruğu altında bir ömür tüketmek; maddecilerle imânsızların alay konusu olmak suretiyle aşağılık bir hayat sürmek; diğeri, âhirette aşağılık çukurunda zillet ve meskenet ateşiyle yanmak..

Böyleleri ölmeden evvel dönüş yapar, tevbe ve istiğfarda bulunup Allah yolunda hizmete gönül verirse, bağışlanmaları umulur. Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İSLÂM'DA HİCRET VE SEBEPLERİ

(قَالُوٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا) **«Melekler: Allah'ın arzı geniş değilmiydi, orada hicret etseydiniz ya?! derler.»**

İslâm'ın ilk yıllarında ferdin ve cemaatin genel durumu, içinde bulundukları siyasî ortam dikkate alınarak üç sebepten dolayı hicret meşru' kılınmıştır :

1. Din ve inancı alay konusu edilip ibâdet hürriyeti elinden alındığında, bulunduğu ülke, ya da belde veya kabileyi terkedip insanca yaşama ve mü'mince dindar olma hürriyeti bulunan başka bir yere göçetmek.

Böyle bir ortamda hicret vâcip olur. Aşağılanmaya, hürriyetsizliğe katlanıp, Allah ve Resûlüne karşı edep ve terbiye dışı sözlerle saldırıya kulakları tıkayıp kalmak, mü'minin ruhunun yüceliği, imân cevherinin yüksek değeriyle elbetteki bağdaşamaz, uyum sağlayamazdı.

2. Dinsizlerin, imânsızların, putperestlerin saldırısını durduracak devlet otoritesi bulunmayan ve Müslüman Cemaati devamlı surette tedirgin ve huzursuz eden, bütün organların dinsizlerden yana işler durumda bulunan bir ülkede veya kabilede haklarını koruyacak, din ve hayat hürriyetine sahip çıkacak güçte olmayan Müslümanların toplu halde âdil bir ülkeye, ya da kabileye hicret etmeleri vâcib sayılmıştır. Habeşistan'a ayrı zamanlarda hicret eden iki grup Müslüman Cemaatin durumu bunun açık belgesidir.

3. Müslüman Cemaati, bulunduğu yerde dinî vecibeleri ilâhî nizama uygun yerine getiremiyor, İslâm ahlâkıyla yaşayamıyorsa o zaman buna elverişli bir başka ülkeye veya kabileye hicret etmeleri gerekir. Mekke'den Medine'ye plânlanan hicret bunun güzel bir örneğidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah yolunda cihadın önemi belirtildi, bu yolda mallarıyla canlarıyla kendini Allah'a verenlerin âhirette elde edecekleri yüksek derecelere dikkatler çekildi ve cihadın dünya hayatında hürriyet, şeref, itibar gibi verimli ürünlerine işârette bulunuldu. Aşağıdaki âyetlerle kendini büyük dâvalara adayan mücahitlerin savaşta namaz denilen ve her an Allah ile kulları arasında irtibat sağlamaya yarıyan ibâdeti nasıl yerine getirecekleri belirtiliyor. Sonra da namazın belli vakitlerde mü'minlere farz olduğu hatırlatılıyor.



وَاِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ
اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا اِنَّ الْكَافِرٖينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبٖينًا ﴿١٠١﴾
وَاِذَا كُنْتَ فٖيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمٖيلُونَ عَلَيْكُمْ
مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى

مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُٓوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا
حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِر۪ينَ عَذَابًا مُه۪ينًا ﴿١٠٢﴾
فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ
كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا ف۪ي
ابْتِغَٓاءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ
وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿١٠٤﴾

MEÂLİ :

101— Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda (veya hafif tutmanızda) size bir vebâl yoktur. Doğrusu kâfirler sizin çok açık düşmanlarınızdır.

102— Ve sen içlerinde olup da onlara namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursun, silâhlarını da yanlarına alsınlar. Secde ettiklerinde(n hemen sonra) arkanızda yerlerini alsınlar. Bu defa henüz namaz kılmayan diğer kısım gelip seninle beraber namaz kılsınlar; tetikte olup silâhlarını yanlarında tutsunlar. Küfredenler, silâhlarınızdan ve eşyanızdan gaflet etmenizi ve böylece size birdenbire baskın yapmayı isterler. Eğer yağmurdan tedirgin olur veya hasta bulunursanız, silâhlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur; ama her şeye rağmen tetikte olun, ihtiyatlı davranın. Şüphesiz ki Allah kâfirlere aşağılayıcı, horlayıcı bir azâp hazırlamıştır.

103— Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek oturarak, gerekse yanlarınız üzerine bulunurken Allah'ı anın, (korkuyu atıp) kalbiniz yatışınca da

tam olarak namazı kılın. Çünkü namaz belirli vakitlerde mü'minler üzerine farz kılınmıştır.

104— (Düşmanınız olan) kavmi (kâfirleri) tâkip etmekte gevşeklik göstermeyin. Siz acı ve kaygı duyuyorsanız, herhalde onlar da sizin duyduğunuz gibi acı ve kaygı duyuyorlar; kaldı ki siz onların ummadıkları şeyi Allah'tan umuyorsunuz. Allah bilendir ve yegâne hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Ebû İyaş (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) ile birlikte öğle namazını kıldık. Müşrikler neden sonra akıllarına gelmiş, «Muhammed'le arkadaşları namaz kılarken üzerlerine saldırmalıydık, fırsatı kaçırdık..» diyerek hayıflanmışlar; aralarından bazısı. «üzülmeyin, biraz sonra bir namaz vakti daha gelecek ki bu onlara babalarından daha sevimlidir : İkindi namazı...»

Bunun üzerine Melek Cebrâil yukarıdaki âyetle indi. (1)

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan sahih rivâyete göre, sözü edilen öğle namazı ASFAN mevkiinde kılınmıştı.

Ya.lâ bin Umeyye (R.A.), Hazret-i Ömer'den (R.A.) düşman korkusundan dolayı namazı kısaltmaktan sordu ve artık pek korku kalmadı, yolculuk halinde yine namazı kısaltabilir miyiz? diye ilâve ettiğinde, Hz. Ömer (R.A.) ona : «Senin hayret edip sorduğun gibi, ben de Peygamber (A.S.) Efendimize sordum, bana : **«Bu Allah'ın size tasaddukta bulunduğu bir sadakadır, O'nun sadakasını kabul edin..»** buyurdu. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«(Seferî namazların dört rek'atli olanlarında kasr), Allah'ın size tasaddukta bulunduğu bir sadakadır; O'nun sadakasını kabul edin..» (3)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Medine'den çıkıp Mekke'ye yolculuk yaptığında, âlemlerin Rabbinden başka hiçbir şeyden korku ve endişesi kalmadığı halde yine de dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kıldı.» (4)

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - İbn Cerîr Taberî
(2) Kurtubî - İbn Cerir Taberî. - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr
(3) Tirmizî : Hadisün Hasenün/tefsîr: 4 - Müslim/müsafirîn : 4
(4) » »

Hâris bin Vehb (R.A.) diyor ki :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz olmuş olacak şeylerden güven içinde bulunduğu halde Mina'da bize (dört rek'atli farzları) iki rek'at olarak kıldırdı. Ebû Bekir ile Ömer (Allah ikisinden de râzı olsun) böyle kıldırdılar.» (1)

Abdullah bin Abbas (R.A.) diyor ki :

«Allah (C.C.) namazı Peygamberimiz Muhammed'in (A.S.) dili üzerine hazerde dört rek'at, seferde iki rek'at olarak farz kıldı. Korkulu zamanlarda ise bir rek'at olarak kılınmasını emretti.» (2)

Hz. Sâlim (R.A.) babasından rivâyetle diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz seferde düşman saldırısı endişesi başgösterdiğinde askeri ikiye ayırdı, her bir grupla bir rek'at kıldı. Sonra her grup birer rek'at daha kılıp namazlarını tamamladılar.» (3)

İbn Abbas'ın ifadesinden korku namazının bir rek'at farz kılındığı, Sâlim'in rivâyetinden iki rek'at kılınması gerektiği anlaşılıyor. Bu konuda geniş bilgi için fıkıh kitaplarında SEFERÎ NAMAZ ve KORKU NAMAZI bölümlerine bakılması tavsiye edilir.

NAMAZI KISMAK VEYA KISALTMAK

(وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ)«Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur.»

KASR : Namazın rek'at sayısını azaltmak anlamına geldiği gibi namazın keyfiyetinde, yani rükû' ve secdelerinde kısma yaparak bunları baş işâretiyle yerine getirmek anlamına da gelir. Ayrıca KASR'ın bir süre alıkoymak, geciktirmek mânasında da kullanıldığı görülmüştür. Bu takdirde seferî halde düşman korkusu söz konusu olduğunda namazı kazaya bırakmak hükmü de çıkar.

Bunlar ihtimal olmakla beraber birinci mâna daha sahihtir. Çünkü cümlede kullanılan MİN harfi teb'iz içindir; bu da namazın bazı rek'atleriyle yetinmeyi ifâde eder.

(1) Sahih-i Buharî
(2) Sahih-i Müslim
(3) el-Cemaa - İbn Cerir

Hanefî imamlarına göre, düşman korkusu olsun olmasın üç konaklık, ya da fazla mesafede sefere çıkılınca dört rek'atli farzları iki rek'at kılmak vâcibdir. Terki günaha neden olur. Düşmanın bir baskın ve benzeri fenalıkta bulunma endişesi başgösterdiği zamanlarda ise, baş işâretiyle değil, namazı kazaya bırakmak daha uygundur. (1)

Nitekim Hz. Aişe (R.A.)dan yapılan sahih rivâyette :

«Namaz önceleri ikişer rek'at olarak farz kılındı. Sonra eyleşik durumda öğle, ikindi ve yatsı namazları dört rek'ate çıkarıldı. Yolculuk halinde ise, ilk farz kılındığı ölçü ve sayıda bırakıldı.» denilmektedir.

İbn Abbas ve Cübeyr bin Mut'im'a göre de, namaz hazerde dört, seferde iki rek'at olarak farz kılınmıştır. (2)

İmam Mâlik ile İmam Şâfiî'ye göre : Seferde namazı kasretmek, yani dört rek'atli olanları iki rek'at halinde kılmak sünnettir. Malikî imamlarından Ebu Saîd Ferviy'ye göre, seferî bulunan mü'min dörtle iki arasında serbesttir. Sahih olan da budur.

İmam Şafiî bu konuda şunu da söylemiştir: «Namazı, düşman korkusu olmadığında seferî halde iken kısaltmak sünnet ile; düşman korkusu bulunduğu seferî hallerde ise kısaltmak veya kısmak Kitap ve Sünnet ile sâbit olmuştur.»

O halde seferde dört rek'at kılan kimseye bir şey gerekmez, ne var ki sünnete uyarak iki rek'at kılması daha uygundur. Ahmed bin Hanbel'in de görüş ve ictihadı bu anlam ve ölçüdedir.

Bir adam Abdullah bin Ömer'e sordu :

— Biz Kur'ân'da eyleşik haldeki namaz ile korku namazı hakkında açıklama buluyoruz, ama yolculuk halindeki namaz hakkında bir şey bulamıyoruz; bu hususta bizi aydınlatır mısın?

Hz. Abdullah şu cevabı verdi :

— Kardeşim oğlu! Allah bize Muhammed'i (A.S.) gönderdiğinde bir şey bilmiyorduk, hepimiz sırılsıklam câhil idik. O ne yaptıysa biz de onu yaptık; O, seferde iki rek'at kıldı, biz de iki rek'at kıldık ve kılıyoruz.

İmam Kurtubî bu konuda diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yapmış olduğu bütün seferlerinde -Allah'tan başka hiçbir şeyden korku ve endişesi kalmadığı halde- dört rek'at-

---

(1) Sahîh-i Buharî'ye, Kasr-ı salât faslına bak.
(2) Sahîh-i Müslim'e, Kasr-ı salât faslına bak.

li namazları iki rek'at, akşam namazını üç rek'at olarak kıldığı sahih rivayetlerle sâbit olmuştur. Böylece seferî namazın iki rek'at olarak bize intikali bir sünnettir.

Nitekim Hz. Ömer (R.A.), korku ve endişenin kalmadığı hallerde namazın kısaltılıp kısaltılmıyacağını Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sormuş, Efendimiz ona şu cevabı vermiştir :

«Bu bir sadakadır ki Allah size tasaddukta bulunmuştur. Onun sadakasını kabul edin!.» (1)

Ashabdan Hz. Hanzele (R.A.), İbn Ömer'e (R.A.) :

— Ya Abdullah Seferî namaz kaç rek'attir? diye soruyor. O da şu cevabı veriyor :

— İki rekattir...

Hanzele devamla :

— **«Küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz..»** (meâlindeki) âyete ne dersiniz?

Diye sorunca, İbn Ömer (R.A.) :

— Seferî namazın iki rek'at olarak kılınması Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sünnetidir, diye cevap veriyor.

Konuyu Mezhep İmamlarının Görüşüne Göre Özetliyelim :

a) Yolculuk halinde -düşmanın saldırı endişesi bulunsun bulunmasın- dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kılmak bi'l-icmâ' câizdir. Ancak İmam Ebû Hanîfe'ye göre bu vâcibdir.

İmam Mâlik'ten bu hususta iki rivâyet yapılmıştır: Birine göre vâcib, diğerine göre sünnet olduğu anlaşılıyor. İmam Şâfiî ve Ahmed bin Hanbel'e göre, sünnettir.

b) Seferde iki rek'at kılmak KASR mıdır, yoksa seferî namaz doğrudan doğruya iki rek'at olarak mı farz kılınmıştır? İmam Ebû Hanîfe'ye göre KASR değil, iki rek'at olarak farz kılınmıştır. Âyetteki KASR'dan maksat, seferde korkulu anlarda rükû' ve secdeleri baş işâretiyle yerine getirip namazı hafif tutmaktır.

Diğer mezhep sâhibi üç imama göre, bu bir KASR'dır, yani namaz (öğle, ikindi ve yatsı namazları) dörder rek'at olarak farz kılınmış, sonra

(1) Tirmizî/tefsîr : 4 - Müslim/müsafirîn : 4 - İbn Cerir Taberî - İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ'

mutlaka seferde ikişer rek'ate indirilmiştir. Bu bir ruhsattır, azimet değildir.

Her birinin kendi ictihat ölçülerine göre, sağlam delilleri vardır. Geniş bilgi için dört mezheple ilgili Abdurrahman el-Cezîrî'nin eserine, Zeylaî'nin Nasbu'r-Râye adlı kıymetli kitabına ve diğer kaynak fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi uygun olur.

KORKU NAMAZI NASIL KILINIR?

a) İmam Ebû Yusuf ile Hasan bin Ziyad'a göre, bu namaz Peygamber (A.S.) Efendimize hastır, ümmete teşmil edilemez, yani Peygamberden sonra başkasına bu hususta cevaz verilmemiştir.

b) Şafiî fukahasından Müzenî'ye göre, önce sâbit olmuş, sonra hükmü kaldırılmıştır. Çünkü âyette hitap özellikle peygamber (A.S.) Efendimizedir.

c) Cumhur-i Ulemâye göre, hitap has, emir ammdır; yani ümmete de şâmildir. Hulefâ-i Râşidîn'den bazısı ve Ashab-ı Kiram'dan birkaç zatın Peygamber (A.S.) Efendimizin vefatından sonra seferî halde korku baş gösterdiğinde Korku Namazını kıldırdıkları sahih kaynaklardan tesbit edilmiştir. Nitekim HERÎN GECESİ Hz. Ali (R.A.) bu namazı bizzat kıldırmıştır. Ebû Musa el-Eş'arî (R.A.) ise, Taberistan'da bulunduğu sırada sebepler ortaya çıkınca bu namazı cemaate kıldırmıştır.

d) Hattabî'ye göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz korku namazını muhtelif yerlerde ve farklı biçimlerde kıldırmıştır; hepsi de namazın ruhuna ve esasına uygunluk içinde aynı noktada birleşir. Geniş bilgi için kaynak fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye olunur.

Düşmanın kıble cihetinde bulunmasıyla, başka bir cihette bulunması, farklı durumlar meydana getirir ve ona göre imam, askere namaz kıldırır.

Savaş İyice Kızıştığında

Savaş iyice kızışıp herkes can derdine düştüğünde namaz vakti az kalmışsa ne yapılır? Böyle bir durumda herhalde namaz kılmak gerekir mi, yoksa kazaya mı bırakmak daha uygundur? Mezhep İmamlarının bu mesele hakkındaki tesbit ve ictihatları farklıdır :

— İmam Şâfiî'ye göre, yaya ve süvari olarak hem savaşa devam edilir, hem bu arada baş işâretiyle namaz iki rek'at olarak kılınır.

— İmam Ebu Hanîfe'ye göre, böyle bir durumda baş işâretiyle namaz kılınmaz, kazaya bırakılır.

NEDEN KORKU NAMAZI?

Namaz her ân insan ruhunu tazeliyen ilâhî bir iksir, lâhutî bir ışıktır. Barış ve huzur günlerinde ruhu cilâlar, vicdanı geliştirip çok duyarlı kılar; akıl ile imân arasında en sağlam köprünün kurulmasını sağlar. Kalbe kuvvet, dimağa berraklık getirir. Ruhumuzu saran kötü düşünce ve niyetleri hayra çevirir. Günlük yaşantımızda bozulan sinir sistemimizi sür'atle düzeltir. Beden ile ruh arasında dengeyi, insan ile hayat kanunu arasında uyumu gerçekleştirir.

Savaş ve korkulu zamanlarda, felâket günlerinde olaylara karşı dayanmayı, düşmana kahramanca karşı koymayı, ölümün yokluk olmadığını, bilakis daha geniş ve huzurlu bir hayata açılan kapı olduğunu en duyarlı biçimde fısıldar. Allah'a daha çok itaatlı olmayı hatırlatırken baştaki emir ve kumanda sahiplerine gönülden uymayı için için telkin eder. İmana güç, irfana ışık, sabra açıklık, hakkı teslimiyete mutlak anlamda bağlılık sunar.

Bunun için Allah : «**Namaz kıl!**» diye emretmiştir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : «**Namaz gözümün aydınlığıdır..**» buyurmuştur. Savaşta korkulu zamanlarda bile insandan yana bunca yarar ve fazîletleri beraberinde taşıyan namazın terkedilmemesi hatırlatılıyor. Bir rek'atle olsun, İslâm'ın birlik ve dirlik, itaat ve teslimiyet dini olduğu çevreye yansıtılmalı; Allah'a ve emir sahiplerine itaatın ölçü ve anlamı sergilenmeli; mü'minlerin her yerde ve her olay karşısında Allah'ın yüce kudret ve sanatını görebilmeleri sağlanmalı.

NEDEN BEŞ VAKİT?

Önce şunu belirtelim ki, bedenî yapımız günde en az iki, ya da üç defa ölçülü biçimde gıda almakla varlığını koruyabilmekte ve yaşama şansına sahip olabilmektedir. Yaratıcı yüce kudret, beden makinasını bu özellik ve nitelikte yaratmıştır. Ona gıda vermek zorunda olduğumuzu biliyoruz. Hiç kimse aksini iddia edemez. Aksine bir yol tutan, bedeniyle bağlı bulunduğu hayat kanunu arasında bir boşluk meydana getirmiş olur ki, bunun sonu ölümdür. Ruhî yapımıza gelince: Yaratıcı yüce kudret, ona günde belirli vakitlerde beş defa gıda verilmesini planlamış ve bu yapının öz varlığını sürdürebilmesi, yaratıldığı amaca yönelmesi için değişmez kanunlar koymuştur. Günde beş vakit namaz ruhun değişmeyen en yararlı gıdası olarak bulunuyor. Bu ibâdeti belli ve belirli vakitlerde yerine getirmek ne kadar yararlıysa, terkedilmesi de o nisbette zararlıdır.

Büyük Müfessir Fahruddin Râzî, Mefatihü'l-Gayb (Gaybin Anahtarları) adlı paha biçilmez eserinde beş vakit namazın hikmet ve felsefesini çok usta bir uslûp ve yüksek düşünce ürünü olarak açıklamıştır. Biz bu nefis parçayı özetliyerek sunuyoruz:

Namazın belirli beş vakitte kılınması son derece makul ve güzel bir ölçü ve anlam arzetmektedir. Çünkü şu âlemde her şey kendi durumunun ve varlığının hikmeti özelliğine göre beş mertebe üzere bulunuyor:

1. Yokluk karanlığından varlık alanına geliş.

2. Bir süre artıp eksilmeden eriştiği kemal üzere duraklayıp kalış.

3. Bir süre sonra bulunduğu duraklama mertebesinden yavaş yavaş iniş.

4. Daha sonra hızlı bir iniş ve batış.

5. Batıştan sonra bir süre izinin kalışı ve sonra da belirsiz hale gelişi..

İnsan dahil bütün canlıları ve bitkileri ele alacak olursak, her birinin bu beş mertebede bir ömür sürdüğünü görürüz. Kademeli çıkış ve inişleri, sonra da belirsiz hale gelmeleri bütün açıklığıyla hergün gözlerimizin önüne serilmektedir. Güneşin her gün doğuş ve batışı ve bu ikisi arasındaki mertebeleri aşması ile insan hayatı ve beş vakit namaz arasında bir bağlantı yok mudur? Güneşin doğuşu, çocukluğu; gökkubbesi ortasına gelip ışınlarının artması, güçlü bir enerji sergilemesi gençliği; duraklama devresi, gençliğin bir süre devamını; batıya doğru yavaş yavaş meyletmesi, noksanlığın baş göstermesini; ikindiden sonra sararıp belirgin ölçüde batmaya yüztutması, yaşlılığın son demlerini; ufukta kaybolması, ölümü ve battıktan sonra bir süre ufukta izinin kalması ve bir müddet sonra tamamen kaybolması, ölümden bir süre sonra unutulmayı anlatır. Beş vakit namazla ömrümüz arasındaki çağrışımı tekrarlayıp durur.

Evet, bu öyle bir düzendir ki şaşmayan kanunlarla hedefine doğru akıp gitmektedir; değiştirilmesi ise mümkün değildir. Allah'tan başka bir gücün böyle bir düzeni kurmaya elbette ki kuvvet ve kudreti yetmez. Çünkü canlıların kuvvet ve kudreti sınırlı ve sonludur. Allah'ın kuvvet ve kudreti sonsuz ve sınırsızdır.

O halde insan ömrünün beş devresini simgeliyen beş vakitte, O sonsuz ve sınırsız Kudretin emrine uyarak namaz kılmamız; yüce yaratanın huzurunda mahviyet ve teslimiyet içinde kulluk görevimizi yapmamız kadar tabii ne olabilir?

Kur'ân-ı Kerîm'de beş vakit namaz böylesine yüksek ve derin anlam-

lı bir tasvirle şöyle açıklanmıştır:

«Akşamlarken, sabahlarken Allah'ı tesbih edin (O'nun için namaz kılın). Hamd (her türlü övgü) göklerde de, yerde de O'na mahsustur, (övülmeğe ancak O lâyıktır). İkindi vaktinde de öğleye girerken de (O'nu tesbih edin, namaz kılın).» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle savaştan ve onunla ilgili hükümlerden bahsedildi. Sonra yanlışlıkla adam öldürmenin cezâ ve keffareti açıklandı. Kasden bir mü'mini öldürmenin büyük bir cinayet, taşınması çok zor ağır bir vebâl olduğu belirtildi. Sonra savaşlarda korkulu anlarda insana umut ve cesaret veren korku namazının nasıl kılınacağı konu edinildi. Aşağıdaki âyetlerle, henüz İslâm'ın derin zevkini kalbine yerleştiremiyenlerin savaşa karşı kayıtsız kaldıkları gibi, savaş dışında da Peygamber (A.S.) Efendimizi yanıltmak için yalan ve bir takım düzenlere başvurdukları belirtiliyor. Allah'ın indirdiği Kitap ve ondaki hükümler doğrultusunda insanlar arasında hükmedilmesi emrediliyor. Haksızlardan yana eğilimde bulunulmaması, haksızın savunulmaması hususunda gereken uyarı yapılıyor.

—oOo—

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ
النَّاسِ بِمَا أَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾
وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ

(1) Rum sûresi Âyet : 17-18

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطًا ﴿١٠٨﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ
جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَك۪يلًا ﴿١٠٩﴾

MEÂLİ :

105— Allah'ın sana gösterdiği ölçü ve anlamda, insanlar arasında hükmedesin diye bu Kitab'ı hak olarak şüphesiz biz sana indirdik. Artık hâinlerden yana savunucu olma!.

106— Ve Allah'tan mağfiret (günahların bağışlanmasını, temizlenmesini) işte. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

107— Kendi kendilerine hıyânet eden (güveni kötüye kullanan, nefs ve şeytan doğrultusunda hareket eden)lerden yana çekişip uğraşma. Şüphesiz ki Allah, hâinlikte aşırı giden günahkârı sevmez.

108— İnsanlardan gizlerler de Allah'tan gizlemezler; halbuki Allah'ın râzı olmayacağı sözü geceleyin kurup düzerlerken, O, onlarla beraberdir. Hem Allah onların yapageldiklerini (ilmiyle, kudretiyle) kuşatmıştır.

109— İşte siz öyle kimselersiniz ki, dünya hayatında onlardan yana çekişip uğraşırsınız, ya kıyâmet günü Allah'a karşı kim onlardan yana savunuculuk yapıp uğraşacak? Ya da kim onlara vekîl olacak?

İNİŞ SEBEBİ

Henüz İslâm'a yeni girmiş, Allah ve Peygamber sevgisini yeterince ruhuna ve vicdanına sindirememiş Tu'me bin Ubeyrik adındaki bir adam, yaratılışı ve bulunduğu çevre itibariyle kronik bir hırsızdı. Bir gün komşusu Katade bin Numan'ın evine girerek ona ait bir zırhı çalıp içinde un bulunan bir dağarcığa yerleştirerek Zeyd bin Sem'an adındaki yahudinin evine götürüp bırakmış; dağarcık yırtık olduğundan yolda dökülen un dikkat çekecek şekilde iz bırakmıştı. Zırhın çalındığının farkına varılmış ve Tu'me aranmıştı. Ne var ki, Tu'me haberi olmadığına yemin etmişti. Onun bıraktığı izi takip edenler, sözü edilen yahudinin evine gidip zırhı orada bulmuşlardı. Yahudi onu Tu'me'nin getirip koyduğunu söylemiş ve birkaç

yahudi de ondan yana şahitlik etmişlerdi. Tu'me'nin mensubu bulunduğu Zafer Oğulları kabilesi, onu temize çıkarmayı plânlamışlardı. Durum Peygamber (A.S.) Efendimize intikal edince, davacı ile davalıyı dinlemiş, Tu'me yemin etmiş, Zafer Oğulları onun lehine tanıklıkta bulunmuşlardı. Bu durum karşısında Peygamber (A.S.) Efendimiz Tu'me'den yana hüküm vermek istemiş, ancak çok geçmeden yukarıdaki âyetler inmişti. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Haberiniz olsun ki, ben de ancak bir insanım, (davalı ile davacıyı) dinlerim, ama sizden biriniz delil ve hüccetini diğerinden daha güzel ve daha açık anlatabilir, ben de onun lehine hüküm verebilirim. O halde kime bir müslümanın hakkını alıp verirsem, o bir parça ateşten başkası değildir; isterse onu taşır, isterse terkeder.» (2)

«Aranızda, üzerime vahiy inmeyen hususta ancak kendi re'yimle hükmederim.» (3)

PEYGAMBERİN YARGIDA YERİ VE YETKİSİ

Peygamber (A.S.) Efendimiz ilâhî vahye bağlı bir insandır. Allah'ın ona gösterdiği yoldan yürür, sunduğu bilgi ile amel eder. Bu açıdan aldığı vahye dayanarak hem yasama, hem yürütmeyle yükümlüdür. Kendi görüş ve arzusuna göre hüküm vermez. Kesin ölçüde bildiği bir hakkın tersine yargıda bulunmaz. Belge ve deliller yanıltıcı olabilir; o da bunların tesirinde kalarak haksızı haklı gösterebilir. Ama böyle bir ortam doğunca Allah derhal dâvanın iç yüzünü, haksızın kim olduğunu vahiy suretiyle bildirerek dış görünüşüyle haklı gibi anlaşılanın haksız olduğunu Resûlüne bildirirdi. Özellikle insan haklarıyla ilgili dâvalarda...

O halde Peygamber (A.S.) Efendimiz ictihatta bulunup kıyasa kapı açma yetkisine sahip değil miydi? Şüphesiz ki Peygamber (A.S.) vahye ve kitaba dayanarak hareket ederdi. Ancak bir mesele hakkında ilâhî beyân bulunmadığı takdirde, Kur'ân'ın o meseleye esas teşkil eden genel, ya da hitap yönüyle özel hüküm ve kurallarına kıyas yapmak için ictihatta bulunma yetkisine sahipti.

«Bazı işler için senden izin isterlerse, onlardan dilediğine izin ver. On-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Kurtubî - Mefatihü'l-Gayb

(2) Buharî/hiyel: 10, mezâlim: 16, ahkâm: 20, 29, 31 - Müslim/akdiye: 7 - Ahmed bin Hanbel: 3/33 - 5/41, 454

(3) Ebû Dâvud : Usame bin Zeyd (R.A.)dan/akdiye: 7

lar için Allah'tan bağışlanma isteğinde bulun.» (1)

«Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve yalancılar bilininceye kadar neden onlara izin verdin?» (2)

Meâlindeki âyetler, Peygamber'in bazı konularda kendi re'yi ve ictihadıyla iş görme, yargıda bulunma yetkisine sâhip olduğunu göstermektedir.

«Allah'ın sana gösterdiği ölçü ve anlamda, insanlar arasında hükmedesin diye bu Kitab'ı hak olarak şüphesiz biz sana indirdik..» âyeti ise kıyas ve ictihada işâret etmektedir. Nitekim İmam Kurtubî, **«Allah'ın sana gösterdiği..»** cümlesini ya vahiy ve nass ile, ya da vahyin genel ölçü ve kuralına uygun biçimde, bir açıklık getirerek yorumda bulunmuş ve : «Bu, kıyasta bir asıl ve temeldir.» demiştir. (3)

Ünlü Müfessir Fahruddin Razî de bu konuya dokunarak şöyle bir yorumda bulunmuştur :

«Kıyas'ın bir hüccet olduğu, delillerle sâbit olmuştur. O halde kıyas ile amel etmek, hakikatte nass (Kitap ve Sünnet'in açık ve kesin emri) ile amel etmektir. Ölçü bu olunca, yukarıdaki âyeti şöyle yorumlayıp takdir edebiliriz: Allah bir bakıma Peygamberine şöyle buyuruyor:

«Hakkında susulup hüküm verilmiyen mesele, hakkında nass bulunan meselenin hükmü gibidir. şeklinde sende kuvvetli zan meydana gelirse, bilmiş ol ki, sana olan teklîfim, kuvvetli zannına göre amel etmendir.»

O halde kıyas ile amel, nassın kendisiyle amel etmektir.» (4)

HAKLI OLDUĞU BİLİNMEDİKÇE KİŞİYİ SAVUNMAMAK

Kur'ân ilgili âyetle, hüküm verme hususunda Peygamberin (A.S.) nasıl bir yol takip edeceğini belirttikten sonra, davalı ya da davacının savunmasını kendi üzerine alan vekillerin, haklı olduğunu tesbit edip gerçeği öğrenmedikçe böyle bir yola girmemelerine işâret edilerek gereken uyarıyı yapıyor.

Çünkü vekil, davacı ya da davalının savunması teklifiyle karşılaşınca, önce delilleri, belgeleri toplayıp gözden geçirmeli, müvekkilinin haksız ol-

---

(1) Nûr sûresi âyet : 62
(2) Tevbe sûresi âyet : 43
(3) el-Camiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân : 5/376 - Kahire : 1967
(4) Mefâtihü'l-gayb/Fahruddin Razi - : 3/445 - Âmire: 257

duğuna bilgi veya kuvvetli zan edindikten sonra onun savunmasını kendi üzerine almamalıdır. Çünkü aksine bir tutum haksızı haklı yerine sokabilir, böylece insan hakları zayi edilir, adâlet yerini bulmamış olur. Böyle bir sonucun vebâlı taşınmıyacak kadar ağırdır.

Şevkanî Fethü'l-Kadîr'de sözü edilen âyetin yorumunu yaparken diyor ki : «Haklı olduğunu bilmedikçe bir kişiyi savunmak, ondan yana olmak, hiç kimse için câiz değildir.» Âyette buna işaret ve delâlet vardır.

107. Âyetle kendi nefslerine hıyânet edip güveni kötüye kullanandan yana olmayı yasaklarken, aksine bir yol tutanlar için nasıl elim bir sonuç hazırlandığı 109. âyetle şöyle açıklanıyor:

«İşte siz öyle kimselersiniz ki, dünya hayatında onlardan yana çekişip uğraşırsınız, ya kıyâmet günü Allah'a karşı kim onlardan yana savunuculuk yapacak? Ya da kim onlara vekil olacak?»

MÜSLÜMANLARDAN YANA HÜKMETME ARZUSU

İniş sebebinde belirtildiği gibi, dış görünüşüyle Müslüman sayılan, aynı zamanda hırsızlıkla suçlanan Tu'me'yi temize çıkarmak için bağlı bulunduğu kabilenin ileri gelenlerinden bir cemaatin harekete geçmesi, asıl suçlu ortada dururken onu bir Yahudiye yükliyerek, Tu'me'yi Peygamber huzurunda savunmaları, aynı zamanda bunların hepsinin de zahiren Müslüman bulunması, Peygamber (A.S.) Efendimizi Tu'me'den yana bir hüküm vermeye itiyordu. Halbuki Yahudi suçsuz, Tu'me ise suçlu idi. Bu da Kur'ân'ın ve İslâm'ın insanlıktan yana sunduğu adâlet ve hakkaniyeti zedeler ölçüdeydi. Gerçi Peygamber (A.S.) Efendimiz mevcut delilleri değerlendirerek bir hüküm vermek istiyor, ama acele de etmiyordu. Ne var ki toplanan deliller hakikati yansıtmaya yeterli değildi; daha detaylı bir araştırma ve belge toplama gerekiyordu. Herşeyin iç yüzünü çok daha iyi bilen Allah, dava hakkında Peygamberde (A.S.) meydana gelen kuvvetli zannın isâbetli olmadığını açıklar mahiyette âyet indirdi ve suçlunun kim olduğunu açıkladı.

İşte Kur'ân buna işaretle diyor ki :

«(Hem kendi adına, hem de kendi adamları suçlu olduğu halde onu temize çıkarmak isteyenler adına) Allah'tan mağfiret dile.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hak olarak indirilen kitap uyarınca insanlar ara-

sında hükmedilmesi emredildi. Haksız ve suçlu müslüman, haklı ve suçsuz kimse yahudi ya da müşrik olsa, yine de hak ve adâletten ayrılınmaması hatırlatıldı. Bu tür yanlış bir yola başvuran Müslümanlar hakkında istiğfarda bulunulması önerildi.

Aşağıdaki âyetlerle, günah ve kusurdan sonra pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar eden kimselerin Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulacakları müjdeleniyor.

——oOo——

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا
اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿١١٠﴾
وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِه۪ وَكَانَ اللّٰهُ
عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ خَط۪يٓـَٔةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ
بِه۪ بَر۪ٓيـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُب۪ينًا ﴿١١٢﴾

MEÂLİ :

110— Kim bir kötülük işler veya kendine haksızlıkta bulunur, sonra da Allah'a yönelip istiğfar ederse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur.

111— Kim de bir günah kazanırsa, herhalde onu kendi âleyhine kazanmış olur. Allah (her şeyi lâyıkıyla) bilendir, hikmet sâhibidir.

112— Kim de bir hatâ veya bir günah kazanır da sonra onu bir günahsızın üzerine atarsa, şüphesiz ki o, çok çirkin bir iftira ve açık bir günah ve vebal yüklenmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

Hırsızlık yapan Tu'me ve onu haksız yere savunanların ve bu doğrultuda olanların işledikleri günah, yüklendikleri vebaldan pişmanlık duyup Allah'a yönelerek tevbe ve istiğfarda bulunmalarını tahrîk ve teşvik etmek ve tevbe kapısının her zaman açık bulunduğunu, Allah'ın da çok bağışlayan ve çok merhamet eden olduğunu hatırlatmak için yukarıdaki âyetler inmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki, Allah gündüzleyin kötülük ve günah işleyenin tevbe etmesi için geceleyin (mağfiret ve tevbeyi kabul) elini açar; geceleyin kötülük ve günah işleyenin tevbe etmesi için gündüzleyin elini açar; bu hal güneş batıdan doğuncaya kadar (kıyâmet kopuncaya dek) devam eder.» (1)

«Kim güneş batıdan doğmadan önce tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder.» (2)

«Müslümanın her şeyi : Kanı, ırzı, namusu, şerefi ve malı diğer Müslümana haramdır.» (3)

«Faizin en katmerlisi, haksız yere Müslümanın ırz, namus ve şerefine dil uzatmaktır.» (4)

GÜNAH VE HATA NİSBÎDİR - İZAFÎDİR

(وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا) **«Kim bir kötülük işler veya kendine haksızlıkta bulunur, sonra da Allah'a yönelip istiğfar ederse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur.»**

Bir şeyin helâl, ya da haram kılınması nasıl bize nisbetle değer ve hüküm taşıyorsa, bir sözün veya davranışın günah ve sevâp sayılması da böyledir.

O halde insanın günah işlemesinden, haklara tecavüz etmesinden doğan kötülük, zarar ve vebal kendi aleyhinedir, ne var ki bunun bir ucu

---

(1) Müslim - Nesâî : Ebû Musa el-Eş'ari (R.A.)den
(2) » : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(3) Tirmizî - Müslim : Berâ' bin Âzib (R.A.)den
(4) Ebû Dâvud : Saîd bin Zeyd (R.A.)den

da topluma yöneliktir. Allah ise kullarının günah işlemesine, kötülük yapmasına razı değildir. Bunun için cidden gönülden pişmanlık duyup dönüş yapan, bağışlanmasını dileyen kimse herhalde Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur. İnanan bir kimse için bundan daha büyük umut ve mutluluk düşünülebilir mi?

Böyle bir umut kapısına yaklaşmak istemiyen, bilakis kendini nefsinin sınırsız ve ölçüsüz istek ve arzularına terkedip hayat dizginini madde ve şehvetten yana çevirenler, unutmasınlar ki, hiçbir günah ve kötülüğün sonunda saadet güneşinin aydınlatıcı nîmeti yoktur. Hayat kanunlarına ters düşen her söz ve davranış hiçbir zaman sâhibinin yüzünü güldürmemiştir. Güldürse bile geçici ve sahtedir. Çünkü Allah her şeyi lâyıkıyla bilen ve her şeyi hikmetle yürütendir. İşlenen her günah sahibinin aleyhinedir. Başkasına iftira atanlar ise, büyük bir günah ve taşınması güç bir vebal yüklenmiş, peşlerine korkunç bir kâbus takmışlardır.

DÖRT AYRI GÜNAHKÂR

(وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا) «Kim de bir hatâ veya bir günah kazanır da sonra onu bir günahsızın üzerine atarsa......»

1. Başkasına zarar verecek anlamda günah ve kötülükte bulunan..

2. Kendi nefsine haksızlıkta bulunup yazık eden..

3. Bir yarar sağlamak veya kendi ölçülerine göre bir zararı geri çevirmek için günah işleyen..

4. İşlediği bir günah veya kusuru başkasının üzerine atıp kendini temize çıkaran..

Konumuzla ilgili âyette, günahın bu dört farklı kademesiyle, ferdin toplumla olan ilgisinin ölçüsünü, kişinin kendi nefsiyle ilgisini, kişisel yarar ve zararıyla olan bağlantısını yansıtan müstesnâ bir anlatıma yer verilmiştir. Öyle ki, toplum yapısında ferdin yerini ve toplumdan yana davranışlarının ölçüsünü belirtmede çok kısa fakat duyarlı bir ifade kullanılmıştır. Böylece Kur'ân'da ferdin ruhunu ve vicdanını karartan günah ve kötülüğün tesir alanına dikkatler çekiliyor. Fertlerin günlük hayatı mânevî değerler doğrultusunda disipline edilmediği takdirde hem ferdin iç yapısında, hem toplumla olan bağlantısında bir takım dengesizliklerin ortaya çıkacağına işâret ediliyor.

Şahsî çıkarlarını ön plâna alıp ilâhî sınırları aşan fertlerin, toplumun zararına yaşayacağını kim inkâr edebilir? Allah böylelerinin dinî eğitimin

özel havasına sokulmasını murat etmekte, bunun için bağışlama ve temizleme kapılarını açık tutmaktadır. Önemli olan insanla Yaratanı arasında böylesine bir bağın mevcudiyetini dimağlara işlemek, ruhları bu inançla cilâlamaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gerek kendine yazık edenlerin, gerekse işlediği günahı başkası üzerine atarak toplumu rahatsız etme cesaretini kendinde bulanların, dönüş yapıp Allah'a yöneldikleri, tevbe ve istiğfarla ruhlarını kaplayan kirlerden temizlenmeyi diledikleri takdirde Allah'ı bağışlayıcı olarak bulacakları bildirildi.

Aşağıdaki âyetle, yalancı şahitlerin Peygamber'i (A.S.) vereceği hükümde yanıltmaya güçlerinin yetmiyeceği, Allah'ın ona sunduğu üstünlük, artıklık ve günahlardan korunmuşlukla suçluyu suçsuzdan, haklıyı haksızdan ayırt edebileceği; aynı zamanda elinde Kitap, kalbinde ve dimağında hikmet nurlarıyla olayların iç yüzünü görebilecek yetenekte olduğu açıklanıyor.



وَلَوْلَا فَضْلُ
اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ
وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ
وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

MEÂLİ :

113— Allah'ın sana, senden yana sunduğu fazilet ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir tayfa seni bile (doğru bir hükümde bulunmaktan) şaşırtmayı plânlamışlardı. Halbuki onlar ancak kendilerini şaşırtıp saptırır-

lar, sana hiç bir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi; sana bilmediğini öğretti; Allah'ın (bu bakımdan da) sana olan fazl u keremi çok büyüktür.

İNİŞ SEBEBİ

Kendi kavimlerinden olan Tu'me'yi haksız yere savunarak temize çıkarmak isteyen tayfanın, Peygamber (A.S.) Efendimizi, vereceği hükümde şaşırtma plânlarının müsbet sonuç vermiyeceğini açıklar anlamda inmiş ve bu hususta Müslümanlar yeterince uyarılmıştır.

HAKKIN YÜCELİĞİ

Hak her zaman yücedir. Ne hatır, ne gönül tanır; o bizatihi azizdir; dostun, yakının ve öz evlâdın çok üstünde yeri ve değeri vardır. Tu'me'nin bağlı bulunduğu tayfa, onun kronik bir hırsız olduğunu bildikleri halde yanlış bir yol tutmuş, adam kayırmayı dinî inanç ve vicdanlarının üstüne çıkarıp, Hazret-i Peygamberi (A.S.) vereceği hükümde yanıltmak istemişlerdi. Aslında bu tür düşünce ve davranışlarıyla kendileri hakkın fazîlet yolundan sapmış, İslâm'ın yüce amacından uzaklaşmışlardı.

Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelince, O, birçok fazîletlerle birlikte iki büyük lûtuf ve inâyete de mazhar olmuştu: Hakkı, adâleti ve eşitliği en hassas ölçülerle yansıtan Allah Kitab'ı ve Ondaki ilâhî muradı anlayıp kavrayacak bilgi ve yetenek. Artık Onun için haktan sapma söz konusu olabilir mi?

ALLAH'IN SUNDUĞU FAZÎLET VE RAHMET

(وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ) **«Allah'ın sana, senden yana sunduğu fazîlet ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir tayfa seni bile şaşırtmayı planlamışlardı.»**

Fazîlet, az insanda bulunan hüner ve yetenek, başkasına nisbetle bir artıklık ve yüceliktir. Değer ve bilgiyi de buna ekleyebiliriz. Peygamberlik payesi, madde ötesinden haber alma; ona göre yaşama; geleceği nübüvvet gözüyle tarama, olayların iç yüzünü bilme düzeyinde yeteneklerin en üstünü, artıklık ve yüceliğin -bir fani için- en yücesidir.

Bu düzeyde bulunan İnsan-i Kâmili, Nebi-yi Ekmel'i, dinî hükümlerde, adâletin parlak ışınlarını yansıtmada, hakkı ayakta tutmada yanıltmak ve-

ya şaşırtmak mümkün müdür? Aynı zamanda günahlardan korunulmuşluk, hüküm vermede haktan sapmamazlık, adâlet dağıtımında haklıdan yana olmaklık İnsan-i Kâmil'in, Nebi-yi Ekmel'in değişmiyen vasıflarından bir kısımdır.

SANA KİTAB VE HİKMETİ İNDİRDİK

(وَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ) **«Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi; sana bilmediğini öğretti...»**

Ayette geçen HİKMET , bu konuda; sağlam bilgi, ileriyi görme, her şeyi lâyık olduğu ölçü ve anlamda tutma, ilâhî muradı anlama, Kur'ân esrarına vakıf olma, olayları isâbetle değerlendirme, tesir altında kalmaksızın, duygusal davranmaksızın Kitab'ın nassına göre hüküm verme, dinin amaç ve hedefini koruma, insanı yaratılışındaki özelliğiyle ele alıp eğitme, fıtratına, ruhî yüceliğine uygun düzeyde ömür sermayesini değerlendirme şuurunu enjekte etme, sosyal yapıyı yine insan fıtratına göre düzenleyip sağlam temellere oturtma gibi mânaları taşımaktadır.

Hikmet'i, belirtilen anlam doğrultusunda tanımlarken, adâletsizlikte bulunmaktan, yanlış, ya da hissî hüküm vermekten, günah ve vebal işlemekten korunulmuşlukla birleştirince en mükemmel ölçüsünü bulur. Bu hal Resûlüllah (A.S.) Efendimizde son derece belirgin idi

SANA BİLMEDİĞİNİ ÖĞRETTİ

(وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا) **«Allah'ın (bu bakımdan da) sana olan fazl-ü keremi çok büyüktür.»**

Hakiki imânı ve ilâhî beyanı, fizik ötesini, âhiret âleminin anlam ve safhalarını bilmezken, ilâhî hükümlerle amel etmeyi anlamazken ledünnî esrardan habersiz iken, olayların iç yüzüne tam anlamıyla nüfuz edemezken, Allah bunların hepsini Resûlüne bildirdi. O halde artık Onun cadde-i haktan sapması, yanıltılması, şaşırtılması, yanlış hüküm vermesi söz konusu değildir. Olayların, ilgili belge ve delillerin dış görünüşü hükümde yanılmaya eğilim hissi doğurunca Ledün âleminden gelen ses bu eğilimi hakka yöneltirdi. Böylece Allah'ın, son Peygamberine fazl-u inâyeti, rahmet ve âtıfeti çok yönlü ve çok büyük olmuştur; idrakimizin üstünde, kavrayışımızın ötesinde bir anlam taşır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Peygamber (A.S.) Efendimizi vereceği hükümde yanıltmak isteyen ve bunun için geceleri gizli toplantılar düzenliyenlerden bahsedildi. Allah Resûlünün Kitap ve Hikmet gibi iki yüksek inâyete mazhar kılındığına dikkatler çekilerek haktan sapmanın, hükümde yanılmanın söz konusu olmayacağı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu tür gizli toplantılarda, fısıldaşmalarda hayır bulunmadığı hatırlatılıyor. Ülke, din ve millet yararına olan gizli toplantıların bir kısmı işaretle, bir kısmı açık ifadeyle istisnâ ediliyor ve bunların da Allah rızası gözetilerek yapılması telkînle, asıl amaca erişmenin yol ve metodu belirtiliyor. Sonra da Peygambere muhalefet ve düşmanlık edenlerin ciddi bir eğitim görmediklerine parmak basılarak bir milletin insan ruhuyla uyum sağlayan eğitim sistemini geliştirmediği takdirde bulundukları yanlış yol üzerinde bırakılacakları çok duyarlı biçimde açıklanıyor.

——oOo——

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ
اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ
اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ
الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ
سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ
مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

MEÂLİ :

114— Onların toplanıp gizli görüşme yaparak fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi, (din ve sağduyu çerçeve-

sinde) iyi bir iş yapmayı, insanların arasını düzeltmeyi emredenler müstesnâ.. Kim bunları Allah'ın hoşnutluğunu arzulayarak işlerse, ona büyük bir mükâfat vereceğiz.

115— Kendisine doğru yol açıkça belli olduktan sonra Peygamber'e düşmanlık edip uymayan, mü'minlerin yolundan başkasına uyan kimseyi, tuttuğu yolda kendi haline bırakır da ileride onu Cehennem'e sokarız. Orası ne kötü gidiş ve varış yeridir!

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ashabına seslenerek buyurdu :

«Size derece bakımından oruç, namaz ve sadakadan daha üstün bir şeyden haber vereyim mi?»

Ashab :

— Evet, Ya Resûlellah! deyince, şu cevabı verdi:

«İki kişinin arasını düzeltmek.. Arayı bozmak ise, tıraş edicidir. Bununla saçları tıraş edicidir, demek istemiyorum, dini tıraş edici olduğunu söylüyorum.» (1)

Kuba halkı birbirine girmiş, araları açılıp birbirlerini taşlayacak kadar işi azıtmışlardı. Durumu öğrenen Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Ashabına : **«Bizimle gelin de onların arasını düzeltmeye çalışalım..»** buyurmuştu. (2)

Ümmü Mektum (R.A.) diyor ki :

Halkın çoğunun dediği gibi, bazı şeylerde yalan söylemenin mubah olduğuna ruhsat verilmiştir, sanmıyorum; ancak şu üç hususta yalan söylemeye ruhsat vardır, biliyorum : İnsanlar arasını düzeltmeye çalışırken, koca, karısının bazı isteklerinde, kadın da kocasının bazı davranışları karşısında ve bir de savaş günlerinde... (3)

«Âdemoğlunun her sözü aleyhinedir, lehine değildir; ancak Aziz ve Celil olan Allah'ı anmak veya iyilikle emretmek, kötülükten men'etmek müstesnâ..» (4)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Büyük Sahabi Ebû Eyyub'e (R.A.) sordu:

(1) Tirmizî - Ebû Dâvud : Ebu Derdâ (R.A.)dan
(2) Sahih-i Buharî : Sehl bin Sa'd (R.A.)den
(3) » » - Müslim : Ümmü Mektum (R.A.)den
(4) İbn Mace/fiten : 12 : Süfyan es-Sevrî'den

«Sana kızıl tüylü develerden daha feyizli ve bereketli bir ticaret yolunu göstereyim mi? İnsanlar sürtüşüp bozuştuklarında aralarını düzeltmeye çalış; birbirlerinden ayrılıp uzaklaştıklarında onları birbirine yaklaştır..» (1)

N E C V Â = FISILDAŞMA, GİZLİ TOPLANTI YAPMA

(... لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا) **«Onların toplanıp gizli görüşme yaparak fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur.»**

Gizli toplantılar ve birkaç kişinin bir araya gelip fısıldaşması genellikle yeriliyor. Ancak bazı konularda buna büyük ihtiyaç duyulduğunu unutmamak gerek :

a) Devlet adamlarının ülke sorunları ile ilgili toplantıları ve aldıkları kararları -duyulmasında sakınca görülüyorsa- gizliliğe riayet ederek yapılabilir.

b) İç ve dış tehlikelere karşı daha uyanık bulunmak ve izlenecek yolun, uygulanacak stratejinin tesbiti, başvurulacak tedbir ve taktiğin belirlenmesi hususunda gizli toplantı ve görüşmeler tertiplenebilir.

c) Ülke yararına ekonomik alanda kararlar alınırken, bilimsel araştırmalar yapılırken, önemli buluşlar hususunda ip uçları elde edilirken gizliliğe riâyet edilebilir.

d) Bir hastayı ameliyat etmek ve gereken önlemleri almak için tabiplerin kendi aralarında toplanıp gizli bir karar almaları da bu cümledendir.

İşte bu ve benzeri toplantılarda elbette ki hayır vardır. İlgili âyetle, gizli görüşmelerin çoğunda hayır yoktur, denilirken bu gibi önemli, ülke ve halk yararına yapılan toplantılarda gizliliğe riâyet edilmesinde hayır bulunduğuna işâret edilmektedir.

Bu ve benzeri gizli toplantı ve fısıldaşmalar dışındaki görüşme ve fısıldaşmaların çoğunda hayır yoktur. Çünkü insan karakteri veya onun psikolojik yapısı, çevrenin görebileceği, ya da işitebileceği bir ortamda hep iyilik ve hayırdan yana görünme gayretindedir. Birbirine yakın karakterde olanlar ise, başbaşa kalınca içlerinde biriken kötülükleri usta bir dille fısıldamaya çalışırlar.

---

(1) Bezzar : Ebu Eyyub (R.A.)den

Kur'ân'da yukarıda işâret yollu yapılan istisnalarla beraber, bir de bütün iyilik ve hayırları kendinde toplayan üç konuda gizli toplantı yapılmasında, gizliliğe riayet edilmesinde hayır bulunduğu açık bir istisnâ ile sergileniyor :

1. Yardımlaşma ve dayanışmayı, sosyal adâlet ve dengeyi sağlamada tesiri açıkça görülen zekât, sadaka ve benzeri yardımları gizli yapmak çok daha uygundur. Gösterişe yer verilerek dağıtıldığında fakir ve muhtaçları rencide edebilir, onurlarını kırabilir.

2. İyilikle emretmek, yararlı direktifler vermek daha çok âmirle memur arasında cereyan eden çok önemli bir husustur ki, gizliliğe dikkatte yarar vardır. Halk arasında bir âmirin çevresindeki memurlara emirler vermesi, otoritenin ciddiyetsizliğini gösterir, memurun infialine sebep olabilir. Bunun için emir ve direktiflerin gizli verilmesi, memura değer verildiğini ifade eder. Bu da onu onore etmek anlamına gelir.

3. Toplum ve âile yapısında meydana gelen kırgınlıkları, sürtüşme ve tartışmaları gidermek için taraflarla yapılan görüşmeleri tam bir gizlilik içinde sürdürmek gerekir. Aksi halde taraflardan birinin barışmak istemediği veya ileri geri konuştuğu etrafa yayılır da kaş yaparken göz çıkarılmış olur. Bu tutum kırgınlık ve sürtüşmeyi büsbütün artırabilir.

Kur'ân'da bu tür fısıldaşma ve gizli toplantılar yapmada hayır bulunduğu istisnaî bir anlam ve ölçüde belirtilirken sebeplerini günlük yaşantımızda, cereyan edegelen olaylarda aramamız öneriliyor.

Böylece âyette biri işarî, diğeri açık olmak üzere iki ayrı istisnaya yer veriliyor.

BÜTÜN HAYIRLARI KENDİNDE TOPLAYAN ÜÇ TABİR

(بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ اِلَّا مَنْ اَمَرَ) SADAKA-MA'RUF-ISLÂH-I BEYN :

Zenginle fakir arasındaki açıklık, ya da uçurumu kapamak, sosyal dengeyi sağlamak, yararlı olanı emretmek, zararlı olanı men'etmek, âmirle memur arasındaki otoriteyi sevgi ve saygı doğrultusunda sürdürmek, halk arasındaki dargınlık, sürtüşme, haysiyet kırıcı tartışmayı düzeltmek ve bunlar için yeterince tedbirler düşünmek, ülkenin mutlak anlamda hayrına yönelik hizmetlerdir. Kur'ân bu kadar önemli ve bütün bir milletin selâmetiyle ilgili üç yönlü düşünce ve tedbirin ana felsefesini üç tabirde toplayıp özetlemiş; açıklamasını ise, bizim irfanımıza bırakırken bütün bunları Allah'ın hoşnudluğuna erişmek için -şahsî çıkardan uzak bir inanç

havası içinde- yapmamızı tavsiye etmiştir.

Müfessir Fahruddin Razî bu âyeti tefsir ederken murad-i İlâhî'yi şöyle yansıtmaya çalışmıştır :

«Neden istisnâ olarak Allah sadece bu üç tabiri seçip sergilemiştir? Çünkü hayırlı iş, ya yarar sağlamaya, ya da zararı geri çevirmeye yöneliktir. Bu hayır, ya bedenle ilgilidir, muhtaca yardım etmek gibi, ya da ruhla ilgilidir ki bu, teorik gücü ilimlerle tamamlamak veya pratik gücü iyi davranışlarla kemâle erdirmektir. Bunun da tamamı iyilikle emretmekten ibârettir veya zararı gidermekle ilgilidir; arayı düzeltmek gibi. İşte bütün hayırlar bu üç kelimenin kapsamında toplanmıştır, diyebiliriz.»

PEYGAMBERE MUHALEFET

(وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى) «Kendine doğru yol açıkça bellî olduktan sonra Peygamber'e düşmanlık edip uymayan......»

İnsanlara doğru yolu göstermek üzere görevlendirilip gönderilen Peygamber, mutlak anlamda hayrı, iyiliği, mutluluk ve esenliği telkin eder; beşer ruhuna, ondaki fıtrî yüceliğe ve sadeliğe ters düşen fenalığı, tuğyan ve isyanı, sınırsız hürriyeti, başıboş şehveti, dünyaya karşı doymazlığı belli ölçü ve sınırda durdurmaya çalışır, Tek kelimeyle Peygamber, insana yaratılışındaki asalet, azizlik, yücelik ve mükemmelliğe eşdeğerdeki şeyleri yapmasını, uymayan şeylerden kaçınmasını öğretir.

Karşıt güçlerin tesiri altında bütün bir ömür süresince mücadele vermek zorunda bırakılan ve esasen yaratılışının gereği olarak ister istemez böyle bir ortamda yaşayan insan, ciddi bir eğitim süzgecinden geçirilmediği, ruhundaki yüceliğe orantılı bir tahsil görmediği takdirde karşıt güçlerden nefs ve şeytanın doğrultusunda mide ve şehvet kaygısına düşer, bütün himmet ve enerjisini bu yolda harcamaya koyulur. İnsan artık böyle bir düzeye ayak basınca, Peygamberin sunduğu her şey ona ters, sıkıcı ve acı gelir; nefret duygusu her geçen gün biraz daha kabarır ve sonunda tam bir peygamber düşmanlığına dönüşür.

Cenâb-ı Hak, fertleri ve toplumu, ruhlarının ve yaratılışlarındaki yüceliklerinin doğrultusunda eğitmeyen veya eğitemiyen; yaratanla yaratılan arasındaki pürüzleri kaldıramıyan milletleri, toplum ve âileleri tuttukları hatalı ve tehlikeli yolda kendi hallerine bırakır. Böylece her millet, ya da âile kendi dünyasını ve geleceklerini kendi anlayış, inanç ve tutumlarıyla hazırlamış olurlar.

Böylesine uyumsuz ve dengesiz bir yolda yürüme hiçbir milleti ve aileyi saadet burcuna yükseltmemiştir. Geçici saadet varsa, aldatıcı ve sahtedir.

Tahliller :

(نَجْوَى) **N e c v â :**

a) İki kişi arasındaki sır,

b) İki kişi arasındaki fısıldaşma,

c) Gizli ve maksatlı toplantı,

d) Tedbirde gizlilik,

e) Bir topluluğun kendi tedbirinde başkasından ayrılması, gibi anlamlarda kullanılır.

(شِقَاقٌ) **Ş i k a k - M ü ş a k a t veya m ü ş a k k a :**

a) Düşmanlık,

b) Her birilerinin düşünce bakımından ayrı bir şıkta bulunması,

c) Her birilerinin işlediği fiilin diğerine meşakkat vermesi gibi anlamlara gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, doğru yol belli olduktan sonra şahsî çıkarlarını ön plâna alıp Peygambere muhalefet eden, müminlerin yolundan ayrılan kimselerin kendi hallerine terkedileceği ve sonunda kapatılması mümkün olmayan bir hüsranla noktalanacağı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, ancak Allah'a ortak koştuğu halde ölenlerin bağışlanmıyacağı hatırlatılıyor. Putlara, kadınlara, tanrıçalara tapan ve böylece şeytanın dümenine uyanların varacağı ebedî mutsuzluk yurdundan söz ediliyor ve gereken uyarı yapılıyor.



إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ
مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا
وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ
لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ
وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ
وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ
وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾
يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾
أُولٰئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

MEÂLİ :

116— Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah ve kusurları) dilediği kimse için bağışlar. Doğrusu kim Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz ki o uzak bir sapıklıkla sapmıştır.

117— Allah'ı bırakır da yalnız dişilere taparlar ve onlar böylece inatçı azgın şeytandan başkasına tapmazlar.

118-119— Allah onu lânetledi. O da : «And olsun ki, senin kullarından belirli bir pay edineceğim; elbette onları saptıracağım, herhalde onları kuruntularla oyalıyacağım; elbette onlara emredeceğim hayvanların kulaklarını yaracaklar ve yine onlara emredeceğim, Allah'ın yarattığını değiştirecekler» dedi. Artık kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost ve arkadaş edinirse, gerçekten o, açık bir ziyâna uğramıştır.

120— Şeytan onlara va'dde bulunur, onları kuruntulara düşürür. Şeytan onlara ancak kuru ve boş aldanma va'deder.

121— İşte onların eyleşecekleri yer Cehennem'dir; oradan bir çıkış yolu da bulamıyacaklardır.

İNİŞ SEBEBİ

Kronik hırsız Tu'me bin Ubeyrik, suçlu olduğu ortaya çıkınca, İslâm'ı bırakıp küfre döndü ve Mekke'nin yolunu tuttu. Sonunda müşrik (Allah'a ortak koşucu) olarak öldü. Bu sebeple 116. âyet indi. Tevbe etmeden küfür üzere ölenlerin bağışlanmıyacağı belirtildi.

İbn Abbas'a (R.A.) göre, bu âyet bedevîlerden yaşlı bir zat hakkında inmiştir. Şöyle ki : O yaşlı bedevî, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, «Ya Resûlellah! günahlara dalmış bir yaşlıyım, ne var ki Allah'ı bildim bileli O'na ortak koşmadım, O'ndan başka dost edinmedim; günahlara da, Allah'a karşı cüretimden dolayı girmedim. Her halimle pişmanım, tevbekârım. Allah katında halim nice olacak bilemiyorum?» dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Her doğan çocuk (İslâm) fıtratı üzere doğar. Sonra ana-babası onu ya Yahudileştirir, ya Hıristiyanlaştırır ya da Mecusîleştirir (ateşperest yapar).» (2)

Hz. Ali (R.A.) diyor ki :

«Kur'ân'da hiçbir âyet bu âyetten bana daha çok sevimli değildir.» (3)

Kudsî Hadîste buyuruluyor ki :

«Şüphesiz ki ben, kullarımın hepsini Hakk'a yönelik olarak yarattım.

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(2) Taberanî - Beyhakî : Sahih isnadla..
(3) Tirmizî : Hadisün Hasenün Garibün..

Ne var ki, şeytanlar gelip (bu fıtrî eğilimi) küçümseyip onları dinlerinden saptırdılar. Bu sebeple bizim onlara helâl kıldığımızı haram saydılar; hakkında hiçbir açık belge indirmediğim halde bana ortak koşmalarını emrettiler ve benim yarattığımı değiştirmelerini de durmadan kafalara işlediler.» (1)

Ebû Ahvas, babasının şöyle dediğini nakletmiştir:

«Betim-benzim iyice sararıp değişmiş bir halde Peygamber'e (A.S.) geldim; üstüm başım da iyice perişandı. Peygamber (A.S.) bu halimi görünce aramızda şu konuşma geçti :

— Malın var mı?

— Evet...

— Ne gibi malın var?

— Her cinsten : At, deve, koyun, köle ve benzeri şeyler...

Bunun üzerine Allah Resûlü :

— Allah sana bir mal verdiğinde onun eseri senin üzerinde görülmeli değil midir?!

Buyurdu ve devamla dedi ki :

— Bağlı bulunduğun kavme ait develer kulağı sağlam yavru doğuruyor da sen ustura ile onların kulaklarını yararak «Bu bahiredir», derisini yararak, «Bu sürm = kulağı kesiktir» diyor ve onları kendine ve çoluk çocuğuna haram kılıyorsun, değil mi?

— Evet, dedim. Buyurdu ki :

— Allah'ın sana verdiği her şey helâldır. Allah'ın usturası senin usturandan daha keskindir. Allah'ın kolu senin kolundan daha güçlüdür.

Sonra Peygamber'e (A.S.) şunu sordum :

— Ya Resûlellah! bir adama misafir olarak indim, beni ağırlamadı. O bana misafir olarak inince ben onu ağırlıyayım mı, yoksa onun yaptığı gibi mi yapayım?

— Onu ağırla..

---

(1) Kaadı İsmail - Müslim/Cennet 63 - Ahmed : 4/162

Diye cevap verdi.» (1)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, yüze vurmayı, yüze sıcak bir cisimle dokunup şekillendirmeyi men'etti.» (2)

«Allah, döğme yapanları, yaptıranları, kıllarını yolup (kaş ve kirpiklerini değiştirenleri), dişlerini güzellik için inceltip aralarını açanları ve Allah'ın yarattığını değiştirenleri lânetlemiştir.» (3)

«Takma saç (peruka) takana ve taktırana, döğme yapana ve yaptırana Allah lânet etmiştir.» (4)

GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMA ÖLÇÜ VE ANLAMI

(إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) **«Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah ve kusurları) dilediği kimse için bağışlar.»**

İlgili âyette temel inançlardan önemli bir meseleye dokunularak açıklık getiriliyor. İslâm'ı din olarak seçtikten sonra dünyevî çıkarlar veya benzeri sebeplerden dolayı küfre dönüp tevbe etmeden ölenlerin kesinlikle bağışlanmıyacağı belirtiliyor. Küfre girdikten sonra pişmanlık duyup tekrar İslâm'a dönerek tevbe ve istiğfar eden kimsenin bu dönüş ve tevbesini Allah'ın bağışlaması umulur. Müslüman (Tevhîd ehli) bulunduğu halde Allah'a ortak koşmanın dışında bazı günahları işleyip tevbe etmeden ölen mü'minlerden ise, Allah dilediğini bağışlar.

ALLAH'I BIRAKIP DİŞİLERE TAPANLAR

(إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا) **«Allah'ı bırakıp yalnız dişilere taparlar....»**

Kur'ân'da «DİŞİLERE TAPARLAR» deyimi hem çok yönlü, hem çok anlamlıdır. Klasik tefsircilerimiz bunun birkaç veçhesi bulunduğunu belirtmişlerdir :

(1) Kaadı İsmail - Kurtubî : 5/389, 390

(2) Müslim - Ahmed : 2/118

(3) Ahmed bin Hanbel : 1/82, 87, 107, 121, 133, 150, 159, 409, 410, 434, 443, 448

(4) Buharî/büyû: 25, tefsir: 59, libas : 82, 87, 96 - Müslim/libas : 119, 120 - Ahmed bin Hanbel: İbn Ömer (R.A.)dan

a) Tapındıkları putlara kelime olarak dişilik ifade eden LÂT - UZZÂ - MENÂT gibi adlar takmışlar ve bu nedenle de her kabilenin putu için «Falan Kabilenin Tanrıçası» demişlerdir. Çünkü LÂT- LÂH'ın; UZZÂ- AZİZ'in dişilik ifade eden Kipidir.

b) O günkü Araplar canlı olmayan hemen her şeye veya çoğuna dişi tabirini uygun görmüş ve kelimeleri daha çok o ölçüde kullanmışlardır. Taştan, ağaçtan, topraktan yapılan cansız putlara da bu manayla «dişiler» diye genel anlamda bir isim takmışlardır. Çünkü onlara göre, kadın derece ve seviye bakımından erkeklerden aşağıdır. Cansız cisimler de canlılardan aşağıdır. Bu kıyasla cansız putlara «dişiler» denilmiştir.

c) Birçok kabileler meleklerin varlığına inanır, onları Allah'ın kızları diye vasıflandırırlardı. Bu manayla tapındıkları melekler hakkında «dişiler» tabiri kullanılmıştır.

Kur'ân bütün bunların inatçı azgın şeytanlara tapınmak gibi anlamsız ve boş şeyler olduğunu, insanlardaki o fıtrat cevherine, ruhundaki asalet ve yüceliğe ters düştüğünü belirtiyor.

«Dişilere tapanlar» tabirini günümüzde gelişen ve uygarlık adı altında kendini tanıtan sosyal hayata çevirdiğimizde, putperestliğin değişik şekli ve eğilimini görürüz. Feministlerin bağlı bulundukları inanç ve düşüncelerinde aşırı gitmeleri, kadınları ilâhlaştırırcasına şımartmış ve bu akımın tesirinde kalanlar Allah'ı bırakıp kadınlara taparcasına bağlanmışlardır; öyle ki kadın onların her şeyi ve en aziz varlıkları durumuna gelmiş, ama ne yazık ki, iş bununla kalmamış, onu hayat kanununun dışına çıkararak hem annelik ruhunu öldürmüşler, hem etini teşhir ederek onu birçok konularda reklâm âleti yapmışlardır.

İşte Kur'ân bir bakıma bu akıma karşı Müslümanları uyarmakta, kadını erkeğe, erkeği de kadına benzetmeye çalışanları çok sert ve duyarlı bir anlatımla kınamaktadır.

Ayrıca gelip geçen milletlerin ve medeniyetlerin kendi inançları doğrultusunda taştan, topraktan ve mermerden güneş tanrıçası, yağmur ve bereket tanrıçası, aşk tanrıçası gibi bir takım kadın heykelleri yaparak Allah'ı bırakıp onlara tapındıkları da yapılan arkeolojik araştırmalarla ortaya çıkmıştır.

Kilise ve benzeri mâbedlerin duvar ve tavanlarına Meryam Ana'nın ve kadın şeklinde kanatlı meleklerin resimlerinin işlenmesi de kadın şeklindeki cisim ve resimlere dolaylı yoldan tapınma anlamı taşıdığı bilinmektedir.

Kur'ân ibâdet adına bu tür heykel ve resimlere tapınmanın Allah'a

ortak koşmak hükmünü taşıdığını, bu anlamla belirtilen hususların boş şeyler, şeytanın aldatıcı oyunları bulunduğunu açıklamakta, ibâdetin ancak Allah'a yapıldığı takdirde insan ruhunun yüceliğiyle uyum sağlayabileceğine ve maddeyle mâna, dünya ile âhiret arasında denge unsuru olabileceğine işâret etmektedir.

ŞEYTANIN BAŞ KALDIRMASI

(لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا) Allah onu lânetledi, o da : «Andolsun ki, senin kullarından belirli bir pay edineceğim; elbette onları saptıracağım, herhalde onları kuruntularla oyalıyacağım...»

«Adem'e secde edin!» buyruğuna uymadığından ilâhî huzur ve rahmetten kovulan, lânetlenen şeytan, Kur'ân'da birkaç yerde açıklandığına göre dumansız yalın bir ateşten, yani ışından yaratıldığı anlaşılıyor. Ayrı nitelikteki dört ayrı ruhun var kılındığını biliyoruz; bunlardan melekî ruhun nûra girmesiyle melek meydana gelmiş; insanî ruh çamura girince insan oluşmuş; hayvanî ruh toprağa geçince hayvanlar var olmuş; şeytanî ruh ışınlara girince cin ve şeytanlar vücut bulmuştur.

Radyoaktif cisimlerden yayılan ışınlar, X ışınları, katot ve kanal ışınları gibi çok değişik kaynaklı ışınların bulunduğunu da biliyoruz, ama farklı da olsa temelde aynı şeyi ifade etmektedir. Buna bir örnek verelim: X ışınları demeti saydam olmayan bir cisimden de rahatlıkla geçer. (1) İşte şeytan ve cinlerin her yere girip çıkmalarındaki özellik ve sağladıkları hız bir bakıma buna dayanır.

Şeytanın saptırması, kuruntulara düşürmesi, beyin merkezine ve kalbe gönderdiği sinyallarla meydana gelir. Buna engel olmanın tek yolu, o ışını da, ona giren şeytanî ruhu da yaratan Allah'a sığınmaktır. Çünkü Şeytanın dosdoğru imân edenler üzerinde bir saltanat ve hükümranlığı yoktur. İmân cevheri gönderilen sinyalleri geri çevirip tesirsiz kılacak güç ve niteliktedir. (2)

KUDRET ELİNDEN ÇIKAN HER ŞEY MÜKEMMELDİR

(وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ) «Ve yine onlara emredeceğim, Allah'ın

---

(1) Fazla bilgi için bak : Fen Ansiklopedisi : 2/498 - Arkın Kitabevi
(2) Bilgi için bak : Hicr sûresi : 40 - 42

yarattığını değiştirecekler.»

Varlık âleminde başıboş, gayesiz, maksatsız yaratılan hiçbir şey yoktur. Aksi halde abes ile iştiğal olurdu. Allah ise, boş şey yaratmaktan çok yüce ve çok münezzehtir. Her varlık yaratılışındaki özelliğine göre belli bir amaca yöneliktir. Onu bundan çevirmek, ya da aksine bir amaca yöneltmek, özelliğinin ölçü ve anlamını bozar. Bu bakımdan her varlık yaratıldığı hayat kanunu ve denge doğrultusunda kullanıldığı ölçüde yararlıdır. Bilhassa canlılardan ve bitkilerden her biri genel hatları ve özellikleri bakımından önce determine edilmiş bir modele uygun olarak geliştiği ve bunun gelecek nesillere ana babalarından eşey hücreleri ile geçtiğini dikkate alırsak, her canlı ve bitkinin yaratılışında formüle edilen özelliği kesin hatlarıyla ortaya çıkar. Bunu değiştirmeye kalkışmak, onu yaratıldığı hayat ve denge kanununun dışına itmek ve gayesinin dışında mahkûm etmek olur. İki ayrı cins olan atla eşek arasından meydana gelen katırın kısır kalması gibi.

Aile yuvası da bu kanuna bağlı toplum yapısında denge sağlamaya, soysuz ve başıboş kuşakların ortaya çıkmasını önlemeye yöneliktir. Bunu bozduğumuz takdirde, Allah'ın insanlıktan yana sunduğu hayat kanununun bir bölümünü bozmuş oluruz.

Bunun gibi, kadını da kendine has yaratılışındaki yüce amaç doğrultusunda tuttuğumuz takdirde hem kendine, hem âile ve topluma beklenen ölçüde yararlı olur. Bu yapıdaki özel yerini ona kaybettirdiğimiz takdirde, hem onun ruhuyla bedeni, hem âile ve toplum ile olan ilişkisi zayıflar ve sosyal yapıdaki özel yerini kaybetme tehlikesiyle yüzyüze gelir. Erkeğin durumu da kendi yaratılışındaki özellikleri doğrultusunda böyledir.

ALLAH'IN YARATTIĞINI DEĞİŞTİRMEK

Bu konuya başka bir açıdan baktığımızda, takma kirpik kullanan, gözünün rengini değiştiren, estetik ameliyatla yüz şeklini başkalaştıran, peruka takarak olduğundan başka görünmeye çalışan kadın ve erkekler boş bir kuruntu peşinde koştuklarının, gelirlerinin önemli bir kısmını bu hususta harcayarak kendilerini topluma yararlı olma düzeyinden uzaklaştırdıklarının farkında mıdırlar? İnsan çok yüce amaçlar, sonsuz saadetler, yaratanını bilmek, O'nun varlık ve kudretini eşyanın her parçasında görmek için yaratılmıştır. Kaş ve gözle uğraşacak, haftada iki üç defa berberin önünde saatlerca oturacak, günün önemli bir bölümünü tuvalet masası başında geçirecek kadar uzun ömrümüz yoktur. Hem böyle yapmak, ömür sermayesini bu tür işlerde harcamak insanı hangi kutsal amaca,

hangi sonsuz mutluluğa götürmektedir? Zaman denilen dördüncü boyut ne tuvalet, ne peruka, ne de takma kirpik tanır; bir yandan ömrü törpülerken bütün bunların boş uğraşılar, kudret fırçasının kader çizgilerini değiştirmeler olduğunu her gün binlerce örneklerle sergilemektedir.

İşte Kur'ân bu hakikatı en duyarlı ve anlamlı biçimde açıklayarak bizleri uyarıyor. Peygamber (A.S.) Efendimiz de bu uyarıyı şu hadîsleriyle açıklıyor :

«Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, O ancak sizin kalblerinize ve amellerinize bakar.» (1)

Şeklimizle ilgilendiğimiz kadar kalbimiz ve amelimizle ilgilenseydik, para ve servetle meşgul olduğumuz kadar ruhumuzla uğraşsaydık, herhalde fıtrî amacımıza daha uygun bir yol tutmuş olurduk.

KUR'ÂN'DA TEKRAR

Kur'ân'da bazı konular ve daha çok önemli kıssalar, geçmiş milletlerin hayatından ibret alınacak bölümler tekrarlanır. Nitekim konumuzu oluşturan âyetlerden **«Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah ve kusurları) dilediği kimse için bağışlar»**. âyeti Nisâ sûresinde biri 48. âyetle, biri de 116. âyetle tekrar edilmiştir. Bu bir ilâhî metottur ki Kur'ân'da sık sık raslanır. Çok önemli meseleler, ya da konular ve kıssalar insan idrakinde iz bıraktığı nisbette önemini korur. İnsan idrak ve hafızasını kalabalık bir şehirdeki çok işlek bir caddeye benzetebiliriz. Bu caddede tekrarlanan şeyler hafızalarda yer eder, tekrarlanmıyanların çoğu silinmeye mahkûm olur. Bunun için büyük düşünürler çok haklı olarak şöyle demişlerdir :

«Her tekrar, insan idrakindeki izi derinleştirerek devamlı bir şuur uyanıklığı sağlar.»

Konuyu Özetlerken :

Şeytan'ın bulduğu ortama göre insana üç ayrı dürtüşü vardır:

Birincisi :

Dinî inancı iyice zayıflayan kimsenin kalbi daha çok dünyaya yöneliktir. Âhireti hatırlasa bile, 100 mumluk ampulün yanında bir mum gibi kalır. Dünyaya olan eğilimi üstün gelir. Bu hal şeytanın kuruntu sinyalleri vermesine çok uygundur. İnsan ister istemez gelen bu sinyallerin tesir ala-

---

(1) Müslim/birr : 32 - İbn Mâce/zühd : 9 - Ahmed : 2/285, 539

nına girer ve dünyalıktan çok şeyler elde etmek için aklını, zekâsını kullanır; düşünülüp ortaya çıkarılması zor hileleri, başarı elde etmenin yollarını bulup çıkarır. Öyle ki, bu hal tedavisi müşkil bir hastalık halinde ruhu sarar. Meğerki Allah'ın yardımı erişe...

İkincisi :

Dünyalık çok geçmeden ibâdet zevkini öldürür ve ruhu gıdasızlığa terkeder. Bu durumda insanda büyük bir noksanlık başlar; iç denge bozulur, bu yüzden dindarlığın en ucuzunu fakat en ölçüsüzünü arar. Cahiliye devrinde putlara kesilecek hayvanların kulaklarını yararak onu kendilerine haram kılmaları ve putları kendileriyle Allah arasında bir vasıta görmeleri ne ise, bugün, namazsız, oruçsuz, hacsız, zekâtsız ahlâksız ve fazîletsiz bir doğrultuda fal baktırmak, yatırlardan medet ummak, sadece bir mevlit okutmak suretiyle dinîn bütün vecibeleri yerine getirdiğini sanmak, mânevî boşluğu birtakım kuruntularla doldurmaya çalışmak, medyumların peşine takılıp ruhlarla görüşme veya haberleşme basîretsizliğine kapılmak da ona yakın bir davranıştır.

Şüphesiz ki bu ortam cin ve şeytanlar için oldukça uygundur; ikinci dürtüşlerini yapar, kalbe ve beyin merkezine sinyaller göndermeye başlarlar. Böylece imân ile küfür arasında derin bir bocalama kendini zaman zaman hissettirir.

Üçüncüsü :

Bu düzeye gelen insan hep yaşamak, hep genç kalmak ve hep şehvetini en güzel biçimde tatmin etmek ihtirası içinde gününü gün etmeğe çalışır. Artık ne Allah'a imânın hakiki mânası, ne ibâdetin zevki, ne de insan olmanın vekar ve haysiyeti kalır. Böylece şeytan üçüncü dürtüşüne geçer, sinyalleri peşpeşe gönderir, yakaladığı avını elden kaçırmamak için bütün imkânlarını seferber eder. Peruka, estetik ameliyat, takma kirpik, olduğundan başka görünmek, yüzün şeklini değiştirmek devresi bütün hızıyla sürüp gider. Artık kişinin dünyası da, âhireti de hep bu tür arzuları yerine getirmesi olur. Bir ömür böyle başlar, böyle sona erip noktalanır. Fazîlet ve amel-i sâlih olarak ortada hiçbir şey görünmez olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'a ortak koşmanın büyük bir ziyan ve düşündürücü bir şaşkınlık olduğu; kadınlara, tanrıçalara tapınıp şeytanın dümeninde bir hayat sürenlerin sonunun felâketle noktalanacağı açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle, imân edip iyi ve yararlı işlerde bulunan bahtiyarlara sunulacak mükâfat anlatılıyor. Böylece cezânın herhalde amelin cinsinden olacağı hatırlatılıyor.



وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ
أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾

MEÂLİ :

122— İmân edip iyi-yararlı işlerde bulunanları, altlarından ırmaklar akan Cennet'lere koyacağız; orada devamlı kalıcılardır. Allah, hakkı vadetmiştir, Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?

123— Durum sizin kuruntunuza göre de değildir, Kitap Ehli'nin kuruntusuna göre de değildir: Kim bir kötülük işlerse, onunla cezâlanır ve artık o kendi lehine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir.

124— Erkek ve kadından kim mü'min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunursa, işte onlar Cennet'e girerler, hurma çekirdeğinin zarındaki küçücük oyuk kadar olsun haksızlığa uğramazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Kitap ehli olan Yahudî ve Hıristiyanlar bir takım kuruntular peşinde koşup her biri kendilerinin ebedî mutluluğa lâyık olduğunu söylerken, Müslümanlardan bir grup da kendilerinin doğru yolda bulunduğunu, en son kitap ve en son peygamberin kendilerine gönderildiğini ileri sürerek asıl ebedî mutluluğa kendilerinin lâyık bulunduğunu söylüyor ve bu konuda iddialaşırcasına tartışıyorlardı. Yahudîler ise, aslından uzaklaştırılmış Tevrat'a dayanarak, «Ancak Yahudî olanlar Cennet'e girecektir..» derken, Hıristiyanlar, İsâ Peygamberin Ruhu'l-Kuds ile vücut bulduğunu ileri sürerek «Ancak Nasara olanlar Cennet'e girebilir..» diyorlardı. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indirildi. Cennet'in, ebedî saadetin iddialarla, boş kuruntularla elde edilemiyeceğine dikkatler çekildi ve imân edip iyi ve yararlı işlerin kıstas bulunduğu hatırlatıldı. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Bu âyet indiğinde, Müslümanlar fazlaca üzüldüler ve dayanamıyarak Peygamber (A.S.) Efendimize geldiler :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sizden başka hangimiz kötülük işlememişiz ki? O halde bu kötülüklerimizin cezâsı nasıl olacak, bilemiyoruz? İnen âyet bizi fazla korkutup üzdü, diyerek düşüncelerini arzettiler.

Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu :

«Kötülüklerden öylesi var ki, dünyada iken karşılık görür; kim bir iyilikte bulunursa, ona on sevâp ve iyilik vardır. Bir kötülükten dolayı cezalandırılırsa, o on sevâptan biri noksanlaşır da geriye kendisinden yana dokuz sevâp kalır. Artık kimin işlediği kötülükleri elde ettiği on sevaplara üstün gelirse, ona da yazıklar olsun!

Cezası âhirete bırakılanlara gelince : Onun iyilikleriyle kötülükleri karşılaştırılır, her kötülüğün yerine bir iyilik konulur da arta kalana bakılır ve bu arta kalanın mükâfatı Cennet'te verilir. Her fazlalık sahibine, fazlalığının karşılığı noksansız sunulur.» (2)

Ebu Hüreyre (R.A.) diyor ki :

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali - Kurtubî - Mefatihü'l-Gayb/Fahruddin Razî

(2) Lübabü't-Te'vil : 1/400

«Kim bir kötülük işlerse, onunla cezâlanır....» meâlindeki âyet inince, Müslümanlara çok ağır geldi. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu:

«İbâdetinizde de ortalama bir ölçü kullanın (aşırı da gitmeyin, noksan da bırakmayın). Her şeyde ve her işte doğru olanını seçin. Unutmayın ki, Müslümana dokunan her şey, hattâ kendisine isâbet eden bir zorluk ve sıkıntı, batan bir diken (günahlarına mutlaka) keffarettir.» (1)

KARŞIT İKİ GÜÇ VE BUNLARIN ÜRÜNÜ

İlgili âyetlerle âdemoğlunun karşıt iki akımın çarpışıp sürtüştüğü bir ortamda dünyaya gözlerini açtığı hatırlatılıyor. Hiçbir insanın bu güçlerin doğurduğu fırtınanın dışında kalamıyacağı kesin.. Ortamlar yanıltıcı, çevre aldatıcı, âile zorlayıcı, eğitim sürükleyici olabileceği gibi, bütün bunların fıtrattan yana yardımcı araç ve gereçler sergilemesi de mümkün.. Gerçek bu olunca, ortamın, çevrenin ve âilenin tesirine girmemek elde değildir, ancak daha fazla etkilenmeden ve bu potada şekillenmeden önümüzü aydınlatacak olan aklımızı harekete geçirmemiz ve ona en sağlam destek kabul edilen ilâhî beyana kulak vermemiz gerekir. Aksi halde ardı-arkası kesilmeyen bir bocalama devresine gireriz ki, bunun ilerisi pek gönül açıcı olmasa gerek..

Biz bu karşıt iki ayrı akıma, her cismin atomundaki (+) elektrik yükü ile buna eşit miktarda (—) elektrik yükünü misal verebiliriz. Bununla şunu anlatmak istiyoruz: Her cismin atomunda pozitif ve negatif elektrik yükü bulunduğu gibi, insanlarda da imân ile şüphe, küfür ile şüphe birbirini izler, hangisi üstün gelirse, diğeri tesirini kaybeder. Çünkü varlık âleminde her şey karşıtıyla tanınır ve gelişme kaydeder. Küfür olmasaydı imânın asıl ölçü ve değeri bilinmezdi. Pozitif elektrik yükü olmasaydı, negatif elektrik yükünü bilmek ve anlamak çok zor, hattâ imkânsız olurdu. Tıpkı acı ile tatlı, sıcak ile soğuk, aydınlık ile karanlık gibi..

İki karşıt güç ruhumuzun derinliğinde çetin mücadeleler verirken hangisinin üstün geldiğini, ortaya koydukları sonuçlar veya ürünlerle bilebiliriz. İşte Kur'ân'ın bahsettiği putlara, tanrıçalara tapınmak, başkasına haksızlıkta bulunmak, peygambere karşı gelip mü'minlerin yolundan ayrılmak herhalde küfrün ve şüphenin ürünleridir. Allah'a ibâdet edip iyi ve yararlı işlerde bulunmak, Peygambere inanıp mü'minlerin yolunda olmak, imânın ürünleridir.

(1) Buharî/iman: 29, marza: 19 - Müslim/birr: 52 - Ebû Davud/Salât: 223 - Tirmizî/kader: 8 - Nesâî/iman: 28 - Ahmed: 2/168, 248, 319, 446, 453, 466 -3/337 - 4/312 - 5/282 - 6/125, 273

AMEL-İ SALİHTE KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ

(وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ) **«Erkek ve kadından kim mü'min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunursa....»**

Kur'ân'ın konumuzla ilgili âyetiyle İslâm'ın kadınlara tanıdığı haklardan biri açıklanırken amel-i salih (iyi ve yararlı işler)de bulunan erkek ve kadının karşılık görmede eşit düzeyde bulundukları belirtiliyor. Aynı ölçü ve anlamdaki ameli yerine getiren kadın ve erkek eşit şekilde mükâfatlandırılıyor. Her birinin noksansız karşılık göreceğine dikkatler çekilerek ilâhî adâletin sadece erkekten yana olmadığı, hem erkek hem kadından yana olduğuna parmak basılıyor.

Kadının -kadın olduğu için- daha az bir mükâfat veya cezâ göreceği diye bir kaide ve hüküm bulunmadığına işâret ediliyor. Böylece İslâm'da kadın hakları amel-i salih doğrultusunda da lâyık olduğu biçimde korunmuştur.

O halde aynı niyet, aynı imân ve aynı azim ve gayretle namaz kılan, oruç tutan, zekât veren, hacceden, insanlıktan yana hizmette bulunan bir kadınla bir erkek, yine aynı ölçülere göre eşit anlamda mükâfat göreceklerdir. Erkeğe erkek olduğu, daha güçlü bulunduğu için farklı bir karşılık verilmiyecektir. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmak, sağlam imân, basîrete dayalı irfan ve amel-i salih gerçek kıstas sayılır. Bu hususta önde olan, Allah katında da öndedir; ister kadın, ister erkek olsun farketmez. Erkeklik ve dişilik sonuca tesir etmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Cennet'in, mü'min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunan kişilere bir mükâfat olarak hazırlandığı belirtilmişti. Aşağıdaki âyetlerle, İmânın ölçü ve anlamı açıklanıyor; imân ve irfan fazîletinden söz edilerek, İbrahim Peygamberin Hanîf Dini övgüye lâyık görülüyor ve onun Hakk'a olan teslimiyet ve ortaya koyduğu mahviyetiyle Allah'ın yakın dostluğuna eriştiği belirtiliyor.



وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ
أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

MEÂLİ :

125— İyiliği kendine iş ve âdet edinerek Allah'a yönelip yüzünü O'na teslim eden ve İbrâhim'in Hanîf Milleti (dini)ne uyan kimseden daha güzel dinli kim vardır? Allah, İbrâhim'i Halîl (yakın dost) edinmiştir.

126— Göklerde olanlar da, yerdekiler de hep Allah'ındır. Allah her şeyi (ilmiyle, kudretiyle, kahır ve teshîriyle) kuşatmıştır.

İLGİLİ HADÎSLER

Hz. Enes (R.A.) diyor ki : Bir adam Peygamber (A.S.) Efendimize gelip : «Ey Allah'ın Peygamberi! Ey yeryüzünün en hayırlısı!» deyince, Allah Resûlü ona : **«Yeryüzünün en hayırlısı, Allah'ın Halîl'i İbrahim'dir.»** diye cevap verdi. Şüphesiz ki bu cevapta derin bir tevazu', köklü bir teslimiyet ve mahviyet bulunmaktadır. (1)

Allah Resûlü (A.S.) Efendimiz buyurdu :

«Eğer birini halîl (yakın dost) edinseydim, mutlaka Ebu Bekir Sıddîk'i Halil edinirdim.» (2)

«Eğer birini halîl (yakın dost) edinseydim, herhalde Ebubekr Sıddîk'ı halil edinirdim. Ne var ki o benim kardeşim ve arkadaşımdır. Allah

(1) Tirmizî : Enes bin Mâlik (R.A.)den
(2) Müslim/fezâil: 2, 7

sizin arkadaşınızı (beni) halîl edinmiştir.» (1)

«Haberiniz olsun ki ben Allah'ın habibiyim, ama övünülecek (gururlanacak) bir şey yok..» (2)

«Allah İbrahim'i kendine halîl edindiği gibi, beni de halîl edinmiştir.(3)

YARARLI İŞLERİN SIHHAT VE DEĞERİ İKİ ŞARTA BAĞLIDIR

(وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ) **«İyiliği kendine iş ve âdet edinerek Allah'a yönelip yüzünü O'na teslim eden.... den daha güzel dinli kim vardır?»**

Ameller niyetlere ve amaçlara göre değer kazanır. Niyetle amel aynı doğrultuda bulunduğu ve Allah rızasını amaçladığı oranda makbuldür. Bunun için ilim adamlarımız AMEL-İ SÂLİH'in sıhhatının iki şartı vardır, demişlerdir :

1. Allah'ın meşru' kıldığı ölçüde olması,

2. Resûlüllah (A.S.) Efendimizle gönderilen hak dine, onun esaslarına, açtığı doğru yola uyması...

İSLÂMIN ESASLARI İBRAHİM PEYGAMBERİN (A.S.) DİNİNİ DE İÇİNE ALMAKTADIR

(وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا) **«İbrahim'in Hanîf milleti (dini)ne uyan kimse...»**

İbn Abbas'ın (R.A.) da dediği gibi: Bâtıldan uzak, tamamen Hakk'a yönelik olan İbrahim Peygamberin dini, her haliyle TEVHÎD esasına dayanır. Namaz, hac, zekât, oruç ve benzeri ibâdetler o dinde de yer almıştır. Böylece İbrahim Peygamberin Hanîf dinindeki esas ve prensiplerin tamamı son dinin evrenselliği içindedir. Bu bakımdan Hazret-i Muhammed'in

(1) Buharî/salât: 80 - menakıb: 45 - fezâil: 3, 5 - Müslim/mesacid: 28 - fezâil: 2, 7 - Tirmizî/menakıb : 14, 16 - İbn Mâce/menakıb: 11 - Ahmed: 1/270, 359 - 3/18, 478

(2) Tirmizî/menakıb: 1 - Daremî/mukaddeme: 8

(3) İbn Mace/mukaddeme: 11

(A.S.) teblîğ ve yayımıyla görevli bulunduğu son dine uyan kimse, dolayısıyla İbrahim'in Hanîf dinine de uymuş sayılır.

Neden uyulması için yalnız İbrahim Peygamberin dini belirtilmiş de diğer hak dinlere bu konuda yer verilmemiştir? Çünkü bütün ümmetler İbrahim Peygamberi sever ve sayar; Arapların birçok kabileleri ile Yahudiler, Hıristiyanlar onun soyundan geldiğini iftiharla anarlar. Bu yönüyle de İbrahim Peygamber ümmetler arasında ortaklaşa bir bağ durumundadır. Kur'ân onun sözü edilen özelliğini dikkate alarak TEVHÎD (Allah'ı bir bilme) esası üzerine kurulu bulunan HANÎF DİNİNİ uyulmaya lâyık görüyor. Son dine uymayanları, fakat İbrahim Peygambere bağlılıklarını her vesileyle dile getirenleri, İbrahim'in dinini içeren İslâm'a uymaya dâvet ediyor.

HALÎL SIFATI

Halîl, Arapça bir kelime olup birçok mânalara gelmektedir; zayıf bünyeli adama denildiği gibi, fakir ve yoksul kimselere de denir. Sadık dosta, dostluğu her türlü şüphelerden arınmış bulunana da denir.

Müfessirlerimiz bu manaları dikkate alarak sözü edilen sıfatı şöyle yorumlamışlardır :

a) Seçkin dost,

b) Safiyet ölçü ve derecesinde yakın dost,

c) Allah için seven ve yine Allah için sevmiyen dost,

d) Dostluğunda en küçük bir açıklık ve şüphe bulunmayan yakın gönül dostu,

e) Durumunu yalnız Allah'a arzedip halinden şikâyetçi olmayan kimse,

f) Muhabbet makamının en yücesinde bulunan dost,

g) İbâdet ve taat yolunda usanmadan, bıkkınlık duymadan sebat eden kimse..

Şüphesiz ki yedi maddede özetlenen bu özellikler her peygamberde mevcuttur. Ancak başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz olmak üzere İbrahim Peygamberde, sonra da diğer Resûllerde çok daha belirgindir. Yoksa göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır, her şey ona yakın, kudretiyle, ilmiyle, varlığıyla hepsini kapsamış ve kuşatmıştır.

HANÎF SIFATI VE HANÎF DİNİ

Hanîf, Arapça bir sıfattır; h a n f ve h a n e f kökünden türetilip birçok mânaları içermektedir. Kök mâna olarak, doğruluk, eğri yoldan doğru yola yönelmek, eğrilikten doğruluğa meyletmek demektir. Sıfat olarak f a î l kalıbında veya ölçüsünde bir isimdir: İslâma yönelen ve bu yönelişinde son derece doğru ve iyi niyet sahibi olan, İslâm'da sebat eden, başka bir dine eğilimi olmayan mü'min ve müslim demektir. Ayrıca hacca gidip cünüplükten dolayı gusleden dindarlara da bu sıfat verilmiştir.

Müfessirlerimiz bütün bu mânaları dikkate alarak HANÎF sıfatını şu iki açıklamayla özetlemişlerdir:

1. Katıksız müslüman, gönülden ve samimi niyetle Hakk'a teslîmiyet gösterip tam bir mahviyet içinde bulunan.

2. Bütün dinlerden yüzünü İslâm'a çeviren ve onda sebat eden.

İbrahim Peygamberin Hanîf Dini böylece övülürken, İslâm Diniyle nasıl çağrışım yaptığına dikkatler çekilmiştir. Çünkü hak dinin özelliği, ona uyanların tam bir teslimiyet içinde Allah'a inanıp bağlanmaları, O yüce kudretin huzurunda kulluğun gerçek ölçüsünü tam bir mahviyet içinde sergilemeleri, O'nun emirlerine boyun eğip içtenlikle kabul etmeleridir. Hanîf Dini, İbrahim Peygamberin şahsında bu derecede açıklığa kavuşmuştu. İslâm'da ise, bu özellikler -yukarıda da belirttiğimiz gibi- daha çok belirgin ve kemal mertebesinde bulunuyor.

Kur'ân'da Hanîf sıfatı on yerde anılırken Zühruf sûresinde ona şu açıklık getirilmiştir :

«Hani bir vakit İbrâhim, babasına ve kavmine dedi ki : Hakikat ben, sizin taptıklarınızdan uzağım, onlarla bir ilişiğim yoktur. Ancak beni yoktan örneksiz yaratan (Rabbım) müstesnâ (ancak O'na taparım). Gerçek O, beni doğru yola eriştirecektir.

İbrâhim bunu, (hakka) dönerler diye soyu arasında bâki kalacak bir söz olarak bıraktı.» (1)

Kur'ân onun bu vasiyetini Hanîf Dini olarak hem on yerde anmakta, hem bir teslimiyet ölçüsü olarak ümmet-i Muhammed'e (A.S.) sunmaktadır.

---

(1) Zuhruf sûresi âyet : 26, 27, 28

ALLAH HER ŞEYİ KUŞATMIŞTIR

(وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا) **«Allah her şeyi (ilmiyle, kudretiyle, kahır ve teshiriyle) kuşatmıştır.»**

Genel anlamda kuşatma dört yönlü bir anlam taşır:

1. Kahır ve teshîriyle,
2. İlim ve tedbiriyle,
3. Koymuş olduğu denge ve hayat kanunlarıyla,
4. Varlığıyla...

Açıklama :

Kâinat nizamı, bugünkü deyimiyle evren düzeni, ister istemez ilâhî buyruğa uymuş, O'na baş eğerek yaratıldığı amaca yönelmiştir. Allah'ın ilmi ve tedbiri her varlığa yönelmiş ve her parçaya nüfuz etmiştir; her biri için ayrı bir hayat ve denge kanunu koymuştur. Hiçbir varlık başıboş, gayesiz ve yararsız değildir. Allah varlığıyla da kâinatı kapsayıp kuşatmıştır. Çünkü ondan başka varlıkların kendi kendilerine var olmaları, yokluktan varlık alanına çıkmaları mümkün değildir. Ama her varlık O yüce varlığa dayanmakta, O'nun yaratma ve varlık alanında meydana getirme kudretiyle vücut bulmaktadır. Bu açıdan da Allah'ın varlığı her mevcudu kuşatmıştır.

O halde her varlık O'nun buyruğuna baş eğdiği gibi, insan denilen varlığın da yaratanına baş eğip teslimiyet göstermesi gerekir. İbrahim Peygamber (A.S.) ilk İslâm adını kullanan bir nebî olarak bu teslimiyet vadisinde örnek olarak gösterilmektedir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Ruh denilen ilâhî cevher, nefsanî paslardan, şehevî kirlerden temizlenip yüce âleme yönelince, aslına daha çok yaklaşmış olur. Bu durumda nuraniyeti arttıkça artar ve her geçen gün bedenî lezzetlerden, cismanî hallerden ilgisi azalmaya ve bazen kesilmeye başlar. İlgisi kesildikçe yücelmeye devam eder. İşte böylesine parlak ve kutsal bir cevhere iyi ve yararlı ameller izafe edilince, cismanî bulanıklıklardan arınma ve durulma makamına yükselir; düşünceleri berraklaşıp irfanı artar, kudsî âlemden maarif iktisap eder. Bu düzeye erişen insan belirtilen şerefli ahval içinde durmadan bir artış kaydeder; çevrenin ve hislerinin tesirinden kurtulur, öy-

le ki, ancak Allah ile görür, O'nunla işitir, O'nunla hareket eder, O'nunla sakinleşir ve ancak O'nunla yürür. O halde ki İlâhî Celâl nuru, onun cismanî bütün kuvvet ve yeteneklerine sirayet eder, onunla tam bir ihtilat sağlar ve o da onun kudsiyet mânasına dalar. İşte bu derece ve makama yükselen insana, «Allah halîli» (dostu) demek, onu bu vasıfla anmak cidden yaraşır. Çünkü ilâhî muhabbet, onun bütün hücrelerine sızmıştır.

Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz buna işâretle sık sık şu duâyı yapardı :

«Allahım! kalbimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, sinirlerimde bir nur meydana getir.» Bunu şöyle de çevirmek mümkün : **«Allahım! kalbimde bir nur, işitme duygumda bir nur, görme duygumda bir nur, sinir sistemimde bir nur meydana getir.» (1)**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle iyi ve yararlı işi kendine âdet edinenler övüldü. İbrahim Peygamberin (A.S.), İslâm'ın mayasını kendinde taşıyan Hanîf dinine uyan mü'minlerin eriştiği üstün dereceler açıklandı ve böylesine tam teslimiyeti gerektiren bir dindarlığın güzelliğine parmak basıldı. İbrahim'i (A.S.) sevdiklerini iddia eden Yahudî ve Hıristiyanların onun yolunda olmadıklarına dolaylı biçimde işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hak dinin gereği olarak iyi ve yararlı işlere örnek teşkil edecek kadınların, yetim kızların ve bir de öksüz çocukların haklarının korunmasına temas ediliyor, bu gibi hakların Allah tarafından farz kılındığı açıklanarak herhalde riâyet edilmesi gerektiği hatırlatılıyor.

—oOo—

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى

(1) Buhari/Daavat : 9 - Muslim/Müsafirin : 181, 187, 189 - Ebu Davud/Tatavvu' : 26 - Tirmizi/Daavat : 30 - Ahmed : 1/284, 343, 352, 372.

بِالْقِسْطِۜ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِه۪ عَل۪يمًا ﴿١٢٧﴾

MEÂLİ :

127— Kadınlar hakkında senden fetvâ isterler. De ki : Onlar hakkında fetvâyı Allah size verir; kendileri için farz kılınıp takdir edilen (mehir ve mîrası) vermediğiniz ve nikâhlarına da istek göstermediğiniz öksüz kızlar ve zavallı çocuklara ve bir de yetimlere adâletle, insafla davranmanız hakkında Kitap'da size okunan hükümler vardır. Hayırdan ne işlerseniz, şüphesiz ki Allah onu bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Âişe (R.A.) Validemiz anlatıyor :

«Adam kendi evinde velîsi bulunduğu yetim kızla -güzelse, malı da varsa- evlenmeye rağbet eder ve mehrini de en az ölçüde takdir ederdi. Güzelliği ve malı yoksa onu kendi haline terkederdi.»

Diğer bir rivâyette ise şöyle deniliyor:

«Adam evinde velîsi bulunduğu yetim kızın malına ortak olur, çirkin olduğu için de hem onunla evlenmez, hem de başkasıyla evlenmesine imkân vermez ve böylece zavallı kızı ölünceye kadar gözaltında tutardı. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.» (1)

Ayrıca cahiliye devrinde Araplar ergen olmayan çocukları mîrastan mahrum ederlerdi. Yukarıdaki âyetle, onların mirasçı oldukları ve takdir edilen haklarının verilmesinin farz olduğu belirtildi. (2)

Ashab-ı Kirâm'dan birkaç zat, Peygamber (A.S.) Efendimize başvurarak yetim kızlar hakkında fetvâ istediler. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi, istenilen fetvânın daha önce Kitap'ta açıklandığı hatırlatıldı. (3)

ZAYIFIN HAKKINI KORUMAK

(وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ) **«Kadınlar hakkında senden fetvâ isterler.»**

Başta İslâm olmak üzere hak dinlerin hemen hepsi zayıftan yana hü-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(2) Lübabu't-Te'vîl/Alâeddin Ali - İbn Cerîr Taberî
(3) Kurtubî
Not: Bu konuda geniş bilgi için Nisâ sûresinin bir ve ikinci âyetlerinin tefsirine bakılması tavsiye olunur.

kümler getirmiş, onları korumakta çok cömert davranmıştır. Özellikle evlilik çağındaki yetim kızlar ve ortada kalmış öksüz çocuklar, indirilen kitabın ve gönderilen peygamberin himâyesine alınmıştır. Babadan yetim kalan Hz. Meryem'in toplumdan yana yararlı bir anne yetiştirilmesi düşünülerek o gün için en güvenilir el olan Zekeriya Peygamberin himâyesine verildiğini daha önce detaylı biçimde açıklamıştık. Konumuzu oluşturan âyette tekrar yetim kızların haklarına dokunulması çok anlamlıdır. Âile eğitiminin dışında kalan yetim ve kimsesiz çocukların ülke adına ciddi ellere teslim edilerek eğitilmesi, insanî duygularının geliştirilip topluma kazandırılması farzdır. Bu farzın önemini bütünüyle kavrayan milletler pek azdır. Ülkemizde bile henüz bu konuya lâyıkıyla eğilen pek az kimse olmuştur, diyebiliriz. Çünkü Çocuk Esirgeme Kurumlarına ve Yetiştirme Yurtlarına yerleştirilen kimsesiz çocuklar, sokaklarda başıboş kendi kaderine terkedilenlerle kıyas edilecek olursa, devede kulak misali bir farkla karşılaşırız.

Önce şunu belirtmemizde fayda vardır :

Sıcak bir âile yuvasının nasıl bir anlam taşıdığını anlayıp yıllarca bunun özlemini için için duyan yetim kızların ciddi bir eğitimden geçirildikten sonra ne kadar müşfik anneler olacağından kim şüphe edebilir? Millî yapının böylesine merhamet duyguları geliştirilmiş anneye olan ihtiyacı her geçen gün biraz daha kendini hissettirmektedir.

Bir ülkede çocuklara, öksüzlere, kimsesizlere gösterilen ilgi, o ülkenin geleceğini ta'yin eder. Tek kelimeyle çocuklarımız ülkemizin geleceğinin habercileridir. Bilgisiz, ilgisiz, eğitimsiz bırakıldıkları takdirde çözümü çok zor problemler doğuracaklarını söylemek herhalde bir kehanet olmaz.

Görülüyor ki, Allah ve Peygamberi, yetim kızlar, kimsesiz çocuklar konusunda gereken bütün uyarıları yapmış ve sonra bizi imân, irfan ve vicdanımızla başbaşa bırakmıştır. Çünkü onları topluma kazandırmakla çok şey kazanmış oluruz. Onları kaybetmekle ülke adına, insanlık adına çok şeyler kaybetmiş oluruz.

O halde çocukları koruyup yetiştirmek için hayır kurumlarını çok ciddi ellere verirken, onları çoğaltmak için de çok esaslı gayretler sarfetmemiz gerekmektedir. Başıboş, sahipsiz, ilgisiz ve bilgisiz bırakılan bir çocuk, millî yapının temelinden kopan bir taştır. Bu taşların kopup çoğalması, yapının yıkılmasını sonuçlandırır. Yetim kızların ve öksüz çocukların haklarını koruyun, emri ise, çok yönlü bir anlam taşımaktadır ki, Allah onu daha çok bizim irfanımıza bırakmıştır. Günün icaplarına göre o hakları belirlememiz her zaman için mümkündür.

«Çocuk sizin değil, toplumun malıdır. Anne-baba veya velî onu kendi yayına yerleştirip toplumun içine atar, nereye düşerse, oranın rengini, biçimini ve karakterini alır.» düşüncesi, yılların tecrübesine dayanır.

Yetim ve kimsesiz çocukları kendi kaderlerine terkettiğimiz gün onları köprü altlarına, soysuzlar karargâhına, ırz düşmanlarının amansız ağlarına atmış oluruz. Bu durumda çocuk nereye düşerse, oranın rengini, biçimini ve karakterini alacağında şüphe mi vardır? Toplum yapısında bu hazin akibetin binlerce örnek ve modeli her gün gözlerimizin önüne serilmektedir.

HÜKÜMLERİ AÇIKLAMADA İLAHÎ METOT

(قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ ف۪يهِنَّ) **«De ki : Onlar hakkında fetvâyı Allah size verir..»**

Ahkâm ile ilgili bir âyetten hemen sonra, iyi davrananlara mükâfattan, kötü davrananlara hazırlanan cezâdan söz edilir. Konunun önemi hafızalarda yer etsin ve devamlı bir idrak uyanıklığı sağlasın diye önce yerine getirilmesinden yana tahrik ve teşvikte bulunulur, sonra ilâhî buyruklarla amel etmiyenlerin hem kendilerine, hem çevrelerine kötülük ettiklerine işâret edilerek sonucun saadet va'detmediği çok duyarlı biçimde anlatılır.

Bundan sonra ilâhî hükümlerin yüce kudretten indiğinin hikmet ve felsefesi işlenir; Allah'ın varlık âlemi üzerinde mutlak hükümranlığından, ihatalı ilminden, şaşmayan kanunlarından söz edilerek semavî hükmün önemi belirtilir ve mü'minlerin Allah'tan gelen buyruklara karşı çok saygılı ve duyarlı olmalarının gereği açıklanır.

Bunun için bir konuyla ilgili hükmün tamamı aynı anda inmediği gibi, aynı bölümde de yer almamıştır. Bilâkis hikmet ve amacı, olaylar, kıssalar ve diğer konularla bir araya getirilerek çok ölçülü biçimde sûrelere serpiştirilmiştir. Örneğin, Kur'ân'da yetimlerle ilgili 16 âyet bulunmakta, fakat her biri başka başka sûrelerde ve bölümlerde anılmaktadır. Bu, hem tekrarın, hem her hükümden sonraki ilâhî sünnetin eşsiz tertibin kalb ve dimağlarda en yüksek dozajda tesir edip iz bırakmasını ve konulara karşı insan idrâkini uyanık tutmasını amaçlar.

Onun için Kur'ân, bütün yazar, edip ve ilim adamlarına yer yer meydan okumakta, ve meâlen **«haydi bir sûrenin hattâ bir âyetin benzerini getirin»**demektedir.

Dünya tarihinde bu ölçü, bu metot ve bu tertipte yazılan başka bir kitap yoktur. En bilgili ve en usta kalemden çıkmış bir kitap en çok iki defa okunur, ondan sonra tazeliğini, çekiciliğini kaybeder. Ama ilâhî metodun bütün inceliklerini kendinde taşıyan Kur'ân her okunuşunda ayrı bir zevk, ayrı bir mâna ve ayrı bir idrak uyanıklığı verir. Tekrar edildikçe yeni okunuyormuş gibi bir tazelik arzeder.

Sûrelerin tertip ve konuları, hüküm ve kıssaların işleniş tarzları, dünya ve âhiretle ilgili uyarıların yer alması, mükâfat ve cezâların birbirini izlemesi müstesnâ bir anlatımla birbirini tamamlamakta ve en küçük bir kopukluğa imkân vermemektedir.

Meselâ : Nisâ sûresinin baş kısmında ilk insanın yaratılışı, sonra insanların ondan üremesi anlatılır ve hemen yetim kızların haklarından söz edilir. Sonra evliliğin amaç ve anlamına parmak basılır; kadın hakları, konunun önemi ve diğer konularla olan ilgisi nisbetinde açıklanır, derken değişik hükümler sergilenir ve bu hükümlerle baş kısımdaki konular arasında mutlak bir ilginin bulunduğunu insan aklına bırakır. Müjdeler, gelecek tehlikeye karşı uyanık bulunmayı sağlar anlamda vaîdler, teşvik ve korkutmalar birbirini ahenkli şekilde izler durur. Sonra miras hukukuna geçilir, bir nice sorumluluklardan söz edilir, sonra da kâfir ve münafıkların tutum ve davranışları yerilir; bu arada ilâhî kudret ve azametin yüceliğine, sınırsızlığına dikkatler çekilir. Allah ile kulları arasındaki engelleri kaldırma yöntemleri belirtilir, derken tekrar yetim haklarına dönülür. Böylece birbirini tamamlıyan ve ilk bakışta her birleri başka bir konu görünümünde olan hükümler, emirler, yasaklar, tavsiyeler, öğütler, kıssalar, örnekler, va'd ve vaîdleri yansıtan âyetler, zincirin halkaları gibi birbirine bağlanıp gider. Her sahifede beş altı konu, değişik hükümler, çeşitli malzemeler bir bütünlük içinde sergilenir; aradan biri çıkarıldığı takdirde ilâhî ahengin, düzen ve metodun alt-üst olduğu derhal hissedilir.

Bütün bu benzersiz, örneksiz metot ve tertipler, düzenlemeler onun ilâhî olduğunu isbatlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle gerek MEHR, gerekse MİRAS konularında kadınların haklarının Kitap'ta belirlendiği açıklandı. Sözü edilen hakların herhalde korunmasının bir emr-i ilâhî olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle yine kadın haklarına ve karı-koca arasındaki muhtemel bazı kırgınlıklara dikkatler çekiliyor. Cimrilik, bencillik ve kıskançlık gibi nefsten yana huy ve duygulardan sıyrılarak imân ve aklın ışığı altında bu tür meselelerin aydınlığa kavuşturulmasının lüzumu hatırlatılıyor.

Her şeye rağmen anlaşmanın hayırlı olacağı açıklanıyor.

Sonra birden fazla kadınla evli olan erkekler uyarılıyor. Kadınlar arasında bazı gizli ve ince haller dışında herhalde eşitlik sağlanması, âdaletle hareket edilmesi emrediliyor.

—oOo—

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْهِمَٓا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًاۜ وَالصُّلْحُ خَيْرٌۜ
وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّۜ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُٓوا اَنْ
تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَٓاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ
فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِۜ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ
كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ
سَعَتِهِۜ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

MEÂLİ :

128— Eğer bir kadın, kocasının ilgisizliğinden veya (kendisinden) yüzçevirmesinden endişe ederse, kendi aralarında anlaşıp uzlaşmaya gayret etmelerinde (evliliklerinin devamında yarar varsa devamına, yoksa ayrılmalarına karar vermelerinde) bir sakınca yoktur. Barışmak ve anlaşmak (herhalde) hayırlıdır. Nefsler aşırı cimrilik, bencillik ve kıskançlıktan yana

hazırlana gelmiştir. Eğer iyilikle davranır, (ilgisizlikten) sakınırsanız, Allah şüphesiz yapageldiğiniz şeylerden haberlidir.

129— Kadınlar arasında ne kadar âdil davranmak isteseniz de elbette (buna) güç getiremezsiniz. O halde büsbütün (birine) meyledip (diğerini) askıdaymış gibi bırakmayın ve eğer arayı düzeltir (inat, bencillik ve haksızlıktan) sakınırsanız, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

130— (Anlaşma ve uzlaşma imkânları kalmaz da) karı-koca ayrılırsa, Allah herbirini kendi fazl u keremiyle ganî kılar. Allah'ın lûtf u keremi çok geniştir. O, yegâne hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin hanımlarından Zem'a kızı SEVDE (R.A.) iyice yaşlanmıştı. Peygamberin kendisini boşayacağından endişe ediyor, fakat bunu bir türlü açıklıyamıyordu. Uygun bir zaman kolladı ve şöyle bir ricada bulundu : «Ey Allah'ın Peygamberi! Beni boşamayıp yanınızda alıkoyun; iyice yaşlandım, sıramı Hz. Aişe'ye gönül hoşnutluğuyla bırakıyorum..»

Aslında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onunla evlendiğinde de epeyce yaşlı idi. Hizmetlerinden dolayı ona bir paye vermek istemişti. Boşamayı düşünmüyordu. Ama kadın psikolojisi bu ya, kendi kendine şüphelenmişti. Bunun üzerine yukarıdaki 128. âyetin indiği söylenir. (1)

Diğer bir rivâyet :

Ashabdan Râfi' bin Hudayc (R.A.), karısı Havle'den iyice tiksinmişti; onu boşamak istiyordu. Kadıncağız onun bu yoldaki niyetini anlayınca şöyle bir istekte bulundu : «Beni boşama, istediğin şekilde ve ölçüde benimle ilgilen, bu hususta tamamen serbestsin..» Bu, cidden barışçı bir teklifti. Yukarıdaki 128. âyetin o sebeple indiği söylenir. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah katında helâlın en çok sevilmiyeni, karı boşamaktır.» (3)

---

(1) Tirmizi : Hadisün hasenün garibün - Mefatıhül-gayb - İbn Cerir Taberî.
(2) Zührî: Said b. Müseyyeb'den.
(3) Ebu Davud/Talak: 3 - İbn Mace/Talak: 1 - İbn Asakir: İbn Ömer (R.A.)dan.

«Kimin iki karısı bulunur da aralarında âdil davranmazsa, kıyâmet günü bir tarafı felçli sarkık bir vaziyette gelir.» (1)

Hz. Âişe (R.A.) Vâlidemiz diyor ki :

«Resûlüllah Efendimiz, hanımları arasında ciddi ve âdil bir taksimat yapar, eşit haklar sağlamaya çalışır ve şöyle derdi : **«Allahım! bu benim sahip olabildiğim (erişebildiğim) bir taksimattır; Senin sahip olduğun, ama benim olamadığım hususta beni kınama!.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu sözü ve duâsıyla insan kalbine işâret ediyor ve elde olmayarak gönül bir tarafa fazla meyledebilir, demek istiyordu. (2)

Ebû Kalabe, Enes bin Mâlik (R.A.)den şu rivâyeti yapmıştır :

«Bakire ile evlenen kimsenin onunla yedi gün geçirdikten, dul ile evlenen onunla üç gün geçirdikten sonra, diğer hanımıyla onun arasında âdil bir taksimat yapması sünnettir.» (3)

KOCANIN İLGİSİZLİĞİ VE KADININ KISKANÇLIĞI

(وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّ) **«Nefsler aşırı cimrilik, bencillik ve kıskançlıktan yana hazırlana gelmiştir.»**

Yaşama içgüdüsü nasıl insanın en kuvvetli güdüsü ise, bir âile yuvası kurup huzur ve mutluluk içinde yaşamak arzusu da onun yaratılışında tezgahlanıp ruhunun derinliğine kök salan bir duygudur. İnsan, başta Allah düşüncesi olmak üzere bu içgüdü ve o duyguyla dünyaya gözlerini açar.

Evlilik çağına gelince kendine denk bir eş arar. Evlenince karı-koca birbirini denetlemeye koyulur, eşini başkasına kaptırmama gayretine girer.

Kur'ân'da psikolojiye ışık tutan bir deyim ile şöyle buyuruluyor : **«Nefsler aşırı cimrilik, bencillik ve kıskançlıktan yana hazırlana gelmiştir.»** İşte insan karakteri daha çok bu doğrultuda seyreder. Din, ahlâk, ilim ve ciddi bir eğitim onun bu duygu ve aşırılıklarını dengede tutmaya yöneliktir.

---

(1) Däremi/nikâh: 24 - Ebû Dâvud/nikâh: 38 - Tirmizî/nikâh: 42

(2) Ebû Dâvud/nikâh: 38 - Tirmizî/nikâh: 41 - Nesâî/nisa: 42 - İbn Mâce/nikâh: 47 - Dâremî/nikâh: 25 - Ahmed: 6/144

(3) Buharî/nikâh: 100, 101, - Müslim/redâ': 43, 45 - Ebû Dâvud/nikâh : 34 - Tirmizî/nikâh: 41 - İbn Mâce/nikâh: 26 - Dâremî/nikâh: 27 - Taberanî/nikâh : 13 - Ahmed: 2/178

Gerçek bu olunca, erkek evdeki hanımına karşı bazı hususlarda ilgisiz kalır, daha önceleri gösterdiği yakınlığı ve sıcaklığı tavsatırsa, bu durumda kadının daha iyi düşünüp, daha şuurlu hareket etmesi en sağlıklı yoldur. Duygusal davranmak, mesafeyi daha da açabilir. Bencillik edip inatlaşmak nefreti artırmaktan başka bir şeye yaramaz. İntikam alma hırsına kapılmak, kin ve düşmanlığı dâvet eder. Ama kadın olsun, erkek olsun her şeyden evvel kendi hayatının ölçü ve dengesini düşünmek zorundadır. Durum ne olursa olsun, perde arkasında da, perde önünde de insan kendini makul ölçüler içinde göstermesini bilmelidir. İnsanın en büyük eseri, sağlam imandan sonra dürüst ve namuslu yaşamaktır. Geriye kalan diğer bütün eserler dürüstlük ve namuslulukla değer kazanır.

O halde açılan mesafeyi soğukkanlılıkla daraltmaya çalışmak, şartlar ne olursa olsun edep, terbiye, nezaket ve nezahet kurallarını elden bırakmamak, insana yakışanı yapmaktır. Çünkü bu tür olumlu davranışlar, karşıdakini insafa dâvet eder, nefretini küller, insanî yönünü harekete geçirir.

Evin erkeği de, Allah'ın erkeklere sunduğu kuvvet ve üstünlüğü, kendisinden zayıf ve daha duygusal, ince ruhlu yaratılan kadına karşı kullanma küçüklüğüne düşmemelidir. Kin ve nefretin kabardığı anlarda için için şöyle demeli veya demesini bilmelidir: «Benden daha zayıf, daha duygusal olan kadını bana emanet eden kudret, beni daha güçlü ellere teslim edecektir.» Böylece Allah'ın sunduğu bu üstünlüğü kötü yolda değil, iyi yolda kullanma idrâkine erişme fırsatını kendi kendine tanımış olacaktır.

Bunun için Kur'ân'da barış ve anlaşmanın herhalde hayırlı olduğu belirtilmekte ve insan idrakini bu hususta uyanık tutmak için çok duyarlı bir ifade kullanılmaktadır.

KADINLAR ARASINDA ADÂLET

(وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَٓاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ) **«Kadınlar arasında ne kadar âdil davranmak isteseniz de (buna) güç getiremezsiniz.»**

İnsan daha çok inancının ve düşüncesinin doğrultusundadır. Sorumluluk duyduğu ölçüde hayırhahtır. Allah'tan korktuğu nisbette fazîletlidir.

Dünyaya ayak basan her insan fizikî bir kanunla tesbit ettiğimiz gibi, şu üç durumdan biriyle hayatının ölçüsünü sergiler: Kararlı denge, kararsız denge, bozulmaz denge..

Eğitim yoluyla Allah'a, Peygambere ve âhiret gününe gönülden ina-

nan ve bu inancı coşkun bir sevgi halesi içinde ruhunun derinliğine yerleştirip bütün hücrelerine sızmasını sağlayan kimse bozulmaz dengededir. Tıpkı tam yuvarlak bilya gibi nereye yuvarlansa hep dengede durur. Hiçbir cazip teklif onun dengesini bozmaya yetmez. Nerede bulunursa bulunsun, nasıl bir olayla karşılaşırsa karşılaşsın, hep o imân ve irfanı beraberinde taşır.

Bu ölçüde olmayıp az-çok kararlılık içinde bulunan mü'min ise, olayların akışı içinde bazen kararlı dengesini bozabilir. Böylece bir an gelir kararsız bir dengeye itilmiş olur. Yılların geride kalması, ona bir çok tecrübeler kazandırıp olgunlaşmaya yüztutunca, bozulmaz denge düzeyine erişmeye çalışır. Allah'ın yardımı tecelli ederse, muvaffak olur.

Evlenen çiftleri bu kanunun ışığı altında ele alıp belirtilen ölçülerle değerlendirdiğimizde karşımıza şu tablo çıkar :

Evliliğin çok hayırlı ve feyizli bir sünnet olduğuna inanan ve bundan amacın daha çok soylu, namuslu ve dürüst, Allah'ını bilip O'ndan korkan erdemli bir kuşak yetiştirmek olduğunun bilincine varan kimsenin aile yuvasındaki durumu ve davranışları «bozulmaz denge» düzeyindedir. Âdil davranmak onun şaşmayan yolu; eşit muamele etmek değişmiyen prensibidir.

Evliliği daha çok rahat etme, şehveti teskinle çocuk sahibi olma açısından değerlendiren kimse ise, bazen kararlı denge, bazen de kararsız denge karakterini gösterir.

Bir tek kadınla evli bulunan ve onunla yetinen, aynı zamanda daha çok birinci maddede belirtilen amaca yönelik bulunan kimse zaten âdildir ve fazîletlidir. Daha çok bozulmaz dengededir. Birden fazla kadınla evli ve yine aynı amaca yönelik bulunan kimse de az-çok âdildir ve fazîletlidir; ne var ki daha çok kararlı dengede sayılır. Bazen hislerine mağlup olarak kararsız dengeye kayabilir. Çünkü kadınlar arasında mutlak ölçüde adâlet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde hareket etmek çok zor, hattâ bazı durumlarda imkânsızdır. Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyette bilhassa bu hususa dikkat çekiliyor: **(Birine) meyledip (diğerini) askıdaymış gibi bırakmayın..»** denilerek daha çok gözle görülen hususlarda âdil davranılması emrediliyor.

BİRDEN FAZLA EVLİLİK

Sûrenin baş kısmında bu hususa yer verilmiş ve âyetin taşıdığı hükme göre gereken açıklama yapılmıştı. Yeri gelmişken tekrar bunun sebe-

bini kısa da olsa belirtmemizde yarar vardır :

1. İslâm dini birden fazla kadınla evlenmeye bazı şartlarla cevâz vermiştir. Her şeyden önce, eşitlik ve adâleti sağlamayı, giyim, nafaka ve konut meselelerini kadının sosyal ve ailevî durumuna uygun ayarlamayı emreder. Özellikle insanın kadına karşı zaafları dikkate alınarak iki hanım arasında eşitlik ve adâleti sağlamanın çok zor olduğunu belirterek uyarıda bulunur.

2. Savaş ve benzeri hallerde erkekle kadın arasında sayı olarak anormal bir dengesizlik meydana geldiğinde, fuhşu ve gayr-i ahlâkî temas ve davranışları önlemek, tutunacak bir dalı kalmayan dul kadınları sıcak bir yuvaya kavuşturmak için birden fazla evlenmenin daha çok uygun olacağını, fakat yine belirtilen şartların dikkate alınmasını tavsiye eder.

3. Genellikle poligam olan erkeklerin zinâya kapı açmamaları, kadının annelik vekarının zedelenmemesi, metres hayatının önlenmesi için bu, dinin -gerektiği ve şartlar elverdiği zamanlarda- ortaya koyduğu bir çaredir.

4. İslâm mutlaka birden fazla kadınla evlenmeyi emretmemiş, sözü edilen ortam doğduğunda, şartlar da elverdiği takdirde bunun câiz olduğunu belirtmiştir. Adâlet sağlanmasından endişe duyanın bir kadınla yetinmesinin uygun olacağı açıklanmıştır.

5. Kadınla erkek arasında sayı bakımından dengesizlik meydana geldiğinde ve birçok kadınların âile yuvası hasreti çektiği devrelerde birden fazla kadınla evlenmek mi daha iyidir, yoksa bir kadınla yetinip başkasıyla metres hayatı mı yaşamak daha iyidir? Birinci şekil tatbik edildiğinde soysuz bir neslin doğmaması, fuhuş ve benzeri ahlâksızlığın önlenmesi söz konusudur. İkinci şekil ise, âile hayatını sarsıcı, fuhşu hızlandırıcı, kadının vakar ve haysiyetini kırıcı, onun annelik vasfını ayaklar altına alıcıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kadınların, yetim kızlarla öksüz diğer çocukların haklarının korunması, toplum içinde lâyık bulundukları yerin verilmesi emredildi. Bununla ilgili hükümlerden bir kısmı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, bu ve diğer konularda yapılan emir ve tavsiyelerin mutlak anlamda insanların hayrına yönelik bulunduğu, Allah'ın hiçbir şeye, hiçbir kimsenin iyilik ve ibâdetine muhtaç olmadığı çok duyarlı biçimde belirtiliyor. Son olarak dünya ile âhiret arasında sağlam bir den-

genin kurulmasında, insan hayatının huzur ve mutluluk düzeyinde kalabilmesi için zarûret bulunduğu hatırlatılıyor.



وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾
اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ
ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

MEÂLİ :

131— Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ındır. And olsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı tavsiye etmişizdir. Eğer inkâra sapıp tanımazlık ederseniz, (bilmiş olun ki) göklerde olanlar da, yerdekiler de Allah'ındır. Allah her şeyden müstağnîdir (hiçbir şeye ihtiyacı yoktur). Övülmeğe de (her zaman) lâyıktır.

132— Göklerdeki olanlar da, yerdekiler de Allah'a aittir; (işleri dü-

zene koymada) vekîl olarak Allah yeter.

133— (Allah) dilerse -ey insanlar!- sizleri giderip başkalarını getirir. Allah'ın (elbette) gücü buna yeter.

134— Kim dünya sevâbı (nîmet ve mutluluğu) isterse, (bilsin ki) dünya sevâbı da, âhiret sevâbı da Allah'ın yanındadır. Allah işiten ve görendir.

İNİŞ SEBEBİ

Son âyetin Arap müşrikleri hakkında indiği söylenir. Onlar Allah'ın yegâne yaratıcı olduğuna inanır, ama öldükten sonra artık kalkmıyacaklarını sanırlardı. Daha doğrusu âhirete inanmazlardı. Münafıkların da itikat ve tutumu, düşünce ve davranışı buna yakındı. Âhirete inanmadıkları için Peygamberle savaşa çıkmaz, çıkmamak için türlü bahaneler gösterir, yan çizerlerdi. (1)

HAK DİNLER ÂİLE HAYATINA AYNI AÇIDAN BAKAR

(وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ) **«And olsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı tavsiye etmişizdir.»**

Daha önce de belirttiğimiz gibi, âile milletin temel taşı ve değer ölçüsüdür. Hak dinlerin hemen hepsi âileye bu açıdan bakar ve hükümlerini -günün sosyal şartlarını dikkate alarak- bu doğrultuda sergiler. Ne var ki, sosyal yapıda ve âile bünyesinde tarih vetiresi (süreç) içinde meydana gelen gelişmeye paralel olarak dinlerde de gelişme, yani tekâmül meydana gelmiş ve bu tekâmül İslâm ile son şeklini bulmuştur.

Tevrat'ta âile hayatına ve kadının mahremiyetine geniş yer verilmiştir. «Sizden hiç biri kendi yakın akrabasından da birine onun çıplaklığını açmak için yaklaşmıyacaktır.» (2)

«Ve başka birinin karısı ile zina eden, komşusunun karısı ile zina eden adam, hem o, hem kadın mutlaka öldürülecektir.» (3)

İncil'de de âile yuvasının kutsallığı belirlendikten sonra zinanın kesinlikle haram kılındığı şu belgeyle anlatılır: «Zina etmiyesin, katletmiye-

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(2) Tevrat/Levililer : 18/6
(3) » » : 20/10

sin, çalmıyasın, yalan şehadet etmiyesin. Babana ve anana hürmet et.» (1)

Kur'ân bu hususu şu âyetle açıklamıştır : **«And olsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı tavsiye etmişizdir.»**

İLÂHÎ SÖZÜN ÜÇ DEFA TEKRARI

Yukarıda konumuzla ilgili üç âyette : **«Göklerde olanlar da, yerdekiler de Allah'ındır..»** sözü üç defa tekrarlanmıştır. Belli başlı tefsirlerde de bu hususa dikkatler çekilmiş ve bir takım yorumlar yapılmıştır. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi, her tekrar, insan idrâkindeki izi derinleştirerek devamlı bir şuur uyanıklığı sağlar. Gerçek bu olmakla beraber buradaki tekrar ilâhî kudret ve sıfatın üç ayrı alana yöneldiğini göstermektedir :

1. Karı-koca anlaşamayıp ayrıldıkları takdirde bunun yarar ve zararı kendilerine aittir. Geçim ise, mutlaka evlilik bağıyla orantılı değildir. Allah yarattığı her insanın rızkını -onun yetenek, hareket ve çalışması ölçüsünde takdir edip- hazırlamıştır. Boşanan kadın aç kalır, erkek perişan olur diye genel bir kaide yoktur. Ama evlilik herhalde hayırlıdır. Allah'ın ise bizim evli kalmamıza ihtiyacı yoktur. Her şey O'nundur. O mutlak anlamda ganiydir.

2. İlâhî buyruğu tanımayıp inkâra sapar, kötülüklere devam ederlerse, bunun da zararı kendilerine yöneliktir. Allah'a hiç kimse hiçbir suretle zarar veremez. Çünkü göklerde ne varsa, yerde ne varsa hepsi O'na aittir. Allah'ın hiçbir zaman kullarının imân, ibâdet ve iyilik üzere bulunmalarına ihtiyacı yoktur. İşlenen günahlar, ortaya konulan küfür, inkâr ve tuğyanlar O'nun kudret ve yüceliğinden eksiltemiyeceği gibi, işlenen ibâdet ve iyilikler de O'nun kudret ve yüceliğini artırmaz. O ne ise odur, olduğu gibi kalacaktır. Her şey O'nundur. Günah, sevâp, iyilik ve kötülük nisbî ve izafîdir. Yani bize nisbetle bir şey ya iyi, ya da kötüdür; ya sevâp ya da günahtır; ya helâl ya da haramdır.

3. Baş kaldırıp inkâr ve inatta ısrar ederseniz, Allah'a hiç bir şekilde zarar veremezsiniz. O dilerse sizleri alaşağı edip başkalarını hizmet alanına getirir. İnsanların mutlak anlamda hayrına ve mutluluğuna tevcih edilen son dine sahip çıkmıyacak olursanız, Allah bu kutsal emaneti sizden çekip alır, sahip çıkacak başka bir millete verir. Çünkü göklerde olanlar da, yerdekiler de hep Allah'ındır. Mülk O'na aittir. Mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.

Görülüyor ki, her tekrar tecelli ettiği alan ve anlam farkıyla insan ak-

(1) İncil/LUKA : 18/20

lını ve anlayışını Allah'tan başkasıyla meşgul olmaktan çevirip mârifet-i ilâhiyeye yöneltmektedir. Diğer bir deyimle, ilâhî kudretin her şeyi kapsayıp kuşattığını, her şeyin O'nun sonsuz tasarrufu altında bulunduğunu insan idrâkine, iz bırakacak biçimde işlemektedir.

GÜNDÜZ GECEYİ UNUTTURMAMALI

(مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ) **«Kim dünya sevâbı (nimeti) isterse, (bilsin ki) dünya sevabı da, âhiret sevabı da Allah'ın yanındadır.»**

Her gündüzün mutlaka bir gecesi var, denildiği gibi; varlık âleminde her şeyin çift yaratıldığı da bir gerçektir. Bu çiftlerin çoğu dış görünüşleriyle birbirinin karşıtı, aslında biri diğerinin tamamlayıcısı ve tanıtıcısıdır. Soğuk ile sıcak, karanlık ile aydınlık, acı ile tatlı, dünya ile âhiret gibi..

Kur'ân 134. âyetle dünya ile âhiretin birbirini tamamlayıcı ve açıklayıcı çift olduğunu çok duyarlı bir anlatımla idrâk perdemize aksettirmekte ve akıl denilen yol göstericiye ışık tutmaktadır. Dikkat ettiğimizde gündüz gece ile değer ölçüsünü bulmaktadır. O halde dünyayı âhiretsiz düşündüğümüzde onun değer ölçüsünü ortaya koyacak ne vardır? Karşılığı bulunmayan bir mücadelenin ne yararı vardır? Dünya bu durumda neyi ifade ediyor, ne gibi bir saadet getiriyor? Eğer âhiret yoksa, boş bir kuruntudan başka neyi anlatır? Ama hakikat hiç de böyle değildir. Gündüzün geceyle bağlantısı ne ise, dünyanın âhiretle bağlantısı bir bakıma odur. Çünkü dünya âhiretle değer ve ölçüsünü bulmakta, ahiret de onunla asıl amaç ve gaye olduğunu göstermektedir. Bu çiftleri birbirinden ayrı düşünmek sonuca götürücü değildir ve olamaz da..

O halde yalnız dünya sevâbı istemek, yani ondaki nîmetleri elde etmeyi arzulamak, yalnız gündüzün nîmetini isteyip, insanı hayat mücadelesinin cenderesinden çekip alan ve dinlenmesini sağlayan geceyi arzu etmemek kadar anlamsız ve ölçüsüzdür. Bunun için Kur'ân'da **«Dünya sevâbı da, âhiret sevâbı da Allah'ın yanındadır..»** buyurularak ikisini bir arada düşünmenin gereğine ve paralel bir değerlendirme doğrultusunda birinin diğerini tamamladığını düşünerek her birine ayrı ayrı değer verilmesine işaret edilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle kadın ve yetimlerin haklarının korunması emredildi;

miras ve mehir konuları örnek gösterilerek âdil davranılması belirtildi. Aşağıdaki âyetle, sadece kadın ve yetim haklarının korunmasıyla yetinilmeyip her insanın hakkının korunmasının gerekli olduğu açıklanıyor; hak ve adâletin, kendi aleyhine veya ana-babası, ya da yakınları aleyhine bile olsa sağlam ölçülerle ayakta tutulması emrediliyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ
وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ
فَق۪يرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوُٓا
اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿١٣٥﴾

MEÂLİ :

135— Ey imân edenler! Haktan yana olup adâleti sapasağlam ayakta tutun, Allah için şâhitler olun. İsterse kendinizin veya ana-babanızın, ya da yakınlarınızın âleyhine olsun (adâletten şaşmayın); isterse onlar zengin veya fakir bulunsun.. Allah onları (korumada) sizden mutlaka öndedir ve daha yeğdir. Artık hak ve adâlette (kendi) heves(iniz)e uymayın. Eğer dilinizi (hak ve adâleti yerine getirmede) büker veya yüzçevirirseniz, (bilmiş olun ki) Allah yaptıklarınızdan haberlidir.

TARİHÎ BİR ÖRNEK

Ashab-ı Kirâm'dan Huzeyfe b. Yeman (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimiz tarafından Hayber'in ürünlerinin vergisini toplamak ve takdir etmek üzere görevlendirilmişti. Aralarında henüz İslâm'ın fazîlet ve hakseverlik nuruyla içlerini aydınlatamıyan bazı kişiler, rüşvet karşılığında kendilerin-

den yana biraz daha şefkatli davranmasını teklîf etme cesaretinde bulundular. Hz. Huzeyfe'nin bir anda rengi uçtu ve: «Size insanların en sevgilisinden geliyorum. Beni adâletsizliğe itmek istediğiniz için sizi de insanların en sevilmiyeni olarak görüyor ve bu açıdan sizi maymunlarla, domuzlara benzetiyorum.» demekten kendini alamadı.

Hayberliler bu asil davranış karşısında eridiler ve: «Doğru söylüyorsun, ya Huzeyfe! Göklerle yer de ancak adâletle ayakta duruyor.» diyerek özür dilediler.

ADÂLETİ AYAKTA TUTMAK

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ) «Ey iman edenler! Haktan yana olup adaleti sapasağlam ayakta tutun...»

ADÂLET: Doğrudan ayrılmama, Haktan yana olma, hakkı yerine getirme, hakkı gözetme, haksızlığa uğrayanın elinden tutup hakkını alma, haksızın karşısına çıkma, her işi ehil olana verme, günlük hayatı disipline edip her şeyi lâyık bulunduğu yere koyma gibi mânaları içeren çok yönlü ve anlamlı bir terimdir. Bu bakımdan ADÂLET, sosyal düzenin değer ölçüsü, hukukun ana hedefi, ülkelerin temel dayanağı, mülkün esası, ferdin gelişen vicdanı, arınan ruhu, yükselip parlayan imânıdır.

Adâletin gerçekleşmesinin bir ucu devlet otoritesinin ciddiyetine, yargı organlarının tarafsızlığına dayanır, bir ucu da fertlerin fazîletine, iyi eğitilmesine ve Allah için şâhit olmalarına bağlanır.

Bu ölçü ve anlamda adâleti sapasağlam ayakta tutmak ve Allah'ın yegane âdil ve dengeleyici bulunduğuna inanmak, aleyhimize bile olsa doğruyu ve hakkı söylemek, herhalde peygamberlik mertebesinden sonra insanlık mertebelerinin yücesi, meleklik mertebelerinin ilk basamağıdır. Bunun aksine bir tutum ve inanç, ilkelliğin en aşağı tabakası, insanî vasıfları yitirmenin ilk ve son basamağıdır.

Bunun için Kur'ân'da mubalağa ifâde eden KAVVAM sıfatı kullanılmıştır. Adâleti titizlikle, sağlam ölçüler içinde, yılmadan, bıkmadan ayakta tutmak, insan olarak, toplum ve millet olarak rahat ve huzur içinde yaşamamızın teminatıdır.

Ne var ki, adâleti bu ölçüler düzeyinde ayakta tutmak, Allah için şahitler olmak, ciddi bir öğretim ve eğitime bağlıdır. Bu da hem öğretim, hem eğitimin dünya ile âhireti, imân ile aklı, vicdan ile maddî yararların birlikte hamur edip şekillendirilmesiyle mümkündür. Kısacası, öğretim ve eği-

timin iki yönlü olması gerekir. Sadece akıl ve zekâyı geliştiren; vicdan ve ruhu ihmal eden bir eğitim, insanın cehaletini giderir, ama vicdan ve ruhu geliştirmez, fazîlet mayasını kalbe ve dimağa yerleştirmez. Gerçek bu olunca, ülkede bir yandan modern eşkiya, profesyonel hırsız yetişirken, diğer yandan başka milletleri taklit hastalığı başlar ve olumlu hiçbir sonuç elde edilmeden kuruntulara kapılarak bu böyle sürüp gider.

ADÂLET, KİŞİNİN HEVESİNE GÖRE DAĞITILMAZ

Adâlet, toplumun ortaklaşa hakkıdır. Ne hâkimin keyfine terkedilen basit bir araç, ne de ferdin hevesine göre yön değiştiren bir direksiyondur. Onun özü ve mayası belli olduğu gibi, hedef ve amacı da bellidir. Bunun için bir ülkede bütün kurumlar laçkalaşsa, yalnız adâlet dağıtan yargı organları ve ilgili kuruluşlar sapasağlam ayakta işler durumda bulunsa, rahatlıkla diyebiliriz ki, o ülke batmaz. Bunun aksine diğer bütün kurumlar ve kuruluşlar işler durumda olsa, yargı organları ve ilgili kuruluşları laçkalaşsa, o ülke yıkılmaya mahkûm olmuştur, diye düşünebiliriz.

Allah Resûlü buna işâretle buyurdu ki :

«Sizden önceki milletler; zayıflar, sıradan insanlar suç işlediğinde cezâlandırdılar; güçlüler, soylular ve ileri gelenler suç işleyince dokunmadılar, bu yüzden yıkılıp mahvoldular.» (1)

Hırsızlık yapan soylu bir kişi yakalanıp Peygamberin huzuruna çıkarıldığında, affedilmesi için Peygamberin çok sevdiği Hz. Üsame'yi aracı yaptılar. Üsame tam bir saflık içinde şefaatçi olmaya başladı. Peygamber (A.S.) Efendimizin rengi değişti ve : **«Yemin ederim ki kızım Fatıma da hırsızlık etse hiç tereddüt etmeden elini keserim..»** buyurdu sonra da yukarıdaki hadîsi ilâve etti. (2)

Kâinat da adâlet ölçülerine göre kurulmuştur. Hiçbir yanında dengesizlik yoktur. Bir köşesindeki dengeyi bilerek veya bilmiyerek insan eli bozunca, anormal durumlar meydana geliyor. Tıpkı fabrika artıklarının denize dökülmesi, ormanların bilgisizce tahrip edilmesi neticesinde meydana gelen dengesizlik ve anormal haller..

---

(1) Terğîb Ve Terhîb : Adâlet Bölümü. (Hadîs birkaç tarikle ve az değişik kelimelerle nakledilmiştir.)

(2) Buharî/fezâil: 18, enbiyâ: 54, hudud: 12 - Müslim/hudud: 8, 5 - Ebû Davud/hudud: 4 - Tirmizî/hüdud: 6 - Nesâî/sarık: 5, 6 - İbn Mace/hudud: 6 - Dâremi/hudud: 5 - Ahmed: 3/386, 395 - 5/409 - 6/329

FIKHÎ YÖNÜ

(وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَ) **«İsterse kendinizin veya ana-babanızın ya da yakınlarınızın aleyhine olsun (adâletten şaşmayın).»**

Yakınlar birbirine şahitlikte bulunabilirler mi? Buna cevaz verildiği takdirde hakların zayi olması, adâletin yerini bulmaması endişesi doğar mı? Bu hususta müctehit imamların farklı görüş ve tesbitleri vardır. Biz onları özetliyelim :

a) Şafiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre, baba ve ananın kendi evlâdına, evlâdın kendi baba ve anasına, kardeşin kardeşe, karı-kocanın birbirine şâhitliği câiz değildir. Ancak İmam Mâlik'e göre, -nesep konusu müstesnâ- âdil olduğu takdirde kardeşin kardeşe şâhitliği câizdir.

Diğer bir rivâyete göre, İmam Şâfiî, karı-kocanın birbirine şâhitliğine cevaz vermiş, sebep olarak da bunların aslında birbirine yabancı bulunduğunu, nikâh bağının her zaman için kopmasının mümkün olduğunu göstermiştir.

b) El-Hasan bin Ziyad, Nahâî, Şa'bî, Kaadı Şüreyh ve Sevrî de (a) maddesindeki görüşü benimsemişlerdir.

c) Hazret-i Ömer (R.A.)den yapılan sahih rivâyete göre, âdil oldukları kesinlik kazandığı takdirde, sözü edilenlerin birbirine şahitliği câizdir. Ömer bin Abdülaziz'den de bu mânada rivâyet sabit olmuştur.

d) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kocanın karısına şâhitliği kabul olunmaz. Çünkü ikisi arasında ortaklaşa menfaatler vardır.

e) Muhaddis Ebû Dâvud'un tesbitine göre , Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hâin olan kadın ve erkeğin, düşmanlık besleyen kişilerin birbirlerine şâhitliklerini reddetmiştir.

Bu konuda geniş bilgi için fıkıh kitaplarındaki Şahitlik bölümüne bakılması tavsiye edilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle bazı zayıf unsurların haklarının korunması emredildikten sonra toplumun temel dayanağı, devletin varlığının değer ölçüsü sayılan adâletin sapasağlam ayakta tutulmasının bir emr-i ilâhî olduğu açıklandı. Aleyhinize bile olsa, haktan sapılmaması, Allah için şâhitlik yapılması buyuruldu.

Aşağıdaki âyetlerle adâlet ve haktan yana olmanın başında Allah'a imânın yer aldığı, sonra da O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inanmanın gerektiği ve âhiret gününe inanmanın şart olduğu açıklanıyor. Böylece hak dinlerin, aşırı tutuculuktan sıyrılıp adâleti yansıtan bu doğrultudaki emir ve tavsiyelerinin vücut bulması üzerinde duruluyor. Ayrıca adâlet ve haktan yana olmanın çok yönlü bulunduğuna dikkatler çekilerek semavî dinler arasında bu açıdan bir yaklaşmanın lüzumuna işâret ediliyor.



يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا
كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

MEÂLİ :

136— Ey imân edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygambere indirdiği Kitab'a, daha önce indirdiği Kitab'a imân edin (imânınızda sâbit ve dâim kalın). Kim Allah'ı, meleklerini, kitâblarını, peygamberlerini, âhiret gününü inkâr edip (tanımazlıkta bulunursa), gerçekten o, uzak bir sapmayla (doğru yoldan) sapmıştır.

137— Şüphesiz ki inandıktan sonra inkâra sapanlar, sonra imân edip yine inkâra sapanlar, sonra da inkârlarını arttıranları Allah bağışlayacak değildir ve onları doğru yola eriştirecek de değildir.

İNİŞ SEBEBİ

Medineli Kitap ehli olan mü'minlerden Abdullah b. Selâm, Esed, Üseyd, Sâlebe b. Kays ve arkadaşları toplanıp Hazret-i Peygambere gelerek şöyle dediler:

— Ey Muhammed! Biz sana, senin kitabına, Musâ'ya ve Tevrat'a, aynı zamanda Uzeyr'e inanıyoruz. Bunlardan başka kitap ve peygamberleri tanımıyoruz.

Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) onlara şu cevabı verdi :

«Allah'a, Muhammed'e ve ondan önce indirilen bütün kitaplara, gönderilen bütün peygamberlere imân edin..»

Yukarıdaki âyet, Resûlüllah Efendimizin bu cevabını doğrular ve açıklar anlamda indi. (1)

Diğer bir rivâyette ise deniliyor ki :

Bu âyetler, diliyle inanıp kalbiyle imân etmiyen ikiyüzlüler hakkında inmiştir. (2) İmam Kurtubî'ye göre, bütün mü'minler hakkında inmiştir.

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«137. âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Onlar önce Musâ'ya imân ettiler, sonra altundan buzağı yapıp inkâra saptılar, sonra tekrar Musâ'ya

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali/1 - 406 - İbn Cerîr Taberî - Mefatihü'l-Gayb/Fahruddin Razî
(2) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali/1 - 406 - İbn Cerîr Taberî - Kurtubî

imân ettiler. İsâ Peygamberi tanımıyarak küfre saptılar. Son Nebî Hazret-i Muhammed (A.S.) gönderilince bu kez büsbütün küfürlerini artırdılar. Bu yüzden Allah onları ne bağışlar, ne de doğru yola eriştirir.» (1)

Böylece imânla küfür arasında bocalayıp mü'minlerle kâfirler arasında mekik dokuyan kimselerin bu mütereddit tutumu ve düşüncesi, sağlam köklü bir imâna sâhip olmadıklarını gösterir. İmân ve İslâmî irfanı kalbine ve vicdanına yerleştirmiyen; daha doğrusu inanç konusunda sağlam bir temeli bulunmayanları Allah'ın bağışlaması düşünülemez. Çünkü ilâhî kanunlar şaşmaz.

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Hüreyre (R.A.) rivâyet ediyor:

Peygamber (A.S.) Efendimiz bir gün insanlar arasında bulunurken bir adam gelip şöyle sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! İmân nedir?

Efendimiz ona şu cevabı verdi :

«Allah'a, meleklerine, kitablarına, Allah'a kavuşulacağına ve peygamberlerine, âhirette dirilip kalkacağına imân etmendir.» (2)

Diğer sahih bir rivâyette ise şu cevabı verdiği tesbit edilmiştir: **«Allah'a, meleklerine, kitabına, O'na kavuşacağına, peygamberlerine inanman; öldükten sonra dirilip kalkacağına ve kaderin bütününe imân etmendir.» (3)**

DİN BİR BÜTÜNDÜR, BÖLÜNMEYİ KABUL ETMEZ

(وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَع۪يدًا) **«Kim Allah'ı, meleklerini, kitablarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, gerçekten o, uzak bir sapmayla sapmıştır.»**

Kur'ân bu ve bir önceki âyetle çok önemli bir konuyu açıklıyor: Dinde inanılması gereken hususların hepsi bir bütünlük arzeder; onu parçalayıp bir kısmına inanmak, diğer bir kısmını tanımamak veya beğenmemek,

(1) Lübabu't-Te'vil : 1/406

(2) Sahih-i Müslim/İman: 5, 7 - Ebû Davud/sünnet: 15 - Ahmed: 1/27, 28, 51, 52, 53, 228 - 3/107, 426 - 4/11, 114, 129, 164, 359, 385 - 5/251, 252, 256

(3) Sahih-i Müslim/İman: 5, 7

tamamını tanımamak ve beğenmemek hükmünü taşır. Yahudî ve Hıristiyanlar da Allah'a ve kendi peygamberlerine inanırlar, o halde onlar da Müslümanlar gibi Allah'ı bilen ve imân eden mü'minlerdir, denilebilir mi? Âyetin açık anlatımı bunu reddeder. Çünkü Yahudiler hem Musâ'dan sonra gelen birçok peygamberlere, indirilen kitaplara ve başta İsâ Peygamber ile Muhammed Peygambere (A.S.) inanmazlar. Hem âhiret hakkında kesinlik ifade eden bir inançları yoktur. Cennet'in ADEN denilen bölgede, yani dünyada bulunduğunu iddia edenleri de olmuştur. Hıristiyanlar da hem İsâ'yı Allah'ın oğlu sayar, hem son Peygambere ve Kur'ân'a inanmazlar. Bu tarz bir inanç, dini bütünlüğünden uzaklaştırıp bölmektedir. Kur'ân'da böylesine bir inancın değer taşımadığı hatırlatılıyor; nelere inanmanın gerektiği beş madde halinde özetleniyor. Bunlardan birini reddetmek tümünü reddetme anlamına gelir, hükmünü koyuyor:

1. Allah'a inanmak,
2. Meleklerine inanmak,
3. İndirdiği kitaplara inanmak,
4. Gönderdiği peygamberlere inanmak,
5. Âhiret gününe inanmak..

Bu beşi imân çerçevesinde bir bütünlük içindedir, birini veya birkaçını kabul etmemek tamamını reddetmek hüküm ve anlamını taşır.

Diğer âyetler ve ilgili hadîsler «kadere imânı» bir altıncısı olarak buna bağlarlar.

İSLÂM HAK DİNLERİ UZLAŞMAYA ÇAĞIRIR

Son Peygambere ve son Kitab'a imân edenlerin aşırı tutucu ve tekelci olmadıkları en az yüze yakın âyet ve hadîsle açıklanmış ve tarih boyunca Müslümanların bu doğrultudaki inancında bir sapma görülmemiştir. Muhammed (A.S.) Ümmeti, bugüne kadar gönderilen bütün peygamberlere ve kitaplara inanırlar ve saygı duyarlar. Son din ile dinlerin, son kitap ile kitapların, son nebî ile peygamberlerin tekâmül edip son noktasına eriştiğini söyler, fakat hiçbirini inkâr etmezler.

Yahudî ve Hıristiyanlara gelince : Kutsal Kitaplarda hâlâ kalıntılarına raslanan açık belgelere ve verilen müjdelere rağmen, aşırı tutucu ve tekelcidirler. Ne bütün dinlere inanır, ne de bütün peygamberleri ve kitapları kabul ederler. Bu yüzden hak dinler arasında derin bir uçurum meydana getirmişler ve kan dökülmesine yol açacak kadar müteaassıp dav-

ranmışlardır. İslâm Dini, açılan bu uçurumu kapamak için en küçük bir açıklık vermemiş, ciddi bir diyalog kurulması için her zaman bütün dinlere karşı mü'minlerin duyduğu sevgi ve saygı bağlarını uzatmakta tereddüt etmemiştir.

BEŞ ESAS

Konumuzu oluşturan âyetle, imânın beş esası belirtiliyor. Altıncı esas olan «Kadere İmân», az önce de belirttiğimiz gibi, diğer âyet ve hadîslerle açıklanmıştır. Aslında Allah'a dosdoğru imân diğer beş şeye imânı gerektiriyor. O halde Allah'a imân bu dört, ya da beş esası içine alıyor ve bunlardan her biri bir bakıma Allah'a imânın ölçüsünü belirliyor.

1. Varlık âleminde gözle görebildiğimiz her şeydeki mutlak düzen, denge ve matematiksel plân ve proğram Allah'ın varlığının ve birliğinin açıklayıcı belgeleri olarak bulunuyor. Eserden müessire, sanattan sanatkâra geçişi vurguluyor; hiçbir şeyin başıboş ve gelişigüzel yaratılmadığını sergiliyor.

Görebildiğimiz maddî bütün eşyanın, kendiliğinden çok plânlı, dengeli, şuurlu ve hesaplı bir düzeni meydana getirmesi düşünülemez. Çünkü şuursuz maddenin kendinde bulunmayan özellikleri başkasında sağlaması aklın ve mantığın reddettiği bir neticedir. Aksi halde yaratıcı varsayılan maddenin kendinden -ölçü ve oran kabul etmiyecek- üstün varlıkları yarattığı iddiası ortaya çıkar ki bu hiçbir zaman mümkün değildir.

Görünürde en karmaşık fakat en üstün vasıfta yaratılan insanı, herhalde ondan daha üstün bir kudret ve zekânın yaratması gerekmez mi? İnsan beynini ve ondaki sayısız özellikleri, hafıza gücünü düşünecek olursak, karşımıza öyle bir kudret çıkar ki, o, maddenin ötesinde insan beyninin bütün özelliklerini en mükemmel ve sınırsız biçimde, kıyas kabul etmiyecek bir yücelik ve anlamda kendinde taşıdığı muhakkaktır. Çünkü ortada büyük bir plân varsa mutlaka bir planlayıcı vardır. Bir düzen ve mükemmel uygulanan bir proğram varsa, mutlaka bir proğramlayıcı vardır. Bunun aksi düşünülemez.

2. Meleklere imân, itikatta değişmiyen ikinci esastır. Çünkü meleklere inanmıyan bir kimse peygamberlere gönderilen ilâhî vahye de inanmıyor demektir. Sonuç bu olunca, zincirleme diğer esasları da kökünden yıkar. Amellerin yazılmasından tut da, kabir sualine kadar her şey alt-üst olur ve böylece sorumluluk kalkar. Âhiret kavramı yön verici müeyyide olmaktan çıkar, bir fantezi olarak kalır.

3. Kitaplara imân, meleklerle peygamberlere imânı da içerir. Onu reddetmek, diğer esasları temelinden yıkar. Çünkü her esas bir diğerini tamamlayıcı mahiyettedir.

4. Peygamberlere imân, diğer inanç esaslarını da beraberinde taşır. Beşer aklı, hayat düzenini, âhiret kavramını anlamaya yeterli değildir. Allah ile insan arasındaki irtibatın ölçüsünü, Allah'a giden yolun özelliğini, ibâdetin ölçü ve anlamını, ölüm, kabir ve âhiret safhalarını ancak peygamberlerin talimiyle öğrenebiliriz. Peygamberlik müessesesini reddetmek, diğer esasları kökünden yıkar ve mefluç duruma getirir.

5. Âhirete imân; düzenli, disiplinli, şuurlu ve feyizli bir hayat sürmenin plânı, sorumluluk duygusunun anahtarıdır. Dünya hayatından amacın ne olduğunu, insan ruhunun neye namzet bulunduğunu ancak âhirete inanmakla anlayabiliriz. Erdemlilik, iyilik severlik, yardımlaşma, kardeşlik, sevgi, saygı ve benzeri iyi vasıflar âhirete imândan kaynaklanır, diğer esaslarla birleşip bütünleşir. Bu bütünü reddetmek insanı çok uzak bir sapıtmayla sapıtır.

İMÂNDAN SONRA İNKÂR

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا)

«Şüphesiz ki inandıktan sonra inkâra sapanlar sonra imân edip yine inkara sapanlar, sonra da inkârlarını arttıranları Allah bağışlayacak değildir ve onları doğru yola eriştirecek de değildir.»

Ehl-i Sünnete göre, ilim mâlûmata tabidir. Allah kullarını yaratıp birçok yeteneklerle donattıktan ve kendilerine yol gösterecek, akıllarına ışık tutacak ortamı hazırladıktan sonra onları yeryüzünde serbest bırakmıştır. Böylece insan mevcut ortam içinde aklı ve irâdesiyle başbaşadır.

Ancak ilmi, ezelle ebed arasını kapsayıp kuşattığı için kullarının dünyada neler yapacağını, nasıl bir yol izliyeceklerini önceden tesbit edip yazmıştır. Yazıldığı için yapmıyoruz, yapacağımız için yazılmıştır.

İmân lezzetini lâhutî havasıyla alamıyan, onun şuuruna erişemiyen zayıf irâdeli, kısır düşünceli bazı kişiler, imânla küfür arasında bocalayıp dururlar. Bir bakarsın namaz kılarlar, bir de bakarsın faizi helâl sayarlar. Bir bakarsın hacca giderler, bir de bakarsın dinin açık bir hükmünü reddederler veya küçümserler. İşte bu durumda olanlar kendilerini bağışlatma şuuruna erişemeyince Allah onları bağışlamaz. Çünkü insanla Allah arasında bir imkân ve irâde sınırı var, kul o sınıra gelmedikçe Allah ne ona yardım eder, ne de günahlarını bağışlar. İnsan doğru yola erişme az-

mini kendinde taşımadıkça, Allah onu doğru yola kavuşturmaz.

Hz. Ali (R.A.) bu ayetin ışığında diyor ki : «Mürted (İslâm dirinden dönen kimse) üç defa tevbe etmeğe çağrılır, üç defa üstüste tevbe etmesi istenir.» (1)

Bu nedenle inandıktan sonra inkâra sapan, sonra yine inanıp yine inkâra sapan ve sonra da inkârını artıran kimse, sözü edilen sınırdan çok uzaklaşmıştır. O takdirde bağışlanması düşünülemez. İşte Kur'ân'da bu hakikat bütün açıklığıyla gözler önünde serilmekte ve aklımızı bu konuda da yeterince kullanmamız hatırlatılmaktadır. Çünkü mu'cize ve kerâmet müstesnâ, Allah'ın varlık âleminde hükümran olan kanunları şaşmadan hedefine doğru ilerler. Olaylar sebepler zincirine bağlıdır; sebepler zinciri ise, Allah'ın kudret elinde toplanmıştır. Dilediği zaman sebebi ortadan kaldırıp mucize veya kerâmet meydana getirir. Bu da Peygamberlere ve bir de kâmil velilere has bir iltifattır, genel kaideyi bozmaz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imânın esasları açıklandıktan sonra münafıkların durumuna değinildi, imânla küfür arasında bocaladıkları belirtildi. Bu arada insanlar hakkında konulan Sünnetullah'a dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle dönüş yapmadıkları takdirde münafıklar için hazırlanan elem verici azâbdan söz ediliyor. Mü'minleri bırakıp inkârcı maddecileri, Allah'a ortak koşanları dost edinenlerle, dostluk kurulmaması hatırlatılıyor. Allah'ın âyetlerinin alaya alındığı toplantıları mü'minlerin derhal terketmesi emrediliyor.

——oOo——

(1) Tefsîr-i ibni kesir 1/566

بَشِّرِ
الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ
فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا
مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ
إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

MEÂLİ :

138— Münâfıkları, kendilerine elem verici bir azâp ile müjdele.

139— Onlar ki, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinirler; şeref ve üstünlüğü onların yanında mı arıyorlar? Şüphesiz ki bütün şeref ve üstünlük *Allah'a* aittir.

140— Gerçekten O size Kitap'ta, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını işittiğiniz zaman artık onların yanında oturmayın, tâ ki başka bir konuşmaya dalsınlar, yoksa siz de onların bir benzeri olursunuz, diye indirmiştir. Allah elbette münâfıklarla kâfirlerin hepsini Cehennem'de toplayıp bir araya getiricidir.

İNİŞ SEBEBİ

Daha önce Mekke'de Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiği veya alaya alındığı toplantılarda oturulmaması hakkında şu âyet inmişti : **«Âyetlerimize (alaylı bir tavırla, saygısızca) dalanları gördüğün zaman, başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüzçevir. Şayet şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlim kavm ile beraber oturma.» (1)**

---

(1) En'am sûresi âyet : 68

Medine'de İslâm'ın cihanı aydınlatacak nuru, gücünü ve kudretini gün geçtikçe artırıyor, tesir alanını genişletiyordu. O yüzden başta Yahudîler olmak üzere bir takım münafıklar çıkarlarının tehlikeye girdiğini görünce, İslâm'ı ve onun Kitabı Kur'ân'ı küçük düşürme, kalbler üzerindeki tesirini giderme babında kesif bir faaliyete başladılar. Yer yer toplantılar yapıp mü'minlerden bazı şahısları çağırarak Allah'ın âyetlerini alaya aldılar, işin sanıldığı kadar kutsal olmadığını anlatmaya ve bunu sürdürmeye çalıştılar. Basit mantıkî yollarla mü'minlerin itikadını sarsmaya yönelen bu faaliyeti durdurmak gerekiyordu. Bu arada zayıf iradeli kişilerden küfürle imân arasında bocalayanlar da eksik değildi. Hem onları uyarmak, hem mü'minleri bu gibi yanıltıcı dedikodulardan uzak tutup asıl hizmete yöneltmek için yukarıdaki âyetler ikinci bir uyarı mahiyetinde indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim şeref, üstünlük ve övünülecek şeyleri arzulayarak kâfirlerden dokuz babasına intisapta bulunursa (onlara bağlılığını övünerek ortaya korsa), Cehennem'de onların onuncusu olarak bulunacaktır.» (1)

«Münafığa, efendimiz, büyüğümüz! demeyin. Cidden onu efendi sayarsanız, sonra Rabbinizi öfkelendirmiş olursunuz.» (2)

«Kişi imânın katıksız ölçüsüne ve kemal mertebesinde bulunanına erişemez, şaka ve yalanı terketmedikçe ve haklı da olsa tartışma ve iddialaşmayı bırakmadıkça..» (3)

«Dünyada ikiyüzlü olan, kıyâmet günü, ateşten iki yüzü bulunduğu halde gelir.» (4)

«Şu dünyada kimin iki dili varsa, Allah kıyâmet günü ona ateşten iki dil verecektir.» (5)

İNKÂRCILARI DOST EDİNMEMEK

(اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **«Onlar ki, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinirler....»**

Maddeci, inkârcı grubun bütün uğraşısı dünyalıktır; bütün kaygusu midesi ve şehvetidir. Himmet ve gayretlerini bu ikisinin gerçekleşmesi uğruna harcar, az-çok başarılı da olurlar. Onların bu durumu ve dünyalıktan yana başarılı olması, imân ve irfanı zayıf mü'minlerde aşağılık duygusu doğurur ve çok geçmeden üstünlük, şeref, itibar ve başarıyı onların dü-

(1) Ahmed bin Hanbel : Ebû Reyhane'den
(2) Ebû Dâvud - Nesâî : Büreyde (R.A.)den - Ahmed : 5/346, 347
(3) Ebu Ya'lâ : Ömer bin Hattab (R.A.)den
(4) Taberanî
(5) Taberanî - Dâremî/rikak: 51

şünce doğrultusunda aramaya başlarlar.

Böylece bir kültür emperyalizmi başgösterir; yetişmekte olan genç kuşağı bir ahtapot gibi güçlü kollarının arasına alıp benliğinden ve millî kültüründen uzaklaştırır.

Kur'ân, İslâm'ın ilk yıllarında dinî kültürü yeterince almamış münafıkların, çok geçmeden Yahudîlerin dünyalıktan yana sağladıkları maddî imkânları görünce küfrün kesif propagandasına kulak verip kendilerini iyice kaptırma bedbahtlığına uğradıklarını misal verirken bugün de değişik ambalaj, değişik metotla İslâm'ın karşısına çıkan materyalistlerle Haçlı zihniyetindekilerin, dinî ve millî eğitim ve kültürden mahrum yetişen Müslümanları tesir alanlarına çekip almakta başarılı olabileceklerine dikkatleri çekiyor.

Bu ve benzeri akımların etkisinden kurtulmanın çaresi nedir? Hastalığa teşhis konulmuştur; ama bunun tedavisi ve ilâcı nedir?

Kur'ân ve Hadîsler, aynı zamanda Hazret-i Peygamberin uyguladığı metotlar birbirini tamamlayıcı anlamda üç madde halinde bunun tedavisini belirlemişlerdir :

1. Önce köklü bir eğitim, sonra da dinî ve millî kültürü yaygınlaştırmak. Çünkü mü'minlerin tezini ancak sözü edilen eğitim ve kültür hazırlar. Antitezin tesirinden ancak böyle bir tez ile kurtulmak mümkündür.

2. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için bilinçli, sistemli ve akılcı yollarla çalışmak. Çünkü İslâm bu iki hayatın paralel yürütülmesini emrederken mü'minlerin dünyalık yönünden de çok güçlü ve başarılı olmasını amaç edinmiştir.

3. İnkârcıları, İslâm'a ve millî değerlere karşı olanları gönülden dost edinmemek. Küfür ve harâmın sergilendiği toplantılara katılmamak, her yerde İslâm'ın insanlık dini olarak, insanlığın yaratılışındaki yüceliğe eşdeğerde emir ve yasaklarla donatılarak gönderildiğini söz ve davranışlarımızla isbat etmek. Zira mü'min başkalarına uymaz, inkârcılara, ahlâksızlara, uydu olmaz; başkaları mü'mine uyar ve onu örnek edinirler.

BÜYÜK DÂVALARIN BÜYÜK DÜŞMANLARI OLUR

Büyük dâvaların gerçekleşmesi, amacına ulaşabilmesi nasıl büyük himmetler, üstün gayretler, fedakârlık ve ferağat-i nefs istiyorsa, başarıya ulaşmaması için de önünde büyük ve güçlü düşmanlarının pusu kurduğunu unutmamak gerekir. Her devirde düşmanın gücü ve fesadı, davanın büyüklüğü ve yüceliğiyle orantılı olmuş, aynı zamanda davadan yana olanların himmet ve gayretinin de dâvaya orantılı bulunması lüzumu hissedilmiştir.

Küçük himmetler, büyük idealleri gerçekleştiremez. Büyük idealler küçük çaptaki karşıt görüşlerle hedefinden saptırılamaz.

Mekke'de Resûlüllah (A.S.) Efendimizin cihan çapında ortaya koyduğu yüce dâvanın nasıl büyük bir tepkiyle karşılaştığı bunun en açık örneklerinden biri değil midir?

O halde hem Müslüman olduğunu iddia etmek, hem maddecilerle inkârcılarla dost olup onlar nezdinde şeref, itibar ve üstünlük aramak; hem İslâm'ın insan hayatını en mükemmel ölçüde düzenleyen bir din olduğunu söylemek, hem İslâm'ın alaya alındığı, ibâdet kuralları küçümsendiği toplantılara katılmak, nifakın ilk ve son belirtisi, münafıklar düzeyine gelmenin açık alâmetidir.

Hz. Peygamber (A.S.) değil bu meclislerde oturmayı, içki içilen, haram işlenen toplantılarda oturmayı kesinlikle yasaklamış; Müslümanın başkalarına uymayacağını, başkalarının ona uyması gerektiğini ve bunun için de Müslümanın her yerde güzel model ve örnekler sergilemesinin dinî bir hizmet bulunduğunu birçok hadîsleriyle açıklamıştır. Çünkü küfre rıza küfür sayıldığı gibi, günaha rızanın da günah olduğu kabul edilmiştir.

Günümüzdeki Müslümanların çoğunun bu tür günah dolu toplantılara ve meclislere katılma zaafı vardır. Yapılan düğünler, nikâh merasimleri, balolar, Müslümanların bir kısmının inkârcılardan farklı bir tutum ve anlayış içinde olmadığını göstermektedir.

Sebebi açıktır: Yukarıda belirtildiği gibi, köklü bir dinî ve millî eğitim ve bu doğrultuda geniş bir kültür verilmediği devirlerde, İslâm ülkelerinde bu kabil manzaralara sık sık raslanmıştır. Eğitimsizlik yüzünden Müslümanların çoğunun, dünya ile âhireti paralel yürütme bilgi ve şuurundan bazı dönemlerde mahrum yetiştikleri bir gerçektir. Bu yüzden gayr-i müslimleri dost edinmekte bir sakınca görmemişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dinin beşer hayatındaki olumlu tesirlerini farkedemiyen veya böyle bir eğitim görmeyen zayıf irâdeli kişilerin çok geçmeden imanla küfür arasında bocalayacağına işâret edildi. İnkârcılardan dost edinilmemesi hususunda uyarılar yapıldı. Aşağıdaki âyetlerle bu duruma düşen münafıkların, mü'minlerin sonunun bir felâketle noktalanacağı günü sabırsızlıkla bekledikleri belirtiliyor. Günün şartlarına ve ortamın havasına göre, onların hem mü'minlerden yana, hem inkârcılardan yana olduklarını, bir takım yapmacık söz ve hareketlerle göstermeye çalışacakları söz konusu ediliyor. Mü'minlerin yeryüzünden silinmiyeceği, kıyâmete kadar bu yüce dâvaya sahip çıkanların bulunacağı hatırlatılıyor.

——oOo——

ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَكُن
مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَٰفِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ
وَلَن يَجْعَلَ ٱللَّهُ لِلْكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ
يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ
قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا
﴿١٤٢﴾ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ
وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

MEALİ :

141— (Öyle münafıklar ki), sizi gözleyip duruyorlar (sonunuzun nereye varacağını bekliyorlar). Size Allah'tan bir zafer kapısı açılırsa, «sizinle beraber değil miydik?» derler. Kâfirlere (zaferden yana) bir pay çıkarsa, «size yardım edip üstün gelmenizi sağlamadık mı, mü'minlerden size dokunacak (zararı) engellemedik mi?» derler. Artık Allah kıyâmet günü aranızda hükmedecek ve Allah elbette mü'minler âleyhine kâfirlere bir yol vermlyecektir.

142— Münâfıklar Allah'a karşı düzenbazlıkta bulunmak isterler; Allah onların düzen ve oyununu boşa çıkarıp başlarına geçirir. Onlar namaza kalkınca üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar; Allah'ı pek az anarlar.

143— Onlar (küfürle imân) arasında bocalayıp dururlar; ne bunlara, ne onlara (bağlanırlar). Allah kimi doğru yoldan saptırıp şaşırtırsa, artık sen ona elbette bir yol bulamazsın.

İLGİLİ HADÎSLER

«İslâm yücelir, onun üzerine (üstünlük sağlanarak) yücelinmez.» (1)

«Münafıkın durumu, iki koç arasında tereddüt edip hangisine uyup gideceğini şaşıran koyuna benzer.» (2)

«Münafıklar üzerine namazların en ağır geleni, yatsı namazı ile sabah namazıdır.» (3)

«Kim halkın gördüğü yerde namazı gayet güzel kılar, yalnız başına kaldığında rasgele kırık dökük kılarsa, bu bir küçümsemedir ki onunla, Rabbini de küçümsemiş sayılır.» (4)

MÜ'MİNLER ALEYHİNE BİR YOL VERMEZ...

(وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا) «Ve Allah elbette mü'minler aleyhine kâfirlere bir yol vermiyecektir.»

Bu cümle üzerinde çok yönlü yorumlar yapılmış ve bir takım rivâyetlere de yer verilerek açıklanmasına çalışılmıştır. İlim adamlarımızın çoğu bunu, İslâm Dinini her devirde savunanların bulunacağı ve ehliyetini kaybeden milletlerden bu yüce emanetin alınıp ehil olan başka milletlere verileceği; ehil olmaya lâyık görülen milletler de dinin gereği ile amel edip onun hayat damarlarını işler hale getirdikleri, İslâm kültürünü yaygınlaştırıp onu ciddi bir eğitim konusu edindikleri sürece ehliyetlerinin devam edeceği şeklinde yorumlamışlardır.

Bütün bu yorum ve rivâyetlerden de yararlanarak âyetin üç önemli gerçeği -büyük bir umut havası estirerek- yansıttığını söyleyebiliriz:

1. Hak -görünüşte yenilgiye uğramış olsa bile- her yerde ve her zaman üstündür. Dış kabuğuyla olaylar değerlendirilerek İslâm'ın mağlûp olduğu sanılsa bile, hakikatte, bu yenilgiyle güç kazanıp toparlama devresine ve bütün güçlerini kanalize etme basîretine erişmiş olur. Tez-antitez mücadelesinin tabii sonuçlarından biri de budur. Etki-tepki meselesini bu konuda daha açık biçim ve anlamda görmek her zaman için mümkün olmuştur. Diğer bir deyimle İslâm başlıbaşına bir tez, küfür ise anti-

(1) Buharî/cenâiz : 79 - Dare Kutni - Taberani - Beyhakî : Muâz (R.A.)den

(2) Buharî - Müslim/münafıkun: 16 - Nesâî/İmân: 31 - Daremî/Mukaddeme: 31 - Ahmed: 2/32, 68, 82, 142

(3) Buharî/mevâkiyt : 20, ezan: 34 - Ebû Davud/salât: 47 - Nesâî/imâmet: 45 - İbn Mâce/mesâcid: 18 - Dâremî/salât: 53 - Ahmed: 5/140, 141

(4) Ebu Ya'lâ : Ebû Ahvas'dan

tezdir. Bu iki karşıt görüşün sürtüşüp tartışması bir bakıma tezin güç kazanması ve hakikatin anlaşılması bakımından şarttır. Çünkü bir fikir, bir inanç, bir ideal veya doktrin çevre bulamadığı, karşıt görüşlerle yüzyüze gelmediği takdirde doğduğu gibi ölmeye mahkûmdur.

O halde İslâm'ın zaman zaman yenilgiye uğramış gibi görünmesi, hakikatte zafere kapı açmasının başlangıcıdır. Mekke'deki mü'minlerin Habeşistan'a, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Medine'ye hicretleri ilk bakışta bir yenilginin, aczin ve yılgınlığın tabii sonucu gibi sanılır, fakat önündeki olaylarla, eriştiği neticeyle değerlendirildiğinde, fethin en güçlü adımı, başarının kapanmayan yolu olduğu anlaşılır. Hudeybiye anlaşması da bunun tipik örneklerinden biri değil midir? İslâm'ın aleyhineymiş gibi görünen anlaşmanın birçok maddeleri aslında Mekke'yi fethetmenin en güçlü anahtarını oluşturuyordu.

2. Karşıt görüşlerin ve inançların çarpışmasında haktan yana olanın üstün geleceğinde hiç şüphe yoktur. Yeter ki hakkı temsil edenler ona lâyık olma basîret ve gayreti, bilgi ve enerjisi içinde bulunsunlar.. Bâtıl ve küfür iddiasını veya idealinin üstünlüğünü isbatta er-geç acze düşer. Hak -kabul edilmese bile- haklı bulunduğunu ortaya koymakta zorluk çekmez.

Bâtılın ve küfrün her saldırısı, hakkın güçlenmesini hızlandırır; taraftar ve savunucularının daha şuurlu ve metotlu çalışmasına bir bakıma yardımcı olur.

3. İslâm'ı diğer bir deyimle Hakkı ortadan kaldırmaya hiç kimsenin gücü yetmiyecektir. Allah bu büyük emaneti -insanlıktan yana- lâyık olan milletlere devrederek kıyâmete kadar varlığını koruyacaktır.

Tekrar edelim ki, küfür ve inadın, inkâr ve şarlatanlığın her saldırısı İslâm'ın güçlenmesini; her kurşunu, Nübuvvet bahçesinde bir gülün daha yeşermesini; her herzesi, Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik bir itme gücü meydana getirir. Etki, tepkiye yol açar; etkinin şiddeti oranında tepki meydana gelir. Tarihte İslâm ülkelerinde bunun sayılmıyacak kadar örnek ve modelleri vardır. Yeter ki görebilen gözler, anlayabilen kalbler, idrâk edebilen kafalar bulunsun..

FETİH VE NASÎB TABİRLERİ

(وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ)

Kur'ân burada dış görünüşüyle eş anlamda, fakat taraflara nisbetle çok farklı anlamlar taşıyan iki deyim üzerinde durmuş ve bu hususta aklımızı kullanmamız için bize ipucu vermiştir : **FETİH** ve **NASÎB**.. Savaşta

üstünlük sağlamayı, ülkelerin kapılarını açıp hakkın sesini Allah kullarına duyurmayı mü'minlerden yana FETİH deyimiyle, yine savaşta üstünlük sağlayıp zafere erişmeyi kâfirlerden yana NASÎB (pay) tabiriyle anmıştır. Müfessirlerimizden bir kısmı bu hikmeti anlayarak yorumda bulunmuşlardır. Biz bütün yorumları hamur edip bir komprime haline sokmak istiyoruz:

Fetih : Toprak kavgası, ekmek dâvası değil; tuğyanı durdurmak, hakkın sesini duyurmak, düşmanın İslâm'ın ve insanlığın aleyhine güçlenmesini önlemek; tek kelimeyle Allah'ın mülkünde Allah isminin anılmasını sağlamak, O isim daha yüce olsun diye bâtılın beynini parçalamak niyetiyle yapılan savaş ve elde edilen olumlu sonuçtur. Buna hakkın zaferi de diyebiliriz. Bu durumda zaferle birlikte göklerin de kapıları açılır, ilâhî yardım ve rahmet mü'minlerden, yani gazilerden yana inmeye başlar, böylece mü'minlerin kalbi hakka iyice yatışır, O'na hamdederek kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu dile getirip tam bir teslimiyete bürünülür.

Nasîb : Toprak kavgası, ekmek dâvası, diğer bir yönüyle hakkı ortadan kaldırma taarruzudur. Amaç Allah değil, hakkın üstünlüğünü, bâtılın çürüklüğünü ortaya koymak değil, dünyalık elde etmek, başka insanları köle edinmek, milyonlarca insanın hakkına tecavüz edip sömürmektir. Bu niyetle yapılan savaşta küfür ve bâtıl üstünlük sağladığı takdirde bu bir fetih değil, dünyalıktan bir nasîb (pay) elde etmektir. Kutsal hiçbir yanı ve yönü yoktur.

GÖSTERİŞ HASTALIĞI

(يُرَٓاؤُنَ النَّاسَ) «İnsanlara gösteriş yaparlar.»

İmâna musallat olan iki ayrı hastalık var; biri maddî, diğeri mânevî. Her ikisinin de mikrobu kemirici ve öldürücüdür. Gerçi imân gibi pahası biçilemiyen yüksek değerdeki bir cevherin düşmanı çoktur; ama önde gelen ve salgın halinde olan bu iki düşman anılmaya değer görülmüştür. Birincisi dünyalığa aşırı derecede tutkunluk; ikincisi gösteriştir.

Sözü edilen bu iki hastalığı doğuran mikroplar yok edilmediği, hiç olmazsa tesirsiz hale getirilmediği takdirde, kısa zamanda imânı, imânla birlikte vicdanı ve ruhu kemirip bitkin hale getirebilir.

Kur'ân konumuzla ilgili âyetle ikinci hastalığa dokunarak çok ibretli bir tablo sergilemektedir. Gösteriş için en uygun vasat, şüphesiz ki imânla küfür, dünya ile âhiret arasında bocalamaktır. Kişi bu ortama sürüklendiği takdirde gösteriş hastalığı başlar. Allah'ın yardımı erişmiyecek olursa, onu küfre kadar, en azından gizli şirke kadar götürür.

Maddî, yani dünyalıkla ilgili çıkarlar kesilip umutlar iyice zayıflayınca artık ne imân kalır, ne de gösteriş. Çünkü şeytan arzuladığı sonuca ulaşabilmiştir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrindeki münafıkların çoğunun akibeti böyle bir hüsranla noktalanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle münafıkların imanla küfür arasında bocaladıkları, dosdoğru bir tarafın adamları olamadıkları belirtildi. Her iki tarafa yaranma gayreti içinde bulundukları, böylece Allah'a ve O'nun Peygamberine karşı düzenbazlığa kalkıştıkları, Allah'ın da onların hile ve düzenini başlarına geçireceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle inkârcılarla münafıkların mü'minlere hiçbir zaman samimi dost olamıyacaklarına dikkatler çekiliyor; Müslümanların mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmemeleri emrediliyor. Aksi halde kendi aleyhlerine açık delil hazırlıyacakları uyarılıyor. Ancak kâfir ve münafıklardan tevbe edip durumlarını İslâm ve imân doğrultusunda düzeltenler müstesnâdır, buyurularak, tevbe kapısının her zaman açık bulunduğuna işâret ediliyor.



يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ
أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾
إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ
لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

MEÂLİ :

144— Ey imân edenler! Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin, (onları başınıza geçirmeyin). Yoksa Allah'a kendi aleyhinizde açık bir belge mi vermek istiyorsunuz?

145— Şüphesiz ki münâfıklar Cehennem'in en aşağı tabakasındadırlar, onlara herhalde bir yardımcı da bulamazsın.

146— Ancak tevbe edip durumlarını (düşünce ve davranışlarını) düzeltip Allah'a sarılanlar ve dinlerini gösterişten uzak, Allah için katıksız ve saf tutanlar müstesnâ... İşte bunlar mü'minlerle beraberdirler; mü'minlere ise, Allah büyük mükâfat verecektir.

147— Siz şükredip inanırsanız Allah size neden azâp etsin? Allah şükredenin ecrini verendir ve (onların şükrünü) bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Ensardan birkaç kişi eski alışkanlıkları nedeniyle Medine'deki Beni Nadîr ve Beni Kurayze Yahudileriyle dostluklarını sürdürüyorlardı. Onların bu tutumu hem kendilerinde bir eziklik meydana getiriyor, hem Mekke'-

den hicret edip gelen Muhacirleri üzüyordu. Ansar işin iyice farkına varınca Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek sordular : «Kimleri dost ve sırdaş edinelim?» Resûlüllah (A.S.) onlara : **«Muhacirleri...»** buyurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Üç şey kimde bulunursa, imânını kemâle erdirmiş olur : Allah yolunda bulunup kınayanın kınamasından endişe duymaz. Yaptığı hiçbir ameliyle gösterişte bulunmaz. Biri dünya, diğeri âhiretle ilgili iki durum kendisine arzedilince, âhiretle ilgili olanını seçer.» (2)

İNKÂRCILARI DOST EDİNMEYİN

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **«Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin.»**

Başta Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide olmak üzere birçok sûrelerde bu anlamda ilâhî uyarılar tekrarlanmıştır. Çünkü İslâm'a göre, küfür -cinsi ve türü ne olursa olsun- tek bir millettir. Mü'minlerin dostu ve sırdaşı ise, ancak mü'minlerdir. İnanç ve ideal birliği içinde olmayanların, yani farklı inanç ve ideal sahiplerinin anlaşıp kaynaşması, dost olup samimi anlamda sevişmesi mümkün değildir. Mevlânâ'nın deyimiyle, dostluk kurabilmeleri için aralarında ORTAKLAŞA KADER'in bulunması gerekir.

İnsan psikolojisi bu ya, kendi inanç doğrultusunda adam arar ve ancak onlarla kader birliği sağlayabilir. Karga ile bülbülün uyum içinde dostluk kurdukları görülmüş müdür? Biri leşe, diğeri güle-çimene konar.

Olaylar her zaman bu psikolojik ölçü ve anlam doğrultusunda kendini hissettirmiştir. Savaş ve benzeri felâketlerde daha çok aynı inanç ve ülküye sahip olanlar birbirine ciddi biçimde yardım edebilmişlerdir. Haçlı Seferleri bunun açık örneklerinden biridir. İstiklâl Mücadelemiz ise, bu gerçeği bir kez daha kanıtlamış, Allah'a dosdoğru inanan saf ve temiz Anadolu evlâdı birleşip bütünleşerek yıkılmaz ve yenilmez bir kale halini almıştır. Ermeniler ve diğer azınlıklar tarih boyunca Müslüman Türklerin gösterdiği hoşgörü ve insancıl davranışa karşılık çoğu zaman ihânetle cevap vermişlerdir.

---

(1) Lübabü't-Te'vîl : 1/409
(2) İbn Asâkir : Sahih isnadla Ebû Hüreyre (R.A.)den

İşte Kur'ân insan ruhunun derinliğinde kök salıp, az-çok özü ve mayası bulunan bu anlayış ve karakterin, inanç değişmedikçe değişmesinin söz konusu olamıyacağına işâret ediyor. Böylelerini, mü'minler kafilesine samimi olarak katılmadıkları, yani Allah'a ve Peygamberine dosdoğru inanmadıkları sürece Müslümanların dost edinmemelerini emrediyor.

İç yapısıyla Yahudî, dış yapısıyla Müslüman görünen Fatih'in özel doktoru Yakob'un bunca nîmetlere ve iyiliklere rağmen sonunda ortaya koyduğu ihânet tablosu herkesin mâlûmudur. Osmanlı saraylarında ruhen gayr-i müslim olan kadınların çevirdikleri ihânet dolapları ve entrikalar koca imparatorluğa çok pahalıya malolmuştur.

Görülüyor ki, insan psikolojisini ve milletlerin asıl yapısını herkesten çok daha iyi bilen Allah, mü'minlerin İslâm'ın hayat veren gölgesi altında toplanmalarını, toparlanmalarını, birbirlerinin derdini dert edinmelerini, meselelerini tek mesele haline getirmelerini ve Allah için dostluk kurmalarını emrediyor. Yol budur, başkası boş ve anlamsızdır.

Şüphesiz ki bunun yararı sadece bize aittir. Aksine bir tutum içinde olmanın zararı da hepimize dokunur. Allah ancak hakkı söyler.

Furkan sûresinde, mü'minlerden başkasını dost edinenlerin akıbeti sergilenirken şöyle buyurulmuştur:

«O gün zâlim zorba, ellerini ısırıp «keşke Peygamberle beraber bir yol tutsaydım!» diyecek. Eyvah, yazıklar olsun bana! Keşke falânı dost edinmeseydim. And olsun ki bana Kur'ân geldikten sonra o dost (dediğim kimse) beni saptırdı...» (1)

DİNDE SAMİMİYETSİZLİK

(إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ) **«Şüphesiz ki münafıklar Cehennem'in en aşağı tabakasındadırlar..»**

İslâm için, açıktan inkâr içinde bulunanlardan fazla içi küfür dolu, ama dış görünüşüyle müslüman geçinenler daha tehlikeli ve daha zararlıdırlar. Kâfirler, parçalayıcı düşman olduklarını gizlemiyorlar, kendilerinin her zaman kurt oldukları belli. Münafık ise kurt olduğunu gizleyip, kuzu postuna bürünerek yaklaşıyor. Birinin rengi, inancı az-çok düşünce ve tutumu belli, diğerinin ise, ne zaman saldıracağı, kimi ne zaman nasıl ısıracağı meçhul..

(1) Furkan sûresi âyet : 27, 28, 29

Ceza ise amelin cinsindendir. Münafığın tahribatı, küfrünü ortaya açıktan koyanın tahribatını çok gerilerde bıraktığından ve ruhî yapısıyla kâfirden daha bayağı bulunduğundan Cehennem'deki yeri en aşağı tabakadadır. Dinde samimiyetsizliğin cezâsı ancak böyle olur.

İSLÂM'IN AÇIK TUTTUĞU TEVBE KAPISI

(إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا . . .) «Ancak tevbe edip durumlarını düzeltip Allah'a sarılanlar ve dinlerini gösterişten uzak, Allah için katıksız ve saf tutanlar müstesnâ..»

Belirtildiği gibi dinde ve dindarlıkta samimiyetsizlik, günahların en çirkini, yalancılık ve düzenbazlığın en fenasıdır. Bu yüzden ikiyüzlülere, diğer bir deyimle münafıklara verilecek cezâ o nisbette şiddetli olacaktır. Ancak ölmeden önce kendini toparlayıp münafıklığın Allah'a yaklaştırıcı olmadığını, bilakis her an uzaklaştırıcı ve felâketin eşiğine sürükleyici bulunduğunu anlar da imânını tazeleyip tevbe ve istiğfarda bulunursa, elbette ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Çünkü amaç insanları kahretmek değil, onları doğruya, iyiye, güzele, fazîlet ve hakseverliğe götürmek ve sonu gelmiyen bir saadete eriştirmektir. Günahkâr tevbe ettiği, kâfir küfründen ayrılıp dosdoğru imân ettiği takdirde, Allah'ın onları kabul edeceğinde şüphe yoktur. Tevbe kapısı kıyâmete kadar açıktır.

ŞÜKRÜN ÖLÇÜ VE ANLAMI

(مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ . . .) «Siz şükredip inanırsanız, Allah size neden azâp etsin?»

ŞÜKÜR : Sunulan nîmete ve yapılan iyiliğe karşılık kıymet bilirliği söz ve davranışlarla ifade etmek duygusudur. Hele bu nîmet ve iyilik en yüce kudret sahibi Allah'tan gelmişse, O'nun hem kudreti hem de merhameti karşısında tam bir mahviyet duygusu içinde teslimiyet göstermek, şükrün en güzeli ve en anlamlısıdır.

Hayvanlar bile ekmek yediği kapıya nankörlük etmez, her vesileyle sadakatlerini açığa vururlar. İnsanlardan bir kısmı kendilerine sunulan bunca nîmet ve iyilikler karşısında kör ve sağır durmaktadır. Bir lokma ekmeğin nasıl da sistemli, düzenli hizmetlerin ürünü bulunduğunu bir türlü anlayamamakta ve böylece nankörlüğün en kötüsünü ortaya koymak-

tadır. Bir lokma ekmeği yiyebilmemiz için, bulutlar, hava ve güneş, ay ve gece-gündüz, toprak ve ziraatçı, öküz ve traktör, arabacı ve fırıncı, para kazanan ve onu hazırlayanlar hep hizmette bulunmuşlardır. O lokma ekmeği, şükrünü yerine getirmeden yemek büyük bir gaflet değil midir?

Ne var ki bütün bunları idrâk edebilmek, ciddi bir eğitime bağlıdır. Çünkü canlılar arasında en çok eğitilmeye muhtaç olanı insandır ve eğitilmesi en zor olanı da odur. Hiç bir makina ve elektronik cihaz insana insan kadar yararlı olamaz. Önemli olan, toplumu bu düzeye getirmek, eğitme bilgi ve gücüne, tecrübe ve yeteneğine sahip olanları hizmete sevketmektir. Böyle bir eğitim sisteminin işler hale gelmesi de Allah'a şükrün ifadesi sayılır.

Allah tarafından insan olarak yaratılmamızın nasıl bir inâyet ve lûtuf olduğunu bir yana bırakalım da bizim yararımıza sunduğu Kitap ve Peygamberin ve kendini bize tanıtmada sergilediği açık belgelerin ne kadar yüksek birer nîmet ve ihsan olduğunu görmemek, anlamamak, felâket ve saadetin ne yanda bulunduğunu idrâk etmemek demektir.

Allah'ın ne kitaba, ne peygambere, ne ibâdet edilmeğe, ne de şükre ve övgüye ihtiyacı vardır. Bütün bunlar biz insanların yararına hazırlanıp imkân alanına gönderilmiştir. Kendi yaratılışımızdaki baş döndürücü sanatın nasıl bir plânla vücut bulduğunu görüp anlıyamıyorsak, diğer nîmet ve lûtufları nasıl görebiliriz? Çünkü ilk adımda körlük, sağırlık ve şuursuzluk başlamıştır.

Böylesine nankör denir. Önce kendine yazık etmiştir. Çünkü bulunduğu dünya çiftliğinin asıl sahibini tanımamak hiçbir yanıyla mazur gösterilemez. Allah'ın mülkünde, O'nun nîmetleriyle varlığını sürdüren, her an O'na muhtaç durumda bulunan kimse, mülkün asıl sahibini tanımak ve bilmek zorundadır. Bu hakikati idrâk eden insan, her an Yaratanına şükrediyor, demektir. Allah ise şükreden kuluna azâp etmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle mü'minlerin birbirine yaklaşmaları, birbirlerini dost edinmeleri emredildi. Gayr-i müslimlerin, münafık ve yozmuşların dost edinilmemesi tenbih edildi. Bu idrâk içinde bulunan mü'minlerin Allah'a şükretmelerinin gereği belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle Allah için dostluk kuranların birbirine karşı terbiye, nezaket ve nezahetle davranmalarına temas ediliyor. Kusursuz insan olamıyacağına göre, mü'minlerin birbirlerinin kusurlarını bağışlamalarının imânlarına yakışan bir fazîlet örneği bulunduğu hatırlatılıyor.

——oOo——

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ
سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا
عَنْ سُوٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

MEÂLİ :

148— Allah kötü sözün açıkça söylenmesini (hiç) sevmez. Meğerki söyleyen haksızlığa uğramış bulunsun, (o takdirde zâlimin zulmünü anlatabilir). Allah her şeyi işiten ve görendir.

149— Bir hayrı (iyiliği) açığa vurur veya gizli tutar veya bir kötülüğü affederseniz, Allah muhakkak çok affedendir, gücü her şeye yetendir.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivâyetlere göre, Peygamber (A.S.) Efendimizin de hazır bulunduğu bir mecliste yontulmamış bir adam Hazret-i Ebubekir'e (R.A.) ağır söz söyledi. Ebubekir (R.A.) sesini çıkarmadı. Adam hakaretini ikinci ve üçüncü defa tekrarlayınca Ebubekir (R.A.) dayanamıyarak karşılık verdi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz kalkıp toplantıyı terketti. Ebubekir (R.A.) yaptığı hatayı anlayarak koştu ve :

— Ey Allah'ın Peygamberi! O adam bana birkaç defa ağır söz söyledi, sesinizi çıkarmadınız. Ben karşılık verince, toplantıyı terkettiniz, neden? diye sordu.

Allah Resûlü şu cevabı verdi :

— A Ebûbekir! O sana ağır söz söylediğinde bir melek inip onu cevaplandırıyordu. Sen karşılık verince, melek ayrılıp gitti, şeytan içeri girdi. O sebeple toplantıyı terkettim.

Az sonra yukarıdaki âyetler indi. (1)

---

(1) Lübabü't-Te'vîl : 1/410

İLGİLİ HADÎSLER

Hz. Âişe (R.A.)nin bir eşyası çalınmıştı; bu yüzden hırsıza bedduâ etti. Bunu işiten Hazret-i Peygamber (A.S.) üzüldü ve : **«Ya Âişe! ona bedduâ etme»** diye buyurdu. (1)

Bir adam Peygamberimiz (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki :

— Ya Resûlellah! Komşumuz bize çok eziyet ediyor; ne yapmamızı emredersin?

Resûlüllah Efendimiz ona şunu tavsiye etti :

— Git de evin bütün eşyasını sokağa taşı ve çoluk çocuğunla sokak ortasında otur.

Adam sebebini sormaya gerek duymadan gitti, yapılan tavsiyeyi aynen yerine getirdi. Sokaktan geçenler bu manzarayı görünce ister istemez sebebini sorduklarında, «Komşumun eziyetine dayanamadık, sokağa taşınmak zorunda kaldık!» diye cevap vermesi, halkı da fazlasiyle üzdü ve «öyle komşuya lânet olsun..» dediler. Her geçen o komşuyu hem kınadı, hem de lânetledi. Kötü komşu, yaptığı kötülüğün neler doğurduğunu görünce pişmanlık duydu, aynı zamanda kendisinden utandı ve gelip özür dileyerek, sokaktaki komşusunun eşyasını yine evlerine taşınmasını sağladı. Bir daha eziyette bulunmamaya söz verdi. (2)

«Sadaka hiçbir mala noksanlık vermez. Affeden kulun Allah şeref ve itibarını artırır. Kim de Allah için alçak gönüllü davranırsa, Allah onu yükseltir.» (3)

«Günaha dalıp gayr-i ahlâki yolda yürüyerek (zararlı hale gelen) fâsiki ve ondaki kötülükleri an ki, halk ondan sakınıp korunabilsin.» (4)

KUR'AN TERBİYESİ

(لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ) **«Allah kötü sözün açıkça söylenmesini (hiç) sevmez. Meğerki söyleyen haksızlığa uğramış olsun.»**

(1) Ebû Davud : Hz. Âişe (R.A.)dan

(2) İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ : 1/571 - Ebû Dâvud : Kitabü'l-Edeb

(3) Müslim-Ahmed bin Hanbel - Tirmizî/zühd: 17: Ebu Hüreyre (R.A.)den. Sahihtir.

(4) Esna'l-Metâlib : Uzkûr maddesi

İnsan, melekle hayvan arasında ikinci mertebede yaratılmış, her iki mertebedeki sıfatlarla donatılmıştır. Bu bakımdan peygamberler dışında hemen her insanın içinden bir takım kötülükler geçebilir. Dinin insanın ruhu ve kalbi üzerindeki en kâmil mânadaki tesiri düşünce ve niyetleri berraklaştırmak, iyilik ve hayırlara ağırlık kazandırmaktır. Ne var ki kişi, içinden geçen kötülükleri sözlü ve fiilî alana intikal ettirmedikçe pek günahkâr sayılmaz. Ancak bu tür düşüncelerin devamı, insanı çoğu zaman füyuzat-i ilâhiyenin bazı tecelli ve cilvelerinden mahrum edebilir.

İslâm ve Kur'ân'ın getirdiği yüksek anlamdaki edep ve terbiye ölçülerinden biri de açıktan kötü söz söylememek, aklı imânla birleştirip içimizden geçen fenalıkları dışa vurmadan belirsiz hale getirmektir. Unutmayalım ki, Yüce Yaratan Rabbimiz, LÂ İLÂHE İLLÂLLAH diyen bir dilin, bu kelimeye yakışmayan sözlerle kirletilmesine razı değildir.

Rivâyete göre :

İsâ Peygamber bir köyün içinden geçerken azgın Yahudîlerden biri ona ağız dolusu hakarette bulundu, en yakışıksız sözleri sarfetmekte bile bir sakınca görmedi. Hz. İsâ (A.S.) o münasebetsizi dinledikten sonra, ona en duyarlı, okşayıcı ve rahmet saçıcı sözlerle karşılık verdi. Bu olaya şahit olanlardan insaf sahibi bir adam dayanamıyarak dedi ki : «Ya İsâ! şu adam size en ağır sözleri sarfetti, hakarette bulundu, sen ise ona en güzel ve okşayıcı sözlerle karşılık verdin, neden?» İsâ Peygamber ona şu cevabı verdi: «Herkes kesesindekini harcar. Onun kesesinde küfür, herze, edep dışı sözler var. Benim kesemde, edep, terbiye, güzel ahlâk ve fazîlet çiçekleri var..» (1)

İşte din terbiyesinin en açık meyvelerinden biri!. Peygamber (A.S.) Efendimizin hayatı bu örneklerle doludur. Kur'ân sadeçe bu terbiyeyi getirmiştir.

AÇIK VE GİZLİ HAYIR

(إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ) **«Bir hayrı (İyiliği) açığa vurur veya gizli tutar veya bir kötülüğü affederseniz, Allah muhakkak çok affedendir, gücü her şeye yetendir.»**

Bu konuda Fahrüddin Razî özetle diyor ki :

«Hayrın ölçü ve biçimleri çok olmakla beraber onları şu iki hususta özetliyebiliriz: Hak ile beraber doğruluk, halk ile beraber güzel huyluluk.. Bu ikinci kısım da ikiye ayrılır: Yararlı olanı onlara ulaştırmak, zararlı olanı onlardan savmak..

(1) Muhadaratü'l-Ebrar/Muhyiddin Arabî

«Bir hayrı açığa vurur veya gizli tutar» cümlesi, halka yararlı şeyleri ulaştırma; **«Veya bir kötülüğü affederseniz..»** cümlesi, zararı defetmeye işârettir.

Böylece bu iki cümle hayrın bütün çeşitleriyle iyi sayılan bütün amelleri kendinde taşımaktadır.»

Allah ise, her affedenden çok daha affedici; öc alma gücüne sahip olan her intikamcıdan çok daha güçlüdür. O halde birinden öc alma güç ve imkânını bulan kimse, fiilî bir durum meydana getirmeden Allah'ın kendisinden çok güçlü bulunduğunu hatırlamalı ve: «Beni hasmıma karşı güçlü kılan Allah bir gün beni daha güçlü ellere teslim edecektir..» fikir ve inancını için için aklından geçirerek kötülüğe adım atmamalıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın yüksek terbiyesi sergilendikten sonra, terbiyenin asıl kaynağının sağlam ve köklü bir imân olduğuna, nifak ve hayasızlığın her zaman buna ters düştüğüne işâret edildi. Aşağıdaki âyetlerle de edep ve terbiyenin aslı ve kaynağı sayılan dinin ve sunduğu köklü imânın bir bütün olduğu, bölünmeğe tahammülü bulunmadığı açıklanıyor İmânın gerektirdiği bütün şartları bir bütünlük içinde düşünüp kabul etmenin şart olduğu belirtiliyor. Bu düzeyde olan mü'minlerin kıyâmet günü ebedî saadet nîmetleriyle mükâfatlandırılacakları bildiriliyor.



إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ
وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ
أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ
أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

MEÂLİ :

150-151— Doğrusu o kimseler ki Allah ve Peygamberlerini inkâr ederler ve bir de Allah ile Peygamberlerini birbirinden ayırmak isterler: Bunlardan kimine inanırız, kimini inkâr ederiz, derler de bu ikisi (imân ile küfür) arasında bir yol tutmayı arzularlar; işte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirler için horlayıcı, aşağılayıcı bir azâp hazırlamışızdır.

152— Allah'a ve Peygamberlerine imân edip onlardan birini (diğerlerinden imân hususunda) ayırmayanlar (var ya), işte onların mükâfatlarını Allah kendilerine verecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Yukarıdaki âyetler Yahudî, Hıristiyan ve onların inancında olan gayr-i müslimler hakkında inmiştir. Çünkü Yahudîler Tevrat'a ve Musa'ya inandılar; İsâ'yı ve İncil'i, sonra da Muhammed'i (A.S.) ve Kur'ân'ı inkâr etti-

ler. Hıristiyanlar da İsâ Peygambere ve İncil'e inandılar ama Muhammed'i (A.S.) ve Kur'ân'ı tanımadılar. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

(Cibril Hadîsi)

«İmândan bana haber ver?» diye sorduğunda Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şu cevabı verdi : **«İmân, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve kaderin hayrına, şerrine inanmandır.»** buyurdu. (2)

«Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in Peygamber olduğuna razı olan kimse gerçekten imânın tadını tatmıştır.» (3)

İMÂNIN İKİ RÜKNÜ

(وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ) **«Allah'a ve peygamberlerine imân edip....»**

Kur'ân'da ilgili âyetle imânın iki ana rüknü söz konusu ediliyor : Allah'a imân ve bütün peygamberleri tasdîk. Bu iki rüknü bütün derinliğiyle kabul edenler, Kitapları ve diğer rükünleri de haliyle kabul etmiş sayılırlar. İkisinden birini inkâr etmek veya peygamberlerin kimini tanıyıp kimini tanımamak, imânın bütün rükünlerini beraberinde yıkar. Bu tarz bir imâna sahip olanlar mü'min sayılmazlar; katıksız kâfir kabul edilirler. Çünkü din, bütün esaslarıyla bir bütündür, bir kısım esaslarına inanıp bir kısmını inkâr etmek tamamını inkâr demektir.

Kur'ân imânın bu iki rüknünü sergilerken daha çok Yahudî ve Hıristiyan din adamlarını uyarmaktadır. Kanunlar birbirini yürürlükten kaldırdığı gibi, dinler de tekâmül ederek sonra gelen öncekini meriyetten kaldırmıştır. Ama gönderilen bütün kitap ve peygamberlerin hak olduğu imânın esaslarından biri sayılmış ve böylece dinler arasındaki bağların kopmamasına özen gösterilmiştir. Müslümanlar Kur'ân'ın bu açık belgesine tamamen uymuş ve daha önce gelen bütün peygamberlere ve kitaplara inanmışlardır.

RUHUN KRİSTALLEŞMESİ

Bu deyim daha çok fizikte kullanılır. Biz ruhun arınıp her türlü kir ve

---

(1) Lübabu't-te'vil - İbn Kesîr - Kurtubî - İbn Cerir - Mefatihü'l-gayb
(2) Et-TAC : 1/25
(3) Müslim/imân: 56 - Ahmed : 1/208

pastan, bulanıklıktan kurtulmasını kristalleşen maddelere benzeterek daha kolay anlaşılmasını sağlamaya çalışıyoruz.

Nefsin madde ve şehvet karşısında yükselen ısısını düşürmek, olgun insan olmanın yolu, kâmil mü'min olmanın aracıdır. Bilindiği gibi nefsî eğilim daha çok iki şeye olur : Madde ve şehvet.. Nefs ile bu ikisi arası engellerden temizlenip açık tutulduğu takdirde, eğilim büyük bir ısıyla faaliyete geçer. O kadar ki bütün organları kısa zamanda tesiri altına alır. Ruh safiyet ve berraklığını kaybetmeye yüztutar. İnkâr, madde ve şehvet nefsin ortaklaşa dayanağı ve güç kaynağı haline gelir.

O halde nefsin sınır tanımıyan eğiliminin belli bir ölçü ve yararlı düzeye getirilebilmesi için sözü edilen desteği, diğer bir deyimle kaynağı çekmek, hiç olmazsa mefluç hale getirmek gerektir. Bu da önce Allah'a ve Peygamberlere, sonra da diğer esaslara imânla mümkündür. Çünkü bu anlamdaki bir imân nefsin ısısını kademeli biçimde düşürürken, diğer yandan ruhun arınıp kristalleşmesini sağlar ve böylece ruh asıl safiyetine kavuşmuş olur. Bu safiyet, ya da kristalleşme devam ederse, insan olgunlaşıp kemâl mertebesine yükselir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân beşer aklına ve mantığına ışık tutan esasları bir bir sıraladı ve Kitap Ehlini insafa dâvet etti. Kemale erişen son din ile, evvelkilerin -tıpkı kanunlar arasındaki bir önceki ile bir sonraki durum gibi- meriyetten kalktığını açıkladı. Aşağıdaki âyetlerle Yahudîlerin, insan aklıyla uyum sağlayan bu hakikat karşısında şaşırıp yokuşa vurdukları belirtiliyor. Olmayacak şeyler isteyerek katı bir inkâr içinde bulunduklarını ihsas ettirmek istediklerine işaret ediliyor. Daha önce de ataları, Musa Peygamberden daha büyük şey istedikleri için ilâhî gazaba çarpıldıkları hatırlatılıyor.

——oOo——

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ
اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ
مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُٓوا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ
ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا
عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا
لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾
فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَٓاءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ
فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

MEÂLİ :

153— Kitap Ehli(nden Yahudîler) senden gökten üzerlerine bir (yazılı) kitap indirivermeni isterler. (Üzülme), Musâ'dan bundan daha büyüğünü istemişler, «Allah'ı bize açıkça göster!» demişlerdi de zulümleri sebebiyle onlara yıldırım çarpmıştı. Sonra da kendilerine çok açık belgeler (mu'cizeler) geldiği halde (altından yaptıkları) buzağıyı ilâh edindiler, derken (pişmanlık duyup tevbe ettiler, biz de) onları affettik. Musâ'ya da açık belgeler ve kanıtlar verdik.

154— Söz vermeleri sebebiyle (ve ona bağlı kalmaları için) üzerlerine Tûr'u yükseltip kaldırdık ve : «Bu kapıdan secde ederek girin!» dedik. Cumartesi gününde de (ilâhî yasağı) aşmayın diye emrettik ve (bu hususta) onlardan sağlam ve sıkı bir söz aldık.

155— Verdikleri kesin ve sağlam sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve «kalblerimiz kılıftır veya kılıflıdır» demeleri sebebiyledir ki, (kendilerini lânetledik). Belki küfürleri sebebiyle Allah onların kalblerini mühürledi de bu yüzden -azı müstesnâ- imâna gelmezler.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudî ilim adamlarından, başta Kâb b. Eşref olmak üzere birkaç kişilik bir grup Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek :

— «Ya Muhammed! eğer cidden Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber isen, Musa bize yazılı bir kitabı bir defada getirdiği gibi, sen de bize gökten yazılı bir kitap indir», dediler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

GÖKTEN YAZILI KİTAP İNDİRİLMESİ

Yahudîler ırklarının gereği her devirde çok katı tutucu ve tekelci bir tutum içinde bulunmuşlar, bu yüzden Musâ Peygamber ile Harun Peygamberi yeterince üzmüşlerdir. Onlardan sonra gönderilen peygamberlerin karşısına aynı tutumla çıkmışlar; kimini öldürmüş, kimini kovmuşlardır.

Son peygamber Hazret-i Muhammed (A.S.), Harun Peygamberin soyundan yani Levili'lerden olmadığı, aksine Kureyş kabilesinden gönderildiği için Yahudîler katılık ve tutuculuklarını artırarak Onun da karşısına çıkmaktan geri kalmamışlardır. Ne var ki, Ansar ve Muhacirînin son dine kendilerini adamaları karşısında daha fazla ileri gidemiyerek Muhammed'i (A.S.) ve Onun cihanşümul (evrensel) davasını küçük düşürmek ve ona duyulan ilgiyi tesirsiz hale getirmek niyetiyle bazı isteklerde bulunmuşlardı.

Konumuzla ilgili âyette, inanabilmeleri için gökten üzerlerine yazılı bir kitap indirilmesini istemeleri söz konusu ediliyor. Kur'ân'ın onların bu isteğini çok düşündürücü biçimde açıklaması, Yahudî ırkının karakterini

(1) Lübabu't-Te'vîl - İbn-Kesîr - Kurtubî - İbn Cerîr Taberî

belirtmek içindir. Akıl ve mantık yollarını bırakıp imân ve irfanı bir tarafa iterek çocukça isteklerde bulunmaları, vicdanlar önüne seriliyor ve mü'minlerin hem dikkati çekiliyor, hem de dilek ve temennilerinde çok ölçülü bulunmaları tenbih ediliyor.

Yahudîlerin bu yanlış ve ölçüsüz tutumlarını maddeleştiren ünlü müfessirlerimiz bize şu malzemeyi sunmuşlardır :

a) Yahudîler bu istekleriyle, Kur'ân'ın gökten inen bir kitap olduğunu kabul etmediklerini ortaya koymuşlardır; çünkü Kur'ân onların anlayışına göre, yazılı bir kitap halinde indirilmemiştir. O halde semavî olamaz.

b) Yazılı kitabın indirilmesini Allah'tan değil, Hz. Muhammed (A.S.) den istemeleri, peygamberler hakkında ciddi bir bilgileri olmadığını gösterir.

c) İndirilmesini istedikleri kitabın bütün milletlere seslenen bir kitap değil, sadece Yahudîlere has bir muhtevada bulunmasını belirtmişlerdir. Bu da onların Allah'ı millî bir ilâh sandıklarının bir başka delilidir.

d) Kitabın vahiy yoluyla önce Peygamberin kalbine ilka edildiğine inanmıyorlar. Elle tutulur, gözle görülür şekilde inmesi gerektiğini savunuyorlar.

e) Mânaya, mayaya ve öze iltifat etmiyorlar, şekle itibar edip gökten ciltli bir kitabın indirilmesini teklîf ediyorlar.

Aslında şekle bağlı kalan bir millet için varlık âleminin her parçası ilâhî kudreti bütün azametiyle yansıtan bir belgedir. Bunları göremiyecek ve anlayamıyacak kadar ruhtan uzak maddecilerin ilâhî vahyi ve Onun peygamberlerin kalbine ilka edilişini anlamaları düşünülemez. Nerde kaldı Kur'ân'ı idrâk edebilmeleri?.

Eğer Kur'ân, onların anlayışına ve itikadına göre, yazılı kitap halinde indirilseydi, yine de inanmazlar, bunu Muhammed (A.S.) uydurup yazdı, derlerdi. Kur'ân'da buna temasla şöyle buyurulmuştur :

«Eğer sana kâğıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, o küfredenler yine de bu açık bir sihirden başkası değildir, derlerdi.» (1)

ALLAH'I MADDELEŞTİRME GAFLETİ

(فَقَالُوٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً) **«Allah'ı bize açıkça göster, demişlerdi.»**

(1) En'am sûresi âyet : 7

Yahudi milletinin din ve peygamber hakkındaki bilgisizliklerinin en açık ölçüsünü yine Kur'ân bize haber veriyor. Maddeye karşı aşırı zaafı olan bu millet; Musâ Peygamberin YED-İ BEYZA'sı, kızıl denizin yol vermesi, Asâ'nın sihirbazları meflûç hale getirmesi, gökten kudret helvasıyla bıldırcın kuşlarının sunulması gibi mu'cize ve büyük belgelere rağmen Allah'ı cismi olan bir varlık sanarak **«Allah'ı bize açıkça göster»** demeleri çok şaşırtıcı ve düşündürücüdür. Nitekim her millet daha çok hakikatı değil, kendi sosyal ve ahlâkî yapısının gerektirdiği ölçü ve anlama göre bir sistem ister. Onları bunun dışına çıkarmak çok zor, hattâ bazen imkânsızdır. Çünkü sistemleri ve müesseseleri, milletin inanç, örf ve âdeti, karakter ve kültür seviyesi meydana getirir. Yahudî ırkının kendine has örf ve âdetleri, karakter ve kültürü hep dünyalıktan yanadır. Onları bu doğrultudan çekip almak hayli zordur, belki asırların mücadelesini gerektiren bir konudur.

Bu yüzdendir ki, büyük himmetler sarfederek Yahudî ırkını bir millet haline getiren Musa Peygamberin, kırk günlük bir zaman onlardan ayrı kalması sonucu, hemen altundan bir buzağı yapıp onu kendilerine ilâh edinmişlerdi. Çünkü hem Tanrı'yı bir cisim şeklinde düşünüyor, hem de değer ölçüsü olarak daha çok altundan başka bir şey tanımıyorlardı.

Sonunda büyük bir mu'cize bu ırkı titretmiş: Tur dağı üzerlerine kaldırılmıştı. Ölüm tehlikesiyle burunburuna gelince dönüş yapmaktan başka çareleri kalmamış ve böylece derin bir pişmanlık içinde tevbe etmişlerdi.

(قُلُوبُنَا غُلْفٌ) **«Kalblerimiz kılıftır.»**

Yahudiler, son peygambere kılıçla karşı koyamıyacaklarını anlayınca başka bir taktik uygulamayı planlamışlar ve bu nedenle bilgi ve kültürüne güvendikleri bir grup kişiyi son Peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) göndermişlerdi. Maksat onu küçük düşürmek; inananların kalbinde ve kafasında bir takım şüpheler meydana getirmekti. Allah Resûlü (A.S.) görevi gereği, kendisine gelen bu gruba son dinin insanlıktan yana neler getirdiğini anlatmaya çalışmıştı. Ne var ki, gelenlerin niyeti çok farklıydı, bu bakımdan edep ve terbiye kurallarını bir anda çiğneyip şu sözü söylemekten çekinmediler: «Bizim kalblerimiz bilgiyle dolu kılıflardır..» senin bir şeyler anlatmana gerek yoktur. Veya «Bizim kalblerimiz kılıflıdır, başkalarının sözlerini kabul edecek değildir. Hem böyle kalblerle senin ne dediğini, sözlerinin ne gibi hüküm ve hikmet taşıdığını anlayamıyoruz», demek istemişlerdi. Bu sebeple Allah onları lânetlemiş ve kalblerini mühürlemişti. Azı müstesnâ, onların son dine inanmaları çok uzak bir ihtimaldir.

CUMARTESİ GÜNÜNDE KONAN YASAK

(وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ) **«Cumartesi gününde de (ilâhî yasağı) aşmayın, diye emrettik..»**

Elimizdeki Tevrat'a göre, yerler gökler altı günde yaratılıp tamamlanmış, yedinci günü Allah yaptığı işi bitirip istirahate çekilmiş ve bu sebeple yedinci günü (Cumartesi) mübarek kılmış ve onu takdîs etmiştir. Çünkü Allah yaratıp yaptığı bütün işten o günde istirahat etmiştir. (1)

Bu cümlelerde gerçek payı bulunmakla beraber aslına sadık değildir. Kur'ân, cumartesi gününün Yahudîlere kutsal gün olarak belirlendiğini, o günde Yahudîlerin çalışmamaları gerektiğini yer yer açıklamış ve böylece Tevrat'taki ilgili belgeleri tashih etmiştir. Nitekim Bakara 65, Nisâ 47. âyetlerle bu hususa temas edilmiştir. Ayrıca A'raf 163, Nahl 124. âyetlerle de cumartesi gününden bahsedilmektedir. **«Cumartesi gününde de (ilâhî yasağı) aşmayın..»** meâlindeki âyetle, cumartesi gününde bir takım ilâhî yasakların konulduğu bildirilmektedir.

Tevrat'ta da : «Altı gün iş işlenecek fakat yedinci günde tam rahat sebti mukaddes toplantıdır; hiçbir türlü iş işlemiyeceksiniz. Bütün meskenlerinizde Rabbe Sebttir.» denilmektedir. (2)

TEVRAT HEP BİRDEN YAZILI MI İNDİRİLMİŞTİ?

Bugün «Ahd-i Atîk» adıyla anılan Tevrat, İbranî, Kildanî ve Yunanî dillerden terceme edilmiş olanıdır. Tevrat'ın levhalar üzerinde yazılı ilk nüshasının ne olduğu bilinmemektedir. Bu yüzden aslı, yani orijinali mevcut olmadığı sebebiyle yazılıp piyasaya sürülen Tevrat tercemeleri birçok yanlışlarla doludur. Ekberabad'lı Rahmetullah Efendinin bu konuda yazdığı İZHARÜ'L-HAK adlı eseri çok doyurucu ve tamamlayıcı bilgiler vermiş, belgelere dayanarak yeteri kadar malzeme sunmuştur. Meraklılara adı geçen kitabı tavsiye ederiz.

Bilhassa Tevrat'ın ilk nüshasında âhiretle ilgili bulunan belgelerin çoğu, sonradan toplanıp yazılan Tevrat nüshalarına konulmamıştır. Rahatlıkla diyebiliriz ki, halen mevcut Tevrat nüshalarında âhiretle ilgili ciddi ve sıhhatli bir kayıt bulmak mümkün değildir. Cennet kavramı bile, dünyalığı çok seven Yahudî hahamları tarafından Aden'deki bağ ve bahçelerle yo-

(1) Tevrat/Tekvîn : 2/1-3
(2) » /Levililer : 23/3

rumlanmış ve Kur'ân'da ondaki bu yanlışlık düzeltilerek âhiretteki ADN CENNETİ diye açıklanmıştır.

Tevrat'ın yazılı olarak indiğini belgeliyen sağlam bir kayıt ve rivâyet tesbit etmek mümkün değildir. Kur'ân'da ELVAH tabirinden, Tevrat'ın levhalar üzerinde yazılı bulunduğu anlaşılıyorsa da, onu levhalar üzerine kimin yazdığı bilinmemektedir. Musâ Peygamberin sözü edilen levhaları Tur dağında ilâhî vahye hazırlanırken nereden nasıl aldığını da tesbit etmek mümkün değildir.

Şeyh Muhyiddin Arabî (K.S.) bu konuda KALEM VE LEVH'ten söz ederken diyor ki:

«KALEM ve LEVH tedvîn ve tastîr (yazıp kitap şekline sokma ve yazı yazıp satırlar haline getirme) âleminin ilkidir. Bu ikisinin hakikatı, yüce ve aşağı, mânevî ve hissî bütün varlıklara sirayet etmiştir. Ve bu ikisiyle Allah, ilmi âlem veya âlim üzerinde muhafaza etmiştir. Hadiste belirtildiğine göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «İlmi yazarak kaydedin..» buyurmuştur. Bu anlamla Allah Tevrat'ı kendi (kudret) eliyle yazmıştır. (1)

Bazı araştırıcılara göre, Tur dağında Musa Peygamber'e sadece «evâmir-i aşere» diye anılan «on emir» verilmiş ve o da bunları taş levha üzerine yazmıştır. Tevrat'ın diğer bölümlerini Musa Peygamber yine ilâhî vahye dayanarak sırası geldikçe yazmıştır.

Tabii bu iddianın ne kadar doğru olduğunu bilemiyoruz. Ancak Kudüs yıkıldığında Tevrat'ın ortadan kaybolduğunu ve asırlar sonra Yahudi kralı Yoşiya zamanında Süleyman Peygamber'in yaptırdığı mâbed tamir edilirken enkaz altında rastlandığını yine Tevrat II. KIRALLAR bölümündeki kayıtlardan anlıyoruz.

Bundan İsrailoğulları'nın Tevrat'la amel etmeye gerek görmediklerini, o yüzden rafa kaldırıp unutulmaya bıraktıklarını ve aradan asırlar geçtikten sonra tesadüfen Tevrat nüshasının mâbedin enkazı altında bulunduğunu söylersek mubalağa etmemiş oluruz. Nitekim II. KIRALLAR : 21 ve 22. baplarda belirttiğimiz hususla ilgili geniş bilgi ve malzeme bulunuyor.

Tarihî araştırmalar ise, ilk yazılı Tevrat'ın ve sonradan bir cilt haline getirilen ve enkaz altında bulunan nüshasının kaybolduğunu ve şimdiki nüshalarının ancak Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarından sekiz asır sonra yazıldığını göstermektedir. Ünlü İngiliz Tarihçi ve İlim adamlarından James CHURCHWARD diyor ki:

---

(1) Fütuhat-i Mekkiyye: 3/221 - Beyrut baskı?

«Musa derin bilgili ve bir üstat idi. Dinde ve bilimde yüksek derecelere erişmişti. Tevrat'taki hataların kaynağı başkadır. Musa Peygamber Tevrat'ı doğru yazmıştı ve sembollerle ifade etmişti. Sonraki tercemeler bunları bozmuştur. Musa'nın yazdığı Tevrat, Mısır Hiyeroglifi ve Hiyaretikleriyle papirüs ve kil tabletler üzerine yazılmıştı. Beni İsrâil'in Mısır'dan çıkmalarından sekiz asır sonra EZRA (1) bir grupla beraber İsrail tarihiyle ilgili bütün tabletler ve yazıları bir araya toplayarak bunları bir kitap şekline soktu. Tevrat meydana geldi. Ezra ve yardımcılarının Mısır yazısı hakkında derin bilgileri olmadığından bu yanlışlıkların olması doğaldır. O yazıları yalnız bir üstat anlayabilirdi. Bunların yetersizliklerini Mısır, Kalde, Hindî ve Maya belgelerinde gördüğümüz orijinalleriyle karşılaştırdığımızda anlıyoruz. Musa'nın yazdıkları ma'kuldü. Onlar ise saçmaladılar, çok yerde anlamadıkları sembollere rastlayınca oraya tarihî hikâyeler, efsaneler sıkıştırdılar.» (2)

O bakımdan günümüzde mevcut Tevrat nüshasında ilâhî beyânlarla, sonradan yapılan ilâveleri birbirinden ayırt etmek hayli zordur. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm'i iyi bilen bir ilim adamı Tevrat'ı dikkatle okuyup incelediğinde hangi sözlerinin ilâhî, hangilerinin beşerî olduğunu anlayabilir. Meselâ, «Rabbınız diyor ki, Rab dedi ki, Rab dedi; Rab, Musa'ya dedi veya diyor....» gibi sözleri ilâhî beyanla yakından ilgilidir. Bunlarda bir değişme meydana gelmişse, Kur'ân-ı Kerîm'in, onların çoğunu tashîh ettiğini tesbit etmemiz mümkündür.

TÛR'UN ÜZERLERİNE KALDIRILMASI

(وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ) «Söz vermeleri sebebiyle (ve ona bağlı kalmaları için) Tûr'u yükseltip kaldırdık.»

TÛR, sözlük olarak sınır ve miktar anlamına gelir. Ayrıca «dağ» mânasına da geldiği bilinmektedir. Evin çevresinde ihata duvarı bulunan avlu, boş arsa ve benzeri kısımlara da TUR denildiği vakidir.

Kur'ân'da daha çok özel bir dağa isim olarak kullanılmış, TUR-İ-SEYNÂ' ve TUR-İ SİNÎN denilmiştir. Bu dağın Şam ile Medyen arasında Süveyş kanalından Yenbu'a doğru uzandığı söylenir. Ayrıca Şam dolaylarında bir dağın ismidir. Bazı rivâyetlere göre, Musa Peygamberin çıkıp münacaatta bulunduğu Tur-i Seynâ budur.

---

(1) EZRA : Yahudilikle ilgili kuralları bir araya getiren büyük haham (İ.Ö. V. yüzyıl) Babil ülkesinde Pers sarayının çevresinde yaşamış ve Yahudilikle ilgili işlerle görevlendirilmiştir.

(2) -MU- Tarih Öncesi Evrensel Uygarlık : 61 - İstanbul : 1978

Bir de Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın sağ tarafına düşen bir dağın da Tûr olduğu bilinmektedir. Bundan başka birkaç dağın da aynı ismi aldığı söylenir.

Sonuç olarak, Tûr bir dağın ismidir. Daha önce Bakara sûresinde bu konuyla ilgili âyetin yorumunu yapmış, az da olsa bir açıklamada bulunmuştuk. Burada tekrar edilmesi, ona yakın fakat farklı anlam ve hikmet taşımasındandır.

Yahudîler kısa bir süre aralarında Musa Peygamberin (A.S.) bulunmamasından yararlanarak altundan buzağı yapıp ilâh edinmişlerdi. Harun Peygamberin bütün uyarıları neticesiz kalmış, İsrâiloğulları putperestliğe özenmişlerdi. Hz. Musâ, Tevrat yazılı bulunan levhalarla Tûr dağından dönüp geldiğinde aldığı emir üzerine onları iki şey arasında serbest bırakmıştı: Ya tevbe edip dinin aslına dönerler de Allah onları bağışlar, ya da inat ve inkârlarında ısrar ederlerse, Allah'ın gazabına çarpılırlar. Daha önce de birçok mucizeler gösteren Hz. Musâ'nın (A.S.) bu uyarısı İsrailoğulları'nı korkuttu. Başlarına bir azâp inmeden tevbe edip imânlarını tazelediler. Bu kez onlardan bir daha dinlerinden dönmemeleri için kuvvetli söz alındı. Kur'ân'da buna «Misak-i Galîz» deniliyor. İlâhî kudretin sonsuzluğunu gösterir mahiyette bu sözden dönmemeleri için Tûr dağı üzerlerine kaldırıldı.

Diğer bir yoruma göre, onlardan sağlam söz alındıktan sonra karakterleri icabı niyetlerini değiştirmeğe başladılar. Bu sebeple ilâhî bir tehdit olarak Tûr dağı üzerlerine kaldırıldı. Üçüncü bir ihtimal de şudur : İsrailoğulları bazı hususlarda Musâ Şeriatını kabul etmek istemiyorlardı. Bu yüzden dinin hayat damarları sayılan ahkâmı noksansız kabul edip uygulamaları için Tûr dağı üzerlerine bir mu'cize olarak yükseltildi.

Dördüncü bir ihtimal da, Tûr dağında yerleşmeye, oturup dinlenmeye uygun olan kesim düşmanlarından temizlenip dağın huzur ve neşe veren gölgesi altına girme imkânına eriştirilmişlerdir. Allah'ın onlara olan bu nîmeti hatırlatılıyor ve nankörlük etmemeleri tenbih ediliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İsrailoğulları'nın imanla küfür arasında nasıl bir zikzak çizdikleri ve birçok açık belge ve mu'cizelere rağmen nankörlük ettikleri belirtildi. Bu arada âhirete imân doğrultusundan nasıl saptıklarına yer yer işâret edildi ve böylece Yahudî ırkının dönek yapılarına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yine Yahudî ırkının asıl mayalarında bulunan dünya saltanatına karşı zaaflarına işârette bulunularak onlara âhireti ha-

tırlatan Meryem ile oğlu İsâ Peygamberin (A.S.) aleyhine döndükleri açıklanıyor. Maddeyi âhiretlerine tercih etmeleri sebebiyle Meryem'e zina isnat edecek ve İsâ Peygamberi öldürecek kadar hırçınlaştıkları çok anlamlı bir üslûbla anlatılıyor.

İsâ Peygamberin (A.S.) Yahudîler tarafından öldürülmediği, bilâkis göğe yükseltildiği ve kıyâmete yakın ineceği hatırlatılıyor.

——oOo——

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ
اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ
اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ
وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا
﴿١٥٨﴾ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ
يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

MEÂLİ :

156-157-158-— (Yahudîler, İsâ Peygamberi) inkârları, Meryem'e (zinâ gibi) büyük bir iftirada bulunmaları ve Allah'ın Peygamberi Meryem oğlu İsâ'yı gerçekten öldürdük, demeleri (sebebiyle Allah onları lânetleyip kalblerini mühürledi).

Oysa onlar İsâ'yı öldüremediler ve asamadılar; (öldürülen başkası idi), kendilerine (İsâ gibi) benzetildi. İsâ'nın öldürülmesi hakkında ihtilâfa

düşenler gerçekten bu hususta şüphe içindedirler; onların bu konuda zanna uymaktan başka bir bilgileri yoktur. İsâ'yı kesinlikle öldüremediler; bîlâkis Allah onu kendi katına yükseltti. Allah yegane üstündür, hikmet sâhibidir.

159— Kitap Ehli'nden hiç kimse yok ki, ölmeden önce Ona imân edecek olmasın. Kıyâmet gününde İsâ onların, (dosdoğru imân etmiyenlerin) âleyhinde şâhit olacaktır.

İLGİLİ HADİSLER

«Canımı kudret elinde tutan Allah'a and olsun ki, çok sürmez Meryem oğlu size âdil bir hakem olarak iner; haçı kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır; mal ve serveti taşırırcasına feyizlendirir, o kadar ki, onu kabul eden bir kimse bulunmaz ve (o devirde) Allah'a secde etmek, hem dünyadan hem de dünyadaki her şeyden hayırlı olur.» (1)

Râvi Ebu Hüreyre (R.A.) diyor ki : «İsterseniz Nisâ sûresinin 158. âyetini okuyun.»

«Meryem oğlu İsâ iner, domuzu öldürür, haçı imha eder; onun için cem'-i salât edilir (iki namaz cem'edilerek kılınır). Kabul edilemiyecek kadar çok mal verir, haracı kaldırır. Revha'ya iner de oradan hacce gider veya Umreye, ya da her ikisini yapmak üzere gider.» (2)

«Meryem oğlu Mesîh size inip imamınız da sizden olunca, haliniz nasıl olur?» (3)

«Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bir gün Meryem oğlu İsâ hac veya umre, ya da her ikisi için Revhâ caddesinde ihlâl edecek (Lebbeyke diyerek sesini yükseltecek)tir.» (4)

«Yahudilerle mutlaka savaşacaksınız da onları öldüreceksiniz; o kadar ki, taşlar bile seslenip «Ey Müslüman! bu Yahudîdir, gel de onu öldür» diyecek.» (5)

---

(1) Buharî/büyû' : 102, mezalim : 31, enbiya : 49 - Müslim/iman : 243 - Ebû Dâvud/melâhim : 14 - Tirmizî/fiten : 54 - İbn Mâce/fiten : 33 - Ahmed : 2/240, 272, 290, 394, 406, 411, 437, 494, 538

(2) Buharî/büyû' : 102, mezalim : 31, enbiya : 49 - Müslim/iman : 243 - Ebû Dâvud/melâhim : 14 - Tirmizî/fiten : 54 - İbn Mâce/fiten : 33 - Ahmed : 2/240, 272, 290, 394, 406, 411, 437, 494, 538

(3) Buharî/enbiya : 49 - Müslim/imân: 244, 246 - Ahmed: 2/272, 336

(4) Müslim/hac : 216 - Ahmed : 2/240, 272, 513, 540

(5) Sahih-i Müslim : Abdullah b. Amr (R.A.)dan

«Müslümanlar Yahudîlerle savaşmadıkça kıyâmet kopmaz. Bu savaşta Müslümanlar Yahudîleri öldürecekler; o kadar ki, Yahudî taş ve ağaç arkasına gizlenecek ama taş ve ağaç seslenecek: «Ey Müslüman! Ey Allah'ın kulları; arkamda (gizlenip) duran Yahudîdir, gel de onu öldür..» diyecek.» (1)

İSA PEYGAMBERİ KESİNLİKLE ÖLDÜREMEDİLER

Bu önemli meseleye Âl-i İmrân sûresi 55. âyetin açıklamasında geniş yer vermiş, bu husustaki aklî ve naklî delilleri değerlendirmeğe çalışmıştık.

Kur'ân'da ilâhî metot gereği aynı konuya tekrar dönülmesi, hem dikkatleri çekmek, hem meselenin önemini ve hafızalarda iyice yer etmesini sağlamak içindir. Ancak yukarıdaki âyet İsâ (A.S.) meselesine bir öncekine nisbetle değişik, fakat esasta birleşir ölçü ve anlamda bol malzeme vermektedir. Her madde üzerinde dikkatle durmak gerekir. Aksi halde meselenin mahiyetini kavramak çok zor olur. Diyebiliriz ki bu âyetle İsâ Peygamberin (A.S.) hayatının dramatik ve de ibret alınacak özlü noktaları belirtilmiştir:

1. Hz. Meryem gibi iffet ve namus perdesinin leke kabul etmiyen bir peygamber anasına zinâ isnat etmek suretiyle İsâ Peygamberi gayr-i meşru bir kişi olarak ilân etmeleri çok çirkin bir iftiradır.

Yahudî karakteri bu olmakla beraber, aslında nefs ve şehvet doğrultusunda sınırsız hürriyet isteyen ve bu duygu içinde peygamberlerin getirdiği ilâhî esas ve prensiplerle uyum sağlayamıyan her insanın dine ve peygambere karşı bu derece kin ve isteksizlikleri olabilir. Kur'ân bilhassa bu noktaya işâret ederek, toplumun bu konuda da ciddi bir eğitimden geçirilmesinin gereğine parmak basıyor.

2. İsa peygamberi öldürdüklerini iddia etmeleri çok yersiz ve delilsizdir.

İnsan ruhuna yakışanı emreden, beşer vicdanına yön veren, düşünceleri berraklaştıran peygambere karşı duyulan infialin insanı nerelere sürüklediğini göstermeğe delil olarak bu yeter sanırım. Hakkın dâvetçisi olan ve yalnız iyiyi, doğruyu ve güzeli tavsiye eden, insan haklarına saygı gösterilmesini emredip insana yakışanı tebliğde kusur etmiyen bir peygamberi, ya da onun yolunda bulunan bir mürşidi ve ilim adamını öldürmeye kalkışmak, zulmün en çirkini, kabalığın en fenası, ruhsuzluğun tâ kendisidir. Dün ne ise bugün de toplum yapısında bu tip yontulmamış ham ervah sahiplerine rastlamak mümkündür.

---

(1) Sahih-i Müslim : Ebu Hüreyre (R.A.) den

3. Yahudîlerin her şeye rağmen İsâ Peygamberi (A.S.) öldüremedikleri ve çarmıha geremedikleri kesin bir ifadeyle açıklanıyor.

Allah'ın koruduğunu kimse helâk edemez. Onun sahip çıktığına kimseler el süremez. Kim Allah içinse, Allah da onun içindir. Bu kural pek değişmez.

4. O sırada başka birinin İsâ'ya (A.S.) benzetilip öldürülmesi ve İsâ'nın da göğe yükseltilmesi, farklı iddiaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kur'ân bu gerçeğe değinerek Yahudîlerin iddialarının zandan öteye geçmediğini açıklıyor. Kıyâmete yakın İsâ'nın (A.S.) gökten inmesiyle gerçeğin Kitap Ehli tarafından ancak anlaşılabileceğine işâret ediliyor. Çünkü İsâ kıyâmetin bilgi ve belirtisidir.

5. Her işte ve konuda Allah mutlak üstün ve yegane hikmet sahibidir. Hiç bir iş ve olay, tesadüfe terkedilmemiş, fakat mutlaka sebepler ve hikmetler zincirine bağlanmıştır. İsâ Peygamberin göğe yükseltilmesinde sayısız hikmetler vardır. Bunlardan biri ve en başta geleni, son dinin ve son peygamberin hak üzere olduğunu aşırı tutucu ve inatçı Kitap ehline reddi gayr-i mümkin bir delille göstermek ve maddecilere yani her şeyi şuursuz maddeye irca edip Allah'ı, âhiret gününü ve kutsal her şeyi inkâr eden ateist ve materyalistlerle komünistlere en ağır şamarı indirmektir.

Nitekim Allah Resûlü bu gerçeği şöyle açıklamıştır:

«(Müslümanlar Deccal'i katletmek için) Şam'a geldikleri zaman savaş için hazırlık yapmakta ve saflarını düzeltmekte iken namaz için ikamet edilir. O sırada Meryem oğlu İsâ iner; o cemaatten birini imam edinip (namaz kılarlar). Allah düşmanı Deccal, İsâ Peygamberi görünce, tuz suda nasıl erirse öylece erir. Eğer İsâ onu bu halde bırakmış olsa, helâk oluncaya kadar eriyip tükenir. Ama Allah o mel'unu kendi (kudret) eliyle öldürür de harbesindeki kanını Müslümanlara gösterir.» (1)

Deccal, sözü edilen üç sınıfı temsil eder. İsâ'nın inmesi, onlar için ölüm sayılır.

İSÂ'YA BENZETİLME MU'CİZESİ

(وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ) **«Oysa onlar İsa'yı öldüremediler ve asamadılar; (öldürülen başkası idi), kendilerine (İsa gibi) benzetildi.»**

Mu'cize, bilinen fizikî kanunlarla izahı mümkün olmayan ve başkala-

(1) Sahih-i Müslim : Ebu Hüreyre (R.A.)den

rını acze düşüren olağanüstü olaylardır. Peygamberlerin elinde ve dilinde belirgin hale gelir. Başkasının mucize göstermesi mümkün değildir. Ancak veli kullar, yani Allah dostları buna yakın anlamda keramet getirebilirler.

İsâ Peygamberi öldürmeye gelenlerin plânlarını ibtal eden Allah, başka birini İsâ'ya benzetirken İsâ'yı (A.S.) da göğe kendine doğru yükseltti. O halde :

1. Mu'cizeleri âdi veya fizikî olaylara benzetir veya fizikî kanunlarla mu'cizeleri izaha çalışır, ya da değerlendirmeye kalkışırsak, ilâhî kudretin mu'cizeyle tecelli eden metafizik (fizikötesi) Sünnetini bir bakıma reddetmiş oluruz. Bu da insanı küfre kadar götürür.

Elimizdeki İncil nushalarında -birçok değişikliklere uğramalarına rağmen- bu konuyla ilgili belgelere raslamak mümkün. Ancak sözü edilen mu'cize insan kaleminin dokunması sonucu kısmen değiştirilmiştir. Kur'ân bu yanlışı tashîh etmektedir. Dört İncil'de birbirine yakın fakat farklı bilgiler verilmektedir. Ama hepsinde de İsâ'nın hayatının birçok safhalarının mu'cizelerle dolu olduğu belirtilmekte ve detaylı malûmat verilmektedir. İsâ'nın Yahudîler tarafından çarmıha gerildiği ve bu suretle öldürüldüğü, kabre konulduktan üç gün sonra dirilip şakirtlerine göründüğü, sonra da Rabbine yükseldiği şeklindeki belgeler, sonradan tahmin edilerek İncil'e konulmuştur. Çünkü asıl İncil'de bu olaydan söz edilmesi düşünülemez.

2. Kur'ân hem İsâ'nın çarmıha gerilmediğini, hem öldürülmediğini kesin bir ifadeyle açıklar. Ancak ona benzetilen kişinin bu akibete uğratıldığı çok kısa bir cümleyle anlatılıyor.

3. Öldürmeğe gelenlerin çoğunun İsâ'yı şahsen tanımadığı, bu yüzden onlara yol gösteren ve İsâ'nın öldürülme plânında başrolü oynayan adamın işâreti üzerine harekete geçtikleri, İsâ'ya benzetilen adamı öldürdükleri; sonra da İsâ Peygamberi az-çok tanıyanlardan birkaç kişinin, «Bunun yüz hatları İsâ'ya benziyor ama vücudunun diğer kısımları pek benzemiyorlar» diye şüphe izhar etmeleri, farklı iddiaların ortaya çıkmasına neden oluyor.

4. Bütün bu ve benzeri iddiaların zandan öteye geçmediği açıklanıyor. Zan ise hakkı yansıtmaya yeterli değildir.

5. Ruhî yapısı çok duyarlı olan, Melek Cebrâil'in nefhasıyla ana rahminde oluşup dünyaya gelen İsâ Peygamber, İlâhî kudret ve inâyetin yüksek tecellisine mazhar olunca bedenî yapısı ruhî yapısına dönüşerek tamamen ruhlaşmış ve öylece göğe yükseltilmiştir. Bu durumda bedenî ihtiyaçlar, hisler -çok değişik bir mahiyette- dumura uğrar, diğer bir tabirle

duraklama devresine girer. Maddenin enerjiye dönüşmesi gibi, beden de ruha dönüşür. Bu hal peygamberlerde zaman zaman meydana gelmiştir. İsâ Peygamberde ise çok daha belirgindir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Mi'rac'ları da böyle bir kanuna bağlı olarak gerçekleşmiştir. Âl-i İmrân sûresinde bu husus detaylı olarak açıklanmış, arzu edenler için hayli malzeme konulmuştur.

6. Allah'ın kudreti bütün kuvvetlerin üstündedir. Varlık âleminde sadece Onun kudret ve kanunları hükümrandır. Olayları oluşturmasında, sebepleri hazırlamasında bildiğimiz ve bilmediğimiz birçok hikmetler ve yararlar gizlenmiştir. Şöyle de diyebiliriz : Sebepleri yaratıp olayları meydana getirdikten sonra da, önce de sebepleri başıboş bırakmaz. Her şey belli ölçülere göre sebeplere bağlı kalır. Sebepler de Allah'ın kudret ve hikmet elinde bulunur. Dilediğinde ilâhî müdahalesini yapıp ara yerden sebepleri kaldırarak mu'cizeler meydana getirir. Çünkü Allah hem Aziz'dir, hem Hakim'dir.

7. Kıyâmete yakın İsâ Peygamber ıslâhatçı (düzeltici, yoluna koyucu) hüviyette inince, Yahudî ve Hıristiyanlar ister-istemez Allah'ın bu yüksek kudretinin tecellisi karşısında İsâ'ya (A.S.) inanacaklar ve onun rehberliğinde son dinin hak olduğunu öğrenme basîretine erişecekler.

Neden kıyâmete yakın Kitap Ehline böyle bir mu'cize gösterilmesine imkân hazırlanmıştır? Bunun cevabı açıktır: İlmi esas kabul edip bütün milletlere gönderilen Kur'ân'ı ve cihan Peygamberi Hazret-i Muhammed'i (A.S.) araştırıp gerçeği bulma zahmetine katlanmayan ilim adamlarını ilmin en çok gelişip doruğuna yükseldiği bir devrede mahcup etme, bu hususta akılla ilmi değil, hisle ilmi birleştirdiklerini ve insanlığın yararına sunulan bu büyük rahmeti, beşerin kalbine ve kafasına yansıtma basîreti göstermediklerini kınama hikmetini taşımaktadır. Bunun dışında sayılmıyacak kadar esrar ve hikmetleri vardır. Yeri gelince parça parça aksettirilmeye çalışılacaktır.

Ancak şunu hatırlatmamızda yarar var: Kur'ân'ın İsâ Peygamber'le ilgili âyetlerini anlayabilmek için, yine onunla ilgili kırkın üstündeki hadîsleri gözden geçirmek gerektir. Aksi halde sağlıklı bir sonuç elde etmek çok zor olur. Çünkü genellikle hadîsler Kur'ân'ın açıklaması mahiyetindedir.

KİTAP EHLİNİN İSÂ'YA İNANMASI

(وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ) **«Kitap Ehli'nden hiç kimse yok ki, ölmeden önce Ona imân edecek olmasın..»**

Bu âyet üzerinde birçok yorumlar yapılmıştır. Müfessirlerin çoğu, «Yahudî ve Hıristiyanlar olmak üzere ölen her kişi ölümü anında İsâ Peygamberin hak peygamber olduğuna inanır, ama ölüm ânı umutsuzluk ânıdır; bu bakımdan imân, umutsuzluk halinde makbul sayılmamıştır.» diyerek «MEVTİHİ»deki zamirin ehli kitaptan her birine râci' olduğunu belirtmişlerdir. Kanaatimce bu yorum pek isâbetli değildir. Çünkü kişiye hiçbir yarar sağlamayan bir imânı sunmanın anlamı yoktur. Müfessirlerden bir kısmı da, «Kıyâmete yakın bir zamanda İsâ (A.S.) inince hakikat bütün açıklığıyla anlaşılacak ve o devreye rastlayan Kitap Ehlinden hemen herkes İsa (A.S.)ın hak peygamber olduğuna ister-istemez inanacaktır. İstemiyerek inananların imânı makbul tutulmayacak ve İsâ (A.S.) kıyâmet günü onun aleyhine şehadette bulunacaktır.»

Tecelli edecek bu büyük mu'cize karşısında materyalistler, ateistler ve komünistler şaşırıp kalacak, kimi büsbütün küfür ve inadını artıracak, kimi istemiyerek kabul edecek. Yahudiler ise İsâ'nın (A.S.) öldürülmediğini anlayacak, Hıristiyanlar da onun son peygamberle ilgili vermiş olduğu haberleri dikkate almamanın ezikliği içinde bulunacaklar.

Bu ikinci yorum daha isâbetlidir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizden bu hususta nakledilen kırkın üstündeki sahih hadîsler de bizi bu sonuca doğru götürmektedir. Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudîlerin gönderilen peygamberlere karşı inat ve inkârla çıktıkları ve aşırı tutucu olmaları sebebiyle İsâ Peygamberi öldürmeye kalkıştıkları açıklandı. Sonra İsâ Peygamberin kesinlikle öldürülmediği, çarmıha gerilmediği belirtilerek Yahudî ve Hıristiyanların bu mesele hakkında gerçek bir bilgiye sahip olmadıkları hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudîlerin işledikleri diğer haksızlıklara, insanları Allah yolundan alıkoymalarına, haram kılındığı halde faizle iş görmelerine, başkalarının mallarını haksız bahanelerle yemelerine temas edilerek mü'minler uyarılıyor.

——oOo——

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ
الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ
وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

MEÂLİ:

160-161— Yahudîlerden (çoğunun) zulümleri, bir çoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara harâm kıldık ve yine onlardan küfür üzere kalanlara elem verici bir azâp hazırladık.

162— Ama onlardan ilimde kök salıp derinleşenler, sana indirilene de, senden önce indirilene de inanan, namazı kılan, zekâtı veren, Allah'a ve Âhiret gününe imân eden mü'minlere gelince, işte onlara büyük bir ecir (karşılık ve mükâfat) vereceğiz.

YAHUDÎ IRKINI DOĞRU YOLA GETİRMEK

Gerçi doğru yola eriştirmek insanların elinde değildir. O ancak Allah'a hastır. Peygamberler, mürşitler ve olgun ilim adamlarının görevi doğru yolu göstermek, ona yönelmede rehberlik etmektir. Diyebiliriz ki, bu üç sınıf da onları ıslah etmede pek başarılı olamamışlardır. Ancak peygamberlikle hükümdarlığı nefsinde cemedenler müstesnâ.. Yahudîlerin zulüm ve taşkınlığını, insanların mallarını haksız sebeplerle yemelerini an-

cak bu vasıfta olanlar durdurabilmişlerdir. Musâ Peygamberde de bir bakıma liderlik vasfı vardı. Yani liderlikle peygamberliği kendinde toplamıştı. Davud Peygamberle, Süleyman Peygamberde bu iki vasfın bir arada bulunması çok daha belirgin idi. Sadece peygamberlik vasfıyla ortaya çıkan Zekeriya, Yahya ve İsâ Peygamberler bu millete olumlu yönde tesir edememiş, onlara yön vermekte fazla başarı sağlayamamışlardır. Üstelik Yahudi ırkına mensup olanlar kimine işkence etmişler, kimini öldürüp, kimini de ülkeden sürmüşlerdir.

Çünkü bu ırkın karakter ve mayası tamamen dünya saltanatına yönelik bir özellik taşımaktadır. Âhiret kavramından zevk almadıkları gibi, onu düşünmek de istemezler.

Bu yüzden tarihin birçok devirlerinde Allah'a karşı verdikleri sözü bozmuşlar, Musâ Peygambere, «Müşriklerin tanrıları gibi bize de bir tanrı yapıp meydana getir» demekten çekinmemişlerdir. Nitekim Musâ Peygamberin 40 gün Tûr-i Seynâ'da beklemesini fırsat sayarak altundan buzağı yapıp tapınmışlardı. Onlara göre, her şeyi maddeyle ölçmek gerekir. Allah'ı da bir cisim olarak görmek istemeleri bunun en açık örneklerinden biridir.

Kur'ân'da bütün bunların ilâhî sınırları aşmak anlamında «zulüm» tabiriyle açıklanması, Yahudîlerin nasıl bir haksızlık ve tuğyan içinde bulunduklarını göstermeğe yeter de artar.

İş bununla da kalmıyarak birçok insanları Allah yolundan alıkoymaları, âhireti inkâr ederek bu yolu tıkamaya çalışmaları; Tevrat'ta kesinlikle haram kılındığı halde faiz müessesesini işler hale getirmeleri büyük fitnelere yol açmış, hem kendilerine, hem diğer milletlere çok pahalıya malolmuştur.

Bu sebeple Allah dünyada bir cezâ olmak üzere -daha önce kendilerine helâl sayıldığı halde- iyi ve temiz şeylerden bir kısmını onlara haram kılmıştır.

En'am sûresinde bu tahrîm şöyle açıklanır:

«Yahudi (dininden) olanlara da (Tevrat'da) her tırnaklı olan hayvanı haram kıldık. Sığır ve koyunların da sırtlarında veya bağırsaklarında veya kemiğe karışık bulunan yağlar dışında iç yağlarını haram kıldık. Bu, aşırı gidip ilâhi sınırları aşmalarından, insan haklarına el uzatmalarından dolayı onlara verdiğimiz bir cezâdır ve elbette biz doğrularızdır.» (1)

Âhiretteki cezâları ise, elem verici bir azâbın hazırlandığı şeklinde

(1) En'am sûresi âyet : 146

açıklanmıştır.

TEVRAT'ta da hayvan iç yağlarının haram kılındığına dair altı yerde gereken açıklamaya rastlamaktayız. Daha önce Âl-i İmrân 93. âyetin tefsirinde bu hususa kısmen temas etmiştik. Burada sadece Tevrat'tan bir belgeyi nakletmekle yetineceğiz: «Ve Rab, Musa'ya söyleyip dedi: İsrâil oğullarına söyle: Hiçbir yağ, öküz yahut koyun, keçi yağı yemiyeceksiniz.» (1)

TIRNAKLI HAYVANLARLA İÇ YAĞLARININ HARAM KILINMASINDAKİ HİKMET

(فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ) «Yahudilerden (çoğunun) zulümleri...... sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık.»

Yahudilerin işleyegeldikleri haksızlıklar sebebiyle dünyevî bir cezâ olarak neden tırnaklı hayvanların etiyle iç yağları haram kılınmış da başka yiyecekler değil? Bunun sebep ve hikmetini anlayabilmek için o çağa kadar uzanmak gerekir. Gerçi En'am sûresinde bunun yeteri kadar açıklaması yapılmıştır. Ama yeri gelmişken bunun bazı sebep ve hikmetlerini kısaca açıklamamızda yarar vardır. Önce şunu belirtelim ki hayvanî kökenli organik maddeler, hücre yapımızın temel taşını oluşturmaktadır. Bu gibi organik maddelere protein adı verilmekte ve beslenme için vazgeçilmez birer unsur oldukları bilinmektedir. Çünkü yağ ve şekerlerle birlikte enerji verme işlevinde rol alırlar. Özellikle hayvanî proteinler, insan organizması için büyük önem taşıyan aminoasitler bakımından bitkisel proteinlere göre daha zengindir.

Bu hususu dikkate alarak Yahudilerin o günkü geçim kaynaklarını gözden geçirince daha çok ticaret ve hayvancılıkla uğraştıkları anlaşılır. İbranilerin yurdu olan ve tarihî bir ülke kabul edilen Filistin topraklarının hem ziraate, hem de hayvancılığa elverişli olduğu muhakkaktır. Gereğinden fazla proteinli maddeleri, özellikle et, yağ ve benzeri gıda maddelerini yemek nefsi iyice azdırır, şehveti tahrik eder. Gayretini midesine yönelten insanların çoğu Yaratanına karşı âsi olur. Tarihte bunun birçok örnekleri vardır. Hem onların azgınlığını frenlemek, hem de et, yağ gibi temel gıda maddelerinden onları mahrûm bırakmak bir bakıma dünyevî cezâ, bir bakıma da ıslâh yollarından biridir.

(1) Tevrat/Levililer : 7/22 - S. 104. Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

Ayrıca çok sıcak bir iklimde hayvanî yağları, özellikle iç yağları yemenin sağlığı bozacağını da dikkate aldığımızda, bunun da bir bakıma dünyevî cezâ, bir bakıma da o insanların ve gelecek olan kuşaklarının sağlığını korumaya yönelik bir tedbîr olacağını düşünebiliriz.

Diğer kuvvetli bir ihtimal de şudur : Beslenme hususunda çok yararlı olan hayvanî et ve yağlar, başka hiçbir amaç güdülmeden doğrudan haram kılınıp, Yahudiler, dünyevî bir cezâ olarak bu nîmetlerden mahrum bırakılmışlardır.

MİLLETLERİ ÇÖKERTEN DÖRT GÜNAH

(فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ ...) **«Yahudilerin (çoğunun) zulümleri...... sebebiyle...»**

Milletlerin hem kendilerinden yana, hem insanlıktan yana yararlı bir düzeye gelip uzun süre varlıklarını devam ettirmelerinde daha çok üç şeyin birleşip birbirine destek olmasına ihtiyaç vardır: Akıl, ilim ve din. Neden bu üçü? sorusuna ise şu cevabı vermek mümkündür :

Kâinat insan aklının arzuladığı plâna göre meydana getirilmiş değildir. O halde sadece akıl yoluyla ruhumuzla uyum sağlayacak bir hayat düzeni kurmamız mümkün değildir. Aklın kudretini ortaya koyacak ilme, ilme ve akla yön veren, ışık tutan dine ve dinî ahlâka ihtiyaç vardır.

Buna hayatın sehpası veya üçlü sünneti diyebiliriz. Kur'ân Yahudilerin zaman zaman bu üçlü sünnete uymadıklarını, dikkatleri fazlasıyla çekecek ölçü ve anlamda açıklayarak dört büyük günaha kaydıklarını, bu yüzden zilletten zillete, esaretten esarete uğradıklarını hatırlatıyor. Ayrıca milletleri çökerten dört büyük günahı birkaç yerde tekrarlıyarak hafıza ve idrakimizde derin iz bırakmak istiyor.

Dört büyük günahı şöyle sıralayabiliriz :

1. Zulüm - haksızlık
2. İnsanları Allah yolundan alıkoymak
3. Faizle iş görmek, onu yaygınlaştırmak
4. İnsanların mallarını haksız ve bâtıl sebeplerle yemek..

MİLLETLERİ YAŞATAN İLİM ADAMLARI

(لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ) **«Ama onlardan ilimde kök salıp derinleşenler...»**

Kur'ân ilgili âyetle ilim adamlarına dikkatleri çekmekte, bunların ülkenin temel direkleri ve aydınlatıcı lâmbaları olduklarına işâret etmektedir. Bu arada gerçek ilim adamlarının vasıflarını belirterek inananlara bu husustaki kıstası en anlamlı biçimde şöyle sunuyor:

1. Ciddi bir tahsil yapmak,

2. Araştırıcı ruhuna sahip olmak,

3. Bıkmadan yorulmadan ilim doğrultusunda ilerlemek,

4. İlimde kök salıp derinleşmek,

5. İlmin bir yüzünü dünyaya, diğer yüzünü âhirete çevirmesini bilmek ve inanmak,

6. İlmi hem insan zekâsını, hem de ruhunu geliştirme hizmetine sevketmek,

7. Dünya ile âhiret, beden ile ruh, insan ile bağlı bulunduğu hayat kanunu arasında uyum sağlamaya yöneltmek..

Bütün bu vasıflar fizikle metafizik arasında uyumlu bir denge sağlar. İnsan ile yaratanı arasındaki engelleri kaldırır. Aklın dünya ile âhiret meselelerini derinlemesine kavramaya yetmediğini öğretir. Dinin lüzumunu bütün safiyetiyle belirgin hale getirir.

İşte bu ölçüdeki ilim adamlarıdır ki, ülkeleri kalkındırır, fazîletli kuşakların hayat sahnesine çıkmasını hızlandırır, Allah korkusunu bütün sevgi ve haşmetiyle kalblere ve dimağlara yerleştirirler. Milleti uzun ömürlü, dayanıklı ve ahenkli düzeyde tutarlar. Hakiki medeniyetin temelini en sağlam biçimde oluştururlar. İnsanca yaşamanın bütün yollarını açarlar. Geleceğin çok umut verici olduğunu kanıtlarlar.

Bunun için Kur'ân sadece zekâları geliştiren tek yönlü bir ilmi ve ilim adamını övmüyor. Nitekim bu seviyede olan Yahudi ırkında bazı ilim adamlarının, din olarak İslâmiyeti seçtikleri bir gerçektir.

Sonra da Yahudilerden bilgi ve ilgisini hakikatı bulup seçmeye çeviren mü'minler şu altı esastan dördüne inandıkları ve ikisini imanlarının gereği olarak uyguladıkları için iki büyük mükâfatla müjdelenmişlerdir: Hz. Muhammed'e (A.S.) indirilen vahye ve kitaba, O'ndan önce indirilen vahye ve kitaplara, Allah'a ve Âhiret gününe, Allah'ın belirlediği anlamda inanırlar ve namaz kılıp zekât verirler.

İşte ilmin rehberliğinde semavî dinlerin birleştiği esaslarda birleşen ve böylece sürtüşme, tartışma, kin ve düşmanlığın Allah'ın indirdiği hiçbir dinde yeri olmadığını ilân eden âlimler her devirde yaşadıkları muhit

ve çevrelerine ışık tutup rahmet olmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de sık sık övülen ilim adamları ancak bu kıratta olanlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle zaman zaman insanlığı tedirgin eden Yahudî ırkının haksızlıkları, taşkınlıkları, başkalarının mallarını bâtıl sebeplerle yemeleri, her şeyin maddeyle ölçülmesine yol açan, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu öldüren faizi yaygınlaştırmaları söz konusu edildi ve bu açıdan hareketle mü'minler uyarıldı. Sonra gerçek ilim adamlarının vasıfları belirtildi. Ülkelerin kurtulmasının hakikatı arayan ilim adamlarının yetiştirilmesiyle selâmete erişeceğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle tekrar Yahudîlerin geçmişte olduğu gibi, hakkın ve fazîletin karşısında durdukları, son peygamberin rahmet meşalesini söndürmek babında üstün gayret ve akla gelmedik entrikalar çevirdikleri açıklanıyor. İstek ve iddialarında samimi ve ciddi olmadıklarını isbat sadedinde geçmiş peygamberlere indirilen vahyin anlam ve kapsamı üzerinde duruluyor. Sonra da peygamberlerin gönderilmesinin asıl amacı belirtiliyor.



إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ
مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ
وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ
مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى
تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ

لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾
لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَشْهَدُونَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

MEÂLİ :

163— Şüphesiz ki biz Nûh'a, ondan sonraki peygamberlere, İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yakub'a, onun evlât ve torunlarına; İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Dâvud'a da Zebûr'u verdik.

164— Hem daha önce kıssalarını sana haber verdiğimiz peygamberlerle, kıssalarını haber vermediğimiz peygamberlere (vahyettiğimiz gibi) ve Allah Musâ'ya seslenip konuştu(ğu gibi sana da vahiy indirdik).

165— Peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı (itiraz yollu) bir delilleri olmasın diye peygamberleri rahmet müjdecileri, azâp tehlikesine karşı uyarıcılar (olarak gönderdik). Allah çok üstündür, çok güçlüdür; yegâne hikmet sâhibidir.

166— Ama Allah, sana indirdiğiyle şâhitlik eder ki, onu kendi ilmiyle indirmiştir; melekler de şâhitlik ederler. Şâhit olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Yahudî bilginlerinden iki kişi Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek : «Biz Musa Peygamberden sonra Allah'ın herhangi bir kimseye vahiy indirdiğini bilmiyoruz..» dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Büyük sahabi Ebu Zer (R.A.) ile Resûlüllah (A.S.) Efendimiz arasında geçen konuşma :

(1) Lübabu't-Te'vîl-İbn Kesîr-İbn Cerir

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bugüne kadar kaç peygamber gönderilmiştir?

— 124.000 (yüz yirmi dört bin)...

— Bunun kaç tanesi resûldür?

— 313 tanesi...

— Peygamberlerin ilki kimdir?

— Âdem.

— Âdem nebiy-yi mursel midir?

— **«Evet, Allah onu kendi eliyle yarattıktan sonra kendi ruhundan ona üfledi. Peygamberlerin dört tanesi Süryanîdir : Âdem, Şit, Nuh ve Ahnuh (İdris). İlk önce kalem ile yazı yazan İdris Peygamberdir. Onlardan dört tanesi Araptır : Hud, Salih, Şuayb ve senin peygamberin (ben). İsrail oğullarından ilk peygamber Musâ, son peygamber İsâ'dır. Peygamberlerin ilki Âdem, sonu senin peygamberindir.» (1)**

Bu konuda İmam Kurtubî diyor ki : «Bu mesele hakkında rivâyet edilen hadîslerin en sahihi, Ebu Zerr'in rivâyetidir. Nitekim bu hadîsi el-Acurriy ile Ebu Hâtim el-Bastî Müsned-i Sahihte tahrîc etmişlerdir.»

VAHYİN ANLAMI

(إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ) **«Şüphesiz ki biz Nuh'a...... vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.»**

Vahiy, sözlük olarak ilhâm, işâret, gizli söz, fısıltı, risâlet ve kitabet anlamlarına gelir. Râğıb el-Esbehanî'ye göre, vahyin asıl sözlük mânası, «sür'atli işâret» demektir. İşâret ise birçok şeylerle yapılabilir. İmam Zeccac, EVHA'nın masdarı olan İHÂ'yı gizli şekilde bildirme anlamında belirlemiştir. Havarîlere, Musa'nın anasına yapılan vahiy, ilhâm anlamındadır. Bal arılarına yapılan vahiy de içgüdülerini harekete geçirip yön verme ilhâmıdır.

Peygamberlere yapılan vahiy ise, bunlardan çok farklı ve ayrıdır: Ya meleğin kalbe ilkasıyla, ya da Allah kelâmının surette tecelli edip doğru-

(1) İbn Ebî Hâtim bu hadîsi el-Enva' ve't-Tekasim adlı kitabında rivâyet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. İbn Cevzî ise el-Mevzuat adlı eserinde bunu mevzu' hadîslerden saymıştır. Cerh ve Ta'dil üstadları da bu hadîs üzerinde yeterince durmuş, zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

dan kalbe seslenişiyle gerçekleşir. Peygamber her iki durumda da kalb kulağıyla söylenenleri işitir. İlham ise sadece kalbde bir doğuş şeklinde tecelli eder; tıpkı açlık, susuzluk, üzüntü ve sevinç duyulduğu gibi.

ONİKİ PEYGAMBER

(وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ) «Hem daha önce kıssalarını sana haber verdiğimiz peygamberlerle, kıssalarını haber vermediğimiz Peygamberlere...»

İlgili âyetlerde Musâ Peygamberin dışında 12 peygamberin daha ismi anılmıştır. Onların hepsine de vahiy inmiş, kimine sahife ve şeriat verilmiştir; ama Musa (A.S.) dışında hiç birine yazılı kitap indirilmemiştir.

Bir peygamberin peygamberliğini belgeliyen kıstas, yazılı kitap olsaydı, Yahudî bilginlerinin Musâ Peygamberlerin dışında diğer bütün peygamberleri inkâr etmeleri gerekirdi. Çünkü onların hiç birine yazılı kitap inmemiştir. Halbuki ismi geçen peygamberlerin çoğuna inanır ve risâletini kabul ederler. O halde son peygamber Hazret-i Muhammed'e (A.S.) karşı takındıkları tavır ve yönelttikleri soru ve teklîfte ciddiyet ve samimiyet yoktur. İsmi geçen dizide Musa Peygamberin adının anılmaması, ya Yahudîlerin iddia edip sandığı gibi Tevrat'ın ona yazılı levhalar halinde indiğine işârettir, ya da hakikaten Tevrat'ın bu ölçüde indiğine delildir. Ama her iki durumda da kesinlik söz konusu değildir.

Sadece 12 peygamberin anılmasıyla burada yetinilmesinin sebep ve hikmeti ne olabilir? Burada Nuh Peygamberin ilk mursel olduğuna işâret vardır, diyenler olmuştur. Kuvvetli ihtimal bu olmakla beraber tufan olayıyla içiçe bulunması, isminin hem Tevrat, hem Kur'ân'da geçmesine neden olmuştur. Ayrıca Nuh'la İbrahim Peygamber arasında birçok peygamberlerin gelip geçtiği haber veriliyor. Sonra başta İbrahim (A.S.) ve ahfadı olmak üzere İsrâiloğulları'yla diğer bazı ümmetlere gönderilen peygamberlerin kronolojik bir sıra dikkate alınmaksızın isimlerinden söz edilmesi, bunların hepsinin de ünlü peygamberler olduğu, her birinden birkaç hatıra kaldığı içindir. Diğer kabile ve milletlere gönderilen birçok peygamberlerden kalan bir eser, bir hatıra olmadığı ve sayıları da binleri aştığı için isimlerinden söz edilmesinin bir yarar sağlamıyacağı gayet açıktır. Zaten bir sonraki âyetle bu hususa işâret edilerek kıssaları bildirilen ve bildirilmiyen peygamberler deniliyor.

Özetliyecek olursak : Kur'ân'ın bu bölümünde, Asya'da daha çok Orta Asya'da gelip geçen ama isim bırakıp meşhur olan peygamberleri anmakla yetinilmiştir. Amaç, Yahudîlerin yazılı bir kitap inmediği halde çoğu-

nu peygamber kabul ettiklerini, son peygambere de yazılı kitap inmemiştir, ama onu kabul etmediklerini ortaya koymak; böylece Yahudî bilginlerinin Hazret-i Muhammed'in (A.S.) risâleti hakkında samimi olmadıklarını, kılıçla hakkından gelemiyeceklerini anladıkları için gayr-i ciddi meseleler ortaya atıp onun itibarını düşürmek gayretinde bulunduklarını kabile ve milletlerin gözleri önüne sermek ve sağduyularını harekete geçirmektir.

NİÇİN PEYGAMBER GÖNDERİLMİŞTİR?

(رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ) **«Peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı (itiraz yollu) bir delilleri olmasın diye peygamberleri rahmet müjdecileri, azap tehlikesine karşı uyarıcılar olarak gönderdik».**

İnsan aklı, fizik ve fizikötesi bütün hakikatleri, meseleleri anlayıp çözmeğe yeterli değildir. Aklın yolu, deney ve gözlemdir. O halde sınırlıdır. Gerçek bu olunca ve aklımız fizik âleminin tamamını bile çözüp anlamaya güç getiremeyince, metafiziği nasıl anlayabilir? Akıl ilimle birleşip asırlardır durmadan çalıştığı halde henüz dünyamızın esrarını bile yeterince çözememiştir. Güneşteki tükenmez enerji hakkında bile tam ve kesin bir bilgiye sahip sayılmaz.

Kur'ân'da bu hususa işâret edilerek peygamberlerin rahmet ve saadet müjdecileri oldukları, kötü yolda yürümenin felâket doğuracağı ve elim bir azâba sebep olacağı hakkında uyarıcı bulundukları hatırlatılıyor. O halde peygamberlerin asıl görevleri iki ana maddede özetlenmiştir:

1. Allah'ı tanıtmak ve O'nun sonsuz rahmetini müjdelemek,

2. Küfrün, nifakın ve kötülüğün felâkete kapı açtığını hatırlatıp uyarıda bulunmak..

Birincisi Allah'ı, O'nun kudret ve azametini, kâinatta câri olan ve şaşmadan hedefine doğru yol alan kanunlarını; Allah'ın canlılara karşı olan geniş rahmetini, insanların ebedî saadete aday olarak yaratıldıklarını, sonu gelmiyen mutluluk yurdunu, insan ruhunun yüceliğini, insan denilen ve akıllara durgunluk veren ilâhî sanatın yaratanın varlığına kâfi delil bulunduğunu içerir.

İkincisi, melekle hayvan arasında yaratılıp her ikisiyle de ilgili sıfatları kendinde taşıyan insanın çetin bir mücadeleyle yüzyüze bulunduğunu, karşıt kuvvetlerin durmadan çarpıştığı bir alana ayak bastığını; yaratılışının gayesinden uzaklaştığı takdirde kendini basamak basamak aşağı âle-

me doğru düşüreceğini, gayeyi idrak edip hayat kanununa uyduğu takdirde kendinden yukarı âleme doğru yükseleceğini, bu mânayla sorumluluk duygusunun kalblere ve vicdanlara yerleşmesini, ilâhî adâletin gereği olan hesaba çekilmeyi ve yaptıklarından sorulmayı, Cennet ve Cehennem'i, bunların taşıdığı hikmeti içerir.

Böylece her peygamber bu iki asıl görevi ve taşıdığı yüksek mânayı en sağlam vasıta olarak akla sunar, ona ışık tutmaya çalışır.

Ama bütün bunlar neye? Bu sorunun cevabını Kur'ân vermiştir: Âdem oğlunun itirazlarına kapı açmamak, mazeretlerinin geçerli olmadığını belirlemek içindir. O nedenle her millete ve kabileye bir peygamber gönderilmiştir. **«Ve biz peygamber göndermedikçe azâp ediciler değiliz..»** (1) âyetiyle bu uçsuz bucaksız âlemde insan oğlunun aklıyla başbaşa bırakılmadığı hatırlatılıyor. Eski çağlarda dünya ve kıtalar tamamen keşfedilmediği, bugünkü seri vasıtalar, yayın organları bulunmadığı için her millet ve kabileye bir müjdeci ve uyarıcı peygamber gönderilmiştir. Bu son peygamber gönderilinceye kadar böyle devam etmiştir. Ondan sonra bütün milletlere ve kabilelere bir tek peygamber gönderilmesinin yeterli olduğu bir çağa girilmiş ve öyle yapılmıştır.

Bugün hâlâ mağaralarda, medeniyetten uzak köşelerde yaşıyan kabile ve topluluklar varsa ve bunların da peygamber ve kitaptan haberleri yoksa, o halde sadece aklın normal anlamda erişebildiği hususlardan sorumlu tutulacaklar ve kendilerine başkaca bir azâp verilmiyecektir. Çünkü Allah yegane hikmet sahibidir. Peygamber göndermedikçe azâp da etmez. Maksat, insanlara azâp etmek değil, onları sonsuz bir saadete eriştirmenin yollarını göstermektir. Allah'ın değişmiyen sünnetlerinden biri de, her şeyi lâyık olduğu ölçüde ve bağlı bulunduğu hayat kanununa göre düzene koymaktır. Cansızlar âlemi buna ister istemez uymuşlardır. Canlılar âleminden daha çok insan unsuru söz konusudur. Allah ise çok üstündür, ve yegane hikmet sâhibidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle daha çok Yahudî bilginlerinin inat ve inkârı üzerinde duruldu. son peygamber hakkında hiçbir zaman ciddi ve samimi olmadıkları anlatıldı. Peygamber ve kitap hakkında sağlam bir bilgi ve kıstasa sahip bulunmadıklarına işâret edilerek bu arada ün yapmış birkaç peygamberin durumu misal olarak gösterildi. Sonra Peygamberlerin gönderilmesinin sebep ve hikmeti açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle daha çok genel an-

(1) İsrâ Sûresi : 15

lamda inkâra sapıp insanları Allah yolundan alıkoyan materyalist ve ateistlerin tutumuna dikkatler çekiliyor. Materyalist bir felsefeyle insan beynini yıkayanların kolay kolay doğru yola gelmiyecekleri belirtiliyor. Böylelerinin bağışlanmıyacağına dokunularak hayatı devam ettirme ve denge sağlama kanunu ve bir de insan ruhunun yüceliği dikkate alınarak ciddi bir eğitime ihtiyaç bulunduğuna işâret ediliyor.

—ooo—

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا
﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى
اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ
مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

MEÂLİ :

167— Doğrusu onlar ki inkâra sapıp(insanları) Allah yolundan alıkorlar (doğru yoldan) uzak bir sapıklıkla sapmışlardır.

168-169— Şüphesiz ki inkâr edip küfre saplanıp kalanları ve haksızlıkta bulunanları Allah bağışlayacak değildir; onları Cehennem yolundan başka bir yola iletici de değildir. Orada ebediyen kalıcılardır. Bu da Allah'a göre pek kolaydır.

170— Ey insanlar! Rabbinizden size hak (din) ile bir peygamber geldi; imân ederseniz sizin için hayırlı olur. İnkâra saparsanız (bilmiş olun ki) göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi bilendir,

yegâne hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

İnanmak isteyen putperestler, Yahudîlere başvurup Muhammed'in (A.S.) geleceğine ait Tevrat'ta bir kayıt bulunup bulunmadığını sordular. Yahudî bilginleri hakkı gizleyerek : «Biz kendi kitabımızda onun sıfatını bulamadık.» diye cevap verdiler ve gelecek olan peygamberin herhalde Hârun, ya da Davud ahfadından olması gerektiğini iddia ettiler. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

HAKTAN SAPMANIN EN KATMERLİSİ

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا) **«Şüphesiz ki inkâr edip küfre saplanıp kalanları ve haksızlıkta bulunanları Allah bağışlayacak değildir...»**

Küfür ve inkârın bazen sebebi bilgisizlik ve idrâksizliktir. Kişi, materyalist bir felsefenin tesir alanına girmiyecek bilgi ve kültüre sahip değilse, bu takdirde o, iki karşıt görüş ve inanış arasında bulunuyor demektir. Hangisi erken davranırsa, kişinin mânevî boşluğunu o doldurma şansına sahiptir. İnkârcıların beyin yıkama metoduyla kısa zamanda kişi silik hale getirilmekte ve katı bir inkâr çemberi içine sokulmaktadır. Ciddi bir bilgi ve görgüsü bulunmadığı için hem çevresine pek tesir edemez, hem de kendisi bu çemberden kolay kolay kurtulamaz.

Bazen de küfür ve inkârın sebebi, eğitim sisteminin tek yanlı çalışması olarak gösterilebilir. Zekâları geliştirmek, fakat ruhu ve vicdanı ihmal etmek insanı dengesizliğe sürükler. Böylesine tek yönlü bir eğitim maddeci yetiştirmekle kalmaz, bir de dinin lüzumsuzluğunu aşılar. Dinin ilâhî bir nizam olmayıp korku ve endişe sonucu kendiliğinden ortaya çıktığını, bazı ilkel toplulukların bu tür davranışlarını örnek vermek suretiyle isbata çalışır.

Böyle bir ortamda yetişen kuşak inkâr içinde bocalamakla kalmayıp çevrelerine de aynı şeyleri telkinde bulunup tesir etmeyi bir görev sayarlar. Neticede sözü edilen sistem, toplum yapısında karşıt görüşlerin doğup gelişmesine neden olur ve ardı-arkası kesilmiyen huzursuzluklar doğurur.

---

(1) İbn Cerîr Taberî

Kur'ân bunu haktan sapmanın en katmerli şekli olarak vasıflandırıyor. Çünkü bu düzeye gelen materyalist ve ateistlerin dönüş yapması -çoğu zaman- imkânsızdır. Meğerki Allah'ın hidâyet ve inâyeti tecelli etmiş ola..

Bu nedenle de insan ruhunu, vicdanını ve içindeki Allah fikrini tahribe çalışan zalimleri Allah bağışlamıyacağını haber veriyor. Çünkü bağışlanmaya ancak dönüş yapıp tevbe edenler lâyıktır.

PEYGAMBER SADECE HAKKI TEMSİL EDER

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ . . . .) **«Ey insanlar! Rabbınızdan size hak (din) ile bir Peygamber geldi...»**

Peygamber ilâhî bilgiyle donatılmıştır, aynı zamanda bu bilgiyi yeri geldikçe insanlara teblîğ ile görevlidir. Bu bakımdan o yalnız hakkı söyler ve onu savunur. Tahrip edilen ruhî yapıyı tamire çalışır, kalbleri ve kafaları aydınlatmakla meşgûl olur. Küfrün, inkârın ve cehaletin elinde sadece bir avuç gübre olacağına ve bunun ötesinde mutluluk, hayat ve hesap diye bir şeyin olmadığına inandırılan ve bu yüzden dengesizliğe itilen insanların bu bataklıktan kurtarılma görevi de peygambere verilmiştir. Onun için toplumun, peygamber irşadına olan ihtiyacı, herhalde suya ve havaya olan ihtiyacından daha az değildir.

Kur'ân'da bu gerçek dile getirilip onlara şöyle sesleniliyor: **«Rabbinizden size hak (din) ile bir peygamber geldi.»** Çünkü ancak peygamberin getirdiği iksirle kalbleri maddeciliğin ezici tokmağından kurtarmak mümkün olabilir. Maddecilikte umudun en küçük bir aydınlığı yoktur. Peygamberin getirdiği kutsal âlemin havasında umudun bütün ferahlatıcı unsurları mevcuttur.

MÜLK ALLAH'INDIR

(وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) **«İnkâra saparsanız (bilmiş olun ki) göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır.»**

Kâinatı yaratıp belli kanunlarla ve değişmiyen bir sünnetle idare eden Allah, hiçbir şeyi başıboş bırakmamış, her şeyi kendine has bir amaca yöneltmiştir. Her canlı türü için ayrı bir hayat kanunu koymuş ve böylece en ince hesaplara dayalı ilâhî plânını sergilemiştir. Bu manayla mülk Allah'ındır. O her şeyden doygundur. Ne meleklerin sekmeden emre uymalarına, ne insanların imân ve ibâdetine ihtiyacı vardır. Koyduğu düzene uymak bizim hayrımıza ve yararımıza, uymamak mutlak surette zara-

rımızadır. Çünkü hayır, iyilik, helâl ve haram nisbî ve izafîdir.

İlgili âyetlerle bu hakikate parmak basılarak : **«İnkâra saparsanız (bilmiş olun ki) göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır..»** buyuruluyor.

Peygamberin elindeki Kur'ân, cehaletin en koyu devresinde inmiş, ilim henüz emekleme çağına gelmeden önce, o ilmî esasları getirip insan aklına seslenmiştir. Aradan 14 asır geçmesine, ilmî alanda bu kadar gelişme ve buluşlar elde edilmesine rağmen, ilim hep Kur'ân'ı doğrulamış, hep onu tasdîk etmiştir. Getirdiği hukuk sistemi her zaman kaynak kabul edilmiştir. Sunduğu âile nizamına henüz erişilememiştir. Yıldızlar, ay ve güneş hakkında verdiği ana fikirler bugüne kadar tazeliğini kaybetmemiştir. Okyanuslardaki golfstrimlere dikkatleri çekmesi, salıverilen iki denizin birbirinin sınırını aşmaması, ay'ın güneşten ışık alıp yansıtmasından söz etmesi, onun Allah'tan indiğine başlıca kanıtlardır. İnsan hayatıyla bu kadar yakından ilgili bulunan semavî bir kitabı okuma külfetine katlanmıyan ve hiçbir araştırma zahmetine girmiyen okumuşlara ne demeli? Çünkü insanları saplandıkları fikir akımından, bağlandığı ideolojiden kurtarmak, bir şeye inandırmaktan çok daha zordur. Kalblere hakikat ışığını yansıtan ise Allah'tır. Son yıllarda Fransa'da sosyalizmin beyni sayılan ilim adamlarının Kur'ân'a inanıp İslâm'a girmeleri, bu ışığın tecellisiyle olmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudî ve Hıristiyanların Tevhîd doğrultusunda genel esas kabul edilen bütün peygamberlere ve kitaplara imân hususunda yanlış bir yola saptıkları, bilhassa son peygamberi ve kitabı kabule yanaşmadıkları, bu yüzden hayli haksızlıklar işledikleri, ilim ve gerçek dışı bir takım iddialarla ortaya çıktıkları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle Kitap Ehlinin sadece Tevhîd doğrultusundaki akideye ters düşmekle kalmadıkları, aynı zamanda kendi dinlerinde sınırı aşıp ölçüyü kaçırdıkları açıklanıyor. Yahudilerin Tevrat'ın hükümlerini değiştirdikleri, haram kılınan şeyleri helâl saydıkları, son peygamberle ilgili belgeleri ya değiştirip, ya da yanlış yorumladıkları bildiriliyor; Hıristiyanların ise, İsâ Peygambere Allah'ın hulûl ettiğini, o bakımdan Allah'ın oğlu bulunduğunu iddia ettiklerine atıf yapılıyor. Sonra da İsâ Mesîh'in Allah'a kul olmaktan çekinmiyeceği, ifade ediliyor ve bu hususta büyüklük taslayıp hakka secde etmiyenlerin elem verici bir azâp ile azap edilecekleri haber veriliyor.

—ooo—

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا
عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَس۪يحُ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ
وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَٓا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرُسُلِه۪ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ
اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَس۪يحُ
اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ
عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَم۪يعًا ﴿١٧٢﴾
فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ
وَيَز۪يدُهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا
فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا ﴿١٧٣﴾

MEÂLİ :

171— Ey Kitap Ehli! Dininizde sınırı aşmayın, ölçüyü kaçırıp aşırı gitmeyin. Allah'a karşı ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu Mesîh İsâ, ancak Allah'ın Peygamberi, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve Allah'tan (gelme)

bir ruhtur. O halde Allah'a ve peygamberlerine imân edin de (Tanrı) üçtür, demeyin, bundan vazgeçin, sizin için hayırlı olur. Allah ancak bir tek ilâhtır; çocuğu olmaktan pâk ve münezzehtir ve yücedir. Göklerde olanlar, yerde olanlar O'nundur. Vekîl olarak Allah yeter.

172— Mesîh de, en yakın melekler de Allah'a kul olmaktan çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir de büyüklük taslarsa, (unutmasın ki) Allah hepsini (kabirlerinden kaldırıp) huzurunda biraraya getirerek toplayacaktır.

173— Artık imân edip iyi-yararlı amellerde bulunanların mükâfatlarını noksansız ödeyecek ve bir de kendi fazl u kereminden onlara fazlasını verecektir.

(Kulluktan) çekinip büyüklük taslayanlara gelince : Onları elem verici bir azâpla azaplandıracakve onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ve sâhip, ne de bir yardımcı bulamıyacaklardır.

İNİŞ SEBEBİ

Kitap Ehlinden Yahudî ve Hıristiyanlar, İsâ Peygamber hakkında ölçüyü kaçırdılar; biri tefrîte (ortalamanın çok altına) düştüler , diğeri ifrata (ortalamanın çok üstüne) taşıp) sınırı aştılar. Yahudîler, İsâ'nın zinadan meydana geldiğini iddia ederek onu öldürdüklerini övünerek söylerken, Hıristiyanlar İsâ'yı Allah'ın oğlu ve yeryüzünde Allah'ın hülûl ettiği ilâhî vücut diye tanımaya ve tanıtmaya çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Hıristiyanlardan bir grup, «İsâ Allah'ın oğludur» diye tutturdular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Kelbî diyor ki :

«Necran kabilesinden bir heyet Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki : «Ya Muhammed! Sen bizim sahip ve efendimizi kötülüyormuşsun?» Peygamber (A.S.) onlara : **«Sizin sahibiniz kimdir?»** diye sorunca, «İsâ'dır..» diye cevap verdiler. Peygamber (A.S.), **«Onun hakkında neler söylemişim?»** diye ilâve edince de onlar: «Sen onun için Allah'ın kulu ve peygamberi diyormuşsun!.» diyerek cevaplandırdılar. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onlara : **«Allah'a kul olmak herhalde İsâ için bir kusur ve ayıp olmasa gerek..»** buyurdu. Onlar, «Hayır, onun hakkında

(1) Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

böyle söylemek bir kusur sayılır..» diyerek iddialarını tekrarladılar. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim bir olan Allah'tan başka ilâh olmadığına, ortağı bulunmadığına; Muhammed'in de Allah'ın kulu ve peygamberi, İsa'nın da Allah'ın kulu ve peygamberi, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve kendi katından gelme bir ruh olduğuna şehadette bulunur; Cennet ve Cehennem'in hak olduğunu kabul ederse, -üzerinde bulunduğu ameline göre- Allah onu Cennet'e koyar.» (2)

«Hıristiyanların Meryem oğlu İsâ'yı aşırı derecede övdükleri gibi beni övmeyin. Çünkü ben de ancak bir kulum. Benim için «O, Allah'ın kulu ve peygamberidir.» deyin.» (3)

Büyük sahabi Enes bin Mâlik anlatıyor:

Bir adam Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek: «Ey Muhammed, ey efendimiz ve büyüğümüz! Ey Efendimizin oğlu! Ey en hayırlımız ve en hayırlımızın oğlu!» diye seslendi.

Çok alçak gönüllü olan Peygamberimiz (A.S.) bu sözlerden pek hoşlanmadı. Hepimize dönerek şöyle buyurdu:

«Ey insanlar! sözlerinize dikkat edin, şeytan sizi şaşırtıp (ölçüyü kaçırtarak başka bir yana) sürükleyip götürmesin. Ben Abdullah'ın oğlu ve Allah'ın kulu ve peygamberi Muhammed'im. Yemin ederim ki Allah'ın beni indirdiği makamın üstünde bir makama yükseltmenizden hiç hoşlanmam.» (4)

DİNDE SINIRI AŞMAMAK

(يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ) **«Ey Kitap ehli! Dininizde sınırı aşmayın, ölçüyü kaçırıp aşırı gitmeyin.»**

Hak dinler insan aklının eseri olmadığı gibi, sosyal yapının gereğince kendiliğinden oluşup vücut bulan bir t a b u 'lar zinciri de değildir. O tamamen sosyal hayatın gelişmesi, mevcut şartların dikkate alınması doğ-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

(2) Buharî/imân: 17, tevhid: 5, enbiya: 1 - Müslîm/imân: 1, 34, 36, 44, 47, 52, 53, 54

(3) Buharî/Enbiya: 48 - Dâremî/rıkak: 68 - Ahmed: 1/23, 24, 47, 55, 60

(4) Ebu Dâvud/edeb: 9 - Ahmed: 3/153, 241-4/25

rultusunda Allah tarafından gönderilen hayat düzenidir. Dünya ile âhiret, fizikle metafizik arasında en sağlam geçiş köprüsüdür. O halde hak dinin indirildiği gibi korunması, korunduğu gibi yaşanması ve amel edilmesi gerekir. Hiç kimsenin hak dinde tasarrufa yetkisi yoktur. Onda noksanlık yapmak nasıl câiz değilse, fazlalık yapmak da câiz değildir. Her iki durumda da aslından uzaklaşma felâketiyle başbaşa kalır.

Kur'ân'da yukarıdaki âyetlerle, Yahudî ve Hıristiyanların kendi dinlerinde ilâhî sınırı aşmaları kınanmakta ve konuya dikkatler çekilerek mü'minler uyarılmaktadır. Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimizin insan psikolojisini en iyi bilen bir elçi olarak, **«Hıristiyanların Meryem oğlu İsâ'yı aşırı derecede övdükleri gibi beni övmeyin»** diye tenbihte bulunması elbetteki çok anlamlıdır.

Hıristiyanların İsâ için «Allah'ın oğlu» demeleri, çok aşırı ve de küfrü gerektiren bir övgüdür. Allah'a babalık nisbet etmek, dinde sınırı aşmanın en kötüsü sayılır.

YUHANNA İncil'inde :

«Bana imân edin, ben Babadanım, Baba da bendendir. Hiç değilse o işlerden dolayı imân edin..» (1)

«Benim ismimle her ne dilerseniz, onu yapacağım; ta ki Baba oğulda ta'zîz olunsun.» (2)

Bu cümleler elbetteki hakiki İncil'de geçen sözlerin aynı değildir. Çünkü İncil'in İsâ'nın göğe yükseltilmesinden 40 - 80 yıl sonra toplanıp yazıldığı bilinmektedir. Bazı batılı tarihçi ve araştırıcıların tesbitine göre, Yuhanna İncil'i ile Markos İncil'i Miladî ikinci yüzyılda yazılmıştır. En yakın ve en doğru sanılan Bernaba İncil'inde ise, Baba yerine Rab, oğul yerine yol gösterici, uyarıcı tabirleri yer almıştır ki, sıhhatli olanı da budur. Gerçi mevcut Yuhanna İncil'inde de BABA, OĞUL tabirlerine yer yer açıklık getiren belgeler yok değildir. Örneğin : «Ben gerçek asmayım ve Babam bağcıdır; ben de meyva vermiyen çubuğu koparır ve her meyva veren daha çok versin diye onu temizler.» (3) sözü Allah'ın yaratan ilâh, İsâ'nın yaratılan bir kul olduğunu kapalı şekilde ifade eder.

Yahudîlerin, Meryem zina etmiştir, demeleri, İsâ'yı (A.S.) gayr-i meşru' sayıp öldürmeye kalkışmaları da bilgisizlik, gaflet ve dinde aşırı git-

---

(1) İncil - Yuhanna : 14/11
(2) » » : 14/14
(3) Matta : 1/18

menin neticesidir.

Halbuki mevcut İncillerde bu konudaki belgelerin bir kısmı, Kur'ân-ı Kerîm'deki açıklanan şekle uygun düşmektedir. Nitekim İncil'de Meryem'-in Ruhulkudüs olan Melek Cebrâil'in nefhasıyla gebe kaldığı gayet açık biçimde belirtilmiştir.

MATTA İncil'inde deniliyor ki :

«İsâ Mesîh'in doğması da şöyle oldu : Anası Meryem, Yusuf'a nişanlanmış olduğu halde, buluşmalarından önce Ruhulkudüs'ten gebe olduğu anlaşıldı.» (1)

LUKA İncil'inde ise şöyle deniliyor :

«Melek Meryem'e gelip İsâ'yı müjdelediğinde Meryem: «Bu nasıl olacak? Çünkü ben er (koca) bilmem.» Melek cevap verip dedi : «Ruhulkudüs senin üzerine gelecek, yüce olan kudreti üstünde gölge salacak..» (2)

Kur'ân'da Hıristiyanların dinde aşırı gidip İncil'de anası belirtildiği halde ve meleğin nefhasıyla gebe kaldığı bildirilmesine rağmen, İsâ'yı (A.S.) Allah'ın oğlu saymalarının küfür olduğu belirtilerek birkaç yerde şu anlamda açıklama yapılıyor :

«Allah Meryem oğlu Mesih'in kendisidir, diyenler, and olsun ki kâfir olmuşlardır.» (3)

«And olsun ki, Allah üçün üçüncüsüdür (üç ilâhtan biridir) diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir ilâhtan başka ilâh yoktur.» (4)

MERYEM'E İLKA OLUNAN KELİME VE ALLAH'TAN GÖNDERİLDİĞİ BİLDİRİLEN RUH

(وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ) **«Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve Allah'tan (gelme) bir ruhtur.»**

Meryem'e ilka olunan kelime «Kün = Ol!» emridir. Cenâb-ı Hak bir şeyin olmasını, vücut bulmasını veya yokluk karanlığından varlık aydınlığına çıkmasını dilediği zaman «ol!» der, o da «oluverir.» ve bir bakıma arada araç ve sebebe gerek kalmaz.

(1) Matta : 1/18
(2) Luka : 1/34-35
(3) Mâide sûresi âyet : 17
(4) » » » : 73

İnsan, câri olan hayatı devam ettirme kanununa ve biyolojik tesbitlere göre, erkekle dişi arasında meydana gelen döllenme ile vücut bulur. Yani dişi üreme hücresi ile erkek üreme hücresi (ovum ile spermatozoit) nin birleşmesiyle gerçekleşir. Âdem Peygamberin yaratılması, bu döllenme dışında «Kün = Ol!» emrine dayalı ayrı bir Sünnetullah ile gerçekleştiği gibi İsâ Peygamberin yaratılması da buna yakın, sadece dişi üreme hücresiyle Melek Cebrâil'in nefhası neticesi vücut bulmuştur. Bu da yukarıda belirtildiği gibi bizce bilinmiyen bir kanunla gerçekleşmiştir.

Nitekim Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî, Fütuhat-i Mekkiyye adlı çok kıymetli eserinde diyor ki: «İsa Peygamber iki ayrı âlemin imtizacından oluşmuştur. Çünkü Melekle Meryem arasından zuhur etmiştir. O halde İsâ Peygamber ruhtan meydana gelen bir ruh, beşerden meydana gelen bir beşerdir. Bu özellik başkasına verilmemiştir. İkinci semaya yükseltilmesinin hikmeti budur. Çünkü bu semadaki yıldızlar bizden yana olan cihetleriyle iki ayrı âlemden imtizac etmişlerdir.» (1)

Ama neden câri olan biyolojik kanun uygulanmamış da daha başka ve bizim henüz bilemediğimiz fizikötesi bir sünnete gerek görülmüştür? Gerçi Allah yaptığından sorulmaz, O fâil-i muhtar'dır. Âl-i İmrân sûresinde de kısmen açıkladığımız gibi, yüzleri tamamen maddeye dönük olup dünya saltanatından başka bir amaçları bulunmayan ve bu yüzden Tevrat'taki âhiretle ilgili hüküm ve belgeleri çıkarıp unutturan Yahudî bilginlerine ve dolayısıyla o millete, sadece yüzü âhirete dönük ve ruhî yapısı çok güçlü ve duyarlı bir peygamber gönderilmesi gerekiyordu. İşte İsâ Peygamber bu ölçü ve güçte donatılıp gönderilmiştir.

Ayrıca geçmişte kendilerine sunulan birçok mu'cizelerle övünen İsrâiloğulları'na daha büyük bir mu'cize İsâ Peygamberle gösterilmiş oldu. Amaç, mu'cizelerle övünmenin yeterli olmadığını, mu'cizenin tecellisine mazhar olan Peygamberin şeriatına uymanın gerekli bulunduğunu bildirmektir. İsâ Peygamberin babasız dünyaya gelmesi, beşikte iken konuşması, ölüleri diriltip hastalara el dokundurmakla iyileştirmesi, şüphesiz ki ilâhî kudretin yüceliğini ve mu'ciz anlamında yeryüzündeki belirgin tezahürlerinden birkaçını yansıtmaktadır.

Bu konuda diğer önemli bir husus da, Âdem Peygamberin anasız babasız olması, ilk insan olarak çamurdan şekillendirilip kendisine ilâhî ruhtan üfürülmesi neticesinde vücut bulup hayata adım atmasıdır. Bunu bir türlü anlayamayan veya ilâhî sünnetin sadece fizik alanında câri kanunlardan ibâret olduğunu sananların itirazını durdurmak veya onlara bu konuda model ve örnek göstermek, Âdem'in yaratılışına bir ip ucu vermek

(1) Fütuhat-i Mekkiyye : 3/201

için İsâ Peygamber babasız yaratılmıştır.

Neden Melek Cebrâil'in Nefhası?

Çünkü Melek Cebrâil büyük bir ruhtur. Ruh ise Rabbimizin emrindendir; o her yönüyle hayat, enerji ve sünnetullah ile doludur. Hayat verme gücüyle taşlara bile dokunsa onlara hayat verebilir. Bu yüksek ruhun nefhası İsâ Peygamber'de de büyük bir hayat gücü doğurmuştur, o kadar ki dokunduğunda ölüleri diriltmiş, felçlileri iyileştirmiş, bir çok hastaları şifaya kavuşturmuştur. Nitekim Bakara sûresi 253. âyet buradaki «ruhun minhu»yu açıklar mahiyettedir.

Hıristiyan din adamlarının Kur'ân'daki «Ruhun minhu» daki zamiri Allah'a irca' ederek, İsâ'nın Allah'tan bir parça bulunduğunu, buna onun oğlu demenin açık belirtisi sayılacağını delil göstermelerinin hiçbir mâkul yanı yoktur. Nitekim bize kadar gelen sahih rivâyete göre :

Abbasî Halîfelerinden Harun REŞİD'in Hıristiyan tabibi bir gün halifenin huzurunda devrin ünlü ilim adamlarından İmam Vâkıdî ile bu mesele üzerinde tartıştılar. Hıristiyan tabib, Kur'ân'da geçen «Ruhun minhu»daki zamirin Allah'a raci' olduğunu, (Min) harfiyle geldiğini ileri sürerek İsâ'nın Allah'tan bir parça, diğer bir tabirle O'nun oğlu bulunduğunu savundu. İmam Vâkıdî ona şu cevabı verdi : «Eğer «Minhu»daki harf ve zamirden bu mâna çıkıyorsa, o takdirde «VE SAHHARE LEKÜM MA Fİ'S-SEMAVATİ VE MA Fİ'L-ARZİ CEMİAN MİNHU» âyetindeki zamirden de böyle bir mana çıkarmak geremez mi? Ve o takdirde göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Alah'tan bir parça ve hepsinin de O'nun oğlu olduğunu iddia etmek icap etmez mi ve bu yorum karşısında İsâ'nın (A.S.) bir özelliği kalır mı?» Vâkıdî'nin bu güzel cevabı Hıristiyan tabibi susturdu ve çok geçmeden İslâm Dinine girdi. Harun Reşid bu sonuca çok sevindi, İmam Vâkıdî'ye hayli ikramda bulundu.

Matta İncili'nde «çünkü kendisinde doğmuş olan Ruhulkudüs'tendir» denilerek, konuya açıklık getirilmiş, İsa'ya neden «Ruhullah» denildiğine işaret edilmiştir. (1)

KULLUKTAN ÇEKİNİP BÜYÜKLÜK TASLAYANLAR

(لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ) **«Mesîh'de, en yakın melekler de Allah'a kul olmaktan çekinmezler..»**

Cehaletin en koyusu ve katmerlisi, Yaratan'a karşı gelmek, O yüce

(1) Matta : 1/18-20

kudreti tanımamaktır. O'na kulluktan kaçınıp büyüklük taslayanları, sözü edilen cehalet kavramının dışında tutamayız.

O halde asıl cehalet, okuma-yazma bilmemek, tahsîl görmemek değil, kâinatın her parçasına varlığının ve birliğinin damgasını vuran ve varlık âlemini bu belgelerle dolduran Allah'ı tanımamak ve O'na kulluk etmemektir.

Mekke'nin o gün için en bilgili ve kültürlü ileri gelenlerinden Ebu'l-Hakem, Allah ve Peygamberine baş kaldırıp her geçen gün biraz daha inat ve inkârını artırdığından, Peygamber (A.S.) Efendimiz Melek Cebrâil'in işâreti üzerine ona EBU CEHL = Cehlin babası adını takmıştı.

Mülk sahibinin inâyetine mazhar olup O'nun bağ-bahçesinde barınan, meyvasından yiyip, suyundan, havasından yararlanan kişiyi düşünün! Bu durumda mülk sahibini tanımıyacak kadar şımarır ve kendisinden istenilen hizmeti vermekten kaçınırsa onun bu düşünce ve davranışında insaf ve idrâkin ölçüsü ve anlamı var mıdır? Allah'ını tanımayıp ama O'nun mülkünde geçinip giden bir insanın, bu tarz bir tutumunun beşer ruhunun yüceliğiyle, hilkatın hikmetiyle bağdaşır yanı var mıdır?

«Cezâ amelin cinsindendir..» sözü burada bir defa daha geçerliğini korur. İlgili âyetle büyüklük taslayanlara verilecek cezânın çok elem verici olacağı açıklanırken, onların aşağılanacağı ve kendilerine bir dost bir sahip ve yardımcı da bulamıyacakları hatırlatılıyor. Çünkü büyüklük taslayanların samimi dostu ve yardımcısı olmaz. Başkalarına tepeden bakanlara herhalde aşağılayıcı bir azâp verileceği en uygunudur. Allah'ın bu husustaki denge kanunu ve şaşmayan adâleti elbette günü gelince hükmünü yürütecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle daha çok Kitap Ehli'nin din bilginleri uyarıldı; dinde aşırı gitmenin dine ve dindarlara zarar getireceği hatırlatıldı. İsâ Peygamberin Allah'ın kulu ve resûlü olduğu açıklandı. Allah'a evlât isnat etmenin küfrü gerektirdiği belirtilerek dinin aslına ve son dinin esaslarına uymanın mutlaka hayırlı olacağına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle dinlerin birbirini takip ederek tekâmül ettiğine işâretle son dine ve son peygambere imân etmenin akıl, mantık ve vicdanın yolu; insanlığımızın gereği olduğu hatırlatılıyor. Muhammed'in (A.S.) Allah'tan gönderilme bir bürhan (kesinliği açık bir delil ve belge) olduğuna dikkatler çekiliyor. Kur'ân'ın da kalbleri, kafaları, âile ve toplum hayatını düzenleyip aydınlatan bir nûr bulunduğu açıklanarak hissî davranılmamasına işâret ediliyor.

——ooo——

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

MEÂLİ :

174— Ey insanlar! Doğrusu Rabbinizden size bir bürhan (kesinliği açık delil ve belge) geldi ve size çok açık bir nûr indirdik.

175— Artık Allah'a imân edip O'na sarılanları, Allah kendi katından bir rahmete ve geniş bir nîmet ve ihsâna sokacak ve kendisine giden doğru yola eriştirecektir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kur'ân Allah'ın dosdoğru yolu ve O'nun en sağlam urganıdır.» (1)

«Size iki şey bırakıyorum; onlara sarıldığınız sürece (doğru yoldan) sapmazsınız: Allah'ın Kitabını ve Muhammed'in Sünnetini...» (2)

HZ. MUHAMMED (A.S.) İLAHÎ BÜRHANDIR

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ) «Ey insanlar! Doğrusu Rabbinizden size bir burhan (kesinliği açık delil ve belge) geldi...»

Kur'ân'da ilgili âyette, gerek Kitap Ehline, gerekse müşriklere en susturucu cevap verilerek konu noktalanıyor. Hak, haklının dilinde ve elinde

(1) Tirmizi/sevabü'l-Kur'ân : 14 - Dâremî/fezâilü'l-Kur'ân : 1

(2) Ebû Dâvud/menâsik : 56 - İbn Mâce/menâsik : 84 - Taberânî/kader : 3 - Ahmed : 3/26

dâima üstündür. Çünkü delili sağlam ve kesindir. Bâtıl, bâtılı temsil edenin elinde yenilgiye ve çürütülmeye mahkûmdur.

İlim çevresi bulunmayan, okur-yazar bile olmayan bir insanın ondört asır önce kalkıp milletlerin hayatını düzenleyen, âileye en sağlam ahlâkî ve hukukî ölçü ve müeyyideleri koyan, toplum hayatına yön verip ilmin ve medeniyetin öncülüğünü yapan, getirmiş olduğu kitap ile sergilediği bilimsel ölçüdeki temel bilgilerin her geçen gün doğruluğu ve isâbetliliği kesinlik kazanması bir zekâ, bir deha işi değildir. Çünkü tarihte birçok zekiler ve dahiler ortaya çıkmış, güzel fikirler, çekici sözler söyleyip çevrelerini büyülemişlerdir. Ama aradan yarım asır geçmeden çoğunun düşünce ve tılsımlı sözleri tesirini kaybetmiş ve bir asır sonra da unutulmuştur.

Hz. Muhammed (A.S.) bu ölçüde bir dahi değildir. O Allah'ın inâyetine mazhar olan ve Levh-i Mahfuz'dan alıp öylece konuşan ilâhî rahmettir. Her geçen gün hadîslerinin insanlıktan yana nasıl feyiz ve rahmet ışıkları yansıttığı anlaşılmakta ve günün ilmiyle, kültürüyle yetişen ünlü fakat insaflı ve araştırıcı ilim adamları onun büyüklüğünü ve risâletini kabul etmektedirler.

Bilgisizce, basit mantık oyunlarıyla hakkın karşısına çıkmak, onu güçlendirmekten başka hiçbir yarar sağlamaz.

Yahudî ve Hıristiyanların kendi dinlerinde aşırı gitmeleri, haktan uzaklaşmalarına yol açmış; çevre kabileleri ve milletleri Hz. Muhammed'in (A.S.) aleyhine döndüreceklerini umarak kesif faaliyet göstermeleri, İslâm'ın tanınıp hüsn-ü kabul görmesini hızlandırmıştır. Çünkü hem Muhammed (A.S.), hem kendisine sunulan ilâhî Kelâm her yönüyle akla, ilme, mantığa, vicdana ve ruha hitap etmektedir. Muhammed (A.S.), hakkı hakikate erdiren bir sultan, insanlık âlemini aydınlatan nûr-i Rahmân'dır. Bâtılı boşa çıkaran, küfrün başını eğen, nifakı tuz-buz eden Seyf-i Yezdan'dır.

Kur'ân O'nun en büyük mucizesi, küfrün karanlığını gideren en muhteşem meş'alesidir. Şeriatı en geniş cadde, sünneti hayat düzeni için yeterli malzemedir.

Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat ve İncil'de meydana gelen ve beşer elinin dokunmasıyla aslından uzaklaşan değişiklikleri, yanlışları düzeltip doğrusunu açıklayan en güçlü ve en sıhhatli kaynaktır.

Bunun için Cenâb-ı Hak fazl-ü keremi, merhamet ve inâyeti gereği bâtıla saplananlarla dinde aşırı gidenlere, semâvî kitapların sosyal hayata göre tekâmül ederek birbirini takip ettiklerine karşı çıkanlara, bu yüz-

den hissî davranıp sınırı aşanlara işâret anlamında sesleniyor: Haksızlık bataklığında tepinip durmanın bir yararı yok, ama zararı çoktur. Her yanlış hareketiniz sizi biraz daha batırmaktadır. O halde Rabbinizden size gönderilen bürhana yönelin, inen nura gönül kapılarını ardına kadar açın. Bu mutlaka sizin için hayırlı olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Nisâ sûresinin baş kısmında miras hukukuyla ilgili meselelere yer verilmiş ve bazı açıklamalar yapılmıştı. Sûrenin sonunda yine aynı konuya dönülerek açıklanmıyan bir hususa yer veriliyor ve böylece İslâm'a göre, miras hukukunun önemi bir defa daha belirtilmiş oluyor.



يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ
لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُٓ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَٓا اِنْ
لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ
وَاِنْ كَانُٓوا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَٓاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ
الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٧٦﴾

MEÂLİ :

176— Senden fetvâ isterler. De ki : Allah size kelâle (babası ve çocuğu olmayıp kardeşlerini mirasçı bırakan) hakkında fetvâ veriyor: Eğer bir adam ölür de çocuğu da yoksa, bir kız kardeşi mirasçı bulunuyorsa, terekenin yarısı onadır. Kızkardeş çocuksuz (ölür) ise, erkek kardeş onun bıraktığının (tamamını) alır. (Tabii ölenin kocası varsa, malın yarısı ona verildikten sonra kardeşi geriye kalanı alır).

(Aynı durumda) kız kardeşler iki (ya da daha fazla) olurlarsa, erkek kardeşlerinin bıraktığının üçte ikisi onlaradır. Mirasçılar erkek ve kız kardeşler ise, o takdirde erkek için dişinin iki payı vardır. Allah, adâletten saparsınız diye size (hükümlerini) açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Ashab-ı Kirâmdan Câbir bin Abdullah (R.A.) anlatıyor:

İyice hastalanmıştım. Resûlüllah (A.S.) Efendimizle Ebubekir SIDDÎK (R.A.) beni sormaya gelmişler. Onlar geldiğinde ben baygın bir vaziyette bulunuyormuşum, derken Allah Resûlü abdest aldıktan sonra abdest suyunu yüzüme serpmiş; gözlerimi açtığımda Resûlüllah Efendimizi (A.S.) yanımda buldum: Ya Resûlellah! dedim, malımı nasıl taksim edeyim, mirasçılar için nasıl bir yol tutayım? diye sorduğumda bana cevap vermedi. (Çünkü dokuz kardeşim bulunuyordu). Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre, Câbir (R.A.): «Ya Resûlellah! Babam ve çocuğum olmadığı için kardeşlerim mirasçı olarak bulunuyor. Nasıl bir taksimat yapmam gerekir?» diye sormuş, bu sebeple yukarıdaki kelâle hakkındaki ayet inmiştir. (2)

Başka bir rivâyette ise şöyle belirtiliyor:

«Babam ve çocuğum yok, dokuz kardeşim var, nasıl bir taksimat yapmam gerekir?» diye sormuş.... (3)

«Hastalanmıştım, yanımda dokuz kardeşim bulunuyordu. Bu sırada Peygamber (A.S.) Efendimiz geldi, baygın bir halim vardı, yüzüme üfledi, kendime geldim: «Ya Resûlellah! kardeşlerim için malımın üçte ikisini vasiyet edeyim mi?» diye sorduğumda, **«İyi olur.»** buyurdu. «Yarısını vasiyet edeyim mi?» diye sorduğumda, yine **«İyi edersin..»** buyurduktan sonra ayrılıp gitti. Çok geçmeden gelip şöyle buyurdu: **«Ya Câbir! senin bu hastalıktan ölmiyeceğini biliyorum. Allah kelâle hakkında şu hükmü indirdi.....» (4)**

İLGİLİ HADÎS

«Feraizi (Kur'ân'da belirlendiği şekilde) sahiplerine verin. Arta kalanı ise (baba tarafından) en yakın olan erkek kişilerdir.» (5)

KELÂLE hakkında biri sûrenin baş kısmında, diğeri sonunda olmak

(1) Buharî - Müslim : Câbir (R.A.)dan
(2) Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali
(3) Tirmizî
(4) Ebû Dâvud
(5) Buharî/ferâiz: 5, 7, 9, 15 - Müslim/ferâiz: 2, 3 - Tirmizî/ferâiz: 8 - Dâremî/ferâiz: 28

üzere iki âyet inmiştir. Birincisi kış mevsiminde, ikincisi yaz mevsiminde indiği için, ikincisine «Âyet-i Sayf = yaz mevsimi âyeti» denilmiştir.

Kelâle, hem vârise, hem murise delâlet eder, yani her ikisiyle de ilgilidir. Vârisle ilgili olduğunda, babayla evlâtdan başkası demektir. Muris ile ilgili bulunduğunda, ölüp de ana-babası ve evlâdı bulunmayan kimse demektir.

Gerçi âyette **«Adam ölür çocuğu da yoksa»** denilmekle yetinilmişse de sûrenin baş kısmında bu husus yeterince açıklanmıştır.

Çünkü genellikle k e l â l e , babası ve çocuğu olmayıp kardeşlerini mirasçı bırakan adam hakkında kullanılan hukukî bir terimdir.

Burada kız ve erkek kardeşlerden maksat, ya ana-baba bir kardeşler, ya da yalnız baba bir kardeşlerdir. Ana bir kardeşlere gelince, onlar hakkındaki hüküm sûrenin baş kısmında açıklanmıştır.

Bunun için Birinci Halîfe Ebubekir (R.A.) bir yanlışlığa meydan verilmemesini düşünerek hutbesinde şöyle açıklamada bulunma ihtiyacını duymuştur :

«Haberiniz olsun ki, Nisâ sûresinde FERAİZ'le ilgili âyetin ilki, çocuk ve baba; ikincisi karı-koca ve ana bir kardeşler hakkındadır. Sûrenin sonundaki âyet ise, ana-baba bir (veya yalnız baba bir) kardeşler hakkındadır.»

K e l â l e konusunda Hz. Ömer (R.A.) de bazı endişeler duymuş ve meseleyi iyice öğrenmek için birkaç defa Resûlüllah (A.S.) Efendimziden sormuş ve sonunda Efendimiz onun göğsüne parmağıyla dokunarak : **«Nisâ sûresinin sonundaki Âyet-i Sayf sana yeter..»** buyurmuştur. (1)

EN SON İNEN SÛRE

Ashabdan Bera' bin Âzib (R.A.) diyor ki :

«Tam olarak inen en son sûre, Nisâ sûresidir. En son inen âyet de kelâle hakkındaki âyettir.» (2)

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyette ise, «En son inen âyet, RİBA (faiz) ile ilgili âyettir. En son inen sûre ise, İZÂ CÂE NASRULLAH sûresidir.» (3)

(1) Müslim-Ahmed bin Hanbel : Özetlenerek
(2) Buharî-Müslim
(3) Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

Diğer bir rivâyette ise, İbn Abbas (R.A.) demiş ki : «En son inen âyet, (وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ) **«Vet-teku yevmen turcaune fihi ilâllah»** âyetidir. (1)

NİSÂ SÛRESİNİN TEFSİRİ BİTERKEN

Nisâ sûresine, akrabalık bağlarının merhamet ve şefkat ölçüleri içinde sağlam tutulması tavsiye edilerek başlanmış, yetim kızların haklarının korunması için gereken uyarıda bulunulmuş ve böylece aile hukukuna geniş yer verilerek Miras Hukuku açıklanmıştır. Sûrenin sonunda yine Miras Hukukunun noksan kalan bir bölümü açıklanarak bitirilmiştir.

Ayrıca sûrenin ilk cümlesi Allah'ın kudretinin yüceliğine açık belgelerden biri sayılan Adem'in ilk insan olarak yaratıldığına işâret edilmiş ve insan soyunun ondan üreyip çoğaldığı hatırlatılarak bütün insanların bir bakıma eşit düzeyde bulunduklarına dikkatler çekilmiş ve akrabalık bağlarının önemi üzerinde durulmuştur. Sûrenin son âyetinin son cümlesi ise Allah'ın kudreti gibi, ilminin de sonsuz ve sınırsız olduğu açıklanmış; böylece kudret ile ilmin bütün eşyayı kuşatıp kapsadığı belirtilerek sûre noktalanmıştır.

Hamd, âlemlerin Rabbı Allah'a; salât-ü selâm Resûlüllah'a (A.S.) olsun.

——oOo——

(1) Lübabu't-Te'vîl-Bakara : 281



MÂİDE SÛRESİ

Mâide sûresi Medine'de inmiştir. Ancak üçüncü âyetinin son bölümü olan **«Bugün dininizi kemâle erdirdim, üzerinize olan nîmetimi tamamladım, din olarak size İslâm'ı beğenip verdim..»** âyeti, Vedâ Haccında, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Arafat'ta iken inmiştir.

Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz o gün Arafat tepesinde devesinin üzerinde bulunduğu halde bu âyeti okuduktan sonra mü'minlere şöyle buyurmuştu :

«Ey insanlar! şüphesiz ki Mâide sûresi, Kur'ân'ın en son inen sûresidir; bu bakımdan sûrenin helâl saydığını helâl kabul edin, haram saydığını haram kabul edin.» (1)

Aslında Kur'ân'ın helâl saydıklarını helâl, haram saydıklarını haram kabul etmemiz farzdır; ne var ki bu sûrede 18 kadar önemli hukukî meselelere yer verildiğinden Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona özel bir itina göstermiş ve gösterilmesini istemiştir.

İmam Beğavî de, «Allah başka sûrede indirmediği 18 hükmü bu sûreyle indirmiştir» diyerek bunu Meysere'ye isnad edip belgelendirmiştir. Az ileride bu 18 hükme geniş yer verilmiştir.

Sûreye bu ismin verilmesinin sebebi :

Havarîlerin İsâ Peygamberden gökten yemekli bir sofra indirilmesini istemeleri söz konusu edildiğinden sûreye «Yemekli sofra» anlamına gelen MÂİDE denilmiştir.

Nisâ sûresinde daha çok Kitap Ehlinden Yahudîler üzerinde durulmuştu. Bu sûrede ise, daha çok Hıristiyanlar üzerinde durulmakta ve ahkâmla ilgili birçok konulara yer verilmektedir.

Mâide sûresi : 120 âyet, 1804 kelime, 11933 harftir.

(1) Hâkim : Hz. Aişe (R.A.)dan



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَه۪يمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى
عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُر۪يدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ
وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّ۪ينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ
وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ
عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا
عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

MEÂLİ :

1— Ey imân edenler! Akidleri yerine getirin. İhrâmlı iken -avlanmayı helâl saymaksızın- size davarların (eti) helâl kılınmıştır. Ancak (aşağıda) size okunacak olanlar müstesnâ...

Şüphesiz ki Allah dilediğini hükmeder.

2— Ey imân edenler! Allah'ın (ibâdet için koyduğu) belirtileri, haram ayını (hediye olarak Kâbe'ye gönderilen) kurbanlığı, kurbanlık hayvana takılan gerdanlıkları; Rablerinin hoşnudluğunu, Onun fazl-ü keremini (kendi anlayışlarına göre bile olsa) dileyerek Beytü'l-Haram'a yönelip gelenleri(n mal ve canını) helâl sayıp saygısızlık etmeyin.

İhrâmdan çıktığınızda (isterseniz) avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'a girmekten alıkoydular diye bir gruba beslediğiniz kin ve öfke sizi tecâvüze sevk etmesin; iyilik ve tekvâ (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden sakınmak) hususunda yardımlaşın; günah ve tecavüz üzerinde yardımlaşmayın..

Allah'tan korkup (kötülüklerden, her türlü haksız tecâvüzden) sakının. Şüphesiz ki Allah'ın cezâsı çok şiddetlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivâyetlere göre : Yemame'nin Dubey'a oğullarından Hutam veya Şüreyh adında biri Medine'ye gelmişti. Niyeti hiç de iyi değildi. Atlarını Medine dışında bir yere yerleştirip şehre girdi ve Resûlüllah (A.S.) Efendimizin huzuruna çıkarak kabilesinin sözcüsü bulunduğunu ve hep birlikte gelip İslâm'a girmek istediklerini söyledi. Hz. Peygamber (A.S.) çok terbiyeli idi; o nezîh ve nezaketli tavrını korudu, bir şey söylemedi. Adam dışarı çıkıp gidince, ashabına şöyle buyurdu : **«Bu adam bir ahlâksız yalancıdır; şeytanî yüzle içeri girdi ve bir gadır ve ihânet kafasıyla çıkıp gitti!»**

Bu hâin adam cidden Medine'den ayrılırken halkın yayılmakta olan develerini sürüp beraberinde götürdü. Haber geç alındığı için yakalanması mümkün olmadı.

İkinci yıl Kaza Umresinde adı geçen adam da beraberinde hediye (hediyelik) develeri ve bir hayli ticaret malı bulunduğu halde Mekke'ye ibâdet için gelmişti. Onu tanımakta gecikmiyen Ashab-ı Kirâm, üzerine yürüyüp malını yağma etmeyi düşünmüş ve bu düşüncelerini Hazret-i Peygambere arzetmişlerdi. Allah Resûlü (A.S.) buna engel olmuş ve çok geçmeden ikinci âyet inmişti. (1)

Bu konuyla ilgili diğer bir olay :

Mekke fethedildiği yıl, müşrikler de Kâbe'yi ziyârete gelmişlerdi. Müslümanlar onlara engel olmayı ve Mescid-i Haram'dan dışarı çıkarmayı düşünerek durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzetmişlerdi. Bu sebeple

(1) Lübab-İbn Kesîr

yukarıdaki âyetler indi. (1)

Sonra Hicretin 9. yılında Tevbe Sûresindeki 28. âyetle müşriklerin artık Mescid-i Haram'a yaklaşmaları yasaklandı.

İLGİLİ HADÎSLER

«Cahiliyye devrinde yaptığınız akidleri yerine getirin, ahde vefa gösterin. Çünkü İslâm bu hususta ahde ancak daha çok bağlı kalmanızı ister. Ama artık İslâm'da o tür akidlerde bulunmayın.» (2)

«Zâlim olsun, mazlûm olsun kardeşinize yardım edin!»

Bunun üzerine Ashab sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Mazlûma yardım edelim, ama zâlime nasıl yardımda bulunalım?

Allah Resûlü (A.S.) cevap verdi :

— **Onu zulümde bulunmaktan men'edersiniz, engel olmaya çalışırsınız. İşte bu ona yardımdır. (3)**

«İnsanlarla ilgi kurup kaynaşan ve onların eziyetine katlanan mü'min, onlarla ilgi kurmayıp kaynaşmayan ve eziyetlerine katlanmıyan mü'minden hayırlıdır.» (4)

«Hayre yol gösteren, onu işleyen gibidir.» (5)

«Doğru yola çağıran kimseye, kendisine bu hususta uyanların kıyamete kadar elde edecekleri sevâbın bir misli vardır ve bu onların sevâbından bir şey eksiltmez. Sapıklığa çağıran kimseye, o hususta uyanların kıyâmete kadar elde edecekleri günahın bir misli vardır ve bu onların günahlarından bir şey eksiltmez.» (6)

«Birr (iyilik) güzel ahlâktır. Günah, için için vicdanı rahatsız edip tır-

(1) Kurtubî - İbn Cerîr Taberi tefsîrleri

(2) Tirmizî/siyer: 30 - Ahmed: 2/207

(3) Buharî/mezalim : 4, ikrah : 7 - Tirmizî/fiten : 68 - Dâremî/rikak: 40 Ahmed: 3/99, 201

(4) İbn Mâce/fiten : 23 - Ahmed: 2/43 - 5/365

(5) Müslim/imaret: 133 - Däremî/edeb: 115 - Tirmizî/ilim : 14 - Ahmed: 4/120 - 5/274, 357

(6) Müslim/ilim : 16, zikir : 1 - Ebû Dâvud/sünnet: 6 - Tirmizî/ilim: 15, sevâbü'l-Kur'ân: 14 - İbn Mâce/mukaddeme: 14

malayan ve halkın onu görüp anlamasını hoş karşılamadığın şeylerdir.» (1)

«Birr(iyilik) nefsin sükûnet bulduğu, kalbin yatıştığı şeylerdir. Günah, -müftiler sana fetva da verseler- nefsin (onunla) sükûnet bulmadığı, kalbin yatışmadığı şeylerdir.» (2)

AKİDLERİ YERİNE GETİRME VE AHDE VEFA

Burada günlük hayatımızın bir çok yönüyle ilgili bulunan akidlerin yerine getirilmesi, ahde vefa gösterilmesi emredilmektedir. Bu, bir bakıma gayr-i müslimlerin tutum ve davranışlarını bazı yanlarıyla ele alıp dinler arasındaki haksız tartışmanın, zaman zaman ilâhî sınırı aşmanın, kişisel görüş ve duyguları ortaya koyup basit mantıkî kurallara baş vurmanın zarar getireceğini açıklar mahiyettedir.

Çünkü İslâm, milletler arasındaki ilişkilerin kopmamasına, sosyal hayatın doğruluk, hakseverlik doğrultusunda geliştirilmesine önem verir. Mâide sûresinin hemen başında gerek milletler arasındaki siyasî, ekonomik ve benzeri ilişkilerin, gerek toplum hayatının çeşitli kademelerindeki bağların hakseverlik ve dürüstlük ölçüsünde tutulmasına işâret edilmektedir. Fertler arasındaki sözleşmeler, akidler ve anlaşmalara -meşrû' sebeplere dayandığı takdirde- bağlı kalınıp gereken dürüstlüğün gösterilmesi emredilmektedir. Bütün bunlar birer ilâhî emirlerdir ki, uyulduğu takdirde büyük yararlar sağlayacağı, uyulmadığı takdirde hem ferdi, hem toplumu huzursuz edecek büyük zararlar doğuracağı muhakkaktır.

Bununla da İslâm'ın yalnız âhiret değil; hem dünya, hem âhiret ve hayat dini olduğu; siyasî, ticarî, ilmî, ekonomik ve sosyal konularla içiçe bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

«Akidler» deyimi hakkında ilim adamlarımızın -temelde birleşen- farklı görüş ve yorumları olmuştur:

1. Ey Kitap Ehli! Daha önce size indirilen kitapta son peygamberle ilgili bilgileri gizlemeyin; bu hususta Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin.

2. Ey imân edenler! Yaptığınız akidleri yerine getirip ahde vefa edin. Çünkü böyle yapmanız imân ve irfanınızın gereğidir.

Âyette «el-Ukud» kelimesi belirli getirilmiştir. Bundan maksad, sahih olan bütün akitlerdir.

---

(1) Müslim/birr : 14, 15 - Tirmizî/zühd : 52 - Dâremî/rikak : 73 - Ahmed: 4/122

(2) Dâremî/büyû : 2 - Ahmed: 4/194

3. Allah'a ve Peygamberine imân ettikten sonra Allah'a verdiğiniz sözü mutlaka yerine getirin; Allah ve peygamberinin helâl kıldıklarını helâl, haram kıldıklarını haram bilip kabul edin.

4. Cahiliye devrinde yapmış olduğunuz akidlere, sözleşme ve andlaşmalara, İslâm'a girdikten sonra da vefa gösterin. Çünkü böyle yapmanız Müslümanlığınızın gereğidir.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu hususta şöyle uyarıda bulunmuştur : **«Cahiliye devrinde yaptığınız akidlere vefa edin. Çünkü İslâm bu hususta sözünüze elbette bağlı kalmanızı ister. Ama artık İslâm'da o tür akidlerde bulunmayın.» (1)**

5. Toplum hayatında bireyler arasında yapılan her türlü akit ve verilen sözlere bağlı kalınmasını içerir.

6. Alım-satım, ortaklık, yemin, adak, nikâh ve benzeri akitleri kapsar.

İbn Cerîr Taberî, «Akitleri yerine getirin» cümlesinden hemen sonra helâl kılınan ve bir de yasaklanan bazı hususlara geçildiğini dikkate alarak bu altı yorumdan üçüncü maddedekinin daha uygun olduğunu söylemiştir.

BEHİMETÜ'L-EN'AM

(أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ) «Size davarların (eti) helâl kılınmıştır.»

Sözlükte, akıl ve temyiz yeteneğinden yoksun, konuşma imkânı olmayan dört ayaklı hayvanlara BEHÎME denir. Ünlü sözlükçü Zeccaç, iyiyi kötüden, temizi murdardan ayırt edemiyen her canlıya BEHÎME denir, demiştir.

EN'AM, «naam»ın çoğuludur. Terim olarak deve, sığır, koyun ve keçi hakkında kullanılır. Sözlükte ise, yumuşaklık, uysallık gibi mânalara gelen bu kelime, eti yenen evcil hayvanlardan en çok uysal ve yumuşak hareketli olan dört çeşit hayvana isim olmuştur: Deve, sığır, koyun ve keçi.

Böylece EN'AM kelimesi, BEHÎME'yi açıklar mahiyette ve bir bakıma te'kid etmektedir. Diğer bir yorumla, umumu hususlandırmış oluyor.

(1) Ahmed b. Hanbel - Tirmizî : İbn Amr'den.
Cahiliyye devrindeki akidler daha çok birbirlerine savaşta yardım, mirasa ortak olma gibi ahidlerdi.

ALLAH DİLEDİĞİNİ HÜKMEDER

(إِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ) «Şüphesiz ki, Allah dilediğini hükmeder.»

İyi, kötü, helâl ve haram bize nisbetledir. Genel kural olarak, ruhsal ve bedensel yapımıza yararlı şeyler helâl, ya da mubahtır. Zararlı olanları haram, ya da mekrûhtur. Ayrıca bu kuralın dışında dinî hükümlere, ilâhî buyruklara -hiçbir illet ve sebep aramaksızın- itaat edip etmediğimiz söz konusudur. Kur'ân ve Tevrat'ın anlattığı gibi, bir zamanlar İsrâiloğulları ciddi bir imtihana tabi' tutulmuş ve bu yüzden hayvan iç yağları ve bazı hayvanların etleri onlara haram kılınmıştı.

Diğer bir deyimle, ciddi bir denemeye tabi tutulduğumuz bazı hükümler de vardır. Bu nedenle, Allah ve Peygamberinden gelen her emir ve yasağı -neden ve niçinini araştırmadan- inanıp kabul etmemiz gerekir. İnandıktan sonra onların neden ve niçinini, hikmet ve sebeplerini araştırmamızda bir sakınca yoktur.

İşte Allah dilediğini hükmeder; çünkü her işi ölçülü, planlı ve mutlak hikmete dayalıdır. Bazı emir ve yasakların ölçü ve hikmetlerini bildiğimiz halde bazısının hikmetini bilememekteyiz. Meğerki Peygamber (A.S.) Efendimiz bildirmiş ola...

Açıklanmadığının sebebine gelince :

Eğer her mesele ve hükmün illet ve hikmeti açıkça belirtilmiş olsaydı, ilmî ve dinî araştırmaya gerek kalmazdı. Böylece bilgi alış-verişi, inceleme ve araştırma olmayınca da ilim ilk adımda duraklama devresine girer, derin bir uyku hali başlardı. Bu da hayatın hareketten ibaret bulunduğu hikmetine ters düşerdi. O bakımdan hükümlerin bir kısmının, bazı kıssaların, benzetmelerin, örneklerin, emirlerin ve yasakların illet ve hikmeti hemen anlaşılamamaktadır. Örneğin Nisâ sûresinin son âyetinde KELÂLE hakkındaki hüküm açıklanırken «ölenin çocuğu yoksa» denilmektedir. Bu açıklama yeterli değildir. Deyimin asıl manasını yansıtan «Babası ve çocuğu olmayan murisin mirasçıları kardeşleri olursa..» şeklidir. Âyette babadan söz edilmemiştir. Tâki konuyu iyice düşünüp araştıralım; sûrenin baş kısmındaki miras hükümleriyle açıklamaya çalışalım.

İBÂDET İÇİN KONULAN BELİRTİLER

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللّٰهِ) «Ey iman edenler! Allah'ın (ibâdet için koyduğu) belirtileri.... helâl sayıp saygısızlık etmeyin.»

Doğruyu eğriden, hidâyeti dalâletten, ibâdeti âdetten ayıran belirtiler, ölçüler ve kıstaslar vardır. Kur'ân bunların hepsine birden ŞEÂİR diyor. Hac menasiki, dinde farz kılınan ibâdetler, haram ve helâl, konulan şer'î cezâlar bu cümledendir.

O halde bir şeyi farz veya vâcib kılma, helâl ve haram sayma, bir ibâdete resmiyet verip onu âdetten ayırma yetkisi önce Allah'a, sonra Peygamberine aittir. Bunun dışında hiçbir kimsenin bu gibi nişânelerde keyfî tasarrufta bulunma hakkı ve yetkisi yoktur.

HARAM AYINI DA HELÂL SAYMAYIN

(وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ) **«Haram ayını da helâl saymayın..»**

Haram ayları dört tanedir: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep.. Daha önceleri bu aylarda savaşmak haram kılınmıştı. Bir tecavüz olmadığı takdirde sözü edilen aylara hürmet gösterilir ve barış içinde yaşama dönemi başlardı. Bu ayların yerini değiştirmek veya bunlardan birinde savaşmayı helâl saymak, Allah'ın koyduğu nişâneye hürmetsizlik sayılırdı. Sonraları bu hükümler kaldırılmıştır. Yeri gelince konu açıklanacaktır.

HEDYİ DE HELÂL SAYMAYIN

(وَلَا الْهَدْيَ) **«Hediye (olarak kâbe'ye) gönderilen kurbanlığı da helâl saymayın.»**

HEDY : Beytullah'a Allah rızası ve oradaki muhtaçlar gözetilerek gönderilen deve, sığır veya koyundur. Hac veya umre yapmak isteyenlerin bu amaçla gönderdikleri kurbanlık hayvanlara genellikle bu isim verilir. Bu hayvanları yolda alıkoymak, Beytullah'a varmadan boğazlamak helâl olmaz, yani hedy anlamını kaybeder ve kurbanlık yerine geçmez.

KALÂİD = GERDANLIKLAR

(وَلَا الْقَلَائِدَ) **«Kurbanlık hayvana takılan gerdanlıklara saygısızlık etmeyin.»**

Beytullah'a hediye olarak hazırlanan kurbanlık hayvanın boynuna -hediye olduğunu gösterir anlamda- takılan gerdanlıklara KALÂİD denir. Boyunlarına gerdanlık takılan kurbanlık hayvanlara da, takılmıyan kurbanlık

hayvanlara da hürmet edilmesi emrediliyor. Her ikisinin de hürmette eşit olduğuna işâret edilerek bunların Allah'ın nişâneleri bulunduğu hatırlatılıyor.

Rablerinin rızasını, fazl-u keremini dileyerek Beytullah'a gelenlere de hürmetsizlik etmeyin. Onlar, İslâm'a girmemiş bile olsalar engel olmaya kalkışmayın, onlarla savaşmayı helâl saymayın. Allah onların kutsal topraklar üzerinde mal ve canlarına -haksız sebeplerle- dokunmayı yasaklamıştır.

İniş sebebinde de belirtildiği gibi, bu hüküm Tevbe sûresinin 28. âyetiyle kaldırılmış ve artık gayr-i müslimlerin Beytullah'a yaklaşmaları yasaklanmıştır.

SOSYAL DAYANIŞMA

(وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى) **«İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın.»**

Sosyal yardımlaşmayı daha çok, fertlerini -temelinde Allah'a ve âhirete imân bulunan- ciddi bir eğitimden geçiren; tarihî güzel örf ve âdetlerine bağlı kalan Müslüman ülkeler gerçekleştirebilir. Dikkat edilirse, Kur'ân «yardımlaşın» emrini mü'minlere vermekte, «Ey imân edenler!» diye söze başlamaktadır. Çünkü Allah'a ve âhiret gününe bilerek, şuuruna erişerek imân eden kişilerdir ki, yalnız kendileri için değil çevrelerindeki insanlar için de çalışır; madde ve serveti amaç değil araç olarak en hayırlı yollarda kullanmasını bilirler.

Bu cevher, ya da mayadan yoksun, imândan uzak, bir takım dayanaksız, dünyevî amaçlar doğrultusunda eğitilen kuşaklarda gerçek anlamda bir yardımlaşma görmek mümkün değildir. Ancak şahsî çıkarlar, maddî yararlar, makam ve mevkiler umularak bir yardımlaşmaya her zaman rastlamak mümkün. Çıkar ve yararın bittiği yerde yardımlaşma da sona erer.

Dış görünüşleriyle dünya kardeşliğini, insan sevgisini amaç edindiğini ileri süren ve fakat iç yapısıyla, ruh ve mayasıyla diğer ülkelerin ekonomik dizginini, idarî kadrosunu elinde tutmaya yönelik gizli bir plânla hareket eden gayr-i müslim milletlerin ve bazı teşkilâtların faaliyetlerini iyice araştırdığımızda hep bu amaca hizmet ettiklerini görürüz. Çünkü onların çoğunun ne inandığı bir Rabbü'l-âlemîn var, ne de kendilerini hazırladıkları bir âhiret... Materyalist ve komünistler de böyle değiller midir?

TAHLÎLLER - YORUMLAR

HÜRUM : «haram»ın çoğuludur. İhrâmlı bulunan bir topluluğa, KAVMÜN HÜRÜMÜN, ihrâmlı bulunan bir adama RECÜLÜN HARAMÜN denilir.

ŞEÂİR : «şeîre»nin veya «şiâre»nin çoğuludur. Şeîre veya şiâre, bir şeyin varlığını bir alâmetle ihsas ettirmektir. Terim olarak, Beytullah'a sunulan HEDY kurbanıdır. Bunun alâmeti, devenin hörgücünü damgalamaktır.

Şiir ve şâir kelimeleri de, başkalarının algılayamadığı hususu algıladığı için bu kökten türetilmiştir. İnsan saçına da bu kökten gelme ŞEÎR denilmesi, başta alâmet olduğu içindir.

HEDY : Hac veya umre için Beytullah'a sevkedilen kurbanlık hayvandır. Hedye, hediyye ve hedy şekillerinde kullanılır. Hediye de bu kökten gelmedir.

KALÂİD : «kılâde»nin çoğuludur. Sözlük olarak, boyna takılan gerdanlık veya herhangi bir şey demektir. Daha çok gerdanlık anlamında kullanılır. Terim olarak, kurbanlık hayvanın boynuna alâmet olarak takılan gerdanlık demektir.

BİRR : iyilik anlamında hayırlı işlere işlerlik kazandırmaktır. Kök manası (berr'den gelme) kara parçası demektir. Sonra iyi ve hayırlı işlerde genişlik sağlama mânasında yaygınlaşmıştır. Hem Allah'a, hem kullara sıfat olarak da kullanılmaktadır. Sosyal anlamda vâcib ve sünnet olan diğer iyilikleri de içine almaktadır.

TAKVÂ : Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmak, din ve dünyaya zarar verecek fiillerde bulunmamaktır.

UDVÂN : Şer'in ve örfün sınırını aşmak, adâlet ölçülerini çiğneyip keyfî tecavüzde bulunmak, haksızlığa sapmaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle cemiyet hayatında her gün ağırlığı hissedilen akidlerden, ahde vefadan söz edildi. İhramlı iken avlanmanın yasak olduğu belirtildi. Daha önceleri kötülükte bulunan kişilere karşı müsamahalı davranılması, kötülüğe kötülükle karşılık vermenin fazîlet olmadığı hatırlatıldı. Sonra sosyal dayanışmanın lüzumuna değinildi. İyilik ve takvâ üzere yardımlaşmanın mü'minlere yakışan bir haslet olduğuna dikkatler çe-

kildi. Açıktan günah ve tecavüz üzere yardımlaşmanın cahiliye devri âdetlerinden olduğuna işâretle bu gibi hallerin İslâm'da yeri bulunmadığına parmak basıldı.

Aşağıdaki âyetle nelerin haram kılındığı, 11 madde halinde açıklanıyor, imânla amelin birleşip bütünleşmesi hususunda uyarılar yapılıyor. Haram ve yasaklardan kaçınmanın, helâl ile gıdalanmanın imân ile olan ilgisine işârette bulunuluyor. Put ve heykellerin insanlara rahmet ve fazîlet havası estirmiyeceğine, fal oklarıyla kumar zarlarının ruh ve vicdan bakımından çok geri kalmış insanların âdeti bulunduğuna dikkatler çekiliyor.

İmânla güzel ve yararlı amelleri kendi bünyelerinde birleştiren Müslümanların yıkılmaz bir güç olacağı ve bu nedenle kâfirlerin İslâm aleyhine kurdukları tuzakların bir sonuç vermiyeceği özellikle belirtiliyor. Sonra açlıktan bunalma hallerinde nasıl hareket edileceği açıklanıyor.

——oOo——

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ
وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ
إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا
بِالْأَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ
نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ
غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

MEÂLİ :

3— Ölü (hayvan), kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan; -yetişip şartına uygun boğazladığınız müstesnâ- boğulmuş, (bir cisimle) vurularak öldürülmüş, yüksekçe bir yerden yuvarlanıp ölmüş, süsülerek ölmüş, canavar tarafından parçalanarak ölmüş; dikili taşlar (putlar) üzerinde boğazlanan hayvan ve bir de, fal okları, kumar zarlarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır.

Bütün bunlar (Allah ve din) yolundan çıkıştır.

Bugün kâfirler sizin dininizden (onun nurunu söndürmekten) ümitlerini kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun.

Bugün size dininizi kemâle erdirdim, nîmetimi üzerinize tamamladım. Sizin için din olarak İslâm'ı beğendim.

Kim açlıktan bunalıp çaresiz hale gelir, -günaha istek gösterip eğilmeksizin- onlardan yemek zorunda kalırsa, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı: Balık ve çekirge, ciğer ve dalak.» (1)

«Deniz suyu temiz ve temizleyicidir; ölüsü de helâldır.» (2)

«Suda boğulmuş yaralı bir hayvana rastlarsan ondan yeme. Çünkü su mu onu öldürmüş, senin attığın ok mu? bilemezsin.» (3)

Kudsî Hadîs :

«Bu öyle bir dindir ki, onu kendime seçip beğendim. Artık bu dine ancak cömertlik ve güzel ahlâk yaraşır. Siz sahip olduğunuz ölçüde bu ikisiyle dinimize ikrâmda bulunun.» (4)

Ebû Tufayl'den yapılan rivâyette diyor ki :

«Adem Peygamber yeryüzüne inince, şu dört şeyin haram kılındığı hükmüyle gelmiştir : Ölü hayvan, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına boğazlanan. Bu dört şey hiçbir şeriatte helâl sayılmamıştır.» (5)

(1) İbn Mâce - İbn Asâkir : İbn Ömer (R.A.)dan. Sahihtir..
(2) Ebu Dâvud - Tirmizî - Nesâî - İbn Mâce : Ebu Hüreyre (R.A.)den
(3) Sahih-i Müslim.
(4) Beğavî : Câbir (R.A.)den.
(5) İbn Ebî Hâtim.

Târık bin Şihâb (R.A.) anlatıyor :

Yahudîlerden bir adam, ikinci halîfe Ömer'e (R.A.) gelip dedi ki :

— Ey mü'minlerin emiri! Kitabınızda okuyup durduğunuz bir âyet vardır; eğer o biz Yahudîlere inmiş olsaydı, o günü bayram edinirdik.

Hz. Ömer (R.A.) sordu :

— O hangi âyettir?

Cevap verdi :

— «Bugün size dininizi kemâle erdirdim......» meâlindeki âyettir.

Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) ona :

— Ben bu âyetin indiği günü, indiği yeri bilirim; Resûlüllah (A.S.) Arafat'ta bulunuyordu. Günlerden de cuma idi. (1)

Diğer bir rivâyet de şöyledir :

Bu âyet indiğinde Hz. Ömer (R.A.) ağladı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona : «Seni ağlatan nedir?» diye sorunca, Ömer (R.A.) dedi ki : «Şimdiye kadar hep dinimizin noksan tarafları kısım kısım inip tamamlanıyor, yani her geçen gün fazlalık içinde bulunuyordu. Şimdi ise kemâle erdirildi. Bir şey tamam olunca noksanlık başlar; işte beni ağlatan budur..»

Allah Resûlü duygulandı ve :

— «Doğru söyledin ya Ömer!» buyurdu.

Evet, bu âyet Peygamber (A.S.) Efendimizin vefatının yaklaştığını haber veriyordu. Din tamamlanınca Onun da görevi bitmiş sayılırdı. Cidden bu âyetin inişinden seksen bir gün veya seksen küsür gün sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz vefat etmiştir.

YASAKLANAN ONBİR ŞEY

(حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ) «Size ölü (hayvan), kan, domuz eti... haram kılınmıştır.»

Kur'ân'da bu âyetle 11 şeyin mü'minlere haram kılındığı açıklanıyor. Tahrîm'in yani sözü edilen şeylerin haram kılınıp yasaklanmasının sebepleri aynı değildir. Bir kısmının nedeni koruyucu hekimlikle ilgilidir, bir kısmının ruhumuzun yüceliğiyle, bir kısmının da Tevhîd akidesinin zedelenmemesiyle alâkalıdır. Bir sıralama yapacak olursak : Sekizinin sağlığımız-

(1) Tirmizî : İbn Abbas (R.A.)dan / Hadisün hasenün garibün.

la, birinin Tevhîd Akidesiyle, ikisinin ruhumuzun yüceliği ve yaratılışımızdaki mükerremlikle ilgili bulunduğunu görürüz.

Âyette hayvan eti konusuna ağırlık getirilmesinin nedeni ise açıktır: Et, bedenimizin yapıtaşı kabul edilir. Protein şeklinde alınması gerekli olan azotlu organik maddeleri içerir. Bu bakımdan et ve sütün beslenmede özel bir yeri vardır. Hatta bazı ilim adamlarına göre, çok et yiyen insan ırkları, az et yiyenlere oranla daha sağlıklı ve güçlüdür; hem de diğerlerine hâkim ve onlardan bazı yönleriyle üstündürler. Bunun için Allah Resûlü Hz. Muhammed (A.S.) bir hadîslerinde, **«Katıkların başı ettir..»** buyurmuştur. (1)

Ayrıca burada hayvancılığa önem verilmesine; aynı zamanda herkesin kendi davarlarına sahip çıkıp onların başıboş bırakılmamasına işâretler vardır. Hayvanların her bakımdan korunması hususunda İslâm'ın koymuş olduğu daha birçok prensipler vardır ki, bunların hepsini buraya nakletmemize kitabımızın hacmi müsait değildir.

AÇIKLAMA

Sözü edilen onbir şeyin haram kılınmasının kısaca sebepleri üzerinde durmamızda yarar vardır. Gerçi Bakara Sûresi 173. âyetin tefsirinde bunlardan bir kısmının açıklanması yapılmış, gerekli malzeme toplanıp sunulmuştur. Ama yine de ayrı yönlerini bulup kısa bir açıklamada bulunmamız Kur'ân'ın metoduna daha çok uygun düşer :

1. Ölü hayvan..

Normal şer'î boğazlama yapılmaksızın bir hastalık ya da benzeri bir sebeple ölen hayvanın yenilmesi kesinlikle haramdır. Bunun hikmetini şöyle özetliyebiliriz :

a) Güzel bir nîmet ölçü ve anlamında insanlara sunulan bir canlıyı, onu yaratanın ve nîmet olarak sunanın damgasını görüp O'nun ismiyle boğazlamak kadar tabii ne olabilir? Bir kahvenin kırk yıllık hatırı var da, bunca nîmetleri sunan Yüce Yaratan'ın hatırı yok mudur? Nefs ve madde bizimle Allah arasında bir perdedir. Nefsin arzusunu yerine getirirken Besmele çekmek suretiyle bu perdeyi aralarız. O zaman Cenâb-ı Hak kulunun hamd ve şükrünü hem kabul eder, hem nîmetini artırır. Besmele çekmeden bir hayvan boğazlamamız, sultanın koruluğuna izinsiz ayak basmamız demektir. Ayni zamanda Allah ile aramızdaki madde perdesini daha da artırıp kalınlaştırmaya yol açar.

---

(1) Ebû Nuaym - İbn Hibbân : Büreyde (R.A.)dan. Süyûti, bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

b) Ölen bir hayvanın kanı dışarı akmadığı için kısa zamanda kokuşmasına sebep olur. Bir takım zararlı bakterilerin oluşmasını hızlandırır. Bu da insan sağlığı için çok tehlikelidir.

c) Ölmüş bir hayvan eti, ruhumuzun yüceliğine ters düşer. Şer'î boğazlama ve kesilirken Besmele ruha kuvvet, cilâ ve gıda verir.

Gayr-i müslim ülkelerde hayvan kesimiyle ilgili uygulanan yöntemler şer'î bakımdan yeterli midir? Bu sorunun cevabını, onların uygulama yöntemlerini belirttikten sonra vermemiz daha uygun olur. Örneğin, Hollanda'da hayvan önce sersemletiliyor, sonra kesiliyor. Onlar bu şekil bir kesimi insanî duygulardan ve et kalitesini iyileştirmeden kaynaklandığını iddia ediyorlar.

Yöntemleri ise, şöyledir :

a) Elektronarkoz

b) Gaz anestezisi

c) Özel bir tabanca ile sersemletme..

Elektronarkoz için asgari 125 amperlik (50 hz.) bir elektrik akımıyla hayvanı sersemletmek yeterlidir. Diğer iki yöntemle de aynı sonucu elde etmek mümkün. Ama her üç durumda da kesilen hayvanın kanı akıp etrafa yayılmaz, çoğu etin içinde kalır. O yüzden, soğuk hava depolarına konulmadığı takdirde iki gün içinde et kokuşmaya başlar. Soğuk hava depolarında da böyle bir eti uzun süre tutmak mümkün değildir.

İşte daha çok Batı ülkelerinde uygulanan bu üç yöntemle kesilen hayvan, şer'î boğazlama usûl ve esasına uymamaktadır. O bakımdan mahzurludur. Ancak az bir sersemletmeden sonra şer'î şekilde kesilip kanı iyice dışarı akan hayvanların etinden yemekte bir sakınca yoktur; şu şartla ki, o hayvanı kitap ehlinden biri kesmiş olsun. Kitap ehli olmayan bir gayr-i müslim, hayvanı isterse şer'î şekilde kesmiş olsun, eti haramdır yenilmez.

2. Kan.

Kur'ân'da kesinlikle haram kılınan «dem-i mesfuh = akıtılmış kan» dır. Bu bakımdan hayvan şer'î biçimde boğazlandıktan sonra etin içinde akmayıp kalan kan helâldır. Çünkü etin tamamını kandan tecrid etmek mümkün değildir. Hem o kadar kanın bir zararı da yoktur. Ciğer ve dalak birer kan limanı olmakla beraber helâl kılınmıştır. Çünkü bu ikisinin gıda olarak insanlara yararı kesindir.

Haram kılınmasının bazı sebepleri :

a) Kan çabuk kokuşan bir sıvıdır. Mikropların üremesi için hazır bir vasattır.

b) Pıhtılaştıktan sonra ateş ile temas kurunca tiksindirici bir koku neşreder.

c) Kanın hazmı oldukça zordur.

3. Domuz eti.

Bakara sûresinde sıraladığımız sebeplerden başka bir de son birkaç yıl içinde yapılan ciddi araştırmalarla domuz eti için SUTOKSİN - ZEHİR teşhisi konmuştur.

Bu konuda yetkili ilim adamlarından Alman Dr. Hans Heinrich RECKEWEG'in domuz eti araştırması hakkındaki konferansı çok dikkat çekicidir. Adı geçen ilim adamı domuz eti hakkındaki araştırmalarını şu dokuz maddede toplamıştır :

1. Domuz eti anormal derecede yağlıdır ve bu yağ hücrelerinin içinde bulunur. Bundan dolayı «yağsız» gibi görüneni bile çok yağlıdır. O kadar ki, kendi yağıyla kızartılabilir.

2. Yağ daima kolesterinle birlikte bulunur. Kolesterin ise, arteroskleroz ve hipertansiyonu meydana getiren faktörlerden biridir.

3. Domuz etinin asıl tehlikesi, kükürt bakımından zengin sümüksü karekterli bağ dokusu maddelerinden ve mikropolisenik asitlerden ileri gelmektedir. Bunların sinirlere, kaslara ve kıkırdaklara oturması romatizma, artrit, artroz, intervertebal disk hernisi (fıtığı) gibi hastalıklara sebep olmaktadır. Çünkü kükürt bu doku ve organların dayanıklılığını azaltır.

Vücuda transplante edilen doku ve organların yakılma ürünleri, orada biyolojik bakımdan ait oldukları yerlere göç eder ve toplanırlar. Buna istinaden bol miktarda domuz sütü, yağı yemiş olanlarda tipik boyun yağlanması ve deride buna bağlı lekeler; domuz karın yağı yiyenlerde ise göbeklenme tesbit edilmiştir.

4. Büyüme hormonunun önemi : Domuz eti, iltihaplanmaların ve doku şişmelerinin de sebebi olan büyüme hormonu bakımından fevkalâde zengindir. Bu hormonun fazlalığı insanlarda «Akromegali», «Adipositas» ve aşırı şişmanlığa yol açar. Bilhassa kansere isti'datlı olma hali de buradan kaynaklanır.

5. Domuz etinde bulunan HİSTAMİN maddesi ve İMİDAZOL cisimcikleri kaşıntı hissini uyandırır, iltihaplanmaları artırır. Böylece ürtiker gibi döküntülü, egzama, dermatu, nörodermit gibi iltihabî deri hastalıklarına ve diğer dermatozlara zemin hazırlar. Ayrıca kan çıbanı, şirpence, apandisit, safrayolları hastalıkları, flebit, kadınların beyaz akıntısını, abse veglegmenlerin meydana gelmesini kolaylaştırır.

6. Domuz etinde mahiyeti henüz tam olarak bilinmeyen kanser yapıcı canlı unsurlar da vardır. Ayni zamanda domuz eti bunların çoğalmasını sağlayan maddeler bakımından da fevkalâde zengindir. Ayrıca domuz etinin damarında önemli bir kanserojen madde olan «BENZPİREN»in bulunduğu bilinmektedir.

7. Domuz etinde bulunan çok önemli bir toksik faktör de grip virüsüdür. Londra Virüs Araştırmaları Enstitüsünden Prof. Shope'a göre, bu virüs domuzun akciğerinde bulunur. Ve dolayısiyle insanlara da geçerek akciğerin bağ dokularına yerleşir. Burada latent (inaktif) safhayı geçirmek, vücutta vitaminin az,güneşin az ve üşütmelerin çok olduğu ilkbahar mevsimini beklemek ve üretmek için müsait ortamı bulmak üzere kalır. Bunu, salgınların alevlenmesi takip eder. Bu alevlenme, grip virüsünün damlacık infeksiyonu yoluyla değil, doğrudan doğruya domuz eti ve mamullerinin yenilmesi suretiyle alınmasından olur.

Skrofuloz (Domuz Hastalığı) :

8. Bunlar arasında bilhassa çocuklarda görülen ve kronik iltihabî gudde şişmeleriyle karekteristik olan, neticede guddelerin çürümesine ve fistül teşekkülüne yol açan skrofuloz kayda şayandır. Bu hastalığın seyri esnasında, bilhassa boğaz nahiyesinde «gudde paketleri» meydana gelir. Bu yüzden hasta çocuk âdeta domuza benzer.

Ulcus cruris (Bacak Ülseri) :

9. Domuz paçası yiyenlerde ayağa yakın ülserler halinde ve sık görülür. II. Dünya Harbi esnasında Mareşal ROMMEL komutasında Kuzey Afrika harekâtına katılan Alman askerleri arasında gittikçe sık görülen bu hastalık, hiç bir tedavi usulü ve tedbirle önlenemeyince, askerlerin beslenme tarzından ileri gelebileceği düşünülmüş, Müslüman yerli halkın bundan muztarip olmadığı da dikkate alınarak ordunun iaşesi domuzsuz olarak yeniden tanzim edilmiş. Bunun üzerine Ulcus Cruris derdi kısa zamanda azalmış ve yok olmuştur.

Ve Ulcus crurist-artrit, astroz, urtiker, kan çıbanı, apandisit, flibit, şirpence, grip ve kanser gibi hastalıklara kolaylıkla yakalanmak istiyorsanız domuz eti yiyiniz!» (1)

İslâm 1400 yıl önce kesinlikle domuz etini haram kılmış ve onun murdar olduğunu açıklamıştır. Bugüne kadar ilmî araştırmalar adım adım

(1) Alman ilim adamı Dr. Hans Heinrich RECKEWEG'in bu önemli konferansını Çapa Tıp Fakültesi Pataloji Kürsüsü Asistanı Dr. Ömer Fahrettin terceme etmiştir.

Kur'ân'ın bu kesin emrini doğrulamaya yönelik mesafe kat'ederek yukarıda belirttiğimiz önemli buluşunu ortaya koymuştur. O halde ilim ilerledikçe ve gerçekleri bulup çıkardıkça Kur'ân'la birleşir ve ancak onu tasdîk edebilir. Gönül isterki bu tür araştırma ve tesbitler İslâm ülkelerinde de yapılsın..

4. Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan.

Tasavvufçuların Nefs-i Natıka dedikleri İNSANÎ RUH Allah'ın emrinden gelme büyük bir güç ve hayattır. Yüce âlemden inmedir. Allah'ın kudretinin sonsuzluğunu yansıtır. Allah ismiyle gıdalanır; O'nu anmakla huzura kavuşur ve Ona ibâdet etmekle yatışır. Bunun için Sevgili Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz hayırlı bir işe başlarken, yemek yemeye hazırlanırken, su içerken mutlaka BİSMİLLAH der ve ashabına bunu tavsiye ederdi. Nefsi, yani hayvanî nefsi doyururken, onun arzusunu yerine getirirken insanî ruhu ihmal etmek, iç yapımızda büyük bir dengesizlik doğurur. Bu bakımdan Allah ismini anarak, yani BESMELE çekerek başlamak, ruhun arzuladığı gıdayı sağlar.

Onun için Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanda ruha gıda yok, azâp vardır. İnsana kudsiyet ve feyiz kapılarını kapar; Allah ile aramızdaki perdenin daha kesif bir hal almasına sebep olur. O sebeple Allah ve Peygamberi, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın haram olduğunu açıklamışlardır. Hem bunda Allaha ortak koşma anlamı da mevcuttur. Her şeyde Allah'ın damgası vardır; o damgayı görerek o şeyden yararlanmak gerekir.

5-9. Boğularak, cisimle vurularak, bir yerden yuvarlanarak, süsülerek ve canavar tarafından parçalanarak ölen hayvanların eti de kesinlikle haramdır. Meğer ki bunlar henüz ölmeden yetişilip şer'î biçimde boğazlanmış olsunlar, o takdirde helâl sayılırlar. Bunların haram kılınmasındaki hikmet, ölü hayvanla ilgili hikmetin aynıdır.

Semavî dinlerin hemen hepsi bu sayılan şeyleri haram kılmıştır. Tevrat'ta bunlarla ilgili belgeler hâlen mevcuttur. İncil daha çok değişikliğe uğratıldığından sadece murdar ruhların domuzlara gireceğini belirtirken bu hayvanın murdar olduğuna işarette bulunmuştur.

Tevrat'ta kan ve domuz etinin haram olduğundan söz edilirken, kendiliğinden ölen hayvanların haram olduğuna da yer verilmiş ve bu konu birkaç yerde açıklanmıştır :

«Ve kendiliğinden ölen yahut parçalanmış olan hayvanın yağı başka

bir iş için kullanılabilir, fakat onu hiç yemiyeceksiniz.» (1)

«Bütün meskenlerinizde, kuşun olsun, hayvanın olsun hiç bir çeşit KAN yemiyeceksiniz. Ne kanı olursa olsun, bir adam KAN yerse, Can Kavminden sayılacaktır.» (2)

«Ancak RABDEN başka bir ilâha kurban kesen helâk edilecektir.» (3)

«Ve DOMUZU yemiyeceksiniz. Çünkü çatal ve yarık tırnaklıdır, fakat geviş getirmez. O size murdardır. Onların etinden yemiyeceksiniz ve leşlerine dokunmayacaksınız, onlar size murdardırlar.» (4)

MÜ'MİNLERİN GÜÇLENMESİ KÂFİRLERİN UMUDUNU KIRAR

(اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ) «Bugün kâfirler sizin dininizden ümitlerini kesmişlerdir...»

İmân en kısa ve özlü tarifiyle, Allah'a inanıp Onu, sıfatlarıyla, hükümleriyle, fiilleriyle bilmekten ve hepsini bir bütünlük içinde kabul etmekten ibârettir. Bu nedenle, «Ey imân edenler!» hitabıyla başlanılmış ve hemen sonra ilâhî hükümler sıralanmıştır. Çünkü imânın bütün açıklığıyla kendini gösterebilmesi, ilâhî buyruklara uymakla gerçekleşir. Tabii bunun için de Kur'ân bilgisine, Sünnet kültürüne ihtiyaç vardır. Mü'minlerin temelde güçlenmesinin şartı bu noktada kendini gösterir. Aksi halde sokakta, çarşı ve pazarda, mahalle arasında edinilen dindarlık yeterli değildir. O sadece ferde ibâdet ruhunu kısmen aşılar. Sağlam köklü, ilme dayalı bir İslâm kültürü vermez. Günümüzdeki müslümanların bir kısmı, dindarlığın böylesine sığ bir kademesinde bulunuyorlar. Güçsüzlük, perişanlık ve Kur'ân bilgilerinden yoksunluğunun onları, gemilerinin batmayacağı sınıra götürmesi çok zordur.

İşte mü'minler kendilerini derleyip toplayarak Kur'ân ilimlerinin kafa ve gönülleri aydınlatan, ruhlara hayat veren düzeyine getirdikleri dindarlığı bir fantezi olarak değil, insan için kaçınılmaz ihtiyaç bulunduğunun idrâki içinde zevkine erişerek benimsedikleri gün, İslâm'ın hayat damarları çalışır hale gelir ve bu hakikat karşısında kâfirlerin ümidi kırılır. Çünkü artık İslâm fert ve âilenin, toplum ve ülkenin yücelme mayası haline getirilmiştir.

(1) Levililer : 7/22-26
(2) » : 7/27
(3) Çıkış : 22/20
(4) Levililer : 11/7-8

Ve işte o zaman rahatlıkla denilebilir ki, ortada bir din, onun işler durumda esas ve prensipleri, toplum hayatında belirgin düzeni ve tesiri vardır.

Kâfirlerin en çok korktuğu sonuç, bu tesir ve düzenin işler durumda olmasıdır.

Asr-ı Saadette 23 yıllık Allah yolunda şuurlu bir mücadelenin göz kamaştırıcı parlak güneşi Arap Yarımadasını aydınlatınca, kâfirlerin umutları kırılmış, plân ve entrikaları suya düşmüş, alt edemiyecekleri kutsal bir gücün önünde baş eğmekten başka çarelerinin kalmadığını geç de olsa anlayabilmişlerdi.

Kur'ân ilâhî metoduyla sergilediği bu muhteşem tabloyla Müslümanları uyarmakta; küfür ehlini alt etmenin yol ve yöntemini ana hatlarıyla gözler önüne sermektedir. Asırlardır gayr-i müslimler bütün imkân ve enerjilerini kullanarak Müslümanların sözü edilen düzeye gelmemesi için çalışmışlardır. Birçok metotlara baş vurmuşlar, sonunda kültür emperyalizmini gerçekleştirip Müslümanların zekâ ve enerjisini başka kanala çevirmeye muvaffak olmuşlardır.

İmândan sonra ilâhî buyrukların kusursuz uygulanması elbetteki yabancı kültür istilasını da önlemeye yöneliktir. Çünkü Kur'ân kültürü, Müslümanın en büyük dayanağı ve ilham kaynağıdır. Yabancı kültür ve ideolojinin karşısında en sağlam set de hiç şüphesiz ki bu kültürdür.

Mâide sûresinin ilk üç âyetinde bu hakikatleri duyurma ve mü'minleri şuurlandırma hikmet ve proğramı yer almaktadır. Çünkü son din bütün esas ve prensipleriyle tamamlanıp son şeklini almıştır. Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz en son görevini yapma huzuru içinde dünyaya veda' etmiştir. Noksan kalan bir cihet yoktur. Ana fikirler, genel kaideler, insan haklarıyla ilgili hüküm ve tavsiyeler, aile ve toplum düzeniyle alâkalı beyanlar, milletleri sevk ve idâre metodları, devletler arası münasebetlerin ölçü ve anlamları kusursuz biçimde inmiş ve açıklanmıştır. Böylece Allah'ın mü'minlere olan nîmeti tamamlanmış, din olarak İslâm, dinler zincirinin son halkasını oluşturmuş ve onunla kemâlini bulmuş, Allah da bu dini (mü'minlerden yana) seçip beğenmiştir.

10. Dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar

(وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ) **«Dikili taşlar (putlar) üzerinde boğazlanan (hayvanlar).»**

İslâm ve Onun kitabı Kur'ân, kudsiyeti yalnız Allah'a ircâ' etmiş; Ona ortaklık kokusu taşıyan bütün inanç, örf ve geleneklerin karşısına çıkmış, tapılmaya ancak Allah'ın lâyık bulunduğunu, sonradan yaratılanlardan herhangi birini ilâhlaştırmanın katıksız küfür olduğunu ilân etmiştir. Bu bakımdan Allah'ın mülkünde, O'nun sunduğu (eti yenen) hayvanların birer güzel nîmet bulunduğunu düşünerek bu nîmete ancak onu yaratan ve insanlara sunan kudretin ismiyle dokunulabileceğini emretmiş, başkası adına kesilen hayvanın ve kurbanın haram olup yenilmiyeceğini, böyle yapanın küfre kadar gittiğini açıklamıştır.

NÜSUB

İbn Faris ve benzeri lûgatçilere göre, Kâbe ve diğer kutsal sayılan yerlerde dikilen taşlara verilen isimdir. Putperest Araplar belli günlerde bu taşlara bir bakıma ibâdet eder ve onlar adına boğazladıkları hayvanların kanını belli yerlere serperlerdi. Nitekim kuyuların etrafına dikilen taşlara da NASÂİB denilir. Kelime olarak çoğuldur, tekili NİSAB gelir; himar ve humur gibi; veya NÜSUB tekildir, çoğulu ANSÂB gelir.

Kâbe çevresinde bu anlamda dikilen taşların 360 kadar olduğu söylenir.

Mücahid'e göre de bunlar, üzerlerinde kurban kesilen, Kâbe etrafındaki belli yerlere tesbit edilen birtakım dikili taşlardır. İbn Cüreyc diyor ki : Araplar Mekke'de kurbanları kestikten sonra kanı Kâbe'ye doğru serperler, etleri de dikili taşlar üzerine korlardı. İslâm gelince, Müslümanlar, «Biz herkesten daha çok böyle yapıp Kâbe'ye saygı göstermeğe lâyıkız» dediler. Bunun üzerine «Boğazlanan bu hayvanların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşacaktır. Allah'a ulaşacak olan ancak sizin Allah için takva sınırları içinde yaptığınız amel ve ibâdetlerdir.» meâlindeki Hac sûresi 37. âyet ile yukarıdaki konumuzla ilgili âyet inmiştir.

Sözü edilen dikili taşların düz olanına da, şekillendirilmiş olanına da NÜSÛB veya ANSÂB denildiği anlaşılıyor.

Allah'a yakınlık ifade eden Kurban ve adak hayvan, sadece Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için boğazlanır. Cahiliye devrinde dikili taşlar ve putlar üzerinde boğazlamak ne ise, bugün türbe ve yatırlara götürüp onlar adına boğazlamak aynı şeydir; hükümde birleşirler. Çünkü putperest Arapların bir kısmı Allah'ı az-çok bilir, putların kendileriyle Allah arasında aracı olduklarına ve yaklaştırıcı bulunduklarına inanırlardı. Yatır ve türbelere gidip hayvan boğazlayanlar da aynı niyeti ve inancı taşımıyorlar mı?

Kur'ân Allah'a yakınlık konusunda kesilen hayvanların, yapılan ibâdet ve taatin ölçü ve anlamını bu tarihî olayı misal vererek açıklıyor.

11. Fal okları ve kumar zarları

(وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِ) «... **Fal okları, kumar zarlariyle kısmet aramanız size haram kılınmıştır.»**

EZLÂM, bir çeşit kumar zarları veya fal oklarıdır. Tekili, z e l e m v e z ü l e m 'dir. Bu deyim hakkında farklı yorum ve tesbitler vardır :

a) Yukarıda belirttiğimiz gibi, bir çeşit kumar zarlarıdır.

b) Tabiînden Saîd bin Cübeyr'e göre, Ezlâm, fal atmak, kumar oynamak için hazırlanmış küçük beyaz taşlardır.

c) İbn Cerîr Taberî diyor ki : «Süfyan bin Veki' bize bunun SATRANÇ taşları olduğunu söyledi.»

d) Ezlâm ister fal okları, ister kumar zarları veya satranç taşları olsun, Araplar bunlardan üç tanesini alıp bir torbaya yerleştirir; birisinin üzerinde «yap!» veya «başla!», ikincisinin üzerinde «yapma» veya «başlama!» yazılı olurdu; üçüncüsünün üzerinde hiçbir şey yazılı olmazdı. Her biri elini atıp torbadan bir tanesini çeker ve ona göre karar verip amel ederdi. Onlar buna İSTİKSAN derlerdi. Çünkü bu tür fallarla kısmet ararlardı.

Cahiliye devrindeki insanlar günlük hayatlarına fal okları veya kumar zarlarıyla yön vermeye inanırlardı. Bugünün insanı ise, kahve falına, medyumların seanslarında aldıkları mesajlara, cinlerden haber veren cinci sapıklara inanırlar. Aralarında hüküm bakımından fark yok, şekil ve kültür bakımından ayrıdırlar.

Kur'ân sözü edilen bu ve benzeri hurafeleri haram kılarken cahiliye devrinden bir misal verip bizleri irşat ediyor.

AÇLIKTAN BUNALMAK

(فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ) **«Kim açlıktan bunalıp çaresiz hale gelir, -günaha istek gösterip eğilmeksizin- onlardan yemek zorunda kalırsa...»**

İslâm helâl ve haram sınırlarını belirledikten sonra zarurî durumları da dikkate almış ve bunu ölmeyecek kadar bir sınırla sınırlamıştır. Yani

harama cevâz hususunda ölüm ve hastalık tehlikesini sebep kabul etmiş, ondan yemeyi de ölmeyecek kadarla sınırlamıştır. Çünkü zarûret miktarını aşmak, harama meyletmek demektir. Zarûret miktarını korumak ise, hayatı tehlikeden kurtarmaya yöneliktir. Bu sebeple geçici olarak haram nesne mubah sayılmıştır. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Şüphesiz ki Allah günaha gidilmesinden nasıl hoşlanmazsa, ruhsatına gidilmesini öylece sever.» (1)

Bu konuda henüz zarûretin ölçü ve sınırını bilmiyen Ashab-ı Kirâm, Peygamber (A.S.) Efendimize soruyorlar :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bir arazide bulunduğumuzda aç kalırsak, ne zaman ölü hayvan yememiz bize helâl olur?

Onlara şu cevabı veriyor :

— Sabahieyin ve akşamleyin yiyecek bir şey bulamaz, açlığınızı giderecek baklagiller (yeşillik ve sebze gibi şeyler)den de bir şey bulamazsanız, o takdirde ölü hayvandan (ölmeyecek kadar) yiyebilirsiniz.» (2)

İlgili âyet ve hadîslerin ışığı altında müctehit imamlar bu konuda şu genel kaideyi koymuşlardır :

«Zarûretler memnu' olan şeyleri mubah kılar.»

«Zarûretler kendi miktarlarınca takdir olunur.»

Bu Konuda Mezheplerin Görüşü :

Boğularak, bir cisimle vurularak ve dövülerek, yuvarlanarak, süsülerek, canavar tarafından parçalanarak ölmek üzere olan hayvanı boğazlamak, etini helâl kılar mı?

a) Hanefî ve Şafiî mezheplerine göre, bu durumlardan birinde ölmek üzere bulunan hayvanda hayat belirtileri görülürse, boğazlanması câizdir ve eti helâl olur. Hayat belirtileri, kuyruğunu oynatması, ayağını hareket ettirmesi, çırpınıp tepinmesi, başını az da olsa kaldırıp hareket göstermesi gibi hallerdir.

b) Mâlikî mezhebine göre, o durumdaki hayvanın öldüğüne zann-ı gaalib hâsıl edilirse, boğazlanmasında bir yarar yoktur. Ama henüz hayat belirtilerinden biri kendini hissettiriyorsa, o takdirde boğazlanması câiz olur.

(1) İbn Hibban : İbn Ömer (R.A.)dan
(2) Ahmed bin Hanbel : Ebû Vâkid el-Leysî'den isnad-i sahih ile..

Bu konuda âyetteki istisnanın muttasıl ve munkati' olduğu üzerinde farklı görüşler ve hükümler getirilmiştir. Biz muttasıl olduğunu dikkate alarak terceme ve yorumda bulunduk.

Şer'î boğazlama nasıl, ne ile yapılır? İleride buna geniş yer verilecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle mü'minlere haram kılınan onbir madde sıralandıktan sonra imânla amel arasındaki köprünün sağlam ölçü ve anlamda ayakta tutulmasının lüzumuna işâret edildi.

Bu şuurla gelişip güçlenen İslâm ehlinin, kâfirlerin öteden beri besledikleri ümitlerini kırdığına dikkatler çekildi. Sonra Allah'ın mü'minlere olan lûtuf ve inâyetiyle dinin kemâle erdiği, noksanlık kalmadığı, ilâhî nîmetin mü'minlerden yana tamamlandığı açıklandı.

Aşağıdaki âyetle, yine imânın açık belirtilerinden birkaçı sayılan bazı helâl ve temiz şeyler açıklanıyor. Allah'ın mülkünde, O'nun nîmetini yerken O'nun adının anılması emrediliyor. Nîmete karşı şükrün bir ucunun buna dayandığına işâretle dikkatler çekiliyor.

——oOo——

يَسْـَٔلُونَكَ
مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ
تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

MEÂLİ:

4— Senden kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar; de ki:

Size temiz, yararlı şeyler helâl kılınmıştır. Eğittiğiniz ve Allah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanların sizden yana yakaladıklarını yeyiniz ve üzerine Allah'ın ismini anınız (Besmele çekiniz).

Allah'tan korkup kötülüklerden (murdar ve zararlı şeylerden) sakının. Şüphesiz ki Allah hesabı çabuk görendir.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Adiy bin Hâtem ile Zeyd bin Mühelhil (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek :

— «Ya Resûlellah! biz köpek, doğan, şahin ile avcılık yapan bir kavimiz; ayrıca Derî' ve Huriye ailelerine ait avcı köpekler yabanî sığır, eşek ve geyikleri yakalarlar, kimine yetişilip boğazlanır, kimine yetişilmeden avcı hayvan tarafından parçalanıp öldürülür. Allah ise ölü hayvanın haram kılındığını bildiriyor. Bunlardan bize neler helâldir?»

Diye sorduklarında, yukarıdaki âyet iniyor. (1)

İbn Cerîr Taberî'nin tesbitine göre : Melek Cebrâil, Resûlüllah'a (A.S.) gelip içeri girmek üzere izin istemiş, ama kendisine izin verildiği halde girmemişti. Sonra da «Ey Allah'ın Peygamberi! senden izin aldık ama (biz melekler) içeride köpek bulunan bir eve girmeyiz..» demiştir. Bunun üzerine köpeklerin öldürülmesi emredilmişti. Sonra da avcı ve koruyucu köpeklerin öldürülüp ,öldürülmeyeceği sorulmuştu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet inmiştir. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim (yanında) bir köpek tutup (beslerse) şüphesiz ki onun her günkü amelinin (sevâbından) bir kırat eksilir. Ancak bağ-bahçeyi veya davarları koruyan köpek müstesnâ..» (3)

«Kim av için, davarları ve araziyi korumak için değil de (keyfî olarak) köpek edinirse, her gün onun sevâbından iki kırat eksilir.» (4)

Adly bin Hâtem (R.A.) anlatıyor :

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali.
(2) İbn Cerîr Taberî - Buharî/bed-i halk: 7, 17 - Müslim/libas: 81, 82, 83, 84
(3) Buharî/bed-i halk: 17, hars: 3 - Müslim/müsakat: 59 - Tirmizî/seyd: 17
(4) Sahih-i Müslim

Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordum, dedim ki:

— Ey Allah'ın Peygamberi! biz şu köpeklerle avcılık yapan bir kabileyiz. (Bu hususta ne buyurursunuz?).

Cevap verdi:

— «Eğitilmiş köpeğini (av üzerine) salıverdiğin ve üzerine de Allah'ın adını andığın (Bismillah dediğin) zaman senin için yakaladığını ye, ancak köpek yakaladığından yerse, artık ondan yeme. Çünkü kendisi için yakaladığından endişe ederim. Üzerlerine Besmele çekilmemiş bazı köpekler de ona katılıp avı yakalıyarak öldürürlerse ondan da yeme. Çünkü sen ancak kendi köpeğin üzerine (yani onu salıverirken) Besmele çekmiştin, diğerleri üzerine değil...» (1)

Ebû Sa'lebe (R.A.) Anlatıyor:

Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordum, dedim ki:

— Ey Allah'ın Peygamberi! biz, kitap ehline ait bir bölgede bulunuyoruz. Onların kaplarındaki yiyecekten yiyelim mi? Hem de avcılığa elverişli arazide bulunuyor, okumla, eğitilmiş ve eğitilmemiş köpeklerimle avlanıyorum. Bunlardan hangisi bize elverişlidir?

Allah Resûlü (A.S.) şu cevabı verdi:

— «Kitap Ehline ait kaplara gelince: Başka kap bulabildiğiniz takdirde onlarda yemek yemeyin. Başkasını bulamadığınızda, yıkayın da öylece içinde yemek yeyin. Okunla avladığına gelince: Allah'ın adını (Besmele'yi) okun üzerine çekip atarsın, böylece avladığın hayvanın etini yiyebilirsin. Eğitilmiş köpeğinle avlayıp (köpeği salıverirken) üzerine Allah'ın adını anarsın ve öylece yakaladığını yiyebilirsin. Eğitilmemiş köpeğinle avladığını yeme.. Ancak henüz diri iken yetişip boğazlarsan yiyebilirsin.» (2)

AVCI HAYVANLAR

(وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ) «Eğittiğiniz ve Alah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanlar...»

Kur'ân'da bu konuda CEVÂRİH tabiri kullanılmıştır. Bu, c e r i h a 'nın

(1) Buharî/hars: 3, bed-i halk: 17, zebâyih: 6 - Müslim/müsakat: 50, 51, 52, 53, 54, 57, 61, sayd: 1, 3

(2) Müslim/sayd: 1, 3 - Buharî/zebâyih: 2, 3, 7 - Ebû Dâvud/edahî: 22 - Tirmizî/sayd: 1, 6 - Nesâî/sayd: 1, 3, 5, 6, 7, 8, 18, 20, 21 - Ahmed: 1/231

çoğuludur. C e r h kökünden türetilmiştir. Genel olarak yaralama, çürütme ve keskin bir âletle yarıp açma anlamına gelir. Terim olarak, yırtıcı hayvanlardan eğitilmiş olanlar kasdediliyor. Köpek, doğan, pars, şâhin ve benzeri avcı hayvanlar bu cümledendir. Bunlar yakaladıkları av hayvanını genellikle yaraladıkları için hepsine birden CEVARİH denilmiştir.

MÜKELLİBÎN : M ü k e l l i b sıfatının çoğuludur. Köpek ve benzeri avcı hayvanları eğitip besleyenlere verilen bir addır.

Müctehit imamlar bu meselede bir takım şartlar tesbit etmişlerdir. Avcı hayvanlarla avlanan bir hayvanın helâl olabilmesi için :

a) Avcı hayvanın eğitilmiş olması,

Hanefîlere göre, en az üç defa sahibi çağırınca gelmesi, «dur!» deyince durması gerekir. Hanbelî fukahasına göre, iki defa, Tabiînden Hasan el-Basrî'ye göre bir defa yeterlidir.

b) Yakaladığı avdan yememesi,

c) Av üzerine gönderilirken üzerine Besmele çekilmesi,

d) Avcılık yapanın Müslüman olması,

e) Fukahadan bir kısmına göre, köpeğin siyah olmaması şarttır.

Avcı hayvan yakaladığı avı, sâhibi yetişmeden yaralayıp öldürürse, bu doğrudan boğazlanma yerine geçer ve eti yenir. Ama öldürmeden sahibi yetişirse, o takdirde boğazlaması gerekir.

Ok ve ateşli silâhlarla Besmele çekerek atılan kurşun isâbet eder de avcı yetişmeden hayvan ölürse, bu da doğrudan boğazlama yerine geçer ve eti helâl olur. Henüz ölmeden sahibi yetişirse boğazlar.

Bu konuda geniş bilgi için Fıkıh Kitapları Sayd ve Zebayih bahsine bakılması tavsiye olunur.

TAYYİBAT

(قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ) **«De ki : Size temiz, yararlı şeyler helâl kılınmıştır.»**

Cahiliye devri Arapları bazı temiz ve yararlı şeyleri kendilerine haram kılmışlardı. Örneğin, kendilerine göre bazı ölçü ve kıstaslar koyup belirledikleri develere Bahiyre, Sâibe, Vasiyle ve Ham isimlerini vererek bunların etini, sütünü, yününü kendilerine haram sayarlardı. Bir bakıma bu develer tabulaştırılırdı. İslâm, bu ölçüsüz ve anlamsız âdet ve inançları kö-

künden kaldırdı. İnsanın yaratılışındaki saygınlığına ve ruhunun yüceliğine, aynı zamanda beden ve ruh sağlığına yararlı olanı helâl, zararlı olanı haram kıldı.

İşte âyette geçen TAYYİBAT deyimi bu hakikati çok kapsamlı ve özetlenmiş biçimde yansıtmaktadır.

Tayyibat'ın karşıtı HABÂİS'dir. Murdar, zararlı, iğrenç şeyler demektir. Sözlük ve terim olarak t a y y i b , beden ve ruhun lezzet duyduğu helâl şeyler anlamına gelir. Bu da inanmış ve dinî kültür almış kişilerin duyduğu lezzet ve iştiha ile yorumlanır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle Kur'ân'ın mü'minlere sunduğu kadri yüce nîmetlere yer verildi, temiz ve yararlı şeylerin helâl kılındığı açıklandı. Av ve avcı hayvanlarla ilgili hükümler bildirildi.

Aşağıdaki âyetle, yine temiz ve yararlı şeylerin helâl kılındığına temas edilerek ilâhî nîmetlerin bir başka bölümü açıklanıyor. Kitap Ehliyle diyalogun devamını sağlamaya yönelik hükümler getiriliyor. İffetli kadınlarla evlenme konusuna dönülerek bu arada erkeklerin iffetli, zinadan uzak temiz bir hayat yaşamalarının gereğine dikkatler çekiliyor. Böylece dinin bütün hükümlerine kayıtsız, şartsız uymanın sağlam bir imâna dayalı olduğu hatırlatılarak bunu inkâr etmenin insanı büyük bir zarara uğratacağı bildiriliyor.



اَلْيَوْمَ
اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ
وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ
مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ
مُحْصِنٖينَ غَيْرَ مُسَافِحٖينَ وَلَا مُتَّخِذٖٓي اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْاٖيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٥﴾

MEÂLİ :

5— Bugün size temiz yararlı şeyler helâl kılındı; kendilerine kitap verilen (Yahudî ve Hıristiyan)lerin yiyeceği size helâldır; sizin de yiyeceğiniz onlara helâldır.

İnanan iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilenlerin iffetli kadınları, -İffetli olduğunuz, zinâ etmediğiniz, gizli dost tutmadığınız halde- (nikâh akdi yapıp) mehirlerini verdiğinizde (size helâldırlar).

Kim (Hakk'a) imânı inkâr ederse, gerçekten ameli boşa gider ve o âhirette de zarara uğrayanlardandır.

İLGİLİ HADÎS

«Ancak mü'mine arkadaş ol ve senin yemeğini de ancak Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan kimse yesin!.» (1)

Meâlindeki hadîsteki emir, istihbap anlamına hamledilmiştir ki, ancak

(1) Ahmed b. Hanbel: 3/28 - Tirmizî - Ebû Dâvud - İbn Hibban : Ebû Saîd (R.A.)den.

bu takdirde âyetle uyum halinde bir hüküm taşır.

SOSYAL YÖNÜ

(وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ) **«Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin de yiyeceğiniz onlara helâldir...»**

İslâm, cihan dinidir. Kendisinden önceki hak dinlere hem inanmayı emreder, hem onlarla diyalogun kurulmasını ve sürdürülmesini tavsiye eder. Şiddete baş vurmadan rahmet kapısını her millete açık tutar. İmânı bir idrâk, bir selîm zevk ve irfan işi sayar. Bunun için önce insan idrâkine seslenir; ruhunun gıda alacağı ilâhî beyânı bütün tazeliğiyle sunmaya çalışır. Sonra da Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyetinde bütünleşen güzel ahlâk ve fazîleti kafa ve gönüllere bir hayat iksiri olarak takdim eder.

Özellikle az-çok ilâhî beyana erişen Yahudî ve Hıristiyanları insafa dâvet eder. Onlarla başta kendilerinden kız alma olmak üzere siyasî, ticarî ve diplomatik ilişkilerin sürdürülmesini ister. Bununla toplumlara hayat veren İslâm'ın tertemiz havasının o ülkelere sokulmasını amaçlar. Gerekirse Müslüman erkeklerin onlardan olan kadınlarla evlenmelerine cevâz verir. Çünkü hedef, son dinin kinle düşmanlıkla, hakları çiğnemekle ortaya çıkmadığını; dinler basamaklarının en üst son basamağını teşkil ettiğini, sadece bir kabile veya millete değil, bütün milletlere gönderildiğini ve insanlığın müşterek malı bulunduğunu en mâkul yollarla gönüllere işlemek ve böylece bir idrâk uyanıklığı sağlamaktır.

Yine bu amaç dikkate alınarak, gerektiğinde ilişkileri daha da sıklaştırmak, bu yoldan Müslümanların örnek yaşayışlarını, insan haklarına gösterdikleri sınırsız saygı belirtilerini diğer milletlere bütün açıklığıyla sergilemektir.

Kitap ehlinin boğazladıkları hayvanların ve İslâm'a göre helâl sayılan yemeklerinin Müslümanlara helâl olduğu, Müslümanların da gerek boğazladıkları hayvanlardan ve gerekse hazırladıkları gıda maddelerinden Kitap ehlinin yemelerinde dinî bir sakınca bulunmadığı dikkate alınırsa, nasıl bir ilişki kurulması arzulandığı rahatlıkla anlaşılır.

Bütün bu olumlu yöndeki adımlar, İslâm'ın barıştırıcı, birleştirici ve yumuşatıcı bir din olduğunun bir başka delilidir. Yürürlükten kaldırılan diğer iki semavî dinin hiç olmazsa Kur'ân'a saygı göstermesine yönelik bir davet söz konusudur. Tevrat ve İncil'de değiştirilen veya zaman aşımıyla unutulan belgeleri hem tashîh ederek, hem ortaya çıkararak büyük

bir hizmette bulunan Kur'ân, bu doğrultudaki mesajıyla da onları insafa çağırmaktadır.

Dinlerin tekâmülü tartışma, sürtüşme ve vuruşma için değil; beşer ruhunu yüceltmek, insan ahlâkını güzelleştirmek, insanlığına yakışanı yapıp yerine getirmek; dil, ırk ve renkleri ne olursa olsun bütün insanların Adem Peygamberden üreyip çoğaldığını hatırlatmak içindir. Bunun gerçekleşmesine bütünüyle yönelip çalışmak, barış içinde yaşama arzusunun en açık belirti ve belgesi değil midir?

İşte beşinci âyetle bütün bu hususlar çok anlamlı biçimde özetlenerek bir komprime halinde insan aklına ve vicdanına sunulmaktadır.

Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe inanmayı hakiki imânın değişmiyen şartları kabul etmek kadar tabii ne olabilir? Bunun ya tamamını, ya da bir kısmını inkâr etmenin büyük bir haksızlık olduğu ortadadır. Çünkü insan ruhunun muhtaç bulunduğu hava ve gıdayı ondan esirgemek, ruhun varlığını reddetmek kadar gülünçtür. Bunda ısrar etmek, ilâhî cezaya yol açar. Kur'ân bunu haber verip gereken uyarısını yapıyor.

FIKHÎ YÖNÜ

«Kendilerine (daha önce) kitap verilen (Yahudi ve Hıristiyan)lerin yiyeceği size helâldır.» meâlindeki âyet üzerinde ilim adamları farklı görüş ve yorumlarda bulunmuşlardır:

a) Peygamber (A.S.) Efendimiz henüz risâletle görevlendirilmeden önce, soy itibariyle Yahudî ve Hıristiyan olanlarla onların dinine aynı devrelerde girenlerin boğazladıkları hayvanlar Müslümanlara helâldır. Hz. Muhammed (A.S.) peygamber olarak gönderildikten sonra Araplardan bu iki dine girenlerin kestiği hayvan Müslümanlara helâl değildir. Çünkü Hıristiyanlığa girenler o dinin hiçbir prensibine uymamış, sadece içki içmekle onları taklîd etmişlerdir.

Nitekim Hz. Ali (R.A.): «Arap Hıristiyanlarının kestikleri hayvanlardan yemeyin. Çünkü onlar içki içmekten başka hiçbir kurala uymamışlardır.» demiştir. (1) İbn Mes'ud (R.A.) da ayni görüştedir. Şafiî mezhebine göre de Kur'ân indikten sonra Yahudî ve Hıristiyan dinine girenlerin boğazladığı hayvanlar yenilmez. (2)

b) İbn Abbas'a (R.A.) göre, Kur'ân indikten sonra da sözü edilen din-

(1) Lübabu't-Te'vil - Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî
(2) İbn Cerîr Taberî

lerden birine giren Arapların boğazladıkları yenilir.

el-Hasan, Atâ' bin Ebî Rebah, Şa'bî, İkrime, Katade, Zührî ve Hammad da ayni görüştedirler. Nitekim Ebu Derdâ (R.A.) ile İbn Zeyd'den, kilise adına boğazlanan hayvandan sorulduğunda, «ondan yiyebilirsiniz» diye fetvâ vermişler ve Allah onların yemeğini helâl kılmış, bu hususta belirtilen anlamda bir istisnâya yer vermemiştir, kaydını ileri sürerek delil göstermişlerdir.

Nitekim Hanefî ve Mâlikî mezheplerinin de görüş ve ictihadı bu doğrultudadır.

Hanbelî mezhebinden bu konuda farklı iki rivâyet vardır. Ancak sözü edilen mesele hususunda Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde ümmet için kolaylık vardır.

c) Dinsiz, putperest, ateşperest ve benzeri Kitap ehli sayılmayan milletlerin ve şahısların boğazladığı hayvan kesinlikle Müslümanlara haramdır. Bunda icmâ' vardır.

Kitap ehli (Yahudî ve Hıristiyanlar) Besmele çekmeden veya Allah ismini anmadan boğazlarlarsa, yenilmesi helâl olur mu?

Bu mesele hakkında da ilim adamlarının farklı görüş ve ictihadı olmuştur :

a) İbn Ömer'e (R.A.) göre, bir Yahudî, ya da Hıristiyan Allah'ın ismini anmadan hayvan boğazlarsa helâl olmaz. Rabia' da ayni görüştedir.

b) Allah'tan başkasının ismini anıp boğazlarlarsa yine haram olur, yenilmez. Hz. Ali, Hz. Âişe, İbn Ömer ve Tabiînden Tavus ve el-Hasan'ın görüş ve ictihadı bu anlamdadır.

c) İlim adamlarının çoğuna göre, öyle de olsa Kitap ehlinin boğazladığı helâldır. Nitekim İmam Şa'bî ve Atâ'dan, «Bir Hıristiyanın Mesîh ismini anarak boğazladığı hayvan bize helâl olur mu?» diye sorulduğunda, «Helâl olur» diye cevap verdikleri sahih rivâyetlerle sabit olmuştur. «Çünkü Allah onların boğazladığını helâl kılmıştır.» diye ilâve ettikleri de bilinmektedir. (1)

d) el-Hasan diyor ki : «Bir Yahudî, ya da Hıristiyanın hayvan boğazlarken Allah'tan başkasının ismini andığını işitirseniz ondan yemeyin. Ama nasıl boğazladıklarını bilmiyorsanız, yemenizde dinî bir sakınca yoktur. Çünkü Allah onların boğazladıklarını helâl kılmıştır.»

---

(1) Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî - İbn Cerîr Taberî

e) İmam Mâlik'e göre, Kitap ehli, Allah'dan başkasının adını anarak boğazlarsa yine de haram olmaz, sadece mekrûh sayılır. (1)

Bu meselede İmâm Mâlik, Şa'bî ve Atâ'ın görüş ve ictihadında kolaylık vardır.

Âyette geçen «t a a m» tabirinden boğazlanan hayvanlar kasdedildiğini söyleyenler olmakla beraber, bunun İslâm'a göre helâl sayılan bütün yiyecekleri içine aldığını söyleyenler de var. Ne var ki her iki yoruma göre de boğazlanan hayvan söz konusudur. (2)

MUHSANAT

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ) **«İnanan iffetli kadınlarla..»**

«İnanan iffetli kadınlar» diye meâlini yazdığımız **muhsanat** tabirinden bir de «hür olan iffetli kadınlar» mânasını çıkaranlar olmuştur. O halde bu mesele hakkında da farklı yorumlar vardır:

a) Tabiînden Mücahid'e göre, iffetli hür kadınlar, kasdedilmiştir. O halde inanmış iffetli cariyelerle evlenmek ancak şu iki şartla câizdir: Evlenmek isteyen erkek gayr-i ahlâkî bir yola düşmekten endişe duyduğunda veya hür iffetli kadınla evlenmek için malî imkânı bulunmadığında...

b) İbn Abbas'a (R.A.) göre: **Muhsanat**'tan maksad, hür olsun câriye olsun iffetli, namuslu kadınlardır. O takdirde fâhişe bir kadınla evlenmek ona göre helâl değildir.

Ancak ilim adamlarının çoğu, zinâ eden bir kadın tevbe edip ahlâkını düzeltirse nikâhlanması câizdir, diye fetvâ vermişlerdir. Sahih olan da budur. Nitekim Tarık bin Şihab diyor ki: Bir adam kız kardeşimle evlenmek istedi. Kız kardeşim ona, «Benimle evlenecek olursan halk seni kınar, sonra rüsvay olursun, çünkü zamanında ben zinâ yaptım» diyerek uyarıda bulunmuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer'e (R.A.) başvuruldu. Ömer (R.A.): «Kadın tevbe edip ahlâkını düzeltmiş mi?» diye soruyor. Onlar da, «Evet, düzeltmiştir. Şimdi iffetli bir hayat yaşıyor» diye cevap verince, Ömer (R.A.) onlara: «O halde o kadınla evlenmenizde bir sakınca yoktur» buyuruyor. (3)

c) Hem hür, hem câriyeyle evlenmek câizdir. Ancak bazı mezheplere

(1) Tefsîr-i Kurtubî: 6/46
(2) Tefsîr-i Taberî: İlgili âyetin tefsiri
(3) Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali: İlgili âyetin tefsirinde..

göre, hür kadın üzerine câriyeyle evlenmek câiz değil, bunun aksi câizdir. Âyette sadece iffetli hür kadınlarla evlenmekten söz edilmesi, onlarla evlenmeyi teşvîk ve tercîh anlamına gelir.

KİTAP EHLİNDEN İFFETLİ KADINLAR

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ) **«Sizden önce kendilerine kitap verilenlerin iffetli kadınları....»**

Bu hususta da farklı ictihad ve yorumlar ortaya konmuştur:

a) İbn Abbas'a (R.A.) göre, Kitap ehlinden iffetli hür kadınlar kasdedilmiştir. Âyetin zahirinden bu anlaşılmaktadır. O bakımdan Kitap ehlinden olan iffetli câriyelerle evlenmek ona göre câiz değildir. Şa'bî, Nahaî ve Dahhak gibi ilim adamları da ayni görüştedirler.

Nitekim Şafiî mezhebine göre de hüküm böyledir.

b) el-Hasan ve onun paralelinde olanlara göre, âyet hem hür hem câriyeyi kapsamaktadır. O halde Kitap ehlinden iffetli hür ve câriye kadınlarla evlenmekte dinî bir sakınca yoktur.

Nitekim İmam Ebû Hanîfe de aynı ictihada sahiptir. Bize kadar gelen sahih rivâyetlerden öğreniyoruz ki : Hz. Osman (R.A.), Hıristiyan olan Firafise kızı Nâile ile evlenmiştir. Ashabdan Talha bin Ubeydullah (R.A.) da bir Yahudî kadınla evlenmiştir.

Ancak İbn Ömer'e (R.A.) göre, hür veya câriye Müslüman iffetli kadınlar varken onlarla evlenmek mekrûhtur. Hz. Osman ile Hz. Talha'nın ictihadına göre, mekrûh değildir. Şüphesiz ki bu bir ictihad farkıdır, biri diğerini nakzetmez.

Âyette yer alan «Ucûr»dan maksat, sözü edilen kadınlarla, mehirlerini vermek suretiyle evlenmenin helâl olduğunu belirtmektir.

ERKEKLERİN DE İFFETLİ OLMASI

(مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ) **«İffetli olduğunuz, zina etmediğiniz, gizli dost edinmediğiniz halde......»**

İffetli, fazîletli, güzel ahlâklı olmak şüphesiz ki imânın en uygun meyvesi, İslâm'ın değişmiyen yoludur. Kur'ân ve Sünnet imânla güzel hasletleri oluşturmak ve bütünleştirmek için kudsî âlemden birçok esas ve pren-

siplerle inmiştir. Diyebiliriz ki, bu dinin bütün esas ve prensiplerinde, dünya ve âhiretle ilgili hükümlerinde mutlâka güzel ahlâkın, fazîlet ve hayırhahlığın, iffet ve namusun payı çok büyüktür.

Kadının ne kadar iffetli, namuslu, dürüst ve ahlâklı olması emredilmişse, aynı ölçü ve anlamda erkeğin de böyle olması kesinlikle emredilmiş ve üzerinde ısrarla durulmuştur. Kur'ân'da : «Ey imân edenler!», «Ey insanlar!» denilince mutlaka her iki cinse seslenilmiştir.

Mâide 5. âyetin son bölümünde özellikle bu husus üzerinde durulmuş ve inanmış erkeklere gereken uyarı yapılmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle mü'minlere temiz ve yararlı şeylerin helâl kılındığı açıklandı. Kitap ehliyle nasıl ve hangi yollardan ilişki kurulması belirtildi. İffetli kadınlarla evlenme teşvîk edilerek bu hususta da Kitap ehliyle bir yakınlık kurmanın câiz olduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, müslimle gayr-i müslim arasındaki alâmet-i farikanın namaz olduğuna işâret edilerek, başın bedendeki yeri ve önemi ne ise, namazın da dindeki yeri ve önemi odur, hususu zımnen işleniyor ve bu önemli ibâdetin ancak abdestli bir vaziyette yerine getirilebileceği açıklanıyor. Sonra da bazı hallerde teyemmüm edilmesine ruhsat verildiğine temas edilerek Allah'ın mü'minlere olan nîmetleri hatırlatılıyor. Peygambere verilen söze sadık kalınıp vefa edilmesinin lüzumu belirtiliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواۜ
وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ
اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ مِنْهُۜ مَا يُر۪يدُ اللّٰهُ
لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُر۪يدُ لِيُطَهِّرَكُمْ
وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾
وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَم۪يثَاقَهُ الَّذ۪ي وَاثَقَكُمْ
بِه۪ۙ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

MEÂLİ :

6— Ey imân edenler! Namaza kalkmayı dilediğinizde yüzlerinizi, dirseklere kadar (dirsekler dahil) ellerinizi yıkayın. Başlarınıza meshedip, topuklarına kadar (topuklar dahil) ayaklarınızı yıkayın.

Cünüp iseniz iyice yıkanıp temizlenin (boy abdesti alın). Hasta iseniz

veya yolculukta bulunuyorsanız veya sizden biri tabii ihtiyacını gidermekten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız, bu durumda su da bulamamışsanız, tertemiz bir toprakla teyemmüm edin; ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah size sıkıntı vermek istemez, ama sizi tertemiz yapmak ve şükredesiniz diye üzerinize nîmetini tamamlamak ister.

7— Allah'ın size olan nîmetini ve «işittik, itaat ettik» dediğiniz zaman sizi bağladığı mîsakını hatırlayın. Allah'tan korkup (ahdi ve andı bozmaktan) sakının. Şüphesiz ki Allah göğüslerdekini gereği gibi bilir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah sizden birinizin abdesti bozulduğunda abdest almadıkça namazını kabul etmez.» (1)

«Kim temizlik (abdest) üzerine abdest alırsa, Allah ona on sevap yazar.» (2)

Üçüncü halîfe Hz. Osman (R.A.) su istedi. Kendisine bir kap dolu su getirilince, önce avucuna üç defa su döküp ellerini iyice yıkadı. Sonra sağ elini kaba sokup su aldı, ağzını çalkayıp burnuna su çekti ve temizledi. Sonra yüzünü üç defa, kollarını dirseklere kadar üç defa yıkadı. Başına meshedip ayaklarını topuklara kadar üç defa yıkadıktan sonra şöyle dedi: Peygamber (A.S.) Efendimizi, benim şu abdest aldığım şekilde abdest alırken gördüm ve şöyle buyurduğunu işittim :

«Kim benim abdestim gibi abdest alır, sonra iki rek'at namaz kılar da kendi kendine namazla ilgisi olmayan bir şey konuşmazsa, geçmiş günahı bağışlanır.» (3)

Ebû Hüreyre (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz topuğunu yıkamıyan bir adam gördü, ona : Topuklara yazık oldu ateşten, buyurdu.» (4)

Hz. Câbir (R.A.) diyor ki : Hz. Ömer (R.A.) bana anlattı : «Bir adam abdest aldı, ancak ayağının üzerinde bir tırnak kadar kuru yer yıkanmadık kaldı.

---

(1) Buharî/ vüdû: 2 - Müslim/taharet: 1 - Tirmizî/taharet: 1 - Ahmed: 2/39

(2) Tirmizî/taharet: 44 - Ebu Dâvud/taharet: 112 - Dâremî/vüdû : 46

(3) Buharî/vüdû: 24, 28 - Müslim/taharet : 3, 4, 8 - Ebû Dâvud/taharet : 51 - Nesâî/taharet : 67, 68, 93 - İbn Mâce/taharet: 6 - Ahmed : 1/59, 64, 66, 68, 71

(4) Buharî/ilim : 3, 30, vüdû' : 27, 29 - Müslim/taharet: 25, 28, 30 - Ebû Davud/taharet : 46 - Tirmizî/taharet: 31 - Nesâî/taharet : 88 - İbn Mâce/taharet: 55 - Ahmed: 2/193, 201, 266

Resûlüllah (A.S.) onu görünce, adama : **«Dön abdestini güzelce al!.»** buyurdu. (1) Adam da dönüp güzel bir abdest aldıktan sonra namaz kıldı.

Abdullah bin Amr (R.A.) anlatıyor :

Bir yolculuğumuz esnasında Resûlüllah geride kaldı. Çok geçmeden gelip bize yetişti. Namaz vakti de girmiş bulunuyordu. Biz abdest alıyor, ayaklarımızın üzerini meshediyorduk. Resûlüllah (A.S.) yüksek sesle bize iki veya üç defa : **«Topuklara yazık oldu ateşten!..»** diyerek seslendi.

Buradaki meshetmek, ayakları yıkamak anlamında mecaz olabilir.

«Şüphesiz ki ümmetim kıyâmet gününde alınları, kol ve bacakları abdestin eserinden bembeyaz nurânî bir halde çağrılır. Artık kim beyazlık ve nurâniliğini artırmak isterse artırsın..» (2)

Hz. Âişe Vâlidemiz (R.A.) anlatıyor :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz cünüplükten dolayı boy abdesti alırken önce iki elini yıkar, sonra sol eline su alıp utanç yerini yıkar, sonra namaz abdesti gibi abdest alır, sonra parmaklarını suya batırıp onunla saçlarının dip kısımlarını aralar, sonra avucuna su alıp üç defa başına döker, sonra bütün bedenine suyu ulaştırırdı.» (3)

NAMAZ VE ABDESTİN RUH VE BEDEN SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ TE'SİRLERİ

Namaz, Allah'a imânın içten dışa vuran açık belirtisidir. İmân cevheriyle aydınlanan ruhun değişmez gıdası; kul ile Allah arasındaki mesafeyi kaldırıp engelleri gideren yükselme aracıdır. Bunun için Hazret-i Peygamber (A.S.) **«Namaz mü'minin mi'racıdır»** buyurmuştur.

Hiçbir ibâdet namazın yerini alamaz ve onun boşluğunu dolduramaz. Her şeyden ilgiyi kesip bir anda ilâhî huzurda divana durmanın ruh ve beden, vicdan ve sinir sistemi üzerindeki olumlu tesirini hangi iş ve ibâdet sağlayabilir?

O nedenle zevkine ve şuuruna erişilerek kılınan bir namaz, ruh ve beden sağlığını koruyan, koruyucu hekimliğini yapan mânevî bir hekimdir. Sabah kalkıp ocaklarda, tezgah ve masa başlarında, fabrika ve atelyelerde, ağır işlerde sekiz saat çalışan bir insanın bedensel ve ruhsal yön-

---

(1) Sahîh-i Müslim : Câbir (R.A.)den
(2) » » - Sahih-i Buharî - Ahmed: 3/431, 4/207
(3) » » » » : Hz. Aişe (R.A.)dan

den nasıl yorulup yıprandığını, sinir sisteminin az-çok nasıl bozulduğunu bilmiyen var mıdır? Ne yemek ve sigara molası, ne de müzik bu yorgunluğu tamamen giderecek, bozulan sinirleri düzeltecek ölçü ve anlamda değildir. Çünkü böyle bir ortamda bulunan kişinin gönül huzuruna, ruh ferahlığına, vicdan serinliğine büyük ihtiyacı vardır. Bunları ancak abdeşt ile namaz karşılayabilir.

Mute savaş alanından akşama doğru yaralı, yorgun, aç ve susuz bir halde çekilen Halid bin Velid (R.A.) kumandasındaki ordu, ezan sesleri arasında abdest alıp cemaat halinde akşam namazına durduklarında ne yorgunlukları, ne açlık, ne de korkuları kaldı. Namaz kılındığında hiç savaşmamış gibi kendilerini güçlü hissetmeleri ne ile yorumlanabilir? İşte zevkine ve bilincine erişilerek kılınan namazın en güzel şifâ ve tesirlerinden bir örnek!.

Abdest, namaz gibi yüce bir ibâdetin ön hazırlığıdır. Allah huzuruna iç ve dış temizliğini birleştirerek çıkmanın tek yoludur. Ruha rahatlık, bedene zindelik verir. Deri altında biriken yağların kısmen olsun erimesini sağlar. Kan dolaşımını ayarlar, bu bakımdan kalbi dinlendirir. Sinir uçlarının en duyarlı bulunduğu organlar soğuk su ile yıkanırken insan bir anda toparlanır, beyin daha iyi hareketini sürdürür, vücut çalışma mekanizması normal çalışma devresine kavuşur.

Boy abdestinin de olumlu tesirleri en az bu kadardır, diyebiliriz. Su bulunmadığı zaman ön hazırlığı teyemmüm ile karşılamaktayız; abdest hususunda belirtilen yararların hiç olmazsa bir kısmı teyemmüm ile karşılanır. Ayrıca toprağa el sürüp bu farizayı yerine getirmek insana tevazuu öğretir. Sonunda dönüşün toprak olacağını hatırlatır.

FIKHÎ YÖNÜ

Her namaza kalkıldığında abdest almak gerekir mi? Müctehit imamların ve tefsîrcilerin bu konuda farklı ictihat ve yorumları olmuştur:

a) Zahirî Mezhebinin kurucusu Davud ez-Zahirî'ye göre, âyetin bu husustaki anlatımı hiçbir yoruma ihtiyaç göstermiyecek kadar açıktır. O halde namaz kılmak isteyen kimsenin her namaz için bir abdest alması vâcibdir.

b) Diğer dört mezhep imamlarına göre, Kur'ân ve Hadîsleri bir araya getirip ilgili âyeti Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sözü ve fiiliyle tefsîr ettiğimizde, her namaz için abdest almanın vâcib olmadığı, alınan bir abdestle -bozulmadığı sürece- birçok namazların kılınabildiği anlaşılır.

Mezhep imamlarına göre, âyetin takdiri şöyledir: «Namaza kalk-

mayı dilediğinizde -abdestsiz bulunuyorsanız- abdest alın..»

Nitekim Sahabe ve Tabiînden oluşan cumhur-i ulemâya göre, birden fazla namaz için bir abdest yeterlidir. Yani alınan bir abdest bozulmadığı takdirde onunla istenildiği kadar namaz kılınabilir.

Sahih rivâyetlerden de Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, Hendek savaşında fırsat bulamadığı için dört vakit namazını bir abdestle kıldığı kesinlikle anlaşılmıştır.

c) Müslim, Ahmed bin Hanbel ve diğer Sünen sahiplerinin Hazret-i Büreyde'den yaptıkları sahîh tesbite göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz önceleri her namaz için abdest alırdı. Fetih günü ise bir abdest alıp mestlerini meshettikten sonra birden fazla namaz kılmıştır.

Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.) :

— Ey Allah'ın Peygamberi! daha önce yapmadığınız şeyi yaptınız, deyince, Efendimiz (A.S.) ona :

— Bilhassa bilerek öyle yaptım, ya Ömer! diye cevap vermiştir.

Buharî ve Sünen sahiplerinin Hazret-i Enes'den (R.A.) yaptıkları rivâyette, bu konuyu biraz daha açıklığa kavuşturur ölçüde fazla bilgi verilmiştir. Hz. Enes'in (R.A.) «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz her namaz için bir abdest alırdı» şeklindeki sözünü işiten Amr bin Âmir el-Ansarî (R.A.) ona: «Ya sizler nasıl yaparsınız?» diye soruyor. O da «Biz, abdestimiz bozulmadıkça bir abdestle birçok namaz kılarız» diye cevap veriyor.

Bu rivâyetten sadece Resûlüllah'ın her namaz için bir abdest aldığı ve ona mahsus bir sünnet olduğu kesinlik kazanıyor. Nitekim Mekke'nin fethedildiği gün bir abdestle birden fazla namazı imam olarak cemaate kıldırması, ümmeti için bunun câiz olduğunu gösteren açık delillerden biridir.

Abdestin Farzları :

Âyetin açık anlatımından abdestin farzlarının dört olduğu anlaşılıyorsa da müctehit imamların bu meselede farklı tesbit ve ictihatları vardır:

a) İmam Şâfiî, yine ayni âyete dayanarak niyetin de farz olduğunu istidlâl etmiştir. Çünkü abdest ile emir, niyeti gerektirir. Hem Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Ameller niyetlere göredir..»** (1) buyurmuştur. Bunun ta-

(1) Buharî/vahiy: 1 - menakıb: 45 - talâk: 11 - eyman: 23 - Müslim/imaret: 155 - Ebû Davud/talâk: 11 - Nesâî/taharet: 59, talâk: 24, eyman: 19 - İbn Mâce zühd: 26

şıdığı hüküm şudur: «Amellerin sıhhatı niyet iledir.» Abdest de bir ameldir ve onun da sıhhatı niyet ile gerçekleşir.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, abdeste niyet getirmek sünnettir. Çünkü Cenâb-ı Hak abdest hususunda sadece üç azanın yıkanmasını ve bir azanın da meshedilmesini emretmiştir; niyeti gerekli kılmamıştır. Bu bakımdan niyeti farz kabul etmek, nass üzerine fazlalık olur, bu da nesh demektir. Kur'ân-ı Kerîm'i haber-i vahid (tek kanaldan gelen haber) ile neshetmek kıyasen câiz değildir. Hem buna delil olarak gösterilen, «Ameller niyetlere göredir» meâlindeki hadîsin yorum ve mânası sıhhate hamledilmiyerek «Amellerin kemâli niyetlere göredir» demek ve mahzuf bulunan kelimeyi «kemâl» olarak takdir etmek daha uygundur.

Şafiîler ayrıca bu meselede, «Ve mâ ümirû illâ li-ya'budullahe muhlisîne...» âyetini de delil olarak öne sürerler ve «muhlisîn»de niyet yer almaktadır, derler.

Bundan başka Şafiîler, abdestte aza arasındaki tertibe riâyet de farzdır, derler. Çünkü âyetteki tertibe Peygamber (A.S.) Efendimiz aynen uymuş ve ömrünün sonuna kadar o tertibi bozmamıştır. Ümmetine de «Ben nasıl abdest alıyorsam, öyle abdest alın..» buyurması, bunun gereğine işârettir.

c) Hanbelîlere göre, abdestin farzı altıdır: Dördü âyette belirtilen azanın yıkanması ve meshedilmesidir. Beşincisi tertip, altıncısı abdest azasını ardarda yıkamaktır.

d) Mâlikî Mezhebine göre, abdestin farzı yedidir: Dördü âyette belirtilen üç azanın yıkanması, bir azanın meshedilmesidir; geriye kalan üçü ise, niyet, azayı ardarda yıkamak ve azayı yıkarken elle ovmaktır.

Dirsekler Kollara Dahil midir?

Müctehit imamların bu hususta farklı yorum ve ictihatları olmuştur:

a) Dört Mezhep imamına göre, dirsekler kola dahildir. O takdirde kolları dirseklerle birlikte yıkamak farzdır. Burada gaye mugayyaya dahildir. (ilâ) harfi (maâ) manasınadır. (1)

b) Şa'bî, Züfer ve Davud ez-Zahirî'ye göre, dirsekler kola dahil değildir. Çünkü ilâhî emir dirseklere kadar yıkamayı gerektirmektedir. İbn Cerîr Taberî de ayni görüştedir.

Başa Meshetmek :

(1) Kitabu'l-Fıkhî Alâ'l-Mezahibi'l-Arbaa : 1/53-59.
Bu konuda geniş bilgi için ayrıca bak : Nasbu'r-Raye/Zeylaî : Abdest bahsi.

Başa meshetmenin farz olduğu kesindir. Ancak farz miktarı hakkında mezhep imamlarının farklı yorum ve ictihatları olmuştur :

a) İmam Mâlik'e göre, başın tamamını meshetmek vâcibdir.

b) İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, çoğu kısmını meshetmek vâcibdir. İmamdan başka bir rivâyet daha yapılmışsa da sahîh olanı budur.

c) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, dörtte birini meshetmek farzdır.

d) İmam Şâfiî'ye göre, mesh denilecek kadarı farzdır.

Bu meselede İmam Mâlik ihtiyatı, İmam Şâfiî yakîni, İmam Ebû Hanîfe bu konudaki sünneti, İmam Ahmed bin Hanbel, «Bir şeyin çoğuna tamamının hükmü vardır» kaidesini dikkate alarak ictihatta bulunmuşlardır.

Ayakları Yıkamak ya da Meshetmek :

Bununla ilgili âyette geçen ERCÜL kelimesi RUUS üzerine mi, EYDİYEKÜM üzerine mi mâtûftur? Müctehit imamların bu mesele hakkındaki ictihat ve yorumları farklıdır :

a) İbn Abbas'a (R.A.) göre; abdest iki yıkama ve iki meshtir. İbn Abbas'ın böyle dediğini Katade rivâyet etmiştir. (1)

b) Hazret-i Enes (R.A.)den yapılan rivâyette, adı geçenin şöyle dediği tesbit edilmiştir : «Kur'an mesh ile ilgili inmiştir; Sünnet yıkama hakkında câri olmuştur.»

c) İkrime'ye göre, âyet abdestte ayakları meshetme hakkında açıktır. Şa'bî de ayni görüştedir. Nitekim teyemmümde, abdestte meshedilen yerler terkediliyor, yıkanan yerler meshediliyor.

d) Şiâ'dan İmamiyye Mezhebine göre, ayakları meshetmek farzdır; yıkamak farz değildir, bu sünnetle sabit olmuştur. Yani mesh âyetle, yıkama ise, sünnetle sabit olmuştur.

e) Ashab ve Tabiînin çoğuna göre, ve dört mezhep imamının ictihadıyla ERCÜL kelimesi EYDİYEKÜM kelimesi üzerine mâtuftur ve ayakların yıkanması farzdır; sünnet de bu yolda cereyan etmiştir.

TEYEMMÜM

(... فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا) **«Bu durumda su da bulamamışsanız,**

---

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali : 1/435.

tertemiz bir toprakla teyemmüm edin..»

Nisâ Sûresi 43. âyette teyemmüme daha geniş yer verilmiştir. Burada tekrar edilmesi hem konunun önemini hatırlatıp idrâki uyanık tutmak, hem de teyemmümün yalnız gusül yerine değil, abdest yerine de geçeceğini belirtmek içindir.

Nisâ Sûresinde cünüp bir kimsenin -yol olarak geçmesi hâriç- gusledinceye kadar namaza veya mescide yaklaşmaması emredilmiştir. Cünüp kimse namaz kılmak veya mescide girmek isterse, gusletmesi gerekir. Su bulamadığı takdirde teyemmüm edebilir. Böylece adı geçen sûredeki teyemmüme ruhsat emri, daha çok cünüp kimselerle ilgilidir. Mâide Sûresindeki emir ise, daha çok abdestle ilgilidir. Çünkü âyetin baş kısmında abdestin namaz için şart olduğu belirtildikten sonra cünüp bulunma halinde iyice yıkanıp temizlenmek emrediliyor. Sonra da bazı hallerde kolaylık olsun diye teyemmüme ruhsat veriliyor. Müctehitlerden bir kısmı ise, bunu bir ruhsat değil, doğrudan doğruya abdest makamına kaim olan ayrı bir hüküm olarak nitelendiriyor.

Ayrıca her iki durumda da, yani abdestsizlik ve cünüplük hallerinde su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanma imkânı mevcut olmadığı zamanlarda ayni ölçüde teyemmüm edilmesine özellikle işârette bulunularak dikkatler çekiliyor. Bunu biraz daha açıklıyalım : Abdest yerine teyemmüm ettiğimizde nasıl sadece yüzümüzü ve iki kolumuzu meshetmekle emrolunduysak, cünüp olduğumuzda onun yerine teyemmüm ettiğimizde de ayni ameliyeyi yapmakla emrolunmuşuzdur. Aradaki fark sadece niyettedir.

Nisâ Sûresinde ilgili âyetin tefsîrinde TEYEMMÜM'ün fıkhî yönünü ve LEMS meselesini yeterince açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmedik.

İMÂN EDENLERDEN ALINAN SÖZ

(وَمِيثَاقَهُ الَّذِى وَاثَقَكُمْ بِهِ) **«İşittik, itaat ettik, dediğiniz zaman sizi bağladığı mîsakını hatırlayın.»**

Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetle gerek peygamberlere, gerekse peygamber yolunda olan mürşitlere inanan kişilerin ilk anda Allah'a söz verdiklerini hatırlatıyor. Bu, sözlü olduğu gibi, Kelime-i Şehadetin geniş anlamı içinde zımnî de olabilir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelip İslâm'a girenler Kelime-i Şehadeti getirdikten sonra Allah ve Peygamberine karşı şu sözü de veriyorlardı : **«Ferahlı ve sıkıntılı günlerde,**

şiddetli ve sıkıntılı zamanlarda, lehte ve aleyhteki ortamlarda ilâhî buyrukları işitip itaat edeceğiz, elimizden geldiği kadar Allah'ın son dinine hizmette bulunacağız, her hal-ü kârda Peygamberden ayrılmıyacağız..»

Bu ve benzeri sözlerle Ashab-ı Kirâm'ın Resûlüllah'ın huzurunda söz verdiklerini sahîh kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Peygamber yolunda Allah'ın dinini yaymaya çalışan büyük mürşitlere inanıp onların kafilesinde yer alan mü'minler de zımnen ayni sözü vermiş sayılırlar.

Âyette mü'minlere bu doğrultuda iki önemli husus hatırlatılmaktadır: Birincisi, bir zamanlar küfür bataklığında, yaratılışlarındaki yücelik ve ilâhî maksattan habersiz bir ömür tüketirken, Allah Teâlâ'nın büyük nîmeti sayılan imân saadetine erişmeleri; ikincisi, inanıp teslimiyet gösterdikleri zaman Resûlüllah (A.S.) Efendimize Allah adına verdikleri söz...

Her mü'min bulunduğu ortam ve şartlar içinde bu sözü zımnen de olsa vermiştir. Çünkü mü'minin en feyizli ürünü, taşıdığı yüksek değerdeki imân nîmetini korumak ve onunla verdiği sözü son nefesine kadar yerine getirmeğe çalışmaktır. Bunun ilk belirtisi veya giriş kapısı, abdest alıp namaz kılmaya devam etmek, gerektiği zaman boy abdesti alıp iç ve dış temizliğini birleştirip sürdürmek; su bulunmadığında veya kullanılması mümkün olmadığında bu temizliği teyemmüm ile yerine getirmeğe özen göstermektir.

O halde imândan ve verilen sözden sonra ahde vefanın iki belirtisi söz konusudur : Abdest alıp namaz kılmak ve iç, dış temizliğini birleştirip bütünleştirmek. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«Namazın dindeki yeri, başın bedendeki yeri gibidir.»** (1) buyurmuş ve : **«Namaza ve elininizin altındaki köle, esir ve işçilere gerekli itinayı gösterin!»** diye uyarıda bulunmuştur. (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imânın en verimli ürünü sayılan abdest ve namazdan söz edildi. İç ve dış temizliğinin taşıdığı önemine ve dindeki yerine dokunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, başta namaz olmak üzere iç ve dış temizliğinin

---

(1) Taberânî : İbn Ömer (R.A.)dan - Sahihtir.

(2) Ahmed bin Hanbel - Nesaî - İbni Mâce : Enes (R.A.)den - Ummü Seleme (R.A.)den.

amaç ve hedefine işâret edilerek hakkı her yerde ayakta tutmanın, düşmana karşı bile olsa adâletten sapmamanın gereği üzerinde duruluyor ve bunların imânın belirtileri, namazın feyizli mahsülleri olduğu hatırlatılıyor.

Dindarlığını imân doğrultusunda bu ölçüye getiren mü'minler için büyük mükâfatlar hazırlandığı haber veriliyor. Çünkü sağlam inancın, köklü fazîletin hedefi mutlak saadettir.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ
لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ
عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ
اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٩﴾
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ
الْجَح۪يمِ ﴿١٠﴾

MEÂLİ :

8— Ey imân edenler! Allah için (hakkı) sağlam ölçülerle ayakta tutun; adâletli şâhidler olun ve bir kavme (veya millet ve topluluğa) olan kin (ve düşmanlığınız) sizi sakın adâletsizliğe itmesin. Adâletle hareket edin; o takvâ (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınma)ya daha çok yakındır.

Allah'tan korkup takvâ üzere bulunmaya devam edin. Şüphesiz ki Allah işlediklerinizden haberlidir.

9— Allah, imân edip iyi, yararlı amellerde bulunanlara va'detti : Onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

10— İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince : İşte onlar cehennemliktirler.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimizi öldürmek için özel şekilde görevlendirilip gönderilen bir adam, Resûlüllah Efendimiz (A.S.) ashabından ayrılıp yalnız başına bir ağacın gölgesinde dinlenirken gelip kılıcını çekerek yaklaştı ve: «Ya Muhammed! Bugün seni benim elimden kim kurtarır?» diyerek tehditte bulununca, Resûlüllah (A.S.) ona: «Allah...» diye cevap verdi. Rahmet dudaklarından yükselen Allah ismi o adamı titretti, o kadar ki elindeki kılıç yere düştü. Kılıcı yerden alan Efendimiz ona : «Söyle bakalım, şimdi seni kim benim elimden kurtaracak?» deyince, adam korktu ve «Aman sen kılıcı hayırlı alıcı ol!.» diyerek eman diledi. Efendimiz (A.S.) ona Kelime-i Şehadet arzettiyse de adam buna pek yanaşmadı, ancak, «sizinle savaşmıyacağıma ve sizinle savaşanlara katılmıyacağıma söz veriyorum..» dedi. Rahmet Peygamberi onu salıverdi.

Bu olay Ashab-ı Kirâmı fazlasiyle üzdü. Peygambere su-i kast hazırlayan kabileye iyice içerledi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir diyet konusunu görüşmek üzere Hayber'e gittiğinde oradaki Yahudîler görünüşte Onu iyi karşıladılar, fakat gizliden su-i kast hazırlamayı plânladılar. Melek Cebrâil'in haber vermesi üzerine Efendimiz (A.S.), onların hazırlamakta olduğu yemeği beklemeden oradan ayrıldı. Durumu öğrenen Ashab-ı Kirâm intikam almayı düşünürlerken yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Numân bin Beşîr (R.A.) anlatıyor :

«Babam bana bir miktar mal bağışladı. Annem, ona : «Peygamberi getirip bu bağışına şâhid tutmadığın takdirde kesinlikle razı olmam» dedi. Bunun üzerine babam, Resûlüllah (A.S.) Efendimize uğrayıp bana verdiği mala Onu şâhid tutmak istedi. Resûlüllah (A.S.) ona :

— «Her çocuğuna bu kadar bağışta bulundun mu?» diye sorunca babam :

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr - Tefsîr-i Merağî : 6/70
(2) Fethü'l-Kadir/Şevkanî : 2/20

— Hayır, diye cevap verdi. Resûlüllah (A.S.) üzüldü ve :

— «Ben haksızlığa şâhid olamam,» buyurdu. Babam da artık o malı bana bağışlamaktan vazgeçti. (1)

İLAHÎ BUYRUKLARIN İKİ ANA AMACI VAR

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ) **«Ey iman edenler! Allah için (hakkı) sağlam ölçülerle ayakta tutun; adaletli şahitler olun.»**

İlâhî buyrukların genellikle insanlardan yana iki ana amacı vardır : Birincisi, ilâhî emirlere uyup saygı göstermek; ikincisi, insanlara karşı şefkatlı ve merhametli olmaktır. **«Ey imân edenler! Allah için hakkı sağlam ölçülerle ayakta tutun..»** âyeti, birinci amaca; **«Adâletli şâhitler olun..»** âyeti ikinci amaca yöneliktir.

İlâhî emirlerin bir kısmı dış görünümüyle insana ağır gelebilir. Ama hikmetini, diğer bir deyimle iç yüzünü dikkate alıp düşündüğümüzde, bunun sadece bize nisbetle indiğini ve ancak bizimle ilgili bulunduğunu anlamakta gecikmeyiz. Ayrıca her emrin hayre kapı açtığını, her yasağın bize dokunacak kötülüğü gidermeği plânladığını unutmamalıyız. O halde ilâhî buyruklara hiçbir sıkıntı duymadan uymamız, hem Rabbimize olan imân ve saygımızı belgeler, hem her bakımdan bizi mutlu eder.

İlâhî yasaklar da böyle, dış görünümüyle bazı arzularımızı kısmakta veya tamamen kaldırmaktadır. Ama iç yüzü ve hikmetiyle, ruhumuza ters düşen ve vicdanımızı karartıp rahmet duygusunu dumura uğratan şerri def'etmektedir.

HAKKI AYAKTA TUTMAK

Bu konu Nisâ Sûresi 135. âyette de kelime yerleri az değişik olarak geçmektedir. Nisâ Sûresinde, **«Adâleti sağlam ölçülerle ayakta tutun ve Allah için şâhitler olun..»** denilirken, burada, **«Allah için (hakkı) sağlam ölçülerle ayakta tutun ve adâletli şâhidler olun!»** denilmekte, ikisi arasında nüanslar bulunmaktadır:

1. Adâleti sağlam ölçülerle ayakta tutan, hakkı ayakta tutmuştur.

(1) Buharî/hibe: 12 - Müslim/hibat: 9, 10, 17 - Tirmizî/ahkâm : 30 - Nesâî/nahl: 1 - İbn Mâce/hibe : 1 - Taberânî/akdiye: 39 - Ahmed: 4/268, 269, 271, 272

Hak ve adâleti ayakta tutan, Allah için şâhitliği -taraf tutmadan, duygusal davranmadan- elbetteki kusursuz yerine getirir.

2. Allah için hakkı sağlam ölçülerle ayakta tutan, adâletten şaşmaz. Bu düzeyde bulunan mü'min adâlet ölçülerine göre şâhitlikte bulunurken haktan yana kusur etmez veya etmemeye özen gösterir.

Birinci şekildeki kelime dizisi; dost, yakın ve sevdiklerinin aleyhine bile olsa âdil davranmayı ve Allah için şâhitlikte bulunmayı bir farz kabul eder. İkinci şekildeki kelime dizisi; kin beslediği kişilere veya toplumlara karşı hakkı ayakta tutmayıp hissî davranmanın adâletsizliğe yol açacağını ve bu durumda şâhitliğin asıl ölçü ve anlamını kaybedeceğini hatırlatır. O nedenle nefsiniz için değil, Allah için hakkı ayakta tutun, diye emredilmiştir.

Çünkü nefsten yana hakkı ayakta tutmaya çalışmak, nefsin ölçüsüne göre hakka sahip çıkmak olur ki, bu aslında haktan sapmayı sonuçlandırır.

3. Birinci şekliyle âyet, iç düzeni; ikinci şekliyle dış düzeni korumayı amaçlar.

4. Yine birinci şekliyle dost ve yakınlarla olan ilişkinin ölçü ve anlamı belirleniyor. İkinci şekliyle, yabancılarla, düşmanlarla ve kendilerine karşı kin güden kişilerle olan ilişkilerin ölçü ve sınırı ortaya konuluyor.

ADÂLET GÜNEŞİ

Güneş enerji ve ışınlarını yeryüzüne gönderirken şu toprak, bu toprak; şu ağaç, bu ağaç; şu bitki, bu bitki diye bir ayrım yapmaz. Ama her toprak ve ağaç, ya da bitki kendi isti'dadına göre ondan yararlanır ve nasîbini alır. Toprak çorak olup bitki yetiştirmeğe elverişli değilse, güneşin kusuru ne? İlâhî rahmet de bir bakıma güneşe benzer: Bütün canlılara yönelmiştir. Ama her canlı kendi özelliğine ve insan ise, kalbinin mânevî toprağına göre ondan payını alabilir. İnkâr fırtınasına yakalanmış bir kalb, çorak toprağa benzer, inen rahmetten bir şey alamaz.

İslâm, adâleti de güneşe benzetir. Her ülkede, özellikle İslâm ülkelerinde yasama ve yürütme organları bu güneşin enerji ve ışığını eşitlik ilkeleri doğrultusunda yaymakla görevlidirler. Dostları, yakınları, din kardeşleri ve kendi vatandaşları, ay'ın hep güneşten ışık alan yüzü gibi tutuluyor; bunların dışında kalanlar ay'ın ışık alamıyan hep karanlık kalan yüzü gibi düşünülüyorsa, bu ülkeyi rahmet ve huzur havası içinde ayakta tutup uzun ömürlü yapan adâlet güneşi karartılmış sayılır. Kur'ân bunu büyük bir zulüm olarak niteler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz böyle bir uygulamadan Allah'a sığınmıştır.

İşte gerek Nisâ Sûresindeki emir, gerekse onu biraz daha açıklayan Mâide Sûresindeki âyet, İslâm'ın adâletten anladığı mâna ve ölçüyü sergiler. Çünkü adâlet takvâya çok daha yakındır. Takvâ ise, Allah'tan hakkıyla korkup her türlü kötülük ve haksızlıktan sakınmaktır. Adâletin hedefi işte budur..

DÜŞMANA DA ÂDİL DAVRANMAK

(وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوا) **«Ve bir kavma (veya millet ve topluluğa) olan kin (ve düşmanlığınız) sakın sizi adaletsizliğe itmesin...»**

Hak ve adâleti ayakta tutmanın iki büyük mükâfatı vardır : Dünyada huzur ve güveni sağlar. Kötü insanların azalmasına, iyilerin çoğalmasına en müsait ortamı hazırlar. Âhirette ise Allah adâletle iş görenlere ve hayatını bu doğrultuda harcayanlara büyük mükâfatlar vadetmiştir.

Bunun için İslâm, cihan dini olma hüviyetiyle esas ve prensiplerini daha çok iki amaca yöneltmiştir: Adâletin -düşmana karşı olsa bile- aksamadan uygulanması; güzel ahlâkın kök salıp yeşeren ağacının gölgesinden toplumun yeterince yararlanması..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hak ve adâletin sağlam ölçülerle ayakta tutulması emredildi. Allah için şâhitlikte -aleyhimize olsa bile- adâlet ve hakkaniyetten sapmamamız tavsiye edildi. Allah korkusunun yüksek bir saygı havası içinde gönüllerde yer etmesinin yararı belirtildi.

Aşağıdaki âyetle hak ve adâlete saygılı olmanın olumlu sonuçları açıklanıyor: İnsan için çok yüksek bir meziyet ve üstün bir erdemlik sayılan hoşgörülü olmanın Allah'ın rahmet ve yardımına yol açtığı, bu sebeple düşmanların kahir ellerinin kırıldığı hatırlatılıyor. Allah'a güvenip dayanmanın mü'minler için tek destek olduğuna dikkatler çekiliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ
اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

MEÂLİ :

11— Ey imân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın; hani bir kavim ellerini size uzatmayı (sizi öldürüp yok etmeyi) kasdetmişti de Allah onların ellerini sizden men'etmişti.

Allah'tan korkup (kötülüklerden, haklara tecavüzden ve nankörlükten sakının). Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar..

İNİŞ SEBEBİ

İmam Katade'ye göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ashabından bir cemaat ile Batn-i Nahle mevkiinde bulunuyordu. Beni Sa'lebe ile Beni Muharib Kabileleri, Peygamber ve arkadaşlarını namaza duracakları zaman imhâ etmek için bir su'i kast plânı hazırladılar. Melek Cebrâil inip durumu haber verince, Peygamber (A.S.) Efendimiz cemaati ikiye ayırıp korku namazı durumuna geçti. Bu nedenle yukarıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Tabiînden Mücahid'e göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Münzir bin Amr es-Sâidî'yi istekleri üzerine otuz suvari ile Beni Amr b. Sa'saâ Kabilesine gönderdi. Giden müfreze Bi'r-i Maûne = Maûne Kuyusu civarında su'i kasde uğradı. Kaybolan bir deveyi aramaya çıkan üç kişi dışında hepsi kılıçtan geçirildi. Kurtulan üç kişiden ikisi durumu öğrenince vakit kaybet-

(1) Tefsîr-i Keşşaf - Lübabu't-Te'vil - İbn Cerir Taberi.

meden Medîne'ye koştular ve olayı Peygamber (A.S.) Efendimize anlattılar. Ne var ki, bunlar Medîne'ye gelirken yolda, Beni Amr Kabilesinden olduklarını söyleyen iki kişiye rastladılar ve ciddi bir soruşturma yapmadan sırf o mütecaviz kabileye mensup bulunduklarını sanarak öldürdüler. Oysa, onlar Beni Amr Kabilesinden değil, Beni Selîm Kabilesinden imişler. Bu kabile ise, Peygamberle daha önce anlaşma yapıp güven almışlardı. Durum aydınlanınca Beni Selîm Kabilesi Peygambere gelip kan pahası istedi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dörtarkadaşıylabirlikte, daha önce bu gibi konularda yardım yapacaklarına söz veren Beni Nadîr Kabilesine uğradı. Kökten Yahudî olan bu kabile zahiren Peygamberi çok iyi karşıladılar ve gizliden bir su'i kast plânı hazırlamaya koyuldular. Melek Cebrâil derhal inip durumu haber verince Resûlüllah (A.S.) Efendimiz adı geçen kabilenin hazırlamakta olduğu yemeği beklemeden oradan uzaklaştı. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. (1)

ALLAH HAKLIDAN VE DOĞRUDAN YANADIR

(وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) «Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakının. Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.»

Allah yolunda insanlığın saadeti için çalışıp hizmet etmek, kolay bir iş değildir. Davânın büyüklüğü, kutsallığı dikkate alınınca karşısına çıkacak engellerin ne korkunç ve şiddetli olacağını kabul etmemiz gerekir. Çünkü nîmet külfet karşılığıdır; saadet şiddetle orantılıdır. Allah'ın mü'minlere olan nîmeti, başta İslâm ve Onun yüce Kitabı Kur'ân olmak üzere sayılmıyacak kadar çoktur. Dinin kemâle erdirilmesi, Kur'ân'ın noksansız inip korunması, düşman tehlikesinin zaman zaman önlenmesi, zafer kapılarının açılması bu cümledendir. Yukarıdaki âyetle bunlardan bir kısmı hatırlatılarak, o günleri ve geçen şiddetli olayları, kasıp kavuran fitne ve fesat fırtınalarını görmeyen sonraki Müslümanlar uyarılıyor. Hazıra konmanın kıymetini çok iyi anlayıp takdir etmenin gereğine işârette bulunuluyor. Mevcut yüce nîmetlerin korunmasının bir ucu Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmaya dayanır. Çünkü takvâ ölçüsünde dindarlığını sürdüremiyen mü'minlerin hizmet yolundan saptıkları çok görülmüştür. Bu durumda olan mü'minlerin başkalarına örnek olması düşünülemez. Çünkü Allah her zaman takvâ doğrultusunda hakkı savunan doğru ve kararlı kimselerden yanadır. Hem dindar görünüp, hem de din ile yaşamıyan ve Allah yolunda hizmet etmiyenlerin başarılı olacaklarını, düşmanlarına üstünlük sağlayacaklarını söylemek safdillik olur.

(1) İbn Cerîr Taberî - Lübab-üt-Te'vil.

Bunun için Kur'ân'da nîmetler hatırlatıldıktan sonra hizmet şuuru içinde Allah'a güvenip dayanma tek ölçü olarak sergilenmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın mü'minlere olan inâyet ve nîmetleri hatırlatıldı. Allah'a güvenip dayanmanın nasıl bir güç olduğuna işâret edilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, benzeri nîmetlere erişen İsrailoğulları'nın ahde vefa etmedikleri, Allah'a ve Peygamberine karşı verdikleri kesin sözü yerine getirmedikleri, bu yüzden nankörlüğün en kötüsünü ortaya koydukları açıklanıyor. Bütün uyarılara rağmen dönüş yapmadıkları için lânetlendiklerine dikkatler çekiliyor. Özellikle ferde ruh ve mana, topluma huzur ve dayanışma getiren namaz ve zekât gibi iki önemli ibâdeti terkettikleri, faizi yaygın hale getirdikleri, bu yüzden kendilerine birçok felâket kapılarını açtıkları çok duyarlı biçimde anlatılarak mü'minlerin böyle bir sonuca kendilerini itmemeleri için gereken uyarı yapılıyor.

——oOo——

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ م۪يثَاقَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ وَبَعَثْنَا
مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَق۪يبًا وَقَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مَعَكُمْ لَئِنْ اَقَمْتُمُ
الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُل۪ي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ
وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ

سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ
ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

MEÂLİ :

12— And olsun ki Allah İsrâiloğullarından kesin bir söz almıştı; onların oniki tane ileri gelen söz sahiplerini görevlendirip göndermiştik. Allah onlara, «eğer namaz kılar, zekât verir, peygamberlerime inanır da kendilerine yeterince yardım ederseniz ve Allah'a faizsiz ödünç verirseniz, and olsun ki ben sizinle beraberim; kusur ve günahlarınızı elbette bağışlarım ve altlarından ırmaklar akan cennetlere sizi yerleştiririm.» demişti. Bu kesin sözden sonra sizden kim nankörlük edip inkâra saparsa, gerçekten o düz ve doğru yoldan sapmış olur.

13— Verdikleri kesin sözü bozmaları sebebiyle onları lânetledik, kalblerini de kaskatı yaptık. Kelimeleri (asıl konuldukları) yerlerinden oynatıp değiştirirler; uyarıldıkları hususlardan nasîplerini unuttular. İçlerinden pek azı müstesnâ, onlardan sürekli olarak hâinlik görürsün. (Bununla beraber) sen onları affet ve (geçmiş kusurlarından) geç. Şüphesiz ki Allah iyilikte bulunan yararlı kişileri sever.

UYARI

Âyette, Muhammed (A.S.) ümmetine uyarı var. Musâ Peygambere ve getirdiği Tevrat'ın hükümlerine uyacaklarına dair kesin söz verdikleri halde yan çizen, verdikleri sözü yerine getirmeyip ahde vefasızlığın kötü örneklerini peşpeşe ortaya koyan İsrâiloğulları lânetlenmiştir.

Hazret-i Muhammed'e (A.S.) ve Kur'ân'a inanıp bağlandıktan ve bağlanıp açık veya zımnen söz verdikten sonra yan çizmenin, ahde vefasızlığın cezasız kalmıyacağı hatırlatılıyor.

TARİHÎ YÖNÜ

Fir'avn ordusuyla birlikte yok olduktan sonra Allah Beytü'l-Makdis'e hicret etmeleri için İsrâiloğulları'na emretti. O sırada Kudüs'te zorbalıklarıyla ün yapan Kenanîler bulunuyordu. İsrâiloğulları bu yüzden oraya girmeğe, daha doğrusu hicret etmeğe pek cesaret edemiyorlardı. Cenâb-ı Hak, Musâ Peygamber vasıtasıyla onlara şu vaadde bulunmuştu: «Ben orayı size vatan ve hicret yurdu seçtim; gidiniz zorbalarla savaşınız; ben elbette sizin yardımcınızım.»

Musâ Peygamber bu emir üzerine her boydan bir baş temsilci yani nakîb seçti. Böylece 12 temsilci bir araya getirilerek, Tevrat'a bağlı kalacaklarına, zorba ve mütecaviz Kenanîlerle savaşacaklarına dair kendilerinden kesin ve sağlam söz alındı.

Baş temsilci ve söz sahipleri önce durumu yakından görüp bazı bilgiler elde etmek için Kudüs'e yaklaştılar, durumu gözden geçirdiler. Kenanîlerin güçlü bir orduya sahip bulunduklarını öğrenince moralleri bozuldu ve dönüp herbiri kendi boyuna savaşamıyacaklarını söylediler. Halbuki böyle yapmıyacaklarına dair Musâ Peygamber kendilerinden kesin söz almıştı. Ancak iki nakîb (söz sahibi temsilci) müstesnâ, diğerleri geri döndü. İki baş temsilci ise, kendi boylarıyla anlaşıp savaşa karar verdiler.

Tevrat'da bu husus şöyle belirtilmiştir :

«Ve sizinle beraber her sıbttan birer adam olacak; her biri kendi ataları evinin başı olacaktır. Ve sizinle beraber duracak adamların adları şunlardır......»

Sonra böylece Tevrat'da sıbt başkanlarının adları sayılır. Leviliier geri hizmete ayrılır. Düşman ile savaşacak olanların 20 yaşından yukarı olmak üzere 603.550 kişi olduğu belirtilir. (1)

---

(1) Tevrat/Sayılar : 5-15

Kur'ân'da bu olay özetlenip en önemli ve ibretli yanlarına parmak basılıyor; İsrâiloğulları'na pek güvenilemiyeceğine dikkatler çekilip bir takım misaller veriliyor. Kendi kumandan ve Peygamberlerine itaat etmiyen, verdikleri sözü yerine getirmiyen, Allah emrettiği halde Kenanîlerden korkup ülkelerini düşman elinden kurtarmaya cesaret edemiyen bu insanlarla ilişkilerde ona göre bir yol ve yöntem, bir politika ve bir strateji uygulanması emrediliyor.

ALLAH'IN EMRETTİĞİ BEŞ ÖNEMLİ HUSUS

(لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ) **«Eğer namaz kılar, zekât verir......»**

İsrâiloğulları ahde vefasızlığın kötü örneğini ortaya koyduktan ve bu yüzden lânetlendikten sonra, çoğu pişmanlık duydu veya duyar gibi oldu. Cenâb-ı Hak, onları ikinci bir denemeye tabi' tutarak şu beş hususun hakkiyle yerine getirilmesini emretti. İtaat ederlerse kendilerini affedeceğini haber verdi. Aslında o beş şey Tevrat'da birkaç kez tekrarlanan emirler arasında bulunuyor. Sonunda İsrâiloğulları'nın çoğunun bu emirlere de uymadıkları anlaşılıyor. Tevrat'da bu hususa, -kelimelerin çoğu değiştirilmesine rağmen- değinilerek, Musâ Peygamberin ölümünden birkaç gün önce bu üzüntüsünü dile getirdiği, Allah emrettiği halde Kudüs'ü ele geçiremedikleri, çoğunun bu emre kayıtsız kaldığı anlatılıyor. Son olarak o günleri ve Allah'ın emirlerini unutmasınlar diye Musa Peygamber çok anlamlı ve duyarlı bir ilâhî hazırlayıp İsrâiloğulları'na okuyor.

Nitekim Musâ Peygamberden sonra büsbütün dağılıp kendilerini maddeye veren ve âhiret havasından uzaklaşan İsrâiloğulları Allah'ın gazabına çarpılıyor. Tevrat'da bu husus şu sözlerle anlatılmıştır :

«Onlara ettiğim ahdimi bozacaklar. Ve o gün onlara karşı öfkem alevlenecek ve onları bırakacağım ve onlardan yüzümü saklıyacağım ve onlar yenilip bitecekler ve onlara çok kötülükler ve sıkıntılar erecek ve o gün diyecekler: Aramızda Allahımız olmadığı için değil midir ki bize bu kötülükler erdiler?» (1)

İsrâiloğulları'na yerine getirilmesi emredilen beş husus :

1. Namazı aksatmadan kılmak,

2. Zekâtı gerektiği gibi vermek,

3-4. Bütün peygamberlere inanıp hayatta olanlarına uyup yardımcı olmak,

(1) Tevrat/Tesniye : 31/15 - 19

5. Faizsiz ödünç vermek ve bunun karşılığını yalnız Allah'tan beklemek..

Yapılan ciddi araştırmalara göre, İsrâiloğulları bu emirlere kısmen uyduktan bir süre sonra hiçbirine bağlı kalmamışlar, diğer emirlerle birlikte bunları da unutmuşlardır. Tevrat'ın Tesniye bölümünde buna çok geniş yer verilmiştir. Böylece doğru yol karşılarına konulmuşken ondan sapmışlar. Allah da onları lânetleyip-ilâhî sünneti gereği-kalblerini kaskatı yapmıştır.

Görülüyor ki, ferdin içini temizleyip toplum hayatında sosyal adâleti gerçekleştiren, sınıf farkını kaldırıp peygamber sünnetinde birleşip kardeş olmayı gerçekleştiren namaz ve zekât gibi iki önemli ibâdet diğer ümmetlere de farz kılınmış; toplumun belli bir kesimini sömürüp cılızlaştıran fâiz yasaklanmış; peygamber sünnetindeki feyizli hayatın lüzumu belirtilmiştir.

Bugün de ayni emirler Kur'ân'da yer almakta ve mü'minlerden bu farzların yerine getirilmesi kesinlikle istenmektedir. Aksine bir yol tutanlara, İsrâiloğulları'nın akibeti hatırlatılmakta ve böylece gereken ilâhî uyarı yapılmaktadır

Günümüzde fertlerin ömür ve kazançlarında bir bereketsizlik, âile yuvalarında sürekli huzursuzluk, toplum yapısında güvensizlik varsa, bunun sebebini dine, dinî emirlere kayıtsız kalmamızda; namaz ve zekât gibi, biri ferdi erdemli düzeye getiren, diğeri topluma yön verip dengeyi sağlayan iki önemli ibâdetin terkinde ve faiz ile maddeciliğin bütün hızıyla toplumu kemirmesinde aramamız gerekir.

TEVRAT'TAKİ KELİMELERİN YERLERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

(يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) «Kelimeleri (asıl konuldukları) yerlerinden oynatıp değiştirirler...»

Daha önce de bu konuya Nisâ Sûresinde değinilmiş, gerekli açıklamada bulunulmuş ve az da olsa -bilgi mahiyetinde- bir malzeme sunulmuştu. Mâide Sûresinde ise, iki ayrı yerde ayni konuya yer verilmektedir. Gerçi tekrar, hem konunun önemine dikkatleri çekmek, hem idrâkimizi uyanık tutmak amacına yöneliktir. Ama bunun da ötesinde, her tekrar bize yeni bir malzeme sunmakta, yeni bir ufuk açıp ayrı bir hususu hatırlatmaktadır.

Nisâ Sûresinde, Yahudîlerden bir kısmının, daha doğrusu Tevrat'la

meşgul bulunan din adamlarının, Hazret-i Muhammed'in (A.S.) peygamberlik göreviyle ortaya çıkmasına dayanamıyarak Tevrat'taki bazı belgelerin delâlet ettiği mânayı değiştirmek maksadiyle kelimelerin konulduğu yerleri değiştirdikleri açıklanıyor. Çünkü sırası geldikçe inen Kur'ân âyetleri, Tevrat'taki belgeleri hatırlatıyor ve tashîh ediyordu. Yahudî ilim adamları bilhassa son peygamberle ilgili birkaç belgeyi önemli biçimde, -kelimelerin yerlerini değiştirerek- aslından uzaklaştırdılar. Hz. Muhammed'in (A.S.) dâvasını çürütmeyi, doğruyu söylemediğini ortaya koymayı amaçlıyorlardı. Ayni zamanda Peygamberimizden işittikleri sözleri de değiştirerek etrafa yaymaya çalışıyorlardı. **«Yahudîlerden bir kısmı, kelimeleri konulduğu yerden değiştirirler; dillerini eğip bükerek dine de saldırarak..» (1)** meâlindeki âyet bilhassa belirttiğimiz hususlara işâret etmektedir.

Mâide Sûresindeki iki âyetten birincisi, -ki konumuzu oluşturuyor- İsrâiloğulları'nın Musâ Peygamberin ölümünden sonra Allah'ı unutup kendi zevklerinden yana Tevrat'ta bir takım değişiklikler yaptıklarını haber veriyor.

Nitekim Tevrat'da Musâ Peygambere gelen son ilâhî haberde bu husus şöyle açıklanıyor :

«Rab, Musâ'ya dedi : İşte öleceğin günlerin yaklaşıyor. Rab Musâ'ya dedi: İşte sen atalarınla (ölüp) uyuyacaksın ve bu kavm (İsrâiloğulları) kalkacak aralarında bulunmak üzere gitmekte oldukları diyarın yalancı ilâhlarına uyup zinâ edecekler ve beni bırakacaklar ve onlarla ettiğim ahdi bozacaklar.» (2)

Mâide Sûresindeki ikinci âyette : **«Kelimeleri, yerlerine konulduktan sonra değiştirirler..»** buyurulması, Allah tarafından bir hüküm ifade etmek üzere indirilen sözlerin sonradan değiştirildiğini hatırlatıyor. Nitekim zinâ cezasıyla ilgili belgeyi kendi iddialarına göre değiştirmeye kalkışmaları bunun örneklerinden biridir.

Bakara Sûresi 75. âyetle de onların bu tür aşırılıkları açıklanarak, Kur'ân'ı indirildiği şekilde aynen korumamız için işaretlerde bulunulur.

SON DİNİN YÜCELİĞİNİ GÖSTERMEK

(فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) **«Sen onları affet (geçmiş kusurlarından) geç. Şüphesiz ki, Allah iyilikte bulunan yararlı kişileri**

---

(1) Nisâ Sûresi : 16

(2) Tevrat-Tesniye : 31/14

sever.»

İslâm tek kelimeyle Cenâb-ı Hakk'a teslimiyet, canlılara rahmet dinidir. Kötülüğe kötülükle, düşmanlığa kin ve öfkeyle karşılık vermez. Cezâ son çaredir, bu dinde. Islâh yararlı olduğu sürece geçerlidir.

İlgili âyetin gerek iniş sebebinden, gerekse tefsîr ve yorumlarından anlıyoruz ki, Yahudîler birçok defa verdikleri sözü bozmuş; Hazret-i Muhammed'i (A.S.) öldürmeyi planlamış ve mü'minleri son dinden uzaklaştırma ve soğutma yollarını araştırmış, fiilî birçok teşebbüsleri ortaya çıkmış olmasına rağmen hep hoşgörü ile karşılık görmüşlerdir.

Tevrat'taki son peygamberi müjdeliyen belgelerdeki kelimelerin yerlerini değiştirmeleri ve bununla da yetinmiyerek Peygamberi öldürmeğe teşebbüs etmeleri kesinlikle bilindiği halde Allah onlar hakkında izlenecek politikayı, takip edilecek stratejiyi şöyle açıklamıştır: **«(Böyle de olsa) sen onları affet, (geçmiş kusurlarından) geç. Şüphesiz ki Allah iyilikte bulunan yararlı kişileri sever.»**

Bu metodun uygulanması, dine bir zarar dokunmadığı sürece geçerlidir. Son dinin yüceliği, Hz. Muhammed'in (A.S.) rahmet peygamberi olarak gönderilmesi; insanları kahretmek için değil, onları Allah'a kul olmanın şeref düzeyine eriştirmeyi amaçladığı içindir. Bu ancak sözü edilen davranışlarla anlaşılabilir. İslâm'da barış esastır, savaş ârızîdir. Bu bakımdan mecbur kalınmadıkça savaşa gidilmez. Kılıç son çaredir, onun hakemliğine başvurulur.

Son dinin cihan dini olduğunu göstermek, daha çok ona inanıp gönül verenlerin ilmi, irfanı ve peygamber sünnetine uygun bir hayat sürmeleriyle mümkündür. Peygamber ilmine vâris bulunan ilim adamlarının en önemli ve başta gelen görev ve hizmeti budur..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yahudîlerin kin ve ihtirasları uğruna Tevrat'a sırt çevirdikleri, dünyevî saltanatlarına engel kabul ettikleri İslâm'a karşı kin besledikleri, Hz. Muhammed'in vücudunu ortadan kaldırmak için birçok kere su-i kast teşebbüslerinde bulundukları açıklandı. Amaçlarına erişebilmek için kutsal kitap Tevrat'taki bazı kelimelerin yerlerini değiştirdikleri, bu yüzden verdikleri sözü hiç bir zaman yerine getirmedikleri, ahde vefasızlığın nice örneklerini ortaya koydukları belirtildi.

Onların bu yanlış tutumunun kendilerine dünyada da, âhirette de çok pahalıya mal olduğu hatırlatılarak son dine uyan mü'minler uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Hıristiyanların da aşırı tutucu olmaları nedeniyle hakikati göremiyecek kadar katılaştıkları hatırlatılıyor. İncil'in birkaç yerinde -az değişikliğe uğratılmasına rağmen- Hazreti Muhammed'in (A.S.) geleceğinden bahsedildiği ve onların da bunu sabırsızlıkla bekledikleri ve herkesten ziyade o rahmetten paylarını almaları gerektiği halde, sözlerinde durmadıkları açıklanıyor. Son dine karşı besledikleri kin ve nefretin onları İsâ Peygamberi ilâhlaştırmaya kadar sürüklediği, çok duyarlı biçimde anlatılıyor. Ayni hataya mü'minlerin düşmemesi için gereken bütün uyarılar yapılıyor.



وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا
حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا
كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ
قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ
﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

بِاِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ
الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا
وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

MEÂLİ :

14— Biz Nasrânîyız diyenlerden de kesin söz aldık. (Ne yazık ki) onlar da uyarıldıkları hususlardan nasîplerini unuttular. Bu yüzden aralarına kıyâmet gününe kadar düşmanlık, kin ve nefret sokup bulaştırdık.

Allah, onlara neler işlediklerini, ne sanatlar kurduklarını haber verecektir.

15— Ey Kitap Ehli! Kitabınızdan gizlediğiniz birçok şeyi size açıklayan ve birçoğunu da (açıklamaya gerek görmeyip) geçen Resûlümüz size gelmiştir. Şüphesiz ki size Allah'tan bir nûr ve çok açık bir kitap da geldi.

16— Allah kendi hoşnutluğuna uyanları selâmet yollarına eriştirir; kendi izniyle onları karanlıklardan çıkarıp aydınlığa ulaştırır ve doğru bir yola koyar.

17— «Allah, Meryem oğlu Mesîh'in kendisidir» diyenler, and olsunki kâfir olmuşlardır. De ki : Eğer Allah Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündeki her şeyi yok etmeyi dilese, Allah'ın (bu irâdesin)den bir şey kurtarmaya (onu durdurmaya) kim sâhip olabilir?

Göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

HIRİSTİYANLARIN DA VERDİKLERİ SÖZÜ BOZMASI

(فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ) «Onlar da uyarıldıkları hususlardan nasîplerini unuttular.»

Biz Nasranîyiz diye iddiada bulunanlar da verdikleri sözlerine bağlı kalmamışlar, ahde vefanın kötü örneklerini ortaya koymuşlardır. İsâ Peygamberden sonra ona ve getirdiği İncil'e inanıp İncil'in haber verdiği son peygamberi, İncil'in değişik tabiriyle Hakikat Nurunu ve Teselliciyi bekledikleri halde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gönderilince ona karşı kinle, nefretle çıktılar ve bununla da yetinmiyerek İncil'de geçen «Ahmed», «Muhammed» anlamına gelen «Faraklit» ismini «Beklenilen Aziz», «Tesellici» ve «Hakikat Nuru» gibi tabirlerle çevirisini yapıp daha çok kendilerine göre «Mehdî» anlamına gelen bir aziz ile yorumladılar. Böylece İsâ tarafından kendilerine hatırlatılan ve İncil'de yerini alan son Peygamberden paylarını almadılar; verdikleri sözü yerine getirmediler; İsâ Peygambere ve İncil'e bağlı kalmıyarak sadakat ve bağlılık sınırını aştılar.

Daha önce de kısaca belirttiğimiz gibi, İncil'de geçen müjde anlamındaki ilâhî haberleri -değişikliğe uğratılmış şekliyle- burada bir defa daha görmemizde yarar var :

İsâ Peygamber Diyor ki :

«Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de Babaya (Rabbime) yalvaracağım ve O size başkaca bir TESELLİCİ, Hakikat Ruhunu verecektir. Tâ ki, dâima sizinle beraber olsun.» (1)

«Size söyliyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Ama o Hakikat Ruhu gelince, size her hakikate yol gösterecek, zira kendiliğinden söylemiyecektir; fakat her ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni ta'zîz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir.» (2)

(1) Yuhanna: 14/15-16
(2) Yuhanna: 16/12-14

«Bağın sahibi geldiği zaman....»

«Bundan dolayı size derim, Allah'ın Melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verecektir ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır.» (1)

«Yahya da ele verildikten sonra, İsâ Allah'ın İncil'ini vâzederek, Galile'ye gelip dedi : Vakit tamam oldu ve Allah'ın melekûtu yakındır. Tövbe edin ve İncil'e imân eyleyin..» (2)

Bütün bu açık belgelerde bazı kelime değişikliği, çeviri hatası yapılmış ve «Ahmed» ismi yerine başka sıfatlar konulmuştur.

Hıristiyanlar İncil'e imân ettiklerini iddia etmekle beraber, ne yazık ki onun emir ve haberlerine uymadılar. Son peygamber ve Onun getirdiği son dinden (Allah'ın Melekût'undan) nasîplerini almayı unuttular. Aşırı tutucularla diğerleri kendi anlayışlarına göre birçok İncil'ler meydana getirip yeni yeni mezhepler kurdular. Bu yüzden birbirlerine düşüp düşman oldular. Ayni düşmanlık biraz daha katı biçimde Yahudîlerle Hıristiyanlar arasında baş gösterdi ve kıyâmete kadar da sürüp gidecektir. Ancak İslâm'ın sulh ve selâmet çatısı altında toplandıkları takdirde bu düşmanlık kalkabilir.

YAHUDÎDE TİCARET, HIRİSTİYANDA SAN'AT

(وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ) **«Allah onlara neler işlediklerini, ne sanatlar kurduklarını haber verecektir.»**

Kur'ân, ilgili âyetlerle, Yahudî ve Hıristiyanların verdikleri kesin sözü bozmalarının ve hakka yan çizmelerinin, mukaddes kitaplarda bazı değişiklikler yapmalarının bir diğer sebebini açıklıyor :

Yahudîler daha çok dünya saltanatına ve paraya bağlı kaldıkları için ağırlıklarını ticarete vermiş ve bütün yetenek ve dehalarını bu konuda kullanarak kendilerini dünya ekonomisinde söz sahibi olma düzeyine getirmiş, ithalat ve ihracatın önemli bir bölümünü ellerinde tutmayı başarmışlardır. Maddî güç ve imkânlar onlara mânevî gücün asıl değer ve ölçüsünü kaybettirmekle kalmamış, son dine ve son peygambere karşı düşmanlık duygusunu geliştirmiştir. Bu yüzden Tevrat'ta kelimelerin konuldukları yerlerini değiştirmekten, recim âyetini inkâr etmekten bile kaçın-

(1) Matta : 21/43-45
(2) Markos : 1/14-15

mamışlardır. O kadar ki para ve servet onların tek dayanağı ve umudu olarak ruhlarında yer etmiştir.

Hıristiyanlar ise, dar topraklar üzerinde çok çalışmak zorunda kalmış; kilisenin İncil'in prensipleri ve İsâ Peygamberin hoşgörüleri dışına çıkarak engizisyon mahkemeleri kurup hürriyetleri iyice kısması, gelişmeye yüz tutan ilmî buluşların karşısına çıkması sonucu bir patlamaya ve taassup çemberinin kırılmasına neden olmuştur. Böylece Hıristiyan halk kurtuluşu ilimde ve daha çok sanayi'de bulmuş, hızlı bir çalışma devresi açarak teknik alanda büyük mesafeler kat'etmesini başarmıştır.

Bunun tabii sonucu olarak din ve dindarlık onlar için fantezi olarak kalmış ve tek kurtuluş sanayi' mu'cizesinde aranmıştır.

Kur'ân ise, hakikî dindarlıktan ve gerçek imândan uzak ticaretin ve sanatın insanlığa dünyada da, âhirette de arzulanan saadeti getirmiyeceğini hatırlatıyor. Her iki milletin bu doğrultudan uzaklaşmalarının kendilerine çok pahalıya mal olduğuna ve olacağına işarette bulunuyor.

Dikkat edecek olursak, «YASNÂÛN» fiili getirilmiş de «YA'MELÛN» veya «YAFALÛN» denilmemiştir. Cenâb-ı Hak, dinden ve imândan uzak bir sanatın neler getireceğini ileride onlara bildireceğini Kur'ân vasıtasiyle haber veriyor. (1)

KUR'ÂN İNSAN RUHUNU AYDINLATIR

Kur'ân, insan ruhunun çok yönlü arzu ve temayüllerine cevap verecek, onun hareket sahasını açacak, ufkunu genişletecek, gücünü ortaya çıkaracak bilgilerle inmiştir. İlgili âyetlerle bu husus beş madde halinde özetlenerek inananlar aydınlatılmıştır:

1. Daha önceki kutsal kitapların önemli bölümlerini açıklaması.

Bunun hikmeti, insan aklını harekete geçirmek içindir. Okur-yazar olmayan bir kişinin cehalet bataklığında bir ömür tüketen kaba bir toplum içinden çıkıp önceki kitaplarda insan elinin dokunup değiştirdiği önemli maddeleri açıklaması ve daha mükemmel bir kitap getirmesi, üzerinde hassasiyetle durulacak bir konu değil midir? Onbeş asır geriye gidip o günkü sosyal yapıyı incelediğimizde karşımıza her türlü şüpheden uzak bir peygamber çıkması, tabii bir sonuç olarak belirlenir.

2. Allah'tan bir nûrun gelmesi..

İnsan ruhunun yüceliğiyle her bakımdan uyum sağlayan, geçmiş ve

(1) Bu konuda fazla bilgi için bak : Ra'd Sûresi Âyet : 31 Tefsîrine.

gelecek olaylardan haber veren ve verdiği hiçbir haberinde yanılmayan; hukuk, astronomi, tarih, jeoloji, biyoloji, tıp, anatomi, fizik ve benzeri ilmî konularda ana fikirler getiren ve ilim ilerledikçe onun ana fikirleriyle muvafakat halinde olduğu anlaşılan bir kitabın 1400 yıl önce en gelişmiş bir kafadan bile çıkmasının mümkün olmayacağı dikkate alınınca, insanın iç ve dış âlemlerini aydınlatan bu kitabın ancak Allah tarafından indirildiği kesinlik kazanır.

3. Allah'ın hoşnudluğuna erişmek istiyenleri selâmet yollarına eriştirmesi..

İmân ve irfan gözüyle okuyup her cümlesi üzerinde özellikle durarak ilâhî muradı anlamaya çalışan bir insanın Kur'ân'dan alacağı sayısız dersler, ibretler, öğütler ve bilgiler vardır. Bunlar yalnız aklı ve zekâyı geliştirmekle kalmaz, ayni zamanda ruh ve vicdanı harekete geçirip insanla Yaratan'ı arasındaki engellerin kalkmasını sağlar. Böylece selâmet yollarını bütün genişliğiyle insan idrâkine takdîm eder.

O nedenle son peygamberin bu kitapla yapmış olduğu en büyük inkılâbın nedeni daha iyi anlaşılır.

4. Karanlıklardan aydınlığa çıkarması..

İnsan için en büyük dayanak ve en yüksek güven kaynağı Allah'tır. En köklü umut ise, âhiret mutluluğudur. Kur'ân insanı daha çok bu iki temel itikat potasında eğitip şekillendirir. Kafa ve kalbleri umutsuzluk, yok olup belirsiz hale gelme karanlığından çıkarıp imân, ümit ve güvenin aydınlığına kavuşturur. Bir fâni için bundan daha anlamlı bir nîmet var mıdır?

5. Doğru yola eriştirmesi veya doğru yolu gösterip ona rehberlik yapması..

Kur'ân ruhlara seslenir, vicdanları harekete geçirir; insan muhayyilesini, görüş açısını, düşünce çemberini genişletir. Kafa ve kalbleri fizik âleminden zaman zaman çekip metafiziğe çevirir. Dünya ile âhiret, beden ile ruh arasında sağlam bir köprü oluşturur. Böylece insanı nefs bataklığından kurtarıp en doğru yola eriştirir.

Kur'ân'ın bu sıralaması ise, bize şu hikmeti yansıtmaktadır:

Allah rızasına erişmenin yolu, O'ndan gelen nûra kafa ve kalbimizi açık tutmamızla gerçekleşir. İlâhî rızaya erişmekle insan karanlıktan aydınlığa çıkmış olur. Aydınlık ise, insanın önündeki doğru yolu gösterir.

YAHUDÎ VE NASRÂNÎ DEYİMLERİ

Kur'ân, Kitap Ehli sayılan bu iki millet üzerinde sık sık durur. Geniş hareketli ve zikzaklı bir tarihe sahip olan ve İslâm'a karşı cephe alan iki ayrı milleti sık sık insaf ve iz'ana dâvet eder. O halde bu iki isim üzerinde az da olsa bir bilgi vermemizde yarar vardır:

Hz. İsâ (A.S.) NASIRA'da doğduğu ve oralı olduğu için Kur'ân'da bu peygambere uyanlara NASARÂ denilmektedir.

Hıristiyanlık ise, İbranice veya Yunanca olan KHRISTOS'dan gelme bir isimdir. Kur'ân'da geçen MESÎH buna karşılık kullanılmıştır. Hıristiyanlığı yayıp Roma İmparatorluğuna sokarak ümitlerin çok üstünde olumlu sonuçlar sağlayan AZİZ PAULOS'dur. Birçok mezheplere ayrılmakla beraber daha çok Hıristiyanlığı şu üç büyük mezhepte görmek ve tanımak mümkündür: Katolik, Ortodoks, Protestan..

Yahudilerle Hıristiyanlar arasında ciddi bir rekabet, tartışma ve sürtüşme bulunduğu gibi, bizzat sözü edilen üç mezhep arasında da aynı hava mevcuttur. Kur'ân özellikle bu noktaya dikkatleri çekmekte ve mü'minleri mezhep konusunda uyarmaktadır.

Yahudîlik, YAHUDA isminden alınmadır ve Yahuda ismine nisbet edilen din demektir. Yahuda aynı zamanda İsa Peygamberi düşmanlarına teslim eden havarinin adıdır.

Yahudîlerle Hıristiyanlar arasındaki düşmanlığın daha çok iki nedeni üzerinde durulur: Birincisi, Hıristiyanların iddiasına göre, İsâ Peygamberi Yahudîler öldürmüştür. İkincisi, bu yüzden Yahudî milleti Allah'ın lânetine çarpılmış ve bir cezâ olarak yurtlarını kaybederek dünyanın her tarafına yayılmışlar ve gittikleri her yerde huzursuzluğa sebep olmuşlardır.

«Bu yüzden aralarına kıyâmet gününe kadar düşmanlık, kin ve nefret sokup bulaştırdık..» meâlindeki âyetin bu düşmanlıktan söz ettiğini söyliyenler de var.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'a karşı -dinî buyruklara inanıp uyacaklarına dair- kesin söz verdikten sonra sözünde durmayan ve bu yüzden gerek kendi bünyelerinde, gerekse birinin diğerine karşı tutum ve anlayışında ardı-arkası kesilmiyen kin, nefret ve düşmanlıklara yol açan Yahudî ve Hıristiyanlar kınandı. Son dine uyan mü'minlere bu doğrultuda birkaç önemli misal verilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yine Yahudî ve Hıristiyanların Tanrı hakkındaki çok yanlış inançları ve sakat tutumları söz konusu ediliyor. Asırların geçmesiyle dinlerinde birçok değişikliklerin meydana geldiği, Tevrat ve İncil'in asıllarından uzaklaştırıldığı, bir takım yanlış itikatların doğduğu, peygamberlerin getirmiş olduğu ibâdetlerin ölçü ve anlamının unutulduğu, ilâhî ölçüde olmayan bir takım ibâdet şekillerinin ortaya çıkarıldığı hatırlatılıyor. Ve artık şirazesi kopan dinlerinin ilâhî sünnetten saptığına işâret edilerek yeni bir peygamberin lüzumu belirtiliyor. Kıyâmet günü, «bize müjdeci ve uyarıcı gelmedi» diye itirazda bulunmamaları için son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) gönderilmesinin gereği üzerinde duruluyor.

——oOo——

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ
رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَٓاءَنَا
مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

MEÂLİ :

18— Yahudî ve Hıristiyanlar, «Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz» dediler. De ki: Öyle ise neden Allah günahlarınız sebebiyle size azâb ediyor? Doğrusu siz Onun yarattıklarından bir beşersiniz. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azâb eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin mülkü Allah'ındır; dönüş de O'nadır.

19— Ey Kitap Ehli! Peygamberlerin ardı-arkası kesildiği bir zamanda, «Bize (saadeti va'deden) bir müjdeci, (saptığımız yolun felâkete uzandığını haber veren) bir uyarıcı gelmedi» demiyesiniz diye size (doğruyu, güzeli, iyiyi ve her yönüyle hakkı) açıklayan Resûlümüz gelmiştir.

Şüphe yok ki, size hem müjdeci, hem uyarıcı gelmiştir. Allah'ın her şeye kudreti yeter.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Yahudîlerden bir grup Resûlüllah (A.S.) Efendimize geldi. Kısa bir konuşmadan sonra Allah Resûlü, görevi gereği onları Allah'ın son dinine dâvet edip Allah'ın azâbına karşı uyardı. Bunun üzerine onlar: «Ey Muhammed! bizi korkutmaya çalışma, çünkü biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz» diye karşılık verdiler.» Yukarıdaki âyetler onların bu iddiasını reddeder anlamda indi. (1)

Müfessir Süddî diyor ki :

Yahudîlerin bu konudaki iddiası şöyle olmuştur : «Allah, İsrâil'e vahyetti ki, ben senin evlâdından hayli kimseleri cehenneme sokacağım, ama onlar ateşte sadece kırk gün kalıp temizlendikten, hatâları giderildikten sonra şöyle bir sese muhatab olurlar: «İsrâiloğulları'ndan sünnetli olan herkes cehennemden çıksın!.» Bunun üzerine cehennemde kırk gününü dolduran bütün İsrâiloğulları çıkıp cennete girer.»

«Hıristiyanlara gelince, onlar da kendilerini Allah'ın en sevgili kulları ve yakınları sayar, İsâ'nın da Allah'ın oğlu olduğunu iddia ederler.»

Bunların Tevhîd Akidesine ters düşen inançlarını reddetmek üzere yukarıdaki âyetler indi. (2)

(1) İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr - Kurtubî
(2) » » »

İLGİLİ HADİSLER

Hz. Enes (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yanında birkaç sahabi bulunduğu halde bir köyün önünden geçerken, küçük çocuğunun emekliyerek yola girdiğini ve bir kafilenin de köye doğru geldiğini gören anne, heyecan ve telaşla koştu, «çocuğum çiğnenecek» diye feryad etti. Bunun üzerine Ashabdan biri, «Ya Resûlellah! bu anne çocuğunu ateşe atar mı?» diye sorunca, Allah Resûlü, **«Hayır vallahi.. Allah da sevdiğini ateşe atmaz»** diye cevap verdi.» (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu :

«Ben herkesten daha çok Meryem'in oğluna yakınım. Çünkü benimle onun arasında peygamber yoktur.» (2)

FETRET DEVRİ

(يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ) **«Ey Kitap ehli! Peygamberlerin ardı-arkası kesildiği bir zamanda......»**

Fetret : Genellikle iki peygamber veya iki hükümdar arasında geçen zaman içinde başka bir peygamberin veya hükümdarın çıkmaması, bunların arkasının kesilmesi anlamında kullanılan bir deyimdir.

Kök mâna olarak : durmak, sakinleşmek, kesilmek, kopmak demektir. Çalıştığı işe ciddi olarak sarılmayı bırakan kimseye FETERE AN AMELİHİ denilir. Suyun sıcaklığı giderilip soğumaya başlayınca FETERE'L-MÂU denir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizle İsâ Peygamber arasındaki süre, diğer bir tabirle ikisi arasındaki fetret süresi, beş asrı aşkındır. Ancak bu süre içinde başka peygamberlerin gönderilip gönderilmediği hakkında farklı rivâyetler ve görüşler meydana çıkmıştır:

a) İbn Abbas'a (R.A.) göre, bu süre 569 yıldır. Ancak ara yerde dört peygamber gönderilmiştir. Yâsîn Sûresinde bunlardan üçüne işâret edilmiştir : **«Onlara, elçiler gönderilen kasaba halkını anlat, misal olarak ver: Hani o kasabaya iki elçi göndermiştik de onları yalanlamışlardı; bu yüz-**

(1) Ahmed bin Hanbel : Enes bin Mâlik (R.A.)den
(2) Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

den o ikisini bir üçüncü elçiyle desteklemiştik.»

«Dördüncüsünün kim olduğunu bilmiyorum..» demiştir.

İbn Cevzî de bu rivâyeti uygun bulmuştur. Yine İbn Abbas'a göre, İsâ Peygamberden sonra gönderilen bu dört peygamber, ilk 134 yıl içinde gelip geçmiş, ondan sonra fetret devri başlamıştır. (1)

b) Ebu Süleyman ed-Dımeşkî'ye göre, dördüncü peygamber Halid bin Sinan'dır ki Resûlüllah onun hakkında, **«Kavminin zayi' edip yitirdiği peygamber»** diye bahsetmiştir. (2)

c) İmam Kurtubî'ye göre, kasaba halkına gönderilen üçüncü elçi, Havarîlerden Şem'un adında bir zattır. Buna peygamber diyenler de olmuştur. Fetret devri ise, bunlardan sonra başlar ve 434 yıl sürer. (3)

d) Kelbî'ye göre, İsâ Peygamberle Resûlüllah Muhammed (A.S.) arasında dört peygamber gelip geçmiştir. Onlardan biri Araptır ve Beni Abs kabilesinden Halid bin Sinan adında bir zattır.

Bütün bu ve benzeri rivâyetlerle Buharî'nin Ebû Hüreyre (R.A.)den rivâyet ettiği hadîs arasını bağdaştırmak gerekir. Hadîs haber-i vahitle (tek kanaldan) da gelse sahihtir. O halde Ashab ve Tabiîn'den ve diğer ilim adamlarından bir kısmının bu konuda MURSEL kelimesine bakarak Antakya'ya gönderilen iki elçi veya misyoneri peygamber sandıkları anlaşılıyor. Çünkü MURSEL, yazılı veya şifâi bir haber götürmekle görevli olan elçiye denildiği gibi, Allah tarafından ilâhî buyrukları insanlara ulaştırmakla görevlendirilen peygambere de denir. Nitekim Râğıb el-Asbahanî el-Müfredat'ında, birinci mânayla «söz ve mektup taşımakla görevli kimse hakkında da kullanılır» demiştir.

Kaldı ki Ashab ve Tabiîn'den bu hususta yapılan rivâyetlerin sıhhat derecesi üzerinde durulmaya değer bir konudur. Hadîsin rical ve senedi belli olduğu halde bu rivâyetlerin çoğunun senedinin kopmadan Ashab'a kadar uzandığını tesbit etmek hayli zordur.

O halde gönderilen üç kişinin dinî misyoner olduklarını söylemek daha sıhhatli olsa gerek.

NEDEN FETRET DEVRİ?

İsâ Peygamberden altı asır gibi uzun bir zaman geçtikten ve pey-

(1) Kurtubî : 6/122. Lübab : 1/443

(2) Ebû Süleyman'ın naklettiği hadîsin senedini tesbit etmek mümkün olmamıştır.

(3) Tefsîr-i Kurtubî : 6/122

gamberlerin ardı-arkası kesildikten sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimizin gönderilmesindeki hikmetleri ve bu gecikmenin nedenlerini şöyle özetliyebiliriz :

1. Yahudîlerle Hıristiyanlar arasında ciddi bir sürtüşmenin başlaması; Tevrat'ın Musâ Peygambere inen ilk Levhalardan istinsah edilmemesi asıl metinlerin Babil esaretinde kaybolması, bu yüzden hafızalarda kalanların ve bir de dağınık biçimde şurada burada yazılı bulunan parçaların biraraya getirilerek yazılması; bunun tabii sonucu olarak farklı hükümlerin, yanlış belgelerin yer alması,

2. Musâ Şeriatının unutulmaya yüztutması, ahkâmda bir takım kişisel görüş ve ictihatlarla değişikliklerin yapılması,

3. Hakla bâtılın, helâl ile haramın, doğru ile eğrinin birbirine karışıp ayırdedilemez duruma gelmesi,

4. İbâdetin asıl ölçü ve anlamının zamanla unutulması, bu hususta Tevrat ve İncil'de açıklayıcı belgelerin zayi' edilmesi,

5. İncillerin çoğalması, üç yüzün üstünde değişik İncil nushalarının tam bir tutarsızlık içinde ortaya çıkması,

6. Kilisenin kendi anlayışına göre ibâdet şekli uydurması, namaz ve zekât gibi farz ibâdetler yerine insan kafasından çıkan başka ibâdet şekillerinin uygulanması,

7. Dinî otoritenin zayıflaması, Hıristiyan din adamlarının Allah adına günahları affetme yetkisini ihdas etmeleri, kiliseye ters düşen insanları aforoz etmeleri,

8. Putperestliğin yeniden hortlaması, dinin aslından uzaklaşıp şahısların ilâhlaştırılması, Üzeyir ve İsâ Peygamber için «Allah'ın oğulları» denilmesi, Allah'ın millî ilâh kabul olunması, âlemlerin, yani bütün milletlerin Rabbisi bulunduğunun unutturulması bu cümledendir.

Ayrıca :

Dünya nüfusunun çoğalması ve özellikle Asya kıtasında, daha çok Mezopotamya'da çeşitli medeniyetlerin el değiştirmesi, ticarî hareketin hızla yaygınlaşması; Pers ve Roma İmparatorluklarının yüzyıllara dayanan medeniyet ve âdetlerinin etrafa yayılıp halkı geniş çapta tesir altına alması,

Haberleşme imkânlarının ticarî kervanlarla ve özel ulaklarla daha uzaklara götürülmesi,

Güçlü millet ve kabilelerin güçsüzleri bir bir ezip sömürmesi; canlara

can, kalblere imân, ruhlara ilâhî ışık katacak büyük bir kurtarıcının, karşısında durulmaz bir mürşidin gelmesini dâvet ediyordu. O halde böylesine bir ihtiyaç ortaya çıkmadan peygamber göndermenin fazla tesiri olmayacağı tabiidir. Kaldı ki, artık bir millete değil, bütün insanlara gönderilecek olan peygamberin gönderilebilmesi için en azından belirtilen şartların gerçekleşmesi gereklidir. Ayrıca putperestliğin iyice hortlayıp Hakk'a şiddetle karşı koyacak düzeye gelmesi de lâzımdır. Aksi halde gönderilen son din doğduğu gibi ölmeye mahkûm olur, son peygamber sesini duyuramadan sahneden ayrılmak zorunda kalırdı.

İşte ortamı hazırlayan bütün bu sebep ve hikmetlerin çıkması için 5-6 asır geçmesi lüzumu ortaya çıkmıştır. Hazret-i Muhammed'in (A.S.) fetret devrinden sonra gönderilmesinin bir kısım sebep ve hikmetleri bunlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm öncesi semavî dinlerin Tevhîd Akidesinden nasıl saptıkları, peygamberlerini nasıl ilâhlaştırdıkları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'nın Musa Peygamberin emirlerine karşı tutum ve tavırları üzerinde duruluyor. Kölelikten kendilerini kurtaran ve Allah'ın va'dettiği Mukaddes Yere yerleştirmeği plânlıyan o büyük peygamberi bu konuda yalnız bıraktıkları hatırlatılıyor. Cihat ruhunu kaybeden bir milletin huzur ve saadet yüzü göremiyeceklerine dikkatler çekiliyor.



İÇİNDEKİLER

(Önemli konular fihristi)

——oOo——

İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

4. cild

ANADOLU
YAYINLARI

ANADOLU YAYINLARI NO. 2

Genel Dağıtım



Basım Yayın Koll. Şti.
853 Sok. No: 42 Konak - İzmir
Tel: 255983

Dizgi	: Öğrenci Matbaası	İZMİR
Filim	: İrfan Klişe	İZMİR
Baskı	: Alemdar Ofset 1986	İSTANBUL
Cilt	: Savaş Ciltevi	İSTANBUL

بسم الله الرحمن الرحيم

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فٖيكُمْ اَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ
مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمٖينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّتٖى كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ
فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرٖينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّ فٖيهَا قَوْمًا جَبَّارٖينَ
وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذٖينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ
غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿٢٣﴾
قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَٓا اَبَدًا مَا دَامُوا فٖيهَا فَاذْهَبْ
اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَٓا اِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنّٖى
لَٓا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسٖى وَاَخٖى فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِقٖينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعٖينَ سَنَةً
يَتٖيهُونَ فِى الْاَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقٖينَ ﴿٢٦﴾

MEÂLİ :

20— Musa kendi kavmine bir ara şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın

size olan nîmetini hatırlayın; hani içinizden peygamberler çıkardı, sizi hükümdarlar (hür insanlar) yaptı ve milletlerden hiç birine vermediğini size verdi.

21— Ey kavmim! Allah'ın size yazıp takdîr ettiği Arz-ı Mukaddes (Kutsal yer)e girin; gerisin geri arkanıza dönmeyin, sonra zarara uğramış olarak dönersiniz.

22— Ey Musa, dediler; doğrusu orada çok zorba bir millet vardır; onlar oradan çıkmadıkça elbette biz girmiyeceğiz; eğer oradan çıkarlarsa, (o zaman) biz gerçekten girebiliriz.

23— (İlâhî buyruğa muhalefetten) korkup Allah'ın kendilerine (sağlam bir imân ve irfan) nîmetini sunduğu iki adam (çıkıp) dediler ki: Onların üzerine kapıdan giriş yapın; bir defa girdiniz mi, artık şüpheniz olmasın ki siz üstünsünüzdür. Eğer inanmış kişilerseniz, Allah'a güvenip dayanın.

24— Onlar (yine) ey Musa! dediler; o zorbalar orada oldukça biz kesinlikle giremeyiz. Sen Rabbinle git de ikiniz (onlarla) savaşın, biz burada otururuz.

25— Musa dedi ki: Ey Rabbim! ben ancak kendimle kardeşime sâhip bulunuyorum; artık bizimle Allah yolundan çıkıp yozan bu kavmin arasını ayır.

26— (Allah ona :) şüphesiz ki o kutsal yer onlara kırk yıl haram kılınmıştır. (Çöl) yerinde şaşkın perişan dolaşıp duracaklar. Sen artık Allah yolundan çıkan bir millet için tasalanma..

TARİHÎ YÖNÜ

(يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ) «Ey kavmim! Allah'ın size yazıp takdîr ettiği Arz-ı mukaddes (kutsal yer)e girin......»

Kur'ân ilgili âyetlerle, Musa Peygamberin mukaddes yere dönmeleri için İsrâiloğulları'nı harekete geçirmek istediğini, onları bu hususta tatmin edebilmek için de Allah'ın ötedenberi İsrâiloğulları'na sunduğu ve bundan sonra sunacağı, fakat diğer milletlere o ölçüde vermediği nîmetleri bir bir hatırlatmayı ve verilecek olanlarını müjdelemeyi uygun bir çare olarak ileri sürdüğünü açıklıyor. Her boydan seçilen ve sayıları on ikiyi bulan kabile başkanlarından söz sahiplerinin -iki tanesi müstesnâ olmak üzere- savaşa karar veremediklerine dokunularak nankörlüğün, ahde vefasızlığın kötü örneklerini ortaya koyduklarına dikkatleri çekiyor. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bir de Musa'yı yalnız bırakıp, «Sen ve Rabbin

gidip o zorbalarla savaşın..» diyerek Sünnetullah'ı hiç ama hiç bilmediklerine işârette bulunuyor ve o yüzden kırk yıl çölde şaşkın ve perişan dolaşıp aşağılanma cezâsını hak ettikleri belirtiliyor.

Tevrat'ta da bu konuya geniş yer verilmiş ve detaylı bilgi sunulmuştur. Önemli bölümleri naklederek son Kitab'ın Tevrat'ın değişmiyen kısımlarını tasdîk, değişen kısımlarını tashîh ettiğini okurlarımızın bilgisine sunuyoruz:

«Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: İsrâiloğulları'na vermekte olduğum KENÂN diyarını çaşıtlasınlar diye adamlar gönder. Her biri SIPTALARI arasında reis olarak, her atalar sıptı için bir adam göndereceksin. Musa, RABBİN emrine göre PARAN Çölünden onları gönderdi.»

«Gidenler kırk gün bittikten sonra memleketi çaşıtlamaktan döndüler......... ve anlatıp dediler: Bizi gönderdiğin diyara vardık ve gerçek süt ve bal akıyor ve onun meyvesi budur. Ancak memlekette oturan kavm kuvvetlidir ve şehirler istihkâmlı ve çok büyüktür, hem de orada ANAK Oğullarını gördük. Güney tarafından AMALEK oturuyor ve dağlıkta HİTTÎLER ve YEHUSÎLER ve AMORİLER oturuyorlar ve denizin yanında ERDEN (Ürdün) kıyısı boyunca KENÂNLILAR oturuyorlar.»

«Ve Kaleb Musa'nın önünde kavmi susturup dedi: Hemen çıkıp orayı ele geçirelim; çünkü buna her halde kudretimiz vardır. Fakat kendisiyle beraber çıkan adamlar dediler: O kavma karşı çıkmağa kudretimiz yoktur; çünkü onlar bizden kuvvetlidirler. Ve çaşıtlamış oldukları memleket hakkında İsrâiloğulları'na fena haber getirip dediler: Çaşıtlamak için içinden geçtiğimiz memleket, ahalisini yiyen bir memlekettir ve içinde gördüğümüz bütün halk uzun boylu adamlardır. Ve orada Nefilimden olan Anak oğullarını, Nefilimi gördük ve kendi gözümüzde biz çekirgeler gibi idik ve onların gözünde de öyle idik.» (1)

«Ve bütün cemaat seslerini yükseltip bağırdılar ve kavm o gece ağladı ve bütün İsrâiloğulları Musa'ya karşı ve Harun'a karşı söylendiler ve bütün cemaat onlara dediler: Keşke Mısır diyarında ölse idik! Yahut keşke bu çölde ölse idik! Ve kılıçla düşelim diye RAB niçin bizi bu diyara götürüyor? Kadınlarımız ve çocuklarımız ganimet olacaklar; Mısır'a dönmek bizim için daha iyi değil mi?»

«Ve birbirine dediler: Kendimize birini baş edelim ve Mısır'a dönelim. O zaman Musa ile Harun bütün İsrâiloğulları cemaatinin cumhuru önünde yüzüstü düştüler. Ve memleketi çaşıtlamış olanlardan NUN oğlu Yeşu'

(1) Tevrat: Sayılar : 13/1-30

ve YEFUNNE oğlu Kaleb esvaplarını yırttılar ve bütün İsrâiloğulları cemaatine söyleyip dediler: Çaşıtlamak için içinden geçtiğimiz memleket çok, çok iyi bir memlekettir. Eğer Rab bizden razı olursa, o zaman bizi o diyara getirecek ve onu bize verecektir; bir diyar ki süt ve bal akıyor. Ancak RABBE karşı isyân etmeyin ve siz o memleketin kavminden korkmayın..»

«Ve RAB Musa'ya dedi: Ne vakte kadar bu kavm beni hor görecek? Ve aralarında yapmış olduğum bütün alâmetlere rağmen ne vakte kadar bana imân etmiyecekler?» (1)

«Ve RAB, İsrâiloğulları'nın bana karşı olan söylenmelerini işittim. Onlara de: RAB diyor: Varlığım hakkı için, bana söylediğiniz gibi, gerçek size öyle edeceğim, leşleriniz bu çölde düşecek ve sizden bütün sayılanlar, sayınıza göre bana karşı söylenen yirmi yaşında ve ondan yukarı olanlar, gerçekten size, orada sizi oturtmağa yemin ettiğim diyara, YEFUNNE oğlu KALEB'den ve NUN oğlu YEŞU'dan başkası giremiyeceksiniz.

Fakat size gelince: sizin leşleriniz bu çölde düşecek ve çocuklarınız kırk yıl çölde çoban olacaklar ve leşleriniz çölde telef oluncaya kadar sizin sadakatsizliğinizi taşıyacaklar.» (2)

Kur'ân ve Tevrat'ın olayla ilgili açıklamaları dışında birçok efsaneler anlatılmış ve tefsîrlerimizden bir kısmı onlara yer vermiştir. O tür efsaneler temsîli de olsa anılmaya değmez. Hele Kur'ân ki sadece hakikatleri açıklayan bir ilâhî beyândır, onun açıklama ve yorumunda ancak gerçeklere yer vermemiz gerekmektedir. Aksi bir yol saygısızlık olur.

Biz konuyla ilgili belgeleri Tevrat'tan naklederken de sadece lüzumlu noktaları dikkate aldık. Tamamını nakletmeyi gereksiz gördük. Ancak şunu belirtelim ki, Tevrat'ta altı yedi sahifeyi kaplayan bir olay, Kur'ân'da birkaç cümleyle özetlenmiştir. O kadar ki, o birkaç cümleyle İsrâiloğulları'nın imân ve irfan derecesi, Allah ve Peygamber buyruklarına karşı saygı ve bağlılık ölçüleri, savaştan korktukları için savaştan daha beter bir hayata sürüklendikleri rahatlıkla anlatılmıştır. Şüphesiz ki bu da Kur'ân'ın az kelimeyle çok mâna ifade etme mu'cizelerinden biridir.

(1) Tevrat; Sayılar : 14/1-10
(2) » » : 14/26-32

SAVAŞMASINI BİLMİYEN BİR MİLLET SULH VE ESENLİK İÇİNDE YAŞIYAMAZ

(وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ) «Gerisin geri arkanıza dönmeyin; sonra zarara uğramış olarak dönersiniz.»

Musa Peygamber, Allah'ın va'dettiği mukaddes topraklar, Allah'a baş kaldırıp isyân halinde bulunan imânsız zorbaların elinden alındığı takdirde gerçek hürriyetin, bağımsızlığın, izzet ve şerefin başlayacağını, Mısır'da geçirilen kölelik ve aşağılanma devrinin biriktirdiği acıların unutulabileceğini, zaferin de ancak inananlardan yana tecelli edeceğini İsrailoğulları'na çok duyarlı bir ifadeyle anlattı. Sonra da daha nice peygamberler ve kudretli devlet adamlarının İsrailoğulları'ndan çıkacağını, peygamberlik gözleriyle tesbit edip onlara müjdelemişti. Fakat ne çare, durumu yerinde inceliyen ve Tevrat'ın tabiriyle zorbaların ülkesini çaşıtlıyanların on ikisinden onu, düşmanın çok kuvvetli olduğunu, kendilerinin onlar yanında çekirgeler gibi önemsiz ve güçsüz kaldıklarını abartarak söyleyince, bir anda İsrailoğulları'nın morali bozulmuş, zayıf olan imânları büsbütün zayıflıyarak aktivitesini kaybetmişti. Bu yüzden Mısır'dan çıktıklarına pişman olmuş, esareti, köleliği savaşa tercîh etmişlerdi. Çünkü onlara göre, hep hazıra konmalılar, hep ilâhî kudretten hiçbir emek ortaya koymadan yardım görmelilerdi. O kadar ki, Musa ve Harun Peygamberlere karşı saygısızlık gösterdiler ve onları bu yüce davâda yalnız bıraktılar. Böylece işin ciddiyetini ve ilâhî emrin amaç ve hikmetini kavrayamadılar veya kavramak istemediler. Düşünmediler ki savaşa cesaret etmiyen bir milletin sulh ve huzura, hürriyet ve bağımsızlığa kavuşması mümkün değildir. Kendilerini kölelik kaydından, daha doğrusu Fir'avn'a tapınma aşağılığından kurtarmak için ciddi mücadeleler veren Musa Peygamberin başarısının sağlam bir imâna bağlı bulunduğunu düşünemediler. Sünnetullah'a, milletlerin hayatıyla ilgili ilâhî kanunlara karşı geldiler ve yine ilk tokatı bu kanundan yediler. Kırk yıl çölde şaşkın perişan dolaştılar. Tevrat'ın deyimiyle leşleri çölde düşüp kaldı. Evlâtları, onların bu hatasının cezâsını çekti. Şerefle ölmesini bilmedikleri için zilletle can verdiler.

Kur'ân çok önceleri gelip geçen bu dramatik olayı neden sergilemiştir? Elbetteki boşuna değil, tarihî bir olayı gereksiz yere nakletmek Kur'ân'ın yüce hikmet ve metoduyla bağdaşamaz. O halde naklettiği özlü noktalarla son dine inananlara şerefli, hür ve müstakil yaşamak için müstesnâ bir metot sunmakta ve bunu beş madde halinde gözler önüne sermektedir:

1. İleride Allah'ın sunacağı göz ve gönül doldurucu nîmetlerini düşünerek, ciddi bir hazırlık devresine girilmesinin gereğini bilmek ve inanmak,

2. Allah'a imân edenleri kendi öz yurtlarından uzaklaştıran veya ezip pısırıklaştıranlara karşı bilinçli bir mücadele vermek için bir kadro oluşturmak ve günün şartlarına göre çok sistemli bir strateji uygulamak,

3. Yine günün şartlarına göre hareket edip zorbalardan yılmamak ve her türlü tedbire baş vurup insan gücünün ve irâdesinin ulaşabileceği en son noktaya ulaşmaya çalışmak ve sonra da Allah'a güvenip dayanmak,

4. Meseleyi sadece lidere bırakıp, «siz Allah ile dâvanızı olumlu sonuca eriştirmek için birleşip düşman ile savaşın» şeklinde düşünmenin başarısızlığın ilk ve son adımı olduğunu bilmek,

5. Büyük dâvaların büyük himmetler, üstün gayretler ve fedakârlıklar istediğini unutmamak; meseleye bu açıdan bakıp hizmete koyulmak.. Nitekim mü'minlerin on yıllık Medine dönemi böyle bir iman ve şuurla yoğrulup başarılarla dopdoludur. İstiklâl mücadelemiz ve Çanakkale zaferimiz de böyle bir imanın başardığı şeref tablolarıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap ehlinin İslâm'a karşı besledikleri kin ve haset açıklandı. Bu doğrultuda duygusal davranmanın onları küfre kadar sürüklediğine atıflar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle kıskançlık, haset ve kinin insanı su-i kast ve kardeş kanı akıtacak kadar şuursuz kıldığı belirtiliyor ve buna Âdem Peygamberin iki oğlu arasında geçen olay misal veriliyor.



وَاتْلُ

عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا
وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ
مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا اَنَا بِبَاسِطٍ
يَدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾
اِنِّي اُرِيدُ اَنْ تَبُوَاَ بِاِثْمِي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ
النَّارِ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ
قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ
غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْاَةَ
اَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتٰى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ
فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخِي فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

MEÂLİ :

27— Bir de onlara Âdem'in iki oğlunun haberini (aralarında geçen olayı) gerçek yönüyle anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen bu duruma öfkelenmiş:) And olsun ki seni öldüreceğim, demişti.

O da: Allah ancak muttakîler (Hakk'a saygılı olup kötülüklerden sakınanlar)dan kabul buyurur;

28— yemin ederim ki, beni öldürmek için elini uzatırsan, herhalde ben seni öldürmek için elimi uzatacak değilim; çünkü ben şüphe yok ki âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım, demişti.

29— Ben (bu durumda) isterim ki, benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip Cehennemliklerden olasın. İşte zâlimlerin cezâsı budur!

30— Kardeşini öldürmek için nefsi ona baş eğdirdi, o da tutup öldürdü ve zarara uğrayanlardan oldu.

31— Derken Allah ona kardeşinin cesedini nasıl örteceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Bunun üzerine) O, «yazıklar olsun bana, şu karga gibi olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi kaldım?» dedi. Bu sebeple ettiğine pişmanlık duyanlardan oldu.

İLGİLİ HADÎSLER

«İki Müslüman kılıçlarıyla yüzyüze gelip vuruşurlarsa, öldüren de, öldürülen de cehennemdedir.»

Bunun üzerine Ashab dedi ki:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bu katil, ya maktulün vebalı ne?

Cevap verdi:

— Çünkü o da arkadaşını öldürmeyi çok isterdi.. (1)

«Ne kadar bir kişi zulmen öldürülürse, mutlaka onun kanından ilk Âdem oğluna bir pay vardır. Çünkü adam öldürmenin yolunu ilk açan o olmuştur.» (2)

«Şüphesiz ki Allah, Âdem'in iki oğlunu misal olarak anlattı size; artık bundan hayırlı olanı alın, şer olanı bırakın..» (3)

PEYGAMBERİ TESELLİ

(وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ) «Bir de onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek yönüyle anlat...»

---

(1) Buharî - Nesâî/tahrîm: 29 - İbn Mâce/fiten : 11
(2) Buharî/cenâiz : 33 - Müslim/kasamet: 27 - Tirmizî/ilim: 14
(3) İbn Cerîr Taberî - Abdurrezzak : Ma'mer'den, o da el-Hasan'dan

İslâm'ın rahmet ve irfan güneşi doğup etrafı aydılatınca Yahudî ve Hıristiyanların eskiye aşırı bağlılık, yeniye karşı düşmanlık duygusu, fırtınadan kabarıp köpüren deniz dalgaları halini aldı. Her geçen gün, İslâm'ın tertemiz havası gönülleri serinletince, onların da kin ve hasedi artıyordu. Bu yüzden Yahudîler birkaç defa Peygamberin vücudunu ortadan kaldırmak için su-i kast plânları hazırladılar. Bunda başarılı olamayınca, İslâm'ı içinden yıkmayı düşünerek, Müslüman görünen münafıkları hazırlayıp görevlendirdiler.

Bütün bunlar, kin ve hasedin tabii ürünleri sayılabilir.

Allah Yahudî milletinin karakterini bir daha ana çizgileriyle belirttikten sonra, kin ve hasedin her devirde bir takım cinayet ve kötülüklere yol açtığını hatırlatarak Âdem'in iki oğlu arasında hasetten dolayı geçen elîm olayı —peygamber ve mü'minlere teselli anlamında— haber veriyor.

HÂBİL, KABİL OLAYININ AÇIKLAMASI

(إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا) **«Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti.»**

Başta İbn Abbas (R.A.) ile İbn Mes'ud (R.A.) olmak üzere Ashapdan birçoğuna göre, Âdem Peygamberin iki oğlu arasında geçen olay ve sebebi şöyledir:

Âdem Peygamber ilk insan olduğuna göre, neslin üreyip çoğalması için Allah tarafından evlenme hususunda bir kolaylık sağlanmıştı: Havva her batında biri erkek diğeri kız olmak üzere iki çocuk doğuruyordu. Birinci batındaki erkek, ikinci batındaki kızla, ikinci batındaki erkek birinci batındaki kızla evlenebiliyordu.

Âdem'in, biri Hâbil, diğeri Kabil adında iki oğlu dünyaya geldi. Kabil ziraatle, Hâbil hayvancılıkla uğraşıyordu. Kabil Hâbil'den büyük idi. Kendisiyle ikiz olan kız kardeşinin Hâbil'e ikiz olan kızdan çok güzel olduğunu görünce, Âdem'in şeriatına uymak istemedi ve bu yüzden kendisiyle ikiz olan kızla evlenmek istedi. Oysa bu kızla ancak Hâbil evlenebilirdi. Mesele kıskançlık ve hasede dönüştü. Derken Âdem Peygamber arayere girdi, ama Kabil'i razı edemedi. Çözüm yolu olarak birer kurban kesmelerini emretti. Kimin kurbanı kabul edilirse, o haklı, kabul edilmiyenin ise, haksız olduğu belirlenmiş olacaktı. Hâbil'in kurbanı kabul olundu. Buna fazlasıyla üzülen ve kıskançlık duygusu büsbütün kabaran Kabil, Hâbil'i öldürdü.

TEVRAT'TA BU OLAY ŞÖYLE ANLATILIYOR

«Ve Âdem karısı Havva'yı bildi; ve gebe kalıp KAİN'i doğurdu. Ve RABBİN yardımıyla bir adam kazandım, dedi. Ve yine kardeşi HÂBİL'i doğurdu. Ve HÂBİL koyun çobanı oldu, fakat KAİN çiftçi oldu. Ve KAİN, günler geçtikten sonra toprağın semeresinden RABBE takdime getirdi. Ve HÂBİL, kendisi de sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Ve RAB, Hâbil'e ve onun takdimesine baktı, fakat KAİN'e ve onun takdimesine bakmadı. Ve KAİN çok öfkelendi ve çehresini astı. Ve RAB, Kain'e dedi: Niçin öfkelendin? Ve niçin çehreni astın? Eğer iyi davranırsan o yükseltilmiyecek mi? Ve eğer iyi davranmazsan, günah kapıda pusuya yatmıştır ve onun isteği sensin; fakat sen ona üstün ol. Ve KAİN, kardeşi HÂBİL'e söyledi: Ve vaki oldu ki, kırda oldukları zaman, KAİN kardeşi HÂBİL'e karşı baktı ve onu öldürdü.» (1)

Kur'ân bu olayı gerçek yönüyle açıklarken Tevrat'ı tashih ediyor ve ancak doğru olan şeklini bildiriyor.

Bazı tefsîrlerde olayı efsaneleştirir ölçü ve anlamda bir takım asılsız rivâyetler nakledilmiştir. Halbuki bu olayı ancak şu üç kaynaktan öğrenmek mümkün: Kur'ân-ı Kerîm, Peygamberin Hadîsleri ve mevcut Tevrat nushası.

İLK İNSANLARIN BİLDİKLERİ VE BİLMEDİKLERİ

(قَالَ يَا وَيْلَتَىٰ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا الْغُرَابِ) **«Derken Allah ona kardeşinin cesedini nasıl örteceğini göstermek için yeri eşeliyen bir karga gönderdi. O, yazıklar olsun bana, şu karga gibi olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi kaldım? dedi...»**

Âyetten ilk insanların da bizler gibi akıllı, zeki ve irâdeli olduğunu, birçok yetenekleri bulunduğunu anlıyoruz. Bilmedikleri hususları öğrenmekte gecikmedikleri gibi. Örneğin ölü ne yapılır? Bu bilinmiyordu. Ama bir takım çareler düşünülüyordu, derken bir karganın ölü yavrusunu toprağı eşeliyerek gömmeğe çalışması onlar için bu konuda yol gösterici olmuş ve vakit kaybetmeden öldürülen Hâbil için aynı şey uygulanmıştır.

Ayrıca Kur'ân ilgili âyetle, insanın kendi türünün özelliğine göre bilgi

(1) Tekvîn : 4/1-8

ve görgü bakımından tekâmül ettiğine, ama türden türe geçiş olmadığına bilhassa işâret etmektedir.

Ashabın rivâyetlerinden ve Tevrat'ın hayvancılık ve ziraatçılık hakkında verdiği bilgiden, bu iki mesleğin tesadüflerle icad edilmediğini, ilk insan Âdem ve oğullarına bunların öğretildiğini anlıyoruz. Çünkü Âdem yeryüzüne indikten sonra eşyanın isimleri ona öğretilmiş ve böylece eşya tanıtılarak her birinin yarar ve zararı belletilmişti. Bakara sûresinde ilme ve ilim adamına ana fikir olacak mahiyette bu hususa yer verilmiştir.

Bir başka husus da şudur: Sevgi, şefkat, merhamet, kin, öfke ve haset gibi duyguların insanla başladığını, ilgili âyetin anlatımından anlıyoruz.

NEDEN KARGA

(فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا)**«Derken Allah bir karga gönderdi...»**

Öldürülen bir insanın toprağa gömülmesi, vahiy yoluyla değil de bir karga mârifetiyle bildirilmiş ve başka bir canlı değil de karganın gönderilmesi üzerinde durulmuştur. Kanaatımca bu hususta bize ışık tutacak iki önemli nokta var: Birincisi, bilginin bir sebebi ilâhî vahiy ise, bir diğer sebebinin de araştırma ve deney olduğuna işâret edilmektedir. İkincisi, karga daha çok leşe konar, yani onun en çok zevk aldığı budur. Adam öldüren kimse, insanlık şeref mertebesinden kendini azletmiş ve kana susayan bir mahlûk seviyesine inmiş demektir.

Çünkü Cenâb-ı Hak, mutlak hikmet sâhibidir, hiçbir olayı, kıssayı ve misali hikmetsiz nakletmez. Kur'ân-ı Kerîm'i okurken bilhassa bu hususa çok dikkat etmemiz ve her olay, kıssa ve misalin hikmetini araştırıp bulmamız gerekir.

ALLAH KORKUSU VE ÂHİRET İNANCI

(اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَم۪ينَ) **«Çünkü ben, şüphe yok ki, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım...»**

Kur'ân burada 28. âyetle kalbleri merhamet, vicdanları mes'uliyet duygusuyla doldurmanın ve bu doğrultuda insanları eğitmenin temel felsefesini veriyor: Âlemlerin Rabbi Allah'tan korkmak..

İlk insan Âdem Peygamberin bu konularda ne ciddi bir tecrübesi, ne de geçmişte örnek alınacak olayları vardı. Kabil'in Hâbil'i öldürmesi yer-

yüzünde işlenen ilk kötülük ve cinayetti. Hâbil'in ona verdiği cevaptan ise, âhiret inancı ve Allah korkusu hakkında bilgi sahibi olduklarını ve bu hususta eğitildiklerini gösteriyor.

Aynı eğitimi gördükleri halde iki kardeşin değişik düşünce ve karaktere sahip bulunması ise, üzerinde durulacak önemli bir konudur. Çünkü ruh ve karakter üzerinde soydan gelme bir takım kusurlar ve meziyetlerin te'siri bulunduğu gibi, bunun dışında doğuştan insanların bir takım iyi ve kötü duygularla donatıldığını unutmamak gerekir. Çünkü Kabil ile Hâbil'in geriye uzanan birkaç babaları yoktu. İlk insandan dünyaya gelmişlerdi. Ama Allah korkusu doğrultusunda derece bakımından farklı bulunuyor; biri kıskanç ve saldırgan, diğeri hakkına razı ve uysal bir ruha sahip idi.

Bundan çıkaracağımız sonuç şudur:

İlâhî kudretin canlıları yaratma düzeyinde biteviye imalat yapmadığını, milyarlarca insanın birbirine benzemediğini, gerek fizikî, gerekse ruhî yapıları itibariyle farklılık arzettiklerini görmekteyiz. Bu, eşsiz bir plânın belli kanunlarla şaşmadan hedefine doğru ilerlediği, amaç ve gayesinden sapmadığı gerçeğini ortaya koyar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle insan karakteri üzerinde duruldu ve buna en güzel örnek teşkil eden Âdem Peygamberin iki oğlu arasında cereyan eden olay nakledildi. Haset ve kıskançlığın insanı cinâyet işlemeğe kadar sürüklediği açıklandı. Yahudîlerin zaman zaman Hazret-i Peygamber Efendimize (A.S.) su-i kast teşebbüsünde bulunmalarının sebepleri böylece hatırlatılmış oldu.

Aşağıdaki âyetle, toplumun daha çok ciddi bir eğitime ve saldırganları durdurabilecek ağır müeyyidelere muhtaç bulunduğu hatırlatılıyor, bunun için Tevrat'ta ağır cezâî müeyyidelere yer verildiği ve aynı zamanda insan unsurunun çok saygıdeğer bulunduğu açıklanarak toplumu disiplin altında tutup kardeşçe yaşamanın yollarından biri gösteriliyor.



مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنٖٓى اِسْرَٓائٖلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ
نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ
النَّاسَ جَمٖيعًا وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا النَّاسَ
جَمٖيعًا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ
كَثٖيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

MEÂLİ :

32— İşte bundan dolayı (Tevrat'ta) İsrâiloğulları üzerine şunu yazdık: «Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesat (çıkarma suçundan dolayı) olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur; kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.

Şanıma and olsun ki, peygamberlerimiz onlara çok açık belgeler ve kanıtlarla geldi. Ne var ki onlardan bir çoğu bunca belgelerden sonra yeryüzünde (kötülük ve günahta) aşırı gidenler oldular.

TEVRAT'TA ADAM ÖLDÜRME KONUSU

Tevrat'ta adam öldürme konusu üzerinde hayli durulmuş ve ağır müeyyideler konulmuştur. Çıkış, Levililer ve Sayılar bölümlerinde birçok hükümler yer almış ve detaylı bilgi verilmiştir. Ancak Tevrat'ın bu konudaki belgelerinden bir kısmının bazı değişikliklere uğradığı muhakkak. Kur'ân'ın açıkladığı ölçüdeki belge ise, şu şekilde değişikliğe uğratılmıştır: «Böylece içinde olduğunuz diyarı murdar etmiyeceksiniz. Çünkü kan diyarı murdar eder.» (1)

Diğer belgelerinden ise bir iki örnek nakletmemizde yarar vardır. Zi-

(1) Sayılar : 35/33

ra Kur'ân'la bir yaklaşım içinde bulunuyorlar ve ikisinin de aynı kaynaktan süzülüp geldiği kanısını veriyorlar:

«Ölüme müstehak olan katilin canı için de diyet almıyacaksınız, fakat mutlaka öldürülecektir.» (1)

Kur'ân ise, bu konuda öldürülenin baba tarafından velîlerine kısastan vazgeçme hakkı tanımış ve böylece hafifletici bir kapı açarak esneklik getirmiştir.

«Eğer bir kimse başka birini demir bir aletle vurmuşsa ve o ölmüşse, katildir; katil mutlaka, öldürülecektir.» (2)

Kur'ân'da ise, adam öldürme beş kategoride düşünülmüş ve ona göre cezâî müeyyideler konulmuştur. Amd, şibh-i amd, hatâ, şibh-i hatâ veya câri-mecra hatâ ve katl-i sebebi..

Birincisinden dolayı kısas gerekir. Meğerki öldürülenin baba tarafından yakınları kısastan vazgeçmiş olsunlar. İkincisinden dolayı, hem katilin keffaret vermesi, hem de diyet-i mugallaza olarak öldürenin baba tarafından olan yakınlarının ağır diyet ödemeleri gerekir. Üçüncü ve dördüncüsünden dolayı da hem keffaret, hem diyet gerekir; ancak bu, ikinci kısımdaki diyet kadar ağır değildir. Beşincisinden dolayı ise, sadece diyet gerekir.

İNSAN KARAKTERİNİN ANA HATLARI

Kur'ân'da ilgili âyetlerle insan karakterinin, ilk insanların davranış ve düşünceleri örnek verilerek ana hatları belirtilmiştir. Yaratılışındaki mayadan kaynaklanan hem Allah ve din duygusu; hem de bencillik, kıskançlık, maddeye karşı aşırı isteklilik gibi hislerle donatılan insanı, bu birbirinden tamamen farklı iki yönüne göre, iki ayrı yönden disiplin altına almak gerekir: Ciddi bir eğitim ve ağır cezâî müeyyideler.. Eğitimle Allah düşüncesi, dine ve güzel ahlâka eğilimi geliştirilir. Ağır cezâî müeyyideyle diğer kötü sıfatlarının zararlı sınıra varacak te'sir alanına girmesi önlenir.

İsrâiloğulları'nın ırkî karakterleri daha çok kıskançlık ve dünyaya karşı aşırı istek duygusuyla birleştiğinden, Cenâb-ı Hak, Âdem'in iki oğlu arasında geçen olayla Yahudîler arasındaki çağrışım ve benzerliği hatırlatıyor. Bu yüzden Tevrat'a ağır cezâî müeyyidelerin konulduğunu haber veriyor.

(1) Çıkış : 20/13
(2) Sayılar : 35/30

Meselenin hikmetine gelince:

Bir milletin sosyal yapısında madde ve kişisel çıkar ön plânda bulunur; fazîletin ruhları aydınlatan ışıkları sönük kalırsa, o toplumda insan kıymeti sıfıra düşer; sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma, kelimelerin dar kalıbında birer masal halini alır. Bilhassa diğer ırk ve milletlere karşı her türlü insanî yakınlıktan uzak bir tutum içine girmiş olur. Bu düzeye gelen bir toplumda adam öldürme, haklara tecavüz, vurgunculuk, tez elden zengin olmak arzusu, aşırı faizcilik, çeşitli yollardan sömürme gemi azıya alır.

Bunun için hemen her devirde ve her toplumda dini ve varsa fazîlet duygusunu geliştiren millî eğitimin lüzumu, hakları koruyucu yasaların işlerliği geçerlidir.

Başta İslâm olmak üzere bütün hak dinler, insan unsuruna üstün değer verilmesini emretmiş ve bir insanın hayatını kurtarmanın, bütün insanların hayatını kurtarmak kadar anlamlı olduğuna dikkatleri çekmişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle insan karakteri ve toplumun selâmeti için ağır müeyyidelerin de gereği üzerinde duruldu. Peygamberlerin getirdiği açık belgelerin insan aklına, kafasına ve vicdanına ışık tuttuğuna işâret edildi. Aklını bu yolda kullanmayanların mutlaka sorumlu tutulacakları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle aklın dindeki yerine dikkatler çekiliyor. Aklını değil, hissini kullanıp ona mağlûp olanların nefslerinden alacakları cesaretle Allah ve Peygamberine karşı baş kaldıracakları açıklanıyor. Yeryüzünde fitne ve fesat çıkaranların bu doğrultudaki insanlar olduğu belirtilirken kötülükten sonra kendini düzeltip tevbe edenler hakkında —adam öldürme ve insan haklarına tecavüz olayı yoksa— ağır cezâî müeyyidelerin uygulanmaması tenbih ediliyor. Çünkü İslâm'ın hedefi, iyileri çoğaltıp kötüleri azaltmaktır. Kötü bir insan cidden dönüş yapıp ıslâh-ı nefs ediyorsa, amaç elde edilmiş sayılır. O takdirde onu kahretmenin bir anlamı yoktur. Ancak dökülen bir kan, insan haklarına vaki bir tecavüz varsa, onun karşılığı herhalde ödenmeli, gereken cezâ uygulanmalıdır. Çünkü dinin bu konuda güttüğü amaç, kan gütme davasını önlemek, insanları birbirlerinden uzaklaştıran kin, tecavüz ve düşmanlığı hiç olmazsa asgariye düşürmektir.

——oOo——

اِنَّمَا
جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوٓا اَوْ يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ
اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ
ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ
فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

MEÂLİ :

33— Allah ve Peygamberiyle savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezâsı, ancak öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çapraz biçimde kesilmesi veya (eyleştikleri) yerden sürülmeleridir.

Bu cezâ, onlar için dünyada bir aşağılık ve rüsvaylıktır. Âhirette ise onlara büyük bir azâp vardır.

34— Ancak onlara eliniz yetmeden önce tevbe edenler bu hükmün dışındadır. Bilmiş olun ki, Allah çok affedendir ve çok merhamette bulunandır.

İNİŞ SEBEBİ

Cumhura göre, UKÜL ve UREYNELİ'lerden bir grup hasta adam Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek İslâm'a girdiklerini ve geçimlerini sağ-

layacak hiçbir ziraatlerinin olmadığını, sadece hayvancılıkla geçindiklerini, şimdi de yokluk ve hastalık içinde kıvrandıklarını yana-yakıla anlattılar. Rahmet Peygamberi (A.S.) Efendimiz onları Medîne'nin dışında Devlet Hazînesine ait develerin beslendiği yere gönderip çadır kurmalarını, karınlarını deve sütüyle doyurmalarını, hastalıklarını da deve sütü ve sidiğiyle tedavî etmelerini emretti.

Bunlar belirtilen yerde beslenip iyileştikten sonra şeytana uyup dinden çıktılar. Peygamber (A.S.) Efendimizin çobanını öldürüp hazîneye ait develeri sürüp götürdüler. Bazı rivâyetlere göre, bununla da kalmayıp yol kesmeye ve kadınların ırzına geçmeye başladılar.

Ortada üç büyük cinâyet ve ağır suç bulunuyordu: Haksız yere bir adamı işkenceyle öldürmek, devlete ait malı yağma etmek ve yol kesip kadınların ırzına geçmek..

Durum Resûlüllah (A.S.) Efendimize haber verilince çok üzülmüş ve katillerin takip edilerek yakalanmasını ve gereken cezânın verilmesini emretmişti. Nitekim katiller kısa zamanda yakalanıp çobana yaptıkları işkencenin bir misli uygulandıktan sonra öldürülmüşlerdir. Bu sebeple yukarıdaki âyet inmiştir. (1)

İmam Katade'ye göre, bu olaydan sonra idam cezası tatbikinde organların kesilmesi yasaklanmıştır. Ukül ve Ureyneli'lere uygulanan cezâ ise, fitne ve fesadı durdurmaya, kötü niyetlilere bir göz dağı vermeye ve Devlete karşı çıkıp millet malını yağma edenlere müsamaha edilmiyeceğine yöneliktir. Nitekim bu olaydan sonra bir daha belirtilen biçimde ikinci bir olay meydana gelmemiştir.

Bir diğer rivâyet:

İmam Mâlik, İmam Şafiî ve Ebû Sevr'e göre, bu âyetler, Müslümanlardan yol kesip yeryüzünde fesât çıkaranlar hakkında inmiştir. Çünkü kâfirler bu tür kötülük ve cinayetleri işledikten sonra pişman olup İslâm'a girerlerse, affedilip haklarında hiçbir cezâî müeyyidenin uygulanmıyacağı bellidir. İslâm, kendisinden önceki bütün günahları temelinden yıkıp atar.

İbn Münzîr de bu görüşün sahih olduğunu belirtmiştir. Çünkü âyetteki istisnâ buna açık biçimde delâlet etmektedir.

İbn Cerîr Taberî'nin, bazı ilim adamlarından naklen yaptığı rivâyete

---

(1) Bu olayı, Sünen Sahipleri az farklı biçimde nakletmişlerdir. Kaynak kabul edilen bütün tefsîrlerde buna yine az değişik biçimde yer verilmiştir. Nisaburî, Esbab-ı Nüzul'de bunu nakletmiş, mezhep imamları da üzerinde yeterince durmuşlardır.

göre, bu âyetin hükmü kaldırılmıştır. Çünkü hadlerle ilgili hükümler inmiştir.

İbn Sirîn'e göre, bu hüküm, hadlerle ilgili hükümler inmeden önce uygulanmış, ondan sonra uygulamadan kaldırılmıştır. (1)

FIKHÎ YÖNÜ

Âyette sözü edilen suç ve cezâ üzerinde İslâm Hukukçularının geniş araştırması olmuştur. Onları kısa da olsa özetleyip buraya nakletmemizde tefsîr yönünden büyük yarar vardır:

1. Allah ile savaşmanın anlamı nedir? Bu hususta iki yoruma yer verilmiştir: Birincisi, Allah'ın buyruklarına karşı gelmek, O'na itaat etmemek, ilâhî sınırları aşmaktır. O halde birine muhalefet eden kimse ona karşı bir bakıma savaş açmış sayılır. Çıkarılan sonuç ise şudur: «Allah ve Peygamberine muhalefet edip onların buyruklarına karşı gelenler..» demektir. İkincisi, Allah ve Resûlünün dostlarıyla savaşanlar, demektir ki kelime burada hazf-i muzaf üzere gelmiştir.

2. Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanlardan maksat, insanlara karşı çıkıp halkı huzursuz edenler, yol kesip başkasının malına ve namusuna tecavüz edenler ve bu amaca ulaşmak için çekinmeden silah kullananlardır.

3. Durumları ve davranışları bu ölçü ve anlamda olan âsiler hakkında tatbik edilecek cezâî hüküm hususunda farklı görüş ve ictihatlar ortaya çıkmıştır:

a) İmam Evzaî, İmam Mâlik, Leys bin Sa'd ve İmam Şâfiî'ye göre, Kur'ân'da belirtilen cezâ, yol kesip silah kullananlar ve şehir içinde halkı tehdit edip haraca bağlayanlar hakkında uygulanır.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, şehirde halkı tehdit edip haraca bağlayanlara verilecek cezâ, Allah'a ve Peygamberine karşı savaşan kişilere verilecek cezâdan ayrıdır.

4. Kur'ân'da konumuzla ilgili âyette sıralanan cezâların hangisi hangi suç hakkında uygulanır? Bu mesele ile ilgili görüş ve ictihatlar da farklıdır:

a) İbn Abbas (R.A.) Hazretlerine göre, cümleler arasında atıf anlamını taşıyan (EV) harfi TAHYÎR içindir. Yani devletin yürütme organı bu

(1) Geniş bilgi için bak: Fethü'l-Kadîr/Şevkânî: 2/33-34.

cezâlardan birini günün şartlarını dikkate alarak uygulamakta serbesttir.

el-Hasan, Saîd bin Müseyyeb, Nahaî ve Mücahit de aynı görüştedirler. Nitekim âyetin zahirinden de anlaşılan budur..

b) Âyetteki (EV) harfleri tahyîr için değil, beyân içindir. İlim adamlarının çoğunun görüş ve yorumu bu doğrultudadır. Öyleki belirtilen cezâlar, suçların derece ve tertibine göre uygulanır. Şöyle ki: Yol kesen kimse adam öldürüp mala tecavüz ederse, önce öldürülür, sonra da ibret olsun diye asılarak teşhir edilir. Yol kesen kimse sadece adam öldürür, mala dokunmazsa, cezâ olarak öldürülür. Yalnız mala dokunur, ama adam öldürmezse, elleri ve ayakları çapraz olarak kesilir. Yalnız yol kesip korkutur, mal ve cana dokunmazsa, bulunduğu yerden sürülür.

Bu aynı zamanda İmam Şafiî, Katade ve Evzaî'nin görüşüdür.

İmam Ebû Hanîfeye göre ise, devletin belirtilen cezâları uygulamasındaki tahyîr mutlak anlamda savaşanlar hakkında değil, yol kesip adam öldürenler hakkındadır. Bu durumda yürütme organı şu dört cezâdan birini uygulamakta serbesttir:

1. El ve ayaklarını çapraz kesmek,
2. Asmak,
3. El ve ayaklarını çapraz kestikten sonra asmak,
4. Sadece bir silâhla öldürmek.

c) Asılma keyfiyetine gelince: Bazı ilim adamlarına göre, suçlu diri olarak asılır. İmam Şafiî'ye göre önce öldürülür, namazı kılınıp sonra ibret olsun diye asılarak teşhîr edilir.

d) Bulunduğu yerden sürülmesi hususuna gelince: Saîd bin Cübeyr ve Ömer bin Abdülaziz'e göre, devletin onları bulduğu yerden uzaklaştırıp sürmesidir. İbn Abbas, Leys bin Sa'd ve İmam Şâfiî'ye göre, devletin onları takip etmesi anlamınadır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, devletin onları yakalayıp hapsetmesidir. Mekhûl'e göre de sürmekten maksad, tutuklamadır. Nitekim bunu ilk uygulayan Hz. Ömer (R.A.) olmuştur.

5. El yetmeden önce tevbe edenlerin durumu ve bu husustaki ilim adamlarının görüş ve ictihatları:

a) Âyetteki istisnâ, yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi, Allah ve Peygamberiyle savaşan müşriklerle ilgilidir. Henüz yakalanmadan pişman olup İslâm'a girerlerse, kendilerinden daha önce işledikleri bütün suç ve günahların bağışlanacağı muhakkak olduğuna göre, artık cezâî herhangi bir işlem yapılmaz. İlim adamlarımızın çoğuna göre, müşrikler bu durum-

da yakalandıktan sonra da pişmanlık duyup İslâm'a girerlerse, yine cezâî bir işlem yapılmaz.

b) Süddî'ye göre, Allah ve Resûlü ile savaşan Müslüman, henüz yakalanmadan ıslâh-ı nefs edip tevbe ve istiğfarda bulunursa cezâ düşer, ancak adam öldürmüşse kısas lâzım gelir, gasbettiği bir mal varsa alınıp sahibine verilir.

İmam Mâlik ile Evzâî'nin de ictihadı bu anlamdadır.

Hz. Ali'nin (R.A.) hilâfet yıllarında Zeyd oğlu Hârise (R.A.), sözü edilen suçlardan birini işlemiş, fakat ele geçmeden ıslâh-ı nefs ederek Hz. Ali'ye gelip güven istemişti. O da âyetteki istisnâya dayanarak ona güven vermiştir. Buna benzer bir olay da Kufe Vâlisi Ebû Musâ el-Aş'arî zamanında cereyan etmiş ve o da yukarıdaki istisnâya dayanarak cezâyı uygulamamıştı.

Nitekim İmam Şâfiî'ye göre de, yakalanmadan tevbe ederse, ilâhî had düşer, ancak insan hakları düşmez. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle ilâhî sınırları aşıp yeryüzünde fesat çıkaranlar hakkında uygulanacak cezâlar belirlendi. Dönüş yapanlar için İlâhî rahmet ve mağfiret kapılarının her zaman açık bulunduğu özellikle hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, imân nîmetine eriştikten sonra hayat yolunu ebediyete kadar aydınlatacak olan takvâ, vesîle ve cihâd gibi üç önemli amelden söz ediliyor. Kötülükleri yenmenin, iyileri çoğaltmanın bu üç esasla mümkün olabileceğine dikkatler çekiliyor. Dünya hayatının sona ermesiyle bütün imkânların kaçırıldığına işâretle kıyâmet gününün azâbından ancak sağlam bir imân ve ona dayalı salih amellerle kurtulmanın imkân dahilinde bulunduğu belirtiliyor.



(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Kurtubî - Tefsîr-i İbn Cerîr - Taberî - Tefsîru Âyati'l-Ahkâm / Sabûnî: 1/550-552 - 1977.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُٓوا اِلَيْهِ الْوَس۪يلَةَ وَجَاهِدُوا ف۪ي
سَب۪يلِه۪ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ
لَهُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِه۪ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٣٦﴾
يُر۪يدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِج۪ينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُق۪يمٌ ﴿٣٧﴾

MEÂLİ :

35— Ey imân edenler! (Allah'tan korkup kötülüklerden, ilâhî sınırı aşmaktan) sakının; O'na yakın olmak için vesîle arayın ve yolunda cihâd edin; ola ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşursunuz.

36— Şüphesiz yeryüzündeki bütün şeyler ve bir misli de beraberinde o küfredenlerin olsa, kıyâmet gününün azâbından kurtulmak karşılığında verseler, yine de kendilerinden kabul edilmez; onlar için elem verici bir azâp vardır.

37— Ateşten çıkmak isterler, ne çare ki oradan çıkacak değillerdir; onlar için devam edecek bir azâb vardır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Cehennem ehlinden azâbı en hafif ve en basit olana, Allah Teâlâ soracak: Dünyanın hepsi senin olsaydı, ateşten kurtulmak için fidye olarak

verir miydin?» O da: «Evet..» diye cevap verecek. Allah ona: «Sen henüz Âdem'in sulbunda iken bundan daha kolayını (sizin için) diledim: Bana ortak koşmayacaksın, ben de seni Cennete koyacağım. Ama sen buna yanaşmadın ve şirke yöneldin.» (1)

«Kıyâmet günü kâfir getirilecek de kendisine «Eğer yeryüzü dolusu altının olsaydı (azâbdan) kurtulmak için fidye olarak verir miydin?» diye sorulacak. O da: «evet» diyecek. Bunun üzerine kendisine, «Bundan daha kolay olanı, Allah'a ortak koşmaman senden istendi, (ama sen buna yanaşmadın) denilecek.» (2)

SAADETİN DÖRT BASAMAĞI

Kur'ân, iki cihanda mutlu ve aziz olabilmek için insanın önüne dört basamak koymuş ve bunlara yükselmeyi emretmiştir:

1. İmândan sonra her iş ve davranışta Allah'tan korkup kötülüklerden, ilâhî sınırları aşmaktan sakınmak,

2. Allah'a yakın olmanın yol ve yöntemini, araç ve gerecini elde etmeğe çalışmak; Allah ile gören bir göze, Onunla işiten bir kulağa, Onunla tutan bir ele, Onun için yürüyen bir ayağa sahip olmak,

3. Allah yolunda birçok sıkıntı ve meşakkatlere katlanıp cihad etmek, bu hususta fedakârlık ve erdemliğin örneklerini sunmak,

4. Bütün bunların, insanlık şeref düzeyinde ruhumuzun yüceliğiyle uyum sağlayacağını unutmamak.

Birinci basamak kişiyi olgunlaştırıp merhamet duygusunu harekete geçirir, topluma yararlı bir insan durumuna getirir.

İkinci basamak, insan haklarına saygılı olmayı, eşyada Allah'ın kudret ve sanatının inceliklerini sezmeyi, ilâhî sünnetin şaşmadan hedefine doğru yol aldığını ilhâm eder.

Üçüncü basamak, Allah din ve vatan düşmanlarının cesaretini kırar, mü'minlerin hür ve özgür olmasını, şeref ve itibarlı yaşamasını sağlar. Ve bütün bunlar kişiyi dördüncü basamağa yükseltip bir insan için erişilmesi mümkün olan kemâl mertebesini gerçekleştirir.

Böylece başkaları nefs ve şehvet vadisinde bir ömür tüketip Allah'tan uzaklaşarak düşünce ve duygusuyla maddeyi ilâh edinirken para ve ek-

(1) Sahîh-i Müslim/münâfikun: 51

(2) Sahîh-i Buharî/rikak: 49 - Müslim/münâfikun: 52 - Ahmed: 3/218

mek kavgasından başka bir amaçları olmadığını ortaya koyarken, mü'minler sözü edilen dört basamağa kademe kademe yükselip insanlığa huzur havası estirirler. Kısacası, biri yiyici ve huzur bozucu, diğeri hizmet edici ve yüz güldürücüdür. Biri güven bozar; diğeri güven ve huzuru tazeler.

VESÎLE MAKAMI

(وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) **«Ona yakın olmak için vesîle arayın.»**

İlgili âyette geçen VESÎLE deyimi üzerinde durulup birtakım yorumlar yapılmıştır. Sözlük olarak: Yol, vasıta, yakınlık, istek ve arzu gibi mânalara gelir. Âyette de bütün bu mânalar söz konusu olabilir.

Terim olarak: İmân ve takvâ ile birlikte kalbi ilâhî sevgi ile doldurmak, düşünceleri bu doğrultuda berraklaştırmak, amelleri ilâhî hoşnutluğa uygun biçimde yerine getirmeğe çalışmak ve günlük hayatın her bölümünde Resûlüllah (A.S.) Efendimizi örnek edinmektir.

Bu geniş mâna aynı zamanda tasavvuf erbabının da tesbitidir.

O halde bu kadar incelikleri kendinde taşıyan VESÎLE, bir de Cennette en yüksek makam ve dereceye isim olarak konulmuştur. Dünyada VESÎLE düzeyinde ömrünü değerlendirenlerin, o en yüksek derecede bulunan Resûlüllah (A.S.) Efendimize komşu olacakları umulur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyuruyor ki:

«Bana salâvat getirdiğinizde benim için VESÎLE isteyin..»

Bunun üzerine Ashab soruyor:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Vesîle nedir?

Cevap veriyor:

— Cennette en yüksek derecedir ki ancak bir adam ona nâil olacaktır; umarım ki ben o adamım. (1)

«Kim ezan sesini duyunca «Ey bu tastamam dâvetin ve kılınmak üzere olan namazın Rabbi Allahım! Muhammed'e VESÎLE ve fazl-u keremini ihsan eyle..» derse, kıyâmet günü şefaatim ona helâl olur.» (2)

Bu nedenle Allah ve Resûlüne güvenip dayanmak, Resûlüllah (A.S.) Efendimize tevessülde bulunmak teşvîk edilmiştir. Allah'a tevessül, iba-

(1) Ahmed bin Hanbel / 2/265 - Tirmizî/menâkib: 1

(2) Buharî - Müslim/salât: 11 - Ebû Davud/salât: 26 - Tirmizî/menâkib: 1 - ezan: 37 - Ahmed: 2/168

det ve taatleri rızasına uygun yapmakla; Resûlüllah'a tevessül, sünnetini yaşamak suretiyle şefaatine erişmeyi dilemekle gerçekleşir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, açıktan, göz göre göre yol kesip cana ve mala kasdedenlerin cezâsı açıklandı. Allah'a yakın olmak için vesîle aramamız tavsiye olundu. Aşağıdaki âyetlerle, gizliden başkasının malına el uzatan hırsızlar hakkındaki ilâhî hüküm belirtiliyor.

——oOo——

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا
اَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

MEÂLİ :

38— Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının, (bu yoldan) elde ettiklerine (ve insan haklarına el uzatmalarına) karşılık Allah tarafından ibret verici bir cezâ olmak üzere ellerini kesin. Allah çok üstündür, çok güçlüdür ve hikmet sâhibidir.

39— Kim de yaptığı haksızlık (hırsızlık)tan sonra tevbe eder ve kendini düzeltirse, şüphesiz ki Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah

çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

40— Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü ancak Allah'ındır; dilediğine azâp eder, dilediğini bağışlar. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Rivâyete göre bu âyet, bir zırh çalan Tu'me b. Ubeyrik hakkında inmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah hırsıza lânet etsin, yumurta çalar eli kesilir; urgan (diğer bir rivâyette deve) çalar yine eli kesilir.» (2)

«Hırsızın eli, dinarın dörtte biri ve fazlası karşılığında kesilir.» (3)

«Dinarın dörtte biri karşılığında kesin, bundan aşağı nisbette olursa kesmeyin.» (4)

İkinci ve üçüncü hadîsler, birinci hadîsin hükmünü kaldırmıştır.

PEYGAMBERİMİZ ZAMANINDA BAZI HIRSIZLIK OLAYLARI

Kıldan işlenmiş bir örtüyü çalan adamı yakalayıp Peygamber Efendimize getirdiler; Peygamberimiz (A.S.), «Bunun hırsızlık yaptığını (veya bu örtünün çalındığını) sanmıyorum» dedi. Hırsız, «Ben bunu çaldım» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz, «Bunu götürüp elini kestikten ve kesilen yeri yakıp dağladıktan sonra bana getirin» buyurdu. Öyle yaptılar. Peygamber o adama, «Artık Allah'a tevbe et!.» buyurdu. O da tevbe etti. Peygamber (A.S.) «Allah tevbeni kabul etti» diye haber verdi.» (5)

Ömer bin Semure, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dedi ki:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Falan aileye ait bir deveyi çaldım, beni

(1) Esbab-ı Nüzul - Lübabu't-Te'vîl.
(2) Buharî - Müslim/hudud: 7 - İbn Mace/hudud: 22 - Nesaî/sarık: 1 - Ahmed: 2/253
(3) Müslim/hudud: 1, 4 - Ebû Davud/hudud: 33, 34 - Taberânî/hudud: 27
(4) Ahmed bin Hanbel.
(5) Dare Kutnî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

bu (günahtan) temizle.

Peygamber (A.S.) Efendimiz o âileye haber gönderip sordurdu. Onlar da bir develerinin kaybolduğunu söylemişler. Bunun üzerine suç sâbit görülerek, Ömer bin Semure'nin elinin kesilmesini emretti. Emir yerine getirilince adam, kesilen eline bakarak şöyle dedi: «Beni senden temizleyen Allah'a hamdolsun; sen beni cehenneme sokmayı istediydin.» (1)

Bir kadın altından ma'mul süs eşyası çalmıştı. Mal sahipleri onu yakalatıp Peygamber (A.S.) Efendimize getirdiler ve: «Ey Allah'ın Peygamberi! Bu kadın malımızı çaldı,» diye şikâyette bulunup dâvacı oldular. Suç sabit olunca, Peygamber (A.S.) «Kadının sağ elini kesin,» diye emretti. Emir yerine getirildi. Kadın, «Başka bir tevbe var mıdır?» diye sorunca, Peygamber (A.S.) ona: «Sen bugün hatalardan (arınmada), anandan doğduğun gündeki gibisin..» buyurdu. (2)

Ahmed bin Hanbel aynı rivâyeti şu fazlalıkla nakletmiştir: Kadının yakınları onu bu cezadan kurtarmak için 500 dinar fidye vermeyi teklîf ettilerse de Hz. Peygamber, «olmaz, götürün sağ elini kesin!» diye emrini tekrarlamıştır. Çünkü bu hususta yürütme organına bir serbesti verilmemiştir.

Hz. Âişe (R.A.) anlatıyor:

Kureyş Kabilesi, kendilerinden bir kadının hırsızlık yaptığına üzülmüş ve bunu diğer kabilelere karşı bir onur meselesi yaparak kadının elinin kesilmemesini sağlamak için çareler aramışlardı. Son olarak Üsame bin Zeyd'i şefaatçi olarak Hz. Peygambere (A.S.) gönderdiler. Üsame gelip kadın hakkında konuşunca, Peygamber'in (A.S.) rengi değişti ve: **«Ya Üsame! Allah'ın koyduğu bir cezânın uygulanmaması için mi şefaat ediyorsun?»** buyurdu. Üsame bu uyarı karşısında meselenin nezaketini anlamakta gecikmedi ve: «Ya Resûlellah! Bu hatamdan dolayı bağışlanmam için Allah'tan dilekte bulunun..» diyerek pişmanlığını arzetti. Akşama doğru Peygamber (A.S.) ashabını toplayarak şöyle konuştu: **«Sizden önceki milletler soylu bir kişi hırsızlık edince ona dokunmaz, zayıf ve kimsesiz bir kişi hırsızlık edince onu cezâlandırırlardı. Onlar bu yüzden helâk oldular. Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fatıma bile hırsızlık etse elbetteki elini keserim!.»** Sonra da o hırsız kadının elinin kesilmesini emretti. Kadın da cezâsını çektikten sonra güzel bir tevbe etti ve evlendi. (3)

---

(1) İbn Mace : Ömer b. Semure'den - İbn Huzeyme.

(2) İbn Cerîr Taberî : Abdullah bin Amr'den.

(3) Buharî - Müslim/hudud: 8, 9, 40 - Ebû Davud/akziye: 14, hudud: 4 - Tirmizî/hudud: 6 - Nesâî/sarık: 6 - Ahmed: 2/70 - 6/162

Yine Hz. Âişe (R.A.) diyor ki:

Beni Mahzun Kabilesinden bir kadın emanet eşya alır, sonra da onu saklayıp sahibine vermez ve inkâr ederdi. Suçu sabit görülünce, Resûlüllah (A.S.) onun elinin kesilmesini emretti. (1)

HUKUKÎ YÖNÜ

Hırsızın eli ne zaman kesilir?

Bunun bir takım şartları vardır, onlar gerçekleştiği takdirde İslâm'a göre, hırsızın eli kesilir. Bu şartları belirtmeden önce HIRSIZLIK ile çevirdiğimiz SIRKAT kelimesinin sözlük ve fıkhî terim olarak mânalarını açıklamamızda yarar var:

Sırkat, sözlükte: Başkasına ait bir eşyayı gizli yoldan, sahibinin haberi olmadan ve hile ile almaktır.

Terim olarak: Âkil bâliğ kişinin belirli miktarda bir malı veya parayı, konulup korunduğu yerden -hiçbir hak ve şüphe söz konusu olmaksızın- gizlice almasıdır.

Bu tarîfe göre, mutlak anlamda bir hırsızlık sebebiyle el kesilmez. Şartlarına uygun düşen bir hırsızlıktan dolayı el kesme cezâsı gerekir.

Âkil ve bâliğ şartlarına gelince: Hırsızlık bir cinayettir, ancak aklı başında olup ergenlik çağında bulunan bir kişinin işlemesiyle hüküm ifade eder. Bu nedenle deli ve çocuk mükellef değildirler, onlardan sadır olan bu tür fiil, teklîf kapsamına girmez. Ancak çocuğun hırsızlık yapması, ta'zîr'i (tekdîr, azarlama ve hırpalamayı) gerektirir. Bu da kötü alışkanlığı önlemeğe yöneliktir.

El kesmeyi gerektiren miktar

Mezhep imamlarının ve diğer ilim adamlarının bu hususta farklı tesbit, ictihat ve görüşleri ortaya çıkmıştır:

A) Tabiîn'den Hasan el-Basrî ile Dâvud ez-Zahirî'ye göre, âyetin açık anlatımından -az olsun, çok olsun- çalınan maldan dolayı elin kesilmesi anlaşılmaktadır.

B) İmam Ebû Hanîfe ve İmam Sevrî'ye göre, on dirhemden aşağı kıymet taşıyan bir maldan dolayı el kesilmez. (2)

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Ebû Davud - Nesâî.

(2) 10 Dirhem: 32 gr. saf gümüş eder. Dinar: 10 dirhem-i şer'î kıymetinde altın demektir.

C) İmam Mâlik'e ve İmam Şafiî'ye göre, ancak bir dînarın dörtte biri veya daha fazla bir miktarın veya üç dirhem miktarın çalınması el kesmeyi gerektirir.

İmam A'zam'ın bu mesele hakkındaki delili: **«On dirhemden aşağı miktarda el kesilmez»** meâlindeki sahih hadîstir. Nitekim İbn Abbas, İbn Mes'ud, İbn Ömer ve Atâ'a göre de böyledir.

İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'nin delili ise, Hz. Âişe'nin (R.A.) «Resûlüllah (A.S.) bir dinarın dörtte biri veya daha fazla nisbetten dolayı el keserdi..» rivâyetidir.

Malın konulduğu yerden çalınması

Hırsızlık suçundan dolayı elin kesilmesinin şartlarından biri de, belli miktardaki malın korunmaya elverişli kabul edildiği yerden çalınmasıdır.

O halde ev ve çadır gibi barınak olarak kullanılan bir yerde korunan malı çalan kimse, onu korunduğu yerden çalmış kabul edilir. Bir koruyucu tarafından herhangi bir yerde korunan bir malı da çalmak böyledir.

Şüphe ile el kesilmez

Hırsızlık konusunda diğer şartların yanında bir de suçun sabit olması, hakkına karşılık alınmamış bulunması gerekir. Çünkü şüphe ile el kesilmez. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Gücünüz yettiği kadar hadleri (ilâhî cezâları) şüpheler sebebiyle uygulamamaya çalışınız.»** buyurmuştur. (1)

O halde efendisinin malını çalan kölenin, oğlunun malını çalan babanın, ortağının malını çalan kişinin, borçlusunun malını çalan alacaklısının eli kesilmez. Çünkü bunlarda şüphe vardır; kendi hakkına karşılık veya unutulan, ya da inkâr edilen bir hakka karşılık çalınmış olabilir.

Hangi el kesilir?

Fukaha sağ elin kesilmesinde görüş birliği halindedir. El ise bilekten kesilir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile Hz. Ömer ve Hz. Ali (Allah ikisinden de razı olsun) devirlerinde uygulamanın böyle olduğu tesbit edilmiştir.

İkinci defa hırsızlık edenin sol ayağı bileğinden kesilir. Nitekim sözü edilen devirlerde uygulama böyle olmuştur. Çünkü Resûlüllah: **«Hırsız hırsızlık ettiğinde önce elini kesin; tekrar hırsızlık ederse, sol ayağını kesin..»** buyurmuştur. (2)

---

(1) İbn Mâce/hudud: 5
(2) Dare Kutnî.

Üçüncü ve dördüncü defa hırsızlık ederse, İmam Ebû Hanîfe'ye göre artık el ve ayağı kesilmez, hapsedilir. İmam Ahmed bin Hanbel de aynı görüştedir. Hz. Ali ile Hz. Ömer'in ictihadları da bu doğrultudadır.

İmam Mâlik ile İmam Şâfiî'ye göre, üçüncü ve dördüncü defa hırsızlık edenin çapraz olarak önce sol eli, sonra sağ ayağı kesilir. İmam A'zam, «Bir adamın yürümesini ve bir şey tutmasını ortadan kaldırmaya gönlüm razı değildir» demiş ve bunun için hapis cezâsının uygulanmasını tavsiye etmiştir.

CEZÂNIN AĞIRLIĞININ HİKMETİ

İnsanların her çağda ve her toplum yapısında daha çok iki şeye ihtiyacı var: Ciddi bir eğitim ve ağır cezâî müeyyide. Biri kafayı, kalbi ve vicdanı aydınlatıp insanı fazîlet ve olgunluğa yükseltir. Diğeri ise, nefsin tuğyanını, haklara tecâvüzü önleyici mahiyettedir. Aksi halde olumlu bir sonuç elde etmemiz mümkün değildir. İslâm tarihinde aksine bir uygulama, kötülerin çoğalmasına, iyilerin azalmasına ve böylece dengenin şerden yana bozulmasına neden olmuştur. Bunun için İslâm Hukukçularına göre, yol kesip adam öldürenin, yol kesip mal ve namusa el uzatanın hapse atılması frenleyici ve ıslah edici bir çare ve yol olamamıştır. Bu ölçüdeki uygulamanın her yerde kötülerin cesaretini kırıcı, toplumu düzeltici nitelikte olmadığı bilinmektedir.

Ama ciddi bir eğitimle birlikte ağır cezâî müeyyidelerin durdurucu, cesareti kırıcı, kötüleri caydırıcı olduğu, bu yüzden iyilerin çoğalmasını sağlayıcı, güven ve huzuru gerçekleştirici bulunduğu görülmüştür.

İslâm, insanın canını, malını, namus ve şerefini, huzur ve güvenini her yerde korumayı emretmiş ve bunlara el uzatanların elinin kesilmesini, gerektiğinde vücudunun ortadan kaldırılmasını emretmiştir.

Çünkü güven ve huzur içinde yaşamak, mal ve canın korunmasıyla toplum hayatına bağlanmak herkesin tabii hakkıdır. Bunu ortadan kaldırmaya veya zedelemeye kimsenin hakkı yoktur. O bakımdan mütecavizleri az bir cezâ ile tecziye etmek, onların cesaretini artırmaktan başka bir şeye yaramaz, görüşü ağırlık kazanmıştır.

Çalınan malın sahibine verilmesi

Hırsız yakalanıp suç sâbit olduktan sonra eli kesilmekle beraber çaldığı malın aynını, zayedilmişse mislini asıl sâhibine iade etmesi gerekir mi? Bu mesele hakkında da müctehit imamların farklı görüş ve tesbitleri olmuştur:

a) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hem elinin kesilmesi, hem de çaldığı malın tazmin edilmesi birleştirilemez. Çünkü verilen cezâ, başkasına ait bir mala el uzattığı ve onu zimmetine geçirdiği içindir.

b) İmam Şâfiî'ye göre, hırsız ister varlıklı olsun, ister fakir bulunsun çaldığı mal kendisinden tazmin edilir. Fakir ise, üzerinde borç olarak kalır; bu yüzden tutuklanmaz. Durumu düzelince ödetilir.

Ahmed bin Hanbel de aynı görüş ve ictihaddadır.

c) İmam Mâlik'e göre, çaldığı mal duruyorsa, aynen sahibine iade edilir. Zayedilmişse, misli ödetilir. Adam fakir ise tazminden vazgeçilir.

İlim adamlarının çoğu bu konuda İmam Şâfiî'nin görüş ve ictihadını daha sahîh bulmuşlardır.

Çalınan malda -cezâ gerekmesi için- dört vasıf aranır:

1. Nisab miktarı olmak,
2. Mülk edinilebilecek cinsten alım-satımı helâl bulunmak,
3. Hırsızın çaldığı malda mülk hakkı şüphesi bulunmamak,
4. Çalınması sahih kabul edilen cinsten olmak.. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, toplumun huzurunu, ülkenin selâmetini korumak; kısacası, insan haklarının titizlikle korunmasını sağlamak için ağır cezâî müeyyidelere olan ihtiyaç belirtildi. Bu arada yol kesenlerin, hırsızlık edenlerin nasıl bir cezâya çarptırılması gerektiği üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'ın uzlaştırıcı, kaynaştırıcı, kötülükleri durdurup huzuru sağlayıcı sistemini tesirsiz hale getirmek için münafıklarla Yahudîlerin baş vurdukları çirkin oyunlar söz konusu ediliyor. İşlerine gelmediği zaman Tevrat'ı bir tarafa itip keyfî tasarruflarda bulunduklarına dikkatler çekiliyor. Hakk'ın karşısına fitne ve fesat tohumlarıyla çıkanların er-geç o fitnenin kurbanları olacağı, rüzgâr ekenin fırtına biçeceği hatırlatılıyor.



(1) Fazla bilgi için bak: Kurtubî: 6/160-170 - İbn Cerîr: 6/148.

يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ
لَا يَحْزُنْكَ الَّذ۪ينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا
اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذ۪ينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَر۪ينَ لَمْ يَأْتُوكَ
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِه۪ يَقُولُونَ اِنْ اُو۫ت۪يتُمْ
هٰذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ
اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اُو۬لٰٓئِكَ
الَّذ۪ينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٤١﴾
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَاِنْ جَٓاؤُ۫كَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا
وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ ف۪يهَا
حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
بِالْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٣﴾

MEÂLİ :

41— Ey Peygamber! Ağızlarıyla inandık deyip kalbleri inanmıyanlarla Yahudîlerden küfre koşuşanlar seni üzmesin. Onlar yalana iyice kulak verirler; sana gelmiyen bir topluluktan yana kulak verip casusluk yaparlar; kelimeleri yerlerine konulmuşken kaydırıp değiştirirler de, «size bu anlamda (bir hüküm) verirse alın, böyle verilmezse kaçının» derler.

Allah kimin fitne içinde kalmasını dilerse artık onun için Allah'tan (doğru yolu bulmasına) hiçbir şey ile sahip olamazsın.

İşte onlar öyle kimselerdir ki Allah onların kalblerini temizlemeği dilememiştir. Dünyada onlar için aşağılık ve rüsvaylık; âhirette de onlara büyük bir azâp vardır.

42— Yalana iyice kulak verirler; durmadan haram yerler. Şayet sana gelirlerse, aralarında hükmet, (istersen) kendilerinden yüz çevir. Yüz çevirecek olursan sana elbette hiçbir zarar veremezler. Hükmedecek olursan, aralarında adâlet ve insafla hükmet. Çünkü Allah âdil ve insaflı olanları çok sever.

43— Hem içinde Allah'ın hükümleri bulunan Tevrat yanlarında bulunduğu halde nasıl oluyor da (bu ciddi ve samimi olmayan kişiler) seni hakem ediniyorlar?! Sonra da verdiğin hükümden yüz çeviriyorlar. İşte onlar mü'minler değillerdir.

İNİŞ SEBEBİ

Hayber Yahudîlerinden soylu, aynı zamanda evli bir kadın, başka bir erkekle zina etmişlerdi. Tevrat'a göre, ikisinin de öldürülmesi gerekiyordu. Ama soylu kişileri bu yüzden öldürmek istemediklerinden Kur'ân'da RECM hakkında bir hüküm bulunmadığını düşünerek sözü edilen kadınla erkek hakkında Hz. Peygamber (A.S.)den bir fetvâ almak istediler. Bunun için de Medîne Yahudîlerinden Kurayza Oğullarına haber gönderip durumu Muhammed'den (A.S.) sormalarını rica ettiler. Kurayza ve Nadîr Oğulları, «Vallahi bu meseleyi Muhammed'den soracak olursak, sizin hoşlanmıyacağınız bir hüküm verebilir..» dediler. Gelenler, «Eh onun vereceği hüküm arzumuza uygun olursa kabul ederiz, olmazsa amel etmeyiz» diye karşılık verince, aracılar gelip meseleyi sordular. Resûlüllah (A.S.) Efen-

dimiz, «Benim vereceğim hükme razı olur musunuz?» diye sormak ihtiyacını duydu. «Evet...» dediler. Bunun üzerine Melek Cebrâil derhal RECM (zina eden evli kadın ve erkeğin öldürülmesi) hakkındaki âyetle indi. Yahudîler verilen hükmü kabul etmek istemeyince, Cebrâil'in tavsiyesi üzerine, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Yahudîlerin ünlü bilgini İBN SÛRİYÂ'nın aralarında hakem rolünde bulunmasını teklîf edince kabul ettiler. İbn SÛRİYÂ gelince, onunla Peygamberimiz arasında şu konuşma geçti:

— Sen İbn Sûriyâ mısın?

— Evet...

— Sen Yahudîlerin en bilgini misin?

— Öyle diyorlar.

— Kendisinden başka ilâh olmayan, Tevrat'ı Musa'ya indiren, sizi Mısır'dan çıkaran, denizi size açıp yol eden, Fir'avn'ı ve avanesini boğan, bulut ile sizi çölde gölgelendiren, üzerinize Kudret Helvası ile Bıldırcın kuşu indiren, içinde helâl ve haram ile hükümler bulunan kitabı size gönderen Allah hakkı için söyle, Tevrat'ta zina eden evli kişinin recmedilmesi hakkında bir hüküm var mıdır?

— Evet, vardır. Eğer kudretinden söz ettiğin Allah'ın azâbından korkmasaydım, herhalde doğruyu söylemezdim. Peki sizin Kitabınızdaki hüküm nedir?

— Dört şâhit gözleriyle -sürme çubuğunun sürmedanlığa girdiği gibi- evli erkek ile kadını zina ederken görürlerse, ikisinin de recmedilmesi vâcib olur.

— Evet, Tevrat'ı Musâ'ya indiren Yüce Kudrete and olsun ki Tevrat'taki hüküm de böyledir.

Bunun üzerine Allah Resûlü şunu sordu:

— Ey İbn Sûriyâ! Şimdiye kadar Allah'ın kesin emirlerini bir tarafa itip ne kadar ruhsat verdiniz?

Cevap verdi:

— Soyluları yakaladığımızda cezâ vermeyip bırakır, zayıfları yakaladığımızda cezâlandırırdık. Bu yüzden ileri gelenlerimiz ve soylularımız arasında zina çoğaldı; hükümdarımızın amcasının oğlu zina etti, recmetmedik. Başka bir adam zina edince onu recmetmek istediğimizde haklı olarak itirazda bulundu: «Önce hükümdarın yeğenini recmedin» dedi. Halktan bir kısmının da düşüncesi bu doğrultuda bulunuyordu. Bunun üzerine toplandık, zina suçu için, zifte bandırılmış urganla kırk defa vurmayı ve son-

ra zâni veya zâniyeyi merkep üzerinde o vaziyette teşhir etmeyi kararlaştırdık.

Yahudîler bu yüzden İbn Sûriyâ'ye kızdılar, onu kınadılar. O da Allah hakkı için denildi; doğruyu söylemek zorunda kaldım, diye özür beyân etti. Böylece zinâ eden iki kişi recmedildi. Hazret-i Peygamber (A.S.): «Allahım! Senin emrini öldürürlerken onu ilk dirilten ben oldum..» dedi ve bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir semtten geçerken, yüzüne kömür karası sürülmüş ve iyice dayak atılmış bir Yahudîye rastladı. Orada hazır bulunan Yahudîleri çağırıp, «Kitabınızda zina edenin cezasıyla ilgili bir hüküm buldunuz mu?» diye sordu. Onlar da, «Evet» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah Efendimiz onların bilginlerinden bir adamı çağırıp dedi ki: «Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah hakkı için söyle, kitabınızda zina cezâsını böyle mi buluyorsunuz?». Bilgin, «Allah hakkı için söylerim, hayır..» diye cevap verdi. Ve ilâve etti: «Eğer and vermeseydin herhalde size doğruyu söylemezdim; bizim kitabımızda zinanın cezâsı ölümdür. Fakat ne yazık ki, zina soylularımız arasında çoğalınca, onlara dokunmadık. Ama zayıfları bu suçla yakaladığımızda onlara had uyguladık. Sonra toplanıp herkes hakkında eşitlikle uygulanacak bir cezâ belirledik: Recm (öldürme) yerine kömür karası sürüp dayak atmak..»

Bu cevap üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Allahım! Senin bir emrini öldürmek (unutup bir kenara atmak) istediklerinde onu ilk ihyâ eden ben oldum,»** dedi ve zâninin recmedilmesini emretti. Bu nedenle yukarıdaki âyet indi. (2)

KALBLERİ İNANMIYANLAR

(مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ) **«Ey Peygamber! Ağızlarıyla inandık deyip kableri inanmayanlarla...»**

Hakk'ın iki büyük düşmanı vardır: Biri, ağızlarıyla inandıklarını söyleyip kalbleriyle inanmıyan iç düşmanlar. Kur'ân bunlara «Münafıklar» ismini vermiştir. Diğeri Kitap Ehlinden daha çok Yahudîlerdir ki, bunlara dış

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alâeddin Ali - İbn Cerîr Taberî - Tefsîr-i Merağî - Âlûsî.

(2) Ahmed bin Hanbel - Müslim - Ebû Dâvud - İbn Cerir - İbn Münzir: Berâ' bin Âzib (R.A.)den.

düşmanlar da denilebilir.

Neden daha çok bu iki grup?

Yahudilerin asıl yurdu Asya'dır. Yusuf Peygamber zamanında Mısır'a göç etmişler ve Fir'avn'ın zulmünden bir gün gelmiş Mısır'ı terketmek zorunda kalmışlardır. Uzun yıllar çölde bocalayıp şaşkın ve perişan dolaştıktan sonra Arz-ı Mev'ud, diğer bir tabirle Arz-ı Mukaddes'e girip yerleşme imkânını bulmuşlardır. O bakımdan menşe'i Asya olan Yahudilerle Müslümanlar arasında sürekli bir ilgi ve bağ mevcuttur, diyebiliriz. Bu iki ayrı milletin yanyana bulunması coğrafî bakımdan kaçınılmazdır. Kendilerine göre sınırlarını belirleyip çizdikleri Arz-ı Mukaddes, Filistin dahil Ürdün, Suriye ve Lübnan'ı içine almaktadır. Oysa bu toprakların yüzde doksanının Müslümanların elinde bulunduğunu biliyoruz.

O halde asırlardan beri umut besledikleri kutsal sayılan topraklar üzerinde güçlü bir İsrâil Devletini gerçekleştirmenin temelini atmış ve yükselmeye yönelmiş olan bu ırkın, kendi çıkarları uğruna Müslümanları birbirine düşürmek suretiyle yıpratma, bölüp parçalama, daha doğrusu kaleyi içten fethedip çökertme metoduna baş vurmaları çok tabiidir. Kur'ân'da gerek ilgili âyetlerle, gerekse diğer sûrelerde geçen bazı âyetlerle yer yer uyarılar yapılmış, Müslümanların dikkati bu ırka çekilmek istenmiştir.

Konumuzu oluşturan âyette ise, daha çok Peygamber (A.S.) devrindeki olaylardan örnekler verilerek Yahudîlerin karakteri, mü'minlere karşı düşünce ve tavırları, niyet ve amaçları özetlenerek açıklanıyor.

İç düşman sayılan Münafıklara gelince: İslâm ülkeleri, asırlara dayanan düşmanlarının sistemli çalışması sonunda öz değerlerinden birçoğunu kaybetme bedbahtlığına uğrayarak yabancı kültür emperyalizminin kurbanı olmuştur. Ama bu sonuçta iç düşmanların katkısının çok büyük olduğunu unutmamak gerekir. Kur'ân bunları «münafık» tabiriyle anmaktadır. Müslüman geçinip beynelmilel kardeşlik ve sevgi sloganıyla ortaya çıkıp aldatıcı perde arkasından milletin mânevî değerlerini tahrîb eden ve millî değerleri unutturmaya çalışan, bulundukları ülkelerde kavşak noktalarını ellerinde tutan, ülkenin mukadderatında söz sahibi olma amacını bir an olsun elden ve gönülden bırakmıyanlar işte bunlardır.

Kur'ân bu karakterde olanların İslâm dünyasında bilinçli ölçüde yaptığı ve yapacağı tahribata bilhassa parmak basıp Müslümanların dikkatini çekiyor. «Ağızlarıyla inandık, deyip kalbleri inanmıyanlar» âyetiyle onların asıl hüviyetini belirliyor.

ALLAH KİMİN FİTNE İÇİNDE KALMASINI DİLERSE..

(وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا) **«Allah kimin fitne içinde kalmasını dilerse, artık onun için Allah'tan (doğru yolu bulmasına) hiçbir şey ile sâhip olamazsın.»**

İlâhî irâde, insanın imân ve irfanına; inkâr ve tuğyanına göre tecelli eder. Sünnetullah doğrultusunda ruhunu imân gıdasıyla besliyene hidâyet (doğru yol) kapısı açılır. İnkâr ve tuğyan ile nefsini besliyene ise, sapıklık kapısı açılır.

O halde inkâr ve günah ile kalblerini iyice çoraklaştıran kişiler genel anlamda hidâyet güneşinden paylarını alamazlar. Özel anlamdaki hidâyet ise, ilâhî inâyete bağlıdır, onun ne zaman kime tecelli edeceğini bilemeyiz.

Demek oluyor ki, kusur güneşte değil, kalb toprağındadır. Buna işâretle Mevlâna Celalettin Rumî diyor ki:

«Taş yeşermez gelmiş olsa nevbahar
Toprak ol da bak nasıl güller açar.
Taş gibiydin, çok gönül kırdın, yeter.
Toprak ol, üstünde hoş canlar biter.»

Kur'ân Sünnetullah ve genel anlamda ilâhî irâde gereği, kulla Allah arasındaki ilgi ve tecellinin ölçüsünü vererek diyor ki: **«Allah kimin fitne içinde kalmasını dilerse, artık onun için Allah'tan (doğru yolu bulmasına) hiç bir şey(le irâde tecellisine) sâhip olamazsın.»**

ALLAH ONLARIN KALBLERİNİ TEMİZLEMEYİ DİLEMEDİ..

(أُولٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ) **«Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalblerini temizlemeyi dilememiştir.»**

Allah, kalblerin temizlenmesini, ciddi bir dönüşe, samimi bir tevbeye ve Hakk'a yönelmeye bağlamış, yani ilâhî Sünnetini adâlet ölçüleri içinde bu şartla kayıtlamıştır. Bilindiği gibi, şart yerine gelmeyince ona bağlı bulunan meşrut gerçekleşmez. Allah ile kulları arasında bu sünnet gereği imkân ve irâde sınırı konmuştur. Kul inkâr ve kötülükten dönüş yapıp samimi bir tevbede bulunur, ilâhî hidâyeti diler ve bunun için yeteneğini kullanırsa, imkân sınırının son kertesine gelmiş olur. Bu kerte, ilâhî irâdenin herkese yönelik tezahürüyle birleşip hidâyetin tecellisine kapı açar. Diğer bir deyimle bu, hidâyete erişme noktasıdır.

Yahudî ve münafıklar bu noktaya belirtilen ölçü ve anlamda kendilerini getirmeyi akıllarından bile geçirmedikleri için Allah onların kalblerini temizlemeyi dilemez. Has irâdesi ise, kimin hakkında ne zaman, nerede tecelli edeceği bilinmez. Bu bakımdan kulun sorumluluğu vardır ve yaptıklarından bunun için sorumlu tutulacaktır. Çünkü önünde imkân ve irâde sınırı onu beklemektedir.

AHLÂKÎ YÖNÜ

(Yalan ile Haram)

(سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ) **«Yalana iyice kulak verirler, durmadan haram yerler.»**

Bunlar ikiz kardeştirler; biri diğerinden pek ayrılmaz. Yalan harama ve günaha yol açar. Günahın ise sermayesi veya kaynaklandığı şey, haramdır. İlgili âyetle bu hassas noktaya dikkatler çekiliyor. Münafıklarla Yahudîlerin yalana özendikleri durmadan haram yedikleri belirtiliyor. Faizi her devirde bir sömürü aracı olarak kullanıp işler duruma getiren, başka milletleri, hiçbir insaf ölçüsü tanımaksızın ticaretin her çeşit hileli yollarıyla sömürmeyi kendilerine mubah sayan bir millet, elbetteki durmadan haram yemektedir.

İçi dışına uymayan, kalbiyle inkârcı olup diliyle inançlı görünmeye çalışan münafıklar da helâl haram, sorumluluk ve insan hakları diye bir sınır ve kayıt tanımadıkları için işleri yalan, sermayeleri haramdır.

Nitekim Allah Resûlüne soruldu:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Mü'min korkak ve pısırık olabilir mi?

— Evet, diye cevap verdi.

— Mü'min cimri olabilir mi?

— Evet, diye cevap verdi.

— Mü'min yalancı olur mu?

— Hayır, diye cevap verdi. (1)

Diğer bir hadîste ise Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

«Doğruluğa gerekli olun, ondan ayrılmayın. Çünkü doğruluk iyiliğe ve

(1) İmam Mâlik : Murselen rivâyet etmiştir.

hayre götürür. İyilik ve hayır da cennete ulaştırır. Adam durmadan doğru söyler ve doğruyu arayıp seçer de Allah katında doğru yazılır. Yalandan sakının. Çünkü yalan günah ve kötülüğe götürür; günah ve kötülük ise cehenneme sürükler. Kul durmadan yalan söyler de Allah katında yalancı yazılır.» (1)

HERKESE KARŞI ÂDİL OL!.

(وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) **«Hükmedecek olursan, aralarında adâlet ve insafla hükmet. Çünkü Allah gerçekten âdil ve insaflı olanları çok sever.»**

İslâm'ın özelliklerinden biri de, dosta düşmana karşı âdil olmayı emretmesidir. Kur'ân'da ilgili âyetle, başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz olmak üzere adâlet terazisini elinde tutan her yetkiliye: «Hükmedecek olursan, aralarında adâlet ve insafla hükmet. Çünkü Allah gerçekten âdil olanları sever..» meâlindeki sözlerle seslenilmektedir.

Peygamber (A.S.) Efendimizin hakemliğine baş vuranlar, Yahudîlerden bir grup idi. Bunlar aslında İslâm'a kinle, nefretle karşı kimseler olarak biliniyor ve Peygamberin vücudunu ortadan kaldırmayı her an arzu ediyorlardı. Tevrat'taki ağır müeyyideyi uygulamamak için zina suçu hakkında Kur'ân'da hafif bir cezâ şekli bulunabileceğini umuyorlar ve bunun için âdil kabul ettikleri Hz. Muhammed'in (A.S.) hakemliğini istiyorlardı. Allah da, «Aralarında adâlet ve insafla hükmet» diye emir indirdi. Peygamber zaten âdil ve insaflı idi. Bu anlamda âyetin inmesi, önce Yahudîleri insafa dâveti amaçlıyordu; sonra da mü'minleri uyarıyor, dosta düşmana karşı adâlet terazisini eşit biçimde ellerinde tutmalarını öneriyordu.

TEVRAT'TA ZİNA CEZÂSI

«Başka birisinin karısıyla zina eden, komşusunun karısıyla zina eden adam, hem o, hem de kadın mutlaka öldürülecektir.» (2)

«Eğer bir adam, başka bir adamın karısıyla yatmakta olarak bulunursa, o zaman kadınla yatan adam ve kadın, onların ikisi de öleceklerdir.

(1) Buhari/edeb: 69 - Müslim/birr: 103, 104, 105 - Ebû Dâvud/edeb: 80 - Taberâni/kelâm: 16 - Tirmizî/birr: 46 - İbn Mâce/mukaddeme: 7, duâ: 5 - Dâremi/rikak: 7 - Ahmed: 1/3, 5, 7, 8

(2) Levililer: 20/10-11

Böylece İsrael'den kötülüğü kaldıracaksın.» (1)

İNCİL'de de bu konuya yer verilmiştir:

«Ve bir reis ona: İyi Muallim! Ebedî hayatı miras almak için ne yapayım? diye sordu. Ve İsâ ona dedi: Niçin bana iyi diyorsun? Bir'den başka kimse iyi değildir, o da Allah'tır. Sen emirleri bilirsin: «Zina etmiyesin; adam öldürmiyesin; çalmıyasın; yalan şehadet etmiyesin; baban ve anana hürmet et..» (2)

Aynı kaynaktan inen kutsal kitaplar, insan ruhunun yüceliği ile ters düşen kötülükleri yasaklamakta birleşiyorlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'nın tutum ve davranışları üzerinde durulmuş, gerek Tevrat'taki hükümlerle, gerekse İslâmî esaslarla ters düştükleri hatırlatılmış; bu yüzden ikiz sayılan YALAN ile HARAM'a kaydıkları belirtilmiştir.

Aşağıdaki âyetlerle Tevrat'ın doğru yolu gösterici, kalbleri ve dimağları aydınlatıcı güçte indirildiği konu ediliyor; İsrâil Peygamberleriyle bilginlerine ve halkı irşad eden ileri gelenlerine Tevrat'ın muhafaza edilmesi görevinin verildiği hatırlatılıyor. Bütün bu emir ve uyarılara rağmen din adamı geçinenlerin Tevrat'taki ilâhî emirleri az bir paha karşılığında sattıkları, hükümleri bu yüzden değiştirdikleri üzerinde durularak Müslümanların bu konularda çok dikkatli ve duyarlı olmaları için uyarıda bulunuluyor.



(1) Tesniye: 22/23
(2) İncil Luka: 18/18 - Matta: 19/18

اِنَّٓا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌۚ يَحْكُمُ
بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ
وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَٓاءَۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِاٰيَاتٖي ثَمَنًا قَلِيلًاۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
فِيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ
بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّۙ وَالْجُرُوحَ
قِصَاصٌۜ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُۜ وَمَنْ
لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

MEÂLİ :

44— Şüphesiz ki, Biz içinde hidâyet (doğru yolu gösterici ve ona iletici) ve (kafa ile gönülleri) aydınlatıcı (belgeler) bulunan TEVRAT'ı indirdik. Kendilerini (Hakk'a) teslîm eden peygamberler, Yahudîler arasında onunla hükmederlerdi; yine onlardan Rab için yol gösterenleri de, bilginleri de Allah'ın kitabından muhafazasıyla emrolundukları hususlarla hükmederlerdi ve onlar buna şâhitlerdi de. (Ey hükmetme durumunda bulunanlar!) Artık insanlardan korkmayın benden korkun; âyetlerimi az bir de-

ğere satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerdir.

45— Tevrat'ta onlara (şunu da) yazıp farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar misliyle karşılık görür. Ama kim bu hakkını sadaka olarak bağışlarsa, (günahlarına) keffarettir. Kim de Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zâlimlerdir.

İNİŞ SEBEBİ

Bir önceki konuda açıkladığımız sebepler bu âyetler hakkında da aynen cârîdir. Ayrıca şu rivâyetlere de yer verilmiştir:

İbn Abbas (R.A.) diyor ki: **«Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerdir.. İşte onlar zâlimlerdir.. İşte onlar fasıklardır.»** meâlindeki âyetler, daha çok Yahudîlerden iki grup hakkında inmiştir. Cahiliye devrinde onlardan biri diğerini kahretmiş, aşağılayıp sonunda şöyle bir gayr-i âdil anlaşma yaparak sulh edişmişlerdi: Üstünlük sağlayan taraftan biri, aşağılanan taraftan birini öldürecek olursa sadece 50 VASK (1) fidye verecek; bunun aksi ortaya çıkarsa aşağılanan taraf 100 VASK fidye verecek.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz peygamber olarak gönderilinceye kadar o iki grup arasındaki mâruf anlaşma sürüp devam etmiştir. İslâm'ın nûru ortaya çıkıp cihanı aydınlatınca, cahiliye devrinin kötü âdetlerini kademeli biçimde kaldırmaya başladı. Bu arada aşağılanan gruptan biri, üstünlük sağlayan gruptan birini öldürmüştü. Fidye olarak 100 VASK istenilince buna itiraz edildi ve: «Dinimiz, ırkımız, ülkemiz ve dilimiz bir olduğuna göre, biz de ancak sizin verdiğiniz 50 VASK kadar bir fidye veririz. Çünkü artık Hz. Muhammed (A.S.) aramızda bulunuyor. Cahiliye devri âdetleri kalktı,» denildi. Bunun üzerine yine o iki grubun arası açıldı, neredeyse vuruşmaya başlayacaklardı, derken yaşlıları akledip durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimize ilettiler. Hakemlik yapmasını teklîf ettiler. Bu, olumlu karşılandı. Ancak üstünlük sağlayan grup bu hakemliği pek istemiyor, Hz. Muhammed'in (A.S.) iki tarafı eşit tutacağını tahmin ediyorlardı. Bunun için mühlet isteyip gizliden adamlarını araştırma yapmak üzere görevlendirdiler. Böylece Hz. Muhammed'in (A.S.) bu konuda neler düşündüğünü önceden öğrenmeğe çalıştılar. Cebrâil derhal inip casusların bilgi edinmeğe çalıştığını, üstünlük sağlayan grubun neler düşündüğünü haber verdi. Re-

(1) VASK, eski bir tartı birimidir. 60 Sa' miktarında olup 62.400 dirhem tutarındadır. Bugünkü tartı birimiyle: Şer'î dirheme karşılık 218 kilo 400 gramdır. Örfî dirheme karşılık 199 kilo 680 gramdır.

sûlüllah onları çağırıp kafalarından geçirdiklerini bir bir söyleyince şaşırdılar. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İbn Cerîr Taberî ile Muhaddis Ebû Dâvud da buna yakın bir rivâyeti nakletmişlerdir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kadın karşılığında erkek öldürülür.» (2)

«Müslümanların kanları birbirine denktir.» (3)

«Mü'minlerin kanları birbirine denktir.»

«Herhangi bir Müslüman bedenine dokunan bir yara ve bereyi bağışlayacak olursa, mutlaka Allah o sebeple onun bir derecesini yükseltir ve bir hatasını düşürür.» (4)

«Herhangi bir adam bedeninde bir yara alır (biri onu yaralar) da (yaralayanı) bağışlayıp tasaddukta bulunursa, mutlaka Allah onun, tasadduk ettiğinin misliyle günahlarını temizleyip bağışlar.» (5)

HUKUKÎ YÖNÜ

«Allah'ın indirdiği hükümler» genel anlamdadır. Tevrat'taki hükümlerle amel etmiyen Yahudî ilim adamları ve hahamlar nasıl kınanıyor; İlâhî hükümleri inkâr edenler nasıl küfür, zulüm ve ahlâksızlıkla anılıyorsa, Kur'ân'daki hükümlerle amel etmiyenler öylece kınanıyor, inkâr edenler aynı sıfatlarla anılıyor.

Nitekim İbn Abbas (R.A.) da bu hususa dikkatleri çekmiş ve Müslümanları uyarmıştır.

Bu mesele üzerinde ilim adamlarının yorumlarına gelince, onları şöyle özetliyebiliriz:

a) Kim Kur'ân'ı reddederek, Peygamberin sözünü beğenmiyerek inkâra saparak Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, kâfir, zâlim sıfatlarını hakketmiş olur.

---

(1) İbn Kesîr - Kurtubî - Ahmed bin Hanbel - Lübab.
(2) Ahmed bin Hanbel.
(3) » » » - Ebû Dâvud - İbn Mâce - Nesâî.
(4) Tirmizî - İbn Cerîr Taberî.
(5) Nesâî.

b) Kim yetersizliğini iddia ederek Kur'ân'daki hükümlerle hükmetmezse, yine küfre ve zulme sapmış olur.

c) Allah'ın indirdiği hükümlerin tamamıyla hükmetmiyen kâfir olur. Tevhîd ile ilgili hükümleri kabul edip şeriatın diğer kısımlarıyla hükmetmiyenler bu âyetin taşıdığı hükmün dışındadırlar. Böyleleri sadece büyük günah işlemiş sayılırlar.

d) İmam Şa'bî'ye göre, sözü edilen iki âyet, özellikle Yahudîler hakkındadır. Nuhas da aynı görüşü benimsemiştir. Çünkü âyetlerin başlangıç ve bitiş kısımları buna delâlet etmektedir.

Hz. Huzeyfe (R.A.)den bu âyetlerin İsrâiloğulları'yla ilgili olup olmadığı sorulduğunda, «Evet, onlar hakkında inmiştir» diye cevap verdiği bilinmektedir.

e) Ebûbekir el-Arabî'ye göre, «İşte onlar kâfirlerdir.» âyeti, Kur'ân'daki hükümleri küçümseyip onlarla amel etmiyen Müslümanlar hakkındadır. «İşte onlar zâlimlerdir.» âyeti, Yahudîler; «İşte onlar fâsıklardır.» âyeti Hıristiyanlar hakkındadır. Çünkü âyetin dış anlatımı buna delâlet ediyor. Câbir b. Zeyd, İbn Ebî Zaide, İbn Şübrüme ve Şa'bî de aynı görüştedirler.

Hasan el-Basrî diyor ki:

«Allah, hâkimleri şu üç hususla uyarmıştır:

1. Kendi arzu ve heveslerine göre hükmetmiyecekler.

2. İnsanlardan değil Allah'tan korkacaklar.

3. Allah'ın âyetlerini, indirdiği hükümleri önemsiz bir pahaya satmıyacaklar. (1)

TEVRAT'IN ÖNEMLİ BÖLÜMLERİNİN BİLGİNLER TARAFINDAN KORUNMASI

(بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ) **«Yine onlardan Rab için yol gösterenleri de bilginleri de Allah'ın kitabından muhafazasıyla emrolundukları hususlarla hükmederlerdi ve onlar buna şahitlerdi.»**

Kur'ân'ın açık anlatımından Tevrat'ın önemli bölümlerinin, bilhassa

(1) Fazla bilgi için bak: Ahkâm-ı Kur'ân / Ebûbekir el-Arabi - Tefsîr-i Kurtubî: 6/188-190.

ahkâmla ilgili belgelerinin İsrâiloğulları'nın fakîhleri ve bilginleri tarafından korunduğu anlaşılıyor. Ancak bu koruma kâğıt üzerinde mi, yoksa hafızalarda mı? İlk hatıra gelen her iki şekilde muhafaza edildiğidir. Her ne kadar orijinali olan Levhalar'ın -bir rivâyete göre- Babil esaretinde kaybolduğu söyleniyorsa da bilginlerin yazıp hafızalarında tuttukları kısımlar dikkate alınırsa, hâlen mevcut Tevrat'ın onlardan derlenen İbranîcesinin tercemesi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim konumuzu oluşturan âyette, Tevrat'ta yazılı bulunan kısasla ilgili haberi araştırdığımızda, hâlen mevcut olduğunu görmekteyiz. Tabii bazı ilâveler, unutulmalar ve yanlışlarla birlikte.. Daha önce de değindiğimiz gibi levhaların kaybolmasından çok sonra derlenen Tevrat, Musa Peygamber'den yaklaşık yedi asır sonra mabedin tamirinde tesadüfen bulunmuştur.

Zaten yer yer ilâhî vasfını koruduğu, Kur'ân ile karşılaştırılınca anlaşılmaktadır. Çünkü İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerin, yetişen ilim adamlarının ve halka yol gösteren mürşitlerinin -verilen emir uyarınca- Tevrat'ın önemli kısımlarını ezberleyip muhafaza ettikleri ve bunu kuşaktan kuşağa aktarmaya çalıştıkları, Kur'ân'ın ilgili âyetlerindeki işaretlerden sezilmektedir. Aynı zamanda, yine bir ilâhî buyruk olarak, her peygamber ve ilim adamı Tevrat üzerinde birer şâhit olarak bulunuyorlardı.

ÂYETLERİ AZ BİR PAHAYLA SATMAK

(وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتٖي ثَمَنًا قَلٖيلًا) **«Âyetlerimizi az ve önemsiz bir değere satmayın..»**

Kur'ân burada çok duyarlı bir noktaya parmak basarak, ilâhî kitapların sıradan insanlar tarafından değil, yetişmiş ilim adamları, kıymetli mürşitler ve bilgili öğreticiler tarafından korunmasını emrediyor. İlâhî buyrukları şahısların arzu ve mantığına göre yorumlamak, kitabı aslından uzaklaştırır; daha doğrusu onun yerine kişisel görüşler geçer; böylece din asıl hüviyetini kaybeder. Kur'ân ne bir fal kitabıdır, ne de muska mecmuası... Ne kabirlerde okumak için indirilmiş, ne de kapalı biçimde bir süs eşyası olarak duvarlara asılmak için.. O kafaları aydınlatmak, ruhları cilâlamak, vicdanları geliştirmek, fizikle metafizik arasında ilgi kurmak, dünya ile âhiret arasında denge sağlamak ve ebedî bir hayatın mevcudiyetinden haber vermek için gönderilmiştir. Onu bu yüce amaçlardan uzaklaştırıp basit konularda para karşılığında kullanmak cinayetlerin en kötüsüdür. Bundan daha büyük bir günah düşünülebilir mi?

İşte Kur'ân, Müslümanları da bu felâkete sürüklenmekten korumayı

amaçlıyarak Yahudîlerin yanlış tutumunu gözler önüne seriyor ve gereken uyarısını yapıyor.

CANA CAN

(.... وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ) **«Tevrat'ta onlara (şunu da) yazıp farz kıldık: Cana can, göze göz......»**

Âyetin açıklamasından ve hâlen mevcut Tevrat nushalarındaki belgelerden, İsrâiloğulları'na indirilen KISAS emrinin, cana can şeklinde belirlendiği, diyet hususunda İslâmî ahkâmdan farklı hükümler bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tevrat'ta İsrâiloğulları'na farz kılınan KISAS HÜKMÜ, İslâm Şeriatında da geçerli midir? Çünkü bu konuda farklı bir hüküm getirmiyen Kur'ân, Tevrat'taki ilgili hükümlerin aynen İslâm'da da geçerli olduğunu bildirmek mi istiyor? İlim adamlarımızın bu husustaki tesbit ve yorumları farklıdır:

A) Bir kısmına göre, bizden önceki şeriatlar veya onlarda yer alan hükümler, neshedilmemişse, yani yeni hükümlerle kaldırılmamışsa, o takdirde bizim için de geçerlidir. Yukarıdaki âyetle buna işâret edilmektedir.

B) Diğer bazısına göre, bunun aksi iddia edilmektedir. Hükümleri kaldıran âyetler bulunsun bulunmasın, bizden önceki şeriatlar ve taşıdığı hükümler yürürlükten tamamen kaldırılmıştır. Kur'ân ilgili âyetle, sadece Tevrat'taki kısas hükmünü hatırlatarak Yahudî ilim adamlarının onlarla amel etmediğini kınıyor.

C) İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve bir rivâyette Ahmed bin Hanbel'e göre, bizden önceki şeriatlerde yer alan hükümler, vahiy ile bildirilip ayrı bir hüküm getirilmemişse, o takdirde bizim için de şeriat sayılır. Yukarıdaki âyette belirtilen hükümler bu cümledendir. Nitekim sahih hadîsler de bu sonucu vermektedir.

D) İbn Hâcib'e göre, vahiy yoluyla bildirilmişse, o takdirde buna muhalefet eden zaten olmaz. Vahiy ile bildirilmiyen, fakat onunla da neshedilmiyen hükümler söz konusudur. Eş'arîler bunu uygun görmemişse de Maturidîler uygun görmüştür. Cumhur-i Ulemâ da: «Vahiy ile neshedilmemişse, bizim için de şeriat sayılır» görüşünü benimsemişlerdir.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Kadına karşılık erkek öldürülür» buyururken, «cana can» esasını bildirmek istemiştir.

İmam Ebû Hanîfe bu âyetin genel anlatımını dikkate alarak, «Zımmî

(vatandaşlık statüsüne giren küfür ehli) karşılığında Müslüman öldürülür. Çünkü «cana can» umum ifade eder» demiştir. Diğer müctehit imamlar bu görüşte değildirler.

Hz Enes'in halâsı, bir câriyenin dişini kırmıştı. Durum Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzedilince, misilleme yapılmasını emretmiştir. Ancak Enes bin Nadîr (R.A.) buna üzülmüş ve :

— Ya Resûlellah! halâmın dişinin kırılmasını emrediyorsunuz? deyince, Resûlüllah (A.S.) ona :

— Ya Enes! Allah'ın Kitabı KISAS emrediyor.

Bunun üzerine Hz. Enes çok samimi bir duyguyla :

— Hayır, vallahi halâmın dişi kırılmaz! Deyince, davacı taraf kısastan vazgeçip onu bağışlamışlardı. Bu duruma memnun kalan Efendimiz, «Allah'ın öyle kulları var ki, bir hususta Allah ile yemin edecek olurlarsa, arzuları yerine gelir.» buyurmuştur. (1)

Bunun gibi, yaralamalarda Resûlüllah (A.S.) Efendimizin kısas hükmünü uygulamadan önce tarafları barıştırmak için diyet teklîf ettiği de sahih rivâyetlerden bilinmektedir. (2)

TEVRAT'TA KISAS HÜKMÜ

Kur'ân'ın, Tevrat'ta geçen kısasla ilgili hükmü açıklaması, dikkatimizi hâlen mevcut Tevrat nushalarına çekmektedir. Tevrat'ta adam öldürmek ve yaralamakla ilgili bir çok hükümler hâlen mevcuttur. Kur'ân'ın işâret buyurduğu hüküm ise iki yerde geçmektedir :

«Eğer adamlar kavga edip bir gebe kadına çarparlar ve onun çocuğu düşerse ve bir zarar olmazsa, kocasının kendi üzerine tayin edeceği gibi tazmin edecek ve hâkimler vasıtası ile verecektir.

Fakat zarar olursa, o zaman can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara, bere yerine bere vereceksin.» (3)

İkinci bir yerde ise şöy'e denilmektedir :

«Ve bir kimse bir adamı vurursa mutlaka öldürülecektir. Ve bir hay-

(1) Buharî-Müslim : Enes bin Nadîr (R.A.)den - İbn Kesir

(2) Fazla bilgi için bak : İbn Kesîr : 2/62 - Kurtubî : 6/191-197 - İbn Cerîr Taberi : 6/167-168

(3) Tevrat-Çıkış : 21/22-24

vanı vuran, can yerine can olarak onu ödeyecek. Ve bir kimse komşusunu sakatlarsa, kendisine de yaptığı gibi yapılacaktır; kırık yerine kırık, göz yerine göz, diş yerine diş olmak üzere, adamı nasıl sakat etti ise, kendisine de öylece edilecektir.» (1)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

«Rabbanî» tabiri üzerinde Âl-i İmrân Sûresi 79. âyetin tefsirinde gerekli açıklama yapılmış ve rivâyetlere yer verilmiştir. Ama burada tekrarlandığından bazı farklarla yeniden açıklamayı yararlı gördük:

(وَالرَّبَّانِيُّونَ) RABBANİYYÛN :

A) Rabbe mensup olanlar.

B) İlim ve irfanla halkı yönetenler, siyasî dehalarıyla halka yön verenler.

C) İlim adamlarının üstünde ilim ve hikmete sahip bulunanlar.

D) Ahlâkî kurallar ve örnek davranışlarla halkı eğitenler.

E) İlim ve hikmetle konuşup Allah için hizmet edenler.

F) Çok ibâdet eden âlimler.

G) Harun Peygamber soyundan gelen zuhd-u takvâ sahipleri.

(وَالْأَحْبَارُ) AHBAR :

Bu deyim birkaç yerde geçer. «hibr»in ve «habr»in çoğuludur. Kök mâna olarak daha çok mürekkep ve benzeri nesne hakkında kullanılırsa da deyim olarak :

A) İlim sahipleri,

B) Dinde bilgili olanlar,

C) İlim adamlarının üstünde ilim ve hikmete sahip bulunanlar.

D) Bilgileri ve konuşmaları te'sirli olanlar,

E) Mürekkebin kâğıt üzerinde te'sir ettiği gibi, kalb ve kafalarda tesir bırakan bilginler, anlamına gelir.

---

(1) Tevrat/Levililer : 24/17-22

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle geniş bir kitleye hitap eden Tevrat'ın hidâyet ve nûr yansıtan hükümlerinin korunmasının tavsiye edildiği bildirildi ve gönderilen peygamberlerin Hakk'a teslimiyet içinde ona sahip çıktıkları; Allah için irşat görevini sürdürenlerle ilimde derinleşenlerin Tevrat'ı muhafazayla emrolundukları ve ancak onunla hükmetmelerinin gerektiği açıklandı. Buna rağmen Musâ'dan sonra bazı bilgin geçinenlerin Tevrat'ta yer alan hükümleri kendi arzu ve heveslerine göre değiştirdikleri belirtildi ve Kur'ân'a inanan bahtiyarların Allah Kitabında keyfî tasarrufta bulunmamaları hususunda uyarılar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İncil'in aynı ölçülerle indirildiği ve her gelen peygamberin önce gelenleri tasdîk ettikleri, indirilen her kitabın bir önceki kitabı doğruladığı üzerinde duruluyor.Buna rağmen Yahudî ve Hıristiyan din adamlarının bu vadide hem Tevrat ve İncil'in ölçüleri dışına çıktıkları, hem de Musâ ile İsâ Peygamberlerin bu hususta koyduğu esaslara bağlı kalmadıkları belirtilerek Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e (A.S.) karşı çok hatalı ve sakıncalı bir yol tuttuklarına dikkatler çekiliyor.



وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا
لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾
وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ
بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

MEÂLİ :

46— Ardından da peygamberlerin izleri üzerine Meryem oğlu İsâ'yı, önündeki Tevrat'ı tasdîk edici olarak gönderdik ve ona, içinde hidâyet

(doğru yolu gösterici, kalb ve kafaları) aydınlatıcı belgeler bulunan, sakınanlar için hidâyet ve öğüt olan İncil'i verdik.

47— (Onlara dedik ki :) Artık İncil'e bağlı olanlar, Allah'ın onda indirdiğiyle hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar hak yolunu ve ilâhî sınırı aşan günahkârlardır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Tevrat ehline Tevrat verilmiş, onunla amel etmişler; İncil ehline de İncil verilmiş, onunla amel etmişlerdir.» (1)

İNCİL, TEVRAT'IN BAZI HÜKÜMLERİNİ YÜRÜRLÜKTEN KALDIRMIŞTIR

(مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَيةِ وَآتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ) «İçinde hidâyet ve aydınlatıcı belgeler bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan ve sakınanlar için hidâyet ve öğüt olan İncil'i verdik.»

Musâ Peygamberden sonra İsrâiloğulları'na Tevrat ile amel etmelerini devamlı sağlamak için peşpeşe peygamberler gönderilmiştir. Ne var ki İsrâiloğulları ırklarından tevarüs ettikleri karakterleriyle, kendilerine âhiret inanç ve duygusunu aşılamaya çalışan peygamberlere karşı koymuş, kimini öldürmüş, kimini kovmuşlardır. Dünya saltanatını onlara va'detmiyen hiçbir peygamberi dinlemek istememişler, bu yüzden yavaş yavaş yüzleri âhiretten tamamen dünyaya dönmüş ve Tevrat'taki âhiretle ilgili birçok belge ve kayıtları çıkaracak kadar ileri gitmişlerdir.

O nedenle bu millet yapısında dünya ile âhiret, madde ile mâna, ruh ile beden arasındaki denge iyice bozulmuştu. Sözü edilen dengeyi yeniden sağlayacak, âhiret korkusunu ruhlara enjekte edecek, sorumluluk duygusunu kalblere yerleştirecek ruhî yapısı çok güçlü bir peygambere ihtiyaç vardı. Cenâb-ı Hak belirtilen güçte İsâ Peygamberi çok yumuşatıcı ve okşayıcı ahlâkî kurallarla İsrailoğulları'na gönderdi. Bu peygamberin daha çok iki önemli görevi bulunuyordu: Tevrat'taki unutulan bir çok hükümleri işler duruma getirmek, bir kısmını da yürürlükten kaldırıp o günkü sosyal hayatla tam uyum sağlayacak yeni hükümleri yine çok mülayim bir metodla kabul ettirmek.

(1) Sahih-i Buharî

İncil'de de bu hususlar gayet net biçimde açıklanmış, İsâ Peygamberin getirdiği yeni hükümler şu sözlerle belirtilmiştir :

«Sanmayın ki, ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmağa geldim; ben yıkmağa değil, fakat tamam etmeğe geldim. Çünkü doğrusu size derim : Gök ve yer geçip gitmeden, her şey vaki oluncaya kadar, şeriatten en küçük bir harf bir nokta bile yok olmıyacaktır. Bundan dolayı bu en küçük emirlerden birini kim bozar ve insanlara öylece öğretirse, göklerin melekûtunda kendisine en küçük denilecektir.» (1)

Bu cümlelerden de anlaşılıyor ki, semavî kitaplara dokunulmaz. Ancak gönderilen peygamberler gereken değişiklikle gelirler, bir kısmı hükümleri yürürlükten kaldırır, ama o hükümler hakkındaki belgeler yine kutsal kitapta yazılı kalır, bir harfi dahi değiştirilmez.

Bu hususu İncil'le Tevrat'ı karşılaştırdığımızda açıkça görebiliriz :

İsâ Peygamber İncil'de diyor ki :

«İşittiniz ki, eski zaman adamlarına denildi : «Katletmiyeceksiniz; Kim katlederse, hükme müstehak olacaktır.»

Fakat ben derim ki : «Kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır.» (2)

«Zinâ etmiyeceksin» denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Bir kadına şehvetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zinâ etmiştir. Ve eğer sağ gözün sürçmene sebep oluyorsa, onu çıkar ve kendinden at..» (3)

«Ve : Kim karısını boşarsa, ona boş kâğıdını versin» denilmiştir. Fakat ben size derim ki, zinâdan başka bir sebeple karısını boşayan adam onu zâniye eder ve kim boşanmış kadınla evlenirse, zinâ eder.» (4)

İncil'de yer alan bu belgelerle Tevrat'ın, belirtildiği biçimdeki hükümleri kaldırılıp kısmen ağır, kısmen hafif yeni hükümler getiriyor. Böylece Kur'ân'ın taşıdığı hükümlerle de her iki kitaptaki hükümlerin hepsi yürürlükten kaldırılmış oluyor.

«Ve yine yalan yere and etmiyeceksin ve andlarını Rabbe ödiyeceksin» denildiğini işittiniz. Fakat ben derim ki : Hiç and etmeyin; ne gök üzerine, çünkü o Allah'ın tahtıdır; ne yer üzerine, çünkü onun ayağının basamağıdır.» (5)

---

(1) Matta : 5/17-20
(2) Matta : 5/21
(3) » : 5/27
(4) » : 5/31
(5) » : 5/33

«Göz yerine göz, diş yerine diş, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim : Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir.» (1)

HIRİSTİYANLARIN İNCİL İLE HÜKMETMELERİ EMREDİLİYOR

(وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ) **«Artık İncil'e bağlı olanlar, Allah'ın onda indirdiğiyle hükmetsinler.»**

Bu emir iki yönlüdür: Biri, İncil onlara bir hidâyet ve nur olarak verildiğinde onunla amel etmeleri emredilmiştir. Diğeri ise, son peygamber ve son kitap gönderilince, Hıristiyanların İncil'de son peygamberle ilgili hükümlerle amel etmeleri emredilmektedir.

Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, gerek mevcut dört İncil'de, gerekse daha sıhhatlı kabul edilen BERNABA İncil'inde Hz. Muhammed'in geleceği çok açık biçimde birkaç belgeyle müjdelenmiştir. Sözü edilen belgeleri daha önceki sûrelerde münasebet düştükçe nakiettik. Buraya tekrar nakletmeyi -konunun önemini yansıtma bakımından- yararlı görüyoruz :

Önce şunu belirtelim ki, Bernaba İncil'inin 42, 44 bölümlerinde Hz. Muhammed'in geleceği ismiyle, sıfatlarıyla müjdelenmiştir. Diğer İncil'lerde ise şöyle denilmektedir :

«Eğer beni seviyorsanız emirlerimi tutarsınız. Ben de Babaya (Rabbe) yalvaracağım ve o size başka bir TESELLİCİ, Hakikat Ruhunu verecektir.» (2)

«Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır; çünkü gitmezsem, TESELLİCİ size gelmez; fakat gidersem onu size gönderirim ve o geldiği zaman günah için, salah için ve hüküm için dünyayı ilzam edecek (susturacak, cevap veremez hale getirecek)-tir.» (3)

«Size söyliyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakîkat ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemiyecektir; fakat ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri

(1) Matta : 5/38
(2) Yuhanna : 14/15
(3) » : 16/17.

size bildirecektir. O beni TA'ZÎZ edecek (şerefli ve kutlu kılacak)tır.» (1)

«Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır.» (2)

«Vakit tamam oldu ve Allah'ın melekûtu yakındır; tövbe edin ve İncîl'e imân eyleyin.» (3)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kitap Ehli'ne geniş yer verildi. Tevrat ve İncil'in insanlıktan yana doğru yolu gösteren, kafa ve kalbleri aydınlatan ilâhî belgeler taşıdığı açıklandı. Dinlerin, toplumun gelişmesine paralel olarak tekâmül ettiğine, Tevrat'ın daha önce indirilen sahifelerdeki hükümleri yürürlükten kaldırdığına, İsrâiloğulları'na yepyeni ufuklar açtığına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, son olarak Kur'ân'ın bütün insanlığa indirildiği ve bu kitabı kalblere ve kafalara işliyecek son peygamberin gönderildiği; böylece dinlerin tekâmülde son bulduğu açıklanıyor; artık bir kabileye ya da bir millete değil, bütün milletlere seslenen ilâhî buyrukların en doyurucu anlam ve ölçüde Kur'ân'da yer aldığı hatırlatılıyor. Her peygamber kendinden önceki hak din ve peygamberleri tasdîk ettiği gibi, Hz. Muhammed (A.S.)ın da bu bilgi ve imânla teçhiz edilerek gönderildiğine işârette bulunuluyor.



(1) Yuhanna : 16/18
(2) Matta : 21/40
(3) Markos : 1/15

وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ
الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَهُمْ
عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا
وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا اٰتٰيكُمْ
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ
الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

MEÂLİ :

48— Sana da (Ey Muhammed) önündeki kitabı (Tevrat, Zebur ve İncil'i) doğrulayan, onları gözetip denetliyerek tashîh eden kitabı hak ile indirdik. Artık onlar arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; sana gelen hak-dan sonra onların heveslerine uyma. Her biriniz için bir şeriat ve açık bir yol meydana getirdik. Eğer Allah dileseydi hepinizi tek bir ümmet yapar-

dı; ama size verdiğiyle sizi denemek için (böyle yapmadı).

O halde hayırlara koşuşun; hepinizin dönüşü ancak Allah'adır. Hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden size O haber verecektir.

49— Ve artık aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların arzu ve heveslerine uyma; Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmında seni şaşırtmalarından sakın. Eğer yüz çevirirlerse, bilmiş ol ki, Allah bazı günahlarından dolayı onları musîbete uğratmak istiyor ve hem insanların çoğu gerçekten ilâhî sınırları aşanlardır.

50— Onlar cahiliyye devrine ait hüküm mü arzu ediyorlar? Şüpheden uzak bir bilgiyle inanan bir millet için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Yahudî bilginlerinden birkaç kişi Resûlüllah (A.S.) Efendimizi, inen ilâhî hükümlerin bir kısmında şaşırtmak için gizli bir plân hazırlayıp gelmişlerdi: «Ya Muhammed! dediler, bilirsin ki biz ileri gelen ilim adamlarıyız. Sana uyduğumuz takdirde Yahudîler gelip size inanırlar. Bunun için sana baş vuracağımız bir ihtilâflı meselede bizden yana hükmetmeni istiyoruz..»

Onların bu küstahça teklîfini dinleyen Peygamber (A.S.) Efendimizin rengi değişti ve teklîflerini kesinlikle reddetti. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Biz peygamberler topluluğu baba bir kardeşleriz; dinimiz birdir.» (2) Yani dinimizin esası aynıdır.

«İnsanların Allah katında en çok sevilmiyeni, İslâmiyette Cahiliyye devri âdetlerini isteyen ve haksız yere kan dökmek için kişinin kanını talep edendir.» (3)

---

(1) Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alaeddin Ali - Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerir Taberî.

(2) Buharî / enbiya : 48 - Müslim / fezâil : 143, 145 - Ebû Dâvud / sünnet: 13 - Ahmed : 2/319, 406, 437, 463, 482, 541

(3) Taberanî - Buharî

AMELÎ ŞERİAT

(لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) **«Herbiriniz için bir şeriat ve açık bir yol meydana getirdik.»**

Terim olarak ŞERİAT, daha çok amelî ahkâma verilen bir isimdir. Bu bakımdan «DİN» tabirinden daha özel bir anlam taşır.

Amelî şeriatler ise, sosyal yapının gösterdiği farklı durumlara, toplumun ekonomik, kültürel ve psikolojik gelişmelerine göre değişiklik arzeder. Gönderilen peygamberlerin hepsi dinin aslında ve esasında birleşirler ki bu İLAHÎ TEVHİD ve Ona olan ihlâstır. Amelî hükümlerde ise farklı yollar getirmişlerdir. Bu, belirttiğimiz gibi sosyal yapının tekâmül ve gelişmesinden meydana gelen farklılıktandır.

NEDEN TEK ÜMMET DEĞİL?

(وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً) **«Eğer Allah dileseydi, hepinizi tek bir ümmet yapardı.»**

«Tek bir ümmet» demek, aynı sosyal yapıya, aynı örf ve âdetlere, aynı inanca, aynı âile düzenine ve millî yapıya sahip büyük bir insan topluluğu demektir.

Bu büyük topluluk tek ümmet durumuna getirilip her zaman için aynı hükümlerle idâre edilmeleri emredilseydi, bir takım sakıncalar doğar, ciddi tanışma ve gelişmeyi engellerdi; bunları özetliyecek olursak, şöyle sıralıyabiliriz :

1. İnsan yeteneği ve aklı belli bir noktada duraklar; duraklayınca da araştırmaya ihtiyaç kalmaz; dondurulmuş belli kalıplar üzerinde kalınırdı.

2. İctihat kapıları kapanır; bilimsel araştırmalara gerek kalmazdı.

3. Zamanla değişen sosyal ve kültürel hayatla din arasında uyumsuzluk başlar; böylece din her geçen gün aktivitesini kaybederdi.

4. Dinler arasında, haklılığını isbat edip ortaya koyma gayreti dumura uğrar; dine çatanlar bulunmayacağı gibi, onu savunanlar da olmıyacak, böylece din kendi kaderine terkedilmiş olurdu.

Bu hususları biraz açıklıyalım :

Musevîlikte teşbihî düşünce hâkimdir. Hükümleri de dondurulmuş-

tur. Bu yüzden ictihat kapıları kapalıdır. Ancak Musâ Peygamber'den sonra gelen ve kendisine kitap verilen İsâ Peygamber, Tevrat'taki dondurulmuş ağır müeyyidelerin bir kısmını hafifletmiş, bir kısmını daha da ileri götürerek toplumun çeşitli yöndeki gelişmeleriyle paralellik sağlamak istemiştir. Ne var ki çok tutucu olan İsrâiloğulları, dünya saltanatı peşinde koşturdukları için daha çok âhirete yönelik bulunan İsâ Peygambere ısınamamışlar ve sonunda onu da öldürmeyi kararlaştırmışlardı.

Diyebiliriz ki, İncil getirdiği yeniliklerle, Tevrat'taki bir kısım ağır müeyyideleri kaldırmış, daha çok ahlâkî kurallarla toplumu ıslah etmeyi amaçlamıştır. Bunun için kötüye karşı kötü olmayı yasaklamış, saldırgana karşı yumuşak olmayı telkin etmiştir.

Ancak İsâ Peygamberin göğe çıkarılmasından bir asır sonra İncil'deki bu yumuşak metot yavaş yavaş yerini ağır müeyyidelere terketmiş, daha doğrusu kilise, İlâhî hükümlerde keyfî tasarrufta bulunma ihtiyacını duymuştu. Daha sonraları afarozlar, engizisyon mahkemelerinin kurulması, bu tasarrufun tabii sonucu olarak tezahür etmiştir.

Son din bu ikisi arasında, fakat daha geniş ve kapsamlı hükümlerle gelmiş, gelişen toplum hayatına yön verecek esasları getirmiş, ilim ve akla yeterince yer ve değer vermiş ve bu açıdan meselelerini çözüp ortaya koymuştur.

Hıristiyan âlemi İslâm'ın uyum sağlayan esas ve prensiplerine ilgi duymaya başlayınca kilise ister istemez, kendine göre bir takım ibâdet şekilleri çıkarmış, İsa Peygamberin nasıl namaz kıldığı zamanla unutulmuş ve asıl İncil nushasının kaybolması sebebiyle tesbitinin mümkün olmadığı dikkate alınarak kiliselere iskemleler konularak halkın rağbet etmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Onların bu değiştirme metodu, ilâhî metoda uygun olmadığı için etkitepki düzeyinde büyük fırtınalara, humanistlerin doğmasına, protestan mezhebinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İslâm ise, her şeye rağmen, ilmî araştırmaların kapısını açık tutan bir dindir. Getirmiş olduğu hukukî esasların bir kısmında esneklik prensibi dikkatten uzak tutulmamış ve böylece ictihada, ilmî araştırmalara imkân vermiştir.

Örneğin 10'un üstünde amelî anlamda hak mezhebin ortaya çıkması, mezhep imamlarının birbirlerine saygılı bulunması bu cümledendir. İmam Şâfiî gibi kudretli bir hukukçu, Irak'ta yapmış olduğu ictihatlarını biraraya getirip bir mezhep sistemi ölçüsüne ulaştırdıktan sonra Mısır'a gittiğinde yeni âdetler, örfler ve meselelerle karşılaşınca, eski ictihadını bir tarafa

bırakıp yeniden ictihada koyulma ihtiyacını duymuştur. Ona bu imkânı veren, Kur'ân ve Hadîslerin taşıdığı esneklik ve ilmî çalışma için koyduğu ana fikirlerdir.

Böylece İslâm Dini, Yahudî ve Hıristiyan din adamlarının öteden beri bozduğu dengeyi sağlamış, insan hayatıyla uyum kurmuş, açık bıraktığı ictihat kapısıyla yeni çıkacak meselelere çözüm imkânı getirmiştir.

Görülüyor ki, yeryüzünde tek bir ümmet istenilseydi ve bütün insanların aynı dil, aynı inanç, aynı örf ve âdet, aynı sosyal yapı ve aynı kültür düzeyinde bulunması irâde edilseydi, bunca gelişmeler olmaz ve ilmî çalışmalar meydana gelmezdi.

KUR'ÂN İLE HÜKMETMEK

(وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ) **«Ve artık aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların arzu ve heveslerine uyma..»**

Tevrat ve İncil'in doğru yolu gösterici, kalb ve kafaları aydınlatıcı ilâhî buyruklarla indirildiği ve İsrâiloğulları'na Tevrat ile amel etmeleri; Hıristiyanlara da İncil'deki hükümlerle amel etmeleri bildirilmiştir. Yahudîler'in Tevrat'taki hükümlerin bir kısmıyla amel edip bir kısmını değiştirmeleri veya değişik yorumda bulunmaları sebebiyle Tevrat'tan sonra indirilen ne İncil'i, ne de Kur'ân'ı ilâhî kitap olarak kabul etmemişlerdir. Halbuki hak dinlerde genel kural şudur : Her kitap kendinden önceki kitapları, her peygamber kendinden önceki peygamberleri tasdîk eder ve kendinden sonra gelecek kitap ve peygamberleri müjdeler. Tevrat'ta bu genel kuralla ilgili belgeler dikkate alınmamış ve bir kısmının kelimelerinin yerleri değiştirilerek aslından uzaklaştırılmıştır.

İncil'de de aynı genel kuralla ilgili belgeler yer almış, asıl nushası bulunamadığı için Havarîlerin ve onları dinleyenlerin hafızalarında ve yanlarında yazılı bulunan parçalardan derlenen İncil'lerde bazı değişiklikler olmuş, sözü edilen belgelerin bir kısmı kelime oyunuyla yanlış yorumlanmıştır.

Bu gerçek açısından iki kitap ehlini incelediğimizde, her ikisinin de kendi kitaplarıyla gerektiği gibi amel etmedikleri ortaya çıkar. Çünkü görüyoruz ki, Yahudîler hem Hıristiyanlara, hem Müslümanlara karşıdırlar. Ne İsâ'yı, ne de Muhammed'i (Salât-u selâm ikisine olsun) peygamber kabul ederler. Hıristiyanlar ise Kur'ân'ı ilâhî kabul etmedikleri gibi, Muhammed'i (A.S.) de peygamber saymazlar.

Kur'ân ve onun teblîğcisi Hazret-i Muhammed (A.S.) sözü edilen ve Kur'ân'da yerini alan genel kurala uymuşlardır: Hem önceki peygamberleri, hem de Tevrat ve İncil'in hak olduğunu kabul ederler. Aynı zamanda İslâm'da imânın esasları arasında bu hususlar da yer almıştır. Yani bütün peygamberlere ve bütün kitaplara inanmıyan bir kimse mü'min sayılmaz.

Diğer bir husus da, Tevrat ile İncil'in, sadece İsrâiloğulları'na indirilmiş kitaplar olma gerçeğidir. Toplum hayatında önemli değişmeler ve gelişmeler meydana gelince, artık son kitap bütün milletlere yol gösterir hükümlerle, esas ve prensiplerle inmiştir. O artık ne yalnız İsrâiloğulları'nın, ne de yalnız Araplarındır; bütün insanların kitabıdır. Bu sebeple Kur'ân'ın indirilmesiyle daha önceki kitaplar yürürlükten kaldırılmış, gelişen toplumun ihtiyacına cevap verecek yeni esaslar ve prensipler getirilmiştir. Diğer yandan Tevrat ve İncil semavî kitaplar olduğu için beşer elinin onlarda yapmış olduğu değişikliği ve yanlış yorumlamaları Kur'ân düzeltmekte ve gerçeği yansıtmaktadır. Buna bir kaç örnek verecek olursak, altın buzağı, Lût ve Davut konularını gösterebiliriz. Tevrat'ta çıkış bölümünde sözü edilen buzağının HARUN Peygamber tarafından ustaca yapıldığı ve ilâh olarak İsrâiloğulları'na takdîm edildiği belirtilir. Oysa peygamberler günahlardan korunmuşlardır. Allah'ın varlığına ve birliğine dâvetle görevli bulunan bir peygamber tapınılmak için put yapar mı? Bu doğrudan küfürdür. Kur'ân bunu tashîh eder, altın buzağının Sâmirî tarafından yapıldığını ve HARUN Peygamberin ona engel olamadığını açıklar.

Yine Tevrat'ta Tekvîn bölümünün 19. faslında Lût Peygamber hakkında şu sözlerin yazılı olduğunu görmekteyiz : «Ve Lût Tsoar'dan çıkıp dağda oturdu ve iki kızı onunla beraberdi; çünkü Tsoar'da oturmaktan korktu ve o, ve iki kızı bir mağarada oturdular. Ve büyük kızı küçüğüne dedi: Babamız kocamıştır ve bütün dünyanın yoluna göre yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur. Gel, babamıza şarap içirelim ve babamızdan zürriyeti yaşatmak için onunla yatarız. Ve o gecede babalarına şarap içirdiler ve büyük kız girip babası ile yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Ve vaki oldu ki, ertesi gün büyük kız küçüğüne dedi : İşte dün gece babamla yattım; bu gece de ona şarap içirelim ve babamızdan zürriyet yaşatmak için gir, onunla yat. Ve o gecede dahi babalarına şarap içirdiler ve küçük kız kalkıp onunla yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Lût'un iki kızı böylece babalarından gebe kaldılar....»

Kur'ân bu fahiş hatayı da tashîh eder, Lût'un karısının, ahlâksızlardan yana olduğunu kaydederek, onun da kavmiyle birlikte yok edildiğini, diğer aile halkını beraberinde alıp geceleyin şehri terkettiğini açıklar. Böylece hiçbir peygamberin mümkün değil şarap içmediğini, zinâ etmediğini yer yer belirtir.

Tevrat, Dâvut Peygamber'in sevdiği evli bir kadınla evlenebilmek için onun kocasını savaş cephesine en önde göndererek öldürülmesine neden olduğunu, sonra da onun karısıyla evlendiğini yazar. Bu da bir peygambere atılan büyük iftiralardan biridir. Kur'ân Davud Peygamberin hemen her yerde kadrini yüceltir ve Allah'a çokça ibâdet edip teslimiyet gösteren bir peygamber olduğunu açıklar.

Bunun için Semavî kitapların cümle ve kelimesi şöyle dursun, tek harfine bile dokunmanın çok hatalı sonuçlara yol açacağı muhakkaktır. Hem Musâ Peygamber, hem de İsâ Peygamber bu konuda İsrâiloğulları'nı yeterince uyarmışlardır.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'a beşer elinin dokunmasına imkân vermemiş, her devirde binlerce hâfız onu ezberlemiş ve ilk yazıldığı gibi korunmuştur. Kur'ân bütün bu özellikleriyle de amel edilmeye lâyık tek kitaptır.

İlgili âyetlerle Tevrat ve İncil'in hak kitaplar olduğu ve her birinin hidâyet ve nur saçtığı belirtildikten sonra artık onların devresinin dolduğuna dikkatler çekildi. Allah'ın son kitabıyla eski hükümlerin kaldırıldığı bildirildi :

«Ve artık aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların heveslerine uyma..» uyarısı yapıldı.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(شِرْعَةً) ŞİR'Â VE ŞERİÂT

ŞİR'Â deyimi üzerinde durulmuş ve hayli yorumlar ve çözümler ortaya konmuştur. Bunları şöyle özetliyebiliriz :

a) Şeriât anlamına gelir ve âyette de bu mâna kasdedilmiştir.

b) Şer' kökünden türetilmiştir; açıklamak ve ortaya koymak anlamına gelir.

c) Şürû' kökünden türetilme bir tabirdir; ciddi bir işe başlama anlamına gelir.

d) Şeriât : Meşraa anlamına gelir ki, herhangi bir su kaynağından su içmek veya alıp içirmek mânasına delâlet eder. Bu mânayla, insanların hem su içtiği, hem de diğer canlıların su ihtiyacını karşıladığı kaynak demektir. Dinî hükümler de insanlar için su kadar ihtiyaç sayıldığından onların ya tamamına, ya da amelî hükümlerinin tümüne ŞERÎAT ismi verilmiştir.

e) Şeriât diğer bir yorumla, kök mâna olarak açık yol demektir. Sonra ilâhî yol mânasında kullanılmıştır.

f) Kurtuluşa götüren yol demektir.

g) Şeriât ve Minhac aynı mânaya gelir; bunlar eş anlamlı kelimelerdir; bir arada getirilmesi te'kîd içindir. Her ikisinden de maksat, ilâhî yol kabul edilen DİN demektir.

h) Şeriat'le Minhac arasında az bir fark vardır : Şeriat, Allah'ın kullarına emrettiği sistemdir. Minhac, bu sisteme giden yol ve yöntemdir.

i) İbn Abbas (R.A.) ise, ŞİR'ÂT'i sünnet ile, MİNHAC'ı yol ile yorumlamıştır. Katade de aynı görüştedir.

j) Her birine bir şeriât verilmesinden maksat, Tevhît esasında birleşip füruatla ilgili ahkâmda farklı olan dinlerin amelî ahkâmına işârette bulunmaktır.

k) İlim adamlarından bir kısmı bu âyete dayanarak önceki şeriâtın bize şeriât olmadığını söylemiştir. Çünkü her birine ayrı bir şeriât verildiği açıklanıyor. Bunun aksini iddia edenler de var. Ancak neshedildiği bildirilen ahkâm dışında kalan hükümler olabilir ki, bu da ihtilâf konusudur.

(مُهَيْمِن) MÜHEYMİN

a) İbn Abbas ve Ali bin Ebî Talha'ya göre, EMİN ve GÜVENİLİR anlamına gelir. Saîd bin Cübeyr ve Mücahit de aynı görüştedirler. O halde önceki kitaplardan Kur'ân'a uyanlar hak, uymayanlar bâtıldır.

b) Suddî ve Katade'ye göre, ŞÂHİT ve KORUYUCU anlamına gelir. Yani Kur'ân önce indirilen kitapların hak olduğuna şâhittir ve onlardaki tahrifatı tashîh edip koruyucudur.

c) İbn Abbas'a göre, önceki kitaplar üzerinde HÂKİM'dir, demektir.

d) Önceki kitaplar üzerine cihanşümulluğuyla (evrenselliğiyle) yükselmiştir.

e) Önceki kitapları TASDÎK edendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle hak dinlerin Tevhît esasında birleştikleri, amelî ah-

kâmda ayrıldıkları, bunun için her millete ayrı bir şeriât, amelî yol verildiği belirtildi. Şeriatlerin toplumun ve milletlerin tekâmülü ve gelişmesiyle tekâmül ettiğine, bu grafiğin İslâmiyetle doruğuna yükseldiğine işâret edildi. Ancak gerek Yahudî, gerekse Hıristiyan din adamlarının bu tekâmülü kabule yanaşmadıklarına dikkatler çekilerek dinler arasında bir sürtüşme ve tartışmaya neden oldukları, bu yüzden tarih boyunca kan dökülmesine kadar gidildiği dolaylı biçimde aksettirildi.

Aşağıdaki âyetlerle, tekâmül kabul etmeyip İslâm'a karşı cephe alan Yahudî ve Hıristiyanlarla dostluk kurmanın mümkün olamıyacağına dikkatler çekiliyor. Din, ırk ve ideal ayrılığı içindeki karşıt grupların anlaşıp birleşmesini sağlamak, bunun için ciddi mesailer sarfetmek, havanda su döğmekten farksız olduğu bilişare hatırlatılıyor. Bir takım politik, ekonomik ilişkiler kurulabilir; onlardan kız alınabilir, eti helâl olan hayvanlardan boğazladıkları yenilebilir. Buna ihtiyaç vardır. Ama onları dost edinip yardım beklemek hayal kırıklığına uğramaktır, gerçeğine parmak basılıyor. Çünkü tarihte cereyan eden olaylar hep bu sonucu doğrular ölçü ve anlamdadır.



يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ
أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ
فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

MEÂLİ :

51— Ey imân edenler; Yahudî ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar (gerektiğinde) birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse, doğrusu o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah zalim topluluğu doğru yola eriştirmez.

52— Kalblerinde hastalık bulunanları, onlara doğru (dostluk kucağını açarak) koşuştuklarını görürsün ve : «Bize (devrin dönmesiyle onlardan) bir kötülük ve felâketin dokunmasından korkarız» derler. Umulur ki, Allah fetih veya kendi katından bir emirle gelir de (o kimseler) içlerinde gizleyip durduklarına pişman oluverirler.

53— İman edenler de, «Bunlar mıdır, olanca yeminleriyle Allah'a yemin edip sizinle beraber olduklarını iddiâ edenler?!» derler. Amelleri boşa gitti de zarara uğrayanlar oldular.

İNİŞ SEBEBİ

Asab-ı Kirâmdan Ubâde bin Sâmit (R.A.) ile münafıkların başı Abdullah bin Ubey, Yahudîlerle dostluklarının devamı hakkında farklı görüş ortaya koyup iddialaştılar. Ubâde b. Sâmit (R.A.), «Doğrusu benim Yahudîlerden birçok dostlarım vardır ve hepsi de nüfuzlu kişilerdir; ancak onların dostluğundan kopup kendimi Allah'a ve Peygamberine verdim. Artık o dostluklardan beriyim..» dedi. Abdullah b. Ubey ise şöyle dedi : «Doğrusu ben derim ki, gün gelir devir değişebilir, bu yüzden bir felaketle karşılaşabiliriz. Yahudîlerle dostluğumu devam ettirmem gerekli, çünkü buna ihtiyacım vardır ve olacaktır..» diyerek fikrini açıkladı.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Benî Kureyza Yahudîlerini muhasara edince, Ebû Lübabe'yi onlara gönderdi. Yahudîler, Ebû Lübabe ile istişarede bulunma ihtiyacını hissettiler, dışarı çıkıp çıkmama hususunu sordular. O da, parmağını boğazına dokundurarak, «sizi boğazlarlar» diye uyarıda bulundu. Çünkü onunla Kureyza oğulları arasında ötedenberi dostluk bağları bulunuyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali
(2) » »

YAHUDÎ VE HIRİSTİYANLARI DOST EDİNMEYİN

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ) **«Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin...»**

«Dost» kelimesiyle çevirisini yaptığımız «evliyâ» tabirinin burada özel bir yeri ve anlamı vardır. Çünkü dost anlamına geldiği gibi, düşmana karşı yardımlaşma ve destekleşme anlaşması yapıp birbirlerine sahip çıkma mânasına da gelir. Tarihî olaylar konumuz doğrultusunda bize daha çok bu ikinci mânayı göstermiştir. Şöyle ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medîne'ye hicret edince inkârcılar üç gruba ayrıldılar: Müslümanlarla prensip olarak savaşmamak, onlarla savaşanlara yardımda bulunmamak üzere barış anlaşması yapanlar. Müslümanlara karşı açıktan düşmanlığını ortaya koyup her fırsatta savaşmaya hazır bekleyenler. Müslümanlarla sulh edişmedikleri gibi açıktan düşmanlık da göstermiyerek sonucu bekliyen ve ona göre bir karara varmak istiyenler.

Medine çevresindeki Yahudîlerin çoğu bu üçüncü gruba dahil bulunuyordu. Medîne'nin içindeki Yahudîlerden bir kısmının da bu yolda olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar Kaynuka oğulları, Nadîr oğulları ve Kureyza oğulları idi. Kaynuka oğulları Bedir Savaşından sonra düşmanlıklarını açığa vurup zulüm ve kinlerini artırdılar. Bunlardan altı ay kadar sonra Nadîr oğulları da yaptıkları anlaşmayı, verdikleri sözü bozdular ve Hendek Savaşında zehirlerini kusmaya başladılar. Böylece Yahudîlerden ismi geçen her grup Müslümanlarla savaştı. Ama Cenâb-ı Hak, haksızlardan yana değil, haklı ve doğrulardan yana olduğunu bir defa daha gösterdi, Müslümanlar üstün gelip İslâm'ın izzet ve şerefini korudular.

Tabii bu arada, onlarla öteden beri dost olup yapılan mevzii anlaşmalarla Yahudîlere güvenen ve bir sıkıntı anında yardıma koşacaklarını uman saf Müslümanlar da eksik değildi. Bunlardan başka bir de münafıklar bulunuyordu. Cenâb-ı Hak önce olayları ortaya koydu, sonra da yukarıdaki âyetleri indirerek Yahudî ve Hıristiyanların gerçek dost olmadıklarını belirterek **«Ey imân edenler! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin..»** emrini indirdi.

Kafa ve kalblerinde din, ırk, inanç ve ideal farkı taşıyan iki ayrı grubun, diğer bir deyimle karşıt iki grubun anlaşıp birleşmesi çok zor, hattâ bazan imkânsızdır. Bugüne kadar tarihî olaylar hep bu sonucu ortaya çıkarmıştır.

İslâm'ı kabul etmemekle kalmayıp onu kendilerine, inançlarına hasım ve rakip gören bu iki milleti elbetteki memnun etmek mümkün değildir.

Kur'ân'daki esneklik, yer yer yumuşak veya ılımlı bir havanın estirilmesi, Kitap Ehline ayrı bir ilgi duyulmasını amaçlar. Onlardan tamamen kopmamızın doğru olmayacağını hatırlatır. O halde bu iki milletle bir takım ilişkilerimizin bulunması ve devam etmesi normaldir; ancak bu ilişki onları candan dost ve yardımcı saymamız anlamına alınmamalıdır. Aksi halde çok yanlış bir yola girilmiş olur. Çünkü ancak Yahudîler birbirlerinin, Hıristiyanlar da birbirlerinin dostu ve yardımcılarıdır. Bu kural pek değişmez. Haçlı Seferleri bunun açık belgelerinden biridir.

Artık Müslümanlardan kim, kendi din kardeşini bırakıp onları dost edinir ve yardımlaşma hususunda onlara güven beslerse, o da onlardan kabul edilir; İslâmî sınırı çok gerilerde bırakıp Kitap Ehlinin safında yer almış sayılır. Tabii, ancak kalblerinde münafıklık illeti bulunanlar bu iki ayrı millete güvenip koşuşurlar da Müslümanları bırakıp onları dost edinirler.

İslâm'ın lehine yapılacak bir takım siyasî ve politik anlaşmalar bu kaidenin dışındadır.

Nitekim ünlü müfessir İbn Cerîr Taberî diyor ki : «Kim mü'minlere karşı Yahudî, ya da Hıristiyanlardan dost edinip onlara destek olursa, o da dostlarının dininden sayılır. Çünkü birini candan dost edinen kimse ona destek olmayı kabul etmiştir. Aynı zamanda dostunun işliyeceği her şeye rıza göstermiştir. Bir kimsenin fiil ve düşüncelerini beğenip tasvip eden, onun dinine ve idealine razı olmuş demektir.»

Allah ise haksızlardan yana değildir. Kin, haset ve zulüm kusup mü'minlere karşı çıkanları doğru yola eriştirmez.

TAHLİLLER

«Hıristiyanlar» diye çevirisini yaptığımız «nasâra», nasranî'nin çoğuludur. Lûgatçılara göre, kıyas dışı olarak Nasıra beldesine mensup olan demektir. Çünkü Hz. İsa (A.S.)ın bu beldede doğduğu iddia edilir. Kamus müellifi Firüzabadî ise, İsa'nın İncil'de belirtildiği üzere Beytilahm'de doğduğunu, ancak sonraları gelip Nasıra'ya yerleştiğini yazar.

Ayrıca «Nasara»nın nusret kökünden olup İsâ Peygambere yardımcı olanlar»dır diye tefsîr edenler olmuştur ki bu da kıyasa uymamaktadır.

TARİHÎ BİR OLAY

İkinci Halîfe Ömer'in (R.A.) hilâfet yıllarında Basra Vâlisi Ebû Musa el-Aş'arî (R.A.) bazı önemli hususları görüşmek üzere Medîne'ye gelmişti.

Bir ara kayıtların nasıl tutulduğu, işlerin nasıl organize edildiği söz konusu olunca, Ebû Musa (R.A.) şöyle söze başladı : «Ey Mü'minlerin Emîri! Hıristiyan bir kâtibim var, işlerimi kolaylaştırıyor, kayıtları düzenli biçimde tutuyor.» deyince, Halîfenin rengi değişiverdi ve :

— Allah cezânı versin; hakka yönelen bir Müslüman kâtip edinseydin ya!. Allah'ın şu buyruğunu işitmedin mi? «Ey imân edenler! Yahudî ve Hıristiyanları dost edinmeyin..»

Bunun üzerine Ebû Musâ cevap verdi ve aralarındaki konuşma şöyle devam etti :

— Onun dini ona, kâtipliği bana...

— Allah'ın aşağıladığına ikrâm etme, Allah'ın hor gördüğünü aziz ve şerefli kılma; Allah'ın uzaklaştırdığını yaklaştırma..

— Ne yapalım, Basra'nın yazı işleri ancak onunla yoluna giriyor.

— Farzedelim ki Hıristiyan kâtip öldü, o zaman ne yapacaksın? O halde onu şimdiden ölmüş bil ve kendi işlerini ona göre organize et.. (1)

KUVVETLİDEN YANA OLMA SİYASETİ

(يَقُولُونَ نَخْشٰٓى اَنْ تُص۪يبَنَا دَٓائِرَةٌ) «Bize (devrin dönmesiyle onlardan) bir kötülük ve felâketin dokunmasından korkarız, derler...»

Başta Asr-ı Saadet olmak üzere hemen her devirde belli bir gayesi bulunmayan, İslâm olduğu halde onu ruhuna ve kalbine gerçek anlamıyla yerleştiremiyen ve tek kaygısı midesi ve on gün daha fazla yaşama arzusu olanların, haklı haksız bir ayrım yapmaksızın kuvvetliden yana oldukları, onların safında yer aldıkları görülmüştür. Bunlar Kur'ân'ın deyimiyle MÜNAFIKLARDIR. Küfrünü açığa vuranlardan daha tehlikelidirler. Batı dünyasına hiçbir sınır ve kayıt tanımadan kucağını açanlar da böyledir. İslâm ülkelerinde millî ve dinî değerlerin zamanla unutulmasına, Batı kültürü kurbanı olmuş kuşakların yetişmesine asıl sebep olanlar bunlardır.

Kur'ân'da özellikle Yahudî ve Hıristiyanların dost edinilmemesi üzerinde durulmuş ve bunun sebepleri çok duyarlı olaylarla yer yer sergilenmiştir.

(1) Fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-Gayb / Fahruddin Razî : 3/611

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinin, Müslümanlardan yana samimi dost olmadıkları ve olamıyacakları belirtildi. Ancak belli ölçüler çerçevesi içinde onlarla ilginin devamına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, dinlerin birer ilâhî emanet olduğuna dikkatler çekiliyor ve bu emanetlerin en son, en büyük halkası olan İslâm'a hizmet şerefi söz konusu ediliyor. Kendilerine bu emâneti koruma şerefi verilen milletler ona lâyık olma mertebesinden kendilerini düşürecek olurlarsa, Allah'ın başka bir milleti bu hizmete sevkedeceği hatırlatılıyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ د۪ينِه۪ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ
اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِر۪ينَ يُجَاهِدُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَٓائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٥٤﴾

MEÂLİ :

54— Ey Imân edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onun yerine ileride öyle bir millet getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; mü'minlere karşı boyunları bükük, alçak gönüllüdürler; kâfirlere karşı başları dik, vakarlı ve güçlüdürler; Allah yolunda cihât ederler, kınayıp ayıplıyanların ayıplamasından endişe etmezler.

İşte bu, Allah'ın öyle bir lûtf-u ihsânıdır ki dilediğine verir. Allah (lûtf-u ihsânı) geniştir ve (her şeyi gereği gibi) bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İleride bazı topluluk, ya da milletlerin dinden çıkacaklarına işâret edi-

lerek önemli bir haberi duyurmak üzere inmiştir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimizin vefatından az önce Araplardan üç kabile dinden dönmüştür. Vefatından sonra ise sekiz kabilenin dinden döndüğü bilinmektedir.

İbn İshak'ın tesbitine göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin vefatından sonra Mekke, Medîne ve Bahreyn'in dışındaki Müslüman kabilelerin hemen hepsi dinden dönme temayülü göstermiştir. Bunlardan kimi İslâm ahkâmını olduğu gibi kaldırmış, kimi sadece zekât vermiyeceğini, ama diğer vecîbeleri yerine getireceğini söylemiş, kimi verginin lüzumsuzluğu üzerinde durmuştu.

Böylece Kur'ân'ın geleceğe ait haberinin ilk belirtileri yer yer kendini hissettirmişti. İbn Cerir Taberî de iniş sebebini belirtilen hususlara bağlamaktadır.

TARİHÎ YÖNÜ

Siyer ve tarihçilerin, aynı zamanda müfessirlerin tesbitine göre, Kur'ân'da konuyla ilgili âyetle, ileride meydana gelecek ve kıyâmete kadar da yer yer kendini gösterecek DİNDEN DÖNME olaylarına işâret edilmekte ve mü'minlere bu amaçla haber verilirken büyük bir uyarı yer almaktadır. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilk birinci asırda Araplardan 11 kabile dinden dönme temayülü göstermiş, hattâ bunlardan bir kısmı yalancı peygamberlerin arkasına takılarak İslâm'a karşı cephe almışlardır. Bu kabilelerin üçü Efendimizin (A.S.) vefatından çok az önce, sekizi de O'nun vefatından hemen sonra irtidat etmiştir.

Vefatından önce irtidat edenler:

1. Müdlic oğulları.

Bunların başında ZÜ'L-HİMAR takma adıyla anılan Esved el-ANESÎ bulunuyordu. Bu adam aynı zamanda ünlü bir kâhin olarak tanınırdı. Yemen'e yerleşip Peygamberimizin (A.S.) görevlendirdiği memurları oradan çıkarma cesaretini kendinde buldu ve çok geçmeden peygamberliğini ilân etti. Sevgili Peygamberimiz (A.S.) bu pürüzün ortadan kaldırılması için Yemen vâlisi Muâz bin Cebel'e (R.A.) ve oranın ileri gelenlerine mektup yazdı. Nitekim çok geçmeden Firuz ed-Deylemî adında bir zat onu öldürdü ve avanesi de dağıtıldı. Haber Medîne'ye gelince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sevindi ve Allah'a hamdetti.

2. Hanîfe oğulları.

Bunların başında ünlü sahtekâr Müseyleme el-Kezzab bulunuyordu. Halkın cehaletinden yararlanarak önce büyük bir kurtarıcı rolünde sahneye

çıktı; çok geçmeden Peygamberliğini ilân etti. Kur'ân'a nazire yazmaya başladı. Biraz daha güçlenince, Resûlüllah (A.S.) Efendimize şu meâlde bir mektup yazıp gönderdi :

«Allah'ın peygamberi Müseyleme'den, Allah'ın peygamberi Muhammed'e : Selâm sana olsun. Bilmiş ol ki, peygamberlik hususunda seninle ortaklaşa bir düzeyde bulunuyoruz. Yeryüzünün yarısı bizim, yarısı da siz Kureyşlilerindir. Ne var ki Kureyş biraz aşırı gitmektedir.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, bu küstah adam belki dönüş yapar da hakka teslimiyet gösterir umuduyla ona şu cevabı yazıp gönderdi :

«Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allah'ın Resûlü Muhammed'den yalancı Müseyleme'ye : Selâm doğru yola uyanlara olsun. Bilmiş ol ki, yeryüzü Allah'a aittir, Onun mülküdür; kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç, Allah'tan korkup sakınanlaradır.»

Efendimizin (A.S.) vefatından sonra Müseyleme işi biraz daha azıttı. Bu yüzden Birinci Halîfe Ebûbekir SIDDÎK (R.A.) gönderdiği bir mücahit ordusuyla Müseyleme'yi öldürttü ve avanesini de kılıçtan geçirip gereken güven ve huzuru sağladı.

3. Esed Oğulları.

Bunların başında Huveylid oğlu TULAYHA bulunuyordu. Çok geçmeden işi azıttı ve Resûlüllah Efendimiz (A.S.) henüz hayatta iken fazla ileri gitmeye cesaret edemedi. Onun vefatından hemen sonra peygamberlik iddiasında bulundu. Ebûbekir SIDDÎK (R.A.), Halid bin VELİD kumandasında bir ordu göndererek onları dağıttı, karşı koyanları kılıçtan geçirdiler. Tulayha kaçıp Şam'a gitti. Sonra büyük bir pişmanlık duyarak tekrar İslâm'a döndü ve çok yararlı hizmetlerde bulundu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin vefatından hemen sonra dinden dönen sekiz kabile ise şunlardır :

1. Fezare Kabilesi.

   Başlarında Uyeyne bin Hısn bulunuyordu.

2. Gatafan Kabilesi.

   Başlarında Kurre bin Seleme el-Kuşeyrî bulunuyordu.

3. Beni Süleym Kabilesi.

   Başlarında Füc'at bin Abdileyl bulunuyordu.

4. Beni Yerbu' Kabilesi.

Başlarında Mâlik bin Nüveyre bulunuyordu.

5. Beni Tamim Kabilesinin bir kısmı.

Başlarında SECAH bint el-Münzir el-Kâhine adında bir kadın bulunuyordu. O da işi azıtıp peygamberlik iddiasında bulunmuş, bir ara Müseyleme el-KEZZAB ile anlaşarak onunla evlenmiştir.

6. Kinde Kabilesi.

Başlarında Eş'as bin Kays bulunuyordu.

7. Beni Bekir bin Vâil Kabilesi.

Başlarında Hutam bin Zeyd bulunuyordu.

8. Gassan Kabilesi.

Başlarında Cebele bin Eyhem bulunuyordu. Önce İslâm'a giren Cebele, bir ara Kâ'be'yi tavaf ederken, Beni Fezare Kabilesinden fakir bir adam farkında olmıyarak onun eteğine basmış, o da buna kızarak adamı tokatlamış ve iki dişinin kırılmasına sebep olmuştu. Mesele şikâyet konusu olunca, İkinci Halîfe Hz. Ömer (R.A.) misillemeye karar vermiş ve ancak mazlum arzu ettiği takdirde affedebilir, buyurmuştu. Cebele büsbütün sinirlenmiş, «Ben ünlü bir kabile reisiyim, o ise sıradan bir adam..» diye itirazda bulunmuştu. Halîfe ona: «İslâm ikinizi de aynı çizgiye getirmiştir» söyliyerek sınıf farkının İslâm'da olmadığını, adâletin her insan için eşit şartlar dahilinde sunulduğunu hatırlatmıştı. Cebele başka çare kalmadığını anlayınca, sabaha kadar misillemenin geciktirilmesini rica etmiş, mazlûm adam bunu kabul edince, Cebele fırsattan yararlanarak gece yarısı Şam'a kaçmıştır. Tabii bu arada İslâm'dan çıkıp putperestliğe dönmüştü. Sonra pişman olduğu söylenir.

Sözü edilen sekiz kabile, kısa zamanda Allah'ın izniyle tenkîl edilmiş, elebaşları kılıçtan geçirilerek gereken ıslâhat yapılmıştır.

İSLÂM'A HİZMET ŞEREFİNE KİMLER LÂYIKTIR?

(فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) **«Allah onun yerine ilerde öyle bir millet getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler...»**

Kur'ân'da konumuzu oluşturan iligli âyette, bu husus gayet açık biçimde belirtilmiş, bu şerefe lâyık olabilmek için şu beş vasfı taşımanın gereğine işâret edilmiştir:

1. Allah sevgisine mazhar olacak bir düzeyde bulunmak.

Sözü edilen düzeye ancak, Allah için düşünen bir kafaya, gören bir göze, işiten bir kulağa, konuşan bir dile, tutan bir ele ve yürüyen bir ayağa sahip olan kişiler gelebilir.

2. Allah sevgisini bütün sevgilerin üstünde tutmak.

Bunun ölçüsü şudur: Sevdiği her şeyi Allah sevgisiyle sever, kalbi daha çok Allah sevgisinden zevk alır ve onunla huzura kavuşur.

3. Mü'minlere karşı alçak gönüllü olmak.

Allah ve Peygamberinden sonra ancak mü'minleri dost edinmek, bütün dertleri tek dert yapıp mü'minlerden yana hizmete koyulmak, suların birleşip tek su halini alabilmesi için arada engel olarak bulunan testileri kırmak; yani imân doğrultusunda Allah için yapılan hizmetleri kanalize etmek için buna engel olan nefs seddini yıkmak gerekir.

4. İnkârcılara, din düşmanlarına karşı güçlü ve başı dik bulunmak.

İslâm'ın izzet ve şerefini bütün şereflerin üstünde tutup ona karşı olanların başını eğmek şarttır. Aksi halde küfür üstünlük sağlar.

5. Allah yolunda -Allah ismi daha yüce olsun diye- canla başla cihat etmek. Bütün bunlardan dolayı ayıplayanların ayıplamasından endişe duymamak, değişmiyen amaç olmalıdır.

TÜRKLERİN FAZİLETİ

İleride İslâm'a büyük hizmetlerde bulunacak olan Türklere karşı Resûlüllah (A.S.) Efendimizin özel bir ilgi duyduğu muhakkak.

«Türkler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyiniz.» (1)

«Türkler size dokunmadıkça siz de onlarla mütareke halinde bulunun.» (2)

«Habeşliler sizi terkettiği sürece siz de onlara dokunmayıp terkedin. Türkler de size ilişmedikçe onlara ilişmeyin.» (3)

«Türkler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyin. Çünkü ümmetimin mülkünü ve Allah'ın onlara olan bol ihsanını onun elinden ilk alan Kantura oğulları olacaktır.» (4)

Dört Halîfeden sonra Emevîler Devri başladı. Arap olmayan milletleri MEVALİ (köleler) diye adlandırmaları, daha doğrusu onlara bu gözle bak-

(1) Süyuti el-Câmi'u'l-Kebir : Muaviye (R.A.)den
(2) Yakut-i Hamevi Mu'cemü'l-Buldan : 1/378
(3) Mevzuat-i Aliyyi'l-Kaarî
(4) Camius-Sağir/Süyûti : UTRÜK maddesi

maları, İslâm'ın evrenselliğine ters düşmüş ve bir asır geçmeden İslâm'ı temsil etme doğrultusundan saptıkları görülmüş, aşırı ırkçılık onların ruhuna kadar işlediği için Allah İslâm emanetini onlardan çekip almış, bu defa Abbasîleri iş başına çağırmıştır. Abbasîlerin hizmeti küçümsenemiyecek kadar geniş olmuş ve iki asırdan fazla İslâm emanetine hizmet şerefini omuzlarında taşımışlardır. Zamanla onlar da bu doğrultudan sapmaya başlayınca, -ilâhî sünnet gereği- Allah bu defa onlardan sözü edilen emaneti alıp hic bir tazyik altında kalmadan kendiliklerinden İslâm'ı benimsiyen ve kitleler halinde bu dine giren Türkler'e vermiştir. Türkler, ırklarından tevarüs ettikleri cesaret, kahramanlık, civanmertlik, âlicenaplık ve cömertlik gibi mümeyyiz vasıflarını sözü edilen beş vasıfla birleştirip bütünleştirdi. Böylece Türkler canla başla İslâm'a hizmet ettiler. Onuncu asırdan beri Türkler bu hizmeti temsîl kudretini basîretle sürdürmektedirler.

Dinden dönüp onu temsîl kudret ve liyakatini kaybettikleri gün -yine ilâhî sünnet gereği- İslâm'a hizmet şerefi onlardan alınıp Allah'ın sevdiği bir millete verilir ve bu böyle sürüp gider.

Dileğimiz bu şerefin asil milletimizden alınmamasıdır. Batı kültürünün istilasına uğramamız, dinî bağları yer yer ve bazı kesimlerde hayli zayıflatmıştır. Allah'ın muradı ne yönde ve hangi yolda tecelli edecek, bilemiyoruz.

Arap Edebiyatının seçkin simalarından ünlü edip CAHİZ (H. 150-215-M. 766-830) «TÜRKLERİN FAZÎLETLERİ» adlı eserinin bir bölümünde diyor ki :

«Türk, ancak korkulması gerekenden korkar. Ümit edilmiyecek şeye karşı ümit beslemez.»

«Türkler yaltaklanma, yaldızlı sözler, münafıklık, yapmacık, yerme, riyâ, dostlarına karşı kibir, arkadaşlarına karşı fenalık, bid'at nedir bilmezler. Çeşitli fikirler onları bozmamıştır. Hile-i şer'iyye ile başkalarının malını helâl saymazlar.»

«Türkler, Araplardan başka milletler içinde vatan sevgisine en fazla sahip olan millettir.»

Milletimiz ırkından gelen bunca meziyetlerinden dolayı İslâmiyetle, hiçbir sıkıntı duymadan uyum sağlamıştır ve buna devam etmektedir. Bunun için on asırlık gibi uzun bir zamandan beridir İslâm'ın bir bakıma koruyucusu, onun şan ve şerefinin yücelticisi olma bahtiyarlığına erişmiştir. Şüphesiz ki bu, Allah'ın öyle bir lûtfudur ki dilediğine verir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, dine hizmet şerefinin lâyık olan milletlere verileceği açıklandı. Sözü edilen liyakatın da beş mümeyyiz vasıfla gerçekleşebileceğine işâret edilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, beş vasfa sahip bulunan mü'minlerin dikkat edeceği diğer bir hususa parmak basılıyor. Gerçek dostlarının Allah, Peygamberi ve namaz kılıp zekât veren, hakka teslimiyet gösteren mü'minler olduğu belirtiliyor. Ayrıca Kitap Ehlinden İslâm'ı alaya alanlarla ilişiğin kesilmesine dikkatler çekiliyor.



إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾
وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾

MEÂLİ:

55— Sizin dostlarınız ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve nama-

zı dosdoğru kılıp rükûu yerine getirerek zekât veren mü'minlerdir.

56— Kim Allah'ı, Peygamberini ve imân edenleri dost edinirse; şüphesiz ki ancak Allah'tan yana olanlar üstündürler.

57— Ey imân edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi eğlence konusu edinip alaya alanları ve bir de kâfirleri dostlar edinmeyin. Eğer mü'minler iseniz, Allah'tan korkup (bu gibi dostluk ve yakınlıktan) sakının.

58— Namaza (ezan okuyup) çağırdığınızda, onu eğlence ve alaya alırlar. Bu, onların akletmiyen bir topluluk olmasındandır.

59— De ki : Ey Kitap Ehli! Allah'a imân etmemizden, bize indirilene ve bizden önce indirilene inanmamızdan ve bir de çoğunuzun Allah'ın yolundan çıktığınızdan dolayı mı hoşlanmıyor, öfkelenip bizden intikam almak istiyorsunuz?

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Bu âyet, Yahudîlerin dostluğundan kendini beri kılıp Allah ve Peygamber dostluğuna bütün ciddiyetiyle yönelen Ubâde bin Sâmit (R.A.) hakkında inmiş ve bu zat bütün mü'minlere örnek olarak takdîm edilmiştir.» (1)

Câbir bin Abdullah (R.A.) diyor ki :

«Bu âyet, Yahudî bilginlerinden olup İslâm'ı din olarak seçen Abdullah bin Selâm hakkında inmiştir. Bu zat, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelip şöyle dedi : «Ey Allah'ın Peygamberi! Kavmim Kurayze ve Nadîr oğulları bizi terkedip yüzçevirdiler.»

Bunun üzerine, **«Sizin dostlarınız ancak Allah'dır, O'nun Peygamberidir ve dosdoğru namaz kılıp rükûu yerine getirerek zekât veren mü'minlerdir.»** meâlindeki âyet indi. (2)

Diğer bir rivâyet :

Hazret-i Ali (R.A.) namazda rukû' halinde bulunurken yanından çok

(1) İbn Kesîr-Lübabu't-Te'vîl
(2) Kurtubî - » » - Mefatihü'l-Gayb/Fahruddin Razî

perişan bir dilenci geçtiğinin farkına varınca parmağındaki yüzüğünü çıkarıp sadaka olarak ona verdi. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Nitekim ilim adamları bu rivâyete dayanarak namazda az bir hareket göstermenin namazı bozmıyacağını söylemişlerdir.

Başka bir rivâyet :

Kelbî diyor ki : «Resûlüllah (A.S.) Efendimizin müezzini namaza dâvet ettiğinde Müslümanlar derhal toplanıp, cemaat halinde namaza durunca, Yahudîler onları alaya alıp gülerlerdi. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.» (2)

Müfessir Suddî diyor ki :

«Medîne'de oturan Hıristiyanlardan bir adam, müezzinin, «EŞHEDÜ ELLÂ İLÂHE İLLÂLLAH VE EŞHEDÜ ENNE MUHAMMED'EN RESÛLÜLLAH sözlerini duyunca, «yalancı, yalan söyledin, kendini yaktın» derdi. Çok geçmeden bir gece onun hizmetçisi elinde ateşle içeri girince bir kıvılcımın sıçramasıyla ev, içindeki o hıristiyanla birlikte yanıp kül oldu. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.» (3)

MÜ'MİNLERİN ANCAK ÜÇ DOSTU VARDIR

(إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا ...) **«Sizin dostlarınız ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve.... mü'minlerdir.»**

Kur'ân'ın 10'dan fazla yerinde mü'minlerin hakiki dostlarının kimler olduğu çok açık ve oldukça duyarlı bir anlatımla belirlenmiştir. Bu konu üzerinde bu kadar durulmasının bazı sebepleri vardır; önce dost edinmenin kaçınılmaz olduğuna işâret ediliyor. Sonra kimin kimlerle dostluk kurması gerektiği belirtiliyor ve tekrar edilerek hafızalarda devamlı bir şuur uyanıklığı sağlanıyor.

Neden mü'minlerin başka dostları olamaz? Çünkü her nesne daha çok kendi aslıyla ve türüyle uyum sağlar. Her kuş kendi türüyle hayatını sürdürür. Bülbülün karga ile dostluk kurduğu görülmemiştir.

İki tane dişli çarkı düşünelim : İster ikisi aynı ölçüde olsun, ister biri diğerinden farklı bulunsun; bağlı bulundukları mil üzerinde istenilen dön-

(1) İbn Kesîr - Lübabu't-Te'vîl - İbn Cerîr Taberî - Kurtubî
(2) » » » »
(3) » » » »

me hareketini sağlayabilmeleri, birbirleriyle orantılı olan tırtırların, ya da dişlerin uyumuyla mümkündür. Dişler karşılıklı uyum sağlıyacak nisbette değilse, bu, güçlünün güçsüzü parçalayıp atmasıyla neticelenir.

İnsanlar da ancak kendi inanç ve ideal doğrultusundaki kişilerle uyum sağlayabilirler. Bunun için Allah, mü'minlere hitapla onların gerçek dostlarını belirliyor. Aksine bir yol tutanların bir gün kendi öz değerlerinden kopacaklarına işarette bulunuyor.

MÜ'MİNİ MÜNAFIKTAN AYIRAN ÜÇ SIFAT

(اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ) **«Namazı dosdoğru kılıp rükûu yerine getirerek zekât veren mü'minlerdir.»**

İlgili âyetlerle, mü'minim veya Müslümanım diyen herkesle de dostluk kurmanın doğru olmadığına bir işâret vardır. Çünkü içi kâfir, dışı mü'min gibi olanlar da var. Bu bakımdan Cenâb-ı Hak gerçek mü'minin üç mümeyyiz vasfının bulunduğunu belirtmiştir :

1. Namazı vaktinde dosdoğru kılar.

2. Allah'tan başkasını ilâhlaştırmaz, canlı cansız putların önünde eğilmez.

3. Farz olduğu zaman zekâtını da dosdoğru, gönül rahatlığı içinde verir.

İkinci sıfatı «RÜKÛ'» tabirinden çıkardık. Çünkü Arap Edebiyatında Allah'a imân edip putlara ve kendini ilâhlaştırmak isteyen insanlara kulluk etmiyenler «RAKİÛN = Rükû'a varanlar» diye anılırlar. Münafıklar ise, namaza istemiye istemiye kalkarlar; vâcib ve sünnetlere pek dikkat etmezler. Çıkarlarından yanadırlar. Gerekirse bu uğurda bazı kişileri putlaştırırlar. Zekâtı hakkıyla vermezler; başkaları görsün diye fakirlerin eline birkaç kuruş sıkıştırırlar. Nitekim diğer bir âyette onlar şöyle tanıtılmaktadır : **«Münafıklar Allah'a karşı düzenbazlıkta bulunur (veya böyle bulunmak isterler). Allah da onların düzen ve oyununu boşa çıkarıp başlarına geçirir. Onlar namaza kalkınca üşenerek kalkarlar; insanlara gösteriş yaparlar; Allah'ı da pek az anarlar.» (1)**

«Üşenerek namaza gelmeleri (zekât ve benzeri vecibeleri) istemiye istemiye vermeleri (onların bir diğer sıfatı)dır.» (2)

(1) Nisâ Sûresi, âyet : 142
(2) Tevbe Sûresi, âyet : 54

DİNİ EĞLENCEYE ALANLARLA İLGİNİN KESİLMESİ

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا) «Ey îmân edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi eğlence konusu edinip alaya alanları ve bir de kâfirleri dost edinmeyin.»

Din her şeyden önce ilâhî emanettir; kutsaldır, saygıdeğerdir. İnananları mutlu eder. Umut kapılarını her zaman açık tutar. İnsan için yüksek mânada destektir. Ölümden sonraki hayatı ancak din bize öğretir, bunun için ölümün yok olmak anlamına gelmediğini, ebedî hayatın başlangıcı bulunduğunu telkin eder.

Dinin bunca yarar ve azizliğine rağmen ona dil uzatmak, eğlence konusu edinmek cehalet ve nankörlüğün en kötüsüdür.

Kitap Ehli dindar olmalarına rağmen dinsizlerin yoluna girer de son din ile alay ederlerse, onlara kızmaktan ziyade acımak lâzımdır. Bu durumda onlarla ilgi kurmanın hiçbir anlamı yoktur. Bunun için Kur'ân ilgili âyetle mü'minleri bu hususta uyarmakta ve kutsal dine dil uzatanlarda hayır ve fazîlet bulunmadığını hatırlatmaktadır. Ancak bazı konularda onlarla münasebetlerimizin belli bir ölçüde devam etmesi düşünülebilir :

a) Kitap Ehlinin yiyecekleri bize helâldır. O halde yiyecek maddeleriyle ilgili ihracat ve ithalat yapılabilir.

b) Gerektiğinde kadınlarıyla evlenmemize cevâz verilmiştir.

c) İslâm ülkesinde vatandaş olarak cizye verip güven içinde kalabilirler. Fitne çıkarmadıkları, İslâmiyeti alaya almadıkları, düşmanlarımızla gizliden işbirliğinde bulunmadıkları sürece vatandaşlık hakları saklıdır. Kendilerine gösterilen hoşgörüye ve tanınan haklara saygılı olmadıkları takdirde her türlü münasebeti kesmekte -İslâm adına- yarar vardır.

Kur'ân bu konuyu işlerken müşrikleri onlardan ayırmış; Kitap Ehline ayrı bir yer vermiştir. Çünkü ne de olsa müşriklerle Kitap Ehli bir tutulmazlar.

DİN VE İBÂDET HÜRRİYETİ

Din ve ibâdet, insanların ortak değeridir. Hiçbir fert veya cemiyet Allah'a imânı ve inandığı hak dini kendi tekeli altında tutma hakkına sahip değildir. Çünkü millî bir ilâh olmadığına göre, millî bir din ve inanç da olamaz. Hak dinlerin getirdiği esaslar bu noktada birleşirler. Şu farkla ki,

İslâm'dan önceki hak dinler -bugünkü ulaşım imkânları, haberleşme araçları olmadığı için- belli bir millete gönderilmiştir. Ancak isteyen her insan ve milletin o dine girebilmesine kapı açık tutulmuştur. İslâmiyet ise bütün milletlere gönderilmiştir. Son din olması da bunu ifade etmektedir.

O halde bütün bir insanlığın ortak malı sayılan son dine karşı çıkmak, inanç ve ibâdet hürriyetini kısıtlamak, dinin hayat damarlarını kesmek, bütün insanların hakkına saygısızca bir tecavüz sayılır.

Bunun için Kur'ân'da din ve ibâdet hürriyetine geniş yer verilmiştir. Müslümanların fethettikleri ülkelerde Yahudî ve Hıristiyanların inanç ve ibâdetlerine dokunulmamış, ibâdet yerleri ellerinden alınmamış; tek kelimeyle bağlı bulundukları dinde ve yapageldikleri ibâdette tamamen serbest bırakılmışlardır. Ancak taşları ağaçları yontarak şekillendirdikten sonra onları ilâh kabul edenlerle, bazı kişileri ilâhlaştıranlara karşı, belirtilen ölçüde müsamaha gösterilmemiştir. Çünkü bu düşünce ve tutumda insan vakar ve şerefini zedeliyen, daha doğrusu insanı insanlık şeref ve fazîlet mertebesinden aşağı düşüren çok hatalı bir yol vardır. Bu yola girmek, insan ruhunun yüceliğine ters düşer.

Bunun için Kur'ân'da ilgili âyetle kitap ehline şöyle seslenilmesi emrediliyor :

«De ki, ey kitap ehli! herhalde Allah'a imân etmemizden ve bize indirilene ve bizden önce indirilene inanmamızdan ve bir de çoğunuzun Allah'ın yolundan çıktığınızdan dolayı mı hoşlanmıyor, öfkelenip bizden intikam almak istiyorsunuz?» (Sizin bu anlayış ve tutumunuzda din, imân, ibâdet ve vicdan hürriyetinin yeri var mıdır?)

Neden bu kadar katı davranıyorsunuz? Buna gerek var mıdır? Niçin aklınızı ve vicdanınızı kullanıp hoşgörülü olamıyorsunuz? Müslümanların size karşı ne kadar müsamahakâr davrandığına bakmıyor musunuz? Dinin ve dindarın azizliği bu mudur?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle mü'minlerin gerçek dostları açıklandı. Yahudî ve Hıristiyanların aşırı tutucu olmaları, dostluk bağlarını temelinden koparıp atmıştır. Bu bakımdan onları dost edinmenin safdillik sayılacağına işâret edildi. Bununla beraber, dinimizi alaya almadıkları takdirde kendileriyle bir takım ilişkilerin sürdürülmesinde yarar bulunduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehlinden bir çoğunun yanlış tutumları, sakat inançları ve ilâhî sınırı aşmaları nedeniyle Allah'ın lânet ve gazabına

çarpıldıkları açıklanıyor. Hakkı bırakıp bâtıla uydukları, bu yüzden ruhen maymunlaşıp domuzlaştıkları hatırlatılıyor.

Allah için ilim tahsil eden mürşitler ve ilimde derinleşmiş din bilginlerine büyük görevler düştüğü; ilim ve tekniğin imân ile birleşmesinin gereği belirtiliyor.

—oOo—

قُلْ
هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ اُو۬لٰٓئِكَ شَرٌّ
مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَٓاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَاِذَا جَٓاؤُ۫كُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا
وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾
وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ
عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

MEÂLİ :

60— De ki, Allah yanında cezâ olarak bundan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği, gazap ettiği ve kendilerinden maymun ve domuzlar yaptığı ve Tağuta tapan kimseler (var ya), işte onlar yer itibarıyla daha şer ve düz (doğru) yoldan daha çok sapmışlardır.

61— Size geldikleri zaman, «İmân ettik» derler. Halbuki (yanınıza)

küfür ile girip, yine küfür ile çıktılar. Allah onların gizlediklerini çok iyi bilir.

62— Onlardan bir çoğunun günaha, haksız yere düşmanlığa, haram yemeğe yarışırcasına koşuştuklarını görürsün. Yapageldikleri şey ne de kötü!

63— Rab'dan yana olan mürşitleri ve (dinde derinleşmiş) bilginleri onları günah söylemekten ve haram yemekten alıkoysalardı ya! İşleyegeldikleri şey ne kötü!

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki:

Yahudîlerden bir grup, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelip sordular: «Peygamberlerden hangisine inanırsınız?» Efendimiz onlara şu cevabı verdi: **«Allah'a, bize indirilene; İbrâhim'e, İsmaîl'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene; Musâ ve İsâ'ya verilene ve Rableri tarafından peygamberlere verilenlere inandık; onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz Allah'a teslim olanlardanız.»**

Yahudîler bu arada «İsâ'ya verilene inandık» sözünü duyunca «Vallahi biz dünyada da, âhirette de sizin dininizden daha az nasipli ve daha şer bir din bilmiyoruz» diyerek küstahlığın en kötüsünü ortaya koydular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah MESHİ, soy üreme mahiyetinde yapmamıştır. Çünkü maymun ve domuzlar MESH olayından önce de vardı.» (2)

Yine İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimzinden sorduk, dedik ki:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Maymun ve domuz Yahudî neslinden midir?

Cevap verdi:

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alaeddin Ali

(2) Ahmed bin Hanbel: 1/390, 395, 397, 471 - Müslim / kader: 32: İbn Mes'ud (R.A.)den

— Hayır, Allah hiçbir kavmi maymun ve domuza çevirip o şekilde bir neslin üreyip vücut bulması için lânetlememiştir. Maymun ve domuzlar MESH olayından önce yaratılmışlardır. Allah Yahudîlere gazap edince, onları meshedip maymun ve domuzlar gibi yaptı.» (1)

«Bir topluluk ve millet arasında günahlar işleyen bir adam bulunur da o topluluk onu günahlardan çevirmeğe güçleri yettiği halde çevirmezlerse, mutlaka Allah onları ölümlerinden önce azâb ile cezâlandırır.» (2)

«Herhangi bir topluluk (veya millet) arasında günah işleyen kimse bulunur da onlar ondan daha güçlü ve daha engelleyici bulundukları halde onu engelleyip (yönünü günahlardan) çevirmezlerse, mutlaka Allah bundan dolayı onlara azâb dokundurur.» (3)

BU KONUDA HZ. ALİ'NİN (R.A.) NEFİS BİR HUTBESİ

«Allah'a hamdeder, Onu gönülden överim. Resûlüllah (A.S.) Efendimize salât-u selâm ederim.

Ey insanlar! Sizden öncekiler günahlara daldıkları, mürşitler ve dinde derinleşen ilim adamları onları men'etmedikleri için helâk olmuşlardır. Günah işlemeyi aralıksız sürdürünce, ilâhî adâlet gereği, kötü bir sonuç onları yakalayıvermiştir. O halde onlara inen azâbın bir benzeri size inmeden iyilikle emredin, kötülükten men'edin. Bilmiş olun ki, iyilikle emretmek ve kötülükten men'etmek ne rızkı keser, ne de eceli yaklaştırır.» (4)

MESH = MAYMUN VE DOMUZA ÇEVRİLME OLAYI

(وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ...) «Ve kendilerinden maymun ve domuzlar yaptığı....»

Bu konuyla ilgili, biri Bakara, biri Mâide, biri de A'raf sûrelerinde olmak üzere üç âyet inmiştir. Bakara ve A'raf sûrelerinde Yahudîlerden çoğunun veya bir kısmının cumartesi gününe hürmetsizlik edip azgınlıkta bulundukları konu edilerek, bundan dolayı, «Hor ve hakîr birer maymun olun!» meâlindeki âyetle, ilâhî gazaba çarpıldıkları açıklanılmakta; ancak A'raf sûresindeki âyet daha detaylı bilgi vermekte, bir bakıma Bakara sûresindeki âyeti açıklamakta, olayın asıl nedenlerine parmak basmaktadır.

(1) Ebû Dâvud - İbn Kesîr - Ahmed bin Hanbel : 1/390, 433, 413, 466
(2) » » - İbn Mâce - İbn Cerîr Taberî
(3) Ahmed bin Hanbel - Ebû Davud - İbn Mace - Câmiussağîr : 2, 152
(4) İbn Ebî Hâtim - İbn Kesîr : 2/74

Mâide sûresindeki âyetle bu husus -yeri gelmişken- yeniden hatırlatılıyor ve MESH olayının sadece maymunlaşma değil, domuzlaşmayla da ilgili bulunduğu belirtiliyor.

MESH OLAYI İLE İLGİLİ İLAHÎ BİR SÜNNET VAR MIDIR?

Bu hususta cârî bir sünnet yoktur. Âdetullah bu yolda tecelli etmemiştir. Fiziksel yani bedensel bir mesh olmuşsa, bu istisnâ teşkil eder. Gerçi Allah bir şeyi irâde ettiğinde, ona: «Ol!» der, o da oluverir. İlâhî emir ve kudret her şeye nüfuz eder. Ancak yeryüzünde şaşmadan hedefine uzanıp giden ve değişmeden hükmünü yürüten ilâhî kanunlar vardır, Kur'ân bunlara SÜNNETULLAH diyor. İşte bu sünnete göre, canlılardan ve bitkilerden her cins, türünün özelliğine göre, doğup büyümekte ve vakti gelince ölmektedir. Türden türe geçiş yoktur. Yeryüzündeki iki canlının mutlak benzerliğinden söz edilemez. Hatta bir çayırda yan yana büyüyen aynı türden iki bitkinin, aynı kümeste bakılan aynı ana ve babadan gelme tavukların tam mânasıyla birbirlerine benzedikleri söylenemez. Buna biyolojide DEĞİŞİM denir. Bir koyunun yavrusunun köpek olduğu iddia edilemez. Koyunun yavrusu yine koyundur. Boynuzsuz bir koyundan boynuzlu bir yavru meydana gelebilir. Fakat bir koyunun kedi doğurduğu görülmemiştir. Bunun gibi, biber tohumlarından ancak biber, karpuz tohumlarından da ancak karpuz çıkar. Bunun aksi iddia edilemez. Çünkü gerek canlılar, gerekse bitkiler önceden ilâhî irâdeyle determine edilmiş bir modele uygun gelişirler. Bu model -değişmiyen bir kanunla- yavrulara ana babalarından eşey hücreleri ile geçer. İşte biyolojide buna KALITIM denilmektedir.

Bunun için ilim adamlarımızdan bir kısmı, âyette açıklanan MESH olayını fiziksel olarak değil, karakter itibariyle yorumlamışlardır. Nitekim Tabiînden Mücahid'e ve Müfessir İbn Cerîr Taberî'ye göre, Yahudîlerden azgınlık gösterenlerin kalbleri maymunlaşıp domuzlaşmıştır. Bu onların kötü karakterini açıklamak doğrultusunda bir benzetmedir.

İlim adamlarından bir çoğuna göre ise, fiziksel yapılarında MESH olayı istisnâî olarak meydana gelmiştir. Tek kanaldan rivâyet edilen hadîslerden de bu mâna anlaşılmaktadır. Ancak maymunlaşan ve domuzlaşanlardan o ölçüde bir üreme olmamıştır. Hadîste bu açık şekilde belirtilmiştir.

OLAYIN ANILMASINDAKİ HİKMET

İnandıktan sonra dinin esaslarına uymayanlar, bile bile ilâhî buyrukları kendi hayatlarında olsun uygulamıyanlar; dini ve dindarlığı daha çok basit anlamda bir mânevî ihtiyaç sayanlar; çıkarları uğruna dinî hükümleri değiştirenler, ilâhî kitaplarda kelimeleri konuldukları yerlerinden oynatıp değiştirenler, yükseldikleri imân burcundan, insanlık şeref mertebesinden aşağı düştüklerinin farkında mıdırlar? Dinî hükümleri oyuncak haline getirenler, peygamberleri küçümser anlamda konuşanlar, mide ve şehvetleri uğruna kutsal bütün değerleri önemsiz birer meta' gibi ayaklar altına alanların, acaba maymunlaştıklarını, ruh ve karakter itibariyle domuzlaşmaya yüz tuttuklarını görecek gözleri var mıdır?

Özellikle insanı madde esaretinden kudsî âleme, dünya köleliğinden ebediyet hürriyetine, kullara kulluktan Âlemlerin Rabbine kulluğa; mide ve şehveti amaç edinmekten asıl yaratıldığı gayeye çekip yükselten İSLÂM DİNİNE, inandıktan sonra sırt çevirip kurtuluş ve mutluluğu yabancıları taklitte arayan ve bu nedenle körü körüne İslâm'ın karşısında hasmane yer alan milletlerin peşine takılan Müslümanlar(!) ilâhî lânete çarpılıp ruh ve karakterleri itibariyle sözü edilen hayvanların seviyesine inmiş olmazlar mı?

Kendi öz değerlerinden uzaklaşıp başka bir milletin kültürünü can kurtaran simit kabul ederek sarılan Müslümanlar, gelecek nesillere ne kadar kötü ve tehlikeli bir miras bıraktıklarını düşünebiliyorlar mı?

İLİM ADAMLARININ GÖREVİ

İlmin hedefi -bence- iyiyi, doğruyu, gerçeği ve güzeli bulmak, zararlı ve yararlı şeyleri birbirinden ayırmak ve insanları bu hususta ciddi anlamda eğitmektir. Gerçi Batılı bilim adamlarına göre, ilim, ahlâk ve fazîletin yolunu açmaz, beşer vicdanını geliştirmez. Ama İslâm'a göre, ilim hakkı ve doğruyu bulmanın yollarını açar, imân ile birleşip insan hayatını -yine onun ruhunun yüceliğiyle uyum sağlar ölçü ve anlamda- düzenler. Çünkü Kur'ân ilmin her dalında ana fikirleri sergilerken mutlaka onu ahlâk ve fazîletin suyuyla sular, rengiyle renklendirir.

O halde ilim adamının görevi, tecrübe ve müşahede sonucu elde ettiği buluşları ilâhî kudretin bir tezahürü olarak görmeli, O'nun varlık âlemine koymuş olduğu kanunların tabii sonuçları olduğunu anlamalı ve sonra onu imân potasında şekillendirip insanlara sunmalıdır.

Allah'tan ve O'nun saadet va'deden dininden güç ve ışığını almıyan

bir ilim, herhalde saadet va'detmez; gözlem ve deneyle bir yol izler. Bazen elde ettiği buluş, insanlık için felâket olabilir.

O nedenle Kur'ân'da yol gösteren, uyarıp doğruyu telkin eden ilim adamlarına REBBANÎYYÛN ve AHBAR denilmiştir. Birinci deyim Rabbe mensup olanı, O'nun için bilgi lambasını yakanı ve sadece haktan yana irşat görevini yerine getireni sembolize eder. İkinci deyim, dinde derinleşen geniş kültürlü din âlimlerine delâlet eder.

Kur'ân'da ilgili üç âyetle, toplumu uyarıp eğitme görevi daha çok bu iki gruba veriliyor.

Hakkı söylemek, doğru yolu göstermek ne büyük şeref! Bildiği halde hakkı gizlemek, doğru yolu göstermemek ne zillet!. **«Hakkı söylemeyip susan kimse dilsiz şeytandır.»** buyurdu, Peygamber (A.S.)..

NE KÖTÜ SANAT İŞLEDİLER

(لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ) **«İşleyegeldikleri şey ne kötü!»** diye çevirisini yaptığımız âyette dikkatleri çekecek bir incelik vardır. YA'MELÛN = Yapageldikleri denilmemiş ve YASNÂÛN = Sanat edinip geldikleri, denilmiştir. Sözü edilen fiil, şimdiki zamanla gelecek zamana delâlet eder. SANAT kökünden türetilmiştir. Allah bununla, Kitap Ehlinin teknik alanda da hayli başarılı olacaklarına ancak ilim ve tekniğin hak dinden, sağlam imândan güç ve ışık almadığı takdirde kötü sonuçlar da doğuracağına işâret etmektedir. Günümüzde Batının teknik alandaki ilerlemesi, demir perde gerisi ülkelerin korkunç silahlar imâl etmesi bütün bir insanlığı tehdit etmektedir. Din ve imânla barış halinde olmayan bir ilim ve tekniğin felâkete kapı açacağı muhakkaktır. Bugün dünya bu felâketin korkulu rüyasını görmekte ve kurtuluş yollarını, çarelerini aramaktadır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

TAĞÛT, daha çok hakkın karşısında olan her şeyi kapsayan bir deyim olmakla beraber, ilim adamları yerine göre, ona çeşitli mânalar vermişlerdir :

a) Kâhin ve büyücü.

b) Şeytan ve şeytan ruhlu, karakterli insan.

c) Put ve tapınmak için dikilen taş.

d) Her çeşit bâtıl bu cümledendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinden ve özellikle Yahudîlerin inat ve azgınlıklarından, Tevrat'ın hükümlerini bir tarafa itip kendi çıkarları ve duyguları doğrultusunda ilâhî buyrukları çiğnemelerinden söz edildi. Bu yüzden ilâhî lânet ve gazaba çarpıldıkları hatırlatıldı.

Günahlara koşuştuklarına dikkatler çekildi ve Allah'tan yana olan ilim adamlarının asıl görevine parmak basıldı. Aşağıdaki âyetlerle yine Yahudîlerin İslâm'a karşı olan kinlerinden ve sıkıntıya düştüklerinde «Allah'ın eli sıkıdır» diyecek kadar sapıttıklarından bahsediliyor. Müslümanlar kendi aralarında birlik kurup Kur'ân'ın gölgesi altında toplanmayı sağladıkları takdirde Kitap Ehlinin savaş ve fitne için yakacakları her ateşi Allah'ın söndüreceği bildiriliyor.

——oOo——

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْد۪يهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ
مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَلَيَز۪يدَنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَٓا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ
وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٦٤﴾
وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ
وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّع۪يمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْج۪يلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ
وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَث۪يرٌ مِنْهُمْ
سَٓاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

MEÂLİ :

64— Yahudîler, «Allah'ın eli bağlıdır» dediler. Dediklerinden dolayı elleri bağlansın ve lânet olunsunlar! Hayır, Allah'ın iki eli (ihsan ve rahmeti) açıktır; dilediği gibi harcar.

Şanıma and olsun ki, sana Rabbinden indirilen (ilâhî buyruklar) onların çoğunun azgınlık ve küfrünü artırır. Aralarına tâ kıyâmete kadar sürecek düşmanlık ve kin attık. Ne kadar savaş için bir ateş yaksalar, Allah onu söndürür.

(Onlar durmadan) yeryüzünde fesat çıkarmaya koşuşurlar. Allah ise fesat çıkaranları sevmez.

65— Eğer Kitap Ehli imân etselerdi ve (Allah'tan) korkup (fitne ve fesat çıkarmaktan) sakınsalardı, günah ve kötülüklerini örter ve kendilerini Naîm Cennetlerine koyardık.

66— Ve eğer Kitap Ehli, Tevrat ve İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirilen (Kur'ân hükümlerini) dosdoğru yerine getirselerdi, elbette hem üstlerinden, hem ayaklarının altından (nice nîmetler) yerlerdi. Onlardan mutedil (ve insaflı) bir grup yok değildir. Çoğu ise ne kötü işler yapıyorlar!

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

Cenâb-ı Hak, Yahudîlere tarihleri boyunca zaman zaman bol nîmetler indirmiştir. Son dine karşı gelip Peygamber (A.S.) Efendimizi yalanlayınca, Allah o bol nîmetini onlardan kesti. Bu yüzden sıkıntıya düştüler. Onlardan kimi Allah'a cimrilik isnat edip «Allah'ın eli çok sıkıdır» dediler. Geriye kalan ve çoğunluğu oluşturanları ise bu sözlere karşı gelmediler. Bunun üzerine hepsi aynı inkâr ve suçu işlemiş sayıldılar. O nedenle yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz mü'minler arasında ciddi bir yardımlaşmayı sağlamak, sosyal hayata canlılık kazandırmak amacıyla, «Allah'a

---

(1) Lübabu't-Te'vîl / Alaeddin Ali - İbn Kesîr - Kurtubî.

ödünç veren kim var?» diye teşvikte bulundu. Bu sözden maksat, Allah için faizsiz ödünç vermenin Allah katında kat kat karşılık göreceğini bildirmekti. Yahudîlerden bir grup bu sözü kasıtlı biçimde yorumlayarak, «Muhammed'in Allah'ı pek fakirdir, Ona ödünç verilmesi isteniliyor!» dediler ve Allah sözünü alaya aldılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.(1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Musa'nın ümmeti 71 fırkaya ayrıldı; onlardan yetmişi cehennemde, bir fırkası cennettedir. İsânın ümmeti 72 fırkaya ayrıldı. Biri Cennet'te, 71'i cehennemdedir. Benim ümmetim 73 fırkaya ayrılacak; biri Cennet'te, 72'si Cehennem'dedir.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Cennete girecek olan fırka kimlerdir?

Cevap verdi :

— **(İslâm) cemaatine, (İslâm) cemaatine gerekli olanlardır.** (2)

«Allah'ın sağ eli dopdoludur : gece ve gündüz durmadan harcayıp dağıtması onu eksiltmez. Baksanız ya, gökleri ve yeri yarattığından beri durmadan harcar, ama elinde olandan hiçbir şey eksilmez.» (3)

YAHUDÎLERİN NANKÖRLÜĞÜ

(وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا) **«And olsun ki sana Rabbından indirilen (ilahî buyruklar) onların çoğunun azgınlık ve küfrünü artırır.»**

Yahudî milleti bol nîmete erişince Allah'ı kendilerine millî ilâh olarak kabul etmekle beraber Tevrat ile ciddi anlamda amel etmemişler ve bu yüzden sıkıntıya düşme yollarını akletmeden kendilerine açmışlardır. Sıkıntılı günler başgösterince de Allah hakkında şüpheci olmuşlar; ilâhî sünnetin şaşmazlığını bir türlü anlıyamıyarak azgınlıkta bulunmuşlardır. Verilen nîmetin kimden, nasıl ve hangi hizmet süzgeçlerinden geçtikten

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî.

(2) İbn Mürdeveyh-İbn Kesîr.

(3) Sahih-i Müslim - Tirmizî / tefsîr : 5 - İbn Mâce / Mukaddeme: 13 - Ahmed : 2/242, 313

sonra geldiğini idrâk etmek, şüphesiz ki sıhhatlı bir şuur ve imân meselesidir. İnsanı, mülkün asıl sâhibine götüren de bu idrâktir. Cenab-ı Hak ise, ancak şükretmesini bilen anlayışlı, kadirbilir kulları için sebepleri kolaylaştırır. Bu da O'nun sünnetlerinden biridir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Medîne'ye hicret ettikten bir süre sonra, yine Yahudîlerin inat, azgınlık, fitne ve fesatları yüzünden Medîne'de eski bolluğun yerini darlık almış, halk sıkıntıya düşmüştü. Özellikle Yahudîlerin ekonomik durumu iyice sarsılmış, ciddi bir krizle yüzyüze gelmişlerdi. Bu durum karşısında iki yönlü inkâr ve azgınlık göstermişler: Millî ilâh diye tanımladıkları Allah'ın elinin sıkı olduğunu söyleme küstahlığında bulunmuşlar; böylece yeryüzündeki câri olan hayatı idame kanununu bilmediklerini bir defa daha ortaya koymuşlardı.

Veya son peygamberle arkadaşlarının açlık ve sıkıntı içinde son dini yaymaya çalıştıklarına dayanamıyarak mü'minlerin inanç ve azmini sarsmak için «Allah'ın eli sıkıdır» diyecek kadar Tevrat ve Kur'ân'daki imân esaslarından uzaklaşmışlardır. İşte bu yüzden ilâhî gazaba çarpılıp lânetlendiler.

İslâmî esasları, ilâhî sıfatları eğitim yoluyla ciddi biçimde ruhuna ve kalbine yerleştiremiyen bazı kişilerin de Allah hakkında buna benzer yakışıksız sözler sarfettikleri duyulmaktadır. «Allah bizi görmüyor», «Allah bizi unuttu», «O zaten bize vermez» gibi yakınmalar bu cümledendir. Bütün bunlar küfrü gerektirir. Söyleyen kişi, tevbe ve istiğfar etmelidir. Aksi halde ilâhî lânete uğrayabilir.

Kur'ân'ın ilgili âyetiyle Yahudîlerin Allah hakkındaki yakışıksız sözleri misal olarak verilirken mü'minler hem uyarılıyor, hem Allah hakkında nasıl düşünülmesi gerektiği öğretiliyor.

İNEN HAKİKATLER BİR KISMININ İNAT VE İNKÂRINI ARTIRDI

(وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا) **«And olsun ki, sana Rabbinden indirilen (ilahî buyruklar) onların çoğunun azgınlık ve küfrünü artırır.»**

İlâhî vahyin İsrâiloğulları'na has olduğunu sanan; kendilerini Allah'ın en sevgili kulları olarak ilân eden Yahudî ileri gelenleri ve İsâ Peygamberi Allah'ın oğlu sanıp üç ilâh inancını yaygın hale getiren ve tek kurtarıcının Mesîh olduğunu iddia eden Hıristiyan din adamları ilahî dinin esa-

sını zedelediler ve bu sebeple; Tevrat ve İncil'de beşer elinin dokunmasıyla meydana gelen değişikliklerden haber veren; Musa ve İsâ Peygamberlerin asıl ölçüsünü ortaya koyan, her iki kitapta da son peygamber Muhammed (A.S.)ın geleceğine dair belgelerin bulunduğunu açıklayan Kur'ân âyetleri indikçe çileden çıkıyor; son dine karşı inkâr ve azgınlıklarını artırıyorlardı.

Dini asıl amacından uzaklaştırıp onu kin ve düşmanlık aracı haline getiren bu iki milletin aşırı tutucuları, ilâhî uyarıların hiç birine kulak vermek istemedikleri için de haktan yana olamadılar. Bu yüzden iki millet kendi aralarında da anlaşamadılar ve her geçen gün mesafe daralacağı yerde açıldı; derken, birbirlerinin amansız düşmanı oldular. Böylece her biri hem diğerine, hem İslâm'a hasım kesildi. Öyle ki asırların gelip geçmesi bu kin ve düşmanlık ateşini söndürememiştir. Dinin aslından, öz mayasından uzaklaşan bir milletin dindar geçinip din adına yıkıcılık yapmaması düşünülemez.

Kur'ân bu hakikati şu cümlelerle gözler önüne sermekte, Müslümanların böylesine yıkıcı bir yola girmemeleri için gereken uyarıyı yapmaktadır : **«(Yahudî ve Hıristiyanlar) arasına tâ kıyâmete kadar sürecek düşmanlık ve kin attık..»**

Son asırda Nazîlerin, Yahudîleri imhâ plânı bunun açık örneklerinden sadece biridir.

NE KADAR SAVAŞ İÇİN BİR ATEŞ YAKSALAR

(كُلَّمَآ اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ) **«Ne kadar savaş için bir ateş yaksalar, Allah onu söndürür.»**

Yahudî ve Hıristiyanlar hiçbir devirde İslâm'ın gösterdiği hoşgörüye, onun kitap ve peygamberlerini hak tanımasına karşılık olumlu bir temayül ve yakınlık göstermemişler, aksine İslâm'ı kendilerine en tehlikeli hasım sayıp onu yıkmayı plânlamışlardır.

Macaristanlı Yahudi yazar HERZL'in kurduğu siyonizm ve benzeri teşkilat ve doktrinler yalnız Filistin'de bir devlet kurmayı değil, Islâm ülkelerini içinden yıkmayı da amaç edinmektedir. Bugün hâlâ İslâm ülkelerinin birleşememesinin asıl sebeplerinden biri ve başta geleni bu değil midir?

Hıristiyan âleminin kurduğu misyon teşkilatının, düzenlediği Haçlı Seferlerinin hep İslâm'ı yok etmeğe yönelik bulunduğunu söylemek yanlış ol-

masa gerek.

«(Artık) ne kadar savaş için bir ateş yaksalar Allah onu söndürür.» meâlindeki âyette bir incelik var : Müslümanlar Kur'ân'a sâhip çıkıp onun gölgesi altında birleştikleri sürece, Allah Yahudî ve Hıristiyanların savaş ateşini söndürmüştür. Müslümanlar birlik ve beraberliklerini kaybedip Kur'ân'ın gölgesinden uzaklaştıkları takdirde, Allah'ın sözü edilen savaş ateşini söndürüp söndürmiyeceğini bilemiyoruz. Ancak bildiğimiz şu ki : Müslümanlar sünnetullah doğrultusunda Kur'ân'ın gölgesinde birleşip imkân ve irâde sınırına kendilerini getirmedikleri takdirde ilâhî nusrat haklarında tecelli etmez. Meğer ki has bir tecelli ve müdahale irâde buyura. Çünkü ayette bu konudaki açıklama geçmişle ilgili fiillerle yapılmıştır. Nitekim Haçlı Seferleriyle yakılan ateş, Müslümanlar Kur'ân'ın gölgesinde birleşinceye kadar sürmüştür.

Yakın geçmişte Yahudîlerin Filistin'e yerleşip devlet kurmaları ve çevrelerindeki İslâm ülkelerine ağır darbe vurmaları hâlâ devam etmekte ve yaktıkları ateş yanmaktadır. Çünkü Müslümanlar henüz Kur'ân'ın gölgesinde toplanıp bir güç oluşturamadılar.

YERYÜZÜNDE FESAT ÇIKARMAYA ÇALIŞANLAR

(وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا) **«(Onlar durmadan) yeryüzünde fesât çıkarmaya koşarlar.»**

Kur'ân'da bu hususta şimdiki zamanla gelecek zamana delâlet eden bir fiil getirilerek, Yahudî ve Hıristiyanların İslâm'ın âleyhine durmadan yeryüzünde fitne ve fesat çıkaracaklarına dikkatler çekiliyor.

Fesat kelimesi çok yönlüdür : Ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda tezahür eder. Günümüzde Yahudîlerin ekonomik alandaki başarısı ve Hıristiyanların kültür emperyalizminin birçok yönleriyle İslâm âlemini bitkin hale getirdiğini görmeyen göz kaldı mı? Hâlâ gaflet içinde bir ömür tüketen Müslümanlar varsa, kime ne diyelim?

SON DİNE DÂVET

(وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ) **«Eğer Kitap Ehli iman etselerdi ve (Allah'tan) korkup (fitne ve fesattan) sakınsalardı, günah ve kötülüklerini örterdik....»** .

Her şeye rağmen Kur'ân, Kitap Ehlini İslâmî ölçülere göre, her üç kitaba inanmaya ve gereğince amel etmeğe çağırıyor. Geçen geçmiştir, prensibinden hareketle günahlarının bağışlanacağını ve bol nîmetlere erişebileceklerini va'dediyor. Bunun sebebi açıktır: Bugün yeryüzünde dört milyarın üstünde insan yaşamaktadır. Bunun 900 milyonu Müslüman, bir milyara yakını Hıristiyan ve 20 milyonu ise, Yahudîdir. Böylece iki milyara yakın insan semavî dinlere bağlı bulunuyor. Geriye yine iki milyara yakın insanın bir kısmı dinsiz, bir kısmı putperest, bir kısmı da bâtıl olan dinlere bağlıdırlar. Semavî dinlere bağlı bulunanların anlaşması, ciddi ve samimi diyalog kurması, son dinin esaslarında birleşmesi, şüphesiz ki dünyaya rahatlık ve huzur getirecek, açlık ve sefaleti giderip küfür ve tuğyanı durdurabilecektir.

Yahudîlerin Tevrat'ın aslına ve özüne, Hıristiyanların da İncil'in ruhuna ve mayasına dönüp onunla dosdoğru amel etmeleri, şüphe yok ki onları Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e (A.S.) götürecektir. İşte konumuzu oluşturan âyetle Kitap Ehline bu önemli husus hatırlatılıyor.

Ayrıca Kur'ân, Kitap Ehli'nin bir kısmının mutedil ve insaflı bulunduğunu da yer yer haber veriyor ve o mu'tedillerin görevini bir bakıma hatırlatıyor :

«Onlardan mu'tedil (ve insaflı) bir grup da yok değildir.» (1)

«Musa'nın kavminden bir topluluk var ki, hakkı, doğruyu gösterip irşatta bulunurlar ve onunla adâleti yansıtırlar.» (2)

«Kitap Ehlinden öylesi de var ki, kendisine bir kantar (altın) emanet bıraksan, onu sana öder.» (3)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) **«Allah'ın iki eli (lûtuf, ihsân ve rahmeti) açıktır.»**

Y E D, sözlükte EL mânasına gelirse de birçok farklı anlamlarda da kullanılmıştır:

a) Kuvvet ve kudret. (ULU'L-EYDİ VE'L-ABSAR)

b) Nîmet ve ihsân. (Lİ FÜLANİN INDÎ YEDÜN EŞKÜRUHU ALEYHA)

c) Mülk ü saltanat. (YEDULLLAHİ FEVKA EYDİHİM).

(1) Mâide Sûresi : 66
(2) A'raf Sûresi : 159
(3) Al-i İmrân Sûresi : 75

d) Savaş ve şiddet. (YEDULLAHİ FEVKA EYDİHİM)

e) Yardım ve inâyet. (YEDAHU MEBSUTETANİ)

f) Kendine has kılma. (HELAKAHU Bİ-YEDİHİ)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap Ehlinin İslâm'a karşı besledikleri kin ve düşmanlıktan söz edildi. Onlardan mu'tedil olanlara dikkatler çekilerek diyalogun sürdürülmesine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetle, Peygamberle O'nun yolunda bulunan ilim adamları ve mürşitlerin asıl görevi hatırlatılıyor. Zaman zaman antiteze atıflar yapılmakla beraber bizim için önemli olanın kendi tezimiz bulunduğuna dikkatler çekiliyor. Mü'minlerin kendilerine düşen hizmeti yerine getirmelerinde büyük faydaların ve İslâmî hikmetlerin vücut bulacağına işâret ediliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَؕ
وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُؕ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِؕ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

M E Â L İ :

67— Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer etmezsen, (Rabbin sana verdiği) peygamberliği tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur ve şüphesiz ki Allah kâfirleri amaçlarına eriştirmez.

İNİŞ SEBEBİ

Allah, risâlet göreviyle Hz. Muhammed'i (A.S.) görevlendirdiğinde, O, yalnızlığın havası içinde sıkıldı ve bir yandan da çevresinin onu yalanlamasından üzülmeğe başladı. Bir taraftan da Yahudîlerin, Hıristiyanların ve Kureyş kabilesinin tehdidinden endişe duyuyordu. Bunun üzerine yu-

karıdaki âyet indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gece uyuyamadı. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda, **«Beni bu gece gözetip muhafızlığımı yapacak salih bir adam yok mudur?»** diye sebebini ve arzusunu açıkladı. Çok geçmeden kılıç sesi işitildi, derken ashabdan Sa'd b. Ebî Vakkas ile Hz. Huzeyfe (R.A.) çıkageldiler ve : «Ey Allah'ın Peygamberi! sizi korumaya geldik», dediler. Az sonra Resûlüllah'ın (A.S.) derin nefes alıp verdiği duyuldu; bu sırada sözü edilen âyet indi. Allah Resûlü deriden ma'mul çadırdan başını çıkarıp muhafızlara : **«Ey insanlar! artık ayrılıp gidebilirsiniz. Allah beni insanlardan korumaktadır.»** buyurdu. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Vedâ Haccında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ashabına şöyle buyurdu : **«Doğrusu siz benden sorumlusunuz. Bu hususta ne dersiniz?»** Onlar da, «Senin teblîğ görevini yerine getirdiğine, nasihatta bulunduğuna şehadet ederiz.» diye cevap verdiklerinde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz parmağını göğe doğru kaldırıp, **«Allahım! risâleti teblîğ ettim mi?»** diyerek Allah'ı şahit tuttu. (3)

Hz. Âişe (R.A.) Vâlidemiz diyor ki :

«Kim Resûlüllah (A.S.) Efendimizin kendine inen vahiyden bir şey gizleyip onu insanlara teblîğ etmediğini iddia ederse, Allah'ına karşı en büyük iftirada bulunmuş olur. Çünkü Allah, **«Ey Peygamber! sana indirileni teblîğ et..»** diye emretmiştir. Eğer Resûlüllah (A.S.) Efendimiz inen vahiyden bir şey gizliyecek olsaydı, herhalde Zeynep olayını gizlerdi.» (4)

İKİ KARŞIT AMAÇ

İki karşıt amaçtan kasdımız, yarış halinde olan imanla küfrün kendi hedeflerine ulaşması söz konusudur. Şöyle ki : İmânın gereğine göre amel edip Allah adı daha yüce olsun diye, cesaretli, şuurlu, planlı ve sürekli faaliyet göstermek farzdır. Mü'minler imkân ve irâdelerini bu doğrultuda azim ve sebatla kullanırlarsa, tecelli edecek ilâhî inâyetle amaçlarına eri-

(1) Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl / Alâeddin Ali
(2) Ahmed bin Hanbel - Tirmizî - İbn Cerîr Taberî
(3) Sahih-i Müslim : Câbir bin Abdullah (R.A.)dan
(4) Mefatihü'l-Gayb / Fahruddin Râzî : 3/635

şirler. Aksi halde küfür, amacına erişme şansına sahip olur.

Çünkü bu iki karşıt amacın birden ve aynı ölçüde gerçekleşmesi mümkün değildir. Bunlar bir bakıma ters orantılıdırlar : İmân cephesi belirtilen ölçüde amacına yaklaştığı oranda küfür cephesi geriler. Biz bunu bir KONVEKSİYON AKIMA benzetebiliriz : Sıvı bir madde ısıtıldığında yayılıp daha az yoğun hale gelir. Bu sebepten bir sıvı ya da gazın en sıcak kısmı geri kalan kısmından daha az yoğundur ve yukarı çıkar. Aynı zamanda sıvının daha yoğun kitleleri de onun yerini almak için dibe çöker.

İşte ilgili âyetle buna işâret ediliyor : **«Allah seni insanlardan korur.»** Çünkü Resûlüllah'ın (A.S.) bütün imkân ve enerjisi Allah yolunda faaliyet halinde idi. **«Ve şüphesiz ki Allah kâfirleri amaçlarına eriştirmez.»** Çünkü imân cephesi aktivitesini bilinçli ve plânlı kullanarak üste çıkmıştır. Bu durumda hem imân, hem küfür kitlesinin birden üste çıkması düşünülemez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle Peygamber (A.S.)ın ve Onun yolunda olan mürşitlerin görevi açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehline seslenilerek Hakk'a uzanan yolun ölçü ve anlamı belirtiliyor. Gerçek anlamda dindar olmanın, Allah'tan indirilen kitaplarla dosdoğru amel etmekle mümkün olacağı hatırlatılıyor.

İsrâiloğulları'nın zaman zaman bu ölçüyü kaybettikleri, çok yanlış bir yola girip peygamberleri katlettikleri, bu yüzden kendileri adına büyük fitnelere sebebiyet verdikleri açıklanıyor. Yaşamakta olan kuşakların geçmişten ibret almaları çok duyarlı biçimde kalb ve kafalara işleniyor.



قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾
اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ
وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلاً كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا
لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ فَرِيقاً كَذَّبُوا وَفَرِيقاً يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُٓوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

MEÂLİ :

68— De ki : «Ey Kitap Ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve size Rabbinizden indirilen (Kur'ân hükümlerini) dosdoğru yerine getirmedikçe hiçbir şey (ciddi bir inanç ve temel) üzere değilsiniz.» Şanıma and olsun ki, Rabbinden indirilen (Kur'ân) onlardan çoğunun azgınlık ve küfrünü artırır. Artık sen kâfirler topluluğuna (bu tuğyanlarından dolayı) üzülme.

69— Şüphesiz ki, (görünürde yalnız dilleriyle) imân edenlerle Yahudîler, Sâbiîler ve Nasranîler'den kimler Allah'a ve âhiret gününe inanırlar, iyi ve yararlı amelde bulunurlarsa, onlara hiçbir korku yoktur ve onlar

üzülmeyeceklerdir de..

70— And olsun ki, İsrâiloğulları'ndan sağlam söz aldık ve kendilerine peygamberler gönderdik; ne kadar onlara bir peygamber, canlarının hoşlanmadığı bir hükümle geldiyse, kimini yalanladılar; kimini de öldürüyorlardı.

71— Hem (yapageldiklerinden dolayı) bir fitne olmıyacağını sandılar da körleşip sağırlaştılar. Sonra Allah onların tevbesini kabul etti. Sonra yine onlardan çoğu körleşip sağırlaştılar. Allah onların ne yaptığını görmektedir.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerin ileri gelenlerinden ve daha çok din adamlarından sayılan birkaç kişi Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki : «Ey Muhammed! Sen İbrahim'in dini ve milleti üzere olduğunu; Tevrat'a inandığını, onun hak kitap olduğunu söylemiyor musun?» Peygamberimiz (A.S.) onlara şu cevabı verdi : **«Evet, ama siz Allah'ın kitabına yeni şeyler uydurup soktunuz, kelimelerini konulduğu yerlerinden oynattınız, verdiğiniz kesin sözden döndünüz, emredildiğiniz şeyleri gizlediniz; bu nedenle Tevrat'ta ben sizin bu uydurmalarınızdan beriyim.»** Yani Tevrat'ın hak kitap olduğuna inanırım, ama elinizdeki yazılı Tevrat nushalarının tamamına inanmam, çünkü onda değişiklik yaptınız.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin uyarı mahiyetindeki bu cevabına itiraz edip, «O halde biz elimizdekine bağlanıyor ve onun hak üzere olduğuna inanıyoruz. Sana ise, inanmıyor ve uymuyoruz.» diyerek küstahlıkta bulundular.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

AYNI KAYNAKTAN SÜZÜLÜP İNDİRİLEN ÜÇ KİTAP

(قُلْ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ)

«De ki : Ey Kitap Ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve size Rabbınızdan indirilen (Kur'ân hükümlerini) dosdoğru yerine getirmedikçe hiçbir şey (ciddi bir inanç ve temel) üzere değilsiniz.»

İlgili âyetle, başta Kitap Ehli olmak üzere dinlerden birine bağlı bu-

(1) Lübabu't-Te'vil / Aläeddin Ali - Tefsîr-i Kurtubî : İbn Abbas (R.A.)dan

lunan bütün insanlara çok önemli bir husus hatırlatılıyor : Aynı kaynaktan süzülüp indirilen üç büyük kitabı yanyana koyun da dinlerin ve kitapların nasıl tedricî bir tekâmül devresi geçirdiğini iyice anlamaya çalışın. Sonra da Tevrat ile İncil'de hâlâ ilâhî vasfını koruyan belgeleri Kur'ân âyetleriyle karşılaştırın; insan elinin dokunup değiştirdiği kısımları görün ve Kur'ân'ın bunları nasıl tashîh ettiğine dikkat edin.

Ayrıca imân esaslarıyla ilgili belge ve âyetleri de inceleyin. Sonra da Son Peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) gönderileceğiyle ilgili beyânları akıl ve vicdan süzgecinden geçirin. Ancak o zaman Allah'ın insanlar için rahmet olarak gönderdiği dinlerin yararını, özellikle son dinin ve son kitabın tekâmülün doruğunda bulunduğunu daha iyi anlar ve imânınızı daha sağlam bir temele oturtabilirsiniz.

Bunun için aynı husus 66. âyetle açıklandığı halde 68. âyetle daha duyarlı biçimde tekrarlandı ve ayrıca şu iki önemli noktaya dikkatler çekilmek istendi :

1. Üç kitaptaki dinî esasları biraraya getirip Tevrat'tan İncil'e ve bu ikisinden de Kur'ân'a geçiş sağlandığı ve ciddi bir mukayese yapıldığı takdirde Tevhîd Akidesi'nde birleşen dindarların hem kendileri, hem bütün insanlık için rahmet ve huzur dengesi olacaklarında şüphe yoktur. Yürürlükten kaldırılan bir kanuna bağlı kalmakta ısrar etmenin hiçbir anlamı olmasa gerek. Ancak yeni çıkarılan kanunla, yürürlükten kaldırılan arasında bir mukayese yapıp hangisinin sosyal yapıya daha çok yarar sağlıyacağı ve huzur getireceği üzerinde durmak aklı eren her hukukçunun görevidir. İşte dinler de böyle. Tevrat ve İncil'e bağlı kalmanın hiçbir makul anlamı yoktur. Ancak bu iki kitabı en son indirilen Kur'ân'la karşılaştırıp mukayese yapmak her din âliminin görevidir.

2. Daha çok kitap ehlinin üç kitabı karşılaştırıp birinden diğerine tekâmül yollu geçişin sebep ve hikmetlerini ve dinlerin neden İslâm ile noktalandığını araştırmaları gerekmez mi? Kapalı bir odada aynı fabrikanın kademeli biçimde geliştirilmiş imalatından üç şeyden birini -ciddi hiçbir inceleme yapmadan ve seri numaralarına, imalat tarihlerine bakmadan- alıp onun en iyisi olduğunu iddia etmek ne kadar yanlışsa, din âlimlerinin dinler arasında ciddi bir inceleme yapmadan her bir grubun bağlı bulunduğu dinin hak veya daha yüce olduğunu iddia etmesi de öylece yanlıştır. Tekrar edelim ki, bu inceleme halk tabakasının değil, ilim adamlarıyla din adamlarının görevidir.

KUR'ÂN İNMEDEN ÖNCEKİ DURUM

(..... إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا .....) «Şüphesiz ki, (görünürde yalnız dilleriyle) iman edenlerle Yahudiler, Sabiîler ve Nasrânîlerden......»

Kur'ân indirilmeden önce Tevrat ve İncil'in değiştirilmemiş ilâhî hükümleriyle amel edip, imânın iki ana esasını oluşturan Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru inananlar için, şüphesiz ki kıyâmet günü hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de..

Kur'ân inip dinlerin son halkasıyla tekâmül sona erince, artık Hz. Muhammed'e (A.S.) inanıp Tevhîd Akidesi'ne bağlı kalan mü'minlerle, Yahudîlerden, Sâbiîlerden ve Hıristiyanlar'dan Kur'ân'ın gölgesi altında Allah'a ve âhiret gününe inanıp iyi ve yararlı amellerde bulunanlar için de (kıyâmet günü) bir korku ve endişe yoktur ve o gün onlar üzülmeyeceklerdir de..

Bakara sûresi 62. âyetle de aynı husus daha önce belirtilmiş ve bununla, ilâhî afv ve rahmet kapısının her zaman, her millet için açık bulunduğu hatırlatılmış, daha çok Kitap Ehline seslenilmiştir. Ayrıca âyette, sadece dış görünüşüyle mü'min bulunmanın veya katı ve tutucu bir Yahudî, ya da Hıristiyan olmanın yeterli kabul edilmiyeceğine işâret vardır. Hz. Muhammed'den (A.S.) önce bunların geçerli olduğu, ama o geldikten sonra artık Tevrat ve İncil'in yürürlükten kaldırıldığı muhakkaktır ve ancak bu takdirde kıyâmet günü korku ve endişelerden kurtulup güvene kavuşabileceklerdir.

Mâide sûresinde tekrar aynı konuya geçilmesi, hem ilâhî dâvet kapısının açık bulunduğunu bir defa daha hatırlatmak, hem de bu hükmün sadece Yahudî, Hıristiyan ve Sabiîlerle bağlantılı olmadığını, her millet ve kabile için geçerli bir dâvet anlamı taşıdığını belirtmek içindir.

FAZÎLETİN KAYNAĞI

Diyebiliriz ki, hiç kimsenin, Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru inanmadıkça ve salih amellerde bulunmadıkça Allah'ın yanında bir fazîleti ve kayda değer bir meziyeti yoktur. Çünkü insanın biri nazarî, diğeri amelî iki kuvveti vardır : Nazarî kuvvetin kemâli ancak Hakk'ı bilmekle gerçekleşir. Amelî kuvvetin kemâli ise, ancak iyi ve yararlı şeyleri yapmakla sağlanır. Şeref bakımından maarifin en üstünü, mevcudatın en yücesini ve en şereflisini bilmektir ki, O da Şanı Yüce Allah'tır. Allah'ı bilmenin kemâli, ancak haşır ve neşre kadir olduğuna inanmakla ortaya çıkar. O halde maarifin en üstünü, Allah'a ve âhiret gününe inanmaktır. Amellerde hayır-

ların en üstünü ise, Mâbuda üstün saygı ifade eden amellere devam etmek, yararlı şeyleri Allah kullarına ulaştırmaktır. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «İlâhî emre saygılı bulunmayı, Allah kullarına şefkatlı olmayı fazîletin başı, kulluğun en şerefli görevi olarak» nitelemiştir.

İşte böyle bir imân ve ameli kendinde toplayan kimseye kıyâmet günü ne korku vardır, ne de üzülme..

Korku ve üzüntünün bir arada anılmasının yararı ise şudur : Korku gelecekle, üzüntü geçmişle ilgilidir. Kıyâmetin ürpertici havası karşısında korkmazlar. Dünya nîmetlerinin elden çıktığına üzülmezler. Çünkü daha şerefliye, daha güzele ve daha iyiye kavuşmuşlardır. (1)

FİTNE VE TUĞYANIN KAYNAĞI

(كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) **«Ne kadar onlara bir peygamber, canlarının hoşlanmadığı bir hükümle geldiyse, kimini yalanladılar, kimini de öldürdüler.»**

Peygamberleri öldürmek, ya vücutlarını ortadan kaldırmakla, ya da getirdikleri dinî esasları, ahlâkî kuralları değiştirip unutturmakla gerçekleşebilir. İsrailoğulları katlin bu iki şeklini de yapagelmişlerdir. Ama onların geçmişteki bu azgınlık ve fitnelerini nakletmenin yararı nedir? Hem Kur'ân'da tekrar tekrar bunlardan söz edilmesiyle yaşamakta olan milletlere anlatılmak istenilen nedir?

Kur'ân taşıdığı ilâhî ve lâhutî belâğetin en ölçülü metoduyla bizlere bununla çok önemli iki veya üç hakikatı sergilemek istiyor :

1. İsrâiloğulları, önceleri Asya'da ve Afrika'nın doğu kesiminde, sonraları dünyanın birçok önemli ticarî merkezlerinde sosyal hayata renk ve hareket katan, ekonomik dizgini elinde tutan ve kendi millî inançları doğrultusunda birbirlerine çok bağlı, başkalarına karşı ilgisiz ve hissiz bulunan tutucu bir millettir. Onları ıslâh edip doğru yola getirmek, herhalde yaşadıkları ülkeleri huzura kavuşturmak demektir. Hiç olmazsa onları iyi tanımak ve tanıtmak suretiyle şerlerinden korunma ve ona göre tedbirli olma yollarını belirgin hale getirmektir.

O halde bu iki hususun unutulmaması için, İsrâiloğulları'nın devam edegelen karakterleri hakkında sunulan bilgi ve açıklamanın hafızalarda iz bırakıp silinmemesi gerekir. İşte bu konuda Kur'ân'daki tekrarın ya-

(1) Fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-Gayb / Fahruddin Razî : 3/638

rarlarından biri ve en önemlisi bence budur..

2. Peygamberleri katletmek, daha doğrusu peygamber ahlâkını unutturmak, kuşakları mâneviyattan uzaklaştırıp materyalizmin potasında şekillendirmek elbetteki büyük fitnelere ve önüne geçilmesi zor kargaşalıklara yol açar. Çünkü amaç madde olunca, aradaki ahlâk ve fazîlet çiğnenir. Bu da milletleri içinden kemirip çökerten faktörlerin başında gelir. Nitekim bu yüzden birçok milletler tarih sahnesinden silinmişlerdir. Yahudîler de bu yüzden tarih boyunca birçok işkence ve esaret zilletine düşmüştür. Son yıllarda Yahudîlerin nesli mânevî potada şekillendirme politikası başarılı olmuş, Tevrat'a ve Musa Peygambere bağlılık bir eğitim işi ve metodu olarak işlenmiş ve böylece bir İsrail Devleti kurulabilmiştir. Tabii bu arada dağıldıkları ülkelerde ekonomik dizgini ellerinde bulundurmanın da bunda katkısı oldukça önemlidir.

Kur'ân'da bütün bu gerçekler bir cümleyle anlatılmaktadır:

«Hem (yapageldiklerinden dolayı) bir fitne olmıyacağını sandılar da körleşip sağırlaştılar.»

YAHUDÎLERİN ÖLDÜRDÜĞÜ PEYGAMBERLER

Dâvud ve Süleyman Peygamberler hem peygamberlik, hem hükümdarlık gibi iki önemli hizmeti bir arada sürdürdükleri ve geniş bir askerî güce sahip oldukları için İsrâiloğulları bu iki peygamber devrinde ister istemez Tevrat'a uyup düzenli ve debdebeli bir hayat sürdüler. Buna, doruğa erişme devresi de denilebilir. Her yükselmenin bir düşüşü, her çıkışın bir inişi vardır. Sözü edilen iki peygamberden sonra İsrâiloğulları kafa ve kalblerini tamamen dünya saltanatına verdiklerinden yavaş yavaş âhirete imân sınırından uzaklaşmaya yüztuttular. Bu yüzden Tevrat'taki âhiretle ilgili kayıt ve belgeleri bile çıkardılar. Ardarda gönderilen peygamberlerle onlar arasında amansız tartışma ve sürtüşmeler başladı. Çoğunu yalanladılar ve bir kısmını öldürdüler. Son olarak Zekeriya ve Yahya peygamberleri öldürmeleri; İsâ ve Muhammed (A.S.) peygamberleri yalanlamaları, işledikleri cinayet zincirinin son halkalarını oluşturmaktadır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(وَالصَّابِؤُنَ) SABİÎN : Sabiîler deyimi hakkında Bakara sûresi 62. âyetin tefsîrinde geniş bir açıklamada bulunmuştuk. Burada yeri gelmişken onun bir özetini vermemizde yarar vardır :

a) Mecûsî (Zerdüşt dinine bağlı olan)lar. Diğer bir tabirle ateşe tapanlar.

b) Yahudîlerle Hıristiyanlar arasında ayrı bir inanç üzere bulunanlar.

c) Zebûr'a bağlı olup sadece onunla amel edenler.

d) Meleklere tapanlar.

e) Meleklere tapıp Zebur okuyan ve kendilerine göre bir kıble belirleyip oraya yönelerek ibâdet eden bir millet.

f) Peygamberlere icmalen inanıp kendilerine göre namaz kılan, oruç tutan bir topluluk. Kıblelerinin de Yemen olduğu söylenir.

g) Sadece LÂ İLÂHE İLLALLAH diyen, şeriat ve kitapları olmayan bir fırka.

h) Yıldızlara tapan bazı kavimler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kitap Ehlinin yanlış tutumuna, son dine karşı hasmane davranışlarına temas edildi. Sonra Yahudîlerin Tevrat'ın sınırlarını aşıp imân esaslarından uzaklaştıkları hatırlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle Hıristiyanların da aşırı tutucu olmaları ve İncil'deki ilâhî sözlerin yanlış terceme edilmesi sonucu Tevhîd Akidesi'nden saptıkları, Allah'a babalık isnat edecek kadar, İsâ Peygamberi ilâh sayacak kadar küfre kapı açtıkları açıklanıyor. Sonra da Tevhîd Akidesi'nin esası belirlenerek Müslümanların bu yoldan sapmamaları hatırlatılıyor.



لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ
مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي
وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ

الْجَنَّةَ وَمَأْوٰيهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ وَمَا مِنْ
اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ
لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ اَفَلَا
يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾
مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ
الرُّسُلُ وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ اُنْظُرْ
كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

MEÂLİ:

72— Şanıma and olsun ki, «Allah, Meryem oğlu Mesîh'in kendisidir» diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh, (onlara şöyle) demişti : «Ey İsrâiloğulları! Benim ve sizin Rabbiniz Allah'a tapın. Doğrusu kim Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz ki Allah ona cenneti haram kılar; varıp eyleşeceği yer ise ateş (cehennem)dir. Zâlimlerin hiçbir yardımcısı da yoktur.

73— And olsun ki, «Allah üçün üçüncüsüdür (üç Allahtan biridir)» diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir İlâhtan başka ilâh yoktur. Eğer

dediklerinden vazgeçmezlerse, şüphesiz onlardan küfre girenlere elem verici bir azâp vardır.

74— Hâlâ Allah'a tevbe edip bağışlanmalarını dilemiyecekler mi?! Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

75— Meryem oğlu Mesîh, peygamberden başka değildir; şüphesiz ki ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Annesi de çok doğru (ve iffetli) bir kadındı; ikisi de yemek yerlerdi. Dikkat et, onlara âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz; sonra yine dikkat et de bak, nasıl çevriliyorlar!

76— De ki, Allah'ı bırakıp da size zarar ve yarara sâhip olamıyan şeylere mi tapıyorsunuz? Allah (herşeyi) işiten ve bilendir.

İNCİL'DE BABA-OĞUL DEYİMLERİ

Mevcut İncil'lerin İsâ Peygamberden sonra Havarîler tarafından yazıldığı, hattâ bir kısmının onlar tarafından değil de sonraları kaleme alındığı bilinmektedir. İlk inen İncil'in İbranice olduğunda çoğu araştırıcı ve tarihçiler birleşmişlerdir. Bunun gibi Havarîler tarafından hafızalarında ve yazılı parçalar halinde kalan İncil de İbranîce yazılmıştır. Çünkü o gün için bölgede konuşulan dil bu idi. Bilahare Latince ve Yunancaya, onlardan da çeşitli dillere çevrilen ve zaman zaman düzeltilmeye tabi' tutulan İncillerde «Rab» yerine BABA, «Çok sevgili kulu» yerine OĞUL veya BİRİCİK OĞLU tabirleri konulmuş ve böylece ÜÇ İLÂH = Baba, Oğul ve Ruhu'l-kudüs inancı ortaya çıkmıştır.

Belirtilen hususu bazı örneklerle açıklıyalım :

«Zira Allah dünyayı öyle sevdi ki, BİRİCİK OĞLUNU verdi; tâki ona imân eden her adam helâk olmasın..» (1)

«Allah dünyaya hükmetsin diye değil, ancak dünya onun ile kurtulsun diye, OĞLUNU dünyaya gönderdi.» (2)

«Bana imân edin, ben BABADAYIM, BABA da bendedir.» (3)

«Ben gerçek asmayım ve BABAM bağcıdır.» (4)

«Hiçbir zaman Allah'ı kimse görmemiştir; BABANIN kucağında olan BİRİCİK OĞLU, kendisini ona bildirdi.» (5)

---

(1) Yuhanna : 3/16
(2) » : 3/17
(3) » : 14/11
(4) » : 15/1
(5) » : 1/18

«İsâ gözlerini göğe kaldırıp dedi : Ey BABA! saat geldi; oğlunu ta'zîz eyle ki, oğul seni ta'zîz etsin.» (1)

«O büyük olacak, ona yüce Allah'ın OĞLU denilecek.» (2)

«Allah'ın OĞLU İsâ Mesîh'in İncil'inin başlangıcı.» (3)

«İsâ, Galile'nin Nâsıra şehrinden gelip Erden'de Yahya tarafından vaftiz olundu, hemen sudan çıkarak göklerin yarıldığını ve kendi üzerine Ruhun güvercin gibi indiğini gördü ve göklerden, «Sen benim sevgili oğlumsun, senden razıyım» diye bir ses geldi..» (4)

«Gökte ve yeryüzünde bütün hâkimiyet bana verildi. İmdi siz gidip bütün milletleri şakirt edin, onları BABA ve OĞUL ve RUHULKUDÜS ismiyle vaftiz eyleyin..» (5)

İşte Hıristiyan din adamları bu hatalı çevirilerin tesiri altında kalarak ÜÇ TANRI fikrini ortaya atıp geliştirmişlerdir. Bunun aksini savunan, yani Allah'ın bir olduğunu, ortağı bulunmadığını söyleyen din adamları ise lânetlenmiştir. Nitekim PAPA HONORİUS, üç tanrı inancına karşı çıktığı, bunun gerçek kutsal kitapla, akl-î selîmle bağdaşamadığını ileri sürdüğü için (M. 680) lânete lâyık görülmüştür. Çünkü onlara göre, İsâ Allah ile birdir, Onun BİRİCİK OĞLUDUR. Bu bakımdan İsâ fiziksel yapısıyla insan, ruhsal yapısıyla Allah'tır. Ruhul-kudüs onunla birleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, Mesîh Allah'ın biricik oğludur. Allah onun babasıdır; baba oğula hülûl edip (girmiş) onunla birleşmiş ve bundan Ruhulkudüs oluşmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de, din adına uydurulan tevhît ve akıl dışı bu inancın küfür olduğu, Allah'tan başka ilâh olmadığı açıklanıyor; Allah'ın BİRİCİK OĞLU diye vasfettikleri İsâ ile anasının diğer insanlar gibi yeyip içtikleri, Allah'ın ise bu tür beşerî sıfatlardan pak ve münezzeh bulunduğu çok özlü biçimde belirtiliyor.

Aslında hâlen mevcut İncillerin diğer bazı kısımlarında TEVHÎT AKİDESİ (Allah'ı bir bilme inancı)nın kalıntılarına rastlamaktayız. Buna bir iki örnek vermemizde yarar vardır :

«İsa ona cevap verdi : Dinle ey İsrâil! Allahımız Rab, bir tek olan Rab'dir.» (6)

---

(1) Yuhanna : 17/1
(2) Luka : 1/32
(3) Markos : 1
(4) Markos : 1/9
(5) Matta : 27/19
(6) » : 27/46

«İsa ona dedi : Niçin bana iyisin diyorsun? Ancak bir kişi (varlık) iyidir, o da Allah'tır.» (1)

Ayrıca Bernaba İncil'inde bu husus daha açık ve net şekilde anlatılmıştır. Şöyle ki : **«Yesû' (İsa) Zeytin dağına çıktı; sabahleyin namaz kıldı ve şöyle duâ etti : Ya Rab! Sen bilirsin ki, ben senin kulunum, senden istiyorum...» (2)**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kitap Ehlinin dinin esasından nasıl koptukları, hislerine mağlup olarak hak dine karşı çıktıkları ve bu yüzden küfre düştükleri açıklandı. Tevhît Akidesi'nin sapasağlam ayakta durmasının lüzumu belirtildi ve bunun bütün hak dinlerin temelini oluşturduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle dinde sınırı aşmanın, ifrat ve tefrîte düşmenin sakıncaları anlatılıyor. Hakka inanmış bir milletin hak sınırından ayrılmaması, varolmasının teminatı anlamına geldiğine işâret ediliyor. Toplum bünyesinde -iyiliği emretme, kötülükten men'etme hususunda- otokontrolün lüzumu belirtiliyor. İsrâiloğulları'nın Babil'e sürülüp 70 yıllık esaret kaydı altında inletilmelerinin sebeplerinden birinin bu kontrolsüzlük olduğu hatırlatılmak isteniyor. Sonra da Kitap Ehlinden olan inkârcıları, müslümanlardan bir kısmının dost edinmelerinin onlara pek pahalıya mal olduğu çok duyarlı bir anlatımla açıklanıyor.

——oOo——

(1) Markos : 10/18
(2) Bernaba İncil'i : 13/18

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُٓوا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا
كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُ۫دَ
وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ
﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ
يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ
اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾
وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ
مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَٓاءَ وَلٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

MEÂLİ :

77— De ki : Ey Kitap Ehli! Dininizde haksız yere taşkınlık yapıp sınırı aşmayın. Daha önce sapmış ve birçoklarını saptırmış da düz yoldan ayrılmış bir topluluğun heveslerine uymayın.

78— İsrâiloğulları'ndan küfre sapanlar, Dâvud'un ve Meryem oğlu

İsâ'nın diliyle lânetlenmişlerdir. Bu, onların isyân etmeleri ve taşkınlık yapıp haddi aşmalarındandır.

79— Öyle ki, yaptıkları kötülükten birbirlerini men'etmiyorlardı. Yapageldikleri şey ne de kötü!.

80— Onlardan çoğunun (Allah'ı) inkâr edenleri dost edindiklerini görürsün. Nefslerinin kendilerinden yana öne sürdüğü şey ne kötü!. Allah onlara hışmetmiştir ve onlar azâp içinde devamlı kalıcılardır.

81— Eğer Allah'a, Peygambere ve Peygambere indirilene imân etmiş olsalardı, elbette o kâfirleri dost edinmezlerdi; ne var ki onların çoğu fâsık (ilâhî yolu ve sınırı aşmış)dırlar.

İLGİLİ HADÎSLER

«İsrâiloğulları isyânlara başlayınca, ilim adamları onları men'etmeğe çalıştılarsa da onlar vazgeçmediler. Sonra ilim adamları da onlara katılıp aynı mecliste oturup birlikte yediler ve içtiler. Bu sebeple Allah onların kalblerini birbirine vurdu da isyânları ve haddi aşmaları sebebiyle Dâvud ve İsâ'nın diliyle onları lânetledi.» (1)

«İsrâiloğulları'nın üzerine ilk giren noksanlık şu idi : Biri diğeriyle karşılaşınca şöyle derdi, «A adam! Allah'tan kork, işleyegeldiğin kötülüğü terket, çünkü bu sana helâl değildir.» Sonra ikinci gün karşılaştıklarında biri diğerini men'etmedi, üstelik onunla oturarak yiyip içti. Böyle yapınca da Allah onların kalblerini birbirine vurdu (ve lânetledi).» (2)

Ashab'dan Ubâde bin Sâmit (R.A.) diyor ki :

«Biz, Resûlüllah (A.S.) Efendimize, bolluk ve darlık, sıkıntılı ve genişlik, ferahlık ve üzüntülü hallerimizde; Onu ve hükümlerini kendimizden üstün tutmak, işin ehliyle tartışmamak, çekişmemek; ancak açıktan bir küfür olduğuna dair yanımızda Allah tarafından indirilmiş açık bir kanıt bulunduğu durum müstesnâ olmak; nerede olursak olalım ancak hakkı söylemek ve Allah yolunda ayıplayanın ayıplamasından endişe duymamak üzere bey'at ettik.» (3)

Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurdu :

«İnsanın her eklemine karşılık her günü (aralıksız) namaz gerekir.»

---

(1) Ahmed bin Hanbel - Tirmizi : Hadisün hasenün, garibün
(2) Ebû Dâvud - İbn Kesîr : İlgili âyetin tefsirinde
(3) Sahih-i Buharî - Müslim/imaret : 41, 42, 80 - Nesâî/biy'at : 1, 5, 8

Bunun üzerine Ashabdan biri şöyle dedi: «Bu, bize haber verdiklerinin en ağırıdır!.» Resûlüllah (A.S.) : **«İyilikle emretmen ve kötülükten men'etmen bir namazdır. Zayıf kişilerden (kötülüğü) gidermeye kalkışman bir namazdır. Yoldaki (gelip geçenlere sıkıntı veren) çer-çöpü gidermen bir namazdır. Ve namaza doğru attığın her adım da bir namazdır.» (1)**

HAK, İFRATLA TEFRÎT ARASINDADIR

(قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ) **«De ki : Ey Kitap Ehli! Dininizde haksız yere taşkınlık yapıp sınırı aşmayın.»**

Hak; ifratla tefrît (iki aşırı uç, haddi aşmakla onun çok altında kalmak) arasındadır. Böylece Allah'ın dini de sınırı aşmakla onun çok altında kalmak arasında ortalama, dosdoğru bir yoldur. Allah ve Peygamberinin dinde belirledikleri sınırı aşmak ifrat, sınırın altına düşmek tefrîttir. Birincisi nasıl doğru değilse, ikincisi de öyle... Bu bakımdan dinde ifrat ve tefrîtten korunmak şarttır. Aksi halde dinî ölçüler, konular ve sınırlar zedelenir de hak din özelliğini kaybetme tehlikesiyle yüzyüze gelir.

Bunlara birer örnek verelim :

Yahudîler, İsâ Peygamber hakkında tefrîte düşüp ona «Nesebi gayr-i sahîh adam» diyecek kadar haktan uzaklaştılar. Hıristiyanlar ise, İsâ'ya «Allah'ın Biricik Oğlu», «Allah İsâ'ya hulûl etmiştir», «İsâ fiziksel olarak insan, fakat ruhsal yapısıyla tanrıdır» diyerek ifrata kaçmış, hakkın sınırını aşmışlardır.

Kur'ân bu iki milleti, saptıkları için hakkın çizdiği sınıra dâvet ediyor. Bu inanç ve inatlarında ısrar ettikleri takdirde ataları gibi lânetlenecekleri ve ilâhî hışma uğrayacakları hatırlatılıyor.

Ayrıca Müslümanlar uyarılıyor. Dinde ifrat ve tefrîtten sakınmaları, Kitap ve Sünnetin ölçü ve sınırlarını aşmamaları veya bu sınırların çok gerilerinde kalmamaları emrediliyor. Aksi halde İsrâiloğulları'nın bu yüzden başlarına gelen felâketin bir benzeri Müslümanların başına da gelebilir, ihtarı yer alıyor.

DÂVUD VE İSÂ PEYGAMBERLERİN DİLİYLE LÂNETLEME

(لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ) **«İsrâiloğulları'ndan küfre sapanlar, Dâvud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle**

(1) İbn Huzeyme : Kendi Sahihinde rivâyet etmiştir.

lânetlenmişlerdir.»

Dâvud Peygamber zamanında Yahudîler ilâhî yasakların sınırını aşmaya başladılar; cumartesi günü çalışmaları, alım-satımda bulunmaları, balıkçılık ve ziraatçılıkla uğraşmaları, tezgâhları başında bulunmaları kesinlikle haram kılındığı halde, onlar bu emre uymayıp sınırı aştılar, yasaklara uymadılar. Allah'ın birçok nîmetlerini unutup nankörlük ettiler. Bunun üzerine Dâvud Peygamber onlara bedduâ ederek, «Allahım! onlara lânet et ve onları sonrakilere ibret ve öğüt olacak şekilde cezâlandır..» demişti. Çok geçmeden haddi aşan, taşkınlık yapan Yahudîler maymunlaşıp domuzlaştılar. Güçlü hükümdarların kahrına uğrayıp perişan oldular.

İsâ Peygamber zamanında ise, gökten hazır sofra indirilmesini istediler. Aslında bu da bir ölçüsüzlüktü; ilâhî sünnete uygun bir istek değildi. Ama her şeye rağmen İsrâiloğulları'nı bir defa daha imtihandan geçirmek gerekiyordu. İsâ Peygamber, «Allahım! bunların üzerine gökten bir sofra indir..» diye duâ etmişti. Sofra büyük bir mu'cize olarak -sebepler zincirini kırıp- inmeye başladı. Ama İsrâiloğulları yine de İsâ'ya imân etmeyip tefrîte düştüler. Bunun üzerine İsâ Peygamber beddua etti : «Allahım! Sebt topluluğunu lânetlediğin gibi bunları da lânetle..» Böylece o Yahudîler de maymunlaşıp domuzlaştılar, ruhları karardıkça karardı, maddeden başka bir ilâh tanımaz hale geldiler.

İlgili âyet bu iki önemli olayı hatırlatıp, yaşamakta olan Yahudîleri Hakk'ın sınırına çağırmakta, dede ve babalarının yoluna sapmalarının çok sakıncalı olduğunu hatırlatmakta; ayrıca mü'minlere peygamber sünneti doğrultusunda nasıl hareket etmeleri gerektiğini öğretmektedir.

ALLAH'IN YAHUDÎLERE HIŞMETMESİ

(أَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ) ***«Allah onlara hışmetmiştir ve onlar azâp içinde devamlı kalıcılardır.»***

Yahudîler, Dâvud ve Süleyman Peygamberin kurduğu muhteşem devletten sonra yavaş yavaş gerilemeye başladılar. Eski güç ve nüfuzlarını kaybedip yükseldikleri doruktan inmek zorunda kaldılar. Çok geçmeden ilâhî sınırları aştılar, Tevrat'ın hükümlerini unutup hakka karşı tuğyan ettiler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrindeki Yahudîler ise, sırf İslâm'a olan düşmanlıkları sebebiyle hakkı inkâr eden kâfirlerle kaynaşıp onları dost edindiler.

Kur'ân'da ilgili âyetle, önceki Yahudîlerin günah ve tuğyana devam ettikleri ve birbirlerini uyarmadıkları için birkaç defa ilâhî gazaba çarpıl-

dıkları açıklanıyor. Ancak şunu unutmamak gerekir: Allah kimseye zulmetmez. Onun gazabı, koymuş olduğu Sünnetullah'a uymamakta ve hayat kanununu çiğnemekte gizlenmiştir. O halde insanlar kendilerine zulmederler. İlâhî kanunlara uyanlar mutlu, uymayanlar mutsuz olurlar. Bu kanunlar kimsenin hatırı için değişmez. Mu'cizeler müstesna..

Bunun için hakkın sınırını aşıp tuğyan eden önceki Yahudîler Milattan önce 587'de Babil kralının hışmına uğramış; yakalarını kurtaramıyarak esaret kaydına düşmüş ve böylece her şeylerini kaybetmişlerdi. Bu esaretin 70 yıl sürdüğünü tarihçiler nakletmektedir. Neden yetmiş yıl denilecek olursa, şu cevabı vermek mümkündür : Tuğyan eden kuşakların silinmesi, yeni kuşakların ortaya çıkması ancak bu kadar yıl içinde gerçekleşebilir.

Babil esaretinden sonra yine geçmiş olaylardan ibret almıyan yeni kuşaklar, atalarının yolunu tutmaya yönelmiş ve bu yüzden onlar da hakkın sınırını aşmışlardı. Derken bu defa Roma İmparatoru TİTUS (M.S. 79) tarafından istilaya uğradılar, yurtları yakılıp yıkıldı; kendileri sefil ve perişan oldular. Titus iyilik sever bir imparator olmasına rağmen Yahudîlere karşı -ne hikmetse- bu duygusunu açığa vurmamış ve kullanmamıştır.

Kur'ân bu ibretli tarihî olayı naklederken daha çok iki milleti uyarmaktadır. Yahudîler, atalarının yoluna girerlerse, ilâhî kanunlar değişmez, mutlaka hükmünü yine yürütür. Müslümanların da bu olaylardan yeterince ibret almaları, kendilerine sunulan ilâhî emanete lâyık olmaya devam etmeleri gerekmektedir.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

(كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ) **«Öyle ki, işledikleri kötülüklerden birbirlerini men'etmiyorlardı. Yapageldikleri şey ne kötü!.»**

İslâm, getirdiği esas ve prensipleriyle toplum yapısında otokontrolün sağlanmasına özen gösterir ve buna yeterince önem verir. Hz. Peygamberin, (A.S.) **«Sizden biriniz bir kötülük görürse, onu eliyle gidersin. Buna güç getiremezse, diliyle gidersin. Buna da güç getiremezse, kalbiyle gidermeye (nefret duyup çareler düşünmeye) çalışsın ki, bu imânın en zayıf tarafıdır.»** buyurması, tamamen bu kontrolü sağlamayı amaçlar. (1)

Kur'ân'da ilgili 79. âyetle, İsrâiloğulları'nın birbirlerinin kötülüğüne engel olmadıkları, bu hususta sosyal yapılarında otokontrol düşünmedik-

---

(1) Kütub-i Sitte

leri için çok geçmeden yıkılıp dağılmaya, başka milletlere yem olmaya mahkûm edildiklerine dikkatler çekiliyor.

Şüphesiz ki tarihî bir gerçeğin özlü ve ibretli noktasına parmak basılmasına, hem yaşamakta olan Yahudîlere tarihlerini hatırlatmak, hem de Hz. Muhammed (A.S.)ın ümmetini uyarıp aynı hataya düşmelerini önlemek gibi hikmetler söz konusudur. Ayrıca hakkı inkâr edenleri, diğer bir deyimle kâfirleri dost edinen inanmış bir milletin sonunun perişanlık olduğuna atıflar yapılıyor. Nitekim zaman zaman İslâm milletlerinden bir kısmının böylesine hatalı bir yola girdiği ve sonunda sefil ve perişan olduğu da bilinmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kitap Ehli'nin gerek birbirlerine, gerekse İslâm'a karşı olumsuz tutumları açıklandı. Sosyal hayata artık yön verme ölçü ve değerini kaybetmeden Tevrat ve İncil'in zamanla asıllarından nasıl uzaklaştırıldıkları, Allah sözüne beşer sözünün karışmasıyla nasıl anlaşılmaz bir duruma getirildiği ve Kur'ân'ın gerçeği yansıtan âyetlerinin bu iki kitabı nasıl tashih ettiği -işâretle de olsa- belirtildi. Bu yüzden Kitap Ehlinin inen her âyet karşısında küfür ve inatlarını artırdıklarına temas edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Kitap Ehlinden Yahudîlerin İslâm'a ve mü'minlere karşı içlerinde besledikleri kin ve düşmanlığın hat safhada bulunduğu açıklanıyor. Onlara oranla Hıristiyan din adamlarının daha insaflı davrandığı, hakka karşı daha yatkın bulundukları, hakikat güneşi karşısında zaman zaman göz yaşı döküp Hakk'a teslimiyet gösterdikleri hatırlatılarak hem Hıristiyanların, hem Müslümanların yeterince dikkati çekiliyor.



لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ
وَالَّذ۪ينَ اَشْرَكُواۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰىۜ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ
قِسّ۪يس۪ينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾
وَاِذَا سَمِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَف۪يضُ
مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّۚ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا
مَعَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَٓاءَنَا
مِنَ الْحَقِّۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِح۪ينَ
﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿٨٦﴾

MEÂLİ :

82— And olsun ki, mü'minlere karşı insanlardan en şiddetli düşman olarak Yahudîleri ve bir de Allah'a ortak koşanları bulursun. Ve onlardan mü'minlere karşı en yakın sevgi gösterenleri ise, «Biz Nasrânîyiz» diyenleri bulursun.

Bu da, onların arasında papazlar ve râhipler bulunduğu içindir; hem

bunlar (hakkı kabulde) büyüklük taslamazlar.

83— Peygambere indirileni işitince, hakka olan âşinalıklarından dolayı gözlerinde yaş dolup boşaldığını görürsün; «Rabbimiz! inandık, bizi (hakka) şâhitlerle beraber yaz» derler.

84— Bize ne oluyor da Allah'a ve bize gelen hakka (ilâhî çağrıya) inanmıyalım? Halbuki Rabbimizin bizi iyi kişiler topluluğuna katmasını umup durmaktayız.

85— Allah da onlara, bu sözlerine karşılık altlarından ırmaklar akıp, içinde ebedî kalacakları cennetleri sevâp (mükâfat) verdi. İşte bu iyilikte bulunup ihsan üzere davrananların mükâfatıdır.

86— Hakkı inkâr edip küfre sapanlar ve âyetlerimizi yalanlayanlar (var ya), işte onlar cehennem ehlidirler.

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Muhammed (A.S.)ın peygamberliğinin beşinci yılında Mekke müşriklerinin eziyet ve işkencede bulunması son kertesine ulaşmıştı. Ekonomik abluka, din ve inanç hürriyetinin tamamen kaldırılması ve son dine inanan bahtiyarların ölüm derecesine varacak şekilde haksızlığa uğraması, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi hem üzüyor, hem çok daha etraflı düşünmeye itiyordu. Geçici çare olarak, Müslümanlardan bir kısmının, din ve inanç hürriyetinin bulunduğu, kimselere zülmedilmediği tahmin edilen Habeşistan'a hicret etmeleri plânlandı. İlk kafile Hz. Osman'ın başkanlığında 11 erkek 4 kadından oluşarak Habeşistan'a yollandı. Çok geçmeden ikinci bir kafile hazırlandı, Ebû Tâlib oğlu Cafer başkanlığında önemli sayıda bir mücahit grubu gönderildi.

Kureyş kabilesinin ileri gelenleri bu hicretin ileride doğuracağı tehlikeleri hesaba katarak ünlü dâhilerden Âs oğlu Amr'ı Habeş kralına elçi olarak gönderdiler. Amaçları, Habeşistan'a yerleşen mü'minlerin oradan kovulmasını sağlamak ve Hz. Muhammed'i (A.S.) çaresiz duruma sokmaktı. Amr, kral Necaşî'nin yanında yüzbulamadı. Çünkü Necaşî hakka teslimiyet gösteren ve son peygamberin gönderilmek üzere olduğunu bilen bir hükümdardı. Necaşî, Müslümanlarla görüşme ihtiyacını duydu. Onların sözcüsü kim ise onunla konuşmak istediğini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Cafer huzura çıktı. Olup bitenleri gayet sakin anlattı. Necaşî duygulandı ve inen son Kitaptan bir parça okumasını istedi. Hz. Cafer o yanık sesiyle Meryem sûresini okumaya başladı. Başta Necaşî olmak üzere hazır bulunan bütün piskopos ve rahipler ağladılar. Hakka olan âşinalıkları sebebiyle Kur'ân'ın insan sözü olmadığını derhal anladılar. Böylece ülke-

lerine iltica eden Müslümanlara karşı derin bir hayranlık duydular. Gereken ilgi ve yardımı esirgemediler. Bu hal, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret edinceye kadar devam etti. Bu defa Allah'ın Resûlü (A.S.) ve mü'minler Medine ve çevresindeki Yahudîlerin kin ve düşmanlığıyla karşılaşınca yeni bir safha başlamış oldu. Yahudîlerin İslâmiyet aleyhinde çevirecekleri entrikalara dikkatleri çekmek ve mü'minleri yeterince uyarmak için yukarıdaki âyetler indi. Böylece Ehl-i Kitaptan iki millet arasında bir ölçü ve kıyaslama yapılarak İslâm Devletinin anayasa ve stratejisi çizildi. (1)

DİĞER BİR RİVÂYET

Habeşistan'daki mü'minler yavaş yavaş Medîne'ye dönmeğe başlamışlardı. Bu arada İslâm'a ve Hz. Muhammed'e (A.S.) kalben inanıp büyük bir hayranlık duyan Necaşî, içlerinde keşişler ve rahiplerin de bulunduğu bir hey'eti de Medine'ye göndermişti. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu aziz misafirlerine büyük bir ilgi gösterdi ve İslâm'ı onlara anlatıp tanıtmak için önce YÂSÎN sûresini okudu. İlâhî sözün yüksek anlamı ve lâhutî ahengi karşısında duygulanıp göz yaşlarını akıttılar. Vakit kaybetmeden imân edip aradıkları saadeti buldular. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2)

Katade'ye göre, Nasrânî'lerden, aralarında keşiş ve rahiplerin de bulunduğu bir heyet Medine'ye gelip Müslüman oldular. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (3)

İLGİLİ HADÎSLER

«Ne kadar bir Müslüman bir Yahudîyle başbaşa yalnız kalmışsa, mutlaka Yahudî onu öldürmeyi düşünüp içinden geçirmiştir.» (4)

YAHUDÎLER VE TEVRAT

(لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ) **«And olsun ki, mü'minlere karşı insanlardan en şiddetli düşman olarak yahudileri ve bir de Allah'a**

(1) Fazla bilgi için bak : Esbab-ı Nüzûl / Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl-İbn Kesîr - Kurtubî - İbn Cerîr Taberî - Ebû Dâvud.
(2) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr
(3) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(4) İbn Mürdeveyh : Ebû Hüreyre (R.A.)den. - İbn Kesîr

ortak koşanları bulursun.»

Tevrat'ta ahlâkî kurallar, kalbleri yufkalaştırıp merhamet duygusunu geliştirecek; sorumluluk ve Allah korkusunu aşılayacak belgeler yok denecek kadar azdır; tarihî olaylar, kıssalar, kâinatın yaratılışıyla ilgili bölümler; âile ve amme hukukuyla alâkalı hükümler ise, kitabın %90'nını oluşturmaktadır. Cennet ve cehennem kavramlarına, Kur'ân'ın açıkladığı ve koyduğu esaslar ölçüsünde rastlamak mümkün değildir. Cennetin dünya olduğuna delâlet eden bazı kayıtların bulunduğu, Âdem Peygamberin ADEN civarında bahçelik bir yerde yaratıldığı ve o yere, bağ ve bahçe bulunduğu için cennet denildiği anlamında sözlerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Allah'ın İsrâiloğulları'na olan yardımı ve öfkesi de yer yer açıklanmış; dünya nîmetlerine, büyük bir devlet kurma arzularına geniş yer verilmiştir.

Bütün bunlar o milletin yüzünü Allah'tan çok maddeye, âhiretten ziyâde dünyaya, merhametten çok katılığa, hoşgörüden fazla düşmanlığa çevirmiştir. Tevrat'ın Musâ Peygambere inen aslının kuvvetli bir ihtimalle Babil esaretinde tamamen kaybolması, sadece bazı yazılı kâğıtların ve hafızalarda kalanların biraraya getirilip yazılması ve zamanla bir takım değişikliklere uğratılması, Allah sözü ile insan sözlerinin birbirine karıştırılması, yapılan çevirilerle meydana gelen hatalar, bu elim sonucu doğurmuştur, diyebiliriz. Sadece birkaç gün ateşte yanacaklarına inanan; başka milletlere köle, hizmetçi nazarıyla bakan, yabancı milletlerden ne kadar çok faiz alabilirlerse, alım-satımda ne kadar çok kâr sağlarlarsa bunu sevâp sayan bir milletten dostluk, yakınlık, fazîlet ve merhamet beklemek safdillik olur.

İşte Kur'ân'da bu gerçeğe parmak basılarak Yahudî milleti hakkında fazla iyimser olmanın bir yarar sağlamıyacağı, mü'minlere karşı amansız düşman bulundukları bir defa daha hatırlatılıyor ve Yahudî ırkının karakteristik portresi çiziliyor.

Tabii bu hüküm, eksere göredir. Aralarında bu ölçü ve karakterde olmayanlar da vardır.

Bakara sûresinde Yahudîlerin âhiretten çok dünyaya ve maddeye yönelik bulundukları şöyle belirtilmiştir : **«And olsun ki, onları (dünya) hayatına karşı diğer insanlardan ve (hattâ) Allah'a ortak koşanlardan daha çok düşkün ve hırslı bulursun! (O kadar ki) onlardan her biri kendisine bin yıl ömür verilmesini ister...» (1)**

---

(1) Bakara sûresi : 96

Bütün bu uyarılar, Yahudîlerle içiçe bulunan Müslümanları uyarmaya ve ona göre bir siyaset uygulamalarına yöneliktir.

HIRİSTİYANLAR VE İNCİL

(وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى) «Onlardan mü'minlere karşı en yakın sevgi gösterenleri ise, biz Nasrânîyiz, diyenleri bulursun.»

İncil'de tarihî olaylardan, âile ve amme hukukundan pek az sözedilir. Yüksek ahlâka duyarlı sözlerle yer verilir. Allah sevgisi ve korkusu işlenir. Sorumluluk duygusu aşılanır. İsâ Peygamberin hayatı ve mücadelesi geniş biçimde anlatılır. Meryem'in doğum safhaları açıklanır. Son peygamberin geleceğine ait belgeler birkaç yerde değişik ifadelerle tekrarlanır.

Bütün bunlar insanın yüzünü az-çok âhirete çevirecek, kalbi yufkalaştıracak, merhamet duygusunu geliştirecek, insana sorumluluğunu hatırlatacak, hakkı kabule az da olsa yaklaştıracak ölçü ve anlamdadır. Özellikle İncil'i iyi bilen ve manastırlarda kendilerini ibâdete verip Allah'ın sevgisini kazanmaya çalışan rahiplerin daha yakın ve yumuşak, daha ahlâklı ve hoşgörülü olduğunu söyleyebiliriz. Yahudî din adamlarıyla kıyaslanınca, bunların hakka, mâneviyata ve dinlere karşı daha saygılı olduğu görülür. Birçok papazların İslâm'a girmesi ve İslâm'ı över mahiyette eser yazması bunun delillerinden biridir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde Habeş kralı Necaşî ile bir grup papazın İslâm'a girmesi, Rum kralı Hırekl'in Peygamberimizin (A.S.) mektubuna karşı üstün bir saygı göstermesi, Peygamberin (A.S.) şahsına karşı derin bir ilgi duyması bu cümledendir.

Kur'ân burada Hıristiyanların hepsinin böyle olduğunu söylemiyor; Yahudîlere kıyasla bize bir ölçü veriyor. Bunun sebebi ise çok açıktır :

Önce, Yahudîlerle değil de Hıristiyanlarla bazı lüzumlu hususlarda temas kurulması tavsiye ediliyor. Anlatıldığı takdirde bilhassa din adamlarının İslâmiyeti kabul etmelerinin umulduğu hatırlatılıyor. Bu nedenle Müslüman din âlimlerinin Hıristiyan din adamlarıyla diyalog kurmalarında yarar bulunduğuna işâret ediliyor. İlim alış verişinde bulunmakta hiçbir sakınca bulunmadığına dikkatler çekiliyor.

Ne yazık ki, Peygamberimizin (A.S.) irşat metodunu lâyıkıyla kavrayıp hazmetmiş din âlimlerimiz pek azdır. Aynı zamanda hareket sahaları da o nisbette dar ve kısırdır.

İşçilerimizin dinî ihtiyaçlarını karşılıyabilmek için, yabancı ülkelere görevlendirilip gönderilen din adamlarının çoğu Batı dillerini bilmediği gibi, Arapçayı da lâyıkıyla bilmiyorlar. Çoğu, Tevrat, İncil ve Kur'ân arasında ciddi ve sabırlı bir araştırma ve mukayese külfetine de katlanmamıştır. Diğer İslâm ülkelerinden, örneğin Pakistan, Mısır ve benzeri ülkelerden Avrupa ve Amerika'ya gönderilen din âlimleri birkaç dil bilmekte ve daha çok yararlı olmaktadırlar.

Tabii bütün bunlar ciddi bir organize, geniş kültürlü ilim adamı yetiştirme, yetişene değer verme, onu çeşitli imkânlarla donatma meselesidir. Bizde henüz bu önemli mesleğe eğilenler pek azdır.

İlgili âyetler daha çok bu gerçekleri gözlerimizin önüne sermekte ve bizden hareket beklemektedir.

Yahudîler daha muhafazakârdırlar, tekelcidirler; misyonerlik hamleleri hiç yoktur. Hıristiyanlar ise misyonerdirler; aynı zamanda fazla muhafazakâr da sayılmazlar. Diğer dinlere karşı az-çok hoşgörü sahibidirler. Bunun için Yahudîlerle anlaşmak ve kaynaşmak zor, Hıristiyanlarla daha kolaydır.

TARİHÎ BİRKAÇ OLAY

Şam dolaylarında Tabiinden ünlü din âlimi Saîd bin Cübeyr'in ahlâk ve fazîletini, dindeki önemli yerini, ruhî yüceliğini, kemâl ehlinden oluşunu görüp derin bir hayranlık duyan üç rahibin hiç tereddüt etmeden İslâm'a girmeleri ve onu kendilerine mürşit kabul etmeleri bir tesadüf eseri değildir. İslâm'ı esas ve prensipleriyle yaşayan bir din âliminin sözünden daha çok davranışlarının çevresi üzerinde bırakacağı olumlu tesiri kim inkâr edebilir?

Cüneyd el-Bağdadî Hazretlerinin hac mevsiminde Musâ Peygamberin ilâhî iltifata mazhar olup Tevrat'ın inmesine uygun yer olarak seçilen TUR dağının eteğinde bir süre karargâh kurup derin bir vecd ve aşk havası içinde Cenâb-ı Hakk'a kulluk görevini yerine getirirken, yakınlarındaki manastırda kendilerini ibâdete, zühde ve hakka veren rahiplerin dikkatini çekmesi ve çok geçmeden onları İslâm'ın saf ve temiz havasına çekmesi, göz yaşları içinde Kelime-i Şehadet getirmelerine sebep olması ne ile yorumlanabilir? Rahiplerin hakka yatkın olması, Cüneyd el-Bağdadî'nin Peygamber sünnetinde şekillenip kemâl mertebesinde bulunması bunun en açık sebebi değil midir?

Ünlü velî ve hatip Abdülğanî Nabulüsî'yle görüşen papazın bir anda kendinden geçip Kelime-i Şehadet getirmesi bize neyi hatırlatır? Bir yan-

da hakka meyli bulunan bir papaz, diğer yanda Hakk'ın sunduğu son dinde şekillenen kâmil bir mü'min. İşte ilâhî hidâyet bu ortamı seçip tecelli etmiştir.

Ünlü velî Bayezid Bestamî Hazretlerinin söz ve davranışlarına derin bir hayranlık duyan Mecûsîlerin ünlü kişilerinin ve Hıristiyan Rahiplerinin İslâm'a can atarcasına koşmaları ve o zatı kendilerine mürşit seçmeleri de aynı sebep ve tecellinin ürünü değil midir?

YORUMLAR - RİVAYETLER

(قِسِّيسِينَ) KISSISÎN : Bu kelime çoğuldur. Sözlük olarak, gece karanlığında bir şeyi araştırıp bulmaya çalışmak anlamına gelir. Ayrıca, gece karanlığında sesini duyurmak mânasına da geldiği bilinmektedir.

Terim olarak :

a) Hıristiyan din önderleri,

b) Rumca; ilim adamları,

c) Kendini ilim ve ibadete veren Hıristiyan din adamları,

d) İlim adamlarına, kendini ibâdete verenlere uyan dindarlar.

(وَرُهْبَانًا) RUHBAN : Râhib'in çoğuludur. Rükban ve Râkib gibi. Ayrıca SU'BAN gibi tekil olarak da kullanılmıştır. Âyette ise çoğul anlamında gelmiştir.

Ruhban, r e h e b ve r e h b kökünden türetilmiş isimdir. Sözlük olarak «Korkup ürperenler» demektir. Kavram olarak, manastırlarda kendini ibâdete veren Hıristiyan din adamları anlamına gelir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle bazı Hıristiyan din adamlarının hakkı kabulde büyüklük taslamadıkları, indirilen ilâhî âyetleri işitince -hakka olan âşinalıklarından dolayı- gözlerinden yaş dolup boşaldığı anlatıldı. Yahudîlerde ise bu ölçü ve anlamda din adamlarının pek bulunmadığına işâret edilerek İslâm mürşitlerinin Hıristiyan din adamlarıyla buluşup görüşmelerinde bir takım yararların olduğuna -dolaylı şekilde- dikkatler çekildi.

(1) Geniş bilgi için bak : Kurtubî : 6/257-258

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'da ruhbaniyet olmadığı, Hıristiyan din adamlarının kendilerini manastırlara kapatıp bekâr kalmalarının İslâm'da yeri olmadığı hatırlatılıyor, bu sebeple o tarz bir yaşayışın örnek alınamıyacağına işaret ediliyor. Râhiplerden bir kısmından övgü ile söz edilmesi, hem gerçeği yansıtma, hem Yahudîlerle onlar arasında mukayeseli bir ölçü verme amacına yönelik bulunduğu belirtiliyor.

İslâm'ın koymuş olduğu hükümlerin, helâl ve haram sınırlarının gün gibi açık ortada durduğu, başka bir ölçü aramaya gerek olmadığı işlenerek, Allah'ın helâl kıldığını hiç kimsenin haram kılmaya yetkisi bulunmadığı bilhassa hatırlatılıyor.

——oOo——

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا
طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

MEÂLİ :

87— Ey imân edenler! Allah'ın size helâl kıldığı temiz ve yararlı şeyleri haram kılmayın; aşırı da gitmeyin; şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez.

88— Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin; imân ettiğiniz Allah'tan korkup (haddi aşmaktan, haram yemekten) sakının.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kıyâmetin safhalarını çok duyarlı biçimde anlattı. Onu dinleyen Ashab-ı Kirâm'ın kalbi iyice yufkalaştı, çoğu göz yaşlarını tutamadı, derken onlardan 10 kadarı, Osman bin Mez'un (R.A.)ın evinde toplanarak kendi aralarında görüşüp şu kararı aldılar: «Bundan

böyle dünyadan el-eteklerimizi çekeceğiz; eski elbiselerden giyinip kendimizi iğdişleştireceğiz. Bütün seneyi oruçlu geçirip geceleleri uyumadan ibâdet ve zikir ile vakitlerimizi değerlendireceğiz. Et, yağ ve benzeri gıda maddelerinden yemiyeceğiz. Kadınlara yaklaşmıyacağız, güzel kokular sürünmeyeceğiz ve böylece yeryüzünde gezip dolaşacağız..»

Onların bu anlamda bir karar aldığını duyan Peygamber (A.S.) Efendimiz üzüldü ve derhal Osman bin Mez'un'un (R.A.) evine gitti. Osman (R.A.) evde yoktu. Karısına: **«Sizin evde toplanıp böyle bir karar aldıkları doğru mu?»** diye sordu. Kadın, kocasının sırrını açığa vurmak istemediğinden şu cevabı verdi: «Eğer bu hususta Osman size bir şey söylediyse herhalde doğrudur..» Çok geçmeden Osman eve döndüğünde Resûlüllah (A.S.) Efendimizin durumu öğrenmek istediğini haber alınca vakit kaybetmeden diğer dokuz kişiyi de alıp Resûlüllah (A.S.) Efendimizin huzuruna vardılar. Aralarında şu tarihî konuşma geçti:

— **Sizin böyle bir karar aldığınızı duydum, doğru mudur?**

— Evet, doğrudur. Biz böyle bir kararla sadece hayır ve iyilik arzuladık.

— **Ama ben size böyle bir emir vermedim, tavsiyede de bulunmadım. Şüphesiz ki nefsinizin de üzerinizde hakkı vardır. Hem oruç tutun, hem iftar edin, hem kalkıp gece namaz kılın, hem uyuyun. Doğrusu ben hem gece kalkıp ibâdet ederim, hem uyurum. Et ve yağ yerim, kadınlara yaklaşırım. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir.**

Sonra Efendimiz (A.S.) Ashabın hepsini toplayıp onlara şu konuşmayı yaptı:

«Şu topluluğa ne oluyor da kadınları, yiyecek maddelerini ve güzel kokuları, dünya nîmetlerini kendilerine haram kılıyorlar!? Ben sizin keşişler ve râhipler gibi olmanızı emretmiyorum. Çünkü benim dinimde et yemeğini ve kadınlara yaklaşmayı terketmek yoktur. Mâbedlere kapanıp hayattan çekilmek de yoktur. Ümmetimin seyahati, oruçtur. Onların râhipliği Allah yolunda cihattır. Artık Allah'a ibâdet edin, ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Haccedin, Umreye gidin, namaz kılın, zekât verin, ramazan orucunu tutun; doğru olun ki doğruluk bulasınız. Sizden öncekiler kendilerini dinde sıkıp ifrat ve tefrîte düştükleri için helâk oldular.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin bu nefis uyarısından sonra yukarıdaki iki âyet indi. (1)

Hz. Âişe (R.A.) Validemiz anlatıyor:

---

(1) Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr - İbn Ebî Hâtim-Kurtubî

Ashabdan bir grup adam, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin hanımlarına uğrayıp, O'nun yalnız başına kaldığındaki ibâdetlerinden sordular. Bunun üzerine kimi «ben et yemiyeceğim» derken, kimi «Kadınlarla evlenmiyeceğim» diyordu. Kimi de, «Döşek üzerinde uyumıyacağım» diyerek kendine göre, bir yol çiziyordu. Bu haber Peygamber (A.S.) Efendimize ulaşınca, şöyle buyurdu : **«Şu topluluğa ne oluyor da, her biri şöyle şöyle diyormuş!? Ama ben oruç da tutuyorum, iftar da ediyorum; uyuyorum, kalkıp ibâdet de ediyorum. Et yiyorum, kadınlarla evleniyorum. Artık kim sünnetimden yüz çevirirse o, benden değildir.» (1)**

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Diğer bir rivâyet :

Abdullah bin Mes'ud (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimizle beraber savaşa gitmiştik. Kadınlarımız beraberimizde bulunmuyordu. Biz bir ara, «Ya Resûlellah! kendimizi iğdişleştirelim mi?» diye müsaade istedik. O bizi böyle yapmaktan men'etti. **«Bir entari karşılığında bile olsa -mehir verip- kadınlarla evlenin!»** diye buyurdu. (2)

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğrusu ben ne Yahudilikle, ne de Nasrânîlikle gönderildim; fakat ben hakka yönelik koskolay bir dinle gönderildim. Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda bir sabah veya bir akşam bulunmak, dünyadan da, dünyadaki her şeyden de hayırlıdır. And olsun ki, sizden birinizin (savaş) saffındaki yeri, onun altmış senelik (nâfile) namazından daha hayırlıdır.» (3)

«Helâl bellidir; haram da bellidir. Bu ikisi arasında bir takım şüpheli şeyler var. Kim kendisince günah şüphesi bulduğu şeyi terkederse, o haramlığı açık olan şeyi terketmiş demektir. Kim de günah olması şüpheli şeye cür'et ederse, o da günahı açık olan şeye düşmüş olur. Günahlar Allah'ın koruluğudur. Kim koruluğun etrafında (davar) otlatırsa, çok sürmez koruluğun içine girmiş olur.» (4)

(1) Sahih-i Buharî/nikâh : 1 - Müslim / nikâh : 5 - Nesâî / nikâh : 4 - Dâremî / nikâh : 3 - Ahmed : 2/158-3/241, 259, 285 - 5/409

(2) Buharî/nikâh: 6, 8 - Müslim/nikâh: 11, 12 - Ahmed: 1/385, 390, 420, 450

(3) Ahmed : 5/266

(4) Buharî/iman : 39, büyû : 2 - Müslim/müsakat : 2 - kudat : 11 - İbn Mâce/fiten : 14 - Dâremî/büyû : 1 - Ahmed : 4/267, 269, 271, 275

Hz. Aişe (R.A.) anlatıyor :

«Evde yanımda bir kadın misafir bulunuyordu. O sırada Resûlüllah (A.S.) Efendimiz içeri girdi. (Kadın da kalkıp gitti). Hz. Peygamber bana o kadının kim olduğunu sordu. «Falan kadındır; (çokca kıldığı) namazını anlatıyordu,» diye cevap verdim. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: **«Bırak (onu)! Size gereken güç getirebildiğiniz ölçüde (ibâdetinizi) yapmaktır. Vallahi size bıkkınlık gelir, ama Allah bıkıp usanmaz. Dinin (dindarlığın) Allah katında en sevimlisi, sâhibinin devam ettiğidir.»** (1)

«Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin nefret ve bıkkınlık vermeyin.» (2)

DİNDE RUHBANİYET YOKTUR

(وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدٖينَ) **«Aşırı da gitmeyin; şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez.»**

İSLÂM, ifrat ve tefrîtten uzak, tamamen hak ve adâlet doğrultusunda insan ruhuyla uyum sağlayan bir dindir. Bütün emir ve prensipleri, ruhla beden, dünya ile âhiret, madde ile mâna, fizikle metafizik arasında denge sağlamaya yöneliktir. Birinin diğeri için ihm line cevâz vermez. Yalnız mide ve madde ile uğraşıp ruhun asıl gıdası olan ibâdeti iyice azaltmak veya terketmek tefrît sayılır. Din ve ibâdet adına bedenin ihtiyaçlarını, meşru' isteklerini ihmal veya terketmek ise, ifrât sayılır. İslâm bu iki ayrı yaşama şeklini de hoş karşılamaz. Bunun için Hıristiyan keşiş ve râhiplerinden övgüyle bahsedilirken ifrata kaçtıklarına dikkatler çekilir. Zira İslâm'da ruhbaniyet yani dünyaya sırt çevirip evlenmemek ve mabetlere kapanıp sadece ibâdetle meşgul olmak yoktur; böyle yapmayı ifrat sayar ve yasaklar.

Yukarıdaki âyetten hemen sonra, **«Ey imân edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve yararlı şeyleri haram kılmayın; aşırı da gitmeyin. Şüphesiz ki, Allah aşırı gidenleri sevmez.»** buyurulması çok anlamlıdır.

Az yukarıda meâlini sunduğumuz hadîsler ve tarihî olaylar, bunu her türlü şüpheyi giderecek biçimde açıklamaktadır. Şüphesiz ki dinde anlayışlı ve bilgili olmak, Allah'ın bir lûtfu ve inâyetidir. Bazı tarikatçıların ve

---

(1) Buharî/imân : 32, teheccüd : 18, savm : 52, libas : 43 - Müslim/müsafirîn : 215, 221, siyam : 177 - Ebû Davud/tetavvû: 27 - Nesâî/Kıyamülleyl : 17, iman : 29 - İbn Mace/zühd : 28 - Ahmed : 6/40, 51, 61, 84, 122, 189, 199

(2) Buharî/mağazî : 60, ahkâm : 22 - Dâremi/mukaddeme : 24 - Ahmed : 6/125

zühd havasına giren sofîlerin i'tidal sınırını aşar şekilde dünya işlerini bırakıp, günün çoğunu ibâdet, zikir, halka ve rabıta ile geçirmelerinde ruhbaniyyet kokusu vardır. Bu yüzden her geçen gün bedenleriyle ruhları arasındaki dengeyi bozmaktalar. Her şeyden önce Müslümanların Kur'ân'ı, Sünneti ve tek kelimeyle Resûlüllah (A.S.) Efendimizin günlük hayatını çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Aksi halde kaş yapalım derken göz çıkarırlar.

GIDANIN RUH VE BEDEN SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Buna sağlıklı ve dengeli beslenme de diyebiliriz. Allah sağlığımızı koruyacak, ruhî dengemizi ayakta tutacak, akıl ve zekâmızı güçlendirecek, hafızamızı geliştirecek gıda maddelerini helâl; bunları bozacak nesneleri haram veya mekrûh kılmıştır. Bu hususta dinle, kesin sonuç elde eden ilmî tesbitler birleşmiş vaziyettedir.

Sıhhatlı bir bünyenin sağlığını sürdürmekte ve hasta bir bedeni tekrar sağlığına kavuşturmakta beslenmenin, diğer bir deyimle helâl gıda maddelerinin tesirini unutmamak gerekir. Proteinlerin, vitaminlerin sağlığı koruma, aklı dengede tutma, zekâ ve hafızayı geliştirmedeki olumlu etkileri artık bilimsel açıdan da kabul edilmiştir.

Vücut denilen o çok karmaşık ve fakat en mükemmel ilâhî makinanın düzenli ve dengeli çalışması, sunacağımız maddî ve mânevî enerjiye bağlıdır. İyi ve temiz gıdalar bu enerjinin maddesini; inanç ve ibâdet onun sigortasını oluşturur.

Bunun içindir ki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, eti gıdaların başı saymış; süt ve balı övmekle bitirememiş, tereyağını sıcak ekmek içine koyup yapılan tiritten hoşlanmış; besleyici özelliği olan ve içinde mağnezyum sülfat, sodyum sülfat, sodyum klorit, kalsiyum karbonat, potasyum nitrat, hidrojen sülfat ve kükürt bulunan Zemzem suyunu tavsiye etmiştir.

Nitekim Tabiînin ileri gelenlerinden Hasan el-Basrî Hazretleri, ünlü sofîlerden Ferkad-i Sabhî ile birlikte bir sofraya dâvetli bulunuyordu. Sofra yere konulunca üzerinde kızarmış et, tavuk ve benzeri nefis yemekleri gören Ferkad geri çekildi. Hasan el-Basrî onu önce oruçlu sandı. Sonra oruçlu olmadığını öğrenince ona, «Ey Ferkadcik! Buğday özü, tereyağı ve bal karışımından yapılan yemeği ayıplayan bir müslümanın görüşünde misin?!» diyerek onu kınamıştı. Yine bir zat Hasan el-Basrî'ye gelerek, «Efendim! Benim bir komşum var pelte yemez.» diye söyleyince, ona sormuş, «Neden pelte yemez?» O da, «Efendim, o zat bunun şükrünü yerine getiremiyeceğinden endişe ediyor da ondan...» diye cevap vermişti. Bunun üzerine Hasan el-Basrî Hazretleri, «Senin o komşun soğuk su içer mi?»

diye sormuş, o da, «Evet, içer» deyince, Hasan el-Basrî, «Doğrusu senin o komşun pek câhildir. Çünkü Allah'ın ona olan soğuk sudaki nîmeti, peltede olan nîmetinden çok daha büyüktür», diyerek uyarıda bulunmuştur. (1)

«Kuvvetli sağlam mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlıdır.» (2) meâlindeki hadîs, bize bu konuda en sağlam ölçüyü vermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle İslâm'da ruhbaniyyet olmadığı belirtildi. Kur'ân'ın en son kitap olarak bedenle ruh, dünya ile âhiret arasında denge sağlamayı amaçladığı, bütün hüküm ve prensiplerinde bu gerçeğe yönelik bulunduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, kendini mâbade ve mâbede verip dünya lezzetlerinden uzak kalarak tam bir sadelik ve nefse hâkimiyetle yaşamaya yemin eden mü'minlerin bu düşünce ve tutumlarıyla râhiplere benzemeye çalıştıklarına işâret edilerek bu husustaki yeminlerini bozmalarına cevaz veriliyor ve dolayısıyla yemin keffaretinin gerektiği açıklanıyor.



(1) Tefsîr-i Kurtubî : 6/263

(2) Müslim/kader : 34 - İbn Mâce/mukaddeme : 10, zühd : 14 - Ahmed : 2/366, 370

لَا يُؤَاخِذُكُمُ
اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا
أَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

MEÂLİ :

89— Allah sizi boş-anlamsız (dil alışkanlığı sebebiyle yaptığınız) yeminlerinizle sorumlu tutmaz; ama (bilerek, azmederek) bağladığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutar. Bunun keffareti, çoluk-çocuğunuza yedirdiğinizin ortalamasından on yoksula yedirmeniz veya onları giydirmeniz, ya da bir köle azât etmenizdir. Bunları bulamıyan kimseye üç gün oruç gerekir. İşte yemin ettiğinizde yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi koruyun. İşte böylece Allah size âyetlerini açıklıyor, ola ki şükredersiniz.»

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Ey imân edenler! Allah'ın size helâl kıldığı temiz ve yararlı şeyleri haram kılmayın.» meâlindeki âyet inince Ashab-ı Kirâm Peygamber (A.S.) Efendimize, «Bizim yaptığımız yeminlerden dolayı ne yapmamız gerekiyor?» diye sordular. Çünkü onlar Osman bin Mez'un'un evinde toplu halde aldıkları kararda sebat edeceklerine dair yemin etmişlerdi.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Başka bir rivâyet :

Ashaptan Abdullah bin Revaha'nın (R.A.) evinde beslediği birkaç yetimi ve bir de misafiri bulunuyordu. Akşam işini geç vakit bitirip eve geldiğinde, «Misafire akşam yemeği verdiniz mi?» diye sordu. «Hayır, seni bekledik» denilince, Hz. Abdullah, «Vallahi ben bu akşam yemek yemiyeceğim» dedi. Bunun üzerine misafiri, «Öyleyse ben de yiyecek değilim» dedi. Yetimler de, «Biz de yemeyiz» deyince, Hz. Abdullah ister istemez sofraya oturup onlarla birlikte yemek yedi. Sabah olunca durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimize arzettiğinde Efendimiz ona : **«Rahmân'a itaat ettin, şeytana isyânda bulundun»** buyurdu ve çok geçmeden yukarıdaki âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim bir şeye yemîn eder de başkasını ondan hayırlı görürse, o hayırlı olanı yapsın ve yeminini (bozduğu için) keffaret versin.» (2)

«Kim Allah'tan başkasıyla yemin ederse, Allah'a ortak koşmuş (veya Allah'a ortak koşanlar gibi yemin etmiş) olur.» (3)

«Kim yemin ederse, ya Allah ile yemin etsin, değilse sussun.» (4)

«Haberiniz olsun! Kim yemin ederse, ancak Allah ile yemin etsin. Kureyş Kabilesi babaları üstüne yemin ederlerdi. Siz babalarınız üzerine yemin etmeyin.» (5)

FIKHÎ YÖNÜ VE AÇIKLAMASI

Âyetin açık anlatımından yemin keffaretinin dört kısma ayrıldığı anlaşılıyor :

1. On yoksulu yedirmek,
2. On yoksulu giydirmek,
3. Bir köle azât etmek,
4. Üç gün oruç tutmak.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 6/265

(2) Ahmed bin Hanbel : 1/13, 54, 170, 183, 186 - Müslim / eyman : 1, 4, 5, 7, 10 - Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(3) Tirmizî/nezir : 9 - Ahmed : 1/17-2/34, 67, 69 - İbn Asâkir : İbn Ömer (R.A.)dan

(4) Tirmizî/nezir : 8 - Ahmed : 2/7

(5) Sahîh-i Buharî

Birinci kısımda on yoksul, ya da fakirden herbirine keffaret olarak ne kadar yedirmek gerekir? Müctehit imamların bu husustaki tesbît ve ictihatları farklıdır:

A) İmam Mâlik'e ve İmam Şâfiî'ye göre, her fakire bir RITIL ve RITLIN onda üçü (548 gr. buğday) verilir.

Bu daha çok İbn Abbas, Zeyd bin Sâbit (R.A.) ve Tabiînden Saîd bin Müseyyeb'in tesbit ve görüşüdür.

B) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, buğdaydan yarım sâ' (1667 gr.) diğer maddelerden bir sâ' (3334 gr.) verilir.

Bu daha çok Şa'bî, Nahaî, Saîd bin Cübeyr ve Mücahit'in tesbit ve görüşüdür.

C) Ahmed bin Hanbel'e göre, buğdaydan bir müd (548 gr.), Arpa, hurma ve üzümden bir sâ' (3334 gr.) verilir.

Çiğ madde vermeyip de sabah akşam bu ölçü ve değerde yemek yedirmek kâfi gelir mi?

Ahmed bin Hanbel'e göre, kâfi gelmez. Ebû Hanîfe'ye göre, kâfi gelir. Çünkü keffaretlerde kıymetini belirleyip vermek câizdir. Aynı zamanda bu keffareti aynı fakire her gün birer tane vermek üzere on günde tamamlamak da câizdir.

İkinci kısımda, on fakiri giydirmenin ölçüsü nedir?

a) İmam, Şâfiî'ye göre, her fakire bir elbise denecek kadar bir şey vermek yeterlidir. Meselâ bir entari, bir üstlük bu cümledendir. Bugün için, bir pantalon, bir gömlek bunun yerini tutabilir.

Bu daha çok İbn Abbas, el-Hasan, Mücâhit, Atâ' ve Tavus'un tesbit ve görüşüdür.

b) İmam Mâlik'e göre, her fakire namaz câiz olacak kadar bir elbise giydirmektir. Vâcib olan bu nisbettir. Erkeğe bu anlamda bir tek don, kadına ise bir entari ile bir baş örtüsü vermek kâfi gelir.

c) Ahmed bin Hanbel'e göre de aynı anlamda bir elbise vermek kâfidir.

d) İbn Ömer'e göre, üç parça elbise verilir. Ebû Musâ el-Eş'arî'ye göre, iki parça elbise kâfidir. Saîd bin Müseyyeb ve İbn Sirîn de aynı görüştedirler.

e) İmam Nahaî'ye göre, fakirin her tarafını örtecek şekilde bir elbise verilir.

Üçüncü kısım, köle azât etmektir. Gerçi bugün artık kölelik kalkmıştır. Ama İslâmiyet, kölelik kaydı altında insanlık vakarını yitiren o masum insanları onore etmek, onlara insanca muamelede bulunmak için birçok hükümler koymuş ve onları bir an önce hürriyetlerine kavuşturmayı plânlamıştır. Bu bakımdan yeri geldikçe bu konuya da temas ediyoruz.

A) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, yemin keffaretinde azat edilecek kölenin müslüman veya kâfir olması farketmez, yani her ikisinden de olabilir. İmam Sevrî de aynı görüştedir.

B) İmam Şâfiî'ye göre, kölenin kâfir ve mürtet olmaması gerekir. Aksi halde azât edilse bile keffaret yerine geçmez.

Dördüncü kısım, üç gün oruç tutmaktır.

— İmam Şâfiî'ye göre, çoluk-çocuğunun sabah akşam yiyeceğinden arta kalan yiyecek on fakire yetecek ölçüde ise, verilir, oruç tutulmaz. Daha az nisbette ise, o takdirde oruç tutmak vâcib olur.

— İmam Ebû Hanîfe'ye göre, yanında zekât nisabı mal veya parası bulunan kimsenin oruç tutması keffaret yerine geçmez. On fakiri yedirmesi, ya da giydirmesi gerekir.

Bu, ara vermeden üsüste mi tutulur, yoksa ara vermek suretiyle de tutulabilir mi? Müctehit imamların bu mesele hakkındaki tesbit ve ictihatları farklıdır:

İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed ve bir kavle göre İmam Şâfiî'ye göre, üç gün orucu aralıksız tutması gerekir. İmam Mâlik'e göre ve Şâfiî'nin diğer bir kavline göre, ardarda tutulması şart değildir.

Âyette keffaret belirtilirken cümleler arasında atıf harfi olarak (ev) kullanılmıştır. Fukahanın çoğuna göre, bu tahyîr içindir. Kendisine yemin keffareti gereken kimse on fakiri yedirmek, giydirmek ve bir köle azât etmek arasında serbesttir. Yani bunlardan herhangi birini verecek olursa, keffaret ödenmiş kabul edilir. Sahih olan da budur.

Keffaret ancak hür müslümana verilir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise, gayr-i müslim vatandaşa da verilebilir. Ancak onlara zekât vermek câiz değildir, çünkü zekât Müslüman fakirin hakkıdır.

Keffaret ne zaman verilmelidir?

Fukahanın bu meselede görüş ve ictihadı farklıdır:

— İmam Şâfiî'ye göre, yemini bozmadan keffaretini vermek câizdir. Şöyle ki kişi yapmış olduğu yemini bozmak istediğinde, önce keffaretini

verir. Keffaret değil de oruç tutacaksa, o takdirde önce yeminini bozar sonra oruç tutar.

— İmam Ebû Hanîfe'ye göre, keffaret ancak yemin bozulduktan sonra gerekir ve o zaman verilmesi vâcib olur.

SOSYAL YÖNÜ

İslâm gerek ibâdet, gerekse hukukî konularda sosyal dengeyi sağlamayı amaçlar. Bunun yanısıra ahlâkî fazîletin yerini ve değerini belirler.

Yemin ve onunla ilgili keffaret meselesini de bu açıdan değerlendiren dinimizin insanın toplumsal hayatıyla ne kadar yakından ilgili bulunduğunu anlamakta gecikmeyiz. Bunun için yemînler genellikle üç kısımda düşünülmüş ve ona göre hükümler konulmuştur: Önce rastgele ve boş-anlamsız yemînlerden dolayı kişinin sorumlu tutulmayacağı belirtilirken bunu âdet edinmenin diğer iki ayrı yemine kapı açabileceğine işârette bulunuluyor ve çok dikkatli olmamız öneriliyor.

Geçmişle ilgili bir olayın, bir mesele, ya da haberin bile bile aksini iddia edip söylemek ve karşısındakini inandırmak için yemîn etmek büyük günahlardandır. Kur'ân-ı Kerîm'de böyle bir yemînin fert ve topluma getireceği güvensizlik, yer yer çok duyarlı biçimde işlenmektedir.

Gelecekle ilgili mümkün bir şeyi yapmıyacağına yemin edene, yeminini bozmasında yarar varsa bozmasını ve fakirleri korumak için keffaret vermesini tavsiye eder. Tabii bu tavsiye yemini bozmaya yöneliktir. Keffaret vermek ise vâcibdir.

Bazen hislerimize mağlup olup bir şeyi yapmıyacağımıza yemin edebiliriz. Önce hissî hareket etmenin iyi bir sonuç vermiyeceğine dikkatler çekiliyor. Akıl ve imân gibi iki yüksek nîmetle amel etmediğimiz için on fakiri doyurmamız, ya da giydirmemiz emredilerek hem bunun cezâsı ödetiliyor, hem de sosyal adâleti, toplumsal dengeyi sağlamak için fakirleri korumamız isteniliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ
رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَا
يُر۪يدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ فِي الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ
﴿٩١﴾ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَاعْلَمُٓوا اَنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُب۪ينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ ف۪يمَا طَعِمُٓوا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٩٣﴾

MEÂLİ :

90— Ey imân edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları (talih zarları) şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki, kurtuluşa eresiniz.

91— Şeytan içki ve kumar hususunda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister.

Artık vazgeçersiniz değil mi?

92— Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin ve (içki, kumar gibi haramlardan) sakının. Eğer yüzçevirirseniz, bilin ki Peygamberimize düşen sadece açık tebliğdir.

93— İmân edip iyi ve yararlı amellerde bulunanlar, (Allah'a ortak

koşmaktan) sakınıp (Allah'a ve Peygambere) imânlarında sebat ederek iyi ve yararlı amellerine devam edenler, sonra da (içki, kumar ve benzeri kötülüklerden) sakınıp (bunların haram kılındıklarını kabul ederek) inanırlar ve amellerini güzelleştirip iyi hal üzere olurlarsa, (daha önce bu gibi haram nesnelerden) tattıklarından dolayı kendilerine bir günah yoktur. Allah güzel amellerde bulunup durumunu iyileştirenleri sever.

İNİŞ SEBEBİ

Yukarıda geçen âyetlerde, Allah'ın sunduğu rızıktan helâl ve temiz olarak yenilmesi emredildi. İçki ve kumarın helâl ve temiz rızık kapsamına girip girmediğinde az da olsa şüphe edenler oldu. Bu sebeple ilgili âyetler indi. (1)

90 ve 91. âyetler inince Ashab-ı Kirâm, daha önce içki içip kanını bununla zehirliyen ve kursaklarında içkinin eseri bulunduğu halde Allah yolunda şehît edilen veya eceliyle ölen kardeşleri hakkında üzüldüler; durumlarının ne olduğunu bilemediler. Bu sebeple 93. âyet inerek tahrîm emri inmeden onların bu tür haram şeyleri kullanmalarından dolayı bir günah gerekmediği açıklandı. (2)

Bakara sûresindeki ilgili âyetin tefsirinde de belirtildiği gibi, Hazret-i Ömer (R.A.) içki hakkında sadre şifâ verecek bir emrin inmesini istiyordu. Bakara sûresindeki 219. âyet indi. İçkinin kesinlikle haram kılındığını açıklar anlamda değildi. Çünkü Cenâb-ı Hak bu konuda pedagojik bir metot uygulamayı murat etmişti. Hz. Ömer yine duâ edip yeterli ve kesin bir tahrîm emrinin inmesini diledi; derken Nisâ sûresindeki, **«Ey imân edenler! sarhoş iken namaza yaklaşmayın»** meâlindeki âyet indi. Hz. Ömer (R.A.) yine tatmin olmadı ve üçüncü defa duâ etti; derken konumuzla ilgili 90. âyet indi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hz. Ömer'i çağırıp inen âyeti okudu ve **«Artık vazgeçersiniz değil mi?»** cümlesine gelince, Ömer, «vazgeçtik, vazgeçtik..» diyerek hem sevinç ve teslimiyetini, hem de Cenâb-ı Hakk'a bundan dolayı hamd ve senâsını dile getirdi. (3)

İLGİLİ HADÎSLER

«Sarhoş eden her içki haramdır.» (4)

(1) Lübabu't-Te'vîl - İbn Cerîr Taberî
(2) Mefatihü'l-gayb - Lübabu't-Te'vîl
(3) Tirmizî - Ebû Dâvud - Lübabu't-Te'vîl
(4) Buharî/eşribe : 4, 10 - Müslim/eşribe : 67, 68 - Ebû Davud/eşribe : 5 - Tirmizî/eşribe : 2 - İbn Mace/eşribe: 9, 10 - Ahmed : 6/36, 97, 190, 226

«Çoğu sarhoş eden her şeyin azı da haramdır.» (1)

«Kim içki içerse kırk sabah (gün anlamında kullanılmıştır) namazı kabul olunmaz. Tevbe ederse, Allah tevbesini kabul buyurur. Dönüp tekrar içerse, yine Allah onun kırk sabah namazını kabul etmez. Tevbe ederse, Allah tevbesinl kabul buyurur. Yine dönüp içerse, Allah yine onun kırk sabah namazını kabul etmez. Dönüp tevbe ederse, Allah tevbesini kabul eder. Dördüncü defa dönüp içerse, artık Allah onun hem kırk sabah namazını kabul etmez, hem tevbe ederse tevbesini kabul buyurmaz; (kıyâmet günü) ona HABAL ırmağından içirir.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! HABAL ırmağı nedir?

Cevap verdi :

— Cehennem ehlinin kanlı irinidir. (2)

«Allah, içkiye, onu içene, sunana, alım-satımını yapana, sıkıp hazırlayana, taşıyana, kendisine taşınılana lânet etmiştir.» (3)

İçki ve kumarın haram kılındığı Kitap, Sünnet ve icmâ' ile sabit olmuştur. Özellikle bunların haram kılındığını açıklayan âyet, Mâide sûresinde yer almıştır ki bu sûre en son inen sûrelerdendir.

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

Bir adam bir kırba içki ile Peygamber (A.S.) Efendimize geldi ve onu hediye etmek istedi. Peygamber (A.S.) ona sordu :

— Allah'ın içkiyi haram kıldığını bilmiyor musun?

— Hayır, diye cevap verdi ve yanındaki adama fısıldayıp bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) ona :

— O adama neler fısıldadın? diye sorunca, o :

— Götürüp satmasını emrettim, diye cevap verdi. Peygamberimiz (A.S.) ona :

— **İçilmesini haram kılan, onun alım-satımını da haram kılmıştır**, diyerek uyardı. Adam bu husustaki ilâhî emri öğrenince hemen kırbanın ağ-

---

(1) Ebû Dâvud/eşribe : 3 - Nesâî/eşribe: 25 - İbn Mace/eşribe: 10 - Ahmed: 2/91, 167

(2) Tirmizî/eşribe : 1- kıyâmet : 47 - Müslim/eşribe : 72 - Ebû Davud/eşribe : 5

(3) Ebû Dâvud/eşribe: 2 - Ahmed : 1/316 - 2/97

zını yere çevirip içindekini olduğu gibi döktü. (1)

Enes bin Mâlik (R.A.) anlatıyor :

«İçkinin haram kılındığı gün Ebû Talha'nın evinde bulunuyordum ve oradaki topluluğa sâkilik yapıyordum. Onların içkileri ise FEDÎH denilen hurma koruğundan ve hurmadan yapılanı idi. Ansızın bir çağırıcının sesi duyuldu. Bana, «Bir dışarı çık da bak!.» dedi. Çıktığımda bir çağırıcı şöyle diyordu : «Haberiniz olsun ki, içki haram kılınmıştır.» Medîne sokaklarında (su gibi) içki akıp gidiyordu. Bunun üzerine Ebû Talha, bana, «çık da şu içkiyi dök!» diye emretti. Ben de onu döktüm.»

Bu olay üzerine Ashab-ı Kirâmdan bazısı, «falan ve falan kişiler midelerinde içki bulunduğu halde (Uhud) savaşında öldürüldüler» diye üzüntülerini belirttiler. O nedenle Mâide sûresinin 90, 91. âyetleri indi. (2)

«Zinâkâr, mü'min olduğu halde zinâ etmez. Hırsız, mü'min olduğu halde hırsızlık yapmaz. İçkici, mü'min olduğu halde içki içmez.» (3)

İÇKİNİN HARAM KILINMASINDAKİ SEBEPLER VE HİKMETLER

Kur'ân'da içki ile kumar haram kılınmakla birlikte bunun sebep ve hikmeti de açıklanmıştır. Bugüne kadar olan tecrübe ve ilmî araştırmalar ancak Kur'ân'ın bu açıklamasını doğrulamıştır. Biz burada sözü edilen sebep ve hikmetleri özetlemekle yetineceğiz :

1. Önce içki r i c s diye vasıflanmıştır. Bu tabir her çeşit murdar, tiksindirici, iğrenç ve zararlı maddeler için kullanılır. İçkinin insan sağlığına ve âile bütçesine zararlı olduğu kesindir. Kumarın bu husustaki zararı daha da büyüktür. Bir milimetre küp alkolün bir santimetre küp kanı zehirlediği yapılan araştırma ve tahlillerden anlaşılmıştır. Ayrıca şuuru zedelemesi, sahte bir sıcaklık ve sahte bir cesaret, ya da kahramanlık (!) vermesi, bu yüzden insanı ölçüsüzlüğe itip mütecaviz duruma getirmesi, onun zararlı olduğunun bir diğer yönüdür.

2. İçki ve kumar; tapınmak için dikilen taşlar ve fal oklarıyla beraber anılmıştır. Bunun sebebi açıktır: Tapınmak için dikilen taşlar, kısmet aramak için kullanılan zarlar ve fal okları câhiliye devrinin kötü âdetlerinden-

---

(1) Kurtubi - İbn Kesîr : Sahih-i Müslim'den naklen

(2) Sahih-i Müslim : Enes bin Mâlik (R.A.)den

(3) Müslim/iman : 100, 104 - Buharî/mezâlim : 30, eşribe : 1, hudud : 1, 6, 14 - Ebû Dâvud/sünnet : 15 - Tirmizî/iman : 11 - Nesâî/kasamet : 49, sarık: 1 - eşribe : 42 - Ahmed : 2/243, 317, 376, 386 - 3/346 - 6/139

dir. İçki de öyle. Gerçekten medenî olan, yaratanını bilen, insanlığının anlamını ve yaratılışının hikmetini kavrayan kimse bu tür kötü âdetlerden sakınır. Her yönüyle ilim, irfan, medeniyet ve güzel ahlâk ölçülerinden mahrum ilkel bir topluluğun tek tesellisi sayılan bu haram nesnelere, ilim ve irfan çağında yaşıyan ve medeniyim diye geçinen insanların rağbet etmesi, bir yönüyle câhiliye devrine dönmeleri değil de nedir? Buna son asrın câhiliyet tutkusu da diyebiliriz.

Bunun için Kur'ân ona r i c s derken, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«İçkiye devam eden, puta tapan gibidir!»** buyurmuştur.

3. İçki, şeytan işi olarak vasıflandırılmıştır. Çünkü şeytan her türlü kötülüğün, ahlâksızlığın, imânsızlığın kaynağı ve sembolüdür. İçkiye, rahmet saçan meleğin değil, şer ve fitne saçan şeytan işidir, demek en mâkul yargı değil midir?

4. İçkiyi terketmenin mutluluğa, saadet ve kurtuluşa yol açacağı belirtilmiştir. Önce âilenin ekonomik yapısı korunur. Sonra çok değerli bilinen sağlığımız ve ömür sermayemiz tahrîp edilmekten uzak tutulur. Nefs ve şehvete hâkimiyet sağlanır; irâde güçlenir.

5. İçki ve kumar; kin ve düşmanlık doğurur. İçki yüzünden işlenen cinayetlerin her ülkede binlerce âilenin yıkılmasına, milyonlarca çocuğun yetim kalmasına sebep olduğunu kim inkâr edebilir? Dünya istatistikleri her yıl bize bu hususta astronomik rakamlar vermektedir.

6. İçki ve kumar, insanı Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoyar. Halbuki bu iki ibâdet, dinin özü, ibâdetlerin temeli, mü'minin en sağlam dayanağıdır. Bunca rahmet, feyiz ve fazîleti iki harama meylederek tahrîp etmek, elbetteki insan olarak yaratıldığının sır ve hikmetini az-çok idrâk edenlerin yolu ve meşrebi değildir. Çünkü bir insandan imân, ibâdet, güzel ahlâk ve fazîleti çekip alın, geriye bir yığın et, kan ve kemik kalır. Bu unsurlar ise her canlıda mevcuttur.

YORUMLAR VE TAHLİLLER

İçki necis midir?

İlim adamları içkinin haram kılınmasından, şeriatın onu murdar saymasından ve Kur'ân'da ona r i c s denilmesinden necis olduğu hükmünü çıkarmışlardır. İmam Ebû Hanîfe ise sadece üzümden ve hurmadan elde edilen şarabın necis olduğunu, diğer içkilerin sadece içilmesinin haram kabul edildiğini belirtmiştir. Tabii bu bir ictihat meselesidir. İmam Şâfiî, bütün içkileri necis kabul ettiği halde onun yakın arkadaşı İmam Müzenî

(? - 264) (1) içkinin mutlak anlamda necis olmadığını belirtmiş ve bu hususta gerekli açıklamayı yapmıştır. Müteahhirînden bazı şafiî fakihleri de bu görüşü benimsemişlerdir. Çünkü onlara göre bir şeyin içilmesinin haram olması, o şeyin necis olduğunu gerektirmez. Nitekim İslâm şeriatının haram kıldığı nice şeyler var ki necis değildirler. (2)

H a m r : Şuuru örten, kanı zehirliyen keyif verici içkilerin, diğer bir deyimle, alkollü maddelerin ortak adıdır.

Bunun geniş açıklaması Bakara sûresi 219. âyetin tefsirinde yapıldığı için tekrar etmeyi gerek görmedik.

M e y s i r : Sözlükte, kolaylıkla mal kazanılmaya araç olduğu için Araplar arasında fal oklarıyla oynanan kumara denilir. Yesere - yeysirü fiilinden alınmadır. Kök mânası kolaylık anlamına gelir. Ayrıca kumar için boğazlanan deveye de m e y s i r denilmiştir. Bazılarına göre, t a v l a oyununa da bu isim verilmiştir. Ama genellikle kumar kapsamına giren bütün oyunların ortak adı olmuştur. (3)

E n s a b: «Nüsb» kelimesinin çoğuludur. Tapınmak için şekillendirilmiş ve şekillendirilmemiş dikili taşlar, anlamına gelir. Ayrıca sözlükte, mezarların baş ve ayak uçlarına dikilen taşlara da e n s a b denilmiştir. Âyette ise, birinci mâna kasdedilmektedir.

E z l â m : «zelem»in çoğuludur. Dördüncü baptan gelir. Sözlük olarak üzerinde yelesi bulunmayan oklara denilir. Bu sebeple fal oklarına e z l â m ismi verilmiştir. Kumar zarları için de bu tabirin kullanıldığı vaki'dir.

K u m a r : «kımar»ın galet-i meşhurudur. Genellikle talih oyunlarının ortak ismi kabul edilir. Özellikle Araplar arasında talih oyunları çok yaygın olduğundan bu isim Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Cahiliye devrinde Arapların kumara olan düşkünlüğünü anlatmaya gerek yok; karılarını ve bütün servetlerini ortaya koyacak kadar aşırı idiler. Onlar için daha çok geçerli olanı, üzeri yazılı veya nişanlanmış on kadar okla oynanan m e y s i r d i . Ayrıca içinde altın saklanmış kum yığını eşit biçimde dörde bölünür ve onu bulan kazanırdı. Zar ve benzeri talih oyunları da bilinenleri arasında yer almaktadır. Hattâ o devirde tavla, satranç, kâğıt gibi kumarın da oynandığını tarihler kaydetmektedir.

(1) Şafiî fıkhını zabt ve tedvin eden, bu zattır.

(2) Fazla bilgi için bak : Revâylu'l-Beyân Tefsîru Âyati'l-Ahkâm/Muhammed Ali es-Sabûnî : 1/566. Mektebetü'l-Gazalî.

(3) Fazla bilgi için bak : Kamus Tercemesi : 2/769 - İstanbul : 1305

İslâm ilgili âyet ve hadîslerle talih oyunlarının her çeşidini haram saymış ve hepsine ortak isim olarak KUMAR demiştir. Birinin veya birkaçının kaybedip bir diğerinin kazanması, alın teriyle çalışıp kazanma azmini öldürür. Her gün kazanırım umuduyla insanı hazıra konma peşinde koşturur ve bu hayal ile bütün bir ömrü berbat eder. Sonunda düzensiz, disiplinsiz, azimsiz, gayretsiz bir hayat, bir hiç uğruna semeresiz, gayesiz noktalanmış olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle; içki, kumar, put ve talih oyunlarının her çeşidinin kesinlikle haram kılındığı açıklandı. Hadîslerden ve sahih rivâyetlerden, mü'minlerin kayıtsız şartsız bu yasağa uyduğu anlaşıldı. İnen ilâhî yasakların mâkabline şâmil olmadığına işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, avlanması ve yenilmesi helâl olan av hayvanlarını ihramlı iken avlamanın haram olduğu belirtiliyor; bununla mü'minlerin ilâhî buyruklara -ne ölçü ve anlamda olursa olsun- en küçük bir tereddüt duymadan boyun eğdikleri; böylece birçok denemelerden geçirilen Peygamber (A.S.) Efendimizin seçkin talebesinin başarılı bulunduğu hatırlatılıyor. Gerçek bir imânın zaten bu doğrultuda olması gerektiğine işârette bulunularak mü'minlerin dikkati çekiliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ
تَنَالُهُٓ اَيْدٖيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِۚ فَمَنِ اعْتَدٰى
بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٩٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ
وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ

ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ
اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِهِ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾
اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ
وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي
اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

MEÂLİ :

94— Ey imân edenler! And olsun ki Allah sizi, gıyabında kendisinden kimin (saygı dolu bir kalb ile) korktuğunu, ellerinizin ve mızraklarınızın erişebildiği av (cinsinden) bir şeyle denemektedir. Artık kim bundan sonra (Allah'ın koymuş olduğu yasak sınırını) aşarsa, onun için elem verici bir azâp vardır.

95— Ey imân edenler! Siz ihrâmlı iken avı öldürmeyin; sizden kim bile bile onu öldürürse kendisine cezâ vardır. O da öldürdüğüne benzer bir davardır ki, öldürülen gibi olduğunu iki âdil kimse takdîr edip, hüküm verir. Davar, hacı kurbanı olmak üzere Kâbe'ye götürülür, orada kesilir; yahut yoksullara yemek vermek suretiyle veya onun dengince oruç tutarak keffaretini edâ etsin. Tâ ki işlediği (bu cinâyetin) vebâlini tatmış olsun. Geçmişteki (işlenen bu tür cinayetleri) Allah bağışladı. Kim dönüp bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah hep üstündür, güçlüdür ve (ilâhî sınırları aşanlardan tevbe etmezlerse) intikam alıcıdır.

96— Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı. Ve ihrâmlı bulunduğunuz sürece kara avı size harâm kılınmıştır. (Kabirlerinizden kalkıp hesap alanına) toplanacağınız, (huzurunda yer alacağınız) Allah'tan korkun.

İNİŞ SEBEBİ

Hudeybiye yılında Ashab-ı Kirâm ihrâmlı bulunuyorlardı; bazı tesbitlere göre Ten'im denilen yerde, Allah onları av hayvanlarıyla -küçük çapta da olsa- denedi. Çeşitli av hayvanları onların konakladıkları yerlere, eşyalarının arasına kadar sokuldular; o kadar ki ellerini veya mızraklarını uzatsalar onları avlıyabilirlerdi. İçlerini gıcıklıyan bu nîmete karşı, -ilâhî yasağa uyarak- sabır gösterip dokunmadılar. Oysa Yahudîler cumartesi tatiliyle ilâhî bir imtihana tabi' tutulduklarında, o gün için kıyıya akın eden balıkların çokluğuna dayanamıyarak ilâhî yasağı dinlemediler, avlanmaktan, çalışmaktan men'edildikleri halde avlandılar; bu yüzden ilâhî gazaba uğrayarak maymunlaşıp domuzlaştılar. İmtihanı kaybettiler. Ama Resûlüllah'ın (A.S.) irfan mektebinde okuyup yetişen bahtiyar mü'minler kayıtsız şartsız ilâhî yasağa uyup av hayvanlarına dokunmadılar.

Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Ashabdan Ebû Yüsür (R.A.) ihrâmlı bulunurken yabanî bir eşeği öldürmüştü. Bunun üzerine, ihrâmlı iken kara avı haram kılındı ve yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Hayvanlardan şu beş ayrı türü, ihrâmlı bulunan kimsenin öldürmesinde bir günah yoktur : Karga, çaylak, akrep, fare ve ısırır (ya da kuduz) köpek.» (3)

«Hayvanlardan beş ayrı tür var ki onlar zararlıdırlar; Harem dahilinde de öldürülebilirler: Karga, çaylak, akrep, fare ve ısırır (ya da kuduz) köpek.» (4)

«Beş hayvan var ki, ihrâmlı bulunan kimse onları öldürebilir : Yılan, akrep, fare, karga ve ısırır (kuduz) köpek.» (5)

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî - Lübabu't-Te'vîl - Tefsîr-i Âlûsî.
(2) » » » »
(3) Sahîh-i Buharî - Müslim : İbn Ömer (R.A.)dan.
(4) » » »
(5) Sahîh-i Müslim - Nesâî : Hz. Âişe (R.A.)dan.

İLAHÎ YASAKLARIN HİKMETİ

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ) **«Ey iman edenler! And olsun ki Allah sizi gıyabında kendisinden kimin korktuğunu, ellerinizin ve mızraklarınızın erişebildiği av (cinsinden) bir şeyle denemektedir.»**

İlâhî yasaklarda her ne kadar genel kural olarak, insanın ruhi yapısına, sağlığına, âile düzenine ve toplum yapısına zarar verecek şeylerden uzak kalma hikmeti belirginse de, bir de inananların ilâhî buyruklara kayıtsız ve şartsız -neden ve niçinini araştırmaksızın- uyup uymadıklarını deneme ve kalblerde gizli olanı açığa çıkarma hikmeti gizlidir. Kur'ân birkaç yerde mü'minlerin dikkatini bu hususa çekmiş ve başta İsrâiloğulları'nın bu hikmete kayıtsız kalmalarını belirterek bazı örnekler vermiştir.

Sonra bazı öyle emirler, yasaklar, tavsiyeler ve haberler var ki, bunların hemen neden ve niçinini anlamak mümkün değildir; uzun bir süre geçtikten, milletlerin sosyal hayatında umulmadık değişiklikler meydana geldikten, ilim ve teknikte peşpeşe başarılar sağlandıktan sonra, o emrin veya yasağın, ya da haber ve tavsiyenin sebep ve hikmeti ortaya çıkmaktadır. Buna bir iki örnek verelim :

«Yeryüzünü çevresinden eksilttiğimizi görmediler mi? Allah hep hükmeder. O'nun hükmünü tâkip ve reddedecek; kazasını bozacak yoktur. O, hesabı çarçabuk görendir.» (1) Meâlindeki âyetten neyin kasdedildiği, ancak Arap Yarımadası'nın çoğu fethedilip o bölge müşriklere daraltıldığı zaman ve ikinci bir yorumla, yerkürenin güneşin etrafında bir elips çizerek döndüğü ve kutuplardan basık olduğu keşfedildiği zaman daha iyi anlaşılmıştır.

«O küfredenlerin işledikleri sanatları durmadan başlarına belâ indirecek veya yurtlarının hemen yanıbaşına düşecek de bu hal Allah'ın va'di gelinceye kadar (sürüp gidecek)» (2) Meâlindeki âyette neden BİMA AMİLÜ denilmemiş de, BİMA SANAÛ denildiğinin sebep ve hikmeti, inkârcı ülkelerin icât ettikleri ve etmeğe devam gösterdikleri korkunç, tahrîp gücü çok yüksek silahları ve bununla ilgili teknikleri önce kendi başlarına ve evlerinin yanına inip onları perişan ettiğini ve edeceğini gördüğümüzde, ancak anlaşılmakta, hak din ve gerçek imândan destek almayan bir tekniğin nasıl bir belâ olacağı ihtar edilmektedir. O halde ilâhî buyruklar üç kısımda özetlenebilir :

---

(1) Ra'd Sûresi âyet : 41
(2) » » » : 31

1. Zararlı olduğu öteden beri bilinip, tesbit edilen şeylerin yasaklanması,

2. Mü'minlerin inançlarındaki samimiyetlerinin, ilâhî buyruklara kayıtsız, şartsız bağlanıp bağlanmadıklarının açığa çıkarılması için bir takım yasakların konulması,

3. Zaman aşımıyla zararlı oldukları bilinen bazı şeylerin önceden yasaklanması..

Bu hakikati çok iyi öğrenen Ashab-ı Kirâm, Allah ve Peygamberinin buyruklarına -neden ve niçinlerini sormadan, araştırmadan- gönülden inanıp bağlanmışlar ve sonra gerektiğinde sebep ve hikmetlerini düşünmüşlerdir. Onlara göre, önce kayıtsız, şartsız inanmak, sonra da lüzum görüldüğünde sebep ve hikmeti üzerinde düşünüp imân ve irfanı artırmak mü'min olmanın ölçüsüdür. Hemen ilâve edelim ki, bu ölçü her devirde geçerlidir.

FIKHÎ YÖNÜ

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ) **«Ey iman edenler! Siz ihramlı iken avı öldürmeyin....»**

Hac, ya da Umre için İhrâmlı bulunan kimsenin gerek Harem sınırları içinde, gerekse dışında avlanması yasaklanmıştır. Ancak avlanması yasaklanan, eti yenen hayvanlar mıdır, yoksa mutlak anlamda bütün av hayvanlarını mı kapsamaktadır? Müctehit imamların bu mesele hakkındaki ictihat ve görüşleri farklıdır :

A) İmam Şâfiî'ye göre, yabanî olup eti yenen hayvanlarla sınırlıdır.

B) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, eti yensin yenmesin yabanî olan bütün hayvanlarla ilgilidir. Ancak Hadîs-i şerîfte zararlı beş hayvan bunlardan istisnâ edilmiştir.

İhrâmlı bulunduğunu hatırladığı halde bilerek avlanırsa, Mücâhit, İbn Zeyd ve el-Hasan'a göre, bu, ihrâmlının öldürdüğü hayvanın benzerini Kâbe'ye kurbanlık göndermekle veya belirtilen keffareti ödemekle, ya da oruç tutmakla karşılanmaz. Çünkü işlenen cinayet bu sınırı aşmıştır. Ama unutarak avlanırsa, misliyle evcil hayvanı Kâbe'ye kurbanlık göndermekle veya keffaret vermek, ya da oruç tutmakla karşılanmış olur.

İbn Abbas (R.A.) ve âlimlerin cumhuruna göre, ister unutarak, ister hatırlayıp bilerek avlansın, farketmez; Kur'ân'da belirtilen cezâ, ya da

keffaret gerekir. Sahih olan da budur. Hattâ ihrâmlı kimse silahını bir ağaca yöneltip atarken yanlışlıkla bir av hayvanına isâbet edip öldürürse, yine de cezâ gerekir. Nitekim İmam Zührî diyor ki : «Kur'ân, ihrâmlı iken bilerek av hayvanı öldürmekle ilgili açık hüküm getirirken, Hadîs de hatâ yollu av hayvanı öldürmekle ilgili hüküm getirmiştir.»

Saîd bin Cübeyr'e göre, hata yollu öldürmekten dolayı cezâ gerekmez. Ne var ki bu görüş kıyasa aykırıdır, amel edilmez.

Öldürülen hayvanın misli

Bu, kıymeti midir, yoksa yaratılıştaki beden yapısı itibariyle dengi midir? Ashap ve Tabiînin cumhuruna göre, beden yapısı itibariyle benzeri itibar edilir. Çünkü âyetin zâhiri buna delâlet etmektedir. Misli bulunmayanın kıymeti takdir edilir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, buradaki misil, kıymet itibariyledir. İmam Şâfiî'ye göre, misil beden yapısı itibariyledir. Şâfiî'nin delili, Ashab-ı Kirâmın muhtelif ülkelerde bu yoldaki uygulamalarıdır. Nitekim öldürülen bir devekuşuna karşılık bir bedene (deve veya sığır) takdir edildiği bilinmektedir.

İki âdil bilirkişi

Bunların hem âdil, hem Müslüman ve aynı zamanda erkek olması şarttır. Ayrıca bu konularda fıkhî bilgilerinin yeterli olması gerekir. Nitekim Meymun bin Mehrân (R.A.) diyor ki : «Bir bedevî, Ebû Bekir SIDDÎK'a (R.A.) gelerek, ihrâmlı iken bir av hayvanı öldürdüğünü söyledi. Ebû Bekir (R.A.) bu meseleyi yanında hazır bulunan Ubey bin Kâb (R.A.) ile görüştü. Bedevî, «Ben senden soruyorum, sen de başkasından soruyorsun?!» diyerek hayretini belirtti. Bunun üzerine Ebû Bekir (R.A.) ona : «Allah Kur'ân'da, (Sizden iki âdil kimse) buyurmuyor mu? İşte ben de bu ilâhî emre uyarak arkadaşımla görüştüm, birlikte bir takdir yapacağız» diye cevap verdi.

Kâbe'ye kurbanlık göndermek

İhrâmlı kimse bir av hayvanı öldürdüğünde, denk geliyorsa Kâbe'ye kurbanlık göndermekle yoksullara keffaret vermek ve bir de oruç tutmak arasında bir tercîh yapmakta serbest midir? Bu hususta da farklı ictihat ve tesbitler olmuştur :

İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre, bu hususta Kur'ân'da yer alan âyetin cümleleri arasındaki (ev) harfi tahyîr içindir; av hayvanını öldüren kimse bu üç husustan birini yerine getirmekte serbesttir.

Ahmed bin Hanbel ve Hanefî imamlarından Züfer'e göre (ev) tertip içindir. İhramlı birincisini yapmaya güç getiremediği takdirde ikincisini, onu da yapmaya güç getiremediğinde üçüncü hususu yerine getirir.

Deniz avı helâl kılınmıştır

İhrâmlı kimse deniz avı yapabilir. Kendisi avlanabileceği gibi, avlanan başka birine yardım da edebilir. Ancak denizde ölü olarak bulunan deniz hayvanlarından birini yemek câiz midir? İmam Ebû Hanîfe'ye göre, bir sebepten dolayı öldüğü bilinirse, yenilmesi câizdir. Diğer bazı zevat, ister bir sebepten, ister sebepsiz ölmüş olsun, mutlaka yenilebilir, demişlerdir.

Balık dışında kalan diğer deniz hayvânlarına gelince, bunlar genellikle iki kısma ayrılır: Bir kısmı hem karada, hem denizde yaşar (kurbağa, kaplumbağa ve yengeç gibi). Bunları yemek helâl değildir. Ancak ünlü müctehit Süfyan es-Sevrî'ye göre, yengeç yemekte bir sakınca yoktur.

İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, kurbağa ve timsah dışında denizde yaşıyan bütün hayvanlar yenilir.

İmam Mâlik ve İbn Ebî Leylâ'ya göre, denizde yaşıyan bütün hayvanlar yenilir. Çünkü âyette mutlak anlamda «Deniz avı size helâldır» buyurulmuştur.

İmam Şâfiî'ye göre, deniz domuzu ve köpeği dışındaki hayvanlar yenilir. Bu ikisi de «domuz» ve «köpek» isimleriyle anıldıkları için yenilmez.

Başkasının avladığı kara avını ihramlı kimse yiyebilir mi?

İhrâmlı bu hususta avcıya yardımcı olmamış ve ava işarette bulunmamışsa, o takdirde yiyebilir. Bu, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed bin Hanbel'in mezhebidir. Rey tarafdarlarının çoğu da bu görüştedir. Hz. Osman (R.A.)ın da buna cevâz verdiği rivâyet yoluyla sâbit olmuştur.

Ayrıca ilgili hadîste buyuruluyor ki :

«Siz kendiniz avlanmadığınız ve sizin için avlanılmadığı takdirde avlanan kara avından yemeniz size helâldır.» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, ilâhî yasakların bir başka hikmetine doku-

(1) Tirmizî - Nesâî - Dâre-Kutnî. (Ancak Nesâî diyor ki : Hadîsin ricali arasında Amr bin Amr bulunuyor ki, bu zat zayıf tanınmıştır).

nularak imânın İslâmiyet doğrultusunda mutlak teslimiyet istediği açıklandı.

Sonra kara ve deniz hayvanlarının avlanması konusuna yer verilerek ihrâmlı bulunan kimsenin kara avı yemesinin, karada avlanmasının veya avlanana işâret, ya da yardımda bulunmasının cezâ gerektireceği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, haccın ve Kâbe'ye gönderilen kurbanlıkların insan hayatını düzenlemedeki tesirine dikkatler çekiliyor. Kâbe'nin Tevhît inancını yansıtmadaki yerine işâret edilerek bu kutsal topraklardaki biri mânevî, diğeri maddî iki önemli cevherin üzerindeki perde aralanıyor. Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa her şeyi bildiğine parmak basılarak konu noktalanıyor.

——oOo——

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَٓائِدَ ذٰلِكَ
لِتَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٩٧﴾ اِعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبٖيثُ وَالطَّيِّبُ
وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبٖيثِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

MEÂLİ :

97— Allah Beytü'l-Haram = Kâbe'yi, hürmetli ay'ı, Kâbe'ye gönderilen gerdanlıklı, gerdanlıksız kurbanlıkları, insanların hayat düzeni için da-

yanak kılmıştır. Bu, Allah'ın göklerde olanı da, yerde olanı da bildiğini ve gerçekten Allah'ın her şeyi bilen olduğunu bilip anlamanız içindir.

98— Biliniz ki, Allah gerçekten hem vereceği cezâ bakımından çok şiddetlidir, hem de Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

99— Peygambere ancak tebliğ gerekir. Allah ise sizin neler açıkladığınızı, neler gizlediklerinizi bilir.

100— De ki : Murdarın çokluğu senin hoşuna gidip hayretini mûcip olsa da murdarla pâk bir değildir. O halde ey sağduyu sâhipleri! Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Cevzî'nin Câbir b. Abdullah (R.A.)dan yaptığı rivâyette, bir adam Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek şunu sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! İçki benim ticaretim idi, elde ettiğim mal ve servet ile Allah'ın taâtinde bulunursam bana bir yarar sağlar mı?

Bu soruya Resûlüllah (A.S.) şu cevabı verdi :

— **Şüphesiz ki Allah pâk ve nezîhtir, ancak pâk ve nezîh şeyleri sever.**

Bunun üzerine yukarıdaki 100. âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'yi fethettiği gün oradaki insanlara şöyle hitapta bulundu :

«Şüphesiz ki bu şehri, Allah gökleri ve yeri yarattığı gün kutlu kılıp hürmete lâyık görmüştür. O halde bu şehir kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır; dikenleri koparılmaz, avı ürkütülmez, yitiği alınmaz, -ancak sâhibini bulmak amacıyla alıp ilân eden müstesnâ- otları biçilmez.» (2)

---

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali : 1/489

(2) Buharî/hac : 43 - sayd : 8, 10, cizye : 22, ilim : 39, diyat : 8 - Lukta : 7 - Müslim/hac: 445, 447, 448 - Nesâî/menâsik : 110 - Ahmed : 1/259, 316, 318

KÂBE'NİN ÖNEMİ

(جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ) **«Allah Beytü'l-Haram = Kâbe'yi insanların hayat düzeni için dayanak kılmıştır.»**

Son din ile asıl hüviyet ve kudsiyetine kavuşan Kâbe, şüphesiz ki, Allah'a ibâdet için yeryüzünde ilk yapılan mâbettir. İnsan nüfusunun en çok yaşadığı Afrika ile Asya kıtaları arasında yer alan Arap Yarımadası ve bu yarımadada kurulan Allah'ın kutlu ve hürmetli evi Kâbe, daha çok inanan insanların hayatını, dünya ve âhiretini düzende ve dengede tutmanın en sağlam ölçü ve dayanağıdır. Bu bakımdan Kâbe, ırk, renk, dil, soy, servet ve makam farkını kaldırır, Allah'a, Peygambere ve âhirete inanan insanları bir araya getirip yüksek bir ideal, çok şerefli bir amaç uğrunda kardeş yapan, birlik, dirlik ve kaynaşmayı sağlayan en feyizli imân ve irfan mektebidir.

Bu mektep Allah'ın koyduğu esaslar, prensipler ve amaçlar doğrultusunda sağlıklı çalıştığı takdirde, insanların dünya ve âhiret hayatını mutlaka düzene sokar.

İşte hac ve umrenin, Kâbe'ye gönderilen kurbanlıkların önemini bu açıdan düşünüp değerlendirdiğimizde Kâbe'nin neden Tevhît İnancının merkezi ve fışkırdığı yer olduğu ve neden iki büyük kıt'a arasında kurulduğu daha iyi anlaşılır.

KUTSAL KÂBE VE İKİ ÖNEMLİ CEVHER

Biri, birlik ve kardeşlik ruhu ve mayası içinde Allah'a dosdoğru imân cevheri; diğeri siyah altın (petrol) cevheri. Birincisi ruhların güçlenmesini, hayat dengesinin sağlanmasını, bedenle ruh, dünya ile âhiret arasında en sağlam köprünün kurulmasını amaçlar. İkincisi, imânı ekonomik güçle birleştirip dünyadaki küfür ve tuğyanı önlemeye, Allah Kelime'sinin daha yüce olmasını gerçekleştirmeye yöneliktir.

Kur'ân bu iki hakikate dikkatleri çekerek, **«Bu, Allah'ın göklerde olanı da, yerde olanı da bildiğini ve gerçekten Allah'ın her şeyi bilen olduğunu bilip anlamanız içindir»** belgesiyle sağduyu sahiplerine seslenir.

İslâm ülkeleri bu iki cevheri -Kur'ân'ın hayat düzeni doğrultusunda- çok iyi değerlendirmek sorumluluğunu taşımaktadır. Kur'ân'ın ve Kâbe'nin gölgesinde İslâm kardeşliğini birlik ruhu düzeyinde gerçekleştirmez de benlik-senlik kavgasına, tartışma ve sürtüşmesine yol açarlarsa, Al-

lah'ın hayat kanunları değişmez ve İslâm ülkeleri en ağır tokatı bu kanundan yer ve sersemleşirler. Çünkü Allah'ın vereceği cezâ pek şiddetlidir. Kur'ân bunu en duyarlı anlamda açıklamıyor mu? Dönüş yapıp Kur'ân'ın gölgesinde birleşirlerse, bilsinler ki, **«Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir»** buyurmuyor mu?

PEYGAMBER GÖREVİNİ HAKKIYLA YERİNE GETİRMİŞTİR

(مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ) **«Peygambere ancak tebliğ gerekir.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz söz ve davranışlarıyla, yüklendiği çok şerefli görevi, tebliğ düzeyinde en mükemmel şekilde yerine getirmiş ve son sözünü söyleme bahtiyarlığı içinde Allah'ı şâhit tutarak Refik-i A'lâsına yükselmiştir. VEDÂ' Hutbesi bunun en son ve güzel örneklerinden sadece biridir.

Şimdi artık görev İslâm ilim adamlarına, mürşitlere ve okumuşlara düşüyor. Kur'ân bunu açıklıyarak : **«Peygamberin görevi sadece tebliğdir. Allah ise sizin neler açıkladığınızı ve neler gizlediğinizi bilir.»** gereken uyarısını yapıyor.

İYİ İLE KÖTÜ - TEMİZ İLE MURDAR

(قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ) **«De ki : Murdarın çokluğu senin hoşuna gidip hayretini mucip olsa da, murdar ile pâk bir değildir.»**

Birbirine karşıt kavramlar. İslâm, insana yalnız iyi, pâk ve nezîh nesneleri, yararlı ve yüceltici şeyleri helâl kılıp, zararlı, kötü ve murdar şeyleri yasaklar. Çünkü insanı yaratan Allah, ona nelerin faydalı, nelerin zararlı olduğunu daha iyi bilir, o mutlak hikmet sahibidir.

HARAM AYLARI

HARAM AYLARI, İslâm'dan önce Araplar arasında hürmet edilen bir barış devresi olarak rağbet görmüştür. Birbirleriyle aralıksız vuruşan, talancılık yapan, çeşitli cinayet ve kötülükler işlemekte yarışan Araplar, Zilkaade, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayları girince bu yarışmayı bırakıp güven havası estirmeye çalışırlardı. Böylece zayıf kabileler, kimsesizler hiç olmazsa bu dört ay rahat bir nefes alabilirdi.

İslâm gelinceye kadar -bunun devamı sağlanmış- bu köklü âdet bütün kabileler tarafından benimsenmişti. İslâm Devleti güçleninceye kadar bu âdete dokunulmamış, üstelik devam etmesine hız verilmiştir. Devletin temeli oturtulup hazinesi ve ordusu vücut bulunca, artık sulh ve esenlik için, güven ve rahat nefes alabilmek için senenin her ayı bu düzeye getirilmiş, böylece haram aylarına bir özellik vermenin anlamı kendiliğinden kalkmıştır.

Çünkü İslâm barış ve esenlik, rahmet ve adâlet dinidir. Zayıftan yanadır; zâlimin karşısındadır. Allah'ın keskin kılıcı haddini bilmiyenlerin tepesi üzerinde sallanmakta ve başkasını rahatsız edenler bu sistemde hiçbir şekilde yardımcı bulamamaktadırlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle daha çok peygamberin görevinin sadece teblîğ olduğu açıklandı. Bu sebeple peygamberin dinî konularda kendiliğinden bir hüküm verme yetkisi bulunmadığı, Allah'tan alıp öylece insanlara teblîğ ettiği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, bir konuda ilâhî buyruk inmeden peygamberden soru sorulmaması; emir ve yasaklarla ilgili bir âyet indiğinde taşıdığı hükmü anlamıyanların sormasında bir sakınca bulunmadığı açıklanıyor ve bu doğrultuda soru sorma adâp ve kuralına işâret ediliyor.



يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ
تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ
عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ
قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

MEÂLİ :

101— Ey imân edenler! Size açıklanınca sizi kötümser yapacak (veya üzecek) şeylerden sormayın; ama Kur'ân indirildiğinde sorarsanız size açıklanır. Allah (daha önce bu kuralı bilmeden) sorduklarınız (dan dolayı sizi) affetmiştir. Allah çok bağışlayandır; şefkatla, merhametle sabredendir.

102— Sizden önce bir millet de onları sormuştu, sonra da o yüzden kâfir olmuşlardı.

İNİŞ SEBEBİ

Enes b. Mâlik (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz daha önce bir benzerini duymadığımız bir hitabede bulundu ve : **«Eğer benim bildiğimi bilmiş olsaydınız az güler, çok ağlardınız!.»** buyurdu. (1) Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm yüzlerini yakalarının içine çekip ağladılar, fazla duygulandıklarından inler gibi sesler çıkardılar. Bu arada bir adam kalkıp, «Benim babam kimdir?» diye sordu. Peygamberimiz (A.S.) **«Falan adamdır»** diye cevaplandırdı. Buna benzer yersiz bir takım sorular daha soruldu. Sonra çok geçmeden yukarıdaki âyetler indi. (2)

Diğer bir rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün güneş batıya meylettiğinde (öğle vakti) evinden çıkıp öğle namazını kıldırdı. Sonra minbere çıktı ve kıyâme-

(1) Sahîh-i Buharî : Enes bin Mâlik (R.A.)den
(2) Lübabu't-Te'vîl-İbn Kesîr - Âlûsî

tin kopuşunu, onun dehşetini çok duyarlı bir ifadeyle anlattı. Sonra da şöyle buyurdu : **«Kim bir şey sormak istiyorsa sorsun, şu minber üzerinde bulunduğum sürece onu cevaplandıracağım.»** Tabii Resûlüllah (A.S.) bunu üzüldüğü, Ashabdan bazısının yersiz sorular sorduğu için söylemişti. Ashabın çoğu onun üzüldüğünü anladıkları için gözyaşı akıttılar. Peygamber (A.S.) de, **«Sorun benden»** diye tekrarladı. Derken Abdullah b. Huzafe es-Sehmî ayağa kalkıp, «Babam kimdir?» diye sordu. Peygamberimiz (A.S.) ona, **«Baban Huzafe'dir»** diye cevap verdi. Sonra Peygamber (A.S.) Efendimiz aynı üzüntülü tonuyla, **«Benden sorun soracağınızı!.»** buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) diz üzeri durup şöyle dedi : **«Ey Allah'ın Resûlü! Biz Allah'ın Rabbimiz, İslâm'ın dinimiz, Muhammed'in Peygamberimiz olduğuna razı olduk..»**

Peygamberimiz biraz sustuktan sonra şöyle buyurdu : **«Az önce Cennet ve Cehennemi şu duvarın enine olan kısmında (onun yanıbaşında) gördüm, bana arzolundular : Hayır ve şerde bugünkü gibi bir gün görmedim.» (1)**

Başka bir rivâyet :

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Bir topluluk işi alaya alır gibi bir tavır içinde Peygamberimizden bir şeyler soruyorlardı. Birisi, «Benim babam kimdir?» diye sorarken, bir diğeri kaybolan devesinin nerede olduğunu soruyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

Hz. Ali (R.A.) diyor ki :

«Yol bulmaya güç getirebilen kimsenin Beyt'i (Kâbe) haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vecibesidir.» meâlindeki âyet inince, «Her sene mi?» diye sordular. Peygamberimiz bu soruyu cevaplandırmadı. Onlar yine aynı soruyu tekrarladılar. Bunun üzerine Peygamberimiz (A.S.), **«Hayır»** diye cevap verdi ve : **«Eğer evet, deseydim, her yıl size farz olurdu.»** buyurdu. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (3)

Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bize hitapta bulunarak şöyle buyurdu : **«Ey insanlar! Doğrusu Allah size haccı farz kıldı; artık haccedin.»** Bunun üzerine bir adam, «Her sene mi?» diye sordu. Peygamber (A.S.) sustu, cevap vermedi. Adam aynı soruyu üç defa tekrarlayınca Peygamberimiz (A.S.) **«Sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın, (gereksiz soru sorma-**

---

(1) Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr - İbn Cerîr Taberî
(2) Sahîh-i Buharî - İbn Cerîr Taberî : İbn Abbas (R.A.)dan
(3) Tirmizî : Hadîsün garîbün - Âl-i İmrân sûresi : 97

yın). Eğer evet deseydim, size vâcib olurdu, siz de ona güç getiremezdiniz. Sizden öncekiler çok soru sormalarından ve peygamberlerine karşı ihtilâfa düştüklerinden dolayı helâk olmuşlardır. Size bir şey ile emrettiğimde onu gücünüz yettiği kadar yerine getirin; sizi bir şeyden men'ettiğimde ondan kaçının.» (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Muğîre b. Şu'be (R.A.), Muaviye'ye (R.A.) yazdığı mektupta şöyle diyordu : **«Şüphesiz ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dedikodudan, malı zayi' etmekten ve bir de çok soru sormaktan men'etmiştir.» (2)**

«Peygamber (A.S.) Efendimiz AĞLÛTAT (ilim adamlarının ayağını kaydıracak, onları küçük düşürecek sorular)dan men'etmiştir.» (3)

Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki :

«İnsanların şerlileri, şerli meselelerden soranlardır.» (4)

Selmân el-Farisî (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimize bazı şeylerden soruldu. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu :

«Helâl, Allah'ın kendi kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Haram da Allah'ın kendi kitabında haram kıldığı şeylerdir. Susulup anılmıyan hususlar ise, Allah'ın bağışladığı şeylerdir. O halde kendinizi sıkıp güçlüğe sokmayın.» (5)

«Şüphesiz ki Allah bir takım şeyleri farz kılmıştır; onları zayi etmeyin. Bir takım hudut koymuştur, onları aşmayın. Bir takım şeyleri haram kılmıştır, onlara yaklaşmayın. Unutmaksızın da bir takım şeylerden söz etmemiştir; artık siz onlardan söz etmeyin.» (6)

SORU SORMANIN ÂDÂBI

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ) **«Ey iman edenler! Size**

---

(1) Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den - İbn Kesîr
(2) Sahîh-i Buharî - Müslim : Muğîre b. Şu'be (R.A.)den
(3) Ebû Dâvud
(4) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali
(5) Tirmizî - İbn Mâce : Selmân (R.A.)dan
(6) Câmiu'l-Usûl : Ebû Sa'lebe'den - İbn Kesîr : 2/106

açıklanınca sizi kötümser yapacak (veya üzecek) şeylerden sormayın.»

Kur'ân'da ilgili âyetle -bir bakıma- soru sormanın âdâp ve kurallarının özeti verilmekte ve bunun eğitimin bir kolu haline getirilmesine işâret edilmektedir.

Kimden, neyin, nasıl, nerede ve ne zaman sorulması gerekiyor? Ayrıca sormanın ölçü ve âdâbı nedir? Bunları bilmeye ihtiyaç vardır. O nedenle büyük ve mükemmel bir eğitim kitabı olan Kur'ân'da, insanların bilgi alış-verişi, sorulu-cevaplı görüşmeleri , disipline edilerek bazı kurallara bağlanıyor.

Bunu iki kısımda düşünmemiz uygun olur: Dinî konular, metafizikle ilgili hususlar ile deney ve gözlemle elde edilen bilimsel buluşlar.

Dinî konularda Kitap ve Sünnette açıklanmış hükümleri ve açıklanmayıp genel ölçü ve kurallar anlamındaki esaslara kıyasla elde edilen hükümleri sormakta, araştırmakta bir sakınca yoktur. Bilâkis çok yarar vardır. Dinî hükümleri ancak yetkili ilim adamlarından sormakla öğrenmemiz mümkündür. Dinin metafizikle ilgili açıklamalarına gelince, bunlardan ancak açıklananları bilebiliriz. Açıklanmıyanlar hakkında ne soru sormamıza, ne de cevap aramamıza gerek var. Çünkü bu, beşer ilminin ulaşamadığı bir düzeyde bulunuyor. Bu hususta aklın ve mantığın önü açık değildir. Deney ve gözlemin ise, tamamen dışındadır.

Bu nedenle Allah ve Peygamberinin ve Peygamber ilmine vâris olan Allah dostlarının, kâmil mürşitlerin açıklaması dışında bazı tahminlerde bulunmak sakıncalıdır. Bu, hem ilim adamını yorar ve üzer, hem de soranı hayal kırıklığına uğratabilir.

Deney ve gözlemle elde edilen bilgiler, varılan sonuçlar hakkında sormakta bir sakınca olmadığı gibi, bu alanda ilmin henüz tesbit edemediği, ortaya çıkaramadığı hususlardan ve bir takım varsayımlardan sormakta büyük yararlar kabul edilmektedir. Çünkü bu yola başvurmak ilim adamının hevesini kamçılar ve araştırma azmini kuvvetlendirir.

Rastgele sormak doğru mudur?

Soru rastgele sorulmaz. Dinî bir konuysa, ilgili ilim adamı çağrılmaz, ona gidilir. Bu, İslâm'ın koyduğu bir terbiye ve saygı ölçü ve kuralıdır. Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan birinin bir sorusu olunca, Mescid-i Saadete gider, namaz kılındıktan sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimizin onlara yönelip konuşmasını beklerdi. Peygamberimiz (A.S.) namazdan sonra bir sohbet toplantısı açacak olursa, o takdirde onun konuşmasının bitmesini beklerdi. Sonra da müsaade istenilir ve edep ölçüleri içinde sorulacak şey kısaca sorulurdu. Efendimiz (A.S.) namazdan hemen sonra kalkıp evine ve-

ya başka bir tarafa gidecekse, soru-cevap faslına uygun vakit olmadığı anlaşılır ve sorular uygun bir zamana bırakılırdı. Allah Resûlüyle (A.S.) yolda karşılaşan kimsenin önemli, âcil bir sorusu olursa, selâmdan sonra Onun iltifatını bekler, eğer Efendimiz ona iltifatta bulunup konuşursa, o da bunu fırsat bilip konuşur ve ortam müsaitse sorusunu sorabilirdi.

Selçukî hükümdarı Tuğrul Bey, Hemedan'a girdiğinde muhteşem bir toplulukla karşılaştı. Fakat o, önce din âlimlerinden kadri yüce zatların bulunup bulunmadığını sordu. «Çağıralım mı?» diye müsaade istenildiğinde, Tuğrul Bey, «Hayır, din âlimleri çağrılmaz, onlara gidilir. Beni onlara götürün..» diyerek bu hususta İslâmî terbiye ve anlayışını açıklamış oldu. Diğer alanlardaki ilim adamlarına da aynı saygı ve ilgi gösterilmiştir.

Bu konuda İmam Gazalî şu hadîsi rivâyet etmektedir:

«Âlimlerin kötüsü, hükümdarların (kapısına) gidenidir. Hükümdarların hayırlısı, âlimlerin (kapısına) gidenleridir.»

Bu hadîsi İbn Mace zayıf bir senetle şu lafızla rivâyet etmiştir:

(حديث: شرار العلماء الذين يأتون الأمراء، وخيار الأمراء الذين) Meâli şöyledir: **«Âlimlerin kötüleri, hükümdarlara gidenlerdir; hükümdarların iyileri, âlimlere gidenlerdir.» (1)**

Deylemî de Ömer b. Hattab'dan (R.A.) merfuan şu rivâyeti yapmıştır:

«Allah âlimlerle kaynaşıp görüşen hükümdarları sever. Hükümdarların (ayağına) gidip onlarla kaynaşan âlimleri sevmez.»

Çünkü ilmin rütbesi bütün rütbelerin üstündedir.

Yine Büyük Selçukî Sultanı Melik Şahdevir'in, ünlü ilim adamı Ali bin Hüseyin es-Sandalî'ye, «Neden bana gelmezsin?» diyerek sitem edince, Ali b. Hüseyin Hazretleri ona şu cevabı vermiştir: «Senin hayırlı bir hükümdar olmanı, âlimleri ziyaret etmenle arzuladım. Hükümdarları ziyâret etmekle benim de kötü bir ilim adamı olmamı istemedim, ondan..» (2)

Evet dinî soruların daha çok ilim meclislerinde, sohbet toplantılarında, seminer ve konferanslarda, cami ve mescitlerde sorulması tavsiye edilmiştir. Belirtilen yerlerde de, ilim adamlarından önce izin istenmeli, edep ve terbiye kuralları göz önünde bulundurularak sorular sorulmalıdır. Cevap verilirken dikkatle dinlemek, ilim adamının sözünü kesmemek, dikkatleri dağıtacak davranışlarda bulunmamak da soru sorma kuralları ara-

(1) el-Fevâidü'l-Mecmu'a Fi-Ahâdisi'l-mevdu'a : 288
(2) Bu konuda fazla bilgi için bak : Keşfü'l-Hefâ/el-Aclûnî : C. 2/321

sında yer alır.

Âyette **«Allah çok bağışlayandır ve çok hilm sâhibidir»** buyurularak konunun nezaketi vurgulanmıştır. Cevap verenin de o nisbette nezîh ve sabırlı olması, yumuşak bir edâ ile sorulanları cevaplandırması ve karşısındakilerin anlayabileceği bir ifade kullanması ise, cevap verme kurallarından bir kısmıdır.

DİNÎ KONULARDA ÖLÇÜSÜZ SORULAR

(قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ) **«Sizden önce bir millet de onları sormuştu, sonra da o yüzden kâfir olmuşlardı.»**

Kur'ân, İslâm'dan önceki bazı milletlerin ölçüsüz soru sormalarından, Allah ve Peygamberin açıklamadığı meseleler üzerinde ısrarla durmalarından dolayı hem kendilerini sıkıntıya düşürdüklerini, hem de aşırı gittikleri için inkâra saparak helâk olduklarını haber veriyor. Buna birkaç örnek verelim :

Sâlih Peygamberin kavmi mu'cize istediler; kimi şu taştan bir deve çıkar, derken, kimi de gökten bize altın yağdır, diyordu. Onların bu yersiz istek ve soruları Sâlih Peygamberi fazlasıyla üzmüştü. Allah onların samimi olmadıklarını biliyordu. İstedikleri mu'cize meydana geldi, taştan deve çıkarıldı. Sâlih Peygamber onlara, «Sakın bu deveye dokunmayın, onu boğazlamayın, sonra ilâhî gazaba çarpılırsınız» diyerek çetin bir imtihan geçirdiklerini hatırlatmak istemişti. Ama onların ölçüsüz, tartısız soruları birbirini izleyip durdu, derken o deveyi boğazladılar. Bu yüzden yerle bir oldular.

İsrâiloğulları, Musâ Peygambere, «Allah'ı bize açıkça göster» diye olmayacak istekte bulunmuşlardı. Bu yüzden dertten derde uğratılmışlar ve sonunda esaret zilletine düşürülmüşlerdi.

Yine İsrâiloğulları, İsâ Peygamberden, gökten hazır sofra indirilmesini istemişlerdi. Sofra indiği halde inkârlarında ısrar etmişler ve bir takım yersiz sorular yöneltmişlerdi. Bu yüzden ilâhî lânete uğramışlar, ruhen maymunlaşıp dirliklerini kaybetmişlerdi.

Mesele mu'cizeden fazla yersiz ve gereksiz soru sormakla ilgilidir. İsrâiloğulları sadece mu'cize istemekle kalmadılar; mu'cize tecelli ettikten sonra ardı-arkası kesilmiyen yersiz sorular sormaya devam ettiler. Sonunda hak ettikleri cevap verildi; asırlarca vatansız kalıp perişan oldular.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, dinin ilâhî olduğu, boyutlarının Allah tarafından belirlendiği ve açıklanması gereken hususların açıklandığı, bunun ötesinde başka dinî bilgilere gerek olmadığı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, dinde olmayan bir şeyi dindenmiş gibi göstermenin sakıncaları anlatılıyor. İnsan aklının ürünü olan şeylerin Allah'a ve Onun indirdiği dine nisbet edilmesinin büyük bir suç ve vebal olduğuna işârette bulunuluyor ve cahiliye devrinden kalma bir takım kötü âdetlerin Allah tarafından konulmuş bir vecîbe olduğu iddiası reddedilip mü'minler bu hususta uyarılıyor.

——ooo——

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ
وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾
وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا
مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا اَوَلَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

MEÂLİ :

103— Allah ne bahire, ne sâibe, ne vesîle, ne de hâm'dan hiç biriyle emretmemiş ve meşru da kılmamıştır. Ama o küfredenler Allah'a karşı iftirada bulunuyorlar; çoğunun da aklı ermemektedir.

104— Onlara, Allah'ın indirdiği Kitab'a ve Peygamberin (Sünnetine) gelin, denilince, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyler bize yeter, derler. Ya ataları bir şey bilmiyenler ve doğru yolu bulmayanlar idiyse?.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliye devri Araplarının kendilerine göre bir takım âdetleri ve inançları vardı. Onlar çoğu zaman bu âdet ve inançlarının ilâhî olduğunu, atalarından kendilerine miras kaldığını iddiâ ederlerdi. Onların bu iddiası reddedilerek yukarıdaki âyet indirilmiştir.

BAHÎRE : Bir dişi devedir ki, beş batın doğurup beşincisi erkek olursa, kulağını yarıp salıverirler ve ondan sonra artık ona ne binerler, ne sütünü sağarlar, ne de bir işte kullanırlardı.

SÂÎBE : Adamlardan biri ya hastalandığı, ya da bir yakınının gurbette kaldığı zaman, «Eğer Tanrı bana şifâ verir veya uzaktaki yakınım salimen gelirse, benim bu dişi devem sâîbe olsun diye adar ve onu bâhîre gibi salıverir, yününden, sütünden yararlanmayı kendine haram kılardı.

VESÎLE : Koyunu dişi doğurursa kendilerine, erkek doğurursa ilâhlarına ait kabul edilirdi. Koyun, biri dişi, diğeri erkek ikiz doğurunca buna vesîle derler, yani erkeği dişiye vasl edip onu da kurban etmezlerdi.

HÂM : Bir erkek devenin dölünden on batın doğunca, onu su ve otlak konusunda serbest bırakır, sırtına da binmezlerdi.

İslâm, putperestlerin birçok âdetleri ve inançları arasında bu tür adamaları da kaldırıp yepyeni bir hayat nizamı getirmiş ve insan aklına ışık tutan, gecesi de gündüzü kadar aydınlık olan ilâhî hükümlerini koymuştur. Kur'ân'da sözü edilen bu dört deve konusu sadece birer misal olarak veriliyor ve genel bir kaide oluşturularak mü'minler uyarılıyor.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim bizim bu dinimizde ondan olmayan yeni bir şey icat edip (dindenmiş gibi gösterirse) o, sahibine reddolunur.» (1)

«Hangi ümmet peygamberlerinden sonra dinlerinde dinden olmayan bir şey uydurup ortaya çıkarmışlarsa, mutlaka onun bir benzeri sünneti zayi etmişlerdir.» (2)

«Din adına sonradan uydurulup ortaya çıkarılan şeylerden sakının.

(1) Buhârî/sulh : 5 - Müslim/akziye : 17 - İbn Mâce/mukaddeme: 2 - Ahmed; 6/270 - Ebû Dâvud : Hz. Âişe (R.A.)dan

(2) Taberânî: Gudayf b. Hâris es-Sümalî'den

Çünkü sonradan uydurulan her şey sapıklıktır.» (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ektem bin el-Cevn'e dedi ki:

— Ya Ektem! Cehennem bana gösterildi. İçinde Amr b. Luhay'i gördüm, bağırsağını (yerden) çekiyordu. İkinizden birbirine daha çok benzeyen kimse görmedim, diyebilirim.

Bunun üzerine Ektem (R.A.) :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Onun bana benzemesinden endişe ediyorum, deyince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz:

— Hayır, sen mü'minsin, o ise kâfirdir ve İsmâil Peygamberin dinini ilk değiştiren ve develeri b a h î r e , s â i b e ve h â m olarak adayan da odur, diye cevap verdi.

Diğer bir rivâyet:

«Amr b. Âmir el-Huzaî'yi gördüm, cehennemde bağırsağını çekip duruyordu. Develeri (belirtilen şekilde) ilk adayıp sâîbe ismiyle anan odur.» (2)

Mâlik bin Nadle (R.A.) anlatıyor:

«Üzerimde çok eski bir elbisemle Peygamber (A.S.) Efendimize uğradım. Beni böylesine perişan bir kıyafet içinde görünce, aramızda şu konuşma geçti:

— Malın var mı?

— Evet.

— Hangi cinsten?

— Her cinsten: Deve, sığır, koyun, at ve köle...

— Allah sana bir mal verince onu üzerinde çoğalt (yeterince giyin de Allah'ın nîmetinin eseri sende görünsün).

Deven doğurunca yavrusunun kulakları kesik ya da yarık değildir, değil mi?

— Evet...

— Develer zaten hep öyle doğurur. Ama belki de sen ustura alıp onlardan bir kısmının kulağını yarıyorsun ve bu «bahîre»dir, diyorsun, diğer

---

(1) Ebû Dâvud/Sünnet: 5 - Tirmizî-Nesâî/Iydeyn: 22 - Ahmed: 3/310, 371

(2) İbn Cerîr Taberi - İbn Kesîr: Ebû Hüreyre (R.A.)den

bir kısmının kulağını yarıp «bunlardan yararlanmak haramdır» diyorsun, değil mi?

— Evet, Ya Resûlellah!.

— Sakın böyle yapma. Şüphesiz ki Allah'ın sana verdiği her mal sana helâldır.

Ve sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yukarıda meâlini yazdığımız âyeti okudu. (1)

ATALARIN YOLUNA BAĞLI KALMAK

İslâm eğri yolda bir taassubun karşısındadır. Aynı zamanda doğru yoldan sapmış ataların peşine takılıp yürüyenlerin elinden tutup kurtarmayı amaçlamaktadır. Ataların inancı, âdet ve geleneği ilâhî ölçülere uyduğu oranda muhteremdir.

Bilindiği gibi, İslâmiyet, Arapların câhiliye devrinden sürüp gelme ne kadar ölçüsüz, insan ruhunun yüceliğiyle ters düşen yanlış ve zararlı inanç, âdet ve gelenekleri varsa, hepsini kademeli ve sistemli bir plânla kaldırmıştır. Mânevî tatminsizliğe hiç bir zaman yol açmamak için de daha doyurucu inanç ve ibâdet sistemi getirmiştir.

Âyette bilhassa iki önemli hususa işârette bulunuluyor :

1. Bir millet, ya da topluluğun inanç ve âdetlerini, daha mükemmelini ve de doyurucusunu getirmeden yasaklamak büyük bir huzursuzluğa ve mânevî çöküntüye sebep olur. Tıpkı şahısları ilâhlaştırıp Allah inancını temelinden yıkmaya heveslenenlerin bilerek veya bilmiyerek ülkeyi bir çıkmaza sokup felâketin eşiğine sürüklemelerine benzer. Materyalizm ile komünizm bu çıkmazın tabii sonucu olarak doğar.

Bu yüzden idâre edenlerle idâre edilenler arasındaki bağlar kopar, güven ölçüsü dumura uğrar; her geçen gün aradaki mesafe biraz daha açılır; derken idâre edenler şiddete ve ağır cezâî müeyyidelere başvurmak zorunluğunu duymaya başlarlar ve bunun sonu, o ülke için kapanması, onarılması güç derin yaralar açar. Fir'avn ve Nemrut'un âkibeti bunun unutulmaz misallerinden biridir.

Tarih boyunca tekâmül edegelen dinler bile, bir önceki dinin yürürlükten kaldırılmasında büyük güçlüklerle karşılaşmış ve hattâ çetin savaşlar olmuştur. İsâ Peygamberin Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştirir ma-

(1) İbn Ebî Hâtim - İbn Kesîr

hiyette getirdiği esaslar hiçbir zaman Yahudîler tarafından benimsenmemiş, üstelik tepkilere yol açmış ve İsâ Peygamberi öldürmeyi bile plânlıyacak kadar o insanları hırçınlaştırmıştır. İslâmiyet çok daha doyurucu ve mükemmel esaslarla geldiği, insan ruhunun bütün arzularına cevap verecek muhtevada Kur'ân'ı sunduğu halde, kendinden önceki dinleri yürürlükten kaldıramamış, yani o dinlere bağlı olanların çoğu hakkın sesine kulak vermemişlerdir.

Görülüyor ki, bir önceki inanç ve hükümleri kısmen değiştirmek veya kaldırmak için daha mükemmelini getirmekle beraber hemen sonuca varmanın mümkün olmadığı rahatlıkla anlaşılıyor. Ya bir de daha basit bir inanç sistemiyle daha mükemmelini ortadan kaldırmaya yeltenmenin ne kadar büyük bir gaflet olduğunu anlatmaya gerek var mıdır?

2. Halkı inançlarından dolayı ayıplamak, dindarları cahillikle vasıflandırmak; medeniyet adı altında dinî ve millî kültürü bir tarafa itip öz değerlerinden kopuk nesiller yetiştirmek çok hatalı bir uygulamadır. Bu, inançsız, güvensiz, saygısız maddecilerin çoğalmasını, dinî alanda yarı cahillerin çoğalmasını hızlandırır. Kısacası din ve ahlâk kişilerin mantığına terkedilmiş olur. Bu durumda yavaş yavaş din ve ahlâk aslından, öz mayasından uzaklaşır ve herkesin mantığına göre bir din doğar. Bu da ardı, arkası kesilmiyen bölünmelere, sürtüşmelere ve tartışma, hattâ vuruşmalara kapı açabilir! Hindistan'da ve bazı Afrika ülkelerinde olduğu gibi.

O halde her konuda olduğu gibi, din ve ahlâk konusunda da dürüst vatandaş yetiştirmede çok dikkatli, bilinçli ve yaygın bir eğitime ihtiyaç vardır. Bir demirci çırağının bile körük çekebilmesi için aylarca o konuda eğitim görmesi gerektiğini kim inkâr edebilir?

İşte konumuzla ilgili âyet bu gerçekleri kalbimize ve dimağımıza, diğer bir deyimle sağduyumuza fısıldamaktadır.

Onlara : «Allah'ın indirdiği Kitab'a ve Peygambere gelin!» denilince, «Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter» derler. Ya ataları bir şey bilmiyenler ve doğru yolu bulmayanlar idiyse?..

Görülüyor ki âyet hem aklımızı, hem mantığımızı harekete geçirip olayları iyice gözden geçirmemizi ilhâm etmektedir. Bu konuda duygusal davranmanın, akıl süzgecini bir yana itmenin kimseyi doğru yola kavuşturmayacağına işaret edilmekte ve böylece hakkın sesi gönül kulağına yansıtılmak istenmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, câhiliye devrine ait bâtıl inançların, kötü âdetlerin İslâmiyette yeri bulunmadığı hatırlatıldı. İnsan kafası ürünü olan inançların hiçbir milleti sâadete ulaştırmadığını, fertlerin mânevî boşluğunu dolduramadığını, tarihte geçen olaylar ile milletlerin hayatının ispatladığına işaret edildi. Ama Allah tarafından insan ruhunun yüceliğine eşdeğerde olan inancın samimiyet arzeden bir düzeyde dâima başarılı, güvendirici ve tatmin edici olduğuna kapalı şekilde atıf yapıldı. Kur'ân böylece bilgisiz, ilgisiz, Cenâb-ı Hakk'ın belirlediği yoldan uzak kalan ataların tuttuğu yanlış yolu benimseyip üzerinde ısrar etmenin hiçbir yararı olmadığını açıkladı.

Aşağıdaki âyetle, mü'minlerin şunun veya bunun yanlış inanç ve berbat yaşayışını taklîtten kaçınmaları; başkalarına iyi örnek olacak, sapıkları yönlendirecek İslâmî hayatı olduğu gibi yaşamaları emrediliyor.

—ooo—

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ
لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

MEÂLİ :

105— Ey İmân edenler! Kendinize sahip olun, kendinize bakın. Siz doğru yolda iseniz, yoldan sapan size zarar veremez. Hepinizin de dönüşü Allah'adır. O size yaptıklarınızı bir bir haber verip açıklıyacaktır.

İNİŞ SEBEBİ

Müslümanlar, fethettikleri yerlerde yaşıyan halkı, İslâm'a girmekle cizye vermek arasında serbest bıraktılar. Çünkü dinde zorlama yoktur. Dindar olmak sağduyu, irfan, anlayış, kavrayış ve gönülden gelen bir inanç

meselesidir.

Öteden beri İslâm'ın aleyhinde olan Kitap Ehli ve putperestler; Müslümanların bu tutumunu kınadılar, «Kiminden cizye alıyorlar, kiminden değil» diye olumsuz yönde propaganda çarkını çalıştırmaya devam ettiler. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. (1)

AÇIKLAMA

Çünkü İslâm fethettiği yerlerde halkı inancında serbest bırakırken, aklen, şer'an ve örfen iyi ve yararlı olanı emretmeyi, bu üç esasa göre zararlı kabul edilen kötülüklerden sakındırmayı ihmal etmemiştir.

Âyette, **«(Siz) kendinize sahip olun, kendinize bakın»** denilirken, Müslümanların kendi günlük hayatlarında İslâm'ın bütün esas ve prensiplerini yaşıyarak çevrelerindeki insanlara, uyulması gereken model ve örneği vermekle görevli bulundukları hatırlatılıyor. Yoksa siz kendinize bakın, gerisini boş verin, kim ne yaparsa yapsın, diye bir tavsiyede bulunulmuyor.

Nitekim Kays b. Ebî Hâzim, Ebû Bekir SIDDÎK'ın (R.A.) Müslümanlara şöyle seslendiğini sahîh bir tesbitle nakletmiştir :

«Ey insanlar! hepiniz de, Kur'ân'da, **«Ey imân edenler! kendinize sahip olun, kendinize bakın, siz doğru yolda iseniz, yoldan sapan size zarar veremez»** âyetini okuyorsunuz, fakat onu lâyık olduğu ölçüde yerine koymuyorsunuz ve ne denildiğini de bilmiyorsunuz. Ben Resûlüllah (A.S.) Efendimizden işittim, şöyle buyurdu : **«İnsanlar bir zâlimi görürler de engel olmak için onun elini tutmazlarsa, çok sürmez Allah ondan dolayı onların hepsini bir azâba uğratır.» (2)**

YORUMLAR - RİVÂYETLER

«Siz, kabul edildiği sürece iyilikle emrediniz, kötülükten men'ediniz. Reddedilince de kendinize sahip çıkınız.»

Bu, âyetin bir yorumudur.

«Şüphesiz ki Kur'ân'ın inen âyetlerinin bir kısmının yorumu, henüz inmeden önce gelip geçmiştir. Bir kısmının yorumu Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde meydana çıkmıştır. Bir kısmının da Resûlüllah (A.S.) Efendimizden hemen sonra yorumu ortaya çıkmış, bir kısmının ise son zaman-

(1) Fazla bilgi için bak : Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali.
(2) Tirmizî : Hadisün hasenün sahîhün - İbn Kesîr.

larda ortaya çıkacaktır. Diğer bir kısmının da kıyâmet günü ortaya çıkacağı bilinmektedir; bu da hesap, cennet, cehennem ve benzeri hususlarla ilgili olanlarıdır.»

Bu da âyetin bir başka yorumudur.

«Sizin kalbleriniz, hevesleriniz bir noktada toplanıp birlik sağladığınız; bir takım gruplara ayrılmadığınız, birbirinizin şiddet ve saldırısına hedef olmadığınız sürece iyilikle emredip kötülüklerden men'ediniz.

Kalbleriniz parçalanıp arzu ve hevesleriniz ihtilâfa düştüğü, hiziplere ayrılıp birbirinizin şiddet ve saldırısını tatmaya başladığınız zaman artık nefsinize bakın.» Böyle bir devir geldiğinde âyetin bir diğer yorumu ortaya çıkmış olur.

Abdullah bin Ömer'in (R.A.) Yorumu :

İbn Ömer'e denildi ki :

— Bugünlerde oturup iyilikle emretmeyi, kötülüklerden men'etmeyi terketsen, daha iyi etmez misin? Çünkü Allah, **«Siz kendinize bakın..»** buyuruyor.

O şu cevabı verdi :

— Bu âyet benimle ve arkadaşlarımla ilgili değildir. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bize : **«Hazır olan kimseler, hazır olmayanlara teblîğ etsin.»** buyurdu. Biz Resûlüllah'a (A.S.) eriştik, onun huzurunda bulunduk, sizler ise O'nu görmediniz, huzurunda bulunmadınız. O halde öğrendiklerimizi size teblîğ etmekle görevli bulunuyoruz. Sözünü ettiğiniz âyet bizden sonra gelip iyilikle emir, kötülükten alıkoyma hususunda sözleri dinlenmiyen kişilerle ilgilidir. (1)

Ebû Umeyye eş-Şa'banî diyor ki :

Ebû Sa'lebe'ye uğradım ve kendisine, **«Ey imân edenler! (Siz) kendinize sahip olun, kendinize bakın.»** meâlindeki âyetle nasıl amel ettiğini sordum. Bana şu cevabı verdi : Vallahi ben bu âyetin yorumunu Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sordum. Bana şöyle buyurdu : **«İtaat edilen bir ihtirası, kin ve aşırı cimriliği, peşine takılıp uyulan bir hevesi, etkileyici bir dünyayı ve her görüş sâhibinin kendi görüşünü beğendiğini görünceye kadar iyilikle emredin, kötülükten men'edin. Sözü edilen durumlar ortaya çıktığında artık özellikle kendine bak, halkı bırak. Çünkü önünde sabır günleri olacak. Kim o günlerde sabrederse, ateşi elinde tutmuş olur. O günlerde sâlih**

(1) İbn Cerîr Taberî : Süfyan bin İkbal'dan..

amelde bulunan kimseye, sizin ameliniz gibi amel eden elli kişinin sevap ve mükâfatı vardır.» (1)

İlgili rivâyetlerden çıkarılan sonuç :

İlgili âyetle, insanlıktan yana en hayırlı ümmet olarak ortaya çıkarılan Hz. Muhammed'in (A.S.) ümmetinin, hakkı temsîl ettiğinde, hemen her devirde mutlaka karşısına bâtılın çıkacağına işâret ediliyor. Gerçek bu olduğuna ve bâtılı tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığına göre, mü'minlerin bâtıla karşı tutumları ne ölçüde olmalıdır? İşte bunun cevabını Kur'ân veriyor : **«Ey imân edenler! Kendinize sâhip olun, kendinize bakın. Siz doğru yolda iseniz, (doğru) yoldan sapan size zarar veremez..»**

Mü'minler İslâmı gerçek anlamıyla yaşadıkları, imân aksiyonunu taşıdıkları takdirde, kendilerine düşeni yapmış olurlar. Çünkü böyle bir tavır ve tutumda birlik ve beraberlik ruhu üstün gelir. Küfür ehlinin zararı ise, yarı yolda kalır. O hâlde her fert İslâm'ı yaşadığı, toplum da ahlâkî ve sosyal meselelerini İslâmî doğrultuda çözmeğe çalıştığı gün korku ve endişe kalkmış sayılır.

O halde ortada insanlara ışık tutan, yol gösteren bir gerçek vardır; o da müslümanların İslâm'ı dosdoğru yaşamalarıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle, önce Müslümanların kendilerini korumaları, mü'minlerin İslâmî ölçülere göre yaşayıp başkalarına iyi örnek olmaları emredildi. Aşağıdaki âyetlerle, inançların, amellerin korunması kadar, mal ve servetin de korunmasının lüzumlu olduğu belirtiliyor ve ölüm belirtileri ortaya çıkınca vasiyetin gereği üzerinde duruluyor ve yol gösteriliyor.



(1) Lübabu't-Te'vîl : 1/494-Mısır : 1955 - Ebû Davud/melâhim : 17 - Tirmizî/tefsîr: 5 - İbn Mace/fiten : 21'de ise, buna yakın bir rivâyete yer verilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ
إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ
مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَوٰةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ
إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ
اللّٰهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا
فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ
فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا
إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ
وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

MEÂLİ :

106— Ey îmân edenler! Sizden birine ölüm hâli geldiğinde vasiyette bulunurken, aranızdan iki âdil kişiyi veya yolculuk halinde bulunuyorsanız, bu sırada size ölüm musîbeti gelip çatmışsa, sizden olmayan başka iki kimseyi şâhit tutun ve onları namazdan sonra alıkoyun. Şüphelendiğiniz takdirde, onlar şöyle yemîn ederler, «And olsun ki, yakınımız bile olsa andımızı (hiçbir) paha ile değiştirmiyeceğiz ve Allah için şahitliği gizlemiyeceğiz; o takdirde günaha girenlerden oluruz.»

107— Eğer bu iki şâhidin (vebal altına girip) bir günahı hakedeceklerine bilgi edinilirse, onların yerine, ölene daha yakın hak sahibi vârislerden iki kişi geçer ve Allah'a yemin ederek şöyle derler: «And olsun ki bizim şâhitliğimiz onların şâhitliğinden daha haktır ve hakkı da aşmadık, aksi halde zâlimlerden oluruz.»

108— Bu, şâhitliği yerine getirmelerine veya yeminlerinden sonra yeminlerinin reddolunmasından korkmalarına daha yakın (bir çare)dir.

Allah'tan korkup (şâhitliği yerine getirmemekten) sakının ve (iyice) dinleyin. Allah, ilâhî sınırları aşıp günah işleyenleri sevmez.

İNİŞ SEBEBİ

Temîm b. Evs ed-Dârî ile Adiy b. Bedâ' ticaret amacıyla Şam'a bir yolculuk yapmışlardı. Bu ikisi de o sıralarda Hıristiyan dinine bağlı bulunuyorlardı. Beraberlerinde Amr. b. Âs'ın (R.A.) kölesi Budayl de vardı ve bu zat Müslüman idi. Şam'a vardıklarında Budayl hastalandı ve yanında paradan, eşyadan ne varsa hepsinin listesini çıkarıp bir vasiyet mahiyetinde yazarak eşyasının arasına yerleştirdi. Ancak böyle yaptığını arkadaşlarına söylemedi. Derken hastalığı iyice arttı ve umudu kalmayınca Temîm ile Adiy'i çağırarak eşyasını, Medîne'ye döndüklerinde çoluk-çocuğuna teslîm etmelerini vasiyet etti. Çok geçmeden Budayl vefat etti; adı geçen arkadaşları onun eşyasını açıp baktılar. 300 miskal (1440 gr.) altın işlemeli gümüş bir tas buldular; onu kendilerine alıkoyup geriye kalan eşyayı Medine'ye döndüklerinde Budayl'in vârislerine teslim ettiler. Vârisler eşyayı açınca içindeki yazılı vasiyeti ve eşya listesini buldular. O kıymetli tasın getirilmediğini anladılar. Vârislerle o iki kişi arasında şu konuşma geçti:

— Murisimiz Budayl, eşyasından bir şey sattı mı?

— Hayır.

— Ticarette bulundu mu?

— Hayır, ona vakit bulamadı.

— Hastalığında bir şey satıp kendine harcadı mı?

— Hayır, buna gerek kalmadı.

— İyi ama biz onun eşyası arasında şu yazılı vasiyeti bulduk; ortada altın nakışlı gümüş bir tas yok.

— Bizim bu hususta bir bilgimiz yok, bize teslim edileni aynen getirip teslim ettik.

Mesele büyüdü. Davacı ve davalı olarak Resûlüllah (A.S.) Efendimize başvurdular. Temîm ile Adiy her şeye rağmen Peygamberin (A.S.) huzurunda da inkârda ısrar ettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Tirmizî'nin tesbitine göre :

Olay aynen cereyan ettikten bir süre sonra Temîm ed-Dârî İslâm'a girdi ve ilk iş olarak Budayl'in vârislerine uğrayıp çaldığı gümüş tasın yarı bedeli olan 500 dirhemi ödedi. Adiy ise inkârda ısrar etti ve kendi dinine göre en çok saygı duyduğu şey üzerine yemin etti.

Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.

FIKHÎ YÖNÜ

Ölüm hastalığında vasiyette bulunmak istiyen kimsenin yapacağı vasiyete Müslümanlardan iki âdil kimseyi şâhit tutması emredilmektedir. Bu bir emr-i vücubî midir, yoksa tavsiye yollu bir emir midir? Fukahanın görüş ve tesbitleri farklıdır. Kendilerine güvendiği bu iki kişi ölenin vasîsi de olabilir; vasî üzerine şâhit olarak tutulan başka iki kişi olma ihtimali de mevcuttur. Ancak şâhitlerin mutlâka Müslüman olması şart mıdır? Bu hususta da farklı görüş ve tesbitler ortaya konulmuştur :

a) İbn Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R.A.), Saîd bin Müseyyeb, İbn Cübeyr, Nehaî, Şa'bî, İbn Sirîn, Şüreyh ve bir de müfessirlere göre, gayr-i-müslimlerden de olması câizdir.

b) Diğer ilim adamlarına göre, ölenin kabile ve ülkesi halkının dışında Müslüman iki âdil kişi kasdedilmiştir. Şöyle ki : Ölenin yanında yakınları veya yakın arkadaş ve dostları bulunursa, onlardan Müslüman âdil iki kişiyi şâhit tutar. Yoksa, yine müslüman olmak şartıyla başka memleket halkından iki âdil kişiyi şahit tutar.

Âyetin hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hakkındaki görüşler:

Âyetin mensûh = hükmünün kaldırılmış olduğu üzerinde de farklı görüş ve tesbitler vardır :

İbrâhim Nahaî'ye göre, bu âyetin hükmü kaldırılmıştır. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında gayr-i müslimlerin şâhitliği kabul ediliyordu. Sonra bu, **«Kendi adamlarınızdan iki şâhit tutun»** meâlindeki Bakara Sûresi: 282. âyetle kaldırıldı. Nitekim âlimlerin icmâına göre, fâsık (açıktan günah işleyip

(1) Kurtubî - İbn Kesîr - Lübabu't-Te'vil - İbn Cerir Taberî. - Mefatihu'l-gayb/Fahruddin Râzi.

şer'î sınırları aşan)ın şehâdeti makbul değilken gayr-i müslimlerin şâhitliği nasıl kabul olur?

İbn Abbas (R.A.), Saîd bin Müseyyeb, İbn Cübeyr ve Ahmed bin Hanbel'e göre, âyetin hükmü kaldırılmamıştır. Gurbette iki Müslüman şâhit bulunmadığı takdirde iki gayr-i müslim kişi şâhit tutulabilir. Nitekim Müslümanlardan bir adam Dakuka'da hastalandı, vasiyeti için Müslümanlardan iki kişi bulamayınca Kitap Ehlinden iki kişiyi şâhit tutmak zorunda kaldı. Ölüm olayından sonra o iki şâhit, adamın eşyasını alıp Kûfe vâlisi Ebû Musa el-Eş'arî'ye (R.A.) getirdiler. O da: «Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sonra ilk olarak meydana gelen bir olaydır bu!» diyerek ikindi namazından sonra onlara yemîn ettirdi: Hıyanette bulunmadıklarına, yalan söylemediklerine, vasiyeti ve teslim edilen eşyayı değiştirmediklerine ve gizlemediklerine dair Allah ile yemin ettiklerinde, şâhitliklerini kabul etti ve eşyayı ölenin vârislerine teslim ederek konuyu sonuca bağladı.

Bu konuda mezhep imamlarına gelince:

a) İmam Şâfii ve İmam Mâlik'e göre, kâfirin şahitliği câiz değildir.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kâfirin şâhitliği câiz değilse de Kitap Ehli vatandaşların kendi aralarındaki dâvalarda şâhitlikleri câizdir. (1)

Âyetten Çıkarılan Hükümler:

1. İster evde, ister yolculuk halinde ölüm belirtileri kendini gösterince adamın vasiyette bulunmasının birçok yararları vardır.

2. Mümkün olduğu takdirde, yapılan vasiyete, ileride herhangi bir itiraz ve ihtilâfa yer vermemek için şâhit tutmak sünnettir.

3. Yine mümkün olduğu takdirde iki şâhidin Müslümanlardan olması sağlanır. Mümkün olmadığında gayr-i müslim vatandaşlardan da tutmak câizdir.

4. Şâhitlere ikindi namazından sonra yemin ettirilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle şer'î bazı hükümlere yer verildi. Mü'minlerin İslâmî ölçülere göre günlük hayatlarına yön vermelerinin yararları üzerinde duruldu. Aşağıdaki âyetle, sözü edilen hükümlerin ve Islâmî anlamda hayata renk katmanın amaç ve hedefi belirtiliyor. Kıyâmet günü Pey-

---

(1) Fazla bilgi için bak: Lübabu't-Te'vîl, İbn Kesîr, Kurtubi, İbn Cerîr ve Mefatihü'l-gayb tefsîrlerine.

gamberler yüklendikleri ilâhî görevi yerine getirirken ve tebliğde bulunurken ümmetlerinin onlara ne cevap verdiğinin ortaya çıkarılıp açıklanacağı hatırlatılıyor. Böylece şer'î hükümlerle yüksek ahlâk, fazîlet ve sorumluluk duygusu birleştirilip bütünleştiriliyor.

——oOo——

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا
اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾

MEÂLİ :

109— Allah, peygamberleri biraraya getirip toplayacağı günde, «Size ne cevap verildi?» diyecek. Onlar da «bizim hiçbir bilgimiz yok, gaybları bilen şüphesiz ki sensin sen!.» diyecekler.

İLGİLİ HADÎS

«Ayakta durduğum bir sırada tanıdığım bir grup insana gözüm ilişti. Benimle onlar arasında bir adam (melek) çıkıp onlara, haydi geliniz! dedi. Nereye? diye sorduğumda, vallahi cehenneme gidiyoruz, diye cevap verdi. Bunların durumları nedir? diye sordum. Senden sonra bunlar dinlerinden dönüp gerisin geriye gittiler, dedi.

Sonra bir başka topluluğa daha gözüm ilişti ki onları da tanıdım. Benimle onlar arasından bir adam (melek) çıkıp, haydi geliniz!. dedi. Nereye gidiyorsunuz? diye sorduğumda, vallahi cehenneme gidiyoruz, diye cevap verdi. Peki bunların durumu nedir? sorduğumda, Bunlar da senden sonra dinlerinden dönüp gerisin geriye gittiler, dedi.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devamla buyurdu ki :

«Bunlardan kurtulacak olanları pek göremiyorum, ancak çobansız kalan deve sürüsünden birkaç tanesinin yolunu şaşırıp ayrılanlar misali birkaç tanesi kurtulabilir.» (1)

---

(1) Sahîh-i Buharî/rikak : 53 - Ahmed : 3/18, 39

KUR'ÂN'DA UYGULANAN İLÂHÎ METOT

Kur'ân'da uygulanan ilâhî metot gereği, konudan konuya geçişler, diğer bir tabirle sık sık konuyu değiştirmeler çok belirgindir. Tarihî bir olayın özü ve ibretli noktaları sergilenirken hemen sonra dikkatler varlık âleminde hükümran olan ilâhî kudrete çekilir ve hemen sonra ruhlara canlılık veren âhirete çok duyarlı bir kapı açılarak sorumluluğun sınırı belirlenir. Sonra da şer'î hükümlerin bir bölümü işlenir, derken bunların amaç ve hikmeti yüksek ahlâk ve fazîlet düzeyinde bir komprime biçiminde sunulur.

Yukarıda meâlini yazdığımız âyetin inişi de bu metot doğrultusundadır. Dinî hükümlerden birkaç konu açıklandı, hikmetine kısmen dokunuldu ve hemen sonra kafalar ve kalbler âhiretin o ürpertici tablosuna döndürüldü. Böylece hukukla ahlâk, hukukla sorumluluk, sorumlulukla fazîlet, hukukla adâlet içiçe nadide bir örtü misali işlendi. Bıkkınlık vermeden ilâhî hikmet, perde perde gönüllere sunulurken akıl, irâde, zekâ, duygu ve başta hafıza olmak üzere diğer yetenekler mükemmel bir motorun ahenkli parçaları gibi çalışıp birbirini tamamlayıp durdu.

İnsan ürünü olan hiçbir eserde böylesine çekici, düşündürücü, bağlayıcı, bütün yetenekleri sistematik olarak harekete geçirici, bir anda yüksek ahlâkın ölçü ve anlamını, fazîletin ışığını ruha ve vicdana işleyici bir parça ya da bölüm bulmak mümkün müdür? Hangi eser iki üç defadan fazla okunabilir?

İşte Kur'ân'ın yüceliği, ilâhî olma özelliği bu noktada da kendini çok açık biçimde ortaya koyar.

PEYGAMBERLERE VERİLEN CEVAPLAR

(يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْ) **«Allah, peygamberleri bir araya getirip toplayacağı gün, «Size ne cevap verildi?» diyecek.»**

Peygamberler yüksek edep ve terbiyenin bütün inceliklerini, kurallarını kendilerinde taşırlar. Özellikle ilâhî hitaba mazhar oldukları anlarda bu edep ve terbiye, doruğuna yükselir ve hiçbir kıyas kabul etmez.

Kur'ân, ilgili âyetle hem peygamberlerle ümmetleri arasındaki ilginin gerçek ölçü ve sonuçlarını ortaya koymakta, hem de bunun için âhiret safhalarından müstesnâ bir tablo oluşturup gözler önüne sermektedir. Peygamberlerin ilâhî huzurda, ümmetleriyle kendi aralarında tebliğ görevi ve

ona karşılık takınılan tavır hakkında varılan sonuçlar açıklanırken nasıl bir terbiye ve nezaket içinde bulunacakları sergileniyor. **«Size ne cevap verildi?»** sorusu, her ümmetin peygamberinin çağrısına verdiği cevabın bir defa daha belirlenip ortaya konulmasına ve itirazların kalkmasına yöneliktir. Ama gizli-açık her şeyi hakkıyla bilen Yüce Kudretin huzurunda önce bilgiyi Allah'a izafe etmek, «Ümmetimiz hakkında Senin bildiğini bilemeyiz» demek, elbetteki peygamberlik mertebesine yakışan bir terbiye kuralıdır.

Bu, bir bakıma mü'minlere büyüklerinin huzurunda nasıl konuşmaları gerektiğine de işârette bulunup yol göstermektir. Nitekim Ashab-ı Kirâm'ın Peygamber (A.S.) Efendimizin huzurundaki davranışları böyle idi.

Diğer bir husus da, kıyâmetin o kalbleri yerinden oynatıp dehşete soktuğu, seslerin kısıldığı, gözlerin tek noktaya dikilip kaldığı safhası karşısında peygamberlerin de bir ara bir şeyler hatırlıyamaz olacakları düşünülebilir. Belki de âyette, **«Size ne cevap verildi?»** sorusuna, peygamberlerin böylesine muhteşem bir tablo karşısında, «Bizim hiçbir bilgimiz yok» demekten başka bir şey düşünemiyecekleri hatırlatılıyor.

Başka bir yorumla, her peygamber kendisinden sonra ümmetinin neler yaptığını, hangi yollara saptığını yeterince bilemez. Oysa ameller son durumuyla ölçülür. Aynı zamanda insanların gönlünden nelerin geçtiğini, içleri dışlarına uyup uymadığını en iyi bilen Allah'tır. Bunun için kendilerine yöneltilen soruya karşılık : «Bizim hiçbir (sıhhatlı) bilgimiz yok» diyerek ilmi Allah'a nisbet edeceklerdir. Nitekim ilgili hadîste bu husus gayet açık biçimde belirtilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle kıyâmet gününde peygamberlerle ümmetleri arasında teblîğ, dâvet ve buna karşı olumlu ya da olumsuz verilen cevapların belgelendirilerek açıklanacağı belirtildi.

Aşağıdaki âyetle yine aynı hususa temas ediliyor; Hz. İsâ'yı ilahlaştıranları uyarmak için o gün İsâ Peygamberin hüviyetinin açıklanacağı, ona ve annesine olan ilâhî nîmetlerin yüceliğinin bir bir belirtileceği, Havarîlerin imân doğrultusundaki tutum ve isteklerinin bir bir ortaya döküleceği haber veriliyor.

——oOo——

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ
مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتٰى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَا
إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾

MEÂLİ :

110— Allah (o gün) buyuracak ki : Ey Meryem oğlu İsâ! Sana ve annene olan nimetimi hatırla; hani seni Ruhu'l-Kudüs ile desteklemiştim de beşikte ve yetişkin iken insanlara konuşuyordun; hani sana Kitab'ı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim ve sen benim iznimle çamurdan kuş biçiminde (şekil) yapıp ona üflemiştin, o da benim iznimle kuş oluvermişti. Bir de anadan doğma körü, alacatenliyi benim iznimle iyileştirmiştin; hani ölüleri de benim iznimle kabirden diri olarak çıkarıyordun ve İsrâiloğulları'na açık belgeler (mu'cizeler) getirdiğinde onların (saldırısını) senden savmıştım; onlardan inkâra sapanlar, «bu açık bir sihirden başkası değildir» demişlerdi.

İNİŞ SEBEBİ

Hıristiyan âlemini, düştükleri yanlış akideden kurtarmak, İsâ Peygamberin asıl hüviyetini en duyarlı noktalarıyla açıklamak suretiyle onları bu konuda yeterince uyarmak; Tevhît inancını en sağlam ölçülerle ortaya koymak için yukarıdaki âyetler indirilmiştir.

RUHUN GÜCÜ VE YETENEĞİ

Âl-i İmrân sûresi 55-60. âyetlerinin tefsîrinde de açıklandığı gibi, Allah'ın emri olan RUH, hayat ve enerji kaynağıdır. Bu yüzden Melek Cebrâil'e Ruh, denilmiştir. Her şeyi hattâ Tanrı'yı maddeleştirmek istiyen İsrâiloğulları, o yüzden Musâ Peygamberin 40 günlük kendilerinden uzak kalmasıyla bu arzularını gerçekleştirmek için altından buzağı yapıp ona tapınmaya başlamışlardı. İşte böyle bir millete, ruhî yapısı çok gelişkin olan bir peygamber gerekiyordu. İlâhî irâde bu yolda tecelli edince İsâ Peygamber böyle bir ortamda ve belirtilen ruhî yücelikte gönderilmişti. İlâhî inâyete çokca mazhar olan ve her bakımdan hayat ve enerji, imân ve irfan kaynağı Cibrîl'in üflemesiyle ana rahminde oluşan İsa Peygamber de bu meleğin hayat veren nefha iksirinin azıcık bir tezahürüne varis olarak hayat saçan, sağlık yayan bir ruha sahip olmuştur.

Bir de bu ruh, Allah'ın izniyle, kün = ol! emrine tecelligâh olursa, o zaman beşikte iken konuşur, anadan doğma körleri ışığa kavuşturur, alacatenlileri iyileştirir, hastalara, kötürümlere şifâ verir. Çünkü bedenle ruh arasındaki ilgi -mecaz yollu bir benzetmede bulunacak olursak- cereyanla ampul arasındaki ilgiye benzer. Asıl güç ve kudret cereyanda mahfuzdur, onu ortaya çıkaran araçlardır. Bu araç ne kadar mükemmel olursa, cereyan o nisbette yararlı olur. İsâ Peygamberin ruhu, Melek Cebrâil'in üflemesinden ne kadar destek görmüşse, diğer bir deyimle Onun kudretine ne kadar vâris olabilme şansına erişebilmişse, bedeni de o nisbette destek bulmuştur. Böylece araç mükemmel bir makina misali ruh denilen hayat ve enerjiyle irtibat sağlayınca olağanüstü olaylar meydana gelmiş ve mu'cizeler doğmuştur. Âdem Peygamberi balçıktan yaratan kün=ol! emri, İsâ'nın kalbinde ve dilinde tecelli edince, o da bu ilâhî kudretin tecelli ve tezahürüne kısmen vâris olma bahtiyarlığı içinde çamurdan kuş şekli yapıp üflemiş ve kün=ol! emrinin bağlı bulunduğu ilâhî izinle kuş canlanıp uçmuş, ölüleri kabirlerinden dirilterek çıkarmıştır.

Diğer insanlarda Cebrâil'in nefhası ve kün = ol! emrinin tecellisi bulunmadığından sözü edilen kudret ve yetenekler oluşup belirgin hale gelmemiştir.

KUR'ÂN'LA İNCİL'İN BİRLEŞTİĞİ NOKTA

Marta'nın sevgili kardeşi ölmüştü. İsâ Peygamber geldiğinde Marta durumu ağlayarak ona anlattı. Hazır bulunanların hepsi de o gencin ölümüne çok üzülüyorlardı. İsâ Peygamber ilâhî kudretin yüceliğini İsrâiloğulları'na göstermek, babasız dünyaya gelmenin nasıl bir tecelliye mazhariyet olduğunu ortaya koymak için ölenin kabrine doğru yürüdü ve :

«Ey Babam (Rabbim)! Beni işittiğin için sana şükrederim ve beni daima işittiğini bilirim. Fakat çevrede duran halk için söyledim, tâ ki beni sen gönderdiğine imân etsinler.»

İsa bu sözleri söyledikten sonra yüksek sesle : «Lazar, dışarı gel!» diye bağırdı. Ölü de, elleri ve ayakları sargılarla bağlanmış ve yüzü mendille sarılmış olarak çıktı. İsâ onlara : «Onu çözün ve bırakın» dedi. (1)

«Önceleri kör olan adamı Ferisilerin yanına götürdüler. İsâ'nın çamur yapıp onun gözlerini açtığı gün Sebt idi.» (2)

«İsa gerçekten anadan doğma kör bir adamı gördü...... Ben dünyada durdukça, dünyanın nuruyum, dedi. Bunu söyledikten sonra yere tükürdü, çamur yaptı, çamuru onun gözlerine sürdü ve ona git Siloam Havuzunda yıkan. O da gidip yıkandı ve görmekte olarak döndü.» (3)

«Ve hastalığını otuz sekiz yıldır çekmekte olan bir adama: İyi olmak ister misin? dedi ve kalk yatağını kaldır ve yürü, dedi. Adam hemen iyi oldu ve yatağını kaldırıp yürüdü.» (4)

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Çünkü Matta İncil'inde de bu tür olaylardan söz edilmiştir. Kur'ân İncil'deki bu belgeleri hem doğruluyor, hem tashîh edip özetini veriyor.

Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî Diyor ki :

«İsâ (A.S.) iki ayrı âlemin (varlığın) imtizac (bileşim)inden oluşmuştur. Çünkü Melek ile Meryem arasından zuhur etmiştir. O halde İsâ Peygamber Ruhtan meydana gelen bir ruh, beşerden meydana gelen bir beşerdir. Bu özellik başkasına verilmemiştir. İkinci Semâya yükseltilmesinin hikmeti budur. Zira bu Semânın yıldızları bizden taraf iki ayrı âlemden imtizac edip (bileşmiştir).» (5)

(1) Yuhanna : 11/40-44
(2) » : 9/13
(3) » : 9/1-8
(4) » : 5/5-9
(5) Fütuhat-i Mekkiyye : 3/201 - Beyrut?

Şeyh-i Ekber devamla diyor ki :

«Mânada yolculuk yaptığımda İkinci Semâda İsâ Peygamberin yanında konakladım. Beraberinde teyzesinin oğlu Yahya Peygamber bulunuyordu ve onda hayvanî bir hayat mevcuttu. Oysa Yahya Peygamber, İsâ Peygamberin teyzesi oğlu olunca onun da ruh (yani Ruhullah) olması gerekirdi, ama (öyle değildi) onda hayvanî bir ruh vardı. Hayvanî hayat ise ruha gereklidir. Bu bakımdan onu Ruhullah olan İsa (A.S.)ın yanında buldum. Çünkü ruh mutlaka diridir ve bunda şüphe yoktur. Ama her diri olan ruh değildir. Sonra ikisine selâm verdim ve İsâ Peygambere sordum:

— Allah seni ne ile bizden artık kıldı da sana Ruhullah dedi?

Cevap verdi :

— Beni anneme bağışlayanı bilmez misin?

Onun ne demek istediğini anladım. Sonra devamla şöyle dedi:

— Eğer bu özelliğim olmasaydı ölüleri diriltebilir miydim?

Bunun üzerine kendisine dedim ki :

— Ey Peygamber, Yaratılışı senin yaratılışın gibi olmayan bazı kişilerin de ölüleri dirilttiğini gördük. Buna ne dersiniz?

Cevap verdi :

— Onların ölüleri diriltmesi ancak bana vâris olmaları nisbetindedir. Onlar tamamen benim makamıma geçmiş değillerdir. Nasıl ki ben de ölüleri diriltme sırrını bana bağışlayanın yerine geçmiş değilim. Çünkü bana bu sırrı bağışlayan Cibril, bastığı yeri diriltir, ben ise öyle değilim.» (1)

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Âyette geçmiş zamanla ilgili fiilin Türkçeye çevirisini gelecek zamanla yaptık. Kıyâmette olacak bir olayı Cenâb-ı Hakk'ın olmuş gibi açıklamasında birkaç sebep vardır :

1. Allah'ın ilminde olacak bir şey olmuş kabul edilir. Çünkü zaman kavramı bizimle ilgilidir, diğer bir deyimle nisbî ve izafîdir. Allah katında ise geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman arasında fark yoktur, daha doğrusu zaman diye bir ölçü söz konusu değildir. Bu bakımdan kıyâmette meydana gelecek şeyleri, gelmiş gibi açıklamaktadır.

(1) Fütuhat-i Mekkiyye : 3/346

2. Ayrıca böyle bir anlatım, kıyâmetin yakın olduğuna işârettir. Nitekim Büyük Müfessir Fahruddin Râzî de böyle bir yorumda bulunmuştur. Kur'ân'da da bunun örnekleri çoktur.

3. Olacak şeyi hikâye ederek anlatmaya yönelik olabilir. Bazen biz de bu tarz ifadeler kullanırız. Cenâb-ı Hak da bizim anlayışımıza kolaylık sağlamak için olacak olayı hikâye edip geçmiş zamanla ilgili fiil kullanmıştır.

RUHLARIN MAHİYETLERİNDE FARKLILIK

Ruhların mahiyetinde farklılıklar vardır: Kimi tertemiz nuranîdir. Kimi habîs ve zulmanîdir. Kimi ışık saçar, pırılpırıldır. Kimi bulanık ve paslıdır. Kimi çok yücedir, kimi derece bakımından çok aşağılardadır. Kimi de ruhlar âleminde has bir makamda beraberinde ayrıca hayvanî ruhu da taşımaktadır.

Bunun için Allah Resûlü (A.S.) Efendimiz: **«Ruhlar (ezelde) mangalara ayrılmış askerler gibidirler..»** buyurmuştur. (1)

BEŞİKTE İKEN DE, YETİŞKİN İKEN DE AYNI ŞEYLERİ KONUŞTU

(تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا) **«Beşikte ve yetişkin iken insanlara konuşuyordun.»**

İsâ (A.S.) her iki devre ve durumda da aynı ölçü ve anlamda konuşmuştur: **«Şüphesiz ki ben Allah'ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber kıldı ve nerede olursam olayım beni mübarek eyledi. Yaşadığım sürece bana namaz kılmamı ve zekât vermemi tavsiye etti. Anama iyilikte bulunmamı emretti; O beni (hakka karşı gelen) bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün de, öleceğim gün de, dirileceğim gün de selâm (esenlik ve mutluluk) bana olsun!» (2)**

Böylece İsâ Peygamber doğduğu andan itibaren Allah'ın kulu olduğunu, ibâdetle emredildiğini; anasına hep iyilikte bulunmakla ilâhî tavsiyeye mazhar olduğunu açıklamış; ne Allah'ın oğlu olduğunu, ne Allah'ın

(1) Buharî/enbiyâ: 2 - Müslim/birr: 159, 160 - Ebû Davud/edeb: 16 - Ahmed: 2/295, 527, 537
(2) Meryem sûresi: 30-33

kendisinde tecelli ettiğini, ne de üç ilâh iddiasında bulunduğunu söylemiştir. Daha beşikte iken bu hakikati İsrâiloğulları'na söylemesi, ileride ilâhlaştırılmasına imkân verilmemesine yönelik bir mu'cizedir. Ne yazık ki, Hıristiyan din adamları bu mu'cizeyi dikkate almamışlardır. Kur'ân hem İncil'in unutulan bu belgesini hatırlatıyor, hem Hıristiyanların akidesine yön vermeyi amaçlıyor.

Sonuç olarak şöyle özetliyelim: İlâhî rahmet O'nun gazabının önünde yürümektedir. İnsanlar ne kadar doğru yoldan sapıp tuğyan etseler, yine de Allah rahmetiyle onları uyarır, hakikati açıklar ve insan aklını hakka yöneltmeğe imkân verir.

SİHİR VE MU'CİZE

Bu konuyu Bakara sûresinde yeterince açıkladık. Burada münasebet düştüğü için tekrar edelim ki : Sihir, eşyanın hakikatını değiştirmez, gözboyamak suretiyle bir takım hayalî görüntüler sergiler. Sunduğu ve gösterdiği hiçbir şeyin gerçekle ilgisi yoktur.

Mu'cize böyle değildir. Sebeplerin ortadan kalkması, olağanüstü bir olayın tecelli etmesidir. Bu tecelli göründüğü gibi, hakikattır, gözboyama değildir. Peygamber (A.S.) Efendimizin parmaklarından su akması ve yüzlerce kişinin bu suya kanması bir hakikattır. Küçük bir tenceredeki birkaç parça ete dokunup onu yüzden fazla insana sunması ve hepsinin de doyması yine bir hakikattır.

Kur'ân, İsrâiloğulları'nın ötedenberi sihirle içiçe bulunduğunu hatırlatarak mu'cizeyle sihri birbirine karıştırdıklarını açıklıyor ve bu konuda duygusal davranıp hakkı görmek istemediklerine işârette bulunuyor. Çünkü baba ve dedeleri Musa Peygamberin ortaya koyduğu bir nice mu'cizelere inanmış ve o sayede Allah'ın birçok lûtuflarına mazhar olmuşlardı. İsâ Peygamberi, peygamber olarak kabul etmedikleri için, onun gösterdiği büyük mu'cizelere sihir deyip geçmişler ve bu hususta hiçbir insaf ölçüsü tanımamışlardır. Oysa ölünün dirilip kalkması, anadan doğma körün dünya ışığına kavuşması, yıllarca yatalak hastanın bir anda iyileşip ayağa kalkması bir sihir, ya da büyü işi değil, ilâhî kudretin mu'cize biçiminde tecellisidir ve hepsi de hakikattır. (1)

(1) İsâ Peygamber hakkında yeterli bilgi edinmek için bak: Âl-i İmrân sûresi : 55-59, Nisâ sûresi : 157. âyetlerin açıklamasına.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle, kıyâmetten bir tablo sunuldu. Peygamberlerin teblîğ görevini lâyıkıyla yerine getirdikleri hatırlatıldı. İsâ Peygamberin de İsrâiloğulları'na sadece teblîğ göreviyle yetinmeyip bir de mu'cizeler gösterdiğine dikkatler çekiliyor ve kıyâmet günü İsrâiloğulları'ndan bütün bunların sorulacağı bildiriliyor.

Aşağıdaki âyetlerle yine İsâ Peygamberin Havarîlerle olan ilgisine dikkatler çekiliyor. İsâ Peygamberin ilâhî buyrukları kusursuz yerine getirdiği; inanmıyanlara ilâhî kudretin yüceliğini, inananların kalblerini rahatlatıp yatıştırmayı diliyerek gökten sofra inmesini sağladığı çok düşündürücü bir anlatımla haber veriliyor.

Kur'ân bu olayı nakletmekle çok önemli bir hususa parmak basıyor: İnkâr imân derecesine çıkınca ne mu'cize kabul eder, ne de aklın ve sağduyunun yolunu.. Aşırı tutuculuk insanları körleştirip sağırlaştırır. Artık hakikatı gören bir göz yoktur. Hakk'ın sesini işitecek kulakların işitme özelliği dumura uğramıştır. O halde kusur ne Allah'tadır, ne de peygamberde; çünkü Allah insanlara olan sevgi ve rahmeti gereği en doğru yolu gösterecek peygamber ve kitap göndermiştir. Peygamber de bir sürü tehlike ve işkencelere rağmen görevini kusursuz yapmıştır. Kusurlu olan o toplumun kendisidir. Bahar gelip güneş ve yağmur toprağa canlılık verirken taşlarda bir uyanma olmaz. Katılaşan kalbler de işte böyledir. Peygamber nisan yağmuruna, ilâhî buyruklar güneşe benzer; katılaşan kalbler bu yağmur ve güneşten nasîbini almazsa, güneş ve yağmurun kusuru ne?



وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّ۪نَ اَنْ اٰمِنُوا ب۪ي
وَبِرَسُول۪يۚ قَالُٓوا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ اِذْ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ يَا ع۪يسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَط۪يعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ
عَلَيْنَا مَٓائِدَةً مِنَ السَّمَٓاءِۜ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ
﴿١١٢﴾ قَالُوا نُر۪يدُ اَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿١١٣﴾
قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَٓا اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَٓائِدَةً مِنَ السَّمَٓاءِ
تَكُونُ لَنَا ع۪يدًا لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَۚ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ
الرَّازِق۪ينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ
فَاِنّ۪ٓي اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَٓا اُعَذِّبُهُٓ اَحَدًا مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿١١٥﴾

MEÂLİ :

111— Ve hani Havarîlere, bana ve peygamberime imân edin, diye ilhâmda bulunmuştum, onlar da, «biz imân ettik, Hakk'a teslimiyet gösterenlerden olduğumuza şâhit ol!» demişlerdi..

112— Hani bir vakit de Havarîler, «Ey Meryem oğlu İsâ! Rabbin gökten üzerimize bir sofra indirebilir mi? (veya sen Rabbinden böyle bir istekte bulunabilir misin?)» demişlerdi. (Bunun üzerine İsâ onlara:) «Eğer mü'minler iseniz Allah'tan korkup (ilâhî sınırları aşmaktan, O'nun hakkın-

da şüphe etmekten) sakının.» demişti.

113— Havarîler, «Ondan yemeği, kalbimizin yatışmasını ve senin de bize doğru söylediğini bilmeyi, onun üzerine şahitlerden olmayı arzu ediyoruz da (ondan bu istekte bulunuyoruz)» diyerek (samimi olduklarını) belirtmişlerdi.

114— Meryem oğlu İsâ (duâ ederek) dedi ki: «Allahım!. Rabbimiz! Üzerimize gökten (öyle) bir sofra indir ki, bizim ilkimize de, sonrakilerimize de bayram ve Senden açık bir belge (mu'cize) olsun. Bizi rızıklandır; Sen rızık verenlerin en hayırlısısın.»

115— Allah (onun bu duâsına karşı şöyle) buyurdu: «O sofrayı şüphesiz ki size indireceğim; artık kim ondan sonra inkâra, nankörlüğe saparsa, âlemde hiç kimseye yapmıyacağım bir azâp ile ona azâp ederim.»

MÂİDE = SOFRA

(هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ) «Rabbin gökten üzerimize bir sofra indirebilir mi?»

MÂİDE, sözlükte, MADE YEMİDU fiilinden gelme bir isimdir. Bir şeye meyletmek, vermek ve harekette bulunmak mânalarına gelir. Kavram olarak, daha çok üzerinde yemek bulunan sofraya denilir. Üzerinde yemek bulunmayan sofraya ise, daha çok HUVAN adı verilmiştir.

İsâ Peygamberin, -Havarîlerin isteği üzerine- İsrâiloğulları'nı Cenâb-ı Hakk'ın yüce kudretine inandırmak ve kendisinin de hak peygamber olduğunu kanıtlamak için duâ etmesi ve bunun olumlu karşılanıp gökten, üzerinde yemek bulunan bir sofranın indirilmesi, kendine has bir mu'cizedir. İlim adamlarından bir kısmının bunu mânevî bir sofra ile yorumlaması, âyetin zâhirine ve mevcut İncil'deki ilgili açıklamaya uymamaktadır. Aslında mu'cizeyi yoruma tabi' tutup mevcut cârî kanunlara ve illiyet prensiplerine uydurmaya hiç gerek yoktur. Olayın özelliği, mu'cize olmasında, mevcut tabiat kanunlarının ötesinde bir anlam taşımasındadır. Aksi halde ona mu'cize demeye lüzum kalmaz.

Kur'ân her ne kadar sofranın indirildiğini kesin bir ifadeyle belirtmiyorsa da Allah'ın onu indireceğini vadettiğini çok açık biçimde anlatıyor. Allah ise, va'dinden dönmez, onu mutlaka yerine getirir. Bu bakımdan biz sofra mu'cizesinin tecelli ettiğine inanıyoruz.

Klasik tefsir kitaplarımızda bu sofranın özelliği hakkında hayli geniş

bilgiler verilmiştir. Ne var ki çoğunun sıhhat derecesi şüphelidir. Kur'ân ölçüsüne göre, önemli olan, sofranın özelliği, üzerindeki yemeklerin çeşitleri ve isimleri değil, gökten böyle bir sofranın inmesi ve buna rağmen İsrâiloğulları'nın inkâr ve inatlarından dönmemeleridir.

Bu bakımdan Kur'ân'da sofrayla ilgili birkaç önemli noktaya parmak basılmıştır: Havarîlerin bu sayede gönül yatışkanlığına kavuşup imân ve irfanlarını artırması, İsâ Peygamberin hak peygamber olduğunun kanıtlanması, sofradan teberrüken yenilip ilâhî feyiz ve inâyete erişilmesi bu cümledendir.

Mevcut İncil'de bu mu'cize değişik biçimde şöyle anlatılmıştır:

«Ve İsâ çıkıp büyük bir kalabalık görerek onlara acıdı, hastalarını iyi etti. Ve akşam olunca, şakirtler ona gelerek dediler : Yer ıssızdır, zaten vakit geçti; halkı salıver ki, köylere gitsinler de kendilerine yiyecek satın alsınlar. Fakat İsâ onlara dedi : Gitmelerine hacet yok; onlara siz yiyecek verin. Şakirtler de İsâ'ya dediler: Burada beş ekmek ve iki balıktan başka bir şeyimiz yok. İsâ : Onları buraya bana getirin, dedi. Ve çayır üzerine otursunlar diye halka emretti. Ve beş ekmekle iki balığı aldı ve göğe bakıp şükrân duâsı etti; ve ekmekleri kırıp şakirtlere verdi, şakirtler de halka verdiler. Hepsi de yiyip doydular ve parçalardan artanı on iki küfe dolusu olarak kaldırdılar. Yiyenler, kadınlar ve çocuklardan başka beş bin erkek kadar idiler.» (1)

Kur'ân, asıl İncil'in ortadan kaybolması sebebiyle insan elinin dokunup değiştirdiği belgeleri tashih ediyor ve bu mu'cizenin tecelli ettiği şekli açıklıyor.

HAVARÎLERİN İNANCI

(هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) «Rabbın...... indirebilir mi?»

Kur'ân'da YESTETİÛ fiili getirilerek, **«Rabbin gökten üzerimize bir sofra indirebilir mi?»** şeklinde bir ifâde kullanılmıştır. İlk nazarda, Havarîlerin böyle bir istekte bulunup «indirebilir mi?» diye şüphe izhar etmeleri, inançlarının çok zayıf olduğunu göstermektedir. Bu nedenle tefsîrcilerimizin çeşitli yorumları olmuş ve Havarîlerin Hakk'a teslimiyet gösteren mü'minler kabul edildiği açısından hareketle olumlu sonuçlar çıkarmışlardır.

---

(1) MATTA : 14/13-21

Ne var ki bu âyet hakkında Hz. Âişe Vâlidemiz (R.A.)dan yapılan rivâyet çok daha doyucurudur. Sahih kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre : Hz. Âişe (R.A.) ile Tabiîn'den Mücahid, HEL YESTETÎÛ RABBÜKE yerine HEL TESTETÎÛ RABBEKE okumuşlardır. Bu takdirde mâna şöyle oluyor : **«Ya İsâ! Rabbinden üzerimize mâide indirmesini dileyebilir misin?»**

Nitekim Ashab'dan Muaz bin Cebel (R.A.) de diyor ki : «Ben birkaç defa Resûlüllah (A.S.)ın TESTETÎÛ okuduğunu işittim.» (1)

Böylece, **«Rabbin gökten üzerimize bir sofra indirebilir mi?»** şeklinde bir bakıma inançsızlığa delâlet eden ve yorumlara sebep olan mahzur kalkmış sayılır. Aynı zamanda Havariler «Rabbeke» sözüyle İsâ'nın Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu bildiklerini ifâde etmiş bulunuyorlar.

Ancak bu husustaki diğer yorumların özetini vermemizde fazla bilgi edinme bakımından yarar vardır :

1. İlim adamlarından bir kısmına göre, bu tarz bir soru, sağlam köklü bir imâna sâhip bulunan kişilerden sadır olmaz. Anlaşılan o sırada Havarîler Allah'ın yüce kudreti hakkında şüpheci durumunda bulunuyorlardı.

2. Böyle bir soru sadece kalp yatışkanlığını sağlamaya yöneliktir. Nitekim İbrahim Peygamber de kalbinin yatışması için ölülerin nasıl diriltildiğini görmek istemişti. Ne var ki Havarîlerin isteyiş tarzıyla onun isteyiş tarzı arasında büyük fark var. Tabii biri peygamber dilinden yükselip çıkıyor, diğeri sadece inanan kişilerin dilinden..

3. Böyle bir mu'cizenin doğmasına ilâhî hikmetin uygun olup olmadığını öğrenmeye yöneliktir, diyenlerin bu yorumu ise, daha da ma'kuldur. Ama Hz. Âişe (R.A.), Muaz bin Cebel (R.A.) ve Mücahid'den yapılan rivâyet ise çok daha uygundur.

VAHİY VE İLHÂM

(وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ) **«Ve hani Havarîlere ...... diye ilhâmda bulunmuştum.»**

Arapça sözlükte vahyin ilhâm mânasına da geldiği veya bu mânada da kullanıldığı yaygındır. Bu bakımdan vahiy birkaç mânaya gelir:

a) Melek Cebrâil'in peygamberlere gönderilmesi,

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 6/365 - Kahire : 1967

b) Meleğin kalbe fısıldaması,

c) Mânanın kalbe atılması veya kalbde doğması bu cümledendir.

İlgili âyette bu son mâna kasdedilmiştir. Nitekim Musâ Peygamberin annesine ve zaman zaman Hz. Meryem'e bu ölçü ve anlamda vahiy gelmiştir ki, bunun ilhâma delâlet ettiğini, yani vahyin ilhâm manasına geldiğini gösterir.

MERYEM OĞLU İSÂ

(يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ) **«Ey Meryem oğlu İsa!»**

Kur'ân'da İsâ Peygamberle ilgili bölümlerde özellikle bu tabire daha çok yer verilmiştir. Bunun sebebi açıktır: Hıristiyanların onu Allah'ın oğlu kabul etmeleri, Ruhulkudüs vasıtasıyla, yani onun Meryem'e üfleyip birleşmesiyle İsa'nın ilâhlaştığı iddiasında bulunmaları, böyle bir ifade tarzının kullanılmasına sebep olmuştur. Cenâb-ı Hak sık sık, İsâ'nın insan olduğunu, Meryem adında saliha bir kadından dünyaya geldiğini açıklıyarak Hıristiyan din adamlarını uyarmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ın İsâ Peygambere verdiği nîmetler, Havarîlerin istekleri, gökten inen sofra anlatıldı. Kıyâmet günü, bunca nîmet ve ilâhî belgelere rağmen hâlâ inkâr ve inatlarında devam edenlerin hesabının görüleceği, Tevhit Akidesini «üç ilâh inancı»yla yıkanların İsâ Peygamberle yüzleştirilecekleri hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle yine kıyâmet günü bu hususla ilgili tablonun ana çizgileri belirtiliyor. İnsanların kalblerini en iyi bilen Allah'ın o gün her şeyi ortaya çıkaracağına dikkatler çekilerek gereken uyarı yapılıyor.

——oOo——

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَاُمِّىَ اِلٰهَيْنِ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِى اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ
اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَا اَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ
اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَا اَمَرْتَنِى
بِهِ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ
فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ
شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ
اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ
لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا رَضِىَ اللّٰهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

MEÂLİ :

116— Hem Allah, «Ey Meryem oğlu İsâ! Sen mi insanlara Allah'tan başka benimle annemi iki ilâh edinin, dedin?» demişti (diyecek) de İsâ, «Seni (ortaklardan, noksanlıklardan) tenzih ederim; bana hak olmayan

bir sözü söylemek yaraşmaz. Eğer söylemişsem elbette Sen onu bilirsin. Nefsimde olup biten şeyi de bilirsin, ben ise Senin nefsinde (ilminde sübut bulan) şeyleri bilmem. Şüphesiz ki sen, sensin gaybları çokca bilen, diye cevap vermişti (cevap verecek).

117— Onlara sadece bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin!. Onlar arasında bulunduğum sürece üzerlerine şâhit idim. Beni aralarından tutup aldığında, üzerlerinde denetleyici olarak (sadece) Sen kaldın; Sen her şeye yeterince şâhitsin.

118— Eğer onlara azâp edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır; bağışlarsan, doğrusu Sen çok güçlüsün, çok üstünsün, hem de yegâne hikmet sâhibisin..

119— (Bunun üzerine) Allah (şöyle) buyuracak: (Bugün) doğruların doğruluklarının kendilerine yarar verdiği gündür; onlar için altlarından ırmaklar akan içinde ebedî kalacakları Cennetler vardır. Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular. İşte bu, büyük bir kurtuluştur.

120— Göklerin, yerin ve bunlarda bulunanların mülkü (tasarruf ve hükümranlığı) Allah'ındır; O her şeye kadirdir (gücü her şeye yeter.)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet günü olunca peygamberlerle ümmetleri çağrılacak. Sonra İsâ çağrılacak ve Allah ona olan nîmetlerini bir bir anacak ve: «Ey Meryem oğlu İsâ! Sen mi insanlara Allah'tan başka benimle annemi iki ilâh edinin, dedin?» diye soracak.» (1)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bize çok duygulandırıcı öğütte bulunarak şöyle buyurdu : **«Ey insanlar! Şüphesiz ki siz yalınayak, baş açık, çırılçıplak ve sünnet olmadık bir vaziyette Aziz ve Celil olan Allah'a haşrolunacaksınız. (Yaratmaya ilk başladığımız gibi tekrar iade edeceğiz). Kıyâmet günü ilk elbise giydirilen İbrâhim Peygamber olacaktır.**

Haberiniz olsun ki, ümmetimden bazı adamlar getirilecek, onlar sol taraflarından (kitapları verilenler olarak) tutulacak. Bunlar benim arkadaşlarımdır, diyeceğim. «Senden sonra bunların neler uydurup ortaya koyduklarını bilmezsin» denilecek. O zaman sâlih kul (olan İsâ'nın) dediğini diyeceğim: «Eğer onlara azâp edersen, şüphesiz ki onlar senin kul-

(1) Hâfız İbn Asâkir : Ebû Musa el-Eş'arî (R.A.)den.

larındır; bağışlarsan doğrusu Sen çok güçlü ve çok üstünsün, hem de yegâne hikmet sâhibisin!.»

Bunun üzerine bana şöyle denilecek : «Doğrusu sen bunlardan ayrıldıktan sonra devamlı haktan dönüp gerisin geriye gittiler..» (1)

PEYGAMBERLER ŞİRK VE GÜNAHLARDAN KORUNMUŞLARDIR

(أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ) «Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin..»

Allah, Tevhît İnancını temelinden yıkan ÜÇ İLÂH akidesinin doğuracağı elim sonucu haber verirken, kıyâmette sergilenecek müstesnâ bir tabloyu gözlerimizin önüne bir film şeridi gibi getirmektedir.

İncil'de meydana gelen değişiklikler, farklı zamanlarda yapılan çevirilerindeki yanlışlıklar dikkate alınmadan din adına dini aslından uzaklaştırmanın, peygamber adına onu ilâhlaştırmanın ne hakiki İncil'de, ne de İsâ Peygamberin akide sisteminde yeri vardır. Çünkü peygamberler her türlü şirk ve günahtan korunmuşlardır. Bu durumda mursellerden olan İsâ Peygamber gibi kadri yüce bir nebînin kendini Allah'ın oğlu sayması veya Allah'dan başka ilâh ilân etmesi düşünülebilir mi? Oysa her peygamber gibi o da şirkin kökünü kurutmak, günahları durdurmak için gönderilmiştir.

Allah'a ve Peygamberlere has sıfatları bilmiyecek kadar dinin özünden ve mayasından uzak kalan Hıristiyan din adamlarıyla İsâ Peygamber kıyâmet günü İlâhî adâlet ve hesaplaşma alanında yüzyüze getirilecekler ve böylece Allah ve Peygamberine bilerek veya bilmiyerek iftira edenler hak ettikleri cezâyı göreceklerdir.

Kur'ân'da ilâhî rahmet ve gufran gereği Hıristiyanlar, sunulan bu uhrevî tabloyla uyarılıyor; Müslümanların da dikkatleri çekilerek şahısları ilâhlaştırma basîretsizliğine düşmemeleri hatırlatılıyor.

PEYGAMBERLER MERHAMET VE ŞEFKAT KAYNAĞIDIRLAR

(إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) «Eğer onlara azâp

(1) Ebû Dâvud : İbn Abbas (R.A.)den - Müslim/cennet: 56 - Buharî/enbiyâ: 4, 48 - tefsir: 5, 14, 21 - Tirmizî/kıyâmet : 3, tefsîr: 80 - Nesâî/cenâiz : 118, 119 - Ahmed: 1/223, 229, 253

edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır; bağışlarsan, doğrusu sen çok güçlüsün, çok üstünsün, hem de yegâne hikmet sahibisin.»

Genellikle peygamberler hem çok sabırlı, hem de çok merhametli ve şefkatlıdırlar. Bu nedenle her peygamber kendi ümmetinin kurtulması, doğru yolu bulması için can atmış, bu uğurda gerektiğinde hiçbir fedâkârlıktan kaçınmamıştır. Kur'an bununla ilgili bir örnek vererek milletleri, daha çok Kitap Ehli'ni insafa ve idrâke çağırıyor.

Kıyâmet günü, ilâhî adâlet bütün belge ve kanıtlarıyla tecelli edince sesler kısılacak, gözler tek noktaya dikilecek, kalbler korku ve dehşetten yerinden oynayacak. İsâ Peygamber de, her şeye rağmen -içindeki merhamet ve şefkat duyguları harekete geçecek- Hıristiyanların kurtulmasını arzulayacak, ancak ilâhî hikmetin tecellisine boyun eğip rıza göstermenin en ölçülü edep ve terbiyesini bir defa daha gösterecektir: **«Eğer onlara azâp edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır (bizim müdahale hakkımız yoktur). Onları bağışlarsan, doğrusu sen çok güçlüsün, çok üstünsün ve yegâne hikmet sâhibisin»** diyerek tam bir teslimiyet izhar edecek ve sonucu ilâhî takdir ve hükme bırakarak susacaktır.

Bu bir şefaat değil, içten gelen bir arzudur.

Şüphesiz ki kıyâmetin bu safhasının anlatılması, insanlarla peygamberler arasındaki açıklığı kapamak ve din adamlarını ölçü ve insafa dâvet içindir.

DOĞRULARIN DOĞRULUKLARININ FAYDA VERECEĞİ GÜN

O çok üstün, çok güçlü ve yegâne hikmet sâhibi, insanların ne şekline ve kıyâfetine bakar, ne de malına ve sözüne... Ama onların kalbine ve niyetine bakar. Amelleriyle niyetleri arasındaki bağın sağlamlığını ortaya koyup ona göre hükmünü verir.

Bunun için kıyâmet günü ancak doğruların doğruluklarının fayda vereceği bildirilmiş, amellerin niyetlere göre değer kazanacağı açıklanmıştır. Bu doğrultuda ilâhî adâlet bütün duyarlığıyla tecelli ettikten, iyiler kötülerden, doğrular yalancı ve sahtelerden ayrıldıktan sonra peygamberlerin şefaatine erişme imkânları doğacaktır.

MERYEM'İ İLÂHLAŞTIRANLAR

Hıristiyan din adamları, İsâ Peygamberi Allah'ın oğlu ve ikinci derecede bir ilâh kabul ettikleri gibi Meryem'i de Tanrı'nın annesi saymışlar-

dır. Nitekim Roma Katolik Kilisesinin inançları arasında Meryem'e müstesnâ bir yer verilmiş ve ikinci Havva olarak vasıflandırılmıştır.

Meydan Larousse'da Meryem maddesinde şu cümlelere rastlamaktayız: «Meryem'in gerçekten Tanrı'nın annesi olduğu kabul edilir. Ama bu Meryem'in Tanrı'yı doğurduğu anlamına gelmez.»

İşte Kur'ân bu ölçüsüz ve bâtıl inancı yermekte ve kıyâmet günü İsâ Peygamberin kendini ve annesini Allah'tan başka ilâhlar olarak tanıtıp tanıtmadığının sorulacağını, Hıristiyanların bu husustaki aşırılıklarının ortaya konulacağını haber vermektedir.

Kıyâmette en iyi sonuç, doğruların doğruluğu olacak, her kişi Allah'a uzanan yolda ortaya koyduğu doğruluğu, iyi niyeti oranında mutluluğa erişecektir.

MÂİDE SÛRESİ BİTERKEN

Önce bu sûrenin de tefsîrini bize müyesser kılıp tamamlatan Allah'a sonsuz hamd-u senâlar olsun. Bizi başarılı kılan ancak O'dur. O'nun dilediği gerçekleşir. O dilemedikçe biz dileyemeyiz.

Hayatımızın her bölümünde, işlerimizin her kesiminde bize ilhâm kaynağı olan Resûlüllah (A.S.) Efendimize de salât-u selâmlarımızı sunarız.

Mâide sûresine «Ey imân edenler!» hitabıyla başlanılmış, insanları ilâhlaştıranlar kınanarak bitirilmiştir.

Sûrede Kitap Ehli kabul edilen Yahudî ve Hıristiyanların gerek İslâm hakkındaki düşünce ve tutumlarına, gerekse Tevrat ve İncîl'i değiştirip aslından uzaklaştırmalarına ve aynı zamanda bu kitaplarla da ciddi biçimde âmel etmediklerine sık sık temas edildi. Son dinin gelmesiyle önceki dinlerin yürürlükten kaldırıldığı, Allah'ın seçip beğendiği tek dinin İslâm olduğu açıklandı. Hz. Muhammed (A.S.)ın bütün insanlara, milletlere ve çağlara gönderilen son peygamber bulunduğuna dikkatler çekildi; peygamberin görevinin sadece teblîğ olduğu hatırlatıldı.

Fert ve toplumun dinî hayatlarının ölçüleri belirtildi ve Allah'a giden yolun her türlü şirk ve fesattan temizlenmesinin lüzumu üzerinde duruldu. Ahkâma geniş yer verilerek helâl ve haram maddeleri açıklandı.

Şahsî hukukla âile hukukuna kısmen dokunuldu, Allah için şâhitlikte bulunmanın önemine dikkatler çekildi. Ölmek üzere olan mü'minlerin vasiyetlerini yazmaları tavsiye edildi.

Son olarak İsâ Peygamberin nâil kılındığı nîmetler anıldı ve kıyâmet günü, kendisini ilâhlaştıranlarla yüzyüze getirileceği, bir uyarı anlamında sergilendi ve büyük hesap gününde ancak doğruların doğruluğunun fayda vereceği üzerinde duruldu; her şeyin Allah'a ait olduğu, göklerde ve yerde sadece O'nun hükümranlığının câri bulunduğu belirtilerek Mâide sûresi noktalandı.





EN'AM SÛRESİ

Kur'ân'ın altıncı süresidir.

Müfessirlerin çoğuna göre, 165 âyet, 3052 kelime, 12.240 harftir.

Bütünüyle bir defada Mekke'de inmiştir. Ancak İbn Abbas (R.A.) ile Katade'ye göre, 91. ve 141. âyetleri Medîne'de inmiştir. Bu iki âyetten birincisinin Yahudîlerden Mâlik b. Sayf ile Kâb b. Eşref; ikincisinin Ansar'dan Sâbit b. Kays hakkında indiği söylenir.

İbn Cüreyc'e göre, 141. âyet Muaz b. Cebel (R.A.) hakkında inmiştir. Mâverdî de aynı görüş ve tesbiti ortaya koymuştur. Şa'bî'ye göre, 91, 92, 93, 151, 152, 153. âyetler Medîne'de, diğerleri ise toplu halde Mekke'de bir defada inmiştir. Diğer bazı tefsîrcilerimize göre, 20, 23, 91, 92, 93, 114, 141, 151, 152, 153. âyetleri Medîne'de inmiştir.

İki veya altı, ya da on âyetin Medîne'de indiğinin sebebi açıktır: Mekke'de daha çok Allah'ın varlığı ve birliğiyle, Hz. Muhammed (A.S.)ın risâletiyle ve putperestlerin inkâr ve inatlarıyla ilgili âyetler inerken, Medîne'de daha çok ahkâmla ilgili âyetler inmiştir. Sözü edilen âyetlerin çoğu ahkâmla ilgili bulunuyor. İbn Atiyye de aynı görüştedir.

Melek Cebrâil bu sûreyi yetmiş bin meleğin refakatinde ve onların azizlemesi ve toplu halde tesbih havası içinde indirmiş, yalnız **«Gaybın anahtarları O'nun yanındadır, onları Allah'tan başkası bilmez»** meâlindeki âyete oniki bin melek eşlik etmiş ve hepsi de tesbîh ve tahmît sesleriyle inmişlerdir. Aynı gece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kâtipleri çağırıp sözü edilen sûreyi yazdırmıştır. (1)

İLGİLİ HADİSLER

«And olsun ki bu sûreyi indirirken ufuğu kaplayacak kadar melekler

---

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsir-i Kebir - Âlûsî - İbn Kesir - Kurtubî - Fethu'l-Kadîr/Şavkânî.

uğurlayıp eşlik etmişlerdir.» (1)

«En'âm Sûresi indiğinde beraberinde yerle gök arasını kaplayacak kadar melek -eşlik ederek- bulunuyordu; tesbîh seslerini yükseltiyor, yeryüzü bundan dolayı (âdeta) titriyordu.»

Bu sesi işiten Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Sübhâne'llahi'l-Azîm, Sübhâne'llahi'l-Azîm» diyordu. (2)

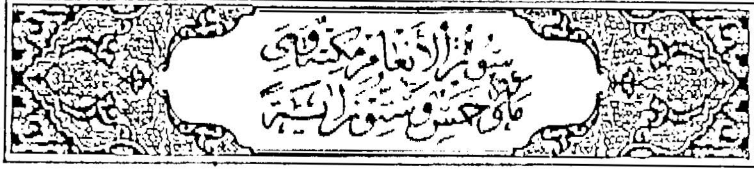
«En'âm Sûresi bütünüyle bir defada üzerime indi; yetmiş bin melek tesbîh ve tahmîtle seslerini yükseltip ona eşlik ederek uğurluyor ve aziz tutuyorlardı.» (3)

En'âm sûresi : Mâide sûresindeki bazı hükümlerin hem özetini, hem hikmetini verir. Tevhît Akidesine ağırlık kazandırır. İlâhî rahmetin genişliğine dikkatleri çeker. Putperestlerin ve Kitap Ehli'nden bir çoğunun nasıl bir inât ve inkâr fırtınasına tutulduklarını tasvîr eder. İbrahim Peygamberin Tevhît İnancı'na verdiği öneme dokunur, onun bu vadide örnek davranışlarını hatırlatır. Bu arada diğer birçok peygamberlerden söz eder, misaller sergiler. Kur'ân'ın nasıl bir rahmet olduğunu belirtir. Kur'ân'a karşı olan inkârcıların iç yüzünü gün ışığına çıkarır ve insanlarla ilgili hayat kanununun inceliğine parmak basar, bu doğrultuda insan aklını ve idrâkini harekete geçirmeyi amaçlar.

Allah'a HAMD ile başlar, O'nun cezâlandırmasının çok sür'atli olmasına rağmen çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulunduğunu açıklıyarak son bulur.



(1) Hâfız el-Hâkim : Müslim'in şartı üzerine sahihtir.
(2) İbn Mürdeveyh : Enes bin Mâlik (R.A.)den..
(3) Taberânî : İbn Ömer (R.A.)dan.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ
وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ
ثُمَّ قَضٰٓى اَجَلًاۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ
فِي السَّمٰوَاتِ وَفِي الْاَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

MEÂLİ :

1— Hamd o Allah'a ki, gökleri ve yeri yaratmış, karanlıkları ve aydınlığı düzenleyip var kılmıştır. Sonra da (hakkı) inkâr edenler Rablerine (yaptıkları putları, putlaştırdıkları kişileri) denk tutuyorlar.

2— O ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra da (size) bir ecel belirleyip takdir etmiştir. Belirlenip adlandırılan bir ecel O'nun yanındadır. Sonra da siz (kalkıp) şüphe ediyorsunuz!.

3— O, göklerde de, yerde de (övülmeye lâyık olan) Allah'dır; sizin gizli ve açık hallerinizi bilir; kazandıklarınızı da bilir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah (C.C.) Âdem'i yeryüzünün her yanından aldığı bir avuç topraktan yaratmıştır. Bu sebeple Âdem oğulları yeryüzünün (renk ölçü ve vasfına) göre gelmiştir: Kimi kızıl, kimi beyaz, kimi siyahtır ve bu arada kimi yumuşak tabiatlı, kimi üzüntülüdür, kimi kötü, kimi de iyidir.» (1)

Ebû Hüreyre (R.A.) anlatıyor; Resûlüllah (A.S.) buyurdu :

---

(1) Ebû Dâvud/sünnet : 16 Tirmizî/tefsîr : 7, 49 - Ahmed : 1/251, 299, 4/186-6/441 - Ebû Musa el-Eş'arî (R.A.)dcn.

«Aziz ve Celîl olan Allah, toprağı cumartesi, ondaki dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, hoşa gitmiyecek şeyleri salı günü, aydınlığı çarşamba günü, yeryüzüne yayılan hayvanları perşembe günü, Âdem'i (A.S.) cuma günü ikindiden sonra -ki bu cumanın son saatinde ikindi ile akşam arasında- en son yaratma (düzeyinde) yaratmıştır.» (1)

«İnsanlar Âdem'den, Âdem de topraktandır.» (2)

YERKÜRENİN YARATILMASI

(اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ) «Hamd o Allah'a ki, gökleri ve yeri yaratmıştır....»

Yeryüzü jeolojik değişmelere uğradıktan ve üzerinden dört veya daha fazla önemli çağ geçtikten sonra insan ve diğer canlıların yaşamasına elverişli duruma gelmiş, böylece hadîste belirtildiği gibi her devresi sırasıyla yedi günden birine tesadüf etmek üzere yedi devre geçirmiştir. Birinci devrede yerkabuğu iyice oluşup toprak haline gelmiştir. İkinci devrede dağlar oluşmuştur. Üçüncü devrede ağaçlar ve bitkiler oluşmuştur. Dördüncü devrede insana hoş gelmiyen şeyler oluşmuştur. Beşinci devrede hayvanlar oluşup muhtelif yerlere yayılmıştır. Altıncı devrede insan yaratılıp, hazırlanan dünyaya ayak basmıştır.

İlgili âyetle bu hususa işâret edilerek dünyanın güneşin etrafında bir elips çizerek dönmesi ve aynı zamanda kendi ekseni etrafında dönmesiyle karanlıklarla aydınlığın (gece ile gündüzün) derecelere ve meridyenlere göre düzenli biçimde gerçekleşmesi hatırlatılıyor ve bu kadar ahenkli bir sistemi kuran Allah'ın elbetteki övülmeğe lâyık olduğu vurgulanıyor.

Bunca ince hesaplar, denge kanunları, yörüngeler ve düzenli hareketler gözler önünde dururken Allah'ı tanımamak, başka nesneleri putları ve şahısları Tanrı edinip Allah'a denk tutmak şaşılacak bir tutum ve çok hatalı bir mantık değil midir? İnsan aklı nerede? Aydınım diye geçinen inkârcıların sağduyuları hasta mıdır? Yoksa mantıkları işlemiyor mu? Allah'ın varlığına, birliğine ve yüce kudretine bunca açık ve kesinlik arzeden belgeler, deliller dururken, O'nun yokluğuna delâlet eden tek bir belge olmadığı halde bunca inat, inkâr ve basîretsizlik neye?

Gerçi birkaç âyette ve hadîs-i şerîflerde yerlerin ve göklerin altı günde yaratıldığı açıklanmakta ve yeryüzünde meydana gelen toprağın, dağ-

---

(1) Sahîh-i Müslim/münafıkîn 27 - Ahmed : 2/327
(2) İbn Sa'd : Tabakatında - Tirmizî/menakıb : 74

ların, ağaçların, hayvan ve insanların da altı günde oluştuğu belirtilmekteyse de, yukarıda açıkladığımız gibi, altı günden maksat, altı çağ veya devredir. Çünkü Arapça sözlükte YEVM kelimesi güneşin doğduğu andan batışına kadar geçen zamana denildiği gibi, zamandan sınırı belli olmayan bir devreye de denilmektedir. Nitekim Râğıb el-Esbehanî el-MÜFREDAT adlı kıymetli eserinde YEVM maddesinde bu hususu gayet güzel açıklamıştır. Arapçanın bu inceliklerini bilmiyenler, gerek Kur'ân'da, gerekse Hadîslerde geçen Fİ SİTTETİ EYYAM = Altı Günde, tabirini gece ile gündüzden oluşan altı gün sanmışlardır. Oysa Kur'ân çok önemli altı devreden söz etmektedir.

ÇAMURDAN İNSAN YARATMA

(هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ) **«O ki, sizi çamurdan yaratmıştır.»**

Kur'ân'ın beş ayrı yerinde insanın mutlak anlamda çamurdan yaratıldığı, bir yerinde süzme çamurdan, diğer bir yerinde de yapışkan, katı ve çokca sâbit çamurdan yaratıldığı belirtilmiştir. Süzme bir çamurun katılaşıp birbirine iyice yapışması ve sabit bir hal alması fiziksel bir olaydır. Günümüzde imal edilen tuğla ve kiremitler de böyle değil midir? Sonra bu maddenin üzerine kudret yağmurunun yağması ve ilâhî emirden olan nefs-i natıka = insanî ruhun ona girmesiyle ilk insan oluşmuştur.

Ancak Kur'ân'ın birkaç yerinde ve konumuzla ilgili âyette Âdem'in değil de insanın çamurdan yaratıldığı belirtiliyor. Burada Kur'ân iki önemli hususa işâret etmektedir: Birincisi, ilk insanın fizikötesi bir kanunla süzme yapışkan ve aynı zamanda katılaşmış, sâbit duruma gelmiş bir çamurdan yaratıldığını bize öğretiyor. İkincisi, diğer bütün canlıların, özellikle insanların bildiğimiz mevcut biyolojik kanunlara göre vücut bulduğunu ve bunların ıslak topraktan elde edilen ürünlerle baba sulbünde sperma olarak oluşup geliştiğini hatırlatıyor.

Gerek anne ve babaların, gerek ana rahminde oluşan ceninin bir ucu topraktan çıkan ürünlere dayanmıyor mu? Erkekte oluşan SPERMA ile kadında oluşan yumurtalık menşe' olarak belirtilen kanuna bağlı bulunarak var olmuyor mu?

O halde her iki yönden de insan topraktan yaratılmıştır, sonucu ortaya çıkıyor.

ECELİN TAKDÎR EDİLMESİ

(ثُمَّ قَضٰى اَجَلًا) **«Sonra da (size) bir ecel belirleyip takdir etmiştir.»**

İlgili âyette iki ayrı e c e l den söz edilmiştir. Genellikle sözlük olarak e c e l, bir şey için tanınan süre, konulan müddet anlamına gelir. Bir şeyin vakti veya o vaktin sonu da yine bu kelimenin kapsamına girer. Bir süre sonra ödenecek borca deyn-i müeccel denir. İnsan hayatı için belirlenen süreye ecel denilmesi bu sözlük mânayla ilgilidir.

İlim adamları bu iki e c e l i şöyle yorumlamışlardır:

a) Hasan el-Basrî'ye göre, birinci ecel doğumdan ölüme kadar belirlenmiş geçen süredir. İkinci ecel, ölümden ikinci hayata kalkılacağına kadar belirlenen süredir. Katade ve Dehhak da aynı görüştedirler.

b) Mücahit'e ve Said b. Cübeyr'e göre, birincisi dünya eceli, ikincisi âhiret ecelidir. Yani birincisi dünyanın son bulması, ikincisi âhiretin başlamasıdır.

c) İbn Abbas'a (R.A.) göre, birinci ecel uyku, ikinci ecel ölümdür.

d) İki ecel de aynıdır, yani ömürler için takdir edilmiş bir ecel vardır ki, bu Allah katında -ezelî olan ilmiyle- belirlenip takdîr edilmiştir.

ECELİN KAZA VE KADERLE İLGİSİ

Allah'ın ilmi mâlûmata tabi'dir. Dünyada hazırlanan mevcut ortam ve imkânlar içinde her insanın kendine nasıl bir hayat yolu seçeceği önceden -ezelî ilimle- bilinmiş ve ecel ona göre takdîr edilmiştir.

O halde kişinin kendini tahrîp eder anlamda bir takım kötü itiyatları, ibtilâları nasıl ömrünü kısaltıyorsa, sağlığını korumasını bilen, kalbini Allah sevgisiyle doldurup iç huzuruna kavuşan, iyilik ve hayırlarda bulunmak suretiyle görevini yapma mutluluğuna erişen kimsenin bu disiplinli hayatı onun ömrünü uzatır. İlâhî ilim, eceli kişinin yaşama plânına göre belirleyip önceden takdîr eder.

Cenâb-ı Hak iklim şartlarına göre, ortalama bir ömür süresi koymuştur. Bu Onun sünneti gereğidir. Kişiler daha çok kendi irâde ve o irâdeye bağlı fiilleriyle bu sürenin biraz üstünde veya altında bir ömür yaşayabilirler. Ama kulun iradesi ve ona bağlı fiili ömrünü uzatacak mı, kısaltacak mı, bu önceden bilinmektedir. Bilindiği için de ecel takdîr edilmekte ve bu

sebeple ne bir an ileriye, ne de geriye gitmemekte, vakti-saati gelince gerçekleşmektedir. Bunun için e c e l birdir, denilmiştir.

GÖKLERDE DE, YERDE DE ÖVÜLMEYE O LÂYIKTIR

(وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَفِي الْاَرْضِ) **«O, göklerde de, yerde de (övülmeye lâyık olan) Allah'tır.»**

Göz ve gönül dolduran bir sanat eserini ortaya koyan kişiye hayranlık duyuyor ve sanatındaki başarısından dolayı onu hem övüyor, hem ödüllendiriyoruz.

Yüksek bir matematikle var kılınan ve çok mükemmel bir plânla hazırlanan kâinatı kim yaratmıştır? Kendi kendine var olmuştur, dersek, gelişmiş bir elektronik beynin kendi kendine var olduğunu iddia etmemiz kadar gülünç duruma düşeriz. Bir tesadüf eseridir, dersek, bu kadar düzenli, plânlı ve proğramlı bir kâinatın her parçasında aynı özellikleri görmekteyiz; milyonlarca kanunlara bağlı kalarak şaşmadan yaratıldığı amaca doğru hareket halinde bulunan bunca düzen ve sistemlerin peşpeşe tesadüflerin gelmesiyle vücut bulduğunu iddia etmiş oluruz ki, bu mümkün değildir. Bir plânlayan, düzenleyip disipline eden var dersek, bunun eşyanın kendisi olduğunu söyleyemeyiz, çünkü o zaman ilk noktaya gelip takılırız; eşya kendi kendini yaratmıştır, diyerek fâsit bir dâirede dolaşıp kalırız. Başkası onu yaratmıştır, dersek, herhalde o başkası, sonradan yaratılmış olamaz. Aksi halde aynı fâsit daireye girmiş oluruz. O halde o başkası, öncesiz ve sonrasızdır ve kudretine, ilmine bir sınır ve ölçü yoktur. O da Allah'tır.

Hakikat bu olunca, o Allah göklerde ve yerde övülmeğe lâyık değil midir?

İşte bunun için Kur'ân akıl sahiplerine şöyle sesleniyor :

«Hamd (en derin övgü, saygı) O Allah'a ki, gökleri ve yeri yaratmış, karanlıkları ve aydınlığı düzenleyip var kılmıştır.»

Değerli ilim adamlarından Prof. Dr. Ali Nihat TARLAN diyor ki :

SİZ DE Mİ?

«Bir talebeme dedim, bir gün söz arasında

— Peki yavrum inşaallah!

Hafifçe gülümsedi, dedi hayretle bana :

— Siz de inanırsınız demek, Hocam, Allah'a!?

— Ben de gülerek dedim :

— Yanlış sordun sanırım; şöyle sormalı idin,

— «İnanır mısınız siz, bir şeye O'ndan başka!?»

— Hayır, yavrum inanmam;

Ne bana inanırım, ne sana inanırım ne de bu kâinata.

İnanırım çünkü ben, O BİR olan ALLAH'a..

Birden şaşırdı, sordu :

— Peki nerede O amma?

— Gözünün önündeki perdenin arkasında!.»

«Allah nedir? deyince gafil,

Allah deyip hâmuş olur dil..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle dikkatler kâinat nizamına çekilmiş, güneş sistemini ayakta tutan ilâhî kudretin yüceliğine işâret edilerek gece ve gündüzün oluşması üzerinde iyice düşünmemize kapı açılmış, ipucu verilmiştir.

Böylece Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden düzen ve bağlı bulunduğu ilâhî kanunların şaşmazlığı hatırlatılmış, insan aklını harekete geçirmek için ana fikirler verilmiştir.

Aşağıdaki âyetlerle cehaletin ruhsuz bırakıcı bataklığında değişmesi çok zor önyargıya sahip olan ve putlardan başka bir ilâh tanımıyanların bunca belgeler, deliller ve düzenler karşısında inkâr ve inatlarına devam ettikleri belirtiliyor. Hak ile alay edecek kadar kör ve sağır olduklarına işâret edilerek yakın gelecekte hakkın nasıl bir üstünlük sağlayacağına şâhit olacakları haber veriliyor. Sonra da geçmiş milletlerin bu tarz bir inkâr ve inat sonucu yok oldukları hatırlatılarak, inkârcılar o milletlerin kalıntıları üzerinde düşünmeye dâvet ediliyor.

——oOo——

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾
فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
﴿٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ
لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ
فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

MEÂLİ :

4— Onlara Rablerinin âyetlerinden ne kadar bir âyet geldiyse, mutlaka ondan yüz çevirdiler.

5— Kendilerine (Rablerinden) hak (olan Peygamber ve Kitap) geldiğinde durmadan onu yalanladılar. Yakında ne ile alay ettiklerinin (baş döndürücü) haberi gelecektir.

6— Kendilerinden önce nice nesilleri yok ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde sizi yerleştirmediğimiz yerlere onları yerleştirmiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş, ırmakları ayaklarının altından akar duruma getirmiştik. Ama günahları sebebiyle onları yok ettik de arkalarından başka bir nesil yetiştirdik.

MEKKE MÜŞRİKLERİNİN PSİKOLOJİK PORTRESİ

(وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ) «Onlara Rablerinin âyetlerinden ne kadar bir âyet geldiyse, mutlaka ondan yüz çevirdiler.»

Mekke'de inen En'âm Sûresi, ilgili âyetle bu yöre halkının kendi inançlarında, dede ve babalarından tevârüs ettikleri âdetlerinde ne kadar tutucu olduklarını hatırlatıyor. Böylece Kur'ân, onların bâtılda inatla ısrar etmelerinin hakka ve yeniliğe karşı gelmelerinin psikolojik portresini çiziyor. Ciddi, köklü ve yaygın bir eğitim görmeyen, günün kültürünü bile yeterin-

ce olmayan bir topluluğu eğitmek, yeniliğe ısındırmak, ufuklarını açmak suretiyle kalblerini hakkı kabul eder duruma getirmek hem çok zor, hem de uzun zaman istiyen bir meseledir. Bu, ne ocak başında çalışmaya, ne örs üzerinde kızgın demiri şekillendirmeye benzer. İnsan kafasında oluşup kökleşen önyargıyı değiştirmek, denildiği gibi, atomu parçalamaktan daha zordur.

«Onlara Rablerinin âyetlerinden ne kadar bir âyet geldiyse, mutlaka ondan yüz çevirdiler» meâlindeki âyet bunu tasvîr etmektedir.

Hem böylesine bir tutuculuk, eskiye bağlılık ferman dinlemez ölçüde olmasaydı tez-antitez sürtüşme ve tartışması doğmaz; öyle olunca da hak sesini duyurma ortamı bulamaz, bir bakıma doğduğu gibi ölmeye yüztutardı. Peygamber (A.S.) Efendimizin böylesine aşırı putperest ve yeniliğe karşı hırçın ve acımasız bir milletin arasından çıkmasının hikmetlerinden biri de işte belirtilen husustur.

Mücadele uzun sürer, hakkın sesi yavaş yavaş, emekliyerek sath-ı mâilinde hedefine doğru ilerler, derken altedilmesi çok zor bir kuvvet haline gelir.

Kur'ân bunu şu âyetle açıklamıştır: **«Kendilerine Rablerinden hak (olan Peygamber ve Kitap) geldiğinde durmadan onu yalanladılar. Yakında ne ile alay ettiklerinin (baş döndürücü) haberi gelecektir.»**

Evet o haber çeyrek asır geçmeden Medîne'den kutsal sesini yükselterek geldi ve Mekke'yi fethetti. Daha önce onunla alay edenlerin başları eğildi, umutları tükendi. Bu her devirde böyle olmuştur ve olmaya devam edecektir.

TARİHTEN İBRET ALMAYA DÂVET

(فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ) **«Ama günahları sebebiyle onları yok ettik de, arkalarından başka bir nesil yetiştirdik.»**

Kur'ân, Mekke müşriklerine ve o paralelde bulunan çevre kabilelere ve sonra da hepimize, dönüp tarihe bakmamızı, yok olan milletlerin yok olma sebeplerini araştırmamızı emrediyor. Eski kavimlerin kendilerine ve kültür seviyelerine göre kurdukları medeniyetlerin kalıntılarını arayıp bulmak, onlar hakkında bize az-çok bir bilgi verir. Günümüzde yapılan arkeolojik çalışmalarla tarihin karanlık kalan birçok yanları ve devirleri aydınlığa çıkartılmış ve gelip geçen milletlerin ortaya koydukları harika sayılabilecek vasıftaki sanat eserleri üzerinde yeterince durulmuş ve eserlerin kronolojik değerlendirmeleri yapılarak müzelerde sergilenmiştir.

Konuyu sadece bu yönüyle ele almak yeterli midir? Ne yazık ki, o milletlerin bunca sanat eserleriyle, kurdukları medeniyetleriyle neden yerin derinliklerine gömüldüğünü araştıran yoktur. Yaşamakta olan nesillere ibret dersi verecek şey, onların yıkılıp yok olan sanat eserleri değil, yıkılıp yok oluş sebepleridir.

İşte bunun için Kur'ân'da onların eserlerine, medeniyetlerine kısaca dikkatler çekilirse de daha çok silinip yok olma sebepleri açıklanır ve en duyarlı noktalara parmak basılıp insan aklının ve vicdanının harekete geçirilmesi sağlanır.

Yukarıdaki âyetlerle Mekke halkına, daha önce gelip geçen ve onlarca az-çok bilinen Âd, Semud, Medyen ve Babil kavimlerinin yerle bir olduklarının nedenlerine ibret gözüyle bakmaları öğütleniyor, aynı zamanda Kur'ân'ın muhtelif sûrelerinde bu kavimlerden sık sık söz ediliyor. Çünkü Pasifik'te denizin derinliklerine gömülen MU kıtasından onlara bahsetmenin pek anlamı yoktur. Kur'ân Araplardan başka inanan milletlere kendi çevrelerindeki kalıntılara bakmalarını, Araplara da kendi yakınlarında gelip geçen Âd ve Semud kavimlerinin akibetini görüp araştırmalarını öğütlüyor.

Semud Kavmi, Asur hâkimiyetinde yaşamıştır. Hicaz yakınlarında Hicr yöresinde oturdukları elde edilen kitabelerden anlaşılmıştır. Âd Kavminin Umman ile Dahraman arasındaki yörede oturdukları sanılmaktadır. Medyen ise Filistin'le Hicaz arasında Kızıldeniz sahilinde bir bölgenin ismidir. Gençliğinde Musâ Peygamberin bu bölgeye gidip Şuayp Peygamberle görüştüğü yine Kur'ân'da açıklanır. Babil'in ise ünlü kral Nemrut tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir.

Bütün bunlar daha verimli bölgelerde, bereketli topraklar üzerinde yaşıyorlardı. Ama inkâr, inat, küfür ve tuğyanları, yok olmalarına sebep olmuş, yaptıkları muhteşem saraylar, tiyatro sahneleri ve aşk odaları onları kurtaramamıştır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Karn :

a) Sözlük olarak iki veya daha fazla şeyin biraraya gelmesi, iki şeyin birbirine eşlik etmesi mânasına geldiği gibi, birtakım şeylerin biraraya getirilerek hepsini birden kuşatıp saran urgan anlamında da kullanıldığı olmuştur.

b) Falân filâna akrandır, denilir. Bu yaşıt olan iki kişi hakkında kul-

lanılır. Ayrıca güç ve cesarette birbirine denk sayılan iki kişi için «falân filâna karindir» denilir. Hac ile Umre'yi birarada yapmaya «Hacc-i Kiran» denilir ki bütün bunlar kök mânadan alınmadır.

c) Bir devirde, bir çağda yaşamakta olan insanlar topluluğu, bir devreye mahsus kuşaklar topluluğu, demektir.

d) Yüz yıl, seksen yıl, altmış yıl, kırk yıl mânasında da kullanılmışsa da daha çok yüz yıl olarak kullanılması yaygınlaşmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle bâtılı temsil edip bu hususta beyinleri iyice yıkanan kişilerin hakka karşı nasıl tuğyan ettikleri, hiçbir belge ve delili kabul etmedikleri; kâinatın mutlak düzenine bile akıl ve idrâk gözüyle bakmadıkları açıklandı. Daha önce gelip-geçen milletlerin neden tarih sahnesinden silindiklerini düşünmedikleri, onlardan kalan kalıntılardan ibret almadıkları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inkâr ve idrâksizliğin bataklığında bir ömür tüketmeye kararlı olanların daha büyük mu'cizeler, belgeler istediklerine temas ediliyor. Varlık âleminin ilâhî mu'cize ve belgelerle dolu olduğu hatırlatılıyor; bunca mu'cizeleri göremiyen gözlerin çoktan görme hassesini kaybettiğine işâretle, istedikleri belge ve mu'cizeler indirilse bile yine inanmıyacakları, gözlerinin önündeki küfür, cehl ve inat perdesi kalkmadıkça hiçbir şeyin sonuç vermeyeceğine bilhassa parmak basılıyor.



وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ
مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾
وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ
مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ
بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

MEÂLİ :

7— Eğer sana kâğıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, o küfredenler yine de, «Bu, açık bir sihirden başkası değildir» derlerdi.

8— Bir de Onun (Muhammed'in) üzerine (bizim görebileceğimiz biçimde) bir melek indirilseydi ya, derler. Eğer bir melek indirseydik, (İlâhî sünnet gereği) iş olup biterdi de kendilerine göz bile açtırılmazdı.

9— Eğer o indireceğimizi melek kılsaydık, yine onu bir adam (şeklinde, suretinde) yapardık da düştükleri şüpheye yine onları düşürmüş olurduk.

10— And olsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi, o alaya aldıkları şey onların üzerine inip her taraflarından sararak mahvetti.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî ve Mukatil'e göre, bu âyet Mekke ileri gelenlerinden ve az-çok okur-yazar olanlarından Nadr b. Hars, Abdullah b. Umeyye ve Nevfel b. Huveylid hakkında inmiştir. Bunlar şöyle diyorlardı : «Ya Muhammed! Allah'tan bize bir kitap getireceksin, eşliğinde dört melek bulunacak ve o melekleri biz gözlerimizle göreceğiz, onlar da inen kitabın Allah tarafından gönderildiğine ve senin de Allah'ın hak peygamberi olduğuna şeha-

dette bulunacaklar. O takdirde sana imân ederiz.» (1)

Diğer bir rivâyet :

Kur'ân âyetleri edebî değeri çok yüksek bir uslûpla inip insan hayatını yine onun yaratılışındaki yüceliğe eşdeğerde düzenliyen ilâhî belgelerle gelince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden anlayış beklerken aksine bir tepkiyle karşılaşmış ve o yüzden üzülmüştü. Zaman zaman göğsü daralıyordu. Bu sebeple yukarıdaki âyetler bir teselli mahiyetinde indirilmiştir. (2)

İNKÂRDA ÖNYARGI

(وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ) **«Eğer sana kâğıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, o küfredenler yine de, «Bu, açık bir sihirden başkası değildir» derlerdi.»**

Küfür ve inkâr doğrultusunda beyinleri iyice yıkanan kişilere gerçeği, ilâhî belgelere dayalı hakikatleri anlatmak çok zordur. Onlarda oluşan inkâr tabakaları katmerleşip yoğunlaştığı için sağduyularını dumura uğratmıştır. Çok sistemli, bilinçli ve sabırlı bir eğitim, ciddi bir mücadele ister. Konumuzla ilgili âyetlerle, Mekke putperestlerinin küfür vadisinde kafalarında oluşan önyargının hemen giderilmesinin mümkün olmadığına işâret ediliyor. Müşriklerin olmadık belgeler, mu'cizeler istemesi de bundandır. Mesele inanmak değil, karşıt fikri acze düşürmektir. Gökten yazılı kitap istemeleri, peygamberin insanlardan değil meleklerden gönderilmesi veya Muhammed'e (A.S.) herkesin görebileceği bir meleğin indirilmesi talebinde bulunmaları hep bu önyargının tabii sonucudur. Cenâb-ı Hakk onların ruhsal durumlarını açığa vuruyor ve eğer yazılı kitap indirseydik, elleriyle ona dokunup «bu apaçık bir sihirdir» diyerek küfürlerini artıracaklarını bildiriyor ve önce gelip geçen peygamberlerin de bu tür sorular ve alaylarla karşılaştıklarına dikkatleri çekiyor.

MELEĞİN İNSAN SURETİNDE İNMESİ

(وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا) **«Eğer o indireceğimizi melek kılsaydık, yine onu bir adam (şeklinde) yapardık...»**

(1) Esbab-ı Nüzûl - Lübabu't-Te'vil - Kurtubî.
(2) Tefsîr-i Merâğî.

Allah, Mekke müşriklerinin Peygambere, görebilecekleri bir meleğin indirilmesi isteklerini belirtirken iki önemli hususu öğrenmemizi murat ediyor :

1— Meleği asıl hılkatında gönderip insanların da onu görebilmeleri sağlanmış olsa, o zaman insan aklının, irâde ve ihtiyarının ölçü ve anlamı kalkardı. Meleği asıl hılkatıyla görebilen her insan ister istemez Allah'a inanır, peygamberi ve kitabı kabul ederdi. Bu da ruhu çok yücelerde bulunan kâmil insanlarla, ruhu çok aşağılarda bulunan aşağılık insanları aynı seviyeye getirir, insanların içindeki cevherin değeri gerçek ölçüde takdir edilmedik kalırdı.

2— Ayrıca meleği asıl hılkatında görmeğe imkân yoktur, imkân olsa bile, insanın buna tahammül gücü yoktur. Melek adam suretinde gönderilmiş olsa, o zaman onun melek olup olmadığında şüphe edilecek, inkârcılara yine bir yarar sağlamıyacak, aynı zamanda inkârcıların hemen yok edilmesi gerekecekti..

Nitekim Melek Cebrâil asıl hılkatıyla Peygamber (A.S.) Efendimize görününce, peygamber baygınlık geçirmiş ve bir ara kendini kaybeder gibi olmuştu. Cebrâil vahiy getirdiğinde, Peygamber (A.S.) Efendimizin bedensel yapısı ruhuna dönüşüyor, öylece vahyi telakki ediyordu. Çünkü gerek melek, gerekse ruh, fizikötesi âlemdendirler.

Bunun dışında meleğin, İbrahim Peygambere, Lut Peygambere ve Meryem'e insan suretinde geldiği Kur'ân âyetleriyle sübut bulmuştur. Demek ki, meleği maddî gözlerimizle görmemiz mümkün değildir, o halde onun insan suretine girmesi gerekir. Nitekim Melek Cebrâil'in Peygamberimize (A.S.) bu ölçü doğrultusunda Dihye el-Kelbî suretine girerek geldiği bilinmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, beyni iyice yıkanmış, eskiye körükörüne bağlanıp yeninin karşısına inatla çıkmış inkârcı putperestlerin bilgisizce bazı isteklerinden söz edildi. Allah'ın varlığını, birliğini, Hz. Muhammed'in (A.S.) hak peygamber olduğunu anlamak istiyenlerin bir takım ölçüsüz isteklerde bulunmalarının kendilerine bir yarar sağlamıyacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, yeryüzünün belgelerle dolu bulunduğuna dikkatler çekiliyor; gelip geçen, sadece kalıntılarıyla bilinen inkârcı kavim ve milletlerin neden yerin derinliğine gömüldüklerini anlamak suretiyle küfür ve inkârın birçok medeniyetleri yerle bir ettiği gerçeğine kapı açmanın mümkün olabileceği üzerinde duruluyor, bunun için yeryüzünde ibret gözüyle gezip dolaşmanın yararlı olacağı açıklanıyor.

——oOo——

قُلْ سِيرُوا
فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

MEÂLİ:

11— De ki, (ey inkârcılar!) Yeryüzünde gezip dolaşın da sonra (hakkı) yalanlıyanların sonunun ne olduğuna bir bakın!.

GELİP GEÇEN MİLLETLERİN SONU

Kur'ân insan aklını, idrâkini hakikate yöneltmek için bazan kâinatın mutlak düzen ve dengesine dikkatleri çeker, bazan güneş âilesini yakın bir sistem olarak sergiler, bazan bitkilerin ve hayvanların yaratılışına akılcı gözle bakılmasını tavsiye eder, bazan yağmurun nasıl oluşup indiği üzerinde düşünülmesini emreder, bazan da gelip geçen medeniyetlerin yerle bir olduğunu hatırlatarak, kalıntılarının dikkatle incelenmesini, yıkılış ve yok oluş sebeplerinin araştırılmasını hatırlatır.

Böylece Kur'ân, hak ve hakikati insan kalbine ve kafasına işlemek için astronomi, fizik, kimya, jeoloji, arkeoloji, zooloji, biyoloji, tarih, coğrafya gibi ilim dallarından yararlanmayı tavsiye eder ve bu yoldan kâinatta mutlak bir kudretin en ince hesaplarla eşyayı özelliklerine göre düzenleyip vücuda getirdiğine atıf yapar; her varlık için belli kanunlar konulup ona uyulmasının kaçınılmaz olduğunu açık-seçik olarak hatırlatır.

Yukarıdaki âyetle daha çok arkeolojik ve tarih yönünden bir araştırma yapılması öneriliyor. Yeryüzünde her birinin kendine has medeniyete sâhip milletlerin yok olduğu bir gerçektir. Geriye onlardan sadece bir takım sanat eserleri, yıkıntılar ve kitabeler kalmıştır. Âyette, bunlar üzerinde ciddi biçimde araştırma yapılması, şekilden ziyade, sebepler ve sonuçları üzerinde durulması emrediliyor.

Allah'ını bilmiyen, tanımıyan, inkâr bataklığında, küfür çukurunda bir ömür harcayıp kendi elleriyle taştan ve ağaçtan yaptıkları putlara tapanların; kimine Güneş Tanrısı, kimine Yağmur ve Bereket Tanrısı, kimine Tanrıça diyerek katı mermer parçasının önünde dizçökenlerin; bazı kahramanları ilâhlaştıranların sonunun bir hiç olduğu çok duyarlı biçimde vurgulanıyor. İşte Efes, Milet ve Bodrum harabeleri, işte Side ve benzeri kalıntılar!. İşte

mermerden şehirler, aşk odaları, seks için özel hamamlar!. hepsi toprağın derinliğine gömülmüş, yerle bir olmuştur. Bunlara benzer binlerce sanat eserleri, binlerce heykel, yüzlerce taştan ve ağaçtan tanrı ve tanrıçalar.. Bütün bunlar günümüzde müzelik ve turistik yönüyle değerlendirilmekte, yıkılıp yok ediliş sebepleri üzerinde durulmamakta, böylece tarihin karanlık kalmış devreleri sadece sanat değeriyle aydınlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm, geçmişi, geçmiş milletleri tarihleriyle, kültür ve medeniyetleriyle araştırmanın yeterli olmadığını, inançlarıyla, ahlâklarıyla da incelenmesinin gerekli olduğunu hatırlatıyor. Gerçi bir milletin kültürünü araştırmak, onların inanç ve ahlâkını, örf ve âdetini de içine alır. Ama Kur'ân'ın asıl parmak bastığı husus, onları bu yönleriyle incelerken yıkılış, yok oluş sebeplerinin ortaya çıkarılmasıdır. Ancak o zaman ibret tablosu ortaya çıkmış olur. Bir milleti yıkıp yok eden, ne onların sanat eserleridir, ne kurdukları muhteşem şehirler, ne de geliştirdikleri medeniyettir. Onları yıkıp yok eden asıl sebep, inançsızlık, ahlâksızlık ve Allahsızlıktır. Bugün Allah'ı inkâr eden ve materyalizm felsefesi üzerinde yükselen süper milletler varsa, onların şimdiki güç ve ihtişamlarına aldanmamak lâzım. Yarının neler getireceğini düşünmekte yarar vardır. İnkâr, zulüm ve tuğyana dönüştüğü, kurdukları fitne ve fesat çarkı dünyayı rahatsız ettiği gün, onların yıkılış ve yok oluşu yakındır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, dikkatler geçmiş milletlerin kalıntılarına çekildi, onların yıkılış sebepleri üzerinde durularak yeryüzünde gezip dolaşmamız emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle göklerde ve yerde tek hükümranın Allah olduğu, kanunlarının şaşmadan hedefine doğru yol aldığı; her canlı nasıl kendi hakkındaki sünnetullaha, diğer bir deyimle hayat kanununa uymak zorunda ise, milletlerin hayatıyla da ilgili sünnetlerin bulunduğu, buna uyan milletlerin hem uzun ömürlü, hem mutlu olduğu işaret yoluyla belirtiliyor.



قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ
الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ اَلَّذِينَ
خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ
فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ
اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ
وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنّٖٓي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ اِنّٖٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّٖي عَذَابَ
يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ
الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

MEÂLİ :

12— De ki : Göklerde ve yerde olan kimindir? De ki : Allah'ındır. O, rahmeti kendine gerekli kılmıştır. And olsun ki, meydana geleceğinde hiç şüphe olmayan kıyâmet günü sizi biraraya getirip toplayacaktır. Kendilerine yazık edenler (var ya), işte onlar (Allah'a ve kıyâmete) inanmazlar.

13— Gecede ve gündüzde eyleşen ne varsa hepsi O'nundur; O işiten ve bilendir.

14— De ki : Allah'tan başkasını mı dost ve yardımcı edinirim? O ki göklerin ve yerin örneksiz, benzersiz yaratanıdır. O, rızık verip yedirir; kendisi yedirilip rızıklanmaz. De ki : Ben, dini Allah'a hâlis kılıp O'na teslimiyet gösterenlerin ilki olmakla emrolundum ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma (diye bana buyruldu).

15— De ki : Eğer Rabbime (O'nun koyduğu düzene) karşı gelirsem, elbette büyük günün azâbından korkarım.

16— Artık kim o gün azâpdan çevrilirse, gerçekten Allah ona merhamet etmiştir ve bu çok açık bir kurtuluştur.

İLGİLİ HADİSLER

«Allah rahmetini yüz bölüme ayırmış, bunun doksan dokuzunu kendi yanında tutmuş, bir bölümünü yeryüzüne indirmiştir. İşte canlılar âlemi bu bir bölüm ile birbirlerine merhametli davranırlar, o kadar ki (bu rahmet sayesinde) hayvan kendi yavrusuna dokunmasın diye tırnağı (ayağı)nı kaldırır.» (1)

«Şüphesiz ki Allah'ın yüz rahmeti vardır; bundan birini cinler, insanlar, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir. Bütün bu canlılar o bir rahmetle birbirine şefkat ve merhamet ederler ve yine o bir rahmetle vahşi hayvan yavrusuna ilgi duyup şefkat gösterir. Allah doksan dokuz rahmetini ise geriye bırakmıştır; kıyâmet günü onunla kullarına rahmet edecektir.» (2)

Hz. Ömer (R.A.) anlatıyor :

Savaşta elde edilen esirler Peygamber (A.S.) Efendimize getirildi. Aralarında, birini heyecanla arayıp görmeye çalışan bir kadın da bulunuyordu, derken kadın çocuğunu buldu ve koşup bağrına bastı, emzirmeye başladı. Onun bu halini gören Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, bize : «Bu kadın çocuğunu ateşe atar mı, ne dersiniz?» diye sordu. Biz de, «Hayır, vallahi gücü yettiği kadar hiçbir zaman onu ateşe atmaz» diye cevap verdiğimizde, Allah Resûlü (A.S.), «İşte Allah kullarına karşı bu kadının çocuğuna karşı olan merhametinden daha çok merhametlidir.» buyurdu. (3)

«Doğrusu Allah mahlûkatı yarattığında kendi katında Arş'ın üzerinde şöyle yazdı : «Şüphesiz benim rahmetim gazabıma üstün gelir.» (4)

---

(1) Buharî/edeb: 19- Müslim/tevbe: 17, 19- Tirmizî/dâvat: 99- İbn Mâce/zühd: 35

(2) Müsned-i Ahmed : 6/26

(3) Müslim/tevbe : 22

(4) Buhari/tevhîd : 15, 22, 28, 55 - bed'i halk : 1- Müslim/tevbe: 14, 16 - İbn Mâce/zühd : 35- Ahmed : 2/242, 258, 260, 313, 358, 397, 433, 466

MEKÂN VE ZAMAN

(قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) **«De ki : Göklerde ve yerde olan kimindir?»**

Kur'ân'da ilgili âyetle belirtilen gökler ve yer tabirlerinden mekân; gece ve gündüz tabirlerinden zaman kavramları anlaşılıyor. Önce mekândan söz edilmesi, yerin kendi ekseni etrafında dönmesi, yani bununla meydana gelen mekânî hareket, zaman ölçümünde ilk hareket noktasını oluşturduğu içindir.

Böylece mekân ve zaman ilâhî icat ve kudretle vücut bulmuştur ve ilâhî kanunla birbiriyle ilgisini sürdürmektedir. O halde kâinatta meydana gelen olaylar zaman ve mekânla içiçedir, diğer bir deyimle zaman ve mekân meydana gelen olaylara zarf olmaktadır. Ne var ki, bu iki kavram da nisbî ve izafîdir. Biz canlılara ve sonradan yaratılan varlıklara nisbetle zaman ve mekân söz konusudur. Zaman ve mekânı yaratıp eşyaya zarf yapan Yüce Kudret bunların üstünde ve ötesindedir, yani bu ikisiyle kayıtlı değildir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bunu **AMÂ** sözüyle belirtmiştir. Allah mekân ve zamanın dışındadır, Onun için ne zaman, ne de mekân sözkonusudur. Aksi halde sonradan yaratılmış bulunması gerekir. Öyle olunca da öncesiz ve sonrasız ilâh olamaz. **Amâ** tabirinden maksat, beşer aklının, ilminin ve tesbitinin erişemiyeceği mâna demektir.

Kur'ân bu hususa biraz daha açıklık getirerek, zaman ve mekânı yaratıp düzenliyen kudretin bu ikisinde mutlak tasarruf sâhibi bulunduğuna dikkatleri çekmektedir. O bakımdan göklerde ve yerde var olup eyleşen, sübut bulan her şey Allah'ındır; O'nun yaratması, yokluktan aydınlığa çıkarması, düzenleyip belli kanunlara bağlamasıyla vücut bulmaktadır.

O halde Allah hem mekânın, hem mekânda bulunanların; hem zamanın hem de zamanda bulunanların yaratanı, düzenleyicisi ve koruyucusudur.

Hakikat bu olunca, yeme, içme, uyuma, doğup büyüme, ölüp değişikliğe uğrama mekân ve zaman içinde yer alan canlıların özelliğindendir. Bedenimiz madde âleminin bir parçası, ruhumuz mâna âleminin bir cüz'idir. Maddenin gelişip büyümesi kendi cinsiyle, ruhun gelişmesi de kendi cinsiyle mümkündür. Yerden çıkan ürünler bedenin gıdasını, madde ötesindeki yüce kudrete imân edip üstün bir sevgi ve saygıyla ona bağlanmak ruhun gıdasını teşkil eder.

Kur'ân bu hususu çok kısa bir cümleyle mantıkî sonuç olarak vermek-

tedir : «**De ki, o rızık verip yedirir, kendisi yedirilip rızıklanmaz (rızıklandırır, rızıklanmaz.)»**

MELEKLER VE RUHLAR

Meleklerle ruhlar rızıklanıp beslenirler mi? Burada hatıra şu husus gelir: Allah mekân ve zamandan ve bunlarda olan şeylerden başkasıdır ve hepsini O yaratmıştır. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Meleklerle ruhlar da madde âleminden değildirler; o halde bir yorumla madde ve zaman ölçülerinin dışındadırlar, bir bakıma yemez ve içmezler. Bu durumda yaratan ile yaratılan arasında fark nedir? Yaratan öncesiz ve sonrasızdır, her şeyi o yaratmıştır, kendisi yaratılmamıştır. Sonsuz kudret sâhibidir; hiçbir şeye muhtaç değildir. Meleklerle ruhlar gerçi madde âleminden veya cinsinden değildirler, ama sonradan yaratılmışlardır. Gıdalarını, diğer bir deyimle rızıklarını ilâhî nur ve füyuzattan alırlar; Ahadiyyetin rahmet ve inâyetiyle beslenirler.

İşte aradaki birçok farklardan bir ikisi bunlardır.

İLAHÎ DÜZENE UYMAK

(وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) «**Gece ve gündüzde eyleşen ne varsa hepsi O'nundur. O işiten ve bilendir.»**

Kâinatta mutlak bir düzen hâkimdir. Her şey bu düzen içinde yerini almakta ve ister istemez kendine has hılkat kanunuyla Sünnetullah'a uyup varlığını yaratıldığı amaca yönelik olarak sürdürmektedir. Canlılardan da her tür bağlı bulunduğu hayat kanununa uymak, düzen içindeki yerini görevini bilmek ve uygulamak zorundadırlar. Aksi halde hayat kanunu hiç kimseye acımaz. Dünya nasıl iki ayrı hareket kanununa bağlı olarak yaratıldığı gayeye doğru şaşmadan hizmetini sürdürmek zorundaysa, bal arısı da yaratıldığı gaye doğrultusunda iç güdüsüyle hareketini sağlayıp görevini kusursuz yapmaya çalışmaktadır. Dünya bağlı bulunduğu kanunun dışına çıkarsa düzeni alt-üst olur, gayeden uzaklaşır. Arı bağlı bulunduğu kanun, ya da sünnet dışına çıkarsa, hayatı sona erer, kendine has düzeni yıkılır.

İnsan hangi maksada yönelik yaratılmış ve mevcut düzen içindeki yeri nedir? O daha çok düzenin sahibini bilmek, Onun sonsuz kudretini anlamak ve bağlı bulunduğu Sünnetullah doğrultusunda ebedî saadete uzanan yolda yürümek için yaratılmıştır. Bu Sünnetin dışına çıktığı takdirde kendine has düzeni alt-üst etmiş ve yaratıldığı gayeden uzaklaşmış olur. O takdirde de felâkete uzanan yola girmiş sayılır. Sonuç ise belidir.

Kur'ân-ı Kerîm bu hususu hatırlatarak diyor ki :

«De ki, Allah'tan başkasını mı dost ve yardımcı edinirim? O ki göklerin ve yerin -örneksiz ve benzersiz- yaratanıdır.»

«De ki, eğer Rabbime (Onun koyduğu düzene) karşı gelirsem, büyük günün azâbından korkarım.»

İşte felâkete uzanan yol, bu büyük günün azâbıdır. Dünyada ise, ardı-arkası kesilmiyen huzursuzluk ve zillettir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(فَاطِر) F Â T I R : F e t r kökünden gelme bir isimdir. Arapça gramerde buna İSM-İ FÂİL denilir. F e t r sözlükte, yarmak, icat edip ortaya çıkarmak anlamına gelir. Râğıb el-Esbehanî'ye göre, bir şeyi uzunlamasına yarmak, demektir. Ayrıca koyunu iki parmakla sağmak, hamuru yarıp ekmek yapmak mânalarında da kullanılmıştır.

Allah'ın halkı fetretmesi, onları yoktan icât edip örneksiz ve benzersiz meydana getirmesidir.

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Fâtır'ın mânasını bilmiyordum. Bir gün iki bedevî bir kuyu meselesinden dolayı davacı ve davalı olarak bana geldiler. Onlardan biri ENE FETARTUHA = Kuyuyu ilk ben farkettim, yani onu ilk ben yarıp açtım, demek istiyordu. O zaman bu kelimenin mânasını anladım.» Nitekim el-Enbarî diyor ki : «F e t r 'ın aslı bir şeye başlarken onu yarmak, demektir. Göklerin ve yerin Fâtır'i denilince, onları ilk yokluk karanlığını yarıp varlık alanına çıkaran, mânası hatıra gelir.» (1)

Ayrıca bu terkipten göklerin ve yerin tek parça olduğu, sonra kudret-i İlâhiye ile yarılıp parçalandığı ve bugünkü şeklini aldığı anlaşılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Allah'ın varlık âlemi üzerindeki mutlak hükümranlığına temas edildi, rahmetinin gazabının önünde gittiğine işâret edilerek ilâhî rahmet ve bağışlama kapısının her zaman açık tutulduğu hatırlatıldı. Buna rağmen kendilerine yazık edenlerin kıyâmete inanmadıklarına dokunularak, dönüş yapmadıkları takdirde büyük bir günün onları beklediğine dikkatler çekildi.

(1) Bilgi için bak : el-Müfredat - Külliyat-i Ebi'l-Beka..

Aşağıdaki âyetlerle ilâhî ilmin her şeyi önceden kapsayıp kuşattığı açıklanıyor; kudretinin her şeye hâkim bulunduğu belirtilerek ilâhî tasarrufun her zaman geçerliliğine dikkatler çekiliyor.

—oOo—

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ
لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

MEÂLİ:

17— Eğer Allah sana bir sıkıntı ve üzüntü dokundurursa, onu O'ndan başka giderip kaldıran bulunmaz. Ve eğer sana bir hayır dokunursa, (şüphesiz ki) O, her şeye gücü yetendir.

18— O, kulları üstünde eşsiz üstünlüğe, sınırsız tasarrufa sâhiptir; O hikmetle tasarrufta bulunandır, (her şeyden) haberlidir.

İLGİLİ HADÎSLER

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor:

— Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yanında bulunuyordum. Bana ilgi göstererek şöyle buyurdu:

«Ya Abdellah! Sana birkaç kelime öğreteceğim; Allah'ın hakkını koru ki Allah da seni (kötülüklerden, sıkıntılardan) korusun. Allah'ın hakkına saygılı ol ki, Allah'ın yardımını karşında bulasın. İstediğin, dilekte bulunduğun zaman, Allah'tan iste. Yardım beklediğinde Allah'tan yardım bekle.. Bilmiş ol ki, ümmetin hepsi toplanıp sana bir şey ile yarar sağlamaya çalışsalar, ancak Allah'ın yazıp takdîr ettiğini sağlıyabilirler. Toplanıp sana bir zarar vermek isteseler ancak Allah'ın takdîr edip yazdığı şey ne ise ona göre zarar verebilirler. Kalemler kaldırıldı, sahifelerin (mürekkebi) kurudu.» (1)

---

(1) Tirmizî/kıyâmet : 59- Hadisün sahihün - Ahmed : 1/293. 303. 307

«Allah'ın hakkını koruyup muhafaza et ki onun (yardımını) karşında bulasın. Genişlik zamanında Allah'ı bil ki, O da seni sıkıntılı zamanlarında bilsin. Bilmiş ol ki, sana dokunmadan sapıp geçecek (musîbet ve sıkıntı) herhalde dokunacak değildir. Sana dokunacak şey de hatâ edip sapacak değil. Bilmiş ol ki, yardım sabırla beraberdir. Ferahlık ise sıkıntıyla beraberdir. Doğrusu her sıkıntıyla beraber bir genişlik ve ferahlık vardır.» (1)

«Allah, ilk önce kalemi yarattı ve ona : yaz, dedi. Kalem ne yazayım? diye sordu. Allah, kıyamete kadar olmuş olacak her şeyi yaz, buyurdu. Kalemin mürekkebi kurudu, sahifeler dürülüp kaldırıldı.» (2)

KADER ÇİZGİSİ

(وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ اِلَّا هُوَ) **«Eğer Allah sana bir sıkıntı ve üzüntü dokundurursa, onu O'ndan başka giderip kaldıran bulunmaz.»**

Allah'ın öncesiz ve sonrasız ilmi, geçmiş-gelecek her şeyi, her olayı kapsayıp kuşatmıştır. Her insanın kendi çevresine, aklına, yeteneğine, irâde ve idrâkine göre işliyeceği iyilik, ya da kötülükler; her insana dokunacak hayır ve musîbetler önceden tesbit edilip yazılmış ve her birinin model ve örneği MİSAL âleminde sergilenmiştir.

Ancak bütün bunları önceden tesbit edip yazan kalemler ikiye ayrılır: Biri KALEM-İ A'LÂ = En Yüce Kalem, diğeri aşağı derecedeki AKLÂM = Kalemlerdir. Kalem-i A'lâ'nın yazdığı, daha çok kâinatın mevcut düzeni, düzenin bozulması, kıyâmetin kopması, Peygamber ve Kitapların gönderilmesi, kimlerin Peygamber, kimlerin velî yaratılacağı gibi önemli hususlardır. Bunların değişmesi mümkün değildir. **«Benim katımda söz değişmez.»** âyeti buna işârettir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sözünü ettiği Kalem işte budur. O yazdığını yazdıktan sonra mürekkebi kurumuş, sahifeler de dürülüp kaldırılmıştır. Artık değişmesi, silinmesi söz konusu değildir. Kalemler ise, hâlen de yazmaya devam etmektedirler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu kalemlerin gıcırtı seslerini duyduğunu şu hadisleriyle belirtmişlerdir : **«Sonra Cibrîl benimle yükseldi, derken öyle bir düzeye geldim ki Kalemlerin gıcırtı seslerini duydum..» (3)**

---

(1) Ahmed bin Hanbel.

(2) Ahmed : 1/116, 118, 140 - Tirmizî/hudud: 1, Ubade b. Sâmit (R.A.)den.

(3) Zührî : İbn Abbas (R.A.)dan - Buharî/sâlat: 1, enbîya: 5 - Müslim/imân : 263 - Ahmed : 5/144

Evet, Mi'rac gecesi Efendimizin gıcırtı seslerini işittiği kalemler, sözünü ettiğimiz ikinci AKLÂM'dır. Bunların yazdıklarını Cenâb-ı Hak bazı sebeplerden dolayı bazen siler, bazen tesbit eder. Kur'ân'da, **«Allah dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır; Ümmü'l-Kitap (Ana Kitap) O'nun yanındadır.»** âyeti buna işârettir. (1)

Ayrıca konumuzu oluşturan ilgili âyette belirtilen, **«Eğer Allah sana bir sıkıntı ve üzüntü dokundurursa, onu O'ndan başka giderip kaldıran bulunmaz ve eğer sana bir hayır dokundurursa, (şüphesiz ki) O, her şeye gücü yetendir.»** mealindeki hususa gelince, kulun irâdesiyle meydana gelecek sıkıntı ve ferahlığı Kalemler yazar; ama Allah bazan kulun iyi veya kötü bir halinden dolayı yazılanı siler ve o silince artık onu değiştiren bulunmaz. Bu sebeple sadaka, ana-babaya iyilik, yakınlarla samimi ilgi kurmak gibi iyi haller ilâhî rahmeti coşturur ve kulun irâdesi doğrultusunda meydana gelecek ve önceden yazılmış bulunan musîbeti Allah silip kaldırır. Çünkü Ana Kitap O'nun katındadır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(ضُرٌّ) DURR = ZARAR : Elem, üzüntü, korku ve bunlardan birine sebep olan sıkıntı demektir.

(نَفْع) NEFİ' = YARAR : Lezzet, sevinç ve bunlardan birine yol açan iyilik demektir.

(خَيْر) HAYR : Zararı savmakla yararı elde etmek arasındaki ortaklaşa ölçünün ismidir.

(اَلْقَاهِرُ) KAHİR : Yarattığını yüksek terbiyeyle yöneten, yönettiğini disipline eden, hiçbir şeyden âciz olmayan, her şeyi hükümranlığı altında tutup dilediği gibi hikmetle tasarruf eden yüce kuvvet ve kudret sâhibi zat, demektir. Bu bakımdan Allah'ın sıfatlarından biri sayılmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Allah'ın her şeyi kendi tedbir ve kudretiyle yönettiği belirtildi. Kulları üstünde eşsiz bir hükümran bulunduğuna dik-

(1) Ra'd sûresi : 39

katler çekildi. Hikmetle tasarrufta bulunduğu, her şeyden haberdar olduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle Onun hikmetinin müstesnâ eserlerinden biri olan Hz. Muhammed (A.S.)ın **son nebî** olarak gönderildiği, Kur'ân'ın da **son kitap** olarak indirildiği hatırlatılıyor. İnkârcılar bu yüce hikmete inanmasalar bile şâhit olarak Allah'ın yettiği açıklanıyor. Sonra da Kur'ân'dan önceki semavî kitaplarda yazılı bulunan son peygamberin sıfatlarına işâret edilerek bu sebeple Kitap Ehlinden olan din âlimlerinin Hz. Muhammed'i (A.S.) öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanıdıklarına temas ediliyor.

——oOo——

قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاُوحِيَ اِلَيَّ
هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ اَنَّ مَعَ
اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰى قُلْ لَا اَشْهَدُ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا
تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاءَهُمْ
اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ
نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا اَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا
مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

MEÂLİ:

19— De ki, hangi şey şâhit olarak daha büyüktür? De ki, Allah... O, benimle sizin aranızda şâhittir. Bu Kur'ân bana, onunla sizi ve kime ulaşırsa onu uyarmam için vahyedildi. Ya sizler cidden Allah ile beraber ilâhlar bulunduğuna şehadet eder misiniz? De ki, ben şehadet etmem. De ki, ancak O, tek ilâhtır ve ben şüphe yok ki, sizin ortak koştuklarınızdan beriyim (hiçbir ilgim ve ilişiğim yoktur).

20— Kendilerine kitap verdiğimiz (ümmetler) Onu (Peygamber Muhammed'i) öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine yazık edenler (var ya), onlardır ki inanmazlar.

21— Allah'a iftirada bulunup yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlıyanlardan daha zâlim kim vardır? Durum o ki, zâlimler (umdukları) kurtuluşa elbette kavuşamazlar.

22— Onların hepsini (kabirlerinden) kaldırıp biraraya getireceğimiz, sonra da ortak koşanlara, «iddia edip durduğunuz ortaklarınız nerede?» diyeceğimiz gün, (onlar için hiç, ama hiç kurtuluş olmayacaktır).

23— Sonra onların bir başka fitnesi olmayacak, sadece, şu sözleri olacak : «Rabbimiz Allah'a yemin ederiz ki biz ortak koşanlar değildik.»

24— Bak, kendilerine karşı nasıl yalan söylediler de uydurdukları şeyler (putlar) da onlardan (nasıl) uzaklaşıp kayboluverdiler!

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî diyor ki :

— Mekke halkından birkaç kişi toplanıp Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki : «Ya Muhammed! Senin Allah Resûlü olduğuna şehadet eden kimse varsa bize göster. Çünkü biz senin iddianı doğru kabul eden bir kimse göremiyoruz. Yahudî ve Hıristiyanlardan da senin hakkında sorduk, seninle ilgili bir haberin yanlarında bulunmadığını söylediler.»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Mücâhit diyor ki :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimizden, «Hangi şeyin şâhitlik yönünden

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî.

daha büyük olduğu» soruldu. Veya Resûlüllah'ın, Kureyş ileri gelenlerinden, hangi şeyin şâhitlik yönünden daha büyük olduğunu sorması emredildi. Sonra da aynı soruya kendisinin «Allah benimle sizin aranızda şâhittir» diye cevap vermesi tavsiye edildi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Benden isterse bir âyet olsun (işitip) teblîğ edin. İsrâiloğulları'ndan da söz edin, bunda bir sakınca yoktur. (Yalnız dikkat edin) kim bile bile bana yalan isnât ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!» (2)

«Allah'tan (gönderilip size ulaşan âyetleri) teblîğ ediniz.

Kime Allah'ın kitabından bir âyet ulaşırsa -onu alsın almasın- şüphesiz ki ona Allah'ın emri ulaşmıştır.» (3)

«Bizden bir şey işitip onu işittiği gibi teblîğ eden kişinin yüzünü Allah nurlandırsın. Çünkü nice kendisine tebliğ edilen kimseler var ki onu bizzat işitenden daha anlayışlı ve daha hıfzedicidir.» (4)

Diğer bir rivâyette ise :

«Bizden bir hadîs işitip onu başkasına tebliğ edinceye kadar hıfzeden (koruyan) kişinin Allah yüzünü güzelleştirip nurlandırsın. Nice fıkıh yüklenen var ki onu kendisinden daha anlayışlısına taşır ve nice fıkıh yüklenen de var ki, fakîh (dinde bilgili ve yeterince anlayışlı) değildir.» (5)

ALLAH'IN ŞÂHİT OLMASI YETER

(قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ) «De ki, Allah... O, benimle sizin aranızda şahittir.»

Kur'ân-ı Kerîm burada insanı vicdanen rahat ve huzura kavuşturacak, fânîlerin doğrulayıp, ya da yalanlamasının tesirinden uzak tutacak; övenlerin ve yerenlerin hakikati değiştiremiyeceğini gönüllere işliyecek çok kı-

(1) Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

(2) Buharî/enbiyâ : 50 - Tirmizî/ilim: 13 - Dâremî/mukaddeme: 46 - Ahmed: 2/159, 202, 214

(3) Abdurrezzak : Mâmer tarikiyle

(4) Buharî/uzhiye : 5, ilim: 9, tevhîd: 24 - Müslim/kasamet: 29 - Ahmed: 5/37, 39

(5) İbn Mâce/mukaddeme: 18, menâsık: 76 - Tirmizî/ilim: 7- Ebû Dâvud/ilim: 13- Ahmed: 1/437 - 5/183

sa fakat derin anlamlı bir uyarı sergilemektedir: **«Hangi şey şâhit olma bakımından daha büyüktür? De ki, Allah...»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Allah'ın dinini teblîğ ederken bunun olumlu meyvelerini hemen toplamak, ya da görmek istiyor; ama gerek putperestler, gerekse Yahudî ve Hıristiyanlar onu doğrulamayınca hak adına üzülüyordu. Allah bu üzüntüye gerek olmadığını; çünkü onun peygamberliğine en büyük şâhit olarak kendisinin bulunduğunu hatırlattı.

Gerçek bu olunca, vicdan huzura, kalb sükûnete kavuştu. Çünkü insanı en çok üzen ve sıkan, kalb ve vicdanın kendi kendini tasdîk etmeme halidir. Böyle bir hal Resûlüllah (A.S.) Efendimizde mevcut değildi ve olamazdı da.. İlâhî beyân ve şehadetle hak üzere olduğunu biliyordu. İnen âyet onun bu bilgisini kuvvetlendirdi, her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın Ona şâhit olmasının yeterli bir ölçü bulunduğunu hatırlattı.

TEBLÎĞ GÖREVİ

(وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ) **«Bu Kur'ân bana, onunla sizi ve kime ulaşırsa onu uyarmam için vahyedildi.»**

Kur'ân insanlara teblîğ edilmek üzere indirilmiştir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile onun seçkin talebesi Ashab-ı Kirâm bu kutsal görevi lâyıkıyla yapıp yerine getirdiler. Her türlü sıkıntıya katlanıp teblîğ hizmetini aksatmadılar.

Peygamber ilmine vâris olan mürşitler, ilim adamları da asırlarca bu hizmetin devamını sağladılar. Çünkü Allah sözü, insanlara ulaştırılmak, amel edilmek için indirilmiştir. O halde Kur'ân'ı teblîğ, din âlimlerine ve mürşitlere vâciptir. İmkânı olup vasat bulabilenler bu hususta hareketsiz kalırlarsa, vâcibi terkten dolayı günahkâr sayılırlar. Dikkat edildiğinde Efendimizin (A.S.) açıklayıcı mahiyetindeki hadîsleri de teblîğin önemini belirtmektedir.

Bugün teblîğ nasıl yapılmalıdır? Günün şartlarını, toplum yapısındaki değişmeleri, dünyanın yavaş yavaş müşterek bir kültür ve medeniyete doğru itilmesini dikkate almak gerekir. Dün diyar diyar gezip teblîğ görevini sürdürmek bir zarûretti. Gezmeden, yorulmadan mümkün değildi. Bugün gezip dolaşmak gerekli olmakla beraber o derece lüzumlu olmaktan çıkmıştır. Haberleşme imkânlarının doğması ve kolaylaşması, radyo, televizyon ve basın gibi tesirli vasıtaların her eve girmesi, teblîğ hizmetini bir bakıma kolaylaştırmıştır. Ne var ki İslâm aleminin bütün bu vasıtaları iyi kullanacak geniş bilgili, kültürlü, imânlı aydınları yetiştirmeye ihtiyacı var-

dır. Başta demirperde gerisi ülkeler olmak üzere anti-İslâmî olan milletler ve topluluklar bunları kendi idealleri, hevesleri ve inançları doğrultusunda İslâm'ın aleyhine çok bilinçli biçimde kullanmasını beceriyorlar.

Özetliyecek olursak, hemen belirtmeliyiz ki, teblîğ hizmetini camilerin dört duvarı arasında tutmak hiçbir zaman yeterli değildir. Çünkü günümüzde İslâm ülkelerinin çoğunda mevcut Müslümanların yüzde altmış, yetmişi cami' dışındadır ve çoğu İslâm'ın ruhlara hayat veren feyiz pınarından uzak kalmıştır.

O halde İslâm âlemi için en tesirli yol ve vasıta, güçlü din âlimleri, imânlı ilim adamları yetiştirip mevcut vasıtalardan yararlanma yollarını araştırmak ve güçlü kalemler kadar güçlü ağızların sahnede olmasını sağlamaktır.

KİTAP EHLİ, SON PEYGAMBERİ TANIR MIYDI?

(اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاءَهُمْ) **«Kendilerine kitap verdiğimiz (ümmetler) Onu (Peygamber Muhammed'i) öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar.»**

Kur'ân ilgili âyetle bunun cevabını çok duyarlı biçimde vermektedir.

Kitap Ehlinden maksat, Yahudî ve Hıristiyan din adamlarıdır. Onların son peygamberi tanımaları iki yönden düşünülebilir: Birincisi, Mekke ve çevresindekiler Onun çocukluk, gençlik devrelerini çok iyi bilir ve yakından tanırlardı. Hayatında hiç yalan söylemediğine, kimseyi aldatmadığına, putlara tapmadığına, çok nezîh bir hayat sürdüğüne hepsi şâhit olmuşlardı. İkincisi, Tevrat ve İncil'de son peygamberle ilgili belgeler çok açıktır ve kesinlik arzederler. Peygamberin sıfatlarından ana hatlarıyla söz edilir. O halde din adamları, öz çocuklarını tanıdıkları gibi, Hz. Muhammed'i (A.S.) de tanırlar. Nitekim hayli değişikliklere uğramasına rağmen mevcut Tevrat ve İncil'de SON NEBÎ ile ilgili belgeleri Bakara, Al-i Imrân, Nisâ ve Mâide sûrelerinde ilgili âyetlerin tefsirinde münasebet düştükçe naklettik; burada tekrar etmek istemiyoruz.

İşte Kur'ân o günkü Kitap Ehlini uyardığı gibi, bugünkülerini de uyarıyor: «Kur'ân'ı dikkatle inceleyin, Tevrat ve İncil ile karşılaştırın ve Hz. Muhammed (A.S.)ın hayatını Tevrat ve İncil'deki belgelerle biraraya getirerek insaf ile düşünüp karar verin..» demek istiyor.

Çünkü Allah'a karşı yalan uydurup, Onun âyetlerini yalanlıyanlardan daha zâlim ve haksız kim olabilir? Kur'ân özellikle Kitap Ehli'nden olan din

adamlarını bu âyetle hakka dâvet ediyor. Bize düşen açık bir teblîğdir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medîne'ye hicret edince Yahudî din âlimlerinden Abdullah b. Selâm İslâm'a girdi. Hz. Ömer ona, yukarıdaki 20. âyeti hatırlatıp sordu : «Peygamber Efendimizi tanır mıydın?» Hz. Abdullah şu cevabı verdi : «Vallahi ya Ömer! Peygamber (A.S.) Efendimize gözüm iliştiği ilk anda, öz oğlumu tanıdığım gibi onu tanıdım ve imân ettim..»

KENDİLERİNE YAZIK EDENLER

(ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ) **«Kendilerine yazık edenler (var ya), onlardır ki inanmazlar.»**

Sahih rivâyetlerden anlıyoruz ki, yeryüzüne ayak basan her insanın biri cennette, diğeri cehennemde olmak üzere iki ayrı makamı vardır ve ebediyetin bu birbirine zıt iki eyleşme yeri, sözü edilen hususa cevap verecek genişlikte yaratılmıştır. Cehennemdeki yerini alanlar, kendilerine yazık edenlerdir. Çünkü dünya uğrağında ilâhî belgelere gözlerini ve kulaklarını tıkamışlardır. Onların çoğu için bir kurtuluş da yoktur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, büyük dâvâ adamlarının kendi haklı inançları doğrultusunda verdikleri mücadelede -vicdanları her bakımdan haklı olduklarını fısıldıyor, kalbleri bu sesle huzur buluyorsa- başka şâhit aramalarına pek gerek olmadığı bildirildi; çünkü vicdanı harekete geçiren, kalblere bu hususta ilhâm veren Yüce Kudret şâhit olarak yeterlidir. Hele bu dâvâ adamı Son Nebî Muhammed (A.S.) olursa..

Sonra Tevrat ve İncil'de Son Nebî'nin vasıflarının ana hatlarıyla belirtildiği, bu nedenle Kitap Ehli'nden olan din âlimlerinin Onu, kendi öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanıdıkları açıklandı.. İnat ve inkârın zulüm olduğu belirtilerek gereken uyarıda bulunuldu. Kıyâmet günü bütün bu gerçeklerin bir bir ortaya çıkarılıp sergileneceği söz konusu edilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcıların bir başka davranışı anlatılıyor, sırf kusur bulmak, çamur atmak için Peygamberi gelip dinledikleri açıklanıyor; kendileri ruhen Peygamberden uzak kaldıkları gibi başkalarının da Ona uymasına, yaklaşmasına engel oldukları çok dokunaklı bir anlatımla haber veriliyor.

——oOo——

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَۚ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً
اَنْ يَفْقَهُوهُ وَف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَقْراًۜ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَاۜ حَتّٰٓى
اِذَا جَٓاؤُ۫كَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاط۪يرُ
الْاَوَّل۪ينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُۚ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا
اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

MEÂLİ:

25— Onlardan bir kısmı da sana kulak verip dinlerler, (inandıkları için dinlemezler, kusur bulmak için kulak kabartırlar.) Biz anlamamaları için kalblerinin üzerine kat kat örtü gerdik; kulaklarına da bir ağırlık koyduk; artık onlar her belge ve mu'cizeyi de görseler yine inanmazlar. O kadar ki, sana geldiklerinde seninle tartışıp çekişirler; küfredenler, «bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir» derler..

26— Onlar ,ondan (Kur'ân ve Peygamber'den) alıkoymak için engel olurlar ve kendileri de ondan uzak kalırlar. Farkına varmıyarak ancak kendilerini mahvederler.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî diyor ki :

— Mekke ileri gelenlerinden Ebû Süfyan, Ebû Cehl, Velîd b. Muğîre, Nadr b. Hars, Şeybe, Umeyye, Ubey b. Halef ve Hars b. Âmir biraraya gelip okunan Kur'ân'ı dinlemek üzere gizlice Peygamber (A.S.) Efendimize yaklaşıp kulak vermeğe başlamışlardı. Sonra da arkadaşları Nadr'a, «bundan ne anlıyorsun?» diye sorduklarında, «doğrusu ne dediğini anlıyamadım. Sadece dilini oynatıp benim size ötedenberi anlattığım gibi eski masalları anlatıp duruyor» diye cevap vermişti. Ebû Süfyan ise, «hayır, ben onun söylediklerinin bir kısmının hak olduğunu görüyorum» diye söze karışınca,

Ebû Cehl, «hayır, olamaz, onun hiçbir sözü hak değildir; sakın haktır, demeyin!.» diye çıkışmıştı.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Ebû Tâlib hem müşrikleri Peygamberimize eziyette bulunmaktan men'eder, hem kendisi inanmayıp uzak dururdu. Bunun üzerine 26. âyet inmiştir. (2)

EBÛ TÂLİB'İN DUYGU VE DÜŞÜNCELERİ

Bize kadar gelen sahih rivâyetlere göre, Peygamber (A.S.) Efendimize çok yardımcı olan Ebû Tâlib, Kureyş müşrikleri tarafından kınanırım ve ayıplanırım endişesiyle imân etmemiş, ama son dinin en hayırlı din olduğunu şu mısralarıyla dile getirmiştir :

«Vallahi dokunamaz sana onların eli,
Ben ölüp etmedikçe toprağı baş yastığı.

Açıktan Hakk'ı söyle, yok onun bir eksiği,
Müjdeler olsun sana gözünün aydınlığı!.

Yaptın dâveti bana, öğütçü oldun sahi,
Eminlik lâkabiyle söyledin hep doğruyu!.

Sergiledin bir DİN ki, herkes onu bilmeli,
Yeryüzü dinlerinin içinde en hayırlı..

Kınama ve yerilme korkusu olmasaydı,
Kolaylıkla bu dine görürdün girdiğimi!.» (3)

Özetliyerek çevirisini sunduğum bu mısralar, Ebû Tâlib'in Peygamber (A.S.) Efendimizi ne kadar sevip koruduğunu, İslâm'a nasıl hayranlık duyduğunu yansıtmaktadır.

KALBLER ÜZERİNDE KILIF

Küfürde inat, inkârda ısrar, insan kalbini körleştiren en kesif bir per-

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali - Kurtubi - Mefatihü'l-gayb/Fahruddin Râzi.
(2) Lübab - İbn Kesîr - Kurtubî.
(3) Tefsir-i Kurtubî : 6/406.

dedir. Aynı zamanda kulakları da sağır yapan bir ağırlıktır. Bu durumda olan kimsenin, Allah'ın hidâyet kapıları açılmazsa, imân etmesi çok zor, hattâ bazan imkânsızdır. Fussilet sûresinde de belirtildiği gibi, kalbleri inkâr kılıfında duyma, işitme yeteneklerini kaybettiğinden Hakk'ın çağrısına hep şu karşılığı vermişlerdir: **«Bizi çağırdığınız şeye karşı kalblerimiz kılıflıdır (üzerinde kat kat perde vardır), kulaklarımızda da ağırlık vardır.» (1)**

Kur'ân'da onların bu iç körlüğü ve sağırlığı hatırlatılıyor. Evet Allah dilerse kalbleri kılıf içine sokar ve kulakları ağırlaştırır. Ama İlâhî Sünneti gereği böyle yapmaz, ilmiyle her şeyi önceden tesbit ettiğine bakılırsa, Ebû Cehl ve yandaşlarının kalbleri hakk'ı kabul etmiyecek, kulakları hakk'ın sesini duymayacak kadar körleşip sağırlaştığı ve girdikleri yoldan dönmiyecekleri bilindiği için, İlâhî Sünnetin değişmiyeceği, yani o Sünnete ters düşenlerin dönüş yapmadıkları takdirde kendilerini mahvedecekleri hatırlatılıyor ve Sünnet gereği olan bu sonuç Allah'a nisbet edilerek şöyle buyuruluyor:

«Biz, anlamamaları için onların kalblerinin üzerine kat kat örtü gerdik, kulaklarına da ağırlık koyduk; artık onlar bütün belge ve mu'cizeleri de görseler yine inanmazlar..»

Böylece ilgili âyetle işlerin sonunu bilen Allah tarafından müşriklerden bir kısmının küfür üzere kalacakları haber veriliyor.

YORUMLAR - RİVAYETLER

(أَكِنَّة) EKİNNE: Kinan'ın çoğuludur. Esinne, sinan'ın çoğulu olduğu gibi. Bir şeyi örtüp gizlemek, kılıf içinde tutmak anlamına gelir.

(وَقْرًا) VAKR: Ağırlık, sağırlık mânasına gelir.

(أَسَاطِير) ESÂTÎR: Estare'nin çoğuludur. Affeş'e göre, Usture'nin çoğuludur. İstare'nin çoğulu olduğunu söyliyenler de var. Bu tabir daha çok, bugünkü ilim diliyle **MİTOLOJİ** ile ilgilidir. Eskiden söylenen, yazılan masallar ve efsaneler demektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, inkârcı müşriklerin psikolojik durumlarına dikkatler çekildi; kin ve haset sonucu kalblerinin Hakk'ı kabul edemez bir

(1) Fussilet Sûresi: 5

çıkmaza düştüğü, gözlerinin göremez, kulaklarının işitemez olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Hakk'tan bu derece uzaklaşanların kıyâmet günü nasıl hezimete uğrayacakları, ister istemez nasıl bir pişmanlık içinde kıvranacakları tasvîr edilerek çok duyarlı bir anlatımla haber veriliyor. Sonra da dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibâret olduğuna dikkatler çekilerek sağlıklı düşünmeye dâvet ediliyor.

——oOo——

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾
بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا
عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا
وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْ قَالَ
اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ
اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُورِهِمْ اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَٓا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ اَفَلَا
تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

MEÂLİ:

27— Onları ateş üzerinde durdurulacakları zaman bir görsen, «Ah keşke biz geri çevrilsek de Rabbimizin âyetlerini bir daha yalanlamasak ve mü'minlerden olsak» derler.

28— Hayır, daha önce gizleyegeldikleri şeyler onlara açıkça göründü. Eğer (dünyaya) geri çevrilselerdi, yine de men'edildikleri şeylere döneceklerdi; doğrusu onlar yalancıdırlar.

29— Dediler ki : Hayat, sırf dünya hayatımızdır, başka bir hayat yoktur ve biz bir daha diriltilip kaldırılacak da değiliz.

30— Onları, Rabbine karşı çıkarılıp (hesap alanında) durdurulacakları zaman bir görsen, «şu (gördüğünüz dirilme) hak değil mi?» diyecek. «Evet Rabbimize and olsun ki haktır», diyecekler. «O halde inkâr ettiğinize karşılık azâbı tadın» buyuracak..

31— Allah'a kavuşmayı yalanlıyanlar gerçekten ziyanda kaldılar; tâki kıyâmetin kopuşu ansızın kendilerine gelince, günah ve veballerinin ağırlıklarını sırtlarına yüklendikleri halde, dünyadaki noksanlık ve kusurlarımızdan dolayı ah, yazıklar olsun bize!» diyecekler, ne kötüdür o yüklendikleri şey!

32— Dünya hayatı bir oyuncak ve eğlenceden başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için elbette daha hayırlıdır; artık akletmiyecek misiniz?

ÂHİRET'LE İLGİLİ UYARICI BİRKAÇ SAFHA

Peygambere uymayanların, ondan uzak kalanların kendilerine nasıl yazık ettikleri belirtildikten sonra, konunun önemi dikkate alınarak açıklanmasına geçildi. İnkâr ve inatları üzerinde son nefeslerini verenlerin, ateş üzerindeki SIRAT = Köprü üzerinde durdurulacakları ve bu gerçek karşısında sarsılıp büyük bir şaşkınlık içinde dünyaya döndürülmelerini temenni edecekleri haber veriliyor.

Çünkü Allah'ın sonsuz ilim ve kudretine göre, geçmiş ve gelecek diye bir zaman kavramı söz konusu değildir. Olacak şeyler önceden tesbit edilip bilinmiş ve misalleri bir film şeridi gibi hazırlanmıştır. Bu sebeple kıyâmet günü sergilenecek olaylar, ameller ve düşünceler tablosu aynen açıklanıyor.

Cenâb-ı Hak, onların bu temennilerinin bir şaşkınlık eseri olduğunu,

dünyaya çevrilmiş olsalar yine men'edildikleri inkâr ve tuğyana dönecek-lerini haber veriyor. Yıkanmış bir beyne, şartlanmış bir kafaya, katılaşmış bir kalbe, silinmiş bir vicdana, küflenmiş bir ruha sahip olan kişilerin dün-yada da uzun yıllar tutuklu kaldıktan sonra yine eski yollarına dönüp amel-lerinin özentişini çektikleri her gün görülen ve duyulan olaylardandır. Öm-rünün üçte ikisini zindanda geçirenlerin bile ıslah-ı nefs ettikleri pek az görülmüştür. Hele ideolojik bir saplantısı olur da o potada şekillenirse... İnsan karakteri işte bu!. Ancak Allah'ın kendilerine hidâyet lütfettiği kişi-ler müstesnâ.

İlgili âyetle, dünyada Hakk'ın dâvetine kulak vermeyenlerin kıyâmet günü gizleyegeldikleri inkâr ve düşüncelerinin olduğu gibi ortaya dö-küleceği haber veriliyor ve böylece, dönüş yapmalarına bir defa daha çağ-rıda bulunuluyor, ayrıca mü'minlerin nasıl bir saadet düzeyinde bulunduk-larına işâret ediliyor.

MADDECİLER KIYÂMETE DE İNANMAZLAR

(وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ) **«Dediler ki: Hayat sırf dünya hayatımızdır, başka bir hayat yoktur ve biz bir daha diriltilip kaldırılacak da değiliz.»**

Maddecilerin kıyâmete, tekrar dirilip kalkmaya da inanmadıkları mu-hakkak. Çünkü onlara göre, ölü bir bünyenin elemanları değişerek meselâ gübre olmakta, toprağı verimli kılmakta ve başka başka canlıları meyda-na getirmektedir. Bu bir bakıma doğruysa da maddeyi kabul edip ruhu red-detmektir. Ampulü kabul edip elektriği inkâr etmek gibi. Evet, onlara göre, herhangi bir canlıdaki hayatın devamı bile ancak ölü hücrelerin yerine can-lı hücrelerin geçmesiyle mümkün olabilmektedir. Şu halde yine onlara gö-re, hayatla ölüm durmadan birbirine dönüşmektedir.

Böylece maddeciler bu konuyu veya iddialarını, kendilerine göre şu temel kaideye dayıyorlar: «Her şey daima kendi zıddına dönüşür.» Aslın-da bu hiçbir zaman temel bir kural sayılamaz. Çünkü zıddına dönüşmeyen çok şeyler var.

Tabii insanı yalnız et, kan, kemik ve sinirden ibaret sayıp sadece mad-desel bir varlık olduğunu kabul etmek, bu sonuca ister istemez götürür. Maddecilerin yanıldığı noktalardan biri de işte budur.. Kur'ân onların iddia ve inkârlarını şu âyetle özetliyor: **«Hayat, sırf dünya hayatımızdır.»** Ondan sonra gübreleşme ve zıdda dönüşme başlar.

Ne garip iddia! Şuursuz maddenin bu kadar şuurlu ve mükemmel bir varlığı (canlı) meydana getirmesi mümkün müdür?

Bu garip iddianın dayanağı, materyalizmdir; onun da temeli, varlığı yani maddeyi düşüncenin yaratıcısı olarak kabul etmesidir. Görülüyor ki, maddeyi esas kabul eden bu görüş, düşünceyi diğer bir deyimle insandaki bütün yetenekleri maddenin eseri sayıyor ve maddeyi tek yaratıcı olarak sunuyor ve savunuyor. Onlara, kendisinde sözü edilen yetenekleri taşımıyan madde nasıl olur da bunca yetenekleri meydana getirebiliyor, ya da yaratabiliyor? diye sorulunca, kaçamaklı cevap verip geçiştirmeye çalışırlar ve şöyle derler : «Genel anlamdaki varlık, mevcut değildir. Mevcut olan özel vasıflara sahip özel varlıklardır. Düşünce için de durum budur.» Ve sonra çapraşık bir ifadeyle şunu eklerler : «Dolayısıyla genel olarak varlık'ın soyut bir şey, özel olarak varlık'ın somut birşey olduğunu söyleriz.»

KIYÂMETİN ANSIZIN KOPACAĞI

(حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً) **»Tâ ki kıyametin kopuşu ansızın kendilerine gelince......»**

Kur'ân, haktan ve gerçeklerden bu kadar uzaklaşıp inkâr çukurunda bir ömür tüketenleri uyararak bir gün, kâinatı örneksiz ve benzersiz bir plâna göre yaratıp insanın hizmetine veren ve insanı da kendi kudret ve varlığının müstesnâ belgesi olarak yaratan Allah'ın hesap soracağını hatırlatıyor. Mevcut düzeni en ince hesaplarla var kılan kudretin bir gün ayrı bir düzen meydana getirmek için onu bozup değiştireceğini, yani ansızın kıyâmetin kopacağını haber veriyor.

Çünkü ilâhî emirden olan RUH, bedene girip onun şeklini aldıktan sonra beden bir bakıma onun kullandığı elbise anlamına geliyor. Bu elbise, her şey eskiyip değiştiği gibi, bir gün eskiyecek ve eskiyen elbiseler atıldığı gibi, o da atılacak, yani toprağa verilecek, bu defa ikinci kurulacak düzenin şartlarına uygun ikinci bir elbise hazırlanacaktır. Materyalistler ruhu inkâr edip ikinci elbisenin anlam ve niteliğini kavrayamadıkları için atılan beden elbisesinin zıddına dönüşeceğiyle yetinip ilerisini düşünememişlerdir. Toprağa atılan buğday danesi zıddına değil, benzerine dönüştüğü gibi, beden de bir süre sonra daha mükemmel bir benzerine dönüşecek ve ikinci hayat başlayacaktır.

Ruha, ampul hizmeti gören bedenin kendisinde ne akıl, ne zekâ, ne hafıza, ne düşünce, ne de idrâk gibi üstün yetenekler vardır. Bütün bun-

lar ruha aittir. Beden bütün organlarıyla bu yeteneklerin ortaya çıkmasına bir vasıtadan ibârettir. Tıpkı elektrik akımıyla çeşitli elektronik cihazlar arasındaki ilgi ve bağ gibi. Akımı kestiğimizde ne ışık kalır, ne de ses ve renk.

O halde kıyâmetin kopması ve yeniden dirilme, ruh denilen güç ve kudret için yeni bir bedenin hazırlanıp verilmesi, demektir. O gün gerçekleşince inkârcılar şaşkına dönecek, inanmadıkları o muhteşem günün dehşeti içinde kendilerini bulacaklar. İşin sonunun nereye vardığını anlamakta gecikmiyecekler, ama neden sonra. «Ah, yazıklar olsun bize!» diyecekler. Çünkü sınav günü çok geride kalmış, sonuçların okunmasına başlanmıştır.

DÜNYA HAYATI BİR OYUNCAK VE EĞLENCEDEN İBARETTİR

(وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ) «Dünya hayatı bir oyuncak ve eğlenceden başka bir şey değildir.»

Bu, daha çok çocukların sabah olunca sokaklara, boş arsalara koşuşup çelik-çomak oynaması, taştan çamurdan bir takım kümes ve benzeri şeyler yapması ve bütün gün her şeyi unutup zevk aldıkları oyun ve eğlenceleriyle haşır-neşir olmasına benzer. Akşam olup ortalık kararınca, evlerini hatırlıyarak dönmeye başlarlar ve çoğu akşama kadar yaptıklarının bir şey ifade etmediğini anlarlar, gerekirse ayaklarını dokundurup yaptıklarını yerlebir edip öylece ayrılırlar.

Önünü gören, dünü anlayan, yarını kavrayan, dünyaya geliş hikmetini bilen mü'minlere göre, dünya hayatı da bir bakıma böyledir. Aradaki fark, bu hayatın ikinci hayata hazırlık devresi olduğudur. İkinci hayat başlayınca, inkârcılar, maddeciler dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu ancak anlayabilecekler. Bütün bu hususları Kur'ân yüksek anlatım ölçüleri içinde kalblere enjekte etmekte ve inkârcıları hakka çağırmaktadır. Ne var ki onlarda gören bir göz, anlayabilen bir kalb, işitebilen bir kulak kalmamış, hepsi de küfür ve maddenin tokmağıyla dumura uğramıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle inkârcıların inat ve tuğyanlarına uygun bir cezâ göreceklerine temas edilerek ateş üzerinde durdurulacakları zaman nasıl bir pişmanlık duyacakları haber verildi. Maddeyi esas kabul edip âhi-

reti inkâr ettiklerine karşılık, önce ebedî hayatın nasıl bir saadet olduğu kendilerine gösterileceği ve sonra hak ettikleri cezâya itilecekleri bildirildi.

Aşağıdaki âyetlerle, beyni yıkanmış maddecilerin Hakka karşı sistemli biçimde başkaldırmalarının her devirde görülegelen aşırılıklardan biri olduğu hatırlatılıyor. Bunun, hakla bâtıl mücadelesinin bitip tükenmiyen dramı olduğuna işâret ediliyor. Hakk'ın hak olarak bilinip tanınması, kafa ve gönüllerde yer etmesi için herhalde karşıt fikirle mücadele düzeyinde bulunması gerektiğine parmak basılıyor. Mü'minler bu mücadelede sabredip sistemli şekilde dâvalarını hem savunur, hem kalblere ışık tutma gayreti içinde olurlarsa, Allah'ın yardımına erişecekleri müjdeleniyor.

——oOo——

قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذٖى يَقُولُونَ فَاِنَّهُمْ
لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِمٖينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ
كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُوذُوا حَتّٰى
اَتٰيهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ نَبَاِ۬ى
الْمُرْسَلٖينَ ﴿٣٤﴾ وَاِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ
اَنْ تَبْتَغِىَ نَفَقًا فِى الْاَرْضِ اَوْ سُلَّمًا فِى السَّمَٓاءِ فَتَاْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍ
وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلٖينَ ﴿٣٥﴾
اِنَّمَا يَسْتَجٖيبُ الَّذٖينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ اِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

MEÂLİ:

33— Onların söylediklerinin seni üzdüğünü çok iyi biliyoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

34— And olsun ki, senden önce gönderilen nice peygamberler de yalanlanmıştır, ama onlar bizim yardımımız kendilerine gelinceye kadar yalanlandıkları şeylere ve kendilerine yapılan eziyetlere katlanıp sabrettiler. Allah'ın (va'dettiği) sözlerini değiştirecek (hiçbir kuvvet) yoktur. Hem and olsun ki, sana o peygamberlerin haberinden bazı bölümler de geldi.

35— Ama eğer onların yüzçevirdikleri sana ağır geliyorsa; hemen onlara daha başka bir âyet (benzeri olmayan bir mu'cize) getirmen için yerin derinliklerine bir tünel veya göğe (yükselmeğe) bir merdiven aramaya koyul, güç getirebilirsen (durma, gerçekleştir). Eğer Allah dileseydi onları doğru yol üzerinde toplayıp biraraya getirirdi. Sakın sen bilgisizlerden olma!.

36— (Hakk'a çağrıya) olumlu cevap verenler, ancak (seni gönülden) dinleyip kulak verenlerdir. Ölüleri ise ancak Allah diriltir; sonra da hepsi O'na döndürülürler.

İNİŞ SEBEBİ

Müfessir Süddî'ye göre, el-Ahmes ile Ebû Cehl karşılaştılar. el-Ahmes ona dedi ki :

— Ya Eba'l-Hakem! Şu anda burada ikimizden başkası bulunmuyor. Muhammed hakkında ne dersin, O doğru sözlü müdür, yoksa yalancı mıdır?

Ebû Cehl şu cevabı verdi :

— And olsun ki, Muhammed doğrudur ve doğru sözlüdür. O, hayatında hiç yalan söylemedi, diyebilirim. Ne var ki, KUSAY Oğulları (Peygamberin soyu ve hanedanı) sancağı, gelen hacılara su dağıtmayı, Kâbe'nin hâcipliğini, toplanan şûrâyı, ve peygamberliği kendi ellerinde toplayıp tutarlarsa geriye ne kalır? Biz Kureyşliler Ona uydu olmaktan başka bir yol bulamayız. Muhammed'e karşı çıkmamın ve Onu yalanlamamın sebebi işte budur!.

Bu nedenle yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Ebû Cehl bir gün Peygambere, «Seni ne suçluyor, ne de yalanlıyoruz; ancak getirdiğin şeyi kabul etmiyoruz.» demişti. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir. (2)

Başka bir rivâyet :

Hars b. Âmir, Kureyşlilerden birkaç adamla birlikte Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelip dediler ki : «Senden önceki peygamberler nasıl kendi kavmlerine birtakım mu'cizeler göstermişlerse, sen de bize (bizim arzu ettiğimiz) bir mu'cizeyi göster, o takdirde sana imân ederiz.»

Bu sebeple yukarıdaki âyetler inmiştir. (3)

İLGİLİ HADÎSLER

«En şiddetli belâ peygamberleredir. Sonra da derece derece değişir. Kişi dinine bağlı bulunduğu oranda belâ ile karşılaşır. Dinine sıkı sıkıya bağlanmışsa, belâsı şiddetli olur; dininde gevşek ise, ona göre belâya (çetin sınava) uğrar. Böylece belâ (çetin sınav) kuldan hiç ayrılmaz, O, yeryüzünde hatâsız (günahsız) gezinceye kadar onu terketmez.» (4)

PEYGAMBERİ YALANLAMIYORLARDI

(فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) «Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.»

Âyetin iniş sebeplerinden de anlaşıldığı gibi, Mekke ileri gelenleri Peygamber (A.S.) Efendimize, yalancı, diyemiyorlardı. Ancak kişisel çıkarlarına, biraz da onurlarına ve başolma sevdalarına dokunduğu için getirdiği, ortaya koyduğu dini hayal ürünü sayıyor, Muhammed'in (A.S.) ister istemez böyle bir hayale kapıldığını iddia ediyorlardı. Bazan bu iddiaları büsbütün ölçüsünü kaçırıp iyice saçmalıyorlar; Peygambere, sihirbaz, eskilerin masallarını anlatan hikâyeci, şâir ve benzeri şeyleri yakıştırmaya çalışıyorlardı.

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübab - Kurtubî - İbn Kesîr - İbn Cerîr.
(2) Lübab - Tirmizî : Hz. Ali (R.A.)den. İbn Kesîr - Esbab-ı Nüzûl.
(3) Lübab.
(4) Buharî/merzâ : 3 - Tirmizî/zühd: 57 - İbn Mâce/fiten : 23 Ahmed : 1/172, 174, 180, 185 - 6/369 - Dâremî/rikak: 67

Ama her şeyden önce, onların bu tuğyan ve hakka karşı başkaldırmalarında haset ve baş olma arzusunun payı çok büyüktür.

Peygamberimiz (A.S.) için «Yalan söylüyor» diyemiyorlardı, çünkü Mekke ve çevresi Muhammed'in (A.S.) doğru bir insan olduğunu biliyor ve hiç tereddüt göstermeden kabul ediyorlardı. el-Emîn = Güvenilir adam denilmesi de bundandır.

Kâbe'nin hâcipliğini yapmak, gelen hacılara su dağıtmak, toplanan şûrâya başkanlık etmek onlar için başlıbaşına bir şerefti. Bir de peygamberlik payesini buna eklersek, karşı gruba bir paye kalmıyordu. Çünkü Hz. Muhammed'i (A.S.) hak peygamber kabul ettikleri takdirde ister istemez bütün bu şeref ve payeler Ona ve hanedanına geçecekti.

İşte Kureyş ileri gelenlerinin asıl endişesi bu idi.

Aşk insanı nasıl kör ederse, kin ve haset de insanı öylece kör ve sağır yapar. Gerçek bu olunca, kin ve haset ateşinin önünde ne kadar ahlâk, fazîlet ve hakseverlik varsa hepsi çiğnenip yakılır.

Başta Ebû Cehl olmak üzere Mekke müşriklerinin son dine ve son nebiye karşı tutumları bu idi. Kur'ân onların psikolojik yapılarını bu doğrultuda tasvir etmektedir. Çünkü her derdin bir devâsı vardır. Ama haset, makam hırsı, şan ve şeref ihtirasının devâsı yoktur. Ancak haset edilen, kin beslenen adamın yükseldiği makam ve mertebeden basaşağı düşmesi veya ölmesi bu derdin ilâcı olabilir.

İNSAN YÜKSELDİKÇE DÜŞMANI ÇOĞALIR

(وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ) **«And olsun ki, senden önce gönderilen peygamberler de yalanlanmıştır.»**

Kur'ân ilgili âyetle, Peygamber (A.S.) Efendimizi teselli ederken, daha önce gelip geçen her peygamberin bu tür yalanlama, tehdît, eziyet ve kara sürme, çamur atma gibi saldırılara mâruz kaldığını hatırlatıyor. Bunun böyle olmasında başlıca üç sebep vardır :

1. Büyük dâvaların, yüce amaçların ancak büyük himmetlerle, çetin mücadelelerle, üstün fedakârlık ve ferağat-i nefs ile gerçekleşebileceğinde şüphe yoktur.

2. İnsanlar yükseldikçe düşmanları da o nisbette çoğalır. Peygamber en büyük insan ve yüce makam sahibi olduğuna göre, ona düşmanlık edenlerin de o nisbette azgın, inatçı, hilekâr, kinci ve hasetçi olması normaldir.

3. Kişisel çıkarların ön plâna alındığı bir ülke veya toplumda fazîletin ortam bulması çok zor, hattâ bazan imkânsızdır. O gibi toplumlarda rezîlet önde gider.

Günümüzde de post kavgasına tutuşanların bitip tükenmiyen tartışma ve sürtüşmeleri -hiçbir fazîlet kıstası tanımaksızın- gemi azıya alıp gitmektedir. Kişisel çıkarların ön plânda tutulduğu her ülkede durum bundan farksızdır. Ama neticesi çok tehlikeli ve üzücüdür. Frenlenmediği takdirde ülkeye pek pahalıya mal olur.

ALLAH VA'DİNDEN DÖNMEZ

(وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ) «Allah'ın (va'dettiği) sözlerini değiştirecek (hiçbir kuvvet) yoktur.»

Haktan yana olup, sebepler zincirine tutunarak insanlığın saadeti için Allah isminin daha yüce olması amacıyla bâtıl ve küfürle mücadele edenlere, Allah'ın yardım edeceği va'dedilmiştir. Bu Onun sünneti gereğidir. Allah verdiği sözünden aslâ dönmez. Kendisiyle kulları arasındaki imkân sınırı, değişmiyen sünnetidir. Bu sınıra gelebilen mü'minlere mutlaka yardım ve rahmet kapıları açılır. Gelemiyenlerin şikâyetçi olmalarına gerek yoktur; kendilerini kınamaları daha uygun olur. Çünkü Allah'ın kanunları değişmez. O kanunlara uyanlar mutlu, uymayanlar mutsuz olurlar.

O halde mü'minler dış görünüşüyle ne kadar hizmet verirlerse versinler, eğer nefsleri önde gidiyorsa veya belirtilen sınıra kendilerini sistemli biçimde getirememişlerse, o takdirde Allah'ın yardımına mazhar olmaları düşünülemez.

Özetliyecek olursak, Sünnetullah gereği, Allah'ın yardımı şartlıdır. Mü'minlerin tutumu, hizmeti ve mücadelesi şartlarla uyum halinde ise, yardıma erişirler; değilse erişemezler. Kur'ân bunu bir cümle ile özetlerken şöyle diyor : **«Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Onun dinine, peygamberine ve O'nun yolunda olanlara) yardım ederseniz, o da size yardım eder de ayaklarınızı sâbit kılıp kaydırmaz.» (1)**

BEYNİ YIKANMIŞ İNKÂRCILARA MU'CİZE GÖSTERMEK

Mekke ileri gelenlerinin çoğu, belirttiğimiz gibi, Muhammed'e (A.S.) inanıp uyacak olursak şeref ve itibarımız düşer, artık baş değil uydu olu-

(1) Muhammed sûresi : 7

ruz, ister istemez Onun emirleri altına gireriz, diye düşünüyorlar ve bu duruma düşmemek için de şiddetli muhalefet gösteriyorlar, düşmanlıkta çok ileri gidiyorlardı. Ama hepsi de Muhammed (A.S.)ın yalan söylemediğini çok iyi biliyor, ancak peygamberlik iddiasında yanıldığına, bazı hayallere kapıldığına hükmediyorlardı. Hedef; makam, şeref, söz sahibi olmak gibi geçici ve ârızî sıfatlar olunca, ara yerde hak ve fazîlet çiğnenir, ölçü ve ahlâk diye bir şey kalmaz; bu açıdan bakınca Mekkelilerin o günkü tutumları daha iyi anlaşılır.

Her şeye rağmen inananların her geçen gün artması onları çileden çıkarıyor, Muhammed (A.S.) sevgisini gönüllerden silmek için hileli yollara başvuruyor, akla gelmedik âyetler, mu'cizeler istiyorlardı. Halbuki Hz. Peygamberin (A.S.) kendisi, inen vahiy ve okunan Kur'ân başlıbaşına birer büyük mu'cize idi. Okur-yazar olmayan bir kimsenin, çok koyu cehaletin hüküm sürdüğü bir ülkede ortaya çıkıp en büyük edipleri susturacak, dünyanın hareket halinde olduğunu, ay ve güneşin birer hesap dahilinde hareket ettiklerini söyleyerek ilim adamlarını derin uykudan uyandıracak, şahıs, âile ve amme hukukunu bütün ayrıntılarıyla koyacak, çok mükemmel âyetler, sûreler yazdırıp okuyanları hayran bırakacak.. Bu, mümkün mü? Tarihte, bunun bir benzeri var mıdır? Gerçek bu olunca, Hz. Muhammed (A.S.)ın kendisi büyük bir mu'cize ve ilâhî âyet değil de nedir? Kin ve ihtiraslarından bu mu'cizeyi göremiyenlere başka mu'cize göstermenin ne yararı olabilirdi?

Bugün de Peygamber ve Kur'ân mu'cizeleri bütün tazeliğiyle daha belirgin bir halde ortada durmuyor mu? Onbeş asır geçtiği, ilim ve teknikte akıllara durgunluk veren başarılar sağlandığı halde Kur'ân'ın tıp, astronomi, biyoloji, zooloji, anatomi ve benzeri konularda getirmiş olduğu ana fikirlerin yanlış olduğunu ortaya koyan bir belge var mıdır? Her geçen gün gelişen ilim Kur'ân'ı tasdik etmiyor mu? Bu büyük mu'cizeyi göremiyen inkârcılara, materyalistlere, komünistlere başka mu'cize göstermenin bir yararı olur mu? Olmaz; çünkü beyinler iyice yıkanmış, kalblerden kutsal hava alınmış, ruhlar katledilmiş, vicdanlar silik hale getirilmiştir. Onlar için hareket noktası ya düşünce, ya da maddedir. O halde yerin derinliklerine inmek veya göğe yükselmek için bir merdiven koymak, meseleye çözüm getirmiyecektir. Günümüzün insanı bu iki hususu biraz gerçekleştirmiştir; ama çoğu hâlâ Allah'ın kudretini tanımamakta, O'na şükretmemektedir.

ALLAH DİLESEYDİ ONLARI DOĞRU YOL ÜZERİNDE TOPLARDI

(وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى) **«Eğer Allah dileseydi, onları doğru yol üzerinde toplayıp biraraya getirirdi.»**

Allah dileseydi bütün insanları, hakkı hiç tereddüt etmeden kabul edecek özellikte yaratırdı. O zaman ne inkâr, ne de imân bilinirdi. Kimin ne olduğu ayırt edilmez, yeryüzü melekleşmiş insanların eyleştiği bir dünya olurdu.

İlk hatıra gelen, böyle bir dünya yaratmak mümkün iken neden kavgalı, elemli, fırtınalı, inkârcı, tuğyan edici bir dünya yaratılmıştır, hususudur. Cidden bu, insana çok çekici gelmekte ve âdeta özlemini duymaktayız. Ama iyice düşündüğümüzde, gerçeğin hiç de öyle olmadığını anlar ve Yaratan'ın yüksek hikmeti karşısında secde etmekten başka bir şey düşünemeyiz.

Eğer hayal ettiğimiz biçim ve ölçüde bir dünya yaratılsaydı, hayat ne bu kadar hareketli ve hızlı olur, ne yeryüzü bayındır hale gelir, ne ilmî araştırmalar yapılırdı. Tartışma, sürtüşme, inceleme, savaş, sanayi diye bir canlılık görülmezdi. Bir bakıma hayat durur, atalet hüküm sürerdi.

O zaman melekler varken insanların yaratılmasına gerek kalmazdı. Bir an hikmetin gereği kabul etsek bile, peygambere, kitaba ihtiyaç kalmaz, kıyâmette hesap, adâlet ve şefaatin yeri olmazdı.

Çünkü insanı harekete geçiren, zıtların çatışması, muhaliflerin karşı çıkması, ihtiyaçların ardarda kendini hissettirmesidir. Hareketsiz, ilimsiz, tartışmasız, mücadelesiz bir dünya hayatının hiç bir anlamı yoktur; kısacası, dünyanın yaratılması hikmet dışı kalırdı.

İşte bu hikmetlerle, Allah insanların hepsini doğru yol üzerinde biraraya getirip toplamadı. Her insanı donattığı akıl, zekâ, hafıza, anlayış, idrâk ve irâdesiyle bulunduğu ortamla başbaşa bıraktı. İçinde fırtına koparacak zıt kuvvetleri yerleştirdi. Dış âleminde de zıt kuvvetler meydana getirdi. Böylece insan hayatına canlılık, hareket, hız kazandırdı. İhtiraslar yarışına kapıları açık tuttu. Aşırı gitmelerini önlemek, zulüm ve tuğyanı durdurmak için yardımcı unsurlar gönderdi. Kendisini tanıtmak suretiyle dengeyi sağlamayı murat etti.

Bütün bu hakikatleri kavrayamıyan ölülere Hakk'ın sesini duyurmak, ilâhî âyet ve mu'cizeleri göstermek çok zor, bazan imkânsızdır... İnanmak için her türlü araç-gereç hazır, ama onun çatısını kuracak usta ellere ihtiyaç var. Yani köklü ve ciddi bir eğitime -suya ekmeğe ve havaya olan ihtiyaç kadar- ihtiyaç var..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle inkârcıların son dine karşı tutumları belir-

tildi. Nasıl bir hırçınlık içinde kin beslediklerine işâret edilerek her gelen peygamberin buna benzer pürüzlerle karşılaştıkları hatırlatıldı ve Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir bakıma teselli edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcıların başka bir taktiğe başvurdukları, apayrı bir mu'cize istedikleri, amaçlarının inanmak değil, Peygamberin âciz olduğunu ortaya koyup inananların ona olan bağlılığını sarsmayı plânladıkları hatırlatılıyor. Yeryüzünde debelenen hayvanlarla, havada uçan kuşların da birer ümmet olduklarına dikkatler çekilerek aklını kullanabilen kişiler için bu canlıların her birinin bir mu'cize olduğuna işâret ediliyor. Ne var ki inkârcı ve maddecilerin görecek gözü, işitecek kulağı bulunmadığı, bu yüzden kesif karanlıklar içinde kaldıkları açıklanıyor. Çünkü cehalet, inkâr, inat ve hasedden daha kötü karanlık yoktur.

——oOo——

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ
دَٓابَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طَٓائِرٍ يَط۪يرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّٓا اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ
مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾
وَالَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاِ اللّٰهُ
يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَاْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٣٩﴾

MEÂLİ:

37— Ve ona (Muhammed'e) Rabbinden bir başka âyet (herkesi inandırıcı mu'cize) indirilseydi ya, derler. De ki : Allah'ın bir âyet (mu'cize) indirmeye mutlaka gücü yeter. Ne var ki onların çoğu (bu yüce kudreti ve ilâhî sünneti) bilmezler.

38— Yeryüzünde yürüyüp hareket eden her hayvan, kanatlarıyla uçan

her kuş, sizin gibi birer ümmettirler. Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık ve ihmal de etmedik. Sonunda (hepsi de) Rablerine haşrolunurlar.

39— Âyetlerimizi yalanlıyanlar ise, karanlıklar içinde bir sürü sağırlar ve dilsizlerdir. Allah dilediğini doğru yoldan saptırır; dilediğini de dosdoğru yol üzerinde bulundurur.

İLGİLİ HADÎSLER

«Eğer köpekler de ümmetlerden bir ümmet olmasaydı, öldürülmelerini emrederdim.» (1)

«Allah ilk önce kalem'i yarattı ve ona «yaz!» dedi. Kalem «ne yazayım?» diye sordu. Allah, «Kıyâmete kadar olmuş, olacak her şeyi yaz» diye buyurdu. Kalem'in mürekkebi kurudu, sahifeler dürülüp kaldırıldı.» (2)

«Kıyâmet günü mutlaka hakları asıl sâhiplerine ödiyeceksiniz; hattâ boynuzsuz koyunun hakkı boynuzlu koyundan (kısas yapılarak) alınacaktır.» (3)

«(Mi'rac Gecesi) Cebrâil benimle yükseldi, derken öyle bir düzeye geldim ki, kalemlerin gıcırtı seslerini duydum.» (4)

Bu hadîsin izahı, En'âm Sûresi 17. âyetin tefsîrinde yapılmıştır.

SUSTURUCU VE İNANDIRICI BİR MU'CİZE

(وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ) «Ve O'na (Muhammed'e), Rabbinden bir başka âyet indirilseydi ya, derler.»

İnkârcılar, maddeciler; herkesi susturacak ve her görenin inanmasını sağlıyacak nitelik ve özellikte bir mu'cize istiyorlardı. Oysa, hakiki imân, mu'cizeden ziyâde, anlayış, kavrayış, akl-i selîm, sağduyu, irâde ve idrâk meselesidir. İnsan, akıl ve zekâ denilen mânevî gücünü kâinat kitabına çevirip, ilâhî kudretin yüceliğine delâlet eden satırları, kelimeleri bir bir in-

(1) Ebû Dâvud/edahî : 22 - Tirmizî/sayd : 16, 17 - Nesâî/sayd: 10 - İbn Mâce/sayd: 2 - Dâremî/sayd : 3 - Ahmed: 4/85 - 5/54, 56, 57

(2) Buharî/talâk : 11, hudud : 22 - Ebû Dâvud/hudud : 17 - Tirmizî/hudud: 1 Nesâî/talâk: 21 - İbn Mâce/talâk : 15 - Ahmed: 1/116, 118, 140, 155, 158 - 6/100, 101

(3) Müslim/birr: 60 - Tirmizî/kıyâmet: 2 - Ahmed : 2/235, 301, 323, 372, 411

(4) Buharî/sâlât: 1, enbiyâ: 5 - Müslim/imân: 263 - Ahmed: 5/144

celediğinde Yaratanına daha çok yaklaşmış olur. Varlık âleminde sergilenen eşsiz ve benzersiz âyet ve belgelerin karşısında durup düşündüğünde imânı artar ve olgunlaşır.

İşte kendini,kendi irâde ve aklıyla bu düzeye getirebilen bir mü'minin başka bir mu'cizeye ihtiyacı kalmaz. Çünkü kâinat ve ondan bir parça sayılan insan mu'cizelerle dolup taşmaktadır. İnsan beyninin hafıza merkezinde milyarlarca eşyanın şekli, rengi ve özelliği, sesi ve hareketinin tüm ayrıntılarıyla muhafaza edilmesi, kâfi bir mu'cize değil midir? Kör ve sağır maddenin bu kadar mükemmel bir cihaz yaratması mümkün müdür?

Kendini bu düzeye getirmiyen inkârcılara istedikleri mu'cizeyi getirmenin ne yararı olabilir? İnkâr karanlıklarında irâdesini kaybeden beyni yıkanmışların ne görecek gözleri, ne işitecek kulakları kalmıştır.

Hem onların istediği bir mu'cize indiği takdirde, inansalar bile böyle bir imânın ne değeri olabilir? Çünkü akıl ve irâde, idrâk ve iz'an ürünü değildir. Allah katında en makbul imân, sözü edilen yeteneklerin ürünü olanıdır. İnen mu'cizeye inanmadıkları, yani yine tatmin olmadıkları takdirde, onlara en şiddetli azâbı hazırlar ki, buna dayanmak çok zordur.

Görülüyor ki, onların istediği nitelikte bir mu'cize indirmek ve sonra da inanmadıkları takdirde onları şiddetli bir azâba uğratmak, ilâhî rahmet ve sünnete ters düşmektedir. Bu bakımdan arzuları yerine getirilmemiştir.

HAYVANLAR DA SİZİN GİBİ BİRER ÜMMETTİRLER

(وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طَٓائِرٍ يَط۪يرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّٓا اُمَمٌ) **«Yeryüzünde yürüyüp hareket eden her hayvan, kanatlarıyla uçan her kuş, sizin gibi birer ümmettirler.»**

Allah'ın varlığına, birliğine inanmak için delil, büyük mu'cizelerden sayılan insanın kendi yaratılışıdır. İnkârcılara bu yetmiyorsa, güneş sistemi, dünyanın bu sistem içinde plânlı, hesaplı, ölçülü ve düzenli hareketleri hatırlatılıyor. Bu da yetmiyorsa, yerde hareket halinde olan ve havada uçan hayvanlara dikkat edilmesi, tavsiye ediliyor.

Canlılardan her türün belli bir amaca yönelik yaratıldığı muhakkak. Boşuna ve gereksiz hiçbir şeyin yaratılmadığı da bilimsel araştırmalarla kesinlik kazanmıştır. Her canlı, türünün özelliğine ve kalıtım yoluyla gelen niteliklere göre, kendi hayatını devam ettirmekte, milyonlarca yıl önce ilk yaratılan babalarının yaptığını -hiç şaşırmadan, yanılmadan- Allah'ın sunduğu içgüdüyle sürdürmektedir. Aklı eren veya aklını kullanabilen kişiler için bunlar birer inandırıcı âyetler değil midir? Zoolojiyle uğraşan ilim adamlarının bugüne kadar yaptıkları tesbitler, akıllara durgunluk verecek hikmet ve esrarı beraberinde taşımaktadır.

Ya havada uçan kuşlar? Uçabilmeleri için kemiklerinin iliksiz olması, yağmurlu havalarda ıslanmamaları için vücutlarının ince bir yağ salgılamasıyla tüylerinin kaygan hale gelmesi Allah'ın yüce kudretini yansıtan mu'cizeler değil midir?

Evet, onlar da bizim gibi birer ümmet.. Yaradanı bilmekte, Onun sünnetine uymakta, O'nu tesbih etmekte, içgüdüsüyle ibâdetini yerine getirmekte, birbiriyle anlaşıp üremekte, âile yuvası oluşturmakta, neslini korumakta, rızkını elde etmeğe çalışmakta, büyüyüp ölmektedirler.

Küfür karanlığında, madde ve şehvet çukurunda bir ömür tüketen körler ve dilsizler bütün bu harikaları düşünecek, anlayacak, âlemlerin Rabbini tanıyacak ruha sahip değillerdir. Allah ise, varlık âlemine yerleştirdiği sünnetine uyanları doğru yola eriştirir, uymayanları sapıttırır.

KİTAPTA HİÇBİR ŞEYİ EKSİK BIRAKMADIK

(مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ) **«Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.»**

Burada KİTAP denilince, genel anlamda anlaşılan iki kapak arasındaki kitap hatıra gelmemelidir. Daha çok iki önemli husus üzerinde durmamızı gerektirmektedir : Birincisi «UMMÜ'L-KITAP = LEVH-I MAHFUZ, diğeri Allah kelâmı KUR'ÂN-I KERÎM. Üçüncü bir ihtimalle de, KÂİNAT KİTABI akla gelebilir. Çünkü varlık âleminin kendisi baştan sonuna kadar ilâhî kudret kalemiyle çizilip hazırlanmış, yazılıp düzenlenmiş muhteşem bir kitaptır.

LEVH-İ MAHFUZ = Korunan Yazılı Levha. Kalem-i A'lâ = En Yüce Kalem'in «yaz!» emriyle kıyâmete kadar olmuş olacak her şeyi bu levhaya yazıp sonuca bağlamasıyla gerçekleşmiştir. Böylece mürekkebi kurumuş ve yazılan Levha kaldırılmıştır. (1)

«Allah ilk önce kalemi yarattı ve ona, yaz! dedi. Kalem, ne yazayım? diye sordu. Allah, Kıyâmete kadar olmuş, olacak her şeyi yaz! diye buyurdu......» (2) meâlindeki hadîs ile, **«Bilmezmisin ki Allah mutlaka gökte ve yerde olanları bilir. Şüphesiz ki, bunların hepsi kitap'da (yazılı)dır ve bunlar elbette Allah'a pek kolaydır.»** (3) âyeti ve **«Ömrü uzayanın ömrünün uzaması ve ömrü kısalanın ömrünün kısalması, mutlaka Kitap'ta (yazılı)dır. Şüp-**

(1) En'âm sûresi : 17. âyetin tefsîrinde gerekli açıklama yapılmıştır.
(2) Kaynağı az yukarıda gösterildi.
(3) Hac sûresi : 70

hesiz ki bu da Allah'a göre çok kolaydır.» (1) âyeti, LEVH-İ MAHFUZ denilen Kitab'a işârettir.

Allah'ın ezelî ve ebedî ilmi her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Varlık âleminde olmuş, olacak her şey eksiksiz oraya kaydedilmiştir. Bu, ilâhî ilmin malûmata = bilginin bilinene tabi' olması anlamında yorumlanır. O nedenle herkes yaptığından sorumludur.

Kur'ân-ı Kerîm ise, yeryüzünde yaşıyan insanların dünya ve âhiretlerini mutlu edecek hükümleri, emir ve tavsiyeleri, esas ve prensipleri kendinde toplayan bir Kitap'tır. Bu nedenle onda hiçbir eksiklik bırakılmamıştır. Ne var ki her devirde yeni yeni açıklamalar istiyen, her çağa hitap ettiği için bulunduğu çağa ait kapısının açılmasını fısıldıyan bir kitaptır. Bu kitabın büyük ilim adamlarına, ciddi araştırıcılara, samimi mü'minlere kapısı her zaman açıktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, inkârcıların ölçüsüz mu'cize isteklerine dokunuldu, ilâhî kudrete inanmıyanlar, varlık âlemindeki milyonlarca mu'cizeyi göremediklerine göre, isteklerine uygun indirilecek bir mu'cizeye de inanmıyacakları hatırlatıldı. Sonra yeryüzünde hareket halinde olan hayvanlarla havada uçan kuşlara dikkatler çekildi, her türün ayrı bir ümmet olduğu belirtilirken, ilâhî kuvvet ve kudretin her hayvanın varlığında ışıl ışıl kendini hissettirdiğine işâret edilerek mu'cizelerin her gün yüzlerce misâlinin gözlerimizin önünde dönüp dolaştığı haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, küfredenlerin Allah'ı, âhireti, Peygamber ve Kitab'ı inkâr da etseler, doğuştan içlerinde din ve Allah duygusunun mevcut olduğu açıklanıyor. Bir felâket anında dinsizlerin ve inkârcıların ister istemez Allah'ı hatırlayıp kurtuluş dileğinde bulunacakları, düşündürücü bir delil olarak gösteriliyor. Böylece insan aklını ve mantığını harekete geçirmenin yol ve yöntemi üzerinde duruluyor.

Bütün günah ve isyanlara rağmen refah ve mutluluk insanların üzerine dökülüp geliyorsa, bunun sonunun acı bir felâket olacağı haber veriliyor. Ola ki, inkârcılar tuttukları yanlış yoldan dönerler.



(1) Fâtır sûresi : 11

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ

اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ

اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ

اِلَيْهِ اِنْ شَٓاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا

اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ

يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ

قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِه۪ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتّٰٓى اِذَا

فَرِحُوا بِمَٓا اُو۫تُٓوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٥﴾

MEÂLİ:

40— De ki: (Ey inkârcılar!) bana haber verin; size Allah'ın azâbı gelecek olsa veya kıyâmet saati gelip çatsa Allah'tan başkasını mı çağırır, duâ edersiniz? Doğrulardan iseniz (söyleyin gerçeği)..

41— Herhalde ancak Allah'a duâ edersiniz de dilerse O, (korkup) kendisine duâ ettiğiniz şeyi giderir; siz de O'na ortak koştuğunuz şeyi unutursunuz.

42— And olsun ki, senden önce (gelip geçen) ümmetlere peygamberler gönderdik, (muhalefet ettikleri için) onları -yalvarıp yakarsınlar diye- sıkıntı, darlık ve bunaltıcı şeylerle yakaladık.

43— Onlara darlık ve sıkıntımız geldiği zaman yalvarıp yakarsaydılar ya; ama nerede, kalbleri katılaşmış ve yapageldikleri şeyleri şeytan onlara süsleyip çekici yapmıştır.

44— Ne vakit ki, kendilerine yapılan hatırlatmayı unuttular; her şeyin kapılarını onlara açtık; sonunda verilen şeylerle sevinip ferahladıklarında ansızın kendilerini yakalayıverdik de ümitlerini yitirdiler.

45— Böylece zulmedenlerin ardı-arkası kesildi. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun..

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğan her çocuk mutlaka fıtrat (din ve Allah duygusu ve düşüncesi) üzere doğar. Sonra ana-babası, (çevresi) onu ya Yahudîleştirir, ya Hıristiyanlaştırır, ya da ateşperest (ve dinsiz) yapar» (1)

«Allah'ın kuluna, günah ve isyanlarına karşı dünyalıktan onun sevdiği şeyleri verdiğini gördüğün zaman (bil ki) bu ancak bir istidrac (bir mühlet ve yavaş yavaş helake doğru yaklaştırmak)tır.» (2)

«Allah (lâyık olan) bir kavm (topluluk, ya da millet)in devam edip yaşamasını, ya da gelişip büyümesini dilediği zaman, onlara tutumlu ve âdil olmayı, haramdan sakınıp iffetli yaşamayı nasîp eder. (Ahlaksız olan) bir kavmi de bölüp parçalamak istediğinde, onlara (amellerine uygun) hiyânet kapısını açar (o millet birbirlerine hile ve hiyânette yarışırlar) da bu suretle kendilerine verilen (nîmetler)le sevinip ferahlanırlar ve Allah da onları ansızın yakalar, bir de bakarsın umutsuzluğa düşmüşlerdir.» (3)

«Şüphesiz ki adam işlediği günah sebebiyle (bir gün gelir) rızıktan mahrûm olur ve kendisine musîbet dokunur. Kaderi ise ancak duâ geri çevirir, ömrü de ancak iyilik (hakseverlik) artırır.» (4)

DİN VE ALLAH DUYGUSU FITRÎDİR

(قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ) **»De ki : (Ey inkâr-**

---

(1) Buharî/cenâiz : 92- Ebû Dâvud/sünnet: 17 - Tirmizî/kader : 5 - Taberânî/cenâiz: 52 - Ahmed: 2/233, 275. 393. 410, 481

(2) Müsned-i Ahmed : 2/145

(3) İbn Ebî Hâtım : Ubâde b. Sâmit (R.A.)den

(4) Tirmizî/kader : 6 - İbn Mâce/mukaddeme : 10, fiten : 22 - Ahmed : 5/277, 280. 282

cılar!) bana haber verin, size Allah'ın azâbı gelecek olsa veya kıyâmet saati gelip çatsa Allah'tan başkasını mı çağırır, duâ edersiniz?»

Psikolog ve sosyologların iddia ettiği gibi, dinler ilkel insanların bazı tabii olaylardan korkup bir sığınak aramaları, kurtarıcı mânevî bir gücün varlığına yavaş yavaş ilgi duyup inanmaları sonucu doğmamıştır. İlgili âyette de belirtildiği gibi, din ve Allah duygusu doğuştan insan ruhunun derinliğine yerleştirilmiştir. Bunun sağlıklı biçimde ortaya çıkması için düzenli bir ortama ihtiyaç vardır. Peygamberimizin bu konudaki hadîsleri bize yeterince ışık tutmakta ve doğuştan var olan din ve Allah duygusunun anababanın, çevrenin olumlu olumsuz eğitimiyle hak, ya da bâtıl biçimde ortaya çıkacağını haber vermektedir.

Nitekim bâtıl dinlerin doğmasının sebeplerinden biri, hak dinin zamanla unutulması ve bu yüzden şekil ve mâna değiştirmesi ise, diğeri doğuştan her insanın içinde, ruhunun derinliğinde din ve Allah duygusunun mevcut olmasıdır. Yanlış bir muhit, ters bir çevre o duyguyu bâtıl yönde geliştirir ve sonunda putperestliğin, bazı canlılara, güneş ve ay'a tapınmaların ortaya çıkmasını sağlar. Böyle de olsa, büyük bir felâket gelip çattığında insan ister istemez putların da, fânilerin de çok ötesinde yüce bir kudretin varlığını için için duyar ve farkına varmadan ondan yardım ve umut bekler.

Dinsizliğini ilân eden bir insanın içindeki o gizli duygu zaman zaman fısıldar da dine gerek var mı, yok mu tartışmasına kapı açar. Çünkü içinde onu buna zorlayan bir kuvvet mevcuttur. Maddeci (materyalist) ya da komünist bir kimse, yine içinde gizli duran o duygunun vakit vakit kıpırdamasıyla Allah var mıdır, yok mudur, kıyâmet ve yeniden dirilme olacak mı, olmıyacak mı? sorusunu ortaya atar ve diliyle, mantığıyla onu inkâr etmeğe çalışsa bile içinde onun var olduğunu hisseder ve bu hissini yenmek ister ama bir türlü yenemez.

Mekke putperestleri de yeri ve sırası geldikçe putlarının çok ötesinde bir ilâh'ın varlığını söyler ve çok tehlikeli anlarda, ister istemez o kudreti hatırlarlardı. Kur'ân'da birkaç yerde onların bu halinden sözedilir.

Tıpkı tohumun içinde gizli duran meyva ağacı gibi, usta bir ziraatçiye, iyi bir toprağa düşerse, mükemmel bir meyva ağacı ortaya çıkar; çorak bir yere, beceriksiz ve bilgisiz ellere düşecek olursa, ya tamamen kurur, ya da cılız ve meyvasız yetişir. Ama her iki durumda da tohumun içinde meyva ağacının özü ve mayası mevcuttur.

Kur'ân bu gerçeği hatırlatarak, insanı Allah ve din hakkında derinden derine düşünmeye, akıl ve mantığını iyice kullanmaya dâvet ediyor: **«De ki : (Ey inkârcılar!) bana haber verin; size Allah'ın azâbı gelecek olsa ve-**

ya kıyâmet saati gelip çatsa, Allah'tan başkasını mı çağırıp duâ edersiniz?»

Bir numaralı hadîs de bu âyeti açıklamaktadır.

PEYGAMBERLERE MUHALEFET

(وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَاْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ) **«And olsun ki, senden önce (gelip geçen) ümmetlere peygamberler gönderdik. (Muhalefet ettikleri için) onları -yalvarıp yakarsınlar diye- darlık ve bunaltıcı şeylerle yakaladık.»**

Din ve Allah duygusunu yanlış istikamette geliştiren inkârcı putperestler, gönderilen her peygambere karşı gelmişlerdir. Böylece hak ile bâtıl arasında sürtüşme ve tartışma doğmuştur. Gerçi bu bir bakıma tez-antitez düzeyinde meydana gelen ve ilâhî kanun gereği olan, ruhun bir aksiyonudur. Ancak murad-i ilâhî, insanların sapıklık ve inançsızlık vadisinde inatlaşıp bir ömür tüketmesinden yana değildir. O nedenle inkârcıların dönüş yapması için bir takım fırsatlar verilir: Aşırı inkâr ve tuğyandan sonra sıkıntı ve üzüntüler başgösterir. Çetin bir sınav başlar. Allah'a yönelme duygusu ağırlık kazanırsa, ilâhî rahmet bütün genişliğiyle tecelli eder.

Nitekim büyük felâket ve musîbetler gelip çattığında, inançsızlarla putperestlerden kimi, gelip çatan felâketi putların değil, onların ötesinde yüce kudret sâhibi Allah'ın kaldırabileceğini düşünerek ona el açıp yalvarırken kiminin de küfür ve inkârı artar. Çünkü, geçen günlerinde içinde bulundukları fazla refah, onları hem Allah'ı anmaktan ya da O'na inanmaktan, hem âhireti hatırlamaktan ve sorumluluk duygusu taşımaktan alıkoymuştu. Felâket, sıkıntı, dert ve üzüntü ise, insanı az-çok Cenâb-ı Hakk'a çevirir. Zaten hayatın yolu da böylesine zikzaklı uzayıp gider.

Bütün bunlar Hakk'a yönelmenin metot ve kurallarını hazırlar. Yeter ki düşünebilen kafalar, anlayabilen kalbler, gören gözler, işiten kulaklar bulunsun.

KALBLERİN KATILAŞMASI

(وَلٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ) **»Ama nerede, kalbleri katılaşmış...»**

Kendi varlığındaki ilâhî mu'cizeyi, vücut yapısındaki kudret kaleminin çizgilerini, rahmet fırçasının çok düzenli ve âhenkli işleyişini göremiyen ve

her geçen gün kalbleri maddenin katılığıyla katılaşanlar, günah ve isyan bataklığına doğru kendilerini adım adım itmiş olurlar. Refah ve mutluluk kapıları, bataklığın çevresindeki bitki örtüsü gibi aldatıcı ve tehlikeyi kamufle edicidir. Dünyalık öylelerine dört bir taraftan akıp gelir. İnkârcılar, günahkârlar bu refahın mahmurluğu içindeyken ilâhî sünnet hükmünü yürütür; bir anda her şey alt-üst olabilir. Ferahlık ve sevinç, yerini umutsuzluk, karamsarlık, elem ve kedere terkeder.

Milletlerin hayatı da böyle : İlk gelişme, millet olma devresidir. Bu devrede haktan yana olma gayretleri önde gider. Buna o milletin çocukluk devresi de diyebiliriz. İtinayla yetişme ve gelişme ölçüsü hâkimdir. Temeli oluşturulmuş millet olma, ekonomik yönden de gelişme ve güçlenme devresi başlar. Bu devre o milletin gençlik çağıdır. Bir takım ölçüsüzlüklere, refahın verdiği sarhoşluğa kapı açmadan sağlıklı biçimde organize edilirse, ömrü uzun olur. Aksine şımarıklık, ölçüsüzlük, inançsızlık başgösterir, şahsî çıkarlar ön plânda yer alırsa, kalbler kısa zamanda katılaşır; hakkı unutma, ya da inkâr devresine girilmiş olur. Kutsal değerlerle alay edilmeye başlanılır, Allah'a ihtiyaç kalmadığı zannı kafaları bir örümcek ağı gibi kaplar. Tezelden mal ve servet sâhibi olma ihtirası o milletin benliğine sızar ve ahlâksızlık dörtnala yol almaya başlar. Artık bunun ardından büyük bir felâketin geleceğini söylemek hiç de kehanet sayılmaz. Çünkü Allah'ın değişmiyen kanunlarından biri de budur. Belirtilen düzeye gelen bir milletin dış görünüşü refah ve mutluluk va'detmekte, iç yapısı felâketin haberini vermektedir. Hemen uyanma ve dönüş olmazsa, mukadder âkibetin çanları çalmaya başlar.

Hakk'a sırt çeviren, kutsal değerlerle alay eden, insan haklarını hiçbir ölçü ve sınır tanımaksızın çiğneyen âsi ve günahkâr bir milletin temeli sarsılır ve yıkılmaya yüztutar. Kısa bir süre sonra zalimlerin ardıarkası kesilir. Allah'ı unutan, ya da inkâr eden bir milletin sonu böylesine hazin olur. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a olsun..

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(أَرَأَيْتَكُمْ) Ereeyteküm:

Bu tabirin Türkçemizde sözlük olarak tam karşılığı «Sen veya siz gördünüz mü?»dür. Böyle bir deyim, ya da anlatım şekli bizde yoktur. Arapçada ise, bu kelimenin sözlük anlamına göre değil, «Bize haber verin!» anlamında kullanılır. (TE) ve (KÜM) te'kit içindir.

(بَالْبَأْسَاءِ) Be'sâ' :

Şiddet, sıkıntı, şiddetli yokluk, kıtlık, aşırı açlık gibi daha çok mal ve servete dokunan musîbet, inen felâket, demektir.

(وَالضَّرَّاءِ) Darrâ:

Daha çok cana dokunan hastalıklar, dertler ve sıkıntılar, demektir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, din ve Allah duygusunun doğuştan insanlarda var olduğu, bedene yerleşen her ruhun bu inançla donatıldığı hatırlatıldı. Felâket anlarında, dinsizlerin, inkârcıların ve putperestlerin ister istemez her şeyin üstünde var olan yüce bir kudrete el açıp yalvardıkları, çoğunun «Allah!.» diye inlediği, feryat ettiği bundandır. Âyet, bu hakikati hatırlatırken beşer aklını ve vicdanını harekete geçirmeyi amaçlamaktadır.

Sonra inkârcıların günah, isyân ve tuğyanlarına rağmen kendilerine bol nîmet kapılarının açılmasının çetin bir sınav olduğu, uyanma olmazsa, felâketin yaklaşmakta bulunduğu çok duyarlı biçimde işlendi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın varlığına, kudretinin eşsizliğine delâlet eden ve her biri başlıbaşına bir mu'cize sayılan kulak, göz ve kalb nîmetlerine dikkatler çekiliyor. İnsanların kendilerine hazırladıkları tehlike haberi veriliyor. Peygamberlerin müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderildikleri ve onların kişisel ihtirasları bulunmadığı hatırlatılarak, kurtuluşun onlara uymakla gerçekleşeceği bildiriliyor.

——oOo——

(1) Fazla bilgi için bak : Keşşaf - Kurtubî - İbn Cerir.

قل ارايتم ان اخذ الله سمعكم وابصاركم وختم على قلوبكم
من اله غير الله يأتيكم به انظر كيف نصرف الآيات ثم هم
يصدفون ﴿٤٦﴾ قل ارايتكم ان اتيكم عذاب الله بغتة
او جهرة هل يهلك الا القوم الظالمون ﴿٤٧﴾ وما نرسل
المرسلين الا مبشرين ومنذرين فمن امن واصلح فلا خوف
عليهم ولا هم يحزنون ﴿٤٨﴾ والذين كذبوا باياتنا يمسهم
العذاب بما كانوا يفسقون ﴿٤٩﴾

MEÂLİ:

46— De ki : Haber verin bana, eğer Allah işitmenizi ve gözlerinizi alır, kalblerinizin üzerini mühürlerse, Allah'tan başka hangi ilâh onu size getirir? Dikkat et, âyetlerimizi nasıl türlü türlü açıklayıp çeviriyoruz; sonra da onlar (inkârcı sapıklar) yüzçevirlyorlar.

47— De ki : Haber verin bana, eğer Allah'ın azâbı ansızın veya açıktan size gelecek olursa, zâlimler topluluğundan başkası mı helâk olur?

48— Biz, peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Artık kim imân edip kendini düzeltirse, onlar üzerinde hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmiyeceklerdir de..

49— Âyetlerimizi yalanlıyanlara ise, doğru yoldan sapıp ilâhî sınırları aşmaları karşılığında azâp dokunacaktır.

KULAK, GÖZ VE KALP

(قل ارايتم ان اخذ الله سمعكم وابصاركم وختم على قلوبكم) «De ki : Haber verin bana,

eğer Allah işitmenizi ve gözlerinizi alır, kalblerinizin üzerini mühürlerse..»

Allah'ın varlığına, birliğine, eşsiz kudretine delâlet eden üç önemli organdan sözediliyor. İşitme, görme ve anlama.. İnsanın dış dünyasıyla temasını sağlıyan en yararlı üç araç.. Bunların anatomik yapılarını açıklamamıza gerek yok. Daha çok işitme görmeğe yardımcı olur, bu ikisi ise, kalbin anlamasını sağlar.

Hava titreşimiyle gelen sesin kulak zarına çarpması ve beyinle ilişki kurup gelen sesin ne olduğunu süratle tesbit etmesi, ne bir tesadüf, ne de bir tekâmül eseridir; ne de şuursuz maddenin oluşturmasıdır. Çok yüksek bir fizikçinin ve anatomiyi en mükemmel biçimde bilen bir kudretin, her şeyi belli bir plâna ve en ince hesaplara göre yaratıp düzenliyen varlığın eseridir. Başka mu'cize aramaya ne hacet, işitme duyumuz ilâhî kudrete yeterli delil değil midir?

Gözün de eşyanın şeklini, boyutlarını, rengini görüp beyne intikal ettirmesi ve beynin de süratle görülen şeyi alıp hafıza merkezine iletmesi ve orada arşive alınması, bu kadar mükemmel bir organı yaradan çok yüce kudretin varlığını kanıtlar. Allah'ın varlığına, birliğine ve ilminin sınırsızlığına başka delil aramak, güneşin varlığına delil aramak kadar gereksizdir. Çünkü güneşin kendisi kendi varlığına delildir. Allah'ın insan denilen mükemmel canlıyı en kıymetli eseri olarak sunması, O'nun varlığının en açık belgesi değil midir?

Kalp ve beyin ise, insan aklını âciz bırakan en büyük ve en mükemmel organlardır. Milyarlarca eşya ve konuyu düşünüp anlayabilen kalp ve beyin, sadece düşünüp anlamakla yetinmeyip kulak ve göz, koklama ve dokunma yoluyla tesbit edilen milyarlarca eşyanın şeklini, rengini, kokusunu, boyutlarını hafıza merkezinde çok düzenli biçimde arşivlemektedirler; istenileni anında verme plân ve düzenine sâhiptirler. Elektronik beyin bunların yanında çok basit kalır; kaldı ki o da bu iki organın eseridir.

Allah şayet kulaksız ve gözsüz bir insan yaratacak olursa, kim bu iki organı yaratma gücüne sâhiptir? Diğer bir yorumla, Allah varlık âlemindeki sünneti gereği, kulağın hak ve doğruyu işitmesine, gözün hak ve doğru olanı görmesine engel bir perde koyup kalbi mühürlerse, hangi put, hangi ilâhlaştırılan fâni bu perdeyi kaldırabilir ve mührü çözebilir?

O halde insana dış dünyasıyla ilgi kurması ve bunu sürdürmesi, Allah'ını bilip O'nun hayat kanununa uyması için sunulan bu yüce nimetler, yüksek değerdeki hayırlar karşısında sonsuz kudret ve yüce hikmet sâhibi Allah'a ibâdet etmemiz kadar tabii ne olabilir?

İLÂHÎ AZÂP GELECEK OLURSA

(قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً) **«De ki : Haber verin bana, eğer Allah'ın azâbı ansızın veya açıktan size gelecek olursa...»**

Kur'ân burada iyice düşünmemizi sağlamak için çok ince ve duyarlı bir anlatım kullanmıştır : **«Zâlimler topluluğundan başkası mı helâk olur?»**

İnsan için en büyük felâket, malını ya da canını kaybetmek değildir. Yaratana âsi olup inkârcı ve maddeci bir düşünce ve tutum içindeyken dünyaya vedâ etmektir. İman ve irfan ile içini süsleyip dışını donatan kâmil insanın bir felâket nedeniyle ölmesi saadetin kendisidir. Ama bu süsten mahrûm olan inkârcının ölmesi, felâket ve bedbahtlığın kendisidir.

O halde ansızın veya açıktan gelecek olan ilâhî azâp bilhassa zâlimleri kahreder : Önce dünya hayatına doymadan, arzularına ermeden, peşinde koşturduğu mutluluğu elde etmeden dünyadan ayrılırlar. Sonra da inanmadıkları için elemli bir âleme gitmiş olurlar. Çünkü gelen bir felâket yaş-kuru demeden hepsini yakıp kavurur; ama herkes imân ve niyetine göre, yerini alır ve ona göre haşrolunur. (1)

PEYGAMBERLERİN İKİ ASIL GÖREVİ

(وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ) **«Biz, peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz.»**

Peygamberlerin aslında birçok görevleri vardır; meselâ, insanlarla Allah arasındaki engelleri kaldırmak, Allah'a uzanan yolu işlek duruma getirmek, insan aklını ve idrâkini harekete geçirip kullara Allah'ı tanıtmak, insan ruhunun yüceliğiyle uyum sağlıyacak bir hayat düzeni oluşturmak bu cümledendir. Ama bunların hepsini şu iki esasta toplamak mümkündür: Peygamberler rahmet ve saadetin müjdecileri; kötü yolun felâketle sonuçlanacağını haber verip, ilâhî gazaba götüreceğinin uyarıcılarıdır.

Peygamberlerin ne baş olma sevdası, ne kral olma arzusu, ne mal toplama ihtirası, ne de insanları kendilerine kul-köle edinme istekleri vardır. Sıradan bir insan gibi basit bir hayat düzeyinde kendilerini bulundururlar. İnsanlara Allah'ın varlığını, birliğini, hazırladığı âhiret yurdunu tanıtmaktan ve bu doğrultuda onları eğitmekten başka hiçbir kişisel çıkarları yoktur.

---

(1) Fazla bilgi için bak : Enfal Sûresi 25. âyetin tefsîrine.

O halde peygamberler en güvenilir kişilerdir. İnsanları aldatmaları söz konusu değildir. Çünkü kendilerinden yana yonttukları hiçbir nesne yoktur.

Bu bakımdan Kur'ân, Peygamberlerin bu müstesnâ özelliğini hatırlatarak insan aklını ve vicdanını harekete geçirmek istiyor:

«Biz peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Artık kim imân edip kendini (ona göre) düzeltirse, onlar üzerine hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin yüceliğine delâlet eden ve her biri bir mu'cize sayılan üç organdan sözedildi. Bunca açık belgeler karşısında hâlâ Allah'ı inkâr edenler varsa, bu, büyük bir haksızlığın ilk ve son noktası olduğuna işâret edildi. Sonra da peygamberlerin asıl görevlerinin iki önemli esasta toplandığı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, peygamberin ana vasıflarına dikkatler çekiliyor, görevlerinin hedefi belirleniyor. Kur'ân ile daha çok, âhirete imân eden kişileri uyarmanın yarar sağlıyacağı hatırlatılıyor.



قُلْ لَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي
خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ اِنّ۪ي مَلَكٌۚ
اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۜ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُۜ
اَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَاَنْذِرْ بِهِ الَّذ۪ينَ يَخَافُونَ اَنْ يُحْشَرُٓوا
اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ وَلِيٌّ وَلَا شَف۪يعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

MEÂLİ:

50— De ki : Ben size, Allah'ın hazîneleri benim yanımdadır, demiyorum. Gaybi de bilmem. Size elbette, ben bir meleğim de demiyorum. Ben ancak, bana vahy edilene uyarım.

De ki : Görmiyenle gören bir midir? Artık düşünmez misiniz?

51— Ve bunun (Kur'ân) ile, Rablarına haşrolunacaklarına (inanıp) korkanları uyar; onlara Rablerinden gayri ne bir sâhip çıkan dostları, ne de bir şefaatçileri vardır; ola ki (Allah'tan) korkup kötülüklerden sakınırlar.

İNİŞ SEBEBİ

Müşrikler, Peygamber (A.S.) Efendimizden herkesi tatmin edecek -kendilerine göre- bir takım âyetler, mu'cizeler istiyorlardı. Amaç, inananların güvenini sarsmak, inanmak istiyenleri caydırmak ve Peygamberi zor durumda bırakmaktı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İnkârcılardan bir kısmı da bolluğa kavuşturulmalarını, fakirliklerinin kaldırılmasını istiyor ve bu hususta gökten bir mu'cize bekliyorlardı. Aksi halde inanmıyacaklarını söylüyorlardı. Diğer bir kısmı da, «Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer, sokaklarda dolaşır, kadınlarla evlenir?!» diyor ve peygamberin melek olmasının gereğini iddia ediyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler peygamberin ana vasıflarından birkaçını belirtir mahiyette indi. (1)

PEYGAMBERİN ANA VASIFLARI

(قُلْ لَا اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللّٰهِ) **«De ki : Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum.»**

Peygamberin ana vasıflarını bilenler, ancak Ona vahyolunanı dinlemek ister ve söyleneni olduğu gibi kabul edip hiç tereddüt etmeden ona uyar.

Onun ana vasıflarını bilmiyen bilgisizler ise, ya onu bir melek gibi görmek ister; ya ondan hazinelerin kapılarını açmasını talep eder, ya da ileride meydana gelecek iyi ve kötü olayları önceden haber vermesini bekler. Bunlar gerçekleşmediği takdirde inanmak şöyle dursun, peygamber aley-

(1) Lübabu't-Te'vîl - Mefatihü'l-gayb.

hinde, olmadık yalanlamaları mubah sayar.

Nitekim Mekke putperestleri koyu bir cehalet içinde Peygamberden yersiz ve anlamsız bir takım isteklerde bulunmuşlardı :

1— Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber isen, bize dünyalıktan geniş ve bol rızıklar ve tükenmez hayırlar getir.

2— Eğer hak peygamber isen, gelecek günlerin neler getireceğini bize haber ver ki ona göre tedbirli olalım.

3— Allah'ın gönderdiği bir peygamber olsaydın, yemek yememen, sokaklarda dolaşmaman, kadınlarla evlenmemen gerekirdi.

Allah hem onlara, hem sonra gelecek olanlara peygamberin hangi vasıflar üzerinde bulunduğunu açıklıyarak sözünü ettiğimiz üç maddeyi cevaplandırmıştır : **«De ki, ben, size, Allah'ın hazîneleri benim yanımdadır, demiyorum».** Çünkü mülk ancak Allah'ındır, bizler eğreti olarak onun üzerinde bulunuyoruz. Kuvvet ve kudret Allah'a aittir. Mülkün hakiki sâhibi O'dur, mülkü dilediğine verir; dilediğini aziz kılar, dilediğini alçaltıp hakîr eder; hayır O'nun elindedir. Benim görevim, Allah'tan gelen buyrukları kusursuz teblîğ etmektir.

«Ben, gaybi de bilmem.» Ancak Allah'ın bana bildirdiğini bilebilirim. Gaybi ancak O bilir ve dilediğine bildirir. Ben de sizin gibi bir insanım, ne var ki bana vahiy inmektedir. Her konuda olduğu gibi, yeme, içme, gezme, evlenme, insanlarla ilişki kurma hususlarında da insanlara yol göstermek, örnek olmak görevimdir.

Ayrıca ilgili âyetlerle şu hikmetler de yansıtılmaktadır:

a) İleride aşırı bağlılık gösterenlerin, Hz. Muhammed'i de (A.S.) İsâ Peygamber gibi ilâhlaştırmalarını önlemek,

b) Peygamberin Allah'ın kulu bulunduğunu her yönüyle belirleyip açıklamak,

c) Tevazuun, Allah'a teslimiyet ve mahviyetin doruğunda bulunduğunu hatırlatmak ve ileride peygamber ilmine vâris olanlara en sağlam ölçüyü bırakmak,

d) Peygamberin kendiliğinden mu'cize göstermesinin, gaybden haber vermesinin mümkün olmadığını kafa ve gönüllere iyice işlemek, bu cümledendir.

GÖRENLE GÖRMİYEN BİR MİDIR?

(قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ اَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ) **«De ki : görmeyenle gören bir midir? Artık düşünmez misiniz?»**

Görmek : İmânın, doğru yolun, bilginin, fazîlet ve aydınlığın sembolüdür. Görmemek : Küfrün, nifakın, inkâr ve inadın, bilgisizlik ve rezîletin, tek kelimeyle karanlığın simgesidir.

Böylece gerçek mü'min, doğru yolda yürüyen, bilginin aşığı olup her geçen gün ilmini, irfanını artıran, fazîletin örneği olan, hem içini, hem çevresini aydınlatandır. Kâfir ve inkârcı ise, her yönüyle karanlıkta kalıp ne kendini, ne de başkasını aydınlatandır.

Bu iki sıfat birbirinin karşıtı sayılır. İmânın değeri ve ölçüsü, küfür ile karşılaştırıldığında daha çok anlaşılır. Küfrün de yıkıcı ve yakıcı olduğu, imânla bir araya getirildiğinde daha da belirginleşir.

İşte hakiki kıstas: İmân, her yönüyle huzur, umut ve saadet, iç aydınlığı, gönül yatışkanlığıdır. İnkâr, her yönüyle umutsuzluk, huzursuzluk, tedirginlik ve karanlıktır. Bu ikisi hiç bir olur mu?

DİRİLİP YENİ BİR HAYATA BAŞLAMAK

Allah'a imândan sonra bir insan için âhirete inanmak, her türlü hayır ve fazîletin kaynağı, sorumluluk ve hakseverliğin en açık ölçeğidir. Âhiret ve ona imân olmasaydı, ne imânın, ne fazîletin, ne de güzel ahlâkın müeyyidesi kalır, bütün bunlar fantezi birer kavram olmaktan öteye geçmezdi. Dünyanın da, insanın da yaratılması bir bakıma anlamsız olurdu. Hayat; yemek, içmek, evlenmek, doğup büyümek ve ölüp yok olmaktan ibâret kalır, böylece insanın niçin yaratıldığının hikmeti anlaşılmazdı. O halde âhiretin varlığı, dünyanın ve insanın varlığı açısından zarûridir. Biri diğerini tamamlamakta, birinden diğerine geçiş sağlanmaktadır.

İlgili âyetie bu hakikate işaret edilerek, inen Kur'ân'ın ancak âhirete inanan kimseleri uyaracağı belirtilmektedir. Allah'a imândan sonra âhirete imânın nasıl yüce bir amaca yönelik bulunduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor. O halde Allah'a ve âhirete imân, bütün hayırların kaynağı, saadetlerin menbaıdır. Peygamberlere, kitaplara imân, bu iki kaynağı hakkıyla anlayıp kavramak içindir.

Allah ve âhireti inkâr eden materyalist ve komünistlerin dünyada nasıl bir huzursuzluk kaynağı haline geldikleri ortada. İç karanlıklarıyla, in-

sanlığın hem içini, hem de dış dünyasını karanlığa boğmaya çalışmaktadırlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle peygamberin asıl vasıfları açıklandı. Kur'ân ile, daha çok, âhirete imân edenlerin uyarılması belirtildi. Allah ve din hakkında ciddi bilgisi olmayan maddeci inkârcıların Hakk'ı anlamaya yanaşmadıkları, bu yüzden içlerini karanttıkları gibi, çevrelerini de karartmaya çalıştıklarına temas edildi. Hakk'ı bilip Allah'a teslimiyet gösterenlerin ise, iç ve dış aydınlığına kavuştuklarına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, sözü edilen aydınlık içinde sabah-akşam Rablarına duâ edip kulluk görevlerini yerine getirenlerin Allah yanında çok aziz tutulacakları bildiriliyor. Bunlara, fakir ve köle de olsalar sıcak ilgi gösterilmesi, mü'minlerin meclisinde itibar edilmesi hatırlatılıyor. Şeref ve itibarı makam ve servette arayıp fakirlerle birlikte oturmayı gururlarına yediremiyenlerin Allah yanında bir değerleri olmadığına dikkatler çekilerek İslâmiyetin nasıl bir eşitlik getirip insana, mü'min olduğu için kıymet verdiği üzerinde durularak müslüman cemaatinin özelliği belirtiliyor.



وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ
وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ
عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾
وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهٰؤُلَاءِ مَنَّ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا
جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ
رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ

ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

MEÂLİ:

52— Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek sabah-akşam Rablerine duâ edip (kulluk görevlerini yerine getirmeye) çalışanları (huzurundan ya da meclisinde bulunmaktan) kovma; onların hesabından sana bir şey yok; senin hesabından da onlara bir şey yok ki, onları kovup haksızlıkta bulunanlardan olasın..

53— Böylece onlardan kimini kimiyle deneyip fitneye soktuk, tâ ki, «Aramızdan bunlara mı Allah nîmet verip lûtufta bulunmuştur?» desinler. Allah şükredenleri daha iyi bilen değil midir?

54— Âyetlerimize inananlar sana geldiklerinde, de ki: «Selâm size, Rabbiniz kendine rahmeti gerekli kılmıştır. Şüphesiz ki sizden kim bilmiyerek bir kötülük (ve günah) işler, sonra da tevbe edip kendini düzeltirse, Allah şüphesiz ki çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.»

55— İşte böylece âyetlerimizi bir bir açıklıyoruz ki, suçluların yolu belli olup seçilsin.

İNİŞ SEBEBİ

52, 53. Âyetler, Habbab b. Eret ve arkadaşları hakkında inmiştir. Şöyle ki, kalbleri daha yeni İslâm'a ısınan kabile başkanlarından AKRA' b. Hâbis et-Temîmî ve UYEYNE b. Hısnü'l-Fezarî, bir gün Peygamber (A.S.) Efendimizi ziyarete geldiklerinde Onu, Suheyb, Bilâl, Ammar, Habbab ve benzeri fakir ve kölelerle oturup sohbet eder bir halde buldular. Onlara göre, bu yadırganacak bir davranıştı. Bunun için şöyle dediler: «Ey Peygamber! Eğer geçip meclisin baş kısmında oturur ve şu adamları da, beden ve elbiselerinden gelen kokuları da uzaklaştırırsan, o takdirde meclisinde oturur ve senden bir şeyler öğreniriz.»

Terbiye ve nezaketin doruğunda bulunan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz çok nazik bir anlatımla onları uyararak: **«Ben, bana gelen mü'minleri kovan bir kimse değilim ve böyle de yapamam..»** buyurdu. Onlar bu defa şu öneriyi ileri sürdüler: «O halde Arapların şeref ve itibarımızı tanıyıp bil-

meleri için bize özel bir meclis hazırla. Çünkü Arap kabilelerinin heyetleri sana geliyor; onların bizi bu kölelerle birlikte oturduğumuzu görmelerinden utanırız. Sana geldiğimizde, şu fakir ve köle tabakası meclisi terketsinler, biz gidince istersen onları huzuruna alabilirsin,» diyerek ricada bulundular. Peygamber (A.S.) Efendimiz onları İslâm'a ve Kur'ân terbiyesine daha iyi ısındırıp alıştırmak için önerilerini olumlu karşılıyacak bir havaya girer gibi oldu. Onlar da, «bu hususta bize yazılı bir belge ver ki Arap ileri gelenlerine gösterip onların da sana rahatlıkla gelmelerini sağlıyalım» diyerek ikinci bir öneride bulundular. Bunun üzerine Hz. Peygamber (A.S.) bir kâğıt istedi ve Hz. Ali'yi çağırtıp yazmasını emredeceği sırada Melek Cebrâil (A.S.) yukarıdaki âyetleri indirdi. Peygamber de kâğıdın yazılmayıp kaldırılmasını emretti ve sözü edilen mü'min köle ve fakirleri çağırıp, **«Selâm size, Rabbiniz kendine rahmeti gerekli kıldı»** diyerek ilâhî buyruğu yerine getirdi. (1)

Kelbî bu konuda diyor ki :

Kureyş ileri gelenleri Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek,«fakir ve köleler için ayrı bir gün, bizim için de ayrı bir gün ayır»diye ricada bulundular. Peygamberimiz (A.S.), **«Hayır, öyle yapamam..»** diye cevap verince, onlar, «O halde biz meclisinize geldiğimizde hiç olmazsa yüzünüzü bize döndür, sadece bizimle ilgilen» diye teklîfte bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

Kureyş kabilesinden bir heyet Peygamber (A.S.) Efendimize uğradıklarında, yanında Suheyb, Ammar, Bilâl, Habbab ve benzeri fakirleri gördüler. Bunu fazlasıyla yadırgadılar, «Aramızdan Allah'ın kendilerine lûtuf ve keremiyle nîmet verdiği kişiler bunlar mıdır? Biz bunlara mı uyacağız?! Bunları meclisinden kovarsan, o takdirde gelip sana uyarız» diye bir takım yersiz teklîflerde bulundular. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah sizin şekillerinize, renklerinize bakmaz; ama kalblerinize ve amellerinize bakar.» (3)

«Allahım! Beni (dünyalıktan yana) fakir olarak yaşat, fakir olarak canımı al ve beni fakirler zümresiyle birlikte haşreyle. Şüphesiz ki bedbaht-

---

(1) Esbab-ı Nüzul - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr - Kurtubî.

(2) Esbab-ı Nüzul-Lübabü't-Te'vîl-İbn Kesîr

(3) Müsned-i Ahmed : 2/285, 539

lığın en kötüsü, bir kimsenin kendi üzerinde dünya fakirliğini (aç gözlülük ve ihtiras), âhiret azâbını bir araya getirmesidir.» (1)

«Allah mahlûkatı yaratıp bu husustaki hükmünü yerine getirdiğinde, Arş'ın üzerinde kendi katındaki bir Kitab'a şunu yazdı: «Şüphesiz ki rahmetim gazabıma üstünlük sağlamıştır.» (2)

Peygamber (A.S.) Efendimiz, Muaz b. Cebel'e şöyle buyurdu:

«Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir, bilir misin? Kullarının Ona tapıp ibâdet etmeleri ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin? Onlar kulluk görevini yerine getirdikleri takdirde Allah'ın onlara azâp etmemesidir.» (3)

«Şüphesiz ki Allah sizin şekillerinize ve mallarınıza bakmaz, ama sizin kalblerinize ve amellerinize bakar.» (4)

İSLÂM, İNSANIN KALBİNE VE AMELİNE DEĞER VERİR

(وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ) **«Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek sabah-akşam Rablarına duâ edenleri kovma!»**

İslâm'ın cihan dini ve insanlık dini olduğunu söylemeğe gerek yoktur. Kur'ân, insan unsuruna lâyık olduğu yeri verirken, onun bu husustaki asıl değer ölçüsünü, anatomik ve fiziksel yapısı, kıyafet ve serveti, makam ve rütbesi ile değil, kalbindeki imân ve bunun tabii meyveleri sayılan amelleriyle belirler.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimizin 23 yıllık dâveti, insanlarla olan teması, toplantıları, cami'lerde oluşturduğu safları hep bu ölçü ve kıstasa göre olmuştur. Onun için efendilerince, kabile reislerince, kral ve çevrelerince aşağılanan fakirler, zayıflar ve köleler, insan olmanın mâna ve ölçüsünü ancak Peygamber (A.S.) Efendimizin mübarek huzurunda ve mutlu meclisinde bulabilmişlerdir. Mescid-i Saadetin bitişiğindeki Suffe'de toplanan ve sayıları sık sık değişen Ashabın çoğu fakirler ve kölelerden oluşuyordu. Peygamberimiz günün mutlaka birkaç saatini onlarla geçirir

(1) İbn Asâkir: Ebû Saîd (R.A.)den sahîh senetle

(2) Buharî/tevhîd: 55, 15, 22, 28 - halk: 1 - Müslim/tevbe: 14, 16 - İbn Mace/zühd: 35 - Ahmed: 2/242, 258, 260, 313, 358, 381, 397, 433, 466

(3) Buharî/libas: 101, cihad: 46, isti'zan: 30, rikak: 37, tevhid: 1 - Müslim/imân: 48, 51 - Tirmizi/iman: 18 - İbn Mace/zühd: 35 - Ahmed: 2/309, 525, 535 - 3/260, 261

(4) Müslim/birr: 32 - İbn Mace/zühd: 9

ve çok şefkatlı bir arkadaş gibi davranır, kendisine hediye olarak sunulan bir tas sütü önce onlara takdim etme nezaketini gösterirdi.

İşte Kur'ân bu hakikati Peygamber diliyle dünyaya, dünya milletlerine şöyle duyuruyor:

«Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek sabah-akşam Rablerine duâ edip (ibâdette bulunan, kulluk görevini yerine getirmeye) çalışanları (huzurundan ve meclisinde bulunmaktan) kovma!»

Onun için Peygamber diliyle deniliyor ki: «İnsanlığının gerçek ölçü ve değerini bulmak ve görmek istiyen herkes İslâm'a gelsin, Ona yönelsin. Allah'ın sevgisine ve rızasına erişmek istiyenler İslâm'a girsin. Allah katında itibarlı olmak istiyenler, camilerdeki saflara katılsın..»

SINIFLAR BİRBİRİYLE ÇETİN BİR DENEMEYE TABİ TUTULURLAR

(وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ) **«Böylece onlardan kimini kimiyle deneyip fitneye soktuk...»**

Kur'ân hem sınıf mücadelesine kapı açmaz, hem de insanların hasım sınıflara ayrılmasına cevâz vermez. Mevcut farklı sınıfların her birini toplum düzeninin birer kopmaz parçası sayar. Sosyal hayatı dengeli tutmak için onları bu hayatın birer lüzumlu organı olarak takdîm eder. Ayrıca Kur'ân bu konuda çok hassas bir noktaya dokunarak farklı sınıfları uyarır: Zenginler, soylular, makam sahipleri, fakirleri, güçsüzleri ve zayıfları küçümseyip aşağılar; fakir ve zayıflar da onlara sunulan geniş nîmetlere nâil olmadıkları için ilâhî düzene saygısızlıkta bulunurlarsa, her iki taraf da sınavı kaybetmiş, ilâhî hikmetin inceliğini ve farklı sınıfların meydana getirilmesinin amacını anlayamadıkları için günaha girmiş olurlar.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde, fakirler, köleler ve güçsüzler İslâm'a girince ve bu yüksek şerefe herkesten önce kalblerini ve kafalarını hazırlayınca, ileri gelenler, aristokratlar onlarla birlikte aynı mecliste oturmayı gururlarına yediremiyerek şirkte kalmayı tercih etmişlerdir. Böylece fakirlerin durumu onlar için çetin bir sınav dönemi olmuş ve bir kısmı bunu kaybetme bedbahtlığına uğrayarak, kendilerini fitneye sokmuşlardı.

İNANANLARI ALLAH SELÂMLIYOR

(وَاِذَا جَٓاءَكَ الَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ) **«Âyetlerimize**

inananlar sana geldiklerinde, de ki : Selâm size, Rabbınız kendine rahmeti gerekli kılmıştır.»

İmân düzeyinde mü'minlik vasfına lâyık olanların Allah katındaki kıymeti, melekleri çok gerilerde bırakacak bir anlam taşır. Çünkü insan çok çetin mücadeleler verdikten sonra bu düzeye gelebiliyor ve hayli mesai sarfettikten sonra sözü edilen sıfata hak kazanabiliyor.

Mü'minlerin önünde birçok tuzaklar, engeller ve caydırıcı pürüzler vardır. Meleklerin önünde ise hiçbir engel yoktur.

Bunun için Cenâb-ı Hakk mü'minleri rahmet ve gufranla selâmlıyor ve Resûlüne şu direktifi veriyor : **«Âyetlerimize inananlar sana geldiklerinde, de ki : Selâm size; Rabbiniz kendine rahmeti gerekli kılmıştır!»**

İNSAN VE KÖTÜLÜK

İnsan iyilikle kötülük, sevap ile günah, hayır ile şer arasında bocalayıp durur. Peygamberler dışında hiç kimse kendini tamamen günah ve kusur işlemekten koruyup kurtaramaz. Çünkü içindeki hayvanî sıfatlar, zaman zaman İblisin fısıltı ve dürtmesiyle, sınırı aşmasına neden olurlar. NEFS bu sıfatların ortak ismidir; aynı zamanda şehvetin, günahın ve aşırılığın asıl kaynağıdır. Bunu sağlam bir imân, gelişmiş bir irfan ile frenlemek ancak mümkündür.

İnsanın iç âleminde sürüp giden sürtüşme ve tartışma bundan dolayıdır. Galibiyet el değiştirir. Bunun için Cenâb-ı Hak, mü'minleri Peygamberinin diliyle selâmlarken rahmeti kendine gerekli kıldığını müjdeliyor ve sonra da şu geniş umut kapısını açık bulunduruyor :

«Şüphesiz ki, sizden kim bilmiyerek bir kötülük (veya günah) işledikten sonra tevbe edip kendini düzeltirse, Allah şüphesiz ki, çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle kendilerini Allah'a veren mü'minlerin Allah tarafından selâmlandığı hatırlatıldı. Bilmiyerek günah ve kötülük işledikten sonra tevbe edenlerin bağışlanacağı müjdelendi ve inananlarla inkârcılar arasındaki kıstasların belirlenmesinden maksadın, suçluların tuttukları yolun selâmete uzanmadığını ortaya koymaya yönelik bulunduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle suçluların, inkârcı ve müşriklerin tercih ettikleri

yoldan gidilmemesi, onlara uyulmaması bildiriliyor. Allah'ın varlığını, kudret ve saltanatını yansıtan milyonlarca âyetin varlık âleminde sergilendiğine işâret edilerek son peygamberin çok açık belgelerle gönderildiğine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

قُلْ اِنّ۪ي
نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَٓا اَتَّبِعُ
اَهْوَٓاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ اِذاً وَمَٓا اَنَا۠ مِنَ الْمُهْتَد۪ينَ ﴿٥٦﴾
قُلْ اِنّ۪ي عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَكَذَّبْتُمْ بِه۪ۜ مَا عِنْد۪ي
مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ۜ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِۜ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ
الْفَاصِل۪ينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْد۪ي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ لَقُضِيَ
الْاَمْرُ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهُ
مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ ف۪ي ظُلُمَاتِ
الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٩﴾

M E Â L İ :

56— De ki : Doğrusu ben sizin Allah'tan başka taptığınız şeye tapmaktan men'olundum. Ve de ki: Sizin heveslerinize de uymam; aksi halde hem sapıtırım, hem de doğru yol üzerinde bulunanlardan olmam..

57— De ki : Şüphesiz ki ben, Rabbimden (hakkı ve gerçeği yansıtan) açık belge üzereyim ve siz onu yalan saydınız; acele edip isteyedurduğunuz azâp da elimde değildir; hüküm ancak Allah'ındır; o hakkı anlatır; O, (hakkı bâtıldan), doğruyu eğriden, iyiyi kötüden ayırt edenlerin en hayırlısıdır.

58— De ki : Eğer sizin acele edip istediğiniz şey elimde olsaydı, aramızdaki durum herhalde çoktan hükme bağlanıp sonuçlanırdı. Allah ise zâlimleri daha iyi bilendir.

59— Gaybın anahtarları (veya hazineleri) O'nun katındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O denizdeki ve karadaki şeyleri bilir. Bir yaprak düşmez ki O bilmesin; yerin karanlıklarındaki bir daneyi de O bilir. Yaş, kuru ne varsa hepsi o açık, her şeyi açıklayan kitaptadır.

İNİŞ SEBEBİ

Kur'ân, Hz. Peygambere (A.S.) ara-sıra, müşriklerin elim bir azâp ile müjdelenmesini tavsiye eder. Bu azâbın, hem dünyada, hem de âhirette olabileceğine dikkatlerinin çekilmesini ister. Peygamber (A.S.) Efendimiz de bu esasa bağlı kalarak önce müjdeci, sonra da uyarıcı olarak hizmetini sürdürmüştür. Müşrikler Hz. Muhammed'e (A.S.), ara-sıra: «Şu sözünü ettiğin azâbı neden getirmiyorsun veya o azâp neden inmiyor?» der ve alaylı bir tavır takınırlardı.

Yukarıdaki âyetler, hem peygamberin yetki ve görev sınırını belirlemek, hem de inkârcılara susturucu bir cevap vermek üzere inmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Gaybın anahtarı beştir; Allah'tan başkası onları bilmez: Kıyâmet saatinin bilgisi Allah katındadır. Yağmuru O (belli kanunlara) göre indirir. Ana rahmindeki çocuğun (ileride ne olacağını) O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını, (ne ile karşılaşacağını) bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilmez.» (2)

İNKÂRCILARIN HEVESLERİ

(قُلْ لَا اَتَّبِعُ اَهْوَاءَكُمْ) **«Ve de ki : Sizin heveslerinize de uy-**

(1) Geniş bilgi için bak : Mefatihü'l-gayb - Lübabu't-Te'vil.
(2) Sahîh-i Buharî/tefsir : 1/6 - 2/31 - Ahmed: 2/122

mam...»

Allah'ı inkâr edip putperestlik doğrultusunda kendi seviyelerine göre bir takım eşyayı ilâh edinen veya bazı ünlü kişileri ilâhlaştırıp tabulaştıran ve sapık ideoloji peşinde koşanların hevesleri, her türlü kötülüğün, günah ve isyânın kaynağı sayılan nefs ve şeytanlarından gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, Peygamberin (A.S.) diliyle bu zavallıları uyarıp, ruhlarının yüceliğine, yaratılışlarındaki benzersiz sanatın mükemmelliğine eşdeğerde bir hayat düzeyine çağırıyor ve kendilerini doğru yola eriştirmek için şöyle sesleniyor :

«De ki : Doğrusu ben sizin Allah'tan başka taptığınız şeye tapmaktan men'olundum. Ve de ki : Sizin heveslerinize de uymam, aksi halde hem sapıtırım, hem de doğru yol üzerinde bulunanlardan olmam.»

HAKKI YANSITAN BELGE

(قُلْ اِنّ۪ي عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي) **«De ki : Şüphesiz ki ben, Rabbimden (hakkı ve gerçeği yansıtan) açık belgeler üzereyim...»**

Hakk'ı bâtıldan, iyiyi kötüden, sevâbı günahtan, fazîleti rezîletten ayırt eden ve taşıdığı âyetlerle hasımlarını susturan Kur'ân, Hakk'ı, doğruyu ve saadeti yansıtan en sağlam ve en açık belgedir. Bin dörtyüz küsur yıldan beridir her geçen gün tazeliğini yeterince koruyan, taşıdığı ana fikirleri, gelişen ilimle ters düşmeyen; getirdiği âile ve eğitim düzeniyle diğer bütün sistemlerden ayrılan, kendine has bir hukukî sistemle ortaya çıkan Kur'ân, en parlak mu'cize, en açık âyet, en tatmin edici belge değil midir? Bir benzeri yazılabilmiş midir? Okur-yazar dahi olmayan bir kişinin onbeş asır önce kalkıp kendiliğinden böylesine mükemmel, hatası olmayan, edebî parçaların doruğunda bulunan, ilmî esaslarla dünya milletlerini uykudan uyandıran bir kitap yazdırması mümkün müdür? Bu, Hakk'ı yansıtan çok açık bir belge değil midir?

Kur'ân'ın diğer bir kudreti de dünya ile âhiret arasında çok mükemmel bir köprü kurması, ikisi arasında sağlam denge meydana getirmesi, bedenle ruh arasındaki açıklığı kapatıp uyum sağlamaya yönelik esas ve prensipler koyması ve tek kelimeyle yalnız insana yakışanı ve yararlı olanı emretmesidir.

ACELE İSTEDİKLERİ AZÂP

(قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْد۪ي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ) **«De ki : Eğer si-**

zin acele edip istediğiniz şey elimde olsaydı, aramızdaki durum herhalde çoktan hükme bağlanıp sonuçlanırdı.»

İlgili âyetle, Peygamber (A.S.) Efendimizin görev ve yetkilerinin sınırlı olduğu belirtilirken, diğer yandan inkârcıların alaylı bir eda ile acele azâp istemelerinin Sünnetullah'a aykırı bulunduğu bildiriliyor. Mekke müşriklerinin tezelden bekledikleri azâbı, Kur'ân bir diğer yerinde şöyle açıklıyor: **«Ey Allahımız! Eğer bu Kur'ân hakikaten senden ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize daha acıklı bir azâp getir, demişlerdi.»** (1)

Onların böylesine bilgisizce azâp istemeleri, elbette yeryüzünde câri ilâhî sünneti ve insanlarla milletler hakkındaki hayat kanunlarını değiştiremez. Sırası ve ölçüsü gelince, kıvamını bulunca ilâhî kanunlar hükmünü yürütürler; aksi halde kâinatın düzeni alt-üst olur, hiçbir şey karar ve ölçüsünü koruyamazdı.

Peygamberin görev ve yetkilerine gelince :

Bu, yukarıda belirtildiği gibi, sınırlıdır. Varlık âlemindeki olayları, canlıların türlerinin özelliğine göre hayat kanunlarını uygulayıp sürdüren, yönlendirip idâre eden Peygamber değil, Allah'tır. Onun koymuş olduğu esaslara göre, düzen devamlılığını sağlar. Peygamberin görevi, inen ilâhî vahyi alıp tebliğ etmek ve dinin kuvvet bulması, insanların doğru yola erişmesi için çalışmak, duâ ve niyazda bulunmak, kurduğu İslâm sistemini yıkmak istiyenlerle -Allah'a dayanıp- savaşmaktır.

Bir jet motorunu veya bir elektronik beyni rasgele kurcalamak nasıl sakıncalı bir sonuç verirse, herkesin isteğini yerine getirmek de varlık düzeninde öylesine bir sonuç doğurur.

Allah'a yükselen bir dilek ve istek, Sünnetullah'a uygun gelirse, kabul olunur. Bir peygamber, peygamberliğini kanıtlamak için Allah'ın izniyle fizik ötesinden haber aldığını söylerken bir mu'cize meydana getirebilir. İlâhi düzende yerini alan o olay, bir an için bizim bildiğimiz fiziksel sınırı aşıp sebeplere bağlı kalmaksızın gerçekleşir. Onda müessir olan gizli illet ve sebep, fizik ötesiyle ilgilidir; bilmemize bir bakıma imkân yoktur.

Hem mu'cizeye pek az yer verilir. Çünkü Peygamber (A.S.) insan aklını ve idrâkini harekete geçirecek mâkul ölçü ve anlamda belgelerle ortaya çıkmıştır. İnsan irâdesinin gücü ve başarısı da bu noktada kendini gösterebilir. Yoksa mu'cize karşısında ister istemez inanmak fazla bir anlam taşımaz.

Eğer ilâhî sünnete ve koyduğu şaşmaz düzene müdahalede bulunma

(1) Enfâl sûresi : 32

ve tasarruf etme yetkisi peygamberin elinde olsaydı, Hakk'a karşı tuğyan eden müşriklere karşı pek sabırlı davranamazdı da onların bu taşkınlığını hemen bir sonuca bağlamak isterdi.

Kur'ân bu gerçeğe dokunarak, **«De ki : Eğer sizin acele edip istediğiniz şey elimde olsaydı, aramızdaki durum herhalde çoktan hükme bağlanıp sonuçlanırdı.»** Ama gaybın anahtarları Allah katındadır. Her şeyi O bilir ve bildiğine, koyduğu düzenin bağlı bulunduğu kanunlara göre hükmeder. O hep Hakk'ı söyler. Benim yetkim ve görevim sınırlıdır. Çünkü ben de sizin gibi bir insanım, ancak ne var ki bana ilâhî vahiy inmektedir. Onu size kusursuz teblîğ etmeğe çalışıyorum.

İLÂHÎ KUDRET VE MÜMKİNAT

(وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا اِلَّا هُوَ) **«Gaybın anahtarları (veya hazineleri) O'nun katındadır; onları O'ndan başkası bilmez.»**

İlâhî Kudret bütün mümkinata hâkimdir. Her şeyin hazinesi O'nun katındadır; onları vakti gelince belirlenmiş ölçüde indiren de O'dur.

O halde hiçbir olay sebepsiz değildir. Sonradan olan her şey bir oldurucuya, her mümkin bir vâcibi'l-vücuda, her malûl bir illete muhtaçtır. Buna bir bakıma İLLİYET = KOZALİTE Kanunu denilir. Türkçemizde, NEDENSELLİK ve SEBEPLİLİK ile ifâde edilir.

Bir olayın nedenini ve sebebini bilmek, o sebebe bağlı bulunan olayı bilmek demektir. Ama olayı bilmek, sebebini bilmeyi gerektirmez. Bu bakımdan var olan şey, ya zati itibariyle VÂCİBTIR, ya da MÜMKÜNDÜR. Birincisi, hiçbir şeye muhtaç olmadığı gibi, varlığı kendi zatının gereğidir, öncesiz ve sonrasızdır. Bu da ancak Vâcibü'l-Vücut olan Allah hakkında câizdir. Ondan başka her şey mümkündür; varlığı kendi zatının gereği değildir, varlığı vâcip olan zatın tesiriyle vücut bulur. O halde Cenâb-ı Hakk'dan gayrisi, Onun icadıyla mevcut, Onun oluşturmasıyla oluşmuştur. Bu icat ya vasıtasızdır, ya da bir veya birkaç vasıtayladır.

O nedenle Kur'ân, **«Gaybın anahtarları (veya gaybın hazineleri) O'nun katındadır, onları Allah'tan başkası bilmez»**, buyurmuştur. Çünkü Allah'ın ilmi, irâdesi ve kudreti, icat edip imkân alanına getirdiği her şeyi bütün detayıyla bilir. Mümkinattan sayılan ve sonradan var kılınan insanın bilgisi ise, hem sınırlıdır, hem de onun gibi sonradan olmadır, öncesiz ve sonrasız değildir.

İşte bu mânayla Allah, denizde ve karada olan her şeyi bilir. Bir yap-

rak düşmez ki onu O bilmesin. Yerin karanlıklarındaki bir daneyi de bilir. Yaş, kuru ne varsa hepsi, o her şeyi açıklayan Kitap'tadır.

HER ŞEYİ AÇIKLAYAN KİTAP

(وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فٖي كِتَابٍ مُبٖينٍ) **«Yaş, kuru ne varsa hepsi o açık, her şeyi açıklayan kitaptadır.»**

Yukarıda geçen âyetlerin tefsirinde KİTAP deyimi üzerinde durulmuş, bununla daha çok ANA KİTAP sayılan LEVH-İ MAHFUZ'un (Korunmuş Levha'nın) kasdedildiğini belirtmiştik.

Bu neyi anlatır? Hemen cevap verelim ki : Milyarlarca türün, çok çeşitli eşyanın, başdöndürücü sistemlerin plânsız, proğramsız, hesapsız yaratılıp imkân alanına getirildiği düşünülemez. Kâinatta her yönüyle mutlak bir plân hâkimdir. Her varlık bu plânda belirlenen yerini almıştır. Plânın müfredatı; imkân alanına nelerin yaratılıp getirileceği, nelerin oluşturulacağı ve ne gibi olayların meydana geleceği önceden EZELÎ İLİMLE belirlenip LEVH-İ MAHFUZ'a yazılmıştır. Çünkü plân ve proğramcının ilmi geçmiş, gelecek, olmuş, olacak her şeyi kapsayıp içine almıştır. Hiçbir olay bu ilmin dışında, mümkün değil meydana gelmez. Varlık âlemindeki eşya ya katı, ya sıvı, ya da gaz halindedir. Bunlar birbirlerine dönüşebilirler. Kur'ân kâinatta yer alan bütün eşyayı kapsayan «yaş-kuru» tabirini kullanarak, çok veciz ve kapsamlı iki kelime seçmiştir. Bununla her şeyin belli bir maksada yönelik olarak yaratıldığı, proğram dışı hiç bir şeyin söz konusu olamıyacağı belirtiliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Peygamber (A.S.)ın ancak Hakk'a taptığı, müşriklerin heveslerine uymadığı açıklandı. Ayrıca insan aklına ışık tutacak ölçü ve anlamda açık belgeyle irşat ve teblîğ alanına çıktığına dikkatler çekildi. Sonra da her şeyin dizgininin Allah'ın kudret elinde bulunduğu, varlık âleminde ancak Onun hükümran olduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, her şeye hükümran olan yüce kudretin, öldükten sonra insanları dirilteceğine ipucu vererek uyku denilen ve fakat mahiyeti tamamen bilinmiyen sünnetin bir bakıma küçük ölüm olduğu, uyanmanın ise, yeniden dirilip kalkma anlamında bulunduğu hatırlatılıyor, sonunda her şeyin Mevlâ'ya döneceği açıklanarak inkârcılar insafa, inanmışlar intibaha dâvet ediliyor.

——o●●——

وَهُوَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ
يَبْعَثُكُمْ ف۪يهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّىۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِه۪ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ
حَفَظَةًۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ
لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّۜ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ
وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِب۪ينَ ﴿٦٢﴾

MEÂLİ:

60— Geceleyin sizi uyutup ölü gibi yapan, gündüzleyin neler kazandığınızı bilen; sonra belirlenmiş eceliniz tamamlansın diye sizi (süreli olarak) uyutup kaldıran O'dur. Sonra da dönüşünüz ancak O'nadır; sonunda yapageldiklerinizi size bir bir haber verir.

61— Kulların üzerinde kudret ve saltanatıyla hep O üstündür. Size HAFEZE (amelleri yazıp koruyan melekler) gönderir, sizden birinize ölüm geldiğinde, elçilerimiz onun canını alırlar ve onlar (görevlerinde) bir eksiklik yapmazlar.

62— Sonra da canları alınanlar Hakk olan Mevlâ'larına (yegâne sahiplerine) döndürülürler. Haberiniz olsun ki, hüküm ancak O'nundur ve o hesap görenlerin en çabuğudur.

İLGİLİ HADÎSLER

«Sizin için geceleyin ve gündüzleyin melekler münavebe ile birbirini takip ederler. Sabah ve ikindi namazlarında biraraya gelirler. Sonra da sizinle geceliyenler (göğe) yükselirler. Allah daha iyi bildiği halde yine onlara sorar: «Kullarımı nasıl ve ne vaziyette bırakıp geldiniz?» Onlar da, «Kullarını namaz kılar bir halde terkettik ve kendilerine gittiğimizde yine

namaz kılar bir halde bulduk», diye cevap verirler.» (1)

«Ölmek üzere olan kimseye melekler gelip hazır olurlar. Ölen kimse sâlih (iyi bir kişi) ise, melekler ona : Ey tertemiz bedendeki tertemiz olan can, çık! Övülerek, müjdelenerek çık!. Huzur ve ferahlıkla, gazap etmiyen Rabbine çık!. derler.» (2)

«Her insanla beraber bir melek daha var ki, uyuduğunda melek onun canının (bir ucundan) tutar ve tekrar (uyanacağı sırada) bırakır. Allah o canı almaya izin verirse melek onu alır, değilse geri çevirir.» (3)

KÜÇÜK ÖLÜM = UYKU

(وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ) «Geceleyin sizi uyutup ölü gibi yapan....... O'dur.»

İnsan ve birçok canlıların dinlenmesine yönelik bulunan uyku, vücut sistemine yerleştirilip Allah'ın insandan yana lûtfunu yansıtan kanunlarından biridir. Bu devrede küçük ölüm başlar; bilinç kaybolur, ruhî faaliyetin kesif bir bölümü duraklamaya geçer, yetenekler görevini tatil eder, sinir durumu, kalb hareketi çok azalır.

UYKU insana belli devrelerde peryodik biçimde gelir ve tersine de çevrilebilir. Ruhun, bulunduğu ortamla ilişki kurma yeteneği ortadan kalkar, onun bir veya birkaç ibresi mâna âlemine intikal sağlar. Gördüğümüz rü'yaların çoğu bu intikal sonucu gerçekleşir. Ruh tamamen serbest olmadığı için gördüğü şeyleri çok karmaşık biçimde bazı misaller doğrultusunda alır ve beynimize intikal ettirir. Ölüm gelinceye kadar bu hal sürüp gider. Yani büyük ölüm gelinceye kadar küçük ölüm sayılan uyku düzenli olarak devam eder ve ruhun faaliyeti bedenle azalır, mâna ve misal âlemiyle irtibat kurar. Büyük ölümde ise, ruh tamamen serbest kalır ve mâna âleminde olup biten hususları daha net görme imkânına erişir.

Kur'ân'da ilâhî varlığın ve kudretin yüceliğinden söz edilirken, öldükten sonra dirilmeye, yeni bir hayatın başlayacağına yer verilir. Sonra da uykunun ölüme, uyanmanın yeniden dirilip kalkmaya açık bir delil olduğuna dikkâtler çekilir. Bedenle ruh arasındaki ilgi ve ilişkiyi, ilâhî hayat kanunu bazan azaltır (uyku halinde olduğu gibi); bazan da keser (ölüm halindeki durum gibi). Sonra bizim, mahiyetini bilmediğimiz kün (ol)! em-

(1) Buharî-Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Ahmed bin Hanbel : » »
(3) İbn Murdeveyh : İbn Abbas (R.A.)dan.

riyle tekrar ruhla beden arasındaki ilişki ve ilgiyi sağlar ve yeniden dirilme olayı meydana gelmiş olur.

İlim bize uykunun mahiyetini henüz tamamen açıklayamadığına göre, öldükten sonra dirilmenin mahiyetini, ruhla beden arasındaki irtibatın ölçü ve anlamını nasıl açıklayabilir? Allah bize uykuyu bir misal vererek iyi düşünmemizi ve o açıdan hareketle neticeye varmamızı murat etmiştir. Çünkü metafizikle ilgili konular, daha çok bir imân ve irfan meselesidir.

KULLARI ÜSTÜNDE YEGÂNE KAHİR

(وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ) «Kulları üzerinde kudret ve saltanatıyla hep O üstündür.»

Kâinatı şaşmaz kanunlarıyla belli bir plâna göre idâre eden KUDRET; her şeyi bir amaç, bir gaye için yaratan KUVVET; boşuna hiçbir şeyi varkılmayan HİKMET; canlıların yaşamasını sağlayan ve her türün özelliğine göre hayat yolunu belirliyen RAB; canlılar arasında insanı akıl, zekâ, idrâk ve hafıza gibi üstün yeteneklerle süsleyip varlığına ve birliğine delil kılan RAHMÂN; varlığında eşi, tasarrufunda ortağı, hükümranlığında benzeri, terbiye ve tekâmül ettirmede dengi bulunmayan KAHHAR; varlık âleminde olup biten, doğup ölen, gelişip sönen, düşüp kalkan, yeşerip çürüyen, kıpırdanıp gezen, konuşup susan, ağlayıp gülen, uyuyup kalkan, çalışıp kazanan, iyi ve kötü birçok şeyleri düşünen bütün şeyleri en iyi bilen Allah, elbetteki kulları üstünde KUDRET ve SALTANATIYLA, SÜNNET ve KANUNUYLA hep üstündür. Mülk Onun, nîmet Onun, ihsan Onun, insan Onun, canlı-cansız her şey Onundur.

Bize düşen, Onu bilmek, inkârı silmek, buyruğuna uymak, Sünnetine başeğmektir.. Kalbimizi Onun sevgisiyle doldurmak, başka bütün sevgileri soldurmaktır.. Rahmetini ummak, adâletinin gereği olan azâbından yine Ona sığınmaktır..

HAFEZE = KORUYUCU MELEKLER

(وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً) «Size Hafeze (işlediklerinizi yazıp koruyan melekler) gönderir..»

Kur'ân, insan hayatını en sağlam ölçüde disipline eden iki önemli mânevî güçten sözediyor: Kudret ve saltanatıyla üstümüzde durup her ân bizi denetliyen ALLAH; söz ve davranışlarımızı günü gününe, dakikası da-

kikasına fire vermeksizin tesbit edip yazan HAFEZE (Koruyucu Melekler). Bu iki kudretin denetimi altında olduğuna inanan bir mü'minin nasıl bir sorumluluk duygusu taşıdığını anlatmaya gerek yoktur. Hayatı düzene sokulmuş, yolu belirlenmiş, işi ölçüsünü bulmuştur. Haksızlığa uğrayabilir, ama haksızlık etmez; sevilmiyebilir, ama sever. Yardım görmiyebilir, ama yardım eder; çevresine huzur ve aydınlık olmaya çalışır.

Bu nitelikte olan kimse, şüphesiz ki kâmil mü'mindir. Bunları yetiştirmek çok ciddi bir eğitim ister. Çünkü her milletin böylesine inanmış, sorumluluk duygusu taşıyan, fazîletin örneği olacak bir düzeye gelen kişilere çok hem çok ihtiyacı vardır. Böyleleri toplum yapısında her zaman denge unsurudur.

O halde bütün işlerin başı, fazîletlerin kaynağı, hayırların menbaı, Allah'ı bilmek, O'nun varlığına inanmak, âdil bir kudret olduğunu düşünerek Ondan korkmaktır.

Kur'ân, hakiki mü'mini, gerçek insanı bize tanıtırken, üçüncü bir denetleyici faktörden bahsediyor : ÖLÜM.. Her insanın belirlenen vakti ve saati gelince ruhunu, görevli meleğe teslim edeceğini çok duyarlı bir anlatımla insan idrâkini işleyerek bir bakıma hayatın hikmet ve amacını belirliyor.

MEVLÂ'YA DÖNÜŞ

(ثُمَّ رُدُّوٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ) **«Sonra da canları alınarak Hak olan Mevlâ'larına döndürülürler.»**

İlgili âyetle, çok önemli bir hususa, MEVLÂ tabiriyle işâret edilmektedir. Çünkü bu sıfat, RAHMÂN, RAHÎM, ALÎM, HABÎR ve HAKÎM sıfatlarını kendinde toplamakta ve onların inceliklerini kendinde taşımaktadır. Burada Allah hakkında kullanılmasının sebebi de budur. Ölümün mahiyetini anlayabilen her insana, büyük bir teselli ve ferahlatıcı bir müjdedir.

Bir yerden başka bir yere göçetmek zorunluğu var, ister istemez herkes bu göç için sırasını beklemekte ve kaderin çizgisinde ömrünün son nefesini vermeye hazırlanmaktadır. Gidilecek yer, oldukça farklı ve şartları değişiktir. O âleme göç edenlerin kimi mahzûn ve kederli, kimi ferahlı ve neşeli; kimi derin bir pişmanlık duymakta, kimi tekrar dünyaya dönmeyi arzulamaktadır. Aralarında hısımlık bağları kesik, dünya dostluğu eksiktir.

Gerçek bu olunca her göçen bir dost aramakta, bunun için durmadan etrafı taramakta.. İşlerini düzene sokacak, yalnızlığını giderecek koruyucu bir dosta derin bir ihtiyaç hissetmekte.. Allah'ı, dünyada bilip inananlar Onu tek Mevlâ olarak bulacak, inanmıyanlar mevlâsız kalacak.. Hesaplar çarçabuk görülecek, adâlet milimetre şaşmıyacak, Mevlâ haklıdan yana olacak, haksızın boynunu büküp kudretini izhar edecek.

Böylece Kur'ân'ın yüksek ifâdesiyle, **«canları alınanlar hak olan MEVLÂLARINA döndürülürler»** buyurulmaktadır.

«Haberiniz olsun ki, hüküm ancak O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur.»

YORUMLAR - RİVAYETLER

Teveffî :

Âl-i İmrân sûresi 55. ve Mâide sûresi 117. âyetlerin tefsîrinde bu tabir üzerinde yeteri kadar durulmuştur. Tabir, önceki ve sonraki cümlelerle olan ilgisi itibariyle şu mânalarda kullanılmaktadır: Kaldırıp yükseltmek, uyutmak, uyuttuktan sonra kaldırmak, hem uyutmak, hem canını almak..

Konumuzu oluşturan âyette ise, «Geceleyin uyutmak» anlamında kullanılmıştır. Aslında uyku, küçük ölüm, ruhun bedenden ayrılması büyük ölüm olduğuna göre, TEVEFFÎ bunlardan her birine hakikî mâna açısından delâlet eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, varlığını, kudret ve saltanatını bazı açık belgelerle insan idrâkine sunan Allah, aşağıdaki âyetlerle varlık âleminde cereyan eden her olayın bir takım sebep ve kanunlara bağlı olduğunu ve bütün sebeplerin kendi kudret elinde bulunduğunu hatırlatarak karada ve denizde meydana gelen tehlikeli olaylara dikkatleri çekiyor. İnsanın, özünde ve mayasında gizlenen Allah ve din duygusunun olaylar karşısında kabuğunu kırıp nasıl ortaya çıktığına işâret edilerek insan aklına ve sonra da hissine sesleniliyor.

——oOo——

قُلْ مَنْ يُنَجّٖيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ
وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجٰينَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجّٖيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ
تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰٓى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا
مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذٖيقَ بَعْضَكُمْ
بَأْسَ بَعْضٍ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

MEÂLİ:

63— De ki: Sizi kara ve denizin karanlıklarından kim kurtarır? Yalvara yalvara gizlice Allah'a duâ edersiniz de, eğer bizi bundan kurtarırsa herhalde şükredenlerden oluruz, (dersiniz).

64— De ki: Allah sizi ondan da ve her sıkıntıdan da kurtarır; sonra da (kurtulunca) siz (O'na) ortak koşarsınız!

65— De ki: O'nun, üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azâp göndermeğe veya sizi birbirinize katıp taraflara ayırmaya ve kiminize kiminizin hıncını tattırmaya elbette gücü yeter.

Âyetleri nasıl ayrı ayrı anlatımla açıklıyoruz, bir bak! Ola ki anlarlar.

İNİŞ SEBEBİ

Müslümanların güçlenip ekonomik yönden de rahatladıkları zaman Allah'ı unutmamaları, bir tehlikeyle burunburuna geldiklerinde O'nu daha çok anmaları ve tehlikeyi atlattıktan sonra Allah'a gönülden şükredip daha çok kulluk görevlerini yerine getirmeleri gerektiğine işâret edilirken, inkârcıların tutumları düşündürücü bir misal olarak veriliyor. Böylece bu tür olaylar karşısında mü'minlerin idrâkini daha uyanık tutmak için yukarıdaki âyetler indiriliyor.

İLGİLİ HADÎSLER

«Onun üstünüzden bir azâp göndermeye elbette gücü yeter» âyeti indiğinde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Allahım! bundan Zat-i Kibriyâna sığınırım»** diye niyaz ve ilticada bulundu. **«Ayaklarınızın altından da bir azâp göndermeğe gücü yeter»** âyetine gelince, **«Allahım! bundan da Zat-i Kibriyana sığınırım»** diye niyazda bulundu. **«Kiminize kiminizin hıncını tattırmağa kadirdir.»** âyetine gelince, **«Bu diğerlerine nisbetle biraz daha kolaydır»** buyurdu. (1)

Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.) anlatıyor :

Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Âliye yöresinden hareketle Beni Muâviye mescidine uğradı. İçeri girip iki rekât namaz kıldı; biz de Onunla beraber namaz kıldık. Sonra Rabbine uzun bir duâda bulundu. Sonra da bize dönüp şöyle buyurdu :

«Rabbimden üç şey istedim; ikisini bana verdi, birisini vermedi. Rabbimden ümmetimi açlık ve kıtlık ile helâk etmemesini istedim, bunu verdi. Rabbimden ümmetimin tufan ve benzeri bir felâketle boğulup helâk olmamasını diledim, onu da verdi ve Rabbimden ümmetimin birbirlerine hınçlarının ve şiddetlerinin aralarında bir vuruşma sebebine dönüşmemesini istedim, beni bu isteğimden men'etti.» (2)

«Ümmetim hakkında ben ancak saptırıcı, dalâlete düşürücü hükümdar ve liderlerden korkarım. Ümmetimin arasına kılıç konulunca bir daha kıyâmete kadar kaldırılmaz.» (3)

«Benden sonra kılıç ile birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak dönüş yapmayın.» (4)

«Benim ümmetim de ileride yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bir fırka dışında hepsi de cehennemdedir.» (5)

SEBEPLERİN UCU O'NUN ELİNDEDİR

(قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ) **«De ki; sizi kara ve denizin karanlık-**

(1) Buharî : Câbir b. Abdullah (R.A.)dan
(2) Müslim - Tirmizî/fiten : 14
(3) İbn Mâce/fiten: 9- İbn Murdeveyh: İsnâd-ı ceyyid ile..
(4) Buharî/ilim: 43, hac: 132, mağazî: 77, edeb: 95, hudud: 9, fiten: 8- Müslim/imân: 118, fiten : 50- Ebû Dâvud/sünnet : 15- Tirmizî/fiten: 28- Nesâî/tahrîm : 29- İbn Mâce/fiten: 5- Ahmed : 1/230 - 2/85, 87, 104 - 3/477 - 4/76, 351
(5) Ebû Dâvud/sünnet: 1 - Däremî/siyer : 74 - Deylemî : 75

larından kim kurtarır.»

Kara ve denizin karanlıkları ister hissî, ister mânevî olsun her biri bir sebebe, her birinin faaliyeti belli bir Sünnetullah'a göre var olmakta ve varlığını sürdürmektedir. Sebepleri oluşturan, belli kanunları koyan kimdir? Sebepler kendiliğinden oluşuyor, düzeni sağlayan fiziksel kanunları tesadüfler meydana getiriyor, dersek, o zaman bir hareket, bir faaliyet ve bir düzen var, fakat harekete geçiren, faaliyetin başlangıç ve bitişini sağlayan ve mutlak düzeni koruyan yoktur, diye kabul etmemiz gerekir. Oysa gerçek hiç de öyle değildir. Nerede bir hareket, bir faaliyet varsa, mutlaka bir harekete geçiren de vardır. Nerede bilinçli bir düzen varsa, mutlaka onu sağlayan bir düzenleyici vardır.

Konuyu bu açıdan incelersek, ilgili âyetin asıl delâlet ettiği mânayı anlayabiliriz: Olaylar sebeplere bağlanıyor; sebeplerin ucu Allah'ın kudret elinde bulunuyor, çünkü sebepleri belli kanunlara göre meydana getirip amacına yönelten O'dur. Gecenin karanlığında denizde fırtınaya tutulan bir gemi içindeki tayfaları ve yolcuları o anda ne hissederler? Her insanın doğuştan özünde ve mayasında ezelî ilim ve kudretle enjekte edilmiş Allah ve din duygusu harekete geçer; ölüm korkusu, yaşama arzusu ruhtaki güç ve düşünceleri açığa çıkarır; bu durumda dinsizi de, putperesti de, materyalisti de ister istemez o anlarda içlerinden gelen ve önü alınmayan bir duyguyla, O en yüce kudrete sığınma ihtiyacını hisseder ve yardım bekler. O kudret ise çok merhametlidir; dilerse sebepleri değiştirir, gemiyi batırmıyacak ölçüdeki sebepleri harekete geçirir. O halde fırtınanın şiddeti nasıl bir takım sebeplere dayanıyorsa, dinmesi de bir takım sebeplere dayanır, ama her iki yönlü sebepleri yaratıp belli kanunlarla organize eden Allah'tır; sebepler boşlukta, başıboş değildir, yani kendiliğinden oluşmazlar.

İşte böylece insan 50, 60, 70 yıllık bir ömür devresi içinde buna benzer birçok sınavlardan geçer; çok tehlikeli anlarda Allah'ı hatırlayıp kendine gelir, bir daha inkâra ve nankörlüğe sapmıyacağını için için düşünür ve kendi kendine söz verir. Kurtulup selâmete erişince, her şeyi unutur. Bu döneklik ve nankörlük birbirlerini izler, dururken kıtlık, deprem, savaş ve benzeri kahredici olaylar meydana gelir, yaş-kuru ne varsa alıp götürür. Sonra herkes kendi inanç ve niyetine göre hesap verir ve karşılık görür.

Bütün bunlar neye?. Neden bunca meşakkat, tehlike ve uzüntü?. Zıt kuvvetlerin durmadan sürtüşüp tartıştığı bir dünyada kendi içinde de karşıt iki ayrı kuvveti taşıyan, insan denilen canlının hayat kanunudur. Aynı zamanda yaratılışındaki özelliğinin tabii sonucudur. Böyle yaratılmasaydı, melek tabiatlı, uysal, hakkına razı, aza kanaat edip hiç günah işlemiyen bir

kıvamda bulunsaydı, o zaman onu yaratmanın bir anlamı kalmaz, hikmet-i ilâhiyeye ters düşerdi. Çünkü bu özelliği daha mükemmel anlamda kendinde bulunduran melekler var ve sayılarını ancak Allah bilir.

Ayrıca insan hayatını hareketli tutmak, aklı ve diğer bütün yetenekleri işler duruma getirmek için böylesine zikzaklı, çetin ve yorucu bir hayat sistemine ihtiyaç vardır. Aksi halde hareket ve canlılık kalmaz, ilmî araştırmalar olmaz, bir bakıma hayat kör ve sağır kalırdı. Bu da insana yönelik hılkat kanununa ve onunla ilgili ilâhî hikmete ters düşer.

Olayların diğer bir yönü, yaratanı tanıtmaya yöneliktir. Her olay bir uyarı niteliğindedir. Kıyâmet günü, «aklımı harekete geçiren, yaradan hakkında düşünmeme imkân hazırlayan bir olayla karşılaşmadım» diye itirazlara kapı açmamayı da amaçlar.

Netice, insanın mutluluğa erişmesi için fırsat ve imkânlar peşpeşe sıralanmaktadır. İlâhî âyetlerle insan aklına ve hissine seslenilmekte, her olaydan hissesini almaya çağrılmaktadır. Bunun için çok değişik, çok renkli belgeler, uyarılar indirilmiştir: Kimi hisse, kimi akla, kimi vicdana hitap eder, kimi fizik ötesinden haber verir ve Yaratan ile yaratılan arasındaki engelleri kaldırmayı plânlar. Önemli olan, Allah'ın rahmet dolu bu hikmetini ve gözlerimizin önüne serdiği o muhteşem plânını görebilmek ve anlayabilmektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, doğuştan insanın ruhuna zerkedilen Allah duygusunun çok tehlikeli anlarda kendini hissetirmeğe başladığı hatırlatılıyor. Sonra da inkârcı nankörlerin tehlikeyi atlatınca döneklik yaptıklarına dokunularak hayat yolundaki tehlikelerin bitmiyeceği, sırası gelince karşılarına çıkacağı açıklanıyor.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın -inkârcılarla nankörler beğenmese de- hak olduğu belirtiliyor. Uyarı anlamında verilen haberlerin vakti saati gelince ortaya çıkıp gerçekleşeceğinde şüphe edilmemesine dikkatler çekiliyor. Allah'ın âyetleriyle alay eden inkârcılarla beraber oturulmaması emrediliyor.

——oOo——

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَإٍ
مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ
فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ
الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾
وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرَى
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

MEÂLİ:

66— Kavmin onu (Kur'ân'ı) yalan saydı. Halbuki o haktır. De ki : Üzerinize vekîl değilim (benim görevim açık bir teblîğdir. Azâp ve mükâfat verme Allah'ın kudreti dahilindedir).

67— Her haberin kararlaştırılmış bir vakti (belirlenmiş bir saati) vardır ve siz de onu ileride görüp anlıyacaksınız.

68— Âyetlerimize (alaylı bir tavırla, saygısız bir ağızla) dalanları gördüğün zaman, başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüzçevir. Şayet şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlim kavm ile beraber oturma.

69— Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar üzerine, onların hesabından bir şey yoktur; fakat bir hatırlatmadır, ola ki sakınırlar.

İLGİLİ HADİSLER

«Âdem (A.S.) unuttu, zürriyetine de (soyçekimi nedeniyle bu geçtiği için onlarda da) unutkanlık meydana geldi.» (1)

«Ben de sizin gibi bir beşerim; sizin unuttuğunuz gibi ben de (dünya

(1) Tirmizî/tefsîr-i sûre : 7

işlerinde bazı şeyleri) unutabilirim. O halde (bir şeyi) unuttuğum zaman bana hatırlatın.» (1)

«Ümmetimden hatâ, unutma ve bir de zorlanarak işledikleri bir şeyin (günah ve cezâsı) kaldırılmıştır.» (2)

PEYGAMBER TASARRUFA SAHİP MİDİR?

(قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ) **«De ki: Üzerinize vekil değilim.»**

Kur'ân'da sırası gelince Peygamberin görev ve yetkileri üzerinde durulur ve ayrı ayrı sıfat ve yetkileri sözkonusu edilerek gerekli açıklama yapılır.

Değişik ifadelerle değişik sıfatlara dikkatler çekilir ve bu hususta yapılan tekrarlar çok önemli birkaç hususu bize öğretip bilgimizi artırır. Şöyle ki :

a) Aynı konunun belirttiğimiz ölçüde tekrarı, her defasında ayrı bir mâna kapısını açar, düşünce ufkunu genişletir.

b) Kişilerin ifrata (aşırı gidip ölçüsüzlüğe) kaçmasını önler ve lider olarak başlarına geçen kişileri ilâhlaştırmalarına engel olmak için, en büyük insan ve Allah'ın tayîn ettiği en başarılı lider ve önder olan Hz. Muhammed (A.S.)in bile insanlar üzerinde dilediği gibi tasarrufa yetkili bulunmadığını hatırlatır; ilâhî kudret ve yetkinin fânilere havale edilmediğini; hiç kimsenin Allah'ın vereceği azâbı verme veya geri çevirme güç ve tasarrufu taşımadığını telkîn eder.

c) Peygamberin asıl vazifesi, ilâhî buyrukları rahmet havası içinde teblîğ etmek; inkârcıları, nankörleri ve âsileri tuttukları yolun kendilerini felâkete götürdüğü hususunda uyarmaktır.

Kur'ân'da Peygamberin görev ve yetkilerini belirten diğer âyetler de hep bu amaçlara yöneliktir. (3)

---

(1) Buharî/salât : 31- Müslim/mesâcid : 90, 92, 93, 94- Ebû Dâvud/salât: 189, 190, sehv: 25, 26- İbn Mâce ikamet : 129, 133- Ahmed : 1/379, 420, 424, 438, 455

(2) İbn Mâce/talâk : 16- Taberânî

(3) Fazla bilgi için bak : Ğaşiye : 21, Kaaf : 45 ve Müdessir : 11. âyetlerin tefsirine...

HER HABERİN KARARLAŞTIRILMIŞ VAKTİ VAR

(لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ) **«Her haberin kararlaştırılmış bir vakti (belirlenmiş bir saati) vardır......»**

Olmuş olacak her şey önceden tesbit edilip LEVH-İ MAHFUZA (ANA KİTABA, KORUNMUŞ İLÂHÎ LEVHAYA) yazılmış, Misal Âleminde de birer misali konulmuştur. Her olay mutlaka zaman ve mekân kavramlarıyla bağlantılıdır. Tabiî olaydan kasdımız, biz canlılar âlemiyle, madde âleminde meydana gelenleridir. Olaylar ise, genellikle ikiye ayrılır: Allah'ın Yüce Kalem'le önceden yazıp sonuca bağladıkları; diğeri ise, insanların kendi irâde ve istekleriyle yapacakları şeyler. Yüce Kalem'in yazıp sonuca bağladığı ve mürekkebinin kuruduğu olaylar, vakti-saati gelince meydana çıkar. Bunların değişmesi veya geciktirilmesi, ya da terkedilmesi söz konusu değildir. Kurulan kâinat düzeni ve bu düzen içinde yerini alan sistemlerin yaratılması, göklerle yerin altı devrede vücut bulması, güneş sistemi dahil diğer bütün sistemler, yeraltı madenlerinin oluşturulması, depremler, dünyanın iki ayrı hareketi, Kitap ve Peygamberlerin gönderilmesi bu cümledendir.

İnsanların irâde ve ihtiyarlarıyla meydana gelen olaylar da önceden tesbit edilmiş ve diğer ikinci derecede bulunan kalemler onları yazmıştır ve yazmaktadır, vakti-saati gelince oluşup meydana çıkar. Ne var ki bunlar yazıldığı için ortaya çıkmıyor, çıkacağı için yazılmışlardır. Bazan ilâhî müdahale bu olaylara yön verir, bazan da sildiği olur. Çünkü Allah bu ikinci kademede yazılan şeylerden dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır; Ana Kitap O'nun katındadır. Bu, kaderin bir sırrıdır ki, anlamak ve anlatmak mümkün değildir.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu hususlara işâret edilirken bilhassa Allah'ın inkârcıları ve müşrikleri -bunca âyet ve belge karşısında- cezasız bırakmıyacağı belirtilir ve bütün bunların vakti-saati gelince gerçekleşeceği hatırlatılır. Çünkü Allah'ın sözü haktır, o mutlaka yerine gelecektir. Allah sözünden dönmez, O yegâne hikmet sâhibidir.

İNKÂR İMÂN DERECESİNDE OLURSA

(وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ) **«Âyetlerimize (alaylı bir tavırla) dalanları gördüğün zaman...... onlardan yüzçevir.»**

İnkâr imân derecesinde bir kuvvet kazanır, kişinin beyni küfür doğrultusunda iyice yıkanıp hakka karşı içinde aşırı bir kin ve hınç oluşturulursa, artık öylesiyle tartışmak, bilgi alış-verişinde bulunmak yarar yerine zarar getirir. Önyargı, hep önde gider. Birinin hakka, diğerinin bâtıla tahammülü yoktur. Aradaki fark ise, çok değişik yönlüdür: İnkârcıda akıl ve mantık yerini hisse terketmiş; inananlarda ise, akıl ve mantık imânla birleşip sarsılmaz bir güç oluşturmuştur.

Akla ve mantığa karşı akıl ve mantıkla cevap verilirse sonuca varmak mümkün olur.

Kur'ân bu konuda önemli bir noktaya parmak basarak mesafenin açılmasında bir yarar olmadığını, hisse hisle karşı koymanın hakka ve gerçeğe götürmiyeceğini belirtiyor. Bunun için inkârcı inatçıların hislerinin esiri olarak hak din ve hak kitap ile alay ettikleri bir toplantıda mü'minlerin oturmaması emrediliyor.

Yukarıda da kısmen belirtildiği gibi, böyle bir metot uygulamakta birçok yararlar vardır, onları özetliyecek olursak, konu daha iyi anlaşılmış olur:

a— Önce saygısız inkârcıları ölçüsüz duygularıyla başbaşa bırakmak,

b— Duygusal söz ve davranışlara duygusal ölçüde cevap vermemek, akl-i selîmle hareket etmeyi âdet edinmek,

c— Seviyesiz kişilerin seviyesine düşmemek, konuşmadan meclisi terkederek en güzel cevabı vermiş olmak,

d— Mü'minlerin her hususta olduğu gibi, bu gibi hallerde de yüksek bir terbiye örneği vermekten yana olduklarını ortaya koymak,

e— Azgının azgınlığını artırmasına, câhilin cehaletini kırıcı ölçüde ortaya dökmesine fırsat vermemek...

Görülüyor ki Kur'ân, ilim alış-verişine kapı kapamıyor, onu her yerde teşvik ediyor. Allah'ın kitabı Kur'ân üzerinde de seviyeli bir tartışmayı yasaklamıyor. Hissin rehberliğinde kaba ve bilgisizce bir tartışmaya muhatap olmayı yasaklıyor. Çünkü din ve kitabı alaya almakta, aklın değil hissin, ilmin değil cehaletin, saygının değil saygısızlığın rehberliği hâkimdir.

UNUTMA - UNUTKANLIK

(وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ) **«Şayet şeytan sana unutturursa......»**

Hafıza (bellek) : İnsanın deneylerle edindiği izlenim ve bilgileri tesbit

edip beyninde biriktirme ve gerektiğinde bunları ortaya koyma ve yararlanma yeteneğidir. İnsan beyninde birkaç milyar hücrenin bulunduğu ve hafıza merkezinin milyarlarca şeyi rengiyle, biçimiyle, sesiyle ve sözüyle alıp arşivliyecek güçte olduğu bilinmektedir.

Hafıza ile ilgili incelemelerde, izlenimin tesbiti, korunması ve yeniden yüzeye çıkarılması olarak üç aşama bulunduğunu söyliyebiliriz.

Diğer taraftan öğrenilmiş bilgilerin gereğince korunabilmesi, beyinde derin ve yeterli izler bırakabilmesi, tekrarı gerektirir. Hem önemsenmiyen, hem de tekrar edilmiyen bir konuyu, bir olayı, bir sözü unutabiliriz, çünkü beyinde bıraktığı derin bir izi yoktur.

Şüphesiz ki, her insanın hafıza yeteneği aynı güçte değildir. İrsî kusur ve meziyetlerin de bunda payı pek büyüktür. Ama hepsi de bazı sebeplerle unutma, silinme arızasıyla yüzyüzedir.

Şüphesiz ki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gerek akıl ve zekâ, gerek hafıza, idrâk ve irâde gibi yetenekler bakımından çok güçlü ve gelişkin idi. Bütün çağlara ve gelecek olan milletlere hitap etme durumunda olan bir peygamberin de kuşkusuz böyle olması gerekirdi. O bakımdan yaratılıştan yani doğuştan üstün yeteneklerle donatılmıştı. Böyle olmasına rağmen, kalbleri ve ruhları her dem yüce kudretle temas halinde bulunduğu, metafizikle derinden ilgilendiği için bazan dünya ile ilgili hususları unuttuğu olurdu. Ama çok geçmeden hatırlıyabilir, başka cihetle bağlantılı bulunan dikkatini o konuya çevirebilirdi.

Kur'ân'da Musa (A.S.) ile Hızır kıssasında, Musâ Peygamber'in verdiği sözü unuttuğundan söz edilir. **«Unuttuğun zaman Rabbini an!» (1)** âyetiyle de peygamberimizin bazan unuttuğu hususların olduğuna işârette bulunuluyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, bunca belgelere ve kâinattaki ilâhî kudreti yansıtan delillere rağmen putperest ve inatçı inkârcıların hâlâ Kur'ân'ı insan ürünü saymaları kınandı. Peygamberin hemen azâp indiren veya inecek azâbı geri çeviren bir kudret olmadığı, bütün tasarrufun Allah'a ait bulunduğu açıklandı.

Kur'ân âyetlerine alaylı bir tavırla dalanlarla beraber oturulmaması emredildi.

(1) Kehf sûresi : 24

Aşağıdaki âyetle, bu kadar kör ve nankör olanların kendi dinlerini de oyuncak ve alay edindiklerine temas ediliyor; inat hastalığına yakalanıp sadece hisleriyle hüküm vermeye kalkışan beyni yıkanmışların çoğunun böylesine mariz bir karakter taşıdığına işârette bulunuluyor. Sonunda ilâhî adâletin tecelli edeceği, bir uyarı şeklinde hatırlatılıyor.

——oOo——

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا
وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ
لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ
عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

MEÂLİ:

70— Dinlerini oyuncak ve eğlence edinenleri, dünya hayatının aldattığı kimseleri (kendi hallerine) bırak (da bocalayıp dursunlar). Ve Kur'ân ile şunu hatırlat ki, bir kimse kendi kazandığı ile kendini mahvetmeye görsün, (o takdirde) onun için Allah'tan başka ne bir yakın dost, ne de bir şefaatçı vardır. Her türlü fidyeyi de verse kendisinden alınmaz.

Kazandıklarına karşılık mahvolanlar işte bunlardır! (Evet) bunlar için inkâr ettiklerine karşılık çok kaynar bir içki ve elem verici bir azâp vardır.

DİNİ OYUNCAK VE EĞLENCE EDİNENLER

(وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا) **«Dinlerini oyuncak ve eğlence edinenleri.....**

(kendi hallerine) bırak (da bocalayıp dursunlar).»

Hak din, Allah'tan indirildiği gibi korunmaz da bilgisiz ve ilgisiz ellere terkedilirse, ifrat ve tefrîte gidilerek bir takım ilâveler, ya da noksanlıklar yapılır ve zamanla karmaşık bir görünüm alırsa; artık o, din olmaktan çıkar, insan aklına ve duygusuna göre, diğer bir deyimle insan mantığına göre bir oyuncak ve eğlence aracı durumuna düşer. Yahudîlerle Hıristiyanlar, dinlerini değiştire değiştire bu duruma getirmemişler midir?

Ne Musâ Peygamber, ne de İsâ Peygamber mâbetlere kanepe ve iskemle koymuştur. Ne İsâ Peygamber ayin yaparken şarap içmiş, ne başkasına içirmiştir; ne de resimlerin karşısına geçip istavroz çıkarmıştır. Kiliselere meleklerin, Meryem'in ve kendisinin boy boy resimlerinin konulmasını da emretmemiştir. Bütün bunlar Allah'ın indirdiği dini aslından uzaklaştırmak, insan mantığına uydurup yeni bir din şekli ortaya çıkarmaktan başkası değildir.

Hiçbir hak din, yani semavî din, mâbetlere resim ve heykellerin konulmasına, üç ilâh inancının ortaya çıkarılmasına, bu suretle Allah'a ortak koşulmasına cevâz vermemiştir. Hıristiyanların kiliselerde yapageldikleri ibâdet ve ayinlerin İncil'de yerini gösterebilecek bir kahraman düşünemiyoruz.

Putperestlere gelince : Kendi elleriyle taşları, ağaçları yontup şekillendirmeleri, sonra da bunlara ilâh nazarıyla bakıp karşılarına geçerek tapınmaları daha gülünç ve daha eğlenceli değil midir?

Kur'ân'da ilgili âyetle hem bunlara dikkatler çekiliyor, hem de Hak dinin kutsallığının indiği gibi korunması emrediliyor. Aynı zamanda müslümanların da kendi dinlerinin aslına bağlı kalmaları, fazlalık, noksanlık yapmamaları çok duyarlı biçimde hatırlatılıyor. Dini oyuncak ve eğlence haline getirenlerin toplum arasında yalnız bırakılmaları, o tiplerle dostluk ve arkadaşlık kurulmaması bir çare olarak öneriliyor.

Tarih boyunca İslâm dininde, Peygamber sünneti dışında ortaya çıkan Bâtınî, Bahaî, Kadiyanî ve benzeri sapık mezhepler ve tarikatlar, İslâm'ı temelinden tahrîbe yönelik değil midir? Bugün hâlâ İslâmî ilimlerde ciddi, seviyeli ve sistemli bir tahsîl görmemiş yarı cahillerin din adına neler ortaya attıklarını, ne herzeler savurduklarını görmüyor muyuz? Helâlı haram, haramı helâl sayanlar bile yarış halinde.. «Doğrudan ilâhî huzura girme imkânı varken, vuslat perdesi bize aralanmışken namaz ve benzeri ibâdetlere ne gerek var» diyerek din adına cinayet işliyen ve yeterince dinî kültür almamış saf Müslümanları ağlarına düşürenler, mürşit diye itibar görmüyorlar mı?

İşte Kur'ân'ın tabiriyle, bunlardır ki hem kendilerini, hem başkalarını mahvedenler!.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle dini oyuncak ve eğlence edenlerin kendilerini ve dolayısıyla başkalarını nasıl mahvettikleri açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle, doğru yolu bulduktan sonra şeytana ve şeytan ruhlu nankörlere uyarak gerisin geri dönmenin ne büyük felâket olduğuna dikkatler çekiliyor. Kalbinde imân, ruhunda irfan, dilinde Rahman olan mü'minlerin doğru yoldan sapmalarının pek sözkonusu olmayacağı hatırlatılıyor. Sonra da insanı bu irfan düzeyinde tutacak üç temel sıfat açıklanıyor.

——oOo——

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى
اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ
الشَّيَاطِينُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهُٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهُٓ
اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى
وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِٓى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ
قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ
عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

MEÂLİ :

71— De ki : Allah'ı bırakıp da bize ne bir yarar sağlıyan, ne de zarar verebilen şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola erlştlrdikten sonra şeytanların, şaşkın-perişan bir halde yeryüzüne atıp dolaştırmak istedikleri ve arkadaşlarının ise, «bize gel!» diye doğru yola çağırdıkları kimse gibi mi topuklarımızın üzerine geriye dönelim?.

De ki : Şüphesiz Allah'ın (gösterdiği) yol, doğru yolun kendisidir ve biz de âlemlerin Rabbına teslimiyet göstermekle emrolunduk.

72— Ayrıca namazı dosdoğru kılın, Allah'tan korkup kötülüklerden sakının diye emrolunduk. Haşrolunacağımız da ancak O'nadır.

73— O ki gökleri ve yeri hak ile yarattı, «Ol!» dediği gün oluverir. O'nun sözü haktır. Sûr üfrüleceğl gün de mülk (saltanat ve hüküm) O'nundur. Görülmeyeni de, görüleni de (olmuş olacağı da) O bilir. O hikmet sâhibidir ve (her şeyden) haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Bir rivâyete göre, Ebû Bekir SIDDÎK (R.A.)ın oğlu Abdurrahman İslâm'a girmeden önce katı bir tutum içinde bocalayıp duruyordu. Kendisini hakk'a dâvet edenlere olumlu cevap vermek şöyle dursun, İslâm'ın nuruyla içini dışını aydınlatan babasını tekrar küfre dönmeğe dâvet edecek kadar şuurunu kaybetmişti. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Müfessir Süddî'ye göre : Hz. Muhammed'e (A.S.) gelip imân eden Müslümanları İslâm'dan döndürmek için inkârcı putperestler, onları kendi şaşkın ve sapık inançlarına çağırıyorlardı. Bu nedenle yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah'a and olsun ki, müşrikler bu işi bırakmam, dâvamdan vazgeçmem için güneşi sağ elime, ayı da sol elime koysalar yine de vazgeçemem; Allah bu dâvayı üstün kılıncaya, ya da ben bu yolda mahvoluncaya kadar bunu elbette sürdüreceğim.» (3)

(1) Mefatihü'l-gayb/Fahruddin Râzî.
(2) İbn Kesîr.
(3) Sîret-i Nebeviye/İbn Hişam : 1/266

«Şüphesiz ki, Melek İsrâfil Sûr'u bir lokma gibi ağzına yerleştirmiş, yay gibi tutup onu üflemek için emir beklemektedir.» (1)

«Allah gökleri ve yeri yarattıktan sonra Sûr'u yaratıp İsrâfil'e verdi; o da onu ağzına koyup gözlerini Arş'a dikerek üflemek için emir beklemektedir.»

Bunun üzerine Ebû Hüreyre (R.A.) sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sûr nedir?

Cevap verdi :

— **O büyük bir şeydir. Beni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, ondaki dairenin büyüklüğü göklerle yerin genişliği gibidir. Sûr'a üç defa üfrülecek : Birincisi, dehşet ve korku salan üflemedir. İkincisi, canlıların kendilerini kaybedip ölmelerine sebep olacak üflemedir. Üçüncüsü, kabirlerden kaldırılarak âlemlerin Rabbine yönelme üflemesidir. (2)**

Bir Bedevî gelip Peygamber (A.S.) Efendimize sordu :

— Ey Allah'ın Resûlü! Sûr nedir?

Allah Resûlü cevap verdi :

— **Üflenecek bir boynuzdur. (3)**

ŞEYTANLARIN ŞAŞKINLAŞTIRDIKLARI

Kur'ân'da geçen ŞEYTAN ve ŞEYTANLAR tabirleri, bazı yerlerde hakiki anlamında, bazı yerlerde de hem hakiki, hem mecazî anlamlarda kullanılmıştır. Konumuzu oluşturan âyette ŞEYTANLAR tabiri bu ikinci kısma girenlerdendir.

Âyet, çok önemli bir hususa dikkatleri çekmektedir: İnkâr fırtınasına tutulup hakka karşı gelmek, müzmin bir hastalık halini alınca, şeytanlar ve şeytan ruhlu kişilerin, dinî kültürü olmayan kimseleri şaşkına çevirip toplum arasına atmaları, sosyal yapıda geniş tahribat yapar. Aslında amaç da bundan başkası değildir.

Mü'minlerin, biri beyin, diğeri piyon olmak üzere faaliyet gösteren sapık teşkilatları çok iyi tanımaları ve ona göre tedbirli olmaları hatırlatılıyor. Çünkü her devirde bunlar değişik metotla ortaya çıkarlar.

---

(1) Sahih-i Müslim - Ahmed : 3/73

(2) Taberanî : el-Mutavvelat'da..

(3) Ahmed b Hanbel : 2/126, 192 - Tirmizî/tefsîr: 39, kıyâmet: 8 - Dâremî/rikak : 79

MÜ'MİNLERİN ŞERRE KARŞI ÜÇ SİLAHI

«Ve biz âlemlerin Rabbına teslimiyet göstermekle emrolunduk. Ayrıca namazı dosdoğru kılın, Allah'tan korkup kötülüklerden sakının diye emrolunduk.»

Kur'ân, inkârcı sapıkların nasıl çalıştıklarını, adam kazanmak için beyin yıkama metoduyla dinî kültürü oluşmamış kişileri nasıl şaşkına çevirdiklerini açıkladıktan sonra bu şer ve fitne ağına düşmemek için daha çok şu üç silaha sahip olmanın gereğine dikkatleri çekiyor:

1. Allah'a dosdoğru inandıktan sonra namazı dosdoğru kılmak,
2. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmak,
3. Yegane terbiyeci olan Allah'a tam bir teslimiyet göstermek.

İmân ve namaz, kalble organları belli amaca yöneltip doğru yoldan sapmayı önleyen faktörlerin başında gelir. Allah'a karşı saygılı olmanın derin anlamını içimizde taşıyıp her yerde O'ndan korkmamız, hayatımızın tek ölçüsü ve düsturudur. Kul olmanın anlamı da bu noktada kendini hissettirir. Sonra da her hal-ü kârda Allah'a teslimiyet gösterip tedbirden sonra kaderin hükmüne razı olmamız, tesellilerin en güzeli ve en doyurucusudur.

O halde diyebiliriz ki: Birinci madde, kalb ve organlarla ilgili amellerin önde gelenidir. Çünkü imân ve namaz, biri ağaç ise diğeri onun meyvesidir. İkincisi ve üçüncüsü daha çok kalbe, ruha ve vicdana dayanmaktadır; diğer bir deyimle ruhun en verimli ürünleri, imânın en tatlı meyvalarıdır.

GÖKLERİN VE YERİN HAK İLE YARATILMASI

(وَهُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ) **«O ki, gökleri ve yeri hak ile yarattı.»**

Hakk'ı inkâr, kâinatın mutlak düzenini inkâr kadar gülünçtür. Kur'ân, inkârcıların dikkatini göklerle yerin yaratılışına ve taşıdığı düzen ve denge kanununa çekiyor. Dünyanın iki ayrı hareketiyle gece ve gündüzün, sonra da yıl ve mevsimlerin meydana gelmesi, atmosfer tabakasının kalınlığı ve sağladığı yararlar, dünya ile güneş arasındaki hesaplı mesafe neyi anlatıyor? Bütün bunlar kör bir tesadüfün mü, yoksa şuursuz maddenin mi biraraya getirip ortaya koyduğu bir düzendir? Bir araba motorunun veya bir elektronik beynin tesadüflerin birbirini izlemesiyle meydana geldiğini id-

dia etmek ne kadar saçmaysa, o motor ve o beyinden çok daha mükemmel düzende olan göklerle yerin tesadüfen meydana geldiğini iddia etmek o kadar saçmadır.

Her şeyin belli ölçü ve kanunlara göre yaratılıp hizmete sunulması, mutlak bir kudretin varlığını isbata kâfidir. Başka delil aramaya gerek yoktur. Çünkü bunlar hak ile yaratılmıştır. Hak ise, ölçüdür, düzendir, dengedir, hesaptır, plân ve proğramdır.

OL, DEYİNCE OLUVERİR

(وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ) **«Ol, dediği gün oluverir. O'nun sözü haktır.»**

İlâhî plân, proğram, yaratma, icât etme, denge ve düzene getirme, hep «ol!» emrine dayanır. Bu emir sebepleri oluşturur, her sebebi belli bir kanuna bağlar. Çünkü O'nun sözü haktır; belli hesaplarla, kesin sonuçlarla tecelli eder.

Kâinatı belli bir plâna ve değişmiyen kanunlara göre var kıldığı gibi, bir gün yine onu belli bir plân ve kanuna göre bozup yeni bir düzen meydana getirecektir. Bu da mahiyeti bizce bilinmiyen SUR denilen bir vasıtaya üfürülmekle gerçekleşecektir. Çünkü mülk Onundur, tasarrufu da Ona aittir. Dilediğini işler, dilediği zaman kudretini izhar eder. O bilendir ve mutlak hikmet sâhibidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle insan denilen çok mükemmel bir canlının, Allah'tan başka bir takım eşyayı ilâh edinmesinin derin bir gaflet, koyu bir cehalet eseri olduğuna dikkatler çekildi. Doğru yolun, mutlaka her şeyi doğru ve yararlı yaratan ve belli bir hesap dahilinde her şeye yön veren Allah'ın yolu bulunduğu belirtildi. Sonra buna delil gösterilerek göklerin ve yerin yaratılışındaki incelikten söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İbrâhim Peygamberin inkârcı cahilleri yola getirmek için hangi metotlara başvurduğu anlatılıyor. Böylece her devirde hakkı dosdoğru yansıtmanın ölçüleri veriliyor. İnsanların dikkati daha çok göklerle yerin yaratılışındaki mükemmelliğe çekiliyor.

——oOo——

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي
أَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرِي إِبْرٰهِيمَ
مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ
قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّي
فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ
الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّي
هٰذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ
﴿٧٨﴾ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

MEÂLİ:

74— Bir zaman İbrâhim, babası Azer'e: Putları ilâhlar mı ediniyorsun? demiş ve doğrusu ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum, (diye ilâve etmişti).

75— İşte böylece biz İbrâhim'e, kesin bilgi edinenlerden olsun diye göklerin ve yerin melekût (yaratılışındaki düzen, denge, plân ve bazı kanunların işleyiş)ini gösteriyorduk.

76— Gece karanlığı basınca bir (büyükçe) yıldız gördü, «bu imiş Rabbim» dedi. Yıldız batınca da «ben batanları sevmem» dedi.

77— Sonra ay'ı doğarken görünce, «bu imiş benim Rabbim» dedi. Ay batınca, «eğer Rabbim beni doğru yola eriştirmeseydi, herhalde şu sapıtmış topluluktan olurdum» (diyerek putperestleri uyarmaya çalıştı).

78— Ne vakit ki güneşi doğarken gördü, «bu imiş benim Rabbim, bu daha büyükmüş» dedi. Güneş batınca, O, «Ey kavmim! şüphesiz ki sizin ortak koştuklarınızdan beriyim,» diyerek (onlara hak ile bâtıl arasında bir mukayese yapma düşüncesi vermeye çalıştı).

79— Hem ben şüphesiz ki yüzümü, bâtıldan uzak, hakka tamamen yönelmiş bir halde gökleri ve yeri örneksiz yaratana çevirdim ve ben ortak koşanlardan değilim, (diyerek inanç ve görevini açıkladı).

İBRAHİM PEYGAMBERİN ÖRNEK GÖSTERİLMESİ

(وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ لِاَبٖيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً) **«Bir zaman İbrahim babası Âzer'e: Putları tanrılar mı ediniyorsun? demişti...»**

Putlara tapan inatçı inkârcıların, güneşe ve yıldızlara tapan müşriklerin dikkatini Allah'ın varlığına ve yüce kudretine çekmek, akıllarını harekete geçirmek, vicdanlarına yön vermek için yeryüzündeki canlılar ve bitkilerin mükemmel ölçülerde, belli plân ve proğramda, değişmiyen kanunlarla yaratılmaları, her biriyle ilgili hayatı sürdürme sünnetleri; yerlerin ve göklerin mutlak bir düzen içinde meydana getirilmeleri çok duyarlı biçimde açıklandı. Sonra da hem Kitap Ehli, hem de Arap putperestleri tarafından saygı gösterilen İbrâhim Peygamberin TEVHÎT İNANCI'na, putlar ve ilâh edinilen diğer varlıklar hakkındaki düşüncelerine geniş yer verildi; her yönüyle örnek alınacak bir peygamber ve uyulacak bir önder olduğu hatırlatıldı.

Böylece son peygambere karşı amansız şekilde mücadele edenler insafa dâvet edildi. İbrâhim Peygamberi sevip saydıkları halde onun soyundan gelen son peygambere karşı çıkmalarının anlamsızlığı ve ölçüsüzlüğü gözler önüne serildi. O son peygamber ki, İbrâhim'in yolunda olduğunu, aynı Tevhît inancına bağlı bulunduğunu ilân etmiş ve bundan bir milimetre olsun sapmamıştı. Ona karşı çıkmanın ciddi bir anlamı, makul bir sebebi var mıydı?

GÖKLERİN VE YERİN MELEKÛTU

(وَكَذٰلِكَ نُرِيٓ إِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ) **«İşte böylece biz İbrahim'e kesin bilgi edinenlerden olsun diye göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.»**

Melekût, mülk kökünden mübalağa ifade eden bir kelimedir; ceberut ve rehebut gibi. Burada ise, daha çok göklerde ve yerde câri olan ilâhî düzen, denge ve fiziksel kanunlar, dünya ile güneş ve ay arasındaki dengeli ilgi kasdedilmiştir. Gelişkin bir aklı imânla birleştirip peygamberlik payesiyle bütünleştiren ve onu İbrahim'e veren Allah, varlık âleminde hükümran olan sünnetini bu peygambere tanıtmış ve inkârcılara karşı daha rahat konuşup delil getirebilsin diye doyurucu belgeler vermiştir.

İbrâhim Peygamber, din ve Allah fikrine ve inancına karşı çıkan putperestlerin seviyesine göre bir yola başvurmuş ve onları hem susturmak, hem de yola getirmek için küçümser bir ifadeyle büyük bir yıldızı göstererek «Bu imiş benim Rabbim!.» deyip inkârcıların dikkatini o noktayd çekmiş, sonra da yıldız batınca, «batanları sevmem» diyerek onların kafasında iz bırakacak bir istifham oluşturmaya çalışmış; sonra ay doğmaya yüztutunca, «Öyle ise o değil, bu imiş Rabbim» diyerek aralarındaki mesafeyi kısaltmayı amaçlamış ve o da batınca, «Eğer Rabbim beni doğru yola eriştirmeseydi, herhalde şu sapıtmış topluluktan biri olurdum» sözüyle kafalardaki istifhamı büyültmeye yönelmişti. Çünkü o, batanları, başka birinin hareket vermesiyle hareket edenleri, başka bir kudretin var kılmasıyla var olanları ilâh edinmenin sapıklık olduğunu öğretme gayretini taşıyordu.

İbrahim Peygamber bu mantıkî mukayese ile putperestlerin yanlış yolda olduklarını derin bir iz bırakacak biçimde anlatmasını becermiş ve artık son sözünü söyleme ortamını hazırlamıştı : «Şüphesiz ki sizin inkâra sapıp ortak koştuklarınızdan beriyim.» Çünkü aklını kullanabilen ve kâinat kitabını okuyabilen bir insana, kendi eliyle yontup meydana getirdiği cisimlere tapmak, belli kanunlarla varlıklarını sürdürmek zorunda olan güneş, ay ve yıldızları ilâh edinmek asla yakışmaz.

Sonra da Allah'a olan sınırsız inanç ve bağlılığını şu sözleriyle noktalamıştır: «Doğrusu ben yüzümü, bâtıldan uzak, hakka tamamen yönelik bir halde gökleri ve yeri örneksiz yaratana çevirdim ve ben ortak koşan inkârcılardan değilim.»

İBRAHİM PEYGAMBER KİMDİR?

Tarihçiler bu konuda pek sıhhatlı bilgi verememişlerdir. Birçok ansiklopedilerde de çelişkili bilgilere, gerçeğe uymayan rivâyetlere yer verildiğini görüyoruz. Tahminlere göre, Nuh Tufanından sonra, M.Ö. 20. yüzyıl ile 17. yüzyıl arasında doğduğu sanılmaktadır. Bu da daha çok Tevrat'ın Tekvîn kısmındaki bilgilere dayanmaktadır. (1)

İbrahim Peygamber, Nuh Peygamberden sonra gelen birçok peygamberlerin atası sayılır. Eski adı UR, şimdiki adı URFA olan beldede doğduğu ve böylece Sümer ülkesinde yaşadığı anlaşılmaktadır.

İsim olarak İbranice'den Arapçaya geçmiş bir kelimedir. Kök mânası ise «Büyük cumhur atası» demek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Hammurabî'ye (? - M.Ö. 1961) çağdaş olduğu da iddia edilir. Yahudiler ise bunu ABRAM ve ABRAHAM şeklinde telaffuz ederler. Tevrat'ta bu iki şekliyle de geçmektedir.

Babasına gelince : Tevrat/Tekvîn kısmının 11/26. belgesinde adının TERAH olduğu belirtilmişse de Kur'ân onu tashih ederek AZER olduğunu açıklar. Bâtılı redde, hakkı telkinde baba-evlât arasında mutlak sevgi ve saygı aranmaz. Bu bakımdan Azer'in İbrahim Peygamberin babası olup olmadığında şüpheye düşmenin, bir takım yersiz yorumlar yapmanın, gayr-i ciddi rivâyetlere başvurmanın hiçbir mâkul anlamı yoktur. Kur'ân gayet açık biçimde, şüphelere yer vermiyecek şekilde Azer'in, İbrahim'in babası olduğunu belirtmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İbrahim Peygamberin inkârcı putperestleri doğru yola getirmek, hiç olmazsa bu hususta kafalarında bir iz bırakmak amacıyla ay, güneş, yıldız, taş ve ağaçların ilâh olamıyacağını onların anlayabileceği mantıkî delillerle ortaya koymuş ve tartışmaya kalkışanların önyargılarını değiştirmeye çalışmıştı.

Aşağıdaki âyetlerle, İbrahim Peygamberle tartışmaya girip hakkın karşısında sarsılan inkârcıların, bu defa onun, putların hışmına uğrayacağından endişe duyduklarına yer veriliyor ve bununla o yüce peygamberi korkutmak istedikleri açıklanıyor.

—oOo—

(1) Geniş bilgi için bak : Bakara : 124. 127 - Âl-i İmrân : 65-68. âyetlerin tefsirlerine

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ
اَتُحَاجُّونّ۪ي فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ وَلَا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ
اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ رَبّ۪ي شَيْـًٔا وَسِعَ رَبّ۪ي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا اَفَلَا
تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ اَخَافُ مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ
اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا
فَاَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾
اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ
وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَٓا اٰتَيْنَاهَٓا اِبْرٰه۪يمَ عَلٰى
قَوْمِه۪ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿٨٣﴾

MEÂLİ:

80— Kavmi İbrahim'le tartışmaya kalkıştı. O da dedi ki: «Beni doğru yola eriştirmişken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? O'na ortak koştuklarınız şeylerden korkmam; meğerki Rabbim bir şeyi dilerse (Onun dileği mutlaka yerine gelir). Rabbim ilim bakımından her şeyi kuşatıp kapsamıştır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?!

81— Ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım ki; üzerinize hakkında hiç bir kanıt ve belge indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz!.. O halde eğer biliyorsanız (söyleyin), iki taraftan hangisi güvenilmeye daha haklıdır?

82— İmân edip imânlarını hiçbir haksızlıkla karıştırmıyanlar var ya, işte güven onlaradır; doğru yola erişenler de onlardır!»

83— İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz kanıt ve belgelerdir.

Dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki, Rabbin hikmet sâhibidir ve (her şeyi) bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«İmân edip imânlarını hiç bir haksızlıkla karıştırmayanlar var ya, işte güven onlaradır.» meâlindeki âyet inince, bu, Müslümanlara çok ağır geldi ve «Hangimiz nefsine zulmetmez ki?..» diyerek endişelerini açıkladılar. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onlara : Sözü edilen zulüm, Allah'a ortak koşmaktır. Siz Lukman'ın kendi oğluna, Allah'a ortak koşma. Şüphesiz ki şirk (ortak koşmak) büyük bir zulümdür, dediğini duymadınız mı? buyurdu..» (1)

Cerîr b. Abdullah (R.A.) anlatıyor :

Resûlüllah (A.S.) Efendimizle Medîne dışına çıkmıştık. Ansızın bir atlının bize doğru geldiğini gördük. Peygamber (A.S.), «Ola ki bu atlı sizi arzulayarak geliyor» buyurdu, derken adam gelip selâm verdi. Sonra Peygamberimizle (A.S.) onun arasında şu konuşma geçti :

— Nereden geliyorsun?

— Çoluk-çocuğumdan ve kabilemin yanından geliyorum.

— Nereye gitmek istiyorsunuz?

— Allah'ın Peygamberini ziyaret etmek istiyorum.

— Aradığını buldun, Peygamber benim.

— O halde ey Allah'ın Peygamberi! İmân nedir, bunu bana öğret?

— Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Peygamberi olduğuna şehadet etmen, namaz kılman, zekât vermen, oruç tutman ve Beytullah'a haccetmendir.

— Ben bunları kabul ve ikrar ettim, dedikten sonra atının ayağı bir çukura girdi ve kendisiyle birlikte yere yuvarlandılar, adam düştüğü yerde ruhunu teslim etti.

Bunun üzerine Peygamber (A.S.), «Ona dikkatle bakın» buyurdu. Ammar b. Yasir ile Huzeyfe b. Yeman koştular, adamın öldüğünü söylediler. Peygamberimiz (A.S.), «Ondan vazgeçin olduğu gibi bırakın!.» buyurdu. Bunun sebebi sorulduğunda şu cevabı verdi: «İki meleğin Cennet meyvalarından onun ağzına koyduklarını gördüm, aç bir halde öldüğünü anla-

---

(1) Buhari-Müslim-Ahmed b. Hanbel.

dım. İşte bu adam imânına zulüm karıştırmıyanlardandır» diye ilâve etti. (1)

İBRAHİM PEYGAMBERİ PUTLARLA KORKUTMALARI

(وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ اَتُحَاجُّونّ۪ي فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِۜ وَلَٓا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ) «Kavmi, İbrahim'le tartışmaya kalkıştı. O da dedi ki : Beni doğru yola eriştirmişken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam.»

Güneşe, ay'a, yıldızlara ve insan eliyle şekillendirilen putlara tapanlar, İbrahim Peygamberin susturucu delilleri karşısında başka çıkar yol bulamayınca, onların ileri gelenleri, bu defa kendi ilâhlarının hışmını hatırlatarak İbrâhim Peygamberi korkutmaya çalıştılar. O da, âlemlerin Rabbi bir şeyi dilemedikçe putların, bâtıl ilâhların hiçbir zarar veremiyeceğini, bu yüzden de onlardan korkmadığını, yine mantıkî ölçülerle anlatma ihtiyacını duydu. Böylece bütün kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu, O dilemedikçe hiçbir şeyin meydana gelmiyeceğini kafalara işlemeye çalıştı.

Neden bu olay anlatılıyor?

Musâ Peygamberden çok önce gelip geçen İbrahim Peygamberle putperest inkârcılar arasında meydana gelen tartışmanın Kur'ân'da anlatılması, çok önemli dört hususu belirtmeye ve ümmeti o doğrultuda uyarmaya yöneliktir :

1— İbrahim Peygamber Asya kıtasının bir çok yöresinde tanınıp saygı duyulan kadri yüce bir nebîdir. Tevrat ondan geniş şekilde bahsetmiştir. Yaşadığı devirde ilâhlık iddiasında bulunacak kadar şımarık ve de güçlü hükümdarların bulunduğu, buna rağmen İbrahim Peygamberin hakk'ı tanıtmak için çok sistemli ve metotlu bir mücadele verdiği muhakkak. Bu bakımdan her yönüyle örnek alınacak bir peygamberdir.

2— Her devirde hakla bâtılın karşıkarşıya bulunduğu, hakkı reddedenlerin yerli yersiz azgınlık gösterdikleri, daha çok onların sahnede olduğu hatırlatılıyor. Dünyada sürüp gelen olayların aslında, temelinde bir değişiklik yoktur. Surette ve metotta değişiklik vardır. Putperestliğin de bir çok çeşitlerinin bulunabileceğine işaret ediliyor; kimi zaman insanlar ilâhlaştırılır; kimi zaman taşlara, ağaçlara; kimi yerde hayvanlara, kimi yerde güneş ve aya ibadet edilir. O halde Hakk'ın bilinip tanınması için bu tür bâtılların ortaya çıkması, sünnetullah gereğidir. Mücadele ise, dünya durdukça devam edecektir.

---

(1) Ahmed bin Hanbel : Cerir b. Abdullah (R.A.)den.

3— İnkârcılarla, putperest ve müşriklerle tez-antitez doğrultusunda tartışırken ilmî ölçüleri, mantıkî yolları bilmenin lüzumuna işâret ediliyor. Ayrıca tarihî bilgiye geniş biçimde sahip olmanın gereği anlatılıyor. Bilgisiz, kültürsüz bir tartışmanın kuru bir iddiadan öteye geçmiyeceğine dikkatler çekiliyor.

4— İbrahim Peygamberin sergilediği mantıkî delillet, kendi devrinin kültür seviyesinin biraz üstündedir. O halde her devrin gelişen ilim ve kültürüne göre, hazırlıklı olmamız şarttır. Ama değişmiyen bir şeyin her devirde geçerli olduğu muhakkaktır: Yerde ve göklerde câri olan düzen, denge ve illiyet kanunu iyice bilindiği takdirde hep susturucu olacaktır.

Nitekim günümüzde Hegel'in Diyalektik Felsefesi, Marksizmin temelini oluşturan Materyalist Felsefe ile millî ve dinî duyguları geliştirilmemiş gençlerin beyinlerini yıkayan aşırı akımlara karşı, yine günün gelişen metoduyla çıkmamız ve İslâm'ın inanç esasları doğrultusunda gençliğe doyurucu bilgi malzemesi vermemiz gerekmektedir. Aksi halde arzulanan sonucu elde etmek mümkün değildir. Bu akımların can simidi olmadığını bilimsel yollardan anlatmak, en uygun yollardan biridir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle İbrâhim Peygamberin Allah'ın varlığını ve birliğini, kudret ve yüceliğini günün metoduna göre isbatlayıp ortaya koyması anlatıldı. Bütün bu bilgi ve delillere onun kalbini ve kafasını yatkın kılan Allah'ın inâyetine dikkatler çekildi. Bu sebeple İbrâhim'in (A.S.) yüksek derecelere eriştirildiği anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın ona olan üçüncü bir lûtfundan söz ediliyor, dünyada da aziz kılındığı, soyundan bir nice peygamberler geldiği belirtiliyor ve Allah'ın doğru yola eriştirdiği bu peygamberlere TEVHÎT doğrultusunda uyulmasının gereği hatırlatılıyor.


——oOo——

وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا
مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِه۪ دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ
وَمُوسٰى وَهٰرُونَ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَۙ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا
وَيَحْيٰى وَع۪يسٰى وَاِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِح۪ينَۙ ﴿٨٥﴾ وَاِسْمٰع۪يلَ
وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٨٦﴾
وَمِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٨٧﴾ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْد۪ي بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ
مِنْ عِبَادِه۪ۜ وَلَوْ اَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَۚ فَاِنْ
يَكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِر۪ينَ
﴿٨٩﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْۜ قُلْ
لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًاۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٩٠﴾

MEÂLİ:

84— Ve ayrıca ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bağışladık ve her birini doğru yolda bulundurduk. Daha önce Nûh'u ve O'nun soyundan Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musâ ve Hârun'u da doğru yolda bulundurduk.

İşte böylece iyi ve güzel davrananları mükâfatlandırırız.

85— Zekeriyya, Yahya, İsâ ve İlyas'ı da doğru yolda bulundurduk; hepsi de iyi, yararlı kişilerden idi.

86— İsmâil'i, Elyasa'i, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yolda bulundurduk ki hepsini de (yaşadıkları çağın) insanlarından üstün kıldık.

87— Onların babalarından, soylarından ve kardeşlerinden de seçtiklerimizi doğru yola eriştirdik.

88— İşte bu, Allah'ın yoludur ki, kullarından dilediğini ona eriştirir. Onlar Allah'a ortak koşmuş olsalardı amelleri boşa çıkardı.

89— Bunlar, kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir.

Eğer onlar (Mekke müşrikleri) bunları tanımaz da inkâr ederlerse, inkârcı olmayan bir kavmi buna vekil kılmışızdır.

90— İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimselerdir; sen de onların yoluna uy. De ki : Buna karşılık sizden bir mükâfat istemem. O (Kur'-ân) âlemler için ancak bir öğüt, bir hatırlatmadır.

ASYA KITASINDAKİ PEYGAMBERLER

Kur'ân, peygamber konusunda, diğer bazı yerlerde genel bir açıklık ve açıklama getirerek her kavme ve her millete daha önce bir peygamber gönderildiğini ve bir ülkeye, ya da kavme peygamber gönderilmedikçe azâp edilmiyeceğini haber verirken burada nüfusun çok kalabalık bulunduğu ve ticarî kervanların haberleşmeyi kolaylaştırdığı ASYA kıtasının önemli bir kesiminde gönderilen ünlü peygamberlerden on sekiz tanesinin isminden sözederek, özellikle Arap Yarımadasında yaşıyan ve bu isimlere pek yabancı olmıyan Arapları uyarmayı amaçlamıştır.

Çünkü Kur'ân her millete ve her çağa seslenen son kitaptır. Araplar onu okuduğunda kendilerine göre nasîplerini alırlar. Başka milletler de okuyunca kendilerine göre nasîplerini alabilecek bir çok âyetler bulabilirler. Kısacası Kur'ân hem çok yönlü, hem de her sınıf insana hitap edebilecek bir muhteva ve kudrette indirilmiştir.

KRONOLOJİK BİR SIRA GÖZETİLMEMİŞTİR

İlgili âyetlerle on sekiz peygamberden ismen söz edilirken tarih sırası gözetilmemiştir. Aynı zamanda Resûl ve Nebî tertibine de gidilmemiştir;

neden? Bunun cevabı gayet açıktır: Kur'ân çoğu yerde geçmiş olayları anlatırken de tarihe ve tarih sırasına yer vermez, onu araştırıcı tarihçilere bırakır; çünkü Kur'ân'a göre, olayın meydana geldiği yıl ve gün önemli değil, olayın ibret ve öğüt alınacak noktaları önemlidir. Bu bakımdan olayların detayına inmez, onu günlük önemli olayları yazanlara terkeder. Geçmişten ders ve ibret alıp geleceğe yön vermemizi emreder; ana fikir verir, insan aklını harekete geçirir; olayları özetleyip bir komprime haline getirir; insana düşünme ve araştırma fırsatı verir. Şüphesiz ki bu metot, Allah'ın kitabının özelliklerinden biridir.

On sekiz peygamber burada kendilerine sunulan fazl-ü kerem yönünden sınıflandırılmışlardır. Çünkü her birine ilâhî lûtûftan, başka bir kapı açılmıştır:

a) Nuh, İbrâhim, İshak ve Yakup, sonra gelen peygamberlerin ataları olma fazîletini taşımaktadırlar. Çünkü Asya'da gönderilen bütün peygamberler bunların soyundandır.

b) Dâvud ile Süleyman'a gelince, bunlara hem peygamberlik, hem hükümdarlık payesi verilmiştir. Bu özellikleriyle diğer peygamberlerden ayrılırlar.

c) Eyyub peygamber ise, gelen şiddete, inen musîbete sabredenlerin başında gelir. Sonra da bu iki mertebeyi, yani peygamberlik ve hükümdarlık payesiyle birlikte belâ ve musîbetlere uğramayı kendinde toplayan Yusuf Peygamber, adı geçenler üzerine atfedilmiştir.

d) Musâ ile Hârun'a gelince, çok çetin mücadele, çok mu'cize ve açık belgeler göstermekle bilinmektedirler.

e) Zekeriyya, Yahya, İsâ ve İlyas Peygamberler ise, dünyadan el-etek çekip yüzleri daha çok âhirete yönelik bulunmakla ün yapmışlardır. Bu sebeple «SALİH» sıfatıyla anılmışlardır.

f) İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût Peygamberlere gelince, bunlar şeriatı olmayan peygamberlerdir.

Görülüyor ki Kur'ân, Peygamberleri tarihleri sırasına göre değil, taşıdıkları özelliklerine göre sıralamaktadır.

ALLAH'IN YOLU

(أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ) «İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimselerdir.»

Meâlindeki âyetle, peygamberliğe lâyık görülenlerin, doğuştan bu şerefli hizmete aday yaratıldıkları ve vakti-saati gelince ilâhî vahye mazhar kılındıkları belirtiliyor.

Bu sebeple ilim adamlarımıza göre, peygamberlik çalışılarak, zühd-u takvâ göstererek, öğrenim yaparak elde edinilebilecek bir meslek değildir. Nitekim Şeyh Muhyiddin Arabî de bu hususa ışık tutarak der ki : «Peygamber, peygamber olarak; velî de velî olarak yaratılır; bu payeler sonradan elde edilir türden değildir.»

SEN DE ONLARIN YOLUNA UY!.

(فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ) **«Sen de onların yoluna uy.»**

Bu emîr, hidâyet yolunda bulunan Resûlüllah (A.S.) Efendimizin ve daha önce gelip geçen her peygamberin de aynı yolda yürüdüğünü hatırlatır. Bu yol TEVHÎT = Allah'ı bir bilmenin esaslarıdır. Ayrıca sözü edilen her peygamberin özelliğinin Peygamberimizde kemal derecesinde bulunduğunu, böylece O bir bakıma bütün peygamberlerin aslı ve her birine sunulan ilâhî inâyetin ve yönelen iltifatın kaynağı sayılır.

O halde olgunluğun bütün incelikleri, şeref ve fazîletin bütün ölçüleri son nebîde kemal mertebesinde bir araya gelip bütünleşmiştir.

Bu hususu biraz daha açıklıyalım :

Nuh Peygamber uzun yıllar müşriklerin saldırısına, eziyet ve cefasına karşı dayanan ve mücadelesini taviz vermeden sürdüren bir peygamberdir. Bu sıfat Peygamberimizde (A.S.) çok daha belirgindir.

İbrahim Peygamber, çok cömert ve âlicenap bir zattı. İnkârcılarla çok seviyeli, metotlu ve ölçülü bir tartışma ortaya koymuş, günün şartlarına, muhataplarının kültür seviyesine göre mantıkî ve aklî yollara başvurmuştur. Bu sıfatlar Resûlüllah (A.S.) Efendimizde doruk noktasında bulunuyordu.

Yakup ve İshak Peygamberler kıtlık, sıkıntı, belâ ve dert ile yüzyüze gelmiş, her şeye rağmen Hakk'a teslimiyette kusur etmemişlerdir. Bu sıfatların Peygamber (A.S.) Efendimizde en parlak noktasına eriştiğini görüyoruz.

Davud ve Süleyman Peygamberler, geniş nîmetler içinde şükreden kişiler olarak bilinmektedir. Peygamber (A.S.) Efendimiz o kadar genişliğe erişmediği halde hamd ve şükürde grafiğin en üst çizgisinde bulunuyordu.

Eyyub Peygamber, çetin sınavlardan geçen, musîbete karşı dayanma gücünü sergiliyen bir peygamberdir. Ama bu sıfat Resûlüllah (A.S.) Efendimizde son sınırına erişmiştir.

Musâ ve Harun Peygamberler çok çetin mücadele veren, Tanrılık iddiasında bulunan Fir'avn'a karşı çıkan ve sonra da büyük mu'cizeler gösteren peygamberlerdir. Bu sıfatlar Peygamber (A.S.) Efendimizde son kertesine ulaşmıştır.

Zekeriyya, Yahya ve Elyesa' Peygamberler zühd-u takvânın çok ileri merhalesinde bulunuyorlardı. Ayrıca İsrâiloğulları'nın amansız saldırısına hedef olmuşlardı. Bu sıfatlar Resûlüllah (A.S.) Efendimizde kemâl derecesinde idi.

İsmail Peygamber doğruluk ve teslimiyetin; Yunus Peygamber Allah'a yalvarıp yakarmanın burcunda yer almışlardı. Bu sıfatlar Peygamber (A.S.) Efendimizde Arş'a kadar yükselen bir mâna taşıyordu. Ama hepsi de Hakk'a giden yol üzerinde birer meşale olarak bulunuyorlar, bu yolda yürüme bahtiyarlığına erişenlerin önünü aydınlatıyorlardı. O bakımdan bütün peygamberler aynı yol üzerinde bulunmuştur. Ne var ki onlar yaşadıkları çağın ilim, teknik, sosyal ve kültürel yapılarına göre teçhiz edilerek kendi kavimlerine gönderilmişlerdir. Çünkü ulaşım imkânları mevcut değildi. Her millete bir peygamber, bir uyarıcı göndermek gerekiyordu. Dünya milletleri arasında ticarî kervanlar gelişince son olarak bütün milletlere bir peygamber ve bir kitap gönderildi.

KUR'ÂN BİR ÖĞÜT VE HATIRLATMADIR

(إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَمِينَ) **«O (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüt ve hatırlatmadır.»**

Her insanın doğuştan ruhuna enjekte edilmiş olan din ve Allah duygusu, Kur'ân ile kabuğunu kırıp ortaya çıkabilir. Çünkü insandaki gizli duran o sedefin kırılması için çok usta bir çekice ihtiyaç vardır. Elbette ki Allah sözü, çekiçlerin en mükemmelidir. İyi kullanıldığı takdirde kimseleri incitmeden sözü edilen cevher üzerindeki nefs kabuğunu kırmaya yeterlidir. Her millet ve topluluk ister istemez böyle bir ilâhî araca muhtaçtır. Ne var ki aracın yararını öğretecek yetenekli din bilginlerine, kıymetli eserlere olan ihtiyaç daha büyüktür.

Kalblerini bu ilâhî araca açık tutmayan Mekkeliler, inkâr ve inatlarında ısrar edince, Kur'ân'a sahip çıkan vekiller olarak Allah Medinelileri gö-

revlendirdi. Onlar da bu şerefli hizmeti hakkıyla yerine getirmeye çalıştılar.

Kur'ân'ın açıkladığı bu sünnet, ona sahip çıkmayan ve çıkan her millet hakkında câridir. Bir millet ona sahip çıkıp koruduğu sürece hizmet şerefi onlarda kalacaktır. Hizmeti bıraktıkları gün, Allah, sünneti gereği, onu başka bir millete devretme ortamını hazırlar.

Sözü edilen şerefli hizmet tamamen hasbîdir; fedakârlık ve ferağat-i nefs ister. **«De ki : Buna karşılık sizden bir mükâfat istemem.»** meâlindeki âyet bu gerçeği yansıtır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'ın doğru yol üzerinde bulundurduğu ve insanlıktan yana rahmet olarak gönderdiği peygamberlerden söz edildi. Onların örnek hayatlarının en önemli noktasına dikkatler çekildi. Allah'ın bu rahmetine kulak vermiyen bir milletin en büyük hayır ve saadeti kaybettiğine işâret edilerek inkârcı olmayan milletlere bu rahmet ve şerefin sunulacağı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, delilsiz ortaya çıkıp Allah'ın hiçbir kitap indirmediğini iddia etmenin derin bir gaflet, koyu bir cehalet olduğuna dikkatler çekiliyor. Eğer indirilen kitaplar insanlara sunulmamış olsaydı, âhiret, hesap, cennet, cehennem ve tek kelimeyle fizik-ötesi âlemlerden kimin haberi olabilirdi? sorusu hatırlatılıyor. Kur'ân'ın tükenmez bir feyiz ve bereket kaynağı olduğu belirtilerek ona sarılmanın gereğine işâret ediliyor.



وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِه۪ٓ اِذْ قَالُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ
شَيْءٍۜ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذ۪ي جَٓاءَ بِه۪ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى
لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاط۪يسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَث۪يرًاۚ وَعُلِّمْتُمْ
مَا لَمْ تَعْلَمُٓوا اَنْتُمْ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬كُمْۜ قُلِ اللّٰهُۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ ف۪ي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ
(٩١) وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ
اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ
بِه۪ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (٩٢)

MEÂLİ:

91— (Yahudiler) Allah insana hiçbir şey indirmemiştir, diyerek Allah'ın kadr-u kıymetini, azamet ve kudretini bilip anlayamadılar. De ki: Musâ'nın insanlara bir nûr, bir hidâyet olarak getirdiği kitabı kim indirdi? -ki siz onu ayrı ayrı kâğıtlara yazarak kimini ortaya çıkarıp açıklıyorsunuz, çoğunu da gizliyorsunuz. Ne sizin, ne babalarınızın bilmediğiniz şeyler (o kitapla) size öğretilmiştir-. De ki (onu) Allah indirmiştir. Sonra da onları bırak da daldıkları şeyde oynayadursunlar.

92— Bu indirdiğimiz kitap mübarektir; ellerindeki (Tevrat ve İncil'i) tasdîk edicidir. Ümmu'l-Kura (Kentler anası Mekke)lileri ve çevresindekileri uyarmak içindir. Âhirete imân edenler, namazlarına devam ederek ona da imân ederler.

İNİŞ SEBEBİ

Saîd b. Cübeyr diyor ki:

— Tartışmak üzere Peygamber (A.S.) Efendimize gelen Yahudî bil-

ginlerinden Mâlik b. Sayf'dan Peygamberimiz şunu sordu: «Musâ'ya Tevrat'ı indiren Allah adına and veriyorum, Tevrat'ta, ALLAH ŞİŞMAN BİLGİNİ SEVMEZ diye bir cümle yazılı değil midir?» Bunun üzerine Mâlik b. Sayf kızdı ve sinirinden ölçüsünü kaybederek, «And olsun ki, Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmemiştir!» demişti. Yanındaki Yahudî arkadaşları, «Ne yapıyorsun?! Allah Musâ'ya da mı bir şey indirmemiştir?» diye kınadıklarında, o yine öfkesinden, «Evet, Allah hiç bir insana hiç bir şey indirmemiştir» diyerek sözünü tekrarlamıştı. Yahudiler bu yüzden onu başkanlıktan uzaklaştırıp, yerine Kâb b. Eşraf'i getirdiler.

Yukarıdaki âyetler bu sebeple indi. (1)

Bu rivâyete bakılırsa, ilgili âyet Medine'de inmiştir. İbn Abbas, Mücahit ve İbn Cerîr'e göre, Mekke'de Kureyş müşrikleri hakkında inmiştir. (2)

ALLAH'I BİLMEK

(وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ) **«Allah'ın kadr-u kıymetini, azamet ve kudretini anlayamadılar.»**

Allah'ı, O'nun kudretinin sınırsızlığını, kâinattaki câri kanunlarını, varlık âleminin her parçasına yerleştirilen hikmetlerini hakkıyla bilip takdir etmek; şüphesiz ki çok sağlam bir bilgi ve köklü bir imân işidir. Bu iki değer ölçüsüne lâyıkıyla sâhip olamıyanlar, Allah hakkında çok yanlış ve o nisbette sakat düşünce ve inanç taşırlar. Tıpkı sözü edilen Yahudî din adamları gibi, işlerine gelmediği zaman, «Allah insana hiçbir şey indirmemiştir» diyecek kadar şaşkınlık göstermişlerdir.

Allah'ın her varlığın önünde gizli üstün hikmetini, geniş rahmetini, her şeyi kapsayan sınırsız ilmini bilen ve anlayan; kudretinin açık belgelerini kendi yaratılışında ve varlığın her zerresinde idrâk eden kimse, hiç tereddüt etmeden O'nun her şeyi en güzel ve en mükemmel ölçü ve anlamda yarattığını bilir ve inanır ve insanı -diğer canlılara nisbetle- çok yetenekli kıldığını doğrular. Unutmayalım ki, ilâhî kudretin insan ruhuna sunduğu yeteneklerin pek çoğunun mahiyetini, gerçek sebebini, oluş ve işleyiş tarzını, yöntemini ilim henüz tamamen çözmüş değildir. Her şeyi bir yana bırakalım sadece içimizdeki düşünce ve hafızayı ele alalım: Belirli bir enerji sarfına sebep olmadan içimizde yaşıyan bu acayip iki kudretin mahiyeti nedir? Canlı maddenin içinde geçen bu iki olay, dünyanın en büyük kudreti ve Allah'ın varlığının en parlak belgesi değil midir? Hemen belirtelim

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil.
(2) İbn Cerîr Taberi - İbn Kesîr/Ebûlfidâ.

ki, yeryüzü hattâ uzay, düşünce sayesinde akıl almaz değişikliklere uğramaktadır. Birçok büyük filozof hayatını bu gibi meseleleri çözmeye vermiş, yine de sonuca varamamıştır. En sağlam, en doyurucu bilgiyi Peygamberler (A.S.) getirmiştir, çünkü onlar fizikötesinden alıp öylece konuşmuşlardır. Geri kalan ilim adamları ve filozoflar ise, aklın sınırında takılıp kalmışlar, bu sebeple doyurucu ve sağlam bilgi verememişlerdir.

İşte bu yüce kudretleri içimizde yaratan O sonsuz kudreti hakkıyla bilip anlamamız düğümü ancak çözebilmiştir. Ne yazık ki, insanların çoğu böylesine sonuca eriştirici çözüm yolu varken sırf kendi aklına güvenerek başka yollara sapmış ve büsbütün kendini kurtuluşu zor çıkmazlara sokmuştur. Oysa akıl henüz fizik âlemini çözememiştir; nerede kaldı fizikötesine nüfuz etmesi.. Akıl henüz insanın yaratılışının sır ve hikmetini anlayamamış ve ilk insanın nasıl meydana geldiğini çözememiştir, nerede ölüm ötesinden, kıyâmetten söz edebilmesi? Akıl henüz kâinatın büyüklüğünü, galeksi ve kehkeşanların sırrını anlayamamıştır; onun ötesini anlaması mümkün mü? Akıl insanın fizikî yapısının bütün esrarına kapı açamamış, nerede ona kumanda eden ruhu idrâk edebilsin?.

TEVRAT'IN AYRI AYRI KÂĞITLARA YAZILMASI

(تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ)«Ki siz Onu ayrı ayrı kâğıtlara yazarak kimini ortaya çıkarıp açıklıyorsunuz; çoğunu da gizliyorsunuz.»

Kur'ân, İsrâiloğulları için bir ışık ve Hakk'a uzanan dosdoğru bir yol niteliğinde olan Tevrat'ın Musâ Peygamberden sonra mevcut Levhalardan istinsah edilirken dağınık biçimde ayrı ayrı kâğıtlara yazıldığını, bu sırada bazı önemli belgelerin gizli tutulduğunu açıklıyor. Özellikle son nebî ile ilgili birçok belgelerin istinsah edilirken hazırlanan nüshaya alınmadığı anlaşılıyor. Gerçi ilk anda Tevrat'ın aslı Levhalar üzerinde yazılı bulunduğu için işin sonunun nereye varacağının farkına belki varılmamıştır. Ama İsrâiloğulları'nın esaret ve zillet devri başlayınca Levhalar kaybolmuş, ellerinde sadece yazdıkları kâğıtlar kalmıştır. Böylece Allah sözünün Levhalardaki aslı ve tamamı sıhhatlı biçimde korunamamış ve bu yüzden âhiretle ilgili bütün bilgiler de unutulmuştur.

En son indirilen Kur'ân, hem Tevrat'ın, hem İncil'in aslını tasdîk eder; meydana gelen önemli değişikliği ve unutulan belgeleri haber vererek tashîhe yönelir. Çünkü Kur'ân az kelimeyle çok şey anlatan, sayısız hükümler, ana fikirler, kıssalar, uyarılar ve müjdeler getiren ve bütün bunları bir feyiz pınarı gibi durmadan akıtan çok bereketli ve çok mübarek bir kitaptır.

ÜMMÜ'L-KURÂ = KENTLER ANASI MEKKE

(وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا) **«Bu indirdiğimiz kitap mübarektir; ellerindeki (Tevrat ve İncil'i) tasdîk eder. Ümmü'l-Kurâ (Kentler anası Mekke)lileri ve çevresindekileri uyarman içindir.»**

Mekke'ye ÜMMÜ'L-KURA denilmiştir. Bu, o mübarek beldenin sıfat ve isimlerinden biridir. KENTLER ANASI anlamına gelir. Son dinin ve onun kitabı Kur'ân'ın daha önceki dinler ve kitaplarla mukayese edilemiyecek kadar genellik arzettiğine işâret ediliyor; aynı zamanda Tevrat ve İncil'in daha çok İsrâiloğulları'na gönderilen, onları aydınlatan bir nur, doğru yolu gösteren bir rehber olduğuna dikkatler çekiliyor. Kur'ân ise, hem kentler anası sayılan Mekkelileri, hem de bu ana merkeze yüzçeviren bütün dünya milletlerini aydınlatan bir nur, doğru yolu gösteren bir hidâyettir.

Dünya nüfusunun çoğunun yaşadığı Asya ile Afrika arasında tampon olarak merkezî bir durum arzettiği, kuzey yarımkürenin denizlerle kara parçası arasında, Amerika kıtasının orta kesimiyle aynı enlemler üzerinde yer aldığı, yeryüzünde Allah'a ibâdet için ilk mâbedin burada yapıldığı ve bu mâbedin yeryüzündeki bütün inanmışlara kıble ta'yîn edildiği dikkate alınınca, MEKKE'ye neden ÜMMÜ'L-KURA (Kentler Anası) denildiğinin sebebi rahatlıkla anlaşılır.

Nitekim son peygamberle, son kitabın da Ümmu'l-Kurada parıldayıp dünya milletlerine müjdeci ve uyarıcı, yol gösterici ve rahmet saçıcı olarak gönderildikleri, En'âm Sûresi 119, Furkan Sûresi 1, Sebe' Sûresi 28. âyetleriyle açıklanmaktadır.

İBRAHİM - MEKKE - KUR'ÂN

Başta Kur'ân olmak üzere indirilen kitaplar daha çok üç önemli amaca yöneliktir: TEVHÎT doğrultusunda Allah'ın varlığını, birliğini, eşinin, benzerinin ve denginin olmadığını öğretmek; Peygamberliğin anlamını, yararını ve lüzumunu belirtmek; Kıyâmetin ikinci hayat olarak hazırlanmasının sebep ve hikmetini açıklamak.

İşte bu üç ana tema, bütün hayır ve fazîletlerin kaynağı, niçin yaratıldığımızın hikmeti, kâinatın var kılınmasının asıl sebepleridir.

İlgili âyetlerle bu üç ana hedefe dikkatler çekiliyor. Öyle ki bundan önceki âyetlerle de İbrahim'in peygamberliği anlatılırken O'nun, Allah'ın varlığını ve birliğini delillerle açıkladığına yer verildi. Sonra âhirete imâ-

nın anlamı üzerinde duruldu. Arkasından Tevrat'ın da aslında bu amaca yönelik bir nur ve hidâyet olduğu belirtildi. Sonra da Kur'ân'ın çok mübarek bir kitap olmasından söz edilerek, hayır ve yararının çokluğu, feyiz ve bereketinin sürekliliği belirtildi ve böylece her iki kitabın da bu açıdan bakılınca, yukarıda sözü edilen Tevhît İnancı'nı işlediğinin görülebileceğine işaret edildi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kur'ân'ın çok feyizli, bereketli, doğru yola götürücü bir kitap olduğunda ve her sözüyle Allah'tan indirildiğinde hiç şüphe bulunmadığı açıklandı. İnsan kafasından bu kadar düzenli, ahenkli, tutarlı, hikmetli ve hatasız bir kitabın çıkmıyacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Kur'ân'daki bunca ilâhî kudret ve hikmeti görmeyip, kendisine vahiy indiğini veya istediği takdirde Kur'ân gibi bir kitap yazabileceğini idda edenlern ne kadar büyük bir haksızlık içinde oldukları belirtiliyor; bu yüzden onları horlayacak, aşağılayacak bir azâbın beklendiği haber veriliyor. Sonra da ikinci hayata kalkış hakkında bilgi verilerek inkârcılar uyarılıyor.



وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى
اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ
مِثْلَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ فٖي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا اَيْدٖيهِمْ اَخْرِجُٓوا اَنْفُسَكُمْ اَلْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِهٖ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا
خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَٓاءَ ظُهُورِكُمْ

وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ ف۪يكُمْ شُرَكٰٓؤُاۜ
لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

MEÂLİ:

93— Allah'a karşı yalan uydurandan veya kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde, «bana vahyolundu» diyenden ve «Allah'ın indirdiği gibi ben de (âyetler) indireceğim» söyliyenden daha zâlim kim vardır?

O zalimleri ölümün şiddetli dalgalanması içinde meleklerin ellerini uzatıp «canlarınızı çıkarın, Allah'a karşı haksız söylediklerinize ve O'nun âyetlerine karşı büyüklük taslamakta olduğunuza karşılık bugün horlayıcı alçaltıcı azâp ile cezâlandırılacaksınız!» (derlerken) bir görsen.

94— Şanıma and olsun ki, sizi ilk yarattığımız gibi, bize bir bir geldiniz ve size verdiğimiz nîmetleri arkanızda bıraktınız. Aranızda, (Allah'a) ortak olduğunu iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi beraberinizde göremiyoruz. And olsun ki, aranızdaki bağlar kopmuş ve iddia edip durduğunuz (her şeyler) sizden ayrılıp kaybolmuştur.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'ye göre, bu âyet, Peygamberlik iddiasında bulunan yalancı Müseyleme hakkında inmiştir.

Adı geçen, kendisine vahiy indiğini iddia ederek halkı aldatmaya çalışmış ve bu arada Resûlüllah (A.S.) Efendimize iki de elçi gönderecek kadar işi azıtmıştı. Gelen elçilere, Peygamber (A.S.) Efendimiz: **«Siz, Müseyleme'nin peygamber olduğuna şehadet ediyor musunuz?»** diye sorduğunda, onlar hiç çekinmeden, «Evet...» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz, **«Eğer elçileri öldürmek âdet olsaydı, herhalde sizin boynunuzu vurdururdum!»** buyurdu. (1)

(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ ط۪ينٍ) «And olsun ki, insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık.»

(1) Esbab-ı Nüzul-Lübabu't-Te'vîl - Mefatihü'l-Gayb.

Meâlindeki Mü'minûn sûresi 12. âyet inince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz vahiy kâtiplerinden ve aynı zamanda Hz. Osman'ın süt kardeşi olan Abdullah b. Sarh'i çağırıp âyeti ona yazdırdı ve (ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ) **«Sonra da onu bambaşka bir yaratık yaptık.»** âyetine gelince, Abdullah b. Sarh insanın yaratılışını tasvir eden bu âyetin taşıdığı yüce anlam karşısında hayretini ifade ederek (فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ) **«Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir, ne mukaddestir ve O çok mübarektir!»** dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **o cümleyi de yaz, çünkü inen âyet bu şekilde bana vahyedildi.»** buyurdu.

Abdullah b. Sarh'in kafasında birtakım şüpheler belirdi ve kendi kendine, «Eğer Muhammed doğru bir kimse ise, ona vahyolunan bana da vahyolundu. Eğer yalancı ise, onun dediği gibi ben de söyledim» şeklinde düşünerek İslâm'dan çıktı ve kaçıp müşriklere iltihak eyledi.

Kelbî'nin İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre, 93. âyet onunla ilgili olarak inmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Uyuduğum bir sırada yeryüzünün hazineleri bana verildi. Bu arada elime altundan iki bilezik konuldu. Bunu oldukça önemsedim, derken onlara üflemem emredildi. Üflediğimde ikisi de uçup gitti. Bunları aralarında bulunduğum iki yalancıyla yorumladım: (San'a sâhibi el-Esved el-Anesî ve Yemame sâhibi Müseyleme).» (2)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kalkıp bize öğüt verdi ve özetle şöyle buyurdu : **«Ey insanlar! Şüphesiz ki sizler yalınayak, çırılçıplak, sünnet olmadık bir halde Allah'a haşrolunacaksınız. (Yaratmaya ilk başladığımız gibi -verdiğimiz bir va'd olarak- onu tekrar iade edeceğiz. Her halde biz (bunu) yapıcılarız.) âyetinde buyurulduğu gibi..» (3)**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu ki :

---

(1) Tefsir-i Kurtubî : 7/40.

(2) Buharî/tabîi: 38, 40, menakıb : 25, mağazi: 70, 71 - Müslim/rüya: 21, 22 - Tirmizî/rüya: 10 - İbn Mâce/rüya: 10 - Ahmed : 1/263 -2/319, 338, 344 - 3/86

(3) Buharî/menakıb: 25, mağazî: 70, 71 - Müslim/cennet: 56, 59 Tirmizî/kıyamet: 3, tefsîr: 80 - Nesâî/cenâiz : 118, 119 - İbn Mace/zühd: 33

«İnsanlar yalınayak, çırılçıplak ve sünnet olmadık bir halde haşrolunacaklardır.»

Bunun üzerine Hz. Âişe (R.A.) **«Ya Resûlellah! erkeklerle kadınlar birlikte birbirlerine bakar vaziyette mi?...»** diye sorunca, Peygamber Efendimiz, **«Durum bu gibi şeylere ilgi duyulmayacak kadar şiddetlidir (ve korkunçtur).»** buyurdu.(1)

ÜÇ AYRI SAPIKLIK VE ÇILGINLIK

(وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا) **«Allah'a karşı yalan uydurandan...... daha zâlim kim vardır?»**

Bazan insan çevresinden ilgi görünce, yavaş yavaş değişmeye başlar; ilgi artınca değişme de ona orantılı olarak kendini hissettirir. Bir gün gelir olmadık iddialarda bulunmaya, kendisini olduğundan fazla göstermeye başlar. Buna birkaç örnek vermemiz gerekirse, 19. asırda Hindistan'da ortaya çıkan Mirza Gulâm AHMED KADIYÂNÎ'yi ve yine aynı asırda İran'da ortaya çıkan Bâbilik - Bahâilik fikrinin öncülerinden Şiraz'lı Mirza Ali Muhammed Rıza'yı gösterebiliriz. Önceleri din adına birer mürşit hüviyetiyle ortaya çıkan bunlar, İslâm'ı bölüp parçalamak istiyen yabancıların da desteğiyle çok geçmeden MEHDÎLİK iddiasında bulunmuş, halk üzerindeki tesir çemberleri iyice genişledikten ve kendilerini kabul ettirdikten sonra peygamberlik iddiasında bulunma cesaretini kendilerinde bulmuşlardır.

Diyebiliriz ki, hemen her devirde buna yakın bir takım akımlar ortaya çıkmıştır ve çıkmaya devam edecektir. Günümüzde kendini MÜRŞİD-İ KÂMİL ilân edip tamamen Peygamber sünnetinin dışına çıkarak saf Müslümanları aldatıp çevresinde toplayanlar eksik değildir. Bunların bir kısmı, İslâm'ı bozmada daha çok yetenekliyse yabancı ülkelerden de yardım görmektedir. Tarikat adı altında Kitap ve Sünnetin dışına taşıp din adına akla hayale gelmedik şeyler uyduranların, namaz ve benzeri ibâdetlere gerek olmadığını basit mantıkî yollarla anlatanların çoğunun ciddi hiçbir tahsili yoktur. Bir âyet, ya da hadîsi ilmî ölçülerle çözüp anlayacak ve anlatabilecek bilgiye sahip değillerdir. Ne yazık ki, yeterince İslâm kültürü almayan aydınlarımızdan bir kısmı bu cahillerin önünde eğilmekte ve onu kendine bir kurtarıcı seçip mânevî boşluğunu doldurmaya çalışmaktadırlar.

---

(1) Buharî - Müslim : Aynı numara..

İşte Kur'ân ilgili âyetle bu sapık ve şaşkınları üç grupta toplamaktadır :

1. Kendilerini olduklarından fazla gösterip Allah'a karşı yalan uyduranlar.

2. Kendisine hiçbir suretle vahiy inmediği halde, kendini peygamber göstermek için bana da vahiy iniyor, diyenler.

3. Kur'ân'a bilgisizlik gözlüğüyle bakıp, ben de bunun gibi sure ve âyetler yazabilir, ortaya koyabilirim diyen şaşkınlar.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde bu üç ayrı tip şaşkın ve sapıklar ortaya çıkmış, ondan sonra da günümüze kadar değişik metot ve ambalajlarla her devirde sahneye çıkanlar eksik olmamıştır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde Yemame'de Müseyleme, San'a'da Esved el-Anasî gibi yalancılar çıkıp bize de vahiy iniyor, diyerek birtakım garip iddialar, uydurma âyetler ortaya atmışlardır.

Günümüzde Kur'ân'ın çok kısır terceme ve meâllerine bakarak onu küçümseyen, aslına yönelip ciddi hiçbir ilmî araştırma yapmayan bazı eli kalem tutan kişilerin, «Kur'ân'da sanıldığı gibi önemli fikirler yoktur. Ondan daha mükemmelini yazmak her zaman mümkündür» diyenler bulunduğu gibi, «Bu yalnız cahil Araplara göre hazırlanmış bir kitaptır» diye her türlü bilimsel görüşten uzak iddialarda bulunanlar da eksik değildir.

Evet, dün Peygamberimize (A.S.) vahiy kâtipliği yapan ve aklına gelen bir cümlenin inen vahye uyması üzerine büyük bir şaşkınlık içinde dinden çıkan Abdullah bin Sarh ne ise bunlar da odur. İnsan kafası ve kalbi bu derece bilgisizlik bataklığına saplanıp kalınca, artık onun hesabı kıyâmete kalır.

Kur'ân bu şaşkınların ölüm devresini başlangıç kabul edip, birkaç safhada çok duyarlı ve uyarıcı bir uslûpla işin sonunun nereye varacağını sergilemektedir. Peygamberlere verilmiyen yetkilere sâhip olduklarını, ölüm anında imânı kurtaracaklarını iddia eden şefaatçilerin nasıl bir hüsrana uğrayacakları, ilk yaratıldığı gibi herkesin bir bir Allah'ın huzuruna geldiği gün belli olacaktır. Artık orada her fert kendi ameliyle başbaşa kalıp halkı ifsat edenler de aldattıklarından kaçacaklardır.

İLK YARATILDIĞIMIZ GİBİ

(وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ) ***«Şanıma and olsun ki, sizi ilk ya-***

rattığımız gibi bize bir bir geldiniz...»

Kur'ân burada ikinci hayata kalkışın portresini çiziyor. Ayakkabı nasıl ayağın şeklini alırsa, bedenlere giren her ruh da girdiği bedenin şeklini alır. Eskiyen bedeni attıktan sonra bir süre ruhlar âleminde eyleşir, ikinci bir beden yine aynı biçimde hazırlanır ve ruh ilk bedende aldığı şekliyle ikinci bedene rahatlıkla yerleşir.

Doğduğumuzda nasıl çıplak idiysek, beraberimizde nasıl bir makam ve mevki, mal ve servet, put ve şefaatçi bulunmuyorduysa, ikinci hayata da öylece adım atacağız.

O halde batıp yokluğa karışan fânilere dayanıp güvenmek büyük bir gaflet değil midir? İnsana yakışan, kendi yaratılışındaki o yüksek sanatı görüp asıl sanatkârına yönelmek, ona güvenip dayanmak değil midir? Dünyada ruhumuza sunulan beden âletini nerede, nasıl, niçin kullanmak gerekiyor? Bunu bilmemek, düşünmemek cehaletin en kötüsüdür. Çünkü her âlet bir ödev, yararlı bir hizmet yapmak içindir. Ruh, beden âletiyle hakiki maarife, yüce ahlâka, ilâhî dine yönelmek için yaratılmıştır. Kendisine verilen âleti bu amaç için kullanmıyanlardan bir gün o âlet elbette geri alınacaktır. İşte o zaman derin bir pişmanlık, hasret ve üzüntü için için kendini hissettirecek, ama dönüşü mümkün olmayan bir noktaya varılmış olacaktır.

İlâhî beyân, rahmet havası içinde bizleri aydınlatıyor. Âyetler birer inci misali gözler önüne seriliyor. Hiç yok iken yaratılan insanın ikinci kez yaratılmasının hiç de güç olmıyacağına işârette bulunuluyor. Böylece kalbleri saran nefsin kesif perdesi yırtılmak isteniyor. Sadece fizik âlemiyle haşır-neşir olan akla fizikötesinden kapılar açılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle kendini Allah'a veya peygambere denk tutanların şaşkın halleri, kıyâmette kendilerine çok kötü bir sonuç hazırladıkları belirtildi. Öldükten sonra -ilk yaratıldığımız gibi- birer birer dirilip kalkacağımız, bu nedenle dünyada ilâhlaştırılan putlar ve şahıslarla bütün bağların kopacağı, herkesin kendi ameliyle başbaşa kalacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yegâne yaratıcı olan Allah'ın varlığına ve birliğine açık biçimde delâlet eden dane ve çekirdeğin içinde nasıl bir hayat unsuru taşıdığı, küçük bir çekirdekten büyük ağaçların vücut bulduğu açıklanıyor. Bununla insan aklına ışık tutuluyor ve hiçbir şeyin tesadüfî olmadığı bilhassa belirtiliyor. Kâinatın şaşmayan mutlak bir düzen içinde bulunduğu hatırlatılarak yıldızların yön tayininde ne kadar şaşmaz ölçüler verdiğine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ
الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ
وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْد۪يرُ
الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا
ف۪ي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

MEÂLİ:

95— Şüphesiz ki Allah taneyi ve çekirdekleri (yeniden hayat verip yeşertmek için) çatlatıp yarandır. Diriyi ölüden çıkarır; ölüyü de diriden çıkarandır. İşte Allah bu! (Hak'tan) nasıl ve neden (oluyor da) döndürülüyorsunuz?!

96— O, sabahı (karanlıktan) yarıp çıkarandır. Geceyi de dinlenip sükûnet bulma dönemi kılmış; güneş ve ay'ı hesap üzere yaratıp düzenlemiştir. İşte bu yegâne üstün olanın ve her şeyi hakkıyla bilenin takdîridir.

97— Kara ve deniz karanlıklarında yolunuzu bulmanız için yıldızları düzenlemiştir. Gerçekten biz, âyetlerimizi bilip anlayan bir millet için açık açık belirttik.

TANE VE ÇEKİRDEK

(إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى) «Şüphesiz ki Allah taneyi ve çekirdeği (yeniden hayat verip yeşertmek için) çatlatıp yarandır.»

Bitki hücresinde yuvarlak, oval mercimek biçiminde bir cisimcik vardır. Buna çekirdek adı verilir. İlâhî kudret bu çekirdeği gayet ince bir zarla korumaktadır. Bu zarın içinde ayrıca proteinden taneler yaratmıştır. Bunlara ilim dilinde MİSKET denir.

Çekirdek içinde ayrı olarak KROMATİN denilen bir ağ yapısı vardır. Hücre üremek üzere ikiye bölündüğü sırada KROMATİN bir takım iplikler durumunda çözülür. Bunlar o türün soy karakterlerini taşıyan hayatî unsurlardır.

Şimdi soruyoruz: Her bitkiyi, yine kendine benziyen aynı çeşit bir bitki meydana getirmeye zorlayan bu cevher nedir? Hücre çekirdeği içinde saklı olan bu ilâhî sır ve kudret, hayatın en büyük mu'cizelerinden ve yaratanın varlığına, yüce kudretine delâlet eden en açık belge değil midir? Hayatı bu kadar ince hesaplarla ve akıllara durgunluk veren biçimde düzenleyip koruyan maddenin kendisi midir? Şuursuz bir madde bu kadar ölçülü, hesaplı ve düzenli hayat sırrını nasıl oluşturabilir? Bu mümkün müdür?

İşte Kur'ân'ın ilgili âyetinde, taneyi, çekirdeği yaran Allah'tır, denilince, O'nun hücre çekirdeğine yerleştirdiği hayat sırrının değişmiyen bir kanunla belli ortam ve şartlarda harekete geçmesi ve türünün özelliğini aynen koruyup yeşermesi hatırlatılmaktadır.

Hayatın sırrını taşıyan hücre çekirdeği ve hücre duvarıyla bitişik olan ve birçok madensel unsurları taşıyan EKTOPLAZMA, hücre bölünmeden önce ölü bir devredir. Şartlar bir araya gelince, hücre üremek üzere ikiye bölündüğünde, diri ölüden yaratılmaya başlar. Kur'ân bunu şu cümleyle tasvîr ediyor : **«Allah diriyi ölüden çıkarır.»**

Bitkinin yeşerip büyümesi devresinde ise, yeniden çekirdeğin, ya da tanenin oluşması, diriden ölünün çıkarılmasıdır ve bu kanun şaşmadan sürüp gider.

Gerçek bu olunca, hayatın belirtilen sırrını fark edip de onu belli kanunlarla düzenleyen Allah'tan ve indirdiği Kitap'tan yüzçevirmek ne büyük cehalet ve ne şaşkınca bir gaflettir!.

SABAHI YARIP ÇIKARAN

(فَالِقُ الْاِصْبَاحِ) **»O, sabahı (karanlıktan) yarıp çıkarandır.»**

Bu, dünyanın, biri güneşin etrafında, diğeri kendi ekseni etrafında iki ayrı hareketine işârettir. Ayrıca dünyanın bir de güneş sistemiyle birlikte bir üçüncü hareketi daha vardır.

Yüce kudretin canlı ve bitkilerin yaşayıp gelişmesi, dinlenip varolması için dünyayı böylesine bir hareket kanununa bağladığını temel bilgi olarak vermektedir. Görülüyor ki, dünyanın hareket halinde olduğunu açık-

layan birçok âyetler vardır. İlmin bu husustaki tesbit ve başarısı ise, çok sonraları gerçekleşebilmiştir.

GÜNEŞ VE AY'I HESAP ÜZERE YARATMIŞTIR

(وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا) «Güneş ve ay'ı da hesap üzere yaratıp düzenlemiştir.»

Ay, dünyanın uydusudur. Bilindiği gibi 384.000 kilometre uzakta bulunuyor. Dünyamızdan elli defa küçüktür. Saatte 3600 km. hızla yol almaktadır. Dünya ise güneşin etrafında başdöndürücü bir hızla dönerken, ay da onu takip eder ve bu arada dünyanın etrafında 29 günde dönecek zaman bulur. Bu küçük uydu, dünyamızın etrafında dönerken kendi etrafında da 29 günde döner ve dünyaya hep aynı yüzünü gösterir. Onun bütün bu hareketleri ve kendine has yörüngede seyretmesi belli hesaplara, değişmeyen kanunlara göre yaratılmıştır.

Güneş, dünyamıza 149,5 milyon km. uzaktadır. Sıcak gazlardan meydana gelmiştir. Dünya ile arasındaki mesafe ve dünyanın güneş çevresinde bir elips çizip dönmesi de çok ince hesaplara dayanmaktadır. Bu mesafe biraz az veya fazla olsaydı, bugünkü hayat olmazdı. Konulan düzen tamamen matematik ve fiziğe dayalı bir tablodur; şaşmadan sürüp gitmektedir.

Gökadada sayısı belirsiz yıldızlar yer almıştır. Milyarlarca yıldızdan bir kuşak oluşturan SAMANYOLU gibi daha kim bilir nice kuşaklar vardır.

Yıldızların konumlarına, özelliklerine göre, düzenli biçimde hareket halinde oldukları da bilinmektedir. Böylece gökadanın tamamının döndüğü ve hareket halinde olduğu tesbit edilmiştir.

Bu düzenli hareket sayesinde ve dünyamızın da düzenli üç ayrı hareketiyle gerek takım yıldızlardan, gerekse parlak yıldızlardan yönümüzü tayin etmemiz mümkündür.

Kur'ân bu gerçeği belirtirken özellikle önemli bir noktayı hatırlatıyor: Yıldızlar ve gökada çok düzenli ve her takım ya da kuşak özel biçimde hareket halinde bulunuyor; her gün aynı yıldızları belli ve belirli kesimlerde görmek mümkündür. Milyarlarca yıldızı düzenli hareket ettiren ilâhî kudretin şaşmazlığı ve her yıldızın da hareketinin en ince matematiksel ölçülere, en duyarlı fiziksel kanunlara bağlı bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor.

Aklını ve ilmini bilerek kullanan bir millete, Allah'ın varlığına ve kudretinin yücelik ve sınırsızlığına delâlet eden belgeler, ana fikirler ne güzel sıralanmaktadır!.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

F e l k - F a r k - F e t k : Yarıp çatlatmak anlamına gelir. İnfilak da felk kökünden alınmadır.

H a b b : Buğday ve benzeri tanelere verilen cins isimdir.

N e v a : Nüvatın çoğuludur; çekirdekler demektir.

H i s a b ve H ü s b â n : Saymak, hesaplayıp sonuç çıkarmak anlamına gelir. Matematiksel esaslara göre, varlığını sürdüren eşya hakkında da kullanılır; ilgili âyette olduğu gibi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ın varlığını kanıtlayan belgeler sıralandı. Aşağıdaki âyetlerle de başka belgelerden söz edilerek insan aklına ışık tutuluyor ve insan idrâkini kamçılar mahiyette fizikötesine ve fizik âlemine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ
قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ
خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ
دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا
وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ
لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

MEÂLİ:

98— O ki, sizi bir tek nefsten meydana getirdi. Bir karar yeri, bir de emanet yeri vardır. Gerçekten biz anlayışlı olan bir millete âyetlerimizi bir bir açıkladık.

99— O ki, gökten su indirdi de onunla her şeyin bitkisini çıkardık; ondan da yeşillikler çıkardık; ondan da birbiri üzerine sıralanmış daneler çıkardık. Hurma tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzümlerden bağlar, birbirine benzer ve benzemez zeytin ve nar çıkardık. Meyve verdiklerinde meyvelerine ve olgunlaşmış durumuna bir bakın! Şüphesiz ki bunlarda inanan bir millet için açık belgeler vardır.

BİR NEFSTEN İNŞÂ

(وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ) «O ki sizi bir tek nefsten meydana getirdi..»

İlgili âyetle, ilk insan Adem Peygamberin yaratılış şekli ve niteliği tasvir edilmekte, NEFS-İ VÂHİDE deyimiyle, onun madde ve ruhtan oluş-

tuğuna işâret edilmektedir. Çünkü n e f s tabiri, maddeyle ruhun mecmuuna verilen bir isimdir.

Bakara ve Nisâ sûrelerinde ilk insanın yaratılışı HALAKA = Yarattı fiiliyle ifâde edilirken, burada ondan meydana gelen nesil için ENŞEE fiili kullanılmıştır. Birincisi, geçmişte bir model ve örnek olmaksızın yoktan yaratıp var kılmak mânasında yaygındır. İkincisi ilk başlangıcı söz konusu olmaksızın yaratıp yavaş yavaş terbiye ederek geliştirmektir.

O halde, İNŞÂ'da :

a) Bir şeyi icat ve yaratma,

b) Yavaş yavaş terbiye etme,

c) Geliştirip kemâle erdirme mânaları yaygındır. Böylece HALAKA fiiliyle, ilk insanın Âdem olduğu, geçmiş bir örnek ve model olmaksızın -bizim bilmediğimiz «ol!» emri kanunuyla- yaratıldığı açıklanıyor. ENŞEE fiiliyle, diğer insanların yaratılmasında Âdem ile Havva'nın menşe' olduğu belirtiliyor. Ayrıca her doğan insanın ciddi bir terbiyeye muhtaç bulunduğuna dikkatler çekiliyor. Türden türe geçişin sözkonusu olamıyacağına, tekâmülün her türün özelliğine göre değişmiyen bir kanunla sürüp gittiğine işârette bulunuluyor.

MUSTAKAR - MUSTEVDA'

(فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ) «Bir karar yeri, bir de emanet yeri.»

Diye çevirisini yaptığımız bu iki tabir, okunuş tarzına göre, bir takım değişik mânalara delâlet eder :

«Mustakirr» şeklinde okununca, kiminiz istikrar halinde, kiminiz de bir emânet halindesiniz, demektir. O halde «mustekarr» şeklinde okunacak olursa, mimli masdar veya ism-i mekân olur ki, «her birinizin bir istikrar haliniz, bir istikrar yeriniz ve bir de emanet yeriniz vardır» mânası ortaya çıkar.

Bu farklı duruma göre, hepiniz bir tek nefsten yaratıldınız, ama:

a) Her birinizin baba sulbünde bir karar yeri, ana rahminde bir emânet yeri ya da devresi vardır.

b) Kiminiz dünyaya gözünü açıp istikrar buldu, kiminiz ana rahminde emanet olarak beklemekte.

c) Kiminiz dünyada emânet olarak bulunuyorsunuz. Kiminiz de ölüp

kabirde karar kıldınız.

Böylece Kur'ân'da bu iki ayrı deyimle ilk insanın yaratılışıyla ondan üreyip dünyaya gelen insanların yaratılışı hakkındaki kanunların değişik olduğuna; Âdem için sperm ile ana rahmindeki yumurtalığın söz konusu olamadığına, ama onunla Havva'dan üreyen insanlar için döllenme kanununun söz konusu bulunduğuna dikkatler çekiliyor.

Gerçekten anlayabilen bir millet, bir topluluk için bunda Allah'ın varlığına ve kudretinin yüceliğine delâlet eden açık belgeler vardır.

GÖKTEN SU İNDİRDİ

(وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً) **«O ki, gökten su indirdi de...»**

Bu söz ilk bakışta fazla bir anlam taşımıyor gibi görünürse de aslında çok önemli bir konuya parmak basılarak insan aklına ışık tutuluyor ve eserden müessire, plândan plânlayana, proğramdan proğramcıya geçiş sağlamayı amaçlıyor. Kur'ân bu âyetle, daha çok bulutların belli kanunlarla oluşmasından sonra yağmur olarak yeryüzüne inmesinin, kâinatı şaşmayan sünnetiyle yönetip düzende tutan Allah'ın kudretinin yüceliğini yansıtan açık bir âyet anlamı taşıdığını belirtmektedir. Hiçbir şeyin kendiliğinden, plânsız, proğramsız, sebepsiz varolmayacağı kesindir. Varlık âleminin her parçasının kendine has illet ve sebeplerle oluştuğu ise, muhakkak. Sebep ve illetleri, bilinen bilinmiyen kanunlarla belli düzende oluşturup harekete geçiren kimdir? İşte Kur'ân bu sorunun cevabını vermektedir.

ALLAH'IN VARLIĞINA, BİRLİĞİNE AÇIK BELGELER

(إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ) **«Şüphesiz ki bunlarda inanan bir millet için açık belgeler vardır.»**

Kur'ân ilgili âyetle, insanın yaratılışındaki kademeli safhalarına, sonra da bitki ve meyvelerin tohum ve çekirdekten kademeli biçimde yeşerip meydana geldiklerine ve bu arada meyvaların oluşup olgunlaşmasına dikkatleri çekiyor; insan aklına ve idrâkine ışık tutuyor. Bir imalat varsa, mutlaka bir imalatçı vardır, diyor. Her iki ayrı cinsin oluşup varlık alanına çıkmasının belirli ve ölçülü kanunlara dayandığını hatırlatıyor. Tesadüflerin bu kadar düzenli, plânlı ve proğramlı sonuçlar doğuramıyacağını ön fikir anlamında haber veriyor.

Şüphesiz ki, bunlarda inanan bir topluluk, bir millet için açık belge-

ler vardır. Allah'ı arayan, onu her yerde, her varlıkta görebilir. Çünkü her varlık O'nun eseri, her şey O'nun varlığının ve kudretinin habercisidir; her şey O'nun damgasını taşımaktadır.

«Vardır her şeyde akla ışık tutan açık bir belge,

Yaratanın varlığını yansıtır, dinle ve anla..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ın varlığına, birliğine ve kudretinin sınırsızlığına delâlet eden fizik âleminden belgeler açıklandıktan ve yaratılıştaki mutlak düzen, plân ve proğrama dikkatler çekildikten sonra, aşağıdaki âyetlerle bu defa fizikötesi varlıkların Allah'a ortak koşulduğu üzerinde duruluyor; böylesine bilgisizlik ve şaşkınlık içinde bocalayanları uyarmak için Allah'ın sıfatlarıyla akla ışık tutuluyor; sonra da örneksiz ve benzersiz bir kâinatın var kıldığı ve var kılınan şu âlemin belli kanunlarla mutlak bir düzen içinde sürüp gittiği haber veriliyor ve bunun da O'nun ortağı bulunmadığına açık bir belge anlamı taşıdığı belirtilmek isteniyor. Böylece insan aklına yer verilip ona -doğru yolu bulabilmesi için- yeterince temel bilgi ve malzeme sunuluyor.


——oOo——

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ
وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ
وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

MEÂLİ:

100— Bir de cinleri, -O yarattığı halde- Allah'a ortak koştular. Ayrıca O'na bilgisizce oğullar ve kızlar uydurup saçmaladılar. Allah onların vasfedegeldiklerinden paktır ve yücedir.

101— Gökleri ve yeri örneksiz ve modelsiz var kılıp vücuda getirendir. Onun eşi olmadığı halde çocuğu nasıl olabilir?! Her şeyi yaratmıştır ve O her şeyi bilendir.

102— İşte Rabbiniz Allah budur! O'ndan başka ilâh yoktur; her şeyi yaratan O; artık O'na kulluk edip tapın. O her şeye vekîldir, (koruyup düzen ve dengede tutan, belli kanunlarına göre tasarrufta bulunan O'dur).

103— Gözler O'nu kuşatıp göremez; O, gözleri görüp kuşatır. O, lûtuf sâhibidir ve her şeyden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî'ye göre, Allah'ı hakiki sıfatlarıyla bilmiyen ve âhirete inanmayan bazı sapıklar, yaratmada Allah'a ortak koştular; dediler ki: Allah, nuru, insanları, eti yenen hayvanları yaratandır. İblis ise, karanlığı, canavarları,

yılan ve akrepleri yaratandır. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir.

İbn Abbas(R.A.)dan da bu anlamda bir rivâyet yapılmıştır. Fahruddin Râzî de İbn Abbas'dan nakledilen rivâyete yer vermiş ve : «Bu, Mecusîlerin, yani ateşe tapanların mezhebidir» demiştir.

Diğer bir rivâyete göre :

Saffat Sûresinde : «Bunlar Allah ile cinler arasında bir de hısımlık uydurdular.» meâlindeki âyetle açıklandığı gibi, Allah'la İblis'i kardeş sayan şaşkınların ve «Melekler Allah'ın kızlarıdır» diyen beyinsiz câhillerin saçmalıklarını reddedici anlamda yukarıdaki âyetler inmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎS

«Şüphesiz ki, Rabbinizi kıyâmet günü, ay'ı bedir gecesinde gördüğünüz gibi göreceksiniz. Arada bulut ve sis olmadığı halde güneşi görür gibi göreceksiniz.» (2)

CİNLER

(وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ) «Bir de cinleri -O yarattığı halde- Allah'a ortak koştular.»

Cin, kök mâna olarak, örtünmek, gizlenmek, kapanmak demektir. Melekler, ruhlar ve şeytanlar gözle görülmedikleri, bize gizli-kapalı kaldıkları için bazan hepsi hakkında bu tabir kullanılmıştır. Ne var ki, daha çok dumansız ateşten = ışınlardan yaratılan ve gözle görülmeyen varlıklara isim olmakta daha yaygındır.

İbn Abbas (R.A.) da, cin kavramı üzerinde dururken, kök mâna olarak istitar = gizlenmek, göze görünmemek manasına delâlet eder diye yorumlamıştır. (3)

Bu mânayla ilgili olan âyet, şu iki hususa işarette bulunmaktadır : Birincisi, Zerdüşt dinine ve onların Zend kitabına; ikincisi, Arapların cinlerde tahayyül ettikleri üstün kudrete... Kur'ân, insan kafasının ürünü olan

---

(1) Fazla bilgi için bak : Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-te'vil/Alaeddin Ali - Mefatihü'l-gayb/Fahruddin Râzî.

(2) Buharî/mevakiyt : 16, 26; ezan: 129; tefsîr: 50; rikak: 52; tevhîd: 24 - Ebû Davud/sünnet: 19 - Tirmizî/cennet: 16 - Ahmed: 3/16, 17, 26, 27

(3) Cin hakkında gerekli açıklama aynı sûrenin 128. âyetinin tefsirinde yapılmıştır.

bu iki inancı da reddetmektedir.

M.Ö. VII. yy. da İran'da ortaya çıkan Zerdüştizm, bâtıl dinlerden biridir. Kurucusu hakkında yeterli bir tesbit ve bilgi yoktur. Bilinen tek şey, GATHA adı altında birtakım özdeyişleri biraraya getiren AVESTA adlı kitabın yorumlanmasına dayanır. Araplar buna ZEND der. Esası ise, onlara göre, hayır ile şer = iyilik ile kötülük arasındaki sürekli savaşın varlığına, yani ikicilik ilkelerine inanmaktan ibarettir. Çünkü bu dinin kurucusu, insan ruhunu sözü edilen iki zıt güçlerin savaş alanı olarak kabul etmiş, iyiliği HÜRMÜZ, kötülüğü EHRİMAN'ın temsil ettiğini söylemiştir. Bunlardan hangisi üstün gelirse, insan o yana eğilim duyar. HÜRMÜZ iyilik melekleriyle, EHRİMAN şeytanlarla iş görür.

Cenâb-ı Hak gözle görülen putları, ay, güneş ve yıldızları tanrı edinenlerin derin bir sapıklık içinde bulunduklarını ve kendisinden başka ilâh olmadığını, her şeyin sonradan belli kanunlara göre yaratıldığını açıkladıktan sonra, bir de gözle görülemiyen iyilik ve kötülük ilâhlarıyla ilgili inancın sakatlığını ortaya koyuyor ve Yüce Yaratanın eşi, dengi, benzeri ve kardeşi, yardımcısı ve koruyucusu bulunmadığını belirtiyor. Akla ışık tutarak malzeme ve ön bilgi veriyor.

O'NA OĞULLAR VE KIZLAR UYDURUP SAÇMALADILAR

(وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ) **«Ayrıca O'na, bilgisizce, oğullar ve kızlar uydurup saçmaladılar.»**

Varlık, genellikle ikiye ayrılır:

1. Vâcibü'l-vücut = Varlığı zatının gereği olan,

2. Mümkini'l-vücut = Varlığı zatının gereği olmayıp mümkün olan ve Vacibü'l-vücut tarafından imkân alanına çıkarılan.

Bilindiği gibi, ikincisinin var olması, birincisiyle mümkündür. Vacibü'l-vücut yoksa, mümkini'l-vücut da yoktur. O ancak birincisinin varlığıyla var olabilir. Birinci varlığın da kendi zatının gereği var olmadığı, bir başka varlığın varlığıyla vücut bulduğu söylenirse, meseleye çözüm bulunmaz, bu zincir bir sınır belirlenmeksizin sürüp gider, bu da mümkün değildir. Mutlaka bir İLLET-İ ULA'nın var olması ve MA'LUL-İLLET zincirinin onda son bulması şarttır. Çünkü mümkini'l-vücut olanların bir yerde noktalanması gerekir. Aksi halde fâsit bir dairede dönüp dolaşılır ve hiçbir sonuca bağlanamaz.

O halde bir VÂCİBÜ'L-VÜCÜT zarûrîdir ki, o da Allah'tır. Gerçek bu

olunca, vâcibü'l-vücut, başka bir vâcibü'l-vücuda muhtaç değildir; aksi halde vâcibü'l-vücut olamaz. Sonuç olarak, Allah'ın varlığına bir illet = sebep ve neden yoktur ve düşünülemez de.. Onun varlığı zatının gereğidir. O halde onun kardeşi, eşi, kızı ve oğlu da olamaz. Çünkü bunlar ancak mümkini'l-vücut olan varlıkla eşdeğerdedirler. Vâcibü'l-vücutla değil. O takdirde bunlar birinci varlığın yaratıkları, ikinci varlığın ürettikleridirler.

Bunun için ilgili âyetle, Allah'ın bu gibi vasıflardan, inkârcı câhillerin vasfedegeldiklerinden pâk ve yüce olduğu açıklanıyor.

BEDÎ' - İBDÂ' - MÜBDÎ'

(بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) **«Gökleri ve yeri örneksiz ve modelsiz var kılıp vücuda getirendir.»**

Diye çevirisini yaptığımız âyetle, Allah, hem birden fazla ilâh olmadığını, hem de ilâhî kudretin her şeyi kapsayıp kuşattığını, «ol!» emriyle tecelli edince dilediğini dilediği ölçü ve biçimde yaratıp vücuda getirebileceğini açıklıyor. Çünkü birden fazla İlâh mevcut olsaydı, şu görünen düzen devam etmezdi. Birinin yaptığını diğeri bozar, iki hükümdar bir ülkede saltanat süremezdi. Gökleri ve yeri bir örneğe göre yaratmış olsaydı, ikinci bir yaratıcı kudretin var olduğunu ortaya koyacaktı. Bir İlâh hayır ve iyiliğe yönelirken diğeri şer ve kötülüğe yönelecek, yine görünen ve bilinen düzenin devamı mümkün olmıyacaktı. Ama devam ettiğine göre, iki değil bir ilâh vardır ve her şey örneksiz ve modelsiz yaratılmıştır.

Mevcut düzenin devamı ve her şeyin hayra, iyiliğe yönelik mutlak bir irâdenin tasarrufu altında bulunması ve yaratıldığı plân üzere varlığını sürdürmesi, Allah'ın bir olduğunu, öncesiz ve sonrasız bulunduğunu kanıtlar.

Sadece «göklerin ve yerin mubdi'î,» denilmesi, fizik âleminden görebildiğimiz belirgin iki şeyi sergilemeye yöneliktir.

Böylece o bir tek olan İlâh'ın eşi yoktur ki çocuğu olsun. Ortağı yok ki düzeni bozulsun. Öncesi yok ki, sonu olsun. İhtiyacı yok ki, dayanağı bulunsun. O her şeyin dayanağı, gözetleyip koruyucusu, yönetip sürdürücüsüdür. Tek kelimeyle değişmiyen Vâcibü'l-vücut'dur.

Gözler O'nun zatını, kudretinin yüceliğini ve sınırsızlığını idrâk edemez. Çünkü gözlerin görüş alanı sınırlıdır. Allah ise sınırsızdır. Ancak cennette keyfiyeti bizce bilinmiyen anlamda cennet ehli O'nu görecektir. Bu da bu âlemin şartlarına, fiziksel kanunlarına göre değil, o âlemin şartlarına ve mevcut kanunlarına göre tecelli edecektir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

LATÎF

Allah'ın doksan dokuz isminden biridir. Özetle şu anlamlara delâlet eder :

1— Dostlarını bilip gözeten,

2— Kullarına yakın destek olan,

3— Eşyayı bütün incelikleriyle bilip denge ve düzende tutan,

4— Bir şeyi şefkat ve merhametle ulaştıran,

5— Kullarına işledikleri günahları unutturan,

6— Kullarına bilmedikleri cihetten lûtuf ve ihsanda bulunan,

7— Kullarına şefkatından dolayı güç getiremiyecekleri teklîflerde bulunmayan,

8— Kullarını işledikleri ibâdet ve taatlerinden dolayı öven,

9— İyilikleri işlemekte, hayra ulaşmakta sebepleri kolaylaştıran, kötülüklerden koruyan..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'ın varlığını kanıtlayan açık belgeler, akla ışık tutan âyetler açıklandı. Dikkatler fizik âlemine ve fizikötesi âlemlere çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, dâvanın özü, ilâhî buyrukların teblîği ve peygamberliğin anlamı üzerinde duruluyor; bütün bunların kudrèti yansıtan belgelerle bütünleştirilmesi, kalb gözünü açarak olumlu sonuçlara varılması emrediliyor. Sonra da her insana, inen ilâhî âyetlere uymanın, iç ve dış düzenini sağlayıp başkasına örnek davranışlarda bulunmasının gereği hatırlatılıyor.

——oOo——

قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ
مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَاۜ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ
بِحَف۪يظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ
وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اِتَّبِعْ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ
مَٓا اَشْرَكُواۜ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَف۪يظاًۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ
بِوَك۪يلٍ ﴿١٠٧﴾

MEÂLİ:

104— Gerçekten Rabbinizden size kalb gözünüzü açacak, aklınıza ışık tutacak belgeler gelmiştir. Artık kim gözünü açar, aklını kullanırsa, kendi lehine, kim de körlük ederse kendi aleyhinedir. Ve ben üzerinizde koruyucu bir bekçi değilim.

105— İşte biz böylece âyetleri çeşit çeşit açıklayıp biçimden biçime çeviririz. O kadar ki, «Sen okumuş, öğrenim yapmışsın» derler; biz de onu (Kur'ân'ı) bilebilen bir millete açıklıyalım (diye çeşitli açıklamalar yapıyoruz).

106— Sana Rabbinden vahyedilene uy. Ondan başka ilâh yoktur. Allah'a ortak koşanlardan yüzçevir.

107— Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onlar üzerine bir koruyucu kılmadık ve sen onlar üzerinde vekîl de değilsin.

KÂİNAT MU'CİZELERLE DOLUDUR

(قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ) «Gerçekten Rabbınızdan size kalb gözünü

açacak, aklınıza ışık tutacak belgeler gelmiştir.»

Kur'ân, insan aklına ışık tutar anlamda göklerin ve yerin belli amaçlara yönelik yaratıldığını, her şeyin değişmiyen plâna bağlı vücut bulduğunu; bitkilerin ve canlıların ilk yaratılışını ve üreyip çoğalma kanunlarını -ana fikirler doğrultusunda- açıklıyor. Akla yardımcı, idrâki kamçılayıcı ölçüler ve deliller sıralandığını hatırlatıp kâinatın mu'cizelerle dolu olduğuna işârette bulunuyor.

Böylece akla yardımcı faktörlerin yeterince açıklandığı, Hakk'ı bilmek için gereken malzemenin verildiği belirtiliyor ve sonuç olarak, insanın yaratana ve O'nun varlığına, birliğine ve sınırsız kudretine delâlet eden mu'cizevî belgeler karşısında kör ve sağır kalmaması isteniliyor. **«Gerçekten Rabbinizden size basîretler gelmiştir.»** meâlindeki âyette geçen BASÂİR tabirinin, kalb gözünü açacak sağlam kanıtlar ve akla ışık tutan belgeler şeklinde yorumlanması, insanın kâinat kitabına bu gözle bakmasını hatırlatır.

Bunca kanıtlar ve belgelerden sonra Allah ayrıca kabirlerden ve âhiretten yazılı belgeler göndermez. Bunun gibi, insanlar ile ruhlar arasında aracılık ettiklerini, ruhlarla fısıldaştıklarını, onlardan mesajlar aldıklarını iddia eden medyumların, aslında ruhlarla değil, farkında olmadan inkârcı cinlerle fısıldaştıkları ve bunların âhiretten haber veren belgeler olmadığını bilmemizde yarar vardır. Seanslarda iddia edildiğine bakılırsa, kendilerini insan ruhu olarak tanıtan inkârcı cinler, verdikleri haberlerle hak dinlerin âhiretle ilgili esaslarını kökünden yıkmaktadırlar. Bunun sebebi açıktır: Ruhlarla insanların görüşüp konuşması hakkında Allah'ın câri bir kanunu yoktur. Böyle bir kanun konulmuş olsaydı, hak dinlere, kitap ve peygamberlere gerek kalmaz ve insan aklının ve idrâkinin sağlam bir ölçü ve kıstas olma özelliği ortadan kalkar ve yıkılırdı. Bu da ilâhî sünnete ve insanın yaratıldığı amaç ve ölçüye ters düşer; Allah'ın âhirette, haber verilen hesap gününde adâletiyle tecelli edeceği inancını dumura uğratır. Nitekim dikkat edildiğinde, ispritizma ve medyumculukla daha çok İslâmiyet ve Kur'ân hakkında sağlam, köklü bilgisi olmayanlar meşguldürler. Çünkü onların arzuladığı iki cennet vardır: Biri dünya cenneti, diğeri öldükten sonra ruhun ruhlar âleminde huzura erişmesi. Bu gibilerin inanç ve anlayışına göre, âhiret sadece ruhun ruhlar âleminde yerini alması ve ebediyen orada huzur bulmasıdır. Bedenlerin yeniden oluşması, hesap, Sırat, Cennet ve Cehennem gibi temel itikadî hiçbir meseleyi kabul etmezler. İnkârcı cinler bu iki zümrenin ve onların tesiri altına giren kişilerin arzuları doğrultusunda -ruhlar adına- haber vermektedirler.

«Gaybe imân getir ey mülhid-i fâcir!.

Ki sana âhiretten hatt-i ta'lîkle hüccet gelmez.»

mısralarını hatırlamamak mümkün mü?

Gerçek bu olunca, artık kimsenin hesap gününde itiraz hakkı yoktur. Kim gözünü açar, aklını kullanır, idrâkini harekete geçirir de ilâhî düzenin hikmetini anlarsa kendi lehine; kim de madde çukurunda yolunu kaybedip körleşirse kendi âleyhinedir. Peygamber ve onun yolunda olan ilim adamlarına düşen, sadece gerçeği söylemek, hakikate irşat etmektir. Bunca belge, kanıt ve âyetlere rağmen hâlâ kalblerini ve kafalarını hakikate açmıyanlar varsa, onlardan yüzçevirip örnek mü'min düzeyinde ilâhî buyrukları kusursuz yerine getirmemiz en uygun yol ve yöntemdir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

BESÂİR :

Besîre'nin çoğuludur. Kalbin hakikate açık bulunması, sağlam akideye sahip olma, şüpheden uzak mârifete erişme, ibretle bakıp gerçeğe nüfuz etme, meseleyi isbat eder ölçüde kanıtlama, ilmî hakikatleri idrâk edecek kuvvet ve yetenekte bulunma, aklı imânla birleştirip gerçeği bulma, eserden müessire intikal sağlama, inandırıcı belgeler ve hüccetleri anlayıp kabul etme gibi çok yönlü mânalara delâlet eden bir kelimedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle kalb gözümüzü açacak, bizi hakikate götürecek belgelerin gönderildiği ve aslında kâinatın bu belgelerle dolu bulunduğu hatırlatıldı. İnsan aklına destek olacak, idrâkini kolaylaştıracak kadar delil ve hüccetlerin indirildiğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, hakikati idrâk eden mü'minlerin hırçın, sövücü, kırıcı olmadığına dikkatler çekiliyor; başkasının inanç ve düşüncesine dil uzatmakla sağlam bir sonuca varılamıyacağı, büsbütün aradaki mesafenin açılacağı hatırlatılıyor; bu nedenle ve Allah'ın azizlik ve kutsallığını tecavüzlerden koruma amacıyla inkârcılara sövülmemesi emrediliyor. Kısacası, mü'minlere, hak dini yaymada önemli metotlardan biri veriliyor.

——oOo——

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ
عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلٰى
رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

MEÂLİ:

108— Allah'tan başkasını ilâh edinip (onlara) tapanlara sövmeyin, sonra onlar da bilgisizce sınırı aşıp Allah'a söverler. Her ümmete amelini böylece süslemişizdir. (Hepsinin de) dönüşü Rablarınadır; o zaman neler işlediklerini onlara bir bir haber verecektir.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'ye göre, mü'minlerden bir kısmı duygusal davranıp putlara söyüyorlardı. Putperestlerin de haddi aşıp bilgisizce Allah'a sövmelerine kapı açmamak için yukarıdaki âyet indi.

Süddî'ye göre, Ebû Tâlip ölmek üzere son saatlerini yaşıyordu. Kureyş ileri gelenleri toplanıp ona geldiler ve: «Ya Ebâ Talib! Şüphesiz ki sen bizim efendimiz ve büyüğümüzsün. Bildiğin gibi, Muhammed bize ve ilâhlarımıza eziyet ediyor. Arzumuz odur ki, o, bizimle ilâhlarımızı kendi halimize bıraksın, biz de onu ve ilâhını kendi hallerine bırakalım.» Bunun üzerine Ebû Tâlip, Peygamber (A.S.) Efendimizi çağırıp Kureyş ileri gelenlerinin insafa geldiklerini hatırlattı. Peygamberimiz (A.S.) orada hazır bulunan Kureyşlilere dönüp, **«Sizin bu dediğinize olumlu cevap verirsem, siz de Araplara sâhip olacağınızı, Acemleri size yaklaştırıp boyun eğmelerini sağlıyacak bir kelime ile söz verir misiniz?»** diyerek bir öneride bulundu. Ebû Cehl, «Evet, aziz babanızın hakkı için onu da, on mislini de veririz! Söyle, nedir o kelime?» deyince, Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz, «LÂ İLÂHE İLLÂLLAH'dır» buyurdu. Kureyşliler bu kelimeden nefret edip uzaklaştılar. (1)

Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.

(1) Esbab-ı Nüzul - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr.

DİNİ YAYMA POLİTİKASI

Kur'ân'da Kitap Ehli sayılan Yahudî ve Hıristiyanların yer yer ilâhî doğrultudan saptıkları, gönderilen Tevrat ve İncil'in insan eliyle değiştirildiği açıklanır ve bu yüzden din bilginleri kınanırken, Müslümanlarla ilgi ve ilişkilerinin bir ölçüde kesilmemesine özen gösterilir. Aradaki mesafeyi açmak yerine daraltmaya yönelinir. Putperestlerin de bilgisizce inanç ve tutumları -akıl ve idrâklerini harekete geçirir biçimde- kınanır. Her birisi için elim bir azâbın hazırlandığı haber verilirken dönüş yaptıkları takdirde mükâfatlarının çok büyük olacağı hatırlatılır; fakat hislerinin, olumsuz yönde kabartılması ve saplandıkları şeylerden dolayı fazla rencide edilmeleri hoş karşılanmaz. İslâm'ın insanlara sunduğu yüksek terbiyenin bu hususta da gıpta edilecek bir düzeyde tutulması tavsiye edilir.

Böylece, İslâm'ı yayma politikası, kaba söz, ölçüsüz davranış ve saldırılarla değil, hakikatleri en duyarlı biçimde ortaya koymakla yürütülür. İnsan psikolojisi bu ya, hak olsun, bâtıl olsun inanıp bağlandığı dinden, ideolojiden kopması zor olmakla beraber onu savunmada ve haklı göstermede doğru sınırı aşıp karşı tarafın en mâkul delillerini reddeder; aşırı taassup gösterip mütecaviz olabilir. Bunun için Allah, ilgili âyetle Müslümanlara, inkârcı da olsa, küfür içinde de yuvarlansa, başkasına inancından dolayı sövmemelerini, dil uzatmamalarını emreder. Hakkı hak olduğu için savunmayı ve karşı tarafa kabul ettirmeye çalışmayı, hisle değil, akıl ve mantıkla, kaba sözlerle değil, gerçekleri yansıtarak okşayıcı bir metotla anlatmayı tavsiye eder.

HER MİLLETE AMEL VE İNANCI SÜSLENMİŞTİR

(كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ) «Her ümmete amelini böylece süslemişizdir.

Her millete, hattâ her ferde, inanıp saplandığı, bağlanıp da ilgi duyduğu inanç ve ideali Allah tarafından süslenip çekici hale getirilmişse, o takdirde hak olmayan dinlere ve fikirlere saplanıp bağlı kalanların günahı nedir? Âyette yer alan kelime dizisinden bu mana anlaşılıyorsa da gerçek mâna bu değildir. Allah, ilgili âyetle insanın psikolojik yapısının ölçüsünü vermektedir. İndirilen bir dini, çıkarılan bir yönetmeliği, ortaya atılan bir fikri herkesin benimsemesi düşünülemez. Çünkü her insanın kendine has bir karakteri, nefsî temayülü ve düşünce tarzı vardır. Hayatımızın temel esaslarını yansıtan ilâhî buyruklara karşı, insanların çoğunda baş kaldırma duygusu mevcuttur; daha önce inanıp bağlandığı, beğenip takıldığı

inanç ve idealin esiridir. İnsan bu ölçü ve değişik karakterde yaratılmamış olsaydı, fikrî tartışmalar, farklı inanç ve idealler arasındaki sürtüşme ve üstün gelme gayretleri ya hiç olmaz, ya da önemsenmiyecek kadar basit bir düzeyde seyrederdi. Bu da insan ruhunu, aklını ve benzeri yeteneklerini âtıl duruma getirir, ilmî araştırmaların kesif bir bölümünün kapıları kapalı kalır; hakla bâtılı birbirinden ayırt etmek çok zorlaşır, hattâ bâzen imkânsızlaşırdı.

O halde insanın daha önce saplandığı inanç ve idealin çemberini kırıp dışarı çıkabilmesi, bu hususlarda ufkunu genişletebilmesi için ruhen yücelmesi, yani ruhuna yön verecek ciddi bir eğitimden geçmesi gerekir. Saplandığı alışkanlıklardan, bağlandığı bâtıl inançlardan, hatta beğendiği bir siyasî partiden, kendini kurtarıp daha iyisini seçebilme basîretini kaç kişi gösterebilir? Her öneri bir şaşkınlık, her baskı bir ıstırap ve tepki, her düşünce bir iştahsızlık meydana getirir. Gerçi bu genel bir kaide değildir. Ama çoğu kimselerin tutumu bu ölçüde veya buna yakındır. Bu da insan ruhunun derinliğine yerleştirilmiş bir duygu, bir güçtür ki hayatı hareketli tutmaya, ciddi araştırmalar yapmaya yöneliktir.

İşte her ümmete amelini böyle süslemişizdir, meâlindeki âyetin asıl mânası budur! O halde süslenen kötü amelin tesirinden kurtulmak için imkân ve irâdeyi son sınırına kadar kullanmak hem elimizdedir, hem de görevimizdir. Sorumluluğun asıl ölçü ve anlamı da bu noktada kendini gösterir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle, aklımızı harekete geçirecek, irâdemize yardımcı olup yön verecek, mantığımızı işletecek birçok belgelerin indirildiğinden ve esasen kâinatın her parçasında bir çok ilâhî kudreti yansıtan belgelerin mevcut bulunduğundan söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kalb gözü kör olanlar bunca belge ve mu'cizeleri göremediklerine göre, kendi istekleri doğrultusunda bir mu'cizenin inmesinin ne gibi yararı olacağı, bir bakıma soruluyor ve kalbiyle kafasını birleştirmiyen yozmuşlara birçok mu'cizeler de gösterilse, yine de inanmıyacakları belirtiliyor.

——oOo——

وَاَقْسَمُوا
بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ اِنَّمَا
الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ اَنَّهَا اِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ اَفْئِدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖ
اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

MEÂLİ:

109— Eğer kendilerine (arzuları doğrultusunda) bir mu'cize gelirse, herhalde ona inanacaklarına dair olanca yeminleriyle yemin ettiler. De ki: mu'cizeler ancak Allah katındadır. Farkında değilsiniz, onlara mu'cize gelse yine de inanmazlar.

110— Onların gönüllerini ve gözlerini ilk önce inanmadıkları gibi ters çeviririz ve kendilerini azgınlıkları içinde bırakırız da bocalayıp dururlar.

İNİŞ SEBEBİ

Muhammed b. Kâb el-Kurezî ile Kelbî'ye göre, Kureyş'ten bazı şahıslar Peygamberimize gelerek, «Ey Muhammed! sen bize Musâ Peygamberin Asa'sından ve onu taşa vurup oniki pınar fışkırttığından; İsâ Peygamberin ölüleri diriltttiğinden sözediyorsun. O halde sen de bize bir mu'cize getir ki imân edelim.» dediler. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz onlara : **«Nasıl bir mu'cize istiyorsunuz?»** diye sordu. Onlar da: «Safa tepesini altına çevir, ölülerimizden bir kısmını dirilt de onlardan senin hak peygamber olup olmadığını sorup öğrenelim. Bir de melekleri bize göster de senin peygamberliğine tanıklık etsinler, görelim.» Peygamberimiz (A.S.)

onlara : **«İyi ama sizin istediğiniz bu mu'cizelerden birini veya ikisini gösterirsem beni tasdîk eder misiniz?»** diye sorunca, onlar : «Evet, tasdîk eder ve inanırız.» diye cevap verdiler. Peygamberimiz (A.S.) Safa tepesinin altın olması için duâ etmeyi düşünürken Cebrâil indi ve : «Ya Resûlellah! dilersen dilediğin kabul olunur; ama gösterilen mu'cizeden sonra inanmazlarsa, kendilerine çok acıklı bir azâp dokunur. Dilersen onları kendi haline bırak, tevbe eden eder, etmiyecek olanlar da etmez.» diyerek uyarıda bulundu ve bu sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎS

«Ey kalbleri evirip çeviren! Kalbimi dinin üzerinde sâbit kıl..» (2)

MU'CİZE İSTEĞİ

Daha önce de belirtildiği gibi, kerâmet, mu'cize olağanüstü hallerdir. Sebeplerin iptal edilmesiyle ortaya çıkar. Aslında çevremiz, içinde yaşadığımız dünya ve görebildiğimiz kadarıyla gökler mu'cizelerle doludur. Okur-yazar olmayan Peygamber (A.S.) Efendimizin her yönüyle çok mükemmel bir kitap getirmesi nasıl büyük bir mu'cize ise, getirdiği kitabın kendisi de başlıbaşına büyük bir mu'cizedir. Varlık âleminde ve ondan bir parça olan Güneş Âilesinde ve o âilenin bir parçası sayılan dünyamızda her gün, her saat binlerce mu'cize birbirini izlemekte ve bu dünya yaratılalıdan beri böylece sürüp gitmektedir. Bütün bunları göremiyen, anlayamayan bir topluluğa başka mu'cize getirmenin anlamı olmasa gerek.. Çünkü cereyan eden olaylar ve düzenli hareketlerde cârî olan ilâhî âdet ve tecellilere, kimi sadece baş gözüyle, kimi de baş gözünü kalb gözüyle, kalb gözünü de akıl ve idrâkiyle birleştirip bütünleştirerek bakmakta ve baktığı şeyleri incelemektedir. Her şeyin bir sebebi, her sebebin dayandığı bir plânı ve hesabı vardır. Sebep ve plân ise, çok yüce bir kudretin eseridir. Kafa ile kalb gözünü birleştirenler bunu anlamakta gecikmezler. GEN harikası üzerinde duran, çekirgenin hayatını inceliyen, dünyanın yirmi üç derecelik meyilli ve aynı zamanda kutuplardan basık bulunduğundan sonuçlar çıkaran, atmosfer tabakası üzerinde ciddi araştırma yapıp canlıların yaşamasıyla olan ilgisini belirliyen ilim adamlarının, her zaman «Bizi Allah'a inandıran şeyler!.» diye sözettikleri bilinmektedir.

---

(1) İbn Cerîr Taberî - Esbab-ı Nüzul - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesîr-Kurtubî - Mefatihü'l-gayb.

(2) Tirmizî/kader: 7, daavat: 89, 124 - İbn Mace/duâ: 2 - Ahmed : 4/182, 418 - 6/91, 251, 294, 302, 315

Bilindiği gibi, duygu akıl ile, akıl ilimle; ilim kalb gözüyle birleşince asıl ölçüsünü bulabilmekte, imândan güç alınca da hedefine kavuşmaktadır. Yalnız duygu çoğu zaman yanıltıcıdır. Yalnız akıl yeterli değildir; onu som altın yapan tek şey, kalb gözüyle birleşip bütünleşen sağlam bir imândır.

Mekke müşrikleri hislerinin öncülüğünde davranan ve hüküm veren kimselerdi. Her insan için lüzumlu olan üç ana unsuru birleştirmekten çok uzaktılar. Yeni yeni mu'cizeler istemeleri, akıldan ve kalb gözünden kaynaklanmıyordu. Bunun için Cenâb-ı Hak, onların bu isteğinden bahsederken, «**Farkında değilsiniz, onlara mu'cize gelse yine de inanmazlar.**» buyurmuştur. Çünkü gönülleri ve gözleri ters çevrilmiştir; gözleri gönüllerinden, gönülleri akıllarından kopmuştur, sadece hisleri nefislerinin gölgesinde işler haldedir.

GÖZLERİN VE GÖNÜLLERİN TERS ÇEVRİLMESİ

(وَنُقَلِّبُ اَفْئِدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ) **«Onların gönüllerini ve gözlerini, ilk önce inanmadıkları gibi ters çeviririz.»**

Âyetin açık anlatımına göre, gözleri ve gönülleri ters çevirip inkârda ısrar üzere bırakan Allah'tır. Diğer âyetlerde buna benzer ifadelerde yapılan yorumlar bu âyette de geçerlidir. Aksi halde teklîf, sorumluluk ve cezâ ile mükâfat esaslarıyla bağdaştırmak çok zor olur. O halde, âyet, ilâhî sünnetlerden birini yansıtırken aklımızı iyice kullanalım diye üstü kapalı, yoruma muhtaç bir ifade şekli getirmektedir. Her konu, her sünnetullah ve âdetullah, yoruma lüzum göstermiyecek kadar açık ve kesin belirtilmiş olsaydı, Kaza ve Kader, Mesuliyet, Teklîf gibi bazı ana meseleler üzerinde ilmî çalışmalar yapılmaz, fer'î meselelerde bile farklı görüş ve yorumlar ortaya konulmazdı. Akıl bu gibi konularda hareketsiz kalır, düşünce çemberi genişlemez, bilgi alış-verişi kesintiye uğrardı.

İşte Cenâb-ı Hakk'ın sözü olan Kur'ân'ın özelliklerinden biri de budur. O halde yukarıda konumuzu oluşturan ilgili âyeti yorumlamamız gerekir. Gözleri ve gönülleri ters çeviren Allah mıdır? Önce şunu belirtelim ki, her insan kâinatı, ondaki mevcut ilâhî belgeleri, câri olan sünnetullahı ve âdetullahı kendi gözlüğüyle görür. Eşyaya ve olaylara onunla bakar. Meseleye bu açıdan bakınca, duygularının tamamen etkisi altında bulunanların akıl gözlüğü, duygularıdır, yani akılları duygularına tabidir. Aklını duygularının tesir alanının dışında, yani üstünde tutup kalb gözüyle bakma düzeyinde bulunan olgun kişilerin gözlüğü ise, akıllarıdır. Böylelerinin gerçeği görmesi, hakikate kapı açması her zaman için mümkündür.

Sünnetullah doğrultusunda eşyayı ve olayları araştırması gerekir. Araştırdıkça ilâhî sünnete uyma, hayatı bu sünnet ölçülerine göre değerlendirme basîreti doğar.

Sünnetullah ise, kimselere uymaz. Çünkü o uyulmak için şaşmayan ölçülerle konulmuştur. Bu bakımdan her insan, her canlı ona uymak zorunda ve ihtiyacındadır. Kâinata duygu gözlüğüyle bakıp hakikate kapı açamıyanlar, ilâhî sünnete çoğu zaman uymazlar. Böyle olunca da ilk tokatı ondan yer ve gözleriyle kalbleri ters çevrilir. İşte Allah'ın ters çevirmesinin anlamı budur.

MU'CİZELER ALLAH'IN ELİNDEDİR

(قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ) **«De ki : Mu'cizeler ancak Allah katındadır.»**

Peygamberin dilediği zaman câri kanunları, plânlanmış sebepleri ibtal edip mu'cize meydana getiremiyeceği gibi, bir velînin de dilediği zaman kerâmet gösteremiyeceği muhakkaktır.

Hem mu'cize ile kerâmet aklını yeterince kullanamayan, duygularının esiri olan kişiler için fazla bir anlam taşır. Akıl ve basîretini birleştirip varlık âlemine ve onda cereyan eden olaylara bu gözle bakan kimse için kâinat mu'cizeyle doludur. Kendi vücut yapısı, organlarından her biri birer mu'cize değil midir? Beyin denilen ve milyonlarca görevi sağlıklı biçimde karıştırmadan bir arada yürüten ilâhî cihaz, belge olarak yeter de artar. Başka mu'cize aramaya ne gerek var.

Mu'cizeler pazarında gezip dolaşan ve fakat hiçbirini görmeyip devamlı mu'cize arayan kimsenin gözü ve gönlü ters dönmemiş midir?

Peygamberlerin ilk göreve adım attıkları devrede, Allah daha çok birinci gruba giren kişilere peygamberin sıradan bir insan olmadığını göstermek için o peygamberin elinde, dilinde günün şartları da dikkate alınarak birkaç mu'cize doğurur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle kâinata ve olaylara duygularının gözlüğüyle bakan ve inkârcılık doğrultusunda iyice şartlanmış bulunan putperestlerin yersiz ve anlamsız bir takım isteklerine dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, aklını, idrâk ve vicdanını bir türlü harekete çe-

viremiyenlere, istedikleri mu'cizeler gösterilse yine de inanmayacakları; kâinatın her parçasında nice mu'cizelerin kendini açık biçimde gösterdiği halde, onları idrâk edemiyecek kadar akıl ve vicdanlarını kaybettikleri belirtiliyor ve o gibilerle fazla uğraşmanın olumlu bir sonuç vermiyeceği hatırlatılıyor.



وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَٓا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا
عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلاً مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوٓا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا
شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ
الْقَوْلِ غُرُوراً وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ
وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٔدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

MEÂLİ:

111— Eğer onlara melekleri de indirmiş olsak, ölüler onlarla konuşmuş bulunsa, her şeyi karşılarında grup grup toplasak yine de Allah dilemedikçe onlar imân edecek değillerdir. Ne var ki çokları (bu gerçeğe) bilgisizdirler.

112— İşte bunun gibi her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık; onlar aldatmak için birbirine yaldızlı sözler fısıldarlar; Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Onları da, iftira edip durdukları şeyleri de (başbaşa) bırak.

113— Bir de âhirete inanmayanların gönüllerinin meyletmesini, hoşlanmalarını ve elde ettikleri günahları işliyedurmalarını (devam ettirmek) için (bu yola başvururlar).

İNİŞ SEBEBİ

İbn Cüreyc diyor ki : Din ve peygamberle alay eden Kureyş Kabilesinden birkaç kişi Peygamber (A.S.) Efendimize gelip, «Bize ölülerimizden bazısını dirilt de senin hak peygamber olup olmadığını onlardan soralım. Bir de senin peygamberliğine tanıklık edecek melekleri bize göster veya karşımıza Allah ile Melekleri getiriver!» diyerek yersiz ve anlamsız isteklerde bulundular. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Zer el-Gıffarî (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bana : «Cin ve insan şeytanlarından Allah'a sığındın mı?» diye sordu. Ben de, «Ey Allah'ın Peygamberi! İnsandan da şeytan olur mu?» dedim. Buyurdu ki : «Evet, onlardan olan şeytanlar, cin şeytanından daha kötüdürler!» (2)

Peygamberimiz (A.S.) buyurdu :

«Sizden hiç kimse yok ki cinden bir yakını ona tevkîl edilmiş bulunmasın.»

Bunun üzerine soruldu :

— Size de mi?..

Cevap verdi :

— Bana da tevkîl edilmişti, ancak Allah ona karşı bana yardımda bulundu da o Müslüman oldu. O nedenle bana ancak hayır ile fısıldar. (3)

İHTİYARÎ İMÂN

İnsan her ne kadar Allah ve din fikriyle, duygusuyla donatılarak ya-

---

(1) Lübabu't-te'vîl/Alaeddin Ali.

(2) Bağavî senetsiz rivâyet etmiştir - İbn Cerîr Taberî de ona isnaden nakletmiştir. Ayrıca Katade aynı rivâyeti belirtmiştir. Ayrıca Hafız Ebû Bekir b. Murdaveyh de hadîsi diğer kısmıyla nakletmiştir.

(3) Sahîh-i Müslim/müsafirîn: 69 - Dâremî/rikak : 25 - Ahmed: 1/385, 397, 401, 460

ratılmışsa da nefsi itibariyle küfür ve isyâna eğilimli bulunuyor. Bu bakımdan insan iki karşıt duygu ve düşüncenin alanı halindedir. İkisinden birini üstün kılma serbestisine sahiptir. Aile, toplum, okul ve eğitimin bunda etkisi çok büyüktür. Gelişme çağında olan çocuğun, ergenlik devresine giren gencin mânevî boşluğu, diğer bir deyimle inanç ihtiyacı hangi yoldan giderilirse, daha çok o akıma yönelmiş olur.

İlâhî müdahale istisnâ teşkil eder. Çünkü bu yolda cârî bir sünnetullah ve âdetullah yoktur.

Kureyş putperestlerinden dini alaya alıp, olmadık mu'cizeler isteyenler; küfür akımının tesirinde şekillenmiş ve ruhlarının ihtiyacını o yoldan tatmine alışmış kişilerdi. Daha önce bazı mu'cizeler onları bu olumsuz akımın etki alanından kurtaramamıştı. Şimdi daha büyük mu'cizeler istiyorlardı. İlâhî ilim, onların ihtiyarî imânla inanmıyacaklarını tesbit ettiği ve âdetullah gereği müdahale de etmiyeceği için Peygamber (A.S.) Efendimize, o şaşkınların arzusuna uyarak mu'cize istemekten vazgeçmesi hususu hatırlatılıyor.

«Allah dilemedikçe onlar iman edecek değillerdir.»

Burada ilâhî meşietin ihtiyarî imânı iztirarî hale getirmeye yönelmediği belirtiliyor. Allah dileseydi, onların kalblerini derhal inkârdan boşaltıp imân ve irfan ile doldurabilirdi. Ne var ki o takdirde aklın, irâdenin ve idrâkin ölçü ve anlamı, insan olarak yaratılmanın hikmeti kalmaz; iyi ile kötü, fazîlet ile rezîlet birbirinden ayırt edilemez olurdu. Bu nedenle dilememiştir. Çünkü bu yolda cârî bir âdetullah mevcut değildir. Böylece imân da, inkâr da kişinin ihtiyarına bırakılmıştır.

İNSAN VE CİN ŞEYTANLARI

(وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ) **«İşte bunun gibi her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık...»**

ŞEYTAN, sözlükte ya ŞATANE - YEŞTUNU, ya da ŞÂTE YEŞÎTU fiilinden gelme bir isimdir. Birinci fiil itibariyle, muhalefet etmek, uzaklaşmak, uzaklaştırmak, haktan uzak kalmak mânalarına gelir. İkinci fiil itibariyle, öfkeden yanıp tutuşmak, haset edip kin beslemek mânalarına gelir.

O halde şeytan ister özel, ister cins isim olarak kullanılsın bu gibi mânalara delâlet etmektedir. İblis haset ve gururuna yenilerek Âdem Peygambere secde etmeyip böylece ilâhî emre muhalefet ettiğinden kendisi-

ne Şeytan denildiği bilinmektedir. Çünkü kendisinin yalın, dumansız ateşten, diğer bir deyimle ışınlardan yaratılması, Âdem'in ise, süzülmüş balçıktan yaratılması, onu çok hatalı bir kıyaslamaya sürüklemiştir. Böylece sözlük mânasıyla, isim olarak taşıdığı mâna birleşmektedir. Bu manayla ilâhî buyruğa muhalefet eden, haktan uzaklaşan ve uzaklaştıran her insan ve cin'e şeytan denilebilir. İlgili âyette bilhassa bu hususa delâlet ve işâret vardır. O nedenle, ilim adamları «kendini yükseklerde görüp başkasını küçümseyen, ölçüsünü bilmeyip ilâhî sınırı aşan ve Allah'a kulluk hususunda büyüklük taslayıp haktan uzaklaşan inatçı, âsi her insan ve cin'e şeytan denilir» diyerek bir genellemede bulunmuşlardır. Nitekim İbn Abbas, Atâ', Mücahit, el-Hasan ve Katade de bu görüşü ortaya koymuşlardır.

Diğer bazı ilim adamlarına göre, ŞEYTAN isminin İNS ve CİN kelimeleri üzerine atfı, başkalığı gerektirir. O halde şeytanlar ayrı, cinler de ayrı yaratıklardır. Şeytanlar, Âdem Peygambere secde etmeyen İBLİS'ten üreyip çoğalmışlardır. Cinler ise CAN KAVMİ denilen ve Âdem'den önce yaratılan, aynı zamanda aslı ateş olan gözle görülemiyen varlıklardır. Allah'a imân edenleri olduğu gibi, etmiyenleri de vardır.

KİMİ de CİN ve ŞEYTAN tabirleri üzerinde durup bunları HABÎS RUHlar diye yorumlamışlardır. Onlara göre, ruhlar ikiye ayrılır : Bir kısmı dünya ötesinde, bir kısmı ise dünyada eyleşirler. Dünyada eyleşenler de TEMİZ RUHLAR ve HABÎS RUHLAR olmak üzere iki kısma ayrılırlar. Temiz ruhlar, iyilik ve hayrı, ibâdet ve itaati fısıldarlar ki, bunlar yeryüzünde görevli olan meleklerdir. İkinciler ise, şer ve kötülüğü, isyan, kin ve muhalefeti, ahlâksızlık ve başkaldırmayı fısıldarlar ki bunlar da yeryüzünde dolaşan şeytanlardır. Bu iki kısımdan her biri kendi aralarında da yaratılışlarına uygun anlamda fısıldaşırlar.

İnsanlara gelince : İçi tertemiz olup ilâhî buyruklara uyanlar, daha çok hayır ve iyilik düşünüp bu doğrultuda hem kendini, hem çevresini aydınlatanlar ve her vesileyle düşüncelerini berraklaştıranlar tertemiz melekler gibidirler. Bunun aksine bir yol tutanlar ise habîs şeytanlar gibidirler. Bu mânayla onlara, İNSAN ŞEYTANLARI denilmiştir.

Her iki türden olan şeytanlar başkalarını aldatmak, yoldan saptırmak için çok süslü ve yaldızlı sözler fısıldanırlar. Basit mantıkî oyunlara başvurup aldatmaya çalışırlar. Haktan yana görünüp hakkı inkâr ederler ve fırsat bulunca hakkı değiştirmekten çekinmezler.

Daha çok peygamberlere ve onların vârisleri sayılan din mürşitlerine, güçlü ilim adamlarına dil uzatır, onlara çamur atar, toplum içinde itibarlarını sarsmak için din adına dini yıkarlar. Bu tipler her devirde sahneden

eksik olmazlar. Günün şartlarına göre, yol ve yöntem seçip uygularlar.

Kur'ân-ı Kerîm mü'minlerin dikkatini bu tip şeytanlara çekmekte ve gereken uyarıda bulunmaktadır.

RABBİN DİLESEYDİ BÖYLE OLMAZDI

(وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ) **«Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı.»**

Allah, hikmeti gereği insanı, meleği, cin ve şeytanı ayrı ayrı maddelerden ve ruhlardan yaratmıştır. Her birinin yapısı, karakteri ve görevleri değişiktir. İnsanda yaratılıştan Allah ve din duygusu mevcuttur. Ona imân mayası da diyebiliriz. Bunun yanıbaşında onda kötülük ve günaha meyledecek duygu da vardır ve bu da doğuştan onda mevcuttur. Buna inkâr ve isyan mayası da diyebiliriz. Cinler de böyledir. Şeytanlar ise daha çok şer ve kötülük mayasını taşımaktadırlar. Yaratılışlarında bu maya vardır ve İblis'in Hakk'a isyanıyla, o rakipsiz duruma gelmiştir.

Görülüyor ki, bunlardan her tür kendine has kanunlarla, değişik ruh ve karakterlerle yaratılmıştır. Biri diğerine pek benzememektedir. Allah dileseydi, bunların hepsini melekler gibi tertemiz ruhlar olarak yaratabilirdi. O zaman ayrı tür yaratmaya gerek kalmazdı. Zira sayısı belirsiz melekler her an Yüce Yaratan'a secde etmektedirler. Maksat, nurdan melekleri yarattığı gibi, ateşten cin ve şeytanları, topraktan insanları yaratmak ve doğuştan onları bir takım öz mayalarla donatmaktır. O halde bu üç, ya da dört ayrı varlık hakkında konulan câri kanunlar vardır ki bunlar ezelle ebet arasında yoluna devam ederek değişmezler. Allah dilerse bu kanunları değiştirebilir, dileseydi bu dört varlığı başka türlü yaratabilirdi. Ama öyle dilememiştir. İnsanlara da, cinlere de hakkı bulmak için bir çok imkânlar ve yetenekler verilmiştir. Ama her varlık kendisiyle ilgili bulunan hayat kanununa uymak zorundadır. Uyan mutlu olur, uymayan mutsuz olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle inatçı inkârcıların, istedikleri mu'cizeler gösterildiği takdirde kesinlikle inanacaklarına, son peygambere uyacaklarına dair kendilerine göre katmerli yeminde bulundukları, ancak bu sözlerinde samimi olmadıkları açıklandı. Böylece onların inat, inkâr, kin ve haset bataklığında akıl ve idrâklerini kaybettikleri belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân-ı Kerîm'in, Peygamberin risâleti hakkında en kuvvetli delil bulunduğu, mu'cizelerin en büyüğü olduğu hatırlatılıyor. Bu büyük mu'cize karşısında hâlâ inkârlarında ısrar edenlerin imân etmiyeceklerine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

أَفَغَيْرَ اللّٰهِ
أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ
آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

MEÂLİ:

114— Allah size Kitab'ı bölüm bölüm (yeterince) açıklanmış biçimde indirmişken O'ndan başkasını mı hakem istiyeyim? Kendilerine (daha önce) kitap verdiklerimiz bilirler ki, O (Kur'ân) elbette hak olarak Rabbinden indirilmiştir. Artık sen şüphelenenlerden olma!

115— Rabbin sözü doğruluk bakımından da, adâlet bakımından da tamamlanmıştır. Onun sözünü değiştirecek yoktur. O, işiten ve bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İnanmadıkları halde gereksiz yere mu'cizeler istiyenlerin samimi olmadıkları bildirilince, bu defa Peygamber'e (A.S.), aramızda hükmedecek bir hakem belirle, diye teklîfte bulunmuşlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

---

(1) Lübabu't-te'vîl/Alâeddin Ali.

EN DOĞRU VE EN ÂDİL HAKEM

(أَفَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْتَغِي حَكَمًا) **«Allah'tan başkasını mı hakem isteyeyim?»**

İnsan eseri olan her kitapta birçok hatalara, noksanlara rastlamak mümkün. En usta kalemden çıkan bir kitap en çok iki ya da üç defa okunabilir. Ondan sonra bütün tazeliğini yitirir. Allah sözü olan ve münhasıran O'nun eseri kabul edilen Kur'ân'da en küçük bir hatâya, ya da noksanlık ve ölçüsüzlüğe rastlamak mümkün değildir. Her âyeti parlak bir yıldız, her sûresi kâinatı aydınlatan bir güneş, her cümlesi güzel sözlerin en güzeli olmaya devam etmektedir. Okundukça cilâsı artmakta, araştırıldıkça esrar ve hikmet perdeleri aralanmakta, asırlar geçtikçe yeni yeni kapıları açılmakta; her ilim adamının bilgi seviyesine göre malzeme sunmakta, her sınıf insana hitap etmekte, eskimek bilmeyen ana fikirleriyle, temel bilgileriyle her geçen gün tazeliğini korumaktadır. Binlerce hadîs arasında yer alan bir âyeti, bir cümlesi, «Ben Kur'ân'danım» diye seslenmekte, diğer bütün sözlerden kesinlikle ayrılmaktadır. Çünkü O Allah sözüdür ve yalnız Allahçadır.

İnsan idrâkinin önüne böylesine muhteşem bir mu'cize sergilenmişken, başka bir mu'cize aramak, başka bir hakem istemek gaflet değil de nedir? Bin dörtyüz yıl önce, günümüzde gelişip gönülleri büyüleyen ilmî buluşların ana fikirlerini, öz ve mayasını belirleyip koyan ve her geçen gün ancak doğruluğu anlaşılan başka bir kitap var mıdır? İnsan kafasının ürünü olarak bu ölçü ve kudrette bir kitap yazılabilmiş midir?

İşte konumuzla ilgili âyet, bizlere bu hakikati bütün çıplaklığıyla duyurmaya çalışmakta ve gerek doğrulukça, gerek adâletçe en mükemmel ölçüde ve kudrette olan Kur'ân'ın en büyük mu'cize ve en kusursuz hakem bulunduğunu bildirmektedir.

KİTAP VERİLENLER

(وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ) **«Kendilerine (daha önce) kitap verdiklerimiz bilirler ki, O (Kur'ân) elbette hak olarak Rabbından indirilmiştir.»**

Kur'ân, kendilerine kitap verilen milletlerin din bilginlerinden cidden araştırma yapıp insaf gözüyle ilâhî belgeleri tarayanların, gerek son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.), gerekse son kitabın hak olduğunu bildiklerine yer yer dokunmakta ve bu hususta gereken uyarıda bulunmak-

tadır. Bakara sûresi 146. âyetin tefsirinde bu husus yeterince açıklanmış ve Tevrat'la İncil'den bazı önemli belgeler nakledilmiştir. Değişikliğe uğratılmalarına rağmen hiç şüphesiz ki, elimizdeki mevcut Tevrat ve İncil nüshalarında Son Nebî'nin geleceği hakkında birkaç kayıt vardır. Özellikle 1709'da İtalyanca yazılı BERNABA İncil'inin Prusya (Eski Alman Devleti) kralı danışmanlarından Kreimer'in eline geçmesiyle bu hakikat iyice su yüzüne çıkmış ve İsa Peygamberin sadık Havarilerinden BERNABA'nın yazdığı ve bilahare İtalyancaya çevrilen bu İncil'in yirmiye yakın yerinde Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğine dair çok açık ve net bilgilerin yazılı olduğu görülmüştür. Onlardan bir kaç belgeyi aşağıya naklediyoruz:

«Allah, Âdem'i yaratınca, Âdem iki ayağı üzerine kalkıp doğruldu. Başını göğe doğru çevirdi. Güneş kadar parlak iki satır yazı gördü: LÂ İLÂHE İLLÂLLAH - MUHAMMED'ÜN RESÛLÜLLAH (Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhammed O'nun peygamberidir.) Âdem ağzını açıp dedi ki : «Ey Rabbim ve İlâhım! Sana şükrediyorum, çünkü beni fazl-ü kereminle yarattın. Huzurunda eğilir, yalvarırım; bu sözün (Muhammed Resûlüllah cümlesinin) anlamını bana bildirmeni dilerim.» Rab ona cevap verdi : «Ey kulum Âdem!» Güvenle, esenlikle bana yaklaş. Sana derim ki, ilk yarattığım insan sensin. Şu ismini gördüğün nur, senin soyundan ve evlâdındandır. Yıllar sonra dünyaya gönderilecektir. O benim peygamberim olacaktır. Her şeyi onun (hatırı) için yarattım. O geldiğinde varlık âlemini aydınlatacaktır. Ben henüz hiçbir şeyi yaratmadan altmış bin yıl önce onun nurunu ve ruhunu yarattım.

Bunun üzerine Âdem tekrar Allah'a yalvarıp dedi ki : «Ya Rab! şu iki sözün tırnaklarım üzerine nakşedilmesini lütfet.» Allah ilk insanın bu dileğini kabul etti ve onun sağ elinin beş parmağı üzerine LÂ İLÂHE İLLÂLLAH (Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur) cümlesini; sol elinin baş parmağının tırnağı üzerine MUHAMMED'ÜN RESULÜLLAH (Muhammed, Allah'ın Peygamberidir) cümlesini nakşetti. İlk insan Âdem baş parmakları üzerindeki bu iki cümleyi öptü, sonra da gözlerine sürdü. Ve şöyle dedi: «Sen şu âleme ayak basacağın gün ne mübarek gün olacak!.» (1)

«İsa onlara dedi ki : Ben size hakkı söylerim; bugüne kadar gelen her peygamber ancak bir kavme veya bir millete gönderilmiştir. Her peygamber Allah'ın rahmetinin belirtisidir. Ancak her peygamberin sözü, gönderildiği kabile veya milletin dışına taşmamıştır. Ama o Allah'ın Resûlü gelince, yüzük taşı misali olacak, Allah ona verecek de verecek.. O yeryüzündeki milletler için kurtuluş ve rahmet taşıyacak, onun talimini kabul edenler kurtulup rahmete erişecek. O zalim zorbalar üzerine kuvvetle yürüye-

---

(1) Bernaba İncil'i : 39/14-28 / Kahire : 1908.

cek, putlara tapınmayı kökünden yıkacak; öyle ki şeytanı perişan ve rüsvay edecektir. Çünkü Allah o son peygamber hakkında İbrahim Peygambere böylece va'detmiştir: «Dikkat ya İbrahim! Ben senin soyunla yeryüzündeki kabile ve milletleri mübarek kılacağım. Sen nasıl putlarla savaştın, onları devirdinse, o da öylece savaşıp devirecektir.» (1)

«İşte bunun için size derim ki: Şüphesiz Allah'ın Peygamberi Ahmed ile yakında Allah'ın yarattığı her şey sevinecektir. Çünkü o anlayış ve danışma ruhudur. O, hikmet ve kuvvet ruhudur. O, sevgi ve rahmet ruhudur. O, adâlet ve takvâ ruhudur. O, lûtuf ve sabır ruhudur. Allah ona verdiğini hiç kimseye vermemiştir. O, âleme geldiği zaman, ne mutlu zaman olacak! Beni tasdîk edin. Onu (yani ruhunu) her peygamberin gördüğü gibi ben de gördüm,.saygı ve ta'zimde bulundum.» (2)

İşte ilgili âyetle bu hakikatler haber veriliyor, Kitap Ehli ve şüphede kalan Müslümanlar uyarılıyor. Çünkü bunca açık belgeler karşısında şüphecilerden olmanın mantıkî hiçbir yanı yoktur.

RABBİN SÖZÜ

(وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) **«Rabbin sözü doğruluk bakımından da, adâlet bakımından da tamamlanmıştır. O'nun sözünü değiştirecek yoktur. O, işiten ve bilendir.»**

İlgili âyetle çok önemli bir noktaya işâret edilmekte ve Muhammed (A.S.) ümmetine büyük bir müjde verilmektedir. Tevrat ve İncil'e insan eli dokunduğu, insan sözü karıştığı için aslından uzaklaşma felâketine uğramışlardır. Son kitap Allah sözü Kur'ân ise, bu felâketten kesinlikle korunmuştur. Onu hiçbir kuvvet değiştiremiyecektir; indiği gibi, tesbit edilip yazıldığı, yazılıp mushaf haline sokulduğu gibi muhafaza olunmuştur ve olunacaktır da. Bu da Kur'ân'ın ayrı bir mu'cizesi, başka bir yüceliğidir.

HAKEM - HÂKİM

Hüküm kökünden gelen HAKEM ve HÂKİM arasında bir takım farklar vardır. Hakem, hükümde daha çok uzman olan ve tarafların güvenine lâyık görülen kimsedir.

Bu manayla Hakem, taraflar arasında ihtilâf konusu olup şüphe ve

---

(1) Bernaba İncil'i : 43/13-29
(2) » » : 44/19-31

tereddüde yol açan, hakkı bâtıldan, haramı helâldan ayırt edip ona göre karar veren ve verdiği kararı taraflarca kabul edilen bilir kişi demektir. O nedenle hakem hâkimden daha kâmil bir mertebededir denilebilir. Çünkü her hüküm verene hâkim sıfatı verilebilir, ama hakem sıfatı verilemez. Hakem ancak hak ile hak üzere hükmedendir. Bu sebeple HAKEM Allah'ın sıfatlarından biridir. Kur'ân hakkında da kullanılmıştır.

Aynı kökten gelen HİKMET ise, daha has bir mâna taşımaktadır: Hakk'-ın hak olduğunu ilim ve akıl yoluyla tesbit edip ortaya koymak mânasında daha çok yaygındır. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kur'ân-ı Kerîm'in doğrulukça da, adâletçe de tamamlandığı, insanın dünya ve âhiretini aydınlatacak, onu mutlu kılacak belgelerin noksansız indirildiği ve her konunun çok açık biçimde ortaya konduğu anlatıldı. Böylesine büyük bir mu'cize ortada dururken başka mu'cize ve belge aramanın anlamsız olduğu belirtildi. Hakem olarak Allah'ın veya bu ilâhî kitabın yeterli bulunduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hakikat bu olmakla beraber insanların ruhsal yapıları ve taşıdıkları karakter bakımından çok farklı fikir, inanç, ideal ve siyasî kanaat taşıdıkları; çoğunun ise hakkın dışında kalan bir takım sapık ideolojilerin rengiyle boyandıkları ve bu yüzden Allah yolundan saptıkları hatırlatılıyor. O halde insanların çoğuna uymanın gerçek bir kıstas olmadığı bildiriliyor.



(1) Geniş bilgi için bak : el-Müfredat Fi Garibi'l-Kur'ân/Rağıb el-Esbehanî - Mefatihü'l-gayb/Fahruddin Râzî.

وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ
مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا
الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

MEÂLİ:

116— Yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar; onlar zandan başkasına uymazlar ve onlar sadece yalan söyler, tahminlerde bulunurlar.

117— Şüphesiz ki Rabbin kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Allah'a ortak koşan inatçı inkârcılardan bir grup Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, «Siz kendi öldürdüğünüz hayvanları yiyorsunuz da Allah'ın öldürdüklerini yemiyorsunuz!» diyerek basit bir kıyaslamayla mü'minleri şüpheye düşürmeye çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

«Allah'ın benden önce gönderdiği her peygamberin mutlaka ümmetinden bir takım yardımcıları, sünnetini tutan ve emirlerine uyan arkadaşları olmuştur. Onlardan sonra gelenler ise, yapmadıklarını söyler, emredilmedikleri şeyleri işlerler. Kim eliyle onlarla savaşırsa, o mü'mindir. Kim diliyle savaşırsa, o da mü'mindir. Kim kalbiyle savaşırsa, o da mü'mindir. Artık bunun ötesinde hardal tanesi kadar imândan bir şey yoktur.» (2)

Hz. Âişe (R.A.) Vâlidemiz anlatıyor :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimize dedim ki : «Ya Resûlellah! Allah yer-

---

(1) Lübabu't-te'vil/Alâeddin Ali.

(2) Sahih-i Müslim : İbn Mes'ud (R.A.)den.

yüzündekilere kahr-u kuvvetini indirmiştir; oysa aralarında iyi kişiler vardır ki, kötülerin helâk edilmesi sebebiyle onlar da helâk ediliyorlar!.» Bunun üzerine Allah Resulü (A.S.) şu cevabı verdi: «Ya Âişe! Şüphesiz ki aziz ve celil olan Allah, kahr-u gazabını, azâbına hak kazanmışlar üzerine indirince, aralarında iyi kişiler de bulunur. Onlar da diğerleriyle birlikte aynı azaba uğrarlar. Sonra herbirleri kendi niyetlerine göre, kabirlerinden kalkıp haşrolunurlar.» (1)

İNSANLARIN ÇOĞU DOĞRU YOLDA DEĞİLDİR

(وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ) «Yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar.»

Tarihin hangi devrine bakılırsa bakılsın, yaşayan insanların çoğunun doğru yolda olmadığı görülür. İnsanın nefs yapısı, diğer bir deyimle karakteri sınırsız bir serbesti ister. Belli ölçülere, dinî ve ahlâkî kurallara bağlı kalmaktan hoşlanmaz. Bu yüzden daha çok kural dışında, dinî ve ahlâkî ölçüleri tanımıyan kitleyle uyum sağlar. Kitlelerin böylesine yanlış bir yolda yürümesinin devamını ise, yine onların bünyesinden filizlenip çıkan liderler sağlar. Bu durumda insanların çoğuna uyma heveslileri, çok geçmeden onların arasında eriyip şekillenir ve bir daha kendilerini zor kurtarabilirler. Çünkü insan toplum içinde aşılanacağı inancın rengine göre bir yol izler; din ve Allah'ı tanımazlık, her şeyi mubah saymak, lidere taparcasına bağlanmak, politika ağına düşüp politize olmak, batıl bir dini benimsemek, hak dini reddetmek, ahlâk ve fazilet sınırı tanımamak gibi değişik renklere boyanmak bu yolun tabii sonucudur. Kuşakları böylesine bir akımdan kurtarmak âdeta imkânsızdır. Allah'ın hidâyete erdirdikleri müstesnâ. Böylece doğru yolun dışında çoğunluğu oluşturan insanlardan her biri inanıp bağlandığı fikir, ideal ve inanç ne ise o hususta güç kazanır ve onun savunucusu olur.

İnsanın ruhsal yapısı ve temelinde nefs bulunan karakteri bu olunca, çoğunun hayat dizginini, bağlandığı fikir ve idealin eline teslim ettiğini görürüz. Fikirler, idealler, inançlar ve temayüller sayılmıyacak kadar çoktur. Bunlardan ancak birisi HAK'tır. Çünkü hak bölünmez ve birkaçlık kabul etmez. O halde insanlardan çoğu haktan uzak, hattâ hakkın karşısında; azı ise haktan yanadır.

İşte Kur'ân toplumun mânevî yapısının asıl ölçüsüne işârette bulu-

(1) İbn Hibban : Hz. Âişe (R.A.)dan / sahih rivâyetle.

nurken insan karakterine dikkatleri çekiyor ve çoğunun doğru yolda bulunmadığını hatırlatıyor. Sonra da hak yolda bulunanlarla kaynaşmanın yararını belirtiyor. Kurtuluş ve gerçek mutluluğun ancak ilâhî yolda olduğuna parmak basarak gereken uyarısını yapıyor.

Çünkü Müslüman uydu değil, uyulandır. O anasından böyle doğar, böyle yaşar ve böyle ölür.

Hak olmayan bir dâva, bir inanç ve ideale bağlı bulunanlar ise, zan ve tahminden öteye geçemezler; sadece yalan söyleyip boyandıkları rengi başkalarına da sürmek isterler. Zira her insan kendi renginde, kendi inancında ve kendi karakterinde adam arar; başkalarının kendisine uymasını hiç değilse gönüldaş olmasını arzular.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle her devirde yaşayan insanların çoğunun doğru yolda bulunmadığı, ilâhî sınırları aştığı belirtildi. Sayısal bakımdan çoğunlukta olanlara uyulmamasına bilhassa dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle belirtilen çoğunluğun kendi mantıklarına göre bir takım zan ve tahminlerde bulunarak helâl ve haram konularında ölçüsüz ve dayanaksız hüküm vermelerinin dinî ve ilmî bir değer taşımadığı hatırlatılıyor. Darda kalınmadıkça harama yaklaşılmaması uyarılıyor. Üzerine Allah'ın adı anılan hayvanların yenilmesinin helâl olduğu tekrar belirtiliyor ve inandıktan sonra artık günahın açığını da, gizlisini de bırakmanın gereği üzerinde duruluyor.


——oOo——

فَكُلُوا
مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِه۪ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١١٨﴾
وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ
مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ وَاِنَّ كَث۪يرًا لَيُضِلُّونَ
بِاَهْوَٓائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَد۪ينَ ﴿١١٩﴾
وَذَرُوا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ
سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ
اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ وَاِنَّ الشَّيَاط۪ينَ لَيُوحُونَ اِلٰٓى
اَوْلِيَٓائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

MEÂLİ:

118— Üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yeyin; eğer O'nun âyetlerine inanan mü'minlerseniz (buna dikkat edin).

119— Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz? Halbuki -darda kalıp kesin ihtiyaç duyduğunuz durum dışında- size haram kıldıklarını bir bir açıklayıp bildirmiştir. Doğrusu birçokları bilgisizce heveslerine uyup saptırıyorlar. Şüphesiz ki Rabbın, aşırı gidip (ilâhî) sınırı aşanları en iyi bilendir.

120— Artık günahın açığını da, gizlisini de bırakın! Doğrusu onlar ki günah kazanırlar, kazandıklarının karşılığını göreceklerdir.

121— Üzerine Allah'ın adı anılmamış olanlardan yemeyin; çünkü bu (başkası adına ve bir de putlar için, onlar adına boğazlamak) şüphesiz ki

ilâhi yoldan çıkmaktır. Hem şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için dostlarına fısıldayıp dururlar; eğer onlara uyarsanız, şüphesiz ki siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz.

İNİŞ SEBEBİ

Müfessirler bir önceki iki âyetin iniş sebebiyle bu âyetlerin iniş sebebinin aynı olduğunu belirtmişlerdir.

İLGİLİ HADİSLER

«Eğitilmiş köpeğini salıverip Allah'ın adını onun üzerine andığın zaman, o köpeğin senin için yakaladığını ye..» (1)

«Kanı akıtılıp üzerine Allah'ın adı anılandan yeyin.» (2)

Hz. Âişe Vâlidemiz (R.A.) anlatıyor :

— Bir grup adam Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, dediler ki : «Ey Allah'ın Peygamberi! Bazı kabilelerden bize et getiriyorlar, ama onları boğazlarken Allah'ın adını anıp anmadıklarını bilmiyoruz (bu hususta ne buyurursunuz?). Efendimiz şu cevabı verdi : **«Getirilen etin üzerine siz kendiniz Allah'ın adını anıp öylece yeyiniz!» (3)**

Hadîste belirtilen et, daha yeni İslâm'a girmiş kabilelerce boğazlanıp Medîne'ye getirilip Ashabdan bazı şahıslara hediye ediliyor veya satılıyordu. Ashabın ete ihtiyaçları olmakla beraber onların boğazladıklarının yenilip yenilmiyeceğinde tereddüde düştüler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onların bu şüphe ve tereddüdünü gidermiş oldu.

«Müslüman bir kimse Allah'ın adını anmadığı halde hayvanı boğazlarsa, ondan yesin (veya ondan yenilsin). Çünkü Müslümanda Allah'ın isimlerinden bir isim vardır.» (4)

«Müslümanın ismi kendisine yeter; hayvan boğazlarken unutup Allah'ın adını anmazsa, sonra Allah'ın adını anıp öylece yesin.» (5)

---

(1) Buhari/vüdû': 3, büyû,: 3, zebâyih: 2, 9 Müslim / sayd : 1, 5: Adiy b. Hâtem (R.A.)den.

(2) Buhari : 3, 16, cihad : 191, zebâyih : 15, 18, 20, 23, 36, 37 - Müslim/edâhi: 15 - Tirmizi/sayd : 18 - Nesâî/dahaya : 19, 21, 26 - İbn Mâce/zebayih : 5 - Ahmed : 3/463, 464 - 4/140, 142

(3) İbn Mâce/zebayih : 4

(4) Dârekutnî : İbn Abbas (R.A.)dan

(5) Beyhakî : İbn Abbas (R.A.)dan

İmam Şafiî bu iki hadîsle istidlâl edip, besmeleyi kasden terkeden müslümanın kestiği yenilir demiştir.

«Şüphesiz ki Allah benim ümmetimden hatâ ve nisyanı (unutma) ve bir de üzerine zorlandığı şeyi (yani bunlardan dolayı meydana gelen günahı) kaldırmıştır, (sorumlu tutmayacaktır).» (1)

«Günah senin göğsünü (vicdanını) tırmalayan ve insanların ona muttali' olmasını hoş karşılamadığın şeydir.» (2)

«Allah'ın adını ansın anmasın Müslümanın boğazladığı helâldır. Çünkü o eğer anarsa ancak Allah'ın adını anar.» (3)

«Helâl açık ve bellidir; haram da açık ve bellidir. Bu ikisi arasında birtakım şüpheli şeyler vardır ki insanların çoğu onları bilmezler. Artık kim şüpheli şeylerden sakınırsa, herhalde iffet ve namusunu, dinini temize çıkarmış olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse, harama düşmüş olur. Tıpkı koruluk etrafında (davarını) otlatan çoban gibi, çok sürmez (davarları) koruluğun içine düşer. Haberiniz olsun ki, her hükümdarın bir koruluğu vardır; Allah'ın ise yeryüzündeki koruluğu, haram kıldığı şeylerdir. Dikkat edin, cesette bir et parçası vardır, o düzeldiğinde cesedin tamamı düzelir; o bozulduğunda cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun ki o et parçası kalbdir.» (4)

«Helâl açık ve bellidir; haram da açık ve bellidir. O halde sen, seni şüpheye düşüren şeyleri bırak, şüpheye düşürmeyen şeylere (yönel).» (5)

ALLAH'IN ADINI ANARAK BOĞAZLAMAK

(وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ) **«Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz?»**

Dinimiz her canlıya karşı merhametli olmayı tavsiye ederken, Allah'ın insanların yararına sunduğu hayvanları boğazlarken her canlıyı yokluk

---

(1) İbn Mâce/talâk : 16

(2) Müslim/birr : 14, 15 - Tirmizî/zühd : 52 - Däremi/büyû' : 2 - Ahmed : 4/182, 227, 228 - 5/251, 252, 256

(3) Ebû Dâvud/edahi : 11, 12, 14, 15

(4) Buharî/iman : 39, büyû : 2 - Müslim/müsakat : 107, 108 - Ebû Davud/büyû': 3 - Tirmizi/büyû': 1 - Nesâî/büyû' : 2, kudat: 11 - İbn Mace/fiten : 14 - Daremî/büyû: 1 - Ahmed : 4/267, 269, 271, 285

(5) Buharî/büyû': 3 - Tirmizî/kıyâmet : 60 - Nesâî/kudat : 11 - - Dâremî/büyû' : 2 - Ahmed : 6/153

karanlığından varlık alanına çıkaran Yüce Kudreti hatırlamamızı ve bu nîmete Allah'ın adını anarak el uzatmamızı emreder. Çünkü her nîmetin asıl değeri, nîmeti veren hatırlandığı ve ona şükredildiği ölçüde kendini hissettirir. Nîmetten yararlanıp onu bize hazırlayıp vereni hatırlamamak basîretsizliğin, nankörlüğün bir başka tezâhürüdür. Bunun için deniliyor ki: «Bir hayvanı boğazlarken için için de ki, seni benim elime teslim eden kudret, beni de daha güçlü ellere teslim edecektir.»

Peygamber terbiyesinde yetişen Ashab-ı Kirâm her olay ve her işte, baktıkları her şeyde Allah'ın yüce kudretini, varlığının, birliğinin belgelerini görür, duyar, zikir ve fikir ile ona yönelirlerdi. Bismillah diyerek eşyaya el uzatır; nîmeti, asıl sahibini, mâlikini hatırlamadan kendi yararlarına kullanmazlardı. Zaten İslâm'ın amacı, imânın sıhhatı bunu böyle gerektirmektedir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Şüphesiz ki Müslümanda Allah'ın isimlerinden bir isim (her zaman) mevcuttur.»** (1) buyururken, İslâm'ın tertemiz havasında yetişip gelişen bir mü'minin her zaman Allah ile beraber bulunduğuna işâret etmiştir. **«Allah adı her Müslüman üzerindedir..»** (2) meâlindeki hadîsleri -rivâyet bakımından zayıf olsa bile- yüce bir hikmeti terennüm etmekte ve Müslümanın değer ölçüsünü belirlemektedir.

Allah isminin yüceliğini, azametini kendinde taşımıyan, Onu hatırlamıyan, nîmetlere Onun ismiyle el uzatmayan Müslümanlarda hayır yoktur. Öylesi ismen müslümandır.

FIKHİ YÖNÜ

Eti yenen bir hayvanı boğazlarken Allah'ın adını anmakla ilgili konuda üç önemli görüş ve ictihat ortaya çıkmıştır:

1. Hayvanı boğazlarken Besmele'yi, ya da Allah adını ister kasden, ister unutarak terkedecek olursa, o hayvanın eti helâl olmaz.

İbn Ömer, Nâfi', Şa'bî ve Muhammed b. Sirîn bu görüştedirler. İmam Mâlik ile İmam Ahmed bin Hanbel'in de -bir rivâyete göre- ictihatları bu anlamdadır. Ebû Sevr ile Dâvud ez-Zâhirî de aynı görüş ve ictihadı benimsemişlerdir. Bunlar, âyetin yorumunda daha çok Âdiy bin Hâtem ve Râfi' b. Hudayc'in rivâyet ettikleri hadîsleri kendilerine senet kabul etmişlerdir.

2. Hayvanı boğazlarken Tesmiye yani Allah'ın adını anmak, Bismil-

(1) Dârekutnî : İbn Abbas (R.A.)dan

(2) Hafız Ebû Ahmed b. Adiy : Ebû Hüreyre (R.A.)den - İbn Kesir: 2/170

lah demek şart değil, müstehaptır. O halde bunu kasden veya unutarak terkederse bir şey gerekmez, yani boğazlanan hayvan yine helâl olur, eti yenilir.

Bu, daha çok İmam Şâfiî ve arkadaşlarının ictihadıdır. Bir rivâyete göre, Ahmed bin Hanbel de aynı görüştedir. Nitekim İbn Abbas, Ebû Hüreyre ve Tabiînden Atâ' b. Ebî Rebah'tan bu anlamda sahih rivâyetler tesbit edilmiştir.

İmam Şâfiî belirtilen hadîsleri de gözönünde bulundurarak âyeti şöyle yorumlamıştır: «Üzerine Allah'ın adı anılmayıp O'ndan başkasının ismi anılan hayvanı yemeyin!» Çünkü Allah'tan başkasının adıyla boğazlanan hayvan murdar olur, yenilmez. Kur'ân bunu fisk = İlâhî sınırı aşmak diye belirtmiştir.

Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır. Bir rivâyete göre, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel de aynı görüş ve ictihattadırlar. Bu aynı zamanda Hz. Ali, İbn Abbas (R.A.) ile tabiînden Saîd b. Müseyyeb, Atâ', Tavus, Hasan el-Basrî'den rivâyet edilen yorumdur.

Mezheplerin farklı ictihat ve tesbitleri, her birinin dayandığı hadîs ve rivâyetler, âyet-i kerîme üzerindeki yorumları daha çok ahkâmla ilgili kitaplarda yeterince açıklanmıştır. Özetliyerek tefsîrimize naklettiğimiz görüş ve ictihadlar, ümmete genişlik ve kolaylık sağlamıştır. Bunların her biriyle -gerektiğinde- amel etmek câiz ve sahihtir. (1)

DARDA KALAN

(إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ) «Darda kalıp kesin ihtiyaç duyduğunuz durum dışında....»

Kur'ân'da ilgili âyetle mü'minlere başka bir kolaylığın kapısı açılıyor. İslâm'a göre, helâl ve haram sınırları kesin hatlarıyla belirtilmiştir. O nedenle kişilerin görüş ve mantıklarına göre yeni hükümlerin yeri ve anlamı yoktur. Allah ve Peygamberi neleri helâl ve haram kılmışlarsa, ancak onlar helâl ve haramdır. İstisnaî olarak bu genel kuralın dışında tutulan bazı hususlar vardır: Darda kalıp açlık, ya da susuzluktan ölüm tehlikesiyle yüzyüze gelenlerin ölmeyecek kadar haramdan yemesinde dinen bir sakınca yoktur. Çünkü hayat hakkı daha muhteremdir.

(1) Geniş bilgi için bak: Ahkâmü'l-Kur'ân / Cessas - İbn Kesir-Tefsir-i Kurtubî - Fethü'l-Kadîr - İbn Cerîr Taberî Âlûsî

Gerçek bu olmakla beraber, inatçı kâfirler, müslümanları saptırmak için diğer şeytanlarla birleşip fısıldaşarak kendi anlayış ve basit mantıki ölçülerine göre, «Köpek ve şahin'in yakalayıp öldürdüğünü yiyorsunuz da Allah'ın öldürdüklerini yemiyorsunuz!» diyerek ahkâm kesiyorlardı. Oysa kendileri taştan yontulup şekillendirilmiş putlara secde edip onlar adına kurbanlar kesiyor, Allah'a eş-ortak koşmaktan çekinmiyorlardı. Kur'ân bu hususta da mü'minleri uyararak,**«Eğer onlara uyarsanız, şüphesiz ki siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz.»** diyerek ilâhî hükmünü açıklamaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, inatçı inkârcıların Allah'ın son dini hakkında mü'minlerle çetin bir mücadeleye giriştikleri, insan ve cinlerden olan şeytanların da onlara fısıldamasıyla bu mücadelenin sürüp gittiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetle, sürüp giden mücadele havası içinde Allah mü'minlerle müşriklerin durumunu açıklıyor. İnanmayan bir kimsenin ruh ve kalb bakımından ölü olduğu, inandıktan sonra gerçek diriliğe kavuştuğu, kendisine sunulan imân ve irfan nuruyla insanlar arasında yürüdüğü, hem kendini, hem de çevresini aydınlattığı hatırlatılıyor. Küfür bataklığında bir ömür tüketenlerin ise, içinden çıkılmaz bir karanlığa gömüldüklerine dikkatler çekiliyor.


——oOo——

أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ
فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا
كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

MEÂLİ:

122— Ölü iken dirilttiğimiz, insanlar arasında yürümesi için kendisine bir nûr sunduğumuz kimse, karanlıklar içinde kalıp bir türlü çıkamayan kimse gibi midir?

Böylece kâfirlere işleyegeldikleri ameller süslenip yaldızlı gösterilmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz ibâdet ederken; Ebû Cehl, içindeki pislikleriyle birlikte deve işkembe ve barsaklarını O'nun üzerine attırmıştı. Avdan dönen Peygamberimizin amcası Hz. Hamza (R.A.), bu aşağılık davranışı duyunca beyninden vurulmuşa dönmüş ve amcalık gayretiyle elindeki yayı Ebû Cehl'in başına vurmuş ve «Sizden daha beyinsiz ve âdi kim olabilir ki, Allah'ı bırakıp taşa tapıyorsunuz?! Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın peygamberi bulunduğuna şehadet ediyorum!» demiş ve İslâm'a girdiğini ilân etmişti. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Diğer bir rivâyete göre, ilgili âyet, Ömer b. Hattab (R.A.) ile Ebû Cehl hakkında inmiştir.

İkrime ve Kelbî'ye göre : Âyet, Ammar b. Yasir ile Ebû Cehl hakkında inmiştir. (1) Ammar, İslâm'a girince ölü iken dirilmiş, Ebû Cehl ise, küfrün karanlığında yolunu, ruhunu ve fazîletini tamamen kaybetmişti.

---

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil/Alaeddin Ali.

İMÂN AYDINLIK, KÜFÜR KARANLIKTIR

(أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ) «Ölü iken dirilttiğimiz, insanlar içinde yürümesi için kendisine bir nur sunduğumuz kimse......»

«Din insanın sınırlı bilgisinden doğmuştur.» diyen materyalistler, Allah'a ve âhirete imânı, bilgisizliğin tabii sonucu saymışlardır. Onlara göre, bu husustaki bilgisizlik iki yönlüdür: Tabiat hakkında bilgisizlik; kendileri hakkında bilgisizlik.

Materyalist bu iddiasıyla da fâhiş bir yanılgı içindedir; aynı zamanda gerçek dışı kalıp bilimsel olmayan basit bir mantık oyunu sergilemeye çalışmaktadır. Tabiatı her geçen gün keşfeden, yeni yeni buluşlarla esrar perdesini aralayan ilim, ilerledikçe insanı daha çok Allah'a yaklaştırmakta ve inkâr uçurumunu yavaş yavaş kapamaktadır. Zira varlık âleminde hâkim olan çok mükemmel düzen, her şeyin belli bir plân ve belli bir hesaba göre yaratılıp gayesine yöneltilmesi, varlığın her parçasında bir dengesizliğin, başıboşluğun bulunmadığını isbat etmiş ve düzenden düzenleyiciye istidlâl şuurunu uyandırmıştır.

İnsan vücudu üzerinde tıbbın zaferi, henüz devede kulak oranında sayılmasına rağmen bu karmaşık fakat akıllara durgunluk veren yapının, sayısı belirsiz tesadüflerin biraraya gelmesiyle oluşamayacağını ortaya koymuştur. İnsan beyninin taşıdığı binlerce sistematik faaliyet ve milyonlarca akımın, idrâk üstü çok yüce bir kudretin varlığını kanıtlamaktadır. Büyük bir liman olan karaciğer, durmadan kanı vücudun her tarafına pompalayan kalb, çok mükemmel uzman bir ustanın eseri bulunduğunu göstermiyor mu?

O halde Hak Dinin kökeninde değil, materyalizmin kökeninde bilgisizlik, idrâksizlik vardır. Çünkü gerek tabiat, gerek insan vücudu üzerinde ilmin buluş ve zaferi, bir olan Allah'a inanmaya kapı açmış, materyalizmin hayal ürünü iddialarını reddetmiştir.

İlgili âyet bu bilgisizlik ve idrâksizlikten doğan inkâr ve inadı, karanlık ve ölümle; imânla birleşip bütünleşen ilim ve irfanı, aydınlık ve dirilikle vasıflandırmıştır.

EINSTEIN gibi dünya çapında bir fizik âliminin varlık âlemindeki mutlak düzen karşısındaki şu itirafı, materyalizme bir daha en ağır tokatlardan birini indirmeye yetmiştir :

«Benim Tanrı görüşüm, anlaşılmayan evrende kendini gösteren üstün bir düşünüş kudretinin mevcudiyetine kuvvetle ve heyecanla inanmaktır.»

«Benim dinim, o zayıf ve âciz zihnimizle algıladığımız cüz'î teferruatta kendini gösteren sınırsız derecede yüksek ZEKÂ karşısında duyduğum mahviyetkâr bir hayranlıktan ibarettir.» (1)

Semavî dinler ilmin ve ilim adamının elde ettiği bu sonuca yön verir, ilmi imânla bütünleştirip asıl ölçü ve değerine kavuşturur. Onun için, «Gerçek ilim imâna ve çok yüce bir kudretin varlığına götürür.» diyenler, çok doğru bir teşhiste bulunmuşlardır. Bütün dert ve mesele, yarım aydınlıktan doğmaktadır. Eline ilmin az-çok anahtarlarından birini alan, fakat üniversiteyi bitirdikten sonra bu anahtarı kullanmayan, bilgi ve kültürünü günlük gazetelerin sütunlarına bağlayan okumuşların, materyalizme kayması; dinin lüzumsuzluğunu, Allah ve kıyâmetin hayal ürünü olduğunu iddia etmesi, yarı aydın kalmasının tabii sonucudur. Bir böylesini düşünün, bir de elindeki ilim anahtarını durmadan kitapları açmak suretiyle kullanan Einstein'ı düşünün.

Yarım aydın kalmanın, ciddi bir dinî eğitim görmemenin neticesi olarak materyalistlere, Allah'ı ve dini ret ve inkâr etmek oldukça süslenmiş ve çok aldatıcı bir kılıf içinde sunulmuştur.

İMÂN VE KÜFÜR ALLAH'TAN MIDIR?

Âyetin kelime dizisinin açık anlatımından, öldürücü olan küfürden kurtarıp, hayat veren imâna kavuşturanın Allah olduğu anlaşılıyor. Ama âyetin asıl delâlet ettiği mâna bu değildir. İnsanoğlunun, önünde, ikisi yukarıya, ikisi aşağıya doğru konulmuş dört basamak vardır. Yani ikisi ruhunun yüceliğiyle uyum sağlar ölçü ve anlamda yüce âleme doğru yükseltici, ikisi de onunla uyumsuzluk içinde aşağı âleme doğru düşürücüdür. Her insanın hayatı bu basamaklardan başlar ve ona göre noktalanır. Akıl ve idrâkimizi Kur'ân'ın getirdiği esaslarla güçlendirip harekete geçirecek olursak, yukarıya doğru iletici olan iki basamağa yükselmiş oluruz. Aksi halde aşağıya indiren iki basamağın kurbanı haline geliriz.

Basamakları belli ve şaşmaz kanunlarıyla yaratan, insanı doğruyu, iyiyi, güzeli ve yüceyi seçebilecek bir çok yeteneklerle donatan Allah, bunlardan herhangi birini seçmekte bizi serbest bırakmış, ancak yüceltici olan, ruhumuzla uyum sağlayan basamakların mutlak kurtuluş olduğunu, diğer

(1) Einstein Ve Evren : 88/İstanbul : 1959

basamakların felâkete düşürücü bulunduğunu haber vermiş, gerekli bütün uyarıları yapmıştır.

Sözünü ettiğimiz dört basamaktan ikisi marifet ve hidâyet (Yüce Yaratanı bilip doğru yola erişmeyi dilemek ve bu hususta azmetmek)tir. Diğer iki basamak ise, inkâr ve sapıklıktır.

Artık kim Allah'ın verdiği yeteneklerle -peygamber sesine ve uyarısına kulak vererek- Marifet ve Hidâyete yönelirse, Allah da ona bu hususta yardımcı olur. Kim de inkâr ve sapıklığı seçerse, Allah onu seçtiği şeyle başbaşa bırakır. Çünkü Allah'ın câri olan kanunu, yani Sünnetullah ve Âdetullah'ı budur, değişmez.

O nedenle imâna eriştirmeyi, karanlıktan kurtarmayı kendine nisbet etmiş, bununla değişmeyen câri âdetini hatırlatmayı murat etmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle, imânın aydınlık ve hayat olduğu, küfrün ise karanlık ve öldürücü bir hava niteliğinde bulunduğu açıklandı. İmân ve İslâm nûruna kavuşanla, küfür bataklığında bocalayıp bir türlü çıkamayan kimsenin bir olmadığına dikkatler çekildi. Daha çok Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinin, küfür bataklığında bir ömür tüketmenin öncülüğünü yaptıkları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, her memleketin refah seviyesi yüksek olan ileri gelenlerinin çoğunun madde ve dünyalığı amaç ve hedef seçtikleri için diğer insanlara kötü örnek olacak şekilde bir takım suçlar işledikleri, kirli işlere bulaştıkları, başkalarını aldatmak için bir çok hileler çevirdikleri anlatılıyor. Aslında onların kendilerini aldattıkları belirtilerek dikkatler çekiliyor. Çünkü kötülük namına işledikleri her suç ve günahtan memleketin zarar göreceğinde şüphe olmadığına işârette bulunuluyor.

——oOo——

وَكَذٰلِكَ
جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا
يَمْكُرُونَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا جَاءَتْهُمْ
اٰيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَا اُوتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ اَللّٰهُ
اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

MEÂLİ:

123— İşte bunun gibi her kasabanın ileri gelenlerini, orada hile yapıp birtakım kirli işler çevirsinler diye o kasabanın suç işleyenleri yaptık. Oysa onlar ancak kendilerini aldatıp hile yaparlar da farkında olmazlar.

124— Kendilerine bir âyet (mu'cize, Kur'ân'dan açık bir belge) geldiği zaman, «Allah'ın peygamberlerine verilen (şeref ve itibarın) bir benzeri bize verilmedikçe aslâ imân etmeyiz!» dediler. Allah ise, peygamberlik görevini nereye (kime) vereceğini daha iyi bilir.

Suç işleyen o kimselere -hilelerinden ve kirli işlerinden dolayı- Allah katından hem aşağılık, hem de şiddetli bir azâp dokunacaktır.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'ye uzanan her yolun başında Mekke ileri gelenlerinden dört kişi oturur, girip çıkanları Hz. Muhammed (A.S.)ın aleyhine çevirmeye çalışır, ona inanmamaları için olmadık yalan söyler, hileler ortaya koyarlardı.

Ayrıca yine bunlardan Muğîre oğlu Velid, Peygamberimize (A.S.) : «Eğer peygamberlik hak olsaydı, herhalde ona senden ziyade ben lâyık görülürdüm. Çünkü ben hem senden büyüğüm, hem de daha zenginim-

dir.» diyerek küstahlık yaptı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Ebû Cehl de, «Muhammed'e gelen vahiy bize de gelmedikçe aslâ imân etmeyiz» diyerek bu konudaki bilgisizliğini ve idraksizliğini bir kat daha ortaya koymaktan utanmıyordu. Yukarıdaki âyetler bu sebeple inmiştir. (2)

İLGİLİ HADİSLER

«Şüphesiz ki Allah, İbrahim'in evlâdından İsmail'i beğenip seçti. İsmâil'in oğullarından Kinâne Oğullarını seçip beğendi. Kinâne Oğullarından Kureyş'i seçip beğendi. Kureyş'ten de Hâşim Oğullarını seçip beğendi. Beni de Hâşim Oğullarından seçip beğendi.» (3)

«Kuşak kuşak Âdem oğullarının en hayırlı kuşaklarından intikal ede ede gönderildim. Sonunda aralarında bulunduğum kuşaktan seçilip görevlendirildim.» (4)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, bazı kişilerin ileri-geri konuştuklarını haber alınca minbere çıkıp şöyle buyurdu :

— Ben kimim?

Ashab-ı Kirâm da :

— Sen Allah'ın Peygamberisin, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu :

— Ben, Abdulmuttalib oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed'im. Allah halkı yarattı, beni onların en hayırlısı kıldı. Halkı iki gruba ayırdı, beni en hayırlı gruptan eyledi. Kabileleri yarattı, beni en hayırlı kabileden meydana getirdi. Allah kabileleri ailelerle donattı, beni en hayırlı aileden dünyaya getirdi. Ben aile yönünden de, bir insan olma bakımından da sizin en hayırlınızım. (5)

«Allah kullarının kalblerine baktı; Muhammed'in kalbini, kalblerin en hayırlısı olarak buldu. Bu sebeple onu kendisi için (elçi) seçip peygamberlik göreviyle gönderdi.» (6)

(1) Lübabu't-te'vîl - Kurtubî - Mefatihü'l-gayb
(2) »
(3) Ahmed bin Hanbel : 4/107 - Müslim/fezâil : 1- Tirmizi/menakıb: 1
(4) Sahîh-i Buhari /menakıb : 23
(5) Ahmed bin Hanbel.
(6) » » » : Abdullah b. Mes'ud (R.A.)den.

HAYIR VE ŞER

Hayır ile şer, iyilikle kötülük, sevâp ile günah nisbî ve izafîdir, yani bir söz, ya da davranışın hayır ya da şer, iyi ya da kötü, sevâp ya da günah olması bize nisbetledir.

Konuyu bu açıdan incelediğimizde, kurulan mutlak ilâhî düzen içinde insanın, yaratılışına, ruhunun yücelik ve özelliğine uygun biçimde yerini alması gerekir. Hayır ve şer, iyilik ve kötülük yollarını bir bakıma açık tutan, nelerin hayır, nelerin şer olduğunu peygamber vasıtasıyla bildiren ve insanı bu yolların başlangıç noktasına getirip serbest bırakan Allah'tır. Bu yollardan birini kendi hür irâdesiyle seçen ise kuldur. Allah onu birçok yeteneklerle donatmakla kalmamış bir de günahı sevaptan, doğruyu eğriden, iyiyi kötüden ayırt edecek ölçü ve anlamda Kitap ve Peygamber göndermiştir. Allah'ın bu doğrultuda düzenlediği hayat kanunu ise, doğruya, iyiye, hayra ve fazîlete yöneliktir; kısacası, hayır ve fazîletle uyum halindedir; kötülük ve rezîlet ile ters düşer. İşte bu kanun şaşmaz, kimsenin arzusuna göre değişmez. O nedenle herkes o kanuna uymak, onunla uyum sağlamak ihtiyacındadır; öyle ki, uyan mutlu olur, uymayan mutsuz olur.

Kişinin günlük yaşayışında yer alan söz ve davranışları, sözü edilen hayat kanunuyla uyum sağlarsa hayır ve fazîlet olur; uyum sağlamaz da ters düşerse, şer ve günah olur.

İlgili âyette, «**Her kasabanın ileri gelenlerini orada hile yapıp kirli işler çevirsinler diye o kasabanın suç işleyenleri yaptık.**» deniliyor. İlk nazarda bundan insanı hayır ve şerre itenin Allah olduğu anlaşılıyorsa da gerçek mânası böyle değildir. Hayır ve şer yollarını açık tutan, hayra ve fazîlete yönelik hayat kanununu koyan, bu yollardan herhangi birinde yürüme güç ve irâdesini veren Allah'tır. Tercîh yapan ise kuldur.

Kur'ân bu önemli konu üzerinde iyice düşünüp araştırma yapmamızı sağlamak için kapalı bir ifade ve esneklik taşıyan cümleler sergilemiştir. Bu da ilâhî metot olarak ilmî araştırma ve geliştirmeyi sağlamayı amaçlar.

İLERİ GELENLERİN ŞER VE HİLE YAPMASI

(وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا) **«İşte böylece her kasabanın ileri gelenlerini, orada hile yapıp kirli işler çevirsinler diye o kasabanın suç işleyenleri yaptık.»**

Ciddi dinî eğitim görmemiş, ruhuna doğruluk ve fazîlet ışığı tutulmamış, sadece pozitif bilgilerle donatılmış kişilerin çoğu makam ve servet düşkünüdür. Onlar için hayatta tek amaç, yüksek makamlara çıkmak, geniş bir servete erişip konforlu bir hayat sürmektir. Amaç ve hedefleri bu olunca, niyetleriyle hedefleri arasında engel olarak bulunan ne kadar dinî ve millî engeller varsa onları çiğnemekte tereddüt etmezler. Amaçlarına erişince de mevcut imkânları nefislerinden yana yontmasını ve kullanmasını becerirler. Bu yüzden bir takım hilelere, kirli işlere başvururlar. Her biri kuzu postuna bürünmüş bir kurda benzer. Servet çoğaldıkça, makam yükseldikçe azgınlık, günah, isyân ve rezîlet de çoğalır, orantılı şekilde sürüp gider. Dalkavuklarının şuursuzca yakınlığı, makamlarının satveti, servetlerinin göz kamaştırması onların işledikleri kötülükleri bir süre örter.

Büyük Müfessir Fahruddin Râzî'nin dediği gibi : Mal çokluğu, makam güç ve kudreti, insanı çeker ve kendine hizmetçi yapar. Bu bakımdan insan bu ikisini koruyup devam ettirmek ister. Koruyabilmek için de birçok günah ve kötülükleri kendine mubah sayar; zaman olur ki, engelleri kaldırmak için ilâhî hiçbir kıstasa iltifat etmez. Akla gelmedik dolaplar çevirir, hile ve yalana başvurur.

Tabii bu tipler farkında olmadan kendilerini aldatırlar. Balık baştan kokar misali, ülkelerine, yetişmekte olan kuşaklara en kötü mirası, en fena örneği bırakırlar. Bir gün birikip, barajı patlayacak olan ahlâksızlık selinden kendilerini de kurtaramıyacaklarını düşünmezler. Yükseldikleri ikbal merdivenlerinden alaşağı edilip zillet ve meskenet çukuruna düşeceklerini hesaba katmazlar. Tarih bunun tatlı ve acı örnekleriyle dolup taşmaktadır; ama ibret alanlar pek azdır.

Kur'ân daha çok onlara seslenerek : **«Suç işleyen o kimselere hilelerinden ve kirli işlerinden dolayı Allah katından (ilâhî kanun gereği) hem aşağılık, hem şiddetli bir azâp dokunacaktır.»** diye uyarısını yapmaktadır. Bu aşağılık her iki dünyada da olabilirse de daha çok âhirette meydana geleceğine dikkatler çekiliyor.

Ayrıca Kur'ân, Mekke ileri gelenlerinin şirretliğini, hilelerini, azgınlık ve Allah hakkındaki bilgisizliklerini söz konusu ederken her milletin, her kasabanın ileri gelenlerinin çoğunun bu doğrultuda bulunduğunu hatırlatıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, her memlekette insanlara kötü örnek olan, kendilerinden sonraki nesillere kötü miras bırakan kişilerin, daha çok o

memleketin ileri gelenleri, makam ve servet sahibi bulunanları olduğuna dikkatler çekildi. O gibilerin çoğunda refah seviyesi arttıkça ahlâkta ve dindarlıkta gerileme olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın ancak ehil olanları doğru yola eriştireceği; akıl ve idrâkini iyi yolda kullanmayıp bütün mevcudiyetini dünyalığa veren ve ruhundaki cevheri belirsiz hale getiren basîretsiz kişileri haşırneşir oldukları madde ve inkâr ile başbaşa bırakacağı açıklanıyor.



فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ وَمَنْ
يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ
فِي السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾
وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَق۪يماًۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

MEÂLİ:

125— Allah kimi doğru yola eriştirmeyi dilerse onun kalbini İslâma açar. Kimi de saptırmak isterse, göğe yükseliyormuş gibi göğsünü daraltıp sıkıştırır. İşte böylece Allah imân etmeyenler üzerine murdarlık ve rüsvaylık, azâp ve ıstırap getirir.

126— İşte bu (İslâm Dini) Rabbin dosdoğru yoludur. Düşünüp idrâkini kullanabilen bir millete âyètleri bir bir yeterince açıkladık.

127— Onlara Rableri katında Dârü's-Selâm (Selâmet Yurdu) vardır; ve yapageldikleri (iyi amelleri)ne karşılık O, onların dost ve yârıdır.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimize bu âyet indiğinde, Ashabdan birisi sordu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Allah insanın kalbini nasıl açıp genişletir?

Efendimiz şu cevabı verdi :

— Bu, insanın kalbine atılan bir nurdur ki, o sayede kalb açılıp genişler.

— Bunun bir belirtisi var mıdır? diye sorulunca, buyurdu ki :

— Ebediyet yurduna yönelmek, aldatıcı yurt (dünya)dan (gönül sevgi ve ilgisini) uzaklaştırmak, ölümle karşılaşmadan ona (yeterince) hazırlanmaktır.. (1)

Hz. Ömer (R.A.) bu âyeti okurken yanında Kinane kabilesinden bir bedevî bulunuyordu. Hz. Ömer (R.A.) ona sordu :

— Harec nedir bilir misin?

Bedevî şu cevabı verdi :

— Bilirim, çok sık ağaçlı ve dikenli bir yerdir ki, ne davar, ne de vahşî bir hayvan oraya sokulabilir.

Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) şöyle dedi :

— İşte münafıkın kalbi de öyledir; hayır ve fazîletten hiçbir şey oraya sokulamaz.

İbn Abbas (R.A.) de bu âyeti okurken hatırına gelmiş de yanındakilere şunu sormuş :

— Aranızda Benî Bekr kabilesinden bir kimse var mı? Bir adam :

— Ben varım, demiş, İbn Abbas (R.A.) de ona :

— Harec nedir bilir misin? diye sormuş, o da :

— Ağaç ve dikenleri birbirine girift biçimde girmiş bir yer demektir, diye karşılık vermiştir. Bunun üzerine İbn Abbas (R.A.) :

---

(1) Abdurrezzak - Taberânî - İbn Cerîr Taberî - İbn Ebî Hâtim.

— İşte kâfirin kalbi de böyledir! diyerek konuyu noktalamıştır.

İMÂN VE İSLÂM'A EHİL OLANLAR

(فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ) «Allah kimi doğru yola eriştirmeyi dilerse, onun kalbini İslâm'a açar.»

«İnsanlar madenler gibidir; cahiliye devrinde iyi ve seçkin olanlar İslâm'da da iyi ve seçkinlerdir.» (1)

Buharî'nin naklettiği bu sahih hadîs yukarıda meâlini sunduğumuz âyeti daha iyi anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Doğan her insanın kendine has bir ruhî yapısı ve bu yapıda taşıdığı bir cevheri vardır. Bu cevher çok kıymetli olabileceği gibi, kıymetsiz de olabilir. İrsî kusur ve meziyetleri de ilâve edersek, o cevher ya büsbütün paslanıp işe yaramaz hale gelir, ya da aslını koruyup kıymeti artabilir. Aile, çevre, eğitim, akıl ve irâde bu cevher üzerindeki kılıfı aldıktan sonra ya onu kirletip paslandırır, ya da cilâlayıp asıl amacına yöneltir.

O halde ruhunda iyi bir cevher taşıyan kimse akıl ve irâdesini de kullanarak aldığı eğitim, ya da telkin tesiriyle imân ve İslâm'a ehil duruma gelirse, Allah onun kalbini doğru yola açar. Ruhundaki cevher demir misali âdi bir maden olur, ancak sâhibi bütün yeteneklerini olumlu yönde kullanır, eğitim ya da çevrenin telkin ve tesiriyle onu cilâlarsa, o da İmân ve İslâm'a ehil duruma gelir, Allah onun da kalbini doğru yola açar. Ancak ne var ki cevheri çok kıymetli olup, doğru yolu bulan kişiyle ölçülemez. Ebû Bekir SIDDÎK (R.A.) ile sıradan bir Müslüman arasındaki fark ne ise, bu ikisi arasındaki fark da odur, diyebiliriz.

Madeni âdi olup irsî kusurlarla büsbütün âdileşir, eğitim, âile ve çevrenin olumsuz yöndeki tesiriyle cilâlanmayıp paslanır ve bu arada akıl ve irâde gibi yeteneklerini de kullanmasını beceremezse, İmân ve İslâm'a ehil olma düzeyine gelemez. Bu durumda Allah da onun kalbini -göğe yükseliyormuşcasına- sıkıp daraltır. Küfrün her çeşidi ona çok süslü ve çekici gelir. Gerektiğinde bu uğurda canını verir. Madeni iyi olduğu halde belirtilen vasıtalar onu kirletip paslandırırsa, madeni bozuk olup sapıtan kadar azgın, şirret ve inkârcı olmasa bile akıl ve irâdesini olumlu yönde kullanmadığı için İmân ve İslâm'a ehil olamaz. Zira inkâr ve inat kalbi ve ru-

(1) Buharî/enbiyâ : 19, menakıb: 1- Müslim/fazâil : 199- Ahmed : 2/257, 260, 391, 438, 485, 498, 525, 539 - 3/367

hu büsbütün kirleten bir murdarlıktır, kişinin tutumundan ve anlayışsızlığından dolayı bu murdarlık artar da artar..

İşte 125. âyetle bu hakikat yansıtılıyor. 126. âyet ise, insan aklına ve idrâkine, düşünce ve duygusuna işâret ederek doğruyu bulmakta bunların çok önemli rolü bulunduğunu hatırlatıyor. İçindeki cevher ne olursa olsun, bu yeteneklerini olumlu yönde kullanabilenler için çok açık belgeler indirilmiştir ve kâinat belgelerle dolup taşmaktadır. Kendini bu düzeye getiren kişilere Allah'ın hidâyet kapısı açılır.

İLMÎ YÖNÜ

(وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً ....) **«Allah kimi saptırmak isterse, göğe yükseliyormuş gibi göğsünü daraltıp sıkıştırır.»**

Kur'ân, Arap Yarımadasında ilk mâbedin kurulduğu Mekke'de inmiştir. Medine ise, bu inişe ikinci merkez olmuştur. Bilindiği gibi, Yarımadada atmosferin yüksek tabakalarında oksijen azlığını hissettirecek kadar ne yüksek dağlar, ne de o nisbette yüksek tepeler vardır. O günkü Arapların yüksek tabakalarda oksijen azlığını bilmesi ise, hiç düşünülemez. Çünkü atmosfer hakkındaki bilimsel araştırma daha çok günümüzden ikiyüzyıl öncesine dayanır. Bu bakımdan Arapların belirtilen konuda ciddi hiçbir bilgileri yoktu. Ama Kur'ân ilgili âyetle küfrün kalbde meydana getirdiği daraltmayı, yüksek tabakalardaki oksijen azlığına benzeterek atmosferin üst tabakalarına çıkıldıkça nefes alıp vermenin güçleşeceğini, göğsün daralıp büyük bir sıkıntının başlıyacağını tâ o günden haber vererek gelecek nesillerin dikkâtini çekmiş, bu konuda bir ana fikir ortaya koymuştur.

O halde Kur'ân ne yalnız Araplara, ne de yalnız bir çağa göre inmiştir. O, kıyâmete kadar gelecek olan bütün milletlere ve çağlara hitab edecek kudrette donatılmıştır.

Günümüzde ilim bize atmosfer katları hakkında ciddi tesbitler yapmış, tropikal bölgelerde 18 km., kutuplarda 12 km. kalınlığındaki tabakanın insan ve diğer canlıların yaşayışını sağlayıp devam ettirecek nitelikte bulunduğunu ortaya koymuştur. Böyle olmakla beraber bu kattan, kademe kademe yükseldikçe oksijen nisbetinin gitgide azaldığı görülmüştür. Özellikle 18 km. den itibaren yukarıya çıkılınca yaşayabilmek için oksijen tüplerine ihtiyaç duyulur. Aksi halde teneffüs etmek güçleşir, göğüs daralıp ölüm olayı meydana gelir.

Görülüyor ki Kur'ân çağımızın insanına seslenmekte, ilmî araştırmalara esas teşkil eden belgeleri açıklayarak onların akıl ve idrâkine ışık

tutmaktadır. **«İşte bu (İslâm Dini), Rabbin dosdoğru yoludur. Düşünüp idrâkini kullanabilen bir millete âyetleri bir bir yeterince açıkladık..»** derken, özellikle aydın kişilerin Kur'ân üzerinde ciddi araştırma yapmalarını, bindörtyüz sene geriye gidilerek ortaya konan ilmî hakikatlerin o zaman mümkün olup olmadığı üzerinde düşünmelerini öneriyor.

Bir topluluk Allah'a dosdoğru inandıktan sonra ilim ve irfanını, akıl ve idrâkiyle bütünleştirip Kur'ân'ın getirdiği hakikatleri anlarsa, artık o topluluk için hem dünyada, hem de âhirette esenlik vardır. Özellikle âhirette ebedî saadet yurdu olan Daru's-Selâm (Selâmet yurdu veya bu isimdeki Cennet) hazırlanmıştır. Onların bu iyi amellerine karşılık Allah'ın dostluğu da büyük bir mükâfat olarak verilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle küfrün sıkıcı, bunaltıcı, ümitsizliğe düşürücü olduğu belirtildi. Sonra insan aklına ve idrâkine seslenilerek Kur'ân'daki hakikatlere yönelmeleri uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle hakikati bırakıp hayal peşinde koşanların haline, cinlerle temas kurup semavî dinlerin getirdiği inanç esaslarını yıkmaya yönelen medyumlara ve onlara uyanlara işâret ediliyor. İspritizmacılarla cincîlerin çok hatalı bir yolda bulundukları hatırlatılıyor. İslâmî esasları ciddi anlamda bilmeyen bu gibilerin hem kendilerinin saptığı, hem de başkalarını saptırdıkları belirtiliyor.



وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ
مِنَ الْاِنْسِ وَقَالَ اَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا
بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا اَجَلَنَا الَّذٖى اَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ
خَالِدٖينَ فٖيهَا اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ اِنَّ رَبَّكَ حَكٖيمٌ عَلٖيمٌ ﴿١٢٨﴾
وَكَذٰلِكَ نُوَلّٖى بَعْضَ الظَّالِمٖينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾
يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ
عَلَيْكُمْ اٰيَاتٖى وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا
شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرٖينَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

MEÂLİ :

128— Onların hepsini (kabirlerinden kaldırıp) bir araya toplayacağı gün, «Ey cin topluluğu! insanlardan çoğunu (doğru yoldan çıkartıp) kendinize çekme amacını sürdürdünüz.» (diyecek). Onların insanlardan olan dost ve yoldaşları, «Rabbimiz! Kimimiz kimimizden yararlandık ve bizim için takdir buyurduğun sonuca gelip eriştik» diyecekler. (Rableri şöyle) buyuracak: «Cehennem ateşi sizin konağınızdır; orada -Allah'ın diledikleri müstesnâ- ebedî kalıcılarsınız.»

Şüphesiz ki Rabbin hikmet sâhibidir ve (her şeyi) bilendir.

129— İşte böylece zâlimlerin kimini kimine -kazandıkları (günah ve yaptıkları zulüm) sebebiyle- dost ve yoldaş ederiz.

130— «Ey cin ve insan toplulukları! Size âyetlerimizi anlatan ve sizi bugününüzün gelip çatacağıyla uyaran sizden peygamberler, elçiler gelmedi mi?» (diye sorulacak).

«(Ey Rabbimiz!) Kendi aleyhimize şâhitler olduk» diyecekler. Dünya hayatı onları aldattı da kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şâhitlik ettiler.

131— İşte bu, (peygamberler gönderilmesinin, uyarıda bulunmalarının sebebi), haberleri yokken zulümleri yüzünden Rabbinin kasabalıları yok edici olmadığı (hikmetine dayanmakta)dır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Cinlerden bir ifrit dün gece namazımı kesip bozdurmak için ansızın bana hücum etti. Ne var ki Allah bana imkân sundu da istediğimi yapmaya fırsat verdi. Öyle ki, sabah olup hepiniz onu göresiniz diye Mescid'in direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Dâvud oğlu Süleyman (A.S.)ın, «Rabbim! Beni mağfiret et ve benden sonra kimseye lâyık olmayacak bir mülkü bana bağışla..» demiş olduğunu hatırladım (ve ifriti köpek gibi kovdum).» (1)

Abdullah bin Mes'ud'e (R.A.) soruldu:

— Cinden bir grup Kur'ân dinlemek istedikleri gece, onların bu halini kim Peygambere bildirdi?

Şu cevabı verdi.

— Cin'i, bir ağaç (Sakız ağacı) haber verdi! (2)

Ebû Hüreyre (R.A.) anlatıyor:

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin maiyetinde Onun abdest suyu için bir kırba taşırdım. Efendimiz bir gün şöyle buyurdu:

«Bana, Nasîbîn (Nuseybîn) cinlerinin bir heyeti geldi. Ama bunlar ne hoş cinlerdi! Benden azık istediler. Ben de onlar için Allah'a şöyle duâ ettim: «Cinler ne kadar bir kemik ve bir tezeke uğrarlarsa mutlaka onların

---

(1) Sahîh-i Buharî/salât: 73, enbiyâ: 40, tefsir: 38- Müslim/mesâcid: 39- Ahmed: 2/298

(2) Sahîh-i Buharî/menakıb: 32

üzerinde yiyecek bulsunlar..» (1)

«Kim zâlime yardım ederse, Allah er-geç o zâlimi ona musallat eder.» (2)

CİNLERİN İNSANLARI DOĞRU YOLDAN SAPTIRMASI

Âyette daha çok günümüzün insanlarını yakından ilgilendiren çok önemli bir konu belirtiliyor: İnsanları aldatan, doğru yoldan ayırmaya çalışan Şeytanlar ve Kâfir cinlerden söz ediliyor.

Daha önce de kısaca belirtildiği gibi şeytan ve cin, dumansız ateşten = ışınlardan yaratılmışlardır. Şeytana ait ruh ateşe ya da ışına girince şeytan, cin'e ait ruh ışına girince cin yaratılmış oluyor.

Cin sûresinde, cinlerin de insanlar gibi imân edenleri ve etmiyenleri belirtiliyor. Meâlini sunduğumuz hadîsler de buna delâlet etmektedir.

Cinler insanları aldatmak, saptırmak için onları nasıl kendilerine çekmektedirler ve hangi yoldan aldatmaktadırlar? Burada daha çok bu iki hususu açıklamak istiyoruz.

Âyette geçen «CİN TOPLULUĞU» tabirinden, şeytan ve cinler kasdediliyor. Şeytanların kalbe ve daha çok beynin ilgili merkezlerine sinyal verip kötülükleri telkîne çalıştıkları, şehveti tahrîk ettikleri; Allah, Peygamber ve Âhiret hakkında bir takım şüpheler fısıldadıkları bilinmektedir. Çünkü onların yaratılışı daha çok bu tür faaliyetlere yöneliktir. Kur'ân sûrelerinin çoğunda şeytandan, onun kalblere ve dimağlara fısıldamasından çeşitli ifadelerle bahsedilir.

Şeytanî ruh ışınlara girince artık -ilâhî engel müstesnâ- hiç bir engel tanımazlar. Röntgen ışınları nasıl bizi delip geçiyor, farkına varmıyorsak, şeytanların da beynimizdeki belli noktalara nüfuzu ve kalbe vesvese ilka etmesi böyledir.

Cinlerin aldatması, beyne olumsuz yönde sinyal vermesi, bazı kişilerle, daha çok cincîlerle, medyumlarla temas kurması, günümüzde az çok gelişen ve fakat henüz bir ilim dalı haline gelmeyen ispritizma konusudur.

Bilindiği gibi, İspritizma, ruhun bedene girmeden önceki, girdikten ve ayrıldıktan sonraki varoluşunu ve ölülerin ruhlarının canlılara görünme, fısıldama, haber verme durumunu inceleyen gizli bir ilimdir. İspritizma-

(1) Sahîh-i Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) İbn Asâkir : İbn Mes'ud (R.A.)den.

cılara göre, «ölüm gerçekleştiğinde ruh maddeden sıyrılır ve tenleşmeden kurtulmuş olur. Ne var ki o, kendisini dünyevî alanlarda esir tutan pres-prit ile kuşatılmış haldedir. Ruh bu durumdayken canlılar ve maddî eşya üstünde akışkancasına bir etkide bulunur ve yeniden tenleşinceye kadar MEDYUMLAR aracılığıyla dile gelir.»

Önce şunu belirtelim ki, Allah'ın câri sünneti ve âdeti gereği, yaşamakta olan insanların ölmüşlerin ruhlarıyla temas kurmaları mümkün değildir. Tabii Peygamberler ve yüksek derecedeki Allah dostları sayılan velîler istisnâ teşkil eder ve bu genel kaideyi bozmaz. Çünkü İspritizmacılara göre ruhların haber verdiklerini ister istemez kabul eden kimselerin artık İslâm'a ve Kur'ân'a inanmaması gerekir. Çağrılan bir ruh, bütün ruhların eşit durumda bulunduğunu haber vermekte ve Kur'ân'ın belirttiği bir kabir âleminden sözetmemektedir. Eğer Allah kendi varlığını, âhireti, öldükten sonra dirilmeyi ruhlar vasıtasıyla bildirmeyi dileseydi, peygamber göndermesine, kitap indirmesine bir bakıma lüzum kalmazdı. Bu arada aklın ve idrâkin ölçüsü de ortadan kalkar, ruhî cevheri ve mayası çok mükemmel olan bir insanla, bu cevheri değersiz bulunan bir başka insan arasında fark olmaz, masanın yerinden oynadığını, kalemin yazı yazdığını, medyumun haber verdiğini duyan ve şahit olan herkes -aklını fazla kullanmadan- inanır ve bu inançta çoğu aynı seviyede bulunurlardı.

Ayrıca ruhların yeniden tenleşmesi (tenasüh) söz konusu ediliyor ki, bu onlara göre, bir insandan sıyrılıp çıkan ruh, bir süre sonra başka bir bedene girip tenleşir. Budizmden gelen bu inanç, İspritizmacıların da inancıdır. Oysa, bedenler yaratılmadan önce, yeryüzüne gelecek olan insan sayısı önceden takdir edilmiş, ona göre ruh yaratılmıştır. Günü, saati gelince ruh yeryüzüne inip kendisine ait tene girer. En son ruh gelinceye kadar kıyâmet kopmaz. İslâmî inanç bu ölçüdedir ve hakikat olan da budur. Onların iddia ettiği gibi, ruhlar ten değiştirmek suretiyle değişik kılıflarla ortaya çıksaydı, insanların çoğalmaması, belli bir sayıda donup kalması gerekirdi. Hem bu inanç âhiret inancını, hesap ve mesuliyet esasını kökünden yıkmaktadır.

Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de ilgili âyetlerle gereken uyarıda bulunulmuştur : **«Ey cin topluluğu! İnsanlardan çoğunu doğru yoldan çıkarıp kendinize çekme amacını sürdürdünüz.»** Bir yandan şeytan şüphe ve inkâr sinyallerini verirken, diğer yandan inanmayan cinler, cinciler ve medyumlar vasıtasıyla çok ustaca ve sinsice âhiret inancını, dinin bir kısım esaslarını yıkmaya çalışmaktadırlar. Çünkü gerek cincî, gerekse medyum cinlerin fısıldamasına uygun ortamı hazırlayanlardır. Cin'in kendini çağrılan ruh olarak tanıtması ise, bu ortamın hazırladığı tabii bir sonuçtur. Kur'ân, cinlerin insanların çoğunu aldatmaya ve doğru yoldan saptırma-

ya yönelik bulunduklarını ana çizgileriyle belirtiyor; meseleye esneklik vererek insan aklını ve idrâkini harekete geçirmeyi plânlıyor.

Ruh, onların iddia ettiği gibi, ne dünyevî alanlarda esir tutulan presprit ile kuşatılmıştır, ne de başka bir tene girmek suretiyle tenleşme arzusundadır. Ruhlar tenlerden sıyrıldıktan sonra Berzah âlemindeki yerlerini alırlar. Bu âlemle Cennet ve Cehennem arasında kopmaz bağlar ve kanallar vardır. Aynı zamanda kendilerine ait bedenlerin gömülü bulunduğu yer ile de ibrelerinden birini oraya çevirmek suretiyle ilgilidir. Peygamberler ve yüksek derecedeki velîlerden başkasının onlarla ilgi kurmaları hakkında câri ilâhî sünnet konulmamıştır.

KİMİMİZ KİMİMİZDEN YARARLANDIK

(رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا اَجَلَنَا الَّذ۪ٓي اَجَّلْتَ لَنَا) **«Rabbimiz! Kimimiz kimimizden yararlandık ve bizim için takdîr buyurduğun sonuca gelip eriştik diyecekler.»**

Kıyâmet günü iki ayrı tür olan cinlerle insanlar biraraya getirilip toplanınca, dünyada dost ve yoldaş olanlar, cincîler, kâhinler ve medyumlar aracılığıyla insanları doğru yoldan saptıranlar ister istemez gerçeği söyleyecekler, **«Kimimiz kimimizden yararlandık ve bizim için takdîr buyurduğun sonuca gelip eriştik»** diyecekler. Cin ve insanlardan inanmayanlar arasında bir kader-i müşterek (ortak kader) var. O da: Âhiret inancını yıkmak ve böylece dinin getirdiği bütün esas ve prensipleri bir çırpıda saçma kabul ettirmektir. Kâfir cinler o insanları araç olarak kullanırken, onlar da ruh sandıkları cinler vasıtasıyla bozuk inançlarını çevreye yayma imkânını elde etmiş olurlar. Cincîlerle kâhinler ise, imân ve ahlâkları karşılığında dünyalık elde etmek için cinleri kullanırlar. Cinler de bu iki gruba, ölenlerin ruhlarının aynı seviyede bulunduğunu, sırası gelince bu ruhların dünyada tekrar tenleşmeye yöneleceklerini telkin ederler. Görüldüğü gibi, yararlanma her iki taraf için de söz konusudur.

İlgili âyetle Cenâb-ı Hak, bu iki yoldaş türün konaklarının ateş olacağını haber verirken, ilâhî rahmet gereği onları uyarıyor.

CİNLERE KENDİLERİNDEN PEYGAMBER GÖNDERİLMİŞ MİDİR?

(اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ) **«Sizden peygamberler, elçiler size gelmedi mi?»**

Âyetin açık delâletinden, her iki ayrı türden olan topluluğa kendilerinden peygamberler gönderildiği anlaşılıyor. Müfessirlerimiz bu konuda bazı ihtimal ve yorumlarda bulunmuşlardır. Kur'ân'da bu konu açıklanırken r ü s ü l tabiri kullanılmıştır. Bu daha çok peygamberler anlamına gelir ve bazen de peygamberin bir kavme uyarıcı olarak görevlendirip gönderdiği elçiler anlamında kullanıldığı olur. Bizce en doğru yorum bu olsa gerek. Yâsîn Sûresi 13-14. âyetlerde kuvvetli bir ihtimalle İsâ Peygamberin gönderdiği uyarıcı elçilerden söz edilirken m u r s e l î n tabiri kullanılmıştır. Cin Sûresinde : Cinlerden bir topluluğun Kur'ân dinleyip imân ettikleri ve sonra elçiler olarak kendi topluluklarını uyarmaya yöneldikleri anlatılıyor.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz için ilim adamlarımız RESÛL-İ SAKALEYN (İnsanlar ve cinlerin peygamberi) demişlerdir. Onun her iki ayrı tür topluluğa peygamber olarak gönderildiği böylece ilim adamlarının çoğu tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu son peygambere has bir mazhariyet olabilir. Çünkü O'ndan önce gönderilen peygamberler böylesine genel bir mazhariyetle gönderilmemişlerdir.

O halde âyetle ilgili ikinci yorum daha isabetlidir ve bu nedenle t a ğ l î b kaidesi vardır, şöyle ki : İnsanlara peygamber, cinlere de peygamber ve kitabı duyan kendilerinden elçiler gönderilmiş ve hepsine birden RÜSÜL denilmiştir. Ay ile güneşe KAMAREYN denildiği gibi.

Allah daha iyisini bilir.

ALLAH, PEYGAMBERLER GÖNDERMEDİKÇE HELÂK EDİCİ DEĞİLDİR

(ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ) **«İşte bu, (peygamberler gönderilmesinin, onların uyarıda bulunmasının sebebi) haberleri yokken, zulümleri yüzünden Rabbının kasabaları yok edici olmadığı (hikmetine dayanmakta)dır.»**

Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde değişik ifadelerle bu husus belirtilmiştir: **«Biz peygamber göndermedikçe azâp ediciler değiliz.»** (1) meâlindeki âyet bu cümledendir. Konumuzu oluşturan 131. âyetle de aynı husus açıklanıyor.

Bunun sebebi gayet açıktır : Ölümötesini, Allah'ın varlığını, birliğini, kudretinin sınırsızlığını, öncesiz ve sonrasız olduğunu, kabir âlemini, kıyâmet ve yeniden dirilmeyi, hesap ve verilecek mükâfat ve cezâları; Al-

---

(1) İsrâ Sûresi : 15

lah'a nasıl kulluk yapılabileceğini, ibâdetin anlam ve hikmetini, ölçü ve resmiyetini yalnız akılla bulup çıkarmak ve bütün bunları idrâk etmek mümkün değildir. O halde akla yardımcı olacak, ona ışık tutacak ilâhî bilgilere, semavî haberlere ihtiyaç vardır. O nedenle, Allah, peygamber göndermedikçe azâp edici olmadığını açıklarken insana verilen yeteneklerin bu konuda yalnız başına yeterli olmadığını belirtmek istemiştir.

Ancak kıyâmet günü, peygamberden, kitaptan haberi olmadan dünyadan ayrılan kişilerin sadece akıl yoluyla kâinatın bir yaratıcısı bulunduğunu idrâk etmediklerinden sorumlu tutulacaklarını bazı ilim adamları ve müctehit imamlar söylemişlerdir. Bunun dışında zulüm, insan haklarına tecavüz de hesap ve cezâ dışı tutulmayacaktır.

Dünya hayatındaki akış da az-çok bu ölçüde cereyan etmiştir. Kendilerine peygamber gönderildiği halde küfür ve tuğyanını artırıp inkârda ısrar ve inat eden kavimler helâk edilmişlerdir.

Şunu da belirtelim ki, bazı kişiler, çok ücra yerlerdeki küçük topluluklar istisnâ edilirse, Peygamber (A.S.) Efendimizden önceki bütün millet ve kabilelere uyarıcı olarak peygamber gönderildiğini yine Kur'ân'dan öğrenmiş bulunuyoruz. Ancak her millet ve kavim kendi diline ve örfüne göre, ortaya çıkan uyarıcıya bir isim vermiştir. Araplar buna NEBÎ ve RESÛL, İranlılar PEYAMBER, Türkler PEYGAMBER, Yunanlılar FİLOZOF demişlerdir.

«And olsun ki, her ümmete, Allah'a kulluk edin; azdırıp saptırıcı inkârcılardan kaçının, diyerek (uyarıda bulunan) peygamber göndermişizdir.» (1)

«Hiçbir millet yoktur ki içlerinden (gelecek felâkete, inkâr ve sapıklıklarındaki inatlarına karşı) bir uyarıcı peygamber gelip geçmiş olmasın.» (2)

Ne var ki, her ümmete uyarıcı gönderildiği halde, aralarındaki zenginler, makam ve mevki sahipleri hep inkâra sapıp, hakka karşı gelmişlerdir. Bir sürü kirli işler çeviren, gayr-i meşru yollarda bulunan ileri gelenlerin çoğunun anlayış ve yaşayışıyla, gönderilen peygamberin getirdiği iyi ahlâk kuralları ve fazîlet ışığı ters düşmüştür. Bu bakımdan onlar bütün kin ve şiddetleriyle peygambere karşı çıkıp onu yalanlamışlardır. Sebe' sûresi 46. âyette de buna temas edilerek buyuruluyor ki : **«Onlardan önce gelip geçen (inkârcılar da peygamberlerini) yalanlamışlardı.»** Konumuzla ilgili âyette ise bu husus daha açık biçimde belirtilmektedir.

(1) Nahl sûresi : 36
(2) Fatır sûresi : 23

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle her memleketin ileri gelenlerinin çoğunun nasıl inkâra sapıp peygamberleri yalan saydıkları açıklandı. Bilhassa cinlerin insanlardan çoğunu saptırmaya çalıştığı üzerinde durularak iki ayrı türden olan insanlarla cinlerin birbirlerinden inkâr ve sapıklık vadisinde nasıl yararlandıkları üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle mü'min olsun, kâfir olsun herkese işlediğine göre bir yer hazırlandığı, farklı bir derece belirlendiği hatırlatılmakta; inandıktan sonra inkâra sapan bir millete Allah'ın ihtiyacı bulunmadığına ve dilediği takdirde İslâm emanetini bir başka ehil olan millete devredeceğine dikkatler çekilmektedir.

——oOo——

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ
إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ
كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ
لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا
عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

MEÂLİ:

132— Her biri için işlediklerinden dolayı dereceler vardır. Rabbin on-

ların işlediklerinden habersiz değildir.

133— Rabbin her şeyden müstağnî (hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, bütün varlık âlemi O'nun)dir; rahmet sâhibidir. Dilerse sizi ortadan kaldırıp yok eder ve arkanızdan yerinize dilediğini getirir; nasıl ki sizi de başka bir milletin soyundan meydana getirmiştir.

134— Size va'dolunan elbette gelecektir ve siz (gelecek olan kazayı engelleyip Allah'ı) âciz kılacak değilsinizdir.

135— De ki : Ey kavmim! İmkân ve gücünüz yettiğince yapın yapacağınızı; doğrusu ben (görevimi yerine) getiriciyim. İleride dünya evinin, âhiret yurdunun (feyizli) sonucu kimin olacaktır, bileceksiniz. Zâlimler elbette kurtuluşa eremiyeceklerdir.

İLGİLİ HADÎS

«Ey Âdemoğulları! Eğer aklınızı yeterince kullanabiliyorsanız, kendinizi ölüler sayınız. Canımı kudret elinde bulunduran zata and olsun ki, size va'dolunan mutlaka gelecektir ve siz ona asla engel olamıyacaksınız.» (1)

HERKES AMELİNE GÖRE DERECE ALIR

(وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا) «Her biri için işlediklerinden dolayı dereceler vardır.»

Bu, ilâhî adâletin gereğidir. İşlenen amellerin niyet ve amaçla birleştirilip değer ölçüsünün gerçek mânada ortaya çıkarılması, ancak âhirette mümkündür. Çünkü orada kulları arasında hükmeden, kullardan biri değil, Allah'tır. O her şeyden doygundur; kimselere ihtiyacı yoktur. Dünyada işlenen her amelin karşılığı sahibine aittir; her amelin üzerinde sahibinin niyet ve amaç damgası vardır. O nedenle dünyada çok dindar ve takvâ sahibi bilinen bir kimsenin niyet ve amacı dünyalık ve gösteriş ise, âhiretteki derecesi o nisbette düşük olacaktır. Çünkü cezâ amelin cinsindendir. İlgili âyet özellikle niyet ve amaca işâretle uyarıda bulunuyor. Allah ancak iyi niyet ve güzel amaçla yapılan amelleri kabul eder.

---

(1) İbn Ebî Hâtim : Saîd el-Hudrî'den

ALLAH EMANETİ EHİL OLANA VERIR

(إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ) **«Dilerse sizi ortadan kaldırıp yok eder ve arkanızdan yerinize dilediğini getirir.»**

İslâm ve Kur'ân, Allah'ın insanlığa gönderdiği en son ve en aziz emânetleridir. Bu emânet Mekke vâdisine indirildi. Ora halkının ileri gelenleri ona ehil olamadılar; Allah, emânetine Medineli ansar ile Mekke'den hicret eden fakir mü'minleri lâyık gördü. Bu yüzden Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden çoğu helâk oldu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sonra Araplar sözü edilen emânete ehil olduklarını uzun bir süre isbat edip sürdürdüler. Ülke genişleyip mal ve servet çoğalınca mü'minler yavaş yavaş dünyalığı ön plâna aldılar ve böylece ehliyet ölçüsünü zedelediler. Allah, ruhî yapıları İslâm'la uyum sağlıyan Türkleri seçti ve emâneti onlara verdi. Böylece Emevîler tarihin derinliğine gömülüp silindiği gibi, Abbasîler de öyle oldu. Emaneti koruma sırası Büyük Selçuklulara, Anadolu Selçuklularına ve Osman Oğullarına geldi; emanet ehil olanlara teslim edildi.

İlgili âyetle bu gerçeğe işârette bulunuluyor.

ZALİMLER KURTULUŞA EREMİYECEKTİR

(إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ) **«Zalimler elbette kurtuluşa eremiyeceklerdir.»**

Sosyal yapının feyizli meyvasını oluşturan İslâm dininin ve din ahlâkının önemi üzerinde duruluyor. Her iki dünyada da feyizli, huzurlu ve mutlu bir hayatın Allah'tan yana olanlara lâyık bulunduğu belirtiliyor. Ancak gerçek huzur ve mutluluğu refah seviyesinde değil, inanan kalblerde, gelişen vicdanlarda, arınan ruhlarda, hayırhahlık bağlarının gelişip dalbudak saldığı toplumlarda aramamız gerekir. Bunun aksini iddia eden, ya da düşünenlerin sonunda aldandığı görülmüş ve olaylar da bu düşüncenin yanlışlığını ortaya koymuştur. Allah ve âhirete inanmayan bir kalb, her geçen gün umutsuzluğun verdiği endişe ve sıkıntıyla huzursuzdur. Böylesi, milyarlar içinde de olsa hiçbir zaman olgun bir mü'minin içinde duyduğu huzur ve saadeti duyamaz. Refah seviyesi çok yüksek olan Avrupa ülkelerinin bir çoğunda genç kuşakların başlarını alıp çılgınca bir hayat sürme arzuları ve bir kısmının intihar etmesi bizim için açık bir belge niteliğinde değil midir?

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Allah'a ve âhirete inanmayan ve son dini kabul etmeyen müşriklere: **«Ey kavmim! İmkân ve gücünüz yettiğince yapın yapacağınızı, doğrusu ben (görevimi yerine) getiriciyim,»** diye uyarıda bulunmasının Allah tarafından emredilmesi bu gerçeği çok duyarlı biçimde hatırlatmıyor mu? Âyetin son kısmında ise, daha büyük bir uyarı yer almaktadır: **«Zalimler elbette kurtuluşa eremiyeceklerdir.»**

Tarih binlerce defa bunun doğruluğunu ortaya koymamış mıdır? Günümüzün gençliği neden kabına sığmamakta, neden bir kısmı uyuşturucu kurbanı olmakta ve önemli bir kısmı neden huzursuzluk çıkarmaktadır? Amaç ve hedefleri nedir, nereye gitmek istiyorlar? Onları dünyalık tatmin edemediğine; okul onların mânevî boşluklarını gerçek anlamda dolduramadığına göre, tatmin eden ne olabilir; boşluğun mahiyeti ve ilâcı nedir? Bütün bu sorulara cevap bulmak zorundayız. Aksi halde her memleket kendi felâketini hazırlamakta yarışırcasına bir gayret içine girmiş olur.

Allah'a ve âhirete, dine ve onun getirdiği yüksek ahlâka inanıp bağlanmak kime ne zarar getirmiştir? Allah'ını bulan ve O'na gönülden inanan kimse ne kaybetmiştir? İnanmayıp maddeye sarılanlar ne kazanmıştır? Son yıllarda ülkemizde de materyalist felsefenin kurbanı olan Allahsızların silaha sarılıp hem devleti ve milleti alaşağı etmeye kalkışmaları, hem de acımadan arkadaşlarını, babalarını ve kardeşlerini öldürmeleri, Allah'ını kaybedenin her şeyini kaybettiğini göstermiyor mu? Başka kanıt aramaya, başka sebepler bulup çıkarmaya gerek var mıdır?

Allah her şeyden doygundur. Rahmeti ise umumidir. Çorak kalblerin bu rahmetten yararlanması mümkün değildir. Kalbin çoraklığını ise, millî ve dinî değerleri ayakta tutan ciddi bir eğitim giderebilir. Sadece tekniğe ve refaha dayalı medeniyetin yakın tarihimizde iki kez hurdahaş olduğunu, nasıl büyük bir felâket getirdiğini gördük. Üçüncü kez hurdahaş olmak üzeredir. Kur'ân taşıdığı yüksek hikmetiyle bunu haber veriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle inkârcıların, putperest müşriklerin tekrar dirilme, kıyâmet ve hesapla ilgili inançlarının yanlışlığı ve sakatlığı belirtildi. Din ve Allah hakkında doğru bir bilgi taşımadıklarına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle onların diğer hususlardaki bilgisizlikleri sözkonusu ediliyor; sırası gelince putlarını Allah'a tercih ettikleri anlatılıyor. Kendi akıllarına göre, bir din şekli uydurup ortaya koydukları konu ediliyor.

——oOo——

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ
نَص۪يبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَٓائِنَاۚ
فَمَا كَانَ لِشُرَكَٓائِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِۚ
وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَٓائِهِمْۜ سَٓاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَث۪يرٍ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَٓاؤُ۬هُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ د۪ينَهُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ
اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾
وَقَالُوا هٰذِه۪ٓ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌۗ لَا يَطْعَمُهَٓا
اِلَّا مَنْ نَشَٓاءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ
لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَٓاءً عَلَيْهِۜ سَيَجْز۪يهِمْ
بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا ف۪ي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ
خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَاۚ وَاِنْ يَكُنْ
مَيْتَةً فَهُمْ ف۪يهِ شُرَكَٓاءُۜ سَيَجْز۪يهِمْ وَصْفَهُمْۜ
اِنَّهُ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذ۪ينَ قَتَلُٓوا اَوْلَادَهُمْ

سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً
عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

MEÂLİ:

136— Bir de kalkıp Allah'a, yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar da kendi zanlarınca, «bu Allah için, bu da ortaklarımız (olan putlarımız) içindir» dediler. Ortakları için olanı Allah tarafına geçmezdi, (ama) Allah için olanı ortaklarına (aktarılarak) geçip ulaşırdı. Hükmettikleri şey ne kötü!.

137— Bunun gibi, ortakları müşriklerden bir çoğuna öz çocuklarını öldürmeyi süsleyip çekici kılmıştı. (Bu da) hem onları mahvetmek, hem de dinlerini karıştırmak içindi. Allah dileseydi böyle yapmazlardı. O halde (ey peygamber!) onları iftira edip durdukları şeyle başbaşa bırak..

138— Onlar kendi zanlarına göre, «bu davarlar ve ekinler dokunulmaz; dilediğimiz kimselerden başkası bunlardan yiyemez. Davarlardan bir kısmının sırtları haramdır» derler. Bir kısmını da (boğazlarken) üzerine Allah adını anmazlar da Allah'a iftira ederler.

İftiralarına karşılık Allah onları cezâlandıracaktır.

139— Yine onlar, «şu davarların karınlarında bulunan yavrular (canlı doğarsa) sadece erkeklerimize mahsustur; eşlerimize ise haramdır. Ölü olursa, hepsi (hepimiz) ona ortaktırlar» derler.

Allah onlara, bu vasıflamalarından dolayı cezâ verecektir. Şüphesiz ki Allah hikmet sâhibidir ve (her şeyi) bilendir.

140— Düşüncesizlikleri ve beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce öz çocuklarını öldürenler; Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği şeyleri Allah'a iftira ederek haram kılanlar zarara uğramışlardır. Gerçekten onlar sapmışlardır (ve hiçbir zaman) doğru yolu da bulamadılar.

İNİŞ SEBEBİ

Allah, Mekke ve çevresindeki müşriklerin koyu cehaletini ve son peygamberin nasıl katı bir milletle karşıkarşıya geldiğini hatırlatıyor. İnkârcı putperestler ekinleriyle davarlarından birer pay kendi putlarına, birer

pay da kendi anlayışlarına göre Allah'a ayırırlardı. Allah için ayırdıklarını misafirlerine, yoksullara ve muhtaçlara; putları için ayırdıklarını putlara ve puthanedeki hademeye harcarlardı. Putlara ayırdıklarından bir şey zayi' olur veya harcanacağı yere yetmiyecek olursa, Allah'a ayırdıklarıyla onu tamamlar, noksanlığı giderirlerdi. Allah'a ayırdıkları yetmediği takdirde onu, putlarına ayırdıklarıyla takviye etmezlerdi.

Onların bu bilgisizce tutum ve inançları yerilerek yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

«Kim, bir olan, ortağı olmayan Allah'a ihlâs üzere (ibâdet ve amelde) bulunurken ve namazı dosdoğru kılıp zekâtı verirken dünyadan ayrılırsa, şüphesiz ki, Allah ondan razı bulunduğu halde ayrılmış olur.» (2)

«Amel ve ibâdetini ıhlâs üzere yapanlara müjde olsun! Onlar doğru yolun kandilleridir. Karanlık olan her fitne onlar sayesinde sıyrılıp kalkar.» (3)

«Ameller ancak niyetlere göre değer kazanır. Herkese niyetinin karşılığı vardır. Artık kimin hicreti Allah ve Resûlüne ise, onun hicreti (cidden) Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti elde edeceği bir dünyalık, ya da evleneceği bir kadın ise, onun da hicreti ona (hicret ettiği şeye)dir.» (4)

«İnsanlar (kıyâmet günü) niyetlerine göre kaldırılıp hesaba çekilirler.» (5)

ARAPLARIN CEHALETİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Arapların cehaletinin ölçüsünü öğrenmek isteyen, En'âm Sûresini 130. âyetten itibaren okusun.»

Cidden sözü edilen âyetlerle Arapların koyu bilgisizlikleri, sapıklıkları, katılıkları ve tuğyanları özetleniyor. Kısacası, onların inanç ve ruhsal

(1) Lübabu't-te'vîl - İbn Kesir - Kurtubi

(2) İbn Mâce/mukaddeme: 18, menasik : 76- Ahmed : 3/225-4/80, 82 -5/183 - Hâkim : Enes b. Mâlik (R.A.)den

(3) Beyhakî : Sevbân (R.A.)den

(4) Buharî/bed'ü'l-vahiy : 1, ıtk : 6, menakıb : 45, talak : 11, eyman : 23, hiyel : 1 - Müslim/imaret : 155 - Ebû Dâvud/talâk : 11 - Nesâî/taharet : 59, talâk : 24, eymân : 19 - İbn Mâce/zühd : 26

(5) İbn Mace/fiten : 30, zühd : 26 - Ahmed : 2/392 - 6/105, 287, 289

yapılarının, sosyal düzenlerinin ve kültür seviyelerinin portresi çiziliyor.

Kendilerine ilâhî bir hüküm inmediği, Tevrat ve İncil ile de amel etmedikleri halde Allah adına, putları adına bazı şeyleri helâl, bazı şeyleri de haram saymaları, ilâhî buyrukları sağlıklı biçimde getiren son peygambere karşı çıkmaları ve hak namına her şeyi reddetmeleri, İslâm'ın karşısında nasıl bir engelin bulunduğunu rahatlıkla gösterir. Koyu cehaletin ve ondan doğan örf ve âdetin esiri olmuş; beyinleri bu vadide iyice yıkanmış bir milleti yola getirmenin güçlüğü kendiliğinden anlaşılır.

Bilgisizliğin ürünü sayılan geçmiş bir olayı anmanın yararı ne olabilir? Şüphesiz ki bu, daha çok hakla bâtılın karşıkarşıya gelmesini ve sonunda bâtılın yok olmasını açıklar; İslâm'ın, kafa ve vicdanları aydınlatan nûru karşısında küfür ve tuğyanın, cehâlet ve ahlâksızlık karanlığının yok olduğunu hatırlatır. Ayrıca Allah'ın sünneti gereği tez-antitez düzeyinde imânla küfrün devamlı sürtüşme ve tartışma halinde olacağına da işâret edilmekte, Allah'ın bu husustaki kazâ ve takdîrinin, hüküm ve irâdesinin câri bir kanun halinde sürüp geldiğini ve kıyâmete kadar devam edeceğini vurgulamaktadır.

Küfür her devirde sosyal yapının özelliklerine, kültür değişmelerine ve kitle psikolojisine göre kılık veya kılıf değiştirir. Ambalajının içinde hep aynı şey vardır: Allah'ı ve âhireti inkâr etmek. Bunun devamındaki yarar nedir? Her şey karşıtıyla tanınır ve gelişme kaydedebilir. Küfür olmasaydı, imân ve irfanın ne olduğu bilinmez ve arzulanan gelişmeyi kaydedemezdi.

Kur'ân'da belirtildiği gibi, Allah dileseydi ne kendisine ortak koşulur, ne putperestlik hortlar, ne de insanlar inkâr ve inat içinde hakkın karşısına çıkarlardı; ama O'nun ezelî takdiri insanları bu nitelikte yaratmayı murat etmemiştir. İnsanı bir takım yeteneklerle donatıp hakla bâtılın, iyilikle kötülüğün, sevâpla günahın yer değiştirdiği ve sürtüştüğü bir ortama koymuştur.

ALLAH ORTAK KABUL ETMEZ

(فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَائِنَا) «Bu Allah için, şu da ortaklarımız (olan putlarımız) içindir, dediler.»

Allah'a kullukta, O'na yaklaşmada, ibâdette bulunmada başkasını ortak koşmak ş i r k t i r. Bilindiği gibi, maddede ve mânada bir şeyin iki, ya da fazla kişi arasında ortaklaşa bulunması şirkettir. Buna müşareke de denilir. Dinî terim olarak bu kökten gelen ş i r k daha çok iki mânada kullanılır :

1. Büyük şirk

2. Küçük şirk..

Birincisi daha çok Allah'a varlığında, kudretinde, tedbirinde ve takdirinde ortak koşmak anlamına gelir. Bu, küfürdür. **«Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz..»** meâlindeki âyette belirtildiği gibi. (1)

Konumuzu oluşturan ilgili âyette, Mekke müşriklerinin putları Allah'a ortak koşmaları bu kısma girer.

İkincisi, daha çok Allah'a ibâdette, yakınlık ve kullukta riyâ ve süm'a (Allah'tan başkasının görüp beğenmesini, işitip takdir etmesini) düşünmek ve böyle bir niyet taşımaktır.

Allah bu iki tür şirkten de yücedir, müstağnidir ve münezzehtir. O ancak kendisi için yapılanı kabul eder.

HÜKMETTİKLERİ ŞEY NE KÖTÜ!.

(سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ) **«Hükmettikleri şey ne kötü!»**

Her şeyden âciz durumda bulunan putları Allah'a ortak koşmaları ve sırası gelince onları Allah'a tercîh etmeleri, çok kötü bir yargı ve küfrü gerektiren bir inançtır. Allah'a kulluk, O'na yakınlık ancak O'nun belirlediği ölçü ve anlamda gerçekleşebilir. İnsan kafasının ürünü olan ibâdet, kulluk ve yakınlık çoğu zaman ilâhî doğrultuda değildir. Çünkü Allah kendisine nasıl ibâdet edileceğini, nasıl yaklaşılacağını, kendi yüceliğine yakışır anlamda belirleyip peygamberler aracılığıyla bildirmiştir. Bunun dışındaki her türlü ibâdet şekli ve muhtevası insan eseridir ve makbul değildir.

Kur'ân'da bu husus, Mekke müşriklerinin inanç ve ibâdet şekilleri örnek verilerek yeriliyor ve mü'minler uyarılıyor. Mekke putperestlerinin kendi mantıklarına göre yapageldikleri ibâdet ve dindarlığın bazı örnekleri:

a) Ekin ve davarlarından putlar ve Allah adına birer pay ayırmak,

b) Allah'a ayırdıklarından putlara aktarmak, putlara ayırdıklarından Allah için aktarmamak,

c) Putları adına çocuklarını öldürmek

---

(1) Bilgi için bak: Nisâ sûresi 48. âyetin tefsirine.

d) Ekin ve davarların bir kısmını haram kılmak, bir kısmını helâl saymak,

e) Hayvan diri doğurursa, ondan ancak erkekler yiyebilir, ölü doğurursa herkes yiyebilir kuralını korumak,

f) Bazı hayvanların sırtına binmeyi haram kılmak,

g) Bazı hayvanları boğazlarken Allah'ın ismini anmamak..

Dini insan tasarrufuna terketmiyen Allah, onun indiği gibi korunmasını emretmiştir. Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dinde olmayan şeyleri din adına uydurup ortaya koyanları kınamış ve bu hususta bid'a tabirini kullanarak her bid'anın sapıklık ve her sapıklığın ateşte olduğunu haber vermiştir. (1)

ÇAĞIN CAHİLİYETİ

Her çağın, gelişen kültür ve sosyal yapıya göre bir cahiliyeti vardır. Milattan önce ve sonra birçok milletler ve kurdukları medeniyetler gelip geçmiştir. Kimi güneş, ay ve yıldızları ilâh saymış, kimi mermerleri şekillendirerek kendi elleriyle kendi ilâhlarını vücuda getirmişlerdir. Kimi canlılardan birini kutsallaştırmış, kimi de tabiatta cereyan eden bir takım tabii olayları kutsallaştırmıştır. Kimi Tanrı adına öz evlâdını öldürmüş, kimi kadınları kutsal sayıp ona tapınmıştır.

Çağımızda ise, bu tür cahiliyetler kılıf ve yöntem değiştirmiştir. Kimi maddeciliği, kimi düşünceyi esas kabul etmekte, kimi Allah'ı ve âhireti inkâra sapmakta, kimi ruhların ten değiştirdiğine inanmakta, kimi cinlerle temas kurup medyumculuk yapmakta, kimi dinlerin korku ve ümit ürünü olduğunu belirtmekte, kimi kuraklık içinde yeşillik ve soğuk su hasreti çeken Arapları yola getirmek için Cennet ve Cehennem kavramlarının uydurulduğunu iddia etmekte, kimi ruhları çağırıp kendine göre bir ölümötesi inancı kurmaya çalışmakta, kimi de dinsiz çocuk yetiştirmeyi amaç edinmektedir.

Görülüyor ki, medeniyetin şekil değiştirmesiyle cahiliyet de şekil ve kılıf değiştiriyor; ama bütün cahiliyetler esasta birleşiyor ve hepsinin inkâr temeli üzerinde yükseldiği görülüyor. Diğer bir deyimle hepsinin kökeninde Tevhit İnancını temelinden yıkma bulunuyor.

(1) Müslim/cumua : 43 - Ebû Dâvud/sünnet : 5 - Nesâî /iydeyn: 22 - İbn Mâce/mukaddeme : 7 - Ahmed : 3/310, 371 - 4/126, 127

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

En'âm Sûresinde bilindiği gibi daha çok Tevhît (Allah'ın varlığı, birliği); Nübuvvet (peygamberliğin taşıdığı mâna ve son peygamberin gönderilmesi)nden amacın ne olduğu ve âhiret hayatı (öldükten sonra dirilip kalkmak, yıpranmayan yeni bir bedenle sonsuz hayata adım atmak) işlenmekte; Kaza ve Kader (Allah'ın ezelî ve ebedî ilmiyle olmuş-olacak her olayı, vücuda gelecek her eşyayı önceden tesbit edip yazması ve sırası gelince bunların yazıldığı gibi gerçekleşeceği) haber verilmekte; ayrıca ilâhî müdahalenin saklı bir sır halinde kader çizgisinde yer aldığı çok yönlü anlatım biçimleriyle öğretilmektedir.

Aşağıdaki âyetlerle de Tevhîd'in taşıdığı yüce kudretin, şaşmayan kanunlarla varlık âlemindeki eşyada nasıl tezahür ettiğine dikkatler çekilmekte, eserden müessire bir geçiş sağlanması hususunda geniş malzeme verilmektedir.

——oOo——

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ
جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ الْأَنْعَامِ
حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾
ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ
قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ

أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَ
مِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ
أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

MEÂLİ:

141— O ki, çardaklı çardaksız, asmalı asmasız bağ ve bahçeleri; yemişleri ve tatları farklı olan hurma ve ekinleri; birbirine benzeyen ve benzemeyen zeytin ve narı yaratıp ortaya çıkarandır. Gelişip meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin ve biçilip devşirildiği gün hakkını verin; bir de sakın israf etmeyin; çünkü Allah gerçekten israf edenleri sevmez.

142— Davarlardan da yük taşıyan ve yününden kılından yaygı yapılıp serilen (türler) yaratıp meydana getiren O'dur.

Allah'ın size rızık olarak verdiğinden yeyin, şeytanın adımlarına uymayın; çünkü o sizin açık düşmanınızdır.

143— (Allah) sekiz çift (dişili erkekli sekiz davar) yaratmıştır. Koyundan iki, keçiden de iki... De ki : İki erkeğini mi, yoksa iki dişisini mi veya iki dişinin rahminin kapsayıp sarındığını mı haram kılmıştır? Eğer doğrulardan iseniz ilme dayanarak bana haber verin!

144— Ve deveden de iki, sığırdan da iki yarattı. De ki : İki erkeği mi, yoksa iki dişiyi mi veya iki dişinin rahminin kapsayıp sarındığını mı haram kılmıştır? Yoksa Allah size bununla tavsiyede bulunurken siz hazır mıydınız?

Bilgisiz (dayanaksız ve vahiysiz)ce, insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kim vardır? Şüphesiz ki, Allah zâlim topluluğu doğru yola eriştirmez.

İNİŞ SEBEBİ

Arap putperestleri kendi anlayış ve basit mantıklarına göre, ekin ve davarlar hakkında karmaşık, dayanaksız ve gelişigüzel hükümler veriyor; bazan erkeğini, bazan dişisini ve bazan da ana rahmindeki yavruyu haram kılıyor, bazan hayvanın sırtına yük vurulmasını ve binilmesini yasaklıyor ve bazan de hayvanı işaretleyip dokunulmazlığını bildirerek salıveriyorlardı.

Onların ileri gelenlerinden Avf oğlu Mâlik bu hususta Peygamberle tartışmak istedi. Peygamber (A.S.) ona : «Allah bunları helâl kıldığı halde siz neye dayanarak haram kılıyorsunuz? Erkeğinden mi, yoksa dişisinden mi bu haram geliyor?» diye sorunca Mâlik şaşırıp cevap veremedi ve mugalataya başvurdu. Yukarıdaki âyetler bu konuyu açıklar ve ilâhî hükümleri belirtir mahiyette inmiştir. (1)

İbn Cüreyc diyor ki :

Ashaptan Sâbit bin Kays (R.A.) ağaçta iyice olgunlaşan hurmaları topladıktan sonra, «bugün kim bana gelirse herhalde bu hurmadan ona yedireceğim» dedi ve öyle yaptı. Akşam olunca çoluk çocuğunun yiyecek hurması kalmadı. Bunun üzerine **«Bir de sakın israf etmeyin..»** meâlindeki âyet indi. (2)

KUDRETİN YÜCELİĞİNE ÜÇ DELİL

İlgili âyetlerle ilâhî kudretin sonsuzluğuna ve yüceliğine odak olacak üç önemli delil sunuluyor :

1. Varlık âleminde belli ve belirli ölçülerde bir oluşma, gelişme ve değişme sürüp gitmektedir. Ama her şey türünün özelliğini korumakta, kalıtımını kuşak kuşak taşımaktadır. Her oluşun bir oluşturanı, her gelişimin bir geliştireni, her değişimin bir değiştireni vardır. Yüce Yaratan'ın, eşya hakkındaki câri kanunu şaşmadan bu plân ve proğramı ve plânın gerektirdiği düzeni korumaktadır.

2. Allah'ın kudret elinden çıkan her şey mükemmeldir ve yararlıdır ve her şey bir amaca yönelik yaratılmıştır. Zararlı bilinen şeylerin zararı

---

(1) Hak Dini Kur'ân Dili — İbn Cerîr Taberî.
(2) İbn Kesîr : 2/182.

nisbîdir, izafîdir, yani bizim tesbit ve anlayışımıza göre zararlıdır. Aslında kâinat düzeninde dengeyi koruma düzeyinde birçok yararları vardır.

Meyva ve sebzelerin beslenmemiz ve sağlığımız üzerindeki olumlu tesirleri ve taşıdıkları vitaminler ve tuzların yararları bugün artık bilinmektedir. «Her şey insan için yaratılmıştır» genel kuralından hareketle mükemmel bir plânın sahnede uygulandığı kesindir. O halde ortada mükemmel bir plân varsa ve bu plân aksamadan uygulanıyorsa, herhalde bir yapan ve uygulayan vardır.

3. Suyun damarlar vasıtasıyla her bitkinin, meyva ve ağacın bütün alanına düzenli biçimde çıkıp yayılması ve sonra bitkinin türünün özelliğine göre bir tat ve koku alması, varlık âleminde çok yüce bir zekânın hükümranlığını kanıtlar.

YARARI, TADI, ŞEKLİ, NİTELİĞİ FARKLI MADDELER

(وَهُوَ الَّذِىٓ اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ) «O ki, çardaklı çardaksız, asmalı asmasız bağı ve bahçeleri... yaratıp ortaya çıkarandır.»

1— Çardaklı çardaksız, asmalı asmasız bağlar ve bahçeler.

2— Hurma ve ekinler.

3— Birbirine benzeyen ve benzemiyen zeytinler ve narlar.

4— Olgunlaşan meyvalar.

Kur'ân burada çok mükemmel bir sıralama yapıp, önemli bazı maddelerden söz etmektedir. Hemen söyleyelim ki, bu sıralama gelişigüzel değildir. Çardaklı çardaksız, asmalı asmasız bağ ve bahçeler her evin ve insanın özlemini duyduğu bir dünya cennetidir. Kuzey yarımküresinin bütün ılık bölgelerinde yetişen asma, muhakkak ki müstesnâ bir meyvadır, 200'den fazla çeşidi vardır; insana sağlık, huzur ve neşe verir; o kadar ki; bir ağacın, bir asmanın günde bir kilodan fazla, insana zararlı olan karbonoksit emdiğini, bir kilodan fazla oksijen verdiğini ve yüz grama yakın ince tozları yuttuğunu biliyor muyuz?

Hurma özellikle sıcak bölgelerde hem belirtilen yararları sağlar, hem kalın gövdesi ve devamlı yeşil kalan yapraklarıyla bir şemsiye görevini yapar. Meyvası ise besleyici ve doyurucudur. Ziraate elverişli olmayan sıcak kesimlerde bu ağaca çok ihtiyaç vardır. Çünkü meyvası ekmek yerine geçebiliyor.

Ekin, her ülke için açlığı önleme ve döviz kaybına engel olma bakı-

mından ve besin olma yönünden çok lüzumludur. Günümüzde ekonomik yönden geri kalmış birçok ülke açlık tehlikesiyle karşıkarşıya bulunuyor. Yakın gelecekte tahıl petrolden çok daha kıymetli bir düzeye gelecek ve yüksek bir değer taşıyacaktır. Böylece Kur'ân insanların dikkatini ziraatçiliğe ve geniş çapta tahıl yetiştirmeye çekiyor.

Zeytin önemli bir endüstri bitkisidir. Meyvası yenildiği gibi yağından da azamî derecede yararlanılır. Uzun ömürlüdür, bir zeytinin yüz yıl dayandığı bilinmektedir. Ayrıca zeytin yağı sindirimi çok kolaydır; bu bakımdan sağlığı bozucu nitelikte değildir.

Böylece hem her bölgede yetişebilen bitkilerden, hem de sıcak bölgelerde yetişen bitkilerden ve ürünlerden çok düzenli biçimde sözedilmiş oluyor. Sıralamada yüksek hikmetler gizlenmiştir.

Meyvalar yetişince yememizi emreden kudret, bununla insana çok yararlı vitaminler sunmaktadır. Bu emir tavsiye anlamına da gelse, dikkat çekicidir. Ancak bu nîmetlerden yararlanırken onları yüksek hikmetine, sonsuz ilmine ve değişmeyen sünnetine göre yaratıp varlık alanına getiren Allah'a şükretmek gerekir.

KONUNUN TEKRARI

Aynı konuya bir sûrede iki defa yer verilmiştir: En'âm Sûresi 99. âyet ile 141, 142. âyetler. İlk bakışta birbirinin aynı gibi görünen âyetler arasında gerçekte bir takım farklar mevcuttur. 99. Âyette daha çok yeryüzünde albüminlerin (1), proteinlerin nasıl meydana geldiğine, yağmurun havada yıldırım ve şimşeklerin etkisiyle oksijen ve azotu birleştirip renksiz azot-monoksit gazını oluşturduğuna ve sonunda bitkiler için oluşan tuzların yağmurla indiğine işâret edilir. Sonra da Allah'ın insanlara renkleri, tatları, vitaminleri ve yararları ayrı ayrı olan nîmetleri çok düzenli biçimde lütfettiği anlatılır.

141, 142. âyetlerde ise, tahıl ve meyvaların iklimlere göre sıraya konulduğu, her birinin ayrı yararı olduğu, insanın bağ ve bahçelere olan ihtiyacı, besleyici özellikte olan maddelerin her devirde büyük önem taşıdığı, hiçbir milletin bundan müstağni kalamıyacağı belirtiliyor. Her meyva ve bitkide Allah'ın yüce kudretinin açık belirtilerine dikkatler çekiliyor, Eserden müessire geçiş sağlanması için ipuçları veriliyor.

---

(1) Albümin : Bitki ve hayvanların doku ve sıvılarında bulunan karbon, oksijen, azot, hidrojen ve kükürt bileşimi madde.

FIKHÎ YÖNÜ

(وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ) **«Biçilip devşirildiği gün hakkını verin..»**

Ashab ve Tabiînin, ayrıca müctehit imamların bu âyetin taşıdığı hüküm hakkındaki görüş, tesbit ve ictihatları farklıdır :

a) Büyük sahabî İbn Abbas (R.A.) ile Enes bin Mâlik'e (R.A.) göre, hasat günü verilmesi emredilen hak, farz olan zekâttır. Tabiînden Tavus, el-Hasen, Câbir bin Zeyd, Saîd bin Müseyyeb ve Muhammed bin Hanîfe de aynı görüştedirler. Katade de aynı görüşe katılmış ve ürün yağmur ile sulanıyorsa ondabir, diğer külfetli araçlarla sulanıyorsa yirmidebir zekât verilir, demiş ve ilgili âyeti peygamberimizin hadîsleriyle açıklayarak yorumlamıştır.

Nitekim İbn Abbas (R.A.)dan yapılan diğer bir rivayetten de âyetin bu anlamda bir hüküm taşıdığı anlaşılmaktadır.

Ancak bu görüş ve yorum üzerinde duranlar bazı müşkiller ortaya koymuşlar ve En'âm sûresinin Mekke'de indiğini, zekât âyetinin ise Medîne'ye hicretten iki yıl sonra indiğini dikkate almışlardır.

Ünlü ilim adamı İbn Cevzî bunlara cevap vererek, En'âm sûresinin 141. âyetinin Medîne'de indiğini iddia etmiştir. Bu takdirde âyet muhkemdir ve zekâtın farziyetiyle ilgili inmiştir.

b) Sözü edilen «hak», zekâttan başka sadaka verilmesini emretmektedir ve zekât âyetiyle hükmü kaldırılmıştır. Ürünler biçilip devşirildiğinde, hazır olan fakirlere ağaç üstünde ve altında, tarlada ve harman yerinde kalan ürünler verilirdi. Sonra zekâtın farziyeti hakkındaki âyet inince buna gerek kalmadı ve böylece hükmü kaldırıldı.

Bu, daha çok Ali bin Hasan, Atâ', Mücahit ve Hammad'ın görüş ve tesbitidir. Ayrıca Ashab-ı Kirâmın da zekât âyeti inmeden önce bu emre uydukları, hattâ hurma salkımlarını getirip Mescid'in dış duvarına asarak fakirlerin yararlanmasını sağladıkları bilinmektedir.

c) Âyetteki emir vücup için midir, yoksa istihbap için midir? Vücup içindir, diyenlere göre zekât âyetiyle hükmü kaldırılmıştır. İstihbap içindir, diyenlere göre, âyet muhkemdir; hasat ve devşirmeden sonra ağaç üstünde ve altında, tarla ve bahçede kalan ürünlerin fakirlere bırakılması müstehaptır.

İbn Abbas'a göre, Kur'ân'daki sadakayla ilgili bütün emirler, zekât âyetiyle nesh edilmiş, yani hükmü kaldırılmıştır. İbn Cerîr Taberî de bu

görüşün sahih olduğunu kabul etmiştir. Vâhidî ile Râzî de bu kavli ihtiyar etmiş ve ona göre fetvâ vermişlerdir.

Müctehit İmamların yorum ve ictihadına gelince :

a) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, yağmurla sulanan üründen ondabir, diğer masraflı ve külfetli vasıtalarla sulanan üründen yirmidebir zekât verilir. Âyet buna delâlet etmektedir. Fıkıhta bu nisbete «öşür» ve «nısf-ı öşür» denilir.

Ayrıca İmam'a göre, insanlar tarafından ekilen her çeşit meyva, sebze ve ürünün zekâtı gerekir. İmam Ebû Yusuf da aynı görüş ve ictihattadır, ancak odun, ot, kamış ve incir bu genellemenin dışında kalır, demiştir.

b) İmam Mâlik'e göre, KUT niteliğinde olup kilerde korunabilen ürünlerin zekâtı vâciptir.

c) İmam Şâfiî'ye göre, KUT niteliğinde olup kurutularak kilerde korunabilen her ürünün zekâtı farzdır.

d) İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, yerden çıkıp beş VESK'a (1) ulaşan her ürünün zekâtı vâcibdir.

e) İmam Nahaî'ye göre, yerden az olsun, çok olsun çıkan her ürünün zekâtı vâciptir. (2)

DAVARLARDAN SEKİZ ÇIFT

Aslında davarlar dört çifttir, ancak Kur'ân erkeği dişiye, dişiyi de erkeğe nisbet ederek sekiz çift tabirini kullanmıştır. Bundan maksat, birinin diğersiz vücut bulmasının, üreyip çoğalmasının mümkün olmadığını, kâinatta bazı istisnalarla her şeyin çift yaratıldığını, zevciyet kanununun cârî bir sünnet olduğunu hatırlatmak içindir.

Sekiz çift davar : Koyun, keçi, sığır ve devedir. Kur'ân bu hayvanların dişisinin de erkeğinin de, yavrusunun da helâl olduğunu açıklıyor ve diğer hiçbir hayvanın bu dört davarın yerini tutamıyacağına işârette bulunuyor. Nitekim günümüze kadar, dünyanın her bölgesinde ağırlık bu dört türden biri veya birkaçı üzerindedir.

Diğer bir husus da, helâl ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait bulundu-

---

(1) 60 sa', yaklaşık 200 kg. ölçek.
(2) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i Kurtubî - Lübabu't-te'vîle ve Ahkâmla ilgili kitaplara.

ğu, hiç kimsenin kendi zannına göre, helâli haram, haramı da helâl kılma hakkına sahip olmadığıdır. Öyleki, Cahil Arapların bu tür tasarrufları kınanıp insanlar için faydalı olan şeylerin helâl kılındığı belirtiliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle cahiliye devrinin âdet ve kültürünü alanların çoğunun Allah'a karşı yalan uydurup bazı şeyleri helâl, bazı şeyleri de haram kıldıklarına dikkatler çekildi. Sonra Allah'ın insanlara sunduğu bitki ve meyvalar hatırlatıldı. Her insanın özlemi olan çardaklı çardaksız, asmalı asmasız bağlar ve bahçelerin yaygınlaştırılmasına dolaylı yoldan teşvîkte bulunuldu ve her bitkinin vücut bulup gelişmesinde hâkim olan ilâhî sünnetin yüceliği ve inceliği -aklı ve idrâki harekete geçirir ölçü ve biçimde- belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, müşriklerin bir şeyi helâl ya da haram kılmakta, bir sakınca görmedikleri kınanıyor; aslında hiç kimsenin böyle bir hüküm vermeye yetkili bulunmadığı hatırlatılıyor ve inen vahiyde onların haram saydıklarının haram kılınmadığı açıklanıyor; sonra da dört önemli haram nesneye dikkatler çekiliyor.



قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا
عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ
وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا
مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ
ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾
فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ
بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

MEÂLİ:

145— De ki : Bana vahyolunan ölü, akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır-, ilâhî sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvandan gayrisinin, yiyecek olan bir kimseye haram sayıldığıyla ilgili (bir emir, bir belge) bulamıyorum.

(Bunlardan da) kim yemeğe muztar kalırsa, (diğer darda kalana ve başkalarının hakkına) tecâvüz etmemek, (zurûret miktarını) aşmamak üzere yiyebilir. Şüphesiz ki Rabbin çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

146— Yahudî (dininden) olanlara da (Tevrat'ta) her tırnaklı hayvanı

haram kıldık. Sığır ve koyunların da sırtlarında veya bağırsaklarında veya kemiğe karışık bulunan yağlar dışında iç yağlarını haram kıldık.

Bu, aşırı gidip ilâhî sınırları aşmalarından, insan haklarına el uzatmalarından dolayı onlara verdiğimiz bir cezâdır ve elbette biz doğrularızdır.

147— Eğer seni yalanlarlarsa, de ki : Rabbiniz geniş rahmet sâhibidir; Onun saltanat-u kahrı suçlu günahkâr topluluktan geri çevrilemez.

İLGİLİ HADÎSLER

«Haberiniz olsun ki, bana hem Kitap (Kur'ân), hem de onunla birlikte bir misli daha (hüküm) verildi. Dikkatli olun! Çok sürmez tok bir adam, tahtı (koltuğu veya kürsüsü) üzerine kurulup «Şu Kur'ân'a gerekli olun, onda helâl kılınmış ne bulursanız helâl kabul edin; onda haram kılınmış ne bulursanız onu da haram kabul edin!» diyecek. Haberiniz olsun ki, (helâl ve haram hükümleri yalnız Kur'ân'dakiler değildir), size ehli eşek helâl değildir; canavarlardan yırtıcı parçalayıcı dişi olanlar da helâl değildir; kendileriyle anlaşma ve andlaşma yapılan kimselerin düşürdükleri şey de helâl değildir. Meğer ki sâhibi ondan doygun kalıp (terketmiş ola)...» (1)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz canavarlardan yırtıcı parçalayıcı dişi olanı, kuşlardan da yırtıcı parçalayıcı pençesi -tırnağı- bulunanı yasaklamış (etini haram kılmış)tır.» (2)

Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hayber günü ehli eşeklerin etini yemeği yasakladı.» (3)

Yine Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki : «Efendimiz, ölmüş hayvanlardan balıkla çekirgeyi, kandan da ciğerle dalağı tahrîm hükmünün dışında tutmuştur.» (4)

(1) Ebû Dâvud/sünnet : 5 - Ahmed : 4/131

(2) Nesâî/sayd : 28 - İbn Mâce/sayd : 13 - Taberânî/sayd : 13, 14 - Ahmed : 2/36, 418

(3) Buharî/zebayih : 28, humus : 20, mağazî : 38, nikâh : 31 - Müslim/nikâh: 30. sayd : 23, 25, 27, 30, 31, 37 - Tirmizî/nikâh : 29, sayd : 9, et'ime : 6 - Nesâî/nikâh : 71, sayd : 31 - İbn Mâce/zebayih : 13 - Ahmed: 2/21, 102, 143, 144, 219 - 4/48, 89, 90, 127, 131

(4) İbn Mâce/sayd : 9, et'ime : 31 - Ebû Dâvud/et'ime : 34 - Taberanî/sıfatü'n-Nebî : 30 - Ahmed : 2/97

Peygamber (A.S.) Efendimiz Mekke'nin fethinde şöyle buyurdu : «Şüphesiz ki Allah içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun ve putların alım-satımını haram kılmıştır.»

Bunun üzerine bir adam dedi ki : «Ya Resûlellah! bilirsin ki, ölmüş hayvanın iç yağıyla gemiler sıvanır, deriler yağlanır ve halk onu çıra olarak kullanır..» Efendimiz, «Hayır, o haramdır» diye cevap verdi. (1)

«Allah Yahudileri katletsin, Allah onlara hayvan iç yağlarını haram kılınca, onlar o yağları erittikten sonra satıp parasını yediler.» (2)

DÖRT HARAM NESNE

1— Ölmüş hayvan (leş)

2— Akıtılmış kan

3— Domuz eti (ki o murdardır)

4— Allah'tan başkası adına boğazlanan..

Bakara, Mâide, En'âm ve Nahl sûrelerinde olmak üzere Kur'ân'ın dört yerinde bu dört nesnenin haram olduğu tekrarlanmıştır. Bakara ile Nahl sûrelerinde aynı kelime ve cümle dizisiyle; Mâide ve En'âm sûrelerinde değişik cümlelerle anlatılır; şu farkla ki, Mâide'de ölü hayvanın detaylı açıklanması yapılır.

Ancak ilk bakışta tekrar gibi görünen söz dizisi arasında, bir önceki âyetle bir sonraki âyetler itibariyle bakıldığında değişik hükümlere yer verildiği ve o bakımdan bazı farkların olduğu görülür.

Bakara sûresinde, inkârcı müşriklerin dede-babalarının yolundan ayrılmayacakları hakkındaki sözleri açıklanır ve bu yüzden helâl ve haram sınırlarını kendi geleneklerine göre belirlediklerinden söz edilir, sonra da mü'minlere Allah'ın rızık olarak hazırladığı nesnelerin iyi, temiz ve helâl olanından yemeleri emredilir ve bu emirle ortaya bir soru çıkar : Temiz ve helâl olmayan nesneler nelerdir? İşte aynı sûrenin 173. âyetiyle bu soru cevaplandırılır : **«O, ancak size ölü (hayvan etini), kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası adına boğazlananı haram kılmıştır.»**

Diğer semavî dinlerce de bu dört şeyin haram kılındığına, ancak din

(1) Buharî/büyû' : 24, 105, 112, salât : 73, tefsir : 2 - Müslim/müsakat : 69, 70, eşribe : 83 - Ebû Dâvud/büyû' : 63, 64 - Ahmed : 1/25, 130

(2) Müslim/müsakat: 74 - Buharî/enbiya : 50, büyû' : 103, 118 - Nesâî/füru': 9 - Ahmed : 1/25, 247, 293, 322 - 2/117

adamlarının az bir değer karşılığında ilâhî hükümleri gizlediklerine ve Tevrat ile İncil'in aslının zayi edilmesiyle sonradan toplanan bu kitaplarda bir takım yanlışların yer aldığına dikkatler çekilir.

Mâide sûresinin birinci ve ikinci âyetleriyle akidleri yerine getirme ve hac mevsiminde hacı adayları için yasaklanan bazı önemli hususlardan söz edildikten sonra yasaklar zincirine dört haram nesne daha eklenir; sonra da bunlardan ölü hayvandan maksadın neler olduğu açıklanır ve yasaklar zincirine putlara kesilen hayvanların; fal oklarıyla kısmet arama gibi Araplar arasında çok yaygın olan iki şeyin haram kılındığı eklenir.

Böylece Bakara sûresinde özetlenen dört haram nesnenin kısmen açıklanması yapılır ve diğer ilgili hükümlere yer verilerek tahrîm hükümlerinin dört şeye inhisar etmediği belirtilir.

En'âm sûresinde ise, Arap müşriklerinin Allah'a karşı yalan uydurup bazı helâl şeyleri haram, haram şeyleri de helâl saydıklarına dikkatler çekiliyor, onların iddia ettiği gibi ilâhî hükümlerin inmediği, Hz. Muhammed'e (A.S.) vahyedilen hükümlerde o tür yasakların bulunmadığı açıklanıyor ve Arapların daha çok dört nesneyi helâl saymaları konu edinilerek dördünün de İslâm'a göre haram olduğu belirtiliyor ve böylece onların zan ve tahminlere dayalı iddiaları reddediliyor. Sonra da domuz etinin ayrıca murdar (necisü'l-ayn) olduğu hatırlatılıyor; haram kılınan kanın ise, hayvan boğazlanınca akan kan olduğu, damarlarda ve ette kalan kanın haram olmadığı hakkında bir açıklık getiriliyor. Sonra Bakara sûresindeki hüküm te'kid edilerek tahrîmler zincirinde darda kalanlar için bir kolaylık hükmü konuluyor, diğer darda kalanlarınkine tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak üzere onların haram kılınan şeylerden yiyebilmelerine ruhsat veriliyor.

Böylece En'âm sûresinde diğerlerine nisbetle farklı hükümler ve farklı sebeplere yer veriliyor.

Nahl sûresi 114, 115. âyetlerle Allah'ın helâl ve temiz rızıklarından yeyiniz diye tavsiye edilirken bunların şükrünü yerine getirmenin gereğine işâret ediliyor. Sonra Helâl ve Haram kılma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu hatırlatılıyor ve sözü edilen dört nesne bir daha anılarak dikkatler çekiliyor. Arap müşriklerinin bazı basit mantıkî kaideler ileri sürerek bu dört şeyi helâl göstermeye çalışmalarına karşılık Kur'ân hafızalarda iz bırakmak, dört nesne hakkında idrâkleri uyanık tutmak için dördüncü defa bunlardan söz ediyor. Sonra da dilin yalan-yanlış konuşmaya alışık bulunduğu için, bazı kişilerin «şu helâldır, şu haramdır» diyebileceklerine atıf yapılarak bu hususta başkasının yetkili olmadığı belirtiliyor. Sonra da hem Nahl, hem En'âm sürelerinde yahudilerin bu ölçüye riayet etmediklerin-

den bazı hükümleri gizleyip diğer bazısını değiştirdiklerine değinilerek bilgi veriliyor.

O halde dört ayrı yerde aynı konu hakkında dört ayrı açıklama ile dört haramdan sözediliyor.

Bu dört haram nesnenin tahrîm sebeplerini kısmen Bakara'da, kısmen de Mâide'de açıklamış bulunuyoruz. Bilgi edinmek isteyenler o sûrelerdeki ilgili âyetlerin tefsîrine bakabilirler.

MUZTAR KALAN

(فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ) **«Kim yemeğe mecbur kalırsa (diğer darda kalana ve başkalarının hakkına) tecavüz etmemek, (zarûret miktarını) aşmamak üzere yiyebilir.»**

İslâm Fıkhı bu konuda zarûretin sınırını belirlemiş ve miktarını açıklamıştır. Haram kılınan şeyler ne zaman, ne halde ve ne kadar yenilebilir, içilebilir hususlarını hükme bağlamıştır. En'âm ile Nahl sûrelerinde özellikle bunun ana çizgileri belirtilerek müctehit imamların ictihadına imkân hazırlanmıştır. «Gayre bâğin velâ âdin..» (diğer darda kalanın elindekini almaksızın ve açlığı giderecek, yani ölmeyecek kadarını yiyip zarûret miktarını aşmaksızın mubahtır). Çünkü hayat hakkı daha muhteremdir.

Buna dayanarak ünlü hukukçu İbn Nüceym, «Zarûretler mahzurlu şeyleri mubah kılar» kaidesini açıklarken şöyle diyor: «Bunun için kıtlık, açlık zamanlarında (ölmeyecek kadar) ölü hayvandan yemek câizdir. Doktor avret yerine ancak hacet miktarı bakabilir. Kedinin elbiseye dokunan sidiği af kapsamına girer, kap-kacağa dokunursa af kapsamına girmez. Çünkü kaplarda zûreret söz konusu değildir, hem açık kapların örtülmesi emredilmiştir.» (1)

TIRNAKLI HAYVANLAR VE İÇ YAĞLARI

(وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ) **«Yahudi (dininden) olanlara da (Tevrat'ta) her tırnaklı olan hayvanı haram kıldık....»**

İsrailoğulları dünyalık elde etmek, saltanat kurmak için ilâhî sınırları aşmakta bir sakınca görmediler, bu yüzden tuğyan edip insan haklarına

(1) Fazla bilgi için bak : el-Eşbah ve'n-Nezair : 34/Mısır: ?

el uzattılar. Allah cezâ olarak onlara tek tırnaklı hayvanların etini ve bir de sığırla koyunun sırta, bağırsağa ve kemiğe yapışık ve karışık olanları dışında iç yağlarını haram kılmıştır.

Tevrat'ta bu konuya birkaç yerde değinilirse de en açık anlatımı Levililer bölümünde geçer :

«Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi : İsrailoğullarına söyleyip de : «Hiç bir yağ, öküz yahut koyun, yahut keçi yağı yemiyeceksiniz. Ve kendiliğinden ölen, yahut parçalanmış olan hayvanın yağı başka bir iş için kullanılabilir; fakat onu hiç yemiyeceksiniz. Çünkü ateşle yapılan takdime olarak RABBE arzedilmekte olan hayvanlardan birinin yağını kim yerse, ondan yiyen can kavminden atılacaktır. Bütün meskenlerinizde kuşun olsun, hayvanın olsun hiç bir çeşit kan yemiyeceksiniz. Ne kanı olursa olsun, bir adam kan yerse, o can kavminden atılacaktır.» (1)

Kur'ân'daki ilgili âyetlerle Tevrat'ın bu belgeleri tashîh edilir ve Tevrat'ta bu gibi hükümlerin bulunduğu belirtilir.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

(ظُفُر) **Züfür :**

Z - F - R maddesi F'nin sükûniyle ZÜFR okunduğu gibi, Z'nin esresiyle ZİFR ve her ikisinin ötresiyle ZÜFÜR okunmuştur. Çoğulu, EZFAR, EZFÛR ve EZÂFÎR gelir ve şu yorumlara delâlet eder:

a) Katade ve Mücahid'e göre, çatal tırnaklı olmayan hayvanların tırnakları kasdedilmiştir.

b) İbn Zeyd'e göre, bundan deve huffu kasdedilmiştir.

c) Diğer bazı lûgatçilere göre, at, katır gibi tek tırnaklılar kastedilmiştir.

d) Tirmizî ve Hakîm'e göre, tek tırnağa ve kuşların çengellerine züfür denilir.

e) Dehhak'e göre, vahşi eşek ile devekuşu kastedilmiştir.

f) Kelbî'ye göre, kuşlardan çengel tırnaklılar, hayvanlardan tek tırnaklılar, canavarlardan yırtıcı pençelilere şâmildir.

g) Zemahşerî'ye göre, devekuşu ve yırtıcı pençesi olan hay-

(1) Levililer : 7/22, 27

vanlara şamildir.

Bu hususta görüldüğü gibi farklı tesbit ve yorumlar vardır. Ama **«Her tırnak sahibi»**nden devenin kastedildiğini söyleyenler çoğunluktadır.

Yahudilere gelince, onlar hem geviş getirip hem çatal tırnaklı olan hayvanları kendilerine helâl, bu iki ölçüde olmayan hayvanları ise, haram saymışlardır. Koyun, keçi, sığır ve benzeri geviş getiren, aynı zamanda çatal tırnaklı hayvanların etinden yemişler, diğerlerinden yememişlerdir.

Kur'ân'da ilgili âyette geçen hükümle, Yahudîlere sığır, koyun ve keçinin dışında kalan diğer tırnaklı hayvanların haram kılındığı belirtiliyor. Ayrıca sığır, koyun ve keçinin iç yağlarının haram kılındığına dikkatler çekiliyor. Ancak bu hayvanların sırtlarına ve barsaklarına, bir de kemiklerine karışık ve yapışık bulunan yağların genel hükmün dışında tutulduğu hatırlatılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle tevhît, nübuvvet, öldükten sonra dirilme ve ikinci hayat gibi İslâm'ın temel esas ve prensiplerinden söz edildi. Bu konularda Allah'a ortak koşanların inkâr ve şüpheleri reddedilerek insan aklı ile kâinattaki belgelere dikkatler çekildi. Helâl ve haram hususlarında onların kendi mantıklarına göre hareket etmeleri, küfür içinde bocaladıklarına delil olarak gösterildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hak her şeyi, geçmişi ve geleceği kapsayıp içine alan ilâhî ilmiyle, müşriklerin ileride de buna benzer sözler sarfedeceklerini, kendi basit mantıklarına göre, haklı olduklarını savunacaklarını ve böylece hakkı inkâr sadedinde bütün vebalin Allah'a ait bulunduğunu iddia edeceklerini haber veriyor.



سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا بَأْسَنَا
قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ
فَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ
يَشْهَدُونَ أَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ
مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

MEÂLİ:

148— Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: «Allah dileseydi ne biz (putlara taparak) ortak koşardık, ne babalarımız ortak koşarlardı, ne de bir şeyi haram kılardık.» Onlardan öncekiler de böyle yalanladılar (veya böyle yalan söylediler); sonunda kahredici azâbımızı tattılar.

De ki: (bunu belgeleyecek) yanınızda ilimden bize çıkaracağınız bir şey var mı? Siz ancak zanne uyuyorsunuz ve siz ancak (delilsiz, bilgisiz, yalan yanlış) atıp tutuyorsunuz.

149— De ki: En kesin ve üstün delil Allah'ındır; dileseydi hepinizi doğru yola eriştirirdi, (ama öyle bir kanun koymadı, size akıl verip doğru ve eğri yolu göstererek sizi serbest bıraktı).

150— De ki: Allah'ın bunu haram kıldığına tanıklık edecek şâhitleri-

nizi haydi getirin! Eğer şâhitlik ederlerse, sen onlarla beraber şâhitlik etme; bizim âyetlerimizi yalanlayanların ve âhirete de inanmayanların heveslerine uyma; onlar (putlarını) Rablerine denk tutarlar.

İNSAN İYİLİĞE, KÖTÜLÜĞE İTİLEN BİR CANLIDIR

Mekke'nin ileri gelen inkârcı putperestleri kendilerini mâzur göstermek için her şeyin ilâhî irâde ve fiille vücut bulduğunu, kulun elinde hiçbir irâde ve hürriyetin olmadığını iddia ettiler. Bununla onlar kendi zanlarınca, her şeyi yapıp yakıştıranın, sevk-u idâre edenin, iyiliğe ve kötülüğe, hakka ve bâtıla itenin Allah olduğuna göre, insanların kimi iyidir, kimi kötüdür, kimi haklıdır, kimi haksızdır, kimi mü'mindir, kimi kâfirdir demenin mâkul hiçbir yanı, anlamı ve ölçüsü yoktur, demek istiyorlardı. Tabii her geçen gün hakikat burcunda yükselen İslâm güneşi karşısında yarasa gözlülerin mazereti ancak bu kadar olabilirdi.

Evet, Allah dileseydi elbette ne onlar, ne de başkaları ortak koşar, inkâra sapıp haktan ayrılırlardı. Ama Allah insanoğlunu, biri hayvanî = nefsanî, diğeri melekî olmak üzere iki zıt sıfatla yaratıp onu akıl, irâde, idrâk, zekâ, hafıza ve düşünme yetenekleriyle donatmıştır. Ayak bastığı dünya denilen âlemde de birçok zıtlar sürtüşme halindedir. Her insan mevcut yeteneklerini kullanıp bu âlemdeki yerini ve görevini bilmeli ve anlamalıdır. Aksi halde Allah, insanın hiçbir olumlu gayret ve irâdesi olmaksızın onu tutup hakka giden yola koymaz. Çünkü O'nun insan hakkında koymuş olduğu hayat kanunu ve insanın hakikati araştırıp bulma irâdesi buna ters düşer ve o takdirde irâde ve aklın, melek ve şeytanın, nefs ve ruhun değeri ve anlamı kalmaz. Onun için Allah her canlı hakkında ayrı bir hayat kanunu koyarken insanı bunun dışında tutmamış ve iyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi, hak ile bâtılı ayırt edecek yeteneklerle onu teçhiz etmiştir; tıpkı denizde seyredip dümeni, pusulası, radarı ve lüzumlu bütün aletleri bulunan gemi gibi.. Geminin bu âletlerini çalıştırmayın da onu denize indirin ve Allah selâmet sahiline, arzuladığımız limana eriştirir bizi, deyin; bu mümkün mü? Evet Allah dilerse onu selâmet sahiline eriştirebilir; ama dilemez; koyduğu kanun, diğer bir deyimle sünnetullaha göre, onu insanların aklına, irâde ve idrâkine bırakmıştır. Bu sünnet, bazı istisnaları olsa bile değişmez.

Eğer Allah hiç günah işlemeyen, haktan ve doğruluktan ayrılmayan bir canlı yaratmak isteseydi, elbette ki yaratabilirdi. Ama buna gerek yok, çünkü melekleri bu ölçüde yaratmıştır. O halde başkasını yaratmak hikmete ters düşerdi. Akıl ve idrakten mahrum diğer canlılar gibi yaratmak isteseydi, buna da lüzum yoktu, çünkü hayvanları bu ölçü ve anlamda in-

sanlar için yaratmıştır. Bu iki varlık arasında, fakat her ikisinden bazı sıfatları kendinde taşıyan bir canlı yaratmayı murat etmiş ve insanı yaratmış, bu doğrultuda ilgili sünnetini koyup onu serbest bırakmıştır. Ve artık bu sünnet değişmez.

Belirtilen hayat kanununu ve sünnetullahı dikkate almayıp kendi zannına göre hüküm verenleri uyaran Kur'ân, bir bakıma insan aklını harekete geçirmeyi amaçlıyor ve buna rağmen inat ve inkârları devam edenleri kahredici bir azâb ile müjdeliyor.

Kur'ân ayrıca onlara ikinci bir soru yöneltiyor : «İddianızı doğrulayacak bilimsel bir belgeniz var mıdır, bize gösterin» diyor. Böyle bir belge olamaz. Çünkü insanın yaratılışındaki özellik onu reddetmektedir. Öyle ki, insan ne günah işlemiyen, nefs taşımayan melekler gibi, ne de akıl, idrâk ve düşünceden yoksun hayvanlar gibi yaratılmıştır.

İşte görülüyor ki : **«En kesin ve üstün delil Allah'ındır.»** Dileseydi insanları melekler gibi yaratır veya kötülük, inkâr ve şirke kaymalarına engel olurdu. Ama insan hakkında koymuş olduğu sünnetin hikmeti bununla bağdaşamaz; koyduğu kanunları bazen uygulayan, bazen uygulamayan bir hükümdarın gülünç durumuna düşerdi. Allah ise, bu tür noksanlıklardan, hikmet dışı fiillerden pak ve münezzehtir.

«Allah dileseydi, hepinizi doğru yola eriştirirdi.»

Bu cümle şart edatı olan (LEV) ile getirilmiştir. Gramatik olarak (LEV) meşrutun yok olmasıyla şartın yok olmasını gerektirir. Bu kurala göre, hidâyet etmediğine göre dilememiştir de..

Kur'ân, inkârcı putperestlerin hep yalan söylediklerine, zan ve tahminlerde bulunduklarına dikkatleri çekiyor ve : **«Allah'ın bunu (yani helâl ve temiz şeyi) haram kıldığına tanıklık edecek şahitlerinizi getirin,»** diyor. Tabii kendi adamlarından getirecekleri şahitler onların heves ve arzuları doğrultusunda şâhitlik edecekleri bilindiğinden Allah, Peygambere: **«Sen onlarla beraber şâhitlik etme!»** buyurmuştur. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini yalan sayıp âhirete de inanmazlar. Gerçek bu olunca onlarda hesap korkusu, adâletin tecelli endişesi ve mes'uliyet duygusu yoktur. Bu bakımdan hem yalan söylerler, hem de yalan şâhitlikte bulunurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah, kullarına nelerin haram kılındığını belirttikten sonra bu husustaki kesin delilleri açıkladı. Müşriklerin kendi zanlarına göre bazı şeyleri haram kılmalarının ciddi ve sağlıklı bir yanı olmadığını açık-

ladı.

Aşağıdaki âyetlerle de söz ve fiillerde haram kılınan şeylerin asılları belirtiliyor. Nelerin Allah tarafından haram kılındığının özeti veriliyor.

——oOo——

قُلْ
تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا
بِه۪ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۚ وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ
مِنْ اِمْلَاقٍۜ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّت۪ي حَرَّمَ اللّٰهُ
اِلَّا بِالْحَقِّۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (١٥١)
وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَت۪يمِ اِلَّا بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ
اَشُدَّهُۚ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْم۪يزَانَ بِالْقِسْطِۚ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۚ
وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُواۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَۙ (١٥٢)
وَاَنَّ هٰذَا صِرَاط۪ي مُسْتَق۪يمًا فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ
فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
(١٥٣)

MEÂLİ:

151— De ki : (Ey Allah'a karşı yalan uyduranlar!) Gelin de Allah'ın size neleri haram kıldığını okuyup (haber vereyim) : Hiç bir şeyi O'na ortak koşmayın; ana-babanıza iyilikte bulunun; yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin, -sizin de onların da rızkınızı biz veririz-; hayasızlığın açığına da gizlisine de yaklaşmayın; Allah'ın haram kıldığı canı -haksız yere- öldürmeyin.

İşte Allah bunları, aklınızı kullanasınız diye size emreder.

152— Bir de yetim malına -rüşdüne erişinceye kadar- en iyi ve en uygun tarzın dışında yaklaşmayın; ölçüyü tartıyı tam ve doğru ölçüp tartın. Hiç kimseye güç getiremiyeceğiyle teklîfte bulunmayız. Söz söylediğiniz zaman -yakınınız bile olsa- ancak adâleti gözetin. Allah'ın ahdini (farz ve vâcip kıldığı hususları ve O'na verdiğiniz sözü) yerine getirin.

İşte Allah bunları size emreder; ola ki düşünür de öğüt alırsınız.

153— Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur; artık bu yola uyun, başka yollara uymayın, sonra o yollar sizi Allah yolundan saptırıp parçalar.

İşte Allah size bunları emretmektedir; ola ki sakınırsınız.

İLGİLİ HADÎSLER

«Helâk edici yedi şeyden sakının :

1— Allah'a ortak koşmak,

2— Sihir (ve büyücülük gibi gözboyayan, aldatıp oyalayan şeylerle meşgul olmak),

3— Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymak,

4— Yetim malı yemek,

5— Savaş alanından kaçmak,

6— Faiz yemek,

7— İffetli, namuslu, suçtan beri, mü'mine kadınlara zinâ isnat etmek.» (1)

---

(1) Buharî/vasaya : 23, tıb: 48, hüdud : 44 - Müslim/iman : 144 - Ebû Dâvud/vasaya : 10 - Nesâî/vasaya : 12

«Cebrâil bana gelerek şu müjdeyi verdi : «Ümmetinden kim Allah'a ortak koşmadığı halde ölürse, Cennete girer.» Bunun üzerine ona dedim ki : «Zina da etse, hırsızlık da yapsa...?» cevap verdi : «Evet, zinâ da etse, hırsızlık da yapsa...»

Râvî diyor ki : Peygamberimiz (A.S.) bu soruyu üç defa tekrarladı, her defasında aynı cevap verildi. (1)

Açıklama :

Zinâ etmek, hırsızlık yapmak büyük günahlardandır. Bu fiillerden birini işledikten sonra pişmanlık duyup gönülden tevbe ve istiğfar edenler hakkında Allah Gafur ve Rahîmdir; dilerse affeder, dilerse kıyâmet günü cezalandırır. Ancak kıyâmet günü bunlardan dolayı cezasını çeken mü'minler cennete girerler. Hadîsin bir bakıma yorumu bu anlamdadır.

«İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordum, dedim ki :

— Hangi amel daha üstündür?

Cevap verdi :

— Vaktinde kılınan namaz...

— Ondan sonra?

— Ana-babaya iyilik.

— Ondan sonra?

— Allah yolunda cihat.» (2)

«Yine İbn Mes'ud (R.A.), Peygamber (A.S.) Efendimize sordu :

— Hangi günah daha büyüktür?

Allah Resûlü cevap verdi :

— Seni yarattığı halde Allah'a denk, ortak ve benzer koşman...

— Ondan sonra?

— Seninle beraber oturup (hazırlanan yemekleri) yer korkusuyla ço-

---

(1) Buharî/cenâiz : 1, bed-i halk : 6, libas : 24, isti'zan : 30, rikak : 13, 14, tevhîd : 33 Müslim/imân : 153, 154, zekât : 32, 33 - Tirmizî/imân : 18 - Ahmed : 5/152, 159, 161, 285-6/166

(2) Buharî/imân : 18, rikak : 2, cihad : 1, tevhîd : 47 - Müslim/imân: 137 - Nesâî/siyam : 43 - Däremi/salât : 24, fezâil : 33 - Ahmed: 5/150, 171, 318, 368

cuğunu öldürmen...

— Ondan sonra?

— Komşun karısıyla zinâ etmen...» (1)

«Allah'tan başka ilâh (tanrı) olmadığına, benim de Allah'ın peygamberi bulunduğuma şehâdet eden Müslüman kişinin kanı helâl değildir; ancak şu üç sebepten biriyle helâldır:

1. Zinâ eden evli ve dul.

2. Cana can (kısas=misilleme).

3. Dinini terkedip İslâm cemaatinden ayrılan.» (2)

Açıklama :

Dinini terkedip İslâm cemaatinden ayrılan kişi tevbe edip dönüş yaparsa öldürülmez.

«Müslüman kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helâl olur :

1— Zinâ eden evli (recmedilir).

2— Kasden haksız yere adam öldüren öldürülür.

3— İslâm'dan çıkıp Allah ve Peygamberin hükümlerine baş kaldıran öldürülür veya asılır, ya da sürgün edilir.» (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ölçü ve tartı işleriyle uğraşanlara şöyle buyurdu :

«Siz öyle bir işe sahip çıktınız ki, sizden önceki ümmetler o yüzden helâk olmuşlardır.» (4)

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz eliyle düz bir çizgi çekti ve : «Bu, Allah'ın dosdoğru yoludur.» buyurdu. Sonra bu düz çizginin sağ ve sol taraflarına birtakım çizgiler daha çizdi ve : «Bu yollardan hiç biri yok ki ona çağıran bir şeytan bulunmasın.» diye ilâve etti. (5)

---

(1) Buharî/tefsir: 2, 3, 25, edeb : 20, hudud : 20, diyat : 1, tevhîd : 40, 46 - Müslim/imân : 141, 142 - Ebû Dâvud/talâk : 50 - Tirmizî/tefsir : 25 - Nesâî/eyman : 6, tahrim : 4 - Ahmed : 1/380, 431, 434, 462, 464

(2) Buharî/diyat : 6 - Müslim/kasamet : 5, 11, 14, siyer : 11 - Ahmed : 1/61, 63, 65, 70, 163, 382, 428, 444, 465 - - 6/181, 214

(3) Buharî/diyat : 6 - Müslim/kasamet : 5, 11, 14, siyer : 11 - Ahmed: 1/61, 63, 65, 70, 163, 382, 428, 444, 465 - 6/181, 214

(4) Tirmizi : İbn Abbas (R.A.)dan

(5) Ahmed : 1/399, 455, 458 - Hâkim : İbn Mes'ud (R.A.)den

YASAKLAR ZİNCİRİNDE EN ÖNEMLİ HALKA

İlgili âyetle yasaklar zincirinde, aklı, ruhu ve fıtratı bulandıran, aynı zamanda vicdanı rahatsız eden on haram nesneden söz ediliyor. İlâhî metot gereği bütün yasaklar bir çırpıda açıklanmıyor; belki olayların ortaya çıkışına göre ilâhî buyruklar iniyor. Ayrıca her yasağın yer aldığı sûre ve bölümde bir önceki ve sonraki âyetler dizisinde başka hükümlerin de istinbat edilmesi hikmeti amaçlanıyor.

Buradaki yasaklar, ana hükümler niteliğinde iki önemli grupta toplanmaktadır :

Birincisinde söz ve fiillerden haram kılınanlar belirtilmekte; ikincisinde fazîletlerin kaynağı ve iyiliklerin temeli anlatılmaktadır.

Bu iki grup içiçe işlenirken her yasağın iyiliği, fazîleti, adâleti ve olgunluğu amaçladığı görülür. Bu da Kur'ân'a, diğer bir tabirle İslâm Hukukuna has bir yoldur ki, başka sistemlerde bu amaçların tümünün birleştirilip bir komprime haline getirildiğini görmek mümkün değildir.

On yasağın açıklanması :

1— Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın.

Ortak koşmak, putlardan krallara; meleklerden canlılara; ay, güneş ve yıldızlardan diğer varlıklara; sofilerden mürşitlere kadar uzanarak geniş bir alanı içine alır. Taştan insan eliyle yontulmuş putlara tanrı diye tapınmak nasıl küfürse, Fir'avn misali krallara, hükümdarlara tapınmak da öylece küfürdür. Melekleri tanrı saymak veya onlara Allah'ın kızları demek nasıl şirkse canlıları, ay ve güneşi ve benzeri eşyayı ilâh saymak da şirktir.

Bütün bunlar açık şirktir, küfürdür. Allah sevgisini unutturan bütün sevgi ve ilgiler; gösteriş için yapılan ibâdet ve hayırlar ise gizli şirktir.

Görülüyor ki, Allah'ın varlığına, birliğine ve kudretinin yüceliğine inanmakta, O'na imân etmekte yüksek bir ahlâk, köklü bir fazîlet ve engin bir iyilik amacı yeralmaktadır.

2— Ana-babaya iyilikte bulunmak.

İnsan türünün devamını sağlamaya yönelik olan âile, iki ana unsurdan oluşur: Ana ile baba. Çok külfet isteyen çocuk bakımı bir aile için en ağır fakat en zevkli bir iş ve görevdir. Bu köklü zevk ve sevgi, çocukla ana-babası arasındaki fıtrî bağa ve sıcak ilgiye dayanmaktadır. Ne var ki, sözü edilen ilgi ve sevgi, yine bu fıtrat gereği daha çok yukardan aşağıya doğru inmektedir. Buna NESLİ İDAME KANUNU da diyebiliriz. Yani ana-

babanın çocuklarına ve torunlarına olan sevgi ve ilgileri, kendi ana-babalarına olan sevgi ve ilginin üstünde seyreder. Bunun nedeni açıktır: Beslenip büyütülmesi çok külfetli ve kahırlı olan çocuğun korunup yetişmesinin sağlanması gereklidir. Aksi halde neslin devamı aksar ve denge bozulur. O sebeple bunca külfetlere katlanan ana-babaya karşı ilgi ve sevgimiz, kendi öz evlâdımıza olan ilgi ve sevgimizin altında da olsa, onlara iyilikte bulunmamız farz kılınmıştır. Bu vücup da hem dengeyi sağlamaya, hem de insanî görevi yerine getirmeye yönelik bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, bu emirde de insanlığımıza yakışan yüksek ahlâkın, erdemliğin ve kadir bilirliğin mayası mevcuttur.

3— Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin.

Kur'ân burada «öldürmeyin!.» tabirine esneklik katmış, çağın özelliklerine göre hüküm çıkarılmasını kolaylaştırmıştır. Yani usûl ilmine göre, âyet mücmel bırakılmıştır. Çünkü çocuk, biri bedensel, diğeri ruhsal ve beyinsel olmak üzere iki türlü öldürülür. Birincisi, ana rahminde oluşan cenini kürtaj ile imha etmek; diğeri ise doğan çocuğu kötü bir eğitimle fıtratından uzaklaştırmak, ruhunu din ve güzel ahlâk gıdasından mahrum bırakıp yozlaşmasına sebep olmaktır.

Çocuğu belirtilen her iki türlü katletme kesinlikle yasak ve haramdır. Ancak zarurî haller müstesnâ..

Kur'ân'da sözü edilen yasak belirtilirken iki ayrı anlatım biçimi ortaya konmuştur. En'âm sûresinde, **«Sizin de onların da rızkınızı biz veririz»** buyurulurken, İsrâ sûresinde : **«Onları da sizi de biz rızıklandırırız!» (1)** buyurulmuştur. Kelime konumundaki değişiklik ve tekrar, değişik hükümler getirmiştir: Birinci şekilde küçük çocuklarınızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin; çünkü sizin ve sizinle birlikte o yavruların rızkını biz veririz. yani küçük yavrular size verdiğimiz rızıkla rahatlıkla geçinebilirler. O nedenle endişeye mahal olmadığı hatırlatılıyor. İkinci şekilde ise, baba ile ananın rızıklanmakta bir gün gelir de büyüyen çocuklarına tabi olacakları, ihtiyaçların karşılıklı yardımla gerçekleşeceği belirtiliyor. Büyüyüp hayata atılan çocuklar iş sahibi olduklarında kendileri için hazırlayacakları rızıkla pekâlâ fakir düşen ana-babalarını da geçindirebilirler; bu fazla bir masraf ve külfeti gerektirmez.

4— Hayasızlığın açığına da, gizlisine de yaklaşmayın.

İslâmî ölçülere göre, insanın yaratılışındaki azizliğe, ruhundaki yüceliğe, fıtratındaki teslimiyete ters düşen her söz ve davranış hayasızlık-

---

(1) İsrâ sûresi : 31

tır. Bunun açığından da gizlisinden de kaçınmamız vâciptir. Başkaları görür de ayıplar, endişesiyle açık hayasızlıktan kaçınan kişi, Allah görür ve bilir inancıyla gizli hayasızlıktan kaçınmadıkça olgun bir mü'min ve kâmil bir müslüman olamaz.

Bu bakımdan Kur'ân daha çok insan ruhunu ve vicdanını arındırmaya yönelmiştir.

5— Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin.

Kısas = misilleme, açıktan zina, devlete başkaldırıp isyân; dinden dönme gibi Kur'ân Ahkâmınca öldürülmesi haklı sebeplere dayananlar dışında, haksız yere adam öldürmek kesinlikle yasaktır ve haramdır. O sebeple kasden adam öldüren öldürülür, hükmü konulmuştur. Meğer ki öldürülenin baba tarafından vârisi onu affetmiş olsun.

6— Uygun ve meşru sebepler dışında yetim malına -rüşde erişinceye kadar- yaklaşmayın.

Rüşd ile çevirisini yaptığımız EŞÜDDE tabiri üzerinde farklı yorumlarda bulunulmuştur :

a) Kurtubî'ye göre, fiziksel gücüne erişip bazı tecrübeler edininceye kadar..

b) Ergen olup, bazı tecrübeler edininceye kadar..

Bu daha çok İbn Zeyd'in ve onun paralelinde olanların görüşüdür.

c) Medine fukahasına göre, ergen olup, rüşdü kabul edilinceye kadar..

d) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, 15 yaşına girinceye kadar.

Nisâ sûresi 6. âyetin tefsirinde RÜŞD tabiri üzerinde yeterince durulmuş ve gerekli acıklamalar yapılmıştır. Ancak RÜŞD ile EŞÜDD tabirleri arasında nüans vardır; amaç ergen olup, doğruyu eğriden seçebilme düzeyine gelmektir. Bu sebeple her iki tabir için de «evlenme çağı» diye yorum yapanlar çoğunluktadır.

e) Alaeddin Ali'ye göre, erkeklik çağına gelinceye kadar..

f) Şa'bî ve Mâlik'e göre, bülüğa erip teklîf çağına gelinceye kadar..

g) Ebû Ali'ye göre, aklını kullanıp gücünü biraraya getirinceye kadar..

h) Kelbî'ye göre, 18 yaşına girinceye kadar..

7— Ölçü ve tartıyı âdilane olarak tam ölçüp tartın.

Alım-satımda ölçü ve tartıyı tam kullanmak farzdır. Aksi ise haram

ve büyük günahtır. Bu daha çok kul hakkıyla ilgili bir konudur. O bakımdan üzerinde hem Kitap'ta, hem de Sünnet'te fazlasıyla durulmuştur. Bundan doğacak günah ne namaz ve oruçla, ne hac ve zekât ile ne de tevbe ve istiğfarla affolunur. Önce hak sahibinin hakkının ödenmesi, sonra da tevbe ve istiğfar edilmesi gerekir. Üzerinde kul hakkı bulunduğu halde savaşta şehit düşen mü'minin bu yüzden Cennetin kapısında bekletildiği meşhur rivâyetlerle sabit olmuştur. Ayrıca borçlu bir halde ölen mü'minin cenaze namazını Peygamber (A.S.) Efendimizin kılmadığı, ashabının bu farzı yerine getirmelerini emrettiği sahih rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Kaldı ki, ölçü ve tartıyı noksan kullanmak bir borç olmaktan ziyade dolaylı yoldan kul hakkına tecâvüzdür. Geçmiş milletlerden bir kısmının bu yüzden helâk olduğu ise, Kur'ân ve Hadîste açıklanmıştır.

8— Söz söylediğiniz (bir hüküm verdiğiniz) zaman -yakınınız bile olsa- ancak adâleti gözetin.

İster yargı makamında olun, ister şâhit, ister davalı, ya da davacı bulunun, ancak adâleti gözeterek söz söyleyin, ona göre hüküm verin. Çünkü ülke ancak adâletle ayakta durabilir. Adâlet mekanizması ters yönde çalışan bir ülkede güven kalmadığı gibi, zulüm ve haksızlık kolgezer ve yıkılması için başka bir sebebe gerek kalmaz.

9— Allah'ın ahdini yerine getirin.

Allah'ın Peygamber aracılığıyla insanlara söz verdiği, söz aldığı hususları yerine getirin. Bunu özetliyerek şöyle açıklıyabiliriz:

a) Allah'ın insanlara sunduğu akıl, zekâ, vicdan ve sağduyuyu yerinde kullanmak ve Yaratanı bilip koyduğu hayat kanununu idrak ederek ona göre günlük hayatı düzenlemek.

b) Allah'ın mü'minlere verdiği sözün mutlaka gerçekleşeceğine inanmak. Kelime-i Şehadet ile O'na verdiğimiz sözü yerine getirmeğe çalışmak.

c) Allah adına yapılan andlaşmalara ve sözleşmelere sadık kalmak.

d) ELESTÜ hitabına verdiğimiz cevabı unutmamak, ona göre tertemiz bir hayat sürmek.

10— Allah'ın dosdoğru yoluna uyup başka yollara uymamak.

Hak birdir, birkaç değildir; o bakımdan parçalanma, bölünme kabul etmez. Haktan sonra ancak sapıklık ve bâtıl vardır. Hak, tek kelimeyle Allah'ın adıdır ve O'nun yoludur. Diğer bütün yollar saptırıcı ve bâtıla sürükleyicidir. Müslümanlardan iki grup birbirine karşı çıkıp cephe alır veya çatışırsa, haklı olan gruptan yana olup, diğerini doğru yola getirinceye ka-

dar mücadele etmek vâciptir. İnananların bu doğrultudaki asil davranışları ülkeye huzur, esenlik, birlik ve dirlik getirir.

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

Resûlüilah (A.S.) Efendimiz mübarek eliyle düz bir çizgi çizdi ve : **«Bu Allah'ın dosdoğru yoludur!»** buyurdu. Sonra o çizginin sağ ve soluna birtakım çizgiler daha çizdi ve : **«Bu yollardan her birinde mutlaka bir şeytan vardır ki ona dâvet etmektedir»** diye ilâve etti. Sonra da ilgili âyeti okudu. (1)

Bunun için İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Allah bu âyetle mü'minlerin tek bir cemaat olmasını emrediyor; ayrılıp gruplaşmaları yasaklıyor ve geçmiş milletlerin bir çoğunun bölünüp parçalanma yüzünden yıkılıp yok olduklarını haber veriyor.» (2)

Birinci bölümde, **«Ola ki aklınızı kullanırsınız»** buyurulurken, ikinci bölümde, **«ola ki düşünüp öğüt alırsınız..»** buyurulmuştur. Çünkü putperest müşrikler inkârda inat edip kız çocuklarını öldürüyor, zinâya devam edip haksız yere adam öldürüyorlardı. Bütün bunlar insan aklına da ters düşmektedir. O nedenle, **«Ola ki aklınızı kullanırsınız»** denilerek beşer aklı harekete geçirilmek istenmiştir.

Yetim malını korumak, ölçü ve tartıyı tam kullanmak, söz söylerken, hüküm verirken âdil olmak, akıldan ziyade vicdan ve sağduyu işidir. Bu sebeple, **«Ola ki düşünür öğüt alırsınız»** buyurulmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Son din İslâm'ın getirdiği esasların insan ruhunun yüceliği ile eşdeğerde olduğu hatırlatıldıktan sonra inatçı inkârcıların ortaya attıkları şüphelerin aklî delillerle de giderilebileceğine dikkatler çekilmiş ve on önemli hususa parmak basılarak gereken tavsiyeler yapılmıştır.

Aşağıdaki âyetlerle Kur'ân'ın doğru yola irşat etmedeki yerinin önemi belirtiliyor, o nedenle Kur'ân'a uymanın vücubu hatırlatılıyor; müşriklerin ortaya koydukları özürlerin mâkul hiçbir yanı olmadığına işâret ediliyor ve Kur'ân'ın getirdiği esasları yansıtmakta Tevrat'ın da insanları aydınlattığına dikkatler çekiliyor ve böylece semavî kitapların aynı kaynaktan süzülüp geldiği çok duyarlı biçimde işleniyor.

——oOo——

(1) Ahmed bin Hanbel - Nesâî - Ebû Şeyh.
(2) İbn Cerir Taberî.

ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذ۪ٓي اَحْسَنَ
وَتَفْص۪يلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَٓاءِ
رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ
وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اُنْزِلَ الْكِتَابُ
عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَاۖ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِل۪ينَۙ
﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّٓا اَهْدٰى
مِنْهُمْۚ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ
اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَاۜ سَنَجْزِي الَّذ۪ينَ
يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

MEÂLİ:

154— Sonra biz Musâ'ya kitabı, onu güzel (uygulayana) tamamlamak, her şeyi uygun biçimde açıklamak ve doğru yolu göstermek, aynı zamanda rahmet olmak için verdik; ola ki (İsrâiloğulları) Rablerine kavuşacaklarına inanırlar.

155— Bu (Kur'ân) ise, indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Artık ona uyunuz ve (Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınınız ki, merhamet olunasınız.

156— «Bizden önce yalnız iki topluluğa (Yahudî ve Nasarâ'ya) kitap indirildi ve biz de onların eğitim ve öğretimlerinden habersiz bulunuyorduk» dememeniz.

157— Veya «bize de kitap indirilseydi herhalde onlardan daha çok doğru yolu bulup başarılı olurduk» dememeniz içindir. İşte size Rabbinizden açık belge, hidâyet (doğru yolu gösteren) ve bir de rahmet gelmiştir.

Allah'ın âyetlerini yalanlayıp (insanları ona yönelmekten) alıkoyanlardan daha zâlim kim vardır?

Âyetlerimize (yönelenleri) engelliyenleri bu engellemeleri sebebiyle en kötü azâpla cezalandıracağız.

SEMÂVİ KİTAPLARIN ORTAK VASIFLARI

(ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً) **«Sonra biz Musa'ya kitabı, onu güzel (uygulayana) tamamlamak, her şeyi uygun biçimde açıklamak ve doğru yolu göstermek, aynı zamanda rahmet olmak için verdik.»**

Aynı kaynaktan süzülüp gelen kutsal kitapların temelde ortak yanları ve vasıfları vardır. Yukarıdaki âyetle bu husus mücmel (öz ve özet) şekilde belirtilmektedir:

1— İndiği çağın özelliklerine ışık tutacak güçte ve uygulayanlara yeterli malzeme sunacak ölçü ve muhtevadadırlar.

2— Yaratan'ın bir olduğu, eşi, dengi ve benzerinin bulunmadığı noktasından hareket ederler.

3— Dinî mesele ve konuların ana kurallarını şüphelerden uzak anlam ve ifadede açıklarlar.

4— Allah'ın insan mutluluğu için insan ruhunun yüceliğiyle eşdeğerdeki kanunlarını ve sunduğu dosdoğru yolu gösterirler.

5— İnsanları ilâhî rahmetin serinletici, ferahlatıcı ve ümit verici havasına çağırırlar.

6— İnsanın yaratılışındaki saygıdeğerliğe ters düşen ve onun ruhunu, vicdanını kirleten şeyleri yasaklarlar. Yararlı nesneleri mubah sayarlar.

Bu altı ortak esas ve prensibi araştırıp akıl ve irfan gözüyle bakanların Allah'a ve âhirete inanmaları gerekir. Aksine hiçbir mazeretleri makbul değildir. Kutsal kitapların indirdiğinden haberi olan herkesin o kitaplar hakkında bilgi edinmesi, daha iyi bilenlerden sorması, araştırıp öğrenmesi vâciptir. İnsan aklı ve idrâki bu vücubu duyacak ölçüdedir.

Kur'ân Tevhîd'e dâveti kısaca açıkladıktan sonra çok önemli iki hususa daha dikkatleri çekiyor :

a) Kutsal kitapların önce iki topluluk (Yahudi ve Nasârâ) üzerine in-

dirilmesine karşı, bu iki ayrı milletle temas kurma ve haberleşme imkânına sahip olanlar için, O iki milletin dilini, öğretimini bilmiyoruz; bu bakımdan inen kitaplara ilgisiz ve bilgisiz kaldık» diyenlerin mazeretleri geçerli olmayacaktır.

b) «Kutsal kitaplar o milletlere değil de bize indirilmiş olsaydı, onlardan daha fazla başarılı olur, doğru yolu bulurduk» demek, haklı bir değer ve anlam taşımayacaktır. Çünkü temas ve haberleşme imkânları bulunan bölgede yaşayan milletlerin hepsine değil, birine kutsal kitap indirilmesi kâfidir. Ayrıca Cenâb-ı Hak hangi topluluk, ya da milleti lâyık görürse bu emaneti ona verir.

İlgili âyetlerle bu hususlara işâret edildikten sonra Arap kabilelerinin çoğuna ve sonra da aynı görüş ve düşüncede olan diğer bütün milletlere, özürlerinin anlamsızlığı hatırlatılıyor; ilâhî kudretin yüceliğini, uluhiyetteki eşsizliğini en açık belgelerle yansıtan ve milletler için yol gösterici bir rahmet olarak indirilen Kur'ân'a dikkatler çekiliyor. Haberleşmenin ve milletler arasında olduğu gibi kıtalar arasında bilgi ve kültür alış-verişinin geliştiği çağda, «Kur'ân bize indirilmedi veya ondan haberimiz olmadı veya bizim dilimizden başka bir dil üzeredir» gibi mazeretlerin yeri, hükmü ve anlamı yoktur. Böylece ilgili âyetle önce Mekkelilere, sonra da diğer milletlere mana itibariyle şöyle sesleniyor :

«İşte size arzu ettiğiniz kitap indirildi. İddianızda doğru iseniz, imân ve İslâm'da başkalarından daha başarılı olduğunuzu gösterin!.»

ÖNCE OKUYUP ANLAMAK, SONRA DA ANLADIKLARINI AÇIKLAMAK

(وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ) «Bu (Kur'ân) ise, indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Artık ona uyunuz....»

İlgili âyetlerle son olarak çok önemli bir hususa daha dikkatler çekiliyor. İnen kutsal kitaplar her şeyden önce okunup incelenmek, öğrenilip amel edilmek için gönderilmiştir. Bunun için de her kişinin kendi başına okuyup incelemede bulunması yeterli değildir. Kur'ân'ın kendi deyimiyle DİRASET = Eğitim ve Öğretim şarttır. Bu yola girilmeden yani eğitim ve öğretim kapısı açılmadan kutsal kitap üzerinde konuşmak, ondan hüküm çıkarmak, yorum yapmak, fikir ortaya koymak hem sakıncalı, hem de çok yanıltıcı ve doğru yoldan saptırıcı olur.

Dinî tahsil görmeden, bu alanda güçlü ilim adamlarından ciddi biçim-

de yararlanmadan din ve kutsal kitap hakkında yalan-yanlış söz söylemek, yargıda bulunmak haksızlık değil midir? Tıp tahsili görmeyen fakat bu konuda derme-çatma bilgi kırıntıları edinen, bazı ansiklopedik malûmat toplayan kimsenin tıp hakkında söz sahibi olması düşünülebilir mi?

Ne yazık ki birçok konuları o alanda yetişen uzmanlara bıraktığımız halde hayatımızın her cephesi ve her anıyla içiçe olan, fert ve âile hayatına yön ve düzen veren, sosyal hayatı tanzim eden dinî konularda çoğu kişiler cehaletten gelen bir cesaretle kendini yetkili görmekte ve ileri-geri konuşup ahkâm kesmektedirler. Bir iki yıl Arapça gramer okuyan, birkaç hadîs ezberleyen ve daha İslâm Fıkhının baplarından, usûl ilimlerinden, tefsîr, hadîs ve rivâyet yollarından, müctehit imamların ictihat ve istinbat sisteminden, İslâm Hukukunun ana kaidelerinden habersiz bulunan gayr-i mes'ul kişilerin dinî ilimlerde uzmanmış gibi bir görünüm içinde kendini merci' tanıtmaya çalışmaları çok hazindir.

İşte bütün bunların temelinde bilgisizlik, eğitimsizlik ve öğretimsizlik yatmaktadır. O nedenle Kur'ân özellikle İslâm Milletlerini uyarmakta, dinî eğitim ve öğretime ciddi şekilde eğilmelerini emretmektedir. Aksine bir yol tutmaları ise, büyük bir haksızlığa yol açar ve bu yüzden çok kötü bir azâbı kendilerine hazırlamış olurlar.

Özetleyecek olursak :

1— Diraset emrine uyularak dinî eğitim ve öğretim gereklidir. Aksi halde bu çok önemli konu bilgisizliğin elinde can çekiştirir.

2— Yeterli bilgi ve tahsili olmayanların dinî meseleler hakkında konuşması, fetvâ verip ahkâm kesmesi zulümdür.

3— Dinî eğitim ve öğretimi engellemek, insanlık aleyhine bir cinayettir.

4— Bunu engelleyen veya ihmal edenler, çok tehlikeli bir yolda yürüdüklerini bilmelidirler. Unutmasınlar ki, kendilerini dünyada da, âhirette de kötü bir azâp beklemektedir.

5— Bütün bu hususlarda mazeretin yeri ve anlamı yoktur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kutsal kitapların indirilme sebeplerinden en önemli bölüm anlatıldı. Son olarak Kur'ân'ın indirilmesinin her türlü mazerete kapıları kapattığına işaret edildi. Dinî eğitim ve öğretimin lüzumu çok duyarlı biçimde belirtildi.

Aşağıdaki âyetle, ilâhî emir ve uyarılara kulaklarını tıkayıp vurdumduymazlıktan gelenlerin sözü edilen hakikatleri anlayabilmeleri için çok büyük belge ve mu'cizeler istedikleri açıklanıyor. Beyinleri inkâr ve inatla yıkananların akıl ve idrâklerini kullanmadıklarına işaret ediliyor ve büyük mucizelerin, ya da belgelerin ortaya çıkması halinde inanmanın bir yararı olmayacağı hatırlatılıyor.

——oOo——

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِٓي اِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا
مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

M E Â L İ :

158— Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbin gelmesini veya Rabbin bazı âyetleri (mu'cizeleri)nin gelmesini bekliyorlar. Rabbin bazı âyetlerinin geleceği gün, daha önce imân etmemiş veya imânından bir hayır (iyilik ve sâlih amel) kazanmamış hiçbir kişiye imânı (ve hayrı = iyilik ve salih ameli) yarar sağlamayacaktır.

Onlara de ki : Bekleyin, biz de bekliyoruz..

İLGİLİ HADİSLER

«Üç (alâmet ortaya) çıktığında, daha önce imân etmeyen hiçbir kimseye inanması yarar vermez : Güneşin batıdan doğması, Deccal'in çıkması ve Dabbetü'l-Arz'ın belirmesi...» (1)

(1) Müslim/imân : 249

«Kim, güneş batıdan doğmadan önce tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder.» (1)

«Güneş batıdan doğmadıkça kıyâmet kopmaz. İnsanlar güneşin batıdan doğduğunu görünce yeryüzü üzerinde bulunanlar imân ederler. Daha önce imân etmemişler veya imânlarında bir hayır kazanmamışlarsa, o andaki imânları (ve hayırları) fayda vermez.» (2)

«Güneş batıdan doğunca, İblis secdeye kapanıp sesini şöyle yükseltir: «Rabbım! emret de dilediğine secde edeyim!.» Bunun üzerine azâp melekleri onun başına toplanıp hepsi de, «Bu ne zariliktir?» diye sorarlar. O da «Rabbimden belirli bir vakte kadar bana mühlet vermesini dilemiştim. İşte belirli vakit (gelip çattı)» diye cevap verir.» (3)

İNKÂR BATAKLIĞINDA BOCALAYANLAR

(هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ...) «Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini...... bekliyorlar.

İnkâr inatla birleşip kalb ve vicdanı karartıp idrâki işlemez hale sokunca artık ne kitap, ne peygamber, ne de akl-i selîmin yol göstermesi fayda verir. Beyin küfürle yıkanınca hakikat güneşi görünmez olur.

Kur'ân, insanın böylesine şaşırtıcı ve bunaltıcı bir yola girmesini tasvîr ederken inanması için üç büyük olayın ortaya çıkmasını uyarı mahiyetinde haber veriyor:

A) Ölüm, ya da azâp meleklerinin aniden gelip canları çekip alacağı zaman.

B) Kıyâmet kopup, Allah'ın adâlet ve saltanatıyla tecelli edeceği vakit.

C) Göklerin darmadağın olup çökme, yıldızların başlarına inme, güneşin batıdan doğma, İsâ Peygamberin inme ânı...

Oysa her şeyin bitip sona ermesi, ümitlerin kopup aklın ve yeniden inanmanın işe yaramadığı zaman irâde dışı imân etmenin, salih amellerde bulunmanın hiçbir yararı yoktur. Çünkü bu durumdaki imân ihtiyarî değil, ıztırarîdir.

---

(1) Müslim/zikir: 43- Ahmed: 2/225, 395, 427, 495, 506, 507

(2) Buharî/fiten: 22, 25, hudud: 20, İstitabe: 8- Müslim/imân: 234, 248, fiten: 1- Tirmizî/fiten: 19, 21, 35, 37, 40, 42, 43- İbn Mâce/fiten: 32, 33, 35, 36- Taberânî/cenâiz: 45- Ahmed: 2/210, 231, 236, 237-3/17, 31, 36-5/31, 89, 92

(3) Taberânî: Abdullah b. Amr b. Âs (R.A.)dan

İMÂNIN MUTEBER OLMASI İÇİN

Dinî ölçü ve esaslara göre, imânın muteber olabilmesinin bazı şartları vardır :

1. Gaybe yönelik olması,
2. Gelecekte ortaya çıkacağı haber verilen olaylarla ilgili bulunması,
3. Gelecek için hayır ve iyilik elde etmeyi sağlaması..

Teklîflerin hükümsüz kalacağı, amellerin bir anlam ve yarar taşımayacağı günde, daha önce işlemediği halde iyi amelde bulunmak da irâde ve ihtiyar dışı sayılır. Zira amel-i sâlih de irâde ve ihtiyarla vücut bulunca yararlı kabul edilir.

Serbest irâdeye dayalı ihtiyarî imân, şüphe ve taklît barajını aşınca TAHKİKÎ imâna dönüşür. Gerçek imân da budur. Böyle bir iman doğrultusunda işlenen amel-i sâlihin büyük yararı vardır. O nedenle ıztirarî imânla ıztirarî amel-i sâlihin faydalı olmayacağı hükme bağlanmıştır. Çünkü bu anlamdaki imân ve hayırda kişinin irâde ve ihtiyarı hâkim ve müessir değildir. Ortaya çıkan fevkalâde olay müessirdir. O kadar ki ister istemez kişiyi etkileyip inanmasını sağlar.

GAYBE İMÂNIN ESASLARI

İmanın asıl cevheri GAYBE inanmakla oluşur ve yavaş yavaş şüphe bulutlarından sıyrılarak olgunlaşıp kemal bulur.

Allah'ı görmemiz mümkün değildir. Çünkü O'nun için zaman, mekân şekil ve suret yoktur ve düşünülemez de. Ancak O'nun yüce varlığına, birliğine, kudret ve azametine, öncesizlik ve sonrasızlığına delâlet eden binlerce aklî, naklî ve mantıkî deliller mevcuttur. Peygamberlerin Allah hakkındaki haberlerine inandıktan sonra kâinat kitabına göz gezdirip O'nun sıfatlarının tecellilerini, kudretinin her zerreye nüfuz ettiğini görmeğe çalışmak, imân düzeyinde karar kılmanın en sağlam ölçüsüdür.

Kıyâmet kopacaktır. Onun kopuşunu bugünden görmemiz mümkün değildir. Ama bazı istisnalarla her şeyin çift yaratıldığına ve erdemlikle iyi işlerin karşılığının mutlaka saadet olacağına, yeryüzünde delilsiz, belgesiz zulüm işleyenlerin cezasız kalmayacağına bakacak olursak, dünya hayatından sonra âhiretin başlıyacağını bir bakıma istidlâl edebiliriz. Naklî delilleri de buna ekleyince, kendimizi kıyâmete inanmakta şüphelerden uzak biçimde imân düzeyine getirmiş oluruz.

İsa Peygamberin ineceğini kestirmek ve herhangi bir şeyle bunu is-

tidlâl etmek pek mümkün değildir. Ama Peygamber (A.S.) Efendimizin bu hususta verdiği haberin doğruluğuna inanarak, onun ineceğini şimdiden kabul etmemiz, gaybe imânın şubelerinden biri sayılır.

Güneşin bir gün gelip batıdan doğacağı hakkında ipuçları bulup çıkarmak bir bakıma mümkünse de imân edecek kadar kuvvetli ve sağlam, aynı zamanda doyurucu değildir. Ama Peygamber (A.S.) Efendimiz bunu böyle haber vermiştir, o halde doğrudur ve bir gün mutlaka onun haber verdiği gibi güneş batıdan doğacaktır, diye inanmak, gaybe imânın belirtilerinden biridir.

Bu konuda misalleri çoğaltmak mümkün. Bütün bunlar gaybe imanla ilgilidir. İrâde ve ihtiyarımız kapsamında aklımızı da yardımcı olarak kullanıp naklî delil ve haberlere dayanarak imân etmemiz ve sâlih amellerde bulunmamız, gaybe imânın temelini oluşturur. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle inkârda inat edenlerin doğru yolu seçmelerine ne akıllarının, ne de semavî haberlerin kâfi gelmediğine işâret edildi. Beyni küfrün uyuşturucu havasıyla yıkanmışların çok büyük ve reddi gayr-i mümkin fevkalade olaylar karşısında ancak inanabileceklerine dikkatler çekildi. Oysa sözü edilen olağanüstü durumlarda imân ve amel-i sâlihin -daha önce imân edip hayır işlememişse- bir yarar sağlamayacağı, çünkü bunun irâde ve ihtiyar dışı gerçekleşeceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, inananların da bazı zaaflarının bulunacağı söz konusu ediliyor. Kâfirin inat ve basîretsizliği kendisini nasıl mahvedip yüce maksatlardan uzaklaştırıyorsa, mü'minin de BENLİK-SENLİK dâvasına kalkışması ve bu yüzden farklı gruplaşmaların doğmasına neden olması, onu ve din kardeşlerini mahvedip İslâm'ın yüce amacına hizmetten alıkoyacağı hatırlatılıyor. Dönüş yapanlar için rahmet kapılarının açık tutulduğu ve her iyiliğin on misliyle karşılık göreceği haber veriliyor.



(1) Fazla bilgi için bak : Fâtiha Sûresinin tefsîrine.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ
مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾
مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

MEÂLİ:

159— Şüphesiz ki gruplaşarak dinlerini parça parça edenler var ya, sen hiçbir şeyde onlarla bağımlı ve ilgili değilsin. Onların durumu Allah'a kalmıştır. İleride, ne işlediklerini onlara haber verecektir.

160— Artık kim iyilikle gelirse, ona on misli vardır. Kim de kötülükle gelirse, ona ancak misliyle karşılık vardır ve onlara haksızlık edilmez.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâmdan İrbad b. Sâriye (R.A.) anlatıyor: Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz mübarek yüzünü bize çevirerek çok açık ve net bir vaazda bulundu, öyle ki gözler yaşardı, kalbler ürperdi. Bunun üzerine biz veya bir adam dedi ki: «Ey Allah'ın Peygamberi! bu bir vedâ konuşmasına benziyor; bize neleri muhafaza edip nelere riâyet etmemizi emredersin?» Efendimiz ona şu cevabı verdi: **«Size Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı, başınızdaki kimseleri -isterse habeşli bir köle olsun- dinleyip itaât etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra sizden yaşayanlar, birçok ihtilaflar göreceklerdir. Artık o durumda benim ve doğruyu bulan, doğru yola erişen ve doğru yola irşât eden halîfelerin sünnetine gerekli olun; ona sımsıkı sarılın. Buna karşı (sıkıntıdan) dişlerinizi sıkın ve bir de sonradan din adına uydurulup ortaya atılan şeylerden sakının. Çünkü sonradan din adına uydurulup ortaya atılan her şey bid'adir ve her bid'a sapıklıktır.» (1)**

Muaviye (R.A.) anlatıyor:

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aramızda bulunduğu bir sırada ayağa

(1) Tirmizî/ilim: 16- Ebû Dâvud/sünnet: 5- İbn Mâce/mukaddeme: 6- Dârimî/mukaddeme: 16- Ahmed: 4/126, 127

kalkıp şöyle hitapta bulundu : **«Haberiniz olsun ki, sizden önceki Kitap Ehli yetmiş iki fırkaya ayrıldılar; doğrusu bu (benim) ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır; yetmiş iki fırkası Cehennemde, bir fırkası Cennettedir; o bir fırka (İslâm'ın özüne ve ruhuna bağlı kalan) cemaattir.» (1)**

«Şüphesiz ki İsrâiloğulları yetmiş iki fırkaya bölündüler. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır; biri hariç diğerleri Cehennemde olacaktır.»

Bunun üzerine soruldu :

— O bir fırka kimlerdir?

Cevap verdi :

— «Ben ve Ashabımın bulunduğu yol üzerinde olanlardır.» (2)

«Sizden biriniz (inanıp) İslâmiyetini güzelleştirirse işleyeceği her iyilik on misliyle kendisine yazılır ve bu yediyüze kadar yükselir. İşleyeceği her kötülük ise misliyle onun aleyhine yazılır ve bu hal, o, Allah'a kavuşuncaya kadar sürüp gider.» (3)

Kudsî Hadîs : Aziz ve Celîl olan Allah buyuruyor :

«Kulum bir kötülük işlemek istediğinde, onu işlemedikçe aleyhine bir şey yazmayın; işleyecek olursa misliyle yazın. Onu benim için yapmayıp terkederse kendisine bir iyilik yazın. Kulum bir iyilik yapmak istediğinde onu işlemeyecek olursa yine de kendisine bir iyilik yazın; işleyecek olursa, on ilâ yediyüz misliyle yazın.» (4)

DİNDE POST KAVGASI HARAMDIR

(إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ) **«Şüphesiz ki, hizipleşerek dinlerini parça parça edenler var ya, sen hiçbir şeyde onlarla bağımlı ve ilgili değilsin.»**

İnsanların saadetine yönelik mutlak hayrı emreden din, makam ve nüfuz sağlamanın ötesinde çok yüce amaçlar için gönderilmiştir. Hiz-

---

(1) Ebû Dâvud/sünnet : 1- Tirmizî/imân : 18- İbn Mâce/fiten : 17- Ahmed: 2/232, -3/145

(2) Ebû Dâvud/sünnet : 1- Tirmizî/imân : 18- İbn Mâce/fiten : 17- Ahmed: -2/332- 3/120, 143

(3) Buharî/imân : 31- Müslim/imân : 205

(4) Buharî/tevhid : 35- Müslim/iman : 205- Ahmed : 2/315

meti hasbî, mükâfatı uhrevîdir. Dinde başolma sevdası büyük vebal, ehil mürşide uymak büyük sevâptır. Değişik isimler altında din adına bir takım ekoller oluşturmak ve hizmeti kendi tekelinde tutma basîretsizliğini sergilemek, cinayetlerin en kötüsüdür. Peygamber (A.S.) Efendimiz İslâm adına başınıza geçen kişi Habeşli bir köle bile olsa ona itaât ediniz, diye emrederken, ileride dinin özünden ve mayasından ayrılıp onu kendi kişisel çıkarı uğrunda vasıta olarak kullanacak kişileri uyarmıştır.

Ayrıca ortaya çıkan her grup, ya da ekol, dini ve onun kutsal kitabı Kur'ân'ı, Hz. Peygamberin (A.S.) hadîslerini kendi hevesi doğrultusunda yorumlamaya kalkışır; sırf muhalefet olsun, dikkatler kendisine çevrilsin diye Müslüman cemaatinden ayrılmayı amaçlarsa, dinde birlik yerine bölünme, kardeşlik yerine düşmanlık ortaya çıkar ve bu durum İslâm'ın hayat damarlarının kopmasına sebep olur, düşmanın ekmeğine yağ sürer. Sonra da zillet ve esaret başgösterir.

Kur'ân daha önce Kitap Ehlinin yetmişiki fırkaya ayrıldığına işaret ederken, Hz. Peygamber bunu açık biçimde ifade ediyor ve tarih boyunca Yahudilerin perişan olmasının, asırlarca esaret kaydı altında inlemesinin sebeplerinden en önemlisine parmak basıyor. Kutsal Tevrat'ta yaptıkları değişiklik neticesi dinde ayrılığa düşmeleri ise, onlar için daha hazin tablolar meydana getirmiştir.

Hıristiyanlara gelince: Dini liderlik sevdasına kapılmaları ve o yüzden her ruhanî reisin kendi düşünceleri doğrultusunda bir İncil hazırlayıp dindaşlarına sunması neticesi yüzlerce farklı İncil'in ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden dinde ayrılık başgöstermiş, dinin özünden ve mayasından uzaklaştıkları, kendi mantıklarına göre bir din düzenledikleri için haçlı ruhunun şahlanmasına, insan kanının boş yere akıtılmasına ve din adına yüzkarası sayılan ENGİZİSYON MAHKEMELERİNİN kurulmasına sebep olmuşlardır. Engizisyon bilindiği gibi «çok aşırı eziyet» anlamına gelir. Oysa din insanlara eziyet etmek, onlara akla gelmedik işkenceler uygulamak için değil, onları dünya ve âhiret saadetine eriştirmek, kul ile Allah arasındaki engelleri kaldırıp kulu ilâhi rahmet ve sevginin engin havasına kavuşturmak için gönderilmiştir.

Müslümanlara gelince: Daha hicretin birinci asrında Hz. Osman'ın âsiler tarafından öldürülmesi; Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasındaki çetin savaş, İslâm'ın birliğini ve dirliğini bozmuş ve bu ortamdan yeterince yararlanmayı fırsat bilen iç ve dış düşmanlar tarafından değişik isimler altında oluşturulan, fakat hepsi de sözde ve görünürde İslâmiyet adına hareket eden farklı gruplar, ekoller ve mezhepler meydana çıkmıştır. Özellikle dinin temel prensipleri üzerinde ardı-arkası kesilmeyen tartışma ve sürtüş-

meler kışkırtılıp körüklenmiş ve çok geçmeden Hz. Peygamber (A.S.) Efendimizin hadîslerinde en güzel ifâdesini bulan yetmiş üç fırka oluşmuştur. Böylece İslâm âlemine konuk olarak sokulan FİTNE, bir daha çıkmamasıya yerleşik hüviyete bürünmüştür. Bugün hâlâ aynı düşmanların yeni yeni metotlarla fitne ateşini körükledikleri muhakkak. Ortaya çıkan ve din adına kendini MÜCAHİDÎN olarak tanıtan ekoller ve gruplar her geçen gün azalacağı yerde çoğalmakta ve İslâm'ı için için kemirmekte, onu esasından, amacından uzaklaştırıp hayat damarlarını kurutmaya yönelmektedir. Buna karşı eli kalem tutan şuurlu din âlimlerinin gayret ve himmeti Allah'ın inâyetine mazhar olarak bu felaketin karşısında bir set gibi durmaktadır. O nedenle sözü edilen âlimleri Müslüman halkın gözünden ve gönlünden düşürmek için İslâmiyeti paravana yaparak olmadık yalan ve iftiralar tezgâhlanmakta, pervasızca çamur atılmakta, kara sürülmektedir.

Bunun sebebi açıktır:

İslâm'ı çağın ve her çağın hayat dini ve can simidi olarak tanıtan ilim adamlarını tesirsiz hale getirip halkın nefretine hedef seçtikleri ve az-çok başarı sağladıkları gün, herşey bitmiş, düşmanın arzusu yerine gelmiş olur. O takdirde din sadece bir duâ ve ibâdet dini olarak derin bir uykuya sokulur, camiler cansızlarla dolar; hikâye ve uydurma kıssalarla vakitler öldürülür. Bunun tabii sonucu olarak Müslümanlar ruhtan kopup şekle bağlı kalırlar, keyfiyeti bırakıp kemiyetin peşine takılırlar. Her yerde muhteşem camiler, Kur'ân Kursları, Yurt Binaları ve benzeri tesisler vücuda getirilir, fakat içinde kimin nasıl yetiştirileceği üzerinde pek düşünülmez.

İslâm'dan yana hizmet ettiğini iddiâ edenlerin haklı, ya da haksız olduklarını anlatmak ise, çok zor ve bazı kesimlerde imkânsızdır. Bu grupların çoğu temelde dinî eğitim ve öğretim görmemişlerdir. Ellerinde doğruyu eğriden, hakkı bâtıldan ayırt edecek sağlam kıstasları da yoktur.

Kur'ân bu gerçeğe parmak basarak diyor ki:

«Gruplaşarak dinlerini parça parça edenler var ya, sen hiçbir şeyle onlarla bağımlı ve ilgili değilsin. Onların durumu Allah'a kalmıştır. İleride ne işlediklerini onlara bir bir haber verecektir.»

Bu haber iki yönlüdür: Biri dünyada, diğeri âhirette gerçekleşir. Dünyada bu parçalanmadan dolayı İslâm'ın üzerine çökecek musibetin öldürücü ağırlığı hissedildiğinde. Âhirette ilâhi adâlet bütün ihtişamıyle tecelli ettiğinde..

Ve sonra Kur'ân, gruplaşma sonucu parçalanan Müslümanlara seslenerek onları İslâm'ın birliğine davet ediyor; tevbe kapılarının açık bulunduğunu hatırlatıyor:

«Artık kim iyilikle gelirse, ona on misli vardır. Kim de kötülükle gelirse, ona ancak misliyle karşılık vardır ve onlara haksızlık edilmez.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle dinde bölünüp parçalanmanın nasıl bir musîbet olduğuna işâret edildi ve bilerek veya bilmeyerek bu son derece sakıncalı yola giren Müslümanlar uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Tevhît Dininin temelini sapasağlam kendinde taşıyan İbrâhim Peygamberin Hanîf dini örnek veriliyor. Hz. Peygamberin bu dimdik ve arızasız ayakta duran, batıldan uzak, hakka yönelik temel üzerinde yükseldiği belirtiliyor ve sonra da dinin asıl hayat felsefesi çok özlü ve duyarlı biçimde anlatılıyor.

——ooo——

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
(١٦١) قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
(١٦٢) لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ (١٦٣) قُلْ أَغَيْرَ
اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (١٦٤) وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ
وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا
آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (١٦٥)

M E Â L İ :

161— De ki : Doğrusu Rabbim beni dosdoğru yola, İbrahim'in dimdik ayakta duran, bâtıldan uzak Hakk'a yönelmiş (Hanîf) dinine eriştirmiştir. Ve o hiçbir zaman müşriklerden (Allah'a ortak koşanlardan) olmadı.

162— De ki : Şüphesiz benim namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbı Allah içindir.

163— Onun hiçbir ortağı yoktur; ben sadece bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim.

164— De ki : Allah her şeyin Rabbı olduğu halde ben O'ndan başka Rab mı ararım? Herkesin kazandığı (günah ve vebal) kendisine aittir. Günah yükü taşıyan hiç kimse diğerinin günah yükünü taşımaz. Sonunda dönüşünüz Rabbınızadır; o zaman hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyi size bildirecektir.

165— Sizi yeryüzünün halîfeleri kılan; verdiği şeylerden dolayı sizi denemek için kiminizi kiminizden üstün derecelerle yükselten O'dur. Doğrusu Rabbım cezâlandırmayı çok çabuk gerçekleştirendir ve şüphesiz ki O, hem çok bağışlayan, hem çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke müşriklerinden Velîd b. Muğîre ve yoldaşları, Allah ve Peygambere imân edenlere, «Muhammed'i bırakıp bize gelin, eski dininize dönün, bir günah varsa bizim boynumuza..» diyerek İslâm'dan dönmenin günah olmadığını iddia ediyorlardı. Bunun üzerine 164. âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sabahladığında şöyle duâ ederdi :

«İslâm milleti, İhlâs kelimesi ve Peygamber Muhammed'in dini; Hanîf olan, müşriklerden olmayan babamız İbrahim'in milleti (dini ve esası) üzerine sabahladık.» (2)

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor :

Peygamber (A.S.) Efendimize soruldu :

(1) Lübabu't-Te'vîl : İbn Abbas (R.A.)dan.

(2) Ahmed bin Hanbel: 3/406, 407 - 5/122 - Ebû Davud/adabı : 4- Däremî/ İsti'zan : 54

— Allah katında dinlerin hangisi daha çok sevimlidir? (1)

— **Bâtıldan uzak Hakk'a yönelmiş koskolay olanı...**

Diye cevap verdi. (2)

Yine İbn Abbas (R.A.) anlatıyor:

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Kurban Bayramı günü iki koç kurban ederken şu duâyı yaptı: **«Gökleri ve yeri yoktan var kılan Allah'a Hanif olarak yüzümü çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbı Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim.» (3)**

Hz. Ali (R.A.)den yapılan sahih rivâyete göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu duâyı daha çok namaza başladığında okurdu. (4)

«Yaratılışta Peygamberlerin ilkiyim. Peygamber olarak (yeryüzüne) gönderilmekte olanların sonuncusuyum.» (5)

İBRAHİM PEYGAMBERİN HANÎF DİNİ

(دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا) **«İbrahim'in dimdik ayakta duran, bâtıldan uzak, tamamıyla Hakk'a yönelmiş (Hanif) dinine...»**

HANÎF DİNİ hakkında Bakara: 135, Âl-i İmrân: 67-69, Nisâ: 125 ve En'âm : 79'da gereken açıklamayı yaptığımızdan burada tekrar aynı kelimenin sözcük ve terim anlamları üzerinde durmaya lüzum görmüyoruz.

Son din ve son peygamber hakkında İlâhî sözleri, haberleri değiştirip inkâr ve inada sapan Yahudî ve Hıristiyanlar bu tutumlarıyla da Hakk'ı temsilden çok uzak kalmışlardır. Kendi peygamberlerini takdîm ve takdîrde ölçüyü kaçırıp onları «Allah'ın oğulları» diye vasıflamaları ise, din adına bir ölçüsüzlüktür. Böylece saf ve duru TEVHÎT İNANCINI bozdular; bâtıldan uzak, hakka yönelik olma doğrultusundan saptılar. Son Peygamber Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz risâlet göreviyle insanlık âlemine şeref verince, bağlı bulunanları çok az olmasına rağmen ayakta bütün safiyetiyle dimdik kalan tek din Hz. İbrahim'in Hanîf Dini idi.. Adnan soyundan

(1) Burada dinden maksat, dindarlıktır.
(2) Ebû Dâvud - Ahmed : 1/236
(3) İbn Ebî Hâtim - İbn Kesîr : 2/198
(4) Kurtubî : 7/153 - Dare-Kutnî.
(5) Kurtubî Katade'den : 7/155

gelenlerin bir kısmı bu dine bağlılık göstermiş ve Tevhît inancını korumaya çalışmışlardı. Aynı zamanda İbrahim Peygamber, Musâ ve İsâ Peygamberlerden önce geldiği ve bu iki dine bağlı olanların atası sayıldığı, birçok peygamberler onun soyundan seçildiği ve son peygamberin de atası bulunduğu için hepsi tarafından sevilir ve sayılır bir düzeyde bulunuyordu.

Hz. Muhammed'in (A.S.) getirdiği dinin esasları Tevhît çerçevesi içinde Hanîf diniyle uyum halinde bulunuyordu. İbrâhim'in asla bir müşrik olmadığı kesinlikle biliniyordu. Kur'ân'da da bu husus birkaç yerde üzerine parmak basılarak belirtilmektedir. Çünkü Yahudiler de, Hıristiyanlar da, putperestler de İbrahim Peygambere saygı duymakla beraber onun dinini lâyıkıyla araştırmamışlardı. Bu bakımdan Kur'ân'da ilgili âyetlerle Yahudî ve Hıristiyanların İbrahim Peygamber ve koyduğu Hanîf dini hakkında çok yanlış itikatlarının bulunduğuna dikkatler çekilerek yer yer tashihler yapılmaktadır. İnsan eliyle hayli değişikliklere uğratılan Tevrat ve İncil'in Hanîf Dininin Tevhît esaslarıyla ters düştüğü hatırlatılmakta, İbrahim'e (A.S.) olan bağlılık ve sevginin gerçek bir anlam taşımadığına işâret edilmektedir.

HANÎF DİNİNİN TEVHÎT ESASLARI

Kur'ân'ın gerek konumuzla ilgili âyetlerinde, gerekse diğer birkaç yerinde Hanîf Dininin Tevhît esaslarını açıklaması, bir bakıma semavî dinler arasındaki ortaklaşa bağı geliştirmeye ve hepsi tarafından sevilip sayılan İbrahim Peygamberin mevcut semavî dinler arasında bir barış sembolü olarak tanınmasına yöneliktir. Ayrıca Hanîf Dininin getirdiği Tevhît esasının semavî dinlerin hepsinin özünde ve mayasında mevcut olduğunu haber vermeyi amaçlar. Çünkü Hanîf Dininin Tevhît esası şu sözlerle özetlenip ifadesini bulmuştur :

1. Allah'ın varlığına, birliğine inanmak.
2. Allah'a hiçbir suretle eş-ortak koşmamak.
3. Doğru yolda, Allah'ın şaşmayan yolunda yürümek.
4. Bâtıl'dan uzak, Hakk'a her vechile yönelik bulunmak.

İşte İbrahim Peygamber bu esaslar üzerinde görevini sürdürmüş ve hiç bir zaman Allah'a eş-ortak, denk ve benzer koşanlardan olmamıştır.

İslâm Dini ve onun şanlı Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) bu mücmel (kısa, öz ve özet) olan esasları hem belirler, hem de şüpheleri giderecek biçimde buna açıklık kazandırır. Ayrıca Tevhît'in tamamlayıcı kısımları olan imânın diğer esas ve şartlarıyla bunu kemâl mertebesinde

bütünleştirir. Sonra da Tevhît konusunda, iman esasları doğrultusunda Peygamber ve mü'minlerin ne ile emrolundukları öz ve özet olarak ortaya konulur.

NAMAZSIZ, İBÂDETSİZ DİN OLUR MU?

Tevhît (Allah'ı bir bilme)siz din olmayacağı gibi, namazsız da din olmaz. O nedenle Adem Peygamberden son Peygamber Hz. Muhammed (A.S.) Efendimize kadar gelip geçen bütün peygamberler namaz ile emredilmiş ve semavî olan her kitapta buna yer verilmiştir.

Kur'ân'da ilgili âyetle mü'minin ölçüsü, ibâdetin amacı, hayat ve ölümün asıl değer ve manası üzerinde durularak, Allah ile kulları arasındaki ilgi ve irtibat, diğer bir tâbirle işlek yol belirlenmektedir :

1. Namaz
2. Kurban dahil, diğer bütün ibâdetler
3. Hayat
4. Ölüm

Hayat, asıl ölçü ve değerini ve Allah'a kulluğun en yüksek manasını namazda bulur. Diğer bütün ibâdetler ise namazın amaç ve hedefini oluşturur, böylece onu tamamlayıp bütünleştirir. Namaz ve diğer ibâdetler ölümün, Hakk'a ve sonsuz saadete açılan bir kapı olduğunu ilhâm eder. Böylece sözü edilen dört ayrı ölçü ve manayı biraraya getirmenin lüzumu belirtilir. Namaz ve ibâdet, hayatın sadece yeme, içme, uyuma ve benzeri ihtiyaçlardan ibaret olmadığının kıstasıdır, denilebilir. Böylece her insan, hayatını değerlendirdiği ölçü ve bulunduğu hal üzerine ölür ve öldüğü ölçü ve hal üzerine kabrinden kalkar.

Yokluk karanlığından varlık alanına adım atan her insan için değişmeyen dört düstur budur.. İşte mutluluğun değişmeyen yolu!. Umut içinde ömür sürmenin malzemesi!.

EN FEYİZLİ TERBİYECİ

(قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغ۪ي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ) **«De ki : Allah her şeyin Rabbı olduğu halde ben O'ndan başka Rab mı arzulayıp ararım.»**

Allah terbiyenin ve terbiye etmenin kemal mertebesidir. O nedenle Allah mutlak manada âlemlerin yegâne terbiyecisidir. Her şeyi yaratılışındaki mayasına, türünün özelliğine göre terbiye eder. O'nun terbiye

elinden çıkan her şey mükemmeldir. Canlılar âleminde yüksek kudret, hikmet ve müstesna terbiyesiyle mutlak bir denge sağlayıp türlerin devamına imkân verir. Biz insanların bilgisizce el uzatmamız bu dengeyi yer yer bozar. Peygamberler ve kutsal kitaplar aracılığıyla indirdiği terbiye sistemi de mükemmeldir. Günün şartları ne kadar değişirse değişsin o, insanın yaratılışındaki yücelikle uyum sağlar. Bilimsel ölçülerle uygulama alanına konulduğu takdirde insan unsurunu ahlâklı ve erdemli yetiştirir; kalb ve dimağı sonsuz kudretin sevgi ve korkusuyla doldurur; vicdanların bu manayla gelişmesini hızlandırır.

Bunun için Kur'ân, Hz. Peygambere (A.S.) bu gerçeği şu sözlerle ifade etmesini emrediyor : **«De ki : Allah her şeyin Rabbi (yegâne terbiyecisi, yetiştirip kemâle eriştiricisi) olduğu halde, ben ondan başka Rab mı arzulayıp ararım?»**

Aksi halde, yani dinî terbiye dışında başka bir sistemle terbiye, kişinin hem sapmasına, hem de saptırmasına neden olur. Çünkü Allahsız, dinsiz ve imânsız bir terbiye sisteminin başarılı olması mümkün değildir. Geçici olarak bazı başarılar kaydetse bile serap misali aldatıcı ve oyalayıcıdır.

MÜ'MİNLER, YERYÜZÜNÜN HALİFELERİDİR

(وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ) **«Sizi yeryüzünün halifeleri kılan O'dur.»**

Son Nebî, insanları doğru yola irşât eden en büyük mürşit ve terbiyecidir. Ümmeti de yeryüzünde onu temsilen Allah adına konuşan, Allah adına hükmeden en son ve en bahtiyar ümmettir. Bu ümmet her zaman metbu' (uyulan) durumundadır, doğuştan buna adaydır. Ancak her mü'min lider ve önder olma yetenek ve kudretinde yaratılmamıştır. Akıl, zekâ, basîret, idrâk, mal, makam ve rızık bakımından farklı derecelerde bulunurlar. Bu kanun her toplumun yapısında câridir. Çünkü sosyal hayatın düzen ve dengesi için kaçınılmaz bir olaydır ve reddi mümkün değildir.

O nedenle insanlar genetik olarak da farklı yetenekte yaratılmışlardır. Herkes kendi ölçüsünü bilip ona göre yerini belirlemelidir. Aksi halde düzensizlik ve dengesizlik başlar.

Sözü edilen yeteneklerde insanların farklı yaratılması bir haksızlık sayılmaz mı? Oysa Allah son derece âdildir ve hikmet sahibidir. Haksızlık hiçbir zaman söz konusu değildir ve olamaz da. Çünkü her insan yetenekleri ölçüsünde sorumludur; hiçbir zaman kişi güç getiremeyeceği şeylerle yükümlü tutulmamıştır. Yani «teklîf-i mâlâ yutak» yoktur. O halde her fert mevcut yetenek ve imkânları oranında sâlih amelde bulunursa, âhirette saa-

det bakımından daha yetenekliden aşağı kalmayacaktır. Çünkü her ikisi de kendi imkân ve yeteneğini kullanmıştır. Bu da ilâhî adâletin en parlak örneklerinden biridir.

Bunun için dünyada farklı yetenek ve derecelerde bulunanlar unutmamalıdırlar ki, her ân ilâhî deneme okulunda bulunuyorlar. Kendi derece ve ölçüsünü bilip o nisbette hayatını iyi ameller düzeyinde değerlendirip başkasına haset etmez, kin gütmezse denemede başarılı sayılır. Bu ölçüye dikkat etmeyenler ise, başarısız olurlar. Allah ise, hiç kimseye haksızlık etmez. Her insan ya kendine iyilik ya da kötülük ve haksızlık eder. Kıyâmet gününde ise, Allah yine âdil davranıp işi sürüncemede bırakmaz, insanlara bıkkınlık vermez, hesapları çarçabuk görür. Mükâfata lâyık olan hemen mutlu olsun, lâyık olmayan da hemen cezasını çeksin diye kudretinin sınırsızlığına has bir yöntem kullanır.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

NÜSÜK : Nesîke'nin çoğuludur. Taşıdığı mâna üzerinde farklı tesbit ve görüşler yer aimıştır :

a) Mücahit, Saîd b. Cübeyr, Dahhak ve Süddî'ye göre, Hacc ve Umre'de boğazlanan kurbandır.

b) İbâdet anlamına gelir.

c) Sadece hac menasiki demektir.

d) İnsanı Allah'a yaklaştıran her çeşit ibâdet anlamını taşır.

e) Yabancı maddeden arınan gümüş misali her türlü günah ve isyan kirinden arınmak anlamına bir benzetmedir.

f) Din mânasına da kullanılmıştır. Zeccac da bu görüştedir. (1)

VİZİR

Kök mânası ağırlık demektir. İnşirah sûresinde bu mânada ifade edilmiştir. Sonra vicdan ve ruh üzerinde mânevî bir ağırlık olan günah anlamında kullanılmıştır. İlgili âyetteki vizir bu cümledendir.

EN'ÂM SÛRESİNİN SONU

Allah'ın yüce inâyetiyle En'âm sûresinin tefsîri burada bitti. Hamd O'na mahsustur. Salât-u selâm sevgili peygamberi Hz. Muhammed'e (A.S.) ve onun ashap ve yaranına olsun..

(1) Fazla bilgi için bak : İbn Cerir Taberi - Kurtubi - Lübab ve Alûsî Tefsirlerine.



A'RAF SÛRESİ

Kur'ân'ın yedinci sûresidir. Müfessirlerin çoğuna göre : 206 âyet, 3325 kelime ve 14010 harftir.

Mekke'de inmiştir. İbn Abbas (R.A.) ve ashaptan bazısına göre 163'-den 168'e kadar olan beş âyeti Medîne'de inmiştir. Katade de aynı görüş ve tesbiti belirtmiştir. Mukatil ve Kurtubî'ye göre, 163'den 171'e kadar olan sekiz âyeti Medîne'de, gerisi Mekke'de inmiştir.

A'RAF, başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz olmak üzere mü'minlerin hak ve doğrulukta en yüce noktada bulunduklarına işârettir. Ayrıca Cennet ile Cehennem arasındaki yüksekçe bir kesimin, ya da tepenin adıdır.

A'raf sûresi bir bakıma En'âm sûresini, yani ondaki mücmelleri açıklar; ayrıca inanç esaslarını, dinin bazı genel kurallarını anlatır. Asıl amacın ne olduğuna dikkatleri çeker. Hz. Musâ ile Hz. Muhammed (A.S.) arasındaki ortaklaşa niteliklere temas eder. Böylece semavî dinler arasında hem müşterek esaslara dokunur, hem olumlu ve ılımlı bir diyalogun sağlanmasını amaçlar.

Ayrıca son nebîye kadar gelip geçen peygamberlerden birkaçının kıssasını anlatarak örnekler sergiler. Sonra da insanın çamurdan yaratıldığından bahseder ve böylece yegane yaratıcı kudretin yüceliğini çok duyarlı bir anlatımla, gönül ve kafalara işler.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ
وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا
مِنْ دُونِهِٓ اَوْلِيَٓاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

MEÂLİ:

1— Elif- Lâm- Mim- Sâd.

2— Bu, uyarman ve mü'minlere öğütte bulunman için sana indirilen bir kitaptır. Artık bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın.

3— Size Rabbınızdan indirilene uyun; O'ndan başka dostlar (edinip) uymayın. Ne de az öğüt tutarsınız!

HARFLER VE İŞARETLER

Birinci âyeti oluşturan Elif-Lâm-Mîm-Sad, ilim adamlarının çoğuna göre HURÛF-İ MUKATTA'Adandır, aynı zamanda müteşabih, yani ilâhî bilgiye bağlı olup kullarından hiç kimsenin mânasını bilemediği veya yoruma müsait, tasarrufa elverişli âyetlerdendir. (1)

Birincilerin tefsîrine göre, bu harflerle neyi murat ettiğini Allah daha iyi bilir. Ancak müfessirlerimizin bir kısmı, bunlardan gelişigüzel, yersiz ve Kur'ân'ın yüceliğine ters düşen bir takım mânalar çıkarılmasın diye,

(1) Bu hususta fazla bilgi için bak : Âl-i İmrân Sûresi yedinci âyetin tefsirine..

Kur'ân'ın özüne ve ruhuna uygun bazı yorumlarda bulunmuşlardır:

a) Sûrede, insanlara indirilen ilâhî kelâmın yüceliğine, o nedenle işitenlerin dikkatlerini toplayıp çevirmeğe ve mânası belirsiz bu harflerin sûreye bir anahtar, ya da kapak olduğuna ve şimdi bu kapağın açılacağına işârettir.

b) Elif, dosdoğru olmanın; Lâm, el açıp yücelmenin; Mîm derlenip birleşmenin ve feyizli bir hayat sürmenin; Sâd, bu feyzi artırmanın sembolüdür.

c) İbn Abbas'a (R.A.) göre, bunlar şu mânaları kendinde taşımaktadır: «Ben Allahım, bilirim ve açıklarım..» Veya «yemin edilen bir kutsallıktır ki, Allah bunlarla yemin ediyor.» Veya «bu harfler biraraya gelince Allah'ın isimlerinden bir isim oluşturuyor.»

d) Katade'ye göre, bunlar Kur'ân'ın isimlerinden bir isimdir.

e) el-Hasen'e göre, sûrenin ismidir.

f) Süddî'ye göre, Allah'ın musavver veya musavvir isimlerinden biridir.

g) Ebû Aliye göre; Elif, Allah isminin anahtarı; Lâm, Latîf isminin; Mîm, Mecîd isminin; Sâd Sadık ve Sabûr isimlerinin anahtarıdır.

h) Bunlar İSM-İ A'ZAM'ın harfleridir. (1)

KUR'ÂN'IN İKİ ANA HEDEFİ

(لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ) **«Bu, uyarman ve mü'minlere öğütte bulunman için sana indirilen bir kitaptır.»**

İkinci âyetle Kur'ân'ın bir bakıma iki ana hedefi açıklanmaktadır: Doğru yolda olmayanları hakkın sesiyle uyarmak; doğru yolda olup inananların idrâkini hep uyanık tutmak için onlara öğüt vermek, hakkı sık sık hatırlatmak.

Ayrıca ilgili âyetlerle Kur'ân'ın bu iki ana hedefinin metodu yani bunları işlemenin usûl ve yöntemi belirtiliyor. Görevi yaparken, uyarı ve öğütte bulunurken kendini sıkmıyacaksın, sözler tesir etmedi diye kalbin daralmasın. Bu yüzden hiddete gelme, ölçüyü kaçırma. Sen ancak tebligatçısın, hidâyet (doğru yola eriştirmek) Allah'a aittir. O halde Kur'ân'ın bu iki ana hedefini kalblere ve dimağlara işlerken çok usta ve o oranda du-

(1) Fazla bilgi için bak : Bakara sûresinin birinci âyetinin tefsirine..

yarlı bir ressam gibi olmaya dikkat etmek gerekir; nasıl fırçanın hafif kaymasıyla yapılan resim bozulur, emek heder olursa, insanları uyarırken, öğüt verirken metot dışına çıkıp ölçüyü kaçırmak, hiddete gelip aklın yolunu kaybetmek de yapılan konuşmayı alt-üst eder, fayda yerine zarar getirebilir.

Evet, mürşidin, vâizin ve eğitimcinin görevi, yüklendiği hizmeti, günün sosyal, ekonomik ve psikolojik şartlarını dikkâte alarak rahat ve sâkin bir hava içinde uygulama alanına koymaktır. Gerisi Allah'a aittir..

Kur'ân burada diğer önemli bir hususa, daha doğrusu insan psikolojisine işârette bulunuyor : **«Ne de az öğüt tutarsınız!.»** diyor. Bununla insanın yaratılışı gereği pek az öğüt tutacağı, ya da öğüde pek az kulak vereceği belirtiliyor. O nedenle uyarı ve hatırlatmanın kademeli, sabırlı ve sâkin ölçülerle fakat ilâhî hakikatlerle yapılmasının lüzumu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Çünkü insanların çoğu Allah'ı, O'nun buyruklarını bir tarafa itip geçici bir yarar sağlamak umuduyla başkalarını dost edinme temayülündedir. Bu yüzden peşin bir dostluk ve nîmeti, veresi bir nîmete; geçici bir mutluluğu kendilerince meçhul sayılan ebedî bir mutluluğa tercih etme eğilimindedir. İnsan karakter ve anlayışı bu olunca, dinî eğitimde çok duyarlı, temkinli, metotlu ve de sâkin olmak şarttır. Aksi halde arzulanan sonucu elde etmek çok zordur. Hazreti Peygamber (A.S.)in 23 senelik teblîğî bu âyetin gösterdiği doğrultudan sapmadan sürmüştür. Başarısının sırrının bir ucu buna dayanır. Nitekim Âl-i İmrân 159. âyette bu husus çok açık şekilde belirtilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın okunup amel edilmek için indirildiği, öğüt alıp hayatı, onun esas ve prensipleriyle düzenlememiz için öğretildiği belirtildi. O nedenle Kur'ân'ın değişmeyen iki ana hedefinin bulunduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, indirilen ilâhî buyruklara kalb ve kafalarını açmayan, inkâr ve inatlarında ısrar edip duran milletlerin yerlebir edildikleri bir uyarı ölçüsünde anlatılıyor; ilâhî azâp gelip çattıktan sonra gerçeği anlayıp itiraf etmenin bir yararı olmayacağı hatırlatılıyor.

——ooo——

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا فَجَاۤءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَاۤئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ
دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَاۤءَهُمْ بَأْسُنَاۤ اِلَّاۤ اَنْ قَالُوۤا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾
فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ
عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَاۤئِبِينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ
مَوَازِينُهُ فَاُولٰۤئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰۤئِكَ
الَّذِينَ خَسِرُوۤا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

MEÂLİ

4— Nice kasabaları bitik hale getirip yok etmişizdir ki, kahredici azâbımız geceleyin veya öğle sıcağında dinlenirlerken onlara gelivermiştir.

5— Kahredici azâbımız gelip çattığında, bağırıp çağırmaları sadece, «doğrusu biz zâlimler idik!» demeleri olmuştur.

6— And olsun ki, kendilerine peygamberler gönderilenlerden soracağız ve şüphesiz gönderilen peygamberlerden de soracağız.

7— Ve and olsun ki, onlara (kesin) bir bilgi ile (olup bitenleri) bir bir anlatacağız ve biz onlardan (hiç bir an) gâib değildik.

8— O gün (amellerin) tartısı haktır. Artık kimlerin tartıları ağır gelirse, işte onlar korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşanlardır.

9— Kimlerin de tartıları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimizi (hiçe sayıp) haksızlık etmeleri karşılığında kendilerine yazık edip, zarara uğrayanlardır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet günü yağlıca şişman bir adam getirilir de Allah katında bir

sivrisineğin kanadı karşılığında bile tartıya girmez.» (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz İbn Mes'ud'un (R.A.) incecik bacaklarını kasdederek şöyle buyurdu : **«Siz onun bacaklarının inceliğine, sıskalığına mı hayret ediyorsunuz? Canımı kudret elinde bulundurana yemin ederim ki, onun iki bacağı terazide Uhud dağından daha ağırdır.» (2)**

«Kıyâmet günü bir adamın günahları, -her defterin uzunluğu gözün alabildiği büyüklükte olmak üzere- doksan dokuz defter halinde getirilir, terazinin bir kefesine, üzerinde Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlüllah yazılı bulunan etiket kadar bir kâğıt da diğer kefesine konulur, defterler hafif, o etiket ağır gelir.» (3)

SÜNNETULLAH VE KAHREDİCİ AZÂP

(وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَاۤءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا) **«Nice kasabaları bitik hale getirip yok etmişizdir ki, kahredici azâbımız geceleyin veya öğle sıcağında dinlenirlerken onlara gelivermiştir.»**

Kur'ân'ın bu ve diğer ilgili âyetlerinden, Hakk'a karşı başkaldırıp inkârda ısrar eden bazı milletlerin, peygamberlerin sesine ve çağrısına kulak tıkadıklarından dolayı gökten, ya da yerden gelen bir felâketle yok edildikleri anlaşılıyor.

Sünnetullah'ın bu yolda cereyan etmesinde bir incelik var: Kâinatta şaşmadan hedefine giden ve amacına yönelik bulunan kanunlar ve bu kanunlara bağlı olaylar vardır. Şiddetli fırtınalar, kasırgalar, büyük seller, depremler ve yanardağların kükreyip lav püskürtmesi bu cümledendir. Bunların her birinin belli sebeplere yani illiyet kanununa dayandığı kesindir. Sebepsiz, illetsiz bir olay meydana gelmez, gelse bile o mucize sayılır.

İşte bu câri kanunlara ve bağlı bulundukları sebeplere biz Sünnetullah = Allah'ın koymuş olduğu şaşmaz kanunlar diyoruz. Kur'ân'ın iki yerinde açık biçimde ve birçok yerlerinde de işâret şeklinde Sünnetullah'ın değişmeyeceği belirtilmiştir. O halde daha önceki milletlerden bir kısmı nasıl olur da küfür ve tuğyanları sebebiyle, gecelediklerinde veya öğle sıcağında dinlenmeye çekildiklerinde yok edici azâba, yani büyük bir felâkete mâruz kalmışlardır? Yoksa Sünnetullah onlar hakkında değişmiş midir?

---

(1) Buharî-Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
(2) Ahmed b. Hanbel : 1/420-421
(3) » » - Tirmizî : Değişik ifadelerle.

Önce şunu belirtelim ki, her olay bir sebep ve kanuna bağlanmıştır. Sebepler ve kanunların bir ucu Yüce Kudretin elinde bulunuyor; dilediği zaman sebepleri ve ilgili kanunları harekete geçirip umulmadık anlarda olağan olaylar meydana getirir. Bu durumda da meydana gelen olay bir bakıma sebebe bağlı ve Sünnetullah doğrultusundadır. Ne var ki, mutad seyrinde değildir, o bakımdan istisnâ teşkil eder ve genel kuralı bozmaz.

Allah'ın bu tür kahredici azâbı daha çok gönderilen peygambere karşı gelen ve o yüzden inkâr ve inatlarını artıran bazı kasaba halkına yönelmiştir; genel ölçüde ve sürekli olmamıştır. Yaşamakta olanları ve gelecek kuşakları bir bakıma uyarmaya yönelik bir anlam taşır.

TEBLÎĞ EDİLENDEN DE, TEBLÎĞ EDENDEN DE SORULACAKTIR

(فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ) **«And olsun ki, kendilerine peygamberler gönderilenlerden soracağız ve şüphesiz gönderilen peygamberlerden de soracağız.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den önce kendilerine peygamber gönderilen veya peygamber gönderildiğinden haberdar edilen her kavim ve milletten, Kıyâmet gününde peygamberlerin teblîğ ve çağrısına ne cevap verdiniz? Peygamberlere de ne cevap ile karşılaştınız? Diye sorulacaktır. Hz. Muhammed (A.S.), bütün kavim ve milletlere peygamber olarak gönderildiği için, Onun teblîğ için ortaya çıkıp bir kitap getirdiğini işiten her kavim ve milletten, her aile ve fertten Onu nasıl karşıladıkları, nasıl cevap verdikleri mutlaka sorulacak ve öylece ilâhî adâlet yerini bulacaktır.

Bundan maksat, belirttiğimiz gibi, adâletin kusursuz tecelli edeceğini, hiç kimseye haksızlık edilmeyeceğini ve her türlü itiraz ve özür beyân etmelerin yersiz ve anlamsız olacağını bildirmektir.

Böylece her kulun, iyi olsun, kötü olsun amel ve işinin yazıldığına, yazanların duygusallıktan, kin ve nefretten, yalan ve iftiradan uzak bulunduklarına; sadece emredileni kusursuz yerine getirdiklerine işâretle, yazılan her şeyin Âhiret'te ilâhî adâlet terazisinde tartılacağı hatırlatılıyor.

İyiliği ağır gelenlerin kurtuluşa erecekleri, hafif gelenlerin ziyanda kalacakları en anlamlı tarzda haber veriliyor.

Tabii ki, bu bir imân ve irfan konusudur. İlâhî beyana inananlar için en şaşmaz kıstas veriliyor. Bu kıstası önünde bulundurup hayatını ona göre düzenleyenler, bu düzenlemeyle kâinattaki düzen ve dengeye uyanlar elbette mutlu ve bahtiyar olacaklardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, sayısı belirsiz belge karşısında Hakk'ın varlık ve kudretini anlamayan ve bu hususta yapılan irşât ve uyarılara kulaklarını tıkayan kavim ve milletlerin yok edildiği hatırlatıldı. Onlar gibi kalbsiz, kör ve sağır kalmamaları için yaşamakta olan kuşaklara Allah ile Peygamber, Peygamber ile insanlar arasındaki ilginin ölçü ve anlamı belirtilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetle dikkatler bu defa insanların yeryüzünün şartlarına ve hayat ortamına uygun sağlamlıkta yaratıldığına ve geçim yollarının çok kademeli ve yaygın hazırlandığına çekiliyor. Hiçbir şeyin boşuna, gereksiz ve hikmetsiz yaratılmadığına işâretle O Yüce Kudret karşısında mahviyetini dile getirip derin bir saygıyla eğilmenin, şükür duygusuyla O'na teslîm olmanın gereğine parmak basılıyor.

——oOo——

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ

فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

M E Â L İ :

10— And olsun ki, sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için geçim yollarını yaratıp düzenledik. Ne de az şükrediyorsunuz!

YERYÜZÜNÜN YAŞANIR HALE GETİRİLMESİ

(وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ) «Ve orada sizin için geçim yollarını yaratıp düzenledik.»

Üç veya dört milyar yıl önce yaratıldığı tahmin edilen yeryüzünün bugünkü duruma gelmesi, hiçbir yönüyle tesadüf eseri değildir ve olamaz. İnsan ve diğer canlıların yaşaması için bütün şartları plânlı, proğramlı ve düzenli şekilde kendinde taşıyan bu ihtiyar küre, dağıyla, ormanıyla, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla, hava ve suyuyla sınırsız bir kudretin, yüksek

hikmet sâhibi bir varlığın eseri olduğunu anlatıyor. Çünkü bilimsel açıdan bakıldığında da dünyanın oluş şekli, her yönüyle mükemmel bir plân ve proğramın neticesi olduğunu gösterir. Yanardağların, denizlerin, akarsuların ve esen rüzgarların, yağan yağmurların yeryüzünü şekillendirmede illiyet prensibi doğrultusunda birer âmil olduğunda şüphe yoktur.

Jeolojik dört veya beş devre içinde milyarlarca yıl geçtikten ve ilâhî plân insan ve canlıların rahat yaşamasına yöneldikten sonra bugünkü mükemmel yerküre vücut bulmuştur.

Güneş'le olan ilgisinde, atmosfer tabakasının kalınlığında ve taşıdığı çeşitli gazlarda; dörtte üçünün denizle kaplı olmasında; yeraltında oluşan petrol, kömür ve diğer madenlerde; yerkabuğunun oluşmasında ve taşıdığı çeşitli fosillerde akıllara durgunluk verecek en ince hesaplar, kimyasal ve fiziksel kanunlar, sonra da yüce amaçlar ve şaşmayan proğramlar hâkimdir. Bunca açık belgeleri, düzenlemeleri ve yükletilen proğramları görmemek, anlamamak mümkün müdür?

İşte bütün bu fevkalâde plân ve proğramların taşıdığı sayısız nîmetleriyle yeryüzü, insan için elverişli şartlarla yaratıldığına delâlet ediyor. Her şeyde mutlak bir nizam, her yanında mükemmel bir denge kendini göstermektedir. Hepsi de insan aklına seslenmekte, O yüce ve sonsuz kudretin karşısında secdeye kapanmamızı ilhâm etmektedir.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu hakikatın ana fikri verilerek insan aklı kamçılanmakta ve düşünebilen herkesin harekete geçmesi istenmektedir: **«And olsun ki sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için hayat ve geçim yollarını yaratıp düzenledik. Ne de az şükrediyorsunuz!»**

Bu âyetle, ilmin imanla birleşip aklın eşliğinde Yüce Yaratan'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına delâlet eden milyonlarca belgeleri iyice incelemeleri; eserden hakikî müessire geçiş sağlamaları insanlara ilham edilerek düşünce ufukları genişletiliyor.

İlimle imân için hareket noktası olarak iki temel bilgi sunuluyor: Yeryüzünün bugünkü şekliyle düzenlenip hazırlanması ve insan hayatına yarayan nesnelerin çok ölçülü ve proğramlı biçimde yaratılıp belli kanunlara bağlanması.. Böylece besleyici, sağlığı koruyucu protein, vitamin ve diğer gerekli mineralların, ilgili bulunduğu türün devamıyla sürüp gelmesi sağlanarak insanın hizmetine terkedilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle ilâhî kudret ve lûtfun birçok inceliklerini kendinde

taşıyan yeryüzünün yaratılışına ve hayat için elverişli şartların düzenlendiğine dikkat çekilerek akla yardımcı bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bütün bu nîmetlere lâyık görülen insanın çok değerli bir canlı olarak yaratıldığı hatırlatılıyor; ayrıca olgunlaşıp, yaratıcı kudreti kendinde taşıyan Allah'ı bilip tanıması için her türlü bilgi ve belgenin kusursuz ölçü ve anlamda sergilendiğine atıfta bulunuluyor. Sonra da insanın yaratılışındaki asıl hikmetin gereği olarak nefis ve şeytan gibi onu aşırılığa sürükleyen, doğru yoldan sapmasına neden olabilen iki itici kuvvetle başbaşa bırakıldığı, onların tesir alanında bir ömür tüketmemek için yardımcı olarak akıl, idrâk gibi yeteneklerle birlikte kitap ve peygamber gönderildiği bildiriliyor ve bütün bunların biraraya getirilerek karşılaştırılmasının hayat dengesiyle çok yakından ilgili bulunduğuna işâret ediliyor.

—ooo—

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٓائِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّٓا اِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾
قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ
فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ اَنْظِرْنِي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ
﴿١٤﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَنِي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ
وَعَنْ شَمَٓائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْؤُمًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ
اَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

MEÂLİ:

11— Ve and olsun ki, sizi yarattık, sonra sizi şekilendirdik, sonra da meleklere: «Âdem'e secde edin» diye buyurduk. Onlar da hemen secde ettiler; ancak İblîs secde edenlerden olmadı.

12— (Allah ona:) «Sana emrettiğim halde seni secde etmekten alıkoyan şey nedir?» dedi. İblîs: «Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın» diye cevap verdi.

13— (Allah ona:) «İn oradan, sana orada büyüklük taslayıp gururlanmak gerekmez; çık, çünkü elbette sen alçağın tekisin!» buyurdu.

14— İblîs, «kabirlerden dirilip kalkılacağı güne kadar bana mühlet ver» dedi.

15— Allah da: «Sen mühlet verilenlerdensin» buyurdu.

16-17— (İblîs): «Beni azgınlığa itmene karşılık, and olsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım, sonra da onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından (yaklaşıp) geleceğim ve Sen, onların çoğunu şükreder bulamıyacaksın» dedi.

18— (Allah ona:) «Yerilmiş ve kovulmuş bir halde çık oradan. And olsun ki, onlardan kim sana uyarsa, Cehennem'i sizlerle (evet) hepinizle dolduracağım» buyurdu.

ADEM İLE İBLÎS KISSASI

İnsanın kâinat plânındaki yeriyle ve iki hayatının mukadderatıyla yakından ilgili olan bu kıssa, aynı kelime ve cümleyle Kur'ân'ın tam yedi yerinde geçer. Ancak her biri yer aldığı konuya, bir önceki ve bir sonraki âyete göre, insan düşüncesine değişik fakat birbirine bağlı mana ve hükümler getirmektedir.

Bakara sûresinde İblîs'in gerçeği gizleyip, hakkı reddederek kâfirlerden olduğu açıklanırken, Âdem'in (A.S.) meleklerden bile üstün tutulduğu ve eşyanın mahiyetiyle birlikte isimlerinin de ona öğretildiği vurgulanır ve sonra da bu iki ayrı türün birbirine düşman kalacakları belirtilir.

A'raf sûresinde, İblîs'in secde edenlerden olmadığı açıklanırken, onun melek türünden olmadığına işâret edilir. Ayrıca İblîs'in farklı bir kıyas yaptığı, ateşin topraktan hayırlı olduğu, öylece ateşten yaratılan bir canlının, topraktan yaratılan bir canlıdan hayırlı olacağı sonucunu çıkardığı haber veriliyor.

Allah bu olayla, imân ve irfan ile birleşip bütünleşmeyen ilmin, insanı fasit bir kıyasla ve basit mantıkî yollarla haktan uzaklaştıracağına atıfta bulunuyor.

İsrâ sûresinde, İblîs'in, çamurdan yaratılan bir mahlûka secde etmediği açıklanırken, ademoğullarına verilen üstünlük ve saygınlığı müthiş kıskandığı ve o yüzden Kıyâmet'e kadar -azı müstesnâ- onları saptıracağına yemin ettiği belirtiliyor.

Sonuç olarak da, insanların çoğunun nefsine yenileceği, İblîs'in ise, sadece nefsten yana olup, şerri temsîl ettiğinden onları rahatlıkla saptırabileceği hatırlatılıyor. Bir bakıma insan karakterine, mayasına parmak basılarak bilgi veriliyor.

Kehf sûresinde, İblîs'in cinlerden olduğu, kendisinde meleksel maya ve öz bulunmadığı çok açık bir anlatımla ifade ediliyor; sonra da İblîs'in geçmişteki ilâhî inâyetleri dikkate almadan Rabbının buyruğu dışına çıktığı açıklanıyor ve o yüzden onunla dostluk kurmanın çok tehlikeli neticeler doğuracağı; onun gibi bilgisini imân ve irfanla birleştirmeyen, dünya hayatını tek amaç seçip kendini nefsinin buyruğuna veren kişilerle de dostluk kurmanın hayır getirmiyeceği dolaylı şekilde anlatılıyor.

Tâ-Hâ sûresinde, İblîs'in aynı anlatım düzeyinde ilâhî buyruğa uymadığı açıklanırken mü'minlerin hem erkeğine, hem dişisine düşman olduğu ve bu düşmanlığın Kıyâmet'e kadar süreceği ifade ediliyor. Dolayısıyla insanları saptırıp azıtmada kadınların önemli yeri ve rolü bulunduğuna işâret ediliyor.

Hicir sûresinde, İblîs'in Hakk'a baş kaldırması değişik bir anlatımla işleniyor. Âdem'in kuru veya pişmedik bir balçıktan yaratıldığı, işlenmeye, şekillendirilmeye müsait bir kıvamda olduğu; iyi ellerde olumlu bir eğitimle faydalı bir kişi; kötü ellerde, fena bir eğitimle zararlı ve tehlikeli bir yaratık hüviyetine girebileceği kapalı fakat düşündürücü cümlelerle bildiriliyor.

Ayrıca cânn'ın yani cin ve şeytanların Âdem'den önce dumansız yalın bir ateşten (ışından) yaratıldığı kaydedilerek daha değişik bir bilgi veriliyor.

Sâd sûresinde İblîs'in ilâhî emir dışına çıkması yine az değişik bir anlatımla belirtiliyor; bu arada Âdem'in balçıktan yaratılan bedeni insan şekline sokulup düzenlendikten sonra ilâhî ruhun ona üflendiği açıklanıyor. Bununla insanın taşıdığı ruhun Allah'tan gelme ve O'na ait olduğu; bu açıdan da bakılınca insanın çok şerefli ve Allah yanında değerli bir canlı sayıldığı neticesi ortaya çıkıyor. Ayrıca İblîs'in, biri büyüklük taslama, di-

ğeri kendini çok yükseklerde görme hastalığına mübtelâ olduğuna ve bu iki sıfatın hemen her insanı iblisleştireceğine dikkatler çekiliyor.

Anlaşıldığı üzere, aynı konu az farkla ve çok çeşitli hükümlerle beşer idrakini uyanık tutup hafızalarda derin, silinmez izler bırakması için yedi yerde tekrarlanmış ve her defasında insana ayrı bir ufuk açılmış ve yepyeni bir bilgi verilmiştir. Bunlar gereği gibi işlenecek olursa büyükçe bir kitap meydana getirecek kadar anlamlı ve detaylıdır. Tefsirimizin hacmi elvermediği için kalın çizgileriyle özetleyip belirtmeye çalıştık.

YARATMAK VE ŞEKİLLENDİRMEK

(وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ) **«And olsun ki, sizi yarattık, sonra sizi şekillendirdik.»**

Bir şeyi yokluk karanlığından varlık aydınlığına çıkarmaya yaratmak ve icat etmek denildiği gibi, bir şeyin tohum ve mayasından belli kanunlarla onu meydana getirmek de bir çeşit yaratma ve icattır.

Âdem Peygamber'in ve soyunun yaratılışı «h a l k» kelimesiyle anlatılıyor. Çünkü bu tabirin aslı, bir şeyi var kılıp dosdoğru takdîr etmektir. Aynı zamanda bir şeyi örneksiz ve modelsiz icat etmektir veya bir şeyi diğer bir şeyden takdîren vücuda getirmektir.

O halde Âdem hiçbir şey değil iken, çamurdan örneksiz, modelsiz ve intikalsiz yaratıldığı gibi, onun zürriyeti de ondan yaratılmıştır ki bu iki değişik yaratma hakkında «halâkaküm» buyrulmuştur.

Âdem'in daha önce fizikötesi bir kanunla «kün emri»ne bağlı olarak şekilsiz bir balçıktan yaratıldığına dikkat çekiliyor; onun soyundan gelenlerin de önceleri insan şeklinde olmayan «sperma»dan yaratılıp insan şekline sokulduğu açıklanıyor.

Kur'ân'da, henüz mikroskop icat edilmeden, sperma ve gen nedir bilinmeden, insanın asıl mayası veya çekirdeği sayılan sperma'nın önceleri insan şeklinde olmadığı, kuyruklu bir yumurta şeklini andırdığı, ama anarahmine intikal edip yumurtalıkla birleşince, tedrici bir tekâmül kanunuyla şekillenip insan suretine girdiği bildiriliyor. Bu, Kur'ân'ın beşer sözü olmadığının bir başka belgesi değil midir?

MELEKLERİN ÂDEM'E SECDE ETMESİ

(ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ) **«Sonra da meleklere : Âdem'e secde edin,**

diye buyurduk.»

Aslında bu secde yalnız Âdem'in şahsına değil, onun şahsında bütün insanlaradır. Çünkü onun soyundan, ondan daha aziz, daha mükerrem ve daha kadri yüce peygamberler gelmiştir.

Bu azizlik ve şeref neyi ifade eder? Meleklerin secde ettiği bir yaratık, her zaman saygıdeğer ve azizdir. O bakımdan insan ancak yaratanına, yani kendisini bu izzet ve iltifata lâyık gören Rabbına secde eder, başkasına değil..

Ancak sözü edilen secdenin asıl anlam ve mahiyeti veya nicelik ve nasıllığı ne ölçüde idi? Bakara sûresinde de belirttiğimiz gibi, bu, ya saygı gösterme ve kadrini yüce tutma anlamınadır, ya da Âdem'in şahsında Allah'ın yüce kudret ve azametini müşahede edip Âdem'i kıble edinerek Allah'a secdedir veya ilâhî sanatın eşsizliğini kendinde toplayan Âdem'in önünde Âlemlerin Rabbına eğilmedir.

İBLÎS NEDEN SECDE ETMEDİ?

(إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ) **«Ancak İblîs secde edenlerden olmadı.»**

Önce İblîs dumansız bir ateşten (ışından) yaratılmıştır. O bakımdan meleklik mertebesinden çok aşağıda bulunuyor. Çünkü melekler nûrdan yaratılmıştır. Nûr ile nar arasındaki fark çok büyüktür. Hem İblîs'te nefis var, melekte yoktur. Çünkü ateş maddeyle ilgilidir, nûr manâyla ilgilidir. Melek emredileni noksansız ve itirazsız yerine getirir. Çünkü onda isyan, günah, kin, kıskançlık, bıkkınlık ve yorgunluk gibi nefs ve maddeyle alâkalı sıfatlar yoktur; İblîs'te ise bu sıfatlar mevcuttur.

Bilindiği gibi, nefis ve ona bağlı sıfatları taşıyan bir yaratık, her zaman günah işlemeye müsaittir. İblîs daha önce bir deneme ve imtihandan geçmediğinden ve meleklerle birlikte Melekût Âlemi'nde seyrettiğinden; nefsinin kötü arzularını açığa vuracak, rengini belli edecek bir olayla karşılaşmadığından melek tabiatlı olarak bir süre ilâhî buyruklar doğrultusunda yerini aldı. Âdem'in yaratılması ve Melekût Âlemi'ndeki meleklerin ona secde etmekle emrolunmaları, melekle İblîs'i birbirinden ayıran mehenk oldu. Böylece hem meleklerden, hem ilâhî rahmetten kovuldu. Nefsinin özelliğine ve mayasına uygun bir yol tuttu. Bununla beraber melek gibi kalma vasıf ve yetenekleri de yok değildi. Ne var ki karşıt sıfatı, yani nefsî temayül üstün geldi.

NEFSİN DEĞER ÖLÇÜSÜ

İblîs ve Âdem olayı açıklanırken nefsin değer ölçüsü belirleniyor ve bu daha çok iki madde halinde ortaya konuyor: İblîs, Âdem'deki ilâhî nefhanın eseri olan cevhere, ondaki kudret ve hikmete değil, maddî yapısına ve şekline bakarak bu ikisini değer ölçüsü olarak seçmiş ve o yüzden nefsine yenilerek ilâhî emri yerine getirmemiştir. Tıpkı materyalistler gibi, maddeyi temel kabul edip onu düşüncenin yaratıcısı kabul ederken, diğer bütün değer ölçülerini göremez ve duyamaz olmuşlardır.

O nedenle ilâhî dinlerin hepsi de şekil ve maddeyi asıl amaca erişmek için birer araç kabul etmişlerdir. Amaç ise, Allah'a, tertemiz geldiğimiz gibi tertemiz kavuşmak için dünya hayatında iyi ve erdemli bir insan olmak ve âhirette de ilâhî hoşnutluğa erişmektir. Şüphesiz ki, ruhumuz Allah'tan pak ve nezih bir hüviyetle gelip bedenimize yerleşmiştir. Onu yine ikinci beden elbisesi verilinceye kadar pak ve nezih tutup asıl sâhibine teslim etmemiz gerekmektedir. Beden bir konak, ruh ise bir yolcudur. Ruhlar âleminden yola çıkıp birçok konaklara uğraya uğraya beden konağına gelmiştir ve bu konaktan ayrılınca yine yolculuğu devam edecektir.

KİŞİSEL MANTIK VE KIYAS

(قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ) «Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın.»

İlâhî emirler daha çok cumhurun görüş ve mantığıyla uyum sağlar; ferdin mantığına gelince, o yanılabilir ve diğer bir ferdin mantığına ters düşebilir. O nedenle ilâhî buyruklar ve buyrukların mecmuu olan din, çoğu defa ferdin mantığıyla uyum sağlamaz.

Kur'ân, bu konuda İblîs'in kendi kişisel mantığına göre ileri sürdüğü kıyasla ilâhî emre ters düştüğünü örnek veriyor. Nitekim İblîs'in mantığına göre ateş topraktan hayırlıdır; ama başka birinin mantığına bakılırsa, toprak ateşten hayırlıdır. Görülüyor ki, fertlerin mantığı birbirine pek uymamaktadır. Bu açıdan konuya bakınca, dinde ve dinî konu ve meselelerde kişisel görüş ve mantığa değil, cumhurun görüş ve mantığına yer vardır, sonucu çıkar. Müctehit imamların hayatına ve çalışma sistemine dikkat ettiğimizde, sürekli kişisel görüşle yetinmeyip Allah'ın Kitab'ından, Peygamberin Sünnet'inden çıkardıkları meseleleri yüzlerce yetişkin talebe huzurunda açık tartışmaya koydukların, kritiğini yaptırıp ekserin görüşü doğrultusunda bir netice çıkartmak istediklerini görürüz. Ashap ve Tabiin'in icma'ına devamlı yer vermeği ihmal etmeyerek onu dinde önemli bir esas

kabul etmişlerdir.

Günümüzün insanı zaman zaman «canım şu mesele, şu hüküm benim mantığıma uymuyor; oysa din bütünüyle mantık değil midir?» diyerek kişisel görüş ve mantığını ön plana almaktadır. Şüphesiz ki bu kabil itiraz ve çıkışlar biraz da bilgisizliğin, büyüklük veya âlimlik taslamanın; dinî hükümlerin insan ruhunun yüceliğiyle eşdeğerde olduğunu bilmemenin ürünüdür. Diğer bir deyimle, nefsin gurur ve ihtirasıdır.

ÂDEM'LE İBLÎS'İN CENNETTEN ÇIKARILMASI

(قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا) «İn oradan, sana orada büyüklük taslayıp gururlanmak gerekmez.»

Daha basit ve aşağı nîmetleri görmeyen, hayatın binbir meşakkat ve mihnetle tadını ve çilesini çekmeyenler, yüksek nîmetlerin, sonsuz saadetin kadrini ve kıymetini anlayamazlar. İblîs ile Âdem'in durumu bunun en güzel örneğini oluşturur.

İblîs'te ruhla birlikte nefis de yaratılmıştır. Meleklerde ise, nurânî ruh vardır, iklimleri nefis sınırının çok ötesinde bulunuyor. Âdem'de ise, hem insanî, hem hayvanî ruh bulunmakla beraber hayvanî ruhun değişmeyen vasfı, nefisle birlikte yaratılmasıdır. Nefisle aynı yerde birleşmeyen, ona arkadaşlık etmeyen ruhlar -meleklerde olduğu gibi- her zaman yüce ve azizdirler; onlar için mevcut nîmetler ve saadetler her zaman değerli ve anlamlıdır. Ama nefse arkadaşlık eden, onunla beraber bir dönem geçirmek zorunda bulunan ruhların durumu böyle değildir; onların birtakım denemelerden, hayat cenderesinden, aşağı âleme ait nîmetler ve külfetlerinden geçmeden, basiti mükemmelden, ednayı a'lâdan, hayrı şerden, iyiyi kötüden, mutlak saadeti, geçici olanından ayırt etmeleri çok zor, hattâ bazan imkânsız gibidir.

Nitekim Âdem ile İblîs, dünyaya ayak basmadan, sözünü ettiğimiz deneme safhalarından geçmeden yüce ve sonsuz nîmetleri kendinde toplayan Cennet'e konuldular. Biri isyân ederek, diğeri aldatılarak ilâhî emre muhalefet ettiler. O yüzden Cenâb-ı Hak, ikisini de Cennet'ten çıkarıp, oraya oranla çok aşağı bir âlem olan ve hayatın hem zevkiyle, hem çilesiyle dopdolu bulunan Dünya'ya indirdi.

Ve sonra da bu olay, «madem cenneti yarattı, bizi neden şu çileli dünya hayatına getirdi?» diyenlere en susturucu cevap oldu..

NEDEN DÜŞMANLIK?

(قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَن۪ي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَق۪يمَ) **«Beni azgınlığa itmene karşılık, and olsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım.»**

İblîs gurur, kibir ve hasedinden; Âdem de nefsine uyup aldatıldığından dolayı ilâhî emre karşı geldiler. O yüzden birbirlerine ebedî düşman olarak yeryüzüne indirildiler. Peki ama bu düşmanlığa ne gerek vardı? diye insanın aklına ister istemez bazı sorular gelmektedir. Dünya hayatını dikkatle incelediğimizde Cennet gibi hazır lokma halinde düzenlenmemiştir. Cennet'te her nîmet hazır ve istenilen ölçü ve anlamdadır. Dünya'da ise, ham maddesi hazırlanmış, bulup ortaya çıkarma, araştırıp istifade edilecek düzeye getirme işi bize bırakılmıştır. Buna paralel olarak insanın içine nefisten yana mal ve servet, makam ve şöhret hırsı yerleştirilmiştir. Ayrıca insana melek kadar temiz bir ruh ve ona ilhâm eden rahmet melekleri verilmiştir. Melek iyilik ilham ederken onun karşıtı sayılan ve devamlı kötülüğü fısıldayan bulunmasaydı, O'nun ilhamı bir bakıma hikmetsiz ve anlamsız kalırdı. Kötülüğe iten bir iç ve dış kuvvet yoksa, sadece iyiliği ilham eden meleğe gerek kalmaz. Gelişme, mücadele, hayat ile haşır-neşir olma, hayata canlılık kazandırma ancak bu iki zıt kuvvetin çarpışmasıyla vücut bulur. O sebeple nefse kötülükleri fısıldayacak bir dış kuvvete ihtiyaç kendiliğinden beliriyor. İblîs bu kuvveti temsil ediyor.

Eğer bu zıt kuvvetler içimizde ve dışımızda yer almasaydı, yani hayat plânında buna yer verilmeseydi, içimizde ihtiras ve bencillik kalmaz, o sebeple de hayat duraklama devresine hemen girer, tam bir atalet başlardı. Bugünkü dünyayı görmek hayal olur, bir lokma, bir hırkaya rıza gösterip bir ömür tüketilirdi.

İşte İblîs'e ve soyuna Kıyâmet'e kadar mühlet verilmesinin hikmetlerinden biri budur.

ALLAH MI İBLÎS'İ AZDIRDI?

(قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَن۪ي) **«Beni azgınlığa itmene karşılık....»**

Kur'ân'da, aklımızı iyice harekete geçirmemiz ve meseleyi dinin genel kurallarına göre değerlendirmemiz hakkında bir bakıma çok kapalı ve şaşırtıcı bir ifade kullanılmıştır: **«Beni azgınlığa itmene karşılık...»** denilmiştir. Allah, İblîs'i azdırıp sapıklığa itmişse, İblîs'in ne günahı vardır? Hem Cennet ve rahmetten kovulsun, hem ebedî saadeti kaybetsin, hem de şer

ve kötülüğün baş mümessili olsun!.

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, İblis'te hem melekî, hem de nefsanî sıfatlar mevcuttu. Birincisi iyiliğe ve itaâte; ikincisi kötülüğe ve isyana yatkındır. Kişinin bilgi, görgü, imân, irfan ve idraki nefsine yenik düşer, duygusu gemi azıya alırsa, nefsanî kuvvet üstün gelir de kötülük ve isyana kapılar açılır. Sözü edilen yetenekler nefse yenik düşmez de ruhla ve meleğin ilhamıyla güçlenirse, bu sefer nefis yenik düşer de itaât ve fazîletlere kapılar açılır.

İşte İblîs'in durumu, birinci şekilde tezahür etmiş ve Sünnetullah gereği ilâhî gazaba çarptırılmıştır. Kur'ân'da sözü edilen anlatım şekliyle bu gerçeğe ışık tutuluyor, «beni azgınlığa, sapıklığa itmen...» sözüyle Sünnetullah'ın bu cilvesi hatırlatılıyor. Hem İblîs, emre itaâtsizliğinden dolayı sorguya çekildiğinde pişmanlık duymamış, fasit bir kıyas yaparak Allah'a karşı kendini haklı göstermeye çalışarak küstahlığın en fenasını ortaya koymuştur.

İBLÎS'İN PUSU KURMASI

İblîs ve soyunun Âdemoğullarını doğru yoldan saptırmak için pusu kurarak önden, arkadan, sağdan ve soldan saldırmasının, dürtüklemesinin, fısıldayıp beyin merkezi üzerinde bir takım tesirler bırakmasının anlamı nedir?

Bilindiği gibi, İblîs ışından yaratılmıştır, yani şeytanî ruh ışınla birleşip vücut bulmuştur. Işın ile ruhun kaynaşması, ona ışık hızından çok üstün bir hız kazandırmıştır. Hem ışın, hem ruh için engel söz konusu da değildir. O nedenle İblîs'in dört cihetten saldırısı, kalb ve beyne sinyaller verip şüphe ve tereddütler uyandırması her zaman mümkündür. Kalb ve kafada doğan her şüphe ve tereddüt, inkâr ve inançsızlık süratle nefisle birleşmekte ve uygulama alanı aramaktadır.

Şüphe, inkâr ve tereddüdü, iman ve irfanıyla tesirsiz hale getirenler, kendilerini şeytanın hükümranlığından kurtarmış olurlar. Ona mağlup olarak uyanlar ise, bedbaht kalıp Cehennem'e yakıt olma tehlikesiyle yüzyüze gelirler..



وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ
شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ
لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ
مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا
مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّاهُمَا
بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا
الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾
قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا
تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

MEÂLİ:

19— Ey Âdem! Sen ve eşin Cennet'te eyleşin, dilediğiniz yerde (ki nîmetler)den yeyin; (yalnız) şu ağaca yaklaşmayın, sonra Hakk'a karşı gelip kendine yazık edenlerden olursunuz, (buyurdu).

20— Bunun üzerine şeytan (harekete geçip) örtülmüş olan utanç yerlerini kendilerine göstermek için ikisine vesvese verdi (fısıldadı, dürtüşlerde bulundu) ve: «Rabbınız bu ağaçtan sizi ancak melek olmanızı veya burada temelli kalıcılardan bulunmanızı önlemek İçin men'etmiştir» dedi.

21— Ve «herhalde ben size öğüt verenlerdenim» diyerek onlara yemin etti.

22— Böylece ikisini de aldatıp saptırdı. Âdem ile eşi o ağaçtan tadınca, utanç yerleri açılıp ortaya çıktı. Cennet yapraklarından oralarının üzerine koymaya başladılar. Rabları da onlara şöyle seslendi : «Ben ikinizi de o ağaçtan men'etmedim mi ve size, «şeytan herhalde ikinize de açık bir düşmandır.» demedim mi?»

23— İkisi birden : «Ey Rabbımız! kendimize haksızlık ve yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen herhalde zarara uğrayanlardan oluruz» dediler.

24— «Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreya kadar yerleşip kalmak ve yararlanıp geçinmek vardır» buyurdu.

25— «Orada yaşar, orada ölür ve oradan (tekrar dirilip) çıkarılırsınız» dedi.

MEMNU MEYVA AĞACI

(وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ) «(Yalnız) şu ağaca yaklaşmayın, sonra Hakk'a karşı gelip kendine yazık edenlerden olursunuz.»

İblîs, ilâhî buyruğa karşı geldi. Sebebi sorulunca da farklı bir kıyas yapıp karşı gelmekte ısrarlı olduğunu belirtti. O yüzden Allah'ın gazabına uğradı ve bulunduğu makamdan kovuldu. Âdem ile eşinin Cennet'te kalmaları ve bir ağaç dışında oranın bütün nîmetlerinden yeyip yararlanabilecekleri kendilerine bildirildi. Ne var ki Allah'ın ilk insana böylesine yakın ilgi ve iltifatı İblîs'in büsbütün kıskançlık ve düşmanlığını artırdı. Onları ilâhî buyruğun, diğer bir tabirle koyduğu sınırın dışına kaydırmak için sinsice harekete geçti; durmadan fısıldadı, men'edildikleri ağacın meyvasından mahrum bırakılmalarının iki önemli nedeni bulunduğunu yeminle anlatarak onları inandırdı. Böylece Âdem ile Havva memnu' meyva ağacından yediler. O sebeple de üzerlerindeki nurdan örtü bir anda yokoluverdi ve utanç yerleri ortaya çıktı.

Bu ağacın ne olduğu hakkında farklı tesbit ve görüşler vardır. Bakara sûresi 35. âyetin tefsîrinde kısmen açıklamış bulunuyoruz. Burada daha fazla üzerinde durmayacağız.

UTANÇ YERLERİNİ GÖSTERME GAYRETİ

(فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا) «Bunun üzerine şeytan (harekete geçip) örtülü bulunan utanç yerlerini kendilerine göstermeleri için ikisine vesvese verdi...»

Asıl önemli noktalardan biri, İblis'in tek arzusu, onları hem ilâhî buyruğun dışına çıkartmak, hem de şehvetlerini tahrîk etmekti. Çünkü insanın mayasında nefis ve şehvet gibi iki duygunun bulunduğunu biliyordu. Âdem ile Havva ise bu olaydan önce ne cinsel organlar, ne de cinsel ilişki hakkında bir bilgileri yoktu. Cennet yiyeceklerinin posası olmadığından ve üzerlerine de nurdan birer örtü konulduğundan içlerindeki mevcut cinsel duyguları kapalı kalmıştı. Zira Cennet üreme yeri değil, ebedî mutluluk yurdudur. O bakımdan Âdem ile Havva'nın men'edilen o meyvadan yemeleri cinsel duygularını bir anda tahrîk etmiş ve üremenin ilk kapısı açılmıştı. Üzerlerindeki perdenin kalkmasıyla belirginleşmiş, karşılıklı istek gün ışığına çıkmıştı. O halde artık Cennet'te kalmaları -Sünnetullah gereği ve çizilen plân, hazırlanan proğram uyarınca- mümkün değildi. İnsanların belli bir süre yaşayıp üremelerine uygun vasıf ve ortamda yaratılan Dünya'ya inmeleri gerekiyordu. Hem yedikleri meyva, Dünya nîmetleri türünden olduğu için kısa zamanda onların bünyesini ve sindirim sistemini Dünya'daki hayat şartlarına uyum sağlayacak, Cennet'teki hayat ortamına ters düşecek bir düzeye getirdi. Sonunda ilâhî emir geldi : «Hepiniz de Cennet'ten çıkın, Dünya'ya inin!» buyuruldu.

İBLİS DAHA ÖNCE CENNET'TEN KOVULMAMIŞ MIYDI?

(قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ) **«Birbirinize düşman olarak inin...»**

Âyetin açık anlatımına bakılırsa, İblîs'in bu olaydan önce Cennet'ten çıkarıldığı anlaşılıyorsa da, o çıkış Cennet'te kendisine ayrılan makamdan düşürülme idi. Ama yine de Cennet'te dolaşma imkânı bulunuyor, ne var ki meleklerin nuranî derecesine artık yükselemiyordu. Onun daha yapacağı bazı işler vardı :

a) Haset ettiği Âdem ile eşini aldatıp günahkâr etmek,

b) Meleklerin bile saygı ile önünde eğildiği insanoğlunu bulunduğu yüce nîmetten mahrum etmek,

c) Cennet'ten kapıdışarı edilmelerini ve aşağı âleme indirilmelerini sağlamak..

Diğer bir ihtimal ise, İblîs'in Cennet'in dışında bulunması ve faaliyetini oradan sürdürmesi olabilir. Yalın ateşten yaratıldığı için istediği an Âdem ile Havva'nın beyinlerine sinyaller gönderebiliyordu. Unutmayalım ki, Cennet'in dışı mutlaka Dünya demek değildir. Bir cennet varsa, herhalde onun içi ve sınırı, bir de dışı ve sınır harici vardır. İşte İblîs ilk kovulan olunca, sınır dışında kaldı, ama içiyle irtibatı kesilmedi. Sanırım ki bu ihtimal daha doğru ve ilâhî plâna daha uygundur. Sonra da hep birlikte

yeryüzüne indirildiklerini âyet gayet açık şekilde anlatmaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki, İblîs Cennet'ten kovulunca hemen Dünya'ya indirilmemiş, Cennet sınırının dışına çıkarılıp ilâhî proğramın kusursuz neticelenmesi beklenmiştir.

BİRİ SECDE ETMEDİ, DİĞERİ MEMNU MEYVADAN YEDİ

İlk bakışta bu iki ayrı günah ve bir bakıma isyan arasında fazla bir fark olmadığı görülürse de gerçek öyle değildir. İblîs kibir ve kıskançlığından dolayı; Âdem ise Cennet'te ebedî kalıp bir bakıma melekleşme umuduyla aldatılarak günah işledi. Sorguya çekildiklerinde, İblîs emre muhalefetinde direnmiş ve kendine göre kıyas ve yorumda bulunmuş; Âdem ile eşi kendi kendilerine haksızlık ettiklerini itiraf ederek Allah'ın mağfiret ve rahmetini dilemişlerdir. Böylece inat, inkâr ve kıskançlık mutsuzluğa; pişmanlık ve dönüş mutluluğa kapı açmıştır. Sonra da bu bir sünnetullah olarak Kıyâmet'e kadar devam edecektir. Âdem ile İblîs birer misal ve ölçüdür.

İLK İNSAN YERYÜZÜNE İNDİRİLMİŞTİR

Âyetin açık anlatımından, Âdem'in hayat şartları değişince yeryüzüne indiği anlaşılırken diğer gezegen ve yıldızlarda insan türü bulunmadığı kesinlik kazanıyor. **«Orada yaşar, orada ölür ve oradan (tekrar dirilip) çıkarılırsınız.»** meâlindeki âyet, belirtilen kapalılığı açıklıyor ve her türlü şüpheyi kaldırıyor. Nitekim son birkaç yıl içindeki ciddi çalışmalarla, güneş ailesinde -dünya müstesna- insanların yaşamasına elverişli hayat şartlarının olmadığı anlaşılmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Âdem (A.S.) ile İblîs kıssası ve birbirine düşman olarak yeryüzüne indirilmeleri konu edinildi. Bu düzeyde ilâhî plân ve proğramın hikmeti anlatılarak insan aklına ışık tutuldu ve malzeme verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İblîs'in yeryüzünde kıyâmete kadar bir fitne, saptırıcı bir âmil olduğu belirtiliyor. O bakımdan onun fısıltı ve dürtüşlerini tesirsiz hale getirecek kitap ve peygamberin gölgesi altında bir hayat proğramının uygulanmasının lüzumuna atıf yapılıyor. Sonra da Allah'ın edepsizlik ve hayasızlıkla değil, adâlet ve insafı emrettiği açıklanarak en doğru yolun Allah'ın açıp belirlediği yol olduğu hatırlatılıyor.

——oOo——

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا
يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ
مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ
الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا
لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ
إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا
فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا
قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾
قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ
وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَى
وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

MEÂLİ:

26— Ey Âdem oğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek, elbise ve bir de süs elbisesi indirdik. Takvâ (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmak) elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır. İşte bu (nîmetler) Allah'ın (yüce kudretine delâlet eden) belgelerdendir. Olur ki, düşünür de öğüt alırlar.

27— Ey Âdem oğulları! Şeytan utanç yerlerini kendilerine göstermek için ana babanızın elbiselerini çekip çıkarmak suretiyle onları Cennet'ten çıkardığı gibi, sizi de fitneye sokup saptırmasın. Doğrusu o da, yandaşları

da -onları görmediğiniz yerden- sizi görürler. Şüphesiz ki biz Şeytan'ı imân etmeyenlerin dostu kılmışızdır.

28— Onlar (o şeytan'ın dostu ve yandaşları) bir terbiyesizlikte bulunduklarında, «babalarımızı bu yol üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretmiştir» dediler. De ki : Allah, edepsizlik ve terbiyesizlikle emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı (iftirada bulunup) söylüyorsunuz?!

29— De ki : Rabbim adâlet ve insafı emretmiştir. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na, O'nun kutsal evine) doğrultun; dini O'nun için katıksız kılarak duâ ve ibâdet edin. Sizi ilk yarattığı gibi, yine (O'na) döneceksiniz.

30— Bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapıklık hakkoldu. Çünkü bunlar Allah'ı bırakıp şeytanları dost edinmişlerdi de kendilerini doğru yolda sanmışlardı.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah çok güzeldir, güzelliği sever.» (1)

«Doğrusu Şeytan, Âdemoğlunun kan kanalından içeri girer. Hem Âdemoğlunun göğsü şeytanlara konak kılınmıştır; ancak Allah'ın koruduklari müstesnâ..» (2)

«Her kul öldüğü hal üzere kaldırılıp haşredilir. Mü'min imân üzerine, kâfir de küfrü üzerine...» (3)

«Şüphesiz ki adam uzun bir süre Cennet ehlinin ameliyle amel eder, sonra ameli, Cehennem ehlinin ameliyle son bulur. Ve adam uzun zaman Cehennem ehlinin ameliyle amel ettikten sonra ameli, Cennet ehlinin ameliyle son bulur.» (4)

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aramızda bulunuyordu ki, birara ayağa kalkıp bize öğüt vermeğe başladı ve şöyle buyurdu : **«Ey insanlar! Şüphesiz ki Azîz ve Celîl olan Allah'a yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir halde haşrolunacaksınız. Yaratmaya ilk başladığımız gibi -katımızdan verilmiş**

(1) Müslim/iman : 147- İbn Mace/duâ : 10- Ahmed: 4/133, 134, 151

(2) Buharî/ahkâm : 21, bed'i halk : 11, i'tikaf : 11, 12- Ebû Dâvud/siyam : 78, sünnet : 17, edeb : 81- İbn Mâce : 65- Dârekutnî/rikak : 66- Ahmed : 3/156, 283, 309- 6/337

(3) Müslim/cennet : 83

(4) Buharî/kader: 1, 5, cihad : 77, tevhîd : 28, enbiya : 1, rikak : 33- Müslim/kader : 1, 12 Ahmed : 1/382, 414, 430- 2/287- 5/332, 335- 6/107, 108

bir söz olarak- onları tekrar (diriltip) iade edeceğiz. Şüphesiz ki biz böyle yapıcılarızdır.» (1)

«Doğrusu Allah insanları yarattıktan hemen sonra üzerlerine kendi nurundan attı. O nur kime dokunduysa doğru yolu buldu, kime dokunmadıysa o sapıtıp kaldı.» (2)

Açıklama :

Bu nur, ilâhî ilmin geleceği tesbite göre ayarlanmıştır; kime dokunacağı, kime dokunmayacağı ezelî ilimle belirlenip hükme bağlanmıştır. Böylece Allah'ın ilmi malûmata tabi olarak plân ve proğramını hazırlamıştır.

«Şüphesiz ki her çocuk, İslâm fıtratı (Allah ve din duygusu) ile doğar. Sonra ana babası onu ya yahudileştirir, ya hıristiyanlaştırır, ya da mecusileştirir..» (3)

ÖRTÜNMEK VAKAR VE SAYGINLIKTIR

(يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا) **«Ey Âdemoğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik.»**

İlgili âyetle Allah'ın insanlara lûtfettiği nîmetlerden birinin de elbise olduğuna dikkat çekiliyor. Hem utanç yerlerimizi örten, hem de bize bir süs ve güzellik veren elbisenin birçok yararlarından biri de, fert, âile ve toplum hayatımızda bize edep, terbiye, saygınlık, şeref ve vakar kazandırmasıdır.

Cennet elbiseleriyle utanç yerleri örtülü olan Âdem ile Havva'nın Allah yanındaki azizlik ve vakarlarını zedelemek ve onların Allah ve kutsî âlem ile meşgul bulunan kalblerini şehvete çevirmek için İblîs'in hazırladığı senaryo ile oynadığı oyun son derece ibretli ve anlamlıdır. İki ayrı cins (erkek ve kadın)ın utanç yerlerini birbirlerine göstermenin insanı Allah'tan uzaklaştıracağı çok duyarlı bir anlatımla haber verilmektedir.

İnsanoğlu, içinde taşıdığı nefis ve ona bağlı kötü sıfatlar nedeniyle açılmaya heveslidir. Şeytanın peşpeşe gönderdiği sinyallar da durmadan

---

(1) Müslim/cennet : 56- Buharî/enbiya : 8, 48, tefsîr : 5, 14, 21- Tirmizî/kıyamet : 3, tefsîr: 80- Nesâî/cenâiz : 118, 119- Ahmed : 1/223, 229, 233, 253- 3/495 - 6/53

(2) Tirmizî : Abdullah b. Amr (R.A.)dan

(3) Buharî/cenâiz : 80, tefsîr : 30, kader : 3- Müslim/kader : 22, 23, 24- Ahmed : 2/315, 346

şehveti tahrike yöneliktir. Kişi, ruhundaki yüceliği, Allah yanındaki azizliği unutur da bu yöndeki hevesine yenilirse, hem Allah ve melekleri, hem de çevresindeki hemcinsleri yanında saygınlık ve vakarını kaybeder. Kadın ise, bu durumda azizlik ve iffet perdesinden sıyrılıp çıkarak bütün cazibe ve saygınlığını yitirir.

Dinle ilmin elele verip insan unsurunu eğiterek yetiştirmesinin gereği burada bir defa daha hissedilmektedir.

Karakteri ve psikolojik yapısı itibarıyla insan, iffetini örten, zînet yerlerini teşhîr etmeyen kadınlara karşı saygı; açılıp saçılanlara karşı sadece şehvet duyar. Birincisi aile ve toplumu huzur, güven, sevgi ve saygı havasına kavuşturur; ikincisi hayatı asıl amacından uzaklaştırıp insanı bayağılaştırarak ruhun aradığı ve devamlı ihtiyaç duyduğu huzur ve güveni dumura uğratır.

Onun için Allah, Âdemoğullarına şöyle sesleniyor : **«Ey Âdemoğulları! size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik.... Ey Âdemoğulları! Şeytan, utanç yerlerini kendilerine göstermek için ana babanızın elbiselerini çekip çıkarmak suretiyle onları Cennet'ten çıkardığı gibi, sizi de fitneye sokup saptırmasın...»**

Allah cemal sıfatını ve sonsuz saadet yurdu Cennet'i, insanlığını unutup saygınlık ve vakarını yitirme pahasına da olsa utanç yerlerini açan ve hayatı behimîleştirenlere hiçbir zaman lâyık görmez. Nitekim Âdem'le Havva anamızın oradan çıkarılmasının sebeplerinden biri de ilâhî emre uymadıkları ve utanç yerlerinin açılması değil midir?

Cahiliye devrinin kötü âdetlerinden biri de, kadın ve erkeklerin çıplak bir vaziyette Kâbe'yi tavaf etmeye özen göstermeleri ve yapılan uyarılara kulak vermeyip, **«Dede ve babalarımızı bu yol üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretmiştir»,** diyerek Allah'a iftira etmeleri Kur'ân'da konu ediliyor ve susturucu cevap olarak şöyle buyuruluyor : **«De ki : Allah edepsiz lik ve terbiyesizlikle emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı (iftirada bulunup) söylüyorsunuz?!»**

İRTİCA NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Sözlükte, geri dönme, eskiyi isteme anlamına gelir. Modernistler buna «gericilik» der. İslâm'a göre, eskiye özenmenin biri faydalı, diğeri zararlı iki yanı vardır : Gerçek imân, iyi ahlâk ve faziletten uzak kavimlerin ilkel yaşayışına ilgi duymak ve bunun için çırpınıp durmak gericiliktir. Fert, aile ve toplumu ahlâk ve fazîlet, sağlam imân ve irfan düzeyinde tutan millî ve dinî kültürü korumaya çalışmak; geçmişte abideleşen bu hasletlerle

yaşamaya özenmek ise, ilericilik ve şereftir. Cahiliye devri insanları gibi, yarı çıplak bir vaziyette gezip dolaşmaya özenmek, iffet perdesini atıp bikiniyle vücudu teşhir etmek gericiliktir. İkibin yıldan beridir insanları sömürmeye yönelik faiz sistemi gericilik; helâl kazanç, meşru' kâr; faizsiz ödünç, yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu sağlam esaslar üzerinde ayakta tutan her iyilik ve iyiniyet ilericiliktir. Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Konuyu özetleyecek olursak, efradını cami', ağyarını mani' bir tarifle şöyle diyebiliriz : Fert, aile ve toplumu sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma, kardeşlik ve dostluk bağlarıyla birbirine bağlayan; insan şeref, namus ve iffetini koruyan; ruhla beden, dünya ile ahiret, maddeyle mâna arasında denge sağlayan her bilgi, her düşünce, her inanç ve her iş ilericiliktir. Bunun aksine bir tutum gericiliktir.

İNDİRİLEN ELBİSE VE SÜS ELBİSESİ

(يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا) «Ey âdemoğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik.»

26. Âyetle insanoğlunun utanç yerlerini örtecek ve ona vakar ve saygınlık sağlayacak, onu diğer canlılardan dış görünümüyle de ayıracak ve insanlığına yakışanı gerçekleştirecek iki türlü elbise indirildiği bildiriliyor. Kullanılan anlatım ve yer alan kelime ve cümlede iki husus belirtiliyor : Utanç yerlerini örtecek elbise ile süs elbisesi ve bunların indirilmesi..

Birinci tabir, insana her zaman iki ayrı elbisenin lüzumuna işârettir: utanç yerlerini örten ev kıyafeti, şeref ve vakar veren dış kıyafeti..

İkincisi, elbisenin ham maddesini teşkil eden pamuk, keten, yün ve ipeğin gökten yağan yağmurla, toprağa hareket veren güneş ışınlarıyla vücut bulduğuna işârettir. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz evinde bulunduğu zaman içinde de, sokağa çıktığında da en temiz elbisesini giymeyi ihmal etmez ve utanç yerlerinin açılmamasına özen gösterirdi.

TAKVÂ ELBİSESİ

(وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ) «Takva elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır.»

Kur'ân böylece insana biri evde veya iş esnasında, diğeri toplum arasında giyinmek üzere iki ayrı elbise tavsiye ediyor. Birincisi insanı hayata karşı hareketli duruma getirir; ikincisi belli zamanlarda insana saygınlık, edep, terbiye, nezaket ve nezahat kazandırır; tıpkı kuşlara zerafet, güzel-

lik ve çekicilik veren renk renk tüyleri gibi..

Bu ikisinden birini veya ikisini bulamayan mü'minlere gelince, onlar gizli ve açık hallerde, «Allah utanılmaya daha lâyıktır» inancıyla hareket edip yaprak ve otla olsun utanç yerlerini örterler. Bu da onlara azizlik ve edep kazandırır. Çünkü daha önemlisi, ruhlarına takvâ (Allah'tan saygı ile korkup O'nun emirlerini yerine getirerek her türlü fenalıktan kaçınmak) elbisesini giydirmiş olmalarıdır.

Nitekim İbn Abbas (R.A.), takvâ elbisesini, «amel-i salih»le, el-Hasan, «edep ve terbiye» ile, Hz. Osman (R.A.) «yeri gelince susmasını bilmek»le, Urve b. Zübeyir «Allah'tan korkup alçakgönüllü olmak»la yorumlamışlardır.

ALLAH, ADÂLET VE İNSAFI EMRETMİŞTİR

(قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ) **«De ki : Rabbim adâlet ve insafı emretmiştir.»**

Kıyafet konusunda adâlet, giyim ve kuşamda, insanlığımıza, ekonomik durumumuza ve ruhumuzun yüceliğine yakışanı yapmak; lüks ve israftan kaçınmak; utanç yerleri ve vücut hatları görünmeyecek şekilde örtünmektir. Bunun aksine bir giyim ve kuşama özenmek, adâlet ve insaf sınırını aşmaktır.

İnsaf kavramına gelince, birçok konularda olduğu gibi, giyim ve kuşamda da ortalama bir yol seçmek, israf ve cimrilikten kaçınmaktır. Böylece adâletle insaf birbirini tamamlayan birer kavram olarak ilgili âyette birarada anılmıştır. Zira «Kıst» adâlet ölçüsünde nasîp anlamına geldiği gibi, «iksat» da başkasının nasîbini vermektir ki, insaf manasına delâlet eder. (1)

KÂBE'YE YÖNELMEK, ADÂLET VE İNSAFI İLHÂM EDER

(وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ) **«Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na, O'nun kutsal evine) doğrultun.»**

Her secde yerinde Allah'a ve O'nun kutsal saydığı evine yönelmemiz emrediliyorken yukarıdaki konunun bir anda değiştirildiği imajı veriliyor-

(1) Fazla bilgi için bak : el-Müfredat Fi-garibi'l-Kur'ân.

sa da, aslında bu, adâlet ve insafın ilham kaynağını gönüllere işlemeyi amaçlamaktadır. Bir olan Allah'ın ilk mâbedine yalnız başına veya toplu halde yüzçevirip ibâdet etmek, başımızı yerlere kadar eğip secdede bulunmak, önce insanın içini dolduran mânevî bir zevk verir, sonra insanla Allah arasındaki yolu işlek duruma getirir; sonra da insana edepli ve alçakgönüllü olmayı öğretir. Önce Allah'tan, sonra da toplumdan utanmamızı telkînle lâyık olanı yapmamızı ilham eder. O nedenle dengeli bir hayat, nezih bir ömür, edepli bir yaşayış; saygınlık ve azizlik veren bir davranış ve giyiniş arzusu kendiliğinden belirir ve insan bu düzeyde hem adil, hem de insaflı olur.

DİNİ ALLAH'A HALİS KILMAK

(وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ) **«Dini O'nun için katıksız kılarak duâ ve ibâdet edin.»**

Din ve dindarlık samimiyet, anlayış, zevk ve bilgi ister. İbâdet yalnız Allah'a yapılacağına göre, başkasının onda bir payı söz konusu değildir. Aksi halde ibâdetteki adâlet kalkar, insaf ölçüsü bozulur ve böylesine bir düşünce kişiyi şirke kadar götürebilir.

Bedenimizi örten elbise çevremize karşı saygımızı ve insanlığımızın bir bakıma ölçüsünü; Allah'a olan katkısız ibâdetimizle ruhumuzu ve kalbimizi giydirmemiz ise, yaratana karşı saygımızı ve bizi insan olarak yarattığının şükrünü sembolize eder. Artık böylesine asil bir yönelişte nefis ve şeytanın payı yoktur. Ruhun yüceliği, imânın paha biçilmezliği söz konusudur..

ÇIPLAK DOĞDUK VE ÇIPLAK OLARAK DİRİLİP ALLAH'A DÖNECEĞİZ

(كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ) **«Sizi ilk yarattığı gibi, yine O'na döneceksiniz.»**

İlgili 29. âyetle çok önemli bir hususa parmak basılıyor : Anamızdan çıplak olarak doğduğumuz gibi, yine çıplak olarak dirilip Allah'ın huzurunda toplanacağımız hatırlatılıyor.

Bunun sebebi açıktır :

Dünya teklîf, sorumluluk, mücadele, didinme, çabalama ve nesli de-

vam ettirmenin yanısıra Âhiret'e hazırlık dönemidir. Hayatın her anı ve safhası ya ruhumuzu kirletip karartır, ya da onu cilâlayıp saydamlığını korur veya bu ikisi arasında bir zigzag çizip gider. Ruhumuzu korumak ve ona gıda vermekle yükümlü bulunduğumuz gibi, bedenimizi de korumakla yükümlüyüzdür. Bedenimiz bir bakıma dünya şartlarına göre hazırlanıp ruhumuza sunulmuş bir elbisedir ve ruhun özelliğiyle uyum halindedir. Onu bütünüyle açıp teşhîr etmek, yani çıplak bırakmak, sözünü ettiğimiz uyumluluğa ters düşer; ahlâkı bozar, saygınlığı zedeler. Nefis ve şehvet doğrultusunda hayatı berbat eder. Āhiret'te ise, teklîf, sorumluluk, mücadele, nesli idâme gibi kayıtlar olmayacağından saygınlık, ahlâk ve fazîleti koruyup korumamak söz konusu değildir. O gün sadece hesap, amellerin açığa çıkması, hak ve hukukun yerine getirilmesi ve ilâhî adâletin tecellisi vardır. Aynı zamanda herkes edep ve terbiyesini, ahlâk ve fazîletini, din ve dindarlığını beraberinde taşır. Âhiret'te buna ilâve edeceği hiçbir şey yoktur. O nedenle orada elbise, süs ve benzeri şeylerle uğraşılacak dönem ve devre çok gerilerde kalmış olacak, her kişinin kendine yetecek meşguliyeti bulunacak..

İLÂHÎ HİDAYET LÂYIK OLANA TECELLİ EDER

(فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ) **«Bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapıklık hakkoldu.»**

Hidâyet, biri doğru yola eriştirmek, diğeri doğru yolu göstermek olmak üzere iki mânaya delâlet eder. Birincisi Allah'a nisbetle, ikincisi peygamber ve mürşitlere nisbetledir.

Allah'ın rahmet ve gufranını, af ve inâyetini yansıtan hidâyet, güneş veya nisan yağmuruna benzer. Güneş eşyaya ışık ve enerji gönderir; bulutlar ölü toprağı diriltmek için yağmur indirir. İsti'dadı olan toprak ve bitki bu iki rahmet kaynağından yeterince yararlanır. Çorak toprakla, kökü kesik bitkiler ise, isti'dadları dumura uğradığından nasiplerini alamazlar. O halde kusur güneş ve yağmurda değil, eşyanın kendisindedir.

İlgili âyetle **«Bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapıklık hak oldu»** buyurulmuştur. Birinci cümle rahmet ve hidayete lâyık ve ehil kişilere, ikinci cümle, kalbini, dimağını ve vicdanını nefis ve maddeyle çoraklaştırıp sadece dünya hayatını amaç seçenlere işârettir. Kusur ilâhî rahmet ve hidayette değil, kusur o kişilerin anlayış ve tutumlarındadır. Çünkü Allah hiç kimseye haksızlık etmez. O, zulmü hem kendine, hem de insanlara haram kılmıştır. Ama insan kendine haksızlık eder.

İşte bu mânayla Kur'ân'da hidâyet ve delâlet Allah'a nisbet edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insana edep ve saygınlık kazandıran iki ayrı elbiseden ve arkasından da kalb ve ruhu süsleyen takva giysisinden söz edildi. Utanç ve edep yerlerini açmanın bir bakıma şeytana oyuncak olmayı ifâde ettiğine atıf yapıldı. İnsanlığımıza yakışanı giyinmemiz ve yapmamızın insaf ve adâlet olduğu belirtildi. İlâhî hidâyetin hedefine işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle camilere, toplantı yerlerine temiz ve güzel elbiseyle gidilmesi emrediliyor. Helâl ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğu; Allah'ın her türlü edep ve terbiye dışı söz ve davranışı haram kıldığı açıklanıyor ve sonra da haksızlığı, tecavüzü yasakladığı bildiriliyor.



يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ
الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا
وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ
بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

MEÂLİ :

31— Ey Âdem oğulları! Her mescidde (namaz vakitlerinde orada bulunduğunuzda) güzel ve temiz elbisenizi alıp giyinin ve bir de yeyiniz, içi-

niz isrâf etmeyiniz. Çünkü Allah müsrifleri gerçekten sevmez.

32— De ki : Allah'ın kullarına çıkarıp sunduğu süsü ve rızıklardan temiz-pâk olanlarını kim haram kılmıştır? De ki : O dünya hayatında imân edenler içindir, Kıyâmette de yine onlara mahsustur. İşte böylece bilen bir millet için âyetlerimizi açıklıyoruz.

33— De ki : Rabbım ancak gizli-açık her türlü edep ve terbiye dışı şeyleri, günahı ve haksız yere tecâvüzü; hakkında hiç bir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmanızı ve bir de Allah'a bilmediğiniz şeyleri (uydurup) söylemenizi haram kılmıştır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Bedevîlerden bazı kişiler çıplak bir vaziyette Kâbe'yi tavaf ediyorlardı; öyle ki kadınların bile çıplak denilecek şekilde tavaf yaptıkları oluyordu. Bunun üzerine yukarıdaki 31. âyet indi. (1)

Kelbî diyor ki : Cahil Araplardan bazı kişiler hac günlerinde sadece açlıklarını giderecek kadar katıksız ekmek veya yalnızca hurma yerler; yağlı ve benzeri şeylerden kaçınırlardı. Böyle yapmakla da hac ibâdetine daha çok saygı duyduklarına inanırlardı. Bunun üzerine Müslümanlar onların bu haline gıpta edip, «Ya Resûlellah! Bizler hac ibâdetine onların gösterdiği saygı ve bağlılığı gösteremiyoruz, oysa buna onlardan daha lâyık bulunuyoruzdur!» dediler.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Beyaz elbisenizden giyinin; çünkü o, elbiselerinizin en hayırlısıdır. Ölülerinize de beyaz kefen kullanın. Sürmenizin en hayırlısı İ s m i d 'dir. Çünkü o, gözü cilâlar (ferini artırır), kılları bitirir.» (3)

«Beyaz elbiseye gerekli olun, ondan giyinmeye çalışın. Çünkü beyaz elbise daha temiz ve daha güzeldir. Ölülerinizi de onunla kefenleyin.» (4)

«Kibir ve israfa kaçmaksızın yeyiniz, içiniz, giyininiz ve tasaddukta bu-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-te'vil - İbn Kesîr - Kurtubi.
(2) Esbab-ı Nüzul - Kurtubî - İbn Cerîr - Lübabu't-te'vil.
(3) Ebû Dâvud/libas : 13, tıb : 14- Tirmizî/cenâiz : 18, edeb : 46- Nesâi/cenâiz : 38 Ahmed : 5/10, 13, 17, 18, 19- İsmid : kurşunî renkte antimon
(4) Ahmed : 5/12, 21, 25

lununuz. Çünkü Allah (verdiği) nimetlerini kulunun üzerinde görmeyi sever.» (1)

«Ademoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmuş değildir. Ademoğluna belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Ama mutlaka birşeyler yemesi gerekiyorsa, midesinin üçte birini yemek, üçtebirini meşrubat ve üçte birini de kendi (sağlık ve rahatı) için ayırsın.» (2)

«Her iştiha duyduğun şeyi yemen israftır.» (3)

CAMİLERE TEMİZ VE GÜZEL ELBİSEYLE GİTMEK

(يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) «Ey Ademoğulları! Her mescidde (namaz vakitlerinde orada bulunduğunuzda) güzel ve temiz elbiselerinizi alıp giyinin.»

İlgili 31 ve 32. âyetlerle bu konuya dokunularak «zînet» tabiri kullanılmıştır. İslâm ilim adamlarının bu tabirle ilgili tesbit ve yorumları farklıdır :

a) İbn Abbas'a (R.A.) göre, Arapların bazı kadınları çıplak bir vaziyette Kâbe'yi tavaf ederlerdi. O sebeple utanç ve avret yerlerini örtünmeleri emredildi. O halde kadının tesettür mahiyetinde bedenini ve başını örten her elbise bir zînettir.

Diğer bir rivayete göre, çıplak bir vaziyette erkekler gündüzleri, kadınlar da geceleri tavaf ibadetini yerine getirirlerdi. İlgili âyetlerle örtünmeleri emredildi.

b) Mücahid'e göre avret yerlerini örtecek şekilde giyinmek zînettir.

c) Kelbî'ye göre, zînet, her namaz ve tavafta avret yerlerini örtecek şekilde giyinmektir.

d) Ebû Hüreyre'ye (R.A.) göre, zînet, temiz ayakkabılardır. Nitekim bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, ashabına, «namaz için zînetinizi giyinin!» buyurdu. Onlar da «namaz için zînet nedir?» diye sorunca, Efendimiz, «ayakkabılarınızı giyinip öylece namaz kılın!» buyurmuştur. (4)

---

(1) Buharî/libas: 1- Nesâi/zekât : 66- İbn Mâce/libas: 23- Ahmed: 2/181, 182
(2) Tirmizî/zühd : 47- Ahmed: 4/132
(3) İbn Mâce/et'ime: 51- Dârekutnî - Ebû Ya'lâ: Enes b. Mâlik (R.A.)den
(4) Tefsîr-i Kurtubî: 7/190 - Kahire: 1967-1387

Açıklama : «Ayakkabılar» diye çevirisini yaptığımız «niâl» kelimesi, temiz olan mest, çok kalınca çorap, ayakkabı gibi ayağa giyilen eşyanın cins ismidir. Yoksa sokakta giyilen ayakkabı ile gelin namaz kılın, demek değildir.

e) el-Ebheri'ye göre, avret yerlerinin hem namazda, hem namaz dışında örtülmesi farzdır. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, Misver b. Mahreme'ye, «Dön de elbiseni alıp giyin, çıplak bir vaziyette yürüme!» buyurduğu sahîh rivayetle sâbit olmuştur.

f) Şevkanî'ye göre, bedenin süsü sayılan elbiseye «zînet» denir. Namazda da, namaz dışında da utanç ve avret yerlerini örtmenin vâcib olduğu bu âyetten istidlâl edilmiştir.

g) Zemahşarî'ye göre, «zinet» tabiri günlük ve bir de belli günlerde giyilen iki elbiseyi de kapsamına alır.

h) Genellikle bu tabir temiz elbise anlamına gelir. Çünkü ilâhî emirlerde sebebin hususiyetine değil, lafzın umumiliğine bakılıp itibar edilir.

YEYİNİZ, İÇİNİZ, İSRAF ETMEYİNİZ

(كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ) **«Bir de yeyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. Çünkü Allah müsrifleri gerçekten sevmez.»**

Bu âyetle toplum arasında kıyafetin, temizlik ve düzenliliğin önemi üzerinde durulmuş, sonra da biri beden sağlığıyla, diğeri aile ekonomisiyle ilgili iki husus açıklanmıştır. İslâm dini, önce yararlı şeyleri helâl ve mubah; zararlı şeyleri haram veya mekrûh sayar. Sonra da yararlı şeylerden yararlanmada aşırı gidilmemesi, israfa kaçılmamasını emreder. Çünkü dinin koyduğu emir ve yasakların altı ana amacı vardır :

1. Aklı korumak,
2. Canı korumak,
3. Malı korumak,
4. Nesli korumak,
5. Sağlığı korumak,
6. Ahlâkı korumak..

O nedenle insanlara sunulan güzel ve temiz rızıklardan faydalanırken, malın lüzumsuz harcanmasını, sağlığı bozacak şekilde gereğinden fazla yenilmesini mekrûh kılmıştır. Bu hususta rivâyet edilen hadîsler ilgili âyeti yeterince açıklamakta ve bizleri aydınlatmaktadır.

Rivâyete göre, ünlü bir hıristiyan tabip, Harun Reşîd'in özel doktoru Ali b. Hüseyin'e : «Üstad! Kutsal kitabınızda tıpla ilgili bir kayıt bulama-

dım,» diyerek bu önemli konunun ihmal edildiğini yadırgadığını anlatmak istedi ve sonra da şunu ilâve etti : «Biri dinler, diğeri bedenler ilmi olarak iki önemli ilim dalı vardır. Bunlardan birisi kitabınızda yazılı değildir!»

Ali b. Hüseyin ona şu cevabı verdi : «Yanılıyorsun; Allah tıp ilmini yarım âyetle özetleyip kendi kitabına koymuştur!» Hıristiyan tabip: «O hangi âyettir?» diye sorunca, Ali b. Hüseyin şu âyeti okumuştur : **«Yeyiniz, İçiniz fakat israf etmeyiniz..»**

Hıristiyan tabip bu defa sözü başka tarafa çekip, «iyi ama, Peygamberinizden bu konuda bir rivâyet yoktur, sanırım..» deyince Ali b. Hüseyin ona : «Yine yanılıyorsun! Resûlüllah (A.S.) Efendimiz tıp ilminin tamamını birkaç satırla belirtmiştir..» Tabib, «Hangi satırlarla?..» diye sorunca Ali b. Hüseyin, **«Mide hastalıklar yuvası, perhiz tedavinin başıdır. Her bedene âdet edindiği gıdaları ver!»** meâlindeki hadîsi okudu.

Bunun üzerine Hıristiyan tabip : «Sizin kitabınızla Peygamberiniz, ünlü hekîm Calinos'a bu konuda bir şey bırakmamış, hepsinin özetini verip açıklamıştır!» demekten kendini alamadı. (1)

ALLAH'IN LÜTFETTİĞİ SÜS VE TEMİZ RIZIKLAR

(قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ) **«De ki : Allah'ın kullarına çıkarıp verdiği süsü ve rızıklardan temiz-pâk olanlarını kim haram kılmıştır?»**

İlgili âyetle İslâm'ın bir lokma, bir hırka dini olmadığı, dünyadaki güzel fakat faydalı meşru şeylerin, temiz rızıkların daha çok mü'minlere has olduğu açıklanıyor. Bu anlatımdan çıkarılacak sonuç şudur : Allah'a, Peygamber'e ve Âhiret'e iman eden her mü'min bilmelidir ki, dünya hayatı da, âhiret saadeti de dosdoğru inananların istifadesine sunulmuştur. O halde her mü'min bu iki hayatı elde etmek için durmadan didinip çalışacak, düşünüp bulacak, okuyup öğrenecektir. Aksi halde dünya nîmetlerinin çoğunu daha iyi çalışan inkârcılara, materyalistlerle sosyalistlere bırakmış ve kendini ekonomik alanda bağımlı hale getirmiş olur ki, bu her mü'min için zillet ve meskenet sayılır.

Meşru yollardan çalışıp iki hayatın nîmetlerini kazanmayı engelleyen

---

(1) Harun Reşîd'in özel doktoru Ali b. Hüseyin'in İbn Sina olduğu sanılırsa da bu yanlıştır. Çünkü Harun Reşîd M: 766-809'da İbn Sina ise M: 980-1037'de yaşamıştır. Aralarında bir asırdan fazla zaman vardır. O bakımdan Ali b. Hüseyin başka önemli bir tabiptir. Hem İbn Sina'nın künyesi Ebû Ali Hüseyin'dir.

kimse gerçek Müslüman değildir. Resûlüllah (A.S.) ve ashabının hayatı, mü'minleri hayata itmeye, meşru kazanç peşinde koşmaya yetecek kadar örneklerle doludur. Nitekim ashabdan Temîm ed-Dârî (R.A.) bin dirhem kıymetindeki elbisesini giyip namaza çıkardı. Mâlik b. Dinar, o devirde çok değerli sayılan Aden'in hazır elbisesini giyinip toplantılara katılırdı. Ünlü müctehit İmam Ahmed b. Hanbel'in üzerindeki elbise birkaç dînar kıymetinde idi. Ama bu zatların bir de giyindikleri t a k v â elbisesi vardı ki onu hiçbir zaman içlerinden yani kalblerinden çıkarmazlardı.

BİLEN BİR MİLLETE AÇIKLAMA

(كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) **«İşte böylece bilen bir kavim (millet ve topluluk) için âyetlerimizi açıklıyoruz.»**

Kur'ân, dünya ve âhiret hayatının yararlı bütün nîmetlerinin kapısının dosdoğru imân edenlere açık bulunduğunu bildirerek onları devamlı bu kapıya çağırmaktadır. Ancak bunun için toplum ve milletlerin bilgili, kültürlü ve imânlı olması gerektiğine işâret ederken konuyu şöyle noktalıyor: **«İşte böylece bilen bir kavim (millet ve topluluk) için âyetlerimizi açıklarız.»**

ALLAH'IN HARAM KILDIĞI ŞEYLER

(قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ) **«De ki : Rabbım ancak gizli-açık her türlü edep ve terbiye dışı şeyleri...... haram kılmıştır.»**

Kur'ân'da temiz ve yararlı şeylerin helâl kılındığı açıklandıktan, dünyanın da, âhiretin de gerçek mü'minlere lâyık olduğuna dikkatler çekildikten sonra Allah'ın neleri yasakladığı, beş maddede özetlenerek ana kural halinde bildiriliyor :

1— Açık ve gizli her çeşit hayasızlığı; edep ve terbiye dışı söz ve davranışları,

2— Dinin günah saydığı şeyleri,

3— Haksız yere başkasının malına, canına, namus ve şerefine tecavüzü,

4— Allah'a eş-ortak, denk ve benzer koşmayı,

5— Bilmediğimiz şeyleri Allah'a isnat edip kendi basit mantığımıza

göre dinde hüküm vermemizi haram kılmıştır.

Dikkat edildiğinde, bu beş maddede dinin hemen hemen bütün hükümleri icmalî olarak yansıtılmıştır. Zaten Kur'ân'ın ilâhî metotlarından biri de budur, yani önemli her konunun önce özetini, sonra da yer yer açıklamasını yaparak anlamamızı ve hafızalarımızda iyice iz bırakıp tutmamızı kolaylaştırır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dünya hayatının da, âhiret saadetinin de mü'minler için hazırlandığı belirtildi. Böylece her iki hayatı elde etmek için mü'minlerin bilerek, inanarak çok sistemli ve istekli çalışmalarının farz olduğuna işâret edildi. Sonra da bir şeyi helâl ya da haram kılma yetkisinin münhasıran Allah'a ait olduğu ve insan fıtratındaki mayaya ters düşmeyen faydalı her türlü süs ve nîmetten -israfa kaçmaksızın, ilâhî sınırları aşmaksızın meşru şekilde- yararlanmanın mubah olduğu bildirildi. Arkasından Allah'ın neleri haram kıldığı beş madde halinde özetlenerek açıklandı.

Aşağıdaki âyetle haram ve gayri meşru şeyleri kendine mubah sayan bir topluluk veya milletin bu sebeple uzun ömürlü olamıyacağı, bilâkis kendi felâketlerini kendi elleriyle hazırlamış olacakları bildiriliyor, sonra da her millet için belirlenmiş bir ecelden söz edilerek özellikle idareci kadro uyarılıyor.



وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ
فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

MEÂLİ :

34— Her ümmetin (her milletin) son bulması için belirlenmiş bir vakti vardır, o gelince ne bir an geri kalırlar, ne de ileri geçerler.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke putperestleri kendilerine ne zaman bir azâbın ineceğini alaylı bir tavırla sorup duruyorlardı. Bunun üzerine milletler, kavimler ve ümmetler hakkında ezelde tesbit edilip hazırlanan ilâhî kanunun şaşmayacağına, inecek hükmünün geri çevrilemiyeceğine işâretle yukarıdaki âyet indi. (1)

MİLLETLERİN ECELİ

(وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ) **«Her ümmetin (her milletin) son bulması için belirlenmiş bir vakti vardır.»**

Bilindiği gibi e c e l tabiri, belirlenmiş vakit, ömür için konulmuş süre, borç için verilen va'de gibi manalara delâlet eder. Fertlerin belirlenmiş bir hayat süresi ve sonu olduğu gibi, milletlerin ve ümmetlerin de belirlenmiş bir devresi ve tarihten silinecek, ya da bölünüp parçalanacak; istiklâl ve hürriyetini kaybedecek bir devresi vardır.

Ünlü sosyolog İbn Haldun'un dediği gibi, insan ömrünün üç devresi bulunduğu gibi milletlerin de ömrünün üç devresi vardır: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Yaşlılık devresine giren bir insanı gençlik çağına geri döndürmek nasıl mümkün değilse; ahlâk, inanç, ekonomi, düzen ve güç bakımından yaşlanan bir milletin de eceli pek yakın sayılır. İlâhî ilim önceden bu dönem ve devreleri bilip tesbit etmiş ve ona göre takdîr edip yazmıştır. Vakti gelince ne bir an geri kalır, ne de ileri geçer.

---

(1) Lübabu't-te'vîl: ilgili âyet..

Yukarıdaki âyetle bilhassa Mekke halkı uyarılıyor ve ecellerinin yakın olduğu, putperestliğin yıkılıp silineceği haber veriliyordu. Nitekim çok sürmedi onbir yıl sonra Hz. Peygamber (A.S.) Allah yolunda savaşın farziyetine inanan güçlü bir orduyla Mekke üzerine yürüdü ve şehri fethederek müşriklerin saltanatına son verdi. Kutsal Kâbe'yi Allah'a ibâdet yeri olarak tekrar ilk hüviyetine kavuşturdu. Böylece ezelî plân ve proğram kusursuz gerçekleşti.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle milletlerin de fertler gibi ömür süreleri bulunduğu, Allah'a dosdoğru imân edip iyi-yararlı hizmetlerde bulunan bir milletin uzun ömürlü olacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle gönderilen peygambere inanıp kendini onun tebliğ ettiği esas ve prensiplere göre düzeltenlere dünyada da, âhirette de korku ve üzüntü olmayacağı belirtiliyor. Sonra da bilir, bilmez Allah'a karşı yalan uyduranların büyük bir gaflet ve haksızlık içinde ömürlerini berbat ettikleri haber veriliyor ve arkasından böylelerine âhirette verilecek ceza çok duyarlı bir anlatımla hatırlatılıyor.



يَا بَنٖٓي اٰدَمَ اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتٖيۙ
فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذٖينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖۜ
اُو۬لٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصٖيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا
يَتَوَفَّوْنَهُمْۙ قَالُٓوا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ قَالُوا ضَلُّوا
عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرٖينَ ﴿٣٧﴾

قَالَ ادْخُلُوا ف۪ٓي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ
فِي النَّارِۜ كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْتَهَاۜ حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوا ف۪يهَا
جَم۪يعًاۙ قَالَتْ اُخْرٰيهُمْ لِاُو۫لٰيهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِۜ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ
﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ اُو۫لٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

MEÂLİ:

35— Ey Âdem oğulları! Size sizden, âyetlerimizi bir bir açıklayıp anlatan peygamberlerimiz gelir de kim (onlara karşı gelmekten, muhalefet etmekten) sakınır ve kendini düzeltirse, artık onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

36— Âyetlerimizi yalanlayıp onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu, işte onlardır Cehennem yârânları, onlardır orada ebedî kalıcılar.

37— Allah'a karşı yalan uydurandan ve bir de O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim vardır? İşte onlara kitapta (yazılı bulunandan) nasipleri ne ise erişecektir; tâ ki, canlarını alacak olan elçilerimiz kendilerine gelince, «Allah'tan başka yalvarıp taptıklarınız nerede?» diyecekler. Onlar da, «Bizden kaçıp ortadan kayboldular» diyecekler ve küfre sapanlardan olduklarına dair (kendi aleyhlerine) şâhitlikte bulunacaklar.

38— (Allah da onlara) : Sizden önce gelip geçen cin ve insanlardan olan ümmetler arasında siz de Cehennem'e girin, buyuracak. Ne kadar bir ümmet ateşe girse yoldaşına lânet edecek. Sonunda hepsi orada toplanıp biraraya gelince, sonrakiler öncekiler için, «Ey Rabbimiz! İşte bunlar bizi saptırdılar, o nedenle bunlara ateşten kat kat azâp ver» diyecekler. (Allah da :) Her birinize kat kat vardır, ama bilmiyor, anlamıyorsunuz, buyuracak.

39— Öncekiler sonrakilere, «Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yoktur. Kazandığınıza karşılık azâbı tadın!» diyecekler.

AKIL YETERLİ MİDİR?

(يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي) «Ey Âdem oğulları! Size sizden, âyetlerimizi bir bir açıklayıp anlatan Peygamberlerimiz gelir de..»

Kâinatı bir plâna göre yaratanı sıfat ve tezahürleriyle bilmek ve inanmakta akıl yeterli değildir. O nedenle yol gösteren, akla ışık tutan peygamber ve kitaba ihtiyaç vardır. Akıl yalnız başına icmalî olarak bir yaratıcının varlığını anlayabilirse de dinin getirdiği esaslar ölçüsünde anlayıp idrâk etmesi çok zor ve hattâ bazan imkânsızdır. Çünkü dinin iki yüzü vardır: Biri Dünya'ya, diğeri Âhiret'e; diğer bir tabirle, biri fizik âlemine, diğeri fizikötesine yöneliktir. Fizikötesi veya Âhiret sadece akıl yeteneğiyle gerçek anlamda kavranamaz. Çünkü akıl da diğer yetenekler gibi sınırlıdır, alanı namütenahi değildir. O bakımdan peygamber ve kutsal kitap bu konularda aklın en önde gelen yardımcısıdır. O bakımdan ilâhî buyruklar bütünüyle akıl sahiplerine gönderilmiştir, sadece onlara seslenmektedirler.

Kur'ân-ı Kerîm'de, gönderilen her peygamberin insanlardan seçildiğine dikkatler çekilir ve özellikle yer yer bu husus tekrarlanıp her türlü şüphe ve tereddütler kaldırılır. Sebebi gayet açıktır: Peygamberler meleklerden seçilip gönderilseydi, insan aklının ve idrâkinin değer ölçüsü ve farklı yanı kalmaz, ister istemez bu olağanüstü belge karşısında imân ederdi. Oysa her insanın Allah'a dosdoğru imân etme düzeyinde gerçek ölçüsünün belirlenmesi, içyapısındaki cevherin asıl vasfının ve kıymetinin ortaya çıkmasıyla mümkündür. Böylece peygamberin irşat doğrultusunda akıl ve irâdenin işler halde bulunması ve bir kıstas anlamında kullanılması şarttır. Hem peygamber meleklerden seçilip gönderilseydi, meleğin nasıl bir görünümde tecelli etmesi gerekecekti? İnsan sûretinde inse, melek olduğu anlaşılmazdı; başka bir surete girse yadırganıp cin ve şeytanlarla onu karıştıranlar olacaktı. Kendi hüviyetinde kalsa, gözle görülemeyecekti. O yüzden birçok şüpheler ve farklı yorumlar ortaya çıkacak, istenilen sonuç yine gerçekleşmeyecekti.

İşte peygamberlerin insanlar arasından seçilip gönderilmesinin hikmetlerinden biri ve başta geleni budur..

Kim aklını hür iradesi doğrultusunda kullanır da kendisine ışık tutup yol gösteren peygambere inanır ve onun getirdiği esas ve prensiplere göre içyapısını ve günlük hayatını düzeltip düzenlerse artık ona korku yok-

tur ve üzülmesi de söz konusu değildir. Zira bu durumda her iki hayatın da hikmet ve amacını anlayıp idrâk etmiş bulunuyor.

ALLAH'IN ÂYETLERİNİ KİBİR VE GURURLARINA YEDİREMEYENLER

(وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا) **«Âyetlerimizi yalanlayıp onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu,......»**

İnsan yalnız aklına güvenir, kişisel mantığına göre hayatını tanzim etmek ister, başka hiçbir yol göstericiye ihtiyaç duymazsa, nefsine geniş bir serbesti alanı hazırlamış olur. Bu alanda nefis sınırsız hürriyet ister; karşısına çıkan maddî ve mânevî müeyyide ve engelleri aşmak ister; aynı zamanda bunlara karşı içinde bir nefret ve infial duyar. İblîs de aralıksız gönderdiği sinyallarla onun bu nefretini körükler, duygusunu kamçılar; derken nefis gemi azıya alır. Önüne geçilmediği takdirde sonu felâketle noktalanır.

Nefsi meşru sınırlar içinde tutan iki faktör vardır: Birincisi Allah'a, Peygambere ve Âhiret'e dosdoğru imân ve bunun tabii ürünü olan sâlih ameldir; diğeri ise, ahlâk ve fazîleti kalb ve kafalara işleyip ferdi yönlendiren ciddi bir öğretim ve eğitimdir.

Birinci faktörle arasına engel konulup ikinci faktör de belirttiğimiz ölçü ve anlamda tutulmaz, ferdin kafası hep dünyalığa ve maddî çıkarlara çevrilir; hayatın asıl hikmetinden uzak tutularak madde cenderesine sokulursa, ruhu safiyetini kaybeder. O yüzden kendisinde dinî emir ve yasakları küçümseme hastalığı başgösterir, önü alınmazsa bu, tedavisi zor bir maraza dönüşür.

Oysa insan aklını nefsinin ve duygusunun emrine vermeyip, onları aklının kumandası altında tutar, aklını Allah'a ve Âhiret'e imânla birleştirip güçlendirirse, meseleleri iyi ve kötü yanlarıyla daha iyi inceleyip değerlendirme imkânı bulur. Helâl ve haramın hikmetini kavramakta zorluk çekmez. Sınırsız hürriyet arzu ve duygusunu sınırlayan ilâhî emir ve yasakların faydalarını idrâk eder. Bunları fert, aile ve toplumdan yana değerlendirirse, çok olumlu ve kalıcı neticeler elde eder.

Böylece dinin lüzumunu hikmetiyle kavrar da nefis ve duygudan kaynaklanan kibir ve gururun aklı ve ruhu köreltici âmiller olduğunu anlamaya başlar.

Kur'ân'da ilgili âyetle aklını hür iradesiyle peygamber beyânı istikame-

tinde kullanmayıp onu nefis ve duygunun uydusu haline getirenler uyarılarak buyuruluyor ki : **«Âyetlerimizi yalanlayıp onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu? İşte onlardır Cehennem yarânları; onlardır orada temelli kalıcılar.»**

Bunu bir misal ile açıklayalım : **«Dağları yerinde durur görürsün, oysa onlar bulutların geçişi gibi geçmektedirler. Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır bu. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan haberlidir.» (1)**

Meâlindeki âyeti okuduktan sonra, bunun 1400 yıl önce indiğini ve o asırlarda Dünya'nın hem kendi ekseni, hem Güneş etrafında döndüğünü bilenlerin olmadığını düşünmeden, Batılı ilim adamları bunu daha bilimsel ve doyurucu biçimde açıklamışlardır, der de ilâhî sese kulak vermezse, herhalde bu yargı veya iddiası aklının değil, hissinin ürünü olur. Ama onbeş asır önce açıklanan bu anafikir veya temel bilgi söylenirken dünyanın iki ayrı hareketi hakkında ciddi ve ilmî hiçbir buluş ve bilgi mevcut değildi ve Arap Yarımadası'nda ortaya çıkan ümmî (okur-yazar olmayan) bir zatın bilimsel araştırmaya esas teşkil edecek böylesine bir gerçeği düşünüp söyleyebilmesi mümkün müdür? der ve bu açıdan bakarak konuyu değerlendirirse, artık o nefis ve hissin değil, aklın elde ettiği müsbet bir sonuç olur.

Birincinin görüş ve iddiası ne kadar haksız ve dayanaksızsa, ikincininki o kadar haklı ve dayanaklıdır. Kur'ân bunu şöyle açıklıyor : **«Allah'a karşı yalan uydurandan ve O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim vardır?»** Çünkü bu zulüm akıl, irâde, idrâk, açık belge ve hak aleyhine işlenmiştir; o bakımdan korkunçtur.

EZELÎ İLİM KENDİ TESBİTİNDE YANILMAZ VE HÜKMÜNÜ KUSURSUZ YÜRÜTÜR

(أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ) **«İşte onlara kitapta (yazılı bulunanlardan) nasipleri ne ise, erişecektir.»**

Allah'ın ezelî ve ebedî ilmi, hayat sahnesinde bir ömür tüketen kişilerin akıl ve irâdelerini veya nefis ve hislerini ne ölçüde kullanacaklarını tesbit edip kader defterine yazarak hazırlamıştır. Günü, vakti ve saatı gelince onlar tesbit edilip yazıldığı gibi bir bir tecelli eder. İlgili âyette: **«İşte onlara kitapta (yazılı bulunandan) nasipleri ne ise erişecektir.»** buyurulması bir bakıma bu önemli hususa işâret etmektedir.

---

(1) Neml sûresi : 88.

Ölüm meleği gelip, (قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ) **«Allah'tan başka yalvarıp taptıklarınız nerede?»** diye sorunca hakikatı kısmen olsun anlayacaklar ve doğru yoldan saptıklarını itiraf edecekler, ama neden sonra..

YOLDAŞLAR O GÜN BİRBİRLERİNE DÜŞMAN OLURLAR

(كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا) **«Ne kadar bir ümmet ateşe girse yoldaşına lânet edecek..»**

Allah'ı ve O'nun mutluluk va'deden dinini bırakıp küfür vadisinde sapık ideolojilerin kurbanı olanlar, dünyada kendi düşünce ve ideolojilerini benimseyecek kişileri avlamakta çok başarılıdırlar. Bu yolda maddenin cazibesinde sınırsız hürriyet teraneleriyle yoldaşlarını çoğaltıp hakka karşı bir güç oluşturanlar, hürriyet adına hürriyeti; madde adına kutsal değerleri, halk adına yine halkı katlederler. Böylesine çarpık bir tuğyan belli bir sınıra kadar hareketini sürdürür; ama zulüm, inkâr, fesat ve azgınlık başarıya ulaşmaz; birara erişmiş gibi görünse bile o, başarısızlığın ilk belirtisi veya ilk adımıdır.

Onlardan ne kadar bir grup Cehennem'e girerse, oradaki yoldaşlarına lânet eder. Bir araya gelip toplanınca da sonrakiler öncekiler için : (رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ) **«Ey Rabbımız! İşte bunlar bizi saptırdılar, o nedenle bunlara ateşten kat kat azâp ver..»** diyecekler ve orada buna benzer suçlamalar ve lânetleşmeler sürüp gidecek, ceza amellerinin cinsinden olduğu için dünyadaki haksız tartışma ve suçlamaları orada da devam edecek..

Kur'ân ilgili âyetlerle, dünyada insanlara şer kapısını açıp onun dâvetçiliğini yapanların âhiretteki hazîn manzaralarını tasvîr edip, ibretli bir tablo halinde akl-ı selîm sâhiplerinin gözleri önüne getirerek gerçek yolu gösteriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAGLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, hayatın hikmet ve amacının ancak peygamberlerin yaptıkları tebliğ ve irşatla anlaşılabileceği bildiriliyor. O bakımdan Peygamberlere uyanların mutlaka her iki hayatta da mutlu ve bahtiyar olacakları hatırlatılıyor. Sonra da Allah'a karşı yalan uydurup O'nun âyetlerini yalanlayanlara ezelî kitapta belirlenen nasîplerinin erişeceği haber veriliyor.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın âyetlerini gururlarına yedirmeyenleri çok elim bir azabın beklediğine dikkatler çekiliyor. Sonra da imân edip iyi, yararlı amellerde bulunanlara hazırlanan ebedî nîmetler anlatılıyor.

—oOo—

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ
الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ
وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾
وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا
رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ
مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

MEÂLİ:

40— Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanlayıp onları kabul etmeyi (bir türlü) gururlarına yediremeyenlere elbette göklerin (rahmet) kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe, onlar da Cennet'e giremeyeceklerdir. İşte günahkâr suçluları biz böyle cezâlandırırız.

41— Onlara Cehennem'den (hazırlanmış) bir döşek ve üstlerinde de (ateşten) örtüler vardır ve işte zâlimleri biz böyle cezâlandırırız.

42— Onlar ki imân edip güzel-yararlı amellerde bulunurlar, -ki biz her kişiye ancak güç getirebileceğini yükleriz- işte onlardır Cennet yâranları ve onlardır orada ebedî kalıcılar!

43— Öyle ki, göğüslerinde kinden ne varsa söküp atarız; altlarından da (ferahlatıcı) ırmaklar akıp durur da onlar şöyle derler: «Bizi bu (yüce saadete) eriştiren Allah'a hamd olsun; eğer Allah bizi buna eriştirmeseydi, kendiliğimizden doğruyu bulup erişmiş olamazdık. And olsun ki Rabbimizin peygamberleri hak ile (bize) geldiler, (onlar sadece hakkı ve doğru olanı söylediler). Onlara: «İşleyegeldiğiniz (iyi-yararlı) amellerinize karşılık işte vâris kılındığınız Cennet!» diye seslenilecek.

44— Cennet yâranları, Cehennem yâranına şöyle seslenirler: «Gerçekten biz Rabbimizin bize va'dettiğini hak olarak bulduk. Siz de Rabbinizin size va'dettiğini hak olarak buldunuz mu?» Onlar, «evet...» derler ve hemen sonra aralarında bir çağrıcı, «Allah'ın lâneti zâlimler üzerine!» diye seslenir.

45— Âhiret hayatını inkâr eden (bu zâlim)ler, insanları Allah yolundan çevirir ve o (yolun) doğruluğunu bozmağa çalışırlar.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hakk'ın yolundan sapmış kişinin ölüm anında ruhunun alınmasını ve göğe yükseltilmesini açıklarken şöyle buyurmuştur:

«Melekler, bu habîs ruh nedir? diye sorarlar. Onu dünyada anılan en kötü ismiyle anıp falân kimsedir, derler ve dünya semasına doğru yükseltirler de onun için göğün kapısının açılmasını isterler, ama kapı ona açılmaz.»

Peygamberimiz (A.S.) sonra da 40. âyeti okudu. (1)

«Mümin kimse (cezası nisbetinde ateşte yanıp) Cehennem'den kurtulunca, onu Cennet'le Cehennem arasındaki bir köprüde (bir süre) tutuklarlar. Dünyada kiminle aralarında haksızlıklar, zulümler meydana gelmişse, haklar alınıp sahiplerine verilerek takas ve misilleme yapılır da (hak ve günahlardan) arınıp paklandıktan sonra Cennet'e girmesine izin verilir. Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki onlardan herbiri Cennet'teki yerini dünyadaki evinden daha iyi bilir ve yolunu daha iyi bulur.» (2)

«Cennet ehlinin hepsi Cehennem'deki yerini görür de, eğer Allah bana doğru yolu göstermeseydi, (şimdi orada olurdum) der ve bu onun için bir şükür sayılır. Cehennem ehlinin hemen hepsi Cennet'teki yerini görür de, ah keşke, Allah beni doğru yola eriştirseydi (şimdi elbette o güzel yerde olurdum)! der ve bu onun için (ıstırap kaynağı, sınırsız bir üzüntü ve sonu gelmeyen) bir hasret olur.» (3)

Bu hadîsten kesin anlaşılıyor ki : Ne kadar insan varsa, hepsi için hem Cennet'te, hem de Cehennem'de yer ayrılmıştır. Kişi dünyada iken, kendi aklı ve hür irâdesiyle bu iki konaktan birini seçer ve seçmekte serbesttir. Peygamber ve kitap ancak doğru olanı, saadete uzanan yolu gösterir.

«Biliniz ki, sizden hiçbirinizin ameli onu Cennet'e sokmaz!»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sizin de mi?

Cevap verdi :

— Evet, ben de.. Meğer ki Cenâb-ı Hak kendi rahmet ve fazlıyla beni örtmüş ola.. (4)

«Cennet ehli Cennet'e girince bir çağrıcı şöyle seslenir: Artık sizin için hep yaşamak var, bir daha ölmeyeceksiniz. Sizin için sağlık vardır, bir daha hastalanmayacaksınız. Sizin için gençleşmek vardır, bir daha yaşlanmayacaksınız. Sizin için hep nîmetlenme vardır, bir daha sıkıntıya düşmeyeceksiniz.» (5)

«SİZDEN herbirinizin mutlaka bir konağı Cennet'te, bir konağı da Ce-

---

(1) Ebû Dâvud-Nesâî - İbn Mâce - Müsned-i Ahmed.
Hadîs hayli uzundur. Biz sadece ilgili bölümünü nakletmekle yetindik.
(2) Buharî/mezâlim: 1- Müslim/iman: 302
(3) Nesâî : İbn Murdeveyh'den - Ahmed : 2/512 - 4/131, 200 - 6/89
(4) Buharî-Müslim-Ahmed : 2/466
(5) Müslim : Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.)den.

hennem'de vardır. Kâfire gelince, o, mü'minin Cehennem'deki yerine vâris olur; mü'min de onun Cennet'teki yerine vâris olur.» (1)

Hadîsin açık delâletinden, kâfirin Cehennem'den, mü'minin de Cennet'ten hiç çıkmayacağı anlaşılıyor.

İLÂHÎ TABLODAN MÜSTESNA BİR GÖRÜNTÜ

Meâlini sunduğumuz altı âyet, ilâhî kudret ve azametin, rabbanî füyuzat ve nîmetin, celâlî şiddet ve saltanatın müstesna bir tablosunu çizip gözler önüne sermektedir. Başka bir açıklama ve yoruma gerek bırakmayacak kadar açık ve seçiktir. Sözler arasındaki ahenk, renkler arasındaki uyum her türlü düşünce sanatının üstündedir. Şöyle ki :

— İlahî âyet ve belgeleri yalanlayarak akıl ve ilmin rehberliğinin dışına çıkıp inanmayı sahte gururuna yediremeyen nankörler, çok geçmeden inanmadıkları o yüce kudretin önünde eğilip bir hiç olduklarını anlayacaklar.

— Kendilerine tertemiz olarak gönderilen ruhlarını nefis ve ondan kaynaklanan inkâr, inat ve büyüklük taslama ile kirletip kararttıkları için göklerin rahmet kapıları onlara açılmaz. Böylece Allah'tan gelen ruhlarının O'ndan çok uzak kaldığının farkına varıp derin bir pişmanlık ve Hak'tan ayrılık ateşinde yanmaya başlayacaklar. Bu hal kıyâmet kopuncaya kadar sürüp gidecek, dönüşü mümkün olmayan berzahta bekleyecekler.

— Deve ya da kalınca bir halat iğne deliğinden geçmedikçe Cennet'e giremeyecekler. Oysa ne deve veya kalınca halat iğne deliğinden geçer, ne de onlar Cennet'e girer. Çünkü Cennet, Allah'ın yüksek kudretine inanan, mülkün asıl sahibinin O olduğunu idrâk edip yegâne tasarruf sâhibi bulunduğunu kabul eden mü'minlerin yurdudur.

İncil'de de Hz. İsa (A.S.), «Devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin (mağrur) adamın Allah'ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır!» demiştir. (2)

— Suçlu günahkârlar işte böyle cezalandırılır: Altlarında ateşten bir döşek, üstlerinde ateşten örtüler bulunur. Onlar böyle bir yatağı, dünya cennetinde nefis, madde ve şehvet otlağında bir ömür tüketirken hazırlamışlardır.

İşte yaratılışındaki yücelik, hikmet ve amaca; ruhundaki ilâhî cevhere

(1) İbn Mace/zühd: 39
(2) Matta İncil'i : 19/25

ve ruha gıda veren ilâhî emirlere ters düşen, diğer bir tabirle aklını ve irâdesini nefis ve şehvetin kumandasına veren zâlimleri, dönüş yapmadıkları takdirde böyle bir cezâ beklemektedir.

— İmân edip salih amellerle (iyi, güzel, faydalı işlerle ve ibâdetlerle) mülkün gerçek sahibine inanıp teslimiyet gösterenler ise, Allah'a konuk olma şerefine erişecek ve sonsuz mutluluk yurdunda ebedî kalacaklardır. Fıtratlarındaki mayaya ve hılkatlarındaki hikmet ve gayeye uygun bir hayat sürdüklerinden Cenâb-ı Hak rahmet fırçasıyla kalblerinde kinden, kıskançlıktan, ihtiras ve intikamdan eser bırakmayıp temizler, değişmeyen ilâhî boyasıyla boyayarak sohbetine lâyık bir düzeye getirir. Artık rahat bir beden, cilâlanmış bir ruh, sıbğatullah ile boyanmış bir kalb huzuru içinde, altlarından ırmaklar akan Cennetlerde ferahlık duyarak ebedileşirler. Çünkü onlar bu ırmakları dünya hayatında salih amellerle, hayır ve iyiliklerle, sadaka-i cariyelerle akıtmışlardı. Şimdi ise ilâhî rahmet ve gufrana, atıfet ve ihsana eriştirilmenin hamdini yapıp, dünyadaki şükürleri ile birleştirip bütünleştirirler. İşledikleri iyilikler karşılığında Cennetin vârisleri olma şerefine erişirler.

— Sonra cennetlikler cehennemliklere seslenerek, «Rabbımızın dünyada bize va'dettiğini gerçek olarak bulduk. Siz de size va'dedilen (azâbı) hak olarak buldunuz mu?» derler. Onlar da : «Evet» diye cevap verip seslerini yükseltirken ikinci bir ses onu bastırır: «Allah'ın lâneti zâlimlere olsun!.»

Çünkü küfür ve ahlâksızlık; madde ve şehvet ruha sıkıntı, kalbe yük, vicdana leke, hakka karşı perdedir. Hakk'ın varlığını, birliğini, azamet ve saltanatını lisan-i hal ve lisan-i kal ile natık olan her zerrenin hakkına tecavüzdür ve aynı zamanda insanı yaratıldığı gayenin dışına itmektir. O yüzden kâfir, hem kendine, hem denge ve düzende yerini alan diğer varlıklara zulmetmektedir. Lânete lâyık görülmesi bundandır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gerek eşyada kendini gösteren belgeleri, gerekse Peygamber'in (A.S.) tebliğ ettiği âyetleri akıl ve idrak süzgecinden geçirmeyip ret ve inkâr edenlere göklerin rahmet kapıları açılmayacağı açıklandı. Ölmeden önce dönüş yapmadıkları takdirde ebedî bir azâba kendilerini lâyık gördükleri haber verildi. Dosdoğru imân edenlerin dünyalarının huzurlu, âhiretlerinin sonsuz mutluluklarla dolu olduğu müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle Cennetliklerle Cehennemlikler arasında geçecek önemli iki safha anlatılıyor, A'raf üzerinde durup iki taraftan da bir kısım kimseleri tanıyanlar konu ediliyor ve sonra da küfür üzere ölenlerin âhirette amelleriyle başbaşa bırakılacakları haber veriliyor.

——oOo——

وبينهما حجاب وعلى الاعراف رجال يعرفون كلا بسيميهم
ونادوا اصحاب الجنة ان سلام عليكم لم يدخلوها وهم
يطمعون ﴿٤٦﴾ واذا صرفت ابصارهم تلقاء اصحاب النار قالوا
ربنا لا تجعلنا مع القوم الظالمين ﴿٤٧﴾ ونادى اصحاب الاعراف
رجالا يعرفونهم بسيميهم قالوا ما اغنى عنكم جمعكم وما كنتم
تستكبرون ﴿٤٨﴾ اهؤلاء الذين اقسمتم لا ينالهم الله برحمة
ادخلوا الجنة لا خوف عليكم ولا انتم تحزنون ﴿٤٩﴾ ونادى
اصحاب النار اصحاب الجنة ان افيضوا علينا من الماء او مما
رزقكم الله قالوا ان الله حرمهما على الكافرين ﴿٥٠﴾ الذين اتخذوا
دينهم لهوا ولعبا وغرتهم الحيوة الدنيا فاليوم ننسيهم
كما نسوا لقاء يومهم هذا وما كانوا بآياتنا يجحدون ﴿٥١﴾

MEÂLİ:

46— İki taraf arasında bir perde vardır ve **A'raf** üzerinde bunların hepsini simalarıyla tanıyan adamlar bulunuyor ki Cennet yârarına: «Selâm size!» diye seslenirler. Bunlar Cennet'e girmemişlerdir, ama girmeyi umuyorlardır.

47— Gözleri Cehennem yâranına doğru çevrilince, «Ey Rabbimiz! bi-

zi zâlim bir toplulukla beraber bulundurma» derler.

48— A ' r a f 'dakiler simalarından tanıdıkları adamlara seslenerek, «Ne topluluğunuz ve topladığınız, ne de büyüklenip gururlandığınız şeyler sizi müstağnî kılmıştır; size bir yarar da sağlamamıştır (derler).

49— Allah'ın rahmetine eriştirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıdır? derler. Derken onlara : «Girin Cennet'e, size hiçbir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de!» (diye ilâhî buyruk tecelli eder).

50— Cehennem yâranı Cennet yâranına, «o sudan veya Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden biraz da bize döküp akıtın!» diye seslenirler. Cennet yârânı onlara: «Doğrusu Allah bu suyu ve bu rızıkları kâfirlere haram kılmıştır» diye cevap verirler.

51— O kâfirler ki, dinlerini oyun ve eğlence edindiler ve dünya hayatı onları aldattı da aldattı; onlar bu günle karşılaşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi inâtla inkâr ettikleri gibi, bugün de biz onları unuturuz (rahmetimize lâyık görmeyiz).

İNİŞ SEBEBİ

İslam düşmanı Velit b. Muğîre, Ebû Cehl, As b. Vâil ve yandaşlarının, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in sohbetine lâyık görülen, yüce meclisinde kendilerine yer verilen fakir ve kölelere böylesine itibar gösterilmesine hiç tahammülleri yoktu. O bakımdan zaman zaman, «Allah, Selman, Bilâl, Ammar ve benzerlerini Cennet'e koyacak da bizi Cehennem'e atacak öyle mi? Olur şey değil.. Allah bizim hizmetçilerimizi, çoban ve kölelerimizi bizden üstün tutmaz» derlerdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimize soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Kimler A'raf ehlidir?

Cevap verdi :

— Babalarına karşı âsi ve günahkâr oldukları halde öldürülen (şehît edilen)lerdir. Allah yolunda öldürülmeleri Cehennem'e girmelerine; babalarına karşı âsi olmaları Cennet'e girmelerine engel olur.» (1)

Diğer bir rivâyette naklettiğimiz hadîsin sonunda şu cümleye de yer

(1) Taberânî : Yahya tarıkıyla rivâyet etmiştir.

verilmiştir : **«Bunlar, Cennet'e en son girenlerdir.»**

Bedir savaşında öldürülen müşriklere seslenen Allah Resûlünün (A.S.) şöyle buyurduğu sahîh rivâyetle sâbit olmuştur :

«Ey Ebû Cehl, ey Utbe, ey Rabi'a, ey Şeybe! Rabbınızın (ceza olarak) size va'dettiğini hak olarak buldunuz mu? Doğrusu ben Rabbımın bana va'dettiği (zaferi) hak olarak buldum.»

Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) :

— Ya Resûlellah! Leş haline gelmiş kişilere mi hitap ediyorsun? diye sorunca, Resûlüllah şöyle buyurdu :

— Canımı kudret elinde tutan zata and olsun ki, sizler benim söylediklerimi onlardan daha iyi işitir değilsinizdir; ne var ki onlar cevap vermeye güç getirememektedirler.. (1)

«Sadakanın en üstünü sudur. Duymadınız mı? Cehennem ehli Cennet ehline seslenip, bize biraz su lûtfedin veya Allah'ın size verdiği rızıktan verin, diyecekler.» (2)

CENNET İLE CEHENNEM

(وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ....) **«Cennet yarânları Cehennem yarânlarına şöyle seslenirler....»**

Bu iki karargahın niteliğini ve niceliğini bilmemiz mümkün değildir. Ancak âyetlerin açık anlatımından bu iki yerin birbirine yakın, yani komşu oldukları; aralarında bir köprü (Sırat) ile irtibatlı bulundukları ve birinin yüce ve sonsuz nîmetlerini, diğerinin elîm azâbını birbirlerine geçirmeyecek, hissettirmeyecek kadar aralarında sağlam bir perdenin yeraldığı ve bazan bu perdenin aralanıp ilâhî rahmet ve adâletin nasıl tecelli ettiğinin mutlu ve mutsuz sonuçlarının gösterileceği anlaşılmaktadır.

Nitekim Hadîd sûresinde bu hususa temasla buyuruluyor ki :

(فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابٌۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ) **«Sonra da aralarına kapısı bulunan bir sûr çekilir; iç tarafında rahmet, dış tarafında o cihetten yana azâp vardır.» (3)**

---

(1) Lübabu't-te'vîl, ilgili âyetin tefsiri.

(2) İbn Ebî Hâtim: İbn Abbas (R.A.)dan.

(3) Hadîd sûresi : 13

A'RAF VE ORADA BULUNANLAR

(وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ) **«A'raf üzerinde bunların hepsini simalarıyla tanıyan adamlar bulunuyor...»**

A'raf, Cennet ile Cehennem arasında, her iki tarafa da nazır yüksekçe bir yerin adıdır. Nitekim bir canlının veya cismin en yüksek noktasına ve bu manayla horozun ibiğine, atın yelesine Arapların A R F dedikleri bilinmektedir.

Ancak bu isim üzerinde ilim adamlarının farklı tesbit ve yorumları olmuştur :

a) Müfessir Süddî'ye göre, o yüksekçe yerdeki adamlardan bir kısmını Cennet ve Cehennem'dekiler tanıyacakları için onlara «ashab-ı a'raf» denilmiştir.

b) İbn Abbas'a göre, başkasına nisbetle yüksekçe görünüm arzettiği için bu isim verilmiştir. Aynı zamanda horozun ibiğine benzer bir sûr görünümündedir. İnsanlardan bir kısmı bu sûrda bir süre tutuklanır ki onlar hem Cennet, hem de Cehennem ehli sayılırlar.

c) Huzayfe'ye göre, A'raf ehli, iyilikleriyle kötülükleri eşit gelenlerdir ki, o yüzden bir süre orada bekletilirler. Sonra Cenâb-ı Hak onları kendi fazl ü keremiyle, lûtuf ve ihsanıyla Cennet'e koyar.

d) İbn Mes'ud'a göre, kıyâmet günü insanlar hesaba çekilirler, iyiliği ağır gelenler Cennet'e girer, kötülüğü ağır basanlar ise Cehennem'e atılırlar. İyilik ve kötülüğü eşit gelenler ise, A'raf'ta bekletilirler. Bunlar Cennetliklere bakınca, «selâm size» derler. Cehennemliklere bakınca, «Rabbımız! Bizi zâlim bir toplulukla beraber Cehennemde bulundurma» derler.

e) Şurahbil b. Sa'd'e göre, babalarından izin almaksızın savaşa katılanlar A'raf ehli sayılırlar.

f) Diğer bazı ilim adamlarına göre, bunlar zinadan doğanlardır.

g) Başka bir kısmına göre, bunlar f e t r e t döneminde (Hz. İsa ile Hz. Muhammed (A.S.) arasında) gelip geçenlerdir.

h) Bazısına göre ise bunlar müşriklerin ergen olmadan ölen çocuklarıdır.

i) Tabiînden Mücahid'e göre, bunlar, salih kişiler, dinde bilgili ilim sahipleridirler ki, bir süre iki tarafı da görüp seyretsinler diye Cenab-ı Hak onlara bu imkânı bahşeder.

i) İbn Embarî'ye göre, bunlar peygamberlerdir. Kıyâmet ehlinden ayrılıp tanınmaları için bir süre o yüksekçe yerde bulunurlar.

k) Ebû Miclez'e göre, bunlar meleklerdir; her iki taraf ehlini simalarıyla tanırlar. R i c â l tabiri, Allah'ın askerleri sayıldıklarından melekler hakkında da kullanılmıştır.

Ancak Ebû Miclez'in bu görüşüne pek itibar eden olmamıştır. Çünkü Arap dilinde r i c â l kelimesi mutlaka insandan olan erkekler hakkında kullanılır. (1)

Bütün bu rivâyetlerin ve yorumların sağlam dayanağı yoktur. Hadîsler ise, tek kanaldan (haber-i vahid olarak) geldiği ve bir kısmı zayıf kabul edildiği için farklı yorumlara imkân vermiştir.

İbn Abbas (R.A.)nın görüşü ise ağırlık kazanmıştır.

ZALİM BİR TOPLULUĞUN VASIFLARI

(قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) **«Ey Rabbımız! Bizi zâlim bir toplulukla beraber bulundurma, derler.»**

A'raf'ta bulunanların cehennemlikleri, **«zâlim bir topluluk»** diyerek taşıdıkları ve dünyada edindikleri en kötü vasıflarıyla anacakları belirtiliyor. Bundan önceki âyette ise, **«Allah'ın lâneti zâlimlere olsun»,** denilerek zulüm ve azgınlıklar içinde bir ömür tüketenlere dikkatler çekildi.

Zulüm beraberinde birçok kötü vasıfları da taşır; o bakımdan Kur'ân'da Cehennemliklere zâlimler denilince, icmal yapılarak diğer kötü vasıflarının da bulunduğuna işâret edilir. Başka âyetlerle o kötü vasıfları açıklanarak tafsile doğru gidilir. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1— Ruh ve vicdanlarını inkâr, inat ve haksızlıkla kirletip kendilerine haksızlık edenler.

2— Dini, ilâhî emirleri ciddiye almayıp onu gericiliğin, kör taassubun sebebi sayıp Allah'ın hakkına tecavüz edenler.

3— Dinde maksatlı olarak şu veya bu milletin hesabına yeni şeyler uydurup onu aslından uzaklaştırmaya çalışarak dinî esasları çok dindar görünerek yıkanlar.

4— Dinin hayat damarlarını bile bile kesip onu şekle bağlı kuru bir ibâdet kalıbına sokarak dinî ahlâkı yıkanlar.

---

(1) Fazla bilgi için bak: İbn Cerîr, Kurtubî, Âlûsî, İbn Kesîr, Mefatihü'l-gayb tefsirlerinde ilgili âyetlerin açıklamasına..

5— Dinî kendi kişisel mantığına göre yorumlayıp Allah ve Peygamberine iftirada bulunup din adına dini tahrîp edenler.

6— Dini bazı dindarların söz ve davranışlarıyla değerlendirip asıl kaynağına inmeyerek onu küçümseyen ve kötüleyenler.

7— Maddeyi esas kabul edip her olayı ekonomik açıdan değerlendirerek din ve Allah duygu ve düşüncesini afyon sayanlar.

8— Âhiret'e inanmayıp dünyada her şeyin zıddına dönüşeceğini varsayıp her türlü sorumluluk duygusunu, vicdan muhasebesini, merhamet ve şefkatı temelinden yıkanlar ve insanı bir robot gibi görüp sonunda parazitlere dönüşeceğini, ikinci bir hayatın söz konusu olmadığını iddia edenler.

9— İlâhî dinlerin tekâmüle, gelişmeye, ilmî hamlelere, fikir hürriyetine ters düştüğünü iddia edip dinin lüzumsuzluğuna, hattâ zararlı olduğuna inananlar.

İşte Kur'ân asıl zalim, zararlı, yıkıcı, bölücü, ahlâk bozucu, insanı amacından saptırıcı, ruhundaki Allah ve din duygusunu körelticilerin bunlar olduğunu açıklayarak A'raf'ta yer alanların sesleniş indeki hakikatı gözlerimizin önüne seriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Cennetliklerle Cehennemlikler arasında cereyan edecek iki önemli safha üzerinde durularak insan duygu ve düşüncesine seslenildi. Sonra da her iki tarafı görme düzeyinde bulunan A'raf ehlinden söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle insanları ebedî hüsran ve azâptan kurtaracak ve milletlere doğruyu gösterecek bir kitap gönderildiğine dikkatler çekilerek inkârcıların her şeyden önce Kur'ân'ı iyice incelemelerine işâret ediliyor ve Kur'ân'ın inkârcı sapıklar için haber verdiği o elim gün gelmeden dönüş yapmalarının mümkün olduğu belirtiliyor. O gün gelince de pişmanlığın, dönüş yapmanın hiç bir anlamı olmayacağı hatırlatılıyor.



وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ
يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا
مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا
نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾

MEÂLİ:

52— And olsun ki onlara öyle bir kitap getirdik ki, îmân edecek bir millete doğru yolu göstermek ve rahmet olmak üzere onu kusursuz bir bilgi ile bir bir açıklayıp (yerli yerince indirdik).

53— O inâtla inkâr edenler O'nun ancak haber verdiği elîm sonucu beklerler. Onun haber verdiği elîm sonuç geldiği gün daha önce onu unutanlar diyecekler ki: «Gerçekten Rabbımızın peygamberleri hak ile gelmişlerdi. Bize şefaat edecek şefaatçiler acaba (ortada) var mı ki şefaat etsinler?! Veya geri döndürülürmüyüz ki daha önce yaptıklarımızın başkasını yapalım». Onlar cidden zararda kalıp kendilerine yazık ettiler. İftira edip durdukları (putlar ve ilâhlaştırdıkları) şeyler yan çizip onlardan uzaklaşmışlardır.

AÇIK BELGELER KARŞISINDA ÖZRÜN YERİ YOKTUR

(وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ) «And olsun ki, onlara öyle bir kitap getirdik ki, ... kusursuz bir bilgi ile bir bir açıkladık.»

İlgili âyetlerle kıyâmetten üçüncü bir tablo gösteriliyor. Dünyada kusursuz bir bilgi ile insanın dünya ve âhiret hayatının önemli bölümünü bir bir açıklayan ilâhî kitabın indirildiğini duyabilen, duyma imkânına sahip olan fert, toplum ve milletlerin kıyâmette özür beyân etmelerinin hiçbir anlam ve değeri olmayacaktır. Çünkü fizikötesinden haber veren, insan ru-

hunun açlığını ve boşluğunu giderip dolduran ve insan hayatının anlam ve hikmetini, amaç ve maksadını öğreten ilâhî belgeler noksansız ve kusursuz bir bilgi halinde indirilerek insan aklına ve idrâkine ışık tutulmuştur. Bu belge ve taşıdığı bilgilere kulak vermeyip kendini bir bakıma içgüdüsünün emrine terkedenler, bilmelidirler ki en büyük fırsatı zamanında değerlendirmemenin acısını için için çekecekler ve Allah'ın adâlet divanında itirazların yeri olmadığını anlayacaklar, ama neden sonra..

Kur'ân'ın haber verdiği ikinci hayatın başlamasıyla, ilâhî proğram gereği âhiretle ilgili safhalar bir bir gerçekleşmeye başlar ve işte o zaman İnsanoğulları, peygamberlerin hak ile gönderildiklerini ve ancak hakkı ve doğruyu söylediklerini anlayacak ve o zaman inkârlarından vazgeçip başlarını eğecekler, itirafta bulunacaklar.

Dünyada putları şefaatçı, ilâhlaştırdıklarını tek kurtarıcı sayanlar büyük bir yanılgı içinde bulunduklarını farkedecekler. Şefaatçı sandıkları şekillendirilmiş taşların, madenlerin o âlemde yeri, yurdu, anlam ve değeri olmadığına şâhit olacaklar. Allah'a tapar gibi taptıkları fanilerin kendilerine bile sahip çıkamadıklarını, ayaklar altında zelil ve hakir kaldıklarını gözleriyle görüp o çok değerli dünya hayatını berbat ettiklerine hayıflanacaklar..

İLÂHÎ KİTABIN ÖZELLİKLERİ

(وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ) **«And olsun ki onlara öyle bir kitap getirdik ki, imân edecek bir millete doğru yolu göstermek ve rahmet olmak üzere onu kusursuz bir bilgi ile bir bir açıklayıp (indirdik).»**

Allah'ın insanlara en son mesajı mahiyetinde olan Kur'ân-ı Kerîm her çağın ilmî buluşlarına, sosyal gelişmelerine, kokuşan toplumların derlenip toparlanmasına, ahlâkan büyük sarsıntı geçiren milletlerin kendilerine gelip varlıklarını sürdürebilmelerine ışık tutar, yol gösterir. Duygulara seslenir, aklı harekete geçirmeye yönelir, bunun için esaslar, prensipler getirir; ilâhî murada uygun bir düzen kurmaları için gerekli bütün yolları gösterir.

Kur'ân ilimle, irfanla, yüksek ahlâkla konuşur. Kesin bilgi verir. O bakımdan asırların geçmesiyle tazeliğini daha çok korur. Ölçüleri sağlam, fikirleri kusursuzdur. İleride hakikatı ayne'l-yakîn görünce mazeret beyân etmeye imkân bırakmayacak açıklıktadır.

Doğru yolu gösterip insanlığa rahmet havası estiren ve kusursuz bil-

gileri taşıyan Kur'ân'ın bu üç ana vasfını incelediğimizde karşımıza sekiz maddelik bir hayat beyannamesi çıkıyor :

1— Aileyi sağlam temele oturtan aile hukukuyla ilgili esas ve prensipler.

2— Sosyal yapının, din kardeşliği, dayanışma, yardımlaşma ve karşılıklı güven duyguları içinde devamını sağlayacak emirler, tavsiyeler ve öğütler.

3— Millî bünyeyi mânevî mikrop ve parazitlerden temizleyip koruma yöntemleri; otorite varlığının, idâre etme siyasetinin şartlarını ve esaslarını belirleyen hükümler.

4— Dine ve sağlam örfe dayalı güzel ahlâkın korunması, ilmî araştırmaların hızlandırılması, ilim adamlarına yeterince değer verilmesi için ciddi bir öğretim ve eğitim sisteminin işler halde olmasıyla ilgili yollar ve yöntemler.

5— Ay ve güneşin birer hesap dahilinde bulunduğunu, her birinin kendine has yörüngesinde belirlenmiş bir hızla hareket ettiğini belirten temel fikirler.

6— Göklerin önce gaz halinde olduğuna, sonra yoğunlaşıp katılaştığına delâlet eden belgeler.

7— Dağların hareket halinde olduğuna, bulutlar gibi geçip gitmekte bulunduğuna dikkat çeken ve bununla yerkürenin dönmekte olduğuna işâret eden âyetler.

8— Her canlının sudan yaratıldığını açıklayan temel bilgiler.

Kur'ân'ın bu ve benzeri yönlerini incelemeden, araştırıp getirdiği gerçekleri öğrenmeden inkâra kalkışan bir kişinin cehaleti nasıl paravana edindiğini anlatmaya gerek var mıdır? Artık kıyâmet günü böylesinin özür dilemesinin, mazeret beyan etmesinin bir yararı elbette ki olmaz.

Bu, her yönüyle peyzaj mimarinin müstesna güzelliğini kendinde toplayan bir bahçeye, ya da sanat harikası sayılan bir saraya girip oradaki sanat güzelliğini göremeyen ve sadece eşyaya kapalı bir gözle bakıp çıkan kimsenin haline benzer.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kur'ân'ın ilimle sarmaş-dolaş olduğu, kesin bilgiler verdiği ve ilâhî muradı bir bir açıklayıp şüpheleri giderici bir özel-

lik taşıdığı açıklandı. Sonra da Kur'ân'ın hem dünya, hem de âhiret kitabı olduğunun anlaşılabilmesi için mutlaka ilim ve insaf gözüyle incelenmesinin gereğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle insanı hakikatle yüzyüze getirmek için akla ışık tutulup yeterli bilimsel malzeme veriliyor. Astronominin önemi üzerinde durularak kurulu düzenin her parçasında ilâhî patenti görmenin mümkün olduğuna işaretle yaratmanın Allah'a has olduğu belirtiliyor. Hayatımızı düzen ve dengede tutmamız emredilerek aşırı gidenlerin Allah tarafından sevilmediği açıklanıyor. Sonra da yeryüzünde bozgunculuk yapmanın ilâhî rahmete ters düştüğü ifade edilerek fitne ve fesattan sakınmamız bildiriliyor.

——oOo——

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ
وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ ادْعُوا رَبَّكُمْ
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِي
الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ
رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

MEÂLİ:

54— Şüphesiz ki Rabbımız, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratan, sonra Arş üzerine saltanatını kurup (şaşmayan kanunlarıyla varlık âlemini belli düzende yaratan); birbirlerini aralıksız izleyip gelen gündüzü gece

ile bürüyen Allah'tır. Güneş, ay ve yıldızları buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır.

Dikkat edin, yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır. Âlemlerin Rabbı olan Allah ne yüce, ne uludur!

55— Rabbinize, için için yalvarıp yakararak duâ edin. Çünkü gerçekten O, aşırı gidenleri sevmez.

56— Yeryüzünde -düzeni kurup yörüngesine oturttuktan sonra- bozgunculuk yapmayın. Allah'a, hem için için korkarak, hem de derin bir umut bağlayarak duâ edin. Şüphesiz ki, Allah'ın rahmeti iyilik üzere davrananlara pek yakındır.

GÖKLER İLE YERİN ALTI DÖNEMDE YARATILMASI

(إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ) **«Şüphesiz ki Rabbınız, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratan Allah'tır.»**

Kur'ân'da «dönem» veya «devir» diye çevirisini yaptığımız «yevm» kelimesi kullanılmıştır. Bu, güneşin doğuşundan batışına kadar geçen zaman parçası hakkında kullanıldığı gibi, zamandan kesin belli olmayan önemli bir dönemi veya devreyi de ifade eden bir tabirdir. Rağıb el-Asbahanî de aynı tesbitte bulunarak y e v m lafzının birkaç mânaya delâlet ettiğini açıklamıştır. (1)

O bakımdan müfessirlerimizin de çoğu y e v m tabirini süresi kesin belli olmayan dönem veya devre olarak yorumlamışlardır. O halde göklerin ve yerin altı günde değil, altı uzun dönemde yaratıldığı kesindir. Nitekim jeolojik araştırmalar da günümüzde buna yakın tesbitler yaparak Kur'ân'ı tasdîka yönelmiştir.

Aslında yukarıdaki âyet Fussilet sûresi 9. âyetle açıklanarak her türlü yanlış görüş ve yorum bir tarafa itilmiştir. Göklerin ve yerin altı döneminin ilk iki devresi yerküreyle ilgilidir. Toprak ve suyun oluşması, sonra da canlılar ve bitkilerin vücut bulması dört ayrı dönemde gerçekleşmiştir.

Allah'ın varlığını ve birliğini isbat, kudretinin benzersizliğini kanıtlamak üzere akıl sahiplerine bilimsel açıdan araştırma yapmaları için kâinatın yaratılışı hakkında ipuçları veriliyor, temel bilgiler sergilenerek konuya nereden başlanılacağına ışık tutuluyor ve böylece Fussilet sûresindeki ilgili âyetle göklerin birinci ve ikinci dönemi belirtilirken hepsinin de

(1) Müfredat-i Rağıb/YEVM maddesi.

gaz halinde bulunduğuna dikkat çekiliyor ve üçüncü bir dönemde bunun yoğunlaştığına işâret ediliyor.

Özetleyecek olursak, Kur'ân'ın jeologlarla astronomlara kâinatın (evren) oluşumu hakkında en sağlam temel bilgi verdiğini görüyoruz. Gerek güneş ve yıldızların, gerekse yerküre ve onun uydusu ay'ın oluşumu hakkında bu açıdan hareket edilmesi hatırlatılıyor.

ARŞ ÜZERİNDE İSTİVA

(ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ....) «Sonra Arş üzerine saltanatını kurup (şaşmayan kanunlarla varlık âlemini belli düzende yaratmıştır.)»

«İstivâ»tabiri üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Kelime olarak iki, ya da daha fazla şeyin aynı seviyede olduğunu bildirmek ve bir de bir şeyin dimdik, dengede durmasını anlatmak üzere kullanılır. Allah'ın Arş üzerinde istivası, saltanat ve kudretinden kaynaklanıp yükselen sünnetullah'ın kâinatın her parçasıyla yakından ilgili bulunduğuna ve o nedenle her şeyi, yaratılışındaki özelliğine göre denge ve düzende tuttuğuna işârettir.

O halde varlığın her zerresi O'nun koymuş olduğu sünnetle karar kılmış, denge sağlamış, düzene ermiştir. Bu bakımdan âyette bir kinaye söz konusudur.

NEDEN ARŞ?

Sahîh hadîslerden edindiğimiz bilgiye göre, göklerle yeryüzü Kürsî'ye oranla çöle atılan bir halka gibidir. Arş'ın Kürsî'ye oranla büyüklüğünü de böyle açıklayabiliriz. Nasıl dünyadan milyonlarca, hatta milyarlarca defa büyük olan yıldızlar varsa, o yıldızlardan milyonlarca, milyarlarca defa büyük olan Arş vardır. Allah'ın saltanat ve üstün kudretiyle Arş üzerinde hükümran olması bir bakıma kâinat üzerinde hükümranlığını ifade eder. Kâinatın en büyük parçası üzerinde mutlak tasarrufa sahip olan Allah, en küçük parçası üzerinde de elbette tasarrufa sahiptir, demektir.

Göklerle yerkürenin altı dönemde yaratıldığı Kur'ân'ın yedi yerinde tekrarlanmıştır. Dört anlatım arasında az bir fark vardır. Öyle ki A'raf, Yunus, Hud ve Hadîd sûrelerinde sadece göklerle yerkürenin altı dönemde yaratıldığı belirtiliyor. Furkan, Secde ve Kaf sûrelerinde ise, göklerle yerin ve ikisi arasındaki şeylerin altı devrede yaratıldığı açıklanıyor. Böylece

son üç âyet, önceki dört âyeti biraz daha açıklıyor.

Ayrıca her âyet, kendisinden bir önceki ve bir sonraki âyetlere göre değişik bir mana ve uyarı taşır:

1— A'raf sûresinde kıyâmetten muhteşem bir tablo çizildikten sonra Kur'ân'ın kesinlik arzeden ilmî ölçülerle indirildiği, doğru yolu göstermede, ilâhî rahmeti gönüllere yansıtmada bilimsel ölçüler içinde açıklayıcı belgeler taşıdığı belirtildikten sonra İslâm ve Kur'ân'ın ilim ve irfan neşrederek parça parça indirildiğine dikkat çekiliyor ve insan aklını harekete geçirmek için jeoloji ile astronomi konularında temel bilgiler veriliyor.

2— Yûnus sûresinde insanlardan bir peygamber gönderilmesinin şaşılacak şey olmadığı anlatılıyor ve sonra insan aklının ancak bu yolda değer taşıyacağına, meleklerden veya cinlerden peygamber gönderilmiş olsaydı, akıl, idrâk ve irâdenin değer ölçüsünün kaldırılmış olacağına işâret ediliyor ve hemen sonra göklerin ve yerin altı dönemde yaratıldığı açıklanarak akla ve irâdeye lâyık oldukları yerin verildiği belirtiliyor. Arş üzerine hükümran olup kâinatı şaşmayan mükemmel bir plânla düzen ve dengede tutan Allah'ın eşsiz kudretini iyice düşünmemiz ilhâm ediliyor. Bu düzeyde insan aklının jeoloji ve astronomide gerçeği kavrayabileceği bilhassa vurgulanıyor.

3— Hûd sûresinde, her canlının günlük ve anlık yaşayışının ilâhî kudret ve onun aralıksız tecellileriyle yönlendirildiği konu ediliyor ve sonra bunun ancak akıl yoluyla ve bilimsel araştırma ile anlaşılabileceğine işâret ediliyor ve hemen sonra da ilâhî kudret ve sünnetin gökleri ve yeri altı devrede yarattığına temas edilerek jeoloji ve astronomi açısından ciddi araştırma yapılması için temel bilgi veriliyor.

4— Furkan sûresinde insanın sudan yaratıldığı veya ondan meydana geldiği ilmî bir esas olarak açıklandıktan sonra kendilerine ne bir yarar, ne de bir zarar vermeye kudreti olmayan putlara tapanların nasıl aptalca bir yol tuttukları açıklanarak gerekli uyarı yapılıyor; sonra bunun aklıselîm ile bağdaşır yanı olmadığına atıflarda bulunuluyor ve göklerle yerkürenin ve bu ikisi arasındaki her şeyin altı dönemde yaratıldığı belirtilerek ilmî araştırmaya temel malzeme veriliyor ve yönlendirici ışık tutuluyor.

5— Secde sûresinde şüphe götürmeyen kitabın Allah tarafından indirildiği açıklanırken bu kitabın özelliklerinin çok ciddi araştırmalarla anlaşılabileceğine işâret ediliyor. Sonra Hz. Peygamber'in (A.S.) böyle bir kitap uydurmasının mümkün olmadığı belirtilirken aklı erenlerin o çağı ve Arap kültür tarihini, ümmi olan (okur-yazar olmayan) Muhammed'in (A.S.) hayatını ve yetiştiği çağı ve çevreyi iyice tetkik etmeleri isteniliyor ve hemen sonra insan aklına ışık tutan göklerle yerkürenin ve bu ikisi arasında-

ki şeylerin altı devrede yaratıldığı hatırlatılarak Allah'ın yüce kudretinin kâinat plânında mutlak uygulayıcı ve düzenleyici olduğu çok anlamlı bir ifadeyle işleniyor.

6— Kaf sûresinde daha güçlü bazı milletlerin küfür ve azgınlıkta ısrar etmeleri sebebiyle yıkılıp yok edildiklerinin hazîn manzarasını görmemiz için yer yer bir çağın kültürünü yansıtan kalıntılara uğramamız, harabelerin her köşesinde öğüt ve ibret dolu levhaları okumamız tavsiye ediliyor. Sonra da kalbi, yani akıl ve idraki olanlara; gerçeği öğrenmek için kulak verenlere bunlardan alınacak çok ders ve ibretlerin bulunduğu hatırlatılıyor. Hemen arkasından Allah'ın kudret ve kanunlarını, plân ve proğramını her parçasıyla yansıtıp birer belge halinde gözlerimizin önüne serilen göklerle yeryüzünün ve bu ikisi arasındaki şeylerin altı uzun devrede yaratıldığına, tedrici bir tekâmül kanununun kâinatta hükümran bulunduğuna atıflar yapılıyor.

7— Hadîd sûresinde göklerde ve yerde canlı, cansız her şeyin Allah'ı tesbîh ettiği açıklanıyor. Bununla kâinatın her an bütün atomlarıyla hareket halinde bulunduğu belirtiliyor. Her hareketin bir başlangıcına ve bir de hareket ettiricisinin mevcudiyetine işâretle aklımıza malzeme veriliyor. Sonra da düzenli, plânlı hareketin, mutlak bir kudreti isbatladığı dolaylı bir anlatımla işleniyor. Arkasından göklerle yerin altı dönemde tekâmül ede ede vücut bulduğu açıklanıyor.

Kur'ân'ın diğer birkaç yerinde ise, aynı konuya değişik lafız ve anlatımla değinilerek insan hafızasında silinmez izler bırakılmak isteniyor.

Gündüz ile gecenin birbirini izleyip birbirine bürünmesine gelince : Bu hem dünyanın kendi ekseni etrafında, hem de güneşin çevresinde döndüğüne işârettir. Aynı zamanda dünyanın yuvarlak olduğu, gece ile gündüzün birbirine dolanıp bürünmesi anlatımıyla bildiriliyor. Ancak ifade tarzı açık değil, biraz kapalı ve düşündürücüdür. İnsan aklına değer veren Cenâb-ı Hak çoğu zaman konuları yarı kapalı bir uslûp ve anlatımla işler; böylece insana düşünme ve araştırıp inceleme imkânı lûtfeder.

GÜNEŞ VE YILDIZLARIN ALLAH'IN EMRİNE BAŞEĞMESİ

(وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ) **«Güneş, ay ve yıldızları buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır.»**

İlgili âyetle fezada bize göre belirgin olan güneş, ay ve yıldızların ilâhî emre başeğdikleri açıklanıyor. Bunun anlamı açıktır : Allah'ın kurduğu denge ve düzen şaşmayan kanunlara bağlanmıştır. Gelişigüzel hiçbir şey

söz konusu değildir. Kâinatta küçük, büyük her varlık bu düzende yerini almış ve yaratıldığı amaca yönelmiştir. Kâinata hâkim olan O'nun «ol!» emridir. Bu, ezelî plâna göre eşyayı var kılıp tedricen oluşturmayı anlatır. O bakımdan bu emrin kapsamı dışında kalan hiçbir şey düşünülemez. Çünkü «ol!» emri kudretten kaynaklanır ve kudret ise bütün kâinatı kapsayıp kucaklar..

Güneş'in belli ve belirli ölçü ve nisbette ışık ve enerji yayması da bu emrin gereğidir. Diğer gezegen ve yıldızlar da öyle.. Âyette geçen «musahharat» tabiri, «ol!» emrinin oluşturduğu kanunların kusursuz işleyişini, o kanunlara bağlanan eşyanın yaratıldığı gayeye yönelerek istenilen hizmeti verdiğini, hiçbirinin bu emrin dışına çıkmadığını, çıkamayacağını ifade eder. Biz onu «Başeğmişlerdir» şeklinde kısaltıp çevirisini yaptık.

YARATMA VE EMİR O'NA HASTIR

(أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) **«Dikkat edin, yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır. Âlemlerin Rabbı olan Allah ne yüce, ne ulu-dur!»**

Yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır! Yaratmak, bir şeyi yokluk karanlığından varlık aydınlığına örneksiz ve modelsiz çıkarmak anlamına geldiği gibi, örneği ve benzeri olanı vücuda getirmek mânasına da gelir. Burada her iki mânaya da delâlet etmektedir.

Birinci manayla yaratma Allah'a mahsustur. İnsanoğlu yoktan hiçbir şeyi var kılamaz. Âyette ifadesini bulduğu gibi, önemsemediğimiz bir sivrisineği bile yaratmaya muktedir değilizdir. İnsan ancak kâinatta mevcut olup üstünde hikmet perdesi bulunan şeyleri icat edebilir. Nitekim çok yakın dostunun Edison'a «sen büyük bir dahisin» demesine karşılık, onun, «yanlış düşünüyorsun, ben büyük bir dahi değilim, en büyük dahi O çok Yüce Tanrı'dır. Biz ancak onun koyduğu kanunları araştırıp ortaya çıkartmaktayız. Olmayan, kâinata konulmayan bir şeyi nasıl icat edebiliriz?» diyerek beşerin ilâhî azamet karşısındaki aczini dile getirmesi çok anlamlıdır.

Allah kâinatta milyarlarca canlı, cansız eşyayı yokluk karanlığından yaratıp meydana getirmekle kalmamış, onların herbirinin özelliğine göre, «ol!» emrinin tecellisiyle belli kanunlar koyup eşyayı onlara bağlayarak başıboşluktan kurtarmıştır. Böylece her şey o emre başeğip râm olmuştur. Atom çekirdeğinin etrafında başdöndürücü bir hızla dönen elektronlar nasıl Allah'ın hılkat kanununa başeğerek hareketlerini kusursuz, fakat proğ-

ramlı şekilde sürdürüyorlarsa, bal arısı da çiçeklerde fotosentez sonucu meydana gelen balözünü emerek midesinde bazı kimyevî değişikliklere uğratıp imal etmekle sünnetullah'a başeğmiştir ve her canlının durumu kendi hılkat özelliği doğrultusunda böyle sürüp gitmektedir.

Kur'ân'ın açıkladığı gibi, Allah, güneş, ay ve yıldızları; varlıkta var olan her şeyi kendi buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır. Çünkü O, âlemlerin Rabbıdır; her şeyi yaratıp terbiye eden, tekâmül kanununa bağlayıp kemale erdiren, her şeyi türünün özelliğine göre belli bir amaca döndüren yegâne terbiyecidir.

YALVARIP DUÂ ETMEK

(. . . . . اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعاً وَخُفْيَةً) «Rabbınıza için için yalvarıp yakararak duâ edin..»

O halde kâinatta mevcut eşyayı yoktan var kılıp denge ve mutlak düzen içinde insan oğlunun hizmetine çeviren ve böylece kâinatı kendi buyruğuna baş eğdiren, terbiye edip kemale erdiren Allah, elbette ibâdet edilmeye çok lâyıktır. Hayır ve bereketin, yücelik ve kudretin kaynağı O'dur.. Görebildiğimiz eşyayı bizim için yarattığı kesindir. O halde kâinattan maksat insandır. Kâinat insan ile değer ölçüsünü buluyor. İnsanın yaratılmasından maksat da Allah'ı bilip tanıması, O'na ibâdet edip kudreti önünde eğilmesidir. Her varlık nasıl yaratıldığı gayeye yönelmişse, insan da yaratıldığı gayeye yönelmekle yükümlüdür. Aksi halde düzen ve denge dışına çıkıp hayatını düzensizliğe itmiş olur. O bakımdan insanoğlu önce vücudunun her parçasında o eşsiz kudretin sanatını, hılkat damgasını görüp O'nun huzurunda eğilmelidir. Hem kendi yapısında, hem de milyonlarca halk ve icat karşısında hayranlık duymamak, gerçeği görmemek körlüğün, idrâksizliğin tâ kendisi değil midir?

YERKÜREDE KURULAN DÜZEN VE DENGE

(. . . وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا) «Yeryüzünde düzeni kurup yörüngesine oturttuktan sonra bozgunculuk yapmayın.»

Allah'ın yeryüzünde kurduğu düzen, sağladığı denge, her türlü ilmî buluş ve görüşün üstünde bir mükemmellik taşır. Canlılar ve bitkiler âlemindeki düzen ve dengeyi biz insanlar bozmaktayız. Dünyanın dörtte üçünü kaplayan denizleri kirletip ölüdeniz haline getiren yine insanların bil-

gisizliği değil midir? Bazı hayvanların neslini tüketip dengeyi bozan yine insanlardır.

Görüldüğü gibi hiçbir varlık boşuna yaratılmamıştır. En azından zararlı gibi görünen sivrisinek ve karasinek, sağlığımızı tehdit eden bataklıkları kurutup zararsız hale getirmemize; sokak ve çevremizi temiz tutmamıza zorlamaktadır. Bunun dışında kuşlardan birçoğu bunlarla günlük gıdasını elde etmektedir. Daha ne gibi faydaları vardır, bilemiyoruz. Belki yakın gelecekte ilmî araştırmalar bize yeni bilgiler, buluşlar ve tesbitler getirecektir.

O halde yeryüzünde bilgisizce hareket edip Allah'ın kurduğu denge sınırlarını aşacak olursak kendi dünyamızın hayat damarlarını kendi aleyhimize kesmiş oluruz. Allah ise, hemen her konuda aşırı gidenleri sevmez.

Avcılıkta, balıkçılıkta, yeryüzündeki nîmetlerden yararlanmada, ormanları kesip ham maddesini kullanmada bilerek hareket etmek ve öylece ilâhî düzen ve dengeyi korumak zorundayız. Aksi halde cennetimizi cehenneme çeviririz.

Kur'ân hepimizi şu âyetle uyarmaktadır :

«Yeryüzünde -düzeni kurup yörüngesine oturttuktan sonra- bozgunculuk yapmayın.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ı inkâr etmenin büyük bir haksızlık ve idrâksizlik olduğuna işâretle O'nun varlığını isbat eden göklerle yerin yaratılışındaki denge, düzen ve mükemmel plân ile proğrama dikkatler çekildi. Asıl yalvarıp yakarılacak, el açılıp istenilecek tek kudretin Allah olduğu hatırlatıldıktan sonra yeryüzünde kurulan denge ve düzeni korumamız emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle temelde ciddi eğitim görmenin lüzumu, yeryüzündeki faydalı bitkiler misal verilerek belirtiliyor. Sonra da öldükten sonra dirilmenin gerçekleşeceği, yağmur ile yeşeren bitkiler misal verilerek anlatılıyor.

——oOo——

وَهُوَ الَّذٖى يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ حَتّٰٓى اِذَٓا اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَٓاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾
وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِاِذْنِ رَبِّهٖ وَالَّذٖى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ
اِلَّا نَكِدًا كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

MEÂLİ:

57— Ve O Allah ki, (yağmur) rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderir. Nihayet rüzgârlar (yağmur yüklü) ağır bulutları taşır da biz onu ölü bir memlekete sevkedip onunla su indirir ve onunla her çeşit meyvaları, ürünleri çıkarırız. İşte bunun gibi, ölüleri de (diriltip) çıkaracağız. Olur ki, (bunu yeterince) düşünür de öğüt ve ibret alırsınız.

58— (Toprağı verimli) hoş memleketin bitkisi Rabbının izniyle (yeşerip) çıkar. Kötü yerin bitkisi ise, işe yaramaz, çıksa da hayırsız çıkar. İşte şükreden bir millet için âyetlerimizi böylece açık seçik bildiririz.

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Hüreyre (R.A.)den yapılan rivâyette, demiştir ki : **«Mekke yolunda bulunuyorduk. Şiddetli bir rüzgar çıktı. Hz. Ömer (R.A.), çevresindeki insanlara, rüzgar hakkında size ulaşan bir hadîs var mıdır? diye sordu. Kimseden ses çıkmayınca, ben ona yaklaşıp dedim ki : Ey mü'minlerin emîri! Resûlüllah (A.S.) Efendimizden rüzgarla ilgili şu hadîsi işittim : «Doğrusu rüzgar, Allah'ın rahmet ve selâmetindendir. Rahmet ile geldiği gibi, azâp ile de gelir. Şiddetli rüzgar gördüğünüzde ona sövüp saymayın, Allah'tan onun hayırlı olmasını dileyin ve şer olanından Allah'a sığının..» (1)**

---

(1) Ebû Dâvud/edeb: 104 - İbn Mâce/edeb: 29- Tirmizî/daâvat: 48- Ahmed: 5/123

Diğer bir hadîs:

«Allah'ın benimle gönderdiği doğru yol ve ilim, bol yağmura benzer; araziye isabet eder de onun bir kısmı o suyu kabul eder ve bu sayede bol çayır ve çokça ot yetiştirir. Bir kısmı ise kuru ve sert olur, suyu (emmeyip) üstünde tutar; Allah onunla halkı yararlandırır, ondan hem içerler, hem davarlarını sularlar, hem de ekinlerine su verirler. Bir kısmı ise kaygandır, üstünde su tutmaz ve çayır çimen de yetiştirmez. İşte Allah'ın dinini anlayıp da Allah'ın benimle gönderdiğiyle yararlanan ve bunu öğrenip başkasına öğreten kimse ile, (onu okuyup) gururundan başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidayeti kabul etmeyen kimseler de böyledir.» (1)

RÜZGARIN MÜJDECİ OLMASI

(وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ) «O Allah ki (yağmur) rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderir.»

Rüzgar genellikle atmosferde yüksek basınçla alçak basınç alanlarının yer değiştirmesinden meydana gelir. Öyle ki hava sıcaklığındaki değişmeler rüzgara neden olur. Sıcak bölgeler «alçak basınç», soğuk bölgeler «yüksek basınç» alanlarını doğurur. İki bölge arasında basınç farkı meydana gelince hava, yüksek basınç bölgesinden alçak basınç bölgesine doğru akar. Şüphesiz ki, bu fiziksel olayı kör bir tesadüf değil, herşeyi bilip takdîr eden Allah'ın ezelî ve ebedî ilim ve kudreti oluşturmaktadır.

Rüzgar bazan rahmet, bazan da azâp getirir. Her fiziksel olayda belli kanunlar cari olmakla beraber o kanunları sevk ve idare eden görevli meleklerin bulunduğu muhakkaktır. Ne var ki, insanoğlu ancak gözleriyle görebildiğine, deney ve gözlemle elde ettiğine inanır da onun ötesindeki gizli kuvvetleri idrâk edemez. Onun için kâinattaki düzeni, cereyan eden olayların hikmet ve esrarını az-çok bilmeye ve bunun da ötesine inanmaya ihtiyaç vardır. Sadece rüzgarların şiddetini, saniyedeki hızına göre derecelendirmesini bilmek kâfi değildir. Örneğin, 7 derece 12-14 metre hızla esene «fırtınalı rüzgar» denilir. 8 ve 9 dereceler «hafif bora» diye anılır. 10 derecede olup hızı saniyede 20-25 metreyi bulan şiddetli hava akımı «bora» diye tarif edilir. Fırtına ise, 25-30 metre hızla esenidir. Saniyede 30 metreden yukarısı «tayfun» ya da «kasırga» diye adlandırılır. Bu, ağaçları kökünden sökecek bir güçtedir. Kur'ân yer yer rüzgarın getireceği rahmetten söz ederken meydana getireceği azaba da dikkatleri çeker.

---

(1) Buharî/rikak: 26, i'tisam: 2 - Müslim: Ebû Musâ el-Eş'ârî (R.A.)dan.

Peygamber (A.S.) okulunun seçkin talebesi İbn Ömer (R.A.) bu konuda şöyle demiştir : «Rüzgarlar (riyah) sekiz türlüdür : Dördü azâp, dördü de rahmettir. Azâp olanları : Kasıf, âsıf, sarsar, akıym adıyla anılmıştır. Rahmet olanları: Naşitat, mübeşşirat, murselat ve zariyat diye zikredilmiştir.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz rahmet ve azâp getiren rüzgarlara temasla şöyle buyurmuştur : **«Ben saba rüzgarı ile yardım gördüm. Âd (kavmi) debur rüzgarı (batıdan esen kasırga) ile helâk edildi. Cenub da Cennet rüzgarındandır.» (1)**

Atmosferdeki nemin yağmur haline gelmesine, nemli rüzgarların dağlar boyunca yükselirken soğuk hava ile teması; alçak basınç alanlarında yükselen havanın, yükseldikçe soğuması; havanın rüzgarla sıcak bölgeden soğuk bölgelere sürüklenmesi sebep olur.

O halde bulutlarla temas sağlayan rüzgarın yağmurdan önce esip gelmesi, yağmur yağacağının habercisi sayılır. İlgili âyette bu olay ilâhî rahmet olarak vasıflandırılıyor ve üzerinde düşünüp O'nun kudretini iyi tanımamız isteniliyor.

BİTKİLERİN YENİDEN YEŞERMESİ ÖLÜLERİN DİRİLMESİ

(كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى) **«İşte bunun gibi, ölüleri de (diriltip) çıkarırız!»**

Kur'ân burada dikkat çekici bir benzetme yapmaktadır. Hayatın sırrı, özü ve mayası nasıl tohum ve çekirdeğin içinde gizlenmiş ve şartlar, ortamlar elverdiğinde fışkırıp ikinci bir hayata dönüş başlıyorsa, insanın da ruhundaki hayat nüvesi beden kabuğuna bürünmekte ve kabuk iyice olgunlaşıp duraklama ve sonra da ölme devresine geldikten sonra ruhtan miras kalan hayat sırrından bir kıvılcımı kuyruk sokumundaki hardal tanesi kadar küçük kemik kendinde gizlemektedir. Bu kemiğin toprağa intikali ve Allah'ın dilediği kadar orada kalıp şartlar ve ortam elverdiği zaman yeniden yeşerip ikinci hayata başlaması, bitkilerin yeşerip dirilmesine pek yakın bir anlam taşır.

Buna işâretle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir :

«İnsanın her şeyi çürür, ancak kuyruk sokumundaki küçücük küremsi kemik çürümez. Yaratma ondan oluşup meydana gelir.»

---

(1) Buharî/istiska : 26, mağazî: 29, bed'ülhalk : 5, enbiya: 1– Müslim/istiska: 17– Ahmed: 1/223, 228, 324, 341, 355, 373.

«Ademoğlunun tamamını toprak yiyip bitirir, ancak acbü'z-zeneb (kuyruk sokumundaki küçücük yuvarlak kemik) müstesna. Âdemoğlu ondan yaratılmıştır ve ondan oluşup meydana gelir.» (1)

İkinci hadîste «ademoğlu ondan yaratılmıştır» cümlesi üzerinde duran Münâvî diyor ki : «Kıyâmette yaratılacağı, yani ademoğlu Kıyâmet'te o kemikten yaratılacaktır, ihtimali daha zâhirdir.» Çünkü Allah'a göre geçmiş, gelecek diye bir zaman ayrımı söz konusu değildir. İlmi, kudreti ve rahmeti ezelle ebedi kapsayıp kuşatmıştır. Onun katında gerçekleşeceği kesin olan bir olay, gerçekleşmiş kabul edilir. O bakımdan Kur'ân'da birkaç yerde İsrâfil'in Sur'a üflemesi konu edilirken geçmiş zamanla ilgili fiil kullanılmıştır.

Sözünü ettiğimiz benzetme, daha iyi düşünmemizi ilham ediyor. Mevlâna'nın dediği gibi, tohumun yeniden hayata dönmesi, toprağa düşmekle gerçekleşir. İşte insan da öyle...

İlim, bitkilerin kendilerine has şartları ve ortamları içinde yeniden yeşerip hayat bulmasının neden ve niçinini,(sebep ve illetini) keşfetmiştir. Ama insanoğlunun ölüp topraklaştıktan sonra dirileceği hakkındaki ilâhî plân ve proğramı henüz anlayamadığı gibi reddi hususunda doyurucu, tatmin edici delil de getirememiştir. O yüzden bazan şüpheci, bazan da inkârcı olmuştur. Zira bitkilerin yeniden yeşermesi hakkındaki deney ve gözlem kesin sonuç vermiştir. İnsanın dirilmesi hakkında ne deney, ne de gözlem imkânı vardır. Bunun bağlı bulunduğu kanunları bilemediği için de bir sonuç elde edememiştir.

Kur'ân, bitkilerin kuruduktan sonra yeniden yeşermesini misal verirken tohum ve çekirdeğin kendinde nasıl bir hayat taşıdığına ve vasatı bulunca gizlediği bu hayatın nasıl açığa çıktığına parmak basarak tohum hücreleri üzerinde durmamızı ve bu açıdan incelememizi hatırlatıyor.

Yukarıda sahîh kaynakların tesbit ettiği kuyruk sokumundaki boncuk kadar kemikte de bir hayat sırrının bulunduğu, vakti gelip şartlar elverince o hayatın ortaya çıkacağı temel bilgi olarak veriliyor. Tohum nasıl toprağın altında çürümüyorsa, o kemik de çürümüyor veya uzun bir süre geçtikten sonra yeniden oluşup insan nüvesini bizim henüz bilmediğimiz şekilde muhafaza ediyor. O bakımdan ilim adamlarının bu konu üzerinde ciddi ve yorucu bir araştırma yapması çok yerinde olur, kanaatındayım.

---

(1) Buharî/tefsir : 39-78_Müslim/fiten: 141-143_Ebû Davud/sünnet: 22_Nesâî/cenâiz : 117_İbn Mâce/zühd: 32_Taberânî/cenâiz: 49_Ahmed: 2/322, 428, 499, 3/28.

TOPRAĞI VERİMLİ HALE GETİRMEK

(وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِاِذْنِ رَبِّهِ) «(Toprağı verimli) hoş memleketin bitkisi Rabbının izniyle (yeşerip) çıkar.»

Meâlindeki âyetle hayat için sadece yağmurun yeterli olmayacağı, onunla birlikte toprağın da elverişli olmasının gereği belirtiliyor. Burada Allah'ın kendi kudretine düşeni kusursuz yapmasına karşılık olumlu sonuç elde edebilmek için insan da kendine düşeni yapmak zorundadır, hikmeti ortaya çıkıyor. Çünkü Cenâb-ı Hak, insanların güç ve kudretinin yetmiyeceğini kendi üzerine almış, onların kudretinin yeteceğini onlara bırakarak kullarıyla kendi arasına bir kudret, imkân ve irâde sınırı koymuştur. O halde insan kendi güç ve kudretinin yeteceği sınıra vardığı takdirde ilâhî kudretin hazırlayıp verdiği nîmetlerden yararlanabilir.

Toprağı çoraklıktan kurtarmak, onu verimli hale getirmek insanın güç ve kudreti dahilindedir. Sebepleri oluşturup yağmur yağdırmak ise Allah'a aittir.

Çalışıp şükretmesini bilen bir millet için hayat yolunu aydınlatan ilâhî âyetler çok açık bilgi vermekte, insana yol göstermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ın insanlardan yana olan geniş rahmetinden ve onun açık belirtilerinden biri olan yağmur ve bitkiden söz edildi. Sonra da nefis bir benzetme yapılarak ölülerin dirilmesine bitkilerin yeniden yeşermesi misal verildi. Arkasından iyi huylu insan ile kötü huylu insana işâretle verimli toprakla verimsiz toprak konu edildi ve yağmurdan yararlanabilmek için toprağın ıslâhı cihetine gidilmesinin lüzumuna işâret edildi. Böylece insanların da ilâhî rahmetten yararlanabilmeleri için ciddi bir eğitimle ıslâh edilmelerinin gereğine atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle inkâr ve azgınlıkta ısrar edip ilâhî rahmete kendini hazırlamayan Nuh kavminin elim sonucu üzerinde durularak, ferdin ıslaha ihtiyacı olduğu gibi, aile ve toplumların da ıslahına büyük ihtiyaç bulunduğu belirtiliyor ve gereken uyarı yapılıyor.

——oOo——

لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اِنّٖٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظٖيمٍ
(٥٩) قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ (٦٠) قَالَ
يَا قَوْمِ لَيْسَ بٖي ضَلَالَةٌ وَلٰكِنّٖي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ (٦١)
اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبّٖي وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا
تَعْلَمُونَ (٦٢) اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَٓاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ
لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (٦٣) فَكَذَّبُوهُ
فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذٖينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَاَغْرَقْنَا الَّذٖينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمٖينَ (٦٤)

MEÂLİ:

59— And olsun ki Nûh'u, kavmine peygamber olarak gönderdik;«ey kavmim, dedi. Allah'a ibâdet edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben üzerinize büyük bir günün azâbının (inmesinden) endişe duyuyorum.

60— Kavminden ileri gelenler ona : «Doğrusu biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz,» dediler.

61— O, ey kavmim, dedi, bende hiçbir sapıklık yoktur; ama ben âlemlerin Rabbından (size) gönderilen bir peygamberim.

62— Rabbimin vahyettiği buyrukları size teblîğ ediyor, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediğinizi Allah'tan (vahiy yoluyla alıp) biliyorum.

63— (Allah'tan) korkup kötülüklerden sakınmanız ve merhamete erişmeniz için sizi uyaran sizden bir adam aracılığıyla Rabbınızdan bir haber gelmesine mi hayret edip şaşıyorsunuz?

64— Buna rağmen onu yalanladılar. Biz de onu ve gemide beraberinde bulunanları kurtardık ve bizim âyetlerimizi yalanlayanları (tufanda) boğduk. Çünkü onlar kör bir topluluktu.

OLAYLAR ARASINDA BENZERLİK

«Tarih tekerrürden ibarettir» sözünde hakikat payı büyüktür. Kur'ân'da ilgili âyetlerle değişik zamanlarda peygamberlere karşı gelenlerin sahneye koydukları oyunlar arasında benzerlik bulunduğu açıklanıyor.

Önce insan vicdanına seslenen, sonra duygusunu kamçılayan, sonra da aklına ışık tutan peygamberler, bu üç kademeli eğitim metoduna göre, ilâhî nîmetlerin düzenli ve dengeli sergilendiğini, hayatın asıl anlam ve amacının neler olduğunu, âhiret hayatının lüzum ve hikmetini belirterek sorumluluk duygusunu harekete geçirmeyi çok duyarlı şekilde kalblere işlemekle görevlidirler. Sonra da Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına, koyduğu kanunların şaşmazlığına aklî ölçüde belgeler sunarlar; böylece vicdanla duyguyu ve aklı birleştirip hakikata yöneltirler.

İşte bu yüce amaçlar doğrultusunda yapılan uyarılara kulak ve gönüllerini vermeyen topluluk ve milletlerin kendilerini nasıl bir felâkete sürükledikleri anlatılıyor ve olaylar arasındaki benzerlik söz konusu ediliyor. Nuh Peygamber'in (A.S.) karşısına çıkan küfür ve şarlatanlığın bir benzeri ve hatta daha beteri Hz. Muhammed'in (A.S.) karşısına çıkmıştır.

KUR'ÂN'DA GEÇMİŞ OLAYLARIN DETAYINA İNİLMEZ

Kur'ân'da, ilâhî metotlardan biri de şudur: Gelmiş geçmiş bütün peygamberler ve hükümdarların hayatı, yaşadıkları tarih ve çağ, uyguladıkları kanunlar ve yöntemler üzerinde durulmaz. Milletleri yükselten veya düşürüp yok eden ana sebepler üzerinde durulur ve olayların can alıcı noktalarına atıflar yapılarak ibret ve öğüt alınacak safhalarına yer verilir. Çünkü Kur'ân bir tarih kitabı değildir. Daha çok Asya ve Afrika kıtalarında ismi duyulan ve kalıntıları henüz silinmeyen bazı peygamberlerin ve hükümdarların mücadelesinden, insanların nasıl köleleştirildiğinden ve ve baştaki liderlerin idareleri altındaki kitleyi nasıl uçuruma sürüklediğin-

den önemli pasajlar seçilerek verilir ve Hz. Muhammed'in (A.S.) dün ve bugün karşısına çıkan küfür, cehalet, inat ve şiddetin daha önceki peygamberlerin de karşılarına çıktığı, olaylar arasında büyük bir benzerliğin bulunduğu ve tarihin tekerrürden ibaret olduğu çok açık ve net hatlarıyla gözlerimizin önüne serilir.

O halde gelip geçen peygamberlerin ve ünlü hükümdarların hayat hikâyeleri Kur'ân'da teferruatıyla aranmamalıdır. Çünkü o bir hikâye kitabı da değildir. Geçmişte cereyan eden önemli olayların ibretli safhalarını hatırlatıp onlardan ders ve ibret almamızı emreder. Geçmişi bilip geleceğe hazırlanmamızı isterken, muhtaç olduğumuz bilgiyi vermekle yetinir. Yıkılıp yok edilen bazı kavimleri misal verirken yer yer tarihin ayrı bir döneminin ağıtını söyleyen harabeleri gezip görmemizi telkîne çalışır.

TEVRAT'TA NUH TUFANI BİRAZ DAHA DETAYLI ANLATILIR

Tevrat, geçen asırlarda insan elinin maksatlı ve bilgisizce uzanmasından dolayı yer yer değişikliğe uğratılmış ve bazı bölümleri anlaşılmaz hale sokulmuştur. O sebeple ilâhî sözlere insan sözü karışarak sadeliği zedelenmiştir. Bununla beraber yer yer ilâhî beyanlar hâlâ boncuklar arasında bulunan kıymetli bir taş misali kendini göstermektedir. Nuh tufanıyla ilgili Tevrat'ın açıklamalarını şöyle özetleyebiliriz :

1— Allah insanları, işledikleri küfür ve tuğyan sebebiyle yarattığına pişman olmuştur.

2— Yeryüzündeki insanların hepsi bozulmuştu. Yeryüzü zorbalarla dolmuştu.

3— Allah insanların ve canlıların hepsini yeryüzüyle birlikte yok etmeyi dilemişti.

4— Nuh'a gemi yapması emredilmişti. Geminin uzunluğu üçyüz arşın, genişliği elli arşın, yüksekliği otuz arşın idi ve üç kattan ibaretti. İçi dışı ziftlenmişti.

5— Nuh ve hanedanı, sonra da her canlı hayvandan birer çift veya yedişer çift gemiye alınmıştı.

6— Yağmurlar boşalmaya başlamış, kısa zamanda sular dağların tepesine erişmişti. Kırk gün kırk gece yağmur yağmıştı. Sular onbeş arşın daha yükselmişti. Yeryüzünde hareket eden her canlı helâk olmuştu.

7— Yüzelli gün sonra sular çekilmeye başlamış ve gemi ARARAT dağı üzerine karar kılmıştı.

8— Nuh, suların çekilip çekilmediğini tesbit etmek için güvercini salıvermiş, ikinci salıvermesinde güvercin, ağzında yeşil zeytin dalı ile gelmişti.

9— Rab, bir daha böyle helâk edici bir tufan vermeyeceğini söyledi.

10— Yeryüzündeki insan dahil bütün canlılar helâk olduktan sonra insanlar yeniden Nuh'un oğullarından üreyip çoğalmışlardır.

11— O sırada Nuh 600 yaşında bulunuyordu.

Tevrat'ın Tekvîn bölümünden Nuh Peygamber hakkında özetlediğimiz onbir maddeyi Kur'ân'ın ışığında incelediğimizde, aradaki farkı ve konuyla ilgili gerçeği daha iyi anlamış oluruz :

Önce pişmanlık duygusu insana has bir sıfattır. Allah hakkında kullanılması câiz değildir. Çünkü Allah beşerî bütün sıfatlardan münezzehtir.

Sonra, Nuh Peygamber bütün insanlara ve milletlere gönderilen bir resûl değildir. O, sadece yaşadığı muhit ve bağlı bulunduğu bölge sakinlerine gönderilmiştir. Kur'ân bunu kavim tabiriyle açıklıyor. Nuh Peygamber'e baş kaldırıp küfür ve azgınlığını artıran sadece bu kavim veya millettir. Yeryüzündeki bütün kavim ve milletlere o günkü şartlar karşısında bir peygamberin sesini duyurması mümkün değildi. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimizden yapılan sahîh tesbite göre şöyle buyurmuştur: **«Bana beş şey verildi ki onlar benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir: 1. Bir aylık mesafede korkum (düşmanlarımın kalbine atılmak)la yardım gördüm. 2. Yeryüzü bana mescid ve temiz (ve temizleyici) kılındı; ümmetimden hangi adama (nerede) namaz vakti gelip ulaşırsa (orada) namaz kılsın. 3. Ganîmetler bana helâl kılındı, benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı.. 4. Şefaât bana verildi. 5. (Benden önce) peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiştir; ben ise bütün insanlara gönderildim.» (1)**

O halde tufan Tevrat'ta belirtildiği gibi, yeryüzünü kaplayacak ve bütün kavim ve milletleri yok edecek, umumi şekilde değil, Kur'ân'da işâret edildiği gibi bölgeseldir; sadece Nuh Peygamber'in kavmi tufan felâketine uğramıştır. Bu da önemli bir bölgeyi kapsar genişlikte idi. Çünkü Nuh Peygamber 950 yıl yaşamıştır. Onun bu uzun ömrüne bakılınca belli bir bölgeyi Hakk'a dâvetle görevli olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Hem Allah'ın değişmeyen sünnetullah'ından biri de, peygamber göndermedikçe azâp etmemesidir. Kur'ân'da İsra sûresi 15. âyette bu sünnet

(1) Buharî/teyemmüm: 1, salat: 56, cihad: 122, ta'bîr: 11, 12, i'tisam: 1, Müslim/mesacid: 3, 5, 7, 8. Tirmizî/siyer: 5. Nesâî/gusül: 26, cihad: 1. Daremî/salat: 111. Ahmed: 1/301. 3/222, 264, 268, 314. 3/304. 4/416. 5/162, 248, 256

şöyle açıklanmıştır: **«Ve biz peygamber göndermedikçe azâp ediciler de değiliz..»**

Tevrat'ın bu kısmına da insan eli dokunup tahrîf edildiği rahatlıkla anlaşılıyor.

Aynı zamanda bir kavmin veya milletin küfür ve azgınlığı sebebiyle yeryüzündeki bütün canlıları yok etmenin makul bir yanı yoktur. Tufan felâketinin meydana geldiği bölgede yaşayan canlıların yok olması kesindir. O bakımdan gemiye alınan birer çift hayvan, sular çekildikten sonra salıverilerek üremeleri sağlanmıştır. Tevrat'ın «Allah canlıların hepsini yeryüzüyle birlikte yok etmeyi dilemişti» beyânı da tahrîfe uğrayan belgelerden biridir.

HAYVANLARI KORUMA

Ayrıca Nuh tufanıyla ilgili âyetlerin delâletinden şu önemli husus da anlaşılmakta, Cenâb-ı Hakk'ın hayvan türlerinin korunmasını, nesillerinin tükenmemesini her zaman istediğine işârette bulunulmaktadır. Çünkü anlatılan her kıssadan alacağımız birçok öğüt, ibret ve dersler söz konusudur.

Tufandan sonra sular çekilmeye başlayınca geminin ARARAT dağında karar kıldığına gelince, bu, Kur'ân'da belirtilen Cudi dağının diğer bir adı veya Ağrı dağına o gün için verilen bir isim olabilir.

NUH PEYGAMBER HANGİ ASIRLARDA YAŞAMIŞTIR?

Nuh Peygamberin, Kur'ân'da isimleri açıklanan peygamberler dizisine bakılınca Adem (A.S.)den sonra dördüncü peygamber olduğu sanılırsa da bu kesin değildir. Çünkü Kur'ân'da sadece az-çok yeryüzünde kalıntıları bulunan ve daha çok dünya nüfusunun önemli kısmını kendinde barındıran Asya kıtasında yaşayıp isimleri duyulan kavimlerden ve onlara gönderilen peygamberlerden yer yer bahsedilir ve her millet ve her kavma bir peygamber gönderildiği açıklanarak, yol gösterici gönderilmedik bir bölge bulunmadığı hatırlatılır.

Ancak Nuh Peygamber'in İbrahim Peygamber'den çok önce gelip geçtiği bilinmektedir. Hangi asırlarda geldiği kesin tesbit edilememiştir. Tevrat tufan koptuğunda Nuh'un 600 yaşında olduğundan söz ederken Kur'ân'da onun 950 yıl yaşadığı yazılıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'ân'da tarih, hatta çoğu zaman

coğrafya üzerinde durulmaz, meydana gelen önemli olayların ibret ve öğüt dolu safhalarına yer verilerek, tarihî araştırma tarihçilere bırakılır.

İLERİ GELENLERİN KÜFÜR VE AZGINLIĞI

(قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ) **«Kavminden ileri gelenler ona : Doğrusu biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz, dediler.»**

Nuh kıssasında ilâhî beyândan anlıyoruz ki, gönderilen her peygamberin karşısına daha çok refah içinde olan ülkenin ileri gelenleri çıkmıştır. Zira ciddi ve seviyeli dini, ahlâkî eğitim görmeyen servet ve makam sahiplerinin yaşayışları, peygamberlerin getirip teblîğe çalıştıkları esas ve prensiplere ters düşmekte ve bu yüzden ilk muhalefet sesi onlardan gelmektedir.

Diyebiliriz ki, maddeyi ön plâna alanlar hemen her devirde ahlâksızlığı, bozgunculuğu körükleyenlerin öncüleridirler. Kur'ân'da geçmiş milletlerin küfür ve tuğyanından söz edilirken özellikle bu şımarıklara dikkatler çekilir ve halk tabakasını saptıranların bunlar olduğu çeşitli ifadelerle belirtilir. Böylece her çağda ortaya çıkan önemli meseleleri biraz da bu açıdan inceleyip değerlendirmemiz istenilir. Gerek Mekke'de, gerekse Medine'de Hz. Muhammed'in (A.S.) karşısına dikilen ve Hakk'ın amansız düşmanı olma hüviyetine girenlerin biyografisine baktığımızda, çoğunun refah içinde yüzen servet ve makam sahipleri olduğunu görürüz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkâr, azgınlık ve ahlâksızlığı kendine şiar edinen Nûh kavminin hazin sonu, kalblere neşter vururcasına işlendi. Kalbleri körelmiş bir milletin kendi akibetini tayin ettiğine işaretle, yaşamakta olan toplum ve milletlere ibret alınacak tarihî bir tablo gösterildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Nuh kavminin uğradığı feci azâptan ibret almayan Âd kavminden söz ediliyor. Hûd Peygamberin bütün uyarı ve irşatlarına kulaklarını tıkayan o milletin de sonunda haritadan silindiği açıklanarak ibret ve öğüt dolu ikinci bir tablo gafillerin gözleri önüne seriliyor.

——oOo——

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ
قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ
﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ
فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾
أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ
وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ
وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ
أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم
مَّا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ ۚ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم

مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ
مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا
مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

MEÂLİ:

65— Âd Kavmine de kardeşleri Hûd'u (peygamber olarak) gönderdik. «Ey kavmim! dedi, Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Artık (Allah'ın buyruklarına karşı gelip azgınlıkta bulunmaktan) sakınmaz mısınız?»

66— Kavminden inkârcı ileri gelenler, ona : «Doğrusu biz seni bir beyinsizlik ve çılgınlık içinde (bocalar) görüyor ve gerçekten seni yalancılardan biri sanıyoruz» dediler.

67— «Ey kavmim! dedi, bende beyinsizlik ve çılgınlık yoktur; ama ben gerçekten âlemlerin yegâne Rabbından (görevlendirilip gönderilen) bir peygamberim.

68— Size Rabbımın vahiy ile inen buyruklarını tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.

69— Sizi uyarmak için aranızdan bir adam aracılığıyla Rabbınızdan bir haber gelmesine mi hayret ediyorsunuz?! Allah'ın Nûh kavminden sonra sizi onların yerine getirdiğini ve yaratılışta size güç, beden yapınızda fazlalık verdiğini bir düşünün! Allah'ın nîmetlerini hatırlayın. Olur ki, kurtuluşa erişirsiniz.»

70— Onlar, «Yalnız Allah'a ibâdet etmemiz ve babalarımızın ibâdet edip taptıklarını terketmemiz için mi geldin! Haydi eğer doğrulardan isen bizi tehdît edip durduğun azâbı getir» dediler.

71— O da, «şüphesiz ki Rabbınızdan üzerinize bir murdarlık ve bir de gazap inmesine lâyık oldunuz. Siz, sizin ve babalarınızın ad taktığınız putlar hakkında mı benimle tartışıyorsunuz?! Allah o putlara hiç de böyle bir tapma hususunda belge ve kanıt indirmemiştir. Artık gelecek kazayı bekleyin; çünkü ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.»

72— O sebeple biz Hûd'u da, onunla beraber olanları da katımızdan bir rahmet ile kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayıp iman etmemiş olanların kökünü kestik.

ÂD KAVMİ

Âd kavminin Umman ile Dahraman veya Umman ile Aden'in doğusuna düşen Hadramut arasındaki kesimde yaşadığı sanılmaktadır. Tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak son yarım asır içinde elde edilen kalıntılar bazı ipuçları vermektedir.

Siyerci İbn İshak'ın Kelbî'den yaptığı rivâyete göre, Âd kavmi putperest bir millettir. Semûd ve Hetar adında iki de büyük putları bulunuyormuş. Allah onları uyarmak için, soyca kendilerine kardeş sayılan Hud Peygamberi göndermiştir.

Sözü edilen kavmin insanlarının fiziksel yapıları itibariyle iriyarı olduğuna Kur'ân'da yer yer temas edilir. Anlaşılan odur ki, Âd kavminin gerek irsî özellikleri, gerekse iklim şartları vücut yapılarının gelişmesinin başlıca nedeni gösterilebilir.

Batılı tarihçilere ve araştırmacılara göre, bu milletin dört ayrı tanrısı varmış: Sakiye, Hafize, Razıka, Salime. Birincisinin yağmur verdiğine, ikincisinin tehlikelere karşı koruyucu olduğuna, üçüncüsünün rızık verdiğine, dördüncüsünün hastalıklara karşı şifa dağıttığına inanılırmış..

Kur'ân'da Nuh olayından sonra Âd kavminden ve putperest olan halkının iri cüsseli, güçlü kuvvetli bulunduklarından söz edilmesi çok anlamlıdır.

Nuh Peygamber devrinde küfürde ısrar eden azgınları yok etmek için kopan tufan nasıl büyük bir ilâhî uyarı ise, sekiz gün aralıksız esen şiddetli kasırganın evleri yıkıp ağaçları kökünden söküp koparması; güçlü, boylu ve mağrur inkârcıların birer tüy gibi yerlerinden alınıp taştan taşa çarptırılmaları da geride kalanlara ve yaşamakta olan milletlere düşündürücü birer ibret ve öğüttür.

Mekkeli putperestlerin zaman zaman dikkatleri Âd kavminin kalıntılarına çekilerek kendilerinden daha geniş nîmetlere erişen, daha güçlü ve yetenekli olan bir milletten geriye sadece acı hatıraların kaldığı ve kurdukları medeniyetten (!) taş yığınlarından başka bir şeyin kalmadığı hatırlatılıyor. Aynı inkâr, aynı azgınlık ve ahlâksızlığın tarihte hiçbir millete ve topluluğa hayır ve mutluluk getirmediğine işâretle Mekkeli'lerin saltanatının yıkılıp yok olma günlerinin yaklaştığı dolaylı şekilde anlatılıyor.

BAZI MİLLETLER NEDEN YOK EDİLMİŞLERDİR?

İlk bakışta gerek Nuh Peygamber'in, gerekse Hud Peygamber'in ka-

vimleri, inanmadıkları, azgınlık gösterip kötülüklere daldıkları, ileri gelenlerinin ölçüsüz şımarıklıkları ve kendilerini uyaran peygamberleri yalanladıkları için ilâhî gazaba uğratıldıkları anlaşılıyor. Ama gerek tufan, gerekse sekiz günlük kasırga olayı, belli nedenlerle oluşur ve hâlen de dünyanın bazı bölgelerinde zaman zaman, yer yer meydana gelmektedir. Bunların çoğunu araştırdığımızda ilâhî gazapla ilgili olduğu sonucuna bizi götürmüyor. O halde Kur'ân'da bununla ilgili açık anlatımın asıl anlamı nedir?

Önce şunu belirtelim ki, kâinatta meydana gelen bu ve benzeri her olayın daha çok fiziksel açıdan birtakım sebepleri vardır. Mu'cize ve keramet dışında hiçbir olay illet-malûl düzeyinde sebepsiz meydana gelmez. Gerçek bu olunca, sebep ve illetleri, hedefinden saptırmadan belli kanunlara bağlayıp idare eden kimdir? Diğer bir tabirle sebep ve illetlerin bir ucu hangi kudrete bağlı bulunuyor?

Bunları idare eden ve belli kanunlara bağlayıp tasarrufu altında tutan bir kudret yoktur dersek, o zaman bu sebep ve illetlerin kendiliğinden oluşup düzene girdiğini, hedefinden şaşmayan belli kanunları vücuda getirdiğini iddia etmiş oluruz ki, bu bizi müsbet bir yargıya götürmez. Çünkü her olayın birtakım sebep ve illetlere, onların da cari bazı kanunlara dayanması ve çok düzenli, ölçülü ve dengeli sürüp gelmesi tesadüflere bağlanamaz, yani tesadüfler hata yapmadan bir dizi sebepleri oluşturup mükemmel fiziksel sistemler ve olaylar meydana getiremez.

O halde olayların sebep ve illetlere sistematik bağlılığı ve sebeple illetlerin şaşmadan hedefine yönelmesi, mükemmel bir plân ve proğramın varlığına delâlet eder. Ortada tesadüflerin oluşturamayacağı mükemmel bir plân ve proğram varsa, mutlaka bir planlayıcı ve proğramlayıcı da vardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, sebep ve illetleri oluşturan Allah, ezelde belli kanunları plânlayıp hayat çarkının belli ölçüler içinde dönmesini sağlamıştır. Ancak gerektiğinde genel kural ölçüsü dışında sebep ve illetleri harekete geçirir. Umulmadık bir zamanda bir milleti uyarabilir.

İşte peygamberlerin ardarda gönderildiği çağlarda Allah'ın bu gibi istisna teşkil eden müdahaleleri olmuştur. Unutmayalım ki, her olayı sevk ve idare eden görevli melekler vardır ve onlar aldıkları emir gereği harekete geçerler ve sebepleri harekete geçirirler. O bakımdan Kur'ân'da yer yer bu inceliğe dikkat çekilerek geçmiş milletlerden bir kısmının kalıntılarını inceleyip ibret ve öğüt almamız öğütleniyor. Her olayın sünnetullah doğrultusunda meydana geldiği açıklanarak insan aklına ışık tutar anlamda temel bilgiler, ana fikirler veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Hakk'a baş kaldırıp inkârda ısrar eden ve gönderilen peygamberi yalanlayıp hayvanî bir hayat sürmeyi tercîh eden Âd kavminin ibretli safhalarından bir kaçı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, geçmiş milletlerin hayatından ve silinip yok edilmelerinden ibret ve öğüt almayan Semûd kavminin ve kendilerine peygamber olarak gönderilen Salih Peygamberin kıssasından ibret alınacak safhalar anlatılıyor ve Hakk'ın sesine kulak vermeyen bir milletin eninde sonunda yıkılıp yok olacağı hatırlatılıyor.

——oOo——

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ
اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾
وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾
فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلَٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

MEÂLİ :

73— **Semûd** kavmine de kardeşleri Sâlih'i (uyarıcı peygamber olarak) gönderdik. O da, «Ey Kavmim!» dedi, «Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbınız tarafından açık bir belge (mu'cize) geldi : Allah'ın (bir süre için kutsal ve dokunulmaz kıldığı) bu dişi deve sizin için açık bir alâmettir. Bırakın da onu Allah'ın arzında otlasın ve sakın ona kötülükle dokunmayın, sonra sizi elem verici bir azâp yakalayıverir de (bir daha kurtulamazsınız).

74— Allah'ın Âd Kavmi'nden sonra sizi onların yerine getirdiğini ve sizi bu topraklara yerleştirdiğini bir hatırlayın; bu toprakların ovalarında köşkler ediniyor, dağlarındaki (kayaları) yontup evler yapıyorsunuz. Artık Allah'ın nîmetlerini anın, yeryüzünde bozgunculuk yapıp, fesât çıkarmayın.»

75— Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenleri, içlerinden küçümseyip hor gördükleri mü'minlere : «Siz, Sâlih'in Rabbı tarafından gönderildiğini sahi biliyor musunuz?» dediler. Onlar da, «şüpheden uzak bir inançla biz O'nunla gönderilene inanıyoruz» diye cevap verdiler.

76-77— Büyüklük taslayanlar, «biz sizin imân ettiğiniz şeyi inkâr ediyoruz» dediler ve o yüzden devenin bacaklarını kesip onu yere devirdiler de Rablarının buyruğuna baş kaldırıp tuğyan ettiler ve : «Ey Sâlih! eğer

(cidden) peygamberlerden isen bizi tehdît edip durduğun azâbı haydi getir görelim» dediler.

78— Bunun üzerine onları ansızın bir sarsıntı (müthiş bir deprem) yakalayıverdi, derken bulundukları yerde dizüstü çöküp kaldılar.

79— Sâlih de onlardan yüzçevirip ayrıldı ve: «Ey Kavmim! and olsun ki, ben size Rabbımın buyruklarını tebliğ ettim ve size öğütte bulundum, ama siz öğüt verenleri hiç de sevmediniz,» dedi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hicretin 9. yılında Tebük seferinde Hicir denilen yöreden geçerken Semüd kavminin kalıntılarına yakın bir yerde bir süre mola verdiler. Ashab oradaki kuyulardan su ihtiyaçlarını karşıladı ve hamurlarını yoğurup tencerelerini hazırladılar. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) onlara tencerelere doldurdukları suyu dökmelerini, yoğurdukları hamurun develere yedirilmesini emretti. Sonra kalkıp Salih Peygamber'in devesinin nöbetleşe su içtiği kuyunun başına geldiler.» (1)

«Peygamberimiz (A.S.) (Tebük seferinde) Semûd kavminin kalıntılarına yakın yere gelince ashabına şu emri verdi: «Azâba uğramışların arasına girmeyin, ancak ağlayarak girebilirsiniz. Ağlamayacak olursanız girmeyin; aksi halde onların başına gelen musîbetin bir benzeri sizin başınıza gelebilir.» (2)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hicir bölgesinden geçerken, ashabına şöyle buyurdu: «Mu'cizeler istemeyin. Çünkü Salih Peygamber'in kavmi mu'cize istedi. (Neticesinin ne kadar elîm olduğunu biliyorsunuz!). Onun devesi şu iki dağın arasındaki yoldan gelir ve şu yoldan dönüp çıkardı. Semûd kavmi Rabbın emrine başkaldırıp devenin bacaklarını keserek onu yere devirdiler. Oysa o deve onların suyundan nöbetleşe içerdi. Su içeceği gün onlar onun sütünden içerlerdi. Ama onu kesip yere devirdiler, o yüzden azâba uğradılar. Onlardan ancak bir adam, Allah'ın hareminde bulunduğu için helâk olmadı. Dışarı çıkınca o da helâk oldu.»

O adam kimdi? diye sorulunca, Efendimiz (A.S.), «Ebû Riğal» adında biri idi» diye cevap verdi. (3)

Âd kavmi helâk edildikten sonra Semûd kavmi ortaya çıkmış ve Âd

(1) Müsned-i Ahmed b. Hanbel: 2/117

(2) Sahîh-i Müslim/zühd: 38, 39 - Buharî/salât: 53, enbiyâ: 17, tefsîr: 15 - Ahmed: 2/9, 58, 66, 72, 74, 113, 117, 137

(3) Müsned-i Ahmed b. Hanbel.

kavminin topraklarına da sâhip olmuşlardı. İki kavim hem zaman, hem de toprak bakımından birbirine yakın sayılırdı. Çünkü Âd kavmi Umman ile Dahraman veya Umman ile Hadramut arasında; Semûd kavmi Hicaz yakınlarında Hicir'de ve Vadilkura'da yaşamışlardır. Semûd kavminin ASUR hakimiyetinde bulunduğu söylenir. Nitekim o bölgelere yapılan kazılarda bunu kanıtlayan birtakım belgelere rastlanmıştır.

Milattan önce V-VII yy.lar arasında LİHYAN krallığı ortadan kalkınca bu bölgede önce bir uğultu ve gürültü, sonra da büyük bir deprem meydana gelmiş ve o sebeple ülkeleri insanlarıyla birlikte yerlebir edilmiştir ki, bunu Kur'ân'da yazılı bulunan ilgili kıssadan anlıyoruz.

NEDEN SEMÛD KAVMİ MİSAL VERİLİYOR?

Hicaz yakınlarında kendilerine ve o günkü imkânlara göre köşkler yapan, dağlardaki kayaları yontup evler ve barınaklar meydana getiren Semûd kavmi, geriye anılmaya değer eser ve kalıntılar bırakmıştır. Arap Yarımadası'nda ve Mezopotamya'da yurt edinen birçok kavim ve milletlerin, diğer ülke ve kıtalarda yaşayanlara nisbetle daha zengin ve daha bilgili oldukları; başkalarıyla kıyas edildiklerinde daha sağlam binalar inşa ettikleri bir gerçektir. O nedenle de Kur'ân'da daha çok Asya kıtasında yaşayan ve onlara gönderilen peygamberler misal veriliyor. Semûd kavmi de aşırı putperest olmalarına rağmen o günün ölçülerine göre biraz olsun medenice yaşamasını bilen bir kavimdi. Nitekim yer yer boynu bükük mahzun duruşlu harabeleri onların sosyal durumunu kısmen yansıtmaktadır.

Kur'ân'da ilgili âyetle putperest, zâlim ve azgın Araplar, uyarılmak, bunun için de gelip geçen benzeri kavimlerin hayatından, yıkılıp yok edilme sebeplerinden bol misal verilmek suretiyle yönlendirilmek istenmiştir. Zira A'raf sûresinin 5 ve 8. âyetleri dışında tamamının Mekke'de indiğini ve o bakımdan Mekkeli'lerin Arap Yarımadası'nda kalıntıları bulunan kavim ve milletler hakkında az-çok bilgileri olduğunu düşünürsek, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan önce yok edilen Nuh kavminin neden misal verildiğini rahatlıkla anlarız.

Kur'ân sadece Asya kıtasında yaşayanları muhatab edinmemiş ve yalnız onlara peygamber gönderilmediğini, yeryüzündeki bütün kavim ve milletlere uyarıcı, yol gösterici, hakka davet edici peygamberler gönderildiğini münasebet düştükçe açıklamış ve tarihten öğüt ve ibret almamız için yeryüzünde gezip dolaşmamızı, yıkılıp yok olan medeniyetlerden artakalan harabeleri görmemizi emretmiştir: Nahl 36, Âl-i İmrân 137, En'âm 11, Neml 169, Ankebut 20 ve Rum sûresi 12. âyetlerle bu hususlar her türlü şüpheyi giderecek şekilde açıklanmıştır.

Böylece Kur'ân'da, yeryüzünde yaşayan bütün milletler uyarılıp Hakk'a dâvet edilirken genel tabirler kullanılır ve kıtalarda birçok kalıntıların bulunduğu söylenerek onları görmemiz, görüp de ibret ve öğüt almamız tavsiye edilir. Hakk'a başkaldırıp onu yalanlayanların sonunun ne olduğunu iyice araştırıp incelememiz emredilerek tarihî misallere ağırlık verilir.

MU'CİZE OLAN DEVE

(هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً) **«Bu dişi deve sizin için açık bir alâmettir..»**

Semûd kavmi, Salih Peygamber'in uyarılarına kulak vermeyerek ona karşı geldiler. Israrlı teblîğ ve irşadı durdurmak ve Salih Peygamber'i hem âciz, hem de yalancı durumuna düşürmek için ondan bir mu'cize göstermesini istediler. O da Allah'ın kendisine vermiş olduğu kudreti izhar ederek, içtiği sudan kat kat fazla süt verip insanları doyuracak bir deveyi peygamberliğine belge olmak üzere gösterdi.

Böylesine önemli bir konuda devenin mu'cize aracı seçilmesinin sebebine gelince : Hicaz ile Şam arasında yaşayan bu kavmin deveye karşı büyük ilgi duyduğunu söyleyebiliriz. En çok süt veren deve, onların en kıymetli malı sayılırdı. Salih Peygamber'in, normal bir devenin günde verdiği sütün 15-20 misli süt veren bir deveyi ilâhî âyet olarak göstermesi, cidden çok açık bir mu'cize idi. Buna rağmen kavmi her teblîğ ve buyruğa karşı geldikleri gibi, mu'cizeyle de yola gelmediler, verdikleri sözde durmadılar. Yapılacak başka birşey kalmamıştı. O yüzden ilâhî emir Celâl ve Kahhar sıfatlarıyla tecelli etti ve böylece inkâr ve azgınlık felâketle neticelendi.

Müfessirlerimizin çoğu Salih Peygamber'in mu'cize sayılan devesi hakkında dayanağı olmayan birçok kıssa ve hikâyeler nakletmişlerdir. Salih Peygamber büyükçe bir kayaya işârette bulunmuş, kaya yarılınca mu'cize olarak içinden bir dişi deve çıkmış gibi birtakım gayr-i sahîh rivâyetlere de yer vermişlerdir. Kur'ân'da ise, bu deveden birkaç yerde bahsedilirken mevcut suyu bir gün o devenin içtiği, bir gün de Semûd kavminin içtiği ve sonra da ayakları kesilmek veya kırılmak suretiyle devenin öldürüldüğü açıklanır. Hadîslerde ise, devenin su nöbetinde içtiği sudan kat kat fazla süt verdiği belirtilir.

PEYGAMBERLERE İLK İMAN EDENLER, FAKİRLER VE ORTAHALLİLERDİR

(قَالَ الْمَلَاُ الَّذٖينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذٖينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ)
«Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenleri, içlerinden küçümseyip

hor gördükleri mü'minlere, siz Sâlih'in Rabbı tarafından gönderildiğini sahi biliyor musunuz? dediler.»

Gerek Nuh Peygamber, gerek Hud Peygamber ve gerekse Salih Peygamber kıssalarından ve Kur'ân'ın bu hususla ilgili âyetlerinden, anlatım ve beyânından, peygamberlere ilk imân edenlerin daha çok fakirler ve horlanıp küçümsenen kişiler olduğunu anlıyoruz. Musa Peygamber'in de durumu buna yakın bir tablo oluşturur. İsa Peygamber'e de ancak balıkçılık veya kassarlıkla geçinen 12 kadar fakir inanıp uymuştur ki, onlar Kur'ân'da «havâriler» diye anılır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e ise, risaletinin ilk yıllarında Mekke'de imân edenlerin yüzde doksanını fakirler ve köleler oluşturuyordu.

Bu olayın sebebini düşündüğümüzde, karşımıza mal, makam, şöhret ve servet çıkar. Hayata daha çok hareket sağlayan bu dört nesneyi amaç değil, araç edindiğimizde kalbimiz ve vicdanımız Hakk'a ve hakikata ancak açılabilir. Bunları amaç edindiğimiz gün, mânevî ve kutsal değerler küçümsenip çiğnenir.

İşte her milletin sosyal yapısındaki çalkantı, azgınlık, ahlâksızlık ve haklara tecavüzün kaynağı budur. Peygamberlerin bir görevi de, insanları bu dört şeyin bataklığından kurtarıp meşru sınırlar içinde herbirinin asıl gaye ve amaca ulaşabilmenin birer aracı olduğunu öğretmektir. Ne yazık ki, refah içinde yüzen şımarıkların çoğu bu gerçeği kabul etmek istemez. Zira ölçüsüz ve amaçsız başıboş hürriyetlerini sınırlamak istemezler de ondan.. Semûd kavminin ileri gelenleri de böyle bir tavır ve anlayış içinde yaşantılarını sürdürmeyi tercih ettiler; Hakk'a gönül verecekleri yerde azgınlık ve inkârlarını artırdılar...

Büyüklük taslayanlar : (قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ) **«Biz sizin imân ettiğiniz şeyi inkâr ediyoruz»** dediler, âyeti bu gerçeği çok açık biçimde yansıtmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gelip geçen kavimlerden, peygamberin getirdiği ilâhî buyrukları inkâr edip azgınlığını artıran Semûd kavminin yok edildiği misal verildi.

Aşağıdaki âyetlerle boğazlarına kadar küfür ve ahlâksızlığa girip hiçbir uyarıya kulak vermeyen Lût kavminin hazin akibetinden ibretli bir tablo verilerek yaşamakta olan milletler uyarılıyor.

——oOo——

وَلُوطًا اِذْ قَالَ
لِقَوْمِه۪ٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ
مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً
مِنْ دُونِ النِّسَٓاءِۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾
وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهُٓ
اِلَّا امْرَاَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِر۪ينَ ﴿٨٣﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ
مَطَرًاۜ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿٨٤﴾

MEÂLİ:

80-81— Lût'u da (uyarıcı bir peygamber olarak) gönderdik. Hani bir ara kavmine, «sizden önce yeryüzünde yaşayan milletlerden hiç birinin yapmadığı ahlâksızlığı ve hayâsızlığı mı işliyorsunuz? Doğrusu siz kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yanaşıyorsunuz. Şüphesiz ki, siz azgın ve aşırı giden bir kavimsiniz» demişti.

82— Kavminin ise cevabı ancak şu oldu: «Çıkarın bunları kasabanızdan, çünkü temizlenmeye özen gösteren insanlarmış bunlar!»

83— Bunun üzerine biz Lût'u da, onun ev halkını da kurtardık, ancak karısını değil, o geriye kalıp (gazaba uğrayanlardan) oldu.

84— Üzerlerine bir (azâp ve gazaplı taş) yağmuru yağdırdık. (Azgınlık ve taşkınlık içinde olan) suçluların bir bak sonları ne oldu!

İLGİLİ HADÎS

«Lût kavminin fiili gibi fiilde bulunan kimseyi görürseniz, hem faili, hem de mef'ulü öldürünüz!» (1)

Açıklama :

Hadîsteki «öldürünüz» emri, fiilin çirkinliğine karşı kayıtsız kalınmamasını tenbîh içindir. Aynı zamanda hadîs tek kanaldan rivâyet edildiğinden müctehitlerin çoğu, bunun zahiriyle istidlâl etmemişlerdir. Daha çok tecziye edilmesi üzerinde durulmuştur.

LÛT PEYGAMBER VE KAVMİ

Lût isminin Arapça olmadığı üzerinde durulmuştur. İbranice olması kuvvetle muhtemeldir. Rivâyete göre, Lût Peygamber, İbrahim Peygamber'in öz kardeşi Harân'ın oğludur. Gençliğinde İbrahim Peygamber'le beraber Babil ülkesinde Irak'ın güneyinde bir süre bulunduktan sonra İbrahim peygamber onu o çağda Asur'ların hakimiyeti altında bulunan Ürdün'ün doğusundaki -o günkü adıyla- Sadûm veya Sodom yöresine, yani Lût Gölü'nün yakınına yerleştirdi. Tabii bu, ilâhî vahyin bir gereği idi; azıp sapıtan bir kavmi doğru yola çağırmak ve yıkılan inanç ve ahlâkı ihyâ etmek gerekiyordu. Bunun için Lût Peygamber görevlendirilmiştir.

HOMOSEKSÜEL

(إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ) **«Doğrusu siz kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yanaşıyorsunuz!»**

Homoseksüel tabiri Fransızcadır (homosexuel). Aynı cinsten kimsenin birbirine karşı cinsel tutku duyması anlamına gelir. Buna «cinsel sapıklık» da denilebilir. Arapça «Lûtî», «lûtiyye» denilerek Lût Peygamber'e yani onun kavmine nisbet edilerek bu cinsel sapıklık ifade edilir.

Tarihçilerin yukarıda naklettiğimiz tesbitinden, Lût Peygamber'in Sadûm (veya Sodom) kavmine gönderildiği anlaşılıyor. Kur'ân, tarihe geçen bu çirkin olayın yeri ve tarihi üzerinde durmaz, sadece onun ibretli safhalarını ve öğüt alınacak bölümlerini birer misal şeklinde açıklar. Çünkü önemli olan, üzerinde durulması gereken şey, olayın kendisidir. Onun cereyan ettiği yer ve tarih tarihçilerle coğrafyacılara bırakılır.

Ancak unutmamak gerekir ki, Lût Peygamber ve kavmi hakkındaki

---

(1) Ebû Davud/hudud : 28- Nesâî/hudud : 24- İbn Mâce/hudud: 12

bilgi Arap Yarımadası'nda çok yaygındı ve olayın cereyan ettiği yöre çok iyi biliniyordu.

Kur'ân'da tam 27 yerde Lût ismi anılır. Bunun sebebi açıktır: Hayvanların bile yapmadığı şehevî, cinsel bir hayasızlığı yaygınlaştıran bir milletin din ve ahlâk yönünden nasıl bir çöküntü içinde bulunduğunu, kurtulması çok zor, hattâ imkânsız olan elîm bir bataklığa nasıl düştüğünü anlatmakta, yaşayan milletler ve toplumlar için sayısız ders ve ibretler verilmektedir.

Günümüzde medenî (uygar) geçinen milletlerin sosyal hayatında bu tür cinsel sapıklıkların gün geçtikçe artıp yaygınlaştığı bir gerçektir. Hattâ başta İngiltere olmak üzere bazı batılı ülkelerde buna yasal yönden cevaz verildiğini gazetelerden okumaktayız. Hem batılı, hem de doğulu bazı ülkelerin semavî dinleri birer fantezi kabul etmeleri, devre dışı bırakıp maddeye yönelmeleri, yetişmekte olan genç kuşağın aklını ve zekâsını geliştirip ruhsal yapılarını aç ve susuz bırakıp ihmal ettiklerini, fiziksel yapılarını geliştirmek için her türlü sportif imkânlar hazırladıkları halde, kalblerini ve ruhlarını geliştirmek için hiçbir şey yapmadıklarını kim inkâr edebilir? Yeni kuşakların tek yönlü bir eğitimle yetiştirilip hayata itilmeleri, onları dengesizliğin ve bazan da anarşizmin ve cinsel sapıklığın kurbanları olma düzeyine getirmiştir.

O yüzden dünyada huzur, güven, sevgi, saygı, kardeşlik bağları kopmuş; aileler birer temel taşı olmaktan çıkmıştır. İslâm ülkelerinde bile mâneviyat yer yer ağır yara almış; yetiştirilen genç kuşaklar yabancı kültürün istilasına uğratılıp asıl benliklerini kaybetme bedbahtlığına itilmişlerdir.

Yakın gelecekte bir uyanma, silkinme ve son Peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek ahlâkına bir dönüş başlamazsa, dünyanın sonu felâket olacak; Allah'ın Nuh, Âd, Semûd ve Lût kavimleri hakkında inen hükmü inecek ve işte o zaman dönüşü mümkün olmayan bir noktaya gelinmiş olacaktır. Bir üçüncü cihan harbi, nükleer bir savaş azıp tuğyan eden milletleri terbiye edecek, geriye kalan olursa belki onlar bir arayış ve gerçeği buluş basîretiyle yeniden bir hayat düzeni kurmaya çalışacaklar..

Böylece bir nükleer savaş, hem Nuh tufanından, hem de Âd ve Semûd kavimlerini yerlebir eden şiddetli kasırga ve depremlerden; harekete geçip kasabaları silen volkanlardan daha beter olacaktır. Gemi azıya alan bugünkü tuğyan ve ahlâksızlığı, Allah'ın inâyeti tecelli etmezse, durduracak başka bir şey düşünemiyoruz.

Kur'ân, Lût kavminin cinsel sapıklığı sürdürmelerinde başta Lût Peygamber'in eşi olmak üzere kadınların çok nâzım rol oynadığına işârette bulunarak, ortaya çıkacak cinsel sapıklık, ahlaksızlık ve başıboşluğun te-

melinde kadının da bulunduğunu unutmamamızı tenbîh ediyor.

Tarihte ahlâksızlığa pas veren, din ve fazîletle alay eden ve bu değerleri küçümseyen milletlerin çok geçmeden -sünnetullah gereği- büyük bir felâketle karşılaştıkları, o yüzden birçok milletlerin ve kavimlerin yeryüzünden silindiği bir gerçektir. Geçmişten ders ve ibret almayan bir millet geleceğini sağlam temeller üzerine mümkün değil oturtamaz ve o bakımdan ömrü de pek kısa olur.

Sünnetullah dediğimiz ilâhî hüküm, bazı şartlar ortaya çıkıp azgınlık, cinsel sapıklık ve ahlâksızlık belli bir kerteye gelince iner. Bu, ezelde hazırlanan ilâhî plân ve proğramın gereğidir. İnecek hükmün getireceği azâp çok çeşitli ve farklıdır: Bazan şiddetli bir deprem, bazan önüne geçilmesi mümkün olmayan tayfun, bazan bir yanardağın harekete geçmesi, bazan felâkete dönüşen bir savaş ve bazan da salgın bir hastalık şeklinde ortaya çıkar. Tek taraflı yetişen yarım aydınlar bütün bu olayları, tabii birer hâdişe kabul edip sebepleri ve onların bağlı bulunduğu kanunları harekete geçireni hesaba katmazlar. Oysa sık sık belirttiğimiz gibi, Allah kâinatta cereyan eden olayları bir takım kanunlara ve sebeplere bağlamış, ama kanunları ve sebepleri kendi tasarrufunun dışında tutmamıştır. Sebepler, illetler hep O'nun kudret elinin altında bulunuyor. Bazan olaylar, sebeplerin bağlı bulunduğu kanunlar gereği, bazan da Allah'ın o sebepleri oluşturup harekete geçirmesiyle meydana gelir.

AHLAKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

Cinsel sapıklık, kadının şehvet meta'ı haline getirilmesi ve hemen hayatın her kesim ve safhasında kadının ticarî reklâm aracı olarak kullanılması ve mevcut neşriyatın çoğunun belden aşağıya seslenip şehevî duyguları durmadan tahrîk etmesi; eğitim sisteminin tek yanlı olması, önce ferdi, sonra aileyi ve sonra da bütün bir milleti dejenere edip ahlâkî çöküntünün kurbanı yapar.

Lût kavmi bunun en açık örneklerinden biridir. Kur'ân bilhassa bu çirkin olayı münasebet düştükçe çeşitli yönleriyle anlatıp birer ibret levhası halinde gözlerimizin önüne serer. Tabii denilen ilâhî kanunları biz kendi arzumuza göre değiştirmek istiyoruz, oysa bu mümkün değildir. Bir kadın erkek olamaz ve erkeğin yaptığı işi yapamaz. Hiçbir cinsel sapıklık, evliliğin yerini dolduramaz. Din ve ahlâk dışı yapılan işlerde ve ekonomik rekabet ve çalkantıda; faiz ve sömürüde hiçbir kutsal değer yoktur. Şüphe edilmemelidir ki, mâbedler de okullar ve hastaneler kadar önemlidir. Birini bırakıp diğeriyle meşgul olmak bizi mutlu yarınlara götürmez. Sodom'da refah, neşe, hayat, kadın, mal ve mülk herşey vardı; mâbed, ibâdet, ahlâk

ve fazîlet yoktu. İşte Kur'ân bu gerçeğe parmak basıp biz insanları aydınlatıyor ve yarınlara daha imânlı, daha ahlâklı hazırlanmamızı, yetiştirdiğimiz nesillere çok iyi bir ahlâkî miras bırakmamızı emrediyor.

FIKHÎ YÖNÜ

Kur'ân'da Lût kavmi'nin cinsel sapıklıkları açıklanırken olay «fâhişe» tabiriyle belirtilmiştir. İsrâ ve diğer sûrelerde ise, bu tabir «zina» anlamına kullanılmıştır. O nedenle konumuzla ilgili âyeti tefsîr edenlerin çoğu erkeğin erkekle cinsel temasta bulunmasını zina hükmü kapsamına almışlardır.

Ancak ilim adamlarımız böylesine şeni ve hayasızca cinsel sapıklıkta bulunana nasıl bir ceza verilmesi gereği üzerinde durmuş ve iki ana kaynağın ışığı altında farklı ictihat ve görüşler ortaya koymuşlardır :

a) İmam Mâlik'e göre, böyle bir suç işleyen adam ister evli, ister bekâr olsun, recmedilir. Mef'ûl ise, ergen olmuşsa recmedilir.

b) Atâ' ve Nahaî'ye göre, fâil ile mef'ûl evli iseler recmedilir; bekâr iseler hapis cezasıyla tecziye edilir. Medine'li İbn Müseyyeb de aynı görüştedir.

c) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, bu hususta evli olan da, olmayan da ta'zîr edilir, o fiile bir daha dönmemesi için gereken bazı cezalar verilir, ama recmedilmez.

d) İmam Şâfiî'ye göre, bunlar da zina haddiyle cezalandırılırlar, yani bekâr iseler, yüzer değnek vurulur; evli iseler recmedilirler.

SAHABE DEVRİNDEKİ UYGULAMA

1— Birinci halîfe Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) devrinde, bu çirkin suçu işleyen Fücâe adında bir adam, Hz. Ali'nin (R.A.) de görüş ve tasvibi alınarak yakılmıştır.

2— İbn Zübeyir, Mekke'de emîr iken, aynı suçu işleyen bir adam ateşe atılıp yakılmıştır.

3— Emevîlerden Hişam b. Velîd de aynı uygulamayı uygun görerek, bir iki kişiyi cezalandırmıştır. (1)

Müctehit imamlar, hiçbir canlının yakılarak tecziye edilmesinin doğru

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i Kurtubî : 7/244 - İlgili âyetin tefsiri..

olmayacağını, bu hususta Peygamber (A.S.) Efendimiz'den rivâyet edilen hadîslerin ışığında başka başka tecziye yollarına başvurulmasını söylemişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, cinsel sapıklığın en çirkinini işleyen ve gönderilen peygamberi dinlemeyip ona karşı azgınlık ve nefretle çıkan Lût kavminin ibretli akibeti açıklandı ve ahlâksızlığa pas veren kadrolar, idareciler uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, ahlâksızlığın bir başka şeklini inkâr ve tuğyan potasında şekillendirip toplum yapısında güven, sevgi, saygı ve dayanışma duygularını yıkan Medyen halkından söz ediliyor; ölçü ve tartıda hile yapmaları konu edilerek, insan haklarına hileli yoldan el uzatan bir milletin yerlebir edildiği haber veriliyor.

—ooo—

وَإِلَىٰ
مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ
مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا
ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾
وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ اٰمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا
إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ

عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا
بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا
حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾
قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ
وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ
أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا
فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا
إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا
رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ
﴿٨٩﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا
إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ
جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا
شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ
لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَى عَلَى
قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

MEÂLİ:

85— Medyen (halkına da) kardeşleri Şuayb'ı (uyarıcı bir peygamber olarak) gönderdik. «Ey kavmim, dedi, Allah'a ibâdet edin, O'ndan başka sizin tanrınız yoktur. Doğrusu Rabbınızdan size açık bir belge geldi. Artık ölçü ve tartıyı tam tutun; insanların eşyasını (ölçüp tartarken onlara) haksızlık etmeyin ve bir de yeryüzünde düzen sağlanmışken bozgunculuk edip fesât çıkarmayın. Eğer cidden inanıyorsanız, bu (haber verdiğim husus) herhalde sizin için hayırlıdır.

86— Allah'a imân edenleri tehdit ederek ve Allah'ın yolundan alıkoyarak öyle her yolda -o yolun eğriliğini arzu ederek- oturmayın. Bir düşünün, bir zamanlar az idiniz, O sizi çoğalttı, bozgunculuk yapıp fesât çıkaranların sonunun ne olduğuna bir bakın!

87— İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (ilâhî vahye) inanmış ve bir kısmı da inanmamışsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredin. Allah hükmedenlerin en hayırlısıdır.

88— Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: «Ey Şuayb! ya milletimize (dinimize) dönersiniz, ya da and olsun ki seni de, seninle beraber imân edenleri de kasabamızdan çıkarırız.» O da: «İstemesek de mi?» dedi.

89— Allah bizi kurtardıktan sonra dininize dönecek olursak, elbette Allah'a yalan ile iftira etmiş oluruz. Dininize dönmemiz artık bize yakışmaz ve uygun olmaz; meğer ki Allah dilemiş olsun... Rabbimiz ilim yönünden her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Biz ancak Allah'a güvenip dayanmışızdır. Ey Rabbimiz! bizimle kavmimiz arasında hak ile fetihte bulun; sen fetihte bulunup hükmedenlerin en hayırlısısın.

90— Kavminden inkâra sapan ileri gelenler: «Şuâyb'e inanıp uyarsanız and olsun ki o takdirde ziyâna uğrayanlardan olursunuz!» diyerek (tehdîdde bulundular).

91-92— Bunun üzerine onları müthiş sarsıntı yakalayıverdi ve (böylece) kendi yurtlarında oldukları yerde dizüstü çöküp kaldılar; Şuayb'ı yalanlayanlar sanki orada hiç şen-şatır yaşamamış gibi oldular. Şuâyb'ı yalanlayanlar ziyâna uğrayanların tâ kendileri oldular.

93— Ve artık Şuâyb onlardan yüzçevirip uzaklaşırken ey kavmim, dedi, yemin ederim ki ,size Rabbimin buyruklarını tebliğ ettim ve size (gereken uyarı ve) öğütte bulundum. Bu durumda küfürde (ısrar edip kalan) bir kavim için ne diye tasaianayım.

ŞUAYB PEYGAMBER VE MEDYEN

Müfessirlerle tarihçilerin tesbitine göre, kuvvetli bir ihtimalle, Şuayb Peygamber, baba tarafından İbrahim Peygamber'e, ana tarafından Lût Peygamber'e ulaşır; böylece iki cihetle peygamber torunudur.

Medyen, Filistin ile Hicaz arasında Kızıldeniz sahilinde bir bölgenin ve o bölgede yer alan en büyük şehrin ismidir.

Tevrat'ın Tekvîn bölümünde İbrahim Peygamber'in Ketura adındaki hanımından Medan ile Miden adında iki oğlu daha dünyaya geldiğinden söz edilir ki, Medyen yöresine yerleştikleri için o bölge onların ismiyle tanınıp anılmıştır.

MEDYEN HALKI

Yine hem yakınlık, hem tarih, hem de kalıntı bakımından Araplarca bilinen Medyen bölgesine gönderilen Şuayb Peygamber ve hak dine yaptığı dâvet misal veriliyor. Âd ve Semûd kavimlerinin helâkine sebep olan küfür, azgınlık ve ahlâksızlığın bir benzerinin de Medyen halkında bulunduğu konu ediliyor. Lût kavminden sonra gönderilen peygamberlere karşı gelenlerle, son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) karşı gelenler arasında da benzerlik bulunduğu hatırlatılıyor. Bu benzerliği özetleyip maddeleştirecek olursak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı oluruz; şöyle ki :

1— Peygamberlerin getirip teblîğe çalıştıkları ilâhî emirleri ve açık belgeleri yalanlamak.

2— Haklara tecavüz edip ölçü ve tartıyı noksan kullanmak.

3— Dünyalığı amaç seçip iradeyi nefis ve İblîs'in eline bırakmak.

4— Peygambere imân eden zayıfları, köle ve kimsesizleri tehdît etmek.

5— Yolları ve kavşak noktaları işgal edip peygamberle görüşmek isteyenlere engel olmak.

6— Peygamber ve ona uyanları küfre döndürmek için bazı çirkin tertiplere başvurmak.

7— Peygamber ve arkadaşlarını öz yurtlarından çıkarmayı düşünüp bunun için zorlayıcı müeyyideler uygulamak..

Medyen putperestlerinin daha çok üzerinde durdukları bu yedi maddenin bir benzerinin Mekke putperestleri arasında da câri olduğunu görüyo-

ruz. Çünkü küfrün amacı ve hedefi birdir; vasıta ve metodu değişiktir.

Kur'ân geçmiş milletlerden dört kavmin hakka, doğruya, ahlâk ve fazîlete karşı başkaldırmalarını on kadar özlü ve ibretli safhalarıyla açıklarken, cehâlet ve inkârın kavim ve milletleri nasıl kemirip tükettiğini, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini tanımayanları nasıl silip yok ettiğini; iman edip imanını akıl ve idrâkiyle birleştirenleri sonunda başarıya eriştirerek fazîlet dolu bir hayat yaşattığını tarihî belgelerle insan aklına seslenip açıklamaktadır.

Kur'ân'daki ilâhî metoda göre, tarihte meydana gelen önemli olayların tarihi, olayları oluşturanların listesi ve olayın detayı önemli değildir. Önemli olan, geçmişten öğüt ve ibret alınacak safhalardır.

Kur'ân'ın katıksız Allah sözü olduğunu, Tevrat ve İncil'in bugünkü halleriyle bu özelliklerinin önemli bir kısmının kaybolduğunu isbat için sözü edilen tarihî kıssaların anlatım ve işleniş metoduna bakmak kâfidir.

Kur'ân yedi maddelik bir açıklama ile yıkılıp yok olan bir milletin sosyal, ekonomik, psikolojik, dinî, ahlâkî, ticarî ve beşerî ölçülerini birer komprime halinde sergiler. Bu usûl ve uslûbün; anlatım ve özetlemenin bir benzerini başka bir kitapta görmek pek mümkün değildir.

Kur'ân'ın Medyen halkı hakkında belirttiğimiz ölçüler çerçevesinde verdiği bilgileri maddeleştirelim :

1. Medyenli'ler katıksız putperesttirler. Tevhît inancı o bölgede de bozulup yerini çok ilâhlı bâtıl bir inanca bırakmıştır.

2. Allah'ı tanımadıkları, O'na ibâdet etmedikleri kesindir.

3. Peygamberle birlikte onlara çok açık belgeler ve mu'cizeler gönderilmiştir. Buna rağmen önyargı haline gelen çok tanrı inançlarını değiştirmek mümkün olmamıştır.

4. Ticarî ahlâkları son derece bozuktur. Çevre kabile ve milletlerle irtibatları tam bir güvensizliğe dönüşmüştür.

5. İnsan haklarına tecavüzü sanat veya âdet haline getirmişlerdir.

6. Din ve vicdan hürriyeti tek yanlıdır. Putperest olmayanların hiçbir değer ve itibarı yoktur.

7. Allah'ın koymuş olduğu düzen ve dengeyi durmadan bozmaktadırlar.

8. Halkı hakka inanmaktan alıkoyanlar daha çok makam ve servet sahipleridir.

9. Ülkenin mukadderatını elinde tutanlar durmadan kötü örnekler sergilemektedirler. O yüzden halkta bir salah alâmeti görmek mümkün değildir.

10. Kendilerini bu noktaya getirenleri Allah affetmez. O yüzden Medyenli'ler en ağır tokatı kâinatta hâkim olan ilahî denge ve düzen kanunundan yeyip herşeylerini kaybetmişlerdir.

11. Geçmişten ders ve ibret almadıkları için sonları hüsran olmuştur.

12. Halen yeryüzünde yaşamakta olan milletler de kendilerini onların eriştiği kerteye getirdikleri takdirde ilâhî hükmün tecellisinden kurtulamıyacaklardır. Nitekim Mekkeli'lerin sonu da bir başka oldu, üzerlerine maddî bir azâp inmedi, mağrur başlarını eğecek, sahte gururlarını kıracak, Kâbe sahipliğine lâyık olmadıklarını anlatacak, eğitilip öğretilmeye çok muhtaç bulunduklarını gösterecek bir fetih ordusu gönderildi. Bu, inen şamarın en hafifi sayılır.

İNANANLAR VE İNANMAYANLAR

(وَاِنْ كَانَ طَٓائِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا...) **«İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (ilâhî vahye) inanmış ve bir kısmı da inanmamışsa...»**

Meâlindeki âyetle, sonunda kimlerin başarılı olacağı üzerinde durularak, hakkın eninde sonunda üstün geleceği haber veriliyor.

İlkel bir milletin yapısında yeralan insanların bir kısmı inanır, bir kısmı inanmazsa, tartışma, sürtüşme, vuruşma kaçınılmaz olur; kin ve nefret kabarıp huzursuzluk için en uygun ortamı oluşturur. Hele inanmayanlar çoğunlukta ise, durum daha da vahimleşir ve böylece din ve vicdan hürriyeti ayaklar altına alınıp insan haysiyeti sıfıra düşürülür.

Kur'ân, ilgili âyetlerle Şuayb Peygamber'in ilâhî vahye dayanarak böylesine bozuk ve karışık bir ortamda nasıl bir metot uyguladığını çok kısa, fakat anlamlı birkaç cümleyle açıklamaktadır: İmân eden ahlâklılar çoğunlukta ise, inanmayanlara karşı bir tecavüz söz konusu değildir. Çünkü gerçek din; akıl, irade, idrâk ve vicdan işidir. Zorla din ve dindarlık olmaz. İnanmayanlar çoğunlukta ise, onlardan her ân bir tecavüz ve haksızlık beklenebilir. Çünkü küfür seviyesizdir, şarlatandır, mütecavizdir. O durumda günün şartlarını dikkate alarak dini ve güzel ahlâkı en uygun ve en çekici bir metotla yavaş yavaş öğretmeye çalışmak ve karşıdan gelen hezeyan ve sataşmalara misliyle cevap vermeyip olgunluk göstermek gerekir.

İşte Kur'ân bize bu metodu verirken sünnetullah gereği, inananlarla inanmayanlar arasında Cenâb-ı Hak adâletiyle hükmedinceye, dengeyi sağlayıp hakkı üstün kılıncaya kadar sabırlı olmayı öğütlüyor : **«İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (ilâhî vahye) inanmış ve bir kısmı da inanmamışsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar sabredin. Allah hükmedenlerin en hayırlısıdır.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, 13 yıllık Mekke devrinde bu metottan ayrılmamış, her zaman sabretmesini bilmiş ve sabretmeyi tavsiye etmiştir. Sonunda Allah hükmünü verdi. Medine'ye hicret emri geldi ve dokuz, on yıl sonra mü'minler güçlenip Mekke'yi kansız fethetmeye muvaffak kılındılar.

DİN VE İMANI VATANA TERCİH ETMEK

(لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ..) **«Ey Şuayb ya milletimize (dinimize) dönersiniz, ya da and olsun ki, seni de, seninle beraber iman edenleri de kasabamızdan çıkarırız.»**

Şuayb Peygamber'le Medyenli'lerin ileri gelenleri arasında geçen çetin tartışma, bize bir başka önemli hususu öğretmektedir: Allah'a ve Peygamberine imân eden bir mü'min, dini terkle yurdunu terk arasında bir tercihe zorlanırsa, o takdirde inanç ve vicdan, din ve fazîlet hürriyeti ve hakkı verilmeyen bir vatanı terketmesi hayırlıdır. Çünkü insan kendi topraklarında din, düşünce, ibâdet hürriyeti içinde bağımsız yaşama şansına sahip bulunduğu ölçüde vatandaştır. Bunlardan biri haksız ve yersiz kısıldığı veya yasaklandığı gün vatandaşlık hakları zedelenir ve üzerinde yaşanılan toprak vatan olma ölçü ve anlamını yitirir. Son yıllarda Bulgaristan ve Yunanistan'da Müslümanlara yapılan baskı ve işkence bunun hazîn örneklerinden biridir.

Şuayb Peygamber'in kendi yurdundan çıkarılma tehdîdine karşılık, inandığı yoldan ayrılmayacağı, gerektiğinde vatanını terkedeceği çok veciz bir anlatımla belirtilmekte ve bu açıdan mü'minlere miras kalan bir metot gösterilmektedir. Ondan önce İbrahim Peygamber'in kendi ülkesini terketme zorunda kalması, Musa Peygamber'in Mısır'dan göçetmesi ve son olarak Hz. Muhammed'in (A.S.) Mekke'den Medine'ye hicreti, hep küfrün saldırı ve baskısından; din ve vicdan, düşünce ve inanç hürriyeti tanımamasından kaynaklanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, kendilerini bütünüyle dünyalığa verip nefis ve şehvetleri doğrultusunda yaratıldıkları yüksek gayeden uzaklaşan inkârcı azgın milletlerin sonlarının felâketle noktalandığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, sözü edilen kavim ve milletler bâtılda ısrar edince, doğru yolu seçerler diye bir takım sıkıntılara uğratıldıkları, bunaldıktan sonra sıkıntının kaldırılıp ferahlatıcı bir havanın estirildiği konu ediniliyor ve Mekkeli'lerin açlıktan ağızları kokacak kadar kıtlıkla yüzyüze geldiklerine ve böylece bir denemeye tabi tutulduklarına işâret ediliyor. Buna rağmen dönüş yapmadıkları takdirde ilâhî hükmün ineceği haber verilerek, gereken uyarı -ilâhî rahmet gereği- yapılıyor.

——oOo——

وَمَٓا اَرْسَلْنَا ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّٓا اَخَذْنَٓا اَهْلَهَا
بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ
السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَٓاءَنَا الضَّرَّٓاءُ
وَالسَّرَّٓاءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾
وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ
مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا
وَهُمْ نَٓائِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا

ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَأْمَنُ
مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذ۪ينَ
يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَٓا اَنْ لَوْ نَشَٓاءُ اَصَبْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ
الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓائِهَا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ
كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا
لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَاِنْ وَجَدْنَٓا اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِق۪ينَ ﴿١٠٢﴾

MEÂLİ:

94— Hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek mutlaka ora halkını, yalvarıp yakarsınlar (gafletten uyansınlar) diye bir takım sıkıntı, darlık ve şiddete (tâbi) tutup (hırpalamışızdır).

95— Sonra da bu tür kötülüğü iyiliğe çevirmişizdir, o kadar ki, çoğalmışlar ve «doğrusu atalarımıza da (bu gibi) sıkıntı ve darlık dokunmuş, bolluk ve ferahlığa kavuşmuşlardı» demişlerdi de o sebepten haberleri olmadan ansızın onları tutup (mahvetmiştik).

96— Eğer o kasabaların halkı (dosdoğru) inanıp (inkâr, inat ve azgınlıktan) sakınsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bereket (kapı)larını açardık; ama ne yazık ki (Hakk'ı) yalanladılar, biz de onları kazandıkları (kötülük ve haksızlıktan dolayı kahrımızla) yakaladık.

97— Kasabalar halkı geceleyin uykuda iken azâbımızın (ansızın) kendilerine gelmesinden güvende midirler?

98— Veya kasabalar halkı, oynayıp eğlenirlerken kuşluk vakti kendilerine gelecek azâbımızdan emin midirler?

99— Yoksa onlar Allah'ın kurduğu düzen ve tedbirden güvende midirler? Oysa Allah'ın kurduğu düzen ve tedbirden ancak kendilerine yazık edenler güvende olurlar.

100— Önceki (yaşayan) yerlilerinden sonra yeryüzüne vâris olanlar şu gerçeği hâlâ anlayamadılar mı? Dilemiş olsaydık onları da günahları karşılığında felâkete uğratır ve kalbleri üzerine mühür basardık. (Böylece) işitmez ve anlamaz duruma gelirlerdi.

101— İşte bu kasabaların haberlerinden ve durumlarından bir kısmını sana anlatıyoruz. And olsun ki peygamberleri, onlara açık belgelerle (mu'cizelerle) geldiler, ama daha önce yalanladıkları şeye inanmak istemediler. İşte böylece Allah inkâra saplanıp kalanların kalblerini mühürler.

102— Biz onların çoğunda ahde vefânın (izini) bulamadık. Çoğunu, şüphe yok ki fâsık (ilâhî buyruk ve sınırın dışına çıkmış) bulduk.

İLGİLİ HADÎSLER

«Mü'minin (herhali) hayret uyandırıcıdır: Allah onun hakkında ne kadar kaza (ve kader) meydana getirirse, mutlaka onun için hayırlı olur. Başına bir sıkıntı ve darlık gelir de ona sabrederse, yine onun için hayırlı olur; bir ferahlık ve genişliğe kavuşur da şükrederse, yine onun için hayırlı olur.» (1)

Kudsî hadîs :

Allah (C.C.) buyurdu : «Doğrusu ben kullarımı bâtıldan uzak, Hakk'a yönelik yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları saptırıp dinlerinden uzaklaştırdılar; benim onlara helâl kıldıklarımı haram saydılar.» (2)

«Doğan her çocuk fıtrat (Allah ve din duygusu) üzere doğar. Sonra ana-babası onu ya yahudileştirir, ya hıristiyanlaştırır, ya da mecûsileştirir.» (3)

(1) Müslim/zühd : 64- Daremî/rıkak : 61- Ahmed: 5/24.
(2) Müslim.
(3) Buharî/cenaiz : 80, tefsîr : 30, kader: 3- Müslim/kader: 22, 23, 24- Ahmed : 2/315, 346.

İNSANIN İKİ YÖNLÜ EĞİLİMİ

(وَمَٓا اَرْسَلْنَا ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّٓا اَخَذْنَٓا اَهْلَهَا بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ) «Hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek mutlaka oranın halkını, yalvarıp yakarsınlar diye bir takım sıkıntı, darlık ve şiddete (tabi) tutup (hırpalamışızdır).»

İnsan, kendinde hem hayvanî, hem melekî sıfatları taşıyan ve hayatı boyunca bu sıfatların çizdiği zikzaklı yolda yürüyen bir canlıdır. Hangi sıfatın eğilimi ağır basarsa, insan o sıfatla ilgili varlığa daha çok yaklaşmış olur.

Refah artar da mutluluk güleryüzünü gösterdiği zamanlarda insan yüce âleme ilgisiz kalır ve melekî yanı iyice zayıflar veya o sıfatı kaybedecek kadar plândaki yerinden kayarsa, yaratıldığı gaye ve hikmete arka çevirmiş olur. Bu durumda hayvanî sıfatlar akla ve mantığa üstünlük sağlar; kutsal değerler unutulur ve sonunda insan nefis ve şehvetin esiri haline gelir.

Bir süre sonra felâket zili çalıp dert ve belâ ardarda kendisini izlediğinde ise, düştüğü bataklığın, daldığı gafletin farkına az veya çok varmaya başlar. Felâketler ve sıkıntılar dört yandan kendisini kuşatıp umut ışığının söndüğünü veya sönmek üzere olduğunu görünce, en büyük umut olan ve her ân kullarına rahmet kapısını açık tutan âlemlerin Rabbına yönelme ihtiyacını duyar. Çünkü yaratılışında bu maya mevcuttur; Allah ve din duygusu onun ruhuna işlenmiştir. Şehevî duygular, geçici mutluluklar, mal ve makam sarhoşluğu o mayayı küllemiş durumdadır. Küller kalkınca o ortaya çıkma imkânını bulur.

İşte ondan dolayı bir ülke halkı kutsal değerlerden uzaklaşır, hayvanî sıfatların tesirinde kalır ve böylece yüce âlemden ilgisini keserek eriştiği nîmetin sarhoşluğu içinde Allah'a başkaldırırsa, Allah onları bu sakıncalı yoldan çevirmek için uyarıcı, yol gösterici, hakkı teblîğ edici peygamberler veya peygamber ilmine vâris olan mürşitler gönderir. Bu arada fıtratlarındaki Allah ve din duygusunu örten nefis ve şehvet perdesini kaldırmak için şiddet, sıkıntı, üzüntü, açlık ve hastalık gibi sebepleri harekete geçirir.

Bu durumda kimin ruhundaki cevher ilâhî hidâyet güneşinden yararlanma isti'dadında ise, gönderilen uyarıcıya inanıp bağlanır. İsa Peygamber'e inanan havarîler gibi.. Sonuç olarak, gönderilen peygamber veya vârisinin hikmeti belirginleşir; ilâhî rahmet gazabının önünde yürüyerek saadet havasını estirir. O sonsuz kudret, inen sıkıntı ve kötülükleri sevince ve iyiliğe döndürür.

Aradan uzun yıllar geçer, yeni kuşaklar ortaya çıkar; nüfus ve servet artışı göz ve gönül dolduracak dereceye ulaşır; derken yine Hak'tan uzaklaşma, azgınlık,şımarıklık ve inkâr fırtınasıkendini hissettirir. Gaflet bulutları milletin ufuklarını kaplayıp karartır ve ardından yine sıkıntı, ıstırap, felâket ve musîbetler peşpeşe sıralanır. Aklı ermeyenler, intibahe gelmeyenler, «eh ne yapalım, atalarımız da bu gibi zikzaklı yollardan gelip geçmişlerdi..» diyerek kendilerini avutmaya çalışırlar da Hakk'a yüzçevirmeyi bir türlü akıllarından geçirmezler. O sebeple sünnetullah gereği o kavim, ya da millet üzerine ilâhî emrin inmesi kaçınılmaz olur.

O halde kâinatta bilinen ve bilinmeyen câri kanunlara, diğer bir deyimle sünnetullah'a uymak ve dejenere olmaya, yozlaşıp sapıtmaya yol açacak bir çevre oluşturmamak bir zarûrettir.

GÖĞÜN VE YERİN BEREKETİ

(وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ) **«Eğer o kasabaların halkı inanıp sakınsalardı, herhalde üzerlerine gökten ve yerden bereket (kapı)larını açardık.»**

Kur'ân'da ilgili âyetle söz konusu edilen b e r e k e t , maddî refahla birlikte kalblerde fışkıran sağlam imân, vicdanları geliştiren kanaat, insancıl duygu; ruhlara gıda veren Allah ve din sevgisidir. Gerçek bereket budur; tek yönlü bereket yeterli değildir. O halde sadece ekonomik yapısını geliştirip düzene sokan, fakat kutsal değerlere lâyık olduğu yeri ve önemi vermeyerek maddeyi heykelleştiren kavim ve milletler, her şeye rağmen huzursuz ve güvensizdirler.Çünkü ölümüve ötesini fısıldayan ne bir haber, ne de ebediyen mutlu olmayı va'deden bir ses onların ülkesinde duyulmamaktadır. Allah'a ve Âhiret'e bilerek inanan insanın ruh ikliminde oluşturduğu ölçü ve denge onlarda sağlanmadığı için de mal ve servetin bolluğu feyizli, huzurlu ve güvenli bir ortam getirememiştir. O bakımdan kazanılan servet, elde edilen refah bir hiç uğruna akıp gitmekte, inanmayanların bir dereceye kadar umudu ve ondan sonra umutsuzluğu olmaya devam etmektedir.

İlgili âyetle, dünya ile âhiretin, maddeyle mânanın, bedenle ruhun paralel ilgi görmesi telkîn edilirken, ilâhî dini gönülden benimseyip gereğince amel etmenin mutluluk, feyiz, bereket ve umut kaynağı olduğu ilhâm ediliyor. Dinsiz bir hayatın ruh ve vicdan için bir işkence, kalb için bir ağırlık ve yük olacağı dolaylı şekilde anlatılıyor.

İNKÂRCILARIN KALBLERİNİN MÜHÜRLENMESİ

(كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ) «İşte böylece Allah inkâra saplanıp kalanların kalblerini mühürler.»

İlgili âyetle gelip geçen milletlerin yanlış tutumlarının, inkârda inat ve ısrar etmelerinin faturasının çok ağır olduğuna işâretle Mekke halkı uyarılıyor. Sonra da gözler önüne serilen belgelere, açık mu'cîzelere rağmen daha önce yalanladıkları şeye inanmak istemediklerine atıfta bulunularak çoğunda ahde vefanın izine rastlanmadığı, o yüzden kalblerinin mühürlendiği bildiriliyor.

Önce şunu belirtelim ki, bir kalb mühürlenecek düzeye gelmedikçe Allah onu mühürlemez. Bir hayvan yemekten ve içmekten kesilip can çekiştirme durumuna, kısırlaşıp yararsız hale gelmedikçe kolay kolay kasabın bıçağına teslim edilmez. Bir insan da kalbini ve ruhunu yüce âlemden inen her türlü feyiz ve rahmete kapalı tutmadıkça, gösterilen ilâhî belgelere kayıtsız ve ilgisiz kalmadıkca kalbi mühürlenmez. Dönüşün, ahde vefanın eseri kalmayınca, ilâhî hüküm iner. Ve işte o zaman ne hidâyet güneşi o kalbe doğar, ne de Peygamber sünnetinin nuru yansır. Kör olarak yaşar, kör olarak kabrinden kalkar.

Tarihte isimleri anılan birçok kavim ve milletlerin Allah'a ve Peygamberlere karşı olumsuz tutumlarıyla Mekkeli'lerin son dine karşı tutumları arasındaki benzerlik o kadar açıktır ki, Kur'ân yer yer bunu belirtmekte ve tarihin tekerrür edeceğine işârette bulunmaktadır. Nitekim tarih Mekkeli'ler hakkında da tekerrür etti, aradan birkaç yıl geçince mağrur başları yerlere kadar eğildi. Düne kadar alaya aldıkları, küçümseyip hakîr gördükleri mü'minlere uymaktan başka çareleri kalmadı. Kâbe'ye yaklaştırmadıkları Bilâl, onların gözlerinin önünde Hz. Muhammed'in (A.S.) emriyle Kâbe'nin damına çıkarılarak Allah'ın birliğini, Muhammed'in (A.S.) hak resûl olduğunu ilân etti.

Keza bu günlerin çok yakın olduğuna işâretle bir yandan Mekkeli'lere son uyarılar yapılıyor, bir yandan da mü'minler teselli edilerek ilâhî nusratın pek yakın olduğu müjdesi veriliyordu.

Allah'ın plân ve proğramını bilen Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, müşriklerin her türlü azgınlık, taşkınlık, şarlatanlık ve ölçüsüzlüklerine karşı sabrediyor; İslâm'ın ebediyete uzanan nurunu kalb ve kafalara yansıtmaya çalışıyordu. O gün için bundan daha güzel bir yol ve metot söz konusu değildir. Hz. Peygamber (A.S.) nasıl suyun bölünmezliğini, onu oksijen ve hidrojene ayırınca su olmaktan çıkacağını biliyorduysa, insanın da beden

ile ruhunu birbirinden ayırmanın onu insanlıktan çıkaracağını öylece biliyor ve her sıkıntıya göğüs gerip insanın bu iki ayrı varlığı arasında en sağlam irtibatı eğitim yoluyla sağlamaya çalışıyordu. O bakımdan kavga yerine barışı, kan dökme yerine insan hayatının önemini, bölünme yerine birleşmeyi, sınıf farkı yerine eşitlik ve kardeşliği telkîn ederek günün şartlarına ve mevcut ortama göre bir strateji uyguluyordu.

İşte bu, her çağda dikkatten uzak bulundurulmayacak bir metottur ki, Kur'ân birçok âyetlerle onu anlatıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, insanların nefis ve İblîs'in şer ikliminden uzaklaştırılıp kutsî âlemin ferahlatıcı, umut ve huzur, güven ve kalb yatışkanlığı verici iklimine eriştirmek için her kavim ve millete birer uyarıcı ve yüce âlemden saadet müjdesini haber veren bir peygamber gönderildiği konu edildi. Sonra da inkâr ve tuğyanda ısrar edenlerin, dönüş yaparlar diye bir takım sıkıntılarla denendikleri anlatıldı.

İmân edip ahlâkını güzelleştiren her milletin maddî ve mânevî alanlarda göklerin ve yerin bereketlerine lâyık oldukları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle çok ibretli ve önemli tarihî bir misal veriliyor : Musa Peygamber ile Fir'avn kıssası detaylı biçimde anlatılarak hakkın eninde sonunda başarıya erişeceği, bâtılın ise, yıkılıp yok olacağı ana hatlarıyla gözler önüne seriliyor ve böylece önce Mekkeli putperestler, sonra da yaşamakta olan inkârcı kavim ve milletler uyarılıyor.

——oOo——

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ
فَظَلَمُوا بِهَاۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدٖينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ
مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّٖي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَۙ ﴿١٠٤﴾

حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَنْ لَآ أَقُولَ عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ
فَأْتِ بِهَآ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقٰى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ
ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾
قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾
يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾
قَالُوٓا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾
يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ
قَالُوٓا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ
نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَا مُوسٰىٓ إِمَّآ أَنْ تُلْقِيَ
وَإِمَّآ أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّآ أَلْقَوْا سَحَرُوٓا
أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآؤُ بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾
وَأَوْحَيْنَآ إِلٰى مُوسٰىٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ
مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا

هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٢٠﴾
قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾
قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي
الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا اَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ
اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾
قَالُوا اِنَّا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا اِلَّا اَنْ اٰمَنَّا
بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

MEÂLİ:

103— Sonra da onların ardından Musâ'yı âyetlerimizle Fir'avn'a ve (onun meclisinde yer alan, itibar gören) ileri gelenlerine gönderdik. Âyetlerimize karşı haksızlıkta bulundular ama (sen) fesât çıkarıp (Hakk'a karşı gelenlerin) sonunun nasıl olduğuna bir bak!

104— Musâ dedi ki : Ey Fir'avn! Şüphesiz ki ben, âlemlerin Rabbinden (görevlendirilip gönderilen) bir peygamberim.

105— Bana yakışıp yaraşan, Allah'a karşı ancak gerçeği söylemekliğimdir. Doğrusu size Rabbinizden açık bir belge (mu'cize) ile geldim; artık İsrâiloğulları'nı benimle beraber gönder.

106— Fir'avn ona : Bir âyet (mu'cize) ile gelmiş bulunuyorsan hemen onu getir de (ortaya koy), eğer doğrulardan isen, dedi.

107— Bunun üzerine Musâ, Asa'sını bırakıverdi, derken ansızın o açık ortada büyükçe bir yılan oluverdi.

108— Ve elini (koynuna sokup) çıkarıverdi de o, bakanlara bembeyaz (ışık saçan, pırıl pırıl) oluverdi.

109— Fir'avn'ın kavminden ileri gelenler, (mu'cizeyi inkâr edip), bu çok bilgili bir sihirbazdır;

110— Sizi yurdunuzdan çıkarmak ister, dediler. Bunun üzerine Fir'avn onlara : «Peki ama ne tavsiye edersiniz?» diye sordu.

111— Onlar da : «Musâ ile kardeşini alıkoy ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder de,

112— Sana uzman olan bütün sihirbazları getirsinler,» diye cevap verdiler.

113— Sihirbazlar Fir'avn'a gelip, eğer üstün gelirsek bize mükâfat var, (değil mi?) dediler.

114— O da, evet ve hem de (bana) yakınlardan olursunuz, dedi.

115— Ey Musâ! dediler, ya sen (önce mârifetini) ortaya atıver, ya da biz (hünerimizi) atıverenlerden olalım?

116— (Musâ onlara:) Önce siz atıverin, dedi. Bunun üzerine onlar hünerlerini ortaya atıverince, halkın gözlerini büyülediler ve onları hayli korkuttular da büyük bir sihir sergilediler.

117— Musâ'ya, Asâ'nı bırakıver! diye vahyettik, derken Asâ onların uydurduklarını (bir bir) yutmaya başladı.

118— Böylece hak (bütün açıklığıyla) gerçekleşti; onların yapageldikleri (sihir, gözboyacılık ve elçabukluğu) boşa çıkıp hükümsüz kaldı.

119— Artık sihirbazlar orada yenilgiye uğradılar ve alçalmış, küçülmüş olarak gerisin geri döndüler.

120-122— Ve sihirbazlar secdeye kapandılar da «Âlemlerin Rabbine, Musa ve Hârun'un Rabbine imân ettik» dediler.

123— Fir'avn onlara : «Ben size izin vermeden ona imân mı ettiniz? Doğrusu bu, halkını çıkarmak için ülkede kurduğunuz bir hiledir; ama yakında (neler yapacağımı) göreceksiniz.

124— And olsun ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve (sonra da) hepinizi herhalde asacağım» dedi.

125— Onlar, (o takdirde) biz (can verip) Rabbimize dönücüleriz.

126— Rabbimizin âyetleri bize gelince sırf onlara inandığımız için bizden intikam (öc) almak istiyorsun! dediler. (Ve sonra şöyle duâda bulun-

dular): «Ey Rabbimiz! üzerimize sabır (ve dayanma gücünü) boşalt ve müslimler (Hakk'a teslimiyet gösterenler) olarak canımızı al!»

MUSA PEYGAMBER VE FİR'AVN

Kur'ân'da, son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) inanmayıp hakkı ret ve inkâr edenleri uyarmak; inanan bahtiyarları hem müjdelemek, hem kalb yatışkanlığına eriştirmek için yaklaşık 42 yerde, küfrü bütün yönleriyle temsîl eden Fir'avn'dan ve Hakk'a karşı tutumunun değişik safhalarından; 22 yerde de Musa Peygamber ve Fir'avn arasında geçen çetin mücadelenin çok renkli bölümlerinden söz edilir.

Bunun bir diğer önemli sebebi de, daha önce gönderilen peygamberlere de inananların az olduğunu; çoğunun ise Hakk'ın dâvetine başkaldırıp tuğyan ettiğini hatırlatmak ve hemen her dönemde küfürle sürtüşme ve tartışma halinde olan mü'minleri teselli etmektir.

Musa Peygamber'in ise durumu peygamberler zincirinde bir farklılık arzeder: Kendisi hem Ulû'l-azm sayılan bir resûldür; hem İsrâiloğulları gibi dönek bir kavmi Mısır'da Fir'avn'ın zulmünden kurtarmakla görevlidir; hem de nüfuzlu olan ve insanları köle gibi kullanmaktan derin zevk alıp ilâhlık iddiasında bulunan haddini bilmez şımarık bir hükümdarı Allah'ın varlığını ve birliğini tasdike çağırmakla gönderilmiştir. O bakımdan teblîğ, irşat ve aralıksız mücadele safhaları Mısır'dan Sina Çölüne, oradan Filistin ve çevresine kadar uzamıştır. Aynı zamanda ilâhî ahkâmı içinde taşıyan Tevrat'ın hükümlerini İsrailoğulları'nın hayatına çevirip onları ilâhî düzene kavuşturmanın bütün zorluklarını yüklenmiş bulunuyordu. Böylece İsrailoğulları'nın tutuculuğunu, maddeye bağlılığını, Mısır'da uzun yıllar edindikleri âdet ve gelenekleri de dikkate alırsak kıssa bütün haşmetiyle karşımıza çıkar ve işte o zaman Kur'ân'da neden onlara bu kadar geniş yer verildiği anlaşılabilir.

Musa Peygamber ne zaman yaşamıştır? Tarihçilerimiz bu hususta kesin bir tesbit ortaya koyamamışlardır. Ancak M.Ö. XIII. yy. ortalarında yaşadığı sanılmaktadır.

Fir'avn, genellikle Mısır krallarına verilen bir isimdir. Musa Peygamber'in uyarıcı, Hakk'a dâvetçi olarak gönderildiği fir'avn'ın ya Tutankhama, ya da II. Ramses olduğu söylenir. Son yıllarda İngiliz arkeologların Kızıldeniz sahilinde yaptıkları kazı sonucu yarı mumyalanmış secde halinde bir iskelet bulmaları bazı ihtimallerin doğmasına, yeni birtakım yorumlara neden olmuştur.

Müfessir Merağî'nin tesbitine göre, fir'avnlar döneminde Mısırlı'ların

adı geçen iki hükümdarı veya birini «Selîl-i İlâh = Tanrı'nın kınından sıyrılmış kılıcı» diye vasıflandırdıkları tesbit edilmiştir. Ayrıca müzede teşhir edilen mumyalanmış fir'avnların iskeletlerinin yanıbaşına sonraları şu âyet yazılmıştır : **«Senden sonrakilere (ibret ve öğüt alınacak tarihî) bir belge olmak için bugün senin bedenini kıyıya yüksekçe bir yere atacağız. Çünkü insanların çoğu bizim âyetlerimizden cidden gâfildirler.» (1)**

Tanrılık iddiasında bulunan Fir'avn, ister şu, ister bu olsun, önemli değildir, asıl önemli olan olayın kendisidir. Musa Peygamber'i ummadığı bir zamanda karşısında bulan Fir'avn'ın, Onun getirdiği ilâhî belgeleri ve hakkın susturucu beyanını görünce sarsılması, ilâhlığını bir tarafa atıp çevresindeki dalkavuklarına : «Ne tavsiye edersiniz veya ne buyurursunuz?» diyecek kadar küçülmesi, ilâhî inâyetin haktan yana tecellilerinden biridir.

PEYGAMBER VE MÜRŞİDE YAKIŞAN VE YARAŞAN NEDİR?

Kur'ân yukarıdaki âyetlerle Musa Peygamber'le Fir'avn arasında geçen mücadelenin ibret ve öğüt dolu safhalarından birkaçını sıralarken, son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) ümmetinden irşat görevini yüklenenlerin önünü aydınlatıp yolların açmakta ve bâtıl ile mücadelede başarılı olmanın metot ve anahtarını vermektedir.

(حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَنْ لَآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ) **«Bana yakışıp yaraşan, Allah'a karşı ancak gerçeği söylemekliğimdir..»** Musa Peygamber'in bu sözü çok anlamlı ve yol göstericidir. Öyle ki : Hak adına insanları irşât edip öğüt veren mürşitler, her şeyden önce peygamberlerin vârisleridirler. Allah ve Peygamber adına konuşurken yalan uydurmak hiçbir mü'mine yakışmaz. O bakımdan Hz. Muhammed (A.S.), zaman zaman sorulan soruları, Allah'tan o hususta bir bilgi almadığı için «bilmiyorum..» diyerek Allah adına kendiliğinden konuşamıyacağını belirtmiştir. Zira Hak adına yalan uydurup irşatta bulunmak insanı davâdan uzaklaştırıp ilâhî gazabın eşiğine götürür. O bakımdan çok tehlikeli bir yoldur.

Din ve Allah adına konuşup halkı irşât eden kişiler, ele aldıkları konularda istedikleri şekilde tasarruf hakkına sahip değillerdir. Çünkü İslâm dini yalnız bir çağın, bir milletin değil, kıyâmete kadar gelecek bütün çağ ve insanların ortak hakkıdır. İnsan kafasının ürünü olan hükümler ve sistemler, kuşaklar değiştikçe değişmeye mahkûmdur. Allah tarafından indirilen sistem ise kalıcıdır. Hem, dinler, İslâmiyetle tekâmül edip doruğuna

(1) Yûnus sûresi : 92.

yükseldiğine, son noktasına ulaştığına göre, artık onu olduğu gibi kabullenmek gerekir. Taşıdığı esaslar ve prensipler çağların, milletlerin ve medeniyetlerin çok önünde yürümektedir. Son birkaç yıl içinde başta Fransa'da olmak üzere batı ülkelerinin bir kısmında dünya çapında haklı şöhrete sâhip olan Mauice BUCAILLE, Roger GARAUDY ve emsali kişiler, Kur'ân'ı ilim gözüyle inceleyince, her kelimesiyle ilâhî olduğuna ve taşıdığı hükümlerin, ilme ışık tutan temel bilgilerinin, gerçeği bulan ilimle hiçbir zaman çatışmıyacağına inandıklarını bütün dünyaya duyurdular.

HAK İLE BÂTILIN KARŞILAŞMASI

(إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ) **«Fir'avn'ın kavminden ileri gelenler, (mu'cizeyi inkâr edip) bu çok bilgili bir sihirbazdır, dediler.»**

S i h i r , Bakara sûresinde de açıkladığımız gibi, daha çok büyü, gözbağcılık, gözboyacılık anlamında kullanılır. Ayrıca eşyanın veya olayın dış görünümünü, kendine has bir bilgi ve beceriyle, değiştirilmiş gibi gösterme sanatı da diyebiliriz. O bakımdan bir eğitim ve öğretim konusudur. Ancak unutmayalım ki, sihirbaz marifetiyle meydana gelen hiçbir olay gerçek değildir; temelde ve mahiyette bir değişiklik yoktur; sadece görünüşte ve görüntüde bir değişme söz konusudur ve o da geçicidir.

Mısır fir'avnları ve özellikle II. Ramses devrinde s i h i r ve büyücülüğün çok yaygın olduğu anlaşılıyor. Musa Peygamber'e karşı ilim ve irfanla; akıl ve mantıkla karşı koyamıyacağını anlayan Fir'avn ve ileri gelenler, onun göstereceği açık belge ve mu'cizeye sihirle karşı koymayı tercîh etmişlerdir. Sihrin mu'cize karşısında tutunması mümkün değildir. Biri inanmayan bir ruhun marifeti, diğeri sonsuz kudretin bir tezahürüdür.

Peygamberler vasıtasıyla izhar edilen olağanüstü şeylere mu'cize; büyük velîler vasıtasıyla ortaya konulan olağanüstü şeylere ise kerâmet denir. Her iki durumda da Cenâb-ı Hak, sebep ve illetleri ortadan kaldırıp kudretini izhar ederek, sebep ve illetleri de kendi tasarrufu altında tuttuğunu gösterir. Gerçi insan ruhu da bu kudretten gelme, bir harikadır; ama bedene girdiğinde yetkileri azalır ve tasarrufu sınırlanır. Yüce âlemden kendisine inâyet edilence güçlenir ve bazı ibreleri faal duruma geçmeye başlar. Bu hal peygamberlerle, velâyetin üst derecelerinde bulunan velîlerde çok daha belirgindir.

İşte Musa Peygamber'e «Asâ'nı yere atıver!» emri, üstün bir kudretle tecelli ederek, A s â 'nın atomları bir anda ölçü ve plânını değiştirerek çok kıvrak bir yılana dönüşmüştür. Bu bir gözboyacılık veya gözboyama, el-

çabukluğu değil, doğrudan İlâhî emrin, «kün hitabının» nüfuz ve tesiridir. Böylece ortaya konan sihri boşa çıkarmış ve tesirini bir anda silivermiştir. (وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى) **«Sihirbaz ise, nereden gelirse gelsin umduğuna erişip başarılı olamaz.» (1)** Şüphesiz ki, insanoğlunun sergilediği büyü, sihir ve benzeri mârifetleri, kendi kudreti ve ölçüsü nisbetindedir. Allah'ın kudreti ise, sonsuz ve sınırsızdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sihir olayı ve neticesi açıklanırken, Hz. Muhammed'e (A.S.) ve O'nun ümmetine hakkın eninde sonunda üstün geleceği haber veriliyor; yeter ki Hak'tan yana olanlar, ilâhî kudretin yüceliğine inanıp sabırla ve bilerek çalışsınlar; insanlıktan yana en hayırlı ve en yararlı hizmetlerde bulunma aşkı içinde Hakk'a güvenip dayansınlar, aşamıyacakları engel, çözemiyecekleri mesele yoktur.

ÖLÜM TEHDİDİ KARŞISINDA BURÇLAŞAN İMÂN

(وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ . . .) **«Ve sihirbazlar secdeye kapandılar da âlemlerin Rabbına, Musa ve Harun'un Rabbına imân ettik, dediler.»**

Musa ve Fir'avn kıssasının en önemli yanlarından biri de, sihirbazların Hakk'ın kudretini görüp anlayınca secdeye kapanmaları olayıdır. Devrin en mahir sihirbazları, gösterilen mu'cizenin sihir ve büyü olmadığını hemen anlamışlar, sihirle mu'cize arasındaki bariz farkı görerek Musa'nın haklı bir davayı savunduğuna inanmışlardı. Zira sihir ve gözbağcılığın tesiri geçici olmakla birlikte hakikatle hiç ilgisi yoktur. Mu'cize ise, tesiri kalıcı ve hakikatle ilgisi kesindir. O bakımdan büyük bir yılan olan Asâ, sihirbazların ortaya yılan ve haşere şeklinde sergiledikleri urgan ve benzeri şeyleri yutup ortadan kaldırırken, bir tahyîl anlamında değil, hakikatı yansıtır niteliktedir. Nitekim yutulan yılan ve benzeri eşya bir daha eski haline dönememiş ve ortadan tamamıyla silinip yok olmuştur. Sihirbazlar bu gerçek karşısında inanmaktan başka bir yolun bulunmadığını anlayarak secdeye kapanmışlardır.

Sihirbazların, Musa ve Harun'un Rabbına imân ettiğini gören Fir'avn, büsbütün paniğe kapılmış, kudret ve saltanatının sarsılıp ağır bir yara aldığını anlamakta gecikmemiş ve tehdîde başvurarak : **«Ben size izin vermeden ona imân mı ettiniz? Doğrusu bu, halkını çıkarmak için ülkede kurduğunuz bir hiledir; ama yakında (neler yapacağımı) göreceksiniz..»**

---

(1) Tâhâ sûresi : 69

demiştir. Onların ise, **«O takdirde biz Rabbımıza dönücüleriz..»** diye karşılık vermeleri, Fir'avn'ın **«And olsun ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve (sonra da) hepinizi asacağım..»** demesi, sihirbazların sonunun geldiğini gösteren açık bir delildi. Buna rağmen Hakk'a imânın bir anda burçlaşıp hayatı ve geçici zevklerini küçümsemesi, kelimeyle anlatılamıyacak kadar anlamlıdır.

Fir'avn, çevresinin ve halkının güvenini ve kendisine bağlılıklarını devam ettirebilmek için, Musa ile sihirbazların gizliden anlaştıklarını ve Kıbt kavmini Mısır'dan çıkarmayı plânladıklarını söyleyerek, halkı onların aleyhine döndürmeyi plânladı. Bu çok kurnazca bir buluştu ki, Fir'avn'ın tek tutunacak dalı sayılırdı. Hakk'a inanıp teslimiyet göstereceği yerde, yalana başvurup siyaset yapmak ne kötü şey!. Eline geçen en büyük fırsatı kaçırıyor, sonu ebedî hüsran olan yoldan dönmemeye and içiyordu. Sihirbazlar ise, **«Ey Rabbımız! üzerimize sabır (ve dayanma gücü) boşalt ve müslimler (Hakk'a teslimiyet gösterenler) olarak canımızı al!»** diye duâ ediyorlardı..

HAKK'I SAVUNANLARI TESELLİ EDEN GÜZEL BİR MİSAL

Mekke'de binbir işkence altında imân ve irfanını ayakta tutmaya ve Allah'ın dinine hizmet etmeye çalışan ilk müslümanlar, iyice bunalmışlardı. Ama Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in sağlam bir kale gibi yükselen azm-u irâdesi, sabr-u metaneti, mü'minlere güç ve cesaret veriyor; Allah ve din sevgisinin filizlenen tohumları bütün gönülleri istilâ ederek, tahammülü zor işkence ve saldırıların tesirini hafifletiyordu.

Kur'ân, gerek Musa Peygamber'in azimli ve kararlı mücadelesini, gerekse hakikatı anlayan sihirbazların, mutlak ölüm karşısında şahlanan imânlarını misal vererek, sıkıntılı günlerin yakında çok gerilerde kalacağına, bâtılın başaşağı gelip yıkılacağına işârette bulunuyor ve hemen her devir ve dönemde sıkıntıya uğrayan mü'minlere nasıl hareket etmeleri gerektiğinin ölçüsünü veriyor. Sihirbazların, **«Hakk'a teslimiyet gösterenler olarak canımızı al!»** demeleri ne güzel yalvarış ve ne üstün bağlılıktır! Böyle bir imânın değeri bütün takdirlerin üstündedir.

TARİHÎ BİR BELGE

Eski Mısır'ın, Britanya müzesinde korunan papiruslerinde Fir'avn ve Hz. Musa ile ilgili şu fıkralar okunarak tesbit edilmiştir:

«Sihirler onlar için ekmekleri gibidir. Onların alçaklığı gibi alçaklık

yoktur. Başkanları onları arkasına takmakta ve korku boyunduruğu altında eğerek murdar kanuna doğru sürüklemektedir. Karısı hakimiyetinin önünde titrer, çocukları en aşağı bir haldedir. Ama arkadaşları ona göre dünyanın en ileri kavmidir.»

Altı numaralı papirusta da Fir'avn'ın askerlerinin Kızıldeniz'i geçerken uğradıkları musîbet ve felâket şu şekilde anlatılıyor :

«Sarayın beyaz odasının muhafızı, kitapların baş koruyucusu Amenamoni'den kâtip Pentenhor'a : Bu mektup elinize ulaştığı zaman ve noktası noktasına okunduğu zaman kalbini müteessir edecek bir halde olan elem verici felâketi, girdaba yakalanıp boğulma felâketlerini öğrenerek kalbini kasırga önündeki yaprak gibi en şiddetli ıstıraba teslîm et. Hükümdarın musîbet gününde esirlere merhamet edilmesi düşüncesi kendisi için uğursuz oldu. Esir hizmetçi, kudreti altında bulunduğu kavmin başkanı oldu. Kötü hareketine karşı olan engel, ileriden mahvedildiği gibi, isyana karşı olan engel de geriden mahvedildi. Artık güç hal ile su getirmeye veya ekmek için öğütmeye çalışılabiliyor. Kralın muhafızları kalblerinden sakatlanmış gibidirler, sesleri kuvvetsizdir. Kuvvetli, esirin durup beklediğini görerek kalbinde galebe ediyordu. Gözü ona dokunuyordu, yüzü onların yüzü üzerinde idi. İftiharı da kemal derecesinde idi. Musîbet, şiddetli zarûret birdenbire onu yakaladı. Sular içinde uyudu...... Gençliklerin evvelinde biçilmiş olan gençleri, başkanlarının ölümü, kavimlerin efendisinin, doğuların ve batıların kralının mahvolmasını tasavvur et.. Sana gönderdiğim haber, hangi habere kıyas edilebilir?»

«Horosun yüzünün nuruna and olsun ki, bu adam (Musa) bir sihirbazdır. İradelerin hepsinin de mukavemeti imkânsızdır. O, kanun çizmek (koymak)ta ne kadar uzmandır!. Sam kavmi sefilini sürüklemekte ne kadar mahirdir!. Kuvvetliyi kovulmuşların, mazlumu kuvvetlilerin arasına koyuyor. Bu varlığını (kudret ve yeteneğini) daha anasının göğsünü emdiğinden beri, kendisini kurtaranlara borçlu olan çocuktur. Bununla beraber insanları kendisine alet yapmaya çalışıyor ve atılıyor..»

İşte bu fıkralar Musa Peygamber'in mu'cizeler göstermiş ve kendisine düşman olan Mısırlı'lara bile büyük bir sihirbaz olarak tanıtılmış olduğuna delâlet etmektedir. O bakımdan sözü edilen fıkralar çok önemlidir.

Soru : Görüyorsunuz ki, Musa Peygamber'in mu'cizelerinden bazısının meydana gelmesi böylece gerçekleşmiş oluyor. O halde diğer mu'cizelerin de meydana gelmesi niçin mümkün olmasın?

Cevap : Ben, İsa Peygamber'in insan temas etmeksizin doğduğunu akıllarına sığdıramayan birçok kimselere rastladım.. (1)

---

(1) İsmail Fennî ERTUĞRUL / İman Hakikatleri Etrafında Sualler.

DEĞİŞTİRİLEN SÖZLER

Tevrat'ın Çıkış bölümünde Musa Peygamber ile Fir'avn olayına çok geniş ve detaylı yer verilmişse de çoğunun insan eliyle değiştirildiği, Allah sözlerine insan sözü karıştırıldığı ilk bakışta anlaşılıyor ve Kur'ân'ın kelimesi kelimesine mahfuz beyân ve belâğatiyle Tevrat'ın bu kısmı da tashîh ediliyor.

TAHLÎLLER

«Mele'» tabiri Kur'ân'ın tam otuz yerinde değişik cümleler içinde geçer. Sözlük ve terim yönünden mânası hem birbirine çok yakın, hem de hayli geniştir. Özetliyecek olursak şöyle maddeleştirebiliriz :

a) Ülke veya kavmin ileri gelenleri.

b) Aristokratlar.

c) Danışma kurulu.

d) Söz bilir bir topluluk.

e) Ülkede cereyan eden önemli meseleleri görüşen vazifeli bir kurul.

f) Bir amaç için biraraya gelenler.

g) Sağlıklı bir görüş ortaya koyabilen bir cemaat.

h) Huy ve karakter.

i) Açgözlülük, doymazlık ve zan.

j) Biraraya gelip toplanmak. (1)

——oOo——

---

(1) Fazla bilgi için bak : Mufredat-ı Ragıb - «Mele'» maddesi; ayrıca Kamus tercemesi, aynı madde.

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ
لِيُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ
اَبْنَٓاءَهُمْ وَنَسْتَحْيٖ نِسَٓاءَهُمْ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾
قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعٖينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا اِنَّ الْاَرْضَ
لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقٖينَ ﴿١٢٨﴾
قَالُٓوا اُو۫ذٖينَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ
عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْاَرْضِ
فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

MEÂLİ:

127— Fir'avn kavminin ileri gelenleri (görüşlerini ortaya koyup), «Yeryüzünde fesât çıkarsınlar ve seninle ilâhlarını terkedip (bir tarafa itsinler) diye mi Musâ ile kavmini (serbest) bırakacaksın?» dediler. Fir'avn, «Onların erkek çocuklarını öldüreceğiz, kadınlarını (kız çocuklarını) sağ bırakacağız. Herhalde biz onların üstünde kahredici güce sâhibizdir» dedi.

128— Musâ, kavmine dedi ki : «Allah'tan yardım dileyin ve sabredin; şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğini ona vâris kılar; iyi ve hayırlı sonuç (Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınanlarındır.»

129— Kavmi ona : «Ey Musâ! Sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de ve bize geldikten sonra da hep eziyete uğradık» diye (sızlandılar). Musâ onlara : «Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı yok eder ve sizi yeryüzünde onların yerine geçirir de nasıl amel (hareket) edeceğinize bakar» dedi.

FİR'AVN'IN MUSA PEYGAMBERDEN İYİCE KORKMASI

(قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيِ نِسَآءَهُمْ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ) «Fir'avn : Onların erkek çocuklarını öldüreceğiz, kadınlarını (kız çocuklarını) sağ bırakacağız. Elbette biz onların üstünde kahredici güce sahibizdir, dedi.»

Âyetin açık delâletinden anlıyoruz ki, Musa Peygamber'in gösterdiği mu'cizeler karşısında sarsılan ve için için korkmaya başlayan Fir'avn, kudret ve saltanatını eski ihtişamında tutmanın yol ve çarelerini düşünmeye başlamıştı. Musa Peygamber'e iki sebepten dolayı dokunamıyordu : Birincisi, dediklerinin doğru olabileceği endişesi idi. İkincisi, sihirbazlar dahil birçok kimseler Musa'ya saygı duymaya başlamışlardı. O bakımdan Fir'avn, hem Musa'nın te'sirini azaltmak, hem ona saygı duyanları korkutmak, hem de Musa'ya bir gözdağı vermek için ona inanan ünlü sihirbazları idama karar vermişti. Gerekçe olarak da şunu söylüyordu : «Sihirbazlarla Musa gizlice anlaşıp ülkeyi ele geçirmeye karar vermişler. Sihir yarışmasına girmeleri bir oyundur.»

Danışma kurulu, az-çok işin farkındaydı. Kraldan ziyade kralcı geçinmeyi uygun görüp Fir'avn'ın dikkatini daha çok Musa ve kavmi üzerinde toplamayı kararlaştırmışlardı. Çünkü ihmal edildiği takdirde ülkelerinde iki büyük tehlike, önü alınmayacak noktaya varabilirdi: Halkın iyice bölünüp bir grubun bozguncu hüviyetiyle ortaya çıkması; Fir'avn ve putlarının hakaret görüp saygınlıklarını yitirmesi söz konusu idi.

Danışma kurulu, ya da meclisin sözcüleri, ülkelerinin mutlak bir tehlikenin eşiğine geldiğini anlatarak en zecrî tedbirin alınmasını istiyorlardı. Ama Allah'ın yüce kudretine mazhar olan Musa Peygamber'e dokunma cesaretini kendilerinde bulamıyorlardı. Fir'avn, hissettiği bu korkuyu açığa vurmamaya dikkat ediyor ve Musa'ya önem vermediğini ima eder anlamda konuşmalar yapıyor, daha tesirli tedbirler düşündüğünü hatırlatarak plân ve proğramını şöyle açıklıyordu : «Üzülmeyin, biz bir soy kırımına başlayacağız. Bundan böyle İsrailoğulları'nın doğacak erkek çocuklarını öldüreceğiz, kız çocuklarını diri bırakacağız.»Nitekim daha önce de böyle bir tedbire başvurup İsrailoğulları'ndan sayısı çok kabarık erkek çocuklarını öldürmüştü ki bu, Musa Peygamberin yeni doğduğu bir döneme rastlamış ve Allah'ın yüksek inayetiyle Musa o katliamdan kurtulabilmişti.

ALLAH'IN TECELLİ EDEN ÜSTÜN KUDRETİNİ GURURUNA YEDİREMİYENLER

(وَلَقَدْ اَخَذْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّن۪ينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ) **«And olsun ki, Fir'avn taraftarlarını, öğüt ve ibret alsınlar diye kıtlık yılları ve ürünlerinin noksanlığıyla tutup (sıkıntıya uğrattık).»**

Kendi fasit ve gayr-i âdil düzenini ne pahasına olursa olsun devam ettirmeye azmedip makam ve otoritesini, kendisini her iki âlemde de bahtiyar edecek imân cevherine tercîh eden nice körler ve sağırlar vardır. Şüphesiz ki, Fir'avn da onlardan biridir. Farklı tarafı ise, o kendini ilâh olarak tanıtmış ve halkını, özellikle İsrailoğulları'nı köle gibi kullanmış, Kıbt kavmi dışında kalan vatandaşlarına ikinci, üçüncü sınıf insan muâmelesi yapmıştır.

İlâhî rahmet, inâyet, vahiy ve mu'cizeye mazhar kılınmış büyük bir peygamberin sergilediği açık belgeler karşısında şaşkına dönen Fir'avn, azçok meselenin ciddiyetini ve Musa'nın yüce âlemden güç ve haber aldığını anlıyordu, ama kendini ilâhlaştırıp milletinin önemli bir kısmını buna inandırması ve geçici bir hayatın makam ve şöhreti, imân etmesini engelliyordu.

İşte bile bile kendini bu tehlikeli sınıra getiren mağrurlar hakkında Allah'ın hükmü mutlaka tecelli eder, kahredici emri iner. Çünkü bütün açık belgelere, akla ve vicdana ışık tutan delillere rağmen hâlâ inkârda ısrar edip küfür ve tuğyanını artıran hiçbir hükümdar ve millet, belli çizgiye geldikten sonra kurtulamamıştır. Nitekim Fir'avn ve zalim ordusu hakkında da öyle oldu; denizin amansız dalgaları arasında can vererek her şeylerini kaybetmişlerdir. Bundan önce de uyarıcı, vicdanlara neşter vurucu bir sürü dert, felâket, kıtlık birbirini izlemişti; fakat anlayan bir kalb ve kafa mevcut değildi.

İNSAN ZAYIF İRADELİ VE ACELECİDİR

(قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَع۪ينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا) **«Musa kavmine dedi ki: Allah'tan yardım dileyin ve sabredin....»**

İsrailoğulları durmadan sızlanıyor ve biran önce bu sıkıntıdan, hürriyetsizlikten kurtulmak istiyorlardı. İlâhî vahye nâil olan Musa Peygamber ise, kutsî kuvvetle işin nereye varacağını anlıyor ve sabırla bu neticeyi bekliyordu. İsrailoğulları ise, yıllarca Mısır'da fir'avnların zulmü altında

mihnet ve meşakkat çekmiş, köle muamelesi görmüştü. Bir kurtarıcıyı sabırsızlıkla bekleyip duruyorlardı. Fir'avn'ın zulmü belli kerteye gelip dayanınca, ilâhî inâyet tecelli etti ve Musa'yı kurtarıcı lider olarak nübuvvet şerefiyle şereflendirip onlara gönderdi. Hareket başladı, millî şuur kımıldandı. Allah'ın va'di kalb ve kafalara telkînle işlendi; derken çetin mücadeleler başgösterdi. Çünkü herşey karşıtıyla bilinip gelişebilir. Hem, yüksek nîmetlerin ağır külfetleri gerektirdiğini unutmamak lâzımdır. İsrailoğulları bu hikmeti pek bilmedikleri veya düşünemedikleri için artan sıkıntı ve işkenceye tahammül edemiyerek sabırsızlık gösteriyorlardı. Zaten acelecilik insanın mayasında vardır, olaylar peşpeşe gelince o duygu hemen alevlenmeye yüztutar.

Sızlanmalar sürüp gitti. Toplanıp Musa Peygamber'e geldiler ve : **«Ey Musa sen bize gelmeden önce de ve bize geldikten sonra da hep eziyete uğradık..»** diyerek, Musa'nın peygamber olarak gönderilmesinin hiçbir semeresini görmediklerini anlatmak istediler.

Musa Peygamber hem onları teselli edip umut veriyor, hem de Allah'ın va'dinin yakında gerçekleşeceğine kesinlikle inanıyordu. O bakımdan morali yüksek, cesareti yerinde ve mücadeleye kararlılığı ortadaydı. Sünnetullah'ı biliyor, ilâhî plân ve proğramın şaşmayacağını, mutlaka hedefine ulaşacağını, vakti saati gelince hükmünü yürüteceğini bütün mevcudiyetiyle bekliyordu. O bakımdan kavmine : **«Umulur ki Rabbınız düşmanınızı yok eder ve sizi yeryüzünde onların yerine geçirir de nasıl amel (hareket) edeceğinize bakar»** diyerek kurtuluşun pek yakın olduğuna, o günlere kavuşunca da şımarmayıp Allah'a dosdoğru kulluk etmelerinin gereğine işârette bulundu. Va'dolunan topraklara kavuşacaklarını müjdeleyerek sabretmelerini tavsiye etti..

İYİ, YARARLI VE BAŞARILI SONUÇ KİMEDİR?

(وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) **«İyi ve hayırlı sonuç, (Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınanlar içindir.»**

İlgili 128. âyetle ilâhî proğramın çok önemli bir noktası açıklanarak mü'minlere bilgi veriliyor : İmanla küfrün karşıkarşıya gelip amansız bir tartışma, sürtüşme ve hattâ vuruşmaya başlaması, hangi tarafın lehine bir sonuç doğurur? İmân ve hak cephesi, sabrı, Allah'a güvenip dayanmayı elden bırakmaz, Allah korkusuyla hareket edip herşeye rağmen kötülüklerden, zulüm ve işkenceden kaçınıp hakkı savunursa, mutlu sonuç, başarılı netice onlardan yana tecelli eder.

Kur'ân bunu ilân ediyor ve Musa Peygamber ile Fir'avn'ın amansız çatışmalarının sonucunu ibretli bir misal olarak hatırlatıyor.

Mü'minlerin önce şu iki maddeyi kafalarına nakşetmeleri gerekir:

a) Allah'tan yardım dileyip O'na büyük bir umutla bağlanmak.

b) Olaylar karşısında dayanma gücünü ortaya koyup Kur'ân'ın tabiriyle sabretmek.

Başarının şifresi bu iki maddede gizlenmiştir. Hareket noktası olarak buradan başlanıldığı takdirde, geriye daha önemli bir husus kalır ki onu her zaman mânevî bir silah ve güç olarak gönüllerde taşımak gerekir; o da takvâ'dır. Fırtınalı, zulümlü, işkenceli bir ortamda bu tabirin delâlet ettiği mâna nedir? İşte Kur'ân da ilgili âyetlerle bu mânayı öğretiyor: Allah'a karşı korku ve saygıyı, ümit ve güveni bir an olsun elden bırakmamak; kötülüklerden kaçınıp düşmana karşı bile olsa, adalet ve insaftan ayrılmamak; Allah'a imân etmenin insanı nasıl olgunlaştırıp kâmil insan yaptığını dosta ve düşmana göstermektir. **«İyi ve hayırlı sonuç (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlar içindir.»**

ASHABIN DURUMU

Mekke'de iyice sıkılan mü'minlerden bir kısmının, beşerî duygu ve zaafla bazan göğüsleri daralırdı. Müşrikler, İslâm cephesine katılanlar oldunca büsbütün işkence ve azgınlıklarını artırır ve böylece bir yıldırma ve caydırma politikası uygularlardı. Cenâb-ı Hak, Musa Peygamber kıssasını bir teselli ve aynı zamanda ilâhî proğramı yansıtır anlamda bir müjde olarak hatırlattı ve kurtuluşun, zafer ve hürriyetin yakın olduğuna işârette bulundu.



İÇİNDEKİLER

(Önemli konular fihristi)

EN'AM SÛRESİ

A ' R A F   S Û R E S İ

——oOo——

İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

5.cild

ANADOLU
YAYINLARI

Genel Dağıtım



Basım Yayın Koll. Şti.
853 Sok. No: 42 Konak - İzmir
Tel: 255983

Dizgi	. Öğrenci Matbaası	İZMİR
Filim	. İrfan Klişe	İZMİR
Baskı	: Alemdar Ofset 1987	İSTANBUL
Cilt	: Savaş Ciltevi	İSTANBUL

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَلَقَدْ اَخَذْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ
بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾
فَاِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُ اَلَا اِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا
فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ
لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ
بَنِي اِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ
اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ فِي
الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾
وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ
الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ

الْحُسْنٰى عَلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ بِمَا صَبَرُواۜ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ
يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

MEÂLİ :

130— And olsun ki Fir'avn taraftarlarını, öğüt ve ibret alsınlar diye kıtlık yıllarıyla ve ürünlerinin noksanlığıyla tutup (sıkıntıya uğrattık).

131— Kendilerine iyilik geldiği zaman, «bu bize lâyıktır» derlerdi. Bir kötülük dokununca, Musâ ve onunla beraber olanların uğursuzluğuna yorarlardı. Haberiniz olsun ki, onların uğursuzlukları Allah katındadır, ne var ki çoğu bunu bilmezler.

132— Musâ'ya dediler ki : «Bizi büyülemek için ne kadar âyet (mu'cize) getirirsen getir, sana inanıcılar değiliz!»

133— O nedenle (kudretimizin yüceliğinin) ayrı ayrı belgeleri olmak üzere başlarına tufân (sel baskını), çekirge, haşere, kurbağa ve kan gönderdik; buna rağmen gurur ve kibir gösterdiler. Zaten onlar suçlu günahkâr bir kavim idiler.

134— Üzerlerine (bu gibi) azâp ve murdarlık çökünce, «Ey Musa, dediler, sana verdiği söze karşılık Rabbine bizim için duâ et. Eğer bizden bu azâp ve murdarlığı kaldırırsan and olsun ki sana kesinlikle inanırız ve İsrâiloğulları'nı seninle beraber (serbest bırakıp) göndeririz.»

135— Ne vakit ki, erişecekleri (mukadder) süreye kadar azâbı kendilerinden kaldırdık, bir de ne bakarsın yeminlerini yerine getirmiyorlardı.

136— Biz de âyetlerimizi yalanladıkları ve onlardan, gaflet içinde bulundukları sebebiyle intikam aldık da denizde boğduk onları.

137— Ve küçümsenip hırpalanan kavmi de feyiz ve bereketli kıldığımız yerin (arz-ı mev'ûd'un) doğularına, batılarına vâris kıldık. Rabbin, İsrâiloğulları'na olan o güzel sözü, sabretmelerine karşılık tam anlamıyla gerçekleştirdi. Fir'avn ile kavminin yapageldikleri eserlerini ve yükselttikleri köşklerini yıkıp yok ettik.

İLGİLİ HADİSLER

«Tâûn (veba-kolera) bir azâbdır ki, İsrâiloğulları'ndan bir topluluk üzerine ve sizden öncekiler üzerine gönderilmiştir. Bunun (salgın, bulaşıcı has-

talığın) bir yerde bulunduğunu duyduğunuzda sakın oraya gitmeyin; sizin bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa, sakın oradan kaçmak suretiyle başka bir tarafa çıkmayın!» (1)

Hz. Câbir (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, çekirgeye bed-duâ ederken şöyle dedi : **«Allahım! Onların büyüklerini yok et, küçüklerini öldür, yumurtalarını boz, köklerini kes, ağızlarını bizim geçimliğimize ve rızkımıza uzanmaktan alıkoy. Şüphesiz ki sen duâları işitip kabul edensin.» (2)**

MUSÎBET VE HASTALIK ALLAH'I HATIRLATIR

(وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ) **«Üzerlerine (bu gibi) azap ve murdarlık çökünce, Ey Musâ! dediler, sana verdiği söze karşılık Rabbına bizim için duâ et..»**

Allah insan hayatını harekete geçirmek, ilmî araştırmalara ağırlık kazandırmak ve insanın hayat ile mücadelesini devam ettirmek için itici ve zorlayıcı birtakım sünnetler ve sebepler koymuştur. Felâket, musîbet, hastalık, sıkıntı, kıtlık, kuraklık ve benzeri şeyler o sebeplerden bir kısmıdır. Yeterince her tarafa yağmur yağdırsaydı, yeraltı ve yerüstü sularından yararlanma yolları ve çareleri düşünülmezdi. Her toprağı, her çeşit ürün elde etmeye uygun kalite ve evsafta kılsaydı, araştırma, inceleme, lüzumlu gübreleme konuları olmazdı. Hastalık ve sıkıntılar olmasaydı, tıbbî araştırma olmazdı. Böylece birçok ilim dalları ortaya çıkmaz, araştırma olmaz, buluş ve keşifler yapılmazdı. O nedenle de atalet başlar,(nimet, külfet karşılığı) hikmeti ortadan kalkardı. Sonra da insanoğlu derin bir gaflet içinde Allah'ı hatırlamaz ve aslında çoğu bu ihtiyacı duymazdı.

İnsanoğlu fıtratındaki maya gereği, bencildir, acelecidir; kendinden yana yontucu, mal ve makama karşı oldukça hırslıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz musîbet ve sıkıntılar onun bu aşırılıklarını kısmen olsun frenler. Din ve ahlâk; ciddi ve seviyeli bir öğretim ve eğitim onun bu eğilimlerini belli ve meşru sınırlar içine almayı öğütler ve öğretir. Allah sevgisi ve korkusu, Âhiretteki hesap, cezâ ve mükâfat inancı onu yönlendirir.

Köklü, sağlam millî kültür de bu hususlarda dinin ve ahlâkın en yakın yardımcılarıdır, Nitekim İslâm dini teblîğe başlanırken, iyi-yararlı örf ve

---

(1) Buharî/enbiyâ : 54. Müslim/selâm : 92, 94, 95 - Taberânî/Medîne: 23. Ahmed: 1/182-5/213

(2) Tirmizî/et'ime : 23 - İbn Mâce/sayd : 9

âdetlere dokunulmamış, aile ve toplumun dengeli ve düzenli ayakta durmasına yardımcı olan millî ve mânevî değerlere lâyık olduğu yer verilmiştir.

Mısır fir'avnlarının o günkü durumu dikkate alınınca, her yönüyle bu değerlerin çok gerisinde bulundukları anlaşılır. Üstelik kendi kanlarından saymadıkları İsrâiloğulları'na tam köle ve esir muamelesi yaptıkları, her türlü düşünce ve inanç hürriyetini kıstıkları bir gerçektir. Bâtılın peşinde koşup kendi ideal ve inancının ötesinde ve üstünde başka hiçbir ideal ve inanca saygı duymayan, üstelik beşerin hakkı olan din ve vicdan hürriyetini kökünden yasaklayıp kaldıran kadroların ömrü çok uzun olmamıştır ve olamaz. Korktukları eninde sonunda başlarına gelmiş ve yaptıkları zulmün cezâsını en ağır şekilde ödemişlerdir. Fir'avn (II. Ramses) bunun sadece misallerinden biridir.

O halde kitleleri sürükleyip güden Fir'avn ve yandaşlarını doğru yola çağırmak ve işleyegeldikleri kötülüklerden, zulüm ve azgınlıktan kendilerini alıkoymak için ilâhî vahye gerek vardı. İşte Musa Peygamber'in gönderilmesi bu gereğin tabii neticesidir.

Ne var ki, büyük bir peygamberin getirdiği hayat düzeni, yozup sapıtmış inkârcılara ters gelmekte idi. O yüzden çetin mücadeleler, bir takım deneme ve imtihanlar sürüp giderken, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve inâyeti doğrultusundaki sünnetullah'ı tecelli etti; öğüt ve ibret alıp hakkı kabullenirler hikmetiyle kıtlık ve sıkıntı yılları başlatıldı; ürünlerde noksanlık endişe verecek boyutlara ulaştı. Allah bu husustaki sebepleri ve kanunları harekete geçirip olayları hazırladı. Darlık, açlık, sıkıntı ve ıstıraplar birbirini izledi. Ülke insanının azı Hakk'a yöneldiyse de çoğu inkâr ve murdarlığını sürdürdü. Sünnetullah farklı görüntülerle perde perde aksetmeye devam etti. Derken o sıkıntılar arasında zaman zaman uyanırlar umuduyla ferahlatıcı bazı ortamlar oluşturuldu, ama inkârcıların yorumu hiç de müsbet olmadı. Kendilerine iyilik geldiği zaman, biz zaten buna lâyığız, dediler. Bir fenalık veya musibet başlarına inince, Musa'nın ve ona inananların uğursuzluğunun neticesidir, diyerek hatalı yorumlarda bulundular.

Oysa uğursuzluklarını kendileri hazırlamışlardı. Aralıksız işler halde olan ilâhî programa sırt çevirmeleri sebebiyle yaratıldıkları hikmete ters düşmüşler, yöneltilmek istendikleri amaçtan sapmışlardı. Bir insan için bundan daha büyük uğursuzluk düşünülebilir mi? Hırslarıyla yetenekleri; arzularıyla akılları arasında denge sağlayamamanın sıkıntısı içinde bulunuyorlardı.

Bilmiyorlardı ki, tarihin haktan yana büyük olayları, çoğu defa imânlarından başka dayanakları olmayan isimsiz mü'minler tarafından aksiyon

alanına çıkarılmıştır. Küçümsedikleri yabancı ırkın bir gün üstünlük sağlayacağı, kaderin cilvelerinden biridir. Yine düşünemiyorlardı ki, halk tabakası, kuvvetli irâde ve azim sahibi kişileri hayranlıkla dinler. Musa Peygamber, irade ve azmin doruğuna yükselmişti.

Böylece uğursuzluk damgasını kendileri hazırlayıp kendi kalb ve dimağlarına vurmuşlardı. Çünkü her fert ve toplum, ya da millet kendi kaderini, uğurlu veya uğursuz geleceğini hazırlar. O bakımdan Allah'ın ilmi önceden onların neler yapacağını, nasıl bir yolda yürüyeceklerini ve kaderlerini nasıl çizeceklerini tesbit edip belirlemiştir. Artık O'nun ilminin ve tesbitinin yanılması söz konusu olamaz..

Beşer hayatı için ezelde hazırlanan bir plân vardır. Her fert ve her millet o plâna uyduğu ölçüde mutlu, uymadığı ölçüde mutsuz ve uğursuz olur. Ama hiçbir zaman o plân değişmez ve hedefinden şaşmaz. İşte o plân gereği, azgınlık gösterip hakkı yalanlamaya devam edenler önce uyarılır, akıllarına ışık tutularak doğru yol gösterilir. Kulak vermedikleri takdirde, başlarına, gafletten uyansınlar diye dert ve musîbet çöker. Felâketler peşpeşe sıralanır. Bu arada kendilerini biraz olsun toparlayanlar görülür ve pişmanlık alâmetleri zaman zaman kendini hissettirir, derken geçici olarak dert ve musîbet ya kaldırılır, ya da hafifletilir. Geçen günler unutulur da yine inkâr ve zulümde ısrar edilir ve felâketin tekrar dönmesiyle ciddi bir uyanma olmazsa, ilâhî emir iner, inince de onu geri çevirecek bir kuvvet bulunmaz.

Fir'avn ve yandaşları bu kademelerden geçtiler; çetin sınavlarla karşılaştırıldılar; ama her defasında kaybettiler ve sonunda inkârlarını büsbütün artırıp İsrailoğulları'nı, din ve vicdan hürriyeti istediklerinden, Fir'avn'ın gayr-i âdil sistemine uymayıp başka bir ülkeye göçetmeye karar verdiklerinden dolayı topyekûn imhaya yöneldiler. Başlarına gelen felâket ve musîbetleri çarçabuk unuttular, istemedikleri, sevmedikleri halde Musa'nın duâ etmesini talep edecek noktaya gelip dayandılar. Felâket ve musîbet hafifleyince verdikleri sözü yerine getirmediler; böylece ilâhî plâna uymamanın cezasını canlarıyla, mülk ve saltanatlarıyla ödediler..

Musa Peygamber ise, onları yeri ve zamanı gelince uyarmış, Allah'ın buyruğuna dönmedikleri takdirde kendilerini büyük bir azâbın beklediğini haber vererek görevini lâyıkıyla yapmıştı. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın âdetlerinden biri de, bir kavmi veya milleti uyarmadıkça, uyarıcı peygamber ve mürşit göndermedikçe azâp etmemektir. Çünkü beşer aklı, Peygamberlerin getirdiği esasları bilip anlamaya yeterli değildir, mutlaka yol gösterene, ışık tutana muhtaçtır.

AZAPTAN ÖNCE UYARI

(فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ) **«Ne vakit ki, erişecekleri (mukadder) süreye kadar azâbı kendilerinden kaldırdık, bir de ne bakarsın yeminlerini yerine getirmiyorlar!»**

Genel bir ölçü vardır : Acı ve ıstırap çeken, iyice düşünür. İyice düşünen de aklını en iyi şekilde kullanmanın yolunu ve yöntemini bulur. Hem insanın ruhuna ve mayasına Allah ve din duygusu enjekte edilmiştir. Felâket ve sıkıntılı anlarda, bütün dallar bir bir kopup umutlar kesilince, o duygu harekete geçer, kişi daha önceleri inanmadığı, ret ve inkâr ettiği O Yüce Kudret'e el açıp yardım ister.

O bakımdan bir toplum ya da kavim ve millete yok edici azâp gelmeden önce, uyarıcılar, irşat ediciler gönderilir. Sonra da ruhlarındaki Allah duygusunu harekete geçirecek felâket ve musîbetler indirilir.

Fir'avn ile milleti hakkında Allah'ın bu sünneti aynen uygulanmıştır. Önce Musa Peygamber'le kardeşi Harun Peygamber onları Hakk'a dâvet için gönderilmiş ve onlar da teblîğ ve irşadı, uyarı ve inzarı şartlar elverdiği nisbette yerine getirmişlerdir. Ayrıca akıl ve vicdanlarının doğruyu bulabilmesi, hakkın sesini işitebilmesi için de mu'cizeler göstermişlerdir. Bununla da yetinmeyip, inkâr ve azgınlıkta ısrar ederlerse, başlarına bir sürü felâketlerin geleceğini de en duyarlı sözlerle önceden haber vermişler ve Allah'ın verdiği sözün mutlaka gerçekleşeceğine dikkatlerini çekmişlerdir.

Uyarı ve irşât gereği, bütün bu yollara baş vurulup peygambere düşen görev kusursuz yerine getirilince, uyarılanlar yine de küfürlerinde ısrarlı olup Hakk'ın sesine kulak vermezlerse, söz yerine gelir ve çok geçmeden kıtlık, hastalık ve benzeri musîbetler başgösterir. Bununla da olumlu bir sonuç alınmadığı takdirde felâket ve azâbın şiddetleneceği haber verilir ve yine gereken uyarı yapılır. Hiç biri kâr etmeyince yok edici azâp iner, ilâhî emir yerini bulur.

Artık bu durumda Allah'ın insanlara zulmettiği aslâ söylenemez. Ancak insanın kendine zulmettiği gerçeği ortaya çıkar. Peygamber, kitap, uyarı, teblîğ, irşât, inzar ve müjde hepsi Allah'ın insanlardan yana olan rahmetinin birer tezahürüdür.

İNEN AZAP ÇOK ÇEŞİTLİDİR

Ortaya çıkan felâket ve musîbetlerin herbiri görünürde tabii birer

olaydır; birtakım zahirî sebeplere dayandığı kesindir. Ancak bildiğimiz sebepleri o ölçüde oluşturan veya harekete geçiren bir kudret vardır; işte onu görmemiz mümkün değildir. Nuh tufanının zahirî sebepleri, şiddetli ve aralıksız yağmurun kırk gün, kırk gece testiden boşalırcasına yağması ve bazı yeraltı su kaynaklarının yerüstüne çıkması ve bir kısmının mecra değiştirmesidir. Ama bulutları böylesine yağmur yüklü hale getiren ve onu kırk gün gibi uzun bir süre aralıksız devam ettiren ve ayrıca yeraltı sularını harekete geçiren bir kudret söz konusudur. Biz ancak olayın dış görünümünü ve zahirî sebeplerini bilebiliyor ve görebiliyoruz. Perde arkasında ilâhî proğram gereği görevli melekler bulunmaktadır.

O halde bir azâp şeklinde ortaya çıkan felâket hep aynı değildir; çok çeşitlidir; ona müstahik olan kavim veya milletin küfür, günah, azgınlık ve zulümlerine göre tezahür eder. Bunu Kur'ân'da belirtildiği şekilde şöyle sıralayabiliriz :

1— Ürünlerde verimsizliğin başgöstermesi ve uzun bir kuraklık neticesinde kıtlık ve sıkıntının ortaya çıkması.

Bu, ürün yetişmesini engelleyen sebeplerin bir dizi halinde oluşturulmasıyla gerçekleşir.

2— Aralıksız şiddetli yağmurlar neticesinde yağan yağmurun sel felâketi haline gelmesi. Nuh Tufan'ı gibi.. Tevrat'ta, «müthiş ve aralıksız dolu yağmasıyla tufan başlamıştır,» yazılıysa da, Kur'ân onun bu kısmını da tashîh edip en doğru bilgiyi verir.

Araplar, veba gibi öldürücü niteliği olan salgın hastalıklara da «tufan» derler. Ancak Nuh Tufan'ı yukarıda belirttiğimiz gibi kırk gün aralıksız yağan yağmurlar neticesi oluşmuştur.

Tufan ve veba gibi, büyük zararlara, kitle ölümüne sebebiyet veren afetler ikiye ayrılır: Biri tabii, diğeri istisnaî... Birincisine sık sık rastlanır. İkincisi ise, bir ilâhî uyarı özelliğini taşıyarak zalim ve azgın kavimlerin veya milletlerin başına gelir.

Unutmamak gerekir ki, bu istisnaî afete sebep olan zulüm ve azgınlığın belli bir kerteye gelip dayanması gerekir.

3— Ekin kıran çekirgenin bulut misali bir bölge veya yörenin ekinlerini istila etmesi. Bunların sayısı milyarları aşar ve toplu halde, ilâhî sünnet gereği sevkedildiği yerin ürünlerini yiyip bitirirler. Bu afetin de biri tabii, diğeri istisnaî olmak üzere iki ayrı türü vardır.

4— Kummel istilası.

Kummel, çekirgeden küçük, uğur böceği şeklinde fakat ondan biraz

büyükçe bir böcektir. Bunlar da istisnaî olarak sayıları milyarları aşar şekilde gelip bir yörenin ekinlerini mahveder.

Bundan başka «kummel»in birkaç ayrı haşere hakkında da kullanıldığı olmuştur :

a) Buğday ve diğer tahıla musallat olan güve.

b) Yumurtasından yeni çıkmış çekirge veya keneye benzer küçük sinek.

c) Ekine zarar veren her türlü haşere.

Bu ve benzeri haşerenin sürüler halinde büyük bir bulut parçası görünümünde bazan umulmadık anda ortaya çıkması ve belli bir kesimin ekinini mahvetmesi, istisnaî anlamdadır. Âyette bilhassa buna işâret ediliyor.

d) Tevrat'a göre, küçük sinek, sivrisinek, demektir.

5— Kurbağa yağması.

Bu, büyük bir kasırganın kurbağaların çok ürediği bir gölden geçmesi veya bir hortumun o gibi bir göle uzanması neticesi ortaya çıkan bir olaydır. Fazla zararlı değilse de, bir ihtar mahiyetindedir. Çok şiddetli bir kasırga gelebilir veya hortum o kesime de uzanabilir imajını taşır.

6— Kan zuhur etmesi.

Bu, birkaç şekilde yorumlanabilir: Büyük bir savaşın ortaya çıkması, Nil nehrindeki canlıların bir sebepten dolayı ölmesiyle suyun bulanıp kan rengini alması, salgın bir hastalık şeklinde bir bölge halkının vücudunda kanlı çıbanların meydana gelmesi bu cümledendir.

Aynı konuyla ilgili Tevrat'ta geçen sözlerin özeti şöyledir :

1— Ve Rab Musa'ya dedi : Fir'avn'ın yanına gir ve ona de ki; Rab şöyle diyor : Kavmimi salıver ki bana ibâdet etsinler. Ve eğer salıvermek istemezsen işte ben senin bütün sınırlarını kurbağalarla vuracağım ve ırmak kurbağalarla kaynayacak..

2— Ve Rab, Musa'ya dedi ki : Harun'a söyle, değneğini uzat ve yerin tozuna vur, tâki bütün Mısır diyarında tatarcık olsun..

3— Ve Rab, Musa'ya dedi : Sabahleyin erken kalk ve Fir'avn'ın önünde dur; işte o suya çıkıyor ve ona de : Rab şöyle diyor : Kavmimi salıver ki bana ibâdet etsinler. Yoksa kavmimi salıvermezsen işte ben senin üzerine ve kullarımın üzerine ve kavminin üzerine ve senin evlerinin içine at sinekleri göndereceğim..

4— Ve Rab, Musa'ya dedi: Fir'avn'ın yanına gir ve ona söyle : İbranîlerin Allah'ı Rab şöyle diyor : Kavmimi salıver ki bana ibâdet etsinler, yoksa işte Rabbın eli kırda olan hayvanların üzerinde.... çok ağır kırgın olacak..

5— Ve Rab, Musa ile Harun'a dedi. Yanınıza avuçlarınızın dolusu ocak külü alın ve Musa, Fir'avn'ın gözü önünde göğe doğru saçsın ve bütün Mısır diyarı üzerine ince bir toz olacak ve bütün Mısır diyarında insan ve hayvan üzerine irin çıkaran çiban olacak..

6— Çünkü şimdi elimi uzatmış olsa idim ve seni ve kavmini veba (kolera) ile vurmuş olsa idim...

7— Ve dolu Mısır diyarında olan her şeyi vurdu ve kırın bütün otunu vurdu ve kırda olan her ağacı kırdı.

8— ...... Kavmimi salıvermezsen, işte senin hududuna ben yarın çekirgeler getireceğim ve yeryüzünü örtecekler. (1)

Tevrat'ın Çıkış bölümünde bu sekiz maddeden çok uzun söz edilmektedir. Dikkatle incelendiğinde Allah sözüyle insan sözünün birbirine karıştığı rahatlıkla anlaşılır. Kur'ân, Tevrat'ın bu kısmını da tashîh edip en özlü ve anlamlı bilgiyi veriyor.

PİŞMANLIK DUYGUSU

(وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ) **«Üzerlerine (bu gibi) azâp ve murdarlık çökünce, ey Musa, dediler, sana verdiği söze karşılık Rabbına bizim için duâ et..»**

Böylece âyette belirtildiği gibi, bütün âyet, mu'cize ve sonra da başlarına gelen afet ve sıkıntılardan sonra bunalan Fir'avn ve kavmi pişmanlık duydular; üzerlerine çöken belâ ve sıkıntı kalktığı takdirde Musa'ya inanacaklarına ve İsrâiloğulları'nı salıvereceklerine söz verdiler. Belâ kalkınca döneklik yaptılar.

Tevrat'ta da bu husus şöyle açıklanmıştır :

«Fir'avn gönderip Musa'yı ve Harun'u çağırdı ve onlara dedi ki : Bu defa suç ettim; Rab âdildir ve ben ve kavmim kötüyüz. Rabbe yalvarın bu kuvvetli gök gürlemesi ve dolu yeter ve sizi salıvereceğim...» (2)

---

(1) Tevrat/çıkış : 9/8-26
(2) Tevrat/çıkış : 9/27-29

ERİŞECEKLERİ MUKADDER ÇİZGİ

(فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ) **«Ne vakit ki, erişecekleri (mukadder) süreye kadar azâbı kendilerinden kaldırdık, bir de bakarsın yeminlerini yerine getirmiyorlardı.»**

Fir'avn ve kavmi verdikleri sözü tutmadılar, döneklik yaptılar. Böylece mukadder sonuca gelmiş oldular. Âdil olan Allah, onlardan mazlumların intikamını aldı, hepsini denizde boğdu. Medeniyetleri de yerlebir edildi. İbret alınsın diye Fir'avn'ın cesedi bir kenara atıldı ve geriye bazı kalıntıları kaldı..

Tevrat'ta bu konu şöyle belirtilmiştir :

— Musa, Fir'avn'a dedi ki : Şehirden çıkınca ellerimi Rabbe uzatacağım; dünya Rabbın olduğunu bilesin diye bu gök gürlemeleri duracak ve artık dolu yağmayacak. Fakat sana ve senin kullarına gelince, Rab Allah'tan daha korkmayacağınızı bilirim. (1)

— Ve İsrailoğulları, Allah'ın o güzel va'dı olarak Arz-ı Mevûd'a gelip yerleşme lûtfu doğdu....

Yine Tevrat'ta Allah'ın güzel va'di şöyle açıklanmıştır:

— Allah, İbrahim Peygamber'e dedi ki : Ve senin gurbet diyarını, bütün Kenan diyarını, sana ve senden sonra zürriyetine ebedî mülk olarak vereceğim.. (2)

İşte İbranî'lere vaadedilen «Arz-ı Mev'ûd» budur. Kenan diyarı, yani Filistin ve çevresi.. Bu, Nuh Peygamber'in dört oğlundan biri olan Kenan'a izafe edilir.



(1) Tevrat-Çıkış : 9/30, 31
(2) » Tekvîn : 17/8

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ
عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ
آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ
فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ
إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ
مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ
مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾ ع

MEÂLİ:

138— Ve İsrâiloğulları'nın denizden (sâlimen) geçmelerini sağladık. Az sonra kendilerine mahsûs putlarına, üzerlerine kapanırcasına tapmakta olan bir kavme rastladılar. «Ey Musâ! dediler, bunların ilâhları olduğu gibi bize de bir ilâh yap!» Musâ, onlara dedi ki: «Siz gerçekten câhillik eden bir topluluksunuz.

139— Şüpheniz olmasın ki bunlar içinde bulundukları (dinle birlikte) yok olacaklardır ve yapageldikleri şeyler boş ve anlamsızdır.

140— Allah'ın sizi (çağınızdaki) milletlere (veya diğer canlılara) üstün kıldığı halde O'ndan başka ilâh mı arayayım?!

141— Hatırlayın ki, sizi Fir'avn hânedanından kurtardık; öyle ki onlar size azâbın kötüsünü uyguluyor; erkek çocuklarınızı öldürüyor, kadınlarınızı diri bırakıyorlardı ve bütün bunlarda Rabbinizden size büyük bir

imtihan vardı.»

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Huneyn savaşına giderken büyükçe yemyeşil bir sidre ağacına rastladı. O yörede Arap müşrikleri bu ağacı uğur sayar, etrafında bir süre toplanıp silahlarını ona asarlardı. O bakımdan ağaca «Zat-i envat» yani silah asılmaya mahsus ağaç, derlerdi. Ashab-ı Kiram'dan bazı zatlar da cahiliye devrinin bu âdetine özenerek, «Ya Resûlellah! müşriklerin savaşlara giderken silahlarını asmaya mahsus ağaçları bulunduğu gibi, bize de silahlarımızı asmaya mahsus bir ağaç belirleseniz olmaz mı?» diyerek teklîfte bulundular. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) onlara : **«Onların birkaç ilâhı bulunduğu gibi, sen de bize bir ilâh yap! demelerine benziyor sizin bu teklîfiniz!»** buyurdu. Sonra da ilgili âyet indi. (1)

TANRI'YI MADDELEŞTİRMEK

(قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ) **«Ey Musa! dediler, bunların ilâhları olduğu gibi, bize de bir ilâh yap!»**

Maddeye ve dünya saltanatına lüzumundan fazla özenip önem veren İsrâiloğulları, bunca âyetler, mu'cizeler ve başlarına gelen musîbet ve sıkıntılara rağmen ilâhî kudretin sonsuzluğunu, sınırsızlığını, yüceliğini tam anlamıyla kavrayamamış; Allah'ın eş ve ortaktan, denk ve benzerden, madde ve eşyadan pâk ve münezzeh bulunduğunu anlayamamış olacaklar ki, altun ve benzeri madenden ilâh yapmasını Musa Peygamber'e teklîf etme cüretini göstererek ne kadar basîretsiz olduklarını ortaya koymuşlardı.

Huneyn savaşına gidilirken, Ashab-ı Kiram'dan bir kısmının sırf uğur getirsin diye s i d r e ağacına silahlarını asmaları için Resûlüllah'tan müsaade istemeleri, İslâm nazarında büyük bir olaydır. Çünkü kutsallık ancak Allah'a mahsustur. Uğur ve uğursuzluk insanın kendi düşünce ve davranışlarında mevcuttur. Taş ve ağaçta uğur ve kudsiyet yoktur; meğer ki Allah bir eşyayı mukaddes olarak tanıtsın, o bir istisna teşkil eder. Meselâ, Kâbe'nin duvarına yerleştirilen ve tavaf başlangıcı olarak belirlenen Hacer-i Esved (siyah taş) ile Zemzem, Allah ve Resûlü tarafından mübarek ve kutsal olarak belirlenmiştir ve artık Kıyâmet'e kadar onların kutsallığı devam edecektir. Beşere, eşyaya kutsallık izafe etme veya belirleme yetkisi verilmemiştir.

---

(1) İbn Cerîr et-Taberî - Ahmed b. Hanbel : Ebû Vâkıd el-Leysî'den.

Günümüzde materyalistlerle komünistlerin maddeyi bir bakıma yaratıcı güç olarak kabul edip onun ötesinde ve üstünde başka bir temel kavram ve esas olmadığını iddia etmeleri, iyice araştırıldığında bu teorinin bir ucunun Yahudîlere dayandığı anlaşılır. O bakımdan maddeyi ilâhlaştırmak o milletin huyunda, mayasında yer etmiştir.

İslâm dini ise, bütün büyüklük, kutsiyet ve üstünlüğü Allah'a nisbet edip eşyada bir kutsallık bulunmadığını açıklar ve bu hususta o kadar duyarlı davranır ki, bir ağacın veya canlının uğurlu, ya da uğursuz sayılmasına bile cevaz vermez. O bu yanıyla da Allah'ın insanlara en son mesajı olduğunu isbatlar..

İNSAN UNSURU EŞYADAN ÇOK ÜSTÜNDÜR

(قَالَ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِيكُمْ إِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ) **«Allah'ın sizi (çağınızdaki) milletlere (veya diğer bütün canlılara) üstün kıldığı halde Ondan başka ilâh mı arayayım!?»**

İlgili âyetle çok önemli bir hususa parmak basılıyor: O da, insan unsurunun kâinattaki diğer canlı ve cansız eşyadan çok üstün ve çok saygıdeğer olduğudur. Bu durumda insanın kendinden aşağı bir şeye tapması veya önünde eğilmesi şaşılacak şeydir; aynı zamanda koyu bir cehaletin eseridir.

Gerçi ilgili âyeti, «İsrâiloğulları'nın kendi çağlarında diğer milletlerden üstün olduğu» şeklinde yorumlayanlar çoğunluktadır; ama üzerinde dikkatle durup incelediğimizde, diğer eşyadan da üstün olduğu anlaşılmakta ve insanın yaratılışındaki hikmete uygun düşmektedir.

GEÇMİŞTE VERİLEN İLÂHÎ LÜTUFLARI UNUTMAMAK GEREKİR

(وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ) **«Hatırlayın ki, sizi Fir'avn hanedanından kurtardık....»**

İnsan hem bencil, hem de aceleci ve hırslı olduğu kadar, nankör ve unutkandır da.. Peygamber ve İlâhî kitap, insanın bu sıfatlarını ifratla tefrîtten kurtarıp faydalı bir çizgiye getirip kanalize eder. O bakımdan da insanın hemen her çağda Allah'ın rahmet eseri olan bu iki yol göstericiye ihtiyacı vardır. Tarihte, gönderilen peygamberlere kulak vermeyen kavim ve milletlerin sözü edilen sıfatlarının tesiri altında herşeylerini kaybettik-

lerini hem kutsal kitaplar, hem de yapılan tarihî tesbitler haber vermektedir.

Nitekim İsrailoğulları'nın uzun yıllar üzerlerine çöken kâbustan kurtulmanın yol ve çarelerini arayıp durduklarını biliyoruz. Allah'ın lûtfu tecelli edince Musa Peygamber onlara kurtarıcı bir rehber olarak gönderildi. Çok üzücü ve kaygılandırıcı olaylar birbirini izledikten sonra yine Allah'ın lütuf ve keremiyle, inâyet ve rahmetiyle her türlü belâ ve sıkıntıdan kurtulup selâmete erdiler. Refah kapıları açılıp nefsin arzuları ön plâna geçince, geçmişteki sıkıntı ve dertleri unuttular. Kur'ân-ı Kerîm onların bu halini, idraklara neşter vururcasına bir misal anlamında nakleder.

Geçmişteki olayları, Allah'a yalvarıp yakarmaları, güvenip dayanmaları ve arkasından tecelli eden yardım ve nusratları unutmak, insanı çarçabuk eski azgınlık ve çılgınlık batakhğına itebilir. O bakımdan nefsin sesine değil, aklın, tarihin, olayların ve hepsinin üstünde ilâhî uyarıların sesine kulak vermek kadar kurtarıcı, yönlendirici bir başka otorite düşünülemez..

O sese kulak verilmediği takdirde, sadece bataklığa düşmekle kalınmaz, verilen nîmetler bir bir geri alınabilir ki, Mevlânâ'nın da dediği gibi, dünyada insanı kahreden en kötü azâplardan biri, belki de başta geleni budur.. İsrâiloğulları'nın Arz-ı Mev'ûd'dan çıkarılıp bir asra yakın esaret kaydı altında inletilmesi bunun canlı örneklerinden sadece biridir.

Kur'ân böylece hem yaşamakta olan Yahudileri, hem de diğer milletleri uyararak tarihî çok iyi okuyup hayatlarını ve kaderlerini ona göre çizmeleri gereğine işârette bulunuyor; özellikle mü'minleri eğiterek hayırlı bir toplum olma düzeyinde bulunmalarını istiyor.



وَوَاعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰث۪ينَ لَيْلَةً
وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ م۪يقَاتُ رَبِّه۪ٓ اَرْبَع۪ينَ لَيْلَةًۚ وَقَالَ
مُوسٰى لِاَخ۪يهِ هٰرُونَ اخْلُفْن۪ي ف۪ي قَوْم۪ي وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ
سَب۪يلَ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِم۪يقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُۙ
قَالَ رَبِّ اَرِن۪ٓي اَنْظُرْ اِلَيْكَۜ قَالَ لَنْ تَرٰين۪ي وَلٰكِنِ انْظُرْ
اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰين۪يۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ
لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًاۚ فَلَمَّٓا اَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا۬ اَوَّلُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٤٣﴾
قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتۭي وَبِكَلَام۪يۘ
فَخُذْ مَٓا اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ
فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْص۪يلًا لِكُلِّ شَيْءٍۚ
فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَاْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِاَحْسَنِهَاۜ سَاُور۪يكُمْ
دَارَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿١٤٥﴾

MEÂLİ:

142— Musâ ile otuz geceye sözleştik ve onu bir on gün ile tamamla-

dık. Böylece Rabbinin belirlediği (ibâdet ve Tevrat'ı almaya hazırlanmak için) vakit kırk gece olarak tamamlandı. Musâ, kardeşi Hârun'a, «Kavmim arasında benim yerime geç; işleri düzene koy ve fesâtçıların yoluna uyma!» dedi.

143— Ne vakit ki Musâ belirlediğimiz vakitte geldi ve Rabbi onunla konuştu. Musâ : «Ey Rabbim! dedi, kendini bana göster de sana bakayım». Rabbi ona : «Sen elbette beni göremezsin; ama dağa dikkatle bak, eğer yerinde durursa beni görebileceksin demektir», buyurdu. Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti ve Musâ da bayılıp düştü. Kendine gelince, «Seni tenzîh ve tesbîh ederim. Sana tevbe ile yöneldim ve ben mü'minlerin ilkiyim» dedi.

144— (Rabbı ona:) «Ey Musâ! dedi, şüphesiz ki seni risâletimle (peygamberlik göreviyle) ve sözümle diğer insanlar arasından seçip üstün kıldım. O halde sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol!» buyurdu.

145— Biz onun için Levhalar'da (dinî bir hayat düzenlemesi için) her şeyden bir öğüt ve her şeyin hükmünü açıklar mahiyette yazdık. (Artık ey Musâ!) bunları çok ciddi olarak tut ve kavmine de bunların en güzelini (derleyip) tutmalarını emret. İlâhî sınırları aşıp azgınlık gösterenlerin yurdunu size göstereceğim.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) anlatıyor :

— Yüzüne tokat vurulmuş bir yahudî, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek dedi ki : «Ya Muhammed! senin ashabından Ansar'a mensup bir adam yüzüme tokat vurdu.» Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.), «O adamı bana çağırın» diye emretti. Adam gelince, Resûlüllah (A.S.) sordu: «Neden buna tokat vurdun?» Cevap verdi: «Ey Allah'ın Peygamberi! Bu yahudinin yanından geçtiğim bir sırada «Musa Peygamberi insanlara üstün kılana hamd olsun» diyordu. Ben de, «Muhammed'den de mi üstün kılmıştır?» diye sorduğumda, «Evet, ondan da üstündür» diye cevap verdi. Bunun üzerine öfkelendim ve bir tokat vurdum.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu :

«Beni peygamberler arasından ayırt edip seçmeyin. Çünkü insanlar kıyâmet günü kendilerinden geçip düşeceklerdir. İlk kendine gelen ben olacağım ve ansızın Musa ile birlikte Arş'ın ayağına tutunmuş olacağız. Ancak onun benden önce mi kendine geldiğini, yoksa Tûr'daki baygınlıkla

mı karşılık gördüğünü bilemiyorum.» (1)

KIRK GECE

(فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً) **«Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk gece olarak tamamlandı.»**

Kırk gün, kırk gece ve kırk yıl, insan ruhunun gıda alabilmesi ve olgunlaşması bakımından çok önemlidir ve oldukça tesirlidir. O nedenle Musa Peygamber'in Tevrat'ı telakki edip alabilmesi için kırk gün oruç tutup kendini bütünüyle ibâdete vererek hazırlanması emredilmiştir. Aynı zamanda ilâhî lûtuf ve nîmetleri kısa zamanda unutup buzağıya tapacak kadar alçalan ve Tevrat'ın emirlerinin çoğunu hayatlarına uygulamıyan İsrailoğulları'nın yeni bir ruh, yeni bir imân ve sağlam bir irfan kazanabilmeleri ve Tevhîd'in esasına ciddiyetle dönebilmeleri için kırk yıl yurtsuz, başıboş ve şaşkın bir halde Arz-ı Mevûd'dan da uzak bir bekleme dönemleri takdîr edilmiştir.

Nitekim bir gencin, ana-babasının gerçek kıymetini bilip takdîr etmesi ve onlar için duâ edip Allah'a gönülden şükretmesi de daha çok kırk yaşına gelince kendini hissettirir, yani bu şuur iyice o çağda gelişir. Ahkaf sûresinde özellikle buna işâret edilmektedir. Sevgili Peygamberimiz (A.S.) kırk yaşına girdikten sonra risalet göreviyle taltîf edilmiştir ve O da kırk gün ara vermeden ibâdeti tavsiye etmiştir. Çünkü başlanılan bir ibâdetin zevkine ancak böyle bir süre muntazam devam edildikten sonra varılabilir.

Bu hususta hadîslerde geniş bilgi verilmiştir. Biz birkaç tanesini teberrüken naklediyoruz :

«Cenaze namazını kırk kişinin kılmasında ayrı bir rahmet vardır.» (2)

« İki nefha arası kırktır..» (3)

Açıklama : Bu, ya kırk gün, ya da kırk yıldır.

«Deccal'ın yeryüzünde eyleşmesi ne kadardır?» sorusuna Peygambe-

---

(1) Buharî/tefsîr : 7, diyat : 32

Bu hadîs, kitap ehliyle peygamberlerin hangisinin üstün olduğu hakkında bir tartışmaya gidilmesinin uygun olmayacağına yönelik bir anlatım belirtmektedir.

(2) Bak : Ebû Dâvud/Cenâiz : 41

(3) Buharî/tefsîr : 78. Müslim/fiten : 141. Nesâî/mesacid : 3

rimiz (A.S.) «Kırk gün» diye cevap vermiştir. (1)

«Kur'ân'ı her kırk günde bir okuyup (hatmedin)» (2)

«Mü'minlerden her kırk kişi bir mü'min için şefaat ederler.» (3)

«İnsanın hilkatı anarahminde kırk günde biraraya gelip (oluşur).» (4)

«Kim kırk gece yiyecek maddesini stok edip satmayarak ihtikârda bulunursa Allah ve Resûlünden ilgisi kesilir.» (5)

«Kim kırk gün ilk tekbire ulaşarak cemaatle namaz kılarsa, kendisine iki berat yazılır: Ateşten berat, nifaktan berat.» (6)

Bakara sûresi 51. âyetin tefsîrinde de bu konuya geniş yer vermiş bulunuyoruz.

Tevrat'ta Musa Peygamber'in kırk gece beklemesiyle ilgili şu sözler yer almaktadır : **«Ve Rab Musa'ya dedi : Bu sözleri yaz; çünkü seninle ve İsraille bu sözlere göre ahdettim. Ve orada Rab ile kırk gün, kırk gece kaldı; ekmek yemedi ve su içmedi. Ve ahdin sözlerini, on emri levhalar üzerine yazdı.» (7)**

Müfessirlerimizin çoğuna göre, Musa Peygamber, zilkade ayında ve zilhiccenin ilk on gününde ilâhî emre uyarak ibâdete kendini verip dünyevî bütün işlerden uzak kalmış ve böylece Tevrat'ı telakki etme düzeyine gelmiştir ki, bu süre olgunlaşıp ruhen iyice arınma dönemi sayılır.

Diğer bir rivâyete göre, Musa Peygamber otuz gün oruç tutup ibâdet etmiş ve on gün de inen Tevrat'ı alıp hıfzetmiştir.

Aynı ayda, yani zilhicce'nin ilk on gününde İslâm dininin hükümlerinin tamamlandığı hakkında Arafat'ta Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz'e ilâhî vahiy indiği bilinmektedir. O bakımdan zilhicce'nin ilk on gününün kendine has ayrı bir feyiz, rahmet ve bereket havası vardır.

ALLAH'I GÖREBİLME İSTEĞİ

(قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ) **«Ey Rabbım! dedi, kendini göster de sana ba-**

(1) Ebû Davud/melahim : 14
(2) Tirmizi/Kur'ân : 11
(3) İbn Mâce/cenâiz : 19
(4) Buharî/bedü'l-halk : 6, enbiyâ : 1- Ebû Dâvud/sünnet : 16- Ahmed: 4/7
(5) Ahmed : 3/33
(6) Tirmizî/salat : 64
(7) Tevrat-Çıkış : 34/27, 28

kayım..»

Peygamberlerin kalbinde kök salan Allah sevgisi, aşk derecesinde bütün hücrelerine sızmış ve ruhî yapılarını bütünüyle kaplamıştır. O nedenle çocuk, anasını görmeye nasıl çırpınıp can atarsa, Allah'tan gelen peygamber ruhu da öylece Allah'ı görmeyi arzular. Bu, o dereceye varır ki, bazan ölçü ve kıstasları, kural ve proğramı aşar. Nitekim Musa Peygamber de ilâhî hitabın inâyet ve feyzine mazhar olunca, ruhundaki aşk kaynayıp ölçü ve kıstası bir anda unutuverdi ve bu mânevî ruh haleti içinde seslenerek **«Ey Rabbım! kendini bana göster de sana bakayım..»** arzusunu dile getirdi. Tamamen ruhlaşamadığı için de, dağa akseden ilâhî tecelli karşısında bayılıp düştü.

Tevrat'ta bu olay şöyle yazılıdır : **«Ve Musa dedi : Niyaz ederim, kendi izzetini bana göster. Ve dedi : Ben bütün iyiliğimi senin önünden geçireceğim, ve Rabbın ismini senin önünde ilân edeceğim ve lûtfedeceğim adama lûtfedeceğim ve acıyacağım adama acıyacağım. Ve dedi : Yüzümü göremezsin; çünkü insan beni görüp de yaşıyamaz. Ve Rab dedi : İşte, yanımda bir yer var, ve kaya üzerinde duracaksın ki, izzetim geçtiği zaman seni kayanın bir kovuğuna koyacağım ve ben geçinceye kadar elimle seni örteceğim ve elimi kaldıracağım ve arkamı göreceksin, fakat yüzüm görülmeyecek.» (1)**

Görüldüğü gibi, Tevrat'a insan sözü karıştığından Allah bir bakıma cismanîleştirilmiş ve asıl olay mecrasından kaydırılmıştır. Kur'ân ilâhî beyânıyla hem konunun özünü vermekte, hem de Tevrat'ı tashîh etmektedir.

NEDEN ALLAH'I GÖRMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR?

(قَالَ لَنْ تَرٰينِي) **«Rabbı ona, sen elbette beni göremezsin... buyurdu.»**

Allah, her türlü zaman, mekân, sûret, yön ve düşüncenin ötesinde, mahiyeti bizce bilinmeyen ve bilinmesi mümkün olmayan öncesiz, sonrasız en yüce kudrettir. Ancak sıfatlarının tecelli ve tezahürleriyle bilinebilir. Gözler O'nu idrâk edemez, O bütün gözleri ilmiyle, kudretiyle, rahmet ve inâyetiyle kapsayıp kuşatmıştır. İnsan ise, önce sonsuz bir kudret değildir; başlangıcı, sonu, sınırı vardır. Zaman, mekân, suret ve düşünce sınırları içindedir. Küçücük bir karıncanın yerküreyi bir top gibi görmesi nasıl mümkün değilse, insanın da Allah'ı, O sonsuz ve sınırsız kudreti görmesi öylece imkânsızdır. Sınırı ve büyüklüğü kesin ölçülerle bilinmeyen,

(1) Tevrat-Çıkış : 33/17-23

fakat sınırı olan kâinatı bilip bir bütün halinde göremiyor, kapsayamıyoruz. Nerede kaldı Allah'ı görebilmemiz..

Allah'ın ilim ve kudretinin tecelli ve tezahürlerinden bir kısmını görüp anlamamıza gelince, şöyle bir misal verebiliriz: Kentin her ev ve sokağına uzanan elektrik akımını ancak belli cihazlarla anlamak mümkün oluyor. Akımı bizzat göremiyoruz. Onun gibi Allah'ın tecelli eden ilim ve kudretinin tezahürlerini görebiliyor, ama o kudretin kendisini göremiyoruz.

Ancak âyette bir incelik var: Cenâb-ı Hak, Musa'ya: «Elbette sen beni göremezsin!» buyurmuş da, «Ben görülmem veya görülemem» buyurmamıştır. Bundan anlıyoruz ki, Âhiret âleminde O'nun cemalini keyfiyeti bizce meçhul bir anlamda görmek mümkündür.

PEYGAMBER (A.S.) EFENDİMİZ'İN Mİ'RAC GECESİ RABBINI GÖRME OLAYI

Sözü edilen her iki mesele de farklı rivâyet ve yorumlara konu olmuş, ciltlerle kitap yazılmıştır. Biz onları bir bir nakletmeyi uygun bulmuyoruz. Çünkü hacmimiz ve konumuz buna müsait değildir. Sadece meseleyi dinî, ilmî ve aklî yönden ele alıp özetlemeyi yararlı görüyoruz.

Peygamberimiz (A.S.), Mi'rac gecesi Rabbını görebilmişse, Onun gibi «ulû'l-azim»den sayılan Musa Peygamber neden görememiştir? Bunun cevabı gayet açıktır:

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, Mi'rac gecesinde maddî yapısı ruhî yapısına dönüşmüş ve bütünüyle ruhlaşmıştı. Böylece o, bir bakıma zaman ve mekân kaydından sıyrılarak fizikötesinde Rabbının dilediği mânevî makama yükselip ilâhî kudretin azamet ve esrarını müşahede bahtiyarlığına erişmiştir. Kâinat bir tepsi görünümünde gözlerinin önüne serilmiş, ilâhî sanatın bedi' örneklerinden birine daha şâhit olmuştur. Ve özel bir tecelli eseri Rabbını keyfiyetsiz olarak görüp O'nun Cemal sıfatının füyuzatına mazhar kılınmıştır.

Şüphesiz ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in şerefli ruhları, ezelde iltifat-i sübhaniyeye lâyık görüldüğünden yüksek bir kudreti kendinde taşıyordu. O bakımdan onun için sözü edilen tecelliler, ilk yaratılan Kalem ile Levh-i Mahfuz'a yazılmıştı. Sırası gelince aynen gerçekleşti. Artık ilâhî Cemal sıfatının tecellisi karşısında bayılması, kendinden geçip şuursuz kesilmesi söz konusu değildir. Hem Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz, peygamberler zincirinin en son, fakat en büyük halkasıdır. Peygamberlerin herbiri birer inci, o, onların ortasında büyük bir pırlantadır. Bütün millet-

lere ve çağlara seslenme görevini yüklenmiştir. O halde şerefli ruhları Kıyâmet'e kadar kâinatın üstünde bulunup yer ve gökleri nuruyla aydınlatmaya devam edecektir. Çünkü kâinat o nurdan yaratılmıştır, yani Onun nuru, kâinatın özü ve mayasıdır.

İşte Musa Peygamber (A.S.) bu mazhariyetlerle taltîf edilmediğinden kendine has bir sınırda bulunuyordu. Bütün insanlara değil, sadece İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamberdi. Hem ilâhî tecellilere, Cemal sıfatının ezelî nurunun dağa yansımasına şâhit olurken, bedeni ruhuna dönüşmemiş, sadece beden bütünüyle ruhuna tabi olarak maddî alemle bir süre ilgisini kesip beşeri ihtiyaçlarını tatil etmiştir. O bakımdan Cemal sıfatının yansıyan tecellisine bile tahammül edememiştir. Aynı zamanda Musa Peygamber, Tur dağında, zaman, mekân, suret ve düşünce sınırları içinde bulunarak Rabbısıyla, Onun surette tecelli eden Kelâmıyla konuşmuştur.

İlâhî kelâm veya vahiy önce, bir nur şeklinde ağaçta tecelli etmişti. Bu, suretten surete seslenme, konuşma kolaylığını getiriyordu. O bakımdan vahyin bu ilk döneminde Musa Peygamber fazla bir sarsıntı geçirmemiştir. Eğer Allah doğrudan Musa'ya hitap etmiş olsaydı, .mümkün değil Musa dayanamaz, bir anda erir ve tükenirdi. Çünkü O çok Yüce Kudret'in doğrudan hitabını ancak tamamen ruhlaşıp her türlü maddi kayıtlardan, zaman ve mekân kavramlarından sıyrılan bahtiyarlar kaldırmaya güç getirebilirler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Mi'rac gecesindeki durumu işte bu esrara bürünmüş bir derecede idi. Konuyu dikkatle incelediğimizde, Mekke'deki yatağı henüz soğumadan Mi'rac'dan dönmüş bulunuyordu. Bu da O'nun o gece tamamen ruhlaştığını isbatlayan belgelerden biridir.

VAHİY İNDİĞİNDE PEYGAMBERİMİZİN BAYGINLIK GİBİ BİR HAL GEÇİRMESİNİN SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e vahiy indiğinde, durumu bir anda değişiverir, baygınlık geçirir gibi bir hal alırdı. Sebebine gelince: Risaletin taşıdığı yüksek hikmetin ışığında şöyle bir açıklamada bulunabiliriz : Vahiy, Allah'ın Kelâm sıfatının bir tecellisidir. Onu getiren melek ise en büyük Ruh'tur, yani melekût âleminde ondan daha büyük bir melek ve ruh yoktur. Böylece insanın kaldırmaya takat getiremiyeceği iki büyük kudret birden inmiş oluyordu. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in sözü edilen iki kudretle uyum haline girmesi gerekiyordu. Bedenî ruhuna dönüşürken madde âlemiyle ilgisi kesiliyor ve bütünüyle mânaya yönelmiş oluyordu. Renginin değişmesi, yerinde hareketsiz kalması bu dönüşme ve oluşmanın tabii neticesi idi.

Musa Peygamber'e gelince, o, yukarıda da belirttiğimiz gibi, inen kudretin önce surette tecellisiyle telâkkisi mümkün ve kolay bir düzeye geliyor, sonra da sûretten sûrete geçiş sağlanıyordu. O nedenle bedeni ruhlaşmadığından kendisinde fazla bir değişiklik müşahede edilmiyordu. Ama Tur'da Allah'ın Cemal sıfatının dağa yansıması, her ne kadar ilk anda başka bir sûrette tecelli etmişse de, tarifi gayr-i mümkün bir nur görünümünde olup madde kesafetini eritip tuz-buz edecek yüksek bir kudreti hâiz olduğundan Musa Peygamber'in maddî varlığı tahammül edememiş, ruhundaki peygamberlik nuru sayesinde eriyip yok olmaktan kurtulmuştur.

Nitekim Şeyh Muhyiddin el-Arabî (K.S.) bu hususu, Fütuhat-i Mekkiye'nin üçüncü cildinde çok doyurucu bir anlatımla açıklamıştır. O bakımdan bu önemli konuyu daha çok Şurâ sûresi 51. âyette açıklamış bulunuyoruz.

ÂHİRET ÂLEMİNDE ALLAH'I GÖRMEK MÜMKÜN MÜ?

Naklî deliller bunun mümkün olduğunu belirtmektedir ki doğrudur. Çünkü insanoğlu dünyada eskiyen ve yaşadığı âlemin şartlarına göre hazırlanan beden denilen elbiseyi ölüm olayı ile attıktan sonra bir süre Berzah âleminde ruhî bir tekâmül geçirir ve böylece ruh, ikinci âlemin şartlarına elverişli ve oradaki şartlarla uyum sağlayacak yeni bir bedene girmeye hazırlanır. O beden artık eskimiyecek, yıpranmıyacak ve ölmeyecek bir özelliktedir. Âhirette ruhla birleşip bir bakıma ruhlaşması, ona ayrı bir nitelik ve hususiyet kazandırır. Cennet'te aldığı gıdalar da onun bu yapısıyla uyum sağlar vasıftadır; oradaki yiyecek maddelerinin posası yoktur; yenilince hemen enerjiye dönüşür ve kendine has artığı buharlaşarak bedenden ayrılır.

O halde insan, Âhiret'te daha çok ruhlaştığı ve Dünya'daki cârî birçok kayıtlardan kurtulduğu, meleklerle birarada bulunduğu, onları rahatlıkla gördüğü ve her an kaynaşma halinde bulunduğu için Allah'ın Cemal sıfatının tecellisini çok net biçimde müşahede etmeye elverişlidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Âhiret âleminde Cennet'e girenler, Allah'ın Cemal'ini veya O'nun tecellisini ayan-beyân görürler. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ümmetine bu müjdeyi vererek şöyle buyurmuştur:

«Şüphesiz ki sizler, şu bedir gecesinde ay'ı gördüğünüz gibi, Rabbınızı göreceksiniz...» (1)

---

(1) Buharî/mevakıyt : 16, tevhîd : 24- Müslim/mesacid : 211, 212- İbn Mace/mukaddeme : 13- Ahmed : 4/360, 365

TEVRAT'IN TOPTAN İNDİRİLMESİ VE LEVHALARA YAZILMASI

(وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ) **«Biz onlar için Levhalar'da (dinî bir hayat düzenlemesi için) herşeyden bir öğüt ve herşeyin hükmünü açıklar mahiyette yazdık.»**

Gerek bu âyetten, gerekse aynı sûrenin 150 ve 154. âyetlerinden ve Tevrat'taki anlatım şeklinden bu kitabın parça parça değil de bir defada bütünüyle indirildiğini ve Musa Peygamber tarafından papirüs kil levhalar üzerine yazıldığını anlıyoruz. Ancak Şeyh Muhyiddin el-Arabî, kendi keşif ve müşahedelerine dayanarak Fütuhatta şöyle diyor : «Allah, Tevrat'ı kendi eliyle (kudret kalemiyle) yazdı.» (1)

Müfessirlerden çoğuna göre, Musa Peygamber'e indirilen ilk hükümler iki levha üzerinde konular özetlenmiş şekilde bulunuyordu. On emir de bu hükümler arasında yer alıyordu. Sonra diğer hükümler ihtiyaç duyuldukça indirilmiştir.

Bu yorumun sahîh olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü müfessirler Tevrat'ın Çıkış bölümünde kapalı bir şekilde anlatılanı bir bakıma dikkate alarak böyle bir sonuca varmışlardır. Oysa biz Tevrat'ın o kısmının değiştirilip değiştirilmediğini kesin olarak bilmiyoruz.

Ünlü İngiliz ilim adamlarından James CHURCHWAR bu konuda bilimsel bir araştırmasına dayanarak diyor ki :

«Musa, derin bilgili ve bir üstad idi. Dinde ve bilimde yüksek derecelere erişmişti. Tevrat'taki hataların kaynağı ise başkadır. Musa Tevrat'ı doğru yazmıştı ve sembollerle ifade etmişti. Sonraki tercemeler bunları bozmuştur. Musa'nın yazıları Mısır hiyeroglifi ve hiyaretikleriyle yazılmıştır. Papirüs kil tabletler üzerine yazmıştı. İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkmalarından sekiz asır sonra Ezra bir grupla beraber İsrâil tarihiyle ilgili bütün tabletler ve yazıları biraraya toplayarak bunları bir kitap şekline soktu, Tevrat meydana geldi. Ezra ve yardımcılarının Mısır yazısı hakkında derin bilgileri olmadığından bu yanlışlıkların olması tabiidir. O yazıları yalnız bir üstad anlayabilirdi. Bunların yetersizliklerini Mısır, Kalde, Hindu ve Maya belgelerinde gördüğümüz orijinallarıyla karşılaştırdığımızda anlıyoruz. Musa'nın yazdıkları makuldür. Onlar ise saçmaladılar, çok yerde anlamadıkları sembollere rastlayınca oraya tarihî hikâyeler, efsaneler sıkıştırdılar.» (2)

---

(1) el-Fütuhatü'l-Mekkiyye/Vasl-el-Kalem ve'l-Levh : 3/221
(2) MU-Tarih Öncesi Evrensel Uygarlık : 1978/61

Ezra kimdir?

Yahudilikle ilgili kuralları biraraya getiren büyük haham (M.Ö. V. yüzyıl) Babil ülkesinde Pers sarayının çevresinde yaşadı ve yahudilikle ilgili işlerle görevlendirildi. (1)

Ayrıca Tevrat'ta ayrı bir bölüm oluşturan EZRA kitabı yer almaktadır. Bu bölümde Fars ve Babil krallarından, İsrâiloğulları'ndan; sonra da İsrail kavminin soy itibariyle sayılarından ve soy ağaçlarından söz edilir. Ezra'nın İsrâiloğulları'nın başına geçip onları yeniden irşad edip Rabba çevirdiği anlatılır. (2)

Sözünü ettiğimiz bölümde Babil kralı Nebukadnetsar'dan bahsedildiğine bakılırsa, bu ismin aslının Nabukodooser olduğu (M.Ö. VI. yy.)da yaşadığı ortaya çıkıyor ki, James CHURCHWAR'ın tesbitinin isabetli olduğu anlaşılıyor.

Ayrıca Musa'ya (A.S.) indirilen kutsal kitabın levhalar üzerine yazılı olduğu Tevrat'ta geniş şekilde bahsedilmiştir. Onlardan bir bölümünü nakletmek suretiyle bir netice çıkarmak istiyoruz:

«Musa Peygamber dağdan inince İsrâiloğulları'nın altundan bir buzağı yapıp tapındıklarını görmüş ve öfkesi alevlenerek elindeki levhaları atıp dağın eteğinde onları kırdığı, sonra da Rabbın Musa'ya : «Kendin için evvelkiler gibi iki taş levha yont ve kırdığın levhalar üzerinde olan sözleri bu levhalar üzerine yazacağım.» dediği belirtilmektedir. Kanaatımızca bu da bir terceme hatasıdır. Çünkü Musa Peygamber'in levhaları kırılıp parçalanacak şekilde yere çarpması düşünülemez. Ayrıca kırılan levhaların yerine yeni levhaları yontup hazırladıktan sonra Tevrat metinlerini Allah'ın değil, Musa'nın yazması söz konusudur. O kısımda da bir hata sırıtmaktadır. (3)

İNDİRİLEN HÜKÜMLERİN EN GÜZELİ

(وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا) **«Ve kavmine de bunların en güzelini (derleyip) tutmalarını emret.»**

Âyetin zâhirine bakılınca, Allah kelâmı olan Tevrat'ın güzel ve en güzel diye bazı kısımlara ayrıldığı anlaşılıyor. Oysa Allah sözünün hepsi gü-

(1) Mu-1978/61
(2) Tevrat-Ezra : 466-476
(3) Geniş bilgi için bak : Tevrat-Çıkış/32

zelin en güzelidir. Hepsi de son derece yararlı ve yol göstericidir. Ancak konunun biraz derinliğine indiğimizde görürüz ki, ilâhî hükümlerden ahlâkî, itikadî ve sosyal anlamda öyleleri vardır ki, insan ruhunu cilâlar, vicdanları geliştirir; uygulanınca da insanı olgunlaştırır; meselâ gösterişten uzak sırf Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için yapılan ibâdet, Allah yolunda mal ve canı vakfederek hizmete koyulmak; karşılığını yalnız âlemlerin Rabbından bekleyerek insanlara yardımcı olmak o hükümlerin en güzelleridir. Ancak unutmayalım ki, bu, biz insanlara nisbetledir. Ailenin veya toplumun önemli bir ihtiyacının karşılanmasını sağlayan, açılan bir yarayı kapamayı gerçekleştiren bir hüküm o aile ve o topluma göre, hükümlerin en güzelleridir. Bir başka hüküm, başka bir millet ve kavimden yana birçok fazîletlere kaynak teşkil ediyorsa, o da onların yapısına göre, en güzel hükümlerden biridir. Böylece ilâhî hükümler uygulandıkları aile, toplum, kavim ve milletlerin ihtiyaç, yarar ve saadetlerine oranla güzellik ve daha güzellik vasfını alır. Yoksa aslında Allah'ın bütün hükümleri, hükümlerin en güzeli, sözleri de sözlerin en güzelidir. Tıpkı yeryüzünde insanlara verilen gıda maddeleri gibi, onların hepsi de ilâhî nîmetin hüviyet ve damgasını taşıdığı için son derece güzeldir, ama insanlara nisbetle, kişilerin zevk ve ihtiyacına, iştiha ve arzusuna göre değer ölçüsü sınıflandırılır.

İşte Tevrat'ın taşıdığı ilâhî hükümlerin « en güzelinin ve en iyisinin dinlenip tutulması,» sözü bu hususlara işaretle söylenmiştir.

Kur'ân'da Allah sözünün en güzel söz olduğu şöyle ifade edilir:

«Allah sözün en güzelini indirdi....» (1)

Âyetin son kısmında ise, **«Rabbından saygı ile korkanların ondan derileri ürperir, sonra da hem derileri, hem kalbleri Allah'ın zikrine yumuşar»** sözleri yer almakta, ilâhî kelâmın ne kadar güzel, faydalı, yönlendirici olduğu istisnasız belirtilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'nın düzenli, disiplinli dinî bir hayat yaşamaları için Tevrat'ın indirildiği belirtildi. Sonra da bununla amel ettikleri takdirde, ilâhî sınırları aşan bir kavmin yurduna yerleştirilecekleri müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, imân nîmetine erişen ve ilâhî inâyete lâyık görülenlerin her geçen gün tevazularının artmasına işaret ediliyor, büyüklük taslayanların imân nîmetinden yoksun kalacakları haber veriliyor; ilâhî

---

(1) Zümer sûresi : 23

âyetlere ve âhirete inanmayanların amellerinin boşa gideceğine dikkatler çekilerek hem İsrâiloğulları, hem de inkârı sanat edinen maddeciler uyarılıyor. Mü'minlerin bu hususta çok dikkatli olmaları kapalı bir anlatımla işleniyor.

—oOo—

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذ۪ينَ يَتَكَبَّرُونَ
فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا
وَاِنْ يَرَوْا سَب۪يلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَب۪يلاً وَاِنْ يَرَوْا
سَب۪يلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَب۪يلاً ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِل۪ينَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَلِقَٓاءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

MEÂLİ:

146— Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimizden çevireceğim. Onlar her âyeti (ve açık belgeyi) de görseler yine inanmazlar ona. İyilik, doğruluk ve düzenlik yolunu da görseler, onu (kendilerine) yol edinmezler; azgınlık ve sapıklık yolunu görürlerse, onu hemen (benimseyip) yol edinirler. Bu böyle; çünkü onlar âyetlerimizi yalanlamayı sanat edinmişler ve hep ondan gaflet edegelmişlerdir.

147— Âyetlerimizi ve Âhiret'e kavuşmayı yalanlayanlar var ya, onların amelleri boşa gitmiştir. Onlar ancak, amel edegeldiklerinin karşılığıyla cezâlandırılırlar.

ALLAH'A KUL OLMA KANUNU

(وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا) **«Onlar her âyeti (ve açık belgeyi) de görseler yine inanmazlar.»**

Nasıl sevgi kanunu her ferde iki emir verir: Birincisi başkalarına iyilik yapmak, ikincisi de başkalarının kendisine iyilik yapmasını önleyen kusur ve zaaflarını düzeltmek.. Onun gibi, Allah'a kul olma kanunu da her fert ve aileye iki emir verir : Birincisi, bütün mevcudiyetiyle Hakk'ın irâdesine teslim olmak; ikincisi karşılaştığı her insana inanç ve yaşına, bilgi ve irfanına göre ilgi ve saygı gösterip, mü'min ise, kendisinden daha az günah işlemiş ve daha çok iyilikte bulunmuş olabileceğini düşünerek tevazu kanadını yere sermek..

Sevgi, saygı ve Allah'a kul olma kanunlarından kaynaklanan emirlerin dışına çıkanların üç önemli hastalığa yakalanacakları ve tedavisinin çok zor olabileceği ilgili âyetle şöyle sıralanıyor:

1— Açık âyet ve belgeyi görseler yine inanmazlar.

2— İyilik, düzenlik yolunu görseler yine de kendilerine yol edinmezler.

3— Azgınlık ve sapıklık yolunu görürlerse, onu hemen yol edinirler.

Böylece sıraladığımız üç mânevî hastalığın kaynağı, bencillik, kendini beğenmişlik, büyüklük taslamak, başkalarını hep küçük görmektir. Kur'ân Fir'avn'ı tipik bir misal olarak veriyor ve sonra Mekkeli mağrur müşriklere atıfta bulunarak her çağda ve hemen her ülkede bu gibilere rastlamanın mümkün olduğuna işaret ederek o gibilerin karakter yapısını belirliyor.

FİR'AVN'IN HELÂKİNE SEBEP OLAN GURUR

(سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذ۪ينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ) **«Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimizden çevireceğiz.»**

İlâhlık iddiasında bulunacak kadar büyüklük taslama hastalığına yakalanan Fir'avn ve yandaşlarının helâkını hazırlayan sebeplerin başında bu hastalığın geldiği dolaylı şekilde ifade ediliyor. Musa Peygamber'in gösterdiği bir çok belgelere ve mu'cizelere rağmen Allah'a kul olmayı bir türlü sahte gururuna yediremiyen Fir'avn, sadece kendi helâkine değil, birçok insanların ilâhî hükmün altında can vermesine de sebep olmuştur. O bakımdan Kur'ân, Mısır'daki müşriklere dikkatleri çekerken daha çok onla-

rı idare edip yöneten Fir'avn üzerinde durur ve mağrur bir hükümdarın bir milleti de kendisiyle birlikte uçuruma yuvarlayacağını çok duyarlı sözlerle anlatarak insanları ve milletleri uyarır.

O halde sapıklık, kibir ve gurur zulümle birleşip, herşeye rağmen Hak'tan yüzçevirince, sünnetullah harekete geçer; o, belirlenen noktaya gelince ilâhî emir iner.

AHLÂKÎ YÖNÜ

Toplum ve milletlerin mânevî zırhı, hakiki din ve o dinden kaynaklanıp iyi-yararlı örf ve âdetle birleşen ahlâktır. Bu zırhtan milletini mahrum edenler, yavaş yavaş kendilerini tasfiyeye tabi tutmuş olurlar. Çöken aile ve kavimlerin çöküş sebepleri araştırıldığında temelinde ahlâksızlığın yattığı görülür.

Rahatlıkla diyebiliriz ki, ahlâksızlığı doğuran faktörler arasında, büyüklük taslamanın, başkalarını küçümsemenin payı çok büyüktür. Çünkü kibir ve gurur, Hakk'ı ret ve inkâr, kalbi örten kesif bir tabaka oluşturur; vicdanı köreltip ruhu safiyetinden uzaklaştırarak karartır. Böylece nefis denilen iç kuvvet, İblîs denilen dış kuvvetle birleşmenin ve dörtnala gitmek için alanı boş bulmanın bütün imkânlarına kavuşmuş olurlar. Artık hayat dizginini nefis ve İblîs'in eline teslim edip ruhî yapısını kibir ve gurur tokmağı altında tanınmaz hale sokan bir kişiye ne ilâhî âyetler, ne de akla ve vicdana seslenen semavî belgeler tesir eder. Fir'avn ve ülkesinin ileri gelenleri bu dereceye düşenlerden bir kısmıdır.

Allah ile yarışmaya kalkışan, tabir caizse, O'nunla boy ölçmek isteyen gafiller hemen her ülkede bulunabilir. Kur'ân bunlarla ilgili ezelî mesaj ve uyarıyı şu cümlelerle ifade ediyor : **«Âyetlerimizi ve âhiret'e kavuşmayı yalan sayanlar var ya, onların amelleri boşa gitmiştir. Onlar ancak işleyegeldiklerinin karşılığıyla cezalandırılırlar.»**

Bu ceza iki türlüdür : Birincisi, dünyadan ayrılmadan ulaştıkları küfür ve ahlâksızlık grafiğinin üst çizgisinde yakalanıp başaşağı edilmeleri; ikincisi, Âhiret'te en âdil terazi başında hesap verip lâyık olduğu yere sevkedilmeleridir. Çünkü ceza amelin cinsindendir; büyüklük taslayıp yeryüzünde azgınlık gösterenler, Cehennemde ayaklar altında çiğnenip rezil ve rüsvay edilirler. Saf sûresinde bu âdil ölçü şöyle belirtiliyor : **«Ne vakit ki, onlar (haktan bâtıla) meyledip saptılar, Allah da onların kalblerini (hakkı kabulden uzak tutup) eğik hale getirdi. Allah, hakkın sınırlarını çiğneyip yozan (fisk u fücür işleyen) milleti doğru yola çıkarmaz.» (1)**

(1) Saf sûresi : 5

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayıp inkâr, azgınlık ve ahlâksızlığı şiâr edinenlerin her türlü ilâhî rahmet ve füyüzattan kendilerini marhum edecekleri belirtildi. Sonra da Allah'ın indirdiği kitaba inanmayıp Âhiret'i inkâr edenlerin hiçbir amelinin Allah yanında bir değer taşımıyacağı, yaptıklarının boş ve anlamsız olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Fir'avn'ın gurur ve zulmünden kurtulan İsrâiloğulları'nın Allah'ı maddeleştirme eğilimleri konu ediliyor ve o yüzden büyük bir haksızlık işledikleri anlatılarak günah ve inkârdan sonra dönüş yapıp Hakk'a yönelmenin mümkün olduğuna işâret ediliyor. Tur'dan inip gelen Musa Peygamberin onların şirke heveslendiklerine çok üzüldüğü tasvîr edilerek olayın üç önemli safhası üzerinde duruluyor.

——oOo——

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِه۪ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا
جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْد۪يهِمْ
سَب۪يلًا اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِم۪ينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ
ف۪ٓي اَيْد۪يهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا
رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿١٤٩﴾
وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُون۪ي
مِنْ بَعْد۪ي اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَاْسِ
اَخ۪يهِ يَجُرُّهُٓ اِلَيْهِ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُون۪ي
وَكَادُوا يَقْتُلُونَن۪ي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَٓاءَ وَلَا تَجْعَلْن۪ي
مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ ل۪ي وَلِاَخ۪ي وَاَدْخِلْنَا

فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ
سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَٰلِكَ
نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا
مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا
سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى
وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

MEÂLİ:

148— Musâ'nın (belirlenen vakitte Tûr Dağı'na çıkması) ardından kavmi, kendi zînetlerinden üç boyutlu böğüren bir buzağı heykeli yapıp (ilâh) edindiler. O buzağının kendileriyle konuşamıyacağını ve bir yol da gösteremiyeceğini görmediler mi?! Onu kendilerine ilâh edindiler; zaten onlar zâlimler idiler.

149— Ne vakit ki, yaptıklarına için için pişmanlık duydular ve kendilerini cidden sapıtmış gördüler, «and olsun ki Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa elbette zarara uğrayanlardan oluruz!» diyerek (günahkâr âsî olduklarını dile getirdiler).

150— Musâ (Tûr Dağı'ndaki görevini tamamlayıp) kavmine öfkeli ve üzgün bir halde dönünce, (Hârun'a) : «Benden sonra yerime geçip ne kötü işler işlemişsiniz! Rabbimizin emrini (size vereceği azâbı) mı acele beklediniz?» dedi ve elindeki (Tevrat âyetleri yazılı) Levhaları bırakıverdi de kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeğe başladı. Kardeşi ona : «Anamın oğlu! doğrusu bu kavim beni küçümseyip hırpaladılar ve neredeyse beni öldürüyorlardı; artık sen de bana karşı düşmanları sevindirme ve beni bu zâlim kavimle bir tutma» dedi.

151— (Musâ :) «Ey Rabbim! beni ve kardeşimi bağışla ve bizi rahmetine sok; sen merhamet edenlerin en çok merhamet edenisin» diye duâ

etti.

152— Buzağıyı ilâh edinenlere gelince : Şüphesiz ki, Rablerinden bir gazap ve Dünya hayatında da bir aşağılık ve alçaklık onlara erişecektir. İşte yalan atıp iftirâ edenleri böyle cezâlandırırız.

153— Kötülükleri işledikten sonra tevbe edip dosdoğru imân edenlere gelince : Şüphesiz ki Rabbın tevbelerinden sonra (onlar hakkında) çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

154— Musâ'nın öfkesi yatışınca, Levhaları koyduğu yerden aldı; onların bir nushasında, Rablarından korkanlar için doğru yolu gösterir belgeler ve rahmet (yazılı) idi.

ALTUNDAN BUZAĞI

(وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ) **«Musa'nın (belirlenen vakitte Tûr'a çıkması) ardından kavmi kendi zînetlerinden üç boyutlu böğüren bir buzağı heykeli yapıp (ilâh) edindiler.»**

İsrâiloğulları, Mısır'da uzun süre bulundukları için ora halkının inek ve benzeri hayvanları kutsal sayıp putperestliğin değişik çalkantıları içinde hem canlısına, hem de maden veya taştan yontulmuş şekillerine ibâdet ettiklerini görmüş ve bunu kısmen de olsun benimsemişlerdi. Ruhlarına işleyen putperestliği bütünüyle söküp atamıyor, Musa Peygamber'den ayrı kaldıkları zamanlarda bu temayülleri bazan söze, bazan da tatbik alanına kayıyordu.

Diğer yandan İsrâiloğulları'nın değer ölçüleri madde ve dünya saltanatı idi. O bakımdan Allah'ı hem millî tanrı sayar, hem de Onu maddeleştirmek isterlerdi. Musa Peygamber'in kırk gün aralarında bulunmayışından yararlanarak, daha doğrusu bunu fırsat sayarak putperestlik özlemlerini gidermeye çalıştılar. Üzerlerinde taşıdıkları altun süs eşyasını toplayıp biraraya getirerek Samirî adında bir kuyumcu marifetiyle böğüren bir buzağı heykeli yaptırdılar ve onu kendilerine ilâh edindiler.

(اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ) **«Onu kendilerine ilâh edindiler; zaten onlar zâlimler idiler.»**

Kur'ân bu âyetle, İsrailoğulları'nın doğru yolu seçtikten sonra kendilerine haksızlık ederek tekrar küfre dönmelerini zâlimlik olarak açıklarken, hem Yahudilerin irsî karakteri hakkında bilgi veriyor, hem onlar kadar zengin olmayan Mekke putperestlerini uyarıyor, hem de Müslümanlara Hakk'a

ibâdeti her şeyin üstünde tutup maddeyle mâna arasında ciddi bir denge kurmalarına işârette bulunarak en doğru yolu gösteriyor. Şöyle ki :

1— Yahudiler daha çok maddî değerleri amaç edinen bir millettir. Bu, onların ruhuna öylesine işlemiştir ki, altundan buzağı yapıp ilâh edinecek ve Harun Peygamber'in hiçbir uyarısına kulak vermeyecek kadar şaşkınlık göstermişlerdir.

Böylece Yahudiler görünmeyen bir ilâhtan çok görünen ve elle tutulabilen bir ilâha ihtiyaç duymuşlardır.

2— Buzağının altundan imal edilmesi, aracın amaç edinildiğinin bir başka belgesidir.

3— Buzağının üç boyutlu bir heykel şeklinde yapılması, daha çok tatmin olmaya yönelik bir arzunun ürünüdür.

4— Buzağının içinde birkaç kanal açık bırakılarak rüzgara karşı tutulmasıyla böğürür gibi ses çıkarması, sığıra tapınmanın içten dışa vuran bir başka görünümüdür. Aynı zamanda yetişmekte olan kuşakların kalb ve kafasında silinmez izler bırakmaya ve Allah'a ortak koşmakta bir sakınca olmadığı imajını vermeye yönelik bir sapıklıktır.

5— O çağda altun ve benzeri madenlerin çok iyi işlendiği, kuyumculuğun çok ileri olduğu ve el sanatlarının rağbet gördüğü anlaşılıyor.

Müslümanların bu tarihî olaydan alacağı öğüt ve ibreti de şöyle özetliyebiliriz :

a) Gerçek değer ölçüsü, kişilerin kalb ve vicdanında hâkim olup, iç otorite kuran Allah sevgisi ve korkusudur. Madde ve makam birer araçtır. Asıl amaca erişebilmek için kullanıldıkları ve değerlendirildikleri ölçüde kıymetlidirler.

b) Sanatı, bugünkü tabirle ilim ve tekniği kötü yolda kullanmak ve bunlarla diğer milletleri ve toplumları sindirip sömürmek, hiçbir millete hayır ve rahmet kapılarını açmaz; yetişmekte olan kuşakları olumsuz yönde tesir altına alıp ruhen dejenere eder. O halde İslâm'a göre, sanat ve sanatkâr her yönüyle eğitici, öğretici, ruh ve mâna, ahlâk ve fazîlet aşılayıcı olmalıdır.

c) Maddeyi gerçek ve son kıymet ölçüsü kabul edip ilâhlaştıran millet ve toplulukların, ruhları silik hale getiren, beyinleri yıkayan kültürünün tesirinden korunmak şarttır. Aksi halde yabancı kültüre karşı insanda zamanla bir eğilim başlayabilir ki, sonu çok tehlikeli olabilir. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«Kim bir kavme (topluluk ve millete) benzemeye**

özenirse, o da onlardan sayılır.» (1) «Bizden başkasına benzemeye özenen kimse, bizden değildir.» (2) buyurarak ümmetini uyarmıştır.

d) Her şeyi lâyık olduğu yere koymak ve yaratıldığı amaca yöneltmek, adâlettir. Bunun aksini yapmak zulümdür. İslâm'a göre, her şey kâinat planında layık olduğu yere konulmuş ve insanlara hizmet için belli bir gayeye çevirilmiştir. Bunu değiştirmek veya yok etmek, dengesizlik ve düzensizlik doğurur. Yahudiler Tevrat'ı lâyık olduğu yere ve indirildiği amaca çevirmedikleri için zillet ve meskenete duçar oldular, asırlarca bunun sıkıntısını çektiler. O bakımdan alınlarına «zâlim» damgası vuruldu.

e) Kıymetli madenler, servet ve makamlar, tapınmak, ilahlaştırılmak için değil, Yüce Yaratan'ın rızası doğrultusunda kullanılmak ve istifade edilmek için var kılınmışlardır.

TEVBE KAPISI AÇIKTIR

(قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) **»Ne vakit ki, yaptıklarına için için pişmanlık duydular ve kendilerini cidden sapıtmış gördüler, and olsun ki Rabbımız bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, elbette zarara uğrayanlardan oluruz»** diyerek, yeniden doğru yola döndüler. Tevhît dinini benimseyip Musa ve Harun peygamberleri kendilerine önder ve lider kabul ettiler. Musa Peygamber'in ciddi müdahalesi ve tavizsiz kararı olmasaydı, İsrailoğulları putperestliğin içine kayıp kurtulması zor bir girdaba yakalanacaklardı. İşledikleri günah küfrü gerektiren bir «şirk» idi. Ama her günahtan olduğu gibi, «şirk» günahından da kurtulmanın yolu, ciddi bir pişmanlık ve samimi bir dönüşle Hakk'a teslîm olmaktır. İsrâiloğulları da işledikleri büyük hatâyı anlamakta gecikmediler ve derin bir pişmanlık içinde tevbe ve istiğfarda bulundular. Cenâb-ı Hak, tevbeleri çokça kabul edendir. O bakımdan onları bağışladı.

Âyetten alacağımız öğüt şudur : Küfrü gerektiren bir günaha girmek çok tehlikelidir. Bir peygamber veya Ona vâris olan büyük bir mürşidin müdahalesi olmazsa, sonuç ebedî azâpla noktalanabilir. O halde hemen her çağ ve toplumda din ve ahlâk mürşitlerine büyük ihtiyaç vardır.

KIRK GÜNÜN TESİRİ

Görüldüğü gibi, insanın önemli bir konuyu, çetin bir meseleyi hazmet-

(1) Ebû Davud/Libas : 4. Ahmed : 2/50
(2) Tirmizî/İsti'zan : 7

meye hazırlanabilmesi, ya da ruhî olgunluğa erişebilmesi için kırk yaşına, kırk güne ihtiyacı olduğunu daha önce belirtmiş bulunuyoruz. Bir milletin de bozulmasında, yozup sapıtmasında kırk yıllık bir sürenin, kırk günlük bir başıboşluğun, nemelâzımcılığın ve ihmalin tesiri çok büyüktür. Aynı zamanda bir milletin veya toplumun gerçeği bulup olgunlaşması için de kırk yıllık bir süreye ihtiyaç söz konusudur.

Ekonomik çalkantı içinde bocalayan, kapitalist sistem gereği, günlük hayat düzeyinde sinirleri iyice gerilen bir gencin veya ailenin kırk gün kendi haline terkedilmesi, ruhunda derin boşluklar meydana getirir; din, ahlâk ve ekonomik sıkıntı arasında bocalama başlar; ihmal edildiği takdirde, ekonomiye yenilerek gayr-i meşru yollara düşebilir. Günümüzde bunun örneklerini hemen her gün gazetelerde görüp okumaktayız.

Sağlam inançlı, fazîletli ve dürüst bir cemaat arasına katılan ahlâkan düşük, inanç bakımından fakir bir kişinin kendini düzeltmesi mümkündür.

İsrailoğulları'nın kırk gün kısmen de olsa din ve ahlâk kontrolünden mahrum kalmaları sonucu saptıkları bir gerçektir.

HAK DİNİ TEBLİĞDE HATIR-GÖNÜL SÖZ KONUSU OLAMAZ

(وَاَخَذَ بِرَاْسِ اَخ۪يهِ يَجُرُّهُٓ اِلَيْهِ) **«Ve kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeğe başladı.»**

Kur'ân'da Musa Peygamber'le Harun Peygamber olayı en duyarlı ve ibretli noktalarıyla açıklanırken bize şu ölçü ve metot verilmektedir:

1— Hak din en değerli varlığımızdır.

2— Bu uğurda hizmet verip teblîğ görevini yerine getirirken, anababa dahil hiç kimsenin hatırı söz konusu değildir. Allah'ın hatırı her şeyin üstündedir. İbrahim Peygamber'in kendini, müşrik olan babasından beri kılıp yurdundan hicret etmesi, Lût Peygamber'in ahlâksızlardan yana olan eşine ilâhî azâbın inmek üzere olduğunu haber vermeyip mü'minleri çevresinde toplayarak şehri terketmesi, Musa Peygamber'in kırk günlük bir ayrılıktan sonra dönüşünde görevini yeterince yapmadığını sanarak kardeşi Harun'un saç ve sakalından tutup çekmesi ve son olarak Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in yaptığı uyarıya kulak vermeyip putperestlikte ısrar eden yakın hısımlarıyla ilgisini kesmesi birer tarihî misal olarak kutsal kitaplarda yer almıştır.

3— O halde doğru yolu gösterirken önce en yakın hısımlardan işe başlamak, onları eğitip yetiştirmek şarttır.

4— Din adına tavîz vermeye kimsenin hakkı yoktur. Çünkü kim doğru yolu seçerse kendi lehine, kim de eğri yolda yürümekte ısrar ederse kendi aleyhine bir tercîh yapmış olur. Allah ne buyurmuşsa, ancak onu eksiksiz teblîğ etmekle hem peygamberler, hem de mü'minler mükelleftirler.

5— Doğru yol, iyi ahlâk, sağlam terbiye esaslarını işleyip insanları eğitirken asıl âile reisi durumunda bulunanların sorumluluğu paylaşmaları çok önemlidir ve herbiri kendini sorumlu kabul ederek hizmete vermelidir. Aksi halde sorumluluğun tamamı tek kişinin omuzlarına yükletilmiş olur ki, bu çoğu zaman müsbet sonuca götürmekte yeterli olmaz.

6— Fazîlet düzeyinde doğru yolu kalb ve kafalara işlerken kendilerini mânen de görevli sayanların birbirlerine karşı anne sevgi ve şefkatıyla bağlanıp saygılı olmaları gerekir. Harun Peygamber'in kardeşi Musa Peygamber'in sert ve acımasız davranmasına karşılık **«anamın oğlu!.»** diye yumuşak bir sesle hitap etmesi, bu terbiyeyi yansıtır. Aynı zamanda düşmanları kahredecek kadar anlamlı ve hedefe ulaştırıcıdır.

MADDE PUTPERESTLİĞİNİN SONU

(إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) **«Buzağıyı ilâh edinenlere gelince, şüphesiz ki, Rablarından bir gazap ve dünya hayatında da bir aşağılık ve alçaklık onlara erişecektir.»**

Maddeyi ilâhlaştırmak, insan ruhunu öldürüp yönlendirici olan kutsal mananın iç disiplininden mahrumiyeti gerektirir. Bu, oksijenle hidrojenden oluşan suya benzer, bu iki molekül belli nisbette (H_2O) biraraya gelip birleştiği takdirde su vardır; birbirinden ayrıldığı takdirde su artık yoktur. Bedenle ruhun birleşmesi de böyledir; birarada uyumlu, dengeli bulunduğu sürece gerçek anlamda insan vardır. Denge ve uyum kalkınca ortada sadece sûret kalır.

Bedenle ruh arasında en sağlam ve en düzenli denge sağlayan Allah'a ve Âhiret'e imânın, birçok yararları arasında iki büyük yararı vardır: Birincisi, insana umut verip düzenli, uyumlu ve huzurlu bir ömür yaşatması; ikincisi önümüzdeki sonsuz hayata hazırlanmayı ve onu bütünüyle mutluluğa çevirmemizi sağlamasıdır.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu iki büyük yarardan kendini mahrûm eden İsrâiloğulları hem misal veriliyor, hem de ibret alınacak bazı safhalarından tablolar çizilerek gözlerimizin önüne seriliyor. O bakımdan maddeyi ilâhlaştıranlar için biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki büyük azâbın hazırlandığı haber veriliyor. Dünya'da iç ve dış düşmanların başarıya

erişmesine uygun bir ortam oluştururlar. Çok geçmeden ummadıkları bir tarihte başaşağı gelerek her şeylerini kaybetme bedbahtlığına uğrarlar. İsrâiloğulları'nın birkaç defa bu akibete uğraması gibi.. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'ie dört halifesinden sonra Arapların başlattığı iç savaş ve bölünmeler de buna bir misal gösterilebilir. Âhiret'te ise, Allah'ın vereceği azâp çok daha elîm olacak, Allah'ı inkâr eden her milletin ameline uygun bir ceza verilecektir.

LEVHALARI İLKA

(..وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ) **«Levhaları bırakıverdi de kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeye başladı...»**

Tevrat hükümlerinin yazılı bulunduğu levhalar konusunda, halen mevcut Tevrat'ta yanlış derleme ve dikkatsiz terceme sebebiyle birtakım farklı ve hatalı bilgi verildiğini az yukarıda belirtmiştik. Kur'ân-ı Kerîm birçok konularda olduğu gibi l e v h a hususunda da Tevrat'ın değiştirilmiş sözlerini düzelterek en doğru bilgiyi veriyor.

Kur'ân'da «ilka» tabiri kullanılmıştır ki bu, az farklarla birden fazla mânaya delâlet eder: «Atmak» ile çevirisi uyumlu ve sıhhatlı olmaz. Vahyın ilkası, ilâhî nezaket ölçüsünde inen âyetlerin kalbe konulmasıdır. Musa Peygamber'in elindeki Levhaları ilkası, onları saygı ile bir yere hemen koyuvermesidir. Elindeki Asâ'yı ilkası da öyle, onu usulca belli bir yere koyması anlamını ifade eder. Altundan buzağı imal eden Samirî'nin ilkası, elindekini, içine çekerek, hayıflanarak bir tarafa usulca atmasıdır. Sihirbazların ellerindeki urganları ilkaları, onları rastgele etrafa atıp yaymalarıdır. Kâfirlerin Cehennem'e ilkası, şiddetle tutulup atılmalarıdır.

Görüldüğü gibi, «ilka» tabiri, faile, mef'ûle ve duruma göre birbirine yakın az farklı manalara delâlet ediyor. Kur'ân'da bu gibi inceliklere çok dikkat etmek gerekir. Aksi halde fahiş hatâlara sebebiyet verilir. Örneğin, «Musa elindeki levhaları attı veya atıverdi, fırlattı veya fırlatıverdi» diye yapılan Tevrat çevirileri, Peygambere vâcib veya sünnet olan sıfatlara ters düşer.

MUSA PEYGAMBER'İN ÖFKELENMESİ

(وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًا) **«Musa öfkeli ve üzgün bir halde kavmine dönünce....»**

Peygamberler genellikle sabırlı, yumuşak huylu, alçakgönüllü, ağırbaşlı, terbiyeli ve nezaketlidirler. Kırıcı, incitici, küçümseyici, aşağılayıcı değildirler. Böyle olmakla beraber, ilgili âyetin açık anlatımından Musa Peygamber'in öfkelendiğini ve kardeşi Harun'un başından tutup çektiğini öğreniyoruz. Bunun sebebi hem mâkul, hem de açıktır :

a) Tevhît inancını kavminin kalbine ve dimağına işlemek için yıllarca çetin mücadeleler verip olumlu sonuç elde ettikten sonra, kırk gün içinde bu imân ve irfanın yıkıldığını görmesi, şüphesiz ki bir peygamberi çok, hem de çok üzer.

b) Yerine vekîl koyduğu kardeşi Harun'un görevini layıkıyla yapmadığı kanısına vararak öfkelenmesi çok normaldir ve ona vâcib olan sıfatları zedelememektedir. Sonra gerçeğin sandığı gibi olmadığını anlayınca, Allah'a yönelip duâ ederek mağfiret dilemesi, vâcib olan sıfatların tabii neticesidir.

c) Allah için sevmek ve yine Allah için sevmemek; Allah için öfkelenmek ve yine Onun için öfkelenmemek de birer ibâdettir; yeter ki bu, haksızlığa yol açmamış olsun..

d) Musa Peygamber'in doğuştan, Hz. Ömer (R.A.) gibi biraz sert mizaçlı olduğu bilinmektedir. İsrâiloğulları'nın selâmeti için Fir'avn ve kavmiyle bir sürtüşme ve tartışmaya mecbur kalması ve bu arada birçok üzücü olayların peşpeşe birbirini kovalarcasına Onu takip etmesi, ister istemez sert ve hiddetli olmasını gerektiriyordu. Çünkü ortama göre tavır takınmak, metot uygulamak başarılı olmanın şartlarından biridir. Musa Peygamber de öyle yaptı.. Harun Peygamber'in saç ve sakalından veya sadece başından hiddetle tutup çekmesi, İsrâiloğulları'na bir gözdağı vermek ve ilâhî emirleri uygulamada müsamahanın yeri olmadığını anlatmak içindi..

Tevrat'ın Çıkış bölümünde aynı olay detaylı anlatılır. Altundan buzağıyı Harun'un yaptığı belirtilerek, Onun Tevhît dininden saptığına işâret edilir. Oysa Harun, aynı zamanda peygamberdir. Hiçbir peygamber hak dini bırakıp putperest olmamıştır. Çünkü onlara vâcib olan sıfatlardan biri de «ismet»tir; bu, günahlardan, haklara tecavüzden korunulmuşluğu ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm, ilgili âyetlerle, Tevrat'ta insan elinin müdahalesiyle meydana gelen bu fahiş hatâyı düzeltir ve Harun Peygamber'in, buzağı konusunda İsrâiloğulları'na söz geçiremediğini açıklar. (1)

Kur'ân'da nakledilen bu olay, dinde taviz verilemiyeceğini; hakkı ayak-

(1) Geniş bilgi için bak : Tevrat-Çıkış : 1/6 ve Tâhâ sûresi : 85-97. âyetlerin tefsîrine

ta tutup bâtılı tesirsiz hale getirmek için uzun yıllar sistemli, şuurlu ve duyarlı çalışmanın, bilerek hareket etmenin gerektiğini bize öğretmektedir. Toplumu bir amaca yöneltmek için de çok bilgili, güçlü, sabırlı ve irâdeli liderlere ihtiyaç bulunduğunu hatırlatıyor. Aynı zamanda liderin becerikli, liyakatlı yardımcılarının bulunmasının lüzumunu Harun Peygamber'in Musa Peygamber'e yardımcı tayin edilmesini misal vererek bildiriyor.

ANAMIN OĞLU!

Kur'ân'da altundan imal edilen buzağı olayının önemli ve ibretli safhaları anlatılırken, Musa Peygamber'in öfkelenerek, yerine vekîl bıraktığı kardeşi Harun Peygamber'i, görevini lâyıkıyla yerine getirmediğini sanarak hırpalaması karşısında Harun'un ona «Anamın oğlu!» diye seslenmesinde bir incelik söz konusudur: Ana, genellikle merhamet ve şefkatin sembolüdür. Aynı zamanda Musa Peygamber'in anası Allah'a imân eden sâliha kadınlardan biri idi. O bakımdan her ikisini emzirip büyütmede büyük fedakârlıklara katlanmış, hattâ kendini tehlikeye atmıştı. Harun Peygamber, anasından gördüğü şefkat ve merhamet kardeşi Musa Peygamber'den de bekliyordu. O bakımdan «Anamın oğlu!» diyerek hitap etmesiyle bu inceliği hatırlatmak istemiştir.

LEVHANIN NÜSHASINDA HÜDÂ VE RAHMET YAZILI İDİ

(وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ) **«Onların nüshasında doğru yolu gösterir belgeler ve rahmet (yazılı) idi.»**

Önce, «nüsha» tabiri bize şunu öğretiyor: Tevrat hükümleri Musa Peygamber'e öğretildikten sonra, sözü edilen levhalara yazılması emredilmiştir. Çünkü bu tabir, Kamus'un da açıkladığı gibi, bir yerden naklolunan yazılı şeyin ismidir. Tevrat da levhalara, Musa'nın kalb ve hafızasından nakledilerek yazılmıştır. Böylece Tevrat'ın gökten levhalara yazılı olduğu halde inmediği, Musa Peygamber'in kalbine nakşedildikten sonra papirüs killi levhalara yazıldığı anlaşılıyor.

Levhada iki önemli şeyin yazılı bulunduğu açıklanıyor: Hüda ve Rahmet.. Hüdâ, sözlükte, doğru yola gitmek, doğru yolu göstermektir. Doğru yol üzerinde bulunan için «O hüdâ üzeredir» denilir. Gündüzün aydınlığına da denildiği vakidir. Terim olarak, insanın kâinat plânındaki yerini, yolunu ve görevini lûtf ile göstermek; böylece onu doğru yola irşat etmektir.

Tevrat'ta işte bu hidâyete geniş yer verildiği ve onunla birlikte ilâhî rahmeti yansıtan belgelerin bulunduğu belirtiliyor.

——oOo——

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ
سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ
أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا
إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾
وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا
إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ
كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ
فِي التَّوْرٰيةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي
كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ
وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

MEÂLİ:

155— Musâ belirlediğimiz vakitte ibâdet yerine (gelmek üzere) kavminden yetmiş kişi seçip ayırdı. Ne vakit ki, onları şiddetli sarsıntı tuttu, Musâ dedi ki : «Ey Rabbim! dileseydin bundan önce onları da, beni de yok ederdin. Bizden birtakım beyinsizlerin yaptıkları (kötülükten) dolayı bizi helâk mı edersin? Doğrusu bu senin bir denemendir ki, dilediğini onunla saptırır, dilediğini de doğru yola eriştirirsin. Bizim Velîmiz (yegâne sâhibimiz, koruyucumuz ve dostumuz) sensin. Bizi bağışla, bize merhamet eyle; sen bağışlayanların en hayırlısısın.

156— Bizim için şu dünyada da, âhirette de iyilik yaz. Doğrusu biz sana yönelip geldik.» Allah da : «Azâbıma kimi dilersem onu uğratırım; rahmetim ise her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Onu Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara, zekâtını verip âyetlerimlze dosdoğru imân edenlere yazacağım.

157— Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncîl'de yazılı buldukları Ümmî Peygamber'e uyarlar. O Ümmi Peygamber ki, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men'eder; iyi ve temiz olan yararlı şeyleri onlara helâl kılar; kötü ve murdar şeyleri onlara harâm kılar; onların ağır yükünü ve üzerlerinde bulunagelen bağları, zincirleri indirir. Artık onlar ki Peygamber'e (gönülden) inandılar, saygı gösterip O'nu aziz tuttular ve O'na yardımda bulundular ve O'nunla beraber indirilen nûra uydular, işte kurtuluşa ve mutluluğa erenler onlardır.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi :

1. Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiştir. Ben ise, kızılı, siyahı (dahil) her millete gönderildim.

2. Ganimet bana helâl kılındı; benden önce hiçbirine helâl kılınmadı.

3. Yeryüzü bana temiz ve mescid kılındı. Kime nerede namaz vakti erişirse, orada namaz kılar.

4. Bir aylık mesafeden düşmana karşı korku ve dehşet salmakla yardım gördüm.

5. Şefaat (yetkisi) bana verildi. (1)

---

(1) Buharî/teyemmüm : 1, salât: 56- Müslim/mesacid : 3- Nesâî/gusül: 26- Dâremî/siyer: 28, salât : 111.

«Peygamberler üzerine altı şeyle üstün kılındım :

1. Bana «cevâmiu'l-kelim (mânası ve taşıdığı hükümler çok, kelimesi az ilâhî beyân) verildi.

2. (Düşmanlarıma karşı) korku ve endişe salmakla yardım gördüm.

3. Ganimetler bana helâl kılındı.

4. Bütün insanlara peygamber olarak gönderildim.

5. Yeryüzü bana temiz ve mescid kılındı.

6. Peygamberlik benimle son bulup mühürlendi.» (1)

«Bedevînin biri (Medine'ye) geldi; devesini çökertip bağladıktan sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in arkasında namaz kıldı. Namaz bitince, Bedevî dönüp devesinin bağını çözdü ve sonra ona binip şöyle duâ etti : Allahım! bana ve Muhammed'e merhamet et; bize o rahmetinde kimseyi ortak etme!.

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : «Ne dersiniz, bu adam mı sapıtmıştır, yoksa devesi mi? Ne dediğini duymadınız mı?» buyurdu. Ashab : «Duyduk, ya Resûlellah!» deyince, buyurdu ki : «Ey bedevî! cidden geniş rahmeti daralttın (dar çerçeve içine aldın). Şüphesiz ki Allah yüz rahmet yaratmış, yarattığı insanlar, cinler ve hayvanlar birbirlerine (ve kendi cins ve türlerine) şefkatlı ve merhametli davransınlar diye o yüz rahmetten birini (yeryüzüne) indirmiştir. Doksan dokuzunu kendi yanında tutmuştur. Ne dersiniz, o Bedevî mi daha sapıktır, yoksa devesi mi?» (2)

«Şüphesiz ki Allah'ın yüz rahmeti vardır; doksan dokuzunu kendi yanında tutmuş; bir tanesini, cinler, insanlar ve diğer yaratıklar arasında birbirlerine merhametli ve şefkatlı davranmaları için size indirmiştir. Kıyâmet günü olunca, o doksan dokuz rahmeti, bu bir rahmete ekleyecektir.» (3)

YETMİŞ KİŞİNİN SEÇİLMESİ

(وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا) «Musa belirlediğimiz vakitte ibâ-

---

(1) Müslim/mesacid : 5- Tirmizî/siyer : 5- Ahmed: 2/412

(2) Buharî/edeb: 27- Ebû Dâvud/taharet : 136, salat: 149, edeb : 36- Tirmizî/taharet: 112- Nesâî/sehv: 20- İbn Mâce/taharet : 75- Ahmed : 2/239-4/312

(3) Buharî/edeb : 19, tevbe: 17, 19. Müslim/tevbe: 21- İbn Mâce/zühd: 35- Tirmizî/daavat: 99

det yerine (gelmek üzere) kavminden yetmiş kişi seçip ayırdı.»

Yetmiş sayısı bir bakıma çokluğun sembolü sayılır. Yetmişbin hicab, yedi ve yetmiş sevâp gibi sayılar bu cümledendir. Ancak buradaki yetmiş, belli bir sayıyı ifade ediyor.

Neden yetmiş kişi seçilmiştir? Bilindiği gibi, İsrâiloğulları 12 sibta ayrılıyor, her sibt, Yakup Peygamber'in bir oğlunun soyundan oluşuyordu. Böylece her sibt altı kişi tarafından temsîl ediliyor, onlar adına sözsâhibi ve vekîl sayılıyordu. Arzulanan nitelikte iki kişinin olmayışı veya bir işten dolayı geri kalışları, sayının yetmişte kalmasına sebep olduğu sanılıyor.

Bu yetmiş kişiden Tevrat'ta şöyle söz edilmektedir :

«Ve Rab Musa'ya dedi : Kavmin ihtiyarları, onların ileri gelenleri olduğunu bildiğin İsrail ihtiyarlarından yetmiş kişiyi bana topla; onları toplanma çadırına getir ve orada seninle dursunlar. Ve ineceğim ve seninle orada söyleyeceğim ve senin üzerinde olan Ruhtan alacağım ve onların üzerine koyacağım ve yalnız sen taşımayacaksın diye kavmîn yükünü seninle beraber taşıyacaklar..» (1)

Yukarıdaki açık anlatımdan, Musa Peygamber'in verdiği haberleri bazan şüphe ile karşılayanların bulunduğu, yetmiş ihtiyara ilâhî kudretin tecellisiyle tasdîk yeteneği verildiği, böylece Musa Peygamber'in yükünün hafifletildiği anlaşılıyor.

Görüldüğü gibi, konu asıl mecrasından saptırılmıştır. Allah sözüne insan sözünün karıştırılmasıyla hükümlerde de bazı farklar ortaya çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen 70 kişinin ne maksatla biraraya getirilip Tûr dağına çıkarıldığı çok açık biçimde belirtilerek Musa Peygamber'in ilahî vahiy ile ilgili verdiği ve vereceği haberlerin doğruluğunun artık tartışılmayacağı neticeye bağlanmış, sözlerine güvenilir 70 ihtiyarın yalan üzerine birleşmelerinin mümkün olamıyacağı kesinlik kazanmıştır. Ayrıca İsrâiloğulları'nın günahlarının bağışlanması söz konusudur.

Nitekim Kur'ân'da bu yetmiş kişinin «mîkat» için seçildikleri belirtiliyor ve bunun İsrâiloğulları'nın altundan buzağıyı ilâh edinmelerinden dolayı pişmanlık duyup dönüş yaptıklarına bir şâhit olmak üzere, belirlenen tevbe ve duâ makamına delâlet eden bir tabir olduğuna işarette bulunuluyor. Ancak Musa Peygamber'in daha önce Tevrat'ı telakki etmek için gittiği Tûr dağındaki mikat mıdır, yoksa başka bir yer midir? Fahruddin Râzî, bu hususta iki ayrı yorumdan söz etmiştir. Ancak Musa Peygamber'in ilâhî hitaba mazhar kılındığı ve Allah'ı görmek istediği mîkata yakın bir

(1) Sayılar: 11 16. 17

yer olduğu âyetin delâletinden anlaşılıyor. Çünkü her iki olay da Tûr dağında cereyan etmiştir. Tevrat'ta bunun «Toplanma Çadırı» olduğunu az yukarıda nakletmiştik. Kur'ân «Mîkat» tabirini kullanarak araştırmacılara sadece ipucu veriyor.

ŞİDDETLİ SARSINTI

(فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ) **«Ne vakit ki, onları şiddetli sarsıntı tuttu..»**

İşledikleri büyük günahtan temizlenmek üzere belirlenen yere götürülen yetmiş kişinin gönlünde az da olsa bir şüphe kıvılcımının pırıltısı zaman zaman dönüp dolaşıyordu. Musa Peygamber cidden Tûr dağının belirlenen yerinde Rabbıyla konuşmuş muydu, levhalara yazılı olan sözler Allah'tan mı inmişti? Onların bu gibi şüphelerini gidermek için Cenâb-ı Hak, Tûr dağını salladı, müthiş bir sarsıntı meydana geldi. Musa Peygamber'in tabiriyle, bu bir denemeydi; hem yetmiş kişiye ilâhî kelâmın bu dağ üzerine tecelli ettiğini, hem de ilâhî kudretin herşeye yettiğini bildirmek içindi.

Ayrıca Musa Peygamber'in peygamberliğini kanıtlayan mu'cizelerden biri de sayılabilir. Yetmiş kişinin olağanüstü bir olaya şâhit olması, inkârı mümkün olmayan tevatür derecesine ulaşıyordu, yani bu kadar kişinin bir olay hakkında yalan üzerine birleşip anlaşmalarının muhal olduğu ortaya çıkıyordu.

Birçok lûtuflara mazhar olan İsrâiloğulları'nın, Tevrat'taki tabirle «sert enseli bir millet» olarak, bazan da Allah'ın Celâl sıfatının tecellisine hedef olmaları gerekiyordu. Ancak böylece madde ile mâna, dünya ile âhiret, lûtuf ile kahır arasında denge sağlamaları gerçekleşebilirdi.

İLÂHÎ RAHMET HER ŞEYİ KAPSAYIP KUŞATMIŞTIR

(وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ) **«Rahmetim her şeyi kapsayıp kuşatmıştır.»**

İlgili âyetle, toplum, ya da millet yapısında insanlığın ölçüsünü, Yaratan'ın yüce kudretini idrâk etmeyen bazı kişiler her zaman bulunabilir. Ancak onlara uyulmadığı ve sahanın da onların lehine boş bırakılmadığı takdirde, Allah'ın rahmet ve inâyetinin o toplum veya milletten eksik olmayacağına işaret ediliyor. Musa Peygamber ile Harun Peygamber'in İsrailoğulları'ndan Hakk'a sırt çevirenlerle mücadelesine katılanlar, peygamberlerden yana ciddi hizmet verenler pek az bulunuyordu. Bir bakıma za-

man zaman saha o gibilere bırakılıyor ve mü'minler yalnızlığa itiliyordu. Unutmayalım ki, azâbın inmesi bazı sebep ve illetlere dayanır. İnsanlar kendi tutum, inanç ve düşünceleriyle kendilerini azâp sınırına getirmedikleri sürece, azaba uğratılmazlar. Mayın döşeli bir sınırı aşmaya gelinmedikçe tehlike söz konusu değildir. **«Azabıma kimi dilersem onu uğratırım»** meâlindeki cümle, ilâhî meşiet sınırını hatırlatmaktadır. O sınıra gelinmedikçe, sünnetullah gereği, azâp inmez..

Allah'ın rahmeti ise, her şeyi bütünüyle kapsayıp kuşatmıştır; zira herşey O'nun rahmet ve kudretinin eseri ve tezahürüdür. Ancak bu rahmet güneşinden, kalb ve kafasını Hakk'a çevirenler, gönül toprağını çoraklıktan kurtarmasını bilenler yararlanır. Tıpkı sulak ve humuslu bir toprakta yeşeren bitki misali, güneşten yeterince nasîbini alma istidadını kendinde taşımaktadır. Çorak-tuzlu toprakta, güneş ne kadar ona ışık ve enerji verirse versin, yararlı bir bitki yeşermez.

Kur'ân ilgili âyetle, kalb ve kafalarını Hakk'a çevirenlerin ve o sebeple ilâhî rahmetten nasîplerini alanların vasıflarını şöyle belirtiyor :

1. Allah'a dosdoğru inanırlar.

2. Zekâtlarını gönül rahatlığıyla verirler.

3. Allah'tan indirilen âyetlere imân edip şüpheye düşmezler.

4. Tevrat ve İncil'de geleceği haber verilen «ümmî peygamber»e uyarlar.

5. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınırlar.

Belirttiğimiz vasıflar arasında namaz, oruç, hac, helâl, haram gibi esaslar ve prensipler zikredilmemiştir. Çünkü üçüncü vasıf ile beşinci vasıf dinin bütün esas ve prensiplerini kapsamaktadır. Zekât'tan tahsisan söz edilmesi, İslâm'ın omurgasını ve Müslümanlar arasında sosyal adâleti oluşturduğu içindir.

İşte bu vasıflar, ilâhî rahmetten nasîp alma istidadını doğurmakta ve kulu lâyık olduğu sınıra ulaştırmaktadır.

TEVRAT VE İNCİL'DE ÜMMÎ PEYGAMBERİN VASIFLARI

(اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ)

«Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları Ümmî Peygamber'e uyarlar...»

Birçok tercüme yanlışları ve insan sözleri karışmakla beraber hâlen elimizde bulunan Tevrat ve İncil nüshalarında Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğiyle ilgili bazı belgelere ve işâretlere rastlamaktayız.

Tevrat'taki belge ve işâretler :

«Allah'ın Rab senin için aranızdan, kardeşlerinden benim için bir peygamber çıkaracak; onu dinleyeceksin.» (1)

«Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi Onun ağzına koyacağım ve Ona emredeceğim, her şeyi onlara söyleyecek..» (2)

İsrâiloğulları İshak Peygamber'in soyundan, Hz. Muhammed (A.S.) ise, İshak'ın kardeşi İsmail'in soyundandır. O bakımdan Tevrat'ta **«kardeşleri arasından..»** sözü kullanılmıştır.

«İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum : Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak ve cesareti kırılmayacak ve adalar onun şeriatını bekleyecek..» (3)

İşaya bölümünde yazılı olan bu vasıfları ancak Hz. Muhammed'in (A.S.) taşıdığını görmekteyiz.

İncil'deki belge ve işâretler :

«Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de babaya (Rab) yalvaracağım, ve o size başka bir Tesellici, hakikat Ruhunu, verecektir; tâ ki, daima sizinle beraber olsun...» (4)

«Bununla beraber ben size hakikatı söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, Tesellici gelmez; fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman, günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir...» (5)

«Size söyleyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o, hakikat Ruhu, gelince, size her hakikate yol gösterecek; zira ken-

---

(1) Tevrat-Tesniye : 18/15
(2) » » : 18/18
(3) » -İşaya : 42/1-5
(4) İncil-Yuhanna : 14/15-16
(5) » » : 16/7-8

diliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni taziz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir.» (1)

«Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvalarını yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır.» (2)

Yuhanna İncil'i 16/12-14 belgelerdeki haber, özellikle Necm sûresinde geçen : **«Battığı zaman yıldıza and olsun ki, arkadaşınız (Muhammed) ne sapıttı, ne de azıttı. O, kendi hevesine de uyarak söz söylemez. O, ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir. Onu O'na, çok çetin güce sahip olan melek (Cebrâil) öğretti...»** (3) meâlindeki âyetle daha da açıklığa kavuşturulmuştur.

Bernaba İncil'indeki belgeler çok daha açık ve nettir :

«Allah, Âdem'i yaratınca, Âdem iki ayağı üzerine kalkıp doğruldu. Başını göğe doğru çevirdi. Güneş kadar parlak iki satır yazı gördü: **LÂ İLÂHE** İLLÂLLAH - MUHAMMED'ÜN RESÛLÜ'LLAH (Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhammed Onun peygamberidir.) Âdem ağzını açıp dedi ki : «Ey Rabbim ve İlâhım! Sana şükrediyorum, çünkü beni fazl-ü kereminle yarattın. Huzurunda eğilir, yalvarırım; bu sözün (Muhammed Resûlüllah cümlesinin) anlamını bana bildirmeni dilerim.» Rab ona cevap verdi : «Ey kulum Âdem! Güvenle, esenlikle bana yaklaş. Sana derim ki, ilk yarattığım insan sensin. Şu ismini gördüğün nur, senin soyundan ve evlâdındandır. Yıllar sonra dünyaya gönderilecektir. O benim peygamberim olacaktır. Her şeyi onun (hatırı) için yarattım. O geldiğinde varlık âlemini aydınlatacaktır. Ben henüz hiçbir şeyi yaratmadan altmış bin yıl önce onun nurunu ve ruhunu yarattım.»

Bunun üzerine Âdem tekrar Allah'a yalvarıp dedi ki : «Ya Rab şu iki sözün tırnaklarım üzerine nakşedilmesini lûtfet.» Allah ilk insanın bu dileğini kabul etti ve onun sağ elinin baş parmağı üzerine **LÂ İLÂHE** İLLÂLLAH (Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur) cümlesini; sol elinin baş parmağının tırnağı üzerine MUHAMMED'ÜN RESÛLÜLLAH (Muhammed, Allah'ın Peygamberidir) cümlesini nakşetti. İlk insan Âdem baş parmakları üzerindeki bu iki cümleyi öptü, sonra da gözlerine sürdü. Ve şöyle dedi: **«**Sen şu âleme ayak basacağın gün, ne mübarek gün olacak!» (4)

---

(1) İncil-Yuhanna: 16/12-14
(2) İncil-Matta : 21/43, 44
(3) Necm sûresi : 1-7
(4) Bernaba İncil'i : 39/14-28/Kahire : 1908

«İsa onlara dedi ki : Ben size hakkı söylerim; bugüne kadar gelen her peygamber ancak bir kavme veya bir millete gönderilmiştir. Her peygamber Allah'ın rahmetinin belirtisidir. Ancak her peygamberin gözü, gönderildiği kabile veya milletin dışına taşmamıştır. Ama o Allah'ın Resûlü gelince, yüzük taşı misali olacak, Allah ona verecek de verecek.. O yeryüzündeki milletler için kurtuluş ve rahmet taşıyacak, onun talimini kabul edenler kurtulup rahmete erişecek. O zalim zorbalar üzerine kuvvetle yürüyecek, putlara tapınmayı kökünden yıkacak; öyle ki şeytanı perişan ve rüsvay edecektir. Çünkü Allah o son peygamber hakkında İbrahim Peygambere böylece va'detmiştir : «Dikkat ya İbrahim! Ben senin soyunla yeryüzündeki kabile ve milletleri mübarek kılacağım. Sen nasıl putlarla savaştın, onları devirdinse, o da öylece savaşıp devirecektir.» (1)

«İşte bunun için size derim ki : Şüphesiz Allah'ın Peygamberi Ahmed ile yakında Allah'ın yarattığı her şey sevinecektir. Çünkü o, anlayış ve danışma ruhudur. O, hikmet ve kuvvet ruhudur. O, sevgi ve rahmet ruhudur. O, adâlet ve takvâ ruhudur. O, lûtuf ve sabır ruhudur. Allah ona verdiğini hiç kimseye vermemiştir. O, âleme geldiği zaman, ne mutlu zaman olacak! Beni tasdîk edin, Onu (yani ruhunu) her peygamberin gördüğü gibi ben de gördüm, saygı ve ta'zimde bulundum.» (2)

Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat ve İncil'in son peygamberin geleceğini bazı vasıflarıyla haber verip müjdelediğini açıkladıktan sonra Kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanları insaf ve iz'âna davet ediyor. Gerçek kurtuluş ve mutluluğa ancak Ümmî Peygamber'e uyanların erişeceğini bildiriyor.

ÜMMÎ PEYGAMBER

(اَلرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ) **«Ümmî Peygamber.»**

Ü m m î tabiri üzerinde farklı yorumlar ve tesbitler yapılmıştır :

1— İbn Abbas'a göre, Peygamber (A.S.) Efendimiz ümmî idi, yani okur-yazar değildi ve hesap da bilmezdi.

2— Zeccac'a göre, Peygamber (A.S.) ümmî idi, yani ümmetinin sıfatı üzereydi. Çünkü Arapların çoğu okuma-yazma ve hesap bilmezlerdi. Peygamber de (A.S.) onlar gibiydi. Nitekim sahîh hadîste Allah Resûlü şöyle buyurmuştur : **«Doğrusu biz ümmî bir ümmetiz; yazı yazmasını, hesap yap-**

(1) Bernaba İncil'i : 43/13-29
(2) » » : 44/19-31

masını bilmeyiz.» (1) «Şüphesiz ki ben, ümmî olan ümmete (peygamber olarak) gönderildim.» (2)

3— Lûgatçilere göre, ümmîdir, yani anasına mensuptur; doğduğu gibi kalmış, fıtratı değişmemiştir.

4— Nuhas'a göre, ümmîdir, «ümmu'l-kura» sayılan Mekke'ye mensuptur. (3)

Her dört yorumda da Resûlüllah'ın (A.S.) okur-yazar olmadığı ifade ediliyor ki bu, Ankebut sûresinde belirtilen şu beyâna uygun gelmektedir: **«(Ey Peygamber!) Sen bundan önce de bir kitaptan okur değildin ve elinle de yazı yazar değildin; öyle olsaydın bâtılı savunanlar şüpheye düşerlerdi.» (4)**

NEDEN ÜMMÎ?

Bu sorunun cevabı yukarıda meâlini yazdığımız Ankebut sûresi 48. âyetle verilmiş bulunuyor. O halde, ümmîlik, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in mu'cizelerinden biridir. İlim çevresinden uzak ve habersiz, mektep ve medreseden yoksun, okur-yazar olmayan, hesap bilmeyen bir bölgede doğup büyüyen bir zatın, Kıyâmet'e kadar ilme ışık tutan, akla yol gösteren, hukukî sistemin en mükemmelini koyan; fizik ve fizikötesinden en doğru haberi veren; Allah'ı kemal sıfatlarıyla tanıtan; insan ruhunun muhtaç olduğu gıdayı veren; Yaratan ile yaratılanlar arasındaki yolu işlek duruma getiren; iyi ahlâkın, medenice yaşamanın bütün yol ve yöntemlerini, kural ve adâbını öğreten, mükemmelin de ötesinde bir kitap yazması ve bu kitabın asırların geçmesiyle eskiyeceği yerde her geçen gün cilâlanma, tazeliğini koruma kudretini taşıması mümkün mü? Onbeş asra yakın bir zamandan beri, bütün gelişmelere, ilmî buluşlara, hukukî anlayışlara rağmen Kur'ân hâlâ ilmin, medeniyetin ve çağın önünde yürüyor ve yürümeye devam edecektir. Dünya'nın döndüğünü, Ay'ın Güneş'ten ışık alıp yansıttığını, Ay ve Güneş'in birer hesap dahilinde hareket ettiklerini, herbirinin kendine has yörüngesinin bulunduğunu, kâinatın önce gaz halinde olduğunu, sonradan yoğunlaşıp bugünkü duruma geldiğini, göklerin ve yerin tek parça halinde iken bölündüğünü 1400 yıl önce haber veren bir insanın an-

---

(1) Buharî/savm : 13- Müslim/siyam : 15- Ebû Dâvud/savm: 4- Nesâî/siyam: 17- Ahmed: 2/43, 52, 122, 129

(2) Tirmizî/kur'ân : 9- Ahmed : 5/132

(3) Fazla bilgi için bak : Kurtubî : 7/268- Lübabu't-te'vîl: 2/136- Fethülkadîr: 2/252

(4) Ankebut sûresi : 48

cak peygamber olabileceği, getirdiği kitabın da ancak Allah katından inebileceği düşünülebilir. Aksini iddia ve isbat mümkün değildir.

ÜMMÎ PEYGAMBERİN BAZI ÖZELLİKLERİ

İlgili 157. âyetle Ümmî Peygamber'in yedi kadar özelliğinden söz edilerek insanlığa nasıl bir rahmet getirdiği açıklanıyor:

1— Dine, akla, sağlam örfe ve insanlığın huzur ve güvenine uygun olanı emreder; ilme layık olduğu yeri verir.

2— Bunlara ters düşen, insanı Allah'tan uzaklaştıran, fıtratındaki imân cevherini külleyen ve kardeşlik bağlarını kesen her şeyi yasaklar.

3— Ferdin, âile ve toplumun sağlığını korur; ruhlarını ilâhî füyuzatla gıdalandırır ve onlar için iyi, temiz, yararlı olan şeyleri helâl kılar.

4— Zararlı olan, sağlığı bozan, ruhu dejenere eden her türlü fenalığı haram kılar. İnsanın maddî ve mânevî yapısını olumsuz yönde törpüleyen murdar şeylerin kullanılmasına cevaz vermez.

5— Ümitsizlik, doymazlık, açgözlülük, ihtiras gibi kalbe ve vicdana devamlı yük olan düşünce ve duyguları terbiye edip fazîlete çevirir.

6— Ruhu, ondaki fıtratı (doğuştan mevcut olan Allah ve din duygusu) bağlayıp hareketsiz kılan madde ve şehvet zincirini koparır ve böylece her ikisini de hılkatın bağlı bulunduğu amaca yöneltir.

7— Ve gerçek kurtuluşun, asıl hürriyetin, getirdiği ilâhî nura uymakta olduğunu insan aklına ve düşüncesine yeterince malzeme vererek açıklar; Allah'ın varlığına ve kudretinin yüceliğine delâlet eden yüzlerce belgeyi gözler önüne sererken, her şeyi kâinat plânındaki yerine ve yaratılış hikmetine göre açıklar.

O bakımdan Allah'a ve Peygamberine imân etme basîretini ortaya koyup, kendilerini küfrün, ruhu ve vicdanı boğucu, sıkıcı dehlizinden kurtaran mü'minlerden, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in yedi maddelik hizmetine karşılık dört şey beklenmekte ve öylece f e l â h a erecekleri müjdelenmektedir :

a) Hz. Peygamber'e ve getirdiği şeylere gönülden inanmak,

b) Ona derin bir saygı duyup ta'zîmatın en duyarlısını göstermek,

c) İnsanlıktan yana attığı her adımında Ona yardımcı olmak, davasının başarıya erişmesinde gereken fedakârlığı esirgememek,

d) Beraberinde getirdiği Kur'ân'a, yani Allah'ın nuruna uyup hayatı ona göre düzenlemek..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'nın maddeyi ilâhlaştırıp Allah'a ortak koşmak suretiyle işledikleri büyük günahın bağışlanması için aralarından 70 kişinin duâ ve niyazda bulunmak üzere Tûr dağına götürüldüğü konu edinildi. Sonra da Allah'ın geniş rahmetinin kendinde dört vasfı taşıyanlara yazılacağı haber verilerek Yahudi ve Hıristiyanların son olarak gönderilen Ümmî Peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) mutlaka uymalarının gereği belirtildi.

Aşağıdaki âyetle, o Ümmî Peygamber'in bütün insanlara gönderildiği, Allah'ın insanlara olan son mesajını teblîğ ettiği, doğru yolun ancak Muhammed'in (A.S.) gösterdiği yol olduğu açıklanıyor. Böylece bütün semavî dinlerin neshedildiğine, İslâmiyet ile son bulup hükümlerinin kaldırıldığına işârette bulunuluyor.



قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَم۪يعًا الَّذ۪ي
لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْي۪ي وَيُم۪يتُ
فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذ۪ي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمَاتِه۪ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

M E Â L İ :

158— (Ey Peygamber!) De ki : Ey insanlar! şüphesiz ki ben hepinize gönderilen Allah'ın peygamberiyim; o Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur; O'ndan başka ilâh yoktur; diriltir ve öldürür. Artık Allah'a imân edin; Allah'a ve O'nun sözlerine imân eden Ümmî Peygamber'ine, Resû-

lüne inanın; O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.

İLGİLİ HADÎSLER

«Beş şey ile peygamberlere üstün kılındım :

1. Bütün insanlara peygamber olarak gönderildim.

2. Şefaatımı ümmetim için (Kıyâmet'e) sakladım.

3. (Düşmanlarıma karşı), bir aylık mesafe önümden, bir aylık mesafe arkamdan korkumu hissetmeleriyle yardım görüp başarılı kılındım.

4. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı.

5. Ganimet bana helâl kılındı, benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı.» (1)

«Dört hasletle üstün kılındım :

1— Ben ve ümmetim, meleklerin saf bağladığı gibi, namazda saf bağlamakla (emrolundum).

2— Yeryüzü bana, abdest suyu yerine (temizleyici olarak) verildi.

3— Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı.

4— Ganimetler bana helâl kılındı.» (2)

SON PEYGAMBERİN RİSALETİ UMUMÎDİR

(قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا) «Ey insanlar! Şüphesiz ki ben hepinize gönderilen, Allah'ın peygamberiyim..»

Bernaba İncil'inde de belirtildiği gibi, daha önce gönderilen her peygamber sadece bir kavme, bir kasabaya veya bir millete gönderilmiştir. Çünkü o devir ve dönemlerde ilim uykuda, teknik ilkel, vasıta deve ve at idi; haberleşme köyden köye, kasabadan kasabaya özel ulaklarla sağlanırdı. Gönderilen bir peygamberin sesi ancak bulunduğu kasaba ve köylerinde işitilebilirdi. Yeryüzü coğrafyası pek bilinmezdi. Son Peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) gönderildiği asırda ise, Asya ile Afrika, hattâ Asya ile Avrupa arasında ticarî kervanlar hızlanmış; az da olsa haberleşme im-

---

(1) Taberâni/Sahih rivâyetle: Sâib b. Yezîd'den..
(2) Ahmed b. Hanbel: 5/256. Taberâni : Ebû Derdâ (R.A.)den

kânları doğmuştu. Demek ki bir gelişme, uyanma ve hareket birçok kesim ve bölgelerde kendini hissettiriyordu. Kıtalar arasında ilmî, ticarî ve kültürel alış-veriş az-çok belirginleşmiş bir düzeye gelmişti.

Kur'ân, geçmiş ümmetlerden Asya ve Afrika kıtalarında yaşayanların geriye ibret alınacak belge bırakanlarından altı, yedi kavmi ve onlara gönderilen peygamberlerin karşılaştıkları zorlukları, sergiledikleri çetin mücadeleleri ve Allah yolunda yaptıkları hizmetleri ve sonunda tecelli eden sünnetullahı birer doyurucu ve öğüt verici misal halinde açıkladıktan sonra, Hz. Muhammed'in (A.S.) yeryüzünde yaşayan ve kıyâmete kadar yaşayacak olan insanlara son peygamber olarak gönderildiğini ilân eder. Artık O'nun gönderilmesiyle diğer semavi dinlerin ve kitapların yürürlükten kaldırıldığını söyleyerek Tevrat ile İncil'deki son nebiyle ilgili belgeleri hatırlatır; dinlerdeki tekâmüle dikkatlerini çekerek ilâhî dinlerin İslâmiyet ile kemal bulup son noktasına eriştiğini belirtir.

MÜLK VE SALTANAT ALLAH'INDIR

(اَلَّذٖى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) **«O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur.»**

Allah, milattan yaklaşık onüç asır önce Musa Peygamber'i risalet göreviyle teçhîz edip gönderdi. İsrâiloğulları'nı kendi çağlarındaki milletlerden üstün tuttu. Zalim ve zorbaları yok edip Hakk'a ibâdet eden bir milleti onlara vâris kıldı. Sonra sosyal alanda hayli gelişmeler meydana gelince, Tevrat'ın bazı hükümlerini hafifletmek, bazı yeni hükümler ilâve etmek ve Tevhît inancını yeniden pekiştirmek için İsa Peygamber'i İncil ile gönderdi. O dönemde İsrâiloğulları'nın yüzü iyice dünyaya dönmüş bulunuyordu. İsa Peygamber'in ise, yüzü ve himmeti daha çok âhirete yönelik idi. O bakımdan çok üzücü olaylar meydana geldi ve sonunda Cenâb-ı Hak, yaratılışı bile bir mu'cize olan İsa Peygamber'i göğe yükselterek zâlimlerin tecavüzünden koruyup kurtardı.

Sonra f e t r e t devri başladı; peygamberlerin bir süre ardı-arkası kesildi. Tek Tanrı inancı birçok bölgelerde yerini çok tanrı inancına bıraktı. Böylece kavimler, milletler azıp sapıttı, dünyalık ve şehvet tek amaçları haline geldi. Zâlimler ve zorbalar sahayı doldurdu. Kutsî âlemden ferahlatıcı hava esmez oldu. İnsanlık bunaldı, bir kurtarıcı aramaya başladı. Her millet muhtaç oldukları kurtarıcının kendi arasından çıkacağını umuyordu. Derken mülkün sahibi, risalet görevini Hz. Muhammed'e (A.S.) verdi. O'nu ve ümmetini mülke vâris kılmayı diledi..

Şüphesiz ki bu, ezelde yazılıp çizilmiş bir proğramdır ki, değişmesi söz konusu değildir. Mülk-ü saltanat Allah'ındır, kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Kimsenin buna itiraz hakkı yoktur. Bir çiftlik sâhibi bile, kendi mülkünde istediği gibi tasarruf hakkını kullanabiliyor, başkalarının ona itiraz hakkı olamıyorsa, Allah'ın bütün insanlara doğru yolu göstermek, dünyaya getiriliş hikmet ve amacını kendilerine öğretmek için Mekke'den Kureyş kabilesinden doğruluğuyla tanınmış bir adamı peygamber olarak görevlendirmesini yadırgamaya veya beğenmemezlik etmeye kimin ne hakkı olabilir? Böyle bir düşünceye sahip olmak küstahlığın tâ kendisi değil midir? Ne var ki, böyle küstahlar her çağda ortaya çıkıp halkı saptırmaya çalışmışlardır.

FETRET DÖNEMİ

Fetret dönemi altı asır kadar sürmüştür. Bu süre içinde peygamber gönderilmemişse de, İbrahim Peygamber'in Hanîf dini; Musa ve İsa peygamberlerin getirip tebliğ ettikleri ilâhî nizam -biraz değişikliğe uğratılsa bile- yaşıyordu. Tevrat ve İncil nüshaları birçok yerlerde bulunuyordu. Ne var ki, zamanın tahribatına uğrayıp yer yer yıkılmaya yüztutan bir binayı tamir etmektense, onu tamamen yıkıp yerine, günün şartlarına ve imkânlarına göre yenisini yapmak çok daha hayırlıdır. O halde öyle bir binayı bir süre kendi haline bırakıp iyice işe yaramaz hale gelmesini ve her gören kişinin, bunu tamamen neden yıkıp yenisini yapmıyorlar? diye düşünmesini beklemek bir bakıma daha tesirli olur. Nitekim inançsızlık fırtınasına tutulup iyice bunalan kavim ve milletler, yepyeni ve ruhlara şifa, insanlığa huzur verecek bir ilâhî sistemin ortaya çıkmasını sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu hikmet özetlenerek deniliyor ki : **«Ey Peygamber! De ki : Ey insanlar! şüphesiz ben hepinize gönderilen, Allah'ın peygamberiyim. O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Ondan başka ilâh yoktur. Diriltir ve öldürür...»**

ALLAH'A VE O'NUN SÖZLERİNE İNANAN PEYGAMBER

(ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ) **«Allah'a ve O'nun sözlerine imân eden resûl...»**

Kur'ân, kimlere uyulacağını açıklarken iki önemli noktayı belirtiyor : Birincisi, Allah'a dosdoğru inanan; ikincisi, O'nun indirdiği hayat verici sözlerini kabul edip uygulayan peygamber örnek gösteriliyor. Bununla, Allah'a inanmayan veya inandığı halde O'nun indirdiği sözleri kabul etmeyen ve

kabul etmediği için de uygulamayan kimselere uymanın caiz olmayacağına işâret ediliyor. Bu, mü'minler için her çağda ve her yerde geçerli bir ölçüdür.

ÜMMÎ PEYGAMBERE İMAN EDİLMESİ EMREDİLİYOR

(وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) **«O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.»**

Kur'ân bu emirle, Hz. Muhammed'in (A.S.) risalet göreviyle ortaya çıktığı andan itibaren artık başka bir peygamberin peşine takılmanın, onun getirdikleriyle amel etmenin yasak kılındığını dolaylı şekilde bildirerek en sağlam kıstası veriyor: «Ümmî Peygamber..» Cüneyd el-Bağdadî'nin dediği gibi, «Hz. Muhammed'in (A.S.) yolundan başka bütün yollar kapalıdır.» Hidayet, yani doğru yolu bulmak, Allah'a kavuşmak ancak o Ümmî Peygamber'e uymakla mümkündür. Zira eski düzen kaldırılmış, yepyeni bir düzen getirilmiştir. Eski düzen kaldırılırken bütün yol ve yöntemleri de kaldırılmıştır.

O bakımdan ilgili âyetin sonunda: **«Ona uyun ki doğru yolu bulasınız..»** buyurulmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, İsrâiloğulları'nın bir daha maddeyi ilâhlaştırmamaları için son peygamber'e uymaları gereği üzerinde duruldu ve son peygamberin bazı özellikleri anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle İsrâiloğulları arasında hakka, doğruya irşat eden kişilerin bulunduğu hatırlatılıyor, hepsinin aynı düzeyde olmadığına işâret ediliyor. Sonra da İsrâiloğulları'nın ilâhî emirleri değiştirerek kendilerine haksızlık ettikleri konu edilerek onların zikzaklı hayatının bir bölümüne dikkatler çekiliyor.

——oOo——

وَمِنْ
قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِه۪ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾
وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًاۜ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى
مُوسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَۚ
فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًاۜ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْۜ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰىۜ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْۜ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ ق۪يلَ
لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَغْفِرْ لَكُمْ خَط۪يٓـَٔاتِكُمْۜ سَنَز۪يدُ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٦١﴾
فَبَدَّلَ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذ۪ي ق۪يلَ لَهُمْ
فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَٓاءِ بِمَا كَانُوا
يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

M E Â L İ :

159— Musâ'nın kavminden bir topluluk var ki, hakkı doğruyu gösterip irşâtta bulunurlar ve onunla adâleti yansıtırlar.

160— Biz, İsrâiloğulları'nı ayrı ayrı topluluk halinde on iki boy'a ayırdık. Kavmi kendisinden su istediği zaman Musâ'ya «Asa'nı taşa vur,» diye vahyettik. Böylece taştan on iki pınar fışkırmaya başladı. Her boy'dan insan, içeceği pınarı bilip belledi. Onların üzerinde bulutları gölge yaptık, ayrıca kendilerine kudret helvası ile bıldırcın kuşu indirdik. Sunduğumuz rızıkların iyi ve temizinden yeyin, dedik; ama onlar (tuttukları yanlış yol sebebiyle) bize haksızlık etmediler, kendilerine zulmettiler.

161— Bir zaman onlara : Şu kasabaya yerleşin ve dilediğiniz yerde dilediğiniz gibi yeyin; «günahlarımızı ve ağırlıklarımızı kaldırıp at!» deyin ve kapıdan eğilerek tevâzu ile girin ki, hatâlarınızı bağışlayalım, denildi. İyilik edenlere mükâfatlarını artıracağız.

162— İçlerinden haksızlığı âdet edinenler kendilerine söyleneni başka bir söze çevirip değiştirdiler. Bu yüzden biz de onlara işledikleri haksızlığa karşılık gökten murdar bir azâp gönderdik.

HAKKI GÖSTERİP DOĞRUYA İRŞAT EDENLER

Kur'ân'da İsrâiloğulları'na geniş yer verilmiş ve asırları içine alan hayatları hakkında detaylı bilgiler sıralanmış ve öğüt, ibret alınacak safhaları yer yer anılmıştır. Zira hâlâ yaşamakta olan bu milletin uzun tarih hikâyesine bakılınca, nereden nereye geldikleri, nasıl zikzaklı bir yol çizdikleri rahatlıkla anlaşılır. İsrâiloğulları'nın imân temeli üzerinde yükselen faziletli dönemleri olduğu gibi, maddeyi ön plâna alıp zulüm ve haksızlıkta bulundukları dönemleri de var. Cenâb-ı Hakk'ın lûtuflarına mazhar kılındıkları ve O'nun kahrına uğradıkları devreleri de olmuştur. Bütün bunlar bize şunu öğretir: Bir millet kendini değiştirmedikçe Cenâb-ı Hak onlar hakkındaki hükmünü değiştirmiyor.

(وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُونَ) **«Musa'nın kavminden bir topluluk var ki, hakkı, doğruyu gösterip irşatta bulunurlar ve onunla adâleti yansıtırlar.»**

Sözü edilen topluluktan kimler kasdediliyor? Müfessirlerin farklı yorumları olmuştur. Bu, sadece bir çağa mahsus değildir, hemen her çağda o milletin bünyesinde doğruyu gösteren din adamları ve ilim adamları filizlenip çıkmıştır. Aynı zamanda İsrâiloğulları'ndan birçok peygamberler

ve veliler de zuhur etmiştir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında Abdullah b. Selâm ve emsali birkaç ilim adamının gerçeği görüp son Peygamber'e imân etmekte tereddüt etmediklerini görüyoruz. İlgili âyetle daha çok bu şuurlu kişilere dikkatler çekilerek bir milletin bütünüyle kötü veya iyi olamıyacağı hatırlatılıyor.

Böylece İsrâiloğulları'nın hepsini terazinin aynı kefesine koymamız doğru olmaz. Nitekim Âl-i İmrân sûresi 199. âyetle de onların bu özelliklerinden çok anlamlı bir ifadeyle bahsedilir: **«Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a imân edip size ve kendilerine indirilene inanan, Allah'a karşı üstün saygı duyup O'nun yüce huzurunda kalbi ürpererek eğilenler ve Allah'ın âyetlerini az ve önemsiz bir değere değiştirmeyenler vardır...»**

TAŞTAN ONİKİ PINARIN FIŞKIRMASI

(فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا) **«Böylece taştan oniki pınar fışkırmaya başladı.»**

Musa Peygamber'in gösterdiği bu mu'cize, Bakara sûresinin 60. âyetiyle az değişik sözlerle açıklanmıştır. Burada geçmiş milletlerin hayatı söz konusu edilirken yine İsrâiloğulları'nın çok renkli ve zikzaklı tarihlerinden birkaç önemli safhaya dikkat çekiliyor ve Allah'ın onlara verdiği nîmetler sıralanarak dosdoğru şükretmediklerine işârette bulunuluyor. Haksızlığı âdet edinen ve verdikleri sözü çarçabuk unutup Hakk'a karşı döneklik yapan bu millet çölde susuz kalınca, Allah tarafından büyük bir mu'cize daha ortaya konulmuş, yeniden imân ve güvenlerini sağlamlaştırmaları istenmiştir. Aynı zamanda o dönemde Sina çölünü mu'cize dışında başka bir şeyle aşmanın mümkün olmadığı onlara açık şekilde gösterilmiştir.

Bakara sûresinde taştan oniki pınar fışkırma mu'cizesinin çeşitli yönlerini açıkladık. Burada ise değişik bazı yönleri üzerinde durup Allah'ın sonsuz kudretini tanıtmaya çalışacağız :

a) İlâhî kudretin, diğer bir tabirle «kün» yani «ol» emri Musa'nın Asâ'sında tecelli etmiş, onu asıl yapısından alıp çok yüksek bir ruhun imdadıyla donatmıştır. Öyle ki o ruhî kudret ve onun imdat ve inâyeti toprağa dokununca hemen yeşerir; ölüye dokununca hemen dirilir. Nitekim aynı ruhun bir başka tezahürüne mazhar kılınan İsa Peygamber, Allah'ın izniyle birkaç ölü dirilttikten sonra tekrar onları kabirlerine döndürmüştür. Yine bu ruhî kudret taşa dokununca pınarlar fışkırır; değneğe dokununca ona bir bakıma ayrı bir hayat verir. Bir iletimin içindeki enerji gücünü nasıl he-

men görmek mümkün değilse, Asâ'daki kudretin tecellisini ve taşıdığı enerjiyi görmek mümkün değildir; tamamıyla bir iman konusudur. Elektriği fiziksel kanunlarla bulup çözdüğümüz ve tezahürlerini gördüğümüz için şüpheye düşmeden kabul ediyor ve varlığına inanıyoruz.

b) O bakımdan Asâ'da ve Peygamber elinde veya dilinde tecelli eden yüce kudretin o tecellisini fiziksel yollardan çözmek mümkün değildir; çünkü bu kudret ve enerji, fizikötesinden gelmedir. Sadece ortada belirgin ve kalıcı tezahürü vardır ve bir yönüyle kabulü, sağlam bir imâna dayanır.

c) Neden Asâ taşa vurulmuş da rastgele bir toprağa vurulmamıştır? Suyun taştan fışkırıp akmasına pek az rastlanır; ama topraktan kaynayıp çıktığı çok yaygındır. Kudsî kudretin taşları delip pınar akıtması, mu'cize olarak daha çok dikkat çekici ve hayret uyandırıcıdır. Aynı zamanda katı kalbleri daha çok inceltip yumuşatıcı ve onlara yatkınlık sağlayıcıdır. Sonra da, Sina çölünü geçebilmenin ancak bu gibi mu'cizelerle mümkün olduğuna işarettir.

d) Hayat sırrının bütün özelliklerini kendinde taşıyan ruhî kuvvet, diğer bir tabirle kudsî kudret, bilindiği gibi Allah'tan gelmedir. Canlı bildiğimiz yaratıklara hareket ve yetenek sağlayan odur. Her canlıya fıtrî özelliğine göre bir güç ve enerji kaynağı olur. Bu kudretin daha güçlü anlamda ve değişik mahiyette Asâ'ya girmesi daha başka sırları doğurmuş ve taşlardan pınarlar fışkırtmıştır.

NEDEN ONİKİ PINAR?

Mu'cize neticesi taştan bir değil, tam oniki pınar fışkırması neye delâlet eder? Bilindiği gibi, Yakup Peygamber'in oniki oğlu bulunuyordu. İsrâiloğulları onlara ulaşmaktadırlar ve böylece oniki s i b t a ayrılıyorlardı. Herbirine bir pınarın tahsisi, hem onları onore etmek, hem de aralarında izdihamı önleyip birlik ve beraberliklerini korumak içindi. S i b t , torun, evlâdın evlâdı anlamınaysa da burada Yakup Peygamber'in oniki oğullarının torunları demektir ve daha çok kabile mânasında kullanılmıştır. Aynı isim, Bakara 136, 140, Al-i İmrân 84 ve Nisâ 163. âyetlerde de geçmektedir.

Tevrat'ın Sayılar kitabının birkaç yerinde İsrâiloğulları'nın 12 sibtinden söz edilir. Her sibti bir bey temsil ediyordu. Ancak İsrâiloğulları'nı birinci derecede temsil edecek olan beyin değneğinin Şehadet çadırında yeşerip tomurcuk vermesi söz konusudur. O bakımdan üzerinde ismi yazılı olmak üzere her beyden bir değnek, Harun'un da adının yazılı bulunduğu Levi değneği de dahil olmak üzere 12 değnek alınıp şehadet çadırına konulmuş ve sadece Levi değneğinin tomurcuk verdiği görülmüştür. (1) Bunun için

(1) Sayılar : 17/1-11

İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerin daha çok bu soydan seçildiği söylenir.

Tevrat'taki ilgili bilgilere dayanan bazı tarihçiler, 12 sibtin onunun Yakup Peygamberin on oğlunun soyundan, iki sibtinin de Yusuf Peygamberin iki oğlunun soyundan geldiğini belirtmişlerdir.

SİNA ÇÖLÜNDE BUNALMA

Eskiden Tîh adıyla anılan bu çöle sonraları Sina çölü denilmiştir. İsrâiloğulları'nın, Arz-ı mev'ûd'a yerleşmek üzere Mısır'dan ayrıldıktan sonra Sina çölünü geçmeleri zorunluydu. Süveyş ile Akabe körfezleri arasında üçgen şeklindeki yarımadanın uzunluğu 225 km. dir. Çoğu kısmı çöldür.

Uzun ve yorucu, yıpratıcı ve üzücü süren çöl yolculuğunda imânı zayıf olanların çoğu canından bezebilir; büyük nîmetlerin büyük külfetler karşılığında gerçekleşeceğini düşünmeyerek kutsal değerleri inkâr ve redde yeltenebilirler. Nitekim böyle olanlar zaman zaman Musa Peygamber'e başvurarak Mısır'da kalmalarının daha hayırlı olacağını çekinmeden söyleyerek o büyük peygamberi üzmüşlerdi. Musa Peygamber, o güne kadar uyguladığı plân ve proğramın neticesiz kalmasından endişelenerek Cenâb-ı Hak'tan ferahlatıcı ve gönülleri yatıştırıcı nîmetler istemiş ve o nedenle ilâhî rahmet bir defa daha tecelli ederek bulutlar gölge yapmış; yiyecek olarak kudret helvası ile bıldırcın kuşları hazır bir nîmet olarak verilmiştir.

«Arz-ı mev'ud»a şükür ve minnet duygularıyla gelip yerleşmeleri gerekiyordu. Bu, ister Kudüs olsun, isterse Şittim veya Eriha olsun, onların asırlarca özlemini duydukları bir ülkeydi. O bakımdan bunca mu'cize ve ilâhî lûtuflar sayesinde birçok zorluklar geride bırakılıyor, yavaş yavaş va'dedilen ülkeye yaklaşıyorlardı. Yapacakları ilk iş, Allah'ın verdiği nusrat ve nîmeti hatırlayarak secde etmek ve «günahlarımızın ağır yükünü üzerimizden kaldır» diyerek tevazu, mahviyet ve Hakk'a teslimiyetle şehre girmekti. Ne var ki, içlerinde nîmeti görüp fakat onu lûtfedeni unutan ve haksızlığı âdet edinenler, Allah'ın sözünü kelime oyununa getirerek alaya aldılar. O yüzden üzerlerine sıkıntı, üzüntü ve hattâ ümitsizlik doğuran birtakım azâplar inmiştir.

Tevrat'ta o azabın taûn, veba ve kolera olduğu ve 24.000 kişinin o yüzden öldüğü yazılıdır. (1)

Bakara sûresinde azâba sebep olarak fiskleri, yani ilâhî sınırları aşıp

---

(1) Tevrat-Sayılar : 5/9

azgınlık etmeleri gösterilirken, burada zulümleri, yani haksızlığı âdet edinmeleri sebep olarak belirtilir. Kur'ân'da aynı konu birkaç yerde anlatılırken bazı kelime değişikliklerine ve nüanslara rastlanır. Önce bu, Kur'ân'da uygulanan ilâhî uslûbun gereğidir. Sonra da İsrâiloğulları'nın felâket ve meskenetine daha çok bu iki günahın sebep olduğunu belirtmek söz konusudur.

Tevrat'ta onların bu iki günahı, Moab kızlarına tecavüzde bulunup zina ettikleri ve Moab ilâhlarına, yani putlara secde ettikleri şeklinde açıklanır. (1)

Diğer yandan Tevrat'ta, kayadan su fışkırma olayı şöyle anlatılır :

«İsrâiloğulları'nın bütün cemaati Rabbın emrine göre Sina çölünden konaktan konağa göç edip Refidim'de kondular; ve kavma içecek su yoktu. Ve kavm Musa ile çekişip dediler : Bize su ver de içelim. Ve Musa onlara dedi: Niçin benimle çekişiyorsunuz? Niçin Rabbı deniyorsunuz? Ve kavm orada susadı; ve kavm Musa'ya karşı söylenip dedi: Bizi, oğullarımızı ve hayvanlarımızı susuzlukla öldürmek için, niye bizi Mısır'dan çıkardın? Ve Musa RABBE feryat edip dedi : Bu kavma ne yapayım? Az daha beni taşlayacaklar. Ve Rab, Musa'ya dedi : Kavmın önüne geç ve İsrail ihtiyarlarından birkaçını seninle beraber al; ırmağa vurduğun değneği eline al ve yürü. İşte, ben orada, Horeb'de kaya üzerinde, senin önünde duracağım ve kayaya vuracaksın ve kavm içsin diye ondan sular çıkacak. Ve Musa, İsrail ihtiyarlarının gözü önünde böyle yaptı. Ve o yerin adını Massa (deneme) koydu ve Meriba (Yehova bayrağımdır) koydu, çünkü İsrâiloğulları çekiştiler ve çünkü: Acaba RAB aramızda mı yoksa değil mi? diyerek RABBI denediler.» (2)

Böylece taştan su fışkırtma mu'cizesi, Tevrat'ta farklı ve detaylı şekilde anlatılır. Tercüme hatasından dolayı Allah'a cismaniyet yakıştırılır anlamda bir ifade kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'de konunun özeti ana çizgisiyle açıklanarak Allah'a nisbet edilen cismaniyet tashîh edilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları arasında insanları doğru yola irşat edenlerin de bulunduğu belirtilerek hepsini terazinin aynı kefesine koymanın doğru olmayacağına işâret edildi.

Sonra da İsrâiloğulları'nın ciddi bir otorite altına alınıp disiplinli ve dü-

(1) Tevrat-Sayılar : 25/1-2
(2) » -Çıkış: 17/1-7

zenli bir ordu kurmaları ve Musa'dan (A.S.) sonra da dağınıklıktan kurtulmaları için oniki aşirete ayrıldıkları ve her aşireti Yakup soyundan bir beyin temsil ettiği anlatıldı. Sina çölünde indirilen mu'cizelerle, aşılması mümkün olmayan öldürücü çölü aştıkları hatırlatıldı. Sonra da va'dedilen kasabaya gelip yerleştiklerinde Allah'a verdikleri sözü unuttuklarına dikkat çekildi. Nankör bir milletin başına gelen felâketlerden ibret ve öğüt alınması üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle İsrâiloğulları'nın bir zamanlar cumartesi yasağına uymadıkları, benzeri bazı kötülüklere daldıkları, bu sebeple şiddetli azaba uğratıldıkları hatırlatılıyor. Allah'ın verdiği bunca nîmetlerin şükrünü yerine getirmeyen bu milletin maymun karakterli kimseler oldukları belirtilerek onların zikzaklı hayatlarından ve dönemlerinden ibret alınmasının gereğine işaret ediliyor.

——oOo——

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ
حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾
وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا
عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

M E Â L İ :

163— Ey Muhammed! Bir de onlara şu deniz sahilindeki şehrin durumunu sor. Hani bir zamanlar Cumartesi yasağına saygısızlık gösterip ilâhî sınırı aşıyorlardı; hani Cumartesi günü balıklar sürü hâlinde akın akın onlara doğru geliyordu; diğer günlerde ise onlara gelmiyorlardı. Biz onları günah işleyip ilâhî sınırları aştıklarından dolayı böylece denedik.

164— İçlerinden bir topluluk, «Allah'ın yok edeceği veya şiddetli bir azâp ile azâplandıracağı bir kavme neden öğüt veriyorsunuz?» demişlerdi de, onlar da : «Rabbımıza bir özür (beyan edelim) ve bir de belki Allah'tan korkup kötülüklerden sakınırlar diye (öğüt verme ihtiyacını duyuyoruz), cevabında bulunmuşlardı.

165— Ne vakit ki kendilerine yapılan uyarı ve öğüdü unuttular; kötülükten alıkoymaya çalışanları kurtardık; baş kaldırıp haksızlığa devam edenleri -ilâhî sınırları aşmaları sebebiyle- şiddetli bir azâba uğrattık.

166— Onlar, men'edildikleri şeyleri dikbaşlık ve inatla yapmaya devam edince; onlara : «Rahmetten kovulup uzaklaştırılmış aşağılık maymunlar olun!» dedik.

İLGİLİ HADÎSLER

«Yahudilerin yapageldikleri kötülükleri siz yapmayın; sonra Allah'ın haram kıldıkları şeyleri en değersiz ve en basit hilelerle helâl kılmaya yeltenirsiniz.» (1)

«Şüphesiz ki Allah meshi (suret değiştirmeyi) soy üreme şeklinde yapmamıştır. Hem maymunlarla domuzlar bu olaydan önce de varlardı.» (2)

DENİZ SAHİLİNDEKİ ŞEHİR

(وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ) «Bir de onlara şu deniz sahilindeki şehrin durumunu sor..»

Müfessirlerin çoğuna göre, Mısır'la Medine arasında bir kent veya Medyen ile Tûr arasında Şap denizinin yakınında bir kasabadan söz edi-

(1) İbn Kesîr : Ahmed b. Muhammed'den isnad-i ceyyid ile.. 2/257
(2) Müslim/kader : 32- Ahmed: 1/390, 433

liyor. Zühriye göre, Şam Taberiye'sidir. Sahîh tesbitlere göre, Eyle olduğu söylenir ki bu, Medyen ile Tûr arasında deniz kıyısında meşhur bir kasabadır. Orada oturan Yahudiler, cumartesi yasaklarına uymadılar, dikbaşlık ettiler. Allah da onları çetin bir denemeden geçirdi : Cumartesi günleri balıklar kıyıya doğru akın akın gelir, diğer günlerde ise gelmezlerdi. Yahudilerden bir kısmı ilâhî yasağa rağmen balıkları avlamaya devam ettiler; bir kısmı ise, onları bu gibi günah ve saygısızlıktan alıkoymak için öğüt vermeyi kendilerine görev saydılar. Bir üçüncüsü ise, fazîlet düzeyinde olup sapık şaşkınlara öğüt vermenin bir yararı olmadığını savundular. Sonunda ilâhî sınırı aşıp büyük günah işleyen ve aynı zamanda verilen öğütlere, yapılan uyarılara kulak tıkayanlar üzerine şiddetli sıkıntı, üzüntü ve bunalıma sebep olan azâp indı.

KUR'ÂN'IN EMİRLERİNE UYMAYAN MÜSLÜMANLARIN ÇETİN SINAVLARDAN GEÇİRİLECEĞİNE İŞARET EDİLİYOR

İlgili âyetle, Yahudiler'den, Cumartesi gününde konan yasaklara uymayanların, o gün balıkların sürü halinde kıyıya doğru akın akın gelmeleriyle çetin bir sınavdan geçirildikleri, Allah'ın emirlerine uymak ile Cumartesi gününde avlanması yasaklanan balıkları avlama arasında nasıl bir tercih yapacakları denendi. Çoğu bu sınavı kaybetti. Müslümanların da zaman zaman Allah'ın emirlerine uymak ile dünyalık arasında birtakım sınavlardan geçirileceklerine işârette bulunuluyor ve kendilerine ulaşan her nîmete çok dikkat etmeleri; nereden geldiğini, nasıl ve ne yolda kullanılmasının uygun olacağını; Allah'a karşı bir günaha sebep olup olmayacağını iyice araştırmaları üzerinde duruluyor. Yahudilerin, günahı gerektiren anlayış ve tutumları ibret ve öğüt alınacak bir misal şeklinde nakllediliyor. Diyebiliriz ki, Allah'a imân eden herkes hayatı boyunca bu gibi deneme ve sınavlarla sık sık yüzyüze gelir. Kur'ân'ı, ondaki ilâhî uyarıları ve tarihî misalleri çok iyi bilenler ve bildikleriyle amel edenler o sınavları başarıyla atlatırlar. Dünyalığı ön plâna alanlar ise hep kaybederler.

VAÂZ VE İRŞADIN ÜÇ ANA AMACI

Kitleyi belli bir amaca yöneltmek, toplumu eğitip sağlıklı bir düzeye getirmek, şüphesiz ki sıradan kişilerin işi değildir. Özel yetenekle birlikte geniş kültür, sağlam imân ve sonra da kitle psikolojisini çok iyi bilmek gerekiyor.

O halde, bu vasıf ve ölçüde veya ona yakın bir seviyede bulunan mü'minlerin vaaz ve irşât hizmetinde bulunurken üç ana amacın hâkim olma-

sı bildirilmektedir :

1. Allah'ın insanlar için seçtiği hak dini yaymak, onun esas ve prensiplerini günün teknik araçlarından, gelişen sanatından ve uygulanan metodundan yararlanarak kalb ve kafalara, akl-ı selîmin kabul edebileceği şekilde işlemek.

2. Bilgi, görgü ve kültür seviyesi elverişli her mü'mine, iyilikle emretmek, kötülükten men'etmek vâcib olduğuna göre, bu vecibeyi, Allah rızasını gözeterek yerine getirmeye çalışmak.

3. Yozup sapıtan, kötülüğü sanat edinen bir topluluktan umut kesmemek; doğru yolu seçerler diye onlara ilâhî emirleri -anlayabilecekleri bir anlatım biçimiyle- teblîğ etmek.

Nitekim İsrâiloğulları'ndan iyilikle emretmeyi, fenalıktan alıkoymayı kendine görev kabul edenler bu üç ana amaç etrafında hizmetlerini sürdürmüşlerdir. 164. âyetle onların bu güzel tutumu şöyle açıklanmıştır : **«İçlerinden bir topluluk, Allah'ın yok edeceği veya şiddetli bir azâp ile azâplandıracağı bir kavme neden öğüt veriyorsunuz? demişlerdi de onlar da Rabbımıza bir özür (beyan edelim) ve bir de belki Allah'tan korkup kötülüklerden sakınırlar diye (öğüt verme ihtiyacını duyuyoruz) cevabında bulunmuşlardı.»**

MAYMUNLAŞAN GÜNAHKÂRLAR

(قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ) **«Onlara: rahmetten kovulup uzaklaştırılmış aşağılık maymunlar olun! dedik.»**

Bakara, Mâide ve A'raf sûrelerinde olmak üzere, iki yerde **«aşağılık maymunlar olun!»**, bir yerde de **«Allah'ın lânetlediği, gazap edip kendilerinden maymunlar ve domuzlar meydana getirdiği kimseler»** diye söz edilmektedir. Her üç âyet de azgınlık gösteren Yahudilerle ilgilidir.

Haber-i vâhid (tek kişinin rivâyet ettiği hadîs)ten onların maymun suretine döndürüldüğü anlaşılıyorsa da, ilim adamlarımızın bir kısmı hadîsi sahîh bulmadığı için âyeti, ruh ve karakter bakımından maymunlaşma şeklinde yorumlamıştır. Tabiînden Mücahit de aynı görüştedir.

Gerçi, t e k v î n î bir emirle insan maymuna veya domuza dönüşebilir. İlâhî emir ve kudret mutlaka nâfizdir. «Kün = ol! emri»yle derhal sebepler oluşur ve irâde edilen aynen gerçekleşir. Ancak bu yolda cari bir sünnetullah yoktur. Sadece Yahudilerden bir zümrenin mesha uğraması ise, cari bir sünnetin varlığına delâlet etmez. Ama bir mu'cize anlamında

düşünecek olursak, o takdirde cari bir sünnetullah söz konusu olmayabilir. Çünkü mu'cize, âyet ve cari sünneti kesip aşar; o ölçünün dışında kalır.

Konunun başında Müslim'in rivâyet ettiği hadîs ise, maymun ve domuzların, insanların meshedilmesiyle vücut bulmadığını, daha önceleri de bu iki hayvanın mevcut olduğunu net biçimde açıklamaktadır. O halde Yahudilerden isyan ve azgınlık gösterip ilâhî emirlere sırt çevirmekte ısrar edenler hakkında «aşağılık maymunlar olun!» emri, daha çok maymun tabiatlı olun demektir. Nitekim Yahudilerin, sözü edilen iki hayvanın bazı vasıflarını benimseyenleri olmuştur.

Ayrıca bu konuyla ilgili açıklamaları Bakara sûresi 65. âyetin tefsîrinde yapmış bulunuyoruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inandıktan sonra günahlara dalıp ilâhî sınırları aşan kavim ve milletlerin birtakım üzücü olaylarla denemeden geçirildikleri anlatıldı ve İsrâiloğulları'nın cumartesi yasağına uymadıkları ve o sebeple sıkıntı ve üzüntülere uğratıldıkları bir misal olarak verildi. Sonra da İsrâiloğulları'nın birkaç gruba ayrıldıkları bir grubun her şeye rağmen öğüt ve irşada devam ettiği kapalı şekilde övülerek belirtildi. Baş kaldırıp zulüm ve isyanda ısrar edenlerin ise azaba uğratılacaklarına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'ndan çoğunun kıyâmete kadar günah ve haksızlıklarını sürdürecekleri ve o yüzden zaman zaman onları kahredecek savaşçı güçlerin gönderileceği haber veriliyor. Aynı zamanda bu milletin kıyâmete kadar ırklarının devam edeceğine açık işârette bulunuluyor.

Sonra da, Tevrat'a sahip çıkan, fakat onun hükümlerini geçici dünyalık karşılığında değiştirenlerin ortaya çıkacakları haber veriliyor ve böylece Yahudi din adamlarının çok dikkatli olmaları ve Müslüman bilginlerinin de Kur'ân hükümleri hakkında çok duyarlı ve dikkatli bulunmaları hatırlatılıyor.



وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُٓوءَ الْعَذَابِؕ اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِۚ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْاَرْضِ اُمَمًاۚ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ
وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَۘ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَاۚ وَاِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ
مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُؕ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ اَنْ لَا يَقُولُوا
عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِؕ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ
لِلَّذِينَ يَتَّقُونَؕ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَؕ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾
وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْۚ
خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

MEÂLİ:

167— Hani Rabbin kıyâmete kadar onları kötü azâba uğratacak kimseleri üzerlerine mutlaka göndereceğini bildirmişti. Şüphesiz ki, Rabbin cezâyı çok çabuk verendir ve O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

168— Onları yeryüzünde parça parça edip birkaç topluluğa ayırdık : Kimileri iyiler ve düzenli, kimileri de bundan aşağı düzensiz; iyilik ve düzene dönerler diye onları birtakım iyilikler ve kötülüklerle denedik.

169— Arkalarından onların yerine birtakım bozuk kimseler geldiler de kitaba vâris (sâhip) oldular; (hükümlerini değiştirme karşılığında) şu değersiz aşağılık dünyanın geçici malını almaya başladılar ve «nasılsa ileride bağışlanırız» dediler; buna benzer geçici bir mal (ve menfaat) gelse yine de almakta tereddüt etmezler. Allah'a karşı haktan (ve doğruluktan) başka bir şey söylemiyeceklerine dair kitabda (mevcut hükümler uyarınca) söz alınmamış mıydı? Ve kitabdakini ders olarak okumuşlardı. (Allah'tan korkup, kötülüklerden) sakınanlar için âhiret yurdu hayırlıdır. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

170— Kitaba (şuurlu) sarılıp namazı dosdoğru kılanlara gelince: Şüphesiz ki biz iyi yararlı amellerde bulunanların mükâfatını zayi etmeyiz.

171— Ve bir vakit biz (Tûr) dağını onların üzerine bir gölgelik gibi kaldırıp tutmuştuk da, üzerlerine düşecek sanmışlardı. Size verdiğimizi bütün gücünüzle tutun ve içindekini düşünüp hatırınızdan çıkarmayın; olur ki (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden) sakınırsınız.

YAHUDİLERE İŞKENCE YAPILACAĞI HABERİ

(وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ) «Hani Rabbın kıyâmete kadar onları kötü azâba uğratacak kimseleri mutlaka üzerlerine göndereceğini bildirmişti..»

Musa Peygamber zamanında ve ondan sonra İsrâiloğulları'ndan çoğunun, Allah'ın kendilerine birçok lûtuf ve yardımlarına rağmen isyan, günah, azgınlık ve ahlâksızlıkta ısrar etmelerine karşılık, kıyâmete kadar bütün yahudilerin cezalandırılacağı anlaşılıyorsa da, âyetin asıl delâlet ettiği mâna böyle değildir. Kıyâmete kadar bu milletin yaşayacağına ve irsî karakterlerinin pek değişmiyeceğine, zaman zaman aynı günah ve azgınlığa sapıp Hakk'a baş kaldıracaklarına, o yüzden sık sık azâbâ uğratılacaklarına delâlet eder mahiyette bir anlatım tarzı söz konusudur.

Dünkü ve bugünkü Yahudilerin tutum ve tabiatı arasında pek fark yoktur. Hemen her çağda onlardan önemli bir kısmı ilâhî emirleri değiştirir, onun karşılığında çok değersiz şeyleri elde etmeyi mubah görürler de uyarı, öğüt ve inzarlara rağmen bu huylarından vazgeçmezler. O yüzden ilâhî gazabın kendilerine inmesini bir bakıma çabuklaştırırlar.

Süleyman Peygamber'in vefatından sonra Tevrat ile dosdoğru amel edenlerle, kendi çıkarlarını üstün tutup amel etmeyenler arasında tartışma, sürtüşme ve hattâ çatışmalar çıkmış, onların bu tutumu Asûr ve Kaldeli'lerin işine yaramıştı. Böylece Filistin halkının çoğu kılıçtan geçirilmiş, sağ bırakılanlar zincire vurularak Babil'e sürülmüştür.

Yetmiş yıllık veya daha fazla süren Babil esaretinden sonra bu defa Romalıların baskı ve hakimiyeti başlamıştır. Bu da uzun bir süre İsrâiloğulları'na kölelik devri yaşatmıştır. Böylece Kur'ân'da ilgili âyetlerle açıklandığı gibi azâplar aralıklı da olsa, Yahudilerin yakasını koyuvermemiştir. Kıyâmet kopuncaya kadar da süreceğinde hiç şüphe olmasın.. Yakın geçmişte Nazîlerin zulmüne uğramaları da bu misallerden biridir.

ONİKİ KABİLEYE AYRILMALARI

(وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا) **«Onları yeryüzünde parça parça edip birkaç topluluğa ayırdık..»**

Daha önce de belirtildiği gibi, Yakup Peygamber'in oniki oğluna uzanan oniki kabile bir arada anlaşamayınca, ayrıldılar ve iç çekişme başlamış oldu. TALÛT ile CALÛT tarafdarlarının vuruşması, o bölünmenin tabii sonuçlarından sadece biridir. Sonra Davud Peygamber'in duruma hakim olup başa geçmesiyle ciddi bir disiplin sağlanabilmişti.

Âyetlerin açıklamasından da anlaşıldığı gibi, Allah o milleti birtakım iyilikler ve arkasından sıkıntı ve felâketlerle zikzaklı yollardan geçirerek bir elemeye tabi tuttu. İyiler kötülerden, haktan yana olanlar, bâtılı benimseyenlerden ayırt edildi. TALÛT'un kumandasındaki ordu savaşa giderken Şeria ırmağına yaklaştığında, ayrı bir denemeye tabi tutuldular **«Kim bugün bu ırmaktan su içerse benden değildir!.»** uyarısına pek azı uymuş, çoğu ise su içerek itaatsızlık etmişti. O durumda baştaki kumandan ve lidere itaat etmeyen bir orduyla düşmana karşı çıkıp savaşmak pek akıllıca olmazdı. Talût da öyle yaptı, itaatsızları ayırdı, Allah'a gönülden inanıp savaşa katılanlarla düşman üzerine yürüdü.. (1)

DAVUD VE SÜLEYMAN'DAN SONRA HIZLI DEĞİŞMELER

(وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ) **«Onları, yeryüzünde parça parça edip birkaç topluluğa ayırdık: Kimileri iyiler ve dü-**

(1) Geniş bilgi için bak : Bakara süresi 249. âyetin tefsîri

zenli, kimileri de bundan aşağı düzensiz..»

İsrâiloğulları bu iki peygamber devrinde altın çağını yaşamıştır. Üstün nîmetlere erişmiş ve Allah'ın büyük lûtfuna lâyık görülmüşlerdi. Süleyman Peygamber'den sonra (M.Ö. 900 yy.) otorite sarsılmış, iç huzursuzluk tekrar başgöstermişti. Toplumu sürükleyen din adamları ve devlet büyükleri, Tevrat'ın hükümlerinin halka ağır geldiğini ileri sürerek değiştirmeye ve birçok kısmını uygulamamaya yöneldiler. Dede ve babalarımız Rabbımız tarafından bağışlandığı gibi biz de bağışlanırız diyerek iyice azıttılar. Dünya malını ve saltanatını dinî inançlarından üstün tuttular; değersiz menfaatlar karşılığında iman ve irfanlarını sattılar. Tabii, hepsi bu yolda değildi, karşı çıkanlar da vardır. Geçmişten ibret aldıkları için, bu gidişin bir felâketle noktalanacağından çok endişe duyuyor ve uyarılarına devam ediyorlardı. Ama ne çare, maddenin kalbler ve vicdanlar üzerinde oluşturduğu kalın siyah tabakayı gidermek mümkün olmuyordu.

Kendilerine verilen ve birçok milletlere verilmeyen kutsal kitap Tevrat'ın değerini, uygulandığı takdirde sağlayacağı huzur ve düzeni anlayamadılar. Haksızlık ve azgınlığı huy edindiler. Kendi anlayışlarına göre, kurdukları terbiye sistemi, fazîletli, hakbilir, hukuktanır adam yetiştirmekten çok uzaktı.

İşte Babil esareti, bu tuğyanın; Romalıların baskını bu şuursuzluğun birer cezası idi.. O bakımdan 167. âyette, **«Onları kötü azaba uğratacak kimseleri üzerlerine mutlaka göndereceğini bildirmişti..»** sözleriyle İsrâiloğulları'nın tarihine bakılması bildirilirken Yahudîlerin tarihte geçirdiği ıstıraplı dönemleri, ibret ve öğüt alınacak safhaları yaşamakta olan milletlerin gözleri önüne serilmek isteniyor. İlâhî sünnetin değişmeyeceğine, o bakımdan tarihin tekerrür edeceğine işârette bulunuluyor.

TÛR DAĞININ BİR GÖLGELİK ANLAMINDA YÜKSELTİLMESİ

(وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ) **«Ve bir vakit biz Tûr dağını onların üzerine bir gölgelik gibi kaldırıp tutmuştuk..»**

Tûr dağının bir gölgelik gibi kaldırılıp İsrâiloğulları'nın üzerinde tutulması olayı Kur'ân'ın dört ayrı yerinde geçer. Âyetlerin zahirinden, bu olayın hem ilâhî kudreti yansıtan bir mu'cize, hem İsrâiloğulları'nı sıcaktan koruyan bir gölge, hem de Allah'a ve Peygamberine verdikleri sözü tutmalarına, döneklik yaptıkları takdirde ilâhî hükmün tekrarlanacağına dair uyarı olduğu anlaşılmaktadır. Bakara ve Nisa sûrelerinde de, belirttiğimiz gibi, Tûr dağının İsrâiloğulları üzerine yükseltilip gölge kılınması cidden

bir mu'cize midir, yoksa mecazî bir deyim olup dağın serin ve verimli eteğine yerleşme imkânına eriştirilmeyi hatırlatma mıdır? Bazı müfessirler dağın yükseltilmesinin bir tehdît olduğunu söyleyerek, Allah'a karşı kesin söz verdikten sonra ahde vefa etmelerini sağlamaya yönelik bulunduğunu ifade etmişlerdir. Şüphesiz ki, bu ve benzeri görüşler birer yorum niteliğindedir. İsrâiloğulları'nın Tih sahrasından (Sina Çölü) kurtulup Filistin dolaylarına gelip yerleşmelerine bakılınca âyetteki ifadenin mecazî bir anlam taşıdığı akla daha yakın kabul edilir. Allah ise, daha iyisini bilir.. (1) Mevcut Tevrat'ta ise bu hususta ancak şu açıklamaya rastlayabildik:

Çıkış bölümünde Sina çölünde dağın karşısında Musa (A.S.) vasıtasıyla İsrâiloğulları'ndan, Allah'ın emirlerini tutacaklarına dair kesin söz alındığı ve o bakımdan üç gün sonra Rabbın Sina dağı üzerine ineceği (kudretiyle tecelli edeceği)nin haber verildiği anlatıldıktan sonra konu şu sözlerle tamamlanır: «Ve vaki oldu ki, üçüncü günde sabah olunca gök gürlemeleri ve şimşekler ve dağ üzerinde koyu bir bulut ve çok kuvvetli boru sesi oldu; ve ordugâhta olan bütün kavim titredi. Ve Allah'ı karşılamak için Musa, kavmi ordugâhtan çıkardı ve dağın eteğinde durdular. Ve Sina dağı, hep tütüyordu, çünkü RAB onun üzerine ateş içinde inmişti; ve onun dumanı ocak dumanı gibi çıkıyordu ve bütün dağ çok titredi. Ve boru sesi gitgide kuvvetlenince, Musa söyledi ve Allah ona sesle cevap verdi. Ve Rab Sina dağı üzerine, dağın tepesine indi ve Rab Musa'yı dağın tepesine çağırdı. Musa da çıktı......» (2)

DİĞER BİR YORUM

Tûr dağının yükseltilmesi bir mu'cize midir? Burada iki ihtimal var: Birincisi, Musa Peygamber'in hak resûl olduğunu bir defa daha kanıtlamak ve ilâhî kudretin her şeye nüfuz ettiğini, her şeyin üstünde mutlak hükümran bulunduğunu göstermek için ortaya konulmuş bir mu'cizedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, mu'cize hem fiziksel kanunların üstünde, hem de câri olan ilâhî sünnetin dışında âdet ve illet zincirini koparıp belli kanunları aşan bir olaydır. İkincisi, Musa Peygamber, Tûr dağına yetmiş kişiyle çıktığında, Allah'ın KELÂM sıfatı surete intikal edip bulutta tecelli etti. Böylece ilâhî vahiy suretten surete geçiş sağladığı anlarda Tûr dağı sanki yerinden kopup büyük bir gölgelik gibi onların üzerine düşüyormuş görünümünü verdi. Kudreti remzeden kesif bulut her tarafı kaplamış, dağ üstüne dağ oluşturmuş ve eteklere doğru yer yer sarkmış bulunuyor-

(1) Bakara sûresi : 63-93., Nisâ sûresi: 154- âyetlerin tefsirine bakılması..
(2) Tevrat-Çıkış : 19/1-25

du. Bu muhteşem manzara karşısında Tûr yerinden kopmuş, yükselmiş gibiydi..

İşte bu iki yorumda yer alan iki ihtimal de Kur'ân'ın anlatımına uygun gelmekte, ifadede bir mecaz söz konusu olduğunu kuvvetlendirmektedir.

İLÂHÎ KUDRETİN DAĞA YÖNELMESİ AYNI ZAMANDA BİR UYARI NİTELİĞİNDEDİR

Gerek fiziksel, gerekse fizikötesi olaylar ve mu'cizelerden her birinin bir hikmeti ve yönlendirici, uyarıcı özelliği vardır. Hiçbir mu'cizeyi veya olayı hikmet dışı düşünmemiz mümkün değildir. Çünkü Allah mutlak hikmet sâhibidir; boş, anlamsız ve amaçsız bir iş yapmaz, bir olay meydana getirmez. O halde Tûr dağında kendini gösteren ilâhî kudretin o muhteşem manzarası ve kalbleri yerinden oynatan o heybetli görünümü önemli bir hikmete yönelik bulunuyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hikmet şöyle açıklanıyor :

«Size verdiğimiz (Tevrat'ı ve diğer nîmetler)i bütün gücünüzle tutun ve içindekini düşünüp hatırınızdan çıkarmayın. Olur ki (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden) sakınırsınız..»

Nitekim Tevrat, Tûr dağına indirilmiş, Musa Peygamber, onu o dağda telâkki edip levhalar üzerine yazmıştı. O bakımdan Tûr dağıyla Tevrat arasında unutulmaz bağlar bulunuyordu..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Musa Peygamber'e indirilen kutsal kitaba dosdoğru uymayan İsrâiloğulları'nın yeryüzünde o yüzden nasıl bölünüp parçalandıkları ve iyiliklerle kötülüklerin birbirini izleyerek o milleti devamlı yoklayıp çetin sınavlardan geçirdiği anlatıldı.

Sonradan, onların yerine gelen nesillerinin ise, Tevrat'ın hükümlerini dünya menfaatleri karşılığında değiştirdikleri ve yapılan uyarılara, «atalarımız bağışlandığı gibi, biz de bağışlanırız» diye cevap verdikleri konu ediliyor. Kitaba bağlı kalanların ise, mutlaka mükâfatlandırılacakları müjdeleniyor ve arkasından Tûr dağının İsrâiloğulları üzerine bir gölge gibi yükseltildiği hatırlatılarak tarihlerinden öğüt ve ibret almaları isteniliyor. Aşağıdaki âyetlerle ruhların Allah inancıyla yaratıldığı ve kendilerinden söz alındığı bildiriliyor.

——oOo——

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنٖٓي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْۜ قَالُوا بَلٰىۚ شَهِدْنَاۚ اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلٖينَۙ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اَشْرَكَ
اٰبَٓاؤُ۬نَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

MEÂLİ:

172-Hani Rabbın ademoğullarından, onların sırtlarından soylarını alıp, onları kendilerine karşı şâhit tutmuştu da: Rabbiniz değil miyim? (buyurmuştu). Onlar da «Evet şâhidiz» diye cevap vermişlerdi. Bu da kıyâmet günü «bizim bundan haberimiz yoktu» dememeniz,

173— ya da «babalarımız daha önce Allah'a ortak koşmuşlardı, biz ise onlardan sonraki soy idik; haksız ve boş bir düzen kuranların yaptığından dolayı bizi helâk mı ediyorsunuz?» dememeniz içindir.

174— İşte böylece biz âyetleri bir bir açıklıyoruz, belki (iyice düşünürler de inkâr ve isyândan) dönerler.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğan her çocuk, fıtrat (veya İslâm fıtratı) üzere doğar. Sonra anababası onu ya yahudileştirir, ya hıristiyanlaştırır, ya da mecusîleştirir. Nitekim organları yerliyerince bir hayvan doğar da, kulak, burun ve benzeri bir organında kesikliği, noksanlığı görebilir miyiz?» (1)

«Ruhlar (ruhlar âleminde) techiz edilip bölüklere ayrılan askerler (gibi)dir. Onlardan (o âlemde) birbirleriyle tanışanlar, (dünyada da) anlaşır-

(1) Buharî/cenaiz : 80, tefsir : 30, kader : 3- Müslim/kader : 22, 23, 24- Ahmed : 2/315, 346

lar; birbirlerini tanımayanlar ise, (dünyada pek) anlaşamazlar..» (1)

Birinci hadîsin râvisi Ebû Hüreyre (R.A.) hadîsi naklettikten sonra şu âyeti okumuştur : **«Bu, Allah'ın sağladığı bir mayadır ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme, değiştirme bulunmaz.» (2)**

Kudsî hadîs :

Allah buyuruyor : **«Doğrusu ben kullarımı bâtıldan uzak, hakka yönelik (Tevhît inancı üzere) yarattım. Sonra şeytanlar onlara üstün gelip kendilerini dinlerinden saptırarak onlara helâl kıldığımı haram saydılar.» (3)**

Beni Sa'd kabilesinden Esved b. Süreyi' (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimizle beraber dört savaşta bulundum. İslâm mücahitlerinden bazısı ellerini savaşan müşriklerin çocuklarına da uzattılar. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) şöyle buyurdu : **«Bazı bölüklere ne oluyor da ellerini zürriyete (çocuklara) uzatıyorlar?!»** Bir adam : «Onlar müşrik çocukları değil midir?» deyince Peygamber (A.S.) ona : **«Sizin iyileriniz ve seçkinleriniz de müşrik çocukları değiller midir? Ne kadar bir insan doğarsa, mutlaka fıtrat (Allah ve din duygusu) üzere doğar. Dili açılıp ana-babası onu yahudileştirip hırlstiyanlaştırıncaya kadar öyle devam eder.» (4)**

ELESTÜ HİTABI

(أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا) **«Rabbınız değil miyim? (buyurmuştu). Onlar da, evet şahidiz, diye cevap vermişlerdi.»**

Cenâb-ı Hak, ruhları belli sayıda yaratıp ait oldukları ruhlar âlemine yerleştirdikten sonra hepsine birden şöyle seslenip sormuştur : **«Ben sizin Rabbınız değil miyim?»** Akıl denilen cevheri birçok yeteneklerle kendinde taşıyan ruhlar şu cevabı vermişlerdir : **«Evet, Sen bizim Rabbımızsın..»**

Kur'ân'daki tabiriyle Allah'ın bu takrîr mahiyetindeki sorusuna, **«Elestü bi-Rabbiküm?»,** Ruhların cevabına da, **«belâ, ente Rabbunâ»** denir.

Bu iki tabir üzerinde çok şeyler yazılmış ve birçok yorumlar yapılmış-

---

(1) Buharî/enbiya : 2- Müslim/birr : 159, 160- Ebû Dâvud/edeb : 16- Ahmed : 2/295, 527, 537

(2) Rum sûresi : 30

(3) Sahîh-i Müslim : Iyaz (R.A.)den

(4) Nesâî - Ahmed - İbn Cerir et-Taberî..

tır. Kur'ân'da takip edilen ilâhî âdet ise, bu gibi önemli konuların çoğu detaylı anlatılmaz, temel bilgi verilir ve öylece insan aklına, düşünce ve idrâkine, araştırma ve incelemesine imkân tanınır.

(وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ) «Hani Rabbın âdemoğullarının sırtlarından soylarını alıp, ... şâhit tutmuştu..»

Soyların sırtlardan alınmasının ve ilâhî hitaba muhatab tutulmasının anlamı nedir? Bize göre, konuyu açıklığa kavuşturan önemli ipuçları vardır. Önce şunu belirtelim ki, Kur'ân ve hadîsin açık anlatım ve işaretinden, ruhların bedenlerden önce yaratıldığı anlaşılıyor. Oda Cenâb-ı Hakk'ın ezelî plân ve proğramı gereği, yeryüzüne ne kadar insan yaratıp getirecekse, onların sayısına göre ruh yaratmış olması ve onları yine belli bir proğrama göre sıraya koyması demektir. Sırasına göre, vakti saati gelen ruh, kendi âleminden Dünya'ya inmekte ve bir süre kendisine ait bedende eyleşmektedir. O bakımdan TENASÜH yani bedeni terkeden bir ruhun dünyaya gelecek başka başka bedenlere girmesi söz konusu olamaz. Bu tür iddialar yersiz, mesnetsiz ve hikmetsizdir.

Ruhlar, ilâhî kudretin tecelli ve tezahürleridir. Kâinatta var olan her şey de öyle. Aradaki fark, o kudretin değişik anlamda ortaya çıkmasıdır.

Bu tarife göre, insanî ruhlar, bedenlere gelip girmeden, ruhlar âlemiyle melekût âlemi, sonra da Allah'ın varlığı ve birliği; kudret ve azâmeti hakkında birtakım bilgilerle donatılmışlardır. Yukarıda konunun başında fıtrat ile ilgili hadîsin bir anlamı da bu gerçeğe kapı açmaktadır. Ruhlar sırası gelince, kendine ait bedene girince, ondaki bilgiler alınmakta, sadece bir maya ve öz bırakılmaktadır. Her insanın akıl, irâde ve idrakinin değer ölçüsü ortaya çıksın diye, o mayayla bir tekâmül dönemine sokulmaktadır. Beden bir bakıma ruhun yetenek ve kudretini açığa çıkaran bir alet kabul edilebilir. Ruhu elektriğe benzetirsek, beden onun için bir ampul veya bir elektronik araç sayılır. Sonra da ruh, eskiyen bedeni terkedince, ruhlar âleminde edindiği bilgiler de kendisine yeniden verilir ve Dünya'da edindikleri bilgilerle birleşerek takdîr edilen seviyesine erişmiş olur.

O halde ruhlar yaratıldıktan sonra her ruhun hangi bedene gireceği veya her bedenin hangi ruh için yaratıldığı bellidir, bir yanlışlık aslâ düşünülemez. Ancak ikisi arasındaki irtibat ve imtizacın keyfiyeti bizce meçhuldür. Ruh kendine ait bedeni terkettikten sonra tâ kıyâmete kadar onunla olan ilgi ve irtibatı bazı yönleriyle devam eder. Bu arada beden ister yanıp kül olsun, ister toprağa dönüşsün o irtibat kopmaz. Tabii bunu fiziksel bir yöntemle anlamak veya açıklamak mümkün değildir.

Unutmayalım ki, ruh yaratıldığı andan itibaren hem Allah'ı bilir, hem

de O'nun hitabını anlar ve o hitaba cevap verir bir özelliktedir. O mayayı beraberinde taşıyarak Dünya'ya iner ve umutların kesildiği bir anda mayayı örten kılıf sıyrılır, Allah! diye seslenip O'ndan imdat ve inâyet beklenir.

ELESTÜ HİTABI SES VE HARFLE Mİ OLMUŞTUR?

(أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ) **«Rabbınız değil miyim?»**

Âyetin açık anlatımına bakılınca bunun sözlü olduğu anlaşılıyor. Ancak Allah, zaman, mekân, organ, araç, hava ve sınır kavramlarının üstünde ve ötesindedir. Ruhlar da O'nun kudretinin tecellisi veya bir tezahürü olduğuna göre, belirtilen kavramların çoğunun ötesinde bulunuyorlar. O halde ELESTÜ dile, sese ve havaya bağlı bulunan sözlü bir hitap şeklinde değildir. Kudretten kudretin tezahürüne intikal eden bir duyuştur. Tıpkı Allah'ın meleklere olan hitabı ve meleğin Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e seslenişi gibi.. Melek Cebrâil, aynı zamanda büyük bir ruh ve kudrettir; ilâhî emri Peygamberimizin (A.S.) bedensel kulağına değil, ruhuna ve onun kulağı anlamında olan kalbine ilka ediyordu. Bu durumda Peygamber (A.S.) Efendimiz'in bedensel duygularının faaliyeti bir süre duruyor, daha doğrusu bedeni o sırada bir bakıma ruhlaşıyor ve öylece Melek Cebrâil ile yine ilâhî kudrete mensup Peygamberimizin ruhu irtibat sağlıyor ve ilâhî vahyi kalbinde duyup anlıyor ve koruyordu. O nedenle yanında hazır bulunan arkadaşlarından hiçbiri Cebrâil'in sesini işitemiyor ve onu göremiyordu.

Bu konuda Ahmed b. Hanbel, İbn Cerîr Taberî, Taberânî ve diğer bazı hadîs âlimleri, **«Cenab-ı Hak kudret eliyle Adem'in sırtını sıvazlayıp onun soyunun zerrelerini meydana getirdi.»**

«Allah, Adem'in soyunu onların sırtlarından aldı, sonra onları kendi nefislerine şâhit tuttu; sonra da onları iki avucuna aktarıp, şunlar cennetliktir, şunlar da cehennemliktir, buyurdu. O nedenle Cennet ehli olanlar, ona uygun amele yönelirler; Cehennem ehli de ona uygun amele yönelirler....» meâlindeki rivâyetler üzerinde durmuş ve bunların hep temsîlî ve bazısının da mecazî olduğunu; insanların anlayış ve kavrayışlarına göre bir anlatım şekli kullanıldığını belirtmişlerdir. Allah'ın ilmi ezelde, yaratacağı insanların nasıl amel edeceğini önceden tesbit edip yazmıştır; O'nun ilmi yanılmayacağına göre, yazıldığı gibi cereyan edecek ve böylece herkes kendi kaderini çizip ona yönelmiş olacaktır..

RUHLARIN HEPSİNİN ELESTÜ HİTABINA CEVAP VERMESİ

(قَالُوا بَلٰى) «Evet şâhidiz» diye cevap vermişlerdi.»

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, insanî ruhlar, ilâhî kudretin nefhası, mecazî anlamda o denizin dalgasıdır. Hepsi de derecelerine göre, o kudreti yansıtır. Her ruhun mayasına Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretinin yüceliğini yansıtan bir cevher yerleştirilmiştir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu cevheri «fıtrat» diye isimlendirmiştir. Kendi âleminde bu cevherle kaynaşıp bütünleşen ruhların, Allah'ın « e l e s t ü » hitabına o bakımdan cevapları müsbet olmuş, yani hepsi de tereddütsüz «Evet Rabbımızsın, şâhidiz» demişlerdir. Ve işte doğan her çocuk «fıtrat üzere, İslâm fıtratı üzerine doğar» hadîsinin anlamı budur. Öyle ki her ruh, içinde, özünde, mayasında Allah ve din duygusunun yansıtıcı cevheri bulunduğu halde, kendisi için yaratılan bedene girer. Sonra gelişip konuşmaya başlayınca ana-babanın, çevre ve okulun tesiri altında kalıp yolunu çizer..

Bu hikmet dikkate alındığı içindir ki, savaşta çocukların öldürülmesi dinimizce yasaklanmıştır. Çünkü her çocuk İslâm fıtratı üzere doğar.

RABBINIZ DEĞİL MİYİM?

Elestü hitabında, Allah'ınız veya Yaradan'ınız, ilâhınız, denilmemiş te, Rabbınız denilmiştir. Çünkü bu sıfat kâinatın her zerresiyle içiçedir ve birçok ilâhî sıfatların anlam ve kudretini de beraberinde taşımaktadır. Yaratma, belli proğrama göre büyütme, eğitip geliştirme, amaca yöneltme; her şeyin türünün ve menşeinin özelliğini koruma, her varlığa Hakk'ı tesbîh ve tenzîh etmeyi öğretme, her canlının ihtiyacını bağlı kılındığı hılkat kanununa göre ayarlama gibi birçok yüce manalar ve hikmetler bu sıfatın tecellileri arasında bulunur. Ruhlar bu sıfatın tecellilerine mazhar kılındıkları gibi, bedenler de aynı mazhariyetin belirgin eserleridir.

O nedenle Kur'ân'ın dokuzyüzden fazla yerinde bu sıfat anılmıştır.

RUH VE ÖZELLİĞİ

Filozofların, ilim adamlarının ruh hakkında doyurucu, hakikatı yansıtıcı görüş ve tesbitleri olmamıştır. Ruhun varlığını kabul edenler bulunduğu gibi, onu reddedenler de eksik değildir. Çoğunun ise, biri hayvanî, diğeri insanî olmak üzere iki ruhun mevcudiyetinden haberi yoktur. «Can» kavra-

mında ifadesini bulan ruhun mahiyetini anlamak şöyle dursun, onun nasıl bir kudret ve faktör olduğunu bile dosdoğru keşfedememişlerdir. Kimi, maddesel olmayan eylemli bir prensip diye tanımlarken; kimi de onu bir iç eylem prensibi olarak tarîf etmiştir. Daha da kısa bir tanımlamada bulunarak «can, bir yaratılıştır» diyenler olmuştur.

Demek istiyoruz ki, maddeye canlılık vasfını veren hayvanî ruhun ne olduğu dosdoğru bilimsel olarak çözülememiştir. Nerede kaldı, ilâhî kudretin ayrı bir tecelli ve tezahürüyle var olan insanî ruhun ne olduğunu çözebilsinler..

O bakımdan rahatlıkla diyebiliriz ki, hayvanî ruhu da, insanî ruhu da en iyi anlatan ve ilim adamlarına temel bilgi veren Kur'ân ve hadîslerdir. Çünkü ilâhî kudretin nefhaya dayalı tecellisini fizik, ya da kimya marifetiyle tesbit etmek ve açıklamak pek mümkün değildir. Kur'ân ve hadîsin, kudsî âlemden sunduğu bilgi ve ipuçlarıyla bir dereceye kadar bilgi sâhibi olabiliyoruz.

Konuyu özetleyecek olursak, diyebiliriz ki: Hayvanî ruh da ilâhî kudretin ayrı bir tecellisidir. Nitelik ve nasıllığını bütünüyle kavramamız çok zordur. Meselâ, biz hücreyi, yapısını ve asıl canlı ile olan ilgisini biliyoruz; fakat taşıdığı canlılık vasfını izah edemiyoruz. Hücre hakikaten hayat birimidir; onu meydana getiren madde, protoplâzmadır. O bakımdan protoplâzmaya hayatı yapan madde diyebiliriz. Ancak bu maddedeki canlılık vasfı nereden, nasıl geliyor? Zira biz yine biliyoruz'ki, bütün protoplazmalar birbirine benzer. Hepsinde de şu elemanlar bulunur: Oksijen, azot, hidrojen, karbon, kalsiyum, sodyum, magnezyum, sülfür, klor, fosfor, potasyum ve iyot..

Ne var ki, bu maddeleri ve bunların bir araya gelip protoplazmayı oluşturmasını bilmek yeterli değildir. Zira bir kimya laboratuvarında bunları belli nisbette biraraya getirmek mümkündür. Canlılık vermek ise mümkün değildir. Görülüyor ki, ondaki canlılık, diğer bir tabirle hayvanî ruh, Yüce Kudretin akıl almaz bir tezahürüdür. İlmî araştırmalar ve buluşlar bir noktaya kadar varabiliyor. Fizik-kimya alanında dönüp dolaşıyor, onun ötesine nüfuz edemiyor. Her olayı birtakım sebeplere ve kanunlara bağlarken, canlılık vasfına gelince, duraklayıp kalıyor. Kur'ân onu, her olayı sebep ve illet kanunlarına bağlayan Allah'a irca' ederek olayın asıl kaynağını gösteriyor.

Nitekim insanî ruh söz konusu olunca Kur'ân şu bilgiyi veriyor: **«De ki, ruh Rabbımın emrindendir..» (1)**

(1) İsrâ sûresi : 85

FITRAT, HER TÜRLÜ ÖZÜR VE İTİRAZI REDDEDER

Her doğan çocuk, fıtrat, yani Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini ve O'na teslimiyeti yansıtan bir cevher ile doğar. Akıl, zekâ, yetenek, âile, çevre ve okul, bu cevheri kabuğundan çıkarıp daha iyi geliştirmeye yarayan birtakım araçlardır.

Cenâb-ı Hak, insan ruhuna, mayasına sadece bu cevheri yerleştirmekle kalmamış, onu ortaya çıkarıp yaratıldığı amaca yöneltilmesi için yardımcı faktörler göndermiştir. Peygamberler, semavî kitaplar ve en son olarak Hz. Muhammed (A.S.) ve Kur'ân-ı Kerîm kıyâmete kadar yardımcı faktörler olarak insanları irşada, doğru yolu göstermeye devam edecek bir güç ve muhtevadadırlar. İnsanın sorumluluğu da bu çizgiden itibaren başlamakta ve Âhirette hiç itiraz ve özür beyân etmesine gerek kalmayacak kadar imkânlarla donatıldığı haber verilmektedir.

O halde, «bizim bunlardan haberimiz yoktu» veya «başkaları bizi aldatıp doğru yoldan uzaklaştırdılar» veya «baba ve dedelerimiz daha önce Allah'a ortak, denk ve benzer koşmuşlardı veya Allah'ı doğrudan inkâr etmişlerdi. Biz de onlara uyduk. O çevrede yetiştik» gibi özür ve itirazların hiçbir mâkul anlamı yoktur. Zira her insana veya her aile ve topluma bir peygamber gönderilmez. Son Peygamber'in gönderildiğinin işitilmesi kâfidir. Akıl ve idrâk onun getirdikleriyle ilgilenmekle yükümlüdür. Ruha enjekte edilen maya (fıtrat) böyle bir haberi beklemektedir.

«İslâm ülkesinde doğan kimse ister istemez müslüman; hıristiyan ülkesinde doğan kimse ister istemez hıristiyan olur» sözü, ilk bakışta makul ve mantıkî sayılabilir. Ama gerçek hiç de öyle değildir. Zira her insana hakikatı arayıp bulma yeteneği ve doğru yolu görme basîreti, ve idraki verilmiştir. Ayrıca yardımcı olacak faktörler de mevcuttur. Bir de bu duyguyu verecek fıtrat söz konusudur.

Bu nedenle hatırlatalım ki, insanların çoğu canlı organizma üzerinde sarfettikleri zaman, enerji ve uğraşıları; seferber ettikleri yetenekleri fıtrat üzerinde de sarfetmiş olsalardı, herhalde Allah'ı daha iyi anlar, indirdiği dinleri inceleyip son dinin getirdiği hayat ve memat nizamını daha iyi kavrar ve Hakk'a bağlılık gösterme idrâkine erişirlerdi.

Allah ne güzel açıklıyor:

«İşte böylece biz âyetleri bir bir açıklıyoruz, belki (iyice düşünürler de inkâr ve isyandan) dönerler.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ruhların bedenlerden önce yaratıldığı, hepsinin de Allah'ı bilip tasdîk etme idrâkinde bulunduğu açıklandı. Böylece insanın, Allah ve din duygusunu, diğer bir tabirle o mayayı ruhunda taşıyarak yaratıldığına işâret edildi. O bakımdan kıyâmette hiç kimsenin «Bizim Allah'tan ve dinden haberimiz olmadı» diyerek bir itiraz hakkı olmayacağı vurgulandı.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhî âyet ve belgelere mazhar olup ruhundaki cevheri kılıfından çıkardıktan sonra nefsine uyup sapıtan bir kimse misal veriliyor. Allah'ın âyetlerini yalanlayan milletlerin de fertler gibi sapıtıp sonunda zillet ve meskenete düşecekleri hatırlatılıyor. Sonra da kutsal değerlere, ilâhî beyanlara sırt çevirip maddeyi tek kurtarıcı ilâh sayarak tercîh edenlerin durumu, dilini çıkartıp soluyan köpeğe benzetiliyor.



وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذ۪ٓي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا
فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاو۪ينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُۚ
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْۜ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذ۪ينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَد۪يۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

MEÂLİ:

175— (Ey Muhammed!) Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini (olayını) anlat: O verdiğimiz âyetlerden sıyrılıp çıktı; şeytan da onu kendi peşine takıp sürükledi ve böylece o azgınlardan oldu.

176— Dileseydik onu âyetlerimizle yükseltir (kadrini yüce kılar)dık; ne var ki o maddeye yönelip aşağılığa bağlı kalmayı (tercîh etti), hevesine uydu. Onun hali ve tutumu, üzerine varsan da, kendi durumuna bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin haline benzer. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan topluluğun misâlidir. Artık sen olayı onlara nakledip anlat, olur ki düşünürler.

177— Âyetlerimizi yalanlayıp kendilerine haksızlık eden topluluğun misâli ne kötüdür!

178— Allah kime doğru yolu gösterirse, o doğru yolu bulur; kimi de saptırırsa, işte onlar da, evet onlar zarara uğrayanlardır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki: «Bu âyetler İsrâiloğullarından Bel'am b. Bâûra adında duâsı makbul kişinin dikkat çekici olayını, hem Yahudilere, hem de Müslümanlara hatırlatmak üzere inmiştir.»

Rivâyete göre, bu âbit (çok ibâdet eden adam) zorbaların en çok yaşadığı Kenanîlere ait bir bölgede oturuyordu. Musa Peygamber ordusuyla o bölgeyi fethetmeye geldiğinde, halk toplanıp Bel'âm'a gitmiş ve Musa Peygamber âleyhine duâ etmesini rica etmişlerdi. O da onlara, «olmaz; çünkü Musa bir peygamberdir, ordusu da vardır» diyerek reddetmişti. Israrlar fayda vermeyince kendisine dünyalıktan çok şeyler, paha biçilmez hediyeler getirmişler ve öylece bedduâ etmesini sağlamışlardı. Ne var ki, yaptığı bedduâ geri dönmüş ve Bel'âm'ın dili sarkmıştı. Bu yüzden o âbit hem dünyasını, hem de âhiretini kaybetmişti. (1)

Tevrat'ta da bu adamdan geniş şekilde bahsedilir.

Ashab-ı kirâmdan Abdullah b. Amr'e (R.A.) göre bu âyet, Sakıfli Ümeyye b. Ebî Salt hakkında inmiştir. Adı geçen, kutsal kitapları okumuş, son peygamberin gelmek üzere olduğunu anlamış ve kendisini bu paye ve gö-

(1) Lübabu't-te'vîl - Esbabü'n-nüzul/Nisabûri - İbn Kesir - İbn Cerir-Kurtubi - Mefatihü'l-gayb tefsirleri, ilgili âyet..

reve lâyık görerek birtakım hayallere kapılmıştı; derken Hz. Muhammed (A.S.) nübuvvet güneşiyle doğup risalet göreviyle ortaya çıkınca, onu kıskanmaya başlamış ve o yüzden irfan ve inancını kaybetmişti. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onun hakkında şu cümleyi sarfetmiştir: **«Ümeyye b. Ebî Salt'ın kılları imân etti, kalbi ise inkârda bulundu..»**

DİNİNİ DÜNYALIKLA DEĞİŞTİREN

(فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ) **«Şeytan da onu peşine takıp sürükledi.»**

İlgili âyetle ilâhî feyiz ve keramete eriştirilen, duâsı makbul bir adamın acıklı hali misal veriliyor. Hani «bir tutam ot deveyi yardan atlatır» derler ya, işte İsrâiloğulları'ndan Bel'âm'ın da durumu öyle olmuştur. Geçici bir dünyalık uğruna ahlâk ve fazîleti çiğneyip dininden, imân ve irfan kaftanından sıyrılarak İblîs'e oyuncak olmak ne hazîn şey! Pırlantayı boncukla, kalıcı olanı geçici olanla değiştiren bir âbidin berbat olan son ömründen ibret ve öğüt almamak daha hazîn değil midir?

Değer mi birkaç günlük şatafat ve konfor için, erişilen mânevî değerlerden sıyrılmaya? Hayat su gibi akmaktadır; onu temiz tutsan da, bulandırsan da akıp gitmektedir. Zamanı geri çevirmek mümkün müdür? Mevlâna Celâlettin ne güzel söylemiştir :

«Yolcu, kendine gel, kendine.. vakit geçti, ömür güneşi kuyuya doğruldu. Bu iki günceğizinde olsun, kuvvetin varken, kocalığını Hak yoluna sarfet. Elinde kalan şu kadarcık tohumu olsun ek de bu iki anlık müddetten uzun bir ömür bitsin. Bu aydın çırağ sönmeden kendine gel de hemen fitilini düzelt, yağını tazele. Yarın yaparım deme. Nice yarınlar geçti. Ekin zamanı tamamıyla geçmesin, uyanık ol!»

Allah, kullarını daldıkları dünyalıktan biraz olsun geri çekip ebediyetin kokusunu ulaştırmak için tarihe geçmiş bir âbidin ömrünün son yıllarının nasıl berbat olduğunu misal vererek rahmetinin insanlara çok yakın bulunduğunu hatırlatıyor ve bâtıldan hakka, günahtan sevâba, gafletten intibaha çağırıyor..

DİLESEYDİK ONU ÂYETLERİMİZLE YÜKSELTİRDİK

(وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا) **«Dileseydik onu âyetlerimizle yükseltir (kadrini yüce kılar)dık.»**

İlgili âyetle Allah bize, insan irâdesi hakkında bilgi veriyor. O, kulla-

rını hayatın başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasında -sünnetullah gereği- iyi ve kötü, doğru ve yanlış, sevâp ve günah yollarını göstererek serbest bırakıyor. Ancak ezelî ilmiyle onların bu iki nokta arasında kendi hür irâdeleriyle nasıl bir yol seçeceklerini, nasıl bir hayat tablosu hazırlayacaklarını önceden tesbit edip yazmıştır. İstisnaî bazı haller dışında müdahalede bulunması söz konusu değildir. Az-çok doğru yolu bulanları ve ilâhî füyuzata erişenleri, dilerse o doğrultuda tutar. Bu, O'nun câri sünnetine uygun geldiğinden hidâyetiyle tecelli eder. Maddeye gönül verip kendini onun gözalıcı nesneleriyle avutarak ömür sermayesini geçici bir hiç uğruna harcamakta azimli olanı da kendi haline terkeder. Sadece Peygamber ve Kitap aracılığıyla onu uyarıp yol gösterir. Bu da O'nun takdirinin ayrı bir yanıdır..

SOLUYAN KÖPEĞİN MİSAL VERİLMESİ

(فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ) **«Onun hali ve tutumu, üzerine varsan da, kendi durumuna bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin haline benzer.»**

Aşağılığa bağlı kalıp nefsine esir olanlar hakkında çok dikkat çekici bir misal veriliyor. Köpeğin çoğu zaman soluması, ona daha da çirkinlik getirmektedir. Ama ne yapsın ki, onun nefsi hep kemik hayaliyle meşguldür. O bakımdan salıversen de, tutup bağlasan da dili dışarda, soluyup durur. Mevlâna, kendini nefsin emrine verip onun hayal kurduğu şeyler peşinde aziz ömrünü harcamaya devam edenlere şöyle seslenerek, bir bakıma yukarıdaki âyeti tefsîr ediyor : «Köpek değilsen neden kemiğe âşıksın, sülük gibi neden kanı seviyorsun? Ey başkalarına ağlayan göz, gel, bir müddetçik otur da kendine ağla!»

ALLAH'IN DOĞRU YOLA İLETMESİ

(مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدٖى) **«Allah kime doğru yolu gösterirse, o doğru yolu bulur.»**

Allah, indirdiği kitaplar, gönderdiği peygamberler aracılığıyla insanlara doğru yolu göstermiş; doğru yolu seçip onda yürümeleri için de gereken yetenekleri vermiştir. Artık kim aklını ve irâdesini sıhhatlı şekilde kullanır da kendi irâdesini Hakk'ın irâdesiyle birleştirirse, o doğru yolu seçmiş olur. Yalnız kendi irâdesiyle yetinip Hakk'ın irâdesinin rahmet âyetle-

rine iltifat etmeyenler ise, sonu felâket olacak bir yolu tercih etmiş sayılırlar.

Âyetin bir başka yorumu : Allah kimi doğruya eriştirmekle vasfetmişse, o, cidden doğru yolu bulmuştur. Kimi de küfür ve dalâletle vasfetmişse, o da gerçekten sapıtmıştır. Çünkü kullarının içini, dışını, niyet ve amacını O daha iyi bilir. Bu bakımdan Allah'ın kullarını iyi veya kötü şekilde vasıflaması, ezelî ilmine dayalı bir kıstastır ki aslâ şaşmaz.

Bir başka yorum : Allah kime fazla lûtufta bulunur da doğru yola yönelmesini artırırsa, o doğru yola girmiş olur. Kime de, kötü tutum, yanlış inancı nedeniyle lûtufta bulunmazsa, o da sapıtıp zarara uğrayanlardan olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, geçici hayatı ebedî saadete tercîh edip doğru yoldan ayrılan bir âbit misal verildi. Düşünce ve duygusu sadece dünyalık olup nefsine yenik düşen kimsenin hali, hayali hep kemik olup dilini sarkıtarak soluyan köpeğin bu haline benzetildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kalbleriyle hakkı anlamayan, gözleriyle gerçeği görmeyen, kulaklarıyla doğruyu işitmeyen kimseler, hayvanlara benzetiliyor. Fıtratlarındaki cevheri belirsiz duruma getiren bu insanlar hem kınanıyor, hem uyarılıyor. Hilkat kanunundaki yerlerine dönmeleri ve yaratıldıkları amaç ve hikmete yönelmeleri isteniliyor.

Böylece «en güzel isimler Allah'ındır», denilerek ilâhî sıfatlarla O'nu daha iyi tanımamız ilham ediliyor. Sonra da Allah'ın âyetlerini yalanlayanların adım adım hüsrana gittikleri hatırlatılıyor.



——oOo——

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ
بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

MEÂLİ:

179— Şanıma and olsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için yarattık; kalbleri vardır onunla (hakkı) anlamazlar; gözleri vardır onunla (hakikati) görmezler; kulakları vardır, onunla (doğruyu) işitmezler. İşte bunlar (bu şuursuzlar) hayvanlar gibidir; belki daha da sapık ve şaşkındırlar. İşte gafiller ancak bunlardır!.

180— En güzel isimler Allah'ındır. O halde siz O'nu o güzel isimleriyle çağırın (duâ ve ibâdet edin); O'nun isimleri hakkında sapıtıp yanlış yolu seçenleri bırakın. İleride onlar yapageldiklerinin cezâsını göreceklerdir.

181— Yarattıklarımızdan bir ümmet de var ki, onlar hakka giden yolu gösterir, ona doğru irşât ederler; yine onunla adâleti uygularlar.

182— Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onları farkına varmayacakları şekilde yavaş yavaş, basamak basamak (kahrolacakları) sonuca yaklaştıracağız.

183— Onlara mühlet veririm. Doğrusu benim onlarla ilgili düzenim çok metindir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah, henüz gökleri ve yeri yaratmadan elllbin yıl önce insanların kaderlerini takdîr etmiştir. Arş'ı da su üzerinde bulunuyordu.» (1)

Açıklama:

Hadîste geçen ellibin yıl, bizim sun'î zamanımıza göre değildir. Kur'ân'da Hac sûresi 47. âyette belirtildiği gibi, gerek âhirette, gerekse yüce âlemdeki bir gün bizim sayı ve ölçümüze göre ellibin yıldır. Bu rakam da sırf bizim anlayışımıza kolay gelsin diye yapılan bir takdîrdir.

Hz. Aîşe (R.A.) Vâlidemiz anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ansar'dan birinin ölen çocuğunun cenâzesine çağırıldı. Ben de, «ne mutlu o çocuğa, Cennet kuşlarından bir kuştur o; ne kötülük işlemiştir, ne de (yaşı kötülük işleme) çağına yetişmiştir!.» dedim. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu: **«Bundan başka bir sonuç mu olacaktı, ya Aîşe?! Doğrusu Allah Cennet'i yarattı ve onun için, henüz babalarının sulblarında iken ehlini de yarattı. Cehennem'i de yarattı ve onun için de henüz babalarının sulblarında iken ehlini de yarattı..» (2)**

«Çocuk anarahminde teşekkül edince Allah ona bir melek gönderir ki, o melek şu dört kelimeyle emrolunmuştur : O da, çocuğun rızkını, ecelini ve saîd mi, yoksa şakıy mi olacak(la ilgili) amelini yazar.» (3)

«Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Kim onları sayıp anarsa, Cennet'e girer. Allah tek'dir, tek'i sever.» (4)

«Sizden birinize ne kadar bir sıkıntı ve üzüntü dokunur, o da şu duâyı yaparsa, şüphesiz ki Allah onun sıkıntı ve üzüntüsünü giderir ve onun yerine ferahlık getirir : Allahım! Şüphesiz ben senin kulunum, kulunun oğluyum ve senin cariyenin oğluyum. Alnım (dizginim) senin elindedir; hükmün, hakkımda mutlaka geçerlidir. Hakkımdaki kazân (takdîrin) âdildir.

---

(1) Buharî/bed'-i halk : 1- Tirmizî/tefsir : 5/3- Ahmed : 2/313, 501- 4/431

(2) Müslim/kader: 31. Ebû Dâvud/sünnet : 17- Nesâî/cenâiz : 58- İbn Mâce/mukaddeme: 10- Ahmed : 6/41, 208.

(3) Buharî/kader: 1- Müslim/kader : 1. 2.

(4) Buharî/daâvat : 69- Müslim/zikir : 5. 6- İbn Mâce/duâ : 10.

Kendini andığın veya kitabında indirdiğin veya kullarından herhangi birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine seçip beğendiğin bütün isimlerinle senden diliyorum : Kur'ân'ı kalbimin baharı, göğsümün nuru, üzüntümün kalkması, sıkıntımın gitmesi eyle..»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! bunu öğrenelim mi?

— Evet, işiten herkesin öğrenmesi gerektir, diye cevap verdi. (1)

«Ümmetimden bir taife (güçlü bir cemaat) kıyamet kopuncaya kadar devamlı surette hak üzere olup üstünlük sağlayacak; rüsvay etmek isteyenler ve muhalefette bulunanlar onlara zarar vermeyecek..» (2)

CİN VE İNS

(وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ) «Şanıma and olsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için yarattık..»

Kur'ân-ı Kerîm'de bu iki kelime hayli yerlerde bırarada geçer. Cin sözü 22, ins sözü 18 âyette anılmıştır.

Cenn ve cünnûn, sözlükte : Bir şeyi gizlemek, örtmek manasına gelir. Meselâ, «cenne aleyhi'lleylü» cümlesi Türkçemize şöyle çevrilir: «Gecenin karanlığı onu örtüp gizledi.» Anarahmindeki çocuğa bu manayla «cenin» denilmiştir. «Cünne falânün = falân adam cinnet getirdi» yani aklı ve şuuru örtülüp dengesini kaybetti. C i n de buna yakın bir manaya delâlet eder. İsim olarak, insan duyu organlarının hepsinden gizli, gözlerden örtülü kaldıkları için, ışından yaratılan şuurlu ve fakat değişik bir yaratık kasdedilir.

Cin ismi, daha çok ins tabiriyle birlikte kullanılır, âyetlerde zikredildiği gibi.. Zira yeryüzünde Hakk'a ibâdette bulunmak üzere yaratılan akıl, irade ve şuur sâhibi sadece bu iki ayrı cins mahlûk söz konusudur. Nitekim Kur'ân'da Zâriyat sûresinin 56. âyetinde bu husus şöyle belirtilmektedir : **«Cinleri ve insanları ancak beni tanıyıp ibâdet etsinler diye yarattım.»**

İkinci bir yorumla c i n , ruhanîlerden bir kısmına verilen isimdir. Bilindiği gibi, ruhanîler genel anlamda üç kısımdır :

---

(1) Müslim - Ebû Hâtim - Ahmed : 1/391, 452

(2) Buhari/i'tisam : 10- Müslim/imân : 247. imaret : 170, 173, 174- Ebû Dâvud/fiten: 1. Tirmizî/fiten : 27. 51- Ahmed : 5/34. 269. 278. 279.

1. Hayırlılar, seçkinler.
2. Şerri ve kötülükleri temsîl edenler.
3. Bu ikisi arasında, her iki kısmın da sıfatını kendinde taşıyanlar.

Birinciler, meleklerdir. İkinciler, şeytanlardır. Üçüncüler, cinlerdir.

Ancak önemli bir hususu daha açıklamadan geçmek istemiyoruz. Hadîslerin açık delâletinden, cin ve şeytan sadece ruhanîlere isim olarak konulmamış, bu arada gözle görülmeyecek kadar küçük olan mikroplar, bakteriler ve çok küçük haşere hakkında da kullanılmıştır:

«Azîz ve Celîl olan Allah, cinleri üç sınıf olarak yaratmıştır: Bir sınıfı, yılanlar, akrepler ve yerdeki küçük canlılardır. Diğer bir sınıfı, boşluktaki rüzgar gibidir. Bir sınıfı da, üzerlerine hesap ve ceza terettüp edenlerdir.»

«Allah insi de üç sınıf olarak yaratmıştır: Bir sınıfı hayvanlar gibidir. Bir sınıfın ise bedenleri ademoğullarının bedenleri gibi, ruhları ise, şeytanların ruhları gibidir. Diğer bir sınıfı ise, Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı bir günde Allah'ın gölgesinde olanlardır.» (1)

«Cinler üç sınıftır: Bir sınıfın kanatları vardır, onlarla havada uçarlar. Bir diğer sınıfı yılanlar ve akrepler ve köpeklerdir. Bir sınıfı ise, (istedikleri şeye ve yere) hülûl ederler ve uğrayıp göçerler.» (2)

Yerdeki küçük haşere, yılan ve akrepler çarçabuk çıplak gözle görülemedikleri ve yerdeki çatlaklara, çukurlara gizlendikleri için onlara da bir bakıma «cin» denilmiştir. Boşlukta rüzgar gibi uçuşanları ise, mikroplar ve bakterilerdir. Üçüncü sınıf ise, insanlar gibi, İlâhî teklîflerle mükellef bulunuyorlar ve o bakımdan hesaba çekilecekler, amellerine göre karşılık göreceklerdir.

İbn Arabî diyor ki :

«Cinlerin de bizim gibi, itaatkârları ve âsîleri vardır. Melekler gibi bazı sûretlere girip şekillenebilirler. Ne var ki, Allah gözlerimizi onlardan çekip almıştır; bir kısmımız ancak onları keşf-i ilâhî sayesinde görebiliriz.

Cinler letafet âleminden oldukları için, gördükleri güzel suretlere girme kabiliyetleri vardır. Ruhanîlerin nisbet edildiği asıl suret ise, Allah'ın onları ilk yarattığı surettir. Sonra da istekleri doğrultusunda muhtelif suretlerde tezahür edebilirler.» (3)

---

(1) el-Hâkim - İbn Ebî Dünya/mekâyidi'ş-şeytan - Ebû Şeyh/el-azame - İbn Murdeveyh: Ebû Derda (R.A.)dan. Hadîs zayıftır.

(2) Taberânî -el-Hâkim- Beyhakî : Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den.. Hadîs sahîhtir.

(3) Feyzü'l-Kadîr/el-Allâme Münâvî : 3/364'den özetlenerek..

İ n s , cinnin hilâfı sayılır. Çoğulu «enâsî»dir ki beşer anlamına gelir. Aynı zamanda cin ve melek mukabilinde kullanılır. İnsan kelimesi de erkek ve dişiyi kapsayan aynı mânada bir kelimedir. Bazı lûgatçılar bu kelimenin tesniye (ikil) olduğunu iddia etmişlerse de uzmanlara göre, doğru değildir. İnsan'ın kelime olarak çoğulu, nâs, ünas ve ünasî gelir. İlim adamlarının çoğuna göre, insan, cins isimdir ve sonundaki (n) harfi fazladır.

CİNLER DE İLÂHİ HÜKÜMLERLE YÜKÜMLÜ MÜDÜRLER?

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'ân ve hadîslerin açık delâletinden, onların da ilâhî hükümlerle yükümlü bulundukları; Kur'ân'ın onlara da hitap ettiği ve o bakımdan onlara da indirildiği; Hz. Muhammed'in (A.S.) insanlara peygamber olarak gönderildiği gibi, onlara da gönderildiği anlaşılıyor. Nitekim Cin sûresinde bu husus biraz daha açıklığa kavuşturulmuştur. Ancak cinlerin aile ve sosyal hayatlarını, taşıdıkları nefsanî duyguların ölçü ve mahiyetini bilmediğimiz için, ilâhî hükümlerden hangileriyle mükellef tutulduklarını belli çizgileriyle ortaya koymamız bir bakıma mümkün değildir. Bilinen en önemli husus, Allah'a ve Peygamberine inanmak, Kur'ân'ı dinleyip anlamak gibi esasların başta geldiğidir.

Cinlerin de insanlar gibi, Hakk'ı ve hakikatı anlayacak akıl ve idrâkleri, doğruyu ve iyiyi görecek gözleri, hakkın sesini işitecek kulakları vardır. Onlara yönelen ilâhî buyrukları bu üç yoldan almaları emredilmektedir.

Daha önce En'âm sûresinde açıkladığımız gibi, cinler dumansız ateşten, diğer bir yorumla ışınlardan yaratılmışlardır. Nitekim Rahmân sûresinde bu konu açıklanmaktadır. Onlara ait cinnî ruhlar da daha önce ruhlar âleminde yaratılmıştır. Sonra da vakti ve saati gelince inip kendileri için yaratılan kalıplara girerler.

İnsanoğlu nasıl melekle hayvan arasında, her ikisinden de bazı sıfatları kendinde toplayarak üçüncü bir canlı olarak yaratılmışsa, cinler de melekle şeytan arasında orta kademede her ikisinden bazı sıfatları kendinde taşıyarak yaratılmışlardır. Hangi sıfata ağırlık verip güçlendirirlerse, o sıfatın bağlı bulunduğu varlığa daha çok yaklaşmış olurlar. İşte ilâhî emirler onları şeytanlardan uzaklaştırıp meleklere yaklaştıracak özellik ve muhtevadadır, diyebiliriz.

CEHENNEMLİKLER

(وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ) **«Şanıma and olsun ki, cin ve insanlar-**

dan birçoğunu Cehennem için yarattık..»

Âyetin açık anlatımından, cin ve insanlardan birçoğunun Cehennem için belirlenip yaratıldığı anlaşılıyor. İlk bakışta, bu iki ayrı cinsin henüz Dünyaya ayak basmadan cennetlik ve cehennemlik olanları belirlenmiş de öylece madde âlemine getirilmişlerdir. Konu bu olunca, iyilik ve kötülüğün, imân ve inkârın, ibâdet ve isyanın anlamı ve değeri nedir? İnsanoğlu henüz Dünya'ya gözlerini açmadan nereye varacağı kesin ölçülerle tesbit edildiğine göre Âhiret âleminde neden hesaba çekilecektir?

Bu ve benzeri soruları çoğaltmak mümkün; ama hakikat hiç de öyle değildir. Hiç kimsenin irâdesine zincir vurulup eli-kolu bağlanarak iyiliğe veya kötülüğe itildiği ve itileceği düşünülemez. Allah, ezelî ve ebedî ilmiyle herşeyi kapsayıp kuşatmıştır. Ona göre geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kavramı söz konusu değildir. O, takdir edip yaratacağı cinlerle insanları birtakım sıfatlar, yetenekler ve araçlarla donatmayı, herbirini belli bir ortamda mükellef tutacağını önceden plânlayıp tesbit etmiştir. Cin ve insden herbirinin dünya hayatına adım attığı andan itibaren ölüm anına kadar -kendi irade ve yetenekleriyle- neler yapacaklarını, hangi yolu seçip yürüyeceklerini, yine o sonsuz, sınırsız ilmiyle bilip ona göre cennetlik, ya da cehennemlik olanları belirliyerek yazmıştır. Önceden yazıldığı için insan veya cin iyilik veya kötülük işlemeye zorlanmamaktadır. İşleyeceği için yazılmıştır ve Allah'ın ilmi aslâ yanılmaz..

Görülüyor ki, her cin ve insan, ezelde kaderinin çizilip yazıldığı için cennetlik, ya da cehennemlik olmuyor; olacağı için takdîr edilmiştir. O bakımdan sorumluluk, yükümlülük; hesaba çekilme ve karşılık görme gibi, hayatımızı düzene sokacak safhalar önümüze konulmuştur.

Âyetteki kelimelere bir bir dikkatle baktığımızda, belirtmek istediğimiz hususlar ZEREE fiilinden rahatlıkla anlaşılıyor. Çünkü bu fiil, ruhlar yaratılıp belli düzeye getirildikten, yani insaniyet mayası ile irtibat sağladıktan sonra henüz dünya'ya indirilmeden, başlatılanı izhar etmek, kişiliklerini tesbitte bulunmak demektir. Âyette HALAKNA denilmeyip ZERE'NA denilmesinin hikmetlerinden biri budur. HALAKA, daha önceleri de belirttiğimiz gibi, daha çok, yokluk karanlığından varlık aydınlığına misalsiz ve örneksiz yaratıp getirmektir. Ayrıca bu, icad etmek, yeni bir şey bulma mânalarında da kullanılmıştır. Böylece HALAKA ile ZEREE arasında bir yönlü umum-husus vardır: Her h a l k aynı zamanda z e r 'dir; ama her zer' halk değildir. O bakımdan Rağıb kendi Müfredat'ında z e r ' kelimesini şöyle açıklamıştır: «Allah'ın vücuda getirmek istediğini izhar etmesidir..»

Müfessir Zemahşerî konumuzu oluşturan âyetin tefsîrinde şöyle bir

açıklamada bulunmuştur: «Cehennemlik olan cin ve ins, o kimselerdir ki, Allah onların (kalblerinde) letafet bulunmadığını (ilmiyle önceden) bilmiştir ve o bakımdan kalbleri mühürlenmiştir. Öyle ki, onlar zihinlerini Hakk'ın marifetine açmazlar ve çevirmezler, Allah'ın yarattığı eşyaya ibret bakışıyla bakmazlar; karşılarında okunan Allah'ın âyetlerini derinden derine düşünme dinleyişiyle dinlemezler. Sanki onlar, kalblerin anlayışını, gözlerin görmesini, kulakların işitmesini kaybetmişlerdir.... Ve onlardan ancak cehennemliklerin fiilleri sadır olur..»

HAYAT GEMİSİNİ ROTASINDA TUTAN DÜŞÜNCE VE DUYGU

(لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا) **«Kalbleri vardır, (onunla) hakkı anlamazlar.»**

İlgili âyetle, cehennemliklerin kalb, göz ve kulağı söz konusu edilerek bu üç organı yaratıldıkları amaç ve hedefe yöneltmiyenlerin kendilerine büyük haksızlık ettikleri bildiriliyor. Radar sistemi, dümeni ve farları bozuk bir gemi veya uçağı düşünecek olursak, o vaziyette sonunun nereye varacağını anlamakta gecikmeyiz. İnsanların durumu da öyle..

Kalb, insan şuurunun ve idrâkinin bir diğer adıdır. Radar cihazından çok daha önemlidir. Yolu, yöntemi, tehlikeyi ve mutlu sonucu belirlemeye yarar. Kulak onun dümeni, gözler ise, farları mesabesindedir.

Her organda ve özellikle dış dünyamızla ilgi ve irtibatımızı sağlayan bu üç organda Allah'ın kudretini, O'nun sanatındaki inceliği ve varlığının belgelerini görüp idrâk etmiyen bir cin veya ins, nereden geldiğini, nerede niçin bulunduğunu, daha sonra nereye neden gittiğini bilmeyen bir aşağı canlıdan farksızdır.

Âyetteki sıralama : Kalb, göz ve kulak. Bu, gelişigüzel bir anlatım değil, insan hayatını bir üçgen üstünde tutan ve biri diğerini tamamlayan nîmetlerdir. Kalb, düşünüp hakikatı idrâke yarar. İdrâk başlayınca, göz ona yardımcı olur. Görebildiklerinin gerçek vechesini tesbit etme işini kalbe havale eder. İdrâk görülen şeylerle birleşince, kulak hakkın sesini işitmeye yönelir. Duyunca da kalb ve göz ile birleşip bütünleşir. Böylece asıl maksat gerçekleşme safhasına gelmiş olur.

ESMÂ-İ HÜSNÂ (ALLAH'IN GÜZEL İSİMLERİ)

(وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى) **«En güzel isimler Allah'ındır..»**

Allah'ın isimleri tevkifîdir, yani Cenâb-ı Hak tarafından belli sayıda

tutulup belirlenmiştir. Artık biz kendiliğimizden ona ne ilâve yapabiliriz, ne de değiştirebiliriz.

O'nun her ismi ve sıfatı, sonsuz, sınırsız yüce kudretinin ayrı bir tezahürünün remzidir. Nitekim Tirmizî'nin Ebû Hüreyre'den (R.A.) yaptığı rivâyette, **«Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Birinde olan (İlâhî sünnet, kudret, hikmet ve esrar) diğerinde yoktur.»** buyurulmuştur.

Allah, kâinatı ilmiyle olduğu gibi, kudretiyle de kapsayıp kuşatmıştır. O bakımdan O'nun bu ihatası bütün sıfatlarıyla tecelli eder. Hemen canlı cansız her şeyde onların tesir ve damgası bulunmaktadır. Bir cismi elimize aldığımız, bir canlıyı incelediğimiz ve bir sisteme dikkatle baktığımız zaman, ondaki esmâ-i hüsnâ'nın tecelli ve tezahürlerini görebildiğimiz ölçüde onu anlamış oluruz. Hazreti Peygamberin (A.S.) her vesileyle eşyanın hakikatını görmek isteğinin bir ucu bu hikmete dayanmaktadır.

Kâinatta insanoğlunun, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisine en çok mazhar kılınan bir varlık olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Esmâ-i Hüsnâ'nın ayrı ayrı sır ve hikmetinin izleri insanda toplanmış ve daha çok belirgin hale gelmiştir. Bunu görüp gönülden inanan bir mü'minin, şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda Allah'ın isim ve sıfatlarından mevcut duruma uygun düşenini seçerek duâ etmesi, o ismin yüksek feyiz ve rahmetine lâyık olmanın en uygun yolu ve en açık kapısıdır..

«Zat-i Hak'tan talep vukuunda,

Sineden mâsiva silinmelidir.

Her duâ müstecap olur amma,

Talebin sureti bilinmelidir.»

Mısra'ları bu gerçeği dile getirmektedir. Müfessirlerden Mukatil ve birkaç zat bu âyetin iniş sebebini şöyle tesbit etmişlerdir: «Müslümanlardan bir adam, namaz duâsında YA RAHMÂN, YA RAHÎM!. diye niyaz ediyordu. Müşriklerden biri onun sesini duyunca, Muhammed ve arkadaşları bir tek Rabb'e kulluk ettiklerini iddia ediyorlar; oysa bu adam iki Rabb'e birden duâ edip yalvarıyor, diyerek İslâm'a yeni ısınanların kalblerine şüphe sokmaya çalıştı. O sebeple **«En güzel isimler Allah'ındır. O halde siz O'nu o güzel isimleriyle çağırın..»** meâlindeki âyet indi. (1)

---

(1) Kurtubî/7/325.

HAKK'A GİDEN YOLU GÖSTEREN BAHTİYARLAR

(وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ) **«Yarattıklarımızdan bir ümmet de var ki, onlar Hakk'a giden yolu gösterir, ona doğru irşat ederler; yine onunla adâleti uygularlar.»**

Âyetin ve hadîslerin delâletinden anlaşılıyor ki, her devirde, kendini Allah yoluna adayan, Hakk'a giden yolu gösteren, doğruya irşat eden bir cemaat vardır. Dini tazeliğiyle yaşayıp ayakta tutanlar da onlardır. Diğer bir tabirle, onlar 73 fırkadan biri, ama kurtuluşa erenleridir. Bu, **«Kur'ân'ı gerçekten biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır.»** meâlindeki âyette va'dedilen dini koruma hakkındaki beyânın ayrı bir tezahürüdür. (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinden günümüze kadar, ilâhî emanetlerin en büyüğü olan Kur'ân ve İslâm'ın ışığını söndürmek isteyenler hemen her asırda çoğunlukta olmuş, bu emaneti koruyanlar ise azınlıkta kalmış, buna rağmen Kur'ân ve İslâm yaşamış, yaşamâya devam etmiş ve hâlâ yaşamaktadır ve yaşamaya devam edecektir. Zira Allah'ın ezelde koyduğu sünnetullah gereği, o emaneti koruyup Hakk'a giden yolu gösterenler her devirde sahnede olacaklar ve irşât görevi kesintisiz devam edecektir.

Beşlerin rivâyet ettiği, **«Ümmetimden bir taife (güçlü bir cemaat) kıyâmet kopuncaya kadar devamlı surette hak üzere olup üstünlük sağlayacak; rüsvay etmek isteyenler ve muhalefette bulunanlar onlara zarar veremiyecek!»** meâlindeki hadîs, yukarıda meâlini naklettiğimiz Hicir sûresi 9. âyeti tefsîr etmektedir. (2)

HAKK'I YALANLAYANLARA İSTİDRAC KANUNU UYGULANIR

(وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ) **«Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onları farkına varmayacakları şekilde yavaş yavaş, basamak basamak (kahrolacakları) sonuca yaklaştıracağız.»**

Hakk'a karşı gelmenin, ilâhî emir ve sünnete sırt çevirmenin cezası,

(1) Hicir sûresi : 9

(2) Buharî/i'tisam : 10- Müslim/iman : 247, imâret: 170, 173, 174- Ebû Dâvud/fiten: 1- Tirmizî/fiten : 27, 51- İbn Mâce/mukaddeme: 1, fiten: 9- Ahmed: 5/34, 269, 278, 279

farkına varmadan adım adım kahredici bir sonuca sürüklenip gitmektir. Bu, ilâhî proğramda yer almış bir hükümdür, inkârcıların azgınlık ve şımarıklığı belli bir noktaya gelince mutlaka gerçekleşir.

İnkâr ve azgınlık müzminleşince, tedavisi zor bir hastalık hâlini alır; kalb ve dimağda kök salıp ilâhî marifete yer bırakmaz olur. Böylece derin bir gaflet ve irâde dışı bir sarhoşluk başgösterir. Zaman denilen törpü hem ondan yana gibi görünür, hem de onu törpüleyip tüketme marifetini sürdürür. Her nefes alıp verdikçe, her adım attıkça uçuruma biraz daha yaklaşmış olur; derken sünnetullah «istidrac» hükmünü yürütür.

Kur'ân'ın bu açıklaması, hem insan psikolojisi hakkında bir bilgi vermeye, hem insanların çoğunu uyarmaya, hem de Allah'ın cari sünnetlerinden birini hatırlatmaya yönelik bulunuyor.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

İstidrac :

a) Derece derece, basamak basamak sürükleyip elîm sonuca götürmek.

b) Yukarıdan aşağıya doğru basamak basamak indirmek.

c) Yenilenen her nîmete karşı farkına varmadan veya neticesini düşünmeden, günah, azgınlık, inkâr ve haksızlığı yenilemek ve böylece nefes nefes, ilâhî ilimle belirlenmiş elim sonuca doğru gitmek veya götürülmek.

d) Nîmetler içinde yüzüp nîmeti vereni hatırlamayanı, ya da onu inkâr edip nankörlükte bulunanı, nîmetin sarhoşluğu içinde bocalar bir halde bırakmak ve öylece belirlenmiş âkibete kademe kademe sürüklemek.

e) Eriştiği makam ve serveti kendi adına büyük bir başarı sayan inkârcı gâfili, başaşağı varacağı yere, hissettirmeden yavaş yavaş çekip götürmek.. gibi manalara gelir.

Kur'ân icmalî anlamda zikredilen istidracı şöyle açıklıyor: **«Onlara mühlet veririm. Doğrusu benim onlarla ilgili düzenim çok metindir.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Allah'ın ezelî ve ebedî ilmiyle, cin ve insanlardan çoğunun cehennemlik olduğunu tesbit ettiği belirtildi ve bunun bir

zorlama anlamında değil, ilmin malûmata tabi olma sünneti doğrultusunda düşünülmesinin gereğine işâret edildi.

En güzel isimlerin Allah'ın olduğu ifade edilerek, eşyada O'nun isimlerinin, sıfatlarının tecellilerini görmemiz istenildi. Sonra da hemen her çağda dini teblîğ edip irşat görevini yürütenlerin bulunacağı müjdelendi ve Allah'ın âyetlerini yalanlayanların tedricen, kahrolacakları sonuca yaklaştırılacakları haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Hz. Muhammed'in (A.S.) aklî dengesinin, ruhî yeteneğinin kusursuz anlamda yerinde olduğu ve inkârcıların tuttukları yolun tehlikesine karşı Peygamberin (A.S.) uyarma görevini yerine getirdiği hatırlatılıyor. Sonra da yer ve göklerdeki mükemmel düzen ve dengeye dikkatler çekilerek beşer aklına ışık tutuluyor.

——oOo——

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ
﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ
مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

MEÂLİ:

184— Hiç düşünmediler mi, vatandaşları (Hz. Muhammed'de) cinnet eseri yoktur. O ancak açık-seçik (ilerideki tehlikeli uçurumu haber veren) bir uyarıcıdır.

185— Onlar göklerin ve yerin ve Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyin varlık ve düzeninin nasıl yüksek, dengeli ve âhenkli bir kanunla yürütüldüğüne bakmıyorlar mı? Ve umulur ki ecellerinin de pek yakın olduğunu hiç düşünmediler mi? Bundan sonra artık hangi söze inanırlar?!

186— Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, onu doğru yola iletecek yoktur. Allah onları azgınlıkları içinde bocalayıp şaşkın şaşkın dururken bırakıverir.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'nin yaptığı tesbite göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'de akşam üzeri Safa tepesine çıkıp Kureyş ailelerine bir bir seslenerek şöyle uyarı ve irşatta bulundu :

«Ey falân aile! şüphesiz ki ben size önünüzdeki tehlikeyi haber veren apaçık bir uyarıcıyım..»

Kureyş'ten bir adam O'nun bu çağrısına karşılık havayı bozarak şöyle dedi : «Sizin hemşehriniz Muhammed galiba cinnet getirmiş, öyle görünüyor ki sabahlara kadar böyle ötüp duracak..»

O nedenle yukarıdaki âyetler indi. (1)

HZ. MUHAMMED'İ (A.S.) AKIL HASTASI SANANLAR

(أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ) **«Hiç düşünmediler mi, vatandaşları (Hz. Muhammed'de) cinnet eseri yoktur.»**

Kureyş putperestleri aşırı bir taassup içinde Hz. Muhammed'e (A.S.) deli, şâir, eskilerin masallarını nakleden şaşkın gibi, bir sürü yakışıksız sözler kullanıp yakıştırmalarda bulunuyorlardı.

Asırlarca sonra Hıristiyanlık taassubu da iyice kabardı, o yüzden birçok gerçekleri aşacak kadar körleştiler. Onlar da putperestler gibi birtakım yersiz yakıştırmalara yöneldiler. Bizdeki bazı dinsizler de mal bulmuş mağribî gibi, kolları sıvadılar ve Hollandalı Dr. Dozy'nin (1820-1883) dümen suyuna kendilerini salıverip Peygamberimiz için Epileptik (sar'âlı) diyecek kadar ileri gittiler ve bunu 1951'de ülkemizde basılan Adlî Tıp'ın ikinci cilt 813. sahifesine koydular. Şüphesiz ki, din ve ilim adına bu bir cinayetti ki, pervasızca işlenmişti. Sonra doğumunun 1400. yılı dolayısıyla Fransız Tıp Akademisi, Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz hakkında ilmî bir araştırma yaptılar ve lütfen, «Muhammed (A.S.) epileptik ve histerik (duyu bozukluğuna, ruh şaşkınlığına yakalanıp çırpınmalar ve kasılmalar gösteren bir hasta) değildir» diye rapor hazırladılar. Şüphesiz ki, bu da ayrı bir kur-

(1) Lübabu't-te'vîl/İlgili âyetin tefsiri

nazlık.. (1) İslâm ülkeleriyle olan ilişkilerini ve sömürülerini kesintiye uğratacak bu kabil yanlışları bilimsel olarak kabul etmediklerini ima etmeye yönelik ve bütünüyle politik bir kurnazlık olarak yorumlayabiliriz.

Kur'ân, Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'de (A.S.) cinnet ve sar'â eseri bulunmadığını açıklarken, meseleyi kelimenin dar kalıbında bırakmıyor, insan aklını ve idrâkini harekete geçirecek üç ayrı delil ve belge sıralıyor :

1— Önlerindeki tehlikeli uçurumu haber veren mükemmel bir uyarıcı.

2— Göklerin ve yerin mükemmelin de ötesinde bir plâna göre yaratılmasından; denge ve düzenin bütün inceliklerini kendinde bulunduran bir sistemden kusursuz şekilde haber veren kâmil ve ekmel insan..

3— Eşyanın her parçasında Allah'ın mutlak kudret ve rahmetinin eserini gösteren, hiçbir şeyin boş, anlamsız ve amaçsız yaratılmadığını, akla ışık tutarak açıklayan, ilmî araştırma hevesinde olanlara temel bilgi veren ve bu bilgisinde yanılmayan ve kendisine inen vahyi olduğu gibi muhafaza eden fevkalâde bir hafıza..

Bütün bunlar Hz. Muhammed'in (A.S.) ilâhî vahye mazhar kılındığını göstermekte, inkârcıları insaf ve izâna dâvet etmekte ve insanlık tarihinde bir benzerinin bulunmadığını isbat etmektedir.

Vahyin ve onu getiren büyük meleğin nasıl bir kudreti temsil ettiklerini anlamadan, ilâhî kelâmın kalbe ilkasının hikmetini kavramadan, vahyi telâkki esnasında beşer ruhunun duyduğu lâhutî sesi düşünmeden, Hz. Muhammed'in (A.S.) büyük melek, diğer bir tabirle büyük ruh Cibrîl'le biraraya geldiği andaki halet-i ruhiyesini anlayıp tasvîr etmek elbetteki mümkün değildir.

Vahyi getiren melek, sonsuz kudretin temsilcisidir ve üstün bir güce sâhip en büyük ruhtur. Vahiy ise, Allah sözünün tarîf çerçevesine sığmayan beyânıdır. O bakımdan sözü edilen meleğe muhatab olan, ilâhî sözü kalbiyle alan zatın, o esnada bedenî yapısının duygularıyla birlikte ruhuna tabi olması, hattâ bir bakıma ruhuna dönüşmesi kaçınılmaz bir olaydır. Aksi halde vahyi telakkiye imkân yoktur.

Vahyin, ruhun, meleğin ve ilâhî kelâm sıfatının tecellisinin ne demek olduğunu bilmeyenlerin bu konuda konuşması hatâlı ve çok sakıncalıdır. Onun için Kur'ân, Hz. Muhammed'de (A.S.) cinnet bulunmadığını belirtirken, insan aklını ve idrâkini önce kâinattaki mutlak düzene çeviriyor; bu

---

(1) Bilgi için bak : Fransız Tıp Akademisine göre, Hz. Muhammed'in (A.S.) Şuuru Tamdır/Çeviren : Prof. Feridun Nafiz UZLUK - Ankara : 1970

düzen hakkında bilimsel araştırmaya temel teşkîl edecek ana fikirleri verip Peygamber'in kendiliğinden konuşmadığını, verdiği yüksek ve doğru bilgilerin vahye dayandığını bildiriyor.

ALLAH KİMİ DOĞRU YOLDAN SAPTIRIRSA

(مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ) **«Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, onu doğru yola iletecek yoktur.»**

Doğru yolu görmeyen, doğru yolun varlığını ilhâm eden kâinat kitabına kalb ve kafa gözünü çevirmeyen; eşyaya aklıyla, vicdanıyla ve bütün yetenekleriyle bakmayan, kulaktan dolma basit bilgilerle Hakk'ı inkâr edenleri, Kur'ân'ın yüksek anlatımı, akla ışık tutan hikmeti, ilme ışık tutan beyânları doğru yola sokmaya kâfi gelmiyorsa, artık hangi söz onlarda olumlu tesir uyandırabilir? Kendini bu çizgiye getirip inkâr ve şaşkınlığı içinde bocalayan kimseyi, artık Allah, bulunduğu noktada kendi haline bırakır. Bu, onu doğru yoldan saptırma şeklinde ifade edilerek iyice düşünüp hikmetini anlamamız içindir.

Unutmayalım ki, kul ile Allah arasında imkân ve irâde sınırı vardır. Bu sınıra aklıyla, idrâkiyle ve vicdanıyla gelmeyen bir insana ilâhî hidâyet tecelli etmez. O yüzden kişi sapıklık içinde bocalayarak ömür sermayesini bir hiç uğruna tüketmiş olur. Kendini o sınıra ulaştırana ise, Allah dilediği takdirde hidâyet yolunu açar..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Hz. Muhammed'e (A.S.) deli diyecek kadar aklını, vicdanını kaybeden putperestler hem kınandı, hem de akıl ve idrâklerini harekete geçirmeleri için kâinatta hâkim olan mutlak düzen ve dengeye bakmaları tavsiye edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kıyâmetin kopuş saati hakkındaki bilginin Allah yanında tutulduğu, beşere böyle bir bilgi kapısının açılmadığı hakkında açıklama yapılıyor. Sonra da kıyâmetin mutlaka kopacağı üzerinde durularak mevcut düzenin bozulacağı ve yerine yeni bir düzenin kurulacağı kapalı bir anlatımla hatırlatılıyor. Arkasından Peygamber (A.S.) Efendimiz'in görev sınırı çizilerek bilgi veriliyor.

——oOo——

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَاۜ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا
عِنْدَ رَبّ۪يۚ لَا يُجَلّ۪يهَا لِوَقْتِهَٓا اِلَّا هُوَۜ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ لَا تَأْت۪يكُمْ اِلَّا بَغْتَةًۜ يَسْـَٔلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَاۜ قُلْ
اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾
قُلْ لَٓا اَمْلِكُ لِنَفْس۪ي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ وَلَوْ كُنْتُ
اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِۚ وَمَا مَسَّنِيَ السُّٓوءُۚ
اِنْ اَنَا۬ اِلَّا نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

MEÂLİ:

187— Sana Kıyâmetin kopuş saatından soruyorlar, ne zaman sübut bulacak (meydana gelecek)? De ki: Onunla ilgili ilim Rabbimin katındadır. Onun vaktini Rabbimden başkası açıklayamaz. O saat göklerde de, yerde de ağır basmıştır; o size ancak ansızın gelecektir. Sen onu araştırıp bilmiyormuşsun gibi senden soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın yanındadır; ama ne var ki (bu gerçeği) insanların çoğu bilmezler.

188— De ki: Ben -Allah'ın dilediği dışında- kendi kendime bir yarar ya da bir zarar vermeye sâhip değilim. Eğer gaybı bilmiş olsaydım, iyilik yapmayı daha da çoğaltırdım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ama ben ancak imân eden bir milleti (tehlikeye karşı) uyaran, (onları sonsuz bir saadet ile) müjdeleyen bir peygamberim.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'nin tesbitine göre, Kureyş'ten bazı kişiler, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek, «aramızda yakınlık ve hısımlık vardır. Kıyâmetin ne zaman kopacağını bize gizlice söylersen çok seviniriz» dediler. Bunun

üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İbn Abbas (R.A.) dan yapılan rivâyete göre, Yahudilerden iki adam Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek : «Ya Muhammed! eğer peygamber isen bize kıyâmetin ne zaman kopacağını haber ver; çünkü biz onu biliyoruz.» dediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Melek Cebrâil'in genç bir adam şekline girip Resûlüllah'a (A.S.) gelmesi, İslâm ve İhsan'dan sorup cevap aldıktan sonra kıyâmetin ne zaman kopacağını sormaya geçmesi, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in de, «Bu hususta sorulan sorandan daha bilgili değildir» diye cevap vermesi pek meşhurdur. (3)

«And olsun ki, kıyâmet kopacaktır. O kadar ki, alıcı ile satıcı aralarındaki elbiseyi açacaklar, ama alım-satım henüz tamamlanmadan ansızın kıyâmet kopacak da açık kalan o elbiseyi katlayıp dürmek mümkün olmayacaktır.

Yemin ederim ki, elbette kıyâmet kopacaktır. Öyle ki, sağmal devesinin sütünü sağıp gelen kişiye ondan içmek nasip olmadan (ansızın) kopacaktır.

Yine hiç şüphe yok ki, kıyâmet mutlaka kopacaktır. Öyle ki, kişi havuzunu sıvayıp onaracak, ama kıyâmet ansızın kopacak da havuzun suyunu kullanmak mümkün olmayacaktır.

Kıyâmet elbette ki kopacaktır; o kadar ki, yemek yemeğe başlayan kişi lokmasını ağzına götürecek, derken ansızın kıyâmet kopacak, o lokmayı yemek nasip olmayacaktır.» (4)

KIYÂMET VE SAAT

(يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ) **«Sana kıyâmetin kopuş saatından soruyorlar..»**

Kıyâmet olayının meydana geleceğine dair birçok âyet ve sahîh ha-

---

(1) Lübabu't-te'vil - Esbabu'n-nüzûl li-Nisaburî.

(2) » » » » »

(3) Bilgi için bak : Buharî/imân: 34, 38, şahadat : 26, tefsîr: 31- Müslim/ imân: 5, 7, 8- Ebû Dâvud/sünnet: 16- Tirmizî/imân : 4- Nesâî/imân: 56- İbn Mâce/makaddeme : 9- Ahmed : 1/27, 52.

(4) Buharî - Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den.

dîs vardır. Bu olay şüpheden uzak, kesinlik arzeden bir ifadeyle açıklandığından imân esaslarından biri kabul edilmiş, inkârı küfrü gerektiren sebepler arasında anılmıştır.

Enbiyâ sûresi 104. âyetle kıyâmetin kopma olayının sadece Dünya'da değil, mevcut sistemlerin hemen hepsini içine alacak ölçüde olacağı, kurulu düzenin bozulacağı, sonra da yeni bir düzenin kurulacağı hakkında kısa bilgi verilmektedir.

Şöyle ki : **«Göğü kitap dürer gibi düreceğimiz gün, yaratmaya ilk başladığımız gibi onu tekrar meydana getireceğiz. Bu, üzerimize gerekli olan bir sözdür. Şüphesiz ki biz (bunu mutlaka) yapacağız.» (1)** meâlindeki âyet'in, kıyâmet olayı hakkında en özlü ve doyurucu bilgiyi verdiğinde şüphe yoktur.

Kâinat sisteminin, diğer bir tabirle mevcut düzenin bozulup alt-üst olması, bazan «saat», bazan «kıyâmet», bazan «zilzal», bazan «kariâ» gibi deyim ve kavramlarla anlatılmıştır. Tabii her deyimin kendine has bir anlam ve kavramı vardır, ama hepsi de bir noktada birleşir, o da kurulu düzenin bütünüyle yıkılıp darmadağın olmasıdır. Yeri gelince bu tabirleri bir bir taşıdıkları özelliklerine göre elbette açıklayacağız. Burada «saat» tabiri geçtiğinden önce onu açıklamamızda fayda vardır.

Saat, sözlük olarak zamandan, belli olmayan az bir parça demektir. Astronomlara göre, yirmidört eşit zaman parçalarından biridir. İçinde bulunulan hazır vakta da bazan bu isim verilir. Kıyâmetin kopuş anı hakkında ise bu isim çok kullanılır. Ancak Kur'ân'da «saat» kelimesi, (eliflâm)sız kullanıldığı yerlerde zamandan bir parça anlamına gelir; (elif-lâm) ile kullanılan yerlerde ise, kâinatın mevcut kurulu düzeninin bozulup kıyâmet olayının meydana gelmesini ifade eder. Bu iki mânayı bir arada şu âyette görüyoruz : **«Beklenen kıyâmet saati gelip gerçekleşeceği gün, suçlu günahkârlar (Dünya'da veya kabirde) bir saattan fazla kalmadıklarına yemin ederler..» (2)**

O halde kıyâmetle birlikte anılan saat, kıyâmetin başlangıcını, «kıyâmet» tabiri ise, kopuşun safha ve sonunu anlatır.

Kurulu her düzenin, mevcut her hareketin mutlaka bir başlangıcı vardır. O halde sonu da vardır. Kur'ân'da kâinatın sonradan yaratılıp ilâhî plân gereği tekâmül ede ede bugünkü sistemlerin oluştuğu, Dünya'nın da sonradan yaratılıp birkaç jeolojik devir geçirdikten sonra insanoğlunun hizmetine ve yaşamasına elverişli kılındığı açıklanır. Böylece her başlan-

---

(1) Enbiyâ Sûresi : 104
(2) Rum » : 55

gıcın bir sonu olacağı, kıyamet ve saat tabirleriyle bildirilir. Her hareketin bir başlangıcı ve bir başlatıcısı olduğuna işâretle temel bilgiler verilir. Dinden destek ve ışık almayan bir ilim, hiçbir şeyin yoktan varedilemiyeceğini, var olan şeyin de artık yok olmayacağını, ancak zıddına dönüşeceğini iddia eder ve ölen bir canlının parazitlere dönüşmesini misal verir. Kur'ân'a göre, madde önceleri mevcut değildi. Cenâb-ı Hak ise hep mevcuttur ve sonsuz, sınırsız kudret sâhibidir. Kâinatı belirlediği plâna göre yaratmayı murat edince muazzam bir enerji meydana getirdi. Sonra bu enerjiyi bazı fiziksel ve kimyasal kanunlara bağlayıp gaz haline soktu. Zamanla yine kendine has bir kanunla gaz yoğunlaşıp maddeye dönüştü. Sonraları o madde bölünerek bugünkü düzen yavaş yavaş oluştu. Günümüzde atomun parçalanmasıyla maddenin enerjiye dönüştüğünü biliyoruz.

«Sonra gaz halinde (veya duman halinde) bulunan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne, ister istemez gelin, buyurdu. İkisi de, isteyerek, boyun eğerek geldik, dediler.» (1) meâlindeki âyet, o muazzam enerjinin yoğunlaşıp gaz halini aldığını ve sonra da yoğunlaşıp göklerin ve yerin meydana geldiğini haber veriyor.

Bunun aksini iddia ise, hem bizi olumlu bir sonuca götürmemekte, hem de fasit bir daire içinde döndürüp bocalatmaktadır.

Ayrıca Kur'ân'da kâinatın, kıyâmet kopmasıyla bozulup ilk yaratıldığı hale getirileceğine dikkatler çekiliyor. Ancak bu ifade iki yorum istemektedir: Birincisi, tekrar gaz haline gelmesidir. İkincisi, bozulduktan sonra birleşip tek parça halini alması ve ondan sonra âhiret düzeninin kurulmasıdır. Allah daha iyisini bilir.

KIYAMET'İN KOPUŞ ZAMANI HAKKINDA BİLGİ

Bu bilgi Allah'a has ve O'nun yanındadır; kimseye bildirilmemiştir. Neden bildirilmediğinin birçok hikmetleri vardır. İlk akla geleni ise, Allah'a dosdoğru imân eden kavim ve milletlerde çalışma azmi kırılabilir; yer yer atalet başlardı. Oysa İslâm'a göre, hayat bütünüyle harekettir. Sonra da kıyâmet her an kopabilir korkusu olmaz ve bu yüzden dünya ile âhiret arasında İslâm'ın kurduğu denge bozulabilirdi.

(1) Fussilet sûresi : 11

TASAVVUFÎ YÖNÜ

- PEYGAMBER'İN ZAHİRÎ VASIFLARI -

(قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ) **«De ki : Ben -Allah'ın dilediği dışında- kendi kendime bir yarar, ya da bir zarar vermeye sâhip değilim.»**

Peygamberler zincirinin son halkası ve ilâhî mesajın son tebligatçısı Hz. Muhammed (A.S.), şüphesiz ki beşer için takdîr edilen mânevî basamakların en yüksek noktasında bulunuyordu. Ruhî cevherinin eriştiği füyuzat ve inâyet kelimeyle anlatılmayacak kadar büyüktür. Buna rağmen O, risalet görevini sürdürürken Allah'ın kendisine verdiği zahirî sıfatları doğrultusunda hareket etmiş, mânevî sıfatlarını çoğu zaman harekete geçirmemiştir. Tabii bunun birçok sebep ve hikmetleri vardır. Biz önce özetle O'nun zahirî sıfatlarını maddeler halinde sıralamayı, sonra da sözü edilen sebep ve hikmetlerden bir kısmını belirtmeyi uygun bulduk.

ZAHİRÎ SIFATLARI

1— Resûlüllah (A.S.) kendi kendine bir yarar, ya da zarar verme hürriyetine sâhip değildi. Allah'ın yüksek irâdesine bağlı bulunuyordu. Böylece O'nun cüz'î irâdesi küllî irâdeye tabi' idi.

2— Allah bildirmediği takdirde gaybı bilmezdi. Eğer bilmiş olsaydı, durmadan hayır ve iyiliği çoğaltır ve kendisine kötülük de dokunmazdı.

3— O ancak Hakk'a gitmeyen yolun tehlikesine karşı insanları uyarırdı.

4— İkinci hayatı haber veren, sonsuz saadeti müjdeleyen, ebedî azâbı hatırlatan bir beşîr ve nezîr idi.

5— Müjdeleme ve uyarma düzeyinde tebliğ görevini kusursuz yerine getirirdi.

MANEVÎ VEYA RUHÎ SIFATLARI

1— Ruhundaki nur, kâinatın özü ve mayasıdır.

2— Ruhî cevheri ilâhî iltifatlarla; melekût ve misal âlemleriyle irtibat halindeydi. Levh-i mahfuzdaki bilgilerle donatılıydı. O bakımdan sözü edilen âlemlerdeki birçok hikmetlere vakıftı.

3— Her an ilâhî tecellilere mazhardı.

4— Maddî yapısı ruhi yapısına tabi' idi. Zaman zaman ruhlaşıp mâna âlemine intikal ederdi.

5— Bu inâyetle geçmiş ve gelecekten kendisine bildirilenleri bilir ve ancak açıklaması emredileni açıklardı.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, dini teblîğ edip yayarken mânevi sıfatlarından ziyade zahirî sıfatlarını kullanmıştır. Çünkü O'nun, biri yüce âleme, diğeri beşer âlemine yönelik iki yüzü bulunuyordu. İnsanlar arasında yol gösterirken, Allah'ın emirlerini teblîğe çalışırken beşerden yana yüzünü faal duruma getirir, bunun dışındaki zamanlarda diğer yüzünü faaliyete geçirirdi. Ancak bir mu'cize gösterme anında Allah'ın izniyle bu ikinci yüzünü beşere gösterirdi.

Eğer Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, yüce âleme yönelik olan yüzünü insanlara çevirip faaliyete geçirmekle emrolunsaydı, o durumda insan aklının, irâde ve idrâkinin hiçbir ölçü ve değeri kalmazdı. Onda tecelli eden ilâhî kudret iyilerle kötüleri hemen birbirinden ayırt eder, olayların seyir ve neticesini bildirir ve meleklerden yardım görmek suretiyle her müşkülü aşar, her zorluğu anında yenerdi.

Onun için diyebiliriz ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz beşere dönük bulunan zahirî sıfatlarıyla kıyâmet saatını bilmiyordu. Yüce âleme yönelik bulunan mânevî yüzü ise beşere yönelmiş değildi.

İşte 188. âyetle bu hususa işâret edilerek buyuruluyor ki : **«De ki, ben -Allah'ın dilediği dışında- kendi kendime bir yarar, ya da bir zarar vermeye sâhip değilim. Eğer gaybı bilmiş olsaydım, iyilik yapmayı daha da çoğaltırdım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ama ben ancak imân eden bir milleti (tehlikeye karşı) uyaran, (onları sonsuz bir saadet ile) müjdeleyen bir peygamberim..»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kıyametin kopuş tarihini ancak Allah'ın bildiği açıklandı. Peygamber'in (A.S.) ise, sadece Allah'ın bildirdiğini bildiğine işaret edildi ve sonra da Peygamber'in (A.S.) görevinin ve yetkisinin bir bakıma sınırı çizilerek ümmetine bu hususta en sağlam bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'a ortak koşanlar uyarılıyor. Önce akıllarına, sonra da düşünce ve duygularına seslenilerek manevî körlük ve sağırlıktan kurtulmaları için birkaç mantıkî yol ve çare gösteriliyor.

——oOo——

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَاۚ فَلَمَّا
تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَف۪يفاً فَمَرَّتْ بِه۪ۚ فَلَمَّا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ
رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحاً لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ١٨٩
فَلَمَّا اٰتٰيهُمَا صَالِحاً جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ ف۪يمَا اٰتٰيهُمَاۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ١٩٠ اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـٔاً وَهُمْ يُخْلَقُونَۘ ١٩١
وَلَا يَسْتَط۪يعُونَ لَهُمْ نَصْراً وَلَا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ١٩٢
وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْۜ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوهُمْ
اَمْ اَنْتُمْ صَامِتُونَ ١٩٣ اِنَّ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَج۪يبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِق۪ينَ ١٩٤ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَاۘ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ يَبْطِشُونَ
بِهَاۘ اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَاۘ اَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَاۜ
قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ ك۪يدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ١٩٥
اِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْكِتَابَۘ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِح۪ينَ ١٩٦
وَالَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَسْتَط۪يعُونَ نَصْرَكُمْ

وَلَٓا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى
لَا يَسْمَعُواۜ وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

MEÂLİ:

189— Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da gönlünün ısınıp yatışması için eşini vücuda getiren Allah'tır. Ne vakit ki, o eşine sarmaş-dolaş olup yaklaştı, derken eşi hafif bir yük yüklendi ve bir süre böyle geçip gitti de ağırlaştı. Karı koca, Rableri olan Allah'a duâ ettiler: Eğer bize düzenli, elverişli, uygun bir çocuk verirsen herhalde şükredenlerden oluruz, dediler.

190— Ne vakit ki, Rabları onlara (dileklerine karşılık) düzenli uygun bir çocuk verdi; kendilerine verdiği bu nîmet hakkında (ölçüyü kaçırıp) Allah'a (bilmeden gizli ve örtülü anlamda) ortaklar koşmaya yöneldiler. Allah ise onların koşageldikleri ortaklıktan çok yücedir.

191— Hiçbir şey yaratamıyan şeyleri mi ortak koşuyorlar? Oysa onların kendileri yaratılmıştır.

192— Hem o ortaklar onlara hiçbir şekilde yardıma güç getiremezler ve kendi kendilerine de yardımcı olamazlar.

193— Onları doğru yola çağıracak olursanız size uymazlar. Onları ha çağırmışsınız, ha susup ses çıkarmamışsınız, sizin aleyhinize (olan tutumları) aynıdır, değişmez.

194— (Ey Allah'a ortak koşanlar!) Doğrusu Allah'ı bırakıp tapındığınız şeyler, sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz, haydi onlara dua edip çağırın da size cevap versinler, görelim.

195— Onların yürüyecekleri ayakları mı var? Tutacak elleri mi var? Görecek gözleri mi var? İşitecek kulakları mı var? De ki : Haydi ortak koştuklarınızı çağırın, sonra da bana tuzak ve bir takım düzenler kurun, bir an bile gözaçtırmayın.

196— Çünkü benim Velîm (sâhibim, dostum ve işlerimi düzene koyup yürütenim) O kitabı indirendir ve O, hep iyi kullarına yakınlık kurup dostluk eder.

197— Sizin O'ndan başka taptıklarınız, ne size yardıma güç getire-

bilirler, ne de kendilerine yardım edebilirler.

198— Onları doğru yola çağırsanız duymazlar; sana bakıp (hayâsızca) durduklarını görürsün; oysa onlar (gerçeği hiç de) görmezler.

TEK BİR CANLIDAN YARATILMA

(هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا) **«Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da gönlünün ısınıp yatışması için eşini vücuda getiren Allah'tır.»**

İlgili âyetle, önce insan türünün başlangıç noktası hatırlatılıyor; sonra da erkek ve dişinin nasıl vücuda getirildiği bildiriliyor. Kâinatta henüz eserimiz, misalimiz, modelimiz, aslımız ve mayamız yok iken Rabbımız biz insanları yaratmayı diledi. Onun icin yüce kudreti insan suretinde tecelli ederek Adem'i yarattı. Allah Rab ve Hâlık sıfatlarıyla her türün ilk menşei hakkında bir defa tecelli eder, ikinci tecelli söz konusu değildir. O bakımdan Havva'yı Adem'den vücuda getirdi, ikinci bir tecelliyle onu da topraktan yaratmadı.

Bu iki ayrı yaratma, iki ayrı kanuna bağlıdır ki, dünyamızdaki cari kanunlardan, biyolojik ölçülerden ayrıdır; devam edegelen bir sünnet değildir. Erkek ve dişi yaratıldıktan, yani bu iki canlı ortaya konduktan sonra, cari kanun konulmuş ve kıyâmete kadar sürüp gidecektir. Ancak İsa Peygamber'in yaratılması bir istisnadır ki, Allah'ın hılkat hususunda da her şeye kadir olduğunu gösterir.

İlgili âyetle hılkatın başlangıcı açıklandıktan sonra üreyip çoğalan kadın erkek çifti konu edilerek cinsel duygunun ilk insanla başladığı hatırlatılıyor; şöyle ki : Erkek genellikle evlenme ihtiyacı duyan, gönül huzurunu bir bakıma daha çok evleneceği kadında arayan bir canlıdır. Evlendikten sonra çiftlerin kafasında ve kalbinde cocuk sevgi ve arzusu doğar. Anne gebe kalır, önce hafif bir yük taşır derken bir süre sonra yükü ağırlaşır da doğum günü yaklaşır. Bu defa ana-baba olacak çiftler organları tam teşekkül etmiş kusursuz bir çocuk beklerler ve aksi bir durum olmasın diye Allah'ı sık sık hatırlayıp dilekte bulunurlar. Dilekleri yerine geldiği takdirde Allah'ı daha çok hatırlayıp O'na şükredeceklerini adarlar.

Çoğunun arzusu doğrultusunda çocukları doğunca bilerek veya bilmeyerek Rablarına ortak koşmaya başlarlar. Kimi çocuk sevgisini Allah sevgisinin üstüne çıkarmakla, kimi Allah'a tapar gibi, çocuğa aşırı ilgi göstermekle, kimi yatırlara kurban adayıp kesmekle, kimi yatırlara mum dikip birtakım dilekler izhar etmekle, kimi de çocuğunu din ve Allah düşüncesinden uzak, maddeci yetiştirmekle Yüce Yaratan'a ortak koşar.

Oysa ortak koştukları şeyler hiçbir şey yaratmaya muktedir değildirler. Kaldı ki, kendileri yaratılmışlardır.

İşte çocukları olup da o derece şaşkınlaşan zavallıları, Allah'a ortak koşan şuursuzları doğru yola çağırsan sana uymazlar. Oysa Allah'tan başka çeşitli yollardan tapınmak için yaptıkları şeyler, onlar gibi birer yaratıktırlar. Sonra yavaş yavaş iş iyice putperestliğe döner; dili, gözü ve kulağı olmayan cisimler ilâhlaştırılır.

Adem Peygamber, Tevhît inancıyla gözlerini hayata açtı ve o inancı kendi nesline aşılayıp öğreterek dünya'dan ayrıldı. Bu, kıyâmete kadar her ailenin temel görevi ve değişmeyen inancıdır. Ne yazık ki, ilk insanın topraktan ayrı bir hılkat kanunuyla yaratıldığını ve Allah'a imân esasıyla donatıldığını, eşyanın isimleri kendisine öğretilmek suretiyle bilgili ve medenî bir hayat sürdüğünü henüz kabul etmiyen birçok ilim adamları bulunmaktadır. Bunlar hem doğru bir tesbit yapamadılar; hem de nesli bozup sapıtmalarına sebep oldular.

İşte Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dünyayı şereflendirdiği tarihlerde Mekkeli'lerin durumu ve tutumu böylesine bozula bozula gelip putperestliğe dayanmış ve o yüzden bütün hınç ve azgınlıklarıyla Tevhît inancı karşısına dikilerek hakkı reddetmişlerdi.

İnsan sıkıntıya düşüp sebep ve çarelerin bir bir yok olduğunu gördüğü zaman ister istemez fıtratındaki Allah ve din duygusu harekete geçer ve kalbinde tek umut kaynağı olan Allah'ı hatırlama doğar... Kadın gebe kalınca korkulu rüyalar görmeye, birtakım endişelere kapılmaya başlar. Çok geçmeden kocası da kısmen olsun bu havaya girer. Ne yazık ki, çoğu doğum yapıp bir bebeğe kavuşunca Allah'ı unutmaya yüztutar. Ciddi bir eğitim görmeyen, Allah ve din hakkında geniş bilgiye sâhip olmayan ailelerde bu unutma ve eşyayı kutsallaştırma adım adım nesilden nesile devam ederken çeyrek asır geçmeden putperestlik veya ona benzer bâtıl inançlar kalb ve kafalara iyice yerleşmiş olur.

Meâlini ve açıklamasını sunduğumuz âyetlerin yorumunu yapanlar, isrâiliyata geniş yer vermiş ve birtakım asılsız rivâyetleri nakletmişlerdir. Biz onların hiçbirine itibar etmedik ve tefsîri, Kur'ân'ın genel ölçüleri çerçevesinde yapmaya çalıştık.

Kur'ân'ın uyarı anlamında sergilediği ölçüler, aklı, vicdanı, irâde ve idrâki kamçılayıp harekete geçirir özelliktedir. Bu ölçüleri bir bir dikkatle inceleyen her toplum, yakalandığı maddecilik veya putperestlik hastalığını tedavi edecek ilâcı bulabilir; aklın ve imânın yolunu seçme düzeyine gelebilir..

BAKMAK BAŞKA, GÖRMEK DAHA BAŞKADIR

(وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ) **«Onları doğru yola çağırsanız duymazlar; sana bakıp (hayasızca) durduklarını görürsün; oysa onlar (gerçeği hiç de) görmezler.»**

İslâm'ın kendine has bir eğitim sistemi vardır; buna özel eğitim de diyebiliriz. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'de Allah'ın varlığı ve birliği esasına dayalı yepyeni bir kültür ve irfan ufkunu açarken özel eğitimle işe başladı. Mescid-i Saadet yapılmadan ve henüz Medine'ye hicret edilmeden önce Mekke'de Erkam'ın evinde inen Kur'ân âyetlerini kalblere ve kafalara işlemiş, Medine'ye hicret edince Mescid-i Saadet'i özel eğitim merkezi yapmıştı. Öyle ki yeni dine ilgi duyanları bir bir karşısına alıp Kur'ân öğretir ve sonra da din ve dünya bilgileriyle donatırdı. O bakımdan tarih boyunca Müslümanlar camileri birer eğitim merkezleri halinde kullanırken işe daima Kur'ân ile başlamışlar ve bu özel eğitimle dinin esasını kalb ve kafalara, bir daha sökülmemesiye nakşetmişlerdir.

Mekkeli azgın putperestler, bu özel dersaneye girmedikleri, ilk muallim Hz. Muhammed'in (A.S.) önünde dizçöküp oturmadıkları için cami kültürünü alamadılar ve böylece işiten sağırlar, gören körler, yürüyen ölüler misali dalâlet vadisinde kaldılar.

Yukarıdaki 198. âyet, onların İslâm'ın özel eğitim havasının dışında kalıp doğru yola çağıran sesi işitmediklerini, Hz. Muhammed'in (A.S.) yüzüne bakıp gerçeği hiç göremediklerini çok veciz bir anlatımla tasvîr ediyor.

Garaudy'in şu sözü, cami kültüründen habersiz birçok aydınların kulaklarını çınlatsın! **«İslâm'da özel eğitim sisteminin, hareket noktası olarak cami'de Kur'ân ile başlaması bu açıdan izah edilmelidir. Dinin özü organik bir bütünlük içinde bütün ilimleri biraraya getirmektedir. Zira herşeyin maddesi, bütünü ile bir «Tanrı hazinesinin» malıdır. Allah'tan gelen bir «işârettir». Kâinat bir olanın «bin» sembolle kendisini kesret içinde açtığı bir «tasvîr»dir.» (1)**

İşte bu ilk temel bilgiyi camide alamayanlar veya almak istemiyenler o bilgiye bir bakıma düşmandırlar.

---

(1) İslâm'ın Vaadettikleri/İstanbul : 1983

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanın ilk menşei hakkında bilgi verildi. Dindar bir âilenin önemi üzerinde duruldu. İbâdet edilmeye, daha çok sevilmeye ancak Allah'ın lâyık olduğu açıklandı. Sonra da ilâhlaştırılan canlı-cansız varlıkların sonradan yaratılmış birer cisim oldukları anlatılarak çok şerefli ve mükerrem olan insanın o gibi şeylere tapmasının makul hiçbir yanı olmadığına işaret edildi.

Aşağıdaki ayetlerle, hakka karşı kin ve düşmanlık besleyen müşrikleri affetme yolunu seçmesi Peygamber'e (A.S.) emrediliyor. Tebliğ ve irşadın iyilikle, güzellikle işlenmesi isteniliyor. Bu arada İblisin vesvese sinyaline kapılmamak için ondan hemen Allah'a sığınmamız en uygun çare olarak gösteriliyor.

——oOo——

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا
يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

MEÂLİ:

199— (Ey Şanlı Peygamber!) Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve câhillerden yüzçevir.

200— Şeytandan seni dürtecek bir vesvese duyacak olursan hemen Allah'a sığın. Çünkü Allah, şüphesiz ki işiten ve bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER VE RİVAYETLER

Abdullah b. Zübeyir (R.A.) diyor ki : **«Sen affetme yolunu seç, iyilikle emret...»** âyeti insanların ahlâkıyla ilgilidir ve o nedenle indirilmiştir. (1)

Cafer es-Sadık diyor ki :

(1) Buharî - Müslim

«Allah, peygamberine bu âyetle mekârim-i ahlâkı emretmiştir. Kur'-ân'da, övgüdeğer güzel ahlâkı bütünüyle kendinde toplayan bu âyetten daha câmi' (toplayıcı) başka bir âyet yoktur.» (1)

Hz. Aişe (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, terbiye dışı söz söylemez, edep dışı davranmazdı. Sokak ve caddelerde sesini yükseltmez, bağırıp çağırmazdı. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez; her hal-ü kârda insanları bağışlardı. O hep hoşgörülü davranır, kalb kırmaz, gönül incitmezdi.» (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu :

«Sizden hiçbir kimse yoktur ki, onun biri cinden, biri de melekten yakını bulunmasın.» Bunun üzerine soruldu: «Sizin de mi ya Resûlellah?» Cevap verdi: «Evet, benim de... Ancak ne var ki, Allah ona karşı bana yardımda bulundu da o İslâm'a girdi. (Veya ben ondan selâmette kaldım). O nedenle bana ancak hayır ile tavsiyede bulunur.» (3)

«Yukarıdaki âyet inince Peygamber (A.S.) Efendimiz Cebrâil'e sordu :

— Bu nedir? Ey Allah'ın elçisi!

Cevap verdi :

— Allah, sana haksızlık edeni affetmeni, seni mahrum edene vermeni, senden ilgisini kesenle ilgi kurmanı emrediyor.» (4)

İSLÂM'IN TOPLUM AHLÂKIYLA İLGİLİ ÜÇ ESASI

(خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) **«Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve câhillerden yüzçevir.»**

İlgili âyetle, dinin âile ve toplum yapısında ahlâkı sağlamaya yönelik üç esas icmâlî (öz ve özetli) olarak belirtilmektedir.

1— Affedip bağışlamak,

2— Dine, akla ve sahîh örfe uygun olanı emretmek,

3— Cahillerden (Allah'ı, dinî ve âhireti bilmeyenlerden) yüzçevirmek.

(1) Lübabu't-te'vîl : 2/158
(2) Bağavî - Tirmizî (Rivâyetler arasında lâfız farkı var).
(3) Müslim/müsafirîn: 69- Dâremî/rikak : 25- Ahmed: 1/385, 397, 401, 460
(4) İbn Ebî Hâtim - İbn Cerîr et-Taberî

Birincisi, her hususta kolaylık göstermek; şer'î bir sakınca ve engel olmadığı takdirde hoşgörülü olup bağışlamayı âdet edinmek; kusur ve hatâları görmezlikten gelmek; kötülüğe kötülükle karşılık vermemek; kamu vicdanını rahatsız edecek, hakları çiğnenecek, umumun zararlarıyla sonuçlanacak bir durum yoksa, suçluyu affetmek gibi toplayıcı, barıştırıcı, birleştirip kardeşlik bağlarını sıklaştırıcı, kin ve öfkeyi yatıştırıcı güzel hasletleri kapsamaktadır.

İkincisi, Allah'ın hoş karşılayacağı, dinî ölçü ve kurallara ters düşmeyen, halkın kökleşmiş güzel âdet ve geleneklerine saygı göstermek; aklı selîmin hayır ve iyilik saydığı, gelişmiş kalblerin yatışkanlık duyduğu söz ve davranışları -dinî bir sakınca yoksa- toplum arasında yaşatmak; insanları birbirlerine karşı saygılı olmaya sevkeden töreleri korumak gibi hasletleri kendinde taşımaktadır.

Üçüncüsü, bilgisiz, nefsine esir olmuş kaba kişilerle zorunlu bir sebep olmadıkça arkadaşlık etmemek, onlarla seviyesiz meclislerde oturmamak ve o gibileri muhatap edinmemek; kırıcı, üzücü, ürkütücü ve endişelendirici söz ve davranışlarına hedef olmamaya dikkat etmek; düzelip doğru yolu seçmelerini sağlamak için -günün şartları elverdiği nisbette- çeşitli yayım vasıtalarından yararlanarak eğitmeyi bir ödev saymak gibi hasletleri toplamaktadır.

O bakımdan son din, ilâhî buyrukların gönüllerde yeretmesi için önce bu üç esasın işlenmesini, uygulanmasını emretmiştir. A'raf sûresi Mekke'de indiğine göre, bu üç esasa henüz şer'î hükümlerin çoğu inmeden çok önce dikkatler çekilmiş, ortamın bu doğrultuda hazırlanmasına işârette bulunulmuştur.

Toplumu, düzeltip dinî ahlâk istikametinde eğitmek için, önce Kur'ân'ın verdiği bu yüksek ve o nisbette anlamlı esaslarla eğitmek gerekir. Ne yazık ki, İslâm'ı teblîğ ve yayma metodu hakkında ciddi bir araştırma yapılmadığı ve bu önemli konu bir eğitim meselesi halinde ele alınmadığı için, İslâm âleminin birçok bölgelerinde irşât hizmetleri yetersiz kalmıştır.

ŞEYTANIN DÜRTMESİ

(وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ) **«Şeytandan seni dürtecek bir vesvese duyacak olursan, hemen Allah'a sığın..»**

Kur'ân, İslâm ahlâkını yayma metodunu üç madde halinde Peygamber'e (A.S.) sunduktan sonra, bu arada şeytanın ve o tiynetteki insanların boş durmayacağına dikkatleri çekerek, öfkeyi yenme, vesvese alanının dı-

şında kalma yolunu gösteriyor.

Şeytandan sana bir dürtüş gelecek olursa, ondan Allah'a sığın, diye emredilmesi, bütünüyle bir imân ve irfan konusudur. «Dürtüş» ile çevirisini yaptığımız n e z ğ kelimesi, daha geniş bir anlam taşımaktadır. Onları şöyle özetleyebiliriz :

a) Râğıb el-Esbahani'ye göre, ifsat etmek için bir işe burnunu sokmaktır.

b) Kurtubî'ye göre, şeytanın vesvı (vesvesesi)dir. Nitekim Zeccac, az bir hareketin de n e z ğ olduğunu, şeytandan ise az bir vesvese anlamını taşıdığını söylemiştir.

c) Fahruddin Râzî'ye göre, şeytanın n e z ğ i , onun kalbe olan vesvese ve sinyalıdır.

d) Kötülüğe iten fısıltı da bu anlamdadır.

e) Aldatma, yanıltma manasında da kullanıldığı görülmüştür.

PEYGAMBERLER GÜNAHLARDAN KORUNMUŞLARDIR

Sahîh hadîslerden her insanın bir şeytanı bulunduğunu, peygamberlerin de bu genellemenin dışında tutulmadığını anlıyoruz. Ne var ki, peygamberler ilâhî siyanet altında günah ve isyândan korunmuşlardır. O bakımdan onlara musallat şeytanların dürtüş, fısıltı ve sinyalleri neticesiz kalmakta, kalbleri üzerinde herhangi ciddi bir tesir meydana getirememektedir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in **«Benim de yakınım bir cin vardır, ama Allah ona karşı bana yardımda bulundu da o İslâm'a girdi (veya ben ondan selâmette kaldım)»** buyurması, konuyu daha çok açıklamaktadır.

Gerçek bu olunca, âyetin zâhiriyle, ilgili hadisi nasıl bağdaştırmak gerekir? Hadîste «cin» tabiri kullanılmış, âyette ise «şeytan» tabirine yer verilmiştir. Aslında şeytan da cinlerden, yani o türden ayrı bir koldur. Cinlerden önce yaratılıp birtakım ilâhî lûtuflara mazhar kılınmış, sonra da isyan ettiği için ilâhî rahmetten kovulmuştur. O bakımdan şeytanlar denilince, o ilk şeytanın zürriyeti anlaşılır. Cinlere gelince, onlar da şeytanlar gibi ateşten veya ışından yaratılmışlardır. Aradaki fark, onlar şeytandan sonra yaratılarak birtakım ilâhî teklîflerle yükümlü tutulmuşlardır. Şeytanlar ise, azılı, azdırıcı, doğru yoldan döndürücü vasıflarını hep korudukları için, artık ilâhî teklîfle yükümlü tutulmalarına gerek kalmamıştır.

O halde hadîste geçen «cinden bir yakın» tabirinden, insanlara yakın

olan şeytandan başka bir de cinnin bulunduğu anlaşılıyor. Cinlerin ise, İslâm'a girdikleri, yani onlardan bir kısmının imân ettikleri zaten Kur'ân'da belirtilmiştir. Peygamber'e (A.S.) yakın olan cin de öylece İslâm'a girip şeytandan yana hizmette bulunma bedbahtlığından kurtulmuştur.

Hadîs-i Şerîfte belirtilen cin'den, şeytan kasdediliyorsa -ki bazı rivâyetlerde şeytan tabiri kullanılmıştır-, o takdirde bütün güç ve tesirini kaybetmesi ve Peygamber'in de ondan tamamıyla selâmette kalması demektir.

Konuyu bu açıdan incelediğimizde bazı yorumlarda daha bulunmamıza ihtiyaç duyulmaktadır ki, onları şöyle açıklayabiliriz:

a) Önce kelimenin başındaki (elif-lâm) cins için olabilir. O takdirde belli bir şeytan değil de şeytan cinsi kasdedilmiş manası ortaya çıkar. Onu «ahd-i hâricî» anlamda düşünürsek, büyük şeytan ihtimali doğar ki, bu her kişiyle ilgili şeytan demek olur.

b) Şeytan tabiri, Adem'e secde etmediği için ilâhî rahmetten kovulan İblîs hakkında yaygın bir isim olmakla beraber, insanı yoldan çıkaran, fitne ve fesat doğuran insan ve mikrop hakkında da mecazen kullanılmıştır. Nitekim el-Hatîb ve İbn Asâkir'in tesbît ve rivâyet ettikleri zayıf bir hadiste, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuştur. **«Sakalınızı iyice aralayıp temizleyin (tarayıp temiz tutun); tırnaklarınızı kesin. Çünkü şeytan gerçekten etle tırnak arasına girip faaliyet gösterir.»** Günümüzdeki ilmî araştırmalar, tırnakla et arasının mikrop ve kolibasili yuvası olduğunu ortaya koymuştur. Görülüyor ki, insanı ifsat eden, maddî ve mânevî sağlığını bozan her şey bir şeytandır. Tabii mecazî anlamda bu böyledir. O halde dini yayarken, ilâhî emirleri teblîğ ederken Peygamberimiz'i (A.S.) üzüp öfkelendiren, rencide eden her şey mecazî mânayla birer şeytandır.

c) Şeytanın Peygamber (A.S.) Efendimiz'i tahrik edici fısıltı ve sinyalleri, onu günaha sokacak, şüphelere düşürecek demek değildir. Hani Zümer sûresinde mü'minlere bir ölçü ve kıstas vermek için Peygamber'e şöyle hitap edilmiştir: **«And olsun ki, sana da, senden öncekilere de şöyle vahyolundu: Eğer Allah'a ortak koşarsan, şüphen olmasın ki, amelin boşa gider ve zarara uğrayanlardan olursun.»** Bu, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in Allah'a ortak koşma temayülü içinde olduğunu göstermez; sadece «Tevhît İnancı»nın hiçbir zaman ve hiçbir kimse hakkında müsamahalı olmadığını ve Allah'ın ancak böyle bir inanç sâhibinden razı olacağını iş'âr eder. O halde şeytan, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e vesvese veremez, onu şüpheye düşüremez; ama fırsat buldukça sinyal göndermeye devam eder. Öyle durumlarda ise, başta Peygamber (A.S.) Efendimiz olmak üzere her mü'minin Allah'a sığınması, yegâne koruyucunun O olduğunu bilip O'na

güvenip dayanması emredilmiştir. Daha doğrusu Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in şahsında ümmetine bir tavsiyedir.

d) Şeytanın dürtüşünden maksat, hadîs-i şerifte ifadesini bulan «leyuğanu»dur ki, bunun anlamı «nefisten yükselip kalb üzerine az da olsa hafif bir perde veya bir buğu gelmek»tir. Peygamber (A.S.) Efendimiz'de bu hissedilmeyecek kadar az olurdu. Bununla beraber günde yetmiş defa Allah'a yönelip istiğfarda bulunurdu. Resûlüllah (A.S.) bir bakıma şeytanın «n e z ğ »ıne işarette bulunmak istemiştir. Şeytanın dürtüşü, nefsi az veya çok kıpırdatır. O halde her defasında Allah'a yönelmek, O'na sığınmak suretiyle, meydana gelen tesirin sıfıra düşmesini sağlamak en güzel tedbirdir. Kur'ân bu tedbirden söz ederek bize en sağlam bilgiyi veriyor.

e) Hem kötülük ve vesveselerden Allah'a sığınmak kulluğumuzun gereği, terbiyemizin amacıdır. Nitekim Kur'ân'da bu terbiye hatırlatılarak deniliyor ki, **«Kur'ân okuduğun zaman koğulup lânetlenen şeytandan Allah'a sığın. Şüphesiz ki şeytanın, iman edip Rablerine güvenip dayananlar üzerinde sultası yoktur.» (1)**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, günün şartlarına ve mevcut ortama göre, İslâm'a karşı olanları affedip tebliğ ve irşatta yapıcı olmamız, kırıcı ve aradaki mesafeyi açıcı şekilde davranmamamız emredildi. Her zaman iyiliği ve güzelliği ön plânda tutmamız istenildi. Şeytanın vesvesesinden Allah'a sığınmamız en iyi çare olarak belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'tan korkan mü'minlerin, şeytanın vesvesesine karşı silah olarak Allah'ı anmaları telkîn ediliyor. Sonra da her çeşit kötülük ve vesveseden kendini uzak tutan Hz. Peygamberin kendiliğinden bir âyet uydurup Allah'a nisbet etmesinin hiçbir zaman söz konusu olamayacağı haber verilerek, müslümanları şüpheye sokmak isteyenlerin bu gibi sözlerine kulak verilmemesi hatırlatılıyor.

——oOo——

(1) Nahl sûresi : 98, 99

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا
فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ
لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا
قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى
وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

MEÂLİ:

201— Doğrusu (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara şeytandan vesvese (azıcık bir hayâl sinyalı) dokunduğunda Allah'ı anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler.

202— (Şeytan'ın) kardeşleri ise, bunları (müşrikleri) sapıklığa çekip sürüklerler, sonra da bir daha peşlerini bırakmazlar.

203— Sen onlara (istedikleri) bir âyet getirmediğinde ise, «Sen bir tane derleyip meydana getirseydin ya!» derler. De ki : Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uyarım. Bu (kitap), Rabbinizden kalb gözlerinizi açacak belgelerdir ve inanan bir millet için doğru yolun ve rahmetin kendisidir.

İLGİLİ RİVÂYET

Muâviye'nin aşırı taraftarlarından sayılan İsâm b. Mustalık anlatıyor : «Medine'ye gittiğimde Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'la karşılaştım. Yüzü ve vücut yapısının güzelliği, edep ve terbiyesi, ağır başlılığı dikkatimi çekti. Babasına olan kinimden dolayı haset kıvılcımı bir anda içimde parıldadı; derken hem ona, hem de babasına ağır sözlerle hakarette bulundum. Beni dikkatle dinledi ve sonra merhametli ve şefkat dolu bir çehreyle yüzüme baktı ve: **«Eûzü billahi mine'şşeytani'r-recîm Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm, diyerek, affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışlarla emret ve câhillerden yüz çevir»** meâlindeki âyeti okudu. Sonra da **«Şüphesiz Allah'tan kor-**

kup kötülüklerden sakınanlara şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman Allah'ı anarlar ve hemen doğruyu, gerçeği görürler» meâlindeki âyeti ona ekledi. Arkasından bana şöyle dedi : «Alçak gönüllü olmaya çalış ve beni dinle ki hem kendim için, hem de senin için Allah'a istiğfarda bulunayım. Bizden yardım beklersen ederiz. Bizden bir arzun olursa yerine getiririz. Bizden doğru yolu sorarsan seni doğruya irşât ederiz.»

Onun bu nazik ve edep dolu sözleri beni yaptığıma pişman etti. Özür diledim. Bunun üzerine şöyle dedi : «Hayır, bugün aslâ kınanmıyacaksın. Allah sizi affetsin. Şüphesiz ki O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.» Onun bu sözleri bana güven verdi. İçimdeki kini sevgiye dönüştürdü. O andan itibaren yeryüzünde Hz. Hasan'dan (R.A.) benim için daha sevgili ve saygın bir kimse yoktu..»

HER KİŞİ KENDİ KARAKTERİNDE OLANLARIN ÇOĞALMASINI İSTER

(وَاِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ) **«Kardeşleri ise bunları sapıklığa çekip sürüklerler.»**

İnsan karakterinin pek az istisna ile değişmeyen yanlarından biri de, kendi meşrebinde olanların çoğalmasını istemesi ve bunun için bazı mücadeleler vermesidir. Zira her insan toplum arasında yalnızlıktan hoşlanmaz ve kendisiyle birçok, ya da bazı hususlarda olsun uyum sağlayacak kişileri bulmaya, onlarla kaynaşıp dostluk kurmaya çalışır.

Gerçek bu olunca, her grup veya fertten kim erken davranır, sahayı doldurursa, daha çok başarılı olur. Haktan yana olanlar hareketsiz kalırlarsa, o takdirde sahayı bâtıldan yana olanlara bırakmakla kendilerini pasifize etmiş olurlar. Kendilerine düşeni yapmadıkları için ilâhî inâyete erişemez ve o yüzden kendilerini bâtılın yumruğuna itmiş olurlar.

Kur'an bu inceliklere dokunarak mü'minleri şöyle uyarıyor : **«Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara şeytandan bir vesvese (ve azıcık bir hayal sinyali) dokunduğunda, Allah'ı anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler.»**

Şeytanın vesvese ve hayal sinyallerinin ardı-arkası kesilmiyeceğine göre, inanıp sakınanların her ân uyanık ve ölçülü hareket halinde bulunmaları gerekir. Böylece zıtların içimizde sürtüşüp tartışması hayatımıza hız ve hareket kazandırır. Mü'min pasiflikten kurtulup sosyal alanı devamlı doldurma gayreti içinde mücadelesini sürdürür.

Kur'ân, karşıt inanç ve düşüncede olanların faaliyetini hatırlatıyor; çoğunun, Allah'tan korkup fenalıklardan sakınan mü'minleri de doğru yoldan ayırıp sapıklık bataklığına sürüklemeyi sanat edindiklerine dikkatleri çekiyor.

İSLÂM'A YENİ GİRENLERE PEYGAMBER SÜNNETİ ÖĞRETİLİYOR

(وَاِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا) **«Sen onlara (istedikleri) bir âyet getirmediğinde ise, sen bir tane derleyip meydana getirsen ya! derler.»**

Vahyin, peygamberliğin gerçek ölçü ve anlamını henüz kavrayamıyanları, Kur'ân, kademeli ve sistemli biçimde eğitip yetiştiriyor. İslâm'a yeni girenler ve bir de münafıklar hemen her olay karşısında Peygamber'in (A.S.) bir âyet getirebileceğini düşünüyor, kendilerince önemli saydıkları bir mesele hakkında âyet inmeyince, Peygamber'e (A.S.) **«Bir âyet derleyip meydana getirsen ya!»** diyor ve böylece Hz. Muhammed'in (A.S.) zaman zaman kendisinin âyetleri derleyip söylediğini sanıyorlardı. Haliyle bu, çok sakat ve o nisbette tehlikeli bir anlayıştı ve her yönüyle tashîhe muhtaç bulunuyordu. Onun için Cenâb-ı Hak, onlara yanlış düşünüp hatâlı değerlendirme yaptıklarını hatırlatarak, şöyle buyurdu : **«De ki, ben ancak Rabbımdan bana vahyedilene uyarım. Bu (kitap) Rabbınızdan kalb gözlerinizi açacak belgelerdir ve inanan bir millet için doğru yolun ve rahmetin kendisidir.»**

Bu kitap, Muhammed'in (A.S.) eseri değildir ve olamaz da. Çünkü insan eseri, kalb ve kafayı bu derece açacak, doğruyu gösterecek, ilim adına hatâlı bilgi ve fikir vermeyecek, asırların geçmesine rağmen getirdiği her temel bilginin doğruluğu ilmî araştırma ve buluşlarla isbat edilecek güçte ve muhtevada olamaz. Kaldı ki bu temel bilgiler, ana fikirler 1400 yıl önce ortaya konmuştur ki, o çağda ilme temel teşkil eden esasları bilenler yoktu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, sağlam imânın, şeytanın vesvese sinyalleri önünde aşılması zor bir engel teşkil ettiği anlatıldı. Sonra da Hz. Peygambere (A.S.) indirilen âyetlerin O'nun derlemesi olmadığı ifade edilerek şeytanın ve o tiynette olan kimselerin şüphe uyandıran sözlerine itibar edilmemesine işaretle, her âyetin mutlak surette Allah'tan indiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın ilâhî feyzine erişebilmek için, kalb ve

kafaları açıp aydınlatan beyanlarını dikkatle, anlayışla ve saygıyla dinlemenin gereği üzerinde duruluyor. Sonra da bu feyiz ve rahmete erişebilme arzu ve şuuruyla sabah-akşam Cenab-ı Hakk'a huşû ile el açıp alçak sesle, edep ve saygı havası içinde duâ ederek yalvarmamız emrediliyor. Allah'a kul olmanın kimseyi küçültmeyeceği, fakat mutlaka şeref, izzet, vakar ve saygınlık kazandıracağı hatırlatılarak melekler misal veriliyor.

——oOo——

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ
وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ فٖي نَفْسِكَ
تَضَرُّعًا وَخٖيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ
وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلٖينَ ﴿٢٠٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ عِنْدَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

M E Â L İ :

204— Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun. Ola ki merhamete erdirilirsiniz.

205— Hem Rabbini sabah-akşam, içinden yalvarıp yakararak, ürpererek yükseğin altında bir sesle an, gâfillerden olma.

206— Şüphesiz ki, Rabbin katında olanlar (melekler) O'na kulluk edip tapmaktan aslâ (küçüklük duyup) büyüklük taslamazlar; O'nu hep tesbîh ve tenzîh ederler ve ancak O'na secde ederler.

İLGİLİ RİVÂYETLER

İbn Mes'ûd (R.A.) diyor ki : Önceleri biz namaz kılarken birbirimize selâm verirdik, yani namazda olmayan kişi, namaz kılmakta olana selâm verir, o da onun selâmını alıp karşılığını verirdi. Sonra «Kur'ân okunduğu

zaman ona kulak verip dinleyin ve susun..» âyeti inince artık namazda selâm verip almadık. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«İmam ancak kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir. O halde o tekbîr getirdiğinde siz de tekbîr getirin; o okumaya başlayınca siz susun.» (2)

«Bir yolculukta ashab-ı kirâm duâ ederken seslerini yükselttiler. O sebeple Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onları uyararak şöyle buyurdu: **«Ey insanlar! kendinize gelin; çünkü siz ne sağıra, ne de gâibe sesleniyorsunuz. Sizin duâ ile seslendiğiniz zat, her şeyi mutlaka işitir ve size, bineğinizin boynundan daha yakındır.» (3)**

İNİŞ SEBEBİ

Zührî'nin tesbitine göre, Ansardan bir genç, Peygamber (A.S.) Efendimiz Kur'ân okumaya başlayınca, o da onunla beraber okumaya başladı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Yine yapılan sahîh rivâyete göre, Ebû Hüreyre (R.A.) şöyle anlatmıştır: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kıraati âşikâr okunan bir namazı kıldırdıktan sonra ashabına dönüp sordu:

— Az önce benimle birlikte Kur'ân'ı okuyan oldu mu?

Adamın biri:

— Evet, ben okudum, dedi.

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu: **«Namazda okuduğum zaman bana ortak olmayın, diyorum.»** Bu uyarıdan sonra ashab-ı kirâm namazda Kur'ân âşikâr okunduğunda susup Peygamberi (A.S.) dinlemeye başladılar. (4)

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/280 - Müsned-i Ahmed - Nesâi

(2) Buharî/salat: 18, ezan: 51, 74, 82, 128, taksîr-i salât: 17, sehv: 9, merdâ: 12- Müslim/salat: 77, 82, 86, 89- Ebû Dâvud/salat: 68- Tirmizî/salat: 150- Nesâî/eimme : 16, 38, 40, iftitah : 30, tatbîk: 22- İbn Mâce/ikamet: 13, 144- Dâremî/salat: 44, 71- Taberânî/nida: 56, cemaat: 16, 17- Ahmed: 2/230, 314, 341, 378, 411, 420.3/110, 154.4/401, 450.6/51, 58, 68, 148, 194

(3) Buharî/mağazî : 38, cihat : 131, deâvat: 50, 68, kader: 7, tevhîd: 9- Müslim/zikir : 44, 45- Ebû Dâvud/vitir: 26- Tirmizî/deâvat: 57- Ahmed: 4/394, 402, 403, 407, 418, 419

(4) Tirmizî-Ahmed b. Hanbel : Ebû Saîd (R.A.)den

«Kim bir namaz kılar da onda Ümmu'l-Kur'ân'ı (Fâtiha) okumazsa, o namaz noksandır, o namaz noksandır, tam değildir.» (1)

«Kimin imamı varsa, imamın kıraatı onun için de kıraattır.» (2)

FIKHÎ YÖNÜ

İmam Şâfiî Kavl-i Kadîm'inde, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel kendi müsnedlerinde bu hadîslere dayanarak âşikâr okunan kıraatlerde cemaat bir şey okumaz, sadece dinler demişlerdir. Sonra İmam Şâfiî Kavl-i Cedîd'inde, cemaat imamla birlikte yalnız Fâtiha'yı okur, diyerek ilk görüş ve ictihadından dönmüştür. Çünkü Fâtihasız kılınan bir namazın noksan sayılacağı ve diğer bazı rivâyetlerde o namazın sahîh kabul edilmiyeceği hakkında sağlam ve sıhhatli beyânlar vârit olmuştur.

Hanefîler ise, yukarıdaki 2 nolu hadîsi daha sahîh görüp onunla istidlâl etmişlerdir. O bakımdan bu mezhepte, ne gizli, ne de âşikâr kıraatlerde cemaat bir şey okumaz.

KUR'AN OKUNDUĞU ZAMAN SUSUP DİNLEMEK

(وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) **«Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun. Ola ki merhamete erdirilirsiniz.»**

Kur'ân okunduğu zaman susup onu dinlemek vacib midir? Âyetin zahirî delâletinden bu hüküm anlaşılmaktadır. Ancak ilim adamlarının görüş ve yorumları farklıdır:

a) Ali b. Talha'nın İbn Abbas'dan (R.A.) yaptığı rivâyete göre, farz namazlarda okunan Kur'ân'ı dinlemek vâcipdir. Zira İbn Abbas'a (R.A.) göre, ilgili âyetle buna işâret edilmektedir. İbn Cerîr de aynı görüştedir. Süfyan es-Sevrî'nin de ictihadı bu doğrultudadır. Mücahit'ten buna yakın bir rivâyet yapılmıştır. O halde bunlara göre, namaz dışında Kur'ân okunurken dinleyenlerden birinin veya birkaçının konuşmasında bir sakınca yoktur. Nitekim İbrahim en-Nahâî, Katade ve Şa'bî de aynı görüştedirler.

b) Tabiînden Saîd b. Cübeyr'e göre, bu, Ramazan ve Kurban bayramları namazlarında ve bir de cuma ve âşikâr okunan namazlarda cemaatin susup dinlemeleriyle ilgili bir emirdir. O bakımdan sözünü ettiğimiz na-

(1) Tirmizi : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Müsned-i Ahmed : 3/339 - İbn Mâce/İkamet: 13

mazlarda Kur'ân okunmaya başlayınca susup dinlemek vâciptir.

c) Namaz dışında okunan Kur'ân'ı dinlemenin kifayet yollu vâcip olduğunu söyleyenler varsa da, ilim adamlarınca pek benimsenmemiştir. Bir miktar dinledikten sonra vâcip yerine gelmiş olacağından ayrılmakta bir sakınca yoktur, diyenler de olmuştur. Bu görüş diğerine nisbetle biraz benimsenmiştir. Cumhura göre ise, âyet, namazda okunan kıraatle ilgilidir. Sahîh olan da budur. Allah daha iyisini bilir.

A'raf sûresine Kur'ân'ın bir hatırlatma, bir öğüt olduğu belirtilerek başlandı ve Allah'ın her ân tesbîh ve tenzîhe lâyık olduğu bildirilerek secde âyetiyle noktalandı.

A'RAF SÛRESİ BİTERKEN

Mekke'de inen bu sûrenin kapsadığı başlıca konuları şöyle özetliyebiliriz :

a) Tevhît İnancı'na ağırlık verilmiştir.

b) Vahiy ve semavî kitaplar hakkında, bazan kısa, bazan da geniş ölçüde bilgiler serpiştirilerek mü'minler aydınlatılmıştır.

c) Peygamberler ve peygamberlik hakkında aydınlatıcı bilgiler verilmiş ve Hz. Muhammed'in (A.S.) risâletinin umumî bir özellik taşıdığı, akla ve vicdana neşter vururcasına işlenmiştir.

d) Âhiret hakkında, öldükten sonra dirilme ve kâinat düzeninin bozulduktan sonra yeniden kurulmasıyla ilgili açıklamalar yapılarak insan aklı ve idrâki harekete geçirilmek istenmiştir.

e) Kur'ân hükümleri hakkında kısa, fakat özlü bilgiler verilerek haram ve helâl konusu işlenerek şüpheler giderilmiştir.

f) İlâhî sünnete, kâinat düzenine sık sık dikkatler çekilerek akla ve ilme temel bilgi teşkil edecek malzeme sunulmuştur.

g) Mü'minlere kendi yüce davalarını yayma metodu verilerek, teblîğ ve irşat yolları gösterilmiştir.

h) Şeytan ve o tiynetteki insanların tuzağına düşmemek için iyi bir hayat düzeni kurup sürdürmenin plân ve proğramı açıklanarak sosyal alanı inanmışların doldurması istenmiştir.

Hamd u senâ Allah'a; salât ü selâm hâtemü'l-enbiya Hz. Muhammed'e (A.S.) ve O'nun gönül dostlarına, yakın arkadaşlarına olsun..

——oOo——



ENFÂL SÛRESİ

Kur'an'ın sekizinci sûresidir. Daha çok savaş ve onunla ilgili konuları içerir; stratejik bilgiler verir. Savaşta zafer elde etmenin maddî ve manevî nedenleri üzerinde durulur. Karşı tarafın nasıl bir strateji uygulayacağı açıklanırken bu hususta mü'minlere yol gösterilir.

Bu arada Bedir savaşına, mü'minlerin ve müşriklerin tutumlarına; Allah'ın mü'minlere olan yardımına geniş yer ayrılır ve o savaşın hikmet ve amacı yansıtılır. Uzun yıllardan beri mü'minlerin hasretini çekip özlemini duyduğu Mekke'nin ve kutsal Kâbe'nin yakında fethinin müyesser olacağına işâretlerde bulunulur.

Savaşa yeterince hazırlanmanın selâmet ve zaferin ilk basamağı olduğu hatırlatılır; sonra da mü'minlere böyle bir hazırlık için hep tetikte olmaları telkîn edilir.

Mü'minlerin yapılan sözleşmelere sadık ve bağlı kalmaları övgü ile anlatılırken, müşriklerin bu hususta da döneklik ve hıyânet içinde bulunduklarına atıflar yapılır. Böylece mü'minlerin eninde sonunda muzaffer olacağı, düşmanlarının ise hezimete uğrayacağı dolaylı şekilde ifâde edilir.

Enfâl, nefel'in çoğuludur. Nefel ve nâfile, sözlükte, birkaç mânâya gelir: Bahşiş, ganimet malı, bir şey üzerine fazlalık, doyumluk bu cümledendir. Asıl üzerine fazla olan şeye, meselâ oğlun oğluna nâfile denir. Çünkü torun, oğul üzerine bir fazlalıktır. O bakımdan farz ve vâcip üzerine fazladan kılınan namazlara nevâfil; mevcut mal üzerine bir fazlalık olarak ele geçirilen ganimet mallarına «enfâl» denilmiştir.

Sûreye isim olarak verilen «enfâl»dan maksat, savaşta elde edilen ganimettir.

Enfâl sûresi, yedi âyeti dışında tamamı Medine'de, Bakara sûresinden sonra inmiştir. Mekke'de inen yedi âyeti, 30. âyetten 37. âyete kadar olanıdır. Müfessirlerin bir kısmına göre, sûrenin tamamı Medine'de inmiştir. Sahîh olanı da budur.

Müfessir Alâuddin el-Hâzin'e göre, 75 âyet, 1075 kelime ve 5080 harftir. İbn Kesîr'e göre, 76 âyet, 1631 kelime ve 5249 harftir.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ

وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

MEÂLİ:

1— Sana (savaşta elde edilen) ganimetlerden soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygamberine aittir. Eğer cidden inanıyorsanız, Allah'tan korkup (tartışmayı bırakın) aranızı düzeltin; Allah'ın ve Peygamberinin (buyruklarına) uyun.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiînden Saîd b. Cübeyr diyor ki : İbn Abbas (R.A.)dan Enfâl sûresinin iniş sebebini sorduğumda bana şu cevabı verdi : «O, Bedir savaşı hakkında inmiştir.» (1)

İbn Abbas'ın (R.A.) yine bu konuyla ilgili şöyle dediği tesbit edilmiştir: «Bedir savaşında Resûllülah (A.S.) Efendimiz ashabına seslenerek : **«Kim şu ve şu fedakârlığı gösterirse, ona şu ve şu (ödüller) vardır. Kim şu ve şu yerlere kadar ilerleyip gelirse, ona da şu ve şu (ödüller) vardır. Kim de düşmandan birini öldürürse, ona da şu ve şu (ödüller) verilecektir!»** buyurdu. Bunun üzerine gençler harekete geçti, yaşlılar sancak altında kaldı. Allah onlara zaferi müyesser kılınca, genç yiğitler Peygamber'e (A.S.) gelerek kendilerine va'dedilenin verilmesini dilediler. Yaşlılar da o

---

(1) Buharî - Müslim

(ödülleri) bize de vermeden alıp götürmeyin, kendinizi bu hususta bize tercîh etmeyin; çünkü size destek olduk, deyince aralarında hafif bir tartışma başgösterdi. O sebeple Enfâl sûresinin baş kısmından birkaç âyet indi.» (1)

Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.) diyor ki : «Elime geçen bir ganimet kılıcını alıp Peygamber'e (A.S.) geldim ve «Ey Allah'ın Resûlü! doğrusu Allah, müşrikler aleyhine göğsüme şifâ verdi. Bu kılıcı bana bağışlayın» diye ricada bulundum. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bana : **«Ya Sa'd! bu kılıç ne bana, ne de sanadır»,** buyurdu. Ben de, «Benim belâma mübtelâ olmayan bir kimseye verilmesini umarım», diye mırıldandım. Çok geçmeden Peygamber (A.S.) Efendimiz bana gelerek, **«Ey Sa'd! sen bu kılıcı benden istediğinde, o bana ait değildi. Şimdi ise, o benimdir, bana aittir, onu sana veriyorum»,** buyurdu ve o sebeple «Sana enfâldan soruyorlar...» âyeti indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi :

1— Her peygamber sadece kendi kavmine gönderildi. Ben ise, kızılına, siyahına.. her kavme (millete) gönderildim.

2— Ganimetler bana helâl kılındı; benden önce hiçbir (peygambere) helâl kılınmadı.

3— Yeryüzünün her tarafı bana temiz ve mescid kılındı; kime nerede namaz vakti erişirse, bulunduğu yerde (temiz ve mubah olmak şartıyla) namaz kılar (kılsın).

4— Bir aylık mesafede düşmanım korkumu hisseder şekilde yardım gördüm.

5— Şefaat bana verildi.» (3)

PEYGAMBER'E (A.S.) BIRAKILAN BEŞTE BİR

Medine'de İslâm Devleti'nin temeli atılıp savaşacak bir kuvvet oluşturulunca, İslâm'ın nurunu söndürmek isteyen müşrikler ve gayr-i müslimlerle savaşmanın gereği hakkında ilâhî emirler indi. Böylece Müslümanlar arasında hem sosyal adâleti, hem de muhtaçların yüzünü güldürmeyi

(1) Lübabu't-te'vil-İbn Kesîr
(2) Ebû Dâvud-Tirmizî
(3) Buhari/teyemmüm : 1, salat: 56, gusül: 26- Dâremî/siyer: 28

sağlamak için savaşlarda elde edilen ganimetlerin beşte biri Hz. Peygamber'in (A.S.) emir ve irâdesine terkediliyordu. Resûlüllah (A.S.) onu daha çok muhtaçlara dağıtmak suretiyle toplum yapısında denge ve düzeni sağlıyordu. Resûlüllah'ın (A.S.) vefatından sonra halîfenin sorumluluğu altında devlet hazinesine bırakılıyor ve dinin lüzumlu gördüğü yerlere harcanıyordu.

Ganimetin beşte dördü savaşa katılan mücahitlere, belirlenmiş bir kıstasa göre taksim edilir; evini, işini yüzüstü bırakıp kendini Allah ve Peygamber yoluna vakfeden mü'minlerin böylece geçimleri kısmen olsun karşılanır ve sıkıntılarının giderilmesi sağlanırdı.

(فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ) **«Eğer cidden inanıyorsanız, Allah'tan korkup (tartışmayı bırakarak) aranızı düzeltin..»**

Savaşta mücahitlerin ortaya koyduğu kahramanlık, fedakârlık ve feragat-i nefs muhakkak ki hayli farklılık arzeder; her kişi fizikî kuvvetine, imân derecesine, cesaretine ve ölümü küçümseme duygusuna göre bir hizmet arzeder. Ancak biri diğerini tamamladığı ve hepsinin hizmetleri biraraya gelmekle zafere erişildiği gerçeğini unutmamak gerekir. O halde sulh günlerinde olduğu gibi, savaş günlerinde de benlik, senlik kavgasının yeri ve anlamı yoktur. Zafer ve başarı -Allah'ın izni ve yardımıyla- hepsinindir. Allah çok âdildir, O, kullarını en iyi görüp gözetendir. Ganimet taksiminde beyân buyurduğu ölçü ve kıstas, bütünüyle dinin kuvvet bulmasına, Allah sözünün en yüce olmasına yönelik bir hikmet taşımaktadır. Bazı fertlerin kişisel mantığı bu hikmeti kavrayamazsa, onun, cumhurun mantığıyla tamamen uyum halinde bulunduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

O bakımdan ganimet taksimi, kumandanların arzu ve irâdesine bırakılmamış, bizzat Allah ve Resûlü tarafından belirlenerek sağlam ölçülere bağlanmıştır. Ne de olsa, insanın mala karşı zaafı vardır. Açgözlük onun hılkat mayasına katılmıştır. Kanalize edilmediği ve meşru sınırlar içine alınmadığı takdirde sürtüşme ve bölünmeye neden olabilir. İslâmiyet ise, sürtüşme ve bölünmeye sebebiyet verecek her şeyi yasaklamış ve gereken bütün önlemleri önceden alıp belli bir proğrama göre düzenlemiştir. Ganimet taksimi onlardan sadece biridir. Şüphesiz ki, bu husustaki tedbir birtakım yersiz itirazları ve onların doğuracağı tartışma ve hizipleşmeyi önleyerek ordunun birlik ve beraberlik şuuruyla savaşmasına en güzel ortamı hazırlamıştır.

İşte **«Allah'tan korkun, aranızı düzeltin»** emirleri, konulan kıstasın ve indirilen hükmün hedefine ulaşmasını âmir mânevî bir müeyyide niteliğindedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyette takvâ ve imânın birer mânevî müeyyide olarak gereğine dokunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle imân cevherine erişen mü'minlerin beş önemli vasfı açıklanarak, o vasıflara sâhip olanlar için büyük ecirler hazırlandığı haber veriliyor.

—oOo—

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا
تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ
كَرِيمٌ ﴿٤﴾

MEÂLİ :

2— Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir; karşılarında O'nun âyetleri okununca bu onların imânını artırır ve onlar Rablarına güvenip dayanırlar.

3— Hem onlar namazı dosdoğru kılarlar ve bizim rızık olarak kendilerine sunduğumuzdan (Allah için) harcarlar.

4— İşte bunlar, gerçekten mü'minler bunlardır. Rabları yanında onlar için dereceler, mağfiret ve güzel-şerefli rızık(lar) vardır.

İLGİLİ RİVÂYET VE HADÎSLER

Yapılan sahîh tesbite göre, ashab-ı kirâmdan Hâris b. Mâlik el-Ansa-

rî (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e uğradığında, Efendimiz ona sordu:

— Ya Hâris! nasıl sabahladın?

O da şu cevabı verdi :

- Hakikaten mü'min olarak sabahladım.

Peygamber (A.S.) :

— Ne dediğine dikkat et! Çünkü her şeyin bir hakikatı vardır, senin imânının hakikatı nedir? diye sordu. O da şu cevabı verdi:

— Kendimi dünya'dan çekip aldım, ona sırt çevirdim; gecemi daha çok uykusuz geçirdim; gündüzümü susuzluk içinde geçirip (oruç tuttum). Şu anda sanki Rabbımın Arş'ına ayan-beyan bakıyor gibiyim; Cennet ehline de bakıyor gibiyim, onlar birbirlerini ziyaret ediyorlar. Cehennemliklere de bakıyor gibiyim, aşağılanmış bir halde çığrışarak inliyorlar..

Peygamber (A.S.) ona :

— Ya Hâris! imânın hakikatını biliyorsun, ona gerekli ol.. buyurdu ve bu sözünü üç defa tekrarladı. (1)

«Şüphesiz ki (Cennet'te) yüce makamlarda bulunanları, kendilerinden derece bakımından aşağıda olanlar, sizin göğün ufkunda sâbit duran yıldızı gördüğünüz gibi, görürler.»

Bunun üzerine denildi ki : «Ey Allah'ın Peygamberi! sizin bahsettiğiniz ancak peygamberlerin makam ve derecesidir ki başkaları oralara erişemez.» Peygamber (A.S.) şu cevabı verdi : «Hayır, canımı kudret elinde bulunduran zata and olsun ki, onlar Allah'a imân edip, peygamberleri tasdîk edenlerdir.» (2)

«Doğrusu Cennet ehli, yüksek derecelere erişenleri, sizin göğün ufkunda yerinde duran yıldızı gördüğünüz gibi görürler. Herhalde Ebû Bekir ile Ömer de onlardandır ve nîmete erişenlerdir.» (3)

«Şüphesiz Cennet'te yüz derece vardır; her iki derece arası yüz yıldır.» (4)

---

(1) Taberânî : Hâris b. Mâlik (R.A.)den
(2) Buharî-Müslim-Ahmed : 3/61
(3) Müsned-i Ahmed : 3/50
(4) Tirmizî/cennet: 4, menakıb: 1

MÜ'MİNİN BEŞ VASFI

(إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ) **«Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir....»**

İman zevkini, akıl, irâde, idrâk ve vicdan yoluyla alıp benliğine yediren mü'minin beş ana vasfı vardır ki, diğer insanlarda bunların tamamı birarada bulunmaz:

1— Allah anıldığında kalbleri ürperir. Bu, aşk derecesine yükselen sevgidir ki, saygı ve tâzimin üst kademesine tırmanan korkunun en açık belirtisidir. Mecnûn'un yanında Leylâ anıldığında kalbi hoplar, rengi değişirdi. Mecazî aşk bu ölçüde insanı çekip alırsa, hakikî aşk neler yapmaz?..

Artık böylesi Allah ile görür, O'nunla işitir, O'nunla tutar ve O'nunla yürür..

2— Allah'ın âyetleri okununca, onların imânını artırır. Öyle ki, her âyet bir tasdîk ve bilgiye kapı açar; her belge, ilâhî kudret ve sünnetullahı yansıtır. Her tasdîk ve yeni bilgi imâna güç ve kuvvet verir; her belge imânın zevk ve heyecanını artırır.

Hani Hz. İbrahim (A.S.), «Rabbım! ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster?» demişti. Allah ona : «Yoksa inanmadın mı?» buyurmuştu. O da : «Hayır, inandım (ve inanıyorum), fakat kalbim iyice yatışsın diye (arzuluyorum)» demişti. (1)

İşte gerçek mü'minlerin durumu da öyle.. İnen her âyet onların kalblerini yatıştırıyor; zevk ve aşklarını artırıyor; arttıkça da Allah'a daha çok yaklaşıyor; yaklaştıkça da O'nun inâyetine daha fazla erişiyor ve o nisbette dünya kirlerinden arınıyorlar.

Bu iki maddede gaybden şuhuda geçiş vardır. Tıpkı Allah'ın bir ışık suretinde ağaçta, bir ses biçiminde bulutta Hz. Musa'ya tecellisi gibi..

Mü'min önce gaybî hakikate inanır; kalbde kök salınca da gaybî hakikat ona âyet ve belgelerle tecelli eder. Kur'ân-ı Kerîm, bu âyet ve belgelerin tamamıdır.

3— Onlar Rablerine güvenip dayanırlar. Her şeyde Allah'ın varlığının, birliğinin ve kudretinin eşsiz eserlerini gören; her varlığın ilâhî sünnete bağlı kalarak varlığını sürdürdüğünü idrâk eden; kâinatın her zerresinde ilâhî ilmin, kudretin ve rahmetin nâfız olduğunu anlayan mü'minin, hılkat

(1) Bakara sûresi : 260

kanununa ve bu kanunun yegâne sahibine uyup her hâl-ü kârda O'na tevekkül etmesi kadar tabii ne olabilir? O bakımdan bu düzeye kendini getiremiyen kişinin Allah'a olan güveni zayıf, itikadı sarsıktır.

4— Onlar namazlarını dosdoğru kılarlar. Şüphesiz ki, yukarıda belirtilen üç sıfatı kendinde toplayan bir mü'min için zevklerin en güzeli, Allah'a kulluğun en anlamlı yanı olan, namaz kılmaktır. Çünkü namaz benzeri olmayan bir ibâdettir. Allah ile konuşma şerefine erişmeye vasıtadır. O bakımdan bütün peygamberler namaz ile emrolunmuşlardır. Aynı zamanda insanın Allah'a en yakın olduğu vakit, secdeye kapandığı anlardır. O da namazın her rekâtında iki defa yapılarak kul ile Rabbı arasındaki yakınlığa yeni bir anlam kazandırmaktadır. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, geceleri kalkıp yalnız başına namaz kılarken kıyamı uzattığı gibi, secdeleri de uzatırdı.

Şüphesiz ki, kulun namaz ile eriştiği bu yüksek mertebe, bütünüyle edep, terbiye, nezaket, saygı ve tâzim mertebesidir. Beden bir bakıma ruhlaşır; ruh da aslına yönelip gıdasını alır.

İşte onun içindir ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Namaz gözümün aydınlığı kılınmıştır.»** Diğer bir rivâyette ise, **«Gözümün aydınlığı namazdadır.»** (1) buyurmuş ve ayakları şişinceye kadar namazını uzatmıştır.

5— Rızık olarak kendilerine sunduğumuzdan (Allah için Allah yolunda) harcarlar. Gerçekten yukarıdaki dört vasfı ruhunda taşıyan mü'min, mal ve makamı, servet ve ihtişamı, şöhret ve bencilliği birer âdi araç olarak görür; bunların hepsini gayeler gayesi olan ilâhî rızaya uygun şekilde kullanır. Öylesi malın ve makamın bekçisi değil, mal ve makam onun hizmetçisidir. Bu düzeye gelip ruhunun kanatlarını açarak Hak'a doğru durmadan yükselen kimse her işinde Allah'ı görürcesine hareket eder ve yaptığı iyilik ve işlediği hasenat dolayısıyla fânilerden hiçbir şey beklemez.

İşte bu vasıflarla kendini donatan mü'minler, gerçekten imân zevkini almış kişilerdir. Onlar için Allah yanında yüksek dereceler, mağfiret ve rıdvanlar hazırlanmıştır. Ardı arkası kesilmeyen sonsuz rızıklar da onlar içindir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

(إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ) **«Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir.»**

«Hakikat ehline göre, korku iki kısımdır.»

(1) Nesâî/nisâ: 1. Müsned-i Ahmed: 3/128, 199, 285

Konuyu ve meselenin gerçek yüzünü, hakiki anlam ve amacını, hikmet ve sırrını araştıranlara göre, Allah'tan korkmak iki türlü olur : Biri, O'nun adâleti gereği vereceği azâptan; diğeri, O'nun sonsuz kudretinden, azamet ve celâlından korkmaktır. Birincisi, günah içinde yüzüp zaman zaman ilâhî emirlere uymayanlara hastır. İkincisi, Allah'ın varlığını, birliğini, kudret ve azametini, âdet ve değişmeyen kanunlarını eşyada müşahede edip plândaki yerini almaya çalışan ve bir hatâ yaparım diye endişelenenlerin duyduğu korkudur.

Onun içindir ki, Kur'ân'da bu iki zümreye seslenilirken bir yerde Allah'ın azâbının şiddetinden söz edilir ve arkasından hemen Allah'ın azamet ve celâlinden bahsedilir ve bu iki sıfatın tecellisi en duyarlı bir anlatımla işlenir.

Beş sıfattan biri bulunmazsa, diğerleri tehlikeye girebilir. Tıpkı beş kapılı bir kale misali, kapılardan biri güvene alınmaz, muhafızsız bırakılırsa, diğer dört kapıyı ve kalenin kendisini tehlikeye düşürür. O bakımdan mü'minde toplanan beş sıfat birbirini tamamlar ve korur. Bütün peygamberler insanlar için lüzumlu olan o beş sıfatı anlatmaya, kalb ve kafalara işlemeye ve bulundukları her yerde kendi yaşayışlarıyla onların model ve misallerini vermeye çalışmışlardır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in 23 yıllık risâlet devrinde bu beş sıfatın yeri çok büyük ve o nisbette önemlidir.

Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla seve seve savaşanlar da ancak bu sıfatları kendinde toplayıp birleştiren bahtiyarlardır.

NAMAZ, ALLAH İÇİN HARCAMANIN KAPISIDIR

(ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ) **«Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve...»**

Namaz dış görünüşüyle bedenî bir ibâdettir; gerçekte ise, kalbi ve kafayı malî ibâdete hazırlayan ilâhî bir iksirdir. Temelinde hakikî imân, çatısında gerçek tevekkül bulunan bir namaz, insana bütün iyilik ve hayırların kapısını açar; bencillik ve ihtiras damarlarını koparıp atar, merhamet ve cömertlik duygusunu geliştirir; insanı kötülüklerden çekip uzaklaştırır. Allah için Allah yolunda harcama, namazın en tabii ürünlerinden biri olarak içten dışa vurup filizlenir. O bakımdan Cenâb-ı Hak, namazdan sonra infaktan söz etmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, savaşta elde edilen ganimetin taksimatının Al-

lah ve Peygamberine ait bulunduğu açıklanarak, bu hususta herhangi bir tartışmanın yeri olmadığı hatırlatıldı. Sonra da gerçek mü'minlerin beş önemli sıfatı sıralanarak ortaya sağlam bir kıstas konuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, ganimet hakkında tartışanlar bulunduğu gibi, Hz. Peygamberin (A.S.) aldığı emir üzerine Bedir savaşına karar verip çıkmaya hazırlanırken mü'minlerden bir kısmının bunu hoş karşılamadığı ve haklı bir karar hakkında Peygamberle tartıştıkları konu ediliyor. Sonra da mü'minlerin ganimet ve savaş gibi iki olayla karşı karşıya bulundukları, Allah'ın savaştan yana, mü'minlerin ganimetten yana oldukları belirtiliyor. Böylece Bedir savaşının hikmeti açıklanmış oluyor.

——oOo——

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ
إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ
أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ
اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾
لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

MEÂLİ:

5— Nitekim Rabbın seni hak uğrunda (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı da mü'minlerden bir kısmı bundan hoşlanmamış, isteksizlik göstermişlerdi.

6— Hak besbelli olup ortaya çıktıktan sonra bile seninle tartışıyorlar; sanki baka baka ölüme sürükleniyormuş gibi oluyorlardı.

7— Hani Allah iki tâifeden birini size va'dediyordu da siz ise güçsüz, silâhsız olanının size düşmesini arzu ediyordunuz. Allah da sözleriyle hakkın yerine gelmesini ve kâfirlerin kökünü kesmeyi diliyor.

8— Suçlular hoşlanmasa bile hakkı hak olarak ortaya koymayı, bâtılı boşa çıkarıp hükümsüz kılmayı (murat ediyordu).

OLAYIN TARİHÎ YÖNÜ

İbn Abbas (R.A.), Urve b. Zübeyir (R.A.), Muhammed b. İshak ve müfessir Süddî'nin tesbitine göre, Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebû Süfyan b. Harb, beraberinde Kureyş müşriklerinden kırk kadar kişi bulunduğu halde Şam'dan büyük bir ticaret kervanıyla yola çıkmışlardı. Aralarında Amr b. Âs ve Mahreme b. Nevfel gibi ünlüler de vardı. Bu kervan belli şahısların değil, Kureyş'ten birçok kimselere ait idi. O bakımdan başlıbaşına bir servet sayılırdı. İleride bir güç olarak bu büyük serveti İslâm'ın aleyhine kullanacakları kesindi. Kervan Bedir yakınlarına gelince, Peygamber (A.S.) Efendimiz haber almış, gereken bilgiyi toplamıştı. Vakit kaybetmeden ashabın ileri gelenlerini topladı; ileride ve belki çok yakın bir gelecekte İslâm aleyhine kullanılacak malın büyük bir yekûn tuttuğunu, kervanı sevk ve idare edenlerin ise, az kişilerden oluştuğunu anlattı ve «Haydi, hazırlanıp kervanı karşılayın. Umarım ki, Allah size bununla yarar sağlayacaktır.» buyurdu. Ashabdan kimi ağır, kimi hafif teçhizatla yola çıktılar. Hiç kimse büyük bir savaş olacağını tahmin etmemişti. Ebû Süfyan, baskına uğrayacaklarını vaktinde haber almış ve derhal Mekke'ye haber göndererek savaşa hazırlanmalarını emretmiş ve bir yandan da belli sınırı aşıp baskına uğramadan bütün imkânlarını kullanmıştı.

Mekke'ye gönderilen haberci, vâdinin ortasında gömleğini yırtarak, başına, dizlerine vurarak Kureyş kabilesine şöyle seslenmişti: «Güzel kokular, nefis gıdalar, nadide kumaşlar yüklü develeriniz Muhammed ile arkadaşları tarafından yağma edilmek üzeredir! Yetişebileceğinizi pek ümit edemiyorum!.»

Başta Ebû Cehl olmak üzere Kureyş ileri gelenleri derhal harekete geçtiler. Ebû Leheb dışında lider durumunda olanların hepsi silahlandılar. Kendilerine göre güçlü bir ordu ile kervanı kurtarmak ve gerektiğinde Muhammed (A.S.) ile kozlarını paylaşmak üzere Medine cihetine hareket ettiler ve geceyi gündüze katarak Bedir yöresine yaklaştılar. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz o sırada Zerfan veya Zekvân vâdisinde bulunuyordu. İki tarafın casusları saatı saatına durumu tesbit edip gereken bilgiyi zamanında ulaştırıyorlardı. Kervan ise epeyce uzaklaşmış durumda idi. Tam bu sırada Melek Cebrâil indi ve iki tâifeden birinin, yani ya kervanın, ya da

Mekke'den gelen dokuzyüz küsur kişiye yakın bir ordunun Müslümanlara va'dedildiğini müjdeliyordu. Ne var ki, ashab-ı kirâm kervanı daha çok arzuluyordu. Durumu iyice değerlendiren Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, ashabıyla istişare etmeğe karar verdi. Çünkü daha önce Ansar ile yaptığı anlaşma ve biata göre, Medine'ye saldıran olursa, Ansar savaşacaktı. Medine dışında meydana gelecek savaşlar için bir söz verme yoktu.

Peygamber (A.S.) Efendimiz bütün bu hususları dikkate alarak onlara sordu : «Kervanı mı takip etmek istersiniz, yoksa gelen Mekkelilerle savaşmayı mı arzu edersiniz?» Bu soru üzerine Ebû Bekir (R.A.) ile Ömer (R.A.) ayağa kalkıp çok güzel sözler söylediler. Onlardan hemen sonra Mikdad b. Amr kalkıp, «Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana emrettiği şekilde hareket et; biz seninle beraberiz. İsrâîloğulları'nın Musa Peygamber'e, (Senle Rabbın gidin de düşmanla savaşın; biz burada oturacağız) dedikleri gibi demiyoruz. Biz, Sen Rabbınla beraber (düşman ile) savaşın, biz de mutlaka beraberinizde (emrinizde) savaşacağız, diyoruz. Seni hak peygamber olarak gönderene and olsun ki, bizi Habeş ülkesine götürsen geliriz ve senin yanında yer alıp birlikte savaşırız.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu sözlere çok memnun oldu ve hepsine hayır ile duâ ettikten sonra şöyle buyurdu : «Ey insanlar! görüşünüz nedir, onu söyleyin?» Bununla Ansarı kastediyordu. Çünkü onlar Akaba biatında şu sözü vermişlerdi : «Ey Allah'ın Peygamberi! bizim yurdumuza gelinceye kadar sana yardımcı olamıyacağız; ama yurdumuza gelip yerleştiğinizde artık senin yardımındayız; kendi ailemizden savdığımız her kötülüğü senden savacağız.»

Cenâb-ı Peygamber'in (A.S.) bu tarihî seslenişini anlamakta gecikmeyen Ansar'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muâz (R.A.) şöyle söze başladı : «Vallahi sanırım ki, sen bizi kastediyorsun, ey Allah'ın Resûlü!» Peygamber de (A.S.) «Evet, öyle..» diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Sa'd b. Muâz (R.A.) dedi ki : «Biz sana inandık, seni tasdîk ettik; getirdiğin şeyin hak olduğuna şehadette bulunduk ve bunun üzerine seni dinleyip itaât edeceğimize kesin söz verdik. Artık dilediğin cihete hareket edebilirsin. Allah'a yemin ederim ki, bize şu denizi gösterip dalacak olsan, biz de seninle birlikte dalarız. Bizden hiçbirimiz senden geriye kalmayız. Senin ve bizim düşmanlarımızla karşılaşmayı yadırgamıyoruz. Savaşta sabredeceğiz; sadakatimizi göstereceğiz.Umarım ki, Allah bizim de, senin de gözlerimizi aydınlatacak iyi sonuçları irâde eder. Artık Allah'ın bereketiyle hareket edebilirsin!.»

Bu çok samimi ve o nisbette duygulandırıcı, güven verici sözler karşısında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz duygulandı ve : **«Haydi hep birlikte Allah'ın bereketiyle yürüyün ve size müjde veriyorum; çünkü Allah iki tai-**

feden birini vermeyi bize va'detti. Vallahi şu anda düşmanlarımızdan öldürülecek olanların düşecekleri yerleri görüyorum!.» buyurdu.

Hz. Ömer (R.A.)den yapılan sahîh rivâyete göre, şöyle demiştir: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün sonra Bedir'de öldürülecek olan müşriklerin düşecekleri yerleri bize göstererek, şurası falanın, şurası falanın, burası da falanın düşeceği yerdir, inşaallah., buyurdu. Muhammed'i (A.S.) hak peygamber olarak gönderen kudrete yemin ederim ki, Resûlüllah'ın (A.S.) gösterdiği yerlere (müşriklerin cansız cesetlerinin bir bir) düştüğünü gördük, hiçbir hatâ olmadı. Savaştan sonra Resûlüllah'ın (A.S.) müşriklerden öldürülenlere yaklaşıp şöyle seslendiğini işittim : **«Allah ve Resûlünün va'dettiğinin hak olduğunu gördünüz mü? Çünkü ben, Allah'ın bana va'dettiğini hak olarak gördüm.»**

Bunun üzerine sordum : «Ya Resûlellah! içinde ruhları bulunmayan cesetlere mi sesleniyorsun?» dedim. Buyurdu ki : **«Benim söylediklerimi sizler onlardan daha iyi işitiyor değilsiniz. Ne var ki, onların cevap vermeğe kudretleri yoktur.»**

Yine bu konuda Hz. Ömer'in (R.A.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Bedir savaşında müşriklere bakınca, sayılarının bine yaklaştığını, kendi ashabının ise üçyüz küsur olduğunu gördü. Kıbleye yönelip ellerini kaldırarak şöyle niyazda bulundu : **«Allahım! bana va'dettiğini yerine getir. Allahım! bana va'dettiğini lûtfet. Allahım! (yanımda bulunan) şu müslüman insanları yok edecek olursan, yeryüzünde sana ibâdet edilmez olur.»** Böylece Resûlüllah o kadar duâ ve niyazda bulunup ellerini yükseltti ki, sırtındaki hırkası yere düştü. Ebû Bekir (R.A.) koşup hırkayı alarak Efendimiz'in omuzlarına attı. Sonra da arkasında durup, «Ey Allah'ın Peygamberi! bizden yana Rabbına yönelip duâ etmen yeter; Rabbın elbette sana olan va'dini yerine getirecektir», diyerek yardımcı olmaya çalıştı. (1) Bunun üzerine şu âyetin indiği rivâyet edilir : **«Hani Rabbınızdan yalvarıp yardım bekliyordunuz; o da ben sizi ardarda bin melekle destekleyip yardım edeceğim, diye bildirmişti.»**

MÜ'MİNLER O GÜN ÇETİN BİR SINAVDAN GEÇİRİLMİŞTİ

(يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ) **«Hak besbelli olup ortaya çıktıktan sonra bile seninle tartışıyorlar; sanki baka baka ölüme sürükleniyormuş gibi oluyorlardı.»**

---

(1) Sahîh-i Müslim/cihad : 51- Tirmizi/tefsir: 308- Ahmed: 1/30, 32

Şam'dan gelen ve İslâm aleyhine kullanılacak olan ticaret kervanını ele geçirmek için evlerinden çıkan ve düşünce bakımından yeterince savaş hazırlığı içinde bulunmayan ashab-ı kirâm, birden çetin bir savaş durumuyla karşılaştılar. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz işin nezaketini ve mü'minlerin büyük bir sınavdan geçirildiklerini çok iyi biliyordu. Allah yolunda düşman ile savaşmak istemiyenler olursa, bu onlar için sınavı kaybetmek demekti. Zaten dosdoğru inanmayanlarla hak uğrunda savaşa girmek hatalı olurdu. O nedenle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aldığı işâret üzerine ashabını, kervanı takip edip ele geçirmekle, Mekke'den gelen orduyla savaşı başlatmak arasında serbest bıraktı. Ashabın, birkaç kişi dışında hemen hepsi aldıkları köklü imân, yüksek terbiye gereği toparlanarak Resûlüllah'a (A.S.) her hâl ü kârda uyacaklarını bildirdiler. Allah'ı, Resûlünü ve Âhiret saadetini, birkaç günlük dünya hayatına tercîh ettiler. Allah da onları bin melekle destekledi, morallerini yükseltip imânlarını artırdı. Müşrikleri ise hezimete uğratıp hakkı ihkak, bâtılı ibtâl sünneti yerini buldu.

MÜ'MİNLER KENDİLERİNE DÜŞENİ YERİNE GETİRDİKLERİNDE ALLAH'IN YARDIMI TECELLİ EDER

İman ve ona bağlı azim, beşer gücünün yettiği çizgiye ulaşmadıkça Allah'ın yardımı tecelli etmez. Bu, ezelde belirlenen bir hükümdür ki, şaşmadan hedefine doğru ilerler. Bedir savaşında, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Allah'ın bu ezelî hükmünü bildiği için, bütün imkânlarını harekete geçirmiş, gereken bütün tedbirlere başvurmuş ve öylece beşer imkânın erişebileceği çizgiye gelip dayanmıştı. Artık yapılacak başka bir şey yoktu. Allah'a güvenip dayanmak ve Allah düşmanlarıyla savaşmak, proğramın son halkasını oluşturuyordu.

O bakımdan ilâhî inâyet ve nusret mü'minlerden yana tecelli etmeye başladı; müşriklerin moralini bozan, mü'minlerin imân ve cesaretini artıran melekler insan sûretine temessül ederek müstesna görüntüler sergilediler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın artık Allah düşmanlarıyla savaşacak bir düzeye geldiği, bundan böyle mü'minlerin çok çetin sınavlardan geçirileceği, Bedir savaşının onun sadece bir halkasını teşkil ettiği belirtildi. Allah yolunda her türlü maddî ve mânevî imkânlarını ortaya koyan mü'minlere Allah'ın yardımının tecelli edeceğine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetler, meleklerin yardıma gönderildiği, ancak bunun kâfirlerin cesaretini kırmaya, mü'minlerin morallerini yükseltmeğe yönelik bulunduğu, meleklerin silâh kullanmayacakları, adam öldürmeyecekleri kapalı bir anlatımla hatırlatılıyor. Böylece Allah'a güvenip dayananların üstün geleceği müjdeleniyor.

—oOo—

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرٰى
وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾
إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللّٰهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

MEÂLİ:

9— Hani Rabbinizden yalvarıp yardım bekliyordunuz; O da, ben sizi ardarda bin melekle destekleyip yardım edeceğim, diye bildirmişti.

10— Allah bu yardımı sırf müjde olması ve onunla kalblerinizin iyice yatışması için yapmıştı. Yardım ancak Allah'tandır. Çünkü Allah gerçekten çok güçlüdür, çok üstündür; yegâne hikmet sâhibidir.

11— Hani kendi katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırmıştı ve sizi temizlemek, sizden şeytanın murdarlığını gidermek; kalblerinizi iyice (Hakk'a) bağlayıp sağlamlaştırmak ve ayaklarınızı kaydırmayıp sağlam tutmak için gökten üzerinize su indirmişti.

12— Hani Rabbin meleklere : Muhakkak ben sizinle beraberim; imân edenlerin (moral vererek) sebâtlarını sağlayın, diye vahyetmişti. İnkâr edip duranların kalblerine korku ve dehşet salacağım. Artık (ey mü'minler,) vurun onların boyunlarına, vurun onların her bir parmağına!

13— Bu da onların Allah'a ve Peygamberine karşı gelmelerindendir. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse, şüphesiz ki Allah'ın cezâsı çok şiddetlidir.

14— İşte bunu (bugünkü azâbımızı) tadın. Doğrusu kâfirlere bir de (Cehennem) ateşi azâbı vardır.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, duâ ve niyazda bulunduktan sonra bir ara kendinden geçer gibi oldu, uyanınca şöyle buyurdu : **«Ya Ebâ Bekir! Allah'ın yardımı sana geldi. İşte Cebrâil, atının dizginini tutarak ardından çekip getiriyor.» (1)**

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan sahîh rivâyete göre, Bedir savaşında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir ara şöyle buyurdu : **«İşte Cibrîl, atının başını tutup çekiyor, üzerinde de savaş aletleri bulunuyor!» (2)**

---

(1) Lübabu't-te'vîl - Ahmed : 1/30, 32
(2) Sahîh-i Buharî/mağazî : 11

MELEKLERİN YARDIMCI OLARAK GÖNDERİLMESİ

(إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ) **«Hani Rabbınızdan yalvarıp yardım bekliyordunuz; O da, ben sizi ardarda bin melekle destekleyip yardım edeceğim, diye bildirmişti.»**

İslâm henüz şehir devleti kurma arifesinde bulunuyordu. Ne hazır bir askeri, ne vücut bulmuş bir maliyesi, ne de savaşacak malzemesi vardı. Mekkeli'ler ise, gelecek günleri hesaba katarak İslâm aleyhine büyük çapta ekonomik güç de hazırlamak amacıyla, bir bakıma anonim şirket ölçüsünde ortaklaşa büyük bir ticarî kervan oluşturmuşlardı. Savaş taktiğini ve Kureyş kabilesinin amacını çok iyi bilen Peygamber (A.S.), sözünü ettiğimiz ekonomik gücü kırıp Mekkeli'leri maddi destekten yoksun bırakmayı plânladı ve ona göre bütün tedbirleri alarak kervanın önünü kesmeyi kararlaştırdı. Ne var ki, evdeki hesap çarşıdakine uymadı. Durumu zamanında haber alan Ebû Süfyan, hem Medine sınırlarından süratle uzaklaşmaya çalıştı, hem de muhtemel bir saldırıyı durdurmak veya cevap vermek için çok acele kaydıyla Mekke'den yardım istedi. Çok geçmeden yaklaşık bin kişilik iyi teçhiz edilmiş bir kuvvet Bedir yöresine yaklaşmış oldu. Savaş artık kaçınılmazdı. Müslümanlar 313 veya 310 kişiydi. Ne yeterince silâh, ne de gıda maddesi bulunuyordu. Alınacak başka bir önlem de söz konusu değildi. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, mevcut imkânları ne varsa hepsini harekete geçirmiş ve kendileriyle Allah arasındaki imkân ve irâde çizgisine gelip dayanmışlardı. O bakımdan Allah'tan yardım ve inâyet, nusrat ve zafer beklemek gerekiyordu; zira o çizgiye gelinmeden ilâhî nusratın tecellisi pek beklenemezdi. Allah Resûlü (A.S.) nemli gözlerini, duâ kıblesi olan göğe çevirerek ellerini kaldırdı ve Allah'tan yardım diledi. Böylece, Cenab-ı Hak, her türlü imkân ve irâdesini kullanan mü'minleri mânevî bir orduyla destekledi. Cebrâil ve Mikâil'in eşliğinde 1000 melek indi. Onlar mü'minlerin azmini, cesaretini, imân ve irfanını artırıp moral vermek; kâfirlerin içine korku salıp morallerini bozmakla görevlendirilmişlerdi. Sahîh tesbitlere göre, beyaz atlar üzerinde, beyaz üstlük ve sarıklar giyinerek tatlı, fakat heybetli bir görünüm vererek inmişlerdir.

MELEKLER ADAM ÖLDÜRMEZLER

(وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ) **«Allah bu yardımı sırf müjde olması ve onunla kalblerinizin iyice yatışması için yapmıştı.»**

İnen melekler, belirtildiği gibi, belli bir görevle gönderilmişlerdi. Düş-

man askerini öldürüp yok etmek için değil, cesaretlerini kırıp morallerini bozmak göreviyle hareket etmişlerdir. Zira, savaşlarda düşman askerini meleklerle öldürme hususunda Allah'ın câri bir sünneti yoktur. Nitekim hem Âl-i İmran'da, hem de Enfâl sûrelerinde bu inceliğe işâret edilmekte ve gereken bilgi verilmektedir. Öyle bir kanun veya sünnetullah olsaydı, birçok sakıncalar ortaya çıkardı. Onları birkaç madde halinde özetliyecek olursak, daha iyi anlatma ve anlaşılma imkânı sağlamış oluruz :

a) En büyük, aynı zamanda çok güçlü bir orduyu imha etmek için 1000 tane meleğe ihtiyaç yoktur; bir melek -Allah'ın izniyle- bu işi bir anda yerine getirme kudretine sâhiptir. Nitekim Lût kavmini iki meleğin yok ettiğini yine Kur'ân bize haber vermektedir.

b) Din düşmanlarıyla Allah savaşsaydı, yani Allah'ın böyle bir cari kanunu olsaydı, insan irâdesinin ve çalışmasının değeri kalmaz ve Allah'a dosdoğru imân edenler atâlete, hareketsizliğe itilmiş olurlardı. Bu da insanın hılkat kanunundaki plân ve proğramına ters düşerdi.

c) Allah'ın meleklerden oluşan ordusuyla çarpışmayı, savaşıp vuruşmayı aklı başında hiçbir düşman göze alamaz; zulüm ve azgınlığı devam ettirmenin aptallık olduğunu anlar da ister istemez bu büyük mu'cize karşısında baş eğip imân ederdi. Böylece ne savaşan, ne savaşılan; ne de inkâr eden kalırdı. Sonuç olarak atâlet, uyuşukluk, hareketsizlik bütün insanları sarar, yeryüzünde medeniyet olmazdı. Oysa insan tam bir mücadeleci, durmadan harekette bulunucu, üstünlük sağlama aşkıyla çalışıp dünyayı bayındır hale getirici olarak yaratılmıştır.

d) Peygamber ve kitap göndermeye gerek kalmaz, bütün meseleler melekler vasıtasıyla çözülürdü. O takdirde de insan araştırma, ilim yapma, okuma ve okutma duygu ve düşüncesine sâhip olmaz, bir bakıma sırf ibâdetle meşgul olmak için yaratıldığı sonucu ortaya çıkardı. Halbuki sırf ibâdet etmek ve ilâhî emirleri kusursuz yerine getirmek için melekler yaratılmıştır. Çünkü onlarda hem hayvanî ruh ve nefis yoktur, hem de hayatı sürdürme kaygısı mevcut değildir.

Kur'ân'da bütün bu incelikler iki cümleyle özetlenip meleklerin indirilmesindeki amaç, açık şekilde belirtilmektedir: **«Allah bu yardımı sırf müjde olması ve onunla kalblerinizin iyice yatışması için yapmıştır.»**

YARDIM ANCAK ALLAH'TANDIR

(وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ) **«Yardım ancak Allah'tandır.»**

Âyetin sonunda bu sözün yer alması çok anlamlıdır. İmân ve anlayış-

ları zayıf olanların ileride kuvvet ve kudreti bütünüyle meleklere izafe edip onları ilâhlaştırmalarını önlemek; kuvvet ve kudretin, yardım ve inâyetin ilâhî irâde ile tecelli ettiğini, meleklerin sadece buna vasıta edildiklerini bildirmek için, **«yardım ancak Allah'tandır»** buyurulmuştur.

Âl-i İmrân sûresinin 124, 125. âyetleriyle de Allah'ın bu yoldaki yardımı, meded-u inâyeti söz konusu edilmiştir. Ayrıca aynı sûrede meleklerin nişanlı, yani üzerlerinde belli alâmet (üniforma) taşıdıkları belirtilmektedir. Bu, müslüman askerlerin savaşlarda düşmana korku ve dehşet vermelerine, birbirlerini daha iyi tanımalarına yardımcı olmaya ve disiplinli bir ordu meydana getirmelerini gerçekleştirmeye yönelik bir tedbir ve taktiktir.

HAFİF BİR UYKU

(إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ) **«Hani kendi katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırmıştı..»**

Bedir savaşında düşmanın çokluğunu, savaş yerinin Müslümanlar aleyhine olduğunu gören İslâm mücahitlerinin sinirleri iyice gerilmiş, az da olsa korku ve endişeye kapılmışlardı. Çünkü Medine'den çıkışları savaşmak için değil, İslâm aleyhine kullanılacak bir kervanı ele geçirmekti. O bakımdan savaş çoğu için beklenmedik bir olaydı. İşte böyle bir ortam gelişirken Cenâb-ı Hak kendi katından bir güven olsun diye mü'minlere hafif bir uyku vermek suretiyle sinirlerini yatıştırmayı, korku ve endişelerini gidermeyi murat etmiştir.

Bilindiği gibi, uyku sırasında kaslar gevşer, sinir sistemi yatışır, tansiyon düşer, kalbin atışı yavaşlar. Böylece uyuyan kimse hem dinlenir, hem toparlanır, hem de yeni bir enerji kazanır. Kur'ân bu hususları «güven» tabiriyle özetlemiştir.

Nitekim Beyhakî Delâil adlı eserinde, Hz. Ali'nin (R.A.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir :

«Bedir günü aramızda tek süvari Mikdad idi. O gün Peygamber hâriç hepimiz hafif bir uyku geçirdik. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ise, bir ağacın altında namaz kılıyordu.»

GÖKTEN SU İNDİRİLMESİ

(وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ) **«Ve sizi temizlemek, sizden**

şeytanın murdarlığını gidermek; kalblerinizi iyice (Hakk'a) bağlayıp sağlamlaştırmak ve ayaklarınızı kaydırmayıp sağlam tutmak için gökten üzerinize su indirmiştir.»

Allah, sünneti gereği, düşman kuvvetlerine oranla az ve silahsız sayılan İslâm mücahitlerinin bir diğer sıkıntısını gidermek için yağmur yağdırmıştır. İbn Münzir'in İbn Cerîr tarikıyla İbn Abbas'dan (R.A.) yaptığı rivâyete göre, Bedir gününde müşrikler erken davranıp kuyuyu ele geçirmişlerdi. O nedenle Müslümanlar arasında susuzluk başlamış, ne içecek, ne de abdest alacak su kalmıştı. Bulundukları yer de iyice kumsal bir araziydi. Gece hoş bir yağmur yağdı, herkes kaplarını iyice doldurdu, susuzluğunu giderdi, kumlar iyice basıldı ve büyük bir moral içinde sabahladılar. Böylece savaşmak hususunda artık pek endişeleri kalmamıştı. İşte Allah'ın onlara olan bu tür yardımı ve geniş inâyeti ardarda tecelli etmiştir.

Kur'ân'da, yağan yağmurun o günkü yararları şöyle sıralanarak bizlere ana fikirler veriliyor :

1— Maddî ve mânevî temizliğin sağlanması,

2— Şeytanın durmadan moral bozar anlamda verdiği sinyallerin kalblerde bıraktığı tesirin giderilmesi,

3— Allah'ın yardımlarının peşpeşe indiğine şâhit olup kalblerinin kuvvet kazanması,

4— Arazinin rahat hareket edilir duruma getirilmesi, kumlara batıp istenilen çevik harekette bulunamamanın önlenmesi gibi, en olumlu sonuçları doğurmuştur.

5— Ayrıca sıcak ve susuzluğun çevrenin süratle kirlenmesine yol açması, o yüzden hastalık saçan mikropların üremesine en uygun vasatın doğması önlenmiştir.

ALLAH'A VE RESULÜNE KARŞI GELENLER

(وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) **«Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse, şüphesiz ki Allah'ın cezası çok şiddetlidir.»**

Allah'a karşı gelmek, derin bir gafletin, karanlık bir cehaletin, katı bir inançsızlığın ürünüdür. Hem O'nun mülkünde yaşamak, hem O'nun nîmetini yiyip beslenmek, hem O'nun verdiği güç ve kudretle ayakta durmak, hem de kalkıp ona baş kaldırmak, ne ile yorumlanabilir?

Oysa insana, yaratanını bilip anlama yeteneği verilmiş ve üstelik peygamber ve kitap da gönderilmiştir. Bütün bu doğruya eriştirici, Hakk'ın sesini duyurucu, gerçeği telkîn edici vasıtaları bir tarafa itip hayat yularını nefis ve İblîs'in eline vermek haksızlığın en kötüsü, nankörlüğün en berbatı değil midir?

Cenâb-ı Hak ise, haksız ve nankör insanlara iki ayrı azâp hazırlamıştır : Birincisi, dünyada, ikincisi âhirette gerçekleşir. Dünyada, Allah'a dosdoğru inanıp kendi aralarında birlik ve dirlik kurduktan sonra imkân ve irâde çizgisine gelmeyi başaran müminlerin, o nankör zâlimlere karşı sağlayacağı kahredici zaferdir. Âhiretteki azâp ise, daha beterdir.

Azgın kâfirleri kahredecek bir imân ordusu yoksa veya yetersizse, Cenâb-ı Hak denge kanununu harekete geçirerek kâfiri kâfirle karşılaştırmak suretiyle haksızlık ve nankörlüğü cezalandırır. Çünkü Allah, hükmünde yegâne gâlip ve üstündür; her şeyi yerli yerince düzenleyip denge kuran yegâne Hakîm'dir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, her türlü imkânını seferber edip düşmana karşı sadık bir niyetle çıkan mü'minlere Allah'ın geniş yardımından söz edilerek Allah'ın ne zaman, kime yardımda bulunacağı hakkında en sağlam bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, belirtilen ilâhi kıstası unutarak düşmana sırt çevirmek sûretiyle kaçan mü'minlere Allah'ın gazabının ineceği haber veriliyor.

——oOo——

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْاَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾
فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا اِنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ
﴿١٨﴾ اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَاِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ
لَكُمْ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا
وَلَوْ كَثُرَتْ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

MEÂLİ:

15— Ey imân edenler! Toplu halde (savaş için çıkıldığında) yavaş yavaş ilerlerken, kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arka çevirmeyin.

16— Kim o gün -savaşmak için bir tarafa çekilmek veya diğer bir fırkaya ulaşıp mevzilenmek dışında- onlara arkasını döndürürse, şüphesiz ki Allah'ın gazâbına uğrar ve onun yurdu Cehennem'dir; orası ne kötü uğraktır.

17— Onları (hakikatte) siz öldürmediniz, ama Allah onları öldürdü. Onlara attığın vakit sen atmadın, ama Allah attı. Bu da Allah'ın güzel bir denemeyle mü'minleri denemesi içindi. Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve bilendir.

18— İşte bu böyledir; Allah kâfirlerin hile ve dolanını (iyice) gevşetip işe yaramaz hale getirir.

19— (Ey Mekkeliler!) Siz zafer istiyordunuz, işte size zafer gelmiştir, (mü'minler elde ettikleri zaferle sizi kahretmişlerdir). Vazgeçerseniz bu sizin için hayırlıdır. Dönerseniz biz de döneriz. Topluluğunuz ne kadar çok olsa da sizi hiçbir şey ile doygun (müstağni) kılamaz (sizi hezimete uğramaktan kurtaramaz). Çünkü Allah gerçekten inananlarla beraberdir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Helâk edici yedi şeyden sakınınız :

1— Allah'a ortak koşmak,

2— Sihir (ve büyü) yapmak,

3— Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı kimseyi haksız yere öldürmek,

4— Faiz yemek,

5— (Haksız yere) yetim malı yemek,

6— Düşmanla karşılaşıldığında sırt çevirip (savaştan) kaçmak,

7— Namuslu, iffetli, zinadan beri evli kadına zina isnat etmek.» (1)

«Üç şey var ki, onlarla beraber hiçbir amel yarar sağlamaz :

1— Allah'a ortak koşmak,

2— Ana-babaya karşı gelmek,

3— Savaşta düşmanla karşılaşıldığında arka çevirip kaçmak..» (2)

«Bedir günü Peygamber (A.S.) Efendimiz kendine ait gölgelikte gereken duâ ve niyazda bulunduktan sonra yerden bir avuç kum alıp müşriklere doğru serpti ve **«Şâhati'l-vücuh = yüzler çirkinleşti»** yani müşriklerin yüzleri çirkinleşip hezimete uğrasın, buyurdu. Rivâyete göre, Pey-

(1) Buharî/vasaya: 23- Müslim/iman: 144- Taberânî/hudud: 44, muharibîn: 30- Ebû Dâvud/vasaya: 10

(2) Taberânî : Sevbân (R.A.)den merfuân rivâyet etmiştir.

gamberin (A.S.) attığı kumlar müşriklerden istisnasız hepsinin gözüne kaçtı. (1)

Süddî'nin tesbitine göre, Bedir günü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ali b. Ebî Tâlib'e, **«bana bir avuç toprak ver»** diye buyurdu. Hz. Ali (R.A.) de yerden bir avuç toprak alıp takdîm edince, Efendimiz onu müşriklere doğru atıp saçmıştı.

Savaştan bir gün önce ise, Ebû Cehl şöyle bedduâda bulunmuştur: «Allahım! Muhammed akrabalık bağlarımızı kesti, bilmediğimiz şeyi bize getirdi. Yarın onu dert ve mihnetle karşılaştır.» (2)

SAVAŞTA DÜŞMANA ARKA DÖNDÜRMEK

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ) **«Ey imân edenler! Toplu halde yavaş yavaş ilerlerken, kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arka döndürmeyin.»**

Âyetin zahirinden, yani dış anlatım şeklinden, iki ordu savaş için karşılaştıkları zaman, mü'minlerin sırt çevirip kaçmasının haram ve büyük günah olduğu anlaşılıyor. Ancak savaşa devam için başka bir cenaha çekilmek veya diğer bir bölüğe ulaşıp yer almak için arka döndürenler bu genellemenin dışındadırlar.

Âyette kuvvetler arasındaki dengeden söz edilmemiş, bunun açıklanması hadîslere ve olayların sergilediği örneklere bırakılmıştır. Zaten meselelerin ve konuların çoğunu icmalî biçimde, yani öz ve özet olarak vermek Kur'ân'da uygulanan ilâhî metotlardan biridir. Bunun sebebi ise, çok açık ve belirgindir: Her konu ve mesele detaylı şekilde açıklanıp kesin sonuçlar verilseydi, ictihada, ilmî araştırmalara, aklı kullanmaya pek gerek kalmazdı. Bu da hareketsizliği doğurur, ilim adamı yetişmesini zayıflatırdı. Diğer yandan Kur'ân'ın bir cilt değil, beş, altı, hattâ on, onbeş cilt olması gerekirdi. Her iki durumda da birtakım sakıncalar ortaya çıkardı.

İlim adamlarının sözünü etiğimiz âyetin yorumundaki görüşleri farklıdır:

a) Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Ebû Hüreyre, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Nadre, İkrime, Nâfi', el-Hasan, Katade ve Dahhak'a göre, âyetteki tahrîm, Bedir gününe mahsustur. Zira o gün mü'minlerden geri

(1) İbn Kesîr : 2/295
(2) Müsned-i Ahmed : Abdullah b. Sa'lebe'den

çekilip kaçan kimsenin Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den başka gideceği yer, sığınacağı mekânı yoktu; o bakımdan düşmana arka çevirip kaçan ancak düşman saflarında yer alabilirdi.

İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedir.

Savaşlarda ölüm tehlikesi karşısında kalan ashab-ı kirâmdan bir kısmı arkasını döndürmek zorunda kalmışlardı. Allah onların bu davranışını bağışladı.

b) Cumhura göre, âyet muhkemdir, umumidir, hükmü kıyâmete kadar bakidir. Çünkü Bedir savaşından sonra inmiştir. O bakımdan sadece Bedir savaşıyla ilgili değildir.

c) Diğer bazı ilim adamlarına göre, bu âyetin hükmü aynı sûrenin 66. âyetiyle kaldırılmıştır. Bu yorum ve görüş pek itibar görmemiştir.

d) Müslümanlar sayı ve teçhizat bakımından yetersiz kalır da kendilerinde bir zayıflık hissederlerse, o takdirde ikiye karşı bir nisbetinde iseler, yine de savaşmaları gerekir. Üçe veya daha fazlasına karşı bir nisbetde olurlarsa, o takdirde düşmana arkalarını dönmelerinde bir sakınca yoktur.

İmam Şâfiî ile İmâm Mâlik de aynı görüştedirler. Sahîh-i Müslim'deki hadîsin de yorumu bu anlamda yapılmıştır.

e) İbn Kasım'a göre, savaşta arka çevirip kaçanın şahitliği makbul değildir. Ancak düşman birkaç kat fazla olursa, geri çekilmek câizdir. O da Müslüman askerinin 12.000'den aşağı olduğu takdirde böyledir. Bu sayıyı veya daha fazlasını bulan bir birliğin geri çekilmesi yine câiz değildir. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«On iki bin kişi elbette yenilmez.»** buyurmuştur. (1)

ALLAH ONLARI ÖLDÜRDÜ

(فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ) **«Onları (hakikatte) siz öldürmediniz, ama Allah onları öldürdü.»**

Kur'ân'da ilâhi sünnetin tecellisi, plânının gereği belirtilip Bedir savaşında geçen olayların iç yüzü Allah'a nisbet edilerek, **«Onları (hakikatte) sen öldürmedin, ama Allah onları öldürdü. Onlara attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı.»** buyurulmaktadır. Varlık âleminde her olay bir-

---

(1) Ebû Dâvud/cihad : 82- İbn Mâce/cihad: 25- Ahmed: 1/294, 299

takım sebeplere bağlanır ve buna sebeplilik kanunu denir. O halde ilâhî plân değişmez, sünnetullah şaşmadan hedefine doğru ilerler. Uyanlar başarıya erişirler, uymayanlar perişan olurlar.

Allah'ın savaşla ilgili sünnetini şöyle açıklayabiliriz : Hangi taraf bütün imkânlarını kullanıp şerri ve azgınlığı def'etmek, zulüm ve haksızlığı kaldırmak niyetiyle yola çıkar ve gereken bütün tedbirleri aldıktan sonra âlemlerin Rabbı Allah'a güvenip dayanırsa, ilâhî destek onlardan yana harekete geçip tecelli eder ve böylece zafer kapıları açılır.

Onun için diyoruz ki : Kendi imkânlarını belli sınıra getirip Allah'a güvenip dayanan, O'nun yardımını dileyen mü'minler, sünnetullah'a uydukları için Cenâb-ı Hak onlara destek sağlamış, meleklerini göndererek onlara moral verirken, kâfirlere korku ve dehşet salmıştır. Bu yoruma göre, azgın kâfirleri hakikatte Allah öldürmüştür, mü'minler sadece O'nun plânına uyarak arada vasıta kılınmışlardır.

(وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى) **«Onlara attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı.»**

İnsana verilen az bir kuvvet ve kudretle bir avuç kumu iki-üç kilometre, hattâ beşyüz, altıyüz metre ileriye atmak pek mümkün değildir. Ayrıca atılan kumların müşriklerin gözlerine, ağız ve burunlarına dokunması ise, beşer kudretinin dışındadır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in şerefli ruhları her dem ilâhî inâyete mazhar bulunuyor ve O'nun sonsuz ve sınırsız kudretinden nasîbini alıyordu. Gösterdiği olağanüstü haller hep bu inâyetten kaynaklanıyordu. O halde kumu serpip atarken kutsî kuvvet ve ilâhî inâyet onda tecelli etmiş bulunuyordu. Ruhunun aldığı yüksek kudret, o kum taneciklerini istenilen yere ulaştırabiliyordu. Görevli melekler, yağmur ve kar taneciklerini bir bir indirdikleri gibi, kum taneciklerini de bir bir alıp hedefine ulaştırıyorlardı. O nedenle hakikatte onu Allah'ın inâyet ve kudreti atmış bulunuyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ise, bu kudretin tecelligâhı olarak yer alıyordu.

Son olarak Mekkeliler uyarılıyor, hakka karşı çıkmak niyetiyle tekrar dönüp saldırırlarsa, ilâhî inâyetin kusursuz tecelli edeceği ve böylece tekrar hükmünü yürüteceği hatırlatılıyor; Hz. Muhammed'e (A.S.) kin ve düşmanlıkla saldırmalarının, hem dünyalarını, hem de âhiretlerini yıkacağına işârette bulunularak ilâhî ihtar yapılıyor. Mü'minlere ferahlatıcı müjde, inkârcılara sıkıcı haber veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Bedir savaşının hikmeti üzerinde duruldu. Zaferi sağlayan kudrete dikkatler çekilerek sünnetullah'ın şaşmadan hedefine doğru ilerlediği hatırlatıldı. Hakka karşı gelenlerin eninde-sonunda hüsrana uğrayacaklarına örnek verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, imânın mutlak itaât ve inkiyad istediği belirtiliyor. Kalbi ve vicdanı körelmiş, basîreti kapanmış canlılar gibi, sağırlar ve körler derekesine kendilerini düşürmemeleri bildirilerek, o gibilere neden Hak'ın sesinin duyurulmadığı üzerinde durularak hikmeti açıklanıyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا
اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ
﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذ۪ينَ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ ف۪يهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْ
وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

MEÂLİ:

20— Ey imân edenler! Allah'a ve Peygamberine itaât edin. (Allah sözünü) işittiğiniz halde ondan yüzçevirmeyin.

21— İşitmedikleri halde, «işittik» diyenler gibi olmayın.

22— Şüphesiz ki (yeryüzünde) yürüyüp hareket eden hayvanların Allah yanında en kötüsü, akletmeyen o sağır ve dilsiz olanlardır.

23— Allah onlarda (hakkı, gerçeği, doğruyu akledip kabullenecek) bir hayır görseydi, herhalde onlara (hakkı) duyururdu. Duyurmuş olsa bile yüzçevirirlerdi. Zaten onlar hep yüzçeviren kimselerdir.

İŞİTME NÎMETİ

(وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَ) **«(Allah'ın sözünü) işittiğiniz halde ondan yüzçevirmeyin.»**

Biri kulak ile, diğeri kalb ile iki türlü işitme söz konusudur. İlgili âyette bu iki işitme kastediliyor. Kulak, küçük hava basıncını, değişimlerini elektrik uyarılarına çevirerek içerdikleri bilgiyi beyne ulaştırır. Kalb ise, imân kulağıyla ilâhî beyanı alıp hücrelere kadar ulaştırır. Kulak her zaman kalbe vasıta olur, kalb de onu hep dikkatli dinleme düzeyinde tutmaya çalışır. O bakımdan bir sesi, bir dâveti iyice anlayabilmemiz için kulakla birlikte dikkatimizi o sesin neyi anlattığına çevirip teksîf etmemiz gerekir. Ruhumuza gıda veren bir hakikatı beraberinde taşıyorsa, kalbimizi ve ruhumuzu bütünüyle ona hazır duruma getirmemiz de oldukça önemlidir. Aksi halde beynimizin ilgili merkezi başka şeyle meşgul bulunduğundan gelen sesin neyi kapsayıp taşıdığını tefrik edemeyiz. O yüzden kalb gaflete boğulur, ruh letafetini kullanamaz olur.

Yukarıdaki âyetlerle, özellikle bu gerçeğe atıflar yapılmakta ve işitip anlamanın önemi üzerinde durulmaktadır.

SORUMLULUK, İŞİTTİKTEN SONRA BAŞLAR

(وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ) **«İşitmedikleri halde, işittik diyenler gibi olmayın.»**

Meâlindeki âyetle Allah'a ve Peygamber'e inanıp uymanın ilâhî buyrukları işitmekle gerçekleşebileceğine ve bu açıdan değerlendirilince, sorumluluğun da onunla başlayacağına işârette bulunuluyor. Peygamber'in (A.S.) yaptığı teblîgatı, getirdiği Kur'ân'ı işittikten sonra yüzçevirmenin büyük bir gaflet olduğu, bir bakıma akletmeyen dilsizler ve sağırlar seviyesine düşmeğe benzediği çok duyarlı bir anlatımla belirtiliyor.

Hayvanlarda akıl nîmeti yok denecek kadar az olduğu, zekâ nîmeti belli bir nisbette bulunduğu halde seslere kulak verip bazı şeyleri rahatlıkla anladıkları, hele eğitildikleri takdirde ihtiyaçlarını birtakım ses ve hareketlerle anlatmaya çalıştıkları bir gerçektir. Oysa canlılar arasında

her yönüyle mükemmel denecek bir kıvam ve evsafta yaratılan; üstelik Allah'ın sayısız lûtuf ve nîmetlerine lâyık görülen insanlardan öylesi var ki, kulağı var, hakkı duymaz; dili var, gerçeği söylemez; aklı var, doğru olanı idrâk etmez. Kendi eliyle yapıp şekillendirdiği eşyaya, ya da kendisi gibi bir faniye tapar.

Kur'ân-ı Kerîm'de, böylelerinin hayvanların en basitinden daha basit olduğu kapalı bir benzetmeyle belirtiliyor.

Kalbi küfürle tıkanmış, vicdanı maddeyle körelmiş, aklı şehvetle sıvanmış, beyni inkârla yıkanmış kişilere hakkın sesini duyurmak çok zordur. Çünkü işitmezler, akıllarını yüce amaçlara doğru çevirmezler; âdi işler peşine takılıp bir ömür tüketirler.

Cenâb-ı Hak, bu tiplerin karakter yapısını bir cümleyle açıklıyor : **«Allah onlarda (hakkı, gerçeği, doğruyu akledip kabullenecek) bir hayır görseydi, elbette onlara (hakkı) duyururdu. Duyurmuş olsa bile yüzçevirirlerdi.»** Çünkü yüz çevirmek onların sanatı ve değişmeyen âdetidir. Oysa insanoğlu düşünen ve konuşan, konuştuğunu anlayan, anladığını akleden bir canlıdır.

İşitmedikleri halde «işittik» diyen beyinsizlerden de olmayın; ne o hayvanlar gibi akletmeyen sağırlar ve dilsizler gibi olun, ne de hakkın çağrısına ve emirlerine ilgisiz kalıp işitmediği halde işittik diyenler gibi olun.. Ama dikkatle dinleyin, dinledikten sonra aklınızı iyice kullanıp yeterince anlamaya çalışın. O zaman sizde hayır belirtileri kendini gösterir.

YORUMLAR, RİVÂYETLER

Devabb:

Dabbe'nin çoğuludur. Sözlükte, yeryüzünde debelenip hareket eden her canlıya denilir. Pek az olarak insan hakkında da kullanılır. Çoğu zaman binek hayvanları ve haşere hakkında kullanıldığı görülür. İnsan hakkında kullanılması, onu aşağılamak, bulunduğu şeref seviyesinden çok aşağılara düştüğünü bildirmek içindir; ilgili âyette işâret edildiği gibi..

Bir fikir, bir doktrin veya bir mesele üç açıdan dinlenir :

1— Sırf tenkit etmek, haklı-haksız yanına bakmadan onu çürütmeye çalışmak için dinlemek. Bu, fikir fukarası, bilimde dengesiz, kültürde çok cılız kalan kişilerin âdetidir.

2— Söyleneni umursamamak; ya çevrenin tesiri altında, ya da şahsî çıkarları hatırına dinlemek ve dikkati başka tarafa çevirmek. Böylesi ne

denildiğini dosdoğru anlamaz, sadece baş sallar veya geri zekâlıdır, dinler ama kavrayamaz. Bunlar daha çok nifak, diğer bir tabirle münafıklık hastalığına yakalanıp şifâ bulmayan tiplerdir. Kur'ân onlardan bir başka âyette şöyle söz eder : **«Onlardan kimi sana kulak verir de senden ayrılıp dışarı çıkınca, kendilerine (az-çok) ilim verilenlere, az önce O ne söyledi? diye sorarlar. İşte bunlar Allah'ın, kalblerini mühürlediği kimselerdir ve bunlar heveslerine uyanlardır.»(1)**

3— Anlayıp öğrenmek, yararlanıp uygulamak için dinlemek. Bu, ciddi ve samimi kişilerin tavrı ve karakteridir. Kur'ân'da bunlar övülmektedirler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'a ve Peygamberine itaat emredildi ve ilâhî emirlere sağırlar, dilsizler gibi kayıtsız kalınmamasına dikkatler çekildi. Akıl ve benzeri yeteneklerini amacına uygun kullanmayanların nasıl basitleştiklerine atıflar yapılarak, kalblerinin, anlayış ve tutumlarına uygun mühürlendiği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah ve Peygamberi'nin hayat veren çağrılarına olumlu cevap verilmesi emrediliyor, gerçek hayatın bununla gerçekleşeceğine işâretle Allah'ın insan kalbi dahil her şeye nüfuz ettiği açıklanıyor, sonra da kötülerin fena amelleri yüzünden çıkacak fitnenin sadece o zalimlere erişmekle kalmayacağı; kurusunu, yaşını kasıp kavuracağı bildiriliyor.

——oOo——

(1) Muhammed (A.S.) Sûresi : 16

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ
اٰمَنُوا اسْتَجٖيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيٖيكُمْۚ
وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ وَاَنَّهُٓ اِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصٖيبَنَّ الَّذٖينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَٓاصَّةًۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾
وَاذْكُرُٓوا اِذْ اَنْتُمْ قَلٖيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ
اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

MEÂLİ:

24— Ey imân edenler! Allah ve Peygamber, hayat veren şeye sizi çağırdığında icâbet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda (dirilip hepiniz) O'nun huzurunda biraraya getirilerek toplanacaksınız.

25— Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız sizden zâlimlere dokunmaz. Bilin ki, gerçekten Allah'ın cezâ olarak vereceği azâp çok şiddetlidir.

26— Hatırlayın ki, bir zamanlar siz yeryüzünde hem az, hem de zayıf ve âcizdiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz; bu durumda iken Allah size yer-yurt verip barındırdı, sizi yardımıyla destekleyip kuvvetlendirdi ve sizi temiz ve helâl şeylerle rızıklandırdı ki şükredesiniz.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı kirâmdan Ebû Saîd el-Muallâ (R.A.) anlatıyor : Mescid-i Saa-

dette namaz kılıyordum, tam o sırada Resûlüllah (A.S.) Efendimiz beni çağırdı. Namazda bulunduğum için hem cevap veremedim, hem de gidemedim. Namazdan sonra huzuruna vardım ve namazda bulunduğum için gelemedim, diyerek özür diledim. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) bana : **«Allah Kur'ân'da, Allah ve Peygamberi sizi çağırdığında icabet edin, buyurmuyor mu?»** buyurarak uyarıda bulundu. (1)

Ebû Hüreyre (R.A.) de şöyle anlatıyor : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Übey b. Kâb'e gitmek üzere çıktı. O sırada Übey namaz kılıyordu. Peygamber (A.S.) «Ya Übey!» diyerek seslendi. Übey (R.A.) göz ucuyla baktı, fakat icabet etmedi. Namazını hafif tutup bitirdikten sonra Resûlüllah'a (A.S.) geldi ve «es-Selâmü aleyke ya Resûlellah!» dedi. Resûlüllah (A.S.) onun selâmını alıp cevapladı ve **«Benim dâvetime icabet etmekten seni alıkoyan nedir?»** diye sordu. O da, «namaz...» diye cevap verince Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu : **«Allah'ın bana vahyettiği kitapta, Allah ve Peygamberi, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin, buyurulduğunu görmedin mi?»** Übey (R.A.) «evet gördüm, inşaallah bundan böyle (o hataya bir daha) dönmem» diye (af diledi). (2)

Tabii bu sırf Resûlüllah (A.S.) Efendimize has bir saygıdır. Başka birinin çağırması, farz namazı yarıda kesmemizi gerektirmez. Ancak nâfile namaz kılarken adamın ana veya babası çağırırsa, onu olduğu yerde kesip onların çağrısına koşar.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu :

«Doğrusu âdemoğullarının kalbi Rahmân'ın iki parmağı arasında bulunuyor, onu dilediği gibi çevirir.»

«Ey kalbleri çeviren Allahım! bizim kalbimizi sana itaât üzere sâbit kıl.» (3)

«Herhangi bir kavim ve topluluk arasında bir adam günah işler de onlar onu değiştirmeye (vazgeçirmeye) güçleri yettiği halde değiştirmezler (ona engel olmazlar)sa, kendileri ölmeden önce Allah onlara herhalde bir azâp eriştirecektir.» (4)

«İleride birtakım fitneler olacak; o günlerde oturan, ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyen, koşandan hayırlı olacak. Kim o fitneye doğru yüzçevirip onu görmeye çalışırsa, herhalde fitne de onu görecek ve onu kahredecek. Kim de fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir

---

(1) Buharî: Ebû Saîd el-Muallâ (R.A.)den
(2) Müslim/kader: 17- İbn Mâce/duâ: 2- Ahmed: 2/168-3/112, 257
(3) Buharî/tevhîd: 11- Ahmed: 2/168, 173
(4) Ebû Dâvud : Cerir b. Abdullah (R.A.)den

yer bulacak olursa, hemen oraya sığınsın.» (1)

«Canımı kudret elinde tutan zata and olsun ki, ya iyilikle emreder ve kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi yanından üzerinize bir azâp gönderir de ondan sonra duâ edersiniz, duânız kabul olmaz.» (2)

«Allah'ın koyduğu sınırlar üzerinde durup (onu aşmayan) kimse ile, o sınırı aşan kimsenin misali, bir gemi yolcularının misaline benzer: Onlar gemiye yerleşmek hususunda kur'a çektiler; bir kısmına geminin üstü, bir kısmına da altı isabet etti. Geminin alt kısmındakiler (deniz) suyundan yararlanmak istedikleri zaman, yukarı kısmındakilere başvurup dediler ki: Bize ait yerden bir delik açıp yararlansak da üstümüzdekilere bir zarar vermezsek (ne dersiniz?) Üsttekiler, onları arzuladıkları şeyi yapmaya terkeder de müdahale etmiyecek olurlarsa, hepsi birden helâk olurlar. Ama onların ellerinden tutup engel olurlarsa, hem kendileri, hem de onlar birlikte kurtulurlar.» (3)

İLÂHÎ DAVETTE EĞİTİMİN ÖNEMİ

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ) «Ey imân edenler! Allah ve Peygamberi, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin..»

Meâlindeki âyetle, insanlara maddî ve mânevî hayat veren, insana gerçek yaratanını tanıtan, kulluğun anlam ve hikmetini öğreten, görevini belleten; insanı hayvanî sıfatların tesirinden bir ölçüye kadar uzaklaştıran, onu melek tabiatlı yapan; aileye düzen, topluma huzur, ülkelere adâlet güneşini doğuran Allah ve Peygamberinin talim ve terbiye (öğretim ve eğitim) çağrılarına kulak verip gitmemiz emrediliyor. Çünkü sözü edilen gerçekleri yalnız ilim ve akılla bulup bütünüyle kavramamız, hikmetiyle anlayıp amel etmemiz bir bakıma mümkün değildir. Beşer aklının ürünü olan eğitim sistemi, beşer kadar kusurlu ve onun kadar kısa ömürlüdür; aynı zamanda öyle bir eğitimin hedefi de sadece dünya ve maddedir. Allah'ın gösterdiği eğitim yolu ise hem iki yönlüdür, bir yüzü dünyaya, diğer yüzü âhirete yöneliktir, hem de kalıcıdır.

O bakımdan beşer aklının ürünü olan eğitimde imân ve din ahlâkının

---

(1) Buharî/fiten: 9, menakıb: 25- Müslim/fiten: 10, 13- Tirmizî/fiten: 29- Ahmed: 1/169, 185- 2/282, 408

(2) Ebû Dâvud/melâhim : 16- Tirmizî/fiten: 9- Ahmed: 5/388, 390, 391

(3) Sahîh-i Buharî/şirket: 6, şehadet: 30- Tirmizî/fiten: 12- Ahmed: 4/268, 269, 270, 273

mayası bulunduğu takdirde, çok başarılı ve netice vericidir. Tecrübeler bunu isbatlamıştır. Akıl, zekâ, kulak, göz, dil ve duygularımız böylesine kalıcı ve olumlu sonuç verici bir eğitime yönelmeye birer vasıta niteliğindedirler; her biri yerinde, yaratıldığı amaca göre kullanıldığı ölçüde mutluluk va'deder.

(وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ) **«Bilin ki Allah, kişiyle kalbi arasına girer..»**

Kalb, ilâhî çağrıya yöneldiği nisbette O'nun sevgi ve yardımına erişir; uzaklaştığı oranda yardımsız kalıp katılaşır. Bu hal de onu asıl amacından uzaklaştırıp manevî gıdadan yoksun bırakır.

Kalb katılaşma düzeyinde inkâr ve azgınlıkta ısrar ettiği sürece kararır, üzerine kılıf geçirilir, o yüzden ilâhî feyiz ve rahmeti alamaz olur. O kılıfı ya da kesif perdeyi yırttığı takdirde amacına yönelme imkânını bulmuş olur. Işığını ilâhî sevgiden, gıdasını O'nun rahmet ve gufranından alır. Çok sürmez Allah ile beraber olma mutluluğuna erişir. İşte o zaman ne yaparsa Allah için yapar; düşünce ve duyguları ilâhî süzgüden geçer. Artık o hem kendini, hem de çevresini aydınlatan bir lamba olur.

ALLAH'TAN KAÇMAK NE MÜMKÜN

(وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) **«Ve sonunda (hepiniz dirilerek) onun huzurunda biraraya getirilip toplanacaksınız.»**

Allah'tan kaçmak, O'nun irâde, ilim, kudret ve tasarrufunun dışına çıkmak mümkün müdür? Kâinat her parçasıyla O'nun kabza-i kudretinde yaratıldığı gayeye yöneltilmemiş midir? Hiçbir şey yaratıldığı kanunun, bağlı bulunduğu plan ve proğramın dışına çıkabilmekte midir? Koyun süt vermekte, tavuk yumurtlamakta, arı bal yapmaktadır.

Ne var ki, kişinin beyni inkâr suyuyla yıkanıp, vicdanı madde ve şehvetle katılaşınca kutsî âlemden gelen esintiden zevk almaz olur. O yüzden Hak'ın daveti onu rahatsız eder, kalbini ve kulağını tıkayıp huzura kavuşmak ister. Oysa o tıkamanın neticesi ebedî huzursuzluktur. Allah sözünü işitmek istemez, hep O'ndan uzak kalmayı tercîh eder. Ama Allah O'na ondan yakındır, eninde sonunda dönüş Allah'adır. İlgili âyetle bu gerçek hatırlatılıyor.

(وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً) **«Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız sizden zâlimlere dokunmaz.»**

İslâm, toplum yapısında tam bir otokontrol sağlanmasını emreder. Sahanın ahlâksızlara, midecilere bırakılmasını aslâ hoş karşılamaz. Nitekim âyetin yorum ve açıklanmasıyla ilgili hadîsler bu gerçeği yansıtmaktadır.

Toplumun bu yönüyle ilgili sünnetullahın ölçülerine hem âyette, hem de hadîslerde işâret edilmiştir. Toplum, kendi bünyesine giren mikrop ve parazitleri yok etme, hiç değilse zararsız hale getirme gücüne sahip olduğu halde bunu ihmal ederse, gelen müsîbet ve fitne yalnız zalimleri ve fitnecileri değil, yaş-kuru ayırt etmeden hepsini kasıp kavurur. Bu bir ilâhî âdettir ki pek az istisnası olabilir.

Kur'ân özellikle toplum içindeki bir bakıma hayvanlaşıp akletmeyen, sağırlaşıp dilsizleşenlere dikkatleri çektikten sonra bunları tesirsiz duruma getirmeyi; barış ve huzur, din ve vicdan hürriyeti içinde yaşayabilmenin yol ve çaresi olarak ortaya koyuyor: **«Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız sizden zâlimlere dokunmaz.»** buyuruyor.

Onun için iyilikle emretmek, kötülükten men'etmek farz-ı kifâye sayılmıştır. Buna günümüzde «otokontrol» denilmektedir. Aksine bir anlayış ve tutumdan dolayı herkes sorumlu ve günahkârdır.

ALLAH'IN MÜ'MİNLERE OLAN LÜTFU

(وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ) **«Hatırlayın ki, bir zamanlar siz yeryüzünde hem az, hem de zayıf ve âcizdiniz....»**

İslâm'ın ilk yıllarında çaresiz, az ve âciz olan mü'minler, düşmanın kahr-ü istilâsına uğramalarından hayli endişe duymuşlardı. Allah onları çoğalttı ve güçlendirdi; bunun için sebepleri kolaylaştırdı. Onlara barınak olarak yurt ihsân etti. Mekkeli'lerin zulmünden, işkencesinden kurtarıp Medineli'lerin sevgi ve kardeşlik kucağına eriştirdi. Onlara tertemiz şeyleri rızık olarak verdi, her türlü murdar şeylerden onları arındırdı ve uzaklaştırdı. Böylece imân cephesi, haktan yana olanlar bir çığ gibi büyümeye başladılar da çeyrek asır sonra kıtalar üzerine yayıldılar. Yukarıdaki âyetle Müslümanların o günleri hatırlatılarak geleceklerini ona göre düzene sokmaları emrediliyor.

Her nîmet bir külfet sonucu gelir ve her nîmet katı bir nankörlük neticesi elden alınır. Bunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, gerçek kurtuluşun ve huzurun Allah ve Peygam-

berinin çağrılarına olumlu cevap vermekte olduğu belirtildi. Toplum yapısında otokontrolün sağlanmasına işâret edilerek, bu yola girilmediği takdirde gelecek olan fitne ve felâketin hepsini tedirgin edeceği haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın indirdiği ve insanlık için mutlak saadet va'dettiği büyük emaneti olan Kur'ân'a ve kendini insanlığın saadetine adayan son Peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) koyduğu ahlâk düsturuna, hayat düzenine hâinlik edilmemesi bildiriliyor; hiyânette bulunup yan çizenlerin kendilerine elim bir sonuç hazırlayacakları belirtiliyor.

——oOo——

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ
عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ
يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

MEÂLİ:

27— Ey imân edenler! Bildiğiniz halde Allah'a ve Peygamber'e hıyânet etmeyin; (sonra) size inanılıp güvenilen şeylere hıyânet edersiniz.

28— Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız bir deneme ve sınavdan başka bir şey değildir. Büyük mükâfat ise, Allah katındadır.

29— Ey imân edenler! Eğer Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınırsanız; O size bir f u r k a n (=iyiyi kötüden, hayrı şerden, doğruyu eğriden, sevâbı günahtan, temizi murdardan, hakkı bâtıldan ayıran bir ölçü

ve kıstas, bir bilgi ve mârifet) verir. Üstelik suç ve günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah çok büyük fazl-ü ihsan sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz öteden beri Müslümanları rahatsız eden ve durmadan ihânet içinde olup, birtakım fesat dolapları çeviren Yahudilerden Kurayza oğullarını muhasara etti ve bu tam yirmi gün sürdü. Kurayza oğulları daha önce dindaşları Nadîr oğullarıyla yapılan bir andlaşma gibi bir andlaşma istediler ve böylece Şam dolaylarındaki kardeşleri Nadîr oğullarına gideceklerini söylediler.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onların bu teklîfini uygun görmediği için durumlarının tayin edilme işini Ensarın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muâz'a (R.A.) ve onun vereceği karara bıraktı. Yahudiler ise, buna pek yanaşmak istemediler, ancak onlara hep hayırhah davranan, malı ve çocukları kendi aralarında bulunan Ebû Lübabe'nin gönderilmesini istediler. Peygamber (A.S.), onların bu isteğini reddetmeyip Ebû Lübabe'yi gönderdi. Yahudiler ona sordular: «Ey Ebû Lübâbe! ne dersin, Sa'd b. Muâz'ın vereceği hükme razı olalım mı?» Ebû Lübabe, eliyle boğazına işâret ederek, «hayır sizi keser» diye cevap verdi.

Ebû Lübabe diyor ki : «Vallahi henüz bulunduğum yerden ayrılmamıştım ki, Allah ve Peygamberine hiyânet ettiğimi anladım!»

İşte yukarıdaki âyetler bu sebeple indirilmiştir. Ebû Lübabe ise, tam bir perişanlık ve çöküntü içinde Mescid-i Saadet'e giderek kendini oradaki direklerden birine bağladı ve şoyle yemin etti: «Vallahi, Allah tövbemi kabul edinceye kadar veya ölüm gelip bana erişinceye dek bir şey yemiyeceğim ve içmiyeceğim!»

Zarurî ihtiyaçları dışında tam yedi gün direğe bağlı bir vaziyette yemedi, içmedi ve bitkin bir halde yığılıp yerinde kaldı. Sonra Cenâb-ı Hak onun tövbesini kabul buyurdu. Kendisine müjde verildiğinde, «Hayır, vallahi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gelip beni çözmedikçe yerimden ayrılmam», dedi. Merhamet ve şefkat menbaı Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gelip onu çözdü. Ebû Lübabe, «tövbemin kabulünün tamamlanması için Yahudiler arasındaki malımın tamamını sadaka olarak dağıtmalıyım?» deyince, Peygamber (A.S.) Efendimiz , ona : «Hayır, sadece üçte birini tasadduk etmen yeter» buyurdu. O da öyle yaptı. (1)

Diğer bir rivayete göre, Ebû Süfyân sinsi bir düşmanlık plânını uygu-

(1) Esbab-ı Nüzul/Nisabûrî - Lübabu't-te'vîl - Kurtubî

lamak üzere Mekke'den hareket etmişti ki, Melek Cebrâil inip Peygamber (A.S.) Efendimiz'e onun nerede, ne maksatla bulunduğunu haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz, ashabından bir kaç kişiye durumu bildirdi ve derhal harekete geçmelerini ancak, çok gizli tutmalarını emretti. Münafıklardan biri bu haberi duyunca vakit kaybetmeden Ebû Süfyan'a ulaştırmak üzere birini gönderdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indirildi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Çocuk gönül meyvasıdır ve o korkaklık, cimrilik ve üzüntüye sebeptir.» (2)

«Bana altı şeyi yapacağınıza söz verin, ben de size Cennet ile söz vereyim :

1— Konuştuğunuz zaman doğruyu söyleyin,

2— Vaadettiğiniz zaman onu yerine getirin,

3— Bir şey size emânet edildiğinde, sırası gelince onu ödeyin (sâhibine salimen teslim edin),

4— Namus ve iffetinizi koruyun,

5— Gözlerinizi (harama karşı) yumun,

6— Ellerinizi (harama, kötülüğe uzatmaktan) alıkoyun..» (3)

«Emâneti (güveni) olmayanın imânı yoktur; temizliği olmayanın namazı makbul değildir.» (4)

«Üç şey Arş'a yapışıp (Allah'a sığınmıştır) : Birincisi r a h m (hısımlık) dır. O şöyle der : Allahım! koparılmaktan sana sığınırım. İkincisi, emânettir. O da şöyle der : Allahım! ihânete uğramaktan sana sığınırım. Üçüncüsü, nîmettir. O da şöyle der : Allahım! nankörlüğe sebep olmaktan sana sığınırım.» (5)

---

(1) İbn Cerîr et-Taberi : Câbir b. Abdullah (R.A.)dan. Merağî, bu rivâyetin garip karşılandığını ve senedinin zayıf olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu nakletmiştir.

(2) Ebû Ya'lâ rivâyet etmiştir. Süyutî'nin tesbitine göre, hadîs zayıftır.

(3) Müsned-i Ahmed: 5/323 - İbn Hibbân - İbn Asâkir : Ubâde b. Sâmit (R.A.)den. Hadîs sahîhtir.

(4) Müsned-i Ahmed: 3/135, 154, 210, 251 - Taberânî : İbn Ömer (R.A.)dan

(5) Hafız Bezzar - İbn Hibbân : Sevbân (R.A.)dan. Süyutî'ye göre, hadîs zayıftır.

«Sizin hayırlınız, bizim zamanımızda (imân edip) yaşayanlardır. Sonra onları takip edenler, sonra da onları takip edenlerdir. Ondan sonra bir topluluk meydana gelir de kendilerinden şahitlik yapmaları istendiği halde (çekinmeden yalan) şahitlikte bulunurlar; onlar ihânet ederler, hiç güvenilmezler. Adak adarlar, yerine getirmezler. Aralarında yağlanıp şişmanlamak (zuhur) eder.» (1)

«Üç haslet kimde bulunursa, o gerçekten imânın tatlılığına ermiştir:

1— Allah ve Peygamberinin ona başkasından daha sevimli ve sevgili olması,

2— Kişiyi ancak Allah için sevmesi,

3— Allah onu ateşten kurtardıktan sonra, küfre dönmektense ateşe (Cehennem'e) atılmayı daha hoş görmesi..» (2)

«Canımı kudret elinde bulunduran zata yemin ederim ki, ben sizden birinize, canından, çoluk-çocuğundan, malından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (gerçekten) o, imân etmiş olmaz.» (3)

İHÂNET (GÜVENİ KÖTÜYE KULLANMAK)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ) «Ey imân edenler! Bildiğiniz halde Allah'a, ve Peygamber'e hıyânet etmeyin....»

Meâlindeki âyetin iniş sebebi, hususîlik arzediyorsa da, hüküm yönünden umumîlik ifade etmektedir. Allah'a ve Peygamber'e hiyânette bulunmak, bize inanılıp güvenilerek verilen şeylere ihânette bulunmamıza yol açar. Bunu beş madde halinde özetliyebiliriz :

1— İslâm nîmetine,

2— Verilen mal ve makama,

3— Eş ve çocuklara,

4— Devlete,

5— Topluma ve onunla olan ilişkilere..

---

(1) Buharî/şahadat : 9, fezâil: 1, eyman: 10- Ahmed: 1/378, 417, 434, 438, 442. 2/228, 410, 470. 4/267, 276, 277, 426, 427. 5/350

(2) Müslim/iman: 67- Ebû Dâvud/zekât: 5- Tirmizî/ilim: 10- Nesaî/iman: 2, 3

(3) Buharî/imân: 8- Müslim/imân: 69, 70

Birincisi, İslâm nîmetine eriştikten sonra, o yüce emânete lâyık olmaya çalışmak sadakattır; aksine bir tutum hiyânettir.

İkincisi, eriştiğimiz servet ve makamın hangi yollarda ve amaçlarda kullanılmasının gereğini bilip, yegâne denetleyicinin Allah olduğuna inanarak hareket etmemiz, ona lâyık olduğumuzu; aksine bir düşünce ve davranışımız hiyânet ettiğimizi isbatlar.

Üçüncüsü, çocuklarımız Allah'ın bize verdiği birer emânettir. Onları Allah'ın arzu ettiği doğrultuda yetiştirmemiz, topluma ve İslâm'a kazandırmamız ve yararlı bir vatandaş düzeyine getirmemiz sadakattır; aksine bir yönlendirme veya başıboş bırakma hıyânettir.

Dördüncüsü, devlete yardımcı olmak, devlet sırrını korumak, verilen görevi lâyıkıyla yerine getirmek; yetki ve güveni kötüye kullanmamak sadakattır; aksine bir tutum hıyânettir.

Beşincisi, toplumla olan sosyal ilişkilerimizde, ticarî münasebetlerimizde söz ve akitlere bağlı kalmak sadakattır; aksine bir tutum ve uygulama hıyânettir.

Bütün bu sadakat ve hıyânetler, önce Allah'a ve Peygamber'e karşı, sonra da kendimizedir. İlgili âyetle bilhassa bu inceliğe temas edilmekte ve çok dikkatli olmamız emredilmektedir.

MAL VE ÇOCUK BİRER İMTİHANDIR

(وَاعْلَمُوا اَنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ) «Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız bir deneme ve sınavdan başka değildir.»

Şüphesiz ki, mal ve çocuk, Allah'ın kullarına dünyada verdiği iki önemli emânettir. Biri asıl amaca, yani dünya ve âhiret mutluluğuna erişme aracı; diğeri ise, sağlıklı biçimde insan neslini devam ettirmenin değişmeyen yoludur. Araç, amaç haline getirilmediği sürece yararlıdır ve lüzumludur. Yol, bakımsız ve ilgisiz kalmadığı müddetçe hayırlı ve faydalıdır.

İlgili âyetle bu gerçek yansıtılırken «fitne» tabiri kullanılarak mal ve evlâdın iki tarafı keskin bir kılıç olduklarına işâret edilmiştir.

MAL VE ÇOCUK, DÜNYA HAYATININ ZİNETİDİR

Enfâl sûresinde bunların birer fitne = sınav, kişiyi deneme, karakterini ortaya çıkarma aracı olduğu belirtilirken; Kehf sûresi 46. âyette bun-

ların dünya hayatının zîneti (süs) olduğu açıklanmıştır. Şüphesiz ki, zînet Allah ve Peygambere olan sevgiyi unutturmadığı takdirde mubahtır. Araç olmaktan çıkıp amaca dönüştürüldüğü gün, kişi denemede kaybetmiş, sınavda başarılı olamamış sayılır. Çünkü kalıcı olan ve büyük ecirleri hazırlayan, Allah'ın hoşnutluğu doğrultusunda gerçekleştirilen sâlih amellerdir.

Hayatı bu gibi süs ve eğlenceden ibaret sanan kimsenin misali neye benzer? Çok susayan kimsenin yakınındaki tertemiz akan ırmağı görmeyip dere kenarında biriken azıcık bulanık suya kavuşunca, her şeye eriştiğini, bütün hayırlara kavuştuğunu zanneden kimsenin haline benzer. Bir süre sonra aklını, idrâkini toplayıp çevreye göz attığında ırmağı görünce geçen zamana hayıflanacak ve ne kadar yanıldığını anlayacak. Onun gibi mal ve evlâdı kendisi için tek saadet ve gaye sayıp derin bir gaflet içinde kalan kimse ise, dünyada aldandığını anlamadığı takdirde ölünce, geriye kayda değer bir şey bırakmadığını, kalıcı olarak bir eseri bulunmadığını; oysa sâlih ve basîretli kişilere nice büyük mükâfatların hazırlandığını anlar ve uyanır, ama neden sonra!.

ALLAH KORKUSU EN SAĞLAM KISTASTIR

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا) **«Ey imân edenler! Eğer Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınırsanız, O size bir furkan verir...»**

İnsan unsurunu eğitip erdemli kılmak ve yararlı bir düzeye getirmek için en tesirli ve en rakipsiz kıstas ve metot, Allah'a iman ve Allah korkusudur. Hiçbir fâni ve nesne O'nun kadar eğitici, geliştirici, olgunlaştırıcı ve güvendirici değildir ve olamaz da.. Tarihin akışında bunun binlerce örneği mevcuttur. Zira Allah kendi Kelâm'ını, ruhu doldurucu, mânevî ihtiyacı giderici, kalbi aydınlatıcı, vicdanı geliştirici ve insan üzerinde denetçi ve yönlendirici bir kudrette indirmiştir.

İşte Kur'ân bu kudreti ortaya koyarken, onun feyizli ürününü hemen sergileyerek şöyle sesleniyor : **«Eğer Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınırsanız, O size bir furkan (iyiyi kötüden, hayrı şerden, doğruyu eğriden, sevabı günahtan, temizi murdardan, hakkı bâtıldan ayıran bir ölçü ve kıstas, bir bilgi ve mârifet) verir. Üstelik suç ve günahlarınızı örter ve sizi bağışlar.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inandıktan sonra Allah ve Peygamberine hıyânet edenlerin ancak kendi davalarına, menfaatlarına ve dünya, âhiret saa-

detlerine hıyânet edecekleri belirtildi. Dünyanın geçiçi süsü olan mal ve evlâdı amaç edinerek hakikî amaçtan sapanlar uyarıldı. En büyük emânet olan İslâmiyete sarılanların eninde, sonunda kurtuluşa erişeceklerine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, bütün gücüyle hakkı ayakta tutan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'i öldürmek, ya da sürgün etmek, ya da bağlayıp bir zindana atmak isteyen ve bunun için birtakım plânlar hazırlayan bâtılın temsilcilerine karşı Allah'ın nasıl geçerli bir plân hazırladığı açıklanıyor. Dünya malını ve geçimini kendilerine tek amaç seçip bu uğurda mücadele veren inkârcıların gökten üzerlerine taş yağdırılmasını istemeleri konu ediliyor ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (A.S.) onların arasında bulunduğu sürece Allah'ın onlar üzerine böyle bir azâp indirmiyeceği bildiriliyor. Böylece Hz. Peygamber'in (A.S.) insanlar için ne büyük rahmet olduğuna işâret ediliyor.



وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ
وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ
آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا إِنْ هَٰذَا
إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا
هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ
أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

MEÂLİ:

30— Hatırlayın ki, o küfredenler bir zaman seni tutup bağlamaları veya seni öldürmeleri, ya da seni (Mekke'den) çıkarmaları için sana pusu ve tuzak kurmuşlardı. Onlar, pusu ve tuzak kurarlarken Allah da o tuzağın karşılığını kuruyordu. Allah tuzak kuranların (hilesine karşı tedbir almada) en hayırlısıdır.

31— Âyetlerimiz onlara karşı okununca, «işittik, işittik, istersek bunun bir benzerini biz de söyleyebilirdik; bu olsa olsa eskilerin masallarıdır!» derler.

32— Hani bir zaman da onlar, «Ey Allahımız! Eğer bu Kur'ân hakikaten senden ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acıklı bir azâp getir» demişlerdi.

33— Oysa sen onların arasında iken Allah onlara azâp edecek değildir ve onların (arasında kalan mü'minler) istiğfar ederken Allah yine kendilerine azâp edici değildir.

MEKKELİ'LERİN KURDUĞU TUZAK

(وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ) «Hatırlayın ki, o küfredenler bir zaman seni tutup bağlamaları veya seni öldürmeleri, ya da seni (Mekke'den) çıkarmaları için sana pusu ve tuzak kurmuşlardı.»

İlgili âyetlerle, Mekke döneminde müşriklerin Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in mübarek vücutlarını ortadan kaldırmak için kurdukları tuzaktan ve kimvurduya getirme plânlarından söz ediliyor.

Bu konuda gerek siyer kitaplarında, gerekse belli-başlı tefsîrlerde hem farklı, hem de çok detaylı rivâyetlere yer verilmiştir. O nedenle biz olayın gerçek safhasına parmak basıp en sahîh rivâyeti nakletmeyi uygun bulduk.

Medineli'lerle birinci ve ikinci Akabe görüşmeleri ve yapılan biatlar Mekkeli müşrikleri iyice endişelendirmiş, ileride Hz. Muhammed'in (A.S.) geniş bir çevre bulup Mekke'yi putlardan ve putperestlerden temizliyeceğine inanmak istemişler ve bu baş düşmanlarını daha çok güçlenmeden imha etmeyi uygun bulmuşlardı. Başta Ebû Cehl, Ebû Süfyan, Ümeyye b. Halef olmak üzere Mekke'nin ileri gelenleri Dârünnedve denilen istişare merkezinde toplandılar. Farklı görüşler ortaya konuldu. Sonunda Ebû Cehl'in, «her kabileden bir yiğit çağıracağız, geceleyin Muhammed'in evi-

nin çevresinde pusu kuracaklar ve müsait bir vakitte ani bir baskında bulunmak suretiyle Muhammed'i öldürecekler. Böylece kim vurduya getirilecek ve Hâşim oğulları bütün bu kabilelere karşı koyma cesaretini kendilerinde bulamıyacaklar; gerekirse diyet (kan pahası) ödemek suretiyle meseleyi kapatmış olacağız!» şeklindeki görüşü ağırlık kazandı ve plân hemen uygulama safhasına getirildi. Melek Cebrâil durumu Hz. Peygamber'e (A.S.) haber verdi ve Ali'yi (R.A.) yatağına bırakıp kendisinin geceleyin Medine'ye hicret etmesini söyledi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gereken bütün hazırlıkları gözden geçirip tamamladı. Hz. Ali (R.A.) O'nun yatağına uzandı. Peygamber (A.S.) ellerini kaldırıp duâ etti. Pusuda bekleyenlerin gözleri üzerine kesif perde gerilmesini diledi ve rivâyete göre bir avuç toprak alarak Yâsîn sûresinin ilk dokuz âyetini okudu, sonra da toprağı pusudakilere doğru serpti. Cenâb-ı Hak kudretini izhar ederek hepsine bir uyku verdi veya gözlerinin üzerine birer perde gerdi. Böylece Peygamber (A.S.) usulca onların arasından sıvışıp uzaklaştı.

Allah'ın kurduğu tuzak, hazırladığı plân onların tuzak ve plânlarını boşa çıkardı. Sabahın aydınlığı olunca, kendilerine gelen azgınlar, Hz. Peygamber'in (A.S.) yatağına doğru yaklaştıklarında, O'nu değil, Hz. Ali'yi buldular.

BU TARİHÎ OLAYIN BİR BAŞKA YÖNÜ VE YORUMU

Şüphesiz ki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in ruhu son derece güçlü ve faal idi. Gerek vahiy indiğinde, gerek bir mu'cize ortaya koyduğunda, gerekse çok önemli bir olayla karşılaştığında ruhu bütün yönleri ve ibreleriyle faal duruma geçer, bedeni bir bakıma ruhlaşır ve ruhunun yaydığı mânevî kudret ve enerji bir anda çevreyi tesir altına alır, hareketsiz bırakırdı. Öyle ki, O çok yüce kudretin tecellisine mazhar olan Peygamberimizin (A.S.) ruhu, kişilerin kalb ve dimağını, hatta bazan duyum organlarının çoğunu durdurur, o anda bir şaşkınlık ve kararsızlık başlardı. Nitekim birkaç defa suikast hazırlayıp O'nu öldürmek isteyenlerin uğradığı şaşkınlık ve kararsızlık yine siyer kitaplarında çok açık şekilde nakledilmiştir.

Hicret gecesi de böyle bir fevkalâdelik olmuştu. En büyük ruh sayılan Melek Cebrâil'in Peygamber (A.S.) Efendimizin ruhuna seslenmesi ve ona ilâhî kudret ve füyuzatı aktarması da O'nun ruhunun ne kadar güçlü ve tesir alanının ne kadar geniş olduğunu göstermeye yeterli delil sayılır. O'nun bir aylık mesafedeki düşmanlarının kalblerine korku salmakla yardım görmesi de, sözü edilen tesir alanının genişliğine bir başka belge olarak gösterilir.

Ne var ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sünnetullaha uyarak bu gücünü kullanmaz, çoğu zaman diğer normal insanlar gibi davranırdı. Ancak fevkalâde hallerde Allah'ın izniyle bu gücünü ortaya koyardı da Allah düşmanlarını şaşkına çevirirdi.

ESKİLERİN MASALLARI İDDİASI

(إِنْ هٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ) **«Bu olsa olsa eskilerin masallarıdır, derler.»**

Kurtubî, Râzi ve İbn Kesîr'in tesbitine göre, Mekkeli Hâris oğlu Nadir, ticaret amacıyla Hîre'ye gidiyor; alış-verişte bulunurken Kelile ve Dimne kitabı ile Kisra ve Kayser'le ilgili efsanevî hikâye kitaplarına rastlıyor, hoşuna gidince de satın alıp heyecanla okuyor.

O sırada Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e Kur'ân âyetleri parça parça inmekte ve bazan geçmiş milletlerin hayatından, yok olup silinmelerinden önemli safhalar nakledilerek ibretli tablolar gözler önüne seriliyordu. Nadir bunları dinledikçe dudak büküyor ve «ben istersem onun gibi masallar anlatabilirim» diyerek Kur'ân'ı eskilerin masalları olarak niteliyor, fakat bütün gayret ve didinmesine rağmen bir benzerini getiremiyordu.

İlgili âyetle bu olay hatırlatılarak, inkârcı iftiracılar meydana dâvet ediliyor, bir benzerini getirin ben dâvamdan vazgeçeyim, diyerek onları aczden acze düşürüyordu.

KUR'ÂN'IN BAZI ÖZELLİKLERİ

1— Her kelime ancak lâyık olduğu yere konulmuş, her cümle çok ustaca düzenlenip kulağa hoş gelecek bir dizi halinde sıralanmış ve diğer cümleyle bağlantı kurmuştur. Arap edebiyatında bunun bir benzerini görmek veya rastlamak mümkün olmamıştır.

2— Her sınıf insana seslenecek, bilgi verecek bir metot uygulanmış; kişilerin değişik zevk ve ruhî kavrayışını okşayacak bir özellikte konulara yer verilmiştir. Bıkkınlık vermesin diye hem zincirleme bir bağ ve uyum sağlanmış, hem de bir sahifede birden fazla konuya yer verilerek çok zengin bir bilgi sofrası ortaya konulmuştur.

3— Az kelimeyle çok mânа anlatılmış; insan aklına, idrâkine yeterince yer verilmek, bilimsel araştırmaya imkân hazırlamak için birçok önemli temel bilgiler, ana fikirler verilmiş; bazı konuların kapağı açılarak

içindekini araştırıp bulma işi okuyucuya bırakılmıştır. Dünya tarihinde, ilim literatüründe bu ölçü ve kudrette başka bir kitap yoktur.

4— Ortaya koyduğu ilmî esaslar, modern ilmin gelişmesiyle daha çok tazeliğini korumuş, bu hususta gerçeği bulup tesbit eden müsbet ilimle çatıştığı, ters düştüğü olmamıştır ve olmamaktadır. Oysa insan kafasının ürünü olan her kitap ve ortaya atılan her fikir zamanla tazeliğini yitirmiştir ve yitirmeye de mahkûmdur.

5— Kur'ân, gelişen çağa, sosyal yapıya hemen her dönemde hitap kudretini taşımış ve taşımaktadır. Günümüzde Kur'ân'ı okuduktan sonra geç kaldığına hayıflanan birçok ünlü ilim adamı İslâm'ı din olarak seçmekte ve Kur'ân'ın yüceliği, eşsizliği hakkında kitap yazıp neşretmektedirler. Başka bir eserde bu kudret ve yüceliği görmek ne mümkün..

ÜZERİMİZE GÖKTEN TAŞ YAĞDIR

(وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ)

«Hani bir zaman onlar, Ey Allahımız! eğer bu Kur'ân hakikaten senden ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acıklı bir azâp getir, demişlerdi.»

Mekke ve civarındaki ünlü şâirler, edipler ve ileri gelen diğer kişiler, Kur'ân'ın yüceliği, yönlendirici özelliği, kafa ve kalbe neşter vururcasına seslenişi ve ruhlara zevk veren ilâhî nağmesi karşısında âciz kalmışlardı. Onu susturmak, tesirini gidermek için ne yapmak gerekiyordu veya ona nasıl kara bir damga vurmak icap ediyordu? Attıkları yalan ve iftiralar hakkın karşısında kısa sürede sabun köpüğü gibi sönmüştü. Hiçbir yakıştırmaları halk arasında tesirli olamıyor, İslâmiyete ısınan hiçbir kimseyi yolundan çeviremiyordu.

Yine düşündüler, görüştüler, hem kendilerini, hem de çevrelerindeki insanları tatmin edecek bir formül buldular; Muhammed'e inanmadıkları için, -eğer hak peygamberse- gökten üzerlerine taş yağdırılsın veya acıklı bir azâp gönderilsin diyerek Kâbe'nin yanında el kaldırıp putları da şâhit tutarak duâ ettiler.

Oysa bu çocukça bir anlayıştı. Ortada bütün ihtişamıyla, kudretiyle duran Allah'ın kitabı bulunuyordu. Her cümlesi bir mu'cize, her âyeti açık bir belge idi. Aklını, vicdanını ve idrâkini kullanabilen insanların başka delil ve belge aramalarına gerek yoktu. Taş yağdırılması veya başka bir azâbın indirilmesi, geçen peygamberler zamanında câri idi. Çünkü o dönemlerde ilmî bir gelişme olmadığından akılla ilme ışık tutacak belge indiril-

miyor, daha çok insanların düşünce ve duygularına seslenilerek yönlendirilmek isteniyordu. O bakımdan duyguları tesir altına alacak birçok olağanüstü şeylere, mu'cize ve kerâmetlere ihtiyaç vardı. Son Peygamber Hz. Muhammed (A.S.) ise ilim, irfan, akıl ve idrakı muhatap seçerek ortaya çıkmış, Kur'ân-ı Kerîm bunlara seslenerek indirilmişti. O bakımdan daha fazla mu'cizeye, kerâmete ve olağanüstü şeyler göstermeye gerek yoktu.

Onun için müşriklerin bu duâsına karşılık şu âyet-i kerîme inmiştir: **«Oysa sen onların arasında iken Allah onlara azâp edecek değildir ve onların (arasında kalan mü'minler) istiğfar ederken Allah yine kendilerine azâp edici değildir.»**

Meâlini sunduğumuz âyet-i kerîme ile bize iki önemli husus öğretiliyor: Birincisi, Peygamberin (A.S.) teblîğiyle görevli bulunduğu yüce emâneti azâp ve mu'cizeyle değil, ilim, akıl, kültür ve vicdan ile tanıtmasıdır. İkincisi, Hz. Muhammed'in (A.S.) ve arkadaşlarının Mekke'den ayrılmalarından sonra akıllarını kamçılayacak şekilde onlara bir azâp gönderilmesidir ki, bu önce Bedir savaşı, sonra da Mekke'nin fethiyle gerçekleşmiştir. Nitekim Mekke fethedildiği gün, müşrikler düne kadar başeğmedikleri bir kudret karşısında zelil ve hakîr bir halde el bağlayıp vereceği kararı sükûnetle dinlemeyi tercîh ettiler. İşte bu, onların istedikleri taş yağdırmaktan veya başka bir azâp indirmekten çok daha ibretli idi. Ne var ki, sonucu da o nisbette onlar için hayır ve rahmet oldu, çoğu İslâm'a girerek iman selâmetine erişti.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle putperest müşrikler, putlarını gözlerden ve gönüllerden düşüren Kur'ân'a karşı cephe aldılar ve aklı eren hiçbir kimsenin kabul edemiyeceği yalan ve iftiraları savurdular; «eskilerin masalları» damgasını vurmaya çalıştılar. Bütün bu çabaları sonuç vermeyince, haksız iseler üzerlerine gökten taş yağdırılmasını veya başka bir azâbın gönderilmesini istediler. Allah onlara istedikleri şekilde bir azâp değil, onlara hem öğüt ve ibret, hem de mutlak saadet ve rahmet olacak bir ordu göndereceğine işârette bulundu.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın göndereceği o başka azâbın Mescid-i Haram'ın yolunu ve kapısını inanmışlara açacağını; Kâbe'yi puthane yaparak Allah'a ortak koşanların hiçbir zaman Allah'ın dostları olmayacağı, O'nun gerçek dostlarının yakın gelecekte Kâbe'ye sâhip olacak muttakiler olduğu bildiriliyor. Kâbe'nin etrafında ibâdet ve tavaf adına ıslık çalmalarının, el çırpmalarının Allah'ın dilediği bir ibâdet olmadığına dikkatler çekilerek

pek yakında bu saçmalıklara son verileceğine ve Allah'ın muradına uygun ibâdette bulunacakların Kâbe'nin etrafını dönmek suretiyle o ilk mâbedi amacına uygun kullanacaklarına işâret ediliyor.

——oOo——

وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا اَوْلِيَاۤءَهُ اِنْ اَوْلِيَاۤؤُهُ اِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَاۤءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
اِلٰى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ اُولٰۤئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَاِنْ
يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

MEÂLİ:

34— (Sen ve istiğfar eden mü'minler aralarında bulunmayınca) Allah onlara ne diye azâp etmeyecek? Oysa onlar (mü'minleri) Mescid-i Haram'a (girmekten) men'ediyorlar. (Bununla beraber) onlar O Mescid'in dostları ve lâyıkları da değilerdir. Onun dostları ve lâyıkları ancak muttakî (Allah'tan saygı ile korkup fenalıkdan sakınan)lardır. Ama ne var ki, onların çoğu (bu gerçeği) bilmezler.

35— Onların Beyt'in (Allah'ın Evi'nin) yanında namazları (kendilerine göre ibâdetleri) ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. O halde inkâr ve nankörlüğünüzden dolayı azâbı tadın!

36— Şüphesiz ki, o inkâr edenler, Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar. Onu yine de harcayacaklar; sonra bu kendilerine iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. Ve kâfir olanlar toplatılıp Cehennem'e sürüleceklerdir.

37— Bu da Allah'ın temizi murdardan ayırt etmesi, murdarın bir kısmını bir kısmı üzerine yığıp hepsini toptan Cehennem'e koyması içindir. İşte zarara uğrayanlar onlardır.

38— İnkâr edenlere de ki: Eğer (inkâr ve inattan, şaşkınlık ve azgınlıktan) vazgeçerlerse, onların geçmişteki (küfür ve günahları) bağışlanır. Tekrar (inkâr ve azgınlığa) dönerlerse, öncekiler hakkında câri olan sünnet (ilâhî kanun) hükmünü yürütecektir.

İLGİLİ HADÎSLER

«İslâm'a girip müslümanlığını güzelleştiren kimse, cahiliye devrinde işlediği amellerle muahaza edilmez. İslâm'a girip (sonra dindarlığını bozarak eski) kötülüğüne dönerse, hem önceki, hem de sonraki yaptıklarından dolayı muahaza edilir.» (1)

«İslâm kendinden önceki (bütün küfür ve günahları) koparıp atar. Tövbe de kendinden önceki günahları koparıp atar.» (2)

(1) Buharî/İstitabe: 1- Müslim/iman: 189, 190- İbn Mâce/zühd: 29- Dâremî/mukaddeme: 1- Ahmed: 1/379, 429, 431, 462

(2) İbn Sa'd: İbn Zübeyir'den - İmam Süyûtî bunun zayıf olduğunu, İbn Kesir ise sahih olduğunu belirtmişlerdir - Müsned-i Ahmed: 4/199, 204, 205

KÜFÜR DİYARINDA İSTİĞFAR EDENLER

Bağlantı kısmında belirttiğimiz gibi, küfür diyarında Peygamber (A.S.) Efendimiz'in sünnetiyle yaşayan ve Kur'ân ile amel eden mü'minler duâ ve istiğfarda bulundukları sürece Allah o inkârcı topluluğa hemen azâp indirmez. Bir gün doğru yolu bulmaya fıtrî isti'datları varsa, yani fıtratlarındaki din ve Allah duygusu tamamen körelip silinmemişse, onlara dış görünüşüyle azâp, içyüzüyle rahmet olacak başka bir uyarı gönderir. O halde küfür diyarında kalan ve yaşayan mü'minlerin ibâdet ve duâları, aralıksız ilâhî rahmetin inmesine vesîle olmakta ve O'nun gazabının önüne geçmektedir. Hem mü'minlerin düzenli, ahlâklı, tertemiz ve olgunluk içinde sürüp giden günlük hayatları, inanmayanların gıptasına neden olacak düzeyde bulunmalıdır.

Mü'minler dinleriyle amel ederken Cenâb-ı Hak'ın ezelî plân ve proğramı hedefine doğru ilerler, ya inkârcıları başka bir milletle te'dip eder, ya da mü'minleri o diyarda üstün kılar. Mekke'deki mü'minlerin ve Mekkeli müşriklerin akibeti bunun en güzel örneklerinden biridir.

KUTSAL KÂBE'YE LÂYIK VE EHİL OLANLAR

(وَمَا كَانُوٓا اَوْلِيَٓاءَهُۜ اِنْ اَوْلِيَٓاؤُهُٓ اِلَّا الْمُتَّقُونَ ....) **«Onlar o Mescid'in dostları ve lâyıkları değillerdir. Onun dostları ve lâyıkları ancak muttakilerdir. Ama ne var ki, onların çoğu (bu gerçeği) bilmezler.»**

İlgili âyetle, Mekke'nin yakında Kâbe'ye ehil ve lâyık olan insanlar tarafından fethedileceği, o büyük emânetin ehil olanlara teslim edileceği kapalı bir anlatımla haber veriliyor. Çünkü Kâbe, Tevhît inancının çıkıp yeşerdiği bir merkezdir ve yeryüzünde Allah'a ibâdet için kurulan ilk mâbettir. Ona hiçbir zaman lâyık ve ehil olmayan putperestler, onun kutsallığını anlayamamış; Allah'ın varlığını ve birliğini yansıtan bu kutsal Mescid'e bir sürü put doldurmuşlardı. İbâdet adına kadın-erkek elele tutuşarak çevresinde ıslıklar çalıp el çırparlar ve müstehcen sayılacak şekilde tenlerini dışarı atıp etlerini teşhir ederlerdi. Bütün bunlar Kâbe'nin hikmet ve amacını zedelemekte ve bütünüyle ona ters düşmekteydi.

Kutsal Kâbe'ye ancak «Tevhît İnancı» temeli üzerinde yükselen muttakiler ehil ve lâyık idiler ve Mekke'nin fethiyle bu ehliyete gereken imkân verilmiş, küfrün saltanatı yıkılarak yerine «Allahu Ekber» diyenlerin saltanatı hâkim olmuştur. Böylece asırlardır inkârcıların istilâsı altında gayesinden uzaklaştırılan Kâbe asıl sâhiplerini bulmuş ve bir daha puthane olmamak üzere şerefli yerini almıştır.

ALLAH YOLUNDAN ALIKOYMAK İÇİN MALLARINI HARCAYANLAR

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا) **«Şüphesiz ki, o inkâr edenler, Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar. Onu yine de harcayacaklar...»**

Kur'ân bu âyetle çok dikkat çekici bir olaya parmak basıyor ve hak dine düşmanlık ve kin besleyenlerin tutumunu, plân ve proğramını açıklıyor. Ebû Süfyan ve yandaşları, Bedir savaşında uğradıkları yenilginin ezikliğinden kurtulmak için İslâm'a karşı mallarını ve bütün imkânlarını nasıl ortaya koymaktan derin bir zevk ve sevinç duymuşlarsa, o günden bugüne kadar İslâm'a karşı olan müşriklerin ve inkârcı maddecilerin tutumu, plân ve proğramı hep böyle olmuştur. Haçlı seferleri bunun açık misallerinden biridir. Dünya müşrikleri İslâm'ı yeryüzünden silmek için elbirliği yapmış bulunuyorlardı. Bir yanda papazlar, piskoposlar ve patrikler İslâm ve Kur'ân aleyhine kesif bir propaganda sürdürüyorlar, bir yandan kurdukları misyon teşkilatı ve bu teşkilatın yetiştirdiği misyonerleri harekete geçiriyorlar, diğer yandan çeşitli kurumlardan şöyle yararlanıyorlardı:

— İlim adamları ilim maskesi altında İslâm aleyhine zehir kusuyor,

— Fikir adamları kendi açılarından aşırı bir tezyifle genç dimağları İslâm âleyhine çeviriyorlar,

— Kimi de sanat yoluyla İslâm'ı alaya alacak kadar ileri gidiyor,

— Kimi servet ve nüfuzuyla İslâm düşmanlığını körüklüyor,

— Kimi bulunduğu makam ve mevkinin gücünü İslâm aleyhinde kullanıyordu.

İşte İslâm düşmanları hemen her çağda ve dönemde mevcut kadrolarını belirtilen istikamete çevirip harekete geçirmişlerdir ve buna devam etmektedirler.

Ama neden Batı ve bazı Doğu ülkeleri İslâm'ı kendilerine düşman ve rakip seçmişlerdir? Bizce bunun sebebi çok açıktır: Her haklı ve büyük davanın, her önemli meselenin karşısında onun önem ve büyüklüğüne oranla onu sevip bağlananlar bulunduğu gibi, ona kin ve düşmanlık besleyenler de vardır. Böyle olması da Allah'ın câri sünneti, devam edegelen âdetidir. Çünkü her şey zıddıyla daha çok tanınıp gelişme kaydedebilir.

Ancak Kur'ân, İslâm'a karşı olanlar, ister Hıristiyan, ister Yahudî, is-

ter komünist veya materyalist olsunlar, dönüş yapıp Hak'a teslimiyet gösterdikleri taktirde geçmişleriyle bağlantılarının kalmayacağı, analarından yeni doğmuşcasına tertemiz olacakları müjdesini vererek Allah'ın imân edenlerden yana nasıl bir lûtuf ve rahmet kapısını açık bulundurduğunu haber veriyor.

İnandıktan sonra tekrar küfre dönmek ise, beterin beteri, felâketin felâketi sayılır. Eski günah ve veballer tekrar bir kâbus gibi onların sırtına yükletilerek artık taşınması zor bir yük oluşturur. Böylece Allah'ın hükmü yerine gelir. Sonra da İslâm âleyhine harcadıkları ile inandıktan sonra tekrar küfre dönmeleri hem dünyada, hem de âhirette içlerini burkup duran bir hasret olarak kalır. Dünyada hayat kanunu hedefine doğru kusursuz ilerlerken azgınları da törpülemek suretiyle zaaftan zaafa uğratır, eğilmeyen başlar Allah'ın bu kanunu ve kudreti karşısında eğilir. Âhiret azâbı ise, daha elim ve devamlıdır.

ZITLARIN SÜRTÜŞMESİ

(لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ...) **«Bu da Allah'ın temizi murdardan ayırt etmesi, murdarın bir kısmını bir kısmı üzerine yığıp hepsini toptan Cehennem'e koyması içindir.»**

İnsanoğlu hem kendi iç âleminde, hem de dış âleminde durmadan zıtların sürtüşüp çarpıştığı bir ortamda yaşamaktadır. Bunun dışına çıkması mümkün değildir. İçinde nefis ve ruh, dışında melek ve şeytan; içindeki inancının hilâfına inanca sahip olanların saldırısı; dünya kavşağında önüne konulan Cennet ve Cehenem'e uzanan iki ayrı yol ve iki değişik itici güç; yine birbirine zıt iki ayrı gıdaya muhtaç olan beden ve ruh.. Bütün bu zıtlar insan hayatını harekete geçirmekte, ona canlılık getirmekte ve durmadan araştırmaya, didinip bir şeyler bulmaya, bir şeyler düşünmeye itmektedir. Böyle olmasaydı, hayat canlılık kazanmaz, âtıl kalırdı.

O bakımdan zıtların sürtüşüp tartıştığı bir ortamda insanın içindeki cevher ortaya çıkmakta, karakteri belli olup gerçek değeri anlaşılmaktadır. Gerçi Cenâb-ı Hak, her insanı en iyi bilir ve takdir eder, ama kendi bilmesini tek ölçü ve kıstas olarak ortaya koymaz, onun gerçek değerini belirleyecek birtakım denemelerden geçirir, mehenk taşına vurup ayarını ortaya çıkarır. Sonunda temiz murdardan ayırt edilir de murdarlar biraraya getirilerek lâyık oldukları yere sevkedilirler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm düşmanlarının, insanları Allah yolundan alıkoymak için mallarını durmadan harcadıkları konu edildi ve onların bu tür faaliyetlerinin sürüp devam edeceğine dikkatler çekildi. İstedikleri neticeyi elde edemiyecekleri için de harcadıkları emeklerin bir yürek acısı olarak dünyada onları rahatsız edeceği, âhirette ise ebedî hasret olarak içlerini burkacağı belirtildi. Sonra da ölmeden önce bâtılı bırakıp hakka dönenlerin bağışlanacağı beyân edildi. Aksi halde Allah'ın, cârî sünnetinin hükmünü yürüteceği bir uyarı anlamında hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a, ahlâk ve fazîlete, hak ve adâlete karşı olup dönüş yapmayanlar, o tutumlarını tam bir fitne ve bozgunculuk düzeyinde tutmaya devam ederlerse, herhalde onları tesirsiz hale getirmenin farz olduğu; insanlığın mutlak saadetinden yana olan İslâm'ın, Hak'ın değişmeyen dini olarak sapasağlam ayakta kalmasının ancak fitnecileri tenkîl etmekle mümkün olabileceği belirtiliyor. Allah'ın ise, haktan yana olanların yegâne sâhibi bulunduğu ve en güzel sâhibin de, yardımcının da O olduğu müjdeleniyor.

——oOo——

وَقَاتِلُوهُمْ
حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

MEÂLİ:

39— (Yeryüzünde) bir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (inkâr ve fitneden) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah onların yapageldiklerini yeterince görendir.

40— Eğer yüzçevirirlerse, bilin ki Allah sizin Mevlânız'dır. Ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır O!

İLGİLİ HADÎSLER

«İnsanlar Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Peygamberi bulunduğuma şehadet edinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bu şahadeti söyledikleri zaman -haklı bir sebep dışında- kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir.» (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den soruldu:

— Kahramanlık için, hamiyet (millî onur ve haysiyet) için ve bir de gösteriş için savaşan adam hakkında ne buyurursunuz? Bunlardan hangisi Allah yolundadır?

Cevap verdi :

— Kim Allah sözü daha yüce (daha üstün) olsun diye savaşırsa, işte o Allah yolundadır! (2)

Ashab-ı Kirâm'dan Hz. Usâme (R.A.) bir kâfirle vuruşurken, adam «lâilâhe illallah» dedi. Buna rağmen Usâme (R.A.) onu öldürdü. Sonra durum Peygamber (A.S.) Efendimize anlatıldığında, Efendimiz ona :

— Lâ ilâhe illallah, dedikten sonra onu öldürdün mü?! Kıyâmet günü, Lâ ilâhe illallah ile (seni karşılaştırdıkları zaman) ne yapacaksın (halin nice olur)? diye sordu.

Hz. Usâme (R.A.) üzüldü ve :

— Ya Resûlellah! o adam ölümden kurtulmak için bunu söyledi, deyince; Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

— Sen onun kalbini yarıp baktın mı? buyurdu ve Kıyâmet gününde Lâ ilâhe illallah ile ne yapacaksın? diyerek (yukarıdaki sözünü) tekrarladı.

Hz. Üsâme (R.A.) diyor ki : «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu sözü o kadar tekrarladı ki, daha önce değil o gün İslâm'a girmiş bulunmayı ne kadar temenni ettim!» (3)

---

(1) Müslim/imân : 32, 36- Buharî/İmân: 17, 28, salât: 28, zekât: 1, i'tisam: 2, 28- Ebû Dâvud/cihad: 95- Tirmizî/tefsir: 88- Nesâî/zekât: 3- İbn Mâce/fiten: 1, 3, Dâremî/siyer : 10- Ahmed: 4/8

(2) Buharî/tevhîd: 28- Tirmizî/fezâil-i cihâd: 28- İbn Mâce/cihâd: 17

(3) Müslim/imân: 158- Ebû Dâvud/cihâd: 95- İbn Mâce/fiten : 1- Ahmed: 4/439, 5/207

İSLÂM'A GÖRE SAVAŞ

(وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ) **«Yeryüzünde bir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.»**

İslâm, fitne, bozgunculuk ve kötülükleri eğitim yoluyla, irşât ve teblîğle gidermeğe, dünyaya sulh ve sükûn getirmeye çalışır. Buna rağmen inkârcı bir kavim ya da millet, fitne ve kötülükleri, zulüm ve tecavüzleri artırıp din, ahlâk ve fazîleti yıkmaya yönelirse İslâm, fitneyi kaldırmak, zulüm ve tecâvüzü durdurmak için savaşı emreder. O halde İslâm'a göre, savaş son çaredir, ilk çare değildir. Nitekim Fahruddin Râzi bu konuda şöyle demiştir : «İnkârcılar, müşrikler gemi azıya alıp başkasına din ve vicdan hürriyeti tanımadıkları, İslâm nurunu söndürmeye yöneldikleri, nesli Allah'tan ve fazîletten uzaklaştırmaya çalıştıkları zaman, onlarla savaşmak gerekir.» Tabii şartlar elverdiği ölçüde buna kapı açılır.

Bakara sûresinde bu konu biraz daha açıklanarak şöyle buyurulmuştur : **«Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz ki doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dâlâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır. Artık kim Hak'a yönelir de ilâhî sınırları aşan sapıklık ve bilgisizliği, azgınlık ve aşırılığı tanımayarak Allah'a inanırsa, gerçekten o kopmak nedir bilmeyen en sağlam kulpa tutunup yapışmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir.» (1)**

Konumuzu oluşturan âyetle, Bakara sûresindeki bu âyeti biraraya getirdiğimizde, savaşın başkalarını zorla İslâm'a sokmak için yapılmadığını, fitne ve azgınlığı durdurmaya yönelik bulunduğunu rahatlıkla anlıyoruz.

İSLÂM DEVLETİNİN DÖRT ÖNEMLİ GÖREVİ

Eski ve yeni müfessirlerimiz yukarıdaki âyetlerin tefsirinde İslâm devletinin dört önemli görevi üzerinde durmuşlardır. Biz özetleyerek naklediyoruz :

1— Ülke sınırları içinde yaşayan ve farklı dinlere ve inançlara bağlı bulunan toplumlar, fitne çıkarmadıkları, ülke zararına çalışmadıkları, bâtıl inançlarını müslümanlar arasında yaymaya uğraşmadıkları taktirde, inanç ve ibâdetlerinde serbest bırakılır ve her türlü haksız saldırıdan korunurlar.

2— Ülke içinde ve dışında hiç bir zorlamaya başvurmadan, aklın ve

(1) Bakara sûresi : 256

ilmin rehberliğinde İslâm ahlâkını yaymak ve müslüman çocuklarına dinî eğitim ve öğretimi vermek önemli hizmetlerden biridir.

3— Ülke içinde başkalarının dinine ve inancına dil uzatan; din ve vicdan hürriyetine zincir vuran, dindarlara eziyet ve işkencede bulunanları durdurmak ve mütecavizleri cezalandırmak ülke bütünlüğü için gereklidir.

4— Gayrimüslim ülkeler İslâmiyet aleyhine kampanya açar, Müslümanları ifsat etmeyi plânlar ve birtakım tehlikeli yollara başvururlarsa, onların ileride vuku' bulacak saldırılarına imkân vermemek için, şartlar müsaitse, kahredici bir kuvvet de mevcutsa, savaşmak farz olur.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimizle dört halîfe ve onlardan sonra basîretli hükümdarlar tarafından yukarıda belirtilen dört madde aynen uygulanmıştır. Meselâ Hz. Ömer devrinde Bizans ve İran'la yapılan savaşın nedeni dördüncü maddeye dayanır. İslâm devletini karşılarında en büyük rakip gören bu iki güçlü devlet, İslâmiyet aleyhine birçok entrikalar çevirmeye, sinsi plânlar hazırlamaya girişmişlerdi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hayatta iken sözü edilen iki büyük devletin İslâm'a karşı tutumları hakkında geniş bilgi toplamış ve mü'minlere, dikkatlerini onlara çevirmelerini tavsiye etmişti. Hendek hafriyatında elindeki balyozu kayaya vurmasıyla şimşek gibi parıldayan ışığın birinin Bizans'a, diğerinin İran'a işâret olduğunu belirtmesi de elbetteki çok anlamlıdır. O bakımdan büyük devlet adamı Hz. Ömer (R.A.), tehlikenin yaklaştığını sezince bu iki devletle savaşa karar vermiş ve netice ise, çok parlak olmuştur.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında da Hayber ve çevre kabilelerin fethedilmesinin lüzumu hep belirtilen nedenlerden kaynaklanmıştır.

İSLÂM'IN HOŞGÖRÜ VE İYİ NİYETİ

(فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) **«Eğer (inkâr ve fitneden) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah onların yapageldiklerini görendir.»**

İslâm, savaşı, fitne ve azgınlığı durdurmak, insan haklarını korumak için meşru kılmıştır. Düşmanlar inkâr ve fitneden vazgeçerler de İslâm'a karşı bir saldırıda bulunmazlar veya böyle bir hazırlık içinde bulunmazlarsa, o taktirde savaşmaya lüzum kalmaz. Çünkü insan kanı akıtmak, en kötü fiillerden biridir. Hayat hakkı ise, muhteremdir. Bu durumda da Allah, mü'minlerin Mevlâsı, sâhibi, dostu, destekçisi ve yardımcısıdır. İşleri o düzene sokar. Mü'minlerin başka dost ve yardımcıları yoktur.

Nitekim Tahrîm sûresinde şöyle açıklanmıştır: **«Yok eğer Peygambere karşı birbirinize arka olursanız, şüphesiz ki Allah, O'nun dostu ve sâhibi-**

dir; sonra da Cibrîl, sâlih mü'minler ve melekler O'nun yardımcısıdır.» (1)

İnkârcı fitneciler, saldırgan müşrikler, verdikleri sözden, İslâm âleyhinde bulunmayacaklarına dair aldıkları karardan dönerlerse, Allah'ın, sünneti gereği onlar hakkındaki hükmü ve irâdesi tecelli eder de Peygamberini yalnız bırakmaz, O'nu destekler ve sonunda başarıya eriştirir. Şüphesiz ki Allah, en güzel sâhip ve en güzel yardımcıdır!

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yeryüzünde din, ahlâk ve insan hakları aleyhine fitne çıkarıp ortalığı karıştıran, İslâm'a karşı cephe alıp saldırı hazırlıklarına başlayan toplum ve milletlerle savaşmanın farz olduğu belirtildi. İnkârcı azgınlar fitne ve saldırıdan vazgeçerlerse, o takdirde savaşa gerek olmadığına işaret edilerek İslâm'ın bu husustaki hoşgörü ve iyi niyetine atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, savaşlarda elde edilen ganimetin taksimi anlatılıyor, İslâm bünyesinde yer alan zayıf unsurlara da ganimetten belli bir pay verilmesi emredilerek her hususta olduğu gibi, ganimet hususunda da sosyal adâletin sağlanması tavsiye ediliyor. Sonra da savaşta mü'minleri gerçek mânada başarılı kılanın Allah olduğuna dikkatler çekiliyor.



(1) Tahrim sûresi : 4

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِۙ
اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤١﴾ اِذْ اَنْتُمْ
بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ
اَسْفَلَ مِنْكُمْۜ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِۙ
وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًاۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌۙ ﴿٤٢﴾ اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًاۜ
وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ
اللّٰهَ سَلَّمَۜ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ
اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِٓي اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِٓي اَعْيُنِهِمْ
لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًاۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

MEÂLİ:

41— Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir; Peygamber'e, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara âittir. Eğer Allah'a, hak ile bâtılın birbirinden ayrılıp iyice belirgin hâle geldiği gün, iki ordunun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimiz âyetlere inanıyorsanız (bunu böyle kabul edin). Allah'ın kudreti her şeye yeter.

42— Hani bir zaman siz vâdinin yakın bir yerinde, onlar da uzak bir ucunda bulunuyordunuz; kervan ise sizden epeyce aşağıda idi; öyle ki, eğer (daha önce) onlarla (savaş konusunda) sözleşmiş olsaydınız, belirlenen vakitte (orada bulunmak hususunda) görüş ayrılığına düşerdiniz. Ama Allah, olacak bir durumu yerine getirmek için (sizi oldu-bittiyle karşılaştırdı). Tâki, mahvolacak olan, açık belgeleri (görüp) mahvolsun; yaşayacak olan da açık belgeleri (görüp öylece) yaşasın. Şüphesiz ki, Allah her şeyi gerektiği gibi işitir ve bilir.

43— Hatırla o vakti ki, Allah onları uykunda sana az göstermişti; eğer onları çok gösterseydi korkar ve emr-ü kumanda hususunda çekişip tartışırdınız. Ama Allah esenlik verdi de (sizi) kurtardı. Şüphesiz ki O, sinelerde olanı çok iyi bilir.

44— Ve hatırla ki, Allah olacak olan emri yerine getirmek için (düşman ile) karşılaştığınızda onları gözlerinizde az gösteriyor ve sizi de onların gözünde az gösteriyordu. İşler ancak Allah'a döndürülür.

İLGİLİ HADÎSLER

«Bana beş şey verildi ki, onlar benden önce peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir :

1— Bir aylık mesafede (ki düşmanlarımın kalblerine) korku salmakla yardım gördüm.

2— Yeryüzü bana mescid ve temiz (temizleyici) kılındı. Ümmetimden hangi adama namaz vakti gelip erişirse, (bulunduğu yerde temiz olduğu ve sakıncalı bir yer olmadığı taktirde) namaz kılsın.

3— Ganîmetler bana helâl kılındı, benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı.

4— Şefaat bana verildi.

5— (Benden önce) peygamber sadece kendi kavmine gönderilirdi.

Ben ise bütün insanlara peygamber olarak gönderildim. (1)

İSLÂM'DA GANİMET

(وَاعْلَمُوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ) «Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir....»

Kur'ân ahkâmına göre,, ilgili âyetlerle savaşta düşmandan elde edilen ganîmetin kime, nasıl ve ne kadar taksîm edileceği belirlenmiştir.

Ancak Kur'ân'da bu konuda iki ayrı tabir kullanılmıştır: Ganîmet ve feyi'.. Bunlar eşanlamlı kelimeler midir, yoksa her biri ayrı bir mana ve hükme mi delâlet etmektedir? İslâm hukukçularının çoğuna göre, «ganîmet, Müslümanların savaşta gayr-i müslimleri hezimete uğratıp elde ettikleri mal ve servettir. Bu, kelimenin delâlet ettiği bir mana değil, şer'î örfle belirlenen bir hükümdür.» Feyi' ise, savaşsız yapılan anlaşmalara göre, haraç, cizye ve benzeri isimler altında gayr-i müslimlerden Müslümanlara ulasan mal ve paradır.

Ilim adamlarının görüş ve ıctihatları ise şöyleair:

a) Atâ' b. Sâib'e göre, ganîmet, Müslümanların savaşta müşriklere karşı üstünlük sağlayıp silah zoruyla ele geçirdikleri maldır. Arazi yani işgal edilen toprak ise, feyi' kapsamına girer.

b) Süfyan es-Sevrî'ye göre, ganîmet, savaş yoluyla küffardan Müslümanlara ulaşan maldır. O da beş kısma ayrılır; dört kısmı savaşa katılan mücahitlere verilir. Bir kısmı ise, (ki bu beşte biridir), gerekli yerlere dağıtılmak üzere Peygamber'e verilir. Feyi' ise, savaş yapmadan anlaşma yoluyla Müslümanların müşriklerden aldığı maldır. Bunda humus (beşte bir) hükmü câri değildir.

c) Diğer bazı ilim adamlarına göre, ganîmet ile feyi' aynı manaya gelen eşanlamlı iki kelimedir.

Ancak bu hususta en sahîh olanı, şer'î örfe göre, her birinin ayrı bir mâna ve hüküm taşımasıdır ki, cumhur da aynı görüştedir.

BEŞTE BİRİ ALLAH'INDIR

Savaşta elde edilen ganîmetin beşte birinin Allah'a ait olduğu üze-

---

(1) Buharî/teyemmüm : 1, salât: 56, gusül: 26- Daremî/siyer: 28

rinde durulmuş ve bazı farklı yorumlar yapılmıştır:

a) Fukahanın çoğuna göre, bu, söze teberrüken başlamaya ve konunun önemini belirtmeye yöneliktir. Zira yegâne hüküm sâhibi Allah'tır; o dilediği gibi taksîm eder. Yoksa ganîmetin beşte biri Allah'a ayrılacaktır manasına gelmez, Allah adına verilecek yerlere işârettir.

Nitekim el-Hasan, Katade, Atâ', İbrahim en-Nahaî ve es-Sevrî'ye göre, beşte bir pay Allah ve Resûlünedir, yani Allah için O'nun peygamberine aittir. Beşte dördü ise, savaşa katılanlara verilir. Böylece Allah için ayrılan beşte bir bölüm, Peygamber'e ve âyette vasıfları belirtilen dört sınıfa verilir.

b) Ebû Âliye'ye göre, beşte bir pay altı kısma ayrılıp bir pay Allah adına Kâbe'ye ayrılır, diğerleri ise, belirtilen beş sınıfa taksim edilir. (1)

Birincilerin tesbit ve yorumu daha sıhhatli kabul edilmiştir.

c) Peygamber'e (A.S.) düşen hisse, O'nun vefatından sonra Müslümanlar yararına sarfedilir. Bu aynı zamanda İmam Şâfiî ve İmam Ahmet b. Hanbel'in ictihadıdır. Nitekim A'meş'ın İbrahim'den yaptığı rivâyete göre, Ebû Bekir Sıddîk ile Ömer Faruk (Allah ikisinden de razı olsun) devirlerinde Peygamber'e (A.S.) düşen hisse, asker için silâh ve teçhizat alımında kullanılmıştır.

d) Katade'ye göre, Peygamber'e (A.S.) düşen hisse, ondan sonra İslâm halîfesine verilir.

e) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, beşte bir hisse, Peygamber (A.S.)dan sonra Kur'ân'da belirtilen dört sınıfa taksim edilir.

PEYGAMBERİMİZİN HISIMLARI

(وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ) **«Peygamber'e, yakınlarına...»**

Ganîmetin beşte birinin, beşte biri yani tamamının yirmi beşte biri Peygamber'in (A.S.) hısımlarına verilir. Ancak O'nun hısımları kimlerdir? Bu hususta da farklı tesbitlere yer verilmiştir:

a) Kureyş kabilesinin hepsi.

b) Kendilerine zekât helâl olmayan yakınları. Bunlar Hâşim oğullarıdır ki, Abbas ailesi, Ali ailesi, Cafer ailesi, Akil ailesi ve Abdülmuttalib oğlu Hâris ailesidir. (2)

---

(1) Ebû Âliye, tabiînin ileri gelenlerindendir. Hicrî 91 yılında vefat etmiştir.
(2) Geniş bilgi için bak: Bedayi'us-Sanayi' fi Tertibi'ş-Şerayi' : 2/49

c) Mücahit ve Ali b. Hüseyn'e göre, Hâşim oğullarıdır.

d) İmam Şâfiî'ye göre, Hâşim oğulları ile Abdülmuttalib oğullarıdır. Çünkü yapılan sahîh rivâyete göre, Hz. Peygamber (A.S.) bu iki aileyi bir aile saymıştır.

YETİMLER

(وَالْيَتَامٰى) **«Yetimleredir.»**

Yetîm tabiri, babası olmayan ve henüz ergenlik çağına girmeyen çocuk demektir. Âyette daha çok Müslümanların yetim çocukları kastedilmiştir. İslâm, her vesileyle babasız çocukları himâyeyi emretmiş ve bunların topluma kazandırılması için gereken bütün tavsiyeleri yapmıştır.

(وَالْمَسَاكِينِ) **«Yoksullaradır.»**

Miskîn, çok fakir olup günlük ihtiyacını karşılama imkânı olmayan kimsedir. Bu çok yaşlı, hasta, malûl, dul ve benzeri kişileri de kapsamına alan bir tabirdir. İlgili âyetle ganîmet malından toplumun bu zayıf unsurlarına verilmesi ve böylece gelir dağılımında adâlet sağlanması emredilmiştir.

(وَابْنِ السَّبِيلِ) **«Yolda kalmışlara aittir.»**

Evinden ve malından uzak kalıp ihtiyaç içinde kıvranan müslümanlardır. Böylece İslâm, ganîmet malının taksiminde bile, din kardeşliğinin önemine ve misafirperverliğe ağırlık vererek yolda kalmış kişilere yardım elinin uzatılmasını emretmiştir.

Bu sınıfların hakkı ayrıldıktan sonra geriye kalanı savaşa katılan süvarilere iki, piyadelere bir sehim verilmek üzere mücahit gazilere dağıtılır. Bu, İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır.

İmam Şafiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre, süvariye üç, piyadeye bir pay olmak üzere mücahit gazilere taksîm edilir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, kendine düşen payı, evine değil de muhtaçlara dağıttığı sahîh rivâyetlerle sâbit olmuştur. Nitekim İmam Şâfiî'nin, Ubâde b. Sâmit (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, Resûlüllah (A.S.), Hayber günü, aldığı beşte bir hisseyi olduğu gibi Müslüman fakirlere dağıtmıştır. (1)

---

(1) Nesâî/ganâim..

Ganîmetten savaşa katılan kadın ve çocuklara da verilir. Bunlar daha çok geri hizmetlerde bulunurlar, o bakımdan bilfiil savaşan mücahitlere verilen nisbetten biraz daha az takdîr edilir.

SAVAŞ STRATEJİSİ

Buna, orduyu düşman karşısında gütme sanatı denir. Her bakımdan önemli bir konudur. Küçük bir hata, az bir adâletsizlik, yanlış bir emir ve hareket çok pahalıya mal olabilir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aynı zamanda büyük bir kumandandı; hem askere moral ve cesaret vermede, hem de onları düşmana karşı savaş düzenine sokmada çok başarılı idi. Ancak Bedir savaşı bir emrivaki şeklinde ortaya çıktığından Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ve ashabının ileri gelenleri daha geniş ve detaylı düşünüp tedbîr almaya vakit bulamamışlardı. Mevcudu harekete geçirip başa gelen bir belâyı savmak ve İslâm'ın itibarını yüceltmek, hiç değilse korumak için o anda ne gerekiyorsa hepsini bir bütünlük içinde düşünüp ortaya koymuş ve alınacak başka bir önlem kalmadığı için de durumu Cenâb-ı Hakk'ın yüce dergâhına el kaldırıp arz etmişti.

Kul, imkân ve irâde sınırının son kertesine gelip el kaldırınca, cari sünneti gereği, sebepleri mü'minler lehine oluşturmak Allah'a aittir. Kul kendine düşeni lâyıkıyla yapınca, Allah da kendine düşeni elbetteki yerine getirir. İşte Bedir savaşındaki stratejik durum bu inanç ve anlayış içinde gerçekleştirilmiştir.

KULUN TEDBÎR VE TEVEKKÜLÜ

Kulun tedbir ve tevekkülü varacağı noktaya erişince, ilâhî inâyet kademe kademe tecelliye başlar. Bedir savaşındaki bu tecellileri şöyle sıralayabiliriz:

a) Hakkın bâtıldan ayırt edildiği gün ilâhî âyet olan melekler indirilmiştir. Bu daha çok mü'minlere moral vermek, kâfirlerin moral ve cesaretini bozup kırmakla ilgilidir.

b) Müslümanlar, vâdinin alt kısmında savaşa ve toparlanmaya uygun olmayan bir yerde mevzilenmek zorunda kalmışlardı. O bakımdan sebepler harekete geçirilerek bol yağmur yağmış, kumlar basılmış ve hareket kolaylığı, su bulma imkânı sağlanmıştır.

c) Müşriklerin daha hâkim noktada mevzilenmesi ve kuyu başında

yer alması sebebiyle, su ihtiyacı yağmur ile telâfi edilmiştir.

d) Şam'dan gelen büyük kervanın aşağı kesimde bulunması, iki tarafın da savaş arzusunu kamçılamıştı ki buna ihtiyaç vardı.

Bütün bunlar savaşın kaderini belirleyecek sebepler arasında bulunuyordu ki, çoğu mü'minlerin lehine, müşriklerin aleyhine idi. Sebepleri tezgâhlayan, savaş stratejisini çizen şüphesiz ki Allah'tır. Çünkü O hep haklıdan, âdil olandan ve iyi tedbir alıp tevekkül edenden yanadır.

Bedir savaşı, az yukarıda belirttiğimiz gibi bir emrivaki şeklinde ortaya çıkmasaydı, Müslümanlar savaşmak için belki o günün şartları ve mevcut ortamı karşısında görüş birliği ortaya koyamıyacaklar ve bu durum düşmanın cesaretini büsbütün artırmaktan başka bir şeye yaramıyacaktı. Ama Allah, olacak bir işi, bir olayı yerine getirmek için ezelde hazırlanan plân gereği proğramı hazırlayıp uygulamaya koydu.

Kur'ân, mü'minlere mala ve ganîmete karşı aşırı istek göstermemelerini, Allah'ın koyduğu hükme râzı olmalarını açıklarken, sözü edilen savaşta mü'minlerden yana Allah'ın gösterdiği lûtuf, indirdiği inâyetini hatırlatıyor.

TARAFLARIN BİRBİRLERİNİ AZ GÖRMESİ

(وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ ..) **«Ve hatırla ki, olacak bir durumu yerine getirmek için, karşılaştığınızda (Allah) onları gözlerinize az gösteriyor ve sizi de onların gözüne az gösteriyordu. İşler ancak Allah'a döndürülür.»**

İslâm dininin kök salıp bir şehir devleti hüviyetinde ortaya çıktığını, savaşacak bir kuvvetinin oluştuğunu, bundan böyle onun, hep küfrün, azgınlığın ve ahlâksızlığın karşısında cephe alacağını, insan haklarına saldıranları tenkîl edeceğini, gerek Arap Yarımadasına, gerekse çevre ülkelere duyurmak vakti gelmiş bulunuyordu. Onun için, yıllarca mü'minlere işkence edip onları öz vatanlarından sürüp çıkaran Mekke müşrikleriyle artık boy ölçüşmekle bu sesi duyurmak gerekiyordu. Ancak mü'minler kendilerini henüz böyle bir savaşa hazırlanmış kadar güçlü görmüyorlardı. Kervanı İslâm'ın lehine çevirme arzusu onları kaçınılmaz bir savaşın eşiğine getirdi. Cenâb-ı Hak, mü'minlerden üç kat daha fazla olan müşrikleri onların gözlerine az göstermek sûretiyle cesaretlerini artırdı. Müşrikler de mü'minleri az bir kuvvet olarak görüyorlardı. Böylece ilâhî plân gerçekleşti, proğram kusursuz uygulandı ve İslâm'ın sesi işitildi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın Medine'de kök salıp bir devlet hüviyetiyle meydana çıkmasına işâretle Bedir savaşının nedenleri üzerinde duruldu. Cenâb-ı Hak'ın, her türlü imkânını imân ve irfanları doğrultusunda ortaya koyan mü'minlere nasıl yardımcı olduğu, sebepleri nasıl kolaylaştırdığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, bundan böyle savaşların aralıksız devam edeceğine işârette bulunuluyor, büyük nîmetlerin ağır külfetlerle gerçekleşeceğine dolaylı atıf yapılarak sabr-u sebat gösterilmesi emrediliyor. Bunun için de mü'minlerin önce kendi aralarında birlik ve dirlik kurmaları, sürtüşüp tartışmadan kaçınmaları gereği üzerinde durularak başarının sır ve hikmeti öğretiliyor. Sonra da savaşa böbürlenerek, maddî kuvvetleriyle her şeyin çözülebileceğini düşünenler gibi yanlış bir tutum içine girerek çıkmamaları hatırlatılıyor. Arkasından, münâfıkların nasıl bir kararsızlık ve İslâm'a karşı sinsi düşmanlık havası içinde birtakım ölçüsüz sözler sarfettiklerine dikkatler çekilerek mü'minlerin hem müşriklere, hem münâfıklara karşı uyanık bulunmaları isteniliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَق۪يتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَث۪يرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿٤٥﴾
وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
ر۪يحُكُمْ وَاصْبِرُواۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَۚ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذ۪ينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَٓاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطٌ ﴿٤٧﴾ وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ
الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ

مِنَ النَّاسِ وَاِنّ۪ي جَارٌ لَكُمْۚ فَلَمَّا تَرَٓاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ
عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِنْكُمْ اِنّ۪ٓي اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ
اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَۜ وَاللّٰهُ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ اِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَٓاءِ د۪ينُهُمْۜ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى
اِذْ يَتَوَفَّى الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَاَدْبَارَهُمْۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْد۪يكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِۙ ﴿٥١﴾

MEÂLİ:

45— Ey imân edenler (savaşmak üzere çıkan) düşman topluluğu ile karşılaştığınız vakit, (korkmayın) sebât edin, Allah'ı çokca anın ki kurtuluşa (ve başarıya) eresiniz.

46— Allah'a ve Peygamberi'ne itaât edin. Sürtüşüp çekişmeyin, tartışıp bölünmeyin; sonra korkaklaşır (devletinizin kudret) havası ayrılıp gider. Sabrediniz, şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir.

47— Yurtlarından şımarıklık göstererek, böbürlenip halka gösteriş yaparak ve (insanları) Allah yolundan men'ederek çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yapageldiklerini (ilim ve kudretiyle) kuşatmıştır.

48— Hani şeytan onlara işleyip durdukları (kötü işlerini, fena niyetlerini) süsleyip, «bugün insanlardan size üstün gelecek yoktur ve ben de sizi destekleyici bir yardımcıyım!» demişti de iki ordu birbirlerini görüp karşılaşınca, (bu defa) topuğu üzerine gerisin geri dönerek şöyle demişti :

«Doğrusu benim sizinle ilgim yoktur; sizin göremiyeceğiniz şeyleri görüyorum. Hem doğrusu ben Allah'tan korkarım, Allah'ın vereceği cezâ şiddetlidir.»

49— Hani bir vakit de münafıklar ve kalblerinde (inkâr, inat, cehâlet ve fitne) hastalığı bulunanlar diyorlardı ki : «Canım şu mü'minleri de dinleri aldatmıştır.» Kim Allah'a güvenip dayanırsa şüphesiz ki Allah yegane üstün ve yegane hikmet sâhibidir.

50— Bir de meleklerin o küfredenlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve «tadın yakıcı azâbı!» (diye diye) canlarını aldıklarını görmeliydin.

51— İşte bu sizin ellerinizin işleyip öne sürdüğünüzün karşılığıdır ve elbette Allah kullarına zulmedici değildir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Ey insanlar! düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan hep âfiyet dileyin. Ama düşmanla karşılaştığınız zaman sabredip dayanın. Bilin ki, Cennet kılıçların gölgesi altındadır.» (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sonra da şöyle duâ etti :

«Ey kitabı indiren, bulutları harekete geçiren; fırka ve bölükleri hezimete uğratan Allahım! Düşmanını hezimete uğrat ve onlara karşı bize yardım et, bizi zafere eriştir.»

«Düşman ile karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan âfiyet isteyin. Ama düşmanla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı anın. Eğer düşmanınız bağırıp çağırır, nara atarsa, siz sesinizi çıkarmayın.» (2)

«Şüphesiz Allah üç yerde susup konuşulmamasını sever :

1— Kur'ân okunurken,

2— Düşman ile karşılaşırken,

3— Cenaze hazırlanırken...» (3)

«İblîs hiçbir gün Arafe günündeki kadar daha aşağılık, daha hakîr, daha rezîl ve daha kinli ve öfkeli görülmemiştir. Ancak Bedir gününde müstesnâ..»

Bunun üzerine soruldu :

---

(1) Buharî/cihad: 112, 156- Müslim/cihâd: 19, 20- Ebû Davud/Cihad: 89- Dâremî/siyer: 6

(2) Abdurrezzak : Abdullah b. Amır (R.A.)dan - İbn Mâce/cihad:- 89

(3) Taberânî : Zeyd b. Erkam (R.A.)den

— Ey Allah'ın Peygamberi! o, Bedir günü nasıl görünmüştü?

Allah Resûlü cevap verdi :

— İblîs o gün Cibrîl'i (A.S.) melekleri (savaş) düzenine sokarken görmüştü. (1)

Kutsî hadîs :

«Ey kullarım! şüphesiz ki ben zulmü kendime haram kıldım; onu sizin aranızda da haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! bunlar ancak sizin yaptıklarınızdır ki sizin için onları (bir bir yazıp) hesaplıyorum. Artık kim hayır bulursa, Allah'a hamd etsin; ondan başkasını bulursa, ancak kendini kınasın.» (2)

SAVAŞTA SEBAT

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا) **«Ey imân edenler! düşman topluluğu ile karşılaştığınız vakit, (korkmayın) sebat edin.»**

Meâlindeki âyetle, savaşmak üzere yola çıkan düşman ordusuyla karşılaşan İslâm ordusunun ilk yapacağı iki önemli husus hatırlatılıyor:

1— Paniğe kapılmadan savaş durumuna geçip sabr-u sebât göstermek.

2— Kalbe kuvvet, ruha cesaret veren Allah'ı çokça anmaya devam etmek.

Şüphesiz ki, İslâm'a göre, savaşı ilk başlatan zâlimdir. Kur'ân ilgili âyetle, savaşmak üzere çıkan düşman askeriyle karşılaşmadan söz ederken, karşı tarafın zâlim olduğunu belirterek bir kıstas veriyor. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz!»** buyurmuştur. Bu konuda ilgili hadîsler bölümünde iki sahîh hadîs nakletmiş bulunuyoruz.

O halde hakka karşı çıkan ve kan dökmeğe susayan bir ordu, elbetteki zâlimdir. Ona karşı durmak, Allah'ı çokça anıp ilâhî yardıma mazhar olarak sebat göstermek, kurtuluş ve zaferin anahtarıdır.

Allah, mü'minlere, naklettiğimiz âyetle, ileride düşman ordusuyla karşılaşacaklarını dolaylı bir anlatım şekliyle hatırlatıyor, o bakımdan mü'minlerin her ân savaşa hazır olmalarına işârette bulunuyor.

---

(1) İmam Mâlik : Mursel olarak rivâyet etmiştir.
(2) Sahîh-i Müslim Ebû Zer (R.A.)den/birr : 55

BARIŞTA VE SAVAŞTA İTAAT

(وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا) **«Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Sürtüşüp çekişmeyin...»**

Meâlindeki âyetle, Müslümanları birleştirip kaynaştıran, toplayıp bütünleştiren kudretin Allah ve Peygambere imândan sonra mutlak itaat olduğu belirtiliyor. İslâm toplumları, hayat, ruh, mana, güç ve enerji veren bu kudreti her dem şifâ sunucu bir iksir olarak içmedikleri taktirde, fitneye kapı açmış olurlar. Çünkü Allah ve Peygambere mutlak itaat fitnenin önünde engelleyici en sağlam kapıdır. Ashab-ı Kirâmı başarıdan başarıya, zaferden zafere götüren ruh ve maya budur.

İtaat ve taşıdığı geniş anlam ve hükmü özetliyecek olursak, ilâhî murat daha iyi anlaşılmış olur:

a) Hiçbir itiraz ve aksi görüş ortaya koymadan ve böylece bir şey düşünmeden Allah ve Peygamberinin buyruklarını kayıtsız şartsız dinleyip kabul etmek ve zamanı gelince uygulamak.

b) Nefsin heveslerini bir tarafa, dünyevî istekleri gerilere itip, sırf ilâhî hoşnutluğa erişmek amacıyla Hakk'a yönelip beşerden istenilen ne ise, onu gücümüz nisbetinde yerine getirmek.

c) Kendilerinden olan başlarındaki kumandanı -meşru bütün hususlarda- dinleyip verdiği emirleri yine imkân nisbetinde gerçekleştirmek.

d) Görevde ve savaşta kendi nefsine bir pay ayırmayı düşünmeden sırf Allah'ın dinine hizmeti farz bilerek fazîlet mücadelesini sürdürmek.

e) Baş olma, lider durumuna gelme heves ve yarışına iltifat etmemek, hizmetin hizmet olduğunu düşünerek, ilâhî hoşnutluğa erişme doğrultusunda hareket etmek..

Bunların aksine bir yol tutmanın bölücülerin, bozguncuların, kırıcı ve düşmanlık tohumlarını ekicilerin ekmeğine yağ süreceğini ve faturasının da o oranda ağır olacağını unutmamak gerekir.

SAVAŞA BÖBÜRLENEREK ÇIKMAK HATÂLIDIR

(وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ) **«Yurtlarından şımarıklık göstererek, böbürlenip halka gösteriş yaparak çıkanlar gibi olmayın...»**

Orduları bir bakıma -ilâhî sünnet gereği- muzaffer kılan, ya da yenilgiye uğratıp perişan eden Allah'tır. Çünkü Allah hep âdildir, haklıdan yanadır. O, şımaranı, böbürlenip sadece maddî kuvvetle her şeyi halledeceğini iddia edeni sevmez. O halde kuvvet ve kudreti Allah'a çevirip O'nu tek kudret kaynağı kabul eden ve eldeki kuvvetin büyüklüğüne ve çokluğuna aldanmayan mü'minler, eğer yeterince tedbir almış ve kendilerine düşeni yapmışlarsa, mutlaka Allah onlara yardımda bulunup başarılı kılar. Şımarıp zahirî kuvvete bakarak böbürlenen ve o hava içinde savaşa çıkarken Allah'ı ve O'nun yenilmez kuvvet ve kudretini unutan bir ordunun, aksini düşünüp inanan mü'minler karşısında hezimete uğraması mukadderdir.

Kur'ân bu önemli hususu işlerken Ebû Cehl'in davranışını misal veriyor. Şöyle ki : Başlarında Ebû Cehl bulunduğu halde Müslümanlarla savaşa çağrılan Mekkeliler Cuhfe yöresine gelip konaklamışlardı. Ebû Süfyan onlara ikinci bir haberci göndererek, kervanın artık saldırıdan kurtulduğunu ve sâlimen yoluna devam ettiğini, endişe edilecek bir durum söz konusu olmadığından, gelen ordunun Mekke'ye dönmesini bildirdi. Ne var ki, Ebû Cehl, insan sayısının çokluğuna güvenerek, «hayır dönmiyeceğiz. Bedir yöresine kadar ilerleyip yanımızdaki şarapları kanasıya içeceğiz. Cariyelere çalgılar çaldırıp eğleneceğiz, oradaki Araplara bu neşeli hava içinde yemekler ikrâm edeceğiz. Bütün bu arzu ve hevesimizi yerine getirmeden dönmemiz mümkün değildir» diyerek sevinç çığlıkları atıyor, şımarıkça davranışlarda bulunuyor, âdeta kabına sığmıyordu. Ama durum hiç de onun düşündüğü gibi olmadı; şarap yerine ölüm şerbeti, çalgı yerine kılıç darbesi, caz ve saz yerine ölüm mersiyeleri havayı bir anda değiştirdi. Ebû Cehl ve ileri gelen azgın şımarıklardan hayli kişi inen kılıç darbeleri altında can verdiler.

Kur'ân bu olayı çok duyarlı bir anlatımla mü'minlerin akıl, irfan ve sağ duyularına seslenerek şöyle açıklıyor : **«Yurtlarından şımarıklık göstererek, böbürlenip halka gösteriş yaparak ve (insanları) Allah yolundan men'ederek çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yapageldiklerini (ilim ve kudretiyle) kuşatmıştır.»**

İBLÎSİN TELBÎSİ

(وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنّ۪ي جَارٌ لَكُمْ)

«Hani şeytan onlara işleyip durdukları (kötü işlerini, fena niyetlerini) süsleyip, bugün insanlardan size üstün gelecek yoktur ve ben sizi destekleyici bir yardımcıyım, demişti....»

Bedir gününde İblîs, böbürlenen şımarık müşriklerin beynine durma-

dan sinyal verip üstün geleceklerini ve kendisinin de hep destekleyici ve yardımcı olacağını fısıldamıştı. İki ordu karşılaşınca, ilâhî yardım ve inâyet Melek Cebrâil'in eşliğinde inerken İblîs'in dizlerinin bağları çözülmüş ve gerisin geri dönerken, ilk vadinin hilâfına müşriklere fısıldayarak, «sizinle ilgim yoktur. Sizin göremiyeceğiniz şeyleri (inen yardımcı melekleri) görüyorum. Hem ben Allah'tan korkarım, O'nun vereceği ceza pek şiddetli olur» demiş ve uzaklaşmıştı.

Böylece, ezelî proğram gereği, hak gelince bâtıl yok olur; zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur. Hele bir de Allah ve Peygamberine karşı böbürlenerek ortaya çıkarsa, onun ömrü pek kısadır.

SÜNNETULLAH'I BİLMEYENLER

(وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) **«Kim Allah'a güvenip dayanırsa, şüphesiz ki Allah yegâne üstün ve yegâne hikmet sâhibidir.»**

Bedir savaşında düşman ile karşılaşan mü'minler hem sayı, hem de teçhizat bakımından zayıf durumda idiler. Ama onların yenilmeyen ve yenilmeyecek ayrı silahları vardı : Allah'a ve Peygamberine dosdoğru imân ve her şeye rağmen Allah'a güvenip dayanma şuuru..

Bu imân ve şuur, ilâhî sünnetin mü'minlerden yana tecelli edeceğinin ve onları mânen destekliyeceğinin habercisiydi. Ne yazık ki, münâfıklarla henüz yeni İslâm'a girip imân ve İslâm'ın yüksek zevkini alamayan, o yüzden kalblerinde hastalık bulunanlar ilâhî kudretin belirtilen yönde tecelli edeceğini idraktan âciz bulunuyorlardı. Oysa kâinatın her parçası, taşıdığı her sistem Allah'ın Aziz ve Hakîm olduğunu natıktır. Mülk-ü saltanatında, emr-u irâdesinde O hep üstündür, her şeyi hikmetle yürütür, eşyayı lâyık olduğu yere koyar ve hazırladığı plân kusursuz uygulanır.

Nitekim savaşın sonu bütün bu gerçekleri ortaya koydu ve münâfıkların bir defa daha yanıldıklarını belirledi. Yakın tarihimizde İstiklâl mücadelesi de ilâhî kudretin mü'minlerden yana tecelli etmesiyle başarıyla sonuçlanmış ve dost-düşman herkesi hayret içinde bırakmıştı.

MELEKLER KÂFİRLERİN CANLARINI ALIRKEN

(وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ..) **«Bir de meleklerin o küfredenlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve tadın yakıcı azâbı, diye diye canlarını aldıklarını görmeliydin!»**

Meâlindeki âyetle, inatçı inkârcıların ölüm anında ve ondan sonra karşılaştıkları azâp ibretli safhasıyla anlatılmakta, Allah'tan kaçıp uzaklaşmanın, O'nu ret ve inkâr etmenin hiçbir fayda sağlamıyacağı belirtilerek sonunda dönüşün mutlaka O'nun hükmüne olacağına işâret edilmektedir.

Şüphesiz ki, ölüm olayı meydana gelirken bizim görmediğimiz birçok görevli melekler ilâhî emri kusursuz uygulamakta ve öylece her şey plânda hazırlandığı gibi gerçekleşmektedir. Meleklerin, kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ruhlarını çekip almaları mecazî anlamdadır. Allah'tan geldiği gibi temiz kalmayıp fazlasıyla kirlenen ve tanınmaz hale gelen ruhlarını gazapla tutup çekmeleri ve lâyık olduğu yere itip atmaları ve tadın yakıcı azâbı demeleri, insanoğlunun bilgi ve müşahedesi dışında cereyan eden ve bütünüyle fizik-ötesiyle ilgili bulunan bir uygulamadır.

Müfessir Fahruddin Râzî bu âyetin tefsîrinde tasavvufî anlamda bir incelik bulunduğunu belirterek nefis bir yorum yapmıştır; özetleyerek naklediyoruz :

«Kâfirin ruhu bedeninden çıkınca, o anda dünya âlemine sırt çevirmiş ve âhiret âlemine yönelmiştir. Bu durumda küfründen dolayı âhiret âlemini görmez; ancak birbiri ardınca karanlıklar görebilir. Kâfirin ruhunun bedenine olan aşırı ilgi ve sevgisi ve bir anda ondan ayrı düşmesi, onu elem ve üzüntülere, hasret ve özlemlere garkeder. Dünyadan da ayrılması sebebiyle yine elem ve ıstıraplara, üzüntü ve tahassüre boğulup kalır. Âhirete yüzçevirmesi sebebiyle de küfründen dolayı nursuz ve mârifetsizdir; o bakımdan karanlıktan karanlığa sürüklenir. İşte bu iki yönlü üzüntü ve sıkıntı, meleklerin onların yüzlerine ve arkalarına vurması şeklinde ifâde edilmiştir.»

Ortaya çıkan tablo, ilâhî adâletin tâ kendisidir. Dünyada iken imân ve İslâm nurunu reddeden ve nereden geldiğini, nerede niçin bulunduğunu, nereye, neden gideceğini bilmeyerek nefis ve şehvet pazarında bir ömür tüketip kalbini, vicdanını ve ruhunu karartan inkârcı; kendi zindanını kendi eliyle, kendi yakıtını kendi ameliyle, kendi yurdunu kendi inancıyla hazırlayıp beraberinde götürür. Allah kimseye zulmetmez, ama insan kendine zulmeder. Nitekim ilgili 51. âyet bu gerçeği açıklayarak hayatta olup henüz fırsatları kaçırmayanlara ilâhî rahmetin sesini duyuruyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, savaş maksadıyla yola çıkmış bulunan düşman ile karşılaşıldığı zaman sabr u sebât gösterilmesi ve morali her an

yükselten Allah'ın yüksek ve sınırsız kudretini düşünerek O'na güvenip dayanılması ve bu arada Allah'ın çokça anılması emredildi. Maddî güce güvenip Allah'ı unutanların sonunun hüsran ve mağlûbiyet olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın mutlak âdil olduğu, inkârcı sapıklara, mağrur şaşkınlara vereceği azâbın, onların işlediklerine uygun bir cezâ olacağı açıklanıyor ve buna misal olarak da Fir'âvn hanedanının tutumu ve başlarına gelen azâp gösteriliyor.

——oOo——

كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾
ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا
مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ
وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

MEÂLİ:

52— (Bunların tutum ve gidişi) Fir'avn ve ondan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir. Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler, bu yüzden Allah onları -günahlarına karşılık- yakaladı. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, cezâsı çok şiddetlidir.

53— Bu böyledir. Çünkü Allah bir millete verdiği nimeti, onlar kendilerindeki (huy, yaşayış ve davranışları)nı değiştirmedikçe, değiştirici değildir ve şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

54— (Bunların tutumu ve gidişi) Fir'avn'ın ve onlardan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir. Rablarının âyetlerini yalan saydılar, o sebeple onları günahları karşılığında yok ettik; Fir'avn taraftarını (denizde) boğduk. Onların hepsi zâlimler idi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, zâlime, yakalayıp (cezalandırıncaya) kadar mühlet verir. Yakalayınca da artık onu salıvermez.» (1)

TARİH, OLAYLARIN TEKRARLANDIĞI BİR SAHNEDİR

(كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) **«(Bunların tutum ve gidişi) Fir'âvn ve ondan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir...»**

Kur'ân ilgili âyetle tarihin tekerrür ettiğine ve edeceğine işâret etmektedir. Mekkeli müşriklerin Resûlüllah (A.S.) Efendimize ve Allah'ın indirdiği âyetlere karşı çıkmalarını; inkâr, inat ve azgınlıklarını artırıp her çeşit şer yoluna başvurmalarını anlatırken, bunların da küfür ve tuğyan vâdisinde Fir'avn ve öncekilerin açmış oldukları çığırda yürüdüklerini, o bakımdan da tutum, gidiş ve amellerinin birbirine benzediğini açıklıyor; benzetme sebep ve illetini de bir cümleyle özetleyip gözler önüne seriyor; öyle ki, ikisi de Allah'ın âyetlerini inkâr edip yalan saymışlar ve kendilerine gönderilen peygamberleri yurtlarından çıkartmışlardır.

Fir'avn, kendini ilâhlaştırıp putperestliğin bir başka şeklini ortaya koyduktan sonra, Hak adına ne varsa her şeyi inkâr etmede hiç tereddüt göstermemiş ve Musa Peygamberi yalancılıkla, sihirbazlıkla itham ederek Allah'ın âyetlerini inat ve tuğyanla reddetmişti. Bununla da yetinmiyerek, Allah'a imân edenleri topyekûn imhaya karar vermişti.

Mekke müşrikleri de aynı doğrultuda aynı şeylere başvurup, her geçen gün küfür ve azgınlıklarını, mü'minlere işkence ve zulümlerini artırmış, sonunda Peygamber (A.S.) Efendimiz'in mübarek vücudunu ortadan kaldırmayı plânlamışlardı.

Fir'avn, mevcut bütün nîmetlerin kıymetini bilmeyerek dünya ve âhiretini saadete garkedecek Musa Peygambere ve ona uyanlara haksızlığın en çirkinini reva gördüğünden, Allah da o azgınlar hakkındaki hükmünü değiştirmiş, câri sünneti gereği tuğyan eden o milleti imha etmişti. Mekke

(1) Buharî/tefsir: 11- Müslim/birr: 62- İbn Mâce/fiten: 22

müşriklerinin de âkibeti buna yakın bir sonuçla noktalanmış, hiç sevmedikleri mü'minlerin önünde başeğmek zorunda kalmışlardı.

Böylece tarih ve cereyan eden olaylar tekerrür etmiş, ilâhî adâlet ve hikmet hükmünü yürütmüştür.

Bu böyledir. Çünkü Allah bir millete verdiği nîmeti, onlar kendi durumlarını; huy, yaşayış ve davranışlarını değiştirmedikçe, değiştirmez. Nîmete ihânet edip nankörlükte bulunan bir millet hakkında, Allah, sünnetullahı gereği hükmünü değiştirir, şöyle ki :

a) Saltanat, aşağılanmaya ve hakirliğe,

b) Emir ve kumanda, esaret ve köleliğe,

c) Huzur ve sükûn, dert ve ıstıraplara,

d) Rahat ve neşe, elem ve üzüntülere,

e) Bol nîmet, açlık ve sefalete,

f) Hürriyet ve bağımsızlık, istilâ ve boyunduruk altına girmeye,

g) Tatlı hayat, ölüm ve işkenceye dönüşür.

Bu husustaki âyetten çıkan özet şudur : «Ey insanlar! siz inkâr ve azgınlığa dönerseniz, biz de sünnetimiz gereği size azâbımızla döneriz, amelinize uygun gelen hükmümüzü harekete geçirip uygularız.» İşte, bu Allah'ın yakalayıp kahretmesi demektir. Şüphesiz ki, zâlim bir toplum veya milletin sonu hüsran ve felâkettir.

Tarihin akışı içinde bu tür olaylar sık sık meydana gelir; ambalaj bakımından farklı görünseler de esas ve mahiyet itibariyle pek değişik sayılmazlar. O halde geçen olaylardan ibret ve öğüt almak, geleceği ona göre hazırlamak için tarihi ve tarih felsefesini çok iyi bilmek gerekir. Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerîm'de bazı milletlerin hayatından, cereyan eden önemli olaylardan söz edilip yer yer yeni olaylarla karşılaştırıp benzetmelerde bulunulurken tarih okumamız tavsiye edilmektedir.

İnsan fıtratında özü ve mayası mevcut olan din ve Allah duygusunu aksi yöne çevirip onu amaç ve hikmetinden uzaklaştırmak, Allah'ın insan hakkındaki hükmünün değişmesine sebep olur. Tarihte bunun birçok örnekleri vardır.

Mekkeli putperestlerin ve onlara benzeyen inkârcıların tutum ve gidişi, Fir'avn ve daha öncekilerin gidişine benzetilerek, ardarda iki yerde konu edilmektedir. İkincisi, önemi itibariyle birincisini te'yid etmektedir. Şöyle ki : Birincisiyle onların inkâr ve tuğyanı, ikincisiyle hakkı yalan sayıp inkârda inat etmeleri belirtilmektedir.

ONLARIN HEPSİ DE ZALİMLER İDİ

(وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ) **«Onların hepsi zâlimler idi.»**

Meâlindeki cümle bize önemli bir hususu açıklıyor: Önce Allah kimseye zulmetmez. O, zulmü kendine haram kıldığı gibi, insanlar arasında da haram kılmıştır. O halde tarih sahnesinden günahları sebebiyle silinen insanların «zâlimler» diye anılması, onların kâinat plânında insanoğluna ayrılan yerin sınırını aşmaları ve yaratıldıkları amacın dışına çıkıp denge ve düzeni bozmaları ile yorumlanır. Böylece inkâr ve azgınlıkta ısrar, aynı zamanda insanın kendine karşı işlediği en büyük zulümdür ki, ilgili âyetle bu noktaya parmak basılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, tarih sahnesinden silinen milletlere dikkatler çekilerek onların kendi kendilerine büyük bir haksızlıkta bulundukları, yaratıldıkları gaye ve hikmetin dışına çıktıkları belirtildi. Misal olarak da Fir'avn ve yandaşlarının, onlardan önceki kâfirlerin tutum ve gidişi verilerek tarihin hep tekerrür ettiğine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, kendilerine zulüm eden inkârcı sapıkların, gerçekte insanlık vasfını kaybettikleri, o bakımdan canlıların en kötüsü durumuna düştükleri belirtiliyor. Sonra da sözü edilen inkârcı sapık kavimlerle yapılan andlaşmalar konu ediliyor ve imansız ahlâksızlara hiçbir zaman güven olmayacağı işlenerek mü'minlerin bu hususta da çok duyarlı ve temkinli olmaları hatırlatılıyor.

——oOo——

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾
الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ
مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

MEÂLİ:

55— Allah katında (yeryüzünde) yürüyenlerin en kötüsü, o inkâr edenlerdir. Onlar inanmazlar.

56— Öyle ki, onlar kendileriyle yaptığın andlaşmayı her defasında hiç çekinmeden (ve sonucunu hesaba katmadan) bozarlar.

57— Savaşta onları (ne zaman yakalarsan,) öylesine darmadağın et ki arkalarındakiler öğüt ve ibret alsınlar.

58— Eğer bir milletin hıyânetinden endişe edersen, eşit ölçülere göre sen de andlaşmayı bozup (yüzlerine) at! Çünkü Allah, elbette hâinleri sevmez.

59— O inkâr edenler, öne geçtiklerini (ve geçeceklerini) hiç de sanmasınlar. Çünkü onlar (bizi ve sizi) âciz bırakamazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Medine Yahudileri'nden Kurayze oğulları, Müslümanlarla savaşmıyacaklarına ve onlara karşı bir saldırı vuku' bulduğu takdirde saldırganlara,

savaş kapısını açanlara yardım etmiyeceklerine dair Hz. Muhammed'le (A.S.) bir andlaşma yapmışlardı. Çok geçmeden İslâm'a karşı durmadan hazırlanan Mekke müşriklerine silâh yardımında bulunarak andlaşmayı bozmuş, sonra da unutup hatâ ettiklerini söyleyerek andlaşmayı yenilemişlerdi. Ne yazık ki, aradan bir süre geçince Hendek savaşı patlak verdi ve Medine kuşatıldı. Müslümanların en zayıf anını fırsat bilen Yahudiler derhal harekete geçtiler ve Mekkeli müşriklerden yana olduklarını bildirmek, gerekirse her türlü yardımı yapacaklarına dair bir taahhütte bulunmak üzere Kâb b. Eşref'i Mekke'ye gönderdiler. Böylece ikinci defa yapılan andlaşmayı da bozmuş oldular. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADİSLER

«Kiminle bir kavim arasında bir andlaşma bulunuyorsa, ne o andlaşma üzerine bir düğüm daha bağlayıp sıksın, ne de onu çözsün; süresi doluncaya kadar beklesin, veya karşı tarafın (hıyânette bulunarak) yaptığına eşit şekilde (o andlaşmayı) bozup atsın.» (2)

ALLAH'I İNKÂR, SEVİYESİZLİĞİN EN KÖTÜSÜDÜR

(إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا ....) **«Allah katında (yeryüzünde) yürüyenlerin en kötüsü, o inkâr edenlerdir. Onlar inanmazlar.»**

İnsan, ruhu ve cevheri itibariyle çok şerefli bir varlıktır. Kâinatta görebildiğimiz hemen her şey onun için yaratılmıştır. O da, Allah'ı bilip tanımak, O'na kulluk etmek üzere yaratılıp dünya denilen uğrağa getirilmiştir. Ruhî yönüyle yüce âlemden, bedenî yönüyle aşağı âlemdendir. Böylece insan her iki âlemle yakından ilgilidir. Artık hangi yapısına ağırlık verirse, daha çok o âleme yaklaşıp bağlanmış olur.

Aşağı âlemin geçici nîmetlerinin sarhoşluğu içinde yüce âlemi unutur da Allah'ı inkâr edip âyetlerini yalan sayacak olursa, artık öylesinin yüce âlemle olan ilgisi kopar ve bu yüzden ruhunu madde cenderesine sokup silik hale getirir. Bu durumda sadece aşağı âleme bağlı ve onunla ilgili sıfatları taşıyarak diğer canlılar seviyesine ve bazan da daha aşağı bir derekeye düşer. O bakımdan Allah yanında öylesi, insan sûretinde et, kan, kemik ve sinirlerden oluşan bayağı bir mahlûktur; hattâ yürüyen canlıların en kötüsü ve en değersizidir. Zira hiçbir hayvan, Allah'ı inkâr edip

---

(1) Lübabü't-te'vil : 2/189

(2) Ebû Dâvud/cihad: 152- Tirmizî/siyer : 27- Ahmed: 4/111, 113, 376

haktan korkmayan, sorumluluk duygusu taşımayan bir insan kadar zararlı sayılmaz.

Kur'ân-ı Kerîm, bu gerçeği en düşündürücü şekilde hatırlatarak insanı yüce âlemle olan irtibatındaki hikmete dönmeye çağırmakta; yaratılışındaki şerefli dereceye adım atmasını ilhamda bulunup, lâyık olduğu yerini korumasını telkîn ve tavsiye etmektedir. Bunun aksine bir yol tutup yaptığı andlaşmaları bozan, tam bir ihânet ve düşmanlık duygusuyla bozgunculuğun her çeşidini düşünen, fırsat bulduğu ân, İslâm, ahlâk ve fazîlet aleyhine öldürücü zehirini akıtan inkârcıları, yeryüzünde yürüyen en kötü canlılar olarak vasıflandırmaktadır.

ANDLAŞMAYI BOZDUĞUNU DUYURMAK

(وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ......) **«Eğer bir milletin hıyânetinden endişe edersen, eşit ölçülere göre sen de andlaşmayı bozup (yüzlerine) at. Çünkü Allah, elbette hâinleri sevmez.»**

Düşmanın ihâneti, ahde vefasızlığı, hıyânet ve dönekliği devam edince, Müslümanlar da onlarla yaptığı andlaşmayı âdil ölçülere göre bozduğunu resmen karşı tarafa bildirir. Zira İslâm'da, en azgın düşmana karşı bile olsa, hıyânet, ahde vefasızlık kesinlikle haramdır. İslâm yapılan andlaşmaya, karşı taraf bağlı ve sadık kaldığı sürece bağlı ve sadık kalır; karşı taraf ihânete ve birtakım entrikalara baş vurursa, o takdirde Müslümanlar onlar gibi çirkin bir yola başvurmaz, sadece mevcut andlaşmayı bozduğunu ilân eder. Nitekim âyette **«sen de andlaşmayı bozup yüzlerine at»** meâlindeki sözün mânası budur.

Düşmanın bu gibi döneklik ve ihânetinin cezasını savaşta, diğer milletlere ve geridekilerine öğüt ve ibret olacak şekilde vermek vaciptir. Çünkü iyi bir ders, hafızalardan silinmeyecek tesirli bir ibret, ileride fazla kan akıtılmasını önler, caydırıcı bir müeyyide olarak her zaman hesaba katılır.

İşte İslâm'ın düşman ile olan tutum ve niyeti bu esaslar içinde seyreder. Keyfi hiçbir işleme, hıyânet ve zulme kapı açmaz, açılmasına fırsat vermek istemez. İhânette bulunup öne geçtiklerini ve o yüzden Müslümanları acze düşürüp perişan ettiklerini sananlar hep aldanırlar. Zira Allah hâinlerden yana değildir. O hep âdildir, adâleti, ahde vefayı sever ve emreder. (1)

---

(1) Bu konuyla ilgili fazla bilgi için bak: Kur'ân Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları adlı iki ciltlik kitabımıza..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yapılan andlaşmalara bağlı kalmayıp hıyânet içinde bulunan düşmana karşı ne yapılması gerektiği belirtildi. İhânet içinde bulunan düşmanların başarıya erişmiyeceği bildirilerek her zaman olduğu gibi, böyle dönemlerde de, mü'minlerin adâletten, doğruluktan ayrılmamaları tavsiye edilerek Müslümana herkesin inanıp güvenmesinin gerektiğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, sadece savaş günlerinde değil, barış günlerinde de savaşa iyice hazırlanmanın önemi üzerinde duruluyor ve bu uğurda yapılan her harcamanın Allah yanında kat kat mükâfat göreceği bildiriliyor; sonra da düşman tarafı barışa yanaştığı taktirde, ciddi oldukları anlaşılınca Müslümanların da barışı kabul etmesi ve her hâl-ü kârda Allah'a güvenip dayanmaları emrediliyor. Karşı taraf barış teklîfiyle hile yapmak isterse, Allah'ın yardımının hâinlere, hilecilere değil, dosdoğru inanıp Allah'a güvenerek dayananlara yöneleceği de ayrıca açıklanarak mü'minlere mânevî destek sağlanıyor.

——oOo——

وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
تُرْهِبُونَ بِه۪ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَر۪ينَ مِنْ دُونِهِمْ
لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ف۪ي سَب۪يلِ
اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ
فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦١﴾
وَاِنْ يُر۪يدُٓوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ هُوَ الَّذ۪ٓي
اَيَّدَكَ بِنَصْرِه۪ وَبِالْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ
مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعاً مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٦٣﴾

MEÂLİ:

60— (Ey Müslümanlar!) Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanlarını, hem de sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, (karşılığı) size tastamam ödenir, hiç de haksızlığa uğramazsınız.

61— Eğer (düşmanlarınız) barışa meylederlerse, sen de ona yanaş, Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah muhakkak işiten ve bilendir.

62-63— Eğer hile yapıp seni aldatmak isterlerse, şüphesiz ki Allah, sana yeter; seni ve mü'minleri yardımıyla destekleyip güçlendiren O'dur. Mü'minlerin gönüllerini birbirine ısındırıp biraraya getiren de O'dur. Eğer

yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın yine de onların kalblerini birbirine ısındırıp biraraya getiremezdin. Ama Allah'tır ki, onların kalblerini birbirine ısındırıp biraraya getirmiştir. Şüphesiz ki O, çok güçlü, çok üstündür ve yegâne hikmet sâhibidir.

İLGİLİ HADÎSLER

Akabe b. Amr (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, minberde bulunduğu bir sırada şöyle buyurduğunu işittim : **«Düşmana karşı gücünüz yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın. Haberiniz olsun ki, kuvvet atmaktır; dikkat edin ki, kuvvet atmaktır; uyanık olun ki, kuvvet atmaktır.» (1)**

«Atışa devam edin ve biniciliği sürdürün; ama atışta bulunmanız binmenizden hayırlıdır.» (2)

«Savaş atının alnına sarkan saçlarında kıyâmete kadar hayır düğümlüdür. Hayır ise, sevâp ve ganimettir.» (3)

«Hayır ve bereket, (savaş) atının alnındadır.» (4)

HER ÇEŞİT KUVVETİ HAZIRLAMAK

(وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) **«Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın...»**

Meâlindeki âyet, kesinlik ifâde eden ilâhî buyruklardan biridir. Hitap kimleredir? İlk bakışta, bütün inanan Müslümanlaradır. Ancak bu ne gelişigüzel bir hitaptır, ne de rastgele bir hazırlık emridir. Âyetin üç hitap yönü söz konusudur :

1— Devlete,

2— Orduya,

---

(1) Müslim/imaret: 167- Ebû Davud/cihad : 23- Tirmizî/tefsîr: 8- İbn Mace/cihad: 19- Dâremî/cihad: 14

(2) Ebû Dâvud/cihad : 23- Nesâî/hayl: 8- İbn Mâce/cihad: 19- Dâremî/cihad : 14

(3) Buharî/menakıb: 28- Müslim/zekât: 25, imaret: 33- Taberânî/cihad: 44 Ahmed: 3/39-5/181

(4) Buharî/menakıb: 28- Müslim/zekât: 25, imaret: 33- Taberânî/cihad: 44 Ahmed: 3/39-5/181

3— Halka..

Devlete olan hitap yönü, idare eden kadronun bu konuda düzenli ve disiplinli bir ordu vücuda getirmesi ve bu orduyu çağın gelişen her türlü silahıyla donatıp en azından kuvvetler arasında dengeyi sağlar düzeye getirmesidir.

Orduya olan hitap yönü, iç ve dış düşmanlara karşı hem yeterince hazırlıklı olması, hem de çok uyanık bulunmasıdır. Zira Kur'ân'da belirtildiği gibi, Müslümanların ve Allah'ın, biri bilinen, diğeri bilinmeyen iki ayrı düşmanı vardır. Bu gerçeği her zaman dikkatten uzak bulundurmamak ve bilinmeyen gizli düşmanı bilip tanımaya çalışmak devlet ve ordu için nasıl bir kutsal görevse, öylece Müslümanlar için de bir görevdir.

Halka olan hitap yönü, çalışıp ekonomik gücünü artırmak, devletine yeterince vergi vermesini bilmek ve kazancının bir bölümüyle hem kendi bünyesinde sosyal adâleti kurmak, hem de orduya yardım ederek onun gücüne güç katmaktır. Âyetteki emir, «gücünüz yettiğince» tabiriyle ifâde edilirken bunun için bir sınırlama yapılmamış, günün şartlarına göre, her türlü hazırlığın yapılması belirtilmiştir.

Âyette ayrıca savaş için besili atlardan söz edilmektedir. Bu bir ölçüdür ki, her çağın özelliğine ve teknik imkânlarına göre yorumlanabilir. Günümüzdeki teknik buluşlar ve güçlü silâhlarla birlikte ordunun artık atlarla değil, motorlu araçlarla kuvvetlendirilmesi ve bunun için yeterince teknik imkânların en verimli şekilde hazırlanması aynı hükmün kapsamına girmektedir. Zaten Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «kuvvet atmaktır» buyururken, çok geniş ve o nisbette kapsamlı bir deyim kullanmıştır.

Konuyu şöyle özetlemek mümkün :

Kur'ân'da ilgili âyetle, disiplinli, güçlü ve günün savaş tekniğiyle donatılmış bir ordunun varlığının, ekmek ile su kadar lüzumlu olduğu belirtiliyor. Çünkü genellikle ordu denilince hatıra şu tarif gelir: Ordu, düşman istilasını durdurabilecek, savaşı ülkenin dışına çıkarabilecek ve gerektiğinde ülke içinde düzeni koruyacak bir kuruluştur. Kısacası ordunun varlığı, savaş gerçeğine dayanır. Savaş ise, taraflardan herbirinin kendi irâdesini ve bazan kendi ideolojisini karşısındakine kabul ettirmeğe çalıştığı silâhlı bir çatışmadır.

İslâm, fitne ve azgınlığı durdurmayı, insan hürriyetini, din ve vicdan hürriyetini, ahlâk ve namusu korumayı, ülkeyi istilâdan uzak tutmayı ve bunlara göz dikenler olunca, savaşmayı emreder.

Güçlü bir orduya sahip olan milletlerin, her zaman düşmanlarının önü-

ne bir korku ve endişe seddi kurdukları muhakkaktır. Âyette bilhassa bu noktaya parmak basılmaktadır.

İSLÂM BARIŞ DİNİDİR

(وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) **«Eğer (düşmanlarınız) barışa meylederlerse, sen de ona yanaş, Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah muhakkak işiten ve bilendir.»**

Meâlindeki âyetle İslâm'ın barıştan yana olduğu çok açık bir ifadeyle belirtiliyor. Zira Kur'ân'a göre, savaş son çaredir. Düşman barışa yanaştığı taktirde, İslâm barışa her zaman hazırdır. Onlar hıyânette bulunup andlaşmayı bozarlarsa, Müslümanlar da onu bozduklarını ilân ederler, ama hiçbir zaman hıyânette bulunmazlar. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimizin 10 yıllık Medine döneminde yapmış olduğu onun üstündeki savaşta sadece karşı taraftan 150-160 kişi öldürülmüş ve Müslümanlar da 90-100 kadar şehît vermişlerdir. Bu savaşların hepsi de şahlanan küfrün, fitne ve tuğyanın bastırılmasına, Allah isminin daha yüce, daha aziz tutulmasına yöneliktir. O nedenle insan kanının akıtılmaması için her türlü tedbire başvurulmuş, bütün önlemler alınarak mecbur kalınmadıkça silâh kullanılmamıştır.

İslâm'ın barışçı olduğuna bir diğer belge, Hudeybiye andlaşmasıdır ve bir de Medine'deki Yahudilere her türlü vatandaşlık haklarının tanınması, hazırlanan anayasaya bu hakların korunmasının yazılmasıdır.

KALBLERİ BİRBİRİNE ISINDIRAN

(وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ...)

«Müminlerin gönüllerini birbirine ısındırıp biraraya getiren de Odur. Eğer yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın, yine de onların kalblerini birbirine ısındırıp biraraya getiremezdin. Ama Allah'tır ki, onların kalblerini birbirine ısındırıp biraraya getirmiştir. Şüphesiz ki O, çok güçlü, çok üstündür ve yegâne hikmet sâhibidir.»

Çeşitli ırklara mensup, değişik dil konuşan, âdet ve gelenekleri ayrı olan insanları biraraya getirip kalblerini birbirine ısındırarak onları belli bir gaye uğrunda birleştirip bütünleştirmek mümkün müdür? Mümkünse, bu birleştirici faktör, ya da kader birliği ideali ne olabilir? Gerçi bu faktör, yalnız şudur, demek suretiyle dondurmak pek doğru bir teşhîs olmaz. Çün-

kü bazı ideal ve davâlar -hak olsun, bâtıl olsun- farklı insanları biraraya getirip kader birliği etrafında toplayabiliyor. Ama bu ne dereceye kadar sağlıklı ve sürekli olabiliyor? Olaylar, aşırı ırkçılıkla dinin toplayıcı, kader birliğinde birleştirici olduklarını göstermektedir. Diğer sebeplerin ise, daha çok kişisel ve toplumsal menfaatlara dayandığından kısa bir süre sonra sabun köpüğü gibi sönüp kaybolduğu görülmüştür.

Ancak ırkçılık duygusu da belli bir sınıra kadar varmakta, dinî duygu gelişince yavaş yavaş tavsayıp yönlendirici, birleştirici tesirini kaybetmektedir. Çünkü İslâm ırk, dil, renk farkı gözetmez. İnsan unsurunu, insan olduğu için lâyık olduğu yere oturtur. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aşırı ırkçılığın dinde yeri olmadığını şu hadîsleriyle çok net biçimde açıklama ihtiyacını duymuştur:

«Irkçılığa çağıran bizden değildir; ırkçılık üzerine savaşıp vuruşan da bizden değildir; ırkçılık üzere ölen de bizden değildir.» (1)

Bunun üzerine denildi ki:

— Ey Allah'ın peygamberi; ırkçılık nedir? Cevap verdi:

— Zulümde bulunmak üzere kendi kavmine yardımcı olmandır.

«Sizin hayırlınız, günah işlemediği sürece kendi aşiretinden (şer ve saldırıyı) savmaya çalışan kimsedir.» (2)

«Kim kendi kavmine haksız yere yardımcı olursa, (bir çukura) yuvarlanıp kuyruğundan tutulup çıkarılmak istenen deveye benzer.» (3)

Nitekim tarih bu hadîslerin ne kadar isâbetli olduğunu ortaya koymuş ve bazı kişisel çıkarların arayere girmesiyle ırkçılığın kan dökücü bir afet haline geldiği, bir zulüm aracı yapıldığı görülmüştür. Nazilerin hırçınlığı ve başkalarına hak ve hukuk tanımamaları, o yüzden yüz binlerce insanın canına kıyıldığı ve sonunun nereye vardığı, bunun en belirgin misallerinden biridir.

O halde toplumu toplum yapan nedir?

Toplumu toplum yapıp onları birbirlerine ısındırarak bağlayan, pekiştirip bütünleştiren; her birine ferağat-i nefs duygu ve inancını kusursuz aşılayan Allah'a dosdoğru imândır. Mekkeli muhacirlerle Medineli ansarın kardeş olması, Resûlüllah'ın (A.S.) huzurunda köleyle emîrin yanyana oturması bunun en güzel örneklerinden biridir. Habeşli köleyle Kureyşli asilzadenin cami ve cemaatte omuz omuza vermesi ne ile yorum-

---

(1) Et-Tac: 5/46-Mısır: 1961
(2) »
(3) Sünen-i Ebû Dâvud/edeb: 112

lanabilir? Kur'ân-ı Kerîm'de ırkçılığın değil, dinin lâhutî havasının insanları nasıl birbirine ısındırdığı şu âyette en yüksek ifadesini bulmuştur: **«Eğer yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın, yine de onların kalblerini birbirine ısındırıp biraraya getiremezdin. Ama Allah'tır ki, onların kalblerini birbirine ısındırıp biraraya getirmiştir.»**

Pakistan Millî Şâiri İkbal'in dediği gibi: «Yol kesenler, Kur'ân okuyup öğrenince yol gösterici oldular. Bu kutsal kitaptan çıkardıkları ilâhî hükümlerle nice büyük kütüphaneler kurdular. Birbirleriyle amansız şekilde savaşanlar Allah sevgisinin çatısı altında bir aile haline geldiler; kan dökenler, rahmet ve ilim yaymaya yöneldiler.»

Kur'ân'ın bu feyizli havasının dışında kalan ve medenî geçinen birçok milletlerin millî yapısında hâlâ siyah-beyaz kavgası veya ayrımı sürmekte ve o yüzden birçok işkencelere başvurulmaktadır. Yine Kur'ân'ın hayat veren pınarından mahrum yetiştirilen genç kuşaklar, uyuşturucu müptelâsı olmakta, hem ahlâkını, hem de sağlığını kaybetmektedirler.

Hz. Muhammed'in (A.S.) tezgâhında şekillenmeyen milletler, diğer zayıf ve güçsüz milletleri durmadan sömürmekte ve soğuk harbi devam ettirerek harp sanayiini çalıştırmaktadırlar.

Millî Şâirimiz M. Akif ERSOY ne güzel söylemiştir!

«Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır,
Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfi Yezdan'ın..
Ne irfanın kalır tesiri katiyyen, ne vicdanın..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kitap ehlinin bölücü, bozucu, dağıtıcı tavırları kınandı. İslâm'ın birleştirici, barıştırıcı özelliği açıklanarak Muhacirle Ansarı, köleyle asilzadeyi, zenginle fakiri nasıl kaynaştırıp kardeş yaptığı misal verildi ve aynı zamanda hiçbir faktörün hak din kadar birleştirici olamıyacağına atıflar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm düşmanları ne kadar kötü düşünürlerse düşünsünler, mü'minler Tevhît İnancı odağında bütünleştiği taktirde Allah'ın onlara mutlak yardımcı ve yeterli olacağı müjdeleniyor, sonra da imân gücünün üstünlüğü üzerinde durularak kuvvetler arasındaki farka dikkatler çekiliyor.

——oOo——

يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ
اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ
الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ
وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُوا اَلْفَيْنِ
بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُ
اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ
يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ
سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا
مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

MEÂLİ:

64— Ey Peygamber! Allah sana da, sana uyan mü'minlere de yeter.

65— Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa tahrîk ve teşvîk et. Sizden sabreden yirmi kişi olursa, ikiyüz kişiyi yenip alteder. Sizden yüz kişi olur-

sa, o küfredenlerden bin kişiyi yenip alteder. Çünkü onlar (hakkın gücünü, ilâhî kudretin üstünlüğünü) idrâk etmez anlayışsız bir topluluktur.

66— Ama şimdi Allah, sizden yükü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. Sizden sabreden yüz kişi olursa, -Allah'ın izniyle- Iklyüz kişiyi yenip alteder. Sizden bin kişi olursa, -Allah'ın izniyle- ikibin kişiyi yenip alteder. Allah sabredenlerle beraberdir.

67— Hiç bir peygambere yeryüzünde ağır basıp zafer elde etmedikçe esirler edinmesi uygun olmamıştır. Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise âhireti (elde etmenizi) istiyor. Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sâhibidir.

68— Eğer Allah tarafından yazılı bir hüküm geçmiş olmasaydı, herhalde aldığınız (fidye)den dolayı size büyük bir azâp dokunurdu.

69— Artık elde ettiğiniz ganimetlerden helâl ve temiz olarak yeyin. Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakının. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Hafız Bezzar'ın İbn Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre, bu âyet Mekke'de inmiş, ama Medine'de inen âyetler arasına konulmuştur. Hz. Ömer (R.A.) İslâm'a girince, müşrikler, «Müslümanlar bugün bizden cidden intikam aldılar!» diyerek hayıflandılar. Bunun üzerine 64. âyet indi.

Taberânî, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Murdeveyh'in İbn Abbas'dan (R.A.) yaptıkları diğer bir rivâyete göre, Peygambere (A.S.) inanıp İslâm'a girenler 39 kişiyi bulmuştu. Hz. Ömer (R.A.) İslâm'a girince bu sayı 40'a ulaştı. O sebeple yukarıdaki âyet indi. (1)

Buharî kendi tarihinde, Beyhakî kendi Sünen'inde İbn Abbas (R.A.)dan yaptıkları rivâyete göre, **«Sizden sabreden yirmi kişi olursa, ikiyüz kişiyi yenip alteder.»** meâlindeki âyet inince, bu, mü'minlere biraz ağır geldi. Zira bir kişinin on kişi önünden kaçmaması gerekiyordu. O nedenle 66. âyet indirilerek mü'minlerin bu yükü hafifletildi. (2)

KUVVETLER ARASINDA DENGE

(فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ...) **«Sizden sabreden yüz kişi**

(1) Fethülkadîr Tefsîri - Esbab-ı nüzûl/Nisâburî
(2) Fethülkadîr - Lübabu'te'vîl - Esbab-ı nüzul - İbn Kesîr

olursa, Allah'ın izniyle ikiyüz kişiyi yenip alteder....»

Allah'a inananlarla inanmayanlar arasındaki kuvvetler dengesi üzerinde duruluyor. Ancak sözü edilen dengenin sadece sayı ve silah bakımından değil, mânevî güç itibariyle de önem taşıdığı belirtiliyor. Öyle ki, düşman tarafı Allah'a, âhirete, ebedî saadete ve hak dine inanmıyor; sadece istilâcı bir kuvvet olarak dünyevî amaçlar uğruna savaşıyorlar. Gerçek bu olunca içlerinde birçok askerin ve onları sevk ve idare eden kumandanların ölümü küçümsememesi, öldürülmemek için her şeyi hesaba katması unutulmamalıdır. İnananlar ise, onların aksine Allah yolunda, fazîlet ve ahlâk uğrunda savaştığını bilmekte, şehitlik mertebesinin özlemini çekmekte ve ölümden korkmamaktadırlar. Çünkü mü'minlerin inancına göre, ölüm bir son değil, sonsuz ve kalıcı bir hayata kapı açmak için bir dönümdür. Üstelik iyi niyet ve samimi bir imânla savaşan kimse şu iki büyük mükâfattan mutlaka birine mazhar olacaktır: Ölürse şehitlik mertebesine yükselip Allah yanında yüksek derecelere lâyık görülecek; sağ kalırsa gazilik şerefiyle hayatına renk, ruhuna mânâ, âhiretine büyük ecir katmış olacaktır. O bakımdan gerçek mü'min savaşta hiçbir endişe duymadan küfrü alt etmeye çalışır, ölüm onun içinde çok geri plânlarda kalır.

İşte bu iki değişik inanca ve düşünceye sâhip olan iki ordu arasındaki kuvvet dengesi, ona karşı bir, bine karşı yüzdür. Nitekim gerek Bedir savaşındaki zahirî dengesizlik, gerekse Yermuk ve Mute savaşlarındaki belirgin fark bu oranın haklılığını ortaya koymuştur. İstiklâl mücadelemiz ise bunun açık belgesi ve parlak bir misali olarak tarihe geçmiş bulunuyor.

Ne var ki, Kur'ân-ı Kerîm 1/10 oranını ortaya koyunca ashab-ı kiramdan bir kısmı endişelenmiş, silâh ve teçhizat, sonra da sayı ve diğer imkânlar bakımından zayıf durumda bulunduklarını düşünerek düşmana karşı böylesine açık bir farkla savaşmanın doğuracağı zorlukları göz önüne getirip bu ağır yükün biraz hafifletilmesini dilemişlerdi. Çünkü onlar savaşta düşmana karşı koyamıyarak geri çekilmenin büyük bir günah olduğunu çok iyi biliyorlardı. Sonra Cenâb-ı Hak bu ağır yükü onların üzerinden kaldırdı, ihtiyarî duruma getirdi ve bire iki nisbetini zorunlu kıldı.

Allah, mü'minlerin, böylesine çok farklı iki kuvvetin karşılaşmasına zaman zaman dayanamıyacaklarını bilmiyor muydu? Elbetteki biliyordu. Burada önce ağır bir yükü koymakta psikolojikman bir tedirginlik doğurmak, sonra onu kaldırıp hafifini getirmek suretiyle o tedirginliği sevince çevirmek söz konusudur. Böylece âyetin delâlet ettiği hüküm meseleyi kesin sonuca bağlamakta, bire iki nisbeti sağlanmayıp büyük bir farklılık ortaya çıktığında, mü'minlerin fazla zayiat vermeden geri çekilmelerinde bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Sonuç olarak İslâm askeriyle düş-

man askeri arasında sayı bakımından kuvvet dengesi bire iki oranında gösterilerek Allah'a ve Âhiret'e inanmanın bu dengede nazım rol oynayacağına işâret edilerek mânevî gücün önemine parmak basılmaktadır.

Onun için Allah, Peygamberimize (A.S.) İslâm mücahitlerinin kalbine ve kafasına sürekli olarak savaşın anlam ve hikmetini aşılamasını emretmekte ve böylece imân cephesinin her an savaşa hazır durumda bulunmasının sağlanmasını murat etmektedir.

ESİR KONUSU SAVAŞLA BAĞLANTILIDIR

(لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ) **«Eğer Allah tarafından yazılı bir hüküm geçmiş olmasaydı, herhalde aldığınız (fidye)den dolayı size büyük bir azâp dokunurdu.»**

Meâlindeki âyetle, düşmandan esir almanın ve karşılığında kurtuluş akçesi alıp serbest bırakmanın bütünüyle savaşla ilgili bir hüküm olduğu üzerinde duruluyor.

İslâm sudan sebeplerle ve ciddi bir savaş ortada yokken, düşman tarafından birtakım hile ve entrikalarla esir elde etmeyi hoş karşılamaz ve buna cevâz da vermez. Çünkü İslâm, insanları öldürmek, esir almak, köle gibi çalıştırmak, kişilerin hürriyetlerini ellerinden almak için değil, insanlara hak ve hürriyet, huzur ve güven vermek için Allah tarafından seçilip beğenilen en son dindir ve Allah'ın insanlara geniş rahmetini yansıtan en son mesajıdır.

O nedenle en fırtınalı günlerde ve bütünüyle İslâm aleyhine harcanması düşünülen, Şam'dan hareket ettiği ve Medine yakınlarına geldiği öğrenilen, kırk kişinin muhafazası altında Mekke'ye götürülmekte olan ticaret kervanı, İslâm'ın geleceği ve selâmeti bakımından ele geçirilip yağma edilmesi gerektiği halde, Cenâb-ı Hak, bu plânı değiştirmiş ve Mekke'den hareket eden bin kişiye yakın bir düşman askeriyle savaşmanın daha olumlu sonuçlar vereceğini dilemişti. Sonuç O'nun dilediği gibi tecelli etmişti. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında, yani daha yeni bir şehir devleti kurmuş bir ümmetin ilk adımda, İslâmiyet aleyhine kullanılacağı kesinlikle bilinmesine rağmen müşriklere ait ticaret kervanını ele geçirmesi, muhafızlarından kimini öldürüp kimini esir etmesi, bu dinin hikmetiyle pek uyum sağlamıyordu. Hem ileride bu İslâm aleyhine yıkıcı bir propaganda aracı olarak kullanılacaktı. Ashab-ı Kirâm, Mekkeli müşriklerden çok işkence gördükleri, birçok hakaretlere mâruz kaldıkları için daha çok o kervanı ele geçirmeyi ve muhafızlarını esir edinmeyi arzu ediyorlardı. Oysa bu daha çok hissî idi, öyle olduğu için de İslâm'ın yüce hikmetine biraz ters düşüyordu. O nedenle tefsîr ve siyer âlimlerinden önemli bir kısmına göre,

«Hiçbir peygambere yeryüzünde ağır basıp zafer elde etmedikçe esirler edinmesi uygun ve lâyık olmamıştır. Siz, dünya malını istiyorsunuz; Allah ise âhireti (elde etmenizi) istiyor. Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sâhibidir.» meâlindeki âyet mü'minleri uyarmak, gerçek kıstası öğretmek ve İslâm'ın yüce amacını belirtmek üzere inmiştir.

ALLAH ÂHİRETİ ELDE ETMENİZİ İSTİYOR

Dünya hayatını gayesine uygun değerlendirdiğimiz nisbette Âhiret hayatını lehimize hazırlamış oluruz. Zira bu iki değişik hayat, birbirini tamamlamakta ve asıl amacına çevirmektedir.

Müfessirlerden çoğuna göre, Sahîh-i Müslim'in Hz. Ömer (R.A.)den ve diğer bazı hadîs ve siyercilerin İbn Abbas'dan (R.A.) yaptıkları rivayette deniliyor ki :

«Bedir savaşında Allah'ın izniyle Müslümanlar galip gelerek hayli esir elde etmişlerdi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz en yakın arkadaşları Ebû Bekir ile Ömer'i (Allah ikisinden de razı olsun) çağırıp konuyu görüştü. Onlara : «Bu esirler hakkında görüşünüz nedir?» diye sordu. Ebû Bekir (R.A.) kendi görüşünü şöyle açıkladı : «Ey Allah'ın Peygamberi! bunlar bizim amcazadelerimiz ve yakın aşiretimizdiler. Onlardan fidye alıp salıvermemizi ve o fidye ile onlara karşı kuvvet kazanmamızı uygun görüyorum. Umulur ki Allah ileride onları doğru yola eriştirir.» Hz. Ömer ise görüşünü şöyle belirtti: «Ben, Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bana kalırsa, bize imkân ve izin ver de bunları kılıçtan geçirelim. Zira bunlar küfrün ileri gelenleridirler.» Resûlüllah (A.S.) Efendimiz daha çok Ebû Bekir Sıddîk'ın görüşüne meyletti.

Hz. Ömer (R.A.) devamla diyor ki : «Ertesi günü geldiğimde Resûlüllah (A.S.) Efendimizle Ebû Bekir Sıddîk'i ağlar vaziyette buldum. Dedim ki: «Ya Resûlellah! neden ağlıyorsunuz, öğrenmek istiyorum? Gerekirse ben de sizinle birlikte ağlarım.» Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu : «Senin arkadaşlarının fidye istemelerinden dolayı kendilerine verilecek azâp şu karşımdaki ağaçtan daha yakın bana arzolundu. Onun için ağlıyorum!» Çok geçmeden 67. âyet indi ve o ashabın bağışlandığı açıklandı.»

SAVAŞIN DAHA BÜYÜK HİKMETİ VARDIR

Savaş anında hep esir edinmeyi, fidye almayı, ganîmet elde etmeyi düşünmek, mücahitleri savaşın gerçek amacından saptırabilir. O halde

İslâm tarafı zaferi tam manasıyla elde ettikten sonra, bunlar ikinci, üçüncü plânda kalan meselelerdir. Savaş esnasında esir, ganîmet ve fidye gibi dünyalıkla kalbi meşgul etmek, savaşı kaybetmeye ve elîm bir sonuca da neden olabilir. Âyet bir bakıma bu inceliğe işâret etmektedir.

Nitekim savaş neticesinde ele geçirilen ganîmetlerin helâl ve temiz olduğu belirtilerek bu hususta acele edilmemesi hatırlatılıyor.

YORUMLAR - RİVÂYETLER

«Ağır basıp zafer elde etmek» ile çevirisini yaptığımız «yüshine» fiili, ishân kökünden türetilmedir. İshan üzerinde farklı yorumlarda bulunanlar olmuştur. Onları şöyle özetleyebiliriz :

a) Tabiîn'den Mücahit ve arkadaşlarına göre, çokça öldürüp kesin sonuç almaktır.

b) Kahredip öyle öldürmektir.

c) Savaşta sabit bir yer tutup ağırlık ve üstünlük sağlamaktır.

d) Kuvvet ve şiddeti bütün haşmetiyle ortaya koymaktır.

e) Ağır basıp zaferi elde etmektir.

Bu yorumlardan Kur'ân-ı Kerîm'in genel kaidesine, İslâm'ın amaç ve hikmetine en uygun olanı (e) maddesidir. (1)

HER HÂL Ü KÂRDA ALLAH'TAN KORKMAK

Savaşa başlarken de, ona karar verirken de, düşmanı mağlup ederken de Allah'ın sonsuz kudretini düşünüp adâleti, insafı elden bırakmamak, ganîmet ve esîr hususunda çok dikkatli olup Allah'tan korkmak, meşru sınırları aşmamak gerekir. Aksi halde savaş amacından saptırılmış olur ki, o da Allah'ın hiçbir zaman hoşuna gitmez.

Meşrû bir işe başlarken iyi duygu ve düşüncelerle başlanırsa, sonucu da iyi olur. Bunun için iyi niyet hâlis amele, hâlis amel doğru neticeye götürür. Kötü niyet kötü sonuç doğurur.

O bakımdan 69. âyetle ganîmete cevaz verilirken çok veciz bir ifade kullanılarak hemen arkasından «Allah'tan korkunuz» emri yer almıştır. Çünkü Allah korkusu her şeyin gerçek ölçüsü ve amaç ile hikmetin başıdır.

---

(1) Geniş bilgi için bak : İbn Cerîr Taberi - Kurtubî ve Fethülkadir tefsirlerine.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle savaşın hikmetine işâret edildi. Ganîmet ve esir hakkında ilâhî hüküm açıklandı ve rasgele zamanlarda esir edinmenin, ganîmete heveslenmenin meşru olmadığına atıfta bulunuldu. Her hususta Allah'tan korkmamız emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle elde edilen esîrlere İslâm'ın hoşgörü kapıları açık tutulurken yakın gelecekte çoğunun İslâm'a gireceğine işâret ediliyor. Sonra da İslâm'ın yüksek merhamet ve lûtfuna karşılık esirler hâinlik yapmak isterlerse, neticenin kendileri için hiç de iyi olmayacağı hatırlatılıyor ve daha önce Mekke döneminde yaptıkları hâinliğin kendilerine çok pahalıya mal olduğu açıklanarak Allah'ın bu yolda Peygamberine geniş imkân verdiğine, o kadar ki, müşrikleri imha edebileceğine, buna rağmen imhâ etmediğine dikkatleri çekiliyor.

Sonra da yurtlarını Allah yolunda terkedip hicret edenlerle, onları barındırıp kardeş edinen Medineliler övülüyor. Henüz hicret etmeyip küfür diyarında kalanların lehlerine hiçbir velâyet ve sorumlulukları yoktur. Ancak gerektiğinde, şartlar elverdiğinde onlara yardım etmenin önemli olduğu üzerinde duruluyor.

Sonra da mirasta dostlara, din kardeşlerine değil, hısımlara öncelik tanınmasının lüzumu belirtiliyor.



يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ ف۪ٓي اَيْد۪يكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓىۙ اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ ف۪ي
قُلُوبِكُمْ خَيْراً يُؤْتِكُمْ خَيْراً مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُر۪يدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ
مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٧١﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَالَّذ۪ينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا اُو۬لٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۜ وَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُواۚ
وَاِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدّ۪ينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ م۪يثَاقٌۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذ۪ينَ
كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۜ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي
الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَب۪يرٌۜ ﴿٧٣﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا
ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقّاًۜ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ مِنْكُمْۜ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ
اَوْلٰى بِبَعْضٍ ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٧٥﴾

MEÂLİ :

70— Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki : Eğer Allah sizin kalbinizde bir hayır (imân ve irfan ortamı) bulunduğunu bilirse, sizden alınanın daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

71— Sana hıyânette bulunmayı istiyorlarsa (üzülme), onlar bundan önce Allah'a da hıyânet etmişlerdi. Allah da onlara karşı (sana) imkân ve güç verdi. Allah her şeyi lâyıkıyle bilendir; hikmet sâhibidir.

72— Onlar ki inanıp hicret ettiler ve mallarıyla canlarıyla Allah yolunda savaştılar ve onlar ki (hicret edenleri) barındırıp yardımda bulundular, işte bunlar birbirlerinin dostu ve yârıdırlar. Onlar ki inandılar ama hicret etmediler, üzerlerinde -hicret etmelerine kadar- lehlerine hiçbir velâyetiniz yoktur. Bununla beraber dinde sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında kesin anlaşma bulunan bir cemaat dışında onlara yardım size gerekir. Allah yapageldiğiniz şeyleri görmektedir.

73— İnkâr edip küfre sapanlar ise birbirlerinin dost ve yârıdırlar. Eğer böyle yapmaz (birbirinize dost ve yakın olmaz)sanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesât meydana gelir.

74— İnanıp hicret edenler ve Allah yolunda savaşanlarla (onları) barındırıp yardımda bulunanlar (var ya), işte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlar için mağfiret ve bol bereketli rızık vardır.

75— Bunlardan sonra inanıp hicret edenler ve sizinle beraber (Allah yolunda) savaşanlar ise, işte onlar sizdendir. Ulu'l-erhâm (olan hısımlar) ise Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındırlar. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke müşrikleri, Resûlüllah (A.S.) Efendimize karşı çıkıp savaşmak üzere hareket ettikleri zaman aralarında Peygamberimizin amcası Abbas'ın da bulunduğu on kişilik bir grup, Müslümanlarla savaşacak askerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılayacaklarını taahhüt etmişlerdi.

Bedir savaşında müşrikler umdukları neticeyi elde etmek şöyle dursun, feci bir hezimete uğrayınca, tesadüfen o günkü masrafı, diğer bir tabirle erzakı karşılama sırası Hz. Abbas'a gelmişti. Tabii ki o bunu yerine getirmeye fırsat bulamamış ve esir düşenler arasında kendini bulmuştu. Rivâyete göre, o gün için Hz. Abbas taahhüt ettiği erzakı karşılamak için

yanında 20 okıyye altın bulunduruyordu ki, İslâm mücahitleri onu ganîmet olarak ele geçirdiler. (1)

Esirleri fidye karşılığı serbest bırakma kararı alınınca, Hz. Abbas, Resûlüllah (A.S.) Efendimize müracaat ederek, kendisinden ganîmet olarak alınan 20 okıyye altının, fidye sayılmasını istedi. Resûlüllah (A.S.) onun bu teklîfini kabul etmedi ve : «Bizim aleyhimize kullanmak üzere getirdiğin bir şeyi sana bırakamayız. Sen hem kendi, hem de biraderzaden Akil ile Nevfel'in fidyelerini öde!» buyurdu. Hz. Abbas, «Ya Muhammed! beni Kureyş'ten dilenecek bir duruma mı düşürmek istiyorsun?» diyerek sızlandı. Hz. Peygamber (A.S.) ona : «İyi ama Mekke'den ayrılacağın sırada eşin Ümmulfazl'a saklaması için teslim ettiğin altınlar nerede? Sen eşine: Bize bu seferimizde neler olacak, başımıza neler gelecek bilemiyoruz. Şayet başıma bir şey gelirse, bu altınlar sana, Abdullah'a, Ubeydullah'a ve Fazl'adır, aranızda taksîm edersiniz, demedin mi?»

Peygamberimizin (A.S.) bu haberi üzerine Hz. Abbas şaşırdı ve:

— Ey kardeşimin oğlu! bunu nereden biliyorsun?

— Rabbım bana haber verdi, diye cevapladı.

— Artık senin doğru olduğuna ve Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şehadet ediyorum. Sen gerçekten Allah'ın kulu ve Peygamberisin. Çünkü bu olayı, Allah'tan başka bilen yoktu. Ben gecenin karanlığında o altınları eşime vermiştim. Bizi Allah'tan başka gören ve işiten bir kimse yoktu, diyerek İslâm'a girdi. Sadece kendisi imân etmekle kalmadı, biraderzadeleri Akîl ile Nevfel'e, İslâm'a girmelerini emretti. Onlar da Müslümanlığı kabul ederek Kelime-i Şehadeti getirerek imân ettiler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Mekke'nin fethinden sonra artık hicret yoktur. Yalnız cihat amacı ve iyi niyetle birtakım fazîletler elde etmek için (Mekke'den) çıkılabilir. O halde cihada çağrıldığınızda hemen icâbet ediniz.» (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Bedir günü şöyle buyurmuştu :

---

(1) Bir okıyye (ûkıyye) şer'ân 40 dirhemdir. Bir dirhem-i şer'î 14 kırattır. Bir kırat, orta boyda beş arpa ağırlığındadır. Şer'an 40 dirhem, 1,282 gram

(2) Esbab-ı Nüzûl/Nisabûrî - Lübabu't-te'vîl - İbn Kesîr - Kurtubî

(3) Buharî/cihad: 1, 27, 194, menakıb: 45- Müslim/imaret: 86- Tirmizî/siyer: 33- Nesâî/biy'ât: 15- İbn Mace/keffarat: 12- Ahmed: 1/226, 266 - 2/213 - 3/22, 401, 430

«Ben biliyorum ki, Hâşim oğullarından ve diğerlerinden bazı kişiler istemiyerek savaşa çıkmışlardır. Zira onların bizimle savaşmaya ihtiyaçları yoktur. O halde sizden kim Hâşim oğullarından birine rastlarsa öldürmesin. Ebû'l-Buhturî (veya Bahterî) b. Hişâm'a rastlayan onu öldürmesin; Abbas b. Abdülmuttalib'a rastlayan da onu öldürmesin. Çünkü bunlar istemiyerek evlerinden çıkmış bulunuyorlar.» (1)

«Ayrı milletten (dinden) olanlar birbirlerine vâris olamazlar: Ne Müslüman kâfire vâris olabilir, ne de kâfir Müslümana vâris olabilir.» (2)

«Müslüman, kâfire vâris olamaz, kâfir de Müslümana vâris olamaz.» (3)

ALLAH YOLUNDA HİCRET EDENLER

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) «Onlar ki inanıp hicret ettiler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda savaştılar....»

Birçok kimseler inkâr fırtınası içinde nefis ve şehvetine mağlup olarak bir ömür tüketmeye çalışırken, peygamberlik güneşinin aydınlatıcı ve ısıtıcı füyuzatına kalb ve kafasını açan bir avuç bahtiyar insanın ortaya koydukları fedâkârlık ve feragat-i nefs, kıyâmete kadar inanan bütün insanlara örnek ve model olarak mîras kalmıştır.

Allah'ı bilip kemal sıfatlarını tanımak ve gönül yatışkanlığı içinde imân etmek, şüphesiz ki en üstün vergi, en büyük nîmet ve en yüksek şereftir. Ancak bunun külfeti de o nisbette ağır ve yorucudur; ona katlanmak gelişen bir basîret ve irfan işidir. Hemen belirtelim ki, böyle bir basîret ve irfan az insanlarda mevcuttur.

Kur'ân, kendini bu düzeye getirmiş bahtiyar insanları yer yer övmekte; ilâhî hoşnutluğun tatlı ve serin havasını onlardan yana estirmektedir. Konuyu özetliyecek olursak, ashab-ı kirâmı ve onların yolunda yürüyenleri daha iyi tanımış oluruz:

a) Herkes Resûlüllah (A.S.) Efendimize muhalefet edip düşmanlığını açığa vurmaktan çekinmezken, mü'minlere işkence etmekte birçok beyinsiz yarışırken, onlar misal aramadan kendilerini nübuvvetin rahatlatıcı kucağına atmasını bildiler.

---

(1) İbn İshak: Abdullah b. Abbas (R.A.)dan

(2) Hâkim/el-Müstedrek - Dâremî/ferâiz: 29- Tirmizî/feraiz: 16

(3) Buharî/hac: 44, mağazî: 48, ferâiz: 26- Müslim/ferâiz: 1- Ebû Davud/ferâiz: 10- Tirmizî/ferâiz: 15

b) İnandıkları din uğruna aç kaldılar, işkence gördüler, eza ve cefalara maruz bırakıldılar; ama bütün bunlar onların ancak imân ve teslimiyetini artırmaya yaradı.

c) Allah ve Peygamber'in hoşnutluğuna ermek için yakınlarını, evlerini ve mülklerini terketmekte tereddüt göstermediler. Önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret ettiler.

d) Dâvanın büyüklük ve yüceliğini kavrayıp himmetlerini biraraya getirdiler, imân aşkıyla din kardeşliğini kurdular. Vasıtanın küçüklüğüne bakmayarak küfrün, ahlâksızlığın ve azgınlığın karşısına çıkıp bir set oluşturmaya çalıştılar. Sonunda Allah'ın dilediği en kalıcı medeniyet bayrağını insanlık burcuna diktiler.

İşte bu insanlar ebediyen övülmeye, örnek alınmaya lâyık görülmüş ve Allah kendi kitabında onlardan bahsederek sonraki insanlara ışık tutmuştur.

İlgili âyetle ashab-ı kiramın bu vadideki fedakârlığından söz edilerek gerçek dostların, dost edinilmeye lâyık olanların vasıfları ve özellikleri ortaya konmuştur.

Allah yolunda hicret edenler genellikle üç tabakaya ayrılır :

1— Medine'ye hicret edenler.
Bunlara «ilk muhacirler» denilir.

2— Daha önce Habeşistan'a, oradan da Medine'ye hicret edenler.
Bunlara «ashab-ı hicreteyn» yani iki hîcret sâhibi olanlar, denilir.

3— Hudeybiye andlaşmasından sonra, Mekke'nin fethinden önce hicret edenler.
Bunlar derece bakımından ilk iki gruptan biraz farklı sayılırlar.

Böylece Mekke fethedildikten sonra artık hicret sona ermiştir. Onun fazîletine erişme imkânı ortadan kalkmıştır.

MEDİNE'DEKİ ANSAR

Onlar, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e ülkelerinin ve evlerinin kapılarını açarak O'nu bağırlarına bastılar, gönülden inanıp yardımcı oldular. O nedenle «a n s a r» ismine lâyık görüldüler. Öyle ki, Mekke'deki evini, eşyasını, mülkünü ve hısımlarını terkedip din ve vicdan hürriyetine saygı gösterilen bir ülke ararken Medine'ye dâvet edilen cefakâr mü'minler, her şeylerini geride bırakıp kalblerinde imân ve irfanlarını, gönüllerinde Allah ve Peygamber sevgisini taşıyarak ekmek torbasıyla su kırbasını hâmil oldukları halde Medine'ye geldiklerinde, ansar tarafından derin bir sevgi ve

hayranlıkla karşılandılar, onları kardeş edinerek gönül dostu seçildiler.

İşte böylesine bir asalet örneği ve fedakârlık misali sergileyen Medineli mü'minler elbetteki her zaman övülmeye lâyık insanlardır. İlgili âyetle onların o güzel halinden, insancıl duygularından ve yardımseverliklerinden övgüyle bahsedilmektedir.

İNANMAYAN MÜŞRİKLER, BİRBİRLERİNİN DOSTLARIDIR

(وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ) **«İnkâr edip küfre sapanlar ise, birbirlerinin dost ve yârıdırlar.»**

Kur'ân bu hususu belirtirken çok önemli bir noktaya parmak basıyor ve eğer siz inananlar kaynaşıp birbirinize dost ve destek olmazsanız; birbirlerinin dostu ve yoldaşı olan inkârcılar yeryüzünde sizi perişan edecek bir fitne ve büyük bir fesat çıkarmaktan bir an olsun geri kalmazlar. O zaman, daha önce organize edilmedik bir halde kalan fertlerin imânı fitneyi önleyemez. Çıkacak olan fitne ve fesat hepsini yutup mahvedecek bir felâkete dönüşebilir.

İlgili âyetle bu felâketin sinyali verilerek şu uyarı yapılıyor: **«Eğer böyle yapmaz (birbirinize dost ve yakın olmaz)sanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat meydana gelir.»**

Ashab-ı kirâm bu emir ve uyarıya kulak verip uyarak, kurdukları dostluk ve kardeşliği, birbirlerine mirasçı olacak bir dereceye vardırdılar. Sonra 75. âyetle hısımların mirasçı olacağı belirtilerek dostluk ve din kardeşliğinden dolayı mirasçı olma hükmü kaldırılmıştır.

Peygamber (A.S.) Efendimizin yüksek terbiye mektebinde yetişen mü'minlerin geliştirdiği dostluk, şüphesiz ki, her türlü ölçü ve taktirin üstünde bir anlam taşımaktadır. İnsanlık tarihinde bilmem bunun bir benzeri var mıdır?

O terbiyeden mahrum yetişen insanların ise, birbirlerini nasıl sömürüp kemirdiklerini her gün gözlerimizle görmekte, kulaklarımızla duymaktayız.

Tefsîrini burada bitirme imkân ve lûtfuna eriştiğimiz Enfâl sûresinin özetini vermek suretiyle okuyucularımıza bir kolaylık sağlamayı düşündük. Rabbım niyetimizi hâlis, amelimizi makbul eylesin!

1— Toplum düzenini en doğru, en iyi esaslara bağlayıp sağlam temeller üzerine oturtma telkin edilir.

2— Azgın inkârcıların çokluğuna ve kötü davranışlarına karşı, Allah'ın kendi Peygamberine yeterli olduğu bildirilir. Bununla Allah'ın hep haktan ve doğrudan yana olduğu açıklanır.

3— Aralarında Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) bulunduğu sürece, Allah'ın müşriklere azâp etmiyeceğine dikkatler çekilir.

4— Hz. Peygamber'in (A.S.) savaş için bütün tedbirleri alıp belli bir çizgiye geldikten sonra Allah'ın yardımını dilediği ve o sebeple meleklerin yardıma gönderildiği anlatılır.

5— Hz. Peygamberle (A.S.) emir ve nehiy konularında tartışmanın çirkin bir davranış olduğu belirtilir.

6— Tedbir alındıktan sonra Allah'a güvenip dayanmanın önemi ve yararı üzerinde durulur.

7— Zulüm ve tuğyanın eninde sonunda yıkılıp mahvolmaya namzet bulunduğu hatırlatılarak birtakım misaller verilir.

8— Mal ve çocukların birer imtihan ve deneme araçları oldukları, çok duyarlı ve veciz bir ifadeyle işlenir.

9— Milletler ilâhî nimetlere erişmekle beraber azıp inkâra ve nankörlüğe saparlarsa, Allah'ın onlar hakkındaki hükmü değişir.

10— Müslümanlara, düşmanlarına karşı günün şartlarını da dikkate almalarıyla birlikte yeterince hazırlanmaları ve bu hususta imkânlarını ortaya koymaları emredilir.

11— İslâm'da barışın yeri ve önemi üzerinde durulur.

12— Yapılan anlaşma ve andlaşmalara bağlı kalınması, andlaşmayı bozan düşmana karşı yine de hıyânette bulunulmaması ve sadece andlaşmayı bozduklarını ilân etmeleri bildiriliyor.

13— Din ve vicdan hürriyetine saygı gösterilmesi, insan haklarının korunması üzerinde duruluyor, birtakım tavsiyeler yapılıyor.

14— Bilhassa savaş esnasında mü'minlerin tartışma ve sürtüşmeden kesinlikle kaçınmalarının gereği belirtiliyor, buna uymayanların kendilerini düşmana karşı güçsüz bir duruma getireceklerine atıflar yapılıyor.

15— Savaşsız esir edinmenin yasak olduğu açıklanıyor, ancak istenmediği halde son çare olarak savaşa başvurulduğu ve üstünlük sağlandığı taktirde esir ve ganîmet elde etmenin doğru olabileceği hükme bağlanıyor.

16— Fedakâr ve cefakâr mü'minlerin dostluk ve kardeşlikleri övülü-

yor, aynı zamanda gelecek bütün kuşaklara en güzel örnek olarak takdîm ediliyor.

Bu sûrenin de tefsîrine bizi muvaffak kılan Allah'a hamd-u senâlar; Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (A.S.) salât ü selâmlar olsun.

SÛRELER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Tevbe sûresiyle bundan önceki Enfâl sûresi arasında ilgi ve bağlantıyı şöyle özetliyebiliriz : Geçen sûredeki dinî esas ve prensiplerin çoğu bu sûre ile tamamlanır. Böylece savaş konusu biraz daha açıklanarak mü'minlere yeterli, aydınlatıcı bilgiler verilir ve İslâm'ın beş şartından biri olan hac ibâdeti de önemli bölümleriyle ve hikmetiyle açıklanır.



TEVBE SÛRESİ

Kur'ân'ın dokuzuncu sûresidir. Medine'de inmiştir.

130 âyet, 4078 kelime ve 10488 harftir. (1)

Sûrenin on kadar ismi vardır. Tevbe ve Berat en meşhur ve yaygın olanlarıdır.

Sûrenin önemli bir kısmı tebük seferinden sonra inmiştir ki bu, Peygamberimizin (A.S.) son gazasıdır.

Sûrenin baş kısmı, Mekke'nin fethinden hemen sonra hicrî 9. yılda inmiştir. O sebeple Resûlüllah (A.S.) Efendimiz inen bu âyetlerin hac mevsiminde Mekke'de toplananlara okunup duyurulması için Hz. Ali'yi (R.A.) görevlendirmiştir.

Buharî'nin Bera' b. Âzib'den (R.A.) yaptığı rivâyete göre, Kur'ân'dan en son inen, Tevbe sûresidir ve en son inen âyet de, Nisa sûresinin 176. âyeti olan; (يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ) kelâle âyetidir. (2)

TEVBE SÛRESİNİN ÖZELLİĞİ

Diğer sûrelerin başında besmele yer alır, bunda ise besmele konulmamıştır. Ama baş kısımda geçen beş âyetten sonra herhangi bir âyet veya bölüm okunmak istendiği zaman besmele ile başlanır.

İslâm düşmanlarına karşı bir uyarı ve ültimatom hükmünü taşıdığından BERAT; Tebük seferine, birtakım mazeretler ileri sürerek katılmayanların tevbesinin kabul edildiğini açıkladığından TEVBE sûresi denilmiştir.

SÛREYE BESMELE İLE BAŞLANMAMASININ SEBEBİ

Bu hususta farklı rivâyetler ve yorumlar vardır:

1— İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Bunun sebebini Hz. Osman'dan (R.A.) sorduğumda bana şu cevabı verdi : «Bildiğiniz gibi, sûreler birden bir bü-

(1) Lübabu't-te'vîl
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/331

tün halinde inmezdi, parça parça inerdi. İnen her bölüm ve parçanın hangi sûreye ve o sûredeki hangi kısma konulacağını bizzat Resûlüllah (A.S.) Efendimiz belirler ve kâtiplere ona göre emir verirdi. Enfâl sûresi Medine'de ilk inen sûrelerdendir. Berat ise, Kur'ân'ın en son inen sûresidir. Bu iki sûrenin kapsadığı konular arasında yakın bir benzerlik vardır. Ben bu sûrenin Enfâl sûresinin devamı olduğunu sanıyorum. Ancak Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu hususu bize açıklamadan vefat etti. O nedenle Tevbe sûresi, Enfâl sûresini takip eder. Ben de onun devamıdır diyerek besmele koymadım.» (1)

2— Zeccac diyor ki : İki sûre arasında benzerlik vardır. Enfâl sûresinde müşriklerle olan anlaşma ve andlaşmalardan; Berat sûresinde ise, andlaşmaların bozulmasından söz edilir. O bakımdan ikisi bir sûre olabilir.

3— Katade'ye göre, ikisi tek bir sûredir. Ancak az tereddüt edildiği için ayrı bir sûre gibi gösterilir.

4— Muhammed b. Hanîfe diyor ki: Babam Hz. Ali (R.A.)den Berat sûresinin besmelesiz yazıldığının sebebini sorduğumda, o bana şöyle dedi : «Oğulcağızım! Berat sûresi kılıcı ortaya koyan ve böylece müşrikleri uyaran bir sûredir. Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm ise, bütünüyle güven ve rahmettir.»

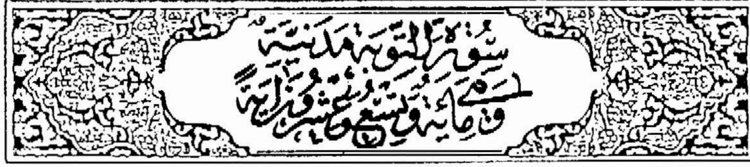
Nitekim ünlü ilim adamı Süfyan b. Uyeyne'den de bunun sebebi sorulduğu zaman, şu cevabı vermiştir : «Bu sûre andlaşmaların bozulduğu ve müşriklere belli bir süre tanındığı hakkında kesin bir uyarı olduğundan başına besmele konulmamıştır. Zira Besmele güven, rahmet ve emniyet telkîn eder. Onun için bu iki ayrı hüküm ifâde eden hususlar birarada yazılmamıştır.»

5) el-Müberrid diyor ki : Tevbe sûresine besmele ile başlanmamıştır. Çünkü besmele hayrın ve rahmetin anahtarıdır. Sûrenin baş kısmı ise, dönüş yapmadıkları takdirde müşriklerle olan andlaşmanın hükümsüz sayılacağı ve böylece ihânetlerine karşılık tenkîlleri cihetine gidileceği ilân ediliyor. Bu da besmelede belirtilen Rahmân ve Rahîm sıfatlarının müşriklerden yana tecelli etmiyeceğine işârettir.

6) Ubey b. Kâb (R.A.)den bunun sebebi sorulduğu zaman şu cevabı vermiştir: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz her sûrenin başına yazılmasını emrettiği halde bu sûrenin başına yazılmasını emretmediği için kâtipler tarafından yazılmadı.»



(1) Ebû Dâvud - Tirmizî - Lübabu't-te'vil'den özetlenerek..



بَرَٓاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ٓ اِلَى الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۜ ﴿١﴾
فَس۪يحُوا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِۙ وَاَنَّ اللّٰهَ
مُخْزِي الْكَافِر۪ينَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَر۪ٓيءٌ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۙ وَرَسُولُهُۜ فَاِنْ تُبْتُمْ
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِۜ وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَل۪يمٍۙ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ثُمَّ
لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٤﴾

MEÂLİ:

1— Allah'tan ve Peygamberinden kendileriyle anlaşma yaptığınız müşrik (Allah'a ortak koşan inkârcı)lara son ve kesin, dönülmez uyarıdır!

2— Artık (siz ey müşrikler!) yeryüzünde dört ay (istediğiniz gibi) gezip dolaşın ve bilin ki siz elbette Allah'ı âciz kılacak değilsiniz; Allah ise inkârcı sapıkları şüphe yok ki rezîl ve rüsvay edecektir.

3— Ve büyük hac (hacc-ı ekber) günü, Allah ve Peygamberinden insanlara bir duyurudur: Şüphesiz ki Allah ve Peygamberi müşriklerden ilişkilerini kesinlikle kesmişlerdir. Eğer (inkâr ve azgınlıktan) tevbe ederseniz bu sizin için hayırlıdır; yüzçevirirseniz, bilin ki siz Allah'ı âciz kılacak değilsiniz. Ve artık o küfürde ısrar edenleri elem verici bir azâp ile müjdele.

4— Ancak müşriklerden kendileriyle anlaşma yaptıktan sonra anlaşma maddelerinde size karşı hiçbir eksiklik yapmayan ve sizin âleyhinize başka birine destek olup yardım etmeyenler müstesnâ. Bunlarla olan anlaşma hükümlerine, süresinin sonuna kadar tamamen bağlı kalın. Şüphesiz ki Allah (döneklikten) sakınanları sever.

İLGİLİ RİVÂYETLER VE HADİSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Tebük seferinden döndüğünde haccetmek istedi, ancak kutsal Kâbe'ye müşrikler, putperestler gelip doluyor ve çoğu çıplak bir vaziyette tavaf yapıyorlardı. Bu çirkin âdet kalkıncaya veya kaldırılıncaya kadar haccetmeyi geciktirmeyi daha uygun gördü ve bu nedenle o yıl kendisi gitmedi; emîrülhac olarak Ebû Bekir Sıddîk'ı (R.A.) gönderdi. Sonra da ardından sûrenin baş kısmındaki ilgili bölümü -ki bu otuz veya kırk âyetten oluşmaktadır- halka duyurmak üzere Hz. Ali'yi (R.A.) görevlendirip gönderdi ve böylece o güne kadar anlaşma veya andlaşma yapmayan ve yapıp da onu bozanlara dört aylık bir süre tanındı.

Sonra da Hz. Ali (R.A.) aldığı tâlimat gereği Mina'da toplanan Araplara bayramın birinci günü şu hususu açıklayarak uyarıda bulundu : **«Bu yıldan sonra artık hiçbir müşrik haccedemiyecek ve hiç kimse Kâbe'yi çıplak bir vaziyette tavaf edemiyecektir.»**

Başka bir rivâyete göre, sözünü ettiğimiz ikinci duyuruyu Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) yapmıştır.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hüreyre (R.A.)den tesbit ettiği rivâyette ise, konu şöyle ifade edilmektedir: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hz. Ali'yi (R.A.) Mekke'ye sözü edilen duyuruyu yapmak üzere gönderdiğinde, ben de onunla beraber gittim. Mekke'de halka şöyle seslendik : **«Cennet'e ancak mü'min kişi girebilir. Beytullah'ı hiçbir çıplak kimse tavaf edemiyecektir. Kiminle Peygamber (A.S.) Efendimiz arasında bir anlaşma ve andlaşma varsa, bunun süresi dört aydır. Süre bitince artık Allah ve Peygamberi, müşriklerden beridirler (onlarla ilişkileri kalmamıştır). Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemiyecektir.»**

Sesimiz kısılıncaya kadar hep böyle seslenip durduk.

Şa'bî'nin yaptığı tesbite göre ise, Ebû Hüreyre (R.A.) şöyle demiştir:

«Biz Mekke'de şu dört hususu ilân edip Resûlüllah'ın (A.S.) tâlimatını halka duyurmaya çalıştık:

1— Kiminle Hz. Peygamber (A.S.) arasında anlaşma varsa, o anlaşma belirlenen süresinin sonuna kadar muteberdir.

2— Anlaşma yapılmayan veya yapılan anlaşmayı bozanlara tevbe etmeleri için dört ay bir süre tanınmıştır.

3— Cennet'e ancak mü'minler girecektir.

4— Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Beytullah'ı haccedemiyecektir.»(1)

Hz. Ali (R.A.)den bu husus sorulduğu zaman, şu cevabı verdiği rivâyetler arasında zikredilir; **«Dört şeyi duyurmakla görevlendirildim: Cennet'e ancak mü'min kişi girecek; çıplak kimse Beytullah'ı tavaf etmiyecek; kiminle Hz. Peygamber (A.S.) arasında bir anlaşma varsa, o sürenin sonuna kadar muteber sayılacak; müşrikler bu yıldan sonra bir daha Beytullah'ı haccedemiyeceklerdir.» (2)**

Buharî ve Müslim'in yaptıkları rivâyete göre, Ebû Bekir (R.A.) bayramın birinci günü Minâ'da Ebû Hüreyre (R.A.) ile birlikte iki dellâlı görevlendirip orada toplanan insanlara o yıldan sonra müşriklerin artık haccedemiyeceğini ve çıplak bir vaziyette Kâbe'nin tavaf edilmesine müsaade edilmiyeceğini ilân ettirdi. (3)

HACC-I EKBER GÜNÜ

(وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ) **«Ve büyük hac (hacc-ı ekber) günü, Allah ve Peygamberinden insanlara bir duyurudur.»**

İslâm'da umreye «küçük hac», farz olan hacca ise, «büyük hac» denilir. Âyette geçen «hacc-ı ekber»den maksat, farz olan hacdır. Nite-

(1) İbn Cerîr Taberî - Şâ'bî : Muğire (R.A.)den.
(2) Müsned-i Ahmed - Tirmizî/Hadisün hasenün sahihün..
(3) Tefsîr-i Merağî/ilgili âyetin tefsîri

kim İbn Cerîr Taberî'nin İbn Ömer'den (R.A.) yaptığı sahîh rivâyette, demiştir ki : «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Vedâ Haccı'nda bayramın birinci günü Minâ'da cemrelerin yanında durup şöyle buyurdu : **«Bugün hacc-ı ekber günüdür!»** Aynı rivâyeti İbn Ebî Hâtim ile İbn Murdeveyh de nakletmişlerdir.

İbn Cüreyc'in yaptığı rivâyete göre de, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Arafat'ta bir konuşma yaptı ve konuşma arasında, **«Bugün hacc-ı ekber günüdür!»** buyurdu. Bu rivâyetin sıhhatında bir şüphe izhar edenler olmuştur. Nitekim Şa'bî'nin Hz. Ali (R.A.)den yaptığı rivâyette, Hz. Ali (R.A.), «Hacc-ı ekber günü, bayramın birinci günüdür» dediğine yer verilmiştir. (1)

Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah bin Ebî Evfâ da (R.A.) aynı şeyleri söylemiştir. (2)

Hammad b. Seleme'nin İkrime'den, onun da İbn Abbas'dan (R.A.) yaptığı rivâyete göre, İbn Abbas da, «Hacc-ı ekber, yevm-i nahr, yani bayramın birinci günüdür» demiştir.

Tabiînden Saîd b. Cübeyr'den de buna yakın sahîh bir rivâyet tesbit edilmiş ve böylece «hacc-ı ekber»in, farz hac olduğu ve o nedenle bayramın birinci gününe de bu ismin verildiği ağırlık kazanmıştır.

İSLÂM'IN MÜŞRİKLERLE İLGİSİNİN ÖLÇÜSÜ

(اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ ...) «Ancak müşriklerden kendileriyle anlaşma yaptıktan sonra anlaşma maddelerinde size karşı hiçbir eksiklik yapmayan ve sizin aleyhinize başka birine destek olup yardım etmeyenler müstesnâ...»

Berat sûresi, bir bakıma devlet haline gelen, Medine'de şehir devletinin temelini atıp yazılı anayasasıyla ortaya çıkan Müslümanların, İslâm'a karşı kin ve düşmanlıklarını sürdüren kabilelerle olan ilgi ve ilişkisinin esaslarını belirtiyor. Devlet olmanın verdiği güç ve onurla nasıl bir politika ve strateji uygulaması gerektiği açıklanıyor. Bunları şöyle maddeleştirebiliriz :

---

(1) İbn Kesîr : 2/334 - Mısır: ?

(2) Abdurrezzak : Süfyan tarıkiyle rivâyet etmiştir.

1— Müslümanlar güçlü ve disiplinli savaşçı bir kadro oluşturamadığı yıllarda, müşriklerin her türlü saldırılarına karşı pasif kalmayı tercîh ettiler.

2— Öz yurtlarından sürülüp hicrete mecbur bırakılıncaya kadar reva görülen işkence ve hakaretlere, İslâm'ın geleceğinin selâmeti bakımından ses çıkarmamayı bir süre için uygun gördüler. Şüphesiz ki bu, İslâm'ın kök salıp dal-budak vermesini hazırlayan bir politika idi ki, müşriklerin çoğu gelecek günlerin aleyhlerine döneceğini düşünemiyorlardı.

3— Müslümanların Medine'yi ikinci yurt edinmeleri ve Medinelilerin de onları bağırlarına basıp her türlü yardımda bulunmayı kendilerine bir görev ve vecibe saymaları sonucu, işkence, hakaret ve saldırı dönemi sona erdi. O bakımdan sıra Müslümanları teşkilatlandırmaya, Medine'de toplanan insan unsurunu yeterince kazanmaya gelmişti. Ortam mü'minlerden yana idi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ilâhî metot gereği uyguladığı politikayı kısa zamanda hedefine ulaştırdı.

4— İslâm devleti kuruldu. Savaşabilecek mücahit kadrosu oluşturuldu. Sıra bu yeni devletin varlığını ve gücünü kabul ettirmeye geldi. Hazırlanan plân ve proğram kusursuzca uygulama alanı buldu. Derken Şam'dan gelen ticaret kervanı, Mekke müşrikleriyle Müslümanlar arasında bir savaşı zorunlu kıldı. Öyle ki, müşrikler bu savaşta boylarının ölçülerini alacaklar ve artık karşılarında, her türlü işkence ve hakarete baş eğmiyen bir gücün oluştuğunu anlayacaklardı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kervanın önünü kesmeyi kararlaştıran Resûlüllah'ın (A.S.) amacı basit bir yağmacılık değil, yakın gelecekte İslâm âleyhine kullanılacak bu ekonomik gücü mefluç hale getirmekti. Tabii Cenâb-ı Hakk'ın plânı ise, daha başka idi; o da, Mekkeli müşriklerin haddini bildirmek ve gözlerini iyice korkutmaktı. Böylece olaylar birbirini izledi, sebepler zincirinin halkaları tamamlandı ve Bedir savaşı başladı. Şüphesiz ki bu, İslâm'ın var olma savaşı idi. Allah yardım etti. Az bir mücahitle, küfür sürüsü dağıtıldı, elebaşlarından önemli bir kısmı öldürüldü. Böylece İslâm geniş bir nefes alma düzeyine ayak basmış oldu.

5— Savaşın Müslümanlar lehine sonuçlanması, kısa zamanda İslâm devletinin varlığının ve gücünün gür sesinin etrafa yayılmasına, çevre ülkelerde duyulmasına sebep oldu ki, asıl amaç da bu idi. O nedenle yavaş yavaş Medine etrafında yaşayan kabileler yeni dine girme ve girmeme arasında düşünmeye başladılar; bunun için görüşmeler, istişareler, haber toplamalar birbirini takip edip durdu.

6— Derken Uhut, Hendek, Hayber, Hunayn savaşları ve Mekke'nin fethi, sonra da Tebük seferi birbirini takip etti. İslâm devleti yalnız Arap

Yarımadasında duyulmakla kalmadı, çevre ülkelere kadar sesini duyurabildi. Çeyrek asırda Arap Yarımadası bir baştan bir başa fethedildi. Suriye ve dolayları, Irak acemi ve İran fethedildi. Çok geçmeden İslâmiyet Asya ve Afrika kıtalarında süratle yayılmaya başladı.

7— Düne kadar Allah'a ibâdet için yeryüzünde inşa edilen ilk mâbet olan kutsal Kâbe, şuursuz müşriklerin kirli ayaklarından, ıslık ve el çırpmalarından kurtarıldı. Böylece Berat sûresinin ilk bölümü, anlaşma ve andlaşmalara hıyânette bulunan ve bu konuda zikzak çizip Müslümanları üzen kabilelerin hadlerini bildirmeyi içeren emirlerle indi. Söz artık müşriklerin değil, mü'minlerindi. Kâbe artık putperestlerin değil, Allah'a kulluk edenlerin kıyâmete kadar ibâdet ve tavaf yeriydi. O bakımdan dört maddelik bir duyuru, ültimatom mahiyetinde bütün Arap kabilelerine duyuruldu. Onlara dört aylık bir süre tanındı.

İSLÂM'IN GÜÇLÜ SESİNİN DUYULMASI

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ilâhî vahiy çerçevesinde yüksek dehasını kullanarak sesini bütün güç ve kudretiyle yükseltti. Bunun için en uygun zamanı ve ortamı seçmesini çok iyi plânladı. Sonra da kusursuz şekilde uygulamaya başladı. Onun için başarıdan başarıya, zaferden zafere koştu. Hak, mutlak mânada üstün geldi, bâtıl başaşağı gelerek saltanatını kaybetti.

Kendileriyle andlaşma yapılan müşriklere -andlaşmanın süresi sonunda tamamen hükümsüz kalacağı ve yapılan anlaşmalara sadık kalmayanlara müsamaha edilmiyeceği bildirilerek- dört ay süre tanındı. Bu, zilhicce ayının onundan geçerli olmak üzere rebiulâhir ayının sonuna kadar devam edeceğinden, bu arada iyice düşünüp karar vermek için geniş imkân ve fırsatlar bulunuyordu. Süre sona erince, müşrikler için iki yol vardı: Ya tevbe edip İslâm'a girecekler ve selâmette kalacaklardı, ya da İslâm'ın üstünlüğünü kabul edip vergi ödemek sûretiyle İslâm'ın himâyesine gireceklerdi. İslâm devleti, ilerideki hakimiyet plânını böylece uygulama alanına büyük bir basîretle koymuş bulunuyordu.

Ancak bu arada kendileriyle anlaşma ve andlaşma yapılıp imzalanarak kesin sonuca bağlanan kabileler için süre dört ay değil, anlaşma ve andlaşma hükmü uyarınca sürenin dolması muteber tutulmuştur. Yapılan andlaşmaları sudan sebeplerle yer yer zedeleyip bir bakıma bozanlarla, hiç andlaşma yapılmayan kabilelere sadece düşünüp karar verme süresi olarak dört aylık bir zaman dilimi tanınmıştır. Nitekim Kelbî de aynı tesbiti yaparak konuyu bu açıdan değerlendirmiştir. Çünkü İslâm, yaptığı anlaşma ve andlaşmalara, karşı taraf sadık ve bağlı kaldığı sürece bağlı ve

sadık kalır. Bunun aksini düşünmek mümkün değildir. İslâm bu konuda da imân doğrultusunda Allah'tan saygı ile korkmayı emreder ve herhangi bir hiyânette bulunmayı kesinlikle câiz görmez. Âyetin sonunda **«Şüphesiz ki Allah muttakîleri (Allah'tan korkup döneklikten, hıyanette bulunmaktan) sakınanları sever.»** buyurulması, bütünüyle bu gerçeği yansıtmaya yöneliktir.

el-Hasen'e göre, daha önce kendileriyle andlaşma yapılanlar için de, yapılmayanlar için de dört aylık bir süre tanınmıştır.

Mücahid'e göre, bu süre tanıma, Allah'tan müşriklere ayrı bir rahmettir. Artık kimlerle andlaşma süresi dört aydan az kalmışsa veya dört aydan daha fazla süresi bulunuyorsa veya süresi belirlenmeyen bir andlaşma varsa, bunların hepsi dört ay süre ile sınırlanmış oluyor. Süre sonunda ya İslâm'a girecekler, ya da savaşmak zorunda kalacaklar.

Bu görüş, İslâm'ın «dinde hiçbir zorlama yoktur» genel prensibiyle pek bağdaşamamaktadır.

Dört ay süre tanınmasının sebebine gelince : Bunun birtakım hikmetleri ve geleceğe yönelik olumlu sonuçları söz konusudur. Müşriklerin bu süre içinde iyice düşünmeleri, birbirleriyle görüşüp istişarede bulunmaları ve Müslümanların da iyice hazırlanmalarının sağlanması o hikmetlerden birkaçıdır. Aynı zamanda İslâm'ın istilâcı bir kuvvet olmadığını, meselelerini ilim, ahlâk, fazîlet ve hoşgörü doğrultusunda çözmeyi daha uygun gördüğünü göstermesi, saadet burcunda yükselen LÂ İLÂHE İLLÂLLAH, MUHAMMED'ÜN RESÛLÜLLAH sözünün kalb ve kafalara işleyip derin izler bırakması için de bu süre oldukça elverişli sayılır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm devletinin sesini Arap Yarımadasında duyurmak ve İslâm'ı henüz çok zayıf görenlerin bu husustaki düşüncelerini değiştirmek için, hep hıyânet içinde bulunan müşriklere dört aylık bir süre tanınarak ültimatom verildiğinden söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu süre sonunda hâlâ eski hıyânetinde ısrarlı olan müşriklerin haram ayları çıktıktan sonra öldürülmeleri emrediliyor. Ancak pişmanlık duyup tevbe ederek İslâm'a girenlerin, namaz kılıp zekât verenlerin affedilmesi ve bu arada onlardan sığınma hakkı isteyerek gelenlerin de kabul edilip korunması, güven verilmesi emrediliyor. Böylece İslâm'ın insanlık için tam güven kaynağı, rahmet odağı olduğu gösteriliyor.

——oOo——

فَاِذَا انْسَلَخَ
الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِك۪ينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ
وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَب۪يلَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ
﴿٥﴾ وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ
كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

MEÂLİ:

5— Harâm Ayları çıkınca artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; yakalayıp tutuklayın; gelip geçecek bütün gözetleme yollarını tutun. Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse onları serbest bırakın gitsinler. Çünkü Allah şüphesiz çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

6— Müşriklerden biri aman dileyerek sana gelirse, ona aman ver ki Allah'ın sözünü dinleyebilsin. Sonra da onu güven duyacağı yere kadar ulaştır. Çünkü onlar bilgisiz bir topluluktur.

İLGİLİ HADÎSLER

«İnsanlarla, Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun peygamberidir deyinceye; namaz kılıp zekât verinceye kadar savaşmakla emrolundum.» (1)

«İnsanlarla, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın

(1) Buharî/imân : 17, zekât: 1, salât: 28, i'tisam: 2, 28- Müslim/imân: 32- Ebû Davud: zekât: 1, cihâd: 95- Tirmizî/iman: 1, 2, tefsîr: 88- Nesâî/zekât: 3, iman: 15, cihat: 1- İbn Mâce/mukaddeme: 9, fiten: 1- Ahmed: 1/11, 78- 2/314, 349

peygamberi olduğuna şehadet etmelerine kadar, savaşmakla emrolundum. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet edip kıblemize yöneldikleri, kestiğimiz hayvanların etinden yedikleri, namazımız gibi namaz kıldıkları takdirde, artık onların kanları ve malları -haklı bir sebep dışında- bize haram olur. Müslümanların lehine olan şey, onların da lehine, aleyhine olan şey de onların aleyhinedir.» (1)

«Kim dünyadan, bir olan Allah'a kulluk ve ibâdette ihlâs üzere bulunup O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ayrılırsa, Allah, kendisinden razı olduğu halde ayrılmış olur.» (2)

«Müslüman kişinin kanı ancak şu üç şeyden biriyle helâl olur :

1— İmândan sonra küfre dönmesi,

2— Evlilikten sonra zinâ etmesi,

3— Bir cana karşılık (kısas) olmaksızın bir canı öldürmesi.» (3)

HARAM AYLARI

(فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) **«Haram ayları çıkınca artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün..»**

Burada, «haram ayları» diye çevirisini yaptığımız «eşhürü'l-hürum»den iki ayrı mana ve hüküm anlaşılmaktadır: Birincisi, öteden beri bilinegelen ve Araplarca saygı gösterilen **zilkade, zilhicce, muharrem ve recep** aylarıdır. İkincisi, kendileriyle andlaşma yapılan müşriklere tanınan dört aylık süredir ki, bu süre içinde herhangi bir savaş veya tecavüz haram sayılmıştır. Ancak en sahîh tesbite göre, sûrenin başında belirtilen dört aylık süredir. Bu süre içinde Müslümanların savaşması haram kılınmış ve o nedenle belirtilen süreye «eşhürü'l-hürum» denilmiştir. Çünkü eğer bu tabirde mâruf olan haram ayları kastedilmiş olsaydı, o takdirde Mekke'de toplanan halka ilândan sonra sadece 50 günlük bir süre tanınmış olurdu ki bu âyetin siyak ve sibakı itibariyle taşıdığı ültimatom ve hükme ters düşerdi. Zilhiccenin onuncu gününden muharremin sonuna kadar sadece 50 gün bir süre vardır ki, bu durumda mâruf olan haram aylarının süresi kısaltılmış

(1) Müsned-i Ahmed: Enes b. Mâlik (R.A.)den

(2) Buharî - Müslim/zühd: 32, 33 - Tirmizi/zühd: 38- Ahmed: 2/270, 434 - 4/121

(3) Buharî/diyet: 6- Müslim/kasamet: 25, 26- Ebû Dâvud/hudud: 1- Tirmizî/hudud: 15- Nesâî/tahrîm: 5, 11, 14- Dâremî/siyer: 11- Ahmed: 1/61, 63, 65, 70 - 6/181

oluyor. Oysa baştaki âyetler çok açık bir anlatımla müşriklere dört aylık bir süre tanındığını haber veriyor. Nitekim İbn Abbas da (R.A.) aynı görüştedir.

İSLÂM DEVLETİNİN HÂKİMİYET KURMASI

İslâm bir devlet hüviyetine bürünüp ortaya çıkınca, önce Arap Yarımadasında hakimiyet kurma plânını hazırladı. Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz, Medine, Mekke ve çevresini İslâm hakimiyeti altına alıp güç ve kudretini, taşıdığı adâlet, hürriyet ve insan haklarını koruma doğrultusunda etrafa iyice duyurmuş oldu. Böylece ilk adımda yarımadaya ve çok geçmeden Bizans ve İran sınırlarına yayılmayı hedef seçerek sesini yarımadanın dışında duyurmaya muvaffak oldu. Tahmin edilmiyecek kadar süratli bir gelişme sağladı. O bakımdan bir çok ülke ve kabilelerin dikkatlerini kendi üzerine çekerek pasif alandan aktif alana sıçradığını kabul ettirdi.

Şüphesiz ki bu, Hz. Peygamber'in (A.S.) ötedenberi uygulamak istediği fakat bir türlü elverişli ortam bulamadığı plânının bir bölümü idi ki, on yıllık Medine döneminde hedefine ulaşmış oldu.

Mekke ve Medine dolaylarındaki kabileler döneklikleriyle ün yapmış bulunuyorlardı. Onların bu tutumu Hz. Peygamber'le (A.S.) olan ilişkilerinde de devam ediyor, birtakım sinsi faaliyetler ve ihânetlerden geri kalmıyorlardı. O bakımdan ilgili âyetle hazırlanan İslâmiyetin yayılma plânının diğer bir yanı uygulamaya konuldu: Müşriklere iyice düşünüp karar verebilmeleri, hislerinden sıyrılıp akıl ve vicdanlarının sesiyle sonuca varmaları, döneklik, nifak ve şikakın artık hiçbir yarar sağlamıyacağını hesaba katmaları için dört aylık bir süre tanındı. Bu, İslâm devletinin kesin tutum ve kararını belirten bir ültimatom idi. O bakımdan beşinci âyetle belirlenen süreden sonra izlenecek yol ve strateji açıklanıyor ve bütün bir Arap Yarımadasına seslenilerek şöyle meydan okunuyordu:

1— Müslümanlar, ister hil, ister haram sınırları içinde olsun, ihânet içinde bulunan müşrikleri günün şartları ve ortamını dikkate alarak, buldukları yerde öldürecekler.

2— Gerektiğinde, ihânetlerinin bir cezası olarak onları yakalayıp esir edecekler, silâhlarını bırakıp teslîm olma zorunda bırakacaklar. Çünkü İslâmiyet artık üstünlük sağlayacak ezici bir kuvvete sâhip bulunuyordu. Düşmanları esir alma yetkisi vardı.

3— Kale ve benzeri müstahkem yerlere sığınıp pasif mukavemete geçenleri kuşatıp kendi yerlerinde onları bir bakıma gözaltına alacaklar.

4— Müşriklerin birleşip, diğer ülkelerden de yardım sağlamak suretiyle İslâm'a karşı büyük bir kuvvet hazırlamalarını önlemek için önemli yolları gözetim altında tutacaklar.

Allah ve Peygamberinin kesin uyarısına uymak isteyenlerden ise, şu üç şeyi yerine getirmeleri istenecek :

a) Pişmanlık duyup, tevbe ederek Allah'a ve Peygamberine imân etmek sûretiyle İslâm'a girmek,

b) Namazı dosdoğru kılmak,

c) İslâmî ölçüye göre, zekâtı vakti gelince vermek..

Oysa evvelce Mekke'de müşriklerden bu üçü değil, sadece birinci maddede yer alan hususu yerine getirmeleri istenmişti. Onun için de bir ültimatom verilmemiş, dilek ve tavsiye doğrultusunda onlardan böyle bir temayül beklenmişti. Çünkü henüz varlığını, kuvvetini hissettiremiyen son dinin, Allah'ın varlığını, birliğini, yüce kudretinin hayat veren havasını kalblere ve vicdanlara enjekte etmekle yetinmesi, ahkâmı sonraya bırakması gerekiyordu. İşte İslâmî siyaset olarak bu esas ve prensibten hareket edilerek yola çıkılmış ve Medine'de İslâm devleti, Tevhît (Allah'ı bir bilip O'na inanmak) temeli üzerinde yavaş yavaş yükselip kuvvet bulunca ikinci ve üçüncü maddeleri de şart koşmuştur..

Bu âyetler indiğinde hac ibâdeti henüz farz kılınmadığından sadece namaz ve zekât gibi iki önemli ibâdetten söz edilmiş, bu ikisini yerine getirenlerin oruç tutup haccedeceklerinde şüphe kalmamıştır.

İSLÂM CEMAATİNİ OLUŞTURUP BÜTÜNLEŞTİREN UNSURLAR

(فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَب۪يلَهُمْ) **«Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, onları serbest bırakın gitsinler.»**

Tevbe ve pişmanlık imânı gerektirir; imân da namaz ve orucu; namaz ve oruç imânla birlikte güven ve kardeşliği gerçekleştirir. Nitekim ilgili âyetle bu çok önemli hususa işâret edilmektedir. İslâm cemaatini kardeş yapıp güven duyguları içinde onları oluşturup bütünleştiren iki önemli unsur söz konusudur : Birincisi, Allah'a ve Peygamberine kayıtsız şartsız inanmak, onları her şeyden çok sevmek; ikincisi, güzel ahlâkı, sosyal adâleti gerçekleştiren namaz ve zekât ibâdetlerini, dinin emrettiği şekilde amacına yönelik olarak yerine getirmek..

Böylece n a m a z , sözünü ettiğimiz amaç için en uygun toplantı yeri olan camileri; zekât ise inananlar arasındaki mesafe ve kopukluğu kapatıp fakirle zengin, işçiyle patron arasında sağlam bir köprünün kurulmasını gerçekleştirir. İslâm'dan bu iki ibâdeti çekip aldığımız takdirde geriye meyvasız bir imân kalır ki, her an kurumaya mahkûmdur. Zira namaz bir yandan da ruhları arındırıp insana kişilik kazandırır; Yaratan ile yaratılan arasında en işlek yolu sağlar. Zekât ise, sosyal yapıyı birbirine kenetlerken, mal ve servetin amaç olmadığını, amaca erişmek için birer araç olduğunu öğretir; insanı vicdanen rahatlatıp gönül huzuruna kavuşturur. Bir yetimin yüzünün gülmesi, fakir bir ailenin sevinmesi, kimsesiz dul bir kadının sıkıntısının giderilmesi ne ile ölçülebilir? Bunların verdiği iç rahatlığını insan hangi işte ve hangi eğlencede elde edebilir? Ayrıca zekât farizası, İslâm'ın mülkiyete geniş yer verdiğini belirleyen delillerden biridir.

Diğer yandan n a m a z , nefis ve şeytanın tesirini zayıflatıp insanı Allah'a daha çok yaklaştırarak bir bakıma melekleştirir. Z e k â t ise, insanı egoist olmaktan kurtarıp toplumun yararlı bir parçası haline getirir.

N a m a z , sinir sistemini düzeltip ruha âfiyet verir; geleceğe umut ve güvenle bakma şuurunu geliştirip ümitsizlikten kurtarır. Zekât ise, insanı katılık ve tekelcilikten uzaklaştırır; Allah'ın sonsuz hazinesinden verdiği nîmetin bir kısmını yine Allah'ın hoşnutluğuna ermek için harcamayı âdet haline getirir.

N a m a z , zaman denilen nîmeti ciddi şekilde proğramlamayı öğretir; hayatı düzenli ve verimli kılmanın yollarını gösterir. Z e k â t ise, servetin amaç değil, araç olduğunu ilhâm eder.

Namaz, kula kul olmaktan insanı kurtarıp hılkatındaki hikmete uygun, bir olan Allah'a ibâdet etme şuurunu geliştirir. İç ve dış organların bir bakıma mânevî bekçisi olup her organı yaratıldığı görevin meşru sınırları içinde tutma inancını aşılar. Z e k â t da, insanı bütün bir ömür mal ve servet bekçiliği yapmaktan kurtararak mal ve serveti insana bekçi yapıp onun iki hayatını saadete çevirmeye vasıta kılar.

İLTİCA EDİP AMAN DİLEYENLER

(وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ) **«Müşriklerden biri aman dileyerek sana gelirse, ona aman ver ki....»**

Meâlindeki âyet çok önemli bir hüküm daha ortaya koymaktadır. Şöyle ki, Peygambere veya İslâm devlet reisine veya askerin başındaki kumandana, düşman tarafından biri ya iltica niyetiyle, ya da

son dinin kitabını dinleyip anlamak ve öğrenmek için veya bunların dışında elçilik ve habercilik göreviyle gelecek olursa, onu kabul etmek vâcibtir. Bu, süre olarak tanınan dört ayın sona ermesinden sonra da olsa böyledir. Zira haysiyetli, onurlu ve itibarlı bir devletin en seçkin vasıflarından biri de, düşmanına bile olsa güven telkîn etmektir. İslâm'ın bu konuda güttüğü politika, iki önemli faydanın ortaya çıkmasına yöneliktir: Birincisi, iltica eden veya haberci olarak gelen yabancının, İslâmiyetin mü'minler arasında sağladığı sevgi, saygı, edep, terbiye, kardeşlik ve sıcak ilgiyi yakından görmesi; ikincisi ise, kalbleri fetheden, göğüslere şifa ve rahmet havası estiren Kur'ân'ı işitip kulak vermesine imkân sağlanmasıdır. Çünkü İslâm dini ve ona bağlı dindarlık, sözden ziyade davranışa önem verir, iyi dindarların günlük yaşayışının yabancılar üzerinde çok daha olumlu tesirler bırakacağına yer yer işarette bulunur. Gelen yabancılar Allah sözünü ve mü'minlerin güzel davranışlarını yakından görüp işitme imkânına kavuşunca bütün dikkatlerini bu iki nokta üzerinde toplayabilirler. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında gelen sefirler ve diğer yabancı kişiler, çok geçmeden İslâmiyetle dosdoğru yaşayan mü'minlerin tesir alanına girmişler ve kafalarıyla kalblerinde silinmesi mümkün olmayan derin fakat müsbet izlerle dönmüşlerdir. Hatta bir kısmı böyle bir niyeti olmadığı halde İslâm'a girmeye karar vermiş ve her şeye rağmen kendini o olumlu havanın dışında tutamamıştır. Şâir Tufayl, ünlü kabile reisi Carud bunun misallerinden sadece biridir.

Görülüyor ki, İslâm dini inanç hürriyetine devamlı saygı göstermiş, ister iltica, ister bilgi edinmek, isterse elçi olarak görev yapmak için gelenleri hiçbir zaman zorlamamış, üstelik ayrılmak istedikleri zaman onların güven duyacakları yere kadar ulaştırılmalarını emretmiştir.

Peygamber nedir, hak din nedir, ne değildir? hususlarını bilmeyen müşriklere bu gerçekleri en güzel şekilde gösterip öğretmek gerekiyordu. O da Peygamber tezgâhında şekillendirilip yetiştirilen mü'minlerin toplumsal hayatında tezahür eden büyüleyici hava ile daha çok mümkün oluyordu.

DİNDE TAKLÎT YETERLİ MİDİR?

(وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ) **«Ona aman ver ki Allah'ın sözünü dinleyebilsin.»**

Meâlindeki âyetin anlatımındaki incelikten ve taşıdığı işaretten anlıyoruz ki, körükörüne taklît, birçok konuda olduğu gibi, dinde de yeterli değildir. Görmek, bilmek, araştırıp anlamak, gerçeklere nüfuz etmek şarttır. Nitekim ünlü müfessir Fahruddin Râzî de ilgili âyetin tefsîrinde aynı hususa parmak basıp üzerinde yeterince durmuştur. O bakımdan İslâm dini,

Kur'ân'ın yukarıdaki beyânına uyarak her ferdi inanıp inanmama, kabul edip etmeme arasında serbest bırakmış, en güçlü dönemlerinde bile kimseyi zorla dine sokmaya tenezzül etmemiştir. Ancak tarihte bazı istisnaî olaylar varsa, o İslâm'ın değil, şahısların kusuru ve yanlış anlayış ve tutumudur.

Saldırgan müşriklere gerek dört ay bir süre tanınması, gerekse bu arada aman dileyerek gelenlere aman verilip inancında serbest bırakılması, bu gerçeği bütün açıklığıyla yansıtmaya yeterdir. Nitekim Hudeybiye andlaşması nedeniyle Mekke'den gönderilen Urve b. Mes'ûd, Mukrız b. Hafs ve Süheyl bin Amr ve arkadaşları, Hz. Peygamber'in (A.S.) huzuruna kabul edildiklerinde, Peygamberin yüksek terbiye ve nezaketi; mü'minlerin peygamberlerine karşı gösterdikleri sevgi, saygı ve terbiye, hepsinin dikkatini fazlasıyla çekmiş ve ister istemez bu kutlu havanın tesirine girmişlerdi. Mekke'ye döndüklerinde, gördükleri ve hayranlık duydukları manzarayı anlatmakla bitirememişler; o sebeple de birçok müşrik kendi arzularıyla gelip İslâm'ı kabul etme basîretini göstermişlerdi.

Yalancı peygamber Müseyleme'nin elçisi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e geldiğinde birçok ölçüsüz, lâûbali davranışları, edep dışı sözleri olmuştu. Peygamberimiz (A.S.) ona : «Sen, Müseyleme'nin peygamber olduğuna şehadet ediyor musun?» diye sorduğunda, o da hiç tereddüt etmeden, «evet...» diye cevap vermiş ve bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Eğer elçilerin korunulmuşluğu olmasaydı, herhalde seni öldürtürdüm!» buyurmuş ve kılına dokunulmadan tam bir güven içinde yurduna dönmesi sağlanmıştı. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, öteden beri Müslümanları rahatsız eden, İslâm'ı doğduğu yerde öldürmek için her kötülüğü mubah gören müşriklerin şerrinden ancak Medine'ye hicret etmek sûretiyle kurtulma imkânı olabilmiş ve sonra da yapılan bazı anlaşmalara hıyânet eden kabileler durmadan birtakım entrikalar peşinde koşmaya başlamışlardı. Küfür ve azgınlıkla savaşacak düzeye gelen İslâm devleti, onlara dört aylık bir süre tanıdı ve aman isteyenlere aman verileceğini açıklayarak son dinin rahmet ve güvenle sahneye çıktığını bütün Araplara duyurdu.

Aşağıdaki âyetlerle müşriklerin Allah ve Peygamber yanında kayda değer sözleri, ahde vefaları olmadığı belirtiliyor. Ancak Mescid-i Haram'da andlaşma yapanlar bir istisna teşkil edeceğinden onlar dürüst ve sadık

(1) İbn Kesîr : 2/337

davrandıkları sürece Müslümanların da onlara karşı verdikleri sözü yerine getirecekleri açıklanıyor. Allah'ın ise, sözünde sebat edip yaptığı andlaşmalara sadık kalan mü'minleri sevgisine lâyık gördüğü ifade edilerek mü'minlere en doğru yol gösteriliyor.

——oOo——

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ
فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ
وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ
بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبٰى قُلُوبُهُمْ وَاَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ
﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ
اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ
اِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَاِنْ تَابُوا
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ
وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَاِنْ نَكَثُوا اَيْمَانَهُمْ
مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا اَئِمَّةَ
الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لَا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

MEÂLİ:

7— Müşriklerin Allah yanında ve Peygamberi yanında nasıl bir sözleşme ve anlaşmaları olabilir? Ancak Mescid-i Haram yanında anlaştıklarınız müstesnâ; onlar size karşı doğru davrandıkça siz de (mevcut anlaşma hükümlerine uyarak) kendilerine karşı doğru davranın. Şüphesiz ki Allah (sözleşme ve anlaşmalara bağlı kalıp, hıyânet ve döneklikte bulunmaktan) sakınanları sever.

8— Nasıl anlaşmaları olabilir ki, eğer onlar size karşı üstünlük sağlamış olsalar, hakkınızda ne bir hak ve yakınlık, ne de sözleşme vecîbelerini gözetirler. Sizi ağızlarıyla hoş tutmaya çalışırlar, kalbleri ise (nefret duyup) kaçınır. Çoğu (ilâhî sınırları hiçe sayan) fâsıklardır.

9— Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri satın aldılar da Allah yolundan alıkoydular. Bunlar gerçekten ne kötü şeyler işlemektedirler!

10— Hiç bir mü'min hakkında ne bir hak ve yakınlık, ne de bir sözleşme ve anlaşma vecîbesini gözetirler ve işte bunlar, haddi aşanların kendileridir.

11— Eğer (küfür ve inatdan, azgınlık ve fitneden) vazgeçip tevbe eder, namazı kılar, zekâtı verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir ve biz bilen bir millete âyetlerimizi (böylece) bir bir açıklıyoruz.

12— Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın; çünkü onların gerçekten yeminleri yoktur. Olur ki (bu tutum ve döneklikten) vazgeçerler.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim (şu) üç şey arasında fark gözetir de birini diğerinden ayırırsa, Allah da kıyâmet gününde onunla rahmetini birbirinden ayırır (rahmetini ondan uzak tutar):

1— Allah'a itaât ederim, ama Peygamberine itaât etmem, derse,
Oysa Allah, «Allah'a ve Peygambere itaât edin!» buyuruyor.

2— Namaz kılarım ama zekât vermem derse,
Halbuki Allah, «Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin» buyuruyor.

3— Kim de Allah'a şükürle, ana-babasına şükrü birbirinden ayırır, Allah'a şükreder ama ana-babasına şükretmezse...

Halbuki Allah, «Bana şükret ve ana-babana şükret» buyuruyor.» (1)

ALLAH'A ORTAK KOŞANLARLA YAPILAN ANLAŞMAYA ALDANMAMAK GEREKİR

(كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ) «Müşriklerin Allah yanında ve Peygamberi yanında nasıl bir sözleşme ve andlaşmaları olabilir?»

Meâlindeki âyetle Müslüman ülkelerin, Allah'a ortak koşan inkârcılarla yaptıkları sözleşme ve andlaşmalara aldanıp kendilerini tam güven içinde hissetmemeleri hatırlatılıyor. Bunun nedeni açıktır: Allah'a ve âhirete inanan bir millet veya topluluk, verdiği sözün ve yaptığı andlaşmanın Allah katında nasıl bir hüküm ve anlam taşıdığını düşünerek ona sadık kalmaya çalışır. Bu inançta ve doğrultuda olmayanların ise, sadık kalmalarına pek güvenilemez. Çünkü kalblerini tesir altına alan mânevî hiçbir müeyyide tanımamaktadırlar. O halde İslâm devleti, inkârcılarla yaptığı andlaşma ve sözleşmeyi adım adım izlemek zorundadır. Çünkü karşı taraf fırsat bulup ortamı kendi lehine görünce hiçbir hak ve vecîbe gözetmezler.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında, başta Hudeybiye olmak üzere birçok sözleşme ve andlaşmalara müşrikler bağlı kalmamış, fırsat buldukça hıyânette bir an tereddüt etmemişlerdir. Zaman zaman dilleriyle mü'minleri memnun etmeye çalışırken kalbleri hep bundan nefret duyup kaçınmıştır. Ancak o dönemde Hudeybiye andlaşması paralelinde Peygamber (A.S.) Efendimiz'in Mescid-i Haram yakınında andlaşma yaptığı Beni Bekir kabilesi bir istisna oluşturur. Çünkü onlar anlaşmaya hep sadık kalmışlardır. O bakımdan genel kaidenin dışında tutularak dört ay süre onlar hakkında uygulanmamıştır.

İbn İshak'ın tesbit ettiği bu rivâyet, ilim adamlarınca daha sahîh kabul edilmiştir.

(كَيْفَ وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً) «Nasıl andlaşmaları olabilir ki, eğer onlar size karşı üstünlük sağlamış olsalar, hakkınızda ne bir hak ve yakınlık, ne de sözleşme vecibelerini gözetirler.»

---

(1) Kurtubî/ilgili âyetin tefsirinde.
Senedini tesbit edemedim.

Kur'ân bu âyetle, sözleşme ve andlaşmalara sadık kalmayan müşriklerin iki değişmez karakterini hıyânetlerine sebep olarak gösteriyor: Birincisi, onlar inkâr ve inat içinde her türlü günahı işlemekten çekinmezler. O yüzden devamlı ilâhî sınırları aşıp hakları çiğnerler. İkincisi, hiçbir sınır tanımayan, ilâhî buyruklara karşı gelen azgın ve taşkın kimseler olarak durmadan İslâm aleyhine entrikalar çevirirler. Tabii bu iki kötü huyun asıl kaynağı, imansızlıktır.

MÜŞRİKLER ANDLAŞMAYI BOZARLARSA

(وَاِنْ نَكَثُوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُوا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لَا اَيْمَانَ لَهُمْ) **«Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın; çünkü onların gerçekten yeminleri yoktur.»**

Kur'ân böylece İslâm devletinin şeref ve itibarını devamlı ayakta tutmak, döneklik yapan inkârcılara hadlerini bildirmek için şu emri veriyor: «Küfrün elebaşılarıyla savaşın!» Çünkü onların hiçbir andlaşmaya sadakatleri yoktur. Belki bu sayede onlar tuttukları yoldan dönerler de verdikleri söze bağlı kalma lüzumunu duyarlar.

Tabii buradaki savaş emri, hemen yerine getirilmesini gerektirmemektedir. Şartlar ve ortam elverdiği takdirde savaşmak gerekli olur. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile dört halîfenin tutumu hep böyle olmuştur.

İlgili âyetlerle müşriklerin tutum ve davranışları açıklandıktan sonra ilâhî âyetleri az bir paha karşılığında değiştiren ve böyle yapmakla insanları Allah yolundan alıkoymaya çalışan Yahudilere atıflar yapılıyor; işledikleri bu sorumsuzca cinayetin ne kadar kötü olduğu belirtilerek, Yahudilerin de müşrikler gibi hiçbir mü'min hakkında bir hak ve yakınlık, söz ve vecibe gözetmiyecekleri açıklanıyor. Zira Yahudilerin de çoğu ya âhirete inanmaz, ya da orada sadece yedi gün azâp göreceklerine inanırlar. O bakımdan mü'minler hakkında hiçbir sorumluluk duymazlar ve gerektiğinde yaptıkları andlaşmaların hilâfına hareket ederler.

Ancak müşrikler gibi büsbütün inkârcı olmadıklarından mü'minlere karşı düşünce ve tutumları ayrı bir anlatımla belirtilmiştir.

ÜÇ ÖNEMLİ ŞART

(فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ) **«Eğer vazgeçip tevbe ederler, namazı kılar, zekâtı verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir..»**

İster müşrik, ister yahudî, isterse ateşperest olsun, İslâm'a karşı olumsuz yönde faaliyet gösterir, yapılan sözleşme ve andlaşmalara sadık kalmazlarsa, şartlar elverdiği takdirde savaş kaçınılmaz olur. Ancak sözü edilenler pişmanlık duyup tevbe eder (Allah'a ve Peygamberine iman ile ciddi bir dönüş yapar), aşağıda belirtilen üç şartı yerine getirirlerse, o taktirde onlar dinde kardeş sayılırlar ve hakları her bakımdan korunup güven altına alınır :

1— Pişmanlık duyup İslâmiyeti son din olarak seçerek kabul etmek,
2— Namaz kılmak,
3— Zekât vermek..

Bu üç şart veya esası kabul edenler artık oruç tutmakta tereddüt etmezler. Hac ise, bu âyetler indiğinde henüz farz kılınmamıştı.

Neden bu üç şart? Çünkü sağlam imân, namaz ve zekâta kapı açar, yani farz ibâdetler doğru ve hakiki bir imânın en tabii ürünleridir.

DİNE DİL UZATIP SALDIRANLAR ÖLDÜRÜLÜR MÜ?

(وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ...) **«Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o taktirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın.»**

Bu âyetin ışığı altında müctehit imamların az farklı görüş ve yorumları ortaya çıkmıştır, onları şöyle özetliyebiliriz :

a) İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Leys ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e sövüp dil uzatan kişinin İslâm devleti tarafından öldürülmesi vaciptir.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, öldürülmez, başka bir ceza ile tecziye edilir.

Birincilerin dayanağı şu olaydır: Bir adam Hz. Ali'nin (R.A.) meclisinde, Yahudî eşrafından Kâb b. Eşref'in gadren öldürüldüğünü söylüyor. Bunun üzerine Hz. Ali (R.A.) o adamın öldürülmesini emrediyor. Çünkü Kâb

b. Eşref, Resûlüllah'ın (A.S.) emir ve talimatıyla öldürülmüştür. (1)

Gayrimüslim vatandaşlara gelince:

c) İmam Mâlik'e göre, İslâm ülkesinde vatandaş olarak bulunan gayr-i müslimler İslâm'a dil uzatıp saldırırlarsa, öldürülmezler, vatandaşlıktan çıkarılıp sınır dışı edilirler.

d) İmam Şâfiî'ye göre, onlar da öldürülürler.

e) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, tevbe etmesi önerilir. Tevbe ederse vatandaşlık hakkını kaybetmez. İmam Sevrî de aynı görüştedir.

f) Din ve peygambere dil uzatıp saldırdıktan sonra tevbe edip İslâm dinine girerse, ilim adamlarının çoğuna göre, öldürülmez. Sahîh olan da budur. (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gerek müşriklerin, gerekse Yahudilerin andlaşmaları bozdukları, İslâm'a dil uzattıkları, böylece şartlar elverdiğinde onlarla savaşmanın gereği konu edildi. Ancak pişmanlık duyup iman ettikten sonra namaz kılan ve zekât verenlerin artık düşman değil, dost ve kardeş oldukları, onlarla savaşmaya neden kalmadığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Peygamberi (A.S.) Mekke'den çıkaran, yapılan andlaşmayı bozan ve savaş kapısını ilk önce açan müşriklerle savaşmanın mutlaka gerekli olduğu üzerinde duruluyor; böylece Allah'ın mü'minlerin elleriyle onlara dünyada azâp edeceği haber veriliyor. Sonra da savaşın bir bakıma Allah ve Peygamber dost ve sırdaşlarıyla, müşriklerin dost ve sırdaşlarını birbirinden ayırt eden bir kıstas olduğuna dikkatler çekiliyor.



(1) Kurtubî tefsîri : 8/82-Kahire: 1387

(2) Geniş bilgi için bak: Kurtubî : 8/83-85

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ
الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ
أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾
قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ
عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ
قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾
أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً
وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

MEÂLİ:

13— Andlarını bozup Peygamberi (yurdundan) çıkarmaya çalışan bir toplulukla savaşmaz mısınız ki, ilk defa onlar sizinle (savaşmaya) başlamışlardı. Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer cidden mü'minler iseniz kendisinden korkulmaya Allah daha lâyıktır.

14— Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onlara azâp edip kendilerini rüsvay eylesin; onlara karşı size yardım edip zafer yolunu açsın da inanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifâ versin.

15— Kalblerindeki kin ve öfkeyi gidersin. Allah dilediğine tevbeyi nasib eder. Allah bilendir ve hikmet sâhibidir.

16— Yoksa siz, içinizden cihât edenleri; Allah'tan Peygamberinden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmiyenleri kendi ilmiyle ayırt etmeden, Allah'ın sizi kendi hâlinize terkedeceğini mi sanırsınız? Allah yapageldiğiniz şeylerden haberlidir.

ALLAH ÖNCE ARAP YARIMADASINI TEMİZLEMEK İSTEDİ

(أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ) «Andlarını bozup Peygamberi (yurdundan) çıkarmaya çalışan bir toplulukla savaşmaz mısınız?...»

Cenâb-ı Hak, kendisine ibâdet edilmesi için yeryüzüne ilk kurdurduğu mâbedi, küfrün ve nifakın kirlerinden temizlemeyi ve o mâbedin bulunduğu yarımadada, sonra da birçok ülkelerde hem isminin anılmasını, hem de Tevhît inancının ahlâk ve fazîlet burcunda dalgalanmasını irade etti. O sebeple son peygamberi o yöreden seçip insanlığa rahmet olarak gönderdi.

Böylece ilâhî murat perde perde sahnelendi, insanlığın mutlak hayrına gönderdiği İslâmiyeti kuvvetlendirdi, Hz. Muhammed'e (A.S.) yardımda bulundu. Medine ve Mekke İslâm sınırları arasında yer aldı, çevre kabileler akın akın gelip Allah'ın son dinine girmeye başladılar. Köşe ve bucakta karanlıklar içinde kalıp aydınlığa çıkmamakta inat eden ve Hz. Peygamber (A.S.) Efendimizle yaptıkları andlaşmaları sık sık bozan kabilelere son uyarı yapıldı. Süre tamamlanınca, inatlarında devam edecek olurlarsa savaşın kaçınılmazlığı ilân edildi.

Yapılan ciddi araştırmalarla, müşriklerle yapılan andlaşma tek taraflı bozulmuş ve savaşı gerektiren sebeplerin hemen hepsi oluşmuştu. Ne var ki, barış ve rahmet dini İslâmiyet, karşı taraf düşünüp akıllarını iyice kullansınlar diye onlara dört ay süre tanıdı.

Andlaşmayı ihlâl eden ve savaşı kaçınılmaz çizgiye getiren sebepleri şöyle sıralayabiliriz :

1— Hz. Peygamberle (A.S.) barıştan yana yaptıkları andlaşmayı tek taraflı bozup verdikleri söze sadık kalmamışlardı.

2— Kendilerine şahsiyet, şeref ve itibar kazandıracak Hz. Muhammed'e (A.S.) ve arkadaşlarına zulüm ve işkencede bulunmuşlar; onlar için din ve vicdan, vatandaşlık ve insanlık hürriyeti tanımamışlardı.

3— Peygamber (A.S.) Efendimizle arkadaşlarını yurtlarından çıkarmak için her türlü alçakça çareye başvurmuşlar, sonunda Peygamber'i (A.S.) imha edip kim vurduya getirmeyi plânlamışlardı.

4— Medine'de de Hz. Peygamber (A.S.) Efendimizle mü'minleri rahat ve huzur içinde bırakmayıp devamlı sûrette oradaki yahudi kabilelerle gizli görüşmelerde bulunmaktan, sinsi plânlar hazırlamaktan geri kalmamışlardı.

SAVAŞIN YARARLARI

Dört aylık süre sona erdikten sonra gerçekleşecek savaşların şüphesiz ki birçok yararları olacaktır. Gerçi İslâm'a göre, savaş her zaman son çare olarak düşünülür ve öylece karar verilir. Çünkü İslâm devleti toprak ve servet kavgasından, keyfi adam öldürmekten, mâsum insanları esir etmekten her zaman nefret duyar. O hiçbir zaman kölelikten yana olmamış ve olmayacaktır da. Ancak haddini bilmeyen, ölçüyü kaçıran, haksızlığı, ahlâksızlığı ve azgınlığı âdet edinen kabile ve milletlerin fitne kasırgalarının yayılmasını önlemek, Allah isminin daha yüce ve daha aziz tutulmasını sağlamak, insanlara insanca yaşama mutluluğunu sunmak için savaşı mubah, hattâ zorunlu sayar.

İşte Kur'ân-ı Kerîm bu doğrultuda savaşların yararlarını altı madde halinde özetliyerek en sağlam kıstası önümüze koymaktadır; şöyle ki:

1— Düne kadar zulmettikleri mü'minlerin eliyle müşrikleri cezalandırmak suretiyle ilâhî adâletin er-geç tecelli edeceğini göstermek.

2— Hakkın karşısına dikilip her türlü tecavüz ve hıyâneti mubah görenleri, sonrakilere ibret olacak şekilde rüsvay etmek.

3— Hakkın geç de olsa üstün geleceğini kesin hatlarıyla göstermek üzere mü'minlere Allah'ın yardımını indirmek.

4— Yıllardır küfrün amansız saldırılarından bizar olup, göğüsleri daralan mü'minlerin yüreğine gerçek hürriyet havası estirip kalplerine huzur getirmek.

5— Kalplerdeki kin ve intikam ateşini söndürüp ilâhî intikamın şaşmazlığını, va'dinin mutlaka yerine geleceğini ortaya koymak.

6— Hakkın, fazîlet ve güzel ahlâkın güçlenip başarıdan başarıya koştuğuna insaf gözüyle bakıp, akıl süzgecinden geçirerek mutlu sonucun kimden yana gerçekleştiğini göstermek.

Böylece olayları ve sebeplerini, sebeplerin bağlı bulundukları ilâhî kanunları bilen ve her şeyi zamanı ve yeri gelince değerlendiren, hayat çarkının işleyişinde dengeyi sağlayan Allah (C.C.), şüphesiz ki yegâne ilim ve hikmet sâhibidir. O bakımdan da herkesten daha çok saygı duyul-

maya ve saygıyla korkulmaya lâyıktır. Bunun içindir ki, gerçek mü'minler, azgın inatçı müşriklerle savaşmaktan aslâ korkmazlar. Korkmadıkları için de bir avuç mücahitle orduları yenmiş, ülkeler fethetmiş, kıtalar üzerinde at koşturmuş ve ALLAHU EKBER sesleri yeryüzünde atların kişneme ve nal sesleriyle birleşip Arş'a kadar yükselmiştir.

İSLÂM'IN SAVAŞTA UYGULADIĞI BİR BAŞKA STRATEJİ

(فَقَاتِلُوٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ) **«O takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın..»**

Savaşta askerden ziyade onları sevk ve idâre eden elebaşılarını imha etmeyi plânlamak, hem çok kan dökülmesini önler, hem de kısa zamanda kesin sonuç alınmasını kolaylaştırır. Yukarıdaki âyetle bu husus bir emr-i ilâhî olarak bildiriliyor ve uygulanacak strateji açıklanıyor.

SAĞLAMI ÇÜRÜKTEN AYIRT ETMEK

(اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ ...)

«Yoksa siz, içinizden cihat edenleri; Allah'tan, Peygamberinden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmiyenleri kendi ilmiyle ayırt etmeden, Allah'ın sizi kendi halinize terkedeceğini mi sanırsınız?...»

İlgili âyetle, andlaşmayı bozup mutlaka İslâm âleyhine birtakım yıkıcı faaliyetler içinde bulunanlarla, yapılacak savaşın bir diğer hikmeti ve yararı üzerinde duruluyor: Barış günlerinde kraldan ziyade kralcı geçinen ve bol keseden konuşup kahramanlık taslayanları, samimi mü'minlerden ayırt etmek için sıcak bir mevsimde savaşmanın lüzumu üzerinde duruluyor. Zira Müslümanlar arasında münâfıklar bulunduğu gibi, kalblerinde şüphe hastalığı taşıyanlar da eksik değildi. Müşriklere dostluk elini uzatıp sır veren ikiyüzlü dönekler de bulunabiliyordu. O bakımdan sıra altını bakırdan ayırt etmeye gelmişti ki, 16. âyet bilhassa bu inceliğe dikkatleri çekiyor.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in 30.000'e yaklaşan İslâm ordusuyla, Arap Yarımadasını bütünüyle istilâ etmeyi ötedenberi plânlayıp ciddi hazırlıklar içinde olan Romalılara karşı harekete geçmesi birçok hikmet ve amaçlarla birlikte, münafıkların kirli çamaşırlarını iyice ortaya çıkarmaya da yönelik bulunuyordu. Ama her şeyin üstünde, artık ne Bizans, ne de Faris (eski İran) sürülerinin Arap Yarımadasını istilâ edemiyeceklerini, karşılarında kendilerini Allah ve din yoluna adamış güçlü bir ordunun

bulunduğunu bütün dünyaya duyurmak ve çevrede henüz İslâmiyeti din olarak seçmeyip bekleyen Arap kabilelerine büyük bir gözdağı vermek gibi köklü bir siyaset söz konusu idi. Çünkü gerçekten İslâm ordusunda malını ve canını Allah yolunda seve seve feda edecek olanlar çoğunluğu teşkil ediyordu. Bunun yanı sıra zayıf inançlı olanlar da eksik değildi. İslâm'a isteyerek, inanarak girenler olduğu gibi, istemedikleri halde sırf zevahiri kurtarmak ve bundan böyle elde edilecek ganîmetlerden yararlanmak için de girenler vardı. En tehlikelisi, İslâm'ı içinden çökertmek için zahiren müslüman olan münafıklardı. Nitekim birinciler, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin savaş çağrısına hiç tereddüt etmeden koşarak gelmişlerdi. İkincilerden kimi ağır davranmış, kimi hastaymış gibi görünmeye çalışmış, kimi de sudan mazeretler ileri sürmek suretiyle katılmak istememişlerdi. Böylece Allah bu harekâtı, mü'mini münafıktan ayıran bir kıstas olarak ortaya koydu ve sonuç da arzu edildiği şekilde gerçekleşti.

Allah yapageldikleri şeylerden elbette haberdardır. İlmi, her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. O'nun her işi hikmet, her emri hakikat, her tavsiyesi rahmettir.

SAVAŞ HAREKÂTI MÜ'MİNLERİN ÖFKESİNİ GİDERDİ, KALBLERİNE ŞİFÂ VERDİ

(وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ) **«İnanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifâ versin.»**

Savaş ıhkak-ı hak doğrultusunda cereyan etmiştir. Yıllarca müşrikler tarafından işkenceye uğratılan; din ve vicdan hürriyetleri ayaklar altına alınan, çeşitli tecavüzlere mâruz kalan; diğer yandan münafıkların sinsi faaliyetlerinden devamlı rahatsız edilen mü'minlerin kalblerinde biriken kin ve nefret duygularını teskîn etme, gönüllerine şifâ ve huzur verme zamanı gelmiş bulunuyordu. Peşpeşe devam eden savaşlar, onların kin ve ihtirasını değil, Hak'ın sesini daha iyi duyurma inanç ve duygularını kabartmış, düşmanlarına karşı bile merhametli davranacak kadar büyüklük göstermelerine neden olmuştu. Çünkü İslâm'da kinin, ihtirasın, bencilliğin, haklara tecavüzün, zayıfı ezmenin yeri yoktur. O her yanıyla insanlık için rahmet ve mutluluktur.

Kur'ân, 15. âyetle hem mü'minlerin yüksek ahlâk ve fazîletlerini, hem nefislerinden yana bir maceraya girişmediklerini, bütün himmet ve gayretlerinin Hak'ın rızasına matuf bulunduğunu açıklarken, Peygamber mektebinin verdiği bu eğitimin, onların kalblerine şifâ, duygu ve düşüncelerine berraklık sağladığını ve sağlayacağını bilhassa belirtiyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle devamlı hıyânet düşünüp Müslümanlar aleyhine faaliyet gösteren, yapılan sözleşme ve andlaşmalara bağlı kalmayan müşriklerin özellikle elebaşılarının imha edilmesi emredilmiş ve savaşın mü'minler için ciddi bir sınav anlamı taşıdığına parmak basılarak bilgi verilmiş ve uyarılar yapılmıştır.

Aşağıdaki âyetlerle başta Kâbe olmak üzere İslâm mâbetlerinin müşrikler tarafından imar edilmesine cevaz verilmiyor; mescidleri yapıp imâr edecek mü'minlerin vasıfları belirtilerek imândan ve Allah yolunda savaştan daha üstün bir amel bulunmadığı hatırlatılıyor.



مَا كَانَ لِلْمُشْرِك۪ينَ اَنْ يَعْمُرُوا
مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِد۪ينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِۜ اُو۬لٰٓئِكَ
حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْۚ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ
الْمُهْتَد۪ينَ ﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَٓاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۜ لَا يَسْتَوُ۫نَ
عِنْدَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۢ ﴿١٩﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْۙ

أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ
فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

MEÂLİ:

17— Allah'a ortak koşan putperestler, kendi âleyhlerine küfür ile şehadette bulunup dururlarken Allah'ın mescidlerini imar etmeleri uygun ve yakışır değildir. İşte bunların (iyilik adına) yaptıkları boşa gitmiştir ve ateşte onlar temelli kalıcılardır.

18— Allah'ın mescidlerini ancak, Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imâr ederler. İşte bunların doğru yolda olup başarıya erişmeleri umulur.

19— Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı bayındır hale getirmeyi, Allah'a ve âhiret gününe imân edip Allah yolunda cihât edenin (imân ve ameli) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah yanında eşdeğerde değildirler. Hem Allah, zâlim bir topluluğu doğru yola eriştirmez.

20— Onlar ki imân edip (yurtlarını bırakarak Allah yolunda) hicret ettiler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştılar; derece bakımından Allah yanında çok daha büyüktürler ve işte kurtuluşa erenler bunlardır.

21— Rableri, onları kendinden bir rahmet, rıdvân (= ebedî hoşnutluk) ve kendilerini, içinde sonsuz ve devamlı nîmet bulunan Cennetlerle müjdeler.

22— Onlar orada devamlı kalıcılardır. Şüphesiz ki en büyük mükâfat Allah katındadır.

İNİŞ SEBEBİ

Bedir savaşı Müslümanların zaferiyle sonuçlandığında, elde edilen

esirler arasında Resûlüllah (A.S.) Efendimizin amcası Abbas da bulunuyordu. Ashab-ı kiramdan biri onları Allah'a ortak koşmakla kınadı. Hz. Ali (R.A.) de amcasını ayıpladı; hısımlık bağlarını bile hiçe sayıp Peygambere (A.S.) karşı çıkıp savaştığını ağır bir dille eleştirdi. Bunun üzerine Hz. Abbas onlara, «siz durmadan bizim kusurlarımızı sayıp döktünüz, ama iyiliklerimizi hiç anmıyorsunuz!» deyince, ashabdan biri sordu :

— Sizin iyilikleriniz de var mıdır? O da :

— Elbette, biz sizden daha üstün hizmetler veriyoruz; her şeyden önce Kâbe'yi onarıyor, ona örtü örtüyor, gelen hacılara sâkilik yapıyor, esirleri de serbest bırakıyoruz, diye karşılık verdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim sabah ve akşam mescide (cami) giderse, Allah onun için her sabah ve her akşam karşılığında Cennet'te bir konak hazırlar.» (2)

«Adamın camiye gitmeyi itiyat ettiğini gördüğünüz zaman, onun mü'min olduğuna şehadette bulunun. Çünkü Allah buyuruyor ki : Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a, âhiret gününe imân edenler bayındır hale getirir.» (3)

«Kim Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek bir mescit (cami) yaparsa, Allah da onun için Cennet'te bir ev yapar.» (4)

«Mescitleri imar edenler, ancak Allah ehli olanlardır (O'nun dostluğunu kazanıp iltifatına mazhar olanlardır).» (5)

PUTPERESTLİKLE MESCİT BAĞDAŞAMAZ

Küfürle imân nasıl birarada bulunmaz ve birbiriyle bağdaşmazsa, putperestlik ile mescit, şirk ile cami de birbirleriyle bağdaşamazlar. Çünkü biri diğerinin karşıtıdır. Aydınlıkla karanlık ne ise, bunların durumu da öyle.

Başta Mescid-i Haram olmak üzere bütün mescitler Tevhît inancının

(1) Lübabu't-te'vil-İbn Cerir-İbn Kesîr
(2) Buharî/ezan: 37- Müslim/ mesâcid: 24, 25- Ahmed: 2/509
(3) Tirmizî/hadîsün hasenün..
(4) Buharî/salât: 65, menakıb: 45- Müslim/mesacid: 24, 25, zühd: 44- Ahmed: 1/20, 53, 61
(5) Hafız Bezzar/kendi Müsned'inde

amelî ürünleriyle biçimlenip Hak'a teslimiyet doğrultusunda maddî ve mânevî alanlarda imar edilirler. Münhasıran ibâdet, zikir, duâ, ilim ve irfan merkezleri olarak her türlü küfür, nîfak, şikak, gayr-i ahlâkî şeylerden, dünyevî maksatlardan temiz tutulurlar. O bakımdan mü'minler cami ve mescitleri maddî yönden imar etmekle sorumlu oldukları gibi, ibâdet ve taâtleriyle de oraları imâr etmekle emrolunmuşlardır. Müşriklerin, putperestlerin, Hak'a inanmayanların cami ve mescitleri imar etmeleri, oranın amaç ve kutsallığına ters düşer. O bakımdan İslâmî anlamdaki mâbedleri ancak Allah'a ve âhiret gününe imân edenler imar edebilirler, cümlesi konulmuştur.

MESCİTLERİ İMAR EDENLERİN VASIFLARI

(إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَوٰةَ وَآتَى الزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ) **«Allah'ın mescitlerini ancak, Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imâr eder. İşte bunların doğru yolda olup başarıya erişmeleri umulur.»**

İlgili âyetle camileri imar edenlerin vasıfları belirtilerek bu konuda en sağlam kıstas veriliyor:

1— Allah'a ve âhiret gününe imân.

Çünkü cami ilâhî rahmete açılan bir kapı, ilâhî feyiz ve gufranın bol indiği merkez ve dünya ile âhiret arasında mânevî bir köprüdür. İman bu köprünün ana direğidir.

2— Namazı dosdoğru kılmak.

Zira camiden amaç, namazdır; namazdan amaç Hak'a yakın olmak ve ruhla beden arasında denge ve düzen sağlamaktır.

3— Zekât vermek.

Çünkü zekât, cemaatleşmenin, sosyal yapıyı sağlamlaştırmanın, toplum bünyesinde denge kurmanın temel taşlarından biridir. Camilerde oluşan cemaati geliştirip daha iyi kaynaşmalarını sağlamanın en uygun merkezleri, yine camilerdir. O bakımdan camilerimiz birer eğitim merkezleridirler de.. Aynı zamanda camiler, Peygamber (A.S.) Efendimizin sünnet tezgâhında şekillenmenin en verimli yerleridir. Zekâtın bu kaynaşma ve bütünleşme üzerinde tesiri büyüktür.

4— Ancak Allah'a karşı üstün saygı duyup O'naan korkmak, başka-

sından bu ölçü ve anlamda korkmamak. Nitekim İslâm'ın ilk yıllarında mü'minlerden, geniş çevre ve yardımcıları olmayanlar evlerinde gizli namaz kılmayı tercîh ederlerken Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) evinin bir odasını mescit yapma cesaretini ortaya koymuştu.

Şüphesiz ki, müslüman bir ülke için okulun önemi ne ise, caminin de önemi odur. Biri zekâ ve yeteneği geliştirip açar, diğeri ruh ve vicdanı tazeleyip geliştirir. Diğer bir deyimle, biri kafayı, diğeri kalbi aydınlatır. Bu iki aydınlık insanı olgunlaştırır. Onun için Müslüman hem kendi okulunu, hem mâbedini yapan bir imân ve irfana sahiptir.

KÂBE'DEN AMAÇ NEDİR?

(أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُنَ عِنْدَ اللّٰهِ) **«Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı bayındır hale getirmeyi, Allah'a ve Âhiret gününe imân edip Allah yolunda cihat edenin (imân ve ameli) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah yanında eşdeğerde değildirler..»**

Şüphesiz ki Kâbe, Tevhîd'in odağı, namazda Allah'a yönelmenin kıblesi, İslâm birliğinin anahtarı, din kardeşliğinin en sağlam bağıdır. Aynı zamanda insanlara güven ve huzurun kaynağı, birleşip anlaşmanın en önemli merkezidir. O halde bu kutsal mâbede, ancak onun hikmet ve amacını idrâk eden mü'minler hizmet ederler. Bu bakımdan İslâmiyet Mekke'yi fethedince, Kâbe'yi hem putlardan temizlemiş, hem müşriklerin hizmetine imkân vermemiş, hem de müşriklerin ona yaklaşmasını yasaklamıştır. Bunun birçok sebep ve hikmetleri vardır; onlardan biri de, müşriklerin, inkârcıların ve tek kelimeyle gayr-i müslimlerin bütün hayırlarının, iyi ve yararlı amellerinin boş ve anlamsız olmasıdır; yani âhiret pazarında hiçbir değer taşımazlar. Onların karşılığı tamamiyle dünyada aranmış ve istenmiştir. O bakımdan Mekke ileri gelenlerinin Kâbe'ye örtü örtme, gelen hacıları ağırlama, onlara sâkîlik yapma gibi amellerinin Allah katında hiçbir değeri olmadığı açıklanmakta, temelinde imân bulunmayan hiçbir amelin âhirette mükâfat olarak karşılık görmeyeceği bildirilmektedir. Buna karşılık Allah'a ve Âhiret gününe imân, namaz kılmak, zekât vermek ve Allah yolunda savaşmak övülmekte, müşriklerin Kâbe'ye hizmetlerinin bu imân ve amel karşısında hiçbir kıymet ifade etmediği açıklanmaktadır. Çünkü müşriklerin ameli nefse ve dünyaya yönelik, mü'minlerin imân ve ameli ise, Allah'a ve O'nun rızasına yöneliktir.

Bunca idraksizlik içinde hem kendilerine, hem çevrelerine zulmeden,

bu da yetmiyormuş gibi, kirli bedenleriyle, çıplak vücutlarıyla, ıslık çalmaları ve el çırpmalarıyla kutsal Kâbe'yi telvîs eden bir topluluğu elbette ki Allah doğru yola eriştirmez. Yaptıkları birtakım görenek doğrultusundaki hizmetleri ise, biraz şeref, biraz şöhret, biraz da bencilliğe dayalı arzudan kaynaklanmaktaydı. O bakımdan Allah yanında hiçbir kıymet ifade etmiyor, uhrevî bir ecirle karşılık va'dedilmiyordu. Allah'ın son dinine dönmedikleri, Kâbe'yi asıl gayesine uygun kutsal tanımadıkları sürece bu değersizlikleri hep öyle sürüp gidecek ve sonunda bütün amellerinin heba, boş ve anlamsız olduğunu anlayacaklar.

ALLAH İÇİN HİCRET EDENLER

(اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ) **«Onlar ki imân edip (yurtlarını bırakarak Allah yolunda) hicret ettiler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştılar, derece bakımından Allah yanında çok daha büyüktürler ve işte kurtuluşa erenler bunlardır.»**

Mekke'den Medine'ye hicret edenler yalnız belli bir iklimden yine belli bir iklime göç etmiş sayılmamalıdırlar. Aslında bu hicret, küfürden imâna, cehâletten ilme, puttan Hak'a, nefis ikliminden ruh iklimine, maddeden manaya, süflî bir ortamdan ulvî bir düzeye göç etmenin gereğini anlatma babından misallerin en yüksek ifadesidir.

Hareket noktası İslâm, itici kuvveti imân, göç ciheti Allah ve Peygamberi, hizmet ölçü ve amacı, Allah rızası; hedefi insanlığın saadeti olarak yüce hikmetleri beraberinde taşıyordu. O bakımdan mükâfatı da yüceliğine, külfetine oranla alabildiğine büyük olmuştur.

Bu düzeye gelmesini bilen, o yüksek derecelere lâyık görülenler için dünyada rahmet, gufran ve şükranla anılma, âhirette ise, ilâhî hoşnutluk ve Cennet-i A'lâ va'dedilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu bahtiyarlara verilecek mükâfat beş madde halinde özetlenmiştir ki, her biri onların dünyadaki fazîlet mücadelesine denk gelmektedir :

1— Rahmetle müjdelendiler.

Âhiret'te herkesin muhtaç bulunduğu tek şey, ilâhî rahmettir. Ancak o rahmeti insan daha çok şu dünyada elde edip beraberinde götürür.

2— Allah onlardan ebediyen hoşnut olacaktır. Bu, Cennet'ten daha

üstün bir mükâfattır ki, kalbi Allah sevgisiyle dolup taşanlar idrâk edebilirler.

3— İçinde ebediyen kalacakları nîmet dolu Cennetlere lâyık görülmüşlerdir.

4— Cennet'e, bir daha çıkarılmamak üzere girecekler ve ebediyen orada mutlak saadet içinde yaşayacaklardır.

5— Ve Allah yanında daha büyük mükâfatlar hazırlanmıştır; öyle ki gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, gönüllerin tasavvur edemediği nesneler onları beklemektedir.

Canlılara ve özellikle insanlara merhametli davranmak, Allah'ın ne kadar merhametli olduğunu düşünerek merhameti kin ve öfkenin önünde bulundurmak şüphe yok ki, âhirette geniş bir rahmete dönüşecektir. Birinci mükâfat bunun karşılığıdır.

Peygamberi memnun etmek, düşmana karşı bile insaflı davranmak, intikam imkânları doğduğu halde hislerden sıyrılıp imân rehberliğinde yürüyerek gerçek müslümanın ne olduğunu göstermek, Allah'ın hoşnutluğuna neden olur. Ashab-ı Kirâm, en azgın düşmanları olan Mekkeli'leri kuşatıp kahretme imkânına kavuştukları halde, hislerinin değil, imânlarının sesini duyarak onları bağışladılar. İkinci mükâfat bunun karşılığıdır.

Allah ve din uğrunda her türlü eza ve cefaya katlanıp günü gelince yine bu uğurda öz yurtlarını terkederek göç ettiler. Allah ve Peygamber sevgi ve hoşnutluğunu her şeylerinin üstünde tuttular. İşte üçüncü mükâfat bu amellerinin karşılığıdır.

Medine'ye yerleştikten sonra güçlendiler, birkaç yıl önce ölüm tehdidiyle çıkarıldıkları yurtlarına şan ve şerefle dönüp, fethettiler; Mekke'yi bütünüyle İslâm hükümranlığı altına aldılar, buna rağmen kendilerini barındıran Medine'yi terketmediler; ahde vefanın en güzel örneğini ortaya koydular. Dördüncü ve beşinci mükâfatlar onların bu güzel düşünce ve davranışlarının karşılığıdır.

Sonuç olarak belirtelim ki : İyi ve yararlı amellerde imânın yeri ve anlamı, yemekteki tuz, bedendeki ruh, baştaki beyin gibidir. O nedenle kâfirlerin amelleri ister kutsal Kâbe'ye örtü örtmek olsun, isterse hacılara su vermek, onları ağırlamak olsun, boş ve anlamsızdır. Zira içinde iman mayası, Hak'ın rızası, İslâm'ın havası mevcut değildir. O bakımdan da Allah yanında bir ecre ve mükâfata lâyık görülmemiştir.

Cami ve mescitleri imar etmek iki türlüdür :

Birincisi, onarılacak yerlerini onarmak, ibâdete elverişli duruma ge-

tirmektir. İkincisi, namaz, duâ, niyaz, zikir ve tesbîhle süsleyip mânevî yönden bayındır hale sokmaktır. Bu iki ayrı imara ancak gerçek mü'minler ehildirler ve aynı zamanda görevlidirler.

Müşriklerin camilere yardımı :

Müşriklerin ne fiilen imarı, ne nakdî yardımı, ne de bunun için vasiyeti kabul edilir. el-Vâhıdî'nin de açıkladığı gibi, âyetin açık delâletinden, onların mescitleri imar etmelerine cevâz verilmiyeceği gibi, bu konuda yapacakları vasiyetleri de yerine getirilmez, getirmek isteyenler olursa kabul edilmez. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kutsal Kâbe'yi ancak Allah'a ve Âhiret gününe imân eden mü'minlerin imar edeceği, cami ve mescitlerin de aynı hükmün kapsamına girdiği açıklandı. Temelinde imân ve ıhlâs bulunmayan amellerin Allah yanında hiçbir değer taşımayacağı hatırlatıldı. Sonra da imân edip Allah yolunda hicret edenlerin, Allah sözü daha yüce olsun diye savaşanların mükâfatlarının çok büyük olduğu ve asıl kurtuluşa erişenlerin de onlar bulunduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle mü'minler için Allah ve Peygamberinden daha üstün dost ve yakın bulunmayacağına, hısımlık bağlarının sadece dünyada geçerli olduğuna işâretle küfür üzerinde bulunan hiçbir akrabanın dost ve yoldaş edinilemiyeceği belirtiliyor. Aksine hareket edenlerin hem kendilerine, hem Allah'ın dinine haksızlık etmiş olacaklarına atıfta bulunularak imân nîmetine erişenlerin bu hususta da çok dikkatli ve duyarlı bulunmaları isteniliyor. Dünya nîmetlerinden hiç bir şeyin Allah'a ve Peygamberine imândan, Allah yolunda savaştan daha sevimli tutulamıyacağı bir uyarı mahiyetinde hatırlatılıyor.



(1) Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb: 4/601

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُٓوا اٰبَٓاءَكُمْ

وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَٓاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْا۪يمَانِۜ

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَ

اٰبَٓاؤُ۬كُمْ وَاَبْنَٓاؤُ۬كُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَش۪يرَتُكُمْ

وَاَمْوَالٌۨ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا

وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَٓا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪

وَجِهَادٍ ف۪ي سَب۪يلِه۪ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِه۪ۜ

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ۟ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ

ف۪ي مَوَاطِنَ كَث۪يرَةٍۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـٔاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ

ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِر۪ينَۚ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَك۪ينَتَهُ عَلٰى

رَسُولِه۪ وَعَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ وَاَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا

وَعَذَّبَ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦﴾

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ

غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٧﴾

MEÂLİ:

23— Ey imân edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi, eğer küfrü imândan üstün tutup seviyorlarsa, (gönülden) dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, kendilerine çok yazık etmiş olurlar.

24— De ki : Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile; kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolunda cihâdtan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin!. Allah fâsık (ilâhî sınırları aşan) bir topluluğu doğru yola eriştirmez.

25— And olsun ki, Allah size birçok yörelerde ve yerlerde; Huneyn gününde yardım etmiştir. Öyleki (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de size hiç de yararlı olmamış, doygun kılmamıştı. Yeryüzü ise genişliğine rağmen size dar gelmişti ve sonra da arka çevirip geri dönmüştünüz.

26— Sonra Allah, Peygamberi ve mü'minler üzerine sükûnet, emniyet ve gönül yatışkanlığı indirmişti; derken görmediğiniz askerleri de indirmişti ve inkâr edenleri azâba uğratmıştı. İşte bu, kâfirlerin cezâsıdır.

27— Bundan sonra da Allah dilediğine tevbe idrâkini verip dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Yukarıda geçen âyetlerin iniş sebebi hakkındaki rivâyetlerden farklı birtakım tesbitler yapılmıştır :

a) Tabiîn'dan Mücahid'e göre, bu âyetler bir önceki âyete mana yönünden bağlıdır. Abbas ile Talha'nın hicretten kaçınmaları sebebiyle inmiştir. (1)

b) İbn Abbas'a (R.A.) göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, mü'minlere Medine'ye hicret emrini verince, bir kısmının hısım ve yakınları onların ellerine ve eteklerine yapışarak kendilerini terketmemeleri için yalvarıp durdular. Hısımlarına karşı kalbleri yufka olanlar, onların bu yalvarışlarına dayanamıyarak hicretten vazgeçtiler. O sebeple olayı hatırlatır mahiyette yukarıdaki âyetler indi. (2)

---

(1) Lübabu't-te'vîl

(2) Esbab-ı nüzûl/Nisaburî - Tefsîr-i Kurtubî

c) Mukatil'e göre, İslâm'a girdikten sonra henüz imânın tadını alamayan 9 kadar münafık tekrar putperestliğe dönerek Mekke'ye kendi yakınlarını özlediklerini söz konusu edip geri dönmek istediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi; aynı zamanda o gibi kimselerle dostluk ve yakın ilişkilerin kesilmesi emredildi. Çünkü mü'minin hısımları ne kadar yakınları bile olsa, onlarla dostluk kurmanın bazı sakıncaları olabilirdi; en azından İslâmî sırların duyulması ve düşmana yeterince bilgi aktarılması imkân dahiline girmiş olurdu. Bu da İslâm devletinin aleyhine bazı üzücü sonuçlar doğurabilirdi.

d) Diğer bir tesbit : Geçen âyetlerle Cenab-ı Hak, müşriklerden ilgi kesilmesini emredince, ashabdan bir kısmı, küfür üzere kalan baba, kardeş ve yakınlarımızdan nasıl ilgimizi keselim ki aramızda kopmaz bağlar mevcuttur, diyerek bir çözüm veya ruhsat yolu aradılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indirildi. (1)

e) İmân edip İslâmiyeti din seçtikleri halde hısımlarını, mallarını ve ticaretlerini terketmek istemeyip Mekke'de kalmak veya ayrılmışsa arasıra sıla-i rahimde bulunmak arzusunda olanlar vardı. İlgili âyetler onlar hakkında inmiştir.

f) Ebû Bekir Cessas'a göre, bu âyetler mü'minlerle münafıkları birbirinden ayırt etmek için ilâhî kıstas olarak indirilmiştir. Sahîh olan da budur. Ancak yukarıdaki tesbitlerde de az-çok hakikat payı vardır.

İLGİLİ HADÎSLER

Sahîh tesbitlere göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün Hz. Ömer'in (R.A.) elinden tutmuştu. Ömer (R.A.) Resûlüllah'a (A.S.) bağlılığını şöyle ifadeye çalıştı :

— Vallahi ya Resûlellah! Sen, nefsim (kendim) dışında bana her şeyden daha sevgilisin.

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona :

— Sizden birinize ben, nefsinden de sevgili olmadıkça (cidden) imân etmiş olmaz! buyurunca Ömer (R.A.) :

— Vallahi şu anda siz bana kendi nefsimden de daha sevgilisiniz, diyerek duyduğu sıcak ve ölçüsüz sevgisini dile getirdi. (2)

---

(1) Lübabu't-te'vîl

(2) Müsned-i Ahmed - Sahîh-i Buharî

«Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, sizden birinize ben babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (gerçek anlamda o) imân etmiş sayılmaz.» (1)

«Siz ıynet ile alım-satımda bulunduğunuz, öküzlerin kuyruklarına yapışıp ziraatle (çiftçilikle) yetindiğiniz ve (böylece) cihadı (Allah yolunda savaşı) terkettiğiniz zaman, Allah size bir horlanma ve aşağılanma musallat eder de dininizin (aslına ve mayasına) dönmenize kadar onu sizden çekip almaz.» (2)

«Arkadaşların hayırlısı dörttür; bir yere gönderilen müfrezenin de hayırlısı yine dörttür. Askerlerin hayırlısı dörtbindir. Oniki bin kişi ise, azlıktan dolayı aslâ mağlup olmaz.» (3)

ALLAH VE PEYGAMBERİNİN HISIMLARDAN HER ZAMAN ÜSTÜN TUTULMASI GEREKİR

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ)

«Ey imân edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi, eğer küfrü imândan üstün tutup seviyorlarsa, dost edinmeyin....»

Ana-baba, kardeş ve çocuk, ilâhî sünnet gereği neslin devamını sağlamaya yönelik bir hısımlık bağıdır ve bütün hak dinlerce bu bağın koparılmaması emredilmiştir. Ancak bunun ölçüsü ve derecesi nedir? Kayıtsız şartsız o bağı sapasağlam tutup korumak mı gerekiyor, yoksa bazı şartlarla sınırlı mıdır? Önce şunu belirtelim ki, ana-babamız dünyaya gelmemize vasıta kılınmışlardır. Ama bizi yokluk karanlığından varlık alanına çıkaran ve ebedî bir hayata aday kılan; sonra da maddî ve manevî ihtiyaçlarımızı belli kanunlara bağlayıp veren Allah'tır. O halde Allah ve Peygamberinin hatırı, ana-babanın ve diğer yakınların hatırlarının çok üstündedir.

Hak dini insandan yana indiren, onu insan ruhuna aşılayan ve böylece imân ve irfan ile süsleyen Allah, bununla insana en büyük lûtuf ve ih-

(1) Sahih-i Buhârî/iman: 8- Müslim/imân: 69, 70

(2) Müsned-i Ahmed: 2, 84- Ebû Davud/büyû': 54

IYNE : Muhtaç bir adamın, bir kimseye gelerek bin lira ödünç istemesi ve fakat mukrizin ona : «Sana ödünç veremem, ama arzu edersen pazarda kıymeti 1000 lira olan şu elbiseyi alıp sana 1200 liraya satarım da onu sen tekrar götürüp 1000 liraya satıp ihtiyacını karşılarsın.» demesi şeklinde bir muameledir ki, İslâm bunu takbîh etmiştir.

(3) Müsned-i Ahmed - Ebû Davud/cihad: 82- İbn Mâce/cihad: 25- Dâremî/siyer: 4

sanda bulunmuş, en büyük nîmetini kusursuz vermiştir. O bakımdan bu nîmet, diğer bütün nîmetlerin üstünde bir anlam taşır. Diğer nîmetlerin çoğu fani hayatımıza; din ve imân nîmeti ise, hem fanî, hem ebedî hayatımıza hitap etmektedir. Bunlar arasında bir tercîh yapmamız gerektiğinde, elbette Allah ve Peygamberini seçmemiz aklın ve sağduyunun yoludur.

Ana-baba, kardeş ve evlât küfrü imâna, putu Allah'a tercîh edip inkâr karanlığında kalmakta ısrar ederlerse, onlarla olan yakın ilgimizi, gönül dostluğumuzu koparmamız gerekir; sadece hısmımız olmalarını dikkate alarak zâhirî bir ilgi kurmamız kâfi gelir. Zira İslâm'ın varlığı, şeref ve itibarı onların varlığından çok daha önemli ve lüzumludur. Allah ve Peygamberinin rızası, onların rızasının çok üstündedir. İşte yukarıdaki ilgili âyetle bu gerçek açıklanarak mü'minlere en doğru yol gösterilmektedir.

Nitekim Bedir savaşında ashab-ı kirâmdan Ebû Ubeyde b. Cerrah (R.A.) küfür içinde kalan ve küfrü İslâm'a tercîh eden babası Cerrah ile meydanda karşılaştı. Babası durmadan putları övüyor, Allah'a ve Peygamberine yakışıksız sözler sarfediyordu. Ebû Ubeyde onunla vuruşmaktan ne kadar sakındıysa olmadı, kader hep onları karşılaştırdı, derken Ebû Ubeyde'nin gayret-i diniyye ve imâniyyesi, Allah ve Peygamberine olan sınırsız sevgi ve bağlılığı ruhunu kamçıladı ve babasına karşı kılıcını kullanma ihtiyacını duydu. Babası cansız bir halde yere düşerken, Ebû Ubeyde yaptığından pişmanlık duymayarak huzur ve gönül rahatlığı içinde Resûlüllah'a (A.S.) dönüyordu. (1) Onun bu asilâne davranışını Allah kutlarken yukarıdaki âyet de onun bu fiilini tasvîp eder anlamda indirilmiştir.

ZAFERİ SAĞLAYAN ALLAH'TIR

(لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ) **«And olsun ki, Allah size birçok yörelerde ve yerlerde; Huneyn gününde yardım etmiştir...»**

Âyette misal olarak verilen Huneyn savaşına, mü'minlerden, kesin bir rakam olmamakla beraber 12.000 kişiye yakın bir kuvvetle gidildiği rivayet edilir. İslâm ordusu imkânlar nisbetinde teçhîz edilmiş ve görenleri hayran bırakacak düzen ve disiplin içinde yola çıkılmıştı. Bu göz doldurucu manzaranın tesiri altında kalan bazı kimseler kuvvetlerinin çokluğuyla böbürlenip Allah'ın sonsuz kuvvet ve kudretini bir ân unutarak gaflette bulundular. Kâfirlerin bu tür böbürlenme ve gafletleri normal karşılanır, ama Allah'a ve Âhiret gününe dosdoğru imân edenlerin ise, affedilir cinsten değildir. O bakımdan Müslümanlar o böbürlenme ve az bir gafletin faturasını

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr: 2/342-Mısır?

pek pahalıya ödediler.

Savaşın stratejik durumu ve gelişmesiyle sonucu:

Bugün Huneyn vâdisinin nerede olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Ancak araştırıcıların yakın tesbitine göre, Evtas dağı yakınında olduğu tahmin edilmektedir. Elde edilen ganimetin Cirrane'de bırakıldığı dikkate alınınca Huneyn'in buraya yakın olduğu sanılıyor. Cirrane ise, Mekke'den on mil uzakta, kuzey doğusunda bir yerin adıdır. Bugün hâlâ bu yer vardır ve bilinmektedir.

Mekke fethedilip putlar kırıldıktan sonra Mekke'nin güney doğusundaki dağ kesiminde yaşamakta olan iki güçlü kabile bulunuyordu, Havâzin ile Sakîf.. Onlar aynı şeyin yakında kendi başlarına geleceğini düşünerek savaş hazırlığına giriştiler. Her iki kabileyi de, aralarında hayli üne sahip olan Avf oğlu Mâlik organize ediyordu. Okçularını iyice hazırlayıp İslâm ordusunun geçeceği dere kenarında pusuya yerleştirdi.

Peygamber (A.S.) Efendimiz, onbini Mekke'yi fetheden mücahitlerden, iki binini de Kureyş'ten İslâm'a yeni girenlerden olmak üzere yaklaşık 12.000 kişilik bir orduyla hareket etti. Arapların kendi aralarında bir eşini görmediği bu orduya dikkatle bakanların bir kısmı, onun çokluğuyla övünüyor, diğer bir kısmı da böbürleniyordu. Ordu gece hep yürüdü ve Huneyn vâdisinin ağzında fecrin doğmasını bekledi. Peygamber (A.S.) beyaz bir ester üzerinde ordunun gerisinde bulunuyordu. Vâdiye girdikleri zaman Mâlik oğlu Avf, vâdinin iki yakasına yerleştirdiği okçularına işâret verdi. Beklenmedik bir anda, ordunun çokluğuyla böbürlenmenin bir cezası olarak binlerce ok yağmaya başladı. Bir anda İslâm mücahitleri şaşkınlık gösterdiler, derken çoğu geri çekilmek zorunda kaldı. Peygamber (A.S.) Efendimiz bulunduğu yerden ayrılmadı, bir ara düşmana doğru esterini sürdü, ileriye varmak istediyse de Ebû Süfyan ona engel oldu.

İşte bu netameli dakikalarda Peygamber (A.S.) Efendimiz'in amcası Hz. Abbas (R.A.) aldığı talimat üzerine o gür sesiyle şöyle dedi: «Ey Peygamberi yurtlarına kabul edip barındıran Ansar!. Ey Hudeybiye'de ağaç altında and içerek Peygamber'e biat edenler!. Neredesiniz? Resûlüllah (A.S.) Efendimiz işte burada dimdik ayakta duruyor. Geliniz, toplanınız, birleşiniz!.» (1)

Bu yankı yapan gür ve tok sesi duyanlar kendilerini toparlamaya başladılar; derken büyük bir uğultu ve hemen sonra Allahu Ekber sesleri dalga dalga yükselmeye başladı. İslâm mücahitleri şaşkınlığı atıp mukabil harekete geçtiler. Cenâb-ı Hak'ın onlara verdiği bu cezadan sonra, gaf-

(1) Mefatihü'l-gayb - İbn Kesir - Lübabu't-te'vil - İbn Cerir

letlerinden dolayı kalblerini az da olsa islendiren günahlarını anladılar ve Allah'a yönelip tevbe ve istiğfarda bulundular. Allah da onların tevbesini kabul edip yardım kapılarını açtı. Çok geçmeden düşman safları bozuldu ve Resûlüllah (A.S.) Efendimiz yerden bir avuç toprak alarak düşman ordusuna doğru serpti ve şöyle dedi : «Allah düşmanlarının yüzleri kara ve çirkin olsun!»

Böylece savaşın kaderi değişti, düşman fazla dayanamıyarak geri çekilmeye başladı, derken İslâm mücahitlerinin Allahu Ekber sesleriyle birlikte cansiperane savaşması ve ileri atılması düşman ordusunda panik doğurdu; çok geçmeden karargâh kurdukları yerde binlerce deve, at, koyun, gümüş ve esir bırakarak kaçtılar.

Kur'ân-ı Kerîm Huneyn savaşında bu iki safhadan ve Allah'ın yardımından sözederek ilâhî lûtufların nasıl peşpeşe indiğini hatırlatıyor. (1)

Hz. Peygamber (A.S.), sık sık ifâde ettiğimiz gibi, eşsiz bir kumandandı da. Kesin sonuç elde ettikten sonra asıl bu iki büyük kabileyi savaşa iten Mâlik b. Avf'ın tehlikeli bir İslâm düşmanı olduğunu düşünerek her şeyden önce o yılanın başını ezmenin gerektiğine karar verdi. Ne var ki, Mâlik kendisiyle birlikte hezimete uğrayıp kaçanları yanına alarak Taif'e sığınmıştı. Durumu tesbit eden Hz. Peygamber (A.S.) İslâm mücahitlerini Taif'i kuşatmaya sevketti.

SAVAŞIN MUTLU SONUCU

Buharî'nin Misver b. Mahreme'den yaptığı rivâyette ise, bu savaş özetle şöyle anlatılıyor: «Havâzin kabilesinin söz sahibi olan bazı önemli kişileri Müslümanlığı kabul ederek Peygamber (A.S.) Efendimiz'e geldiler. Mallarının ve esirlerinin geri verilmesini istediler. Peygamber (A.S.) onlara : «Benim yanımda sözün en sevimlisi, en doğru olanıdır. O halde siz şu ikisinden birini seçin : Ya esirlerinizi, ya da mallarınızı.. Ben, (sizin İslâm'a girip geleceğinizi bekleyerek) esir ve ganimetlerin taksimatını geciktirdim, (ama gelmediniz).»

Cidden Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Taif'ten Cirrâne'ye, yani ganimetin depolandığı yere dönüp geldikten sonra 10 gece veya daha fazla Havâzin heyetinin gelmesini beklemişti.

Onlara göre, Hz. Peygamber'in kendilerine iki husustan birini geri vereceği belli olunca, düşüncelerini şöyle belirttiler: «Biz esirlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz.» Bunun üzerine Peygamber (A.S.), Müslü-

---

(1) Geniş bilgi için bak : İbn Hişâm - İbn İshak - Siyer-i İbn Kesîr..

manlara yönelip aralarında ayakta durarak Allah'a lâyık olduğu şekilde senâda bulundu, sonra da söze şöyle başladı : **«Ashabım! Şu Havâzin sözcüleri olan kardeşleriniz kusurlarından pişmanlık duyarak bize geldiler. Ben de (bana ve Abdülmuttalip oğullarına düşen) esirleri kendilerine geri vermemi uygun buldum. Sizden kim esirleri bu şekilde (karşılıksız) verip kardeşlerinizin kalblerini hoş etmeyi isterse, öyle yapsın! Kim de kendi payını elinde tutmak, (karşılıksız vermek istemezse), bu karşılığı Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Artık arzu eden yapacağını yapsın!»**

Ashab-ı Kirâm hep bir ağızdan : «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in hatırı için Havâzin sözcülerine esirleri vermekle kendimizi müsterih ederiz», dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurdu : **«Şu anda sizden elindeki esirleri vermek isteyenle istemiyeni ayırt edemiyoruz. Haydi gidin de bize, sizin muvafakatınızı iş bilir vekilleriniz gelip haber versin!»** Onlar da bir tarafa çekilip görüştüler ve iş bilir vekilleri gelip kabilelerinin esirleri iadeden memnun kalacaklarını ve bu hususta Hz. Peygamber'e (A.S.) gereken yetkiyi verdiklerini bildirdiler. (1)

GÖRÜLMEYEN ASKERLER

(وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا) **«Derken görmediğiniz askerleri de indirmişti ve inkâr edenleri azâba uğratmıştı.»**

Bedir savaşında olduğu gibi, Allah mü'minlerin cesaret, imân ve morallerini artırmak, kâfirlerin cesaretini kırıp içlerine korku salmak üzere binlerce melek göndermişti. Kur'ân'da bu olay yukarıdaki âyetlerle haber verilmektedir. İndirilen meleklerin beşbin veya sekizbin, ya da onaltı bin arasında olduğu söylenir.

Sonuç :

Ortada hakla bâtılın, imânla küfrün amansız bir mücadelesi söz konusudur. Sağlam cevizle çürük cevizin birbirinden ayırt edileceği bir ortam mevcuttur. O bakımdan hısımlarını, kazançlarını, aile yurtlarını, Allah'tan ve Peygamberinden daha çok sevenlere, kişisel menfaatlerini Allah yolunda cihada tercîh edenlere gelince, Allah'ın ezelî plân ve proğramı gereği başlarına gelecek belâ ve fitneyi beklemeleri gerekmektedir. Müslüman bir topluluğun var olması, Allah ve Peygamber sevgisini bütün sevgilerin üstünde tutmalarıyla ve Allah yolunda savaşı her türlü şahsî meselelerine

(1) Buharî - Müslim

tercîh etmeleriyle devamlılık gösterebilir. Ashab-ı Kirâm'ın çoğu sağlam bir imân temeli üzerinde gelişip Allah, din ve peygamber sevgisinin üstünde başka bir sevgi tanımıyorlardı. Aralarına sızan, zâhiren müslüman görünüp içinde şirk ve inkâr murdarlığını taşıyanlar ise, böyle bir denemede renklerini belli ediyorlar ve gerçek mü'minlerden hemen seçiliyorlardı. Önemli olan, mü'minlerin çoğunluğu oluşturup yaratıldıkları amaç ve hikmete yönelmeleridir.

İNSANI SÜRÜKLEYEN SEVGİLER

(قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ....) **«De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz kabile ve oymak, kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolunda cihattan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin!.»**

Kur'ân ilgili âyetlerle insan kalbini kendine doğru çeken dünya hayatının birtakım aldatıcı zevklerini ve nesnelerini sıralıyor. Böylece hayat için bir bakıma lüzumlu olan bu nesnelerle insan ilgisinin ne nisbette tutulmasına işârette bulunarak asıl kalıcı olan zevk ve değerlere dikkatleri çekiyor.

Bu zevk ve nesneleri sekiz madde halinde özetliyebiliriz :

1— Evlât sevgisi,

2— Ana-baba sevgisi,

3— Eş sevgisi,

4— Kabile ve aile sevgisi,

5— Kardeş sevgisi,

6— Kazanılan mal ve servet sevgisi,

7— Ticaret sevgisi,

8— Hoşlanılan ev-konak sevgisi, makam ve şöhret câzibesi..

İnsanı birçok kutsal değerlerden, yüce amaçlardan, kalıcı hayırlardan alıkoyan sekiz sevgi.. Bunlara karşı aşırı bir hayranlık duyup ölçüyü kaçırmak, imân ve İslâm aşkını köreltir; Allah yolunda hizmette bulunma şeref ve fazîletinden uzaklaştırır. Aynı zamanda aşırı gidildiği taktirde ibâdet zevkini dumura uğratıp insana asıl amaca yönelmeyi unutturur. Böylece dünya hayatının bu gibi süs ve zevkleri birer vasıta olmaktan çıkar, gaye olma düzeyine gelir. Dönüş yapılmadığı takdirde, her geçen gün bu vası-

talar insanın benliğini istilâ ederek hayatın sadece maddî refah ve zevkten ibaret olduğu düşüncesini kökleştirir.

Kur'ân ilgili âyetle böylesine çarpık bir tutum ve düşüncenin biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki ayrı azâba neden olacağını haber veriyor, sonra da gereken uyarıları yaparak münafıklarla kalblerinde şüphe ve imansızlık hastalığı bulunanların durumunu ve sonuçlarını ibretli bir misal olarak gözler önüne seriyor.

Dünyadaki azâbı, başka milletlerin kültür istilâsına uğrayıp yabancılara yem olmaktır. Âhiretteki azâbının ölçüsünü ise, Allah bilir. Ancak tevbe edip dönüş yapanlar bu genellemenin dışındadırlar. Çünkü Allah tevbeleri çokça kabul edendir. Aynı zamanda O, dinî sınırları aşıp her şeyi mubah sayanları doğru yola eriştirmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah ve Peygamber sevgisinin bütün sevgiler üzerinde tutulmasının gereğine dokunuldu. Bunu yerine getirmeyenlerin sonucuna katlanmalarına hazırlanmaları hatırlatıldı. Sonra da kendilerini imân doğrultusunda Allah ve Resûlüllah sevgisine mazhar kılınma düzeyine getiren mü'minlere savaşlarda Allah'ın meleklerle yardım ettiği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle kutsal topraklarda artık müşriklerin istedikleri gibi hareket edemiyecekleri ve gelecek olan hac mevsiminde Mescid-i Haram'a yaklaşamıyacakları ilân ediliyor. Sonra da kitap ehlinin yıllardır aşırı gitmelerine bir son verileceği ve onların da İslâm'ın hâkimiyeti altına alınıp kendilerinden cizye (vergisi) alınacağı bildiriliyor. Böylece İslâm'ın mutlak adâlet ölçüleri içinde, azıp sapıtanları ıslâh edeceğine, hiç değilse tesirsiz hale getireceğine işârette bulunuluyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ
وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْن۪يكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪
اِنْ شَٓاءَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذ۪ينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَد۪ينُونَ د۪ينَ الْحَقِّ مِنَ
الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ
وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

MEÂLİ:

28— Ey imân edenler! Müşrikler (Allah'a ortak koşanlar) ancak murdardırlar. Bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluk ve darlıktan korkarsanız, Allah dilerse ileride (sebepleri kolaylaştırarak) kendi kerem ve ihsânından sizi zenginleştirir. Şüphesiz ki Allah bilendir, hikmet sâhibidir.

29— Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlar, Allah'ın ve Peygamberinin harâm kıldığını harâm saymayanlar ve hak dini (İslâm'ı) din edinmiyenlerle -boyun eğip küçülmüş olarak elden cizye verinceye kadar- savaşın!

İLGİLİ HADÎSLER

«Müşrikleri Arap Yarımadası'ndan çıkarın!»

«Yahudi ve Hıristiyanları herhalde Arap Yarımadası'ndan çıkaracağım; bu yarımadada ancak Müslüman bırakacağım.» (1)

«Şüphesiz ki şeytan, artık Arap Yarımadası'nda namaz kılanların kendisine tapmalarından umudunu kesmiştir; ancak onların aralarına girerek (vesvese ile) aldatıp kandırması söz konusudur.» (2)

Emevî halîfelerinden Ömer b. Abdülaziz de bir emirname yazdırarak, yahudi ve hıristiyanların Müslümanların meclislerine girmelerini yasaklamıştır. (3)

ALLAH'A ORTAK KOŞAN MÜŞRİKLER MURDARDIRLAR

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ) «Ey imân edenler! müşrikler (Allah'a ortak koşanlar) ancak murdardırlar...»

İlgili âyette geçen murdarlık, daha çok hükmî ve mânevî murdarlıktır. Allah'ın nazargâhı olan kalblerini küfür ve tuğyan murdarlığıyla kirletmeleri ve Allah'tan tertemiz gelen ruhlarını küfür karanlığına itip tanınmaz hale sokmaları, aynı zamanda Hak'a karşı gelip vicdanlarını karartmaları bu cümledendir.

Ayrıca müşriklerin idrar akıntısından sakınmamaları, dosdoğru taharette bulunmamaları, cünüp gezip dolaşmaları, haram ve murdar nesnelerden yemeleri de bu sebepler arasında gösterilebilir.

Mescid-i Haram ise, Tevhîd'in odağı, gerçek kulluğun, en uygun temizliğin, ölçülü terbiye ve nezaketin, ruhen arınmanın, vicdanen gelişmenin, tek kelimeyle Allah'a yakın olmanın merkezidir. Oraya ancak imân edip yüce yaratanın buyruklarına uyan temiz ve pak kişiler yaklaşmaya lâyıktırlar.

Hattâ ilim adamlarımızdan Hasan el-Basrî bu konuda daha da ileri giderek şöyle demiştir: «Bir müşrike eli dokunan kimse abdest almalıdır!» Ancak onun bu görüşü ilim çevresinde pek itibar görmemiştir. Çünkü bu,

---

(1) Sahîh-i Müslim : İbn Ömer (R.A.)dan - Buharî/cezîre: 6
(2) Sahîh-i Müslim: Câbir b. Abdullah (R.A.)den - Ahmed: 3/354, 384-4/126
(3) Kurtubî : 8/104 - İbn Kesîr : 2/346

daha çok Şia'dan Zeydî mezhebinin görüş ve ictihadıdır.

Mezhep imamlarının bu husustaki görüş ve ictihatları:

a) İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmet b. Hanbel'e göre, hiçbir kâfirin -ister vatandaş olsun, ister yabancı bulunsun- Mescid-i Haram'a girmesi câiz değildir. Hattâ küfür diyarından gelen elçi ve temsilcilerin bile oraya girmesine cevaz verilmez. Onlarla ancak Haram sınırları dışında görüşülebilir.

b) İmam Ebû Hanîfe ile Irak âlimlerine göre, kendileriyle antlaşma yapılan gayr-i müslimlerin Haram dahiline girmelerinde bir sakınca yoktur. Çünkü âyette geçen Mescid-i Haram'dan maksat, Haram dahilidir.

Yine İmam Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre, Yahudi ve Hıristiyanlar Mescid-i Haram'a ve diğer mescitlere girmekten men'edilmezler. Ancak müşriklerle putperestler men'edilirler. Gayr-ı müslim vatandaşların da girmelerinde bir sakınca yoktur.

c) Medine âlimlerine göre, bu yasak bütün mescitler ve bütün gayr-i müslimler hakkında geçerlidir.

Bu yasak, hicretin 9. yılı ilân edilmiştir. 10. yılında diyenler de olmuştur. Nitekim Katade ile İbn Arabî bu görüştedirler.

MEKKELİ'LERİN İLERİDE EKONOMİK GÜÇ BULACAKLARI HABER VERİLİYOR

(وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ) **«Eğer yoksulluk ve darlıktan korkarsanız, Allah dilerse ileride (sebepleri kolaylaştırarak) kendi kerem ve ihsanından sizi zenginleştirir.»**

Cenâb-ı Hak ilgili âyetle, müşriklerin ve çoğu fukahaya göre bütün gayr-i müslimlerin Haram dahiline girmelerini yasakladıktan sonra, Mekkeli'lerin ne ile geçiniriz? mukadder sorularını cevaplıyarak, ileride sebepleri kolaylaştıracağını ve böylece kendi fazl-ü keremiyle onları ganî kılacağını haber vermiştir. Bu zenginleşmenin iki sebepten kaynaklandığını görmekteyiz. Birincisi, hac ibâdetinin zengin olan her müslümana farz kılınması ve hacc-ı kıran veya hacc-ı-temettu' yapanlara kurban kesmenin vâcib kılınması; ayrıca cezaî mahiyette olan ve olmayan hususlardan dolayı tasaddukta bulunmalarıdır. Bu, onları az-çok geçindirecek bir kaynak olarak devam etmektedir. İkincisi, zengin petrol kaynaklarının bu bölgede bulunup işler duruma getirilmesidir. Şüphesiz ki bu onları zengin kıla-

cak büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Allah'ın Mekkeli'lere olan va'di iki yönlü gerçekleşmiştir.

MÜŞRİKLERDEN SONRA KİTAP EHLİ

(قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ......) **«Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlar, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak dini (İslâm'ı) din edinmeyenlerle, -boyun eğip küçülmüş olarak elden cizye verinceye kadar-savaşın.»**

İslâm devleti kök salıp kademeli biçimde gelişerek büyük bir kuvvet haline gelmeyi, azgın müşrikleri ve putperestleri disiplin altına alıp kendi âdil hükümranlığı altına almayı başardıktan sonra, sıra Kitap Ehline, yani Yahudi ve Hıristiyanlara gelmişti. Kur'ân, onlardan Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve peygamberinin haram kıldığını haram kabul etmeyen ve hak dini kendilerine din edinmeyenleri de yola getirmeyi, belli bir statü ile disiplin altına almayı, İslâm'ın âdil devletine baş eğmelerini sağlamayı emrediyor. Sebebi ise açıktır: Kitap ehli, ilâhî buyrukları hiçe sayıp putperestler gibi katı bir inat ve inkâr içine girince, halkı saptırmakta müşriklerden pek geri kalmaz ve belki daha da tehlikeli olabilirler. Nitekim Medine'de, çevre kabile ve kasabalarda yahudiler, İslâm'ın hızını durdurmak, Hz. Muhammed'in (A.S.) tesirini azaltmak için çok sinsi faaliyetlere girişmiş, müslümanları hayli tedirgin etmişlerdi. Ahde vefa göstermiyerek hıyânette bulunmaktan geri kalmamışlardı. Sonra da Abdullah b. Sebe' ve benzeri münafıkları birer zehirli ok gibi İslâm'ın bağrına atarak bir sürü fitne ve fesat çıkardılar ve mevcut ortamdan yararlanarak hilâfet kavgasını körüklediler; Hz. Ali'yi (R.A.) zahiren sevip saydıklarını iddia ederek büyük bir haksızlığa uğratıldığını ileri sürdüler ve böylece İslâm âlemini bölüp parçaladılar.

İşte bu ve benzeri sebeplerle Kur'ân, Müslümanların bu gibi fitnelere karşı uyanık bulunmalarını, şartlar elverdiğinde Kitap ehlini disiplin altına almalarını emrediyor.

Şüphesiz ki, bu emrin ilk muhatabı Resûlüllah (A.S.) Efendimizdir. Çünkü tarihte en büyük inkılabı yapıp başarıya ulaştıran Hz. Muhammed'in (A.S.) kurduğu İslâm devleti gelişme çağında bulunduğundan önündeki pürüzleri kaldırmak zorunda idi. Ancak bu hususta iki değişik metotla yola çıkmıştı: Önce Allah'ın varlığını, birliğini, azizliğini ve sınırsız kudretini; İslâm'ın da rahmet, adâlet, kardeşlik, hakseverlik, ilim ve fazîlet dini olduğunu kalblere ve kafalara işlemek suretiyle kan dökmeden amaca

ulaşmayı; sonra da İslâm'ın bunca hoşgörüsüne rağmen inkâr ve azgınlıklarını artırıp İslâm için tehlike haline gelenleri askerî güçle tesirsiz kılmayı plânlamıştır.

Kur'ân'ın talim ettiği bu siyaset, Hz. Peygamber (A.S.) ile halîfeleri tarafından kusursuz uygulanmış ve çok başarılı olmuştur.

KİTAP EHLİ'NİN ALLAH'IN HARAM KILDIĞINI HARAM SAYMAMALARI

(وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ) **«Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar....»**

Gerek Tevrat ve İncil'deki tahrifat ve asıllarının zamanla ortadan kaybolmasıyla kafalarda ve kâğıtlar üzerinde kalanlarının birtakım ilâvelerle sonradan yazılması, gerekse din adamlarının kendi kişisel görüş ve anlayışlarına göre din adına bazı hükümler ve prensipler koymaları, ilâhî ölçü ve hükümlerin aslını unutturmuş, özellikle haram ve helâl konularında değişik hükümler ortaya çıkmıştır. Bunu birkaç örnekle açıklayalım:

a) Namaz hak olan bütün dinlerde farz kılındığı halde, Hz. Musa ile Hz. İsa'nın nasıl namaz kıldıkları bilinmemektedir. Hâlen havra ve kiliselerde yapılagelen duâ ve ayinlerin ilâhî ölçülere göre olduğunu ve namaz anlamı taşıdığını belirleyip isbat etmek mümkün değildir. Çünkü her iki kutsal kitapta da nasıl ibâdet edileceği kesin çizgileriyle gösterilmemiştir.

b) Domuz eti hak dinlerce haram kılınıp murdar sayıldığı halde Hıristiyanlar onu helâl saymaktadırlar. Oysa mevcut İncil'de bile, habîs ruhların domuzlara girdiği belirtilerek, bir ipucu verilmektedir. (1)

c) Şarap ve diğer alkollü içkiler kiliselerde bile içilmekte ve ayinlerde yer almaktadır. Oysa bu da diğerleri gibi, semâvî dinlerce haram kılınmıştır. Luka İncil'inin 1. bap 15. belgesinde aynen şu cümlelere rastlamaktayız : **«Korkma Zekeriya, çünkü duân işitildi, karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın. Sevinç ve safa bulacaksın; onun doğmasından bir çokları da sevinecekler. Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, şarap içmiyecek ve daha anasının karnında Ruhülkudüs'le dolu olacak.»**

Matta İncil'i 26/29 bölümünde şu satırlar yazılıdır: **«Fakat ben size derim : Babamın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim o güne ka-**

---

(1) Matta : 8/32 - Bernaba : 11/10-13

dar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmiyeceğim.»

Bernaba İncil'inde ise, şu satırların yazılı olduğunu görüyoruz : «Melek (Cebrâil), Meryem'e dedi ki : İleride Yesû (İsa) diye anılacak ve bu ad ile çağrılacak peygambere hâmile kal! Onu şaraptan, sarhoş eden her içkiden ve her murdar etten (uzak tutup) alıkoy. Çünkü o yavruyu Allah takdîs etmiştir.» (1)

Tevrat'ın Sayılar kısmı 6/2-4'de de şarap ve içkinin haram olduğu belirtilmiştir.

d) Resim ve putların yasak olduğu Tevrat'ta açık şekilde ifade edilmiştir. İsa Peygamberin Tevrat'taki içki hakkındaki hükmü kaldırdığına dair hiçbir kayıt İncillerde mevcut değildir. Oysa Hz. İsa, Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştiren ve geri kalan hükümleriyle amel eden bir peygamberdir. Nitekim Matta İncil'inin 5/17-42 bölümünde İsa Peygamber'in Tevrat'taki hangi hükümleri değiştirdiği anlatılmaktadır ki, onlar arasında şarap ve diğer alkollü içkiler anılmamıştır.

HAK DİNİ DİN EDİNMEK

(وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ) **«Ve hak dini (İslâm'ı) din edinmeyenler...»**

Gerçi semavî dinlerin hepsi haktır. Tarihin akışı içinde sosyal ve kültürel yapılarda meydana gelen kademeli gelişmeye paralel olarak dinlerde de bir tekâmül meydana gelmiştir. Bir sonrakiler öncekileri hem tasdîk eder, hem yürürlükten kaldırılan kısımlarını açıklar ve yerine getirilen yeni hükümleri tanıtır. Böylece sosyal yapıya daha yararlı yeni hükümlerin kabul edilmesi ve uygulama alanı bulması için teblîğ ve irşada devam edilir.

Tevrat kendinden önceki sahifeleri hem tashîh etmiş, hem sosyal yapıya faydalı olan bölümlerini içermiş, hem de daha yeni ve kapsamlı hükümler getirmiştir.

İsrailoğulları'nın tarih boyunca zilletten zillete uğraması, Tevrat'ın yazılı bulunduğu Levhalar'ın kaybolmasına veya imhâ edilmesine neden olmuş ve elde yazılı olan parçalardan, hafızalarda kalanlardan ne varsa biraraya getirilerek yeniden yazılması, birçok yanlışlıklara sebebiyet vermiştir.

İncil daha çok Tevrat'ın bazı ahlâkî ve kısmen de amelî ve hukukî bölümlerini tashîh eder ve bazı hükümlerini değiştirir mahiyette indirilmiştir.

---

(1) Bernaba İncil'i : 1/4-6-2/7-10

Onun da orijinalinin Yahudiler tarafından imha edildiği sanılmaktadır. İsa Peygamber göğe yükseltildikten sonra, ona benzeyen birinin öldürülmesi hem büyük bir olay şeklinde ortaya çıkmış, hem bir sürü şüpheler doğurmuş, hem de İsâ Peygamber'e inananlar aralıksız takibata uğratılmış ve tedirgin edilmişlerdi. O bakımdan İnciller ancak bu olaydan 40-50 yıl sonra Havarilerden sağ kalanlarla, onlardan İncil'i dinleyenlerin gayretiyle yeniden yazılmışlardır. Bu sebeple birçok önemli bölümleri tesbit edilememiş, daha çok İsa Peygamber'in hayatına geniş yer verilerek kitap haline getirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm önceki kitaplarda daha çok önemli hükümlerde meydana gelen yanlışları düzeltmiştir. Sonra da gelişen ve değişen insan topluluklarına hayat veren yepyeni hükümler getirerek semavî kitapların son halkası olduğunu ilân etmiştir.

Kur'ân bu gerçeği Kitap ehline seslenerek bilhassa duyurmak ister; akıllarını iyice kullanmalarını, tarihî hakikatleri daha iyi ve etraflı düşünmelerini ilham ederek ilâhî muradı en doğru şekilde yansıtır.

FIKHÎ YÖNÜ

Cizye, sözlükte borç ödeme anlamına gelir. Terim olarak, kendileriyle yapılan anlaşma gereği, gayr-i müslimlerin şahıs başına Müslümanlara verdiği vergi demektir.

Kimlerden cizye alınır?

a) İmam Şâfiî'ye göre, Kitap ehlinden alınır. Bunların Arap veya başka bir ırktan olması arasında bir fark yoktur. Putperestlerden cizye alınmaz. İmam Şâfiî bu mesele hakkındaki ictihadına dayanak olarak Enes b. Mâlik'in yaptığı rivâyeti seçmiştir.

b) İmam Mâlik ve İmam Evzâî'ye göre, murtedler dışında kâfirlerin hepsinden cizye alınır.

c) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, genellikle Kitap ehlinden ve Arap olmayan müşriklerden alınır; Arap müşriklerinden ise alınmaz.

d) İmam Ebû Yusuf'a göre, ister kitaplılar, isterse kitapsızlar olsun Araplardan cizye alınmaz; Arap olmayan kitaplılardan ve kitapsızlardan alınır.

Mecusîlerden ise, bütün imamların ittifakıyla alınacağı belirtilmiştir.

Bu konuda geniş bilgi için Ebû Bekir Cessas'ın Kur'ân Ahkâmı'nı tavsiye ederiz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle müşriklerin murdar olduğu, o bakımdan Mescid-i Haram'a yaklaşmalarının yasaklandığı açıklandı. Sonra da İslâm'a karşı olan müşriklerin ve Kitap ehlinden olan Yahudilerin ve yer yer Hıristiyanların azgınlık ve taşkınlıklarının önlenmesi için şartlar elverdiğinde, baş eğmelerini sağlayıncaya kadar savaşılması emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'a ortak koşan, ona evlat isnat eden Yahudi ve Hıristiyanlar kınanıyor; sonra da onların küfrü gerektiren bu iddialarının sebeplerinden birinin, hattâ başta geleninin, Hz. Muhammed'i (A.S.) küçük düşürmeye ve İslâm'ın nurunu söndürmeye yönelik bulunduğu belirtiliyor ve inkârcılar isteseler de, istemeseler de Allah'ın kendi nurunu mutlaka tamamlayacağına, İslâmiyeti başarıya ulaştıracağına değinilerek mü'minlere büyük bir müjde veriliyor.

——oOo——

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ
وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا
لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

MEÂLİ:

30— Yahudîler, «Üzeyr, Allah'ın oğludur» dediler. Nasâra (Hıristiyanlar) da «Mesîh (İsâ) Allah'ın oğludur» dediler. Bu daha önce inkâra sapanların söylediklerine benzer anlamda, ağızlarında geveledikleri sözlerdir. Allah kahredesiler! Nasıl da (hak'tan saptırılıp) yüzleri çevriliyor?.

31— Bunlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini; (aynı zamanda) Meryem oğlu Mesîh'i Rabler (Tanrılar) edindiler. Halbuki ancak bir ilâha kulluk ve ibâdetle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka ilâh yoktur; O, onların ortak koştukları şeylerden pâk ve münezzehtir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, Yahudilerden bir grup kalkıp Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki : «Biz sana nasıl uyalım ki, sen bizim kıblemizi terkettin ve Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmiyorsun!» Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir. (1)

İLGİLİ HADİSLER

Cömertliğiyle büyük bir üne kavuşan ve Arap tarihine geçen Hatem veya Hâtim Tâî'nin oğlu Adiy, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in çağrısına olumlu cevap vermiyerek Şam'a kaçtı. Cahiliye devrinde Hıristiyanlığı seçip tenassur etmişti. Kız kardeşi Müslümanlara esir düşünce, Sevgili Peygamberimiz'den (A.S.) ummadığı ölçüde ilgi gördü ve kılına dokunulmadan serbest bırakıldı. Kadın bu rahmet ve şefkat, insanlık ve adâlet yansıtan ilginin tesirinde kaldı. Kardeşi Adiy'e İslâm'a girmesini önerdi ve Hz. Peygamber'i (A.S.) övmekle bitiremedi. Çok geçmeden Adiy, İslâm'a girmek üzere Medine'ye döndü; Peygamber'in (A.S.) huzuruna çıktı. Boynunda gümüşten bir de haç bulunuyordu. O sebeple Peygamber (A.S.) Efendimiz çok nazik bir ifadeyle, «bunlar Allah'ı bırakıp hahamların ve rahiplerin peşine takılarak onları kendilerine rab edindiler!..» meâlindeki âyeti okudu. Adiy müsaade isteyerek :

— Ey Allah'ın Peygamberi! onlar rahiplere tapmadılar, deyince, Peygamber (A.S.) Efendimiz ona :

— Hahamlar ve rahipler helâli haram, haramı da helâl kılıyorlar, halka yanlış bilgi veriyorlar. İşte bu, halkın onları rab edinmesi demektir,

---

(1) Lübabu't-te'vîl : 2/215

diyerek açıklamada bulundu. (1)

ÜZEYR VEYA EZRA

Kitab-ı Mukaddes'te Ezra, Kur'ân-ı Kerîm'de ise Üzeyr diye anılan zatın özellikle üzerinde durulması çok anlamlıdır. Harun Peygamber'in torunu olduğu söylenir. Yahudiler onu büyük bir kâhin olarak tanır ve tanıtırlar. Babil ve çevresinde eyleştiği bilinmektedir. Tevrat'ın ortadan kaybolmasına en çok üzülenlerden biridir. O bakımdan tam bir ihlâs ve derunî istek duygusu içinde Allah'a duâ ve niyazda bulunarak Tevrat'ın olduğu gibi hafızasına nakşedilmesini dilemiş. İbn Cerîr Taberî'nin rivâyetine göre, onun bu dileği kabul edilmiş ve Tevrat'ın tamamını hafızasında arşivlenmiş şekilde bulmuş ve öylece onu kâğıda aktarıp yazarken İbranice alfabeyi değil de Keldaniceyi tercîh etmiştir.

O nedenle Üzeyr veya Ezra, Yahudilerin geniş ilgi ve hayranlığını toplamış, o kadar ki, «Ezra dönemi bahar dönemi» diye vasıflandırılmış ve bir kısmı onu Allah'ın oğlu sanacak kadar ölçüyü kaçırmışlardır.

İbn Cerîr Taberî, Üzeyr konusunda kaynağının tesbiti mümkün olmayan geniş bilgi vermiş, içinde Levhalar bulunan Tabut'un Allah tarafından kaldırıldığı ve başlarına indirdiği bir hastalık sebebiyle İsrailoğulları'nın hafızalarındaki Tevrat'ı silip unutturduğu ve Üzeyr'in yalvarıp yakarması üzerine Allah'tan inen bir nurun kalbine girmesiyle, hafızasından silinen Tevrat'ın olduğu gibi hatırlanmasına vesile olduğu ve bir süre sonra kaldırılan Tabut'un iade edilmesiyle Üzeyr'in hafızasında doğan Tevrat ile tam uyum halinde olduğunun görüldüğü, o yüzden ona «Allah'ın oğlu» denildiği şeklinde birtakım ifadeler kullanmıştır. (2)

Tevrat'ta Ezra'yla ilgili bir bölüm vardır. Kur'ân, Tevrat'ın aslına ve Tevhît İnancı'na ters düşen bu iddiayı, yani Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğuyla ilgili itikadı kökünden reddedip bunun müşriklikle eşdeğer olduğunu belirtmiş ve sonra da hak dini kendilerine din edinmeyenlerin ne hale düştüklerini, cadde-i hak'tan nasıl saptıklarını hatırlatmıştır.

İbn Abbas'dan (R.A.) yapılan rivâyette buna yakın bilgiler verilmektedir. (3)

Yahudi tarihçilerin de verdiği bilgiye göre, Musa Peygamber, Tevrat'ın yazılı bulunduğu Levhaları muhafaza için bir sandığa yerleştirmişti. Mu-

---

(1) Müsned-i Ahmed - Tirmizî - İbn Cerîr - İbn Kesîr
(2) Camiu'l-beyân fi-Tefsîri'l-Kur'ân : 2/78
(3) Lübabu't-te'vil : 2/215

sa'dan sonra bu sandığın kaybolduğu, Süleyman Peygamber zamanında bulunup ortaya çıkarıldığında, içinde sadece Evamir-i aşere = On emir'in yazılı bulunduğu levhaya rastlandığı belirtilmekte ve sonra Üzeyr tarafından bugünkü muhtevaya yakın ölçüde yazıldığı sanılmaktadır. (1)

Hıristiyanların da aşırı taassuba yönelip İsâ Peygamber'i Allah'ın oğlu diye tanımaları ve tanıtmaları bir bakıma müşrikliktir. Bedeni itibarıyla insana, ruhu itibarıyla meleğe nisbet edilebilir, ama Allah'ın oğludur diye bir nisbette bulunmayı ne din, ne ilim, ne de akıl ve mantık kabul eder.

Şeyh Muhyiddin Arabî (K.S.), İsa Peygamberi en uygun anlamda vasıflandırarak diyor ki : «İsa (A.S.) iki ayrı âlemin imtizacından oluşmuştur. Çünkü o, melekle Meryem arasından zuhur etmiştir. O halde İsa, ruhtan meydana gelen bir ruh, beşerden meydana gelen bir beşerdir. Bu özellik başkasına verilmemiştir. İkinci semaya yükseltilmesinin de hikmeti budur. Zira bu semanın yıldızları bizden yana iki ayrı âlemden imtizac etmişlerdir.» (2)

Hak dini bozup inancı yozlaştıranlarla ciddi biçimde ölçülü ve dengeli meşgul olunması emrediliyor. Şüphesiz ki bu meşguliyet çağın özelliklerine ve teknik imkânlarına göre olmalıdır. Her şeyden evvel, Kur'ân-ı Kerîm'in çağın ve medeniyetin önünde yürüdüğünü, gelişen ve gelişmekte olan ilme ışık tuttuğunu misallerle açıklamak ve bunun için birçok yayın organlarından yararlanmak şarttır. İslâmiyeti, onu basite irca' edip bir sürü teferruata boğan yarım câhillerin elinden kurtarıp dinin hikmet ve amacını kavrayan, hayat damarlarını harekete geçirmenin lüzumuna inanan ve ilimle dini ikiz kardeş olarak neslin kafa ve kalblerine işleyen bilgili, becerikli ellere teslim etmek son derece lüzumludur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap ehlinin Tevhît inancını bozdukları, o nedenle hak dinin ilâhî hüviyetini değiştirdikleri konu edildi. Sonra da din adamlarının kendi mantık ve anlayışları doğrultusunda Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram saydıkları, birçok hükümleri değiştirdikleri üzerinde durularak Allah'ı bırakıp fânileri rab edinmenin sakıncalarına atıf yapıldı ve dolayısıyla mü'minlerin böyle bir hataya düşmemesi için birtakım uyarılarda bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle İslâm'ın Allah'ın cihanı aydınlatan, gönüllere irfan katan nuru olduğu belirtiliyor. Kitapsızlarla kitaplıların bu nuru sön-

(1) Tefsir-i Merağî : 10/99
(2) Fütuhat-i Mekkiyye : 3/201

dürme basîretsizliği içinde bulundukları haber verilerek Müslümanların ona çok ciddi şekilde sarılmalarının gereği üzerinde duruluyor. Eninde sonunda Allah'ın kendi nurunu tamamlayacağı büyük bir müjde olarak bildiriliyor ve sözü edilen iki grup (Yahudi ve Hıristiyanlar), kabul etse de, etmese de Hz. Muhammed'in (A.S.) hidâyet ve hak dinle gönderildiği, hakkın mutlaka üstün geleceği açıklanıyor.

——oOo——

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّٰهُ
إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِي
أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ
كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

MEÂLİ:

32— Allah'ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Kâfirler hoşlanmasalar bile Allah öyle istemiyor, O mutlaka nûrunu tamamlamayı diliyor.

33— O Allah ki, müşrikler hoşlanmasa da, istemese de dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini doğru yol ve hak din ile göndermiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğrusu Allah yeryüzünün doğusunu, batısını katlayıp benim için biraraya getirdi. İleride de ümmetimin (elde edeceği) mülkü katlanıp (bir tablo misali) bana (va'dedilip) verilen yerlere kadar ulaşacaktır.» (1)

---

(1) Müsned-i Ahmed : 4/123, 278, 284- Müslim/fiten: 19, 20- Ebû Davud/fiten: 1- Tirmizî/fiten: 14 İbn Mace/fiten: 9

«Şüphesiz ki, yeryüzünün doğusu ve batısı size fetholunacaktır. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan, emâneti yerine ulaştıranlar dışında o yerlerin görevlileri (Cehennem) ateşindedirler.» (1)

«(Bizim getirdiğimiz) bu iş (din ve dava) gece ve gündüzün ulaştığı yerlere kadar ulaşacaktır. Allah hiçbir sıvalı evi ve kurulan çadırı bırakmayıp bu dini mutlaka hepsine sokacaktır. Azizi aziz ve şerefli kılacak, alçak ve aşağılık kimseyi aşağı kılacaktır. İslâmiyeti aziz kılacağı bir azizlikle, küfrü zelîl kılacağı bir zilletle (bu hususu gerçekleştirecektir).» (2)

Adiy bin Hatem (veya Hâtim) anlatıyor :

— Peygamber (A.S.) Efendimizin huzuruna girdiğimde bana: «Ya Adiy! İslâm'a gir ki selâmete erişesin», buyurdu. Ben de : «Ben din ehlindenim (Nasraniyim)» diye cevap verdim. Sonra aramızda şu konuşma geçti:

— Senin dinini senden daha iyi bilirim.

— Benden daha mı iyi bilirsiniz?!

— Evet, sen Rakûsiyye mezhebine bağlı değil misin: Aynı zamanda sen bağlı bulunduğun kavminin davarlarını reislik sıfatıyla alıp yemiyor musun?

— Evet, doğrudur.

— İşte bu sana, senin dinine göre helâl değildir, buyurdu.

Adiy (R.A.) devamla diyor ki : «O'nun buyurduğu hiçbir zaman gerçek sınırlarını aşmıyordu, o bakımdan tevazu gösterdim ve saygı duydum o sözlere; sonra Peygamber (A.S.) şöyle buyurdu :

— Seni İslâm'a girmekten alıkoyan sebebi biliyorum; o da şudur: «Ben İslâm'a girersem zayıf ve güçsüzlere, Arapların silkip attığı kişilere uymuş olurum.» diye düşünmektesin. Sonra sen Hîre'yi bilir misin?

— Hayır, o yeri görmedim, ama işittim, dedim. Buyurdu ki :

— Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, Allah mutlaka bu dini tamamlayacak; o kadar ki, kadın mahfe içinde Hîre'den yalnız başına çıkıp Beytullah'ı tavafa kadar gelebilecektir. Hem and olsun ki, Hürmüz oğlu Kisra'nın hazineleri fetholunacaktır.

— Hürmüz oğlu Kısra mı? dedim.

— Evet, o.. And olsun ki, mal öylesine çoğalacak ki, onu kabul eden

(1) Müsned-i Ahmed : 5/366
(2) Müsned-i Ahmed : Temîm ed-Dâri (R.A.)den

kimse bulunmayacaktır! (1)

Adiy (R.A.) devamla diyor ki : Cidden Hîre'den mahfe içinde kadının yanında bir kimse olmaksızın gelip Kâbe'yi tavaf ettiğini gördüm. Kisranın hazinelerini fethedenler arasında ben de bulundum. Yemin ederim ki, üçüncüsü de olacaktır. Çünkü Peygamber (A.S.) Efendimiz buyurdu ve onun sözü doğrudur, verdiği haber mutlaka çıkacaktır.

ALLAH'IN NURUNU SÖNDÜRMEK İSTEYENLER

(يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ) **«Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar..»**

Yahudi ve Hıristiyanlar aşırı çekememezlik yüzünden son din ve onun peygamberi hakkında olumsuz yönde harekete geçtiler. Bir çığ gibi büyümeye son derece müsait olan İslâmiyeti Arap Yarımadasına hâkim olmadan söndürmek gerekiyordu. O nedenle aleyhte kesif bir propagandaya giriştiler. Attıkları çamur, sürmek istedikleri kara lekeyi şöyle sıralayabiliriz :

a) Son dinin gereksiz olduğunu, Muhammed'in (A.S.) daha önceki kutsal kitaplardan aktardığı sözleri kendi kalıbına döküp ayrı bir ifadeyle ortaya çıktığını anlatıp isbat etmek,

b) Muhammed'in (A.S.) peygamberliğine delâlet eden açık hiçbir belgenin bulunmadığını, ortaya koyduğu bazı olağanüstü şeylerin hakikatle hiçbir ilgisi olmadığını etrafa yaymak ve İslâm'ın her hareket ve görüşünü küçümsemek,

c) Arap ilim adamlarını, edip ve şâirlerini şaşırtan ve dinleyenlerin yüzünü bir anda büyülercesine Allah'a çeviren Kur'ân'ın gökten indirilmediğini, eskilerin masallarının çekici hale sokularak halka yutturulmak istendiğini bazı kıssaları misal vererek telkîne çalışmak,

d) İslâm'ın her geçen gün kendiliğinden çevre bulup yayılmasını durdurabilmek için Müslümanlar arasına fitne sokmak, bunun için de zâhiren müslüman, gerçekte inkârcı kişilerin sayısını artırıp kaleyi içinden fethetmek,

e) Müşrik Arapları kışkırtıp onlara, Muhammed'in (A.S.) sihirbaz veya büyücü; Kur'ân'ın bir sürü tutarsız hikâyelerden ibaret olduğunu dedirterek

(1) Müsned-i Ahmed
Rakusiye : Sabiî ile Nasârâ arasında bir din veya bir mezheptir.

huzursuzluğu sürdürmek..

Kur'ân ise, bütün bu olumsuz fırtınalar karşısında İslâm'ın mutlaka başarıya erişeceğini, cihanın ufuklarını aydınlatan nurunu söndürmeye kimselerin gücünün yetmiyeceğini, kıyâmete kadar tazeliğiyle payidar olacağını en açık ve en net bir anlatımla haber veriyordu.

Verdiği bu haberin doğruluğu ortaya çıktı. İnkârcı sapıklar, şaşkın ve garazkâr kitaplılar hoşlanmasalar bile Allah nurunu tamamladı. İslâm'ın insanlığa getireceği ne varsa hepsini noksansız teblîğ etme saadetine eriştiğini ilân etti.

İSLÂM, BÜTÜN DİNLERE ÜSTÜN GELECEKTİR

(هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ...) **«O Allah ki, müşrikler hoşlanmasa da, istemese de dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini doğru yol ve hak din ile göndermiştir.»**

İslâm'ın bu üstünlüğü her yönüyle mi olacak, yoksa ilmî yönünden mi; sayısal yönden mi, ekonomik açıdan mı, yoksa kendiliğinden yayılma kudretinden mi kaynaklanacaktır? Diğer dinleri tesirsiz hale getirmesiyle mi gerçekleşecektir? Saydığımız bu yönleriyle üstünlüğü ortaya çıkmış mıdır?

Önce şunu belirtelim ki, İslâm'ın üstünlüğü, kendini silinmekten koruma, varlığını kusursuz sürdürme ve ilmî yönden kendini kabul ettirme gücüdür. Bu güç, ne kadar saldırılara uğrarsa uğrasın hep ayakta duracak ve hep haklılığını belgeliyecektir. Sonra Kur'ân'ın tek harfinin değiştirilmeden indiği gibi korunması, Hz. Peygamber'in (A.S.) günlük hayatını olduğu gibi yansıtan hadîslerin toplanması, aile ve toplum düzenini en ölçülü ve makul şekilde sağlam temellere oturtması, toplum nizamını kalıcı esaslara bağlaması ve gelişmekte olan sosyal hayata her zaman cevap verip, deva olma kudretini beraberinde taşıması her yönüyle İslâm'ın bütün dinlerden üstün olduğunu isbatlamaktadır.

İşte İslâmiyetin ve onun kitabı Kur'ân'ın eriştiği bu mazhariyeti ve taşıdığı üstün kudreti başka bir dinde görmek ve bulmak mümkün değildir. Çünkü Allah'tan indiği gibi muhafaza edilen Allah sözü, beşer sözünden mutlaka üstündür.

Hıristiyan âlemi kendi dinlerini yaymak için asırlardır milyarları harcayarak misyonerlerini dünyanın dört bucağına sevkettikleri halde elde ettikleri sonuç keyfiyet bakımından hiç de yüz güldürücü olmamıştır. Afrika'ya İslâm mürşitlerinden birkaç zatın ayak basmasıyla birçok kabile

ve milletler kendiliklerinden İslâmiyete kalblerini ve kapılarını açmışlardır.

Günümüzde ilim ve teknik ilerledikçe Kur'ân'ın ilâhî kitap olduğu kanıtlanıyor; 1400 yıl önce ilme ışık tutar mahiyette koyduğu temel bilgiler ve ana fikirler bütün parlaklığıyla gerçeği bulan ilimle birleşiyor.

İşte Allah'ın hayat verici ışığını kendinde taşıyan İslâm ve Kur'ân'ın üstünlüğü bu hususlarda da kendini göstermektedir. Bunu durdurmak, ya da engellemek mümkün değildir. Son yıllarda İslâmiyeti kendilerine din olarak seçen Batılı ilim adamlarından Maurice BUCAILLE, Roger GARAUDY ve Rodinson'un Kur'ân karşısında büyülendiklerini, Kur'ân'ın çağların, medeniyetlerin ve ilimlerin önünde yürüdüğünü açıklamaları da İslâm'ın gelişen ilimle daha çok tanınacağı gerçeğini ortaya koymuştur.

Bu konuda farklı yorumlarda bulunanlar ise, İslâm'ın üstünlüğünü şöyle tasvîr etmişlerdir :

a) İslâm, kıyâmete yakın, İsa Peygamber gökten inince, Kitap ehli tarafından da kabul edilecek böylece sayısal olarak da üstünlük sağlayacaktır.

b) Bu üstünlüğü Mehdi'nin çıkmasına bağlayanlar da olmuştur. Gerçi hadîslerde buna dair tebşiratlar eksik değildir; ama ne İsa Peygamber'in inmesi, ne de Mehdi'nin çıkması, İslâm'ın üstünlük sağlamasının asıl nedeni değildir. Asıl nedeni, yukarıda belirttiğimiz gibi, ondaki kudret, koyduğu esaslar ve çağların önünde yürümesidir.

c) Kıyâmete yakın bir zamanda İslâm, ortaya çıkacak olan Deccal'ı mağlup edecek ve Dabbetü'l-Arz çıkıp kâfiri mü'minden ayırt edecektir. (1)

İslâm'ın taşıdığı lâhutî kudret ve üstünlüğü yaymak ve yansıtmakla görevlilerin başında, şüphesiz ki Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz bulunuyordu. O nedenle yanılmak bilmeyen, yanlış ve eğriyi kabul etmeyen ve hiçbir engel karşısında zaafa uğramayan iki büyük emanet O'na verilmiştir : Birincisi, Allah'a giden doğru yol (hidâyet) ve bu yolu aydınlatan Kur'ân'dır. İkincisi ise, yolu tarif eden, sapmadan ilerlemeyi öğreten İslâm'dır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buna işâretle şöyle buyurmuştur: **«Şüphesiz size öyle bir şey bırakıyorum ki ona yapışıp sarıldığınız sürece ebediyen sapıtmazsınız: Allah'ın kitabı, Peygamberinin sünneti..» (2)**

---

(1) Dâbbetü'l-arz : Bir yoruma göre, çok bilgili, kültürlü, sağlam imanlı, cesur, kahraman, olaylardan yılmayan, hakkı yeryüzünde pekiştiren; küfrü, azgınlığı, ahlâksızlığı silip kaldıran, Allah'ın son mesajı İslâmiyeti yayan büyük bir İslâm lideridir.

(2) el-Hâkim: İbn Abbas (R.A.)dan isnad-i sahîh ile rivâyet etmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kitaplılarla kitapsızların, İslâm'ı doğduğu ve gelişmeye yüz tuttuğu Mekke ve Medine'de öldürmek, Kur'ân'ın cihanı aydınlatacak kudretteki nurunu söndürmek için birçok yollara başvurdukları anlatıldı. Allah tarafından insanlığın mutlak hayrına ve saadetine yönelik olarak indirilen İslâm'ın yine Allah tarafından korunup tamamlanacağı bildirildi. Hz. Muhammed'in (A.S.) hidâyet ve hak din ile gönderildiği ve bunu inkârın büyük bir haksızlık olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının, din adına, İsa ve Meryem adına, günahları affettirme iddialarına karşılık halktan para toplayıp yedikleri, topladıkları para ve malı Allah yolunda değil, bâtılı ayakta tutma uğruna harcadıkları açıklanıyor. Bununla Müslüman din âlimlerinin o gibi sakıncalı ve dini küçük düşürücü yollara tevessül etmemeleri hatırlatılıyor.



يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ
اٰمَنُٓوا اِنَّ كَثٖيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ
اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ
وَالَّذٖينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا
فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمٰى
عَلَيْهَا فٖي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ
تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

MEÂLİ :

34—Ey imân edenler! Doğrusu Hahamların ve Rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksız sebeplerle yerler; bir de (onları) Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü hazine edinip de Allah yolunda harcamıyanları elem verici bir azâp ile müjdele!

35— Öyle bir günde ki bunlar Cehennem ateşinde kızdırılarak onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacak ve «İşte bu sizin kendiniz hesabına toplayıp hazine edindiğinizdir. Toplayıp hazine edindiğinizi tadın bakalım!» (denilecek).

İLGİLİ HADÎSLER VE RİVÂYETLER

Zeyd b. Vehb anlatıyor :

«Rebze'ye uğramıştım.(1) Orada ansızın büyük sahabi Ebû Zer (R.A.) ile karşılaştım. Kendisine, «seni bu yere getiren nedir?» diye sorduğumda şu cevabı verdi: «Şam'da bulunuyordum. Altın ve gümüş biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar... meâlindeki âyetin yorumu üzerinde Muaviye ile görüş ayrılığına düştük. O bu âyetin haham ve rahiplerle ilgili olduğunu, onlar hakkında indiğini söylüyordu. Ben de, hem biz müslümanlar, hem de onlar hakkında indiğini, hepimizle ilgili bulunduğunu belirtmek istiyordum; derken Muaviye bu yüzden beni Halîfe Osman'a (R.A.) şikâyet etmiş. Medine'ye çağırıldım ve buraya sürgün edildim.» (2)

İbn Ömer (R.A.) diyor ki :

«Zekâtı ödenen her mal, bir yere gömülü bile olsa, Kur'ân'da belirtilen kenz (hazine) kapsamına girmez. Zekâtı ödenmiyen mal ise, Kur'ân'da anılan kenz (hazine) sayılır ki, sâhibi kıyâmet gününde onunla dağlanır.» (3)

Ebû Ümâme (R.A.) anlatıyor :

«Süffe ehlinden (4) bir adam öldü. Onun sarığının arasında bir dinar bulundu. Hz. Peygamber (A.S.), «Bu onun için bir dağlama (âleti)dir.» Bir başka adam öldü. Onun sarığının arasında iki altına rastlandı. Hz. Peygamber (A.S.) «Bu onun için iki dağlama (âleti)dir» buyurdu.» (5)

Şüphesiz ki İslâm'ın ilk yıllarında durum böyle idi. Çoğunun geliri hiç yoktu. Her müslüman ihtiyaç fazlasını din kardeşlerine verir, bir gece olsun onu kendi yanında tutmazdı. Sonra bu hüküm kaldırıldı. Özellikle Medine'de vefat eden bazı mü'minlerin geriye bıraktığı hayli mal ve servet olurdu. Resûlüllah (A.S.) artık hiç kimse için, bu onun dağlama aletidir, demedi.

«Kime Allah mal verir de, o da o malın zekâtını vermezse, kıyâmet gününde zekâtı verilmeyen mal, başı dazlak, gözlerinin üstünde iki siyah nokta bulunan bir erkek yılan şekline sokulur. O azgın yılan kıyâmet gününde mal sâhibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra da sahibinin çenesini iki tarafından yakalar da, ben senin malınım, ben senin hazinenim! der.»

Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz böyle buyurduktan sonra ilgili âyetleri

---

(1) Rebze, Medine ile Şam arasında küçük bir köydür.
(2) Sahih-i Buharî : Zeyd b. Vehb'den
(3) Taberânî : İbn Ömer'den
(4) Evi-barkı olmayıp Mescid'in bitişiğindeki gölgelikte kalan fakirler.
(5) Taberânî : Ebû Ümame'den

okudu. (1)

«İnsanlar altın ve gümüş toplayıp biriktirdiği zaman, sizler de şu sözleri toplayıp (hafızanızda) biriktirin: «Allahım! senden, işimde bana sebat vermeni, doğru yolda azimli bulunmamı istiyorum. Verdiğin nîmete şükretmemi (bana ilhamda bulunmanı) diliyorum. Senden, sana güzel ibâdette bulunmamı istiyorum. Yine senden, bana selîm bir kalb, doğru bir dil vermeni diliyorum. Senden, bildiğin hayırları istiyorum. Bildiğin şerlerden sana sığınıyorum. Sana, bildiğin şeyler hususunda yönelip bağışlanmamı diliyorum. Şüphesiz ki, sen gaybleri çokça bilensin.» (2)

Hz. Ömer (R.A.), Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek :

— «Ya Resûlellah! bu âyet ashaba ağır geldi» dedi. Peygamber (A.S.) ona :

— «Şüphesiz ki Allah, geriye bıraktığınız mallarınız temiz ve hoş kalsın diye zekâtı farz kıldı. Mîrası da sizden sonra geriye kalan maldan farz kıldı», buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.), «Allâhu Ekber!» dedi. Resûlüllah (A.S.) devamla buyurdu ki : «Kişinin toplayıp biriktirdiği şeyin en hayırlısından sana haber vereyim mi? O, sâliha kadındır. Kocası onun yüzüne bakınca onu neşelendirir, ona bir şey emrettiğinde itaat eder. Ayrılıp bir tarafa gittiğinde hem kendi iffetini, hem de kocasının mal ve şerefini korur.» (3)

HALKIN MALINI HAKSIZ SEBEPLERLE YİYENLER

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ)

«Ey imân edenler! Doğrusu hahamların ve rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksız sebeplerle yerler...»

Dini, dünyalığa alet ederek sudan ve haksız sebeplerle insanların mallarını alıp yemek ve kendine toplayıp biriktirmek, kesinlikle haramdır. Ancak bu haksız sebepler neler olabilir? İşin içinde Kitap ehline mensup din adamları bulunduğuna göre, konuyu biraz da o açıdan değerlendirmek ve sonra da bütün din adamlarını ilgilendirecek şekilde yorumlamak gerekir. Şöyle ki :

a) Allah ve din adına hüküm vermek, bir hakkı boşa çıkarmak veya

---

(1) Sahîh-i Buhari : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(2) Müsned-i Ahmed : Şeddad b. Evs (R.A.)den

(3) Ebû Dâvud -el-Hâkim/Mustedrek'inde-İbn Murdeveyh az değişik bir lafızla rivâyet etmişlerdir.

haksız bir işi haklı göstermek için rüşvet (rişvet) almak.

b) Faiz karşılığında ödünç vermek. Nitekim Yahudilere göre, Yahudi olmayandan faiz almak sevaptır. Talmut'ta buna cevâz verilmiştir.

c) Yatırlar ve ibâdet yerlerine sarf edilmek adı altında para toplayıp misyonerlere vermek.

d) Günahların bağışlanması için, günahın büyüklük ve küçüklüğüne göre günahkâr kişilerden mal ve para almak. Nitekim Hıristiyan ülkelerde biriken günahlarının temizlenmesini arzu eden kimselerin papazlara başvurarak mal veya para vermek sûretiyle bu yola girdikleri ve papazların da kendilerinde böyle bir yetkinin bulunduğunu iddia ettikleri bilinmektedir.

e) Din adına helâlı haram, haramı da helâl sayıp birtakım menfaatlar sağlamak bu cümledendir.

İlgili âyetle Kitap ehlinin din adamları kınanırken Müslüman din âlimlerine, bu gibi sakıncalı yollara sapmamaları hatırlatılıyor. Hak dini temsil edenlerin her bakımdan haktan ve doğrudan yana olmaları gereği üzerinde duruluyor. Dinin aslından ve mayasından uzaklaşan Kitap ehlinin düştüğü fahiş hatâlara onların düşmemeleri için uyarıcı işâretler veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, din adına birtakım haksız yollara ve haksız kazançlara başvuran hahamlar ve papazlar kınandı. Dini dünyalıklarına alet edinerek çok kötü misal oldukları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, İbrâhim Peygamber (A.S.) zamanından kalan güzel bir âdeti yaşatan, yılda dört ayı «Haram Ay» kabul edip her türlü savaş ve yağmacılığı bırakan Arapların, bu hürmeti ihlâl ettikleri konu ediliyor. Kendi kötü arzularını tatmin için haram aylarının yerlerini değiştirecek kadar hırçınlaştıkları belirtilerek, toplumu tedirgin eden bu davranışları kınanıyor. Sonra da göklerle yer yaratıldığından beri Allah yanında ayların sayısının 12 olduğuna dikkatler çekiliyor.

——oOo——

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا
فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا
اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ
اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ
كَافَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾
إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ
فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ اَعْمَالِهِمْ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

MEÂLİ:

36— Şüphesiz ayların sayısı, Allah yanında -gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın kitabında (plânlandığı üzere)- on ikidir. Bunlardan dördü hürmetli aylardır. Bu en sağlıklı ve doğru hesaptır. Artık bu aylarda kendinize zulmetmeyiniz. (Ancak) putperestler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah (ilâhî sınırlara saygılı olup kötülüklerden ve haksızlıktan) sakınanlarla beraberdir.

37— (Hürmetli ayların yerlerini değiştirip) geciktirmek, küfürde bir artıştan başka bir şey değildir. Öyle yapmakla kâfirler (büsbütün) şaşırtılıp saptırılırlar; Allah'ın haram kıldığı sayıya uydurmak için onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ve böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kabul ederler. Kötü işleri kendilerine süslenip hoş görünmüştür. Allah ise küfür üzere olan milleti doğru yola eriştirmez.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki zaman, Allah gökleri ve yeri yarattığı gündeki durumu gibi dönüp durmaktadır. Yıl 12 aydır. Bunlardan dördü hürmetli aylardır; üçü ardarda gelir (Zilkade, Zilhicce ve Muharrem). Recep ise ayrı olarak cemaziyelahir ile şaban arasındadır.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sonra devamla buyurdu ki :

— Bu içinde bulunduğumuz ay hangi aydır?

— Allah ve Peygamberi daha iyi bilir, dedik.

— Zilhicce değil midir?

— Evet...

— Bu hangi beldedir?

— Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedik.

— Beledü'l-Haram (Mekke) değil midir?

— Evet...

— Bugün hangi gündür?

— Allah ve Peygamberi daha iyi bilir.

— Nahr (Kurban bayramı) günü değil midir?

— Evet...

— Şüphesiz ki, kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz bu gündeki, bu beldedeki, bu aydaki hürmet gibi birbirinize haramdır. Rabbinize kavuşacaksınız; sizden amellerinizi soracak. Artık benden sonra kâfirliğe dönerek birbirinizin boyunlarını vurmayınız!

Dikkat edin! hazır olan olmayana (bu sözleri) ulaştırsın. Kendisine ulaştırılıp tebliğ edilen kimsenin tebliğ edenden daha anlayışlı ve dikkatli olması umulur.

— Teblîğ ettim mi? Teblîğ ettim mi?

— Evet, teblîğ ettin ya Resûlellah!

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz :

— Allahım! Sen şâhit ol, dedi. (1)

---

(1) Buharî/bed-i halk : 2, tefsir: 9, adâhi: 5, tevhid: 24- Müslim/kasamet: 29- Ebû Dâvud/menâsik: 67- Ahmed: 5/37

İLMÎ YÖNÜ

(إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا) **«Şüphesiz ki ayların sayısı Allah yanında on ikidir...»**

Bilindiği gibi, ister Ay takvimine göre, ister Güneş takvimine göre konu ele alınsın, yani ister bir yıl 354 gün, isterse 365 gün hesaplansın, ayların sayısı 12 olarak belirlenmiştir. Son olarak Gregoryen takvîmi de yılı 12 aya ayırmıştır. Böylece yıl, herbiri kavuşum ayının dörtte birine tekabül eden 52 haftaya bölünür.

Gökler ve yerküre yaratılıp belli düzene oturtulduktan sonra çekim kuvveti adı verilen görünmez bir kudret dünyamızı Güneş'e bağlı kılmıştır. Dünya yaratıldığı günden beri durmadan belli bir yörüngede ve takdir edilen hızla Güneş'in etrafında dönmektedir.

Bu dönme hareketine «yörüngesel dönüş» denir. Dünya yörüngesel dönüşünü bir yılda, yani 12 ayda tamamlar. Yörünge «ekliptik» düzlemi üzerindedir. Dünyanın ekseni ekliptik düzlemine eğiktir. Gerek gündüzlerin ve gecelerin daima aynı uzunlukta olmayışı ve gerekse mevsim denilen olayların meydana gelişi, işte bu eksen eğikliğinden oluşur.

Belirtilen düzen ve hesaplı hareket, gökler ve yer yaratıldığından beri şaşmadan sürüp gelmektedir. Kur'ân ilgili âyetle bu konuda da ilim adamlarına, meraklı araştırıcılara ana fikir, temel bilgi vererek insan aklına malzeme sunmaktadır.

Bir yılın 12 bölüme, yani ay'a ayrılması, anlaşılan ilk insan Âdem ile başlar. Ayrıca yapılan bilimsel araştırmalara göre, Mısır takvimi M.Ö. 5000, ya da 3000 yıllarında yapılmıştır. Mısırlılar az-çok düzenli aralıklarla gökyüzünün en parlak yıldızı SİRİUS'un günlerce görünmez olduktan sonra, güneşin doğuşundan hemen önce ufukta yeniden gözüktüğünü gözlemişlerdir. Sirius'un güneşle aynı zamanda doğuşu, diye adlandırılan bu olay, başlangıç noktası olarak alınmış ve Sirius'un güneşle aynı zamanda iki doğuşu arasında geçen süre, yani 365 gün bir yıl sayılmıştır. Mısırlıların bir yılı 12 aya böldükleri de bilinmektedir.

Babil takvimi de 12x29,5 çarpımı, eşittir 354 günlük bir süre ile hazırlanmıştır. Eski Yunanlılar da Babil takvimine benzer bir hesapla yıl ve ayları düzenlemişlerdir.

Allah'ın kitabı Levh-i Mahfuz'da da yıl ve ay, bugünkü düzen ve hesaba göre takdîr edilip yazılıdır. İlâhî plân önceden bugünkü mevcut düzeni belirleyip çizmiştir; kıyâmet kopuncaya kadar artık bu düzenin bozulması söz konusu değildir.

HÜRMETLİ AYLAR

Kabile hayatı yaşayan ve sık sık savaşıp yağmacılık yapan Arapların, ötedenberi kutsal Kâbe'ye saygı duyduklarını bütün siyerciler belirtmişlerdir. Araplar her yıl kendi âdetlerine göre, gelip hacceder, Allah'a imân ile putlara tapmayı birbirine karıştırıp içinden çıkılmaz garip bir inanç sistemi meydana getirirlerdi. Ama her şeye rağmen mal ve can güvenliği yoktu. Mekke'ye hac mevsiminde gelebilmek bile başlıbaşına bir problem idi. O yüzden kabile reisleri hac aylarından olan zilkade ile zilhiccede bir de onu izleyen muharremde savaşmayı kaldırırlar ve bu ayları hürmetli sayıp kesinlikle uyulmasında ısrarla dururlardı. Böylece uzak yerlerden hac için gelenler bu üç ayda hem ibâdetlerini yerine getirirler, hem de güven içinde evlerine dönme imkânı bulurlardı.

Bir de recep ayını kabul etmişler ve böylece hürmetli ayların sayısını, İbrahim Peygamberden kalma âdete uyarak dörde çıkarmışlardı. Recep ayında da hem kutsal Kâbe'yi ziyaret edenler çoğalırdı, hem de ticarî kaynaşma hızlanırdı.

Diğer bir rivâyete göre, Allah insanları güven içinde yaşamaya alıştırıp özendirmek ve kutsal Kâbe'yi ziyaret edenlerin güven içinde gelip dönmelerini sağlamak için sözünü ettiğimiz dört ayı hürmetli kılmış; İbrahim ve İsmail Peygamberlerin diliyle bu aylarda savaş ve saldırıda bulunmanın daha büyük bir günah sayıldığını ilân ettirmiştir. Nitekim Arap tarihçileri bu hususu tevatür derecesine varacak şekilde nakletmişlerdir. Kanaatimce doğru olan da budur.. İlgili 36. âyette **«artık bu aylarda kendinize zulmetmeyin!»** buyurulduğuna bakılınca, belirttiğimiz sonucu işâret yollu olsa bile çıkartmak mümkün. 37. âyette ise bu işâret biraz daha açıklığa kavuşturuluyor ve **«Allah'ın haram kıldığı sayıya uydurmak için onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ve böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kabul ederler.»** buyuruluyor.

Ayrıca Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in vedâ hutbesinden de bu mana ve hüküm anlaşılmaktadır. Âyetin baş kısmında ise, **«(Hürmetli ayların yerlerini değiştirip) geciktirmek, küfürde bir artıştan başka bir şey değildir. Öyle yapmakla kâfirler (büsbütün) şaşırtılıp saptırılırlar.»** denilerek müşriklerin İbrahim Peygamber'den kalan güzel bir hükmü ve sünneti kendi nefsanî arzuları doğrultusunda nasıl berbat ettiklerine dikkatler çekilir.

DÖRT AYIN HÜRMETİ DEVAM EDİYOR MU?

İslâm'ın ilk yıllarında bu güzel âdete uyuldu. Hem İbrahim Peygam-

berin iyice bilinip tanınması açısından, hem de İslâmiyetin hiç olmazsa bu dört ayda saldırıdan kurtulması bakımından sözü edilen dört ayın hürmetine yer verilip aynen benimsendi. Sonra İslâm devleti kurulup Arap Yarımadasında yavaş yavaş düzen ve disiplin sağlayınca o hükmü kaldırdı, yerine her günün hürmetli olduğu prensibini koydu; yani yılın hiçbir gününde zulmetmek, saldırıda bulunmak, haksız yere savaşmak helâl olmaz hükmünü getirerek sulh ve selâmet havasını oluşturdu. Böylece güzel bir âdet kaldırılırken daha güzeli ve kapsamlısı getirilip yerine konuldu.

HIRÇIN MÜŞRİKLERİN HÜRMETLİ AYLARIN YERLERİNİ DEĞİŞTİRMELERİ

İbrahim Peygamber'den kalan bu güzel sünnet zamanla talancı, hırçın, kana susamış Arapların işine gelmemiş, üç ay gibi uzun bir süre boş oturup yağmacılıktan, kadın ve çocukları esir edip satmaktan geri kalmaya dayanamamışlar, çare olarak da hürmetli ayların yerlerini değiştirmeyi uygun görmüşlerdi. Meselâ, zilhicce ayını bazan muharrem ayının yerine, bazan da sefer ayının yerine alıyorlar, böylece hürmetli ayların yerlerini kaydırıp onları asıl amaç ve maksadından uzaklaştırıyorlardı. Cenâb-ı Hak onların bu çok yanlış tutumlarını yererek yukarıdaki âyetleri indirdi. Böylece İslâm, insanlar için güven ortamı getiren hürmetli aylara hürmet edilmesini hem benimsedi, hem de onun hürmetini artırdı. Ancak bu hürmete saygı göstermeyip savaşmak isteyen müşriklerle savaşmanın caiz olduğunu ilân ederek caydırıcı bir müeyyide getirdi. Sonra da yukarıda açıkladığım gibi, İslâm hürmetli aylar hakkındaki hükmü kaldırdı ve daha kapsamlı bir barış ve güven havası estirdi.

İTİKADÎ YÖNÜ

Küfür üzerinde israr edip duran bir topluluğu Allah doğru yola eriştirmez. Çünkü hakikat güneşi, uyanmaya hazır duruma gelen gönülleri aydınlatır. Kalb ve vicdanlarını bu güneşe karşı kapalı tutan putperestler, inkârlarında inat ve ısrar edip hürmetli ayların yerlerini değiştirecek kadar azgınlık gösterirken, kendilerine hidâyetin tecelli etmesi pek beklenemez. Kur'ân'ın taşıdığı ilâhî âyet ve belgeler; Hz. Muhammed'in (A.S.) tebliğ buyurduğu bunca hakikatler karşısında aklını kullanmayıp, geçmişe körükörüne bağlılıkta duygusal davranan ve düşünce ufkunu bir türlü açmak istemiyen müşrikler, hidâyetten nasiplerini almaya yanaşmadılar. Durum böyle olunca, hidâyet sınırına kendilerini getirmek için az bir gayret ve himmet bile ortaya koymadılar; koymayınca da Allah'ın hidâyet nu-

ru onlardan yana tecelli etmedi.

Müşrikler haram aylarında haram ve yasak kılındığı halde savaşmak ve yağmacılık yapmak için haram ayını başka bir aya ertelemek, ayların yerlerini değiştirmek sûretiyle küfürde daha ileri gittiler, böylece kendilerine hidâyet nurunun yansımazlığı devam etti.

KUTSAL YERLER - KUTSAL ZAMANLAR

İmânı aktif, idrâki uyanık, kalbin Allah ile bağlantısını kesintisiz tutabilmek; günlük hayatımızı dengeli, ibâdetimizi yeterli duruma getirmek ve ruhumuzu uyanık bulundurmak için İslâm, bazı zaman dilimlerine ve bazı yerlere özellik ve kutsallık tanımıştır. Bu, bir bakıma insanı biteviyelikten kurtarıp değişik ve farklı bir düzeye yöneltmeyi amaçlar.

Aynı şeylerin aynı ölçü ve biçimde sürüp gitmesi, bir gün gelir de insanın içinde bıkkınlık uyandırabilir. Hem insan, ruhî yapısı gereği sık sık değişik iş, değişik ve farklı manzara ister. Cennet'te ilâhî tecellilerin sonsuzluğa doğru birbirini izlemesiyle meydana gelen değişik dekorların, farklı görüntülerin hikmetlerinden biri de budur.

Her gün camilerde toplanarak tek düzen içinde ibâdeti sürdürürken cuma gününün hafta içinde bir farklılık arzetmesi, ibâdete canlılık, ruhlara tazelik, kalblere zevk getirmektedir. İki dinî bayram daha geniş çapta bir değişiklik arzetmekte, ibâdete ayrı bir renk ve mana katmaktadır.

Hac mevsiminde Kâbe'de toplanmak, daha farklı, o nisbette geniş bir değişiklik arzeder; ruhları kamçılar, heves ve ilgiyi artırır; bir süre insanı dünya heves ve dağdağasından uzaklaştırıp kutsal havanın ferahlatıcı mevsimine kavuşturur. Nefis ikliminden alıp ilâhî rahmetin tecellilerinin tevali eden iklimine eriştirir. Böylece değişik bir ibâdet, yepyeni bir zevk ve heves doğurur; düşünüp ölçülerek, hikmeti dikkate alınarak Hakk'a kulluk edilir; kısacası ibâdeti mihanikî olmaktan, yani sırf alışkanlığın verdiği kolaylıkla, sadece kasların ve organların hareketiyle yerine getirmekten çıkarıp asıl amacına çevirir.

Mübarek gün ve geceler de hep bu maksada ve hikmete yönelik birer anlam taşır.

İbrahim ve İsmail Peygamberlerin diliyle hürmetli aylar olarak tanıtılan zilkade, zilhicce, muharrem ve recep, çok değişik bir hava getirip Arapları zulüm ve tuğyandan bir süre olsun uzak tutmuş, güven içinde yaşamanın ne kadar güzel bir hayat olduğunu telkînle kabile hayatını disiplin altında tutmanın önemini kısmen olsun öğretmiştir.

Bunların çok üstünde bir anlam taşıyan ve sadece bir ay süren oruç ve birkaç gün kutsal topraklarda biraraya gelmenin sağladığı lâhutî havanın ruhları yenileyip canlılık kazandırmasını başka zamanlarda duymak mümkün müdür?

YORUMLAR - RİVÂYETLER

Kamerî aylar, İbrahim Peygamber'den beri Araplar arasında değişmeyen takvîm olarak kullanılmıştır. İbrahim Peygamber'den çok önceleri diğer peygamberler zamanında 'da kullanıldığı söylenir.

Kamerî aylar 12'dir :

1— Muharrem, 2— Sefer, 3— Rebiulevvel, 4— Rebiulahir, 5— Cemazilevvel, 6— Cemazilahir, 7— Recep, 8— Şaban, 9— Ramazan, 10— Şevval, 11— Zilkade, 12— Zilhicce.

Bu ayların kelime olarak mânaları:

1— Muharrem: Bu ayda savaş ve yağmacılık daha çok haram sayıldığı için bu ismi almıştır. Çoğulu, muharremat, maharim, meharîm gelir.

2— Sefer : Bu ayda savaşa çıkılınca evler bomboş kalırdı. O nedenle «boşluk» anlamına gelen bu kelime, ikinci aya isim olmuştur. Çoğulu asfar gelir.

3— Rebiulevvel : Bu ayda seferden dönüp evlerin yüksekçe bölümlerinde eyleşirlerdi. İrtiba'dan mülhem olduğu için üçüncü ay bu ismi almıştır.

4— Rebiulahir : Bu da az farkla aynı anlama gelir.

5— Cemazilevvel veya Cemaziyelulâ : Bu ayda sular donduğu için bu ismi almıştır. Çoğulu cemaziyat gelir.

6— Cemazilahir de az farkla aynı anlamdadır.

7— Receb : Tâzim anlamına gelen «tercîb» kökündendir. Çoğulu ercab ve recebat gelir.

8— Şaban : Kabilelerin çeşitli boylara ayrılıp talancılığa hazırlandıkları aydır. «Teşe'ubb-i kabail»den mülhem olarak bu ismi almıştır. Çoğulu şaabîn ve şa'banat gelir.

9— Ramazan : Şiddet-i ramza'dan mülhem, şiddetli sıcak anlamına gelen bir isimdir. Çoğulu ramazanat, ramazîn ve armizat gelir.

10— Şevval : Şaleti'l-ibilü'dan alınan bir isimdir. Deve kuyruğunu kal-

dırınca, «şâleti'l-ibilü» denilir. Develerin daha çok bu ayda kuyruk kaldırmalarından dolayı aya bu isim verilmiştir. Çoğulu şevâvîl ve şevalât gelir.

11— Zilkade : Bu ayda Araplar savaşmayıp otururlardı. Ka'deden alınma bir isimdir. Çoğulu zevâti'l-ka'de gelir.

12— Zilhicce : Bu ayda hac yapıldığı için bu ismi almıştır. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İbrahim Peygamber zamanından beri devam edip gelen hürmetli aylarda her türlü tecavüz, yağma, soysuzluk ve bozgunculuk durur, böylece Arap Yarımadasında güven havası esmeye başlardı. Müşrikler, zaman zaman azgınlıklarını tatmin için bu ayların yerlerini değiştirerek daha da küfürlerini artırırlardı. Yukarıdaki âyetlerle onların bu hürmetsizliği kınanıyor ve hürmeti ihlâl edip Müslümanlara saldıracak olurlarsa, aynen karşılık verilmesi emrediliyor.

Arap Yarımadasındaki azgınlık durdurulduktan ve hayli ıslahat yapıldıktan sonra sıra Bizans ile boy ölçüşmeye ve İslâm'ın sesini çevre ülkelere duyurmaya gelmişti. Çok sıcak bir mevsimde Taif seferinden yorgun dönen Müslümanlardan bir kısmı yerlerinde ağırlaşıp kaldılar. Aşağıdaki âyetlerle onlar kınanıyor ve Allah yolunda savaşı bırakmanın sadece dünya hayatı ve nîmetiyle yetinmek anlamına geldiği, böylece âhiret hayatına kısmen de olsa sırt çevirildiği belirtilerek birtakım uyarı, işâret ve tavsiyeler yapılıyor.



(1) Fazla bilgi için bak : Sahavî'nin el-Meşhur Fi-Esmâi'l-Eyyami ve'ş-Şühûr.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ
إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ
إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ
فَمَا مَتَاعُ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ
﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ
إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي
الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا
فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ
لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

MEÂLİ:

38— Ey İmân edenler! Size ne oldu ki, «Allah yolunda seferber olun!» denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?! Yoksa âhi-

retten (yüzçevirip) Dünya hayatına mı râzı oldunuz? Dünya hayatının yarar ve geçimliği Âhiret'e oranla pek azdır.

39— Eğer seferber olup çıkmazsanız, o sizi elem verici bir azâpla azâplandırır ve yerinize başka bir millet getirip koyar da siz O'na hiç bir zarar veremezsiniz. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

40— Eğer Ona (Muhammed'e) yardım etmezseniz, Allah Ona yardım etmiştir. Hani o küfredenler, iki kişiden biri olarak Onu (yurdundan) çıkarmışlardı da, ikisi mağarada iken arkadaşına, «Üzülme Allah bizimle beraberdir» demişti. Allah da Onun üzerine sükûnet, huzur, kalb yatışkanlığı indirmiş ve Onu görmediğiniz askerlerle desteklemişti; aynı zamanda küfredenlerin sözünü alçalttıkça alçaltmıştı. Allah sözü ise en yücedir. Allah yegâne üstündür, çok güçlüdür, (sonsuz ve sınırsız) hikmet sâhibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Romalılar, Arabistanı istilâ etmeyi ve güçlü bir devlet oluşturma yolunda olan İslâm'ı daha çok büyümeden doğduğu yerde boğmayı tasarlamış ve bunun için gereken hazırlıklara başlamışlardı. Rivâyete göre 40.000 kişilik bir ordu savaşa hazır bekliyordu.

Daha yeni Huneyn ve Tâif seferinden dönen İslâm ordusu hayli yorgun idi. Aynı zamanda kuraklık hüküm sürüyor, mevsimin en sıcak günleri yaşanıyordu. Bir yandan da meyvalar iyice olgunlaştığından devşirme zamanı gelmiş bulunuyordu. Suriye'ye kadar uzun ve yorucu bir sefer yapmak gerekiyordu. Bunun yanı sıra düşman ordusunun da çok güçlü ve hazırlıklı olduğu söyleniyordu.

Yukarıdaki âyetler böyle bir ortam içinde olan mü'minleri savaşa hazırlayıp onlara cesaret, moral ve aksiyon vermek üzere teşvîk anlamında inmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Dünya âhirete nisbetle, sizden birinin parmağını göle batırmasına benzer; parmağı ne kadar ıslaklık ile döner, bir bakın!» (2)

«Şüphesiz ki, Allah işlenen iyilik karşılığında ikibin kere bin (milyon-

---

(1) Lübabu't-te'vîl
(2) Müsned-i Ahmed: el-Müstevrid'den

larca) mükâfat verir.» (1)

Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) anlatıyor :

«Peygamber (A.S.) Efendimizle birlikte mağarada bulunuyorduk. Müşrikler gelip mağarayı aramak istediler; o kadar yaklaştılar ki, onlardan biri ayaklarının önüne baksaydı bizi görebilirdi. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimize durumu arzettiğimde buyurdu ki : Ya Ebâ Bekir! ne sanırsın, üçüncüleri Allah olan iki kişiyi?» (2)

İMANIN BELİRTİSİ

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ ...)

«Ey imân edenler! Allah yolunda seferber olun, denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?...»

İlgili âyetle imân cevherinin asıl değerini ortaya koyacak alâmetten söz edilmekte; gerektiği zaman mal ve canı Allah yolunda korku ve endişe duymadan, tereddüt geçirip beklemeden harcamanın gerçek imândan kaynaklandığı belirtilerek tahkîki imânın vasıflarından biri açıklanıyor.

Romalılara karşı İslâm'ın gücünü ve aşılmaz bir set olduğunu gösterme vakti gelip kapıya dayanmıştı. Ortam ise, savaştan yana değildi. Aşırı sıcak, yorgunluk, Huneyn ve Tâif seferinden daha yeni dönmüşlük, aynı zamanda çıkılacak seferin uzaklığı, düşmanın silâh ve sayı bakımından daha güçlü durumda bulunması ve hurma toplama mevsiminin başlaması gibi birtakım engelleyici sebepler vardı. Ama bunların çok üstünde, ebedî hayatla içiçe bir saadet yolu ve o yolda yürüyecek sağlam imâna sâhip sadık mü'minler bulunuyordu.

O halde «Tebûk Seferi» diye tarihe geçen bu askerî harekât, bütünüyle mü'minlerin derecelerini belirliyecek bir mihenk anlam ve ölçüsündeydi. Nitekim öyle oldu; kâmil mü'minler tereddüt etmeden Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in emrine ve dâvetine olumlu cevap vererek koşarken, zayıf imanlılar, mıhlanırcasına ağırlaşıp yerlerinden kalkmak istemediler. Münafıklar ise, bir sürü mâzeretlerle kaçamak yollarını arıyorlardı.

---

(1) İbn Ebî Hâtim : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Buharî/menakıb: 45, tefsir : 16- Müslim/fezâil: 1- Ahmed: 1/4

PEYGAMBER (A.S.) EFENDİMİZİN UYGULADIĞI STRATEJİ VE HAZIRLADIĞI PLÂN

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz birçok savaşlara hazırlanırken de, yola çıkarken de gizliliğe büyük bir özen gösterir; ashab-ı kirâmın çoğu nereye, kimlerle savaşmak üzere hareket edildiğini bilmezlerdi. Ama Tebûk seferi böyle olmadı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hem hedefi, hem düşmanı, hem de yolu ve mesafeyi bütünüyle açıkladı; bunda hiçbir sakınca da görmedi. Çünkü Suriye'ye kadar uzun bir yolculuk söz konusu idi. Dünyanın o günkü sayılı devletlerinden Romalılar bulunuyor ve belki savaşa hazır vaziyette bekliyordu. O takdirde durumun hassasiyet ve önemi dikkate alınmalı, herkes kendini ona göre hazırlamalı değil miydi?

Medine, Mekke ve daha doğrusu Arap Yarımadası bu yankıdan çalkanıp duruyor, Arap kabilelerin ister istemez dikkatleri bu önemli sefer üzerinde toplanıyordu.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Müslümanlar oluşan havanın tesiriyle üçe ayrılmış bulunuyorlardı: Hakikî mü'minler, zayıf irâdeli ve zayıf imânlı olanlar, içleri dışlarına uymayan, zahiren Müslüman görünüp içlerinde küfür ve nifak tohumu taşıyan münafıklar..

Böylece yâr, ağyardan; dost düşmandan; imân küfürden; kalb-i selîm, şüpheci ve dönek karakterlilerden ayırt edildi.

Allah, daha çok zayıf imânlı ve zayıf irâdeli mü'minlere şu uyarıyı indirdi: **«Ey imân edenler! size ne oldu ki, Allah yolunda seferber olun, denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz? Yoksa âhiretten (yüzçevirip) dünya hayatına mı râzı oldunuz?!»**

Âyetin delâlet ettiği beş maddelik bir uyarı söz konusudur ki, bu kıyâmete kadar geçerlidir:

1— Neden bulunduğunuz yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?! Size ne oldu ki hız ve hareketinizi kaybettiniz?

2— Âhiret'ten yüzçevirip birkaç günlük dünya hayatına mı râzı oldunuz?

3— Oysa dünya hayatının yararı da, geçimliği de âhirete nisbetle pek az ve önemsizdir. Çünkü dünya hayatı amaç değil, amaca erişmek için bir araçtır. Yoksa siz aracı amaç yerine mi koymak istiyorsunuz?!

4— Sefere çıkmayacak olursanız, Allah sizi elem verici bir azâpla azaplandırır. Bu azâp iki yönlüdür, biri dünyada, diğeri âhirette gerçekle-

şir. Dünyadaki azâp istiklâl ve hürriyetin, din ve vicdan serbestliğinin elden gitmesi ve başka milletlere yem olup zillete düşülmesidir. Âhiretteki azâp ise, çok daha elim ve üzücü olacaktır.

5— Sonra da Allah yerinize başka bir milleti getirir. Çünkü O, bu dini mutlaka üstün kılacak, başarıya eriştirecektir. Veya başka bir millet gelip sizi istilâ edecek, hepinizi köleleştirip kendi hesaplarına çalıştıracaklardır. Bu iki şık da mümkündür.

Bu beş maddelik uyarı, ilk bakışta bir tehdît anlamı ve hükmü taşıyorsa da, aslında günahkâr olan mü'minlere yönelen geniş bir rahmettir. Pişmanlık duyup Hz. Peygamber'in (A.S.) emrine ve dâvetine koşan ve o sebeple bağışlanmasını dileyenlerin affedileceği umulur. O bakımdan uyarı hem rahmeti, hem de umut kapısını birden aralamakta, ilâhî inâyetin hayat ve kuvvet verici havasını estirmektedir.

Buna rağmen Allah yolunda savaşmadıkları takdirde, az önce belirttiğimiz gibi, iki ayrı azâpla azâp edilecekleri kaçınılmazdır.

ALLAH KENDİ PEYGAMBERİNE YARDIMA DEVAM EDECEKTİR

(إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ) «Eğer Ona (Muhammed'e) yardım etmezseniz, Allah ona yardım etmiştir (ve edecektir).»

Cenâb-ı Hak ilgili âyetle mü'minleri iki hususta uyarıyor: Savaşmadıkları takdirde, İslâm'ın nuru yine çevreyi aydınlatmaya devam edecek, Allah bu dine ve Muhammed'e (A.S.) sâhiplik edecek başka bir milleti bu kutsal görevi yüklenmeye çağıracak; emâneti sizden alıp onlara verecek. Diğeri ise, Peygamberi yalnız bıraktıkları takdirde, O, küffar eline düşmeyecek, Allah Ona yardıma devam edecektir. Nitekim Mekke'den Medine'ye sadece yanında bir arkadaşı bulunduğu halde hicret etmişti ki, o sırada Allah'tan başka yardımcısı da yoktu. Yanındaki arkadaşı Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) korkup endişesini açığa vurunca, **«Tasalanma, Allah bizimle beraberdir!»** demesi, ilâhî yardımın en parlak biçimde tecellisinin şâhididir. Allah Onu, insanların görmediği askerler (melekler)le destekledi, kalblerine sükûnet ve yatışkanlık sundu. Sonunda kâfirlerin plân ve proğramlarını alt-üst etti de onları alçalttıkça alçalttı. Allah sözü ise, eninde -sonunda en yüce oldu ve olmaya devam edecektir.

O halde Peygamber'e, Onun yüce ve kutsal dâvasına ve bıraktığı büyük emânete sahip çıkıp yardım edenler, gerçekte kendi huzur ve saadetleri uğruna yardım ederler. Etmiyenler ise, kendi kendilerini en yüksek değerden, sonu gelmiyen nîmetten mahrum bırakarak mahvederler.

Allah, kendi Peygamberine ve indirdiği İslâm dinine yardımını değişik biçimde ve farklı tezahürlerle sürdürecektir. Kıyâmete kadar Hz. Muhammed'in (A.S.) teblîğ buyurduğu İslâmiyet yaşayacaktır. Onun nuru söndürülmeğe çalışıldıkça Allah onu tamamlayacaktır. Çünkü Allah yegâne üstün ve sonsuz hikmet sâhibidir. İnanmayanların sözünü hep alçaltacak, hakkı hep ayakta tutup destekleyecek, o bakımdan hak incelse bile kopmayacaktır. Üstün ve yüce olan yalnız ve yalnız Allah'ın sözüdür. Üstünlük O'na mahsustur.

GÖRMEDİĞİNİZ ASKERLER

(وَاَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا) **«Ve O'nu görmediğiniz askerlerle desteklemişti..»**

Bununla yardıma gönderilen melekler kastedilmektedir. Daha önceki konularda da belirttiğimiz gibi, melekler moral verir, ilhâmda bulunur, kalbi takviye edip düşünce ve duyguya berraklık kazandırır. Melekler, silâh alıp düşmanı öldürmezler; çünkü bu mânada câri bir âdet-i ilâhiye yoktur. Melekler aynı zamanda kâfirlerin moralini bozarlar ve kalblerine korku havası estirip duygu ve düşüncelerini alt-üst edip şaşkına uğratırlar.

Hicret esnasında yardıma gönderilen melekler Resûlüllah (A.S.) Efendimizi mânevî bir kale içine alırcasına korumuşlar, destek olup cesaret ve ümidini bir kat daha artırmışlar ve Allah'ın O'nunla beraber bulunduğunu müjdelemişlerdi.

YORUMLAR VE RİVÂYETLER

İnfirû, emri, nefr kökünden türetilmiştir. Sözlük olarak bu kelime, heyecan verici, yürekleri oynatıcı bir emir sebebiyle bulunduğu yerden fırlayıp kalkmak ve hedefe doğru koşmaktır. Aynı fiilden gelen nüfur, nifar ve nefîr, ürküp uzaklaşmak anlamına gelir. Ancak bunlar daha çok olumsuz yönde tesir altında kalarak ürküp kaçmak ve uzaklaşmak mânasında kullanılırlar. Nefr ise, toplu halde aldığı destek, ruh ve heyecanla savaşmak için fırlayıp çıkmak mânasında kullanılır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, özellikle Tebûk seferi için vaki dâvete hemen olumlu cevap vermeyip ağır davranan mü'minler kınanıyor. Savaştan nefret edip geri kalmanın zillet ve meskenet getireceği belirtilerek istiklâl ve hürriyet içinde yaşayabilmek için her an savaşa hazır durumda beklemenin şart olduğuna işâret ediliyor. Sonra da İslâm'ın, mutlaka başarıya erişeceği, insanlar yardım etmediği takdirde Cenâb-ı Hakk'ın başka bir milleti o hizmete sevkedeceği hatırlatılıyor. Böylece o kutsal emanetin, ona sâhip çıkmayanlardan alınıp sahip çıkanlara devredileceği çok düşündürücü bir anlatımla işleniyor.

Aşağıdaki âyetlerle, mal ve can ile Allah yolunda savaşmanın çok daha hayırlı olacağı bildiriliyor. Tebûk seferine çıkmamak için bir sürü mazeret uyduranlar kınanarak, bu seferin münafığı mü'minden ayırt edici anlamda olduğuna işârette bulunuluyor. Gerçek mü'minlerin böyle günlerde hiçbir mazeret beyân etmiyeceğine değiniliyor ve ancak içinde küfür ve nifak taşıyanların bu yollara tevessül edecekleri açıklanıyor. Sonra da dosdoğru inanmayan kimselerle savaşa çıkmanın pek doğru olmayacağı, faydadan ziyade zarar getireceğine atıflar yapılıyor.



انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ

فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ

عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنْ بَعُدَتْ

عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا

مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

﴿٤٢﴾ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ

صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ

يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ

فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ

لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ

وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ

إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

MEÂLİ:

41— Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla birlikte savaşa çıkın; Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihâda devam edin. Eğer bilirseniz bu sizin için hayırlıdır.

42— Eğer yakın bir yarar, orta (mesafede) bir sefer olsaydı, herhalde arkana takılırlardı. Ne var ki o meşakkatli (mesafe) onlara uzun geldi. «Gücümüz yetseydi seninle beraber çıkardık» diyerek Allah ile yemin edecekler de kendilerini (yalanları sebebiyle) mahvedecekler. Allah onların elbette yalancı olduklarını bilir.

43— Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve yalancılar bilininceye kadar neden onlara izin verdin?

44— Ama Allah'a ve Âhiret gününe (dosdoğru) imân edenler, mallarıyla, canlarıyla (Allah yolunda) cihât etmeleri hususunda (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah (iki yüzlülükten ve döneklikten) sakınanları sever.

45— Senden ancak Allah'a ve Âhiret gününe imân etmiyenler; kalbleri şüpheyle çalkanıp, şüpheleri içinde bocalayanlar (savaşa çıkmamak için) izin isterler.

46— Eğer onlar savaşa çıkmayı isteselerdi, onun için birtakım hazırlıklarda bulunurlardı; ama Allah davranmalarını hoş görmedi de onları alıkoydu, «oturun, oturanlarla beraber» denildi.

47— Eğer aranızda onlar da (savaşa) çıkmış olsalardı, fesât ve fenalık artırmaktan başka bir şey yapmazlardı. Sizi fitneye düşürmek arzusuyla aranıza sokulup entrikalar çevirirlerdi; aranızda onlara kulak verenler de vardır. Allah zâlimleri çok iyi bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Havanın sıcaklığını, seferin uzaklığını ve meyvaların toplanma mevsiminin girdiğini ileri sürerek Tebûk seferine çıkmak istemiyenler hakkında inmiştir. (1)

---

(1) Esbab-ı Nüzûl-Nisabûrî - Lübabu't-te'vil

Ashab-ı Kirâm'dan Miktad b. Esved (R.A.) iri-yarı ve biraz da şişman olduğundan, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek, sefere katılmayıp Medine'de kalmak için izin istedi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Enes b. Mâlik (R.A.) anlatıyor:

— Ashabdan Ebû Talhâ yaşlı olmasına rağmen bu âyeti okuyup, **«Allah Teâlâ genç ve yaşlı hiçbir kimsenin özürünü kabul etmiyor»**, diyerek Tebûk seferine katıldı ve orada şehit edildi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Musa el-Eş'ârî (R.A.) anlatıyor:

Bedevîlerden biri, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek dedi ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! ganimet elde etmek için savaşan adam, anılıp meşhur olmak için savaşan adam; takdir görmek ve beğenilmek için savaşan adam(lar olabilir). Bunlardan hangisi Allah yolundadır?

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona şu cevabı verdi:

— Allah sözü daha yüce olsun diye savaşan kimse Allah yolundadır. (3)

Ashabın ileri gelenlerinden Abdullah b. Amr b. Âs (R.A.), Peygamber (A.S.) Efendimiz'e dedi ki :

— Ya Resülellah! bana cihat ve savaş hakkında bilgi ver. Resûlüllah (A.S.) ona şöyle buyurdu :

— «Ya Abdellah! eğer karşılığını sırf Allah'tan bekleyerek ve sırf Allah için sabrederek savaşırsan, Allah seni sabreden ve Allah rızasını gözeten bir kimse olarak kabrinden kaldırıp haşır eder. Gösteriş yapmak, çok ganimet elde etmek için savaşırsan, Allah seni riyakâr ve mal toplayıcı olarak kabrinden kaldırıp haşır eder. İşte ya Abdellah! hangi hal üzere savaşır veya öldürülürsen, Allah seni o hal üzerine kaldırıp haşır eder.» (4)

«Allah yolunda bir sabah veya bir akşam (savaşmak için) bulunmak, üzerine güneş doğan şeylerden daha hayırlıdır.» (5)

---

(1) Müfessir Süddî - Esbab-ı Nüzûl
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr - Esbab-ı Nüzûl
(3) Buharî -Müslim- Ebû Dâvud- Tirmizî- Nesâî -İbn Mâce..
(4) Ebû Dâvud : Abdullah b. Amr (R.A.)dan.
(5) Müslim-Nesâî : Ebû Eyyub (R.A.)den

«Üç durum var ki, onlarla birlikte hiçbir amel fayda vermez:

1— Allah'a ortak koşmak,

2— Ana-babaya karşı gelmek,

3— Savaş alanından kaçmak..» (1)

TOPYEKÛN SAVAŞ

(اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا) «Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla birlikte savaşa çıkın..»

İslâm her zaman kuvvetler arasındaki dengeyi dikkate alır ve bunun için imkânları nisbetinde hazırlıklı bulunmayı farz kabul eder.

Düşman bütün ağırlığıyla savaşı başlatmak isterse, Müslümanlar da bütün hafiflik ve ağırlıklarını seferber edip gereken önlemleri kusursuz alırlar. Bu, bir emr-i ilâhîdir ki uyulması gerekir. Ancak âyette geçen «hafiflik» ve «ağırlık» diğer bir tabirle «hafif» ve «ağır» sözlerinden başka ne gibi mâna ve hükümler anlaşılmaktadır? İlim adamlarımızın yorum ve tesbitleri biraz farklı olmakla beraber netice itibariyle aynı noktaya dayanmakta ve aynı hükmü yansıtmaktadırlar, şöyle ki:

a) Gençler ve yaşlılar,

b) İsteyerek, istemiyerek; sevinç duyarak ve endişelenip üzülerek,

c) Yaya ve süvari olarak,

d) Az teçhizat ve çok teçhizatla,

e) Fakiriyle, zenginiyle,

f) Az meşgul olanlar da, çok meşgul bulunanlar da,

g) Evli olanlar da, bekâr bulunanlar da..

Ancak bu iki tabirin dışında kalan bazı özel durumlar vardır; şöyle ki: Umumî seferberlik hallerinde bile bir kısım kimselere savaşa katılmamaya izin verilmiştir. Nitekim ileride bu haller açıklanacaktır.

O halde «hifaf» ve «sikal» tabirleri, topyekûn savaşa katılmayı, genel bir seferberlik havası içinde davranmayı emretmektedir. Bu durumda savaşa katılmak, ya bazı istisnalarla gücü yeten herkese farzdır, ya da farz-ı

(1) Taberânî : Sevban (R.A.)den

kifayedir. Konuyla ilgili diğer âyetler de dikkate alınınca, şu sonuca varmak mümkündür : Düşman çok güçlü bir orduyla istilâ amacını güderek geliyorsa, o takdirde bazı istisnalarla eli silâh tutan erkek, kadın, genç, yaşlı her müslümana savaş farzdır. Düşman belirtilen güçte değilse veya istilâ amacını gütmüyorsa, o zaman savaşmak farz-ı kifayedir; mevcut askerin savaşmasıyla bu farz yerine gelir ve diğer Müslümanlar katılmadıkları için günahkâr sayılmazlar.

MÜNAFIKLARIN KARAKTERİ

(لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ) **«Eğer yakın bir yer, orta (mesafede) bir sefer olsaydı, herhalde arkana takılırlardı. Ne var ki o meşakkatlı (mesafe) onlara uzun geldi..»**

İlgili âyetle Tebûk seferinde meydana gelen kararsızlık, ikiyüzlülük ve kaypaklık söz konusu edilirken daha çok münafıkların karakterine parmak basılıyor ve vasıfları şöyle sıralanıyor :

1— Uzak ve yorucu, aynı zamanda çok tehlikeli bir sefere çıkıldığı için, münafıklar bir sürü mazeretler uydurup böyle tehlikeli bir sefere çıkmak istemediler.

2— Yakın bir ganimet, normal bir sefer olsaydı, menfaatları gereği herkesten önce savaşa katılırlardı.

3— Tebûk seferinde Müslümanlar yenilgiye uğrayıp perişan edilirlerse, münafıklar canlarını kurtarmış ve haklı olduklarını isbatlayan delil bulmuş olacaklardı. Bunun aksine Müslümanlar üstün gelirler de bol ganimetlerle dönerlerse, münafıklar hemen yaltaklanıp, «eğer gücümüz yetseydi herhalde seninle beraber savaşa çıkardık», diyecek kadar bayağılaşacaklardı. Nitekim sonuç öyle olmuştu.

Allah kesin beyânda bulunmuştur :

«Ama Allah'a ve Âhiret gününe (dosdoğru) imân edenler, mallarıyla, canlarıyla (Allah yolunda) cihat etmeleri hususunda (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah (ikiyüzlülükten ve döneklikten) sakınanları sever.»

«Senden ancak Allah'a ve Âhiret gününe imân etmiyenler; kalbleri şüpheyle çalkanıp şüpheleri içinde bocalayanlar (savaşa çıkmamak için) izin isterler.»

İşte gerçek mü'minle, gerçek münafık arasındaki farklardan biri de

budur. O halde Tebûk seferi, bu iki zümreyi birbirinden ayırt eden bir kıstas ve mehenk olmuştur.

İNANMAYANLARLA SAVAŞA ÇIKMAK TEHLİKELİDİR

(وَلَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا) **«Eğer aranızda onlar da (savaşa) çıkmış olsalardı, fesat ve fenalık artırmaktan başka bir şey yapmazlardı.**

Bakara sûresinde Talût'un güçlü bir orduyla savaşa çıktığı anlatılırken çok önemli bir hususa değinilir: Talût, ordusunun imân ve azim derecesini ölçmek, sağlam ile çürüğü birbirinden ayırt etmek için Şeria ırmağına yaklaşırken şu emri veriyor : «Kim bugün bu ırmaktan su içerse benden değildir!» Irmağa gelindiğinde İsrâiloğulları'nın çoğu kanasıya su içerek imânlarının zaaf ve çürüklüğünü ortaya koydular; ancak onlardan az bir topluluk, -Tevrat'a göre, 600 kişi- Tâlut'un emrine uyarak su içmediler. Bunun üzerine Talût, emre uymayıp Şeria'dan su içenleri geri çeviriyor, inanmayan bir askerle savaşa çıkılmaz, diyerek kendini ona göre hazırlıyor. Yakın arkadaşlarının, «kuvvetimiz azaldı, nasıl savaşabiliriz?!» sözlerine karşılık, «nice az topluluk var ki, Allah'ın izniyle çok büyük topluluğu altetmiştir (ve altederi)» diyor ve savaş mü'minlerin zaferiyle neticeleniyor. (1)

İşte Allah bu sûrede de aynı konuyu başka bir yönüyle açıklıyor ve mü'minleri özellikle savaş konusunda çok dikkatli bulunmaya dâvet ediyor ve münafıkların mazeret ileri sürerek savaşa katılmadıklarının hayırlı olduğunu bildiriyor : **«Sizi fitneye düşürmek arzusuyla aranıza sokulup entrikalar çevirirlerdi; aranızda onlara kulak verenler de vardır. Allah zâlimleri çok iyi bilir.»**

TEBÛK SEFERİNİN NEDENLERİ VE NETİCELERİ

Hz. Muhammed (A.S.), İslâm devletinin temelini sağlam esaslara, ilâhî nizama oturttuktan sonra İslâm'ın üstünlüğünü Arap Yarımadasının önemli bir kısmında kabul ettirmiş, İslâm'ın sesini yarımadanın dışına ulaştırmaya başlamıştı. Mekke'nin fethi, Huneyn savaşı, Tâif kuşatması artık İslâm'ın karşısında durabilecek bir güç ve cesaretin Yarımadada kalmadığını isbatlamış ve bunun kesin hatlarını ortaya koymuştu. Birçok kabileler zekât verirken, bazıları da İslâm'a girmeyip onun hakimiyeti altına girerek haraç vermeyi kabullenmişlerdi.

---

(1) Geniş bilgi için bak : Bakara sûresi : 249

Böylece yavaş yavaş ekonomik güç de oluşuyor ve devlet maliyesi teşekkül ediyordu. İşte bu sıralarda Arap ülkeleriyle birçok yönden ilgisi bulunan ve yarımadayı kendi pazarı haline getiren Romalılar, yeni kurulan İslâm devletine karşı ciddi tedbirler almayı düşünme ihtiyacını duymuştu. Daha önce de belirttiğimiz gibi bir çığ gibi büyüyen İslâm'ı yok etmeyi, hiç değilse güçsüz ve etkisiz hale sokmayı plânlamış; kesin olmamakla beraber, 40.000, diğer bir rivâyete göre, 50.000 kişilik bir ordu hazırlayarak Suriye dolaylarında bir bakıma manevralara ve savaş tatbikatına başlamıştı.

Kısa zamanda durumu öğrenen Hz. Muhammed (A.S.), düşmanı yine onun topraklarında veya sınırında karşılamayı ve böylece İslâm'ın yenilmez bir kudret, aşılmaz bir set olduğunu göstermek istedi. Allah'ın emri inince savaş hazırlığına başladı.

Konuyu bu açıdan özetlerken, seferin sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1— Romalıların yeni doğan, fakat çabuk büyüyüp gelişen İslâm devletinin varlığından endişe duymaları,

2— Bazı Arap kabilelerinin Romalılarla işbirliği yapma arzularını izhar etmeleri ve aralarında birtakım temasların yapıldığının tesbit edilmesi,

3— O bakımdan Medine üzerine yürüyecek güçlü bir ordunun bazı kabilelerden destek göreceğinin anlaşılması,

4— Gelecek olan bir ordu karşısında Müslümanların yenilgiye uğraması sonucu Arap Yarımadasında prestijinin sarsılması, otoritesinin sıfıra düşmesi,

5— Düşmanı kendi toprak veya sınırlarına kadar gidilerek karşılamanın birtakım avantajlarının söz konusu olması,

6— İslâm bünyesine mikrop gibi musallat olan münafıkların bu vesileyle ayıklanması gibi düşüncelerden hareketle Tebûk seferine karar verilmiştir.

Sonuçları :

İslâm ordusu Semûd kavminin harabelerinin bulunduğu Hicre'de mola verdi. O yerde ciddi bir sınavdan daha geçirildi: Peygamber (A.S.) Efendimiz, İslâm mücahitlerine, «Buradaki kuyulardan su içmeyin, abdest almayın, o sularla hamur yuğurduysanız pişirmeyin, hamuru develere yedirin!» diye emir verdi. Verilen emir aynen uygulandı. Daha önce hem Bakara, hem de bu sûrede söz konusu ettiğimiz Tâlût kıssasının bir benzeri böylece Tebûk seferinde cereyan etti. Tâlût, İsrâiloğulları'na, «kim bu ırmaktan su içerse o benden değildir...» diye uyarıda bulunmuş, böylece gerçek-

ten Allah'a inanıp kendini O'nun yoluna vakfeden mücahitlerle, dosdoğru inanmayan zayıf imânlı ve cılız irâdeli münafıkları birbirinden ayırt edebilmişti. Az yukarıda belirttiğimiz gibi, ordunun çoğu Şeria ırmağından içerek Tâlût'u dinlememiş, az bir kısmı içmeyerek sadakatını isbatlamıştı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de Tebûk seferine karar verince, önce yorucu bir seferin meşakkatlarını düşünen münafıklar ayıklanmıştı. Sonra Semûd harabelerinde ikinci bir sınavdan geçirilmişler, oradaki sudan içmeyi yasaklayan Hz. Peygamber (A.S.), İslâm ordusunun hem imân ve sadakat derecesini ölçmek istemiş, hem de aralarında münafıkların bulunup bulunmadığını ortaya çıkartmayı düşünmüştü.

Ordu Tebûk'e doğru yürüdü. (1) Romalılar, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in harekâtından zamanında haber almış bulunuyorlardı. Ancak savaş için gereken hazırlıkları tamamlamış değillerdi. O bakımdan İslâm ordusu, Romalıların serhaddi sayılan Tebûk'e kadar gelip dayandığı halde ciddi bir engelle karşılaşmamışlardı. Daha ileriye gitmenin uygun olmadığını düşünen Hz. Peygamber (A.S.) Tebûk'ü sınır kabul edip karargâhını orada kurup beklemeye karar verdi. Çevredeki köy ve kasabalara hükmeden Yuhanna iyice endişelendi. Hz. Peygamber (A.S.) mevcut fırsatı değerlendirerek ona, ya İslâm hâkimiyeti altına girmeyi kabul etmeyi, ya da savaşa hazırlanmayı içeren bir haber gönderdi. Yuhanna, İslâm askerlerinin kahramanlığını, ölümü küçümsediklerini biliyordu. O bakımdan bol hediyelerle Hz. Peygambere (A.S.) gelip teslimiyet gösterdi ve cizye vermeyi kabul etti. Böylece sınırda ilk andlaşma imzalandı. Ayrıca Ezruh, Cerba ve Makna ahâlisi ile de temas sağlayarak birer barış anlaşması yapıldı. Bu arada Eyle (veya Eyla)nın 300 dînar cizye vermesi belirlendi. Bütün bunlar Romalıların sınırında olan kabile ve kavimlerin İslâm'a baş eğip itaatını yansıtmaktadır. (2)

Peygamber (A.S.) Efendimiz'in Yuhanna'ya yazdığı mektubun çevirisi:

«Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.. Allah'ın ve Peygamberi Muhammed'in Ru'be oğlu Yuhanna ile Eyle halkına emniyetnâmedir: Onların karadaki ve denizdeki kafileleri ve gemileri Allah'ın ve Peygamberi Muhammed'in zimmeti altındadır. Onlarla beraber olan Şamlılar, Yemenliler ve denizciler hakkında da böyle.. İçlerinden her kim bir kabahat ve suç işlerse, malı, ceza görmesine engel olmaz. Kara ve deniz yollarını kapamak câiz değildir.» (3)

---

(1) Tebûk : Şam'dan Medine'ye giden yolun üzerinde büyük bir kasabadır.

(2) İslâm Ansiklopedisi : Tebûk maddesinde de bu konu kısmen açıklanmıştır.

(3) Hz. Muhammed Mustafa (A.S.) - M. Hüseyin Heykel / 1948

Sınırdaki kabilelerle gereken andlaşmalar sağlandıktan sonra Romalıların hem âni baskınları, hem de ilerideki tehlikeleri kısmen giderilmiş sayılıyordu. Tek endişe, Duvme emiri Kindeli hıristiyan Abdülmelik oğlu Ukaydir'in bulunduğu kesimden gelecek Romalılara, onların yardım etmesi bulunuyordu. Büyük bir askerî dehaya sâhip olan Hz. Peygamber (A.S.), Romalılar bu kesimle iş birliği yapıp Arabistan'a sarkmadan sözü edilen pürüzü ortadan kaldırmayı plânladı ve ünlü kumandan Hâlid b. Velid'i beşyüz kadar süvari birliğiyle Duvme üzerine gönderdi. Tecrübeli kumandan Hâlit (R.A.) Duvme emirliğini gece basıp şehir dışında zebra avına çıkan Emir Ukaydir ile kardeşini yakaladı. Sabahleyin şehrin kapısının açılmasını, aksi halde emirlerinin öldürüleceğini duyurdu. Sonunda kapı açıldı, geniş çapta ganimet elde edildi ve Halit b. Velit, Emir Ukaydir'i alıp Hz. Peygamber'in (A.S.) huzuruna getirdi. Şüphesiz ki, Hz. Peygamber (A.S.) insanlara akıl ve sosyal durumlarına, bilgi ve kültürlerine göre değer veren büyük bir şahsiyettir. Ukaydir'e de gereken sıcak ilgiyi gösterdi; onu kadri yüce bir kral gibi ağırladı. Emir, gördüğü ilgi, müşahede ettiği terbiye, nezaket, bağlılık, kardeşlik ve adâlet karşısında eridi; İslâm'a girmekten başka bir şey düşünemedi. Böylece Hz. Peygamber'in (A.S.) yakın dostu ve yardımcısı oldu.

Bu sırada Romalılar hayli gerilere çekilmiş, savaşa cesaret edemedikleri için bulundukları yerde beklemeyi tercîh etmişlerdi. Zaten Hz. Peygamber (A.S.) her zaman barıştan yanaydı, savaşmak istemezdi. Hele bir de savaşmak istemiyen bir düşmanla savaşmaktan hiç hoşlanmazdı. Böylece Resûlüllah (A.S.)ın hazırladığı plân aynen uygulanmış, amaca erişilmiş, İslâm'ın büyük ve hatırı sayılır bir devlet olduğunu Romalılara kabul ettirmiş, sınırları emniyete almış bulunuyordu. Yapılacak başka bir şey kalmadığından Medine'ye dönmeye karar verildi.

Bir rivâyete göre, 12 gün, diğer bir rivâyete göre, 20 gün Tebûk'te kalındıktan sonra Medine'ye hareket edilmiştir. Şüphesiz ki, bu süre içinde elde edilen olumlu sonuçlar, İslâm'ın geleceğini, yayılma ve genişlemesini hazırlamış, Müslümanları Arap Yarımadasında endişelendiren ciddi bir tehlike kalmamıştı. Romalıların yarımadayı istilâ planları ise bütünüyle suya düşmüş ve umutları kırılmıştı.

TEBÛK SEFERİNDE SAĞLANAN BAŞARILAR

1— Romalılara büyük bir göz dağı verildi.

2— Romalılara ileride yardım edecek kabilelerle andlaşmalar yapılarak İslâm hâkimiyeti sınır kesiminde yaşayanlara kabul ettirildi.

3— İslâm devletinin sınırları doğuda Bizans kapılarına dayandı.

4— İslâm hazinesi (beytülmal) yeni imkânlarla zenginleşti.

5— Hem Arap Yarımadası, hem de Romalılar kökleşip gelişen İslâm gücünü daha iyi anlamış oldular.

6— Henüz Müslüman olmayan birçok kabileler hiçbir tazyik altında kalmadan kendi rızalarıyla gelip Müslüman oldular.

7— Münafıkların umudu bütünüyle kırıldı. İmanı zayıf olanların dine daha ciddi sarılmalarını sağladı.

8— Müslümanların imân, irfan, cesaret ve azimlerini bir kat daha artırdı.

TAHLİLLER

43. Âyette **«Allah seni affetsin»** cümlesi üzerinde hayli durulmuştur. Bunun bir kınama olmadığı kesindir. Çünkü Resûlüllah (A.S.), Tebûk seferine katılmak istemiyenlere izin verip vermemekte serbest bırakılmıştı. Onu bundan alıkoyan hiçbir ilâhî beyan ve işaret mevcut değildi. O bakımdan bu ifadenin zarif bir iltifat, lütûfkâr bir hitap olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Tebûk seferi konu edinildi. İslâm'ın şan ve şerefini, güç ve itibarını dünyaya tanıtacak bu seferin önemi üzerinde duruldu. Mü'minleri münafıklardan ciddi şekilde ayırt edecek bir kıstas anlamı taşıdığına işâretler yapıldı. Sonra da ikiyüzlü dönek bozguncuların Tebûk seferine katılmamalarının İslâm için hayırlı olduğu belirtilerek ancak dosdoğru imân etmiş bir orduyla savaşa çıkılabileceği hususuna parmak basılarak, mü'minlere en sağlam ölçü verilmiş oldu.

Aşağıdaki âyetlerle, Tebûk'ten üstün başarılarla dönen mü'minlerin o güzel halinin münafıklar üzerinde büyük tesirler meydana getirdiği anlatılıyor. Sonra da ikiyüzlü bozguncuların tutumlarına ve kabîh sıfatlarına dikkatler çekiliyor.

——oOo——

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ
حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ ل۪ي وَلَا تَفْتِنّ۪يۜ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُواۜ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُح۪يطَةٌ بِالْكَافِر۪ينَ ﴿٤٩﴾
اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُص۪يبَةٌ
يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَٓا اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ
﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُص۪يبَنَٓا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰينَاۚ وَعَلَى
اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَٓا
اِلَّٓا اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُص۪يبَكُمُ
اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِه۪ٓ اَوْ بِاَيْد۪ينَاۘ فَتَرَبَّصُٓوا اِنَّا
مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا
لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٥٣﴾
وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّٓا اَنَّهُمْ
كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِه۪ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ
كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

MEÂLİ:

48— And olsun ki, onlar bundan önce de fitne çıkarmak istemişlerdi ve sana karşı birtakım entrikalar çevirmişlerdi. Ta ki hoşlanmadıkları halde hak geldi ve Allah'ın emri üstünlük sağladı.

49— Onlardan bir kısmı «Bana izin ver de beni fitneye düşürme» diyordu. Haberiniz olsun ki kendileri fitneye düşmüşlerdir ve şüphesiz ki Cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

50— Sana bir iyilik dokunursa, onları üzüp tasalandırır. Sana bir musîbet (kötülük) dokunursa, «Biz işimizi önceden yoluna koyup önlem aldık» derler ve buna sevindikleri halde dönüp giderler.

51— De ki: Bize ancak Allah'ın (takdîr edip) yazdığı dokunur; O bizim Mevlâmızdır. Artık mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.

52— De ki: Bizim hakkımızda bekleye durduğunuz, gözetleyip beklediğiniz, iki iyilikten başkası mıdır? (Ya gâzi, ya da şehît olmak). Biz de Allah'ın kendi tarafından veya bizim elimizle size bir azâp dokunduracağını bekliyoruz. Siz de bekleyin; doğrusu biz de sizinle beraber beklemekteyiz.

53— De ki: Gerek isteyerek, gerek istemiyerek harcayın, elbette ki sizden kabul edilmiyecektir. Çünkü gerçekten siz (İlâhî emri dinlemeyen) hak yolundan çıkmış bir topluluksunuz.

54— Harcadıklarının kendilerinden kabul edilmesini ancak, Allah'ı ve Peygamberini inkâr etmeleri, üşenerek namaza gelmeleri ve bir de istemeyerek (mallarını hayır işlerinde) sarfetmeleri engellemiştir.

İNİŞ SEBEPLERİNDEN BİRİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, münafıkların elebaşlarından Cid b. Kays'e, «Romalılara karşı (savaş hususunda) ne dersin?» diye sorunca, o da, «bana müsaade et de (bu sefere katılıp) çıkmayayım; çünkü sarışın Rum dilberlerini görünce dayanamam», diyerek edep dışı konuşmuştu. Hz. Peygamber (A.S.) onun bu sözüne üzüldü ve yüzünü çevirdi. (1) O sebeple yukarıdaki âyetler indi.

---

(1) İbn Ebî Hâtim - İbn Mürdeveyh

FİTNE, MÜNAFIKIN SANATIDIR

(لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ) **«And olsun ki, onlar bundan önce de fitne çıkarmak istemişlerdi ve sana karşı birtakım entrikalar çevirmişlerdi...»**

Tebûk seferine çıkmamak için özür beyân ederek izin isteyenlerin çoğu, içten kâfir, dıştan müslüman görünen münafıklardı. Onların elebaşlarından yahudi kökenli Abdullah b. Ubey b. Selûl, önce belirttiğimiz gibi, aynı taktiği Uhud savaşına çıkılırken de denemişti. Yandaşlarıyla birlikte önce savaşa çıkar gibi ayrı bir grup halinde hareket etmişlerdi. Medine ile Uhud arasında Şavt denilen kesime gelince duraklayıp İslâm mücahitlerinin moralini bozmayı plânlamıştı. Münafıklar yer yer şöyle fısıldaşıyorlardı: «Canım bu savaşa çıkılır mı? Peygamber, toy delikanlıların görüşüne uymuştur. Neye, kim için, hangi amaç uğrunda savaşacağız ve boş yere niçin öldürülelim?!»

O gün bu sözlerin iyice tesiri altında kalan zayıf inançlılar ve dönek ikiyüzlüler geri dönmüşlerdi. Seleme oğulları ile Hârise oğulları da dönmeye niyet etmişlerse de kalblerinde nifak bulunmadığından Allah onları böyle alçakça bir yola girmekten korumuştu.

Münafıklar iki ayrı grupla devamlı temas halinde bulunuyorlardı: Yahudiler ve putperestler. Bunlar Peygamber (A.S.) Efendimiz'in ve İslâm'ın baş düşmanlarıydılar. Allah'ın indirdiği nuru söndürmek için çevirmedikleri dolaplar, başvurmadıkları hile ve entrikalar kalmamıştı. Allah'ın sözü yerine gelinceye, hak üstünlüğünü sağlayıncaya, Mekke fethedilinceye, Medine'deki yahudiler tesirsiz hale getirilip kovuluncaya kadar onlar fitnelerine devam etmişlerdi. En son kozlarını, geriye kalan zehirlerini Tebûk seferine çıkılırken ortaya koymuşlardı. Her şeye rağmen arzularına erişemediler. Hak geldi, bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur. İslâm düşmanlarının bıraktıkları izler, misaller ibret alınacak belgelerle doludur.

TEBÛK OLAYI BİZE NELERİ ÖĞRETİYOR?

(إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ) **«Sana bir iyilik dokunursa, onları üzüp tasalandırır..»**

İlk akla gelen şudur : Kur'ân'da neden bu gibi geçmiş olaylara geniş yer verilmiştir? Olan olmuş, devir çok gerilerde kalmıştır. Bize bunun ne ya-

rarı vardır? gibi şüpheler ve sorular söz konusudur.

Her zaman söylendiği gibi, tarih tekerrürden ibarettir. Araçlar, metotlar değişiktir.. Kur'ân her devirde bu gibi münafıkların bulunabileceğine ve Müslümanları, kaleyi içinden fethetme metoduyla bölerek yıkmaya yöneleceklerine işâret ederken bizi bir bakıma uyarıyor. Küfrün ismi ne olursa olsun, gerçekte o tek bir millettir; yani İslâm'a göre, küfrü temsil edenler ister kitap ehlinden olsun, ister putperest veya ateşperest olsun, isterse dinsiz, materyalist veya komünist olsunlar hepsi de küfürde birleştiği, hak dine karşı oldukları için tek bir millet sayılırlar. Ancak bunlardan biri daha tehlikeli, biri daha az bozguncu olabilir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz devrinde, İslâm'a karşı olanlar «putperest», «münafık», «kitap ehli» isimleri altında faaliyet gösterirlerken, bugün dinsiz, modernist, komünist, sosyalist ve misyoner gibi adlarla sahneye çıkmışlardır. Hedef ve amaç birdir. Düne kadar, Kur'ân'ın cihanı aydınlatan nurunu söndürmek için Hz. Peygamber'e (A.S.) büyücü, sihirbaz, şâir, masalcı derlerken, bugün de din afyondur, İslâm ortaçağ insanına seslenmektedir, Kur'ân çöl kanunudur, Hz. Muhammed çok zeki ve kurnaz bir adamdı, kadınlara karşı zaafı vardı, Allah diye bir kudret yoktur; bu, tabiat olaylarından korkup kendine mânevî bir destek veya sığınak arayanların uydurmasıdır, insanlar maymunun gelişmiş ve tekâmül etmiş devamıdır gibi bir sürü zihinleri bulandırıcı, kafalarda şüphe uyandırıcı saçmalıkları ilim adına ortaya atmaktadırlar.

Hemen söyleyelim ki, bu sataşmalar, yalan ve suçlamalar, yersiz iddia ve varsayımlar kıyâmete kadar sürüp gidecektir. Çünkü ilâhî sünnet gereği, hak ile bâtıl mücadelesi devam edip gider, onu durdurmak mümkün değildir. Tez ve antitez doğrultusunda bir sürtüşme ve tartışma ile biri diğerine hız ve canlılık getirir. Böylece insanlıktan yana büyük davaların unutulup bir kenara itilerek pasifize olmasını önler. Şüphesiz ki bu da, ezelî plânın bir gereğidir.

O bakımdan gerçek mü'minlere bir iyilik dokunursa, inkârcılarla münafıklar tasalanırlar.

DİNSİZİ SEVİNDİREN VE ÜZEN OLAYLAR

(إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ ...)

«Sana bir iyilik dokunursa, onları üzüp tasalandırır. Sana bir musibet (kötülük) dokunursa, biz işimizi önceden yoluna koyup önlem aldık, derler ve buna sevindikleri halde dönüp giderler.»

İlgili âyetle dinsizi sevindiren ve üzen durumlar çok kısa ve özlü, duyarlı iki cümleyle anlatılmaktadır. Müslümanların olaylar karşısında sebat göstermeleri; Allah için din, ahlâk, adâlet, fazîlet ve hakları koruma uğrunda ölümü küçümsemeleri ve her hâl-ü kârda Allah'a güvenip dayanarak teslimiyet göstermeleri, hem kitap ehlini, hem de inkârcı sapıkları, bozguncu münafıkları çileden çıkarmakta ve hepsine de en susturucu cevabı vermektedir. O halde, mü'minler imân doğrultusunda dünya ile âhireti birlikte kucaklayıp amacına uygun yürüttükleri takdirde, Allah ve hak din düşmanları hep üzülecekler, tasalanıp başka yollara ve çarelere baş vuracaklar. Ama eninde sonunda zafer hakkın olacak, dünya ile âhireti Allah'ın muradına göre paralel yürütenler başarı sağlayacaklardır. Bunun aksine, Müslümanlar bölünüp parçalanırlar da kimi dünyalık peşinde bir ömür tüketmeye yönelirken, kimi de sırf âhirete yönelip iç temizliğinden başka, bir hareket ve canlılık göstermezse, o zaman sünnetullah gereği tokat üstüne tokatlar inmeye başlar ve uyarıcı olaylar karşılarına çıkar da düşmanlarını sevindirir.

Resûlüllah'ın (A.S.) hayatını dikkatle incelediğimizde, O'nun her iki hayatı (dünya ile âhiret) birarada yürüttüğünü görürüz. Çünkü bu iki hayat birbirini tamamlamakta ve biri diğerine anlam ve hikmet kazandırmaktadır.

BİZE ANCAK ALLAH'IN YAZDIĞI DOKUNUR

(قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا ...) **«De ki, bize ancak Allah'ın (takdîr edip) yazdığı dokunur; O bizim Mevlâmızdır. Artık mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar..»**

Şüphesiz ki bu proğram, ezelle ebed arasını dolduran ve her şeyi kapsayıp kuşatan, varlıkta her şeye nüfuz eden Allah'ın ilminin, her milletin kendi imkânlarıyla, irâdeleriyle kendilerine nasıl bir hayat yolu çizdiklerini önceden tesbit edip Levh-i Mahfuz'a yazmasıyla gerçekleşmiştir. Vakti saati gelince o yazılanlar aynen meydana gelir. Erişilen iyilikler, başa gelen musîbetler, karşılaşılan kötülükler, milletlerin kendi kader defterlerine kendi ifâdeleriyle yazdırdıkları olaylardır. Aile ve fertler için de aynı şey söz konusudur. Ancak bu arada ilâhî irâde ve inâyetin, milletlerin irâdesini zaman zaman yönlendireceğini de unutmamak gerekir. Çünkü kâinatta mutlak anlamda bir denge kanunu hakimdir, o, biz istesek, istemesek de hükmünü yürütür. Bozulan dengenin kurulması için milletlerin sosyal, ekonomik yapılarına, inanç ve ahlâkî durumlarına göre veya onların bulunduğu ortamın şartlarına göre, Cenâb-ı Hak sebepleri ha-

rekete geçirerek dengeyi yeniden sağlar.

O halde sözü edilen dengeyi düzeltmede cari olan ilâhî tasarruf dışında, insan mevcut yetenekleriyle ve içinde bulunduğu imkânlar ve şartlar çerçevesinde kader çizgisini çizerek ona göre kendisine bir hayat düzeni hazırlar. Her kişinin çizeceği ne ise, o önceden bilinerek ana kitaba yazılmıştır, artık olaylar ona göre günü gelince gerçekleşirler. Yine denge ve düzen kanunu gereği, dosdoğru imân edenler, hayır, iyilik, ibâdet ve fazîlet doğrultusunda hayatlarını verimli kıldıkları oranda Allah'ın inâyet, yardım ve rahmetine mazhar olurlar; bunun aksine, inanmayanlar da haksızlık, kötülük, ahlâksızlık ve inkâr doğrultusunda hayatlarını berbat ettikleri nisbette Allah'ın inâyet ve rahmetinden mahrum kalırlar. Zira birinciler Allah'ın kendilerine verdiği kuvvet ve kudreti, akıl, irâde ve diğer yetenekleri ilâhî plân ve proğrama göre kullanmaktalar; ikinciler ise, bunun aksine bir yol izlemekteler. O bakımdan herkes yaptığından sorumlu tutulacaktır.

SAVAŞTA MÜ'MİNLERE İKİ İYİLİKTEN MUTLAKA BİRİ DOKUNUR

(قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ) «De ki, bizim hakkımızda bekleye durduğunuz, gözetleyip beklediğiniz, iki iyilikten başkası mıdır? (Ya gâzî, ya da şehît olmak..)»

Mü'minlerin yegâne sâhibi ve işlerini düzene koyanı Allah'tır. Şüphesiz ki, Cenâb-ı Hak, bütün hayır, iyilik, rahmet ve mağfiretin kaynağıdır. Savaşa inanarak ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek çıkan mü'minlere mutlaka iki hayırdan biri erişecektir: Ya gâzilik şerefine nâil olacaklar da meleklerin duâ ve istiğfarına lâyık görülecekler, ya da şehîtliğin saadet şerbetini içerek Arş'a kanat açıp yükseleceklerdir.

Mü'minin imân ve irfanı bu idrâk ve teslimiyet derecesine yükselince, artık ölümün yokluk değil, ebedî hayata açılan bir kapı olduğu onun kalbinde ve kafasında kesinlik kazanır. İşte Peygamber mektebinin seçkin talebesini zaferden zafere koşturan ve Allah adını kıtalar üzerinde kafalara, kalblere, taşlara ve ağaçlara nakşetmelerini sağlayan bu imân değil midir? Çünkü onlar için iki iyilikten mutlaka biri va'dedilmişti: Gâzilik ve şehitlik..

İŞLENEN HAYIRLAR, YAPILAN İYİLİKLER

(قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ) **«De ki, gerek isteyerek, gerek istemiyerek harcayın, elbette sizden kabul edilmiyecektir. Çünkü siz hak yolundan çıkmış bir topluluksunuz.»**

Allah mutlak kudret sâhibidir. Varlık âlemini sonsuz kudretinin bir tezahürü olarak yaratan O'dur. Mülk O'nundur, her türlü nîmet O'ndandır; ortağı, dengi ve benzeri yoktur. O, hiçbir şeye muhtaç değildir, mutlak ganîdir. Yeryüzünde kudret ve sanatının en güzel eseri olan insanı, en güzel ve uygun biçim ve sûrette yaratmış, onu kendi haline bırakmamış, yüce âlemden, Levh-i Mahfûz'dan haberler göndererek, dünya ile âhiret arasında denge kurmasını, yaratanını bilip O'na şükran borcunu, bir terbiye ve nezaket, sevgi ve saygı eseri olarak belli ölçü ve kurallar çerçevesinde yerine getirmesini emretmiştir.

O bakımdan Allah ancak kendisine ve âhiret gününe inanan ve bu inancının gereğini şartlarıyla birlikte uygulayıp yerine getiren kullarının işlerini, amellerini, hayır ve iyiliklerini kabul eder.

Şüphesiz ki, tarlasına yararlı, kaliteli tohum atan kimse, kaliteli ve yararlı ürün bekler. Başaklar arasındaki yabanî otlar her zaman onu rahatsız eder. Bunun için Cenâb-ı Hak, mükemmel biçimde yarattığı insandan, yabanî inanç ve ideolojilerden arınmış katıksız amel bekler, aksini hiçbir zaman kabul etmez. **«Gerek isteyerek, gerek istemiyerek harcayın, elbette ki sizden (siz inkârcı nankörlerden) kabul edilmiyecektir.»** beyânı, bu gerçeği belirtir.

Sonra da bunun sebepleri dört madde halinde özetlenerek hem açıktan inkârcılara, hem de içi küfür dolu olup sûreten müslüman görünenlere gereken uyarıda bulunuluyor:

1— Cenab-ı Hak, kendisini inkâr edip başka ilâhlar edinenlerin,

2— Hz. Muhammed'in (A.S.) peygamberliğini kabul etmiyenlerin,

3— Üşenerek, âdeta itilerek namaza gelenlerin, zevahiri kurtarmak için ibâdet edenlerin,

4— Gönülden istemiyerek mallarını sözde iyilik olsun diye harcayanların amel ve ibâdetlerinden hiçbir şeyi kabul etmez..

KONUNUN ÖZETİ

Mü'minlerin inkârcılara ve münafıklara karşı açtığı cihat, her iki tarafa da farklı ve ayrı ayrı olmak üzere iki sonuçtan birini hazırlar: Mü'minler ya üstünlük sağlayarak ilâhî yardımın tecellisiyle gazilik payesine erişirler, ya da peygamberlikten sonra mertebelerin en yükseği ve şereflisi sayılan şehitlik mertebesine nâil olurlar. Kâfirlerle münafıklar ise, ya semavî bir felâkete uğratılıp hem dünyalarını, hem de âhiretlerini kaybetme bedbahtlığına duçar olurlar, ya da giriştikleri savaşta imânın çelik yumruğu altında can vererek hem dünyada, hem de âhirette rüsvay olurlar. Öyle ki, onlar için mutlak hüsran ve azâp olan sonuç, mü'minler için saadet ve bahtiyarlıktır.

Şekil ve sûret bir bakıma benzerlik arzetmektedir; ama mana ve delâlet, ruh ve maya değişiktir. Tıpkı yolda rastlanan bir yitik mal gibi: Kendine mal etmek niyetiyle alınırsa hırsızlık, sahibini bulup vermek niyetiyle alınırsa hayırhahlıktır. Savaş da böyledir: Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda ölürse şehittir. Bu amacın dışında ölürse, körükörüne canını bir hiç uğruna feda etmektir. Ancak unutmamak gerekir ki, Allah rızası, iman temeli üzerinde yükselen bütün fazîletleri, iyilikleri, hayırları, yararları içine alır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, münafıkların içyüzünü açığa vuran, karakterlerini ve renklerini belli eden ilâhî denemelerden söz edildi. Sonra da ilâhî takdîre rıza göstermenin lüzumu üzerinde duruldu. Sağlam bir imân ve iyi niyetle savaşa katılan mü'minlere iki iyilikten birinin mutlaka verileceği açıklandı. Allah yanında ancak imân temeli üzerinde gelişen amellerin makbul tutulacağı belirtilerek Hakk'ı inkâr edenlerin hiçbir iyilik ve yararlı işlerinin âhirette bir değer taşımıyacağına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mal ve evlât çokluğunun imrenilecek bir değer olmadığı hatırlatılıyor, bunların birer araç olduğu, gerçek amaç için kullanıldıkları oranda kıymet ifade edeceklerine işârette bulunuluyor. Münafıkların, sizden yanayız diye yemin etmelerine itibar edilmemesi, içinde nifak tohumu taşıyanların son derece korkak oldukları, buna rağmen fırsat

buldukları takdirde Peygamber'in (A.S.) yaptığı taksimatı bile gayr-i âdil bulup dedikodu yapmaktan geri kalmadıkları bildiriliyor. İslâm'ın rahmet kapısının her an açık bulunduğu hatırlatılarak, münafıklar bir defa daha Hakk'a, gerçek imâna dâvet ediliyor. Gerçek teslimiyet ve baş eğmenin imândan kaynaklandığına işâretle mü'minlere en kalıcı ölçü veriliyor.

——oOo——

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلًا
لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ
فِي الصَّدَقَاتِ فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَٓا
اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْت۪ينَا اللّٰهُ مِنْ
فَضْلِه۪ وَرَسُولُهُٓ اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

MEÂLİ :

55— Onların mallarının ve çocuklarının (bolluğu) seni imrendirmesin. Allah bunlarla dünya hayatında onlara azâp etmek ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını istiyor.

56— Herhalde sizden yana olduklarına dair Allah ile yemin ederler. Halbuki sizden yana değildirler. Fakat onlar korkup ödleri patlayan bir topluluktur.

57— Eğer sığınacak bir yer veya barınacak birtakım mağaralar veya sokulacak bir çukur bulsalardı, önlerine geçilmiyecek şekilde yüzçevirıp oraya koşarlardı.

58— Onlardan bir kısmı da sadakaların taksim ve dağıtımı hakkında sana dil uzatıp kınamada bulunurlar. Ondan kendilerine verilirse hoşnut olurlar; verilmezse bir de bakarsın kızıp öfkelenirler.

59— Eğer onlar Allah ve Peygamberinin kendilerine verdiğine râzı olsalardı ve «Allah bize yeter; Allah ve Resûlü bize kendi fazl-ü keremlerinden vereceklerdir. Biz şüphesiz Allah'a rağbet edicileriz» deselerdi, (ne iyi olurdu!).

İNİŞ SEBEBİ

Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sadaka ve benzeri yollardan elde edilen bir malı ashabına taksîm ederken, Temîmîlerden Zülhuveysire adında bir adam gelip, «ey Allah'ın Peygamberi! bizim hakkımızda adâleti gözet!.» diyerek yersiz bir suçlamada bulundu. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz ona : «Yazıklar olsun sana! ben âdil davranmazsam ya kim âdil davranır?» diyerek uyarıda bulundu. O sebeple 58. ve 59. âyetler indi. (1)

Kelbî'ye göre, kalbleri yeni İslâm'a ısındırılmaya çalışılan ve Hz. Peygamberin (A.S.) risâletini kabul eden kimselere de o maldan verilmişti. Münafıklar onlara daha fazla hisse verildiğine bakarak Resûlüllah'ın (A.S.) taksimatına bir bakıma itiraz etmişlerdi. Yukarıdaki iki âyet o nedenle inmiştir. (2)

---

(1) Esbab-ı nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-te'vîl-Buharî
(2) » » / » - » »

İLGİLİ HADÎSLER

«Canımı kudret elinde bulundurana and olsun ki, ben ne size bir şey veririm, ne de bir şeyi sizden (esirgeyip) alıkoyarım; ben ancak hazine vekiliyim (Onun asıl sâhibinin emrine göre hareket ederim).» (1)

«Senin malından sana ancak yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin ve tasadduk edip verdiğin vardır.» (2)

MALIN BOLLUĞU, EVLADIN ÇOKLUĞU

(فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ) «Onların mallarının ve çocuklarının (bolluğu) seni imrendirmesin...)

Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlar, mal ve evlâdın çokluğuyla; gerçek mü'minler ise, sâlih amel, takvâ düzeyinde dengeli ve düzenli bir hayat ile mutlu olurlar. Çünkü birincilerin gözleri ve himmetleri bütünüyle dünyaya; ikincilerin ise Hak rızasına ve âhirete yöneliktir.

İslâm'a göre, mal bir geçim vasıtası, gerçek amaca ulaşmada verilen araçlardan biridir. Amaç, insan olmanın idrâki içinde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve bu doğrultuda ikinci hayattaki yüksek nîmetlerin büyük külfetler karşılığında hazırlandığını anlamak ve böylece dünya hayatının zevkini alırken sonsuz bir hayatın hikmetini için için kavramak sûretiyle ona göre dengeli biçimde hazırlanmaktır. Çünkü bütün bu üstün gaye ve amaçlara ancak dünya denilen uğraktan geçmek sûretiyle ulaşılabilir. O bakımdan iki hayat birbirini tamamlar ve birinin hikmeti diğeriyle tezahür eder.

Bunun aksine bir düşünce, inanç ve tutum ile amaç belirsiz kalır, araçlar ise amaç yerine konularak ömür sermayesi bu uğurda harcanmaya hasredilirse, insan kendini bütünüyle maddeye vererek mal ve evlâdın kölesi olur. İşte o zaman geçici birer saadet sanılan bu iki araç azabın tâ kendisi sayılır; her an elden çıkıp gidebilir endişesi insanın içini, kalb ve kafasını meşgul edip doldurur. O kadar ki, bunlardan başka düşünce ve arzusu kalmayan inkârcı, ölünceye kadar kendini kölelikten kurtaramaz olur, ruhu ve vicdanı silik ve bitik hale gelir.

---

(1) Müslim/zekât: 98 - Buharî/humus: 7 - Ebû Dâvud/imaret: 13 - Ahmed: 2/314-3/475

(2) Ahmed - Müslim/zühd : 3, 4 - Tirmizî/zühd: 31, tefsîr : 102 - Nesâî/vasaya : 1

Kur'ân'da inkârcılar için belirtilen dünya azâbı budur. Nitekim Mevlâna Celâlettin, dünyada imân ve İslâm cevherinden yoksun bir insan için en büyük azâp, mevcut nîmetin elden gitmesidir, demiştir ki, gerçek de odur..

Çocukların çokluğuna gelince : İnsanî meziyet ve fazîletlerle yetiştirilmeyen; Allah'a ve âhirete imân ile ruhları süslenmeyen, kendilerine dünyaya geliş gaye ve hikmeti öğretilmeyen bir nesil oluşturmak, yeryüzünü fitne ve fesat ile huzursuz ve tedirgin etmekten başka neye yarar? Böyle bir ortam içinde yetiştirilen çocuklar, azaptan başka ne olabilirler? Onun için Cenâb-ı Hak, **«Kâfirlerin mallarının bolluğu, çocuklarının çokluğu sakın seni imrendirmesin. Allah bunlarla dünya hayatında onlara azâp etmek ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını ister.»** buyurarak mü'minleri uyarır.

DİNDAR GÖRÜNEN DİN DÜŞMANLARI

(وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ) **«Herhalde sizden yana olduklarına dair Allah ile yemin ederler. Halbuki sizden yana değillerdir.»**

Bir dâva, ya da ideal ne kadar büyükse, onun düşmanları da o nisbette çoktur. Aynı zamanda gerçekleşmesi de büyüklüğü oranında külfetlidir. Büyük himmetler, üstün gayretler ister. Kısacası, büyük dâvanın büyük düşmanı olur ve büyük davalar küçük himmetlerle gerçekleşmez; aksi halde değer ölçüsünü kaybeder.

O bakımdan dünya tarihinde en büyük inkılabı yapan ve insanlığın saadetinden yana en mükemmel düzeni getiren Hz. Muhammed'in (A.S.) ve O'nun teblîğ ettiği İslâmiyetin hemen her devirde düşmanları hem çok, hem büyük olmuştur.

Bunları iç ve dış düşmanlar diye iki grupta toplamak mümkün; biri kâfir, diğeri münafık adını taşır. İç düşmanlar daha çok dindar ve inanmış gibi görünüp din düşmanlığını en sinsi metotlarla sürdürürler. Müslümanların uyanmasından, dinin aslına, ruhuna ve mayasına dönülmesinden çok korkarlar. Saf müslüman halkı inandırmak için, onlardan olduklarına dair Allah ile yemin ederler.

Bunların taktiklerini şöyle sıralayabiliriz :

1— İplerinin ucu dış düşmanlarımızın elindedir.

2— Geniş çapta maddî imkânlara sahiptirler ve devamlı desteklenirler.

3— Din adına dini savunur gibi gözükürler, ama dini ayakta tutan değerli din alimlerine olmadık iftira ve kalmadık kara leke sürmeye çalışırlar.

4— Dinin esaslarından olmayan, fakat kültürsüz kesim tarafından üzerinde durulan meseleleri dinin ana temeliymiş gibi ters yönüyle ele alıp Müslümanların, hattâ din âlimlerinin dikkatlerini dağıtmayı, onları dinin ruhundan uzaklaştırıp önemsiz konularla uğraşmalarını sağlamayı çok isterler.

5— Bazı önemli kişileri veya eserlerini kendilerine paravana edinip zehirlerini kademeli şekilde akıtırlar.

6— Kimi de aynı metotlarla yıkıcılığını sürdürürken dindarlarla alay etmek, kutsal değerlere, basit mantıkî yollarla dil uzatmak; ibâdet, zikir, duâ, cuma ve cemaat gibi İslâm'ın birliğini ve mânevî atmosferini ayakta tutan farz, vâcip ve sünnetleri küçümsemek; haramı helâl, helâli haram saymak ve yabancı kültürü yaygınlaştırmak için neşriyatı harekete geçirirler. Bu vasıtalarla güzel ve köklü örf ve âdetleri bir bir yıkmayı da ihmal etmezler. Bunun için sanattan ve sanatkârdan yeterince yararlanırlar. Bütün bunların ötesinde, bir de Müslümanları değişik isimler altında hiziplere ayırarak, kuvvetten düşürmeyi ve «böl de idare et» taktiğini çok ustaca kullanırlar. Nitekim Medîne'deki Yahudi ve münafıklar bu taktiği uzun süre denediler.

İlgili âyette ifadesini bulduğu gibi, çoğu, mü'minlerden yana olduklarını yeminle söylerler. Hattâ bir kısmı kraldan fazla kralcı, gerçek müslümandan ziyade dindar geçinmek suretiyle fanatik dindar kesilirler. Oysa hiç de mü'minlerden yana değillerdir ve dindarlıkları bütünüyle sahtedir.

O bakımdan Cenâb-ı Hak, birçok âyetlerle yer yer gerçek mü'minlere sinyal vererek uyanık bulunmalarını emrediyor.

KÜÇÜK BİR HAYRI BÜYÜK BİR HAYRA TERCİH EDENLER

(وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ......) **«Eğer onlar Allah ve Peygamberinin kendilerine verdiklerine râzı olsalardı ve Allah bize yeter; Allah ve Resûlü bize kendi fazl-ü keremlerinden vereceklerdir. Biz şüphesiz Allah'a rağbet edicileriz, deselerdi (ne iyi olurdu!)»**

İslâmiyeti içinden yıkmak isteyen münafıklar, sıkıştıkları veya Müslümanların yenilmez bir kuvvet oluşturduklarını anladıkları zaman müthiş korkarlar ve sığınacak bir delik ararlardı. Bununla beraber hiçbir fırsatı

kaçırmak istemezler, kendilerince bir açık görünce hemen faaliyete geçerlerdi. Nitekim onlardan, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in sadakaları taksimine rıza göstermeyenleri de oldu. İlgili âyetlerle onların bu hali çok güzel tasvîr edilerek kıyâmete kadar silinmeyen kara bir leke halinde münafıkların içyüzü, asıl renkleri açığa vurulmaktadır.

Kuşkusuz Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz, hayırlı bir ümmete gönderilen en büyük hayırdır. İlâhî rahmet O'nun dilinde, hak ve adâlet onun elinde, inâyet ve nusrat O'nun bakışlarında tecelli etmiştir. Kalbi, ruhu ve vicdanı doğru yolu bulmaya, son din ile uyum sağlamaya yatkın olanlar, bu büyük hayır ve rahmeti bulunca, diğer bütün hayırları ikinci, üçüncü plâna ittiler. Gerektiğinde her şeylerini Allah ve Resûlünün yolunda harcamakta tereddüt etmediler. Onlar hakiki mü'minlerdi. Bir de mevcut ortamın ve şartların tesirinde kalıp İslâm'a girenler bulunuyordu ki, Hz. Peygamberin (A.S.) tabiriyle, **«ok avı delip geçtiği gibi, onlar da İslâm'dan öyle gelip geçerler, üzerlerinde ondan eser bulunmaz.»** Dünya malı söz konusu olunca Peygamberi unutacak, hattâ kınayacak kadar körleşip aşağılaşırlardı. Günümüzde de bu tür müslümanlar eksik değildir; kendilerini lüks ve konforun rehavet verici havasına kaptırdıkları için, zaman zaman, **«canım Hz. Muhammed (A.S.) bugün hayatta olsaydı, o da bizim gibi yaşardı ve hocaların haram diye belirttikleri birçok şeyleri haram saymazdı»** diyecek kadar kendilerini küfre iterler.

Kur'ân bu gibilerin tutumunu açıklarken aklını kullanabilen mü'minlere dünyalık ile Peygamber arasında bir tercîh yapmalarını hatırlatıyor. Peygamberin taksimatına razı olmayıp O'na dil uzatacak kadar terbiyesini bozan, kendi sefîh yaşayışına destek bulmak için Hz. Muhammed (A.S.) de hayatta olsaydı, böyle yapmaktan başka çare bulamazdı, demek sûretiyle dinden uzaklaşan kişiler gibi madde esaretine düşmemelerini tenbih ediyor. Sonra da dini teblîğde Hz. Peygamber'in (A.S.) ne kadar sabırlı, küstahlaşanlara karşı ne kadar hoşgörülü davrandığı, fakat dinî esastan hiçbir zaman ayrılmadığı, taviz vermediği çok duyarlı bir anlatımla işliyor.

Şüphesiz, kalbi bütünüyle Allah'a verip O'nun fazl-ü keremini umarak O'na yönelmek, nefsin rağbet ettiği birçok şeyleri bırakıp asıl rağbet edilecek yüce kudrete ve sonsuz rahmete yönelmek ne büyük bahtiyarlıktır!

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imânın tadını kalbine ve hücrelerine yerleştiremiyen ve o yüzden imânla küfür arasında bocalayıp kalan münafıkların gerek savaşa katılma, gerekse sadaka dağıtım konularında renklerini açığa vurdukları belirtildi. Allah ve Peygamberinin verdiğine razı olmadıkları kı-

nanarak büyük fırsatları kaçırdıklarına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, zekâtın kimlere verileceği açıklanarak bu husustaki tereddüt ve şüpheye yer kalmadığına bilgi veriliyor.

—oOo—

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ
لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ
وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ
فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

MEÂLİ:

60— Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere (yoksullara), (zekât toplamakla görevli) tahsildarlara; kalbleri (İslâm'a) alıştırılıp ısındırılanlara; (hürriyetlerine kavuşturulacak) kölelere, esirlere; borçlulara; Allah yolunda (lüzumlu görülen yerlere, cihâda çıkanlara), ve yolda kalmışlaradır. Allah her şeyi en iyi bilen, her şeyi hikmetle uygulayandır.

İNİŞ SEBEBİ

Zekât dağıtımında Peygamber (A.S.) Efendimiz'i adâletsizlikle suçlayanlar olmuştu. Allah da, Peygamberinin kendine zekât ayırmadığını, onu ancak muhtaçlara ve toplumun, İslâm cemaatinin selâmeti adına lüzumlu yerlere sarfettiğini hatırlatarak, zekâtın kimlere verileceğini kesin çizgileriyle açıklar anlamda yukarıdaki âyeti indirdi.

İLGİLİ HADÎSLER

Bir adam, Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek zekât istedi. Efendi-

miz (A.S.) ona şöyle buyurdu : **«Doğrusu Allah zekât konusunda ne bir peygamberin, ne de başkasının hükmüne râzı oldu; O kendisi bu hususta hükmünü ortaya koydu ve zekâtı sekiz kısma (sınıfa verilmek üzere belirleyip) ayırdı. Eğer sen onlardan biri isen, sana hakkını vereyim.» (1)**

«Zengin ve güçü-kuvveti yerinde olup organlarında sakatlık bulunmayana zekât helâl değildir.» (2)

Vedâ haccında Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek zekât isteyen iki adam şöyle anlatmışlardır :

— Veda haccında Peygamber (A.S.) Efendimiz zekât dağıtıyordu. Bize de bir miktar vermesini söyledik. Bunun üzerine başını kaldırıp bize baktıktan sonra tekrar indirdi. (Anlaşılan) bizi kuvvetli ve sağlam yapılı gördüğü için şöyle buyurdu : **«İsterseniz size vereyim; ancak zekâtta zengin ve bir de çalışıp kazanma güçü ve kuvveti olanın payı yoktur!» (3)**

«Miskin, halk arasında gezip dolaşan, bir-iki lokma veya bir-iki hurma ile geri çevrilen kimse değildir.»

Bunun üzerine ashab-ı kirâm sordu : «O halde miskîn kimdir, ya Resûlellah!?» Buyurdu ki : «Kendisini müstağni kılacak kadar zenginlik bulamayan, zekât verilmek için de pek tanınıp bilinmeyen ve insanlardan bir şey istemiyen kimsedir.» (4)

Peygamber (A.S.) Efendimiz'in âlinden Rabi'a b. Hâris oğlu Abdülmuttalip ile Abbas oğ. Fazıl (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimize müracaatla zekât toplamaya memur edilmelerini istediler. Allah Resûlü onlara şöyle buyurdu :

«Şüphesiz ki zekât, Muhammed'e ve O'nun âline (aile ve yakınlarına) helâl değildir. Zekât ancak insanların (mallarının) kirleridir.» (5)

İslâm'a yeni giren Safvan b. Ümeyye anlatıyor : «Hüneyn savaşından hemen sonra Resûlüllah (A.S.) bana mal ve yiyecek maddesi verdi. O güne kadar Peygamber (A.S.) benim gözümde insanların en sevilmeyeni idi. Bana o kadar çok şey verdi ki, artık O, (gözümde ve kalbimde) insanların en sevgilisi ve sevimlisi oldu.» (6)

---

(1) Ebû Dâvud/zekât: 24 - Dârekutnî

(2) Buharî - Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizî/zekât: 23, 55 - Ahmed b. Hanbel: İbn Amr'dan - Nesaî ve İbn Mâce : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(3) Ebû Dâvud - Nesâî/zekât: 91 - Ahmed: 4/224

(4) Buharî/zekât: 53 - Müslim/zekât: 101 - Nesâî/zekât: 76 - Ahmed: 2/316

(5) Dâremi/zekât: 16 - Nesaî/zekât: 98 - Taberânî/sadaka: 13 - Ahmed: 2/279

(6) Müslim - Tirmizî: Safvan b. Umeyye'den

Yine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hüneyn savaşında elde edilen ganîmetten, İslâm'a henüz yeni girenlere bol miktarda ayırıp verdikten sonra şöyle buyurdu : **«Doğrusu başkası bana daha sevgili olduğu halde, bazı kişilere -Allah onları yüzükoyun Cehennem ateşine atar endişesiyle- daha çok vermekteyim.» (1)**

ZEKÂT, ANCAK SEKİZ SINIFA VERİLİR

(إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ .....) **«Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere......... yolda kalmışlaradır.»**

Bu âyetle, Cenâb-ı Hak sosyal yapıda maddî ve mânevî denge ve düzeni sağlamaya vesîle olan zekâtın ancak sekiz sınıfa verileceğini açıklamıştır. O kadar ki, bu hususta ne Peygamber'in yorumuna, ne de müctehitlerin ictihadına gerek kalmıştır. Âyetin başındaki «innemâ» edatı hasrı, yani zekâtın sarf yerinin ismi belirtilen sekiz sınıftan ibâret olduğunu ifade eder ve onu bu çerçeve içinde tutar.

«Sadakalar» tabirinin burada «zekâtlar» anlamında kullanıldığında şüphe yoktur. Çünkü Kur'ân'ın neresinde «sadaka» tabiri mutlak şekilde anılmışsa, ondan maksadın zekât olduğunda âlimlerin görüş birliği vardır. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: **«Müslümanların zenginlerinden sadakayı alıp onların fakirlerine vermekle emrolundum.»** Emrolunan sadaka, zekâtın tâ kendisidir.

Zekâtın eşit biçimde bu sekiz sınıfa dağıtılması gerekiyor mu, yoksa bunlardan birine veya birden fazlasına vermek câiz midir? İlim adamlarının verdikleri cevaplar arasında az fark vardır, şöyle ki :

a) İkrime'ye göre, zekâtın tamamını, sekiz sınıfın hepsi veya birkaçı mevcut olduğu halde sadece bir veya iki sınıfa tahsis etmek câiz değildir. İmam Şâfiî'nin de ictihadı buna çok yakındır.

b) Hz. Ömer (R.A.), İbn Abbas (R.A.), Saîd b. Cübeyr ve Atâ'a göre, sekiz sınıf, zekâtın kimlere verilebileceğini belirtmek içindir. O halde bunların hepsi mevcut olsa bile, bir veya iki sınıfa vermek sûretiyle yetinmek câizdir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Süfyan es-Sevrî'nin de ictihatları bu doğrultudadır.

(1) Buharî/iman: 19, zekât: 53, ahkâm: 2 - Müslim/imân: 237, mesacid: 216, 262, zekât: 13 - Ebû Dâvud/sünnet: 15 - Tirmizi/diyat: 8, imân: 8 - Nesâî/imân: 7 - İbn Mâce/fiten: 2, 12 - Ahmed: 1/176, 182 - 2/111, 215 - 4/94, 340 - 5/25, 231, 236

c) İmam İbrahim en-Nahaî'ye göre, zekât sekiz sınıfa yetecek kadar çoksa, hepsine taksim edilir. Az ise bir sınıfa verilir.

d) İmam Mâlik'e göre, bu sekiz sınıftan en çok muhtaç olanları araştırılıp onlara öncelik tanınır.

Bir fakire ne kadar zekât verilebilir?

Fukahanın çoğuna göre, ihtiyaç nisbetini aşmayacak kadar verilmesi daha uygundur. Sanatkâr ise, alet-edavat alabilecek kadar verilmelidir. Bununla beraber mesele hakkında müctehit imamların görüş ve ictihatları farklıdır :

— İmam Şâfiî'ye göre, ihtiyacı karşılamada bir sınır konulmaz.

— İmam Ahmed'e göre, bir fakire 50 dirhem (yaklaşık 160 gr. gümüş) den fazla verilmez.

— İmam Ebû Hanîfe ise : «Bir fakire 200 dirhem (yaklaşık 660 gr. gümüş) verilmesini hoş karşılamam; ama bu nisbet verildiği takdirde yeterli sayılır.» demiştir.

Kendisine nafakası gerekenlere zekât verilir mi?

İmam Mâlik, İmam Sevrî ve İmam Ahmed'e göre, kendisine nafakaları gereken kimselere zekât vermesi câiz olmaz.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şâfiî'ye göre, zekât usûl ve füru'a, yani baba ve dedelere, anne ve ninelere, evlât ve torunlara verilmez. Onun gibi, kişi kendi eşine de veremez. Bunlardan başka hısımlara, muhtaç durumda iseler, öncelikle verilir.

Bir de Peygamber (A.S.) Efendimiz'in âile efradına ve öz yakınları olan Hâşim oğulları ile Muttalip oğullarına verilmez. Ancak İmam Ebû Hanîfe'ye göre, sadece Hâşim oğullarına verilmez, Abdülmuttalip oğullarına verilebilir.

SEKİZ SINIF HAKKINDA AÇIKLAMA

1— Fakirler

2— Miskinler

Bu iki sınıftan maksat, asıl ihtiyacını karşılayamıyacak kadar sıkıntı içinde olanlardır. Ancak aralarında bir fark var mıdır? İlim adamlarının tesbit ve yorumlarına baktığımızda bazı farkların söz konusu olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki :

— İbn Abbas'a (R.A.), el-Hasan, Mücahit, Zührî ve İkrime'ye göre, FAKİR, dilenmiyen muhtaçtır. MİSKİN ise, onun aksine dilenen muhtaçtır.

— İbn Ömer'e (R.A.) göre, bir dirhemi diğer dirhem üzerine, bir hurmayı diğer hurma üzerine koyup biriktiren, fakir sayılmaz. Gerçek fakir, yiyecek ve giyecek sıkıntısı içinde olup, durumu belli etmeyen kimsedir.

— Katade'ye göre, FAKİR, ihtiyaç içinde bulunan yaşlı kimsedir. MİSKİN, sağlığı yerinde olan muhtaçtır.

— İmam Şâfiî'ye göre, malı ve sanatı olmayan kimse fakir sayılır; ister sağlığı yerinde genç, ister yaşlı ve bitkin olsun farketmez. Miskin ise, malı veya sanatı olup onunla idâre edemiyecek kadar ihtiyaç içinde bulunan kimsedir. Dilenip dilenmemesi söz konusu değildir.

— İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre, FAKİR, durumu miskinin durumundan daha iyi olan kimsedir. (1)

3— Zekât toplamakla görevli tahsildarlar.

Bu sınıfa zenginler mi zekât verir, yoksa topladıkları zekâttan mı ücretleri karşılanır? İlim adamlarının bu konuda da görüş ve tesbitleri farklıdır:

— İbn Ömer'e göre, topladıkları zekâttan ücretleri, ihtiyaçları nisbetinde karşılanır. İmam Şâfiî'nin ictihadı da bu anlamdadır.

— Mücahit ve Dahhak'a göre, topladıkları zekâtın sekizde biri onlara verilir. Bir rivâyete göre, İmam Şâfiî'nin ictihadı da bu doğrultudadır.

— Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre, yaptıkları hizmet ölçüsüne göre ücretleri zekâttan çıkarılıp verilir.

— İmam Mâlik'e göre, sözü edilen tahsildarların ücreti devlet hazinesinden ödenir. Nitekim İbnü'l-Arabî bu görüşün daha sahîh olduğunu kabul etmiştir.

Tahsildarlar denilince, kimler bu ismin kapsamına girmektedir? Çıkıp zekât toplayanlar mı, bu işin kâtipliğini ve muhasebesini yapanlar mı, yoksa organize edip yürütenler mi? İlim adamlarımızın çoğuna göre, toplayanlarla muhasebesini yapanlardır. Sahîh olan da budur.

4— Kalbleri İslâmiyete ısındırılanlar.

Bu sınıfın kimler olduğu veya bu tabirin kapsamına kimlerin girdiği hakkında farklı görüşler vardır. İlim adamlarının çoğuna göre, bunlar kâ-

---

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsir-i Kurtubî, ilgili âyetin tefsîri

fir ve müslüman olmak üzere iki kısma ayrılırlar. İkinci kısım da, biri Arap eşrafı; diğeri küffar ülkesine komşu olup, İslâm askerlerinin, gerektiğinde onların hemen yardımlarına ulaşamıyacağı zayıf niyetli kimselerdir.

İslâm'a meyledip henüz Kelime-i Şehadeti getirmeyen gayr-i müslimleri İslâm'a ısındırmak için kendilerine zekât ve ganimetten verilebilir. İslâm'a yeni giren eşrafa da, onure edilmeleri için zekât ve ganimetten bir miktar vermekte sakınca yoktur. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in İslâm'a yeni giren eşraftan Uyeyne b. Hısın, Akra' b. Hâbis, Abbas b. Mirdas es-Sülemî'ye geniş çapta zekât ve ganimetten pay verdiği sahîh rivâyetlerle sâbit olmuştur. Ayrıca Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Safvan b. Ümeyye'nin İslâm'a meylini görünce, iltifatta bulunmuş ve ganimetten beşte birini vermiş ve böylece İslâm'a daha çabuk meyledip girmesini sağlamıştır.

Günümüzde İslâm'a henüz girmeyip azıcık meyli olanlara ve İslâm'a yeni girmiş eşrafa zekât ve ganimet verilir mi? Bu hususta da ilim adamlarının az da olsa farklı görüş ve ictihatları vardır:

— İbn Ömer, İkrime, Şa'bî, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İshak ve Rey taraftarlarına göre, Cenâb-ı Hak artık İslâmiyeti kuvvetli ve aziz kılmıştır; İslâm'a ısındırmak için onlara zekât ve ganimet vermeye gerek kalmamıştır.

— el-Hasan, Zührî, Ebû Cafer Muhammed b. Ali, Ebû Sevr ve benzeri ilim adamlarına göre, onlara verilmesi tavsiye edilen pay sakıt olmamıştır; ancak günün şartlarına ve ortama göre hareket edilmesi daha uygun olur.

— İmam Ahmed'e göre, Müslümanlar, onların ısınmasına ihtiyaç duyuyorsa, o takdirde verilmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Ebû Bekir Sıddîk'ın (R.A.) Necidli'lere verdiği araziyi, Hz. Ömer'in (R.A.) uygun görmeyip ibtal ettiği rivâyetler arasında yer almıştır. Ebû Bekir Sıddîk (R.A.), Necidli'lerde İslâm'a ilgi ve meyil havasının hâkim olduğunu görünce onlara ganimetten hayli arazi vermişti. Ömer (R.A.) ise, Allah İslâm'ı aziz ve itibarlı, kuvvetli ve kudretli kılmıştır, artık İslâm'a iyice ısınsınlar diye şuna, buna zekât ve ganimet vermeye gerek kalmamıştır, ictihadında idi.

5— Köle ve esirler

Hangi köle ve hangi esirlere zekât verilebilir? İlim adamlarımızın bu husustaki tesbit ve ictihatları da farklı bir durum arzetmektedir:

a) İmam Şâfiî'ye göre, hürriyetine kavuşturulmak için kendisinden mal veya nakit istenilen köle ve esîre verilir. Tabiîn'den Saîd b. Cübeyr, en-Nahaî, Zührî ve Leys b. Sa'd da aynı görüştedirler.

b) İmam Malik'e göre, zekât parasıyla köle satın alınıp hürriyetine kavuşturulur. İmam Ahmed ve İshak b. Rahuye de aynı görüştedirler.

c) İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre, zekât parasıyla köle satın alınmaz, ancak bu hususta, yani onların hürriyetlerine kavuşmaları için yardımda bulunulur.

d) İmam Zührî'ye göre, bu konu için toplanan zekâtın yarısı, kendileriyle akd-i mükâtebe yapılmış olan kölelere verilir; geri kalan yarısıyla da, namaz kılıp oruç tutan köleler satın alınıp azât edilirler. Ayrıca esîr düşen Müslümanları kurtarmak için de harcanabilir.

6— Borçlulara

İlim adamları borçluları ikiye ayırmışlardır: Kendi şahsî ve âilesinin meşru ihtiyacını karşılamak için borçlananlar ve iyilik yolunda, müslümanların arasını ıslâhta harcama yapıp borçlananlar.. Birincilerin malları, borçlarını karşılayacak nisbette değilse, zekât ile desteklenip borçtan kurtarılırlar. İkinciler zengin de olsalar, sırf Allah için iyilik yolunda, müslümanların hizmetinde borçlandıklarından, borçlarını karşılayacak kadar zekât verilerek desteklenirler.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

«Zekât zengine helâl olmaz, ancak şu beş kişiye (zengin de olsalar) helâl olur: Allah yolunda savaşan gâziye, zekât toplayan memura, (Allah yolunda malını harcayan) borçluya, esir düşene ve verilen zekâtı zengin olan komşusuna hediye eden miskîne...» (1)

7— Allah yolunda olanlara

Allah yolunda savaşa çıkanlara, silâh, teçhizat, azık, elbise ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamaları için zekât verilir. Fukahanın çoğuna göre, bunlar zengin de olsalar hüküm yine değişmez. Ancak daha çok muhtaç durumda olanlarını desteklemek daha uygundur.

Hacca gidenlere verilip verilmiyeceği hakkında kesin bir hüküm mevcut değildir. Ancak cumhura göre, verilmesi uygundur, en sahîh görüş de budur. Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye'nin «fi-sebîlillah»ı, hac ile yorumladıkları rivâyetler arasında bulunuyor. (2)

8— Yolda kalmışlara

Memleketinden uzak kalıp parası tükenen yolcu ve misafirlere zekât

---

(1) Sünen-i Ebî Dâvud : 1/380
(2) Tefsîr-i Kurtubî : 8/185

verilir. Hac yolculuğunda da parası tükenen kimselere de zekât vermekte bir sakınca söz konusu değildir. (1)

ZEKÂTIN HİKMETİ VE TASAVVUFÎ YÖNÜ

Zekât tek kelimeyle insanı madde esaretinden kurtarıp, onun dengeli, düzenli, verimli ve feyizli bir hayat sürmesini sağlar. Dünya ile âhiret arasında en sağlam köprüyü oluşturur. Toplum yapısında sosyal adaletin gerçekleşmesine en kuvvetli dayanak olur.

Büyük müfessir Fahruddin er-Râzî, zekâtı bu açıdan değerlendirirken onun ruhlar üzerindeki tesirini özetle şöyle açıklamıştır:

«Genellikle mal ve servetin çokluğu, şehevî kudretin artmasını, bu kudretin artması ise, daha çok zevk alınacak şeylere ilgiyi artırır. O da insanın her geçen gün hırsını kamçılar ve tatmin olmak için daha çok mal toplamaya iter. Şüphesiz ki, mal arttıkça, zevk alınacak şeylere ilgi artar ve bu böylece bir devr-i daim şeklinde sürüp gider. Ama onu bir noktada frenleyip yönünü değiştirmek, meşru bir kanala çevirmek gerekir. İşte zekâtın farz kılınmasının, sadaka ve diğer yardımların tavsiye edilmesinin sebeplerinden biri budur.

Kişi elde ettiği mal ve kudreti Allah yoluna, O'nun rızası doğrultusuna çevirince, şehevî kudretini belli bir ölçüye getirmiş olur; zevk alınacak şeylere meşru yoldan yaklaşır.

Mal ve servetin amaç edinilmesi, bir bakıma azgınlık ve kalb katılığına neden olur. Çok sürmez, mala karşı arzu ve ilgi aşk derecesine yükselir. Âşık maşukasının önce hayalinde, sonra da vuslatında kendini kaybettiği gibi, o da mal ve servet hayaliyle kendini kaybeder. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de : **«Doğrusu insan kendini zengin görünce azar.»** meâlindeki âyet bu gerçeği açıklar. (2)

İnsanî ruhumuzun, diğer bir tabirle nefs-i natıka'nın biri nazarî, diğeri amelî olmak üzere iki ayrı gücü vardır. Nazarî olanın kemal derecesi, ilâhî emirlere tâzimi gerektirir. Amelî olanın kemal derecesi ise, Allah'ın yarattığı canlılara merhamet ve şefkati gerektirir. Onun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın!»** buyurmuştur. (3) O halde hayır ve rahmetin saçılması, Hakk'ın sıfatlarındandır. Bu sıfata mazhar olabilmek için elden geldiğince çalışmak, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Bu

---

(1) Geniş bilgi için bak : Cessas'ın Ahkâmü'l-Kur'ân'ına, Kurtubî tefsirinin ilgili âyetine ve kaynaklarıyla İSLÂM FIKHI - C. Yıldırım

(2) Alâk sûresi : 7

(3) Hadîsin kaynağını tesbit edemedim

da insanın kemâlatının en yüksek noktası sayılır.»

Diğer yandan konuyu ele aldığımızda, insanın üç varlığı bulunduğunu görmekteyiz: Ruhu, bedeni ve malı.. Kişi imân ile emredilince, ruh cevheri bu teklîfe gark olup kalır. Namaz ile emredilince, dil, zikir ve kıraatın zevkine gark olur. Böylece beden bu amellerle istiğrak havasına girmiş olur. Geriye mal kalır. Hayır ve iyilik yollarına harcamazsa, malına verdiği değeri, ruh ve bedenine vermemiş olur. Çünkü saadetin mertebeleri üçtür: Ruhanî saadet, bedenî saadet ve hâricî saadet ki bu üçüncüsü mal ve makamla ilgilidir. Ruh, imân ile; beden, güzel amellerle; mal da Allah yolunda harcanmakla saadete yönelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, zekâtın sarf yerleri açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle, zekât ve sadaka, ganimet ve diğer yardımların taksimine itiraz eden münafıkların tutumu belirtiliyor. Hem bozgunculuk yapmaktan geri kalmadıkları, hem de O'nun her şeyi işiten bir kulak olduğunu söyleyerek yaptıkları çirkin iftiraların bilinip teşhir edileceğinden endişe duydukları hatırlatılıyor. Sonra da Peygamber'i incitenlere elîm bir azâbın hazırlandığı haber veriliyor.

——oOo——

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ
يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾
يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ
أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ

مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا
ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

MEÂLİ:

61— Onlardan kimi de Peygamber'i incitiyor ve «O (her şeyi işiten) bir kulaktır!» diyorlar. De ki : O, sizin için hayırlı kulaktır; Allah'a imân eder, mü'minlere inanır ve sizden imân edenlere bir rahmettir. Allah'ın peygamberini incitip üzenler için elem verici bir azâp vardır.

62— Onlar sizi hoşnut etmek için gelip Allah ile yemin ederler. Eğer (cidden) inanıyorlarsa, Allah ve Peygamberini hoşnut etmeleri daha doğru ve daha uygundur.

63— Bilmiyorlar mı ki, kim Allah ve Peygamberine muhalefette bulunup düşmanlık ederse, şüphesiz ki onun için, içinde ebedî kalacağı Cehennem ateşi vardır. İşte bu, rüsvaylığın büyüğüdür!

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (A.S.) Efendimiz'i devamlı rahatsız edip inciten ve O'nun yaptığı taksimatı beğenmiyerek ayıplayan, edep ve terbiye dışı söz sarfeden birkaç münafık hakkında inmiştir.

Onlardan kimi, «Muhammed'in aleyhinde konuşmayın, sonra duyar da bizi hem teşhîr eder, hem de kınar» derken, kimi de, «canım biz Onun aleyhinde konuşuruz, sonra da gider kendisine böyle bir şey yapmadığımızı yeminle söyleriz, O da bize inanır. Çünkü o bir kulaktır, söylenen her sözü kabul eder» diyerek aralarında alaylı tavırlarla konuşurlardı. Allah ilgili âyetlerle onların bu terbiyesizliğini açığa vuruyor. (1)

Katade ve Süddî'nin tesbitine göre, münafıklardan bir topluluk biraraya gelerek Peygamber (A.S.) Efendimizin aleyhinde ileri-geri konuştular ve «eğer Muhammed hak peygamber ise, biz eşekten daha kötü olalım» diyerek herzelerde bulundular. Yanlarında Ansar'dan Amr b. Kays adında bir genç de bulunuyordu. Onların bu terbiyesizliğine fazlasıyla kızdı ve «Muhammed (A.S.) mutlaka hak peygamberdir; siz de eşekten daha âdi kimselersiniz!» diyerek karşılık verdi. Sonra da dayanamıyarak gelip durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e arzetti.

(1) Lübabu't-te'vîl - Esbab-ı Nüzul/Nisaburî

Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.), münafıkları çağırtıp durumu inceledi. Ancak münafıklar Allah adına yemin ederek, haber getiren gencin yalan söylediğini iddia ettiler. Peygamber (A.S.) Efendimiz de hukuken onları serbest bıraktı. Genç adam çok üzüldü ve, «Allahım! doğrunun doğruluğunu, yalancının yalanını sen ortaya çıkar» diye duâ etti. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

PEYGAMBERİMİZ'İN ÖZELLİKLERİNDEN BİRİ

(قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ) **«De ki, O sizin için hayırlı kulaktır.»**

Peygamber (A.S.) Efendimiz, sıradan bir lider, ya da hükümdar değil, O Allah'ın seçip risâletle şereflendirdiği büyük bir resûldür. O'nun en açık vasıflarından biri, Allah'a ve O'ndan gelene imân ettiği gibi, imân eden arkadaşlarına karşı büyük bir güven beslemek ve onlara inanmakta samimi olmaktı. Çünkü O, hayra kulak veren, şerden yüzçeviren, mü'minlere hep rahmet havasını estiren, onlara umut ve güven telkîn eden emsalsiz bir önderdir. Makam, ihtişam ve servet hırsı yoktu ki, etrafını dalkavuklar çevirsin; adam kayırma huyu yoktu ki, kendisine uyanlardan bir kısmını darıltsın; kendi hısımlarına bir ayrıcalık tanıma âdeti yoktu ki, çevresindeki insanları kıskandırsın. Fakir, zengin, makam ve şöhret diye bir ayrım yapma temayülü yoktu ki, sınıf farkı doğursun. Halktan biri olmak O'nun şiarı, tevazu O'nun kaftanı, fakirlik O'nun iftiharı, insanları sevmek O'nun sanatı; hoşgörü ise O'nun değişmiyen huyu idi. Bir lokma, bir hırkaya razı olmak, O'nun kendi adına hayat anlayışı; Allah rızasını gözetmek görevi idi. İnsanlık tarihinde bu vasıflara sahip başka bir lider ve öndere rastlamak mümkün mü? Kaldı ki, O, bir kral ve emîr değil, onların çok üstünde Allah'ın en son elçisidir.

Kur'ân'da yukarıdaki âyetle O'nun bu mümeyyiz vasıfları üç cümleyle özetlenerek akıl ve vicdan sâhiplerine seslenilmektedir.

Ancak unutmayalım ki, bir insan ne kadar mükemmel olursa olsun, kalbi ve dili ne kadar insanlıktan yana rahmet saçarsa saçsın, mümkün değil kendini herkese kabul ettiremez. Çünkü Cenâb-ı Hak, kendi hakkında bile böyle bir kural ve hüküm koymadığına göre, bir fanî hakkında koyması düşünülemez. Kaldı ki, büyük insanların büyük dertleri ve büyük düşmanları olur. Düşmanın çokluğu ve büyüklüğü, makamın yüksekliğiyle orantılıdır. Ziya Paşa'nın dediği gibi :

---

(1) Hâzın ve Kurtubî : Katade'den

«Erbab-ı kemâli çekemez nakıs olanlar.

Rencide olur dide-i huffaş ziyadan.»

İşte Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e dil uzatan, O'nu inciten münafıklar ve iç-dış düşmanların hasmane davranışları, hakikat güneşinin parlaklığı karşısında sönüp gitmekte, bu ziyadan rahatsız olan gözler kapanmaya mahkûm olmaktadır.

MÜNAFIKIN İKİ YÜZLÜLÜĞÜ

(يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ) **«Onlar sizi hoşnut etmek için gelip Allah ile yemin ederler.»**

İçi küfür dolu, dıştan müslüman gibi görünen münafıkların dönekliklerî, iki yüzlülükleri belirtilirken Hz. Peygamber (A.S.) zamanındaki tutumlarından birine parmak basılıyor: Hakiki mü'minleri hoşnut etmek için, onlara gelerek Allah ile yemin ederler, onlar gibi düşündüklerini, inandıklarını söylerlerdi. Kur'ân, ilgili âyetle onların sahte tavırlar içinde bulunduklarını açıklayarak Müslümanların daha uyanık bulunmalarına ve münafıklara karşı her zaman tetikte olmalarına işârette bulunuyor ve münafıklara da samimiyetin anlam ve ölçüsünü şu cümlelerle bildiriyor: **«Eğer ciddEn inanıyorlarsa, Allah ve Peygamberini hoşnut etmeleri daha doğru ve daha uygundur.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz her dem ilâhî rahmet ve inâyete mazhar olan ve yüce âlemle irtibat halinde bulunan bir peygamberdir. Şüphesiz ki, nübuvvet gözüyle münafıkların içlerindeki kirli çamaşırları görüyor ve biliyordu. Doğru yolu seçerler, hiç değilse çocuklarına hidâyet nasip olur umuduyla sabrederdi de onları teşhîr etmezdi. Aynı zamanda onlara karşı sert bir tavır da takınmaz, öldürülmelerini düşünmezdi. Çünkü yeni gelişme halinde olan İslâmiyeti, henüz bütün derinliğiyle bilmeyenler yanlış düşünebilir veya hatalı bir yorumda bulunabilirlerdi. Hele İslâm düşmanları, münafıklara karşı belirtilen anlamda bir hareketi fazlasıyla istismar edebilirler ve böylece yüce davanın gelişmesine engel koyabilirlerdi.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelince, o kan dökmekten aslâ hoşlanmaz ve bir şeyin ıslâhı mümkün olduğu sürece, onun ıslahına çalışır, silâhı en son çare olarak düşünürdü. «Muhammed arkadaşlarına işkence ediyor ve onları öldürtüyor» denilmesini hiçbir zaman arzu etmez ve bu anlamı doğuracak en küçük bir söz ve harekete müsaade etmezdi.

Allah ise, kimi ne zaman öveceğini, kimleri de ne vakit kınayıp teşhîr

edeceğini çok iyi bilir. Sırası gelince, münafıkların iç yüzünü açıklamış ve sahayı onlardan temizlemeleri için mü'minlere çok tesirli metotlar bildirmiştir.

Arap Yarımadası sakinleri İslâm'ın karşısında baş eğince, mü'minlerin arasına sızan münafıkları teşhîr etme zamanı gelmiş bulunuyordu. Çünkü artık karşılarında güçlü bir devlet vardı ki, Bizans'a kafa tutacak, İran'a göz dağı verecek bir düzeye gelmişti. Eski günler çok gerilerde kalmış, Müslümanlara işkencede bulunmaya tevessül edecek sahte kahramanların birer hiç oldukları çok iyi anlaşılmıştı. O bakımdan en son inen sûrelerden biri kabul edilen Tevbe sûresinde münafıkların başına sert yumruklar vuruluyor, İslâm aleyhine çevirmek istedikleri entrikalardan derhal haber veriliyor ve bir bakıma ilâhî vahyin kontrolü altında tutuluyorlardı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ı içinden çökertmek isteyen ve yeri geldikçe yalan söyleyerek mü'minleri aldatmaya çalışan münafıkların tutumu kınandı ve teşhîr edildi.

Aşağıdaki âyetlerle münafıkların haklarında bir sûre indirilmesinden endişe duydukları belirtiliyor. İslâm âleyhine ileri-geri söz sarfettikleri tesbit edilip yüzlerine vurulunca, «biz sadece lâfa dalıp şakalaşıyoruz» diyerek konuyu kapatmak istedikleri açıklanıyor. Sonra da kalbinde nifak tohumu bulunan erkek ve kadınların iyiliğe karşı çıkıp kötülüğü nasıl körükiediklerine atıflar yapılarak mü'minlere bilgi veriliyor. Bu tutumlarından pişmanlık duyup vazgeçmedikleri takdirde ilâhî lânete çarpılacakları ve acıklı bir azaba uğratılacakları bir uyarı anlamıyla hatırlatılıyor.



يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِؤُا
اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ
اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ
كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ
اِيمَانِكُمْ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَٓائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَٓائِفَةً
بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ
بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ
اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

MEÂLİ:

64— Münafıklar kalblerinde olan şeyleri haber verecek bir sûrenin

başlarına inmesinden çekinip endişe etmekteler. De ki : İstediğiniz gibi eğlenin; Allah elbette sizin çekinip endişe duyduğunuz şeyleri ortaya çıkaracaktır.

65— Kendilerine (yaptıkları maskaralığı) soracak olsan, yeminle derler ki, «Biz sadece (lâfa) dalıp eğleniyorduk». De ki : Siz Allah ile, âyetleriyle ve Peygamberiyle mi eğlenip duruyordunuz?

66— (Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra küfre saptınız. İçinizden bir topluluğu (tevbeleri sebebiyle) affedersek, diğer bir topluluğu suç ve günahta (israr ettiklerinden) dolayı azâba uğratacağız.

67— Münafık erkeklerle, münafık kadınlar birbirlerinin (kopyası ve tamamlayıcısı)dır: Kötülükleri emrederler, iyilikten alıkorlar ve ellerini (cimriliklerinden dolayı) sımsıkı tutarlar. Allah'ı unuttular, Allah da onları unutmaya terketti (inâyet ve hidâyetini onlardan kesti). Şüphesiz ki münâfıklar, fâsıklar (ilâhî buyrukları çiğneyip şer'î hükümleri aşanlar)dır onlar.

68— Allah münâfık erkeklere, münâfık kadınlara ve kâfirlere, içinde ebedî kalacakları Cehennem ateşini va'd etmiştir; o onlara yeter. Allah onları lânetledi (rahmetinden kovup uzaklaştırdı). Onlar için devamlı bir azâp vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Süddî'nin tesbitine göre, münafıklardan bir grup, «sırtımıza yüz değnek vurulmasına razıyız da hakkımızda bizi rüsvay edecek bir âyetin inmesine razı değiliz» demişlerdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indirilmiştir. (1)

Katade de bu konuda diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Tebûk seferinde bulunurken münafıklardan bir grup, «Bu adam, yani Muhammed, Şam'ın saray ve surlarını fethedeceğini ummaktadır, ne garip! Olmayacak şeyler peşinde hayal kurmakta ve inananları kendi hayali uğuruna durmadan koşturmaktadır.» Cenâb-ı Hak, onların bu fısıltılarını Hz. Peygamber'e (A.S.) haber verince, Peygamber (A.S.) onları çağırttı ve, «siz şöyle şöyle fısıldaştınız değil mi?» diyerek sordu. Onlar da, «vallahi biz sadece lâfa dalıp eğleniyor ve şakalaşıyorduk» diyerek kaçamaklı cevap vermeye çalıştılar. O sebeple yuka-

(1) Tefsîr-i Kurtubî - Lübabu't-te'vîl

rıdaki âyetler indirildi. (1)

Buna yakın iki rivâyet daha vardır ki onları Nisaburî tesbit ederek Esbab-ı Nüzûl adlı kitabına almıştır.

Başka bir rivâyet de şöyle nakledilmiştir:

«Münafıklardan biri, «biz kendi akranımız arasında Muhammed ve arkadaşlarından daha açgözlü, daha yalancı ve düşmanlarıyla karşılaştıkları zaman onlardan daha korkak kimse görmedim!» diyerek Resûlüllah (A.S.) Efendimizle arkadaşlarını küçük düşürmeye çalışıyordu. Hz. Peygamber (A.S.) onun bu yakışıksız sözlerini duyunca üzüldü ve o adamı çağırtıp neden öyle konuştuğunu sordu. O da, «biz sadece lâfa dalıp eğleniyorduk» diyerek cevap verdi. Peygamber (A.S.) ona : «Siz, Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Allah'ın Peygamberiyle alay mı ediyorsunuz?!» diyerek uyarıda bulundu. O nedenle yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Münafıkın alâmeti üçtür : Konuştuğu zaman yalan söyler; söz verdiği zaman sözünü yerine getirmez; kendisine (bir şey veya bir söz) emanet edildiği zaman hıyânet eder.» (3)

«İnsanlar madenler gibidirler; cahiliye devrinde iyi ve seçkin olanlar -dinde bilgili ve anlayışlı oldukları takdirde- İslâm'da da iyi ve seçkindirler.» (4)

«Dünyada iki yüzü olan kimsenin, kıyâmet gününde ateşten iki dili olur.» (5)

«Kim dünyada iki dil sahibiyse (din kardeşinin önünde başka, arkasında başka türlü konuşuyorsa), Allah kıyâmet gününde ona ateşten iki dil verir.» (6)

Hadîslerin hepsi ikiyüzlü, dönek, kaypak, içi dışına uymayan münafıklara kıyâmet gününde verilecek azâbı belirtmektedir.

(1) İbn Cerir Taberî-Tefsir-i Kurtubî

(2) Tefsir-i İbn Kesîr : 2/367

(3) Buharî/şahadat: 28 - Müslim/imân : 107, 109 - Tirmizî/imân : 14

(4) Buharî/enbiyâ: 19, menakıb : 1, 25 - Müslim/fezâil : 199 - Ahmed: 2/258, 260, 391, 438, 525, 539 - 3/367

(5) Ebû Dâvud - İbn Hibbân - Dâremî/rikak : 51

(6) İbn Ebî Dünya - Taberânî - et-Terğîb ve't-Terhîb : 4/383

KÜFRÜ GEREKTİREN ALAY

(قُلِ اسْتَهْزِؤُا اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ) «De ki, istediğiniz gibi alay edip eğlenin. Allah elbette sizin çekinip endişe duyduğunuz şeyleri ortaya çıkaracaktır.»

Din, Allah'ın en büyük emanetidir; onu, rahmetinin eseri olarak insanlara, doğru yolu göstermek, hayatlarını düzene sokmak için indirmiştir. İnkârın verdiği sahte gurur ve şaşkınlık içinde dini, peygamberi, Kur'ân'ı alaya almak küfürdür. İnanan bir kişinin de aynı yola girmesi, dinden çıkmasına neden olur.

Şüphesiz ki, kutsal şeyleri alay konusu edinmek, koyu cehaletten kaynaklanır. Günümüzde okumuş kişilerden din ile istihza edenler oluyor, onlara da câhil diyebilir miyiz? Diyebiliriz, çünkü İslâm'ın kasdettiği cehalet, Allah'ı tanımamak, gerçeğe sırt çevirmek, hakkı kabullenmemektir. Zaten en kötü ve tehlikeli olanı da budur.

MÜNAFIK, HEP ENDİŞELİDİR

(لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ) «(Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra küfre saptınız..»

Münafık, biri küfürde kararlı, diğeri küfür ve İslâm'da kararsız olmak üzere iki kısımdır. Hem küfürde, hem de İslâm'da kararsız münafık: Küfürle imân arasında bocalayan, bunlardan hiç birine gerçekçi bir anlayışla bağlanmayan dönek ve kararsız kimsedir. Kişisel yararı ön plânda yer alır. Hangi yanda daha çok kendi menfaatı söz konusu ise, ondan yanadır. Ruhî dengesizlik içinde bocaladığı için, toplum yapısında hep dengesizlik ve kargaşalık görmek ister. Fazîletle rezîleti, imânla küfrü, hayırla şerri birbirine karıştırır. İlâhî buyruklar nefsine ağır gelir. Kendini tatmin edebilmek veya haklı göstermek için o buyrukları küçümser, alay konusu edinir. Böylece Allah'ı yavaş yavaş unutma bedbahtlığına kendini sürüklemiş olur. Allah da öylesinden rahmet ve hidâyetini keser.

Bir iç dengesizliği içinde bocalayan bu tipler sıkıştıkları zaman özür dilemekten çekinmezler; zevahiri kurtarmak için sahte tavırlar içine girip haktan yana görünmeye çalışırlar.

Kur'ân onların bu gibi sahte davranışlarına parmak basarak diyor ki: **«(Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra**

küfre saptınız.» Ancak gönülden pişmanlık duyup dosdoğru tevbe edenler müstesnâ; onların affedilmeleri umulur.

MÜNAFIKLAR, BİRBİRLERİNİN KOPYALARIDIR

(اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ) **«Münafık erkeklerle, münafık kadınlar birbirlerinin (kopyası ve tamamlayıcısı)dırlar...»**

İmân cevherinin gerçek değerinin anlaşılabilmesi, gerçekçi olup Hakk'ı kabullenmenin nasıl bir fazîlet ışığı oluşturduğunun açıklığa kavuşmasını ve değer bulabilmesini, daha çok toplumda üç ayrı düşünce ve inançta bulunanların tartışması ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki : Hakk'ı inkâr edenler olmasaydı, Hakk'a samimi olarak inanmanın nasıl bir anlam ve hüküm taşıdığı; içi dışına uymayan ikiyüzlüler olmasaydı, doğru ve emîn kişi olmanın ölçüsü ortaya çıkmazdı. Birinin varlığı, hem diğerini daha iyi tanıtmakta, hem de değer ölçüsünü ortaya koymakta yardımcı olmaktadır. Biri diğerini kamçılayıp hız kazandırmakta, atâletten kurtarıp ona canlılık vermektedir. Zira varlık âleminde genel kural olarak her şey zıddıyla daha iyi tanınır ve gelişme sağlar.

O halde imânla küfür, fazîletle rezîlet, kutsal değerlerle nefsî çıkarlar arasında bocalayan münafıklar her devirde böylesine bir dengesizlik, döneklik içinde birbirlerinin kopyalarıdırlar; onları az farkla ayırt etmek bile zor. İşte Kur'ân, münafıklar arasındaki ortaklaşa kadere ve ruhî dengesizlikten doğan karakter benzerliğine dikkat çekiyor. Çünkü onların müşterek vasıfları şunlardır: Cehalet, kutsal değerlere ilgisizlik, kişisel çıkarlarını her zaman ön plâna almak ve bu hava içinde iman ile küfür arasında bocalamak..

Kur'ân'da onların bu müşterek vasıfları dört madde halinde özetlenmiştir :

1— Kötülükleri emrederler, hep kötülüğü tavsiyede bulunurlar.

2— İyilikten, fazîletten alıkoymaya çalışırlar.

3— Ellerini, cimrilikten dolayı hayra ve iyiliğe karşı sımsıkı tutarlar.

4— Allah'ın buyruklarını bir tarafa itip unuturlar. Allah da onları şüpheleri ve dengesizlikleri içinde bırakır da bocalayıp dururlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle münafıkların müşterek vasıfları üzerinde duruldu.

Zevahiri kurtarmak için sahte görüntüler verdikleri belirtilerek müşriklerden daha tehlikeli olduklarına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle daha önce gelip geçen peygamberler döneminde de münafıkların durmadan nifak tohumları serptikleri, ellerindeki geniş maddî imkânlarıyla böbürlenip Hakk'ı alaya aldıkları misal verilerek Mekke'de ve Medine'de faaliyet halinde olan münafıkların tutumları ve tavırlarıyla öncekilerin tutum ve tavırları arasında benzerlik bulunduğu belirtiliyor. Sonra da, daha önceki kavimlerin bu yüzden yıkılıp yok edildikleri hatırlatılarak münafıklar uyarılıyor.



كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ
أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ
بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ
وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾
أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ
وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا
أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

MEÂLİ:

69— (Ey münâfıklar!) sizin durumunuz, sizden öncekilerin durumuna benzer. (Ne var ki) onlar sizden daha güçlü, mal ve evlât bakımından daha çok (imkânlara sâhip) idiler. Kendi paylarından yararlanmaya (zevk almaya) çalıştılar; sizden öncekiler (dünyalıktan) kendi paylarından yararlanmak istedikleri gibi siz de kendi (nifak) payınızdan yararlanıp (zevk almak) istediniz, (böyle bir bataklığa) dalanlar gibi daldınız. İşte bunların amelleri hem Dünya'da, hem de Âhiret'te boşa gitmiştir ve işte ziyâna uğrayanlar bunlardır.

70— Kendilerinden önce (gelip geçen) Nûh, Âd, Semûd kavimlerinin, İbrâhim kavminin, Medyen'in yerli halkının ve altüst olup yıkılan kasabalar halkının haberi bunlara gelmedi mi? Onlara peygamberleri açık âyet ve mu'cizelerle gelmişti; (o halde) Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmediyorlardı.

İLGİLİ HADÎSLER

«Canımı kudret elinde tutana and olsun ki, siz, sizden öncekilerin âdetlerine (fena yaşantılarına, bozuk kültürlerine) uyacaksınız; o kadar ki onlar keler deliğine girerlerse, siz de gireceksiniz.»

Bunun üzerine ashab sordu:

— Onlar kimlerdir, kitap ehli olanlar mıdır?

Cevap verdi:

— Ya kimler, (başka kimler olacak)? (1)

GEÇMİŞ OLAYLARDAN İBRET ALMAK

(أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) «Kendilerinden önce (gelip geçen) Nûh, Âd, Semûd kavimlerinin...... haberi gelmedi mi?»

Kur'ân bu âyetle daha çok imânla küfür arasında bocalayan münafıklara seslenerek, yöre ve çevrelerinde gelip geçen inkârcıların, ikiyüzlü döneklerin kalıntılarına ve başlarına gelen ilâhî azâba dikkat ve ibretle bak-

(1) Tirmizî/fiten: 18 - Ahmed: 5/218, 340 - Buharî/enbiya: 50, itisam 14 - Müslim/ilim: 6 - İbn Mace/fiten: 17

malarını, bakmakla da kalmayıp ibret ve öğüt almalarını öğütlüyor. Hicaz, Şam, Yemen, Irak ve dolaylarında az-çok kalıntıları ve haklarında tarihî bilgiler bulunan altı kavimden söz ederek geçmişten bir tablo gözler önüne seriliyor:

1— Nûh kavmi

Hakk'ı ret ve inkârlarından, azgınlık ve ahlâksızlıklarından, Peygamberi alaya almalarından dolayı tufanda yok edilmişlerdir. Tarihi kesin bilinmemektedir.

2— Âd kavmi

Hud Peygamberi yalanlayıp küfürde ileri gittikleri, inkârlarını ahlâksızlık ve zorbalıkla birleştirerek maddî imkânları ve fiziksel güçleriyle mağrur olup her türlü kutsal değerleri çiğnedikleri için şiddetli bir kasırgayla yok edilmişlerdir. Bugün hâlâ az da olsa kalıntıları yer yer gelip geçenlere geçmişi hatırlatmaktadır.

3— Semûd kavmi

Sâlih Peygamber'in bütün uyarılarına rağmen küfür ve azgınlıklarını artırmışlar, ilâhî mu'cizeyi hiçe saymışlardı. O yüzden müthiş bir sarsıntıyla ülkelerinin altı üstüne getirilerek yok edilmişlerdi. İbret dolu kalıntıları yer yer kendini hâlâ göstermekte ve tarihin tekerrür edeceğini fısıldamaktadır.

4— İbrahim kavmi

Putprestlikte çok ileri giderek hükümdarlarını ilâhlaştıracak kadar ruhlarını, akıl ve idrâklarını yitirdiklerinden; putlarına dokunan İbrahim Peygamberi ateşe atıp yakmaya karar verecek kadar vicdanlarını kaybettiklerinden ilâhî gazabı hak etmişlerdi. Cenâb-ı Hak, ateşi İbrahim Peygamber'e selâmet kılıp kurtarmış, Nemrud'u ve yandaşlarını servetleriyle birlikte yeryüzünden silip yok etmiştir.

5— Medyen'in yerli halkı

Şuayb Peygamber'in hiçbir uyarısına kulak vermemişler, ölçü ve tartıda birbirlerine ve daha çok yabancılara zulmetmekte çok ileri gitmişlerdi. Sonunda Hakk'ın çağrısına uymadıkları için müthiş bir sarsıntıyla yok edilmişlerdir.

6— Mü'tefikat = kasabalar halkı

Lût Peygamber'in kavmi de sınırsız bir ahlâksızlık içinde cinsî sapıklığın en kötüsünü işlemekte ısrarlı olmuşlar, gelen yabancılara saldıracak kadar akıl ve idraklarını kaybetmişlerdi. Ülkelerini, homoseksüeller diyarı

haline getirip kendilerini uyaran Lût Peygamber'i öldürmeyi, ya da ülkeden çıkarmayı düşünecek kadar çılgınlık göstermişlerdi. O sebeple gönderilen iki meleğin kudret kanatlarının dokunmasıyla yerle bir edilmiş, geceleyin şehri terkeden Lût ve ailesinden birkaç fertten başka kurtulan olmamıştı.

Arapların yakından bilip kıssalarını duydukları bu kavimlerin hemen hepsine peygamberler, âyetler ve mu'cizeler gönderilmişti.

ALLAH KİMSEYE ZULMETMEZ

(فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ) **«(O halde) Allah onlara zulmetmedi; ama onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.»**

Her insan, her âile ve her millet, Allah'ın kendilerine verdiği yetenek ve yardımcı unsurlarla hayatlarının ve geleceklerinin kader çizgisini çizerler. İlâhî müdahale söz konusu değildir. Külli irâde, bütün imkânları, şartları ve ortamları hazırlayıp ortaya koyduktan, insanı, gerçeği bulup hayatını ona göre düzene sokacak kadar yeteneklerle donattıktan sonra, insana cüz'î irâde vererek onu serbest bırakmış, ancak yardımcı olup aklına ışık tutacak peygamber ve kitap göndermeyi de rahmetinin gereği kılmıştır.

Yetenekler : Beş duyu organı ile akıl, idrâk, zekâ, hafıza ve düşünme nîmetleridir. Yardımcı unsurlar, az önce belirttiğimiz gibi, başta peygamber ve kitap, sonra da aile, çevre, okul, eğitim ve öğretimdir. Bu nîmetlerin hepsine veya çoğuna kavuşan insanlar veya milletler, kendi cennet veya cehennemlerini kendileri hazırlarlar. İnkâr, tuğyan, haklara tecavüz, hileli alım-satım; içki, kumar, zina ve kendini bilmezlik; maddeye tapma, kutsal değerlere sırt çevirme, eninde sonunda ilâhî azâbın inmesini gerektirir. Bu, câri bir sünnettir ki yolunu değiştirmez, hedefinden sapmaz. Ne var ki, bu azâbı çoğu kimseler anlayamaz. Örneğin, iyice bozuk bir neslin vücut bulması; toplum bünyesinde sevgi, saygı ve güvenin kalmaması, iç ve dış düşmanların elele verip entrikalar çevirmeleri sözünü ettiğimiz azâbın ilk sinyalleridir. Dönüş olmazsa, çok sürmez bir felâketle karşı karşıya gelinir ve o zaman bütün ameller ve gayretler boş ve anlamsız kalır.

Anlaşıldığı üzere, insan için hayatta biri ilerisine, diğeri gerisine çizilmek sûretiyle iki sınır konulmuştur. İlerisindeki sınıra bilerek erişen kimse, ilâhî yardım ve rahmete mazhar olur. Gerisindeki sınıra kendini atan kimse ise, kendine yazık etmiş olur. Allah hiç kimseye zulmetmez; zira O, zulmü hem kendine, hem de kullarına haram kılmıştır. Kullarına verdiği imkânlarla ve yardımcı unsurlarla bu iki sınır arasında onları serbest bırakmıştır.

İşte münafıkların durumlarının önceki kavimlerin durumlarına benzemesi bundandır. Sözü edilen ve misal olarak verilen altı kavim, hep arkalarındaki çizgide kalmak, ileri sınıra varmamak için ısrar edip durmuşlar, hiçbir uyarıya kulak vermeyince de yok edilmişlerdir. Münafıkların ve inkârda ısrarlı olup azgınlık ve ahlâksızlığı sanat edinenlerin de encamı ergeç yok edilmekle noktalanacaktır. Ancak pişmanlık duyup dönüş yapanlar müstesnâ...

Kur'ân dönüş yapmayanların sonunun hüsrân olacağını haber verirken, ilâhî rahmet gereği, hayatta olan her münafık ve inkârcıyı uyarmayı amaçlamıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm'ı içinden çökertmek için durmadan bir sürü yalan, iftira ve entrika çeviren münafıklar uyarıldı. Gelip geçen milletlerin onlardan daha güçlü bulunmalarına rağmen, küfür ve nifak yüzünden helâk edildiklerine misaller verilerek tuttukları yanlış yoldan dönmelerine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın geniş rahmetine erişen gerçek mü'minlerin beş önemli vasfı anlatılarak kurtuluşun o yolda olduğu belirtiliyor. Aynı zamanda âhirette o mü'minlere hazırlanan sonsuz nîmetler açıklanarak imân ve güzel ahlâkın mükâfatının çok büyük olacağına misaller veriliyor.



وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ
اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ اُولٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٧١﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

MEÂLİ:

71— Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velîleri (yardımcıları, destekleyicileri ve Allah için dost ve yakınları)dırlar. İyilikle emrederler, fenâlıktan men'ederler; namazı vaktinde kılarlar; zekâtı (yerli yerince) verirler ve Allah'a, Peygamberine itaât ederler. İşte bunları Allah (geniş) rahmetine eriştirecektir. Şüphesiz ki Allah yegâne üstündür, her işinde hikmet sâhibidir.

72— Allah, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, altlarından ırmaklar akan Cennetler va'detmiştir; orada ebedî kalıcılardır ve ayrıca Adn Cennetlerinde güzel, gönül çekici konaklar da va'detmiştir. Allah'ın râzı olması ise, (hepsinden) daha büyük. İşte bu büyük bir kurtuluştur.

İLGİLİ HADÎSLER

«Mü'minlerin birbirlerini sevip merhametli davranmalarının misali, bir beden gibidir; ondan bir organ rahatsız olunca diğer bütün organlar da ateş ve uykusuzlukla ona çağrışımda bulunurlar (aynı rahatsızlığı duymak-

ta ona katılırlar).» (1)

«Mü'min, mü'min (kardeşi) için bir binadaki (kerpiçler) gibidir; birbirleriyle bağlantı yaparlar.» (2)

«İki cennet altındandır, içindeki kapları ve her şeyleri de altındandır. İki cennet gümüştendir, kapları ve içindeki her şeyleri de gümüştendir. Cennet ehliyle Rablarının cemaline nazar etmeleri arasında, Adn cennetinde (tecelli eden) vechindeki kibriya örtüsüdür.» (3)

«Şüphesiz ki, mü'mine ait Cennet'te tek bir parça halinde inciden bir çadır vardır ki, uzunluğu göğe doğru altmış mildir. Mü'minin o çadırda zevceleri vardır, onlara uğrar da biri diğerini görmez.» (4)

«Doğrusu Cennet ehli cennetteki köşk ve çadırları, gökteki yıldızları görür gibi görürler.» (5)

Bu, Cennet'teki köşk ve çadırların hem parlak bir görünümde olduklarını, hem de aralarındaki mesafenin uzunluğunu ifade etmektedir.

MÜ'MİNLERİN VASIFLARINDAN BAZISI

(وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ) **«Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velîleri (dost ve yardımcılarıdır)lar..»**

Münafıkların bazı vasıfları ve mü'minler aleyhine olan tutumları açıklandıktan ve gereken uyarılar yapıldıktan sonra, Allah, içi-dışı bir olup kendini hakikî imân düzeyine getiren mü'minlerin bazı önemli vasıflarını sıralıyor ve onlar için nasıl mutlu bir gelecek hazırlandığını haber veriyor:

1— Mü'minler birbirlerinin dostu, yardımcısı ve destekleyicisidirler. Bu, imân ve gaye birliğinin tabii neticesi sayılır. Çünkü amaç, Allah'ın hoşnutluğuna ermek, yaratıldığı gayeye yönelip hılkat planındaki yerini almak

---

(1) Ahmed : 4/268, 270, 271, 274, 276

(2) Buharî/mezalim: 5, salât: 88, edeb: 36- Tirmizî/birr: 18- Nesâî/zekât: 67- Ahmed: 4/404, 405, 409

(3) Buharî/tevhid: 24, tefsîr: 55- Müslim/imân: 296- Tirmizî/cennet: 3, 7- İbn Mâce/mukaddeme: 13- Daremî/rikak: 101- Ahmed: 4/411, 416

(4) Buharî/tefsîr: 55, bed-i halk: 8- Müslim/cennet: 23, 25- Tirmizî/cennet: 3- Dâremî/rikak : 109- Ahmed: 3/103, 115, 263- 4/400, 411, 419

(5) Buharî/cenaiz : 90, zekât: 1, hars: 20, cihad : 6, bed-i halk: 1, 6, 8, enbiya: 1, 7, mendup: 25, fazâil: 29- Müslim/imân: 15, 179, 187, 188, 192, 263, 297, 302, 304- Tirmizî/cenaiz: 16, 70, fazâil: 13, 17, 25, libas: 43, kader: 4, 8, cennet: 8, 12, 13

ve öylece insanlara yararlı hizmetlerde bulunmaktır.

2— Mü'minler iyilikle emrederler. Bu hasletleriyle onlar, insanın yaratılışındaki yücelikle, ruhundaki cevherle uyum sağlayan amellerin işlenmesini telkîne çalışır, kendi hayatlarında uyguladıkları güzel amellerle bunun örneklerini ortaya koyarlar. Buna, «emr-i bi'l-ma'ruf» denilir. Nitekim gönderilen her peygamber, indirilen her sahife ve kitap mutlaka iyilikle emretme hükmünü beraberinde getirmiştir.

3— Kötülükten alıkorlar. İnsanın hılkatındaki yücelik ve hikmete, azizlik ve safiyete; ruhundaki ilâhî cevher ve Hakk'a imân mayasına ters düşen şeyleri men'ederler. Sadece men'etmekle kalmayıp bunu günlük hayatlarının her bölümünde uygulayıp öğüt alınacak misaller verirler. Nitekim peygamberlerin görevlerinden biri de «nehy-i âni'l-münker»dir. Biz buna, kötülükten alıkoymak, fenalıktan men'etmek, diyoruz.

Bu son iki vasıf, toplum yapısında, âile bünyesinde otokontrolü sağlamaya, insanlar arasında güveni pekiştirmeye yöneliktir. İslâm'ın hayat düzenini kurmada üzerinde önemle durduğu hususlardan ikisidir. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Canımı kudret elinde tutana and olsun ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi yanından üzerinize bir azâp gönderir de, sonra Allah'a duâ edersiniz, duânızı kabul buyurmaz.»** **(1)** buyurdu.

4— Namazı vaktinde kılarlar. Çünkü namaz Allah ile kulları arasında en işlek yol ve en sağlam köprüdür. Aynı zamanda imânla küfür arasında açık bir alâmettir. O bakımdan ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den, son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) kadar gelip geçen her peygambere namaz emrolunmuştur. Namazsız hak din düşünülemez.

5— Zekâtı verirler. Çünkü zekât İslâm'ın hayat dengesini sağlayan köprülerden biridir. Maddeyle mana, dünya ile âhiret, ruhla beden arasında denge sağlayan önemli bir ibâdettir. Diğer peygamberlerin de zekât vermekle emrolunduklarını Kur'ân haber vermekte, böylece namaz kadar önemli bir ibâdet olduğu belirtilmektedir.

6— Allah'a ve Peygambere her hususta itaat ederler. Çünkü gerçek kulluk, mutlak itaat ister ve onunla kemâlini bulur. Oruç ve hac ibâdeti de bu mutlak itaata dahildir.

Allah'a ve Peygamberine itaat etmiyen, nefsine ve İblîse itaat ediyor demektir. Oysa insanı yaratan onun nefsi olmadığı gibi, İblîs de değildir. Kâinat da hiçbir zaman plan ve proğram dışı tabii bir hadise değildir; ken-

(1) Tirmizî/fiten: 24

di kendine hükmeder, gayesiz ve hikmetsizdir, denilemez. Mutlak bir plân ve mükemmel bir proğram söz konusudur. Hiçbir şeyin boşuna amaçsız yaratılmadığı, her şeyin yüklendiği proğrama göre denge unsuru olduğu, bunun en açık göstergesidir. O halde insan da kendiliğinden oluşup vücut bulmadı, tesadüfler bir zincirin halkaları gibi bir araya gelip onu basitten mükemmele doğru tekâmül ettirmedi. O İlâhî tecelliyle bir gaye ve hikmete göre yaratıldı. O bakımdan insan, vücut yapısının her parçasında Allah'ın yani o yüce yaratanın damgasını görebilecek bir yetenektedir. O bu yeteneğini kullandığı nisbette itaatkârdır ve hayatın gayesini anlamış sayılır.

Kur'ân'ın belirttiği itaat, ilim ve imanın ortaklaşa ortaya koyduğu bir anlayıştır ki, insan onunla insanlığını isbat edebilir.

Bu sıfatlarla kendini donatan kullarına, nefisleri üzerinde hâkimiyet kurmalarına karşılık sonsuzluk yurdu olan cennetler va'dedilmiştir.. Allah ise, sözünden dönmez, va'dini mutlaka yerine getirir. Ayrıca bu saadetin üstünde daha büyük bir saadet var ki, o da, ilâhî rızaya lâyık görülmektir. Sevgili Peygamberimiz (A.S.) bunu şöyle açıklamıştır:

«Allah, Cennet ehline, ey cennet ehli, diye seslenir. Onlar da, buyur Rabbımız, emrine hazır bekliyoruz, bütün hayırlar sendendir, derler. Allah onlara :

— Razı oldunuz mu? diye sorar. Onlar da :

— Ey Rabbımız! neden razı olmayalım ki, hiçbir yarattığına vermediğini bize verdin, derler. Allah :

— Size bundan daha üstününü vereyim mi? diye sorar. Onlar da:

— Bundan daha üstün ne olabilir!? diyerek hayretlerini belirtirler. Allah:

— Size rızamı helâl kılıyorum. Bundan sonra artık ebediyen size gazap etmiyeceğim, buyurur.» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dosdoğru imân eden mü'minlerin ana vasıflarından altı tanesi açıklandıktan sonra onlar için hazırlanan sonsuz nîmetler ve ebedî saadetler müjdelendi.

---

(1) Buharî/rikak : 51, tevhîd: 38- Müslim/cennet: 9- Tirmizî/cennet: 18 Ahmed: 3/88, 95

Aşağıdaki âyetlerle, Müslümanların müşriklerin azgınlığına karşı susma zamanının çok gerilerde kaldığına işâretle, bundan böyle İslâm'a karşı olan kâfirlerle münafıkları susturup tesirsiz hale getirme döneminin başladığı haber veriliyor; sonra da içlerinde gizledikleri küfür ve nifakları bazı belirtileriyle açığa vurularak pişmanlık duyup dönüş yapmaları tavsiye ediliyor. Aksi halde hem dünyada, hem de âhirette ilâhî azâptan kurtulamıyacakları bildiriliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِق۪ينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْۜ
وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُواۜ
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُواۚ وَمَا نَقَمُٓوا اِلَّٓا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ
فَضْلِه۪ۚ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْراً لَهُمْۚ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ
عَذَاباً اَل۪يماً فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿٧٤﴾

M E Â L İ :

73— Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münâfıklarla savaş; onlara karşı sert davran; onların eyleşecekleri yer Cehennem'dir. Orası ne kötü gidilecek yerdir!

74— (Küfrü gerektiren sözü) söylemediklerine Allah ile yemîn ediyorlar. And olsun ki, o küfür sözünü söylediler; İslâm'dan sonra küfre saptılar; erişemedikleri (büyük bir cinâyet) işine de kasdedip yöneldiler. On-

ların kin ve intikamı, sadece Allah ve Peygamberinin kendi fazl-ü keremiyle mü'minleri doygun kılmalarından ileri geliyordu. Eğer tevbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur; yüzçevirirlerse, Allah onları Dünya'da da, Âhiret'te de elem verici bir azâpla azâplandıracak ve yeryüzünde kendileri için bir dost ve yardımcı da yoktur.

İNİŞ SEBEBİ

Urve b. Zübeyr (R.A.) diyor ki :

— Münafıklardan Süveyd oğlu Cülas ile Kasım oğlu Mus'âb, Kuba'dan Medine'ye gelirlerken Cülas bir ara ağzından şu çirkin sözleri kaçırıyor : «Eğer Muhammed'in getirdikleri hak ise, biz eşeklerden daha kötü, daha aşağı olalım!» Bunun üzerine Mus'ab ona şöyle diyor: «Ey Allah'ın düşmanı! vallahi senin bu dediklerini Hz. Peygamber'e (A.S.) haber vereceğim.» Sonra Mus'âb yemin ettiği gibi gelip durumu Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e haber verdi. O da Cülas'ı çağırtıp, «şöyle şöyle sözler sarfettiğini Mus'ab haber verdi, doğru mudur?» diye sordu. Cülas, böyle sözler sarfetmediğini Allah adına yemin ederek bildirdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

— Peygamber (A.S.) Efendimiz bir evin gölgesinde oturuyordu. Bir ara başını kaldırıp şöyle buyurdu : **«Az sonra size doğru bir adam gelecek ve tam bir şeytan gözüyle size bakacak. O bakımdan o adam geldiği zaman kendisiyle konuşmayın!» Cidden az sonra gökgözlü bir adam çıkageldi. Peygamber (A.S.) Efendimiz onu çağırıp sordu:**

— Sen ve arkadaşların neden bize sövüp sayıyorsunuz?

Adam bir karşılık vermeden ayrıldı ve az sonra arkadaşlarıyla birlikte gelerek, öyle bir söz kullanmadıklarına dair Allah ile yemin ettiler. Hz. Peygamber de (A.S.) onları serbest bıraktı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

Bağavî'nin Kelbî'den yaptığı rivâyete göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Tebûk seferinde bir konuşma yaptı ve münafıkları kasdederek, onları «murdarlar» diye vasıflandırdı. Münafıklardan Cülas adındaki adam da, «eğer Muhammed doğru ise biz de eşekten daha aşağı olalım!» diyerek mırıldandı. Resûlüllah (A.S.), Medine'ye dönünce Âmir b. Kays gelip Cülas'ın dediklerini Hz. Peygamber'e (A.S.) haber verdi. Cülas inkâra sa-

(1) Lübabu't-te'vil : İlgili âyetin tefsiri
(2) Eshab-ı nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-te'vil

pıp Âmir'in yalan söylediğini iddia etti. O sebeple Hz. Peygamber (A.S.) ikisinin de ikindi namazından sonra yemin etmesini emretti. Ne var ki, her ikisi de, doğru söylediklerine dair Allah ile yemin etmekten çekinmediler. Âmir (R.A.) bu olay üzerine çok üzüldü, yalancı, müfteri durumuna düşmeği bir türlü hazmedemedi ve ellerini kaldırıp «Allahım! ikimizden kimin doğru söylediğini Peygamberine bildir» diye duâ etti. Peygamber (A.S.) ve hazır bulunan mü'minler bu duâya amîn dediler. Çok geçmeden yukarıdaki âyetler indi. (1)

Rivâyete göre, bu âyetler inince Cülas, Resûlüllah'a (A.S.) gelip tevbe etmek istediğini, Âmir'in doğru söylediğini itiraf etmiş ve Peygamber (A.S.) Efendimiz'in Allah'tan vahiy aldığına inanarak gönülden tevbede bulunup dosdoğru müslüman olmuştur.

KÂFİRLERLE VE MÜNAFIKLARLA SAVAŞMAK

(يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِق۪ينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ) **«Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran..»**

İslâmiyet Medine'yi merkez seçip şehir devletini kurduktan ve savaşacak duruma geldikten sonra, müşrikler artık açıktan saldırma cesaretini bulamadılar. O nedenle birtakım gizli plânlar hazırlamaya koyuldular. İç düşman sayılan münafıklardan da devamlı destek sağlıyorlar ve olup bitenleri günü gününe haber alıyorlardı.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ise, her şeye rağmen yumuşak davranıyor, putperestlerle yahudilerin kabalıklarına sabrediyor ve yakında hakikatı anlarlar diye ümitleniyordu. Peygamber'in (A.S.) hoşgörüsünün sebep ve hikmetini anlayamıyan bu iki grup iyice gemi azıya alıp İslâmiyet ve Müslümanlar aleyhine olmadık sözler sarfediyor, çoğu zaman her türlü terbiye sınırını aşıyorlardı. Tebûk seferinde bilhassa münafıkların moral bozucu söz ve davranışları kulaklarda devamlı çınlıyor, gözler önünde canlanıyordu.

Böylece hep geriye giden, hakikate bir türlü yanaşmak istemiyen münafıklar, kendilerini hidâyet sınırına getirmeyi akletmedikleri ve bu husustaki uyarı ve irşatlara kulak vermedikleri için sünnetullah hükmünü yürüttü, bunlarla ciddi bir savaşa girişmenin zamanı geldiğini açıkladı.

İslâm'a karşı her zaman kötü niyet besleyip fırsat buldukça bunu açığa vuran kâfirlere karşı son çare olarak silâha başvurulacak; iç düşman

(1) Eshab-ı nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-te'vîl

olan münafıkların ise, içlerindeki kötü düşünce, fena niyet teşhîr edilecek, toplum arasında onların ikiyüzlü dönek kişiler oldukları belirlenerek soğuk bir savaş uygulanacaktı.

Bu metot ve taktik başarılı oldu. Kısa zamanda Arap Yarımadası putlardan ve putperestlerden temizlenirken münafıkların da yalnızlığa itilerek itibarsız, güvensiz âdi kişiler oldukları her tarafta duyulup anlaşılmış oldu.

74. âyetle münafıkların maskelerinin düştüğüne işâret edilerek onların kin ve intikam duygularının asıl sebebi açıklanıyor.

Tevbe edenlere ise, İslâm rahmet kapısını her zaman açık tuttu ve tutmaktadır. Küfür ve nifakta ısrar edenleri ise, rüsvay edip tesirsiz hale getirdi. Âhiret azâbı daha şiddetli ve devamlı olacaktır.

MÜNAFIĞIN GERÇEK DOSTU VE YARDIMCISI YOKTUR

(وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ) **«Ve yeryüzünde kendileri için bir dost ve yardımcı da yoktur.»**

İkiyüzlü, içi küfür dolu, dıştan mü'min veya müslim görünmeye çalışan münafıklar, bulundukları ülkenin iç düşmanlarıdırlar. Dış düşmanlar ve belli güçler bu gibilerini, amaca ulaşmak için birer piyon olarak kullanırlar. Amaçlarına ulaşınca da o piyonları tesirsiz, zararsız hale getirmenin çarelerini düşünürler. Çünkü ekmeğini yediği, suyunu içtiği öz vatanını ve milletini satmak isteyenlerden hiç kimseye hayır gelmiyeceğini çok iyi bilirler. Hele o kin ve düşmanlık dine, kutsal değerlere, ahlâk ve fazîlete ise, münafıkların ruhlarının nasıl karardığı, yalan ve iftirayı sanat haline getirdikleri kendilerinden anlaşılır. O bakımdan da münafıklar ne kendi toplum ve milletinin nazarında, ne de kendilerini piyon olarak kullananlar yanında muteber insanlar sayılırlar; kendilerine hep şüpheyle bakılır. Aslında münafık hep yalnızdır ve yalnız kalmaya mahkûmdur. Dünyada da, âhirette de onun kader çizgisi yalnızlık ve şerefsizlik damgasıyla damgalanmıştır.

Kur'ân bu gerçeği şu cümleyle ne güzel özetleyip beyân buyurmaktadır: **«Yeryüzünde münafıklar için bir dost ve yardımcı da yoktur..»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm'ın Arap Yarımadası'nda hatırı sayılır bir devlet haline geldiği, o bakımdan münafıklarla müşriklere daha fazla mü-

samaha edilmiyeceği açıklandı. Gerektiğinde savaşa başvurulacağı da bir tehdît anlamında hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle münafıklardan bir kısmının nîmete eriştikleri takdirde muhtaçlara yardımcı olacaklarını va'dettikleri halde, sözlerini yerine getirmediklerine dikkat çekiliyor, böylece döneklerin önemli bir sınav geçirdikleri ve başarılı olmadıkları belirtiliyor. Sonra da mü'minlerden az-çok sadaka verenlere münafıkların tahammül edemedikleri, o yüzden ileri-geri konuşup onları ahmaklıkla vasıflandırdıkları açıklanarak mü'minlerin faziletli bir düzeyde bulundukları bildiriliyor ve iyi amellerine devam etmeleri işâret yollu istenilerek kendilerine büyük mükâfatların hazırlandığı haber veriliyor.

Diğer yandan münafıklardan ölenler için istiğfar etmenin hiçbir yarar sağlamıyacağı, içi küfürle kararmış bulunduğu halde ölenlerin Allah tarafından bağışlanmıyacağı bildiriliyor.



وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا
مِنْ فَضْلِه۪ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمْ
مِنْ فَضْلِه۪ بَخِلُوا بِه۪ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَاَعْقَبَهُمْ
نِفَاقاً ف۪ي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا اللّٰهَ
مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ
يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾
اَلَّذ۪ينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّع۪ينَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ فِي الصَّدَقَاتِ
وَالَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ

سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٧٩﴾
اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْع۪ينَ مَرَّةً
فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٨٠﴾

MEÂLİ:

75— Onlardan kimi de, «eğer Allah bize kendi geniş nîmetinden verirse, elbette zekât ve sadaka verir ve sâlihler (iyi-yararlı kişiler)den oluruz» diyerek Allah'a karşı söz vermişlerdi.

76— Ne vakit ki, Allah onlara geniş nîmetinden verdi, onunla cimrilik edip yüzçevirdiler; zaten onlar dönek kimselerdir.

77— Allah'a karşı verdikleri sözü yerine getirmedikleri, va'dlerini tutmadıkları ve yalan söyledikleri için Allah da kendisine kavuşacakları güne kadar, yaptıklarını kendi kalblerinde nifâka çeviriverdi.

78— Bilmediler mi ki, Allah onların sırlarını da, gizli toplantı ve fısıltılarını da bilir. Allah şüphesiz gaybleri de yeterince bilendir.

79— Mü'minlerden, sadakalar hususunda, zekâttan başka bir de arzu ve istekle bağışta bulunanlara dil uzatanları ve ancak o didinerek ele geçirdiklerini tasadduk edenleri alaya alanları, Allah alaya alıp rezîl eder ve onlar için elem verici bir azâp vardır.

80— Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen, Allah elbette onları bağışlamıyacaktır. Bu böyledir; çünkü onlar Allah ve Peygamberini inkâr ettiler. Allah ise hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas'dan (R.A.) yapılan rivâyete göre, Hâtib b. Ebî Beltaa'nın

Şam'dan gelecek olan ticarî malı gecikince, Ansarın bulunduğu bir mecliste, «Malım sâlimen gelip elime ulaşırsa, and olsun ki ondan tasaddukta bulunup hısımlarımı gözeteceğim» diyerek yemin etmişti. Malı gelip eline ulaşınca Allah adına yaptığı yeminini yerine getirmedi, mala karşı olan hırsı üstün geldi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Tabiînden Dahhak'a göre, bu âyetler münafıklardan Nebtel b. Hâris, Ced b. Kays ve Muattıb b. Kuşayr hakkında inmiştir. (2)

Klâsik tefsîrlerin bir kısmında ilgili âyetlerin Ansardan Sa'lebe b. Hâtib hakkında indiğini, el-Bağavî, İbn Cerîr et-Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in rivâyetine dayanarak naklederlerse de, yapılan ciddi araştırmalara ve İslâm'ın genel kaide ve esaslarına göre, bu husustaki rivâyetin sahîh olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî de, Sa'lebe ile ilgili rivâyetin sahîh olduğunu sanmadığını belirtmiş ve onun Bedrî, yani Bedir savaşına katılanlardan olup olmadığı hakkındaki rivâyetlerin de farklı bulunduğunu söylemiştir. (3)

İbn Hacer tesbitini şöyle bağlıyor: «Şayet Sa'lebe'nin Bedir ehlinden olduğu doğruysa, Allah bu savaşa katılan mü'minlerin hepsini mağfiretine eriştirip bağışlamıştır.»

Ayrıca İmam Kurtubî de Ebû Ömer'den naklen Sa'lebe ile ilgili rivâyetin gayr-i sahîh olduğunu belirtmiştir. (4)

Az yukarıda da temas ettiğimiz gibi, Sa'lebe olayının ölçü ve taşıdığı hüküm, İslâm'ın genel kaidesine uymamaktadır. Günah işledikten sonra Hz. Peygamber'e (A.S.) gelip özür dileyen ve pişmanlık duyduğunu söyleyerek Allah'a yönelen, tevbe ve istiğfarda bulunan hiçbir mü'minin reddedildiği görülmemiştir. Allah daha iyisini bilir.

Ebû Mes'ûd el-Bedrî (R.A.) diyor ki : «Zekât hakkındaki âyet inince, herbirimiz sadaka olarak vereceğimizi sırtımızda taşıyorduk. Bir adam geldi, çok çok tasaddukta bulundu. Münafıklar, bu gösteriş için öyle yapıyor, dediler. Bir başka adam gelip bir sa' (yaklaşık 3.334 kg.) sadaka verdi. Münafıklar bu defa, Allah bir sa' sadaka almaktan müstağnidir, dediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.» (5)

---

(1) Kurtubî Tefsîri : 8/209 - Mefatihü'l-gayb : 4/699
(2) Kurtubî Tefsîri : 8/210
(3) el-İsâbe fî-Temyizi's-Sahabe/Sa'lebî maddesi
(4) Kurtubî Tefsîri : 8/210
(5) Buharî - Müslim

İLGİLİ HADÎSLER

Münafıkın alâmeti üçtür :

1— Konuştuğu zaman yalan söyler.

2— Söz verdiğinde yerine getirmez.

3— Kendisine bir (şey) emanet bırakıldığında hıyânet eder. (1)

Dört haslet kimde bulunursa, o katıksız bir münafıktır. Kimde de ondan bir haslet bulunursa, onda da nifaktan bir haslet mevcuttur:

1— Konuştuğu zaman yalan söyler.

2— Söz verip ahitleştiğinde (yan çizip) hıyânet eder.

3— Va'dettiğinde onu yerine getirmez.

4— Tartışıp dâvacı veya davalı olduğu zaman hakkı çiğner, adâletten sapar. (2)

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, sadaka konusuna ashabını teşvîk edince, Abdurrahman b. Avf (R.A.) 4000 dirhem alıp Peygamber'e (A.S.) geldi ve şöyle dedi: «Ya Resûlellah! 8000 dirhemim var, 4000'ni Allah yolunda harcanmak üzere getirdim, 4000'ni de aile efradıma alıkoydum!» Onun bu cömertliği karşısında Resûlüllah (A.S.) Efendimiz duygulandı ve onun için duâ ederek şöyle dilekte bulundu: «Allah, Abdurrahman'ın malını mübarek kılsın, feyiz ve bereketini artırsın!»

Sonra Ansar'dan Ebû Akîl bir sâ' (yaklaşık 3334 gr.) hurma getirerek, «Ya Resûlellah! bu gece bir adamın hurmalığını sulamama karşılık iki sâ' hurma ücret aldım. Bir sâ'ını çocuklarıma alıkoydum, birini de Allah yolunda sarfedilmek üzere getirdim », dedi. Peygamber (A.S.) o bir sâ' hurmanın da diğer sadaka olarak getirilen hurmalar üzerine konulmasını emretti.

Münafıklar, Abdurrahman'ın verdiği sadakayı riya (gösteriş) olarak vasıflandırırken, Ebû Ubeyd'in bir sâ' hurmasına Allah'ın muhtaç olmadığını kendi aralarında fısıldaştılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (3)

---

(1) Buharî/şehadet : 28 - Müslim/imân: 107, 109 - Tirmizî/imân: 14

(2) Buharî/imân: 24, mezalim: 17, cizye : 17 - Müslim/imân: 106 - Tirmizî/imân: 14 - Nesâî/imân : 20 - Ahmed: 2/189, 198, 200

(3) Lübabu't-te'vîl/ilgili âyet

İbn Ömer (R.A.) anlatıyor :

Münafıkların elebaşlarından Abdullah b. Ubey b. Selûl öldüğünde, gerçek mü'min olan oğlu kalkıp Peygamber (A.S.) Efendimiz'e geldi; babasının cenaze namazını kıldırmasını istirham etti. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (A.S.) Abdullah'ın namazını kılmak üzere kalkınca Hz. Ömer (R.A.), O'nun eteğini tutarak, «Ya Resûlellah! o münafığın cenaze namazını kılmak istiyorsun, oysa Allah seni bundan men'etmiştir» diyerek gitmemesini arzu etti. Peygamber (A.S.), Ömer'e, «Rabbım men'etmedi, sadece onlar için istiğfarda bulunup bulunmamamda beni serbest bıraktı : **«Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen, Allah elbette onları bağışlamıyacaktır. Ben onlar için yetmişten fazla istiğfarda bulunacağım»** buyurdu. Ömer (R.A.), «ama o münafıktır» diyerek namazını kılmaması için ısrar etti. Buna rağmen Peygamber (A.S.) onun cenaze namazını kıldı. Bu olaydan hemen sonra Tevbe sûresi 84. âyet indi : **«Ve onlardan ölenin namazını kesinlikle kılma, kabri başında (duâ ve istiğfar için) durma. Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsik olarak can verdiler.» (1)**

Diğer bir rivâyette, Abdullah b. Ubey'in oğlu, ayrıca babasına kefen olmak üzere Peygamber (A.S.) Efendimiz'in gömleğini de talep etmişti..

ÇOK MAL DİNDARLIĞI BOZAR MI?

(فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ بَخِلُوا بِه۪ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ) **«Ne vakit ki, Allah onlara geniş nîmetinden verdi, onunla cimrilik edip yüzçevirdiler; zaten onlar dönek kimselerdir.»**

Bu, genel bir kaide değildir; her zaman birçok istisnaları vardır. Ancak dini özüyle, mana ve hikmetiyle kalbine ve dimağına yerleştiremiyen zayıf inançlı kişilerin, umdukları veya ummadıkları nîmetlere kavuşunca ahlâklarını değiştirdikleri görülmüştür ve görülmektedir. Mal ve makamın o gibilerin itikat ve ibâdetinde ya gevşeme, ya da geniş çapta bir sarsıntı meydana getirdiği vakidir. Zengin olduğu takdirde şer yoluna girip nefsinin arzuları doğrultusunda istediği gibi harcama yapacağını hayal edenler eksik değildirler. Ama asıl mesele zengin olunca takınılacak tavır ve taşınılacak niyettir. Kimi büsbütün azar, âyette sözü edilen münafıklar gibi; kimi de daha iyi bir insan olmaya çalışır. Nîmetin şükrünü yerine getir-

---

(1) Buharî/cenâiz: 22, libas: 8 - Tirmizî/tefsîr: 9, 13, daavat: 14 - Nesâî/cenâiz : 40 - Ahmed : 2/18

mek için çırpınıp duranlar da eksik değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'in deyimiyle, mal ve çocuk insan için çetin birer imtihandır. Başarılı olanlar elbette ki Allah'ın sevgisine lâyık bir düzeye gelmesini bilenlerdir.

İlgili âyetle, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in feyzini, Kur'ân'ın lâhutî ışığını, İslâm'ın özünü ve mayasını yeterince kalblerine ve ruhlarına sindiremiyen zayıf irâdeli ve kaypak karakterli münafıkların, **«Eğer Allah bize kendi geniş nîmetinden verirse, herhalde zekât ve sadaka verir ve salihler (iyi yararlı kişiler)den oluruz»** diyerek Allah'a karşı söz verdikleri hatırlatılarak, nîmete erişince bu sözlerini yerine getirmeyip aşırı cimrilik duyguları kabaran münafıklar misal olarak gösteriliyor. Dikkat edilmediği takdirde mal ve makamın insanı kötü bir sonuca sürükleyeceğine işâretle bu hususta madde ile mâna, dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprünün oluşmasının gereğine işâret ediliyor.

Bu bakımdan ikinci halîfe Hz. Ömer (R.A.), İslâm'ın ticaret ahlâk ve kurallarını bilmeyen kişileri ticaretten men'ederek âyetin ruhuna uymaya ve delâlet ettiği hükmü uygulamaya özen göstermiştir.

MADDECİLER, ZEKÂT VERENLERİ GERİ ZEKÂLILIKLA SUÇLARLAR

(الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ) **«Mü'minlerden, sadakalar hususunda, zekâttan başka bir de arzu ve istekle bağışta bulunanlara dil uzatanları......»**

Zira maddecilere, diğer bir deyimle materyalistlere göre, her türlü varlığın temel formları, zaman ve mekândır. Zaman dışı bir varlık onlara göre, ne kadar saçma ise, mekân dışı bir varlık da o kadar saçmadır.

Yine maddeciler, bu temel prensipten hareketle, dünyanın insandan önce var olduğuna ve ondan sonra da var olmakta devam edeceğine inanırlar. Kâinatı mutlak kudretiyle yaratıp denge ve düzende tutan Allah'ı kabul etmedikleri gibi, âhireti de kabul etmezler. Temel felsefe ve düşünce bu olunca, onlara göre, Allah için yardımda bulunmak, âhiret diye ikinci bir hayatı hayal ederek sadaka ve zekât vermek, geri zekâlı olmanın belirtisidir.

Sonuç olarak, materyalistler derler ki :

«Bu düşüncelerden çıkan sonuç şudur ki : Allah fikrinin, kâinatın ya-

ratıcısı olan bir «saf ruh» fikrinin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü mekân ve zaman dışında bir tanrının mevcut olması imkânı yoktur.» (1)

Onların temel düşünce ve inancı bu olunca, imân, ahlâk, fazîlet, iyi insan olma, yardımda bulunma gibi dinî ve insanî hasletler anlamsız kalır.

Münafıklar, imânla küfür (inançla inkâr) arasında bocaladıkları için zekât ve sadaka verenlerle alay edecek kadar maddeci düşünceye kaymışlardır. Sebebi, inançsızlıktır. Dönüş yapmadıkları ve böylesine sakat bir düşünce ve inanç üzere öldükleri takdirde, onlar için duâ ve istiğfarın Allah tarafından hiçbir suretle ve hiçbir ağızdan kabul edilmiyeceği kesindir. Zira Allah, ancak kendisine imân edip yaratılış hikmet ve amacını bilen, hayatını ona göre düzene sokan kullarına ikinci hayatın yüksek nîmetlerini hazırlamıştır. İkinci hayata ve oradaki sonsuz saadete inanmayana neden o saadet verilsin? Allah'ı ve Peygamberini inkâr ettikleri halde hiçbir uyarıya kulak vermeyip inkâr ve tuğyanda ısrar edenleri Allah doğru yola eriştirmez. O'nun hidâyeti, ona lâyık olanlara yönelir, kendini o hidâyet sınırına ulaşmaya itip bütün gayretini kullanan kimselerin kalblerini hidayete açar. Nitekim 80. âyetin son kısmında, **«Allah ise, hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez»** buyurularak, ilâhî hidâyetin kimlere tecelli edeceğine, kimlere etmiyeceğine işârette bulunulmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle maddeci münafıkların nîmete erişince sözlerini yerine getirmedikleri, maddeyi Allah'a tercîh ettikleri belirtildi. Ayrıca gönül hoşnutluğuyla zekâtlarını ve onun da ötesinde sadaka verenleri alaya aldıkları, onları bir bakıma aptallıkla suçladıkları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, münafıkların bir başka dönekliği konu ediliyor: Barış günlerinde, bir savaş çıkacak olursa canla-başla savaşacaklarını, gerekirse mallarıyla savaşa katılacaklarını söyleyen münafıkların, Tebûk seferi başlayınca evlerinde kadınlarla beraber oturmayı tercîh ettikleri bildiriliyor. Onların aksine mallarıyla ve canlarıyla Tebûk seferine katılan gerçek mü'minler övülüyor ve bunlar için hazırlanan yüksek ve sonsuz nîmetler müjdeleniyor. Böylece gerçek imânın paha biçilmez bir cevher olduğuna, inkâr ve nifakın ise, Allah katında hiçbir değer taşımadığına, üstelik gazap ve azâpla noktalanacağına işâret ediliyor.

——oOo——

(1) Sosyalist Felsefenin Temel Prensipleri : 68 - Sosyal Yayınları

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ
خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَٓاءً
بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ
فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا
مَعِيَ عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا
مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ
عَلٰى قَبْرِهِ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾
وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَٓا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾
رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

MEÂLİ:

81— (Savaşa çıkmayıp) Resûlüllah'tan ayrılarak geriye kalanlar (evlerinde) oturmalarıyla sevindiler de Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşmaktan hoşlanmadılar ve «bu sıcakta savaşa çıkmayın!» dediler. De ki: Cehennem ateşi daha sıcak. Bunu bir bilip anlasalardı..

82— İşledikleri günahın cezâsı olarak bundan böyle az gülsünler, çok ağlasınlar.

83— Eğer Allah seni (Tebûk'ten) döndürür de onlardan bir grupla karşılaşırsan, onlar da (başka bir savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Artık benimle birlikte hiçbir zaman çıkamıyacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla savaşamıyacaksınız. Çünkü siz ilk önce (evinizde) oturmaya râzı oldunuz; artık geride kalanlarla beraber hep oturun.

84— Ve onlardan ölenin namazını kesinlikle kılma, kabri başında (duâ ve istiğfar için) durma. Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsık olarak (ilâhî buyrukları çiğneyip hiçe sayarak) can verdiler.

85— Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin; Allah bununla Dünya'da onları azâba uğratmayı ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını istiyor.

86— Allah'a imân edin ve Peygamberiyle beraber savaşın, diye bir sûre indiği zaman, onlardan servet sâhipleri senden izin isterler. «Bizi bırak da (evlerinde) oturan (kadın)larla birlikte olalım» derler.

87— Geriye kalan (kadın)larla beraber olmaya istekli çıktılar; kalblerine mühür vuruldu, artık onlar (gerçeği) anlayamazlar.

İLGİLİ HADÎSLER

«Âdem oğullarının yaktığı ateş, Cehennem ateşinin yetmişte bir (derecesinde bir ısıdadır).» (1)

«Allah, (Cehennem) ateşini bin yıl yaktı, tâki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yaktı, simsiyah oldu. O şimdi zifiri karanlık gece gibi simsiyahtır.» (2)

(1) Tirmizî/cehennem: 7 - Taberânî/cehennem: 1 - Ahmed: 2/212, 467

(2) Tirmizî/cehennem: 8

«Kıyâmet günü Cehennem ehlinden azâp bakımından en hafifi iki ayakkabısı ve bağcıkları ateşte olan kimsedir; o yüzden beyni kazan kaynar gibi kaynar.» (1)

«Ey insanlar! ağlayınız. Eğer ağlayamıyorsanız ağlaşın. Çünkü Cehennem ehlinin göz yaşları sicim sicim kanallar gibi yüzlerinden akacak şekilde ağlayacaklar; o kadar ki göz yaşları kesilecek, bu defa kan akmaya başlayacak. Gözleri o yüzden yara içinde kalacak. Akan yaş ve kana, bir gemi indirilecek olsa herhalde yüzebilecek.» (2)

Açıklama :

İlgili hadîsler, her yönüyle ilâhî adâleti yansıtmakta ve insanları ölümlerinden önce plândaki yerlerini almaya ve hılkatın gayesine uygun yaşamaya dâvet etmektedirler. Cehennemdeki azâbı ve pişmanlığı haber vermenin tek amacı, kötü yolda ısrarla yürüyen insanları uyarmaktır.

MÜNAFIKLAR ASKERE ALINMIYOR VE SAVAŞA KATILMALARINA MÜSAADE EDİLMİYOR

(فَإِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ إِلٰى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ....) **«Eğer Allah seni (Tebûk seferinden) döndürür de onlardan bir grupla karşılaşırsan, onlar da (başka bir savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki : Artık benimle birlikte hiçbir zaman çıkamıyacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla savaşamıyacaksınız...»**

İslâm dini ve onun Şanlı Peygamberi, müşrikleri tesirsiz hale getirdikten ve Yahudilere iyi bir gözdağı verdikten sonra, sıra içlerine sızan münafıkların nifak alanlarını iyice daraltmaya ve onları toplum dışına itmeye gelmişti. Daha önce, «Muhammed (A.S.) kendi arkadaşlarını öldürüyor» propagandası ortaya yayılmasın, İslâm'ın gelişme hızı o yüzden engellenmesin diye, çok temkinli ve sabırlı davranılmıştı. Ne var ki, aylar ve yıllar birbirini çarçabuk kovaladı, derken o günler çok gerilerde kaldı. İslâm gür sesini hem Arap Yarımadası'nda, hem de çevre ülkelerde duyurma düzeyine geldi. O bakımdan Resûlüllah'ın (A.S.) son seferi sayılan Tebûk olayı, münafıklarla mü'minler arasındaki dış bağların da kopmasına sebep oldu ve güçlenen İslâm devletinin bünyesinden artık bu gibi parazitlerin sökülüp atılmasının zamanı gelmiş bulundu. Yahudilerin İslâm'a ve O'nun pey-

---

(1) Buharî/enbiya: 1, rikak: 51 - Müslim/iman: 362, 364, münafikin: 51 - Tirmizî/cehennem: 12 - Dâremî/rikak: 121 - Ahmed: 2/432 - 3/13 - 4/271, 274

(2) İbn Mâce/ikamet: 176, zühd: 19

gamberine karşı olumsuz tutumları artık su yüzüne çıkmış, inkârı ve reddi gayri mümkün bir dereceye geldiğinden mü'minlerle olan bütün bağları kesilmiş sayılırdı. O bakımdan ne Yahudilerin, ne de münafıkların İslâm ordusunda yer alması söz konusu değildi. Nitekim Tebûk seferi, münafıkların iyice belirlenmesini sağlayınca, artık ilâhî emirle onlara bu kapılar kapandı. Böylece dosdoğru inanan bir mücahit kadrosu, inanmayan ve hep şüphe içinde bocalayanlardan ayrılmış ve İslâm sağlıklı bir kuvvet oluşturarak varlığını dünyaya kabul ettirme yoluna girmişti. İman cevherinin parlak ışığıyla kalbleri aydınlatan ve inandığı yüce dava uğrunda ölümü hiçe sayan bir ordu ile savaşı göze almak elbetteki çok zor ve o nisbette tehlikeliydi. Bizans bile, Arap Yarımadasını istilâ hevesinden vazgeçmek zorunda kalmış ve imânları uğrunda her şeyi göze alan bir orduyla savaşmak istememişti. Bu durum karşısında münafıklara yakışan tek şey, kadınlarla birlikte evlerde ve sokak başlarında bol bol oturmak idi. Kahraman yiğitler serhatlerde Allahu Ekber sesleriyle savaşırken, münafıkların kadın ve çocukların dokunaklı sözlerine ve alayvari serzenişlerine muhatap olmaları kadar ezici ve üzücü, hattâ kahredici ne olabilirdi?

MÜNAFIKLARLA MANEVÎ BAĞLARIN DA KESİLMESİ

İslâm, münafıklarla sadece cismanî bağları kesmekle kalmadı, mânevî bağları da keserek nifak tohumlarının bir daha filizlenmemesi için gereken bütün tedbirleri almakta kusur etmedi. Böylece içlerinde gizledikleri küfürleri zâhir olunca, cenaze namazlarının kılınmasını yasakladı; onlar için duâ ve istiğfarda bulunulmamasını emretti.

Yıllar yılı İslâm cemaatini fitne ve entrikalarla durmadan rahatsız eden münafıklar iyice köşeye sıkıştırılarak yalnızlığa itildiler.

«Ve onlardan ölenin namazını kılma, kabri başında (duâ ve istiğfar için) durma.» meâlindeki ilâhî yasağın gerekçesi ise, şöyle açıklanıyor:

«Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsık olarak (ilâhî buyrukları hiçe sayıp ahlâksızlığın en kötüsünü yaparak) can verdiler.»

Bundan böyle hayatta kalan münafıklara gelince, onlar az gülsünler, çok ağlasınlar.

MAL BOLLUĞU, EVLÂT ÇOKLUĞU

(وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ) **«Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin...»**

Aynı sûrede, aynı meâlde âyet ikinci defa az bir farkla zikredilmiştir. Birinci defa (f) harfiyle, ikinci defa (v) harfiyle ifade ediliyor. Birincide, münafıkların istemiyerek mallarını harcadıkları belirtilirken, (f) harfiyle onun üzerine atıf yapılarak bir bakıma sebebi de açıklanıyor. İkincide atıf söz konusu değildir. Birincide «ne malları, ne çocukları..» denilirken; ikincide, sadece «malları ve çocukları..» deniliyor. Birincide «evlât» kelimesinin, olumsuzluk ifade eden (lâ) edatıyla zikredilmesi, münafıkların ve müşriklerin evlât ile daha çok böbürlendiklerine delâlet eder. (1) İkincide (lâ) edatı olmaksızın ifade edilmesi, zaman geçtikçe mal ve evlât ile böbürlenmelerinin aynı derecede olacağına delâlet eder.

Ayrıca aynı hususun tekrarı, anlam ve kavramının hafızalarda iyice iz bırakmasını ve idrâkleri uyanık tutmasını amaçlar. Zira dünyanın her yerinde ve her çağında insanların bu iki nîmete karşı ilgisi fazladır. İslâm ise, bu ikisinin de amaç değil, birer araç olduğunu; asıl ilgi duyulacak, gönül verilecek şeyin, Allah olduğunu, O'nun rızası doğrultusunda kulluk görevini dosdoğru yerine getirirken sözü edilen iki araçtan faydalanmanın gereğini belirtir. Bu gerçeği idrâk edemiyenlerin o nîmetlerle nasıl bir sınava tabi tutulduklarının farkına varmaları düşünülemez.

Meşru, gayrimeşru yollardan elde edilen malın, bütün bir ömür süresince sahibinden bekçilikten başka bir şey istemiyeceğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Zira mal ve evlâdı amaç olarak seçip hayatını olduğu gibi onların uğrunda harcayan kimse, ömrünü bekçilikle geçirmiş sayılır. Öylesinin hayat dengesi bozulmuştur, ruhla bedeni arasında ciddi hiçbir köprü kalmamıştır. Dünyası ise, tamamıyla âhiretinden kopuktur. O kadar ki, **«Allah'a imân edin ve Peygamberiyle beraber (düşmana karşı) savaşın!»** diye bir sûre indiği zaman, onlardan servet sahipleri kaçamak yollarını ararlar, bir sürü mazeretler uydurup evlerinde oturmayı tercîh ederler. Mal ve evlâda olan ilgi ve bağlılıkları, onlara hem Allah'ı, hem de ülkelerinin selâmette kalmasını unutturmuştur. İş bununla da kalmamış, dünyaya olan aşırı temayülleri onları inkâr ve azgınlığa itmiştir. Bu da küfürdür. Dönüş yapılmadığı takdirde sonu ebedî hüsrandır. İlgili 87. âyetle kendilerini bu düzeye getiren inkârcıların kalblerinin mühürlendiği açıklanıyor. Çünkü kalberi ve kafaları hakikate karşı hep kapalı kalmıştır. Dünya nîmetleri ke-

(1) Tevbe Sûresi : 55

sif bir perde halinde onların kalblerini ve idrâklarını kuşatmıştır. Artık gerçeği görüp anlamaları çok zor, hattâ imkânsızdır; ancak Allah'ın hidâyet nasip ettikleri müstesnâ..

Maddî ve mânevî güçlerini birleştirip düşmana karşı çıkmasını bilmeyen milletlerin ömürleri çok kısa olmuştur. Asırlarca esaret ve zillet çukurunda can çekiştirerek hem dünyalarını, hem de âhiretlerini cehenneme çevirmişlerdir. Yahudilerin tarih boyunca devletle esaret ve zillet arasında zikzak çizmeleri hep bu yüzdendir. Babil esareti, Titüs istilası birer açık misal olarak tarih sahifelerinde ibret sinyali neşretmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın bir ölüm-kalım savaşı verirken, münafıkların sudan bahanelerle savaşa katılmamaları kınanıyor. Sonra da onların bu çok sakıncalı düşünce ve tutumlarının nedenleri üzerinde duruluyor. Ayrıca savaşın iyiyi kötüden, mü'mini münafıktan ayırt etme kıstası olduğuna işâretle gereken uyarılar yapılıyor. Nifakın inkârdan kaynaklandığı konu edilerek münafıkların kalblerinin mühürlendiği bildiriliyor.

Aşağıdaki âyetlerle başta Hz. Peygamber (A.S.) olmak üzere O'nun etrafında bir hale oluşturan gerçek mü'minlerin Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşmaları övülüyor ve bütün hayır ve iyiliklerin onlardan yana hazırlandığı ve korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşanların da, ancak böyle bir imân ve irfana sahip olan mü'minlerden başkalarının olmayacağı müjdeleniyor.

Böylece imanla nifak arasında nasıl bir mesafenin yer aldığına işaretle, insanın kâinat plânındaki yeri ve hizmet ölçüsü belirleniyor. Münafıkların ve azgın müşriklerin plândaki yerlerini almadıkları, beklenilen hizmeti ise, hiç vermedikleri dolaylı bir anlatımla işleniyor.



لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿٨٩﴾

MEÂLİ :

88— Fakat o peygamber ve onun maiyetinde bulunan mü'minler mallarıyla, canlarıyla savaştılar. İşte onlar, bütün hayırlar onlarındır. Onlar umduklarına kavuşanların, kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir.

89— Allah onlara, içinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan Cennetler hazırladı. İşte bu en büyük kurtuluş ve saadettir.

ALLAH YOLUNDA SAVAŞANLAR

(لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ) **«Fakat o peygamber ve onun maiyetinde bulunan mü'minler, mallarıyla, canlarıyla savaştılar.»**

Kur'ân, iç düşman kabul edilen münafıkların renklerini açığa çıkartıp kimliklerini belirledikten sonra onları iyice köşeye sıkıştırıp yalnızlığa itti ve tesir alanlarını daralttıkça daraltarak dünyayı kendilerine zindan eyledi. Sonra da kendilerini Allah'a ve O'nun dinine adayan hakiki mü'minlerin Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştıklarını ve savaşacaklarını en anlamlı ve duyarlı sözlerle açıkladı.

Böylece bu konuda da Kur'ân hakla bâtılı karşılaştırdı. Mukayeseler yaptı. Misaller getirdi. Önce duygulara, sonra düşüncelere, daha sonra da akla seslenerek, aklını, vicdanını, idrâkini haktan yana âtıl durumda bırakan insanları uyardı. Ortada bir gerçek varsa, mutlaka onun karşısında gerçek dışı bir şeyin bulunduğuna, sahnede inkâr ve azgınlık varsa, herhalde onun karşısına çıkan bir imân ve irfanın mevcudiyetine atıflar yaptı. Verilecek ceza ve mükâfatın, inanç ve amele göre olacağını, iyilik ve

fazîletin mutlaka saadetle karşılık göreceğini; kötülük ve inkârın mutlaka hüsranla neticeleneceğini en kesin çizgileriyle açıkladı.

Tebûk seferine böyle bir imân ve irfanla çıkan mü'minlerin bu bapta en güzel misal teşkil ettikleri; bütün iyilik ve hayırlı sonuçların böyle bir imânla gerçekleştiği çok veciz bir üslûpla kalb ve kafalara neşter vururcasına işlendi...

Böylece dünyada da, âhirette de döneklere, korkaklara, uyuşuklara, inançsızlara rahat ve huzur olmadığını anlıyoruz. Cennet'in ise, imânlı, azimli, cömert, âlicenap, iyilik seven, kötülükten nefret eden; gerektiğinde malını ve canını Allah yolunda feda etmekten çekinmeyen kişiler için hazırlandığından hiç şüphe etmiyoruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hakiki mü'minlerin kendilerini Allah yoluna nasıl vakfettikleri ve o sebeple onlara verilecek mükâfatın büyüklüğü ve devamlılığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Tebûk seferine hazırlanırken Bedevîlerden bir kısmının Allah'a ve Peygamberine karşı yalan söyleyerek savaşa katılmamak için mazeretler uydurdukları konu ediliyor, bu ihmal ve uyuşukluklarının inkârdan kaynaklanmış olanlarına elem verici bir azâbın dokunacağı haber veriliyor. Bu arada savaşa çıkacak güçte olmayan hastalar ve malî imkânı olmayanlara bir sorumluluk düşmediği, sadece iman temeli üzerinde gelişen iyi niyet ve düşüncelerine itibar edileceği çok anlamlı bir ifadeyle açıklanıyor. Savaşa çıkmak için binek bulamıyanların durumuna dikkatler çekilerek o yüzden savaşa katılamadıklarından dolayı kınanmıyacakları bildiriliyor.



وَجَٓاءَ
الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِينَ
لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾
وَلَا عَلَى الَّذِينَ اِذَا مَٓا اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَٓا اَجِدُ
مَٓا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا
اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ
يَسْتَاْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَٓاءُ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

MEÂLİ:

90— Bedevîlerden kendilerine izin verilsin diye özür beyân edenler geldiler; Allah'a ve Peygamberine karşı yalan söyleyenler de evlerinde oturdular; bunlardan kâfir olanlara elbette elem verici bir azâp dokunacaktır.

91— Zayıflara, hastalara ve (savaşta) sarfedeceklerini bulamıyanla-

ra -Allah ve Peygamberine bağlı kalıp hayırlı davrandıkları takdirde- bir sorumluluk ve sakınca yoktur. İyilikte bulunmayı prensip edinenleri kınamaya yol yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

92— Binek veresin diye sana geldiklerinde, «sizi bindirecek binek bulamıyorum» dediğin zaman, Allah yolunda harcayacak bir şey bulamadıklarına üzülerek göz yaşı döke döke dönüp gidenlere de kınama-ayıplama yoktur.

93— Kınama ve ayıplamaya yol, ancak zengin oldukları halde senden izin isteyip geriye kalanlar, (kadınlar)la beraber olmaya râzı olanlardır. Allah da bunların kalblerini mühürledi, artık (sonun ne olacağını) bilmezler.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiînden Dahhak'a göre, Medine çevresindeki bedevîlerden Amr b. Tufayl kabilesine mensup bir grup temsilci Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek, savaşa çıktıkları takdirde diğer kabilelerin fırsatı ganimet sayacaklarını, gelip evlerini ve mallarını basarak yağma edeceklerini ileri sürdüler ve sefere katılmamaları için ruhsat istediler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onlara, «Allah sizin hakkınızda gereken haberi verecek. Allah bizi sizden (sizin yardımınızdan) müstağni kılacak ve pek yakında bu gerçekleşecektir!» buyurdu. Yukarıdaki âyetler o sebeple indirildi.

Diğer yandan, bedevîlerden Esed veya Gatafan oğullarının da savaşa katılmamak için gelip özür beyân ettikleri rivâyet edilmektedir. (1)

Yine bu konuda yapılan rivâyetler arasında şu olay da yer almaktadır:

Ashab-ı Kirâm'dan Zeyd b. Sâbit (R.A.) anlatıyor: Savaş emri inince, bir âmâ gelerek Resûlüllah'a (A.S.) durumunu arzetti: «Savaşa çıkamıyorum, benim hâlim ne olacak?» dedi. Bunun üzerine 91. âyet indi. (2)

İbn Abbas'dan (R.A.) yapılan rivâyette deniliyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ashabına kendisiyle birlikte savaşa çıkmalarını emretti. Bunun üzerine bir topluluk gelip Resûlüllah'tan (A.S.) binek istediler. Resûlüllah da (A.S.) onlara : «Vallahi size verecek binek bulamıyorum» diyerek durumu anlattı. Onlar da savaşa katılma imkânı elde edemediklerinden dolayı çok üzüldüler ve ağlayarak geri döndüler. Hepsi de savaşa katılmak için can atıyor, ama Şam dolaylarına kadar çok sıcak bir mevsimde bineksiz, nevalesiz gidilemiyeceğini bildiklerinden dolayı, üzülüyorlardı. Bunun üze-

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i Kurtubî - Lübabu't-te'vîl

(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/381

rine 92. âyet indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«And olsun ki, Medine'de yerinize öyle bir topluluk bıraktınız ki, ne kadar Allah için bir şey harcar, ne kadar bir vâdiyi aşar ve ne kadar bir düşmandan bir şey elde ederseniz, mutlaka onlar da sevap ve mükâfatta size ortak olmuşlardır.» (2)

«Şüphesiz ki Medine'de birkaç grup var ki, siz (ey gaziler!) ne kadar bir vâdiyi aşar ve ne kadar bir yol yürürseniz, mutlaka onlar da sizinle beraberdirler!»

Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm sordu :

— Ya Resûlellah! nasıl olur bu, onlar bizim yanımızda değil, Medine'-de bulunuyorlar?! Cevap verdi:

— Evet, ama onları meşru özürleri (bu sefere çıkmaktan) alıkoydu (3)

«Yemin ederim ki, Medine'de geriye öyle erkekler bıraktınız ki, ne kadar bir vâdiyi aşar ve ne kadar bir yolda yürürseniz, mutlaka ecirde (mükâfatta) size ortaktırlar. Hastalık (ve benzeri mazeretler) onları alıkoydu (ama kalbleri sizinle beraberdir).» (4)

Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurdu:

«Din nasihattır, din nasihattır, din nasihattır!»

Bunun üzerine soruldu :

— Ya Resûlellah! kime nasihattır? Cevap verdi :

— Allah'a, kitabına, peygamberine, müslüman liderlerine ve bütün müslümanlara... (5)

Açıklama :

İlim adamları bu son hadîsin yorumunu şöyle yapmışlardır:

Allah'a nasihat : O'nun varlığına, birliğine şüpheden uzak ve katıksız

---

(1) Tefsir-i İbn Kesir : 2/381
(2) İbn Ebî Hâtim : el-Hasan'dan
(3) Buhari-Müslim : Enes (R.A.)den
(4) Müsned-i Ahmed
(5) Buhari/imân: 42 - Müslim/imân: 95 - Ebû Dâvud/edeb: 59 - Tirmizî/birr: 17 Nesâî/beyat : 41 - Dâremî/rikak : 41 - Ahmed: 1/351-2/297-4/102, 103

şekilde imân etmek, O'nu uluhiyet sıfatlarıyla vasfetmek, her türlü noksanlıktan tenzîh edip sevdiği şeyleri sevmek, sevmediği şeyleri sevmemektir.

Peygambere nasihat: O'nun peygamberliğini tasdîk etmek, emir ve yasaklarına uymak, dostlarına dost olmak, düşmanlarına düşman olmak; her yerde ve her zaman Peygamber'e saygılı olmak, ehl-i beytini ve ashabını sevmek; sünnetini hem yaşamak, hem de yaşatmaktır. Kısacası, O'nun ahlâkıyla ahlâklanmaktır.

Kitaba nasihat: O'nu okumak, getirdiği hükümleri anlamaya çalışmak, kötü niyetlileri ondan uzaklaştırmak, onu öğrenmek ve öğretmek, içindeki bütün hükümlerle amel etmektir.

Müslüman liderlere nasihat: Onlara karşı gelmemek, onları gerektiğinde hakka ve doğruya irşat etmek, gaflet ettikleri önemli meselelerde onları uyarmak ve meşru buyruklarına itaat etmektir.

Müslümanlara nasihat: Onları sevmek, kin ve düşmanlık gütmemek, gerektiğinde onları irşat etmek, salih olanlarını daha çok sevip saygı duymak, hepsine saygı duyup hayırla dua etmek ve yardımcı olmaktır.

BEDEVÎLER (ÇÖLDE YAŞAYAN ARAPLAR)

(وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ) **«Bedevîlerden kendilerine izin verilsin diye özür beyan edenler geldiler...»**

Savaşa katılma hususunda ikiye ayrıldıkları anlaşılıyor; bir grup samimi idiler, gerçekten birtakım mazeretleri bulunuyordu. O bakımdan Resûlüllah'a (A.S.) gelerek izin istediler. Diğer bir grup ise, nezaket ve saygı göstermeksizin Peygamber'in (A.S.) çağrısına kulak vermeyerek evlerinde oturdular. Kur'ân'da ilgili âyetlerle bu iki gruptan hangisinin münâfık olduğu açıklanıyor ve böylece mü'minlere, onları teşhîs imkânı veriliyor: Özürlerini beyân edip izin istemek üzere gelenlerin samimi oldukları; Allah'a ve Peygamberine karşı yalan söyleyerek evlerinde oturup Peygamber'in (A.S.) dâvetine olumlu cevap vermeyenlerin ise, münafık oldukları anlaşılıyor.

SAVAŞA KATILAMIYAN HASTA VE ZAYIFLARIN GÖREVİ

(لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِه۪)
«Zayıflara, hastalara ve (savaşta) sarfedeceklerini bulamayanlara -Allah ve Peygamberine bağlı kalıp hayırlı davrandıkları takdirde- bir sorumluluk

ve sakınca yoktur.»

İslâm, bunların mazeretlerini dikkate almakla yetinmiyor; Allah ve Peygamberine bağlı kalıp, Allah'a, Peygambere, Kitaba ve Müslüman liderlere, sonra da bütün Müslümanlara nasihatçı, yani hayırhah olmaları halinde sorumluluktan kurtulacaklarını hatırlatıyor.

O halde İslâm, her kişiden Allah ve din adına gücünün yeteceği nisbette hizmet ve fedakârlık bekliyor. Zayıf ve hasta, özürlü ve sakatların savaşa bedenen katılma imkânları elbette yoktur, ama dine hizmet, insanlara faydalı olma sadece savaşa çıkmaktan ibaret değildir, sayılmıyacak kadar çareler, imkânlar ve fırsatlar söz konusudur. O bakımdan İslâm bunları da kendi hallerine bırakmıyor. Bulundukları yerde Allah yolunda -kendi bilgi ve imkânları nisbetinde- hizmet etmeleri emrediliyor. Çünkü Allah'a dosdoğru imân eden kimse, hasta da olsa, sakat da bulunsa başkasına yük değil, yardımcıdır. Onların da kendilerine göre birtakım görevleri, yapacakları hizmetleri, gösterebilecekleri iyilikleri vardır.

İşte gerçek anlayışlı ve şuurlu her müslümanın ölçüsü böylece belirlenmiştir. Kör de olsa, topal da olsa; güçsüz ve hasta da bulunsa, ataleti atıp imân aksiyonuyla hizmet alanında kendisine ayrılan kısımda yerini almasını bilir. Aksi halde başkasına yük olup atıl bir ömür geçirmekle hep günahkâr sayılır. Ancak hiçbir hizmete imkân bulamayanlar bu genellemenin dışındadırlar.

Şehirlerde ve kasabalarda oturan münafıklarla, taşralı münafıklardan mazeret uydurup savaşa katılmayanlar, hizmette bulunup hayırhah davranacakları yerde fitne ve fesat çıkardılar; söz ve davranışlarıyla küfre saptılar. O bakımdan tevbe etmeden, dönüş yapmadan ölenlerin cenaze namazlarının Resûlüllah (A.S.) ve mü'minler tarafından kılınmasına cevaz verilmedi ve elem verici bir azâbın o gibilerini beklediği açıklandı.

Şüphesiz ki, Kur'an'ın bu hükmü her devirde geçerlidir. İçindeki küfrünü dışarı vurup rengini belli eden dönek hiçbir münafıkın cenaze namazını kılmak câiz değildir.

ALLAH ONLARIN KALBLERİNİ MÜHÜRLEDİ

(وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) **«Allah da bunların kalblerini mühürledi; artık (sonun ne olacağını) bilmezler.»**

İslâm'da devlet ve milletin varlığı ve esenliği, beş gücün varlığına dayanır :

1— Allah'a, Peygamber'e ve Âhiret gününe dosdoğru imân etmek ve yeni nesilleri bu inanç ve irfanla donatmak.

2— Kur'ân ahlâkını ciddi bir proğramla ele alıp formüle etmek ve eğitim yoluyla çocukların kalb ve kafalarına ustaca işlemek.

3— Devlet otoritesini kusursuz, fakat âdil ölçülerle işler duruma getirmek ve devamını sağlamak.

4— Ekonomik gücü yeterli hale getirmek ve gelir dağılımının hizmetler ve verimlilikler kıstas tutularak eşit tutulması suretiyle sağlam bir denge kurmak.

5— İnanan disiplinli bir ordunun her an savaşa hazır durumda beklemesini ve inanmayanların ayıklanmasını sağlamak...

Tevbe sûresinde özellikle bu beş gücün varlığına ağırlık kazandırılıyor; hür ve bağımsız yaşayabilmenin, savaşa hazır duruma gelmekle mümkün olduğuna işâretle savaşın hayatî önemi üzerinde duruluyor.

O bakımdan kendilerini bu beş gücün tamamının, ya da mazeretleri olmadığı halde bunlardan bir kısmının dışında tutup pasifize edenleri hem dünyada, hem de âhirette elem verici bir azâbın beklediği haber veriliyor. Sonra da kalb ve kafalarla bu beş güç arasındaki kanalların kapanması üzerinde duruluyor. Bir insanın kalbinin mühürlenip vurdum duymaz olması için sözü edilen kanalların kapanması yeterli sebep olarak gösteriliyor. Kanalları açık tutanlar ise, ilâhî sünnete uyanlardır ki, onlar hem dünyada, hem de âhirette mutlu ve huzurludurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle savaşa çağrının inananlarla inanmayanlar arasında bir kıstas olduğu belirtildi. Böylece mazeret uydurup din ve devletin selâmeti uğruna savaşa çıkmayanların katıksız münafık olduklarına dikkatler çekildi. Ciddi mazereti olanların ise, o yüzden kınanmayacaklarına atıf yapıldı. Binek ve azık bulamayanların savaşa çıkma imkânından mahrum kalmaları sebebiyle üzülüp ağlamalarının, samimiyetlerinin başlıca belgesi olduğuna işâretle, inanmayanların savaşa katılmalarının doğru olmayacağı hakkında bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, savaşta başarı sağlayan mü'minler evlerine dönecekleri zaman münafıkların gelip özür dileyecekleri haber veriliyor. Böylece içlerindeki murdarlığın büsbütün dışlarına vuracağı, o bakımdan Allah'ın onlardan hoşnut olmayacağı hatırlatılıyor.

——oOo——

يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا
لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ
عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ
لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا
عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ
فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

MEÂLİ :

94— Münâfıklar (savaştan) döndüğünüzde sizden özür dilerler. De ki: Özür dilemeyin! Elbette size inanmıyoruz. Allah haberlerinizi bize açıkça bildirmiştir. Bundan böyle de Allah da, Peygamberi de yaptıklarınızı görecek (ve değerlendirecek). Sonra da (ölüp) gizli ve açık her şeyi hakkıyla bilen (Allah)e döndürüleceksiniz; O da yaptıklarınızı size bir bir haber verecektir.

95— Kendilerine döndüğünüz zaman (kınama ve ayıplamadan) vazgeçersiniz diye Allah ile yemîn edeceklerdir. Siz de onlara (böyle yapmaktan) vazgeçin. Çünkü gerçekten onlar murdardırlar. Eyleşecekleri yer de -kazandıkları şeye karşılık- Cehennem'dir.

96— Kendilerinden hoşnut olasınız diye size yemîn ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız bile elbette Allah fâsıklar (ilâhî sınırları aşıp itaât dışında kalanlar)dan râzı olmaz.

İNİŞ SEBEBİ

Beğavî'nin tesbitine göre, Tebûk seferine çıkmayan münafıkların sayısı sekseni aşıyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Romalıları korkutup Suriye sınırlarındaki bazı önemli kabileleri İslâm'a soktuktan ve bazısını da haraca bağladıktan sonra şan ve şerefle dönünce, münafıkların paçaları tutuştu ve özür dilemekten başka çareleri kalmadı.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de, mü'minlere, **«Münafıklarla oturmayın ve konuşmayın!»** diye uyarıda bulundu. (2)

İKİYÜZLÜ DÖNEKLERİN İSLÂM'DA YERİ YOKTUR

(قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ) **«De ki: Özür dilemeyin. Elbette size inanmıyoruz.»**

İçlerindeki inkâr ve nifakı atmadıkları sürece, ikiyüzlü, dönek ve kaypak münafıkların İslâm'da yeri ve itibarı yoktur. Yemin etseler inanılmazlar, dalkavukluk etseler yüz bulamazlar, yaltaklansalar itibar edilmezler, hoşnut etmeye çalışsalar, Allah onlardan hoşnut olmaz.

İç yüzleri anlaşılıp renkleri iyice belli olduktan sonra onları kınayıp ayıplamanın artık bir anlamı yoktur. Toplum içinde yalnızlığa itilmelerinden daha büyük ceza ve azâp ne olabilir? Şüphesiz ki, böyle bir önlem bir afaroz değildir, imân ile nifakın birbirinden uzak kalmasını sağlamaya yönelik bir tedbirdir. Ancak pişmanlık duyup iyi niyet, samimi duygu düzeyinde hatâlarını itirafla tevbe ve istiğfarda bulunurlarsa, o takdirde Allah'ın rahmet kapısı her ân açıktır; zira Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Ölüm gelip boğaza dayanmadan dönüş yapıp nedamet duyanları bağışlamak O'nun şânındandır.

Allah'ın adâleti şaşmaz, ölçü ve tesbitleri yanılmaz; kim nereye yönelirse yönelsin, Hak'tan ne kadar kaçarsa kaçsın, çok sürmez Allah'a döndürülmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. O, kalblerdeki gizli-açık her şeyi hakkıyla bilendir. İnsanların işlediklerini, günü, vakti ve saati gelince bir bir meydana koyar, gerekirse kirli çamaşırlarını bir bir ortaya döker; ama hiç kimseye haksızlık etmez. Çünkü O, zulmü hem kendisine, hem de kulları arasında haram kılmıştır. Herkes ancak kazandığının, işlediğinin karşılığını noksansız görür.

---

(1) Lübabü't-te'vîl
(2) » »

MÜNAFIKLAR MURDARDIRLAR

(فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ) **«Siz de onları kınamaktan vazgeçin. Çünkü gerçekten onlar murdardırlar.»**

Münafıkların murdarlığı, biri mânevî ve derûnî, diğeri maddî ve zahirîdir. İnkâr, nifak, azgınlık ve kötülüklerle kalbini ve ruhunu kirleten kimse, iç yapısı itibariyle murdarlaşmıştır. O nedenle ölünce ruhu Allah'ın rahmet ve inâyet huzuruna yükselemez. Zira o huzur, imân ve irfan temizliği içinde gelenleri kabul eder. Dış yapıları itibariyle murdar sayılmalarının sebebi, cünüp gezmeleri, beden ve elbiselerini idrar serpintilerinden korumamaları; haram lokma yemeğe devam etmeleri gibi şeyler gösterilebilir. O bakımdan nifak ve inkârı ortaya çıkıp belli olanların cenaze namazları kılınmaz ve onlar için duâ ve istiğfar edilmez.

Bir an düşünelim ki, bazı mü'minler onlara yakınlık duyuyor ve öldüklerini duyduklarında onlar için duâ ve istiğfar ediyor, hoşnut olduklarını dile getirmek istiyorlar. Bunun gerçekte bir değeri ve olumlu tesiri düşünülemez. Zira Allah onlardan aslâ hoşnut değildir ve yapılan hiçbir duâ ve istiğfarı onlardan yana kabul etmez. Hem küfür üzere öldüğü bilinen bir kimsenin ne namazı kılınır, ne de kabrinin başına gidilerek duâ edilir.

Böylece İslâm, toplum bünyesine sızan inkârcı ve nifakçıları tam kontrol altında tutmayı, alanı onlara boş bırakmamayı, halk arasında dostsuz ve itibarsız kalmalarını sağlamayı, gerçek bir mü'minin onlara yakınlık göstermesini yasaklamayı değişmeyen bir prensip olarak benimsemiş ve uygulanmasını emretmiştir. Bu, bir sandık içinde çürüyen birkaç meyvayı hemen müdahale edip ayıklamaya benzer; ihmal edildiği takdirde sandıktaki bütün meyvaların çürümesine yol açar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle günün şartlarına ve ortama göre renk değiştiren ve fakat hiçbir zaman samimi olmayan münafıkların, Müslüman cemaatinden tecrit edilmeleri emredildi. Onlardan o vaziyette ölenler için duâ ve istiğfar yapılmaması tenbîhle, Allah'ın hiçbir suretle onlardan hoşnut olmadığı belirtildi. Çünkü ölmeden evvel küfür ve nifaktan nedamet duymayan ve Hakk'a yönelmeyen kimselerin artık bağışlanması söz konusu değildir.

Aşağıdaki âyetlerle çölde yaşayan bedevîlerin küfür ve nifakta daha ileri bir safhada bulunduklarına dikkat çekiliyor. Çoğu böyle olmakla be-

raber, bir kısmının akıl ve idrâkini kullanarak doğru yolu seçme basîretini gösterdiği ayrıca haber veriliyor.

—oOo—

اَلْاَعْرَابُ
اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ
اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ
مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَٓائِرَ عَلَيْهِمْ
دَٓائِرَةُ السَّوْءِ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ
مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ
عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَٓا اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ
سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فٖي رَحْمَتِهٖ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٩٩﴾

MEÂLİ :

97— Bedevîler küfür ve nifâk bakımından daha şiddetlidirler ve Allah'ın Peygamberine indirdiği (dinî hükümlerin) sınırlarını bilmemeye, tanımamaya daha yatkın ve uyumludurlar. Allah her şeyi bilen, her şeyi hikmetle yürütendir.

98— Bedevîlerden öylesi de var ki, (Allah yolunda harcadığını) cerîme sayar ve (kurtulmak için) başınıza türlü belâların gelmesini bekleyip dururlar; belâlar onların başına... Allah her şeyi işitendir, bilendir.

99— Yine Bedevîlerden öyleleri de var ki, Allah'a, Âhiret gününe imân ederler. (Allah yolunda) harcadıklarını Allah katında yakınlıklara ve Peygamberin duâlarına (lâyık olmaya vesile) edinirler. İyi bilin ki bu onlar için

Allah katında bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine lâyık görüp kavuşturacaktır. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Çölde oturan kendine eziyet eder. Av peşinde koşup duran (bir amaçsızlık ve) gaflete kendini sokar. Sultana gelip (yaltaklanan) ise, fitneye uğrar.» (1)

«(Medenî olan) Eslem kabilesini Allah selâmete eriştirsin. Gıffar kabilesini de Allah mağfiretine nâil eylesin!» (2)

«Kureyş, Ansar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıffar kabileleri efendidirler, onlar üzerinde başkalarının efendiliği yoktur; Allah ve Resûlünün büyüklüğü müstesnâ...» (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ilgili âyetin ışığında, insanları medenice yaşamaya dâvet etmekte; çölün atalete itici, imân ve irfanı köreltici, boş şeyler peşinde koşturucu hayatından uzak kalmayı tavsiye ile şehir ve kasaba hayatının lüzumuna işâret etmektedir.

Nitekim efendi diye tanıttığı yedi kabilenin şehir ve kasabalarda oturdukları bilinmektedir.

EĞİTİMDE İSLÂM'IN BAŞARISI

Kur'ân bu âyetlerle medeniyetin her çeşit meşru nîmetlerinden yoksun, çok ibtidaî bir hayat süren çöldeki göçebe bedevîleri konu edinerek, İslâm'ın benzersiz ıslâh ve terbiye usûl ve yöntemiyle o insanları nasıl medenî yaptığına atıfta bulunuyor. Asırlarca kendi kader çizgilerinde ilim ve irfandan, terbiye ve edepten, hakseverlik ve fazîletten yoksun; kabalık ve hırçınlıkta çok ileri olan bedevîleri -ilâhî sistemin yönlendirici tezgâhında- eğitip şekillendiren, doğru yola getirip medenileştiren, okutup bilgi sâhibi yapan İslâm'ın, diğer ilkel kabile ve milletleri de ıslâh edip eğitmesi çok daha kolay değil midir? Yeter ki İslâm'ın bu kudret ve eşsiz metodunu bilimsel olarak uygulayanlar bulunsun..

(1) Ebû Davud/edahî : 24 - Tirmizî/fiten: 69 - Nesâî/sayd : 24 - Ahmed : 1/357

(2) Buharî/istiska : 2, menakıb: 6 - Müslim/mesacid: 307, 308, fezâil: 182, 187 - Tirmizî/menakıb: 73 - Dâremî/siyer: 79 - Ahmed: 2/20, 60, 73, 116, 117, 126, 130, 135, 469 - 3/345, 382 - 4/48, 57, 420, 424

(3) Buharî/menâkıb : 2, 6

Kur'ân, bedevîlerin değişik ve farklı dört ana vasıfları bulunduğunu belirtirken, onları diğer millet ve toplumlarla kıyas etme imkânını veriyor ve böylece her maddesiyle İslâm'ın eğitimdeki zaferini gözler önüne seriyor:

1— Bedevîler her türlü medenî imkânlardan mahrum bulunuyorlardı.

2— Tek tanrı inancını ret ve inkârda çok daha ileri bir düzeyde idiler.

3— Döneklikte, ikiyüzlülükte, menfaatperestlikte şaşılacak kadar kurnazdılar. İlâhî buyruklara kulaklarını tıkayıp inkâr ve nifakta çok şiddetli idiler.

4— Hak dinler hakkında kayda değer hiçbir bilgi ve duyguya pek sahip bulunmadıkları için de ilâhî hiçbir sınır tanımıyorlardı.

«Bedevîler küfür ve nifakta daha şiddetlidirler ve Allah'ın Peygamberine indirdiği (dinî hükümlerin) sınırlarını bilmemeye, tanımamaya daha yatkın ve uyumludurlar..» meâlindeki âyet onların bu dört vasfını özetlemektedir.

BEDEVÎLER ÜÇ GRUBA AYRILIYORDU

Kur'ân, ilgili âyetlerle bedevîlerin üç gruba ayrıldığını belirterek irşat ve teblîğde nasıl bir zorlukla karşılaşıldığına işârette bulunuyor:

a) Küfür ve nifakta çok aşırı olup, koyu bir putperestlik içinde ömür tüketenler. Bunlar, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in teblîğ ve irşadına kulaklarını tıkayıp ilâhî çağrıdan rahatsızlık duyanlardı.

b) İslâm'ın parlak zaferleri, düşmanlarını ezecek bir güce sahip bulunması karşısında, başka çare bulamayınca sırf zevahiri kurtarmak için İslâm'ı kabul edip içlerinde cehalet ve küfrün karanlığını taşıyan ve Allah yolunda istemiyerek harcadığı her dirhemi bir cerime sayanlar.

c) Allah ve Peygamberine dosdoğru imân edip Allah yolunda harcadıklarıyla, Allah ve Peygamberin hoşnutluklarına erişmeyi dileyenler.

Birinciler katıksız kâfirler, ikinciler katıksız münafıklar, üçüncüler katıksız mü'minlerdir. Üçüncülerin örnek hali ve Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in yanındaki şerefleri bakımından, ileride birçok bedevi kabilelerin doğru yolu seçmelerine sebep olduklarını, iyi bir çığır açıp diğer bedevîleri medenî bir hayata yaklaştırmakta öncülük ettiklerini tarihler kaydetmektedir. Zira Kur'ân'ın parlak nurunu yansıtmasını bilen iyilerin zaferi her çağda ve dönemde başarılı olur.

Kur'ân'da bedevîlerin sözünü ettiğimiz üç ayrı zümresinden bahsedilmesinde üç önemli hikmetin mevcudiyetini düşünebiliriz:

Birincisi, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in öylesine kaba ve hırçın, kaypak ve dönek insanlarla nasıl çetin, fakat seviyeli bir mücadele örneği vermesidir. İkincisi, İslâm dininin insanları eğitip yetiştirmesindeki başarı grafiğinin çok yüksek olmasıdır. Üçüncüsü, İslâm âleminin her çağda bu üç zümreyle karşıkarşıya bulunmasıdır.

RİVÂYETLER - YORUMLAR

Şehir ve kasabalarda yaşayan araba «arabî» denilir. Çoğulu «urûb» gelir. Çölde yaşayana «a'rabî» denilir. Çoğulu «a'rab» ve «eârib» gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm'ın cahil bedevîlerle nasıl bir mücadele verdiğine işâret edildi. İslâm'ın bütünüyle ilâhî metoda dayalı terbiye sisteminin olağanüstü bir başarı sağladığına atıf yapılarak son dinin büyük bir ıslâh hareketiyle işe başladığı belirtildi. Sonra da hırçın ve o nisbette kaba ve cahil bedevîleri doğru yola getirmede izlenen irşat metodu kısmen açıklandı.

Aşağıdaki âyetle, İslâm'a ilk giren Muhacirîn ve Ansar övülüyor ve fazîlet yarışında bu iki bahtiyar zümrenin önde yürüdüğü misal veriliyor. Sonra da onlara âhirette hazırlanan sonsuz saadetin çok daha büyük olduğuna dikkat çekilerek doğruyu, hakkı, fazîleti erken seçmenin yararları en anlamlı şekilde işleniyor.



وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِر۪ينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذ۪ينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍۙ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ
لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًاۜ ذٰلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿١٠٠﴾

MEÂLİ:

100— Muhâcir ve Ansar'dan (hicret etmede ve Peygamber'e yardımda) yarışırcasına öne geçen ilk (grupta gelen)ler ve onlara iyilik ve güzellikle uyanlardan Allah râzı oldu; onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. Allah onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetler hazırlamıştır. İşte bu en büyük kurtuluştur.

İLGİLİ HADİSLER

«Ashabıma dil uzatmayın. Sizden biriniz Uhud dağı kadar altın (Allah yolunda) harcasa, yine de onların ne bir avuç, ne de yarım avuç harcamasına (onun Allah katındaki kıymetinin seviyesine) erişebilir.» (1)

«Kim ashabımı severse, bana sevgisinden dolayı (onları) sever; kim de onları sevmezse, bana olan sevgisizliğinden dolayı (onları) sevmez.»(2)

«Mü'minin alâmeti, Ansarı sevmektir. Nifakın alâmeti ise, Ansarı sevmemektir.» (3)

«İnsanların hayırlısı, beni görüp bana uyan kuşaktır. Sonra da onları takip edenler ve sonra da o takip edenleri takip edenlerdir...» (4)

Râvî, bu takip edenlerin iki mi, üç mü olduğunda tereddüt etmiştir.

---

(1) Buharî/fazâil : 5 - Müslim/fazâil: 221, 222 - Ebû Dâvud/sünnet: 10 - Tirmizî/menakıb : 58 - Ahmed : 3/11

(2) Tirmizî/menakıb-ı ashab : 58 - Ahmed: 4/87-5/54, 57

(3) Buharî/menakıb-ı ashab: 4 - Müslim/imân: 127, 128 - Nesâî/imân: 119- Ahmed: 3/70, 130, 133, 249

(4) Buharî/tefsir: 3, fezâil: 9, mağazî: 35, fiten: 27 - Müslim/imaret: 71, zühd: 15 fiten: 112- Tirmizî/fiten: 15, 45, zühd: 21, 22 - İbn Mâce/mukaddeme: 11 - Ahmed: 3/36, 37, 41

SEVAP VE FAZÎLETTE ÖNE GEÇENLER

(وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ..) **«Muhacirîn ve Ansar'dan (hicret etmede ve Peygamber'e yardımda) yarışırcasına öne geçen ilk (grupta gelen)ler ve onlara iyilik ve güzellikle uyanlardan Allah râzı oldu.»**

Kur'ân'da bu bahtiyarlara «es-Sâbıkune'l-evvelûn» denilmektedir. «Sâbık» öne geçen, erken hareket eden; «evvel»de ilk, önce gibi manalara gelir. Bunlar kimlerdir? Muhacir ve Ansar'dan oldukları kesindir; ancak bu iki grup arasından ilk hicret edenler kimlerdir veya bu ünvanı alanlar kimlerdir?

Yapılan çeşitli rivâyetlerden, ilim adamlarının görüş ve tesbitlerinin biraz farklı olduğu anlaşılıyor:

a) Tabiînden Saîd b. Müseyyeb'e göre, iki kıbleye yönelip namaz kılma dönemine yetişen ashab-ı kirâmdır. Bilindiği gibi, Mekke'deki Kâbe'ye yönelip namaz kılınmadan önce Müslümanlar Kudüs'teki Beytü'l-makdis'e doğru namaz kılıyorlardı. Sonra kıblenin değiştirilmesiyle ilgili Bakara sûresi 144 ve 150. âyetler inince, Müslümanlar artık beş vakit namazda ve diğer nafile namazlarda Kâbe'ye yöneldiler. Katade ve İbn Sirîn de aynı görüştedirler.

b) Atâ' b. Ebî Rebah'a göre, Bedir savaşına katılan mü'minlerdir.

c) Şa'bî'ye göre, Hudeybiye'de Bey'âtü'r-Ridvânda bulunanlardır. Tarihçilerin tesbitine göre, o gün Hudeybiye'de 1400 sahabi bulunuyordu.

d) Ünlü müfessir Muhammed b. Kâb el-Kurazî'ye göre, ashab-ı kirâmın hepsidir. Çünkü herkesten önce onlar Hz. Peygamber'e (A.S.) arkadaş olma fazîlet ve bahtiyarlığına erişmişlerdir.

e) Müfessir Fahruddin Râzî'ye göre, ilk hicret edenler ve Peygamber (A.S.) Efendimiz'e ilk yardım edenlerdir.

Bu tesbit ve görüşlerin hemen hepsinde büyük çapta hakikat payı vardır, hattâ hepsi de isabetlidir, diyebiliriz. Nitekim Cumu'a sûresinin baş kısmında, Haşır sûresinde ve Enfâl sûresinde bu konuya ayrı ayrı ifadelerle temas edilmiştir.

Öne geçip ilk olmak üç şeyle gerçekleşir:

1— Samimi imân

2— Zaman

3— Mekân..

O halde Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e ilk uyanlar, ilk hicret edenler, ilk yardımda bulunanlar, Bedir savaşına ilk katılanlar, Hudeybiye'de bey'atte ilk bulunanlar, Kur'ân'daki deyimin kapsamına girmektedir. Sonra da sözünü ettiğimiz bahtiyarlara iyilik ve güzellikle uyanlar gelir ki, onlara «Tabiîn» deniliyor. Öyle ki, Ashab-ı Kirâm'ı iyilik, hayır ve fazîlette örnek edinen ve bu hususlarda onlara samimiyetle uyanlar söz konusudur.

Böylece âyet-i kerîme, haktan yana ele geçen ilk fırsatı aklını ve idrâkini kullanıp yeterince değerlendirenleri ve onlara samimiyetle uyanları «İlâhî rızâ» mertebesiyle müjdelerken; hâlâ inkâr ve nifak bataklığında bocalayıp bir ömür tüketenleri kınamakta, kaçırdıkları saadetin hiçbir şeyle telâfi edilemiyeceğine işâret etmektedir.

İLK HİCRETİN VE İLK YARDIMIN ÖNEMİ

(رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) **«Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allah'tan râzı oldular...»**

Allah (c.c.), ilk hicret edenlerle, ilk yardımda bulunanları ve bu iki bahtiyar mü'minlere gönül yatışkanlığı içinde iyilikle, güzellikle uyanları övüyor. Zira gerek Mekke'den Habeşistan'a, gerekse Mekke'den Medine'ye ilk hicret edenlerin büyük bir fedakârlık ve fazîlet örneği verdikleri muhakkaktır. Bunları kısaca sıralayacak olursak, gösterilen fedakârlığın mana ve büyüklüğünü daha iyi anlamış oluruz :

1— Evini, yurdunu, malını ve hısımlarını terketmeleri,

2— Allah'tan başka dayanakları olmadığı halde yabancı bir ülkeye veya beldeye göç etmeleri,

3— Allah ve gönderdiği din uğrunda her şeylerini feda etmekten çekinmemeleri, üstelik bunu gerçekleştirdikleri oranda mutluluk ve huzur duymaları..

İşte bu üç husustur ki, onları rızâ mertebesine yükseltmiştir. Sonra da bu bahtiyarlara samimiyetle uyanlar gelmektedir. Gerçi bu ikinciler de rızâ mertebesine lâyık görülmüşlerdir; ama gerek hicret, gerekse Resûlüllah'ın (A.S.) en sıkışık günlerinde İslâmiyetin kök salıp gelişmesi için yapılan yardım sebebiyle açılan yol, ortada duran misaller ve hazırlanmış bir ortam bulunuyordu. O bakımdan birincilerin imân, azim, fedakârlık ve fazîleti ölçü kabul etmez bir dereceye yükselmiştir.

Mekke müşriklerini son derece tedirgin eden husus, hicret edenlerin Medine'de Ansar tarafından sıcak bir ilgi, samimi bir duygu ve göz yaşar-

tan sevinçli bir hava içinde karşılanmaları ve gereken her türlü yardımı yapmaları olmuştu. Şüphesiz ki, bu da kıyâmete kadar gelecek olan Müslümanlar için en güzel misaldir. Zira Ansar bu ilgi ve davranışlarıyla bir anda bütün putperestleri ve çevrelerinde kümelenen Yahudîleri kendi aleyhlerine çevirmiş oldular. Bu hiçbir zaman az bir fedakârlık, küçük bir himmettir denilemez. Ama imân, İslâm, Kur'ân ve Peygamber sevgisi ve her şeyin üstünde Allah rızâsı, onlara diğer bütün şeyleri önemsiz göstermişti, öyle ki onların imân ve irfanı hiçbir engel tanımıyordu. Allah hepsinden râzı olsun..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ilk adımda kendilerini Allah'a ve Resûlüllah'a verip tam bir gönül yatışkanlığı ve samimi niyet içinde her bakımdan İslâm'ın kök salıp gelişme ortamı bulmasına yardımcı olan Muhacirîn ve Ansar'dan Allah'ın hoşnut olduğu belirtildi ve bu bahtiyarlar en güzel misal olarak gösterildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yine Medine çevresindeki münafıklara ve Medine'nin içinde dişlerini İslâm aleyhine bileyen içi küfür ve nifak dolu döneklere dikkat çekiliyor. İki türlü azâba uğratılacakları hatırlatılarak dönüş yapmaları isteniliyor. Sonra da Tebûk seferine katılmayanlardan bir kısmının tevbesinin kabul edileceği umudu veriliyor.

Arkasından İslâm cemaatini bütünleştirip pekiştiren önemli unsurlardan biri olan zekât konusu açıklanıyor. İslâm devletinin bu hususta devreye girmesine işâretle İslâm'da çok önemli bir farzın aksamaması emrediliyor. Sonra da Hz. Peygamberin (A.S.) günahkâr mü'minler ve dönüş yapanlar için duâ etmesi tavsiye edilerek, bu duânın onlara sükûnet ve huzur vereceği açıklanıyor.



وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ
وَمِنْ اَهْلِ الْمَدٖينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ
سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظٖيمٍ ﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ
اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكّٖيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ
هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ
هُوَ التَّوَّابُ الرَّحٖيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ
اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿١٠٦﴾

MEÂLİ:

101— Çevrenizdeki Bedevîler'den bir kısmı münâfıktırlar. Medineliler'den de bir kısmı münâfıklıkta inatla ısrar etmekteler. Siz onları bilmezsiniz, biz biliriz. Onları iki defâ azâba uğratacağız. Sonra da büyük bir

azâba döndürüleceklerdir.

102— (Tebûk Seferi'ne katılmayanlardan) diğer bir kısmı da günahlarını itirâf ettiler, iyi bir ameli kötüsüyle karıştırdılar. Allah'ın onların tevbesini kabul etmesi umulur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

103— Onların mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizler ve (günah ile kusurlarını) pâklarsın; ayrıca onlara duâ et, çünkü senin duân onlar için sükûnet ve gönül yatışkanlığıdır. Allah her şeyi işitendir, bilendir.

104— Bilmediler mi ki, ancak Allah kullarının tevbesini kabul eder; sadakalarını alır ve Allah'tır ancak tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhamet eden.

105— De ki : İstediğiniz şekilde amel edin. Allah işlediğinizi görüp (değerlendirecektir). Peygamberi de, mü'minler de sizin yaptıklarınızı görüp (gerekeni yapacaklardır). Sonra da gizli açık herşeyi bilen (Yüce Kudret'e) döndürüleceksiniz; O da amel edegeldiğiniz şeyleri bir bir size haber verecektir.

106— (Tebûk Seferi'ne katılmayanlardan) başka bir kısmı da Allah'ın vereceği hükme bırakılmışlardır; ya onlara azâp eder ya da tevbe nasîb edip pişmanlıklarını kabul eder. Allah her şeyi bilendir, her şeyi hikmetle yürütendir.

İNİŞ SEBEBİ

Medine çevresinde Cüheyne, Müzeyne, Eşca', Eslem ve Gıffar kabileleri arasında sayıları az da olsa birtakım münafıklar kümelenmiş bulunuyordu. 101. âyet bunu açıklar mahiyette inmiştir. (1)

Tebûk seferine katılmayıp evlerinde kadınlarla birlikte gölgeliklerde oturmayı tercîh edenlerin çoğu, çok geçmeden pişmanlık duymuş ve : «Peygamber (A.S.) Efendimiz arkadaşlarıyla birlikte şu sıcak mevsimde Suriye sınırlarında düşmanla savaşırlarken biz gölgeliklerde oturup nefislerimizin arzularını yerine getirmekle meşgul oluyoruz; yazıklar olsun bize!» diyerek günahlarını itiraf etmişler ve kendilerini Mescid'deki sütunlara bağlayarak, «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bizi kabul edip çözmedikçe bu sütunlara bağlı kalacağız» diyerek affedilmelerini beklemişlerdir.

Onun üzerine 102. âyet indi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onların bağ-

(1) Esbabu'n-nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-te'vîl

larını çözdürerek kendilerini kabul etti. (1)

Savaştan geri kalanlardan üç kişi hakkında ise, ilâhî beyânın inmesi beklendi ki onlar, Kâb b. Mâlik, Mirare b. Rebî' ve Hilâl b. Umeyye idi. 106. âyetin de onlar hakkında indiği söylenir. (2)

Günahlarını itiraf edenler ise, başta Ebû Lübabe olmak üzere mallarının tamamını Allah yolunda harcamaya azmettilerse de Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onların mevcut mallarının üçte birini harcamalarını kâfi gördü. O sebeple de **«Onların mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizler ve (günah ile kusurlarını) paklarsın!»** meâlindeki 103. âyet indi. (3)

İLGİLİ HADÎSLER

Abdullah b. Ebî Evfâ (R.A.) anlatıyor:

— Bir kabile üzerlerine farz olan zekâtı getirip Peygamber (A.S.) Efendimize teslîm edince, Peygamber (A.S.), «Allahım! rahmetini onlara indir» diye duâ ederdi. Bir gün babam da zekâtını getirip teslîm ettiğinde, Peygamber (A.S.) Efendimiz, «Allahım! Ebû Evfâ ailesine rahmetini indir» diye duâ etti. (4)

«Sizden biriniz helâl ve temiz kazancından elde ettiğinin zekâtını vermeye görsün, mutlaka Allah onu sağ eliyle (rahmet ve gufranıyla) alıp kabul eder. Hem Allah ancak helâl ve temiz olanını kabul eder; isterse o bir hurma olsun, Rahman (olan Allah'ın) elinde, sizden birinizin tayını veya deve yavrusunu besleyip büyüttüğü gibi, gelişip artarak dağdan daha büyük olur.» (5)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu :

«Bu gece (mânada) iki melek gelerek beni, bir kerpici altından, biri gümüşten yapılı bir şehre alıp götürdüler. Orada bazı adamlar bizi karşıladılar ki herbirinin bedeninin yarısı gördüğüm en güzel biçimde, diğer yarısı da gördüğüm en çirkin şekilde idi. Beni götüren melekler, onlara: Haydi şu ırmağa giriniz! dediler. Onlar da girip çıktıktan sonra bize döndükle-

(1) Esbabu'n-nüzûl/Nisaburî

(2) » » »

(3) Lübabu't-te'vîl

(4) Buharî/daavat: 32 - Ebû Davud/zekât: 7 - Nesâî/zekât: 13 - İbn Mâce/zekât: 8 - Ahmed: 4/353, 355, 381, 383

(5) Müslim/zekât : 63- Tirmizi/zekât : 28- Nesâî/zekât : 48- İbn Mâce/zekât: 28- Dâremî/zekât : 34- Taberânî/sadaka : 1- Ahmed: 2/268. 404, 418, 419, 431, 528, 541, 6/251

rinde, o kötü tarafları giderilmiş de en güzel şekle dönüşmüştü. Melekler bana : «İşte burası Adn Cenneti'dir. Şurası da senin konağındır. Şu adamların yarı kısımlarının güzel, yarı kısımlarının da çirkinliği, iyi ameli kötü amele karıştırmalarındandır. Allah onları bağışladı,» dediler.» (1)

«Sizden biriniz, kapısı ve penceresi olmayan çok sert bir kayanın içinde dahi amel eder, bir fiil işlerse, Allah mutlaka bir gün, nerede olursa olsun onun iş ve amelini insanlara (göstermek üzere ortaya) çıkaracaktır.» (2)

«Şüphesiz ki, sizin işledikleriniz kabirlerdeki hısımlarınıza, bağlı bulunduğunuz kabile halkına arzolunur. Hayırlı ise, onlar sevinirler; kötü ise, Allahım! ona ilhâmda bulun da sana itaat üzere amel etsin, diye duâ ederler.» (3)

«Allah bir kulu hakkında hayır dilediği zaman, ölümünden önce onu kullanır.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ya Resûlellah! nasıl kullanır?

Buyurdu ki :

— «Onu sâlih amelde bulunmaya muvaffak kılar, sonra da canını alır.» (4)

MEDÎNE VE ÇEVRESİNİ DİSİPLİN ALTINA ALMAK

İslâm, ilgili âyetlerin ışığı altında, Tebûk seferinden sonra, artık yıkılmayacak, güveni sarsılmayacak sağlam bir otorite ortaya koymayı plânladı. Başıboşluğa alışık olan, disiplin altına girmek istemiyen kasabalı ve badiyeli her insanı hizaya getirmenin ve belli bir disiplin altında tutmanın zamanı geldiğini belirleyerek, işe başladı. İnen âyetler, münafıkları bir bir teşhîr ederken Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz rahmet ve iyilik yansıtan metoduyla onları doğru yola dâvet edip küfürden kurtarma çarelerini araştırıyordu. Kısa zamanda otorite sağlandı, Yahudi ve münafıkların dili kısaldı, herkes kurulan yeni düzen içinde yerini alma zorunluğunu duydu. Böylece kendiliğinden bir idarî sistem oluştu.

---

(1) Buharî/tefsir-i sûre : 9, 15, ta'bîr: 48 - Tirmizî/cennet: 2 - Dâremî/rikak: 100 - Ahmed : 2/305, 362, 445-5/9

(2) Müsned-i Ahmed : 3/28

(3) Ebû Dâvud : Câbir b. Abdullah (R.A.)dan

(4) Müsned-i Ahmed: Enes (R.A.)den

MÜNAFIKLARDAN DÖNÜŞ YAPMAYANLAR

(سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ) **«Onları iki defa azâba uğratacağız. Sonra da büyük bir azâba döndürüleceklerdir.»**

Her şeye rağmen içindeki nifak kirini temizlemeyi düşünmeyen ikiyüzlü dönekler için üç ayrı azâp hazırlanmıştı. İlgili âyetlerle onlara son uyarılar yapılıyor ve dönüş yapmaları için bir fırsat daha tanınıyordu. Aksi halde hem dünyada, hem de âhirette kendilerini ilâhî azâptan kurtaramıyacakları hatırlatılıyor ve akıllarını iyice kullanmaları isteniliyordu. Sözü edilen üç ayrı azâbı Cenâb-ı Hak şöyle açıklıyordu:

1— İslâm fütuhatı karşısında, putperestlerle münafıkların, umutlarının boşa çıkması sebebiyle ister istemez Allah yolunda harcanmak üzere verdikleri mal, içlerine dokunuyor ve onları devamlı rahatsız ediyordu. Bu, onları için için kahreden bir azâp idi. Çünkü inanmadıkları, arzu etmedikleri halde İslâm'a yardım ediyorlardı.

2— İnen âyetlerle münafıkların rengi belli olmuş, kimin ne olduğu rahatlıkla anlaşılmıştı. O yüzden İslâm cemaati arasında hiçbir itibar ve sevgileri, dostluk ve güvenilirlikleri kalmamıştı. İslâm toplumu bu parazitleri kendi bünyesinden koparıp atmış, onları tam bir yalnızlığa itmişti. Şüphesiz ki, bu da onlar için başka bir azâp idi.

3— Âhirette ise, kendilerini çok elîm bir azâbın beklediği haberi de ister istemez onları rahatsız ediyor ve büsbütün şüphe ve tereddütlerini arttırıyordu. Ancak pişmanlık duyup tevbe edenler, günahlarını itiraf edip Hakk'a dosdoğru dönüş yapanlar müstesnâ... Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

MALLARINDAN SADAKA (ZEKÂT) AL

(خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا) **«Onların mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizler ve (günah ile kusurlarını) paklarsın.»**

Müfessirler bu sadaka hakkında farklı görüş ve tesbitlerde bulunmuşlardır. Onlardan bir kısmının yorumunu özetliyerek veriyoruz:

a) İbn Abbas (R.A.) ve İkrimi'ye göre, âyetteki «sadaka»dan maksat, farz olan zekâttır.

b) Tebûk seferine katılmayıp sonradan pişmanlık duyarak mallarının

tamamını Allah yolunda harcamak isteyen ve fakat Peygamber (A.S.) Efendimiz'in emriyle üçte birini Allah yolunda harcayanlara mahsus bir sadakadır, farz olan zekât değildir. Çünkü zekât, malın üçte biriyle değil, kırkta birine göre hesaplanıp çıkarılır.

Birincilerin tesbit ve yorumu daha sahîh kabul edilmiştir. Fukahanın da çoğu bu âyetle zekât konusunun çeşitli yönlerini istidlâl ve istinbat etmişlerdir.

ZEKÂTIN DEVLET ELİYLE TOPLATILIP DAĞITILMASI

Âyette, zenginlerden zekât alınıp fakirlere verilmesi emredilmektedir. Bu emir, başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e ve sonra da O'nun yolunda yürüyen liderleredir.

Müctehit imamlar, zengin müslümanlar, farz olan zekâtı vermedikleri takdirde İslâm devleti, onu bir vergi statüsünde ayrı bir fonda toplayıp, Kur'ân'da belirtilen sınıflara dağıtmakla görevlidir, demişlerdir. Ama zenginler bu farizayı gönül hoşnutluğuyla muhtaçlara verdikleri takdirde, devletin araya girmesine gerek yoktur. Ancak bu emval-i batına ve zahirede farklı bir durum arzeder; şöyle ki, bir müslümanın evinde, sandığında ve kasasında ne kadar altın ve para olduğunu devlet kesin şekilde tesbit edemez. O bakımdan servetin bu kısmı, emvâl-ı batına sayılır ve zekâtının çıkarılıp verilmesi, mü'minin imân, irfan ve vicdanına bırakılır. Ortada gözle görülebilen mal ve serveti ise, emvâl-i zâhire sayılır ve müslüman kişi onun zekâtını vermediği takdirde devlet devreye girer. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında ve dört halîfe döneminde uygulama bu anlam ve ölçüde cereyan etmiştir.

ZEKÂTIN SOSYAL YAPIDA SAĞLADIĞI İKİ ÖNEMLİ HUSUS

İlgili âyetle zekâtın birçok yararlarından sadece sosyal yapıda sağlıyacağı iki önemli husus üzerinde duruluyor:

Birincisi, verenleri vicdan huzuruna, ruh berraklığına ve iç temizliğine kavuşturması; buna paralel olarak zekât alanları verenlere karşı iyi duygularla yaklaştırmasıdır.

İkincisi, sosyal yapıyı sınıf kavgasından, zengin-fakir arasında oluşacak boşluktan, din kardeşliğinin zedelenmesinden, dayanışma ve yardımlaşma gibi lüzumlu hasletlerin dumura uğramasından uzak tutması ve böylece bu yapıyı birçok kötülük tohumlarından temizleyip arındırmasıdır.

Sonuç olarak, zekât veren ile onu alan arasında hırsızlık, gasp, faiz, haksız sebeplerle tecavüz, aşırı cimrilik gibi sosyal yapıyı durmadan kemiren fenalıklara ortam hazırlanmaz. Ruhla beden, dünya ile âhiret, madde ile mana arasında denge kurulmasına büyük katkısı söz konusudur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Medine ve çevresindeki ikiyüzlü dönek, kaypak karakterde olan kişiler üzerinde duruldu. Dosdoğru imân etmedikleri takdirde üç ayrı azâp ile karşılık verileceği açıklandı. Tebûk seferine katılmayanlardan bazısının tevbelerinin kabul edileceği umudu belirtildi. Sonra da mü'minler arasında birlik ve beraberliği sağlamada önemli rolü olan zekât konusu kısmen açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle İslâm birliğini zedelemek amacıyla Kuba'da inşa edilen ikinci mescide (Mescid-i Dirar) dikkat çekiliyor. İyi niyet ve takvâdan uzak, bütünüyle tefrika çıkartmaya yönelik o mescitte namaz kılınmasına müsaade edilmiyor. Kuba'da daha önce Resûlüllah (A.S.) tarafından yapılan mescitte takvâ sahibi ve temizlenmeyi çok seven mü'minlerin bulunduğu belirtilerek ancak bu gibi mescitlerde Allah'a ibâdet edileceği hatırlatılıyor ve dolayısıyla mü'minlere zarar verme niyetiyle yapılan o mescidin yıkılıp yerle bir edilmesine işârette bulunuluyor.



وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى
مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ
أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً
فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

MEÂLİ:

107— Zarar vermek, küfrün gereğini yapmak, mü'minleri bölmek; daha önce Allah ve Peygamber'i ile savaşanı gözetmek için mescid yapanlar var ya, «biz bununla ancak iyilik arzu ettik» diye yemîn ederler. Allah da onların yalancı olduğuna hiç şüphesiz şehâdet eder.

108— O mescidde hiçbir zaman (namaz için) durma. İlk gününde takvâ (Allah korkusu, saygısı ve kötülükten korunma) üzere kurulan mescidde durman daha lâyık ve uygundur. Onun içinde temizlenip arınmayı sevenler vardır. Allah da çokça temizlenenleri sever.

109— Yapısını, Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınmak ve O'nun rızâsına erişmek (temeli ve niyeti) üzerine kuran mı hayırlıdır, yoksa yapısını, çökmek üzere bulunan bir yar kenarına kurup da onunla beraber Cehennem ateşine yıkılıp giden mi hayırlıdır? Allah zulmeden topluluğu doğru yola eriştirmez.

110— Onların kurdukları yapı, kalblerinde hep bir şüphe olarak kalacak; kalbleri didik didik oluncaya kadar (sürüp gidecek). Allah her şeyi hakkıyla bilendir, hikmetle yürütendir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (A.S.) Efendimiz, hicret etmeden önce Medine'de Hazrec kabilesinden Ebû Âmir adında hıristiyanlığı benimseyerek rahipleşmiş bir adam vardı. Tevrat ve İncil'i okuyup halkı az-çok irşat edecek bilgiye sahip bulunuyordu. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret edince, başta Evs ve Hazrec olmak üzere birçok kabileler İslâm'a girince, Ebû Âmir'in sahası iyice daraldı ve çok geçmeden bir köşeye sıkışıp kaldı. Beslediği umutlar gerçekleşmeyince ve halk üzerindeki tesirini kaybedince daha fazla dayanamıyarak Mekke'ye kaçtı. Putperestlerle bir olup Uhut savaşını hazırlayanlar arasında bulundu. Bu sırada bağlı bulunduğu kabileden yardım istediyse de yüz bulamadı. Bütün umutlarını Uhut savaşında Müslümanların yok edileceği hayaline bağladı, ondan da umduğu sonuç çıkmayınca, Şam'a göç etti ve Kral Heraklius ile görüşme imkânı elde etti. Onu Müslümanlar aleyhine inandırarak savaş hazırlığına başlamasını sağladı. Bununla da yetinmiyerek Medine ve çevresindeki münafıklara, yakında Muhammed'in işinin bitirilip sonunun gelmek üzere olduğunu; güçlü bir orduyla Medine üzerine gelineceğini ve gelen orduya yardımcı olabilmek için tetikte beklemelerini bir mektupla haber verdi. Ayrıca gereken yazışma ve haberleşmeyi sağlıklı yürütmek ve çevreyi yakından gözlemek için de bir mescit yapılmasını bilhassa tavsiye etti. Böylece münafıklar tezelden Kuba mescidine nazîre olması, Müslüman cemaati bölmesi ve gelecek küfür ordusuna yardımda bulunma ortamının hazırlanması için bir mescit inşa ettiler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Tebûk seferine çıkmadan onlar mescidi tamamlayarak O'nun bu mescitte namaz kılmasını, böylece halk arasında mescidi kabul ettirme plânlarının bir bölümünü gerçekleştirmeyi istediler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, savaşa çıkmak üzere bulunduğunu hatırlatarak, dönüşünde arzularını yerine getireceğini söyledi.

Bu olay üzerine yukarıdaki âyetler indi. İlim adamlarının çoğuna göre, âyetler Tebûk seferinden dönüldüğü sırada inmiştir ki, sahîh olan da bu-

dur. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, fitne ve fesat çıkarmaya, müslüman cemaati bölmeye yönelik yapılan bu mescidin yıkılmasını emretti. Ashabdan birkaç kişi derhal harekete geçip sözü edilen mescidi yıkıp yerle bir ettiler. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kuba mescidinde bir namaz, bir umre gibidir.» (2)

Kuba'daki mescitten maksat, Resûlüllah'ın Medine'ye hicretinde ilk yaptırdığı mescittir.

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sık sık Kuba mescidine, bazan yaya, bazan da binek üzerinde giderdi.» (3)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Kuba mescidine daha çok cumartesi günleri giderdi.» (4)

«İlgili âyette, onun (Kuba mescidinin) içinde, temizlenip arınmayı sevenler vardır, belirtilince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kalkıp Kuba mescidine gitti ve cemaatine, doğrusu Allah sizi temizlenmeyi sevmeniz hususunda güzel bir övgüyle övdü. Sizin temizliğiniz nasıldır? diye sordu. Onlar da, Ya Resûlellah! biz tabii ihtiyacımızı giderdikten sonra ön ve arkamızı su ile tertemiz yıkarız, diye cevap verdiler.» (5)

«Takvâ üzere kurulan mescit, benim şu mescidimdir.» (6)

«Kim evinden çıkar da şu Kuba mescidine gelip namaz kılarsa, bu onun için bir umre gibi olur.» (7)

CAMİ VE MESCİTLER

İslâm'ın ilk yıllarında Müslümanların toplanıp ibâdet yaptıkları yere mescit denilirdi. Bu, kelime olarak, «secde edilen yer» demektir. Gerek Resûlüllah (A.S.) Efendimiz zamanında, gerekse dört halîfe döneminde bu isim daha yaygındı. Çünkü Resûlüllah (A.S.) Efendimiz hicret esnasında Kuba'da ilk yaptırdığı ibâdet yerine ve Medine'de ilk yaptırdığı ibâ-

(1) Lübabu't-te'vîl-İbn Cerîr Taberî-Kurtubî - Merağî - Âlûsî tefsîrleri
(2) İbn Mâce/ikamet : 197 - Tirmizî/mevakiyt : 125
(3) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/389
(4) Tefsîr-i Hâzin
(5) Müsned-i Ahmed - İbn Huzayme kendi Sahîh'inde
(6) Müsned-i Ahmed : 5/396
(7) Nesâî: Esed b. Zübeyr'den

det yerine mescit ismini uygun görmüştü. Nitekim yeryüzünde Allah'a ibâdet için kurulan ilk mâbede (Kâbe) de Mescid-i Haram denildiği pek meşhurdur.

Cemaatin çoğalması ve büyük ibâdet yerlerinin yapılması sonucu, bu yerlere «mescidü'l-câmi' = bir amaç ve gaye etrafında toplayıcı mescit» denilmeye başlandı. Böylece giderek büyüklerine câmi', mahallelerdeki küçüklerine mescit denilmeye başlandı ve zamanla isimler bu doğrultuda yaygınlaştı.

Kuba'da ihtiyaca cevap veren bir mescit varken, sırf Müslüman cemaati arasına tefrîka sokup kötü niyetle ikinci bir mescidin yapılması, İslâm tarihinde önemli bir olay olarak geçer. İslâm'ın getirdiği birlik ve dirliği bozacak her hareket, her iş, zararlıdır. Kaldı ki, bir de işin içine kötü niyet girmiş olsun.

BİR KASABA VEYA BİR SEMTTE BİRDEN FAZLA CAMİ

Bir kasaba veya köy, ya da semtte mümkün olduğu takdirde cemaatin hepsini alacak büyüklükte bir tek cami yapmak ve onunla yetinmek, İslâm'ın birlik ve beraberlik amaç ve hikmetine çok daha uygundur. Birtakım ilgisizlikler nedeniyle, hayır sever müslümanlar ve kurulan dernekler, kendi imkânları nisbetinde bulundukları semt ve mahallelerde birer mescit yaparak, Müslüman cemaatin biraraya gelme hikmetini kısmen de olsa zedelemiş oldular.

Burada bir diğer tarihî olayı nakletmemizde yarar görüyoruz:

— Amr b. Avf oğulları kendi kabilelerinde bir mescit yaparak, Mecma' b. Câriye'nin imam tayin edilmesi için ikinci halîfe Ömer'e (R.A.) müracaat ettiler. Hz. Ömer (R.A.) onlara: «Sizin imam edinmek istediğiniz kişi, münafıkların mescid-i dirar'ında imamlık yapan adam değil midir? Onun imamlık yapmasına cevaz vermem» diyerek isteklerini reddetti. Mecma' da: «Ya Emîre'l-mü'minîn! ben o sıralarda Kur'ân okumasını bilen bir genç idim. Onların o mescidi ne amaçla yaptıklarını bilmiyordum. Allah'a yakın olmak istiyorlar zannıyla onlara imamlık yapmış oldum. Durumu çok sonra öğrenebildim.» Bunun üzerine Ömer (R.A.), onun samimi olduğuna kanaat getirerek imamlık yapmasına izin verdi ve bir kabile veya semtte birden fazla mescide gerek olmadığını özellikle hatırlattı. (1)

Hz. Ömer (R.A.) devrinde yapılan ardarda fetihler yeni yeni ülkeleri İslâm devleti sınırları içine katıyordu. Halîfe, fethedilen her yerde ihtiyaca

(1) Lübabu't-te'vîl : 2/263

cevap verecek şekilde büyük bir mescidin yapılmasını, aynı semtte birden fazla mescit yapılmamasını emretmiştir. (1)

CÂMİNİN TEMELİ TAKVÂ ÜZERİNE KURULMALI

(أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ ..) **«Yapısını, Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınmak ve O'nun rızasına erişmek (temeli ve niyeti) üzerine kuran mı hayırlıdır, yoksa yapısını, çökmek üzere bulunan bir yar kenarına kurup da onunla beraber Cehennem ateşine yıkılıp giden mi hayırlıdır?»**

Yapılan her caminin Allah'ın evi sayılabilmesi ve gerçek mâbed hüviyetinde olabilmesi için şu amaçlara yönelik bulunması gerekir :

a) Sırf Allah'ın hoşnutluğuna erişmeyi arzulamak,

b) Her türlü gösterişten uzak tutmak, karşılığını sadece Allah'tan beklemek,

c) Başkalarına nisbet olsun düşüncesiyle yapmamak,

d) İkilik doğuracak bir niyet taşımamak,

e) Yakın yerde ihtiyacı karşılayacak cami varsa, yenisini yapmamak..

DÜŞÜNDÜRÜCÜ BİR BENZETME

Küfür, azgınlık ve ahlâksızlık, dere kenarında altı oyuk olan ve desteksiz kalan toprak parçasına benzetilmiştir. Bu, bâtılın ve haksızlığın her bakımdan tehlikeli bir zemin üzerine kurulduğunu tasvîr ederken, kurulan binanın fazla ömürlü olamıyacağına, sakinleriyle birlikte çöküp mahvolacağına işaret sayılır.

Böylece küfrü, tuğyanı ve gayr-i meşru yolları benimseyip hayat düzenini onun üzerine oturtanların hem kendileri, hem de yandaşları aleyhine ne kadar büyük bir tehlikeyi göze aldıklarını Kur'ân haber vererek onları uyarmakta ve mü'minlere temeli sağlam olan «Tevhît İnancı»na her zaman güvenle sarılmalarını öğütlemektedir.

---

(1) Lübabu't-te'vîl : 2/263

KUR'ÂN TEMİZLİKLE İBÂDETİ BİRLEŞTİRMİŞTİR

(فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا ...) «Onun içinde (Kuba mescidinde) temizlenip arınmayı sevenler vardır. Allah da çokca temizlenenleri sever.»

Kuba mescidinin takvâ temeli üzerine kurulduğu açıklanırken, orada ibâdet edenlerin temizliğe özen gösterdiklerine ayrıca yer veriliyor. Şüphesiz ki bu temizlik, biri bedenî, diğeri ruhî olmak üzere iki türlüdür: İyice yıkanıp paklanmak, güzel taharet almak ve temiz bir beden, temiz bir elbiseyle camiye gidip namaz kılmak, daha çok dış temizliği ifade eder. İbâdeti gönül yatışkanlığıyla sırf Allah'ın emri diye yerine getirmek, O'nun rızasına erişmeyi arzulayarak huşû' içinde edâ etmek ve sonra da alınan feyiz ve inâyetle kötülüklerden kaçınmaya azmetmek, bütünüyle ruhî temizliği yansıtır. Böylece Allah'a ibâdette beden ve ruh temizliklerini birleştirip biri diğerini tamamlar anlamda bir bütünlük arzeder.

Nitekim Kuba mescidinde namaz kılan mü'minlerin kendilerini sözünü ettiğimiz iki temizlikle süsledikleri bilinmektedir. Allah ise, çokça temizlenenleri sever.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm birliğini bozmaya çalışan kötü niyetli münafıklar üzerinde duruldu. Müslümanlar arasına tefrîka sokmak ve düşman ile gizli haberleşme yapmak için Kuba'da yaptırdıkları mescide dikkat çekildi. Sonra da o gibi mescitlerde namaz kılmanın doğru olmayacağı belirtildi ve o gibi mescidin yar kenarında yapılan, her an yıkılıp uçurumdan aşağı düşmeğe mahkûm olan bir binaya benzetildi.

Aşağıdaki âyetlerle, münafıkların hile ve tuzaklarına düşmeyen, kendilerini her şeyleriyle Allah'a veren mü'minlerin Allah ile son derece feyizli bir alım-satımda bulundukları övülüyor. İmân cevherini kalblerinde tertemiz saklamasını bilen ve o cevherle yola çıkan bu mü'minlerin ne kadar başarılı olduklarına özellikle dikkat çekiliyor. Ayrıca bunların dokuz vasfı anlatılarak sonra gelenlere en güzel misaller veriliyor.


——oOo——

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١١١)
التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ
السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (١١٢)

MEÂLİ:

111— Şüphesiz ki Allah, Tevrat'da, İncil'de ve Kur'ân'da va'dettiği bir hak olarak, karşılığında kendilerine Cennet verilmek üzere mü'minlerden canlarını ve mallarını satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Allah'tan daha fazla va'dini yerine getiren kim? O halde yaptığınız bu alım-satımdan dolayı müjdelenip sevinin. İşte bu, selâmete giden büyük bir kurtuluştur.

112— Pişmanlık duyup tevbe edenleri; ibâdete devam edenleri, (Allah'a) hamd edenleri; (ilim elde etmek; din, ahlâk ve fazîleti yaymak için) seyahat edenleri; rükû' ve secde edenleri; iyilikle emredenleri, kötülükten men'edenleri; Allah'ın koymuş olduğu hududu (şer'î hükümleri, dinî sınırları) koruyanları, (evet bu şuurlu) mü'minleri müjdele!

İNİŞ SEBEBİ

İkinci Akabe bey'âtında Ansardan yetmiş kişi Peygamber (A.S.) Efendimiz'e bey'ât etmişlerdi. İçlerinden Abdullah b. Ravaha (R.A.) imân zevkinin derin heyecanıyla Peygamberimize (A.S.) :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Rabbın için ve kendin için dilediğini şart olarak bildir, demişti. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz ona şöyle buyurmuştu :

— Rabbım için, O'na ibâdet etmenizi ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmamanızı; kendim için de, canlarınızdan ve mallarınızdan savıp men'ettiğiniz şeyleri benden de savıp men'etmenizi şart olarak bildiriyorum.

Abdullah b. Ravaha (R.A.) :

— Böyle yaptığımız takdirde bizim için ne (gibi ilâhî mükâfat) vardır? diye sorduğunda, Peygamer (A.S.) şu cevabı vermişti:

— Cennet vardır..

Onlar da itaat ve sevinçlerini belirterek hep birden şöyle demişlerdi:

— Bu alım-satım elbetteki kârlıdır; ne kaldırırız, ne de kaldırılmasını kabul ederiz.

Yukarıdaki âyetler o nedenle indirilmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden soruldu:

— Ya Resûlellah! hangi amel daha üstündür? Cevap verdi:

— Allah'a ve Peygamberine imân etmek...

— Ondan sonra?

— Allah yolunda savaşmak...

— Ondan sonra?

— Şartlarına uygun helâl mal ile yapılan hac... (2)

---

(1) Esbab-ı Nüzûl - İbn Kesîr - Kurtubî - Âlûsî - Fethülkadîr - İbn Cerîr

(2) Buharî/imân: 18, hac : 4, tevhîd: 48, 56 - Müslim/imân: 135, 136 - Ebû Dâvud/vitir: 12 - Tirmizî/mevakiyt : 13, birr: 2 - Nesâî/zekât: 49, menasik: 4, imân: 1 - İbn Mâce/menasik: 16 - Dâremî/salât: 135, cihad : 4, rikak: 28 - Ahmed: 2/264, 287, 348, 388, 531 - 3/411 - 4/342 - 6/372, 374, 440

Bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek sordu:

— İnsanların hangisi daha fazîletlidir? Cevap verdi:

— Allah yolunda canıyla, malıyla savaşan mü'min...

— Ondan sonra kim?

— Kuytu bir yerde Allah'a ibâdet edip insanları kendi şerrinden uzak tutan mü'min... (1)

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor :

— Bir mecliste oturuyorduk, derken Peygamber (A.S.) Efendimiz çıkageldi ve:

— Size makam ve derece bakımından insanların hayırlısını haber vereyim mi? Diye sordu. Biz de :

— Evet, ya Resûlellah! dedik. Buyurdu ki :

— Ölünceye kadar atının başını Allah yolunda tutan (dizginini elinde tutan) veya o yolda öldürülen adam... Ondan sonra kimin hayırlı olduğunu haber vereyim mi? Biz de :

— Evet ya Resûlellah! dedik. Buyurdu ki :

— Kuytu bir yere çekilip namazını kılan, zekâtını veren, insanlara kötülükte bulunmayı terkeden kimse... Size insanların en kötüsünü haber vereyim mi? Biz de :

— Evet ya Resûlellah! dedik. Buyurdu ki :

— Allah için kendisinden bir şey istendiğinde vermeyen kimse... (2)

«Sizden birinizin Allah yolundaki yeri, evindeki yetmiş yıllık (nâfile) namazından daha üstündür. Allah'ın sizi bağışlayıp Cennet'ine koymasını istemez misiniz? Allah yolunda savaşın. Kim Allah yolunda, deveden iki süt sağımı arasındaki zaman veya süt sağımında eli kaldırıp tekrar meme üzerine koyacak kadar geçen bir zaman parçası içinde savaşırsa, Cennet ona vâcip olur.» (3)

(1) Buharî/cihad: 2 - Müslim/imaret: 122, 123 - Nesâî/cihad: 7 - İbn Mâce/fiten: 13, zühd: 24 - Ahmed: 3/37

(2) Dâremî/cihad: 6 - Nesâî/zekât: 74 - Taberâni/cihad: 4 - Ahmed: 3/37, 41

(3) Tirmizî/menakıb: 1 - Dâremi/mukaddeme : 8 - el-Hâkim kendi Sahîh'inde

«Şüphesiz ki Cennet'te yüz derece vardır ki, Allah onları Allah yolunda cihad edenler için hazırlamıştır. Her iki derecesi arası gökle yer arası kadardır.» (1)

«Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirip gidersin. Buna gücü yetmezse, diliyle değiştirip gidersin. Buna da gücü yetmezse, kalbiyle (tiksinip giderme yollarını araştırsın) ki bu, imânın en zayıfıdır.» (2)

«Yeryüzünde bir haddin (şer'î bir hükmün) yerine getirilmesi, yeryüzünde yaşayanlar için kırk gece yağmur yağmasından daha hayırlıdır.» (3)

TEVRAT'TA, İNCİL'DE VE KUR'ÂN'DA VA'DEDİLEN HAK

(وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ) «Şüphesiz ki Allah, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da va'dettiği bir hak olarak, karşılığında kendilerine Cennet verilmek üzere mü'minlerden canlarını ve mallarını satın almıştır.»

İlgili âyetle, Allah yolunda cihadın önemi ve lüzumu belirtilirken, canlarıyla, mallarıyla bu yola baş koyanlar için her üç kutsal kitapta da Cennet'in va'dedildiği açıklanıyor. Ne var ki, ilk nushası kaybolan ve Musa (A.S.)dan çok sonra elde, köşe ve bucakta kalan parçaları bir araya getirilerek kitap haline sokulan Tevrat'ın M.Ö. III. yüzyıla doğru en azından değişik ifadelerle İbranice yazılı üç ayrı nüshasının bulunduğu dikkate alınınca ve İncil'in de İsa Peygamber'den (A.S.) yarım asra yakın bir zaman sonra havâriler tarafından hadîs mahiyetinde Ondan işittiklerini farklı ifadelerle kaleme alıp yazdıkları düşünülecek olursa, birçok ilâhî hükümlerin zayi' edildiği kendiliğinden ortaya çıkar. Bugün elimizdeki Tevrat ve İncil nüshalarında Kur'ân'da açıklandığı şekilde cihad konusuna rastlamak çok zor; ancak buna işâret eden kalıntılarını tesbit mümkündür.

Tevrat'ta deniliyor ki :

«Atalarının Allah'ı Rabbın sana va'dettiği gibi, süt ve bal akan diyarda ziyadesiyle çoğalasınız.»

«Dinle ey İsrâil! Allahımız Rab, bir olan Rabdır ve Allah'ın rabbı bütün yüreğinle ve bütün canınla ve bütün kuvvetinle seveceksin.» (4)

---

(1) İbn Mâce/mukaddeme : 11 - Ahmed : 2/335, 339

(2) Tirmizî/fiten: 11 - Müslim/imân: 78 - Nesâî/imân: 17 - Ebû Dâvud/salât: 242, melâhim: 17 - İbn Mâce/fiten: 20 - Ahmed: 3/20, 49

(3) Nesâî/sarık : 7 - İbn Mâce/hüdûd: 3 - Ahmed: 2/362, 402

(4) Tevrat/Tesniye: 6/1-4

«Sana karşı ayaklanan düşmanlarını, Rab senin önünde kıracak; sana karşı bir yoldan çıkacaklar ve senin önünde yedi yoldan koşacaklar. Ambarlarında ve elini attığın şeyde Rab senin üzerinde bereketi emredecektir ve Allah'ın Rab sana vermekte olduğu memlekette seni bereketli kılacaktır. Eğer Rabbın emirlerini tutarsan ve Onun yolunda yürürsen, Rab sana and ettiği gibi, kendisi için mukaddes kavım olarak seni durduracaktır.» (1)

Anlaşıldığı gibi, malla, canla Allah yolunda savaşa işâret ediliyor. Ancak karşılığında dünya nîmetleri, dünya cennetleri va'dediliyor. Kur'ân ilgili âyetlerle bu yanlışı düzeltip tashîh ediyor.

İncil'de deniliyor ki :

«Genç adam, İsa'ya dedi : «Bütün bu şeyleri tuttum, daha ne eksiğim var? İsa ona dedi: Eğer kâmil olmak istersen, git nen varsa sat ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır ve gel benim ardımca yürü.» (2)

Görüldüğü gibi, İncil'de «nen varsa (Allah yolunda) sat diye bir emir bulunuyor ki bu, bir bakıma Allah yolunda canıyla, malıyla cihad etmeğe işârettir. Göklerin hazinesi ile de Cennet'e hem işâret ediliyor, hem de va'dediliyor. Kur'ân-ı Kerîm'de İncil'in bu belgesi tashîh edilerek ilâhî emrin değiştirilmedik şekli açıklanıyor.

Bernaba Incil'inde ise, Cennetten net bir ifadeyle söz edilir. (3)

SAVAŞTA ÖLMEK DEĞİL, ÖLDÜRMEK

(... يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ) **«Onlar Allah yolunda savaşır lar; öldürürler ve öldürülürler.»**

Her ne kadar bazı yerlerde (vav) harfi mutlak cemi' için gelirse de, bazı yerlerde bunun aksine cümlenin gelişinden tertip ifade ettiği görülür. İlgili âyetteki (vav) bunlardan biridir.

Kur'ân'ın bu ve benzeri yerlerindeki açık anlatımından, savaşlarda körükörüne ölmenin değil, ölmeden öldürmenin temel kaide olduğu anlaşılıyor. Ancak öldürmekten önce Allah yolunda savaşmanın taşıdığı yüksek hikmete bakılınca, az kan dökerek çok iş başarmaya ve böylece sonuca

(1) Tevrat/Tesniye: 28/7-9
(2) İncil/Matta : 19/21-22
(3) İncil Bernaba: 25/34 - 96/10 - 97/11

varmaya işâret edildiğinde şüphe yoktur. Çünkü **«Allah yolunda savaşırlar»** cümlesi, girişilen savaşın ilâhî rızaya, O'nun isminin yüceltilmesine yönelik bulunduğunu, keyfi adam öldürmenin, şehirleri, medeniyetleri yok etmenin; kadın, yaşlı, çocuk ve savaşa katılmayan din adamlarını öldürmenin bu amaca ters düştüğünü ilhâm etmektedir.

O nedenle Kur'ân'da bir konuyla ilgili âyet tefsîr edilirken, kelime dizisine, cümlenin yer alışına, o konuyla ilgili diğer âyetlere ve mevcut hadîslere, sonra da Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile Hulefâ-i Râşidîn dönemlerindeki tarihî olaylara ve uygulamalara bakmak gerekir. Nitekim Peygamber (A.S.) Efendimizin savaşlarda uyguladığı plân ve verdiği talimat tamamen bu ölçülere göre cereyan etmiştir. Böylece O'nun sünneti, âyetleri bize daha iyi açıklamakta ve ilâhî muradı daha doğru anlamamıza yardımcı olmaktadır.

ÖNCE CAN

Kişi, imân nuruyla iç âlemini iyice aydınlatıp küfür, nifak ve günah karanlıklarını giderdikten sonra Allah yolunda malını harcaması şöyle dursun, önce canını vermeyi düşünür. Bu düşünce imân derecesine yükselince bütün varlığını o uğurda harcamak ikinci plânda kalan bir fedakârlık olur. Canını vermek ise, onun başta gelen arzusu sayılır.

İşte Kur'ân imânın bu asil tezahürünü ortaya koyuyor : «Allah, mü'minlerin canlarını, mallarını satın almıştır...» diyor da, «Allah, mü'minlerden mallarını, canlarını satın almıştır», demiyor.

İNSANI RABBINA YÜKSELTİP YAKLAŞTIRAN BASAMAKLAR

İnsanı Allah'a yaklaştıran basamaklar sayılmayacak kadar çoktur. Herkes imân, irfan, takvâ ve sâlih ameli nisbetinde bu basamaklarda yükselir. Her şeyden önce de Allah'ın hidâyet ve inâyetine mazhar olmak söz konusudur.

Ancak anlamamızı kolaylaştırmak için Allah ve Resûlü, mü'minler için yedi basamak üzerinde daha çok durmuşlar ve onları mü'minlerin amel-i sâlih ve takvâlarına göre şöyle sıralamışlardır:

1— Hakk'ı idrâk edip O'na gönülden imân etmenin, yönelip teslîm olmanın ilk basamağı, günah ve kötülüklerden ciddi pişmanlık duyup tevbe etmektir.

2— Tevbeden sonra samimiyet ve ciddiyetin ölçü ve mânası, ibâdet-

le gerçekleşir. O bakımdan ibâdet ikinci basamağı oluşturur.

3— Bu düzeye gelen, yani küfür, nifak ve günahtan ne varsa hepsini imân, tevbe ve istiğfarla kazıyıp ibâdet ile yıkadıktan sonra, kişiye, hidâyet ve inâyetinin bu rahmet kapısını açan Allah'a hamd etmek gerekir. Böylesine bir hamd, üçüncü basamağı meydana getirir.

4— Bundan sonra genişleyen mânevî ufka dalıp, Allah'ın kudretini, gelip geçen ve yok olup silinen kavim ve milletlerin kalıntılarını; yaşamakta olan kavim ve milletlerin hangi doğrultuda hayatlarını harcadıklarını görüp anlamak; bilgi ve görgüyü artırmak gerekir. O sebeple seyahat dördüncü basamak olarak gösterilir. Gerçi (اَلسَّٓائِحُونَ) lafzını «oruç tutanlar» diye tefsîr edenler de olmuşsa da, ikinci basamağı teşkîl eden ibâdet dikkate alınırsa, birincilerin yorum ve tefsîrinin daha isâbetli olduğu ortaya çıkar.

5— Her yerde Allah'ın yüce huzurunda tevâzu, mahviyet ve teslimiyeti yansıtan rükû ve secdede bulunmak; rükû ve secde edenlerle birlikte cemaat ruhunu geliştirip bu teslimiyeti göstermek, beşinci basamağı gerçekleştirir.

6— Toplumun selâmetine yönelip, akla, sağlam örfe ve dine uygun olanı eğitim yoluyla kalb ve kafalara işlemek; vaaz ve hitabetle tavsiye etmek; bunlara ters düşen şeyleri yine eğitim yoluyla men'etmeye çalışmak; sadece tezkiye-i nefs ile yetinmeyip Allah'ın kullarını doğru yola irşât etmek, iyilerin çoğalmasına çalışıp mevcut sahayı kötülerden temizlemek gerekir. Bu, bütün inceliğiyle altıncı basamağı oluşturur.

7— Uyulması farz ve vâcip olan ilâhî emirleri, hükümleri hem kendi nefsimizde, hem de toplum yapısında koruyup, adâlet ve fazîlet meşâlesini sürekli olarak elde bulundurmak suretiyle çevremizi aydınlatmamız farzdır. O bakımdan mü'minde belirgin hale gelen bu sıfatların uygulama alanında görülmesi yedinci basamağı teşkil eder.

Kur'ân-ı Kerîm bu yedi basamağı yedi sıfat halinde şöyle beyân buyuruyor :

— Pişmanlık duyup tevbe edenleri,

— İbâdete devam edenleri,

— (Allah'a) hamd edenleri,

— (İlim elde etmek; meşru kazanç sağlamak; din, ahlâk ve fazîleti yaymak için) seyahat edenleri veya (nefsini terbiye etmek için oruç tutanları),

— İyilikle emredenleri,

— Kötülükten men'edenleri,

— Allah'ın koymuş olduğu hududu (şer'î hükümleri, dinî sınırları) koruyanları, (evet bu şuurlu) mü'minleri müjdele!.

Görüldüğü gibi, basamakları, diğer bir tabirle hakikî imândan kaynaklanan güzel sıfatlar tam bir plân ve proğram içinde sıralanmış ve bu sırayla birbirini tamamlamıştır. Böylece kâmil insan, hakiki mü'min, gerçek insan yetiştirmenin formülü verilmiş, yöntemi ortaya konmuştur.

Artık bu basamak ve derecelerde yükselen bir mü'minin dünya ve âhireti iyiliğe yöneldiğinden, hayır ve mutlulukla müjdeleniyor; Allah'ın hidâyet ve inâyetinin daha çok kimlere yöneldiği ve yöneleceği belirtiliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki iki âyetle imân cevherinin paha biçilmezliğine işâret edildi. Mal ve canlarını Allah yoluna vakfeden gerçek mü'minlere hazırlanan ve her yönüyle saadet va'deden Cennet'ten söz edildi. Allah yolunda bu iki varlığıyla cihad edenlerin, bir bakıma Allah ile alım-satımda bulundukları ve sağladığı kârın büyüklüğü çok vecîz bir üslûpla işlendi. Sonra da hakikî imânın tabii ürünleri kabul edilen yedi önemli sıfat sıralandı.

Aşağıdaki âyetlerle, kendini imân ve irfan düzeyine getirmeyip Allah'a ortak koşma bataklığına düşüren müşrikler, dönüş yapıp tevbe etmeden ölürlerse, onlar için Allah'tan bağışlanma istenmiyeceği, dolayısıyla cenaze namazlarının kılınmayacağı belirtiliyor. Sonra da İbrahim Peygamber'in (A.S.) müşrik kalan babası için bir ara Allah'tan bağışlanma dilemesinin, duâ etmesinin sadece ona yaptığı bir va'dden ötürü olduğu hatırlatılıyor. Sonra da babasının bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca da ondan temelli uzak durduğu ve artık istiğfarda bulunmadığı haber veriliyor.

Son iki âyetle de Allah doğru yola ilettikten sonra, sakınmaları gereken hususları mü'minlere açıklamadıkça onları saptırmayacağına dikkat çekiliyor ve böylece ilâhî sünnetin önemli bir kısmı açıklanıyor.

——oOo——

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ
وَلَوْ كَانُوا اُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ اِلَّا
عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّاَ
مِنْهُ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ
لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

MEÂLİ:

113— Müşriklerin Cehennemlik oldukları besbelli anlaşıldıktan sonra, hısım da olsalar, Peygamber'in ve imân edenlerin onlar için istiğfar etmeleri uygun olmaz.

114— İbrâhim'in kendi babası için istiğfarına gelince, bu sırf ona verdiği bir sözden dolayı idi. Babasının bir Allah düşmanı olduğu ona belli olunca, İbrâhim ondan ilgisini kesip uzaklaştı. Doğrusu İbrâhim yufka yürekli ve çok yumuşak tabiatlı, güzel ahlâklı idi.

115— Allah bir milleti doğru yola çıkardıktan sonra ne gibi şeylerden sakınmaları gerektiğini açıklamadıkça onları doğru yoldan saptıracak değildir. Şüphesiz ki Allah her şeyi yeterince bilendir.

116— Şüphesiz ki göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Diriltir ve öldürür. Allah'tan başka sizin için ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e devamlı destek olan amcası Ebû Tâlip öldükten sonra da Peygamberimiz (A.S.) onun iyiliklerini unutmadı, müşrik olarak öldüğünü düşünerek bağışlanması için zaman zaman duâ ve niyazda bulundu. O nedenle yukarıdaki âyetler indi ve Allah, hem Peygamberini, hem de mü'minleri müşrik olarak ölenler için -yakınları bile olsa- istiğfardan men'etti. (1)

Yapılan rivâyete göre, Hz. Ali (R.A.) diyor ki : «Bir adamın, müşrik olarak ölen ana-babası için istiğfar ettiğini duydum. Kendisine, anan-baban müşrik olarak öldükleri halde onlar için istiğfar mı ediyorsun?! dedim. O bana: «İbrahim Peygamber, müşrik olan babası için istiğfar etmedi mi?» diyerek karşılık verdi. Durumu Peygamber (A.S.) Efendimiz'e haber verdim. Bunun üzerine ilgili âyetler indi.» (2)

Yine Ahmed b. Hanbel'in tesbit ve rivâyetine göre : Peygamber (A.S.) Efendimiz, amcası Ebû Tâlip son dakikalarını yaşarken onu sormaya gitti. İçeri girince, Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebû Cehl ile Abdullah b. Ebî Umeyye'nin de orada bulunduğunu gördü ve üzüldü. Sonra amcasına yaklaşıp, «Lâ ilâhe illallah de ki, bununla ben Allah yanında senin lehine hüccet getirip şehadette bulunabileyim», diyerek öneride bulundu. Ebû Cehl ile Abdullah b. Ebî Umeyye ise, «Ya Ebâ Tâlib! sen Abdülmuttalib'in dininden yüz çevirir misin?» diyerek Hz. Muhammed'e (A.S.) uymamasını telkîne çalıştılar. Bunun üzerine Ebû Tâlip son nefesini verirken, «Ben Abdülmuttalib'in dini üzereyim» dedi. Fazlasıyla üzülen Peygamber (A.S.) Efendimiz, «Allah'a and olsun ki, men'edilmediğim sürece senin için Allah'tan bağışlanma dileyeceğim» dedi. O sebeple (çok sonraları) yukarıdaki âyetler indirildi.

Buharî'de de aynı olay az değişik bir anlatımla rivâyet edilmiştir. (3)

Yine Buharî ve Müslim'in diğer bir tesbitlerine göre, Ebû Tâlip'le ilgili olarak Kasas sûresi 56. âyet inmiştir. (4)

İlgili âyetlerin Ebû Tâlip'le alâkalı bulunduğu rivâyetleri üzerinde du-

---

(1) Lübabu't-te'vîl : 2/265
(2) Müsned-i Ahmed : 1/131
(3) Buharî : 4/533
(4) Bilgi için bak : Kasas sûresi 56. âyetin tefsîri

ran bazı ilim adamları şöyle bir görüş ve itiraz ortaya koymuşlardır: Tevbe sûresi en son inen sûre olduğuna, Ebû Talip'in ise hicretten yaklaşık üç yıl önce öldüğüne bakılırsa, ilgili âyetlerin Ebû Tâlip hakkında inmediği kendiliğinden anlaşılır. Nitekim bu ve benzeri rivâyetleri garip karşılayanlar da eksik değildir. Onlara cevap verenler ise, şu yorum ve açıklamayı getirmişlerdir :

a) Âyetler Mekke'de Ebû Tâlib'in ölümünden hemen sonra inmiştir. Ancak kâfir ve münafıklarla ilgili ahkâmdan bir bölüm olduğu için Tevbe sûresine konulmuştur.

b) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Medine'ye hicret ettikten sonra da amcası Ebû Tâlip için zaman zaman istiğfar ediyordu. Kâfir ve münafıkların durumu yeni boyutlar kazanınca inen âyetler yeni hükümler getirdi ve böylece Ebû Tâlip'le ilgili hüküm de bunlara ilâveten indirildi.

Tecrîd-i Sarîh tercemesinde ilgili âyetin açıklamasında şu bilgiler verilmiştir: «Âyet-i kerîmedeki (ma) edâtı nefye hamledildiği gibi nehye de hamledilebilir. Bazı ulema da âyet-i kerîmedeki istiğfarı salât (namaz) ile te'vîl etmişlerdir. (Müşriklerin ölülerine namaz kılmak olmaz) demek olur.

Bu âyet-i kerîmenin Ebû Tâlip hakkında nâzil olduğu, 665 nolu Müseyyeb b. Hazn hadîsiyle tasrîh edilmiştir. Bu sebeple Zeccac'ın Meâni'l-Kur'ân'ında bu babda müfessîrlerin icmâı bulunduğunu kaydettiği Vâhidî'den nakledilmiştir. Resûl-i Ekrem'in (A.S.) vâlideyni (ana-babası) hakkında indiği, binâenaleyh vâlideyni için de istiğfardan nehy (men) buyurulduğunu iddia edenler de vardır.» (1)

Katade ise, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: «İbrahim Peygamber kendi babası için istiğfar ettiği gibi, ben de kendi babam için istiğfar edeceğim!» Bunun üzerine Allah 113, 114. âyetleri indirdi. (2)

Yine Katade'den yapılan rivâyete göre, ashab-ı kirâmdan birkaç zat, Peygamber'e (A.S.) dediler ki : «Ey Allah'ın Peygamberi! doğrusu babalarımızdan öylesi vardı ki, komşuluk haklarına saygı gösterip iyilikte bulunurlar, hısımlarla sıcak ilgi kurarlar, sıkıntıda olanın derdine çözüm getirirler, ahde vefa ederlerdi; o bakımdan onlar için istiğfarda bulunalım mı?» Peygamber (A.S.) onlara : «Evet, vallahi İbrahim kendi babası için istiğfar ettiği gibi, ben de kendi babam için istiğfar edeceğim!» buyurdu. Bunun üzerine ilgili iki âyet indi. (3)

---

(1) Tecrîd-i Sarîh Tercemesi : 4/535
(2) Lübabu't-te'vîl : 2/266
(3) Câmiu'l-beyân Fi-Tefsîri'l-Kur'ân : 11/31, 32

Naklettiğimiz bu rivâyetlerden sonra şu sonucu çıkarabiliriz:

Mü'minlerin, küfür üzere ölenler için duâ ve istiğfar etmeleri, cenâze namazı kılmaları câiz değildir. (1)

KÜFÜR ÜZERE ÖLENLER İÇİN DUA EDİLMEZ

(مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ) **«Müşriklerin cehennemlik oldukları besbelli anlaşıldıktan sonra, hısım da olsalar, Peygamberin ve imân edenlerin onlar için istiğfar etmeleri uygun olmaz.»**

Küfür üzere öldükleri kesinlikle bilinen kişilerin cenâze namazını kılmak, onlar için duâ ve istiğfar etmek câiz değildir. İlgili âyetle, mü'minler bundan men'edilmişlerdir. Dirilten ve öldüren, bağışlayan ve bağışlamıyan Allah'tır. Mülk O'nundur, insanların hepsi O'nun kudretinin eseridir. O bakımdan Allah izin verdiği takdirde ve müsaade ettiği kişiler için dua ve istiğfar edebiliriz; men'ettiği kimseler için duâ ve istiğfarda bulunmaya yetkimiz yoktur. Bize gereken O'nun emirlerine kayıtsız, şartsız uymaktır. Küfür üzere öldüğü bilinen bir kimsenin cenaze namazını kılmamız, hem ilâhî emre muhalefet olur, hem de büyük bir küstahlık sayılır. Çünkü insanların hepsi O'nun kullarıdır; dilerse merhamet edip bağışlar, dilerse bağışlamayıp azâp eder. Bizler hiçbir zaman O'ndan daha merhametli ve şefkatli değilizdir. (2)

İBRAHİM PEYGAMBER'İN (A.S.) İSTİĞFARI

(وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ) **«İbrahim'in kendi babası için istiğfarına gelince, bu sırf ona verdiği bir sözden dolayı idi.»**

İniş sebeplerinde bu konu kısmen açıklanmış oldu. Ama her şeyden önce, ilgili âyette, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde konuya açıklık getirilmiş ve sebebi net olarak belirtilmiştir. İbrahim Peygamber'in (A.S.) babası putperest idi; aynı zamanda putperest olan kral Nemrud'un meclisinde yer alan yakın adamlarından sayılırdı. Nemrud, bulunduğu Irak bölgesinin tek hâkimi bulunuyordu. Kanun onun ağzından çıkan söz idi, başkasının kanun yapma hakkı yoktu. Nitekim Talmud'da (3) bu olaya ge-

(1) Bu konuda geniş bilgi için : Lübabu't-te'vîl ve Câmiu'l-beyân tefsirleri

(2) Geniş bilgi için bak : Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı : 2/36-97

(3) Nisna ve Gemera'dan meydana gelen, aynı zamanda Musa Peygamber'in yasası Tora (Tevrat)ın açıklaması olup, Yahudi dinî edebiyatının M.Ö. III.-M.S. V. yy. lar arasındaki dönemini kapsayan geniş ve karma bir eser.

niş yer verildiği bilinmektedir. O bakımdan İbrahim Peygamber'in babası, Nemrud'a yakın olmanın verdiği gurur atmosferi içinde Hakk'ın sesini duyacak bir basîrete sahip değildi. Her şeye rağmen İbrahim Peygamber, babasının küfür üzere ölmesini istemiyor ve onun için istiğfar edeceğini söylüyordu. Nitekim Mümtehine sûresinde onun bu temayülü şöyle belirtiliyor: **«Gerçekten İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır: Hani onlar, kendi kavimlerine, «Şüphesiz ki, sizlerden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan beriyiz (uzağız, sizinle hiçbir ilişiğimiz yoktur). Sizi (ve taptıklarınızı) tanımıyoruz. Siz, bir olan Allah'a ibâdet edinceye kadar aramızda düşmanlık ve öfke sürekli olarak belirmiştir.» demişlerdi. Ancak İbrahim'in babasına: «And olsun ki senin için istiğfarda bulunacağım, ama Allah'tan sana gelecek hiçbir şeyin önüne geçmeğe sâhip değilimdir.» dediği sözü müstesna.» (1)**

İbrahim Peygamber verdiği sözünü tutarak babası için şöyle duâda bulunmuştu: **«Babamı da bağışla; çünkü gerçekten o (doğru yoldan) sapmışlardandır.» (2)**

İbrahim Peygamber böylece va'dini yerine getirdikten sonra babasının azılı bir Allah düşmanı olduğunu iyice anlayınca, hem onun için duâ ve istiğfar etmekten vazgeçti, hem de her türlü ilgisini kesip ondan uzaklaştı.

SAKINILACAK ŞEYLER, İLÂHÎ BEYANLA BİLİNİRLER

(وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ) **«Allah bir milleti doğru yola çıkardıktan sonra, ne gibi şeylerden sakınmaları gerektiğini açıklamadıkça, onları doğru yoldan saptıracak değildir.»**

Cenâb-ı Hakk'ın câri sünnetlerinden biri de, bir topluluk veya kavim ve millet doğru yolu seçtikten sonra, onlara ne gibi şeylerden sakınmaları gerektiğini açıklamadan, hükümlerini bildirmeden, onları doğru yoldan saptırmamasıdır... Çünkü helâl ve haram sınırlarını, âhîret âlemiyle ilgili hususları, ilâhî yasakların ölçü ve anlamını insanlar yalnız akıl yoluyla seçip tesbit edemezler. Bu her yönüyle eğitim ve öğretim isteyen önemli bir konudur. Dinin hükümleri din âlimlerince iyice açıklanıp irşât, öğüt, eğitim ve öğretim yoluyla öğretildikten sonra, sorumluluğun bütünü irşat edilip eğitilen kişilere yönelmiş olur. Artık ilâhî sınırları dinlemiyenler, «sapıtmışlıkla» vasıflanırlar; ilâhî sünnet gereği o kimseler

---

(1) Mümtehine sûresi : 4
(2) Şuârâ sûresi : 86

dalâlete meyletmiş kabul edilir. Allah'a imân edilen bir ülkede, imânın gereği olan Allah'ın buyrukları ve dinî hükümler hayat alanına ayak basan yeni kuşaklara öğretilmediği takdirde yalnız o kuşakların kınanması için ciddi bir sebep ortada yoktur. Sorumluluğun bir bölümü veya çoğu aile ve topluma yönelir. Allah belirtilen ortamda sadece eğitilmiyenleri değil, eğitmiyenleri de sapıklıkla vasıflandırır. İlgili âyetle bilhassa bu hassas noktaya dokunulmakta ve gereken uyarı yapılmaktadır.

O halde unutmamak gerekir ki, Allah'a inanılan bir ülkede, dinî eğitimden mahrum yetişen kuşaklardan, o ortamdan niçin yararlanmadıkları, neden akıl ve idrâklarını doğruyu arayıp bulmakta kullanmadıkları sorulacaktır. Zira bulundukları bölgede Allah'a inananların bulunması, akıl ve vicdanı harekete geçirmede yeterli sebeplerden biridir. O halde teklîf çağına giren her kişi, Allah'ı bilip inanmakla mükelleftir. Dinî hükümleri öğreten kimseler bulunmadığı, bilgi veren kitapları temin etmek mümkün olmadığı takdirde, onlar ahkâmı bilmediklerinden dolayı sorumlu tutulmazlar.

Ama çocuğun kalbine ve dimağına enjekte edilen ilk maya çok önemlidir. İhmal edildiği takdirde, nesil ya inançsız yetişir, ya da kuru bir imânla yetinmekle kalır. O bakımdan İslâm, sorumluluğun çoğunu aile ve topluma yüklemiştir.

Gayri müslim bir ülkede doğup büyüyen kuşaklar, her ne kadar yetişip geliştikleri bölgenin rengini alır, inancını taşırlarsa da, haberleşme imkânlarının arttığı, her türlü yayın organının yaygınlaştığı bir çağda, onların da akıllarını kullanıp gerçeği aramaları, mevcut dinler arasında bir mukayese yapıp daha doğru ve haklı olanını seçmeleri gerekir. Aksi halde, sorumluluğun çoğu onların aile ve çevrelerine yükletilse bile, kendileri de hiçbir zaman sorumluluktan kurtulmayacaklardır. Çünkü hakikatı arayıp bulabilecekleri kadar Allah kendilerine yetenek ve imkânlar vermiştir.

Özetliyecek olursak, konuyu üç maddede toplayabiliriz :

a) Allah'a dosdoğru inanılan bir memlekette, fert, aile, toplum ve ilim adamları büyük bir sorumluluk altında bulunuyor. Yetişmekte olan kuşaklara son dini öğretmekle yükümlüdürler. Yetişen kuşaklar da akıllarının erdiği kadar hakkı arayıp bulmakla mükelleftirler.

b) Hıristiyan bir ülkede veya İsrâiloğulları arasında doğup yetişen kuşaklar, mevcut dinler arasında bir mukayese yapmakla yükümlüdürler. En doğru ve en haklı olanı buluncaya kadar araştırmaları farzdır. Aksi halde kendileri de, aileleri ve bağlı bulundukları toplumları kadar sorumludurlar ve vebal altındadırlar.

c) Küfür diyarında yetişen kuşaklar, daha çok akıllarından sorumlu

tutulurlar. Çünkü beşer aklı, bir yaratıcının mevcudiyetini arayıp bulabilecek güçtedir. İslâmî hükümleri bilmediklerinden dolayı sorumlu değillerse de, bu hususta yazılan kitapları sağlamakta bir zorluk ortada yoksa, ihmallerinden dolayı sorumlu tutulacaklardır.

Peygamber ve kitaptan habersiz bir ülkede yetişen kuşaklar, sadece kâinatı yaratıp düzen ve dengede tutan yüce bir yaratıcının mevcudiyetine inanmakla mükeleftirler. Bunun ötesinde bir sorumluluk yoktur. Çünkü Cenâb-ı Hak, **«Biz bir peygamber göndermedikçe azâp ediciler de değiliz.»** buyurmuştur. (1) O halde kitap ve peygamberden bütünüyle habersiz bir kavim veya topluluk, az önce belirttiğimiz gibi, sadece kalın çizgileriyle Cenâb-ı Hakk'ı bilmekle yükümlüdürler. Bunun dışında fazla bir sorumlulukları söz konusu değildir.

Tekrar edelim ki : İman eden veya öteden beri İslâmiyeti kabul eden ülkelerde yetişmekte olan kuşaklara dinlerini dosdoğru öğretmek gereklidir. Bunu yerine getirmeyenler, kuşakların işlediği ve işleyeceği günahların bir mislini yüklenmiş olurlar.

YORUMLAR

(لَأَوَّاهٌ) EVVAH :

İbrahim Peygamber (A.S.) için kullanılan bir sıfattır. Kelime olarak birçok mânalara delâlet etmektedir :

a) Fazla üzülüp hayıflanan,

b) Endişe duyup çokça duâ ederek Allah'a yalvarıp yakaran,

c) Yufka yürekli olup, fazlaca «ah!» çeken,

d) Kendini Allah'a verip çokça duâ ve niyaz eden,

e) Çok merhametli ve şefkatli olup Allah'ın kullarına acıyan,

f) Şüpheden uzak, yakîn (kesin bilgi) derecesinde bilgi sahibi olan demektir. Son üç madde İbrâhim Peygamber'in (A.S.) makam ve derecesinin yüksekliğine daha çok yakışmaktadır. Allah daha iyisini bilir. (2)

(حَلِيمٌ) HALÎM :

Bu da İbrâhim Peygamber (A.S.) için ikinci bir sıfat olarak kullanıl-

---

(1) İsrâ sûresi : 15

(2) Fazla bilgi için bak : Mu'cemü Müfredatı Elfazı'l-Kur'ân - Külliyatü li-Ebi'l-Baka ve Firuzabadî'nin Kamus'u.

mıştır. Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ın 99 isminden biridir. Sıfat olduğu zata nisbetle mana alır. O bakımdan İbrahim Peygamber'e nisbetle şu mânalara delâlet etmektedir :

a) Nefsi, öfke, heyecanının tesirinin dışında tutup kontrol etmek,

b) Hisleri tahrîk eden olaylar karşısında aklın ve imânın yolunu seçip duygusal davranmamak,

c) En üzücü olaylar karşısında sabırlı olup, yumuşak ve sakin davranmak,

d) Ani karar vermekten kaçınmak, iyice düşünüp etraflıca inceledikten sonra neticeye varmak gibi mânalara gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, küfrü zâhir olduğu halde tevbe ve istiğfar etmeden, dine yeniden dönmeden ölen kimseler için duâ ve istiğfarda bulunmanın, cenâze namazlarını kılmanın câiz olmadığı belirtildi. İbrahim Peygamber'in (A.S.) müşrik olan babası için yaptığı duânın nedeni açıklandı. Sonra da doğru yolu bulduktan ve kendilerine dinî hükümler açıklandıktan sonra asıl büyük sorumluluğun başlayacağı bildirildi ve bütün kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğu ifade edilerek kullar için ayrı bir sınır çizildiğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle İslâm dininin tertemiz atmosferi içinde bulunanların, Tebûk seferi hazırlıkları sürerken tutum ve davranışları, niyet ve azimleri konu ediliyor. Sıcaktan ve gıda yetersizliğinden şikâyetçi olup çıkmakta az bir tereddüt geçirenlerin affedildiği, diğer üç kişinin ise, uzun bir beklemeden sonra ilâhî mağfirete mazhar kılındıkları açıklanıyor ve böylece mevcut ortam içinde inananların sorumluluğuna atıflar yapılıyor. Arkasından da her hâl-ü kârda doğrularla beraber olmanın imânın gereği olduğu hatırlatılıyor.

——oOo——

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ
وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ
الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ
مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ اِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾
وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتّٰى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا اَنْ لَا مَلْجَاَ
مِنَ اللّٰهِ اِلَّا اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا
مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

MEÂLİ:

117— And olsun ki, mü'minlerden bir kısmının kalbleri kaymak üzere iken Allah, Peygamberi (münâfıklara izin verdiğinden dolayı affettiği gibi) sıkıntılı anda ona uyan Muhacirler'le Ansâr'ı tevbeye muvaffak kıldıktan sonra tevbelerini kabul buyurdu. Şüphesiz ki O, onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

118— Ve geriye kalan o üç kişinin de, bütün genişliğiyle beraber (öylesine bunalmışlardı ki) yeryüzü onlara dar gelip, vicdanları için için onları sıkıp durduktan ve Allah'tan başka sığınacak bir (kapı) bulunmadığını kesinlikle anladıktan sonra eski hallerine dönmeleri için onları tevbeye muvaffak kıldı. Şüphesiz ki Allah tevbeleri çokça kabul edendir ve O çok

merhametlidir.

119— Ey imân edenler! Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakının ve doğrularla beraber olun.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğruluğa gerekli olun; çünkü doğruluk iyiliğe götürür, iyilik ise Cennet'e ulaştırır. Adam hep doğru söyler ve doğruluğu seçip benimser de Allah yanında «doğru» diye yazılır. Yalandan kaçının; zira yalan ahlâksızlığa götürür, ahlâksızlık ise (Cehennem) ateşine çekip götürür. Adam durmadan yalan söyleye, söyleye ve yalanı benimseye, benimseye Allah yanında «yalancı» diye yazılır.» (1)

«Kim yalan söylemeyi ve yalan ile amel etmeyi bırakmazsa, Cenâb-ı Hakk'ın o kimsenin (oruç tutup) yeme ve içmesini bırakmasına ihtiyacı yoktur.» (2)

PEYGAMBER'İN (A.S.) TEVBESİ

(لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ) «And olsun ki, Peygamberi affetti..»

Meâlindeki âyetin açık anlatımından, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in tevbesinin kabul edildiği anlaşılıyor. Nitekim İbn Abbas (R.A.) bu tevbenin, «Allah seni affetsin veya affetti, neden onlara izin verdin?» meâlindeki 43. âyetle ilgili olduğunu söylemiştir. Ancak bu bir günah ve hatâdan dolayı değil, daha yararlı ve daha uygun olanı terketme sebebiyledir. Zira tevbe, mutlaka günahtan dolayı yapılmaz; daha az ibâdetten daha çoğuna yönelmek, az zikirden çok zikre önem vermek gibi hususlarda küçük bir ihmal veya aksatmadan dolayı tevbe edilerek Allah'a karşı mahviyet ve teslimiyeti içten dışa aksettirme niyetini yansıtır.

İlim adamlarımızdan bir kısmı, Muhacirîn ve Ansar'ın tevbelerinin kabul edildiği açıklanırken, onlara bir şeref ve bir ilâhî iltifatta bulunmak için, onlarla birlikte Peygamber (A.S.) Efendimiz'in tevbesinin de kabul buyurulduğu belirtilmiştir, diyerek Ashab-ı Kirâm'ın şanına lâyık bir yorumda bulunmuşlardır. Nitekim Peygamber'e (A.S.) şeref, itibar ve iltifat

---

(1) Müslim/birr: 103, 104, 105- Buharî/edeb: 69- Ebû Dâvud/edeb: 80- Tirmizî/birr: 46- İbn Mâce/mukaddeme: 7, duâ: 5- Dâremî/rikak: 7- Taberânî/kelâm: 16- Ahmed: 1/3, 5, 7, 8, 9, 11, 384, 405, 432

(2) Buharî : 4/902

sunmak için Enfal sûresi 41. âyette, **«Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir; Peygamber'e, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir.»** buyurulmuştur.

MUHACİRÎN VE ANSAR'IN TEVBELERİNİN KABULÜ

(وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ) **«Sıkıntılı anda Ona uyan Muhacir'lerle Ansar'ı tevbeye muvaffak kıldıktan sonra tevbelerini kabul buyurdu.»**

Bilindiği gibi, Tebûk seferi çok sıcak bir mevsime rastlamıştı. Yeterli gıda maddesi de yoktu. Küflenmiş hurma, kokuşmuş içyağı, güvelenmiş arpa unundan bile açlığı giderecek miktarda mevcut değildi. Üstelik Huneyn savaşından ve Tâif kuşatmasından da yeni dönülmüştü. Mücahitler henüz yorgunluklarını atmış değillerdi. Bir yandan da münafıkların moral bozucu propagandaları sürüp gitmekteydi. Bütün bu olumsuz ortam ve sebepleri düşündüğümüzde durumun ne kadar nazik olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Münafıkların çoğu bu sefere katılmadı; bir kısmı ise, istemiyerek, sırf zevahiri kurtarmak için katıldı. Böylece o çok sıkıntılı anlarda Muhacirîn ve Ansar'dan bir kısmının da kalbleri kaymaya hazır duruma geldi. Son anda Allah yardım etti de kendilerini bu kaymadan kurtarabildiler. Onların pişmanlık duyup üzülmeleri, tevbeye muvaffak kılınmalarının belirtisi oldu. O sebeple Allah onların tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü Allah mü'minlere çok merhametli ve çok şefkatlidir; yeter ki, onlar niyetlerini hâlis kılıp kalblerinin az da olsa kaymasından pişmanlık duysunlar..

Bu olay bize, bazı hallerde insanın nefsanî arzularının ağır basabileceğini, o yüzden kalblerin az veya çok Allah yolunda hizmetten geri kalıp başka bir cihete meyledebileceğini, ancak böyle anlarda tehlikeyi sezip pişmanlık duymanın ilâhî rahmetin tecellisine vesîle olabileceğini hem hatırlatıyor, hem de öğretiyor.

GERİYE KALAN ÜÇ KİŞİ

(وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا) **«Ve geriye kalan o üç kişinin......»**

Onlardan biri, Resûlüllah (A.S.) Efendimizle beraber başta Bedir olmak üzere bütün savaşlara katılan ve İkinci Akabe bey'atında Islâm'a girmiş bulunan Kâb b. Mâlik (R.A.) idi. Diğer ikisi ise, Bedir savaşına katılan

bahtiyarlardan Mürare b. Rebi'â el-Ansarî ve Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî'dir.

Tebûk seferine çok sıcak, kurak bir mevsimde, Kur'ân'ın tabiriyle sıkıntılı anda veya dönemde çıkıldığı için imanlarında ve dindarlıklarında samimi olan Kâb, Mürare ve Hilâl gibi mü'minler de gevşeklik gösterip sefere katılmamışlardı. Katılmayan münafıkların ise, seksenin üstünde olduğu söylenir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Tebûk seferinden şanla, şerefle dönünce sözü edilenlerden çoğu sefere katılmayıp geride kalmalarını haklı sebeplere dayandırmak için birtakım yalanlar uydurdular, sonra da işin vehametini idrâk ederek pişmanlık duydular, tevbe ve istiğfarda bulunup Allah'tan bağışlanma dilediler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de olayın zahirine göre hükmederek onları daha fazla kınamayıp affetti. Geriye kalan üç kişi ise, doğruyu söyleyerek hiçbir mazeretlerinin bulunmadığını, sadece bir yılgınlık, gevşeklik ve isteksizlik neticesi sefere katılmadıklarını açık bir dille anlattılar. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bunlara, «Gidiniz Allah'ın emri gelinceye kadar evinizde bekleyiniz!» buyurdu ve Müslümanların, onlar hakkında ilâhî emir gelinceye kadar, kendileriyle ilişki kurmamalarını tavsiye etti. Aradan elli gün gibi uzun bir süre geçtikten sonra 118. âyet indi ve böylece tevbelerinin kabul buyurulduğu açıklandı.

İslâm tarihinde bu önemli olay, gerçek mü'minlerle, içi nifak ve şikak dolu olan münafıkları birbirlerinden ayırt eden bir kıstas oldu. Herkesin kaç kırât olduğu ortaya çıktı. Dost-düşman birbirinden farkedilir duruma geldi. O bakımdan gerek tefsîr, gerekse siyer kitaplarında Tebûk seferine çok geniş yer verilmiş ve olay bütün teferruatıyla nakledilmiştir. Biz sadece özetini vermeye çalıştık.

Alacağımız ders ve ibret :

Din, her zaman fert ve toplumun çelik zırhıdır. Ahlâk ve fazîlet, sabır ve feragat bu zırhın halkalarını oluşturur. Yeterince din kültürü almamış, kalb ve vicdanını kutsal değerlerle donatmamış fert ve toplumlar, çok sürmez kendi kendilerini tasfiye ederler. Tebûk seferine çıkıldığı zaman, bu düzeyde olanlar kendilerini gerçek mü'minlerden tecrit edip bir bakıma tasfiyeye tabi tuttular. Onun için ekonomik yönden sıkıntı içinde olan toplum ve milletler yaşayabilmiştir, fakat din, ahlâk ve fazîletten, her türlü kutsal değerlerden yoksun milletler fazla yaşayamamıştır. Çünkü kendilerini her türlü kötülük ve zararlı şeylerden koruyan çelik zırhı kuşanmamışlardır. Mekke'de 13 yıl ölüm-kalım mücadelesi verip her türlü açlık, işkence ve sıkıntıya göğüs germesini bilen bir avuç Müslümanın çok geçmeden çeyrek asır içinde dünyanın en güçlü devletini oluşturdukları en tatmin edici misallerin başında gelir. Giyindikleri çelik zırh, her türlü tazyika mukavemet edebilmiştir.

BİR BAŞKA SINAV

Yukarıda isimlerini belirttiğimiz üç kişi uzun bir süre ilgisiz kendi hallerine bırakılınca, olaydan haberdar edilen Gassan meliki, Kâb b. Mâlik'e şu meâlde bir mektup yazıyor :

«Ey Ansar'ın ileri gelenlerinden Kâb b. Mâlik! Bize kadar ulaşan haberlere göre, senin yakın arkadaşın Muhammed, sana çok eza ve cefa ediyormuş. Oysa Allah seni zillet ve meskenet yurdunda ve bir kenara itilecek bir yerde (ülkede) yaratmamıştır. Bize gel, sana gereken bütün ilgi ve saygıyı gösterelim!.»

Kâb b. Mâlik (R.A.) bu mektubu alınca, «Bu da ayrı bir belâ ve imtihan!.» diyerek onu yırtıp ocağa attı. Allah ve Peygamberine olan samimi imânını bu gibi geçici makam ve şöhrete tercîhte bir an olsun tereddüt etmedi. Onun için başına gelen sıkıntıyı, karşısına çıkan çetin sınavı başarıyla neticelendirdi ve sonunda ilâhî gufran ve rahmete mazhar kılınarak tevbesi kabul edildi.

Bu olay bize çok önemli bir hususu telkîn ediyor : Bazı istisnalar dışında hiçbir nîmet külfetsiz değildir; kaldı ki o nîmet imân cevheri ve Âhiret mutluluğu olursa.. O bakımdan Allah'a dosdoğru imân eden mü'minlerin karşısına birtakım zorluklar çıkabilir, üzerlerine sıkıntılar çökebilir, başlarına belâ ve musîbetler gelebilir. Bütün bunlar birer sınav, birer deneme mahiyetinde tezahür ederler. Elde edilen veya erişilen nîmetin külfetsiz, sınavsız, karşılıksız olmadığını kalb ve kafalara neşter vururcasına işlerler. İmân ve irfanını her türlü geçici zevk ve heveslerin, makam ve şöhretlerin üstünde tutup olaylar karşısında sabr-u-sebat gösteren mü'minlerdir ki, tarihin birçok dönemlerinde bağlı bulundukları toplum ve millet için rahmet olmuşlar ve isimleri anılmaya lâyık görülmüşlerdir.

OLAYIN ASKERÎ VE SOSYAL YÖNÜ

Olayın toplum üzerindeki olumlu tesirleri ve elde edilen sonuçları nelerdir? İlk bakışta, sadece üç kişiyle ilgili bir tesir halkası gibi görünüyorsa da aslında psikolojik yönden İslâm Devleti'nin sınırları içinde bulunan bütün müslümanları ve gayr-ı müslim vatandaşları tam bir disiplin altında tutacak, yalan ve yapmacık söz ve davranışlarla Allah'ı aldatmanın mümkün olmayacağını isbatlayacak; İslâmiyetin doğruluk ve samimiyetten başkasını kabul etmeyeceğini ortaya koyacak; memleketin ve İslâm'ın geleceğini belirleyecek savaşın önemine bir defa daha dikkatleri çekecek; dinin, ahlâkın ve ülkenin selâmeti için savaşmıyanların İslâm'da yeri olma-

dığını ilân edecek çok kapsamlı bir hadisedir. Nitekim Tebük seferine katılmayan münafıklarla ve birkaç mü'minle ilgili Kur'ân'ın geniş açıklamada bulunmasının ve Peygamber (A.S.) Efendimiz'in kararlı, ciddi ve vakur tutumunun, sözü edilen müsbet sonuçları doğurduğunu dost ve düşman kabul etmektedir.

Olayın başka yararları :

a) Büyük davalar, büyük gayretler, sabırlı çalışmalar ister.

b) Dünya ve Âhiret mutluluğunu va'deden İslâmiyet, mutlak fedakârlık bekler.

c) Kur'ân'a göre, askerlik kutsal bir görevdir ve birçok hikmetleri içermektedir. Her mü'minin bu şerefli vazifeyi gönül rahatlığı, kalb yatışkanlığıyla yerine getirmesi şarttır.

d) Düşman büyük bir tehlike arzediyorsa, bunu önceden tesbit edip gereken bütün tedbirleri almak vaciptir. En küçük bir ihmal, büyük bir günah doğurabilir.

e) Allah'a, Peygamber'e ve Âhiret'e dosdoğru imân eden mü'minlerin savaş ve ölümden korkmadığını isbatlamak çok lüzumludur. Çünkü böyle bir atmosferin oluşturulması düşmanın moralini bozar.

İMAN VE DOĞRULUK

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) **«Ey imân edenler! Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakının ve doğrularla beraber olun.»**

İlgili âyetle münafıkların yalancı oldukları ve bazı mü'minlerin de durumlarını kurtarmak için yalan söyledikleri açıklandıktan ve İslâm'ın insan unsuruyla ilgili asıl amacı belirlendikten sonra, bütün mü'minlere iki önemli husus emredilerek konu noktalanıyor :

a) Allah'tan korkup her türlü yalan, dalkavukluk, yapmacık söz ve davranışlardan sakınmak,

b) Ve ancak doğrularla beraber olmak..

İmân hiçbir zaman nifaka yer vermez; doğruluk hiçbir zaman yanlışla ve yalancılıkla arkadaşlık etmez. Kendini olduğundan başka göstermeye çalışanlar sadece budalalıklarını ortaya koymuş olurlar. O bakımdan nifak, imanın iflâsının; yalan, doğruluğu kaybetmenin görüntüsü sayılır.

Âyette birkaç incelik daha söz konusudur :

— Doğruluğun kaynağı hakiki imândır.

— İman, Allah korkusunun değişmiyen kapısıdır.

— Allah korkusu ise, iyi, doğru, yararlı ve fazîletli olmanın değişmez terazisidir.

— Münafıkta hakiki imân bulunmadığı için o hep yalancıdır, ikiyüzlü ve sahtedir; dalkavuk ve riyakârdır. İmanı zayıf olanlar ise, bazan yalana meylederler, bazan kötülük işlerler; sonra da pişmanlık duyup dönüş yapmak için mücadele verirler.

Nitekim Enfâl sûresinin baş kısmında hakiki mü'minlerin, Allah'ın huzurunda ve indirdiği âyetleri karşısında nasıl derin bir ilgi duydukları, kendilerine has iki sıfatla açıklanmış ve onu izleyen âyetler ise, o mü'minlerin diğer güzel vasıflarını belirterek hepsini sağlam imân doğrultusunda bütünleştirmiştir. Tevbe sûresindeki 119. âyet ise, mü'minlerin o vasıflarını iki değer ölçüsüne irca' edip bir özet halinde gönüllere işlemektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Tebûk seferine katılmayan münafıklarla bazı mü'minler konu edinildi. Sırf uyuşukluk ve isteksizliklerinden dolayı sefere iştirak etmiyen ve sonra derin bir pişmanlık duyup tevbe edenlerin affedildiği açıklandı. Sonra da imânın iki önemli semeresi üzerinde duruldu : Takvâ ve doğruluk.

Aşağıdaki âyetlerle itibarlı, şerefli, hür ve müstakil bir devlet olma hüviyetiyle ortaya çıkan İslâm Devleti'nin temeli en sağlam şekilde atılırken ve kötü niyetli düşmanlarının gözü korkutulurken Medine halkına ve çevresindeki bedevîlere savaşa katılmamanın hiç yakışmıyacağı belirtiliyor. Çünkü kurulan bu kutsal devletin ilk nîmet ve şerefinin onlara ait olacağına işâret edilerek iyi düşünmeleri isteniliyor. Allah yolunda atacakları her adımdan, aşacakları her vadiden dolayı kendilerine büyük mükâfat ve sevâp verileceği müjdeleniyor. Sonra da düşman savaş için seferber olunca, mü'minlerin de topyekûn savaşa çıkmaları, ancak ülkenin ilim ve irfanına hizmet eden ilim adamlarının bundan istisna edilmeleri bildiriliyor.

——oOo——

مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ
مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهٖ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَاٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا
يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ
بِهٖ عَمَلٌ صَالِحٌ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾
وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ
وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾
وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا
قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾
يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ
وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

MEÂLİ:

120— Medine halkına ve çevresindeki Bedevîlere (savaşta ve diğer umumu ilgilendiren konularda) Allah'ın Peygamberinden geri kalmaları ve kendilerini tercîh edip Peygamberden yüzçevirmeleri yakışmaz ve yaraşmaz. Bu böyledir; çünkü onlara, Allah yolunda bir susuzluk veya yorgunluk veya bir açlık sıkıntısı; kâfirlerin öfkesini kabartacak bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarıya nâil olmaları karşılığında mutlaka kendilerine iyi-yararlı bir amel yazılır. Şüphesiz ki Allah iyilerin mükâfatını zayi'etmez.

121— Onlar küçük olsun, büyük olsun (Allah yolunda) bir şey harcamaya görsünler ve (Allah yolunda) bir vâdiyi kat'etmeye dursunlar mutlaka Allah, işleyegeldikleri (iyi-yararlı) şeylere daha güzeliyle karşılık vermek için onlar adına (amelleri) yazılır.

122— Mü'minlerin toptan (hiç kimse geriye kalmamak şartıyla) savaşa çıkmaları uygun olmaz. Her grup (kabile) savaşa çıkarken kendilerinden birkaç kişinin dinî ilimleri öğrenmeleri ve geri döndükleri zaman sakınırlar diye kavimlerini bu hususta uyarmaları (onlara öğrendiklerini öğretmeleri) gerekmez mi?

123— Ey imân edenler! Kâfirlerden (coğrafî bakımdan) size yakın olanlarla savaşın. Onlar sizde sertlik ve üstün gayret görsünler. Bilin ki, Allah (kötülüklerden ve adâletsizlikten) sakınıp korunanlarla beraberdir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Mekke'nin fethinden sonra artık hicret dönemi sona ermiş oldu. Bundan böyle Mekke'den yalnız cihâd amacıyla ve (fazîletlere erişmek) niyetiyle çıkılabilir. O halde (devlet) cihada çağırdığında hemen hazırlanıp çıkınız.» (1)

«Allah yolunda savaşan mücahidin misali -ki Allah kendi yolunda savaşanı daha iyi bilir- gündüz oruç tutup gece namaz kılan kimseye benzer. Allah kendi yolunda savaşan mücahit için, ya onu, şehit düşmesiyle Cennet'e koymayı, ya da onun sevapla veya ganimetle beraber sâlimen dönmesini, üzerine bir hak olarak almıştır.» (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sıkıntı içinde kıvranan orduya yardım için

(1) Buharî/cihad: 40, 194- Nesâî/biyât : 9, 10- Ahmed: 4/223

(2) Buharî/tevhîd: 28, 30- cihat: 8- Müslim/imaret: 104- Nesâî/cihat: 14- İbn Mâce/cihat: 1- Taberânî/cihat: 2

ashabını teşvîk eder mahiyette bir konuşma yaptı. Hz. Osman (R.A.) «Yüz deveyi üzerindeki semeriyle, çuluyla birlikte (orduya yardım olarak) söz veriyorum», dedi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz biraz daha teşvikte bulununca, Hz. Osman (R.A.), «yüz deveyi daha üzerindeki semeriyle, çuluyla birlikte söz veriyorum», dedi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz üzerinde bulunduğu minberden bir basamak aşağı inerek biraz daha teşvikte bulununca, Hz. Osman (R.A.), «Yüz deveyi daha üzerindeki semeriyle, çuluyla birlikte söz veriyorum», diye ilâve etti. Resûlüllah (A.S.) buna çok sevindi ve şöyle buyurdu : «Bundan böyle Afvan oğluna işleyeceği hiçbir amel zarar vermez» diyerek bu cümleyi birkaç defa tekrarladı. (1)

MERKEZİN ÇEVREYE TESİRİ

(مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ) **«Medine halkına ve çevresindeki bedevîlere (savaşta ve diğer umumu ilgilendiren konularda) Allah'ın Peygamberinden geri kalmaları ve kendilerini tercîh edip Peygamberden yüzçevirmeleri yakışmaz ve yaraşmaz.»**

Kur'ân böylece İslâm devlet otoritesinin başarıyla hedefine ulaşmasını sağlamak için ilâhî emir ve tavsiyeleri yer yer sırası geldikçe açıklamakta ve uygulanacak idarî sistemin ölçüsünü vermektedir.

Merkezde otorite sağlayamayan merkezî hükümetin, çevreyi disiplin altına alması çok zor, hattâ bazan imkânsızdır. Özellikle yeni kurulan İslâm Devleti için böyle bir durum çok sakıncalı sonuçlar doğurabilirdi. O nedenle Medine ve çevresindekilerin gerek savaşta, gerekse kamuyu ilgilendiren din ve devlet işlerinde Peygamber'den (A.S.) geri kalmaları ve kendi nefislerini tercîh etmeleri hiç, ama hiç uygun görülmemiştir. Bu, şüphesiz ki bir uyarıdır. Önce merkez ve yakın çevrenin disiplin altına alınıp idarî otorite kurulmasının gereğine açık bir işârettir. Nitekim bu konuda inen âyetlerin ışığı altında Hz. Peygamber'in (A.S.) tutum ve plânı bütünüyle sözü edilen doğrultuda uygulamaya konulmuş ve kısa zamanda çok olumlu neticeler alınmıştır. Münafıkların kirli çamaşırlarının ortaya dökülmesiyle maskelerinin düşürülmesi, üç kişinin iki aya yakın bir süre toplumdan kopuk duruma getirilmesi bunun açık misallerinden biridir.

O halde İslâm Devletinde her dönem ve devirde idarî otorite ve disiplinin önce merkezde sağlanması ve sonra çevreye uygulanması şarttır. Aksi halde başarılı olmak çok zordur. Denge, düzen, adâlet ve eşitlik sağlayan böyle bir uygulamanın mânevî mükâfatı ise, Kur'ân'da ifadesini bulmuştur: **«Şüphesiz ki Allah iyilerin mükâfatını zayi' etmez.»**

---

(1) Ahmed b. Hanbel

İYİ AMELE DAHA GÜZELİYLE KARŞILIK VERMEK

(إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) **«Mutlaka Allah'ın, işleye geldikleri (iyi-yararlı) şeylere daha güzeliyle karşılık vermek için onlar adına(amelleri) yazılır.»**

Devlet yapısında düzen ve dengenin, disiplin ve otoritenin sağlanmasına, düşmana karşı savaş için her türlü yardım ve fedakârlığın ortaya konulmasına karşılık iki ayrı mükâfat söz konusudur ki, biri diğerinden güzeldir :

a) Dünya'da Allah'ı bilen, O'na kulluk eden ve insanları bu yola irşat etmenin feyizli ürünlerini veren şerefli bir millet olarak yaşamak,

b) Allah ve din düşmanlarının başlarını eğdirerek zulüm ve tuğyanı durdurmak ve böylece Âhiret'te Allah'ın hoşnutluğunun mutlu semeresine nâil olmak..

Mü'minin anlayıp benimseyeceği bu mükâfat ve şeref ne güzel!. Kâfirin bunu idrak etmemesi ise ne hazin!.

HEP BİRDEN SAVAŞA ÇIKMAK

(وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً) **«Müminlerin toptan (hiç kimse geriye kalmamak şartıyla) savaşa çıkmaları uygun olmaz....»**

İslâm Devleti'nin sağladığı disiplin, başarı ve mükemmel idarî sistem müsbet sonuçlar verirken, artık 120. âyette ifadesini bulan ilâhî uyarı karşısında hiç kimsenin savaştan geri kalması düşünülemezdi. Çünkü gereken imân ve irfanın yanısıra, muhtaç olunan merkezî otorite sağlanmış, çevre de bu otoritenin kapsamına sokulmuştu. O halde bir savaş anında durum ne olacaktı? İlim adamlarının, talebe ve medreselerin tatile girmesi mi gerekecekti? Cenâb-ı Hak ilgili 122. âyetle ilim adamlarının savaşlarda yok olmaması, ilim yuvalarının kapanmaması ve toplumu eğitip yetiştiren beyinlerin rahat hizmet görebilmesi için mü'minlerin toptan savaşa çıkmalarının uygun olmadığını beyan buyurarak bu hususta izlenecek yolu belirledi. Böylece öğretim ve eğitim verilen her dalda görevli ilim adamlarının savaşa katılmayıp öğretim ve eğitimlerini sürdürmeleri ve savaştan dönenlere doğru yolu gösterip gereken uyarıda bulunmaları, kıyâmete kadar geçerli bir hüküm olarak kalmıştır. Bazı istisnaî durumlar bu kaideyi değiştirmez. Böylece Tevbe sûresinin 122. âyeti, 36. âyetini tefsîr edip açıklık getirmektedir.

DİNÎ İLİMLERİ TAHSİL EDENLERİN DURUMU

(لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ) **«Dinî ilimleri öğrenmeleri...»**

Âyette dini öğrenmeleri, dinde bilgi sahibi olmaları, dinî ilimleri öğrenmeleri anlamlarına gelen bir cümle kullanılmıştır. Önce şunu hatırlatalım ki, «dinî ilimler» denilince, sadece fıkıh, tefsîr ve hadîs hatıra gelmemelidir. Çünkü dinde esas olan bu üç ilim dalı, ilgili bulundukları diğer ilim dallarını da içermektedirler. Fıkıh: Hukuk, ahlâk ve inanç konularını; Tefsîr ve Hadîs: Hem yukarıdaki konuları, hem de tıp, astronomi, matematik, botanik ve benzeri konuları kapsamaktadır. O halde genel seferberlik hallerinde bile hocalık yapan ilim adamları ile, ilim tahsîl eden talebenin savaşa katılmamaları prensibi konulmuştur. Zarurî haller birer istisna teşkîl eder. Bundan savaşa katılmanın farz-ı kifaye olduğu hükmü çıkıyor, yani ülke halkının bir kısmının savaşa katılmasıyla diğerlerinden bu farz kalkmış oluyor. Ancak çok tehlikeli zamanlarda ilim adamları dışında eli silâh tutan herkesin savaşa katılması farzdır. Böyle durumlarda ilim adamı olmaya namzet talebenin de katılmamasının daha uygun olacağını savunanlar ise, ekseriyettedir.

Diğer önemli bir husus da şudur : Savaştan dönenleri haksızlık, şımarıklık ve bilgisizlikten kurtarmak için din âlimlerinin irşat ve uyarı görevinde bulunmalarının vâcip olduğu bil-icma' kabul edilmiştir.

Görülüyor ki, ilimle ikiz kardeş olan İslâm, savaş günlerinde bile mümkün olduğu sürece okulların açık tutulmasını, ilmî çalışmaların sürdürülmesini emretmiştir. Gericilik İslâm'da değil, onu gericiliğin aracı olarak görenlerin anlayış ve zihniyetindedir.

Sonra da ilgili âyetle İslâm'ın hedef ve amacı gayet güzel biçimde özetlenmiştir. Şöyle ki, İslâm ilmi esas kabul etmiş, savaşı arızî görmüş ve ancak zulüm ve tuğyanı durdurmak, fitne tohumlarını saçanları tesirsiz hale getirmek için silâh kullanılmasına cevaz vermiştir. Savaşa çıkıldığında, her eyalet ve bölgeden bir grup insanın dinî ilimleri öğrenip öğretmesini belirlemesi ise, ilmi her sınıf ve bölgeye sunmakta, onu her kabile ve eyaletin ortaklaşa malı olarak vasıflandırmaktadır. Bir kabile veya bölgeye dinî ilimlerin kapısını açıp, diğerine açmamak suretiyle bir adâletsizlik getirmemiş, bu konuda da fırsat eşitliğine imkân tanımıştır.

YAKIN KOMŞU, KABİLE VE MİLLETLERLE SAVAŞ

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ) **«Ey imân edenler! Kâfirlerden (coğrafî bakımdan) size yakın olanlarla savaşın. Onlar sizde sertlik ve üs-**

tün gayret görsünler.»

İslâm'ın kendini güven içine alması ve büyük güç haline gelmesi, caydırıcı bir kudret taşıması için uyguladığı usûl ve çizdiği yol, merkezden dışa genişleme amacına yöneliktir ve beş kademede uygulama alanı budur:

1— Önce ruhlarda silinmez izler bırakacak vasıfta şuurlu mü'min yetiştirip fedakâr, cefakâr, hakbilir, hukuk tanır bir kuvvet oluşturmak.

2— Sonra insanlıktan, iyi ahlâktan ve fazîletten yana en güzel bir hayat düzeni kurup gayr-i müslimleri imrendirmek ve hayranlıklarını kazanıp çevre kabile ve bölgeleri savaşsız, kansız ve kavgasız bir atmosfer içinde İslâm'a ısındırmak; davet ve irşadı bu ölçüler içinde sürdürmek.

3— Oluşan kuvvet ve ortamı devlet murakabası altında tutup zalim ve münafıkları, inkârcı azgın ve saldırganları yıldırmak.

4— İç güvenlik, asayiş, kardeşlik ve otorite sağlandıktan sonra yakın komşu kabile ve milletlerden İslâm'a karşı olup savaş niyeti taşıyanlarla veya Müslümanlarla savaşmak isteyen kabile ve millete yardımcı olmayı plânlıyanlarla savaşmak.

5— Çemberi genişletip her geçen gün orduyu güçlendirmek, komşu ülkeleri tesirsiz hale getirdikten sonra diğer büyük devletlere kendi kuvvet ve kudretini tanıtmak için politik bir hava içinde çeşitli yollara ve vasıtalara başvurmak.



وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ
هٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ
رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ
أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ
وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ
إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ
قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

MEÂLİ:

124— Bir sûre indirildiğinde, içlerinden kimisi, «bu sûre hanginizin imânını artırdı?» diyerek (ilâhî vahyi küçümserler). İmân edenlerin ise imânını artırmıştır ve onlar (bununla) sevinip müjdelenirler.

125— Kalblerinde hastalık bulunanlara gelince: Onların murdarlıklarına murdarlık katıp artırmıştır ve onlar kâfir oldukları halde ölmüşlerdir.

126— Onlar her yıl bir veya iki defa fitneye uğradıklarını görmüyorlar mı? Sonra da tevbe etmiyorlar ve onlar ibret ve öğüt de almıyorlar!

127— Bir sûre inince, «sizi bir kimse görüyor mu?» diye birbirlerine bakarlar, sonra da ayrılıp giderler. Allah onların kalblerini (imân ve irfandan) döndürmüştür. Çünkü onlar anlamaz bir topluluktur.

MÜNAFIKLARIN BİR BAŞKA ÇİRKİN DAVRANIŞI

İnançsızlık, kin ve nefret insanı ahlâksızlığa, haksızlığa iter, bir bakıma saldırgan yapar. Tevbe sûresi, şüphesiz ki son inen sûrelerden biridir. İslâm Devleti'nin kurulup kök saldığı, kendini iyice savunma durumuna gelip savaşacak kuvvetini oluşturduğu bir döneme rastlar. O bakımdan sûre, savaşın önemini yeterince açıklar ve uygulanacak stratejiyi belirleyip izlenecek politikaya yer yer dikkatleri çeker. Sonra da münafıkların iç yüzünü, tutum ve darvanışlarını bir bir belirterek, mü'minle münafığı, inanmışla inkârcıyı kesin çizgilerle ayırt eder. Nitekim Tebûk seferi bu hususta tam bir kıstas ve mehenk olmuştur.

Yukarıdaki âyetlerle münafıkların nifak ve şüphelerinin ürünleri teşhîr edilirken, onların son derece idrâksız ve anlayışsız bir topluluk oldukları anlatılıyor. O bakımdan inen âyet ve sûrelerin bazı kalblerde imân ve irfanı artırırken, bazısında kin ve nifakı çoğalttığına atıf yapılarak nifakın nasıl bir iç hastalığı, tedavisi zor ruhî bir maraz olduğuna işâret ediliyor. İlâhî beyâna gönül kapılarını açık tutup ruhlarını ve kafalarını aydınlatan mü'minler ise övülüyor.

Böylece inen her sûre ve âyet mü'minlerin imân ve irfanını artırırken ve geniş bir ferahlık duymalarına neden olurken, münafıkların ise kalblerinde nifak ve şüphe hastalığını artırmıştır. İkiyüzlü döneklerin murdarlıklarına murdarlık katmış, maskelerinin iyice düşmesine sebep olmuştur.

Kur'ân'ın bu belîğ beyânını incelediğimizde, inen her sûrenin mü'mine iki yarar, münafığa ise iki zarar getirdiğini anlıyoruz: Mü'minin bilgisini, ilgisini, imân ve irfanını artırıyor; ilâhî lûtuf ve rahmete erişmenin derin zevkini tattırıyordu. Münafığın ise, inkâr ve şüphesini, nifak ve şikakını artırıyor, bir kısmının küfür üzere ölme bedbahtlığını bir bakıma hızlandırıyordu.

KALBDE BAŞGÖSTEREN HASTALIK

(وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ) **«Kalblerinde hastalık bulunanlara gelince....»**

Beşer kalbinde meydana gelen öyle hastalıklar vardır ki, çoğunu tedâvi etmek mümkündür. Ama inkâra dayalı, nifak suyuyla sulanan bir hastalık vardır ki, onu iyileştirmek, hiç değilse zararsız hale sokmak çok zordur. İşte yukarıdaki âyetle bu hastalığa parmak basılıyor: Zâhîrî murdarlık nasıl rahatsız edip taşıdığı mikroplarla insanı ölüme adım adım itiyorsa, bâtınî yani mânevî murdarlık da ruhu ve vicdanı kirletip rahatsız eder ve sonunda hakkın ışığını alamıyacak şekilde karartıp silik ve sönük

hale getirir.

Onun için hemen her dönem ve çağda inkâr imanla, bâtıl hakla; nifak ise esenlik, iç ve dış düzenle savaş halinde olmuştur. Sünnetullah gereği, bunlardan her biri karşıtıyla yüzyüzedir. İmân gelmeyince inkâr, hak gelmeyince bâtıl, doğruluk ve düzenlik gelmeyince nifak ve şikak gitmez. Bunların gelmesi ve kalb alanını ele geçirmesi, çok güçlü, kararlı ve sabırlı olmalarına bağlıdır; diğer yandan kalbin bunları kabul edecek şekilde eğitimle, öğretimle, irşat ve öğütle hazır duruma getirilmesi gereklidir.

Münafıklar ilâhî beyân ve irşada, Resûlüllah'ın (A.S.) tebliğat ve öğütlerine kulaklarını tıkadıkları içindir ki, hastalıkları şifa bulacak yerde artmış ve inen her sûre ve âyetle hastalık grafiklerinde bir yükselme kaydedilmiştir.

HAKKIN İKİ ALANI VARDIR

Hakk'ın ve ona teslimiyet gösteren dosdoğru imânın, biri fertlerin, diğeri toplumun iç yapısında iki alanı vardır. Ferdin kalbine, akıl, idrâk, irfan ve vicdan kanallarından hakkın sesi, imânın nuru girecek olursa, inkâr ve bâtıl orayı terketmek zorunda kalır. Toplum yapısına böylesine şuurlu fertlerden oluşan cemaat kanalıyla girerse, alanı ele geçirip çevreye hâkim olma durumuna gelir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, risalet yıllarında bu iki alanla ciddi biçimde meşgul olmuş ve Mekke'de daha çok fertlerin gönüllerine hakkın neşterini vurarak onları inkâr ve inat çoraklığından kurtarmayı plânlamış; o nedenle çetin mücadeleler vererek hakkın sesini küfür diyarında duyurabilmiş, ama toplumdan yana alanı ele geçirme şansına erişememişti. Medine'de her iki alana birden yönelme imkânı doğmuş ve ikisi paralel şekilde yürütülerek başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Medine'deki toplum yapısındaki alan, hak ve imânın temsilcileriyle doldurulunca, inkârcılarla münafıklar o alanı terkedip köşeye sıkışmak zorunda kalmışlar ve böylece hareket sahaları daraldıkça daralmış; inen her sûre, İslâm'a giren her kabile ve aileden nefret duymaya, rahatsız olmaya başlamışlardı. O nedenle inen her sûre onların iç murdarlığına bir yenisini katmış ve şifa bulamıyacak ruhî maraz halinde müzminleşip kalmıştır. **«Kalblerinde hastalık bulunanlara gelince: Onların murdarlıklarına murdarlık katıp artırmıştır ve onlar kâfir oldukları halde ölmüşlerdir.»** meâlindeki 125. âyet sözü edilen gerçeği bütün açıklığıyla yansıtmaktadır.

YILDA BİR, İKİ SINAV

(أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ) **«Onlar her yıl bir veya iki defa fitneye uğradıklarını görmüyorlar mı? Sonra da tevbe etmiyorlar ve onlar ibret ve öğüt de almıyorlar!»**

Hayat sınavlarla doludur. Başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasında zikzaklı bir yol çizip ömür sermayesini harcayarak ilerleyen insan, her zikzakta çetin bir imtihanla karşılaşır. Ancak unutmamak gerekir ki, bu yoldaki deneme ve sınavlar çok değişik görüntüler arzeder: Kimine şehvetle, kimine mal ve servetle, kimine makam ve yetkiyle, kimine âdet ve gelenekle, kimine tahsil ve bilgiyle, kimine hazır imkânlarla, kimine de sıkıntı ve yoklukla tezahür eder. Kimini hastalık, kimini savaş, kimini açlık ve sefalet, kimini mal ve cana gelen musîbet karşılar. Başarılı olmanın yol ve yöntemi, kâinatı sonsuz kudretinin tezahürüyle yaratıp belli ve değişmez kanunlarla yöneten Allah'ın varlığının belgelerini, hikmet ve ilminin damgalarını görüp inanç ve inkârın, hak ve bâtılın, sağlık ve hastalığın, fakirlik ve zenginliğin nisbî ve izâfî olduğunu bilip idrâk etmek ve bu idrâk içinde Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine teslimiyet göstermektir.

Şüphesiz ki, küfür ve nifakta, haksızlık ve zulümde inatla ısrar edenler bu idrâktan yoksundurlar. Kur'ân'da bu gerçeğe temas edilerek gereken uyarılar yapılmaktadır. Özellikle 126. âyet en vecîz bir anlatımla insanları uyararak Hakk'a dönmelerinin tek çare bulunduğuna işâret etmektedir.

KALBLERİN TERS DÖNMESİ

(صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ) **«Allah onların kalblerini (imân ve irfandan) döndürmüştür. Çünkü onlar anlamaz bir topluluktur.»**

Akıl ve idrâklerini, vicdan ve insaflarını hisleriyle külleyen; gerçeğe inkâr gözlüğüyle bakan kâfirler ve münafıklar, kalb ve kafalarını ilâhî füyûzata karşı hep kapalı tutarlar. Böylece ne hakkın rahmet sesini, ne irfanın parlak ışığını duyar ve görürler. Çünkü kalb ve kafaları ters dönmüştür, yaratıldıkları amaç ve hikmetin aksi istikametine yönelmiştir.

Bunu şu fiziksel olaya benzetebiliriz: Su içinden bakan bir göz, dıştaki cisimleri çok kısalmış olarak görür. Çünkü su yüzeyine 180°lik bir açı içinden gelen bütün ışınlar su içine 97°lik bir koni yaparak girer. Bir de ışınları su yüzeyine 10° lik bir açı ile gelen cisimler o derece biçimi bozul-

muş olarak görülür ki, bir bakıma tanınmaz olur. Ayrıca göz, denizsuyuna değecek şekilde denizaltı dünyasına baktığında manzara bulanık ve deformedir.

İşte inkâr ve nifak da insanın kalb gözünün önünde bir bakıma deniz suyu gibidir. Bununla temas halinde olan kalb gözü, bütün berraklık ve netliğine rağmen hakkı bulanık ve deforme olarak görür. Fizikte cârî olan bu kanun, mânada kalb içinde de cârî kanunlardan biridir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kalblerinde nifak hastalığı bulunan ikiyüzlü döneklerin inen Kur'ân sûreleri karşısında inkâr ve inatlarının arttığına temas edildi. Onların aksine, inen her sûre ve âyetin gerçek mü'minlerin imân ve irfanını artırdığı belirtildi. Kalblerinde inkâr ve nifak hastalığının, hakkı bulanık ve deforme gördüğü, bu yüzden sadece murdarlıklarının arttığı, ilâhî teşhîs anlamında açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in mü'minlerden yana ne kadar merhametli ve şefkatli olduğuna temas ediliyor ve O'nun dört sıfatı bir dizi halinde sıralanarak ilâhî rahmet ve inayeti yansıtma özelliğini kendinde taşıdığı çok duyarlı bir anlatımla işleniyor; sonra da inkâr ve nifakta ısrar edip haktan yüzçevirenlerin bu tür düşünce ve davranışlarının daha çok kendi aleyhlerine birtakım sonuçlar doğuracağına işâretle Allah'ın Hz. Muhammed'in (A.S.) yegâne yardımcısı olduğu, hiç kimse Ona inanmasa bile, Allah'ın Ona kâfi bir vekîl bulunduğu ilân edilerek sûre noktalanıyor.



لَقَدْ جَاءَكُمْ
رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

MEÂLİ:

128— And olsun ki size sizden bir Peygamber geldi. Meşakkat ve sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; (doğru yolu bulup imân nîmeti içinde hayra yönelmenizi) çok arzu eder, mü'minlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

129— Buna rağmen yüzçevirirlerse, de ki : Allah bana yeter; O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; ancak O'na güvenip dayanırım. O, büyük Arş'ın sâhibidir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Âdemoğulları kuşağının en hayırlısından seçilip gönderildim. Bu hayırlı kuşaklar birbirlerini izleyip durdu, tâki mensup olduğum kuşağa kadar sürüp geldi.» (1)

«Şüphesiz ki Allah Kinane'yi İsmail oğullarından seçti; Kureyşi de Kinâne'den seçip çıkardı. Kureyş'ten de Hâşim oğullarını seçip çıkardı. Beni de Hâşim oğullarından seçip çıkardı.» (2)

«Benim beş ismim vardır: Ben, Muhammed'im, Ahmed'im. Ben, Allah'ın (beni vasıta kılarak) küfrü mahvettiği Mâhiy'im; ben, Allah'ın beni insanların önünde haşredeceği Hâşır'im; ben benden sonra (beni) takip edecek peygamber olmayan Âkim'im (peygamberler zincirini tamamlayan en son halkayım).» (3)

(1) Buhari/menakıb : 23
(2) Müslim/fezâil : 1- Tirmizi/menakıb: 1- Ahmed : 4/107
(3) Buhari/menakıb : 17- Taberâni/esmâü'n-Nebiy : 1

«Bâtıldan uzak, hakka yönelik koskolay bir din ile gönderildim.» (1)

«Şüphesiz ki bu din kolaylıktır; onun şeriatının tamamı da kâmil anlamda kolaylık ve esenliktir; Allah'ın müyesser ettiği kimseler için de kolaylığın kendisidir..» (2)

«Âdem'den tâ babam-anam beni doğuruncaya kadar hep nikâhtan (doğup) çıktım, zinadan (doğup) çıkmadım. Cahiliye sifah (zina ve hayasızlığı)ndan bana bir şey dokunmadı.» (3)

«Sizi Cennet'e yaklaştıracak ve Cehennem'den uzaklaştıracak ne varsa hepsini açıklamış bulunuyorum, geriye bir şey kalmamıştır.» (4)

PEYGAMBERİMİZİN (A.S.) HOŞGÖRÜSÜ

Ebû Hüreyre (R.A.) anlatıyor :

— Bedevîlerden biri, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, kendisine yardım edilmesini istedi. Peygamber (A.S.) Efendimiz bir şeyler verdikten sonra ona : «Sana iyilikte bulunabildim mi?» diye sordu. O da : «Hayır, ne iyilikte bulundun, ne de iyi davrandın», diyerek sert bir cevap verdi. Bunun üzerine Müslümanlardan bir kısmı o bedevînin üzerine yürümek istedilerse de Resûlüllah (A.S.) onlara engel oldu ve kalkıp evine gitti, az sonra da o bedevîyi çağırıp ona : «Sen bize gelip bir şeyler istedin. Biz de sana verdik, bununla beraber dediğini dedin!» buyurduktan sonra bir miktar daha ona yardımda bulundu ve arkasından ona şöyle buyurdu: «Sana iyilikte bulundum, değil mi?» O da, «evet, Allah seni de, ev halkını da, aşiretini de mükâfatlandırsın!» diye duâ etti. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona : «A bedevî! önce böyle demedin. O yüzden arkadaşlarım sana kızdılar. Kalk da onlara gidelim, burada dediğin sözleri onların yanında da söyle ki, sana karşı kalblerindeki soğukluk kalkmış olsun», diyerek tavsiyede bulundu. Bedevî kabul etti ve ashabın yanına gelerek aynı şeyleri tekrarladı. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz ashabına dönerek şöyle buyurdu : «Doğrusu benimle o bedevînin durumu, devesi ürküp kaçan adamın durumuna benzer. Halk ona yardımcı olmak için deveyi izleyince, deve büsbütün ürküp kaçmış. Sahibi onlara: «Benimle devemi başbaşa bırakıp siz aradan çekilin. Çünkü ben ona daha şefkatlıyım ve huyunu da daha iyi bilirim», demiş ve kendisi bir tutam ot alıp devesine seslenmiş; böylece devesi ona dönüp gelmiş; o da nevalesini ona yükleyip (yo-

(1) Ahmed : 5/266 - 6/116, 233
(2) Buharî/imân : 29- Nesâî/imân : 28- Ahmed: 5/69
(3) Taberânî/el-Evsat - İbn Âdiy/fi'l-Kâmil - Camiussağir : 2/4
(4) Taberânî/el-Evsat : Ebû Zer (R.A.)den

luna devam etmiştir). Eğer o bedevînin sözüne karşı size uymuş olsaydım, herhalde o Cehennem ateşine girerdi.» (1)

SİZDEN SİZE BİR PEYGAMBER GÖNDERDİ

(لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ) «And olsun ki, size sizden bir peygamber geldi...»

Allah'ın insanlara ilâhî buyruklarını teblîğ ve onları doğruya irşat etmedeki câri sünnetlerinden biri de, onların içinden lâyık gördüğünü seçip risalet göreviyle görevlendirmesidir. Bunun birçok sebep ve hikmetleri söz konusudur ki, onları şöyle özetliyebiliriz :

a) İnsan aklının ve idrâkinin ölçüsünü belirleyip ortaya çıkarmak,

b) Daha iyi anlaşıp kaynaşmalarını sağlamak,

c) Ruhlardaki cevherin ölçü ve değerini izhar etmek için peygamberler insanlardan seçilip gönderilmiştir. Meleklerden seçilip gönderilseydi, gaybe imânın gerçek değeri anlaşılmaz, bir bakıma o değer ortadan kalkar; beşer aklının kıymeti belirsiz olurdu.

O bakımdan, ölenlerin ruhlarıyla mülâkatta bulunmaya kapı açık tutulmamış, Peygamberler ve yüksek derecedeki velîler dışında kimselere böyle bir yetki verilmemiştir.

PEYGAMBERLER, EN ASİL VE EN ŞEREFLİ AİLELERDEN SEÇİLİRLER

Âyette, Peygamber'in (A.S.) insanlardan ve aynı zamanda ruhlarındaki ezelî mayalarıyla Allah'a dosdoğru imân etme yeteneğini kendinde taşıyan asil kişilerden gönderildiği açıklanıyor. Cenâb-ı Hakk'ın bu konudaki bir diğer sünnetine işâret edilerek insanlar arasından peygamber seçilirken, en asil, en şerefli ve en iffetli, dürüst, ahlâklı ve fazîletli âilelere o rahmetin yöneldiği haber veriliyor. Böylece gönderilen peygamber, içinde doğup büyüdüğü çevrenin güvenini kaybetmesin ve geçmişiyle kınanıp ayıplanmasın diye ilâhî tedbir ve takdir uygulanır.. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Allah'ın bu ezelî sünneti gereği, Mekke'nin en asil kabilesi Kureyş'ten ve en iffetli, soylu ve fazîletli hanedanı sayılan Hâşim oğul-

(1) Hafız Bezzar : Ebû Hüreyre (R.A.)den.
Bazı hadîs bilginlerine göre, hadîs zayıftır.

larından seçilmiştir. Onun için hiçbir Mekkeli Ona soy, şeref, asalet, fazîlet ve doğruluk hususlarında dil uzatamamış ve ayıplayacak açık bir tarafını bulamamıştır. Kur'ân'ın 10. sûresi, 16. âyetinde bu inceliğe temasla şöyle buyurulmuştur: **«Elbette bundan önce aranızda bir ömür bulundum; artık aklınızı kullanmaz mısınız?»**

Konunun baş kısmında naklettiğimiz ilgili hadîslerle de gönderilen peygamberin şerefli ve iffetli bir aileden seçildiği açıklanmış bulunuyor.

PEYGAMBERİMİZİN MÜ'MİNLERE KARŞI SINIRSIZ SEVGİ VE İLGİSİ..

(عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ) **«Meşakkat ve sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; (doğru yolu bulup îmân nîmeti içinde hayra yönelmenizi) çok arzu eder; mü'minlere karşı çok şefkatlı, çok merhametlidir.»**

Kur'ân ilgili âyetle, savaş ve açlığın verdiği sıkıntı ve meşakkate dikkatleri çekerek, Peygamberin (A.S.) mü'minlere olan sınırsız merhamet ve şefkati karşısında o sıkıntı ve meşakkatın pek önemsiz kalacağına işâret ediyor ve böylece Rahmet Peygamberinin üç önemli vasfını açıklıyor:

1— Mü'minlerin meşakkat ve sıkıntıya uğraması Ona çok ağır gelir.

Bu, savaş ve benzeri sıkıntıların ferahlık getireceğine ve külfetsiz nîmet olmayacağına işârettir.

2— Mü'minler üzerinde titreyip durur; onların imân doğrultusunda hayır ve iyiliğe, güzel ahlâk ve fazîlete yönelmelerini çok arzu eder.

Bu, Allah yolunda atılan her adımın hayra, iyiliğe, saadete ve mutluluğa yönelik olduğunu hatırlatır. Hz. Peygamber'in (A.S.) sünnetinde de bu hikmetin yattığına işâret edilir.

3— Mü'minlere karşı çok şefkatlı ve çok merhametlidir.

Bu, Hz. Peygamberin (A.S.) söylediği her sözde, başlattığı her işte, attığı her adımda şefkat ve merhamet mayasının hâkim bulunduğuna işârettir.

Bunca yüce hasletlere, ilâhî inayetlere rağmen Hz. Peygamberi (A.S.) anlayamadıkları, Onun kutsî âlemden getirdiği ilâhî rahmeti idrâk etmeyip yüz çevirdikleri takdirde, Allah (c.c.) Peygamberine elverir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz her hâl-ü kârda yalnız Rabbına güvenip dayanır. O bakım-

dan, Ona inanıp İslâm'a giren kendi lehine inanmış olur; yüz çeviren de kendi aleyhine bir sonuç doğurur. Resûlüllah (A.S.) ise, görevini kusursuz yapmanın huzur ve mükâfatını görür. Çünkü O, her zaman azizdir, Allah katında değerlidir ve şereflidir; üstündür ve ilâhî te'yide mazhardır. Nitekim bazı kıraatlerde «aziz» ayrı bir sıfat, «aleyhi ma anittüm» de ayrı bir sıfat olarak belirlenmiştir.

Hz. Fatıma (R.A.)dan yapılan rivâyette ise, «enfüsiküm» yerine «enfesiküm» okunmuştur. O takdirde mana şöyle olur: **«Size sizin en nefîsinizden bir peygamber geldi ki, O azizdir. Sıkıntıya uğramanız onun aleyhine bir sonuç doğurur, onu üzer.»**

Böylece Allah'a ait REÛF, RAHÎM ve AZÎZ sıfatları, az değişik bir mana atmosferi içinde Cenab-ı Resûlüllah (A.S.) hakkında kullanılmış oluyor ki, bu onun Allah katındaki derece ve yüceliğini, yakınlık ve itibarını en güzel şekilde ifade eder. Allah dilediğini aziz kılar; dilediğine geniş rahmet kapılarını açar. Çünkü ilâhî rahmet ve inâyetten maksat, insan unsurudur. Peygamberlerin bu rahmet ve inâyete mazhar olarak görevlendirilmelerinden de maksat yine insan unsurudur. Önemli olan o rahmet ve inâyetten nasîp almaktır.

TARİHÎ BİR OLAY

Ashab-ı Kirâmdan Zeyd bin Sâbit (R.A.), Kur'ân'ın sûre ve âyetlerini indiği ve Resûlüllah (A.S.) Efendimiz tarafından tertiplenip belirlendiği gibi toplayıp mushaf haline sokarken, Hâris bin Huzeyme (R.A.), Tevbe sûresinin sonundaki bu iki âyetle Hz. Ömer'e (R.A.) geldi. Hz. Ömer (R.A.) ona, «Seninle beraber bu iki âyeti bilen başka biri var mı?» diye sorunca, o, «Bilemiyorum, ancak Allah'a yemin ederim ki, bu iki âyeti Resûlüllah (A.S.) Efendimizden işittim, kulak verip ezberledim!» Diyerek bir yanlışlık yapmadığını anlatmak istedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) şöyle dedi: «Şehadet ederim ki, bu iki âyeti ben de Peygamber (A.S.) Efendimizden işittim. Eğer iki değil, üç âyet olsaydı, onları başlıbaşına bir sûre sayardım!» Hz. Ömer (R.A.), bu sözleriyle hem Hâris'i tasdîk etmiş, hem sözü edilen iki âyetin önemine parmak basmış, hem de onların Tevbe sûresinden iki âyet olduğunu belirtmiştir. (1)

Nitekim Zeyd b. Sâbit (R.A.) de bu konuda diyor ki :

«Berat (Tevbe) sûresinin son iki âyetini Huzeyme b. Sâbit veya Ebû Huzeyme'nin yanında buldum.»

---

(1) İbn Kesîr : 2/405

Abdullah b. Zübeyr'in (R.A.) rivâyetinde Hz. Ömer'e gelen zatın Hâris b. Huzayme olduğu, diğer rivâyette ise, Zeyd b. Sâbit'in (R.A.) sözü edilen iki âyeti Huzayme b. Sâbit veya Ebû Huzayme'nin yanında bulduğu belirtilmektedir. Böylece farklı isimler rivâyet edilmiştir. Allah daha doğrusunu bilir. Ancak olayın sıhhatında şüphe yoktur. Zira ashab-ı kiramdan önemli bir cemaatin de bu iki âyeti ezbere bildikleri kesinlik kazanmıştır.

el-Hasen diyor ki:

«Kur'ân'dan en son inen, bu iki âyettir. Bunlardan sonra âyet inmemiştir.» (1)

Übey bin Kâb (R.A.) diyor ki:

«Kur'ân'ın Allah'tan en son gelen parçası, bu iki âyettir.» (2)

Tabiînden Saîd b. Cübeyr de aynı görüştedir. Diğer ilim adamlarına göre, Kur'ân'ın ne son inen âyeti, Bakara sûresinin 281. âyetidir:

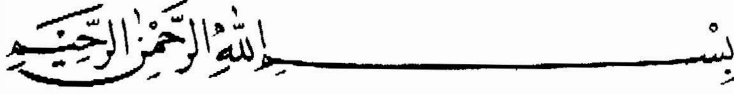
(وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللّٰهِ)

Tevbe sûresine, yaptıkları andlaşmaları bozan müşriklere Allah ve Resûlü tarafından ültimatom mahiyetinde verilen dört aylık süre ilân edilerek başlandı ve her türlü kolaylaştırıcı şartlara ve imkânlara rağmen Hak'tan yüzçevirenler olursa, Allah'ın Hz. Muhammed'e (A.S.) yeterli yardımcı olduğu, O'ndan başka hiçbir ilâhın olmadığı açıklanarak noktalandı.

Bu sûrenin de tefsîrini bize müyesser kılan Yüce Rabbımıza hamd-u senâlar, Resûlüne de salât-ü selâmlar olsun..

——oOo——

(1) Mefatihü'l-Gayb : 4/774
(2) İbn Kesir : 2/404, 405



YÛNUS SÛRESİ

Bu sûre ismini, içinde kıssası geçen Yûnus Peygamber'den alır.

Tamamı 109 âyet, 1832 kelime ve 9099 harftir. Sûre bütünüyle çok belîğ bir uslûpla ilâhî rahmetin genişliğini yansıtır. Ayrıca değişik yönleriyle Nuh Peygamber ile Musa Peygamberden, risâlet görevini yerine getirirlerken karşılaştıkları önemli safhalardan bahseder.

Kapsadığı başlıca konular ise şöyledir:

a) Tevhît inancının esasları açıklanır.

b) Allah'a ortak koşmanın, insanın hılkatindaki azizlik ve yüceliğe ters düştüğüne atıflar yapılarak küfür ile imân arasındaki önemli farklara yer verilir.

c) Peygamberliğin önemi üzerinde durulur, insan aklına ışık tutar anlamda ana fikirler verilir.

d) Öldükten sonraki ikinci hayatın hikmeti ve bazı önemli safhaları anlatılır ve böylece insan olarak yaratılmamızın hikmetine dikkatler çekilir.

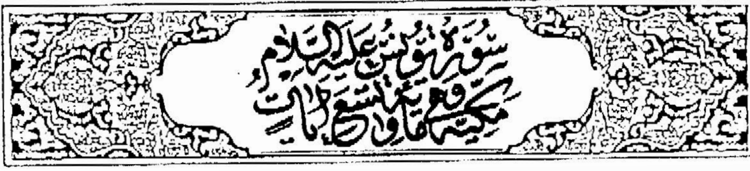
e) Kıyâmet, ceza ve mükâfat gibi, uhrevî konular üzerinde durulur; her insanın anlayabileceği bir anlatımla bu konularla önce duygulara, sonra da akıl ve idrâklere seslenilerek yeterince açıklık getirilir.

f) Tevbe sûresi, Hz. Muhammed'in (A.S.) risâletine yer vererek onun müstesna vasıflarını sıralayarak noktalanır. Bu sûreye de onun risaletinin bazı özelliklerine temas edilerek başlanır.

g) İnkârcı sapıkların yalan ve iftiralarının nasıl bir vebal ve haksızlık taşıdığına işâretle küfür ve nifakın selîm bir akılla bağdaşamıyacağı kapalı şekilde anlatılır.

Yûnus sûresi, el-Hasan, İkrime, Atâ' ve Câbir'e göre Mekke'de inmiştir. İbn Abbas'a (R.A.) göre, 94, 95 ve 96. âyetler dışında kalan kısmı Mekke döneminde inmiştir. Mukatil'e göre, 94, 95. âyetler dışında diğer bütün âyetleri Mekke döneminde, o iki âyeti ise Medine döneminde inmiştir. Kelbî'ye göre, 40. âyet dışında tamamı Mekke'de inmiştir. (1)

(1) Tefsir-i Kurtubî - Tefsir-i Hâzin



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً

اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا

اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا

لَسَاحِرٌ مُب۪ينٌ ﴿٢﴾

M E Â L İ :

1— Elif -Lâm- Râ. İşte bunlar hikmet ve hüküm dolu kitabın âyetleridir.

2— İnsanları (tuttukları yolun tehlikesine karşı) uyar; iman edenleri Rablarının yanında kendilerine ayrılan KADEM-İ SIDK (güzel sevâp, sâlih amel, ebedî saadet, yüksek makam) ile müjdele diye, içlerinden bir adama vahyetmemiz (Mekkeli'ler için) şaşılacak şey mi ki, o kâfirler, «bu ancak açık bir büyücüdür» dediler.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Allah (c.c.), Muhammed (A.S.) Efendimizi peygamber olarak görevlendirip gönderince, Araplar onu inkâr ve ret edip şu ölçüsüz görüşlerini ortaya koyup savundular: Allah, Muhammed gibi bir insanı peygamber olarak göndermekten çok yücedir, onu böyle bir (ölçüsüzlükten) tenzîh ederiz!»

O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Onlardan bir kısmı da şöyle diyorlardı: «Allah, Ebû Tâlib'in yetiminden başka gönderecek bir kimse bulamadı mı?!» (2) Yukarıdaki âyetler onların bu akıl ve din dışı iddialarını reddeder mahiyette indi.

Elif - Lâm - Râ harflerinin sonu harekesiz okunur. Bunlar sûrenin şifresi, ilâhî tecellinin damgası, sûredeki hikmet ve hükümlerin anahtarı sayılırlar. Bundan başka taşıdığı hikmetleri, delâlet ettikleri mana ve hükümleri Allah daha iyi bilir..

HİKMET VE HÜKÜM TAŞIYAN KİTAP

(الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ) **«İşte bunlar hikmet ve hüküm dolu kitabın âyetleridir.»**

Bu âyetle Kur'ân'ın iki önemli özelliğine parmak basılıp beşer aklına ışık tutuluyor ve bunlarla o kitabın diğer kitaplardan farklı bulunduğuna işâret ediliyor :

1— Kur'ân bütünüyle Allah sözüdür; içindeki hüküm ve hikmetler O'na aittir ve o bakımdan Allah boş ve anlamsız, fazla ve lüzumsuz söz söylemekten çok yüce ve çok münezzehtir. Bu açıdan da, Kur'ân'ın her âyeti, insan hayatını iyiye, güzele, doğruya ve en yararlı olana çeviren ayrı bir hüküm ve hikmet kaynağıdır.

2— Kur'ân'da dünya ve âhiretle ilgili ve insan için lüzumlu bütün hükümler yer almıştır.

O halde Kur'ân'ın her hükmünde mutlak hikmet; her hikmetinde mutlak ders, öğüt ve ibret vardır. Hükümleri zamanın ve sosyal yapıların değişmesiyle değişmeyen, insan hayatını onun ruhundaki yüceliğe, hılkatındaki hikmete eşdeğerde düzenleyen ölçü ve muhtevadadır.

İlmî araştırmaların, yeni yeni buluşların ilerlemesiyle tazeliğini kaybetmeyen tek kitaptır. Gerçeği bulan ilimle hiçbir zaman ters düşmez. Hikmetindeki derinlik, hükümlerindeki açıklık ve esneklik, akla ve idrâke her zaman kapı açıp seslenecek güçtedir. İnsan aklına, ilmî harekete canlılık sağlamak için yer yer ana fikirler, temel bilgiler verir.

Nitekim Hıristiyan olup 1974 yılında İslâm'a giren ünlü Fransız ilim

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 8/206 - Tefsîr-i Hâzin : 2/279
(2) Tefsîr-i Kurtubî : 8/206

adamı Prof. Dr. Maurice BUCAILLE, «La Bible, le Coran, et la science» adlı eserinde diyor ki : «Kur'ân ile bilim arasında ortak tarafların bulunması, ilk bakışta insanı hayrette bırakır. Zira bu ikisi arasında uyuşmazlık değil, uyum vardır.»

«Batı'da İslâm hakkında ortaya çıkan tamamen yanlış değer hükümleri, bazan cehaletten, bazan da kasıtlı bir aleyhtarlıktan ileri gelir.»

İşte Allah kitabının hakîm olmasının bir anlamı da budur. Özetliyecek olursak, Kur'ân'ın hakîm vasfından anlaşılan manaları şöyle maddeleştirebiliriz :

a) Helâl, haram, hudut ve ahkâm ile muhkemdir.

b) Helâl ve haram sınırlarını belirlemede, insanlar arasındaki ihtilâfı çözmede, kardeşlik duygularını geliştirmede, hakkı her zaman ayakta tutmada kusursuz hükümler ihtivâ etmektedir.

c) Allah o kitapta adaletle, iyilikle, yakınları gözetmekle, her türlü hayasızlıktan ve kötülüklerden, haksızlık ve tuğyandan kaçınmakla hükmetmiştir Bu manayla da Kur'ân, hükmolunan hakîmdir, yani mahkûm anlamına gelen hakîm sıfatını taşır.

d) İlmî konularda en sağlam ana düşünceyi hikmetle ortaya koyar. Hiçbir devirde ilimle, ama gerçeği bulmuş ilimle uyumsuzluk halinde olmaz.

e) Ferdin iç âleminde, aile ve toplum yapısında fazîlet ışığını yakıp güzel ahlâk doğrultusunda dengeyi sağlar. Hükümleri, Cenâb-ı Hakk'ın Kelâm sıfatının tecellisidir, o bakımdan ebedîdir ve kusursuzdur. İnsan kafasının ürünü olan hükümler ise, zamanla insan gibi eskimeye, yıpranmaya, tazeliğini kaybetmeye mahkûmdur ve insan kadar kusurludur.

UYARICI VE MÜJDECİ

(أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا...) **«İnsanları uyar, imân edenleri Rablarının yanında kendilerine ayrılan Kadem-i Sıdk ile müjdele...»**

İlgili âyetle Kur'ân, insanlar içinden seçilip yine insanlara peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (A.S.), yüklendiği ağır, fakat çok şerefli ve kutsal görevin daha çok iki ana hedefi bulunduğunu açıklıyor: Hak yoldan sapmışları, tuttukları yanlış yolun sonundaki tehlikeye karşı uyarmak; aklını iyiye, güzele ve hakka çevirip Allah'a imân ederek doğru yolda yürüyenleri sonsuz mutluluklarla müjdelemek..

Aklıyla değil hissiyle; idrâkiyle değil nefsiyle olayları değerlendirmek

isteyen Mekkeli putperestler, Hz. Muhammed'in (A.S.) peygamber olarak gönderilmesini bir türlü hazmedemeyip aşırı şaşkınlık gösterdiler. Çünkü onlara göre, gönderilecek peygamberin ya bir melek, ya da en zengin ve nüfuzlu bir adam olması gerekirdi. Şüphesiz ki, uzun yıllar hakkın sesini duymayan o insanların değer ölçüleri çok farklı idi. Onlara göre, büyüklük ve yüceliği ahlâk ve fazîlette, asalet ve doğrulukta değil, mal, evlât ve güçlü kabile sahibi olmakta aramak gerekiyordu.

Hz. Muhammed (A.S.), ilim ve hikmet dolu ilâhî âyetleri getirip tebliğ edince durum derhal değişti. Bazan da akla durgunluk veren mu'cizeler ortaya koyunca putperestlerin şaşkınlıkları bir kat daha arttı. O bakımdan ne diyeceklerini, nasıl bir yakıştırmada bulunacaklarını kestiremediler; sonunda onun için «apaçık bir büyücü, bir sihirbaz» diyecek kadar âdileştiler.

Oysa sihirbaz veya büyücü, güzel ahlâkı sağlamak, haksızlıkları gidermek, cihan kardeşliğini getirmek, zulüm ve haksızlığı durdurmak, yardımlaşma ve dayanışmayı gerçekleştirmek, Yüce Yaratan'ı kemal sıfatlarıyla tanıtmak, O'na kulluğun hikmet ve manasını açıklamak, dünya ve âhiret mutluluğuna yol açmak gibi toplum ve milletleri sapasağlam ayakta tutacak konu ve kurallarla, hüküm ve prensiplerle uğraşmazlar; esasen bu gibi önemli meseleleri açıklayacak bilgi ve kültüre, fazîlet ve ahlâka, imân ve irfana sahip değillerdir.

İşte gerek Mekkeli putperestler, gerek her çağda ve dönemde ortaya çıkıp hak dinlerin lüzumsuzluğunu veya dinlerin insanlar tarafından, bazı şeylerden korkup endişelenmeleri sebebiyle ortaya çıkarıldığını iddia eden maddeciler, akıl nîmetini yerinde kullanmadıkları, sadece duygularının öncülüğünde düşünüp hareket ettiklerinden bu farkı anlayamamışlar ve büyük bir şaşkınlık atmosferi içinde inkâr ve inatlarını artırmışlardır.

Sûrenin ilk iki âyetiyle Hz. Peygamberin (A.S.) asıl görevi açıklanırken müşrikler kınanmakta, doğruyu araştırmadıkları için de inzarla tebşîr üzerinde düşünmeleri telkin edilmektedir.

GÖNDERİLEN HER PEYGAMBER AYNI TEPKİLERLE KARŞILANMIŞTIR

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den önce gelip geçen hemen her peygamber, küfür ve azgınlıkla mücadele etmiş ve aynı tepkilerle, yakışıksız sözlerle, bir sürü yalan ve iftirayla karşılaşmıştır. Nitekim Âl-i İmrân sûresi 184. âyette bu husus şöyle belirtilmektedir: **«Ey Muhammed! Eğer seni(n peygamberliğini) yalan saydılarsa, senden önceki birçok peygamberler de**

yalanlanmışlardır ki, onlar da açık belgeler, mu'cizeler, irşat dolu sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.»

İnkârcı azgınların, şaşkın müşriklerin peygamberlere sataşmaları yer yer anlatılarak birtakım ölçüler ortaya konulmuştur. Onlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz :

«Allah, peygamber olarak bir insan mı gönderdi!?» (1)

«De ki: Eğer yeryüzünde eyleşip mutmain ve huzur içinde yürüyen melekler bulunsaydı, elbette üzerlerine gökten peygamber olarak melek gönderirdik.» (2)

«Eğer o indireceğimizi melek kılsaydık, yine onu bir adam (şeklinde) yapardık da düştükleri şüpheye tekrar onları düşürmüş olurduk.» (3)

«Hani onlara peygamberler, önlerinden-arkalarından gelmişti de ancak Allah'a kulluk edin (demişlerdi). Onlar ise, eğer Rabbımız dileseydi melekleri indirirdi. Bu bakımdan biz elbette sizinle gönderilen şeyi inkâr edenleriz, demişlerdi.» (4)

«Ve bir de dediler ki : Bu Kur'ân, şu iki şehirden büyük bir adama indirilmeli değil miydi?» (5)

Görüldüğü gibi, Hz. Muhammed'e (A.S.) başka kusurlar bulup yakıştıramadıkları için cahil halkı ondan uzak tutmayı amaçlıyarak zaman zaman yukarıda belirtilen sözleri sarfederek inkârlarında ısrar etmişlerdir. İniş bölümünde naklettiğimiz gibi, «Allah, Ebû Tâlib'in yetiminden başka peygamber gönderecek bir kimse bulamadı mı?!» demeleri, onların ne ölçüde bir peygamber görmek istediklerinin bir başka belgesidir. Şüphesiz ki, müşriklerin şaşkınlıklarının en gülünç tarafı, büyücüyle peygamberi, sihirle mu'cizeyi, faziletle rezîleti, hakla bâtılı, iyi ile kötüyü ayırt edememeleridir.

Günümüzde de Kur'ân'ı, Peygamberimizin nezîh hayatını, İslâm'ın yüksek amaç ve hikmetini bilimsel açıdan inceleyip araştırma zahmetine katlanmadan Kur'ân'a «çöl kanunu», Hz. Muhammed'e (A.S.) «çok akıllı bir adam», İslâmî esas ve prensiplere «ilkel kanunlar» diyenlerle putperest cahil Araplar arasında temelde bir fark yoktur. Dün, sergilenen şaşkınlık ve inkâr nasıl insanlık adına bir yüz karası ise, bugün de ilim ve me-

---

(1) İsrâ sûresi : 94
(2) İsrâ sûresi : 95
(3) En'am sûresi : 91
(4) Fussılet sûresi : 14
(5) Zuhruf sûresi : 31

deniyet adına ortaya atılan sözler ve yakıştırmalar da ilim ve medeniyet adına birer yüz karasıdır. Dünkülerin ilmi ve irfanı yoktu, akıllarını da kullanmıyorlar, şartlanmış bir kafayla, kökleşmiş bir önyargı ile hakka karşı çıkıyorlardı. Bugünkülerin ilmi ve kültürü olmakla beraber, ne ilimlerini, ne de akıllarını gerçeği arayıp bulma doğrultusunda kullanıyorlar. Birincilerin cehalet ve taassupları; ikincilerin maddeciliği üstün gelmiştir.

Son yıllarda aklını gerçeği bulmaya çeviren, materyalizmin dondurucu havasından sıyrılıp hakkı bulmaya heveslenen ve Fransa'da sosyalizmin beyni sayılan Roger Garaudy, 180 derecelik bir dönüş yapıp İslâm'ı kendine din olarak seçtikten sonra eline kalemi alıp İslâm'ın Va'dettikleri adlı eserinde şöyle diyor:

«İslâm günümüzde, geçmişi içinde donmuş değildir. Çağın yaşayan problemlerini Medine toplumunun anlayış ve duyuşu ile çözebilecek niteliktedir.» (1)

«Bin yıla yakın bir zaman içinde Batı kültürüne kaynak sağlayan İslâm medeniyetinin Grotius'ten Michelet Servet'e kadar uluslararası hukuka yaptığı etkileri görmemek için Batılılara, çoğu zaman Müslümanlar konusunda ileri sürüldüğünden fazla «yobazlık» gereklidir..» (2)

«İslâm'da yanlış bir Tanrı bilgisi aşılayacak aracılara, Allah'ın yeryüzünde temsilcisi olduklarını iddia edecek krallara ve prenslere yer yoktur. Allah kendi kanunlarını kendisi iletmiştir..» (3)

Şüphesiz ki gerçeği yansıtan, hakkı itiraftan başka yanı olmayan bu sözler, derin bir araştırmanın, bilimsel gayret ve himmetin, sağduyunun ürünleridir. Allah yanında böyle imân edip gerçeği yansıtanlar için KADEM-İ SIDK mükâfatı söz konusudur. Dünyada adımını doğruya, iyiye ve fazîlete doğru atan bahtiyarlar için, mükâfat olarak hep iyilik ve güzellikler hazırlanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle inkârcı sapıkların, azgın putperestlerin, son peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'e (A.S.) karşı menfi tutumları açıklandı. Peygamberin daha çok iki ana görevi yerine getirmek için gönderildiğine temas edilerek Kur'ân'ın bütünüyle, insan hayatını en güzel şekilde düzene sokacak hüküm ve hikmetler hazinesi olduğu açıklandı.

---

(1) İslâm'ın Va'dettikleri : 39
(2) » » : 87
(3) » » : 35

Aşağıdaki âyetlerle insan aklına sesleniliyor. Kâinattaki mutlak düzen ve dengeye bakmamız ve onlardan birtakım olumlu sonuçlar çıkarmamız isteniliyor. Kâinat plânında yer alan her şeyin ilâhî damgayı taşıdığına işâretle Allah'ın kudret ve azameti anlatılıyor. Böylece önyargıyı bırakıp kafa ve kalbi gerçeği arayıp bulmaya çevirmenin gereği üzerinde duruluyor.

——oOo——

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَۜ
مَا مِنْ شَف۪يعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِه۪ۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ
اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَم۪يعًاۜ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّاۜ اِنَّهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُع۪يدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
بِالْقِسْطِۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَم۪يمٍ وَعَذَابٌ اَل۪يمٌ
بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

M E Â L İ :

3— Şüphesiz ki Rabbınız gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratıp sonra da Arş üzerine saltanatı ve kudretiyle tecelli ederek her işi gereği gibi düzenleyip yürüten Allah'tır. Onun izni olmadıktan sonra hiçbir şefaatçı şefaat edemez. İşte bu Allah sizin Rabbınızdır. Artık O'na kulluk ediniz. Hâlâ düşünüp öğüt almaz mısınız?!

4— Hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Allah'ın verdiği söz haktır. Şüphesiz ki O, imân edip iyi-yararlı amellerde bulunanları -adâlet ölçüleriyle- mükâfatlandırmak için önce halkı yaratıp varlık alanına getirir, sonra da geri çevirip (diriltir). İnkâr edenlere ise, küfrettiklerinden dolayı fıkır fıkır kaynayan su ve elem verici bir azâp vardır.

HAKKI HAK İLE İSBAT

Kur'ân'ın yüksek ve yönlendirici metotlarından biri de, önce konuyu belli bir çerçeve içine alıp ana temasını işlemek, sonra ondaki amaç ve hikmeti duygu ve düşüncelere malzeme vererek açıklamak, sonra da insan aklına ışık tutup, onu duygunun dar çerçevesinden çıkartıp görüş ufkunu açarak akıl ve idrâkine seslenmektir.

O bakımdan sûrenin baş kısmında, indirilen kitabın hikmet ve hüküm dolu olduğu bir cümleyle ortaya konuldu. Uyarıcı ve müjdeci bir hüviyetle gönderilen Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyeti üzerinde duruldu. İnkârcıların Onun hakkındaki ölçüsüz, akıl ve idrâk dışı sözleri ve sataşmaları konu edilerek vicdanlara seslenildi. Dosdoğru imân edenler için Allah yanında yüce makamların, göz ve gönül dolduran mükâfatların hazırlandığına geçilerek insan arzu ve ihtirasına cevap verildi; doğruyu bulup seçenlerin doğruluk makamında ebediyen mutlu olacakları müjdelendi. Sonra da göklerin ve yerin altı devir ve dönemde yaratıldığına geçilerek düşünce, duygu ve akıl biraraya getirilmek suretiyle aklın öncülük yapmasına işâret edildi. Böylece hak olan Kur'ân ve Peygamberin, hak olan kâinat düzeniyle isbatı yapılarak inkârcılar ilmî araştırmaya dâvet edildi.

GÖKLERİN VE YERİN ALTI DEVİRDE YARATILMASI

(إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ) **«Şüphesiz ki Rabbınız gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratıp sonra da Arş üzerine saltanatı ve kudretiyle tecelli ederek her işi gereği gibi düzenleyip yürüten Allah'tır.»**

A'raf sûresi 54. âyetin tefsîrinde aynı konuya yer verilmiştir. Ayrıca bu âyet az bir farkla Kur'ân'ın sekiz yerinde geçmektedir. Allah böylece kudretinin sonsuzluğunu, sünnetinin şaşmazlığını, tedbirinin kusursuzluğunu, kurduğu düzenin mükemmelliğini belirtmek için zaman zaman beşer aklına seslenir; ilmî araştırma yapmak isteyenlere ana fikir verir.

Sekiz yerde az farkla tekrar edilmesinin bir başka sebebi ise, dikkatleri, değişik ilmî konulara, ilâhî kanunlara çekmek; astronomi ve jeoloji gibi her yönüyle ilâhî plânın eşsizliğini yansıtan önemli iki mevzuda ciddi araştırma ve incelemeyi teşvîk etmek ve hafızalarda derin izler bırakıp idrâkı uyanık tutmakdır.

A'raf sûresi 54. âyetin tefsîrinde de açıkladığımız gibi, göklerin ve yerin yaratılması işlenirken «yevm» tabirinin kullanılması, müstesnâ bir anlatım tarzı ve eşsiz bir esneklik uslûbu ortaya koymaktadır. Zira bu tabir

üç ayrı mânaya delâlet etmekte ve bulunduğu cümle ve konuya göre, üç mânadan biriyle yorumlanmaktadır. Onları kısaca şöyle sıralayabiliriz :

1— Başlangıcı ve sonu kesin bilinmeyen, fakat tahmini mümkün olan uzun bir devir ve dönem.

2— Çok kısa bir zaman parçası.

3— 24 saatlik bir zaman dilimi.

Üçüncü âyette geçen ve astronomi ile jeoloji ilimleriyle ilgili bulunan «yevm», birinci mâna ve yorumla içiçedir. Böylece Kur'ân, göklerin ve yerin yaratılmasında sürüp gelen altı jeolojik devreye işârette bulunmaktadır.

ARŞ ÜZERİNDE İSTİVÂ

(ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ...) **«Sonra da Arş üzerine saltanatı ve kudretiyle tecelli ederek....»**

Bu husus da A'raf sûresi 54. âyetin tefsîrinde açıklanmış ve gereken bilgi verilerek yorumda bulunulmuştur. Ancak burada «Arş» denildikten sonra şu cümle ile tamamlanmıştır : «Her işi tedbîr eder, her işi gereği gibi düzenleyip yürütür..»

Âyetin kelime dizisinde önemli bazı hususlar vardır ki, üzerine dikkatle eğilmek gerekir. Şöyle ki :

a) Allah gökleri ve yeri yarattıktan sonra Arş üzerine istiva etmiştir. Bu sözden, gökleri ve yeri yaratıp sünnetullah'ı doğrultusunda tam bir denge ve düzende tuttuğu, her varlığın, diğer bir tabirle her şeyin varlık âlemindeki yerine ve özelliğine göre, kâinatın dengesini sürdürmesinde yardımcı bir parça olarak görev yaptığı anlaşılıyor. Çünkü kâinattaki denge kanunu, bir zincirin düzenli halkaları gibi birbirleriyle bağlantılıdır. Kıyâmet kopuncaya kadar bu bağlantı sürüp gider. Ancak bazı parçalardaki mevcut dengeyi bilgisizliğimiz veya ilgisizliğimiz yüzünden biz insanlar bozmaktayız ki, bunun zararı yine bize dönmektedir.

b) Arş denilen ilâhî saltanatın tecelli ettiği makam, kâinatta sürüp gelen denge ve düzenle çok yakından ilgilidir veya o dengenin odağını oluşturmaktadır. Sahîh hadîslerden, Arş'ın göklerden ve yerden çok büyük olduğu anlaşılıyor. Böylece Arş'ın en hâkim noktada beşer idrâkini aşan büyüklüğü, kuvvetli bir ihtimalle, kendisinden küçük olan göklerin dengesinin temelini ve ana merkezini oluşturmaktadır. Zira istivâ -A'raf sûresinde de belirttiğimiz gibi- ya birden fazla şeyin aynı seviyede olduğu, ya

da bir şeyin dimdik dengede ayakta durup çevresiyle ayrı bir denge sağladığı anlamına gelir.

c) İstivâdan sonra tedbîr geliyor. «yüdebbirü» tef'îl kökünden şimdiki ve gelecek zamana delâlet eden bir fiildir. Ona bu açıdan bakıldığında şu mânaları ifade ettiği görülür:

— Hikmeti uyarınca hükmedip takdîr etmek,

— İsâbetli ve istikrarlı iş yapmak,

— Olayların ve fiillerin sonunu, doğuracakları meseleleri önceden hesaba katmak veya tesbît edip bilmek ve öylece lâyık olmayan bir durumun meydana gelmesini önlemek,

— Kurduğu düzeni dengeli, plânlı, proğramlı ve amacına uygun devam ettirmek ve bunun için bütün önlemleri almak...

İşte âyetteki «tedbîr» bir bakıma istivâyı açıklıyor. Denge sağlanıp her iş ve olay gerektiği gibi düzenlenip yürütülüyor ve her varlık kâinat plânındaki yerini alıp yaratıldığı amaca yönelerek hizmet veriyor.

Bu açıklamadan çıkarılacak sonuç ise, özetle şu olabilir: Kâinatta, başka bir tabirle varlık âleminde meydana gelen her olav. mutlak sûrette Allah'ın ezelî tedbîri, takdîri ve terbiyesiyle vücut bulur. O'nun kudretine bir son, hikmetine bir sınır, tedbirinde bir kusur söz konusu olamaz.

d) Gökleri ve yeri altı devirde yaratan ve sonra Arş üzerine istivâ edip her işi tedbîrle yürüten Allah, rab sıfatıyla anılmıştır. Çünkü rab, her şeyi türünün özelliğine, yaratılışının amaç ve hikmetine uygun terbiye eden, her şeyi yavaş yavaş kemâle erdiren ve kâinatı bir okul misali elinde tutup en ince hesaplar, en şaşmaz kanunlar ve değişmez proğramlarla eğitip yetiştiren zatın sıfatıdır. O'nun terbiye sistemi ve kemale erdirme proğramı her zerreyi içine alıp kapsamıştır. O bakımdan varlık âleminde hiçbir şey, rab sıfatının kapsamı dışında değildir ve olamaz da.. O halde gökleri ve yeri yaratmaya, sonra da Arş üzerine kudretiyle tecelliye ve kâinatı tedbîre en uygun sıfat rab'dır.

TEDBÎRİNDE ORTAĞI YOKTUR

(مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهِ) «O'nun izni olmadan hiçbir şefaatçı şefaat edemez..»

Şefaatçı diye çevirisini yaptığımız «şefiî'» sözü, bir şefaatçıdan ziyade, denge ve tedbîrde Allah'a yardımcı olacak, birliğinin yüce kudretini ortak-

lık düzeyine itecek, ilâhî tedbiri süratlendirecek veya yönlendirecek hiç ama hiçbir ortak, kuvvet ve yardımcı yoktur ve olamaz da.. Aksi halde vahdaniyet kalkar, tedbîr bozulur, plân alt-üst olur, proğram yön değiştirir. Bunun neticesi mevcut denge yıkılır. Aynı zamanda hiçbir varlık O'nun katında şefaatçı da olamaz; meğer ki, O, izin vermiş olsun..

İşte birliğinde eşi, tedbîrinde yardımcısı, fiilinde ortağı, kudretinde benzeri, terbiyede destekçisi olmayan Allah, fâil-i muhtar'dır ve işte o hem bizim, hem de bütün eşyanın yegâne terbiyecisidir. Bize gereken, kâinattaki denge ve düzen atmosferi içinde plândaki yerimizi almak, yaratıldığımız hizmete yönelmek ve mutlak denge içinde kendi dengemizi korumaktır.

Bunca bilimsel ve açık belgelere rağmen hâlâ düşünüp öğüt ve ibret almamız gerekmiyor mu?

DÖNÜŞ, ANCAK O'NADIR

(إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا) **«Hepinizin dönüşü ancak O'nadır.»**

Varlık âlemi ilâhî kudretin eseridir. Öyle ki, ilâhî kudret sınırsız bir güç ve sonsuz bir enerji kaynağıdır. Bu kaynağın büyük bir enerji oluşturup tezahür etmesi ve bu enerjinin yoğunlaşıp kâinatı meydana getirmesi, bir halk ve icaddır. Belli ve belirli kanunlarla idare edilip şaşmadan hedef ve amacına yönelik tutulması, tedbîr ve terbiyedir.

O halde her şey ilâhî kudretin tezahürüdür. Ancak bu tezahürün en şerefli ve belirgin cüz'ü insandır; yani kâinat insan için, insan da Allah için yaratılmıştır. O bakımdan sonunda insanların dönüşü Allah'a olacaktır.

Gerçek bu olmakla beraber, bunca meziyetleri kendinde taşıyan insanoğlu neden şu aşağı âleme getirilmiştir? Bu sorunun cevabını Adem Peygamberin önce Cennet'e konulması bahislerinde birkaç yerde cevaplamış bulunuyoruz. Ancak burada bir özet mahiyetinde de olsa, diyebiliriz ki, insanın Dünya denilen aşağı âleme getirilmesi, hayatın anlamını, nîmetlerin zevkini ve kıymetini tadıp idrâk etmesine yönelik bir hikmeti terennüm etmektedir. Doğrudan âhirete geçmek, hayat ve nîmetin kıymetini anlamaya imkân vermez. Ölüm ise, bu kuralın ışığı altında insan için çok gereklidir. Çünkü mevcut beden yapımız, Dünya şartlarına uygun ve onunla uyum sağlayacak ölçü ve vasıfta yaratılmıştır. Âhiret'teki değişik şartlara ve ortama uyum sağlaması mümkün değildir. O bakımdan ruhumuz eskiyen bu beden elbisesini terketme kanununa bağlı kılınmıştır. Bir süre Berzah âleminde kendisine ayrılan yerde eyleştikten veya konuk olarak kaldıktan sonra Âhiret hayatının şartlarına ve ortamına uygun hazır-

lanan bedene gelip yerleşir de Allah'ın yüce huzurunda yerini alır.

Yokluktan varlığa çıkış bir zıddın oluşumu ise, hayattan ölüme geçiş ikinci bir zıddın oluşumudur. Bu, gerçek ve mümkün olduğuna göre, ölümden sonra üçüncü bir zıddın, yani hayatın oluşması neden mümkün olmasın?

Hem insanı yoktan yaratan, model ve örneksiz ona vücut veren O Yüce Kudret, bu defa model ve örneği varken onu tekrar yaratmaya kadir değil midir?

Allah'ın bu konuda da va'di haktır; sırası, vakti ve saati gelince O'nun va'di bir bir gerçekleşir. O verdiği sözden aslâ caymaz, ezelî ilmi asla yanılmaz..

MÜKÂFAT DA, CEZA DA ADİLÂNE OLACAKTIR

(لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ) **«Şüphesiz ki O, imân edip iyi, yararlı amellerde bulunanları -adâlet ölçüleriyle- mükâfatlandırmak için önçe halkı yaratıp, varlık alanına getirir, sonra da geri çevirip (diriltir). İnkâr edenlere ise, küfrettiklerinden dolayı fıkır fıkır kaynayan su ve elem verici bir azâp vardır.»**

Allah'ın 99 isminden biri de el-Adl'dır. O bakımdan her işinde mutlak hikmetin sırrı, adâletin özü ve mayası mevcuttur. Kâinat bile adâlet ve hakkaniyet üzerine kurulmuştur. Akıl, zekâ, idrâk ve diğer yeteneklerden her insana, yine âdil ölçülerle pay vererek toplum düzenini, yaşama dengesini sağlamıştır. O, Rab sıfatının tecellisi ve Adl sıfatının tezahürü ile denge ve düzeni kurmuştur. Toplum bünyesinde akıl ve zekâ nîmetinden az veya çok mahrum olanlar varsa, bu, bütünüyle âile ve çevreden kaynaklanmakta, ilâhî terbiye ve tedbîre uymamaktan neş'et etmektedir.

Bazı materyalist ve sosyalistler, insanların her hususta eşit olmasının gereğini savunurken, feministler de kadınların her bakımdan erkeklerle eşit olmasını ileri sürüp Rab ve Adl sıfatlarına karşı isyankâr bir tavır takınırlar. Şüphesiz ki, bu tür iddiaların hem din, hem de ilim nazarında bir değeri yoktur. İnsanlar bir tarağın dişleri gibi eşit yetenekte ve fiziksel güç ve kudrette yaratılsaydı, hayat durur, düzen bozulurdu. Aynı zamanda aile ve fertlerin işledikleri kusurların çocuklarına ve torunlarına geçmemesi için ilâhî müdahale gerekirdi. Oysa Allah, mutlak anlamda denge ve düzen kanunlarını koymuş, her şeyi en iyi şekilde yaratıp hılkatının hikmeti doğrultusunda görevlendirmiştir. Onun hılkat ve hayat kanunlarına uyanlar mutlu ve bahtiyar oluyorlar, uymayanlar hem kendilerine, hem de ço-

cuklarına haksızlık ediyorlar. Meselâ, Cenâb-ı Hak, insanın ruh ve beden âfiyetini ayakta tutmak için alkollü ve uyuşturucu maddeleri haram kılmıştır. Buna rağmen bir anne ve baba ilâhî yasağı -hikmet ve maksadını düşünmeden- dinlemez de kendini zehirler ve o yüzden mariz ve sakat, geri zekâlı ve bön çocuk dünyaya getirirlerse, kendi nesillerine karşı cinayet işlemiş ve Allah'ın Rab ve Adl sıfatlarına sırt çevirmelerinin cezasını çekmiş olurlar. Kusur Allah'ın terbiye ve tedbîrinde değil, kulların terbiye ve tedbirindedir.

İkinci hayat kabul edilen Kıyâmet gününde ise, cezâ ve mükâfat Allah'ın el-Adl ve el-Hakem sıfatlarının tecellisiyle takdir edilecektir. Böylece insanlar şu hazırlık dönemi olarak önlerine konulan dünya hayatını ya lehlerine, ya da aleyhlerine çevirme serbestisine sahiptirler. Hiçbir zorlama söz konusu değildir. Allah denge ve düzeni kurup insanları birçok yeteneklerle donatarak serbest bırakmış, üstelik akıllarına ışık tutacak kitap ve peygamber göndermiştir. O nedenle herkes yaptığından sorumlu tutulacaktır. Kısacası, her insan şu dünyadan Cennet veya Cehennem'ini hazırlayıp beraberinde taşıyacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Cenâb-ı Hakk'ın birliğine ve kudretinin sınırsızlığına delâlet eden, insan aklına ışık tutan kevnî âyetlere yer verildi. İlim adamlarına ve araştırıcılara ana fikir verilerek varlık âleminin bütünüyle Hakk'ı tasdîk etmekte olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle Güneş ve Ay'la ilgili temel bilgiler veriliyor, gece ile gündüzün birbirini izleyip durmasındaki esrara dikkatler çekiliyor ve sonra da Allah'ı bilip O'ndan saygı ile korkanların varlıktaki açık belgeleri görerek Hakk'a kul olmanın şuuruna erişeceklerine işârette bulunuluyor.


——oOo——

هُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَٓاءً وَالْقَمَرَ
نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّن۪ينَ وَالْحِسَابَۜ
مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّۚ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ ف۪ي اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

M E Â L İ :

5— Güneş'i ziya (ışık ve enerji), Ay'ı nûr (aydınlık) yapan ve yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a konaklar takdîr eden O'dur. Allah bunu ancak hak ile (katıksız, kusursuz, şaşmayan kanunla) yarattı. Bilip (anlayacak) bir millete âyetleri (böylece) bir bir açıklıyor.

6— Şüphesiz ki gece ile gündüzün birbirini izleyip değişmesinde ve Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, O'ndan korkup kötülüklerden sakınan bir topluluk için âyetler-belgeler vardır.

GÜNEŞİ ZİYA, AY'I NUR KILMIŞTIR

(هُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَٓاءً وَالْقَمَرَ نُوراً) **«Güneş'i ziya (ışık ve enerji), Ay'ı nûr (aydınlık) yapan... O'dur.»**

İlgili âyetle Güneş ve Ay'ın önemli özelliklerinden biri belirtilerek bu konuda bilimsel araştırma yapanlara ön bilgi veriliyor.

Z i y a , kelime olarak ateş ve benzeri parlak cisimlerden yayılan ışık ve enerjiye verilen bir isimdir. Nitekim Râğıb el-Asbahanî, Müfredat'ında «devi'» maddesinde bu tarif üzerinde durmuş ve gereken açıklamayı yapmıştır. Kamus mütercimi Asım da bu kelimeyi açıklarken şöyle diyor : «Bizzat olan aydınlığa z i y a , bilfarz, yani sonradan ârız olanına n û r de-

nir.»

Bu tarîf ve delâletten, Güneş'in ışık ve enerjisinin kendisinde mevcut olduğu, başka bir parlak cisimden ona gelmediği ve yansımadığı; Ay'ın nurunun, yani aydınlığının ise, kendisinden değil, başka bir cisimden gelip ona yansıdığı anlaşılıyor.

Ay üzerinde yapılan bilimsel araştırmalar Kur'ân'ın bu açıklamasını kesinlikle tasdîk etmiş ve Ay'ın Güneş'ten ışık alıp yansıttığını şüphe kabul etmiyecek bir katiyetle ortaya koymuştur.

Güneş'e gelince : Son birkaç yıl içinde yapılan ilmî araştırmalarla şu hususlar tesbit edilip belirtilmiştir: «Güneş'te büyük yer çekimi basıncı altında, merkezdeki madde sıkışır ve orada sıcaklığı 15 milyon C (24 milyon F) çıkarır. Böyle büyük bir sıcaklık ve basınç altında atomlar parçalara bölünür, atomların dış kabukları koparak çekirdekten uzaklaşır. Çekirdekler birbirlerine doğru saniyede binlerce mil hızla yaklaşır ve bazan da birbirine yapışır. Hidrojen çekirdekleri birbirine bağlanınca hidrojen çekirdeğinden biraz daha büyük helyum çekirdekleri oluşur. Buna «hidrojen füzyonu» denir. Herbir saniyede Güneş'in merkezinde 650 milyon ton hidrojen, 645,4 milyon ton helyuma dönüşmektedir. Bu süreç enerji meydana getirir. Herbir saniyede kaybolan 4.6 milyon ton madde Güneş'ten etrafa yayılan enerjidir. Bunun çok küçük bir kısmı Dünya tarafından tutulur ve burada hayatı mümkün kılar. Bir saniyede çok büyük miktarda hidrojen füzyona uğradığı halde Güneş'te o kadar bol hidrojen vardır ki, yaklaşık beş milyar yıldır süregelen füzyondan sonra Güneş'in hemen tamamına yakını hâlâ hidrojendir. Belki de daha birçok milyar yıl füzyon sürüp gidecektir.

İşte Kur'ân'da ilgili âyetle birinci hayattan sonra ikinci hayatın başlayacağı haber verilirken ilâhî kudretin yüceliğine ve yaratmadaki sınırsız gücüne delil olarak Güneş ve Ay getiriliyor. Güneş'in bitip tükenmeyen bir enerji kaynağı olması, bütünüyle ilâhî takdîrin bir tezahürüdür.

AY'A KONAKLAR TAKDİR EDİLMESİ

(وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ) **«Ve yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a konaklar takdîr eden O'dur.»**

Ay batıdan doğuya doğru Dünya'nın çevresinde döner. Öte yandan Ay'ın diğer yıldızlara göre durumu da sürekli olarak değişir. Bunun nedeni de Ay'ın yer çevresindeki hareketidir. Ekliptiğe eğikliği 5° 8′ 40″ olan elips biçiminde bir yörünge üzerinde dönerek diğer bir yıldıza göre, bu dö-

nüşünü 27 gün, 7 saat, 43 dakika, 11,5 saniyede tamamlar ve böylece diğer yıldızlara göre, yeniden aynı duruma gelmiş olur. Güneş'in durumuna göre ise, bu dönüşünü 29 gün, 12 saat, 44 dakika, 2,8 saniyede tamamlar.

Ay'ın yer çevresindeki daima doğuya doğru olan bu hareketi gökte yıldızlara göre her gün 13° 16'6" gecikmesine, böylece her gün aşağı yukarı 50 dakika daha geç doğup batmasına yol açar.

Ay'ın aydınlatması Güneş'e oranla 650.000'de biri kadardır.

Ay bir de yılları ve hesabı sağlıklı ölçüde tesbit etmemize bir kıstas olarak takdîr edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Ay'ın sözünü ettiğimiz hareketleri ve her gün gökteki yıldızlara göre 50 dakika geç doğup ayrı bir görünüm arzetmesi ilâhî sünnetin şaşmayan belgelerinden biri olarak vasıflandırılıyor ve her şeyin kesin hesaplara göre düzenlendiğine işârette bulunularak insan aklına ışık tutuluyor; aynı zamanda Yüce Yaratan'ı insana hatırlatıp tanıtıyor. Zira bunca ince hesaplar, çekim kanunları ve meydana getirdiği düzeni tesadüflere bağlamak mümkün değildir.

ALLAH HAK İLE YARATTI

H a k kelimesi üzerinde sık sık durulmaktadır. Burada ise, Güneş ve Ay'ın hak ile yaratıldığı belirtiliyor ki, bundan şu manalar anlaşılmaktadır: Güneş ve Ay, kâinat planındaki yerlerine oturtulmuştur. Her ikisi de varlıktaki mutlak denge ve düzenin cüzleri olarak bulunuyor. İnsanların yararına yaratılan bu ikisi de şaşmayan kanunlara bağlanmıştır ve hayat şartlarıyla uyum halinde bir düzeye getirilmiş, her biri için ayrı bir yörünge takdîr edilmiştir.

İşte Kur'ân'da bütün bu incelikler h a k kelimesiyle anlatılmakta ve akıl sahiplerine seslenilmektedir: **«Allah bunu ancak hak ile (katıksız, kusursuz, şaşmayan kanun ile) yarattı. Bilip (anlayacak) bir millete âyetleri (böylece) bir bir açıklar.»**

GECE İLE GÜNDÜZÜN BİRBİRİNİ İZLEYİP DEĞİŞMESİ

(إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ..) **«Şüphesiz ki gece ile gündüzün birbirini izleyip değişmesinde............ âyetler, belgeler vardır.»**

Kur'ân bu âyetle Dünya'nın Güneş'in çevresinde bir elips çizip dönmekle kalmadığını, aynı zamanda kendi ekseni etrafında da dönerek gece ile gündüzün meydana gelmesini sağladığı ve bu birbirini izlemenin sürüp

gittiğini açıklıyor.

Başta insan olmak üzere hayvanların ve bitkilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri, gelişip çoğalabilmeleri için Dünya'nın bu iki ayrı hareketine mutlak sûrette ihtiyaç bulunduğuna işâret edilerek Allah'ın değişmeyen sünnetiyle gece ile gündüzün belli hareket ve kesin hesaplarla oluştuğu bildiriliyor ve bunlar Allah'ın varlığının ve sonsuz kudretinin belgeleri olarak gösteriliyor. Sonra da bu kudretin insanları yeniden diriltip ikinci hayata döndürmeye muktedir bulunduğu hatırlatılıyor.

Kur'ân insanla Allah arasındaki engelleri kaldırmak, duyguları yönlendirmek, düşüncelere berraklık kazandırmak ve akıllara ışık tutup insanla hakikatı yüzyüze getirmek için dört ayrı belge sıralıyor:

1— Güneş'in ışık ve enerji kaynağı olduğu, ilâhî kudretin dışında başka bir kaynaktan enerji almadığı,

2— Ay'ın ışık kaynağı olmadığı, onu Güneş'ten alıp yansıttığı ve Dünya çevresinde onunla birlikte hareketini sürdürürken yörünge düzlemine göre 83° 30′ eğik bir eksen üzerinde döndüğü, dönüş süresinin yer etrafında dolanma süresine tamamen eşit bulunduğu ve bu sürenin eşitliği nedeniyle, Dünya'ya da uzaklığının 363.300 km. ile 405.500 km. arasında değişmesi sebebiyle hilâllerin meydana geldiği,

3— Gece ile gündüzün birbirini takip etmesinin, Dünya'nın kendi ekseni etrafında ve Güneş'in çevresinde dönmesiyle vücut bulduğu,

4— Göklerde ve yerde yaratılanların Allah yanında belli hesaplar ve belli kanunlarla varlıklarını ve hareketlerini sürdürmeleri, Allah'ın varlığını isbat etmekte ve insan aklını harekete geçirip ona ön bilgi vermektedir.

Bütün bunların h a k ile yaratıldığına baktığımızda, ilimle malûmat arasında bir uyumsuzluk ve farklılık olmadığını görürüz. Zira her düzen ve denge, her plân ve proğram mutlak sûrette bir düzenleyicinin, bir planlayıcı ve proğramlayıcının varlığına delâlet eder.

Rağıp el-Asbahanî, Müfredat adlı eserinde h a k tabirini açıklarken diyor ki: «Kök mana olarak mutabakat ve muvafakat demektir. Bir şeyi hikmetin gerektirdiği şekilde icat edene ve icat edilene de h a k denilmiştir. Bu manayla Allah'a HAK denildiği gibi, yarattığı şeye de hak denilmiştir.»

Şüphesiz ki, mevcut düzenin bir düzenleyicisi bulunduğunu istidlâl edebilmek için daha çok üç şeye ihtiyaç vardır: Bilgiye dayalı sağlam imân, hakkı ve gerçeği arayıp bulmak için irfan ve Allah'tan saygı ile korkmayı

ilham eden takvâ.. Onun için 6. âyetin son cümlesinde, **«Ondan korkup kötülüklerden sakınan bir millet için âyetler, belgeler vardır»** denilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'ın varlığına, birliğine, sanatının benzersizliğine delâlet eden delil ve belgeler sıralandı. Güneş ve Ay'la ilgili ana fikirler verildi. Sonra da bunlardan ancak Allah'tan saygı ile korkup inkâr ve maddecilikten sakınan akıl sahiplerinin öğüt alacağı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mevcut düzeni sapasağlam kuran ve mutlak denge sağlayıp kâinatı kusursuz bir plâna göre ayakta tutan Allah'ın, insanları öldürdükten sonra dirilteceği haber veriliyor. Bunca delil ve belgeye rağmen Âhiret'e inanmayıp dünya hayatına razı olan ve sadece onunla yetinenlerin kendilerine çok kötü bir gelecek hazırladıkları bildiriliyor. Bunların aksine akıl ve idrâkini, zekâ ve yeteneklerini gerçeği arayıp bulmak için kullanan ve öylece Allah'a ve Âhiret gününe inanıp iyi, yararlı iş ve amellerde bulunanların göz ve gönül dolduracak bir gelecekleri, sonsuz mükâfatları olacağı müjdeleniyor. Bu bahtiyarların Cennetteki duâları, esenlik dilekleri ve sözlerinin sonu tesbîh, selâm ve hamd kapsamında olacağı ayrı bir lütuf olarak öğretiliyor.



إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولٰئِكَ
مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا
سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوٰيهُمْ
أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

M E Â L İ :

7-8— (Öldükten sonra yeniden dirilip) bize kavuşmayı ümit etmeyen, Dünya hayatına râzı olup onunla gönlü yatışanlarla bizim âyetlerimizden gâfil olanlar var ya, işte onların, kazandıklarına karşılık varacakları yer ateştir.

9— Onlar ki imân edip iyi-yararlı amellerde bulundular, elbette Rabları onları, imânlarına karşılık, altlarından ırmaklar akan Naîm Cennetlerine eriştirir.

10— Oradaki duâları, «Allahım! Sen her türlü noksanlıktan münezzehsin» sözüdür. Sağlık ve esenlik temennileri ise, «Selâm»dır. Duâlarının sonu ise, «Hamd (Her türlü güzel övgü), âlemlerin Rabbi Allah'adır.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Cennet ehli Cennet'te yerler, içerler ama, ne tükürürler, ne idrar çıkarırlar, ne de sümkürürler.»

Bunun üzerine ashab-ı kirâm sordu :

— Ya Resûlellah! yedikleri yemek ne oluyor?

Cevap verdi :

Hafif geğirmek, misk terlemesi gibi bir ter (çıkar). Tesbih ve tahmîd (Allah'ı tenzîh edip O'na hamdetmek)le ilhâm olunurlar.» (1)

«Kim Cennet'e girerse, nan-u nîmet içre olur, hiçbir sıkıntı ve meşakkate uğramaz, elbisesi eskimez, gençliği de hiç bitmez.» (2)

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLECEKLERİNE İNANMAYANLAR

(إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا...) «(Öldükten sonra yeniden dirilip) bize kavuşmayı ümit etmeyenler....»

İnsan hayatını en iyi ve doğru düzenleyen, disiplin altında tutan ve vicdanları geliştirip merhamet duygusunu harekete geçiren, meşru yolları tercîh edip ömrü helâl kazanç sınırları içinde tutan şey, şüphesiz ki Allah'a ve Âhiret gününe dosdoğru imân, Peygamberin getirdiği esas ve prensipleri kabul edip onlarla yaşamaktır. Dünya hayatında hiçbir âmil insanı bunun kadar yönlendiremez ve ona kişilik kazandıramaz. Onun için semavî dinlerin ana hedeflerinden ve değişmeyen amaçlarından biri, insanların kalblerini ve kafalarını böylesine bir imân ışığıyla aydınlatmak olmuştur. O nedenle bu ışıktan mahrûm olanlardan vefa beklemek, düzenli bir hayat sürmelerini istemek, kalblerini insanlıktan yana çevirip merhamet duygularını harekete geçirmek safdillik olur.

İsa Peygamberle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz arasında altı asırlık bir fetret devrinin sürmesi, Yahudilerin iyice katılaşıp dini ve dindarlığı kendi tekellerinde tutup çevreye yayma temayülü göstermemeleri; Tevrat'taki âhiretle ilgili belgelerin kaybolup unutulması ve sonra da İncil'in aslının zayi' edilip sadece Havarilerin İsa Peygamberden işittikleri öğütleri ve İsa Peygamberin öz geçmişiyle ilgili bilgileri kendi anlatım kalıplarına dökerek yazmaları, neticesinde dinî esaslardan çok şeylerin unutulmasına neden olmuş ve o sebeple yavaş yavaş tek tanrı inancı yerine çok tanrı; mahiyeti bilinmeyen fakat eserleriyle, sıfatlarıyla mevcudiyetine inanılan Allah'a ibâdet yerine, taştan, ağaçtan yontulup şekillendirilmiş bir sürü putlara tapma inancı ortaya çıkmıştı. Arapların çoğu ne öldükten sonra dirilip

---

(1) Sahîh-i Müslim : 8/19-S. 362
(2) » » : 8/21-S. 363

kalkmaya, ne de âhiretteki hesap ve cezâya inanıyorlardı. Onların bu vadideki inançsızlığı koyu bir cehalet ve aşırı bir taassuba dayanıyordu. Bu bakımdan günümüzdeki maddecilerde görüldüğü gibi, dünya hayatı onların tek amacı ve gönül yatışkanlığı idi.

Günümüzde ciddi bir eğitim almamış, zekâ bakımından gelişip ruh ve vicdan bakımından geri kalmış inkârcılar da dünyalığı ve maddeyi temel esas kabul etmişlerdir. Aradaki fark: Arapların ciddi bir bilgileri olmadığı gibi, bilimsel bir dayanakları da yoktu. Körükörüne dede ve babalarının yolunu takip ediyor, ondan başka bir inanç yolu kabul etmiyorlardı. Çağımızın maddeci inkârcıları ise, bilimsel yönden de kendilerini savunmakta, birtakım doktrin ve ideolojileri paravana edinip görüş ve düşüncelerinin isabetli olduğunu gösterme gayreti gütmektedirler. Evet, bunlar ilâhî kudreti bütünüyle reddeder, otodinamizme, yani varlığın kendisinden kaynaklanıp gelen kuvvete inanırlar. Elmayı olgunlaşmaya götüren iç prosedürler zincirini buna örnek gösterirler. Ruhun da maddenin yüksek bir ürününden başka bir şey olmadığını söylerler. Dinin ise, insanın sınırlı bilgisinden doğduğunu iddia ederler.

Şüphesiz ki, böylesine dayanaksız ve delilsiz bir iddia ve inanç, insanlık için bir ateştir; bu ateş her yönüyle ümitsizlik, yok olup unutulmak ateşi; fazîlet ve güzel ahlâktan uzak, acımamak, korumamak ateşi; insanları bir hiç uğruna yok etme ateşidir. İşte bu ateş, kıyâmette sonu gelmeyen daha beter bir ateşi hazırlar. Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Onların kazandıklarına karşılık varacakları yer ateştir»,** buyurulurken, bu ateşin yakıtını bir bakıma dünyada yüklenip taşıdıklarına işâret eder.

Allah'a ve Âhiret'e imân ise, insanı büyük ve köklü bir ümide sevkeder, gönüllerde fazîlet lambasını yakar, Cennet misali bir iç huzuru ve derin bir güven meydana getirir. Böylece şüpheden uzak bir imânla hayatını değerlendiren her mü'min, ölürken tam teslimiyet ve sarsılmaz bir ümit ve güven üzere gözlerini yumar; beraberinde Cennet nîmetlerinin mayasını götürür.

CENNET'TEKİ DUÂ

(دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ) **«Oradaki duâları «Allahım! Sen her türlü noksanlıktan münezzehsin» sözüdür. Sağlık ve esenlik temennileri ise, selâm'dır...»**

Dünya hayatında ilme'l-yakiyn derecesinde Allah'ın yüce kudretini eşyanın her parçasında gören, O'nun varlığına ve birliğine bütün eşyanın

şehadet ettiğini idrâk eden mü'minlerin, her namazdan sonra olduğu gibi, «Sübhanellah, el-Hamdu lillah ve Allahu Ekber» diyerek Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan tenzîh edip her şeyin O'nu tesbîh ettiğini ilân etmeleri; övülmeğe ancak Allah'ın lâyık olduğunu düşünerek her türlü güzel övgünün Allah'a mahsus olduğunu söylemeleri ve gerçek büyüklüğü, sınırsız, ölçüsüz, keyfiyetsiz ve kemiyetsiz olarak Allah'a has kılıp «Allah çok büyüktür» diyerek kendi mahviyet ve aczlerini dile getirmeleri, onlara Cennet'te ibâdeti idrâk nîmetini hazırlar.

Çünkü dünya ve kâinat, Hakk'ı tesbîh edip her zerresiyle «Sübhanellah» demektedir. Cennet bütün nîmetleriyle, «Sübhanellah» tesbihiyle ibâdet etmektedir. Kabirlerinden dirilip kalkan mü'minler, o tüyler ürpertici manzarayı görünce, yine ilk sözleri «Sübhanellah» olacak, Cennet'e girdiklerinde de yine duâ ve ibâdetleri «Sübhanellah ve el-Hamdu lillah» olacak..

SAĞLIK VE DİRLİK TEMENNİLERİ

SELÂM, bilindiği gibi, Allah'ın sıfatlarından, yani 99 isminden biridir. Kelime olarak, açık-gizli, görünür-görünmez afetlerden güven ve esenlik içinde kalmak ve kalmayı dilemek veya bunu sağlamak manalarına gelir. Gerçek selâmet, yani her türlü afet, sıkıntı ve üzüntüden kurtulup esenliğe kavuşmak ancak Cennet'te olur. Çünkü orada fenaya yüz tutmayan baka, fakirliğe dönüşmeyen gına; zilletsiz azizlik, hastalıksız sağlık ve sıhhat vardır.

Dünyada İslâm terbiyesinde şekillenip din kardeşlerine dünya ve âhiret esenliği dileyerek selâm veren kimse, her şeyden önce kendine Cennet'te selâmet yurdunu hazırlamıştır. İlâhî selâmete her an muhtaç olan insanlar bunu daha çok Cennet'e girdikten sonra hissederler ve birbirlerine «selâm» diyerek sağlık ve dirlik dileğinde bulunurlar.

CENNET'TE RUHUN ALACAĞI EN YÜKSEK GIDA

Dünya hayatında insanın iki ayrı gıdaya ihtiyacı olduğunu biliyoruz: Bedenin topraktan çıkan ürünlere, ruhun yüce âlemden inen feyiz ve rahmetlere ihtiyacı vardır. Zaten insan olmanın da anlamı ve özelliği budur. Zira hayvanlar sadece aşağı âlem diye adlandırılan yerden çıkan ürünlere ihtiyaç duyarlar ve onunla beslenip varlıklarını belli bir süre ayakta tutarlar. Melekler ise, sadece yüce âlemle ilgili feyiz ve rahmetlerle beslenirler. İnsan bu iki ayrı mahlûk arasında üçüncü bir varlık olarak her iki cihetten gelen maddî ve mânevî gıdalarla beslenip hayatını dengeli ayak-

ta tutabilir.

İşte dünyada Allah'a ve Âhiret'e imân düzeyinde namaz, duâ ve tesbîh gibi ibâdetler, kutsî âlemden gönderilen feyiz ve rahmetlerdir. Ruh bunlarla beslenip muhtaç olduğu gıdayı alır. Kendini bu ve benzeri feyizlerden mahrum bırakan kişi, hakikatte insan olmanın anlamını yitirmiş demektir. Bu âlemde ruhunu belirtilen feyiz ve rahmetlerle beslemediği için de onu mânen katletmiş sayılır. Kirlenip kararan, nurâniyet ve safiyetini, hayvanî sıfatların galebesiyle kaybeden bir ruh, kıyâmette arınmadıkça ebedî feyiz ve saadet yurduna girmeye lâyık olamaz.

Âhiret'te, dünyada sağladığı iki yönlü beslenme ve elde ettiği denge ile Cennet'e ehil olanlar, ruhlarına sunulan ikinci bedenle birlikte yine iki ayrı gıdaya ihtiyaç duyarlar. Beden posası olmayan Cennet ürünüyle beslenip lezzet alırken, ruh, kutsî âlemin en tatlı ve en nefis gıdası olan «Sübhaneke'llahümme» ve «el-Hamdulillahi Rabbi'l-âlemîn» tesbîh ve tahmîdini dem be-dem alır. O âlemde sözün ve işin başı, «Sübhanellah»tır; sonu ise, «el-Hamdu lillah»tır. Bu iki söz aynı zamanda Cennet ehlinin en çok huzur ve mutluluk duyacağı bir ibâdettir.

Özetliyecek olursak, diyebiliriz ki: Bedenini gıdasız bırakan dünyada, ruhunu gıdasız bırakan âhirette yaşayamaz, yani ebedî saadet yurduna ehil olamaz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle âhirete inanmayan ve böylece bütün umudunu dünya hayatına bağlayan maddeciler uyarıldı. Sonra da imâna karşılık verilecek mükâfatın ancak Cennet olacağı haber verilerek mü'minler müjdelendi. Dünya'da imân doğrultusunda Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzîh edip din kardeşlerine selâmet ve esenlik dileyen, bunun için onlara rastladığı zaman selâm veren mü'minlerin bu güzel amellerine karşılık Cennet'te sonsuz selâmet ve esenliğe kavuşacaklarına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle insanın hayrı istemede aceleci olduğu belirtiliyor. Allah'ın ise, her şeyi belli ölçüde yarattığı ve belli bir plan ve proğrama göre yürüttüğüne işâretle, insanların işledikleri kötülüklerin cezasını vermekte acele etmediğinin hikmetine temas ediliyor. Sonra da insanın geçmişi çarçabuk unutan bir yapıya sâhip olduğu, sıkıntılı anlarda durmadan Allah'a yalvarıp yakardığı halde, genişliğe ve ferahlığa kavuşunca Allah'a hiç duâ ve niyaz etmemiş gibi bir duruma girdiği konu edilerek insan karakteri hakkında bilgi veriliyor.

——oOo——

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ
اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ
لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَاِذَا مَسَّ
الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا
عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَا اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذٰلِكَ
زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

M E Â L İ :

11— Eğer Allah insanlara, hayrı acele istedikleri gibi, şerri çabuklaştırsaydı, ecelleri hemen yerine gelip (her şey) bitmiş olurdu. Ne var ki, bize kavuşmayı arzu etmeyenleri azgınlıkları içinde bocaladıkları bir halde bırakıverirİz.

12— İnsana bir dert ve sıkıntı dokunduğu zaman gerek yan üstü uzanırken, gerek otururken, gerek ayakta dururken bize duâ eder. Kendisinden dert ve sıkıntıyı kaldırdığımızda ise, kendisine dokunan dert ve sıkıntıdan (kurtulmak için) bize (hiç) duâ etmemiş gibi (eski haline) geçip gider. İşte müsriflere (haddini aşanlara) yapageldikleri ameller böylece süslenmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke müşriklerinden başta Nadr b. Hars olduğu halde birkaç kişi İslâm'ın feyiz pınarının hayat veren damlalarının nasıl bir şifa ve rahmet iksiri olduğunu düşünemediklerinden, «Allahım! eğer Muhammed'in getirdiği hak ise, üzerimize gökten taş yağdır», diye duâ etmişlerdi. Bunun

üzerine yukarıdaki âyetler, aydınlatıcı bilgi vererek indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kendi kendinize bedduâ etmeyin. Çocuklarınıza ve mallarınıza da bedduâ etmeyin. Sonra Allah tarafından (belirlenen) icâbet saatına rastlar da bedduânız kabul olunabilir.» (2)

«Mü'minin her hâli hayret uyandırıcıdır; Allah onun hakkında ne kadar bir hüküm yerine getirirse, mutlaka onun için hayır olur: Kendisine bir zarar ve sıkıntı dokunur da sabrederse, bu onun için hayır olur. Bir genişlik ve kolaylık dokunur da şükrederse, yine onun için hayır olur. Bu (lûtuf) ancak mü'mine verilmiştir.» (3)

«Şüphesiz ki sevenin sevgilisi, dostun dostu aleyhine yapacağı duânın kabul olunmamasını Allah'tan dilerim.» (4)

«Şüphesiz ki ben lânetleyici olarak gönderilmedim, rahmet olarak gönderildim.» (5)

Hz. Câbir (R.A.) anlatıyor :

— Peygamber (A.S.) Efendimiz Batn-i Buvat gazasına giderken develere nöbetleşerek biniyorduk. Ansardan bir adamın sırası gelince, deveyi çökertip bindi, fakat deve yerinde mıhlanıp kaldı, bir türlü kalkıp yürümedi. Adam öfkelendi ve «Allah sana lânet etsin!» dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (A.S.), «Devesine lânet eden adam kim?» diye sordu. Adam da, «Benim...» diye cevap verince, Efendimiz (A.S.) ona : **«İn aşağı, lânetlenmiş bir hayvanla bize arkadaşlık etme! Kendi kendinize, çocuklarınıza ve mallarınıza bedduâ etmeyin. Sonra Allah'ın kabul edeceği saate denk gelir de sizin için o bedduâ kabul olunabilir.»** (6) buyurdu.

İNSAN ACELECİDİR

(وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ) «Eğer Allah insanlara, hayrı acele istedikleri gibi, şerri çabuklaştırsaydı...»

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî-Lübabu't-te'vîl
(2) Hafız Bezzar - Ebû Dâvud : Câbir (R.A.)den
(3) Ahmed : 1/173, 177, 182- 3/117, 184- 4/332, 333- 6/15, 16
(4) Tefsîr-i Kurtubî : 8/315
(5) Sahîh-i Müslim/birr : 87
(6) Sahîh-i Müslim/zühd : 74- Ahmed : 6/72, 258

İnsanın sonu gelmeyen arzu ve istekleri birbirini izler durur. Din, ahlâk ve ilim onları meşru sınırlar içine almaya çalışır. İnsanın bunca ihtiras ve isteklerine rağmen ömrü pek o kadar uzun değildir. Yapılacak çok şey, düzeltilecek birçok konu vardır. Ömür sermayesini plânlı, proğramlı şekilde harcamasını bilenler, az-çok insanlıktan yana başarılı ve feyizli hizmetler verirler. Derdi ve kaygısı sadece şahsi çıkarı ve nefsanî istekleri olanlar ise, ciddi hiçbir hizmette bulunmadan Dünya'yı terkederler.

İnsanın arzu ve istekleri bir sınır tanımadığından, onların gerçekleşmesinde o, çok acelecidir. Hayra ve iyiliğe çabuk kavuşmak, şer ve kötülükten; sıkıntı ve üzüntüden acele kurtulmak ister. Geçen iyi ve kötü olayları çabuk unutabilir bir yapıya sâhiptir.

Oysa bilerek, neticesini hesaba katarak, fayda ve zararlı taraflarını düşünerek sabırla yapılan bir iş; bilmeden, neticesini hesaba katmadan acele yapılan birçok işten hem hayırlı, hem de daha yararlıdır. Mesele çok iş yapmak, çok şey söylemek değil, Allah'ın rızasına uygun olanı seçip kısa ömrü feyizli bir hava içinde amacına ve yaratıldığı hikmete yöneltmektir. Unutmamalıyız ki, hiçbirimiz arzuladığımızı elde etmeden, peşinde koştuklarımızın çoğuna erişmeden, arzu ve isteklerimizin bütününü gerçekleştirmeden, başladığımız işlerin tamamını bitirmeden şu dünyadan ayrılmak zorundayız.

Kur'ân ve hadîs bu konuda bize, iyi düşünüp sonra istekte bulunma terbiyesini öğretir. Öfkelenip biri veya bir şey hakkında beddûa etmemizin doğru olmadığını telkîn eder. Kabul saatına rastlayabilir de sonradan pişmanlık duyacağımız bir sonuç doğurabilir. Zira günün öyle anları vardır ki, yapılan duâ ve bedduâlar pek karşılıksız kalmaz. O bakımdan mü'minler ağızlarından çıkaracakları sözleri, önce ölçüp tarttıktan, doğuracağı sonuçları hesaba kattıktan sonra sarfetmelidirler.

Kâfirlere gelince, küfür ve inatlarıyla, azgınlık ve hayasızlıklarıyla şerrin çabuklaşmasını isteseler bile, Cenâb-ı Hak onların bu yoldaki bedduâ ve dileklerini hemen kabul etmez. Birkaç yıllık bir ömür sınırları içinde dünyalık ile başbaşa bırakıp ezelî plân ve proğramının kusursuz hedefine ulaşmasını bekler. O'nun sünnetullahı gereği, âhiret saadetini bütünüyle kaybeden bedbaht bir zümreye mutluluk veren dünya hayatını hemen karanlığa boğmaz; iki mutluluğu birden çekip almaz. Zulüm ve tuğyana sapmadıkları sürece ellerindeki nîmeti dünyada azâba çevirmez, bir süre oyalanıp bocalamalarına imkân verir. Çünkü Allah âdildir, her işi mutlak hikmet, her mühlet verişi mutlak adâlettir. Nitekim Bakara sûresi 15. âyette bu inceliğe temasla buyuruluyor ki : **«Allah onlarla alay eder de kendilerini taşkınlıkları içinde bocalar şekilde bırakır. İşte onlar öyle kimselerdir ki,**

doğru yola karşılık sapıklığı satın almışlardır. Bu alış-verişleri kendilerine kâr sağlamamıştır; doğru yolu da bulmuş değillerdir.»

ALLAH'I HATIRLAMA VE O'NA SIĞINMA

(وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا) **«İnsana bir dert ve sıkıntı dokunduğu zaman gerek yan üstü uzanırken, gerek otururken, gerek ayakta dururken bize duâ eder....»**

İnsan ruhu, ilâhî inâyet ve feyizlere mazhar kılınarak yaratılmıştır. Mayasında bir tek Allah düşüncesi ve dindarlık arzusu mevcuttur. Dünya'ya gözlerini açınca içinde bulunduğu aile ve çevresi ve beraberinde taşıdığı akıl, zekâ, idrâk gibi yetenekleri, ya ondaki bu düşünce ve arzu cevherinin kabuğunu kırıp onun aşıldeğerini ortaya çıkarır, ya da büsbütün kabuğunda kalıp küllenerek küflenmesini sağlar.

Her iki durumda da ruhun derinliğindeki bu cevher sırası gelince kendini az veya çok hissettirir. Özellikle dert, sıkıntı, felâket ve musîbet anlarında belirginleşir. Hattâ Allah'ı inkâr edenler bile, ölüm saçan felâket anlarında her türlü umut ve yardımcının ışığı kesildiği bir zamanda «Allah!» demeye başlarlar ve görünmeyen O Yüce Kudretten yardım bekleme ihtiyacını duyarlar. Bu, elde olmayan bir duygudur ki, böyle anlarda frenlenmesi âdeta mümkün değildir. Tıpkı sıcakta buharlaşan su gibi. Bu onun tabiatında vardır; belli bir sıcak ortamını bulunca ister istemez buharlaşmaya başlar. Ateşe düşen odun, ister istemez yanmak zorundadır; zira bu onun hilkatında ve tabiatında mevcuttur.

Sıkıntı ve felâket kalkınca, felâkete uğrayanların çoğu kendilerine hiçbir şey dokunmamış gibi eski halerine dönerler. Bu da insanın nankör, unutkan ve gâfil olduğunu gösterir.

Ömür sermayesini bir hiç uğruna acımasızca harcayanların durumu böyledir. Ecel gelinceye kadar başladıkları gibi devam ettirirler. İşleri ve amelleri kendilerine iyice süsletilmiştir; gerisini, sonucunu düşünüp gerçeği anlamaları çok zordur. Kırık, dökük bir tekneyle denize açılan gâfil bilgisizlerin durumu bunlar için ne güzel ve ibretli misaldir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanların hayır ve iyiliği elde etmek için acele davranmalarına, öfkelenip veya inkâra sapıp şer ve felâketi istemelerine karşılık Allah'ın sabırla karşılık verdiği açıklandı. Sonra da insan ruhuna

enjekte edilen din ve Allah duygusunun sıkıntılı ve felâketli günlerde daha da belirginleştiği belirtilerek, Allah'ı inkâr etmenin mümkün olmadığı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, insan ruhundaki bu ezelî cevhere rağmen küfür ve azgınlıkta ısrar ve inat edip işi ahlâksızlığa ve zulme kadar uzatanlar, daha önce o yüzden yok edilen kavim ve milletler hatırlatılarak uyarılıyor ve geçmişten ibret almaları için o yok edilenlerin yerine yeni kuşakların getirildiği, o nedenle yaşamakta olanların çetin bir sınavla karşı karşıya bulundukları haber veriliyor.

——oOo——

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ
مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ
خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

M E Â L İ :

13— And olsun ki sizden önce nice kuşakları, kendilerine peygamberlerimiz açık belgelerle gelmişken (baş kaldırıp) zulmettikleri ve imâna gelmiyecekleri (sâbit olup dönme ihtimalleri kalmadığı) zaman yok ettik. İşte biz, suçlu-günahkâr milleti böyle cezalandırırız.

14— Sonra onların ardından nasıl amel edeceğinizi görmemiz için sizi onların yerine getirdik.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğrusu dünya tatlı ve yeşilliktir. Allah sizi orada (kendi adına söz söyleyip hükmetmeniz için) halîfe edinmiştir; neler işlediklerinize bakmaktadır. O halde dünyadan da, kadından da (her ikisinin fitnesinden) sakı-

nın.» (1)

SUÇLU, GÜNAHKÂR MİLLET

(كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ) **«İşte biz, suçlu günahkâr milleti böyle cezalandırırız.»**

Milletlerin de fertler ve âileler gibi hayatlarının üç devresi var: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık.. Millet olma şuurunun uyanması, bağımsız duruma gelme arzusu ve kendi kendini idare etme başarısı ortaya çıkınca, birinci devresi başlamış olur. Güçlü ordu, istikrarlı maliye, iktisadî bağımsızlık ve gelişen maarif onun ikinci devresi sayılır. Bu iki devrede idare edenlerle idare edilenler, kuvvet ve kudreti, başarı ve izzeti Allah'a çevirip ülkenin mânevî ihtiyacı olan din, ahlâk, adâlet ve fazîleti geliştirip maarifi bu unsurların harcıyla inşa ederse, o milletin gençlik devresi çok uzun sürer. İlâhî yardım, yüce âlemden inen feyiz o milleti devamlı destekleyip güçlendirir. Bunun aksine şımarıklık, azgınlık, inkâr ve haklara tecavüz başlar, maddecilik ön plâna alınır, ahlâksızlık ve adâletsizlik her sınıfın ruhuna işlerse, artık o milletin gençlik devresi pek kısa olur. İlâhî inâyet kesilir, yüce âlemden feyiz ve rahmet inmez olur. Halk arasında bölünmeler başgösterir, toplum yapısında güven ve huzur sarsılır ve çok sürmez bir belâ başlarına iner de ne olduklarını, nereye gittiklerini, ne yaptıklarını bilemez olurlar. Şaşkınlık içinde kalıp bocalamaya başlarlar. Öyle fırtınalı günlerde uyanıp Hakk'a yönelir, adâleti yeniden kurup ahlâk ve fazîleti ihyâ ederlerse, belki kurtulabilirler. Biraz daha ihmal ederlerse, süratle yaşlılık devresine girip güçten ve kudretten kesilirler.

İlgili âyetle, **«İşte biz, suçlu günahkâr milleti böyle cezâlandırırız»** buyurularak milletler, özellikle Müslüman ülkeler uyarılıyor.

Milletlerin tarihlerini incelediğimizde, onların bu yıkılıp yok olma olaylarıyla dopdolu olduğunu görürüz. Yıkılan bir milletin, silinen birkaç neslin yerine başkaları gelip geçer. Yeni gelenler, geçmişteki aynı hataları işlerlerse, onlar da bir süre sonra silinip yok olmaya mahkûm edilirler ve böylece Allah'ın sünneti, hayat kanunu kusursuz biçimde, arızasız bir işleyişle sürüp gider. Şimdi de, Rabbü'l-âlemîn olan Allah yaşamakta olan milletlerin nasıl bir yol tutacaklarına, geçmişten ne derece ders ve ibret aldıklarına bakmaktadır.

Bu âyetin açıklamasını yapan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, hadîs bö-

(1) Tirmizî/fiten : 26, zühd : 41- İbn Mâce/fiten: 19- Dâremî/rikak : 37- Ahmed : 3/7, 19, 22, 46, 61, 74-6/68

lümünde belirtildiği gibi, Müslüman milletlerin dikkatlerini iki tehlikeli fitneye çekmiştir:

1. Dünyayı tek amaç seçip, maddeciliği ilâhlaştırmak,

2. Kadını tam bir şehvet aracı veya oyuncağı haline sokmak.

Birinci fitne, kıpkızıl bir yel estirir· ikinci fitne, aile ve ahlâkı kökünden yıkıp götürür. Günümüzde ve yakın tarihimizde bu iki fitneye kapı açanların ne hale düştüklerini anlatmaya gerek var mıdır? Son birkaç yıl içinde, beynelmilel kumarhane ve fuhuşhane olan Lübnan'ın dramatik tablosu önümüzde duruyor. Süper bir devlet olarak büyük bir ekonomik güç oluşturan Amerika'da ahlâksızlığın nasıl kol gezdiği, 1-15 yaş arası erkek çocukları bile akşamdan sonra sokağa bırakmanın büyük bir felâket ve fecaatle neticeleneceği, bakire kız diye bir kavramın unutulduğu, aile yuvasının temeline dinamit konulduğu bilinen gerçeklerden bir kısmıdır. İnançsızlık ve ahlâksızlığın bu ülkeyi yakın gelecekte yıkıp yok edeceğini söylersek bir kerâmet izhar etmiş sayılmayız. Avrupa ülkelerinin bir çoğu başaşağı gelmiş durumda. Maddî refahın yalnız başına hiçbir milleti kurtaramıyacağının hazîn örneklerini yakında biz görmesek bile, çocuklarımız ve torunlarımız görecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle tarihte yıkılıp yok edilen milletlerden ibret almamız istenildi. Zulüm, maddecilik ve ahlâksızlık fırtınasına kapılarını açık bulunduran hiçbir milletin o fırtınadan kendini kurtaramıyacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, aynı fırtınaya kapılarını açık bulunduran ve âhirete; Allah'a kavuşmaya inanmayan Mekkeli müşrikler uyarılıyor. Kur'ân'ın milletlerin hayatını yönlendiren ilâhî mesaj olduğu açıklanarak, Hz. Muhammed (A.S.) tarafından uydurulmadığı belirtiliyor ve Hz. Muhammed'in (A.S.) ne kadar doğru ve fazîletli bir kişiliği bulunduğu, aralarında geçirdiği bir ömür hatırlatılarak belgelendiriliyor.



وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ
إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾
قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ
لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ
أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

M E Â L İ :

15— Âyetlerimiz onlara karşı açık-seçik okunduğu zaman, bize kavuşmayı ummayanlar, «bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir» derler. De ki : Onu kendiliğimden değiştiremem, bu bana yakışır şey değildir, (böyle bir hak ve yetkim söz konusu değildir); ben ancak bana vahyedilene uyarım. Eğer Rabbıma isyân edersem, o büyük günün azâbından korkarım.

16— De ki : Eğer Allah dileseydi ben size onu okumaz ve O da size (benim vasıtamla) bildirilmemiş olurdu. Elbette bundan önce aranızda bir ömür bulundum; artık aklınızı kullanmaz mısınız?

17— Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Doğrusu suçlu günahkârlar kurtuluşa erişemezler.

İNİŞ SEBEBİ

Mukatil'e göre, Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden beş kişi, Hz. Peygamber'e (A.S.) başka bir Kur'ân getirmesini veya putları kötüleyen âyetleri değiştirmesini önermişlerdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi ve istenilen hususlarda Hz. Muhammed'in (A.S.) hiçbir yetkisinin bulunmadığı açıklandı. (1)

KENDİ ANLAYIŞLARINA GÖRE BİR DİN VE BİR KİTAP ARZU EDENLER

(قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ) **«Bize kavuşmayı ummayanlar, bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir, derler.»**

Mekkeli putperestlerin ileri gelenlerinden birkaç kişinin kendi arzu ve hevesleri doğrultusunda bir Kur'ân getirilmesini veya indiği iddia edilen Kur'ân âyetlerinin putlara dokunmayacak şekilde değiştirilmesini istemesi, önemli bir konuyu gündeme getiriyor. Çünkü bunun altında birçok gerçekler ve hikmetler yatmakta, mü'minleri aydınlatan mesajlar yer almaktadır. Şöyle ki :

1— İnen Kur'ân'ın bütünüyle ilâhî olduğunu bir defa daha açıklamak ve kanıtlamak,

2— Hz. Muhammed'in (A.S.) Allah ile kulları arasında bir aracı bulunduğunu, o bakımdan indirilen hiçbir âyeti kendiliğinden değiştirme yetkisi olmadığını vurgulamak,

3— Kişilerin anlayış ve mantıklarına göre dini ve taşıdığı hakikatleri değiştirip yorumlamanın çok sakıncalı sonuçlar doğuracağını hatırlatmak ve bunun din adına bir cinayet olduğuna işârette bulunmak,

4— Dinî konuları ve meseleleri, duyguyla değil, akıl ve idrâkla incelemenin ve sonra da imân ile birleştirip bütünleştirmenin gereğini açıklamak gibi hikmetler bu cümledendir.

Kur'ân bu hikmetleri amaç edinip müşriklerin yersiz isteğini reddederken, mü'minlere şöyle bir uyarıda da bulunmaktadır: Her çağ ve dönemde birtakım bilgiç geçinen inançsız kişiler çıkarlar da kendi mantıklarına göre, ya bir din ararlar, ya da hak dini kendilerine uydurmaya çalışır-

(1) Lübabu't-te'vîl

lar. Oysa din kişilerin mantığına göre değil, kişilerin yaşadığı çağda yetişen büyük din âlimlerinin meydana getirdiği cumhurun mantığıyla uyum sağlar. O bakımdan dini, kişilerin mantığına göre te'vîl etmek, onu aslından uzaklaştırmayı sonuçlandırır ki bu, din ve ilim adına bir cinayet ve yüz karası olur.

İNKÂRCILARIN TEKLÎFİ

Müfessir İmam Kurtubî'nin tesbitine göre, Mekke'de oturan inkârcıların teklîfleri şu üç maddede toplanıyordu:

a) Kur'ân'da yer alan ve kâfirlerle münafıkları hedef seçen azâp âyetleriyle, mü'minlere güven va'deden ve müjde veren belgelerin değiştirilmesi ve çoğunun Kur'ân'dan çıkarılması,

b) Putları kötüler, ayıplar ve yerer mahiyetteki âyetlerin değiştirilmesi veya tamamen çıkarılması, aynı zamanda helâlin haram, haramın da helâl sayılması cihetine gidilmesi,

c) Kıyâmetle ilgili bütün âyetlerin Kur'ân'dan çıkarılması, ya da değiştirilmesi..

İnkârcıların amacı, inanmak değil, Kur'ân'ı ve Hz. Muhammed'i (A.S.) akıllarınca oyuncak durumuna sokmaktı. Hâşâ Hz. Muhammed (A.S.) onların bu cahilce arzusuna -bilfarz- uyarak Kur'ân'da bazı değişiklikler yapmış olsaydı, onlar yine inanmayacaklardı. Kaldı ki, ilâhî buyruklar kesinlikle değiştirilemezler. Hepsi bir bütün halinde ya kabul edilir, ya da reddedilir. Bir kısmına inanmak, bir kısmını ret ve inkâr etmek, tamamını reddetmek ve bütününe inanmamak demektir.

Günümüzde de görünüşte Müslüman geçinen, gerçekte İslâm'la ilgisi bulunmayan bazı mürekkep yalamışlar, hiçbir araştırma, inceleme zahmetine katlanmadan, hayat kanunlarıyla ilâhî buyruklar arasındaki kopmaz bağları tesbite çalışmadan Kur'ân'ın bazı hükümlerini tenkit eder; hac veya namaz hususunda yeni şekiller önerirler. Camilere, kilise ve havralarda olduğu gibi, iskemle ve sıra konulmasının uygunluğunu savunurlar. Oysa o tiplerin camiyle, hacla ve namazla uzaktan, yakından ciddi hiçbir ilgileri yoktur. Camileri ve namazı beğenmiyorlarsa, neden kilise veya havraya gitmiyorlar? İstedikleri reformun çoğu bu iki ibâdet yerinde zaten mevcuttur. Ama mesele o değildir; ülkelerin omurgası mesabesinde olup, aile ve toplumu ayakta tutan İslâmiyeti mefluç hale getirmektir.

İlgili âyetlerle hem Mekkeli putperestlerin, hem de günümüzdeki reform havarilerinin nasıl büyük bir haksızlık içinde bulundukları teşhîr edi-

lerek şöyle buyuruluyor : **«Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir?»**

PEYGAMBERİMİZİN (A.S.) MÜŞRİKLER ARASINDA UZUN BİR SÜRE KALMASI

(فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ) **«Elbette bundan önce aranızda bir ömür bulundum; artık aklınızı kullanmaz mısınız?»**

Mekke'de doğan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, kendisine peygamberlik görevi verilmeden önce tam kırk yıl gibi uzun bir süre putperestler arasında tertemiz, nezîh, dürüst, namuslu, iffetli, şerefli ve fazîlet dolu bir hayat geçirmiş; herkesin sevgi ve saygısını kazanmış, bir gün olsun yalancılıkla suçlanmamıştır. Peygamberlik göreviyle sahneye çıkınca, müşriklerin çoğu hemen ağız değiştirip suçlamalara geçtiler, akla hayale gelmedik yalanlar ve iftiralar peşpeşe sıralayıp onu küçük düşürmeye başladılar. Kur'ân, ilgili âyetle onları insafa çağırıp, bundan önce Muhammed (A.S.) aranızda bir ömür bulunmadı mı? Kırk yaşına kadar hiç yalan söylemeyen, doğruluktan ayrılmayan ve aranızda «el-Emîn» diye anılan bir zatı, kendisine vahiy indi diye mi suçluyor, ona yalan ve iftira atıyorsunuz? Böyle yapmanız büyük bir haksızlık değil midir? diyerek onları kınıyor.

Abdullah b. Selâm diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'den Medine'ye hicret edip geldikleri gün, onu görmek için halk büyük bir coşku ve sevinç içinde koşuyor, mahşeri bir kalabalık oluşturuyorlardı. Ben de o koşanlar arasında bulunuyordum. Merakla ilerledim ve mübarek yüzünü gördüğüm an, yalancı bir yüz olmadığını anladım. Kendisinden ilk duyduğum söz de şu hadîsleri olmuştu: **«Ey insanlar! Selâm vermeyi yaygınlaştırın, (Allah için açlara, muhtaçlara) yedirin, akrabalık bağlarını koruyun ve halk uyurken siz gece kalkıp namaz kılın ki, selâmetle Cennet'e giresiniz.» (1)**

Aynı zamanda geçen kırk yıl içinde Kur'ân âyetlerinin yüce ve lâhutî manalarını, yüksek edebî uslûbunu içeren ve o kudrette akıcılık ve çekicilik arzeden bir söz de O'ndan işitilmemişti, yani kırk yaşına kadar geçen ömrü ve kırk yaşından sonraki kalan hayatı arasında sözünü ettiğimiz hu-

---

(1) Tirmizî/et'ime : 45, kıyâmet : 42- İbn Mâce/ikamet: 174, et'ime: 1, edeb: 11- Dâremî/salât: 156, et'ime: 39, isti'zan: 4, 26- Ahmed: 2/156, 170, 196- 4/282, 286- 5/401

sus hakkında bir mukayese yapıldığında, peygamberlik döneminde inen vahyin yüksek kudreti bütün açıklığıyla ortaya çıkar ve daha önce bu ölçü ve kudrette bir söz sarfetmediği kesinlik kazanır.

Abdullah bin Selâm'ın (R.A.) dediği gibi, «O halde şimdi söyledikleri onun değil, âlemlerin Rabbi Allah'ındır.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kur'ân'ın lâhutî kudretini takdîr edemiyen cahil Arapların, «Bize başka bir Kur'ân getir», demeleri üzerinde duruldu ve Peygamberin (A.S.) hiçbir zaman böyle bir yetkiye sâhip olmadığı açıklandı. Sonra Peygamber (A.S.) Efendimizin tertemiz geçen hayatı misal verildi. Peygamberliğinden önce geçen kırk yıllık uzun bir süre içinde O'nun yalan söylediğine hiçbir kulun şâhit olmadığına; iftiracı ve maceracı bir insan olduğunu ise hiç kimsenin iddia etmediğine işâret edildi. Sonra da Allah'a karşı yalan uydurmanın büyük bir zulüm ve ahlâksızlık sayılacağına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, hayatı bu kadar temiz ve nezîh geçen bir zata iftira edenlerin Allah'ı bırakıp kendi elleriyle yontup şekillendirdikleri putlara tapınmaları ve onları Allah yanında şefaatçiler kabul etmeleri kınanıyor; bunda aklın, ilmin, vicdanın ve sağ duyunun payı bulunmadığı, hele insaf ölçüsüne hiç girmediği kapalı bir şekilde ifade ediliyor.

Sonra da insanların, ilk yaratılıp bir aile ve kabîle kurma düzeyine geldikleri zaman tek bir din üzere olup, Tevhîd inancına bağlı bir ümmet durumuna eriştiklerine ve yavaş yavaş çoğalıp yeryüzüne yayıldıkça düşünceler, inançlar ve kültürler arasında birtakım farkların meydana geldiğine işaret ediliyor.

Kâinat kitabında milyonlarca âyet ve belgeleri, eşya üzerindeki ilâhî damgayı görmeyip hâlâ peygamberden mu'cize isteyenlere, ileride nasıl büyük bir inkılâbın meydana geleceği ve Hz. Muhammed'in (A.S.) asıl büyük mu'cizesinin o zaman bütün açıklığıyla ortaya çıkacağı haber veriliyor.

——oOo——

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا
لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا
عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ اَتُنَبِّؤُ۫نَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ
وَلَا فِي الْاَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا
كَانَ النَّاسُ اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ
سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ فَقُلْ اِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿٢٠﴾

M E Â L İ :

18— Onlar (inkârcı putperestler), Allah'ı bırakıp kendilerine zarar ve yarar veremiyen cisimlere tapıyorlar ve «Bunlar Allah yanında şefaatçilerimizdir» diyorlar. De ki : Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorlar?! O, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir.

19— İnsanlar ancak bir tek ümmet idi; sonra ayrılığa düştüler. Eğer Rabbından bir söz (hükme bağlanıp) geçmemiş olsaydı, elbette onların ihtilâfa düştükleri şey hakkında hüküm verilirdi de (iş) bitmiş olurdu.

20— Bir de derler ki : Ona Rabbından bir âyet (açık bir mu'cize) indirilmeli değil miydi? De ki : Gayb ancak Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekliyenlerdenim.

ZARAR VE YARAR VEREMİYEN BÂTIL İLÂHLAR

(وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ) «Allah'ı bırakıp kendilerine zarar ve yarar veremiyen cisimlere tapıyorlar...»

Tapmadıkları zaman zarar, taptıkları zaman yarar vermiyen şekillendirilmiş cisimlere kulluk etmek veya onları Allah katında yardımcı şefaatçiler kabul etmek koyu bir cehaletin, bâtılı yaşatan kötü bir âdetin; hissi aklın ve idrâkin önünde tutmanın eseridir. Hele onlarda birtakım sır ve hikmetlerin, gizli kuvvet ve kudretlerin varlığını vehm edip inanmak, çok şerefli yaratılan ve varlık âleminin bir bakıma amaç ve hikmeti sayılan insana hiç, ama hiç yakışmamaktadır. Zira tapındığı cisimlerden kendisi çok daha mükemmel olan ve onların hiç birinde bulunması mümkün olmayan yetenekleri kendinde taşıyan âdemoğlunun bu derece âdileşmesi son derece düşündürücü ve üzücüdür.

Bilinen bir gerçek vardır, o da şudur: Mâbudun mutlaka âbitden, yani ibâdet edilen varlığın, ibâdet edenden çok üstün kudrette ve kıyas kabul etmez yetenekte bulunması ve kendisine ibâdet edenler üzerinde mutlak tasarrufa sâhip olması şarttır. Oysa putperestlerin durumu tam tersinedir: Âbid, mâbuddan çok kudretli ve yetenekli ve onun üzerinde tasarrufa sahiptir; istediği zaman onun şeklini değiştirebilir veya imhâ edebilir. Ayrıca ibâdet, saygı ve tâzimin en üst noktası, kulluğun en belirgin belirtisidir. O halde ibâdete lâyık görülenin herhalde çok üstün, sınırsız imkânlara sâhip olması ve her çeşit nîmeti verme gücünü taşıması gerekmektedir. Oysa müşriklerin ilâh edindikleri cisimlerin hiç birinde bunlar mevcut değildir.

Müfessir Fahruddin Râzî'nin tesbitine göre, müşriklerin tapındıkları ve şefaatçı kabul ettikleri şeyler birkaç grupta toplanmıştır:

a) Onlara göre yeryüzünün herbir iklimine sâhip olan ve onu idâre edip yürüten belli bir r u h vardır. O ruhun adına bir put yapıp ibâdet etmekte yarar vardır. Bu düşünce ve inanç çok tanrı sistemini getirip yaygınlaştırmıştır.

b) Yıldızlardan bir kısmını ilâh veya şefaatçi ilâh sayanlar da vardı. O yıldızların gündüzleri kaybolup görünmez duruma geldiklerini dikkate alıp onlardan herbiri adına bir put yaparak kendileri için Allah yanında şefaatçi olacağına inanırlardı.

c) Yaptıkları putların üzerine birtakım belli tılsımlar koyup, sonra onların sırlarını sezdiklerine inanarak yaklaşmaya çalışırlardı. Bu yaklaşma

zamanla ibâdet şekline dönüşmüştür.

d) Müşriklerden bir kısmı ise, putları, çok sevdikleri insanların sûretinde yapar, ona ibâdet etmekle, o çok sevdiği büyük kişilerin ruhlarının Allah katında şefaatçı olacaklarına inanırlardı.

YİRMİNCİ ASRIN PUTPERESTLERİ

Putperestlik hemen her çağda ve bölgede yer yer kendini farklı ambalaj, değişik şekil, kılık ve kıyafette göstermiştir. Bazan cehalet kalıbında, bazan taassup doğrultusunda, bazan da bilimsel düzeyde poz vermiştir. Ama aralarında ortaklaşa bir bağ vardır ki, o da, Allah'ı inkâr, peygamberleri ret ve âhireti hayal saymaktır.

Günümüzün putperestlerine gelince : Onların inanç, anlayış, kültür ve tutumları değişiktir. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz :

a) Kimi ölülerden medet bekleyip yatırlara koşar, yüz sürüp toprak alır; derdini o yatıra anlatır, ondan şifa ve yardım bekler.

Bunların durumu incelendiğinde, Allah'a imân ettikleri ortaya çıkar; ama sağlam dinî bilgi ve kültür almadıklarından dolayı şekilde Allah'a ortak koşarlar ve büyük günahlarla birlikte bazısı küfre kadar bu inancını ileri götürür.

b) Kimi de büyük liderlere taparcasına eğilip tazimde bulunurlar. Allah'a ibâdet eder gibi, onların maddî ve mânevî huzurunda eğilirler. O kadar ki, inanıp bağlandıkları lideri her türlü kusurdan uzak görür, onlara toz kondurmamaya özen gösterirler. Şüphesiz ki, bunda da putperestliğin dolaylı ve değişik bir yanı söz konusudur.

Oysa Allah yalnız peygamberleri günah ve kusurlardan koruyup onları i s m e t sıfatıyla teçhiz etmiştir. Onların dışında hiçbir insanı sözü edilen sıfatla teçhiz etmediği için, her insandan günah, kusur, isyan ve kayma sadır olabilir.

c) Kimi de maddeyi ilâhlaştırır. Materyalist ve komünistler gibi. Ekonomik gücün tek kurtarıcı faktör olduğunu savunurlar; bunun ötesinde başka bir güce ve kudrete inanmazlar. Onlara göre ekonomik hayatta temel olan şey fert değil, toplumdur. Din ve Allah inancı toplum için afyondur.

d) Kimi de para ve serveti hayatın ve insanlığın tek amacı olarak seçip kabullenir ve bunu elde etmek için bütün kutsal ve mânevî değerleri çiğneyip geçer. Onlara göre, din, dindarlık ve Allah'a inanmak insan için

lüzumlu değil, hayatını renklendirmek için bir fantezidir.

Görüldüğü gibi, bu düşünce ve inancın altında koyu bir cehalet ve gizli bir putperestlik yatmaktadır.

O halde putperestlik sadece taştan, madenden yapılıp şekillendirilen cisimlere tapmak veya onları şefaatçı kabul etmek değil; Allah'ı ve kutsal değerleri unutturan, ilâhî sevgiyi söndüren her ilgi ve sevgi, her bağlanış ve inanışı dejenere eden bir eğilimdir.

İNSANLAR BİR TEK ÜMMET İDİ

(وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً) **«İnsanlar ancak bir tek ümmet idi...»**

Klasik tefsîrlerimiz bu sözün dört ihtimal taşıdığı, dört ayrı yorumu gerektirdiği üzerinde durmuşlardır:

1— Her doğan çocuk, İslâm fıtratı üzere dünyaya gözlerini açar. Sonra onu bu fıtrî cevherden uzaklaştıranlar olur. O halde insanların hepsi ruhlarındaki bu fıtrî maya veya cevher itibariyle İslâm'dır; ayrılık, bölünme ve farklı inançlar sonradan ortaya çıkmıştır.

2— İlk insan Âdem Peygamber ve eşi Havvâ tek bir ümmet idi. Sonra Hâbil ile Kabil olayının ortaya çıkmasıyla ayrılığa düşenler oldu ve zamanla farklı inançlar doğdu.

3— Nuh tufanı, vuku' bulduğu kesimde küfür adına ne varsa hepsini temizlemiş ve sadece hak din üzerinde olanlar bir tek ümmet olarak kurtulup kalmışlardı. Sonra yine insanlar çoğalıp kabile ve bölgelere ayrılınca, inançlarda, düşünce ve görüşlerde birtakım ihtilâflar ortaya çıkmıştır.

4— İbrahim Peygamber (A.S.) devrinde Araplar ile İbrânîler Hanîf dini üzerinde birleşerek bir ümmet haline gelmişler ve sonra çoğaldıkça ayrılığa düşmüşlerdir.

Bu dört yorumdan birincisi daha çok akla yakınsa da, âyetin ifade kudretindeki yüksek mânayı yansıtmaktan biraz uzak görünmektedir. Konuyu bu açıdan ele alıp değerlendirmeye çalıştığımızda, karşımıza muhteşem bir tablo çıkmaktadır; şöyle ki: Âyette en-n a s tabiri kullanılmıştır ki, başındaki «elif-lâm» edatı bütün insan cinsini içerip kapsamaktadır. Bundan anlıyoruz ki, yeryüzündeki kara parçası ayrılmadan, yani kıtalar meydana gelmeden önce insanların hepsi birbirine yakın sayılacak verimli topraklar üzerinde bir tek ümmet olarak yaşıyorlardı. O devirde insanlar daha yeni çoğalma halinde bulunduklarından sayıları azdı. Bu bakımdan hepsi bir olan Allah'a inanıyor ve bu inanç üzerinde birleşiyorlardı. Sonra

Cenâb-ı Hak, kara parçasını kıtalara ayırınca her kıta üzerinde birkaç insan bulunuyordu. Bunlar zamanla çoğalıp gelişince din ve inanç yönünden ayrılığa düştüler.

Bizim bu yorumumuz da bir ihtimalden ileri geçmez. Bizi böyle bir ihtimale iten sebeplerden biri de Amerika kıtası keşfedildiğinde orada yaşayan insanların mevcudiyetidir. Allah daha iyisini bilir.

HAKLI İLE HAKSIZ ARASINDA HÜKÜM

(وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ) **«Eğer Rabbından bir söz (hükme bağlanıp) geçmemiş olsaydı, elbette onların ihtilâfa düştükleri şey hakkında hüküm verilirdi de (iş) bitmiş olurdu.»**

İnsanların, Allah'ı bir bilme ve O'na teslîm olma fıtratı üzere yaratıldıkları ve gönderilen peygamberler bu fıtratın üzerindeki kabuğu yarıp asıl cevherini meydana çıkardıkları ve geliştirip topluma yansıttıkları halde, çoğalan insanların ekserisi bu fıtrattan uzaklaşıp sapıtmışlardır. O nedenle birçok kabile, kavim ve milletler haktan uzaklaştıkça bâtıla yaklaşmışlar ve kendi yapılarına göre birtakım bâtıl dinler icat etmişlerdir. Sünnetullah, diğer bir tabirle insanların hayat düzeniyle, denge sistemiyle ve inanç esasıyla ilgili kanunlar değişme esnekliğinde olsaydı, herhalde Cenâb-ı Hak, hakkı batıldan ayırt edip gereken hükmü hemen indirirdi ve böylece inkârcı azgınlar, putperest sapıklar yok olurlardı. Ama sünnetullah böyle bir esneklik taşımaz, ezelde takdîr edildiği gibi hedefine kusursuz ilerler ve bu hal kıyâmete kadar devam eder.

Bundaki hikmet ise, çok açıktır:

Varlık âleminde bazı istisnalarla hemen her şey çift yaratılmıştır. Öyle ki, her varlık karşıtıyla bilinmekte veya onunla gelişme kaydetmektedir. İşte bu da ilâhî sünnetlerden biridir. O halde bâtıl olmasaydı hakkın mahiyet ve değeri yeterince anlaşılmaz; inkâr olmasaydı imânın kıymeti ve gerçek ölçüsü bilinmezdi. Aynı zamanda mücadele diye bir canlılık ve hareket olmaz, hayat âtıl kalır; toplum ve milletler araştırma yeteneğini yitirirlerdi. O nedenle rahatlıkla diyebiliriz ki, Cenâb-ı Hak dünyayı yaratmışsa, ona karşı âhireti; Cennet'i yaratmışsa karşıtı sayılan Cehennem'i de yaratmıştır. Melek ile şeytan, ruh ile madde, kadın ile erkek hep birbirinin karşıtı, fakat birbirini tamamlayan denge ve unsurlardır.

Bir an varsayalım ki küfür diye bir şey yoktur, imânın değerini hangi kıstas ve ölçüyle takdîr edebiliriz? Aynı zamanda hak uğrunda çalışıp di-

dinme, mücadele edip araştırma ve inceleme yapmak kimsenin aklından geçmezdi. Bu da ruhun uyuşmasına, ilmin birçok konularda durmasına, aklın araştırıcı gücünün sönmesine sebep olurdu.

İşte Kur'ân bu gerçeğe dikkatlerimizi çekerek ilâhî sünnetin şaşmazlığını ve değişmezliğini ortaya koyuyor: **«Eğer Rabbından bir söz (hükme bağlanıp) geçmemiş olsaydı, elbette onların ihtilâfa düştükleri şey hakkında hüküm verilirdi de (iş) bitmiş olurdu.»**

MÜŞRİKLERİN AÇIK BİR MU'CİZE BEKLEMELERİ

(وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه) **«Bir de derler ki : Ona Rabbından bir âyet (açık bir mu'cize) indirilmeli değil miydi?»**

Âyetin baş ve son cümleleri arasındaki ifade dikkate alınınca, inkârcılar, Hz. Muhammed'in (A.S.) peygamber olarak gönderildiğine, Kur'ân'ın da gökten indirildiğine inanmıyorlar ve «eğer Muhammed (A.S.) davasında haklıysa, sözlerinde doğruysa, ey Allah! Başımıza gökten taş yağdır, bize acıklı bir azâp indir», diyerek bu anlamda açık bir mu'cize istiyorlardı. Oysa bu istek ilâhî sünnete ters düşüyordu. Çünkü inkârcıları hemen yok etmek, İslâmiyeti güçlendirmez, belki zayıflatırdı. Zira her tez, ancak antitezin güç ve şiddeti oranında kuvvet kazanma şansına sahiptir. Hem din rahmettir, azap değildir. O bakımdan Allah, Hz. Muhammed'in (A.S.) onlara şunu söylemesini emretti: **«Gayb ancak Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.»**

Öyle ki, dinin rahmet olduğu bütünüyle reddedilerek küfürde son kerteye gelindiğinde, ilâhî takdîr ve tesbitin günü saati dolmuş olur ve böylece O, hükmünü elbette yürütür. Zira Allah bizim veya sizin isteğinize göre, takdîr ve hükmünü değiştirmez.

ÇOK BÜYÜK BİR MU'CİZENİN MEYDANA GELECEĞİ HABER VERİLİYOR

(فَانْتَظِرُوا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ) **«Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!»**

İnanmadıkları halde sırf Hz. Muhammed'i (A.S.) acze düşürmek için birtakım yersiz ve anlamsız mu'cizeler göstermesini, gökten azâp indirmesini istiyorlardı. Cenâb-ı Hak, yakın gelecekte büyük bir mu'cizenin

meydana geleceğini kapalı bir anlatımla haber vererek müşriklerin biraz olsun akıllarını kullanmalarını istiyordu. Her geçen gün adım adım gelişme kaydedip sesi Arap Yarımadasında duyulan İslâmiyetin dünya tarihinde benzeri görülmemiş büyük bir inkılâp yapacağına işârette bulunuyor, o günlerin pek yakın olduğunu imâ ederek Peygamberinin diliyle onlara : **«Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!»** buyurarak, her iki tarafın da o büyük mu'cizeyi, benzersiz büyük inkılâbı göreceğini belirtiyordu. Nitekim öyle oldu; çeyrek asır geçmeden İslâmiyet kıtalar üzerine yayıldı, en güçlü devletleri dize getirip yenilmez bir kuvvet oluşturdu. Mekke'nin fethi bunun en güçlü adımlarından biri idi. Son Tebûk seferi, Bizansa göz dağı veren ikinci güçlü bir adımdı. Sonra da İslâm mücahitleri önüne geçilmez, engel tanımaz bir sel halinde Allah'ın ismini yeryüzüne yaymaya, Tevhît İnancı'nı gönüllere ve kafalara işlemeye devam ettiler..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, müşriklerin kendi elleriyle yontup şekillendirdikleri cisimlere tapınmaları konu edildi. Daha aziz, şerefli ve üstün yetenekli insanın kendinden aşağı maddelere ibadet etmesinin ne kadar gülünç ve akılsızca bir davranış olduğuna işâret edildi. Sonra da birden fazla din ve mezheplerin ortaya çıkmasının nedeni üzerinde duruldu. Yakında İslâm'ın büyük bir inkılâp yapacağına atıfla, her iki tarafın da o günleri beklemeleri istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcı sapıkların, mü'minlere erişen rahmet ve genişlikten rahatsız oldukları açıklanıyor. O yüzden birtakım yalan ve dolana baş vuracakları hatırlatılıyor. Sonra kara ve denizde insanlara hazırlanan sayısız nîmetlere atıf yapılarak vicdanlar harekete geçirilmek isteniyor. Sonra da insanoğlunun dönek ve kaypak tabiatına temasla, felâket ve tehlikeli anlarda ruhundaki Allah duygusunun kendini hissettireceği, felâket ve sıkıntı atlatıldıktan sonra yine eski hallerine dönüp azgınlık ve taşkınlık edecekleri belirtilerek bunun nedeni üzerinde aklımızı kullanmamız emrediliyor.

——oOo——

وَاِذَٓا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ
مَكْرٌ فٖٓي اٰيَاتِنَاۜ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًاۜ اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ
مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذٖي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ
فِي الْفُلْكِۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرٖيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ
عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا اَنَّهُمْ اُحٖيطَ بِهِمْۙ
دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ لَهُ الدّٖينَۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّٓا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

M E Â L İ :

21— İnsanlara dokunan bir sıkıntı ve dertten sonra onlara bir rahmet (genişlik, ferahlık ve bolluk) tattırdığımız zaman, âyetlerimiz hakkında (bir de bakarsın) yalan-dolan düzerler. De ki : Allah (yalan dolana) karşılık vermekte daha çabuktur. Çünkü elçilerimiz (olan melekler) sizin kurduğunuz yalan-dolanı yazmaktadırlar.

22— Sizi karada da, denizde de gezdiren O'dur. O kadar ki, gemide bulunduğunuz bir sırada, gemiler, okşayıcı hoş bir hava içinde seyredip yol alırken, yolcular da bununla ferahlık ve neşe duyarlarken ansızın şiddetli bir fırtına gelir de dalgalar her yandan onlara yönelir, derken tamamen kuşatılıp (yok olacaklarını) sanırlar ve (bu korku ve telaş içinde) ih-

lâs üzere dini Allah'a has kılıp O'na duâ ederler, «eğer bizi bundan kurtarırsa, elbette şükredenlerden oluruz» diye yalvarırlar.

23— Ne vakit ki Allah onları kurtarır, (vakit kaybetmeden) onlar yine yeryüzünde haksız yere taşkınlık ve azgınlığa başlarlar. Ey insanlar! taşkınlık ve azgınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bu da dünya hayatının geçici, önemsiz bir geçimliğidir. Sonra da dönüşünüz bizedir; yapageldiklerinizi size bir bir haber vereceğiz.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'de birkaç yıl kuraklık hüküm sürdü. Halk sıkıntı içinde kıvranıp kaldı. Başka çare kalmayınca, başta Ebû Süfyan olmak üzere bir grup ileri gelen kişi, Hz. Peygamber'e (A.S.) gelerek, «Duâ et de yağmur yağsın. Eğer yağmur yağıp sıkıntımız kalkarsa seni tasdîk ederiz.» dediler. Hz. Peygamber (A.S.) onlara acıyarak ellerini kaldırıp duâ etti ve çok geçmeden bol yağmur yağmaya başladı. Sıkıntı kalktı, fakat «seni tasdîk ederiz» sözü unutuldu ve bu rahmet ile genişliği putlara mal ettiler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Zeyd b. Hâlid (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Hudeybiye'de, geceleyin yağan yağmurun yerdeki eseri üzerinde bize sabah namazını kıldırdıktan sonra, «Rabbınızın bu gece ne buyurduğunu biliyor musunuz?» diye sordu. Ashab-ı Kirâm da, «Allah ve Peygamberi daha iyi bilirler» diye cevap verdiler. Peygamber (A.S.) Efendimiz, onlara: Rabbınız buyurdu ki: Kullarımdan bir kısmı bana imân eder ve beni inkâr eder halde sabahladı. Kim Allah'ın fazl-ü rahmetiyle yağmurlandık, derse, o bana imân edip yıldızları(n gücünün ve kudretinin olmadığını belirterek Allah'ın kudretini tasdîk, yıldızların kudretini) inkâr etmiştir. Kim de şu ve şu yıldızın akması, kayması bizi yağmurlandırdı, derse, o beni inkâr etmiş, yıldızlara imân etmiştir.» (2)

SIKINTIDAN SONRAKİ FERAHLIK VE BÖBÜRLENME

(وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ..) «İnsanlara dokunan bir sıkıntı

(1) Lübabü't-te'vîl-Esbabü'n-Nüzûl.

(2) Buharî/ezan : 106, mağazî : 35- Müslim/imân : 125- Ebû Dâvud/tıb: 22- Taberânî/istiska : 4

ve dertten sonra bir rahmet (genişlik, ferahlık ve bolluk) tattırdığımız zaman....»

İyi dinî tahsîl, ciddi terbiye görmeyen, Allah'ın yüce kudretinin sayısız eserlerini ve izlerini eşyada müşahede etmiyen, varlıkta mutlak düzen ve dengenin hikmet ve amacını kavrayamıyan ham kişiler, bir sıkıntı ve felâkete uğrayıp başka tutamaklarının kalmadığını gördükleri zaman, ruhlarındaki Allah duygusu harekete geçer de Allah'a yönelip yalvarırlar. Bütün kurtuluş kapılarının kapalı bulunduğunu o anlarda az-çok sezerler. Tehlikeyi atlattıklarında, ondan kendilerine büyük bir pay ayırırlar, cesaretleriyle, soğukkanlılıklarıyla ve çetin mücadeleleriyle dayandıklarını böbürlenerek anlatırlar. Kuvvet ve kudreti Allah'a değil, kendi nefislerine çevirirler.

Allah ise, onların bu sakıncalı ve nankörce tutumlarına karşılık vermede daha çabuktur; onların ne meta' olduklarını diğer bir olayla ortaya koyar da ilâhî uyarısını bir defa daha -rahmetinin gereği olarak- yansıtır. Dünyada bunu yapmıyacak olursa, mutlaka âhirette her şeyi ayan-beyân ortaya döker. Çünkü O'nun şerefli kâtipleri olan melekler, insanların kurnazlık ve böbürlenmelerini, Allah'ı unutup kuvvet ve kudreti fânilere irca' etmelerini bir bir tesbit edip yazarlar. Nitekim iniş sebebinde nakledilen olay, âyetlerin asıl mana ve hikmetini yansıtmaktadır. O halde gerek savaşlarda elde edilen başarı ve zaferi, gerek başa gelen bir sıkıntı ve felâketin kalkmasını kişilere değil, Cenâb-ı Hakk'a izafe etmek, gerçek imanın gereğidir. Zira olayları sebeplere bağlayan Allah'tır. Sebepleri başıboş bırakmayıp onları kudret elinde tutan O'dur. Mülkün gerçek sâhibi elbette ki başkası değildir. O, mülkü dilediğine verir, dilediğinden çekip alır; dilediğini aziz ve şerefli kılar; dilediğini zelîl ve hakîr yapar. Her türlü hayır ve iyilik O'nun elindedir.

Tarihî bir olay :

Türk denizcilik tarihinin en büyük zaferi ile sonuçlanan Preveze deniz savaşı, imparatorluğun yenilmez bir devlet olduğunu bütün dünyaya bir defa daha göstermiştir. Zaferden dönen orduy-u hümayünu, başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere devletin ileri gelenleri karşılamaya çıkmışlardı. Herkes sevinç çığlıkları atarken Kanunî başını yere doğru eğip gözlerinden yaş damlıyordu. Sebebi sorulduğunda ise, şu tarihî cevabı vermiştir :

«Milletleri üstün kılan, zaferleri kazandıran Allah'tır. Elde edilen bu zaferi kişilere değil, Allah'ın inâyet ve kudretine irca' etmemiz gerekir. Onun bu yüce lûtuf ve inâyeti karşısında duygulanmamak elde değil..»

İLMÎ YÖNÜ

KARADA VE DENİZDE GEZDİREN O'DUR

(هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ) **«Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur.»**

Yeryüzünde dengeli ve rahat yürümemizi, diğer bir tabirle ölçülü hareket etmemizi yerçekim kuvveti sağlamaktadır. Yerçekim alanının aynı noktasında bulunan bütün cisimlere yerçekiminin kazandıracağı ivmenin (hareket halinde bulunan bir şeyin sonsuz küçük bir zaman hızında meydana gelen artının bu zamana oranı) aynı olması gerektiği görülür. Bu yüzden yerkürenin aynı noktasındaki bütün cisimler boşlukta aynı şekilde düşer ve yerçekim ivmesi bütün maddesel noktalar için aynıdır.

Şüphesiz ki, yerçekimi, bir kanundur, yani ilâhî sünnetlerden biridir, değişmez ve canlıların dengeli ve rahat hareketini sağlar. Aynı zamanda atmosferi çevresinde tutar. Eğer dünya ay kadar küçük olsaydı, cisimler bugünkü ağırlığının altıda birine düşer ve aynı zamanda atmosfer diye bir şey kalmazdı. Çünkü durmadan sıçrayan atom ve moleküllerin uzaya kaçmasını durduracak güçte bir yerçekimi olmazdı. Oysa dünyanın büyük oluşu ve bu nedenle yerçekim kuvvetinin ay'dakine oranla altı kat bulunuşu, atmosferdeki molekül ve atomların uzaya kaçmasını önlemekte, aynı zamanda bu atmosfer, sıcaklığı ayarlayan bir örtü görevini sürdürmektedir.

İşte **«Sizi karada da, denizde de gezdiren O'dur!»** meâlindeki âyet, yerküre üzerinde gezip dolaşmamızı ve yaşamamızı sağlayan fiziksel bir olaya parmak basmakta ve onu proğramlayıp insanoğlunun hizmetine veren O çok yüce kudreti hatırlatmaktadır.

Denizde de gezdiren O'dur :

Bilindiği gibi, yeryüzünün onda yedisi su ile kaplıdır. Taşırdığı suyun ağırlığına eşit ağırlıkta bulunan tekne, gemi ve benzeri cisimler denizde rahatlıkla yüzebilirler. Yük hacmi ise, cisim boşken ve dolu iken taşırdığı suların arasındaki farka eşittir. Bu da fiziksel bir kanundur. Suyu bir ölçü ve ağırlıkta yaratıp düzenleyen yüce kudret, denizlerde gezip dolaşmamıza imkân vermiştir.

İlgili âyet bu nîmet ve sünneti hatırlatarak ilâhî kudretin her şeye kusursuz yöneldiğine, her varlığı hılkatındaki kanuna has ölçülerle düzenlediğine işâret etmekte ve aklımızı kullanmamızı ilhâm etmektedir.

TEHLİKELİ ANLARDA ALLAH'I ANMAK

(جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ عَاصِفٌ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ لَهُ الدّٖينَ) **«Ansızın şiddetli bir fırtına gelir de dalgalar her yandan onlara yönelir...... (bu korku ve telâş içinde) ihlâs üzere dini Allah'a has kılıp duâ ederler..»**

İnsan çok defa acelecidir ve aynı zamanda unutkandır. Kur'ân'da onun bu iki huyuna yön verilmek istenerek sık sık korku ve ümit anları; ferahlık ve sıkıntılı durumları konu edilmektedir.

Kur'ân ve ilmin bize verdiği ipuçlarından, kâinatın bile sabırla, plân ve proğramla yaratıldığını anlıyoruz. Geçmişi unutmak, geleceği karanlığa boğabilir. Tecrübeli ve basîretli kişiler, geçmişteki olayların ışığında geleceklerine yön verirler; kendilerini ona göre hazırlarlar.

Tehlikeli ve felâketli günlerde ve anlarda ruhumuzun özündeki Allah duygusu, O'na imân mayası -istesek de, istemesek de- harekete geçer, yani bizi için için dürter ve kalbimizi Yüce Yaratan'a döndürür. O bakımdan sebepler zincirinin koptuğu, yardımcıların kalmadığı bir anda, sebepleri kudret elinde tutan Allah'a yüzçevirip duâ eder, yardım bekleriz. Neden? Çünkü içimizde varlığını kabul ettiğimiz o yüce kudrete sığınma duygusu yatmaktadır. Tehlikeli olaylar bu duygu üzerindeki perdeyi aralar veya üzerindeki kabuğu sıyırır. Bir anda bakarsın ki Allah'ı inkâr eden münkir, O'na el açıp yalvarıp yakaran bir mü'min oluvermiştir!

İlgili âyetle Cenâb-ı Hak içimizdeki bu asil duygu cevherinin varlığını hatırlatarak daha iyi düşünmemizi, insanoğlunun psikolojik yapısını çok yönlü araştırmamızı ve bu açıdan hareketle bir olan Allah'ın varlığını isbat etmemizi emrediyor.

Gerçek bu olunca, felâket ve tehlike atlatıldıktan sonra Hakk'ı unutup azgınlık ve taşkınlığa dönenler veya heveslenenler, herhalde derin bir gaflet, büyük bir nankörlük içindedirler. Oysa geçici bir hevesle mağrur olmanın hiçbir makul yanı yoktur; dönüş eninde-sonunda Allah'adır. Önce inkâr, sonra için için Allah'ı sezip sonra da unutmak ve çok geçmeden O'na döndürülmek, kaçınılmaz bir sonuçtur. İşte üzerinde düşüneceğimiz bir yolculuk ve hayat tablosu!. Bir gün bu tablo iyi ve kötü görüntüleriyle, kalın ve ince çizgileriyle karşımıza çıkarılacak ve yaptıklarımız kronolojik bir düzenleme içinde önümüze konulacaktır.

Cenâb-ı Hak ezelde kudret kalemiyle yazıp hazırladığı son mesajında hepimize şöyle seslenmektedir : **«Ey insanlar! taşkınlık ve azgınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bu da dünya hayatının geçici, önemsiz bir geçim-**

liğidir. Sonra da dönüşünüz bizedir; yapageldiklerinizi size bir bir haber vereceğiz..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insanın aceleci, unutkan olduğuna işâret edildi. Bolluk ve refah içindeyken nereden geldiğini, nerede bulunduğunu ve niçin geldiğini, sonra da nereye gideceğini hesaba katmadan kendini bütünüyle az bir geçimliğe verenlerin derin bir gaflet içinde bocaladıkları hatırlatıldı.

Sonra da Allah'ın yüce kudretine delâlet eden iki önemli belge zikredilerek insan aklı harekete geçirilmek istendi.

Aşağıdaki âyetle sözü edilen gafiller bir defa daha uyarılıyor. Dünya hayatının ne kadar önemsiz ve kısa olduğu bir misal ile açıklanarak insan idrâkinde silinmez bir iz bırakılıyor. Sonra da Allah'ın, indirdiği kitaplarla, gönderdiği peygamberlerle ve peygamberlerin yolunda yürüyen samimi mürşitlerle insanlar selâmet yurduna davet ediliyor, ebedî saadet kapılarının inananlara her zaman açık bulunduğuna işâretle en doğru yol gösteriliyor.



إِنَّمَا مَثَلُ
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ
الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتّٰى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ
زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتٰيهَا أَمْرُنَا
لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

M E Â L İ :

24— Dünya hayatının misali, ancak gökten indirdiğimiz suya benzer; insan ve hayvanların yediği yeryüzündeki bitkiler (ve ürünler) onunla birbirine karışır (imtizac edip harekete geçer), tâ ki yeryüzü bütün zînetini takınıp süslendiği, yeryüzü ehli de kendilerini onun üzerinde kudretli sandıkları bir sırada, geceleyin, ya da gündüzleyin o yere emrimiz gelir de sanki bir gün önce hiçbir şenlik yokmuş gibi onu biçik ve sökük hale getirir.

İşte düşünebilen bir millete âyetleri böylece bir bir açıklarız.

İLGİLİ HADÎS

«Kıyâmet günü, dünya nîmetinden en çok nasîbini alan kimse getirilip ateşe bir defa daldırıldıktan sonra kendisine, hayatında hiç hayır gördün mü? Sana orada hiçbir nîmet uğradı mı? diye sorulur. O da, hayır, diye cevap verir.

Sonra dünyada en çok azâp ve sıkıntı çeken kimse getirilip (Cennet) nîmetine bir defa daldırıldıktan (sokulduktan) sonra kendisine sorulur: Hayatında hiç sıkıntı çektin mi? O da, hayır, diye cevap verir.» (1)

(1) İbn Mâce/zühd : 38

SU HAYATTIR

Her canlı sudan yaratıldığı gibi, bütün bitkilerin de hayat kanalı sudur. Suyun toprağa inmesi ve ondaki tohum ve kökleri harekete geçirmesiyle yeryüzünde bir canlılık başlar, derken renkleri, kokuları, tadları ve biçimleri değişik binlerce bitki yeşerip her tarafı süsler. Bakanlara huzur ve neşe verir, umut ve güven va'deder. Ancak bu çekicilik, bu süs ve güzellik, günü gelip sebepler oluşunca bütün câzibesini kaybeder, böylece bitkilerin hayatı sona erip belirsiz hale gelir.

Görüldüğü gibi, hiçbir eşya bulunduğu hal üzere kalmıyor. Herbirinin belirlenip takdîr edilmiş bir eceli ve sonu vardır; günü, saatı gelince süresini tamamlamakta; bir halden başka bir hale geçmektedir.

Milletlerin ve ailelerin hayatı da böyledir; ya bir felâket sonucu yıkılıp yok olurlar, ya da hayat süreleri, yani takdîr edilen ömürleri sona erip silinirler. Bu, başta insan olmak üzere her canlı için değişmeyen bir kanundur. Sırası gelince hükmünü yürütür.

Hayat bu kadar kısa ve tehlikelerle kuşatılmış olunca, insan için dünyada sonsuza dek yaşama şansı ve umudu yoktur. Her nîmet ve şöhret de ömür kadar kısa ve fânidir. O halde gönül bağlayıp güvenilecek ne var? Bitki mi? kurumaya mahkûm; mal ve makam mı? terkedilmeye mahkûm. O halde tek ümit kaynağı olarak Allah'tan, O'nun sonsuz rahmetinden başka bir şey kalmıyor.

İşte ilgili âyetle bu gerçeğe parmak basılarak, yağmurun yeşerttiği bitkiler insan hayatına ve eriştiği nîmetlere misâl veriliyor; fâniden bâkiye, sonludan sonsuza, zayıftan en kudretliye, yıpranmaktan yıpranmamaya, verilenden verene, yönelmemiz için uyarıda bulunuluyor. Düşünebilen bir aile, bir millet ve her insan için Allah'ın âyetleri yol gösteriyor, uyarıda bulunuyor, gerçekler bir bir açıklanıyor.

Felâket ve musîbet başa gelmeden, ruhumuzun derinliğine yerleştirilen Allah duygusunu mutlu ve neşeli günlerimizde için için duymamız ve Kur'ân'ın proğramladığı şekilde o duyguyu geliştirip yaratılış hikmetimizi anlayarak Hakk'a kulluk etmemız ne kadar akıllıca bir seziş ve anlayıştır! Böylece felâket anlarında sesimizi o yüce kudrete çok daha rahat duyurabilir; bizimle beraber bulunduğu için felâket ve sıkıntının çok önemsiz olduğunu imânımızın bütün kuvvetiyle anlar ve teslîmiyet gösteririz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle dünya hayatının az bir süre ve kısa bir geçimlik olduğu belirtildi ve buna misal olarak yağan yağmur sebebiyle yeşeren bitkilerin kısa ömrü verildi.

Aşağıdaki âyetlerle sözü edilen kısa süreyi ve az geçimliği ilâhî proğrama göre değerlendirenlerin ebedî saadetin yolunu seçtiklerine işâret ediliyor. Kur'ân'ın ise hep bu saadet yurduna dâvet ettiği açıklanıyor. İmân temeli üzerinde yeşeren iyi-yararlı amellerin fazlasıyla ve daha güzeliyle karşılık göreceği; inkâr ve inat temeli üzerinde yeşeren kötülüklerin misliyle karşılık göreceği ve böylece dünyada en yüksek nîmet ve devleti elden kaçırmaları sebebiyle aşağılık ve horluk içinde kalacakları haber veriliyor.

—oOo—

وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا
اِلٰى دَارِ السَّلَامِۜ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢٥﴾
لِلَّذ۪ينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌۜ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ
وَلَا ذِلَّةٌۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذ۪ينَ
كَسَبُوا السَّيِّـَٔاتِ جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَاۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌۜ مَا لَهُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍۚ كَاَنَّمَٓا اُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ الَّيْلِ
مُظْلِمًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

M E Â L İ :

25— Allah selâmet yurduna çağırır; dilediğini de doğru yola eriştirir.

26— İyi, yararlı güzel amelde bulunanlara daha iyisi ve güzeli, bir de fazlası vardır. Yüzlerini ne bir toz-duman, ne de aşağılık ve horluk kaplar. İşte onlar Cennet yarânıdırlar. Orada devamlı kalıcılardır onlar.

27— Kötülükleri kazananlara gelince: Kötülüğün cezası, misliyledir; onları ayrıca bir aşağılık ve horluk kaplar. Allah'tan kendilerini kurtaracak hiçbir kurtarıcı ve koruyucu da yoktur. Yüzleri sanki geceden kara bir parça ile örtülmüştür. İşte bunlar Cehennem yarânıdırlar ve orada temelli kalıcılardır.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Câbir (R.A.) anlatıyor:

«Peygamber (A.S.) Efendimiz uyuduğu bir sırada melek ona geliyor. Bir kısmı, «o uyuyor» diyor. Bir kısmı da, «gözleri uyuyor, kalbi uyanıktır» diyor. Sonra şöyle diyorlar: «Dostumuzun bir misali olsa gerek, Ona bir misal getirin.» Bunun üzerine bir kısmı şöyle bir misal veriyor: Muhammed Peygamber (A.S.), bir ev yapıp o evde sofra hazırlıyor, bir çağrıcı gönderip (halkı) ona dâvet ediyor. Çağrıcıya olumlu cevap veren (kimseler) eve girip sofradan (bir şeyler alıp) yiyorlar. Olumsuz cevap verenler ise, ne eve giriyorlar, ne de sofradan bir şeyler yiyorlar.» (1)

İbn Cerîr'in de rivâyet ettiği aynı hadîsin sonunda şu cümleler de nakledilmiştir: **«Allah ev sâhibidir. Sofra ise, İslâm dinidir. Ev cennettir. Sen de ey Muhammed! elçisin. Senin çağrına gelen, İslâm'a girer; İslâm'a giren Cennet'e girer. Cennet'e giren oradaki nîmetten yer.»**

«Üzerine güneş doğan hiçbir gün yoktur ki, iki melek onunla birlikte bulunmasın. İnsanlarla cinler dışında o iki meleğin duyurusunu işitmeyen kalmaz. Şöyle seslenirler: Ey insanlar! Rabbinize hazırlanıp yönelinlz. Şüphesiz ki, az olup yeterli olanı, çok olup oyalayıcı olanından hayırlıdır.» (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, 26. âyeti okuduktan sonra şöyle buyurdu:

«Cennet ehli Cennet'e; Cehennem ehli de Cehennem'e girdikten sonra

(1) Sahîh-i Buharî: Câbir (R.A.)den
(2) İbn Ebî Hâtim-İbn Cerîr Taberî

bir çağrıcı şöyle çağırır: Ey Cennet ehli! sizin için Allah katında verilmiş bir söz vardır ki, onu sizden yana yerine getirmek istiyor. Bunun üzerine Cennet ehli şöyle derler: O söz ne olabilir? Terazimiz ağır gelmedi mi? Yüzlerimizi ak-pak kılmadı mı ve bizi Cennet'e sokup ateşten kurtarmadı mı? Bunun üzerine perde onlara açılır da Rablarına bakarlar. Allah'a and olsun ki, onlara, Rablarına bakmaktan daha sevimli ve gözlerini daha aydınlatıcı bir şey (o ana kadar) verilmiş değildir.» (1)

«Şüphesiz ki, Allah kıyâmet günü bir çağrıcı gönderir de, öncekilerle sonrakilerin duyabileceği bir sesle şöyle çağırır: Ey Cennet ehli! Allah size daha güzelini ve daha fazlasını va'detti. Daha güzeli Cennet'tir, fazlası ise, Rahmân'ın yüzüne bakmaktır.» (2)

«İhsan, Allah'ı görürcesine ibâdet etmendir. Sen O'nu göremiyorsan, muhakkak ki O seni görüyor.» (3)

İHSANIN KARŞILIĞI

(لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ) «İyi, yararlı güzel amellerde bulunanlara daha iyisi ve güzeli, bir de fazlası vardır.»

İ h s a n : Güzel iş, iyi, yararlı amel, mutlak iyilik ve güzellikte bulunmak, karşılıksız yardım etmek vb. mânalara geldiği gibi, hadîs-i şerîfte yorumunu bulan, «Allah'ı görür gibi ibâdet etme» manasında da kullanılmıştır.

İlgili âyette geçen «ahsenû» fiiliyle bu manaların hepsine delâlet ve işâret vardır. Her şeyde Allah'ın kudret ve hılkat damgasını görmek, her davranışta Allah'ı hatırlamak ve ibadete bu şuur ve anlayışla başlamak, mü'mini i h sa n derecesine yükseltir. O kadar ki, onun nazarında dünyanın her nîmeti geçici ve eğretidir, her makam ve şöhreti fânidir. Saadet ve selâmetin tek kaynağı Allah'tır.

Böyle olunca, yani kul kendini bu irfana getirince onun için üç büyük mutluluk va'dedilmiştir :

1— Daha güzel bir mükâfat, Cennetin verilmesi,

2— Fazla olarak da ilâhî cemali görme bahtiyarlığına erişmesi,

---

(1) Müsned-i Ahmed : Süheyb (R.A.)den

(2) İbn Cerîr Taberî - İbn Ebî Hâtim

(3) Buharî - Müslim/imân: 1, - Ebû Dâvud/sünnet: 16- Nesâî/imân: 5, 6- İbn Mâce/makaddeme : 9

3— Selâmet yurdunda, yüzünde, kendisini aşağılayacak, zelîl ve hakîr kılacak bir toz ve lekenin bulunmaması..

Böylece kınanmak, mahcup olmak, utanmak, sıkılmak, ayıplanmak ve azarlanmak gibi târizler hep Cennet'in dışında kalır. Allah'ın insanları ihsan doğrultusunda selâmet yurdu olan Cennet'e çağırması, bu saadet havasını ve va'dini beraberinde getirmektedir.

ALLAH DİLEDİĞİNİ DOĞRU YOLA ERİŞTİRİR

(وَيَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ) **«Dilediğini de doğru yola eriştirir.»**

Allah ile kulları arasında bir sınır vardır. Kulları o sınıra götürecek vasıtalar hemen her zaman mevcuttur. Akıl, idrâk, peygamber sünneti ve kitap bu vasıtaların en önemlileri ve başta gelenleridir. Bunlardan amaç ve hikmetlerine uygun yararlanmasını bilen ve uygulayan kimse, kendini sözü edilen sınıra getirmiş veya iyice yaklaştırmış olur. Artık Allah bu durumda dilerse ona doğru yolda yürüme basîretini verir, yani onun hakkında hidayetini tecelli ettirir.

O halde **«Allah dilediğini doğru yola eriştirir.»** meâlindeki âyetin bir bakıma mana ve yorumu budur. Ayrıca Allah kimde uyumluk ve doğrudan, iyiden yana harekete geçen bir yetenek görürse ona bu vasıtalardan amaçlarına uygun şekilde yararlanmayı ilhâm eder. O takdirde ilâhî rahmet ve hidâyet kişilerin uyumluluğuna ve harekete geçen, doğruyu arayan yeteneklerine göre tecelli eder. İç yapısını imân ve irfanla uygun duruma getirmeyen, yani yeteneğini başka yolda kullanmaya azmeden veya kullanmaya başlayan kimse ise, ilâhî hidâyete lâyık değildir. Zira içinde hidâyetle uyum sağlayacak irfan ve idrak havası oluşmamıştır. Tıpkı güneşten, sudan ve havadan yeterince veya hiç yararlanmayan çorak toprak gibi.

KÖTÜLÜĞÜN CEZASI MİSLİYLEDİR

(جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا) **«Kötülüğün cezası misliyledir.»**

İlâhî rahmet ve adâlet, iyiliğin karşılığını birden yediyüz misliyle lûtfedecek kadar kullarına cömert davranır. Kötülüğün cezâsını ise, ancak misliyle vermektedir. Buna «cezâ-i vifak» denilir.

Ebedî saadet yurdunun dışında kalanların, işledikleri kötülüklerin, yaptıkları haksızlıkların dünyada ortaya konulmayan utanç verici tabloları âhirette mutlaka ortaya çıkarılır ve amelin cinsine göre misliyle cezâ verilir.

Böylece dünyada akıllarını Kitap ve Peygamberin getirdiği esas ve prensiplerle birleştirmiyenler kendi aleyhlerine üç büyük kötülük işlemiş olurlar ve o sebeple âhirette üç ayrı azâpla cezalandırılırlar:

1— Onları zillet, aşağılık ve horluk çepeçevre kuşatır.

2— Yüzleri mahcubiyetten ve işledikleri kötülüklerin verdiği eziklikten simsiyah kesilir.

3— Ellerinden tutacak, yardımcı olacak hiçbir kurtarıcıları bulunmaz.

Burada üzerinde durulacak önemli bir husus var, o da şudur: Eğer işledikleri kötülük ve günahları kendilerine mubah saymışlarsa, imân nîmetini de kaybetme bedbahtlığına uğramışlardır. Bu durumda küfür ehliyle birlikte haşır-neşir olunurlar ve onlarla birlikte bulunurlar. Mubah saymamışlarsa, sadece büyük günahlar işlemiş kabul edilirler ve misliyle cezâlandırılırlar.

İMANSIZ KİŞİ, NEDEN CEHENNEM'DE TEMELLİ KALACAK?

Allah'ı, O'nun gönderdiği peygamberi ve indirdiği kitabı inkâr eden veya hafife alan kimse, canlı-cansız her şeyin hakkına tecavüz etmiş ve çok çirkin hakarette bulunmuş; her varlığın kendi üzerinde taşıdığı ilâhî damgayı inkâr edip, inatla reddetmiş sayılır. Gerçek şu ki, kâinat mutlak bir plâna göre düzenlenmiştir. Her şey bu plândaki yerini almış, yaratıldığı hikmet ve amaca yönelip hem dengeyi sağlamış, hem de hizmetini sürdürmüştür. Plân dışı, hizmet ve denge kavramlarına ters bir şey düşünmek mümkün değildir. O bakımdan her şeyin kaynağı birdir, o da Allah'tır. Her şey O'nun buyruğuna uymakta, O'nun kudretinin damgasını taşımakta ve O'nun sünnetine uyup yaratıldığı gayeye yönelmektedir. Allah'ı inkâr, varlık âlemindeki cârî kanunları, kör ve sağır maddeye veya tesadüfe irca' etmektir ki, bu büyük bir tecavüz ve küstahlık sayılır; aynı zamanda her varlığın hakkına saygısızlık edip kal veya hal diliyle Hakk'ı tesbîh etmesine dil uzatmak olur.

O halde, hem ilâhî hakları, hem de kâinatta var olan eşyanın hakkını ret ve inkâr edip çiğnemenin, plân ve proğram dışı bir keyfî hayat sürmenin, Allah'ın mülkünde yaşayıp O'nun verdiği nîmetlerle beslenmekle beraber O'na baş kaldırıp itaatsızlık etmenin cezası ebedî idam olmalı değil midir? İşte Kur'ân bu tabii sonucu yer yer haber vermekte, durmadan insan oğlunun böyle bir çıkmaza girmesini önlemeye çalışmaktadır.

İlgili âyetle, **«İşte bunlar Cehennem yarânıdırlar ve orada temelli kalıcılardır!»** buyurulmasının sebep ve hikmeti budur..

TAHLÎL

Cennet'in adlarından biri de «Dârü's-Selâm»dır. Türkçe olarak buna «Selamet yurdu» diyebiliriz. Selâm, hem Allah'ın sıfatlarından biridir, hem de İslâm kelimesiyle aynı kökten gelmedir. Böylece İslâm, uygulandığı takdirde, hem dünyayı hem de âhireti selâmet ve saadet yurdu haline sokar. O bakımdan Cennet'e girenlere melekler selâm vereceği gibi, cennetlikler de birbirlerine yine selâm vererek Allah'ın Selâm sıfatına mazhar olduklarını gösterirler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle ilâhî dâvetin mutlak saadet va'dettiği bildirildi. Bu sese kulak verip imân temeli üzerinde iyi-yararlı amellerde bulunanlara daha güzeliyle ve fazlasıyla karşılık verileceği va'dedildi. Kötülük işleyip tevbe etmeden, hakları ödemeden ölenlerin, misliyle karşılık görecekleri açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'a ortak koştukları halde ölenlerin durumu tasvîr edilerek âhirette şirklerine uygun yerlerini alacakları; tapındıkları putların bile, onların kendilerine ibâdet etmediklerini, sadece akılsızca bir hayat sürdüklerini söyleyerek onlardan beri olduklarını beyan edecekleri hakkında bilgi veriliyor. Sonra da âhirette o gibilerin hak ettikleri azâbı tadacakları açıklanarak yaşamakta olan inkârcılar uyarılıyor.



وَيَوْمَ
نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ
وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا
تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ
لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى
اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

M E Â L İ :

28— O gün onların hepsini biraraya getireceğiz, sonra da Allah'a ortak koşanlara, «siz ve ortak koştuklarınız yerlerinize!» diyeceğiz ve böylece onları birbirlerinden ayıracağız. Ortakları ise, «siz bize tapmıyordunuz;

29— Bizimle sizin aramızda şâhit olarak Allah yeter. Gerçekten sizin ibâdetinizden hiç ama hiç haberimiz yoktu,» diyecekler.

30— İşte orada her kişi işleyip önceden gönderdiği şeylerin sınavını verir ve Hak olan Mevlâ'larına (Onun adâletine) döndürülürler. Uydurdukları (putlar ve put misâli) şeyler de onlardan uzaklaşarak yok olup gitmişlerdir.

İLGİLİ HADÎS

«And olsun ki her ümmet tapındığı şeyin peşine takılacak; Güneş'e tapan onun peşine, Ay'a tapan onun peşine, put ve şeytanlara tapanlar onların peşine takılacaklar.» (1)

---

(1) Buharî/tevhid : 24, rikak : 52- Müslim/imân : 299- Ahmed: 2/275, 293, 534- 3/16

ALLAH, TEVHÎTTEN BAŞKASINA RAZI DEĞİLDİR

Varlık âleminde insan unsuru, Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden en açık belgelerden biridir. Akıl, idrâk ve diğer yetenekleriyle Allah'ın lûtuf ve inâyetine en çok mazhar olan canlı yine odur. Beynindeki güçlü ve geniş merkezler her gün binlerce yolcunun konaklayıp geçtiği mükemmel bir istasyon, kendisine uğrayan her şeyin birçok vasıflarını alıp muhafaza eden kusursuz bir arşiv ve milyarlarca görüntüleri kendinde toplayan çok büyük bir film makinasıdır.

O halde bu kadar mükemmel bir canlı cihazın kendiliğinden var olduğunu iddia etmek, bir bilgisayarın kendiliğinden oluşup vücut bulduğunu söylemek kadar gülünçtür. Demek oluyor ki, insan kendisinin yaratıcısı değildir. Güneş, ay ve yıldızlar da onu yaratmamıştır; çünkü bunlar şuursuz taş, toprak ve çeşitli gaz yığınından başka bir şey değillerdir. Hele yontulup şekillendirilen putların yaratıcı olmaları hiçbir zaman düşünülemez. Bu bakımdan insanı, ondan çok mükemmel, hatta kıyas kabul etmiyecek kadar üstün, yani kıyas ve nisbetin ötesinde çok yüce bir kudretin yarattığı neticesi ortaya çıkar. İşte o yüce kudret, âlemlerin Rabbı Allah'tır. Onun için Allah bu mükemmel eserini kendi varlığına delil kılmış ve diğer eşyayı onun hizmetine vermiştir. Tevhît İnancı'ndan başka hiçbir inancı ve düşünceyi ona yakıştırmamakta ve ondan sadece böyle katıksız bir inanç istemektedir.

Gerçek bu olunca, ilâhî tezgâhın mükemmel mamulü insanın kendisinden her bakımdan aşağı olan canlılara ve cisimlere tapması şaşılacak bir olay değil midir?! Onu böylesine bir basîretsizlikten ve aşağılanmaktan korumak ve kurtarmak için Allah kitap ve peygamber göndermiştir. Buna rağmen kendini böylesine zillet çukuruna düşürenler, kıyâmet günü, tapındıkları eşya ile biraraya getirilecekler. Hakkı ve gerçeği o gün gözleriyle görüp anlayabilenlerin yüzleri simsiyah kesilecek; nelere taptıklarına baktıkça hayıflanıp kahrolacaklar. Böylece insan olarak yaratıldıklarının hikmet ve amacını dünyada idrâk etmiyenler, âhirette bunun farkına varacaklar, neden sonra..

CANSIZLARI DA KONUŞTURAN YÜCE KUDRET

(وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ) **«Ortakları ise, siz bize tapmıyordunuz; bizimle sizin aranızda şâhit olarak Allah yeter. Gerçekten sizin ibâdetinizden hiç, ama hiç haberimiz yoktu, diyecekler.»**

Kıyâmet'ten hazîn ve şaşırtıcı bir tablo veriliyor. Eşyaya tapanlarla tapılanlar biraraya getirilecek; «durun yerinizde!» denilecek. Putperestler kendi elleriyle yaptıkları putlardan şefaat beklerken, o taş ve maden yığınlarına Cenâb-ı Hak konuşma yeteneği verecek. Böylece onlar, kendilerine tapanlara, siz bize tapmıyordunuz... Çünkü biz akletmeyen, görmeyen, işitmeyen cansız varlıklar idik. Sizin gelip bize tapındığınızı ne bilelim, diyecekler ve ortadan bir anda toz olacaklar.

Cenâb-ı Hak, insanı geniş rahmetinin bir tezahürü olarak, onu henüz ölmeden ve dirilip kalkmadan önce uyarıyor ve böylece kıyâmetten bir tablo tasvîr ediyor.

Hamd, âlemlerin Rabbı Allah'a mahsustur.

HAK MEVLÂ'NIN ADÂLETİNE DÖNDÜRÜLECEKLER

(وَرُدُّوٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ) **«Ve Hak olan Mevlâ'larına (O'nun adâletine) döndürülürler.»**

İnsan kendinden çok aşağı yaratıklara ve nihayet kendisi gibi insanlara tapınmak zilletine uğrayınca, ilâhî emânete ve O'nun eşsiz eserine ihânet etmiş olur. Kendi yaratılışlarındaki azizlik ve şerefi görmeyen ve tanımayan insanların, Allah'ı tanımaları elbetteki beklenemez. Kendini yiyen, içen, uyuyan, çalışan ve sonra da ölüp basit parazitlere dönüşerek silinen basit bir canlı gibi kabul eden veya öyle sanan kimseler, her şeyden önce varlık âlemindeki yerini ve hizmet ölçüsünü belirliyememişlerdir. O yüzden hem kendilerine, hem de çevrelerine haksızlıkta bulunma şuursuzluğu ve körlüğü içinde ömür sermayelerini bir hiç uğruna heder etmişlerdir.

Yegâne âdil olan Allah, kıyâmet günü onlara karşı yine âdil davranacak; amellerinin cinsine, türüne ve ölçüsüne göre karşılık verecektir. Puta, putlaştırılan canlılara tapmakla kendini insanlık şeref ve fazîlet makamından düşürenler, hiç şüphe yok ki, ruhlarına en kötü azâbı uygulamışlardır. Kıyâmet gününde ise, bu azâp belirginleşecek ve her kişi kendi eliyle hazırladığı cezâyı görecektir.

TAHLÎLLER

(مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ) Mevlâ, veliy kökünden türetilmiştir. Veliy, bir adamın dostu, yarı, yardımcısı ve kendisine yakından sıcak ilgi duyan koruyucusu demektir. Mevlâ ise, bütün bu manaları içermekle beraber mâlik, sâhip

mânalarına da gelir. Bazan da iki zıt manada kullanıldığı da olur. Meselâ, köle ve efendi; yakın dost ve hasım bu cümledendir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'ı bırakıp putlara tapınanların kıyâmet gününde putlarıyla biraraya getirilecekleri ve putların konuşturulacakları haber verildi. Sonra da putların, kendilerine ibâdet edildiklerinin farkında bile olmadıklarını açıklayarak şâhit olarak Allah'ın yeterli olduğunu söyleyecekleri açıklandı. Böylece her şeyin eninde, sonunda Allah'a döndürüleceği belirtilerek inkârcıların iyi düşünmelerine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'a döndürülmenin mutlaka gerçekleşeceğine atıf yapılarak Allah'ın damgasını taşıyan belgeler sıralanıyor; özellikle kulak ve göz gibi iki önemli organ üzerinde durularak iyice düşünmemiz ilham ediliyor. Bütün bunların Hak olan Rabbımızın eseri bulunduğu hatırlatılarak haktan sonra sadece bâtıl ve sapıklık var, deniliyor. Sonra da, Allah ile kulları arasındaki sınırı görmeyen, hak ile bâtılın sınırlarını tefrîk etmiyenlerin imân etmiyecekleri beyân buyuruluyor.



قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ
فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ
فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ
حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

M E Â L İ :

31— De ki : Gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Kimdir kulağa

ve gözlere (yaratma yönünden) sahip? Ya diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkaran kimdir? Kimdir işleri düzene koyan? Hemen «Allah'tır» diyecekler. O halde de ki : Artık (Allah'tan saygı ile) korkup (fenalıklardan, putlara tapmaktan) sakınmaz mısınız?

32— İşte bu Allah, hak (olan) Rabbınızdır. Haktan sonra ancak sapıklık var. O halde nasıl (olur da Hak'tan) döndürülüyorsunuz?!

33— Bunun gibi, ilâhî sınırların ve O'na uzanan yolun dışına çıkanlara karşı Rabbının sözü gerçekleşti ki, onlar gerçekten imân etmezler.

GÖKTEN VE YERDEN RIZIK VEREN

(قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ) «De ki: Gökten ve yerden size rızık veren kimdir?»

İnsan hayatının devamı, havaya, suya, güneşe ve toprağa bağlıdır. Biri diğerini tamamlar. Güneş saniyede 4,6 milyon ton enerji yaymaktadır. Bunun çok az bir kısmı dünya tarafından tutulur ve dünya çevresindeki atmosfer bu enerjiyi canlıların ve bitkilerin yararlanabileceği ölçü ve kıvama getirir. Ay üzerinde atmosfer bulunmadığından geceleri ısı eksi 200'e, gündüzleri artı 100 dereceye düşüp çıkan ısının canlılar için elverişli bir düzeyde olmadığı muhakkaktır. Dünya'nın dörtte üçünün suyla kaplı olması, yeterince yağmur almamızı sağlamaktadır. Bu oran düşük olsaydı, meselâ yarısı su ile kaplı bulunsaydı kuraklıktan ne canlı, ne de bitki yaşayabilirdi. Yer kabuğunun toprak haline gelmesi, bitkilerin yeşermesine yönelik bir düzenlemedir. Atmosfer tabakası mevcut oranın üstünde veya altında olsaydı, güneş enerjisi anormal ölçüde yeryüzüne iner ve hayatı felce uğratırdı.

Görüldüğü gibi, insanın yaşamasını ve rızkını en yararlı şekilde devam ettirmek için birçok fiziksel, kimyasal kanunlar düzenlenmiş ve hepsi de zincirleme birbirine bağlanmıştır.

Bütün bu ölçülü, dengeli ve uyumlu kanunlar bir tesadüf müdür? Bu kadar tesadüflerin açıklık ve noksanlık vermeden birbirini izlemesi, birbirine bağlı hizmet vermesi mümkün müdür? Bu plân, proğram ve düzenlemede az bir hata, ya da kopukluk hayatı alt-üst etmez mi?

İşte ilgili âyetle insan aklına ve idrâkine seslenilerek fiziksel ve kimyasal birçok kanunların mecmuuyla oluşan hayat ve onu devam ettiren rızkı gökten ve yerden oluşturup veren kimdir? diye soruluyor.

KULAĞA VE GÖZLERE KİM SAHİP?

(اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ) «Kimdir kulağa ve gözlere (yaratma yönünden) sâhip?»

Beş duyu organından sadece burada kulak ve gözden, yani işitme ve görme duygusundan söz edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca önce kulaktan söz edilmesi, onun daha önemli olduğuna işârettir.

İnsan dış âlemle olan ilgi ve temasını daha çok bu iki organla gerçekleştirir. Beynimiz ve ondaki ilgili merkezler daha çok bu iki organ aracılığıyla gereken bilgi ve malzemeyi toplarlar. Gökten ve yerden verilen rızık daha çok sözü edilen iki organla değerlendirilip verimli hale getirilir.

Kulağın işitme, gözlerin görme sistemi ise, akıllara durgunluk verecek bir yapı ve düzenlemeye sâhiptir. Şüphesiz ki kulak, sesler dünyasına açılan bir penceredir. Vücudumuzdaki en küçük kemikler kulakta yer alır. Bunların görevi, ses dalgalarını titreşim yapan bir piston mekanizması ile işitme sisteminin iç kısımlarına iletmektir. Böyle bir sistem ve mekanizma acaba kendiliğinden mi oluşup meydana gelmiştir? Bu mümkün müdür?

Kulakta bulunan çok ince tüyler de ses tonunun alçak, ya da yüksek oluşuna göre dalgalanarak beyne uyarıları gönderir.

Dış dünyamızdan gelen sesleri bize, yani beynimize ileten kulağın belirtilen özelliklerde var kılınması çok yüksek bir kudretin eşsiz sanatını göstermekte ve sadece O'nun damgasını taşımaktadır. Tesadüflerin bunda az veya çok yeri yoktur. Böyle bir iddia çok gülünç ve gayr-i ilmî kabul edilir. Tesadüfler neden bugüne kadar bir fotoğraf makinası, bir teyp veya bir bilgisayar meydana getirmemiştir? Tesadüfler neden değişik yapı ve sistemde insan kulağı oluşturmamıştır? Bu soruları çoğaltmak mümkün, ama cevabını bulmak çok zor, hattâ imkânsızdır. Tesadüfler neden kulakları vücudun başka bir yerine monte etmemiştir? Anlaşıldığı gibi, işin içinde ince bir hesap, hassas bir plan ve çok mahir bir yaratan vardır.

Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı çok yücedir? Ses adı verilen küçük hava basıncının değişimlerini elektrik uyarılarına çevirerek içerdikleri bilgiyi beyne ulaştıran kulağı yaratan kudret, bütün saltanat ve vahdaniyetiyle eşyada tecelli ve tezahür etmektedir. Şimdi inkârcı şaşkınlar söylesinler bakalım, kulağa ve göze (yaratma yönünden) kim sâhiptir, onların hakiki mimarı kimdir?

Gözlere gelince, onlar dünya aydınlığına, renk ve şekillerine açılan iki penceredir. Kimi zaman «ruhun aynası» olarak adlandırılan insan gözü,

uzun bir süre kişinin karakterinin de anlaşılmasında güvenilir bir unsur kabul edilir.

Cenâb-ı Hak, hılkat fırçasıyla gözün plânını şöyle hazırlamıştır:

a) Gözü herhangi bir zedelenmeden, sademeden koruyan kemikten mamul göz çukuru veya yuvası,

b) Gözün içine gömülü bulunduğu ve korunmasını sağladığı yağ tabakası,

c) Merkezleri aynı olan üç kattan oluşan göz yuvarlağı ve üç boyutlu görme; ışığı düzenleme, ön yüzeyini ıslak tutan göz yaşı, boynuzsu tabakanın pürüzsüzlüğü ve saydamlığı v.b. özellikleri olan bu harika organ da kör tesadüfün eseri midir, yoksa o sonsuz kudret sâhibi Allah'ın çok mükemmel düzenlemesinin neticesi midir? Şüphesiz ki, her mükemmel ve düzenli şey, çok daha mükemmel bir düzenleyicinin, kusursuz bir proğramlayıcının eseridir.

Yaratanların en güzeli, en mükemmeli olan Allah'ın kudreti ne yücedir! O'nun varlığını, birliğini anlamak isteyenler için kulak ve göz yeterli birer belge değil midir?

DİRİYİ ÖLÜDEN, ÖLÜYÜ DİRİDEN ÇIKARAN ODUR

(وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ) **«Ya diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkaran kimdir?»**

Yumurta kuluçka devresine girmeden önce bir bakıma ölü sayılır. Yumurta hücreleri hayvan üretim organında döllenince bölünmeye başlar. Dışarı çıkınca sıcaklık yetmediğinden döllenme durur. İşte bu bakımdan onun sözünü ettiğimiz dönemi, ölü devre sayılır. 37, 38 derecelik bir sıcaklık verilirse gelişme tekrar başlar ve bu bir bakıma ölüden diri civciv çıkmasını hazırlar.

Erkeğin sperması ile kadının yumurtalığının döllenme devresi bir bakıma ölü devre, ceninin oluşması ise, diri devre sayılır.

İlgili âyetle bu biyolojik olaya temas edilmekte ve üremenin şaşmayan kanunlarla gerçekleştiği hatırlatılmaktadır. Bitkilerle tohumları arasındaki ilgi de buna benzer iki dönem arzetmektedir. Bütün bunları en ince biyolojik kanunlarla ve hesaplarla düzenleyen Allah'ın kudreti çok yücedir ve sınırsızdır. Tapınmaya ancak O lâyıktır.

Konuyu önemine binaen bir de modern biyoloji açısından inceleyelim:

Canlının yine canlıdan meydana geldiği muhakkaktır. Buna «biyogenez» denilir. Yapılan deneyler bu sonucu kesinkes ortaya koymuştur. Örneğin suda yarım saat kaynatılan saman iki ayrı kavanoza eşit miktarda konulmuş; biri saydam bir maddeyle iyice kapatılmış, diğeri açık bırakılmış. Birkaç gün sonra açık bırakılan kapta canlılar görüldüğü halde, kapalı kaptaki suda bir tane bile canlıya rastlanmamıştır.

Kur'ân'daki tabire gelince, onu ikinci bir yorumla şöyle açıklayabiliriz: «İnsan ve hayvandaki sperm, yediğimiz besinlerden oluşmaktadır. Bu açıdan ölüden diri meydana gelmiş oluyor. Tohum ve çekirdekteki hayat da bir bakıma ölüdür; ortam bulunca dirilip yeşerir. Sonuç olarak canlı ancak canlıdan meydana gelmektedir ve başlangıçta canlı kabul ettiğimiz hücrelerin bir bakıma ölü dönemi söz konusudur.

Cenâb-ı Hak yegâne terbiyecimiz, yaratıp kemale erdiricimizdir. Hak'tan sonra ancak sapıklık vardır. Bütün bu gerçekleri göremiyen, eserden müessire intikal sağlayamıyan ve mükemmel düzeni tesadüflere bağlayan inkârcı kişilerin artık imân etmeleri beklenebilir mi? Rabbımızın sözü, hükmü hak ile tecelli etmiştir. O'nun ilmi ve tesbiti asla yanılmaz. Allah'ın ilmi inkârcılardan kimlerin bu yüzden inanmayacaklarını önceden tesbit etmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insan aklını harekete geçirmek ve hılkatındaki azizliğini bildirmek için ilâhî kudrete delâlet eden belgeler sıralandı. Aklını, idrâkini gerçeği bulup aramada kullanmayanları elim bir sonucun beklediği haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ı bırakıp başka şeyleri ilâh edinenlerin önce duygu ve vicdanlarına, sonra akıl ve idrâklarına seslenilerek öldürüp diriltenin kim olduğu soruluyor. Diriltip geri çevirme kudretinin Allah'a mahsus olduğu belirtilerek en sağlam kıstas ortaya konuluyor. Sonra da bâtıl ilâhlardan hakka ve gerçeğe yol gösteren birinin bulunmadığı hususu yine soru şeklinde putperestlerden soruluyor. İnkârcıların daha çok zanna uyup birtakım varsayımlar peşinde ömür tükettikleri belirtilerek zandan kopup gerçeği bulma arzusuyla yola çıkmanın olumlu sonuçlar doğuracağına işâret ediliyor.

——oOo——

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ
ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي
إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ
أَمَّنْ لَا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ
أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ
بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

MEÂLİ :

34— De ki : (tanrı diye) ortak edindiklerinizden, ilkin yaratıp (öldürdükten) sonra tekrar onu (diriltip geri) çeviren var mıdır? De ki : Allah ilkin yaratıp meydana getirir, sonra tekrar (diriltip geri) çevirir. Nasıl da (Hak'tan) çevrilip saptırılıyorsunuz?!

35— De ki : Ortak edindiklerinizden Hakk'a doğru yol gösteren, Hakk'a ileten var mıdır? De ki : Allah hakka doğru yol gösterir ve ona iletir. Hakk'a ileten mi, yoksa iletilmeden kendiliğinden hak yolu bulamayan mı uyulmaya daha lâyıktır? Size ne oluyor, nasıl hükmediyorsunuz?!

36— Çoğu sadece zanna uyarlar; doğrusu zan haktan yana hiçbir anlam taşımaz (onun yerine hiçbir zaman geçmez). Şüphesiz ki Allah onların yapageldiklerini çok iyi bilir.

İLKİN YARATIP MEYDANA GETİREN

(قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ) «De ki : Allah ilkin yaratıp meydana getirir, sonra tekrar onu (diriltip geri) çevirir.»

İlim hayatın başlangıcı hakkında kesin bir sonuca varamamıştır. Ce-

şitli görüşler, birtakım varsayımlar ortaya atılmış, ama hepsi de karşılaştıkları bir sürü haklı sorular karşısında cevap veremez olmuşlardır.

Diğer gezegenlerden bazı bakteri sportlarının uzaydaki şartlara dayanarak yeryüzüne gelmiş olabileceğini iddia edenler, «uzak gezegenlerden organizmanın dünyamıza ulaşıncaya kadar uzun süre çok yüksek ve çok düşük ısıların ve öldürücü ışınların tesiri altında kalıp yaşaması mümkün mü?» sorusu karşısında susup kalmışlardır.

Kur'ân'da ilgili âyetle, ilim adamlarına ve araştırıcılara ipucu veriliyor ve hayatı ilk başlatıp meydana getirenin Allah olduğu belirtiliyor. Buna «halk» denilir, yani modelsiz, örneksiz ilk yaratma kudreti Allah'a mahsustur. İşte bu ilk yaratma, ilim adamlarının henüz keşfedemediği kanunlarla vücut bulmuştur ki, bu, «kün=ol!.» emrine dayanır. Öldürüldükten sonra ikinci yaratılışın ise, model ve örneği vardır. Allah ilk yaratmayı nasıl ilmin henüz keşfedemediği bir kanunla meydana getirmişse, ikinci yaratmayı da yine ilmin henüz keşfedemediği ayrı bir kanunla meydana getirecektir.

İlgili âyetle, canlı-cansız her çeşit putlara, Allah'tan başka şeylere tapanlara ve hakkı inkâr edenlere seslenilerek, «ilk yaratıp (öldürdükten) sonra tekrar onu (diriltip) geri çeviren var mıdır?» sorulmaktadır. Böylece Cenâb-ı Hak, yaratma konusunda beşerin ve ilâhlaştırılan her şeyin aczini ve bilgisizliğini açıklıyor; araştırıcı ilim adamlarını uyarıyor ve sözü edilen konuda hareket noktasını belirliyor.

Buna rağmen tuttukları yolda yürümeye inatla devam ederlerse, onlara şunu hatırlatıyor : **«Hak'tan sonra sadece sapıklık vardır.»**

HAKK'A DOĞRU YOL GÖSTEREN KİMDİR?

(قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ) **«De ki: Ortak edindiklerinizden Hakk'a doğru yol gösteren, Hakk'a ileten var mıdır?»**

Bâtıl putlar, ilâhlaştırılan canlı, cansız varlıklar, doğru yolu bulmaya muhtaçlarken, hakka doğru nasıl irşât edebilirler veya iletebilirler? İnsan ruhuna yerleştirilen fıtratın özelliğini bilmeyen, ruhun yüce âlemden geldiğinin farkında olmayan; gerek eşyada, gerekse kendinde Allah'ın kudretinin eşsiz eserini ve değişmeyen damgasını idrâk edemiyen bu yaratıklar, kimi nasıl doğru yola iletebilirler? Zira kendileri doğru yolda değillerdir, her an doğru yolu göstericiye ve ileticiye ihtiyaçları vardır.

İnsan ruhundaki fıtratı (Allah ve din duygusu) yitirenler veya ona sahip olamayanlar nasıl hidâyet rehberleri olabilirler? Bu mümkün mü? Kendileri muhtac-ı himmet iken, umulur mu onlardan himmet?

ONLARIN ÇOĞU ZANNA UYARLAR

(وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا) **«Çoğu sadece zanna uyarlar..»**

Allah'ı bırakıp kendileri gibi bazı şahısları ilâhlaştıran, yontup şekillendirdikleri cisimleri kendileriyle Allah arasında aracı ve şefaatçı kabul eden, dede ve babalarının doğru yolda bulunduklarını sanıyorlar ve o sebeple aynı yolda yürümekte ısrar ediyorlardı. Peygamberi tasdîk etmemeleri, zaman zaman onu yalancılıkla suçlamaları da birtakım hayal ve zan ürünü idi. Öyle ki, gâibi hazıra, bilinmeyeni bilinene kıyas ediyorlar, sonra da düşünce, inanç ve amellerinde bir sapıklık olmadığını iddia ediyorlardı. Oysa zan hakkın yerine geçmez, şüphe kesin bilgiyi reddetmez; zan ve şüphe hakkı isbatta delil sayılmaz.

Bunun için dinin aslı yakîn (şek ve şüphe ârız olmayan kesin bilgi) üzerine kurulmuştur, zan ve tahmin üzerine değil. Zan, hakkı bâtıl, bâtılı da hak gösterebilir. Zan bazı belirtiler sebebiyle kalb ve kafada oluşur; o belirtilerin doğruluğu ortaya çıkınca, zan bilgiye dönüşür; şüpheden kurtulup yakîn düzeyine yükselebilir. Belirtiler zayıf kaldığı takdirde, zan bu defa vehim ve hayale yerini bırakır.

Zanla ilgili belirtiler kuvvetlenip doğruluğu ve kesinliği ortaya çıkınca, belirttiğimiz gibi, artık zannın yerini yakin alır. Kur'ân-ı Kerîm'de «zan» kelimesinden sonra «enne» edatı kullanılan çoğu yerlerde, zan konulduğu mânada değil, yakin (şüpheden uzak kesin bilgi) ifade eder. Buna birkaç misal verebiliriz: Bakara sûresi 46,249; el-Hakka sûresi 20. âyetlerde geçen «zan» kelimesi, yakin mânasına delâlet etmektedir. Bununla beraber aynı edatla kullanıldığı halde yakin ifade etmiyenleri de vardır.

Genellikle «zan», hem Kur'ân'da, hem de hadîslerde yerilmiş ve hükme medar olmayacağı yer yer belirtilmiştir. (1)

35. Âyette zannın haktan yana hiçbir anlam taşımadığı açıklandıktan sonra 36. âyetin sonunda her türlü şek ve şüpheden, zan ve tahminden, vehim ve hayalden uzak olan Allah'ın ilminin her şeyi hakkıyla kapsayıp kuşattığına işaretle **«Şüphesiz ki Allah, onların yapageldiklerini çok iyi bilir.»** buyuruldu ve böylece zan ve ilim hakkında daha iyı düşünüp bir ayrım yapmamız ilhâm edildi.

---

(1) Bu konuda fazla ilgi için bak: Râğıb'ın el-Müfredat'ına ve Süyutî'nin el-İtkan'ına..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle putların ve ilâhlaştırılan eşyanın ne yaratmaya, ne de diriltmeye kudretleri olmadığı açıklandı. Doğru yolu bulamayan, bulmaya gücü yetmiyen, bir ileticiye hep muhtaç olan fânilerden, akıl ve idrakten mahrum cansız cisimlerden hidayet beklemek kadar anlamsız ne olabilir, hususuna dikkatler çekildi. Sonra da inkârcıların çoğunun zanna uydukları, kesin bilgi sahibi olmadıkları belirtilerek, zannın haktan yana hiçbir anlam taşımadığı bildirildi.

Aşağıdaki âyetlerle ilâhî beyânda, indirilen kitapta zan ve şüphenin yeri olmadığı ifade edilerek, Tevrat ve İncil'e karıştırılan şüpheli şeyleri tashîh edip onların ilâhî vasfını tasdîk ettiği hakkında bilgi veriliyor. Böylece üç kitap arasında ciddi bir mukayesenin çok yararlı olacağına işârette bulunuluyor. Sonra da Kur'ân'ın, Muhammed (A.S.) tarafından uydurulmuş bir kitap olmadığı açıklanarak, böyle yersiz ve anlamsız iddialarda bulunanların, onun bir sûresinin benzerini tertipleyip getirmeleri isteniliyor. O bakımdan inkârcı müşriklerin Kur'ân ilmini kavrayamadıklarına, ilâhî kitap hakkında gerçek hiçbir bilgiye sahip olmadıklarına atıf yapılıyor. Sonra da aklını gerçeği bulup, hakikatı öğrenmede kullanmayan sağırlara hakkın sesini duyurmanın çok zor olduğu haber verilerek müşriklerin düşünce yapısı hakkında bilgi veriliyor.



وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ
مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾
بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذٰلِكَ
كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ
بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ اَنْتُمْ
بَرِيؤُنَ مِمَّا اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا
لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

M E Â L İ :

37— Bu Kur'ân Allah'tandır, başkası tarafından uydurulup ortaya konulmuş değildir. O ancak önündeki (daha önce indirilen) Tevrat ve İncil'i doğrular ve (Allah katında yazılı olan) kitabı bir bir açıklar. Onda şüphe adına hiçbir şey yoktur. O, âlemlerin Rabbinden (indirilme)dir.

38— Onu uydurdu mu diyorlar? De ki : Haydi, eğer doğrulardan iseniz, onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka gücünüzün yettiği kimseleri de çağırın.

39— Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve henüz yorumu da kendilerine gelip ulaşmayan şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Bir bak, zalimlerin sonu ne oldu?!

40— İçlerinden buna inanan da var, inanmayan da var. Rabbin ise müfsitleri (Hakk'ı yalanlayıp toplum içinde fitne ve kargaşalık çıkaranları) çok iyi bilir.

41— Seni yalanlarlarsa de ki : Benim işlediğim bana, sizin işlediğiniz size. Benim işlediğimle sizin ilişiğiniz yoktur; benim de sizin işlediğinizle ilişiğim yoktur.

42— İçlerinden sana kulak verenler eksik değildir. Sen sağırlara -hele bir de akılları ermiyorsa- işittirebilir misin?

43— İçlerinden bir kısmı da sana durup bakar; sen körlere -hele bir de göremiyorlarsa- yol gösterebilir misin?

44— Şüphesiz ki Allah, insanlara hiçbir şey ile zulmetmez; ama insanlar kendilerine zulmederler.

İLGİLİ HADÎS

Kudsî hadîs :

«Ey kullarım! şüphesiz ki ben zulmü kendime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyin.» (1)

KUR'ÂN İNSAN UYDURMASI DEĞİLDİR

(وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ) «Bu Kur'ân Allah'tandır, başkası ta-

(1) Müslim/birr: 55- Ahmed: 5/160

rafından uydurulup ortaya konulmuş değildir.»

Şüphesiz ki Kur'ân her yönüyle, her kelime ve cümlesiyle, her hüküm ve ifadesiyle Allah sözüdür ve O'ndan indirilmedir. Çünkü:

a) Hz. Muhammed (A.S.) okur-yazar değildi.

b) Arap Yarımadasında koyu bir cehalet, derin bir sapıklık hüküm sürüyordu. Öğretim ve eğitim, medrese ve mektep diye ciddi, yarı ciddi hiçbir kurum ve ekol yoktu.

c) Tek tanrı inancı unutulmuş, yerini çok tanrı inancına bırakmıştı. O bakımdan putperestlik çok yaygındı.

d) Yarımadada insanların en çok ilgi duyduğu, alkışlayıp takdir ettiği iki şey söz konusu idi: Şiir ve edebiyat; büyücülük ve kehanet.. O nedenle ünlü şâirler ve kâhinler geniş çapta halkın sempatisini toplarlardı.

e) Hz. Muhammed'in (A.S.) ne çocukluk, ne de gençlik çağlarında yalan söylediği, insanları aldattığı, bir baş olma sevdasına kapıldığı görülmemiş ve duyulmamıştır. İnsanlara karşı yalan söylemiyen, hayal peşinde koşmayan, ciddiliğiyle şöhret bulan bir kimsenin Allah'a karşı yalan uydurması düşünülebilir mi? Onun en azılı düşmanı Ebû Cehl bile, «Muhammed hiçbir zaman insanlara karşı yalan söylememiştir, Allah'a karşı yalan söyler mi?» diyerek bir an olsun gerçeği söylemekten kendini alamamıştır.

f) Sonra da Hz. Muhammed'n (A.S.) üslûbu, ifadesi, söz söyleme sanatı, cümle kurma ölçüsü, kelime hazinesi, anlatım tarzı ile Kur'ân'daki hâkim olan üslûp ve anlatım tarzı kesinlikle birbirinden ayrıdır; az-çok Arapça bilen bir kimse ilk bakışta bu farkı rahatlıkla görüp seçebilir. Kur'ân âyetleri şiir olmadığı gibi, alışılmış serbest söz dizisi türünden de değildir. Kelimelerin konumu, cümlelerin zincirleme ve bağlantılı birbirini izlemesi ve aralarındaki uyum insan gücünü aşmakta ve müstesnâ bir açıklık, berraklık ve akıcılık arzetmektedir. O kadar ki, Kur'ân'ı bilmeyen, ama Arapçaya iyice vâkıf olan bir kimse onu dinlerken, kazara değiştirilen bir kelimenin farkına varabilir, ilâhî uyum ve insicamın, akıcılık ve tatlılığın bozulduğunu için için duymaya başlar.

Nitekim, «Azîzün Hakîm» yerine yanlışlıkla «Azizün Rahîm» okuyan hafızı uyaran cahil bir bedevînin kıssası pek meşhurdur. Bedevi'ye, «sen hafız değilsin, bunu nasıl anlayabildin?» diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir : «Anlamıyacak ne var, birdenbire ilâhî ahenk ve tatlılık değişiverdi!.»

Onun için Kur'ân'da tam dört yerde inkârcı müşrikler, şüpheci müna-

fıklar isbata çağırılmakta, «sûrenin bir benzerini getirin» denilerek acze düşürülmektedirler.

Böylece Peygamberimiz (A.S.) Efendimize, Kur'ân'daki ilâhî beyânla, müşrikleri acze düşürmede altı kademeli bir yöntem uygulaması emrediliyor :

1— Önce Kur'ân'ın tamamının bir benzerini hazırlayıp getirmelerini öneriyor.

2— Kur'ân'ın on sûresi gibi on sûre düzenleyip getirmelerini teklîf ediyor.

3— Bir tek sûresine nazire olacak bir sûre getirmeleri için iddialarını isbata dâvet ediyor.

4— Kur'ân'daki sözün ölçü ve ahengine denk bir söz getirmelerini istiyor.

5— Bu dört kademede tartışmaya, iddialarını isbata çağırılanların, en az Peygamber Muhammed (A.S.) gibi tahsîl görmemiş, okuma-yazma öğrenmemiş olmaları üzerinde durulmuyor. Nitekim Yûnus sûresinde de bir ayırım lüzum görülmeden Allah'tan başka güvendikleri bütün adamlarını toplayıp benzeri bir sûre hazırlamaları önerilerek çağrı yapılıyor.

6— İnsanların bir kısmının değil, birbirlerine bu konuda yardımcı ve destek olmak üzere hepsinin toplanıp bir sûre meydana getirmeleri teklîf ediliyor. (1)

KUR'ÂN'IN TAŞIDIĞI YÜKSEK HİKMET

(وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذٖي بَيْنَ يَدَيْهِ) **«O ancak önündeki (daha önce bildirilen) Tevrat ve İncil'i doğrular....»**

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerîm bütünüyle ilâhîdir. O bakımdan beşer zekâ ve aklının erişemiyeceği hikmetlerle, beşer hayatını düzene koyacak en mükemmel hükümlerle, ilim adamlarına temel bilgi, ana fikir verecek esaslarla doludur. Kur'ân'ın bu üstünlük ve yüceliğini şöyle maddeleştirebiliriz :

a) Kur'ân, daha önce indirilen ve fakat aslı yer yer zayi' edilip insanlar tarafından yazılan Tevrat ve İncil'de meydana gelen bu tahribat ve yanlışlıkları düzeltir, unutulup yazılmayan ilâhî belgelerin ilk indiği zaman mevcut olduğunu hatırlatır ve münasebet düştükçe onları açıklar.

(1) Fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-gayb : 4/846

b) Tevrat ve İncil'de kıyâmet ve onunla ilgili hükümlerin çoğunun çıkarıldığına, bir kısmının değiştirildiğine dikkatleri çeker ve bunu en açık şekilde belirtir. Ahkâm ile ilgili değiştirilmeleri kınar ve doğru olanını bildirir.

c) Kur'ân her yönüyle bir mükemmelliktedir. 1400 şu kadar yıl önce getirdiği bilimsel temel bilgiler, yani ilme hareket noktası olacak ana fikirler bugüne kadar gelişen ve gerçeği bulan ilimle hep uyum sağlamıştır. Hakikate kapı açan ilmî gelişmelere ve tesbitlere hiçbir zaman ters düşmemiştir. Son yıllarda Kur'ân'ı inceleyen Batılı ilim adamlarından M. BUCAILLE kendi eserinde bu hususu özetlerken şöyle diyor: «İlimle Kur'ân arasında uyuşmazlık değil, uyum vardır.

Kur'ân'ın modern dönemde ilmî bakımdan da tenkit edilebilecek hiçbir tarafı yoktur.» (1)

Eğer Kur'ân, okur-yazar bile olmayan Muhammed'in (A.S.) kendi ürünü ve uydurması olsaydı, yüzlerce ve hatta binlerce kusur ve yanlışlarla dolu olur; hele müsbet ilim karşısında bütün ölçü ve değerini kısa zamanda yitirirdi. Zira en güçlü ilim adamlarının yazdıkları çok kıymetli eserlerin, üzerinden yarım asır geçmeden tazeliğini kaybettiğini, gelişen ilim ve yeni buluşlar karşısında cılız kaldığını görüyoruz.

d) Kur'ân'da insan hakları, şahsî hükümler, âile hukuku, kamu hukuku ile ilgili âyetler, kendine has bir hukukî sistem oluşturur; başka bir sistemden kopya edilmediği kesinlikle anlaşılır. Bir Hıristiyan olan ünlü hukukçu Sava Paşa bile Kur'ân ahkâmını iyice araştırdıktan sonra bu sonuca vardığını açıklar. (2)

e) Kur'ân'ın 14 asır önce golfstrimden, birbirine salıverilen, fakat aralarındaki bir engelden dolayı birbirine karışmayan, yani herbiri kendi özelliğini koruyan Cebelitarık boğazında birleşen Atlas Okyanusu ile Akdenizden, dünyanın hareket halinde bulunduğundan, ay ve güneşin ayrı ayrı yörüngelerde seyrettiğinden; kâinatın önce gaz halinde oluştuğundan, sonra o gazın yoğunlaşarak katılaşıp bugünkü durumun meydana geldiğinden, parmak izlerinden, yerçekim kuvvetinden ve bunu ancak kesin hesaplarla aşmanın mümkün olabileceğinden, kâinatın düzen ve sistemleri bozulmaksızın bir balon gibi genişlediğinden söz etmesi, onun ilâhî olduğunun bir başka delili değil midir?

---

(1) La Bible, le Coran, et la science/Tercemesi

(2) Bak : İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd/Sava Paşa : Önsöz ve 25- 107/Ankara: 1955

KUR'ÂN'I YALANLIYANLAR

(بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ) **«Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve henüz yorumu da kendilerine gelip ulaşmayan şeyi yalanladılar.»**

Kur'ân'ı dün olduğu gibi, bugün de yalanlamaya çalışanların, Kur'ân hakkında ciddi bilimsel araştırmaya dayanan hiçbir delilleri, bilgileri yoktur.. 39. âyetle özellikle bu konuya parmak basılıyor. Nitekim Kur'ân'ı küçümseyenlerin durumu incelendiğinde, çoğunun kulaktan dolma bilgilerle, gazete ve dergilerde yayınlanan gayr-i ilmî yazılarla ve üstelik İslâm düşmanlarının öteden beri akıttıkları zehirlerle Kur'ân'ı eleştirdikleri görülüyor. İlim adamı geçinen bazı okumuşların Kur'ân hakkında, İslâmî ilimlerde kayda değer bir kitap okumadıkları halde kendilerini bu hususta yetkili görüp konuşmaları, ahkâm kesmeleri çok üzücü ve düşündürücüdür. Oysa her konuyu ehline, uzmanına bırakmak veya o konuyla ilgili ciddi eserleri iyice okuyup hazmettikten sonra konuşmak kadar tabii ne olabilir? Tıpta ciddi hiçbir tahsili ve ihtisası olmayan bir ziraatçının veya mimarın tıp hakkında kendini yetkili görüp konuşması ne kadar gülünçse, bir doktorun ya da veterinerin dinî esaslar hakkında konuşması, ahkâm kesmesi de o kadar gülünç ve abestir. Gerçi bu genel bir kaide değildir; mutlaka istisnaları vardır; ama bizim okumuşların bir kısmı bu ölçüsüzlük içinde yüzmektedirler.

Kur'ân hakkında konuşabilmek için mutlaka Kur'ân ilimlerini, onun Arapçasını, ilgili hadîsleri ve bugüne kadar yazılan kaynak tefsîrleri okumak ve öğrenmek şarttır. Bunun yanısıra İslâm külütrünü hazmetmek gerekir.

«Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve henüz yorumu da kendilerine gelip ulaşmayan şeyi yalanladılar.» Meâlindeki uyarıdan sonra tarih boyunca bu gibilerin sahnede görüldüğüne atıf yapılarak, **«Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı.»** buyuruluyor.

ALLAH FESATÇILARI, BOZGUNCULARI ÇOK İYİ BİLİR

(وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ) **«Rabbın ise, müfsitleri (Hakk'ı yalanlayıp toplum içinde fitne ve kargaşalık çıkaranları) çok iyi bilir.»**

Henüz şehir devletini bile kuramayan İslâmiyet, bulunduğu kesim ve bölgede iç huzursuzluk doğurmaya çalışanlara ve İslâm'ın cihanı aydınlatacak nurunu söndürmeye çalışanlara karşı pasif savunma durumunda

kalmayı tercîh etmiş, bir iç savaşa kapı açacak her türlü söz ve davranıştan kaçınmıştır. Öylece, Mekke müşrikleri kasdedilerek, **«Seni yalanlarlarsa, de ki : Benim işlediğim bana, sizin işlediğiniz size....»** buyurularak fitnenin büyümesine meydan verilmemiştir.

İslâm düşmanları, devamlı hürriyeti tek yanlı düşünmüş ve uygulamaya çalışmışlardır. Mekke'deki 13 yıllık pasif mukavemet ve saldırılara karşı sabr-u-sebat bunun açık misallerinden biridir. Medine'ye hicret edildikten sonra aynı ölçüsüzlüğü Yahudîler uygulamak istemişlerdi. Ne var ki, Hz. Muhammed (A.S.) Ansar ve Muhacirîn'i biraraya getirip kardeşlik bağlarını pekiştirdikten ve şehir devletinin esaslarını koyup kısa zamanda bir güç oluşturduktan sonra, hürriyetin iki yanlı kullanılmasını sağlamış ve 56 maddelik yazılı anayasayla şehir devleti bünyesinde yer alan kabile ve dinlerin hürriyet sınırlarını belirlemiş, hakların iki yanlı korunmasını birtakım esaslara bağlayarak haysiyet kırıcı aşırılıklara artık imkân vermemiştir.

Mekke'de Peygamber (A.S.) ve arkadaşları, insanlıktan yana ahlâk, fazîlet, rahmet ve huzur tohumlarını saçarken buna tahammül edemiyen müşrikler, o tohumları çürütmek, filizlenmesini önlemek için her şeyi kendilerine mubah görmüş, din ve vicdan hürriyetinin yalnız kendilerine has olduğunu ileri sürerek Hz. Muhammed'i (A.S.) tesirsiz hale getirmeye çalışmışlardı. Koyu cehalet ve putperestlik taassubu içinde akla gelmedik şirretliklere baş vuruyorlar, hiçbir ilmî tartışmaya, gerçekleri yansıtmaya, hakkı izhar etmeye yanaşmıyor, imkân da vermiyorlardı. İslâm'ı çok tehlikeli bir akım olarak gösterme gayreti içinde her türlü fitne ve fesada alet olmaktan çekinmiyor, durmadan bozgunculuk yapıyorlardı.

Kur'ân böyle bir dönemde mü'minlere uygulayacakları mükemmel bir plân ve proğram; sonuca varmayı kolaylaştıran fevkalâde bir metot veriyor. Şöyle ki : İslâm düşmanları çoğunlukta olur da bütün güçlerini İslâm aleyhine kullanmayı plânlarlarsa, Müslümanlar antitezle meşgul olmayıp kendi tezlerini en ılımlı ve inandırıcı şekilde karşılarındakilerin hislerini tahrîk etmeden kalb ve kafalara işlemeye çalışacaklar. Buna rağmen düşmanları durmadan yalan ve iftirada bulunur da fiilî tecavüzlerini sürdürürlerse, onlara: «Bizim işlediğimiz bize, sizin işlediğiniz size; sizin bizim işlediğimizle ilişkiniz yoktur, bizim de sizin işlediğinizle ilişkimiz yoktur.» denilerek yumuşak bir politika izleyeceklerdir.

Nitekim Mekke devrinde inen bu âyetler, bilhassa o günkü ortamı dikkate alarak mükemmel bir metot vermektedir.

BAKAN KÖRLER, İŞİTEN SAĞIRLAR

(وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ) **«İçlerinden sana kulak verenler eksik değildir. Sen sağırlara -hele bir de akılları ermiyorsa- işittirebilir misin? İçlerinden bir kısmı da sana durup bakar; sen körlere -hele bir de göremiyorlarsa- yol gösterebilir misin?»**

Her devirde bu tipler vardır. Aklî melekeleri ve idrâk yetenekleri yeterince gelişmediğinden, durup bakarlar ama gerçeği görmezler; kulak verip işitirler, ama hakikatın sesini duymazlar. Büyük dâvaları, önemli meseleleri o gibilerle yürütmek çok zor, hattâ bazan imkânsızdır. O takdirde mü'minler içinde bulundukları toplumda bakan körlere, işiten sağırlara güvenip de önemli meseleleri çözmeye kalkışmamalıdırlar! Aksi halde yolun yarısında kalıp hayal kırıklığına uğramaları mukadderdir.

Gözlerin hakikatı görebilmeleri için, gücünü ve nûrunu sağlam imândan, sâlih amellerden almaları; kulakların gerçeklerin sesini işitip anlayabilmeleri için imanla akıldan kaynaklanan bir dikkate sâhip olmaları şarttır.

ALLAH KİMSEYE ZULMETMEZ

(اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا) **«Şüphesiz ki Allah, insanlara hiçbir şey ile zulmetmez...»**

Kur'ân'ın 15 yerinde çok az farkla bu uyarıya yer verilmiş ve değişik cümlelerle tekrar tekrar anlatılarak idrâkler uyanık tutulmaya çalışılmıştır. (1)

İnsanın, meleklere ve hayvanlara nisbetle hangi vasıf ve ölçüde yaratıldığı bilinmektedir. O, bu iki varlıktan yana sıfatları kendinde toplayan müstesnâ bir canlıdır. Birbirine zıt bu sıfatlar arasında denge kurabilmesi için de kendisine birçok yeteneklerle birlikte kitap ve peygamber gönderilmiştir. O bu ortam içinde hür irâdesine terkedilmiş, yani kendisine küllî irâde karşısında cüz'î bir irâde verilmiş ve böylece yaratılışının özelliğine ve ruhundaki lâhutî mayaya eşdeğerde bir hayat yolu çizmekle emrolun-

---

(1) Fazla bilgi için bak : Bakara/57- Âl-i İmrân/108, 117, 182- Nisa/40- Hûd/101- Nahl/33- A'raf/160- Kehf/49- Tevbe/70- Ankebut/40- Rum/9- Hac/10- Kaf/29

muştur. Hayat kanunlarına ve insan hayatını en iyi şekilde düzenleyen semâvî uyarılara uyarsa, kendini hem dünyada, hem de âhirette mutlu eder. Aksine bir tutum ve hayat anlayışıyla yola çıkarsa, kendine haksızlık etmiş olur. İşte bunun için ilgili âyette, **«ama insanlar kendilerine zulmederler.»** buyurulmaktadır.

Kısaca, insana hem dünyasını, hem de âhiretini cennete çevirecek her türlü imkân ve malzeme verilmiştir. Buna karşılık onu bedbaht kılacak menfi güçler de serbest bırakılmıştır; insan hangi tarafa ağırlık kazandırırsa, o tarafın malı ve yakını olur. Nefs, İblîs ve dünyalık ağır basar da insanı kendi paraleline çekip biçimlendirirse, insan böyle bir gafletle kendine cidden zulmetmiş sayılır. Ölmeden önce dönüş yapmadığı takdirde, beraberinde taşıdığı zulüm ateşiyle âhirete göç etmiş olur. Çünkü Allah insanlara aslâ zulmetmez; O, zulmü hem kendine, hem de insanlara haram kılmış ve az önce belirttiğimiz gibi Kur'ân'ın en az 15 yerinde bu ezelî irâdesini en anlamlı şekilde açıklamıştır. Tefsîrini yaptığımız sûrede ise, **«Şüphesiz ki Allah insanlara zulmetmez, ama insanlar kendilerine haksızlık ederler.»** buyurularak konu özetlenmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle her devirde ve çağda tazeliğini koruyan Kur'ân'ın insan sözü olmasının imkânsızlığına işâret edildi. Daha önce indirilen Tevrat ve İncil'in asıllarının ilâhî olduğu belirtildi ve Kur'ân'ın bu kıstas çerçevesinde her iki kitabı tasdîk ettiğine atıf yapıldı. Sonra da ilmini kavrayamadıkları ilâhî kitabı yalanlayanların koyu bir bilgisizlik içinde bulunduğu anlatılarak, Kur'ân'ın ancak gerçeği gören ve araştıran ilimle anlaşılabileceğine işâret edildi.

İslâm'ın fiilî mukavemet gücü olmadığı bir dönemde uygulanacak metot ve politika anlatıldı. Bakan körlerle, işiten sağırlarla yola çıkılamıyacağı hatırlatıldı. Böylece o gibilerin kendilerine çok haksızlık ettiklerine dikkatler çekilerek Allah'ın kimseye zulmetmiyeceği anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle kıyâmetin ilk safhalarından biri tasvîr ediliyor. Diriltilip kaldırılan insanların, gözlerini ikinci hayata açınca, birinci hayatın veya kabir âleminin bir an gibi gelip geçtiğini için için sezecekleri ifade ediliyor ve bu kadar kısa bir hayat için ebedî saadeti berbat etmenin makul hiçbir yanı olmadığı dolaylı biçimde işleniyor. Sonra da müşriklere va'dedilen azâbın yakın olduğu haber veriliyor ki bu, Bedir savaşı ve Mekke'nin fethiyle gerçekleşti.

Peygamberlerin gönderilmesinin de ilâhî rahmet ve adâletin gereği ol-

duğu konu ediliyor ve Hz. Muhammed'in (A.S.) kendiliğinden hiçbir şey söylemiyeceği, bir zarar veya yarara muktedir olamıyacağı, kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğu haber veriliyor. Zulmedenlere lâyık oldukları azâbın verileceği bildirilerek o günlerin yakın olduğu hatırlatılıyor. Kıyâmet gününde ilâhî adâletin gerçekleştireceği azâptan kurtulmak için, zâlimlerin yeryüzündeki her şey kendilerinin olsa kurtuluş akçesi olarak verecekleri ayrı bir tablo veya safha olarak işleniyor.

——oOo——

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا
مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ
اُمَّةٍ رَسُولٌ فَاِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾
قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ لِكُلِّ اُمَّةٍ
اَجَلٌ اِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ
﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ
مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ اٰلْاٰنَ وَقَدْ كُنْتُمْ
بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ

هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِؤُنَكَ
اَحَقٌّ هُوَ قُلْ اِي وَرَبّ۪ٓي اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٥٣﴾
وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِه۪ وَاَسَرُّوا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَلَٓا اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْي۪ وَيُم۪يتُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

MEÂLİ:

45— Onları diriltip biraraya getirerek toplayacağı gün, gündüzden ancak bir saat (ân) kadar eğleşmiş gibidirler; kendi aralarında birbirlerini (rahatlıkla) tanırlar. Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar cidden zarara uğramışlardır. (Zaten onlar) doğru yolu da (hiçbir zaman) tutmuş değillerdir.

46— Onlara va'dettiğimiz azâbın bir kısmını ya sana göstereceğiz, ya da (göstermeden) senin ruhunu tutup alacağız; (her iki durumda da) onların dönüşü yalnız bizedir. Sonra Allah onların yapageldiklerine şâhittir.

47— Her ümmetin bir peygamberi vardır. Onlara peygamberleri gelince aralarında adâletle hükmedilir; onlar haksızlığa uğramazlar.

48— Bu va'd(edilen azâp) ne zaman? Eğer doğrulardan iseniz (bize haber verin) derler.

49— De ki : Ben -Allah'ın dilediğinden başka- kendi kendime ne bir zarara, ne de bir yarara mâlikim. Her ümmetin belirlenmiş bir süresi vardır, onların o süresi gelince ne bir ân geri kalabilirler, ne de bir ân ileri geçebilirler.

50— De ki : Allah'ın azâbı ya geceleyin, ya da gündüzleyin gelecek

olursa, suçlu günahkârlar bundan (hangisini) acele istiyorlar?

51— Yoksa bu azâp meydana geldikten sonra mı (Allah'a) imân edeceksiniz? (Veya va'dedilen azâba öyle mi inanacaksınız?) Şimdi mi? Oysa siz onu acele isteyip duruyordunuz.

52— Sonra o zulmedenlere, «tadın sonu gelmiyen azâbı, siz ancak elde ettiğinize karşılık ceza görüyorsunuz», denilecek.

53— O (azâp) hak mıdır? diye senden haber isterler. De ki: Evet, Rabbım hakkı için o gerçekten haktır ve siz (ondan Allah'ı alıkoyup) âciz bırakacak değilsiniz (yakayı da kurtaramıyacaksınız.)

54— Eğer zulmeden her kişi, yeryüzündeki her şey kendisine ait olsaydı, onu kurtuluş akçesi olarak verirdi. Azâbı gördükleri vakit hepsi de için için pişmanlık duydular (duyacaklar). Aralarında adâletle hükmedilir ve onlar haksızlığa da uğratılmazlar.

55— Haberiniz olsun ki, göklerdeki ve yerdeki şeyler Allah'ındır. Dikkat edin ki Allah'ın va'di haktır; ne var ki insanların çoğu bunu bilmezler.

56— O diriltir ve öldürür ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

MAHŞERDEN BİR TABLO

(وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ) «Onları diriltip biraraya getirerek toplayacağı gün, gündüzden ancak bir saat (ân) kadar eğleşmiş gibidirler; kendi aralarında birbirlerini (rahatlıkla) tanırlar.»

Kıyâmete inanmayan, Allah'a kavuşacağını ummayan inkârcı maddeciler, kabirlerinden kaldırılınca büyük bir şaşkınlık ve derin bir pişmanlık duyacaklar. Peygamberlerin (salât, selâm hepsine olsun) ve kutsal kitapların haber verdiği ölümden sonraki dirilmeyi ve mahşer alanını görünce artık sonu gelmeyen bir hayata döndürülüp başlatıldıklarını anlayacaklar. Alanın büyüklüğü, mahlûkatın akın akın o alana getirilip toplatılması, günün önem ve dehşetini bütün açıklığıyla yansıtır. İnkârcı maddeciler, ilâhî azametin tecelli ettiği o muhteşem tablo karşısında dünyanın önemsizliğini, insan ömrünün kısalığını düşünerek dünyada sanki bir ân eyleştiklerini ve kabirlerde de ancak o kadar bir zaman parçası yattıklarını hissedecekler.

Bu ilk adımdaki tabloda, aynı düzeyde bulunup Hakk'ı ret ve inkâr edenler birbirlerini tanıyacaklar, o yüzden birbirlerini suçlamaya başlayacaklar. İşte o zaman büyük bir kaybın ve telâfisi mümkün olmayan bir hüs-

ranın eşiğinde bulunduklarını farkedecekler, neden sonra.. Zira onlar dünyada iken bir gün olsun doğru yolu bulmayı arzu etmemişler ve durmadan bâtılı savunmuşlardı.

ALLAH'IN VA'DETTİĞİ AZAP

(وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذٖى نَعِدُهُمْ ...) **«Onlara va'dettiğimiz azabın bir kısmını ya sana göstereceğiz.....»**

İnkârda ısrar edip yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar, Peygamber diliyle kendilerine va'dedilen azâbın acele gelmesini -işi alaya alıp- istiyorlardı. Cenâb-ı Hak bu azâbın biri dünyada, diğeri âhirette gerçekleşeceğini ve Hz. Muhammed (A.S.) vefat etmeden dünyadakinin bir kısmının inkârcılara dokunacağını göreceğini yarı kapalı bir anlatımla haber veriyor. Ne yazık ki, kalb ve kafaları küfür karanlığıyla örtülen müşrikler bu işâret ve uyarıyı bile anlayamamışlardı. Bedir, Uhut, Hayber, Huneyn savaşları ve nihâyet Mekke'nin fethi, inkârcılara va'dedilen azâbı tattırmış ve Hz. Peygamber (A.S.) bütün bunları gözleriyle görme mutluluğuna erişmiştir. Azâbın ilk sinyalı ise, Medine'de baş gösteren sıkıntı ve kıtlık olmuştu. O bir bakıma ilâhî uyarı anlamında meydana gelmiş, beşer ruhundaki Allah ve din duygusunu belirsiz hale getiren inkâr bulutlarının akıl ve idrâk, duygu ve düşünce kuvvetiyle kaldırılmasını amaçlamıştı.

Âhiretteki azâbın da meydana gelmiş gibi tasvîr edilerek anlatılması, onun mutlaka gerçekleşeceğini bildirmek içindir. Zira dönüş ancak Allah'adır ve bundan kurtuluş yoktur.

HER ÜMMETİN BİR PEYGAMBERİ VARDIR

(وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَسُولٌ) **«Her ümmetin bir peygamberi vardır..»**

Bu haber ve bilgi, Kur'ân'ın birkaç yerinde değişik ifadelerle tekrarlanır. Çünkü insan aklı ve idrâki, Allah'ı kemal sıfatlarıyla, Tevhît inancını esaslarıyla, kabir âlemini safhalarıyla ve kıyâmeti bütün incelikleriyle tesbit edecek güçte değildir. O nedenle her ümmetin peygambere ihtiyacı vardır. Bu bakımdan Allah bir ümmete peygamber göndermedikçe azâp edici de değildir. O, bunu bir sünnetullah olarak belirleyip kâinat plânına koymuştur. Nitekim yukarıdaki âyetle O'nun bu sünneti hatırlatılarak her ümmete bir peygamber gönderildiği açıklanıyor.

Peygamber gelip görevini kusursuz yerine getirdiği, yani teblîğ ve ir-

şat hizmetini tamamladığı halde, gönderildiği ümmet, kavim veya mille hâlâ inkâr ve azgınlıkta, maddecilik ve bozgunculukta ısrar ederse, dün yada da, âhirette de onlarla peygamberler arasında adâletle hükmedilir Peygamber diliyle va'dedilen azâbın bir kısmı dünyada, bir kısmı da âhirette gerçekleşir ve hiç kimseye haksızlık edilmez, herkes amelinin karşılığını noksansız görür.

PEYGAMBERLERİN YETKİ ALANI

(قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا) **«De ki : Ben -Allah'ın dilediğinden başka- kendi kendime ne bir zarara, ne de bir yarara mâlikim..»**

Peygamber, ilâhî buyrukları insanlara veya gönderildiği kabile, toplum ve millete teblîğ etmekle görevlidir. Kendiliğinden ne bir vaadde bulunur, ne de bir hüküm verir. Nitekim va'dedilen azâbın hemen inivermesini ısrarla isteyen müşriklere vereceği cevabı, Allah'tan alıp öylece veren Hz. Muhammed (A.S.)ın bu anlayış ve tutumu, belirtilen konuda bir misal teşkil eder. Zira ezelde kudret kalemiyle her ümmetin eceli belirlenip yazılmıştır. Peygamber (A.S.) bunu çok iyi bilir, fakat vaktini, saatını Allah bildirmedikçe bilmez ve bildirmesi emredilmedikçe bildirmez ve açıklamaz. **«Ben Allah'ın dilediğinden başka kendi kendime ne bir zarara, ne de bir yarara mâlikim.»** Bildiğim tek şey, **«Her ümmetin belirlenmiş bir süresi vardır.»** meâlindeki ilâhî beyândır. Bu süre dolunca ne bir ân geriye alınır, ne de ileriye...

Hz. Muhammed'in (A.S.) yetki alanı bu olunca, Onun ümmetinden yetişkin bir ilim adamının veya bir mürşidin yetki alanı ne ölçüdedir? Bazı tarikat mensuplarının, «Dünyanın veya kâinatın tasarrufu kutb-i zamana bırakılmıştır, yani her zaman yeryüzünde bir sahib-i zaman mevcuttur, Allah, kâinatta tasarrufta bulunma yetkisini ona vermiştir..» gibi ölçüsüz sözlerinin veya iddialarının dinî ve ilmî bir dayanağı yoktur. Zira böylesine bir yetki ne nebilere, ne resûllere, ne de resûller serveri olan son Peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) verilmiştir. O bakımdan Kur'ân âyetleri üzerinde çok ciddi şekilde durup ilâhî muradı anlamaya çalışmamız farzdır. Aksi halde ölçüsüz, mesnetsiz söz ve iddialar bizi büyük günahlara, hattâ küfre düşürebilir.

MİLLETLERİN ÖMRÜ

(لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ...) **«Her ümmetin belirlenmiş bir süresi vardır; onların o süresi gelince ne bir ân geri kalırlar, ne de bir ân ileri geçerler.»**

Milletlerin de aileler ve fertler gibi belli bir ömürleri vardır. Kendini belirlenmiş sürenin çizgisine getiren bir milletin artık eceli gelmiş, ömrü sona ermiş demektir. İlâhî sınırları çiğneyen, lüks ve konfora dalan, adâlet terazisini bir tarafa atan, cinsel konulara dalıp ahlâk ve fazîleti alaya alan bir millet artık gençlik dönemini çok gerilerde bırakıp yaşlılık dönemine girmiş sayılır. Yıkılıp silinmek onun için mukadderdir.

O halde tıp nasıl fertlerin ömrünü -yine ilâhî takdîr ve sünnet uyarınca- uzatabiliyorsa ve bu bir kader ise, milletlerin de ömrünü uzatan ve kısaltan sebepler ve faktörler söz konusudur. Tarihin bazı dönemlerinde kısa bir sürede yıkılıp yok olanlar bulunduğu gibi, uzun ömürlü olanlar da eksik değildir. Her ikisinin de hayatını var oluş ve yıkılış sebepleriyle ele alıp incelediğimizde, olumlu ve olumsuz sebepler zinciriyle karşı karşıya geleceğimiz muhakkaktır. Tabii bu daha çok sosyologların ve ahlâkçıların, bir açıdan da din âlimlerinin görevidir.

İbn Haldun Mukaddime'sinde bu konuyu çok güzel işlemiştir. Ama tarihte kaç tane İbn Haldun gibi, tarih felsefesini bilen ve Kur'ân'dan aldığı ilhamla yola çıkan ilim adamı hizmet vermiştir?

FİDYE (KURTULUŞ AKÇESİ)

(وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ) **«Eğer zulmeden her kişi, yeryüzündeki her şey kendine ait olsaydı, onu fidye (kurtuluş akçesi) olarak verirdi.»**

Küfür ve bozgunculukla hayatını amacından saptırıp kendine yazık edenler, âhirette diriltilip ilâhî huzura sevkedilerek yerlerini aldıklarında, Allah'ın adâletinin kılı kırk yararcasına tecelli ettiğini gördükleri zaman, dünyanın oyalayıcı lüks ve konforunun bir işe yaramadığını, hele âhiret pazarında hiçbir kıymet ifade etmediğini; Allah için söylenen bir sözden, atılan bir adımdan, yapılan bir hizmetten ve nihâyet sâlih amelden daha işe yarar bir nesnenin bulunmadığını anlayacaklar ve amellerine uygun verilecek azâp ve cezadan kurtulma imkânı olmadığına inanacaklar. O kadar ki, dünya bütünüyle onların olsaydı, getirtip kullanma imkânları da bulunsaydı, hiç tereddüt etmeden onu fidye olarak vermekte acele edeceklerdi. Ne var ki, o gün fidyenin, rüşvetin, aracının ve izin verilmeyen şefaatçının yeri ve tesiri yoktur. Derin bir pişmanlık duyacaklar ama, onun da hiçbir yararı olmayacak. Çünkü dünya, âhirete hazırlık dönemidir. İş, ibâdet, hayat ve memat her şey ilâhî rızaya uygun yürütüldüğü takdirde ciddi bir hazırlanma gerçekleşmiş olabilir. Âhiret ise, hesap, cezâ, mükâfat ve tek kelimeyle hak ve adâlet günüdür.

Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ındır. İnsanlar geçici, diğer bir tabirle eğreti olarak bir süre bu nîmetlerden yararlanırlar ve ona sâhip olurlar. O halde mülkün ve nîmetlerin asıl sâhibini unutmak, O'nun mülkünde O'na karşı gelmek, körlüğün, sağırlığın ve basîretsizliğin, nankörlüğün ta kendisi değil midir? Allah'ın iyilere de, kötülere de olan va'di haktır, mutlaka günü, saati gelince gerçekleşecektir. Her şey bir plâna ve proğrama göre düzenlenmiştir. Plân ve proğram dışı gelişigüzel hiçbir şey ve olay düşünülemez. Sırası gelmedikçe Allah'ın va'di gerçekleşmez. Ne var ki, insanların çoğu bu hakikati bilmezler. Oysa dirilten ve öldüren, sonra da diriltip ikinci hayata kaldıran Allah'tır. Haydi ey inkârcılar, ölüme bir çare bulun veya ölen bir kimseyi yeniden hayata çevirin, buna güç getirebilir misiniz? Ey bozguncular, haydi toplanın da kâinatın düzen ve dengesini bozun, güneşi yerinde durdurun, ay'ı dünyaya daha da yaklaştırın, buna kudretiniz yetecek mi? O halde bozgunculuğunuz, hayatınızı amacından saptırmakta ve ömür sermayenizi bir günah ve vebal uğruna heba ettirmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, dünyanın önemsizliğine işâretle, âhirette diriltilip kaldırılan inkârcıların, yaşadıkları sürenin bir ân gibi gelip geçtiğini anlayacakları belirtildi. Zâlimlerin o gün her türlü imkândan uzak, sadece zulüm ve tuğyanlarıyla başbaşa kalacakları hatırlatıldı. Bütün kuvvet ve kudretin, imkân ve nîmetlerin, ceza ve azâpların Allah'a ait olduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle ilâhî kudret ve rahmetin geniş bir tezahürü olarak, insanların yolunu açmak, gerçeği göstermek için peygamber ve kitap gönderildiği açıklanıyor. Sonra da insan için faydalı ve zararlı olan nesnelerin Allah tarafından belirlendiği bildirilerek bu hususta hiç kimsenin yetkisi bulunmadığı hatırlatılıyor. Allah'ın insanlara sayısı belirsiz nîmet ve rahmet kapılarını açtığı, ne yazık ki insanların çoğunun bunu idrâk edemediğine parmak basılarak kararsızlar ve inkârcılar uyarılıyor. Hiç bir şeyin Allah'tan gizli kalmayacağı bildirilerek hayatı bu duygu ve inançla organize etmemiz emrediliyor.

——oOo——

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَٓاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ
مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ
فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ
وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ
وَلَٓا اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرَ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

MEÂLİ:

57— Ey insanlar! Size gerçekten Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki (mânevî hastalıklara) bir şifâ ve mü'minlere doğru yolu gösteren (bir belge) ve rahmet gelmiştir.

58— De ki : Ancak Allah'ın geniş nîmeti, yardım ve rahmetiyle; işte bununla ferahlanıp sevinin; bu onların topladıklarından daha hayırlıdır.

59— De ki : Baksanıza, Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını harâm, bir kısmını helâl saydınız. De ki : Allah mı (bu hususta) size izin verdi, yoksa Allah'a karşı yalan mı uyduruyorsunuz?

60— Allah'a karşı yalan uyduranlar kıyâmet gününü ne sanırlar? Şüphesiz Allah insanlara bol nîmet ve geniş yardım sâhibidir. Ne yazık ki onların çoğu şükretmezler.

61— (Ey şânı yüce Peygamber!) Hiçbir durumda ve işte bulunmazsın, onunla ilgili Kur'ân'dan bir şey okumazsın ve hiçbir iş yapmazsınız ki yaptıklarınıza dalarken üzerinizde hazır olmayalım. Ne yerde, ne de gökte zerre ağırlığınca hiçbir varlık Rabbinizden uzak (ve örtülü) kalmaz. Bundan daha küçüğü de, daha büyüğü de yok ki, o açık kitapta (yazılı) olmasın.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâmdan Mâlik b. Nadle, babasının şöyle haber verdiğini rivâyet etmiştir: «Perişan bir kıyafet içinde Peygamber (A.S.) Efendimize geldim. Bana dikkatle baktı ve aramızda şu konuşma geçti:

— Malın var mı?

— Evet...

— Hangi mal?

— Her çeşidinden: Deve, köle, at ve davar.

— Allah sana bir mal verdiğinde, onu senin üzerinde görsün (görmek ister), buyurdu ve sonra şöyle ilâve etti :

— Senin deven kulakları yerinde yavru doğuruyor da sen usturayı alıp onun kulağını yararak, «bu, kulağı çentiklidir», diyorsun. Derisini yarıp, «bu da derisi yarık olarak ayrılmıştır» diyor ve onları kendine ve alle efradına haram kılıyorsun, değil mi?

— Evet, diye cevap verdim. Buyurdu ki :

— Şüphesiz Allah'ın sana verdikleri helâldır. Allah'ın pazıları senin pazılarından daha güçlüdür ve O'nun usturası senin usturandan daha keskindir.» (1)

«Allah bir kimseyi İslâm'a eriştirir ve ona Kur'ân öğretir, sonra da o fakirlikten şikâyet ederse, Allah fakirliği onun alnına yazar da kendisine kavuşacağı güne kadar onun iki gözü arasına fakirliği nakşeder.» (2)

---

(1) Ahmed b. Hanbel : Avf b. Mâlik (R.A.)den, isnad-i ceyyid ile..

(2) Ahmed b. Hanbel : 2/104

KUR'ÂN'IN DÖRT VASFI

(يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَٓاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ) **«Ey insanlar! Size gerçekten Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki (mânevî hastalıklara) bir şifâ ve mü'minlere doğru yolu gösteren (bir belge) ve rahmet gelmiştir.»**

Kur'ân bütünüyle ilâhî rahmeti, hayat kanunlarını, Allah ile kulları arasındaki yolu ve bağlantıyı, dünya ile âhireti, bu ikisinin birbirini tamamladığını, sorumluluğun ölçü ve anlamını, hayır ve iyilikleri, fazîlet ve yüksek ahlâkı, adâlet ve hukuku bildiren ve her yönüyle beşer hayatını düzenleyen semavî bir kitaptır. İlgili âyetle bu kitabın birçok özellikleri dört madde halinde özetlenerek bizlere bilgi verilmiştir:

1. Kur'ân en güzel öğüt mecmuasıdır. Ferdi, aileyi, toplumu ve milletleri en iyiye, en güzele ve en doğruya çağırır.

2. Gönüllerdeki mânevî hastalıklara, dertlere ve hacetlere mutlak şifâdır.

3. İnsanlara, Allah'a uzanan doğru yolu gösteren en güvenilir rehberdir.

4. Her yönüyle mü'minlere rahmettir.

Bu sıralama gelişigüzel değildir. İlâhî plân ve proğram uyarınca insan ruhuna ışık tutar, kalbine neşter vurur, vicdanına seslenir ve bu açıdan ilâhî irşat ve uyarı metodunu yansıtır. Şöyle ki : Din önce güzel ve yapıcı öğütle kalb ve kafalara işlenir ve yine onunla ayakta durur. Kur'ân'ın derin ve anlamlı öğütlerine kalbini ve kafasını açan şuurlu kimselerdir ki, gönüllerindeki cehaleti, kötü duyguları, yanlış inanç ve iddiaları, zararlı tutkuları giderip şifaya kavuşurlar. Bu şifaya erişenlerdir ki, doğru yolda yürümeyi ibâdet edinirler ve öylece ilâhî rahmetin feyiz ve inâyetine erişirler.

Böylece öğütten şifâ; bu ikisinden doğru yol ve bu üçünden rahmet doğuyor.

Şüphesiz ki bütün bunlar Allah'ın geniş nîmeti, bol yardımı ile gerçekleşir. İmân eden insanlar için bundan daha aziz ve daha değerli başka bir nîmet düşünülemez. O nedenle âyette, **«İşte bununla ferahlanıp sevinin, bu onların topladıklarından daha hayırlıdır.»** buyurulmuştur. O halde aklını iyice kullanan kişiler daha hayırlı olanı her zaman öne alır ve almaya çalışırlar.

HELÂL VE HARAM SINIRI

(قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا) «De ki : Baksanıza, Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını harâm, bir kısmını helâl saydınız. De ki : Allah mı(bu hususta) size izin verdi, yoksa Allah'a karşı yalan mı uyduruyorsunuz?»

Aslında helâl ve haram kavramları nisbî ve izafîdir. Zira Cenab-ı Hak hiçbir şeyi boşuna, faydasız, hikmetsiz ve amaçsız yaratmamıştır. O her şeyi insan için, insanı da Allah için yaratıp varlık alanına getirmiştir. Ancak bazı nesnelerin insan sağlığına zararlı olması, ruhunda tahribat yapması sebebiyle yenilmesi ve içilmesi yasaklanmıştır. Bu, onların boşuna, yararsız ve amaçsız yaratıldığını göstermez ve delil de sayılmaz. İlmî araştırmalar, bir kısmının faydalı yanlarının da bulunduğunu tesbit etmiştir. İleride yeni tesbitler de olabilir. Gerçek şu ki : Her şeyden önce kâinatta ve onun her parçasında bir denge kanunu söz konusudur. Her şeyin bu dengeyi sağlamada bir payı ve ölçüsü vardır. Canlıların birbirlerini yeyip geçinmesi bile sözü edilen dengeyi korumakta; tabii eleme kanunu onu yönlendirip kendi kesiminde gerçekleştirmektedir.

Unutmamak gerekir ki, ilmî araştırmalar, insan sağlığını ve onun ruhsal yapısını olumsuz yönde tehdit eden zararlı şeyleri bir çırpıda tesbit edip ortaya koyamaz. Bunun için uzun yıllara, geniş ve ciddi araştırmalara, sabırlı çalışmalara ve koordine çalışan birçok kurumlara ihtiyaç vardır. Hem ilmî buluşların hepsi kesin sonuçlu da değildir. Düne kadar zararlı kabul ettiği bir şeyi bugün yararlı görmekte veya bunun aksine bir tesbit ortaya koyabilmektedir.

O bakımdan Allah, kullarına olan lütuf ve rahmeti gereği, helâl ve haram nesneleri birbirinden ayırt etmiş ve bunlar için sınırlar koymuştur. Bize nisbetle helâl ve haram, iyi ve kötü şeyler karışık ve karmaşıktır. Akıl, idrâk ve ilim bunlardan bir kısmını belirlemekte, bir kısmını ise kesin tesbit edemediği için, zararlı olanı faydalı, faydalı olanı da zararlı görebilmekte ve yanlış bir sonuca varmaktadır. O bakımdan aklımızın da, ilmin de ilâhî vahyin beyânına ihtiyacı vardır.

Ne var ki, ilim ilerledikçe, buluşlarında derinleştikçe, ilâhî sınırların isabet ve yararını daha iyi anlamakta ve insana daha doğru bilgi verebilmektedir. Meselâ bugün alkollü ve uyuşturucu maddelerin insan sağlığını nasıl bozduğunu, nesli nasıl yozlaştırdığını ve beşer ruhunu nasıl tahrîp ettiğini artık bilimsel olarak da çok iyi biliyoruz. Böylece, ilim bu konuda gerçeği bulunca Kur'ân-ı Kerîm'i doğrulamış oluyor.

O halde bir şeyi helâl, ya da haram kılma yetkisi Allah'a aittir. İlim bir şeyin faydalı, ya da zararlı olduğunu tesbit edebilir; ama birini helâl, diğerini haram kılma konusuyla uğraşmaz, onu kişilerin imân, irfan ve basîretine bırakır. Dinî hükümler ise, ağır mânevî müeyyideler de koymak sûretiyle zararlı olan maddeleri harâm, veya mekruh; yararlı olan maddeleri helâl veya mubah kılar.

Bu açıklamamızda ilmî yönden zararlı ve faydalı şeyleri mutlak anlamda ele alıp genel bir yargıda bulunmadık. Çünkü ilmin her zararlı diye tanımladığı şey haram, faydalı diye tanıttığı şey de helâl olmayabilir. Örneğin, ilim sigaranın zararlı olduğunu tesbit etmiştir. Bu madde hakkında kitap ve sünnette kesin bir beyân bulunmadığından biz ona haram diyemiyoruz, birtakım zararlarını dikkate alarak mekrûh kabul ediyoruz. İlim salyangoz, kurbağa, kaplumbağa ve benzeri canlıların protein değerini dikkate alarak faydalı olduklarını söyler. Dinimiz ise, bunların yenilmesini haram kılıp yasaklamıştır. Bundan çıkan sonuç şudur: İlim her ne kadar gıda değeri bakımından bunların faydasını tesbit etmişse de gerek beden, gerekse ruh üzerindeki olumsuz etkilerini ve zararlarını henüz tesbit edememiştir. Belki yakın gelecekte ilmî araştırmalar bu canlıların faydalarından ziyade zararlı yanları veya tahrib edici özellikleri bulunduğunu ortaya çıkarabilir. Zira ilmin bunlar üzerindeki tesbiti nihaîdir ve kesindir, denilemez. Otuz-kırk yıl önce şeker hastalarını tedavide kullanılan ilâç ve uygulanan yöntemlerin, bugün zararlı ve öldürücü olduğu anlaşılmıştır.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün.. Varmak istediğimiz sonuç, vurgulamak istediğimiz hüküm şudur : Bir şeyi helâl, ya da haram kılma yetkisi Allah'a aittir. Çünkü Allah'ın tesbiti kesindir ve isâbetlidir. İlmin faydalı, ya da zararlı diye tanıttığı veya tanımladığı şeylerin hepsi haram veya helâl olmayabilir. Çünkü ilmin hem tesbit alanı ve amacı farklıdır, hem de çoğu zaman kesin sonuçlu ve isabetli değildir.

Açıklanması gerekli bir husus daha var ki, Kur'ân ve hadîste açık ve net olarak haram kılındığı bildirilmeyen bir şeyin, bir maddenin, insan sağlığına zararlı olduğu ilmî araştırmayla kesinlik kazanırsa, o takdirde Kur'ân ve hadîste ona yakın bir hüküm esas alınır ve şartlar uygun düşerse kıyasa baş vurulur, ona göre ya haram, ya da mekrûh olduğu sonucuna varılabilir. Şöyle ki : Birbirine benzeyen meselelerin hükümlerinde de benzerlik bulunması gerekir. Çünkü menat (illet)teki eşitlik, hükümde de eşitliği icap ettirir. Ancak kıyasta şu dört rüknü her zaman göz önünde bulundurmak şarttır: Asıl, feri', hüküm ve ortak illet..

Asıl, Kur'ân veya Sünnet'teki hükmün kaynağı ve dayanağıdır. Feri', hakkında Kur'ân ve Sünnet'te nass bulunmayan meseledir. Hüküm, asıldan fer'a geçilmesi istenilen yargıdır. Ortak illet, hem asılda, hem de feri'-

de bulunan ortaklaşa bir vasıftır. Buna bir misal verelim : Kur'ân'da içki ile kumardan söz edilirken, bunların günah ve zararlarının, faydalarından daha büyük olduğu açıklanır. O halde Kur'ân'da veya Sünnet'te ismi geçmiyen bir fiil veya maddenin zararı daha çoksa, o takdirde bu asla kıyas edilerek haram sayılır.

ALLAH FAZL-Ü KEREM SÂHİBİDİR

(إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ) **«Şüphesiz ki Allah insanlara karşı bol nîmet ve geniş yardım sâhibidir. Ne yazık ki, onların çoğu şükretmezler.»**

Fazl ve kerem : İnâyet, bol ihsan gibi ilâhî rahmet ve yardımın genişliğini, inceliğini ve bolluğunu ifade eden kelimelerdir. Türkçemizde tam karşılıkları yoktur. O nedenle bunları bazan birkaç cümleyle açıklama ihtiyacını duyuyoruz.

Zararlı ve yararlı şeylerin açıklanması ve bu ölçüde olan şeylerin Kitap ve Sünnet'te bir dayanağı bulunduğu takdirde kıyasa baş vurulmasına cevâz verilmesi, şüphesiz ki Allah'ın insanlara olan bol nîmeti ve geniş yardımıdır. Aynı zamanda insan aklına değer vermesi, ictihada kapıyı açık tutması bakımından zarif bir iltifatıdır.

Bir şeyi haram kılıp yasaklamasında Allah'ın ne gibi istifadesi vardır? O mutlak ganîdir; her şey O'na muhtaçtır, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir. Ganî ve Samed sıfatları O'nun bu sınırsız kudretini yansıtır. Emir ve tavsiyelerinin tamamı, bizim düzenli, huzurlu, sağlıklı ve dengeli bir hayat sürmemize ve ruhumuzdaki fıtrat mayasıyla uyum sağlayan bir ortam içinde varlığımızı belirlenmiş süreye kadar devam ettirmemize yöneliktir. Meseleyi bu açıdan düşünüp değerlendirdiğimizde, ilâhî emirlere daha iyi yaklaşmış oluruz. Ne var ki, insanların çoğu ilâhî emir ve yasaklardan hoşlanmazlar, nefislerinin esiri olarak bu gerçekleri anlamak veya dinlemek istemezler.

DÜŞÜNCE VE DAVRANIŞLARIMIZI BİLEN YÜCE KUDRET

(وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ)

«Hiçbir durum ve işte bulunmazsın, onunla ilgili Kur'ân'dan bir şey okumazsın ve hiçbir iş yapmazsınız ki yaptıklarınıza dalarken üzerinizde hazır olmayalım..»

İlgili âyetle, her durum, her düşünce ve her davranışımızın ilâhî murakaba ve müşahede altında bulunduğu hatırlatılıyor. Bu, daha çok insanı temkinli, hesaplı, plânlı ve proğramlı bir hayata alıştırır. Düşüncelerimizi berraklaştırıp davranışlarımızı asilleştirir.

Şüphesiz ki, Allah'a inanmanın insana sağladığı sayısız yararlardan biri de budur. Her şeyden önce ilâhî denetimin her an kontrolünde bulunduğumuza inanmamız, günlük hayatımızı düzenli ve disiplinli kılar; bizi başıboşluktan, lâubalilikten, vurdum duymazlıktan kurtarır. Hiçbir otorite, hiçbir yasal kurum bu düzen ve disiplini sağlayamaz.

ZERRE VE AĞIRLIĞI (MOLEKÜL VE A T O M)

(وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ)

«Ne yerde, ne de gökte zerre ağırlığınca hiçbir varlık Rabbinizden uzak (ve örtülü) kalmaz. Bundan daha küçüğü de, daha büyüğü de yok ki, o açık kitapta (yazılı) olmasın.»

Sözlükte zerre: En küçük kırmızımsı karıncalara, bulundukları çevreye yayılıp saçıldıkları için bu isim verilmiş ve bu manayla pencere ve herhangi bir menfezden içeri giren güneş ışınında görülen toz taneciklerine de «zerre» denilmiştir. Ayrıca saçılan kum, tohum ve benzeri şeyler hakkında da bu isim kullanılmıştır. (1)

Sözlük manasını dikkate alarak hareketle ilim adamlarımız yakın tarihlere kadar «zerre»yi parçalanmayan en küçük parça (cüz'i lâ-yetecezza) diye tarif etmişlerdir. Aslında ilgili âyetle de bu kavramdan maksadın, en küçük parça olduğu anlatılmak istenmiştir. Sonra da buna bir açıklık getirilerek bugünkü deyimiyle a t o m olduğuna dikkatler çekilerek «en küçük parçadan daha küçük» tabiri kullanılarak «atom çekirdeği» etrafında baş döndürücü hızla dönen elektronlara işâret edilmiştir. Yerde ve gökte hiçbir şeyin o yegâne düzenleyici, terbiyeci, geliştirip kemale erdirici Rab'dan uzak ve gizli kalmayacağı belirtilerek insan aklı ve düşüncesi harekete geçirilmiştir. Sonra da en büyük parça dahil olmak üzere her şeyin kitapta, yani Levh-i Mahfûz'da yazılı bulunduğu açıklanmıştır. Bununla da ilâhî ilmin her şeyi önceden düzenleyip tesbit ettiği, plân ve proğrama bağladığı ve her şeyi tasarrufu altında bulundurduğu anlatılıyor.

---

(1) Geniş bilgi için bak : Kamus-zerre maddesine ve ayrıca Rağıb'ın el-Müfredatına..

Görüldüğü gibi, Cenâb-ı Hak, ilim adamına ışık tutarken yarı açık, yarı kapalı bir anlatımla temel bilgi veriyor, hareket noktasını belirleyip gösteriyor ve böylece Kur'ân'ın hemen her konuda insan aklına hem malzeme verdiği, hem de geniş çapta yardımcı olduğu anlaşılıyor. Yarı kapalı bir anlatım metodu, insan aklını ve idrâkini araştırıcı bir havaya sokmayı amaçlamaktadır. Her şey açık-seçik ve detaylı bildirilseydi, insan hazıra konmaya alışır, düşünce ufku genişlemez ve araştırma ihtiyacı duymazdı. Atom ve moleküllerle ilgili âyette de böyle bir metot uygulanarak ipucu mahiyetinde bir anlatım tarzı düzenlenmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın insana feyiz ve rahmet saçan dört vasfından, diğer bir tabirle özelliğinden söz edildi. En büyük nîmetin imân cevherini aydınlatıp gıdalandıran ilâhî rahmetin beşer kalbine yönelmesi olduğuna işaret edildi. Asıl bununla ferahlık duymamızın lüzumu belirtildi. Sonra da insanları çepeçevre kuşatan bu rahmetin bir tezahürü olarak helâl ve haram sınırlarına atıflar yapılarak bu yetkinin Allah'a has olduğu bildirildi. Arkasından ilâhî kudreti bütün incelik ve derinliğiyle yansıtan zerre konu edildi, bugünkü tabirle atoma ve moleküllere, atom çekirdeği etrafında dönen elektronlara dikkatimiz çekilerek bizi Allah'a daha çok yaklaştıran ve kâinatın en küçük modeli sayılan bir sistem üzerinde durmamız ilhâm edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın plân ve proğramını ve koyduğu şaşmayan kanunları görüp kendini O'na veren, teslimiyet ve mahviyet içinde O'nun dostluğunu kazanan bahtiyarların, başkaları korktuğunda korkmayacakları, insanların çoğunun üzüldüğü zamanlarda ve dönemlerde onların üzülmeyeceği bildirilerek âhiretteki göz ve gönül dolduran makam ve mertebelerine işâret ediliyor. Sonra da Allah dostlarının iki ana vasfına parmak basılarak bilgi veriliyor. Allah'ın koyduğu kanunların, beyân buyurduğu şeylerin ve sözlerin değişmesinin söz konusu olamıyacağına özellikle dokunuluyor.

Böylece Allah ile kulları arasındaki yolun imânla, ilimle, berrak düşünceyle, iyi niyetle ve yüksek bir idrâkle açık tutulması isteniliyor.

——oOo——

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾
الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

M E Â L İ :

62— Haberiniz olsun ki, Allah dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

63— Onlar (o Allah'ın dostları) ki, dosdoğru imân ettiler ve hep Allah'tan korkup (fenalıklardan) sakındılar.

64— Dünya hayatında da, Âhiret'te de müjde onlara! Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme, değiştirme yoktur ve işte bu büyük bir kurtuluş ve başarıdır.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimizden soruldu :

— Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın velî kulları (dostları) kimlerdir?

Cevap verdi :

— Görüldükleri zaman Allah hatırlanır (yani onları gören kimse, Allah'ı hatırlar). (1)

«Allah'ın kullarından öyleleri vardır ki, onlar ne peygamberdirler, ne de şehittirler; ama peygamberler ve şehitler, kıyâmet gününde onların Allah yanındaki yerleri sebebiyle onlara gıpta ederler!»
Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm sordular:

(1) Taberânî - Hafız Bezzar : Said'den mürselen rivâyet etmişlerdir.

— Onların kimler olduğunu bize haber verir misin?

Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu:

— Onlar, aralarında hısımlık, paylaşılacak mal olmaksızın Allah için sevişen bir topluluktur. Allah'a and olsun ki, onların yüzleri nurdur ve nur üzerindedirler. İnsanlar korktukları zaman onlar korkmazlar, insanlar üzüldükleri zaman onlar üzülmezler.. Sonra da Resûlüllah (A.S.) yukarıdaki âyeti okudu. (1)

«Şanı yüce Allah kıyâmet gününde şöyle seslenir: Benim Celâlim için birbirlerini sevenler nerede? Benim gölgemden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bugünde onları kendi gölgemde gölgelendireceğim.» (2)

Allah dostluğunu kazanan mü'minlerin gördükleri salih rüyalarla ilgili hadîsler :

«Benden sonra nübuvvetten ancak mübeşşirat kalır.»

Bunun üzerine soruldu : «Mübeşşirat nedir?» Cevap verdi: «Sâlih rüyadır.» (3)

«Mü'minin sadık (doğru) rüyası, peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümdür.» (4)

«Zaman yaklaşınca (kıyâmete yakın bir zamanda) mü'minin rüyası artık pek yalana yönelmez ve mü'minin rüyası, peygamberliğin kırkaltı bölümünden bir bölümdür.» (5)

Ashab-ı Kiramdan Abdullah b. Amr (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurdu : Dünya hayatında onlara olan müjde, mü'minin müjdelendiği salih rüyadır ki bu peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümdür.» (6)

«Peygamberlik gitti, geriye mübeşşirat kaldı.» (7)

---

(1) Tirmizî/zühd : 53- Ahmed: 5/229, 239, 328, 341, 342, 343

(2) Müslim/birr: 38- Tirmizî/zühd: 53- Dâremî/rikak: 44- Ahmed: 2/237, 328, 338, 370, 533, 535- 3/87- 4/128, 386

(3) Sahih-i Buharî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(4) Sahîh-i Buhari : Ebû Said el-Hudrî (R.A.)den

(5) Sahîh-i Buharî - Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den

(6) İbn Cerir Taberî

(7) İbn Cerir Taberî

EVLİYÂ (ALLLAH DOSTLARI)

Bilindiği gibi, e v l i y â , velî'nin çoğuludur. Bu isim üzerinde çok şeyler söylenmiş ve çok şeyler yazılmıştır. Hepsini biraraya getirecek olursak, ciltlerle kitap meydana gelir. Biz bütün tarifleri, görüşleri ve açıklamaları bir yana bırakıp konumuzu oluşturan âyetteki açıklamaya yöneliyoruz. Cenâb-ı Hak bu kavramın en özlü ve anlamlı tanımını bizzat kendisi yapmıştır. Elbette ki bundan daha doyurucu bir tarif yapmak mümkün değildir.

Önce veli ve evliyâ kavramları üzerinde duralım :

Şeyh Mecdüddin Firuzâbadî, Kamus'ta v e l î ismi üzerinde durup şöyle bir açıklama yapmıştır: «Velî, ğanî kalıbında isimdir. Yağan bir yağmurdan hemen sonra yağan ikinci yağmura denir. Ayrıca v e l î , bir adamın dostuna, yar ve sadîkine denir. O, onun velîsidir, yani sevgilisi ve dostudur. Muîn ve nasîr manasınadır: O, onun velîsidir, yani muîn ve yardımcısıdır.» Böylece sözlük mânasının ışığı altında, imân temeli üzerinde gelişip takvâ doğrultusunda Allah dostluğunu kazanan sâlih kişiye v e l î ; ilgili âyette de bu manayla çoğulu zikredilerek e v l i y â denilmiştir.

Vilâyet ve velâyet isimleri de bu kökten türetilmişlerdir ki, bir şeye, bir konuya veya idareye kendi başına sâhip olup disiplin altına almak ve tasarrufu elinde bulundurmak mânalarına delâlet ederler.

İlgili iki âyette Allah dostu sayılan velinin dört ana mümeyyiz vasfı üzerinde durulmuş ve tariflerin en güzeli yapılmıştır :

1— Dosdoğru imâna sâhiptirler.

2— Takvâ üzeredirler (her durumda Allah'tan korkup fenalıklardan, haram ve şüphelerden, itaatsızlıktan sakınırlar).

3— Başkaları korktuğu zaman onlar korkmazlar. (Çünkü en büyük umut ve güven kaynakları Allah'tır).

4— İnsanlar üzüldükleri zaman onlar üzülmezler. (Çünkü başa gelen dert ve musîbete göğüs gerip Allah'a güvenmenin ve dayanma gücünü ortaya koymanın neticesinin genişlik ve ferahlık olduğunu bilir ve inanırlar).

Bu son iki vasfın veya özelliğin âyette öne alınması, önce ağacın ürününden, sonra ağacın kendisinden söz etme inceliğini yansıtmak içindir. Zira Allah korkusunu üstün tutmak ve dünyayla ilgili hususlardan dolayı üzülmemek, takvâ ile birleşip bütünleşen köklü bir imânın ürünüdür.

Bu tanımlamanın ışığı altında v e l î ismini şöyle açıklayabiliriz: Sev-

gi, yardım, emre uymak, emri uygulamak gibi mânaları içererek dostluğun sıcaklığını kalbinde taşıyıp her yerde buna sadık kalmayı kendine bir hak ve vecîbe kabul edenin sıfatıdır. Böylece Allah'a yakınlık mertebesine erişen ve O'nun yardımına mazhar olan; farz ibadetle bu yakınlığı ve mazhariyeti sürdüren; kalbini ve kafasını Allah ile meşgul edip gönlünü ilâhî mârifete açan; Celâl ve Cemal nurlarıyla içini aydınlatan; eşyaya bakınca Allah damgasını gören; kulak verince ilâhî âyet ve belgelerin nağmesini veya tesbihini işiten; konuşunca, Allah adını anarak söze başlayan, sözünü bitirirken Allah'a hamd eden; hareket edince ibâdet şuuru içinde Allah'ı hatırlayan; kendisini Allah'a yaklaştıran sebepleri durmadan düşünen ve düşündükçe gönlünü her türlü bulanıklıktan arındırmaya çalışan ve sık sık Allah'ı anmayı vird haline getiren; kalb gözüyle bakınca, Allah'ın kudret ve celâlinden, azamet ve rahmetinden, adâlet ve inâyetinden başka bir şey görmeyen kimse velîdir. Böylesinin sözü rahmet, rüyası müjdedir.

Bu mertebeye yükselen kişiler, sık sık meleklerin ilhâmına lâyık olurlar. Ölüm anında onların tatlı ve ferahlatıcı müjdesine erişirler. Âhirette ise, Allah'ın : «Benim için birbirlerini sevenler nerede?» çağrısına mazhar olurlar.

Şüphesiz ki sözü edilen ilâhî iltifatlar bir fani için en büyük müjde ve en tatlı başarıdır.

ALLAH DOSTUNUN KORKMADIĞI HUSUSLAR

Allah dostluğuna lâyık olmak, elbette ki hiçbir nîmetle değiştirilmiyecek kadar anlamlıdır. O bakımdan gerçek bir velînin bulunduğu mânevî makam ve saltanatı, maddî ve dünyevî bir saltanata değiştirdiği görülmemiştir. Mevlânâ Celâlettin Rumî'nin babası Sultanü'l-ulemâ Bahaeddin Veled, Konya'ya yaklaşırken Anadolu Selçukî Hükümdarı Sultan Alâettin tarafından karşılandı. Kendilerine hükümdar sarayında özel bir bölüm tahsîs edildiği halde, bir cami meşrutasında kalmayı tercîh etmesi, bunun güzel örneklerinden biridir.

Demek oluyor ki, ruh ilâhî inâyete mazhar olup O'nun Celâl ve Cemal sıfatlarının tecellilerine lâyık görülünce, artık bu mânevî saltanatın karşısında her şey önemsiz kalıyor. O bakımdan başkaları korktuğu zaman Allah dostu korkmaz, insanlar üzüldüğü zaman o üzülmez.

Allah dostunun korkmadığı bazı önemli hususlar :

a) Geçim sıkıntısı baş gösterdiğinde, gelir kaynakları kesildiğinde..

b) Ölüm anında rahmet melekleri Cennet ve Cemal müjdesiyle geldiklerinde..

c) İlâhî mârifete seyir halinde iken, tehlikelerle karşılaştıklarında..

d) Kıyâmet günü Allah'ın geniş rahmetine lâyık görülme derecesine çıkarılma umudunu taşıdıklarında.

e) Felâket ve musîbet anlarında ise, kendi hesaplarına değil, başkasından yana üzülürler..

d) Kabir âleminde Münker ile Nekir en güzel sıfat ve görünümde soru sormak için geldiklerinde..

HER İKİ HAYATTA DA MÜJDE ONLARA!

(لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ) **«Dünya hayatında da, Âhiret'te de müjde onlara!.»**

Allah dostluğuna erişen olgun mü'minler için iki önemli müjdeden söz ediliyor: Birincisi dünyada, ikincisi âhirette.. Dünya hayatındaki müjdelerinin ilki, başkaları korktuğu zaman onların korkmayıp Allah'a güvenerek dayanmalarıdır. Bir diğeri de, peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölüm olan salih rüyalar görmeleridir. Nitekim ilgili hadîslerden anlaşıldığı üzere, âyetteki « b ü ş r â » sâlih rüya ile yorumlanmıştır. Zira Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sonra vahiy inmiyeceğine göre, O'nun yolunda yürüyen, ilmine vâris olan sâlih mü'minlere, vahiy yerine rüyada mübeşşirat tecelli etmektedir.

İbn Cerîr'in yaptığı tesbite göre, Ebû Derdâ (R.A.) şöyle demiştir :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, 64. âyeti okuduktan sonra şöyle açıklamada bulunmuştur : **«Bu, müslümanın gördüğü veya kendisine gösterilen sâlih rüyadır.»**

Diğer bir rivâyette ise, bir adam, Ebû Derdâ (R.A.)den bu âyetin delâlet ettiği mânadan sordu. O da şöyle dedi : Öyle bir şeyden sordun ki, onu ancak bir tek adam Resûlüllah (A.S.) Efendimizden sordu. Resûlüllah (A.S.) ona şöyle cevap verdi : **«O, müslüman kişinin gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüyadır; bu onun dünya hayatındaki müjdesidir. Âhiretteki müjdesi ise, Cennet'tir.» (1)**

ALLAH'IN SÖZÜNDE DEĞİŞME OLMAZ

(لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ) **«Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme, değiştirme yoktur.»**

(1) İbn Cerîr Taberî - İbn Kesîr : 2/423

Allah'ın ezelî ilmi ve kudreti, irâde ve tecellisi, kâinat plânında yer alacak olan her insanın kendi cüz'i irâdesiyle, akıl ve idrâkiyle nasıl bir yol çizeceğini, nasıl bir hayat düzeni kuracağını önceden tesbit edip belirlemiş ve ona göre cezâ ve mükâfatını takdir edip hazırlamıştır. O'nun ilmi kesinlikle yanılmayacağına, tecellisinin şaşmayacağına, kudretinin hedefinden sapmayacağına göre, tesbitleri aynen gerçekleşir. Artık sözünün, hükmünün ve tesbitinin değişmesi, değişikliğe uğraması hiçbir zaman söz konusu değildir. İlgili âyetle kendi dostlarına verdiği dünyevî ve uhrevî müjdenin mutlaka gerçekleşeceğini beyân buyuran Allah, bunun ezelî ilmiyle tesbit edilip yazıldığına işârette bulunuyor.

Kaderin bu inceliğine dikkatle bakılmadığı takdirde, hatalı bir yorum olarak karşımıza, beşerin kendi hayatını sürdürmesinde ve düzene koymasında hiçbir irâdesi bulunmadığı sonucu çıkabilir. Bu, yanlıştır, bütünüyle Kur'ân'ın getirdiği hükümlere ters düşer. Zira Allah'ın ezelî ilmiyle bizim nasıl bir hayat süreceğimizi tesbit etmesi, zorlayıcı, itici bir âmil değildir; aynı zamanda âdemoğlu da küllî irâdenin elinde otomatik bir aygıt olarak yaratılmamıştır. Zekâ, akıl, irâde ve benzeri yeteneklerle donatılıp kitap ve peygamberle desteklenerek dünya hayatına getirilmiştir. Her şeyden önce kendisine, küllî irâdeye nisbetle cüz'i irâde verilmiş ve hayat sahnesine çıkarılarak serbest bırakılmıştır. O bakımdan sorumludur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah dostlarının özellikleri dört madde halinde açıklandı. Kendini dostluk düzeyine getiren mü'minler müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, kendilerini bu düzeye getirmeyen inkârcıların şirretliklerine, küstahlıklarına karşı sabretmenin faydalı olacağına işâret ediliyor. Hakkın eninde, sonunda başarılı olacağı hatırlatılarak Peygamber (A.S.) ve arkadaşları teselli ediliyor. Allah'ı bırakıp bâtılın peşine takılanların zanna uyup bir sürü yalan-dolanla haşır-neşir olduklarına dikkatler çekiliyor; sonra da Allah'ın varlığına, üstün kuvvet ve kudret sâhibi bulunduğuna delâlet eden kevnî delillerden birkaçı sıralanıyor. Allah'a evlât isnat edenlerin ilimsiz, delilsiz, belgesiz ortaya çıktıkları hatırlatılarak, böyle bir isnat ve iddianın akıl, imân, ilim ve realite karşısında hiçbir değer ve anlam taşımadığı anlatılarak insan aklına ışık tutuluyor.

Dünya hayatının bir hazırlık dönemi olduğu belirtilerek böyle bir hayatın hedef ve amacı üzerinde durup düşünmemiz ilhâm ediliyor. Kısa bir hayatın ilerisinde sonsuz bir hayat yoksa, onun hikmetsiz ve amaçsız olacağına işâretle ciddi bir değerlendirme yapmamız isteniliyor.

——oOo——

İ Ç İ N D E K İ L E R

(Önemli konular fihristi)

E N F Â L S Û R E S İ

TEVBE SÛRESİ

YÛNUS SÛRESİ



İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

6. cild

ANADOLU
YAYINLARI

ANADOLU YAYINLARI NO. 2

Genel Dağıtım



Basım Yayın Koll. Şti.
853 Sok. No: 42 Konak - İzmir
Tel: 255983

Dizgi	: Öğrenci Matbaası	İZMİR
Filim	. İrfan Klişe	İZMİR
Baskı	: Alemdar Ofset 1987	İSTANBUL
Cilt	: Savaş Ciltevi	İSTANBUL

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ

اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَم۪يعًاۜ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦٥﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ
مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِۜ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذ۪ينَ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ
وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ
الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا ف۪يهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا
سُبْحَانَهُۜ هُوَ الْغَنِيُّۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ
اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَاۜ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
﴿٦٨﴾ قُلْ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَۜ
﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذ۪يقُهُمُ
الْعَذَابَ الشَّد۪يدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

M E Â L İ :

65— O inkârcıların sözü seni üzmesin. Çünkü gerçekten bütün kuvvet ve kudret, üstünlük ve hâkimiyet Allah'ındır. O, her şeyi işitendir, bilendir.

66— Haberiniz olsun ki, göklerde olanlar da, yerde olanlar da şüphesiz ki Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapınanlar, ortak edindiklerine (de gerçek anlamda) uymazlar; onlar ancak zanna uyarlar, onlar ancak yalan uydurup söylerler.

67— Geceyi dinlenip sükûnet bulmanız için (karanlık), gündüzü de (çalışıp hayatınızı kazanmanız için) aydınlık yapan O'dur. Şüphesiz ki bunda kulak verip anlamak isteyen bir millet için âyetler (açık belgeler) vardır.

68— Allah çocuk edindi dediler. Allah çocuk edinmekten pâk ve yücedir. O mutlak ganiydir (hiç bir şeye muhtaç değildir). Göklerdeki de, yerdeki de O'nundur. Bu iddianıza karşılık yanınızda hiçbir ilmî delil yoktur. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

69— De ki : Allah'a karşı yalan uydurup duranlar, korktuklarından kurtulup umduklarına erişemezler.

70— Dünya pek az bir zevkli geçimdir; sonra da dönüşleri ancak bizedir. Sonra da inkârlarına karşılık onlara pek şiddetli azâbı tattıracağız.

BÂTILIN ŞATAFATI

Bâtılı savunan inkârcı, şekle, sayıya ve zînete dayanır da bunları gerçekleştirmeyi amaç seçer. O bakımdan az bir başarı sağlayınca da gururlanır, şatafata daha çok meyleder, gösterişten hoşlanır. Hakk'a iltifat etmez, haklara saygı göstermez, sözüne hiç sadık kalmaz. Haktan yana olanlara işkence ve eziyetten zevk duyar; hiç değilse mü'minlere korku ve endişe vermeyi ihmal etmez. Yalan onun sanatı, iftira maharetidir.

Bâtılı temsîl eden Mekke müşrikleri de böyle idiler. Allah birdir diyenleri adım adım izlediler, Muhammed (A.S.) Allah'ın hak peygamberidir diyenlere işkence ettiler, hattâ bir kısmının vücudunu ortadan kaldırdılar. Özellikle fakir ve kimsesiz mü'minlere her türlü hakaret ve eziyeti reva gördüler.

İlgili 65. âyetle, bâtılın şatafat ve gururuna, yalan ve iftirasına, şımarıkça davranışlarına bakıp da endişe duymaya gerek olmadığı hatırlatılıyor. Zira saman yığınının yanması bir anda büyük bir duman ve arkasından korkunç bir alev çıkarır, çok geçmeden küçülüp bir avuç kül olur; bilindiği gibi, samanın enerjisi az, tesiri sınırlıdır. Ama içi dolu ağaç veya kömür böyle midir? Onun bir avuç dolusu, bir yığın samana bedeldir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus daha güzel tasvîr edilerek şöyle buyurulmuştur : **«Nice az topluluk, çok topluluğa -Allah'ın izniyle- üstün gelmiştir. Allah**

sabredenlerle beraberdir.» (1)

Şüphesiz ki, bütün kuvvet, kudret, üstünlük, başarı Allah'ındır. O dilediğini aziz ve üstün kılar, dilediğini de zillet ve meskenet çukuruna iter. O'nun düzenlediği plân ve proğrama, koyduğu hayat ve memat kanunlarına uyanlar başarılı olur, uymayanlar aşağılanır.

Diğer bir âyette ise, bu konuya biraz daha açıklık getirilerek mü'minlere en sağlam bilgi şöyle veriliyor: **«Üstünlük ve şeref Allah'a, Peygamberine ve mü'minlere aittir.»** (2) Zira Peygamber ve mü'minlerin azizliği ve üstünlüğü, Allah'ın onlar hakkında Azîz sıfatıyla tecelli etmesiyle gerçekleşir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) ve arkadaşları, ilâhî izzetin tecellisiyle bâtılın şatafatını, küfrün tuğyanını, nifakın düzenbazlığını alaşağı edip hezeyanlarını durdurmaya muvaffak oldular. Allah'ın Azîz sıfatı mü'minlere yönelip inâyeti gelince, küfrün gurur ve azgınlığı yıkıldı; hak gelince bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur. Mü'minlerin imânı ıhlâs ve ciddiyetle şahlanınca, küfür silinmeye yüz tuttu.

PUTPERESTLER PUTLARA DEĞİL, ZANLARINA UYARLAR

(وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَاءَ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ)

«Allah'tan başkasına tapınanlar, ortak edindiklerine (de gerçek anlamda) uymazlar; onlar ancak zanna uyarlar, onlar ancak yalan uydurup söylerler.»

Put, cansız bir cisimdir, insan eliyle şekillendirilmiştir. Konuşmaz ki dinlensin; yol göstermez ki peşine düşülsün; yarar ve zarar veremez ki, korkulsun veya saygı duyulsun. O halde Ahsen-i Takvîm üzere yaratılan insanoğlu bütün büyüklüğüne, en şerefli canlı olduğuna ve her şeyin kendisi için yaratılmasına rağmen derin bir gaflet ve açık bir dalâlet içinde putlara tapınırsa, hakikatte kendi kâfir nefsine tapıyor demektir. Kendi zan ve tahminlerine, evham ve kuruntularına uymaktan başka bir şey yapmıyor.

Böylece insan bir bakıma kendine, kendi azgın nefsine ve hevesine tapmış oluyor. Bu kadar küçülen insan, hakkın baş düşmanı olma duygu ve düşüncesi içinde elbetteki ruhundaki fıtrat duygusunun tesirinden kurtulmak için yalanı sanat, tecavüzü marifet, mü'mine sataşmayı şahsiyet sayar.

---

(1) Bakara sûresi: 429
(2) Münafikun sûresi: 8

ALLAH'IN İZZETİNE DELÂLET EDEN BELGELER

(هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا) **«Geceyi dinlenip sükûnet bulmanız için (karanlık), gündüzü de (çalışıp hayatınızı kazanmanız için) aydınlık yapan O'dur..»**

Kur'ân-ı Kerîm, bâtılın sabun köpüğü misali olduğuna işârette bulunduktan sonra Cenâb-ı Hakk'ın varlığına, izzet ve yüceliğine delâlet eden belgeleri sıralıyarak akıl sahiplerini hem uyarmaya çalışıyor, hem de malzeme olarak ana fikir, temel bilgi veriyor. Şöyle ki:

Geceyi dinlenip sükûnet bulmak için, gündüzü çalışıp hayatımızı kazanmak için belli kanunlarla düzenleyip hizmete sevkeden Allah'tır.

Dünya'nın yuvarlak ve kutuplardan basık, 23 derece meyilli yaratılması, kendi ekseni etrafında ekvatorda dakikada 27 km., Güneş'in etrafında saatte 110.000 km. hızla dönmesiyle gece ve gündüz, aynı zamanda mevsimler meydana gelmektedir. Bu hareket karmaşık görünüyorsa da aslında çok düzenli ve plânlıdır. Eğer belirtilen bu iki ayrı hareketindeki hız daha fazla veya daha az olsaydı, gece ve gündüz süresinde anormallikler meydana gelir, ne dosdoğru çalışma, ne de yeterince dinlenme imkânı olurdu.

Diğer yandan, kutuplarda, kendi ekseni etrafındaki hızı dakikada 10 km.'ye düştüğü için gece ve gündüzler çok anormal uzunluktadır. O halde bu ince ve plânlı düzenlemeler, fiziksel ölçüler elbetteki kendiliğinden bir tesadüf eseri olarak vücut bulmamıştır. Çünkü zincirleme plânlar, mükemmel proğramlar, şaşmayan fizikî kanunlar ve matematiksel düzenlemeler hiçbir zaman kendiliğinden oluşamaz. Hareketsiz haldeki şeyi harekete geçiren ve hareketi hep aynı hız ve ölçüde tutan mutlak bir kudret söz konusudur. Şüphesiz ki bu hususta da ilâhî düzene ve dengeye kulak verip anlamak isteyen her topluluk ve millet için açık belgeler vardır.

ALLAH, ÇOCUK EDİNMEKTEN MÜNEZZEHTİR

(قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ) **«Allah çocuk edindi dediler. Allah çocuk edinmekten pak ve yücedir. O mutlak ganidir.»**

Ruhu ve kalbi yüce âlemden inen nûr ve hikmet ile aydınlanmamış ham kişilerin cehaletlerinden biri de, Allah'a çocuk isnat etmeleridir. Yaratan ile yaratılan arasındaki sınırı bilmemek; her birinin kendine has tanımla-

masından habersiz olmak, insanı çok yanlış neticelere götürmekte ve imân adına söylenen sözlerle, iddia edilen şeylerle onu küfre sokmaktadır.

Allah'a çocuk isnat iki ayrı cehaletin ve taassubun ürünü olarak ortaya çıkmıştır: Birincisi, Arap Yarımadasında yaşayan putperestlerin, tevhît inancı'ndan habersiz kalıp Allah hakkında çok yanlış düşüncelere saplanıp melekleri Allah'ın kızları sanmalarıdır ki, bunun temelinde, daha çok taassup, körü körüne ataların yolunu izleme bulunuyordu. İkincisi, ellerindeki semavî kitabın zamanla tahribata ve tağyirata uğramasıyla tevhît inancından uzaklaşan Hıristiyanların İsa Peygamberi Allah'ın oğlu diye kabul etmeleridir. Bunun temelinde, Hıristiyanlığı tek semavî din sayıp İslâmiyeti ve O'nun Peygamberi Hz. Muhammed'i (A.S.) ret ve inkâr yatmaktadır. Yahudilerden de bir mezhebin, yahudiliğin büyük kurtarıcılarından saydıkları Üzeyir'i (Ezra) Allah'ın oğlu diye tanımaları ve tanıtmaya çalışmaları da bu cümledendir.

Cenâb-ı Hak bu yakışıksız, ölçüsüz, akıl, mantık ve ilim dışı iddiaları reddederek, insan aklına sesleniyor, kendisinin her zaman bu gibi beşerî ve mahlûkî sıfatlardan pak ve münezzeh, yüce ve ganî olduğunu bildiriyor. Kâinatta var olan her şeyi sonsuz ve sınırsız kudret ve ilmiyle yarattığını, o bakımdan hiçbir şeye muhtaç bulunmadığını açıklıyor. Çünkü ihtiyaç, sonradan yaratılanlara mahsus bir duygu ve iç güdüdür. Allah ise mutlak yaratandır, yaratılmış değildir. İllet ve mâlûl zinciri O'nda son bulur. O, bizatihi illet-i ulâdır (ilk illettir), mâlûl değildir, aksi halde başka bir illetin O'nun üstünde var olması gerekir ki bu ilâhlık vasfına ters düşer.

İşte Allah'ı kemal sıfatlarıyla bilmeyen, beşerî sıfatları O'na yakıştıran iddiâcılar hiçbir zaman böylesine sakat ve yanlış bir inançla kurtuluşa eremezler. Kur'ân'da bilhassa buna parmak basılarak Allah'a ortak koşanlar uyarılıyor.

Belki belirtilen bu son derece sakıncalı iddialar, cahillere dinî taassup adına zevk verebilir. Ama bu zevk ne kadar sürer? Dünya hayatı az bir geçimlik, çok kısa bir hazırlık dönemidir. Sonra da dönüş mutlaka Allah'adır. Artık O'nun katında ne İsâ ve Üzeyir'in sanılan oğulluk mertebeleri, ne de putların ve bâtıl ilâhların kayda değer bir yeri kalır. Hüküm bütünüyle Allah'a aittir. Allah'a oğul ve kız isnat edenlerin, yanında ne ciddi bir delilleri, ne ortaya koyacakları bir hüccetleri, ne de kendilerini haklı çıkaracak bir belgeleri bulunacaktır. 68. âyette bu hususa dokunularak, «Bu iddianıza karşılık yanınızda hiçbir ilmî delil yoktur» denilerek Allah'a ortak koşanların, ileri sürdükleri iddialarını isbat etmeleri isteniliyor ki bu, ne dünyada, ne de âhirette mümkün olacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İnkârcıların birtakım yersiz iddiaları, ölçüsüz sataşmaları üzerinde duruldu. Cehalet ve taassuptan kaynaklanan bu gibi iddiaların her devirde ortaya atıldığına işâretle üzülmeğe deymiyeceği hatırlatıldı. Sonra da Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin yüceliğine delâlet eden iki önemli belgeye yer verilerek beşer aklına seslenildi. Allah'a çocuk isnat edenlerin nasıl koyu bir cehalet içinde yüzdüklerine parmak basılarak yanlarında akıl, mantık ve ilimden yana ciddi hiçbir belge ve hüccetlerinin bulunmadığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hakkın karşısına inat ve inkârla, cehalet ve taassupla çıkanlara Nuh Peygamber'in kavmiyle olan mücadelesi hatırlatılıyor. İşin sonunun nereye varacağına işâretle ilâhî hükmün zamanı gelince tecelli edeceği haber veriliyor.



وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ
عَلَيْكُمْ مَقَامٖي وَتَذْكٖيرٖي بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ
فَاَجْمِعُوا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ
اقْضُوا اِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ
مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمٖينَ ﴿٧٢﴾
فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ
وَاَغْرَقْنَا الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرٖينَ
﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

M E Â L İ :

71— (Ey Peygamberi) O inkârcılara Nûh'un olaylı geçen haberini oku. O bir vakitler kavmine demişti ki : «Ey kavmim, eğer (aranızda) yer almam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, ben ancak Allah'a güvenip dayanıyorum. Siz ne yapacağınızı ve ortak edindiklerinizi biraraya getirin, öyle ki, sonunda ne yapacağınız size tasa olup kalmasın, sonra da hükmünüzü hakkımda uygulayın ve bana hiç de süre tanımayın.

72— Eğer (benden ve öğütlerimden) yüzçevirirseniz, zaten ben sizden bir ücret istemiş değilim; benim mükâfatım ancak Allah'a aittir ve ben müslimler (Hakk'a teslim olmuşlar)dan olmakla emrolundum.

73— Yine de onu yalanladılar. Biz onu ve gemide beraberindekilerini kurtardık ve bu (kurtardıklarımızı) o (yok ettiklerimizin) yerine geçirdik; âyetlerimizi yalan sayanları boğduk. Artık sen o uyarılanların sonunun ne olduğuna bir bak!

74— Ondan sonra kendi kavimlerine Peygamberler gönderdik. Onlar da kavimlerine açık belgelerle, mu'cizelerle geldiler. Daha önce yalan saydıklarına bakarak bir türlü îmân eder olmadılar. İşte (ilâhî buyrukları dinlemeyip) haddi aşanların kalblerini böylece mühürleriz.

NUH PEYGAMBER'İN BAŞINDAN GEÇENLER

(وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ) «(Ey Peygamber!) O inkârcılara Nuh'un olaylı geçen haberini oku...»

Kur'ân-ı Kerîm'in taşıdığı yüksek ilâhî uslûp ve yöntemden biri de, hem birbiriyle ilgili, hem de değişik konulara sık sık geçiş sağlamaktır. Nitekim geçen âyetlerle inkârcı maddecilerin düşünce ve tutumları bir bir yerilirken hemen sonra Allah'ın varlığına, birliğine ve yüce kudretine delâlet eden açık belgelere yer verildi. Böylece bir konudan diğer bir konuya geçilerek hem konular bütünleştirildi, hem de okuyana bıkkınlık gelmemesi amaçlandı. Aynı zamanda müşriklerle çetin mücadeleler veren ve o yüzden çok sıkıntılı günler geçiren Peygamber (A.S.) Efendimiz ile arkadaş-

larına, teselli etme babında geçmiş peygamber ve ümmetlerinin benzeri sıkıntılara uğradıkları ve çok yorucu, üzücü mücadeleler verdikleri hatırlatılıyor.

Konuyu bu açıdan incelediğimizde, onun hem değişiklik içinde, hem de bütünlük içinde olduğunu ve duyguları, düşünceleri berraklaştıracak bir akıcılıkla Hz. Peygamber'e ve arkadaşlarına yeni bir hız ve değişik bir azim ilhâm ettiğini görürüz.

Buna paralel olarak Peygambere (A.S.) karşı gelip ilâhî âyetleri yalanlayanları da korkutmak, yanlış yoldan döndürmek için gelip geçen ümmetlerden çoğunun aynı azgınlık ve bozgunculuk havası içinde hakkı ret ve inkâr etmeleri ve haktan yana olanlara işkencede bulunmaları sebebiyle ilâhî azâba çarpıldıkları uyarıcı misal olarak veriliyor.

Bu konuda müşriklerle uzun yıllar uğraşıp didinen ve çok ağır suçlamalara mâruz kalan, sonunda ilâhî hükmün kahredici darbeleriyle kavmi helâk edilen Nuh Peygamber'in (A.S.) kıssası hatırlatılıyor, aynı zamanda tarihin tekerrür ettiğine ve edeceğine atıflar yapılıyor.

Nuh kıssasının birkaç yerde değişik anlatım biçimleriyle ve önemli safhalarıyla tekrarlanması, bu peygamberin ve başından geçen olayların Asya ve Afrika kıtalarında çok yaygın ölçüde bilinmesinden, ayrıca Tevrat'ın da bu olaydan geniş çapta bahsetmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Nuh kıssası bir hikâye değil, milletlerin, ailelerin ve halka yol gösterenlerin öğüt ve ibret almalarını telkîn eden tarihî hakikattır.

Nuh Peygamber (A.S.) olayında önemli ve ibretli pasajlar :

a) Nuh Peygamber, putperest müşrik olan, yani Allah'a ortak koşan ve O'nu inkâr eden büyük bir kavimle uzun yıllar aralıksız mücadele etmiştir.

b) Müşriklerin alaylı sataşmalarına, tehdit ve hezeyanlarına yine aynı yıllar süresince sabretmiş, tek dayanağı ve güven kaynağı olan Allah'tan bir an olsun ümidini kesmemiş, görevini aksatmamıştır.

c) Allah'ın âyetleriyle, duygu ve düşüncelere, sonra da akıl ve mantıklara seslenerek öğüt vermiş; yapıcı, yönlendirici telkinlerde bulunmuştur.

d) Onun bıkmak ve usanmak bilmeyen azm-ü gayreti karşısında müşrikler bıkkınlık duymaya başlamışlar ve Nuh'un (A.S.) varlığı, aralarında bulunması onlara ağır gelmeye başlamıştır.

e) Çevresinde inanan az kimselerin bulunmasına rağmen, sapık müşrikler doğru yolu seçerler diye bütün gücünü ve imkânlarını kullanmasını

ihmal etmemiştir.

f) Uzun yılların geride kalması ve görünürde fazla bir mesafenin katedilmemesi onu ümitsizliğe düşürmemiş, irşat ve teblîğ doğrultusunda attığı hakkın kıvılcımlarının bir gün büyük bir meşale olacağını düşünmüş, hiç değilse, geriye ibret alınacak çok şeyler bıraktığını farketmiştir.

Nitekim kutsal kitaplar bu büyük peygamberden ve onun uzun yıllara dayalı mücadelesinden etraflıca bahsetmektedirler ki, bu onun unutulmamasını sağlamıştır.

g) Sonunda müşriklere açıktan meydan okuması çok dikkat çekicidir. Çünkü Nuh Peygamber (A.S.) ilâhî sünneti ve hükmü çok iyi bilenlerden biridir. Artık küfür ve azgınlığın belli kerteye gelip dayandığını görüyor, neticesinin büyük bir azâp ile noktalanacağını hissediyordu. O bakımdan son sözünü söylemiş ve son uyarısını büyük bir cesaret ve celâdetle ortaya koymuştur.

h) Bununla beraber hadlerini bilmeyen azgın müşriklerin bu meydan okumaya karşı bir çılgınlık yapmalarına meydan vermemek ve meydana gelince de kendileri için bir üzüntü ve tasa sebebi olmamak için iyi düşünüp ona göre karar vermelerini hatırlatmayı ihmal etmemiştir.

i) Birkaç yüzyıl Allah'ın emirlerini ve yasaklarını teblîğ ile görevli büyük bir peygamberin kimselerden az veya çok bir ücret talep etmediği ve almadığı ayrı bir fazîlet örneğidir ki, dinî yaymayı kendine hizmet bilen mürşitlerin bu konuda çok dikkatli olmalarına işâret vardır.

j) Her hâl-ü kârda Hakk'a teslimiyet gösterdiğini ve göstereceğini, aldığı emrin de bu anlamda olduğunu tekrar tekrar ifade etmiştir.

Şüphesiz ki bu on kadar önemli husustan hemen her peygamberin Allah yolunda hizmet ederken sapmadığı bir vakıadır. Özellikle Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (A.S.) bunları fazlasıyla ortaya koymuş ve kıyâmete kadar bütün din mürşitlerine, tebligatçılarına en sağlam ve en uygun kıstasları bırakmıştır. Başarının sırrı, bu maddeleri kendi nefsinde toplamaya azmedenlerden yanadır. Bâtıl da eninde sonunda silinip yok olmaya mahkûmdur. Ancak hakkın ve bâtılın belirtilen noktaya erişmesi, yani hakkın zafer bulup üstünlük sağlaması, bâtılın baş aşağı gelip silinmesi bazı şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Yukarıda yaptığımız açıklama kısmen o şartları içermektedir.

Nuh Peygamber'in ibret ve öğüt dolu kıssasından sonra bir çok peygamberler peşpeşe gönderilmişse de, geçmiş olaylar çarçabuk unutulduğundan, batıl yine hortlamış ve hakkın karşısına dikilerek çetin mücadelelere neden olmuş, fakat tarih zaman zaman tekerrür ederek birçok ka-

vimler yerle bir edilmiştir.

Kur'ân'ı Kerîm'de sözü edilen ibretli olaylara sık sık temas edilmesi, önce Mekke müşriklerini uyarmaya, sonra da yaşamakta olan her inkârcı millet ve topluluğun akıl ve idrâkine seslenmeye ve geçmişten öğüt ve ibret almalarına yönelik bir tavsiyedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, inkârı nifak ve şikakla, kin ve ihtirasla, bencillik ve tutuculukla birleştirip bütünleştiren Mekke müşrikleri ve sonra da inkârcı her grup uyarıldı. Aynı sakıncalı yolda yürüyen Nuh kavminin hazin akibeti perde perde yansıtıldı.

Aşağıdaki âyetlerle tarihin tekerrür ettiğine, ilâhî hükmün hiçbir zaman şaşmadığına delâlet eden Musa Peygamber ile Fir'avn kıssası önemli bölümleriyle açıklanıyor. İsrâiloğulları'nın Mısır'da mâruz kaldıkları sıkıntılı günlerin sonunda, Allah'a güvenip dayandıklarından ferahlatıcı günlerin geldiği hatırlatılarak mü'minlerin ancak Allah'a güvenip dayanmaları isteniyor ve başarının, kurtuluşun haktan yana olanların yüzüne güleceğine işâret ediliyor.



ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ
وَمَلَائِهٖ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمٖينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰى
اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا وَتَكُونَ
لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنٖينَ ﴿٧٨﴾
وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونٖي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلٖيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
قَالَ لَهُمْ مُوسٰى اَلْقُوا مَا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا اَلْقَوْا قَالَ
مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ
عَمَلَ الْمُفْسِدٖينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ
﴿٨٢﴾ فَمَا اٰمَنَ لِمُوسٰى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ
وَمَلَائِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِ وَاِنَّهُ
لَمِنَ الْمُسْرِفٖينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ
فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمٖينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ

تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

M E Â L İ ;

75— Sonra onların ardından Musâ ile Hârun'u âyetlerimizle Fir'avn'a ve onun ileri gelen cemaatine gönderdik. (Allah'a imânı) gururlarına yediremediler. Zaten onlar suçlu günahkâr bir topluluk idi.

76— Onlara bizim katımızdan hak gelince, «bu ancak açık bir sihirdir» dediler.

77— Musâ; «size hak gelince böyle mi diyorsunuz? (İnsafla düşünün) bu sihir midir? Oysa sihirbazlar umdukları kurtuluşa ve başarıya erişemezler» dedi.

78— Onlar, «bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden ve yoldan) çevirmek ve ikiniz için yeryüzünde büyüklük (liderlik ve önderlik) sağlamak için mi bize geldin? İkinize de inanacak değiliz» dediler.

79— Fir'avn, «bana ne kadar bilgili sihirbaz varsa hepsini getirin» diye emretti.

80— Sihirbazlar gelince, Musa onlara : «Atacağınızı atın! (Ortaya koyacağınızı koyun)» dedi.

81— Onlar da atacaklarını atınca, Musa, «bu getirip ortaya koyduğunuz sihirdir. Doğrusu Allah onu boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah fesatçıların (bozguncuların) işini düzeltmez» dedi.

82— Suçlu günahkârlar hoşlanmasa bile Allah hakkı kendi sözleriyle gerçekleştirir.

83— Fir'avn ve çevresindeki ileri gelen yandaşlarının, kendilerini fitneye düşürür korkusuyla kavminin soyundan ancak bir kısmı Musa'ya imân etti. Çünkü Fir'avn o yerde oldukça üstündü ve o aşırı gidip hakkı çiğneyenlerden idi.

84— Musa, «Ey kavmim,» dedi, «eğer siz Allah'a imân ettiyseniz ve teslîmiyet de gösterdiyseniz, artık O'na güvenip dayanın.»

85— Onlar da dediler ki : «Biz ancak Allah'a güvenip dayanmışızdır. Ey Rabbimiz! bizi o zâlimlerin oluşturduğu kavme fitne kılma, (bizi onlar sebebiyle fitne ve mihnete düşürme),

86— ve bizi kendi rahmetinle o kâfir kavimden kurtar.»

MUSA PEYGAMBER KISSASININ BİR ÖZETİ

(ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ بِاٰيَاتِنَا) «Sonra onların ardından Musa ile Hârun'u âyetlerimizle Fir'avn'a ve onun ileri gelen cemaatine gönderdik..»

Yine Hz. Muhammed'i (A.S.) ve cefakâr arkadaşlarını teselli etmek, Ona karşı gelen inkârcı bozguncuları uyarmak, mü'minlere yeterince moral vermek maksadıyla Nuh Peygamberin kıssasının özeti verildikten sonra, Arap Yarımadasında az-çok bilinen Musa ve Fir'avn kıssasının bir diğer özeti ve önemli birkaç safhası veriliyor.

Kur'ân, diğer tarihî olayları naklettiğinde uyguladığı yöntem gereği, Fir'avn kıssasını da burada en ibretli safhalarıyla, en çok düşündürücü ve öğüt alıcı yönleriyle nakletmektedir. Kıssanın tekrarında değişik cümlelerin, farklı kelimelerin ve başka başka safhaların kullanılması, farklı hükümleri, değişik öğütleri ve yol gösterici metotları ortaya koymak içindir.

Konuya bu açıdan baktığımızda Musa Peygamber ile Fir'avn kıssasından alınacak öğüt ve ibretleri şöyle sıralayabiliriz :

1— Musa ve Hârun Peygamberler Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin benzersizliğine ve sınırsızlığına delâlet eden açık belgelerle ve susturucu mu'cizelerle işe başlamışlardır. Zira o devirde sihirbaz ve büyücülere fazlasıyla ilgi gösterilir, onlar toplumun en seçkin insanları kabul edilirdi. Hakkın karşısına çıkacak sihir ve büyüyü boşa çıkartmak gerekliydi. Bu da birtakım mu'cizeler izhâr etmekle mümkün olabilirdi. Böylece Musa'nın (A.S.) haklı bir davayla geldiğini isbat edecek; sihir, gözboyamadan ibaret olduğu için sabun köpüğü gibi sönüp gidecek; mu'cizenin gözboyama olmadığı, sadece gerçeği yansıttığı anlaşılacaktı.

2— İlâhlık sevdasıyla halkını iyice köleleştiren ve İsrâiloğulları'na ikinci, hattâ üçüncü sınıf vatandaş muamelesini lâyık gören Fir'avn'ın ve çevresindeki devlet ileri gelenlerinin imâna gelmesi, bütün Mısır halkının imân etmesini sağlayacağından, Musa ile kardeşi Hârun (A.S.) önce bunları irşâtla ve Hakk'a dâvetle işe başladılar.

Mekke'de ise, durum çok farklıydı; ora halkını köleleştiren bir Fir'avn yoktu. Bununla beraber nefisleri Fir'avn nefsine benzerlik gösteren birçok kabile reisleri ve zenginler vardı. Bununla beraber, güçlü bir kabileye mensup olan Hz. Muhammed (A.S.), aldığı emir uyarınca, önce kendi yakınlarının ileri gelenlerini ve Kureyş ulularını imâna dâvetle işe başladı. Sonuç alamayınca, merkezi bırakıp çevreyi irşada çalıştı. Çünkü Allah'ın

en son mesajı olan İslâmiyet, Mekkeli azgınların birtakım menfaatlarını zedeliyor, aşırılıklarının önüne bir set koyuyordu. O bakımdan İslâmiyet onların istedikleri gibi yaşamalarına tam bir engel kabul ediliyor, ne pahasına olursa olsun bu engel kuvvet bulmasını istemiyorlardı. İşte fırtınanın asıl sebeplerinden biri bu idi. Onun için Resûlüllah'ın (A.S.) karşısına ilk çıkanlar, tuğyan edip hakkı susturmaya çalışanlar bunlar olmuştu. Bu bakımdan da Fir'avn kıssasıyla bir benzerlik arzetmektedir.

4— Hakkı yalanlamak, onu kabul etmekten daha kolay gelmişti. Onun için Fir'avn ve çevresi, akıl ve mantıklarıyla değil, duygularıyla ortaya çıkıp Musa ve kardeşi Harun'u (A.S.) susturmak istemişlerdi. Musa Peygamberin (A.S.) ortaya koyduğu mu'cizeye bir çırpıda sihir deyip işin içinden çıkmayı ve onu sihirbazlarla karşılaştırıp tesirsiz hale getirmeyi, halkın gözünden ve gönlünden düşürmeyi uygun bulmuşlardı.

Mekke ileri gelenleri de aynı kolay yolu ve yöntemi tercih etmiş, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in getirdiği ilâhî âyetlere ve susturucu mu'cizelere sihir ve büyü demişlerdi. Böylece tarih bir daha tekerrür etmeye başlamıştı.

5— Sihir ve büyü, hakikatı değiştirmez. Sihirbazla büyücü asla felâh bulmaz. Çünkü bu ikisi de ruhî birtakım tesirlerle gözleri boyamakta ve yine ruhî bir faaliyetle karşısındakileri bir süre mânevî tesir altına alabilmekteler. Mu'cize ise, ortadan sebep ve illetleri, câri kanunları iptal eder, sebepsiz ve illetsiz harikulâde bir olayla ortaya çıkar. Bu, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ne göz boyamadır, ne de mânevî tesir meydana getirip ruhlar üzerinde geçici bir baskı oluşturmaktadır; bütünüyle ilâhî kudreti yansıtmakta ve ortaya çıkan olayın beşer kudretinin ötesinde bulunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda mu'cizeyle, sebepler zinciri bir ara ortadan kaldırılmakta, böylece bu ilâhî tecelli Allah'a imânı, güzel ahlâkı, fazîlet ve hakseverliği telkîn etmektedir. Sihir ve büyüde ise, ahlâk, fazîlet ve imânın yeri yoktur. O bakımdan mu'cizeyle sihir arasında hem mahiyet, hem gaye, hem de netice bakımından büyük farklar söz konusudur.

6— Tahttan düşme, zalimce bir idareyi elden kaçırma gibi birtakım endişelerin doğması, hakkı kabule engel olmaktadır. O bakımdan insanı lâyık olduğu şerefli düzeye getiren, kula kul olma zilletinden kurtaran, insanca yaşamayı öğretip emreden, sadece Allah'a ibâdet etmeyi insana yakıştıran hak dini, bu doğrultuda olmayan bir kralın veya kabile reisinin, ya da zengin azgının benimsemesi pek düşünülemez. Nitekim Fir'avn'ın Musa'ya (A.S.) karşı bütün gazap ve nefretiyle çıkmasının; Ebû Cehl ve avanesinin bütün azgınlık ve küstahlıklarıyla Hz. Muhammed'i (A.S.) tesirsiz hale getirmeye çalışmalarının altında belirttiğimiz nefsanî arzu ve duygular yatmaktadır.

Kur'ân'ın beyânına göre, Fir'avn ve avanesi, Musa ile Hârun Peygamberlerin, Mısır'da yeni bir sistem ve idare getirip baş olmak istediklerini düşünerek onlardan ürkmüş ve bu yüzden vücutlarını ortadan kaldırmayı bile düşünmüşlerdi. Mekke'de Ebû Cehl ve arkadaşları da buna benzer birtakım endişeler izhar ederek Hz. Muhammed'in (A.S.) vücudunu ortadan kaldırmayı plânlamışlardı. Böylece insanoğlunun makam ve saltanata olan tutkusu, onu hak yolundan bile çekip almakta, zulüm ve işkencede bulunmasını mubah saydırmaktadır.

7— Ataların yolunda yürümek ve onların inanç, adet ve geleneklerine bağlı kalıp yaşamak, insanların çoğu konularda muhafazakâr bir ruha sâhip bulunduklarını gösterir. O nedenle bir ülkede köklü bir inkılâp yapmak çok zordur; her şeyden önce yılların mücadelesini gerektirir. Musa Peygamberin (A.S.) Mısır'daki mücadelesi ve Fir'avn'ın, İsrâiloğulları'ndan yeni doğan her erkek çocuğu imha kararı, yapılacak inkılâbın ne kadar zor aşamalardan geçeceğinin açık delillerinden biridir. Hz. Muhammed'in (A.S.) Mekke'de uğradığı haksızlık, işkence ve iftiraların aralıksız devamı; mü'minlerden iki önemli grubun kendi öz yurtlarını terkedip Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmaları, İslâm'ın yapmak istediği büyük inkılâbın tabii neticeleridir.

8— Her şeye rağmen hakkı savunanların, Allah yolunda Resûlüllah'ın (A.S.) yöntemiyle hizmet edenlerin eninde, sonunda başarıya erişeceklerinde şüphe yoktur. Zira hak üstündür ve sırası gelince bu üstünlüğü izhâr eder. Nitekim hak olan Musa Peygamberin (A.S.) mu'cizelerinin, bâtıl olan sihir ve büyücülüğü alt etmesi bunun misallerinden biridir. Sonra da zenginler ve ileri gelenler tarafından hor ve hakir edilen, önemsenmiyen, değer verilmeyen zavallı köle ve fakirlerin imân ve İslâm aşkı ve ruhuyla güçlenip Mekke'yi fethetmeleri, hakkın zaferinin en parlak örneklerinden biridir. Suçlu, azılı günahkârlar; inatçı putperestler hoşlanmasa bile Allah mutlaka hakkı hedefine ulaştırır.

9— Peygambere, Allah'tan getirdiği dine, önce daha çok zayıflar, fakirler ve köleler inanır. Musa (A.S.) devrinde de, Hz. Muhammed (A.S.) zamanında da bu hep böyle olmuştur. Cenâb-ı Hak, küçümsenip itilen bu insanları imân devletiyle şereflendirerek, mal ve makam azizliğinden başka bir azizlik tanımayan gözü dönmüş maddecileri alaşağı etmiştir.

10— İmân edip Allah'ın dinine sâhip çıkanları, unutmayalım ki büyük tehlikeler beklemektedir. Zira nîmetin büyüklüğü kendine orantılı külfetleri beraberinde getirir. O halde bir fâni için en büyük saadet olan, Allah'a dosdoğru imân ve o temel üzerinde işlenen amel-i sâlih, elbetteki külfetsiz ve meşakkatsız vücut bulmaz. Onun için o yüksek nîmete erişince, Allah'a güvenip dayanmak, O'na karşı tam teslimiyet ve mahviyet içinde bu-

lunup kulluk görevini yerine getirmek şarttır. Aksi halde nîmetin zevkini almadan onu kaybetme tehlikesiyle karşılaşmak mukadder olabilir. Musa Peygamberin, (A.S.) imân eden arkadaşlarına tevekkül ve teslimiyet telkîn etmesinin sebeplerinden biri işte budur. Dolayısıyla Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yolunda yürüyenlere ölçü, model ve kıstas veriliyor.

11— Küfrün ve onu savunanların fitne ve saldırılarına maruz kalmamak ve onların şerrinden kurtulabilmek için de duânın yeri ve önemi elbetteki çok büyüktür. Musa (A.S.)ın arkadaşları bu yolda duâ etmişlerdi. Cenâb-ı Hak onların duâsını kabul buyurdu da Kızıldeniz onlara açılıp yol verdi, imha etmek için takibe koyulan Fir'avn ve askerleri ise, boğulup imhâ edildi.

Çünkü o ortamda İsrâiloğulları'nın Mısır'ı terkedip başka bir ülkeye hicret etmeleri zorunlu bir noktaya gelip dayanmış ve Allah'tan başka da yardımcıları kalmamıştı. Allah'a olan güvenleri tamdı; Musa Peygamberin öncülüğüyle yola çıktıklarında duâ ve niyazda bulundular, Fir'avn ve avanesinin şerrinden O'na sığındılar. Böylece İsrâiloğulları, imân doğrultusunda beşer için ayrılan imkân sınırına gelip dayanmışlar ve Allah'ın yardımını dilemişlerdi. Sonuç belli..

Kur'ân, tarihî bir olayın ibretli safhalarını naklederken, Muhammed (A.S.)ın yolunda ve izinde kendini hak dine verenlere en güzel misal ve kıstası veriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile O'nun yolunda ve izinde yürüyenler teselli edilerek tarihin tekerrür edeceği hatırlatıldı ve Musa (A.S.) ile Fira'vn kıssası misal verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minleri imhaya niyetlenen Fir'avn'ın şerrinden korunabilmek için herkesin kendi evini bir mâbet kılıp kıblesini belirleyerek ibâdet etmesi, toplu halde biraraya gelerek şüpheleri büyütmemeleri emredildiğinden söz ediliyor ve Fir'avn ile avanesinin imânından ümidini kesen Musa Peygamber'in (A.S.) Allah'a el kaldırıp bedduâ ettiğine dikkatler çekiliyor. Sonra da yapılan duâların kabul edildiği belirtilerek bâtılın ve başvurduğu azgınlık ve tuğyanın yakında başaşağı geleceği haber veriliyor. Denizde boğulacak Fir'avn'ın cesedinin kıyıya yüksekçe bir yere atılacağı ve bunun bir ibret belgesi anlamında kalacağı açıklanıyor.

——oOo——

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰى وَاَخ۪يهِ
اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتاً وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَق۪يمُوا
الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَٓا اِنَّكَ اٰتَيْتَ
فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ ز۪ينَةً وَاَمْوَالاً فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ رَبَّنَا
لِيُضِلُّوا عَنْ سَب۪يلِكَۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٨٨﴾
قَالَ قَدْ اُج۪يبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَق۪يمَا وَلَا تَتَّبِعَٓانِّ سَب۪يلَ
الَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ
فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْياً وَعَدْواًۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُۙ قَالَ
اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذ۪ٓي اٰمَنَتْ بِه۪ بَنُٓوا اِسْرَٓائ۪يلَ وَاَنَا۬ مِنَ
الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٩١﴾
فَالْيَوْمَ نُنَجّ۪يكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةًۜ وَاِنَّ كَث۪يراً
مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

M E Â L İ :

87— Musa ile kardeşi Hârun'a: «Mısır'da kendi kavimlerinize evler hazırlayın, evlerinizi kıbleye yönelik yapın, namazınızı da kılın» diye vahyettik. Artık sen mü'minleri müjdele.

88— Musa, «Ey Rabbimiz,» dedi, «doğrusu sen Fir'avn'a ve ileri gelen cemaatine dünya hayatında zînet ve mallar verdin. Rabbim! bunu senin yolundan saptırsınlar diye mi verdin? Ey Rabbimiz! onların mallarını sil-süpür de belirsiz hale getir; kalblerini sık da sık. O elim azâbı görmedikçe (belli ki) onlar inanmıyacaklardır.»

89— Allah, «ikinizin de duâsı kabul olundu. Doğrulukta (doğru yolda yürümekte) devam edin ve sakın (o kendini ve Hakk'ı) bilmezlerin yoluna uymayın!» buyurdu.

90— İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik; Fir'avn ve askerleri zulüm ve düşmanlık (izhar ederek) onları takibe koyuldular. Sonunda Fir'avn boğulma derecesine gelince (şöyle) dedi: «İsrâiloğulları'nın inandığı Allah'tan başka ilâh olmadığına inandım ve ben artık (O'na) teslimiyet gösterenlerdenim!»

91— Şimdi mi imân ettin? Oysa önce isyân ettin ve fesatçılardan oldun, (değil mi?)

92— Senden sonrakilere (ibret ve öğüt alınacak tarihî) bir belge olmak için bugün senin bedenini kıyıya yüksekçe bir yere atacağız. Çünkü insanların çoğu bizim âyetlerimizden cidden gâfildirler.

EVLERİN KIBLEYE YÖNELİK BULUNMASI

(وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ) «Evlerinizi kıbleye yönelik yapın, namazınızı da kılın..»

Âyetin zâhirî delâletinden, namaz ibâdetinin her peygambere emredildiği ve Musa (A.S.) ile ona inanan İsrâiloğulları'nın da namaz kıldıkları anlaşılıyor. O halde namazsız, zekâtsız bir hak din düşünmemiz mümkün değildir. Çünkü namaz Allah ile kulları arasında en işlek yol, en sağlam köprü sayılır.

Ayrıca hemen her devirde namaz kılanların, kendilerine belirlenmiş bir cihete yönelerek bu ibâdeti yerine getirmelerini de ilgili âyetin anlatımından öğrenmiş oluyoruz.

Fir'avn, İsrâiloğulları'nı toplu halde katletmeyi plânlamış bulunuyordu. O halde İsrâiloğulları'nın mâbedlerde toplanıp cemaat halinde ibâdet etmeleri birtakım sakıncalı sonuçlar doğurabilirdi. Bir ön tedbir olarak herkes evini bir bakıma mâbet haline getirecek ve kıbleyi belirleyerek, evlerde cemaat olup, ibâdetini yerine getirecekti. Çünkü gerek sıkıntılı, gerek neşeli; gerek bolluk, gerekse darlık günlerinde insanın mutlaka ibâdete ve cemaate ihtiyacı vardır. O her bakımdan mânevî bir silâh, ilâhî destek ve güvendir.

İsrâiloğulları'nın kıblesi, neresi olabilirdi? Kur'ân ilgili âyetlerde bunu açıklamamıştır. Ancak yeryüzüne Allah'a ibâdet için ilk konulan mâbedin, kutsal Kâbe olduğunu biliyoruz. Kur'ân'da Âl-i İmrân 96. âyetle bu husus çok net bir anlatımla belirtilmiştir. O halde Musa (A.S.)ın şeriatında kuvvetli bir ihtimalle kıble, Kâbe idi. Nitekim Kur'ân'ın ilk müfessiri İbn Abbas (R.A.), «Şüphesiz ki Kâbe Musa ile Hârun'un kıblesi idi», demiştir. Tabiîn'den Mücahit de aynı görüştedir. (1)

Diğer yandan, Musa şeriatında namaz ve benzeri ibâdetlerin herhalde mâbetlerde yapılması emredilmiştir. Fir'avn'ın imha plânı sezilince, evlerde cemaat halinde ibâdet etmeğe ruhsat verilmiştir.

İsrâiloğulları'nın kıblesinin Beytü'l-Makdis olduğunu söyleyenler olmuşsa da buna bir dayanak tesbit edilememiştir. (2)

NAMAZIN SAĞLADIĞI GÜVEN VE DAYANIŞMA

(وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ) **«Namazınızı da kılın, diye vahyettik. Artık sen mü'minleri müjdele.»**

Mısır'da evler hazırlanmasıyla ilgili ilâhî emirden birkaç mâna anlaşılmaktadır :

a) İsrâiloğulları Mısır'da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorlardı. En ağır işlerde çalıştırılıyor, bir karın tokluğuna Fir'avn'a hizmet ediyorlardı. O bakımdan Mısır'ın kendilerine vatan olamıyacağına, er-geç oradan başka bir ülkeye hicret etmelerinin gereğine inanıyorlar ve o bakımdan düzenli bir hayata özenmiyorlar, bir bakıma yerleşim yerlerinde eğreti duruyorlardı. Allah'ın muradı ise, onların düşündüğü veya sandığı doğrultuda tecelli etmiyecek, Mısır'ı azgın kâfirlerden temizleyip onlara vatan kılacaktı. Onun için tam eyleşik durumuna geçmeleri ve kendilerine huzur

(1) Bilgi için bak: Tefsîr-i İbn Kesir : 2/427, 428
(2) Geniş bilgi için bak : Lübabu't-te'vîl : 2/305

verecek evler inşa etmeleri emredildi.

b) İkinci bir yorum ise, şöyledir: İbâdet için evler (mâbetler) hazırlanması emredildi. Çünkü yakın gelecekte İsrâiloğulları'nın o mâbetlere büyük ihtiyaçları olacak; aynı zamanda Allah'ın onlardan yana yardımcı olduğunu isbatlayacak birer tarihî belge olarak o mâbetler kalacaktı.

c) Diğer bir yorum da şöyledir : Mısır'da yapılan mâbetler, evlerinde ibâdet edenler için kıble olarak belirlenmiş ve böylece kalbler mâbede bağlanarak bütünleştirilmiştir.

Böylece gerek mâbet, gerekse kıble ve namaz mü'minler için güven, huzur ve ümit kaynağı olmuştur.

d) Fir'avn, İsrâiloğulları'na karşı çok katı ve zalimane bir tutum içine girmişti. Gittikçe çoğalan bir kavimden endişe duymaya ve gelecek günlerin neler doğuracağından kuşkulanmaya başlamıştı. O bakımdan İsrâiloğulları'nın nüfus artışını durdurmaya karar vermişti. Doğacak her erkek çocuğu imha edecek, kız çocuklarına dokunmayacaktı. Nitekim bu kararını uygulama safhasına korken, Musa Peygamber de yeni doğan çocuklar arasında bulunuyordu. Yıllar birbirini kovalarken Musa Peygamber büyüdü ve ilâhî emirle İsrâiloğulları'nın başına geçti. Olaylar gün geçtikçe gelişme kaydederek Fir'avn ve yandaşlarını iyice ürkütmeye başladılar. O kadar ki İsrâiloğulları'nın toplu halde mâbetlerde toplanmasına tahammül edemiyerek, ibâdet yerlerini yıktırdılar. Şüphesiz ki Fir'avn'ın bu davranışı belki de zulüm ve azgınlığın, hırçınlık ve kabalığın en çirkini ve en küstahçası idi. Zira hak dine bağlı olanların mânevî çatısını ve gönül birliğini toplu halde ibâdet, özellikle de namaz sağlıyordu. İsrâiloğulları bu feyizden mahrum edilince, birlik ruhu zayıflamaya başladı, derken Cenâb-ı Hak onlara yeniden bir imân ve ibadet aksiyonu vermek istedi; evlerini kıbleye (Kâbe'ye veya Kudüs'e) yönelik yapmalarını ve bundan böyle kendi evlerinde namaz kılmalarını, ibâdetlerini yerine getirmelerini emretti. Zira İsrâiloğulları o güne kadar normal ibâdetlerini sadece mâbetlerde yerine getirirlerdi. Onlara bu konuda bir genişlik ve kolaylık gösterildi.

Bu da Hakk'ın üstün geleceğine, bâtılın yok edileceğine ve mü'minlerin kurtulacağına bir işâretti. Nitekim 87. âyetin sonunda bu işârete delâlet eden şu emrin Musa'ya verildiği açıklanıyor: «Artık sen mü'minleri müjdele!.» Aynı zamanda bu emirle, Mekke'de çok zor günler geçirmekte olan Ashab-ı Kirâm'a da müjde verilerek kurtuluşun ve aydınlık günlerin yakın olduğuna işâret ediliyordu.

İsrâiloğulları'na emredilen namazın şekil ve keyfiyeti hakkında kaydadeğer bir rivâyet elimizde yoktur. Bilinen tek şey, her peygambere namaz ibâdetinin emredilmesidir.

MUSA PEYGAMBERİN ŞİRRETLİĞE KARŞI TEPKİSİ

(وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ)

«Musa, Ey Rabbimiz, dedi. Doğrusu sen Fir'avn'a ve ileri gelen cemaatine dünya hayatında zînet ve mallar verdin. Rabbım! bunu senin yolundan (halkı) saptırsınlar diye mi verdin?»

Fir'avn, İsrâiloğulları'na hiçbir hak ve vecîbe tanımayınca, ibâdetlerine bile müdahale edip mâbetlerini yıkacak kadar ileri gidince, doğuştan sert mizaçlı olan Musa Peygamberin ruhundan fışkıran tepki, ona ilgili âyette meâlini verdiğimiz sözleri söyletmişti. Aslında bu sözler gerçeği ifâde ediyordu. Çünkü inkârcı nankörlerin tek dayanağı, mal ve makamdır; öylesinin malı çoğaldıkça azgınlığı ve inkârı da artar.

Musa Peygamber (A.S.), ilâhî sünneti çok iyi bilen bir peygamberdi. Olayların seyri, Fir'avn'ın imân etmiyeceğini gösteriyordu. Çünkü en az bir yumuşama şöyle dursun, her geçen gün o, zulüm ve tuğyanını artırıyor; Hakk'ın nurunu söndürmek için plânlar hazırlıyordu. O bakımdan Musa Peygamber, ilâhî hükmün inmesinin yakın olduğunu seziyor ve insanlara bunca zulmeden Fir'avn aleyhine şöyle duâ ediyordu : **«Ey Rabbimiz! onların mallarını sil-süpür de belirsiz hale getir; kalblerini sık da sık. O elîm azabı görmedikçe (belli ki) onlar inanmayacaklardır.»**

DOĞRULUKTA VE DOĞRU YOLDA DEVAM ETMEK

(قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ) **«Allah, ikinizin de duâsı kabul olundu. Doğrulukta (doğru yolda yürümekte) devam edin ve sakın (o kendini ve Hakk'ı) bilmezlerin yoluna uymayın! buyurdu.»**

İlgili âyetle önemli bir noktaya parmak basılıyor; Duâlar kabul olundu, hislerinizden sıyrılın, doğrulukta ve doğru yolda akıl ve imân rehberliğinde devam edin, deniliyor.

Böylece en azılı düşmana karşı bile olsa hissin tesiri altında söz söylemenin ve davranmanın fazla bir yarar sağlamıyacağına işâret ediliyor. İmanla birleşip ilâhî vahiyle desteklenen aklın rehberliğine ayrıca gizli bir atıf söz konusu oluyor.

«Sakın (o kendini ve Hakk'ı) bilmezlerin yoluna uymayın!» cümlesi, bu gerçeği açıklıyor. Zira gerek Fir'avn, gerekse devlet erkânı tamamen duygusal davranıyorlardı; aklın ve sağlam mantığın yolunu seçmiyorlardı. O

yüzden çok zulümde bulundular, haksızlığı kendilerine sanat edindiler. Cenâb-ı Hak, mü'minlerin böyle duygusal davranıp vahyin ışığından uzaklaşmalarının, imân cevherine ve insan olma mertebesine ters düşeceğini bildirdi. İnkârla birleşen hissin felâkete, imân ve doğrulukla birleşen aklın saadete götüreceği bir defa daha kalb ve kafalara işlendi.

DENİZİN YOL VERMESİ

(وَجَاوَزْنَا بِبَنِى اِسْرَاۤئِيلَ الْبَحْرَ) **«İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik.»**

Kur'ân burada «denizden geçirdik» cümlesiyle tarihî bir olayı açıklarken bunun Nil veya başka bir ırmak olma ihtimalini kaldırıyor. Zira b a h r ismi, büyük çapta tuzlu suyu ifade eder. Kamus müellifi, el-Besair'de, bahr: geniş bir yerde çokça toplanan su manasına konulmuş bir isimdir, demiştir. Genellikle çok miktarda tuzlu su hakkında daha çok yaygın bir isim olduğunda ise şüphe yoktur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm: 25/53. âyette b a h r, hem tuzlu acı, hem de tatlı içimi kolay su hakkında kullanılmışsa da, burada tağlîb kaidesi söz konusudur, gâlib olan acı tuzlu su olduğuna göre, iki su birarada anılınca her ikisine birden b a h r denilmiştir, tıpkı güneşle ay birarada anıldığında, «Kamereyn» denildiği gibi.. Göle de -çokça su toplandığı için- bahr denildiği vâkidir. O bakımdan biz bu ismi «deniz» olarak dilimize çevirdik ve İsrâiloğulları'nın geçirildiği tuzlu acı çokça suyun Kızıldeniz olduğunu belirttik. Aynı zamanda Mısır'la Kudüs arasında Kızıldeniz bulunuyor.

Böylece Allah'ın va'di yerine geldi, mucize tecelli etti; Hakk'ın kudret ve inayeti sabreden, namaz kılıp Allah'a güvenen milletten yana yöneldi: Kızıldeniz açılıp Allah'ın kullarına yol verdi. Arkalarından kendilerini takibe koyulan, aynı zamanda zulüm ve düşmanlık için kin ve ihtirasıyla gelen Fir'avn ve askerleri açılan bu geçitte boğularak silindiler. Kaza gelince gözler kör olur, derler ya, Fir'avn ve yandaşları da Kızıldeniz'in ilâhî bir mucize olarak mü'minlere açılıp yol verdiğini düşünemediler ve kendileri için böyle bir mucizenin hiçbir zaman söz konusu olamıyacağını hesaba katamadılar ve sanki deniz onlara yol vermek için kendiliğinden açılmış duygusuyla hep birlikte geçmeye kalkıştılar, derken bir anda sular kale misali üzerlerine yıkılıp Kızıldeniz hepsine mezar oluverdi.

Fir'avn tam boğulacağı sırada gerçeği anladı, ama neden sonra, olan olmuş, bütün fırsatlar elden çıkmış bulunuyordu. Ölüm anındaki imânın ona bir fayda sağlamıyacağı kesindi. Zira ümitsizlik anındaki imânın bir değeri yoktur.

Fir'avn'ın cesedi, kendisinden sonrakilere de bir ibret, tarihî bir belge olmak üzere kıyıya tümsekçe bir yere atılıverdi.

NEDEN FİR'AVN'IN İMANI KABUL EDİLMEDİ?

Gerçi biz yukarıda bunu kısmen olsun açıkladık, ama konunun önemini düşünerek ilim adamlarının Kur'ân ve hadîslerin ışığında tesbit ettikleri dört maddeyi nakletmeyi faydalı bulduk :

1— Fir'avn ancak ölümle sonuçlanacak ilâhî azap ile burunburuna geldiğinde inanmıştır. Oysa ümitlerin böyle kesilip son bulduğu bir zaman parçası içinde imân makbul değildir.

2— Fir'avn içine düştüğü felâketten kurtulmak için bu yola başvurmuştur. Amacı Allah'ın varlığını ve birliğini ikrar, kudretinin ve azametinin mutlak üstünlüğünü teslîm değil, zevahiri kurtarmaktı.

3— Ayrıca onun bu ikrarı tam bir taklît havası içindeydi. Nitekim 90. âyette onun şöyle dediği açıklanmaktadır: «Sonunda Fir'avn boğulma derecesine gelince (şöyle) dedi : İsrâiloğulları'nın inandığı Allah'tan başka ilâh olmadığına inandım ve ben artık (O'na) teslimiyet gösterenlerdenim.»

4— Fir'avn Allah'a inandığını söylerken Musa Peygamberin peygamberliğini tasdîka yanaşmamış, İsrâiloğulları'nın inandığı Allah demiş, Musa Peygamber'in Rabbına dememiştir.

II. RAMSES'İN MUMYASI

Musa Peygamberi tasdîk etmiyen ve İsrâiloğulları'na zulmedip onlara ikinci sınıf vatandaş muamelesini reva gören ve kendini Mısırlı'ların tanrısı olarak ilân eden Fir'avn'ın asıl adı nedir? Çünkü Fir'avn, eski Mısır hükümdarlarına verilen addır. Hemen hemen Milâdî yılların başına kadar gelen firavunluk devrinde Mısır'da 32 fir'avn hanedanı hüküm sürmüştür.

Ramseslere gelince, bu, 12 Mısır firavununun adıdır. En önemlileri 19. sülâleden Ramses I, Ramses II ile 20. sülâlenin kurucusu olan Ramses III'tür. Ramses I, 19. sülâlenin kurucusudur, 2 yıl hüküm sürmüştür. Bu sülâlenin en tanınmış firavunlarından biri de Sezostris diye de anılan Ramses II'dir. M.Ö. 1295-1225 yılları arasında hüküm sürmüştür. T e b mâbedi ile L u k s o r sarayının avlusunu yaptıran odur. Zamanında başka eserler de yaptırmıştır. 20. sülâlenin kurucusu olan Ramses III ise M.Ö. 1199-1167 yılları arasında 32 yıl hüküm sürmüştür. Büyük Amon tapınağını yaptıran odur.

Musa Peygamberi Mısır'da tedirgin edip ülkeyi terketmesine kadar zulüm ve tuğyanını sürdüren, İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürtmek suretiyle soy kırımını emreden Fir'avn'nın kaçıncı Ramses olduğu hakkında bazı farklı görüş ve tesbitler vardır. Ancak Musa Peygamberin M.Ö. XIII. asırda yaşadığına bakılırsa, bunun II. Ramses olduğu ağırlık kazanır. İlgili 92. âyette **«Senden sonrakilere (ibret ve öğüt alınacak tarihî) bir belge olmak için bugün senin bedenini kıyıya yüksekçe bir yere atacağız.»** buyurulmaktadır ki, bundan Kızıldeniz'de boğulan Fir'avn'ın cesedinin tarihî bir belge ve sonrakilere bir ibret-i müessire olmak üzere tümsekçe bir yere atıldığı anlaşılmaktadır. Mısır müzesinde hâlen korunan mumyalandırılmış cesetler arasında II. Ramses'in mumyası da bulunuyor.

Son birkaç yıl önce İngiliz arkeologlarının Kızıldeniz sahilinde yaptıkları kazılar neticesi, kendiliğinden mumyalanmış bir insan cesedi ortaya çıkarmaları bazı ihtimallerin doğmasına neden olmuşsa da, onun sözü edilen Fir'avn'a ait olduğunu isbat eden hiçbir belge elde edilememiştir. O bakımdan II. Ramses'in mumyası, her türlü ihtimale kapı açmayacak kadar kesinlik arzetmektedir.

Allah daha iyisini ve daha doğrusunu bilir..

Bu konuda ayrıca, Britanya müzesinde korunan Eski Mısır'a ait papürüslerde Fir'avn ile Hz. Musa hakkında yazılı tarihî belgeyi A'raf sûresi 103-126. âyetlerin tefsîrinde açıklamış bulunuyoruz, oraya bakılması tavsiye olunur.

MUSA PEYGAMBER İLE FİR'AVN OLAYINDA YER ALAN İLÂHÎ MESAJLAR

1— Namaz mü'minlerin en kudretli irfan kaynağı ve ruhlarının değişmiyen gıdasıdır

2— Her peygambere namaz emredilmiştir. Çünkü namazsız, duâsız hak din indirilmemiştir.

3— Maddeci inkârcıların iki dayanak ve kaynakları vardır : Madde ve makam..

Nitekim Fir'avnlar devrinden kalma kabirlerde çeşitli zînet eşyasına ve kıymetli madenlere rastlanmaktadır.

4— İnkârcı zâlimlerin Hakk'a karşı tutumları bütünüyle hissîdir; aklın ve sağlam mantığın rehberliği yoktur. O halde mü'minlerin kişisel hislerinden sıyrılıp imânla birleşen akıllarını rehber edinmeleri gerekir.

5— Allah'a güvenip dayanan, zulüm ve düşmanlığa karşı göğüs gerip sabredenlerin başarıya erişmeleri, ilâhî inâyete mazhar olmaları söz konusudur.

6— İmân temeli üzerinde yükselen hak ve adâletin zaferi, küfrün ve şirkin bütün engellerini aşacak kudrettedir. Bu zafer mutlak anlamda insanlığa mutluluk, huzur ve istikrar getirir.

7— Küfür temeli üzerinde yükselen ahlâksızlığın, şımarıklık ve azgınlığın sonu felâkettir. Bu, belirlenen kerteye geldiğinde ilâhî hüküm hiçbir engel tanımadan iner.

8— Her türlü ümitlerin kesildiği, Allah'tan başka yardımcı bulunmadığı bir sırada, daha önce imân etmemişse, kişinin dönüş yapıp imân etmesinin hiçbir değeri yoktur.

9— Ulu'l-azm'den olan Musa Peygamber gibi büyük bir nebînin karşısına çıkıp zulüm ve işkencenin her türlüsünü mü'minlere reva gören, bu da yetmiyormuş gibi, bir de kendini ilâh ilân eden Fir'avn'ın cesedinin kaybolmaktan kurtarılması, Allah'ın yüce kudretinin ibret dolu tecellilerinden biridir.

Şüphesiz ki bu olay ve Kur'ân'ın verdiği en sağlam bilgi, Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğinin bir başka delil ve belgesi sayılır.

10— İlâhî âyetlerden gafil olanlar için II. Ramses (Fir'avn)ın mumyalı bedeni uyarıcı bir belgedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle hakla bâtılın tarihî mücadelelerinden önemli bir bölümün ibret dolu neticesi verildi. Hakk'a karşı gelip doğru yolu seçmeyen azgın inkârcıların hazîn akibeti hakkında bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetle, haktan yana olan İsrâiloğulları'nın ilâhî inâyete mazhar kılınıp Fir'avn'ın zulmünden kurtulduktan sonra huzur ve güven dolu günler yaşadıkları hatırlatılıyor; özellikle Davud ve Süleyman Peygamber döneminde altın devri yaşadıklarına işâret ediliyor ve son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) gönderilmesiyle Yahudîlerde yine bir başkalaşmanın meydana geldiğine dikkat çekiliyor; kendilerinden olmayan bir peygambere karşı olumsuz yönde tavır değiştirmelerinin nedeni üzerinde duruluyor. Yahudîlerin İslâm'a ve Kur'ân'a karşı muhalefetlerinin sürüp gideceği bildirilerek meselenin Âhiret'te çözüleceği haber veriliyor.

——oOo——

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى
جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

M E Â L İ :

93— And olsun ki, İsrâiloğulları'nı güzelce elverişli ve huzurlu bir yere yerleştirdik ve onları temiz ve nezih şeylerden rızıklandırdık. Kendilerine İlim (Kur'ân) gelinceye kadar görüş ayrılığında bulunmadılar. Şüphesiz ki Rabbın onların ayrılığa düştükleri hususta Kıyâmet günü aralarında hükmünü verecektir.

SIKINTIDAN SONRA GENİŞLİK

(وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ) **«And olsun ki, İsrâiloğulları'nı güzelce elverişli ve huzurlu bir yere yerleştirdik.»**

İsrâiloğulları, Musa Peygamberin başkanlık ve rehberliğinde Fir'avn'ın zulmünden ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmekten kurtulmak için çetin bir mücadele verdiler ve o yüzden çok sıkıntılı günler geçirdiler. Musa Peygamber aldığı vahiy gereği Mısır'dan ayrılmayı, daha doğrusu hicret etmeyi plânladı ve kavmiyle birlikte Filistin'e doğru yola çıktılar. Tabii bu arada Sina çölünü geçerken çok zorluk ve meşakkat çektiler. Yılların peşpeşe getirdiği bunca külfetin bir nîmeti, sıkıntının bir genişliği, üzüntünün bir ferahlığı olmalıydı. Nitekim Cenâb-ı Hak onları, Kur'ân'ın tabiriyle güzel elverişli topraklara yerleştirdi. Temiz ve nezih rızıklara kavuşturdu. Geride de düşmanlarının leşlerini denizin derinliklerine gömmek ve ilâhlık iddiasında bulunan Fir'avn'ın bedenini, tarihî bir ibret belgesi olmak üzere kıyıya tümsekçe bir yere atmak suretiyle onları mutlu ve bahtiyar eyledi. Bu, bir bakıma Mısır'ın fethi idi.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, bu kıssayı anlatan âyetleri vahiy yoluyla alırken, Mekke'de daha kötü ve daha sıkıntılı günler geçiriyordu. Ardı-arkası kesilmeyen mücadelesi ise devam ediyordu. Ashab-ı Kirâm, çoğunun canı burnuna gelmesine rağmen imân kuvveti, Allah ve Peygamber sevgisiyle hayatlarını sürdürmeye çalışıyor ve mutlu yarınların yakın olduğuna inanıyorlardı.

İşte böyle bir dönemde Musa (A.S.) ile Fir'avn kıssasından önemli birkaç noktayı aydınlatır mahiyette inen âyetler, zaferin pek yakın olduğunu, çok geçmeden düşmanlarının alaşağı edileceklerini, zilletle baş eğeceklerini müjdeliyordu. Âyetlerin her cümlesi bu hakikatleri terennüm ediyor ve mü'minlerin tam bir sabır ve Allah'a teslimiyet ve tevekkülle sonucu beklemeleri hatırlatılıyordu. Onun için yer yer, zaman zaman tarihten öğütler, ibretler, uyarılar ve sonuçlar veriliyor; azgın müşriklere de kendilerini büyük bir azâbın beklediğini bildiriyordu.

Nitekim öyle oldu. Allah'ın sözü gerçekleşti, va'di yerine geldi. İsrâiloğullarının zulümden sonra hem feyizli, bereketli topraklara yerleştikleri, hem de Mısır'a sâhip oldukları gibi, Müslümanlar da haksızlığa uğrayıp çıkarıldıkları Mekke'yi fethettiler. Böylece Hakk'ın eninde, sonunda başarıya erişeceği anlatılıyor, büyük nîmetlerin büyük külfetlerle elde edinilebileceğine işâret ediliyor.

KENDİLERİNE İLİM GELİNCE İHTİLAFA DÜŞTÜLER

(فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ) **«Kendilerine ilim (Kur'ân) gelinceye kadar görüş ayrılığında bulunmadılar.»**

Yahudiler Tevrat'ın geleceğini haber verdiği peygamberi hep birlikte bekliyor ve âdeta sabırsızlanıyorlardı. Çünkü Allah, Musa Peygamberin diliyle şöyle haber vermişti : «Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve ona emredeceğim ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyleyecek ve vaki olacak ki, benim ismimle söyleyeceği sözlerini dinlemiyecek olan adamdan ben soracağım.» (1)

«İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum : Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmiyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak, ve tüten fitili söndür-

(1) Tevrat-Tesniye : 18/18, 19

meyecek; hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve cesareti kırılmayacak; ve adalar onun şeriatını bekleyecekler.» (1)

Bazı değişikliklere uğramasına rağmen gelecek olan son peygamberi müjdeleyen Tevrat'ın bu iki belgesi üzerinde dikkatle durulduğunda verilen bilgilerin isabeti rahatlıkla anlaşılır. Şöyle ki :

a) İsrâiloğulları İbrahim Peygamberin oğlu İshak Peygamberin soyundan, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ise, İbrahim Peygamberin oğlu İsmail Peygamberin soyundandır. Tesniye bölümünde «Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım» cümlesi buna delâlet eder.

b) İşaya bölümünde ise, «seçme kulum» tabiri kullanılmıştır ki, bu Mustafa ismine delâlet eder.

c) « Seçme kulum milletler için hakkı meydana çıkaracaktır» sözü, gelecek olan peygamberin bir millete değil, bütün milletlere gönderilecek bir özellik ve kudrette olduğunu ifade eder. Bilindiği gibi, İsa Peygamber sadece İsrâiloğulları'na gönderilmiştir. Kur'ân ve İncil'de bu kayıtlara rastlanmaktadır. Hz. Muhammed (A.S.) ise, bütün milletlere gönderilmiştir.

d) «Hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacaktır» cümlesi, tamamıyla Hz. Muhammed'in (A.S.) hayatındaki başarısını haber vermektedir. Her şeye rağmen O zayıflamamıştır, her geçen gün kuvvetlenerek Hakk'ı pekiştirmiştir. İsa Peygamber ise, bu mazhariyete erişmeden göğe yükseltilmiştir.

Gerçek bu olmakla beraber, ne vakit ki Hz. Muhammed (A.S.) Kur'ân ile gönderildi, Yahudilerin kalbine haset ve kin doldu. Harun soyundan bir peygamber beklerlerken İsmail Peygamberin soyundan gönderilmesi onları fazlasıyla üzdü. Bir de Kur'ân'daki âyetlerin yer yer Tevrat'taki tahrifleri düzeltmesine hiç tahammül edemediler. Derken Tevrat'ta son peygamberle ilgili belgeleri kısmen değiştirip kısmen de yanlış yorumlamaya başladılar. Böylece aralarında ihtilâf çıktı, ayrılığa düştüler. Abdullah b. Selâm ve arkadaşları İslâmiyeti din olarak seçerken Abdullah b. Ubey b. Selûl ve yandaşları İslâmiyeti içinden yıkmayı plânladılar.

Artık kimlerin gerçekleri savunduğunu, kimlerin de hakikatleri gizlediklerini, Kıyâmet gününde aralarında hükmedecek olan Allah gün ışığına çıkaracaktır. İlgili âyetle bilhassa bu noktaya parmak basılarak Ya-

---

(1) Tevrat-İşaya : 42/1-4

hudilerin Kıyâmete kadar kin ve haset ateşlerinin sönmiyeceğine işâret ediliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetle, İsrâiloğulları'nın nice külfet ve sıkıntılardan sonra ferahlığa kavuşturuldukları konu edildi; sonra da, onların bunca ilâhî inâyet ve lûtuflara rağmen Tevrat ile dosdoğru amel etmedikleri, son peygamber hakkında ihtilâfa düştükleri anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Hz. Muhammed'e (A.S.) indirilen kitap ve Ona verilen risalet hakkında, Tevrat ve İncil'i okuyanların çok net bir bilgiye sahip bulundukları belirtiliyor. O bakımdan gerek Peygamber, gerekse Kur'ân hakkında şüpheye düşmenin yeri ve anlamı olmadığı hatırlatılıyor. Sonra da Allah'ın âyetlerini yalanlayanların büyük bir haksızlıkta bulundukları ve bu yola girenlerin mutlak bir zulüm işledikleri ve işleyecekleri haber veriliyor. Şartlanmış inkârcıların ilâhî azâbı görmedikçe inanmayacaklarına atıf yapılıyor ve dolayısıyla Fir'avn'ın ilâhî azâbı görünce inanma ihtiyacını duyduğuna kapalı şekilde işârette bulunuluyor.



فَاِنْ كُنْتَ ف۪ي شَكٍّ مِمَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ
فَسْـَٔلِ الَّذ۪ينَ يَقْرَؤُ۫نَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَۚ لَقَدْ جَٓاءَكَ
الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَر۪ينَۙ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٩٥﴾
اِنَّ الَّذ۪ينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَۙ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَٓاءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٩٧﴾

M E Â L İ :

94— Sana indirdiğimiz şeylerde şüpheye düştüğünü (farzedelim) o takdirde senden önce kitap okuyanlardan sor. And olsun ki Rabbinden sana hak (bir kitap) gelmiştir, sakın şüphe edenlerden olma.

95— Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da sakın olma, sonra zarara uğrayanlardan olursun.

96-97— Onlar ki haklarında Rabbin sözü gerçekleşti, kendilerine her türlü âyet (belge ve mu'cize) de gelse, elem verici azâbı görmedikçe (emin olunuz ki) inanmazlar.

İLGİLİ HADÎS

Katade b. Diâme diyor ki, bize kadar ulaşan haberde, Peygamber (A.S.) Efendimiz, **«Ne şüphe ederim, ne de sorarım»** buyurmuştur. Nitekim aynı hususu İbn Abbas, Saîd b. Cübeyr ve Hasan el-Basrî de belirtmişlerdir. (1)

(1) İbn Kesîr : 2/432 - Lübabu't-te'vîl : 2/310

PEYGAMBER (A.S.) ŞÜPHEDEN HER ZAMAN KENDİNİ UZAK TUTMUŞTUR

(فَاِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ) **«Sana indirdiğimiz şeylerde şüpheye düştüğünü (farzedelim) o takdirde.....»**

İlgili âyetin açık anlatımından Peygamber (A.S.) Efendimizin kendisine indirilen ve daha çok gelip geçen ümmetlerle ilgili olan kıssalarda şüpheye düştüğü anlaşılıyor veya öyle sanılıyorsa da, asıl kasdedilen mana bu değildir. İlim adamlarının bu husustaki yorumlarını ve tefsîr ilmini çok iyi bilen âlimlerin tefsîrini bilmemiz gerekmektedir. Onları şöyle özetliyebiliriz :

a) Bir an senin inen haberler hakkında şüphelendiğini varsayalım, o takdirde Tevrat ve İncil'i okuyan ve okuduğunu anlayan Abdullah b. Selâm gibi ilim adamlarına sor. Çünkü Kur'ân'ın açıkladığı kıssalar ve senin gönderileceğinle ilgili müjde mahiyetindeki belgeler Tevrat ve İncil'de yazılıdır. Sana inanan ve inanmayan herkesin o belgeleri duyup anlamalarında yarar vardır.

b) (فَاِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ) âyetinin başından ünlem edatıyla ilgili isim hazfedilmiştir. Bu, (ان كنت ايها الانسان في شك مما انزلنا اليك) takdirindedir. Bunun yorumu ise şöyledir :«Ey insan! sana Muhammed aracılığıyla indirdiğimizde şüphe ediyorsan......»

Nitekim sûrenin sonunda bu kapalılık açıklığa kavuşturularak, **«Ey insanlar! eğer benim dinimden şüphe ediyorsanız....»** buyurulmuştur.

c) Âyette Peygamber (A.S.) Efendimize olan hitap, ümmetine hitaptır. Nitekim **«Ey Peygamber! kadınları boşamak istediğiniz zaman......»** meâlindeki Talâk sûresi birinci âyetteki hitap bütünüyle ümmete yöneliktir. Arap dilinde ve edebiyatında hitapların bu şekilde kullanıldığı pek çoktur.

Bu âyet üzerinde birkaç yorum daha vardır ki, onları nakletmeye gerek görmedik. Yukarıdaki yorumların hepsi de isabetlidir, ancak ilim adamlarının çoğu daha çok birinci yorumu benimsemişlerdir. Çünkü bu gibi hitaplar Kur'ân'ın uslûbundan kaynaklanmaktadır. Amaç, okuyanları biraz düşünmeye ve biraz araştırmaya sevketmektir.

DAHA ÖNCE KİTAP OKUYANLAR

(فَسْـَٔلِ الَّذ۪ينَ يَقْرَؤُ۫نَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ) «O takdirde senden önce kitap okuyanlardan sor!»

Kur'ân-ı Kerîm ile Tevrat'ın bazı önemli kıssalar ve hükümlerde bazan nuans, bazan da belirgin bir farkla birleştiklerini görmekteyiz. Nuh tufanı, İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkışı, Fir'avn ve avanesinin Kızıldeniz'de boğulması bu cümledendir. Ayrıca son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) gönderileceği ve onun birtakım mümeyyiz vasıfları da her iki kitapta yazılıdır. Ancak Tevrat'taki belgeler hayli değişikliklere uğratılarak aslından uzaklaştırılmışlardır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin risaletinin ilk yıllarında Tevrat ve İncil'i okuyup inceleyen Varaka b. Nevfel, Abdullah b. Selâm gibi dinî kültürü yerinde olan ilim adamları bulunuyordu. İlgili âyetle Hz. Muhammed (A.S.) ve Kur'ân hakkında az da olsa şüphelenenlere, bu ilim adamlarından sormaları tavsiye ediliyor. Zira her ne kadar Tevrat ve İncil'in ilk inen nushaları kaybolmuşsa da, sonraları toplanıp hazırlanan nushalarında yine de Allah kelâmı eksik değildir. Nitekim Bernaba İncil'inde şu sözlerin yazılı bulunduğunu görüyoruz. İsa (A.S.) diyor ki: «Ben, Allah'ın, babamız İbrahim'e va'dettiği, bütün kabile ve milletlerin beklediği kurtarıcı değilim. Allah, İbrahim'e: O, senin soyundan gelecek ve yeryüzündeki bütün kabileleri onunla mübarek kılacağım, buyurmuştur. Benden sonra Allah şu âleme merhamet edecek, her şeyi onun hatırı için yarattığı Resûlünü gönderecektir.» (1)

Kâhin, İsa'ya dedi ki: «Musa'nın kitabında şöyle yazılıdır: Tanrınız ileride bir kurtarıcı gönderecek, o, Allah'ın neler irâde ettiğini bildirecek. Böylece âleme ilâhî rahmet gelecek. Bunun için senden bize gerçeği söylemeni istiyoruz.»

İsa (A.S.) kâhine dedi ki: «Allah'ın böyle bir söz verdiği gerçektir. Ancak ben, o beklenen kurtarıcı değilim. Çünkü o, benden önce (nuru) yaratılmıştır ve benden sonra gelecektir.» (2)

O halde Kur'ân ve Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz hakkında içinde az veya çok şüphe taşıyan kimse, bu gerçekleri araştırmalı değil midir? Araştırma imkânı yoksa, araştıranlardan sorması vâcip olmaz mı?

Görüldüğü gibi, Tevrat o büyük peygamberin geleceğinden haber vermekte, İncil birkaç yerde onun geleceğini müjdelemektedir.

---

(1) Bernaba İncil'i: 147/10-15
(2) Bernaba İncil'i: 146/2-3

RABBIMIZIN SÖZÜ KİMLER HAKKINDA GERÇEKLEŞMİŞTİR?

(إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ) **«Onlar ki haklarında Rabbın sözü gerçekleşti.....»**

Aklını cehalet kılıfına sokup hissini tek yol gösterici kabul edip yola çıkan kimse, genellikle hakkı ve gerçeği bulamaz. O bakımdan derin bir idrâksizlik içinde Hakk'ın buyruklarına karşı gelmekten, kutsal değerleri küçümsemekten zevk duyar. Böyleleri, tarihin birçok devirlerinde önlerine konulan açık belgelere, ilâhî âyetlere rağmen gerçeği kabule yanaşmamış, aksine küfür ve tuğyanlarını artırmışlardır. Fir'avn buna misal teşkil etmektedir. Elîm azâbı görmedikçe inanmamış; Mekke müşriklerinin elebaşıları, Mekke fethedilmedikçe kalb ve kafalarından küfür ve inat kılıfını çıkarıp atamamışlardır.

Allah'ın ezelle ebed arasını kapsayan ilmi, onların iman etmiyeceğini tesbit ettiğinden, insanların Allah'a dosdoğru imân etmesi hususunda çok hırslı olan Hz. Muhammed'i (A.S.) teselli etmek için 96. âyeti indirdi. Allah'ın ilminin yanılması ise, hiçbir zaman söz konusu değildir. Nitekim Mekke müşriklerinin ileri gelen azgınlarından Ebû Cehl ve arkadaşları hakkındaki beyânı, Bedir savaşında aynen gerçekleşmiş, Ebû Cehl ve birkaç azılı arkadaşı Hakk'a tuğyan ettikleri halde can vermişlerdir. 97. âyet bu hakikatı bütün açıklığıyla ortaya koymakta ve inatçı kâfirlerin inkârda ısrar etmelerine üzülmenin bir yararı olmayacağına işâret etmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kur'ân'ı da, Hz. Muhammed'i de (A.S.) şüpheyle karşılayanların bir de Tevrat ve İncil'i çok iyi bilen ilim adamlarına sormaları tavsiye ediliyor. Zira her iki kitapta da son peygamberin geleceğinden bahsedildiğinde şüphe olmadığına işârette bulunuluyor.

Aşağıdaki âyetlerle inkârcı azgınlar hakkında Allah'ın hükmü indiği takdirde onun geri çevirilmesinin hiçbir zaman söz konusu olamıyacağı belirtiliyor, ancak Yûnus kavminin bu genellemenin dışında tutulduğu haber veriliyor. Sonra insanları inanmaya zorlamanın başarılı ve uygun bir metot olmadığına dikkat çekiliyor. Aklını kullanmayanlar üzerine murdarlık azâbının ineceği bildiriliyor; arkasından Mekke müşriklerinin yakında ummadıkları olaylarla karşılaşacaklarına atıf yapılarak yaşamakta olan inkârcılar uyarılıyor.

—oOo—

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَ
لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ
اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا
اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ
لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَمَا تُغْنِي الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُٓوا
اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

M E Â L İ :

98— (Azâp geleceği vakitte) imân edip de imânı kendisine yarar sağlayan bir kasaba (halkı) varsa, şüphesiz ki, Yûnus'un kavmidir. İman ettiklerinde kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azâbını açıp kaldırdık ve bir süreye kadar onları yararlandırdık.

99— Rabbin dileseydi yeryüzünde kim varsa hepsi de imân ederdi. Hal böyle iken mü'minler olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?!

100— Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kimse imân etmez ve akıllarını kullanmıyanlar üzerine murdarlık azâbı verir.

101— De ki : Bir bakın göklerde ve yerde neler var! İmân etmiyecek

bir topluluğa o âyetler ve uyarılar ne fayda sağlar?

102— Onlar ancak kendilerinden önce gelip geçenlerin günleri gibi bir gün beklemekteler, değil mi? De ki : Bekleyin, ben de sizinle beraber bekliyenlerdenim.

103— Sonra da peygamberlerimizi ve imân edenleri böylece kurtarırız. Mü'minleri de (azâp geldiğinde) kurtarmamız üzerimize bir haktır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Peygamberler bana arzolundu (kıyâmetten bir tablo tasvîr edildi). Peygamberlerden bir kısmı beraberinde birkaç kişiyle geçiyordu; bir kısmı da bir kişiyle; kimisi iki kişiyle geçiyorlardı. Beraberinde hiç kimse bulunmayan peygamber de vardı. Musa Peygamberin hayli kalabalık bir kitleyle geçtiğini gördüm. Benim ümmetim ise, doğu ile batı arasını dolduruyordu.» (1)

«Şüphesiz ki Allah bir kitap yazdı ve o kitap O'nun yanında Arş'ın üstündedir : Doğrusu rahmetim gazabımın önüne geçmiştir.» (2)

AZÂBI GÖRÜNCE İMAN ETMEK

(فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ) «(Azâp geleceği vakitte) imân edip de imânı kendisine yarar sağlayan bir kasaba (halkı) varsa, şüphesiz ki Yûnus'un kavmidir.»

Azâbın geleceği ortaya çıkan sebepleriyle belli olunca, kalblerin Hakk'a dönmesi, fazla bir anlam taşımaz. Zira böyle bir imân ölüm korkusuyla meydana gelmektedir. Tıpkı Fir'avn'ın durumu gibi, artık boğulacağını ve kurtuluş imkânlarının yok olduğunu anlayınca, İsrâiloğulları'nın inandıkları Allah'a inandım ve O'na teslîm oldum, demişti de bu inanması ona bir fayda sağlamamıştı.

İlgili âyetten anlaşıldığına göre, birçok kasaba halkı inkâr ve azgınlıkta ısrar edip dururken ilâhî azâp inince, ölüm ve elîm azâp korkusundan «inandık» diyerek teslimiyet göstermek istemişlerse de inen azâptan kurtulamamışlardır. Ancak Yûnus Peygamberin kavmi müstesnâ; onların,

(1) Müslim/imân : 271- Ahmed : 3/334

(2) Buharî/tevhid : 15, 22, 28, 55, bed'-i halk : 1- Müslim/tevbe: 14, 16- Tirmizî/daavat: 99- İbn Mâce/mukaddeme : 13, zühd: 35- Ahmed: 2/242, 258, 260, 313, 358, 381, 397, 433, 466

azâp belirtileri ortaya çıkınca, dönüş yapıp imân etmeleri, inmekte olan azâbın kaldırılmasına sebep olmuştur. O bakımdan daha önce inkâr ve inat içinde yuvarlanıp ömür sermayesini bir hiç uğruna heder ederken, azâp ile karşılaşınca dönüş yapan hiçbir kavim ve milletin o andaki imânı makbul tutulmamıştır; sadece Yûnus Peygamberin kavmi bir istisna teşkil eder. Cenâb-ı Hak, Sevgili Peygamberi Hz. Muhammed'in (A.S.) yüzü suyu hürmetine Mekke müşriklerine böyle bir azâp indirmemiştir. Bundan sonra bazı istisnaların olup olmayacağını da bilemiyoruz. Bütünüyle ilâhî meşiete kalmış bir meseledir.

YUNUS PEYGAMBER VE KAVMİ

Yapılan tesbitlere göre, Musul yöresinde eski adıyla Ninova kasabasında 100.000'in üstünde nüfusu bulunan bir kavim yaşamaktaydı. Bunların hemen hepsi azılı putperest idi. Cenâb-ı Hak, her kabile ve kasabaya bir peygamber gönderdiği gibi, Ninova'ya da Yûnus Peygamberi gönderdi. Birkaç yıl onları doğru yola dâvet edip uğraştıysa da olumlu bir sonuç alamadı; üstelik Ninovalı'ların küfür ve tuğyanı arttı. Bütün uyarılarına rağmen kararmış kalbleri, paslanmış vicdanları haktan ve doğrudan yana harekete geçiremedi. Umutları kesilince ilâhî azâbın yakında ineceğini beklemeye başladı, derken yakında böyle bir azâbın ineceği ve o gün gelince kendisinin Ninova'yı terkedeceği vahyedildi. Ayrıca inecek azâptan önce birtakım belirtilerin ortaya çıkacağı da kendisine haber verildi. Bunun üzerine Yunus Peygamber son olarak teblîğ ve irşat görevini bir daha yerine getirdikten sonra henüz alâmetler ortaya çıkmadan veya çıkmaya başlayınca Ninova'yı terketti. Kasaba halkı Yûnus Peygamberin ayrıldığını ve arkasından haber verdiği bazı belirtilerin ortaya çıktığını görünce büyük bir telaşa kapıldılar, derin bir pişmanlık duydular ve Allah'a yönelip imân ettiler.

İbn Mürdeveyh'in İbn Mes'ûd (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, toplanıp biraraya geldiler, ilâhî azâptan kurtulmak için kuzuları analarından ayırdılar ve hep birlikte ağlayarak tevbe ettiler. Azâp belirtileri ardarda gelmeye devam edince, onlar da duâ, niyaz, tevbe ve teslimiyetlerini artırıp Hakk'a dosdoğru yöneldiler. Artık Allah'a ve peygamberine gönülden samimi olarak inandıklarını söyleyerek azâbın geri çevrilmesini niyaz ettiler. Bu hal 40 gün devam etti, derken Cenâb-ı Hak onların pişmanlık ve imanlarındaki doğruluğu görünce istisnaî bir hüküm olarak azâbı kaldırdı, belirtilerini giderdi.

Yûnus Peygamber, o yöreden gelenlerden durumu öğrenince bir bakıma yalancı durumuna düştüğünü düşünerek üzüldü ve artık Ninova'ya

dönmek istemedi.

Bundan sonraki durum ve olayların ortaya çıkması, konunun ve kıssanın bir diğer safhasıdır.

Âyet-i Kerîmeyle hem Yûnus Peygamber, hem kasaba halkı Mekke'lilere, sonra da yaşamakta olan diğer müşriklere misal veriliyor ve tarihin tekerrür edeceği hatırlatılıyor. Hz. Muhammed'in (A.S.) onlara haber verdiklerinin bir gün mutlaka gerçekleşeceği bildirilerek vakit henüz erken iken imân etmeleri öneriliyor; aynı zamanda bunalan mü'minlere Allah'ın va'dini sabırla beklemeleri tavsiye ediliyor. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın sözünden dönmeyeceği kesindir. Takdîr buyurduğu hüküm sırası gelince mutlaka gerçekleşir, onu engelleyecek hiçbir kuvvet yoktur. Ancak şu gerçeği de unutmamak gerekir ki, Allah'ın rahmeti her zaman gazabının önüne geçer ve Yûnus kavminin durumu buna misal olan olaylardan biridir.

RABBIN DİLESEYDİ, BÜTÜN İNSANLAR HAKK'A İNANIRDI

(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا) «Rabbın dileseydi yeryüzünde kim varsa, hepsi de imân ederdi.»

Bu âyetle, Allah'ın her tür canlı hakkında koyduğu sünneti ve hayat kanunu hatırlatılıyor. Şüphesiz ki Allah dileseydi insanları melekler gibi yaratırdı. Böylece herkes yaratanını bilip inanır, kulluk görevini kusursuz yerine getirirdi. Bu durumda dünya hayatının anlam ve hikmeti, amaç ve illeti ne olabilirdi? Hemen cevap verelim ki, birçok sakıncalar ortaya çıkar, âhiret, hesap, Cennet ve Cehennem hikmetsiz ve anlamsız kalırdı. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz :

a) İnsanı yaratmaya gerek kalmazdı. Çünkü kâinatta Allah'tan başka sayısını bilmediğimiz melekler vardır ve hepsi de emrolundukları şeyleri kusursuz yerine getirmektedirler.

b) İnsanlar meleklerin sıfat ve karakterinde yaratılsalardı, dünyaya getirilmelerine gerek kalmazdı. Çünkü dünya, hayatın ne olduğunu anlama, zevkini tadma ve nîmetin külfet karşılığında bulunduğunu, ancak onunla kıymetinin bilineceğini öğrenme ve her insanın ölçü ve tartısını, diğer bir tabirle ruhunda taşıdığı madenin değerini ortaya çıkarma yeri ve dönemidir.

c) İnsanlar melek tabiatlı ve huylu yaratılsalardı, rekabet olmaz, kimsenin içinde ihtirasın yeri bulunmazdı. Böylece hayat durur ve bugünkü bayındır bir dünya oluşmazdı. Sanat ve teknik diye bir arayış ve buluş in-

san kafasında doğmaz, düşüncesinde yer almazdı. Böyle olunca da dünya hayatı yine anlamsız ve hikmetsiz kalırdı.

d) Allah dileseydi insanların kalblerini ve kafalarını Hakk'a, doğruya çevirir; inkâr, azgınlık, ahlâksızlık, adâletsizlik diye bir şey ortaya çıkmazdı ve o zaman «her şey karşıtıyla gelişip tanınır» prensibi veya kaidesi hükümsüz kalır ve bugünkü hayat düzeni meydana gelmezdi.

Oysa Allah insanı zıt sıfatlarla donatıp onu çetin bir sınav ve mücadele ortamına itmiştir Çünkü insan olarak yaratılmanın anlamı ve amacı budur. Sonra da rahmetinin eseri olarak insana yardımcı olup yol gösterecek, ihtirasını meşru sınırlar içine alacak, hayatını düzene sokacak, haklara saygılı kılacak, Allah'a kulluğunun ölçü ve sınırını gösterecek ve bunun lüzumunu belirtecek kitap indirmiş ve o kitabı teblîğ edip insanları eğitecek peygamberler göndermiştir.

O halde peygamberlere ve onların yolunda yürüyen mürşitlere gereken, Hakk'ı tavizsiz ve ivazsız teblîğ etmek, irşat hizmetini yerine getirip gerisini Allah'ın inâyet ve rahmetine, hidâyet ve lûtfuna bırakmaktır. Nitekim gönderilen her peygamber hizmetinin sınırını bilmiş ve ondan bir milimetre sapmamıştır.

DİNDE ZORLAMA YOKTUR

(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ) **«Rabbın dileseydi yeryüzünde kim varsa hepsi de imân ederdi. Hal böyle iken, mü'minler olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?!»**

Meâlindeki bu ilâhî beyân, dinde zorlama olmadığını, olamıyacağını bir defa daha açıklıyor ve insanları zorla dine sokmak veya onları zorla dindar yapmak isteyenleri uyarıyor.

Dikkat ettiğimizde, âyet-i kerîmede önce Peygambere (A.S.), sonra da dolayısıyla mü'minlere irşat ve teblîğin ölçü ve metodu veriliyor: «Hal böyle iken, mü'minler olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?!» hitabı çok düşündürücü ve çok kapsamlıdır.

Şüphesiz ki bu âyet, imanda hür irâdenin yerini ve önemini belirten belgelerden biridir. Zira en kıymetli ve makbul imân, hür irâdeyle tahkikî anlamda gerçekleşenidir.

ALLAH'IN İZNİ OLMADAN KİMSE İMAN ETMEZ

(وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ) **«Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kimse iman etmez.»**

İnsan ancak Allah'ın kendisine verdiği irâde, akıl, yetenek ve hür düşünce çerçevesinde yine Allah'ın koyduğu hayat kanunları doğrultusunda sebepler ve ortamlar, şartlar ve imkânlar ölçüsünde imân nîmetine erişebilir. O bakımdan sünnetullahı anlayıp idrâk etmek, hayat kanunlarının hikmetini bilip kavramak ve sebeplere başvurup ciddi gayretler sarfetmek Allah'ın iznine kapı açar. Bu düzeyde kişi kendi irâde ve düşüncesini aklının ışığında kullanarak, kendisine yardımcı olup doğru yolu gösteren kitap ve peygamberin çağrısına kulak verirse, ilâhî hidâyete mazhar kılınma çizgisine gelmiş olur. Bunun aksine bir yol tutan kimseye ise, ilâhî izin ve onunla ilgili hidâyet kapıları kapalı kalır. O halde kulun irâdesi, hür düşüncesi, aklı, zekâsı, sünnetullaha uymakla, sebepler zincirine başvurmakla biraraya gelmedikçe, imân nîmetine erişme sınırına, ya da kapısına gelmesi bir bakıma mümkün değildir. Ancak Allah'ın bu ölçüler dışında da olsa hidâyet verdikleri olabilir ki, bunlar birer istisna teşkil eder.

Onun için ilim adamları sözünü ettiğimiz sınır veya kapıyı, ilâhî iznin tecelli noktası olarak göstermişlerdir.

Konuyu bu açıdan incelediğimiz zaman anlarız ki, insanoğlu irâde ve ihtiyarında da tam serbest değildir; bir ucuyla ilâhî sünnete, diğer bir deyimle hayat kanunlarına ve ilâhî takdire bağlıdır. Aklın duyguyla değil, irâde ve ihtiyarla, peygamber haberiyle birleşip ilâhî sünnet doğrultusunda Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin ve ilminin sınırsızlığına delâlet eden belgeleri görüp anlaması, anlayıp tefrîk etmesi ise, ilâhî takdirin tecellisine, izninin ona yönelmesine sebep olur. Bu noktada Allah dilerse, kişi imân nuruna kavuşur. Aklını belirtilen anlam ve ölçüde kullanmayanlara ise, Allah murdarlık azâbı indirir.

MURDARLIK AZÂBI

(وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) **«Akıllarını kullanmayanlar üzerine murdarlık azâbı verir.»**

Kur'ân'da «murdarlık azâbı» ile çevirisini yaptığımız «rics» kelimesi çok yönlü bir kavramdır. Râğıb el-Esbehanî kendi müfredatında bunun dört vecih üzere olduğunu belirterek şöyle sıralamıştır:

1— İnsan tabiatı açısından murdar olan,

2— Akıl cihetiyle murdar olan,

3— Şeriât cihetiyle murdar olan,

4— Bütün bu cihetleri içine alacak anlam ve ölçüde murdar olan. Dördüncü maddeyi bir misal ile açıkladığımızda, diğer maddeler de kendiliğinden anlaşılmış olur. Meselâ, kendiliğinden veya bir hastalık sebebiyle ölen bir hayvan, hem tab'an, hem aklan, hem de şer'ân murdardır. Hem akıl, hem de şeriat açısından murdar olan ise, içki, kumar ve benzeri şeylerdir. Yalnız şer'î açıdan murdar olan ise, Allah'ı inkâr etmek ve O'na ortak koşmaktır. (1)

Bunun dışında «rics» kelimesinin şu manalarda da kullanıldığı çok yaygındır: Azâp, gazap, sapıklık, zahmet, sıkıntı, meşakkat, helâk, Cehennem, Cehennem ehlinin kan ve irini..

GÖKLERDE VE YERDE NELER VAR?

(قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) **«De ki: Bir bakın göklerde ve yerde neler var!»**

İnsan aklına ve irâdesine yön verip malzeme sunmaya yönelik bir uyarı anlamındadır. Güneş sistemi, dünyamıza gönderdiği ışık ve enerji, dünyaya olan uzaklığı, dünyanın kendi ekseni ve güneş etrafında dönmesi, atmosfer kalınlığı, yerçekimi, dünyanın onda yedisinin su ile kaplı olması gibi önemli olaylar incelendiğinde, akıl ilimle, bu ikisi de imânla birleştirilip bütünleştirilecek olursa, kâinatın her parçasında ve meydana gelen her olayda Allah'ın kudret damgasını, sanat fırçasını anlamakta gecikmeyiz. Bunun hilâfına akıl ilimden kopuk, bu ikisi de imân ve idrâktan uzak olursa, kişiyi Allah'a yaklaştıran imkânlar bir bakıma mefluç hale gelmiş sayılır.

Onun için yukarıdaki âyetle, insanın akıl ve idrâkine, bilgi ve kültürüne seslenilerek bütün bu yeteneklerini harekete geçirip insaf gözüyle göklere ve yere bakması emrediliyor.

(1) Fazla bilgi için bak : el-Müfredat Fî-Garibi'l-Kur'ân : 274

MEKKELİ'LER VE ONLAR GİBİ OLANLAR

(وَمَا تُغْنِي الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ) **«İmân etmeyecek bir topluluğa o âyetler ve o uyarılar ne fayda verir?»**

Kişi inkâr düzeyine getirilip iyice eğitilerek şartlanırsa, baktığı her şeyi, gördüğü her olayı kendi anlayış ve kavrayışı, duygu ve düşüncesi ölçülerine göre değerlendirerek «doğa böyle yapıyor, doğa şöyle yetiştiriyor, doğa kendi denge ve düzenini koruyor» şeklinde birtakım yersiz ve anlamsız sözler kullanır; olayı sebeplere, sebepleri de Allah'a döndürmekten kaçınır; sebeplere atıfta bulunur, fakat onları askıda bırakır. Allah demekten tiksinir ve irkilir.

İlgili âyetle bu gibilerin ruhsal yapılarına, karakter ve ön yargılarına işâretle, âyet ve uyarıların onlarda olumlu tesir meydana getirmiyeceği belirtiliyor. Mekkeli'lerin hakka karşı tutum ve anlayışlarının bu olduğuna dikkatler çekilirken, şartlanmış inkârcıların çoğunun böyle olduğuna işâret ediliyor.

İnkâr ve sapıklığın belirtilen kertesine gelip dayanan kimseler ne zaman daldıkları gaflet ve cehaletten uyanabilirler? İlgili âyeti izleyen 102. âyet bu sorunun cevabını vermektedir:

«Onlar ancak kendilerinden önce gelip geçenlerin günleri gibi bir gün beklemekteler, değil mi? De ki : Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.»

Cenâb-ı Hak bu âyetle, Âd, Semûd, Lût ve benzeri kavimlerin küfür, tuğyan ve inatlarında ısrarlarından dolayı yok edildiklerine işârette bulunarak, Mekkeli müşriklerin ellerinde tuttukları şirk ve ahlâksızlık bayrağının yakında ayaklar altına düşeceğini, küfrün baş aşağı gelip hakkın karşısında zillete uğrayacağını haber veriyor ve bu hükmün zaman zaman tekerrür edeceğini dolaylı şekilde anlatıyor. Nitekim çok geçmeden ilgili âyetin verdiği haber gerçekleşti, Cenâb-ı Hak, Mekkeli müşrikleri yok etmedi, ama nefret ettikleri ilâhî sistem önünde eğilmelerini, teslimiyet gösterip saygılı olmalarını sağladı. Şüphesiz ki bu olay, yok edilmekten çok daha ibretli ve tesirlidir.

Böylece Kur'ân yaşamakta olan her topluma seslenerek, kendilerini alaşağı edecek hakkın tecellisi inmeden, hakkı görüp teslîmiyet göstermelerini önermekte ve bâtılın hiçbir zaman hakkın karşısında başarılı olamıyacağına işârette bulunarak, geçici bir zaferin, birkaç günlük başarının kimseleri aldatmamasını kafa ve gönüllere işlemektedir. Yeter ki,

haktan yana olanlar, teblîğ ve irşat metodunu bilip Resûlüllah (A.S.) Efendimizin açmış olduğu kutsal yolda birlik ve beraberlik içinde yürümesini bilsinler. Gerisi Allah'a aittir. O va'dinden dönmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Yûnus Peygamberin kavminden söz edildi ve istisnaî olarak, inen ilâhî azâbın kaldırıldığı belirtildi. Bununla dosdoğru imân edenlere bir ölçü ve kıstas verildi. Sonra insanların melekler gibi günah ve kusurlardan temiz, şehevî duygulardan uzak bir özellikle yaratılmadıkları hatırlatılarak onlardaki akıl, irâde, idrâk gibi yeteneklerin önemine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle batılı temsîl edenlerin geçici şatafatına aldanılmaması hatırlatılıyor; fazîletin ve saadetin küfürde ve ahlâksızlıkta değil, imân ve irfanda, idrâk ve doğrulukta olduğuna atıf yapılarak insan aklına ve idrakine malzeme veriliyor. Batıldan uzak bütünüyle Hakk'a yönelmiş İslâmiyetin mutlak saadet va'dettiği haber verilerek, Allah'tan başkasına tapmanın hiç kimseyi aziz ve mutlu kılmadığı ve kılamıyacağı konu ediliyor.



قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ
فٖي شَكٍّ مِنْ دٖيني فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذٖينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذٖي يَتَوَفّٰيكُمْۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنٖينَۙ ﴿١٠٤﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّٖينِ حَنٖيفاًۚ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذاً مِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٠٦﴾
وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُٓ اِلَّا هُوَۚ وَاِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ
فَلَا رَٓادَّ لِفَضْلِهٖۜ يُصٖيبُ بِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖۜ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحٖيمُ ﴿١٠٧﴾

MEÂLİ :

104— De ki : Ey insanlar! eğer dinimden şüphe ediyorsanız, (bilin ki) Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam; ama ben ancak sizin canınızı alacak olan Allah'a taparım ve ben mü'minlerden olmakla emrolundum.

105— Ve H a n i f (Bâtıldan uzak, Hakk'a bütünüyle yönelik olan Tevhît İnancı üzerine Allah'ı tasdîk edici) olarak yüzünü dine doğrult ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma.

106— Sana (taptığında) yarar, (tapmadığında) zarar veremiyecek, Allah'tan başkasına ibâdet etme. Eğer (böyle) yapıp (başka şeylere taparsan) o takdirde sen (kendine) zulmedenlerden olursun.

107— Eğer Allah sana bir zarar, bir sıkıntı dokunduracak olursa, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir iyilik dilerse, O'nun nîmet ve ihsanını reddedecek de yoktur; onu kullarından dilediğine eriştirir. O çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADÎS

«Zamanınızın her döneminde hayır ve iyilik elde etmeye çalışın ve kendinizi Rabbınızdan esen nefis kokuya arzedin. Çünkü Allah'ın rahmetinden esen nefis kokular vardır ki, onu kullarından dilediğine estirir.» (1)

AKLIN VE VİCDANIN HAKEMLİĞİ

(قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي) **«De ki: Ey insanlar! Eğer dinimden şüphe ediyorsanız......»**

Gecesi de gündüzü kadar aydınlık olan İslâm dininde şüphe edenlere, Kur'ân ilgili âyetlerle bütün incelik ve nezaketiyle sesleniyor: Hz. Muhammed (A.S.), insan eliyle yontulup şekillendirilmiş taşlara, sapık kâhinlere, haddini bilmez şâirlere uyacak kadar aklını, vicdanını, ruhunun asalet ve yüceliğini, idrâk ve irfanını kaybetmemiştir. O, varlık âlemini örneksiz, modelsiz ve benzersiz yaratıp düzene koyan; ortağı, dengi ve benzeri, öncesi ve sonrası olmayan, hep var olan, her türlü şekilden ve beşerî sıfatlardan münezzeh olan bir Allah'a inanır ve tapar. Çünkü Allah her çeşit iyiliğin, fazîlet ve hayırların kaynağı, rahmet ve inâyetin tek menbaıdır; Allah bütün sıfatlarıyla âlemlerin yegâne Rabbıdır. İşte Hz. Muhammed (A.S.) bununla emrolunmuştur.

Kur'ân, Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden belgeleri sıralayıp insan aklına yeterince ışık tutup malzeme verdikten sonra, bu konuda tamamen duygusal davranıp aklını, idrâkini kullanamayan, daha doğrusu aklını nefis ve hissin emrine veren inkârcı şaşkınlara son uyarısını, cihan peygamberi Hz. Muhammed'in (A.S.) diliyle yaparak şu bilgileri veriyor: İnsan unsuru varlık âlemindeki eşyanın en seçkini ve ilâhî sanatın şaheseridir. Kâinatta insandan daha üstün, ilâhî inâyete daha çok lâyık; Allah adına konuşup hükmetmeye daha ehil bir varlık yoktur ki insan ona tapsın. Dört büyük melek ile, Allah'a en yakın sayılan mukarrıp meleklere gelince, hiç şüphe yok ki, peygamberler onlardan çok daha üstündürler.

O halde insan ancak kendisine bunca üstünlükleri, yetenekleri ve sayısız nîmetleri veren Allah'a inanıp tapar. Ona yakışan, bundan başkası değildir.

---

(1) Hafız İbn Asâkir: Enes B. Mâlik (R.A.)den

İnsanoğlu Güneş ve Ay'a neden tapsın? Zira bu ikisi de onun hizmetine verilmek üzere yaratılmışlardır. Yıldızlara ne diye ibâdet etsin ki, onlar onun semasını kandiller misali süslemek ve birtakım yararlar sağlamak üzere varlık alanına getirilmişlerdir. Hayvanları neden ilâh edinsin ki, hepsi de onun zevki ve neşesi, gıdası ve eğlencesi olarak vücuda getirilmişlerdir. Kendi eliyle yontup şekillendirdiği putların önünde neden eğilsin ki, onların hepsi de onun eseridir.

Onun için Cenâb-ı Hak, başta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e, sonra da Ona inanıp uyan mü'minlere emrediyor: **«De ki : Ey insanlar! eğer dinimden şüphe ediyorsanız, (bilin ki) Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam; ama ben ancak sizin canınızı alacak olan Allah'a taparım ve ben, mü'minlerden olmakla emrolundum.**

Ve Hanîf (bâtıldan uzak, Hakk'a bütünüyle yönelik olan Tevhît inancı üzerine Allah'ı tasdîk edici) olarak yüzünü dine doğrult ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma.

Sana, (taptığında) yarar, (tapmadığında) zarar veremiyecek, Allah'tan başkasına ibâdet etme. Eğer (böyle) yapıp (başka şeylere taparsan) o takdirde sen (kendine) zulmedenlerden olursun.»

YARAR VE ZARAR VERME, ALLAH'IN İRADE VE TAKDİRİNE BAĞLIDIR

(وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ...) **«Sana (taptığında) yarar, (tapmadığında) zarar veremiyecek, Allah'tan başkasına ibâdet etme.»**

Cenâb-ı Hak, her olayı bir illete ve sebebe bağlamıştır. Bu bir kanundur, diğer bir tabirle Allah'ın ezelde koyduğu sünnetidir ki -mu'cize ve keramet hariç- değişmez, yani illetsiz, sebepsiz olay meydana gelmez. Yağmurun, hastalıkların, savaşların, depremlerin, sel felâketlerinin, şiddetli kasırgaların ve benzeri olayların bağlı bulunduğu bir takım sebepler söz konusudur. Sebepler ise, başıboş kendi haline terkedilmiş değillerdir; onları yaratıp düzenleyen, belli kanunlara bağlayan ve hepsini bir bir takdîr edip irâdesine râm eden Allah'tır. Bir olayın meydana çıkmasını murat ettiğinde, önce sebepleri oluşturur. Ayrıca meydana gelecek olayları belli bir proğrama bağlamıştır. Meydana gelen bir olayı durdurmak, ya da zararsız hale getirmek için de o ölçüdeki sebepleri harekete geçiren de O'dur. Yûnus Peygamberin kavmini doğru yola getirmeyi isteyince, sebepleri bir zincirin halkaları gibi birbiri peşine sıralamıştır. Çünkü o millette Hakk'a, doğruya ve iyiye yönelme cevheri bulunuyordu; üzerlerindeki

inkâr ve inat kılıfını yırttı; hep birden yalvarıp yakardılar, duâ ve niyazda bulundular. Allah da inmekte olan azâbı kaldıracak sebepleri harekete geçirdi ve öylece onları kurtardı. Fir'avn ve yandaşlarında Hakk'ı kabul edecek cevher tamamen silik ve belirsiz hale geldiğinden, Allah onları yok etme sebeplerini harekete geçirip ortamı hazırladı.

İşte Kur'ân-ı Kerîm bu inceliği belirterek diyor ki : **«Eğer Allah sana bir zarar, bir sıkıntı dokunduracak olursa, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir iyilik dilerse, O'nun nîmet ve ihsanını reddedecek de yoktur; onu kullarından dilediğine eriştirir. O çok bağışlayan, çok merhamet edendir.»**

Böylece âyetin seyrinden, kelime ve cümle konumundan şu sonucu çıkarmaktayız : Allah, kullarında haktan yana bir meyil ve istek görünce, rahmeti hemen harekete geçer. Kalp ve kafasını inkâr ve bâtılla küflendirip çoraklaştıranlardan yana ise, O'nun rahmeti harekete geçmez, yani bu düzeyde olan kalp ve kafalar ilâhî rahmetten yararlanma imkânlarını kaybetmiş olurlar. Her tarafı aydınlatıp ısıtan Güneş'ten yararlanmayan çorak toprak varsa veya Güneş'e karşı kesif bir perde tutup kendini karanlığa boğan bulunuyorsa, Güneş'in ne kusuru vardır? Bunun gibi, aklını, idrâkini ve vicdanını Kur'ân'a ve İslâm'a kapalı tutanın günahı çok, Kur'ân ve İslâm'ın ise, hiçbir kusuru yoktur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle inkârcılara verilecek cevap belirlendi ve Tevhît İnancı'nı en sağlam şekilde yansıtan İbrâhim Peygamberin Hanîf dininden söz edilerek, daha çok Kitap Ehli insaf ve iz'âna davet edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Allah tarafından gönderilen Peygamber ve indirilen kitabın bütünüyle doğru yolu gösterdikleri, aynı zamanda insan aklına ışık tutup gereken bütün malzemeyi verdikleri belirtiliyor. Sonra da aklını ve idrâkini harekete geçirip doğru yolu bulup seçenlerin kendi lehlerine, seçmeyenlerin kendi aleyhlerine bir sonuç hazırladıkları bildirilerek inkârcıların çok iyi düşünmeleri isteniliyor. Peygamberin görevinin ana çizgisi açıklanarak, Onun insanlar üzerinde bir vekil, bir bekçi olmadığı hatırlatılıyor. Arkasından çok geçmeden Allah'ın emrinin mutlaka ineceği vurgulanıyor ve o bakımdan sabırla, güvenle irşat ve tebliğ görevinin sürdürülmesi emrediliyor.

——oOo——

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا
يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ
﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

M E Â L İ :

108— De ki : Ey insanlar! Gerçekten Rabbinizden size hak (olan kitap ve hak olan peygamber) geldi. Artık bu durumda kim doğru yolu seçerse, ancak kendi lehine seçmiştir. Kim de sapıtırsa, kendi aleyhine sapıtmıştır. Ben sizin üzerinizde bir vekîl (bekçi, koruyucu ve işleri yüklenen, sizi dilediğim gibi savunan) değilim.

109— (Ey Muhammed!) Sana vahyolunana uy, Allah hükmünü verinceye kadar sabret; Allah hükmedenlerin en hayırlısıdır.

UYARININ SON HALKASI

Yûnus sûresi bilindiği gibi Mekke'de inmiştir. Hakk'ın yolunu aklın ve vicdanın rehberliğinde bulabilmek için bir yandan ilâhî kudreti yansıtırken, yeryüzünde ve göklerdeki belgeler birer temel bilgi ve ana fikir ölçüsünde sıralanıyor, diğer yandan gelip geçen kavim ve milletlerin inkâr, ahlâksızlık, azgınlık ve ölçüsüzlükleri anlatılarak gereken bütün uyarılar yapılıyor. Şüphesiz ki, bunca belge, misal ve uyarılar Allah'ın insanlardan yana tecelli eden geniş rahmetinin birer tezahürüdür. O sonsuz kudret sâhibinin hiç kimsenin kulluk ve ibâdetine ihtiyacı olmadığı gibi, yapılan ibâdetler O'nun büyüklüğüne bir şey katmaz ve ortaya konulan inkâr ve azgınlıklar da ondan bir şey eksiltmez. O ne ise odur ve öyle devam edecektir. Kaldı ki, rahmeti her zaman gazabının önüne geçmekte, sevip yarattığı insanlara -günahlarından dolayı- hemen azâp etmek istememektedir. Yeter ki o geniş ve aralıksız rahmeti küfür ve inatla reddedenler olmasın..

ALLAH'TAN GÖNDERİLEN HAK

(قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ) **«De ki : Ey insanlar! Gerçekten Rabbınızdan size hak (olan kitap ve hak olan peygamber) geldi.»**

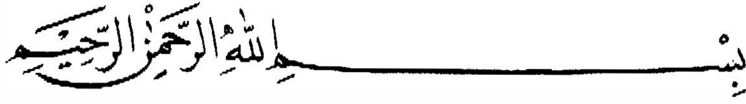
Meâlindeki âyette geçen «hak» kelimesinden kitap ve peygamberin kasdedildiği anlaşılıyor. Bundan çıkarılacak manayı şöyle özetliyebiliriz: İndirilen Kur'ân, bütünüyle Allah sözüdür. Allah her türlü kusur ve noksanlıktan pak ve münezzeh olduğu gibi, O'nun sözü olan Kur'ân da her türlü kusur ve noksanlıktan berîdir, aynı zamanda insan hayatını en ölçülü, en düzenli ve dengeli biçimde organize edip amacına uygun şekilde düzenler ve insan ruhunun yüceliği ve azizliği ile tam uyum halinde olma düzeyindedir.

Hz. Muhammed'in (A.S.) gerek yüksek şahsiyeti, gerekse teblîğ ettiği esaslar ve prensipler sünnetullah doğrultusunda hayat kanunlarını gerçek yönleriyle ortaya koymakta ve insanın her iki âlemdeki değişik hayat şartlarını ve bunların hikmetlerini öğretip en doğru yolu göstermektedir.

İşte Kitap ve Peygamber'e «hak» denilmesinin hikmetlerinden biri budur.

Bu son iki âyet, diyebiliriz ki, sûrenin özetini vermektedir. Öyle ki, Allah'tan insanlara hak bir kitap, hak bir peygamber gönderilmiştir. Kitap Hakk'ın rahmet ve uyarısını; Peygamber ise, bu rahmet ve uyarıyı insanlara dosdoğru teblîğ görevini taşımaktadır. Peygamber (A.S.) emrolunduğu hizmeti kusursuz yerine getirmiştir. Onu imân, irfan, akıl ve idrâk kulağıyla dinleyip uymak ise, insanlara düşmektedir. Yoksa Peygamber (A.S.) ne insanlar üzerine dikilmiş bir bekçi, ne de onları Allah'ın hükümlerine karşı savunan bir vekîldir. O bakımdan bunca olumlu ve yol gösterici belgelere ve bu düzeyde hazırlanan ortama rağmen doğru yolu seçmeyenler, kendi aleyhlerine bir gelecek hazırlamış olurlar. Kıyâmet gününde ilâhî adâlet gereği azâba uğrayanların kimseyi kınamaya hakları yoktur. Zira Allah kimseye zulmetmez; ama insanlar kendilerine haksızlık ederler.

—oOo—



HÛD SÛRESİ

Sûre, ismini içinde kıssa ve olayı anlatılan Hûd Peygamber'den alır. İlâhî buyrukların doğruluk doruğunda bulunduğuna yer verilir. Sonra da Allah'ın varlığına, birliğine, öncesiz ve sonrasız olduğuna delâlet eden belgeler sıralanır. Hakk'ı inkâr edip yeryüzünde bozgunculuk yapan inkârcı azgınlar uyarılır. Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmenin mümkün olamayacağı anlatılarak müşriklerin iddiaları reddedilir ve on sûresine benzer on sûre düzenleyip getirmeleri önerilerek buna da güçlerinin yetmeyeceği çok açık biçimde belirtilir.

Tarihin ibret levhalarından birkaç tane seçilerek beşer aklına ve idrâkine bırakılır. O nedenle Lût, Sâlih, Hûd, Şuayb ve Musa Peygamberlerin mücadeleli geçen dönemlerine dikkatler çekilerek önemli safhalar anlatılır.

Küfürle imân, hak ile bâtıl, doğru ile eğri mücadelesinin sürüp geldiğine işâret edilerek imân cevherinin sabır sedefinde korunmasının gereği üzerinde durulur. Büyük davaların, büyük himmetlerle, üstün fedakârlıklarla gerçekleşebileceği çok anlamlı cümlelerle işlenir. Böylece Mekke döneminin ne kadar mücadeleli, sıkıntılı ve çileli geçtiğine atıflar yapılır. Eninde sonunda Hakk'ın üstün geleceği müjdelenir.

Hûd sûresi, Mekke'de inmiştir. O bakımdan ona «Mekkî Sûre» denilir. Ancak İbn Abbas'a (R.A.) göre, 115. âyeti Medine'de inmiştir. Zira bu âyet günde beş vakit namazdan söz etmekte, hangi vakitlerde kılınacağını kapalı bir anlatımla konu etmektedir.

Mukatil'e göre, **«Onların (inkârcı müşriklerin) O'na (Peygamber'e), bir hazine indirilmeli değil miydi veya onunla beraber bir melek gelmeli değil miydi? demelerinden neredeyse sana vahyolunanın bir kısmını terkeder gibi oluyorsun ve bu sebeple göğsün daralıyor. (Unutma ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeyi düzenleyen, koruyan tek güven kaynağıdır.»** meâlindeki 12. âyet Medine'de inmiştir.

İlim adamlarının çoğu, İbn Abbas (R.A.)nın görüş ve tesbitinin daha sıhhatli olduğunu belirtmişlerdir.

Sûrenin tamamı, 123 âyet, 1600 kelime ve 9567 harftir. Sûre sırası olarak, 11. sıradadır.

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Bekir Sıddîk (R.A.), Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e :

— Ey Allah'ın Peygamberi saçlarınızı ağartan nedir? diye sordu. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) ona şu cevabı verdi :

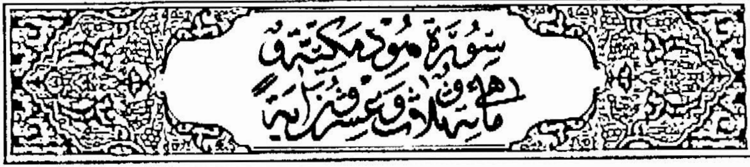
— Benim saçlarımı, Hûd, Vakı'â, Nebe' ve Şems sûreleri ağarttı! (1)

Tirmizî'nin tesbit ve rivâyetinde ise, Resûlüllah'ın (A.S.) şöyle buyurduğu belirtilmiştir : **«Ebû Bekir (R.A.), gerçekten saçların ağardı ya Resûlellah! deyince, Peygamberimiz (A.S.) şöyle buyurdu : Beni, Hûd, Vâkı'a, Murselât, Amme Yetesaelûn ve İza'ş-Şemsü Küvvîret sûreleri ağarttı.» (2)**

Taberânî'nin yaptığı rivâyette ise, Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurmuştur : **«Beni, Hûd ile arkadaşları (benzeri sûreler) ağarttı.»** (3)

——oOo——

(1) Dâremî
(2) Tirmizî/tefsîr : 56- Hadîsün hasenün garibün..
(3) Taberânî/el-Kebîr



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الۤرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ خَب۪يرٍ ﴿١﴾
اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَ اِنَّن۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا
رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعاً حَسَناً اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ
ذ۪ي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَب۪يرٍ
﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤﴾

MEÂLİ:

1— Elif- Lâm- Râ. Bu bir kitaptır ki âyetleri sağlam esaslara, kuvvetli kesin delillere oturtulmuştur. Sonra da bir bir açıklanmıştır. Bu, yegâne hikmet sâhibi ve her şeyden haberli (yüce kudret) katındandır.

2— Öyle ki, Allah'tan başkasına ibâdet etmiyesiniz. Ben de şüphesiz O'ndan size (gönderilen) bir uyarıcı ve müjdeciyim.

3— Ve Rabbinizden bağışlanma isteyesiniz, sonra da O'na tevbe edesiniz; tâ ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir geçimle geçindirsin ve her fazîlet sâhibine fazîletini versin. Eğer yüzçevirirseniz, doğrusu ben sizin için büyük bir günün azâbından korkarım.

4— Dönüşünüz ancak Allah'adır. O'nun güç ve kudreti her şeye yeter.

HARFLER VE İŞARETLER

(الٓر) **« Elif- Lâm- Râ»**

Bu harfler sûrenin şifresidir. Delâlet ettiği mana ve hikmetleri Allah daha iyi bilir.

Diğer bir yorumla, bu harfler sûrenin özeti mahiyetinde ve giriş kapısı anlamındadır. Her harf, sûredeki önemli bir bölüme işârettir. İlim adamlarından bir kısmına göre, sûrenin Levh-i Mahfuz'daki yerinin remzi ve beraberinde inen meleklerin parolasıdır. Başka bir yorumla bu harfler, Allah ile Peygamberi arasında bir şifredir; taşıdığı ilim ve hikmet, remiz ve işaret sadece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'i ilgilendirir.

KUR'ÂN'IN ÖZELLİĞİ

(كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ) **«Bu bir kitaptır ki, âyetleri sağlam esaslara, kuvvetli kesin delillere oturtulmuştur. Sonra da bir bir açıklanmıştır..»**

Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî üslûp ve düzenlemesinde, genel anlamda iki husus hâkimdir: Birincisi, bilimsel yoldan tesbit edilen konulara ve gerçeğe dayalı olaylara ters düşmemektedir. Yer yer insan aklını harekete geçirmek için taşıdığı ana fikirler, temel bilgiler en sağlam ölçülere dayanmaktadır. İkincisi, sözü edilen ana fikirler, temel bilgiler her çağın gelişen ilim ve kültürüne ışık tutmakta, insan ruhuna, taşıdığı Allah ve din duygusuna uymayan görüş ve sistemlerin sakatlığını en açık biçimde haber vermektedir.

İlgili âyette geçen «uhkimet» ve «fussilet» fiilleri bir bakıma Kur'ân'ın bu iki özelliğini yansıtmakta ve Allah'ın kitabını okurken her âyeti üzerinde dikkatle, hassasiyetle durmamızı ilhâm etmektedir.

O bakımdan diyebiliriz ki, insan zekâsının ürünü olan hiçbir kitapta böylesine sağlam ölçülere dayalı, bütünüyle gerçeği yansıtan ve hiçbir çağda cumhur ile ters düşmeyen bir bilgi demeti yoktur. Aynı zamanda insan elinden çıkan her kitap, zaman aşımıyla değerini, birtakım özelliklerini kaybetmeye; içindeki fikirler, buluşlar ve hükümler eskimeye, unutulmaya mahkûmdur. Kur'ân böyle bir yıpranma ve eskimeden, unutulma ve gözardı edilmeden çok yücedir.

Bunun sebebi gayet açıktır :

İnsan aklının ve zekâsının ürünü olan bir konu, bir düşünce ve bunları içeren bir kitap, insan kadar kusurlu, onun kadar sınırlı ve onun kadar yıpranma ve silinmeye adaydır. Birçok noksanlıklar içinde yüzen insandan noksansız, kusursuz, heryönüyle mükemmel bir eser beklemek anlamsızdır. Allah'ın halk ve icat ettiği eser ise, Allah'ın sıfatlarına paralellik içinde o nisbette mükemmel ve kusursuzdur. Ne özelliğini kaybeder, ne de zaman aşımının törpülemesine maruz kalır. Bilakis her geçen gün cilâsı, tesiri, üstünlüğü ve yararlılığı artar.

İşte Kur'ân bunun en parlak örneğidir. Zira Allah yegâne hikmet sâhibidir, o bakımdan yarattığı her şeyi hikmet ölçülerine göre var kılıp sahneye çıkarmıştır. Varlık alanına getirdiği her şeyi, lâyık olduğu yere oturtmuş ve yaratıldığı amaca yöneltmiştir. İnsanları hakka, iyiye ve doğruya çağırırken az kelimeyle çok mâna ve çok hüküm ifade eden bir uslüp kullanır. Kelimeler ve cümleler dizisinde mutlak bir bağlantı, uyum ve bütünleşme hâkimdir. Kur'ân'ın altıbin küsur âyeti tıpkı bir zincirin halkaları gibi, biri diğerine tutunmakta ve birbirini tamamlamaktadır.

Allah mutlak anlamda her şeyden haberlidir. İleride nelerin ortaya çıkacağını, ilmî buluşları ve gelişmeleri, insanların yerli yersiz itirazlarını, bâtılın hakka karşı saygısızlık ve şarlatanlıklarını çok iyi bilir. O bakımdan sözünü, hükümlerini ve tavsiyelerini ona göre sağlam, yapıcı, dengeyi koruyucu, akla ışık tutucu güçte indirir ve tazeliğini devam ettirme kudretiyle donatır.

KİTABIN GETİRDİKLERİ

(أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ) **«Öyle ki, Allah'tan başkasına ibâdet etmeyiniz. Ben de şüphesiz O'ndan size (gönderilen) bir uyarıcı ve müjdeciyim.»**

Allah'ın kudretinin üstünlüğünü ve sınırsızlığını bütün haşmetiyle yansıtan ve sadece insanlar yararlansınlar diye indirilen Kur'ân, Allah'a yakışanı, Peygambere lâyık olanı, insanlara uygun geleni açıklar. Peygamberin görevinin sınırını çizerken Ona imân edenlerin Allah'a kulluklarının plân ve proğramını belirler. O bakımdan 2, 3, 4. âyetlerle bu hususlar sekiz madde halinde sıralanır :

1— Allah ibâdet edilmeye lâyık olduğu için ancak O'na ibâdet edilir. Çünkü Allah bütün hayırların, fazîletlerin, rahmet ve inâyetlerin, feyiz ve bereketlerin yegâne kaynağıdır. Onun için övülmeğe, ibâdet edilmeye her zaman lâyıktır. İnsan da O yüce ve sonsuz kudretin en güzel eseri olduğu

için ibadet etmekle, kulluğunun gereğini yerine getirmekle emrolunmuştur. **«Öyle ki, Allah'tan başkasına ibâdet etmeyiniz..»** âyetlyle bu ölçüler net şekilde açıklanıyor ve Kur'ân'ın taşıdığı yüce hikmetin amaçlarından başta gelenine dikkatler çekiliyor.

2— Muhammed (A.S.) son peygamberdir, aynı zamanda bir insandır. Onda ilâhlık vasfı yoktur. O bakımdan ibâdet edilmeye lâyık değildir. O'nun önemli iki görevi vardır: Birincisi, doğru yoldan sapanları uyarıp hakka dâvet etmektir. İkincisi ise, doğru yolu seçip hidâyete mazhar kılınanları Allah'ın geniş rahmetiyle, ebedî saadetle müjdelemektir.

Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ümmetini belirtilen konuda uyararak şöyle buyurmuştur : **«Nasârâ'nın Meryem'in oğlu İsa'yı aşırı övüp (ilâhlaştırdıkları) gibi, beni aşırı övüp (ilâhlaştırmayın).» (1)**

Diğer bir hadîslerinde ise, kendi sınırını belirleyerek ümmetine en sağlam kıstası şöyle vermiştir : **«Dininizle ilgili bir şey size emrettiğim zaman onu (güvenerek) alın. Kendi kişisel görüşüme dayanarak size bir şey emrettiğim zaman, şüphesiz ki ben bir beşerim....» (2)**

3— Allah'ın her türlü noksanlık ve kusurdan, haksızlık ve zulümden pak ve münezzeh olduğuna inanmamız; beşer olarak kendimizi kusurlu ve günahkâr kabul etmemiz, yine insanlığımıza yakışan bir ölçü ve kıstastır; hayatımız boyunca bunu gözönünde bulundurarak her türlü gösteriş ve alayişten kaçınmamız, ifrat ve tefrîtten uzak kalmamız gerekmektedir. O bakımdan her ân Allah'a muhtaç bulunduğumuzu duyarak, bilerek el kaldırıp tevbe ve istiğfar etmemiz, bağışlanmamızı istememiz emredilmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hak, pişmanlık duyup dönüş yapan, tevbe ve istiğfarda bulunan kullarını çok sevdiğini haber vermiştir.

4— Tevbe kapısının hep açık bulunduğuna inanarak, eli boş döndürülmeyeceğimiz ümidiyle Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına yüz çevirip dileğimizi arzetmemiz kadar tabii ne olabilir. Çünkü biz, O'nun yaratıp varlık alanına getirdiği kullarıyız, O'nun inâyet, rahmet ve lûtfuyla hayatımızı sürdürmekteyiz, O'nun mülkünde yaşıyor, O'nun nîmetleriyle besleniyoruz.

5— Kendimizi belirtilen düzeye getirdiğimiz takdirde iç ve dış huzuruna, gönül rahatlığına, vicdan serinliğine kavuşabiliriz. O takdirde belirlenen ecelimiz kapıyı çalıncaya kadar iyi bir geçimle geçinir, yani mevcudu kanaat getirip mutluluğu dünyalıkta, onun makam ve servetinde değil, Allah'a dosdoğru imanda bulur; ebediyet umudu, âhiret inancı ve ilâ-

(1) Buharî/enbiyâ: 48- Dâremî/rikak : 68- Ahmed : 1/23, 24, 47
(2) Müslim/fezâil : 140

hî rahmete lâyık görülme duygusu ile tertemiz, sade ve saf bir ömür sürme bahtiyarlığına erişiriz.

6— Şüphesiz ki fazîlet, insana yakışan bir haslet ve meziyettir. O sadece olgunluğun, güzel ahlâkın, sabrın, hoşgörünün, feragat ve fedakârlığın simgesidir. Bu bakımdan fazîlet daha çok peygamber huyunun bir tezahürü veya ürünüdür. Peygamber'in (A.S.) nurlu yolunda yürümesini bilen kişilerdir ki, bağlı bulundukları aile ve topluma fazîlet ışığını yansıtırlar. Cenâb-ı Hak her fazîlet sâhibine o güzel meziyetinin karşılığını fazlasıya vereceğini de va'detmiştir.

7— İnsan ruhuyla, fıtratındaki mayayla uyum sağlayan, beşer idrâkine ışık tutup onu hayra yönelten, kalbe huzur ve umut kıvılcımını atıp tutuşturan bu prensiplere ilgi gösterip günlük hayatımıza uygulamamız, kurtuluşun en parlak belirtilerinden biridir. Aksine bir yol izlemek, Hakk'ın rahmet sesine kulak vermeyip yüz çevirmek, büyük bir günün azâbını hakketmenin açık delilidir. Zira bütün fazîletler, iyilikler, güzellikler insan içindir. Kâinat plânında insana ayrılan yer, hiçbir mahlûka müyesser olmamıştır. Kendini bunca hayır, iyilik, fazîlet ve güzelliklerden uzak bulundurup hayat dizginini nefis ve iblîsin eline veren kimse, her şeyden önce kendine zulmetmiştir. Öyle ki, ikinci hayatını berbat edip orayı azâba dönüştürmüş ve ateşini sırtına yüklenip beraberinde götürmüştür. Allah ise, çok âdil ve yegâne hikmet sâhibidir; kimseye haksızlık etmez, herkesi niyet ve ameline göre değerlendirip karşılık verir.

8— Dönüş eninde-sonunda Allah'adır. O'ndan geldik, yine O'na döndürüleceğiz. Bence uyarıların ve tavsiyelerin en tesirlisi bu sözde gizlenmiştir. Bütün güç ve kudret Allah'a aittir. Kim nereye ve neye yönelirse yönelsin, neyi sevip ilâhlaştırırsa ilâhlaştırsın, ne kadar inkâr ederse etsin, çok geçmeden cari kanun onun önünü kesip dünya hayatının bittiğini, âhirete ayak basmanın, Allah'a dönüp hesap verme zamanının geldiğini haber verir. O halde nereden geldiğimizi, nerede bulunduğumuzu, bizden nelerin istendiğini, görevlerimizin neler olduğunu, bir süre sonra nereye niçin gideceğimizi bilmek ve ona göre hayatımızı düzene koymak zorundayız. Aksi halde hılkatımızın amaç ve hikmetinin dışına çıkıp plândaki yerimizi almamış oluruz.

Unutmamalıyız ki, dünya her türlü nîmetiyle, araç ve gereciyle emrimize verilmiş ve bunları ilâhî proğrama uygun kullanmamız emredilmiştir. Çünkü mevcut bütün imkânlar, ebedî hayata hazırlanmaya yönelik araçlardır. Bu imkânları heba ve heder etmeye hiçbir zaman hakkımız yoktur. Araç ve imkânları amaç yerine koyar ve hayatı dar bir çerçeve içine alacak olursak, asıl amaç ve gayeyi kaybetmiş oluruz. Kendini bu düzeye getirenlerin de Allah'a dönüşleri pek acıklı ve üzücü olur. Zira Cenâb-ı

Hak, gayesinden ve hedefinden saptırılıp kirletilen bir ruhu Celâl ve Cemal sıfatlarının tecellilerine lâyık görmez; inâyet ve rahmetinden ona feyiz kapılarını açmaz. Bu da ruh için bir azâp ve işkence anlamını taşır.

Böylece, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in mübarek saçlarını ağartan Hûd sûresinin ilk dört âyeti, hayatın gayesini, kulluğun anlamını, Allah ile insanlar arasındaki ilginin önemini, Peygamber'in (A.S.) görevini belirlemekte ve bunu ruhlara ve kalblere şifâ iksiri olarak sunmaktadır.

YORUMLAR-RİVÂYETLER

«Bu bir kitaptır ki, âyetleri sağlam esaslara, kuvvetli kesin delillere oturtulmuştur» diye meâlini verdiğimiz (كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ .....) âyeti, İbn Abbas (R.A.) şöyle yorumlamıştır : «Hiçbir kitap Kur'ân'ı neshetmemiştir, ama o, kendisinden önceki kitapları neshedip hükümlerini kaldırmıştır.»

Hasan el-Basrî (rahmetullahi aleyh) ise, şu yorumu ortaya koymuştur : «Kur'ân'ın âyetleri emir ve nehiyle tahkîm edilmiş; sevâp ve ikap ile açıklanmıştır. Aynı zamanda şeriât ile açıklığa kavuşturulmuştur.»

Katade'ye göre, «Allah, Kur'ân'ı bâtıldan uzak tutup onu sapasağlam esaslara oturtmuştur, sonra da onu kendi ilmiyle açıklamış, helâl ve haramı, taat ve ma'siyeti belirlemiştir.»

Diğer bazı ilim adamları ise şu yorumu daha uygun görmüşlerdir: «Allah, Kur'ân'ı en sağlam temele oturtup âyetleri ve sûreleri, konuları ve kıssaları arasında en uyumlu bağları kurmuş, onu her türlü çelişkiden, uyumsuzluk ve dağınıklıktan korumuştur. Sonra da kendi muradını bu kitapta yeterince açıklamıştır.» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın gerek lâfız, gerek mana, gerekse ahkâm bakımından son derece sağlam esaslara oturtulduğu, batıldan, uyumsuzluktan, dağınıklıktan uzak tutulduğu ve taşıdığı hüküm ve hikmetleri yeterince açıklandığı belirtildi. Sonra da Peygamberin (A.S.) iki önemli görevi bulunduğu hatırlatıldı. Ölmeden önce Allah'a yönelip tevbe ve istiğfar etmemiz emredilerek sonunda dönüşün Allah'a olacağına dikkatler çe-

(1) Fazla bilgi için bak : Tefsir-i İbn Cerir et-Taberi-Lübabu't-te'vil Fi Maâni't-Tenzil..

kildi.

Aşağıdaki âyetle, Kur'ân'ın bu sapasağlam esasları, ahenk ve düzeni karşısında inkârcılarla münafıkların nasıl iki büklüm olup içlerindekini gizledikleri ve Peygamber ile Kur'ân'ı küçük düşürmek için fırsat kolladıkları konu ediniliyor. Böylece Allah'ın o sapasağlam kelâmı karşısında küfrü temsil edenlerin hep böyle iki büklüm olacaklarına işâret ediliyor.

—oOo—

أَلَا إِنَّهُمْ
يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ
ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

M E Â L İ :

5— Dikkat et ki, onlar O'ndan gizlenmek için göğüslerini katlayıp (iki) büklüm olurlar. Haberiniz olsun ki, elbiselerine büründüklerinde Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Şüphesiz ki Allah göğüslerde dönüp dolaşanı bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Bu âyet Mekke müşriklerinden Ahnes b. Şerîk hakkında inmiştir. Ahnes, dış görünümü itibariyle tatlı dilli, hoş bakışlı idi. Peygamber (A.S.) Efendimizle karşılaştığı zaman içindeki düşmanlığı gizler ve Peygamber'i (A.S.) sever ve saygı duyar gibi bir tavır takınırdı. O nedenle yukarıdaki âyet indi.» (1)

Abdullah b. Şeddad (R.A.) da diyor ki : «Bu âyet, Peygamber (A.S.) Efendimize uğrayan münafıklar hakkında inmiştir. Münafıklar, Peygamberi (A.S.) görünce iki büklüm olurlar, başlarını yere indirirler; bir kısmı da Pey-

---

(1) Esbab-ı Nüzul - Kurtubî - Lübabu't-te'vîl - Mefatihü'l-Gayb

gamber (A.S.) kendilerini görmesin diye elbiseleriyle yüzlerini örterlerdi.» (1)

Münafıklardan bir grup da : «Biz evimize girip kapılarımızı kapadıktan, perdelerimizi çektikten ve elbiselerimize büründükten sonra göğüslerimizi Muhammed'e olan kin ve düşmanlığımızla büktüğümüzde kimin bizden haberi olabilir?» diye fısıldaşıyorlardı. İlgili âyet onlar hakkında inmiştir. (2)

MÜNAFIKLARA UYARI

(أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ) **«Dikkat et ki, onlar O'ndan gizlenmek için göğüslerini katlayıp (iki) büklüm olurlar.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimizi sıradan bir insan gibi kabul edip arkasından olmadık sözleri söyleyen ve içlerindeki kin ve düşmanlığı kelime kalıbına döküp aşağılığın en kötüsünü tezgâhlıyan münafıkları uyarmak gerekiyordu. Zira onların ikiyüzlü halleri, dönek karakterleri, İslâm'ın gelişmesini engelliyor ve Hz. Peygamber'in (A.S.) kafa ve kalbinde taşıdığı ilâhî feyiz, rahmet ve inâyetin sırrı ve hikmeti bir bakıma meçhul kalıyordu. Gizli-açık her şeyi bilen Cenâb-ı Hak, ikiyüzlü alçakların iç yüzlerini ortaya koyarak mü minleri rahat ve huzura; İslâm'a girmek isteyenleri iyi niyet ve kararlı olmaya kavuşturdu. Hz. Muhammed'e (A.S.) ve Kur'ân'a hasım olanları da insafa dâvet ederek, kapalı kapılar arkasında birtakım entrikalar çevirmelerinin kendilerine hem dünyada, hem de âhirette bir yarar ve şeref sağlamayacağına işârette bulundu.

Nitekim bu âyetin inmesi üzerine, Peygambere (A.S.) olan kin ve nefretlerini çok gizli tutan ve açık vermemeye özen gösteren münafıklar birbirlerinden şüphelenmeye ve kuşkulanmaya başladılar. Böylece aralarındaki güven sarsıldı, birlik ve dirlikleri bozuldu. Diğer birini ise, derinden derine şöyle düşünmeye sevketti: «Muhammed (A.S.) bizim çok gizli konuşmalarımızı ve içimizden geçirdiklerimizi Allah'tan alıp öğrenmiyorsa, nereden alıyor?! Haydi fısıltılarımızı duyup ona iletenler oluyor diye varsayalım, ya içimizden geçenleri kim duyuyor ve haber veriyor?!»

Böylece münafıklar daha temkinli davranmaya özen göstererek ortalığı karıştırmaktan, fitne ve fesat tohumlarını saçmaktan biraz olsun vazgeçtiler. En azından kafalarında birtakım sorular belirdi, Muhammed (A.S.)ın vahiy aldığı doğru olabilir şeklinde bazı değişmeler ve dönüşler

(1) Lübabu't-te'vîl - İbn Kesîr - Kurtubî
(2) Mefatîhü'l - Gayb - Lübabu't-te'vîl

içlerini kemirmeye başladı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle ikiyüzlü döneklerin, İslâm'a kin ve düşmanlık besleyen münafıkların bazı gizli halleri teşhîr edilerek mü'minlere bilgi, onlara ise uyarı verildi.

Aşağıdaki âyetlerle inkârcılarla ikiyüzlüleri daha geniş ve etraflı düşünmeye sevketmek için Allah'ın yeryüzünü canlılara nasıl hazırlayıp rızıklarını belirlediği anlatılıyor. Her canlının eyleştiği yeri ve besleneceği gıdasını Allah'ın bildiğine ve hiçbir şeyin O'ndan gizli olmadığına atıflar yapılıyor. Sonra yerin ve göklerin insan için yaratıldığına işâretle dünya hayatının bir hazırlık dönemi bulunduğu açıklanıyor. Sonra da akla ve araştırıcı olan ilim adamlarına temel bilgi verilerek yerin ve göklerin altı dönemde veya devirde yaratıldığı bildiriliyor. Kalbleri küfürle kararıp gerçeği anlayamayanların öldükten sonra dirilmeyi bir türlü havsalalarına sığdıramadıklarına temasla, inkârın, hakikatleri göremiyecek kadar kalp gözünü kör ettiğine işârette bulunuluyor. Sonra da inkârcı sapıkların korktukları şeyden yakalarını kurtaramıyacakları hatırlatılıyor.

Böylece önce insanın duygu ve düşüncesine hitap edilerek ufku biraz genişletiliyor; arkasından aklını ve vicdanını kullanabilmesi için birtakım ana fikirler, ip uçları veriliyor; sonra da gereken uyarı yapılarak kişiler kendi niyet ve amelleriyle başbaşa bırakılıyor.



وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُوَكُمْ
اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ
الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُب۪ينٌ ﴿٧﴾ وَلَئِنْ
اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ
اَلَا يَوْمَ يَأْت۪يهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٨﴾

MEÂLİ:

6— Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Onların yerleştikleri yeri de, tevdi' edildikleri yeri de bilir. Bunların hepsi açık kitapdadır.

7— O sizi denemek, hanginizin amelinin daha güzel olduğunu ortaya çıkarmak için gökleri ve yeri altı gün (devir)de yarattı ki Arş'ı da su üstünde idi. Eğer onlara, öldükten sonra diriltilip kaldırılacaksınız, diyecek olsan, o küfredenler, «herhalde bu açık bir sihirden başkası değildir» diyecekler.

8— Şayet azâbı onlardan sayılı bir süreye kadar geciktirecek olsak, «onu engelleyip alıkoyan nedir?» diyecekler. Bilin ki azâp onlara geldiği gün, artık kendilerinden çevrilecek değildir ve alaya aldıkları şey onları iyiden iyiye kuşatacaktır.

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Rezîn el-Ulkiylî (R.A.) anlatıyor: Peygamber (A.S.) Efendimize sordum, dedim ki:

— Ey Allah'ın Resûlü; Cenâb-ı Hak, şu yarattıklarını yaratmadan önce neredeydi?

Cevap verdi:

— O bir amâda idi, ne üstünde hava vardı, ne de altında... (1)

Açıklama:

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, hadîste geçen «amâ» tabirinden maksat, Allah ile beraber hiçbir şey yoktu, demektir.

Ebû Bekir el-Beyhakî de diyor ki: «Allah hep vardı ve vardır, O'nunla beraber hiçbir şey yoktu. O'ndan önce ne su, ne Arş, ne de başka bir şey vardı demektir.»

Yine aynı zat diyor ki: «Amâ kelimesini med ile yazılmış şekilde gördüm; eğer böyle ise, manası, «çok ince bulut tabakası ve görüntüyü engelleyen gaz» anlamına gelir. Kasr ile okunduğu zaman ise, «hiçbir şey sâbit değildi» neticesi ortaya çıkar.»

İbnü'l-Esîr'e göre, amâ, ince bulut tabakası demektir ve hadîs-i-şerîf hazfı muzaf üzeredir. Resûlüllah (A.S.)dan «Allah halkı yaratmadan önce neredeydi?» diye sorulan cümleden bir kelime hazfedilmiştir. Aslı, «Allah halkı yaratmadan önce Arş'ı nerede idi?»dir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu:

«Allah henüz gökleri ve yeri yaratmadan ellibin yıl önce mahlûkatın kaderlerini yazdı ve Arşı da su üstünde idi.» (2)

«Allah hep vardır, O'ndan başka hiçbir şey yoktu. Arşı da su üstünde idi. Sonra gökleri, yeri yarattı ve kitaba her şeyi yazdı.» (3)

DÂBBE (YÜZÜKOYUN YÜRÜYEN, YERDE DEBELENEN CANLILAR)

(وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا) **«Yeryüzünde hareket eden hiçbir can-**

(1) Tirmizî / tefsir: 11- İbn Mâce/mukaddeme: 13- Ahmed: 4/11, 12
(2) Sahîh-i Müslim: Abdullah b. Amr (R.A.)dan
(3) Sahîh-i Buharî: İmrân b. Husayn (R.A.)dan / bed-i halk: 1- Tirmizî / tefsir: 3/5-9/11- Ahmed: 3/313, 501- 4/431

lı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın.»

Dâbbe kelimesi her ne kadar debelenen canlılara konulan bir cins isimse de, yeryüzünde yürüyen, hareket eden bütün canlıları kapsamına almaktadır ve insan da bu kapsamın içinde bulunmaktadır.

Yeryüzünde yalnız böceklerin milyarları aşan sayısına bakılırsa canlıların sayısı hakkında kesin bir rakam vermenin mümkün olamıyacağı kendiliğinden anlaşılır.

Âyetin açık anlatımından, her canlının rızkının Allah'a ait olduğunu, her birinin eyleşip karar kıldığı yeri, doğum ve ölümünü de Allah'ın mutlak sûrette bildiğini öğrenmekteyiz. Şüphesiz ki, insan idrâkine sığmayan, aklın sınırının çok ötesinde olan, mahiyeti asla bilinmeyen O yüce yaratanın elbette her şeyi bilmesi gerekir. Aksi halde o canlıların Rabbı olamaz. Çünkü Rab sıfatı, kâinatta mevcut her şeyin mahiyetini bilip hılkatının özelliğine göre, plândaki yerini belirlemeye ve geliştirip tekâmül ettirmeye, maddî ve mânevî ihtiyaçlarını hazırlayıp proğramlamaya delâlet etmektedir.

O halde mesele, her canlının rızkını nasıl ve hangi yoldan vermesi ve karşılaması ile ilgilidir. Ama biraz düşünüp, biraz da araştırdığımız, hiç değilse hayvanlar hakkında yazılan ciddi eserlere bir göz attığımız zaman, bu meseleyi çözmekte zorluk çekmeyiz. Cenâb-ı Hak her canlıyı, onun yaratılış özelliğine, plânda ayrılan yerine ve hizmetine göre belli kanunlara, proğramlara, diğer bir deyimle, ona has hayat kanunlarına bağlamıştır. Hiçbir canlı başıboş, hikmetsiz ve amaçsız yaratılmamıştır. Haklarındaki kanun onlara bir zekâ, içgüdü vermekte ve her biri içgüdüsüyle, zekâsıyla rızkını bulabilmekte ve neslini devam ettirebilmektedir.

Demek ki, ortada tanımı çok zor bir plân ve proğram vardır. Aynı zamanda bu plânda yaratılması takdir edilen her canlının özellikleri, eyleşecekleri yerler, yiyebilecekleri gıdalar ve nesneler, hayat süreleri ve üreyip çoğalmaları bütün ayrıntı ve incelikleriyle belirlenmiştir. Kusursuz şekilde uygulanan plân aksamadan hedefine doğru ilerlemekte ve taşıdığı ilâhî hikmeti bütün parlaklığıyla yansıtmaktadır.

İlgili âyetle bu plân bizlere hatırlatılmakta ve Cenâb-ı Hakk'a inanmayanların akılları ve vicdanları kamçılanarak gerçeğe yönelmeleri istenmektedir. Sadece akıllara durgunluk veren «dabbe ile ilgili plân ve proğram» üzerinde düşünecek olursak, Allah'ın varlığı, birliği ve kudretinin sınırsızlığı, ilminin her şeyi kapsayıp kuşattığı bütün ihtişamıyla gözlerimizin önüne serilir de «Allah!» deyip secdeye kapanmaktan başka bir şey düşünemez oluruz.

Âyette geçen «kitab-ı mübîn», sözünü ettiğimiz muhteşem plânın detayının, ana hatlarının bütün incelikleriyle, hikmet ve esrarıyla yazılı bulunan Levh-i Mahfuz'dur. Bu da bize, kâinatın en mükemmel plânda yaratılıp proğramlandığını, hiçbir şeyin amaçsız yaratılmadığını, varlıkta mutlak bir denge ve düzenin hâkim olduğunu öğretmektedir.

GÖKLERLE YERİN ALTI DEVİRDE YARATILDIĞI BİLDİRİLİYOR

(وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاۤءِ لِيَبْلُوَكُمْ ......) **«O sizi denemek, hanginizin amelinin daha güzel olduğunu ortaya çıkarmak için gökleri ve yeri altı gün (devir)de yarattı...»**

A'râf sûresinde de aynı meâlde bir belge açıklanmış ve Allah'ın varlığı hakkında kuvvetli bir delil anlamında insan aklına seslenilmişti. Burada yine putperest inkârcı inatçıların duygusal davranarak Hakk'a karşı gelmeleri konu edinilirken üç önemli delil ortaya konuluyor ve göklerle yerin altı devirde yaratıldığı tekrarlanıp akla malzeme veriliyor.

Ayrıca dördüncü bir delil daha getirilerek göklerin ve yerin yaratılışı hakkında bir ipucu veriliyor ki o da şudur : **«Arşı da su üstünde idi..»** Bilindiği gibi, su canlıların hayat kaynağıdır. Hayatın tamamı, suda maddelerin bir eriyiği olan protoplazmada oluşur, onunla korunur ve sürekliliği sağlanır. Susuz hiçbir protoplazma mevcut olamıyacağı gibi, protoplazmasız da canlının, hayatın olamayacağı kesinlik kazanmıştır.

Su sadece insan ve hayvan için değil, bitkiler için de hayat kaynağıdır. O bakımdan rahatlıkla denilebilir ki : Hayat suda başlamış ve suda doğmuştur. İlk insan Adem Peygamber'in sıvı yapışkan bir balçıktan yaratılması da bize hayatın suda başladığı hakkında ipucu vermektedir.

SU ÜSTÜNDE BULUNAN ARŞ'IN BÜYÜKLÜĞÜ

Arş'ın büyüklüğünü tahmin veya tasavvur etmek bile mümkün değildir. Kâinat ve uzay alabildiğine geniştir. Dünya'dan milyonlarca, hattâ milyarlarca defa büyük olan milyonlarca yıldız bu geniş alanda bir toz serpintisi görünümündedir. Bunların üstünde ve ötesinde Kur'ân ve Hadîslerin, varlığını belirlediği Arş ve Kürsî vardır. Göklerin ve yerin bu iki varlığa oranla, büyükçe bir çöle atılan bir halka misali olduğu haber verilmektedir. İşte bu kadar büyük olan ilâhî Arş'ın su üstünde bulunduğunu Kur'ân haber veriyor. Önce su ve Arş, sonra da göklerin ve yerkürenin yaratıldığı anlatılıyor. Böylece göklerin ve yerin Arş'tan kopma birer parça olduğu ha-

tıra gelebilir. Nitekim Enbiyâ sûresinde bu husus açıklanarak şöyle buyuruluyor: **«İnkârcı sapıklar, göklerle yerin bitişik olduğunu, onları bizim ayırdığımızı ve her canlı olanı sudan yaratıp meydana getirdiğimizi görüp anlamıyorlar mı? Hâlâ inanmıyorlar mı?!» (1)**

GÖKLERLE YERİN ALTI DEVİRDE YARATILMASI

(وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ) **«O, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yarattı....»**

İnsan ve diğer canlıların ve bitkilerin yaşamasına elverişli şartları oluşturması için göklerle yerin üzerinden altı önemli devrin geçmesi plânlanmıştır. Yer kabuğunun oluşmasından, denizlerin meydana gelmesinden, bitki ve hayvanların yaratılıp düzene sokulmasından sonra, insan yaratılmış ve hazır bir dünyaya gözlerini açmıştır. Madenlerden su kaynaklarına, kömürden petrola kadar her şey önceden planlandığı şekilde oluşturulup hazırlanmış ve insan oğlunun istifadesine, diğer bir deyimle hizmetine verilmiştir.

Gerçi Allah yegâne kudret sâhibidir; dileseydi bütün bunları bir anda da yaratabilirdi. Ama öyle dilememiştir. Her şeyin var kılınıp oluşmasını, gelişip yararlı duruma gelmesini belli kanunlara ve proğramlara bağlamıştır. Böylece çok uzun devirlerin geçmesiyle bu kâinat oluşmuş ve bugünkü düzene kavuşmuştur. Sebebine gelince: İlmî araştırmalara imkân hazırlamayı, insan aklına ve zekâsına malzeme verip harekete geçirmeyi ve her şeyde kendi kudret damgasını gösteren denge ve düzen kurmayı dilemiştir. Günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmalar ve araştırmalar, Allah'ın bu yüksek irâdesinin birer yankısı olmuştur.

NEDEN SADECE GÖKLER VE YER?

İnsanı ölümlü bir dünyaya getirip ona hayatın acı ve tatlı yanlarını tattıran, yaşama zevkini verip sonsuza kadar diri kalma arzu ve isteğini bahşeden Allah, neden onu böylesine kısa ve ölümlü bir hayata getirmeden ebedî hayat sınırından içeri geçirmemiştir? Bu sorunun cevabı yukarıda konumuzu oluşturan âyetle açıklanmıştır; şöyle ki: **«O sizi denemek, hanginizin amelinin daha güzel olduğunu ortaya çıkarmak için gökleri ve yeri altı gün (devir)de yarattı....»** buyurularak her nîmetin ve saadetin o nis-

---

(1) Enbiyâ Sûresi : 30

bette bir külfet karşılığında olduğuna işâret edilmiştir. Öyle ki, yüce ve sonsuz nîmetlerin, çilesiz bir hayatın, elemsiz ve kedersiz bir ömrün kıymeti ancak bunların karşıtıyla donatılan bir hayattan geçtikten sonra anlaşılabilir.

İnsan diğer canlılara benzemeyen ayrı bir hılkat ve özelliktedir; o ne melektir, ne de basit bir hayvandır. İkisi arasında, her birinden bazı sıfatları kendinde taşıyan başka bir varlıktır. İyiye, kötüye, imâna ve küfre eğilimlidir. Ona verilecek yüce nîmetler veya cezalar onun eğilimine göre bir ölçü ve anlamda olacaktır.

Özetliyecek olursak, diyebiliriz ki : Dünya'ya getirilişimizin amaçlarından biri, kimin daha iyi, daha güzel iş ve amelde bulunacağını ortaya çıkarmak, mayasındaki cevherin üzerindeki kılıfı sıyırıp onun asıl karakterini belirlemektir. O halde inanan kişilerin iyilikte, yararlı işlerde, güzel amellerde birbirleriyle yarış halinde olmaları gerekmektedir. Nitekim Mülk sûresi ikinci âyette bu gerçeğe değinilerek açıklık getirilmiştir: **«Hanginizin daha güzel amelde bulunacağını deneyip ortaya çıkarmak için ölümü ve dirimi yaratan O'dur. O, çok üstündür, çok güçlüdür ve çok bağışlayandır.»**

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEYE İNANMAYIP ONU SİHİR OLARAK NİTELEYENLER

(وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ) **«Eğer onlara, öldükten sonra diriltilip kaldırılacaksınız, diyecek olsan, o küfredenler, «elbette bu açık bir sihirden başkası değildir!» diyecekler.»**

Akıl ve idrâkini kâinat kitabına çevirmeyen, en azından hayvanlar ve bitkiler âlemini araştırıp ilâhî kudret, düzen, denge ve tasarrufun hâkim olduğu bu kesimlerle ilgilenmiyen veya böyle bir zahmete katlanmayan ve insanların ellerinde ve ayaklarında neden beşer parmağın yer aldığı üzerinde durmayan, sadece birtakım varsayımlarla yetinip Darwin'in «evrim» nazariyesini can simidi sayıp canlıların devamlı bir değişme ve başkalaşma halinde olduğuna inanan maddeci inkârcıların gayet tabii olarak ölümden sonra dirilmeye inanmaları düşünülemez ve bu ilâhî beyâna karşı kayıtsız kalmaları pek yadırganmaz.

Gerçi bilim ve tekniğin birçok imkânlarından yoksun olan Mekke putperestlerinin görüş ve iddia açısı daha değişik idi. Onların, kabirlerde, yani toprak altında çürüyüp ufalanan kemikleri görünce, «bunların tekrar bir-

araya gelip canlanması ancak açık bir sihirle gözboyama olabilir» demekten başka bir bilgi ve kültürleri yoktu. Yirminci asrın insanı ise, birçok alanlarda ilim ve tekniğin nîmetlerine, geniş çapta araştırma malzemesine erişmesine rağmen, hâlâ insanın maymundan, gorilden veya okyanuslardaki beş kemikli yüzgeci olan balıktan türediğini iddia etmekte ve böylece âhireti, öldükten sonra dirilmeyi bir çırpıda inkâr etmekte ve kutsal değerleri temelinden reddedip hayatı bütünüyle bir tesadüfe bağlamaktadır.

Kur'ân'da bunlara dört ana fikir verilmekte ve bu açıdan hareketle kâinatın tesadüfler zinciri olmadığı belirtilerek iyice düşünme imkânı bahşedilmektedir. Ne yazık ki, pozitif ilimlerde söz sâhibi olan uzmanların çoğu Kur'ân'ı bir gün olsun okuma ihtiyacını duymamakta, din hakkında çok sığ ve basit bilgilerle yetinmeyi ihtiyar etmekteler. Gerçi bu bir eğitim meselesidir. Kur'ân-ı Kerîm üzerinde bilimsel araştırma yapacak bir enstitü, ya da akademi kurulmadıkça günümüzün okumuşlarının çoğundan böylesine bir dönüş ve yöneliş beklenemez.

Hayreti mucip bir olaydır ki, Hıristiyan olan Batılı bazı seçkin ilim adamları Kur'ân'ı iyice araştırma zahmetine katlanmakta ve her kelimesiyle ilâhî olduğuna inanarak bu konuda kitaplar yazmaktalar. Ümit ederiz ki, tek yanlı yetişen ilim adamlarımız, her konuda Batılı ilim adamlarını kaynak görüp gösterdikleri gibi, Kur'ân ve İslâm konusunda da pek yakında onları kaynak görmeye başlayacaklardır.

İNKÂRIN SONU HÜSRANDIR

Dünün olduğu gibi, bugünün maddeci insanı da her felâketi ve yok edici her olayı tabii bir olay saymakta, ilâhî plân, proğram ve tasarrufu aklının ucundan olsun geçirmemekte ve aslında kendisini saran elim felâketi görmemektedir. Oysa Hakk'ı inkâr, ilâhî kudretin eşyadaki damgasını görmemek ve böylece hayata tesadüfler zincirinin oluşumu açısından bakmak musîbetlerin en kötüsü, felâketlerin en beteridir. En azından zekâsı gelişmiş, ruhu ve vicdanı ihmal edilmiş, kutsal değerlerden uzak bırakılmış nesillerin ortaya çıkmasıyla kendi kültürlerine en büyük kötülüğü yapmışlardır. Bu, gerçekte bir felâket değil de nedir?

Sonra da toplum yapısında güvenin sarsılması, insanların birbirlerine karşı sevgi ve saygı duymaması huzur havasını bütünüyle yok etmemiş midir? Zira aile ve toplumu ayakta tutan birtakım değerler söz konusudur. Onlar gözardı edildiği veya unutulduğu takdirde toplum ve aile mânen çökmüş ve çözülmüş sayılır. Oysa hiç kimsenin toplumu bu duruma düşürmeye hakkı yoktur. Bilmiyorlar ki, dengesiz bir toplumun, güvensiz, istikrarsız bir âilenin oluşması, millet için yıkıcı bir depremden, yakıcı bir yan-

gından, silip süpürücü bir kasırgadan daha kötü ve daha beterdir.

Kur'ân'da belirtildiği gibi, bu azâp ve felâketin temelinde Allahsızlık, imansızlık, dengesizlik yatmaktadır. Böylesine bir azâp ve felâket kendi haline bırakılıp acil tedbir alınmadığı takdirde telafisi gayr-i mümkin neticeler doğurur. Aslında gelecek azâbın gecikmesi hiç kimseye umut vermemelidir. O yavaş yavaş, emekliyerek oluşur, bir gün gelir de hiçbir engel ve set dinlemiyecek büyük bir sel felâketi halini alabilir.

Kur'ân'da bu sonuca dikkatler çekilerek söyle buyuruluyor : **«Alaya alıp durdukları şey onları iyiden iyiye kuşatacaktır.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kâinat plânında yer alan her canlının rızkının ve eyleşeceği yerin belli ölçülere bağlandığı ve ezelî ilimle takdîr edildiği açıklanarak, araştırıcılar için ana fikir verildi. Sonra da göklerin ve yerin altı uzun devirde yaratıldığına değinilerek kâinatın önemli bir bölümünün insan için yaratılıp hizmete sevkedildiğine işâret edildi ve bu mükemmel düzen içinde insandan en güzel ve en yararlı hizmetlerin beklendiği açıklanarak herkesin kendi yeteneklerine göre ezelî plândaki yerini alması hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle insan oğlunun dünya hayatında ardı-arkası kesilmeyen denemelerle karşılaşacağına, bazan umut dolu günler, bazan da ümitsizliğe düşer gibi sıkıntılı anlar geçireceğine, her iki durumda da sabırlı olup sonucu güvenle beklemesinin yararına işâret ediliyor.



وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً
ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ
نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ
عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

M E Â L İ :

9— İnsana kendi tarafımızdan bir rahmet tattırdıktan sonra, onu ondan çekip alırsak, (bir de bakarsın ki) o çok umutsuz ve çok nankördür.

10— Eğer kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra nîmet tattırsak, and olsun ki o, «sıkıntılar ve kötülükler benden ayrılıp gitti» der. Şüphesiz ki o (bu durumda) çokça sevinir ve böbürlenir.

11— Ancak sabredip güzel-yararlı amellerde bulunanlar böyle değildirler. İşte bunlara bağışlanma ve büyük mükâfat vardır.

İLGİLİ HADİSLER

«Canımı kudret elinde tutana and olsun ki, mü'mine bir keder, bir dert, bir ağrı ve sızı, bir üzüntü, hattâ bir diken dokunmaya görsün, mutlaka Allah o sebeple onun günah ve hatâlarını temizleyip bağışlar.» (1)

«Canımı kudret elinde bulunduran zata yemin ederim ki, Allah, mü'min hakkında ne kadar bir kaza hükmederse, mutlaka onun için hayırlı olur. Öyle ki : Ona bir genişlik (bolluk) gelir de şükrederse, kendisi için hayırlı olur; bir sıkıntı dokunur da sabrederse, yine onun için hayırlı olur. Bu fazîlet ancak mü'mine aittir.» (2)

(1) Müslim/birr: 52- Tirmizî/cenâiz: 1- Ahmed: 3/4, 24
(2) Buharî - Müslim - Ahmed: 2/458, 470

İNSAN KARAKTERİ

(وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ) **«İnsana kendi tarafımızdan bir rahmet tattırdıktan sonra, onu ondan çekip alırsak, (bir de bakarsın ki) o çok umutsuz ve çok nankördür.»**

İnsan karakterinin, diğer bir tabirle onun iç yapısının, huyunun ana çizgileri birbiriyle kesişmektedir. Elindeki nîmet çekilip alınınca derin bir üzüntüye kapılıp umutsuzluğa düşer ve o nîmetten hiç yararlanmamış havasına girerek nankörlük eder; bazan da hakkı inkâr edecek kadar dengesiz olur. Temelde sağlam bir iman bulunmadığından sabır ve dayanma gücünü bir anda kaybeder. Bunun aksine dokunan bir sıkıntıdan sonra nîmete erişirse, ilâhî inâyet ve kudreti unutup «sıkıntı benden ayrılıp gitti» der de, «Allah beni sıkıntıdan kurtardı» demez. O sebeple Allah'a hamdetmeyi aklından bile geçirmez. Üstelik sevincinden yerinde duramaz olur da şımarır; sonra da kuvvet ve kudreti kendinde ve zahiri sebeplerde görür ve böylece sebepleri kendi kudret elinde tutup harekete geçiren Allah'ı hatırlamaz.

Bu bakımdan birbiriyle durmadan kesişen bu duygu ve düşünceler, sabır, hamd ve şükürle gerçek ölçüsünü bulmadığı takdirde, kişiyi bir sürü günah ve isyâna itip hayatının denge ve düzenini bozar ve âhiretini de berbat edebilir. Ancak kişinin sabır ve şükür düzeyine gelebilmesi, kâmil anlamda bir imân ve irfanla mümkündür. Bunun için de Peygamber mektebinin verdiği feyiz ve rahmetten yararlanmaya ihtiyaç vardır. O da ancak ciddi bir eğitimle gerçekleşebilir.

İlgili âyetle bu incelikler yansıtılarak, **«Ancak sabredip güzel-yararlı amellerde bulunanlar böyle değildirler. İşte bunlara bağışlanma ve büyük mükâfat vardır.»** buyurulmaktadır.

Unutmamak gerekir ki, insana verilen her nîmet eğreti bir anlam taşımaktadır. Aynı zamanda dünyevî nîmetler amaç değildir, her iki hayatı kazanmanın birer aracıdır. O bakımdan Allah verdiklerini bir gün geri alabilir, inancıyla Hakk'a teslimiyet göstermek, gelecek olan her türlü sıkıntı ve musîbeti hafifletecek bir irfan oluşturur. Böylece ârız olan kusur ve günahlar da bağışlanıp temizlenir.

İnsana bol nîmet eriştiğinde ise, onu vereni, hazırlayıp takdîm edeni hatırlar ve büyük bir imtihanla karşı karşıya bulunduğunu düşünerek Allah'a kalbiyle, diliyle ve organlarıyla şükreder ve ona lâyık olabilmenin yollarını arar da Hakk'a teslimiyet ve mahviyetle yönelirse, hem sınavı ba-

şarıyla neticelendirmiş olur, hem de nîmetin daha da artmasına yol açmış bulunur. Böylesine âhirette daha büyük nîmetler ve mükâfatlar hazırlandığı ise, her türlü şüpheden uzak bir kesinlik arzeder.

İYİ, GÜZEL AMELLERDE BULUNANLAR VE BULUNMAYANLAR

(إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) **«Ancak sabredip güzel-yararlı amellerde bulunanlar böyle değildirler.»**

İlgili âyetler, bir önceki âyetlerin taşıdığı mana ve hükümleri tamamlamaktadır. Sıkıntı ve genişlik gibi iki karşıt durum arasında zikzak çizen insanlardan güzel, yararlı amellerde bulunanlar övülürken, aksine bir anlayış ve tutum içinde bocalayıp duranlar yeriliyor, en azından nankörlük ve şımarıklıkla vasıflanıyor ve kınanıyorlar.

Böylece âyetlerin delâletinden, sabır ve şükrün, sağlam imân ve sâlih amelin ürünü; nankörlük, şımarıklık ve böbürlenmenin ise, kötü amellerin tabii neticeleri olduğu anlaşılıyor.

11. Âyette sabır ve salih amellerden söz edilirken, imândan söz edilmemiştir. Çünkü Allah yanında makbul olan sabır ve sâlih amel, yine Allah'a dosdoğru imânın ürünü olanıdır. O bakımdan imân zımnen anılmış sayılır.

MAĞFİRET VE ECR-İ KEBÎR

(أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ) **«İşte bunlara mağfiret ve ecr-i kebîr vardır.»**

İlgili âyet, imân temeli üzerinde filizlenip yeşeren sabır ve sâlih amelin iki büyük mükâfatından söz etmektedir: Birincisi, mağfiret, ikincisi, ecr-i kebîr.. Birinci mükâfat, insan ne kadar sabırlı olur, sâlih amellerde bulunursa bulunsun, az-çok günah da işlemekten kendini kurtaramıyacağına delâlet etmektedir. Hem Allah sadece peygamberleri günahlardan korumuştur. Diğer insanlara böyle bir mazhariyet verilmemiştir. O bakımdan kişinin makam ve mertebesi ne kadar yüksek olursa olsun, mutlaka Allah'ın mağfiretine muhtaçtır. Sağlam imânından fışkıran iyi, yararlı amelleri ağır bastığı takdirde, hem iyi insan olarak yazılır, hem de ilâhî mağfiretin tecellisine lâyık olur. İkinci mükâfat, âhirette Cenâb-ı Hakk'ın o gibi kullarına Cennet ve Cemalini nasîp edeceğine işârettir. Zira Cemalüllah'tan, sonra da Cennet'ten daha büyük mükâfat ancak ilâhî rıza mertebe-

sine lâyık görülmektir. Zaten Allah ancak kendilerinden razı olduğu kullarına bu iki nîmetin kapısını açar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insan karakterinin kesiştiği hususlar üzerinde duruldu. Sağlam imân, köklü dinî tahsîl ve ciddi dinî eğitim görmeyenlerin çoğunun olaylar karşısında sarsılıp dengesizliğe düşeceğine işâret edildi. Sonra da imân temeli üzerinde yeşerip filizlenen sabır ve sâlih amele dikkatler çekilerek buna sahip olan kişiler övüldü.

Aşağıdaki âyetlerle, imândan uzak, sâlih amel ve sabırdan mahrum olan inkârcıların yersiz birtakım istekleri konu edinilerek yeriliyor. Sonra da Peygamber'in (A.S.) görev sınırı belirlenerek bütün mü'minlere o konuda en sağlam kıstas gösteriliyor. Arkasından Kur'ân hakkında şüphe izhar ederek Muhammed'in (A.S.) uydurması olduğunu iddia edenler isbata çağrılıyorlar.

—oOo—

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ
بَعْضَ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَضَٓائِقٌ بِه۪ صَدْرُكَ اَنْ
يَقُولُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ مَلَكٌۜ
اِنَّمَٓا اَنْتَ نَذ۪يرٌۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَك۪يلٌۜ ﴿١٢﴾
اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۜ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِه۪ مُفْتَرَيَاتٍ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿١٣﴾
فَاِلَّمْ يَسْتَج۪يبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

M E Â L İ :

12— Onların O'na (sapık inkârcıların Peygamber'e) bir hazine indirmeli değil miydi veya onunla beraber bir melek gelmeli değil miydi? demelerinden neredeyse sana vahyolunanın bir kısmını terkeder gibi oluyorsun ve bu sebeple göğsün daralıyor. (Unutma ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise, her şeyi düzenleyen, koruyan ve yönlendiren tek güven kaynağıdır.

13— Yoksa Kur'ân'ı O mu uydurdu diyorlar? De ki : Öyle ise haydi onun gibi uydurma on sûre getirin ve sözünüzde doğrulardan iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiği (kadar) kimseleri (de yardımınıza) çağırın.

14— Eğer sizin (bu önerinize) olumlu cevap vermezlerse, bilin ki O, Allah'ın ilmiyle donatılarak indirilmiştir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, ancak O vardır. Artık siz teslimiyet gösterip İslâm'ı kabul etmez misiniz?

ALLAH'IN BUYRUKLARINI ALAYA, YA DA HAFİFE ALANLAR

Putperest Mekkeli'ler, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi küçük düşürmek, inen ilâhî âyetleri birer eğlence ve oyun haline getirmek için ne lâzımsa onu yapmaya çalıştılar. Hz. Muhammed'e (A.S.) sihirbaz, şâir, eskilerin masallarını anlatan hikâyeci, akli dengesi bozuk gibi birçok yakışıksız sözler ve yersiz sıfatlar kullanarak kinlerini, düşmanlıklarını aralıksız sürdürdüler. Ne var ki, bütün bunlar Resûlüllah (A.S.) Efendimizin yüksek şahsiyeti karşısında sabun köpüğü gibi sönmeye, silinip değersiz hale gelmeye mahkûm olmuştur.

Sözünü ettiğimiz yakışıksız sözler halk tarafından tutulmayınca taktiği değiştirerek inen âyetleri alay konusu edinmeye, hafife almaya başladılar : **«Ona bir hazine indirilmeli değil miydi veya Onunla beraber bir melek gelmeli değil miydi?»** diyerek çevreyi olumsuz yönde şüpheye sokmayı denediler. Kur'ân'ın putları ve putperestleri yerden yere vuran belgelerini dillerine dolayıp bazı ilâvelerle yıkıcı propagandada bulunmaya devam ettiler. O kadar ileri gittiler ki, neredeyse Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz inen vahyin bazı kısımlarını tebliğ etmiyecek veya bir süre erteliyecek gibi oldu. Derken yukarıdaki âyet inerek, ortam ve şartlar ne olursa olsun, inen vahyin mutlaka tebliğ edilmesinin gereği hatırlatıldı.

Şüphesiz ki Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in kafasından geçen böyle bir erteleme düşüncesi, sadece İslâm'ın lehine yönelik bulunuyordu. Aşırı bir saldırı karşısında bir süre susmanın faydalı olacağı umudu bir bakıma söz

konusu idi. Kesin bir karar verilmiş değildi. Ancak tedbirde az bir kusur olabilirdi. İlgili âyet inince, böyle bir tedbirin gereksiz ve faydasız olduğu anlaşıldı ve ilâhî emre mutlak surette uyan Hz. Peygamber (A.S.) o gibi düşünceleri kafasından çıkarıp attı.

ORTAMIN OLUMSUZ HAVASINI DEĞİŞTIRMEK

Kur'ân ilgili âyetle, dini ve ilâhî buyrukları teblîğde mü'minlere ve daha çok ilim adamlarına bir ölçü vermekte, tavizin yeri olmadığını belirtmektedir. Zira Hz. Peygamber (A.S.) dini teblîğ ile görevli bulunduğuna göre, hemen her konu ve meselede ümmetine bir misal ve ölçü vermekle yükümlüydü. Bütün teşebbüsleri, düşünceleri, söz ve davranışları birer misal ve ölçüdür. Kur'ân'da önemli konularda onun şahsında beliren bu ölçü ve misaller açıklanarak ümmetine sağlam metotlar verilir.

Din ve mukaddesat aleyhine olumsuz yönde propaganda yapanlar ve ilâhî âyetleri alaya alanlar ne kadar çoğalırsa çoğalsınlar, günün şartlarına ve imkânların el vermesine göre, teblîğ ve irşat görevini aksatmamak gerekir. Aksi halde alan bütünüyle inkârcılara bırakılmış olur ki bu, dinin o yerde yanmakta olan meşalesinin sönmesine rıza göstermek anlamına gelir. Ancak çevrenin, ortamın ve şartların çok iyi değerlendirilip irşat ve teblîğ hizmetini ona göre sürdürmeyi plânlamakta büyük yarar vardır. Düşmanın azgınlık ve zulmünü, aşırılık ve ahlâksızlığını artıracak şekilde hareket etmek sünnete aykırıdır. 13 yıllık Mekke döneminde uygulanan metot, izlenen strateji sözü edilen sünneti bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimizin Kur'ân'ın gölgesinde, inen âyetlerin ışığında bilhassa Mekke'de nasıl bir irşat ve teblîğ usulü uyguladığını çok iyi araştırıp ona göre bir proğram hazırlamak gerekir. Aksine bir düşünce ve tutum İslâm'ın aleyhine neticelenebilir.

ONUN GİBİ ON SÛRE GETİRİN

(أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ) **«Yoksa Kur'ân'ı O mu uydurdu diyorlar? De ki : Öyle ise haydi onun gibi uydurma on sûre getirin.»**

İnkârcı müşrikler, Kur'ân için «Muhammed'in uydurması» mı diyorlar; o halde iddialarını isbat için kendileri de onun bir benzeri on sûre uydurup ortaya koysunlar. Zira Mekkeli'ler Arap dilinde ve edebiyatında oldukça

ileri bir safta bulunuyorlardı. Şiir kalıplarını çok iyi bilenlerden sayılırlardı. Söz söylemek onların ayrı bir sanatı idi. Kur'ân'ın beşer tarafından uydurulduğunu iddia etmeleri, kendilerinin onun bir benzeri on sûre uydurup ortaya çıkarmalarına çağrışım yapıyordu. İlgili âyet bu çağrışıma parmak basıyor ve onları bir bakıma mindere davet ediyordu. Hem Hz. Muhammed (A.S.) Efendimizin çocukluğu ve gençliği Mekke'de geçmişti. Onun günlük hayatı bile en ince taraflarına varıncaya kadar biliniyordu. Hayatında hiç yalan söylememiş, hiçbir şey uydurmamış, doğruluktan, ciddilikten hiç ayrılmamıştı. İnsanlara iftira etmiyen Allah'a karşı nasıl yalan uydurabilirdi. Hiç yalan söylemeyen, nasıl olur da Allah'a karşı yalan söyeyebilirdi. Sonra Onun konuşma tarzı, uslûbu ve bilgi seviyesi çok iyi biliniyordu. Kur'ân'daki hakikatleri kendi kafasından çıkarıp ortaya koyması mümkün değildi. Aynı zamanda Kur'ân'da hâkim olan ifade tarzı, onun ifadesinden kesinlikle ayrılıyor, beşer sözüne aslâ benzemiyordu.

Eğer Kur'ân insan sözü ise, ey inkârcı sapıklar! siz de insansınız; şâir ve edip sözü ise, sizde de ünlü şâirler ve edipler vardır. Toplanın, bütün yeteneklerinizi ortaya koyun, bütün yardımcılarınızı biraraya getirin, Kur'ân'ın on sûresine benzer on sûre uydurup ortaya koyun. Eğer iddialarınızda doğrular iseniz, haydi durmayın onun bir benzerini getirin!.

Kur'ân'ın, o sıkıntılı ve buhranlı günlerde ve Arap edebiyatının doruğuna eriştiği dönemde inkârcılara karşı açıktan meydan okuması, onun ilâhî olduğunun bir başka belirtisi ve açık belgesidir.

Görülüyor ki, aradan onbeş asır geçmesine rağmen, Kur'ân gibi dinî esasları, ahlâkî umdeleri, hukukî sistemleri, ilmî esasları, ana fikirleri, temel bilgileri kusursuz, hatasız yazıp biraraya getiren bir kuvvet ortaya çıkamamıştır. İnsan karakterini, psikolojik yapısını, milletlerin hayat dengesini, var olma ölçü ve kıstaslarını en doğru ve isabetli çizgileriyle ortaya koyan ve yüzdeyüz isâbetli olan bir sistem ortaya çıkarılamamıştır. Oysa Kur'ân'da bütün bu esaslar ve prensipler en sağlam temeller üzerine oturtulup açıklanmış ve hiçbir zaman ilmî tesbitler bunları çürütememiş, bilâkis tasdike mecbur kalmıştır.

Kur'ân'da fizik ötesinden en doyurucu bilgilere yer verilmiş, âhiret âlemi ve safhalarıyla ilgili temel inançlar açıklanmış ve her yönüyle, her beyânıyla insanları iyiye, doğruya, güzele, faydalı olana yönlendirme plânlanmış, insan ruhunun temizliği ve yüceliğiyle ters düşmeyen bir hayat nizamına yer verilmiştir. Bu kadar geniş kapsamlı ve inandırıcı başka bir kitap yazılabilmiş midir?

İşte ilgili âyetle bütün bu gerçekler özetlenip bir komprime halinde beşer idrâkine sunulmuş, inkârcılar susturularak Hakk'ın sesi perde per-

de yansıtılmıştır.

Böylece Muhammed'in (A.S.) değil, inkârcı putperestlerin, maddeci müşriklerin yalancı, iftiracı oldukları belgelenmiştir. Nitekim hem Mekke-li'ler, hem de çevre kabileler çok iyi biliyorlardı ki, Muhammed (A.S.) Efendimize inen sözler sihir ve büyü değildir. Zira sihir ve büyünün yönü, yöntemi ve kalıbı çok değişiktir. Şiir türünden de hiç değildir. Bununla beraber sırf kin ve düşmanlıklarından dolayı sözü edilen yalan ve iftiralara baş vuruyor, ortalığı bulandırmaya çalışıyorlardı.

Tekrar edelim ki, aradan onbeş asır geçmesine rağmen Kur'ân'ın bir benzeri şöyle dursun, bir âyetinin misli yazılamamıştır. İlmî araştırma ve tesbitler hep onu doğrulamış ve doğrulamaya devam etmektedir. Eskime, yıpranma, unutulma, özelliğini kaybetme gibi diğer kitaplar hakkında mukadder olan âkibetten her zaman uzak kalmıştır. Gün geçtikçe cilâsı artmış, haklılığı daha iyi anlaşılmıştır. Çünkü Kur'ân bütünüyle Allah sözüdür ve hep Allah sözü olarak, korunup kalacak, kıyâmete kadar tazeliğini muhafaza edecektir. Karşısına çıkan hasımlarını mutlaka yere serecek, Allah kelâmının noksanlıktan, hatadan, özelliğini kaybetme akibetinden berî olduğunu hep gösterecektir.

Kur'ân'ın bir diğer özelliği, biri geçmişle, diğeri gelecekle ilgili olmak üzere haberleri verirken, geçmişle gelecek arasında en sağlam köprüyü kurmasıdır. Geçmişle ilgili verdiği haberlerin doğruluğu, yapılan ilmî çalışmalar, arkeolojik kazılar ve tesbitlerle, tarihî gerçekleri araştırıp gün yüzüne çıkarmakla kesinleşmiştir. İnkârcı azgın müşriklerin, ahlâkan çöken milletlerin dönüş yapmadıkları takdirde yıkılıp yok olacakları hakkındaki uyarıları yüzlerce misallerle belirgin hale gelmiştir. Putperestlere yenik düşen Rumların en geç dokuz yıl içinde üstünlük sağlayacaklarına dair verdiği haber aynen gerçekleşmiştir. Yahudîlerle ilgili beyanları noksansız ortaya çıkmış, Yahudî ve Hıristiyanların Müslümanlara hiçbir zaman samimi dost olamayacaklarıyla ilgili verdiği bilgi, bugüne kadar tazeliğini kaybetmemiştir; aksini isbat eden bir ortam gerçekleşmemiştir.

Kur'ân'da bir de geçmiş ümmetlerin hayatının önemli safhalarına değinilir ve daha çok özlü noktaları üzerinde durularak ibret ve öğüt alınmasına özen gösterilir ve peygamberlerin teblîğ ettikleri hususlar açıklanarak dinler arasındaki ortak esaslar sekiz madde halinde şöyle belirtilir:

1— Semavî dinlerin hepsi bir tek ilâh inancına dayanır ve o tek ilâhın Allah olduğu açıklanarak ortağı bulunmadığı anlatılır.

2— Hak dinlerin hepsi ölümden sonraki hayattan, âhiret âleminden, hesap ve cezadan söz ederler ve bu hususta da aynı inancı paylaşırlar.

3— Peygamberlerin görevlerinin sadece Allah'ın emirlerini olduğu gibi insanlara teblîğ etmek, azıp sapıtanları uyarmak, doğru yolu seçenleri ebedî mükâfatlarla müjdelemek ve Allah ile kulları arasındaki her türlü bâtıl engelleri kaldırıp insanlara ibâdetin amaç ve hikmetini öğretmek ve dünya hayatından maksadın ne olduğunu hatırlatmak düzeyinde bulunduğunu haber verirler

4— İnsanların kâinat plânındaki yerini belirlemek, hayat kanunlarının değişmiyeceğini gösterip sünnetullaha uymanın her iki hayat için lüzumlu ve şart olduğuna dikkatleri çekmek suretiyle hılkattan maksadın ne olduğunu kafalara ve kalblere işlerler.

5— Inkâr, azgınlık, şımarıklık, böbürlenmek, haklara saygısızlık, insanlara tepeden bakmak, ruhun yüceliğine gölge düşüren ve insanı Allah'tan uzaklaştıran sebeplerden birkaçıdır. Bunlardan kurtulmanın yol ve yöntemlerini anlatırlar, duygu, düşünce ve akla malzeme vererek destek sağlarlar.

6— Sosyal yapıyı Allah sevgisi ve korkusuyla eğitip denge ve düzende tutma esaslarını açıklarlar.

7— Aile yapısını dinî terbiye ve güzel âdetlerle sağlam temellere oturtmanın lüzumu üzerinde dururlar, gereken malzemeyi vererek insan irâdesine yer ayırırlar.

8— Dini en güzel, en yapıcı ve okşayıcı öğütlerle ayakta tutmanın metotlarını verirler. Öğretim ve eğitimin şart olduğunu yer yer işlerler.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise, bu sekiz madde, gelişen ve gelişecek olan sosyal hayatın bütün safhaları dikkate alınarak daha geniş ve daha bilimsel ölçülerle anlatılır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın insanlara en son mesajı olma özelliğini taşıyarak indirilmiştir. O bakımdan Allah'ın ilmiyle donatılmış, insan ruhunun bütün arzu ve isteklerine cevap verecek bir muhtevada hazırlanmıştır. Her yönüyle mükemmeldir, doyurucu ve tatmin edicidir. Yeter ki insan, aklını, idrâkini son noktasına kadar harekete geçirip onu inceleme zahmetine katlansın.

Aynı zamanda Kur'ân bu maddeleri yer yer sıralarken hedefinin kâmil insan yetiştirmek olduğuna işârette bulunur, sorumluluk duygusunu beşerin kalp ve kafasında hâkim kılmayı dikkatten hiçbir zaman uzak tutmaz.

Nasıl Allah'tan başka hak ilâh yoksa, Kur'ân'dan da daha hak, daha mükemmel kitap yoktur. Tevrat ve İncil yürürlükten kaldırılmıştır. Elimizdeki mevcut nushaların da Allah sözünün önemli bir kısmı değiştirilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'ın buyruklarının aynen teblîğinin gereği üzerinde duruldu ve Hz. Peygamber'in (A.S.) hayatından bizlere, yönlendirici bir misal verildi. Sonra da Kur'ân'ın bütünüyle Allah sözü olduğu konu edinilerek bir benzerinin insanlar tarafından meydana getirilmesinin mümkün olmadığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle küfür ve azgınlık ahlâksızlıkla, zulüm ve haksızlıkla birleşmedikçe cezâsının âhirete bırakılacağına işâret ediliyor, aynı zamanda dünyada kim daha bilerek ve sistemli çalışırsa, onun daha başarılı olabileceği hatırlatılıyor. Böylece mü'minlerin dünya hayatını meşru sınırlar içinde yeterince değerlendirmeleri dolaylı şekilde isteniliyor.

——oOo——

مَنْ كَانَ يُر۪يدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
وَز۪ينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ ف۪يهَا وَهُمْ ف۪يهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا ف۪يهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

M E Â L İ :

15— Dünya hayatını, onun süs ve şatafatını isteyenlere, dünyada işlediklerinin karşılığını tastamam veririz ve onlar burada bir zarara ve eksikliğe de uğratılmazlar.

16— İşte bunlar, öyle kimselerdir ki, Âhiret'te kendilerine ateşten başkası yoktur. Dünyada işledikleri boşa gitmiştir ve yaptıklarının hepsi de değersiz ve anlamsızdır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah (c.c.) buyurdu : Ben, ortaklıkta ortakların en müstağnisiyim, ortağa ve ortaklığa aslâ ihtiyacım yoktur. Kim bir amelde bulunur, bir iş işler de, o işte ve amelde benimle birlikte başkasını ortak ederse, onu da ortağını da (kendi hallerine) terkederim.» (1)

Açıklama :

Yapılan ibâdet, taat ve hizmeti Allah için yerine getirirken, başkalarının da görüp beğenmesini, takdîr etmesini isteyen kimse, amel ve ibâdetinde Allah'a ortak koşmuş olur. O bakımdan Allah o kimseyi, ortak koştuğu kişilerle başbaşa bırakır, Âhiret'te ona hiçbir sevâp ayırmaz. Yukarıdaki hadîs bilhassa bu inceliği yansıtmaktadır.

«Kim de Allah'tan başkası için (ilâhî rızanın dışında bir takım amaç ve arzularını gerçekleştirmek için) ilim tahsîl ederse, Cehennemdeki yerine hazırlansın.» (2)

«Kim Allah'ın hoşnutluğu arzu edilen bir ilmi, sadece dünyalıktan bir şeyler elde etmek için tahsil ederse, kıyâmet gününde Cennet kokusunu bulamayacak (alamayacak)tır.» (3)

«Sizin hakkınızda en çok korktuğum husus, küçük şirktir.»

Bunun üzerine soruldu : «Küçük şirk nedir?» Cevap verdi: «Riya (gösteriş)tir.» (4)

Nitekim Enes b. Mâlik (R.A.) ile Tabiînden Dahhak bu âyetin riyakârlar hakkında indiğini söylemişlerdir.

«Ameller niyetlere göre değer kazanır ve her kişiye niyetinin karşılığı vardır. Artık kimin hicreti Allah ve Resûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin de hicreti dünyalıktan elde edeceği bir şey veya nikâhlayacağı bir kadın ise, onun da hicreti, niyet edip yöneldiği şeyedir.» (5)

---

(1) Tirmizî/tefsir: 18- İbn Mâce/zühd: 21- Ahmed: 4/215

(2) Tirmizî/ilim : 6

(3) Ebû Dâvud/ilim : 12- İbn Mâce/mukaddeme : 23- Ahmed: 2/338

(4) Tirmizi/hudud: 24, fiten: 59, zühd: 21- İbn Mâce/hudud: 12, zühd: 21- Ahmed: 1/22, 44, - 3/7, 30, 382- 4/126- 5/428, 429

(5) Buharî/bed'ü'l-vahiy: 1, ıtık: 6, menakıb: 45, talâk: 11, eyman: 23, ikrah: 1- Müslim/imâret: 155- Ebû Dâvud/talâk: 11- Nesâî/taharet: 59, talâk: 24, eyman: 19- İbn Mâce/zühd: 26

HER AMELİN KARŞILIĞI NOKSANSIZ VERİLİR

(مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ) **«Dünya hayatını, onun süs ve şatafatını isteyenlere, dünyada işlediklerinin karşılığını tastamam veririz ve onlar burada bir zarar ve eksikliğe de uğratılmazlar.»**

Allah'ın insanlar hakkındaki hayat ve onu kazanma kanununun en belirgin ölçü ve neticelerinden biri de, her işin ve amelin karşılığını noksansız vermektir. Sonra da o iş veya amel kişinin niyet ve amacına göre değer kazanır veya hiçbir değer taşımayıp dünyadaki karşılığı ile noktalanır, âhirette yararlı bir ürünü görülmez. Nitekim dünya hukuk literatüründe de «Bir işten amaç ve niyet ne ise, hüküm ona göredir.» kuralının önemli bir yeri ve anlamı vardır. Bu kuralı, ilk maddeleştirenler, İslâm hukukçularıdır.

O halde çalışan, iş gören, ibâdet eden, ilim tahsîli için didinip duran her kişinin ameli, yetenekleri, niyeti ve başarısı oranında karşılık görür. Sadece dünyalık elde etmek, yüksek makamlara erişmek için okuyan ve yeteneklerini bütünüyle bu amaca yönelten kimse, başarısı nisbetinde amacına erişir. Allah rızasını düşünmeyerek başkalarının gözüne girmek için çırpınıp duran da hizmeti ve azmi oranında sonuca ulaşır. Bunun istisnaları her zaman söz konusudur. Ama istisna genel kaideyi değiştirmez.

Niyeti ve amacı sırf Allah'ın sevgi ve hoşnutluğuna erişmek olan kimse de bu düzeydeki amelinin karşılığını hem dünyada, hem âhirette görür, dünyada görmediği takdirde âhirette mutlaka fazlasıyla mükâfatlandırılır. Zaten öylesi dünyada pek karşılık beklemediğinden, olumlu bir neticenin gerçekleşip gerçekleşmemesi onun için fazla önemli değildir.

Yalnız dünyalık elde etmeğe çalışan, âhiretle ilgili bir niyeti veya gayesi olmayan kimsenin yaptığı iş ve amelinden dolayı âhirette karşılık yani mükâfat beklemesi gereksizdir veya kendisine haksızlık yapıldığını iddia etmeye hakkı yoktur, çünkü kendisi böyle bir niyet taşımadığı gibi âhirette de bir mükâfat ve sevâp verilmesini düşünmemiş veya arzu etmemişti.

İlgili âyetle konu çok özlü ve duyarlı bir anlatımla kalp ve kafalara neşter vururcasına işleniyor.

ŞÖHRET VE MAKAM HIRSI BUDALALIĞI

(اُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) **«İşte**

bunlar öyle kimselerdir ki, Âhirette kendilerine ateşten başkası yoktur. Dünyada işledikleri boşa gitmiştir ve yaptıklarının hepsi de değersiz ve anlamsızdır.»

Hakk'ı inkâr edip âhirete inanmayan bazı mucit ve kâşiflere, âlim ve filozoflara gelince, bunların göz kamaştıran keşif ve buluşları âhirette mükâfatsız mı kalacak? Beşeriyete bunca hizmetlerine karşılık Cenâb-ı Hak onları sırf inkârlarından dolayı Cehennemde mi yakacak?

Genellikle dar görüşlü ve İslâmî esas ve ölçülerden nasîbini ya hiç almamış, ya da yeterince dinî kültüre, Kur'ân ilmine sâhip olmamış kişiler, bunları alkışlar, dünya ve âhiret cennetini herkesten çok onlara lâyık görürler. Bu, ilk bakışta biraz mantıkî görünür. Öyle ya bunca çalışma, kafa yorma, insanlığın hayrına hizmet verme, keşifler yapma boşuna mıdır? Kelimeyle anlatılamıyaçak kadar başarılar mükâfatsız mı kalacak? Buna benzer bir takım sorular hatıra gelebilir ve bunları çoğaltmak mümkün. Ama meselenin derinliğine, iç yüzüne nüfuz edecek olursak, gerçeğin öyle olmadığını, alkışlayanların düşündüğü doğrultuda cereyan etmediğini görürüz. Şöyle ki : Eğer bir mucit veya kâşif, ya da ilmî araştırma ile çok değerli bilgiler toplayan ilim adamı, bütün bu çalışma, didinme ve gayretleriyle, buluş ve icatlarıyla dünya nîmetlerini, şöhrete erişip ülkeler arasında tanınmayı, yüksek makamlara erişmeyi amaç olarak seçmiş ve niyetini bu hususa teksîf edip Allah rızası, âhiret mükâfatı düşünmemişse, mesele kendiliğinden çözüme kavuşmuş ve akla gelen soruların tamamı cevaplanmış sayılır. Öyle ki : sözünü ettiğimiz kimseler çalışma, keşif ve icatlarda bulunmanın karşılığını dünyada görmüşlerdir. Zaten onların da niyet ve amacı bu değil miydi? Kendisi Allah'ı, Allah'ın hoşnutluğunu, âhiretteki mükâfatı düşünmemiş, bunları amaç olarak seçmemiş ve böyle bir niyet de taşımamışsa, kimin adına kime niçin âhiret mükâfatını, Cennet ve ondaki saadeti lâyık görüyoruz? Allah'a ve âhirete inanmayan bir mucit veya kâşife, istemediği, beklemediği, düşünmediği ve inanmadığı bir mükâfat veya karşılığa lâyık olduğunu söylemek, hem Allah'ın adâletine ters düşmeyi, hem de o kimseye hakareti gerektirir. (1)

Tabii Allah'a ve âhirete dosdoğru inanan ilim adamlarına, mucit ve kâşiflere sözümüz yok..

Kur'ân, kişinin hizmet ve amelini, onun niyet ve amacına bağlarken ona göre, ya her iki hayatta, ya da yalnız dünya hayatında hizmet ve amelinin karşılığını tastamam göreceğini belirterek ortaya genel bir kural koymuştur. Artık bu kuralın değişmesi söz konusu değildir.

(1) Bilgi için : Mâide : 5, En'am : 88, Bakara: 217, Al-i İmran: 22, A'raf: 147, Tevbe: 69 tefsirlerine bak.

AMACI SIRF DÜNYALIK OLANLAR

(... مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا) **«Dünya hayatını, onun süs ve şatafatını isteyenlere, dünyada işlediklerinin karşılığını tastamam veririz...»**

Peygamber (A.S.) Efendimiz, **«Ameller niyetlere göre değer kazanır, karşılık görür..»** buyurmuştur. Yaptıkları iş ve amellerden, keşif ve icatlardan niyet ve maksadı sırf dünyalık olan kimseler, başarıları oranında dünyalıktan nasîplerini alırlar. Bu da Allah'ın devam edegelen sünnetlerinden biridir ve pek az istisnası vardır.

Ne var ki, dünyalıklar, makam ve şöhretler, alkışlanma ve hayranları çoğaltma da insan kadar fanidir. Ölüm bir bakıma herkesi aynı seviyeye getirmektedir. Geriae kayda değer ne kalmıştır? İyilikler ve kötülükler, Allah'a dosdoğru inanmalar ve inanmamalar.. Ölen kişinin kabirdeki ve âhiretteki asıl derece ve makamı ona göre bir farklılık arzeder. Kıyâmet pazarında, ancak Allah rızasına yönelik iş ve ameller değer kazanır. Dünyalıktan yana elde edilen bütün takdîrler, şöhretler ve alkışların o pazarda yeri ve değeri yoktur. İşte ilgili iki âyetle Kur'ân bu gerçeği bize öğretiyor.

Konuyu bir misal ile şöyle açıklayabiliriz :

Bu, köyde az-çok kıymetli kabul edilen boncuk ve âdi taşları toplayıp şehirde mücevherat pazarına getirerek satmaya benzer. Oysa mücevherat pazarında boncuğun ve âdi taşların yeri ve sözü yoktur. «Köyümüzde bu taşlar pek değerliydi, siz bunlara neden değer vermiyor, iltifat etmiyorsunuz?» şeklinde bir soru sormak bile abes ve anlamsız sayılır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kişinin amel ve hizmetinin niyet ve amacına göre karşılık göreceği konu edinildi. Sadece dünya hayatını, onun süs ve şatafatını arzulayıp, âhirete inanmayanlara âhirette bir mükâfat verilmeyeceği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle her iki hayatın amacını insanlara en iyi ve en doğru şekilde öğreten kitap ve peygambere inanmanın nasıl bir mutluluk va'dettiğine işâret ediliyor. Allah'ın koyduğu kurallar dışına çıkıp, Allah adına ebedî saadeti, inanmayan kâşif ve mucitlere, hakkı ret ve inkâr eden bazı ilim adamlarına lâyık görenlerin, Allah'a karşı yalan uydurdukları, o yüzden büyük bir haksızlıkta bulundukları açıklanıyor. Aynı zamanda o gibi-

lerin insanları Allah'ın yolundan alıkoymaya çalıştıklarına dikkatler çekiliyor.

—oOo—

اَفَمَنْ كَانَ
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ
مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةًۜ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۜ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِهِ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُۚ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ اِنَّهُ
الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۜ اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلٰى رَبِّهِمْ
وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾
اُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُۜ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ
السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا
اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ

فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَاَخْبَتُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْۙ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ
﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَر۪يقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَص۪يرِ وَالسَّم۪يعِۜ
هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًاۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

M E Â L İ :

17— Rabbinden açık bir belge üzere olan ve onu, yine Rabbinden bir şâhit izleyen ve önünde de bir önder ve rahmet ölçüsü olan Musâ'nın kitabı bulunan kimse, (sadece dünyalık isteyen ve şöhret peşinde koşan) gibi midir? İşte bunlar Kur'ân'a inanırlar. Hangi zümre de onu inkâr eder, tanımazlık yaparsa, ateş onun va'dolunmuş yeridir. Ve sakın bu hususta şüpheci olma! Çünkü Kur'ân Rabbinden (inen) hakkın-gerçeğin kendisidir. Ne var ki insanların çoğu inanmazlar.

18— Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? İşte böyleleri Rablerinin huzuruna çıkarılırlar; şâhitler de «Rablarına karşı yalan uyduranlar işte bunlardır!» derler. Haberiniz olsun ki, Allah'ın lâneti zâlimleredir.

19— O zâlimler ki, Allah'ın yolundan alıkorlar, onu eğri göstermek isterler. Bunlar, evet bunlardır Âhiret'i inkâr edenler.

20— Bunlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakıcı da değillerdir ve Allah'tan başka kendilerine dostluk elini uzatacak (kendilerine sâhip çıkacak) kimseleri de yoktur. Onlara azâp kat kat olup katmerleşecek. Aslında onlar ne (hakk'ın sesini) işitmeye güc getirebilmişlerdi, ne de (gerçeği) görebilmişlerdi.

21— İşte bunlar kendilerine yazık edenlerdir ve uydurdukları şeyler (putlar ve benzeri uydurma ilâhlar) da kendilerine yan çizip gitmiştir.

22— Şüphe yok ki, Âhiret'te de daha çok zarara uğrayanlar onlardır.

23— Onlar ki, imân edip iyi-yararlı amellerde bulundular ve Rablarına gönülden bağlanıp kalp yatışkanlığıyla O'na yönelip eğildiler, işte on-

lar Cennet yârânıdırlar ve orada ebedî kalıcılardır.

24— Bu iki (karşıt) zümrenin misâli, kör ile sağıra, gören ile işitene benzer; hiç bunlar eşit olurlar mı? Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?

İLGİLİ HADÎSLER

«Muhammed'in canını kudret elinde tutan zata and olsun ki, benim peygamberliğimi işiten şu ümmetten bir yahudî ve bir hıristiyan, benimle gönderilene imân etmeden ölürse, mutlaka Cehennem ehlinden olur.» (1)

«Doğan her çocuk fıtrat üzerine doğar; sonra ana-babası onu ya yahudileştirir, ya hıristiyanlaştırır, ya da mecusîleştirir. Dört ayaklı bir hayvanın, azası tam yerinde bir yavru doğurması gibi, onda ağız, burun, kulak kesikliğine benzer bir noksanlık bulabilir misiniz?» (2)

Kutsî hadîs :

«Şüphesiz ki ben, kullarımı hakka yönelik, Tevhît esası üzerine yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları dinlerinden saptırdılar; benim helâl kıldıklarımı onlara haram kıldılar ve bana ortak koşmalarını onlara fısıldayıp telkîn ettiler.» (3)

«Allah (c.c.) zâlime biraz mühlet verir, derken onu (ansızın) yakalar; yakalayınca da (artık) bırakmaz.» (4)

DÜNYAYI AMAÇ EDİNEN İLE ALLAH'A YÖNELEN

ARASINDAKİ FARK

(أَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسٰى إِمَامًا وَرَحْمَةً) **«Rabbından açık bir belge üzere olan ve onu, yine Rabbından bir şâhit izleyen ve önünde de bir önder ve rahmet ölçüsü olan Musa'nın kitabı bulunan kimse, (sadece dünyalık isteyen ve şöhret peşinde koşan) gibi midir?»**

Meâlindeki âyetle dünyayı amaç edinip onun ötesinde başka bir niyet ve azmi olmayan kimse ile, Allah'ın indirdiği açık belgelere inanıp Hz.

---

(1) Müslim/imân : 240

(2) Buhari/cenâiz : 80, tefsîr : 30, kader: 3- Müslim/kader: 22, 23, 24- Ahmed : 2/315, 346

(3) Müslim/Cennet: 63- Ahmed: 4/162

(4) Buharî/tefsîr: 11- Müslim/birr: 62- Tirmizî/tefsîr: 11- İbn Mâce/fiten: 22

Muhammed'in (A.S.) yolunda yürüyen kimse arasında bir mukayese yapılmaktadır: Birinin niyet ve gayesi sadece dünya hayatı, insanların alkışı ve övgüsü; diğerinin amacı ve niyeti ise, Allah sevgisi, âhiret mükâfatıdır..

Böylece bunlardan her birinin niyet ve amacı, işinin ve amelinin rengini belirler. Biri, aklın kabul, naklin makbul saydığı, Musa Peygamber tarafından geleceği müjdelenen; İsrâiloğulları'na yol gösterip her yanıyla rahmet olan, Tevrat'ta geleceği birkaç yerde haber verilen ve beraberinde beşer kudretini aşan Allah sözü Kur'ân'ı taşıyan zata uymakta; diğeri ise, geçici bir hayata, kendisi gibi fanî olanların övgü ve alkışına gönül verip bağlanmaktadır. Bu ikisi hiç eşit olur mu? Görenle görmeyen, işitenle işitmeyen bir midir?

İlgili âyetin kelime ve cümleleri üzerinde dikkatle durulduğunda, Hz. Muhammed'in (A.S.) hak peygamber olduğunu açıklayan ve belgeleyen şâhitlerden birinin de Musa Peygamber ve Tevrat olduğu gösteriliyor. Ancak sık sık belirttiğimiz gibi, mevcut Tevrat nushalarında son peygamberin geleceğine dair bir takım ifadeler varsa da, çoğu değiştirilmiş ve bir kısmı da anlaşılmayacak şekle sokulmuştur. Bununla beraber bazı belgeleri ilgili yerlerde nakletme ihtiyacını duymuş ve meraklılara bu konuda malzeme vermeye çalışmış bulunuyoruz. Burada aynı belgeleri tekrar nakletmeye gerek olmadığını sanırım.

SAKIN ŞÜPHECİ OLMA!

(فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ) **«Ve sakın bu hususta şüpheci olma. Çünkü Kur'ân gerçekten Rabbından (indirilen) hakkın, gerçeğin kendisidir.»**

Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden göklerdeki ve yeryüzündeki belgeler sıralandıktan, Kur'ân'ın taşıdığı ilâhî kudret bütün incelik ve mükemmelliğiyle belirtildikten; Hz. Muhammed'in (A.S.) hak peygamber olduğunu, Musa Peygamber ve ona indirilen Tevrat'ın müjdelediğine dikkatler çekildikten sonra, aklını ve diğer yeteneklerini sadece dünyalık adına kullanıp geçici bir hayatın alâyiş ve alkışından başka bir niyet ve amacı bulunmayan kişilerin kendilerine çok yazık ettikleri hatırlatıldı. Böylece Hakk'ın açtığı doğru yolu görebilmek için bol malzeme verildi. Aynı zamanda insan aklına bu doğrultuda bir hareket kazandırmak istenildiğine işâret edildi.

Buna rağmen aklını, kevnî ve enfüsî delillere çevirmeyen, Allah kelâmı olan Kur'ân üzerinde araştırma ihtiyacı duymayan inkârcı maddecilerin varacağı yerin ateş olacağı ve bunun Allah yanında belirlenmiş bir

söz olduğu açıklanıyor ve «sakın bu hususta şüpheci olma» uyarısı yer alıyor. Çünkü şüphe, zihnin bir şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını; varlığını yokluğunu; haklılığını, haksızlığını kestiremeyip duraklaması; olumlu veya olumsuz kesin bir yargıya varamamasıdır.

Şüpheyi, açık belgeler, kesin kanıtlar, sıhhatlı ve doğru nakiller giderebilir. O nedenle Kur'ân, önce aklî ve naklî delil ve belgeleri ardarda getirdi, sonra da «sakın bu hususta şüpheci olma» diyerek sağlam bir ölçü ve kıstas ortaya koydu.

Bunun gibi, Kur'ân'ın Allah sözü olduğunu anlayabilmek ve onunla ilgili kafa ve kalbde doğan şüpheleri gidermek için, on beş asır öncesine uzanıp Kur'ân'ın hemen her konuda getirdiği hakikatleri ilmin ve aklın süzgecinden geçirmek ve böylece birtakım sağlam deliller edinip belgeler toplayarak sonuca varmak gerektir. 17. âyetin son kısmında bu gerçeğe parmak basılarak şöyle buyurulmuştur : **«Çünkü gerçekten Kur'ân Rabbından (indirilen) hakkın, gerçeğin kendisidir. Ne var ki insanların çoğu inanmazlar.»**

ALLAH'A KARŞI YALAN UYDURMAK

(وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا) **«Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?»**

Allah'a karşı yalan uydurmak iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi, Allah'tan indirilmediği halde, bu Allah'tan indirilme bir kitap veya bir âyettir, diyerek kendine ait bir sözü veya insan kafasının ürünü olan bir kitabı Allah'a nisbet etmektir. İkincisi, bir şeyi Allah helâl veya haram kılmadığı halde, onun helâl veya haram kılındığını iddia edip hükmü Allah'a izafe etmektir. Şüphesiz ki, her iki iddia ve yakıştırma büyük bir haksızlık ve küfrü gerektiren bir aşırılıktır. Bunlar gibi, Allah'ın indirdiği kitabı ve buyruklarını konu edinerek, «Allah böyle bir kitap indirmemiştir, şu ve bu buyruklar Allah'a ait değildir» diyerek ret ve inkârda bulunmak da Allah'a karşı yalan uydurmaktır ve hem küfür, hem de büyük bir zulümdür.

NEDEN ALLAH'A YALAN NİSBET ETMEK

BÜYÜK BİR ZULÜMDÜR?

Şüphesiz ki, hakkı ret ve inkâr etmek zulümdür. Çünkü, hak her şeyde hâkim olan denge ve düzendir; en doğru yol, en doğru sözdür; meşru

sınırları bilip dışına çıkmamak; başkalarının hürriyetine tecavüz etmemek, insan haklarına saygılı olup korumak; ruh ile beden, dünya ile âhiret, madde ile mâna arasında denge ve köprü kurup ilâhî murada uygun düzenli bir hayat sistemi oluşturmaktır. Bunun aksine bir yol izlemek, bir anlayış ve davranış içinde bulunmak zulümdür, haddi tecavüzdür, denge ve düzene ters düşmektir.

Allah ancak hakkı söyler, hakkı indirir. O bakımdan O'na karşı yalan uyduran kimse daha zâlim olarak vasıflandırılmıştır. Nitekim ilim adamlarımız zulmü açıklarken bize şu satırları da yazıp miras bırakmayı ihmal etmemişlerdir:

— İnsan haklarına el ve dil uzatmak, umumun haklarına tecavüzde bulunmak, ruhun değişmeyen gıdası olan ibâdeti ve Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmeyi ihmal veya terk etmek; sadece mide ve şehveti tatmine çalışıp kalp ve ruhu, vicdan ile basîreti unutmak; bütün insanların hayrına yönelik bir kudret ve muhtevada indirilen Kur'ân ile amel etmemek; insanla Allah arasındaki yolu açıp işlek duruma getiren ve insanca yaşamanın bütün yol ve yöntemlerini öğreten, insanı nefis ve şehvet bataklığından kurtarıp kutsal havaya kavuşturan Hz. Muhammed'i (A.S.) tanımamak veya O'nun sünnetiyle amel etmemek büyük zulümdür.

Tabii bu misalleri ve maddeleri çoğaltmak mümkün, ancak ilgili âyetle asıl üzerinde durulan şey, Allah'ın indirmediği şeyi, O'nun bildirmediği bir konuyu, O'nun helâl veya haram kılmadığı bir şeyi O'na nisbet edip birtakım yakıştırmalarda bulunmaktır. O bakımdan Cenâb-ı Hak, haddini bilmeyen, insanlığının seviyesini tayin edemiyen, niçin yaratıldığının amaç ve hikmetini düşünmeyen ve tam bir sorumsuzluk içinde Allah'a, Peygamberine yalan isnat edenleri lânetlemiş; dönüş yapmadıkları takdirde ilâhî rahmete erişemiyeceklerini bildirmiştir. Zira Allah'ın birini lânetlemesi, onu rahmetinden uzaklaştırması anlamına gelir. Nitekim ilâhî rahmetten mahrum edilip yüce âlemden kovulan Şeytan'ın lânetlenmesinin de anlamı budur.

ALLAH YOLUNDAN ALIKOYMAK

(الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ) **«O zâlimler ki, Allah'ın yolundan alıkorlar, onu eğri göstermek isterler. Bunlar, evet bunlardır Âhiret'i inkâr edenler.»**

Kutsal değerleri birer fantezi sayıp materyalizmi, kâinatın en doğru bilimsel izahı kabul edenler, sadece kendilerini değil, başkalarını da Al-

lah yolundan alıkoymaya çalışırlar. Karl Marx'ın ortaya attığı ekonomik görüşü tek kurtarıcı ve can simidi sayanlar da hem kendilerini, hem de okuttukları talebeyi Allah yolundan alıkoymaktadırlar. Musevî asıllı olan Sigmund Freud'un zihinleri bulandıran varsayımlarıyla, Darwin'in «evrim» nazariyesiyle semavî dinlerin getirdiği bütün esasları yıkmaya çalışan inkârcıların bu nazariyeyi hakikatı bulup ortaya çıkaran müsbet bir ilim olarak yutturma gayretleri de, hem kendilerini, hem de başkalarını Allah yolundan alıkoymaya yönelik büyük bir haksızlık ve zulümdür.

İşte en doğru yolu en eğri yol diye tanımlayanlar, dinlerin omurgasını oluşturan âhiret inancını uydurma sayanlar bunlardır. Kuşkusuz bunlarla Mekkeli putperestler arasında inkâr bakımından fark yoktur. Ne var ki, onların inkârlarının temelinde koyu bir cehalet, bunların inkârlarının temelinde bilimsel birtakım varsayımlar yer almaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de insanları Allah'ın yolundan alıkoyanların sonunda ne duruma düşecekleri çok düşündürücü bir anlatım çerçevesi içinde şöyle açıklanıyor :

a) Bu zâlimler Allah'ı âciz bırakacak değillerdir. Geç de olsa zafer mutlaka Allah'ındır ve Allah'a dosdoğru imân edenlerindir.

b) Sonunda bu zâlimlerin elinden tutacak dostları da olmayacaktır. Felâket ve azâp günü gelip çatınca, yapayalnız kalacaklardır.

c) Azâpları da yaptıkları tahrip kadar kat kat ve katmerli olacaktır.

d) Zira bu zâlimler ne hakikatı görebilmişler, ne gerçeği anlayabilmişler, ne de Hakk'ın rahmet sesine kulak vermişlerdir. Manevî körlük ve sağırlık onları çepeçevre kuşatmıştır; uçurumun kenarında bulunduklarının farkında bile değillerdir. Hakk'ın hükmü bütün haşmet ve şaşmazlığıyla inince, bunlar da o uçurumun can alıcı derinliğinde kendilerini bulacaklardır.

e) İşte bunlardır kendilerine haksızlık edenler. Çünkü inkâr ateşini imansızlık fırtınasıyla birleştirip kendi aleyhlerine hazırlamışlardır. Allah yolundan alıkoyma haksızlığının cezasına kendilerini bilerek veya bilmeyerek lâyık görmüşlerdir.

f) Uydurdukları diyalektik ve materyalizm felsefesi, ekonomik yutturmaca, ideolojik mücadele, varlığın tek kaynağının madde, düşüncenin ise ruh olduğunu göstermeye çalışmaları ne kendilerine, ne de başkalarına bir yarar sağlamamış, bilâkis ruhları öldürüp, kalpleri köreltmiştir. Eğitip yetiştirdikleri gençlerin çoğu büyük bir dengesizlik ve tatminsizlik içinde mevcut düzene karşı âsi olmuşlar ve uyuşturucu madde kurbanları arasında ço-

ğunluğu oluşturmuşlardır. O yüzden aile yapısı ağır yaralar almış; baba evlât, ana evlât arasında ciddi hiçbir ilgi ve bağ kalmamıştır. Yine yetiştirdikleri gençler arasında cinsel sapıklığın en kötüsü sayılan homoseksüellik gün geçtikçe artmakta ve bazı ülkelerde onlara maalesef birtakım yasal haklar bile tanınmaktadır.

İMAN, SÂLİH AMEL VE GÖNÜL YATIŞKANLIĞI

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) **«Onlar ki, imân edip iyi-yararlı amellerde bulundular ve Rablarına gönülden bağlanıp kalp yatışkanlığıyla O'na yönelip eğildiler, işte onlar Cennet yârânıdırlar ve orada ebedî kalıcılardır.»**

İlgili âyetlerle, inkârcı putperest ve maddecilerin körlük ve sağırlık içinde nasıl elim bir sonuca kendilerini sürükleyip götürdüklerinin portresi çizildikten sonra; kendini inkâr fırtınasından, şüphecilik kararsızlığından kurtarıp imân ve sâlih amel doğrultusunda kalp yatışkanlığına eriştirerek Rablarına yönelen mü'minlerin, erişecekleri mutluluk ve huzur âleminin tablosu gözler önüne konuyor. Baş gözleriyle gönül gözlerini hakikatı görmede birleştiren, baş kulaklarıyla gönül kulaklarını Hakk'ın sesini işitme hususunda biraraya getirenlerin ancak bu gibi inanan bahtiyarlar olduğuna işâretle, bunların, körlük ve sağırlık içinde hayatını ve âhiretini berbat, edenlerle eşit olmadıklarına dikkatler çekiliyor.

Kur'ân çizdiği bu portre ve ortaya koyduğu tablodan sonra insan aklına ve vicdanına seslenerek **«Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?»** diyor.

Böylece hem kendine, hem de başkalarına haksızlık edip insanları Allah yolundan alıkoyan zalimlerin tutumu, vasıfları ve görecekleri karşılık 11 madde halinde açıklandıktan sonra; Allah'ın hidâyete eriştirdiği mü'minlerin üç ana vasfı ve kendilerine verilecek mükâfat dört madde halinde özetlenerek «İmân, sâlih âmel, Allah'a gönül yatışkanlığıyla yönelmek» gibi üç ana vasfın bütün iyilikleri, güzellikleri, hayır ve fazîletleri beraberinde taşıdığına işâret ediliyor. Sonra da bu iki grup arasındaki fark, kör ile sağır, gören ile işiten misal verilerek belirtiliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kur'ân'ın hak kitap, Hz. Muhammed'in (A.S.) hak resûl olduğuna Tevrat'ın da şehadet ettiğine işâret edildi. Allah'a karşı yalan uyduranlardan daha zâlimin kimler olabileceği üzerinde durula-

rak, Allah sözünün olduğu gibi korunmasının ve aynen teblîğ edilmesinin gereği belirtildi. Sonra o zâlimlerin vasıfları, tutumları ve görecekleri azâbın bir iki safhası anlatıldı. Arkasından iman, sâlih amel ve kalp yatışkanlığıyla Allah'a yönelmenin bütün hayırları ve fazîletleri beraberinde taşıdığına atıf yapılarak iki zümre için düşündürücü bir misal verildi.

Aşağıdaki âyetlerle Hakk'a karşı gelen inkârcı zâlimlerle ilgili tarihî bir misal verilerek, Nûh Peygamber ile kavmi arasında geçen önemli kısımlar anlatılıyor. Böylece sıkıntı içinde bulunan mü'minlerin pek yakında Hakk'ın yardımına mazhar olacaklarına işâretle başta Peygamber (A.S.) Efendimiz olmak üzere mü'minler teselli ediliyor.

——oOo——

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۙ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا
اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ
اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذ۪ينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ
عَلَيْكُمْۜ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا۬ بِطَارِدِ

الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ
وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي
أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي
إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾

MEÂLİ:

25— And olsun ki, Nûh'u kendi kavmine (peygamber olarak) gönderdik. (O da kavmine:) «Şüphesiz ben sizin için açık bir uyarıcıyım.

26— Allah'tan başkasına tapmayın. Doğrusu ben, hakkınızda elim bir günün azâbından korkuyorum.» demişti.

27— Kavminden inkâra sapanların ileri gelenleri: «Biz seni de ancak kendimiz gibi bir insan olarak görüyoruz; hem sana ancak ilk bakışta bizden en rezil ve aşağılık kimselerin uyduğunu müşâhede ediyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de, fazîletinizi de göremiyoruz; belki sizi yalancılar sanıyoruz» demişlerdi.

28— Nûh: «Ey kavmim!» dedi, «ne dersiniz, eğer ben Rabbimden gelen açık bir kanıt üzere isem ve O kendi katından bana bir rahmet vermiş de o size kapalı kalmışsa, ondan tiksinip hoşlanmadığınız halde sizi ona zorlayabilir miyim?

29— Ey kavmim, buna karşılık sizden bir mal da istemiyorum. Benim ecrim (hizmetimin karşılığı) ancak Allah'a aittir ve elbette ben o imân edenleri kovacak da değilim. Onlar mutlaka Rablarına kavuşacaklardır. Ama ben sizi cehâlet içinde (bocalayan) bir kavim olarak görüyorum.

30— Ey kavmim, onları (imân edenleri) kovacak olursam, Allah'ın (vereceği cezâdan) kim (beni kurtarıp) yardım edebilir? Hiç düşünmüyor musunuz?

31— Ben size, «Allah'ın hazineleri benim yanımdadır», demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Gözlerinizin, küçük görüp hafife aldığı kişilere Allah hiç hayır vermeyecek de demem. Onların içyüzünü Allah daha iyi bilir. Aksi halde şüphe etmeyin ki zâlimlerden olurum.»

KÜFÜRLER ARASINDA BENZERLİK

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e karşı her türlü hayasızlık, şarlatanlık ve saldırıyı mubah sayan; ahlâk ve fazîleti bir tarafa itip akıl ve mantık dışı hareket eden Mekkeli müşriklerin, suçlama, taşlama, yerme, iftirada bulunma, alaya alma, işkenceye baş vurma ve her bakımdan karşı gelme yöntemleriyle, daha önce gelip geçen peygamberlere karşı gelenlerin hareket, düşünce ve yöntemleri arasında birçok yönden benzerlik vardır. Nitekim Mekke'nin ileri gelenlerinin küfür ve hezeyanlarını, Nûh Peygambere karşı gelen o devrin ileri gelenlerinin küfür, inat ve hezeyanlarıyla mukayese ettiğimizde, büyük bir benzerlik arzettiğini görürüz.

Bunun için Cenâb-ı Hak, önce peygamberlerini ve mü'minleri teselli edip onlara tarihî bir ölçü ve benzerlik arzeden olayı nakletmeyi, sonra da Mekke'nin ileri gelenlerinin işledikleri cinayetlerin, sergiledikleri küfür ve azgınlıkların sonunun nereye varacağını onlara bir uyarı mahiyetinde hatırlatmayı rahmetinin genişliği gereği sayıp Nûh Peygamber kıssasının öğüt ve ibret alınacak safhalarından önemli bir kısmını açıklıyor.

Nûh Peygamber ile kavmi arasında devam eden çetin mücadelenin bazı kısımlarının uyarıcı bir misal olarak verilmesinin bir başka yanı ve yararı ise şudur: Mekke'de gerek ekonomik ablukadan, gerekse ardı arkası kesilmeyen hezeyan ve işkencelerden bunalan mü'minlere, küfrü, bâtılı baş aşağı getirecek, mağrurların belini bükecek, seslerini kesecek ilâhî hükmün tecelli edeceği günlerin pek yakın olduğu müjdesini verip, sonucu sabırla beklemelerini ilham etmektir.

Aynı tarihî kıssaya A'raf sûresinde de yer verildiğini görüyoruz. Burada tekrarın sebep ve hikmeti ne olabilir? Olayın birkaç yerde tekrarı, aynı hikmet ve uyarıları taşıyor denilemez. O uyarılarla birlikte değişik bilgiler, yönlendirici safhalar ve farklı hükümler söz konusudur. İlâhî metodun kusursuzluğu, uslûbunun benzersizliği, verdiği malzemenin ruhları tazelemesi, fikirleri açması, aklı kamçılaması, vicdanı serinletmesi bakımından her tekrar, farklı hikmetler, değişik uyarılar ve başka başka teselliler içermektedir.

Aynı kıssanın değişik yerlerde, bir önceki, bir sonraki âyetler ve ko-

nular itibariyle farklı mesajlar taşıdığı şüphesizdir. Bunları birkaç örnek vermek sûretiyle açıklayalım :

A'raf sûresinde :

a) Allah'tan başka ilâh olmadığı belirtilirken, büyük bir günün azâbı hatırlatılıyor.

b) Kavminin ileri gelenlerinin Nûh Peygambere, «Seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz» dedikleri nakledilirken, kafaları ve kalbleri inkâr ve isyân isiyle kararan kâfirlerin bir peygamber hakkında neler düşündüklerine, onu nasıl anladıklarına dikkatler çekiliyor.

c) Nûh Peygamberin sapık olmadığı, ancak âlemlerin Rabbı tarafından gönderilen ve dosdoğru yolda bulunan bir peygamber olduğu vurgulanıyor. Böylece asıl sapıkların inkârcı putperestler olduğuna işâret ediliyor.

d) Nûh Peygamberin dosdoğru tebliğat yaptığı ve onlara nasihatçı ve hayırhah olduğu belirtiliyor. Böylece Nuh Peygamberin bu iki hizmet açısından hareket ettiğine işârette bulunuluyor.

e) İnkârcı sapıkların bilmediğini Allah'tan alıp bildiğini açıklayan Nuh Peygamberin, önce kendiliğinden bir hüküm, bir çağrı ortaya koymadığı açıklanıyor; sonra da bir peygamberle diğer insanlar arasındaki farklardan en önemlisi anlatılıyor.

f) Her kavim veya milletin içinden o millete veya kavme bir uyarıcının gönderildiği ve bunda şaşılacak bir taraf bulunmadığı açıklanıyor. Her kavim veya milletin kendi aralarından filizlenip çıkan kimsenin kendilerine daha iyi hitap edebileceği, daha iyi anlaşılabileceği üzerinde duruluyor ve bu açıdan konuya eğilip iyi düşünmeleri isteniyor.

g) Sonra da Nuh kavminin inkâr ve azgınlıklarına devam ettikleri, ön yargılarının değişmesinin mümkün olmadığı, hislerinin esiri olup akıllarını iyi kullanmadıkları üzerinde duruluyor ve olumlu bir sonuç alınmayınca da onlar aleyhine ilâhî hükmün indiği belirtiliyor.

Şu halde A'raf sûresinde ise, Nûh kıssası yedi maddede özetlenmiş ve bu olaydan bizlere verilmek istenen mesajları bilmemizin gereği üzerinde durulmuştur. Onları şöyle sıralayabiliriz :

1— Her ülkede toplumu dejenere edenler, ahlâk ve fazîleti yıkanlar, ilâhî buyrukları hiçe sayanlar, o ülkenin daha çok şımarık ileri gelenleridir. Buna çok dikkat edilmeli ve iş başına getirilecek kadroda her şeyden önce dinî ahlâk ve fazîlet ışığının mevcudiyeti aranmalıdır.

2— Her ülkede inkâr ve cehaletin izleri bulunabilir. Ama buna pas verildiği veya kendi haline terkedildiği takdirde, ileride büyüyüp bir çığ olabilir. O bakımdan yeni kuşakları ahlâklı, fazîletli, bilgili ve dindar yetiştirmemiz farzdır.

3— Hiçbir peygamber dengesiz ve sapık olamaz. Çünkü genellikle peygamberler günah ve isyandan, yalan ve iftirada bulunmaktan korunmuşlardır. Onlar her bakımdan ilâhî terbiye ve ahlâkın yeryüzünde mümessilleridirler.

4— Her peygamber aldığı görevi kusursuz yerine getirir ve her peygamber öğüt verir, hayırhah davranır ve söyledikleriyle, telkine çalıştıklarıyla önce kendileri yaşarlar. Peygamber yolunda yürüyen din mürşitlerinin de tavrı bu olmalıdır.

5— Peygamber, Allah'tan alıp din adına konuşan bir elçidir. Bizler de ilâhî kitaptan, Peygamber sünnetinden alıp din adına konuşmakla emrolunmuşuzdur. Buna kendimizden ne bir şey katabiliriz, ne de ondan bir şey değiştirebiliriz.

6— Her peygamber kendi milletinin içinden seçilmiştir. Daha rahat, daha iyi anlatması ve onlarla uyum sağlaması söz konusudur. O bakımdan din mürşitlerinin şive ve kültür farkı dikkate alınmalıdır.

7— Zafer mutlaka hakkındır; üstünlük de, dosdoğru inanan ve kendini Hak yoluna adayan mü'minlerindir.

Aynı kıssa Hûd sûresinde :

a) Nûh Peygamberin açık bir uyarıcı olarak kavmine gönderildiği; onlara, Allah'a tapmalarını önerdiği, bunun aksine bir yol tutmanın elim bir azâba yol açacağı hatırlatılıyor. Böylece Nûh Peygamberin hem sınırı belirleniyor, hem de görevinin ne olduğu açıklanıyor.

b) Kavminin ileri gelenlerinin onu kendileri gibi bir insan olarak gördükleri anlatılırken, onların, Allah tarafından gönderilen bir peygamberin ancak melek olması gerektiğine inandıklarına işâret ediliyor. A'raf sûresinde bu husustan söz edilmiyor.

c) Nûh Peygambere inanıp uyanları aşağılıkla suçluyorlar. Onlara göre, mal ve makam, soy-sop sahibi olmayanlar toplumda en aşağı tabakadır. Yine A'raf sûresinde bundan bahsedilmiyor.

d) Nûh kavmi üstünlüğü, erdemliği, imân, ahlâk ve fazîlette değil, birtakım dünyevî nîmetlere erişmede görüyorlar ve o yüzden Nûh Peygamberi ve imân edenleri yalancılıkla suçluyorlardı. A'raf sûresinde bu hususa atıf

yapılmamıştır.

e) İnsanların idrâk ve irâdeleri harekete geçirilip yönlendirilerek yola getirilmeleri, teblîğ ve irşat metodu olarak işleniyor. Bunca âyet, belge ve delillere rağmen Hakk'ı kabul etmiyenleri zorla dine sokmanın uygun ve yararlı bir metot olmadığına işâretle mürşitler uyarılıyor. Böylece A'raf sûresinde geçen işâretten çok farklı bir hüküm ortaya çıkıyor.

f) Nûh Peygamberin uyarı ve irşadına karşılık hiçbir ücret ve mal istemediği, başarılı olsun, olmasın mükâfatının sadece Allah'a ait olduğu açıklanıyor. O nedenle din mürşitlerinin mümkün olduğu, şartlar el verdiği nisbette irşat ettikleri kimselerden bir şeyler almamaları ilâhî bir kural olarak hatırlatılıyor.

g) Nûh Peygamberin, kendisine inanıp uyan mü'minleri hiçbir zaman, şunun, bunun hatırı için huzurundan kovmadığı, ilgisini azaltmadığı belirtiliyor. Onun için, Allah'a dosdoğru inananlara, her zaman saygılı ve itibarlı gözle bakılmasına işâret ediliyor. A'raf sûresinde bu hususa işâret edilmiyor.

h) İnkâr, azgınlık ve haksızlığın, ahlâksızlık ve şarlatanlığın cehaletten, baba ve dedelerin yoluna körü körüne uymaktan; aklı ve idraki harekete geçirmemekten kaynaklandığı çok anlamlı ve duyarlı bir ifadeyle anlatılıyor.

i) İnkârcı sapıklara, hakkı ret ve inkâr edenlere yaranmaya çalışanların veya onları kendilerine dost edinenlerin Cenâb-ı Hak'tan yardım göremiyecekleri açıklanıyor. A'raf sûresinde bu husustan da söz edilmiyor.

k) Peygamberlerin görevleri, yetkileri ve yetkilerinin sınırları konu edinilerek Allah'ın hazinelerinin onların elinde olmadığı haber veriliyor; aynı zamanda meleklerden peygamber gönderilmediği ve Allah bildirmedikçe peygamberlerin gaybi bilmedikleri üzerinde duruluyor. Böylece mürşitlerin yetki sınırlarının ne olabileceği hakkında bir ön bilgi veriliyor.

Görüldüğü gibi, Kur'ân'da gerçek anlamda tıpatıp bir tekrar yoktur, tekrar sanılan her olayın ayrı safhaları, başka başka hikmetleri söz konusudur. O bakımdan A'raf sûresindeki yedi maddelik beyâna dayanarak tesbit ettiğimiz mesajlarla, aşağıda sıralayacağımız Nûh kıssasından tesbit ettiğimiz mesajlar arasında da hayli farklar mevcuttur:

1— Şartlar ve ortam elverdiği ölçüde Allah'ın son dinini yaymaya çalışmak peygamber mesleğidir ve en şerefli bir meslektir.

2— Kalbini ve vicdanını bütünüyle dünyalığa çevirip kutsal değerlerle ilgisini kesen küfrün elebaşılarının alaylı sataşmaları, küçük düşü-

rücü anlamdaki sözleri, kınama ve tehditleri, Allah yolunda hizmet eden kişilerin azmini, hevesini kırmamalı, bilâkis azimlerini ve heveslerini artırmaya vesîle olmalıdır.

3— İslâm her yanıyla yüksek anlamda ilim ve irfan, edep ve terbiye sevgi ve saygı dinidir. Onu bilimsel araştırma konusu haline getirip doyurucu, susturucu belge ve kanıtlarla işlemek vâciptir. Zira İslâm'ın genel yapısı buna çok müsaittir.

4— Dine hizmeti geçim vasıtası haline getirmemek gerekir. Hizmeti imkânlar el verdiği nisbette Allah'ın hoşnutluğunu kazanma doğrultusunda sürdürmek başarının ilk ve son adımıdır. Bununla daha çok dine hizmeti kişisel çıkarlara alet etmemek kasdedilir.

5— Mü'minlere, sosyal durumları ne olursa olsun, üstün değer vermek, onları her zaman inkârcı maddecilere, ikiyüzlü münafıklara tercîh etmek ve sırası geldikçe kendilerini onore edip desteklemek farzdır.

6— Allah'ın dinine hizmeti, gaybı biliyorum iddiasıyla değil, gaybe inanıyorum beyânıyla tevazu, teslimiyet ve mahviyet içinde sürdürmek peygamberlerin değişmeyen şiarıdır. Onlara bu hususta da uymak vâciptir.

7— Gayr-i müslimlere, inanmayan liderlere yaranmaya özenmek, dine ve ona hizmete zarar verir. Bunlardan sakınmak gerekir.

Görüldüğü gibi, Kur'ân'da anlatılan her kıssada nice hisseler ve öğütler yer almaktadır. Onları bir hikâye gibi değil, üzerinde durarak, inceliyerek, hikmetini araştırarak okumak şarttır. Aynı zamanda Allah kelâmını kuru bir meâlden okuyup öğrenmek de mümkün değildir. Mutlaka sistemli, düzenli ve plânlı yazılmış bir tefsîrden yararlanmak suretiyle onu anlamaya çalışmak gereklidir. Unutmamalıyız ki, hiçbir kıssa, âyet ve konu boşuna yazılmamış, hiçbir tekrar hikmetten uzak tutulmamıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkârcı sapıkları, maddeci ahlâksızları uyarmak, mü'minleri müjdelemek için Nuh Peygamber'in kavmiyle olan mücadele safhaları anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle aynı kıssanın diğer önemli bölümleri anlatılarak sonunda Hak'tan yana olanların başarıya eriştiği, küfür ve tuğyanda ısrar edenlerin kökünün kesildiği belirtiliyor ve böylece hem Mekke'de sıkıntılı günler geçiren mü'minlere ferahlatıcı müjde veriliyor, hem de yaşamakta olan inkârcı kavim ve milletler uyarılıyor.

——oOo——

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ
جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا
يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ
نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ
هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ
قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾
وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ
فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾
وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ
قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ
مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾

M E Â L İ :

32— (Kavmi ona:) «Ey Nûh! dediler, cidden bizimle tartışıp uğraştın ve bizimle uğraşmanı çoğalttın (ileri gittin). Eğer doğrulardan isen şu bizi tehdît edip durduğun (azâbı) getir.»

33— Nûh: «Onu size ancak, dilerse Allah getirir; Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz.

34— Eğer Allah, sizi azdırıp yok etmek istese, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size bir yarar sağlamaz. O sizin Rabbınızdır ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

35— Yoksa onu uydurdu mu diyorlar? De ki: «Eğer onu uydurdumsa, günah ve vebâli benim üzerimedir ve ben sizin işlediğiniz günah ve vebâlinizden beriyim.»

36— Nûh'a, senin kavminden imân edenlerden başkası, şüphen olmasın ki (sana) inanmıyacaktır. Artık onların işleyegeldiklerinden dolayı üzülüp tasalanma.

37— Gözetimimiz altında ve vahyimiz doğrultusunda gemiyi yap ve sakın zulmedenler hakkında bana hitapta bulunma; çünkü onlar mutlaka boğulacaklardır, diye vahyolundu.

38— Nûh gemiyi yapmaya başladı; kavminin ileri gelenleri yanından geçtikçe onu alaya alıyorlardı. Nûh onlara: «Bizimle alay ediyorsunuz; bizimle alay ettiğiniz gibi biz de (yakında) sizinle alay edeceğiz.

39— İleride rüsvay edici azâbın kime geleceğini ve kalıcı azâbın kimin üzerine ineceğini anlayacaksınız» dedi.

NUH KISSASININ BU BÖLÜMÜNDEN ALINACAK ÖĞÜTLER VE İBRETLER

Nûh Peygamberin (A.S.) kavmiyle olan sürtüşme ve tartışmasının, uyarı anlamındaki mücadelesinin uzun sürdüğü bir gerçektir. Böylece uzun yıllar hakka dâvet eden, inkârcıları, bir olan Allah'a inanmaya çağıran Nûh Peygamberin yıllara dayalı teblîğ ve irşadı, inkârcı sapıklara bıkkınlık verecek bir noktaya gelip dayanmıştı. Zira her şeyi mubah sayan inkârcı maddeciler, hürriyetlerini sınırlayacak, isteklerinin meşru olmayanlarını frenliyecek dine ilgi göstermeyi kendi aleyhlerine bir dönüş kabul ediyor, o bakımdan Nûh Peygamberin öğütlerine kulak vermiyorlardı.

Onlara bu kadar uzun bir sürenin ayrılması, şüphesiz ki ilâhî rahmetin bir tezahürü idi. Çünkü O'nun rahmeti gazabının önünü almıştır; bu ezelî bir kanundur ki, değişmez; yani koyduğu kanunları, hazırladığı plân ve proğramı kendisi bile bozmaz ve değiştirmez. Ama ne yazık ki, her uyarı bir tepki, her öğüt bir usanç ve bıkkınlık doğurmuş ve bütün uğraşmalar ve didinmeler aradaki mesafeyi açmaktan başka zahiri bir sonuç vermemişti. Ancak unutmamak gerekir ki, bir de olayın ve devam eden uzun mücadelenin insanlıktan yana sayılmayacak kadar olumlu sonuçlar doğurduğu, kıyâmete kadar gelecek olan milletlere öğüt ve ibret dolu unutulmaz bir tablo meydana getirdiği çok açıktır.

Toplum uyarılma düzeyinde bu noktaya gelince, artık teblîğ ve irşadın, uyarı ve öğüdün fayda vermeyeceği, onları ıslâh edemiyeceği kesinlik kazanır. Bu durumda mürşit başka bir irşat yeri ve ortamı aramak, ya da inecek olan ilâhî hükmü (azâbı) beklemek arasında serbesttir. Ama birinci şıkkı tercîh etmesi daha uygundur. Tıpkı İbrâhim Peygamber'in ve son olarak Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in yaptığı gibi..

Nûh kavmi de her şeye rağmen inkâr ve ahlâksızlığın, zulüm ve haksızlığın son kertesine gelip dayanmış, yapılacak başka bir şey kalmamıştı. Nûh Peygamber (A.S.) kendine düşeni yapmış, bütün imkân ve gücünü kullanarak ilâhî buyrukları teblîğe çalışmıştı. Gerisi Allah'a kalmıştı; O'nun hükmünü beklemekten başka bir yol söz konusu değildi.

Ne var ki, peygamberler ancak ilâhî emirle hareket ederler, kendiliklerinden bir karar vermeye me'zun değildirler. Onun için Nûh Peygamber bir tarafa ayrılamadı. Va'dedilen azâbın gelmesini, alaylı bir ağızla isteyen kavmine, «Allah sizi azdırıp yok etmek isterse, vereceğim öğüt bir yarar sağlamaz» diyerek, Allah'ın ezelî ilminin bu azgınların doğru yolu seçmiyeceklerinin tesbitini, ileride itiraz etme sebeplerinin ortadan kalktığını öğrenmekle pek yakında azâbın ineceğini biliyordu.

Ama aynı durum bir mürşit için geçerli değildir; yani uzun süre yaptığı irşat ve teblîğden olumlu sonuç alamadığı takdirde, ilâhî emrin inmesini bekler gibi bir karar vermesi gereksizdir. Çünkü vahiy ancak peygamberlere inmiştir, o bakımdan peygamberler böyle durumlarda da Allah'ın emrini bekler, kendiliklerinden bir karar vermezlerdi. Mürşit ise, kendiliğinden bir karar verebilir, dilerse, bekler, dilerse ayrılıp başka bir yer aramaya koyulur.

Allah'ın Nûh kavmini azdırıp yok etmesinin anlamı ise, şöyledir: Allah'ın insana kâinat plânında ayırdığı yeri bildirmesine rağmen insanlar belirlenen noktada yerlerini almaz, hayat kanunlarına uymaz; gönderdiği peygamberlerin yol gösterici, akla ışık tutucu sözlerine kulaklarını tıkar,

mevcut ortam içinde akıllarını, idrâklerini kullanmazlarsa, ilâhî hidâyetin tecelli edeceği sınıra kendilerini getirmemiş olurlar. Böylece inkâr ve azgınlık kertesine sürüklenip ilâhî azâbın inmesini çabuklaştıran noktada karar kılarlar ve o takdirde kendilerine zulmetmiş sayılırlar. İşte Allah'ın onları azdırıp saptırmasının gerçek anlamı ve yorumu budur.

NÛH KISSASINDA MEKKELİ MÜŞRİKLERİ UYARAN BÖLÜMLER

İlâhî uslûbun Kur'ân'daki parlak özelliklerinden biri de, bir olay, ya da kıssayı anlatırken ara yerde -dikkatleri toplamak, konunun canlılığını korumak ve olayın ne amaçla anlatıldığına işârette bulunmak için- değişik bir konuya geçmesidir. Aslında ara yere serpiştirilen ikinci konu asıl konudan kopuk başka bir konu değil, onu tamamlayan ve hikmetinin anlaşılmasına yardımcı olan ek bir konudur. Nitekim Nûh Peygamber (A.S.) kıssası henüz bitmeden ara yere Mekkeli müşrikleri, daha çok onların elebaşılarını, olayın vereceği tesirle uyarmak, Hz. Peygamber'in (A.S.) arkadaşlarının imân ve irfanlarını artırmak maksadıyla şu cümleye yer verilmiştir : **«Yoksa (Muhammed) onu (Nûh kıssasını veya Kur'ân'ı) uydurdu mu diyorlar? De ki : Eğer onu uydurdumsa günah ve vebali benim üzerimedir ve ben sizin işlediğiniz günah ve vebâlinizden beriyim.»**

Bu uyarıdan sonra yine asıl konuya geçiliyor. Allah ezelî ilmiyle yaptığı tesbitin hükmünü bildiriyor : **«Nuh'a, senin kavminden imân edenlerden başkası, şüphen olmasın ki (sana) inanmayacaktır. Artık onların işleye geldiklerinden dolayı üzülüp tasalanma.»** Zira gerçekten sen teblîğ ve irşât görevini yerine getirmiş bulunuyorsun. **«Gözetimimiz altında gemiyi yap ve sakın zulmedenler hakkında bana hitapta bulunma; çünkü onlar mutlaka boğulacaklardır, diye vahyolundu.»**

Gemi yapılırken de onların inkâr ve ahlâksızlığı, alay ve sataşması devam etti. Akıl ve idrâklerini kullanıp da, aklî melekesi tam yerinde olan ve hayatında hiç yalan söylemeyen Nûh Peygamberin gemi inşa etmesinin nedenini, hikmet ve esrarını anlamak istemediler, sadece o kesimde deniz olmadığını düşünerek işi alaya alıp geçtiler. Sonunda olan oldu, ilâhî hüküm ezelî plânını kusursuz uyguladı. Aklını, idrâkini, vicdanını bir türlü gerçeği anlayıp bulma doğrultusunda kullanmayan, Peygamber teblîğine kalp ve kafasını kapalı tutan Nuh kavmi bütünüyle yok edildi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Nûh (A.S.) kıssasının önemli birkaç safhası, ibretli yanı anlatılarak inkârcı maddeciler, Allah'a ortak koşan şaşkınlar uyarıldı. İlâhî hükmün nasıl plânlı ve proğramlı tecelli edeceğine dikkatler çekildi. Dolayısıyla mü'minlere hem müjde verildi, hem de bunalanlar teselli edildi.

Aşağıdaki âyetlerle tufan olayının ibretli yanları anlatılıyor, hayvanların korunması çok anlamlı bir ifadeyle işleniyor. Allah'a inanmayan evlâdın ilâhî hışma uğramasına üzülmenin bir yararı olmadığı, aksine üzülüp tasalanan babayı günahkâr edeceği hikmetiyle anlatılıyor. Gemi hedefine ulaşınca, ilâhî emir ikinci defa tecelli edip suların çekilmesinin sağlandığı, sonunda hiçbir zayiat vermeden Nûh'un (A.S.) gemisinin Cudi'de karar kıldığı çok açık biçimde belirtiliyor.



حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ ف۪يهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
وَمَنْ اٰمَنَ وَمَٓا اٰمَنَ مَعَهُٓ اِلَّا قَل۪يلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا ف۪يهَا
بِسْمِ اللّٰهِ مَجْر۪يهَا وَمُرْسٰيهَا اِنَّ رَبّ۪ي لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٤١﴾
وَهِيَ تَجْر۪ي بِهِمْ ف۪ي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
ف۪ي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ
سَاٰو۪ٓي اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُن۪ي مِنَ الْمَٓاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ
اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَق۪ينَ ﴿٤٣﴾

وَقِيلَ يَا اَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ اَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ
وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِي مِنْ اَهْلِي
وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾
قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنِّي اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَاِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ
اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰى اُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ
وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

MEÂLİ:

40— Sonunda emrimiz gelip tennur kaynamaya başlayınca (Nûh'a) dedik ki: «Her (hayvanın) dişi ve erkeğinden ikişer taneyi ve aleyhinde (ilâhî) hüküm geçmiş olanlar dışında aileni ve imân edenleri gemiye yüklet (bindir)!» Ne var ki, beraberinde imân edenler pek az kimseler idi.

41— Nûh, «Bininiz ona; yüzüp yürümesi de, demir atıp durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim, çok bağışlayan çok merhamet edendir.» dedi.

42— Gemi, içinde taşıdıklarıyla birlikte dağ gibi dalgalar arasında

yüzüp yol alıyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilen oğluna, «oğulcağızım! bizimle beraber (gel) gemiye bin, kâfirlerle beraber olma.» diye seslendi.

43— O, «ben az sonra bir dağa sığınırım, o beni sudan korur» dedi. Nûh ona : «Bugün Allah'ın emrinden koruyacak (hiçbir güç ve yardımcı) yoktur; ancak O'nun merhamet ettiği müstesnâ.» derken aralarına dalga-(lar) girdi ve o da boğulanlardan (biri) oldu.

44— Ey yeryüzü! suyunu yut; ey gök; sen de (suyunu) tut, denildi. Su çekildi, iş bitirildi ve gemi CÛDÎ üzerinde yöntemli şekilde durdu. O zâlimler topluluğuna da «rahmetten uzak olun!» denildi.

45— Nûh, Rabbına (yanık bir yürekle) seslendi: «Rabbim! doğrusu oğlum benim ailemdendi. Şüphesiz ki senin va'din haktır ve sen hükmedenlerin en iyi hükmedenisin» dedi.

46— Allah ona : «Ey Nûh. şüphesiz ki, o senin ailenden değildir; çünkü onun (yaptığı) cidden sâlih (iyi-yararlı) bir âmel değildi. Artık (içyüzünü) bilmediğin bir şeyi benden isteme. Bilgisizlerden olmayasın diye gerçekten sana öğüt veriyorum» buyurdu.

47— Nûh dedi ki: «Rabbım! bilmediğim bir şeyi senden istemekten yine sana sığınırım; eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmezsen elbette zarara uğrayanlardan olurum».

48— Denildi ki : «Ey Nûh! bizden sana ve seninle birlikte bulunan mü'minlere (topluluklara) bir selâmet ve çok bereketlerle gemiden in.. İleride nice ümmetleri de geçindirip yararlandıracağız; sonra da bizden onlara elem verici azâp dokunacak.

KISSANIN BU BÖLÜMÜNDEN ALACAĞIMIZ ÖĞÜTLER VE İBRETLER

1— Her peygambere olduğu gibi, Nûh Peygambere de inananlar az idi. Çünkü Allah'ın beyân buyurduğu ölçü ve anlamdaki imân, kişinin sınırsız hürriyet arzularını ve bu yoldaki aşırılıklarını frenleyip meşru sınırlar içine sokar. Gemi azıya alan şehvetine yine meşru' ölçülerle yön verir, düzenli, disiplinli bir hayat sürmesini emreder. Kendini bütünüyle hayvanî duyguların tesirinden kurtaramayanlar, ilâhî dine inanmak istemezler, üstelik karşı çıkıp tesirini gidermeye çalışırlar.

2— Herhangi bir vasıtaya binerken Allah'ın adını anarak ayak basmak, selâmet ve bereket kapılarının açılmasına sebep olur. Özellikle gemi, uçak ve diğer motorlu araçlara binerken Nûh Peygamber'in (A.S.) kul-

landığı sözleri aynen söylememize işâret ediliyor:

(بِسْمِ اللّٰهِ مَجْر۪يهَا وَمُرْسٰيهَاۜ اِنَّ رَبّ۪ي لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ) **«Yüzüp yürümesi de, demir atıp durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbım çok bağışlayan, çok merhamet edendir.»**

3— Evlâdın sapıklığından dolayı babasını, babanın sapıklık ve küfründen dolayı evlâdını kınamamak gerekir. Ergen oluncaya kadar kendisine ailesince dinî esaslar ve prensipler, ahlâkî kurallar öğretilen bir evlâda karşı anne-baba görevlerini yapmış sayılırlar. Gerisi o evlâdın anlayış ve irfanına, Allah'ın da hidâyet ve takdirine kalır.

Bu husustaki ilâhî sünnet ise, şöyledir :

Çocuğu ergenlik çağına kadar dinî kültürle beslemek, meşru ölçüler içinde olan millî kültürle desteklemek ve kendi günlük yaşantılarıyla en güzel örnek olmaya çalışmak ana-babanın görevidir. Bundan sonrası Allah'ın hidâyet ve inâyetine bağlıdır. Öyle ki artık mükellef düzeye gelen gencin kalbi Allah'ın iki kudret ve rahmet parmakları arasında bulunur, O, onu dilediği gibi çevirir. Tabii bu çevirme, genç kişinin inanç, anlayış, idrâk ve basîretine göre gerçekleşir.

Uzun yıllar kavmini uyarıp onları her yönden irşada çalışan bir peygamberin, oğlunu, eşini ve yakınlarını ihmal etmiş olması düşünülemez. Nûh Peygamber kendi imkân ve irâdesiyle varılması gereken sınıra kadar gelmiş, beşer gücünün yettiği noktaya kadar hizmetini sürdürmüştü. Bundan sonrası oğlunun ve eşinin kendilerini ona lâyık düzeyde tutmalarına ve Allah'ın yüksek takdirine kalmıştı.

4— Baba-oğul bağı ve ilgisi pek çabuk kopmuyor; son deme kadar ümit besleyen Nûh Peygamber, gemi hareket edince bir defa daha âsi, günahkâr oğluna seslenme duygusundan kendini alamıyor. Oysa ilâhî hüküm kendisine daha önce bildirilmiş ve **«Her (hayvanın) dişi ve erkeğinden ikişer taneyi ve aleyhinde (ilâhî) hüküm geçmiş olanlar dışında aileni ve imân edenleri gemiye yüklet (bindir)!»** meâlinde ifâdesini bulan ilâhî beyânla gemiye bindirilecek olanların kimler olacağı açık şekilde belirlenmişti. Buna rağmen evlât sevgisi, yaşlı peygamberin şefkat duygusunu son bir defa daha kamçılamış ve onu gerçekleşmiyecek bir dilekte bulunmaya sevketmişti.

Sonuç olarak, küfür, babayla oğlunu, karı ile kocasını birbirinden uzaklaştıran başlıca sebepler arasında yer alıyor. Böylece aile yapısında fertleri birbirine bağlayan manevî bağların çoğu kopmuş oluyor, arada sadece zahirî ilgiden başka fazla bir şey kalmıyor.

5— Bir bölgede yağmurun yağması, sellerin oluşması şüphesiz ki

belli kanunlara ve bağlı bulunduğu sebeplerin bir araya gelip gerçekleşmesine bağlıdır. Ama unutmamak gerekir ki, belli ve zahirî sebeplerden başka bir de batınî sebepler söz konusudur. Sonra da bütün illet ve sebeplerin ucu Allah'ın kudret elinde ve O'nun mutlak tasarrufu altında bulunuyor. Normal tabii olayların dışında olağanüstü olaylar meydana getirmeyi dilediğinde, «kün=ol!» emriyle sebep ve illetleri oluşturup harekete geçirir. Kur'ân'da ilgili âyette bu husus çok net bir anlatımla şöyle açıklanmaktadır: **«Ey yeryüzü! suyunu yut; ey gök! sen de (suyunu) tut, denildi. Su çekildi, iş bitirildi ve gemi Cûdî üzerinde yöntemli şekilde durdu...»**

6— İmân ile küfür birbirinin karşıtıdır; bir kişinin kalbinde biraraya gelmeleri mümkün değildir; o bakımdan imân gelince küfür gider, küfür gelince imân ayrılır, tıpkı gece ile gündüz, karanlık ile aydınlık gibi. O bakımdan küfür karanlığı Nuh ile oğlu arasına girince aşılması zor bir set halini aldı; baba daha aydınlık günlere, sonsuz mutluluklara doğru ilerlerken oğul karanlıklar içinde her şeyini kaybedip yok oldu. Allah Nûh'a (A.S.) bu hususta şöyle buyurdu : **«Şüphesiz ki, o senin ailenden değildir....»**

7— İç yüzünü bilmediğimiz bir şeyi olumlu, ya da olumsuz yönden Allah'tan istememiz, doğru ve isâbetli bir düşünce ürünü değildir. O halde o gibi durumlarda işin hayırlı olanını dilemek en sağlıklı hal çaresi ve dilekte bulunma yöntemidir.

8— Nûh Peygamberin (A.S.) gemisinde yer alan insanların üreyip zamanla birçok ümmetler meydana getireceği biraz kapalı bir anlatımla haber verilmiş ve ne yazık ki, onlardan çoğunun doğru yoldan sapıp bâtılı temsîl edeceklerine dikkatler çekilerek gelecekle ilgili haber verilmiştir. Böylece tufandan sonra o bölgedeki kabile ve milletlerin yalnız Nûh Peygamberin üç oğlundan değil, gemiye alınan diğer insanlardan üreyip meydana geldiği belirtilmiş ve bu hususta anlatılagelen birçok yanlış görüş ve yorumlar tashîh edilmiştir.

TENNUR'UN KAYNAMAYA BAŞLAMASI

(.... حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ) **«Sonunda emrimiz gelip tennur kaynamaya başlayınca....»**

T e n n u r tabiri üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Biz onları özetliyerek aşağıya naklediyoruz :

1— Yeryüzü anlamına gelir. Nitekim Arapların çoğu yeryüzünü böyle adlandırmışlardır. İbn Abbas (R.A.), İkrime, Zührî ve İbn Uveyde de aynı

görüştedirler. Böylece «tennur kaynadı»dan maksat, yeryüzünde, yağan yağmurdan dolayı sular sel halini alırken, yeraltı kaynakları da diğer yandan fışkırıp önüne geçilmez bir deniz oluşturuyordu anlamı ortaya çıkmaktadır.

2— İçinde ekmek pişirilen t a n d ı r ve f ı r ı n demektir. Rivâyete göre, Hz. Nûh'un, Havva anamızdan miras kalma taştan oyulmuş bir tandırı bulunuyormuş. Tufanın kopacağına ilk belirti olarak o tandırın içinden su kaynayıp çıkması gösterilmiş. Nitekim el-Hasan, Mücahit ve Atiyye bu yorumu ve senetsiz rivayeti uygun görmüşlerdir.

3— Gemide suyun toplanıp biriktiği yer, demektir.

4— Fecrin doğduğu zaman, demektir. Zira t e n n u r , «tenvîr» kökünden türetilmedir. Fecrin doğup ufuğu aydınlattığı vakit anlamıyla ilgisi pek yakındır. Nitekim Hz. Ali (R.A.) bu yorumu tercîh etmiştir.

5— Kûfe Mescid'i kasdedilmiştir. Bunun da Hz. Ali (R.A.) ile tabiînden Mücahid'den rivayet edildiği söylenir. Kûfe Mescid'inden, onun tam bitişiğindeki t a n d ı r kasdedilmiştir. Ne var ki, ilim adamlarının çoğu bu yorumu benimsememişlerdir.

6— Yeryüzünün yüksekçe kısımları demektir. Katade de aynı görüştedir.

7— Arap Yarımada'sındaki pınar kasdedilmiş, diyenler olmuştur ki bu pınara «Aynü'l-Verde» denilir. Şam dolaylarında olduğu söylenir.

Ama en doğrusunu Allah daha iyi bilir.. (1)

TEVRAT'TA NUH TUFANIYLA İLGİLİ YAZILAR

Tevrat'ın Tekvîn bölümünde bu tarihî olay geniş biçimde anlatılır. Ancak Allah'tan indiği gibi korunmadığı ve o yüzden sonraları bazı ilim adamları tarafından derlenip toplandığı için birçok bölümlerinde olduğu gibi, ilgili bölümde de hayli yanlışlara yer verilmiştir. Tufanın bütün yeryüzünü bir baştan bir başa kapladığından söz edilir ki, bu doğru değildir. Zira Nûh Peygamber (A.S.)ın sadece bir bölgedeki insanlara uyarıcı ve tebşîr edici bir resûl olarak gönderildiği kesindir. O takdirde Nûh Peygamberin yüzünü görmeyen, sesini işitmeyen ve davetinden haberi olmayan kabile ve milletlerin günahı ne? Oysa Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk'ın bu konuyla ilgili âdetullahı şöyle açıklanmıştır: **«Ve biz peygamber göndermedikçe azâp ediciler de değiliz.» (2) «Rabbın kasabaların ana yerleşim yerlerine**

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsir-i Kurtubî: 9/33, 34
(2) İsrâ sûresi : 15

peygamber göndermedikçe o kasabaları yok etmiş (ve edecek) değildir. Ve biz, halkı zalimler olan kasabalardan başkasını da yok ediciler değiliz.» (1)

Ayrıca Tevrat'ta bu konuyla ilgili değişik bazı bilgiler de verilir: Nûh'un (A.S.) tufan sırasında 600 yaşında bulunduğu, hayvanlardan ikişer çift değil, yedişer çift seçilip gemiye alındığı, Tufan'ın kırk gün sürdüğü, yeryüzünde hareket eden bütün canlıların öldüğü ve geminin ARARAT dağı üzerine oturduğu anlatılır.. (2)

Ararat, bugünkü Ağrı'nın eski ismidir. Kur'ân'da ise, Cûdî dağından söz edilmektedir. Nûh Peygamber'in tufanda kullandığı geminin bu dağ üzerinde yöntemli şekilde karar kıldığı anlatılır.

Bilindiği gibi, Cûdî dağı, Güneydoğu Anadolu'da Şırnak ve Silopi ilçe merkezleri arasında denizden yüksekliği 2089 metredir. Bu dağın dolaylarında çivi yazısıyla hazırlanmış Asur yazılarına rastlandığı da söylenir.

Nûh Peygamber'in (A.S.) Ağrı yöresinde değil, Irak-Suriye bölgesinde teblîğ ve irşat görevini sürdürdüğü bilinmekte ve bunu kanıtlayan bazı belgelerden de bahsedilmektedir.

Böylece Kur'ân'da olayın en önemli ve ibretli yanları, öğüt alınacak noktaları anlatılırken, Tevrat'ta meydana gelen yanlışlar da düzeltilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Nûh kıssasından ve tufandan söz edildi. En ibretli safhaları anlatılarak hem mü'minlere teselli verildi, hem de Mekkeli müşrikler bir defa daha uyarılmış oldu.

Aşağıdaki âyetle, Nûh Peygamber'in kıssası başta olmak üzere diğer birkaç kavmin kıssaları hakkında ne Hz. Peygamber'in, ne de Mekkeli müşriklerin yeterli bilgileri olmadığı bildiriliyor. Ancak vahiy ile onların ibret ve öğüt alınacak önemli safhaları açıklanıyor. Böylece düşünebilen herkesin dikkati tarihin derinliklerine döndürülmek isteniyor. Arkasından mü'minlerin sabretmesi emredilerek, başarıya ancak imân doğrultusunda Allah'tan korkup, her türlü fenalıktan, zulüm ve azgınlıktan sakınanların eriştirileceği müjdeleniyor. Böylece müşriklerin Mekke'de kurdukları küfür saltanatının pek yakında başaşağı geleceğine işâret ediliyor.



(1) Kasas sûresi : 59

(2) Bilgi için bak : Tevrat-Tekvîn : 7-10

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

M E Â L İ :

49— İşte bunlar, sana vahiy ile bildirdiğimiz gayb ile ilgili haberlerdir. Daha önce ne sen bunu biliyordun, ne de kavmin biliyordu. Öyleyse sen de sabret. Sonunda kazanacak olanlar, elbette Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınanlardır.

NÛH (A.S.) KISSASININ GERÇEK YÜZÜ

(تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ) **«İşte bunlar, sana vahiy ile bildirdiğimiz gayb ile ilgili haberlerdir.»**

İlgili âyetle, Nûh (A.S.) kıssasının o güne kadar gerçek ve sağlıklı yanını bilenlerin bulunmadığı açıklanıyor. Arapların bu konuda bildikleri, birtakım hikâyelerden ve Tevrat'ta yazılı olanların abartılarak nakledilmelerinden ibaretti. Kur'ân ise, olayın bilinmiyen gerçek tarafını gaybî bir bilgi olarak vererek hem tarihçilere sağlıklı bilgi ulaştırmış oluyor, hem de Tevrat'taki ve halk arasındaki yanlışları düzeltiyor; konuyu mecrasından çıkartıp hurafelerle süsleyenlerin önüne bir set çekmek sûretiyle ilâhî hükmün tecelli ölçüsünü öğretiyor.

Ayrıca, yukarıda değindiğimiz gibi, Mekke müşriklerinin ileri gelenlerine, yakında kendilerine bir azâbın ineceği dolaylı şekilde hatırlatılıyor. Arkasından da hem Peygambere (A.S.), hem de arkadaşlarına sabır tavsiye edilerek ilâhî hükmün mutlaka gerçekleşeceği müjdeleniyor. Kurtuluşun, başarı ve zaferin imân temeli üzerinde gelişen sabır ve takvada olduğu açıklanarak mü'minlerin bu iki fazîleti elden bırakmamaları tenbîh ediliyor.

——oOo——

وَاِلٰى عَادٍ
اَخَاهُمْ هُودًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ
اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
اَجْرًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ي فَطَرَن۪يۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾
وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِم۪ينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ
بِتَارِك۪ٓي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٣﴾
اِنْ نَقُولُ اِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُٓوءٍۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اُشْهِدُ اللّٰهَ
وَاشْهَدُٓوا اَنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَۙ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِه۪ فَك۪يدُون۪ي جَم۪يعًا
ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ اِنّ۪ي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبّ۪ي وَرَبِّكُمْۜ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ
اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَاۜ اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِه۪ٓ اِلَيْكُمْۜ وَيَسْتَخْلِفُ رَبّ۪ي قَوْمًا
غَيْرَكُمْۚ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْـًٔاۜ اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَف۪يظٌ ﴿٥٧﴾

وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوا
فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ
اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

M E Â L İ :

50— Âd (kavmine) de kardeşleri Hûd'u (peygamber olarak) gönderdik.. «Ey kavmim, dedi, Allah'a tapın; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Siz ancak yalan uydurup duruyorsunuz.

51— Ey kavmim, buna karşı sizden bir ecir (hizmet karşılığı bir ücret) istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yoktan yaratana aittir. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

52— Ey kavmim, Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize bol yağmur göndersin; kuvvetinize kuvvet katarak gücünüzü artırsın; siz de artık günahkâr suçlular olarak (O'ndan) yüzçevirmeyin.»

53— «Ey Hûd! dediler, sen bize açık bir belge (mu'cîze) getirmedin, bu yüzden senin sözünden dolayı tanrılarımızı bırakacak ve sana da îmân edecek değiliz.

54— Bizim sana sözümüz ancak şudur: Tanrılarımızdan bir kısmı seni fena halde çarpmıştır.» O da: «Ben, Allah'ı şâhit ediniyorum ve siz de şâhit olun ki, ben sizin, Allah'ı bırakıp da O'na ortak koştuklarınızdan beriyim.

55— Artık hep birlikte benim için dilediğiniz tuzağı kurun, sonra da bana hiç süre tanımayın.

56— Doğrusu ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz Allah'a güvenip dayanmışımdır. Hiçbir canlı yoktur ki Allah onun perçeminden tutmuş

bulunmasın, (her şeyin dizgini O'nun kudret elinde bulunuyor). Şüphesiz ki, Rabbim dosdoğru yoldadır, (buyrukları ancak doğruyu, iyiyi, güzeli, yararlıyı ve mutluluğu yansıtır).

57— Eğer yüzçevirirseniz, -gerçekten ben size benimle gönderilen (ilahî buyrukları) tebliğ ettim- Rabbim, sizden başka bir kavmi yerinize getirir de siz ona hiçbir şekilde zarar veremezsiniz. Şüphesiz ki Rabbim, her şeyi gözetip koruyandır,» dedi.

58— Buyruğumu taşıyan hükmümüz gelince, kendi katımızdan bir rahmetle Hûd'u ve onunla birlikte olan mü'minleri kurtardık; onları oldukça ağır bir azâptan selâmete erdirdik.

59— İşte bu Âd kavmi, Rablarının âyetlerini inatla inkâr ettiler, O'nun peygamberlerine karşı geldiler ve her inatçı zorbanın emrine uydular.

60— Bu Dünya'da da, Âhiret'te de lânet peşlerine takılıp kaldı. Haberiniz olsun ki Âd kavmi, Rablarını tanımayıp küfrü seçtiler. Bilin ki Hûd kavmi Âd'a (ilâhî rahmetten) uzaklık olsun.

ÂD KAVMİ

A'raf sûresinde de belirttiğimiz gibi, bu kavim, Nûh (A.S.) kavminden sonra gelmiş ve Umman ile Dahraman arasında bir yörede oturmuşlardır. Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda da bazı ip uçları elde edildiği söylenmektedir.

A'raf sûresinde aynı olaya yer verilmiş, burada tekrar edilerek değişik bazı öğütler, ibretler ve hikmetlere dikkatler çekilmiştir. Nûh (A.S.) kıssasında olduğu gibi, bu kıssanın da konular arasındaki yerine ve akışına göre değişik önemli noktalar üzerinde durulmuş, birbirinin tam tekrarı olmadığı anlaşılmıştır. Aralarındaki farklı mesajları ve hikmetleri özetliyecek olursak, şöyle sıralayabiliriz :

A'raf sûresinde :

1— Âd kavminin önce Allah'a inanıp ibâdet etmeleri, sonra da O'ndan korkup kötülüklerden, haksızlık ve azgınlıktan sakınmaları önerilmiştir. Zira işin başı, Allah'a dosdoğru imân edip O'na karşı kulluk görevini yerine getirmektir.

2— Kavmin ileri gelen şımarıkları, Hûd Peygambere karşı gelmişler ve onu beyinsizlik, geri zekâlıkla, sonra da yalancılıkla suçlamışlardır.

3— Hûd (A.S.) geri zekâlı olmadığını, aklî dengesinin yerinde oldu-

ğunu hatırlatarak, sadece Allah'ın buyruklarını teblîğ ile görevli bulunduğunu, bu açıdan hareketle güvenilir bir öğütçü olduğunu belirtmiştir.

4— Allah'ın bu kavme verdiği birçok nîmetler hatırlatılmış, şükretmelerinin gereği üzerinde durulmuştur. Buna rağmen onlar babalarının dininden ve yolundan dönmeyeceklerini, o bakımdan Hûd Peygamberin tehdit anlamında söz ettiği azâbı hemen getirmesini istemişlerdir.

5— İnkâr ve tuğyanda inat ve ısrar eden bu kavmin azâbı hakettikleri; kendi elleriyle yontup isim verdikleri taştan, ağaçtan yapılan putlara tanrı diye taptıkları üzerinde durulmuş ve bu açıdan Mekke'nin ileri gelen mağrurları uyarılmıştır.

6— Hûd Peygamberin gelen azâptan kurtulduğu, inkârcı müşriklerin yok edilip köklerinin kazındığı duyarlı biçimde açıklanarak hem Mekke müşriklerinin, hem de yaşamakta olan inkârcı kavim ve milletlerin düşünce ve idrâklerine ışık tutulmuş; gafletten uyanmaları istenmiştir.

Hûd sûresinde ise :

1— Allah'tan başka ilâh olmadığına ve putperestlerin Allah'a karşı durmadan yalan uydurduklarına değinilmekte ve böylece aynı hava ve anlayış içinde bulunan Mekke müşriklerinin onlara benzerlik gösterdiklerine işaret edilmektedir.

2— Hûd Peygamberin ilâhî buyrukları teblîğde ve bu açıdan dinî hizmeti yerine getirmede, kavminden hiçbir ücret ve karşılık beklemediği üzerinde durulmakta, sonra da inkârcılara akıllarını kullanmaları hatırlatılmaktadır.

3— Hûd Peygamberin kendi kavmini tevbe ve istiğfara, yani küfür ve ahlâksızlıktan vazgeçip pişmanlık duyarak Allah'a yönelmelerine ve O'ndan bağışlanma dilemelerine dâvet ettiği, pişmanlık duydukları takdirde Allah'ın rahmetinin ineceği anlatılmakta, böylece ilâhî rahmetin her zaman gazabının önüne geçtiğine işâret edilmektedir.

4— Buna rağmen Âd kavminin küfür ve azgınlıkta ısrar ettikleri ve Hûd Peygambere kesinlikle inanmayacakları belirtilmekte, inkârın önyargı haline gelince değiştirilmesinin çok zor olduğuna atıf yapılmaktadır.

5— Hûd Peygamberin teblîğ ve irşat görevini aralıksız sürdürmeye çalışması üzerine, kavminin, onun bâtıl ilâhların hışmına uğradığını sanarak, putların Hûd'u fena halde çarptıklarını söylemekte bir sakınca görmedikleri haber verilmektedir.

6— Hûd Peygamberin böylesine çirkin suçlamalar karşısında, ken-

disinin sadece Allah'ın elçilerinden bir elçi olduğunu beyânla Allah'ı şâhit edindiğine ve müşriklerle ilişkisinin olmadığına, onların inanç ve ölçüsüz hareketlerinden berî bulunduğuna yer verilmekte, böylece her peygamberin fetanet ve ismet sıfatlarıyla da ayrı bir özellik taşıdıkları belirtilmektedir.

7— Hûd Peygamberin aldığı görevi her şeye rağmen kusursuz devam ettireceğine ve bunun için müşriklerin kendisine nasıl bir tuzak kuracaklarsa hemen kurmalarını önerdiğine atıf yapılmakta; o bakımdan her peygamberin aynı zamanda emrolundukları şeyleri tastamam teblîğle yükümlü bulunduklarına işâret edilmektedir.

8— Müşriklerin aklını harekete geçirmek, düşünce ufuklarını açmak, idrâklerine ışık tutmak için yeryüzündeki bütün canlıların hayat ve memat, rızık ve denge dizginlerinin Allah'ın kudret elinde bulunduğu, her canlının istisnasız her an Allah'a muhtaç olduğu, Allah'ın ise mutlak ganiy olup hiç bir şeye muhtaç olmadığı kevnî birer delil ve belge mahiyetinde gözler önüne serilmektedir.

9— Bütün uyarı ve irşatlara rağmen müşrikler yüz çevirmeye devam ederlerse, Hûd Peygamberin fazla üzülmeyeceği, zira bir peygamebr olarak kendisine yükletilen görevi kusursuz yerine getirdiği, teblîğ ve irşadı sürdürdüğü en açık bir anlatımla işlenmektedir.

10— Sonra da Allah'ın onları yok edip yerlerine başka bir kavmi getireceği hatırlatılarak dönüş yapmaları istenmekte, kendi kendilerine zulümden vaz geçmeleri dolaylı şekilde ihtar edilmektedir.

11— Sonunda olan olmuş, ilâhî hüküm tecelli edip gerekeni yapmış ve böylece Âd kavminin kökü kazınıp yeryüzünden nesilleri kesilmiştir.

İşte iki âyrı sûrede aynı olayla ilgili kıssa, görüldüğü gibi farklı uyarılar, değişik öğütler ve ibretler, başka başka hikmetler ve hükümler arzetmektedir. O bakımdan Kur'ân'da tekrar edilmiş gibi görünen her kıssa, ilâhî metodun bu müstesna işleyiş ve anlatılışıyla idrakleri uyanık tutmakta, hafızalarda meydana getirdiği izleri derinleştirmekte ve değişik birçok hükümler ve hikmetleri beraberinde taşımaktadır.

HÛD SÛRESİNDE MÜ'MİNLERE VERİLEN MESAJLAR

1— Hemen her kavim ya da millet kendilerine gönderilen Peygamberlere karşı gelip birtakım uygunsuz hareketler izhar etmişler ve imân edenlere karşı hasmane davranıp haksızlıkta bulunmuşlardır. Bunun nede-

ni bellidir : İçinde mutlak şifa ve rahmet taşıyan ilâhî buyruklar ilk nazarda insana çok acı gelir, tıpkı doktorun hastayı iyileştirmek için verdiği acı ilâç gibi.. Ama gerek ilâhî beyân, gerekse doktorun verdiği acı ilâç duygu çerçevesi içinde değil, akıl ve idrâk yoluyla benimsenip uygulanırsa, şifası çok belirginleşir ve kişiyi bir anda rahat ve huzura, güven ve ümide kavuşturur.

2— Allah yolunda dine hizmet fahrî yürütülmelidir. İşin kutsallığı, nezaket ve duyarlığı bunu gerektirmektedir. Hele bir de imkânlar el verdiği takdirde mânevî hizmetin yanısıra maddî yardımda bulunarak insanlığın saadetinden yana olan dine iki yönlü hizmette bulunmak büyük bir fazîlet ve mutluluktur.

3— İslâm dini daha çok akla seslenir, insan idrâkini harekete geçirip uyanık tutmaya çalışır. Diğer hak dinler de bu metot doğrultusunda zaman zaman bazı telkinlerde bulunmuşlar ve aklın değerini dikkatten uzak tutmamışlardır.

4— Sıkıntılı, üzüntülü ve felâketlerin baş gösterdiği günlerde mü'minlerin daha çok tevbe ve istiğfarda bulunarak Allah'a yönelmeleri gerekir. Yardım, rahmet, feyiz ve ferahlık ancak böyle inebilir.

5— İnkârcılar her devirde, din mürşitlerinden, Allah'ın gönderdiği peygamberlerden olağan üstü belgeler ve âyetler istemişlerdir. İslâm'ın olağan üstü belgesi ve eskimeyen mu'cizesi Kur'ân'dır. Onu iyi anlamak ve anlatmak şarttır. Bunun için de hem ciddi bir eğitime, hem de güçlü ilim adamı yetiştirmeye ihtiyaç vardır.

6— İnkârcı maddecilere, din düşmanlarına baş eğmemek, hiç değilse taviz vermemek; yalnız kalınsa bile şartların ve ortamın el verdiği oranda hizmeti seviyeli şekilde sürdürmek vâciptir.

7— Din mürşitleri, ilim adamları teblîğ ve irşat görevlerini keza günün şartlarına göre ve gelişen ilim ve teknik de dikkate alınarak metotlu şekilde yürüttükleri takdirde, inkârcıların çokluğu ve yürüttükleri sinsi faaliyetleri onları üzmemelidir. Çünkü onlar kendilerine düşeni yapmış, fazîlet mücadelesinin feyizli ürünlerinin yetişmesi için lâzım gelen tohumları serpmişlerdir. Gerisi Allah'a aittir.

8— Ahlâk ve fazîleti yaymada, hakkı gönüllere işlemede sabırlı bir çalışma yapıldığı, olaylar karşısında dayanma gücü ortaya konulduğu takdirde, hakkın başarıya erişeceği müjdeleniyor.

9— İnatçı azgın zorbaların paralelinde yer alıp onların uydusu haline gelmenin kimseye bir şey kazandırmayacağı, ama çok şeyler kaybettire-

ceği, aynı zamanda öylelerinin dünyada da, âhirette de ilâhî lânete çarpılacakları hatırlatılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hem Mekkeli müşrikler, hem de yaşamakta olan inkârcı toplum ve milletler uyarılarak geçmişte Hakk'a karşı gelip tuğyan eden, inkâr ve azgınlık gösterip kâinat plânındaki yerlerinden uzaklaşan Âd, Semûd kavimlerinin kendilerine gönderilen peygamberlere karşı akıl dışı davranışları konu edinildi ve o nedenle sözü edilen kavimlerin dönüş yapmadıkları için ilâhî gazaba uğratıldıkları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle Salih Peygamberin Semûd kavmiyle olan mücadelesine temas ediliyor; ibret ve öğüt alınacak önemli safhaları üzerinde durularak tarihin tekerrür edeceğine işârette bulunuluyor. Böylece A'raf sûresinde geçen aynı kıssalar yeni hükümler, değişik uyarılar, farklı öğütler ve ibretlerle tekrar ediliyor. Özellikle mü'minleri fazlasıyla üzen ve sıkıntıya sokan Mekkeli putperestlere uyarılar yapılarak yakında küçümseyip haksızlık ettikleri mü'minlerin karşısında baş eğeceklerine işâretler yapılıyor.



وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ
فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ اِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا
يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا اَتَنْهٰينَا اَنْ نَعْبُدَ
مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا وَاِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾
قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَاٰتٰينِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ
تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا
تَاْكُلْ فِي اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ
قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ
ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ
اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَاَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا اَلَا
اِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

MEÂLİ:

61— Semûd (kavmine)de kardeşleri Sâlih'i (peygamber olarak) gönderdik. «Ey kavmim, dedi, Allah'a tapın, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Sizi yerden (topraktan) yetiştirip meydana getiren ve sizin bir ömür geçirip orayı bayındır hale getirmenizi dileyen O'dur. O halde O'ndan bağışlanmanızı dileyin de O'na yönelip tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır ve (duâları, tevbe ve istiğfarları) kabul edendir.»

62— «Ey Sâlih, dediler, sen bundan önce aramızda ümit bağlanır bir kişi idin; babalarımızın taptıklarına tapmamızdan bizi alıkoymaya mı çalışıyorsun?! Doğrusu biz, bizi dâvet ettiğin şey hakkında şüphe ve kuşku içindeyiz.»

63— «Ey kavmim, dedi, söyleyin, eğer ben Rabbimden açık bir belge (mu'cize) üzere isem ve bana kendi katından bir rahmet vermişse, O'na isyân ettiğim takdirde (Allah'ın azâbından kurtulabilmem için) kim bana yardım eder? O halde siz benim hakkımda zararı artırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz.

64— Ey kavmim, işte bu size bir âyet (mu'cize, açık belge) olarak Allah'ın (belirlediği) dişi devedir; bırakın da Allah'ın arzında otlayadursun; ona kötülükle dokunmayın, yoksa çok yakın bir azâp sizi yakalayıverir.»

65— Bu uyarıya rağmen onlar deveyi devirip öldürdüler. Sâlih onlara: «Öyle ise evinizde üç gün, (daha) yaşayıp yararlanın. Bu, yalanı olmayan bir tehdîttir.» dedi.

66— Buyruğumuz gelince, Sâlih'i ve beraberindeki imân edenleri, katımızdan bir rahmetle kurtardık, hem de o günün rezilliğinden.. Şüphesiz ki, Rabbin yegâne güçlü ve yegâne üstündür.

67— O zulmedenleri korkunç bir ses, bir gürültü yakalayıverdi, derken evlerinde dizüstü çöküp kaldılar.

68— Sanki daha önce orada hiç oturmamış (yuva kurup geçinmemiş) gibi oldular. Dikkat edin, Semûd kavmi Rablerini tanımadılar ve Semûd'a (ilâhî rahmetten) uzaklık olsun.

SEMÛD KISSASININ TEKRARI

A'raf sûresinde aynı kıssaya yer verilmiştir. Burada tekrar edilmesi, hafızalardaki izi derinleştirmeğe ve idrâki uyanık tutmaya; aynı zamanda değişik uyarılar, farklı öğütler, hikmetler ve hükümler getirmeye yöneliktir. Bu değişikliği özetleyip şöyle sıralayabiliriz:

A'raf sûresinde :

— Semûd kavminin ancak Âd kavminin yok edilmesinden sonra gelip onların yerine geçtiği, yerleştikleri bu bölgenin ova kısmına saray gibi evler yaptıkları, dağ kısmında ise, kayaları yontmak sûretiyle birtakım sığınma yerleri vücuda getirdikleri anlatılır.

— Böylece yeryüzünde fesat çıkarıp bozgunculuk yapanlar için ilâhî hükmün değişmiyeceği hatırlatılır. Sonra da Allah'ın insanlara hazırlayıp verdiği bol nîmetler üzerinde durulur.

— Kavminin ileri gelen şımarıklarının Sâlih Peygambere imân edenleri küçümsediklerine, kendilerinin ise, Sâlih Peygamberin getirdiklerine inanmayacaklarını ısrarla söylediklerine atıflar yapılır.

— Sonunda Allah'ın ortaya koyduğu mu'cizelerden biri olan deveyi devirip öldürdükleri, böylece mu'cizeye ve ilâhî kudrete inanmadıklarına bunun açık bir delil sayıldığı; bu yüzden Allah'ın azap vadeden sözünün tecelli vakti geldiği, öylece üzerlerine yok edici azâbın indiği açıklanır.

— Ve bütün bu safhalar işlenirken hem Mekke müşriklerine, hem de her devirde yaşayan inkârcı maddecilere ibret ve öğüt dolu tarihî bir olay hatırlatılır.

Hûd sûresinde ise :

— Sâlih Peygamberin kendi kavmini Allah'a imâna ve O'na kulluğa dâvet ettikten sonra yeryüzünden önemli ve verimli bir bölgenin kendilerine verildiği ve o bölgeyi bayındır hale getirme imkânlarına eriştirildikleri hatırlatılır.

— İnkâr ve tuğyanlarından dolayı dönüş yapıp tevbe ve istiğfarla Allah'a yönelmeleri üzerinde durulduğu açıklanır; Sâlih Peygamberin ciddi bir mesai sarfettiğine atıf yapılır.

— Semûd kavminin daha önce, yani peygamberlik görevi henüz verilmeden evvel, Sâlih Peygambere umut bağladıkları, peygamberlik göreviyle ortaya çıkınca o umutlarını yitirdikleri, bu yüzden devamlı şüphe ve kuşku içinde bocaladıkları üzerinde durulur.

— Hem peygamberliğini belgelendirmek ve doğruluğunu isbat etmek, hem de onların duygu ve düşüncelerini gerçeğe yöneltmek için Sâlih Peygamberin açık bir mu'cize ortaya koyduğu ve böylece akıllarını kullanamayan müşriklerin duygu ve düşüncelerini harekete geçirmeyi plânladığı açıklanır.

— Semûd kavminin istedikleri mu'cizenin tecellisine rağmen yine de inkâr ve tuğyanda ısrar ettikleri, o yüzden içtiği sudan kat kat fazla süt veren mu'cizevî deveyi devirip öldürdükleri, bu nedenle hakkı ret ve inkârda son kerteye gelip dayandıkları, başkaca yapılacak bir şeyin kalmadığı üzerinde durulur. İnkâr ve azgınlıkta grafiğin en üst noktasına sıçrayan bir kavim veya milletin artık yeryüzünden silinme saatinin geldiğine işâretle ilâhî azâbın indirildiği çok anlamlı ve duyarlı sözlerle anlatılır.

Görüldüğü gibi iki ayrı sûrede aynı kıssanın değişik yönleri, farklı safhaları konu ediliyor, birbirini tamamlayan bilgiler veriliyor ve bağlı bulunduğu konunun akışı içinde başka başka öğütler ve ibretler sıralanıyor.

KISSADAN ALINACAK ÖĞÜTLER, İBRETLER VE BİLGİLER

1— İnsanların yeryüzü cinsinden yaratıldığı, Allah'ın varlığına delîl olarak gösteriliyor. Bu, hem ilk insanın doğrudan topraktan yaratıldığına, hem de insanların topraktan çıkan ürünlerle vücut bulduklarına, yani yenilen gıda maddelerinin vücut laboratuvarında birçok kimyevî değişikliklere uğradıktan sonra sperma olarak oluşmasına, sonra da intikal ettiği ana rahminde belli biyolojik kanunlarla şekillenip oluştuğuna işârettir.

2— İnsanların beslenip gelişebilmeleri için yeryüzünü belli bir plâna göre çeşitli nîmetler ve imkânlarla düzenleyen Allah'tır. Çünkü ortada mükemmel bir plân ve proğram söz konusudur. Ölçüsüz, hesapsız gelişigüzel hiçbir şey yoktur. O bakımdan her nîmetin nice sebeplerle, hizmetlerle ve tek kelimeyle sebep ve ortamları hazırlayan ilâhî sünnetlerle vücut bulduğunu idrâk edip Yüce Yaratana şükretmek gerekir.

3— Bâtılın her zaman hakka şüphe ve kuşkuyla baktığı, o nedenle bâtıla karşı çok uyanık bulunmanın lüzumu belirtilir.

4— İnkârcıların heveslerine meyletmek, ilgi duymak zarardan başka bir şey artırmaz.

5— Haktan yana olup, o uğurda ciddi ve seviyeli hizmetlerde bulunanların eninde sonunda başarılı olacakları müjdeleniyor. Böylece insanın çok yüce amaçlar için yaratıldığı bir defa daha belirtilmiş oluyor.

6— Aklını, idrâkini ve vicdanını harekete geçirmesini bilmeyen milletlerin, yanlış yolda yürüyüp ömürlerini bir hiç uğruna heder eden baba ve dedelerinin yolundan kolay kolay ayrılamıyacaklarına parmak basılarak her fert ve toplumun, aile ve milletin kendi iş ve amellerinden inanç ve ahlâklarından sorumlu tutulacağına işâret ediliyor.

SALİH PEYGAMBERİN MU'CİZEVÎ DEVESİ

(وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً) **«Ey kavmim! işte bu size bir âyet (mu'cize, açık belge) olarak Allah'ın (belirlediği) dişi devedir..»**

Âyetin açık anlatımından, bu devenin bir mu'cize ölçü ve anlamında ortaya çıktığı anlaşılıyor. Kur'ân, diğer birçok geçmiş olaylar hakkında olduğu gibi, burada da detaya inmez, sadece öğüt ve ibret alınacak safha ve bölümlere yer vererek olayın portresini çizer.

A'raf sûresinde de kısmen değindiğimiz gibi, Semûd kavmi, Sâlih Peygambere inanabilmeleri için açık bir mu'cize istemişler ve meselâ dağın içinden veya kasabanın yakınındaki büyükçe bir kayadan bir dişi devenin diri olarak çıkarılmasını istemişler. Ne var ki, diğer bütün doğru haberlere, Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden birçok âyet ve belgelere inanmayan bu inatçı inkârcılar böyle bir mu'cize gösterildiğinde inanacaklarına kesin söz vermişlerdi. Şüphesiz ki, bu onlar için çok ciddi ve tehlikeli bir sınavdı. Zira istedikleri büyük mu'cizeden sonra inkârda ısrar edecek olurlarsa, artık kendi kendilerini mukadder âkibetin son noktasına getirmiş olacaklardı. Nitekim öyle oldu, kalbleri ve vicdanları küfür ve ahlâksızlıkla izole edilen bu kavim yok edildi.

İNEN AZABIN CİNSİ

(وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ) **«O zulmedenleri korkunç bir ses, bir gürültü yakalayıverdi, derken evlerinde dizüstü çöküp kaldılar.»**

Kur'ân-ı Kerîm'in beş yerinde Semûd kavmine inen azâp anlatılır, ancak dört değişik tabir kullanılır ki aralarında az fark olmakla beraber meydana gelen olayın özelliğini yansıtır mahiyette, bize konuyu iyi kavrayabilmemiz için ipucu verilir :

a) Tâğiye

b) Sayha

c) Recfe

d) Sâika (1)

Birincisi, insan yüreğinin dayanamıyacağı çok korkunç bir uğultu; ikincisi müthiş deprem ve sarsıntı; üçüncüsü, yürekleri yerinden oynatan korkunç bir ses; dördüncüsü yıldırım misali korkunç bir ses anlamına gelir.

Böylece âyetler birbirini hem açıklamakta, hem de tamamlayarak olayın zahirî sebebini bize haber vermektedir. O halde dört âyeti biraraya getirip açıkladığımız takdirde, onlardan çıkaracağımız neticeyi şöyle özetliyebiliriz: Semûd kavmi müthiş uğultu çıkaran ve şiddet derecesi çok yüksek olan bir deprem ve ona eşlik eden çok şiddetli bir kasırgayla yok edilmiştir.

Bundan başka bir de Neml sûresinde Semûd kavminde bozguncu bir grubun devamlı faaliyet gösterdiğine, Sâlih Peygamberi, ona inananlarla birlikte bir gece baskınına uğratıp kim vurduya getirme teşebbüslerine temas edilerek, inkârcıların bardağı iyice taşırdıkları anlatılıyor ve Mekkeli müşriklerin de Hz. Muhammed'e (A.S.) ve mü'minlere karşı hazırladıkları tuzaklarla benzerlik arzettiğine işâret ediliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Sâlih Peygamber ile Semûd kavmi arasında geçen kıssanın önemli birkaç safhası anlatıldı. Yapılan, irşat, uyarı ve tebliğ hiçbir fayda sağlamayınca, inkârlarında inatla ısrar edip Allah'ın rahmet olarak gönderdiği peygamberi ailesiyle birlikte imha etmeye kalkışmalarının ve istedikleri mu'cize gösterilince verdikleri söze sadık kalmamalarının bardağı taşıran son damla olduğuna işâretle inkârcı azgın bir kavmin yok edildiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle tarihte geçen bir diğer kıssaya yer veriliyor, İslâm'ın cihanı aydınlatacak nurunu söndürmeye çalışan ahlâksız müşrikler uyarılıyor ve yeryüzünde meydana gelen olayların sebeplere bağlı olduğu, sebeplerin de Allah'ın kudretine bağlı bulunduğu, vakti gelince görevli meleklerin o sebepleri harekete geçirdiği hakkında ön bilgi veriliyor. Sonra da Lût kavminin akibeti konu edinilerek ibret ve öğüt alınacak birçok safhaları anlatılıyor.

---

(1) el-Hakka sûresi : 5- Hûd sûresi : 67, 95- A'raf sûresi : 73- Fussilet sûresi : 13

Böylece Kur'ân-ı Kerîm'de tekrarlanan bu önemli olayın daha geniş şekli bu sûrede yer almış oluyor.

—oOo—

وَلَقَدْ جَاءَتْ
رُسُلُنَا اِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ اَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَاٰ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ
اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾
قَالَتْ يَا وَيْلَتٰى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلِى شَيْخًا اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ
عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا اَتَعْجَبِينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ
عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ اِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيمَ
الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ
لَحَلِيمٌ اَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَا اِبْرٰهِيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا اِنَّهُ قَدْ جَاءَ
اَمْرُ رَبِّكَ وَاِنَّهُمْ اٰتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ
رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ

عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ
﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ
﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا
يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ
مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا
مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾
فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ
مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

M E Â L İ :

69— And olsun ki, elçilerimiz (melekler) İbrâhim'e müjde ile geldiler ve «Selâm» dediler. O da (size de) «selâm» dedi ve oyalanmadan kızartılmış bir buzağı getirdi.

70— (Gelen misafirlerin) ellerinin (sofraya) uzanmadığını görünce, du-

rumlarını yadırgadı, onlardan içine bir korku düştü. İbrâhim'e : «Korkma, şüphesiz ki biz Lût kavmine gönderildik» dediler.

71— İbrâhim'in karısı ayakta idi, güldü. Biz de ona İshâk ve onun ardından Yâkub'u müjdeledik.

72— «Vay, dedi, doğuracak mıyım? Oysa ben bir kocakarı, şu kocam da bir ihtiyar. Doğrusu bu şaşılacak şey!»

73— (Elçi melekler) ona : «Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı, Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinizdedir. Şüphesiz ki Allah çok övülmeye lâyıktır ve O, çok yüce ve çok şanlıdır.»

74— İbrâhim'in korkusu gidip kendine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizim (elçilerimiz)le tartışmaya başladı.

75— Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu, yufka yürekli ve kendini bütünüyle Allah'a veren bir kimse idi.

76— Ey İbrâhim, bu (tartışman)dan vazgeç. Çünkü gerçekten Rabbin emri gelmiştir ve onlara reddi mümkün olmayan azâp gelecektir.

77— Elçilerimiz Lût'a geldiler; bu yüzden Lût endişeye kapılıp fenalaştı, için için sıkıldı ve «Bu ne çetin bir gün!» dedi.

78— Kavmi ise ona koşa koşa geldiler; zaten onlar daha önce de kötü fiiller işliyorlardı. Lût «Ey Kavmim, dedi, işte kızlarım, bunlar (nikâh akdiyle) sizin için daha pâk ve uygundur. Artık Allah'tan korkun da beni misafirlerim hakkında rüsvay etmeyin. İçinizde doğru düşünen, doğru yolda yürüyen bir adam yok mudur?!»

79— Lût'a dediler ki : «Herhalde sen de bilirsin, bizim senin kızlarında hiçbir hakkımız yoktur ve sen bizim ne istediğimizi de çok iyi bilirsin.»

80— Lût onlara dedi ki : «Ah, keşke size karşı yetecek bir gücüm olsaydı veya çok sağlam bir yere sığınabilseydim!»

81— (O elçi melekler) : «Ey Lût, dediler, şüphesiz ki biz, Rabbin elçileriyiz; onlar sana, mümkün değil el uzatamazlar. Gecenin bir bölümünde ailenle birlikte yola çık, hiç biriniz arkasına dönüp bakmasın. Ancak eşin değil; çünkü kavmine dokunacak olan (azâp) ona da dokunacak. Şüphesiz ki onlara va'dolunan vakit sabahtır; sabah vakti yakın değil midir?»

82-83— Buyruğumuz gelince (ülkenin) üstünü altına getirdik; birbiri üzerine konulmuş pişmiş balçık (gibi) taşlar yağdırdık ki bu taşlar Allah yanında belirlenmişti ve zâlimlerden de aslâ uzak değildi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah Lût Peygambere rahmet eylesin; o hep sağlam bir kaleye sığınırdı, yani Allah'a güvenip dayanırdı. Allah, Lût'tan sonra gönderdiği her peygamberi, kavminin nüfusça kalabalık soyundan seçip gönderdi.» (1)

«Lût kavminin ameli gibi amelde bulunan kimseye rastladığınızda, fâili de, mef'ûlü de öldürünüz!» (2)

«Lût kavminin ameli gibi amel eden kimse mel'ûndür.» (3)

LÛT PEYGAMBER KİMDİR?

Lût (A.S.) da peygamberlerden biridir. Yapılan tesbitlere göre, o, hem İbrâhim Peygamberin (A.S.) amcasının oğludur, hem de İbrahim Peygambere şeriat olarak indirilen sahifelerdeki hükümlerle amel edip onları insanlara, yani kendi kavmine teblîğ ile görevlendirilmiştir. Meşhur Lût Gölü de bu ismi ondan alır. O bakımdan Lût Peygamberin Lût Gölü kıyısında ve hâlen İsrâil'e bağlı bulunan Sodom kasabasında yaşadığı ve bu kasaba halkını Tevhît inancına dâvet ettiği bilinmektedir.

Bazı tarihçilere ve coğrafyacılara göre, deniz seviyesinin 790 metre altında olup 1015 km²'lik bir alanı kaplayan Lût Gölü, Lût kavminin yaşadığı büyük kasabanın olduğu yerdir. Büyük bir deprem sonucu kasaba batmış ve yerinde bugünkü göl meydana gelmiştir.

İbrahim Peygamberin de o sıralarda Filistin topraklarında bulunduğu rivâyet edilir.

Tevrat'taki yazılı kayıtlara göre, Lût Peygamberin, Lût Gölü kıyısındaki Sodom kasabasında oturduğu anlaşılmakta ve yine aynı kayıtlara göre, Lût Peygamber aldığı emir üzerine geceleyin kasabayı terkedip Tsoar'a geldiğinde güneş doğmuş ve Rabbın Sodom ile Gomorra üzerine kükürt ve ateş yağdırdığı ve kasabayı bütünüyle alt-üst ettiği belirtilmektedir. (4)

Tabii bu arada Tevrat'ın aynı bölümünde çok fahiş sayılacak bir hataya rastlanır ki, bu, Allah'ın âyetlerinin, bilgisizce uzanan insan eliyle değiştirildiğine yeterli delillerden biridir. Şöyle ki : Sodom'u terkeden Lût

---

(1) Tirmizî/tefsîr : 12
(2) Ebû Dâvud/hudud: 28- Tirmizî/hudud: 24- İbn Mâce/hudud: 12
(3) Tirmizî/hudud: 24
(4) Geniş bilgi için bak : Tevrat-Tekvîn : 19/1-25

Peygamberin iki kızıyla birlikte şehrin dışında bir mağaraya sığındıkları, yaşlı olan babalarından döl almak için ona şarap içirip onunla yattıkları ve her iki kızın da birer gece ara ile babalarından gebe kaldıkları detaylı şekilde anlatılır. (1)

Kur'ân'da bu hatalar düzeltilerek olayın içyüzü ve ana hatları açıklanır. Tevrat'a bu gibi ölçüsüz hikâyeleri sokanların peygamberler, kutsal kitaplar hakkında ciddi bilgileri olmadığı, ana kuralları bilmedikleri kesindir. Zira peygamberlere vâcip olan sıfatlardan biri de i s m e t 'tir, yani onlar her türlü günah ve isyândan, ölçüsüzlük ve dengesizlikten korunmuşlardır.

OLAYIN ÂYETLER SIRASINA GÖRE AÇIKLAMASI

1— İnsan sûretine girip gelen meleklerin önce İbrahim Peygamber'e uğramaları, hem Lût Peygamber'in İbrahim Peygamber'in şeriatı üzere amel ettiğine, hem de benzerine az rastlanan olaydan onu haberdâr etmelerine işârettir. Aynı zamanda Allah'ın İbrahim Peygamber'e geniş rahmet ve inâyetiyle çok yakın olduğunu, ona üstün değer verdiğini vurgular.

Böylece İbrahim Peygamber'in, iyice azıp sapıtan, ahlâksızlığın ve edepsizliğin en kötüsünü işleyen Lût kavminin yok edileceğini günü gününe kendi bölgesindeki kavimlere haber vermek sûretiyle mü'minlerin imânını artırma, kâfirleri yeterince uyarıp ilâhî kudretin vakti gelince azgınları yok edeceğine inandırma amacı da söz konusu olabilir.

2— Meleklerin «selâm» demesi, İbrahim (A.S.)'ın da «size de selâm» diye karşılık vermesi, selâmın İbrahim Peygamberin şeriatında da sünnet olduğunu ifade eder. Diğer yandan meleklerin de bu sünnete uyduklarına bir delil sayılır. Önemli bir yanı da, mü'min bir kimsenin bir yere ziyaretçi veya misafir olarak gittiğinde, söze başlamadan önce selâm vermesinin güzel bir âdet veya sünnet olduğunu gösterir.

3— İbrahim Peygamberin gelen misafirlere ikram için tandırda kızartılmış bir buzağı getirmesi, onun çok konuk sever olduğuna, evinin pek konuksuz kalmadığına ve bunun için hep hazırlıklı bulunduğuna delil sayılır. Sonra da en iyi yiyeceklerin konuklara ikram edilmesinin kadimî bir sünnet olduğuna işâret vardır.

4— Gelen konukların sofraya el uzatmamaları, İbrahim Peygamberde haklı olarak bazı endişeler doğurmuş ve biraz da korkmasına neden ol-

(1) Geniş bilgi için: Tevrat-Tekvin: 19/29-38

muştur. Zira böyle bir durumda daha çok şu iki ihtimal akla gelebilir: Ya bunlar melektirler, insan suretine girip çok önemli bir emri uygulamaya gelmişlerdir, ya da çok kötü niyetli iki zorbadır, bir şeyler yapmayı plânlamışlardır. Nitekim melekler, İbrahim Peygamber'in (A.S.) endişesini anında anlayıp ne maksatla geldiklerini açıklayarak onu rahatlatmışlardır.

5— İbrahim'in (A.S.) Lût kavmi hakkında Allah ile, yani O'nun elçileri olan meleklerle tartışması, sevginin zerafet ve inceliğini yansıtır. Allah yanında halillik mertebesine yükselen bir peygamberin insanlıktan yana ne kadar geniş şefkat ve merhametle dolu olduğu da bu ifadenin başka bir delâletidir. Nitekim Tevrat'ta da bu husus şöyle bir anlatımla açıklanır: «Rab dedi: Ben yapmakta olduğum şeyi İbrahim'den gizleyecek miyim? Çünkü İbrahim gerçekten büyük ve kuvvetli millet olacak ve yeryüzünün bütün milletleri onda mübarek kılınacaktır.» (1)

Ayrıca Tevrat'ta İbrâhim'in tartışması, şefaat mahiyetindeki istek ve soruları geniş şekilde anlatılmaktadır. Ancak Allah sözüne insan sözü karıştırıldığı için birtakım yanlışlara rastlamamak mümkün değildir.

Nitekim İbrahim Peygamber'e insan sûretinde gelen meleklerin sofraya el uzatmadıkları Kur'ân'da en ölçülü bir anlatımla belirtildiği halde Tevrat'ta, yapılan ikramdan onların yedikleri yazılıdır. Oysa melekler yemez ve içmezler. Böylece Kur'ân, bu konuda da Tevrat'taki yanlışları tashîh edip olayın gerçek yüzünü ortaya koyar. (2)

6— Homoseksüel olan, yani cinsel sapıklığın en kötüsü kabul edilen erkeğin erkekle temasta bulunmasını kendi aralarında bir âdet haline getiren Lût kavmi, Tevrat'ın ifadesiyle Sodomlu'lar, ahlâksızlığın en çirkinini işliyorlar ve ilâhî hiçbir uyarı ve buyruğu tanımıyorlardı. Kasabaya gelen yabancı erkekleri yakalayıp sözü edilen maksat doğrultusunda zorla kullanıyorlardı.

Bu bakımdan İbrahim Peygambere gelen insan suretindeki melekler, «Biz Lût kavmine gönderildik» deyince, ayakta durup misafirlere hizmet eden İbrahim Peygamber'in eşi, elde olmayarak güldü. Çünkü o kabileyi hatırlayıp da gülmemek ve için için üzülmemek mümkün müydü? Tevrat'ta Sara'nın güldüğü konu edilirken çok farklı biçimde anlatılır, yersiz ve lüzumsuz detaylara girilir. Kur'ân böylece o bahsi de düzelterek en doğru bilgiyi verir.

7— Gelen melekler yaşlı kadını İshak ile, sonra da İshak'ın oğlu Yakub ile müjdelediler. Bu, İbrahim Peygamberin eşinin daha çok yaşayaca-

---

(1) Tekvîn : 18/17-18
(2) Fazla bilgi için bak : Tekvîn : 18/1-8

ğına, ileride doğacak oğlunun büyüyeceğine ve ondan bir torunu olacağına işâretti. Bu durumda kadının bir şaşkınlık göstermesi tabii karşılanır. Çünkü hem kendisi yaşlanıp hayızdan kesilmişti, hem de kocası İbrahim Peygamber hayli yaşlı idi. Ancak ne var ki, olayları sebep ve illetlere bağlayan, sebep ve illetleri kendi kudret ve iradesine râm eden Cenâb-ı Hak, dilediği zaman sebep ve illetleri «ol!» emriyle harekete geçirip olmayacak gibi görünen şeyleri oluşturup ortaya çıkarır.

Tevrat'ta da bu kısım biraz detaylı anlatılır. Özellikle karı-kocanın yaşlılığı üzerinde ve bir de Sara'nın içinden gülmesi hakkında durularak açıklama yapılır. (1)

Görevli melekler kadının sözü edilen olayı hayretle karşıladığını görünce ona : **«Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinizdedir.»** diyerek Allah'ın her zaman Hamîd ve Mecîd, yani O'nun çok övülmeye lâyık olduğunu, çok yüce ve çok şanlı bulunduğunu hatırlattılar.

8— Peygamberler genellikle yumuşak huylu, yufka yürekli ve her yönleriyle Allah'a teslimiyet ve mahviyet içinde yönelmiş kişilerdir. Bu sıfatlar İbrahim Peygamber'de (A.S.) huy olarak daha belirgindi. O sebeple Lût kavminin hemen helâk edilmesini istemiyor, biraz daha mühlet verilmesini arzu ediyordu. Aynı zamanda Lût ailesinin başına bir felâketin gelmesi ihtimali de onu endişelendiriyordu. Melekler ilâhî emrin artık indiğini, hükmünün mutlaka gerçekleşeceğini, bunun gecikmesinin söz konusu olamayacağını hatırlatırken Lût ve ailesinin kurtulacağını da ilâve etmişlerdi. İbrahim Peygamber ilâhî hükmün geri çevirilemiyeceğini çok iyi bildiğinden meleklerin hatırlatmasıyla duygusallığı bırakıp bütün mevcudiyetiyle Hakk'a teslimiyet gösterdi.

Tevrat'ta Lût kavminin yok edileceğini öğrenen İbrahim Peygamberin Rabbın önünde durup salih kişileri kötülerle beraber yok edecek misin? diyerek tartışmayı sürdürdüğü ve Rabbın ona, «Eğer Sodom'da şehrin içinde elli salih bulursam, bütün yeri onların hatırı için bağışlayacağım..» buyurur ve karşılıklı mükâleme on kişinin bulunacağına kadar sürüp gider. Şüphesiz ki, bunlar Allah kelâmına karıştırılan insan sözleridir. Kur'ân konunun özünü ve özetini en doğru şekilde açıklayarak her türlü şüphe ve tereddüdü kaldırır. (2)

9— Herbiri oldukça yakışıklı birer genç erkek suretine girip Lût Peygamber'e gelen melekler, önce kendilerini tanıtmadılar. O bakımdan uzak-

(1) Tekvîn : 18/9-15
(2) Tekvîn : 18/22-33

tan gelen yabancı misafir gibi bir tavır içinde bulunduklarını gören Lût Peygamber hayli telaşlandı. Zira kasaba halkı böylesine genç ve yakışıklı adamların geldiğini duyacak ve gelip birtakım hayasızca davranışlarda bulunmak isteyeceklerdi. Lût Peygamber olacak olayları düşündükçe üzülüyor ve sıkıntıdan yerinde oturamıyordu. Nitekim düşündüğü gibi oldu, karısı çarçabuk o ahlâksızlara gizliden haber saldı. Onlar da koşa koşa geldiler. Lût Peygamber, konuklarını bu alçak namussuzların elinden kurtarma çarelerini araştırdı. Kendisi Peygamber olduğuna göre kasaba kızlarının hemen hepsinin mânevî babası sayılırdı. O bakımdan gelen hayasızlara: «İşte kızlarım, onları meşru yoldan alın, sizin için daha pak ve daha nezihtirler.» Veya Lût Peygamber kendi kızlarını yine onlara meşru şekilde nikâhlamayı önerdi. Ama ne mümkün, o gözü dönmüş şehvet düşkünleri mutlaka gelen konukları alıp götürmekte ısrarlı ve kararlı olduklarını belirttiler. Derken melekler, Lût Peygamberin çok sıkıldığını ve üzüldüğünü anlayınca, **«Ey Lût! dediler, şüphesiz ki biz, Rabbının elçileriyiz; onlar sana mümkün değil el uzatamazlar. Gecenin bir bölümünde ailenle birlikte yola çık, hiç biriniz arkasına dönüp bakmasın. Ancak eşin değil; çünkü kavmine dokunacak olan (azap) ona da dokunacaktır. Şüphesiz ki onlara va'dolunan vakit sabahtır; sabah vakti yakın değil midir?»** Dediler.

Böylece Lût Peygmber gerçeği öğrendi, bir yandan ferahladı, bir yandan da üzüldü..

10— Sabah vakti ilâhî hüküm tecelli ederek tabii sebepleri harekete geçirdi, derken müthiş bir uğultu, patlama ve sarsıntı birbirini izledi. Volkanik bir patlama bir anda gündüzü geceye çevirdi, lavların saçtığı pişmiş balçıklar her tarafı kapladı, böylece Sodom kasabası canlısıyla, cansızıyla yerlebir oldu.

Bilindiği gibi volkanın harekete geçip patlamasıyla birlikte lâvlar üstüste katlanmış ateş seli halinde akıp gelir ve çok geçmeden donup taşlaşır. İşte Kur'ân'da ilgili sûrenin 82, 83. âyetleriyle bu korkunç manzara tasvîr ediliyor.

Tevrat'ta bu volkanik olay, «gökten kükürt ve ateş yağdırdı, ve o şehirleri ve bütün havzayı ve şehirlerde oturanların hepsini ve toprağın nebatını alt-üst etti.» (1) şeklinde ifade edilir ki, bu da, müthiş bir volkan patlamasına delâlet etmektedir.

---

(1) Tevrat/Tekvîn : 19/23-27

BELİRLENMİŞ BALÇIKTAN TAŞLAR

(مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ) **«Ve bu taşlar Allah yanında belirlenmişti ve zalimlerden de aslâ uzak değildi.»**

İlgili âyetler volkan patlamasıyla etrafa yayılan ateş yığını halindeki balçık taşlardan her birinin kime isabet edeceğinin Allah tarafından önceden proğramlanıp sevkedildiğini açıklamaktadır. Bu, olayların hiçbir zaman plânsız, proğramsız, görevli meleklersiz cereyan etmediğini, kâinatta olup biten her şeyin görevli melekler tarafından belli bir plân ve proğrama göre yürütüldüğünü bize haber vermekte ve ilâhî tasarrufun mutlak anlamda nafiz bulunduğunu bildirmektedir.

BİR YANARDAĞIN HAREKETE GEÇMESİ AZAP MIDIR?

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kâinatta meydana gelen her olay tabii birtakım sebeplere bağlanmıştır. Ancak mu'cize ve kerâmet bu genellemenin dışındadır. Ne var ki, sebepler başıboş bırakılmamış, plânda belirlendiği üzere ilâhî tasarrufa bağlanarak görevli meleklerin denetimine verilmiştir. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde, meydana gelen olayları iki ayrı şıkta düşünmek mümkün olur : Biri, zaman zaman harekete geçen bazı yanardağlar, bazı bölgelerde meydana gelen depremler ve sel felâketleri, belli sebepler ve kanunların belli öçülerde harekete geçmesiyle gerçekleşir, bunlar birer uyarı mahiyetinde de olsa, inkârcı azgınları yok etmekle ilgili değildir. Diğeri ise, inkârcı ahlâksızları, azgın müşrikleri yok etmeye yöneliktir ve yine tabii sebeplere dayanmaktadır, ancak o sebepleri «ol!» emriyle hemen harekete geçiren bizzat Allah'tır. Bu gibi kahredici olaylar birer istisna teşkil ederler.

Diğer yandan Cenâb-ı Hakk'ın hemen her milleti çeşitli olaylarla uyardığını unutmamak gerekir. Zira kâinatta hiçbir olay amaçsız, maksatsız gelişigüzel meydana gelmez.

LÛT KISSASINDAN ALINACAK ÖĞÜTLER VE İBRETLER

a) Kâinatta sebepleri oluşturan Allah'tır. Dilediği zaman onu tabii seyrinden alıp kudretini açığa vurur ve olmayacak sanılan şeylerin sebeplerini hemen oluşturup harekete geçirir.

O bakımdan Lût kıssasıyla daha çok Mekkeli müşrikler ve sonra da yaşamakta olan inkârcı milletler uyarılıyor; inkâr ve ahlâksızlık zulüm ile

birleşip son kertesine gelince, ilâhî hükmün ineceğinde şüphe edilmemesi dolaylı şekilde hatırlatılıyor.

b) Selâmlaşmak, mü'minleri birbirlerine güven, kardeşlik ve huzur bağlarıyla bağlayan bir sünnettir. Toplum yapısında geliştirilip yaygınlaştırılması rahmet ve esenliktir; unutulması veya terkedilmesi, azâp ve sıkıntıdır.

c) Konukseverlik, peygamberlerin güzel sünnetlerinden biridir. Konuğa ikram, Allah'a ikram kadar anlamlıdır.

d) Allah'ın emir ve kudretinin nafiz olduğuna şaşmamak gerektir. Dilediği zaman umulmadık olayı meydana getirir.

e) İnsanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olmak ve her hal-ü kârda Allah'a yönelip teslimiyet göstermek, mü'minın değişmeyen huyu olmalıdır.

f) Zina, livata ve benzeri cinsel sapıklıkların yaygın hale gelmesi, toplum ve milletin çökeceğine işârettir.

g) Büyük felâket anlarında mal kurtarayım derken geriye dönüp bakmak bile tehlikelidir. Çünkü her şeyden önce insan unsuru önemlidir. O bakımdan melekler Lût âilesine «Hiç biriniz dönüp arkasına bakmasın!» diyerek tenbihte bulunmuşlardır.

h) Allah böylece kullarını dünyada da, âhirette de geniş rahmetine erdirmek için insanlıklarına yakışanı yapmalarını emretmekte, ruhlarının yüceliğine, Allah yanındaki azizliklerine ters düşen kötülüklerden kaçınmalarını hatırlatmakta ve O'nun emir ve tavsiyelerini dinlemeyip inkâr bataklığında cinsel sapıklığın en kötüsünü irtikâp eden bir milleti nasıl haritadan sildiğini ibretli bir misal olarak gözler önüne sermektedir

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, gerek Mekkeli müşrikleri, gerekse her çağda yaşamakta olan inkârcı milletleri uyarmak, Allah'ın kâinattaki câri kanunlarının değişmezliğini bildirmek, zamanı gelince tarihin tekerrür edeceğini hatırlatmak üzere Lût kavminin kıssası çok önemli safhalarıyla anlatıldı.

Yine aynı amaç doğrultusunda aşağıdaki âyetlerle Şuayb Peygamberin Medyenli'lerle olan mücadelesi konu ediliyor. İnkârda ısrar edip insan haklarına pervasızca el uzatan, ölçü ve tartıda hile yapan bu kavmin nasıl yok edildiği anlatılarak bir kere daha inkârcı azgınlar uyarılıyor.

——oOo——

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ
يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُح۪يطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ
مُفْسِد۪ينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ
وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ بِحَف۪يظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ
تَأْمُرُكَ اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬نَٓا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ ف۪ٓي اَمْوَالِنَا
مَا نَشٰٓؤُ۬ا اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَل۪يمُ الرَّش۪يدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَرَزَقَن۪ي مِنْهُ رِزْقًا
حَسَنًا وَمَٓا اُر۪يدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَٓا اَنْهٰيكُمْ
عَنْهُ اِنْ اُر۪يدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا
تَوْف۪يق۪ٓي اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُن۪يبُ ﴿٨٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاق۪ٓي اَنْ يُص۪يبَكُمْ مِثْلُ مَٓا اَصَابَ
قَوْمَ نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ

مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي
رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ
وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ
وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ
مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ
مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ
وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا
وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا
الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا
فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

M E Â L İ :

84— Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (peygamber olarak) gönderdik. Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın; ben sizi gerçekten hayır (bol nîmet, geniş refah imkânları) içinde görüyorum. Ve doğrusu ben sizi çepeçevre saracak bir günün azâbından endişe etmekteyim.

85— Ey kavmim, ölçü ve tartıyı adâletle tastamam uygulayın, insanların eşyasını (haksız yollardan) eksiltmeyin; yeryüzünde bozgunculuk ederek fenalık yapmayın.

86— İnanmış kişiler iseniz, Allah'ın (helâlinden) bıraktığı kâr daha hayırlıdır. Ve ben sizin üzerinizde koruyucu ve gözetici de değilim.

87— Onlar, «Ey Şuayb, dediler, babalarımızın taptığını terketmemizi veya kendi mallarımızda dilediğimizi yapmamızı bırakıvermemizi senin namazın mı emrediyor? Şüphesiz ki sen, yumuşak huylusun, doğru bir kimsesin, aklı başındasın.»

88— Ey kavmim, dedi, ya ben Rabbimden açık bir mûcize üzere isem ve kendi katından beni güzel bir rızıkla rızıklandırmışsa, ne dersiniz, (O'na nankörlük edebilir miyim?). Ve ben sizi men'ettiğim şeyde aykırı hareket edip (onu işlemek) istemem. Ben ancak gücüm yettiğince düzeltmek isterim. Muvaffakıyetim ancak Allah'ın yardımıyladır ve ben ancak O'na güvenip dayanırım ve O'na derin saygı ve sevgi ile yönelirim.

89— Ey kavmim! bana düşmanlık beslemeniz, Nûh kavmine veya Hûd kavmine ya da Sâlih kavmine dokunan musîbetin bir benzerini size dokundurmasın. Lût kavmi de sizden pek uzak değildir.

90— Rabbınızdan bağışlanma dileyin de O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim, çok merhametlidir ve çok sevendir, sevilendir.

91— Dediler ki: Ey Şuayb! biz senin söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz. Kabilen olmasaydı, herhalde seni taşlardık. Hem sen bizim yanımızda pek aziz=şerefli, itibarlı, üstün bir kimse de değilsin.

92— Ey kavmim, dedi, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı azizdir ki, O'nun (buyruklarını) arkanıza attınız? Rabbim elbette sizin yapageldiğinizi (ilmiyle) kuşatmıştır.

93— Ey kavmim, imkânınızı ortaya koyup elinizden geleni yapın. Şüphesiz ben de (gerekeni) yapacağım. Rüsvay edici azâbın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. (Gelecek azâbı) gözleyin, ben de sizinle beraber gözleyip bekliyorum.

94-95— Buyruğumuz gelince, Şuayb'ı ve beraberindeki imân edenleri rahmetimizle kurtardık. Zâlimleri ise korkunç bir ses ve uğultu yakalayıverdi; evlerinde dizüstü çöküp kaldılar. Orada hiç bulunmamış, yaşamamış gibi oldular. Dikkat edin, Semûd kavmi nasıl (ilâhî) rahmetten uzak kaldıysa Medyen de uzak kaldı.

İLGİLİ HADÎSLER

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, ölçü ve tartı erbabına şöyle seslendi : «Doğrusu siz öyle bir işe sahip çıktınız ki, sizden önceki birçok kavimler (milletler) o yüzden yok olmuşlardır.» (1)

«Bizi aldatan bizden değildir.» (2)

«Sizden biriniz Mescid'e girdiğinde, Allahım! hayır kapılarını bana aç, desin. Mescid'den çıkınca da, Allahım! senin bol nîmetini (helâl rızkını) istiyorum, desin.» (3)

ŞUAYB PEYGAMBER VE MEDYEN KAVMİ

Lût kavmi yerle bir edildikten sonra Allah bolluk içinde yüzen ve fakat Tevhît İnancı'ndan uzak, koyu putperestlikle içiçe olan, aynı zamanda ticarî ahlâkı çok bozuk bir düzeye gelen ve böylece cehaletin karanlık dünyasını yaşayan Medyen halkına, yine kendilerinden bir zatı seçip peygamber olarak gönderdi. Kur'ân bu peygamberin Şuayb (A.S.) olduğunu belirtir.

Medyen kasabası hakkında, A'raf sûresinde de kısmen belirttiğimiz gibi, bazı rivâyetler söz konusudur. Tevrat'ta İbrâhim Peygamber'in nikâhladığı başka bir kadından -ki adının Ketura olduğu yazılıdır- Zimran, Yokşan, Medan, Midyan, Yişbak ve Şuha adlarında altı çocuğunun dünyaya geldiği açıklanmaktadır. (4) Böylece Sina Yarımadasına kadar uzanan ve Kızıldeniz'in doğu kesiminde geniş bir alanı kaplayan Medyen kasabası, İbrahim Peygamberin sözünü ettiğimiz altı oğlundan Midyan'a nisbet edilerek bu adı aldığı söylenir. Anlaşılan Medan ile Midyan sözü edilen bölgede Tevhît İnancı'nı yaymakla görevlendirilmişler ve uzun yıllar ora halkını İbrahim (A.S.)ın Hanîf dini etrafında toplayarak yararlı hizmetlerde bulunmuşlardır. Onların vefatından sonra bir fetret dönemi başlamış ve zaman aşımıyla Tevhît İnancı yerini putperestliğe bırakmıştır. Böylece Medyen halkı İbrahim Peygamber'in nurlu yolundan sapıp çok ilâhlı bâtıl dinlerin karanlığına gömülerek ahlâksızlığın birçok şubelerini ihyâ ederek zulüm ve azgınlığa başlamışlarken, Allah rahmetinin eseri olarak, onları

(1) Tirmizî - el-Hâkim : İsnad-i sahih

(2) Müslim/iman: 164- Ebû Dâvud/büyû: 50- Tirmizî/büyû': 72- İbn Mâce/ticaret: 36

(3) Sahîh-i Müslim

(4) Bilgi için bak : Tevrat-Tekvîn : 25/1-3

yeniden Hakk'a döndürmek, cehalet bulutlarını üzerlerinden kaldırmak, dedeleri İbrahim'in (A.S.) tertemiz Hanîf diniyle kalp ve kafalarını aydınlatmak için Şuayb Peygamberi onlara uyarıcı ve müjdeci olarak göndermiştir.

Kur'ân'da ilgili âyetlerle konunun ana çizgileri üzerinde durulur, detayına inilmez, ibretli safhaları anlatılır; tarihî ve coğrafî yanları meraklı araştırıcılara bırakılır. Aynı zamanda Şuayb Peygamberin Medyenli olduğuna dikkatleri çekerek, kuvvetli bir ihtimalle İbrahim soyundan olduğuna işârette bulunulur.

Yine Kur'ân'ın açık beyânına göre, bir zamanlar Mısır'dan kaçan Musa Peygamberin de gençlik çağında bu kasabaya uğradığı ve Şuayb Peygamberin kızıyla evlendiği bilinmektedir. (1)

MEDYEN HALKININ KÖTÜ HALLERİ

Kur'ân-ı Kerîm'de ilgili âyetlerle Medyen halkının putperestlik doğrultusunda işleye geldikleri kötülükler özetlenerek şöyle sıraya konulmuştur:

1— Tevhît İnancı unutulmuş, putperestlik iyice kökleşmişti.

2— Ticarî ve iş ahlâkları son derece bozulmuş, o sebeple insan hakları zedelenmiş, aralarında sürtüşme ve tartışmalar sürüp gitmişti.

3— Medyen o devirde zengin bir yöre olarak bulunuyordu. Allah'ın onlara verdiği bol nîmetler gıpta edilecek bir düzeydeydi.

4— Yeryüzünde ticarî ahlâksızlıkla birlikte bozgunculuk yapmak, dolaylı, dolaysız haklara tecavüz etmek onların süre gelen fena âdetlerinden biri idi.

Az yukarıda da değindiğimiz gibi, bu kadar bozuk bir toplumu ancak hak din ile ıslâh etmek mümkün olabilirdi. O bakımdan Şuayb Peygamber, İbrahim Peygamber'in şeriatı üzerinde bulunuyor, sahifelerde yer alan ahkâmı ve ahlâkî kuralları çok tatlı ve yumuşak bir uslûpla anlatıp Hakk'ın emirlerini teblîğ görevini yerine getiriyordu.

ŞUAYB PEYGAMBER İLE MEDYENLİ'LERİN TARTIŞMASI

— Her peygamber gibi, o da Allah'ın varlığını ve birliğini tanıtmakla işe başlamıştır. Sonra da toplumu içinden kemiren haksızlık, ahlâksızlık ve azgınlıkla ciddi ve seviyeli bir mücadele örneği vermiştir.

(1) Geniş bilgi için bak : Kasas sûresi : 21-29. âyetlerin tefsiri

— Bütün uyarıları, akla ve mantığa uygun gelen, fakat ihtiras havası içinde küfür ve kötülüklerle bir bakıma izole edilen duygu ve düşünceleriyle ters düşen öğütleri olumlu sonuç vermeyince, inkârcı ahlâksızları kuşatacak bir azâbın geleceği kaçınılmaz olmuştu. Şuayb Peygamber, Allah'ın bu yoldaki câri âdetini çok iyi bildiğinden endişe duymaya başlamıştı. Lût kavminin başına gelen felâketin neden ve niçinini çok iyi biliyordu.

— Medyenli'ler, bu azgınlık ve inatlarıyla yetinmeyip, kendilerini doğru yola irşat eden bu peygamberi zaman zaman alaya alıp, «Doğrusu sen yumuşak huylu ve akıllı bir adamsın...» diyerek takılırlardı.

— Şuayb Peygamber bu ve benzeri onur kırıcı söz ve davranışlara aldırış etmeyerek ıslâh yollarını ve çarelerini araştırmaya devam etti, sonra da onları insafa dâvet ederek şöyle dedi : **«Ey kavmim! ya ben Rabbımdan açık bir mu'cize üzere isem ve kendi katından beni güzel bir rızıkla (hak din, doğru yol, ilâhî hidâyet ve rahmet) rızıklandırmışsa, ne dersiniz, (O'na nankörlük edebilir miyim)? Ve ben sizi men'ettiğim şeyde aykırı hareket edip (onu işlemek) istemem. Ben ancak gücüm yettiğince düzeltmek isterim. Muvaffakıyetim ancak Allah'ın yardımıyladır ve ben ancak O'na güvenip dayanırım ve O'na derin saygı ve sevgi ile yönelirim.»**

Böylece Şuayb Peygamber hem onların akıl ve idrâklerini harekete geçirmeyi diledi, hem de son uyarısını yaptı. Ne var ki onlar bütün bu uyarıları, ilâhî beyânları, gemi azıya alan hürriyetlerini engelleyen bir bağ olarak görüyor, Allah'ın hayat veren emirleri nefislerine alabildiğine ağır geliyordu.

— Aradan hayli zaman geçti, ıslâh olacakları yerde, büsbütün azıttılar, **«Senin dediklerinin çoğunu anlamıyoruz»** diyerek irşada ihtiyaç duymadıklarını tekrarladılar ve **«Biz seni kendi aramızda zayıf olarak görüyoruz. Kabilen olmasaydı, elbette seni taşlardık. Hem sen bizim yanımızda pek aziz, şerefli, itibarlı, üstün bir kimse de değilsin»** diyecek kadar küstahlaştılar.

— Hayat dizginini nefis ve İblis'in eline teslim edip behimî bir hayatı her şeye tercîh eden inkârcı nankörlerin en çok gözüne batan, şüphesiz ki NAMAZ'dır. Çünkü bu ibâdet imanla küfür arasında alâmet-i farikadır; imânın direğidir; Allah ile kulları arasında en işlek yoldur. O bakımdan Medyen halkı zaman zaman Şuayb Peygamber'in (A.S.) namaz kılmasını gündeme getirip, alay konusu edinir ve onu rencide edecek şekilde yorumlarlardı.

87. Âyette belirtildiği gibi, **«Ey Şuayb, dediler. Babalarımızın taptığını terketmemizi, veya kendi mallarımızda dilediğimizi yapmamızı bırakıver-**

memizi senin NAMAZIN mı emrediyor?» şeklinde birtakım sözler sarfettikleri anlaşılıyor. Nitekim İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Şuayb Peygamber çok namaz kılan bir kimse idi..» Ayrıca burada namaz diye çevirisini yaptığımız «salât» kelimesi, duâ, zikir ve din anlamında da kullanılmıştır. (1)

Dün olduğu gibi bugün de inkârcı maddecilerin en çok dil uzattığı, alaya aldığı ibâdet, namazdır. Zira dinî hayatı ayakta tutan, fertleri ve toplumu yönlendiren, ahlâkı düzeltip tezkiye eden, kardeşlik bağlarını merhamet, şefkat ve dayanışma idrâki içinde geliştiren en feyizli ibâdet şüphesiz ki, namazdır. O bakımdan kıyâmet gününde insandan ilk sorulacak şey, namaz olacaktır.

— Böylece inkâr ve azgınlığın doruğuna erişen Medyenli'lerin ahlâksızlığı son noktasına ulaşarak titreşip kaldı. Şüphesiz ki, bu, gelmekte olan ilâhî azâbın bir göstergesi idi. Ama içlerinde onu anlayacak aklı eren bir kimse yoktu.

— Bu durumda daha da saldırgan oldular ve Şuayb Peygamberi ailesiyle, kendisine imân edenlerle birlikte bir gece baskını tertipleyerek imha etmeyi plânladılar. Şuayb Peygamber onlar aleyhine yaklaşmakta olan felâketi görür gibiydi. O bakımdan söylenecek başka bir şey kalmamıştı. Bir defa daha son uyarısını şu sözlerle yapma ihtiyacını duydu : **«Ey kavmim, imkânınızı ortaya koyup elinizden geleni yapın. Şüphesiz ben de (gerekeni) yapacağım. Rüsvay edici azâbın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. (Gelecek azâbı) gözleyin, ben de sizinle beraber gözleyip bekliyorum.»**

— Sonunda olan oldu; korkunç bir gürültü ve uğultu onları ansızın yakalayıverdi. Evlerinde dizüstü çöküp kaldılar. Orada hiç bulunmamış, yaşamamış gibi oldular. Bir varmış, bir yokmuş hikâyesine dönüştüler.

BU KISSADAN MÜ'MİNLERİN ALACAKLARI HİSSELER

1— Bir olan, ortağı ve benzeri olmayan Allah'a kulluk, insanlar arasında barış ve kardeşliğin tek çaresidir. O bakımdan ilk dâvet bu esasa yapılmıştır. Diğer hükümler, Tevhît İnancı'ndan sonra gelir.

Unutmamak gerekir ki, dünyada sürüp giden kavgaların, sürtüşme ve tartışmaların çoğu dünyevî maksatlara yönelik birtakım menfaatlardan kaynaklanmaktadır.

2— İş ahlâkı, ticarî ahlâk, haklara saygılı olmak, başkasının hürriyetine tecavüz etmemek, ölçü ve tartıda her zaman âdil olmak, insaf ve vicdan kıstasını unutmamak, kul hakkının en ağır bir günah ve vebal olduğu-

(1) Lübabu't-te'vil : 2/340

nu kabul etmek, toplumları ve milletleri ayakta tutan önemli nedenlerdir. İthalat ve ihracatın gelişmesi ve devamlılığı bu ahlâkla sıkısıkıya bağlıdır.

Sözü edilen kıstasların yıkılması, dumura uğraması, toplum ve milletin ahlâken çökmesinin ve yıkılmasının yakın olması demektir.

3— Allah'ın helâl kıldığı meşru kâr, elbette çok daha hayırlı ve feyizlidir. Aynı zamanda toplumu birbirine güvenle bağlayıp bütünleştiren bir iştir. Böyle bir hayrı reddetmek, elbetteki şerri dâvet etmek demektir ki bu kural pek değişmez. Zira hak gelince bâtıl gider. Bâtıl rağbet kazanıp kalp ve kafalara yerleşince hak uzaklaşır.

4— Namaz her peygamberin ibâdeti olmakta devam etmiştir. Zira namazsız bir din düşünülemez. Namazı önemsiz saymak, dinin ve dindarlığın omurgasını kırmak demektir. İnkârcı maddecilerin de en çok hoşlanmadığı ibâdet, şüphesiz ki namazdır.

5— Ticarette ne sınırsız kâr söz konusudur, ne de ölçü ve tartıda hileye yer vardır. İkisinin revaç bulduğu yerlerde ticarî anarşî başlar ve o takdirde madde tek amaç seçilir; ona ulaşmak için aradaki her türlü kutsal değerler, iyi ve yararlı örf ve âdetler çiğnenir.

Bir milletin çözülüp dağılması, bölünüp parçalanması için başka bir şeye pek ihtiyaç ve gerek kalmaz. Bu anarşi yeter de artar..

6— İnsanları doğru yola irşat edenlerin her zaman doğru yolda yürümeleri ve insanları men'ettikleri şeylerden önce kendilerinin kaçınmaları şarttır. Ciddi ve sağlıklı bir irşâdın başka ölçüsü yoktur.

7— Doğruya irşat edenlere düşman olup kin beslemek bir fert veya toplum, ya da millet için büyük bir talihsizlik sayılır.

8— İnkârcı maddeciler ne kadar azgınlık ve taşkınlık gösterirlerse göstersinler, onları Hakk'a çağıranlar, -şartlar ve ortam elverdiği nisbette- görevlerini sürdürmekle yükümlüdürler. Aksi halde alan olduğu gibi inkârcılara bırakılmış olur.

9— Hak'tan yana olanlar metotlu, fakat sabırlı bir mücadele, şuurlu bir mücahede sergiledikleri takdirde, başarı ve zafer onların yüzüne güler.

ŞUAYB (A.S.) KISSASININ TEKRARI

Sırası geldikçe belirttiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de her tekrar, ilgili olay, ya da meselenin hem önemini, hem de değişik yönlerini, farklı hükümler taşıdığını ve yer aldığı âyetler dizisinde değişik bir öğüt ve ibret yansıttığını ifade eder. O nedenle Şuayb Peygamber kıssası, biri A'raf, biri Hûd, biri de Ankebut sûrelerinde olmak üzere üç yerde anlatılır.

Önce A'raf sûresinde anlatılanla diğer sûrelerde anlatılanlar arasındaki farklı uyarı, öğüt ve hükümleri karşılaştıralım.

A'raf sûresinde :

a) Allah'ın varlığına, birliğine dâvet edilir. Bunun için Allah'tan bir mu'cize getirildiğine dikkatler çekilir. Ancak o mu'cizenin ne olduğu açıklanmaz.

b) Ölçü ve tartı gibi ticaret ahlâkıyla içiçe olan şeylerde büyük haksızlıklar yapıldığı ve bu tür çirkin davranışlarla ticarette sınırsız bir hürriyet istendiği, o yüzden ülkelerinde düzen ve güvenin bozulduğu anlatılır.

c) Medyenli'lerin dindarlığa, fazîlete karşı savaş açtıkları, Allah yolundan alıkoymak için sosyal yapıda köşe başlarını, kavşak noktalarını tuttukları belirtilir.

d) Medyenli'lerden bir grubun Şuayb Peygambere inandıklarına, böylece inananlarla inanmayanlar arasında tartışma ve sürtüşmenin sürüp gittiğine parmak basılır. Sonunda Şuayb Peygamber'in, karşı tarafa söylenecek başka söz kalmadığını düşünerek Allah'ın hakem olup hüküm vereceğini; bunun gelecekle ilgili önemli bir haber, bir uyarı olduğunu hem mü'minlere, hem de inkârcılara duyurduğu açıklanır.

e) Medyenli'lerin inkârda ısrar edip azgınlıkta bulunmalarından, büyüklük taslayıp mü'minleri ve başlarındaki peygamberi küçümsediklerinden, sonra da Şuayb Peygamberle birlikte imân edenleri tehdit etmelerinden ve ortaya attıkları düşünceden vaz geçmedikleri takdirde şehirden çıkarılacaklarından söz edilerek inkârın hiçbir kutsal değer tanımadığına işâret edilir.

f) Allah'a karşı yalan uydurmanın nasıl bir hüsrana yol açacağı anlatılır. Sonra da Şuayb Peygamber'in son bir defa daha onların azgınlık ve saldırılarından Allah'a sığınarak duâ ettiği hakkında bilgi verilir.

Hûd sûresinde :

a) Şuayb Peygamber'in Medyen halkına gönderildiği, O'nun da onları Allah'ın varlığına ve birliğine imâna dâvet ettiği konu edilir.

b) Medyenli'lerin bolluk ve refah içinde yüzdükleri; bununla beraber nankör bir kavim olduğu; ticarî alanda hak ve hukuk, sınır ve vicdan tanımadıkları, daha çok yabancı tacirlere dolaylı yollardan haksızlık ettikleri anlatılır. Allah'ın meşru yoldan helâl kıldığı kazancın çok daha hayırlı olduğuna dikkatler çekilir.

c) Peygamberlerin insanlar üzerinde bir koruyucu, bir bekçi ve gö-

zetleyici olmadıkları hatırlatılarak onların yetki sınırları belirlenir ve o sınır içinde ilâhî buyrukları teblîğ ile görevli oldukları açık şekilde ifade edilir.

d) Şuayb Peygamber'in her peygamber gibi namaz kıldığına şâhit olan inkârcı sapıkların namaz ile alay ettiklerinden veya devamlı dikkat çeken böyle bir ibâdete tahammül edemediklerinden bahsedilerek namazın dindeki yerine ve önemine işâret edilir.

e) Medyenli'lerin sınırsız bir hürriyet havası içinde oldukları, devlet otoritesinden çok uzak kaldıkları, disiplin altına girmek istemedikleri; özellikle ticarî alanda engelleyici, insaf ölçülerine çekici hiçbir kuvvet tanımadıkları, düşünceleri yönlendirir bir anlatımla açıklanır.

f) Peygamberlerin halkı men'ettikleri şeyleri kendilerinin işlemesinin hiçbir zaman söz konusu olamıyacağı belirtilir. Çünkü peygamberlerin yeryüzünde bozulan ahlâkı düzeltmek, unutulan Tevhît inancını yeniden ihyâ etmek, fazîlete değer verip yaygınlaştırmak, hakları korumak, Allah sevgi ve korkusunu gönüllere işlemek, kalpleri ilim ve irfan merkezi haline getirmek için görevlendirildikleri anlatılır. Hiçbir peygamberin ilâhî vahyin dışına çıkmasının ve hilâfına hareket etmesinin söz konusu olamıyacağına dikkatler çekilir.

g) Hakk'a ve fazîlete karşı kin ve düşmanlığın felâket getireceği haber verilir. Kurtuluşun, pişmanlık duyarak Hakk'a dosdoğru yönelmekte olduğu ilân edilir.

h) Şuayb Peygamberin kabile ve çevresini hesaba katan inkârcıların o yüzden fazla ileri gitmeye cesaret edemedikleri, yoksa kendilerine rahmet olarak gönderilen peygamberi taşlayarak imha edecekleri anlatılır ve böylece teblîğ ve irşat hizmetiyle ortaya çıkan mürşitlerin, herhalde kötü niyetlileri caydırıcı bir aile veya aşirete mensup olmasının faydaları üzerinde durulur.

i) Şuayb Peygamber'in, karşısına dikilen azgınlık ve taşkınlığa göğüs gerdiği ve neticeyi sabırla beklemekten başka yapılacak bir şey kalmadığı bir ölçü ve kıstas mahiyetinde ifade edilir.

j) Sonunda inkârcı azgınların, küfür ve zulmün son kertesine gelip dayandıkları için üzerlerine Allah'ın kahredici hükmünün indiği ve mü'minlerin kurtulduğu çok duyarlı bir anlatımla gözler önüne ibretli bir tablo halinde serilir.

Görüldüğü gibi, iki sûreden her birinde aynı kıssanın değişik yönleri anlatılmakta ve tekrarın lüzumsuz olmadığına işâret edilerek ibretli olay-

ların hafızalarda derin iz bırakması ve idrakleri devamlı uyanık tutması hikmetine dayalı olduğu belirtilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, doğru yoldan saparak hakkı ret ve inkâr eden milletleri uyarmak için, ibret ve öğüt dolu Şuayb Peygamber ile Medyenli'ler kıssası anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yine aynı maksada yönelik olarak Musa (A.S.) ile Fir'avn kıssasının bir özeti veriliyor. Hakk'a karşı tuğyan edenlerin böylece peşlerine şu dünyada da lânet takılacağı hatırlatılıyor.

——oOo——

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٩٦﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪
فَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ فِرْعَوْنَۚ وَمَٓا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَش۪يدٍ ﴿٩٧﴾
يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَۜ وَبِئْسَ الْوِرْدُ
الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِه۪ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ بِئْسَ
الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

M E Â L İ :

96-97— And olsun ki, biz Musa'yı da âyetlerimizle ve açık-sağlam belge ile Fir'avn'a ve onun (milletinin) ileri gelenlerine gönderdik. Bununla beraber onlar (o ileri gelenler) yine de Fir'avn'ın emrine uydular. Oysa Fir'avn'ın emri doğru ve sıhhatli değildi.

98— Fir'avn kıyâmet günü kavminin önüne düşer de onları (suya götürür gibi) ateşe götürür. Varacakları yer ne kötü yerdir.

99— Burada lânet peşlerine takıldı; Kıyâmet gününde de (öyle olacak). Desteklendikleri şey ne kötü destektir.

İLERİ GELENLERİN TEPKİSİ

(فَاتَّبَعُوٓا اَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَآ اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ) **«Bununla beraber onlar (o ileri gelenler) yine de Fir'avn'ın emrine uydular. Oysa Fir'avn'ın emri doğru ve sıhhatli değildi.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, peygamberlik gibi çok şerefli bir görevle donatılıp Mekke'de işe başlamakla emrolunduğunda, fakirler, köleler, zayıflar ve güçlü bir aileye bağlı olmayanlar, birer insan olarak o güne kadar görmedikleri sıcak ilgi ve kıymeti, cihan peygamberinin kutlu meclisinde buldular. Akılları duygularına üstün geldi; idrakleri önyargılarının seddini yıkıp öne geçti, öylece putlardan yüz çevirip bir olan, ortağı ve benzeri olmayan Allah'a döndüler. İman ve İslâm'ın feyizli havasında insan olduklarını anladılar. Ülkenin şımarık zenginleri, söz sâhibi azgınları ise, küfrün kalbler ve kafalar üzerine çöken kara bulutlarını dağıtıp hidâyet nuruna gönül kapılarını açmayı düşünemediler; çünkü hisleri akıllarının önünde yürüyor, düşünceleri önyargılarının seddini aşamıyordu. İnsan şeref ve vakarını zedeleyip ruhunu katleden gayr-i meşru yollardan ayrılamıyor, sınırsız hürriyetlerini Tevhît İnancı'yla belli bir sınır içine almaktan kesinlikle hoşlanmıyorlardı. O bakımdan Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'in (A.S.) bütün uyarı ve irşatlarına tepki gösteriyor, büsbütün azgınlıklarını artırıyorlardı. Tıpkı Fir'avn ve meclisinde yer alan ileri gelenlerin, Musa Peygamber'in (A.S.) Hakk'a çağrısına gösterdikleri tepki gibi..

Böylece Kur'ân-ı Kerîm, gelip geçen her peygamberin kendi kavmi arasındaki zenginlerin, ileri gelen söz sâhiplerinin tepki gösterip karşı çıkmalarıyla yüz yüze geldiklerini belirtirken Peygamber (A.S.) ile Ona uyan mü'minlerin sabırlı ve temkinli olmalarını hatırlatıyor; terbiye, nezaket ve fazîletin hiçbir zaman elden bırakılmamasını öğütleyerek irşat usûlü hakkında bilgi veriyor.

Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb Peygamberlerin (salât ve selâm hepsine olsun) aynı mücadeleyi verdiklerinde kavimlerinin ileri gelen şımarık putperestlerinin tepkileriyle karşılaştıklarını, uzun süre sürtüşme ve tartışmanın devam ettiğini, ancak hepsinin de Hak yolunda sabır gösterip ilâhî hükmün tecellisini güvenle beklediklerini, kalblere huzur ve rahatlık

verecek bir anlatımla naklederek misalleri ardarda sıralıyor. Arkasından Musa Peygamber'in de benzeri şiddetli tepkiyle karşılaştığını gönüllere teselli veren bir misal halinde ekliyor.

Unutmamak gerekir ki, hislerinden sıyrılamıyanlar doğru düşünme nîmetinden mahrum kalırlar. Doğru düşünemiyen kimse, doğru karar verme basîretini taşımıyor demektir. Nitekim hislerini yenemiyen Fir'avn, bütün âyet ve mu'cizelere rağmen doğru düşünme düzeyine kendini getirememiştir. Doğru düşünemiyen kimsenin âdil karar vermesi mümkün değildir. Ona uyan ileri gelenler ise, ondan daha sapık, daha kör ve daha bilgisizdirler. Zira yanlışa doğru diyecek, bâtılı savunup hakkı reddedecek, baştaki liderin kusur ve hatalarının üzerine sünger çekip dalkavukluk edecek kadar şahsiyetini ve insanî vekarını kaybeden kişiler, alkış tuttukları liderlerinden daha âdi ve daha alçaktırlar. Kur'ân, bu alçaklığı bir cümleyle ifade ederek mü'minlere öğüt veriyor : **«İleri gelenler yine de Fir'avn'ın emrine uydular. Oysa Fir'avn'ın emri doğru ve sıhhatli değildi.»**

Musa Peygambere gelince, o, namus ve iffetin timsali, fazîlet ve güzel ahlâkın mümessili, ilâhî feyiz ve rahmetin yansıtıcısı; âdil ve doğru düşüncenin kaynağı idi. Bu güzel sıfatların hepsinden yoksun olan, Fir'avn'a ilâh nazarıyla bakacak kadar küçülen şahıslarla o büyük peygamberin uyum sağlaması beklenemezdi. Ne var ki, ortada bir görev ve onu kusursuz yerine getirme emri söz konusuydu. Aklı, vicdanı, idrâki harekete geçirecek bütün açık belgelere ve mu'cizelere, yönlendirici uyarılara rağmen Fir'avn'ın küfür potasında şekillenen o insanlar doğru yolu seçmediler, koyun sürüsü gibi, Fir'avn'ın peşine takıldılar, bir tutam ot uğruna en büyük, en yararlı fırsatları kaçırdılar. Kur'ân'ın beyanıyla, kıyâmet gününde de bu zilletten kurtulmayıp Fir'avn'ın arkasına takılarak ateşe sevkedilirler.

Kalblerini Allah'ın rahmet ve hidâyet ışığına devamlı kapalı tutan bu insanlara, hakkın sesini duyurmak elbetteki çok zordur. Kendilerini hidâyet çizgisine getirmeyenleri Allah'ın hidâyet güneşi nasıl aydınlatır? Kendi irâde ve arzularıyla devamlı rahmetten uzaklaşanların elbette ki peşlerine ilâhî lânet takılır da o vaziyette öldükleri takdirde bir daha ayrılmaz.

Günün şatafatına, makam ve şöhretine dalıp imân ve irfanını kaybeden nice kimseler vardır. Oysa hayatta karşılaştığımız iyi veya kötü her şeyle denenmekteyiz. Zaman ömrü törpüleyip tüketme faaliyetini aralıksız sürdürürken Allah'a dosdoğru imân ve O'nun rızası doğrultusunda yapılan sâlih amelden başka her şey bir sabun köpüğü gibi sönmeye mahkûmdur. O bakımdan İslâm, insanı sözünü ettiğimiz dünyevî şatafata esir olmaktan kurtarıp ona sade yaşamayı, alçak gönüllü olmayı, insanları sevmeyi, hılkatın hikmetine göre hayatını düzenlemeyi, fıtratındaki din ve Allah duygusuna göre kendini yönlendirmeyi, ruhundaki safiyet ve mayaya göre

plândaki yerini almayı, yaratıldığı amaca yönelip beklenilen hizmeti vermeyi telkîn eder. Makamları birer hizmet basamağı, mal ve serveti meşru ölçülere göre hayatı devam ettirme aracı sayar. Zira şu dünyada kendi ihtiras ve bencilliği doğrultusunda yükseldiği basamakta ebediyen kalan bir fani olmamıştır. Kendi iradesiyle yükseldiği basamaktan inmesini bilmeyenlerin altından o basamaklar çekilip alınmıştır.

İslâm'ın bu hayat ve memat felsefesini anlayamayan ileri gelenlerin çoğu, ihtiras ve emellerini meşru sınıra çekmeyi emreden İslâm'a karşı nefret ve düşmanlık duygularıyla karşı çıkmışlardır. Ancak Allah'ın hidâyet nasip ettikleri müstesnâ..

LİDERLER UYARILIYOR

(يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَۜ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ) «Fir'avn kıyâmet günü kavminin önüne düşer de onları (suya götürür gibi) ateşe götürür. Varacakları yer ne kötü yerdir.»

İlgili âyet Fir'avn'ı misal vererek liderleri dikkatli olmaya, peşine takılan kitlelerden sorumlu tutulacaklarına işâretle hesaplı adım atmaya çağırıyor. Bu gerçeği iyi bilen II. Abdülhamit'in şu sözünü nakletmeden geçmek istemiyoruz:

«Liderler, kişiler karşısında değil, dünyada tarih, âhirette Allah huzurunda saltanat günlerinin hesabını verirler.»

Denildiği gibi, her koltukta diken vardır, her taç dikenlerden yapılmıştır. O bakımdan liderin neyin üzerinde oturduğunu, kralın da başına nasıl bir şey koyduğunu unutmaması gerekir. Zira kötü ve zalim liderlerin dünya mutlulukları, idare ettikleri halkın felâketi demektir.

Dalkavukların ve çıkarcıların alkışlarıyla meşru sınırları aşıp olduğundan fazla görünme hastalığına yakalanan bir hükümdar veya lider, hüsrana doğru hızlı adımlarla giderken peşinde bir sürü insanı da sürükleyip götürür. Kur'ân bu hususta Fir'avn'ı ve peşine takılanları tarihî bir misal olarak veriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, bir milletin felâketini hazırlayan önemli sebeplerden biri üzerinde duruldu. İnancı sakat, görüşü yanlış, icraatı zulüm olan, halkının bir kısmına ikinci sınıf vatandaş muamelesinde bulunan ve

ülkesinde din ve inanç hürriyetini iyice kısıp yasaklayan Fir'avn'ın kötü idaresi misal verildi. Meclisinde yer alan ileri gelenlerin ona baş eğip evet demelerinin ve her kötülüğünü tasvîp edip kraldan ziyade kralcı geçinmelerinin, telafisi mümkün olmayan boşluklar meydana getirdiğine ve hepsinin sonunun felâketle noktalandığına dikkatler çekildi.

Böylece kıyâmet gününde de efendilerinin o şuursuz dalkavukların önüne düşüp hepsini kendisiyle birlikte ateşe götüreceği haber verilerek hem liderler ve hükümdarlar, hem de onlara uyanlar uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minlere, liderlere uyma konusunda en sağlam ölçü ve kıstas veriliyor; daha sağlıklı düşünmeleri için, Allah'ı bırakıp azgın ve zorba liderlerin peşine takılan milletlerin kalıntılarını gezip görmeleri isteniliyor. Aynı zamanda Mekkeli mağrur müşriklere böylesine elim bir akibetin pusu kurup beklediğine işâret ediliyor.

—oOo—

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا
قَائِمٌ وَحَصِيدٌ (١٠٠) وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ
فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ
لَّمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ (١٠١) وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ
رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ (١٠٢)

MEÂLİ:

100— (Ey Muhammed!) bu, İlâhî azâba uğrayan kasabaların haberlerinden (bazı safhalar)dır ki, sana nakledip anlatıyoruz. Bu kıssalardan bir kısmının kalıntısı duruyor, bir kısmı ise biçilmiş ekin gibi (belirsiz olmuştur).

101— Biz onlara zulmetmedik; fakat onlar kendilerine zulmettiler.

Rabbin buyruğu gelince, onlara, Allah'ı bırakıp da taptıkları tanrılar bir yarar sağlamadı; zararlarını, silinip yok olmalarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

102— İşte Rabbin kasabalar halkını -zâlimlikleri üzere- yakaladığı zaman böyle yakalar. Şüphesiz ki, O'nun yakalaması çok elîm ve şiddetlidir.

İLGİLİ HADÎS

«Doğrusu Allah zalimi yakalayıncaya kadar biraz mühlet verir. Yakalayınca da artık bir daha yakasını koyuvermez.» (1)

KUR'ÂN'DA MASAL VAR MIDIR?

Bilindiği gibi, mesel kökünden gelen masal, genellikle olağanüstü maceralara yönelik hayal ürünü birtakım hikâyelerdir. Kur'ân-ı-Kerîm ise, insan hayatını çizen, yaşayışını düzene sokan, aklı harekete geçiren, hakları belirleyen, helâl ve haram sınırlarını koyan, güzel ahlâkı ve fazîleti işleyen, adâleti alkışlayan, dünya ile âhiret, ruh ile beden, madde ile mâna arasında köprü kurup denge sağlayan bir kitaptır; bütünüyle ilâhîdir. Gelip geçen milletlerin hayatından bazı önemli ve ibretli parçaları ve safhaları anlatması, sadece öğüt ve ibret almamıza, geleceğimizi ona göre hazırlamamıza ve Allah'ın cari olan sünnetinin şaşmazlığını anlayıp kavramamıza yöneliktir. Onun için Kur'ân ne bir masaldır, ne de bir hayal ürünüdür.

Bu bakımdan yukarıdaki âyetle bilhassa sözü edilen önemli noktaya dikkatler çekiliyor ve anlatılan olayların birer gerçek olduğu belirtilerek : **«Bu kıssalardan bir kısmının kalıntısı duruyor, bir kısmı ise biçilmiş ekin gibi (belirsiz olmuştur).»** buyuruluyor.

Görülüyor ki, Kur'ân-ı Kerîm sadece gerçekleri naklediyor ve vuku' bulmuş olaylara atıflarda bulunuyor. Nitekim Kur'ân'da anlatılan kıssaların hemen hepsi Arap Yarımadasında ve bir de Mezopotamya'da meydana gelmiştir. Bir kısmının kalıntıları hâlâ ayakta dururken bir kısmı silinip belirsiz hale gelmiş, ancak tarihçilerin ciddi araştırmalarıyla onların bir zamanlar var oldukları kesinlik kazanmıştır.

Şüphesiz ki, Kur'ân hayalle meşgul olmaz. O taşıdığı ilâhî uslûp ve ifadeyle hakikatleri zarif bir tül gibi dokuyup beşer aklının ve idrâkinin önüne serer. Sık sık konu değiştirerek dikkatleri toplar, ancak değişen konu-

(1) Buharî/tefsîr : 11- Müslim/birr : 62- Tirmizî/tefsîr : 11- İbn Mâce/ fiten: 22

lar arasında kesin irtibat sağlar. Bazan yüksek hikmetleri terennüm ederken, birdenbire duygu ve düşünceleri kamçılar. Çok geçmeden akla seslenir veya geçmiş milletlerin başlarından geçen önemli ve ibretli olaylardan birkaç parça nakleder; bazan ilme, ilim adamına ışık tutar mahiyet ve anlamda temel bilgi, ana fikir verir. Çok geçmeden Âhiret ile ilgili konulara geçer, insan ihtirasını frenliyecek, ahlâk ve fazîletini artıracak tablolar oluşturup gözler önüne getirir. Derken ilâhî hükümlerden birini veya birkaçını sıralayarak insan hayatını yönlendirip düzenlemeyi amaçlar.

Tekrar edeyim ki, Kur'ân'da bütün bu değişik konular, hükümler ve kıssalar bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olarak sürüp gider, insan düşüncesine bol ve çeşitli malzeme vermek suretiyle hem yol gösterir, hem de sıkmadan sürükleyip götürür.

ALLAH KİMSEYE ZULMETMEZ

(وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ) **«Biz onlara zulmetmedik; ama onlar kendilerine zulmettiler.»**

Zulüm : Hak ve adâlet sınırını aşmak, haklara tecavüz etmek, eşyayı lâyık olmadığı yere koymak, işi ehil olmayana vermek; nefisle imân, ruhla beden, dünya ile âhiret arasında denge kurmamak; sınırsız hürriyetle başkalarının hürriyetini çiğneyip aşmak; yaratanı tanımamak, insan olmanın hikmetini idrâk etmemek; fiziksel yapıyı geliştirip ruhu ve vicdanı ihmal etmek; aklı nefsin emrine verip gerçeği araştırmamaktır.

Böylece inkârcı azgınlar, şımarık müşrikler; kula kul olan aşağılıklar, hakları çiğneyen zorbalar, hakikati görmeyen körler, gerçeğe kulak vermeyen sağırlar kendilerine yazık etmişlerdir. Cenâb-ı Hak ise, rahmetinin kapılarını açarak insanlara hazır bir ortam, yeterince yardımcı malzeme vücuda getirip zulüm değil, lûtufta bulunmuştur.

İyilikle kötülüğün, hayırla şerrin sınırını belirlemiyen kimse, mayın döşeli bir arazide gelişigüzel dolaşıyor demektir. O bakımdan kurtulması çok zordur. Meğerki Allah'ın inâyet ve hidâyet eli kendisine uzanmış olsun..

İşte Allah'ın zalimleri yakalamasının anlamı bir bakıma budur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın insana verdiği birçok yetenekleri, bir çoklarının hakikatı arayıp bulmakta kullanmadıkları; yol gösterici olarak

gönderdiği peygamber ve kitaba kalp ve kulaklarını kapalı tuttukları; o yüzden kendilerine büyük haksızlık ettikleri konu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Kur'ân'da anlatılan tarihî kıssalar üzerinde aklını ve idrâkini kullananlar için ibretler ve öğütler bulunduğu hatırlatılıyor. Âhiret azâbından korkanların, kendilerini sürükledikleri çıkmazdan kurtarmaları için ölmeden önce mevcut fırsat ve imkânları değerlendirmeleri öneriliyor. Kıyâmet'in ise belli bir vakte geciktirildiği, ancak o vaktin bilgisinin Allah yanında saklı tutulduğu kapalı şekilde anlatılıyor. Sonra da duygu ve düşünceleri harekete geçirmek için kıyâmetin önemli safhalarından biri üzerinde duruluyor.. Her kişinin kendi irâdesiyle ya mutlu, ya da mutsuz bir sonucu hazırladığına atıf yapılarak iyice düşünmemize imkân veriliyor.

——oOo——

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَٰلِكَ يَوْمٌ
مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ
إِلَّا لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ
فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ
فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَٓاءِ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا
يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

M E Â L İ :

103— Şüphesiz ki bu (naklettiğimiz kıssalarda) âhiret azâbından korkanlar için ibretli belge vardır; o, insanların biraraya gelip toplanacağı bir gündür; o, hazır olup görülecek bir gündür.

104— O günü ancak belli bir vakte kadar geciktiririz.

105— O gün geldikte Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbaht-mutsuz, kimi de bahtlı-mutludur.

106— Bedbaht-mutsuz olanlar ateştedirler. Onların orada şiddetli inilti ve sesli sesli soluğu vardır.

107— Gökler ve yer durdukça orada temelli kalıcılardır; ancak Rabbin dilediği müstesnâ. Çünkü Rabbin dilediğini (hakkıyla) yapıp yerine getirendir.

108— Bahtlı-mutlu olanlar ise, Cennet'tedirler; gökler ve yer durdukça orada temelli kalıcılardır; ancak Rabbin dilediği müstesnâ. Bu, ardı-arkası kesilmeyen bir bağıştır.

109— Artık bunların taptıklarının (böyle bir azâba yol açacak bir sapıklık olduğunda) şüphen olmasın; onlar ancak daha önce babalarının taptıkları gibi taparlar. Biz de elbette (ateşten) nasîplerini noksansız vereceğiz.

İLGİLİ HADÎSLER

«O gün (kıyâmet günü) peygamberlerden başkası konuşamaz. Peygamberlerin o gün duâsı ise, Allahım, selâmet ver; Allahım, selâmet ver olacak..» (1)

«Kıyâmet gününde ölüm, yünü siyah-beyaz karışımı olan bir koç şeklinde getirilerek Cennet ile Cehennem arasında boğazlanır. Sonra da şöyle seslenilir: Ey Cennet ehli! ölümsüz bir ebedilik.. Ey Cehennem ehli!

(1) Buharî/tevhid: 24, rikak: 52, ezan: 129- Müslim/iman: 299, 302, 329- Tirmizî/kıyâmet: 9, cennet: 20- Ahmed: 2/285, 293, 369- 3/16, 17, 26-6/110

ölümsüz temelli kalıcılık..» (1)

«Cennet ehline şöyle denilecek: Ey Cennet ehli! Sizin için hep yaşamak var, bir daha ölmemek, gençleşip de bir daha yaşlanmamak, sağlıklı olup da bir daha hastalanmamak, nîmetlenip de bir daha umutsuzluğa düşmemek var..» (2)

ÂHİRETE İMAN

(إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ) **«Şüphesiz ki bu (naklettiğimiz kıssalarda) Âhiret azâbından korkanlar için ibretli belge vardır..»**

Allah'a imândan sonra Âhiret'e imân, dindarlığın ve sorumluluğun bel kemiğini oluşturur. Bu inanç kişinin kalbinden çekilip alındığı takdirde, geriye bir şey kalmaz. Zira Allah'a imanın bir ucu Âhiret'e inanmaya dayanır.

Nitekim Melek Cebrâil, Resûlüllah (A.S.) Efendimize sordu :

— Kıyâmet ne zamandır?

Peygamber (A.S.) Efendimiz ona şu cevabı verdi:

— Bu konuda sorulan sorandan daha bilgili değildir. Ancak sana onun alâmetlerinden haber vereyim: Cariye efendisini doğurduğu, kim oldukları belirsiz deve çobanları bina yükseltmekte birbirleriyle yarıştıkları zaman (Kıyâmet'ten önceki belirtiler ortaya çıkmış olur). Kıyâmet'in vakti de Allah'tan başka kimsenin bilmediği beş şeyden biridir.» (3)

O nedenle materyalistlerle komünistlerin tahribe çalıştıkları inanç, Allah ve Âhiret'le ilgili olanıdır. Daha çok Âhiret'i inkâra yönelik olan faaliyetlerinin sebebi ise açıktır; şöyle ki : Âhiret'e imân yıkılınca, beraberinde imânın diğer şartlarını da alıp götürür. Darwinizmin kurtarıcı bir simit gibi, yetişmekte olan yeni kuşaklara öğretilmesinin sebebi budur. Yoksa bu teori çoktan modern biyolojinin zaferi karşısında tazeliğini ve inanırlığını kaybetmiştir.

Kur'ân'da ilgili âyetle, geçen milletlerin renkli hayatlarından ibret ve öğüt alınacak bölüm ve safhalar birer belge halinde aklın ve kalbin idrâki

(1) Buharî/tefsîr : 19- Müslim/cennet: 4- Tirmizî/tefsîr: 19- Dâremî/rikak: 90- Ahmed: 2/377, 423, 513- 3/6

(2) Eshab-ı Sünne

(3) Buharî/imân: 37, ilim: 2, ahkâm: 10, fezâil : 6, tefsîr: 3, edeb: 95, 96, rikak: 42- Müslim/iman: 1, 5, 7, birr: 161, 164, fiten: 136- Tirmizî/imân: 14- Nesâî/imân: 6- İbn Mâce/mukaddeme: 9, fiten: 25- Ahmed: 1/27, 319-2/361

önüne serilince, **«Âhiret azâbından korkanlar için ibretli belgeler vardır.»** denilmekte ve böylece âhirete imânın nasıl önem taşıdığı ortaya konmaktadır.

Nitekim bu konuya daha çok Bakara sûresi 4. âyetin tefsirinde yeterince ağırlık vermiş bulunuyoruz.

ÂHİRETTEN BİR TABLO

(يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهِ) **«O gün geldikte Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz.»**

Âhiret, dünyaya göz açıp ayak basan bütün insanların istisnasız olarak toplanıp bir araya getirileceği gündür. O gün her kişinin hesaba hazır olacağı ve görülmesi gereken bütün amellerinin ortaya döküleceğini heyecan ve korkuyla bekleyeceği hesap, ceza ve mükâfat günüdür. Hüküm yalnız Allah'ın olacak, kimselerin itiraz hakkı olmayacak. İlâhî adâlet kılı kırk yararcasına tecelli edecek..

O gün Allah'ın izni olmadan kimse konuşamıyacak. Ameller niyetlere göre asıl karşılık ve değerini bulunca, toplanan insanların kimi mutlu, kimi de mutsuz olacak ve böylece her kişi saadet veya azâbını, Cennet veya Cehennem'ini dünyada hazırlayıp beraberinde getirmenin üzüntü veya sevincini tadacak.. O nedenle kimsenin konuşmasına, itirazda bulunmasına, savunmaya geçmesine gerek kalmayacak..

GÖKLER VE YER DEVAM ETTİKÇE

(خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ) **«Gökler ve yer durdukça orada temelli kalıcılardır..»**

Bu cümle, hem cehennemlikler, hem de cennetlikler için ayrı ayrı kullanılmıştır. Âyetlerin açık anlatımından, yerin ve göklerin devam edeceği anlaşılıyorsa da, bu kurulacak ikinci düzenle ilgilidir. Kıyâmetin kopması demek, mevcut nizamın alt-üst olup parçalanması demektir. Âhiret demek, bozulan kâinatın yeni bir nizama girmesi anlamına delâlet eder. O halde gerek yerküre, gerekse gökteki cisimler, bozulduktan sonra yeni düzende değişik biçimde kendilerine has bir sistem oluşturacaktır ki, biz bunun plânını bugün için bilmemekteyiz.

O halde kıyâmet olayıyla kâinatta müthiş şekil ve düzen değişikliği

meydana gelecek, tamamen yok olup belirsizliğe itilmiyecektir. Zira her şey insan için yaratılmıştır. İnsan ikinci hayata kaldırılıp ebedileşince, varlık âlemi de yeni düzeniyle ebedileşecektir.

CEHENNEM'DE TEMELLİ KALANLAR

(فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ .....) **«Bedbaht-mutsuz olanlar ateştedirler. Onların orada şiddetli inlltileri ve sesli sesli soluğu vardır. Gökler ve yer durdukça orada temelli kalıcılardır. Ancak Rabbın dilediği müstesnâ..»**

İlgili âyetlerin yorumunda ilim adamlarının farklı görüşleri olmuştur. Önemini dikkate alarak özetini veriyoruz :

a) İbn Cerîr et-Taberî'ye göre, Araplar bir şeyin ebediyen devamını söz konusu ettiklerinde, «Göklerle yer devam ettikçe» derler. Allah da ilgili konuda Araplarca bilinen tabiri kullanarak anlayışlarına kolaylık sağlamıştır.

b) İbn Kesîr'e göre, göklerle yer cinsi kasdediliyor. Maksat, dünya hayatında bilinen göklerle yer değil, âhiretteki göklerle yerdir. Çünkü o gün gökler ve yer şekil ve düzen değişikliğine uğrayacak, böylece değişik gökler ve değişik yer ortaya çıkacaktır. Oluşan yeni sistem durdukça, azgın kâfirler de Cehennem'de kalacaklardır.

c) İbn Abbas (R.A.) ile Mücahid'e göre, âhiretteki göklerle yer kasdedilmiştir. Zira her cennetin bir göğü, bir de yeri vardır. Onlar devam ettikçe inkârcı sapıklar da ateşte kalacaklardır.

ANCAK RABBIN DİLEDİĞİ MÜSTESNA

Bu istisna üzerinde duran ilim adamları on kadar farklı yorumda bulunmuşlardır, şöyle ki :

1— Mutsuzlar ateştedirler, ancak Rabbın diledikleri bunların dışında tutulacaklardır.

2— Mutsuzlar ateştedirler, ancak günahkâr mü'minler bunun dışındadır, onlar Cehennem'de ebedî kalmazlar, günahlarına göre azâp çektikten sonra imân sıfatları sebebiyle Cennet'e girerler.

3— Cehennem'deki bedbaht mutsuzların inilti ve sesli solukları olacak, ancak Allah'ın dilediği azâp şekilleri bunun dışındadır.

4— Gökler ve yer durdukça, orada temelli kalıcılardır; ne ölürler, ne de oradan çıkarılırlar. Ancak Allah'ın diledikleri bunun dışındadır. Allah ateşe onları yiyip yok etmesini emredecek, sonra da yeniden onları yaratacaktır.

Bu yoruma pek iltifat edilmemiştir.

5— Allah'ın dilediği temelli kalıştan başka, onlar gökler ve yer durdukça ateşte kalacaklardır.

Bu yorum da fazla itibar görmemiştir.

6— Allah dileseydi onları çıkarırdı, ancak onları oradan çıkarmıyacağını, temelli kalıcı olacaklarını hükme bağlayıp kendilerine bildirmiştir.

7— Tirmizî Ebû Abdullah b. Ali'ye göre, Cehennem'e girecek olan bedbahtlar, Dünya'da göklerle yer durduğu süre kadar orada kalacaklardır. Çünkü kıyâmette göklerle yerin düzeni bozulacak, yeni bir düzen kurulacaktır.

8— Bazı ilim adamlarına ve kavaidçilere göre, âyette istisnâ manasına delâlet eden «illâ» edatı, (vav) manasına gelir. Şöyle ki: Onlar orada gökler ve yer durdukça temelli kalıcılardır ve Rabbın dilediği fazlalık ve temellilikle bu devam edecektir.

9— Âyetteki istisnâ, şeriâtın mendup saydığı türdendir ki, birçok sözlerde kullanılır, öyle ki, Allah'ın dileği ile onlar orada temelli kalırlar.

10— Bedbahtlar, gökler ve yer durdukça Cehennem'de temelli kalıcılardır; ancak Allah'ın dilediği Muhammed (A.S.) ümmetinin günahkâr âsileri müstesnâ, onlar imanları ve peygamberlerinin şefaatiyle Cehennem'den çıkacaklardır.

Bu maddelerin dışında bir diğer yorum ve ihtimal de şöyledir : Cennet'e girenler orada ebedi kalırlar, sonu ve sınırı olmayan bir hayat sürerler. Çünkü âyette, «Mutlu-bahtlı olanlar Cennet'tedirler; gökler ve yer durdukça orada temelli kalıcılardır. Ancak Rabbın dilediği müstesnâ. Bu, ardı-arkası kesilmeyen bir bağıştır.» buyurulmuştur. Cehennemliklerin orada temelli kalacaklarından söz edilirken, «Bu, ardı-arkası kesilmeyen bir azâptır» denilmiyor. Böylece yapılan istisnâ ile Cehennem azâbının sonsuz olmadığı bir bakıma anlaşılıyor. Nitekim bu yorumu kuvvetlendiren bazı rivâyetler ve hadîsler de vardır. Şöyle ki :

«Sonra Cenâb-ı Hak : Melekler, peygamberler ve mü'minler sıra ile günahkârlar için şefaat ederler. Onlara, şefaat edilecek bir kimse kalmadı. Ancak merhamet edenlerin en çok merhamet edeni kaldı, buyura-

cak..» (1)

«Bir gün gelecek Cehennem'de tek insan kalmayacak.» (2)

Bu konuda Hz. Ömer'in (R.A.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **«Cehennemdeki günahkârlar çöldeki kumlar sayısınca olsa bile, bir gün gelecek hepsi de oradan çıkarılacaktır.» (3)**

Bunlar bir takım umut verici rivâyetlerdir. Cumhur ise, bu rivâyetlerden ziyade âyetin açık delâletini dikkate alarak kâfirler için çıkış olmayacağını belirtmiştir. Allah daha iyisini bilir ve şüphesiz ki O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir. Kullarına olan merhametinin genişliğini yine O'nun meşietine bırakmamız, kulluğumuzun gereği ve Allah'a olan üstün saygımızın güzel bir ölçüsüdür.

Sonuç olarak şöyle noktalayabiliriz: Her kişi, dünya hayatında iken taşıdığı inkâr ve imânına, sevap ve günahına, azgınlık ve fazîletine göre Cennet veya Cehennem'den payını alacaktır ve bu pay herhalde noksansız olacaktır.. Bunda aslâ şüphe söz konusu değildir ve olamaz da.. Nitekim 109. âyetle bu husus açık şekilde belirtilerek şüpheler giderilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, tarihî kıssaların önemli safhalarının nakledilmesinin sebebi üzerinde duruldu. İbret alanlar ve almayanlar konu edilerek âhiret âleminden duygu ve düşünceleri yönlendirici iki safha anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın bütün mükemmelliğine ve ilâhî özelliğine rağmen ona inanan ve inanmayanların her çağda olabileceğine işâretle, Tevrat'a da inananların ve inanmayanların bulunduğu bir teselli anlamında bildiriliyor ve her iki grup arasında Kıyamet gününde hükmedileceği, herkese inanç, niyet ve ameline göre noksansız karşılığı verileceği açıklanıyor.



(1) Sahîh-i Müslim - Ahmed : 5/43
(2) Kenzü'l-Ummal : 7/245
(3) ed-Dürrü'l-Mensûr/Süyutî - Fethü'l-Bârî-Kurtubî

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ
سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ
﴿١١٠﴾ وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

MEÂLİ:

110— And olsun ki, Musâ'ya kitap verdik, ne var ki, (idrâksizler yüzünden) onda anlaşmazlık meydana geldi. Eğer Rabbinden geçmiş bir söz olmasaydı hemen aralarında hükmedilip (çoktan) sonuca bağlanmış olurdu bile. Ve doğrusu onlar bunda kuşku ve şüphe içindeler.

111— Şüphesiz her birinin amellerinin (karşılığını) Rabbin tastamam verecektir. Doğrusu O, onların yapageldiklerinden haberlidir.

SON PEYGAMBERİ BEKLEYENLER

Gerek kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyan din adamları, gerekse onlara uyanlar, son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) risalet göreviyle ortaya çıkıp insanları Allah'ın birliğini tasdîka dâvete başlayınca, O'nun gelmesini sabırsızlıkla bekledikleri halde, kitaplarında O'nunla ilgili ilâhî âyetler üzerinde görüş ayrılığına düştüler ve aralarında kapanması zor ihtilâf çıktı. Kimi o belgeleri değiştirmekten yana idi, kimi de farklı yorumda bulunmak sûretiyle son peygamberden söz edilmediğini anlatmanın lüzumunu savunuyordu. Yahudiler daha önce Tevrat'ın diğer hükümleri hakkında da buna benzer bir takım ihtilâflar izhar edip farklı görüşler ve yorumlar, yanlış değerlendirmeler ortaya koymuşlardı. İlgili âyette bilhassa bu husus belirtilerek hem mü'minlere sağlam bilgi veriliyor, hem de Yahudi din adamları insafa dâvet edilerek uyarılıyor.

Ayrıca Tevrat ilk indiği zaman da İsrâiloğulları iki, üç gruba ayrılmış, kimi inanmış, kimi ret ve inkâr yolunu seçmiş, kimi de şüphe ve tereddüt içinde bocalamıştı.

Onların gerek Tevrat, gerek Kur'ân ve gerekse Hz. Muahmmed (A.S.) hakkında ortaya attıkları farklı yorumlar ve görüşler, hemen çözüme kavuşturulmak istenseydi, her şey bir anda olup biterdi. Ama böyle yapmak, sünnetullah gereği değildir. O bakımdan ihtilâfın çözümü ve hakkın izharı daha çok âhirete bırakılmış oluyor.

Yahudiler ve Hıristiyanlar son Peygamber Hz. Muhammed'i (A.S.) ret ve inkâr ederken, putperest Araplara kötü örnek oldular. Nitekim Mekke müşrikleri arasında farklı görüşler ortaya çıkmış, bir kısmı Hz. Muhammed'i (A.S.) peygamber olarak kabul edip inanmış, çoğu ise kin ve düşmanlık bayrağını çekip en şeni yollara baş vurmaktan çekinmemişlerdi.

İlgili âyetlerle, tarihin hemen her döneminde gönderilen peygamberlere ve indirilen hak kitaplara karşı buna benzer sataşmaların, inkâr ve isyanların ortaya çıktığına dikkatler çekilerek Hz. Peygamber (A.S.) ve mü'minler teselli ediliyor. Sonra da ihtilâfa düşenlerin her birinin kendi niyet ve ameline göre karşılık göreceği bildirilerek, Hakk'a dâvette sabırlı olmanın gereği üzerinde duruluyor. En çirkin olaylar karşısında vakar ve nezaketin elden bırakılmamasına işâretle başarılı olmanın yol ve yöntemi ilhâm ediliyor.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Mekke'de 13 yıl süren davet, teblîğ ve irşadı tamamıyla ilâhî tavsiye doğrultusunda geçmiş, Kur'ân'ın çizdiği sınırdan dışarı çıkılmamıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Müslümanların Kur'ân'ın belirlediği doğrultuda irşat görevlerini sürdürmeye çalıştıkları ve Allah korkusunu ön plânda tutup beşerî münasebetlerini ona göre sürdürdükleri takdirde İslâm ve Kur'ân'a karşı olanların eninde sonunda hüsrana uğrayacaklarına işâret edildi. Tevrat üzerinde ihtilâfa düşen Yahudilerin parçalanıp perişan oldukları konu edilerek Müslümanların Kur'ân üzerinde ihtilâfa düşmelerinin çok sakıncalı sonuçlar doğuracağı kapalı bir anlatımla hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle mü'minlerin ilâhî emirler uyarınca dosdoğru olmaları, aşırı gitmemeleri emrediliyor. Sonra da gerek kendi nefislerine, gerekse haktan yana olanlara zulmedenlere meyledilmemesi bildirilerek, mü'minlerin ancak Allah'ı, Peygamberi ve kendi din kardeşlerini dost seçmelerinin gereği üzerinde duruluyor. Arkasından mü'minleri bu emir ve tavsiyeler düzeyinde dimdik ayakta tutacak olan namaz ibâdetinin belirlenmiş vakitlerinde yerine getirilmesi emrediliyor.

——oOo——

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا
إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا
فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ
لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ
إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ
﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

M E Â L İ :

112— O halde sen -ve beraberinde tevbe edenlerle birlikte- emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı gitmeyin. Allah ne yaptıklarınızı şüphesiz ki iyiden iyiye görendir.

113— Ve bir de zulmedenlere meyletmeyin, yoksa dokunur size ateş. Allah'tan başka sizin dostunuz, yardımcınız ve sâhip çıkanınız da yoktur. Sonra (O'ndan da) yardım göremezsiniz.

114— Hem gündüzün iki ucunda ve hem de gecenin ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü gerçekten iyilikler kötülükleri (temizleyip) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüt, bir hatırlatmadır.

115— Ve sabret; şüphesiz ki Allah iyiliği huy edinip iyilikte bulunanların mükâfatını zayi' etmez.

İNİŞ SEBEBİ

Abdullah b. Mes'ûd (R.A.) diyor ki : Bir adam yabancı bir kadını öpmüştü. İşlediği bu günahın tesiri altında kalmış olacak ki, büyük bir pişmanlık içinde Resûlüllah (A.S.) Efendimize gelerek durumunu arzetti. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. Adam, «Ya Resûlellah! bu âyetler yal-

nız benimle mi ilgilidir, yoksa diğer bütün insanları da mı kapsamaktadır? diye sordu. Peygamber (A.S.) ona : «Şüphesiz ki, ümmetimden bu âyetle amel eden herkesle ilgilidir.» buyurdu. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kiram'dan Süfyan b. Abdullah (R.A.) anlatıyor : Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e dedim ki, «Ey Allah'ın Peygamberi! İslâmiyet hakkında bana öyle bir söz söyle ki, onu senden sonra bir başka kimseye sorma ihtiyacını duymayayım. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) şöyle buyurdu : «Allah'a imân ettim, de, sonra da dosdoğru ol!» (2)

«Beş vakit namaz, cumadan cumaya (kılınan namaz) ve ramazandan ramazana (tutulan oruç) arayerdeki (günahlara) keffarettir, büyük günahlardan kaçınıldığı sürece..» (3)

Peygamber (A.S.) Efendimiz sordu : «Ne dersiniz, birinizin kapısının önünden bir ırmak akar da, o da her gün beş defa ona girip yıkanırsa, üzerinde kir ve pastan bir şey kalır mı?»

Ashab-ı Kiram: «Hayır, bir şey kalmaz», deyince, Efendimiz (A.S.) devamla buyurdu ki : «İşte bu, beş vakit namaza bir misaldir ki Allah hataları (küçük günahları) onunla silip temizler.» (4)

«Hangi bir müslüman bir günah işler de, sonra (pişmanlık duyup) abdest alarak iki rek'ât namaz kılarsa, şüphesiz bağışlanır.» (5)

«Namazlar ara yerdeki günahlara keffaret kılınmıştır.» (6)

«Şüphesiz ki Allah aranızda rızkınızı taksim ettiği gibi, ahlâkınızı da taksim etmiştir. Hem Allah dünyalığı sevdiğine de, sevmediğine de verir; ama dini (dindarlığı) ancak sevdiğine verir. O halde Allah kime din (dindarlık) verirse, onu cidden sevmiştir. Canımı kudret elinde tutan zata and olsun ki, kulun kalbi ve dili müslüman olmadıkça, kendisi müslüman olmuş

(1) Buharî-Müslim

(2) Müslim/imân: 62- Ahmed: 3/413-4/385

(3) Müslim/taharet: 14, 16- Ebû Dâvud/taharet: 127, salât: 229- Tirmizî/salât: 46- Nesâî/cumua: 23- İbn Mâce/taharet: 106, ikamet: 79, 81, 83- Ahmet: 2/229, 359, 400, 414

(4) Müslim/mesacid: 284- Dâremî/salât: 1- Taberânî/sefer: 91- Ahmed : 1/177- 2/426, 441- 3/305, 317, 357

(5) Ebû Dâvud/vitir: 26- Tirmizî/salât: 181, tefsîr: 3, 14- İbn Mâce/ikamet: 1, 2, 9, 10

(6) Buharî/mevakiyt : 6

sayılmaz ve komşuları onun eziyet ve kötülüklerinden güven içinde kalmadıkça, imân etmiş olmaz.» (1)

«Nerede olursan ol, Allah'tan kork. Kötülüğün arkasından hemen iyilik yap ki onu silsin. İnsanlara da güzel ahlâk ölçüleriyle davran.» (2)

EMROLUNDUĞUN GİBİ DOSDOĞRU OL!

(فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ....) **«O halde sen -ve beraberinde tevbe edenlerle birlikte- emrolunduğun gibi dosdoğru ol!»**

Peygamber (A.S.) Efendimize neler emredilmiştir? Şüphesiz bunlar sayılmayacak kadar çoktur; ama hepsini kendinde toplayan emirleri şöyle sıralayabiliriz :

— İnen ilâhî buyrukları kusursuz şekilde teblîğ etmek,

— Kur'ân-ı Kerîm'i indiği gibi kalp ve kafalara nakşedip korumak, kâtiplere yazdırmak sûretiyle tek kelime ve harfinin değişmesine imkân vermemek,

— İslâmiyeti evrensellik hüviyetiyle muhafaza edip yaymak,

— Allah'a karşı yükümlü bulunduğu hizmetleri kusursuz yerine getirmek,

— Din kardeşliğini hikmet ve felsefesiyle geliştirip yaygınlaştırmak bu cümledendir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bütün bu görevleri kusursuz yerine getirme azmi ve gayreti içindeydi. Şartlar ve ortam elverişli olmamakla beraber, yüklendiği davanın büyüklüğüne yakışır anlamda mevcut yetenek ve imkânlarını sonuna kadar kullanmıştır. Cenâb-ı Hak, ilgili âyetle kendi peygamberinden ve ona uyan mü'minlerden bunun devamını istemektedir. O nedenle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«Hûd ve Vakiâ sûreleri saçlarımı ağarttı!»** buyurmuştur. (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Allah yolunda, din uğrunda her türlü sıkıntı ve meşakkate rağmen teblîğ ve irşat hizmetini sürdürmüş ve dayanılması güç olaylar karşısında sarsılmayıp Allah'a güvenip dayanmıştır.

---

(1) Ahmed: 1/387

(2) Tirmizî/birr: 55- Dâremî/rikak : 47- Ahmed: 3/5- 5/153, 158, 177, 228, 236

(3) Tirmizî/tefsîr : 56

Allah sözü daha yüce, daha aziz olsun diye hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış, nîmetin büyüklüğünün külfetin büyüklüğüne kapı açacağını çok iyi bildiğinden, karşısına çıkan en tehlikeli olaylar gözünde küçülmüş, şahlanan küfür Onun nazarında bir kum tepesi kadar önemsiz kalmıştır.

Ancak vasıtanın küçüklüğünü, davanın büyüklüğünü göz önüne getirdiğimizde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in inanılması zor ve başarılması hayal olan büyük bir inkılâb yaptığı bütün haşmetiyle karşımıza dikilir.

TEVBE İMÂNIN ÜRÜNÜDÜR

(فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ) **«O halde Sen -ve beraberinde tevbe edenlerle birlikte- emrolunduğun gibi dosdoğru ol!»**

Şüphesiz ki, Kur'ân'ın birçok yerlerinde Peygamber'e (A.S.) verilen emir, umumilik ifade eder, yani ümmetinden imân eden herkesi kapsamaktadır. O bakımdan ilim adamları bu konuda şu kuralı belirlemişlerdir: «Hitap özellik, emir genellik arzeder.» Bu nedenle Peygamber (A.S.) Efendimize hitapla inen emirler, dolayısıyla ümmetine inmiştir, onlar da aynı emirle muhatap tutulmuşlardır. Zira sadece inandım veya imân ettim demekle iş bitmiyor. Bu, ancak kapıdan içeri girmeyi sağlar, asıl yükümlülükler, sorumluluklar, hizmetler, sabırlar ve fedakârlıklar ondan sonra başlar. «Nîmet külfet karşılığı» açısından baktığımızda, mü'minlerin de Peygamber (A.S.) Efendimizle birlikte birçok sıkıntılara katlanmaları, Allah ve din uğrunda büyük fedakârlıkları göze almaları gerekmektedir. Onun için ilgili âyetteki emir hem Peygambere (A.S.), hem de mü'minlere yöneliktir.

Ancak âyette imânla birlikte «tevbe» kelimesine yer verilmesinde bir incelik vardır: Mü'minler diğer insanların imreneceği bir sadelik, dürüstlük, doğruluk, kardeşlik düzeyinde bulunmak; güzel ahlâk ve fazîletle söz ve davranışlarına dikkat etmek; ibâdetleriyle hayatlarının her saatını ilâhî gözetleme altında bulundurma idrâkine erişmekle yükümlüdürler. O bakımdan kendilerinden sâdır olacak günahlardan hemen dönüş yapıp tam bir pişmanlık içinde Allah'a yönelerek tevbe etmeleri, onları örnek insanlar derecesinde tutar. Unutmamak gerekir ki, mü'minin aile ve toplum içindeki davranışları çok önemlidir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin nezih hayatına baktığımız zaman, O'nun ölçülü, edepli, düzenli ve nezaketli, aynı zamanda ilâhî rızaya uygun davranışları, çevresindeki insanlar üzerinde geniş çapta müsbet tesirler meydana getirmiş, İslâm'ın ne olduğunu O'nun günlük hayatındaki söz ve davranışlarda görüp anlamışlardır. Zira İslâm'da dosdoğru olmanın yolu, imân temeli üzerinde kurulan doğruluk ve dü-

zenden geçer. Nitekim Hz. Ömer (R.A.), «Dosdoğru olmak demek, emir ve yasaklar hususunda doğruluktan ayrılmamak, tilki misali yan çizmemektir.» demiştir.

Her türlü aşırılıktan kaçınmak da, dosdoğru olmanın bir diğer ölçüsüdür.

ZULMEDENLERE MEYLETMEMEK

(وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ) **«Ve bir de zulmedenlere meyletmeyin, yoksa dokunur size ateş..»**

İslâm, sadece zulmetmeyi haram kılmamış, zâlimlere içten meyletmeyi, onlara sıcak ilgi duymayı da yasaklamıştır. Zira haksızlıktan kaçınmanın gerçek anlamı, hem haksızlık etmemek, hem haksızlığa uğramamaya çalışmak, hem haksızlardan yana olmamak, hem de onlara sıcak ilgi duymamaktır.

Zulüm, çok kapsamlı bir kavramdır. Daha çok adâlet karşıtı olarak bilinir. Başta Rağıb el-Esbehanî ve Ebû'l-Baka olmak üzere lûgatçiler zulmü şöyle tarif etmişlerdir: Eşyayı lâyık olduğu yere koymamaktır. Bu da ya noksanlaştırmak, ya fazlalaştırmak, ya vaktini geciktirmek, ya da asıl yerinden saptırmak suretiyle olur.

Hikmet erbabı ise, zulmü üçe ayırmışlardır :

1. İnsanla Allah arasındaki zulüm. Bunun en büyüğü, küfür, şirk ve nifaktır. O bakımdan Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da, **«Şüphesiz ki, şirk (Allah'a ortak koşmak) büyük bir zulümdür!»** buyurmuştur.

2. Kişiyle insanlar arasındaki zulümdür. Kur'ân'da, **«Doğrusu Allah zâlimleri sevmez.»** buyurulurken, daha çok başkasına haksızlık edenler kasdedilmiştir.

3. Kişiyle kendi nefsi arasındaki zulümdür. Kur'ân'da birkaç yerde buna temas edilmiştir. Örneğin, **«Biz onlara zulmetmedik, ama onlar kendilerine zulmettiler.»** meâlindeki âyette kişinin kendine yaptığı haksızlıktan söz ediliyor.

BEŞ VAKİT NAMAZ

(وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ) **«Hem gündüzün iki ucunda ve hem de gecenin ilk saatlerinde namaz kıl.»**

Bu âyetle beş vakit namaza işâret ediliyor. İlâhî uslûp gereği, iki kapalı tabir kullanılmıştır: «Gündüzün iki ucu» ve «Gecenin ilk saatleri.» Bu, daha çok konuya eğilmemizi, düşünmemizi ve ilâhî muradı anlamak için zekâ ve yeteneğimizi ortaya koymamızı ilhâm etmektedir. Zira hafıza arşivimizde en çok göze çarpan, yani hatırlanan konu, üzerinde bir süre düşünülerek araştırma yapılanı ve bir de tekrar edilenidir. Şüphesiz namaz denilen ibâdetin hem vakitleri, hem hikmet ve sebepleri üzerinde durulması gerekir. O bakımdan Kur'ân'da çok düşündürücü ve kalblere neşter vurucu bir ifade tarzı seçilmiştir. Onun için ilim adamlarımız âyetin delâlet ettiği mana ve hükümleri çıkarırken Kur'ân'ın taşıdığı yüksek fesahat ve olağanüstü anlatım tarzı karşısında hayranlıklarını dile getirmişlerdir. Bakıllanî, «Sadece, Allah'ın indirdiği bu âyete baktığımızda, Kur'ân'ın lâfzıyla, manasıyla ilâhî olduğunu anlamakta gecikmeyiz» demiştir.

İlgili âyetin delâlet ettiği mana ve hükümler ve ilim adamlarının farklı yorumlarını şöyle özetliyebiliriz :

a) Tabiîn'dan Mücahid ve İbn Atıyye'ye göre, gündüzün bir ucu sabah, diğer ucu öğle ile ikindi vakitleridir. Gecenin ilk saatleri ise, gündüze yakın olan vakitlerdir ki akşam ile yatsıyı içine almaktadır. Böylece âyet beş vakit namaza işâret etmekte ve belirtilen vakitlerde kılınması emredilmektedir. Bilindiği gibi, emir burada vücubu yani namazın farz olduğunu ifade eder.

b) İbn Abbas (R.A.), el-Hasan, İbn Cerîr et-Taberî'ye göre, gündüzün iki ucu sabah ile akşam vakitleridir.

c) Kurtubî'ye göre, âyette farz namazlar kasdedilmiştir. Çünkü namaz imândan sonra gelir, o bakımdan namazın dindeki yeri, kalbin bedendeki yeri gibidir diyebiliriz. Hem en korkunç anlarda ve tehlikeli zamanlarda namaz kılmak sûretiyle tehlikeye göğüs gerilir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığı zaman her şeyi bırakıp namaz kılardı.

d) Sofîlerin ileri gelenlerine göre, âyet-i kerîme ile bütün vakitlerin, farz, sünnet ve nafile ibâdetlerde değerlendirilmesi söz konusudur. (1)

e) Gündüzün iki ucu, öğle ile ikindi vakitleridir. Gecenin ilk saatleri ise, akşam, yatsı ve sabah vakitleridir.

Z ü l e f : «zülf»ün çoğuludur. Gecenin gündüze yakın olan vakitleri demektir. Nitekim Arafat'a yakınlığı sebebiyle, Meş'ârü'l-Haram'ın bulunduğu yere Müzdelife denilmiştir.

(1) Tefsir-i Kurtubî : 9/109

İbn Arabî'ye göre, z ü l e f, saatlar anlamına delâlet eden bir tabirdir, burada gecenin bazı saatleri kasdedilmiştir. İbn Abbas'a (R.A.) göre, gecenin ilk saatleri manasında kullanılmıştır. el-Hasan'a göre, akşam ve yatsı vakitleri demektir.

Sonuç olarak : Âyet-i Kerîme beş vakit namaza delâlet etmektedir: Gündüzün iki tarafı, sabah ile öğle ve ikindi vakitleridir. Gecenin gündüze yakın saatleri ise, akşam ile yatsı vakitleridir.

Kur'ân'da beş vakit namazdan bahseden üç âyet daha vardır ki, onların delâleti daha yakın ve daha kesin bir hüküm taşımaktadır. Onları meâlen nakletmemizde yarar görüyorum. Geniş bilgi için tefsîrimizde onlarla ilgili kısımların açıklamasına bakılmasını tavsiye ederiz.

Birincisi :

«Güneş'in (zeval vaktinde batıya doğru) kaymasından, gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Bir de Kur'ân'ın (feyiz ve bereketiyle iç-içe olan) sabah namazını kıl; şüphesiz ki sabah namazına (melekler) şâhit olurlar.» (1)

İkincisi :

«O halde akşamlarken, sabahlarken Allah'ı tesbîh edin (sabah, akşam ve yatsı namazlarını kılın). Hamd (her türlü güzel övgü) göklerde de, yerde de O'na mahsustur, (övülmeye ancak O lâyıktır). İkindi vaktinde de, öğleye girerken de (Onu tesbîh edin, namaz kılın).» (2)

Üçüncüsü :

«O halde onların (o inkârcı sapıkların) dediklerine karşı sabırlı ol ve güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbını hamd ile tesbîh et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından O'nu tesbîh et.» (3)

f) Diğer bir rivâyete göre, bu âyet henüz beş vakit namaz farz kılınmadan önce inmiştir. Sadece sabah ve akşam vakitlerinde namaz kılınmasını ve bir de gece namazına devam edilmesini tavsiye etmektedir. Nitekim beş vakit namaz farz kılınmadan önce, biri sabah, diğeri akşam vakti olmak üzere günde iki vakit namaz kılınırdı. Rivâyete göre, bu iki vakit sadece Hz. Peygamber'e (A.S.) vâcip idi. Sabah vaktinde güneş doğmadan, akşam vaktinde güneş batmadan önce kılınması emredilmişti. Başka bir rivâyete göre, bu iki vakit namaz hem Peygamber'e (A.S.), hem de

(1) İsrâ Sûresi : 78
(2) Rum » : 18
(3) Kaf » : 39

mü'minlere vacipti... Gece kalkıp ibâdet etmek de böyle idi. Sonra gece namazının vücubu ümmetten kaldırıldı, sadece Peygamber (A.S.) Efendimize vâcip olarak kaldı. (1)

Mi'rac gecesinde beş vakit namaz farz kılınınca, daha önce vâcip kılınan namazlar kaldırıldı.

İYİLİKLER KÖTÜLÜKLERİ GİDERİR

(إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ) **«Çünkü gerçekten iyilikler kötülükleri (temizleyip) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüt, bir hatırlatmadır.»**

İnsan, yaratılışındaki özelliği, mayasındaki madeni gereği hem iyilik yapmaya, hem de kötülük işlemeye yatkın bir yapıdadır. Diğer bir tabirle onun karakterinde bu iki renk mevcuttur. Bu karakter ve taşıdığı renkler, 0-7 yaş arası aile ocağında, anne kucağında kendini belli eder. Çevre ve okulun da onun iyi ve kötü yönde gelişmesi üzerinde önemli tesirleri vardır.

Mayadaki maden veya karakterin iyi yönde gelişmesi, kişinin iyiliğe yönelmesine ağırlık kazandırır, kötü yönde gelişmesi ise, bunun tam aksini meydana getirir. Ama her iki durumda da, yani ağırlık ister iyilik, ister kötülük tarafında meydana gelsin, insan iyilik ve kötülük işleyebilir. Ancak peygamberler kötülük işlemekten korunmuşlardır ki onlar istisnâ teşkil ederler.

Durum bu olunca, insan, Allah'ın lûtfettiği ömür sermayesini daha çok iyilikler ve fazîletler doğrultusunda harcadığı oranda, Allah'a yaklaşmış olur ve iyilikleri kötülüklerini temizleyip giderecek bir özelliği beraberinde taşır.

O halde bilerek, bilmeyerek işlenen bir kötülüğün farkına varıldığında, hemen pişmanlık duyup Allah'ı hatırlamak ve bu duygu içinde iyiliğe yönelerek o kötülüğü gidermeye çalışmak kadar Allah'ın hoşuna giden az amel vardır.

İşlenen günah ve kötülük kul ve millet hakkıyla ilgili bulunuyorsa, derhal o hakları sahiplerine geri çevirmek ve onlarla helâllaştıktan sonra Allah'ın rahmet ve mağfiretini dileyerek iki rekât namaz kılmak kadar asil bir davranış ve duyuş düşünebilmek mümkün müdür?

Namazın günde beş vakit farz kılınmasının sebep ve hikmetlerinden

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/462

biri de, bu feyizli ve ilâhî rızaya kapı açıcı iyilik ile, arada işlenen birçok küçük günahları temizlemektir. Çünkü namaz, insanın mayasındaki madenin paslarını giderip onu iyiliğe çevirmede son derece tesirlidir. Aynı zamanda günlük hayatımızı düzenli, dengeli, plânlı ve proğramlı tutmamıza son derece yardımcı olur. Zira namaz bizatihi disiplindir, düzendir, plân ve proğramdır. Hayatın akışını hayra ve fazîlete döndüren en kuvvetli amel ve ibâdettir. O nedenle namaz her peygamberin gözünün nuru, her mü'minin değişmeyen mânevî gıdası kabul edilmiştir.

HASENAT VE SEYYİAT

«İyilikler ve kötülükler» diye çevrisini yaptığımız bu iki kelime üzerinde hayli durulmuştur. Âyetin iniş sebebiyle bir araya getirildikleri zaman daha çok neye delâlet ettikleri anlaşılıyor. O bakımdan ashab ve tabiînin çoğu, «hasenat»ın bu âyetteki konumu itibariyle beş vakit namaza işâret olduğunu söylemişlerdir. O halde mü'minin günlük hayatında namazın yeri oldukça önemlidir. Bilerek, bilmeyerek işlenen bazı günahların kılınan namazlarla affedileceği müjdelenmiş ve namazsız geçen bir günün, feyiz ve bereketten mahrum kaldığı ifade edilmiştir.

Böylece Allah'ın rahmetinin her zaman gazabının önüne geçtiği, kullarının işledikleri kötülüklerin cezasını hemen vermeyip, dönüş yaptıkları, iyilik işledikleri takdirde, onların o kötülüklerini temizleyeceği hatırlatılıyor.

SABIR VE GÜZEL AHLÂK

(وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) **«Ve sabret; şüphesiz ki Allah iyiliği huy edinip iyilikte bulunanların mükâfatını zayi' etmez.»**

İyiliğin, fazîletin hedefi mutlaka saadettir. Ancak bu saadete hemen erişmek bazan veya çoğu zaman mümkün değildir. İman ile bütünleşen iyilik ve fazîlet, dünyada hedefine ulaşamadığı takdirde, ümitsizliğe düşmemek gerekir. Çünkü mutlaka o hedefine erişmeye namzettir; dünyada gerçekleşmediği takdirde âhirette mutlaka gerçekleşecektir. Allah'ın koyduğu düzen, hazırladığı plân ve proğram şaşmaz; O, verdiği sözünden asla caymaz. Bu bakımdan ilgili âyette : **«Allah iyiliği huy edinenlerin mükâfatını zayi' etmez»** buyurulmuştur.

Âyetin başında Peygamber (A.S.) Efendimizin sabretmesi emredilmiş, arkasından iyilerin iyiliklerinin mükâfatsız, karşılıksız kalmayacağı açıklan-

mıştır. Çünkü imânda sebat, ibâdete devam, İblîs'in vesvese sinyallerinden uzak kalmayı başarmak hep sabırla olur. Nitekim İmam Kurtubî buradaki sabırla ilgili emri namazla alâkalı saymıştır, yani namaz kılarken de, namaza devam gösterirken de sabırlı olmaya ihtiyaç vardır. Diğer bazı ilim adamları ise; inkârcı sapıklardan, maddeci azgınlardan gelen eza ve cefaya sabretmek emredilmiştir, şeklinde yorumlamışlardır. Bize göre, emir her ikisini de içermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, her kişinin önce kendinden sorumlu olduğuna işâret edildi. «Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!» hitabıyla bu sorumluluğun gereği belirtildi. Sonra da her kişinin, özellikle lider veya aile reisi durumunda olanların çevrelerindeki insanlardan, yakınlarından ve hısımlarından bir bakıma sorumlu tutulacaklarına kapalı şekilde atıf yapıldı.

Zalimlerin toplum arasında desteksiz, ilgisiz bırakılıp yalnızlığa itilmelerinin gereği üzerinde duruldu. Aksi halde zulmün ateşinde hepsinin yanacağı bir uyarı anlamında hatırlatıldı.

Arkasından hayatta doğruluk düzeyinde başarılı olmanın namaz ibâdetiyle yakından ilgili bulunduğu konu edilerek, bu ibâdetin önemi üzerinde duruldu. Sonra da sabır ve iyilik gibi iki hasletle emredilerek, mü'minin hayat terazisi ortaya konuldu; kefenin birinde sabır, diğerinde iyilik yer aldığı takdirde, kendi nefsinde adâleti sağlayabileceği, kısa bir cümleyle kalp ve kafalara işlendi.

Aşağıdaki âyetlerle, önce gelip geçen kavim ve ümmetlerin çoğunun ilâhî azâba uğratılmalarının bir başka sebebi üzerinde durularak, zâlim ahlâksızların toplumun yıkılıp dağılmasında nasıl nazım rol oynadıklarına işârette bulunuluyor. İrşat ve öğüt hizmetinin önemi üzerinde durularak hiçbir toplumun bundan müstağni kalamıyacağı ilhâm ediliyor. Sahanın zalim zorbalara, ahlâksız sapıklara terkedildiği takdirde, bütün bir ülke halkının günahkâr olacağı ima edilerek mü'minler uyarılıyor. Ülkede iyiliği emreden, kötülükten men' eden ıslâhatçılar bulunduğu sürece, Allah'ın o ülke halkına azâp indirmiyeceği, açıklanıyor.

——oOo——

فَلَوْلَا
كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ
عَنِ الْفَسَادِ فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَليلاً مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ
وَاتَّبَعَ الَّذينَ ظَلَمُوا مَا اُتْرِفُوا فيهِ وَكَانُوا مُجْرِمينَ ﴿١١٦﴾
وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾
وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفينَ ﴿١١٨﴾ اِلَّا مَنْ
رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ
مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعينَ ﴿١١٩﴾

MEÂLİ:

116— Sizden önceki nesillerden akıl ve idrâk sâhiplerinin yeryüzünde fitne ve fesâdı yasaklamaları gerekmiyor muydu? Onlardan kurtardığımızın pek azı ancak (bu fazîleti gösterip mücâdele etmişti). O zulmedenler ise kendilerine sunulan refahın peşine düştüler, zaten onlar suçlu günahkârlar idiler.

117— Rabbin, halkından, kendilerini (ve çevrelerini) düzeltenler bulundukça kasabaları haksız yere yok edecek değildir.

118— Eğer Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet haline getirirdi. (Görüldüğü gibi) onlar durmadan anlaşmazlık halindeler.

119— Ancak Rabbinin merhamet ettiği kimseler müstesnâ. Zaten Rabbin insanları bunun için (bu duygu ve düşüncede) yaratmıştır. Ve Rabbinin şu sözü tamamlanıp yerini bulmuştur: «And olsun ki, Cehennem'i ta-

mamen cinlerden ve insanlardan (olan günahkâr suçlularla) dolduracağım».

İLGİLİ HADÎSLER

«İnsanlar zâlimi gördüklerinde onun elinden tutup (zulmüne) engel olmazlarsa, çok sürmez Allah hepsini kendi yanından (göndereceği) bir azâp ile azâplandırır.» (1)

«Yahudiler gerçekten yetmiş bir fırkaya, Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunların hepsi ateştedir, ancak bir fırka değil..»

Bunun üzerine soruldu :

— O bir fırka kimlerdir?

— Benim ve ashabımın yolu üzerinde bulunanlardır, diye cevap verdi.» (2)

«Cennet ile Cehennem tartışırlar: Cennet, bana ne oluyor da sadece insanların zayıfları, makam ve mevki sahibi olmayanları giriyor! dedi. Cehennem de, ben, büyüklük taslayanlar, zorba zâlimler için seçilip tercîh edildim, dedi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Cennet'e : Sen benim rahmetimsin. Seninle dilediğime merhamet ederim, buyurdu. Cehennem'e de : Sen benim azabımsın; seninle dilediğimden intikam alırım. Sizden her biriniz için dolup taşacağı (kimseler) vardır. Cennet'e gelince : Onda devamlı bir fazlalık meydana gelecek, Allah onun fazlalığına oranla Cennetlik meydana getirinceye kadar devam edecek. Cehennem'e gelince. O, durmadan, daha da var mı? diyecek ve bu hal, Aziz olan Rab, kudret ayağını onun üzerine koyuncaya kadar devam edecek. İşte o zaman Cehennem, izzetin hakkı için yeter, yeter! diyecek.» (3)

AKLI EREN SÖZ SAHİPLERİNİN GÖREVİ

(فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ) «Sizden önceki nesillerden akıl ve idrâk sâhiplerinin yeryüzünde fitne ve fesadı yasaklamaları gerekmiyor muydu?»

İlgili âyetle, tarihte gelip geçen milletlerden çoğunun azgınlıkları, boz-

(1) Ebû Dâvud/melahim : 17- Ahmed: 1/5, 7- Tirmizî/fiten: 8, tefsîr: 5, 117
(2) Dâremî/siyer : 75- Tirmizî/imân: 18- İbn Mâce/fiten: 17- Hâkim
(3) Buharî/tevhîd : 25- Ahmed : 2/507

gunculukları; fazîleti bırakıp rezileti seçmeleri, hayat dizginlerini nefis ve İblîsin ellerine vermeleri yüzünden yıkılıp yok edildikleri hatırlatılırken, içlerinde aklı eren söz sahiplerinin o gidişe ve tuğyan eden anarşiye karşı susmayı tercih ettiklerine parmak basılıyor ve yaşamakta olan milletler, özellikle İslâm ülkeleri uyarılıyor.

Bir milletin iç yapısında idare edenlerle idare edilenler, aklı eren söz sahipleriyle, kendilerini nefis akıntısına bırakanlar arasındaki mesafe iyice açılır, aradaki irtibat kopar, otorite ve disiplin kalmaz, herkes kendi başına buyruk olursa, sahayı bir anda ahlâksız şirretler, vurguncu zorbalar, sömürücü düzenler doldurmaya başlar ve bu hal biraz daha ihmal edilirse, o ülkenin yıkılması, başka bir millete yem olması kaçınılmaz bir çizgiye gelip dayanır.

O bakımdan Kur'ân-ı Kerîm, aklı eren söz sahiplerini «Ulû-Bakiyye» tabiriyle anmıştır ki, bu çok anlamlı ve çok düşündürücü bir ifade tarzıdır. Nitekim müfessirlerle lûgatçılar bu tabiri şöyle açıklamışlardır:

a) Dindarlar,

b) Aklı eren söz sahipleri,

c) İyiyi kötüden ayırt edebilenler,

d) İyilik ve fazîleti şiar edinenler,

e) Geçmişin iyi ve yararlı hasletlerini koruyanlar..

Kendilerini sözü edilen düzeye getirenler, fitne ve fesat havası eserken, ortalık karışıp anarşi kol gezerken, aile ve toplum büyük bir ahlâkî çalkantı içinde bulunurken susup yerlerinde otururlar da, bize dokunmayan yılan bin yaşasın, şeklinde düşünürlerse, kendileri de aynı suç ve günahlara katılmış kabul edilirler ve gelecek azâp hepsini kasıp kavurur.

Dinin, aklın ve faydalı örfün, iyi, yararlı kabul ettikleri hususlarla yaşanmasını sağlamaya, bu üç temel direğin kötü ve zararlı gördükleri şeyleri yasaklamaya çalışanların hemen her devir ve dönemde az oldukları, çoğunun da kendilerine düşeni yapmadıkları görülmüştür. İlgili âyetle bilhassa bu ortamlara dikkatler çekiliyor. İlim ile işlenmemiş zekâ, ayarı bozuk saat gibidir; kâh ileri gider, kâh geri kalır, denildiği gibi. İrfan ile beslenmemiş, imân ile güçlendirilmemiş akıl da, yoldaki tehlike işaretlerini görmeyecek kadar şaşkındır.

O halde aile ve toplum üzerinde ahlâkî disiplini sağlayacak güçlerin felce uğradığı, hayasızlığa alkış tutulduğu ve o yüzden sahanın tamamıyla ahlâksız maddecilere, sapık zorbalara terkedildiği bir ülkenin zevali pek yakın sayılır.

Görülüyor ki, Kur'ân, bir ülkenin yıkılmasında bâtıl inançların, putperestliğin, ahlâksızlığın, anarşinin ve haklara saygısızlığın nazım rol oynadığını haber vererek gereken uyarıyı yapıyor.

YALNIZ EKONOMİK GÜÇ YETERLİ MİDİR?

İslâm, her iki hayatı birden kucaklamış, birini diğerine feda etmeye rıza göstermemiştir. **«Hanginizin daha güzel amelde bulunacağını deneyip ortaya çıkarmak için ölümü ve dirimi yaratan O'dur.»** meâlindeki âyetle, hayat ve ölümün hikmetlerinden biri üzerinde duruluyor ve insanın dünyaya getirilmesinin sebep ve hikmetlerinden birine parmak basılıyor: «Kim daha güzel iş ve amelde bulunacak..» O halde, Allah'a dosdoğru imân eden kimselerin herkesten daha çalışkan, daha verimli ve daha sağlam iş yapması gerekmektedir. Biz buna «vâciptir» de diyebiliriz.

Ancak mü'minin yapacağı en güzel iş ve amelin iki yüzü bulunmalıdır: Biri dünyaya, diğeri âhirete yönelik olmalıdır. O zaman ekonomik güç, imân gücüyle birleşip denge ve düzenini bulmuş olur. O denge ve düzenini bulunca da toplum ve aile rahat ve huzura kavuşur. Millet sağlam iki kuvvetin desteğinde hayatiyetini sürdürme şansına erişir.

Bir iş adamının, «Ekonomi azgın ata benzer; üzerinde durmak hüner ister.» dediği gibi, bu azgın atın ağzına hem iyi bir gem gerekir, hem de üzerinde durabilmek için, Allah'a dosdoğru imânla birlikte birtakım yeteneklere ihtiyaç vardır.

O halde Müslüman ülkelerin ayakta durabilmesi için iki şeye, su ve hava kadar ihtiyaçları vardır : Allah'a imân temeli üzerinde yükselen fazîletli, ahlâklı nesiller yetiştirmek, sonra da durmadan çalışmak suretiyle büyük bir ekonomik güç oluşturmak..

İşte bu iki güç arasında sağlam bir köprü kurulduğu takdirde, problemler çözülür, dertler ortadan kalkar, sıkıntılar giderilir, ahlâksızlık frenlenmiş olur.

Kur'ân 116. âyetin son bölümünde, **«O zulmedenler ise, kendilerine sunulan refahın peşine düştüler. Zaten onlar suçlu günahkârlar idiler.»** buyururken, dindarlık, iyi ahlâk ve fazîletten nasibini almayan refahın, diğer bir tabirle ekonominin tam bir vurdum duymazlık havası içinde toplumu peşinden sürükleyip götüreceğini, maddeyi hedef seçtiği için de aradaki ahlâk ve fazîlet adına ne varsa hepsini çiğneyip atlayacağını haber veriyor. Bununla, ayakta durabilmek için yalnız maddî refahın hiçbir zaman yeterli olamıyacağına işârette bulunarak mü'minlere en sağlam ve sıhhatli bilgiyi sunuyor

ALLAH DİLESEYDİ İNSANLARI BİR TEK ÜMMET YAPARDI

(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً) **«Eğer Rabbın dileseydi, insanları bir tek ümmet haline getirirdi.»**

Kudreti her şeye yetip hâkim olan ve kâinatın her zerresine nüfuz eden Allah, dileseydi insanların hepsini Tevhît İnancı üzere biraraya getirir, bir tek ümmet olma düzeyine eriştirirdi. Ama neden böyle yapmayı dilemedi? Üzerinde ciddi şekilde durduğumuzda, şu tablo karşımıza çıkar: O takdirde insanlar arasındaki bilgi alış-verişi olmaz; rekabet kalkar, çalışma bu kadar azimli ve verimli olmaz ve dünyada şu gördüğümüz ilim, teknik ve bu ikisiyle geliştirilen medeniyet diye fazla bir şeye rastlanmazdı. Herkes bir lokma, bir hırka ile yetinir; sürtüşme, tartışma, didinme, araştırma diye bir şey olmazdı. Zira öyle bir ortamda insan oğullarının içlerinde hırs, üstün gelme arzusu bulunmazdı. Bütün bunlar, bugünkü dünyamızda kurulan hayat kanununa ters düşer, dünyanın yaratılması bir bakıma hikmetsiz kalırdı.

Nitekim ilgili âyetin son kısmında, «Onlar durmadan anlaşmazlık halindedirler,» yani ihtilâf edip duruyorlar, buyurularak, dünya hayatında muhtelif ümmetlere ayrılan insanların içlerine yerleştirilen hırs, bencillik, rekabet, üstün gelme arzusundan doğan anlaşmazlığın asıl sebeplerinden biri açıklanmış oluyor. Akıl, idrâk, zekâ, indirilen kitap, gönderilen peygamber, insanın mayasında bulunan bu gibi duyguları meşru sınırlar içine almaya, ilâhî rizaya çevirmeye yöneliktir.

İNSANLAR MELEKLERDEN AYRI VASIFLARDA YARATILMIŞLARDIR

İnsanlar bir tek ümmet halinde, aynı imân ve irfan düzeyinde yaratılıp içleri ve dışları her türlü kir ve pislikten, kötülük ve haksızlıktan tertemiz tutulmuş olsalardı, melekler gibi olmaları gerekecekti. Oysa Cenâb-ı Hak, yeryüzünde melek yaratmayı dilememiş, melekî ve şehevî sıfatlarla donatılmış ayrı bir canlı türü meydana getirmeyi ezelde takdîr etmiştir. O bakımdan kendinde zıt sıfatları taşıyan insanların bir tek ümmet haline gelip kavgasız, gürültüsüz, tartışmasız ve rekabetsiz bir hayat yaşamaları düşünülemez. Kur'ân, insan denilen çok mükemmel canlıdan amacın melekler derecesinde olmadığını, yani Allah'ın bu vasıfta bir canlı yaratmayı murat etmediğini belirtiyor. İhtilâfın, rekabetin, hırs ve sınırsız arzuların tehlikeli boyutlara ulaşmaması, aile ve toplumları tedirgin edecek kadar

azgınlık göstermemesi için de Cenâb-ı Hak, Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) kadar yüz binin üstünde nebi ve resûl göndermiş, yüzün üstünde kitap ve sahife indirmiştir. O bakımdan **«Ancak Rabbının merhamet ettiği kimseler müstesna»** buyurularak, Allah'ın muradının insanları bu çekişmeli hayatta meşru sınırlar içinde tutmaya yönelik bulunduğuna işâret edilmiştir.

ALLAH'IN ÇİZDİĞİ HAYAT YOLU

Hayatın yolu dikenlerle, fakat onların yanında yer alan güllerle doludur. Biri üzer diğeri sevindirir. O halde Allah sevgisiyle başlayıp, îmân şerefiyle biten bir hayat, en mutlu hayattır. Dikenler onun için birer uyarıdır; silkinme ve toparlanmayı ilhâm eder. Güller onun için geçici bir ferahlığı, fakat asıl ferahlık ve neşenin yolun sonunda başlayacağını fısıldar.

Dünya hayatında insanın elde edebileceği en büyük nîmet, Allah'ını tanıması ve O'na kullukta bulunmaktan zevk duymasıdır. Böylece kısa bir ömür içinde önümüzü aydınlatacak birkaç hakikatı idrâk etmemiz ve bizi karanlığa iten birkaç yanlışı ortadan kaldırmaya muvaffak olmamız, bizi her iki âlemde de mutlu ve bahtiyar kılar.

O halde yolumuzun üzerine konulan güllerden derleyebilmemiz, diğer bir tabirle geçici nîmetlerden yararlanabilmemiz için, hem kendimizi meşru sınırlar içine almak, hem de bir takım külfetlere katlanmak zorundayız.

Böylece hayatın dikenli ve güllü yolunda ilerlerken insanlar genellikle ikiye ayrılırlar: Bir kısmı sadece dünyayı ve taşıdığı nîmetleri amaç olarak seçerken yolun nereye kadar uzandığını hesaba katmaz. O yüzden de maddeyi gaye seçtiğinden, hem yaratılışının hikmetini düşünemez, hem de gayesine erişmek için her şeyi kendine mubah sayma gafletine düşer.

Kur'ân, dünya hayatının bize neler verebileceğini, neler veremiyeceğini çok açık hatlarıyla belirtmiştir. Bize düşen, yasak olanlarla, yasak olmayanlar arasındaki sınırı bilip hayatımızı ona göre düzene sokmaktır. Hayat bir yarıştır, diyerek bu sınıra iltifat etmeden koşmak, elbette ki insanı kurtulması zor bir çukura düşürebilir. Ama hayatı, ruhun ebedî yolculuğunda bir aşama olarak gördüğümüz gün, o yarışın gerçek manasını öğrenmiş oluruz. Bir düşünürün de dediği gibi, «Hayattan yakınanlar, ondan olmayacak şeyler isteyenlerdir.»

Şüphesiz ki, az olan, kısa olan her şey gibi, hayat da kıymetlidir. Ancak bu kısa süreyi tamamlarken karşımıza iki yolun çıkacağını hiçbir zaman unutmamamız gerekir. Yollardan biri Cennet'e, diğeri Cehennem'e uzanır. Seçme hakkı insanın hür irâdesine bırakılmıştır. Kur'ân, hayata

hevesle atılan ve henüz yaratılışın hikmetini kavrayamıyan gençlere bu iki yolun öğretilmesini tavsiye eder. Çocuğun yedi yaşına girince namaz ile emredilmesi, on yaşına girince ibâdete iyice ısınmasının sağlanması bu hikmete dayalıdır.

Konumuzla ilgili 119. âyetle, Cenâb-ı Hak, insanlara olan merhameti gereği karşımıza çıkan iki yolu hatırlatmakta ve doğru olanı telkîn edip bizi serbest bırakmaktadır: **«Ve Rabbın sözü tamamlanıp yerini bulmuştur: And olsun ki, Cehennem'i tamamen cinlerden ve insanlardan (olan günahkâr suçlularla) dolduracağım.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, tarihin birçok dönemlerinde azıp sapıtan milletleri, daldıkları inkâr ve ahlâksızlık uykusundan, aklı eren söz sahiplerinin uyandırmadıkları konu edildi. O yüzden maddî refahla Allah'a imân ve iyi ahlâk arasında ciddi hiçbir denge kuramadıkları için kendilerine yazık ettikleri belirtildi. Sonra da insanların hepsinin bir tek ümmet kılınmadığı üzerinde durularak hikmetine dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, gelip geçen bazı milletlerin hayatından anlatılan safhaların, mü'minlerin kalblerini yatıştırmaya yönelik bulunduğu bildiriliyor. Arkasından ilâhî hükmün değişmiyeceği, plânda bir aksamanın olmayacağı, tarihin gerektiğinde tekerrür edeceği hatırlatılıyor. Eninde sonunda dönüşün Allah'a olacağı açısından hareketle, insan için en büyük devlet ve nîmetin Cenâb-ı Hakk'a ibâdet olduğu ve esasen yaratılmasının en önde gelen hikmetinin bundan kaynaklandığı açıklanarak Hûd sûresi noktalanıyor.



وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الرُّسُلِ
مَا نُثَبِّتُ بِه۪ فُؤَادَكَ وَجَٓاءَكَ ف۪ي هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ
﴿١٢٠﴾ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا
اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

M E Â L İ :

120— (İşte ey Muhammed!) gelip geçen peygamberlerin olup biten bu haberlerinden senin kalbini yatıştırıp pekiştirecek kadarını sana anlattık. Bu sûrede de sana hak; mü'minlere öğüt ve (düşünüp gerçeği daha iyi kavrayabilmeleri için) hatırlatma gelmiştir.

121— Sen o iman etmiyenlere de ki : Yapacağınızı yapın; doğrusu biz de (gerekeni) yapacağız.

122— Bekleyip durun, biz de bekliyoruz.

123— Göklerin ve yerin gaybı Allah'ındır. Bütün işler O'na döndürülür. Artık O'na ibâdet edin ve O'na güvenip dayanın. Rabbin yapageldiğinizden habersiz değildir.

GELİP GEÇEN PEYGAMBERLERİN KISSALARINDAN ÖNEMLİ BÖLÜMLER

(وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِه۪ فُؤَادَكَ) «(İşte ey Muhammedi) Gelip geçen peygamberlerin olup biten bu haberlerinden senin kalbini yatıştırıp pekiştirecek kadarını sana anlattık.»

İlgili âyetle, daha önce gelip geçen peygamberlerden, Arap Yarımada-

sı'nda bilinip unutulmayanların başlarından geçen olayların anlatılmasının sebep ve hikmetlerinden biri açıklanıyor. Hz. Muhammed'in (A.S.) karşısına çıkan azgın putperestlerin ortaya koydukları vahşet ve gayr-i insanî saldırılar her mü'minin sabrını taşıracak sınıra ulaşmıştı. Davanın ve yapılan inkılâbın büyüklüğüyle orantılı sayılacak bir tepkiyle karşılaşılmış ve çok üzücü olaylar birbirini izleyip durmuştu. Cenâb-ı Hak, geniş rahmetinin bir tezahürü olarak mü'minleri teselli etmekte ve büyük nîmetlerin büyük külfetlere kapı açacağına işâretle geçmişte diğer peygamberlerin karşılaştıkları sıkıntı ve zorlukları hatırlatarak onlara nasıl göğüs gerdiklerini bazı safhalarıyla nakletmektedir. Geçmiş olayların dramatik yanları yansıtılırken cidden gönülleri yatıştıracak, İslâm'a hizmette azim ve gayretleri artıracak pasajlara yer verildiğini görmekteyiz.

Böylece Cenâb-ı Hak, mü'minlerin başarıya ulaşabilmelerinden yana gereken bilgiyi vermekte ve mutlu günlerin çok yakın olduğunu müjdeleyerek feth-i mübînin anahtarını göstermektedir.

O bakımdan da Hûd Sûresi, hak ve gerçekleri bir dizi halinde sıralayan, mü'minlerin moralini yükseltip küfrü alt etmeleri için kendilerine bol bilgi ve malzeme verilen bir sûre olarak bilinir.

İMANLA KÜFRÜN SÜRTÜŞMESİ

(وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ) **«Sen o imân etmiyenlere de ki : Yapacağınızı yapın; doğrusu biz de (gerekeni) yapacağız.»**

Bu, şüphesiz ki insanla başlamış ve yine onunla sona erecek bir sürtüşme ve tartışmadır. İblîs ile Âdem'in (A.S.), sonra da onun zürriyetiyle şeytanların mücadeleleri sürüp gelmekte ve tarih sahifelerinde silinmez izler bırakmaktadır. O bakımdan önce gelip geçenler, sonradan gelenlere öğüt ve ibret alınacak çok şeyler bırakmışlardır. Bu birikim hâlâ artmakta ve bütün hızıyla yoluna devam etmektedir. Ama bazı istisnalarla her zaman mutlu sonuç, tatlı başarı, hakkın ve gerçeğin olmuştur. Yeter ki, hak, haklılığını bütün şartlarıyla ve belgeleriyle ortaya koyabilsin..

Kur'ân-ı Kerîm bu sonuca dikkatleri çekerek Peygamber'in (A.S.) diliyle şöyle diyor : **«İmân etmiyenlere de ki : Yapacağınızı yapın. Doğrusu biz de (gerekeni) yapacağız. Bekleyip durun, biz de bekliyoruz.»**

Kimlerin üstün geleceği, kimlerin hezimete uğrayacağı ileride belli olacak. Çünkü gaybın bilgisi Allah'a aittir. Bütün işler O'nun koyduğu hayat kanunlarına gelip dayanır. Hiçbir olay sünnetullahın sınırlarını aşamaz. Bu kanunlara uyan mutlu olur, uymayanlar kendilerine yazık etmiş olur-

lar. O halde dünyada hazırlık dönemimizin süresi bitmeden Allah'ın koyduğu hayat nizamıyla uyum sağlama yollarını aramamız gerekmektedir. Kuşkusuz bu yolun başında Allah'a dosdoğru imân ve onun en güzel ürünü sayılan salih ameller yer almaktadır. **«Artık O'na ibâdet edin ve O'na güvenip dayanın. Rabbın yapa geldiklerinizden habersiz değildir.»** meâlindeki âyetle bu gerçeğe parmak basılıyor ve uyarı mahiyetinde sinyal veriliyor. Zira yegâne terbiyeci ve geliştirip kemale erdirici olan Rabbımız, yaptığımız ve işlediğimiz her şeyden mutlaka haberlidir. Cenâb-ı Hak, yerde ve göklerde meydana gelen hiç bir olaydan habersiz veya gafil değildir ve olamaz da. Çünkü gaflet, habersizlik ârızî şeylerdir ki, vücudu mümkün olan varlıklara ârız olur. Allah ise, vâcibü'l-vücuttur, beşere arız olan şeyler ona ârız olmaz, O nasılsa öyledir, yine de öyle kalacaktır. Hem gaflet noksanlığın tabii sonucudur. Allah ise, her türlü noksanlıktan pak ve yücedir.

Allah'ın yardımıyla Hûd Sûresinin tefsirini burada bitirirken, bize kendi kelâmıyla bol malzeme veren, geniş bilgi kapısını aralamak suretiyle kalbimizi ve kafamızı aydınlatan; her vesileyle yüzümüzü hakka yönelten Rabbımıza hamd-u senâlar; Allah'ın emirlerini bize noksansız tebliğ ederek risâlet görevini lâyıkıyla yerine getiren Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'e ve O'na dosdoğru uyanlara salât ve selâmlar olsun!



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

YUSUF SÛRESİ

Bu sûre, ismini içinde kıssası anlatılan Yusuf Peygamber'den alır. Sûrenin önemli bir bölümü bu kıssayla ilgili olup, öğüt alınacak safhalardan meydana gelmiştir. Zira İslâm'a hizmet eden mürşitlerin ve tebliğatçıların geniş bilgiye, bol malzemeye, kısacası irşat metoduna, çok renkli misallere büyük ihtiyaçları söz konusudur. Daha önceki sûrelerde yer yer bu malzeme ve metot işlenmişti. Yusuf sûresinde ise, mü'minlere daha çok müjde, müşriklere uyarılar yapılıyor ve hiç bir zorbanın, ya da azgın inkârcının sünnetullahın akışını değiştiremiyeceği açıklanıyor. Şüphesiz ki Yusuf Peygamberin kıssası bunun en açık ve doyurucu örneklerinden biridir. O bakımdan gerek Mekkeli müşriklerin, gerekse diğer inkârcı maddecilerin tuttukları yanlış ve tehlikeli yoldan dönüş yapmaları için rahmetten gelen sınyaller veriliyor. Sonra da bâtılın üstünlük sağladığı takdirde çok merhametsiz ve acımasız olacağı; hakkın üstünlük sağladığı takdirde çok merhametli ve affedici olacağına atıflar yapılıyor ve Yusuf Peygamber'in kendi kardeşlerini nasıl serin bir hoşgörüyle karşılayıp affettiği misal gösteriliyor.

Bu sûre, ilim adamlarının icmâıyla Mekke'de inmiştir.

Âyet sayısı : 111

Kelime » : 1600

Harf » : 7166 (1)

Sûrenin iniş sebebi :

İbnü'l-Cevzî'nin tesbitine göre, bu hususta iki ayrı rivâyet vardır. Birincisi, Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.)dan nakledilmiştir ki, adı geçen şöyle demiştir : Allah, Kur'ân'ın bir bölümünü Peygamberine indirdiği zaman, Peygamber (A.S.) vakit kaybetmeden inen kısmı ashabına okur ve gereken açıklamayı yapardı. Aradan bir süre geçince, ashab : «Ya Resûlellah! bize

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/2

bir şeyler anlatsan ya» diye istekte bulunurlardı. Bunun üzerine **«Allah sözün en güzelini indirmiştir..»** meâlindeki âyet indi. Aradan bir müddet geçtikten sonra ashab yine : «Ey Allah'ın Resûlü! bize daha önceki olayları, kıssaları anlatsan ya» diyerek isteklerini belirttiler. Bunun üzerine Yusuf Sûresinin başındaki üç âyet indi. (1)

İkinci rivâyeti ise nakletmeğe gerek görmüyoruz.

---

(1) Lübabu't-te'vil-Alûsî : İlgili sûre



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰناً عَرَبِياًّ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا
اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَۗ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الْغَافِل۪ينَ ﴿٣﴾

M E Â L İ :

1— Elif -Lâm- Râ. Bunlar çok açık ve açıklayıcı kitabın âyetleridir.

2— (Mana ve hikmetine) akıl erdiresiniz diye, biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.

3— Sana bu Kur'ân'ı vahyetmemizle, kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Halbuki senin bundan, önce haberin yoktu.

(الٓرٰ) **«Elif -Lâm- Râ»** bu Harfler, Allah ile Peygamberi arasında, sûredeki esrar perdesini aralayan birer işaret, hikmet kilidini açan birer şifredir.

İbn Abbas'a (R.A.) ve tabiîn'den Dahhak'a göre, bu üç harfin delâlet ettiği mana şöyledir: «Ben ki Allahım her şeyi görmekteyim.» Katade'ye göre, bunlar sûrenin isimlerinden biridir. Allah daha iyisini bilir.

KUR'ÂN, TEMEL BİLGİLER KAYNAĞIDIR

(تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ) **«Bunlar çok açık ve açıklayıcı kitabın âyetleridir.»**

Kur'ân, az kelimeyle çok mana ve hükümlere delâlet eden; insan aklına lâyık olduğu yeri veren, birçok önemli konularla ilgili temel bilgiler getiren; hükümleriyle insan hayatını düzenleyen, insanca yaşamanın bütün incelik ve sadeliğini açıklayan; Allah'ın varlığını ve birliğini akıl ve mantığı yönlendirir kuvvetle sergileyen; beşer ruhuna ezelde enjekte edilen Allah ve din duygusunun üzerindeki sedefi en usta bir yöntemle kırıp ortaya çıkaran; âhiret kavram ve inancını hikmet ve felsefesiyle en duyarlı biçimde gönüllere işleyen; duygu ve düşüncelere berraklık kazandıran; kitap indirilmesinin, peygamber gönderilmesinin neden ve niçinini en doyurucu biçimde ifade eden ve bu kudret ve kapsamlı özelliğiyle «Mübîn» vasfını alan, Allah'ın en son mesajıdır.

İnsan ruhunun bütün inceliklerine ve duyarlıklarına seslenen; nefsin bütün arzu ve isteklerini meşru sınırlar içine alan; akıl ve zekânın tekâmül edeceği en yüksek noktaların üstünde yüksek hikmetlerin özetini veren; ilmî araştırmalara ve çalışmalara yarayacak ana fikirleri, yeri geldikçe ortaya koyan; ilâhî feyiz ve rahmeti bütün letafet ve haşmetiyle gönüllere yansıtan tek kitaptır.

Kur'ân bütün bu özellikleriyle başka sözlerden ve düşünce sistemlerinden kesinlikle ayrılır. Bir benzerinin yazılması ve söylenmesi beşer kudretinin dışındadır.

Kur'ân okundukça eskimeyen, bilâkis cilâsı artan, araştırıldıkça yeni yeni ışıklar saçan, amel edildikçe ruhlara ve vicdanlara değişik fakat doyurucu gıdalar veren, bakıldıkça gözleri aydınlatıp insanı huzura kavuşturan açık-seçik bir kitaptır.

Âyetlerinde hikmetler, kelimelerinde belgeler, anlatımında incelikler, nağmesinde letafet ve rahmet, hükmünde emniyet, tavsiyelerinde inâyet ve siyanet, seslenişinde bereket, emirlerinde selâmet, yasaklarında teslimiyet ve mahviyet, va'dlerinde ciddiyet vardır.

Onun için Kur'ân bitmez ve tükenmez bir hazine, açıklaması sona ermez büyük bir kaynak; kıssaları akla ışık tutan, düşünceleri yönlendiren, gönüllere büyük çapta teselli veren, vicdanının kapısını açabilene öğüt ve ibretler demetini sunan, Allah'ın en son armağanıdır.

(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) **«(Mana ve hikmetine) akıl erdiresiniz diye, biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.»**

Şüphesiz ki, Arapça, Allah'ın muradını en iyi yansıtabilen zengin kelime haznesine sâhip bir dildir. Vahanın sessizliği içinde ve sade bir hayatın akışı doğrultusunda insan hayali daha çok genişler ve güç kazanır. Ruhlardan ve nefislerden kaynayan binlerce arzu ve eğilimleri dil ile ifade edebilmek için durmadan kelime üretilir. Öyle ki, çöl her yanıyla insan duygularını kamçılar ve şâirlik ruhunu canlandırarak bol kelime ve cümlelere vatan, güzel söz söylemeye ilhâm kaynağı olur.

En ünlü şairlerin ve ediplerin yetiştiği, güzel söz söyleme yarışlarının tertiplendiği, bunun için özel panayırlar kurulduğu bir asırda Kur'ân-ı Kerîm'in, Arapçanın bütün incelik ve özelliklerini, söz söyleme sanatının en gelişmiş tezgâhını kendinde taşıyarak inmesi, şüphesiz ki çok önemli bir olay ve ancak akıl yoluyla çözülmesi, imân gücüyle açıklığa kavuşması bakımından da çok büyük bir inkılâptır.

Hz. Muhammed (A.S.) şâir olmadığı gibi, okur-yazar da değildi. O, ne okullara gitmiş, ne de öğretmenlerin önünde diz çökmüştü. Annesinden doğduğu gibi temiz, saf ve lekesiz idi. İnsanlığa emanet ettiği Arapça Kur'ân, günümüze kadar hep tazeliğini korumuş, bütün sataşmalar, tenkitler, iftiralar, yalanlar ve ölçüsüz yargılar onun ilâhî duvarına çarparak tesirini kaybetmiş ve hepsi de birer sabun köpüğü gibi sönmeye mahkûm olmuştur. Hiçbir devirde gerçeği bulup ortaya çıkaran ilmî buluşlarla ters düşmemiş, üstelik her çağda ilme ve ilim adamına ana fikir, temel bilgi vererek ışık tutmuştur.

O bakımdan Kur'ân her ne kadar Arapçaysa da, gerçek anlamda Allahçadır. Çünkü Arapların en edibi bile onun bir âyetinin benzerini getirememiş ve ister istemez ondaki fesahat ve belâğat karşısında eğilme ihtiyacını duymuştur.

İşte bütün bu yücelikleri ve özellikleri başka bir dil ile ifade etmek veya bunu başka bir dile tıpatıp çevirmek mümkün değildir. Nitekim bu hususu Fatiha ve Bakara sûrelerinin tefsirinde açıklamış bulunuyoruz.

Konuyu özetliyecek olursak, diyebiliriz ki :

— Kur'ân-ı Kerîm Arapça olduğu kadar Allahçadır. Duygu ve düşünceye seslendiği kadar, akla ışık tutar, malzeme verir. Kelime ve cümlelerinin konumu, tertip ve düzeni, insan gücünün ötesindedir. Taşıdığı manalar, delâlet ettiği hükümler mükemmellik düzeyinde bulunuyor. O yönüyle de Kur'ân insan düşünce ve zekâsının ürünü olamaz. Açıkladığı il-

mî görüşler, fikirler ve temel bilgiler, gelişen ilmî tesbitlerle hep doğrulanmış ve hatasız olduğu kesinlik kazanmıştır. Çünkü Allah sözü, O'nun kelâm sıfatı gibi mükemmeldir, kusursuzdur.

Bu nedenle Kur'ân indiği gibi ezberlenmiş ve yazılmıştır. Yazıldığı gibi aynen korunmuştur. İnsan sözü ona karıştırılmamıştır.

İlgili âyette, Kur'ân için «mübîn» sıfatının lâyık görülmesi bundandır. O beşer için lüzumlu her konuyu açıklar, her meseleyi açıklığa kavuşturup ihtilâfa imkân vermez. Yeter ki onu, indiği dönemdeki Arapçaya vakıf olanlar incelesin, yeter ki uzman ilim adamları onu tefsîr etsin..

KISSALARIN EN GÜZELİ

(نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ ...) **«Sana bu Kur'ân'ı vahyetmemizle, kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Halbuki senin bundan, önce haberin yoktu.»**

Kur'ân gelip geçen ve ismi duyulan peygamberlerin karşılaştıkları olayların can alıcı noktalarını, öğüt ve ibret alınacak bölümlerini, akla ışık tutacak, duygu ve düşünceleri yönlendirecek, vicdanları sızlatacak, gönüllere teselli verecek ölçü ve anlamda anlatır. Lüzumsuz olayları değil, tarihî önemi anılmaya değer vakaları aktarır. Kiminin tarihî seyrine, kiminin kalıntılarına, kiminin refah içinde yüzerken gösterdikleri tuğyan ve şımarıklıklarına, kiminin ahlâksızlığın en çirkinini işlediklerine dikkatleri çeker. Nitekim A'raf ve Hûd sûrelerinde bunlarla ilgili belgeler ve gereken açıklamalar yeterince yapılmıştır. Yusuf Peygamber kıssası ise,onlardan birçok yönleriyle farklıdır. Kapsadığı hikmetler ve anlatılan bölümler, hemen her sınıf insana seslenip malzeme vermekte, daha kapsamlı düşünmelerini ilham etmektedir.

Böylece Yusuf Peygamber kıssası, şüphesiz ki kıssaların en güzeli, en ibretlisi ve en bol misal taşıyıcısıdır. Kur'ân'da bu olay en çekici yanıyla ilâhî tezgâhta kelime kalıbına dökülerek en uygun cümlelerle şekillendirilmiştir.

Bu kıssa Kur'ân'da henüz nakledilmeden önce, cahil halk arasında daha çok aşk ve seks serüveni doğrultusunda romantik bir hava içinde anlatılır ve olayın hiçbir zaman ciddi yönü, ibretli yanı düşünülmezdi. Tevrat'ın Tekvîn kitabında 39-48. bablarda kıssaya ayrılan geniş yerde hikâyemsi çok şeyler anlatılmaktadır. Hem Tevrat'a yapılan müdahaleyle kıssanın asıl doğrultusundan saptırıldığı, hem de halk arasında dilden dile dolaştırılmak suretiyle kılıf değiştirdiği dikkate alındığında, düşünebilenler için

birçok öğüt ve ibretleri yansıtan bu olayın neden Kur'ân'da gerçek yönünün anlatılmasına lüzum görüldüğü kendiliğinden anlaşılır. O bakımdan ilgili âyette Hz. Muhammed'e (A.S.) hitapla şu açıklama yapılır: **«Sana bu Kur'ân'ı vahyetmemizle, kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Halbuki senin bundan, önce haberin yoktu.»**

Kıssaya Tevrat'ta geniş yer verildiğine ve Medine ile çevresinde Yahudilerden birkaç kabilenin yaşadığına bakılırsa, Arap Yarımadası'nda Yusuf Peygamber'le ilgili -yanlış ve noksan da olsa- birtakım hikâyelerin halk arasında anlatıldığı söylenebilir. Tabii Mekkeli'lerin bundan habersiz oldukları pek söylenemez. O halde ilgili âyette Resûlüllah'a (A.S.) : «Halbuki senin bundan, önce haberin yoktu.» buyurulmasının anlamı ne olabilir? İmam Kurtubî bunu, «Sana tarif ettiğimiz mana ve muhtevada ondan haberin yoktu», şeklinde yorumlamıştır. Bundan şu neticeyi çıkarabiliriz: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Yusuf Peygamber ile ilgili kıssa hakkında, Kur'ân'da açıklanan ölçü ve muhtevaya uygun bilgisi yoktu. Müfessir Keşşaf ise, bunun hilâfına bir yorumda bulunarak şöyle demiştir: «Bunu sana vahyetmeden önce senin bu hususta bir bilgin yoktu ve kulağına da ondan bir şey çalınmış değildi.» (1) Elmalılı Hamdi Yazır da Keşşaf'ın yorumu doğrultusunda şu açıklamayı yapmıştır: «Yoksa bu bir hakikat ki bundan -bu vahiyden- evvel sen elbette gafillerden idin; kıssadan asla haberin yoktu, buna dair hiçbir şuura mâlik değil idin, ne aklına gelmişti, ne hayaline, ne işitmiş, ne de düşünmüştün..» (2) Merağî ise, peygamberler kıssaları hakkında bir bilgin yoktu, şeklinde bütün kıssaları içine alan bir yorum getirmiştir.

Bütün bu yorumları ve âyetin anlatım tarzını bir araya getirdiğimizde, yukarıda da değindiğimiz gibi, Yusuf Peygamberle ilgili kıssa, Hz. Peygamber (A.S.) Efendimize vahyedilmeden önce, onun bu konuda doğru ve sıhhatlı bir bilgisi yoktu, diyebiliriz.

TEVRAT'TA YUSUF PEYGAMBER KISSASI

Mevcut Tevrat nushalarında bu kıssaya geniş yer verildiğini görmekteyiz. O kadar ki, konu romantik bir havaya sokulmuş ve çok detaylı olarak anlatılmıştır. Onlardan tashîhi gereken önemli birkaç maddeyi tesbitle yetiniyoruz :

1— Kardeşleri Yusuf'u alıp sürüyü gütmeğe götürdüklerinde, Yusuf 17 yaşında idi.

---

(1) Tefsîr-i Keşşaf : 2/441
(2) Hak Dini Kur'ân Dili : 4/2845

Kur'ân'da onun kaç yaşında olduğu üzerinde durulmaz, ancak kardeşlerinin onu kuyuya attıktan sonra babalarını inandırmak için gömleğine başka bir kan bulaştırıp getirdiklerine bakılırsa, Yusuf'un daha küçük olduğu anlaşılır.

2— Yusuf Peygamber'in iki defa rüya gördüğü, birinde kardeşleriyle beraber tarlada biçilen ürünü demet yaparken kardeşlerinin hazırladıkları demetlerin gelip Yusuf'un demeti etrafında toplanarak eğildikleri anlatılır. Diğerinde ise, Kur'ân'da açıklandığı üzere, güneş ay ve on bir yıldızın Yusuf'a secde ettikleri biraz daha geniş şekilde belirtilir. Ayrıca Yusuf'un bu iki rüyasını da kardeşlerine anlattığı kaydedilir.

Kur'ân'da ise, sadece bu ikinci rüyasından söz edilir ve rüyasını babasına anlatınca, «bunu kardeşlerine anlatma, yoksa sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana gerçekten açık bir düşmandır.» diye tavsiyede bulunduğu belirtilir. Böylece Kur'ân, Tevrat'ın o kısmını tashîh eder.

3— Yusuf Peygamber, gördüğü ikinci rüyayı da babasına anlatınca Yâkub Peygamberin öfkelendiği ve yoksa ben, annen ve kardeşlerin senin önünde mi eğileceğiz?! dediği nakledilir.

Kur'ân'da Yâkub Peygamber'in öfkelenmediği, ancak rüyanın yorumunu bildiğinden, endişelendiği ve bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını tenbîh ettiği açıklanarak Tevrat'ın o kısmı düzeltilir.

4— Kardeşleri Yusuf'u kuyuya attıktan sonra İsmaîlîlerin oluşturduğu bir kervanın yaklaşmakta olduğunu gördükleri ve kardeşlerinden ya Yahuda'nın, ya da bir başkasının gelip Yusuf'u kuyudan çıkardığı ve köle diye o kervana sattığı anlatılır.

Kur'ân'da ise, Yusuf'un, kervandan bir adamın kuyuya kova salması neticesinde bulunduğu belirtilir.

ÖNEMLİ BİR HUSUS

Mekke'de inen Yusuf sûresinde kıssaların en güzeli anlatılırken, Hz. Muhammed'in (A.S.) o sıkıntılı ve netameli günlerde hayatının bir bölümünün Yusuf Peygamberin hayatıyla benzerlik arzettiğine işâret edilir. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in, tıpkı Yusuf Peygamber gibi, yakın gelecekte öz yurdundan çıkarılacağı; birçok mihnet, üzüntü ve sıkıntılardan sonra, Cenâb-ı Hakk'ın, Yusuf Peygamber'i Mısır'da aziz kılıp kardeşlerini ayağına kadar getirttiği ve onun da geçmişin üzerine sünger çekerek kardeşlerini affettiği gibi, Hz. Muhammed'in de yakın gelecekte öz yurdu olan Mekke'den çıkarılacağı, fakat çok geçmeden ilâhî inâyetin bir başka te-

cellisine mazhar kılınarak Medine'de şehir devletini kuracağı ve çok geçmeden kendisini Mekke'den ayrılmaya mecbur eden müşriklerin baş aşağı getirileceği, feth-i mübîn ile Hz. Muhammed'in (A.S.) önünde eğilecekleri ve O'nun da geçmişin üzerine sünger çekerek onları affedeceği ilham ediliyor.

«Halbuki senin bundan, önce haberin yoktu..» meâlindeki âyet bir bakıma bu mesajı vermekte ve zikredilen kıssaya benzerlik gösterecek olayların yakında gerçekleşeceğine işâret etmektedir. Nitekim yapılan ciddi araştırmalara göre, Yusuf sûresi, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Mekke'de, kendisini imhaya karar veren müşriklerin birtakım tuzaklar kurmayı plânladıkları bir sırada indiği tesbit edilmiştir ki, Yusuf kıssası bütünüyle bir müjde anlamını taşımakta ve tuğyan eden kâfirlerin eninde sonunda hüsrana uğrayacaklarına işâret etmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanların din ve dünya işlerinde muhtaç bulundukları önemli bilgileri açık-seçik olarak ortaya koyan Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesinin nedeni üzerinde durulmakta ve bu hususta özellikle Arapların akıllarını iyice kullanmaları istenmektedir.

Sonra da kıssaların en güzeli olan Yusuf kıssasının anlatılacağı bildirilerek sıkıntılı günler yaşayan mü'minlere kurtuluşun çok yakın olduğu müjdelenmektedir.

Aşağıdaki âyetlerle, Yusuf Peygamberin kendisine henüz peygamberlik verilmeden önce gördüğü rüyasına ve babasının tavsiyesine yer verilmekte, sonra da Yâkub Peygamber'in gelecekle ilgili Yusuf'a verdiği habere ve Yusuf'un ileride Allah'ın geniş çapta iltifatına mazhar kılınacağına dair yorumuna temas edilmekte ve konu üzerinde iyice düşünüp kendi lehimize birtakım sonuçlar çıkarmamız istenmektedir.



إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾
قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ
آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

M E Â L İ :

4— Hani bir vakitler Yusuf, babasına : «Babacığım, doğrusu ben rüyamda onbir yıldız, Güneş ve Ay'ı gördüm, gördüm ki bunlar bana secde ediyorlar,» demişti.

5— (Yâkub ona) : «Oğulcağızım, dedi, rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana bir tuzak kurarlar; çünkü şeytan insana gerçekten açık bir düşmandır.

6— İşte bunun gibi Rabbin seni seçecek; sana rüyaları yorumlamayı öğretecek; hem sana, hem de Yâkub âilesine nîmetini tamamlayacak, nasıl ki daha önce ataların İbrâhim ve İshâk üzerine nîmetini tamamlamıştı. Şüphesiz ki Rabbin (her şeyi gereği gibi) bilendir, yegâne hikmet sâhibidir.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki, soylu cömertin, soylu cömert oğlu, soylu cömertin soylu cömert oğlu, İbrahim oğlu İshak'ın oğlu Yakub'un oğlu Yusuf'tur.» (1)

Ebû Katade diyor ki : Beni rahatsız eden bazı rüyalar görüyordum. Bendeki bu hal, Peygamber (A.S.) Efendimizden şu hadîsi işitmeme kadar devam etti. Peygamber (A.S.) şöyle buyurdu :

«Salih rüya Allah'tandır. Kötü rüya ise, şeytandandır. Sizden biriniz hoşunuza giden bir rüya gördüğü zaman, onu ancak sevdiği kimseye anlatsın. Kötü bir rüya gördüğünde ise, sol tarafına dönüp üç defa tüfleyerek şeytandan ve onun kötülüğünden Allah'a sığınsın. O takdirde kendisine bir zarar elbette vermez.» (2)

«Sizden biriniz hoşuna gideceği bir rüya gördüğünde, o herhalde Allah'tandır. O bakımdan Allah'a hamd etsin ve rüyasını (sevdiklerine) anlatsın. Hoşlanmayacağı bir rüya görürse, o şeytandandır. O nedenle şeytandan ve onun şerrinden Allah'a sığınsın ve rüyasını kimseye anlatmasın. Böyle yaptığı takdirde o rüyanın kendisine bir zararı dokunmaz.» (3)

«Mü'minin rüyası, peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümdür ve rüya, gören onu anlatmadığı sürece onun üzerinde uçar halde durur. Anlattığı zaman düşer. Rüyayı ancak zeki ve bilgili olan birine veya yakın dostuna anlatsın.» (4)

«İhtiyaçları karşılayıp yerine getirmede, onu gizlemekle Allah'tan yardım dileyin. Çünkü gerçekten her nîmet sahibine haset edilir.» (5)

ONBİR YILDIZLA GÜNEŞ VE AYIN SECDE ETMESİ

(إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ) **«Hani bir vakitler Yusuf, babasına : «Babacığım, doğrusu ben rü-**

---

(1) Buharî/enbiya : 19, menakıb: 13, tefsir: 12- Tirmizî/tefsir: 12- Ahmed: 2/96, 332, 416

(2) Buharî/bed-i vahiy: 3, tefsir : 96, tabir : 1, 5- Müslim/rüya: 3, 4, 6- salât: 207, 208- Ebû Dâvud/salât : 148- Tirmizî/rüya: 2, 3, tefsir : 10- Nesâî/tatbiyk : 8, 62- İbn Mâce/rüya: 1- Ahmet : 1/219, 315, 369, 438, 495

(3) Buharî/tabir : 3, 46- Nesâî/rüya : 3- Tirmizî/daavat: 51- İbn Mâce/rüya: 3- Ahmed: 3/350

(4) Ahmed : 4/10, 11- İbn Mâce/rüya : 6- Dâremî/rüya : 11

(5) Taberânî - İbn Hibban : Muaz b. Cebel (R.A.)den

yamda onbir yıldız, güneş ve ay'ı gördüm, gördüm ki bunlar bana secde ediyorlar» demişti.»

Onbir yıldız, Yusuf Peygamberin onbir kardeşine, güneş ile ay, onun baba ve anasına işârettir. Zira en sağlıklı tesbitlere göre, Yâkub Peygamberin oniki oğlu dünyaya gelmiştir.

Buradaki secdenin anlamı, saygı makamında baş eğmektir. Müfessirlerden bir kısmının araştırmalarına göre, o devirde Mısır ve Filistin yörelerinde devlet büyüklerine saygı göstermek için hafifçe baş ve bazan da başla birlikte bel eğmek âdet imiş. İhtimal ki, Yâkub Peygamber, eşi ve onbir oğlu, Mısır'a nakledildikleri zaman, devletin üst kademesinde önemli makamda bulunan Yusuf Peygambere, yöre geleneklerine uyarak başlarını eğmek suretiyle sevgi ve saygılarını ifade etmişlerdir. O bakımdan Yusuf Peygamberin rüyasında gördüğü ve Kur'ân'ın secde diye bahsettiği saygı, bu anlamdadır. Bundan başka secdenin bir diğer manası, eşyanın ilâhî buyruğa, yani cari olan sünnetullaha uyarak baş eğmesi, yüklenilen proğrama göre hareket edip varlığını ve ödevini yerine getirmesidir.

Terim olarak, ibâdet niyetiyle Allah'ın mânevî huzurunda eğilip alnı yere koymaktır. Nitekim Râğıp el-Esbehanî, kendi Müfredat'ında diyor ki: «Secdenin aslı, tezellül, yani mahviyet içinde alçalmadır. Daha çok Allah'ın huzurunda mahviyet ve teslimiyet düzeyinde alçalıp kulluğu ifade etme anlamında kullanılır.

Ayrıca secde, biri ihtiyarî, diğeri teshirî olmak üzere ikiye ayrılır. İhtiyarî secde, mü'minlerin Allah'a yaptığı secdedir ki bunun şeklini ve hikmetini peygamber (A.S.) belirlemiştir. Teshirî secde ise, kâinatta yer alan her varlığın ilâhî sünnete uyup baş eğmesi ve yaratıldığı gaye ve hizmete yönelmesidir.

Yusuf Peygamber, Mısır'a aziz olduktan sonra babası, anası ve kardeşlerinin ona secde etmeleri, yukarıda da belirttiğimiz âdetle ilgili sevgi ve saygı anlamında bir eğilmedir. Hatta Mısırlı'ların o gibi secdeye, «sücûd-i baîr» dedikleri rivâyet edilir. Devenin kendi binicisine baş eğip binmesine imkân verdiği için bu tabiri kullanmışlardır.

YÂKUB PEYGAMBERİN YORUMU

(قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا) **«Oğulcağızım, rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana bir tuzak kurarlar..»**

Yusuf Peygamberi diğer oğullarına nisbetle biraz daha fazla seven Yâ-

kub Peygamber, onun gördüğü rüyanın Allah'tan olduğunu anlamış ve yorumunu da peygamberlik bilgisiyle en sıhhatli şekilde yapmış ve yaptığı gibi de gerçekleşmiştir.

Rüya, uykuda duyular faaliyetini durdurunca ruhun ibrelerinden birinin misal âlemine uzanması ve orada, arşivlenen olayların misalleriyle bir bakıma temasa geçmesi neticesinde gerçekleşen bir olaydır. Ruhun uzanan ibresi, hem olayların kendisini göremediği, hem de sadece misalleriyle ilgi kurabildiği için, onları biraz karmaşık biçimde alıp beyne ulaştırır. O bakımdan rüyaların çoğunun yoruma ihtiyacı söz konusudur.

KISKANMA DUYGUSU

İnsan ruhuna yerleşen, onunla birlikte doğan ve ölen kıskançlık duygusu, meşru sınırlar içine alınıp gıptaya döndürülmediği taktirde sahibini birtakım zararlı, ya da tehlikeli yollara itebilir. En azından kalp ve kafayı durmadan meşgul eder ve o yüzden insanı daha faydalı şeyleri yapmaktan alıkoyabilir.

İnsanların bu gibi manevî hastalıklarına dikkatleri çeken Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, **«İhtiyaçları yerine getirmede gizliliğe dikkat ederek Allah'tan yardım dileyin. Çünkü nîmete erişen her kişi kıskançlığa hedef olur.»** buyurmuştur. Yâkub Peygamber, hem oğullarının karakterini, hem insan psikolojisini çok iyi bildiğinden, Yusuf Peygamberi uyarmış ve kendisine rüyada ilham edileni gizli tutmasını emretmiştir. Bir de ara yere şeytanın girip insanın bu duygusunu tahrîk etmesi, tehlikeyi büsbütün artırabilir. Yâkub Peygamber bilhassa bu noktaya parmak basarak, **«çünkü şeytan insana gerçekten açık bir düşmandır»** deme ihtiyacını duymuştur.

KİTAB-I MUKADDES'TE YUSUF OLAYI

Az yukarıda değindiğimiz gibi, Tevrat'ta birçok konularda olduğu gibi, Yusuf Peygamber olayı da hayli değişikliğe uğratılmış, Allah'tan indirildiği ölçü ve muhtevada bırakılmamıştır. Kur'ân indiği gibi korunduğundan Allah'ın buyruklarını bütün tazeliğiyle yansıtmakta ve kutsal kitaplarda meydana gelen bazı yanlışları düzeltmektedir. Nitekim az yukarıda bunları birkaç madde halinde belirtmiştik. Sonra Tevrat'ta kıssa tam bir hikâye şekline dönüştürülmüş, birtakım lüzumsuz şeylere yer verilerek ilâhî olma vasfı zedelenmiştir. O bakımdan ciddi bir mukayese yapmak isteyenlerin Kitab-ı Mukaddes'in Tekvîn bölümü 39-48. baplarına bakmaları tavsiye olunur.

HZ. ÖMER'İN (R.A.) TEVRAT'TAN BİRKAÇ YAZILI SAHİFE GETİRMESİ..

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Tevrat ile İncil'de, bilgisiz ellerin dokunmasıyla meydana gelen tahrifatın Kur'ân'da meydana gelmemesi için bütün hassasiyetini ortaya koymuş, inen âyetlerin aynen korunmasını sağlamak için hem ashabının çoğuna ezberletmiş, hem de emrine hazır bekleyen güvenilir kâtiplerine anında yazdırmıştır. Diğer önemli bir tedbir olarak da, kendi sözlerinin Kur'ân âyetlerine karıştırılmaması için onların yazılmasını bir süre durdurmuştur. Sonra da Kur'ân'ın tamamı ininceye kadar Tevrat ve İncil ile ilgilenilmesini hoş karşılamamıştır. Siyercilerin tesbitine göre, Resûlüllah'ın (A.S.) bu ve benzeri tedbirleri Allah'ın muradına uygun düşmüş ve böylece Kur'ân'a insan sözü karıştırılamamıştır. Nitekim Câbir b. Abdullah (R.A.)den yapılan rivayette, adı geçen şunları anlatmıştır: «Ömer b. Hattab (R.A.), kitap ehlinden bazı kişilerden edindiği Tevrat sahifelerini alıp Resûlüllah (A.S.) Efendimize getirdi ve huzurunda okumaya başladı. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz çok üzüldü ve şöyle buyurdu : **«Ya Ömer! Onda yazılı bulunanlara hayret mi ediyorsunuz? Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, ben size onun apaydınını ve başka sözlerden arınmışını getirdim.... Yine canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, Musa Peygamber hayatta olsaydı, bana uymaktan başka bir yol seçmezdi.» (1)**

Bu uyarı üzerine Hz. Ömer (R.A.) ayağa kalkıp şöyle dedi : «Biz, Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Senin de hak peygamber olduğuna razı olmuşuzdur.»

Bu konuda bir başka tarihî olay :

Cübeyr b. Nefîr anlatıyor : Hz. Ömer'in (R.A.) hilâfet yıllarında Müslümanlardan iki zat Hımıs'ta bulundukları sırada, Yahudilerden okur-yazar olan bazı kişilerle görüşme fırsatını bulmuşlar ve onlar da Tevrat'tan kendilerince önemli kabul ettikleri bazı bölümleri getirip okumuşlar. Müslümanların hoşuna gittiğini görünce, istinsah etmelerini önermişler. Onlar da bir sakınca görmeyerek istinsah işini tamamladıktan sonra Medine'ye dönmüşler ve Hz. Ömer (R.A.) ile görüşerek, izin verdiği takdirde istinsah işine devam edeceklerini söylemişler. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) onlara : Herhalde yaptığınız istinsah yanınızda bulunuyor, değil mi? diye sorunca, onlar da, evet diyerek bunda bir sakınca olmadığını anlatmak istemişler. Hz. Ömer (R.A.) onlara: Şimdi beni dinleyin, size bazı önemli şey-

(1) Müsned-i Ahmed : Cabir b. Abdullah (R.A.)den

ler anlatacağım demiş ve şöyle söze başlamıştır: Peygamber (A.S.) Efendimiz hayatta iken Hayber'e gittim. Orada bir yahudiden hem hoşuma giden, hem de fazlasıyla dikkatimi çeken birtakım güzel sözler dinledim. Ona, bu anlattıkların güzel sözlerin sende yazılısı var mıdır? diye sordum. O da, evet diye cevap verince, hemen bir deri parçası temin ettim, o söyledi, ben yazdım. Birkaç forma olacak kadar karaladım. Dönüşümde Hz. Peygamber'in (A.S.) huzuruna çıktım ve aramızda şu konuşmalar geçti :

— Ya Resûlellah! Dedim, ve olup bitenleri anlattım.

— Ya Ömer! O yazdıklarını getir, diye emretti.

Onun beğeneceğini umduğum kısımları alıp getirdim. Bana :

— Otur da oku! dedi. Ben de okumaya başladım, derken başımı bir ara kaldırıp Peygamber (A.S.) Efendimizin yüzüne baktığımda renginin değiştiğini ve çok üzüldüğünü gördüm. Bunun üzerine bir harf olsun okumaya müsaade istemeyi hem düşünmedim, hem de cesaret edemedim. Benim konuyu anladığımı sezince de elimdeki tomar halinde bulunan derileri aldı ve satırlarını bir bir çizip karaladıktan sonra şöyle buyurdu : **«Bunlara uymayın, bu gibi şeylerin peşine düşmeyin. Zira bunlar yani bunları yazdıranlar, hem insanı şaşırtırlar, hem de kendileri şaşkın kimselerdir.»**

Hz. Ömer (R.A.) olayı buraya kadar anlattıktan sonra devamla demiştir ki: «Anladığıma göre, siz de bir şeyler karalayıp bir ümmete azâp ve üzüntü vermek istiyorsunuz.» Onlar da, hayır böyle bir niyetimiz yok, demişler ve yanlarındaki yazılı kâğıtları yırtıp imha etmişlerdir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yusuf Peygamberin gördüğü rüyaya değinildi ve Yâkub Peygamber'in gelecek günlerde kıskançlıktan dolayı ortaya çıkabilecek olayları düşünerek oğluna, Allah'ın ona teveccüh eden bu iltifatını kardeşlerine anlatmamasını hatırlattığına yer verildi. Böylece her nîmetin bir kıskançlığa neden olabileceğine işâretle mü'minlerin bu konuda duyarlı olmaları istenildi.

Aşağıdaki âyetlerle Yusuf kıssasında, sorup öğrenmek, düşünüp idrâk etmek isteyenler için birçok öğüt ve ibretlerin yer aldığı belirtiliyor. Sonra da kardeşlerinin Yusuf'un vücudunu ortadan kaldırmak için birtakım çirkin plânlar kurduklarına temasla, Allah'ın aziz kılmak istediğini kimselerin rüsvay edemiyeceğine, eninde sonunda haksızlığa uğratılanların üstün geleceğine işâret ediliyor.



(1) Bu olayı Hafız Ebû Bekir, sonra da Ebû Dâvud ve Sevrî az değişik lâfızlarla rivâyet etmişlerdir.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ
لِلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا
وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ
أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ
فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ
﴿١٠﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ
لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ
لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ
أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا
لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾
فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا
إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَاءُوا
أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ

وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ
لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ
بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ
عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ .

M E Â L İ :

7— And olsun ki, Yusuf ve kardeşleri (arasında geçen olay)da soranlara, (hem düzenli bir hayat yaşamaları, hem de Hz. Muhammed'in parlak geleceği hakkında) belgeler ve ibretler vardır.

8— Hani kardeşleri : «And olsun ki Yusuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidirler; halbuki biz güçlü bir topluluğuz. Doğrusu babamız (bu hususta) açık bir yanılgı içindedir,» demişlerdi.

9— Onlardan biri dedi ki : «Yusuf'u öldürünüz veya onu boş bir araziye atınız ki babanızın yüzü size dönüp ilgi kursun ve ondan sonra da kendini düzelten iyi kişiler olursunuz.»

10— Onlardan bir sözcü de dedi ki : «Yusuf'u öldürmeyin, onu kuyunun derinliğine atın da gelip geçen kafilelerden biri onu orada raslayıp alır; eğer (ona herhalde) bir şey yapmak istiyorsanız, böyle yapın.»

11— (Bunun üzerine toplanıp babalarına gelerek) dediler ki : «Ey babamız! Yusuf'u neden bize güvenip vermiyorsun? Oysa biz ondan yana herhalde iyilik düşünenleriz.»

12— «Onu yarın bizimle gönder de gezip oynasın; şüphesiz ki onu koruyup gözetiriz.»

13— (Babaları) «Doğrusu onu alıp götürmeniz beni çok üzer ve sizin haberiniz yokken onu kurt yer diye korkuyorum,» dedi.

14— Onlar : «Eğer biz böyle güçlü bir toplulukken kurt onu yerse, o takdirde biz husrâna uğramış oluruz,» dediler.

15— Ne vakit ki Yusuf'u alıp götürdüler ve toplanıp onu kuyunun dibine bırakmayı kararlaştırdılar; biz de ona, «And olsun ki, sen (bir gün) onların bu yaptıklarını kendilerine, farkına varmadıkları bir halde haber

vereceksin!» diye vahyettik.

16-17— Onlar yatsı vakti ağlayarak babalarına geldiler ve : «Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere gittik; Yusuf'u da eşyamızın yanına bıraktık, derken onu kurt yemiş; biz doğru (sözlü)ler de olsak sen bize inanacak değilsin.»

18— Üzerine uydurma bir kan bulaştırıp gömleğini de getirmişlerdi. O da, «nefsiniz sizi aldatıp böylesine (çirkin bir işe) itmiştir. Artık (bana gereken) güzel bir sabır.. Anlattıklarınıza karşılık ancak, Allah'ın yardımı beklenir» dedi.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'nin ileri gelenlerinden ve az-çok Yusuf Peygamber kıssası hakkında kulaktan dolma bilgisi bulunanlardan bir kaç kişi, Yahudî din adamlarının tahrîkiyle kalkıp Hz. Muhammed'e (A.S.) geldiler ve şu soruyu yönelttiler: «İsrâiloğulları nasıl ve ne sebeple Mısır'a gidip yerleşebilmişlerdir?» Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir.

Onların bu soruları vahiy ile cevaplanırken, İslâm'ın ve onu teblîğ ile görevli Hz. Muhammed'in (A.S.) her türlü zorluğu yenerek başarıya ulaşacakları, Hz. Muhammed'e (A.S.) kötülük yapan hısımlarının ve yakınlarının bir gün bu davranışlarından dolayı utanıp pişmanlık duyacakları, çok geçmeden Mekke ve sonra da Arap Yarımadası'nda put adına bir şeyin kalmayacağı, ülkenin azgın müşriklerden, yalancı ve iftiracı münafıklardan temizleneceği müjdelenmektedir. Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyeti ve Kur'ân-ı Kerîm'in emsalsiz kudreti karşısında mağrur başların eğileceğine işâret edilerek mü'minler teselli edilmektedirler.

Ne yazık ki, kalpleri ve vicdanları kararan kardeşleri, Yusuf'taki ilâhî inâyetin tecellisini ve ona lûtfedeceği azizliği çok geç anlayabildikleri gibi, Mekkeli'ler de ancak yıllar sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in yüceliğini, azizliğini ve her yanıyla ilâhî rahmeti yansıttığını anlayabilmişlerdir.

Görüldüğü gibi, bu iki ayrı olay arasında büyük bir benzerlik vardır. Biri diğerini hatırlatmakta, işin sonunun nereye varacağını ilham etmektedir. Şüphesiz ki, kıssanın öğüt ve ibret alınacak hikmetlerinden biri de bu husustur.

ÇOCUK SEVGİSİNDE EŞİTLİK

(إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا) **«Hani kardeşleri: «And olsun ki Yusuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir....» demişlerdi.»**

İlgili âyetle önemli bir konu üzerinde duruluyor: Kardeşleriyle Yusuf Peygamber arasındaki kin ve düşmanlık, sevgi ve ilgide eşitliğin gözetilmediğine bağlanıyor. Aile çatısı altında çocuklar arasında her bakımdan âdil davranılmasının lüzumu belirtiliyor. Aksine bir tutumun, aileyi tedirgin edecek bazı olaylara neden olacağı ve bir takım gereksiz sürtüşme ve tartışmalara ortam hazırlayacağı hatırlatılarak konuyu hikmetiyle incelememiz emrediliyor.

O bakımdan çocukların ruhuna kıskançlık tohumlarını değil, yüksek ahlâk, fazîlet, adâlet ve eşitlik fidelerini ekmemiz gerekmektedir. Çünkü çocuklar evin fidanlarıdırlar, hepsinin de aynı ölçüde bakım ve itinaya ihtiyaçları söz konusudur. Ana-baba ne kadar plânlı ve düzenli davranır, ne kadar çok güzel model ve örnekler sergilerlerse çocuklarını o oranda tesir alanlarına almayı başarabilirler ve ileride onların doğru yolu seçmelerine en güzel ortamı hazırlamış olurlar.

Çocukları, yetişkin çağa geldikleri zaman değil, daha küçük yaşlarda iken eğitip sevgi ve saygı, doğruluk ve fazîlet kalıbında şekillendirmek şarttır. Birine ilgi ve sevgi gösterirken diğerini ihmal etmek, birini diğerinin yanında övmek, çocuğun kıskanç yetişmesine, kardeşlerine karşı kin ve düşmanlık beslemesine sebep olabilir. Nitekim Yusuf Peygamber ile kardeşleri arasında meydana gelen boşluğun sebebini Kur'ân bize çok anlamlı ve düşündürücü bir ifadeyle açıklamaktadır.

Belki de Yâkub (A.S.) evlâdına sevgi ve ilgide eşitliği gözetmiştir; ama oğulları bunun aksini anlamışlardır.

Unutmamamız gereken bir husus da şudur: Çocuğun aynası, çoğu zaman ana ve babasıdır. O bakımdan bu aynada her zaman çok güzel şeyler görmelidir.

Çocuklar yaratılışlarında genellikle açık kalpli ve sadedirler. Aile ve çevre ya onların bu yönünü geliştirip çok yararlı bir düzeye getirirler, ya da köreltip onları âsi yapabilirler. O bakımdan çocuktaki her hatanın, her kötü davranışın nedenlerini ana ve baba başbaşa verip aramalı ve önce kendilerini iyice yoklamalıdırlar.

Terbiyecilerin çocuk hakkındaki şu teşhisleri çok anlamlıdır, onu her

zaman ana ve babalar hatırlarına getirmelidirler: «Çocuklar da bazı hayvanlar gibi koku almakta çok duyarlıdırlar; iyiyi ve kötüyü herkesten önce anlarlar.»

ÜZÜCÜ OLAYLAR KARŞISINDA GÜZELCE SABIR

(قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ..) **«O da : Nefsiniz sizi aldatıp böylesine (çirkin bir işe) itmiştir. Artık (bana gereken) güzel bir sabır...dedi.»**

Hayatımız iyi ve kötü, sevindirici ve üzücü olaylarla doludur. Bir gün sevinebilir, diğer bir gün üzülebiliriz. Sevindirici olaylar karşısında şımarmayıp Allah'ı daha çok hatırlamamız ve O'na gönülden şükretmemiz gerekir. Üzücü olaylar karşısında yine Allah'ı hatırlayıp O'na sığınmamız, O'ndan yardım beklememizle teselli bulur ve hayat yolunda hedefimize doğru ilerleme imkânını elde edebiliriz. Gerek Yusuf Peygamber'in kuyuya atılma ve sonra da köle diye satılma olayı karşısında sabredip her bakımdan Allah'a güvenip dayanması; gerekse sevgili oğlunu kaybetme bedbahtlığına uğrayan Yâkub Peygamber'in «Artık (bana gereken) güzel bir sabır..» diyerek Cenâb-ı Hakk'ın yardımını beklemekten başka çare olmadığını söylemesi ve bu olayları hafif ve basit gösterecek kadar sıkıntılara, saldırılara, işkence ve haksızlıklara maruz kalan Hz. Muhammed'in (A.S.) bir an olsun sabrı elden bırakmaması, her durumda Allah'ın rahmet ve inâyetini dilemesi ve O'na güvenip dayanması kıyâmete kadar aklı eren inanmışlar için en güzel örneklerdir.

Diyebiliriz ki, gönül yatışkanlığı ve imân devleti atmosferi içinde yaşamanın sırlarından biri de sabırdır; olaylara göğüs gerip dayanma gücünü ortaya koymak ve Allah'ı hatırlayarak O'nun sonsuz rahmet ve inayetinin tecelli edeceğine inanarak teselli bulmaktır.

Sabırla yapılan her iş, ancak sabırla tadılabilir. Sabrın evveli acıdır, ama sonu tatlı olur, diyenler, yılların tecrübelerine dayanan bir neticeyi çıkarıp özetlemişlerdir. Sabırsız insanlar, zavallı insanlardır. Çünkü sabırsızlık, mümkün olanı çoğu zaman imkânsız kılabilir. İsa Peygamber'in dediği gibi: «Hoşlanmadığına sabretmedikçe, hoşlandığını ele geçiremezsin.»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Allah'ın yardımı, sabırla beraberdir.» buyururken, bunun en mükemmel misalini kendi hayatında ortaya koymuş ve Cenâb-ı Hakk'ın geniş yardımına mazhar olmuştur.

Sonuç olarak, Yusuf Peygamber güzelce sabretmesini bildiği ve her fırtınalı dönemde Allah'a sığınıp O'nun yardımına gönül bağladığı için Mısır ülkesinde en yüksek makamlara lâyık görülmüştür. Babası Yâkub Peygamber güzelce sabrettiği için sevgili oğluna kavuşmuş ve gözleri yeniden açılmıştır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ve arkadaşları binbir mihnete katlanıp Allah yolunda hizmet etmeyi sabırla yürüttükleri için çeyrek asır geçmeden Arap Yarımadası'nı fethetmişlerdir.

ÇOCUĞU ÖNCE ALLAH'A EMANET ETMEK

Allah koruyucuların en hayırlısı, kendisine emanet edileni zayi etmeden sahibine teslim edenlerin en güvenilirdir. O bakımdan İslâm, hemen her konuda insana Allah'ı hatırlatır. Sabahleyin evimizden çıkıp akşamlayın dönünceye ve yatağımıza uzanıncaya kadar günlük hayatımızın her bölümünde Allah'ı anmamızın tavsiye edilmesi, elbetteki boşuna değildir. Bütün kuvvet ve kudret, tasarruf ve gözetme, koruyup selâmete erdirme Allah'a aittir. O'nun ilmi ve kudreti kâinatın her zerresini kapsayıp kuşatmış ve her şeye nüfuz etmiştir. Bunun için bir işe başlarken, bir yere adım atarken, bir şey verip alırken, bir konuya girerken, geride bir şey bırakıp ayrılırken, sevdiklerimizi yolcu ederken veya onlardan ayrılırken Allah'ı hatırlamamız, her işimizi ve sevdiklerimizi O'na emanet etmemiz kadar tabii ne olabilir?

İnsanların gafletlerinden biri de, mallarını, makamlarını, çocuklarını ve ailelerini geride bırakıp ayrılırken, onları şu dostlarına, bu hısımlarına emanet ederken Allah'ı unutmalarıdır. Oysa ilk anda onları Allah'a emanet etmek, sonra da dost ve yakınlara ilgilenmeleri için tavsiye ve istekte bulunmak, en kuvvetli ve en güvenilir dayanağı seçmekle hem kendini, hem sevdiklerini emniyet altına almış olur.

Şüphesiz ki böylesine asil bir düşünce ve davranış, imân edenlere hastır ve onlar için geçerlidir.

Yâkub Peygamber'in Yusuf'a duyduğu sevginin farklı olduğu anlaşılıyor. Bir peygamber olarak kalbi her an Allah'a bağlı bulunmakla beraber, Yusuf'u kardeşlerine emanet ederken -ne hikmetse- sözlü olarak Allah'a emanet etmeyi unutmuştur. O yüzden uzun yıllar onu kaybedip görememe mutsuzluğuna uğramıştır.

Bu olay aynı zamanda Hz. Muhammed'in (A.S.) kendi arkadaşlarını azgın müşriklerin belâsından kurtarma çabası verirken, onları her an Allah'a emanet etmesini tavsiye anlamında bir işâret ve telmihtir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz böylesine bir tevekkül ve güvenle bağlanmayı ha-

yatı boyunca ihmal etmemiş ve unutmamıştır.

Konuyu, tarihî bir olayla bağlamak istiyoruz :

Hz. Ömer'in (R.A.) hilâfet yıllarında bir adam uzun bir yolculuğa çıkarken karısı hamile bulunuyordu. Ana rahmindeki çocuğunu Allah'a emanet ettiği halde, eşini emanet etmeyi düşünmemiş ve öylece yola çıkmıştı. Aylar sonra geri döndüğünde eşinin doğum esnasında öldüğünü, çocuğun ise yaşadığını öğrenince çok üzüldü ve derdini halîfeye anlattı. O da sordu:

— İyi ama hep dert yanıyor, başına gelen bu musîbeti bir bakıma Allah'tan biliyorsun. Sen yola çıkarken ne yaptın, neler düşündün?

— Eşimin karnındaki çocuğu Allah'a emanet ettim ve öylece yola çıktım, diye cevap verince, Hz. Ömer (R.A.) tekrar sordu:

— Eşini de Allah'a emanet etmedin mi?

— Hayır, onu o anda düşünemedim, dedi. Hz. Ömer (R.A.) ona :

— A adam! Eşini de Allah'a emanet etseydin, Allah elbette kendisine emanet edileni korurdu. Ama ne yapalım ki, böyle düşünememişsin, Allah kendisine emanet edilen çocuğu koruyup sana kavuşturdu, eşin ise, öldü. İlâhî takdire rıza göstermekten başka ne yapabiliriz ki?, diyerek yolculuğa çıkarken gaflet ettiğini ona hatırlattı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Yusuf kıssasında soranlar ve düşünebilenler için ibret ve öğüt alınacak safhalar ve belgeler bulunduğu açıklandı. Yusuf'u kıskanan kardeşlerinin tam bir zulüm tablosu oluşturarak onun vücudunu ortadan kaldırmayı nasıl plânladıkları anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın, suçsuz ve masum olan Yusuf Peygamberle ilgili plânının adım adım hedefine doğru ilerlediği belirtiliyor. Yusuf Peygamberin kuyudan kurtarılması, sonra köle diye bir Mısırlı devlet adamına satılması, çocuğu olmayan o devlet adamının Yusuf'a sıcak ilgi duyması konu edilerek eninde sonunda Yusuf Peygamber'in iyi niyetine, Allah'a dayanıp güvenmesine ve birçok mihnetlere göğüs germesine karşılık nasıl mükâfatlandırıldığına dikkatler çekilerek, Allah'ın iyiliği huy edinenlerden yana olduğuna güzel bir misal veriliyor.



وَجَٓاءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ
فَاَدْلٰى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةً
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ
مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِي
اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهِ اَكْرِمِي مَثْوٰيهُ عَسٰٓى اَنْ يَنْفَعَنَا
اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْاَرْضِ
وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ
اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

M E Â L İ :

19— Ve bir kervan geldi, sucularını gönderdiler, o da kovasını (kuyudaki) suya saldı; «Ey müjde, işte bir oğlan!» dedi. Onu ticarî bir mal olarak sakladılar. Allah, onların ne yaptıklarını bilendir.

20— Onlar (böylece) Yusuf'u pek az bir fiatla, birkaç dirheme sattılar; onun hakkında isteksizlerden idiler.

21— Onu satın alan Mısırlı adam, karısına: «Buna iyi bakıp ikrâmda bulun. Umulur ki bize yararı dokunur veya oğul ediniriz. İşte Yusuf'u böylece (Mısır) toprağına yerleştirdik ve ona rüyaların yorumunu öğrettik. Allah kendi emrinde (mutlak) üstündür. Ne var ki, insanların çoğu bilmezler.

22— Olgunluk çağına erişince ona hikmetle hükmetme becerisi ve ilim verdik. Ve işte iyiliği, yardımseverliği huy edinenleri böyle mükâfatlandırırız.

YUSUF'UN AZ BİR FİATLA SATILMASI

Kervanda bulunanlar, Yusuf'u kuyuda bulunca önce sevindiler sonra da sahibi çıkar diye çevreden gizleyerek bir Mısırlı'ya yok pahasına sattılar. Şüphesiz ki bu satışta büyük bir hayır ve mutlu bir gelecek gizliydi.

Mekkeli müşrikler de, Hz. Muhammed'e (A.S.) peygamberlik verilmeden önce, Onun varlığıyla mutluluk duyuyorlardı. Risalet göreviyle işe başlayınca, Onun gerçek kıymetini bilemediler. Maddeye ve putlara olan şuursuzca bağlılıkları, en yüksek kıymetin ülkelerinden ayrılmasına sebep oldu..... Medineli'ler o kıymete sahip çıktılar. Bunlar o zaman için az bir topluluk idi, ama Mekke'den istemiyerek ayrılması ve Medine'ye kabul edilmesi başarıya erişmenin en kuvvetli adımlarından biri olarak düşünülebilir. Zira bütün bu olayların arkasında ilâhî plân kusursuzca uygulanıyor; mutlu yarınlar, üstün başarılar Onu sabırsızlıkla bekliyordu. Nitekim öyle oldu. Şüphesiz ki Allah kendi emrinde ve işinde daima üstündür. Ne var ki, insanların çoğu bu hakikati bilmezler.

Anlaşıldığı üzere, iki ayrı olay arasında büyük benzerlik söz konusudur. Biri diğerini aydınlatmakta, önceki olay sonrakinin hedef ve sonucunu belirlemektedir.

OLGUNLUK ÇAĞI

(وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ) **«Olgunluk çağına erişince, ona hikmetle hükmetme becerisi ve ilim verdik. Ve işte iyiliği, yardımseverliği huy edinenleri böyle mükâfatlandırırız.»**

İlgili âyetle, milletlere, kavim ve toplumlara idare edilme yolunda güzel bir ölçü ve kıstas veriliyor ve Yusuf Peygamber'in hayatı buna misal olarak gösteriliyor. Şöyle ki : Her peygamberde olduğu gibi Yusuf Peygamber de tam olgunluk çağına girmeden kendisine ilâhî emanet, yani nübuvvet ve onun içerdiği ilim, hikmet, sevk ve idare etme becerisi verilmemiştir. Bu yetenekler onun yaş bakımından büyümesiyle tekâmül etmiş ve sonunda Allah'ın vahyetmesiyle zenginleşmiştir.

O bakımdan bir kurumu veya ülkeyi toy, tecrübesiz ellere teslim etmenin birçok sıkıntıları da beraberinde getireceğini unutmamak gerekir.

Genç kişi tahsilli ve bilgili olabilir, ama tecrübe, beceri, basîretle idare etme ayrı konulardır. Bunlar tahsil ve bilgiyle birleştiği takdirde feyizli hizmetler verilebilir.

Kur'ân'ın anlatım uslûbuna ve kıssayı şekillendirme metoduna dikkatle baktığımızda, Yusuf Peygamber tam olgunluk çağına girince kendisine önce hikmetle hükmetme becerisinin, sonra da geniş bilginin, yani halkı idare etmenin yol ve yöntemlerinin verildiğini anlıyoruz. Bu olay, yalnız bilginin veya yalnız becerinin yeterli olmadığını, bunların hikmet ve basîretle birleşip bütünleşmesinin lüzumlu bulunduğunu açık şekilde vurgulamaktadır.

YÜKSELMENİN YOLU VE LİDERLİK

Kur'ân yükselmenin yolunu belirlerken, kökünde iyilik, fazîlet, adâlet ve hoşgörü mayasının bulunmasının gereğine işâret etmektedir. Temelinde bu mayası bulunmayanların fazîlet burcuna yükselmesi çok zordur. Yusuf Peygamber'in soydan ve aileden gelme bazı özellikleri vardı: İyilik, sevgi, saygı, merhamet, sabır, Allah'a güvenip dayanma şuur ve inancı, fiziksel yapısının da mükemmelliği bunlardan bir kaçıdır. Kuşkusuz İslâm'a göre, belirtilen özelliklerin ve vasıfların liderde aranılan şartlardan bir kısmı olduğu söylenebilir. Nitekim Bakara sûresi 247. âyetin tefsirinde Talût kıssasında bu konuya geniş yer verilmiş ve yeterli açıklama yapılmıştır.

Ancak şu hususu belirtelim ki, İslâm, imân temeli üzerinde yükselen olgunluk, bilgi, beceri, ahlâk, fazîlet, idare etme kabiliyeti, hoşgörü, merhamet ve sabır gibi vasıfları liderde ararken, bu arada cesaret, kahramanlık ve fizikî yapının da göz dolduracak bir ölçüde olması gibi özellikleri tercîh nedeni olarak ortaya koymuştur. O bakımdan birinci gruptaki vasıfları kendinde taşıyan, ikinci gruptaki özellikleri bulunmayan lider namzetine, yanında her iki gruptaki sıfat ve özellikleri birlikte taşıyan başka lider namzeti bulunmadığı takdirde, itibar edilir.

BÖYLE DEĞERLERİ BULUP SEÇME BASİRETİ

İslâm'ın liderle ilgili kıstası elbetteki, aklı eren her millet ve toplum için geçerlidir. Zira unutmamak gerekir ki, makam ve mevkileri para ile satın alanlar, masraflarını geri alma gayretine düşerler. Kişisel çıkarından dolayı, haktan yana gözüküp koltuğa oturanlardan fazla bir fazîlet örneği beklemek safdillik olur. Kediyi ipekli koltuklara da oturtsak, bir parça et veya bir fare görünce koltuğun şerefini unutup avını yakalamaya atılır. Kurba-

ğayı bir koltuğa oturtsan, o yine çamura atlar. O bakımdan Eflatun'un dediği gibi, iktidar, iktidara düşkün olmayan ve iktidardan gelecek yararlara ihtiyaç duymayanlara verilmelidir.

Evet, bir mevki kapmak ne kadar güç olursa, o mevkie lâyık olmak daha güçtür. O bakımdan Kur'ân'da Talût ve Yusuf gibi iki önemli liderden ve onların özelliklerinden bahsedilmesi boşuna değildir; milletlere liderlik konusunda yol gösterecek anlamda birer misaldir.

Yusuf Peygamberi satın alan zatın, Mısır azizi, yani veziri, ya da vâlisi olduğu ve zamanla Yusuf Peygamber'in o zatın yerine aziz tayin edildiği anlaşılıyor.

Önemli olan bu vezirin, Yusuf gibi üstün bir değeri az-çok fark etmesi ve eşine: «Buna iyi bakıp ikrâmda bulun. Umulur ki bize yararı dokunur veya oğul ediniriz.» demesidir. Nitekim Ashab-ı Kirâmdan Abdullah b. Mes'ud (R.A.) şöyle demiştir : «İnsanların en ferasetlisi, çabuk sezip gerçeği kavrayanı şu üç kimsedir: Yusuf Peygamberi satın alıp eşine «Buna iyi bak...» diyen Mısır vâlisi veya veziri; Musa Peygamber hakkında babasına, «Babacığım bunu ücretle tut....» diyen Şuayb Peygamberin kızı ve ölüm hastalığı içinde iken Hz. Ömer'i kendi yerine halîfe seçen Ebû Bekir Sıddîk (R.A.)..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, suçsuz masum bir insanı Allah'ın nasıl koruyup başarıya eriştirdiği anlatıldı. Allah'a güvenip dayanan, üzücü olaylar karşısında dayanma gücünü ortaya koymasını bilen ve dünya hayatına getirilişinin hikmetini idrâk eden Yusuf'un adım adım önündeki zikzaklı yolu nasıl katettiği, bütün ibretli safhalarıyla konu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, gençliğinin en ateşli döneminde, bekârlığına ve çekiciliğine rağmen, güzel soylu bir kadının çağrısına olumsuz cevap vererek Allah'tan korktuğunu ifade eden Yusuf Peygamber, hem gençlere örnek olarak gösteriliyor, hem de Allah'tan saygı ile korkan bir mü'minin ne kadar güvenilir bir kimse olduğu vurgulanıyor.

——oOo——

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ
مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ
مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾
قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا
إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ
كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

MEÂLİ :

23— Bulunduğu evin hanımı onu kendisiyle ilişki kurmaya çağırdı; kapıları da iyice kapadı ve «haydi yaklaşsana!» dedi. Yusuf, «Allah'a sığınırım; çünkü o (senin kocan) benim efendimdir; bana çok baktı. Şüphesiz ki haksızlık edenler kurtuluşa eremezler» dedi.

24— And olsun ki kadın niyetini bozup onu kasdetmişti; eğer Rabbinden bir burhan (açık bir kanıt ve belge) görmemiş olsaydı, o da kadına (yönelmeye ya da ona hakaret etmeye) niyetlenmişti. İşte biz böylece ondan kötülüğü ve hayasızlığı çeviririz; çünkü o bizim gösterişten uzak ciddiyet ve samimiyete ermiş kullarımızdandı.

25— (O sebeple ikisi birden) kapıya doğru koştular; kadın onun gömleğini arkadan yırttı, derken kapının yanında kadının efendisiyle karşılaştılar. Kadın, «senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezâsı ya zindandır, ya da elem verici bir azâp» dedi. (Ve Yusuf'u mütecâviz olarak tanıtmaya çalıştı).

26-27— Yusuf, «O beni kendine çağırdı» dedi. Kadının ailesinden biri şâhitlik ederek dedi ki : «Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o ise yalancılardandır. Yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir, o ise doğru sözlülerdendir.»

28— Evin efendisi Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki : «Doğrusu bu, siz (kadınlar)ın hilesindendir; çünkü sizin hileniz pek büyüktür!»

29— «Ey Yusuf! sen bu (konuyu açmak)dan vazgeç; ey kadın, sen de günahından dolayı bağışlanma dile. Çünkü herhalde sen günah işleyenlerden oldun.»

İFFET VE NAMUS ÖRNEĞİ

(وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ) «Bulunduğu evin hanımı onu kendisiyle ilişki kurmaya çağırdı; kapıları kapadı ve «haydi yaklaşsana» dedi. Yusuf, «Allah'a sığınırım; çünkü o (senin kocan) benim efendimdir; bana çok baktı. Şüphesiz ki haksızlık edenler kurtuluşa eremezler» dedi.»

Gençliğinin en ateşli çağında, fiziksel yapısının en güzel endamında,

terbiye ve nezaketin doruğunda, iffet ve namusun en sağlam kalesinde bulunan Yusuf Peygamber, güzelliğiyle mağrur, soyluluğuyla meşhur bir kadının en çekici davetine muhatap olmuştur. Odada ikisinden başka kimse yok ve kapılar da iyice kapatılmıştır. Biri nefsinin esiri, diğeri Yüce Yaratan'ın samimi kulu.. Biri helâl ve haram sınırlarını tanımayan şehvet delisi, diğeri ilâhî hududu bilen, Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi görüp gözettiğine inanan sadık bir mü'min..

Tablo oldukça dikkat çekici, her gencin dayanamıyacağı bir ölçü ve kıvamda.. Allah'ın inâyet ve lutfuna mazhar olan genç ve yakışıklı Yusuf Peygamber, imân ve irfanından, edep ve terbiyesinden yükselen karşı koyma gücünü sergiliyor: Allah'a sığınırım, diyerek nefsine hakimiyetini ortaya koyuyor. Sonra da o hanıma, «hem senin kocan benim efendimdir, bana çok güzel baktı. Şüphesiz ki haksızlık edenler kurtuluşa eremezler» diyerek ahde vefanın, sadık bir dost ve haksever bir yardımcı olmanın en güzel ölçüsünü veriyor; beş dakikalık bir zevk için dünya ve âhiretini berbat edemiyeceğini bütün safiyetiyle dile getiriyordu.

Sonra da bu nefse hâkimiyetin, dayanma gücünün ve yüksek irfanın mükâfatına kat kat erişiyor, Mısır'a vezir oluyor.

İşte inanan gençlerimize iffet ve namus, dindarlık ve fazîlet örneği! İşte her iki hayatta da başarılı olmanın, anılmaya değer isim bırakmanın nurlu yolu!.

Diğer bir husus ta şudur: Servet ve makamlar, namus ve iffetin kaynağı mıdır? Olaylar hep bu soruya «hayır» diye cevap vermiştir. Gerçek kaynağın, Allah'a dosdoğru imân temeli üzerinde yükselip gönüllerde âbideleşen ahlâk ve terbiye olduğu kesinlik kazanmıştır.

Ne kocasının yüksek mevkii, ne de soyluluk ve servet insana üstün meziyetler verir. Temelde ve mayada iman ve irfan ile beslenen fıtrat cevheridir ki insanı insan yapar. Ne var ki, bazan servet, soyluluk, makam gibi ârızî şeyler nefisten fışkırıp ruhu istilâ eden, aklı perdeleyen kötülükleri bir süre gizleyebilir.

Ama unutmayalım ki, hasır üzerinde oturan, ilâhî buyrukları kaftan edinip giyinen bir fakir, ya da orta halli, bir prensten daha soyludur. Yusuf Peygamber gibi masum, soylu bir kişi, soyluluğunu kâğıt üzerinde değil, hayatının her parçasında parıldayan iffet, namus, vakar, edep ve terbiye ile gösterir.

KADININ ARZUSUNU DİLE GETİRMESİ, YUSUF'UN İLÂHÎ BURHAN GÖRMESİ

(وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ) **«And olsun ki, kadın niyetini bozup onu kasdetmişti. Eğer Rabbinden bir burhan (açık bir kanıt ve belge) görmemiş olsaydı, o da kadına (yönelmeye, ya da ona hakaret etmeye) niyetlenmişti.»**

Nefsin İblîsle birleşip aklın ve sağduyunun önüne geçerek nazım rol oynadığı sahnede, bekâr bir gencin durumunun ne kadar zor ve çetin olduğunu anlamamak mümkün mü? Ama fazîlet ve iffetin timsali Yusuf Peygamber o anda Allah'ın her şeyi görüp denetlediğini için için duyarak nefsine hâkim olmuş, hem de ekmeğini yediği soylu bir kadını itip defetme gibi küçültücü kaba bir davranışta bulunmaktan kaçınmıştır. Şüphesiz ki, onun bu asil davranışı ve imânından kaynaklanan düşüncesi, Allah'a dosdoğru imân eden her genç için en güzel misaldir.

Rabbın burhanı ne idi?

Bu hususta başta Kurtubî olmak üzere müfessirler senedi zayıf birkaç rivâyet yapmışlarsa da, hiç biri sadra şifa verecek ölçü ve anlamda değildir. Bize göre, Yusuf Peygamber'in içinde doğan Allah korkusu ve köklü imân nurudur ki, onu kalp gözüyle görmüştür. Nitekim 23. âyette onun içinde doğan imân nuru ve Allah korkusu belirtilmiş bulunuyor. Hani evin hanımı onu kendine davet ettiğinde, «Allah'a sığınırım; çünkü o (senin kocan) benim efendimdir; bana çok baktı. Şüphesiz ki haksızlık edenler kurtuluşa eremezler», demesi, o burhanı bütün açıklığıyla yansıtıyor.

EVİN EFENDİSİNİN BÜYÜKLÜĞÜ

(يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ) **«Ey Yusuf! Sen bu (konuyu açmak)tan vazgeç. Ey kadın, sen de günahından dolayı bağışlanma dile. Çünkü elbette sen günah işleyenlerden oldun.»**

Konunun iç yüzüne vakıf olup gerçeği öğrenince sakin davranması, onları bir bir dinleyip gerekeni söylemesi ve aile sırrının saklı tutulmasını Yusuf'tan istemesi, onun çok tecrübeli, güngörmüş bir efendi olduğunu kanıtlar. Şüphesiz ki, hayatta en zor şeylerden biri, karşısına çıkan bu gibi yüz kızartıcı, haysiyet kırıcı olayları sükûnet, vakar ve sabırla karşılamak; kendilerini ileride pişman etmiyecek, özür dilemeye mahal bırakma-

yacak şekilde akıl süzgecinden geçirip karar vermektir. İşte bunu becerebildiğimiz ölçüde efendi sayılabilir, olayların içinden yüz akıyla çıkabiliriz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf Peygamberin çetin bir sınav verdiği, gençliğinin en ateşli döneminde nefsine hâkim olup Allah korkusunu rehber ve burhan edindiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, evin hanımının Yusuf'a iyice aşık olduğu ve olayı işiten veya tahmin eden tanıdık kadınlara, haklılığını göstermeğe çalıştığı anlatılıyor. Sonunda Yusuf Peygamberi zindanla zina arasında bir tercîh yapma zorunda bırakıyor. Yusuf Peygamber'in bütün mâsumiyetine rağmen, günah işlemektense zindanı tercîh ettiği, duygulandırıcı yanlarıyla işleniyor. Arkasından, zindanda iki arkadaşının rüyalarını yorumladığına ve zindandan yakında çıkacak olan arkadaşına, beni efendinin yanında hatırla dediğine değinilerek öğüt alınacak bilgiler veriliyor.

——oOo——

وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ
نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾
فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَاٰتَتْ كُلَّ
وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَاَيْنَهُ اَكْبَرْنَهُ
وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ
كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ

عَنْ نَفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَۜ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَٓا اٰمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا
مِنَ الصَّاغِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَن۪ٓي اِلَيْهِۚ وَاِلَّا
تَصْرِفْ عَنّ۪ي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ﴿٣٣﴾
فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٣٤﴾
ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٣٥﴾
وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِۜ قَالَ اَحَدُهُمَٓا اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَعْصِرُ خَمْراًۚ
وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْس۪ي خُبْزاً تَاْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْهُۜ نَبِّئْنَا بِتَاْو۪يلِه۪ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَاْت۪يكُمَا
طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ٓ اِلَّا نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْو۪يلِه۪ قَبْلَ اَنْ
يَاْتِيَكُمَاۜ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَن۪ي رَبّ۪يۜ اِنّ۪ي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾
وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓاء۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ
لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ
السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۜ ﴿٣٩﴾

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ
وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي
رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ
قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ
أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ
ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

MEÂLİ:

30— Şehirde (olayı duyan soylu) kadınlar, «Aziz (vezir)in karısı delikanlısıyla ilişki kurmak için onu kendine dâvet ediyormuş; ona olan aşkı yüreğinin derinliğine işlemiş. Doğrusu biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz» diye (dedikodu yapmışlardı).

31— Kadınların dedikodu mahiyetindeki fısıldaşmalarını işitince onları dâvet edip kendileri için dayalı-döşeli yer hazırladı. Sonra da (gelen) kadınlardan herbirinin (eline) bir bıçak verdi ve (Yusuf'a seslenerek) «çık karşılarına!» dedi. Onlar Yusuf'u görünce, onu kendi gözlerinde iyice büyüttüler de (şaşkınlıktan) ellerini kestiler ve «hâşâ, Allah'ı tenzîh ederiz, bu bir insan değil, ancak güzel-çekici bir melektir» dediler.

32— Azizin karısı onlara: «İşte beni, hakkında kınadığınız delikanlı bu! Yemin ederim ki, ben ilişki kurmak için bunu kendime çağırdım, fakat o iffet gösterip çekindi. Ama benim kendisine emrettiğimi yapmıyacak olursa, herhalde zindana atılacak, aşağılanıp perişanlığa sürüklenenlerden olacak» dedi.

33— (Bunun üzerine Yusuf) dedi ki : «Rabbim! zindan bana bunların dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir ve eğer sen, bu kadınların hile ve fendini benden çevirmezsen, olur da onlara meyleder de câhillerden olabilirim.»

34— Rabbısı onun duâ ve isteğini kabul buyurdu da kadınların hile ve fendini ondan çevirdi. Şüphesiz ki O, işitendir, bilendir.

35— Kadının âilesi (Yusuf'un iffet ve nezahetine delâlet eden) birçok delil ve belgeleri gördükten sonra, yine de onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

36— Yusuf'la beraber zindana iki genç daha girmişti. Onlardan biri, «Rüyamda şarap (için üzüm) sıktığımı gördüm» dedi. Diğeri ise, «Ben de kendimi, başımın üstünde ekmek taşıyorum, kuşlar ondan yiyor şeklinde gördüm» dedi. «Bize bunun yorumunu haber ver; çünkü biz seni iyi kişilerden biri olarak görüyoruz» (dediler.)

37— (Yusuf onlara) dedi ki : «Sizin yiyeceğiniz yemek size henüz gelmeden rüyanızın yorumunu yapıp size bildireceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği hususlardandır. Şüphesiz ki ben, Allah'a imân etmeyen ve Âhiret'i inkâr edip duran bir topluluğun dinini bıraktım.

38— Atalarım İbrâhim, İshâk ve Yâkub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmak bize yakışmaz. Bu da Allah'ın bize ve insanlara iyilik ve ihsânıdır. Ne var ki insanların çoğu şükretmezler.

39-40— Ey zindan arkadaşlarım! (Ayrı ayrı isimler altında bir sürü) dağınık, tutarsız tanrılar mı hayırlıdır, yoksa Bir ve Kahhar olan Allah mı? Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler, sizin ve atalarınızın isimler uydurdukları birtakım (putlardır) ki, Allah onların (haklılığı) hakkında hiçbir belge ve kanıt indirmemiştir. Hüküm Allah'a aittir; O, ancak kendisine tapmanızı emretmiştir. İşte en sağlam ve doğru din de budur! Ama ne var ki insanların çoğu (bu gerçeği) bilmezler.

41— Ey zindan arkadaşlarım! Size gelince, biriniz efendisine şarap sunacak. Diğeriniz ise asılacak da kuşlar başının etini yiyecek. İşte hakkında fetvâ (yorum) istediğiniz şey olup bitmiştir; (ilâhî kaza ve hüküm yerini mutlaka bulacaktır).»

42— Yusuf, ikisinden kurtulacağını sandığı (ya da kesinlikle bildiği) kişiye: «Efendinin yanında beni an!» dedi. Ama şeytan ona efendisine anmayı unutturdu da Yusuf bu sebeple birkaç yıl daha zindanda kaldı.

İLGİLİ HADİSLER

Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, üçüncü semaya yükseldiğinde Yusuf Peygamber ile karşılaştığını belirtirken şöyle buyurmuştur: «Bir de ne göreyim, güzelliğin yarısı ona verilmiştir!» (1)

Açıklama :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Yusuf Peygamber'in ruhuyla karşılaştığı ve fiziksel güzelliğin her bakımdan ruhta tecelli ettiğine şâhit olduğu belirtilmektedir. Böylece su, konulduğu kabın şeklini aldığı gibi, ruh ta girdiği bedenin şeklini almakta ve bir daha o sureti kaybetmemektedir.

«Yusuf ile anasına güzelliğin yarısı verilmiştir!» (2)

«Doğrusu Yusuf ile anasına dünya ehlinin güzelliğinin üçte biri verilmiştir.» (3)

«Yedi kimse var ki, Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Allah onları kendi gölgesinde gölgelendirir:

1. Adâletle iş gören hükümdar,

2. Allah'a ibâdet ve kulluk düzeyinde yetişip gelişen genç,

3. Dışarı çıkınca, tekrar dönünceye kadar kalbi camiye bağlı kalan adam,

4. Allah için sevişip bir araya gelen ve yine (o sevgi üzere) ayrılan iki adam,

5. Sağ eliyle verdiği sadakayı, sol elinden gizleyerek veren kimse,

6. Kendini, soylu güzel bir kadının nefsini tatmin için dâvet ettiğinde, «Ben, Allah'tan korkarım» diyen adam,

7. Kimselerin bulunmadığı bir yerde Allah'ı anıp gözleri yaşla dolan kimse..» (4)

(1) Ebû Ya'lâ - Müslim - Ebû Nuaym - Keşfu'l-Hafa ve Müzîlü'l-İlbas: 1/143

(2) » » » » » » »

(3) İshak b. Rahuye : İbn Mes'ud'dan - İbn Cerir : el-Hasan'dan murselen rivâyet etmiştir. Senedi sahihtir.

(4) Buharî/menakıb : 29, imân : 3- Müslim/zekât : 29- Ebû Dâvud/cihad : 97- Nesâî/zekât: 2, bey'at : 25- İbn Mâce/fiten: 9- Ahmed: 2/161, 191, 227, -4/100, 163- 5/109, 110, 111, 152, 158, 169- 6/395

DEDİKODUYU ÖNLEYİP, AİLENİN ŞEREFİNİ KORUMAK

(ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ) «Kadının ailesi (Yusuf'un iffet ve nezahetine delâlet eden) birçok delil ve belgeleri gördükten sonra, yine de onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.»

Vezirin veya valinin hanımı, olayın aristokratlar arasında duyulmasına üzüldü ve fakat kalbini bir türlü Yusuf'tan koparamıyarak zor durumda kaldı; sonunda soylu geçinen hanımları evine davet edip Yusuf'un ne kadar dayanılmaz olduğunu göstererek onları da aynı fitneye düşürmeyi plânladı. Gelen hanımlara yemek ve meyvalar ikrâm edildi. Hanımlar ellerinde bıçak meyva yerlerken, ev sahibesi olan hanım, Yusuf'u çağırdı. İçeri girince kadınlar bir anda şaşırıp onun güzellik, zerafet, edep ve yüksek terbiyesi karşısında küçüldüler: Bu bir insan değil, çok güzel bir melektir, diyerek bu hayret ve şaşkınlık içinde meyvaları rastgele keserken ellerini yaraladılar. Hepsinin de kalbi ve gözü Yusuf'a bağlanıp kaldı ve böylece vezirin veya valinin hanımına hak verdiler.

Plân başarılı olmuş, evin hanımı kısmen de olsun kendini dedikodunun dışında tutmayı becermişti. Ne var ki, bir şeyin şuyuu vukuundan beterdir. Sonunda halka karşı aileyi temize çıkarmak için Yusuf'u zindana attırmayı uygun buldular.

ZİNDANI TERCÎH

(قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِى اِلَيْهِ) «Bunun üzerine Yusuf dedi ki: Rabbım! Zindan bana bunların dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir..»

Namus ve şerefin, sadakat ve bağlılığın, edep ve terbiyenin Allah korkusuyla birleşip bütünleştiği yerde, kimsenin onu bozmaya, saptırmaya herhalde gücü yetmez. Ne para, ne makam, ne de güzel kadının öylesinin nazarında değer bulması söz konusu değildir. Nitekim bu irfana erişen Yusuf Peygamber, Allah'ın haram kıldığı, nefsin eğilim gösterdiği bir suç ve günahı işlemektense, günahsız olarak zindana girmeyi seçmiş ve bir an bile tereddüt etmemiştir.

Her vesileyle kendisine haram olan kadınlara meyletmekten ve cahiller gibi olmaktan, sapıklar gibi davranmaktan Allah'a sığınmış ve O'nun yardımını dilemiştir.

NEFSİ ESİR TUTMAK, RUHA SALTANAT KAPISINI AÇAR

Yusuf Peygamber gençliğine rağmen kendisini fitneye düşürecek şeylerden sakınmak sûretiyle nefsini alt etmesini bilmiş ve sadece yenmekle de yetinmeyip zindanı tercîh ederek onu mahkûm etmiş ve bu mazhariyet içinde ruhunu esaretten kurtarmıştır. Şüphesiz ki ruhun hürriyete kavuşturulması, hem dünyada, hem de âhirette mutlu yaşamanın yolu ve habercisi sayılır.

ZİNDANDAN KURTULMASINI SAĞLAYAN SEBEPLERİN OLUŞMASI

Kulun iradesi Allah'ın irâdesine tabi olup, tam bir tevekkül, teslimiyet ve mahviyet havası içinde ilâhî imdadın kendisine uzanacağına inanarak başına gelen felâketlere sabrederse, Cenâb-ı Hak, kurtuluştan yana sebepleri oluşturmaya başlar. Nitekim Cenâb-ı Hak, masum olan Yusuf'u bir süre zindanda tutup, ruhen daha çok gelişip yücelmesini, olgunlaşıp birtakım tecrübeler edinmesini dilemiş ve ortamı hazırlayınca da oradan çıkmasını sağlamıştır. Yusuf ile beraber zindana atılan iki kişinin rüya görmesi, Yusuf Peygamberin isabetli şekilde yorumlaması, bir süre sonra hükümdarın çok düşündürücü bir rüya görmesi ve yorumlayacak bir kimse araması hep bu ortamı oluşturan sebeplerdir.

YUSUF PEYGAMBERİN ZİNDANDA İRŞAT GÖREVİNİ SÜRDÜRMESİ

(يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ) **«Ey zindan arkadaşlarım! (ayrı ayrı isimler altında bir sürü) dağınık, tutarsız tanrılar mı hayırlıdır, yoksa Bir ve Kahhar olan Allah mı?...»**

Yusuf Peygamber'in günlük yaşayışı, ölçülü davranışları, edep ve terbiye yansıtan sözleri, her şeyin üstünde Allah'a olan teslimiyeti, zindandaki arkadaşları üzerinde çok olumlu tesirler meydana getirmişti. O yüzden arkadaşlarının ona karşı güven ve hayranlık duydukları, ilgili âyetlerin anlatımından sezilmektedir. Gördükleri rüyayı ona anlatıp yorumlamasını isteyen iki kişiyi bu arada irşat etmeyi ihmal etmemiş; putperest olan kendi milletini terkettiğini; ataları İbrâhim ve İshak'ın dinine uyduğunu, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmanın kendilerine aslâ yakışmıyacağını belirtirken, bütün bu güzel inanç ve ahlâkın Allah'ın büyük bir lutuf ve ihsanı olduğunu anlatmış ve arkasından şunları eklemiştir :

Bir olan, gücü ve kudreti her şeye yeten, saltanatıyla kâinatı tasarru-

fu altına alan Allah mı hayırlıdır, yoksa ayrı ayrı isimler altında dağınık, düzensiz irili ufaklı bir sürü putlar mı? O putları siz insanlar ellerinizle yontup şekillendirmişsinizdir. Allah'ın sizden yana bu hususta cevaz verecek bir delil, belge ve buyruğu var mıdır? Unutmayın ki, hüküm Allah'a aittir. O, kendisinden başkasına kullukta bulunup ibâdet etmenizi emretmemiştir. İşte en sağlam din ve dindarlık budur. Ne yazık ki insanların çoğu bu gerçeği bilmezler.

Bütün bunlar, mü'minlerin görevini hatırlatmaktadır. Allah'a ve O'nun dinine hizmet için zaman ve zemin aramak, vakit kaybetmekten başka bir şeye yaramaz. Mü'minler her hâl-ü kârda irşat ve teblîğ görevini, -günün şartlarını, usûl ve erkânını dikkâte alarak- yürütmekle emrolunmuşlardır. Onun için cami, pazar, okul, hastane, hapishane diye bir ayrım söz konusu değildir. Allah'ın emirlerini O'nun kullarına ulaştırmakta şu kadar insan, bu kadar cemaat diye bir sınır da konulmamıştır. Bir insanı doğru yola irşat edip Allah'ın hidâyetine mazhar olmasına sebep olmak, güzel amellerin en güzelidir. Aynı zamanda bir aileye İslâm'ın nurundan bir ışık tutmaktır ki, bunun ileride birçok feyizli sonuçları gerçekleşebilir.

Anlaşıldığı gibi, Yusuf Peygamber zindanda iki kişiyi irşat ile meşgul olurken, bunu ne küçümsemiş, ne azımsamış, ne de ihmal etmeyi düşünmüştür. Kendi derdine düşüp de yüce ve çok şerefli bir hizmeti unutmamış veya ihmal etmemiştir. Yerine göre konuşmuş, kişilerin bilgi ve kültür seviyesine göre bir yol izlemiştir. Rüyalarını yorumlarken onların yatkın halini anlamakta gecikmemiş ve o açıdan giriş yaparak Tevhît inancı'nı kalp ve kafalarına işlemeye çalışmıştır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz daha zor şartlar ve imkânsızlıklar içinde birkaç köle ve fakiri İslâmiyete ısındırmanın yollarını araştırmış, gece-gündüz demeden engelleri aşmak için insan üstü denebilecek kadar gayret ve mesai sarfetmiştir. Bütün bunları yaparken, günün şartlarını, mevcut ortamı, elindeki vasıtanın azlığını, davanın alabildiğine büyüklüğünü dikkatten uzak tutmamıştır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in az imkânlarla insan hayalini aşacak ölçü ve anlamda büyük ve kalıcı bir inkılap yaptığını; dinleri, dilleri, renkleri, karakterleri, âdet ve gelenekleri ayrı olan yüzlerce kavim ve kabileleri, millet ve toplulukları, aile ve aşiretleri LÂ İLÂHE İLLÂLLAH, MUHAMMED'ÜN RESÛLÜLLAH sancağı altında toplayarak bir olan Allah'a inanmalarını ve yalnız O'na ibâdet etmelerini, kendi aralarında kardeş olup birlik ve dirlik sağlamalarını gerçekleştirmiştir. Dünya tarihinde bunun bir benzeri feyizli, hayırlı ve kalıcı ikinci bir inkılâp yoktur.

O bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'de, Yusuf Peygamber'in namus ve iffet

duygusu, edep ve terbiye ölçüsü anlatılırken hapishanede irşat görevini ihmal etmediğine atıf yapmakta ve bununla, Resûlüllah'ın (A.S.) Mekke'deki son yıllarının bir zindan hayatından daha kötü şartlar altında bulunduğuna işâretle, az da olsa bir kıyas yapmamız ilhâm edilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf Peygamber'in zinayla zindan arasında bir tercîh yapmaya zorlandığı ve onun zindanı tercîh ederek kalbine ve ruhuna günah kiri bulaştırmadığı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın Yusuf Peygamberden yana olan plân ve proğramının kusursuz uygulandığı ve sonunda Mısır hükümdarının gördüğü önemli bir rüyayı sadra şifa verecek şekilde yorumlamasıyla zindan hayatının sona erdiği konu ediliyor. Arkasından Allah'ın hâinlerin hile ve düzenlerini başarılı kılmayacağı belirtilerek, doğrunun, namuslunun ve Hak'tan yana olanın eninde, sonunda ilâhî inâyete mazhar kılınacağına işâret edilerek Mekke'de köpüren zulüm ve azgınlığın yakın gelecekte gücünü kaybedeceği, Allah yolunda hizmet verip bin bir mihnete katlananların Allah'ın yardımına erişip, küfrü bulunduğu azgınlık kalesinden alaşağı edecekleri kapalı şekilde anlatılıyor.



وَقَالَ
الْمَلِكُ اِنّ۪ٓي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ
وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ
اَفْتُون۪ي ف۪ي رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾
قَالُٓوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْو۪يلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِم۪ينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ الَّذ۪ي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْو۪يلِه۪
فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدّ۪يقُ اَفْتِنَا ف۪ي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ
يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلّ۪ٓي
اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِن۪ينَ
دَاَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ ف۪ي سُنْبُلِه۪ٓ اِلَّا قَل۪يلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾
ثُمَّ يَأْت۪ي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا
قَل۪يلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْت۪ي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ ف۪يهِ يُغَاثُ
النَّاسُ وَف۪يهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُون۪ي بِه۪ فَلَمَّا جَٓاءَهُ
الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰت۪ي
قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ اِنَّ رَبّ۪ي بِكَيْدِهِنَّ عَل۪يمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ

اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوٓءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِهِ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي لَمْ اَخُنْهُ
بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي كَيْدَ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٢﴾
وَمَٓا اُبَرِّئُ نَفْس۪ي اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّٓوءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّ۪ي
اِنَّ رَبّ۪ي غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥٣﴾

M E Â L İ :

43— (Mısır) kralı dedi ki: «Ben rüyamda yedi semiz ineği yedi arık ineğin yediğini ve yedi yeşil başak ve diğer yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler; eğer rüya yorumlamayı biliyorsanız, rüyamı yorumlayıp bana bilgi verin.»

44— Onlar, «bunlar birbirine karışmış neyin nesi olduğu bilinmiyen karmaşık rüyalardır. Biz böyle karışık rüyaların yorumunu bilen kimseler değiliz» dediler.

45— Zindandaki o ikisinden kurtulan adam, hayli zaman sonra Yusuf'u hatırladı da, «ben size bunun yorumunu haber vereyim, beni hemen (zindana) gönderin!» dedi.

46— (Adam zindana gönderilince), «Ey Yusuf, ey doğru sözlü arkadaş, bize yedi semiz ineği yedi arık inek yiyor ve yedi yeşil başak, diğeri de bir o kadar kuru başak... şeklindeki bir rüyanın yorumunu yap ki, insanlara döneyim de olur ki (senin değerini) bilip anlarlar» dedi.

47— (Yusuf ona) dedi ki: «Yedi yıl âdetiniz üzere devamlı ekersiniz; yiyeceğiniz için az bir şey ayırmanız dışında biçtiklerinizi başağında bırakın.

48— Sonra onun ardından yedi yıl sıkıntı ve kuraklık meydana gelecek, (Tohumluk için) sakladığınız az şeyin dışında, önce biriktirdiğinizi yeyip götürecek.

49— Sonra onun ardından bir yıl gelecek ki, halk yağmura kavuşacak ve o yıl içinde sıkıp sağacaklar.

50— Kral, «onu bana getirin!» dedi. Elçi Yusuf'a gelince, Yusuf ona, «Efendine dön de o kadınlara ne oldu da ellerini kestiler? diye sor. Şüphesiz ki Rabbim onların hile ve fendini bilendir.»

51— Kral o kadınlara: «Yusuf'u kendinize çekmek istediğinizdeki durum ne idi?» diye sordu. Kadınlar da «Hâşâ, Allah için biz onun aleyhine fenalıktan hiçbir şey bilmiyoruz» diye cevap verdiler. Aziz (vezir)in eşi, «Şimdi hak ortaya çıktı. Onunla ilişki kurmak isteyen ben idim ve şüphesiz Yusuf doğrulardandır» diyerek gerçeği anlattı.

52— Yusuf, «işte amacım, gıyabında ihânet etmediğimi ve Allah'ın hâinlerin hilesini başarıya eriştirmiyeceğini efendimin bilmesini ortaya koymaktı» dedi.

53— Nefsimi de temize çıkarmıyorum; çünkü n e f s kötülüğü çokca emredendir; ancak Rabbimizin merhamet ettiği şey (nefisler) müstesnâ. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Biz (gönül yatışkanlığı sağlamak için) şüphelenmekte İbrahim'den daha haklıyızdır. Hani o, (gönlünü iyice yatıştırmak için) «Rabbım, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster» demişti. Allah Lût'a rahmet eylesin; o sağlam bir sığınağa yerleşmek istiyordu. Yusuf'un zindanda kaldığı kadar ben kalmış olsaydım, gelen elçiye hemen olumlu cevap verip (bir an önce) çıkmak ister, özür dilenmesini pek aramazdım.» (1)

Açıklama :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu son cümleyle Yusuf Peygamberin ne kadar temkinli, sabırlı ve ince düşünceli olduğunu belirtmek istemiştir. Yoksa kendisindeki sabır, hikmet ve ince düşünce melekesi Yusuf'u çok gerilerde bırakacak kadar ileriydi.

«And olsun ki, yedi semiz ve bir o kadar arık inekten sorulduğunda,

(1) Buharî/enbiya: 11, tefsir : 2/46- Müslim/iman : 238, fezâil : 152- İbn Mâce/fiten: 23- Ahmed: 2/326

Yusuf'un gösterdiği sabır ve fazîlete hayret etmemek elde değil. Allah onu mağfiret buyursun. Eğer onun yerinde ben olsaydım, beni zindandan çıkartmaları şartıyla rüyalarını hemen yorumlardım da özür dilemelerini pek aramazdım.» (1)

«Eğer zindanda Yusuf'un kaldığı kadar uzun bir süre ben kalmış olsaydım, gelen elçiye hemen olumlu cevap verirdim.» (2)

YUSUF PEYGAMBERİN ZİNDANDAN ÇIKMASINI KOLAYLAŞTIRAN SEBEPLER

Cenâb-ı Hak yüce sünnetiyle, eşsiz hikmetiyle Yusuf Peygamberi zindandan kurtarmayı ve onu temize çıkarıp lâyık olduğu yere oturtmayı murat etti. Onun için sebepleri harekete geçirip kolaylaştırdı. Yusuf ile birlikte zindana atılan iki gencin rüyalarını yorumlaması o sebeplerden biri idi. Gömleğinin arkadan yırtılmış olması bir diğer sebep olarak gerçekleşmişti. Zindanda iyice olgunlaşıp geniş tefekkür ve tecrübe sahibi olduktan sonra, devletin en üst kademesinde görevli kişilerin evinde ve hizmetinde bulunmak suretiyle Mısır halkının ihtiyaçlarını, idare edilme yöntemlerini, âdet ve geleneklerini, psikolojik yapılarını yakından öğrenerek olgun bir idareci vasıflarını da daha önce kazanmış bulunuyordu. Bu da sebeplerin bir diğer halkasını oluşturuyordu. Çektiği çileli hayat ise, onu insanlara karşı daha çok merhametli ve şefkatli bir düzeye getirmiş, Mısır'da devlet çarkının işleyişini yakından izleme fırsatını bularak ağırlığını her yerde hissetirecek yeteneklerini iyice geliştirmişti.

Son olarak hükümdarın gördüğü rüya ve ev hanımının gerçeği itiraf etmesi, sebepler zincirini tamamlamış, Yusuf Peygamber için ikbal günleri başlamıştır.

YUSUF PEYGAMBERİN ZİNDANDAN ÇIKMAKTA ACELE ETMEMESİ

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ (
أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ **«Kral, onu bana getirin, dedi. Elçi, Yusuf'a gelince, Yusuf ona, «Efendine dön de o kadınlara ne oldu da ellerini kestiler? diye sor. Şüphesiz Rabbım onların hile ve fendini bilendir.»**

---

(1) Abdurrezzak : İkrime'den - İbn Kesîr : 2/481

(2) Tirmizî : Ebû Hüreyre (R.A.)den

Kralın rüyasını yorumlamak için Yusuf'u çağırmaya gönderilen elçi, zindana gelince, Yusuf, bir an önce çıkayım diye hiç de acele etmedi; o bakımdan hemen olumlu cevap vermek istemedi ve âyette belirtildiği gibi, kendini iyice temize çıkarma, kadınların iftirada bulunduklarını kesin bir şekilde isbat etme yolunu seçti. Hadîslerde de belirtildiği gibi, o, cidden peygamberliğe yakışanı yaptı. Önce masum olduğunu kanıtlamayı, ondan sonra zindandan çıkmayı arzuladı. Bunun için acele etmedi, sabır ve temkinli olmayı elden bırakmadı. Hafiflikten, küçük düşürücü söz ve davranışlardan kesinlikle kaçındı. Nitekim bu hususta Sevgili Peygamberimizin (A.S.) övgü dolu sözleri onun lehinde yeterli belge sayılır.

Neticede olaylar Yusuf Peygamberin arzusu doğrultusunda gelişti, acı ve ıstırapla başlayan bir hayat hep öyle devam etmedi. İman ve sabır gibi iki kuvvetli mânevî destek, zorlukları yenmeğe kâfi geldi..

RÜYA TABİRİ

Rüya bir bakıma iç dünyamızın aynasıdır. Aynı zamanda dış dünyamızla, hattâ fizikötesiyle irtibatımızı sağlayan bir ruh halidir. Bazı ilim adamları rüyanın gelecekle değil, geçmişle ilgili olduğuna inanırlar. Onlara göre, bir kimsenin rüyasını yorumlayabilmek için onun özel hayatına ait birçok hususları bilmek şarttır. Rüyaların anlamı onu gören kimsenin o âna kadar olan bütün hayatıyla ilgilidir. O bakımdan rüyaların, hattâ simgelerin anlamı bile görene göre değişir. Kur'ân ve Hadîslerde ise, rüyanın hem geçmişle, hem gelecekle ilgili olduğu belirtilir. Örneğin, zindanda Yusuf Peygamber'in iki arkadaşının gördükleri rüyalar ile Mısır hükümdarının gördüğü rüya, geçmişle değil, bütünüyle gelecekle ilgilidir. Çoğumuzun da rüyalarının bir kısmının gelecekle ilgili olduğunu biliyoruz.

Gerçi gördüğümüz rüyaların önemli bir kısmı üzerinde dış olayların tesiri büyüktür. Ama rüyaların hepsi hakkında böyle diyemeyiz. Bunlar uykuda beynimizin bütün bütün uyumadığını gösterdiği gibi, ruhumuzun da faal duruma geçtiğini, ibrelerinden birkaçının Misal ve Melekût âlemleriyle irtibat sağladığını gösterir. Misal âleminde Adem Peygamber'den kıyâmet kopuncaya kadar olup biten, gelip geçen her şeyin birer misali sıralanmıştır. Bu da ilâhî ilmin mâlûmata tabi olduğunun hikmetiyle içiçedir. Misal âleminde dolaşan ruhun kendisi değil, ibrelerinden birkaçıdır. Çünkü ruh, girdiği bedende takdir edilen süreye kadar beklemek zorundadır. Yükselen ibresinin o âlemde sıralanan konu ve olayların görüntülerini çoğu zaman net biçimde görüp alması mümkün değildir. Onları karmaşık misaller şeklinde, bazan işâretler ve rumuzlar kılıfında görüp alır. O bakımdan rüyaların çoğunun yoruma ihtiyacı vardır. Yusuf Peygamberin yo-

rumladığı rüyalar bunlardan bir kaç tanesidir. Kur'ân-ı Kerîm onun yorum şeklini bize bildirirken aynı zamanda rüya ve yorumu hakkında genel kurallar ve araştırıcılar için temel bilgiler vermektedir.

Anlaşıldığı gibi, rüyada üzüm sıkmak, içki sakiliğine; baş üstündeki ekmek kişinin ömrüne, kuşların o ekmeği yemesi, ömrün tükenmesine ve kuşların bir gün o kimsenin başının etlerini gagalayacaklarına; yedi arık ineğin yedi semiz ineği yemesi, yedi yıl kıtlık olacağına, daha önce de yedi yıl yetiştirdikleri buğdaylarını başakları içinde depo edip saklamalarına delâlet etmektedir.

Diğer bir hususu da belirtmemizde yarar vardır. Şöyle ki : Rüyaların bir kısmı, az yukarıda kısaca değindiğimiz gibi şuuraltı faaliyetlerinin eseridir. Şuur (bilinç) biz uyanıkken, hareketlerimizi düzenler. Şuuraltı ise, çeşitli düşüncelerin, duyguların, izlenimlerin saklanıp depo edildiği yerdir. Uyanıkken şuur, şuuraltının kapılarını kapalı tutar; uyku sırasında şuurun bu kontrolü kalkar, bu defa şuuraltının kapıları açılır. Böylece kapalı kalmış istekler, düşünceler, duygular birer hayal olarak dışarı çıkar. Bu gibi rüyaların yoruma pek ihtiyacı yoktur. Ama gelecekle ilgili olanların mutlaka taşıdığı birtakım bilgiler ve haberler vardır ki onları anlayabilmek için bu konuda uzman olan ilim adamlarına yorumlatmak gerekir.

BUĞDAYIN BAŞAĞINDA KORUNMASI

(قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ) **«(Yusuf ona) dedi ki: Yedi yıl âdetiniz üzere devamlı ekersiniz; yiyeceğiniz için az bir şey ayırmanız dışında biçtiklerinizi başağında bırakınız.»**

Kur'ân ilgili âyetle, kolay ve az masraflı, uzun yıllar buğdayın saklanıp korunma yollarından birini açıklayarak bize ön bilgi veriyor. Bunun için silo, depo önermiyor. Çünkü bit ve parazitlerden koruyucu ilaçların keşfedilmediği bir çağda buğdayın uzun yıllar ambar ve depolarda korunması herhalde mümkün olmasa gerek. Ama başağında bırakılan buğdayın o vaziyette havadar kapalı bir yerde korunmasının mümkün olduğu anlaşılıyor. Nitekim bazı evlerde başaklardaki taneler alınmadan buğdaylar saplarıyla birlikte süs eşyası yapılarak duvarlara asılır ve bir kaç yıl bozulmadan durumunu aynen muhafaza eder. Nitekim çiçeklerden bir çoğunun da durumu buna yakındır, tohumlarının kendi yuvalarında uzun süre korunduğunu biliyoruz. Zira yuvanın silisli olan üst tabakası oldukça dayanıklıdır. Kur'ân'daki açıklamadan, buğdayın da kendi tabii yuvasında, diğer bir tabirle yatağında beş, altı yıl dayanabileceği anlaşılıyor.

Depo, ambar ve benzeri yerlerde ise, buğdayın korunması için asit düzeyinin sağlanmasına ve gerektiği gibi fermantasyona elverişli karbonhidrata ihtiyaç vardır. O gün için bunların sağlanması ve uygulanması söz konusu olamazdı. O nedenle Yusuf Peygamber en kolay saklama ve koruma usûlünü aldığı ilhâma dayanarak tavsiye etmiştir.

BAZI İHTİYAÇ MADDELERİNİN DEPOLANIP KALDIRILMASI

Kur'ân'da ilgili âyetle ihtikârdan çok farklı bir anlam taşıyan bazı gıda maddelerini piyasaya sürmeyip depolamaktan, onun yarar ve cevazından söz edilmektedir. İhtikâr ortalıktaki darlıktan, arz ve talep dengesinin bozulmasıyla bir maddeye karşı talebin artmasından yararlanarak ve piyasada sıkıntı yaratıp fazla kâr sağlama amacını güderek ihtiyaç maddelerini toplayıp stoklamak ve iyice talep artıp sıkıntı başlayınca fahiş fiatla el altından satmak anlamına gelir. Kur'ân'da bahsedilen stoklama ise, bu amaca yönelik değil, ileride doğacak sıkıntıyı hafifletmeye yönelik bir tedbirdir. Devlet eliyle ihtiyaç fazlası gıdâ maddelerini toplayıp depolamak, bir bakıma fırsatçı muhtekirlere imkân vermemektir; bir bakıma da fakirleri, ihtiyaç sahiplerini korumak ve sıkıntıları gidermektir.

Nitekim ilim adamları Kur'ân'da yer verilen bu tür stoklamanın üç yönlü yararı üzerinde durmuşlardır :

a) İhtiyaç fazlası gıda maddelerini değerlendirmek,

b) İhtiyaç zamanında vatandaşları sıkıntıdan kurtarmak,

c) Fırsatçıların, vurguncu muhtekirlerin vatandaşları sömürmelerini önlemek..

İŞÇİNİN GÜVENİLİRLİĞİ

Kur'ân'da Yusuf Peygamber'in kıssasının önemli ve ibretli safhaları kademe kademe anlatılırken, çalıştığı ve ekmek yediği yere, kuruma ve iş yerine ihanetin hiç kimseyi başarıya eriştirmiyeceği, feyiz ve rahmete kapı açmayacağı çok duyarlı ve anlamlı bir ifadeyle belirtilmekte ve sadakatin, güvenilirliğin müstesna tablosunu çizip sunan Yusuf Peygamber örnek olarak gösterilmektedir. Şüphesiz ki bu, işçiyle işveren arasındaki ihtilafları, dengesizlikleri ve gereksiz tartışmaları önlemeye yönelik bir uyarı taşır. İşveren, işçinin emeğinin karşılığını noksansız ödediği, işçi de aldığı ücret karşılığında emek verip doğru iş yaptığı takdirde Hakk'ın rızasını tahsîl etmek yoluna girmiş olurlar ve öyle bir iş yerinde Allah'ın feyiz ve rahmeti, bereket ve inayeti hep kendini hissettirir.

Nitekim Yusuf Peygamber'in kölelik veya hizmetçilik yıllarında ekmeklerini yeyip, iyilik ve ihsanlarını gördüğü aileye sadakatsızlık etmemek, ihanette bulunmamak için çok duyarlı davrandığını, o yüzden zindana girmeyi tercîh ettiğini, Kur'ân öğüt alınacak bir davranış ve düşünce modeli olarak zikretmektedir. Onun bu doğruluk ve ahde vefalığına, sadakat ve bağlılığına mükâfat olarak, Cenâb-ı Hak onu Mısırlı'ların göz bebeği yapmış, onu ülkenin azizi kılmıştır. Şüphesiz ki, Hz. Yusuf'un bu insancıl duygusunu, fazîlet anlayışını nakleden Kur'ân, şu âyetle onun eriştiği mutlu sonucu ve sağladığı başarıyı haber vermektedir.

NEFSİ TEMİZE ÇIKARMAYA GAYRET ETMEMEK

(وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ) **«Nefsimi de temize çıkarmıyorum; çünkü nefis kötülüğü çokça emredendir. Ancak Rabbımın merhamet ettiği şey (nefisler) müstesnâ.. Şüphesiz ki Rabbım çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.»**

Bu sözün vezirin karısına mı, yoksa Yusuf Peygambere mi ait olduğu üzerinde durulmuştur. İkisinin de böyle bir itirafta bulunması makuldur; ancak Yusuf Peygamberin alçak gönüllülük göstererek insan nefsinin fıtrî yapı ve ölçüsünü, karakter ve eğilimlerini belirtmesi açısından konuya bakılırsa, daha sıhhatlı bir sonuca varılmış olur. Şöyle ki : Başta vezirin karısı olmak üzere, Yusuf'u gören, sadakat ve iffetinin lekesizliğini anlayan yüksek sosyetenin, kadınlık vakar ve edebini, hicap duygusunu bir tarafa itip doğruyu söyleyecek kadar asalet örneği ortaya koymaları, şüphesiz ki Yusuf Peygamberi fazlasıyla etkileyip duygulandırmış olacak ki, o da onları teselli etmek için şu sözleri söyleme fazîletini göstermiştir: **«Nefsimi de temize çıkarmıyorum; çünkü nefis kötülüğü çokça emredendir....»**

Bu bizim yorumumuz. Allah ise, daha iyisini bilir..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf Peygamberin ruhundaki asalet, kalbindeki köklü iman ve irfan, düşüncesindeki sadelik ve berraklık, duygularına hâkim olan takvâ ve Allah'a tevekkülün, ona parlak bir gelecek hazırladığı anlatıldı. Allah'ın ondan yana olan plân ve proğramının kusursuz şekilde hedefine ulaştığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Yusuf'un (A.S.) bilgi ve irfanını, sadakat ve fazîletini keşfeden kralın özel ilgisi konu ediliyor. Sonra da Yusuf Peygambe-

rin, kralın asıl maksadını anlayınca, kendisinin Mısır maliyesinin başına getirilmesini, böylece ülkenin ekonomik yapısını yönlendirmeyi, sosyal adâleti sağlamayı arzuladığına dikkat çekilerek, ona istediğinden çok fazla yetki verildiği kapalı bir anlatımla belirtiliyor ve böylece Allah'ın onu hem dünyada, hem de âhirette mükâfatlandırdığı hatırlatılıyor.

—oOo—

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

MEÂLİ:

54— Kral, «Yusuf'u bana getirin, onu kendime özel bir müşâvir edineyim» dedi. Ne vakit ki, onunla konuştu, dedi ki: «Bugün senin bizim yanımızda önemli bir yerin ve güvenilir bir makamın vardır!»

55— Yusuf ona: «Beni Mısır hazineleri üzerine görevlendir; çünkü ben hem çok iyi bir koruyucuyum, hem de (yerli yerince harcamasını) iyi bilenim» dedi.

56— İşte böylece biz Yusuf'u (Mısır) ülkesine yerleştirip, onu şerefli itibarlı kıldık; (o kadar ki) orada dilediği yerde oturabiliyordu. (Böylece) rahmetimizi dilediğimiz kimselere nasîp ederiz ve iyilerin mükâfatını zayi' etmeyiz.

57— Âhiret mükâfatı ise, imân edip takvâ üzere bulunan (Allah'tan saygı ile korkup fenalıklardan sakınan)lar için daha hayırlıdır.

İLGİLİ HADÎS

«Allah, kardeşim Yusuf'a rahmet eylesin. Eğer, «Beni Mısır ülkesindeki hazineler üzerine görevlendir» demeseydi, yine de o anda kendisine görev verilecekti. Ama bu yüzden o bir yıl geciktirildi.» (1)

YUSUF PEYGAMBER, ZİNDANDAN ÇIKARKEN

Karşısına çıkan engelleri, Allah'a dayanıp güvenerek bir bir aşan, uğratıldığı çetin sınavlarda başarılı olan Hz. Yusuf, yukarıda da değindiğimiz gibi, bunun karşılığı olarak dünyada da önemli bir makam ve şerefe eriştirilmiş, âhirette de kendisine sonsuz saadetler hazırlanmıştır.

Alâeddin Ali'nin Lübabu't-te'vîl adlı tefsîrinde, Yusuf Peygamberin zindandan çıkış ve arkadaşlarına veda ediş safhası anlatılırken, arkadaşlarına hitapla çok anlamlı ve duygulandırıcı bir konuşma yaptığından ve sonra da zindanın kapısına şu sözleri yazdığından bahsedilir:

«Burası, belâya uğrayanların evi, dirilerin kabri, düşmanların sevincinden doğan kuru gürültülerin aksettiği bir vadi ve dostları deneme gurbetidir.»

Sonra da abdest alıp öylece kralın kapısına gelmiş, içeri girmeden şu duâyı yapmıştır : **«Allahım! Senin hayrınla kralın hayrını diliyorum ve ondan da, başkalarının kötülüklerinden de senin izzet ve kudretine sığınıyorum.» (2)**

Diğer bir rivâyette ise, şu sözleri söylemiştir: «Dünyama bedel Rabbım bana yeter, halka karşı Rabbım bana yeter. Rabbım! Senin komşuluğun azizdir, övgün çok yücedir; senden başka ilâh yoktur.»

YUSUF'UN (A.S.) KRALLA GÖRÜŞMESİ

(وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي) **«Kral, Yusuf'u bana getirin, onu kendime özel bir müşavir edineyim, dedi.»**

Mısır kralı, ismi, şöhreti, soyu, sadakati, doğruluğu, bilgi ve görgüsü;

---

(1) Bağavî : Sa'lebî'ye isnad ederek nakletmiştir - Kurtubî: 19/213
(2) Lübabu't-te'vîl : 3/25 - Mefatihü'l-Gayb : İlgili âyetin tefsiri

iffet ve namusu hakkında yeterli bilgi edinip çok şeyler işittiği Yusuf Peygamberle görüşme arzusunu izhar etti. Şüphesiz ki, Yusuf'un yüksek şahsiyeti, lehindeki övgü ve senaların çok üstünde bulunuyordu. Kral ondaki bu cevheri görmekte gecikmedi ve böylece onu ülke idaresinde en önemli makama oturttu, kendine özel müşavir yaptı.

Unutmayalım ki, Yusuf (A.S.), aleyhine ve lehine cereyan eden olayların hepsini yüksek irâde ve idrâkiyle, sarsılmayan imân ve irfaniyle karşılayıp yalnız Allah'ın rızasını dilerken, Cenâb-ı Hak sebepler zincirinin halkalarını birbirine bağlayıp onu bu düzeye getirmiştir. O halde kuvvet ve kudretin, başarı ve iyi sonuçların kaynağı Allah'tır ve hepsi de O'na aittir. O, bir şeyi murat edince, sebeplerini hazırlar, yolları açıp kolaylaştırır, kalplere en doğru olanı ilhâm eder ve öylece kulunu dilediği cihete çevirir. Sonra da ikramda bulunduğu kullarının imân, sâlih amel, takva ve fazîletlerine göre âhiret mükâfatı hazırlar.

EHİL KİŞİLERİN GÖREV İSTEMESİ

(قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) **«Yusuf ona : Beni Mısır hazineleri üzerine görevlendir; çünkü ben hem çok iyi bir koruyucuyum, hem de (yerli yerince harcamasını) iyi bilirim, dedi.»**

Hükümdarın güvenini kazanan ve kendi yetkisini, idare etme basîretini, umum yararını kişisel çıkarına tercîh etmeyi çok iyi bilen dürüst kimsenin, başarılı olabileceği bir makam veya görevi istemesinde bir sakınca yoktur; bilakis ülke yararına çok faydalar söz konusudur. Ancak Resûlüllah (A.S.) sıradan kişilerin önemli makamlara getirilmemesi için şöyle buyurmuştur: **«Doğrusu biz işlerimizin başına istekli olanı getirip görevlendirmeyiz.» (1)**

Diğer bir husus ta şudur : Mısır krallarına genellikle fir'avn denildiği halde, Yusuf Peygamber dönemindekine melik denilmesi, onun Kıbt soyundan olmadığına işârettir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf (A.S.) hakkında çok şeyler dinleyen Mısır kralının onu huzuruna davet etmesi ve özel ilgi duyması konu edildi. Sonra da Yusuf'un (A.S.), kralın tam güvenine lâyık görüldüğünü anlayınca ülkede söz sâhibi olacak bir mevkiye atanmasını istemesi üzerinde du-

(1) Buhari-Müslim-Ebû Dâvud-Nesâî-Ahmed

rularak birtakım ölçüler ve bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, böylece Yusuf'un (A.S.) hem dünyada, hem de âhirette aziz kılındığına yer verilerek, Allah'ın salih amel işleyip takva üzere yaşayan mü'minlerden yana olduğuna işâret ediliyor. Sonra da, Kenan ülkesinde baş gösteren kıtlık sebebiyle Mısır'a zahire satın almaya gelen Yusuf Peygamber'in kardeşlerinden ve aralarında geçen birkaç önemli safhadan ve olaydan bahsediliyor.



وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ
فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي
أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ
عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا
لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾
فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ
فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾
قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ
فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا

مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يَا اَبَانَا
مَا نَبْغِي هٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا وَنَمِيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ اِلَّا اَنْ يُحَاطَ
بِكُمْ فَلَمَّا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾

M E Â L İ :

58— Yusuf'un kardeşleri gelip yanına girdiler; Yusuf onları tanıdı, onlar ise onu tanıyamadılar.

59— Yusuf onların yüklerini hazırlatıp iyice teçhîz etti ve, «Bana babanızdan olan bir kardeşinizi de getirin, dedi; görüyorsunuz ya, ben ölçeği tastamam ölçüyorum ve ben konukseverlerin hayırlısıyım!»

60— «Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size tek ölçek (zahire) yok ve bir daha bana yaklaşmayın.»

61— Dediler ki : «Onu babasından almaya çalışacağız ve biz herhalde (bu isteğinizi) yaparız.»

62— Yusuf, uşaklarına, «zahire bedellerini yüklerinin içine yerleştirin, belki âilelerine döndüklerinde anlarlar da yine (bize) dönüp gelirler» dedi.

63— Onlar babalarına döndüklerinde, «Ey babamız! dediler, bize ölçek(le ilgili maddeler) yasaklandı. Bizimle beraber kardeşimizi gönder ki, ölçek(le ilgili maddeleri) alabilelim. Şüphesiz ki biz onu koruyucularız.»

64— Babaları, onlara : «Daha önce kardeşini size emânet ettiğim gibi, bunu da mı emânet edeyim? Ama Allah en hayırlı koruyucudur ve O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.» dedi.

65— Onlar yüklerini açınca, zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler, «ey babamız, daha ne isteriz? İşte sermayemiz bize geri verilmiş, yine (bununla) âilemize gıda maddesi satın alıp getiririz; hem kardeşimizi koruruz, hem de onun adına bir deve yükü artırmış oluruz. Bu

getirdiğimiz gıda maddesi pek az bir ölçek».

66— Yâkub: «Onu bana (geri) getireceğinize dair Allah adına sağlam ve kesin söz vermedikçe, onu elbette sizinle göndermiyeceğim. Meğer ki kuşatılıp ölümle burun buruna gelmiş olasınız» dedi. Sağlam ve güvenilir söz verdiklerinde Yâkub, «Allah bu dediklerimize karşı vekîldir» diyerek (râzı oldu).

ALLAH, YÂKUB AİLESİNİ YENİDEN BİR ARAYA GETİRMEYİ DİLEDİ

Bunun için yine sebepleri belli plâna göre harekete geçirirken gereken ortamı hazırladı. O yıllarda baş gösteren kıtlık bilhassa Kenan diyarını bir baştan bir başa kasıp kavurdu. Herkes ekmek derdine düştü. Bu arada Yâkub Peygamber'in on oğlu zahire satın almak üzere Mısır'a gitme ihtiyacını duydular. Böylece aradan uzun yıllar geçtikten sonra kuyuya atıp yok etmek istedikleri kardeşleri Yusuf ile biraraya gelme ve görüşmenin ilk adımı atılmış oldu. Sonrası malûm: Yusuf Peygamber, her birine ancak bir deve yükü zahire vermiş ve böylece ana-baba bir kardeşi Bünyamin'in Mısır'a getirildiği takdirde istenilen miktarda zahire verebileceğini va'detmişti.

CEHALET FAZİLETE YENİLDİ

Yusuf Peygamberin on kardeşi kıskançlığın ve onu körükleyen cehâletin tesir alanına girip baba bir kardeşlerini öldürecek veya diri diri kuyuya atacak ve sonra da babaları Yâkub Peygamber'e yalan söyleyecek kadar idrâksizleşmişler; aklın ve imânın değil, his ve cehaletin emrine girmişlerdi. Oysa Allah kötülerin, fena niyet taşıyanların hile ve düzenlerini başarıya eriştirmez; imhal eder, ama ihmal etmez. Bir gün gelir de ilâhî adâleti gereği onların hile ve çevirdikleri entrikaları ayaklarına dolar. Yusuf'un kardeşlerinin de vardıkları netice böyle oldu: Çekemedikleri ve gözlerinin önünde bulunmasına dayanamadıkları kardeşlerinin önünde eğildiler. Şüphesiz bu öyle bir sünnetullahtır ki, vakti saatı gelince hükmünü yürütür; önüne geçip engelleyecek bir kuvvet ve kudret yoktur.

Böylece cehalet ilmin; rezilet fazîletin; bâtıl hakkın; Allah'ın aşağıladığı, O'nun yücelttiği önünde dize gelerek yenilmiştir.

Kıssadaki bu uyarı, önce Mekkeli müşriklerin, sonra da her çağda yaşayan inkârcı maddecilerin düşünce ve duygularını yönlendirmeye ve tarihin tekerrür edeceğini hatırlatmaya yöneliktir. Nitekim Mekkeli'lerin de sonunda hakkın önünde baş eğmek zorunda kaldıklarını bilmekteyiz.

SEVDİKLERİMİZİ ALLAH'A EMANET ETMEMİZ

(فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) **«Allah en hayırlı koruyucudur ve O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.» dedi.**

Yâkub (A.S.)ın, peygamber olmakla beraber beşerî zaaflarının da bulunduğu inkâr edilemez. Çok sevdiği Yusuf'u, diğer on oğluna emanet ederken, «Doğrusu onu alıp götürmeniz beni çok üzer ve sizin haberiniz yokken onu kurt yiyebilir, diye korkuyorum!» demiş ve ister istemez endişesini dile getirmiş, asıl koruyacak olan Allah'a emanet etmeyi zahiren belirtmemiş veya hatırlayamamıştı. Bu, bir peygamber için kusur sayılabilir. O nedenle sevdiğini kaybetme uyarısıyla karşı karşıya bırakılmıştır.

İkinci oğlu, Yusuf'un ana-baba bir kardeşi Bünyamin'i yine istemiyerek kardeşleriyle birlikte Mısır'a gönderirken böyle bir kusur işlememeye dikkat etmiş, önce onu Allah'a emanet ederek, «Allah en hayırlı koruyucudur ve O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.» demiş, sonra da oğullarından Allah adına söz alıp «Allah bu dediklerimize karşı vekîldir» diyerek Hakk'ın irâdesine tam teslimiyetini dile getirmiştir. Kuşkusuz onun bu teslimiyet ve yüksek irfanı, hem Bünyamin'in sâlimen dönmesine, hem de yıllardır hasretini çektiği Yusuf'una kavuşmasını sağlamaya vesîle olmuştur.

O halde hayatta sevdiklerimizin başına bir dert veya felâket gelme endişesi doğunca, en sağlam ve güvenilir yol ve çare, gereken tedbirleri almakla beraber onları Allah'ın himayesine verip O'na emanet etmemizdir. Zira âyette de belirtildiği gibi, Allah koruyanların en hayırlısı ve vekîllerin en güveniliridir.

ÂYETLER ARASINDA BAGLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf'un sadakat ve fazîletini, bilgi ve irfanını yakından öğrenme imkânını bulan Mısır kralının ona gösterdiği yakın ilgi ve güven konu edildi. Sonra da Yusuf ile kardeşlerinin mülâkatına temasla olayların gelişme seyri açıklandı. Böylece Allah'ın, takva ve doğruluktan ayrılmayan mü'min kulunu eninde, sonunda başarıya eriştireceği ve iki âlemde de onu şerefli ve aziz kılacağı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle kıssanın diğer önemli bir bölümüne yer veriliyor: Yusuf'un kardeşlerinin Mısır'a ayrı ayrı kapılardan girmeleri ve Yusuf Peygamberle olan ikinci mülakatları anlatılıyor. Sonra da kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoymak ve böylece bütün aile fertlerini Mısır'da biraraya getirme plânına yer verilerek Yusuf'un daha önce gördüğü rüyanın aynen

gerçekleşmek üzere bulunduğuna işâret ediliyor.

Kıssanın bu bölümüyle, kapalı şekilde Hz. Muhammed'e (A.S.) ve arkadaşlarına müjde veriliyor: Yakın gelecekte küfrün baş aşağı geleceğinden, mü'minlerin ilâhî nusrat ve inâyete daha çok mazhar kılınacaklarından şüphe etmemeleri bildiriliyor.

——oOo——

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ
مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا اُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا وَاِنَّهُ
لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ
اِنِّي اَنَا اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾
فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ اَخِيهِ
ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا
وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ
الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَاَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ

لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾
قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ
مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾
فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا
مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ
أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ
مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ
فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ
وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا
فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾
قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا
إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ
كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ

حَتّٰى يَأْذَنَ ل۪ٓي اَب۪ٓي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ ل۪يۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِم۪ينَ ﴿٨٠﴾
اِرْجِعُٓوا اِلٰٓى اَب۪يكُمْ فَقُولُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَۚ
وَمَا شَهِدْنَٓا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظ۪ينَ ﴿٨١﴾
وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّت۪ي كُنَّا ف۪يهَا وَالْع۪يرَ الَّت۪ٓي اَقْبَلْنَا
ف۪يهَاۜ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ
اَمْرًاۜ فَصَبْرٌ جَم۪يلٌۜ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَن۪ي بِهِمْ جَم۪يعًاۜ اِنَّهُ
هُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَٓا اَسَفٰى
عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظ۪يمٌ ﴿٨٤﴾

MEÂLİ:

67— Yâkub, «ey oğullarım! (Mısır'a) bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Bununla beraber sizden Allah'ın takdirini çevirecek de değilim. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na güvenip dayandım; güvenip dayanmak isteyenler de ancak O'na güvenip dayansınlar» dedi.

68— Babalarının emrettiği gibi (şehre) girdiler. Bu durum Allah'ın takdirinden bir şeyi geri çevirecek değildi; sadece Yâkub'un içindeki arzuya uyularak yerine getirilmişti. Şüphesiz ki Yâkub bizim kendisine öğrettiğimiz ölçüde ilim sâhibi idi. Fakat insanların çoğu (bu gerçeği) bilmezler.

69— Onlar Yusuf'un huzuruna girince; kardeşini yanına aldı ve «şüphen olmasın ki, ben senin kardeşinim; onların yaptıklarına artık üzülme» dedi.

70— Yusuf, onların yüklerini donatıp hazırlarken, su kabını öz kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağrıcı şöyle seslendi: «Ey kafile! sizler herhalde hırsızlarsınızdır».

71— (Bunun üzerine) kafile onlara geri dönerek, «ne kaybettiniz?» diye sordular.

72— Onlar da, «kralın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü (ödül) vardır, ben buna kefilim,» dediler.

73— «Allah'a yemin ederiz ki, sizin de bildiğiniz gibi biz (Mısır) toprağında fesât çıkarmaya gelmedik ve hırsız da değiliz.» dediler.

74— «Eğer yalan söylüyorsanız, hırsızlığın cezası (sizce) nedir» diye sordular.

75— Onlar da «hırsızlığın cezâsı, su kabı kimin yükünde bulunursa, o onun cezasıdır. (O yüzden alıkonulur.) Biz zâlimleri böyle cezalandırırız», dediler.

76— Yusuf, kardeşinin kabından önce onların kaplarını (aramaya) başladı ve sonunda onu kardeşinin kapları arasında bulup çıkardı. İşte biz Yusuf'a böyle bir plân öğrettik; çünkü hükümdarın «cezâ kanununa» göre kardeşini alıkoyamazdı. Meğer ki Allah dilemiş olsun. Biz dilediğimiz kişilerin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sâhibinin üstünde bir bilen vardır.

77— «O hırsızlık etmişse, daha önce onun kardeşi de hırsızlık etmişti,» diye mırıldandılar. Yusuf bu sözü içinde tuttu, onlara (bir şey) açmadı ve içinden, «siz kötü bir tutum içindesiniz. Allah bu anlattıklarınızı çok daha iyi bilir» diye geçirdi.

78— Kardeşleri, «ey aziz, doğrusu onun iyice yaşlı bir babası var; bizden birimizi onun yerine alıkoy; seni iyilik sevenlerden görüyoruz» dediler.

79— Yusuf, «Allah'a sığınırım, malımızı kimde bulduysak ancak onu alıkoruz; aksi halde zâlimlerden oluruz» dedi.

80— Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında görüşmek için bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki : «Bilmez misiniz ki, babanız sizden Allah adına kesin söz ve güven aldı. Daha önce Yusuf hakkında da çok ileri gitmiştiniz. Artık babam bana izin vermedikçe veya Allah lehimde hükmetmedikçe -ki O hükmedenlerin en hayırlısıdır- yerimden mümkün değil ayrılmıyacağım!»

81— Siz babanıza dönünüz ve ona deyiniz ki : «Ey babamız, şüphen olmasın ki, senin oğlun hırsızlık etti. Biz ancak bildiğimize göre şâhit olduk; gaybı bilen gözcüler değiliz.»

82— «Bulunduğumuz kasaba halkından ve bir de içinde bulunduğumuz kafileye sor. Biz herhalde doğru söyleyenleriz».

83— Yâkub onlara : «Hayır, nefsiniz size bir işi süsleyip hayal gücünüzü artırmıştır. Artık güzel bir sabır gerekir. Allah'ın, her ikisini de birden

bana getireceğini ümit ederim. Şüphesiz ki O, (her şeyi hakkıyla) bilendir, yegâne hikmet sâhibidir.»

84— Ve onlardan yüzünü çevirip öfkesini yutarak için için (ağladı) da «vah Yusuf'a!» diyerek üzüntüsünü dile getirdi ve üzüntüsünden gözlerine ak indi.

TEDBİRDEN SONRA İLÂHÎ TAKDİRE GÜVEN VE TESLİMİYET

Şüphesiz ki, Allah'ın takdirini geri çevirmek mümkün değildir. Onun çizdiği hayat kanunu, şaşmadan sath-i mâilinde hedefine doğru ilerler. Ne var ki, biz, ilâhî takdiri yansıtan kanunu göremiyor, nasıl bir yol çizdiğini de hemen anlayamıyoruz. Zira O'nun ezelî ve ebedî ilmi, önceden kendi hür irâdemizle nasıl bir ömür süreceğimizi tesbit edip yazmıştır. Artık O'nun ilmi yanılmayacağına, tesbiti değişmiyeceğine göre, takdîri ona göre tecelli etmektedir. O halde bir işe başlarken bütün tedbirleri aldıktan sonra Allah'ın takdirine gönülden teslimiyet gösterip O'nun rahmetinin genişliğine, adâletinin şaşmazlığına; inâyetinin, iyi niyet taşıyan mü'minlerden yana olduğuna güvenip dayanmak vâcib kuvvetinde sünnettir.

Nitekim Yâkub Peygamber, gerek küçük oğlu Bünyamin'i kardeşlerine teslim edip Mısır'a gönderirken, gerek Mısır'a girişlerinde ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye ederken, hep bu hikmeti düşünüp yansıtmaya çalışmıştır. Zira soydan gelen güzellik, çekicilik bu ailede çok belirgin idi. On bir kardeşin toplu halde Mısır'a bir kapıdan girmesi, halkın dikkatini fazlasıyla çekebilir, bir göz değme olayı meydana gelebilirdi. Gerçi Allah'ın takdiri ne ise mutlaka o yerini bulur, ancak bu gibi tedbirler kulun teslimiyet ve tevekkülüne engel teşkil etmez, bilâkis onları tamamlar. Âyetlere dikkat ettiğimizde Yâkub Peygamber gereken tavsiyeyi yaparken ilâhî takdiri de dile getirmeyi unutmamıştır.

Unutmamak gerekir ki, göz değme (Nazar) konusu sahih hadîslerle açıklanmış ve doğru olduğu belirtilmiştir. Yâkub Peygamber, insan ruhunun bir şeye karşı fazla sevgi ve ilgi duyması sebebiyle onun hayret ifadesinin gözünde tezahür edeceğini ve sevilen, ilgi duyulan şeyi tesir altına alacağını iyi biliyordu.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz göz değme hakkında şöyle buyurmuştur:

«Şüphesiz ki, göz değme olayı haktır.» (1)

---

(1) Buharî/tıb: 36, libas : 86- Müslim/selâm : 41, 42- Ebû Dâvud/tıb, 15- Tirmizî/tıb: 19- Taberânî/ayn: 1- Ahmed: 1/274, 294, 319, 420, 439, 487- 4/67- 5/70

«Göz değme haktır. Eğer bir şey kaderin önüne geçebilseydi, herhalde göz değme geçerdi. Ondan dolayı yıkanmak isterseniz, yıkanın!» (1)

Hz. Aişe (R.A.) Vâlidemiz diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, nazar eden kişiye abdest almasını, göz değen kişiye de yıkanmasını emrederdi.» (2)

YÂKUB AİLESİNİ MISIR'A GETİRMENİN YOLLARI

Yusuf Peygamber o günkü Kenan ülkesindeki mevcut şartları, Mısır'daki bolluğu ve ferahlığı, baba ve annesinin yaşlanıp üzüntülü hallerini dikkate alarak, yılların biriktirdiği hasreti ve Yâkub ailesinin Mısır'a naklini plânlayarak olumlu sonuca varmak istedi. Bunun için :

a) Önce kardeşlerini Mısır'ın bereketli ve zengin topraklarına heveslendirdi. Zahire satın almak için ödedikleri parayı, haberleri olmadan bir çıkına sarıp çuvallarının içine yerleştirerek Mısır'a tekrar zahire satın almaya gelmelerine imkân vermiş oldu.

b) Kardeşi Bünyamin'i getirterek, babasının kendi üzerinde toplanan üzüntüsünü böldü ve kafasını biraz da Bünyamin'le meşgul etmesini istedi.

c) Bünyamin'le gizlice tanışarak, onun kalbini iyice Mısır'a ve içinde bulundukları geniş nîmetlere çekti.

d) Kardeşleri üçüncü defa geldiklerinde onlarla tanışarak aralarındaki soğukluğu ve açıklığı giderdi, aynı zamanda onlara çok sıcak ilgi göstererek geçmişin üzerine sünger çektiğine onları inandırdı. Böylece onlar da babalarıyla birlikte Mısır'a göçüp gelmeleri hususunda hiçbir engelin bulunmadığı neticesine vardılar.

e) Gömleğini babasına göndererek, kapanan gözlerinin açılmasını ve üzüntülerinin sona ermesini sağladı. Bu sebeple arada hiçbir engelin kalmadığını hepsine bildirerek mutlu bir gelecek hazırladı.

f) Bünyamin'i yanında alıkoyması üzerine büyük kardeşleri Yahuda'nın Mısır'da bir süre beklemesini sağladı ki bu, diğer kardeşlerinin tekrar Mısır'a dönmesinin bir bakıma teminatı oluyordu.

(1) Müslim/selâm: 42- Tirmizî/tıb: 17, 19- İbn Mâce/tıb: 33- Taberânî/ayn: 3- Ahmed: 1/254, 347, 360- 6/438

(2) Ebû Dâvud : Hz. Aişe (R.A.)dan

YÂKUB PEYGAMBERİN SABRI

Peygamberler genellikle sabırlıdırlar. Olaylar karşısında pek çabuk sarsılmazlar. Yâkub Peygamber her ne kadar çok sevdiği Yusuf'u kaybettikten sonra zaman zaman üzüntüsünü dile getirmişse de, Allah'a olan güveni hiçbir zaman sarsılmamış ve sabrı da elden bırakmamıştır. Nitekim ikinci oğlunu belli sebepten dolayı kardeşleriyle birlikte Mısır'a gönderme ihtiyacı doğunca, aynı tevekkülü izhar ederek, «Bana gereken, güzel bir sabırdır.» demiş ve sabrın sonunun selâmet olduğuna inanmıştır.

Allah'ın bu aileyle ilgili plân ve proğramı kusursuz uygulanıyor, sebepler bir zincirin halkaları gibi, bir bir oluşarak bağlantı kuruyordu. Sonunda Yâkub (A.S.) ın her üç oğluna da kavuşacağına dair ümidi iyice kuvvetlendi. Böylece Allah'ın takdiri ve inâyeti karşısında mahviyet kaftanına büründü. Vakit tamam oldu, vuslat yaklaştı..

O halde «güzel sabır» üzüntüyü artırmaz, bilâkis hafifletir. Çok geçmeden de amaca eriştirir. Yeter ki o güzel sabır Hakk'ın rızasına uygun olsun..

Olayın hemen her bölümünde Resûlüllah (A.S.) Efendimizle arkadaşlarına teselli ve yakında ilâhî nusrata mazhar olma işâretleri mevcuttur.

YÂKUB PEYGAMBERİN GÖZLERİNE AK İNMESİ

(وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَٓا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظ۪يمٌ) **«Ve onlardan yüzünü çevirip öfkesini yutarak için için (ağladı da), «vah Yusuf'a!» Diyerek üzüntüsünü dile getirdi ve üzüntüsünden gözlerine ak indi.»**

Şüphesiz ki, evlat acısı hiç bir şeye benzemez, hele bir de o evlat kâmil bir kişi olup peygamberliğe namzet seçilmişse.. Yâkub Peygamberin asıl üzüntüsü buradan kaynaklanıyordu. Çünkü o aileden bir peygamber çıkıp Cenâb-ı Hakk'ın buyruklarını nesilden nesile ulaştırmalıydı. Zira Yâkub Peygamber'in hem babası, hem dedesi peygamber idi. Bu yüksek şerefin ailede sürüp gitmesi arzuları arasında bulunuyordu. Nitekim Yusuf'un rüyası ve kendisine vaki olan vahiy veya ilhâm ile onun peygamber olacağını biliyordu. Ama ona ne oldu? Peygamber olarak gönderilecekse, ölmemesi, öldürülmemesi gerekirdi. İşte bunun gibi bir sürü sorular, karmaşık durumlar Yâkub Peygamber'in kafasını meşgul ediyordu. Bir de buna fazla yaşlanmanın getirdiği birtakım sıkıntı ve problemleri eklersek onun ne kadar sarsıntı geçirip yıprandığını anlamakta gecikmeyiz. Her şeyden önce omuzlarına yükletilen risalet görevini hakkıyla yerine getirmesi gere-

kiyordu. Bunun yanı sıra Kenan ülkesinde baş gösteren kıtlık ve halkın yiyecek sıkıntısı çekmesi, bir peygamber olarak elbetteki onu hem üzüyor, hem de çok yakından ilgilendiriyordu. Bütün bu olumsuz yönde ortaya çıkan olaylar ve çözümü zor problemler biraraya gelince, iyice zayıflayan Yâkub Peygamber'in gözlerine ak inmişti.

Diğer bir yorumla, Yâkub Peygamber Yusuf'u hatırlayınca fazlasıyla duygulandı ve içini çekerek yutkundu, gözleri de iyice ağardı, o derecede ki, çevresindekileri göremez oldu.

Yüzünü oğullarından çevirip kendi içine dönerek üzüntüsünü insanlara karşı değil, Cenâb-ı Hakk'ın yardım ve rahmetini dileyerek dile getiriyordu. Nitekim bundan sonraki âyetlerde o, peygamberliğine yakışan bir uslûp ve tavırla bu hususu çok açık biçimde belirtmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf Peygamberin kardeşleriyle olan üçüncü mülâkatı konu edildi. Yâkub Peygamber'in birbirini izleyen olumsuz olaylar karşısında üzülerek yutkunduğu ve her şeye rağmen bu halini ancak Allah'a arzettiği açıklandı. Gerek yaşlılığın, gerekse birbirini kovalayan üzüntülerin bir araya gelmesiyle gözlerini kaybettiğine atıf yapıldı..

Aşağıdaki âyetlerle, Yâkub Peygamber'in Cenâb-ı Hakk'a olan derin bağlılığı anlatılıyor. Oğullarını üçüncü defa Mısır'a gönderirken Bünyamin ile Yusuf'un kokusunu alır gibi olduğunu ima ederek ikisine birden kavuşacağını kapalı şekilde anlattığı belirtiliyor ve oğullarına hiçbir zaman Allah'ın lûtuf ve rahmetinden, sevkedeceği ferahlatıcı havadan ümidinizi kesmeyin, diye tavsiyede bulunduğu hatırlatılıyor. Sonra da Yusuf Peygamberin kardeşleriyle tanışıp onları hiçbir zaman kınamayacağını ilân etmesi üzerinde duruluyor ve bu zarif bir anlatımla işlenirken, yakında Mekkeli müşriklerin çoğunun da Hz. Muhammed (A.S.) tarafından affedileceğine işâret ediliyor.

Böylece Yâkub Peygamberin derin ümit ve teselli duyduğu gibi, sıkıntı ve üzüntü içinde kalan mü'minlerin de Allah'a güvenip dayanarak teselli bulmaları tavsiye ediliyor.

——oOo——

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ
حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِك۪ينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ اِنَّمَٓا
اَشْكُوا بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخ۪يهِ وَلَا تَايْـَٔسُوا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِۜ اِنَّهُ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ
﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَز۪يزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ
وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ
عَلَيْنَاۜ اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّق۪ينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ
مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخ۪يهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُٓوا
ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُۜ قَالَ اَنَا يُوسُفُ وَهٰذَٓا اَخ۪ي
قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَاۜ اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ
اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا
وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئ۪ينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْر۪يبَ عَلَيْكُمُ
الْيَوْمَۜ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٩٢﴾

اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا
وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

MEÂLİ :

85— Oğulları ona, «Allah'a yemin olsun ki, sen durmadan Yusuf'u ana ana, ya üzüntüden bitkin düşeceksin, ya da yok olup gidenlerden olacaksın», dediler.

86— O da, «ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a şikâyet ederim. Ben, Allah'tan sizin bilmedlğlnlz (çok) şeyleri bilmekteyim» dedi.

87— Yâkub, «Ey oğullarım! dedi; (Mısır'a) gidin de Yusuf ile kardeşini araştırıp (bulmaya çalışın). Ve Allah'ın lûtf-u rahmetinden (estireceği ferah ve umut havasından) ümidinizi kesmeyin. Çünkü O'nun lûtf-u kereminden ancak kâflr bir millet ümidini keser.»

88— Kardeşleri (Mısır'a dönüp) Yusuf'un yanına girince, «Ey aziz (vezir), bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu; az bir sermaye ile geldik. Artık bize yine de ölçeği tam tut, tasaddukta bulun. Şüphesiz ki Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır.» dediler.

89— Yusuf onlara : «Câhillik (günlerln)de Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı bilir misiniz?» diye sordu.

90— (Onlar bu sorudan onun Yusuf olduğunu anlayarak) «Yoksa sen Yusuf musun?» dediler. O da «Evet, ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilik ve yardımda bulundu. Çünkü doğrusu kim korkup sakınır ve sabrederse, elbette Allah iyilerin mükâfatını zayi' etmez» dedi.

91— «Allah hakkı için, Allah seni seçip bize üstün kılmıştır. Doğrusu bizler suçlu kimseler idik,» dediler.

92— Yusuf onlara : «Size bugün azarlama ve başakakma yok. Allah sizi bağışlasın, affetsin. O merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.»

93— «Şimdi şu gömleğimi alıp götürün de babamın yüzüne (usulca) atıverin, gözü açılıp görmeğe başlar. (Sonra da) bütün alle halkınızla birlikte bana geliniz.» dedi.

HER ŞEYE RAĞMEN ALLAH'TAN ÜMİT KESMEMEK

(يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ) **«Yâkub, ey oğullarım! dedi. (Mısır'a) gidin ve Yusuf ile kardeşini araştırıp (bulmaya çalışın). Ve Allah'ın lütf-u rahmetinden (estireceği refah ve umut havasından) ümidinizi kesmeyin. Çünkü O'nun lütf-u kereminden ancak kâfir bir millet ümidini keser.»**

Şüphesiz ki, Allah her zaman için feyiz ve rahmet, ümit ve kuvvet, inâyet ve kudret kaynağıdır. Olaylar sebeplere bağlanır; sebepler de O'nun kudret elinde gerçek ölçü ve hedefini bulur. O, bir şeyi murat etti mi, sebeplerini oluşturup yollarını açar.

Ancak unutmamamız gerekir ki, âhirete uzanan bu uzun yolculuğumuzda karşımıza çıkan her olay, bizi üzen ve sevindiren her konu mutlaka, imân ve irfanımızın, Hakk'a teslimiyetimizin, sabır ve bağlılığımızın boyutlarını tesbite yönelik birer ilâhî tecellilerdir. Ani feveranlar, çılgınlıklar, ümitsizliğe kapılmalar ve sonucunu düşünmeden fevrî kararlar bizi plândaki yerimizden uzaklaştırır ve asıl maksada erişmemize engel olurlar.

Her şey bitti diye düşündüğümüz veya böyle sandığımız bir olayda çok şeyler vücut bulmakta ve nice umut kapıları açılmaktadır. Yeter ki olayları sebepleriyle birlikte yürüten Allah'a olan güven dolu bir gönül, sabır dolu bir kalp, umut dolu bir iç huzur ile yönelmesini bilelim..

Yâkub Peygamberin durumu böyle bir ortam içinde çalkanıp duruyor, dıştan bakanları bir bakıma ümitsiz ediyordu. Oysa o çalkantıların altında umut ve güven kapılarının açık olduğu kesindi. Yâkub Peygamber açık olan kapıyı görüyor ve bir an olsun umudunu yitirmiyordu. Bu, aynı zamanda Mekke'de müşriklerin azgınlık ve taşkınlıklarına, hayasızlık ve şarlatanlıklarına hedef olan, dış görünüşüyle insanları umutsuzluğa düşüren o günkü mü'minlerin içinde bulunduğu ortama benzemektedir. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, mevcut birçok şartların kendi aleyhlerine olmasına ve Allah'tan başka yardım edenlerin bulunmamasına rağmen, her geçen gün ümidi daha da kuvvetleniyor ve Allah'a dosdoğru imân edenlerin, kendilerini amansız biçimde kuşatan küfür ve tuğyan çemberini koparacaklarına inanıyordu.

Onun için böyle bir dönemde Yusuf ve Yâkub kıssalarının Kur'ân'da anlatılması onlara ümit sinyali veriyor, zafer nağmesini terennüm ediyordu.

Olayların gelişmesi ve Mısır'a birkaç defa yapılan seyahat da Yâkub Peygamber'e aynı ümit sinyallerini vermiş ve Yusuf'a kavuşma müjdesini fısıldamıştı.

ÖNCE KUSURU HATIRLATMAK

(قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ)**«Yusuf onlara: «Cahillik (günlerin)de Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı bilir misiniz?» diye sordu.»**

İşlediği haksızlığı bilmeyen veya hatırlamayan kimseyi, haksızlığından haberdar etmeden bağışlamak bir fazîletse de, hiçbir zaman toplum hayatında güven ve huzuru sağlamaya yönelik bir düşünce ve anlayış tarzı değildir. Zira affetmekten maksat, suç ve günah işleyen kimseyi mahçup etmek; kötülüğe kötülükle karşılık vermenin fazîlet ve güzel ahlâk olmadığını öğretmek, içindeki kötülükleri iyiliklere çevirmenin ne kadar insancıl bir düşünce ve davranış olduğunu anlatmaktır.

O bakımdan ışığı göremiyecek kadar gözleri kör olan kimsenin gözüne ışık tutmanın bir yararı yoktur. Yusuf Peygamber de, hem kendisine, hem de babalarına ve dolayısıyla çevrelerine haksızlık edip kötü örnek olan kardeşlerine, ilgili âyette belirtildiği gibi, «Cahillik günlerinizde Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı bilir misiniz?» diye sorma ihtiyacını duymuş, sonra da : **«Size bugün azarlama ve başa kakma yok. Allah sizi bağışlasın, affetsin. O merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.»** diyerek fazîletin ışığını açılan gözlere çevirmiştir.

Ayrıca Yusuf Peygamber, kardeşlerini sadece azarlamıyacağını, yapacağı iyiliği bir minnet duygusu olarak ortaya koymayacağını belirtirken asıl günah ve kusurları, yapılan haksızlık ve aşırılıkları affetmenin Allah'a ait olduğunu hatırlatıyor ve bu günleri aydınlık yapan Allah'a karşı minnet ve şükran duygusunu dile getiriyordu.

Sözünü ettiğimiz bu fazîletin asıl kaynağı nedir? Gerçekten Yusuf Peygamber sözü bu kaynağa getirip, bütün kuvvet ve kudreti, rahmet ve fazîleti, sabır ve başarıyı Allah'a ait kılarak şunu söyledi : **«Allah bize iyilik ve yardımda bulundu. Çünkü doğrusu kim korkup (kötülüklerden) sakınır ve (başa gelenlere) sabrederse, elbette Allah iyilerin mükâfatını zayi' etmez.»**

Hemen ilâve edelim ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'de mihnet, üzüntü ve sıkıntıyla geçen on üç yılını geride bırakıp Medine'ye hicret et-

tikten ve şehir devletini kurup savaşacak bir mücahit ordusu hazırladıktan sonra, Mekke'yi fethettiği gün, kutsal Kâbe'nin kapısında durup onun örtüsünün bir ucundan tuttuktan sonra, merak, korku, endişe ve heyecanla Onun nasıl bir hüküm vereceğine kulak kabartan Mekkeli'lere: «Ey Mekkeli'ler! Bugün size ne yapacağımı biliyor musunuz?» diye sordu. Onlar da hep bir ağızdan: «Sen âlicenap bir kimsesin, âlicenab bir kimsenin oğlusun, senden ancak iyilik ve fazîlet beklenir!» diye cevap vermişlerdi. Resûlüllah çok mütevazi bir eda ile onları rahatlatacak şu müjdeyi vermişti: «Yusuf'un kendi kardeşlerine dediğini ben de size söyleyeceğim: «Size bu gün azarlama ve başa kakma yok. Allah sizi bağışlasın, affetsin. O merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.»

Şüphesiz ki, Yusuf kıssasının bir safhası, Resûlüllah'ın (A.S.) Mekke'yi fethedeceği günü müjdelemekte ve daha duygulandırıcı ve daha yönlendirici muhteşem bir manzaranın meydana geleceğini haber vermekteydi. Nitekim öyle oldu.

GÖMLEKTE GİZLENEN MU'CİZE

(اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي يَأْتِ بَصِيرًا) **«Şimdi şu gömleğimi alıp götürün de babamın yüzüne (usulca) atıverin, gözü açılıp görmeğe başlar..»**

Her peygamber birtakım mu'cizelerle desteklenmiştir. Yusuf Peygamberin rüya yorumundaki mahareti, geniş bilgisi ve Mısır'a vezir olması birer mu'cize sayılsa bile, onun asıl mu'cizesi gömleğidir. Nitekim gömlek Mısır'dan alınıp yola çıkıldığı an, Yâkub Peygamber, Yusuf'un kokusunu almaya başlamıştı. O bunu açıklarken etrafındaki bazı kimseler onu bir bakıma kınamışlar ve : «Allah'a and olsun ki, sen elbette o eski şaşkınlığın içinde bulunuyorsun» demişlerdi. Peygamberlerdeki ruhî kuvveti ve ferasetin yüksekliğini idrak etmiyenler, çok geçmeden mahçup oldular. Çünkü gömlek getirilip Yâkub Peygamber'in gözlerine sürülünce, gözleri açılıp iyice görmeye başlamıştı.

Gerçi bu olayı psikolojik açıdan değerlendirenler de var. Aşırı üzüntü, hastalık ve sıkıntı insanda ölüme yol açacak kadar ârızalar doğurabilir. Buna karşılık sevinç, ferahlık ve bolluk, sağlık ve hayat getirir. Bunların görüşlerinde bir bakıma hakikat payı mevcuttur, ama mesele o kadar basit değildir. İşin içinde peygamberlik, ledünnî bilgi, yüksek seziş, Allah'a hudutsuz güven ve bağlılık, sonra da ilhâm ve mu'cize vardır.

Zaten bir olayın mu'cize olabilmesi için, aradan sebep ve illetlerin kal-

dırılması; fizik ve kimya kanunlarının iptal edilmesi gerektir. O bakımdan mu'cizeyi tabii olaylarda olduğu gibi, birtakım sebep ve illetlere irca' edip yorumlamak hatalıdır ve o takdirde mu'cize olma özelliği kalkar. Cenâb-ı Hak, peygamberlerin elinde ve dilinde izhar ettiği mu'cizelerle, biz insanlara şu hakikatı öğretmeyi murat etmiştir: Sizler her şeyi, her olayı sebep ve illetlere, birtakım tabii kanunlara bağlıyorsunuz; sebep ve illetleri, kanunları muallakta bırakıyorsunuz. Oysa sebep ve illetler, kanunlar ve neticeleri benim kudret elimde bulunuyor. Dilediğim zaman onları ara yerden kaldırıp harikulâde olaylar meydana getirmeye kadirim. İşte Yusuf Peygamberin gömleğinde de böyle bir kudretin tecellisi söz konusudur. Onun için başka yorumlar aramak veya düşünmek anlamsızdır.

ÖNEMLİ KİŞİLER, KENDİ ÇEVRELERİNDE PEK TAKDİR GÖRMEZLER

Büyük adamlar, tarihî kişiliği olanlar, ilimde derinleşenler, önemli mürşitler yaşadıkları çevre ve toplumdan ziyade başka çevre ve bölgelerde tanınır ve lâyık oldukları ilgiyi ve saygıyı görürler. Özellikle onların asıl değeri, vefatlarından sonra daha çok anlaşılır. Biz tarihî olaylara ve kıssalara bu açıdan baktığımızda şu misalleri ilk nazarda görebiliriz :

Nuh Peygamber, hem resûl, hem ulü'l-azm olan büyük bir peygamberdir. Uzun yıllar kendi kavmi arasında bulunup fazîlet ışığını onlara tutarak insanları, bir olan Allah'a, iyi ahlâk ve adâlete, kardeşlik ve hakseverliğe -hiç bir karşılık beklemeksizin- dâvet ettiği halde, kavmi o yüksek değeri bir türlü anlayamamıştı. Ancak Nuh (A.S.) vefat ettikten sonra büyük bir üne kavuşabilmiş, vahiy yoluyla adı kutsal kitaplara, bir daha silinmemesiye yazılmıştır.

İbrahim Peygamber (A.S.), Harran ve çevresinde hiçbir zaman, lâyık olduğu ilgi ve saygıyı görememiş, hattâ kendi ailesi tarafından bile dosdoğru anlaşılamamış, üstelik imha edilmek üzere ateşe atılacak kadar aleyhinde ileri gidilmiştir. Oradan Şam ve Hicaz bölgesine göç edince kısa zamanda tanınmış ve yüksek bir değer olduğu yer yer anlaşılmaya başlanmıştır. Sonra da vahiy yoluyla adı kutsal kitaplara yazılmış ve günümüze kadar saygıyla anılmıştır.

Musa Peygamber, Mısır'da pek az ilgi görebilmiş, Filistin ve çevresine göç ettikten sonra kıymeti anlaşılmış ve büyük saygı görmüştür, hâlâ da görmeye devam etmektedir.

İsa Peygamber (A.S.), büyük bir değer olmakla beraber, içinde yaşadığı bölge onu anlayamamış, üstelik çarmıha germeye teşebbüs edecek

kadar o cevherin gerçek değerini görememişlerdir.

Yâkub Peygamber (A.S.) kendi ailesi ve çevresi tarafından lâyık olduğu şekilde takdir edilememiş, hattâ ailesinden bazı yakınlarının onu bunak sanacak kadar basîretleri kapanmıştır. Oysa hâlâ bugün o, Yahudilerin en çok saygı duyduğu, müslümanların saygı ve takdirle andığı bir şahsiyet olarak yaşamaktadır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz doğduğu yer olan Mekke ve çevresinde değil, Medine ve Habeşistan'da tanınıp takdir ve saygı görmüş, sonra da önce Arap Yarımadasında, arkasından bütün dünyada büyük bir şahsiyet olarak ün yapmış, birçok milletlerin kalbinde taht kurmuş, düşmanları bile Onu takdir etmekten kendilerini alamamışlardır.

Yâkub Peygamber'in o gün için ailesi arasındaki kişiliğini anlamamıza Kur'ân şu iki âyetle ip ucu vermektedir: **«Kafile (Mısır'dan) ayrılıp hareket edince, babaları, «şüpheniz olmasın ki, ben Yusuf'un kokusunu alıyorum; bana bunadı demeseniz iyi olur» dedi. Oradakiler, Allah'a and olsun ki, sen elbette o eski şaşkınlığın içinde bulunuyorsun, dediler.»**

Oysa zaman çok geçmeden kimlerin şaşkın olduğunu, kimlerin hakikati görüp konuştuğunu ortaya koydu.

Bir düşünürümüz şöyle demiştir:

«Sağlığında bir tutam tuz koymazlar aşına;
Öldükten sonra abideler dikerler başına!.»

Ünlü şair Baki de bu anlattıklarımızı şu iki mısraıyla ne güzel dile getirmiştir:

«Kadrini seng-i musallada bilüp ey Baki,
Durup el bağlayalar karşına yâran saf saf.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yâkub Peygamber ile oğulları arasında geçen son safha anlatıldı. Ancak Yusuf'un kokusunu aldığını söyleyince, aile halkından bir kısmının onu iyice bunamış sanarak sözünü ciddiye almadıkları, gömlek gelip yüzüne atılınca gözlerinin açılmasına şahit olan o kimselerin bu defa pişmanlık duydukları, Allah'tan bağışlanma diledikleri konu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle peygamberlerin ledünnî ilme mazhar olduklarına işâret ediliyor ve Yâkub Peygamber'in (A.S.) daha önce dediklerinin bir bir gerçekleştiği misal olarak gösteriliyor.

——oOo——

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ
قَالَ اَبُوهُمْ اِنّ۪ي لَاَجِدُ ر۪يحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾
قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَف۪ي ضَلَالِكَ الْقَد۪يمِ ﴿٩٥﴾
فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَش۪يرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِه۪ فَارْتَدَّ بَص۪يراًۚ
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا
يَٓا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَٓا اِنَّا كُنَّا خَاطِـ۪ٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ
اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبّ۪يۜ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿٩٨﴾

M E Â L İ :

94— Kafile (Mısır'dan) ayrılıp hareket edince, babaları, «Şüpheniz olmasın ki, ben Yusuf'un kokusunu alıyorum; bana «bunadı» demeseniz (iyi olur),» dedi.

95— Oradakiler, «Allah'a and olsun ki, sen herhalde o eski şaşkınlığın içinde bulunuyorsun» dediler.

96— Ne vakit ki müjdeci gelip gömleği Yâkub'un yüzüne sürünce, gözü açılıverdi. «Ben size, Allah'tan bilmediğinizi şüphesiz ben bilirim» dememiş miydim?» dedi.

97— Oğulları, «Ey babamız! günahlarımızın bizim için bağışlanmasını dile; doğrusu bizler günahkâr olarak bulunuyorduk» dediler.

98— Yâkub, «sizin için ileride Rabbimden bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.» dedi.

PEYGAMBER KIYMETİNİ BİLMEYENLER

Yâkub Peygamber (A.S.) iki önemli mu'cize ortaya koymuştur. Birincisi : «Ey oğullarım! (Mısır'a) gidin de Yusuf ile kardeşini araştırıp (bulmaya çalışın). Ve Allah'ın lütf-u rahmetinden (estireceği ferah ve umut havasından) ümidinizi kesmeyin.» demesidir. İkincisi : Sekiz veya on günlük mesafeden Yusuf'un kokusunu almasıdır. Ne yazık ki, başta büyük oğulları olmak üzere çevresindekilerin çoğu bu kadri yüce peygamberi anlayamamışlar da o yüzden ona «şaşkın» veya «bunak» nazarıyla bakmışlar.

Bu tarihî olay, kendini Allah'a veren, bütün ümidini Allah'a bağlayan yaşlı mü'minlere üstün saygı gösterilmesini telkîn etmekte ve Müslümanlara bu gibi hallerde nasıl davranmaları gerektiğini öğretmektedir.

Nitekim oğulları, kardeşleri Yusuf'un gömleğini alıp Mısır'dan dönünce, Yusuf'u olduğu kadar, babalarını da daha iyi tanıyabilip anlayabilmişler ve yaptıkları kabalıklara pişmanlık duyup günahlarının bağışlanması için babalarından istekte bulunmuşlardır. O da, **«sizin için ileride Rabbımdan bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir»**, demişti.

Kurtubî'nin Tirmizî'den yaptığı nakle göre, İbn Abbas (R.A.) şöyle demiştir: Biz, Peygamber (A.S.) Efendimizin huzurunda bulunduğumuz bir sırada Ebû Tâlip oğlu Ali (R.A.) geldi ve dedi ki : «Anam-babam sana feda olsun! Şu Kur'ân göğsümden (hafızamdan) kaçıp gidiyor, (ezberlediğimin bir kısmını unutuyorum). Onu koruyabilmem için ne tavsiye edersiniz?» Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona : «Ya Ali! sana birkaç kelime öğreteyim ki, Allah'ın onlarla sana öğrettiğini ve senin öğrenip de göğsünde tuttuğunu (senin hafızanda) tesbit eylesin, ne dersin?» diye sordu. Hz. Ali de (R.A.) : «Evet, Ya Resûlellah!» diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) ona şöyle tavsiyede bulundu : «Cuma gecesi olunca, gücün yeterse, gecenin son üçte birinde kalk ki, bu saat meleklerin şâhit oldukları, duâların kabul edildiği bir zaman parçasıdır. Nitekim kardeşim Yâkub'un, oğullarına, sizin için ileride Rabbımdan bağışlanma dileyeceğim, demesi, cuma gecesini beklediğine işârettir.» (1)

Yâkub Peygamber'in duâ ve istiğfarını geciktirmesi, seher vaktini bekleyeceğine işârettir, diyenler de olmuştur. Said b. Cübeyr'e göre Yâkub Peygamber, oğulları için duâ ve istiğfarda bulunmayı kamerî ayın 13, 14 ve 15. gecelerini beklemek üzere geciktirmiştir.

---

(1) Tefsir-i Kurtubî : 9/262, 263 - Ancak bu hadis garip hadîsler arasında yer almıştır.

Bu konuda bir diğer rivâyet de şöyledir: Hz. Ömer, (R.A.) hilâfet yıllarında bir gün Mescid-i Sadete girdiğinde bir adamın şöyle duâ ettiğini işitiyor: «Allahım! beni çağırdın, ben de sana yönelip geldim. Emrettin emrine uydum. Şimdi seher vaktidir, beni affet..» Hz. Ömer sese iyice kulak verince, onun Abdullah b. Mes'ud'un (R.A.) evinden geldiğini farketti ve gidip ondan sebebini sorunca, kendisine şu cevap verildi: «Yâkub Peygamber, oğulları için yapacağı duâ ve istiğfarı seher vaktine bırakmıştı, onun için ben de duâ için bu vakti seçmiş bulunuyorum.» (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yâkub Peygamber'in gösterdiği iki mu'cizenin, ancak Hz. Yusuf'un (A.S.) gömleği getirilince anlaşıldığına işâret edildi. Sonra babalarını yanlış anlamalarından dolayı pişmanlık duyan Yâkub Peygamberin on oğlunun Allah'tan bağışlanma dileğinde bulundukları, bunun için babalarının duâ ve istiğfar etmesinden yana bir arzu izhar ettikleri anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Yâkub (A.S.) ailesinin toplu halde Ken'an ülkesini terkedip Mısır'a göç ettikleri ve Yusuf'a ora âdeti uyarınca saygıyla eğildikleri anlatılır. Sonra da Yusuf Peygamber'in yıllarca önce gördüğü rüyanın böylece gerçekleştiğine dikkatler çekilerek konu noktalanır.



(1) İbn Cerir et-Taberî - İbn Kesir : 2/490

فَلَمَّا دَخَلُوا
عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ
اٰمِنٖينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ
يَٓا اَبَتِ هٰذَا تَأْوٖيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبّٖي حَقًّا
وَقَدْ اَحْسَنَ بٖٓي اِذْ اَخْرَجَنٖي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ
مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنٖي وَبَيْنَ اِخْوَتٖي اِنَّ رَبّٖي
لَطٖيفٌ لِمَا يَشَٓاءُ اِنَّهُ هُوَ الْعَلٖيمُ الْحَكٖيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنٖي
مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنٖي مِنْ تَأْوٖيلِ الْاَحَادٖيثِ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّٖ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ تَوَفَّنٖي مُسْلِمًا
وَاَلْحِقْنٖي بِالصَّالِحٖينَ ﴿١٠١﴾

M E Â L İ :

99— (Yâkub ailesi Mısır'a gelip) Yusuf'un yanına girdiklerinde, Yusuf ana-babasını kucaklayıp yanına aldı ve «Mısır'a -inşaallah- güven duyguları içinde girin!» dedi.

100— Ve ana-babasını tutup taht üzerine çıkardı. Onlar da eğilip Yusuf'a saygı (Allah'a şükür secdesinde bulunarak teslimiyet) gösterdiler. Yusuf, «Babacığım,» dedi, «İşte daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur bu! Rabbim onu gerçekleştirdi; cidden bana büyük iyiliklerde bulundu: Beni zindandan çıkardı; şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan son-

ra Rabbim sizi çölden (veya Bedâ adlı yerden buraya) getirdi. Şüphesiz ki Rabbim, dilediği hususlarda çok lûtuf sâhibidir. Hem doğrusu Rabbim bilendir, hikmet sâhibidir.

101— Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin, rüyaları yorumlamayı öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünya'da da, Âhiret'te de işlerimi düzene koyan, bana sâhip çıkan Sensin. Ruhumu müslüman olduğum (Hakk'a teslimiyet gösterdiğim) halde al ve beni iyi kişilere kat.»

ASALET ÖRNEĞİ, FAZİLET TİMSALİ

Mısır gibi önemli bir ülkede vezir olup, devlet hazinesini elinde tutan ve işin en garip tarafı, köle diye satılarak bu ülkede sıfırdan başlayıp kendini bu düzeye getiren Yusuf (A.S.), yükseldikçe Allah'a olan bağlılığı kat kat artmış, her geçen gün daha çok mütevazi olmuştur. Bununla da kalmayıp, kendisini öldürecek kadar hırçınlaşan ve acımasızca davranan kardeşlerini, eline her türlü fırsat geçtiği halde affetmesini bilmiş ve ailenin bütün fertlerini bağrına basarak, Allah'ın izniyle ve yardımıyla hepsine güven ve huzur sağlamıştır.

Şüphesiz ki, bu onun asaletini, peygamberlik rütbesine her yönüyle lâyık olduğunu gösterir. Soysuz kişiler yükseldikçe soysuzluklarını, asil kişiler yükseldikçe tevazülerini artırırlar. Nitekim İslâmiyeti kendilerine din olarak seçen köleler ve fakir, zayıf kişiler, bu dinde sevgi ve saygı, itibar ve kardeşlik gördükçe sevinmişler, peygamber mektebinin seçkin talebesi olma şerefine erişerek hep yükselmişlerdir. Bir gün gelmiş bir kısmı çok önemli mevkilere atanmış, fakat bu onların hep tevazüünü, fazilet ve irfanlarını artırmıştır. Demek ki, Allah'a dosdoğru imân insanı alçak gönüllü, edepli, terbiyeli, fazîletli ve vakarlı yapar.

ANA VE BABASININ YUSUF'A SECDE ETMESİ

Kıssanın baş kısmında bu konuya değinmiş, az da olsa bir açıklamada bulunmuştuk. Özet olarak Mısır'ın o günkü geleneklerine uyarak Yusuf'un önünde hafif eğilip sevgi ve saygılarını ifade etmişlerdir; zaten secdenin sözlükte bir anlamı da budur, diyebiliriz. O bakımdan aynı konuya tekrar dönmeğe gerek görmüyoruz.

BAŞARI, ALLAH'TANDIR

(رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَن۪ي مِنْ تَأْو۪يلِ الْاَحَاد۪يثِ ...) **«Rabbım! Gerçekten bana mülk verdin, rüyaları yorumlamayı öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da, Âhiret'te de işlerimi düzene koyan ve bana sahip çıkan sensin...»**

Yusuf Peygamber'in bir diğer örnek hareketi, elde ettiği bütün başarıları, eriştiği bütün nîmetleri Allah'a nisbet edip O'nun yüceliği ve geniş rahmeti karşısında mahviyetini idrâk etmesidir. Zaten gelip geçen her peygamberin anlayış ve tutumu bu düzeyde kendini göstermiştir.

Diğer insanların çoğu ise, arzuladığı nimete erişip, peşinde koştuğu makama eriştiklerinde, başarıyı kendi zekâlarına nisbet edip Allah'ı unuturlar. Şüphesiz ki, hayatın çok renkli yolunda bu gibi sınavlar her insanı beklemektedir. Neye eriştiğinin veya neleri elde ettiğinin idrâki içinde olanlar kendilerini kaybetmez ve şımarmazlar. Bilâkis tevazüları, Allah'a olan bağlılıkları artar da nail oldukları nîmet sebebiyle bir fitneye uğramamak için Allah'a sığınırlar, O'nun yardımını dileyip bütün varlıklarını O'na teslim ederler. Böyle bir idrâk içinde olmayan ham ervah ise, nîmetin sarhoşluğu içinde geçici olanı da, kalıcı olanı da unuturlar, hayatın hep öyle toz pembe devam edeceğini sanarak her gün biraz daha Allah'tan ve âhiretten uzaklaşırlar.

Kur'ân'da bu konuda Yusuf Peygamber'in şu sözleri, mü'minler için örnek alınacak bir ölçü ve model olarak verilmektedir: **«Cidden Rabbım bana büyük iyiliklerde bulundu: Beni zindandan çıkardı; şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozdu, sonra da Rabbım sizi çölden (veya Bedâ adlı yerden) getirdi. Şüphesiz ki, Rabbım, dilediği hususlarda çok lûtuf sâhibidir. Hem doğrusu Rabbım (her şeyi) bilir, hikmet sâhibidir.»**

Kâinatta ilâhî sünnetin mutlak hâkim olduğunu bilip inanan, her şeyin yaratılış hikmetine yönelip, yükletilen proğrama göre hizmet vererek varlığını sürdürdüğünü anlayan ve yine her şeyin bağlı bulunduğu hılkat kanunu gereği Hakk'ı tesbîh ettiğine, ilmî ve tecrübî açıdan şâhit olan insana Cenâb-ı Hak nasıl bir proğram yüklemiştir? İşte bunu bilip uyguladığımız ölçüde insanlığımızı anlamış ve beklenileni vermiş oluruz. Yusuf Peygamber'in hayatından seçilen parçalar ve bölümler, onun böyle bir idrâk içinde bulunduğunu ortaya koymakta, düşünebilen, olayları tahlîl edip sonuçlar çıkaran kişilere en güzel misaller verilmektedir.

RUHUMU, MÜSLÜMAN OLDUĞUM HALDE AL!

Yusuf Peygamber'in rüyası gerçekleşip dünya ve âhiret arasında mutluluk yansıtan en sağlam köprüyü kurduktan sonra yaptığı duâ çok anlamlı ve o nisbette düşündürücü ve yönlendiricidir. Duâsı çok kısa olmakla beraber hayatın her parça ve bölümünü içine almakta, insanın dünyadaki yerini belirlemektedir. Yusuf Peygamberin duâsı iki önemli kısımda toplanıp özetlenmiştir :

a) Cenâb-ı Hakk'a bütün mevcudiyetiyle teslîm olup boyun eğdiği bir halde ruhunun alınmasını dilemesi,

b) Dünya ve âhirette iyi kişiler kafilesinde bulunmayı istemesi..

Birinci cümleyle insanın her şeyiyle Allah'a ait olduğu ve ancak O'nun selâmet gölgesi altında bulunmak suretiyle varlığını koruyabildiği, sonunda yine dönüşünün ancak O'na olacağı anlatılıyor ve bu şuur, bu imân ve irfanla ölmenin en büyük saadet olacağına işâret ediliyor. İkinci cümleyle, Allah'a dosdoğru imanın birleştirici, bütünleştirici ve kardeşlik duygularını geliştirici olduğu, bu doğrultuda iyi kişilere her zaman ihtiyaç duyulacağı; dünyada da, âhirette de insanın toplumdan kopuk yalnız başına yaşayamıyacağı belirtiliyor. Böylece mü'minlerin kendi aralarında kardeşlik ve dostluk kurmalarının lüzumuna dolaylı şekilde dikkatler çekiliyor.

TARİHÎ YÖNÜ

Yusuf Peygamber'in Mısır'a götürülmesi M.Ö. kaçıncı yüzyıla raslamaktadır? Bu konuda tarihçilerin kesin bir tesbitine rastlayamadık. Bazı tarihçilere göre, İsrailoğulları Mısır'da iki asır kalmışlardır. Böylece Yusuf Peygamberin Musa Peygamberden yaklaşık ikiyüz yıl önce yaşadığı anlaşılır. Ancak Musa Peygamber'in M.Ö. XIII. yy.'da yaşadığını dikkate aldığımız ve Tevrat'taki belgelerden de İsrâil oğulları'nın Mısır'da beş asra yakın bir süre kaldıklarına baktığımız zaman, Yusuf Peygamber'in M.Ö. XVIII. yy.'da yaşadığı ve bu tarihte Mısır'a götürüldüğü ağırlık kazanır.

Zira bu konuda elimizde güvenilir iki önemli kaynak bulunuyor: Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerîm'de tarih üzerinde durulmaz, olayların ibretli safhaları nakledilerek toplum ve milletler yönlendirilmek istenir. Tarih konusu tarihçilerin araştırma ve tesbitlerine bırakılır.

Tevrat'ta ise, bazan tarih üzerinde durulur, bazan birtakım rakamlar verilir. Tabii bunların ne kadar sıhhatli olduğunu tesbit etmemiz bazan mümkün olmuyor. Allah sözüne insan sözü karıştırıldığı ve birtakım hikâ-

yelere ve kıssalara geniş yer verildiği için bazı gerçekler belirsiz hale gelmiş, bazı konular mecrasından saptırılmıştır. Bununla beraber Tevrat'ta bazan da aydınlatıcı bilgiler verilir. Örneğin, Yâkub ailesi Mısır'a göç ettiklerinde sayılarının 70'i bulduğu (1) ve beş asra yakın (430 yıl) orada kaldıktan sonra Filistin'e yerleşmek üzere Mısır'ı terkettiklerinde, çocuklar ve kadınlardan, hatta atlılardan başka 600.000 yaya erkekle yola çıktıkları belirtilmektedir. (2)

Konuya bu açıdan baktığımızda, İsrâiloğulları'nın Mısır'dan göç edip Sina çölüne geldiklerinde nüfuslarının yaklaşık iki milyonu bulduğu anlaşılıyor. Ancak bunların hepsinin Yâkub soyundan üreyip çoğaldığını söyleyemeyiz. Yâkub Peygamber'in arkasından Ken'anîlerden bazı ailelerin de bilahara Mısır'a göç ettikleri ve Mısır yerlilerinden bazı ailelerin Yusuf Peygamber'e inanıp uydukları da mümkündür. Böylece 430 yıl içinde Allah'a ve Peygamberine inananların iki milyona yaklaştığı söylenebilir.

YUSUF (A.S.) KISSASINDAN MÜ'MİNLERE MESAJLAR

1— Peygamberlik tahsil ile elde edilen bir meslek değildir. O her yönüyle Allah'ın büyük bir lûtuf ve ihsanıdır ki lâyık olanlara vermiştir.

2— Mevki ve makam yükseldikçe, düşmanlar, kıskananlar ve çekemiyenler, aynı zamanda çamur atanlar çoğalır. Kişinin yükseldiği makamda tevazu ve fazîleti arttıkça, karakterleri bozuk olanların ona karşı kin ve kıskançlıkları o nisbette artar.

3— Cenâb-ı Hak, yüksek hikmeti gereği, her peygamberi ayrı bir özellikle donatıp hizmete sevketmiştir. Yusuf Peygamberin birçok meziyetleri arasında üçü çok daha belirginlik arzeder: Rüya yorumu, olayları tahlîldeki isabeti ve idare etme yeteneği, devletin ekonomik yapısını iyileştirip halka refah kapılarını açma becerisi..

4— Allah'ın insana lûtfettiği önemli nîmetlerden çevrenin dikkat ve hasedini çekecek olanlarını gizli tutmak, hiç değilse onları övünme ve böbürlenme vasıtası yapmamak tavsiye edilir.

5— Mal ve evlâdı, her zaman Allah'a emanet etmemiz üzerinde durulur. Zira Allah daha çok kendisine emânet edilenleri koruyup zayi' etmez.

6— İnsanı üzüp sıkan olaylar karşısında, «bana gereken, güzel bir sabırdır» diyerek Hakk'ın irâde ve kazasına baş eğip teslim olmak, mut-

(1) Tekvîn : 46/27
(2) Çıkış : 12/37, 41

luluğun ilk adımıdır.

7— Cenâb-ı Hak bir kimseyi yükseltmek istediğinde, her şeye rağmen engelleri bir bir kaldırarak sebepleri kolaylaştırır. Yusuf Peygamberin hayatı bunun en açık misallerinden biridir.

8— Nefsin peşine takılıp şehvetin esiri olmak hiç kimseye fazîlet ve şeref getirmemiş, bilâkis rüsvay olmasından yana çok şey kaybetmesine sebep olmuştur. Mısır azizinin eşinin tutumu buna güzel bir misal teşkil eder.

9— Kendine hâkim olup, «Ben, Allah'tan korkarım. Hayasızlıktan Allah'a sığınırım» demek, gerçek imânın tezahürü ve her yerde Allah'ın kudret damgasını görmenin belirtisidir.

10— İffet ve namus, edep ve vakar her yerde insanı yüceltir.

11— Nefsin ve şeytanın açtıkları ahlâksızlık çukuruna düşmektense, zindana girmeyi tercîh etmek, hem dünyada, hem de âhirette saadete kavuşmanın kapısı ve ilâhî inâyet ve rahmete erişmenin en açık yoludur.

12— Sıkıntılı günlerde fanilerden değil, baki olan Allah'tan yardım dilemek, O'na kul olmanın ve bütün kuvvet ve kudretin yine O'nun elinde bulunduğunu anlamanın açık ifadesidir.

13— Buğdayı silolamak mümkün olmadığında onu başağında korumak, olumlu sonuç verir.

14— Güvenilir ve ehil kişilere görev verilmediği zaman, şartlar ve ortam müsait olduğu takdirde onların bazı görevlere istekli çıkmalarında, ülkenin selâmeti bakımından bir sakınca yoktur.

15— Kötülük yapanları, -toplum ve ülkeden yana bir zarar ve sıkıntı getirmiyecek ve insan haklarının zayi' olmasına sebep olmayacaksa,- affetmek; bağışlanma diledikleri zaman geçmişi deşip başa kakmamak, küçümsememek, kınamamak ve azarlamamak şüphesiz ki, Allah'ın sevdiği güzel hasletlerden biridir. Zira affetmek, cezalandırmaktan çok daha tesirli ve üstündür; aynı zamanda daha ıslâh edicidir.

16— Çocuklarımızı, sevdiklerimizi ve dostlarımızı bir yere yolcu ederken veya biz onlardan ayrılıp bir tarafa gitmeye hazırlanırken: ALLAHU HAYRÜN HÂFİZEN VE HÜVE ERHAMÜ'R-RÂHİMÎN **«Allah, koruyucuların en hayırlısıdır ve O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.»** demek sünnettir ve cidden koruyucudur. Yâkub Peygamber, küçük oğlu Bünyamin'i Mısır'a gönderirken, bu sözleri söyleyerek onu Allah'ın himâyesine tevdi' etmiştir.

17— Nazardan korunmak için tedbirli olmak müstehabdır. Zira gözdeğme haktır. Ancak bu tedbir, göz boncuğu, kaplumbağa kabuğu ve benzeri şeyleri takmakla değildir, Allah'ın hıfz-ü emanına sığınmak ve Kur'-ân'dan Muâvvezeteyn sûrelerini okumak suretiyle önlem alınmalıdır.

18— Önemli bir olay, bir durum karşısında kalınınca, toplanıp istişâre etmek sünnettir, aynı zamanda çok yararlıdır.

19— Cenâb-ı Hak, her insanı birkaç şeyle dener: Kimini evlâdıyla, kimini karısı veya kocasıyla, kimini malıyla, makam ve servetiyle, kimini bilgisiyle sınavdan geçirir. Bütün bu hususlarda başarı sağlamak, Allah'a güvenip dayanmak ve sabrederek sonucun iyi olmasını dilemekte düğümlenmiştir.

20— Bir üzüntü ve sıkıntıyla karşılaşıldığı zaman, bunu fanilere değil, Allah'a açmak, durumunu O'na arzetmek, gelecek olan genişlik ve ferahlığın ilk müjdesidir.

21— Yaşlı, güngörmüş aklı başında tecrübeli kişilere saygı göstermek, onların görgü, bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak sünnettir. Daha önceleri Yâkub Peygamberin görüş ve fikirlerine önem vermeyen oğulları sonunda ne kadar büyük hatâ ettiklerini anlamış ve Allah'tan bağışlanmaları için babalarının duâ ve istiğfarda bulunmasını talep etmişlerdir.

22— İnsan ne kadar yükselirse yükselsin, ana-babasının, hocalarının yanında küçülmesini bilmeli, çevresindekilere karşı alçak gönüllü olmaya, tevazü kanadını yere indirmeye özen göstermelidir.

23— Erişilen her nîmetin şükrünü yerine getirmeyi ihmâl etmemek, nîmet arttıkça şükrünü artırmak ve Cenâb-ı Hakk'ı daha çok anmak, her peygamberin tavsiye ettiği bir sünnettir ki, hiçbir zaman değerini kaybetmez.

24— Elde edilen bütün başarıları Allah'a irca' edip O'nun sonsuz kudreti karşısında mahviyetkâr davranmak en güzel sünnetlerden biridir. Çünkü kuvvet ve kudret Allah'a ait olduğu gibi, insanı başarılı kılan da O'dur. O bakımdan Yusuf Peygamber eriştiği bütün nîmetlerin Allah'tan birer lütuf olarak geldiğini, elde ettiği bütün başarıların Allah'a ait olduğunu dile getirerek kendisinden sonrakilere en doğru ve sağlam bir düşünce ve hareket noktası belirlemiştir.

ÖZEL MÜLKİYETİ KALDIRIP DEVLETİN TEKELİNDE TUTMAK

Tevrat'ta açıklandığına göre, Yusuf Peygamber yedi yıl kadar süren kıtlık yıllarında, devlet adına depoladığı gıda maddelerini, daha çok halka arazi karşılığında vermeyi plânlamış ve böylece kâhinler dışında bütün ülke insanının arazileri devlet adına satın alınmıştır. Sonra da bu arazinin işletilmesi, elde edilecek ürünün beşte biri devlete verilmek üzere halka bırakılmış, o yüzden Mısır halkı devletin kulu ve kölesi durumuna getirtilmiştir. (1)

Bu ifadeden şunu anlıyoruz ki, Yusuf Peygamber'in uyguladığı şer'î kanunlara göre, araziyi, iyi işletemiyen halkın elinden yine kendi rızalarıyla devlet adına satın alıp ülke arazisini devletin tekelinde tutmakta bir sakınca yoktur. Zira yedi yıllık uzun bir deneme, halkın araziyi iyi kullanamadığını ortaya koymuş ve baş gösteren kıtlık birçok sıkıntılar doğurmuştur.

Ancak Tevrat'ta bu açıklamadan sonra şu satırlara yer verilmiştir: «Ve İsrail Mısır diyarında Goşen vilâyetinde oturdu ve orada mülk sâhibi oldular ve semereli olup ziyadesiyle çoğaldılar ve Yâkub Mısır diyarında 17 yıl yaşadı, 147 yaşında öldü.» (2)

Bu da, Yusuf Peygamber'in ülke arazisini devletin tekelinde tutarken, özel mülkiyeti kökünden söküp kaldırmadığını, yine isteyenlere belli bir bedel karşılığında mülk verilebileceğini göstermektedir. Ancak tereddüt edilen bir hususu unutmamak gerekir : Ülke arazisi satın alınıp devlete mal edilirken kâhinlerin arazisi satın alınmamış, çünkü devlet onların tayınını, yani günlük geçimini karşılıksız olarak sağlamıştır. O bakımdan onların arazisi kendi mülkiyetlerinde kalmıştır.

Tevrat'ta sık sık «kâhin» ve «kâhinler» tabiri geçer. Bundan, daha çok Yâkub Peygamberin evlât ve torunları kasdedilmekte, diğer bir yorumla, o aileden gelen din adamları hakkında kullanılmaktadır.

OLAYIN BİR BAŞKA TARİHÎ YÖNÜ

Müfessir Kurtubî'nin beyânına göre : Ölüm saatleri yaklaşınca Yâkub Peygamber, Şam diyarında Ken'an yöresine babası İshak'ın yanına gömülmesini vasiyet etmişti. Yusuf Peygamber babasının vasiyetini aynen yeri-

(1) Tevrat/Tekvîn : 47/20-26
(2) Tekvîn : 47/27-28

ne getirerek ona karşı son görevini yapmayı ihmal etmemiştir. (1)

Tevrat'ta ise bu safha şöyle yazılıdır: Yâkub Peygamber oğullarını çağırıp onlara şöyle vasiyette bulunmuştur: «Ben kavmıma katılmak üzereyim. Beni babalarımla beraber Hittî Efronun tarlasında olan mağaraya, Ken'an diyarında Mamre karşısında Makpela tarlasında olan İbrahim'in kabir için mülk olarak Hittî Efron'dan satın aldığı mağaraya gömün. İbrahim ve karısı Sarayı orada gömdüler; İshak ve karısı Rebeka'yı orada gömdüler: Ve ben Leayı orada gömdüm. Tarla ve içindeki mağara Het oğullarından satın alınmıştı. Ve Yâkub, oğullarına emretmeyi bitirince ayaklarını yatağın içine topladı ve son soluğu verdi ve kavmine katıldı.» (2)

Yusuf Peygambere gelince : O da vefat edince, ruhen babaları Yâkub, İshak ve İbrahim'e (salât-ü selâm hepsine olsun) katılmayı dilemiş ve böylece tertemiz, peygamberliğinin nezahati içinde Mısır'da vefat etmiştir. Ancak Mısırlı'lar onu paylaşamamışlar, her semt halkı kendi kesiminde onun gömülmesini istemiş, derken büyük bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştı. Çünkü herkes o mübarek insanın bereketine erişmek arzusundaydı. Sonra aklı eren ileri gelenler, vaki anlaşmazlığı çözmek için Yusuf'un naşını bir mermer tabuta yerleştirip Nil ırmağının ikiye ayrıldığı kısma gömerek bütün Mısırlı'lara Nil ile bereket dağıtmasını dilemişler ve böylece herkesi memnun edip susturabilmişlerdi. Uzun yıllar orada gömülü kaldıktan sonra Musa Peygamber, İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarırken Yusuf Peygamber'in mermer tabutunu da alıp öylece beraberlerinde götürmüşler de vefatından 400 yıl sonra onu Beytü'l-Makdis'e gömmüşlerdir. Kaç yaşında vefat ettiği tam tesbit edilememiştir. 108, 123 ve 107, 110 gibi rakamlar üzerinde durulmuştur. Allah daha iyisini bilir. Efraim, Manasse ve Rahmet adında üç oğlunun dünyaya geldiği söylenir. (3)

Tevrat'taki kayıtlara göre ise, Yusuf Peygamber, babası Yâkub'un cesedini mumyalamaları için hekim kullarına emrettiği ve emir yerine getirilip kırk gün mumyalama süresi dolunca, Mısırlı'ların onun için yetmiş gün gözyaşı akıttıkları belirtilmektedir. Sonra da Yâkub'un vasiyeti gereği, onun mumyalanmış naşının Ken'an diyarına nakledilerek Mamre karşısında Makpela tarlasındaki mağaraya gömüldüğü anlatılır. (4)

Yine Tevrat'taki kayıtlara göre, Yusuf Peygamber 110 yıl yaşamıştır. Vefatına yakın kardeşlerini ve oğullarını toplayarak onlara gelecekle ilgili şu haberi vermiştir: «Ben ölüyorum, fakat Allah mutlaka sizi arıyacaktır

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 9/270
(2) Tevrat/Tekvîn : 49/29-33
(3) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i Kurtubî : 9/270
(4) Tevrat/Tekvîn : 50/1-14

ve bu diyardan sizi İbrahim'e ve İshak'a ve Yâkub'a yemin ettiği diyara çıkaracaktır. Ve Yusuf : Allah sizi mutlaka arıyacaktır ve kemiklerimi buradan çıkaracaksınız, diyerek İsrail'in oğullarına yemin ettirdi. Ve Yusuf 110 yaşında öldü ve onu mumya edip Mısır'da bir tabuta koydular.» (1)

Tevrat'ın Çıkış kitabında ise, Yusuf'un bu vasiyetinin Musa Peygamber tarafından yerine getirildiği anlatılarak şöyle deniliyor : «Ve İsrailoğulları Mısır diyarından silâhlanmış olarak çıktılar. Ve Musa, Yusuf'un kemiklerini kendisiyle beraber aldı; çünkü İsrâiloğullarına: Gerçekten Allah sizi ziyaret edecektir ve kemiklerimi sizinle beraber buradan çıkaracaksınız, diye sıkıca and ettirmişti.» (2)

Bu kayıtlardan, Musa Peygamber'in şeriatında ölen bir kimsenin kemiklerini çıkartıp bir başka yere gömmenin caiz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Yâkub Peygamber'in şeriatında da buna cevaz verildiğini, onun yaptığı vasiyetinden anlıyoruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Yâkub ailesinin Mısır'a göç ettikleri ve Yusuf Peygamber'in daha önce görüp babasına anlattığı rüyanın aynen gerçekleştiği anlatıldı. Sonra da Yusuf Peygamber'in eriştiği başarının, nâil olduğu nîmetlerin Allah'a ait olduğunu dile getirerek tam mahviyetkâr bir ifadeyle şükrettiği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Yusuf (A.S.) kıssasının gerçekçi ve özlü safhalarının ancak vahiy yoluyla anlaşılabileceği, Hz. Muhammed'in (A.S.) kendiliğinden bunları bilip anlatmasının mümkün olmayacağı üzerinde duruluyor. Böylece efsanelere karışan Yusuf kıssasının en ibretli yanının ancak Kur'ân'dan öğrenilebileceğine işâret ediliyor. Bütün âyet, belge ve tarihî kıssalara rağmen, yeryüzündeki insanlardan çoğunun inkâr ve tuğyan üzere kalmakta ısrarlı olacakları haber veriliyor. Onun için kavim ve kabilelerin hidâyeti seçmediklerine üzülmeğe gerek olmadığı hatırlatılarak, peygamber ve onun izinde olanlara gerekenin açık bir teblîğ ve metotlu bir irşat olduğu bildiriliyor.



(1) Tevrat/Tekvîn : 50/22-26
(2) Tevrat/Çıkış : 13/19-21

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ
اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُٓوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾
وَمَٓا اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾
وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

MEÂLİ:

102— (Ey Muhammed!) İşte bu gayb haberlerindendir ki, onu sana vahiy yoluyla bildiriyoruz. Onlar hile ve düzen kurarak işlerini kararlaştırmak için toplandıklarında sen onların yanında bulunmuyordun.

103— Sen ne kadar içten arzu edip çırpınsan da insanların çoğu imân edecek değillerdir.

104— Ve sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. Bu (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüt, bir hatırlatmadır.

VAHYEDİLEN GAYBÎ HABERLER

(ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ) «İşte bu gayb haberlerindendir ki, onu sana vahiy yoluyla bildiriyoruz.»

Bilindiği gibi, Hz. Muhammed (A.S.) ümmî idi, yani okur-yazar değildi. Zaten o devrin Arap tarihini incelediğimizde, İsa Peygamber'den sonra fetret devri başlamış ve bu altı asır devam etmiştir ki, bu süre içinde peygamber gönderilmemiştir. O yüzden Tek Tanrı İnancı, yerini çok tanrı inancına bırakmıştı. İlim ve irfan adına kayda değer ciddi hiçbir şey yoktu. Daha çok şu üç şey toplumda yaygındı: Güçlünün güçsüzü ezip elindeki ekmeğini alması, esir kadınların ve çocukların esir pazarlarında köle ve câriye adı altında alınıp satılması; şairlere lüzumundan fazla değer verilip putları memnun etmek için onlar adına övgülerin söylenip yazılması..

Tevrat ile amel edenlere gelince : Hicaz ve dolaylarında yaşayan Ya-

hudiler de koyu bir cehalet içinde yüzüyorlardı. Onları sevk ve idâre eden birkaç din adamları dışında Tevrat'ı okuyup anlayan, anlayıp amel eden kimseler yoktu. Önemli bir bölümü ticaretle ve tefecilikle geçimini sağlar, kendilerinden olmayanları sömürebildikleri kadar sömürürlerdi.

Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz'in yetiştiği aile ve muhite dikkat ettiğimizde, onların da Tevhît İnancı doğrultusunda yeterli bir kültürleri, sağlam esaslara dayalı bilgileri yok gibiydi. O yüzden Peygamberimizin gençlik dönemi, önceleri çobanlıkla, sonraları ticaretle geçmiştir. Kutsal kitaplar hakkında ciddi bir bilgisinin olduğu iddia edilemez. Ümmî, yani okur-yazar olmadığı için de her hangi bir kitap okuma imkânı bulamamıştır. O'nun bildiği tek şey, mükemmel düzen ve dengede yaratılan şu kâinatın bir yaratıcısı vardır, o da Allah'tır. Taştan ve ağaçtan yontulup şekillendirilmiş putların hiçbir zaman ilâh olamıyacakları, aklın ve sağduyunun belirleyip ortaya koyduğu bir gerçektir.

Yahudi bilginleri, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin peygamber olarak gönderilmesini yadırgadılar ve o bakımdan beklenilen kurtarıcının o olmadığını iddia edip açıktan inkâra saptılar. Bir çok yalan ve iftiralardan, benzetme ve suçlamalardan sonra Onu zor duruma düşürmek ve mü'minlerin inancını sarsmak için Yâkub ve oğlu Yusuf Peygamberler hakkında kendisinden tatmin edici bilgi istediler. O da, Allah bana bildirecek olursa, size bilgi verebilirim, dedi ve Melek Cebrâil'in inmesini bekledi. Çok geçmeden Yusuf (A.S.) kıssasıyla ilgili âyetler indirildi. Ama öyle bir güç ve ölçüde ki, bütün yanlışlıkları düzeltmekte, Tevrat'ta geçen bölümlerin isabetli yerlerini doğrulamakta, hatalı yerlerini tashîh etmekte ve daha çok ibret ve öğüt alınacak safhalarını açıklamaktaydı. O bakımdan ilâhî kelâmın akıcı, açık, kesin ve doyurucu beyânı herkesi susturdu.

Bunun için Cenâb-ı Hak, olayı, Peygamberine bildirdikten sonra Ona şu hususu da hatırlatıyor : **«Ey Muhammed! İşte bu gayb haberleridir ki, onu sana vahiy yoluyla bildiriyoruz. Onlar hile ve düzen kurarak işlerini kararlaştırmak için toplandıklarında sen onların yanında bulunmuyordun. Ne kadar içten arzu edip çırpınsan da insanların çoğu îmân edecek değillerdir.»**

Bu âyetler Mekke'de inmiştir. Eğer Yusuf kıssası, Kur'ân'ın açıkladığı şekilde ve muhtevada o yörelerde bilinmiş olsaydı, Hz. Muhammed (A.S.) böyle bir iddiayla ortaya çıkabilir miydi veya Allah (c.c.) böyle bir ifade kullanır mıydı? Nitekim bir süre sonra Yahudi din adamlarından Abdullah b. Selâm ve arkadaşları, Kur'ân'ın bu âyetlerini duyduklarında hayretlerini gizliyememişler ve bu kadar net ve sağlıklı bilgileri kimselerin bilmediğini itiraf etmişlerdi. Çünkü Tevrat'ta kıssayla ilgili yazılara o kadar çok insan

sözü karıştırılmıştır ki, hangi cümlesi ilâhî, hangisi beşerî olduğunu ayırt etmek bile mümkün olamamıştır. Ancak Kur'ân'ın beyânı ortaya çıkınca, kıssanın gerçek yanı anlaşılabilmiştir.

Daha önce de kısaca belirttiğimiz gibi, Yusuf (A.S.) kıssasının bir diğer yönü de, Hz. Muhammed (A.S.) ve arkadaşlarının içinde bulundukları sıkıntılı duruma neşter vurması, tarihin tekerrür edeceğine işârette bulunması; aynı zamanda hak, doğruluk, ahlâk, fazîlet ve adâlet adına verilen mücadelenin, sarf edilen mesainin mutlaka başarıya erişeceğini müjdelemesidir. Nitekim on yıl sonra Mekke fethedilmiş ve Hz. Peygamber (A.S.) kutsal Kâbe'yi putlardan temizleyerek, Mekkeli düşmanlarına, Yusuf Peygamber'in kendi kardeşlerine söylediği sözü söyleme büyüklüğünü bir defa daha göstermiştir: **«Size bugün azarlama, ve başakakma yok. Allah sizi bağışlasın, affetsin. O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir.»**

HZ. MUHAMMED'İN (A.S.) BESLEDİĞİ ÜMİT

Siyercilerin tesbitlerine göre, Yahudi din adamlarıyla Mekke'nin ileri gelenlerinden bir grup insanın Yusuf (A.S.) olayını sormaları ve vahiy yoluyla olayın gerçek yönünün bildirilmesi üzerine, soruyu soranlar susmaktan başka bir çare bulamamışlar ve ne tasdîk, ne de ret etmiyerek geldikleri gibi geri dönmüşlerdi. O sebeple Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onlardan çoğunun veya bir kısmının aklını ve vicdanını doğruyu seçmeye çevirir ve son dine inanırlar diye ümitlenmiş ve neticeyi sabırsızlıkla beklemişti. Zira Peygamberimizin (A.S.) özelliklerinden biri de, insanların düştükleri küfür ve cehalet bataklığından bir an önce kurtulmalarını görmekti. Bunun için gece-gündüz demeden hakkı teblîğ etmeye çalışır, irşat hizmetini kusursuz sürdürürdü.

İşte o bu duygu ve düşünce atmosferi içinde olumlu sonuç beklerken, aksine onların inkâr ve tuğyanlarında ısrar ettiklerine şâhit olmuş ve fazlasıyla üzülmüştü.

Cenâb-ı Hak, bu husustaki ilâhî sünnetinin hedefini belirterek teselli mahiyetinde şu âyeti indirdi : **«Sen ne kadar içten arzu edip çırpınsan da insanların çoğu imân edecek değillerdir.»**

Diyebiliriz ki, beşer tarihi böyle başlamış, böyle gelişmiş ve böyle devam edecektir. Hak ile bâtıl mücadelesi hiçbir zaman son bulmayacak, kıyâmet kopuncaya kadar bu sürtüşme sürüp gidecektir. Önemli olanı, milyonlarca, hattâ milyarlarca insanlar arasında Hakk'ın sesini duyup kalbini imân cevherine taht yapanların Allah'ın dinine bilerek, inanarak ve karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek hizmetlerini sürdürmeleridir.

DİNE DAVETTE, HAKK'A İRŞATTA ÜCRETİN YERİ YOKTUR

(وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ) **«Ve sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. Bu (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüt ve hatırlatmadır.»**

Kur'ân'da ücret konusu sık sık ışıenip hatırlatılır. Gönderilen peygamberler dini yayarken, ilâhî buyrukları teblîğ ederken, ona karşılık bir ücret istememişler; aksine ellerinde ve evlerinde olan varlıklarını da bu yolda harcamışlardır. Bunun sebebi açıktır: Allah'ın indirdiği din elbetteki çok aziz ve çok şereflidir, aynı zamanda her yönüyle kutsaldır. Allah rızası gözetilerek teblîğ edildiği, ücretsiz anlatıldığı sürece kutsallığına saygı gösterilmiş ve azizliği korunmuş olur. Din bilgini dilenci durumuna düşürüldüğü gün, dinin kutsallığı zedelenir; Allah'ın insanlara emanet ettiği bu nîmet ağır yara alır. O bakımdan hem peygamberler, hem de onların yolunda yürüyen din mürşitleri, zarurî bir durum meydana gelmedikçe, din adına kimselerden bir şeyler istememişler, kendileri için bir ücret talebinde bulunmamışlardır.

Kur'ân'da dine hizmetten söz edilirken, bu şerefi üstlenenlere, peygamberlerin tertemiz metodu hatırlatılır, onların müstağnî davranmaları en açık misal olarak verilir.

KUR'AN BİR ÖĞÜT VE HATIRLATMADIR

«Bu (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüt ve hatırlatmadır.»

Burada Kur'ân «zikir» olarak anılmıştır. Bu kelime çok yönlü ve çok anlamlıdır: Hafızada arşivlenen bir şeyi hatırlama, bir şeyin kalpde doğuvermesi, dilde meydana gelmesi bunlardan bir kaçıdır. Ayrıca «namaz» insana Allah'ı daha çok hatırlattığı için «zikir» diye anılmıştır. «Kur'ân» her yönüyle Allah kelâmı olup her kelime ve cümlesiyle Allah'ı anmamıza vesîle olduğu için «zikir» olarak vasıflandırılmıştır. Sonra da «zikir», hatırlatılan veya okunan veya okutulan veya haber verilen bir şeyden öğüt ve ibret alma mânasında da kullanılmıştır. Kur'ân'ın zikir olarak vasfedilmesinin bir anlamı da budur. Şöyle ki: İlgili âyette Kur'ân'ın âlemlere ancak bir zikir, yani öğüt ve hatırlatma olduğu buyurulurken, okunup anlamı üzerinde durulduğu, Allah'ın neleri murat ettiği düşünülerek âyetleri üzerinde ciddiyetle araştırma yapıldığı, imân ve irfan gözüyle bakılıp incelendiği takdirde bir zikir anlamı hüviyetinde bulunduğuna işâret ediliyor.

Kur'ân neleri öğütler ve neleri hatırlatır?

Bu iki soru üzerinde durduğumuzda Kur'ân'ın belirtilen hususta insanları nasıl eğittiğini daha iyi anlamış oluruz.

1— Kur'ân bütünüyle bir öğüttür.

Bilindiği gibi, «öğüt» sözlük olarak, birine doğru ve uygun olanı söylemek; doğru ve faydalı yolu göstermek veya kötü söz ve davranışlardan sakındırmak anlamına gelir. O bakımdan bu tanımlama, insanların yaratılışlarındaki yüce hikmete uygun bir yaşama düzenini içermekte ve ilâhî buyrukların insanlardan yana bütün faydalarını beraberinde taşımaktadır.



2— Kur'ân bir hatırlatmadır.

O, insana yaratanını, onun eşsiz ve sınırsız kudretini, meleklerini, kıyâmeti, hesabı, Cennet ve Cehennem'i en anlamlı ve duyarlı şekilde hatırlatan bir kitaptır. Hayat kanunlarına uymayı tavsiye eder, sünnetullaha uygun yaşamamızın gereğini öğretir. Böylece her yönüyle O, insana sorumluluk duygusunu aşılar ve günlük hayatımızı başı boşluktan kurtarıp belli bir amaca yöneltir.

İşte bu manalarla Kur'ân milletler için ancak bir zikir ve hatırlatmadır. Mürşidin ve ilim adamının görevi, Allah rızasını gözeterek Kur'ân'ın bu özelliklerini kalplere ve kafalara -kırmadan, incitmeden ve bıkkınlık vermeden- işlemek, idrakleri hep uyanık tutmaya çalışmaktır.

Âyet-i Kerîme, başta Peygamber (A.S.) Efendimiz olmak üzere, irşat ve teblîğ düzeyinde bulunan bütün mü'minlere bu hizmetin gereğini hatırlatıyor. Doğruya eriştirmeyi, dalâletten kurtarmayı ise, Allah'ın takdirine ve meşietine bırakmamıza işârette bulunuyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yusuf (A.S.) kıssasının en doğru ve en ibretli safhalarının ancak Allah'ın vahiy yoluyla bildirmesi neticesinde anlaşıldığı belirtildi Bununla beraber insanların çoğunun hemen her devir ve dönemde hakkı ret ve inkâr ettiklerine dikkatler çekilerek, bu kıssalardan ancak aklını, vicdanını, idrâk ve izânını iyi kullananların öğüt alacağına işâret edildi Sonra da Allah'ın emirlerini teblîğde ve insanları doğruya, hakka ve fazîlete irşat etmekte bir ücret istemenin söz konusu olamıyacağı hatırlatılarak Hz. Peygamber'in (A.S.) 23 yıllık risâlet dönemindeki metodunu araştırıp öğrenmemiz istenildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yerde ve göklerde Cenâb-ı Hakk'ın varlığına, birliğine ve kurduğu düzenin mükemmelliğine, sağladığı dengenin kusursuzluğuna delâlet eden nice belgelerin bulunduğu konu ediliyor; her gün bu belgelere bakan birçok körlerin, uğrayan sayısız gafillerin acıklı hallerine işâret edilerek akıl ve idrâkimizi yeterince kullanmamız emrediliyor.

——oOo——

وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا
مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾
اَفَاَمِنُوا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوا
اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

MEÂLİ:

105— Göklerde ve yerde nice âyetler (açık belgeler, yol gösterici kanıtlar) vardır ki, onlardan yüzlerini çevirerek geçerler (de bir şey anlamazlar).

106— Onların çoğu ancak ortak koşarak Allah'a inanırlar.

107— Allah'ın azâbının birdenbire kendilerini kaplayıp kuşatacak şekilde geleceğinden veya farkına varmazlarken kıyâmetin ansızın gelmesinden güvende midirler?

108— De ki, işte benim yolum budur! Ben de, bana uyanlar da bilerek idrâk ederek Allah'a dâvet ediyorum, (ediyoruz). Allah'ı tenzîh ederim ve ben ortak koşanlardan değilim.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah'tan başkasına yemin eden kimse, gerçekten Allah'a ortak koşmuştur.» (1)

«Doğrusu ruka (afsun, büyü) ile ilgili işâretler, muskalar, üzerine büyü yapılan ipler (ve benzeri) şeyler, Allah'a ortak koşmaktır.» (2)

Afsuna, büyüye inanan kimse, Peygamber'in (A.S.) yaptığı şu duâyı yapsın : **«İnsanların Rabbı! sıkıntı ve kötülüğü gider, şifa ver ve sen şifa verensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Senin şifan hiç bir hastalığı bırakmaz.» (3)**

«Kim kendi üzerine muska, gözboncuğu asarsa, Allah'a ortak koşmuş olur.» (4)

Kutsî hadîs :

«Allah buyurdu : Ortaklıkta ben ortakların en müstağnisiyim. Kim bir amel işler de onda başkasını bana ortak ederse, onu da, ortağını da terkederim (rahmetimi onlardan ayırırım).» (5)

«Uğursuzluk saymak kimi işinden geri çevirirse, o kimse cidden Allah'a ortak koşmuş olur.» (6)

«Allahım! Bildiğim halde sana ortak koşmaktan yine sana sığınırım ve bilmediğim şeyden de sana sığınırım.» (7)

VARLIKTA HER ŞEY ALLAH'IN DAMGASINI TAŞIMAKTADIR

(وَكَأَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ) **«Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki, (inkârcı sapıklar) onlardan yüzlerini çevirerek geçerler (de bir şey görmez ve anlamazlar).»**

Varlık âleminde her şey, insanlıktan yana fayda sağlamaya yönelik

(1) Tirmizî/nüzûr: 9- Nesâî/eyman: 4- İbn Mâce/keffarat: 2- Dâremî/nüzûr: 6- Ahmed: 1/47- 2/34, 67, 69, 87, 98, 125

(2) İbn Mâce/tıb: 34

(3) Buharî/merzâ: 20, tıb: 38, 40- Ebû Dâvud/tıb: 17, 19- Tirmizî/cenâiz: 4, daâvat: 111- İbn Mâce/tıb: 36, 39, cenâiz: 64- Ahmed: 1/76, 381-3/151, 267

(4) Ahmed : 4/154, 156

(5) Müslim/zühd: 46- İbn Mâce/zühd: 21

(6) Ahmed : 2/220

(7) Ebû Ya'lâ : Ebû Bekir Sıddîk (R.A.)den

olarak yaratılmış ve plândaki yerini almıştır. Başıboş gereksiz ve yararsız hiçbir şey yoktur. O bakımdan her şey yüce yaratanın damgasını taşımakta O'nun varlığına ve birliğine belge olmaktadır. Bunun için kâinat tesadüfler manzumesi değildir ve olamaz da. Hiç bir varlık bağlı bulunduğu kanunun dışına çıkmamakta ve türünün özelliğini kaybetmemektedir. Bitkiler ve diğer canlılar kalıtıma bağlı kalarak varlıklarını ve nesillerini devam ettirmektedirler.

İşte göklere ve yere bu açıdan baktığımızda, sonsuz bir kudretin eşyanın her parçasında, önceden plânlandığına göre, tasarrufunu sürdürdüğünü görür ve ister-istemez bu kudretin karşısında eğiliriz.

Güneş kendi sistemi içinde saniyede 650 milyon ton hidrojeni, 645,4 milyon ton helyuma dönüştürerek, her bir saniyede 4.6 milyon ton enerji etrafa yaymaktadır. Bu çok ince hesaplara, fiziksel kanunlara göre düzenlenmiş bir proğramdır ki, şaşması söz konusu değildir. Aynı zamanda tesadüfün bu olayda yeri ve anlamı yoktur.

Ay, elips biçiminde kendi yörüngesi üzerinde 29 gün, 12 saat, 44 dakika ve 2.8 saniyede dünyanın etrafında dolaşmaktadır ve dünyadan ayın yalnız bir yüzü görülür. Ay yaratıldı yaratılalı bu hesaba göre hareketini sürdürmekte, yörüngesinden şaşmamakta, yüklendiği proğramı aksatmamaktadır. O bakımdan ayları, yılları sağlıklı biçimde hesaplamamız için bize en sağlam kıstas olmakta ve dünyamıza ayrı bir güzellik vermektedir. Bütün bunların tesadüflerin birbirini izleyip bir zincir halkaları gibi biraraya geldiğini söyleyemeyiz. Zira şuursuz tesadüfler ve akletmeyen maddeler böylesine dengeli, düzenli, faydalı bir sistemi oluşturamaz.

Dünyanın hem kendi ekseni, hem de güneşin çevresinde baş döndürücü bir hızla bir elips çizerek dönmesi, 23 derecelik bir meyilde hareket etmesi, kutuplardan basık olması, atmosfer tabakasının belli bir ölçüde yerçekimi sayesinde korunması, aynı zamanda taşıdığı çeşitli gazlarla bize hayat vermesi, şaşmadan hükmünü yürüten yüksek bir kudretin varlığını hatırlatmıyor mu? Semavî dinler o yüksek kudretin Allah olduğunu açıklamıyorlar mı?

Dünyanın dörtte üçünün su ile kaplı olması, yağmur ve sulama dengesini sağlamıyor mu? Daha az veya daha çok olsaydı, bu denge sağlanabilir miydi? Bütün bunlar neyi ifade ediyorlar, bize neleri hatırlatıyorlar?

Hayvanlar âlemindeki düzen ve denge, her canlının kendi türünün özelliğine göre, kalıtıma bağlı kalarak, genler vasıtasıyla neslini devam ettirmekte, iç güdüleriyle kendilerini koruyup gıdalarını sağlamaktadırlar. Karıncaların iş bölümü yapıp sistemli ve ahenkli çalışması; bal arısının

akıllara durgunluk verecek ve her bölümü bir uzmanlık konusunu içerecek, mükemmel bir laboratuvar veya kimyahane özelliğini yansıtacak bir plân içinde çalışıp insanlara şifa toplaması tesadüflerin biraraya gelmesiyle mi gerçekleşmiştir, yoksa mükemmelin de ötesinde çok yüksek ilme ve kudrete sâhip bir yaratıcının var kılmasıyla mı vücut bulmuştur? Akıl, idrâk, vicdan ve sağduyu birinci soruya hayır, ikincisine evet demektedir.

Günümüzde gelişen modern biyoloji, «kendiliğinden oluş yoktur» diyor. «Doğruluğu deneylerle gösterilemiyen iddialar değersiz ve geçersizdir» hükmünü ortaya koyuyor. Ancak yeryüzünde hayatın nasıl başladığını açıklıyamıyor. Bu başlatmayı, ister istemez Allah'ın kudretinin eseri olan kusursuz plân ve proğrama bağlamaktan başka çıkar yol bulunmadığını yavaş yavaş anlamaya yaklaşıyor.

Varlık âlemine dikkatle baktığımızda milyonlarca çözülmedik meseleler, faydaları tam anlaşılmadık canlılar ve bitkiler karşımıza çıkar. İnsanın aklının ve zekâsının çözüp sonuca bağladıkları ise, kâinatın büyüklüğü ve nesnelerin çokluğu karşısında devede kulak misali pek azdır.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'de ilgili âyetlerle insan zekâ ve düşüncesi bu muazzam plâna döndürülmek istenmektedir.

Şüphesiz bu konuda verilecek o kadar çok misal vardır ki, tefsîrimizin hacmi hepsine müsait değildir. O bakımdan ilâhî kudretin benzersiz sanatını yansıtan bir de kelebek diye çok sevimli bir böcek türü vardır. Büyüteçle onlardan birine baktığımız zaman o eşsiz sanatın bütün incelik ve güzelliğini görmemek mümkün mü? İncecik bir sapa takılı minik birer zinet olan pullar, çok düzgün sıralar halinde yan yana dizilir. Üst sıradaki pulların bir altındaki sıradakilerin dibini hafifçe örtmesi, damlardaki kiremitlerin düzenini hatıra getirir. Böylece hem dokunan ıslaklığın kayıp gitmesini sağlar, hem de uçarken rüzgarın hızına göre kendini ayarlaması söz konusudur.

Hakan kelebeklerini incelediğimizde, bir başka olayla karşılaşırız: Gündüzleri çok parlak pullarıyla, geceleri de pis lezzetli salgılarıyla kendilerini kelebek yiyen kuşlardan korumuş olurlar.

Bu çok sevimli canlının kendinde taşıdığı özellikler, bizlere neyi hatırlatır? Akılsız, şuursuz maddeyi mi, kör tesadüflerin biraraya gelmesini mi, yoksa çok üstün bir kudretin tecelli eden hılkat kanununu mu?..

İNSANLARIN ÇOĞU ANCAK ORTAK KOŞARAK ALLAH'A İNANIRLAR

(وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ) «Onların çoğu ancak ortak koşarak Allah'a inanırlar.»

Putperestler gerçekten koyu bir cehalet, katı bir tutum içindedirler. Şöyle ki: Çok önemli bir olayı veya kâinat plânında yer alan bir sistemi gösterip, bunu kim meydana getirdi? diye sorulduğunda, onların çoğu, «Allah...» diye cevap verir ve sonra da putlarının birer aracı ve yardımcı güç olduklarını ilâve ederlerdi. Materyalist olan ilim adamları ise, araştırırlar, deneyler yaparlar, olumlu sonuçlar elde ederler ve bütün bunları ilme ve tabiata bağlayarak sebepleri ve bağlı bulundukları kanunları açıklarlar, sebep ve kanunları vücuda getirip gereken düzenleme ve dengelemeyi kuran Allah'ı anmazlar. Böylece her şeyi tabiata, kendi deyimleriyle doğaya irca' edip onun üstünde ve ötesinde bir kuvvete inanmazlar. Bununla beraber bu ilim adamları büyük bir tehlikeyle karşı karşıya geldikleri zaman, başka ümitleri kalmayınca, ruhlarının derinliğine yerleştirilen din ve Allah duygusu, üzerindeki perdeyi yırtıp meydana çıkar ve onlar istemedikleri halde kalplerinden dillerine «Allah!.» ismi akıp gelir.

Büyük liderleri, birçok yararlıklar göstermiş kahramanları, sevgi ve ilgide ölçüyü kaçırarak ilâhlaştıranlar, elde edilen bütün başarıları onlara ait kılarak Allah'ı hatırlamayanlar da bilerek veya bilmeyerek Allah'a ortak koşmaktadırlar. Bununla beraber, onlara, gökleri ve yeri kim yarattı, bu düzen ve dengeyi kim kurdu? diye soracak olsak, hiç tereddüt etmeden «Allah...» derler.

Mal ve servete karşı aşırı tutkusu olanlar da dolaylı şekilde Allah'a ortak koşarlar. Zira maddecilerle midecilere göre, para ve servet amaçtır, ona erişebilmek için her şeyi mubah saymak gerekir. Bunlara da yukarıdaki soruyu tevcîh ettiğinizde, diğerleri gibi, «Allah..» diye cevap vereceklerinde şüphe yoktur. O yüzden putperestliğin birçok şekilleri ve türleri söz konusudur. Kimi taşları yontup ilâh edinirken, kimi de mal ve serveti ilâhlaştırır.

Şüphesiz bu misalleri çoğaltmak mümkün.. Ama değişmeyen tek şey vardır; o da, Allah'a inananların çoğunun O'na ortak koşarak inanmalarıdır. Allah (c.c.) ise, içinde ortaklık şaibesi bulunan hiçbir ameli, ibâdet ve taâti kabul etmez..

ANİDEN İLÂHÎ AZÂBIN KENDİLERİNİ KUŞATMASINI MI BEKLERLER?

(أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ) **«Allah'ın azâbının birdenbire kendilerini kaplayıp kuşatacak şekilde geleceğinden veya farkına varmazlarken Kıyâmet'in ansızın gelmesinden güvende midirler?»**

Kur'ân burada çok ince bir noktaya dikkatleri çekiyor. Şöyle ki : Ani bir azâbın başlarına inivermesi, büyük bir felâketin onları kuşatması veya kıyâmetin ani olarak kopması neyi hatırlatır? Şüphesiz bu, insanın doğuştan ruhundaki «Allah ve din» duygu ve düşüncesini harekete geçirir. Düne kadar Allah'ı inkâr edenler veya O'na ortak koşarak inananlar, ilk sademede «Allah!» diye çığlık atar ve bazan da «Allahım, sen varsın» diyerek gerçeği itiraf ederler. Ama ne var ki böyle bir umutsuzluk anında Allah'ı hatırlamanın veya O'nun varlığını dile getirmenin fazla bir yararı yoktur. Felâket veya inen azâp onları yok edecek olursa, kurtulmuş sayılmazlar. Felâketi atlatıp hayatta kalacak olurlar da eski tutum ve düşüncelerine dönerlerse, yine de tehlike anında Allah'ı hatırlamaları onlara bir yarar sağlamaz. Bakara sûresinde açıklandığı üzere, ilâhlık iddiasında bulunan Fir'avn II. Ramses'in, Kızıldeniz'in korkunç dalgaları arasında can çekiştirirken «Ben artık İsrailoğulları'nın inandığı Rabbe inandım» demesi ona hiçbir yarar sağlamamış ve imân ettiğine delil sayılmamış, küfür üzere öldüğü kesinlik kazanmıştır.

Bu misalleri de çoğaltmak mümkündür; ama anlaşıldığı gibi, ortak koşarak Allah'a inanmanın şirkin ayrı bir çeşidi olduğunu unutmamamız gerekir ve aynı zamanda Allah'ın böyle bir imânı ve onun ürünü olacak amelleri kabul etmiyeceğini bilmemiz söz konusudur.

PEYGAMBERİN YOLU

(قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي) **«De ki : İşte benim yolum budur! Ben de, bana uyanlar da bilerek, idrâk ederek Allah'a dâvet ediyorum (ediyoruz).»**

Allah'ın kullarına indirilen ve Melek Cebrâil'in öğretisine, Hz. Muhammed'in (A.S.) teblîğine bağlı bulunan yol, İslâmiyettir. Bu yolda inkâr yok, imân vardır; kötülük yok, iyilik ve adâlet mevcuttur. Bölünme ve parçalanma yok, birlik ve dirlik söz konusudur. Çünkü bu yol her iki hayatı amacına ulaştıran, insanı mutlak saadete götüren ve Allah ile kulları arasındaki en-

gelleri kaldıran «Sırat-ı müstakim»dir.

O bakımdan bu yola ruhun gıdası, kalbin şifası, Hakk'ın rızası ve insanlığın selâmeti bağlanmıştır. Yine bu yolda güzel ahlakın özü, ilmin ışığı, hayat kanunlarının ölçü ve anlamı, insan olarak yaratılmamızın hikmet ve amacı sergilenmiştir. O kadar ki, bu yolun kitabı Kur'ân, öğretmeni Hz. Muhammed (A.S.), proğramlayıcısı Allah'tır. Bu yolu seçenler, akıl ve idrâkleriyle Allah'a yönelir, O'na el açıp duâ eder ve her zaman O'nu anarlar. Allah'ı her türlü şirkten uzak tutup O'nun ortaklıktan, beşerî sıfatlardan pâk ve münezzeh bulunduğunu açıklarlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, göklerde ve yerde insan aklına ışık tutan, düşüncesini yönlendiren ve ona yaratanını tanıtıp öğreten sayısız âyetlerin ve belgelerin bulunduğu konu ediliyor. Şartlanmış inkârcıların o âyetlerin ve belgelerin yanından körler ve sağırlar gibi geçtikleri anlatılarak eşyaya, ilâhî damgayı görebilecek bir dikkatle bakmamız emrediliyor.

Aşağıdaki âyetlerle, gönderilen her peygamberin ancak insanlardan seçildiği bildiriliyor. Sonra da gelip geçen inkârcı azgınların, sapık maddecilerin sonlarının ne olduğunu, kalıntılarına ve tarihî vesikalara bakmak sûretiyle öğrenmemiz tavsiye ediliyor. Arkasından peygamberlerden bir kısmının kıssalarının yer yer Kur'ân'da anlatılması konu edilerek Kur'ân'ın her yönüyle Allah sözü olduğuna dikkatler çekiliyor.



وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوح۪ٓي
اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰىۜ اَفَلَمْ يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ
لِلَّذ۪ينَ اتَّقَوْاۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ
الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ نَصْرُنَاۙ فَنُجِّيَ
مَنْ نَشَٓاءُۜ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ
كَانَ ف۪ي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِۜ مَا كَانَ
حَد۪يثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْد۪يقَ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَتَفْص۪يلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

M E Â L İ :

109— Senden önce kasabalar halkından kendilerine vahyedip peygamber olarak gönderdiğimiz kimseler de ancak birtakım adamlardı. Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin âkibetinin ne olduğuna bakmıyorlar mı? Âhiret yurdu, elbette (Allah'tan korkup küfür ve şirkten) sakınanlar için çok daha hayırlıdır. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

110— O kadar ki, peygamberler ümitlerini kaybedecek duruma gelip (inkârcıların onları) yalana çıkaracaklarını sandıkları zaman yardımımız onlara gelip yetişti; dilediğimiz kimseler kurtarıldı. Suçlu günahkâr milletten ise azâp ve şiddetimiz geri çevrilmez.

111— Şanıma and olsun ki, peygamberlerin kıssalarında sağduyu sâ-

hipleri için ibret (ve öğüt)ler vardır. Bu (Kur'ân) uydurulmuş bir söz değildir. Önündeki (kitapları) doğrulayan; imân eden bir millet için her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren hidâyet ve rahmettir.

PEYGAMBERLER ERKEKLERDEN SEÇİLİP GÖNDERİLMİŞTİR

(وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ) **«Senden önce kasabalar halkından kendilerine vahyedilip peygamber olarak gönderdiğimiz kimseler de ancak birtakım adamlardı.»**

İlgili âyetin açık anlatımından, peygamberlerin kasabalı olan erkeklerden seçilip gönderildiği anlaşılıyor. Bunun sebebi gayet açıktır. Şöyle ki: Erkeklerdeki cesaret, dayanma gücü, ileriyi görme, olayların hemen tesiri altında kalmama yetenekleri daha fazla ve belirgindir. Peygamberlik ise, çok meşakkatli, ağır ve o nisbette saldırılara hedef olan bir hizmettir. Kadınların böyle ağır bir yükü kaldırabilecekleri pek düşünülemez.

Bu âyete dayanarak İbn Kesîr Ebû'l-Fidâ İsmâil diyor ki: «Allah, Adem oğullarının kızlarından hiç birine teşri'î anlamda vahiy indirmemiştir.» (1)

Ünlü akaitçi Şeyh Ebû Hasan el-Eş'ârî de diyor ki: «Kadınlardan peygamber gönderilmemiştir, ancak onlardan sıddîka olanlar vardır.» (2) Nitekim Kur'ân'da bu husus şöyle açıklanmıştır: **«Meryem oğlu Mesîh, peygamberden başkası değildir. Şüphesiz ki ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Annesi de sıddîka (çok doğru ve iffetli) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi.» (3)**

İlim adamlarından bazısı, İbrahim Peygamber'in eşi Sara'nın, Musa Peygamber'in anasının ve İmran kızı Meryem'in peygamber olduklarını iddia ederler ve buna illet olarak da meleklerin onlara hitap ettiklerini, onlara Allah'ın bazı emirlerini getirdiklerini gösterirler. Oysa meleğin birine bir haber getirmesi veya ilhâmda bulunması, o kimsenin peygamberliğini kanıtlamaz. Bu hal, Allah'ın onlara olan özel bir iltifat ve lûtfudur ki, istisna teşkil eder. Çünkü Kur'ân onları «nebiyye» diye anmamış, bilâkis Hz. Meryem için «sıddîka» vasfını kullanmıştır. Bilindiği gibi, «sıddîklık» mertebesi, peygamberlik mertebesinden sonra gelir.

İbn Abbas'ın (R.A.) dediği gibi, meleklerin sözü edilen kadınlara gel-

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/496
(2) » » »
(3) Mâide Sûresi : 75

mesi, bir teşrîf ve taltîftir.

Badiye (çöl) sakinlerinden de peygamber gönderilmemesinin sebebi, onların daha çok hırçın ve kaba tabiatlı olmalarındandır. Peygamberlik ise, edep, terbiye, nezaket, zerafet, incelik ve duyarlık isteyen bir görevdir. Onun için Kur'ân'da dikkat edildiğinde hep «kura» tabiri kullanılmıştır ki, bu «karye»nin çoğuludur ve ünlü lûgatçı Râğıb'ın tesbitine göre: İnsanların çokça toplanıp bir araya geldikleri meskûn yer demektir. Bu da daha çok şehir ve kasaba anlamına gelir.

Zira şehirli veya kasabalılar daha medenî, daha görgülü ve temkinlidirler. Olayları kendi geniş kültürleriyle daha iyi değerlendirebilirler.

PEYGAMBERLERİN ÇİLESİ

(حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ نَصْرُنَا) **«O kadar ki, peygamberler ümitlerini kaybedecek duruma gelip (inkârcıların onları) yalana çıkaracaklarını sandıkları zaman yardımımız onlara gelip yetişir.»**

Gönderilen her peygamber, medenî, asil ve erkek idi. Hepsi de ağır hücumlara, çirkin saldırılara, azgınlık ve taşkınlıklara hedef olmuşlardır. Ama sabır, Allah'a güvenip dayanma ve kuvvetli ümit onları sonunda başarıya eriştirmiştir. Ancak bu başarının çok farklı şekilde tezahür ettiğini biliyoruz. Nuh Peygamber'in başarısı, yaptığı gemiye iman edenleri alıp kâfirleri, inmek üzere olan ilâhî emirle başbaşa bırakması ve böylece o kesimde yeniden filizlenecek nesillere en ibretli belgeleri bırakmasıdır. İbrâhim Peygamber'in başarısı, Nemrut'un iddialarını çürütmesi, getirdiği kuvvetli delil ve belgelerle onu susturması ve zulme uğratılan bir peygamberi zulüm ateşinin yakmayacağını kesin biçimde ortaya koyması, sonra da Şam ve Hicaz dolaylarında Tevhît İnancı doğrultusunda Hanîf dinini yayarak Allah'a secde eden bir ümmet oluşturmasıdır. Lût Peygamberin başarısı, homoseksüel olan ve her türlü gayret ve uyarılara rağmen bir türlü doğru yolu, iyi ahlâk ve fazîleti seçmeyen ahlâksız bir kavmi görevli iki melekle başbaşa bırakıp ailesinden imân edenleri ve kendisine inanıp bağlanan kimseleri alıp şehri terketmesi olmuştur. Musa Peygamber'in başarısı, Fir'avn'ı mu'cize ve açık belgelerle susturması ve sonra da İsrâil oğulları'nı alıp Mısır'dan çıkması, arkasından kendilerini takibe çıkan Fir'avn ve askerlerinin Kızıldeniz'de boğulmaları, aynı zamanda Sina çölünü aşıp İsrâil oğulları'nı Filistin topraklarına yerleştirmesi olmuştur.

O halde her peygamberin başarısı, birtakım çilelerden geçtikten, saldırılara uğradıktan, kaba ve cahil kimselerle mücadeleden sonra gerçek-

leşebilmiştir. Bu bakımdan çileyi yalnız Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz değil, her peygamber kendi derece ve muhitine, yaptığı tebliğ ve sürdürdüğü irşat seviyesine göre çekmiştir. Kur'ân konuyu bu açıdan değerlendirirken, inananların da, inkârcıların da yeryüzünde gezip dolaşmalarını, Hakk'ı ret ve inkâr ederek yeryüzünde fitne çıkaran, haksızlıkta bulunan kavim ve milletlerin yıkılıp yok olmalarını, çoğuna ait ayakta duran kalıntıları görüp ibret ve öğüt almalarını telkîn ediyor.

Tarihî olayları, olayların dayandığı sebepleri, milletlerin yıkılış ve siliniş nedenlerini araştırmayanlar, hem yaşadıkları dönemi, hem de geleceklerini aydınlığa kavuşturamazlar. Çoğu o yüzden hakkı ve gerçeği göremiyen körler, rahmet sesini işitmeyen sağırlar olarak şu dünyadan gelip geçerler. Kur'ân-ı Kerîm yeri geldikçe şu uyarıyı sık sık tekrarlar: **«Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önceki milletlerin sonlarının ne olduğuna bakmıyorlar mı?»**

PEYGAMBERLER ÜMİTSİZLİĞE DÜŞERLER Mİ?

(حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ ...) **«O kadar ki, peygamberler ümitlerini kaybedecek duruma gelirler..»**

Peygamberler genellikle ilâhî vahiy ile desteklendikleri ve bilgilerinin kaynağı vahiy olduğu için pek ümitsizliğe düşmez, sabırları tükenmez, azimleri kırılmaz. Ama onlara imân edip uyan fakirler, köleler ve diğer insanlar, karakterleri, duygusallıkları gereği hem biraz aceleci olurlar, hem de va'dedilen azabın biraz geciktiğini görünce sabırsızlanır ve bazan da ümitsizliğe kapılır gibi bir hal alırlar. Peygamberlerin başarısızlığa uğrayıp ümitlerini kaybedecek duruma gelmeleri ise, daha çok Hakk'a dâvet ettikleri toplum ve kavimlerin inatçı ve ısrarlı tutumlarıyla yakından ilgilidir. Ayrıca kendilerine inanıp uyan mü'minlerin dine hizmet hususunda ortaya koydukları gayret, azim ve irâde nisbeti oldukça önemli rol oynar. İnkârcı sapıkların, maddeci azgınların kendi aleyhlerine va'dedilen azâbın gecikmesiyle tutumları, alaylı tavırları daha da değişir. Söylenen sözlerin birer aldatmaca olduğunu düşünerek peygamberleri yalanlamaya kalkışırlar ve bu atmosfer içinde peygamberlerin bir kısmında az da olsa bir zan havası oluşmaya başlar da çok geçmeden kendilerini toparlayıp Allah'ın va'dinin geç de olsa mutlaka yerine geleceğini kesinlikle bildiklerinden o zan havasından kendilerini uzak tutmaya yönelirler. Böyle bir zan havasının oluşmasının bazı sakıncaları olmakla beraber, faydaları da söz konusudur; öyle ki, Allah'ın yardımının gelmekte olduğunun ilk belirtisi ve hükmünün ineceğinin en kuvvetli habercisidir. Derken çok geçmeden hem

Allah'ın yardımı iner, hem de müşrikler hakkında hükmü tecelli eder.

Nitekim bu konu Hz. Aişe (R.A.) vâlidemizden sorulduğunda, o şöyle demiştir: «Allah korusun!. Allah neyi peygamberine va'detmişse, Peygamber ölmeden önce o va'din mutlaka yerine geleceğine inanmış ve onun öyle olacağını kesinlikle bilmiştir. Ama sıkıntı ve belâ Peygamberin peşini bırakmamıştır; o kadar ki mü'minler kendi aralarında peygamberi yalanlama havasına girmekten endişe duymaya başlamışlardır. İşte âyetin yorumu budur..» (1)

Bütün bunlar Mekke'de çetin mücadele verip sıkılan ve göğüsleri daralan mü'minlere kurtuluş ve başarıya erişmenin yakın olduğunun sinyalleridir. Tıpkı Hz. Yusuf'un (A.S.) zindanda geçen yılları ve sonra da Allah'ın yardımının ona teveccüh etmesi gibi..

Kur'ân bütün bu uyarı ve telkînleri, haber ve müjdeleri verdikten sonra insan aklına sesleniyor, aklı hissin tesirinden kurtarmayı amaçlıyor ve: **«Artık aklınızı kullanmaz mısınız?»** diyor.

PEYGAMBERLERİN KISSALARINDA ÖĞÜTLER VE İBRETLER VARDIR

(لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ) **«Şanıma and olsun ki, peygamberlerin kıssalarında sağduyu sâhipleri için ibret (ve öğüt)ler vardır.»**

Bu konuyu daha önce Yusuf (A.S.) kıssasının tefsîrinde açıkladığımız için burada sadece kıssalardaki öğüt ve ibretlerden bazı pasajları özetliyerek vermeyi uygun bulduk :

1— Tarihî olayları, tarih felsefesi perspektifiyle incelemek, şüphesiz çok daha faydalı ve sağlıklı olur. Hayatımızın akışını düzende tutmamız için daha fazla önümüzü aydınlatır.

2— Gelip geçen milletlerin hayatını, yükseliş, duraklama ve çöküş sebeplerini araştırıp değerlendirmek, insana çok şeyler öğretir ve bir kıstas anlamında olayları daha iyi değerlendirmemize yardımcı olur.

3— Büyük davaların büyük himmetler, ardı-arkası kesilmeyen mücadeleler istediğini ilhâm eder.

4— Nîmet ne kadar büyük ve kutsal olursa, külfetinin o nisbette ağır olacağı hususunda bizi aydınlatır.

(1) Geniş bilgi için bak: Lübabu't-te'vîl: 3/47

5— Aklını, idrâkini Allah'a olan dosdoğru imanıyla birleştirip dayanma gücünü ortaya koyanların başarıya erişeceklerine muhakkak nazarıyla bakmamızı müjdeler.

6— Hakk'ı bilerek savunanların, hak uğruna kendilerini vakfedip birlik ve beraberlik ruhu içinde savaşanların üstün geleceğinde şüphe edilmemesini telkîn eder.

7— Mü'minler, bütün imkân ve enerjilerini, beceri ve yeteneklerini ortaya koyup Allah ile aralarındaki imkân ve irâde sınırına gelmedikçe, Allah'ın kendilerine hemen yardım etmiyeceğini hatırlatır.

KUR'ÂN UYDURMA BİR SÖZ DEĞİLDİR

(مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرٰى) **«Bu (Kur'ân) uydurulmuş bir söz değildir.»**

Kur'ân, dost ve düşmanın şehadetiyle, insan kafasının ürünü değildir. Onu hiçbir şâir ve edip uydurup ortaya koymamıştır ve bu hiçbir zaman mümkün değildir. Çünkü Kur'ân'daki uslûp, akış, fesahat, belâğat, âyetler arasındaki zincirleme ahenk, çok yönlü hükümler taşıması, ilim adamına yardımcı olmak üzere temel bilgiler getirmesi, ilme ışık tutmak üzere ana fikirler vermesi o kadar kusursuz ve mükemmeldir ki, insan gücünü aşmakta, akıllara durgunluk vermekte, en uzman edip ve şâirleri hayran bırakmakta, çok yönlü ilim adamlarını büyülemektedir. O bakımdan Kur'ân insan sözü olamaz. Asırları geride bıraktığı halde eskimemiş, bilâkis tazeliğini korumuş, cilâsı artmıştır. İnsan kaleminden çıkan hiçbir eser böyle bir mazhariyete erişememiştir.

Gelişmekte olan ilim dev adımlarla ilerlerken, sağlam netice elde ettiği hiçbir konuda Kur'ân'a ters düşmemiştir. Oysa ilmî araştırma ve buluşlar henüz uykuda iken Kur'ân on dört asır önce birçok temel bilgiler, ana fikirler getirerek insanların hem yollarını aydınlatmış, hem de akıl ve zekâlarını harekete geçirerek gereken malzemeyi vermiştir. Buna birkaç misal verecek olursak, güneşin kendi enerjisini kendisinin üretip yaydığını, ayın ise güneşten ışık alıp yansıttığını gösterebiliriz. Kur'ân bu gerçeği çok kısa ve anlamlı iki cümleyle açıklarken güneşi ziya, ayı nur olarak belirtiyor : **«Güneş'i ziya (ışık ve enerji), Ay'ı nûr (aydınlık) yapan ve yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a konaklar takdîr eden O'dur.» (1)** Sonra Kur'ân göklerle yerin önceleri tek bir parça halinde bulunduğunu haber vererek araştırıcılara ip ucu veriyor : **«İnkârcılar, göklerin ve yerin**

(1) Yunus Sûresi : 5

bitişik (tek parça) olduğunu, onları bizim ayırdığımızı ve her canlı olanı sudan yaratıp meydana getirdiğimizi görüp anlamıyorlar mı? Hâlâ inanmıyorlar mı?!» (1)

Bu misalleri çoğaltmak mümkün.. Ama burada verdiğimiz bir iki misal konuyu yeterince aydınlatmaktadır. Ayrıca tefsîrimizde münasebet düştükçe bu hususlar yeterince açıklanmıştır.

Böylece Kur'ân'ın uydurma bir söz olmadığı kesinlik kazanıyor ve her türlü şüpheleri giderecek kudrette bulunduğu ortaya çıkıyor. Kur'ân'ın bir başka özelliği ve ilâhî beyân hüviyeti taşıdığının delili, kendisinden önceki kutsal kitapları kabul etmesi ve onlarda, insan elinin bilgisizce dokunmasıyla meydana gelen yanlışları tashîh etmesidir. Musa, Lût ve Yusuf (salât-ü selâm hepsine olsun) kıssalarında olduğu gibi..

KUR'ÂN HER ŞEYİ AÇIKLAR MI?

(وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ) **«(Kur'ân), iman eden bir millet için her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren hidâyet ve rahmettir.»**

İlgili âyetle, Kur'ân'ın inanan her milletin dünya ve âhireti için yararlı, yol gösterici, eğitici ve çok lüzumlu konuların temel bilgisini öğretici olduğu açıklanıyor. Aynı zamanda Kur'ân'ın, Allah'ın varlığını, kemal sıfatlarını, kudretinin her şeyi kapsayıp kuşattığını, akıl ve zekâya, idrâk ve anlayışa ışık tutarak ve malzeme vererek anlattığı yansıtılır. İnsan haklarını en uygun ve özendirici şekilde koruduğu belirtilir. Helâl ve haram sınırlarını belirlediğine işaret edilir.. Hukukun hem ana kurallarına yer verdiğine hem de meselelere çözüm getirdiğine atıf yapılır. Kur'ân bu özellikleriyle, dünya ile âhiretin birbirlerini tamamladığını en doyurucu şekilde kalp ve kafalara işlerken duygu ve düşünceleri bu kavramlar doğrultusunda yönlendirir. İnsan unsuruna en üstün değeri verir; kâinatta her şeyin insan için, insanın da Allah için yaratıldığını vurgularken onun plândaki yerini belirlemiş olur. Ahlâkî konuda, aile ve toplumu huzura kavuşturacak, kardeşlik duygularını geliştirecek, fazîlet dolu bir ömür sürmeye özendirecek en uygun ve en mükemmel esas ve prensipleri beraberinde taşır. İlme, ilim adamına lâyık oldukları yeri ve değeri cömertçe verir ve her vesileyle insanları ilme teşvîk eder.

Kur'ân, bunca zengin muhtevasıyla birlikte fizik ve fizik ötesinden en doğru ve doyurucu bilgileri vererek Allah ile kulları arasındaki engel-

(1) Enbiyâ Sûresi: 30

leri bir bir kaldırır. İnsana sonsuz mutluluk va'deden ilâhî haberleri bütün safiyet ve tazeliğiyle nakleder. Hayatın ve ölümün anlam ve hikmetini en doyurucu şekilde anlatır.

Kur'ân'a, belirtilen hususlar açısından bakıp bir değerlendirme yaptığımızda, onun insan için çok lüzumlu ve hayatî önemi hâiz konuları açıkladığını, bunun dışında kalan konuları, meseleleri, problemleri ve birçok konuların detayını insanların bulup araştırmasına, inceleyip sonuç çıkarmasına bıraktığını görürüz.

Unutmamak gerekir ki, Kur'ân bir fizik, bir kimya, ya da astronomi veya tıb ve anatomi kitabı değildir. Bu konularda istenilen her bilgiyi onda aramak anlamsızdır. Kur'ân insan hayatını düzen ve dengede tutan, en doğru yolu gösteren, toplum yapısında adâletin sağlanması için her türlü bilgi ve malzemeyi veren, dünya ve âhirete ait bilgileri sunan, ahlâk ve fazîletle ilgili yeterli kurallar koyan ve aydınlatıcı hükümler taşıyan; tek kelimeyle insana insanca yaşama yollarını öğreten bir rehberdir.

İşte ilgili âyette «imân eden bir millet için her şeyi açıklayan» bir kitap olduğu belirtilirken, onun bu özellikleri söz konusudur. Aynı zamanda açıkladığı şeylerden yararlanabilmek için imânın lüzumuna parmak basılmaktadır.

Yusuf sûresine, **«Elif- Lâm- Râ. Bunlar çok açık ve açıklayıcı kitabın âyetleridir.»** sözüyle başlanarak Kur'ân'ın çok önemli ve hayatî konuları açıkladığı belirtildi ve yine bu kitabın **«İman eden bir millet için her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren hidâyet ve rahmet»** olduğu bildirilerek sûre noktalandı.

Yusuf Sûresinin tefsîrini tamamlamayı bize müyesser kılan Allah'a hamd-u senâlar; bu konuda da bize ışık tutan Resûlüllah (A.S.) Efendimize salât-ü selâmlar olsun. Yüce Rabbım bizi, bu sûreden öğüt ve ibret, feyiz ve rahmet alarak hayatını ona göre düzene sokan bahtiyar kullarından eylesin! Âmîn!..

——oOo——



RA'D SÛRESİ

Kur'ân-ı Kerîm'in 13. sûresidir. Mekke'de mi, Medine'de mi indiği hakkında farklı tesbit ve görüşler vardır:

a) el-Hasan, İkrime, Atâ' ve Câbir'e göre, Mekke'de inmiştir.

b) Kelbî ve Mukatil'e göre, Medine'de inmiştir.

c) İbn Abbas (R.A.) ile Katade'ye göre, iki âyeti dışında tamamı Medine'de inmiştir. (1)

Âyet sayısı : 43

Kelime » : 855

Harf » : 3506 (2)

Sûre ismini, 13. âyette geçen ve daha çok gök gürlemesi anlamına gelen «ra'd»dan alır.

Sûrenin kapsadığı başlıca konular:

1— Göklerdeki ve yeryüzündeki açık âyet ve belgelerin Allah'ın varlığına, birliğine delâlet ettiği anlatılır.

2— Öldükten sonra ikinci hayattan ve kıyâmetle ilgili önemli safhalardan söz edilir.

3— İnkârcı azgınların, va'dedilen azâbın inmesini -Peygamber ve mü'minleri yalancılıkla suçlamak için- acele istediklerine dikkatler çekilerek Allah'ın hükmünde hiçbir değişiklik olamıyacağı hatırlatılır.

4— İnsanı gece-gündüz koruyan meleklerin varlığı hakkında bilgi verilerek her insanın günlük hayatını böyle bir imân ve düşünce atmosferi içinde disipline etmesi istenilir.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 9/287
(2) Lübabu't-te'vîl : 3/48

5— Allah'a ibâdet edenlerle putlara tapınanlar hakkında birtakım tasvîr ve temsiller verilir, benzetmeler yapılır. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar övgü ile anlatılırken, Allah'a verdikeri sözü tutmayan dönekler yerilir.

6— Cennet'in göz ve gönül dolduran vasıflarına temas edilir ve bu arada Cehennem ve kâfirlerin o günkü durumu açıklanarak gereken uyarılara yer verilir.

7— Peygamber'den (A.S.) ve insanlığa teblîğ ettiği şeylerden söz edilerek, her peygamberin kendi kavminin dili üzere gönderildiği açıklanır. Peygamberlerin de diğer insanlar gibi evlenip yuva kurduklarına temas edilerek onların beşer üstü birer varlık olarak vasıflandırılmaması hatırlatılır.

8— Dünya hayatının hikmeti ve bazı özellikleri üzerinde durulur. Sonra da Allah'ın, hakkı yalanlayanlardan alacağı intikamdan söz edilerek inkârcılar uyarılır.

9— Kâfirler tarafından Peygamber'e (A.S.) karşı hile kurup düzenbazlık etmelerinin yeni bir şey olmadığı, bu gibi ölçüsüzlük ve hayasızlıkların her devirde sahnede olduğu anlatılarak Peygamber'e (A.S.) ve mü'minlere tesellide bulunulur.

Özetliyecek olursak, diyebiliriz ki : Bu sûre, farklı hükümler ve konular getirmekle beraber önceki sûrelerde geçen önemli konulara yer vererek daha geniş bilgiler ve hükümler sergiler. Nitekim Yusuf sûresinin son kısmında Kur'ân'ın uydurma bir söz olmadığı belirtilirken bu sûrenin baş kısmında Kur'ân'ın her yönüyle hak olduğu bildirilir.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

M E Â L İ :

1— Elif- Lâm- Mim- Râ. Bunlar Kitab'ın âyetleridir ve sana Rabbından indirilen (Kur'ân) haktır. Ne var ki insanların çoğu (buna) inanmazlar.

Elif- Lâm- Mim- Râ : Diğer sûrelerde olduğu gibi, Allah ile Peygamberi arasında bir şifredir. Aynı zamanda sûrenin sır ve hikmetinin anahtarıdır. Asıl mana ve hikmetini Allah daha iyi bilir.

İNİŞ SEBEBİ

İnkârcı cahillerin, «Muhammed aklına geleni söylüyor» demeleri üzerine yukarıdaki birinci âyet inmiştir. (1)

MUHAMMED'E (A.S.) İNDİRİLEN KİTAP HAKTIR

Hak nedir? Kök manası iki şey arasındaki uyum ve uygunluk demektir. Kapının kendi kasasına, pencerenin kendi çerçevesine tıpatıp uygun gelmesi ve uyum içinde kapanıp açılması gibi.. Kur'ân da bu mana doğrultusunda insan ruhuyla, sağduyuyla, cumhurun akıl ve mantığıyla, varlık

(1) Lübabu't-te'vil : 3/48 - Tefsir-i Kurtubî : 9/278

âlemindeki câri kanunlarla uyum ve uygunluk içinde bulunduğu ve bunları en uygun şekilde açıklayıp insan aklına ve idrakine ışık tuttuğu ve her yönüyle Cenâb-ı Hakk'ın varlığını, birliğini, kudretinin sınırsızlığını, sıfatlarını, güzel isimlerini tanıttığı için ona «Hak Kitap» denilmiştir.

Ayrıca hakkın terim ve sıfat olarak geniş ve çok kapsamlı manası vardır. Onları şöyle özetliyebiliriz:

a) İlim ve hikmetin gerektirdiği ölçü ve evsafta bir şeyi icat eden hakkında sıfat olarak «hak» kullanılır. O nedenle Allah'ın 99 isminden biri Hak'tır.

b) Ayrıca hikmetin gerektirdiği ölçü ve anlamda icat edilen şeye de «hak» denilir. O bakımdan Cenâb-ı Hakk'ın kudret elinden çıkan her şey hak olduğu gibi, O'nun her sözü de haktır.

c) Bir şeyin varlığına olduğu gibi inanmaya da «hak» denir. Ölüm, kabir âlemi, meleklerin suali, ikinci hayat, kıyâmet, hesap, ceza ve mükâfat, Cennet ve Cehennem gibi temel inançla ilgili şeyler hak olduğu gibi, onlara inanan bir kimsenin inancına da «hak» denilebilir.

d) Bir fiilin, bir sözün gereken şekilde, gerektiği ölçüde ve gereken vakitte meydana gelmesi de haktır, yani o söz veya fiil için «haktır» demekte bir sakınca yoktur.

Kur'ân, hikmetin gerektirdiği ölçü ve anlamda insana yeni bir hayat düzeni getirdiği, hayat verici hükümler, kurallar koyduğu; fizik ve fizikötesi gerçeklere olduğu gibi inanmayı telkîn ettiği ve Peygamber (A.S.) Efendimiz'in ağzından din adına çıkan âyet ve hadîslerin, vaktinde, ölçüsünde, gereğinde ve kıvamında olduğunu açıkladığı için «hak» sıfatıyla anılmıştır.

Ne var ki insanların çoğu ona inanmazlar. Çünkü hakkı araştırıp öğrenmek istemezler, konuya eğilme zahmetine katlanmazlar. Hakk'a ters düşen basit ve çarpık düşünce ve bilgilerle hakkı reddetmeye çalışırlar.

Kur'ân ayrıca bu âyetle çok ince bir noktaya işârette bulunarak düşünce ufkumuzu açmak istiyor, şöyle ki: «Rabbından indirilen...» sözü kullanılmıştır ki bu, Allah'ın her şeyi yaratmakla kalmayıp varlık âleminde yer alan nesneleri yüksek terbiye sıfatıyla eğitip türünün özelliğine göre mükemmelliğe doğru yükselttiğini ve böylece her şeyi lâyık olduğu yere oturtarak hak ölçüsü içinde hizmete sevkettiğini hatırlatmaktadır. O bakımdan Rab sıfatının, eşyanın her parçasında tecellisinin damgasını görmek, hakkı bulup ortaya çıkarmak demektir; bunu görmemek ise, haktan uzak kalmak, akıl ve zekâyı yerinde kullanmamaktır.

Bu inceliği hikmetiyle yansıtan «Rab ve hak» kavramlarının burada bir arada anılması, Kur'ân'ın insan sözü olmadığını bir defa daha isbatlamakta, kelime ve sıfatları böylesine mükemmel bir akıcılık ve hikmetleri yansıtıcılık ölçüsü içinde cümleye oturtmanın Allah'a has bir düzenleme olduğunu ortaya koymaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, Kur'ân'ın bütün âyet ve sûreleriyle insanın her iki hayatını en uygun şekilde düzene koyan, duygu ve düşüncelerimizi doğruya, iyiye, hayra ve mutluluğa yönlendiren hak kitap olduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın hak olarak Allah'tan indirildiği, astronomi, coğrafya ve botanik açılardan belgeler getirilerek isbatlanıyor ve böylece insan aklına ışık tutularak bazı önemli konular üzerinde araştırma zevki aşılanıyor.



اَللّٰهُ الَّذ۪ي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ
تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْر۪ي
لِاَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ
﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ ف۪يهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَاراً وَمِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ جَعَلَ ف۪يهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ

مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَٓاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

M E Â L İ :

2— Allah, öyle bir kudrettir ki, gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz yükseltmiş, sonra ARŞ üzerine ilâhî saltanatını kurmuş; Güneş ve Ay'ı (belli kanunlara bağlayıp) emrine başeğdirmiştir ki, bunlardan her biri belirlenmiş bir süreye kadar (kendi yörüngelerinde) hareketlerini sağlar; işi plânlı biçimde kusursuz yürütür ve âyetleri (varlığına delâlet eden belgeleri) bir bir açıklar; tâ ki, Rabbinize kavuşacağınıza kesin bilgi edinesiniz.

3— Öyle kudret ki O, yeri yayıp onda sâbit dağlar ve bir de ırmaklar meydana getirmiş; yeryüzünde her türlü meyva ve ürünü çift çift yaratıp var kılmış; geceyi gündüze bürümüştür. İşte bunlarda iyice düşünen bir millet için belgeler, ibretler ve öğütler vardır.

4— Yeryüzünde birbirine komşu kıt'alar, üzüm bağları, ekinler ve dallı dalsız (çatallı çatalsız) hurmalıklar vardır ki, hepsi de aynı su ile sulanmaktadır; tat ve lezzette bir kısmını diğerinden üstün ve farklı kılıyoruz. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir millet için belgeler, ibret, öğütler vardır.

GÖKLERİ DİREKSİZ YÜKSELTMİŞTİR

(اَللّٰهُ الَّذ۪ي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا) «Allah, öyle bir kudrettir ki, gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yükseltmiştir.»

Genellikle cisimlerin boşlukta direksiz, dayanaksız duramadığı bilindiği ve gözlerin hep bu yerçekimi kanununa alışık olduğu için Kur'ân'da, «gökleri direksiz yükseltmiştir» ifadesi kullanılmıştır. Gerçekte ise, Kur'ân bu anlatım şekliyle iki ayrı kanunu anlatmaktadır: Birincisi, yerçekim kanunu, ikincisi bu çekim kuvvetinin dışında kalan cisimlerin boşlukta durabileceği kanunu.. Nitekim uzayda cisimlerin yerçekim kuvvetinin dışında kalanları bir direk veya dayanak olmadığı halde boşlukta durmaktadırlar. Diğer bir husus ta şudur : Uzayda boşlukta belli kanunlara göre hareketini

sürdüren her cisim, yani yıldız, gezegen ve sistem, büyüklüğü oranında yerçekim kuvvetine sâhiptir. Örneğin, Güneş'in hacmi, Dünya'nın 330.000 katı, kütlesi ise, 1.300.000 katıdır. Bu bakımdan yerçekimi orada Dünya'ya oranla 27.9 kat daha fazladır. Ay ise, Dünya'dan çok küçük olduğundan yerçekimi Dünya'nınkinden altı kat küçüktür.

Güneş'teki yerçekim kuvveti gezegenleri yörüngelerinde tutmaktadır ki, Dünya'mız da bu gezegenlere dahildir. Böylece uzaya serpilen milyarlarca yıldızlar hep bu kanun doğrultusunda boşlukta durabilmekte ve aralarındaki yerçekim kanunuyla birbirlerini belli yörüngede tutup hareketlerini sağlamaktadırlar.

İşte göklerin, yani gökteki cisimlerin direksiz durmasının anlamı budur. Şüphesiz ki, kâinatta düzen ve dengeyi sağlayan bu iki kanun Allah'ın varlığını, birliğini, kudretinin sınırsızlığını isbat etmektedir.

Diğer bir husus da, Kur'ân'da gök cisimlerinden daha çok Güneş ile Ay'dan söz edilir. Zira insanlar daha çok bu ikisiyle ilgilenmekte ve dünyaları onlarla hayat bulmaktadır.

ALLAH ARŞ ÜZERİNE SALTANATINI KURMUŞTUR

(ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ) **«Sonra Arş üzerine ilâhî saltanatını kurmuştur..»**

Kur'ân-ı Kerîm'in tam 21 yerinde ilâhî Arş'tan söz edilir. Bunun yedi âyetinde Allah'ın Arş üzerinde istivası belirtilir. Burada üzerinde durmamız gereken iki önemli husus vardır. Biri, Arş'ın büyüklüğü, diğeri, Rahman olan Allah'ın Arş üzerine istivasıdır. Arş'ın büyüklüğü hususunda ilk akla gelen, göklerden, gökteki bütün sistemlerden, galeksi ve saman yolundan, onun, kıyas kabul etmiyecek hacimde büyük olmasıdır. Yerçekim kanunundan ve uzayda bu çekimin bir bakıma dışında kalan cisimlerin boşlukta durması ve her birinin kendi sistemine bağlı olması sebebiyle de yine yerçekime bağlı kalıp belli bir yörüngede hareket etmesi konu edilirken, kâinattaki bütün sistemlere hâkim olup hepsini kendi çekim sınırları içinde tutan Arş'ın hâkimiyetine dikkatler çekilmiştir. Nitekim Âyetü'l-Kürsî'de, Arş'a nisbetle bir basamak sayılan Kürsî'nin göklerden ve yerden geniş (büyük) olduğu açıklanıyor. Arş'ın Kürsî'den çok daha büyük olduğu muhakkak. O halde uçsuz kâinatta gök cisimleri ve sistemleri arasında nasıl bir çekim bağlantısı ve sağlam bir dengeleme mevcutsa, Arş ile bütün sistemler arasında ona benzer bir çekim ve dengeleme söz konusudur.

Allah daha iyisini bilir.

Cenâb-ı Hakk'ın Arş üzerine istivası ise, ilim adamlarının çoğuna göre mecazî bir tabirdir. Bununla O'nun kudret ve saltanatının en çok ve en belirgin şekilde Arş üzerinde tezahür ettiğine işâret ediliyor. Zira i s t i v â sözlükte : Eşit ve denk olma, düz ve kapsamlı bulunma, örtme ve kuşatma, ortada tam denge ve düzende bulunma gibi mânalara gelir. el-Müfredat sâhibi Râğıb bunlara şu iki manayı da ilâve etmiştir: İki şeyin yanyana eşit şekilde bulunması, bir şeyin kendi kudretiyle ayakta dengede durması..

Ancak i s t e v â fiili a l â harfiyle geçişli geldiğinde, i s t i l â mânasına delâlet eder. Ayrıca ilim adamlarından bir kısmına göre, âyetteki i s t i v â 'nın manası, göklerde ve yerde ne varsa, hepsi de Allah'ın yüksek irâdesine baş eğip denge ve düzende bulunmaktadırlar, demektir.

GÜNEŞ VE AY İÇİN BELİRLENMİŞ SÜRE

(وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى..) **«Güneş ve Ay'ı (belli kanunlara bağlayıp) emrine baş eğdirmiştir ki, bunlardan her biri belirlenmiş bir süreye kadar (kendi yörüngelerinde) hareketlerini sağlar.»**

Güneş ve Ay için belirlenmiş süre, kâinat düzeninin bozulmasıyla yani kıyâmet olayının meydana gelmesiyle yorumlanır. Kıyâmetin ne zaman kopacağı hakkındaki bilgi ise, Allah'a aittir.

O halde güneş enerjisinin bir gün tükeneceğiyle ilgili birtakım varsayımlar bizi olumlu bir neticeye götürmez. Çünkü kıyâmetin kopması, güneş enerjisinin tükenmesine bağlı değildir. O, belli bir plâna göre ayarlanmıştır; tıpkı kurulan saat gibi, vakti gelince çalmaya başlar ve süresi dolunca durur. İşte o süre dolunca, diğer sistemlerle birlikte güneş sistemi de altüst olur. Neyin nereye varacağı, sonra da ikinci düzenin nasıl kurulacağı, birtakım tahminler yürütülerek bilinmez.

Diğer önemli bir husus da şudur : Sahîh hadîslerden anlıyoruz ki, kıyâmet olayıyla güneş yörüngesinden çıkınca eski düzen ve dengesi bozulmakla beraber, yeni kurulacak düzende yine yerini alacak. Nitekim «Mahşer alanında güneş iyice yaklaştırılır» sözü bize bir ip ucu vermektedir. O halde her gün biraz eksilmek suretiyle bir gün gelecek güneş enerjisi tükenecek nazariyesi bizce müsbet bir sonuca götürücü değildir.

ALLAH, İŞLERİ PLÂNLI VE PROĞRAMLI YÜRÜTENDİR

(يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ) **«İşi plânlı biçimde kusursuz yürütür ve âyetleri (varlığına delâlet eden belgeleri) bir bir açıklar; tâ ki, Rabbınıza kavuşacağınıza kesin bilgi edinesiniz.»**

İlgili âyette t e d b î r kökünden «yüdebbirü» fiili kullanılmıştır. Bu, işlerin sonunu, fayda ve yararlarını düşünerek harekete geçmek, başlatılacak her işi sonucuyla ve sağlayacağı faydalarla değerlendirmek ve öylece plânlı ve proğramlı şekilde yürütmek anlamına gelir.

Allah (c.c.) varlığına ve birliğine delâlet eden astronomi ile ilgili delilleri sıraladıktan sonra; işleri düzenli, sağlıklı yürütmede gereken önlemleri aldığını açıklıyor. Öyle ki, kurduğu düzenin amacını, yararını ve sonucunu belirleyip şaşmayan kanunlarıyla yürüttüğünü, akıl sahiplerine hatırlatıyor. Zira kâinattaki mükemmel ve ahenkli nizamı insanoğlu daha çok akıl yoluyla çözebilir; her düzenin bir düzenleyicisinin, her plân ve her proğramın bir proğramlayıcısının bulunduğunu yine akıl aracılığıyla anlayabilir.

Şüphesiz ki, âyette belirtilen ilmî mu'cizelerin ve akla ışık tutan belgelerin bir bir açıklanması, Rabbımızın kudretinin sınırsızlığını ve yüceliğini bize öğretirken, eninde, sonunda O'na döndürüleceğimiz hakkında en sağlam bilgileri vermektedir.

YERİ YAYAN, SABİT DAĞLARI OLUŞTURAN O'DUR

(وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ...) **«Öyle kudret ki O, yeri yayıp onda sâbit dağlar ve bir de ırmaklar meydana getirmiştir.»**

Yeryüzünü canlıların ve bitkilerin yaşamalarına elverişli biçimde ve verimlilikte yayıp hazırlayan Allah, yarattığı her canlıya, yaratılışındaki özelliğine ve bağlı bulunduğu hayat kanununa uygun bir yaşam ortamı hazırlamıştır. O kadar ki, dağlarda, soğuk ve sert iklimlerde yaşayan hayvan türleri ve yetişen birçok bitkiler, kendi iklim şartlarına bağlı birtakım özellikler arzettikleri için, çölde yaşamaları çok zor, hattâ imkânsızdır.

Dağların su kaynaklarının deposu olduğu ise, bir gerçektir. Ayrıca dağ iklimlerinin özelliklerinden biri de, yeryüzünün çeşitli yüksekliklerindeki bölgelerin şartlarını bir dizi üzerinde birbirine yakın olarak vermeleridir.

Diğer yandan dağlarda sıcaklığın azalmasıyla birlikte nemlilik oranı da artar. Atmosfer dolaşımının yükseklere yönelttiği hava kütleleri yükselirken soğur, nemi yoğunlaştırır da kar ve yağmur olur. Bu yüzden dağ yöreleri alçak yerlerden daha çok yağış alır ve kaynakları besler. Sonra da dağlardaki fazla nemlilik yoğun bir bitki örtüsünün oluşmasına yol açar. Şüphesiz bu da iklim üzerinde çok olumlu tesirler meydana getirir; toprak kaymasını önler; hayat ve sağlık kaynağı haline gelir. Ekonomiye katkısı ise, ayrı bir konu..

İşte ırmakların meydana gelmesi, daha çok dağların varlığıyla bağlantılıdır. Onun için Cenâb-ı Hak, âyette sâbit dağlardan hemen sonra «ırmaklar meydana getirmiştir» cümlesine yer vermiştir.

BİTKİLERİN ÇİFT YARATILMASI

(ومن كل الثمرات جعل فيها زوجين اثنين) **«Yeryüzünde her türlü meyva ve ürünü çift çift yaratıp var kılmıştır.»**

Âyette geçen ve Türkçeye «çift çift» diye çevirisini yaptığımız «zevceyn» tabiri üzerinde duranlar, az farkla da olsa birtakım yorumlarda bulunmuşlardır. Özellikle kelimenin sözlük manası hayli kapsamlı olduğundan lûgatçıların birtakım tesbitleri söz konusudur. Onları şöyle özetliyebiliriz :

Z e v c : Eş, çift olan iki şeyden her birine denir. Bu bakımdan evli olan erkek ile kadının her birine «zevc» denilmiştir. Ancak dişiyi erkekten tefrîk için de kadına «zevce» denilmesi yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda hayvanların cinslerine göre, erkek ve dişisinin her biri hakkında bu isim kullanılmaktadır. Bunun gibi, renk, şekil ve desen gibi hususlarda birbirlerine benzeyen veya zıddı olan iki şeyden her birine de «zevc» denildiği vakidir. Kur'ân'dan buna birer misal vermemizde yarar vardır:

(احشروا الذين ظلموا وأزواجهم وما كانوا يعبدون ....) **«Toplayıp sürün mahşer yerine o zulmedenleri ve zevcelerini (eşlerini, yandaşlarını, benzerlerini) ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri, hepsini Cehennem'in yoluna koyun.» (1)**

(لا تمدن عينيك إلى ما متعنا به أزواجا منهم) **«Kâfirlerden bir kısmına -birbirine benzer ve emsal sayılacak ölçüde- verdiğimiz servete gözlerini dikme...» (2)**

---

(1) Saffat Sûresi : 22
(2) Hicr » : 88

Görüldüğü gibi, her iki âyette de geçen «ezvac» tabiri, eşler, yandaşlar ve benzerler şeklinde tefsîr edilmiştir.

Diğer bir husus da şöyledir: Allah, bir ve benzersiz olduğu için O'na «tek» denilmiş; eşi, dengi, benzeri ve akranı olan şeylere «çift» mânasına gelen «zevc» denilmiştir. Kur'ân'da bu incelik şöyle belirtilmiştir :

(وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ) **«Her şeyden çift çift yarattık, olur ki düşünüp ibret ve öğüt alırsınız.»**

Yani Allah'tan başka her şeyin eşi, dengi, benzeri ve akranı vardır. (1)

Böylece Kur'ân, Allah'tan başka her şeyin birtakım benzerleri, denkleri ve akranları bulunduğunu belirtmekle kalmıyor, bir de bitkilerin nasıl ürediklerine işârette bulunarak araştırıcılara ip uçları veriyor. Yapılan bilimsel araştırmalar bizi şu sonuca götürmektedir: Bitkiler, eşeyli üreme, eşeysiz üreme, diye iki ayrı şekle ayrılır. Bitkilerin çoğu eşeyli üreme ile vücut bulur. Şöyle ki : Genç bir bitki önce hücrelerini çoğaltarak büyür, ergin hale gelince, tohum yolu ile kendine benzeyen yeni bitkiler meydana getirir.

Bitkiler âleminin büyük bir şubesini meydana getiren çiçekli bitkilerde üreme, çiçek vasıtasıyla olur. Yani çiçekler bitkinin üreme organlarıdır. Bu açıdan bakılınca, her bitki kendi benzerini, dengini ürettiğinden, çift yaratıldığı ortaya çıkıyor. Aynı zamanda her bitki türünün az farklı çeşitleri bulunduğuna işâret ediliyor. Çift yaratma, her birinden birkaç çeşit meydana getirmeyi anlatır.

Sayılarını kesin tesbit edemediğimiz bunca bitki ve meyvaların renkleri, kokuları, tatları ve şekilleri değişiktir. Oysa hepsi de aynı su ile sulanmakta ve hepsi de aynı toprakta yetişmektedir. Çünkü her bitki hakkındaki ilk ilâhî tecelli, onun bütün özelliklerini genler, yani kalıtım birimleri ile belirlemiştir. Artık değişmesi söz konusu değildir. O bakımdan her bitki kalıtım birimindeki özelliği taşır; su, toprak ve güneş o özelliğin ortaya çıkması için gereken ortamı oluştururlar.

İlgili âyette **«Hepsi de aynı su ile sulanmaktadır..»** buyurulması, dikkatimizi bu inceliklere çekmekte ve ciddi araştırma yapmamızı ilham etmektedir.

---

(1) Zâriyat Sûresi : 49

GECEYİ GÜNDÜZE BÜRÜME

(يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ) **«Geceyi gündüze bürümüştür.»**

Yerkürenin kendi ekseni ve Güneş'in etrafında bir elips çizerek dönmesinden meydana gelen gece ve gündüz olayına işârette bulunuluyor. Hayvanların ve bitkilerin yaşayıp gelişmesini sağlayan bu olayın, gelişigüzel olmadığı, belli bir plân ve proğrama göre yürütüldüğü belirtiliyor. Kâinatı böylesine ince hesaplarla hareket haline sokan ve her hareketin bir başlangıcı ve hareket ettiricisi bulunduğu gibi, bir sonu ve noktalayıcısının da olduğunu, iyice düşünmemizi ilhâm eden O Yüce Kudret'in karşısında eğilip secde etmemiz gerekmiyor mu?

Bütün bu düzenli, faydalı olaylarda düşünebilen bir millet için nice deliller, belgeler, öğütler ve ibretler vardır.

KESİN BİLGİ EDİNME - DÜŞÜNME - AKLETME

Konumuzu oluşturan üç âyette şu üç kavrama yer verilmiştir: Kesin bilgi edinme, düşünme ve akletme.. Bunun için de Allah'ın varlığına ve kudretinin eşsizliğine delâlet eden temel bilgi ve ana fikir mahiyetinde onbeş madde sıralanmıştır:

Bunlardan astronomiyle ilgili beş madde anıldıktan sonra, **«Tâ ki Rabbınıza kavuşacağınıza kesin bilgi edinesiniz»**, denilerek, düşünce ve akılla birleşen imanın lüzumu üzerinde durulmuştur. Coğrafya ve botanikle ilgili beş maddeye daha yer verildikten sonra, **«İşte bunlarda iyice düşünen bir millet için belgeler, ibretler ve öğütler vardır»**, denilerek düşünmenin önemi üzerinde durulmuştur. Sonra da yine coğrafya ve botanikle ilgili beş konuya dikkatler çekilerek, **«Şüphesiz ki bunda, aklını kullanan bir millet için belgeler, öğütler ve ibretler vardır»**, buyurulmuştur.

Önce Allah'ın varlığına ve birliğine inandıktan sonra O'na kavuşacağımıza kesin bilgi edinebilmemiz için, aklın temelini oluşturan düşüncemizi mevcut düzene çevirmemiz gerekmektedir. Aklımız düşüncemizi yöneltirken elde ettiği bilgileri imana malzeme olarak verir ve böylece kesin bilgi edinmemiz gerçekleşir.

Yeryüzünde her gün karşılaştığımız iki önemli konu vardır: Coğrafya ve botanik.. Düşüncemizi bu iki konu üzerine teksif edip gereken araştırmayı akıl ve zekâmızla, edindiğimiz bilgilerle yürüttüğümüz takdirde, bizi doğruya götüren, olumlu sonuçlar elde etmemize yardımcı olan belgeler

toplamış oluruz. Şüphesiz iyi düşünmenin bu sonuca erişmemizde yeri ve önemi tartışılmaz.

Bitkilerle ilgili genlere, yani kalıtım birimlerine yapılan işâretle, her canlı ve bitkinin türünün bütün özelliklerini o canlının ve bitkinin genlerine yerleştiren Allah'ın ne kadar yüce olduğu belirtilirken, bu konuda aklımızı çok iyi kullanmamız emrediliyor. Çünkü sözü edilen incelikleri anlayabilmek için mutlaka akla ve aklın temeli olan düşünceye ihtiyaç vardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın sonsuz ilim ve kudretinin damgasını taşıyan ve O'nun varlığını, birliğini yansıtan onbeş temel bilgi sıralanarak, iyice düşünmemiz ve aklımızı kullanmamız emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bunca delil ve belgelere rağmen hâlâ öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerin bulunduğu hayretle karşılanıyor ve aklını, düşüncesini iyice kullanmayan o inkârcılar Cehennem azabıyla uyarılıyorlar. Sonra da fıtratlarındaki din ve Allah duygularını köreltip Hakk'ı ret eden azgınların tehdid edilegeldikleri azâbı hemen istemeleri konu ediliyor ve Hz. Muhammed'in (A.S.) istenilen mu'cize veya harikulâde olayları kendiliğinden getirmeye me'zun bulunmadığı belirtilerek O'nun görev sınırı kısmen hatırlatılıyor.



وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ اُولٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَاُولٰئِكَ الْاَغْلَالُ
فِي اَعْنَاقِهِمْ وَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ وَاِنَّ رَبَّكَ
لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا اُنْزِلَ
عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

M E Â L İ :

5— Eğer şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey, onların : «Biz toprak olunca mı yeni bir halk (canlı yaratık) olacağız?» sözüdür. İşte bunlar Rablarını tanımadılar ve bunlardır boyunlarında demir halka olanlar! İşte bunlardır Cehennem yârânı. Orada devamlı kalıcılardır bunlar.

6— (İnkârcı azgınlar) senden iyilikten önce kötülüğün (gelmesini) acele isterler. Halbuki onlardan önce ibretli misâl teşkil edecek nice cezâlar gelip geçmiştir. Şüphesiz ki, Rabbin insanlara, işledikleri zulümlerine karşı yine de mağfiret sâhibidir ve şüphesiz ki Rabbin cezâsı pek şiddetlidir.

7— O inkâra sapanlar diyorlar ki : «O'na (Muhammed'e) Rabbinden bir mu'cize, bir açık belge indirilseydi ya..» Sen ancak bir uyarıcısın ve her kavim (ve millet) için yol göstericisindir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki, siz başaçık, çıplak ve sünnetsiz bir halde (diriltilip) Rabbınıza kavuşacaksınız.» (1)

«Doğrusu, ey insanlar! sizler Allahınıza başaçık, çıplak ve sünnetsiz bir halde haşrolunacaksınız. İlk yarattığımız gibi, sizi tekrar (diriltip) kaldıracağız. Bu bizim üzerimize bir va'ddır ve elbette biz (o va'dımızı) yerine getireceğiz.» (2)

«İnsanlar kıyâmet günü (dirilip) çıplak ve yalınayak haşrolunacaklar.»

Bunun üzerine Ümmu Seleme (R.A.) sordu:

— Vay, utanç yerlerimiz (ne olacak), birbirimize mi bakıp duracağız?!

Resûlüllah (A.S.) ona şu cevabı verdi:

— İnsanlar o gün için meşguldürler.

— Meşguliyetleri ne olacak?

— Amel sahifeleri açılacak; içlerinde iyilikten ve kötülükten küçücük karıncanın başı, hardal tanesi kadar ne varsa hepsi tartılacak. (İşte meşguliyet bu olacak). (3)

«İnsanlar kıyâmet günü (dirilip) üç sınıf halinde haşrolunacaklar:

1. Yaya yürüyenler.
2. Binek üzerinde gelenler.
3. Yüzükoyun sürünüp gelenler.»

Bunun üzerine soruldu:

— Yüzükoyun nasıl sürünüp gelebilecekler?

Resûlüllah (A.S.) cevap verdi:

— «Onları ayak üzerinde yürüten kudret, elbette yüzükoyun da yürütecektir. Onlar (bir zamanlar dünyada) yüzlerini her tümsekten ve dikenden sakınırlardı, değil mi?» (4)

---

(1) Buharî/enbiyâ : 8, 48- Tirmizî/tefsir: 80- Nesâî/cenâiz: 118, 119. İbn Mâce/zühd: 33- Dâremî/rikak: 80, 82- Ahmed: 1/220, 223, 229, 235, 253, 398- 6/55

(2) Buharî/enbiyâ: 8, 48- Tirmizî/tefsir: 80- Nesâî/cenâiz: 118, 119. İbn Mâce/zühd: 33- Dâremî/rikak: 80, 82- Ahmed: 1/220, 223, 229, 235, 253, 398- 6/55

(3) Taberânî el-Evsat'ta : Ümmü Seleme (R.A.)dan

(4) Tirmizî : Hadisün hasenün - Ahmed: 4/447- 5/3

ASIL ŞAŞILACAK ŞEY

(وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ...) **«Eğer şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey, onların: Biz toprak olunca mı yeni bir halk (canlı yaratık) olacağız?! sözüdür.»**

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'de ve çevresinde, hem putperestlerin, hem kitap ehlinin yanında «el-Emîn» yani güvenilir bir kişi olarak bilinip tanınırken, kendisine peygamberlik görevi verilince, yüzseksen derecelik dönüş yapıp bu defa O'nu yalanlamaya başladılar. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onların bu anlayış ve davranışlarına şaşırdı. Allah da: **«Asıl şaşılacak şey, onların: Biz toprak olunca mı yeni bir halk (canlı yaratık) olacağız? sözleridir.»** Aynı zamanda o inkârcılara «Gökleri ve yeri kim yarattı?» diye sorulduğunda, «Allah...» derler. «Sizi ilk yaratan kimdir?» diye soru yöneltildiği zaman, yine cevap olarak, «Allah...» derler. Hayret değil mi? İlk yaratılışlarının ilâhî irâdeyle vücut bulduğunu kabul ettikleri halde, ikinci yaratılışı akıllarına bir türlü sığdıramayıp inkâr ediyorlar. Oysa ikinci yaratmak Allah'a ağır mı gelecek? Bir an farzedelim ki, yaratmakta bir zorluk söz konusudur, o halde bu ilk yaratmak hususunda düşünülebilir. Kaldı ki, Cenâb-ı Hakk'a göre, zor, kolay diye bir şey yoktur. O bir şeyin yaratılmasını irâde ettiğinde ona «ol!» der, o da -sebepleri hemen oluşarak- oluverir.

Allah insanları Adem'den yarattığında değişmeyen bir üreme kanunu koyduğu gibi, öldükten sonra tekrar diriltmek için de yeni bir hayat kanunu koyamaz mı? İnsanların varlık alanında hiçbir örnek ve modelleri bulunmadığı halde, onları yoktan var kılan Allah, öldürdükten sonra, örnek ve modelleri ortada dururken tekrar yaratmaya gücü yetmez mi? Bunu inkâr etmek daha şaşılacak bir şey değil midir?

Şüphesiz ki, inkârcılar bu görüş ve anlayışlarından vaz geçmedikleri takdirde, kendilerine büyük bir haksızlık etmiş olurlar. Zira bizzat insan vücudu, o yaratanın sonsuz kudretinin en parlak damgasını taşımakta ve O'na ibâdet için yaratıldığını ilân etmektedir. Onu asıl gayesinden alıp başka bir yöne döndürmek haksızlığın en kötüsü, nankörlüğün en fenasıdır. Kıyamet gününde bu haksızlık manadan maddeye dönüşerek sahibinin sırtına yükletilir ve lâyık olduğu yere gönderilir.

SAPIK İNKÂRCILAR KÖTÜLÜĞÜN HEMEN GELMESİNİ İSTİYORLARDI

(وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ) **«Senden iyilikten önce kötülüğün (gelmesini) acele isterler..»**

Mekkeli müşrikler bu isteklerinde samimi değillerdi. Sırf alay ve eğlence olsun diye bu kabil istekler izhar ederek Hz. Muhammed'i (A.S.) üzmekten ve O'na imân eden mü'minlerde birtakım yersiz şüpheler uyandırmaktan derin zevk alırlardı. Çünkü onlara göre, nasılsa bir azâp inmiyecekti. O bakımdan endişeye de mahal yoktu.

Onların bilmediği bir gerçek var, o da : Allah'ın ezelde hazırladığı plânın ve uyguladığı proğramın şaşmazlığıdır. Bir şeyin, bir olayın belirlenmiş vakti ve saati, sebep ve ortamı oluşup ortaya çıkmayınca, sünnetullah hükmünü icra etmez. O bakımdan inkârlarını azgınlık ve haksızlıklarla birleştirenler, belli bir çizgiye geldiklerinde, Allah'ın hükmü iner. Bunun en açık misallerini gelip geçen milletlerin ve kavimlerin tarihlerinde görmekteyiz.

Azâbın hemen indirilmemesi, sünnetullaha bağlı bir konudur, demiştik. Geciktirilmesinin gerekçesi, Allah'ın rahmet ve mağfiretidir. İnkârcı inkârından, azgınlar tuğyanlarından, ahlâksızlar tuttukları yoldan vazgeçerler diye, onlara mühlet verilmektedir. İlâhî rahmetin bu inceliğini anlamayıp inkâr ve tuğyanında ısrar edip duranlara gelecek olan azâp da o nisbette ağır olur. İlgili âyetin son cümlesiyle inkârcılar uyarılmaktadır: **«Ve şüphesiz ki Rabbın cezâsı pek şiddetlidir.»**

PEYGAMBERDEN (A.S.) HEMEN BÜYÜK BİR MU'CİZE İSTERLER

(وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ) **«O inkâra sapanlar diyorlar ki : O'na (Muhammed'e) Rabbından bir mu'cize, açık bir belge indirilseydi ya.»**

Daha önceki peygamberlerden de büyük mu'cizeler ortaya koymaları istenildiğini yine Kur'ân'ın beyânından öğrenmekteyiz. O çağlarda gelişen bir ilim, göz ve gönül dolduran bir teknik olmadığından peygamberlerin bir kısmı istenilen mu'cizeleri -Allah'ın izniyle- ortaya koymuşlar ve böylece isteklerinde samimi olanlarla olmayanları birbirlerinden ayırt etme imkânına kavuşmuşlardı. Musa (A.S.)ın Asâ'sı, İbrahim (A.S.)ın ateşe

atılması ve ateşin onu yakmaması, Nuh Peygamberin gemisi ve kopan tufan, bunlardan bir kaçıdır. Son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) gelince : O, mu'cizeden ziyade ilim ve yüksek irfanla donatılarak gönderilmiş ve kendisine indirilen Kur'ân baştan sonuna kadar büyük mu'cizelerle dopdolu olarak hazırlanmıştır. Bu bakımdan O, kâinat kitabının sahifelerini bir bir insanlıktan yana açıp onların düşüncelerine ve akıllarına seslenmiş, ilim adamlarına ip ucu vermek sûretiyle yol göstermiş, araştırıcılara ışık tutarak hareket noktalarını belirlemiştir. Çünkü O, artık kıyâmete kadar Allah'ın son mesajını teblîğ ile görevlendirildiğinden ilmi esas kabul ederek hareket etmiş, insan düşüncesine değer vererek görüş ufuklarını alabildiğine genişletmiştir. Hayatta iken bir kaç mu'cize göstermesi, sadece hak peygamber olduğunu kanıtlamaya yöneliktir. Çünkü o çağda Kur'ân'ın getirdiği bilimsel düzeydeki temel bilgileri, ana fikirleri putperestlerin anlayıp takdir etmesi düşünülemezdi. O bakımdan onları tatmin edecek olağanüstü şeylere ihtiyaç vardı. Bugün artık mu'cizeye gerek yoktur, hem mümkün de değildir. Peygamberimizden sonra peygamber gönderilmiyeceğine göre, mu'cize de tecelli etmiyecektir. Kur'ân her yönüyle açık bir mu'cize olarak önümüzde duruyor. On beş asır önce getirdiği ilmî temel bilgiler, ana fikirler bütün açıklık ve berraklığıyla çağların ve medeniyetlerin önünde yürümektedir. İlmî araştırmalar gerçekleri bulup çıkardıkça, Kur'ân'ı tasdîk etmekte ve beşer sözü olmadığını bir defa daha isbatlamaktadır.

SON PEYGAMBERİN İKİ ANA GÖREVİ

(إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ) **«Sen ancak bir uyarıcısın ve her kavim (ve millet)e yol göstericisin.»**

İlgili âyetle, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in insanlıktan yana bütün hizmetleri iki ana çizgide toplanıyor:

1— İki hayatın amaç ve gayesine ters düşen yanlış ve tehlikeli yolda yürüyenleri uyarmak,

2— Doğru yolu göstermek, Allah ile kulları arasındaki engelleri kaldırmak suretiyle insana muhtaç bulunduğu bilgi ve irfanı vermek..

Bunun için de göklerde ve yerde Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına delâlet eden binlerce âyet ve belgeyi insan düşünce ve aklıyla karşı karşıya getirmek gerekiyor. Hz. Muhammed (A.S.) da bütün bunları belirtilen iki ana çizgi doğrultusunda kusursuz yerine getirmiştir.

Yoksa O, her istenileni anında ortaya koyma, harikulâde olayları peş-

beşe sıralama ve kâinatta mutlak tasarrufa mâlik olduğu iddiasıyla sahneye çıkma yetkileriyle gönderilmemiştir. Ancak Allah'ın bildirdiğini bilmiş, O'nun indirdiğini teblîğ etmiştir. Nitekim Kehf sûresinde Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in de diğer insanlar gibi bir beşer olduğu şöyle belirtilmektedir: **«De ki : Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (şu farkla ki) ilâhınızın tek bir ilâh olduğu bana vahyolundu. Artık kim Rabbına kavuşmayı arzu ederse, iyi-yararlı amelde bulunsun ve Rabbına ibâdette hiç bir ortak tutmasın.» (1)**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insan aklını ve düşüncesini doğruya yönlendirecek, göklerde ve yerde bunca delil ve belgelere rağmen, hâlâ öldükten sonra dirilmeye inanmayanların düşünce ve anlayışı hayretle karşılandı. Va'dolunan azabın hemen inmesini isteyenlerin arzularına göre ilâhî kanunların ve hükümlerin değişmiyeceğine işâret edildi. Hz. Muhammed'e (A.S.) büyük bir mu'cize indirilmeli değil miydi, diyenlere, Peygamber'in (A.S.) asıl görevinin neler olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın ilminin ve kudretinin her şeye nüfuz ettiği anlatılarak ana rahminde oluşan ceninin gelişme safhalarını en ince ayrıntılarına kadar bildiği, bir misal olarak ekleniyor. Sonra da gizli, açık hiç bir şeyin Allah'ın ilminin ve tasarrufunun dışında olmadığı açıklanarak, Allah hakkında bilinmesi gereken temel bilgilerden biri öğretiliyor.



(1) Kehf Sûresi : 110

اَللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَبٖيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ
وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾
لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ
مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا
مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ
وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

MEÂLİ:

8— Allah her dişinin (rahminde) ne taşıdığını; rahimlerin neyi eksilttiğini, neyi artırdığını bilir. Her şey O'nun yanında belli bir ölçüye göredir.

9— Görülmeyeni de, görüleni de bilendir. O, çok büyüktür, çok yücedir.

10— Sizden sözünü gizleyen ve onu açığa vuran, geceleyin gizlenen, gündüzleyin beliren (her şey onun yanında) birdir, farketmez.

11— Her biri için önünden arkasından kendisini izleyen (görevli melek)ler vardır; onu Allah'ın emriyle korurlar. Bir millet (hayat kanununa uyup) kendi (ahlâk ve düzenini) değiştirmedikçe, Allah, onlar hakkındaki

(hükmünü) değiştirmez. Allah bir millete fenalık yapmayı irâde buyurduğunda, artık onu geri çevirecek yoktur ve onlar için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulunmaz.

İLGİLİ HADİSLER

«Şüphesiz sizden her birinizin şekli, ana rahminde kırk günde biraraya gelip oluşur. Sonra onun gibi (kırk günde) kan pıhtısına dönüşür. Sonra yine onun gibi (bir kırk günde) et parçasına dönüşür Sonra da Allah ona bir melek gönderir de o melek dört kelime (söz) ile emrolunmuştur: Onun rızkını, ömrünü, bedbaht (mutsuz) veya bahtlı (mutlu) olduğunu yazar.» (1)

Açıklama :

Yapılan anatomik araştırmaya göre de, ana rahminde oluşan cenin, üçüncü ayın sonunda organları belirginleşmiş bir et parçası şeklini alır. Dördüncü ayın sonunda, yani 120 günlük bir süre geçtikten sonra şekli iyice teşekkül eder.

Hadîs-i Şerîfte ifade edildiği gibi, işte bu dönemde, görevli melek inip ona yerleşmiş bulunan insanî ruhla temasa geçer ve kaderini yazar.

Diğer bir rivâyette, yukarıdaki hadîsin sonuna şu fazlalık eklenmiştir: **«Melek, ey Rabbım! erkek midir, dişi midir? Ey Rabbım! şakiy midir, said midir? Rızkı nelerdir, eceli nedir? diye sorar. Allah ona (bu hususları) emreder ve o da yazar.» (2)**

«Gaybın anahtarı beştir ki, onları ancak Allah bilir: Yarın neler olacağını ancak Allah bilir. Rahimlerin neleri eksilttiğini ancak Allah bilir. Yağmurun ne zaman yağacağını (bulutların ne zaman oluşup yağmur indireceğini) Allah bilir. Her bir canlının nerede öleceğini ancak Allah bilir ve kıyâmetin ne zaman kopacağını da ancak Allah bilir.» (3)

«Sizin peygamberinize, gayb ile ilgili beş şeyin anahtarı dışında her şey verilmiştir...» (4)

Açıklama :

Peygamberimize anahtarı verilmeyen gayb ile ilgili beş şey, bir önce-

(1) Buharî/enbiyâ : 1, bed-i halk: 6, kader: 1, tevhîd: 28- Müslim/kader : 1- Ebû Dâvud/sünnet: 16- Tirmizî/kader: 4- İbn Mâce/mukaddeme: 16

(2) Buharî/enbiya: 1, bed-i halk: 6, kader: 1, tevhîd: 28- Müslim/kader: 1- Ebû Dâvud/sünnet: 16- Tirmizî/kader: 4- İbn Mâce/mukaddeme: 16

(3) Buharî/tefsîr: 1/6 - 2/31 - Ahmed: 2/122

(4) Ahmed: 1/445

ki hadîste belirtilen hususlardır.

Ancak unutmamak gerekir ki, Allah, bu beş şeyden de dilediğini dilediği kimseye bildirir.

«Sizi geceleyin bir kısım melekler, gündüzleyin de bir kısım melekler birbirlerini takip ederek gözetirler ve bunlar (nöbet değiştirmek için) sabah ve ikindi namazlarında biraraya gelirler. Sonra da sizinle geceleyenler göğe çıkarlar. Allah -daha iyisini bildiği halde- onlara sorar: Kullarımı nasıl ve ne halde terkettiniz? Onlar da : Namaz kılarlarken onları terkettik, namaz kılarlarken onlara gittik, diye cevap verirler.» (1)

Hz. Ali (R.A.) Kûfe'de minber üzerinde halka hitap ederken şu hadisi nakletmiştir: **«Aziz ve Celîl olan Rabbınız (kudsî hadîs olarak) buyurdu ki: «İzzet ve celâlim hakkı için ve Arş üzerindeki yüceliğim hakkı için herhangi bir kasaba veya bir aile efradı, benim hoşlanmadığım bir günah ve kötülük üzere bulunurlar da sonra ondan yüz çevirip benim sevdiğim taât ve ibâdete dönerlerse, mutlaka ben de onların hoşlanmayacağı azabımı onlardan çevirip, kendilerini rahmetimden sevdikleri şeye yöneltirim.» (2)**

ALLAH HER DİŞİNİN RAHMİNDE NE TAŞIDIĞINI BİLİR

(... اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ) **«Allah her dişinin (rahminde) ne taşıdığını; rahimlerin neyi eksilttiğini, neyi artırdığını bilir.»**

Ana rahminde taşınan ceninin bizce bilinmeyen, Allah'a ise bütünüyle malûm olan hususlarını şöyle özetleyebiliriz:

a) Rahimdeki ceninin babası kimdir?

b) Doğup dünyaya gözlerini açınca nasıl bir kişi olacaktır?

c) Ne kadar yaşayacaktır?

d) İyi, mutlu bir kimse mi olacak, yoksa kötü ve bedbaht olarak mı hayatını noktalayacak?

e) Cennetlik mi olacak, yoksa Cehennemlikler arasında mı yerini alacak?

f) Allah'a ve diğer esaslara inanacak mı, yoksa inkâr mı edecek?

(1) Buharî/mevakiyt : 16, tevhîd: 23, 33- Müslim/mesacid: 21- Nesâî/salât: 21- Taberânî/sefer: 82- Ahmed: 2/258, 312, 486

(2) İbn Ebî Şeybe: Hz. Ali (R.A.)den - İbn Kesîr : 2/504

g) Annesi onu rahminde kaç ay taşıyacak, eksik mi doğacak, tam olarak mı dünyaya getirecek?

İşte bütün bu kapalı hususları ancak Allah bilir, bizler bilemeyiz. Ama ne var ki, O, dilediğine bunları bildirir.

RAHİMLER NEYİ EKSİLTİR VEYA ARTIRIR?

Bu, ana rahmine intikal eden sperma hayvancıklarından birinin veya birden fazlasının yumurtalığa ulaşmasıyla yorumlanabileceği gibi; yumurta hücresinin X kromozomu taşıyan bir spermayla döllenmesi neticesi kız; Y kromozomu taşıyan bir spermayla döllenmesi neticesi erkek çocuğun rahimde oluşmasıyla da yorumlanabilir. Zira her iki durumda da bir eksilme ve artma söz konusudur. Ana rahmine intikal eden milyonlarca sperma hayvancıklarından sadece birinin veya bazan ikisinin yumurtalığa geçip döllenmesi, bu korkunç sayıdaki hayvancıkların nasıl eksiltilerek döllenme dışı bırakıldığını gösterir.

Bir başka yorumla da şöyle diyebiliriz: Ana rahminde oluşan cenine, normal gıda alan bir annenin aktardığı gıdayla, az gıda alan, iyi beslenmeyen bir annenin aktardığı gıda elbetteki farklıdır. Birinde artma, diğerinde noksanlaşma söz konusudur.

Klasik tefsîrlerde ise bu, ceninin ana rahminde kaldığı süreyle yorumlanmıştır. Bir kısmı normal süresini tamamladıktan sonra doğar, bir kısmı ise, o süre tamamlanmadan doğar, demişlerdir.

Allah daha iyisini bilir.

HER ŞEY ALLAH YANINDA BELLİ BİR ÖLÇÜYE GÖREDİR

(وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ) **«Her şey O'nun yanında belli bir ölçüye göredir.»**

Varlık âleminde mutlak bir düzen hâkimdir. Her şey bu düzende, hılkatındaki özelliğine, yarar ve zararına göre yerini almıştır. Her birinin ve meydana gelecek her olayın belli sebepleri, çizilmiş sınırları, değişmez ölçü ve boyutları vardır. Hiç biri ne o sınırını aşabilir, ne ölçüsünü taşabilir. Aksini düşünmek ise, kargaşalık ve düzensizlik doğurur.

Görüldüğü gibi, dünya biraz daha büyük olsaydı, yerçekim nisbeti biraz daha artar, bu kadar rahat hareket imkânımız olmazdı. Daha küçük ya-

ratılsaydı, çekim kuvveti o nisbette azalır ve üzerindeki atmosfer tabakasını tutamaz duruma gelirdi. Yerkürenin onda yedisinin denizlerle kaplı bulunması, yağış alma ve su kaynaklarını besleme dengesini sağlamaktadır. Daha az veya daha fazla olsaydı, bu denge ve düzen bozulur; az olduğu takdirde kuraklık, çok olduğu takdirde sel felâketi hüküm sürerdi. Atmosfer tabakası bugünkünden daha kalın olsaydı, soğuktan donar, daha az olsaydı sıcaktan kavrulurduk.

Şüphesiz bu misalleri çoğaltmak mümkün. Kalbin atış temposu ve sayısı; nabzın atış sayısı hep birer ölçü ve belli bir sınırda tutulmuştur. Değiştikleri zaman hayatımız tehlikeye girer. Genlerin, insanın bütün özelliklerini, atalarının irsî kusur ve meziyetlerini, çok mükemmel bir plân ve proğrama göre kendinde taşıyıp formüle etmesi, her şeyin mutlak sûrette belli bir hesaba göre yaratıldığını; ifade etmektedir.

Yumurtalığa intikal eden spermanın onunla birleşip geometrik olarak bölünüp çoğalması da bunun bir başka delili sayılır. Vücudumuzdaki hücrelerin, yapıları aynı olmakla beraber, her birinin yüklendiği proğrama göre hizmet vererek vücut yapısını ayakta tutmaları, ilgili âyette belirtilen ilâhî beyânı tasdik etmiyor mu?

Zira Allah'ın ilmi her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Onun ilminin dışında, plân ve proğramının ötesinde hiç bir şey düşünemeyiz. Kendisi gibi, ilmi ve kudreti de sonsuz ve sınırsızdır.

KORUYUCU MELEKLER

(لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ) **«Her biri için önünden arkasından kendisini izleyen (görevli melek)ler vardır, onu Allah'ın emriyle korurlar.»**

İnsanı, görünmeyen ve bilinmeyen şeylerden koruyan melekler vardır. Zira insan kendini az-çok görülebilen, bilinebilen şeylerden akıl, zekâ ve irâdesiyle koruyabilir. Bu zahirî tehlikelere karşı herkes kendine düşen tedbiri alıp korunmak için belli sınıra gelip dayanınca, Allah'ın yardımı tecelli eder ve böylece korunma gerçekleşir. Göremediğimiz veya bilemediğimiz şeylerden korunmaya gelince, kâinatta sayısı belirsiz cin ve şeytanların bulunduğu kesindir. Onların şerrinden ve kötü sinyallerinden korunabilmemiz için, önce bu gözle göremediğimiz varlıkların mevcudiyetini kabul etmemiz, sonra da her şeyi mutlak tasarrufu altında bulunduran Allah'ın yegâne koruyucu bulunduğuna inanmamız gerekmektedir. O açıdan hareketle, Kur'ân ve Sünnet ile tavsiye edilen âyetleri ve duâları okuma-

mız, gerisini Allah'ın yüksek siyanetine ve muhafazasına bırakmamız tedbirlerin en güzeli, tevekkülün en uygunudur.

İslâm dini, bütün bu incelikleri dikkatten uzak bulundurmayarak helâya bile girerken her türlü habislikten, cin ve şeytandan Allah'a sığınmamızı emretmiş; Kur'ân okumaya başlarken Eûzü-Besmele çekmemizi istemiştir. Yemek yerken, elbisemizi giyinirken, evimizden dışarı çıkarken, işe başlarken hep Allah'ı anmamızı, bazı yerlerde Eûzü-Besmele çekmemizi, bazı yerlerde sadece Besmele ile yetinmemizi tavsiyede bulunmuştur.

HER MİLLET KADER ÇİZGİSİNİ KENDİSİ ÇİZER

(إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ) **«Bir millet (Allah'ın koyduğu kanunlarına uyup) kendi (ahlâk ve fazîlet doğrultusundaki düzenini) değiştirmedikçe, Allah onlar hakkındaki (hükmünü) değiştirmez.»**

İlgili âyetle, insanlar için konulmuş zahirî ve bâtınî hayat kanunları hatırlatılıyor. Şüphesiz bu kanunlar değişmez. Çünkü bunlar bize uymazlar, biz onlara uymak zorundayız. Hepsi de insanı başıboşluktan, disiplinsizlikten, sorumsuzluktan ve sınırsız hürriyet arzusundan kurtarmaya; hayatımızı asıl gayesine yöneltmemize, fıtratımızdaki imân cevherine, ruhumuzdaki Allah duygusuna uygun bir ömür yaşamamıza yöneliktir. O bakımdan bir kavim, bir topluluk, bir millet veya bir aile, hayat kanunlarını bilir, yaratılışının hikmetini anlar, her şeyin belli bir ölçüye göre yaratıldığına inanır ve öylece izlediği yolu ve arzuladığı hedefi ilâhî hoşnutluktan yana belirlerse, mutlu olur ve her iki âlemde de Allah'ın rahmet ve yardımına lâyık görülür. Uymayanlar ve belirtilen çizgiden sapanlar ise, mutsuz olurlar. O yüzden kendilerini ilâhî azâba sürükleme basîretsizliği içinde ebedî hayatlarını da karanlığa gömerler.

Unutmayalım ki, varlık âleminde her şey yaratılışındaki plân ve programa göre, bir gaye ve hizmet için yaratılmıştır. Örneğin: Koyun süt ve yün vermek, aynı zamanda üreyip çoğalmak, her bakımdan kendisinden yararlanmak için yaratılmıştır. O halde onu ancak bu özelliği doğrultusunda kullandığımız sürece, hem yaşama şansına sahiptir, hem de hılkatındaki hikmete göre, bize faydalı olur. Onu başka bir amaca çevirdiğimiz zaman, özelliğini kaybetme bedbahtlığına uğrar ve hayat kanunu onu kasabın bıçağına teslim eder.

İşte milletler ve aileler de böyledir; var olmalarının hikmetini unutur, hayat kanunlarını dinlemez bir düzeye gelirlerse, verimsiz, hatta zararlı olmaya başlarlar. Varlık alanında yaşamalarının anlam ve hikmeti kalkar.

Kronik bir kumarbazı veya alkolik bir aile reisini düşünün: Her ikisi de fıtrat ve hılkatlarıyla bağlantılı bulunan hikmet ve gayenin dışına çıkmış ve haklarındaki ilâhî proğrama ters düşmüşlerdir. O nedenle yaşamalarının hikmeti kalmamış, aile reisi veya baba, ya da anne olma özelliklerini yitirmişlerdir. Faydalı olacakları yerde, hem kendilerine, hem çevrelerindekilere zararlı olmaya başlamışlardır. Pişmanlık duyup dönüş yapmaz, üzerinde bulunduğu yolun uçuruma uzandığını idrak edip geri dönmezlerse, sonları elem ve hüsran olur. Zira her şey gibi, insan da hikmetsiz, anlamsız, faydasız yaratılmamıştır. O mutlak anlamda birtakım gaye ve amaçlar için yaratılmıştır. Önüne değişmiyen hayat kanunları konulmuştur. Amacından saptığı, hayat kanunlarını aştığı takdirde ilk tokatı bu kanunlardan yemeğe mahkûmdur.

İlgili âyetle bu inceliklere işâret ediliyor.

«Her birimiz birçok müşterek merkezleri bulunan dairelerle çevrilmiş bulunuyoruz. İlk merkez bizden başlayıp genişler. İçine anayı, babayı, eşi ve çocukları alır. İkinci merkezin içinde ise, akrabalar vardır. Ondan sonrakilerde vatandaşlar, sonuncusunda da bütün insan nesli yer alır.

Bu dünyada Allah'a ve insanlara karşı olan vazifemizi yapabilmemiz için Allah'ın bize bahşetmiş olduğu kudret ve kabiliyeti geliştirmek zorundayız. O bize her şeyi vermiştir. O irademize hükmeden ve ona yol gösteren yüce varlıktır. İnsanlığa ve ondan sonra da Allah'a karşı olan sorumluluğumuzu iyilik ile kötülük ve neyin iyi, neyin kötü olduğu hakkındaki bilgimiz ve inancımız tayin eder.» (1) diyen düşünür, insanın varlıktaki yerine ve yüklendiği sorumluluğa dikkatleri çekmekte, yalnız kendimiz için yaşamadığımızı hatırlatmaktadır.

O halde iyi bir davranışta, kutsal bir harekette, faydalı bir hizmette bulunduğumuz zaman çok neşeli olmalıyız. Bilmeliyiz ki, bu hayat proğramımızda Allah'ın payı çok büyüktür.

ALLAH KÖTÜLÜK YAPAR MI?

(وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ) **«Allah bir kavime (ve millete) fenalık yapmayı irâde buyurduğunda, artık onu geri çevirecek yoktur.»**

Allah kimseye kötülük ve haksızlık etmez. O mutlak anlamda âdildir ve merhametlidir. Kâinatın sağlam esaslara bağlı kalması, düzen ve den-

---

(1) Samuel - Vazife : 1969/İstanbul

ge içinde süresinin sonuna kadar varlığını koruması için şaşmayan kanunlar koymuş ve böylece kâinatı insanın hizmetine vermiştir. İnsanı da kendisine ibâdet etsin diye yaratmış ve bu manayla onu çok şerefli bir düzeyde tutmuştur. Kâinatta yer alan eşyadan her biri yaratıldığı gaye doğrultusunda hizmetini verirken, insanoğlu hılkatının anlam ve hikmetini düşünmeden ayrı bir hayat yolu seçip ilâhî düzen ve dengenin dışına taşarsa, Allah'ın koyduğu hılkat ve hayat kanunları tarafından cezalandırılır. İşte Allah'ın bir kavim ya da millete kötülük etmeyi irâde buyurmasının bir bakıma yorumu budur..

Hatırlatalım ki günahkâr insanın önünde derin uçurumlar vardır. Nefsine hâkim olmayanları, acı sonuçlar beklemektedir. Hılkat kanununun bağlı bulunduğu gaye ve amaç çizgisinden sapanın, yolunun üzerinde birçok tehlikeler pusu kurmuştur. İman ile küfür arasında bocalayıp kararsızlık içinde zikzak çizenlerin yolu, Allah'tan başkasına uzanmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın her şeyi belli hesaplara ve şaşmayan kanunlara göre yarattığı açıklandı. Kadının rahminde taşıdığı ceninin karakter çizgisini Allah'ın çok iyi bildiği belirtilerek, hiçbir şeyin O'ndan gizli kalamıyacağına atıflar yapıldı. Sonra da insanları birçok mânevî kötülüklerden koruyan meleklerin bulunduğu anlatılarak insanın sahipsiz, başıboş olmadığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın kudret ve azametine, varlık âlemindeki mutlak tasarrufuna işâret edilerek şimşek ve yağmur olayları buna birer misal olarak veriliyor. Gök gürlemesinin belli sebep ve fiziksel kanunlara bağlı bulunduğuna işâretle, yıldırım düşmesinin hikmetlerinden birine parmak basılıyor. Sonra da ancak Allah'ın ibâdet edilmeye lâyık olduğu konu edilerek, varlıkta her şeyin ilâhî saltanat karşısında baş eğip secde ettiği açıklanıyor.



هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا
وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ
وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا
مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾
لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ
إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ
الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿١٥﴾

MEÂLİ :

12— O öyle kudrettir ki, korku ve ümit (duygusunu vermek için) şimşeği (oluşturup) size gösterir. Yağmurla ağırlaşan (yüklü) bulutları oluşturur.

13— Ra'd = gök gürlemesi hamd ile, melekler ise (ilâhî kudretin, azâmet ve yüceliğinin) korkusundan tesbîh ederler. Onlar, Allah hakkında tartışıp sürtüşürken, O, yıldırımlar gönderir de, onu dilediğine dokundurur. Oysa O, çekişme ve cezâ vermekte çok şiddetlidir.

14— Gerçek ibâdet ve duâ ancak O'nadır. O'ndan başka duâ ve ibâdet ettikleri (putlar, şekiller) kendilerine hiçbir şey ile cevap veremezler. Bunlar, ağızlarına ulaşsın diye avuçlarını suya doğru açıp da bir türlü ona ulaşamayan kimseye benzerler. Kâfirlerin duâ ve ibâdeti sapıklık içinde bocalamaktan başka bir anlam taşımaz.

15— Göklerdekiler ve yerdekiler de ister istemez Allah'a secde ederler; gölgeleri de sabah akşam Allah'a secde eder.

İNİŞ SEBEBİ

Sâbit b. Enes (R.A.) anlatıyor :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün Arap fir'avnlarından birine adam göndererek yanına gelmesini istedi. Peygamber'in (A.S.) elçisi ona giderek, «Allah'ın Peygamberi seni çağırıyor!» dedi. O da : «Allah'ın Peygamberi nedir, neyin nesidir? Sonra Allah nedir, neyin nesidir? O altından mıdır, gümüşten midir, yoksa bakır mıdır?» şeklinde terbiye ve nezaket dışı bir karşılık vererek elçiyi geri çevirdi. Elçi, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelip durumu arzedince, Resûlüllah (A.S.) ona : «Sen yine ona git!.» diye emretti. Elçi ikinci defa gitti ve aynı ölçüsüzlük ve hezeyanla karşılaştı. Geri dönerek, «Ya Resûlellah! Daha önce size, bu adamın çok inatçı bir kâfir olduğunu söylemiştim..» deyince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Sen yine git de onu benim dâvet ettiğimi söyle!» diye emretti. Elçi tekrar gitti, yine aynı hezeyanlarla karşılaştı; ama o esnada bir bulut ortaya çıktı, derken bir gürleme ve arkasından yıldırım düştü ve o inatçının başına çarparak öldürdü. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir olay :

Arap ileri gelenlerinden Âmır b. Tufayl ile Erbed b. Rabi'a Medine'ye gelerek Peygamber (A.S.) Efendimizle görüştüler ve şöyle bir öneride bulundular: «Yetkilerinizin yarısını bize bırakırsanız, İslâm'ı din olarak kabul ederiz!» Allah Resûlü (A.S.) onların bu isteğini nezaketle reddetti. Bunun üzerine bu iki şımarık maceracı, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e hakarette bulundular ve : «And olsun ki, senin üzerine tımarlanmış atlar, sakalı bitmedik gençleri sevkedip her taraftan seni kuşatacağız!» diyerek bir de tehdît savurdular. Resûlüllah (A.S.) onlara : «Şüphesiz ki, Allah size engel olacak, Medineli Ansar da engel olacaklardır..» buyurarak uyarıda bulundu. Ne var ki, bu iki serseri her işlerini bırakıp Peygamber (A.S.) aleyhine gönüllü asker toplamaya başladılar. Derken Allah (c.c.) Erbed adındaki adamın üzerine yıldırım indirerek helâk etti. Âmır b. Tufayl'in ise gırtlağında bir habîs tümör meydana geldi ve çok geçmeden o da ıstıraplar içinde öldü. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

---

(1) Esbab-ı Nüzûl li-Nisaburî - Tefsir-i İbn Kesir

(2) Esbab-ı Nüzûl - Tefsir-i Kurtubî - Tefsir-i Alûsî

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kiram'dan Sâlim'in babası (R.A.) anlatıyor :

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, gök gürlemesini ve yıldırımın düşmesini işitince şöyle duâ ederdi : «Allahım! Bizi gazabınla öldürme ve azabınla bizi yok etme. Bundan önce bize âfiyet (ve beden sağlığı, imân ve irfan huzuru) ver.» (1)

Ebû Hüreyre (R.A.) de, gök gürlemesini duyunca şöyle derdi : «Gök gürlemesinin hamd ile tesbîh ettiği Allah'ı tesbîh ve tenzîh ederim.» (2)

ŞİMŞEĞİN VERDİĞİ KORKU VE UMUT

(.... هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا) **«O öyle kudrettir ki, korku ve ümit (duygusunu vermek için) şimşeği (oluşturup) size gösterir.»**

Buluttan buluta veya buluttan yere elektrik akmasına yıldırım denir. Yıldırım, şimşek ve gök gürlemesiyle belirir. Şimşek, yıldırım akımı sırasında meydana gelen çok parlak ışık çakmasıdır. O halde yıldırım elektrik akımından ibaret olup, yüksek derecede enerji yüklüdür. Bu bakımdan bir yıldırımı meydana getiren elektriği toplamak mümkün olsa, bir milyon ampul yakılabilir.

Şüphesiz ki bu kadar yüksek voltajda elektrik yüklü yıldırımın meydana getirdiği gürültü ve çok parlak ışık, yağmur bekleyenlere umut; meyvaları dallarda, ürünleri harmanda bulunanlara korku verir. Aynı zamanda düşen yıldırımın nereye, kime isâbet edeceği endişesi söz konusudur.

İlgili âyetle yıldırım, şimşek ve yağmur yüklü bulutların konu edilmesi, elbetteki boşuna değildir. Ortada sürüp gelen birtakım fiziksel kanunlar vardır. Önce bulutlar neden, nasıl elektriklenir? sorusu ortaya çıkmaktadır. Kimine göre, yükselen bir hava tabakası içine düşen damlacıklardan büyük olanları pozitif, küçükleri de negatif elektrikle yüklenir. Nitekim bu olay daha çok çavlanlarda yapılan deneylerle isbat edilmiştir. Kimine göre ise, atmosferin her santimetre küpünde 1000 pozitif ve 800 negatif iyon vardır. Bu küçük iyonların sayıları atmosferin elektrikli tabakalarında daha da çok artar. Bu durumda pozitif iyonlar yere doğru inerken negatif iyonlar da yeryüzünden yükselmeye başlarlar. Yağmur bulutları bu iyon-

---

(1) Tirmizî/daavat : 49
(2) Taberânî/kelâm : 26

lar yüzünden elektriklenmiş olur. Bu elektriklenme sonunda da yıldırım, şimşek meydana gelir.

İster öyle oluşup meydana gelsin, isterse böyle; ortada cari bir sünnet, kusursuz işleyen proğramlar mevcuttur. Cenâb-ı Hak, bir çoklarının tabiat olayları, doğa kanunları diyerek adlandırdıkları bu fiziksel hadiseleri belli sebeplere ve şaşmayan kanunlara bağlamış, sebepleri de kendi kudret elinde tutmuştur. Dünya yaratılalıdan beri bu ve benzeri olayların sürüp gelmesi ve bir devridaim halinde insanlara nîmetler indirmesi, hizmetler vermesi, hiç bir zaman tesadüfe bağlanamaz. Çünkü şuursuz ve plânsız tesadüflerin bu kadar ince hesaplar, fiziksel kanunları birer dizi halinde düzenli oluşturup periyodik olarak ortaya koyması mümkün değildir.

Onun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu gibi olaylar karşısında, her şeyden önce Allah'ın sonsuz kudretini hatırlar ve olayların doğuracağı zararlardan, tehlikelerden O'na sığınır, hayırlara, rahmetlere vesîle olmasını dilerdi.

Ayrıca ilgili âyette her şeyin mükemmel bir plâna göre hazırlandığına ve kusursuz proğramlara göre yürütüldüğüne işâretle, çok düşündürücü bir anlatıma yer verilmiştir; o da, tesbîh, ra'd, hamd ve melekleri içine alan sözlerdir.

Önce tesbîh kelimesi üzerinde duralım. Bu, «sebh» kökünden türetilmiştir. Sebh: Suda veya havada, yani boşlukta süratli geçiş anlamına gelir. Yıldızların gökte kendi yörüngelerindeki süratli geçişleri hakkında da bu tabir kullanılmıştır. Örneğin, Yâsîn sûresinde güneş ve aydan söz edilirken, her birinin kendine has yörüngede seri hareket halinde bulunduğu belirtilir.

Tesbîh kavramı, bütün bu manaları kapsamakla birlikte, ibâdette de seri intikal sağlayıp Cenâb-ı Hakk'ı her türlü noksanlıktan, beşerî sıfatlardan tenzîh etmek; hayırlı işlerde sürat gösterebilmek için O'nun yardımını dilemek; kulluk görevini yerine getirmeye çalışırken, fiilî, kavlî ve zihnî ibâdeti sür'atle birleştirip Hakk'ı tenzîhe yöneltmek gibi incelikleri de içerir.

Diğer yandan ay ve güneş hakkında olduğu gibi, belli bir yörüngede çok seri hareket edip dönen her şey hakkında da «tesbîh» tabiri kullanılır. Örneğin, elektronların baş döndürücü bir hızla atom çekirdeğinin etrafında dönmesi bunlardan biridir.

O halde şimşeğin, dolayısıyla yıldırımın tesbîhi, yüklendiği proğram gereği sür'at göstermesi ve plândaki yerini alıp hizmet vermesi ve böyle-

ce Hakk'ın irâdesine baş eğip teslîm olması demektir.

Melekler ise, kâinatta her şeyin böylece Hakk'ın emrine baş eğip yüklendiği proğramı kusursuz yerine getirdiğini gördükçe, Allah'ın sınırsız kudret ve azameti karşısında saygıyla korkup, O'nun kudretinin her tezahürü, rahmetinin eseri olduğunu düşünerek O'na hamd ederler.

Hem unutmamak gerekir ki, kâinatta meydana gelen her olayı sevk ve idare eden görevli melekler vardır. Bizler ancak olayları meydana getiren sebepleri ve sebepleri oluşturan bazı kanunları görebiliyor ve araştırıp anlayabiliyoruz. Perdenin arkasındaki plân ve proğramı ve onları uygulayan görevli melekleri göremiyoruz. Onun için Cenâb-ı Hak, şimşek ve yıldırımdan söz ettikten hemen sonra meleklerin hamd ettiğini belirterek konu üzerinde iyice düşünmemize işârette bulunmaktadır.

HAK DAVET, ANCAK O'NADIR

(لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ) **«Gerçek ibâdet ve duâ ancak O'nadır.»**

«Hak dâvet» tabiri çok geniş mana ve yorum taşımakta, birçok hükümleri kapsamaktadır. Zaten Kur'ân-ı Kerîm'in özelliklerinden biri de, bazan esnek sözler, bazan kapalı ifadeler, mecaz ve kinayeler, bazan ana fikirler ve temel bilgiler, bazan da işâret ve semboller sergilemesidir. Akla ışık tutmak, araştırma zevkini geliştirmek, gerçeği buluncaya kadar fikir alış-verişinde bulunmak ve ilâhî sözlerin başka sözlere benzemediğini anlayıp kavramak bunun başlıca sebepleri arasında yer almaktadır.

İşte ilgili âyette «Hak dâvet..» sözü de bunlardan biridir. O nedenle ilim adamlarını hayli araştırmaya ve farklı yorumlarda bulunmaya sevketmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz :

a) İbn Abbas'a (R.A.) ve İkrime'ye göre, Lâ ilâhe İllallah sözüdür. Zira bu söz Hakk'a dâvetin esasını teşkil eder.

b) el-Hasan'a göre, Allah haktır ve çağrısı da haktır. O bakımdan O'na ibâdette bulunup duâ ile yönelmek de haktır.

c) Allah'a ibâdet hakkın ve doğruluğun, ahde vefanın ta kendisidir.

d) Keşşaf'a göre, hak olan dâvet, bâtıldan uzak olan dâvettir.

e) Ancak Allah'a yapılan duâ ve ibâdet haktır. Başkasına yapılan duâ ve ibâdet bâtıldır.

f) Duâdaki iyi niyet ve samimiyet duânın hak olduğuna delildir.

g) Korku anında yapılan duâ, hak duâdır, yani katıksızdır.

Bütün bu yorumlar şu noktada birleşmektedir: Allah haktır; ancak doğru ve hak olan duâ ve ibâdeti kabul eder. Bâtıldan, gösteriş ve alayişten yana olan hiçbir duâ ve ibâdeti kabul etmez.

GÜZEL BİR BENZETME

(لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ) **«O'ndan başka duâ ve ibâdet ettikleri (putlar, şekiller) kendilerine hiç bir şey ile cevap vermezler. Bunlar ağızlarına ulaşsın diye avuçlarını suya doğru açıp da bir türlü ona ulaşamayan kimseye benzerler..»**

Allah'tan başkasına duâ ve ibâdet eden kimse, kuyu dibindeki suya ulaşmak için avuçlarını açan ve fakat bir türlü ona erişemiyen zavallıya benzer. O bakımdan öylelerinin hizmeti boş, yalvarması beyhude, bekleyişi ahmaklıktır. Allah'tan başkasına el açıp dua ve ibâdet eden, susuzluktan yanıp tutuşan, ona ulaşırım diye avucunu açan hayalciye benzer.

Hz. Ali (R.A.) bu âyeti şöyle tefsîr etmiştir: «Çok susamış kişinin kuyu kenarına oturup su alabilmek için avucunu açarak kuyunun içine uzatmıştır; ama ne onun elinin suya ulaşması, ne de suyun onun eline doğru yükselmesi söz konusudur. Allah'tan başkasına duâ ve ibâdet edenin de durumu bundan farksızdır; ne onun duâ ve ibâdeti Hakk'a ulaşıp kabul olur, ne de Hakk'ın rıza ve rahmeti ona erişir.»

SABAH-AKŞAM SECDE EDENLER

(وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا ...) **«Göklerdekiler ve yerdekiler ister istemez Allah'a secde ederler; gölgeleri de sabah-akşam Allah'a secde eder.»**

Secde, genellikle üç manada kullanılır:

1. Üstün saygı duyup tâzim makamında başı eğip alnı yere koymak.

2. Baş eğip ilâhî buyruğa uymak, bağlı bulunduğu kanun doğrultusunda hareket etmek.

3. Saygı duyup Allah'ın ibâdete lâyık olduğunu dile getirmek suretiyle O'nun yüksek kudreti karşısında mahviyet ve teslimiyet duymak.

Buna, Yusuf kıssasında temas edildiği gibi, bir dördüncüsünü ilâve edenler olmuştur. O da, büyük bir kişiye saygı duyup biraz eğilmektir. Bu, Yusuf Peygamber'in şeriatında caiz idi. İslâm'a göre, Allah'tan başkası önünde eğilmek caiz değildir.

İlgili âyette geçen secdeyi birinci manada anlayacak olursak, bazı müşkillerle karşılaşırız. Çünkü yeryüzündeki insanların çoğu Allah'a secde etmezler. Ancak cümledeki «men» lafzından yalnız mü'minlerin kastedildiği kabul edilirse, o zaman yorum kolaylaşır. Sadık mü'minler isteyerek, münafıklar ise istemiyerek secde ederler, neticesi ortaya çıkar. Bence bu yorum pek sıhhatli değildir. Âyeti âyetle tefsîr etme cihetine gidersek, daha sağlıklı bir sonuç elde edebiliriz. Nahl Sûresi 48. âyetle buyuruluyor ki: **«Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye bakmıyorlar mı ki gölgeleri boyun eğip (bağlı bulundukları kanunlara teslimiyet içinde) Allah'a secde ederek sağa-sola dönüp dururlar.»**

Bu âyet ile açıklığa kavuşturulan secdenin üçüncü maddedeki manaya delâlet ettiği anlaşılıyor. Varlık âleminde her şey ilâhî sünnet doğrultusunda hareket ve değişim halindedir. Bu, her şeyin ister istemez Allah'ın buyruğuna baş eğip teslimiyet gösterdiğini ifade eder. Yeryüzündeki mevcut eşyanın gölgeleri de öyle.. Onlar da ister istemez dünyanın güneş etrafında ve bir de kendi ekseni etrafındaki hareketine göre sabah ve akşam batıya ve doğuya meylederler, uzanıp kısalırlar..

Hatırlatma :

15. Âyeti okuyan ve işiten mü'minlerin secde etmesi vâciptir.

Yorum ve tahlîl :

«Çekişme ve ceza vermekte çok şiddetlidir» diye meâlini verdiğimiz m i h a l kelimesi, az farkla sekiz mânaya delâlet eder :

1— İbn Abbas'a göre, şiddetli düşmanlık.

2— Yine İbn Abbas'a göre, üstün güç ve yetenek.

3— Hz. Ali'ye (R.A.) göre, şiddetle tutup yakalamak.

4— Hasan el-Basrî'ye göre, şiddetli öfke ve hışım.

5— Mücahid'e göre, karşı konulmaz kuvvet ve kudret.

6— Vehb b. Münibbih'e göre, önünde durulmaz gazap.

7— Hastalık, kıtlık ve benzeri afetlerle yok etmek.

8— Katade'ye göre, düşmanın hile ve tuzağını alt-üst edip başlarına

geçirmek.

Ancak, Allah'ın «şedidü'l-mihal» olması, mutlak rahmet ve adâlet ölçüleri içinde cereyan eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ilâhî kudretin plânlı ve proğramlı tecelli ettiğine delil olarak şimşek ve yağmur olayları misal verildi ve böylece her olayın belli ve belirli bir düzenlemeyle meydana geldiğine atıf yapıldı. Allah'tan başkasına tapanların birtakım boş hayaller peşinde ömürlerini heder ettikleri belirtilerek, kuyudaki suya eli ulaşmayan hayalci kimse misal verildi. Sonra da her şeyin bağlı bulunduğu sebep ve yüklendiği proğram gereği Cenâb-ı Hakk'ın buyruğuna baş eğip O'nu tesbîh ettiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, gökleri ve yeri belli esaslara göre yaratıp düzen ve dengede tutan Allah'ın ibâdet edilmeye lâyık yegâne Rab olduğu hatırlatılıyor ve bu bakımdan da O'nun dâvetine olumlu cevap vermenin mutlak saadete vesîle olacağı müjdelenerek, aksine bir yol izleyenlerin ileride telâfisi gayri mümkün bir pişmanlık ve hasretle yüzyüze gelecekleri anlatılarak gereken uyarı yapılıyor.



قل من رب
السموات والارض قل الله قل افاتخذتم من دونه اولياء
لا يملكون لانفسهم نفعا ولا ضرا قل هل يستوي الاعمى
والبصير ام هل تستوي الظلمات والنور ام جعلوا لله شركاء
خلقوا كخلقه فتشابه الخلق عليهم قل الله خالق كل شيء
وهو الواحد القهار ﴿١٦﴾ انزل من السماء ماء فسالت اودية
بقدرها فاحتمل السيل زبدا رابيا ومما يوقدون عليه في النار ابتغاء
حلية او متاع زبد مثله كذلك يضرب الله الحق والباطل
فاما الزبد فيذهب جفاء واما ما ينفع الناس فيمكث في الارض
كذلك يضرب الله الامثال ﴿١٧﴾ للذين استجابوا لربهم الحسنى والذين
لم يستجيبوا له لو ان لهم ما في الارض جميعا ومثله معه لافتدوا
به اولئك لهم سوء الحساب ومأويهم جهنم وبئس المهاد ﴿١٨﴾

M E Â L İ :

16— De ki: göklerin ve yerin Rabbi kimdir? De ki: Allah'tır. De ki: böyle iken Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir yarar ne de bir zarar vermeye

mâlik olamıyanları mı dost ve yardımcı ediniyorsunuz? De ki : görmeyenle gören bir midir? Veya karanlıklarla aydınlık eşit midir? Yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar mı buldular da o sebeple yaratma hususu onlar üzerinde bir benzetme mi meydana getirdi? De ki: her şeyin yaratanı Allah'tır. O, birdir, mutlak üstündür, her şeyi kaza ve kader çizgisine, irâdesine, hükmüne sokan O'dur.

17— Gökten su indirdi de dereler kendi ölçüsünce dolup taştı. Sel, üste çıkan köpüğü yüklenip götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak (başka) bir şey elde etmek amacıyla ateşte ısıtıp erittikleri şeylerden de bunun gibi köpük (posa) meydana gelir. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misâl getirir. Köpüğe gelince, uçup gider; insanlara yarar sağlayan şeylere gelince, yerde (dipte) kalır. İşte Allah, böylece misâller getirir.

18— Rablerinin çağrısına olumlu cevap verip gelenlere, en güzeli vardır. Onun çağrısına olumlu cevap vermeyenler ise, yeryüzündekilerin hepsi ve bir misliyle beraber onların olmuş olsaydı, (herhalde) onu kurtuluş fidyesi verirlerdi. İşte bunlara hesabın kötüsü vardır; yurtları Cehennem'dir, o ne kötü yataktır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki, Allah'ın benimle gönderdiği doğru yol ve ilim, bir kara parçasına dokunan yağmura benzer. O kara parçasının bir kısmı, suyu kabullenir de çokca çayır-çimen yeşertir. Bir kısmı ise, suyu iylce içine alıp toplar da Allah onunla insanlara yarar sağlar: İçerler, otlatırlar, sularlar ve ziraat ederler onunla. Bir kısmı da kaygandır, suyu tutmaz, çayır-çimen de yeşertmez.

İşte bu misal, Allah'ın dininde anlayışlı ve bilgili olan ve Allah'ın benimle gönderdiği şeylerle kendisini yararlandıran kimseye benzer. O hem yararlanır, hem de öğrenir ve öğretir. Ve şu kimse gibi ki, başını kaldırıp bakmaz; Allah'ın benimle gönderdiği hidâyeti (doğru yolu) kabul etmez..» (1)

«Benimle sizin durumunuz, ateş yakıp kelebek ve uçan çekirgelerin gelip ona düşmesine ve onun da o gelenleri ateşten uzaklaştırmaya çalışmasına benzer. Ben, ateşe düşmemeniz için eteğinizden tutup çekerim; siz ise, elimden kurtulup kaçmaya (ateşe doğru gitmeğe) çalışırsınız!» (2)

(1) Buharî/ilim : 20- Müslim/fezâil : 15- Ahmed: 4/399

(2) Buharî/enbiyâ: 40, rikak : 26- Müslim/fezâil: 17, 18, 19- Tirmizî/edeb: 28- Ahmed: 2/244, 312 - 3/392

ALLAH HAKKINDA YANLIŞ DÜŞÜNCE VE HATALI İNANÇ

(قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ قُلِ اللّٰهُۜ) **«De ki: Göklerin ve yerin Rabbı kimdir? De ki : Allah'tır...»**

İlgili âyetle, Mekke ve çevresindeki putperestlerin Allah hakkında doğru bir bilgileri olmadığı, çok yanlış inançlara sahip bulundukları belirtiliyor. Aynı zamanda Allah hakkında yeterli ve köklü bilgiye sahip omayanlar da uyarılıyor.

Nitekim müşriklere, «göklerin ve yerin yaratanı kimdir?» diye sorulduğunda, «Allah...» derlerdi. Buna rağmen putlardan, yıldızlardan ve bazı canlı yaratıklardan, Allah'tan istenecek şeyleri isterlerdi de Allah'a yakışanı o gibi bâtıl ilâhlara yakıştırırlardı. O yüzden onlara hem putperest, hem de müşrik denilmiştir.

Allah'tan başka edindikleri ilâhlara tapmadıkları zaman onlara bir zarar, taptıkları zaman bir fayda veremiyecekleri açık-seçik ortada iken, bazı kimseler nasıl oluyor da Allah'ı bırakıp onları dost ve yardımcılar, kurtarıcı ve şefaatçiler ediniyorlar?! Kur'ân bu olayı açıklarken hayret ifadesi kullanarak, Allah'ın mükemmel ve kusursuz sanatının eşsiz ve benzersiz eseri olan insanın bu kadar küçülmesini ve kendisi gibi, hattâ kendisinden çok aşağı derecede olanları ilâh edinip tapmasını; eliyle yaptığı putların karşısına geçip dua ve ibâdette bulunmasını şaşılacak bir tutum, hayret edilecek bir düşünce ve anlayış olarak vasıflandırıyor. Böyle bir inanç ve düşüncenin körlük üstüne körlük, karanlık üstüne karanlık olduğunu haber vererek; insanların mutlak düzen karşısında akıllarını ve zekâlarını iyice kullanmaları isteniliyor.

GÖRMEYENLE GÖREN BİR OLUR MU?

(قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ) **«De ki : Görmeyenle gören bir midir?»**

Biri önünü görüp varacağı yeri bilerek yol alır; diğeri yedildiği takdirde bir yere gidebilir. Yedenle yedilen eşit olur mu? Onun gibi, dosdoğru imân edip içini ve dışını aydınlatanla; inkâr, inat ve ümitsizliğin doğurduğu karanlıklar içinde bocalayanlar bir olur mu? Biri insanlığa rahmet, diğeri azaptır. Biri çevresini aydınlatır, diğeri karanlığa boğmaya çalışır. Biri hılkatın hikmetini ve amacını bilip hayatını ona göre düzene sokmakta, diğeri gayesizlik havası içinde gününü gün etme ölçüsüzlüğü içinde ömrünü

tüketmektedir. Biri Allah'ına inanıp O'na yakın olma gayreti içinde gönül safasına erişmekte, diğeri Allah'ı inkâr edip iç sıkıntısı içinde bocalamaktadır.

Bir düşünürün dediği gibi, Allah'ını bulan kimse, ne kaybetmiştir? Allah'ını kaybeden ne bulmuştur? Şüphesiz ki, Allah'ını bulan, huzur, sükûn, kanaat, sevgi, saygı, ümit ve güven bulur. Onu kaybeden bunların hepsini kaybetmiş olur.

Şüphesiz ki, Allah'ın yokluğunu isbat etmek mümkün değildir. Ama O'nun varlığına ve birliğine delâlet eden milyonlarca delil ve belge mevcuttur. Daha doğrusu kâinatın her parçası O'nun damgasını taşımakta, her şey O'nu tesbîh ve tenzîh etmektedir.

ALLAH'IN YARATTIĞI GİBİ YARATMA GÜCÜNE SAHİP OLAN ORTAKLARI MI VARDIR?

(أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ) **«Yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar mı buldular da o sebeple yaratma hususu onlar üzerine bir benzetme mi meydana getirdi?!»**

İlim adamları asırlardır araştırmalar, deneyimler, gözlemler yaptılar da ancak insan bedenini, binadaki tuğlalar misali örüp meydana getiren hücrelerin varlığını tesbit ettiler. Hücre yapısını oluşturan protoplazmayı gördüler, analizini yapıp albuminden oluşan madde olduğunu, yani karbon, oksijen, azot, hidrojen ve kükürtten bileşen bir sıvı maddeden meydana geldiğini gün ışığına çıkardılar. Fakat hücredeki canlılık vasfının veya olayının nasıl meydana geldiğini bulamadılar. Hücreyi oluşturan maddeleri belli ölçü ve terkiplerde biraraya getirebildiler, ama ona canlılık veremediler. Onun için Kur'ân-ı Kerîm, ilgili âyetle, **«yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar mı buldular?»** buyurarak, Allah'tan başka yaratma kudretine sahip başka bir varlığın bulunmadığını vurguluyor. Böylece ilim adamlarına, konuyu bu açıdan ele almalarını hatırlatarak hareket noktalarını belirliyor.

Konuyu biraz daha açıklamak gerekirse, döl yatağına düşen aşılı yumurtayı misal verebiliriz. Sözü edilen yumurta bölünerek çoğalır ve her bölünme ve çoğalmayla birlikte canlılık vasfı da çoğalır, yani bölünmeden meydana gelen her hücre aynı zamanda canlıdır. Bu bölünme 2, 4, 8, 16, 32, 64... şeklinde, gittikçe çoğalıp hızlanarak devam eder. Yeni canlının hücre çoğalması başlayınca meydana gelen ilk 32 hücre, toparlak bir

hal alır. Bu toparlağın içi sıvı ile doludur. İşte insan olsun, hayvan olsun, meydana gelecek yaratığın başlangıcı bu 32 hücredir. Bir bebeğin doğum zamanı gelinceye kadar bu hücreler 45 defa bölünürler. Bu bölünme sonucunda hücrelerin sayısı 26 trilyonu bulur. İşte bu yüksek rakam yeni doğan bir bebekteki hücrelerin sayısıdır.

Hangi kimya laboratuvarında böylesine canlı ve düzenli hücreler meydana getirilerek istenilen sonuca varılabilir? Bu mümkün müdür? Kim Allah ile yarışabilir? Bir hücreyi bile meydana getiremezken, kalkıp Allah'ı inkâr etmek veya O'na ortak koşmak derin bir gafletin, haddini bilmezliğin tâ kendisi değil midir?

Kemik hücreleri incelendiğinde, şu harika olay karşımıza çıkmaktadır: Bu hücreler kendi kendilerine vücudumuzdaki kemikleri ne bir eksik, ne de bir fazla meydana getirirler. Deri hücreleri insanın aklının alamıyacağı bir doğrulukla vücudun nerelerini kaplayacağını bilir, ona göre çalışırlar. Sıcak ve ıslak bir ortamda geçen bu inanılmaz hayat faaliyetinde her hücre tam bulunması gereken yeri alır. Deri hücreleri göz hizasında saydamlaşır, saydam tabakayı meydana getirir.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama hatıra gelen bir soru vardır, o da, canlı olan her hücre yüklendiği proğramı aksatmadan, bir yanlışlığa meydan vermeden nasıl oluyor da yerine getirebiliyor? İşte insan aklının cevap bulup veremediği bu hassas noktada Allah'ın varlığı, ilmi ve kudreti devreye giriyor. O bakımdan ilgili âyette, Allah hakkında şüpheli olanların veya O'na ortak koşanların, ya da büsbütün inkâr edenlerin anlayış ve tutumları hayretle karşılanıyor.

DE Kİ: HER ŞEYİ YARATAN ALLAH'TIR

Allah önce canlının yapısını meydana getirecek hücreyi yaratır ve ona canlılık verir. Bölünüp belli bir düzeye gelince ona insanî ruhu yerleştirir. Bütün bu kimyasal, biyolojik ve matematiksel olaylar birbirini düzenli şekilde izlerken beşer kudretini aşar. Nitekim günümüze kadar yapılan ilmî çalışmalar, ancak ilâhî kudret tezgahında oluşturulan bu olayların analizini yapabilmektedir. Eğer ortada böyle bir terkip olmasaydı, analizi de elbette söz konusu olamazdı.

Gerçek bu olunca, canlıdaki canlılığı ve ana rahmindeki ceninin taşıdığı hayvanî ve insanî ruhları, ilâhî kudrete irca' etmemek, körlük ve basîretsizlik değil midir? Aynı zamanda karanlık bir cehalet sayılmaz mı? Bir hücreyi olsun yaratamıyanlar, nasıl olur da Allah'ı inkâr edebilirler?! Canlının cansızdan meydana gelmediği muhakkaktır. O halde canlıyı meydana

getiren Allah'ın kusursuz tezgâhı önünde eğilip O'na secde etmekten başka yol var mıdır? Akıl ve idrâk bu yoldan başka bir yol gösterebilir mi?

Âyetin son kısmında Allah hakkında iki sıfat kullanılmıştır ki, her yönüyle büyük bir hikmeti ve inceliği yansıtmaktadır:

1. V â h i d

2. K a h h a r

Birincisi, Allah'ın ülûhiyette ortağı, dengi ve benzeri olmadığına, tekrar etmiyen bir olduğuna, eşyanın her parçasında O'nun birliğinin damgasının bulunduğuna delâlet eder. İkincisi ise, Allah'ın mutlak üstün olduğunu, varlık âlemini hüküm ve irâdesi altında tuttuğunu, her şeyin o yüksek kudretin karşısında baş eğip emrine râm olduğunu ifade eder. O halde bir canlı yaratabilmek için, birçok sıfatlarla beraber bu iki sıfatı da kemal mertebesinde taşımak gerekir. O da hiç bir zaman beşer için mümkün değildir. Hakikat bu olunca, yaratan ancak O'dur, kâinat her zerresiyle, atomuyla O'nun kudretinin ve ilminin tasarrufu altındadır.

HAK İLE BÂTILA MİSAL

(أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا) **«Gökten su indirdi de dereler kendi ölçüsünce dolup taştı. Sel üste çıkıp köpüğü yüklenip götürdü..»**

Kur'ân-ı Kerîm ilgili âyetle, Allah'ın varlığına, birliğine, mutlak kudretine, yüksek irâdesine delâlet eden ve daha çok ilmî bir anlam taşıyan belgeleri gözler önüne serdikten sonra, hak ile bâtılın daha iyi anlaşılıp tefrik edilmesi için önce akıl yoluyla duyguya, duygu yoluyla da akla ve her iki yoldan ilme geçişler sağlıyor ve şu iki misali veriyor:

1— Yağmurun yağması sonucu derelerin kendi ölçülerine göre dolup taşması,

2— Sel üstüne çıkan köpüğün yüklenip götürülmesi ve bir süre sonra köpüğün sönüp kaybolması..

Yüce âlemden ilâhî rahmet ve feyiz iner de kalp ve vicdanlar, idrâk ve anlayışlar kendi ölçülerine, imân ve irfanlarına göre onlardan nasiplerini alırlar ve öylece dolup taşarlar. Üste çıkan şüphe ve tereddüt köpükleri çok geçmeden sönüp gider.

Hak, şatafatlı değildir; ama o hep güçlüdür, kudretlidir ve mütevazi-

dir. Kendi doğrultusunda hedefine ilerlerken feyiz ve rahmet, adâlet ve hakseverlik, Yüce Yaratan'a kulluk ve teslimiyet bırakır. Tıpkı dereleri dolduran yağmur gibi.. Arazi üzerinden akıp giderken bir yandan ona hayat verir, ekin için yararlı mil bırakır. Oysa o mil suyun içinde seyrederken pek görünmez. Ayrıca yağan yağmurla birlikte toprak için çok faydalı maddeler de iner. Bâtıl ise, şatafatı sever, içi boştur, tıpkı köpük gibi, suyun üstünde yüzer, dikkatleri çeker. Fakat az sonra sönüp gider, geriye yararlı bir şey bırakmaz.

Kur'ân-ı Kerîm Levh-i Mahfuz'dan indikten sonra, gönülleri vadiler misali, anlayış, imân ve irfanları nisbetinde doldurmaktadır; dolup taşınca da oradaki şüphe, cehalet, inat ve benzeri köpükleri üste çıkarır ve çok geçmeden o köpükler sönüp kaybolur.

Gönül vadisi küfür ve azgınlıkla veya nifak ve şikakla tıkanmışsa, Kur'ân'ın feyiz ve bereketine pek yer kalmamış sayılır. Önce o tıkanmaya sebep olan nesneleri Kelime-i Şehadetle temizlemek gerekir.

Süs eşyası ve yararlı şeylerin imal edildiği kıymetli madenler de böyledir. Ateşte, türüne göre belli bir ısı derecesinde tutulunca erirler, karışık olan posa ve cüruf ayrılır, asıl cevher meydana çıkar. Hak ile bâtıl kazara birbirine karışır da neyin nesi olduğu pek anlaşılmazsa, Kur'ân'ın potasına konulup eritilince, hak bütün sadeliğiyle ortaya çıkar, bâtıl ise posa ve cüruf misali bir tarafa atılır.

İlgili âyetle ayrıca, insanlardan yana sadece suyun değil, birçok faydalı madenlerin de yaratıldığı belirtiliyor. Sudan yararlanmaya çalıştığımız gibi, yeraltı ve yerüstü madenlerden de yararlanmamız konu ediliyor. Ancak sözü edilen madenlerin ciddi şekilde analizlerinin yapılmasına, hangisinin hangi ısı derecesinde eridiğinin tesbiti cihetine gidilmesine ihtiyaç söz konusudur ki, âyette bilhassa buna işâret edilmektedir.

ALLAH'IN DAVETİNE OLUMLU CEVAP VERENLER

(لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى) **«Rablarının çağrısına olumlu cevap verip gelenlere, en güzeli vardır.»**

Cenâb-ı Hak, kendi varlık ve kudretini insanlara, yine onların duygu, akıl, idrâk ve anlayış yollarıyla gösterip öğretmeğe, ilim yoluyla tanıtıp belletmeğe geniş çapta imkân hazırlamış, gereken malzemeyi vermiş ve sonra da onları çağrısına hazır duruma getirmek için kitap indirmiş ve peygamber göndermiştir.

Böylece hiçbir zaman körükörüne bir davet, boş ve anlamsız bir seslenme söz konusu değildir. Allah önce sofrayı donatıp hazırlamış, sonra da insanları o sofraya dâvet etmiştir. Sofra ortada yoksa, dâvet de olamaz.

Rabbü'l-âlemîn olan Allah, rahmet, gufran, inâyet, feyiz ve bereketini kullarına eriştirmek için insanı bunları alıp benimseyecek vasıflarda yaratıyor, sonra da bunlardan yararlanma yol ve yöntemini açıklayan kitap indiriyor ve bununla da yetinmeyip, o kitabı en güzel şekilde açıklayan peygamberler gönderiyor. Her şey tamam olup ortam hazır olunca da dâvet başlıyor. Olumlu cevap verenlere daha güzeli, daha iyisi veriliyor. Bu da şüphesiz ki, ebedî saadet yurdu olan Cennet'tir ve oradaki nîmetlerin en üstünü de ilâhî rızadır.

Olumlu cevap vermeyenlere gelince : Artık onlara hazırlanıp takdim edilecek başka bir sofra yoktur. Çünkü ömürleri boyunca önlerine konulan ilâhî sofra hep açık vaziyette onları beklemekteydi. Ruhuna gıda vermek, vicdanını arındırmak, kalbini feyiz ve rahmetle doldurmak, ümit dolu bir hayat yaşamak isteyenler, kendi kaderlerini böylece belirlemiş olurlar. Allah kimseye haksızlık etmez, ama insanlar kendilerine haksızlık ederler.

Yarın kıyâmet pazarında, düne kadar hayal sandıkları şeylerin, inanmak istemedikleri safhaların hakikat olduğunu ayan, beyan görünce, işledikleri suçu, yüklendikleri vebali, yaptıkları ihmali anlayacaklar, neden sonra.. Ve işte o zaman dünya dolusu ve bir misli de beraberinde altınları olsa fidye vermekte bir an bile tereddüt etmiyecekler. Ne yazık ki, ne bu imkâna sâhiptirler, ne de orada altın ve gümüşün değeri vardır. İşte hesabın kötüsü bunlaradır. Varacakları yer Cehennem'dir ve orası çok kötü bir yataktır..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, gökleri ve yeri belli düzen ve dengede tutan Allah'ın ancak ibâdet edilmeğe lâyık olduğu açıklandı. Rab sıfatıyla kâinatı yönlendirdiğine işâretle her şeyin O'nun buyruğuna baş eğdiğine atıf yapıldı. Sonra da O'nun hayat veren dâvetine olumlu ve olumsuz cevap verenlere nasıl bir karşılık hazırlandığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hak tarafından indirilen hakkı görenle görmeyenin eşit olmadığı belirtiliyor.. Sonra da bu gerçeği ancak sağduyu sahiplerinin idrâk edeceği hatırlatılarak onların sekiz kadar özellikleri anlatılıyor.

——oOo——

أفمن يعلم أنما أنزل إليك من ربك الحق كمن هو أعمى إنما يتذكر أولوا
الألباب ﴿١٩﴾ الذين يوفون بعهد الله ولا ينقضون الميثاق ﴿٢٠﴾ والذين
يصلون ما أمر الله به أن يوصل ويخشون ربهم ويخافون سوء
الحساب ﴿٢١﴾ والذين صبروا ابتغاء وجه ربهم وأقاموا الصلوة
وأنفقوا مما رزقناهم سرا وعلانية ويدرؤن بالحسنة السيئة
أولئك لهم عقبى الدار ﴿٢٢﴾ جنات عدن يدخلونها ومن صلح من
آبائهم وأزواجهم وذرياتهم والملئكة يدخلون عليهم من كل
باب ﴿٢٣﴾ سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبى الدار ﴿٢٤﴾

M E Â L İ :

19— Sana Rabbinden indirilen şeyin gerçekten hak olduğunu bilen kimse, (onu göremiyen) kör gibi midir? Ancak sağduyu sâhipleri düşünüp gerçeği anlarlar.

20— O sağduyu sâhipleri ki, Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler; güven sağlayan anlaşma ve sözleşmeleri bozmazlar.

21— Onlar ki, Allah'ın ulaştırıp (yerine getirilmesini) emrettiği şeyi ulaştırırlar, Rablarından saygı ile korkarlar ve hesabın kötüye gitmesinden endişe duyarlar.

22-23-24— Onlar ki, Rablarının rızâsını dileyerek sabrettiler, namazı dosdoğru kıldılar, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli-açık (Allah için, Allah yolunda) harcadılar ve (hepsiyle birlikte) kötülüğü iyilikle savarlar; işte *onlara* Dünya yurdunun güzel bir sonucu (*tatlı* bir ürünü) girecekleri ADN Cennetleri vardır; babalarından, eşlerinden, çocuklarından kendini

düzeltip iyiler sınıfına girenler de onlarla beraber gireceklerdir. Melekler her kapıdan onların yanına girerler de, «sabretmenize karşılık selâm size; burası Dünya yurdunun ne güzel sonucudur» derler.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Yukarıdaki âyetler, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in amcası Hz. Hamza (R.A.) ile Hişâm oğlu Ebû Cehl hakkında inmiştir. Hz. Hamza (R.A.), Peygamber'e (A.S.) Rabbından indirilenin hak olduğunu akıl ve basîretiyle anlayarak imân etti. Ebû Cehl'in ise bu hususta basîreti kapandı, aklı işlemez oldu ve o sebeple küfür karanlığı, cehalet bataklığı içinde kaldı.»

Diğer bir rivâyette, ilgili âyetler ilk müslümanlardan Ammar b. Yâsir ile İslâm'ın baş düşmanı Ebû Cehl hakkında inmiştir. (1)

Burada sebep özel de olsa mana ve hüküm umumilik arzetmektedir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Rahm (akraba ile yakın ve sıcak ilgi kurmaklık) Arş'a asılıdır; beni ulaştıranı Allah (rahmet ve gufranına) ulaştırsın; beni kesip koparandan Allah (rahmet ve gufranını) kesip uzaklaştırsın, der.» (2)

«Rızkının genişlemesini, ecelinin geciktirilmesini arzu eden kimse, akrabasıyla yakın ilgi kursun (sıla-i rahmde bulunsun).» (3)

«Akrabasından ilgisini kesen kimse Cennet'e giremez.» (4)

«Neslinizden (olanları) yakın ilgi kurabildiğiniz ölçüde tanıyıp öğrenmeğe çalışın. Zira sıla-i rahm (hısımlarla yakın ve sıcak ilgi kurmak, aile bireylerini sevmek) malda çoğalma, ecelde geciktirmedir.» (5)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, ashabına sordu:

— Allah'ın yarattıklarından Cennet'e ilk girecek olanın kim olduğunu biliyor musunuz?

---

(1) Lübabu't-te'vîl

(2) Müslim/birr: 17- Ahmed: 2/163, 190, 193, 209

(3) Buharî/edeb: 12, büyû': 13- Müslim/birr: 20, 21- Ahmed: 3/156, 247, 266 - 5/279

(4) Müslim/birr: 18, 19- Ahmed: 2/484- 3/14, 83- 4/399

(5) Tirmizî/birr: 49- Ahmed: 3/374

Ashab-ı Kirâm şu cevabı verdiler:

— Allah ve Peygamberi daha iyi bilirler.

Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu:

— Cennet'e ilk girecek olanlar, fakir muhacirlerdir. Zira serhatlarda açılan gedikler onlarla kapatıldı, kötülüklerden onlar sebebiyle sakınıldı. Onlardan biri ihtiyacını için için duyduğu halde ölür de onu yerine getirmeye güç ve imkân bulamaz. Allah, meleklerinden dilediklerine buyurur ki: «O kullarıma gidiniz, kendilerini selâmlayınız, dirlik dileyiniz!» Bunun üzerine o melekler derler ki: «Ya Rab! bizler senin göğün sakinleri ve yarattıklarının hayırlılarıyız; onlara gidip selâm vermemizi mi emrediyorsun?!» Allah onlara: «Evet, ama onlar bana kulluk eden, hiç bir şeyi bana ortak koşmayan kullarımdır. Açık gedikler onlarla kapatıldı, kötülüklerden onlarla sakınıldı. Onlardan biri ihtiyacını için için duyduğu halde ölür de onu yerine getirme imkânını bulamaz..» Bu emir üzerine melekler onlara gelirler de her kapıdan yanlarına girerler ve: «Selâm size. Sabrettiğinize karşılık ne güzeldir dünya yurdunun sonucu (olan Cennet)» derler..» (1)

İbn Ebî Hâtim'in tesbitine göre, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz her yıl başında şehitlerin kabirlerini ziyaret ederek şu âyeti okurdu: **«Selâm size, sabrettiğinize karşılık ne güzeldir dünya yurdunun sonucu (olan Cennet).»**

Rivâyetlere göre, dört halîfe de bu sünneti aynen devam ettirmişlerdir.» (2)

HAKK'IN ÇAĞRISINA OLUMLU CEVAP VERENLERİN

BAZI ÖZELLİKLERİ

(.. اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ) **«O sağduyu sahipleri ki, Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler; güven sağlayan anlaşma ve sözleşmeleri bozmazlar....»**

Kur'ân'da ilgili âyetlerle hak ile bâtılın, mü'min ile kâfirin durumları birkaç nefis benzetmeyle açıklandıktan sonra, Allah sözünün feyiz pınarından içip kalbini rahmet ve inâyete açık tutarak kendi miktarlarınca o rahmet ve inâyetle dolup taşanların birtakım vasıfları belirtiliyor ve onların en güzel mutluluğa erişmelerinin sebepleri sıralanıyor; şöyle ki:

---

(1) Müsned-i Ahmed- Taberânî : Abdullah b. Amr (R.A.)
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/511

1— Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler.

Gerek ruhları yaratıldığı ve o âlemde ilâhî hitaba mazhar oldukları zaman, Allah'ın onlara: «Ben sizin Rabbınız değil miyim?» sorusuna olumlu cevap vermeleri, gerekse dosdoğru imân ettiklerinde Kelime-i Şehadetle birlikte İslâmiyetin emirlerine sadık kalacaklarına dair zımnen taahhütte bulunmaları, Allah'a verdikleri sözün esasını teşkil eder. İşte gerçek mü'minler bu sözlerine bağlı kalıp sadakat gösterenlerdir ve aklını iyi yolda kullanan sağduyu sahipleri de bunlardır.

Nitekim mü'minlerin bu güzel vasıfları Kur'ân'ın yirmiden fazla yerinde anılmıştır.

2— Anlaşma ve sözleşmeleri bozmazlar.

Bu da gerek kendileriyle Allah arasındaki, gerekse kendileriyle diğer kimseler arasındaki anlaşma ve sözleşmelerdir. Günlük ticarî münasebetlerimizde elbetteki anlaşma ve sözleşmelerin önemli yeri vardır. Sadakat ve ahde vefa, toplum arasında güven, huzur ve sevgi doğurur, aynı zamanda toplumu birleştirip bütünleştirir. Hıyânet, vefasızlık, güveni kötüye kullanma, döneklik ve ikiyüzlülük, toplumu sarsar, kardeşlik bağlarının kopmasına, güvensizlik duygusunun kökleşmesine neden olur.

3— Allah'ın ulaştırıp (yerine getirilmesini) emrettiği şeyi ulaştırırlar. Allah'tan saygı ile korkarlar.

Çünkü gerçek imân, Allah için dostluk ve kardeşliğin kesiştiği noktadır. Özellikle akraba ile yakın ilgi kurmak, imânı rahmet suyuyla sulamanın en verimli kanallarından biridir. Bu rahmetin önemi ve genişliği, hadîslerde ifadesini bulduğu gibi, rızkın genişlemesine, ömrün uzamasına, belânın geri çevrilmesine sebep olur.

4— Rablarından saygı ile korkarlar.

Zira insan, bir şeyin kutsallığının derecesini, yüceliğini, üstünlüğünü, yararının nisbetini öğrenip bildiği ve inandığı oranda o şeye saygı duyar ve derin tazim ile ondan korkar. Allah bütün kutsallıkların başı, iyilik ve rahmetlerin kaynağı, feyiz ve bereketlerin menbaıdır. Hak çok yücedir, O'ndan üstün bir şey yoktur. Kudreti sonsuz ve sınırsızdır. O halde en çok saygı duyulmaya, adâletinden korkulmaya O lâyıktır.

İşte iman cevherine lâyık görülen mü'minin dördüncü vasfı budur. O böyle bir imân ve duygu ile yaşar ve aynı hal üzere ölmek için gereken hazırlığını yerine getirir.

5— Hesabın kötüye gitmesinden endişe duyarlar.

Şüphesiz ki, Allah'a ve âhirete dosdoğru inanan her mü'minde bu duygu ve şuur mevcuttur. Toplum bünyesinde böyle bir inanç ve şuura sâhip olanlar çoğaldığı nisbette huzur ve güven, sevgi ve saygı, barış ve kardeşlik havası oluşur. Günümüzde bazı ülkelerde ve toplumlarda huzur ve güven, barış ve kardeşlik duyguları iyice dumura uğramış, kutsal değerler bir tarafa itilerek insanlar yüce amaçlardan yüzlerini basit nesnelere çevirmişlerse, bunun tek sebebi inançsızlıktır.

6— Rablarının rızasını dileyerek sabrederler.

Unutmayalım ki, olaylar karşısında olsun, ibâdet ve taatte olsun, fazîlet ve güzel ahlâk mücadelesinde olsun dayanma gücünü ortaya koyabilmenin üç dayanağı vardır: Allah'a ve Âhiret'e inanmak, atılan her adımda, yapılan her işte, sürdürülen her mücadelede Allah rızasını ön plâna almak ve neticenin başarıya, esenliğe kavuşacağından şüphe etmemek..

7— Namazı dosdoğru kılarlar.

Zira n a m a z , kul ile Allah arasında hem en işlek, hem de en emin yoldur. O nedenle Âdem'den son Peygamber'e kadar gelip geçen her peygamber namaz kılmakla emrolunmuştur. Namazsız bir din ve şeriat olmamıştır. Kur'ân'da peygamberlerin kıssaları anlatılırken, onlara namaz ve zekât ile, bazı yerlerde ise, namaz, oruç ve zekât ile emredildiği açıklanır. Bernaba İncil'inde İsa Peygamber'in namaz kıldığı, sabah namazına devam ettiği beş, altı yerde yazılıdır. Onlardan bir kaçını nakletmemizde yarar vardır:

«Çalışmalarınızın sadece bedeninizin (ihtiyacına) inhisar etmemesi, nefsinizin aynı zamanda namaz ile meşgul bulunması gerekir. Çünkü gerçekten O (Allah) ebediyen namazdan kopmamanızı sevip arzular.» (1)

«İsa dedi ki: Allah'a and olsun ki, Allah kelimesini unutmak -ki her şeyi o kelimeyle yaratmış ve sana onunla ebedi hayat takdîm etmiştir- büyük bir hatadır.»

«İsa bu sözleri söyledikten sonra namaz kıldı...» (2)

«İsa sabah namazı kıldıktan sonra bir ağacın altına oturdu..» (3)

8— Kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli-açık (Allah için, Allah yolunda) harcarlar..

---

(1) Bernaba İncil'i: 75/12-14
(2) » » : 81/5
(3) » » : 106/1

Cömertlik, yardımseverlik, imânın feyizli ürünlerinden biridir. Cenâb-ı Hak cömertliği kendi sıfatları arasında anmış ve bununla yardımsever bir insan olmanın, onun yanında nasıl bir değer taşıdığına işârette bulunmuştur. Onun için diyebiliriz ki, imânı namazdan ve Allah için harcamaktan ayrı tutup sıyırdığımızda geriye meyvasız ve gölgesiz bir ağaç kalır. Bu nedenle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, İbn Abbas'ın (R.A.) tabiriyle, esen rüzgârdan daha cömert idi. Namazı ise, gözünün aydınlığı olarak anmıştır.

9— Kötülüğü iyilikle savarlar.

Bu, yukarıda geçen sıfatları tamamlayan ve onların tabii ürünü olan bir haslettir. Allah ancak peygamberleri günah ve kötülük işlemekten korumuştur. Diğer insanlar, kendi iman ve irfanlarına, beşerî zaaflarına göre iyiliklerle kötülükler arasında zikzak çizip giderler. İyiliği ağır basanlar, iyi insanlardır; kötülükleri ağır basanlar ise, kötü insanlardır. Bu bakımdan gerçek mü'minlerin her zaman iyilikleri kötülüklerinden çok fazladır. Çünkü aldıkları terbiye ve öğütle, bir kötülük işledikleri zaman vakit kaybetmeden onu bastıracak, tesirsiz yapacak iyilik işlerler. Karşılarına çıkan kötülüğü iyilikle savmasını bilirler. Kötülüğe kötülükle karşılık vermezler..

Böylece mü'minler bu güzel hasletleriyle İslâm ve güzel ahlâk adına hem çevrelerindeki insanlara, hem kendilerinden sonra gelecek olanlara en güzel örnekleri bırakırlar.

O halde i m a n , verilen sözün yerine getirilmesini; bu ikisi, anlaşma ve sözleşmelere sadık kalınmasını; bu üçü, hısım ve akrabayla sıcak ilgi kurulmasını; bu dördü, Allah'tan her zaman ve her yerde derin saygıyla korkmayı gerektirir. Bütün bunlar, hesabın kötüye gitme endişesini doğurarak çok dikkatli davranmayı ilham eder. Bu altı sıfat biraraya gelince, sabırlı olma azmini doğurur. Hepsi birden Allah'a yönelmeyi, namaz kılmaya devam etmeyi telkîn eder. Sekiz sıfat birleşince, Allah için harcama duygusunu geliştirir. Dokuzuncu sıfat bunlara eklenince, insanı olgunlaştırır, o kadar ki, kötülükler azalır, iyilikler çoğalır; mü'minin karşısına bir kötülük çıkınca onu iyilikle geri çevirme fazîletini gösterir.

Şüphesiz ki, bu dokuz basamağa yükselip olgunlaşan bir insana Âhiret'te verilecek mükâfat elbetteki büyük olacaktır. Nitekim ilgili âyetlerde o mükâfatlar çok anlamlı ve duyarlı bir anlatımla şöyle belirtilmektedir: **«İşte onlara dünya yurdunun güzel bir sonucu (tatlı bir ürünü), girecekleri Adn cennetleri vardır....», «Melekler her kapıdan onların yanına girerler de, «sabretmenize karşılık selâm size; burası dünya yurdunun ne güzel sonucudur,» derler.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'tan indirilen kitabın insanlığa getirdiği hakikatleri görenlerle görmeyenlerin hiçbir zaman eşit tutulmayacağı belirtildi. Bu arada aklın ve sağduyunun önemine parmak basılarak gerçek mü'minlerin dokuz kadar özelliği anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, sözü edilen sıfatların ve özelliklerin tam aksine bir yol tutanların, dönüş yapmadıkları takdirde ilâhî lânete çarpılacakları hatırlatılıyor. Mevcut nîmetlerle ciddi şekilde bir sınav geçirdiğimize atıf yapılarak iki hayat arasındaki farkın çok açık olduğuna dikkatler çekiliyor. Birkaç günlük zevki ebedî saadete tercîh etmenin makul hiçbir yanı bulunmadığı hatırlatılıyor. Sonra da doğru yolu seçebilmek için aklı ve sağduyuyu, irâdeyi ve idrâki en iyi şekilde kullanmanın gereğine işâret ediliyor ve arkasından imân edenlerin kalplerinin Allah ile yatışması konu edilerek en doyurucu bilgiler veriliyor.

——oOo——

وَالَّذِينَ
يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٓ
اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ
سُٓوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا
بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ
مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٓي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ
قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾
اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾

M E Â L İ :

25— Allah'a verdikleri sözü, sağlam-güvenli bir and ile pekiştirdikten sonra bozanlar ve Allah'ın ulaştırılmasını emrettiğini koparanlar ve yeryüzünde fesât çıkaranlar var ya, işte lânet onlaradır ve onlar için kötü bir yurt vardır.

26— Allah dilediğine rızkı genişletir ve bir ölçüye göre de daraltır. (İnkârcı maddeciler) ise, Dünya hayatıyla sevinirler. Oysa Dünya hayatı Âhiret'e göre ancak az bir geçimlik ve çok az bir yararlanmadan ibârettir.

27— O inkâr edenler derler ki, «Ona Rabbinden bir mu'cize indirilseydi ya...» De ki : «Şüphesiz Allah dilediğini saptırır ve kendisine gönül verip yöneleni de doğru yola eriştirir.»

28— Bunlar, dosdoğru imân edip kalpleri Allah'ı anmakla yatışıp huzur duyanlardır. Haberiniz olsun ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla yatışıp huzur bulur.

29— İmân ettikten sonra güzel ve yararlı amellerde bulunanlara müjde ve mutluluk; bir de dönülecek güzel bir yer var.

İLGİLİ HADÎSLER

«Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiğinde, yerine getirmez. Kendisine bir şey emanet edildiğinde ona hıyânet eder.» (1)

«Dünya âhiretin yanında ancak, sizden birinizin parmağını suya sokup çıkarması gibidir. Bir baksın da parmağı ne (kadar ıslaklık) ile dönmüştür?» (2)

Bir adam, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e dedi ki :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Seni görüp de imân edene Tûbâ olsun.

Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) şöyle buyurdu :

— Sonra beni görmeden imân edenlere de Tûbâ olsun, yine Tûbâ olsun, yine Tûbâ olsun!

Hazır bulunanlardan biri sordu :

— Tûbâ nedir, ya Resûlellah!

(1) Buharî/şehadat: 28- Müslim/iman: 107, 109- Tirmizî/iman: 14
(2) Müslim/cennet: 55

Cevap verdi :

— Cennet'te bir ağaç vardır ki o, yüz yıllık mesafeyi kaplar. Cennet ehlinin elbiseleri bu ağacın tomurcuklarından (filizlenip) çıkar.» (1)

«Şüphesiz Cennet'te bir ağaç vardır; süvari onun gölgesinde yüz yıl yürür de bitiremez.» (2)

Kutsî hadîs :

«Ey kullarım! eğer sizin önce gelenleriniz ile sonrakileriniz, insanınız ve cinnîniz tek bir toprak üzerinde dursalar da benden isteseler, ben de herkese istediğini versem, bu benim mülkümden bir şey eksiltmez; ancak iğnenin denize sokulup çıkarılması sonucu denizden ne eksiltirse, işte onun gibi (bir şey)..» (3)

İNKÂRCI MADDECİLERİN VASIFLARI

(وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ ..)

«Allah'a verdikleri sözü, sağlam-güvenli bir and ile pekiştirdikten sonra bozanlar ve Allah'ın ulaştırılmasını emrettiğini koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya, işte lânet onlaradır ve onlar için kötü bir yurt vardır.»

İlgili âyetle doğru yoldan sapan maddecilerin bazı vasıfları açıklanmaktadır. Bundan önceki âyetlerle gerçek mü'minlerin bazı özellikleri anılarak onlara ne gibi mükâfatların hazırlandığından söz edilmiş ve bu arada insan aklına ışık tutan, malzeme olan birtakım belgelere yer verilmişti. Bütün bu uyarı ve açık belgelere rağmen hâlâ inkâr ve tuğyanda ısrar edenler için ne gibi cezaların hazırlandığı belirtilerek, müşrikler uyarılıyor. Bu cezâları gerektiren vasıf ve karakterleri beş madde halinde sıralanırken hayatımıza yön vermemiz ilhâm ediliyor :

1— Onlar hakkı inkâr eden maddecilerdir. Madde onların tek amacı ve değişmeyen gayeleridir.

---

(1) Ahmed: 3/71, 155-5/248, 257, 264

(2) Buharî/bed-i halk : 8, tefsîr: 56, rikak: 51- Müslim/cennet: 6, 8- Tirmizî/cennet: 1, 9, tefsîr: 56- İbn Mâce/zühd: 39- Dâremî/rikak: 114- Ahmed: 2/257, 401, 418, 438, 452, 455, 462, 482- 3/110, 135, 164, 185, 207, 234-4/14

(3) Buharî/enbiyâ: 3, 9- tefsîr: 17- Müslim/iman: .327, birr: 55- Tirmizî/kıyâmet: 10, 8, cennet: 20- Ahmed: 1/4- 2/318, 435- 3/16- 4/407

2— Allah'a karşı -gerek çok büyük tehlike anında, gerekse ruhları, ruhlar âleminde- verdikleri sözü, and ile pekiştirdikleri halde korkmadan bozarlar.

3— İnsanlarla olan anlaşma ve sözleşmelere sadık kalmazlar.

4— Akrabalarıyla dünya menfaatı uğruna bozuşup ilgilerini keserler.

5— Yeryüzünde -her şey, her olay onların yararına olsun diye- durmadan bozgunculuk yaparlar, başkalarına çamur atıp iftirada bulunurlar.

Anlaşıldığı gibi, imansızlık ihânete, ihânet hıyânet ve sadakatsızlığa ve bunların hepsi ilgisizliğe ve sonunda fitne ve fesada kapı açıyor da biri diğeriyle tamamlanıyor.

Böylesine bir aşağılık, bencillik ve ihtirasın cezası, imânsızlıkla birleşip bütünleştiği için ilâhî lânete çarpılma, yani O'nun rahmet ve inâyetinden uzaklaştırılma ve kötü bir yurt olan Cehennem ile noktalanmadır.

ALLAH DİLEDİĞİ KİMSEYE RIZKI GENİŞLETİR

(اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ) **«Allah dilediğine rızkı genişletir ve bir ölçüye göre de daraltır.»**

İlâhî irâde kulun tutumuyla, davranış ve niyetiyle paralellik sağlar. Her şeye rağmen Allah'a yönelmeyen, yetenek ve enerjisini sadece midesi ve şehveti uğruna kullanan inkârcı şaşkınların kazancından feyiz ve bereket kalkar. Bir bakıma varlık içinde darlık çeker. Aç gözlülük, doymazlık ve ihtiras kalp gözlerini iyice kapatır. Bu durumda gerçeği görme, hakkın sesini duyma, doğru yolu bulma hayal olur. Bazan da dünyalık her yandan başlarına dökülür de, büsbütün madde ve lüks cennetinde kutsallık adına ne varsa her şeyi unuturlar ve buna orantılı olarak küfür ve azgınlıkları, bencillik ve şımarıklıkları artar. Bu hal ölüm gelinceye kadar sürüp gider.

Demek oluyor ki, şükrü yerine getirilmeyen geniş nîmet, felâketin habercisi, ebediyen hüsrana uğramanın belirtisidir. Ne var ki, bu gerçeği veya Cenâb-ı Hakk'ın bu uyarı sinyalini anlamazlar.

Diyebiliriz ki, aynı sınav mü'minler hakkında da az değişik ölçüyle söz konusudur. Mal sevgisini Allah sevgisinin üstüne çıkardıkları takdirde, uhrevî saadet kapıları kapanmaya yüz tutar da dönüş ve uyanma olmazsa, sınav daha da genişletilir ve öylece mal ve servet dört yandan akıp gelmeye başlar. Şüphesiz ki, kendini bu duruma getiren mü'minleri sık sık uyarmak gerekir. Çünkü dönüş yapmaları için onlarda büyük bir ümit var-

dır. Bazan da sınav değişik şekilde tezahür eder, mal ve servet akıp gider, sıkıntılar baş gösterir, derken mü'min bunalmaya başlar. Daldığı gafletten uyanır da dayanma gücünü ortaya koyar ve Cenâb-ı Hakk'a sıdk-u selâmetle yönelirse, sınavı tehlikesiz atlatmış olur. Zira mü'min için her sıkıntı, Allah'ın bir sevgi ve rahmet tokatıdır. Tıpkı yavrusunu gönülden seven annenin, o sevgi havası içinde çocuğunu tokatla okşaması gibi..

Böylece Cenâb-ı Hak her kişiyi değişik şeylerle imtihana tabi tutar. Kâfirin başına dünyalık döker, mü'minin başına dert ve sıkıntı indirir. Çünkü ebedî saadeti kaybeden bir kişiden -zulme sapmadığı sürece- Allah dünya saadetini çekip almaz; aynı zamanda öylesine rahmet ve şefkat tokatı da vurmaz. Ama bir mü'min için aynı şey söz konusu değildir. Allah, ebedî saadete namzet olan o kulundan dünyalığı çekip alır da daldığı gafletten uyanmasını murat eder. O bakımdan zaman zaman rahmet ve şefkat tokatları birbirini izler.

İşte ilgili âyette belirtilen rızkın genişleme ve daralmasının anlamı budur.

BÜYÜK BİR MU'CİZE BEKLEYENLER

(وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ) «O inkâr edenler derler ki : O'na Rabbından bir mu'cize indirilseydi ya..»

Mekkeli putperestler, Kur'ân ve Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyetiyle ortaya konulan yüzlerce mu'cizelere, kâinat kitabında birer dizi halinde gözler önüne serilen binlerce âyet ve belgelere kalplerini, kafalarını, idrâk ve akıllarını çevirmeyip, Uhut dağının altına döndürülmesini veya Mekke'yi dört tarafından kuşatan dağların ve tepelerin kaldırılarak verimli arazi haline sokulmasını istediler. Şüphesiz ki, Allah bunları ve bunlardan fazlasını yapmaya kadirdir; ancak O'nun böyle cari bir sünneti yoktur. Aynı zamanda müşrikler bu tür istek ve temennilerinde samimi değillerdi; amaçları, Hz. Muhammed'i (A.S.) acze düşürmek ve O'na inananların kafalarında şüpheler doğurmaktı. Onun için tarihin her döneminde peygamberlerden buna benzer isteklerde bulunmak, kâfirlerin küfür ve azgınlıkta devam edeceklerinin belirtisi olmuştur.

Allah'a yönelmesini bilmeyen, kalbini O'na çevirmeyen kişiler nasıl doğru yolu bulabilirler? Allah ile kulları arasında imkân ve irade sınırı vardır. Kullar kendilerini o sınıra getirmedikleri sürece, ilâhî hidâyet tecelli etmez. O bakımdan âyette: **«Allah dilediğini saptırır..»** sözünün anlamı budur. Zira Cenâb-ı Hak onların elinden tutup da kendilerini o sınıra getir-

mez; gelmek isteyene asla engel olmaz. Dileseydi bütün insanları o sınıra getirtebilirdi. Ama o zaman da insan aklının, irâde ve düşüncesinin değeri kalmaz; iyilerle kötüler ayırt edilmez olur; aynı zamanda insanın dünyaya geliş gayesine ters düşerdi.

«Dilediğini doğru yola eriştirir» sözünden maksat, imkân ve irâde sınırına gelenleri, dilediği takdirde doğru yola eriştirmesidir. Çünkü onlar sınıra gelmek suretiyle kendilerine düşeni yerine getirmiş olurlar, gerisi Allah'ın irâdesine kalmıştır, dilerse hidâyet verir, dilerse vermez.. Nitekim âyetin son kısmında **«Kendisine gönül verip yönelenleri de doğru yola eriştirir.»** buyurulması, hem buna işârettir, hem de sözü edilen sınıra gelip dayananların niyetlerindeki ıhlâs söz konusudur.

ALLAH'A GÖNÜLDEN YÖNELENLER

(وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ) **«Kendisine gönül verip yöneleni de doğru yola eriştirir.»**

Şüphesiz ki, katıksız niyetin, zevkini tadarak yönelmenin ayrı bir mazhariyeti vardır. Her ne kadar belirlenmiş ölçülere göre ibâdet etmek, farz ve vâcibi yerine getirme bakımından geçerliyse de, amacına erişme, ilâhî hoşnutluğa mazhar kılınma bakımından yeterli değildir, hâlis niyet ve selim bir zevk ile birleşmesi söz konusudur. İlgili âyetle bilhassa bu inceliğe işâret edilmekte ve kul ile Allah arasındaki şüphelerin, dünyevî maksatların kalkmasının gereği belirtilmektedir.

Gönül yatışkanlığı için Allah'a yönelen mü'minlerin üç önemli vasıfları daha vardır, âyette özellikle onlar üzerinde durulmakta ve en sağlam kıstas verilmektedir. Şöyle ki :

a) Onlar her türlü şüpheyi, vesveseyi atıp imanlarını kalplerinin derinliğine kök salacak şekilde sağlamlaştırmışlardır.

b) Kalpleri Allah'ı sık sık anmakla, namaz kılmakla yatışıp huzur bulmakta ve ruhlarına en yüksek anlamda gıda vermektedirler.

c) Gönülleri Allah ile yatışıp huzur bulmuştur.

İman bu düzeye gelince, en verimli ürünü olan sâlih ameller mü'minin söz ve davranışlarında kendini göstermeye başlar ve bu hal bir rahmet havası içinde sürüp gider.

Cenâb-ı Hak, belirtilen düzeye gelen mü'min kullarına iki mükâfat va'dediyor: Kurtuluş müjdesi, ebedî mutluluk ve dönüp varılacak güzel bir yer..

YALNIZ İMAN YETERLİ MİDİR?

İslâmî ölçülere göre, imân : Küfür karanlığını kalp ve kafadan silip gideren aydınlıktır. Gelişip verimli düzeye gelmesi için iyi, yararlı amellere ihtiyaç vardır. Zira hem iç yapımızı kirleten, hem de dış dünyamızı bulandıran günahları, kötülükleri, azgınlık ve aşırılıkları ancak iman temeli üzerinde yükselen salih amellerle gidermek mümkündür. Her kötülüğü iyilikle savmanın anlamı budur.

O halde imânı elektrik akımına benzetirsek, bizi ve çevremizi aydınlatabilmesi için ampullara ihtiyaç vardır. Onu bir ağaca benzetirsek, yaprak, çiçek ve meyvasıyla verimlilik ve yararlık sağlaması mümkündür. Ama unutmayalım ki, elektrik akımı yoksa, ampulun veya herhangi bir elektrikli cihazın değeri yoktur. Ağaç yoksa, çiçek ve meyva da yoktur. O bakımdan Kur'ân'da imândan hemen sonra «sâlih ameller»den söz edilir, ilgili âyette olduğu gibi..

KALPLER ANCAK ALLAH'I ANMAKLA YATIŞIR

(أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) **«Haberiniz olsun ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla yatışıp huzur bulur.»**

İlgili âyetle bize çok hassas bir konu hatırlatılıyor veya öğretiliyor. Şöyle ki : İnkârcı sapıklar, mal, makam ve servetle gönül yatışkanlığına kavuşmaya çalışırlar. Kadından başka dünyası olmayan sapıklar, kadınlarla teselli bulup huzur ararlar. Makam hastası olanlar, daha yüksek makamlara erişmekle rahat edeceklerini, huzur bulacaklarını sanırlar. Dinlerini dünyalarına alet edinenler, erişmek istedikleri nesnelere kavuşmakla iç rahatlığına kavuşacaklarını zannederler. Oysa bunların hiç biri gönülleri dolduracak, kalbe huzur ve yatışkanlık verecek değerler değillerdir. Hepsi de sabun köpüğü misali gelip geçicidir ve bir süre sonra sönüp belirsiz olmaya mahkûmdur.

Günümüzde birçok kimseler, bir sıkıntı, üzüntü, felâket, başarısızlık ve musîbet, ya da hastalık ile karşılaştıkları zaman, sigara içmekte, içki kullanmakta teselli ararlar. Oysa bunlarda deva yok dert var; huzur ve sükûn yok, sahte bir oyalanma ve geçici bir mahmurluk söz konusudur. Hiç biri ruhta meydana gelen boşluğu doldurmaya, kalpte açılan gediği kapatmaya elverişli değildir. Sonu tedrici intihar ve karanlık bir ölümdür.

Ruhun boşluğunu dolduran, gıdasını sağlayan; kalbe neşe ve huzuru, gönüllere yatışkanlık ve ferahlığı dolduran ve insanın önünü aydınlatan,

geleceğine umut ışığı tutan ve ebedîyen mutlu olmayı gerçekleştiren en büyük dayanak ve en üstün teselli ve güven, Allah'a dosdoğru inanmak, O'nu severek, sayarak, umut besleyerek anmaktır. Kur'ân bilhassa bundan başka gönül yatışkanlığı veren ikinci bir iksirin bulunmadığını belirterek bizi uyarıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, sağduyu sahipleri gerçek mü'minlerin özellikleri belirtildi ve mükâfatlarının ne olacağı açıklanarak, bütün hayırların, fazîletlerin Allah yanında bulunduğuna işâret edildi. Sonra da iman edenlerle etmiyenler arasındaki açık farklara dikkatler çekildi. İnsanın kalp ve kafasının ancak Allah'ı anmakla yatışıp huzur duyacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, her peygamber gibi, Hz. Muhammed'in de (A.S.) bu hakikatleri insanlara teblîğ edip öğretmek üzere gönderildiği açıklanıyor. Ne var ki, müşriklerin ilâhî rahmeti idrak edecek bir kalp ve kafaya sâhip olmadıkları için Rahman olan Allah'ı inkâra saptıkları belirtiliyor. Önyargıdan kurtulmaları gereği üzerinde duruluyor.



كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ
الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ
بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا
أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ
قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ
الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

MEÂLİ:

30— Böylece biz seni de, kendilerinden önce bir çok ümmetlerin gelip geçtiği gibi, bir ümmete (kendi ümmetine), -sana vahyettiğimizi onlara okuman için- peygamber gönderdik. Bunlar Rahmân (olan Allah)ı tanımazlar. De ki : O benim Rabbimdir, O'ndan başka ilâh yoktur. Ancak O'na yönelip dayanırım, tevbem ve dönüşüm de O'nadır.

31— Eğer bu Kur'ân ile dağlar yürütülseydi veya yer onunla parça parça edilseydi, ya da ölüler onunla konuşturulsaydı, (emin ol Peygamberim, inkârcı azgınlar yine de imân etmezlerdi veya bu gibi haller ve olaylar ancak Kur'ân ile mümkün olabilirdi). Ne var ki, bütün emir (ve hüküm) Allah'ındır. O imân edenler (inkârcılardan umut kesip) anlamadılar mı ki, Allah dileseydi bütün insanları doğru yola eriştirirdi. O küfredenlerin işledikleri sanatları durmadan başlarına belâ indirecek veya yurtlarının hemen yanıbaşına düşecek de bu hal Allah'ın va'di gelinceye kadar (sürüp gidecek). Şüphesiz ki Allah sözünden dönmez.

İNİŞ SEBEBİ

Kureyş kabilesinin azgın müşriklerinden başta Ebû Cehl olmak üzere birkaç kişi Kâbe'nin gölgesinde oturup sohbet ederlerken, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in oradan geçtiğini gördüler ve Onu acze düşürmek için şöyle bir öneride bulundular: «Ya Muhammed! eğer sana indiğini iddia ettiğin Kur'ân marifetiyle şu Mekke'yi çeviren dağları başka yerlere yürütür de sahamızı genişletirsen, herhalde sana inanırız.»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir. (1)

Diğer bir rivâyet :

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, müşriklere : «Putları bırakın da Rahmân'a secde edin!» diyerek onları Allah'ın birliğine imâna dâvet etti. Onlar da : «Rahman nedir?» diyerek inkârlarını artırdılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (2)

KUR'ÂN'IN EĞİTİM METODU VE HAKK'I İNKÂR EDENLERİN ÇOKLUĞU

İnkârda ısrar edip puta tapmaya devam eden müşrikler, sadece Hz. Peygamber (A.S.) devrine mahsus değil, O'ndan önceki peygamberler zamanında da hem çoğunluğu teşkil etmiş, hem de peygamberlere her türlü hakareti reva görmüşlerdir. Bu tür olaylar hep böyle tekerrür edip gelmiş ve Hz. Muhammed (A.S.) risalet göreviyle ortaya çıkınca, büsbütün alevlenip iyice tuğyan etmiş ve müşrikler Hakk'ın nurunu söndürmek için her çareye baş vurmaktan çekinmemişlerdir.

Görüldüğü gibi, Kur'ân-ı Kerîm sadece olup biten olaylardan söz etmiyor, eğitilmemiş kavim ve milletleri çok yönlü eğitmek için onların bazan duygularına, bazan düşüncelerine, bazan vicdanlarına, bazan da akıl ve mantıklarına, idrâk ve iz'anlarına seslenmek suretiyle geniş çapta temel bilgi ve ana fikirler ortaya koyuyor. Zira bir şeyin kötülüğünü anlatmakla veya sadece onu yermekle olumlu bir sonuç elde etmek mümkün değildir; yani böyle bir metot eğitici olmaktan uzaktır. O nedenle Kur'ân'ın, sapık toplumları, şaşkın müşrikleri eğitmede uyguladığı metot çok ince hesaplara, yönlendirici hikmetlere, kalp ve kafalara ışık tutup aydınlatıcı esaslara dayanmaktadır. Bunları şöyle özetliyebiliriz :

---

(1) Lübabu't-te'vîl - İbn Kesîr - Kurtubî
(2) Tefsir-i Kurtubî: 9/318

1— Kur'ân her vesileyle Allah'ın varlığını ve birliğini, eşi ve ortağı bulunmadığını, duygulara neşter vurarak anlatır. Düşünce ufkunu genişleterek seslenir.

2— Sonra aynı gerçeği vicdanlara ve idrâklere seslenerek açıklarken bol malzeme verir. Böylece konuyu etraflıca ele alma ve netice çıkarma imkânlarını oluşturarak kalp ve kafalarda hakikat kıvılcımını parlatmış olur.

3— Arkasından beşer aklını ve düşüncesini, çevrenin kötü âdetlerinden, önyargının tesirinden uzak tutmak için, akla malzeme olacak, düşünce çemberini genişletecek ölçü ve muhtevada âyetler, belgeler ve deliller getirir.

4— Dördüncü kademede ise, hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, fazîleti reziletten tefrîk etmenin yol ve yöntemlerini sıralar. İnsanın Allah yanında ne kadar aziz ve şerefli olduğuna dikkatleri çeker. Kâinatın her parça ve sistemiyle insanın hizmetine verildiğine atıflarda bulunarak, bu kadar üstün ve muazzez bir varlığın, kendisinden aşağı mahlûklara ve fanilere tapmasının makul ve mantıkî hiçbir yanı olmadığını, belirtir.

5— Beşinci kademede, geçmiş milletlerin hayatından, yıkılıp yok edilme sebeplerinden söz ederek tarihin tekerrür ettiğini ve edeceğini hatırlatır. Sonra da yeryüzünde yıkılıp yok olan medeniyetlerin, krallık ve imparatorlukların kalıntılarını gezip görmelerini tavsiye ederek gerçekleri daha iyi görmelerini ve ona göre hayatlarını tanzim etmelerini tavsiye eder.

6— Bütün bu sıralamadan sonra konuyu «Âhiret Âlemi»ne intikal ettirir; korku ve umut havasını çok tesirli bir anlatımda gönüllere işlemeye çalışır. Öldükten sonra kimin nereye, niçin varacağını, ne gibi karşılık göreceğini işleyerek ebedî hayat zevkini bütün çekiciliğiyle anlatır ve buna paralel olarak ebedî azâbın nasıl bir felâket olduğunu en düşündürücü ve korkutucu safhalarıyla birer tablo misali gözler önüne serer.

7— Yedinci kademede ise, kafalarda beliren bazı soruları cevaplandırır, meydana gelen şüpheleri gidermek için ilâhî kudreti yansıtan ilmî delileri peşpeşe getirir..

Kabul edelim ki, hemen her insanın, özellikle inkârcıların kafasında dönüp dolaşan bir sürü sorular vardır. Meselâ : Neden Allah bütün insanları melekler kadar temiz ve günahsız yaratmadı? Neden insanı azıtıp saptıran nefsi ve İblîs'i yarattı? Madem ki Cennet'i daha önce yaratmıştır, neden insanları şu çileli hayata itti? Dünyaya gönderilmenin anlam ve hikmeti ne olabilir? Madem ki öldükten sonra tekrar dirileceğiz, o halde ölmek neye? Neden Cennet ve Cehennem yaratılmıştır? O dileseydi herkes

iyi insan olur da Cennet'e girerdi.

İşte Kur'ân-ı Kerîm, bütün bu ve benzeri soruları cevaplamakta, her türlü şüpheyi giderecek şekilde insana bilgi ve ana fikir vermektedir.

Kur'ân'ın sergilediği bu yüce ve bol çeşitli, aynı zamanda eğitici ve öğretici metoduna eğildiğimiz takdirde, ondaki ilâhî kudreti anlayabiliriz. Aksi halde, hikmetini kavrayamadığımız tekrarlara rastladıkça hevesimiz kırılabilir ve bu yüzden Kur'ân'la aramızda bir mesafe meydana gelebilir.

Her çağda hakkı inkâr edip yalanlayanlar, eşyayı ilâh edinip tapınanlar, ya da taparcasına gönül verenler çoğunlukta olmuştur. Bir düşünceyi, bir inancı veya bir sistemi işlemenin en kestirme yolu, eğitim ve öğretimdir. Kur'ân, birbirini tamamlayan bu iki kurumu işler duruma getirmek için bol malzeme getirmiştir. Ayrıca her toplumu, her milleti, her aile ve ferdi çeşitli yönleriyle dikkate alıp, onların psikolojik yapılarının değişik olacağını hesaba katarak, ona göre insanlara hitap etmeyi tavsiye etmiş, toplumları eğilimlerine göre ele alıp doğru yola dâvet etmenin başarılı sonuçlar vereceğini sırası geldikçe misallerle açıklamıştır.

RAHMÂN'I TANIMAZLAR

(وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ) **«Bunlar Rahmân (olan Allah)ı tanımazlar..»**

Neden bu sıfat üzerinde durulmuş ve müşriklere «Rahmân'a ibâdet edin!» denilmiştir? Şüphesiz ki bu da, sözünü ettiğimiz o yüksek metodun bir basamağını yansıtır. Daha çok vicdanlara ve idrâklere seslenir. Çünkü Rahmân sıfatı, Allah'ın geniş rahmetinin çok cömertçe varlık âleminin her parçasına yansıdığını anlatır. Onu güneşe benzetebiliriz; güneş nasıl ışınlarını etrafa yayarken, kendini ona açık bulunduran her şeye ışık ve enerji vermekte kusur etmezse, ilâhî rahmet de böyledir. İnsanlar küfür ve zulmü, ahlâksızlık ve azgınlığı bu rahmete karşı engel koymadıkları sürece, onun feyizlerinin çoğundan veya tamamından yararlanabilirler.

O bakımdan diyebiliriz ki, her şey o rahmete muhtaçtır. Kâinat o rahmetle ayakta durmakta, denge ve düzenini sürdürmektedir. Eşya o rahmetin izlerini kendi üzerinde taşımakta, canlılar âlemi o rahmetle neslini devam ettirmektedir. Gönüllerin de o rahmetten nasiplerini alabilmeleri, onun damgasını taşıyabilmeleri için, ona engel teşkil eden inkâr, nifak, haksızlık ve ahlâksızlık duvarlarını kaldırmaları şarttır.

Böylece Kur'ân insan idrakine gerçekleri yansıtmakta, Allah ile kulları arasında muttasıl devam eden rahmetin anlam ve kapsamını anlatmak

için, inkârcıları önce o rahmetin gerçek kaynağı olan Allah'a ibâdete çağırmış, bunun için de «Rahmân» sıfatını kullanmıştır.

RAHMÂN'IN RAHMETİNE YÖNELME

Rahmân'ın geniş rahmetinden nasip olabilmek için, inanan kişinin şu dört hususu kendi düşünce odağında biraraya getirmesi gerekir :

1— Rahmân'ın en güzel yetiştirici ve olgunlaştırıcı olduğuna inanması, her şeyin üstünde O'nun damgasını görmesi,

2— Her şeyin ancak Rahmân'ın eseri olduğunu idrak etmesi, O'ndan başka hakiki ilâh olmadığına kalp ve kafasının yatışması,

3— O'nun kudretinin her şeyin üstünde bulunduğunu, tasarrufunun mutlak anlamda eşyayı bütünüyle kapsayıp kuşattığını anlaması,

4— Her şeyin O'ndan geldiğine ve yine O'na döndürüleceğine inanması; tevbem ve dönüşüm O'nadır, diyerek teslimiyet göstermesi..

EMİR ALLAH'INDIR

(وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ...) **«Eğer bu Kur'ân ile dağlar yürütülseydi veya yer onunla parça parça edilseydi, ya da ölüler onunla konuşturulsaydı....»**

Kudreti her zerreye nüfuz eden, kâinattaki, güneş sistemi dahil bütün sistemlerin en küçük misal ve modelini atoma sığdıran Allah, elbette dileseydi, Kur'ân ile dağları yürütebilir, yeri bölüp parçalar ve ölüleri konuştururdu. Ama böyle dilememiştir. Çünkü dünya sistemini ve şartlarını, hılkat kanununun bağlı bulunduğu hikmete göre düzenlemiş ve insan için belli bir ortam hazırlayarak hayat dümenini ona doğru çevirmiştir. Aynı zamanda insanı birtakım yeteneklerle donatmış ve zıt kuvvetlerin çatıştığı bir ortama getirmiştir. Böylece insan mevcut şartlar ve ortam içinde hem dünyadaki, hem âhiretteki yerini belirlemek üzere hür irâdesiyle başbaşa bırakılmıştır. O halde yukarıda sözünü ettiğimiz mu'cizeler Kur'ân ile ortaya konulmuş olsaydı, ne ortamın, ne iradenin, ne hılkat kanununun bağlı bulunduğu hikmetin anlamı kalır; Cennet, Cehennem, hesap, cezâ ve mükâfat birer müeyyide olmaktan çıkardı. Kısacası, dünya ve insan hayatıyla ilgili sünnetullah arasında bir bağ kurmak mümkün olmazdı.

NEDEN BÜTÜN İNSANLAR DOĞRU YOLA SOKULMADI?

(أَن لَّوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا) **«Allah dileseydi bütün insanları doğru yola eriştirirdi..»**

Allah'ın irâdesi bu yolda tecelli etseydi, o takdirde insanın melekle hayvan arasında, her ikisinden bazı sıfatları kendinde toplayıp biraraya getiren ayrı bir varlık olarak yaratılmasının hikmeti meçhul kalırdı. Çünkü meleklerin hepsi hidâyet üzere yaratılmışlardır, onlarda hayvanî sıfatlar yoktur; nefis denilen dürtücü, sürükleyici şehevî kuvvet de onların iç âlemine yerleştirilmemiştir. Hepsi de istisnasız Allah'ı anar, O'nun emirlerini kusursuz yerine getirirler. Onların gıdaları, Hakk'ın buyruğuna baş eğmekte, verilen emirleri istenildiği şekilde yerine getirmektedir. Sayılarını ise ancak Allah bilir. O halde insanlar da doğru yol üzere yaratılıp nefis denilen dürtücü kuvvetten arınmış tutulsalardı, artık insan olarak değil, melek olarak yaratılmaları, yani hayvanî sıfatlardan tamamıyla soyutlanmaları gerekirdi. O takdirde de dünya denilen aşağı âleme gönderilmelerine lüzum kalmazdı. Lüzum kalsa bile hayatın akışı durur, bugünkü şekliyle bir dünya olmazdı.

Diğer yandan insanlar mevcut özellikleriyle birlikte, ilâhî irâdenin tecellisiyle hep doğru yolda yürüyen melek tabiatlı canlılar olarak hayat sahnesine çıkarılmış olsalardı, yine hayat durur, medeniyet, rekabet diye bir duygu ve düşünce kalmazdı. Aynı zamanda, iyileri kötülerden ayırt etme kıstası bulunmazdı. Oysa dünya hayatından amaç, bu değildir. Dünya bütünüyle hayatın zevkini verecek, insanı üzücü ve sevindirici günlerden geçirecek, yüksek nîmetin değerini öğretecek, yaratanın kudretini tanıtacak bir eğitim, bir hazırlık ve sınav yeridir. O bakımdan dünya hayatında zıtların karşılaştırılmasına, sürtüşme ve tartışmaların devam etmesine, mücadeleli bir ömür sürmeye ihtiyaç söz konusudur.

Bu sebeple bütün emir ve irâde Allah'a aittir. O en güzelini, en hikmetlisini ve en faydalısını yaratıp hayat sahnesine çıkarmıştır. İsterse kâfirler hep inat edip inanmasınlar; O'nun plân ve proğramı değişmez, va'di mutlaka yerine getirilir.

SANATLARI KENDİ BAŞLARINA BÜYÜK BİR BELA OLARAK İNECEK..

(وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ)

«O küfredenlerin işledikleri sanatları durmadan başlarına belâ indirecek veya yurtlarının yanıbaşına düşecek de bu hal Allah'ın emri gelinceye kadar (sürüp gidecek).»

İlgili âyetle, daha çok geleceğe yönelik önemli bir habere dikkatler çekiliyor. Şöyle ki, âyette, inkârcı sapıkların sanat, yani tekniğinden söz ediliyor; aynı zamanda bu tekniğin hayra, barışa, ahlâka yönelik olmayacağı, daha doğrusu Kur'ân ahlâkı doğrultusunda geliştirilmiyeceği için Allah'ın emri gelinceye, yani kıyâmet kopuncaya kadar daha çok onu imal ve icat edenlerin başlarına düşeceği, onlar için büyük bir belâ halini alacağı ve zaman zaman ülkelerinin yanıbaşına bir felâket halinde ineceği haber veriliyor.

Bugün gerek Amerika'da, gerek Rusya'da, gerekse Avrupa ve diğer bazı ülkelerde imal edilen nükleer silahlar dünyayı bir baştan bir başa yok edecek boyutlara ulaşmıştır. Silah yarışından yana harcanan para, dünyada açlığı önleyecek, fakirliği kaldıracak, birçok ülkeleri bayındır hale getirecek nisbettedir. Ne yazık ki, böylesine büyük bir ekonomik güç, hayra değil, şerre vasıta kılınmıştır. İş bu kadarla da kalmamış, bir de milletler arasındaki kuvvet dengesini bozmuş, korkunç silâhlar ve ona paralel ekonomik güç tam sömürü aracı haline getirilmiş ve dünyanın bazı bölgelerinde soğuk harp sürerken, bazı bölgelerinde sıcak harp başlatılmış ve üçüncü bir cihan harbinin çıkmasına ramak kalmıştır.

Birinci ve ikinci cihan harbi, Kur'ân'ın bu haberini bir defa daha doğrulamış, korkunç silâhlar, onları imal edenler için de büyük bir belâ olmuştur. Diyebiliriz ki, son bir asır içinde medeniyet iki defa hurdahaş olmuş, üçüncü defa hurdahaş olmak üzeredir.

Şunu da ilâve edelim ki, Kur'ân'da ilgili âyette kullanılan sanat ve tekniğin yapacağı tahribatı, getireceği büyük felaketi yalnız nükleer silahların ateşlenmesinde değil; onu sinema, tiyatro, radyo, televizyon, basın, kitap ve diğer sanat ve yayım organlarında da düşünmek gerekir. Zira «s a n a û» fiili, sanat kökünden türetilmedir. Bu, sanat adına ortaya çıkarılan her şeyi kapsamına alır. O fiilden sonra «k a r i a» tabiri kullanılmıştır ki bu, maddî ve mânevî alanlarda olmak üzere başa, beyne şiddetle inip çarpan ve insanı iyice sersemleştiren, uyuşturup bitik hale getiren veya öldüren

bomba, gülle ve benzeri şey demektir.

Böylece sanat bir yandan nükleer silâhları doğurup insanlığı tehdit ederken, bir yandan da çeşitli eserleri doğurup inanç ve ahlâkı tahrip etmekte, ruhen ve vicdanen cılız kalmış nesiller oluşturmaktadır. Öyle ki, sanatın bu yöndeki tahribatı, bir atom savaşından daha beter sonuçlara neden olmuştur ve olmaktadır.

Görüldüğü gibi, ilim, sanat, teknik; hak dinle, yüksek ahlâk ve fazîletle, adâlet ve hakseverlikle birleşip bütünleşmedikçe, çoğu zaman böyle yıkıcı ve yok edici olacak; dünyada, toplumda, ailede huzur ve sükûn havasını kesecek, ruhları katledecektir.

Mü'minlere gelince: Onlar da gelişen ilim ve tekniğe imân ve ahlâk ölçüleri içinde sâhip olmak zorundadırlar. Zira Kur'ân âyetleri birbirlerini açıklamakta, mana ve hükümlerini tamamlamaktadırlar. Nitekim Enfal sûresinde mü'minlerin üstün ve caydırıcı bir güce sâhip olmasının lüzumu belirtilerek şu emir verilmektedir : **«Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (ve gereken araç ve silâhları) hazırlayın!» (1)**

İşte böylece Cenâb-ı Hak, inkârcı milletlerin ortaya koyduğu sanatın, yani tekniğin nasıl bir sonuç doğuracağını on beş asır önce haber verirken, bunun ilâhî bir va'd, yani söz ve sünnet olduğunu hatırlatarak, **«Şüphesiz ki Allah sözünden dönmez.»** buyurmuştur. Çünkü O'nun ilmi yanılmaz, tesbit edip yazdıkları aynen ortaya çıkar.

Sanat medeniyetin imzasıdır, diyenler medeniyetten neyi kasdetmişlerdir. Kur'ân'a göre, gerçek medeniyet, harcında, imân, ahlâk, fazîlet ve adâlet mayası bulunan maddî ve mânevî kalkınmadır. Sanat böyle bir medeniyete imzasını attığı gün, asıl değerini bulmuş ve amacına yönelmiş olur. Onun için «Sanat bizi Allah'a götüren köprüdür.» diyenler, ona en isabetli teşhisi koyanlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkârcı sapıkların hemen her devirde çoğunlukta oldukları ve bunların, insanlıktan yana rahmet dolu sayısız nîmetler hazırlayıp veren Rahmân'ı tanımadıkları belirtildi. Sonra da Kur'ân'ın indirilmesinden amacın ne olduğuna değinildi ve inkârcıların imân ve ahlâktan kopuk olan sanatlarının daha çok kendi başlarına belâ olacağı, yurtlarının üzerine düşeceği hatırlatıldı.

---

(1) Enfâl Sûresi : 60

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcı zâlimlerin önceki peygamberleri de alaya aldıkları ve o yüzden onlar hakkında ilâhî hükmün indiği bildiriliyor. Allah'a ortak koşmanın, O'nu inkâr etmenin derin bir gaflet, büyük bir basîretsizlik olduğu konu edilerek, sözü edilen inkârcıların dönüş yapmadıkları takdirde hem dünyada, hem de âhirette elim azâba uğratılacakları hatırlatılıyor.

——oOo——

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ
عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ
أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ
بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

M E Â L İ :

32— And olsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti de ben o inkâr edenlere bir süre vermiştim; sonra onları (azâbımla) yakaladım, (bir görseydin) verdiğim cezâ nasıldı?!

33— Herkesin kazandığını görüp gözeten (Allah nasıl inkâr edilir?!); tuttular Allah'a ortaklar koştular. De ki : Onlara ad takın (takabildiğiniz kadar; neyin nesi bunlar?) Yoksa yeryüzünde bilmediği şeyi mi O'na haber veriyorsunuz? Yoksa anlamsız sözle mi (kendinizi avutuyorsunuz?) Ne

var ki inkâra sapanlara düzenbazlıkları süslü gösterildi de doğru yoldan alıkondular. Artık Allah kimi saptırırsa onu doğru yola eriştiren bulunmaz.

34— Onlara Dünya hayatında azâp vardır. Âhiret azâbı ise daha ağır ve daha üzücüdür. Onları Allah'ın (adâletinden) koruyacak bir kimse de yoktur.

İNİŞ SEBEBİ

Mekkeli putperestler sözü edilen mu'cizeyi sırf lâf olsun, şüphe uyandırsın diye istemişlerdi. Onların bu alaylı ve ölçüsüz tutum ve davranışları, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'i üzmüştü. Cenâb-ı Hak, daha önce gönderilen peygamberlerin de bu gibi ölçüsüz isteklerle karşılaşıp alay edildiklerini bildirerek teselli mahiyetinde yukarıdaki âyetleri indirmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah şüphesiz ki zâlime -azabıyla yakalayıncaya kadar- biraz mühlet verir. Yakalayınca da artık o, O'nun (kahır elinden) kurtulamaz.» (2)

«Doğrusu dünya azâbı, âhiret azâbına nisbetle çok hafiftir. Çünkü dünya azâbının bir sonu ve sınırı vardır, ama âhiret azâbı Cehennem'de ebedidir..» (3)

MEKKELİ'LERE GELECEK OLAN DÜNYA AZABI

İlgili âyetlerle, inkârcı azgınlara verilecek azâbın yakın olduğu bildirilmekte; daha önce gelip geçen peygamberleri de alaya alan inkârcılara böylesine az bir mühletin verildiği, sonra vakti gelince Allah'ın azâbının onları yakaladığı misal olarak hatırlatılmaktadır. Böylece tarihin tekerrür ettiği ve edeceği bir ihtar mahiyetinde haber verilerek küfür ve ahlâksızlıkta ısrar edenler bir defa daha uyarılmaktadırlar.

Nitekim çok geçmeden Medine'ye hicret ve arkasından Bedir ve Uhud savaşları, sonra da Mekke'nin fethi birbirini izleyerek gerçekleştirilmiş ve böylece küfürde inatla ısrar eden elebaşlar hakettikleri azâba uğratılmışlar-

---

(1) Lübabu't-te'vil - Tefsir-i İbn Kesir

(2) Buharî/tefsir: 5/11- Müslim/birr: 62- İbn Mâce/menakıb: 56- Ahmed: 4/14, 15

(3) Ebû Dâvud/talâk: 27- Ahmed: 1/238, 239, 310- 2/19, 42- Müslim/liân: 4- Tirmizî/talâk: 22, tefsir: 24- Nesâî/talâk: 41- Dâremî/nikâh: 39

dır. Bedir savaşında küfrü temsil eden elebaşılardan çoğu, inkâr ve tuğyanın kerih kokuları içinde son nefeslerini vererek her şeylerini kaybetme felâketini kendilerine hazırlamışlardı.

YARATANLA YARATILAN BİR OLUR MU?

Küfrün, diğer bir tabirle Allah'ı ve âhireti ret ve inkâr edenin gözü kör, kulağı sağır, kalbi tıkalı, idrâki kısır, vicdanı silik, aklı mefluç ve düşünce ile duygusu dümensizdir. O nedenle yaratanla yaratılanı bir tutup Allah'a ortak koşar.

Oysa her canlının neler kazandığını, neler elde ettiğini ve edeceğini, hangi noktadan başlayıp hangi noktaya varacağını, kaderini nasıl çizeceğini görüp gözeten Allah; hiçbir şeyi görüp gözetemiyen, yaratma kudreti bulunmayan, üstelik kendileri yaratılmış olan, hattâ insanların elleriyle yontulup şekillendirilen putlar ve doğum ile ölüm kanununa bağlı olup ilâhî kudret ve tasarrufun altında bulunan fanilerle bir tutulabilir mi? Aralarında kıyas ölçüsü var mıdır? O putlara isimler takın, yağmur tanrıçası deyin, size yağmurla ilgili kanunları, sebepleri yaratıp yağmur yağdırabilir mi? Her yere, her alana dikilen bu putlar neyin nesi? Ülkeyi mi kurtaracaklar, insanlara ilim ve irfan mı verecekler?

Kur'ân bu ve benzeri sorularla beyni küfürle yıkanmış müşriklerin akıllarını harekete geçirmeyi, daha etraflı ve detaylı düşünmelerini sağlamayı amaçlar. Yüce Yaratan Allah'a verilen isim ve sıfatlar putlara verilebilir mi? Demek oluyor ki, gerçek ilim ve irfandan mahrum kalan, peygamber terbiyesinin dışında tutulan bir toplum, kendini inkâr edecek, eşyadaki ilâhî damgayı görmeyecek, kendinden aşağı nesneleri ilâhlaştıracak kadar bayağılaşır ve idrâkini kaybeder. Arap Yarımadası'nda cehaletin bu düzeyine gelen kabilelerin Lat, Uzza, Menat ve Hubel gibi isimler yakıştırdıkları putlar edinmeleri, onları her bakımdan insanlık şeref mertebesinden aşağıya indirmemiş miydi? O yüzden ne kurulu bir devletleri, ne birlik sağlayan otoriteleri, ne hakları savunan mahkemeleri, ne adâleti ayakta tutan hükümetleri, ne onları eğitip öğreten kadroları, ne de irfan yuvaları vardı.

Yirminci asırda da ayrı bir putperestlik hüküm sürmektedir. Sayılan birçok güçler mevcut olmasına rağmen toplum ilâhî hidâyetin, peygamber terbiyesinin dışında tutulduğu için milletlerin öteden beri arzu ettikleri karakterde nesiller yetiştirilememiştir. Ne var ki, inkârcılara, kurdukları düzenleri, uyguladıkları sistemleri ve metotları çok süslü gösterildiğinden, meydana gelen büyük boşluğun sebeplerini anlayamamışlardır.

ALLAH'IN SAPTIRDIĞINI DOĞRU YOLA ERİŞTİREN OLMAZ

(وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ) **«Artık Allah kimi saptırırsa onu doğru yola erişţiren bulunmaz.»**

Allah'ın koyduğu sünnete uymayan, niçin yaratıldığını anlamayan ve anlamak da istemeyen; insan olarak yaratılmasının hikmetine akıl erdiremeyen, bu hususta ilmî bir araştırma zahmetine katlanmayan; hayatı bütünüyle madde ve şehvetten ibâret sayan maddecileri, Allah nasıl doğru yola eriştirsin? Kişide doğru yolu bulma inancı, duygu ve düşüncesi olmayınca, Allah'ın hidâyet kapısı açılmaz. Bu, ezelde konulan bir hükümdür ki değişmez. O hikmete dayalı olarak ilgili âyette, **«Artık Allah kimi saptırırsa onu doğru yola eriştiren bulunmaz.»** buyurulmuştur. Gerçek bu olunca, o gibilerde hakkın sesini duymaya bir eğilim baş gösterdiği takdirde, peygamberin sözü, kitabın beyânı tesir eder.

İKİ AYRI AZÂP

(لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ) **«Onlara dünya hayatında azâp vardır. Âhiret azâbı ise, daha ağır ve daha üzücüdür.»**

İnkârcı maddecilere iki ayrı azâbın verileceği bildiriliyor. Hemen belirtelim ki, kendini madde cenderesine sokup silik hale getiren kişiler, kendi arzu ve irâdeleriyle bu iki azâbı hazırlamış sayılırlar. Zira Allah mutlak anlamda âdildir, hiç kimseye zulmetmez. O, insan için en uygun hayat ortamını hazırlamış, başka hiçbir canlıya vermediği üstün yeteneklerle onu donatmış, ayrıca yol gösterici olarak da kitap indirmiş ve peygamber göndererek onu serbest bırakmıştır. İnsan bütün bu imkânları kendi lehine değerlendirmekte hürdür, hiçbir müdahale söz konusu değildir. Bakara sûresinde belirtildiği gibi, dinde hiçbir zorlama yoktur. Buna rağmen kişi, mevcut ortamı ters yönüyle ele alır ve aklının, idrâkinin değil, nefsinin ve İblîs'in sesine kulak vererek bütün kutsal değerleri birer fantezi sayıp hidâyet yoluna girmezse, kendi hür irâdesiyle her iki hayatında varacağı sonucu kendisi belirlemiş ve hazırlamış olur.

O bakımdan ilgili âyette, ona iki ayrı azâp vardır, deniliyor. Birincisi, dünyada büyük bir umutsuzluk içinde ölümü bekler. İkinci hayata inanmadığından hayat dizginini bütünüyle nefsinin eline teslim eder. Şüphesiz ki, böyle bir düşünce ve hayat işkenceden başka bir şey değildir. Bunun dışında bir de karşısına bazı onur kırıcı olaylar çıkar ve Hakk'a güvenmediği,

O'na dayanmadığı için manevî boşluk içinde bocalar, durur ve bazan bunun sonu intiharla noktalanır. İkincisi, âhirette öldüğü hal üzere diriltilip kaldırılması ve ilâhî rahmetten mahrum edilmesidir ki, bunun sonu ebedî azâp ve umutsuzluktur. Artık kendini böylesine elim bir çizgiye getirip bütün imkân ve fırsatları kaçıran bir kimseyi koruyacak, kurtaracak bir kuvvet de söz konusu değildir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Mekkeli müşriklere, sonra da inkârcı maddecilere, geçmişte benzerlerinin nasıl başarısızlığa uğradıkları ve işledikleri zulüm ve küfürlerinden dolayı ilâhî hükmün inmesiyle her şeylerini kaybettikleri bir uyarı mahiyetinde hatırlatıldı. Allah'ı bırakıp başka başka şeyleri ilâhlaştıranların, her şeyi inkâr edip maddeyi esas kabul edenlerin nasıl derin bir çıkmaz içinde bocaladıkları belirtilerek beşer ruhunun bu gibi sapıklıklardan dolayı tedirgin olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'tan korkup hayatını böyle bir iman ve irfan çerçevesinde düzene sokan ve doğru yol üzere ömrünün son noktasına doğru güvenle, umutla ilerleyenler için hazırlanan sonsuz nîmetlerin çekiciliği tasvîr ediliyor. Sonra da Kitap Ehlinin Kur'ân hakkındaki farklı inanç ve görüşlerine yer verilerek, peygamberleri beşerî ihtiyaçlar dışında tutmanın doğru olmayacağına atıflar yapılıyor ve başta Peygamber (A.S.) olmak üzere, O'nun yolunda yürüyen mürşitlerin, din adına taviz veremiyecekleri, bunun için hiçbir gayri müslimin arzu ve hevesine göre bir hüküm getiremiyecekleri hatırlatılıyor.



مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا
دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ
﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ
بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا
عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ
مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

M E Â L İ :

35— Takvâ sâhiplerine (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara) va'd olunan Cennet'in vasfı : altından ırmaklar akar; yiyecekleri devamlıdır, gölgeleri de hep öyle.. İşte bu, Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanların (varacakları en) mutlu sonuçtur. Kâfirlerin varacağı sonuç ise, ateştir.

36— Kendilerine kitap verdiklerimiz, sana indirilen şey (Kur'ân) ile sevinirler. (İslâm aleyhine birleşen) gruplardan kimi ise onun bir kısmını inkâr eder. De ki : ben ancak Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ancak O'na dâvet ederim ve dönüşüm de O'nadır.

37— Ve işte böylece Kur'ân'ı Arapça bir hüküm (ve hikmet) olarak indirdik. Artık (ey peygamber!) sana gelen (bunca) ilimden sonra onların heveslerine uyacak olursan, senin için Allah'tan ne bir yardımcı dost, ne de bir koruyucu vardır.

İLGİLİ HADÎSLER

Güneş tutulma olayı meydana geldi. Bunun için namaz kılındı. Ashab-ı Kirâm, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e dediler ki : «Bulunduğunuz yerde elinizi bir şeye uzattığınızı, sonra da geri çektiğinizi gördük?!» Peygamber (A.S.) Efendimiz, bu hareketini şöyle açıkladı : «Cennet bana gösterildi ve bir salkım üzüm sunuldu (veya bir salkım üzüme gözüm ilişti de) elimi uzatıp almak istedim. Eğer o salkımı alsaydım, dünya durdukça ondan yiyebilecektiniz.» (1)

«Adam Cennet'teki meyvadan koparınca, onun yerinde derhal başka bir meyva biter.» (2)

«Cennet ehli yiyip içerler; ama sümkürmezler; tabii ihtiyaç (küçük ve büyük abdest) gidermezler. Yiyeceklerinin posası, hafif misk kokulu bir geğirmedir. Nefes alıp verdikleri gibi, tesbîh ve takdîs ile ilhâm olunurlar.» (3)

«Şüphesiz ki Cennet'te bir ağaç vardır, iyi koşan rahvan atla, adam onun gölgesinde yüz yıl yürür de sonuna varamaz.» (4)

CENNET'İN BAZI ÖZELLİKLERİ

(مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ...) «Takvâ sâhiplerine (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara) va'd olunan Cennet'in vasfı..»

Cennet'teki hayat şartları değişiktir. O kadar ki, dünyadaki hayat şartlarıyla kıyası mümkün değildir. Önce gece ile gündüzün birbirlerini izleyip kovalaması yoktur. Orası hep aydınlıktır. Güneş görülmez, sıcak ve soğuk duyulmaz. Yiyecekleri posasızdır; yenildikten sonra hafif misk kokulu bir geğirme ile arta kalan kısmı atılır. Küçük ve büyük abdest söz konusu değildir, yani helâya çıkılmaz. Ölüm, yaşlanma, hastalık, üzüntü, sıkıntı, elem

---

(1) Buharî/ezan: 91, küsûf: 9, nikâh: 88- Müslim/küsûf : 17- Nesâ-î/küsûf: 17- Taberânî/küsûf: 2- Ahmed: 1/289, 358

(2) Taberânî : Sevbân (R.A.)den

(3) Buharî/bed-i halk : 8, enbiyâ: 1- Müslim/cennet: 15, 19- Tirmizî/cennet: 7- İbn Mâce/zühd: 39- Dâremî/rikak: 104- Ahmed: 2/232, 253, 384, -3/316, 349, 364, 384

(4) Buharî/bed-i halk : 8, tefsîr: 56, rikak: 51- Müslim/cennet: 6, 8- Tirmizî/cennet: 1, tefsîr: 56- İbn Mâce/zühd: 99- Daremî/rikak: 114- Ahmed: 2/257, 404, 438-3/110, 135, 164, 183, 207, 234

ve keder diye bir şey yoktur. Cennet'in genişliği, Allah'ın kudret eliyle dekore edilmesi ve sık sık dekorların değişmesi, her saat yepyeni bir hayat, taze bir güzellik, bambaşka bir manzara arzeder. Böylece usanmak, bıkkınlık duymak, acizlenmek gibi bir duygu doğmaz.

İlgili âyette Cennet'in daha şu üç özelliği anlatılmaktadır:

1— Altlarından ırmaklar akar.

Bu, suyun insan hayatı üzerindeki olumlu tesirlerini yansıtır. Zira insanın her yerde bir akar su görmek istediği, görünce de derin zevk aldığı bir gerçektir. Cennet gibi ebediyete uzanan saadet yurdunda elbetteki bu nîmetin yeterince bulunması çok tabiidir.

2— Yiyecekleri devamlıdır.

Cennet her yönüyle ve yanıyla dinlenme ve huzur yeridir. Orada çalışmak, toprakla uğraşmak, teknik konularda bir şeyler yapmak veya icat etmek de söz konusu değildir. Çünkü bu gibi şeylerle uğraşmak, birtakım ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Cennet'te ihtiyaç diye bir mesele yoktur. Her nîmet en güzel şekliyle ilâhî kudret eliyle hazırlanmıştır. Cennet nasıl ebediyse, ondaki nîmetler de öyle. Hadîs-i Şerîfte ifadesini bulduğu gibi, koparılan bir meyvanın yerinde hemen bir başkası biter. Melekler hizmet için beklerler. Âyette «Yiyecekleri daimîdir.» buyurulması, bu hakikatlere işârettir.

3— Cennet'teki gölgelikler de öyle, hep daimidir.

Cennet'i aydınlatan güneş değil, bizim bilmediğimiz ve düşünemediğimiz ilâhî nurun tecellileri vardır. Güneş onun yanında çok önemsiz ve sönük kalır. Ne sıkıp terletecek kadar sıcaktır, ne de üşütecek kadar soğuktur. Bu nurun aydınlığı altında mevcut ağaçların gölgesi hep devam eder.

Âyetin anlatımından iki önemli husus hatırımıza gelmektedir: Biri, Cennet'teki ağaçların gölgelerinin daimi olması, Cennet'in hareket halinde olmadığına işâret olabilir. Diğeri, Cennet de her sistem gibi hareket halindedir, onu aydınlatan ilâhî nur, belli bir merkezde bulunup Cennet'in hareketine paralel bir hareket göstermektedir.

Bütün bunlar bizim yorumlarımızdır. Allah daha iyisini bilir.

İşte, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanların mükâfatı insan hayalinin de ötesinde bir güzelliğe sahip olan cennetlerdir. Bu, Allah'ın mü'minlere olan bir va'didir ki, mutlaka gerçekleşecektir.

KÜFRÜN ATEŞİ

(وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ) **«Kâfirlerin varacağı sonuç ise, ateştir.»**

Küfür, aslında mânevî bir ateştir ki insanın içine yerleşince, imân, irfan, hakseverlik, sorumluluk gibi fazîlet fidelerini yakar. Nefis ve şehvet yakıtını tutuşturup hayatı behimîleştirir. İblîs de ateşten yaratıldığı için, tutuşan bu ateşle derhal uyum sağlar ve birleşir.

İç âlemini böyle bir ateşe maruz bırakan inkârcı veya maddeci, aklını ve idrâkini hislerinden sıyırıp gerçeği aramaya koyulmadığı takdirde, o ateşi söndürecek olan ilâhî rahmetin giriş kapısı kapanır. Bu hal üzere yaşayıp ölen kimse, Cehennem ateşini bir bakıma beraberinde götürmüş sayılır. Artık o âlemde başkalarını kınama hakkına sahip değildir. Onun için Cenâb-ı Hak : **«Kâfirlerin varacağı sonuç ise, ateştir.»** buyurmuştur.

KİTAP VERİLENLER

(وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ) **«Kendilerine kitap verdiklerimiz, sana indirilen şey (Kur'ân) ile sevinirler.»**

Kitap Ehli denilince, ilk akla gelen, Yahudi ve Hıristiyanlardır. Bunun kapsamını geniş tutanlar da olmuştur. Fakat daha yaygın olanı, sözünü ettiğimiz iki milletle yorumlanmasıdır.

Kitap Ehlinin din bilginlerinden Tevrat ve İncil üzerinde ciddi araştırma yapıp, önyargıdan kendini kurtararak meseleyi tarihî belgeler ve kutsal kitaplardaki açıklamalar doğrultusunda değerlendirenleri, Kur'ân âyetleri inince, onların ilâhî olduğunu anlamakta gecikmediler ve Allah'ın insanlara son mesajı gönderdiğine sevindiler. Abdullah b. Selâm, Vehb b. Münebbih, Selmân el-Fârisî ve Kâb el-Ahbar bu insaflı ilim adamlarından bir kaçıdır..

Kutsal kitaplar üzerinde ciddi araştırma yapan bu din bilginleri, Kur'ân âyetlerini inceledikleri zaman şu hakikat ile yüzyüze geldiler: Kur'ân, hem Allah'ın en son mesajıdır, hem Tevrat ve İncil'i tasdîk etmekte, hem de onlarda -insan elinin ve sözünün karışmasıyla- meydana gelen yanlışları düzeltmektedir. Bütün bunların da üstünde ve ötesinde, Kur'ân'ın en kısa sûresinin olsun bir benzerini meydana getirmenin mümkün olmadığını çok iyi anladıkları söz konusudur. Ayrıca Kur'ân'ın son peygamberin geleceğiyle ilgili ilâhî belge ve beyânların Tevrat ve İncil'de yazılı bulunduğunu,

ancak bilgisiz ve garazkâr kişiler tarafından onların kısmen olsun değiştirildiklerini haber vermesi, adı geçen din bilginlerini daha çok insaf ve iz'âna dâvet ediyordu.

Bunların tam hilâfına İslâm aleyhine birleşen hiziplerden bir kısmı, Kur'ân'ın bazı âyetlerine, örneğin Tevrat ve İncil'i tasdîk eden, Musa ve İsa Peygamberleri (salât-ü selâm onlara olsun) öven, Allah'ın varlığından ve kudretinin sınırsız ve sonsuzluğundan bahseden belgelerine inanırlardı da diğer hükümlerine inanmazlardı. Bu durumda Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gereken aşağıdaki emri bir defa daha dile getirip, üzerinde bulunduğu doğru yolu açıklayarak dâvetine devam etmekti. Nitekim 36. âyette Cenâb-ı Hak O'na şu emri vermiştir: **«De ki: ben ancak Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ancak O'na dâvet ederim ve dönüşüm de O'nadır.»**

Kur'ân, Hz. Muhammed'e (A.S.) Tevhîd'in esasını bir defa daha ilân etmeyi tavsiye ederken, dolayısıyla Kitap Ehlinden Allah'a ortak koşanları uyarmaktadır. Allah'ı bırakıp İsa (A.S.) ile Meryem'i ilâhlaştırmanın Tevrat ve İncil'de aslı var mıdır? Allah böyle bir beyânda bulunmuş mudur? Yaratılanı Yaratan'a ortak koşmak, denk tutmak, O'ndan bir parça kabul etmek küfür değil midir?

KUR'ÂN, ARAPÇA OLARAK İNDİRİLEN İLÂHÎ HÜKÜMLER MECMUASIDIR

(وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا) **«Ve işte böylece Kur'ân'ı Arapça bir hüküm (ve hikmet) olarak indirdik.»**

Her peygamber bağlı bulunduğu kavim ya da milletinin içinden seçilip görevlendirilmiştir. Aynı zamanda kendi kavminin diliyle onlara Allah'ın buyruklarını tebliğ etmiştir. Hz. Muhammed'den (A.S.) önceki çağlarda her kavim ve millete birer uyarıcı, doğru yolu gösteren peygamberler gönderildiğini de dikkate alırsak, konunun hikmeti daha iyi anlaşılır. O çağlarda genel anlamda bütün milletlere seslenecek, ilâhî emaneti bütün insanlara duyuracak imkânlar da mevcut değildi. O bakımdan peygamberlerin görev sınırı, kendi bölgelerini pek aşmazdı. Ulaşım imkânları ve haberleşme gelişince en son peygamber bütün insanlara, yani her kavim ve millete gönderildi. Tabii bu peygamberin bir milletten seçilmesi ve bütün milletlere Allah'ın emirlerini kusursuz tebliğ etmesi gerekliydi. Öyle ki, kıyâmete kadar Cenâb-ı Hakk'ın emir ve tavsiyelerini, tazeliğine bir halel gelmeden, indiği gibi korunup insan sözü karıştırılmadan ve insan düşün-

cesinin bütün inceliklerine, çok yönlü duygusuna, akıl ve mantığına en tesirli şekilde seslenecek, ruhları cilâlayacak bir dil seçmek söz konusudur. Allah, diğer dillere nisbetle kelime haznesi daha zengin olan, insan ruhunun ve düşüncesinin bütün inceliklerine seslenecek güçte olan Arapçayı seçmiştir. Böylece Arapça Kur'ân için temel dil ve felsefe olmuş, onun taşıdığı geniş manaları, esneklikleri, eşanlamlı sözleri, ilâhî murada ters gelmiyecek şekilde yansıtma kudretini sürdürmüştür ve kıyâmete kadar da sürdürecektir. O bakımdan bu husus Kur'ân'ın on yerinde anılmıştır. (1)

Vahanın uçsuzluğu ve boşluğu içinde genişleyen insan muhayyilesinin ürettiği çok zengin olan ve belirtilen vasıfları kendinde toplayan Arapça, Kur'ân için en uygun dil olarak seçilme şansına erişmiştir. O bakımdan Kur'ân bir bakıma Arapça, bir bakıma Allahçadır.

Nitekim 37. âyetle Kur'ân'ın dil bakımından bu özelliğine dikkatler çekiliyor; O'nun Arapça bir hüküm ve hikmet kudretini taşıdığı belirtiliyor.

Kur'ân'ın Arapça hüküm olduğunu, özetliyerek, şöyle tefsîr edebiliriz:

a) İlâhî buyrukları en güzel ve en anlamlı şekilde bu dil ile ifade etmek çok daha kolay ve uygundur.

b) İnsan ruhunun, duygu ve düşüncesinin sezebildiği, algılayabildiği bütün inceliklere seslenir. Ruhlara gıda, hislere tercüman, düşüncelere yeterli malzeme verir. Az kelimeyle çok mana, az söz ile çok hüküm kudretini taşır.

c) Kutsal kitaplarda meydana gelen değişiklikleri, yanlışları tashîh eder; Allah sözüyle insan sözünü birbirinden ayırır. Böylece Kur'ân gerek lafzıyla, gerekse manasıyla, insan kafasının ürünü olan bütün sözlerden, sistemlerden hem ayrılır, hem hepsi üzerinde üstünlüğünü kabul ettirir. Zira insan eseri, insan kadar noksanlık içindedir ve fânidir. Allah'ın eseri, Allah'ın sıfatları gibi mükemmeldir ve bakidir.

O bakımdan hiçbir zaman Kur'ân'ın tercümesi, aslına, ruhuna, özüne, mayasına, hikmetine ve yüksek kudretine sadık kalınarak yapılamaz. Çünkü birisi Allah'ın, diğeri insanın ifadesidir. Bu incelikleri göz önünde bulunduran ilim adamlarımız şöyle demişlerdir : «Kur'ân'daki ilâhî beyân ve hükümleri, hikmet ve felsefesiyle onun tercümesinden anlayıp çıkarmak hemen hemen mümkün değildir. Mutlaka geniş tefsîre ihtiyaç vardır.»

Bunun için Kur'ân'ın ancak meâli ve tefsîri yapılabilir, tercümesi yapı-

---

(1) Bilgi için bak : Nahl: 102- Şuârâ : 195- Yusuf: 2- Tâhâ: 113- Zümer: 28- Fussilet: 3- Şûrâ: 7- Zuhruf : 3- Ahkaf : 12. âyetlerin tefsîri

lamaz. Meâl ise, kişinin bilgi seviyesine, kelime haznesinin genişliğine ve ilâhî muradı anlama yeteneğine göre bir derece alır.

KUR'ÂN İLİMLERİ

(وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَمَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ٣٧) **«Sana gelen bunca ilimden sonra onların heveslerine uyacak olursan, senin için Allah'tan ne bir yardımcı dost, ne de bir koruyucu vardır.»**

Kur'ân ilimleri, insanın her iki hayatını bütünüyle kapsadığı için, mü'min doğru yolda yürürken, fazîletli bir ömür sürme gayretini güderken, gayr-i müslimlerin heves ve arzularına uymaz, onların yaşayışlarını taklit etmez. Nitekim ilgili âyetle Peygamber (A.S.) Efendimiz'e seslenilirken dolayısıyla kıyâmete kadar gelecek olan mü'minlere de seslenilmekte ve ahlâklı, fazîletli, huzurlu, güvenli bir hayat için aranılan bütün esas ve prensiplerin Kur'ân'da mevcut olduğu belirtilmektedir.

O bakımdan Kur'ân ilimleri genel anlamda, biri fizik, yani madde âlemiyle; diğeri fizikötesi, yani madde dışında mâna âlemiyle ilgili olmak üzere iki kısma ayrılır.

Birinci kısım : İnanç, ibâdet, hukuk, ahlâk, ekonomi, sosyoloji, botanik, anatomi, sağlık, tarih felsefesi, harp sanatı, eğitim ve öğretim, astronomi gibi konuları kapsar.

İkinci kısım : Ruh, ruhlar âlemi, dünya hayatının amaç ve hikmeti, ruhun bazı fonksiyonları, doğuştan insanda mevcut olan din ve Allah duygusu, insanın Allah'a olan ihtiyacı, inanmanın lüzumu ve yararı, Allah'ın varlığı, birliği, kudreti, tasarrufu, kemal sıfatları, tecellileri, kaza ve kader, meleklerin varlığı ve görevleri, peygamber ve kitap, ölüm, kabir, yeniden dirilme, ikinci hayat, hesap, cezâ ve mükâfat, Cennet ve Cehennem, ebedîlik, ölümsüzlük, sonsuz mutluluk gibi konuları kapsar.

Kur'ân, belirtilen konulardan bir kısmının ayrıntılarına inmez, sadece birer özetini, diğer bir tabirle temel bilgisini, ana fikrini vermekle yetinir. İlmî araştırma meraklılarına hareket noktası belirler de konunun detayını onlara bırakır. Bununla Kur'ân iki önemli hususu beşer idrâkine seslenerek ortaya koyar: Birincisi, onbeş asır önce bir kimsenin bu kadar doğru ve mükemmel, aynı zamanda reddi gayri mümkün ana fikirlerden, temel bilgilerden söz etmesi düşünülemez. O halde Kur'ân bütünüyle Allah sözüdür, ona insan sözü karıştırılmamıştır. İkincisi, İslâm, Allah'a dosdoğru imân düzeyinde akla geniş yer veren, ilmi esas kabul eden, insan idrâkine

seslenen son dindir. Aklı harekete geçirmek için ana fikir verir. İlmî araştırma yapabilmek için temel bilgi ve ip ucu vererek hareket noktası belirler. O halde Kur'ân'ın muhatabı düşünce, akıl ve ilimdir. Duygu ve vicdan bunları izler.

Bu bakımdan nezih, düzenli, sorumluluk ölçüleriyle içiçe, imân, ahlâk ve fazîletle yoğrulmuş bir hayat sürebilmek için Kur'ân ve onu açıklayan Peygamber (A.S.) Efendimiz'in sözleri yeter, başka milletlerin kültürüne hayranlık duyup kapıları açmaya hiç gerek yok.

İşte ilgili âyetle bu gerçeğe parmak basılmakta ve mü'minler uyarılmaktadırlar. Aksine bir yol tutmak, bizi yabancıların kültür potasında şekillendirmekten, kendi öz hasletlerimizden uzaklaşmamızı hızlandırmaktan başka bir şeye yaramaz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, takvâ sâhiplerine hazırlanan cennetlerin bazı özellikleri üzerinde duruldu. Kitap ehlinden bazı insaflı ilim adamlarının Kur'ân'ı tasdîk edebilecekleri belirtildi. Sonra da Kur'ân'ın Arapça indirildiği konu edilerek bu husus üzerinde iyice düşünmemiz istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, peygamberlerin ancak ilâhî direktifle hareket ettikleri, hiç birinin kendiliğinden bir mu'cize ortaya koyma yetkisinin bulunmadığı, zirâ olayların bir proğrama göre düzenlenip yürütüldüğü açıklanıyor. Ana Kitab'ın Allah'ın yanında olduğu hatırlatılarak, inkârcılar aleyhine yazılan hükümlerin bir bölümünün, henüz Hz. Muhammed (A.S.) vefat etmeden gerçekleşeceği haber veriliyor.



وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ
قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا اللّٰهُ
مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ
بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ
وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا
مِنْ اَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ
﴿٤١﴾ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ
مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

M E Â L İ :

38— And olsun ki, senden önce de peygamberler gönderdik; onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan herhangi bir peygamberin bir âyet getirmesi (mümkün) değildir, olamaz da. Her vakit için bir yazı; yazılı her emir için de belirlenmiş bir vakit vardır.

39— Allah dilediğini siler, dilediğini isbât eder (yerinde sâbit bırakır).

Ümmü'l-Kitap (= Ana Kitap) O'nun yanındadır.

40— Onlara va'dettiğimiz azâbın ya bir kısmını sana gösteririz ya da (göstermeden) senin ruhunu tutup alırız. Sana düşen ancak teblîğdir; bize de hesap görmek düşer.

41— Yeryüzünü çevresinden eksilttiğimizi görmediler mi? Allah hep hükmeder; O'nun hükmünü tâkip ve reddedecek; kazasını bozacak yoktur. O, hesabı çarçabuk görendir.

42— Onlardan öncekiler de düzen ve tuzak kurdular; sonunda bütün düzen ve tuzakların (cezâsını vermek) Allah'a aittir. O, her kişinin kazandığı ne ise onu bilir. Kâfirler de o yurdun (mutlu) sonucu kimin olacak, bileceklerdir.

43— İnkâr edenler, «Sen peygamber değilsin» derler. De ki : benimle sizin aramızda şâhit olarak Allah ve bir de yanında kitap bulunanlar yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî diyor ki : «Yahudîlerden birkaç kişi, Hz. Muhammed'i (A.S.) evlendiği, aile yuvası kurup bu gibi konularla da ilgilendiği için ayıplıyor ve eğer Muhammed (A.S.) iddia ettiği gibi hak peygamber olsaydı, kadınlarla değil, vakitlerinin tamamını zikir, duâ, zühd ve ibâdetle geçirmesi gerekirdi.

Bunun üzerine yukarıdaki 38 ve 39. âyetler inmiştir.» (1)

Mekkeli müşriklerden de bir kısmının Peygamberi (A.S.) sözü edilen konularla ayıpladıkları bilinmektedir.

Yine Mekkeli müşriklerden başta Abdullah b. Umeyye olduğu halde birkaç kişi, Hz. Peygamberin (A.S.) büyük mu'cizeler göstermesini ve ancak o takdirde kendisine inanabileceklerini söylediler. Oysa daha önce Onun peygamberliğini isbat edecek kadar mu'cizeler gösterilmişti. Kaldı ki, Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyeti ve Kur'ân âyetlerinden her biri bir mu'cize idi. Kaldı ki istenildiği zaman Peygamber'in (A.S.) mu'cize gösterme yetkisi yoktur. Bu tamamıyla Allah'ın irâdesine bağlı bir husustur. O sebeple 39. âyetin indirildiği rivâyet edilir. (2)

Diğer bir rivâyet :

Azâp ile tehdît edilen müşrikler, o azâbın hemen gelmesini istiyorlar-

---

(1) Esbab-ı Nüzûl - Tefsîr-i Kurtubî - Tefsir-i Alûsî

(2) Esbab-ı Nüzûl - Lübabu't-te'vîl

dı. Çünkü onlara göre, Muhammed (A.S.) peygamber değildi ve dedikleri de ciddiye alınamazdı. Bunun üzerine 39. âyetin indiği söylenir. (1)

İnkârcı azgınlar, maddeci sapıklar, Kur'ân'daki ilâhî metodu anlayamadıkları, Onun hikmetini kavrayamadıkları için, «Bu nasıl bir peygamber?! Dün başka söyledi, bugün başka söylüyor; O'nun iddia ettiği gibi, Kur'ân Allah sözü olsaydı, hiç değişir miydi?» diyorlardı. Bunun üzerine 40. âyet inmiştir. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

Huzayfe b. Üseyd (R.A.), Peygamber (A.S.) Efendimiz'den şöyle işittiğini anlatmıştır :

«Ana rahmine intikal eden nutfe (sperma) üzerinden 42 gece geçtikten sonra Allah ona bir melek gönderir. Melek onu (hılkatının özelliğlne göre) şekillendirir; kulak, göz, deri, et ve kemiği için gerekil ortamı oluşturur. Sonra da «Ya Rab! erkek mi, kız mı?» diye sorar. Allah bu durumda dilediğini hükmeder de melek yazar. Sonra yine melek sorar: «Ya Rab! bunun eceli ne kadar?» Allah da, «Rabbın dilediği olur» buyurur, o da yazar. Sonra melek : «Ya Rab! bunun rızkı nedir?» diye sorar. Allah, «Rabbın dilediği olur» buyurur. Melek onu da yazar. Sonra da melek sahifeyi (göğe) çıkarır. Artık ondaki yazılı olan hiçbir hüküm üzerine fazla ve noksan bir şey konulmaz ve eksiltilmez.» (3)

«Sizin hılkatınız ana rahminde kırk gün nutfe olarak (yumurtalıkta) biraraya gelip oluşur. Sonra bunun gibi (kırk gün de) kan pıhtısı haline, sonra yine bunun gibi, et parçası haline gelir. Sonra Allah ona bir meleğini şu dört kelimeyle gönderir: Melek onun rızkını, ecelini, saîd (mutlu) veya şakî (mutsuz) olacağını yazar. Sonra ona (insanî) ruh üflenir. Kendisinden başka İlâh olmayan kudrete yemin ederim ki, sizden biriniz cennet ehlinin amelini işler de kendisiyle Cennet arasında bir zira' (yaklaşık 60 cm.) kalır; derken yazılı kitap(taki hüküm ve kader) önüne geçer ve o da bu sebeple cehennem ehlinin amelini işlemeye yönelir ve Cehennem'e girer. Yine sizden biriniz cehennem ehlinin amelini işler de, o kadar ki, kendisiyle Cehennem arasında bir zira' kalır; derken yazılı kitap(taki hüküm ve kader) önüne geçer ve o da bu sebeple cennet ehlinin amelini işlemeye yönelir ve Cennet'e girer.» (4)

Bu hadis daha sahih kabul edilmiştir.

---

(1) Buharî/tevhid: 28, enbiya : 1, bed-i halk : 6- Müslim/kader: 16- Tirmizî/Kader: 4- İbn Mâce/mukaddeme: 10

(2) Lübabu't-te'vil

(3) » »

(4) Müslim/kader : 3

«Bana gelince : Ben hem oruç tutarım, hem iftar ederim, hem gece kalkıp ibâdet ederim, hem uyurum, hem de kadınlarla evlenirim. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir.» (1)

«Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir : Güzel koku sürünmek, evlenmek, misvak kullanmak ve kına yakmak.» (2)

«Doğrusu adam işlediği günah sebebiyle rızkından mahrûm edilebilir. Kaderi ancak duâ geri çevirir. Ömrü de ancak iyilikte bulunmak artırır.» (3)

«Hz. Ömer'in (R.A.) Kâbe'yi tavaf ederken şöyle duâ ettiği işitilmiştir: Allahım! eğer üzerime bir şekavet (mutsuzluk) veya günah yazdıysan, onu sil. Çünkü sen dilediğini siler, dilediğini sâbit kılarsın; ana kitap senin yanındadır.» (4)

PEYGAMBERLERE CAİZ OLAN SIFATLAR

(وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً) «And olsun ki, senden önce de peygamberler gönderdik; onlara da eşler ve çocuklar verdik..»

Âyetin açık delâletinden anlaşıldığı üzere, peygamberler de bizim gibi, erkekle dişinin evlenmesinden doğan insanlardır. Onlar da yemek yerler, su ve meşrubat içerler, evlenirler, uyurlar, alım-satımda bulunurlar. Bütün bu ve benzeri sıfatlar onlar hakkında câizdir. Ne var ki, onlara vahiy iner; dinî konularda ve bazı çok önemli dünyevî işlerde Allah'tan alır, öyle konuşurlar. Ayrıca onların birtakım vâcip olan sıfatları da vardır: Doğruluk, keskin zekâ, seyyal bir akıl, günahlardan korunmuşluk, emredilen şeyleri noksansız ve ilâvesiz teblîğ etmek ve güvenilir olmak..

İsa (A.S.) ile Yahya (A.S.) ve bir rivâyete göre, Üzeyr (A.S.) evlenmemişlerdir. Diğer peygamberler ise, evlenmişlerdir. Bu iki peygamberin evlenmemesinde bazı sebepler söz konusudur. Onlardan biri ve belki başta geleni, Yahudîlerle olan çetin mücadeleden baş kaldırıp evlenme imkânı bulamamalarıdır. Aynı zamanda her ikisi de genç yaşta dünyadan ayrılmışlardır.

Sonra da Kur'ân'ın açık anlatımından anlıyoruz ki, bir peygamberin

(1) Buharî/nikâh : 1- Müslim/nikâh: 5- Nesâî/nikâh: 4- Dâremî/nikâh: 3- Ahmed: 2/158- 3/241, 259, 285- 5/409

(2) Ahmed: 2/18- 4/4 -5/40, 140

(3) Tirmizî/kader: 6- İbn Mâce/mukaddeme: 10, fiten: 22- Ahemd: - 5/277, 280, 282

(4) İbn Cerîr et-Taberî- Tefsîr-i Kurtubî: Sevban (R.A.)dan

evlenmesi, bir diğerinin evlenmemesi ilâhî emre bağlıdır. Nitekim, **«Allah'ın izni olmadan herhangi bir peygamberin bir âyet getirmesi (mümkün) değildir, olamaz da.»** meâlindeki âyet, sözü edilen hususa işâret etmektedir.

ALLAH'IN YAZIP TAKDİR ETTİĞİ HER ŞEYİN BELLİ BİR VAKTİ VARDIR

(لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ) **«Her vakit için bir yazı; yazılı her emir için de belirlenmiş bir vakit vardır.»**

Ne bir mu'cize vakti saatı gelmeden ortaya çıkarılabilir, ne va'dedilen bir azâp, ya da mutlu bir sonuç, belirlenmiş vakti gelmeden gerçekleşir. Ne bir kimse eceli gelmeden ölür, ne de ömrü dolmadan bir millet yıkılır.

Cenâb-ı Hakk'ın ezelle ebed arasını kapsayan ilmi -geçmiş ve gelecek söz konusu olmaksızın- kıyâmete kadar bütün olmuş, olacak olayları sebepleriyle birlikte tesbit edip ana kitaba yazmıştır. Misal âleminde de her birinin misalini sergilemiştir. Onun ilmi yanılmaz, tesbitinde hatâ yapmaz. Ancak bunlardan dilediğini siler, dilediğini yerinde sabit bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır. Sebepler O'nun kudret elinde toplanmıştır. Dilediğini dilediği anda silip yerine başkasını yazar.

Daha önce tefsîrimizin birkaç yerinde bu konuyu açıklamış ve büyük kalemle küçük kalemlerin yazdıklarıyla ilgili Şeyh Muhyiddin Arabî'nin yorumunu nakletmiştim. Bir cümleyle hatırlatmamız gerekirse, şöyle diyebiliriz : Büyük kalemin yazdıkları ana deftere geçmiş, mürekkebi kurumuş ve sahifeler dürülmüştür. Küçük kalemlerin yazdıkları ve yazacakları ise, bazan silinir, yerine başkası yazılır.

ALLAH DİLEDİĞİNİ SİLER, DİLEDİĞİNİ SABİT TUTAR

(يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ) **«Allah dilediğini siler, dilediğini isbat eder (yerinde sâbit bırakır). Ümmü'l-Kitap (Ana Kitap) O'nun yanındadır.»**

Allah'ın ilmi, insanların ömürlerinin nasıl noktalanacağına göre hüküm koymuştur. Artık bunun değişmesi mümkün değildir. Meselâ, ilâhî ilim (A)nın küfür üzere öleceğini tesbit etmişse, artık bu bilgi ve tesbit yanılmaz ve değişmez. Olay aynen meydana gelir. Onun gibi ilâhî ilim (B)nin önce küfür üzere bir hayat süreçeğini ve fakat ömrünün sonuna doğru imâ-

na gelip içini temizleyeceğini ve o temizlik üzere öleceğini tesbit etmişse, artık onun öyle olması gerekir. İlimle malûmat arasındaki bağ ve genel kaide budur.

Şimdi bu kaidenin ışığı altında, **«Allah dilediğini siler, dilediğini isbat eder (yerinde sâbit bırakır)..** meâlindeki âyeti inceleyelim. İmam Bağavî'nin senetsiz olarak rivâyet ettiği hadîste deniliyor ki : **«Şanı yüce Allah geceden üç saat kalınca (ilmiyle, kudretiyle) iner. Birinci saatte kendisinden başka hiçbir kimsenin bakamadığı kitaba bakar da dilediğini siler, dilediğini sâbit tutar.» (1)**

İlim adamlarımızı çok araştırmaya ve derin düşünmeye sevkeden ilgili âyet ve hadîsleri biraraya getirmek sûretiyle bir sonuca varmak oldukça zor olmuştur. O bakımdan farklı yorumlar ortaya çıkmıştır :

a) Daha önce indirilen hükmü kaldırıp, yeni hüküm koymak demektir. Kur'ân'ın bazı âyetleri arasında meydana gelen nesih olayı gibi.

b) Önceki semavî kitapları yürürlükten kaldırmak, Kur'ân'ı yürürlüğe koymak manasına delâlet eder.

c) Hafeze denilen melekler, insanın bütün iyilik ve kötülüklerini yazarlar. Allah onlardan dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır, demektir. Bu, Dahhak'ın yorumudur.

d) Kelbî'ye göre, sözlerin hepsi yazılır. Perşembe günü olunca, içinde ne sevap, ne de günah anlamında olmayanları çıkarılır, gerisi sâbit kalır, şeklinde yorumlanabilir.

e) İbn Abbas'a (R.A.) göre, kişi Allah'a ibâdet ederek yaşar, derken dönüş yapıp küfre sapar ve o sapıklık üzere ölür. Böylece imânı silinip küfür onun yerine geçerek sabit kalır demektir.

f) el-Hasan'a göre, eceli geleni ayırıp sevkeder, gelmeyeni yerinde tutar, demektir.

g) Saîd b. Cübeyr'e göre, Allah, kulunun günahlarından dilediğini silip bağışlar, dilediğini sâbit tutup bağışlamaz, demektir.

h) İkrime'ye göre, Allah, insanların günahlarından dilediğini onların tevbeleri sebebiyle siler, iyiliklerini sâbit tutup ana deftere geçer, demektir.

i) Süddî'ye göre, Allah, Ay'ın, Güneş'ten gelen aydınlığını siler, güneşin ise, ışık ve enerjisini sâbit tutar, demektir.

---

(1) Lübabü't-te'vîl Fi-maani't-Tenzîl : 3/66

j) er-Rebî'a göre, uyuyanlardan dilediğinin ruhunu ondan çekip alır, dilediğini ona çevirip sabit tutar, demektir.

k) Allah önceden tesbit edilen dert, belâ ve musîbetlerin bir kısmını duâ, sadaka ve benzeri iyiliklerle siler, diğerlerini yerinde bırakır, demektir.

Ehl-i Sünnete göre ise, kaderler önceden tesbit edilip ana kitaba yazılmış ve kalemin mürekkebi kurumuştur. Bu durumda bazı şeylerin silinmesi nasıl mümkün olur? İlim adamlarından çoğu buna şu cevabı vermişlerdir: Silinen de, sâbit kalan da önceden bilinip ona göre yazılmıştır.

Âyeti bir de tekvîn ve teşri' açısından yorumlayanlar olmuştur. Gerçi yukarıdaki nakillerde teşri'le ilgili bazı görüşlere yer verdikse de yeterli değildir, biraz daha açıklamakta fayda vardır:

Tekvînî yönden:

— Vücudumuzdaki hücrelerden günde milyonlarcasının ölmesi ve yerlerine yeni hücrelerin sevkedilmesi,

— Bir kara parçasının kayması sonucu yerinde su çıkması,

— Toprak aşınması, kapalı denizlere dökülen nehirlerin sürükleyip getirdikleriyle düz ovaların meydana gelmesi,

— Bir milletin yıkılıp yok olması, yerine başka bir milletin geçmesi, ülkelerin el değiştirmesi,

— Yanardağların harekete geçmesi ve böylece bazı yerlerin silinmesi,

— Kasırga, tayfun ve benzeri afetlerin gelmesiyle bazı köy ve kasabaların yıkılıp silinmesi gibi fizik âleminde meydana gelen olaylar bu cümledendir.

Teşri'î yönden :

— İlk indirilen sahifelerin, kitaplarla kaldırılması; Kur'ân'ın inmesiyle ae diğer kutsal kitapların hükümlerinin kaldırılması,

— Kur'ân'daki bir hükmün, diğer yeni bir hükümle kaldırılması, bu cümledendir.

Şimdi bir de bu hassas konuyu, keşif ve müşahedeleriyle ün yapmış Büyük Veli Şeyh Abdülaziz Dabbağ'ın verdiği cevabı ve Şeyh Muhylddin Arabî'nin yorumunu naklederek açıklayalım:

Ahmed b. Mübarek diyor ki :

«Şeyhim Abdülaziz Debbağ Hazretlerinden, «Allah dilediğini siler, di-

lediğini isbat eder (yerinde sâbit bırakır)» meâlindeki âyetin mânasını sordum. Tefsîr âlimleri bu âyet üzerinde görüş ayrılığı izhar etmişlerdir. Onların dediklerinin bir kısmını şeyhime naklettim. Allah kendisinden razı olsun, şöyle buyurdu : Ben bu âyeti size ancak Peygamber (A.S.) Efendimiz'den işittiğim şekilde tefsîr edeceğim. Dün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bize bu âyetin tefsirini (mâna âleminde) şöyle yaptı: «Kâinatla ilgili durumlarda kulların hatırlarına gelen şeyler genellikle iki kısma ayrılır: Bir kısmı olagelmez. Buna «Allah dilediğini siler..» âyetiyle işâret edilmiştir. Bir kısmı da olagelir. Buna da «dilediğini sâbit kılıp bırakır» âyetiyle işâret edilmiştir. Şöyle ki :

Gelecekteki durumlarla bağlantılı olan hatıralar, -yağmur yağması, birinin seferden gelmesi ve yeni bir olayın meydana çıkması gibi- bunlardan bir kısmı silinenleridir ki olagelmez. Bir kısmı da cevapsız kalmayanlarıdır ki, bunlar silinmez sâbit kalır. Çünkü ana kitap O'nun yanındadır. Ana kitaptan maksat, Allah'ın hiç kaybolmayan, silinmeyen yok olmayan öncesiz ilmidir.»

İşte Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu âyeti bize böyle tefsîr etti, buna tamamen güven ve başkasından işittiğini kafandan at..» (1)

Şeyh Muhyiddin Arabî diyor ki :

«Allah yanında iki ayrı Levh vardır. Biri «Levh-i Mahfûz»dur ki, oraya yazılanlar artık silinmezler. Zaten «mahfuz» sözünün kullanılması, silinmekten korunmuş olduğunu ifade eder. Diğeri ise, «Levh-i Mahv ve'l-İsbat» tır. Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, «Mi'rac gecesi göklere çıktığımda kalemlerin gıcırtı seslerini işittim!» buyurması, bu ikinci Levh ile ilgilidir. Peygamberlere indirilen sahifeler, kitaplar ve şeriatlar bu ikinci Levh'ten inmiştir. Onun için şeriatlere nesih girer; biri gelir de diğerinin ya kısmen, ya da tamamen hükmünü kaldırır.» (2)

RESULÜLLAH (A.S.), MEKKELİLERE VA'DEDİLEN AZABI GÖRDÜ

(وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ) **«Onlara va'dettiğimiz azâbın ya bir kısmını sana gösteririz, ya da (göstermeden) senin ruhunu tutup alırız..»**

---

(1) el-İbriz Tercemesi/Celâl YILDIRIM: 1/463, 464
(2) el-Fütuhatü'l-Mekkiyye : 3/61

Mekke müşriklerine va'dedilen azâbı, Allah (C.C.) Bedir ve Uhud savaşlarıyla ve sonra da Mekke'nin fethiyle Peygamberine göstermiştir. Zira âyetin açık delâletinden gelecek azâbın yakın olduğu, Peygamber (A.S.) Efendimizin de görevinin tamamlanmak üzere bulunduğu anlaşılıyordu. Nitekim bu âyet indiği zaman ashab-ı kiramdan bir kısmı hem sevinmiş, hem de üzülmüşlerdi. Ancak âyetin asıl delâlet ettiği mana daha başkadır. O da şöyledir: Mekkeli müşriklere yakın gelecekte mutlaka bir azap inecektir. Sen ya bu azâbı görebileceksin, ya da ömrün vefa etmeyip görmeyeceksin. Aslında sen görevini yerine getirmiş bulunuyorsun. Gerisi bütünüyle Allah'a aittir, seni fazla ilgilendirmez. Hem sen Allah'ın va'dinin mutlaka gerçekleşeceğine de inanırsın. O bakımdan görmenle görmemen fazla bir şey ifade etmez.

Nitekim âyetin son kısmında bu hususa işâret edilerek, **«Sana düşen ancak teblîğdir. Bize de hesap görmek düşer.»**

PEYGAMBERİN (A.S.) BAŞARIYA ERİŞECEĞİ MÜJDELENİYOR

Tek başına ortaya çıkıp Arap Yarımadası'nı karşısına alan Hz. Muhammed (A.S.)ın şüphesiz ki, Allah'tan başka gönülden dostu ve yardımcısı pek yoktu. Ama aradan çeyrek asır geçmeden kurduğu büyük İslâm Devleti'nin temelini en sağlam şekilde attı ve dört yandan inkârcıları çevirerek her geçen gün yeryüzünü onlara daralttı. O kadar ki, yeryüzü dört yanından makasla kesiliyor ve müşriklerin hareket alanları daraltılıyordu. Bu her yönüyle İslâm'ın başarıya ulaştığını simgeliyor, risâleti, teblîğin hedefine ulaştığını müjdeliyordu.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu mutlu olay şöyle tasvîr edilmektedir: **«Yeryüzünü çevresinden eksilttiğimizi görmediler mi? Allah hep hükmeder. O'nun hükmünü tâkip ve reddedecek, kazasını bozacak yoktur. O, hesabı çabuk görendir.»**

Bir zamanlar müşrikler Mekke ve çevresini Müslümanlara daraltarak onlara kan kusturmuşlardı. Cenâb-ı Hak bu haksızlığın cezâsını kendi cinsinden vererek, çok geçmeden durum tersine çevrildi; bu defa Arap Yarımadası müşriklere daraltıldı. Kur'ân'da Allah'ın mü'minlerden yana bu açık tecellisi şu âyetle şöyle belirtilir: **«Onlardan öncekiler de düzen ve tuzak kurdular; sonunda bütün düzen ve tuzakların (cezasını vermek) Allah'a aittir..»**

Böylece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz teblîğ ve irşat görevini kusursuz

yerine getirince, Allah da kendine düşeni yaptı. Müşriklerin bütün hile ve tuzaklarını başlarına geçirdi, ayaklarına doladı. Düne kadar alaya alıp yurtlarından sürüp çıkardıkları Hz. Muhammed'in (A.S.) önünde bugün başlarını yere eğip affına sığınmaları, ilâhî inâyetin haktan yana nasıl tecelli ettiğinin en güzel örneklerinden biri değil midir?

İLMÎ YÖNÜ

(أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا) **«Yeryüzünü çevresinden eksilttiğimizi görmediler mi?..»**

İlgili âyet bir yandan yeryüzünün müşriklere iyice daraltıldığını belirtirken, diğer yandan ilim adamlarına ipucu ve temel bilgi olacak ilmî bir hakikatten haber veriyor; o da yerkürenin kutuplardan basık olması konusudur. Bilindiği gibi, Dünya şekli itibariyle küreye çok yaklaşır. Kutuplarda basık, ekvatorda şişkindir.

Bunun da, hem gece ile gündüzün ve mevsimlerin oluşmasında, hem de kuzey yarımküre ile güney yarımkürenin güneş ışınlarından düzenli yararlanmasında olumlu tesirleri söz konusudur.

Onbeş asır önce dünya coğrafyası üzerinde henüz bilimsel bir araştırma yapılmadığı tarihî bir gerçek iken ve dünya'nın bir küre biçiminde boşlukta belli bir yörüngede hareket ettiği bilinmezken, Kur'ân'da Dünya'nın kutuplarda basık olduğundan söz edilmesi, onun ilâhî kaynaktan indirildiğinin bir başka delili değil midir?

HZ. MUHAMMED'İN (A.S.) PEYGAMBERLİĞİNE

ALLAH VE İLİM SAHİPLERİ ŞAHİTTİRLER

(وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ) **«İnkâr edenler: Sen Peygamber değilsin, derler. De ki : Benimle sizin aramızda şâhit olarak Allah ve bir de yanlarında kitap bilgisi bulunanlar yeter.»**

Güneşi balçıkla sıvamak mümkün müdür? Hz. Muhammed'in (A.S.) getirdiği hakikatler, koyduğu esaslar, gerçekleştirdiği mükemmel düzen ve başardığı inkılâp tarihin akışını değiştirmiş, cehalet uykusunda asırlardır ömür tüketen kabile ve milletlerin uyanıp silkinmelerini sağlamış, insa-

na insanlığının mana ve hikmetini öğretmiş, ilme kapı açmak sûretiyle dünyaya yepyeni bir hareket ruh ve enerjisi getirmiş; zulmün karanlığında bocalayan milletlere gerçek medeniyetin ışığını sunmuş ve Kur'ân'da yer alan bilimsel anlamdaki ana fikirlerle, temel bilgilerle ilim adamlarına hareket noktalarını belirlemiştir. O'nun peygamberliğine, büyüklüğüne, insanlıktan yana eşsiz hizmetlerine bunca delil ve belge yetmez mi? İlim O'nun getirdiği hakikatleri doğrulamakta; ilim adamlarından insaflı ve gerçekçi olanlar, O'nun mânevî huzurunda saygı duymaktadırlar. O bakımdan Allah indirdiği kitap ile O'nun peygamberliğine şâhit bulunmaktadır. Gerek kutsal kitapları, gerekse diğer ilmî eserleri ve Hz. Muhammed'in (A.S.) hayatını okuyan ilim adamları O'nu tasdîk etmektedirler. Buna bir misal vermemiz gerekirse, ünlü Fransız tarihçisi ve şâiri Lamartine'i gösterebiliriz. Onun Hz. Muhammed (A.S.) hakkındaki şu takdirkâr sözleri şâhitlerden sadece biri olarak tarihe geçmiştir:

«Dünyada hiçbir insan ister kendi irâdesini kullanarak, ister kullanmadan bu kadar yüksek bir gayeye nefsini vakfetmiş değildir. Yaratılan ile yaratan arasına sokulmuş olan bâtıl inançları yıkmak, Allah'ı insana ve insanı Allah'a kavuşturmak, putperestlerin kendi elleriyle şekillendirdikleri maddî ilâhlar karşısında rasyonel ve kutsal ilâhlık düşüncesini yeniden canlandırmaktan ibaret olan bu gaye elbetteki çok yüksektir. Çünkü insan gücünün üstündedir. Dünyada hiçbir insan bu kadar büyük ve devamlılık arzeden bir inkılâbı tamamlamış değildir. Müslümanlık ortaya çıkışından iki asır sonra sulh yolu ile ve bazan da silah kuvvetiyle Arabistan'ın tamamını kontrolü altına almakla kalmamış, üç kıta üzerinde hakimiyet kurmuştur. İran'ı, Horasan'ı, Hazer'i, Batı Hindistan'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, Habeşistan'ı, Kuzey Afrika'nın bilinen bütün topraklarını, Akdeniz'in birçok adalarını, İspanya'yı ve Gal diyarının bir kısmını fethetmiş bulunuyordu.

Eğer başarılan işin büyüklüğü, kullanılan vasıtanın küçüklüğü ve elde edilen neticenin genişliği insan dehasının üç ölçüsü ise, modern tarihin hangi siyasi şahsiyeti Muhammed'le (A.S.) mukayese edilebilir Tarihin en ünlü şahsiyetleri ya kılıçları, ya kanunları, ya da imparatorlukları ile şöhret kazanmışlardır. Eğer bir şey kurmuşlarsa, kurdukları şey mutlaka maddî olmuş ve ekseriya kendilerinden önce yıkılıp gitmiştir. Hz. Muhammed (A.S.) ise, yerleşilen dünyanın üçte biri üzerinde orduları, kanunları, imparatorlukları, milletleri, hanedanları ve yüz milyonlarca insanı harekete geçirmiştir. Bundan başka fikirleri, inançları, ruhları da harekete geçirmeyi ihmal etmemiştir. Her harfi bir kanun haline gelmiş olan kutsal bir kitap üzerine çeşitli ırklara mensup ve çeşitli dilleri konuşan milletlerden oluşan ruhanî bir milliyet kurmuştur. Şüphesiz ki, Müslümanlık milliyetçiliği için

tesbit etmiş olduğu hâkim karakter, sahte ilâhlara karşı duyulan kin ve bir olup maddî olmayan hakiki Allah'a karşı beslenilen sınırsız sevgi ve bağlılıktır.

Filozof, hatip, kanun koyucusu, savaşçı, fikirler fâtihi, rasyonel bir akidenin, tasvirsiz bir dinin mimarı, dünya üzerinde yirmi kadar imparatorluğun ve onların hepsine hâkim olan bir tek mânevî imparatorluğun kurucusu..

İşte Hz. Muhammed (A.S.) budur! İnsanların büyüklüğünü ne ile ölçerlerse ölçsünler, dünyada hiçbir insan Ondan büyük olamamıştır.» (1)

Şüphesiz ki, Müslümanlığı bütün özellikleriyle anlayabilmek için Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyetini göz önüne almakla beraber, İslâm dininde Peygamber'in (A.S.) şahsına ayrılan oldukça mütevazi yeri de dikkatten kaçırmamak gerekir.

Diğer bir misali ise, tarihin gerilerine uzanarak vermek istiyoruz: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz risalet göreviyle sahneye çıkınca, o tarihlerde Tevrat ve İncil'i dikkatle okuyup ciddi çalışmalar yapan ünlü Arap bilgini Varaka b. Nevfel, Abdullah b. Selâm Onu tasdîk etmekte asla tereddüt göstermediler.

Çağımızda da Batılı bazı ünlü ilim adamlarının son birkaç yıl içinde İslâmiyeti seçmeleri de yeterli delillerden biri sayılabilir.

Görülüyor ki, Kur'ân, Hz. Muhammed'in (A.S.) hak nebî olduğunu iyice anlayabilmek için önce ilim sahibi olmayı, sonra da Tevrat, İncil ve Kur'ân'ı gözden geçirip mukayese imkânı sağlamayı tavsiye etmektedir. Nitekim Paris Tıp Akademisi üyelerinden Dr. Maurice BUCAILLE, 1976'da yayınladığı Tevrat, İnciller ve Kur'ân adlı eserinde ciddi bir mukayese yaparak Kur'ân'ın her kelimesinin ilâhî olduğunu bilimsel açıdan isbat etme basîretini ortaya koymuştur.

Bu üç kutsal kitabı okumayanlar, ne kadar bilgin geçinirlerse geçinsinler, ne Kur'ân, ne de Hz. Muhammed (A.S.) hakkında sağlıklı bir görüş ortaya koyamazlar. Gazete sütunlarından aldıkları basit bilgilerle Hz. Muhammed (A.S.), Kur'ân ve İslâmiyet hakkında rastgele söz söyleyip ahkâm kesmeğe kalkışmaları ayrı bir cehaletin, derin bir gafletin neticesi değil de nedir?

Gerçek dışı konuşup ortaya iddia atmakta mahir olanlar, hakikatleri araştırıp bulma sanatını pek öğrenemezler. Hissinin esiri olup aklını, id-

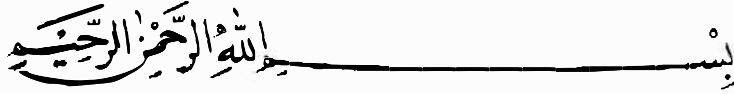
(1) Lamartine : Histoire de la Turquie, Paris/1854

râkini hakkı bulup çıkarmada kullanmaya alışmayanlar, hayatları boyunca hakka ve hakikate sırt çevirme inatlarını yenemezler. Allah'ın hidâyet verdikleri müstesnâ..

Ra'd Sûresinin tefsîri burada biterken, bizi muvaffak kılan Yüce Rabbımıza hamd; bize mânevî ışık ve rehber olan Resûlüllah (A.S.) Efendimize salât-ü selâmlar olsun..

Rabbım vaki kusurlarımızı iyi niyetimize, samimi duygularımıza bağışlasın. Âmin.

——oOo——



İBRAHİM SÛRESİ

Bu sûre, ismini, içinde kıssası anlatılan İbrahim Peygamber'den (A.S.) alır. 29 ve 30. âyetleri dışında tamamı Mekke'de inmiştir.

Âyet sayısı : 52

Kelime » : 861

Harf » : 3434 (1)

Sûrenin kapsadığı başlıca konular :

1— Gökleri ve yeri örneksiz ve benzersiz yaratan Allah'ın varlığı, birliği işlenir. Ortağı bulunmadığı belirtilerek Tevhît İnancı telkîn edilir.

2— Dünya'yı kendilerine tek amaç seçip onunla oyalanan inkârcı maddecilerin âhiretteki acıklı durumları tasvîr edilir.

3— Her peygamberin kendi kavim, ya da milletinden seçildiği ve onların diliyle irşat ve teblîğde bulunduğu anlatılır.

4— Peygamberi ve arkadaşlarını teselli etmek, müşrikleri uyarmak için gelip geçen ümmetlerin tutumlarından, onlara gönderilen peygamberlerin çetin mücadelelerinden ibretli safhalar, öğüt alınacak tablolar açıklanır.

5— İnkârda ısrar edip haksızlıkta bulunan müşriklere va'dedilen azâptan ve kıyâmet gününde görecekleri muameleden söz edilir. Mü'minlere va'dedilen Cennet ve ondaki sonsuz nîmetlerden bir kısmı anlatılır.

6— İbrâhim Peygamberin (A.S.) duâsı nakledilerek örnekler verilir.

7— Azâbın suçlu günahkârlara hemen verilmeyip geciktirilmesinin hikmetine işâret edilerek, İslâm'ın mutlaka başarıya erişeceğine atıflar yapılır, müjdeler verilir. Sonra da azgın inkârcıların Cehenemdeki acıklı halleri, çok duyarlı bir anlatımla belirtilir.

8— Böylece ölmeden önce dönüş yapıp imân etmek isteyenler için Allah'ın tevbe kapısının hep açık bulunduğu dolaylı şekilde hatırlatılır.

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/69



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ
اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذ۪ي
لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِر۪ينَ
مِنْ عَذَابٍ شَد۪يدٍ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى
الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُو۬لٰٓئِكَ
ف۪ي ضَلَالٍ بَع۪يدٍ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ
قَوْمِه۪ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ
وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٤﴾

M E Â L İ :

1— Elif -Lâm- Râ. Bu Kitâb'ı, Rablarının izniyle, insanları karanlıklardan aydınlığa, O yegâne üstün ve övülmeğe lâyık olanın yoluna çıkarman için sana indirdik.

2— (O övülmeğe lâyık olan) Allah ki, göktekiler de, yerde olanlar da O'nundur. Çok şiddetli azâbından da vay o kâfirlere!

3— Onlar ki Dünya hayatını sever, Âhiret'e tercîh ederler; Allah'ın yolundan alıkoyarlar da onu eğri göstermek isterler. İşte onlar uzak bir sapıklık içindedirler.

4— Biz, her peygamberi, onlara açık-seçik anlatsınlar diye kendi milletinin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır; dilediğini doğru yola iletir. O çok üstündür, çok güçlüdür; yegâne hikmet sahibidir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah gönderdiği her peygamberi kavminin diliyle göndermiştir.» (1)

«Bana beş haslet verildi ki, onlar benden önce hiçbir peygambere verilmemiştir :

1. Bir aylık mesafeye kadar korku salmakla yardım gördüm.

2. Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı, (veya temizleyici kılındı).

3. Ganîmet bana helâl kılındı, benden önce (hiçbir peygambere) helâl kılınmamıştır.

4. Şefaat (yetkisi) bana verildi.

5. (Benden) önce gönderilen her peygamber yalnız kendi kavmine gönderilmiştir. Ben ise, bütün insanlara gönderildim.» (2)

İLÂHÎ ŞİFRELER

Elif- Lâm -Râ: Diğer sûrelerin başında olduğu gibi, bunlar da Allah ile Peygamberi arasında bir şifredir. Aynı zamanda sûrenin özeti, ana giriş kapısı anlamında birtakım işâretlerdir. Allah daha iyisini bilir.

KUR'ÂN'DAN AMAÇ NEDİR?

(كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ...) **«Bu kitabı, Rablarının izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, O yegâne üstün ve övülmeğe lâyık olanın yoluna çıkarman için sana indirdik.»**

İlgili âyetle, Hz. Muhammed'e (A.S.) indirilen kitabın ne amaçla in-

(1) Ahmed : 5/158
(2) Buharî/teyemmüm : 1, salât: 56- Müslim/mesacid: 3- Dâremî/salât: 111

dirildiği belirleniyor ve bu dört madde halinde özetlenerek açıklanıyor

1— Kur'ân, bilgisizliğin, inkâr ve azgınlığın, zulüm ve haksızlığın getirip yaydığı karanlıkları, Tevhît nuruyla, risâlet güneşiyle gidermek, insanları bu karanlıklardan çıkarıp kurtarmak için indirilmiştir.

2— Kur'ân sadece insanları karanlıklardan çıkarmakla kalmaz, onların kalp ve kafalarına Allah'ın varlığını, birliğini, kudretinin sınırsızlığını, rahmetinin genişliğini işlemek üzere gönderilmiştir.

Böylece Kur'ân cehaletin, inkâr ve ahlâksızlığın karanlık bulutlarını kaldırırken, ilmin, ahlâkın, fazîlet ve adâletin; hakseverlik ve yardımda bulunmanın meşalesini gönüllerde yakmayı ihmal etmez.

3— Kendilerini ilâhî maarifin bu düzeyine getirenlere, yegâne üstünlüğün Allah'a ait olduğunu ve övülmeğe de ancak O'nun lâyık bulunduğunu, Kitab-ı Mübîn ibâdet ambalajı içinde takdim eder.

4— Peygamberin (A.S.) kendisine indirilen bu kitabı, belirtilen gaye ve amaç doğrultusunda teblîğ etmek ve irşatta bulunmakla görevli bulunduğunu yine kitabın kendisi açıklar.

İlâhî anlatımın bu yüksek uslûbu, Kur'ân'ın bir bakıma Allahça olduğuna binlerce belgelerden bir belge olarak aklımıza, mantığımıza ve vicdanımıza seslenmektedir: Peygamberin cihanşümul görevi ve hizmeti iki kısa cümleye sığdırılarak özetlenmiştir. Beşerde böylesine güçlü ve kapsamlı ifade kudreti yoktur.

GÖKTEKİLER VE YERDEKİLER ALLAH'A AİTTİR

(ٱللَّهِ ٱلَّذِي لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ) **«(O övülmeğe lâyık olan) Allah ki, göktekiler de ve yerde olanlar da O'nundur.»**

İnsan için bulunduğu yer ve görebildiği açı gereği iki şey daha belirgindir: Gökler ve yeryüzü. Göklerden maksat, uzayda serpiştirilmiş milyarlarca yıldız, sistem ve gezegenlerdir. Ancak bunlardan pek azını müşahede edebiliyoruz. Zira yapılan bilimsel tesbitlere göre, dünyaya henüz ışığı ulaşmayan yıldızlar vardır. Kâinatın büyüklüğü, üzerine kurulduğu plânın mükemmelliği, Yüce Yaratan'ın öncesiz ve sonrasızlığına açık delildir. Aynı zamanda O'nun ilim ve kudretinin sınırsızlığının bir başka belgesidir. Eserin kusursuzluğu ve güzelliği, şüphesiz ki sanatkârın gücünü ve yeteneğini simgeler ve her eser, mutlaka sanatkârının kudret damgasını taşır.

Konu bu açıdan incelendiğinde, biz insanlara göre, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Her varlık onun eseri, her düzen O'nun plânının gereği, her sistem O'nun kudretinin tezahürüdür.

Gerçek bu olunca, ilgili âyetle şu inceliğe kapı açılmakta ve hakikatı daha iyi anlayabilmemiz ilhâm edilmektedir. Şöyle ki : Çevremizde rastlayacağımız düzensiz taş, toprak yığınları için, «bunlar falân mimarın eseridir» diyemeyiz. Çünkü mimarın bilgi ve yeteneğini, plân ve düzenlemesini yansıtan hiçbir delil ortada mevcut değildir. Eğer kâinat da plânsız, proğramsız, dağınık, ölçüsüz ve düzensiz bir karmaşalık içinde olsaydı, onlara bakıp da, «bunların hepsi Allah'ın eseridir, O'nun kudretinin düzenlemesidir» diyemezdik. Aynı zamanda Kur'ân'da da böyle bir âyete yer verilmemesi gerekirdi. Oysa bu kutsal kitabın otuzdan fazla yerinde göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Allah'a ait olduğu belirtilmiştir. Bu, kâinatta mutlak bir düzenin bulunduğu, mükemmel bir plâna göre hazırlandığı, kusursuz proğramlara göre yürütüldüğünü bize öğretmeğe yönelik ilâhî beyânlardan bir kısmıdır. Uzaklara gitmeye, uzayın derinliklerine dalmaya gerek yok; sadece Güneş Sistemi'ni ele aldığımız ve Güneşe bağlı bulunan dokuz gezegenden biri olan Dünya'nın düzenli hareketlerini, izlediği yörüngeyi, kutuplarda basık, ekvatorda şişkin olduğunu, Güneşin etrafında dönerken 23 derecelik bir meyil gösterip bazan kuzey yarımküresini Güneşe doğru yaklaştırıp güney yarımküresini uzaklaştırdığını, bazan da bunun aksini yaptığını ve bütün bunları belli bir proğram ve matematiksel inceliklere göre devam ettirdiğini, böylece gece ve gündüzün, mevsimlerin meydana geldiğini düşünürsek, kâinatın başıboş, düzensiz, gayesiz, hesapsız, kitapsız taş, toprak yığınları olmadığını anlar ve her sistem ve dengede Allah'ın damgasının bulunduğunu görmekte gecikmeyiz.

İşte İlgili âyetle, **«Göktekiler de, yerde olanlar da O'nundur»,** buyurulurken, bu inceliklere dikkatimiz çekilmek istenilmiş ve aklımızı ilmî araştırmaya çevirip hakikatı görmemiz tavsiye edilmiştir.

O bakımdan Allah kuru bir ifade olarak, **«Göktekiler de, yerde olanlar da O'nundur»,** buyurmuyor; onu bir temel bilgi, ana fikir mahiyetinde önümüze koyup üzerinde iyice düşünmemizi emrediyor.

Sonuç olarak belirtelim ki, göklere ve yere böyle bir düşünce, böyle bir dikkat ve böyle bir incelikle bakmayan; onlarda hâkim olan mükemmelliği görmeyen gözler, çoktan kör olmuştur. Bu hakikatleri idrâk etmiyen kalpler, elbetteki tıkanmıştır..

İNKÂR KARANLIĞINDAKİ KÖRLÜĞÜN BELİRTİLERİ

Önce «karanlıklar» ve «aydınlık» diye çevirisini yaptığımız, «zulümat» ile «nur» kelimeleri üzerinde durmamız uygun olur. Çünkü birinci kelime çoğul, ikincisi tekil olarak kullanılmıştır. Bu, insanı mânevî karanlığa iten sebeplerin çokluğuna, iman ve ilmin de insanı Allah'a ulaştıran tek yol bulunduğuna delâlet eder. Ancak unutmamak gerekir ki, en tehlikeli karanlık, şüphesiz ki, inkâr ve cehaletten kaynaklananıdır. O bakımdan böyle bir karanlığa gömülenlerin, hakikatı göremiyecek kadar kalp gözlerinin kapandığı tarihin hemen her devrinde ve döneminde görülmüştür. İlim adamları Kur'ân'dan aldıkları feyiz ve ilhamla bu körlerin birtakım belirtilerini tesbit edip açıklamışlarsa da, onları buraya nakletmemize gerek görmüyorum. İlgili âyetlerle Cenâb-ı Hak o gibilerin açık belirtilerini üç madde halinde özetliyerek bize bildirmiştir:

1— Dünya hayatını çok severler. Her vesileyle onu Âhiret hayatına tercîh ederler. Aslında onlar âhirete inanmazlar. Dünyanın her türlü nîmetini kendi tekellerinde bulundurma hırsı içindedirler. Semavî dinler, kutsal kitaplar ve peygamberler onların bu hudut tanımayan hırslarını belli bir sınırda tutup yönlendirmeyi plânlarlar. Bundan dolayı onlar bu üç nîmetten, diğer bir tabirle yüksek değerden hiç, ama hiç hoşlanmazlar.

2— Dine ısınanları veya onu seçmeye karar verenleri Allah yolundan alıkoymaya çalışırlar. Bunun zevkli bir görev olduğuna inanır; bir kişiyi olsun saptırdıkları zaman kendilerini mutlu sayarlar.

İbâdethaneler onlara göre, tembeller yuvası, ibâdet daha çok bilgisizlerin, ya da geri zekâlı olanların meşgalesi; başkalarına yardım bönlüğün alâmeti, Allah'ın seçip insanlara indirdiği dini savunmak gericiliğin kendisidir.

3— O nedenle Allah'a giden yolu hep eğri göstermek, saadet caddesini hep kapalı ve karanlık tanıtmak isterler. Din düşmanlığı onlarda derunî bir maraz halindedir ve tedavisi çok zordur.

İşte on beş asır önce Mekke ve Medine'de bu zihniyette olan inkârcı döneklerin bir benzerleri hiçbir devirde sahneden eksik olmamışlardır. Şüphesiz bu, hak ile bâtıl mücadelesinin süregelen bir uzantısıdır.

HER PEYGAMBER, KENDİ KAVMİNİN DİLİYLE GÖNDERİLMİŞTİR

(وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ) **«Biz her peygamberi, onlara açık-seçik anlatsınlar diye kendi milletinin diliyle gönderdik.»**

İlgili âyetin açık anlatımından, Hz. Muhammed'in (A.S.) de sadece Araplara, daha çok Mekkeli Kureyş kabilesine veya Mekkeli muhacirlerle, Medineli ansara gönderilmiş bir peygamber olduğu anlaşılmamalıdır. Zira Kur'ân âyetinden bir hüküm çıkarmak gerektiğinde, o hükümle ilgili diğer bütün âyetler biraraya getirilir, kronolojik sıra gözetilir, ilgili hadîsler de dikkate alınır ve ancak ondan sonra asıl delâlet ettiği hüküm çıkarılabilir. Nitekim Sebe' Sûresinde Hz. Muhammed'in (A.S.) bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği şöyle açıklanmaktadır : **«(Ey Peygamber!) Biz seni bütün insanlara ancak (rahmetin) müjdecisi, (azâbın) uyarıcısı olarak gönderdik. Ama insanların çoğu bilmezler.» (1)**

Kıyâmet kopuncaya kadar bütün insanlara Allah'ın en son mesajını teblîğ ile görevli bulunan Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz, elbette bir kavmin, bir milletin bünyesinden seçilmiştir. Ne var ki, Cenâb-ı Hak, İslâm'ın ruhlar ve kafalar üzerindeki yüksek tesirini bütün milletlere göstermek için son peygamberini Arap Yarımadası'ndan seçmiştir. Zira o çağda Araplar katı bir putperestlik havası içinde zulmün her çeşidini işlemekte bir sakınca görmeyen, daha çok talancılıkla geçinen; kadınları ve çocukları esir edinip köle ve cariye diye pazarlarda dolaştırmayı sanat haline getiren, kız çocuklarını diri diri gömecek kadar vicdanları katılaşan bir milletti. Onları ıslâha muktedir olan bir peygamberin, bir kitabın, bütün milletleri ve kavimleri ıslâh edecek yüksek bir kudrete sâhip olduğu kesinlik kazanıyordu. Hem ilâhî muradı yansıtmaya Arapça diğer dillerden daha yatkın ve daha geniş; insan ruhunun inceliklerine seslenme bakımından daha zengin idi. Ayrıca soydan irsî yolla gelen birçok değerlere, fazîletlere sâhip olan Hz. Muhammed (A.S.) doğruluk, nezaket, edep, terbiye, yüksek ahlâk ve fazîletin doruğunda bulunuyordu. Onun için Cenâb-ı Hak: **«Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.»** (2) buyurarak, onun bu yüksek şerefe herkesten çok lâyık bulunduğunu bildirmiş oldu.

Hz. Muhammed (A.S.) böylece risâlet göreviyle bütün insanlara seslenirken işe, yakınlarını Tevhît İnancı'na dâvet ile başlamış ve arkasından doğduğu yer olan Mekke halkına Cenâb-ı Hakk'ın buyruklarını teblîği, gö-

---

(1) Sebe' Sûresi : 28
(2) Enbiyâ Sûresi: 107

revinin ikinci halkası olarak belirlemişti. Bu, atılan bir cisim sebebiyle gölde meydana gelen küçük dairenin bir büyüğünü oluşturmasına ve giderek dairelerin ardarda birbirini takip etmesine benzer. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de Mekke vadisine attığı ilâhî nurun meydana getirdiği dairelerin birbirlerini izlemesiyle Mekke sınırlarını aşıp Medine'ye uzandı ve çok geçmeden Arap Yarımadası'nı fethetti. Arkasından fütuhatlar birbirini izledi; derken kıtalar üzerinde ALLAHU EKBER sesleri işitilmeye başlandı.

Hz. Peygamber (A.S.) dâvete belirtilen şekilde merkezden dışa doğru değil, dıştan merkeze doğru başlasaydı ne olurdu? Her şeyden önce anlaşma ve uyum meydana gelmez, arada derin bir boşluk her zaman kendini hissettirirdi. Zira öyle bir dönemde Arapça konuşan Peygamber (A.S.) kalkıp İran'a veya Bizans'a, ya da Hindistan'a giderek dâvete oradan başlamış olsaydı, hiç kimseden yüz bulamayacak, belki de deli veya maceracı damgası vurularak o ülkeden kovulacaktı. O nedenle de, atılan kıvılcımı kalbinde ve kafasında taşıyacak havarîler yetişmez, başlatılan hamle ilk adımda olduğu yerde kalır, ileri atılma imkânı bulamazdı.

Kur'ân, her millete onların kendi diliyle ayrı ayrı indirilseydi, birlik sağlanamaz, değişik ifadeler karşısında değişik anlayışlar, farklı hükümler ortaya çıkardı. Hem böyle bir durumda, her millete kendi dillerini konuşan ayrı bir peygamber de gönderilmesi gerekirdi. Oysa bunların hiç birine lüzum yoktur. Çünkü gönderilen son peygamber, indirilen son kitabı önce kendi diliyle kendi kavmine ve çevresine teblîğ edip öğretecek; sonra da onlar yavaş yavaş çemberi genişletip öğrendiklerini başkalarına öğretmek suretiyle Allah'ın insanlığa olan son seslenişini yayma hizmetini aktarmış olacaklardı. Nitekim öyle oldu, indirilen kitabın orijinali, yani ilk nüshası olduğu gibi korundu, istinsah edilen nüshaları İslâmiyeti kabul eden ülkelere gönderildi ve zamanla bu kutsal kitap birçok dillere çevrilerek ve açıklaması yapılarak iyice yaygınlaştırıldı da arzulanan netice gerçekleşmiş oldu..

Böylece peygambere düşen görev, Allah'ın emirlerini, yasaklarını ve insanlığın huzur ve güveninden yana koyduğu hükümlerini açık-seçik teblîğ etmektir. Kavim ve milletlere düşen ise, Onun teblîğ ettiklerini kendi dillerine çevirip anlamaya ve gereğince amel etmeğe özen göstermektir. Gerisi Allah'a aittir: Dilediğini doğru yola eriştirir, dilediğini sapıklık üzere bırakır. Her fert ve millet kendi istidat ve kabiliyetine göre o rahmet ve hidâyetten nasibini alır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın indirilmesinin hikmet ve amacı açıklandı. Varlık âleminde her şeyin Allah'ın eseri olduğu belirtilerek mevcut mükemmel düzen üzerinde düşünmemiz ilhâm edildi. Sonra da birtakım şüpheleri gidermek için her peygamberin kendi kavminin diliyle teblîğ ve irşat görevini yerine getirdiğine dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, konu tarihî bir olayla açıklığa kavuşturuluyor. Musa Peygamber'in de kendi kavmini onların diliyle eğittiği anlatılıyor. Sonra da inkâr ve sapıklık karanlıklarından onları kurtarmaya çalıştığı bildiriliyor ve böylece Allah'ın o millete olan nîmetlerini hatıratarak nankörük etmemeleri için gereken uyarılarda bulunduğu açıklanıyor.

—oOo—

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا
اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ
بِاَيَّامِ اللّٰهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾
وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ
اَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ
وَيُذَبِّحُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفِي ذٰلِكُمْ
بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
لَاَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسٰٓى

إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ⑧

M E Â L İ :

5— And olsun ki Musa'yı da kavmine-milletine, «onları karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat» diye âyetlerimizle (açık belgelerimiz ve mu'cizelerimizle) göndermiştik. Şüphesiz ki, bunda çokça sabreden, çokça şükreden herkes için ibretler, öğütler vardır.

6— Ve Musa da o vakit kavmine şöyle demişti: «Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın; hani sizi Fir'avn hanedânı(nın zulmün)den kurtarmıştı ki, onlar sizi azâbın kötüsüne uğratıyor; erkek çocuklarınızı boğazlıyor, kız çocuklarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunlarda Rabbınız tarafından sizin için büyük bir imtihan vardı.

7— Yine hatırlayın ki, Rabbınız şöyle buyurmuştu: Şanıma and olsun ki, şükrederseniz elbette (lûtuf ve nîmetimi) artırırım. Nankörlük ederseniz, (bilin ki) azâbım şüphesiz ki çok şiddetlidir.

8— Musa (devamla) dedi ki : Siz ve yeryüzündekilerin hepsi inkâra sapıp nankörlük edecek olursanız, şüpheniz olmasın ki, Allah müstağnîdir (her şeyden ganîdir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, fakat her şey O'na mutlaka muhtaçtır) ve övülmeğe de (her zaman O çok daha) lâyıktır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Mü'minin her işi ve durumu hayret vericidir: Allah onunla ilgili bir hüküm yerine getirirse, mutlaka onun hakkında hayırlı olur. Kendisine bir zarar veya sıkıntı dokunursa, sabreder. Bu da onun için hayırlı olur. Genişliğe, ferahlığa kavuşursa, şükreder. Bu da onun için hayırlı olur.» (1)

Kudsî Hadîs :

«Ey kullarım! Sizden öncekileriniz ve sonrakileriniz; insanınız ve cinniniz (toplanıp) hepsi sizden en çok takvâ üzere olan adamın kalbi üzere olsalar, bu benim mülkümde hiçbir şey artırmaz! Sizin öncekileriniz, sonra-

(1) Müslim/zühd: 64- Dâremî/rikak: 61

kileriniz; insanınız ve cinniniz, sizden en ahlâksız adamın kalbi üzere olsalar; bu benim mülkümden bir şey eksiltmez. Yine sizin öncekileriniz, sonrakileriniz, insanınız ve cinniniz (toplanıp) bir toprak üzerinde durarak benden (herbiri bir şeyler) isteseler; ben de herkesin istediğini versem, bu benim mülkümden bir şey eksiltmez; sadece denize sokulan iğnenin denizden noksanlaştırdığını noksanlaştırabilir (yani hiçbir şey eksiltemez).» (1)

UYARILAR ARASINDA BENZERLİK

(وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ ...) **«And olsun ki, Musa'yı da kavmine-milletine, «onları karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat» diye âyetlerimizle göndermiştik..»**

İlgili âyetten, gelip geçen peygamberlerin aynı görevi yerine getirmeğe çalıştıkları; irşatları, uyarıları ve karşılaştıkları zorluklar arasında yakın benzerlik bulunduğu anlaşılıyor. Şöyle ki : Bundan önceki âyetlerle, Hz. Muhammed'in (A.S.) görevi belirtilirken şu söze yer verilmişti: **«Bu kitabı, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa; o yegâne üstün ve övülmeğe lâyık olan Allah'ın yoluna çağırman için sana indirdik.»** Beşinci âyetle, bu defa bunun bir benzeri görevle Musa Peygamber'in (A.S.) görevlendirildiğine dikkatler çekiliyor ve imânla küfür arasındaki sürtüşme ve tartışmanın tarih boyunca sürüp geldiğine, her peygamberin bulunduğu çevrenin inanç durumuna, psikolojik yapısına ve sosyal durumlarına göre birçok zorluklarla karşılaştığına işârette bulunuluyor. Çünkü peygamberlerin amacı aynıdır, sadece araçlar değişiktir. O halde insanları Cenâb-ı Hakk'ın dinine dâvet ederken, geçmişte bu doğrultuda meydana gelen olayları hiçbir zaman unutmamak gerekir.

GÖSTERİLEN MUCİZELER

Her peygamber, hitap ettiği kitlenin yapısına göre birtakım mu'cize ve âyetlerle peygamberliğini kanıtlamaya çalışmıştır. Çünkü onlar sıradan kimseler olmayıp yüce âlemden alıp öylece tebliğ ve irşatta bulunurlar. Bu nedenle de Allah'ın izniyle olağanüstü bir kaç olay sergileyerek, kuvvetin ve kudretin bütünüyle Allah'a ait olduğunu gösterirler.

Ancak unutmamak gerekir ki, mu'cizeler, olağanüstü olaylar tek ve değişmez irşat ve uyarı aracı olarak kullanılmaz. Ondan sonra toplumu

---

(1) Müslim/imân: 327, birr : 55

yönlendirme plân ve proğramları hazırlanır ve daha çok duyguları, düşünceleri berraklaştırma amaçlanır; arkasından ana fikir, temel bilgi verilerek beşer aklı harekete geçirilir.

Diyebiliriz ki, gönderilen her peygamber kendi şartları ve ölçüleri içinde bu metodu uygulamıştır. Peygamber artık gönderilmeyeceğine göre, son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) izinde olan mürşitler, ilim adamları ve hatipler, geçmişteki mu'cizelerle değil, en büyük mu'cize olan Kur'ân'ı, temel yönlendirme ve aydınlatma kaynağı olarak kullanmakla görevlidirler. Bunun için de İslâmî ilimleri çok iyi bilmelerine, geniş kültür sahibi olmalarına büyük ihtiyaç vardır. Hem Kur'ân, ilmî ve maarifi esas kabul ederek inmiştir. Onu kıyâmet kopuncaya kadar bu çizgide tutmamız şarttır. Çünkü ilim ve teknikteki gelişme devam etmektedir ve -insanlar kendi kıyametlerini koparmazlar, yani bir nükleer savaşı başlatmazlarsa- devam da edecektir.

ALLAH'IN GÜNLERİ

(وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ) **«Ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat.»**

Allah'ın günleri diye çevirisini yaptığımız «eyyami'llah», halk arasında «Allah'ın günleri çoktur» tabirinden çok farklıdır. Zira Araplar, «Allah'ın günleri» tabirini, geride bıraktıkları çok sıkıntılı, ya da huzurlu ve bol nîmetli günleri kasdederek kullanırlar.

O bakımdan Musa Peygambere, kendi kavmine o geçen sıkıntılı ve bol nîmetli günleri hatırlatması emrolunmuştur. Bunun sebebi açıktır: İnsanlar genellikle hem nankördürler, hem de geçen günleri çarçabuk unuturlar. Refaha kavuştukları zaman sıkıntılı, ıstıraplı günleri; sıkıntıya düştükleri, başlarına bir felâket indiği zaman genişlik ve refah günlerini hiç yaşamamış gibi olurlar. Oysa ekmeğini göz yaşları içinde yemeyen, ıstıraplı gecelerini yatağında ağlayarak geçirmemiş olanların, çoğu henüz ilâhî bir kuvvetin varlığından pek haberdar sayılmazlar. Köpürüp akan nîmetler içinde yüzenler ise, çoğu zaman bunların arkasında sıkıntılı, ıstıraplı günlerin gelebileceğini düşünmeye bile vakit bulmazlar ve o yüzden Allah'ın kâinattaki cari sünnetinden habersiz varacakları çizgiye kadar koşarak giderler.

Allah'ın günlerini bir sinema şeridi gibi sık sık gözlerinin önünden geçirip O'nun sınırsız kudretini idrâk eden basîretli kişiler ise, güçlükleri tebessümle karşılarlar; en ağır yük altında bile dimdik durmak için gayret sarfederler. Çünkü bunun bir ilâhî deneme olduğunu bilirler ve tahammül

gösterdikleri takdirde her iki âlemde de başarılı olacaklarına inanırlar.

Onun için ilgili âyetin son kısmında Cenâb-ı Hak, bu gerçeği bize şöyle hatırlatıyor : **«Şüphesiz ki bunda çokça sabreden, çokça şükreden herkes için ibretler, öğütler vardır.»**

MUSA PEYGAMBER DOKUZ ÂYETLE GÖNDERİLMİŞTİ

Bazı tarihçilere göre iki asır; Tevrat'a göre dört asırdan fazla Mısır'da kalan İsrailoğulları, buna rağmen hiç bir zaman oranın yerlileri sayılmamışlar; Yusuf Peygamber'den sonra yerli halk ile onlar arasındaki mesafe her geçen yıl biraz daha açılmaya devam etmiş ve II. Ramses günlerinde bu açıklık iyice gündeme gelerek İsrailoğulları'nın çoğalmasından büyük endişe duyulmuştu. Kur'ân'da, mü'minleri teselli babında bu tarihî olay münasebet düştükçe tekrarlanır ve böylece zulüm ve işkenceyi sanat haline getiren milletlerin eninde sonunda Fir'avn gibi hüsrana uğrayacakları haber verilir.

Nitekim yıllarca Fir'avnlar tarafından ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören, en ağır işlerde bir karın tokluğuna çalıştırılan İsrâiloğulları, bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bir de soykırımla yüzyüze getirilince, iyice bunalmışlardı. Cenâb-ı Hak, zalimi yakalamayı, mazlûmu kurtarmayı -ezelî plân ve proğramı gereği- murat etti. Musa'yı (A.S.) görevlendirdi. Ne var ki, İsrailoğulları Allah'ın bu iyiliğini, rahmet ve yardımını bazan anlayıp takdîr ettiler, bazan da unutup nankörlükte bulundular. Musa Peygamber onları hidâyet çizgisinde tutabilmek için -Allah'ın izniyle- dokuz mu'cize gösterdi. Şüphesiz ki, onlardan bir kısmı sevindirici ve şükrü gerektiriciydi; bir kısmı da üzücü ve sabretmeyi gerektirici idi. Onları şöyle sıralayabiliriz:

1— Asâ'nın yılana dönüşmesi ve bir anda sihirbazların sihirlerini tesirsiz hale getirmesi ve o bakımdan sihirbazların sihirle mu'cize arasındaki farkı çok açık görüp Musa'ya ve Rabbına inanarak secdeye kapanmaları,

2— Musa Peygamber'in (A.S.) koynuna soktuğu elinin bembeyaz, ışıl ışıl oluvermesi; böylece onun elinde ilâhî kudretin tecelli etmesi,

3— Asâ'sını Kızıldeniz'e vurup yol açması, İsrailoğulları o açılan yoldan geçtikten sonra arkalarından onları takibe koyulan Fir'avn ve askerlerinin orada boğulması,

4— Sina çölünde üzerlerine kudret helvası ile bıldırcın kuşlarının yeterli gıda olarak indirilmesi,

5— Tûr dağının üzerine kat kat bulut inip müthiş bir sarsıntının meydana gelmesi,

6— Musa Peygamberi sihirbazlıkla itham edip onu tesirsiz hale getirmek için birtakım entrikalara baş vuran Fir'avn ve kavmi üzerine tufan, sel baskını, çekirge, kurbağa ve kan gönderilmesi,

7— Yine kan görünümünde yağmur yağması ve sonra da kıtlık baş göstermesi,

8— Sina çölünde çok sıcak mevsimlerde bulutların gölge olması,

9— Asâ'nın kayaya vurulması neticesi, taştan 12 pınarın fışkırması.. (1)

Bu ve benzeri mu'cizelere, olağanüstü olaylara rağmen İsrailoğulları tam anlamıyla Tevhît İnancı doğrultusunda sırat-ı mustakîm üzere olamadılar; zikzak çizerek kâh mü'minler, kâh inkârcılar olarak renk değiştirmeğe devam ettiler. Şüphesiz ki, bu olaylar bize, hayatta eğitilmesi en zor olan canlının insan olduğunu göstermektedir. Hele bir de yaşını, başını alıp kartlaşmışsa, onu bükmek, eğrilikten kurtarmak çok daha zordur. Ne var ki, peygamberlerin de daha çok muhatapları bunlar olmuştur.

Böylece Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed'e (A.S.), İsrâiloğulları'nın tavırlarını, kendi peygamberlerine karşı tutum ve anlayışlarını; Musa Peygamber'in (A.S.) irşat metodunu açıklayarak, inatçı inkârcıların İslâm'a karşı olumsuz tutumlarından dolayı üzülmemesini; sünnetullahın böyle başlamış ve devam edeceğini hatırlatıyor. O bakımdan teblîğ ve irşat hizmetinin sürdürülmesinde büyük yararların söz konusu olduğuna işârette bulunuyor.

ÇOK SABIR VE ÇOK ŞÜKÜR

(إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ) **«Şüphesiz ki bunda çokça sabreden, çokça şükreden herkes için ibretler, öğütler vardır.»**

Hem dünyada, hem de âhirette Allah'a inanan fert ve toplumları başarılı kılan iki önemli hasletten söz ediliyor: Sabır ve şükür.. Fertlerin olduğu gibi, milletlerin de hayatında birtakım iniş ve çıkışlar vardır. Başarılı olduğumuz dönemlerde bizi aziz kılan Allah'a gönülden şükretmemiz ve uygulamada bunun en güzel ürünlerini sergilememiz kadar asil bir düşünce ve davranış bilemiyoruz. Onun gibi sıkıntılı dönemlerimizde, ikbal gün-

(1) Bu dokuz mu'cize az farklı tesbitlerle rivâyet edilmiştir.

lerini geride bıraktığımız günlerde veya insanlığın hayrına başlattığımız fazîlet mücadelesinde engellerle karşılaştığımız zamanlarda dayanma gücümüzü ortaya koymamız ve Allah'a kulluk görevimizi yerine getirirken büyük bir sabır göstermemiz de öylesine asil ve gereklidir. Her iki durumda da başarının anahtarı şükür ve sabırla şifrelenmiştir.

İsrâiloğulları'nın tarih boyunca inişli-yokuşlu hayatı ve şükretmedikleri için başarısızlığa uğramaları ve göğüs gerilmesi gereken konularda sabretmesini bilmediklerinden dolayı zillet ve meskenete duçar olmaları ibretli birer misal olarak hatırlatılıyor. Böylece Hz. Muhammed'in (A.S.) etrafında toplanan ve bu yüzden binbir mihnetle yüzyüze gelen Ashab-ı Kirâm'a başarılı olabilmeleri için sabır ve şükür tavsiye ediliyor. Şüphesiz ki, bu tavsiye yalnız onlara değil, kıyâmete kadar gelecek olan mü'minleredir de..

Zira hayat yolunda emin adımlarla yürümemizi kolaylaştıran ancak Allah'a dosdoğru imândan sonra onun tabii ürünü olan sabır ve şükür duygusudur. Unutmayalım ki, başarılan büyük işler, hep imân, azim, sabır ve şükür sayesinde gerçekleşebilmiştir.

MUSA PEYGAMBERİN KENDİ MİLLETİNE SON UYARISI

(وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ..) **«Ve Musa da o vakit kavmine şöyle demişti: «Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın..»**

Maddeye ve dünya saltanatına aşırı derecede hırslı olan İsrâiloğulları, başlarında büyük bir peygamberin, aynı zamanda olaylara göğüs germesini çok iyi bilen bir kumandanın marifetiyle Fir'avn'ın zulmünden kaçıp kurtuldular. Uzun ve yorucu bir göçten sonra gelip va'dedilen kutsal toprağa yerleştiler. Ancak gerek uzun ve yorucu yolculukları, gerekse kutsal toprağa yerleşmeleri günlerinde, Kur'ân'ın belirttiği sabır ve şükür hususlarında pek başarılı olamadılar. Bazan şüpheye düştüler, bazan ümitsizlik alâmetleri gösterip isyan edecek duruma geldiler; bazan da putperestliğe özendiler de Allah'ı maddeleştirmek istediler. O yüzden birçok sınavları kaybetmiş, zaman zaman birtakım sıkıntılarla yüzyüze gelmişlerdi. Şüphesiz ki, Kur'ân onların bu kararsız, sabırsız ve şükürsüz tutumlarını hem kınıyor, hem de mü'minlere selâmet yolunu bütün açıklığıyla tarif ediyor. Sonra da Hz. Musa'nın (A.S.) kararlı, azimli, irâdeli, sabırlı ve şükürlü tutumunu överek kararsızlık içinde bocalayan İsrâiloğullarına yapmış olduğu son uyarısını şu sözlerle belirtiyor :

1— Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın,

2— Hani ya, sizi Mısır'da Fir'avn'ın esaret ve işkencesinden kurtarmıştı. O Fir'avn ki, sizi azabın en kötüsüne uğratmış; erkek çocuklarınızı kesmiş, kız çocuklarınızı sağ bırakmıştı.

3— Mısır'da ise, büyük bir sınav geçirdiniz.

4— Kızıldeniz size -Allah'ın izniyle- açıldı da geçtiniz. Fir'avn ve yandaşları ise, orada boğuldular. Böylece Allah düşmanlarınızı kahretmek suretiyle sizi büyük bir belâdan kurtarmış oldu.

5— Ama siz, bunca nîmetleri çok geçmeden unuttunuz da sabırsızlık gösterdiniz.

6— Bu tutum ve nankörlüğe devam ederseniz, bilin ki Allah'ın azâbı çok şiddetlidir. Sizi tekrar esaret zilletine itebilir.

7— Unutmayın ki, Allah'ın ne sizin, ne de diğer milletlerin şükrüne ve sabrına ihtiyacı vardır. O mutlak ganîdir. Emir ve tavsiye edilen her şey sizin hür, bağımsız, şerefli, itibarlı ve kuvvetli bir millet olarak rahatça yaşamanıza yöneliktir.

Musa Peygamber'den sonra Onun tavsiyelerini unutan İsrâiloğulları zaman zaman nankörlük etmekten geri kalmadılar ve o yüzden tarih boyunca birkaç defa daha esaret ve zillete uğratıldılar.

Mevlânâ Celalettin Rumî, **«Şanıma and olsun ki, şükrederseniz, elbette (lütuf ve nîmetimi) artırırım. Nankörlük ederseniz, (bilin ki) azabım çok çetindir.»** meâlindeki âyeti açıklarken diyor ki : «Bu azap iki türlüdür : Biri dünyada, diğeri âhirettedir. Dünyadaki azap, nîmetin elden gitmesidir. Özellikle madde ve makama düşkün olanlar için dünya hayatında bundan daha elim bir azap düşünülemez.»

Onun için, «nîmetten dolayı şükür de ayrı bir nîmettir.» denilmiştir.

SABIR VE ŞÜKÜR

Sabır : Sözlükte, sıkıntı ve darlıkta dayanma gücü gösterip kendini dengede tutmaktır. Hayvanı bir süre yemden alıkoyup aç tutmak da bu anlamda «sabır» kökünden türetilen fiille ifade edilmiştir. Terim olarak: Nefsi, akıl ve şeriatın ön ve uygun gördüğü anlam ve şekilde hapsetmek anlamında kullanılmıştır. Daha çok dert, felâket ve musîbete karşı nefsin isyan ve tahammülsüzlüğünü tutmak anlamına geldiği vakidir. Sızlanıp kararsızlık göstermek ise, sabrın karşıtı sayılmıştır.

Savaşta sabır, cesaret ve kahramanlıktır. Karşıtı ise, korkaklıktır. Oruç

ibâdetinde sabır, nefsin arzularını bir süre tutup zaptetmektir. O bakımdan oruca «sabır» denilmiştir.

Unutmayalım ki, sabrın dinde önemli bir yeri ve anlamı vardır. Allah'ın doksan dokuz isminden biri de «es-Sabûr»dur. Bu, çokça sabreden demektir. İlgili âyette mü'min hakkında, buna yakın bir anlam taşıyan «sabbar» sıfatı kullanılmıştır ki bu, Kur'ân'ın tam dört yerinde geçer. Amaç, Allah'ın «sabûr» sıfatının tecellilerine mazhar olabilmek için Allah'ın dinini teblîğ ederken büyük bir sabır göstermenin lüzumunu belirtmektir. (1)

Onun için diyebiliriz ki, ilâhî bir sabır olmadan, hayatta başarılı olmak çok zordur. Meşru nîmetler, zaferler, tatlı meyvalar hep sabır tezgâhının ürünleridir. Allah rızasını, ebedî saadeti, mutlu yarınları isteyen kişiler sabretmesini bilmelidir. Hz. İsa (A.S.) ne güzel söylemiştir: «Hoşlanmadığına sabretmedikçe, hoşlandığını ele geçiremezsin.» Hz. Ali (R.A.) de : «Sabrın evveli acıdır, ama sonu çok tatlıdır.» diyerek olaylar karşısında dayanma gücünü ortaya koymanın önemine işâret etmiştir.

Şükür : Sözlükte, nîmeti düşünüp ortaya çıkarmaktır. Karşıtı, küfürdür, yani nîmeti örtüp belirsiz hale getirmek, kimden nasıl geldiğini düşünmemektir.

Böylece şükür üç yönlü bir anlam taşır:

a) Nîmeti unutmamak kalbin şükrüdür.

b) Nîmeti vereni hatırlayıp sözlü ya da yazılı övgüde bulunmak dilin şükrüdür.

c) Yetecek kadar meşru yoldan kazanıp nîmete erişmek, organların şükrüdür. Namaz, oruç, zekât ve hac ibâdetleri bu üç şükrü en geniş ve en güzel anlamda gerçekleştirirler.

Şükür derecesine ancak sabır basamaklarıyla çıkılabilir. Sabrı olmayanın şükredecek kadar idrâki uyanık değildir. İyi bir sabrın özü ve mayası ise, Allah'a ve âhirete olan köklü bir imândır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Musa Peygamberle ilgili bir safha anlatılırken sabır ve şükre parmak basılması çok anlamlıdır. Mekke'de sıkıntı içinde kıvranan, Allah'a ve Peygamberine inandıkları için kendi öz yurtlarında garipliğe itilen, ekonomik abluka altına alınıp her türlü insanî hakları çiğnenen Ashab-ı Kirâm'ın dikkatlerini tarihin derinliklerine çekmek için Allah, sabırla şükrü kendinde birleştiren Musa Peygamberin geniş çapta ilâhî yardım ve

---

(1) Bilgi için bak: Lokman Sûresi 31, Sebe' Sûresi 19, Şura Sûresi 33. âyet lerin tefsirine

desteğine mazhar kıldığını misal veriyor. Zaman zaman sabır ve şükrü elden bırakan, onu gönüllerinden çıkaran İsrâiloğulları'nın başlarını dertten ve sıkıntıdan kurtaramadıklarını hatırlatarak mü'minlerin çok dikkatli olmalarını istiyor.

Sonra da Cenâb-ı Hakk'ın, bütün insanlara şu gerçeği hatırlattığı bildiriliyor: **«Şanıma and olsun ki, şükrederseniz elbette (lütuf ve nîmetimi) artırırım. Nankörlük ederseniz, (bilin ki) azâbım çok şiddetlidir.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Mekke'de sıkıntılı günler geçirmekte olan mü'minleri teselli etmek için Musa Peygamber'in (A.S.) kıssasından ibret ve öğüt alınacak bir safha anlatıldı. Hayatta başarılı olmanın sır ve hikmetinin, imân temeli üzerinde yükselen sabır ve şükürle içiçe olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, tarihte geniş yankı uyandıran, kutsal kitaplarda anılan Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin inkâr ve azgınlıklarının onlara nasıl büyük bir felâket getirdiği anlatılarak Mekkeli müşrikler ve yaşamakta olan inkârcı maddeciler uyarılıyor. Sonra da peygamberlerin sapık putperestlerle olan mücadelelerinin önemli noktaları nakledilerek Mekkeli'lerin de onlardan farksız bir tutum içinde olduklarına ve o sebeple sonlarının hüsrana dönüşeceğine işâret ediliyor.



أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ
وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللّٰهُ
جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ
وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا
تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ
فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ
مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ
أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾
قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ
بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ
﴿١١﴾ وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا
وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

M E Â L İ :

9— Sizden önce gelip geçen Nûh, Âd, Semûd'un ve onlardan sonra gelip (ismini, sayısını, kıssalarını) Allah'tan başkasının bilmediği kavimlerin (ve milletlerin) haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara açık belgelerle, mu'cizelerle geldiler; onlar ise (peygamberleri konuşturmamak için) ellerini (onların) ağızlarına doğru uzatıp, «doğrusu biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz; bizi dâvet ettiğiniz şeyden de iyice şüphe içindeyiz!» dediler.

10— Peygamberleri onlara dediler ki: «Geçmişte hiçbir örneği ve benzeri olmaksızın gökleri ve yeri yaratan; günahlarınızdan temizleyip bağışlamak için sizi dâvet eden ve sizi belli bir süreye kadar (yok etmeyip) geciktiren Allah hakkında mı şüphe ediyorsunuz?! Onlar, «siz de bizim gibi insansınız, babalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize açık belge ve delil getirin» dediler.

11— Peygamberleri onlara dediler ki: «Doğrusu biz de sizin gibi insandan başkası değiliz, ama Allah, kullarından dilediğine minnet buyurup nîmetini verir. Allah'ın izni olmadıkça size belge ve delil (açık mu'cize) getirmek ne haddimize. Ve artık mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar!

12— Biz ne diye, ancak Allah'a güvenip dayanmıyalım ki O cidden bize yollarımızı göstermiştir. Bize yaptığınız eziyetlere karşı elbette sabredeceğiz. Artık tevekkül edenler sadece Allah'a güvenip dayansınlar.

KÜFÜR VE AHLÂKSIZLIKTA ISRAR EDENLER UYARILIR

(أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ...) «Sizden önce gelip geçen Nuh, Âd, Semûd ve onlardan sonra gelip (ismini, sayısını, kıssalarını) Allah'tan başkasının bilmediği kavimlerin (ve milletlerin) haberleri size gelmedi mi?.»

Musa Peygamber ile Hz. Muhammed'in (A.S.) insanları hakka dâvetleri arasında müşterek noktalar bulunduğu ve bazı yönleriyle birbirlerine benzediği açıklandıktan sonra, Hakk'a karşı tuğyan eden Mısır fir'avnlerinin akibetine dikkatler çekildi ve Allah'ın verdiği birçok nîmetlere rağmen İsrailoğulları'nın zaman zaman nankörlüklerinden dolayı başlarına gelen dert ve sıkıntılar ibretli birer misal olarak anlatıldı. Arkasından Arap Yarımadası'nda yaşayanların az-çok haklarında bilgileri olan Nuh, Âd ve Se-

mûd kavimleri konu edilerek, inkârda ısrar etmelerinin o kavimleri nasıl bir azâba ittiği hatırlatılıyor ve aynı akibetin veya benzeri bir felâketin Mekkeli putperestlerin de başlarına gelebileceğine işaret ediliyor. Aynı zamanda Allah'tan ferahlatıcı bir esinti bekleyen mü'minlere o günlerin pek yakın olduğu dolaylı şekilde haber veriliyor.

KUR'ÂN'DA GELİP GEÇEN ÜMMETLERDEN ANCAK AZ BİR KISMINA YER VERİLİR

Şüphesiz ki, Âdem Peygamber'den (A.S.) son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) kadar -bir rivâyete göre- 313 veya 315'i resûl olmak üzere(1) 124 bin, başka bir rivayette 224 bin peygamber gelip geçmiştir. (2) Bunların hepsini ve gönderildikleri kavim ve milletlerin kıssalarının tamamını önemli ve ibretli safhalarıyla ele alıp anlatmak, hem Kur'ân'ın amaç ve hikmeti dışındadır, hem de hacmi çok büyürdü. Aynı zamanda o kıssalara da yer verilmiş olsaydı, Kur'ân'ın yüzde doksanı tarihî kıssalardan ibâret olur, böylece asıl değer ölçüsü zedelenirdi. Zira Kur'ân bir tarih kitabı değildir; aynı zamanda tarihî olayları bir bir inceleyip yerleriyle, isimleriyle ve tarihleriyle anlatan bir ansiklopedi hiç değildir. Kur'ân, sadece tarihin tekerrür ettiğini ve edeceğini bildiren ve bu açıdan bazı önemli olayları ve safhaları naklederek yaşamakta olan milletleri ve toplulukları uyaran, yol gösteren; geçmişten ibret ve öğüt almalarını sağlamaya çalışan insanlığın tek hayat kitabıdır. O, birkaç kıssaya; halk tarafından az-çok bilinen ve kalıntıları hâlâ yer yer birer ibret levhası olarak hüzünlü bakışlarıyla gelip geçenlere, gezip dolaşanlara seslenen harabelere dikkatleri çeker. Gerisini tarihçilerin, araştırıcıların irfanına bırakır

O bakımdan İbn Mes'ud (R.A.) yukarıdaki âyeti okuyunca, «soyları Adem Peygamber'e kadar ulaştıranlar, böylece ortaya soy ağacı koyanlar yalan söylerler» demiştir. Çünkü yeryüzünde yaşayan herkesin soyu Adem Peygamber'e uzanır, ama aradan kaç nesil gelip geçmiş kesinlikle bilinemez. O bakımdan sağlıklı bir şecere ortaya koymak mümkün değildir. İbn Abbas'ın da (R.A.) aynı görüşte olup şöyle dediği rivâyet edilmektedir: «Yalnız İbrahim Peygamber ile Adnan arasında otuz kuşak gelip geçmiştir ki, Allah'tan başkası onları bilmez.»

Mâlikî mezhebinin kurucusu Mâlik b. Enes de soyunu bir zincir halkaları gibi sıralayıp Adem Peygamber'e kadar ulaştıranlardan hiç hoşlan-

(1) Müsned-i Ahmed : 5/178, 179
(2) Şerhü'l-Akaid/Teftazani : 169

mazdı.

Başta Nuh, Âd ve Semûd kavimleri olmak üzere birçok kavimler ve milletler kendilerine gönderilen peygamberleri konuşturmak bile istememişler; getirdikleri açık belgelere iltifat etmeyip kendi kısır anlayış ve inançlarına göre birtakım delil ve belgeler istemişlerdir. Çünkü çoğunun peygamber hakkındaki düşüncesi şu noktada düğümleniyordu : «Peygamber meleklerden olmalı değil midir?» «Herkes gibi yemek yiyen, su içen, uyuyan ve evlenen bir insanın Allah'ın elçisi olması mümkün değildir.» «Bir an kabul edelim ki, Allah insanlardan peygamber seçip görevlendiriyor, o takdirde o insanın dağları yürütmesi, ırmaklar akıtması, toprağı altın kılması gerekir.» Yani bütün bunları ve benzeri olağanüstü şeyleri meydana getirecek bir kudrette bulunması onlara göre şarttır.

Şüphesiz ki, bu tarz düşünce ve inançların hepsi de cehaletin en tabii ürünleri, inkâr ve tuğyanın şarlatanlığıdır. Zira inkâr, cehalet ve ahlâksızlık üçlüsü bir sehpa oluşturunca, ortaya nasıl bir ölçüsüzlüğün çıkacağını söylemeğe veya tarif etmeğe gerek kalmaz.

Böylece Kur'ân, Mekkeli putperestlerin birtakım yersiz ve anlamsız isteklerini konu edinirken, geçmiş ümmetlerin de buna benzer birtakım isteklerde bulunduklarına dikkatleri çeker ve küfrü temsil edenlerin hemen her devirde ortak noktaları bulunduğuna işârette bulunur.

ALLAH'IN VARLIĞINI İSBAT EDEN ÜÇ DELİL

(قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ...) **«Peygamberleri onlara dediler ki : Geçmişte hiçbir örneği ve benzeri olmaksızın gökleri ve yeri yaratan...... Allah hakkında mı şüphe ediyorsunuz?!»**

Belirttiğimiz gibi, son derece katı, bilgisiz, kaba ve atalarının dinine kayıtsız, şartsız bağlı olan toplulukların hakkı ret ve inkârlarına karşı, peygamberlerin zaman zaman şu üç delili öne sürdükleri anlaşılıyor:

1— Bir Allah ki, gökleri ve yeri, daha önce hiç bir benzeri ve modeli olmaksızın yaratmıştır. Oysa ilâh edinip taptığınız putlar hem insan eliyle şekillendirilip ortaya konmuş, hem de hiç birinin bir sivrisinek olsun yaratmaya kudreti yoktur. Hem ey inkârcı şaşkınlar! O putları da siz modelsiz ve örneksiz şekillendirmediniz, kendinize bakarak onlara birtakım şekiller vermeye çalıştınız. Artık düşünmez misiniz?

2— Bir rahmet ki, sizi kendisine yaklaştırıp günah ve inkâr kirlerinden temizlemek istiyor. Size ayrıca ebediyen yaşama ümidini veriyor.

3— Bir kudret ki, sizi belirlenmiş bir süreye kadar yaşatıp hayatı anlamanızı ve vücuda getirilmenizin hikmetini öğrenmenizi istiyor. Buna rağmen inkâr ve azgınlığınızdan dolayı sizi hemen yok etmiyor, mühlet verip dönüş yapmanıza imkân sağlıyor.

Siz böylesine merhametli, böylesine yüce ve böylesine kudretli olan Mevlâ'yı bırakıp cahil babalarınızın kendi elleriyle yontup biçimlendirdikleri cisimlere mi tapıyorsunuz?! Hayret, Allah'ın varlığı ve birliği hakkında mı şüphe ediyorsunuz!?

Anlaşıldığı gibi, birinci delil akla ve düşünceye hitap etmektedir. Zira ortada mükemmel bir düzen ve denge söz konusudur. O halde mutlaka bir düzenleyici ve denge sağlayıcı vardır. İkinci ve üçüncü deliller daha çok hisse ve vicdana seslenmektedir.

PEYGAMBERİN HAYRET UYANDIRAN SÖZLERİ

Peygamberlerin özelliklerinden biri de, hitap ettikleri kişilerin, toplum ve ailelerin bilgi ve kültür seviyesini, psikolojik yapılarını, inançlarını, temayüllerini, ahlâkî anlayışlarını, ekonomik yapılarını gözden geçirmek ve ona göre bir teblîğ ve irşat metodu uygulamaktır. Aslında onlara böyle bir metodun temel bilgisini, ana fikrini veren bizzat Allah'tır. Yukarıda ilgili âyetle peygamberlerin sıraladığı üç delil o bakımdan çok önemlidir. Zira Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden belgelerin gerek afakta, gerekse enfüste sayıları belli değildir. Ama Allah'ın yokluğuna delâlet eden tek bir delil ve belge mevcut değildir. Buna rağmen inkâra sapıp şüphe içinde bocalamak şaşılacak bir anlayış değil midir? Çünkü varlık âleminin hiçbir düzen ve denge terazisinde böyle bir inkâr ve şüphenin yeri ve anlamı yoktur, yani o terazide bunların tartılması söz konusu değildir.

AÇIK BELGE VE DELİL

İnkârcılar, şüpheci sapıklar, Allah adına konuşacak olanların, O'nun buyruklarını teblîğ edip yerine getireceklerin insan değil, melek olmaları gerektiğini ileri sürüyor, bununla asıl şüphelerinin nedenini açıklıyorlardı. Çünkü onların peygamberlere yaptıkları birtakım yersiz önerileri, kendi iddialarını isbata yönelik bir kurnazlık taşıyordu. Hem onların istediği belge ve delil, az önce belirtilen afâkî ve enfüsî delillerden değildi. Gökten altın yağması, dağın altına dönüşmesi, Allah'ın gözle görünmesi, Cennet veya Cehennem'in müşahede edilir şekilde gösterilmesi gibi ilâhî sünnete tamamen ters düşen mu'cizelerdi. Oysa hiçbir peygamber ne kendiliğinden

bir âyet ve mu'cize ortaya koyabilir, ne de kendiliğinden din adına bir şey icat edebilirdi..

BU DURUMDA PEYGAMBERE DÜŞEN GÖREV

Hiç bir belge ve delile iltifat etmiyen; aklıyla, idrâkiyle değil, duygusuyla olaylara bakıp değerlendiren inkârcı bir millete karşı nasıl bir teblîğ ve irşat metodu uygulanır? Kur'ân'da ilgili âyetlerle bu husus belirtilerek en sağlam ölçü verilmektedir: **«Allah'ın izni olmadan size belge ve delil (açık mu'cize) getirmek ne haddimize. Ve artık mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar!»**

Bilindiği gibi, Allah'a tevekkül, yani O'na güvenip dayanma ancak yüklenilen görevi yerine getirmek için gereken tedbirler alındıktan, şartlara ve ortama göre belli bir metot belirlendikten sonra olur. O bakımdan Cenâb-ı Hak başta Peygamber (A.S.) Efendimiz olmak üzere bütün mü'minlere, dini teblîğ hususunda hareket noktasını gösteriyor. Böylece mü'minler mevcut imkânlarını bilinçli şekilde kullanıp imkân ve irâde sınırına geldiklerinde, kendilerine düşen hizmeti sürdürmek için en uygun olanı yapmış sayılırlar. Bundan sonrası Allah'a aittir. O bakımdan sözü edilen sınıra gelen mü'minlerin tam bir kalp yatışkanlığıyla Allah'a güvenip dayanmaları emredilmektedir.

Konuyu biraz daha açıklayacak olursak, şöyle diyebiliriz: Kur'ân bu âyetle sünnetullaha uyulmasını başarının sırrı, belli çizgiye gelindiğinde Allah'a tevekkülü, Hak'tan yardım görmenin şifresi olarak veriyor.

O nedenle Peygambere (A.S.) veya O'nun yolunda irşat görevini sürdürmeğe çalışanlara gereken, ümitsizliğe düşmemek, şartların ve ortamın bütün olumsuz yönlerine rağmen «irşadın ne yararı olabilir?» dememek, imkânlar ve şartlar elverdiği ölçüde ilâhî rahmeti ve hidâyeti perde perde gönüllere aksettirmeye çalışmak şarttır. Öyle ki, Allah'ın kutsal kitabı Kur'ân ile kalp ve kafaları aydınlatma azm-u gayreti içinde sıfat-ı müstakimde yürümeye devam etmek bu şartın gereğidir.

Cenâb-ı Hak bu çok şerefli hizmetin ölçü ve amacını belirttikten sonra, fedakârlığın sebeplerini şöyle açıklıyor: Peygamberler her şeye rağmen doğru yolda yürümeğe devam etmişlerdir. Çünkü insanları doğruya irşat etmek beşer kudreti dahilindedir; ama onları doğru yola eriştirmek Allah'a aittir. Peygamberlerle onların izinde olan mürşitlerin yetkileri sınırlıdır ve belirlenmiştir. Ancak onlar kendilerine gösterilen yetki sınırları içinde büyük fedakârlıklara katlanacak kadar davalarına bağlıdırlar. Nitekim Ce-

nâb-ı Hak onların bu bağlılıklarını ve fedakârlıklarını şöyle tasvîr etmektedir:

— Biz ne diye Allah'a güvenip dayanmıyalım?

— Bize doğru yolu gösteren O değil midir? Öyle olmasaydı, sapıklar topluluğunun birer üyesi olarak dalâlette kalırdık. Allah'ın bu lûtuf ve nîmetinin şükrünü yerine getirmemiz gerekmiyor mu?

— Ey inkârcı sapıklar! Bizim bu şerefli hizmetimizi engellemek için bütün sataşmalarınıza ve eziyetlerinize katlanacağız. Çünkü nîmet külfetsiz olmaz. Büyük davalar büyük himmetler, üstün gayretler ister.

— Artık tevekkül şuuruna erişenler ancak Allah'a güvenip dayansınlar. Zira O, hayır, iyilik, rahmet, inâyet, gufran ve ihsan kaynağıdır.

O bakımdan Allah yolunda hizmet verirken sabır mutlaka başarının anahtarıdır. Allah'a güvenip dayanmak, hayır ve iyiliklerin giriş kapısıdır. Peygamberlerin yüce ruhlarında oluşan sabır ve tevekkül, mü'minlerin ruhlarına doğru akıp gelen feyiz pınarlarıdır. Bunun için Hakk'a ve O'nun dinine hizmet vadisinde olgunlaşmaya yönelen ruhlar, peygamberlerin Berzah'ta ebedileşen ruhlarına tabi olurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kâfirlik ve ahlâksızlıkta ısrar eden sapıklar uyarıldı; daha önce aynı çizgi üzerinde yürümeğe devam eden kavimlerin feci akibeti ibretli misal olarak verildi. Yer yer hüzünlü ve manalı bakışlarıyla tarihin hazin bir tablosunu kaba hatlarıyla kendi üzerlerinde taşıyan harabeleri gezip görmeleri tavsiye edildi. Sonra da Allah yolunda yürüyüp hizmet edenlerin şu üç şeye her zaman çok muhtaç oldukları belirtildi:

1. Ortama ve mevcut şartlara göre, sabretmesini bilmek,

2. İnkârcı zâlimlerin sataşmalarına ve eziyetlerine katlanmak,

3. Her hâl-ü kârda Allah'a güvenip dayanmak..

Aşağıdaki âyetlerle, kâfirlerin, peygamberleri tehdît etmeleri konu ediliyor. Hakk'a baş kaldırıp tuğyan eden inkârcı sapıkların mutlaka başaşağı gelecekleri, ilâhî hükmün onlar hakkında vakti gelince elbette ineceği haber veriliyor. Sonra da âhiret azâbının daha elim olacağı hatırlatılarak bazı bölümlerine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ
مِنْ اَرْضِنَا اَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ
لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ
ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا
وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى
مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ
الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ
غَلِيظٌ ﴿١٧﴾

MEÂLİ:

13— İnkâra sapanlar, peygamberlerine, «and olsun, ya sizi yurdumuzdan çıkarırız, ya da bizim dinimize dönersiniz!» diyerek (tehdîdde bulundular). Bu sebeple Rabları onlara, «Şanıma and olsun ki, zâlimleri elbette yok edeceğiz» diye vahyetti.

14— Onların ardından sizi o yurda mutlaka yerleştireceğiz. İşte bu (mutlu sonuç) makamımdan ve tehdîdimden korkanlaradır.

15— Peygamberler fetih ve yardım dilediler; inatçı her zorba ise ziyâna uğrayıp mahvoldu.

16— Önünde ise, Cehennem vardır; kanlı su ve irin içirilir.

17— Yudum yudum içmeye çalışacak, hiç de boğazından rahat geçmeyecek. Ölüm her yandan gelecek, ama o yine ölmiyecek. (Bunun) arkasından da büyük bir azâp vardır.

ZULMÜN SINIRI

(وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ) **«İnkâra sapanlar, peygamberlerine: «And olsun ki ya sizi yurdumuzdan çıkarırız, ya da dinimize dönersiniz» diyerek (tehditte bulundular). Bu sebeple Rabları onlara: «Şanıma and olsun ki, zâlimleri elbette yok edeceğiz» diye vahyetti.»**

Her şeyin bir başlangıcı, bir de bitiş noktası vardır. Biz buna eşyanın ve olayların eceli de diyebiliriz. O bakımdan bitiş noktasına gelip dayanan bir olayın veya şeyin artık süresi dolmuş ve zevale yönelmiştir. İnsan ömründen tutun da canlı, cansız her varlığın mevcudiyeti bu iki nokta arasında seyreder. Peygamberlerin tebliğ ettikleri ilâhî buyruklara, ortaya koydukları âyet ve belgelere ilgi duymayıp daha büyük mu'cizeler isteyen inkârcı zâlimler, semavî ilmin yüksek irfanı karşısında küçülünce, işi alaya alıp kaba kuvvete başvurma ihtiyacı duymuşlar, o yüzden azgınlık ve haksızlıkta gemi azıya alıp son noktasına gelip dayanmışlar. O kadar ki, peygamberleri öz yurtlarından çıkarmaya azmetmişler, değilse bâtıla dönmelerini önermişler. Böylece Allah'ın elçilerini bu ikisinden birini seçmekte serbest bırakmış, üçüncü bir seçenek tanımamışlardır. İş bu çizgiye gelince, ilâhî sünnetin tecelli sebeplerini çok iyi bilen peygamberler Allah'tan fetih ve yardım dilemişlerdir. Vakti ve saati gelince ilâhî hüküm inmiş ve inatçı her zorba başaşağı gelip yok edilmiş veya hüsrana uğratılmıştır.

İlgili âyetle aynı zamanda Mekkeli zalim zorbalar ve yaşamakta olan din düşmanları uyarılıyor. Mü'minlere de zaferin yakın olduğu müjdesi veriliyor.

İLÂHÎ İNAYETİN TECELLİSİ

(وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ...) **«Peygamberler fetih ve yardım dilediler; İnatçı her zorba ise ziyâna uğrayıp mahvoldu.»**

Gelip geçen peygamberlerle ümmetleri arasındaki hassas çizgiye dikkatler çekilmekte ve o çizginin ilâhî adâleti bütün haşmetiyle yansıttığı açıklanmaktadır. Mekke'de inatçı zorbaların yıllar yılı hakka karşı olumsuz tutumları da sözü edilen hassas çizgiye gelip dayanmış ve o yüzden onların mahvedilecekleri günler yaklaşmıştı. Hz. Muhammed (A.S.) ile arkadaşlarının ilâhî fetih ve inâyete mazhar kılınacakları müjdeleniyor; biraz

daha sabrettikleri takdirde kâfirlerin haksızlık ve azgınlıklarının pek yakında son bulacağı; ilâhî adâletin kahredici tecellisi karşısında hüsrana uğrayacakları bildiriliyordu. Nitekim öyle oldu. Mekke'den Medine'ye hicret, kâfirlerin zulümlerinin son kertesine geldiğinin ilk habercisi idi. Derken çok geçmeden Bedir savaşı patlak verdi ve böylece zâlim zorbaların elebaşılarından önemli bir kısmı yok edildi. Cenâb-ı Hak, peygamberine ve mü'minlere fetihte bulundu. Şüphesiz ki, Allah'ın buna benzer fetihleri ve inâyetleri kıyâmete kadar devam edecek, mü'minler Hz. Peygamber'in (A.S.) izinde yürüyüp Allah'a güvendikleri takdirde o fetih ve inâyetler tecelli edecektir.

Demek oluyor ki, zâlim kâfirler mü'minleri tehdît ettikleri ve edecekleri zaman, Cenâb-ı Hak da adâleti gereği onları azap ile tehdit edip vakti gelince de hiç bir engel tanımadan kâfirleri onunla çepeçevre kuşatacaktır.

«Şanıma and olsun ki, zâlimleri elbette yok edeceğiz!» sözü bir dönemle kayıtlı olmayıp, bütün dönemler ve çağlarla ilgilidir. Arap Yarımadası bu ilâhî tehdidin tecellisiyle fethedilmiş, Bizans ve İran bununla başaşağı getirilerek saltanatlarına son verilmiştir.

«Onların ardından sizi o yurda mutlaka yerleştireceğiz!» âyeti ise, büyük bir ümit va'detmektedir. Şüphesiz bu âyetle yakın gelecekte Mekke'nin mü'minler tarafından fethedileceği ve oradan hicret edenlerden arzu edenlerin gelip yerleşebileceği müjdelenmiştir. Aynı zamanda Ashab-ı Kiramın o günlerdeki durumunda olan mü'minler için de büyük bir ümit ve beşaret sayılır.

MUTLU SONUÇ NEYİN MÜKÂFATI İDİ?

Cenâb-ı Hakk'ın azâbı da, mükâfatı da belli kanunlara, değişmeyen plân ve programlara bağlanmıştır. Kendilerini azâp sınırına itenler başaşağı gelirler; mükâfat sınırına ulaşanlar da hem dünyada, hem de âhirette ilâhî lütfa mazhar olurlar. Ancak bu mutlu sonuç neyin mükâfatıdır? Âyetin açık delâletinden bunun iki madde halinde belirlendiğini anlıyoruz:

1— Allah'a imân edip kıyâmet gününde O'nun huzurunda toplanacağını düşünerek korkan; Allah'ın her varlık üzerinde denetici ve gözetici olduğunu hatırlayarak hayatını ona göre düzene sokan ve her işte Allah'ın kudretini hesaba katarak meşru sınırdan ayrılmayan mü'min, sözü edilen mükâfata uzanan yola girmiş sayılır.

2— Allah'ın dinine hizmeti en kutsal görev sayıp günün şartlarına ve

mevcut ortama göre tebliğ ve irşatta bulunurken bunun karşılığını yalnız Allah'tan bekler. Böylece her hâl-ü kârda Allah'a güvenip dayanan kimse, ikinci kademede mükâfata açılan kapıdan içeri girmiş kabul edilir. O dönüş yapmadığı takdirde Cenâb-ı Hak hükmünü değiştirmez, va'dini mutlaka gerçekleştirir.

İNATÇI ZORBANIN ÂHİRETTEKİ CEZA TABLOSUNDAN BİR KÖŞE

— Önünde Cehennem, ısı son noktasında..

— Susuzluk had safhada ve sadece irinli-kanlı sıvıya benzer bir içecek..

— Ölüm her yandan gelip kuşatır, ama orada ebediyen ölüm yok..

— Ölüm olsaydı, elbetteki inkârcı zâlim bütün gücüyle ona koşardı, zira orada onun için en uygunu bu..

— Bu da yetmez o zorbaya, arkasından daha çetin azaplar izler onu.. O bakımdan ümitler kesik, sesler kısık, ilâhî rahmetten başka yok hiç bir ışık.. Ama o ışık da zâlimden çok uzak..

Kur'ân'da onların bu hazin akibeti tasvîr edilerek şöyle buyuruluyor: **«Önünde ise, Cehennem vardır; kanlı su ve irin içilir. Yudum yudum içmeğe çalışır, hiç de boğazından rahat geçmez. Ölüm her yandan gelir ama o yine ölmez. (Bunun) arkasından da büyük bir azâp vardır.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Hakk'a karşı gelip zulüm ve zorbalıkta bulunanların eninde, sonunda başaşağı gelecekleri haber veriliyor. Böylece Mekke'de küfrün saltanat ve şarlatanlığının son bulmak üzere olduğuna dikkatler çekiliyor. Sonra da zâlim zorbalar için âhirette verilecek ceza tasvîr edilerek inkârcılar uyarılıyor.

Aşağıdaki âyetle, kâfirlerin hiçbir iş ve amellerinin uhrevî mükâfata lâyık olmadığı belirtilerek şiddetli rüzgâr karşısında bir avuç külün ne hale geleceği misal olarak veriliyor ve her işte mutlâka Allah'a imân ve iyi niyetin esas olduğu açıklanıyor.

——oOo——

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ
مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

MEÂLİ:

18— Rablerini inkâr edip küfre sapanların (Allah'ı tanımıyanların) misâli; amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle esip savurduğu küle benzer. Kazandıklarından bir şey elde edemezler. Bu da (gerçekten) uzak sapıklığın, şaşkınlığın kendisidir.

ALLAH'I İNKÂR EDEN İLİM ADAMLARI

İlgili âyetle önemli bir konuya parmak basılmakta ve İslâmiyeti, aynı zamanda ilâhî sünneti bilmeyen bazı kişilerin, Allah'ı inkâr eden kâşifler ve mucitlere bol keseden cenneti ve ebedî saadeti lâyık görmeleri üzerinde durulmakta ve böylece mü'minlere en sağlam bilgi verilmektedir. Şöyle ki: Allah'ı tanımayanların, kıyâmeti inkâr edip cennet, cehennem, hesap ve azaba inanmayanların, dünyada işledikleri hayırlar, iyilikler, yaptıkları yararlı işler, keşifler ve ilmî buluşlar kıyâmet gününde onlar için bir değer taşıyacak mı? Bunun cevabını yine Kur'ân en açık bir anlatımla şöyle veriyor: **«Rablarını inkâr edip küfre sapanların misali; amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle esip savurduğu küle benzer. Kazandıklarından bir şey elde edemezler.»**

Ama neden?

Allah'ı tanımayanlardan öylesi var ki, insanlığa büyük hizmette bulunmuş, keşif ve icatlar yapmıştır. Bütün bu yararlı hizmetlerin âhirette karşılıksız kalması doğru olur mu? İlk bakışta bu soru mantıkî gibi görünür, ama biraz düşündüğümüz zaman, hakikat bütün parlaklığıyla önümüze serilir. Şöyle ki:

a) Önce bu adamlar, yaptıkları hizmeti Allah için değil, insanların takdîr ve şükranlarını bekleyerek yapmışlar veya böyle bir hizmette bulunmak-

tan derunî bir zevk duymuşlardır. Böylece onlar Allah diye bir varlık ve kudret tanımadıkları için de, yaptıkları hizmet karşılığında uhrevî bir mükâfat düşünmemişlerdir.

b) O halde onlar Allah'tan değil, insanlardan ödül, ilgi ve takdir beklemişler ve beklediklerini fazlasıyla görmüşlerdir.

c) Allah'ı tanımadıkları, O'ndan bir mükâfat ve takdîr beklemedikleri halde biz kimin adına kime âhiret mükâfatını vermek cömertliğinde bulunabiliyoruz?!

d) Ortada bir buluş ve icat sâhibi var ki, ilâhî kudreti hiç tanımıyor ve ondan hiçbir şey beklemiyor. Üstelik O'nun isminden ve varlığından nefret ediyor. Böylesinin hizmetini O kudrete yakıştırma, O'nun rahmet ve inâyetine, mükâfat ve ihsanına lâyık görme hakkını nereden alıyoruz? Yaptığı işi kimler için, niçin, ne amaçla ve ne niyetle yapmışsa, ona göre karşılığını almıştır. Bizim işgüzarlığımız hem o ilim adamına karşı hakaret, hem de inanmadığı Allah'a karşı bir küstahlık değil de nedir?

Eğer verdiği hizmetlerle Allah'a inanmış, O'nun hoşnutluğunu dilemişse, zaten Allah onu bizden daha iyi bilir ve ona göre mükâfatlandırır. Bizim ortada bir kıstas ve belge yokken araya girmemizin sebebi ve anlamı ne?.. Hani camiye hiç gelmeyen, aslında onun lüzumuna inanmayan ve o semtlere uğramayan, uğramak niyetinde ve inancında olmayan bir kişinin, zaman zaman camilerde ciddi bir reform yapılmasının lüzumunu hararetle iddia ettiği görülür ve işitilir. Bir an onun istediği reformun yapıldığını varsayalım, acaba camiye gelecek mi? Hayır, gelmiyecek. Çünkü onun istediği sıra ve iskemleler, locaIar kilise ve havralarda zaten vardır; eğer amacı sıra ve masa konulan mabetlerde ibâdet etmek olsaydı, gider o yerlerde ibâdetini yerine getirir ve hiç kimse de mevcut şartlar muvacehesinde onun bu inancına müdahale edemezdi.

Bu durumda hem camiye, hem ibâdetin lüzumuna inanmayan, ilâhî emirleri kendi arzusu doğrultusunda değiştirmek isteyen bu kişiyi öldüğü zaman illa da camiye götürüp cenâze namazının kılınmasını ısrarla savunmanın bir anlamı ve ölçüsü var mıdır? Camiye, ibâdete, dolayısıyla ilâhî buyruklara inanmayan o kimseyi câmiye getirmek, hem ona, hem de camiye hakaret sayılmaz mı?

Hani Mekkeli müşrikler de, «Biz kutsal Kâbe'ye hizmet ediyoruz, ibâdet için gelen misafirleri ve ziyaretçileri ağırlıyoruz, hacılara su dağıtıyoruz ve benzeri iyiliklerde bulunuyoruz..» diyorlardı. Ama onlar bütün bu hizmetleri Allah'a inandıkları, O'nun hoşnutluğuna erişmek için mi, yoksa bir geleneği sürdürmek, kabileler arasında şeref ve üstünlük aracı olarak

kullanmak için mi yapıyorlardı? Allah'ı -Tevhît İnancı doğrultusunda- tanımadıklarına göre, ikinci şıkkı oluşturan nefsanî amaç için yaptıkları kesin. Karşılığını ise, niyet ve amaçlarına göre dünyada almışlardır. Kıyâmet gününde onlara biz mi cömertlikte bulunup Allah adına mükâfat vereceğiz? Böyle bir yetkimiz var mıdır? Şüphesiz ki insanların amellerini tartacak, onları değerlendirecek, herkese niyet ve amacına göre karşılık verecek yalnız Allah'tır. Mülkünde ve tasarrufunda ortağı yoktur.

Kur'ân bütün bu soruları bir cümleyle cevaplayıp mü'minlere gereken bilgiyi vermektedir: **«Amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle esip savurduğu küle benzer. Kazandıklarından bir şey elde edemezler.»**

Diğer bir âyet ile bu husus daha da açıklanarak şu bilgiler verilmektedir : **«Ey imân edenler! Allah'a ve Âhiret gününe inanmaz da malını insanlara gösteriş için harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül incitmekle boşa çıkarmayın. Çünkü onun misali, kaygan bir kayaya benzer ki, üzerinde azıcık toprak vardır, derken ona şiddetli bir yağmur dokunur da dazlak bırakır; Işleyegeldikleri hiç bir şeye karşılık (bir sevap ve mükâfat) kazanmaya güç getiremezler. Allah inkârcıları doğru yola eriştirmez.» (1)**

Sonuç olarak, Allah'a ve Âhiret gününe inanmayan bir kimsenin insanlıktan veya nefsinden yana yaptığı bir icadı kendi mantıksal ölçülerimize göre uhrevî mükâfatla değerlendirmemiz, haddi aşmak ve ilâhî sınıra tecavüz etmek sayılır. Bu da büyük bir şaşkınlık,ve sapıklık olarak vasıflanır. Nitekim âyetin son kısmında açık bir anlatımla buna temas edilerek gereken uyarı yapılmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, inkârcı sapıkların dünyadaki hiçbir iş ve amellerinin uhrevî mükâfata lâyık olmadığı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hakk'ın varlık âleminde yer alan her şeyi yararlı bir düzen ve dengede yarattığı belirtilerek hiçbir şeyin ve olayın plân ve proğram dışı olamıyacağı, bu kurala göre, âhirette verilecek karşılıkların da belli bir statüye göre yürütüleceği hatırlatılıyor. Dünya hayatlarını ilâhî proğramın hilâfına sürdürenler uyarılıyor.



(1) Bakara Sûresi : 264

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ اِنْ يَشَأْ
يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

M E Â L İ :

19— Görmedin mi, Allah gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Dilerse sizi giderip yok eder, yerinize yeni bir insan topluluğu getirir.

20— Bu da Allah'a göre zor değildir.

GÖKLER VE YER HAK İLE YARATILMIŞTIR

(أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ) **«Görmedin mi, Allah gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır.»**

Hak, daha önce de belirttiğimiz gibi, sözlük olarak: Bir şeyin diğeriyle uygunluk içinde uyum sağlaması, iki şeyin birbirinin denge ve düzenini korumasıdır. Tıpkı kapının kendi kasasına kusursuz biçimde uyum sağlaması, kutuyla kapağı arasında tıpatıp uygunluğun bulunması gibi.. Terim olarak : Bir şeyi hikmetin gerektirdiği şekilde icat edene sıfat olarak gelir. Bu mânayla Allah'ın sıfatlarından biri de Hak'tır.

Bunun gibi, hikmetin gerektirdiği ölçü ve anlamda icat edilen şeye de «hak» denilir. Bu manayla, Allah'ın yaptığı her şey haktır, denilmiştir.

Üçüncü bir manayla nefsü'l-emre, yani zihin harici mevcut gerçek ve asla uygun olan bir itikada da hak denilir. Meselâ, kıyâmete, Cennet ve Cehennem'e, hesap ve mizana inanmak bu cümledendir. (1)

Hak, bütün bu anlamlarıyla bâtılın karşıtıdır.

O halde göklerin ve yerin hak ile yaratılması, hikmetin gerektirdiği şekil ve anlamda, ezelî plân ve proğrama göre yokluk karanlığından varlık alanına çıkarıldığını açıklar.

---

(1) Fazla bilgi için bak : el-Müfredat Fî Garaibi'l-Kur'ân/hak maddesi.

Bundan çıkaracağımız sonuç ise, şöyledir:

Varlık âlemi, yüce hikmetin, sonsuz kudretin kusursuz plânına göre, yaratıldığı amacına yönelik bir düzen içindedir. Hiç bir şey boş ve anlamsız, maksat ve hikmetsiz yaratılmamıştır. Kâinattaki mevcut cisimler ve bağlı bulundukları sistemler çekim ve denge kanunlarına göre ayarlanmış ve aralarında uyum sağlanmıştır. Biri diğerini tamamlamakta ve hareketini sürdürmektedir.

HAK KAVRAMI NEYİ HATIRLATIYOR?

Her varlık mutlaka yararlı bir amaca, düzenli bir dengeye yönelik yaratılmıştır. İlâhî kudret ve sünnetle uyuşmayan bir şey düşünülemez. Aynı zamanda her şey yaratıldığı hikmet, taşıdığı özellik doğrultusunda hizmet vermek, insana faydalı olmak ve bu sünnete bağlı kalarak Allah'ın buyruğuna baş eğmekle yükümlüdür.

İnsan unsuruna gelince: O da kâinatta ilâhî hikmet gereği canlı bir varlık olarak yaratılmıştır. Ancak diğer eşyaya nisbetle birtakım özelliklerle donatılmış ve daha yüce amaçlarla yeryüzüne indirilmiştir. Öyle ki, bilinen her şey ona hizmet etmektedir. Gerçek bu olunca, insan da diğer şeyler gibi, ilâhî hikmet ve sünnete uymakla, kudretine baş eğmekle yükümlü müdür? Şüphesiz ki, varlıkta en büyük yükümlülüğü taşıyan ve yeryüzünde Allah'ın halîfesi bulunan odur. O bakımdan insan ilâhî sünnete ve hikmete göre bir hayat düzeni kurduğu, bunlarla uyum sağladığı oranda yaratılışının amacına uygun olan bu plânda yerini almış sayılır. Denge ve düzen dışına çıkıp uyumsuzluk gösterdiğinde yaşamasının anlamı kalmaz ve böylece dönüş yapmadığı takdirde ilâhî sünnet gereği, ya o gibiler giderilerek yerlerine başkaları getirilir, ya da cezalarının tamamı âhirete bırakılır.

Sonuç olarak, yaratılışındaki hikmet ve amaca uymayan, plândaki yerini almayan insan, kendine haksızlık etmiş olur. Hak kavramının dışına çıkıp sünnetullaha ters düşen bir hayat sürmek suretiyle kendi kendini cezalandırır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hakk'ın varlık âleminde yer alan her şeyi yararlı bir düzen ve dengede yarattığına temas edildi. Hiç bir şeyin plân ve proğram dışı kalamıyacağı belirtilerek ilâhî sünnete ters düşen bir hayata özenen insanlar uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, âhiretten bir tablo veriliyor: Dünyada ileri gelenler, makam ve mevki sahipleri, reisler ve efendiler yaratıldıkları hikmet ve amacın dışına çıkmakla kalmazlar da çevrelerindeki dalkavuk ve hayranlarını da aynı yola itmek suretiyle ifsat ederlerse, zulüm üstüne zulüm işlemiş olacakları hatırlatılıyor ve böyle bir sapıklık ve şaşkınlığın ağır vebale yol açacağı, âhirette elîm bir azâp ile noktalanacağı haber veriliyor. Sonra da şeytana uyup hayatını geçici zevkler uğruna heba edenlerden bir gün gelecek şeytanların bile yüz çevirmek zorunda kalacaklarına dikkatler çekiliyor.



وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا
إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ
مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا
أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ
لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ
فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ
فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا
بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا
أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

M E Â L İ :

21— Bunların hepsi Allah'ın huzuruna çıkıp toplanırlar; zayıflar, o büyüklük taslayıp (Allah'a imânı) gururlarına yediremiyenlere derler ki: «Doğrusu bizler size uymuştuk (uydunuz olmuştuk). Allah'ın azâbından az bir şey olsun savıp bizi ondan koruyabilir misiniz?» Onlar, «ne yapalım, Allah bizi doğru yola eriştirseydi, biz de sizi doğru yola eriştirirdik. Şimdi artık bizler sızlansak da, sabretsek de birdir. Bizim için kaçıp sığınacak bir kurtuluş yoktur» derler.

22— İş olup bitince, ilâhî hüküm yerine gelince, şeytan der ki: «Doğrusu Allah size gerçek bir va'dde bulunmuştu, ben de size söz vermiştim, ama sözümden döndüm, (döneklik yaptım). Zaten üzerinizde bir sultam ve nüfuzum da yoktu, sadece sizi dâvet ettim, siz de olumlu karşılayıp bana geldiniz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Ben feryâdınıza koşup sizi kurtaramam; siz de benim feryâdıma koşup beni kurtaramazsınız. Aslında beni daha önce Allah'a ortak tutmanızı da tanımamıştım.»

Şüphesiz ki zalimlere elem verici azâp vardır.

CEHENNEM'DEN BİR TABLO

Toplum içinde halk tabakasını yönlendirme düzeyinde olan ülkenin okumuşları, ileri gelenleri doğru yolda değillerse; imanı gururlarına, camiyi nefislerine, zikri dillerine, Kur'ân'ı ellerine ve ağızlarına yakıştıramıyorlarsa; buna rağmen ahlâk ve fazîletten, hukuk ve adâletten söz edip kendilerinde ahlâk ve fazîletten eser bulunmuyorsa, vay o ülkenin haline! Çoban tam hıyânet içindeyse, vay güttüğü sürünün akıbetine!.

İyi ama mal ve makam, bilgi ve kültür bakımından zayıf olanlar neden bunlara uyarlar? Bu sorunun cevabı açıktır: Ciddi şekilde eğitilmeyip kimi bilgisiz, kimi az okumuş, kimi de yarım aydın kalmış ve bunun da ötesinde kendilerine şahsiyet kazandıran gerçek dindarlık potasında biçimlendirilmemiş bir toplum her zaman, mal ve makam için o güçlerin uydusu olmaya bir bakıma mahkûmdurlar. Ancak imânını, aklını ve idrâkini birleştirip nereye adım attığını iyice düşünebilenler bu genellemenin dışındadırlar.

Bir de halk tabakasının sağlam bir imânı, gelişmiş vicdanları, olgunlaşmış ruhları yoksa durum daha da kötüleşir ve uyduluk engel tanımaz boyutlara ulaşır.

İşte bunun içindir ki tarihin hemen her devir ve döneminde köşe başlarını ele geçiren, ekonomik bakımdan güçlü, ama inancı bozuk kişiler hem

çevrelerindeki insanları sömürmüşler, hem de mevcut ahlâk ve fazîlet kurallarını çiğnemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ilgili âyetlerle, Mekke'nin ileri gelen kurtlarına yem olan zayıf halk tabakası uyarılırken inanan her toplum ve millete seslenilmekte ve gerçekleri iyi anlamaları ilhâm edilmektedir.

Şüphesiz ki, ülkelerini bir sürü sömürücülerin istilasına terkeden, halkı kemirip tüketen parazitlere göz yuman, makam ve rahatları uğruna adâlet, ahlâk ve fazîleti çiğneyen, dinî ahlâkı bir tarafa iten güçlülerin ve onların kurbanları olan zayıfların Cehennem'de tekrar bir araya getirilecekleri mukadderdir. Ceza amelin cinsinden olduğu bir defa daha o adâlet gününde tecelli edecektir.

Tablo çok uyarıcı :

Güçsüzlerle güçlüler arasında cereyan edecek konuşma oldukça dikkat çekicidir. Şöyle ki :

Güçsüzler : Biz size uyduk, bir bakıma uydunuz olduk. Bugün bizi Allah'ın adâleti gereği verdiği bu azâptan kurtarabilir misiniz? Zira siz hem kendinizi, hem de bizi doğru yoldan alıkoydunuz, diyecekler.

Güçlüler : Allah bizi doğru yola eriştirseydi, elbette biz de sizi doğru yola iletirdik. Ne yapalım ki O, hidâyet vermedi, diyerek suçu Allah'a yüklemeyi kurtuluş yolu olarak seçecekler ki, bu onların bir diğer küstahlığı olacak ve aklını, idrâkini kötü yolda kullananların doğru yoldan nasıl saptıklarını belgeleyecektir.

Sonra güçlüler gerçeği biraz daha anlayacak ve başlarına gelen azâbın kendilerini her taraftan kuşattığını görerek şöyle diyecekler:

— Artık sızlansak da, sabretsek de aynı şey. Bizler için kurtuluş yok. Çünkü o yolları dünyada iken (kendimize) kapadık.

İlâhî hüküm yerine gelip iş bitince bu defa güçlüler, güçsüzler ve İblis biraraya getirilerek birbirleriyle hesaplaşma dönemi başlatılacak ki, asıl rüsvaylığın bir beteri de bu olacaktır. İblîs onlara şöyle diyecek: «Allah size dosdoğru iman ve iyi amel karşılığında Cennet'i ve bir de hoşnutluğunu va'detti. O'nun va'di haktır. Siz ilâhî buyrukları dinlemek istemediniz, o yüzden âhireti inkâr ettiniz. Ben size Kıyâmet, Cennet, Cenennem, hesap, terazi ve azâp yok diye va'dettim; kalplerinize durmadan bu hususta sinyal gönderdim; ama hep yalan söyledim. Hem benim sizin üzerinizde -vesvese vermek dışında- hiçbir sultam yoktu ve olamazdı da. Buna rağmen sizin niyetiniz bozuk, şehvetiniz galip idi. Sizi kötülüklere çağırdım, düşünmeden, neticesini hesaba katmadan geldiniz. O halde beni kınama-

ya hakkınız yok. Kendinizi kınamanız gerekir. Bugün, aklınızı, idrâkinizi iyi yolda kullanmadığınızın cezasını çekiyorsunuz. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni... Dünyada iken beni Allah'a ortak koşacak kadar şaşkınlık gösterdiğinizde ben onu kabul etmedim. Hepimiz de kendimize yazık etmiş, haksızlıkta bulunmuşuzdur. Dünyanın üç günlük şatafatına aldandık. Bugün artık zalimler için elem verici azâp vardır. Onu geri çevirecek Allah'tan başka bir kuvvet ve kudret de yoktur.»

Böylece hak ve adâletin, arkasından ilâhî hükmün tecelli etmesiyle güçlüler güçsüzlerden daha güçsüz duruma düşecek, ayaklar altında kalıp ezileceklerdir.

İBLİS'İN MAHİYETİ NEDİR?

Bu sorunun cevabını hem doyurucu, hem de öz ve özetli şekilde Müfessir Fahruddin Râzî, Mefatihü'l-Gayb adlı tefsîrinde vermiştir. Onu özetliyerek naklediyoruz. Müellif diyor ki :

«Aklî taksime göre, Allah'tan başka olan varlıklar üç sınıftır. Birincisi: Cisim olup boşlukta bir yer kaplayandır. İkincisi: Bir yer kaplayan cisme hülûl eden (giren)lerdir. Üçüncüsü : Ne bir yer kaplayan, ne de ona hülûl edendir.

Bu üçüncü sınıf, «ruhlar» diye adlandırılır. Sözü edilen bu ruhlar pak ve mukaddes olup kutsal sayılan ruhlar âleminden iseler, onlara «melekler» denilir. Habîs iseler, insanları kötülüklere dâvet ediyorlarsa, onlar melek değil, şeytandırlar. O halde şeytan cisim değil ki bir bedenin içine girsin, yani canlı hayvanlar gibi ete, kemiğe bürünsün. O ruhanî bir cevherdir, fiili habîstir. Bütünüyle şerre ve insan nefsine yöneliktir. O bakımdan insan nefsinin cevherine (öz ve mayasına) çeşitli vesvese ve anlamsız, boş kuruntu sinyallerini gönderir.» (1)

Böylece doğru yoldan sapan ileri gelenler ve onlara uyanların geleceği hakkında Kur'ân'ın tasvîr ettiği tablo ibret ve öğüt alınacak, aynı zamanda insanı derinden düşündürecek on beş madde halinde işlenip gözler önüne serilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ileri gelen sapıklar ve onlara şuursuzca uyanlar

(1) Mefatihü'l-Gayb : 5/344

konu edildi. Tevbe edip dönüş yapmadan öldükleri takdirde âhirette kendilerini rüsvay edecek bir azâbın ve hesaplaşmanın beklediği hatırlatıldı. İnsanın özellikle yaratılıp dünyaya indirilmesinin çok yüce amaçlara yönelik bulunduğuna işâretle üç günlük makam ve servet hırsına âhireti feda etmenin akıllıca bir tutum ve düşünce olmadığı kapalı bir şekilde anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yukarıdakilerin aksine hayatın anlam ve hikmetini bilip imân doğrultusunda iyi ve yararlı amellerde bulunanlara âhiret âleminde hazırlanan nîmetlerden söz ediliyor. Dünyadan selîm bir kalp ile ayrıldıkları için Cennet'te de iyilik temennilerinin «selâm» olacağı belirtiliyor. Güzel söz, kökü sağlam, yukarıya doğru dal-budak vermiş verimli bir ağaca benzetiliyor. Kötü söz ise, kökü kesilmiş kuru bir ağaca teşbihle imânla inkâr, iyi amelle kötü amel arasındaki farka dikkat çekiliyor.

—oOo—

وَاُدْخِلَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْؕ تَحِيَّتُهُمْ
ف۪يهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَٓاءِۙ ﴿٢٤﴾
تُؤْت۪ٓي اُكُلَهَا كُلَّ ح۪ينٍ بِاِذْنِ رَبِّهَاؕ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَب۪يثَةٍ
كَشَجَرَةٍ خَب۪يثَةٍۨ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ
﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِۚ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِم۪ينَۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ
مَا يَشَٓاءُ ﴿٢٧﴾

M E Â L İ :

23— İmân edip, iyi-yararlı amellerde bulunanlar, altlarından ırmaklar akan Cennetlere sokulacaklardır. Rablerinin iznlyle orada devamlı kalırlar. Oradaki kutlamaları «selâm»dır.

24— Allah'ın sana nasıl misâl verdiğine baksana: Güzel bir söz, kökü sağlam, sâbit, dalları gökte güzel bir ağaç gibidir.

25— Rabbinin izniyle her an meyva verir; düşünüp öğüt alsınlar diye Allah insanlara (böyle) misâller verir.

26— Kötü bir söz ise, yerin üstünde gövdesi koparılmış hiçbir kararı olmayan bir ağaç gibidir.

27— Allah imân edenleri Dünya hayatında da, Âhiret'te de sâbit bir söz ile sağlamlaştırır. Zâlimleri ise saptırır ve Allah dilediğini yapar.

İLGİLİ HADÎSLER

Abdullah b. Ömer (R.A.) anlatıyor:

— Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ashabına seslenerek şöyle buyurdu: «Bana bir ağaçtan haber verin ki, o müslüman kimseye benzer; yaprakları dökülmez. Her zaman (her mevsim) meyvasını verir?»

Râvî diyor ki: Hatırıma onun hurma ağacı olduğu geldi; ancak Ebû Bekir (R.A.) ile Ömer'in (R.A.) konuşmadıklarını görünce, ben de konuşmaktan çekindim. Kimse bir cevap vermeyince de Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: «O hurma ağacıdır» buyurdu. (1)

«Kul (ölüp) kabrine konulduktan sonra arkadaş ve yakınları ayrılınca, onların ayakkabılarının takırtı sesini duyar. Onlar ayrılıp gidince iki melek gelip onun (ruhunu) oturturlar (karşılarına alırlar) ve ona şöyle sorarlar: «Şu Muhammed adındaki zat hakkında ne dersin?» Ölü müslüman ise, şu cevabı verir: «Onun Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ediyorum.» Bunun üzerine ona: «Cehennemdeki yerine bir bak, Allah onu Cen-

---

(1) Buharî/ilim: 14, et'ime: 46, büyû': 94- Müslim/münafikîn: 62- Ahmed: 2/12, 41

nette bir yere tebdîl etti!» derler. Böylece ölü her iki yeri de görür.» (1)

«Mü'minin misali, sabit bir ağaç gibidir. İman onun damarları, namaz gövdesi; zekât, kökünden fışkıran fidanları; oruç onun dalları; Allah yolunda eziyet çekmek çiçekleri; güzel ahlâk yaprakları ve Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınmak onun meyvalarıdır.» (2)

İMANIN KARŞILIĞI

(وَاُدْخِلَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ)

«İman edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Rablarının izniyle orada devamlı kalırlar..»

Allah'a dosdoğru iman, bütün hayırların menbaı, fazîletlerin kaynağıdır. Susuzluktan veya köklerinin kesilmesinden dolayı kuruyan bir ağaç ne ise, imânsız bir beden de odur. İkisi de yakıt olmaktan başka neye yarar?

Cennet'i saadet yurdu yapan, imânın sönmeyen nurudur. Onsuz Cennet varla yok arasındadır. Cehennem'i ateşle dolduran, şüphesiz ki hakkı inkâr etmek, azgınlık gösterip zulmetmek ve ahlâk dışı yaşamaktır. Bu gibi sapmalar ve kötülükler olmasaydı, Cehennem'e gerek kalmazdı.

O halde ruhu her ân canlı ve yemyeşil tutan imân cevherinin mükâfatı, her an canlılık ve huzur veren Cennet'tir. Bunun için Cenâb-ı Hak, sapık inkârcılara verilecek azâbı açıkladıktan sonra, imân edip iyi-yararlı amellerde bulunan mü'minlere vereceği mükâfata dikkatleri çekmektedir.

Selâm vermek ise, Cennet'te mü'minlerin dirlik temennileri, kutlama mesajlarıdır.

NEDEN SELÂM

(تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ) **«Oradaki kutlamaları selâmdır.»**

Selâm, Allah'ın sıfatlarından, diğer bir deyişle, O'nun 99 isminden biridir. Sözlük mânası: İç ve dış, açık ve gizli afetlerden sıyrılıp esenlikte kal-

---

(1) Ebû Dâvud/sünnet : 24- Nesâî/cenâiz : 108, 110
(2) Tefsîr-i Kurtubî : Enes b. Mâlik (R.A.)den.. Ancak bu hadîsin senedini tesbit edemedik. Mevkuf olduğu kesindir.

maktır. Terim olarak : İnsan olmanın anlam ve hikmetini idrâkla ruhuna ilâhî selâmet havasını teneffüs ettirmek suretiyle ruhla beden, dünya ile âhiret arasında selâmet köprüsünü dengeli biçimde kurmaktır.

Âhirette ise, bu selâmetin hakikatına erişmek, Allah'ın selâmet tecellisiyle, yine O'nun selâmet yurduna girmek ve orada hem Allah'ın, hem meleklerin, hem de mü'minlerin dirlik temennilerine lâyık görülmektir.

Dünya'da iken birbirlerini Allah için selâmlayanlar ve bununla birbirlerine güven, huzur, destek, kardeşlik ve yakınlık telkîn edenler Allah'ın Selâm sıfatının tecellisine mazhar olurlar. İmân üzere öldükleri takdirde Âhiret'te bu mazhariyetin canlı örneğini Cennet'te görme bahtiyarlığına erişirler.

GÜZEL SÖZ

(أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ ...) **«Allah'ın sana nasıl misal verdiğine baksan ya : Güzel bir söz, kökü sağlam, sâbit, dalları gökte güzel bir ağaç gibidir..»**

Şüphesiz ki, sözlerin en güzeli, Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan ve her peygamberin tebliğ ve irşatta temel hareket noktası sayılan «Lâ ilâhe illâllah»tır. Arş-i A'lâ üzerinde de yazılı bulunan bu mübarek ve kutsal kelimeyi, manasını, amacını idrak içinde gönül toprağına ebediyet tohumu olarak atmak, ilim ve irfan suyuyla sulamak, kökü derinlerde, dalları göğe yükselmiş, her an meyva veren bir ağaç gibi feyizli kılmak, Allah'a dosdoğru imân eden kimsenin tek amacı olmalıdır. Çünkü kalpte yeşeren «Kelime-i Tevhîd» ağacı, imanı oluşturur. İbâdetler, hayırlar, iyilikler, fazîletler ve güzel ahlâk bu ağacın aralıksız verdiği meyvalardır.

Ayrıca «güzel söz» çok yönlü bir tabirdir. Doğruluğu, zerafeti, güler yüzlülüğü, yakınlığı, kardeşliği, emniyeti ve huzuru telkîn eder. O bakımdan temelinde «Lâ ilâhe illâllah» bulunan güzel sözün birçok yararları söz konusudur. Onları şöyle özetleyebiliriz:

a) Ruhlara serinlik, gönüllere yatışkanlık verir. İç sıkıntılarını giderir.

b) Kötü duygu ve düşünceleri yönlendirir, iyiye, güzele ve doğruya çevirir.

c) Kardeşlik, dostluk ve yakınlık bağlarını kuvvetlendirir. Toplumu birbirine daha iyi kaynaştırıp bütünleştirir.

d) Âileye mutluluk, çevreye güven ve huzur havası estirir. O bakımdan

sıcak bir ilgi ve güvenli bir yaklaşıma neden olur.

e) Devlet bünyesinde kişilere şeref, itibar, sevgi ve saygı kazandırır. Vatandaşla devlet kadrosu arasında güven havası estirir.

Kötü, kaba ve sert söz ise, bunların tam tersine bir yol açar.

İMAN İLE AMEL

Görüldüğü gibi, Kur'ân'ın eşsiz benzetmesiyle «imân», kökü çok derinlerde, dalları ise göğe yükselmiş, her an meyva veren bir ağaca benzetilmiştir. Bu bize neyi telkîn ediyor veya neleri öğretiyor? Tek kelimeyle, imân ile amelin birbiriyle ilgisini, aralarındaki bağın kopmazlığını haber veriyor.

Zira gerçekten sağlam bir imân her yönüyle feyiz ve bereket kaynağıdır. Rahmet saçan ürünleri birbirini izler. O bakımdan imânı amelden ayırdığımız takdirde, kısmen olsun özelliğini kaybettirme tehlikesine kapı açmış oluruz. Bu, bir bakımdan meyvasız ağaca benzer. Yararı çok az, feyiz ve bereketi noksandır.

Güzel sözün benzetildiği ağaç, dört sıfatla anılmıştır:

Kur'ân-ı Kerîm güzel bir sözü, güzel bir ağaca benzetirken o ağacı dört sıfatla anarak bize geniş, fakat üzerinde düşünmemizi ilham eden mânalar vermiştir :

1— O ağaç güzeldir.

Bu, onun ya şeklinin, ya görünümünün, ya da kokusunun veya meyvasının güzel olduğunu anlatır.

2— Kökü derinlerde sabittir.

Bu, onun bir dış tesirden dolayı devrilmiyeceğini, yerinden kopmayacağını ifade eder. Dış tesirle kopup devrilmeye yüz tutacak kadar güçsüz ve köksüz olsaydı, sözü edilen güzellik vasfını kaybederdi.

3— Dalları göktedir.

Dallarının genişleyip yükselmesi, kökünün ve gövdesinin gücünü simgeler. Aynı zamanda yeryüzünün bazı olumsuz tesirlerinden selâmette kaldığını belirtir. O nisbette de meyvaları tertemiz ve nefis olur.

4— Her an meyvasını verir.

Bu kadar sağlam, yüksek ve verimli bir ağacın elbetteki istisnaî de

olsa her zaman meyva vermesi beklenir. Allah'ın rızası, aklını kullanan her insanın böylesine feyizli bir ağaca sâhip olmasını ister. Peygamber ve kitap böyle bir ağacın yetiştirilme yol ve yöntemini öğretir.

İşte kalplerin derinliğine kök salan, hücrelere kadar inen sağlam bir imân da böyledir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

İlâhî mârifet ve ilâhî sevgiye gark olmak, ilâhî hizmete yönelmek ve O'na teât-ü ibâdette bulunmak, sözünü ettiğimiz dört sıfata dört yönüyle benzer ve böylece mârifet ağacı her dem ilâhî feyiz, rahmet ve inâyet meyvalarını verir. Evi ayakta tutan, sağlam temele dayalı dört rükündür. Dinin temeli ve onun mânevî yapısını ayakta tutan rüknü mârifettir. Zira mârifet, Allah'ı şüpheden uzak, yakîn derecesinde bilmek ve o bakımdan Allah'a karşı üstün sevgi ve saygı duymaktır. Böyle bir bilgi ve derunî zevkten mahrum olan bir imân şüpheyle yüzyüze demektir. Mârifetle birleşip bütünleşen bir imân ise, ağaçla ilgili dört vasfı kendinde taşımakta ve her an feyiz ve rahmet ürünlerini vermektedir.

FENA SÖZ, KÖTÜ AĞACA BENZER

(وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ) **«Kötü bir söz ise, yerin üstünde gövdesi koparılmış hiçbir kararı olmayan bir ağaç gibidir.»**

Kötü söz, daha çok Allah'ı tanımamak, O'nun varlığı, kudreti ve plânı hakkında bilgisiz ve ilgisiz kalıp inkâra delâlet eden söz ve davranışlarda bulunmaktır.

O halde Hakk'ı inkâr, hakikatı örtüp gizlemek ve Allah hakkında bilgisiz ve ilgisiz kalmak, üç kötü sıfatı kendinde taşıyan kötü bir ağaca benzetilebilir. Nitekim ilgili âyette bu benzetme çok özlü ve anlamlı şekilde ifade edilmiştir. Şöyle ki :

1— Ağaç yararsız ve kötüdür.

2— Zira kökü kopuktur.

3— Gövdesi kararsız olup, dış tesirle şuraya buraya sürüklenmektedir.

Küfür de böyledir: Onda feyiz ve rahmet, bereket ve güven yoktur. Ne

göğe doğru yükselen dalları, ne yerin derinliğine inen kökleri, ne sapasağlam ayakta duran gövdesi, ne de yarar sağlayan bir meyvası vardır. O bakımdan küfür, tuğyan ve hakkı ret her zaman köksüzdür, kararsızdır, şüphecidir, umutsuzdur, şaşkın ve tedirgindir. Verimli hiç bir ürün söz konusu değildir.

Kötü sözün zararları :

Kur'ân-ı Kerîm müstesnâ bir benzetmede bulunurken bize çok zengin malzeme ve bilgi vermektedir. O bakımdan «kötü söz»ün günlük hayatımızdaki zararları da söz konusudur, şöyle ki :

a) Ruhlara tiksinti ve sıkıntı verir, sinir sistemini bozar.

b) Kalplerin kırılmasına yol açar, kin ve nefret duygularını kabartır.

c) Kardeşlik bağlarını koparır. Toplum yapısında güven ve huzuru sarsar, bütünleşmeyi önler.

d) Aileyi huzursuz eder, sevgi ve saygı havasını bozar.

O bakımdan rahatlıkla diyebiliriz ki, güzel ve yapıcı söz, temelinde Allah'a imân cevheri bulunduğu ölçüde faydalı ve feyizlidir. kötü söz de temelinde küfür ve azgınlık bulunduğu nisbette zararlı ve yıkıcıdır.

KAVL-İ SABİT (SABİT BİR SÖZ)

(يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ) **«Allah imân edenleri Dünya hayatında da, Âhiret'te de sâbit bir söz ile sağlamlaştırır.»**

Sabit bir söz ile çevirisini yaptığımız «kavl-i sâbit», iki şehadet kelimesine işârettir. Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in (A.S.) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna şehadet etmek, imânın temelini oluşturur. İmanın diğer şartları bu iki cümlenin kapsamına girer. Güzel bir söz, güzel bir ağaca benzetildikten sonra, bu sözün ancak iki şehadeti getirmek suretiyle inanan bir gönülde karar kılabileceğine dikkatler çekiliyor. Allah'ın mü'minleri böylesine kökü derinlerde, dalları gökte, her an meyva veren bir söz ile dünya hayatında da, âhiret hayatında da sabit kılacağı müjde mahiyetinde haber veriliyor. Çünkü gerçek imân, selim ve köklü bir zevk ve aşk doğurur. Dünyada hiç bir nîmet bu zevki veremez. Dış tesirler ne kadar olumsuz yönde gelişirse gelişsin, mümkün değil o zevk ve aşkı sarsamaz. Nitekim Ashab-ı Kirâm'ın hayatı incelendiğinde imânın doğurduğu derunî zevk ve aşkın neler yaptığı, nelere mukavemet gösterdiği, ne büyük başarılar elde ettiği rahatlıkla görülebilir. İşte Cenâb-ı Hakk'ın

dünya hayatında da mü'minleri böylesine bir söz üzerinde sâbit kılmasının bir bakıma anlamı budur.

Kendini bu irfan düzeyine getiren mü'min son nefesini, yine dudakları iki şehadet sözünün ıslaklığını taşıdığı halde verir. Kabir âleminde meleklere böyle bir ıslak dudakla cevap verme bahtiyarlığına erişir. Âhiret'te de bu kelimenin verdiği sabr-ı sebatla Sırat'ı geçer.

Kötü ağaca benzetilen kötü söz, iki şehadeti ret ve inkâra delâlet eden söz ve davranışlardır. O bakımdan inkârcı zalim, kökleri kopmuş, yerde sürüklenen kararsız, meyvasız, yararsız bir ağaç gibidir. Dünyada şüphe, vesvese içinde büyük bir inkâr fırtınasına tutulduğu için hep tedirgin ve şaşkın olmuştur. Öleceği zaman da sabit bir sözü yoktur. Böyleleri bir bakıma ayarı bozuk saate benzerler, kâh ileri gider, kâh geri kalır. Ölüm anında ümitsizlik ve bütünüyle yok olma sıkıntısı, kabirde cevap verememe üzüntüsü, âhirette yardımcı ve dost bulamama vahşeti, onu yerden yere çarpar. Zira kökü yok, dalı yok, meyvası yoktur. Zararı ise çok yaygındır.

İşte böylece Allah, ilâhî plâna uymayan, hılkat kanununun dayandığı hikmete ters düşen ve aklını, irâdesini -sünnetullahın belirlediği- imkân sınırına erişme yolunda kullanmayan inkârcı zâlimleri böylece saptırır, sapıklıklarıyla başbaşa bırakır. Allah ancak hikmeti gereği dilediğini işler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, imân doğrultusunda iyi, yararlı amellerde bulunan mü'minlere âhirette verilecek mükâfatlardan söz edildi. Allah'a dosdoğru imânı ifade eden «Kelime-i Şehadet» sözü, dört vasfı bulunan güzel bir ağaca; Allah'ı inkâra delâlet eden kötü bir söz ise, üç kötü vasfı bulunan fena bir ağaca benzetildi. Sonra da o güzel sözü kalbinin derinliğine indirip zevk ve aşkına bürünen mü'minin hem dünyada, hem de âhirette o söz üzerine sabit kalacağı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle böyle bir güzel sözü kalbinde taşımayan nankörlerden söz ediliyor. Öylelerinin hem kendilerini, hem çevrelerini mahvettiklerine dikkatler çekiliyor. Sonra da Allah'a ortak koşanların sakat tutumu kınanıyor; üç günlük bir geçim için nefsin emrine girenlerin sonlarının hüsran olacağına işâret ediliyor. Arkasından toplum hayatına birlik, dirlik ve sosyal güvence getiren; kardeşlik ve dostluk bağlarını kuvvetlendiren namaz ve zekât, ya da sadaka gibi iki önemli ibâdete devam edilmesi emredilerek mü'minlerin kendi çevrelerinde örnek insanlar, rahmet saçan melekler gibi oldukları kapalı bir anlatımla hatırlatılıyor.

——oOo——

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا
قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ
﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا
فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ
أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾

M E Â L İ :

28-29— Allah'ın nîmetini küfre-nankörlüğe değiştirenleri ve milletlerini de helâk yurduna (sürükleyip) sokanları görmedin mi? Cehennem'e yaslanırlar; orası ne kötü karargâh!

30— (Halkı) Allah'ın yolundan saptırmak için O'na ortaklar, benzerler koştular. De ki : Bir süre keyfinize bakıp yararlanın; elbette varacağınız yer Cehennem'dir.

31— İmân eden kullarıma de ki : İçinde alım-satım, dostluk bulunmayan gün gelmeden önce namazı kılsınlar, kendilerine rızık olarak sunduğumuz şeylerden gizli-açık (Allah için) harcasınlar.

İLGİLİ RİVÂYETLER

Allah'ın nîmetinden maksat nedir veya ne kasdediliyor? Müfessîrlerimiz birkaç yorumda bulunmuşlardır ki, hepsinde de isâbet vardır. Şöyle ki:

a) Hz. Muhammed (A.S.) ve Ona indirilen Kur'ân'dır.

b) İnsanların dünya ve âhiretini selâmete erdirecek olan İslâm dinidir.

c) İslâm'ın, esaslarını belirttiği imândır.

Bu nîmetleri küfre değişenlere gelince: İlim adamlarının az farklı yorum ve tesbitleri söz konusudur. Şöyle ki :

İbn Abbas'a (R.A.) göre, Mekke kâfirleri kasdedilmiştir. Sonra da yeryüzünde yaşayan bütün inkârcı azgınlardır. Çünkü Hz. Muhammed (A.S.) kıyâmet kopuncaya kadar bütün insanlara, milletlere rahmet peygamberi olarak gönderilmiştir.

İbn Ebî Hâtim'e göre, Bedir savaşına katılan Kureyş kabilesinin azgın inkârcıları kasdedilmiştir.

Hz. Ali'ye (R.A.) göre, Kureyş kabilesinde kümelenen münafıklar kasdedilmiştir. Nitekim Ma'kal'ın İbn Ebî Hüseyn'den yaptığı rivâyete göre, Hz. Ali (R.A.) bir gün ayağa kalkıp dedi ki : «İçinizde benden Kur'ân'la ilgili bir şey soran bir kimse yok mudur? Allah'a yemin ederim ki, bugün Kur'ân'ı benden daha çok bilen bir kimse tanımış olsaydım, denizlerin ötesinde de olsa herhalde ona giderdim!» Bunun üzerine orada hazır bulunanlardan Abdullah b. Küvâ' : «Allah'ın nîmetini küfre değiştirip milletini helâk yurduna sürükleyip sokanlar kimlerdir?» diye sordu. Hz. Ali (R.A.) şu cevabı verdi : «Onlar Kureyş müşrikleridir. Allah'ın nîmeti olan imân onlara geldi, fakat onu beğenmediler, küfrü tercîh ettiler ve böylece kendi kavimlerini helâk yurduna sürükleyip soktular.»

Aynı konuyu bir başka zaman Hz. Ali (R.A.) dz değişik bir yorumda bulunarak şöyle açıklamıştır: «Onlar Kureyş kabilesinde iki facir ailedir: Umeyye oğulları ile Muğîre oğulları.. Muğîre oğulları Bedir savaşında öldürüldüler. Umeyye oğulları ise, hâlâ keyifle yaşamaktadırlar.»

İbn Abbas (R.A.), Hz. Ömer'e (R.A.) bu âyetin açıklanması hakkında ricada bulundu. Ömer (R.A.) de ona şöyle dedi : «Bunlar, Kureyş kabilesinden iki fâcir ailedir: Benim dayılarım ve senin amcalarındır. Benim dayılarımı Allah Bedir günü helâk etti. Senin amcalarına ise, Allah bugüne kadar mühlet vermiştir.»

Tabiînden Mücahid ve Saîd b. Cübeyr'e, Dahhak, Katade ve İbn Zeyd'e göre, âyette Allah'ın nîmetini küfre değiştirenlerden maksat, Bedir savaşında öldürülen kâfirlerdir. (1)

NİMETİ KÜFRE DEĞİŞTİRMEK

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا) **«Allah'ın nîmetini küfre, nankörlüğe de-**

(1) Bilgi için bak : Lübabü't-te'vîl: 2/79- Tefsîr-i Kurtubî : 9/364, 365

ğiştirenleri..... görmedin mi?»

Bu âyetin iniş sebebi bir özellik taşıyorsa da, inkârcı olan bütün nankör insanları kapsamaktadır.

Kuşkusuz Allah'ın nîmetleri o kadar çoktur ki, onları saymak mümkün değildir. Ama unutmayalım ki, insanlara verdiği en büyük nîmeti, muhakkak ki Kur'ân ve Hz. Muhammed'dir (A.S.). İslâmiyet, imân dahil, bu ikisini içerdiğinden, Allah'ın en büyük nîmeti, en son mesajıdır diyebiliriz.

Önce bu büyük nîmet Mekkeli'lere verildi. Doktorun şifa olarak verdiği acı ilâçtan tiksinip kaçan çocuklar gibi,Mekke'nin ileri gelenleri de bu rahmet ve şifa veren nîmetten sadece tiksinmekle kalmayıp, onu yok etmek için olanca güçlerini kullandılar.

Ama neden, ileri gelen, sözde aklı eren o kimseler böylesine sakıncalı bir yolu tercîh ettiler? Önce insana tuhaf geliyorsa da, düşünüldüğünde cevabı çok açık olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki :

a) Hz. Muhammed'in (A.S.) son peygamber olarak ortaya çıkmasıyla, o ileri gelenlerin makam ve itibarlarının sarsılması söz konusu idi.

b) Zayıf ve kimsesiz, aynı zamanda fakir halk tabakasını bir sürü halinde kullanma imkânının yok olacağı, otoritelerinin sarsılacağı endişesi mevcuttu.

c) Çevrelerinden gördükleri saygı ve itibarın kalkacağını hesaplıyor, buna sebep olacak hiçbir hareket ve düşünceyi, inanç ve iddiayı kesinlikle kabul etmek istemiyorlardı.

d) Kutsal Kâbe'ye hizmet etme, gelen hacıları ağırlama şeref ve imtiyazından mahrum kalacakları korkusu ise, daha iyi ve etraflı düşünmelerine imkân vermiyordu.

e) Ümeyye oğulları ile Hâşim oğulları arasındaki rekabet ve Hz. Muhammed'in (A.S.) peygamberliğiyle Hâşim oğullarının yükseleceği ve Ümeyye oğullarının eski itibarlarını kaybedeceği düşüncesi hâkim idi.

Şüphesiz ki, bu saydıklarımız, nîmeti küfre değiştirmelerinin sebeplerinden bir kısmıdır. Birkaç günlük baş olma, otoriteyi elde tutma, rakiplerine üstünlük sağlama pahasına en büyük nîmeti teptiler de kendilerini saadet güneşinden mahrum bıraktılar.

Kur'ân diğer yandan bu âyet ile İslâm nîmetine lâyık görülen milletlere sesleniyor : Allah birçok milletler arasından sizleri seçip İslâm nîmetine lâyık gördü. Bu nîmete eriştikten sonra başka milletlerin kültür istilâ-

sına kapılarınızı açık tutmak suretiyle sakın nankörlük etmeyin; nîmeti küfre değiştirmeyin; sonra bunun cezası hem dünyada, hem de âhirette çok şiddetli olur ve çok ağır yüklü bir fatura ödemek zorunda kalırsınız. En azından İslâm ile küfür, hak ile bâtıl arasında bocalayan nesillerin ortaya çıkmasına sebep olursunuz ki bu sonunuzu tehlikeye sürükler.

Üçüncü bir şık olarak, Kur'ân ilgili âyetiyle bütün milletlere sesleniyor. Şöyle ki : Dinler tekâmül basamaklarında yükselirken, sonra indirilenler önce indirilenleri yürürlükten kaldırma doğrultusunda gelişip son kertesine dayanmış, peygamberlik Hz. Muhammed (A.S.) ile, kitaplar Kur'ân ile, dinler İslâmiyet ile mühürlenmiştir. Geliniz size sunulan bu yüksek nîmeti severek, inanarak araştırma, mukayese etme külfetine katlanınız. Gerçeği araştırmak, bulmak insanın hakkı değil midir? Sığ, basit, kulaktan dolma bilgilerle yetinmeyin. Zaten ciddi hiçbir konu hakkında kulaktan dolma sığ bilgiler aydınlatıcı, olumlu sonuca götürücü değildir. Korkup kaçtığınız İslâm, aslında bütünüyle rahmettir, kolaylıktır, kardeşliktir, güvendir, huzurdur, adâlettir ve hakseverliktir. Denize düşüp kurtulmaya çalışan ve fakat kurtulma şansı olmayan kimseyi kurtarmak için kendisine yaklaşan Yunus balığından ürküp kaçan kimse gibi olmayın. Oysa o bir köpek balığı değil, kurtarıcı bir melektir.

HALKI ALLAH YOLUNDAN ALIKOYMAK

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ..) **«Allah'ın nîmetini küfre, nankörlüğe değiştirenleri ve milletlerini de helâk yurduna (sürükleyip) sokanları görmedin mi?»**

İslâm'ı, dejenere olmuş yaşantılarını frenleyecek bir kuvvet olarak gördükleri için ondan devamlı kurtulmaya çalışanlar, bununla da yetinmeyip halkı Allah yolundan, İslâm nîmetinden alıkoymayı kendi çıkarlarından yana tercîh etmişlerdir. Alternatif olarak da başka şeyleri kutsallaştırmayı veya ilâhlaştırmayı uygun görüp Allah'a ortak koşmaktan çekinmemişlerdir. Elleriyle yontup şekillendirdikleri putları kâh ilâh kabul etmişler, kâh kendileriyle Allah arasında şefaatçi görerek çok sakıncalı bir inanç sistemi meydana getirmişlerdir. Çünkü putperest müşrikler ne ise, bugünkü inkârcı maddeciler de odur.

İlgili âyetle bunun ölçü ve anlamı açıklanıyor ve sonucun sabırla beklenmesi tavsiye ediliyor. Sonra da inkâr ve ahlâksızlık bataklığını gülşen sanıp keyif çıkaranlara sesleniliyor: Siz de bir süre keyfinize bakın, nefsinizin arzularına baş eğip o bataklıktan yararlanın, sünnetullah, haddi aşıp

belli kerteye gelmenizi bekler. O kerteye geldiğiniz gün ilâhî hüküm iner, gereğini yerine getirir.

DOSTLUKLARIN SONA ERECEĞİ GÜN

Allah için kurulan dostluk dışındaki bütün dostlukların sona ereceği gün hatırlatılıyor. Neden? Çünkü dünya denilen bu aşağı âlemde çok aşağılık dostlar da vardır. Onları birkaç madde halinde şöyle sıralayabiliriz:

a) Makam ve ikbal günlerinin dostları,

b) Servetten yararlanmak için dostluk kuranlar,

c) Şehvetten yana dostluk kuranlar,

d) Mideci dostlar, sofra dostları..

Allah'a ve Âhiret'e dosdoğru inanmayan bir toplumun bünyesinde oluşan sün'î dostlukların temel taşları ancak bu gibi şeylerdir. Diğer bir tabirle o gibi dostluk çatısını ayakta tutan ana direkler bunlardır. Her an yıkılıp dağılmaya mahkûmdur. En geç Âhiret'te bu tür dostluklardan eser kalmaz. Çünkü orada makam, servet, şehvet, mide ve sofra söz konusu değildir; herkesi meşgul eden yeterli dert ve sıkıntı, hesap ve sonuçları vardır. Söz sâhibi sadece Allah'tır. Başkalarının konuşma hakkı ve yetkileri yoktur.

İşte İslâm insanı bu fasit perdenin arkasından çekip, ruhlara ışık ve gıda veren Allah için dostluğa ve kardeşliğe eriştirmek istiyor ve bunun için de önce şu iki hususun arızasız yerine getirilmesini öneriyor:

1— Namaz kılmak,

2— Verilen nîmetleri (Allah için) gizli ve açık harcamak..

Denilebilir ki, Allah için dostlukla bu iki ibâdetin ilgisi nedir? Unutmayalım ki, namaz insanı günde birkaç defa en yüce dosta çekip götürmekte, aradaki engelleri kaldırıp insanı ruhen arındırmakta ve diğer bütün dostlukları bu dostlukla değerlendirmemizi ilhâm etmektedir. Allah için, O'nun rızasına erişmek için gizli-açık hallerde harcamak, insanı, kişisel çıkarlarını ön plâna almaktan uzaklaştırır; başkalarını sömürme duygusunu köreltir; mal ve makam gibi ârızî sebepler dolayısıyla dostluk kurmanın anlamsız olduğunu ilhâm eder.

Böylece Cenâb-ı Hak, kendi rızasına uygun bir dostluk kurabilmemiz için bize, imân temeli üzerinde filizlenecek iki önemli ibâdeti yerine getirmemizi emrediyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, güzel ve kötü sözler üzerinde durularak nefis bir benzetme yapıldı. Allah'ı inkâr eden nankör kimseler, kökleri kopuk kuru bir ağaca benzetilerek, öylelerinin ancak cehenneme yakıt olabileceklerine işâret edildi. Sonra da insanı kadirbilir yapan, imân temeli üzerinde filizlenerek insanî duyguları geliştiren ve topluma rahmet havası estiren iki önemli ibâdetten söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın geniş rahmetine, birliğine ve kudretinin sınırsızlığına delâlet eden yedi belgeye dikkatler çekiliyor. Böylece Allah'ın insandan yana hazırlayıp hizmete sevkettiği nîmetlerin sayılmayacak kadar çok olduğu hatırlatılıyor. Bununla beraber insanların çoğunun haksızlık ve nankörlük içinde bulunduğu konu ediliyor.

—oOo—

اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجَ بِه۪
مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ
فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِه۪ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَٓائِبَيْنِۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾
وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُۜ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ
اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَاۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

M E Â L İ :

32— Öyle Allah ki, gökleri ve yeri yaratmış, gökten su indirerek size rızık olsun diye onunla türlü ürünler çıkarmış; denizde O'nun emriyle (koyduğu kanunla) dolaşıp gezmeniz için gemiyi sizin buyruğunuza vermiş; nehirleri de sizin (yararınıza) baş eğdirmiştir.

33— Güneş'le Ay'ı bağlı bulundukları kanun gereği (görevlerini) biteviye sürdürmek üzere hizmetinize veren, gece ile gündüzü size musahhar kılan da O'dur.

34— İsteyebileceğiniz her şeyi veren de O'dur. Eğer Allah'ın nîmetlerini saymaya kalkışacak olursanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok haksız ve çok nankördür.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet gününde âdemoğluna üç büyük defter çıkarılır: Birinde iyi, yararlı amelleri yazılıdır. Birinde günahları yazılıdır. Üçüncüsünde ise, Allah'ın ona verdiği nîmetler yazılıdır.

Cenâb-ı Hak en küçük nîmetine der ki: «Karşılığını onun iyi, yararlı amellerinden (ayırıp) al!» Böylece o küçük nîmet, adamın bütün iyiliklerini aldıktan sonra uzaklaşarak şöyle der: «Rabbım! Senin izzetin ve yüceliğin hakkı için, karşılığımı tamamen alamadım!» O nedenle geriye günahlar ve nîmetler kalır. Allah kuluna merhamet etmeği dileyince, «Ey kulum! Senin iyiliklerini kat kat yapıyorum, günahlarını da bağışlıyorum.» Buyurur.» (1)

Bu konuda Talk b. Habîb'n şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

— «Allah'ın hakkı, insanların kaldıramıyacakları ve yerine getiremiyecekleri kadar çok ve ağırdır. Allah'ın nîmetleri ise, kullarının onları sayamayacağı kadar çoktur. O halde tevbe ederek sabahlayın ve tevbe ederek akşamlayın!» (2)

Rivâyete göre :

— Dâvud Peygamber (A.S.) şöyle dilekte bulunmuştur: «Ya Rab! Sana nasıl şükredeyim ki, sana olan şükrüm de senin üzerimde olan bir başka nîmetindir.» (3)

---

(1) Müsned-i Bezzar: Enes b. Mâlik (R.A.)den
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/540
(3) » » » »

ALLAH'IN VARLIĞINI VE KUDRETİNİ YANSITAN BELGELER

(..... اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ) **«Öyle Allah ki, gökleri ve yeri yaratmış......»**

Yukarıda geçen âyetlerle inkârcı sapıkların, şaşkın müşriklerin karşılaşacakları cezâya dikkatler çekildikten sonra; ilâhî rahmetin eseri olarak insan aklına ışık tutan, malzeme veren belgeler ve deliller sıralanıyor. Böylece belki o inkârcı haksızlar akıllarını kullanırlar da seçtikleri yanlış yoldan dönüş yaparlar umudu izhar ediliyor. Kur'ân'ın sıraladığı belgeler, günlük hayatımızda her dem karşılaştığımız türdendir.

Böylece her türlü şüpheleri giderecek kudrette yedi belge üzerinde ciddi şekilde düşünmemiz ve birtakım olumlu sonuçlar çıkarmamız isteniliyor :

1— Göklerin ve yerin yaratılması.

Her an hareketini aksatmadan sürdüren, insan hayatının devamını sağlamaya yardımcı olan; düzenli, dengeli, plânlı ve proğramlı, aynı zamanda hesaba dayalı olarak hareket halinde bulunan Güneş sistemi, diğer sistemler, galeksiler ve neticede gökteki cisimlerin hepsi çok yüksek ve sınırsız bir kudretin varlığını hatırlatıyor.

Güneş kendiliğinden gelip bulunduğu yerde dokuz gezegene merkez mi olmuştur? Kendiliğinden hidrojeni helyum gazına çevirerek bitmez, tükenmez bir enerji kaynağı mı oluşturmuştur? Sonra da üzerinde yaşadığımız Dünya ile kendi arasında -bizi yakıp kavurmayacak ve soğuktan donup öldürmeyecek kadar -belli bir mesafeyi kendiliğinden mi ayarlamıştır? Dünya kendi kendine mi hem ekseni, hem Güneş etrafında düzenli ve dengeli 23 derecelik bir meyille belli bir yörüngede hareketini hiç aksatmadan, bozmadan sürdürmektedir? Bundan başka Dünya kendiliğinden mi yüzeyinin dörtte üçünü denizlerle kaplamış ve canlılarla bitkilerin hayatını sağlaması için belli kalınlıkta bir atmosfer tabakası oluşturmuştur? Hem atmosfer tabakası canlıların ve bitkilerin hayatını devam ettirebilmeleri için belli oranlarda birtakım gazlardan oluşmuştur. Bütün bu plânlı, proğramlı, hesaplı düzenlemeler, hareketler ve verimlilikler, bir plânlayıcı, proğramlayıcı, düzenleyip belli kanunlara göre dengede tutucu olmaksızın kendiliğinden bir sürü tesadüflerin biraraya gelmesiyle mi gerçekleşmiştir? Az-çok aklını kullanabilen bir kimsenin böylesine dayanaksız bir iddiada bulunması düşünülemez. Her parça ve her hareket mutlak bir düzeni, her düzen mutlak bir kudreti yansıtmakta ve her şey o kudretin damgasını ta-

şımaktadır.

O bakımdan ilgili âyetle, Allah'ın varlığına ve kudretine delil olarak önce gökler ve yer gösterilmiş; bunlarda hâkim olan hılkat kanununun inceliklerini araştırmamız emredilmiştir.

2— Gökten su indirilmesi.

Yerkürenin yüzeyinin onda yedi nisbetinde su ile kaplı bulunması, canlılarla bitkilerin yaşayışlarını sağlamaya, hayatlarını korumaya ve kısacası Dünya'nın yaşamaya elverişli olmasına yönelik bir düzenlemedir. Hiçbir şey eksilmeksizin mevcut suyun devridaim etmesi ve böylece belli kanunlara bağlı kılınarak buharlaşıp yağmura dönüşmesi bize neyi hatırlatıyor? Bunu böylesine sağlıklı bir nisbette tutan ve birtakım fiziksel kanunlara bağlayıp yeryüzündekilere hayat veren sonsuz ve mutlak bir kudretin varlığına delâlet etmiyor mu? Sonra da gökten indirdiği suyu kimya bakımından incelediğimizde, iki molekül hidrojenle, bir molekül oksijenin birleşmesinden oluştuğunu görürüz. Bunları birbirinden ayırdığımız zaman ortada hayat veren su diye bir madde kalmaz. Hidrojenle oksijeni belli oranda biraraya getiren ve bunu canlıların yaşamasını sağlayan önemli faktörlerden biri kılan bir tesadüf müdür, yoksa her şeyi en ince hesaplara göre, şaşmayan kanunlara ve değişmeyen plânlara göre düzenleyen Allah'ın varlığı ve kudreti mi söz konusudur?

3— Yerden ürün çıkarılması.

Canlıların muhtaç olduğu besinleri Cenab-ı Hakk'ın toprak, yağmur, güneş ve hava ile meydana getirmesi; yarattığı canlıların hayat şartlarına elverir şekil ve ölçüde besin yaratması ve bunu periyodik olarak sürdürmesi neye delâlet eder? Aynı zamanda her ürünün insandan yana yararlı olması için, ilk yaratılışta vuku' bulan ilk tecelliyle mayasına genetik olarak enjekte edilen bütün özelliklerini koruyagelmesi, çok yüksek bir plânlayıcı ve proğramlayıcının varlığını isbatlamıyor mu?

4— Gemileri insan buyruğuna vermesi.

İlk bakışta Allah'ın gemileri insanoğlunun buyruğuna vermesi biraz garip karşılanabilir. Gerçekte ise, gemi yapma yeteneğini insana veren Allah'tır. Sonra da on binlerce ton ağırlığında dev bir teknenin su üzerinde dengeli biçimde durabilmesi, şüphesiz ki bir hesap işi ve fiziksel bir olaydır. Evet büyük bir teknenin su üzerinde batmadan yüzebilmesi, hacminin sudan daha fazla olması ve bu durumda sudan daha hafif çekmesi nedeniyledir. Şöyle ki : Gemilerin suda, aşağıdan yukarıya doğru düşey bir itme kuvvetinin tesiriyle taşırdığı suyun ağırlığına eşit olma hesabı söz konusudur. Suyu bu özellikte yaratan, insana aklını kullanarak fizikî kanunlar-

dan yararlanma yeteneğini veren ise, Allah'tır. İlgili âyetle bilhassa bu inceliğe işâret ediliyor.

5— Güneş ile Ay'ın kendilerine has yörüngede düzenli ve dengeli hareket etmesi.

Böylesine mükemmel ve yararlı hareketler ve Dünya'nın bu iki cisimle olan bağlantısı bize neyi hatırlatıyor? Ortada fiziksel ve matematiksel kanunlar kusursuz işlemektedir. Bu olay, kıyas kabul etmez, nisbet kapsamına girmez çok mükemmel bir fizikçi ve matematikçinin varlığını hatırlatmıyor mu? Yörünge düzlemine göre ay'ın 83° 30′ eğik bir eksen üzerinde dönmesi ve dönüş süresinin yerküre etrafında dolanma süresine eşit bulunması, aynı zamanda Dünya'ya uzaklığının 363.300 km. ile 405.500 km. arasında değişmesiyle hilâllerin meydana gelmesi tesadüflerin eseri midir? Bu kadar mükemmel düzenlemeler, ince hesaplar ve fiziksel kanunların işleyişi tesadüfe bağlanabilir mi? Onun için ilgili âyetle Güneş ile Ay'ın belli kanunlara bağlanıp insanın emrine, yani hizmetine verildiği belirtilerek bu olayda Allah'ın kudret damgasını görmemiz tavsiye ediliyor.

6— Nehirlerin de insanoğlunun buyruğuna verilmesi olayı. Denizlerin düzenlenmesiyle içiçe bir olaydır. Denizlerin belli nisbette buharlaşması ve yüksek tabakalarda yağmura dönüşüp yeryüzüne tekrar inmesi, hem yeraltı kaynaklarını beslemekte, hem de canlılara ve bitkilere hayat vermektedir. Yeraltı kaynakları iyice incelendiğinde, yerçekim kanunuyla ilgili olduğu ve insan kudretinin yetmediğini Allah'ın hazırlayıp verdiğini, insan kudretinin yeteceği hususların insana bırakıldığını rahatlıkla görebiliriz. İşte bu mükemmel düzenleme Allah'ın varlığına delâlet eden bir başka belge olarak gözlerimizin önünde bulunmakta ve her yönüyle ilâhî kudretin kusursuz işleyişini yansıtmaktadır.

7— Gece ile gündüzün musahhar kılınması..

Musahhar baş eğdirmek, emir ve hizmetine vermek gibi manalara delâlet eden bir tabirdir. Bununla, onları dilediğimiz gibi kullanma, değiştirme yetkisine sahip olduğumuz anlaşılmamalıdır. Maksat, gece ile gündüzün şaşmayan belli kanunlara bağlı kalıp insanoğlunun hizmetine ve yararına sevkedildiklerini ifade etmektir. Dünya'nın 24 saatte kendi ekseni etrafında, 365 günde Güneş etrafında dönmesi, hem gece ile gündüzü, hem de mevsimleri meydana getirmektedir. Şüphesiz ki bu olay hayatımızın düzenini sağlamaktadır. Bütün bu olaylarda Allah'ın kudretini görmemek, anlamamak mümkün mü?

İsteyebileceğimiz her şeyi veren Allah'ın şanı ne yücedir! İnsan bilgi ve yeteneğinin erişebileceği her şeyi ve bunların da ötesinde bilmediğimiz

nice şeyleri sadece insan için; insanı da yaratanını bilip kulluk etsin diye yaratmıştır. Allah'ın en güzel eserlerinden biri, belki de en önde olanı insan, bedensel ve ruhsal yapıları itibariyle şüphesiz ki bir çok şeylere muhtaç durumdadır. Bunları hemen bir rakamla ortaya koymak belki mümkün değildir. Ama bilinen bir gerçek var ki, o da insan için lüzumlu olan bütün ihtiyaçların belli bir proğrama göre hazırlanmasıdır. O halde insanın isteyebileceği her şeyi yaratıp hazırlayan Allah'ın varlığına inanmamak nankörlük ve basîretsizlik olmaz mı? Aklını bu kadar olsun kullanmayan kimsenin kendi varlığını bile tanıyamadığını söylemek her halde yanlış bir teşhîs olmasa gerek.

İşte Kur'ân bu kadar açık gerçekleri sergilerken insan aklına yeterince ışık tutmayı, ona malzeme vermeyi plânlamıştır. Bunlara bilgisiz ve ilgisiz kalmak, mükemmel eserden onu yapana geçiş sağlamamak büyük bir haksızlık ve aynı zamanda nankörlük sayılmaz mı?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına delâlet eden yedi belge sıralandı. Böylece insan aklına ışık tutularak hılkatının hikmetine göre, hayatını düzenlemesi istendi. Sonra da insanın ihtiyaç duyabileceği her şeyin önceden yaratılıp hizmete sevkedildiği belirtilerek Allah'ın insandan yana ne kadar geniş rahmet sâhibi olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) getirdiği bunca hakikatler karşısında kör ve sağır kalan Mekkeli müşrikler kınanıyor. İbrahim Peygamber tarafından temelleri yükseltilen kutsal Kâbe'nin gayesinden uzaklaştırılıp nasıl puthane haline getirildiği konu edilerek İbrahim Peygamber'in (A.S.) Mekke'nin güvenli bir şehir kılınması ve ziraate elverişli olmayan o topraklar üzerinde yaşayanlara başka nîmetler sevketmesi için Allah'a duâ ve niyazda bulunduğu açıklanıyor. Sonra da İbrahim Peygamber'in (A.S.) namaz ibâdeti üzerinde durduğuna, ana-baba ve diğer mü'minler hakkında ilâhî mağfireti dileyerek mü'minlere yol gösterdiğine dikkatler çekiliyor.

——oOo——

وَاِذْ قَالَ
اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِناً وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ
الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي
فَاِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا
اِنِّي اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ
بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْـِٔدَةً
مِنَ النَّاسِ تَهْوِي اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفٰى عَلَى
اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي
وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ
الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي
رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

M E Â L İ :

35— Bir zaman İbrahim demişti ki : «Rabbim! bu şehri (Mekke'yi) güvenli eyle; beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak bulundur.

36— Rabbim! o putlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, şüphesiz ki o bendendir; kim de bana karşı gelirse, şüphe yok ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.

37— Rabbimiz! doğrusu ben çocuklarımdan bir kısmını senin Hürmetli Evin'in yanına ziraatsız bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! namaz kılsınlar diye (böyle bir yer seçtim). Artık sen insanlardan bir kısmının gönlünü hevesle onlara meylettir; onları bazı meyvalarla rızıklandır; umulur ki şükrederler.

38— Rabbimiz! şüphesiz ki sen bizim gizlediklerimizi de, açıkladığımızı da bilirsin. Ne yerde, ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

39— Hamd o Allah'a ki, bana yaşlılığımda İsmâil ile İshâk'ı bağışladı. Şüphesiz ki Rabbim duâyı işitendir.

40— Rabbim! beni de, çocuklarımı da namaz kılanlardan eyle. Rabbimiz! duâmı kabul buyur.

41— Rabbimiz! beni de, ana-babamı da, bütün mü'minleri de hesaba durulacağı gün bağışla.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Benim şu mescidimde (kılınan) bir namaz -Mescid-i Haram müstesna- bin namazdan daha üstündür. Mescid-i Haram'da (kılınan) bir namaz, başkasında kılınan yüzbin namazdan daha üstündür.» (1)

«Kâbe'yi (Kıyâmet'e yakın) Habeşli ince bacaklı bir adam yıkacak.» (2)

Açıklama :

İbrâhim Peygamber'in (A.S.), Mekke'nin emîn bir belde kılınmasıyla ilgili duâsı kabul olunmuştur. O bakımdan kıyâmete kadar Mekke birçok fitnelerden, saldırılardan korunacaktır. Bacakları ince bir Habeşlî'nin kıyâmete yakın bir dönemde orayı yıkacağına dair rivâyet edilen sahîh ha-

(1) İbn Ebî Hâtim - Atâ' b. Ebî Rebah/Sahih isnadla

(2) Buharî/hac : 47, 49- Müslim/fiten: 57, 59- Nesâî/hac: 125- Ahmed: 2/220, 328, 417

dîsten de, bu mâna anlaşılmaktadır, yani kıyâmete yakın bir zamana kadar kimse oranın kutsallığını bozamayacak ve orayı tahrip edemiyecektir.

GÜZEL BİR RİVÂYET

Abdullah b. Ömer (R.A.) şöyle anlatmıştır: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, İbrahim Peygamber'in (A.S.) «Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin..» sözüyle ilgili âyeti ve İsa Peygamber'in (A.S.) «Onlara azâp edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır..» sözüyle ilgili âyeti okuyunca şöyle niyazda bulundu: «Allahım! Ümmetim, Allahım! Ümmetim, Allahım! Ümmetim..» Bunun üzerine Allah (C.C.) melek Cebrâil'e şöyle buyurmuştur: «Muhammed'e git, -Rabbın daha iyi bilir- ona sor: Seni ağlatan nedir?» Bunun üzerine Cebrâil gelip soruyor. Peygamber (A.S.) Efendimizden gereken cevabı alıyor. Allah (C.C.) Cebrâil'e yine Muhammed'e git ve de ki : «Seni elbette ümmetin hakkında razı edeceğiz, üzmeyeceğiz!» (1)

GÜVENLİ ŞEHİR : MEKKE

(وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا) «Bir zaman İbrahim demişti: Rabbım! Bu şehri (Mekke'yi) güvenli eyle...»

Mekke'yi yerli müşrikler daha çok son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) ve Tevhît İnancı'nı kabul eden mü'minlere kapalı tutup oranın kudsiyet ve emniyetini bozdular. Oysa İbrahim Peygamber'den beri Mekke'ye giren herkes kendini güvende hisseder ve rahat bir nefes alabilirdi. Mekkeli ileri gelen söz sahipleri her vesileyle hem kutsal Kâbe'ye hizmette bulunmakla, hem de emin bir beldede oturmakla böbürlenip dururlardı. Bu olumlu hizmetlerine paralel bir de Kâbe'nin kutsallığıyla bağdaşmayan çok yanlış inançlara sapmış, çok tanrılı bir sistem oluşturmuşlardı. Allah'a ibâdet için yeryüzünde ilk yapılan bu mâbedî gayesinin dışına itmiş, bir bakıma puthane yapmışlardı. Bu hal asırlarca sürdükten ve Tek Tanrı İnancı iyice unutulup yerini çok tanrılı bir inanca bırakınca Cenâb-ı Hak, Kâbe'yi putlardan temizlemek ve orada Tevhît İnancı doğrultusunda kendisine ibâdet edilmesini sağlamak ve böylece o beldeyi asıl hüviyetine kavuşturmak için son peygamberi Mekke'den seçip görevlendirdi. Böylece İbrahim Peygamber'in (A.S.) duâsının kabul olunduğu bir defa daha ortaya çıktı.

---

(1) Abdullah b. Vehb, İbn Ömer (R.A.)dan rivâyet etmiştir. İbn Kesir bu rivâyeti nakletmiş, ancak kaynağını zikretmemiştir: 2/540

O bakımdan ilgili âyetle çok önemli üç hususa işâret edilmektedir:

1— İbrahim Peygamber (A.S.) eşini ve oğlunu, Allah'ın emrine uyarak getirip Mekke vâdisine yerleştirdikten sonra, **«Rabbım! Bu şehri güvenli kıl..»** diye duâ etmiştir.

Bu âyetle putperestlere şehrin güvenini bozdukları hatırlatılırken, Peygamber (A.S.) Efendimize ve arkadaşlarına yakında İbrahim Peygamber'in duâsı, sizin bu beldeyi fethetmenizle bir defa daha gerçekleşecek diye işârette bulunuluyor.

2— Mekkeli'ler, bunca küfür ve tuğyanlarına, zulüm ve işkencelerine rağmen Âd veya Semûd kavimleri gibi helâk edilmiyorlar, kendilerine -ilâhî hikmet gereği- mühlet veriliyordu. Zira Allah'ın mukaddes ve emîn kıldığı bir şehirde oturuyorlardı. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'yi fethederken, mecbur kalınmadıkça kan dökülmemesini emretmiş ve fetihten sonra da düşmanlarını affederek emîn beldenin güvenini korumuştur.

3— İbrahim Peygamber (A.S.) duâsında : «Beni ve oğullarımı puta tapmaktan uzak bulundur.» diyerek hem oğullarının ve torunlarının puta tapanlardan olmamalarını dilemiş, hem de oğlunu yerleştirdiği kutsal şehrin, putlara tapılan bir yer durumuna getirilmemesini dile getirmişti. Âyet kapalı biçimde şehrin yakında İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail Peygamber'in soyundan gelen Hz. Muhammed'in (A.S.) eliyle fethedilip putlardan ve müşriklerden temizleneceği müjdesini veriyordu.

36. âyetle putların bilhassa Mekke ve çevresinde yaşayan insanların çoğunu saptırdığına işâret ediliyor ve sonra hemen şu cümle ekleniyor : **«Kim bana uyarsa, şüphesiz ki o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphe yok ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.»** buyuruluyor. Bununla, Mekke'de İbrahim Peygamber'in Hanîf dininin ruh ve mayasına yeniden dönüleceğine, Tevhît İnancı'nın yeniden ihya edileceğine işâret ediliyor ki, Hz. Muhammed'in (A.S.), namaz, oruç ve benzeri ibâdetler farz kılınmadan önce İbrahim'in (A.S.) Hanîf Dini üzere amel ettiği bilinmektedir. Rahmet Peygamberi, inkârda ısrar edip Hakk'a karşı gelenlerin yok edilmesini dilememiş, onları Gafûr ve Rahîm olan Allah'ın bu iki sıfatının gölgesine ısmarlamıştır. Bu da yine o şehir halkının her şeye rağmen helâke uğratılmamalarının sebeplerinden biridir; aynı zamanda çok geçmeden oradaki putperestlerin çoğunun İslâm'a gireceklerine işâretler vardır.

ZİRAATA ELVERİŞLİ OLMAYAN BİR VADİ

(رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ) **«Rabbımız! Doğrusu ben çocuklarımdan bir kısmını senin hürmetli evinin yanına ziraatsız bir vadiye yerleştirdim..»**

Günün gelişen teknik imkânlarını bir tarafa bırakırsak, Mekke ve çevresi genellikle yılın çoğunda kurak geçer. Arazisi hem azdır, hem de bu yüzden ziraate elverişli değildir. O bakımdan tarih boyunca ora halkı yaz ve kış aylarında ticarî kervanlar düzenleyip Yemen'den Hint ürünleri, Çin ipekleri ve adenî denilen kıymetli kumaşları; Afrika'dan altıntozu, fildişi ve köle; Şam ve dolaylarından ise, daha çok gıda maddeleri ve giyim eşyası getirirlerdi. Nitekim Kureyş sûresinde özellikle bu konu işlenir.

Bu nedenle tarihte Mekke'ye «Tacirler Cumhuriyeti» de denilmiştir.

İbrahim Peygamber'in (A.S.) duâsından, kendi soyunun namaz kılıp Allah'a kulluk etsinler diye bu kutsal vadinin yerleşme yeri olarak seçildiği anlaşılıyor. Tabii her şeyden önce İbrahim Peygamber'in (A.S.) gelip -bir rivâyete göre, Adem Peygamber tarafından temeli atılıp yapılan ve sonraları yıkılıp belirsiz hale gelen- kutsal Kâbe'nin temelini yükseltmesi ve oğluyla eşini buraya yerleştirmesi ilâhî emirle olmuştur. Ancak âyetin delâletiyle yine yakın gelecekte, o soydan gelen son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) Mekke'yi fethedip kutsal beldede namaz kılınmasını sağlayacağı ve namazın her peygambere farz kılınan müstesnâ bir ibâdet olduğu anlaşılıyor.

GÖNÜLLERİN MEKKELİ'LERE MEYLETTİRİLMESİ

(فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ) **«Artık sen insanların bir kısmının gönlünü hevesle onlara meylettir..»**

Bu, İbrahim Peygamberin duâsından bir bölümdür. Kutsal Kâbe'nin Allah'a dosdoğru imân eden herkese açık bir mâbet olacağını, hac için insanların buraya akın edeceğini ve böylece başka ülkelerde yaşayan insanların -Kâbe'nin kutsallığı ve birleştiriciliği hürmetine- Mekkeli'lere sıcak bir ilgi duyacaklarını haber vermektedir. Nitekim öyle olmuştur, yani İbrahim Peygamber'in duâsının bu bölümü de kabul olunmuş ve tarih boyunca yüzbinlerce mü'min o kutsal beldeye akın etmişlerdir.

Bu anlatımdan şu iki önemli inceliği çıkarmamız mümkün: Mekkeli'le-

rin hem İbrahim Peygamber'in duâsına, hem de Kutsal Kâbe'ye lâyık olmaya çalışmaları vâciptir. Başta namaz olmak üzere diğer bütün ibâdetleri zevkine ererek tam bir huşu' içinde yerine getirmeleri, şüphesiz ki onların hem Allah yanında, hem de hac için gelen mü'minler nezdinde sevgi ve itibarlarını artırır. Hac ibâdetini yerine getirmek üzere Mekke'ye hareket eden mü'minlerin her zamankinden daha fazla ibâdete sarılmaları, tam bir nezaket, saygı ve edep ölçüleri ve kuralları doğrultusunda o beldeye girmeleri vaciptir. Ancak o takdirde hem İbrahim Peygamber'in feyzine, hem de Hz. Muhammed'in (A.S.) şefaatine ve kutsal Kâbe'de tecelli eden inâyet ve rahmetlere lâyık olabilirler.

MEKKELİ'LERİN BAZI ÜRÜNLERLE RIZIKLANDIRILMASI

(وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ) **«Onları bazı meyvalar (ürünler)le rızıklandır; umulur ki şükrederler.»**

«Meyvalar» ile çevirisini yaptığımız «semerat» kelimesi, «semere»nin çoğuludur. Daha yaygın manası, meyvalar demekse de, yararlanılan mal, herhangi bir şeyden sağlanan fayda anlamlarına da gelmektedir.

O halde Mekkeli'lerin yararlanabileceği ürünler, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının hepsi olabilir. Nitekim İbrahim Peygamber'in duâsının bu bölümü de kabul olunmuş ve Mekke «Tacirler Cumhuriyeti» diye anılmış, hâlen de bu devam etmektedir. Bundan başka bir de önemli bir kaynak söz konusudur; o,da «siyah altın» diye anılan çok zengin petrol yatakları ortaya çıkmış bulunuyor.

Bunca nîmetlere karşılık Mekkeli'lerin Allah'a her ân şükretmeleri gerekiyor ki, bu İbrahim Peygamber'in (A.S.) dilekleri arasında yer almıştır.

Âyetin açık delâletinden ve anlatımından anlaşıldığı gibi, Cenâb-ı Hak, Mekke'yi ilk ibâdet edilecek yer olarak belirlerken, İbrahim Peygamber'i oraya sevkederken ve Hz. Muhammed'i (A.S.) oradan seçip insanlara rahmet olarak gönderirken orayı ileride İslâmiyete daha çok hizmet etsin diye geniş petrol rezervleriyle donatmıştır. Bu kaynağı Allah yolunda en iyi şekilde değerlendirmek mü'minlere düşer.

İSMAİL İLE İSHAK'IN VERİLMESİ

(الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ) **«Hamd o Allah'a ki, bana yaşlılığımda İsmail ile İshak'ı bağışladı. Şüphesiz ki Rabbım duâyı işitendir.»**

Lût kavmini helâk etmekle görevli bulunan melekler, insan şekline girip önce İbrahim Peygamber'e (A.S.) uğramışlardı. Bu konu Hud sûresinde yeterince açıklandığı gibi, o sırada İbrahim Peygamber'in eşi ayakta duruyordu. Melekler onları önce İsmail ve arkasından da İshak ile müjdelemişlerdi. Kadın, ben bir kocakarıyım, kocam ise iyice yaşlanmıştır, diyerek hayretini ifadeye çalışmıştı.

Bu olay bize neyi hatırlatıyor?

Şüphesiz ki Allah bir şeyi murat ettiğinde sebepleri oluşturup kolaylaştırır. O zaman ne yaşlılığa, ne de kısırlığa bakılır. Zekeriya Peygamber'in (A.S.) eşi Elizabeth de kısır olmasına rağmen Allah dilediği için Yahya adında bir oğullarının dünyaya geldiği Tevrat ve Kur'ân'da geçer.

O halde tıbbın sonuç vermediği, müdahale imkânı bulamadığı ve şifa bahşedemediği zamanlarda, yaşlı ve kısır kişilerin hayırlı, dindar, iffetli ve yararlı bir evlât istemeleri; hastanın gönülden inanarak Allah'tan şifa dilemesi, insanın tabii haklarından biridir. Ancak ilâve edelim ki, böyle durumlarda kişinin tam teslimiyet ve mahviyetle Allah'a yönelmesi, el açıp duâ ederken, Cenâb-ı Hakk'ın en hayırlı olanını ihsan edeceğine inanması ve kalbinin bütünüyle buna yatışması şarttır.

Görülüyor ki, Allah (C.C.), İbrahim Peygamber'e iyice yaşlandığı bir dönemde iki oğul vermiştir ki, bunda mutlak hayır söz konusudur. Zira İsmâil hem peygamberlik şerefiyle taltif edilerek insanlara hizmet etmiş, hem de onun soyundan birçok peygamberler ve en önemlisi de son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) gelmiştir. İshak Peygamberin soyundan ise başta Yâkub ve Yusuf peygamberler olmak üzere birçok peygamberler zuhur etmiştir. O halde tam teslimiyet içinde yapılan duâ kabul edilmediği zamanlarda, onu kabul edilmemiş sanmamak, Cenâb-ı Hakk'ın en hayırlı olanı yaptığına inanarak O'na hamd-ü senâda bulunmak mü'mine vâciptir.

Bu konudan çıkaracağımız bir diğer önemli husus da şudur: Allah'tan evlât istemek, şifa beklemek için şu veya bu muskacı ve üfürükçüye veya gaipten haber verene gitmeyi tavsiye eden hiçbir âyet ve hadîs olmamakla beraber, bunu yasaklayan hayli hadîsler mevcuttur. Böyle durumlarda yakınlarında sâlih ve takvâ sahibi bir kişi varsa, onun duâsını almakta

fayda vardır; fakat her şeyden önce ihtiyaç sahibinin bizzat kendisinin inanarak el açıp göz yaşları arasında istemesi tavsiye edilmiştir. Şüphesiz ki Allah'ın bu tavsiye ve işâreti, başkalarının yol göstermesinden çok daha hayırlı ve netice vericidir. Çünkü Cenab-ı Hak, samimi ve inanmış bir kalpden, yatısmış bir gönülden yükselen duâları kabul buyurur.

Nitekim Talat Üsküdarî iki mısraında bu hususu şöyle yansıtmıştır:

«Zat-i Hak'tan talep vukuunda, sineden mâsivâ silinmelidir.

Her duâ müstecap olur amma talebin sureti bilinmelidir..»

DUÂDA TERTİP

(رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ٤) **«Rabbım! Beni de, çocuklarımı da namaz kılanlardan eyle. Rabbımız! duâmı kabul buyur. Rabbımız! Beni de, ana-babamı da, bütün mü'minleri de hesaba durulacağı gün bağışla.»**

İlgili âyetle İbrahim Peygamber'in (A.S.) duâsının son bölümü nakledilirken bize duâda nasıl bir tertibe riâyet etmemiz öğretiliyor. İlâhî beyânın ışığı altında şu tertibe riâyet etmek hem sünnet, hem de sağlıklı bir yöntemdir :

1— Önce kendi nefsine,

2— Sonra ana-babasına,

3— Sonra da bütün mü'minlere duâ edilir. Ayrıca İbrahim (A.S.)ın, bu duâsıyla, en korkunç ve dehşetli dönemde, dost ve yakınların kendi başlarının kaygısına düştüğü, kimselerin birbirlerine sahip çıkmadığı hesap gününde Allah'ın mağfiretini dilemesi, çok anlamlıdır. Bu, dünyada iken hesap gününü hatırlamamızı, iyi bir hayat düzeni kurmamızı; mal ve makam gibi ârızî şeylerden fazla her canlının aralıksız muhtaç bulunduğu ilâhî gufran ve rahmeti istememizi ilhâm etmektedir. Böylece mağfiret dileğiyle yapılan duâ, hem yapana, hem kendileri için yapılanlara âhiret gününde gufran ve rahmet havasını inşaallah hazırlamakta, hem de duâ edenin dünya hayatını yönlendirmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın büyük nîmeti olan İslâm ve onun muallimi Hz. Muhammed (A.S.) karşısında Mekkeli'lerin kör ve sağır kalmaları

kınanıyor. Kâbe'nin asıl hüviyetine kavuşturulacağına dair birtakım işaretler ve kapalı şekilde müjdeler veriliyor. Sonra da İbrahim Peygamber'in gerek Mekkeli'ler, gerekse diğer mü'minler için yaptığı duâ konu ediliyor.

Aşağıdaki âyetlerle, her şeye rağmen zâlimlerin bir süre kendi hallerine bırakılmasının onlar için hiçbir zaman hayırlı olmayacağı belirtiliyor. Kıyâmet gününde ilâhî azamet ve adâlet karşısında çok perişan olacakları tasvir edilerek gereken uyarı yapılıyor. Öldükten sonra bir daha dünyaya dönmenin mümkün olmadığına dikkatler çekilerek, ölmeden önce dönüş yapmanın büyük bir bahtiyarlık ve rahmet olacağı hatırlatılıyor. Sonra da Mekkeli azgın müşriklerin İslâm aleyhine kurdukları tuzak, hazırladıkları plânın kendi başlarına geçeceği haber verilerek âhiretteki azabın çok elim olacağı birkaç safhasıyla gözler önüne seriliyor. Kur'ân'ın insanlardan yana büyük bir rahmet olduğu üzerinde durularak sağduyularını kullananların ancak bu kitaptan nasiplerini alabilecekleri bildiriliyor.



وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ
الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾
مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ
وَاَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا اَخِّرْنَا اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ

نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ اَوَلَمْ تَكُونُوا اَقْسَمْتُمْ
مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ ف۪ي مَسَاكِنِ
الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ
وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ
وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ
الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِه۪ رُسُلَهُ اِنَّ اللّٰهَ
عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ
وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى
الْمُجْرِم۪ينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّن۪ينَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَاب۪يلُهُمْ مِنْ
قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ
اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا
بِه۪ وَلِيَعْلَمُوا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

MEÂLİ :

42— (Bu gece olayları hatırla da) Alah'ı, o zâlimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Onları ancak gözlerin bir noktaya dikilip kalacağı güne kadar geciktiriyor.

43— (O gün) başları yukarıya dikilidir; gözlerini kendilerine (bile) çevirip bakamazlar; kalpleri de bomboş halde koşarlar.

44— İnsanları azâbın kendilerine geleceği gün hakkında uyar! Zulmedenler diyecekler ki, «ey Rabbimizi bizi yakın bir geleceğe kadar ertele ki dâvetine olumlu cevap vererek gelelim, peygamberlere uyalım.» Ama daha önce sizin için zevâl (= sonunuzun gelmesi) yok diye yemin eden sizler değil miydiniz?

45— Hem kendilerine zulmeden (şaşkınların) yerlerine yerleştiniz; üstelik onlara neler yaptıklarımız da size açık şekilde belli olmuştu; ayrıca size birtakım misaller de vermiştik.

46— Onlar kurmak istedikleri tuzağı kurdular; hile ve tuzaklarıyla dağlar bile yerinden oynasa, Allah yanında da onların tuzağına karşı tuzak var.

47— Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sakın sanma! Şüphesiz ki Allah çok üstündür, çok güçlüdür; cezâya lâyık olanın cezâsını verendir.

48— O günde ki, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir ve (hepsi de) O bir olan, her şeyi kahr-u saltanatı altında tutan Allah'ın huzuruna koşarlar.

49— Suçlu günahkârları o gün bukağılara vurulmuş görürsün.

50— Gömlekleri katrandan; yüzlerini de ateş kaplar.

51— (Bütün bunlar) Allah'ın herkese elde ettiğinin karşılığını vermesi içindir. Doğrusu Allah hesabı çarçabuk görendir.

52— Bu (Kur'ân) insanlara bir tebliğdir ki, onunla uyarılsınlar, Allah'ın tek bir ilâh olduğunu bilsinler ve sağduyu sâhipleri öğüt alsınlar.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet günü insanlar, bembeyaz, kepekten arınmış undan yapılan çörek gibi düz bir alan üzerinde haşrolunurlar. O alanda hiç kimseye yol ve yön gösterecek hiçbir belirti de yoktur.» (1)

«İnsanlar yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir halde haşrolunacaklar.» Bunun üzerine Hz. Aişe (R.A.) sordu:

— Ya Resûlellah! Erkeklerle kadınlar biraradа mı? Bu iki cins birbir-

(1) Buharî/rikak: 44- Müslim/münafıkîn : 28

lerine bakarlar.

Peygamber (A.S.) Efendimiz ona şu cevabı verdi:

— Ya Aişe! Haşır konusu çok sıkıntılı ve üzücüdür. İnsanların birbirlerine bakmalarına uygun bir ortamda değildir.» (1)

«Ümmetimde dört şey var ki onlar cahiliye âdetlerindendir, onları bir türlü bırakamıyorlar:

1— Soy-sop ile böbürlenmek,

2— Soy-sopa dil uzatmak, sövmek,

3— Yıldızlardan medet umup yağmur dilemek,

4— Ölü üzerine sesli ağlamak..

Ölü üzerine sesli ağlayan kimse ölmeden önce (bu günahından dolayı) tevbe etmezse, kıyâmet gününde üzerine katrandan bir gömlek ve uyuz illetine bulaşmış demirden bir gömlek bulunduğu halde kalkar.» (2)

«Ölüler üzerine sesli ağlayan kişi (bundan dolayı) tevbe etmediği takdirde Cennet ile Cehennem arasındaki yolda durdurulur ve üzerinde de katrandan bir gömlek bulunur; ateş de yüzünü kaplar.» (3)

İBRAHİM PEYGAMBER'İN DUASI VE AZABIN GECİKTİRİLMESİ

(ولا تحسبن الله غافلا عما يعمل الظالمون انما يؤخرهم ليوم تشخص فيه الابصار) «(Bu geçen olayları hatırla da) Allah'ı, o zâlimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Onları ancak gözlerin bir noktaya dikilip kalacağı güne kadar geciktiriyor.»

Önce şunu belirtelim ki, Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz, milletlere rahmet olarak gönderilmiştir. Düşmanları ne kadar azgınlık gösterip birçok şirretlikte de bulunsalar, onların helâk edilmesine gönlü razı olmamıştır. Ayrıca güvenli kutsal bir beldeye ilâhî azâbın inmesi de pek beklenemezdi. Hem bu hususta İbrahim Peygamber'in (A.S.) duâsı da söz konusudur.

O halde durum ne olacaktı? Mekke'nin patavatsız, şirret ve saldırgan

(1) Müslim/cennet: 56- Tirmizî/kıyâmet: 3- Nesâî/cenâiz: 118- İbn Mâce/zühd: 33- Ahmed: 1/220, 229- 3/495

(2) Müslim/cenâiz: 29- Tirmizî/menakıb: 1- İbn Mâce/zühd: 37- Ahmed : 5/137, 138

(3) Müslim/cenâiz: 29- İbn Mâce/cenâiz : 51- Ahmed: 5/342, 343

putperestlerinin yaptıkları bunca zulüm ve işkence yanlarına kâr mı kalacaktı? Cenâb-ı Hak, kırk ikinci âyetle onların çoğunun azâbının -tevbe etmeden, İslâm'a girmeden öldükleri takdirde- âhirete bırakıldığını hatırlatarak, mü'minlerin bu konuda acele etmemelerini bildiriyor. Onlardan bir kısmı ise, dünyada da azâba uğratıldı ve Bedir savaşında kılıç darbeleri altında can vererek lâyık oldukları sonuca ulaştırıldı. Mekke'nin kansız fethedilmesi, hayatta olanların başlarını yere eğerek düşman kabul ettikleri Hz. Muhammed'in (A.S.) önünde dilsiz ve sağır kesilmeleri ve verilecek kararı heyecan ve korkuyla beklemeleri, onlar için önce azâp, sonra da rahmet olmuştur. Böylece İslâm'a girmeden önce onlar da böylesine alçaltıcı, kahredici bir durumla yüzyüze geldiler. Artık bu olaydan sonra imân etmeyenleri nasıl bir azâbın beklediğini Kur'ân çok düşündürücü bir anlatımla haber vererek müstesnâ bir tablo sergiliyor: **«(O gün) başları yukarıya dikilir, gözlerini kendilerine (bile) çevirip bakamazlar; kalpleri de bomboş halde koşarlar.»**

İLÂHÎ RAHMET GEREĞİ BİR BAŞKA UYARI

Âyetlerin yüksek anlatımından, Allah'ın rahmetinin hemen her zaman gazabının önünde yürüdüğünü anlıyoruz. İnatçı azgın müşriklerin her türlü sapıklık, ahlâksızlık ve saldırılarına rağmen ilâhî rahmet onları tamamen terketmemiş; belki akıllarını, sağduyularını kullanırlar da hakikatı anlarlar ve gerçeği öğrenirler diye onlara mühlet vermiş ve uyarıları peşpeşe birbirini izlemiştir. Zira uyarı hususunda her tekrar idrakleri daha çok uyanık tutmaya yol açar, hafızalardaki izi daha da derinleştirir. Kur'ân'da inkârcı müşriklerin, azgın putperestlerin sık sık uyarılmalarının sebeplerinden biri bu; diğeri, yukarıda belirttiğimiz gibi, ilâhî rahmetin önde gitmesidir.

ÂHİRETTEKİ PİŞMANLIK NEYE YARAR?

(وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ) **«İnsanları azâbın geleceği gün hakkında uyar! Zulmedenler diyecekler ki: Ey Rabbımız! Bizi yakın bir geleceğe kadar ertele ki dâvetine olumlu cevap vererek gelelim, peygamberlere uyalım....»**

İlgili âyetten şunu anlıyoruz: İlâhî adâletin tecelli edeceği ve o sebeple azâbın indirileceği gün hakkında insanları uyarmak ve hakikatleri onlara bildirmek, başta Peygamber (A.S.) Efendimiz'in, sonra da aklı eren, bilgisi yeten mü'minlerin görevidir. Zâlimler o gün ilâhî hesap ve tesbitin

şaşmadığını, yanılmadığını, aynı zamanda O Yüce Kudretin bütün mahşer ehlini bir bir denetleyip kontrolü altında tuttuğuna, gizli hiçbir şeyin kalmayıp ortaya çıktığına şâhit olunca gerçeği ayan, beyân görüp öğrenecekler ama neden sonra! Bununla beraber dinî kültürleri olmadığı için «Ey Rabbımız! Bizi yakın bir süreye ertele (dünyaya döndür) de dâvetine icabet edelim, Peygamberlere uyalım.» diye temennide bulunurlar. Çünkü onlar dünyada iken ne Allah'a dosdoğru inanmışlardı, ne de âhiret hakkında ciddi bir bilgi edinmişlerdi. O bakımdan büyük bir cehalet izhar ederek tekrar dünyaya dönme arzusunu ortaya koyarlar. Tabii kendileri susturucu hitapla karşılaşırlar da şöyle bir hatırlatmaya muhatap olurlar: **«Ama daha önce sizin için zeval (sonunuzun gelmesi) yok diye yemin eden sizler değil miydiniz?»**

MAZERET BEYANINA YER YOKTUR

Uyarıcı ve yol gösterici peygamber, aydınlatıp yönlendirici ilâhî kitap gönderildi. Üstelik Âd, Semûd gibi azgınlık ve ahlâksızlıkta, zulüm ve tuğyanda çok ileri giden ve bu yüzden gönderilen peygamberlere haksızlık eden kavimler, tuttukları yolda son kerteye gelince ilâhî gazaba uğrayıp yok olduktan sonra sizler onların yerlerini aldınız; topraklarında yaşadınız, kalıntılarını gördünüz, başlarına gelenleri duydunuz. Ama bir türlü aklınızı ve vicdanınızı harekete geçirmediniz, daldığınız gafletten uyanmadınız. O günler çok gerilerde kaldı, dönüşü mümkün olmayan bir noktaya gelip dayandınız. Bugün artık mazeret beyânına yer yok. Allah ve Peygamberi kendilerine düşeni yerine getirdiler; ne yazık ki, inkârcı zalimler insan olarak kendilerine düşeni yerine getirmediler.

Bütün bunlar da yetmiyormuş gibi, onlara, gelip geçen milletlerin hayatından, yıkılıp yok ediliş sebeplerinden birçok misaller, belgeler ve kalıntılar verilip gösterildi; yine de intibahe gelmediler ve hakikate bir türlü yanaşmayıp küfür ve haksızlıkta direnip âsiliklerini sürdürdüler. Bu durumda kim, nasıl mazeret gösterebilir?

İNKÂRCI AZGINLARIN KURDUKLARI TUZAK

(وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ)

«Onlar kurmak istedikleri tuzağı kurdular; hile ve tuzaklarıyla dağlar bile yerinden oynasa, Allah yanında da onların tuzağına karşı tuzak var.»

Hakk'ın nurunun parıldadığı her yerde, peygamber sesinin işitildiği

her dönemde ve devirde inkârcı sapıklar, maddeci azgınlar, mü'minleri susturup yok etmek için akla, hayale gelmedik tuzaklar kurmuşlar; birtakım entrikalar çevirmişlerdir. Böyle günlerde mü'minler inandıkları dine ve ahlâka sahip çıkıp aklın ve sağduyunun yolunu seçtikleri takdirde başarılı olmuşlardır; hislerine mağlup olup ilâhî metot dışına çıktıkları zaman sıkıntı çekmişlerdir. O halde Kur'ân'ın yüksek ifadesiyle, eğer mü'minler birinci yolu seçip dinin rahmet havasını estirirken onu ilim ve fazîletle birleştirip bütünleştirirlerse, inkârcıların tuzağına karşı Allah'ın tuzağı harekete geçer ve onların tuzaklarını başlarına geçirir. Kurdukları düzen ve tuzaklar dağları bile yerinden oynatsa, yine de hakkın karşısında eriyip tuz-buz olmaya mahkûmdur. Çünkü kendisini ilimle, irfanla, ahlâkla, fazîletle savunanlar bulunduğu sürece hak üstün gelecek, bâtıl onun karşısında hezimete uğrayacaktır. Bu bir ilâhî sünnettir ki, şaşmadan hedefine doğru ilerler.

Tarih bu gerçeklerin örnekleriyle doludur. İslâm'ın ışığını söndürmek, müslümanların köklerini kazımak için iç ve dış düşmanlar dünyanın hemen her ülkesinde asırlardır uğraşıp durmaktadırlar. Bunun için birçok plânlar hazırlanmış, nice tuzaklar kurulmuş ve kurulmaktadır. Zaman zaman başarıya eriştiklerini sanarak rahat nefes almaya başlarlar, oysa çok geçmeden kestikleri ağaçların yerlerinde taze fidanların boy verdiğini görür ve şaşırırlar. Çünkü Cenâb-ı Hak, İslâmiyeti son mesaj ve son din seçerken; onun özünü ve mayasını oluşturan Kur'ân'ı indirirken bunları korumayı kendi üzerine almış ve şöyle buyurmuştur: **«Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette onun koruyucuları da biziz..»** (1)

ALLAH'IN VERDİĞİ SÖZ

(فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِه۪ رُسُلَهُ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ) **«Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sakın sanma! Şüphesiz ki, Allah çok üstündür, cezaya lâyık olanın cezasını verendir.»**

Allah, **«şanıma and olsun ki, ben ve peygamberlerim mutlaka üstün geleceğiz!»** (2) sözünü kendi kitabına yazmış, özel sahifesini bununla damgalamıştır.

İşte Allah'ın kendi peygamberine ve dolayısıyla mü'minlere verdiği söz budur. Bazı şartlarla vakti, saati gelince mutlaka gerçekleşir. Ancak ina-

(1) Hicir Sûresi : 9
(2) Mücadele Sûresi : 21

nan kişilerin o şartları çok iyi bilmesi ve uygulaması gerekir. İlim adamlarımız sözünü ettiğimiz şartları yine Kur'ân'ın açık beyanından aldıkları bilgi ve ilhâmla şöyle tesbit edip sıralamışlardır:

1— Sarsılmayan sağlam bir imân,

2— Şartlar elverdiği nisbette Allah yolunda ilmi, ahlâkı ve fazîleti rehber edinerek seviyeli bir mücadele ve cihad sürdürmek,

3— Sabırlı ve temkinli olmak; Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in uyguladığı teblîğ ve irşat metodunu çok iyi bilmek,

4— Her hususta Allah'a güvenip dayanmak suretiyle gönül yatışkanlığı sağlamak..

Siyer kitaplarını incelediğimiz zaman, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile yakın arkadaşlarının belirtilen dört şartı devamlı göz önünde bulundurduklarını rahatlıkla anlarız. İşte başarının sırrı, ilâhî yardımın tecellisi buna bağlanmıştır.

GÖKLERİN VE YERİN DÜZEN DEĞİŞTİRMESİ

(يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) **«O gün ki, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir ve (hepsi de) O bir olan, her şeyi kahr-u saltanatı altında tutan Allah'ın huzuruna koşarlar.»**

Kur'ân ilgili âyetle kıyâmetin önemli bir safhasını açıklamakta ve bununla kâinattaki mevcut sistemlerin bozulup yeni ve fakat değişik sistemlerin meydana geleceğini haber vermektedir.

Bu müthiş olayın sebebi açıktır. Şöyle ki : Hâlen mevcut güneş sistemi, dünyadaki hayat şartlarına ve ölçülerine göre kurulmuştur. Aynı zamanda güneş sistemi dahil olmak üzere diğer bütün sistemler de insan için hazırlanmıştır. İnsanoğlunun dünya hayatı nesliyle birlikte yerküre üzerinde sona erince, ona bağlı sistemin de sona ermesi gerekir. Kâinat bir bakıma bütünlük arzetmekte, gezegenler kendi sistemlerine, sistemler birbirlerine bağlı bulunmak suretiyle denge ve düzende durmaktadırlar. Bir sistemin bozulması, diğer sistemlerin de çok tabii olarak bozulmasını neticelendirir. Böylece göklerdeki sistemler tamamen bozulup yer değiştirince, âhiret hayatına ve o hayatta yer alacak insanların bulundukları mevcut şartlara göre yeni bir düzene girmeleri gerçekleşir.

Hadîs-i Şerîfte ifadesini bulan bu ikinci sistemde haşır-neşir alanı dümdüz, dağsız, tepesiz, deresiz, vadisiz bembeyaz bir görünüm arzede-

cek, beyaz bir çinko tepsi gibi pürüzsüz olacak.. Adem Peygamber'den kıyâmet kopuncaya kadar gelip geçen bütün insanlar ve cinler dirilip kalkacaklar, bu alanda yerlerini alacaklar. Yerkürenin başka bir yerküre olmasının anlamı budur; öyle ki, kıyâmet kopup dağlar hallaç pamuğu gibi atıldığında dünya yörüngesinden çıkacak ve başka bir büyük yıldızla veya gezegenle birleşerek haşır alanını meydana getirecektir. Allah daha iyisini bilir.

BEDENLERİN DÜZEN DEĞİŞTİRMESİ

İnsanlara bu ikinci sonsuz hayat için verilecek bedende ve taşıdığı iç organlarında da önemli değişiklikler olacak, beden her an kendini tazeliyebilecek imkânlara sâhip olacak, dış tesirlerden müteessir olmayacak, yıpranmaz bir hüviyet kazanacak.. Hastalık ve ölüm gibi endişe verici arazlar son bulacak.. Gıda maddeleri bedeni tazeliyecek, formunda tutacak özellikte olacak ve posaları bir buharlaşma veya hafif terleme şeklinde dışarı atılacak..

Ancak yüz hatlarında, şekil ve biçiminde bir değişiklik olmayacak, dünyada birbirlerini tanıyanlar orada da rahatlıkla tanıyabilecekler. Yaşlılar gençleşecek, çocuklar yine çocuk olarak kalacak.. Kin, haset, ihtiras, bencillik ve benzeri kötü sıfatlardan eser bulunmayacak, iman cevherine sahip olan herkes mesut ve huzurlu bir hayat sürecektir.

ZALİMLERİN GÖMLEKLERİ KATRANDANDIR

(سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى وُجُوهَهُمُ النَّارُ) **«Gömlekleri katrandan; yüzlerini de ateş kaplar.»**

Zulüm, sözlükte : Bir şeyi lâyık olduğu yere koymamaktır. Aynı zamanda yerine konacak şeyi ya zamanında koymamak, ya lâyık olduğu yere oturtmamak, ya noksan, ya da fazla ölçüde bırakmaktır. Terim olarak: Hakkın koyduğu sınırı aşmak anlamında kullanılır. İlâhî sınırlar, hürriyet, ve irade sınırı, insan hakları sınırı, helâl ve haram sınırları, küçük ve büyük günah sınırları gibi insanoğlunun önüne konulmuş birçok sınırlar vardır. Bunların hepsine «Hakk'ın sınırları» diyebiliriz. Bu sınırları aşmayan kişiler âdildirler, hakseverdirler, aynı zamanda itaâtlıdırlar. Aşanlar ise, itaatsızdırlar, ölçüsüzdürler ve zalimdirler.

O halde zulüm; hak ve adâleti, fazîlet ve hikmeti zayıf bulunca kara perdesi altına alıp belirsiz hale getireceğinden, zâlimlerin yüzlerini, gözle-

rini kan bürür, ruhlarını karanlıklar çevirir de ameline göre bir görünüm alır. Kıyâmet gününde ise, her kişi niyet ve amelinin rengine boyanacak ve o bakımdan zâlimlerin içini ve dışını karartan haksızlık ve tecavüzler katrana dönüşecek, işledikleri haksızlıklar katrandan birer gömlek olup sırtlarına geçirilecek, Cehennem ateşi de yüzlerini durmadan yalayıp asıl renklerini ortaya çıkaracak..

Ellerine ve ayaklarına vurulacak bukağılar ise, dünyada iken başkalarının haklarına, inançlarına, ahlâklarına ve hürriyetlerine koydukları engeller olarak karşılarına çıkacak.. Çünkü ceza amelin cinsindendir. Öyle ki herkes cennetini veya cehennemini şu dünyada hazırlayıp beraberinde götürür. Zat-i Hak hiç kimseye zulmetmez.

ALLAH HERKESE ELDE ETTİĞİNİN KARŞILIĞINI VERİR

(لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) **«(Bütün bunlar) Allah'ın herkese elde ettiğinin karşılığını vermesi içindir. Doğrusu Allah hesabı çarçabuk görendir.»**

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Allah hiçbir zaman zâlim değildir; o zulmü hem kendisine, hem de kullarına haram kılmıştır. O'nun sözü değişmez, plânı ve proğramı aynen uygulanıp gerçekleşir. İnsana hayatını düzene sokacak, saadete garkedecek kadar akıl, zekâ, irâde, hafıza ve benzeri yetenekler vermekle kalmamış, fizikötesinden ona bilgiler göndermek sûretiyle önünü aydınlatmış, hılkatının amaç ve hikmetinden haber vermiştir. Böylece Allah, kulları hakkında yapılması gerekeni yapmış; onları akıl ve irâdelerinin erişeceği sınıra getirip dayamış ve gerisini hür irâdelerine bırakmıştır. Bunun için âhirette herkesin işlediği iyilikler ve kötülükler niyetlerine göre değerlendirilecek ve karşılıkları noksansız verilecek, kimsenin itiraz hakkı olmayacaktır.

Hesabın çarçabuk görülmesi ise, şöyle yorumlanabilir: Allah'ın ilmi ve kudreti, kahır ve saltanatı her şeye nüfuz etmiştir. Hiçbir şey O'nun ilminin ve iradesinin dışında düşünülemez. Âhiret gününde o ilim ve kudretiyle tecelli edince her kişiyle yüzyüze gelecek, herkesle aynı anda meşgul olacaktır. Gerçek bu olunca, hesap ve sonuçları da çarçabuk görülecek, herkes lâyık olduğu yeri alacaktır.

KUR'AN İLÂHÎ MESAJDIR

(هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ) **«Bu Kur'ân insanlara bir tebliğdir ki, onunla uya-**

rılsınlar...»

Kur'ân bütünüyle insanı amaç ve maksadın sonuna eriştirici, hikmeti yansıtıcı, hedefi belirleyici, yolları gösterici, gönülleri ve kafaları aydınlatıcıdır.

Böylece İbrahim Sûresinin son kısmında üç maddelik bir mesaj insanlara gönderilmekte, Allah ile kulları arasına engel olarak girmek isteyen inkârcı bozguncular fırsat verilmemesi istenmekte ve insanın dünyaya getirilişinin amaç ve hikmetlerinden birine işâret edilerek sûre noktalanmaktadır:

1— Hakkı inkâr edip doğru yoldan sapan müşrikleri ve maddecileri uyarmak, insan ruhuna gıda veren doğru yolu gösterip yönlendirmek.

2— Allah'tan başka ilâh olmadığını ve olamayacağını birtakım aklî ve naklî delil ve belgelerle öğretmek. Allah'ın bütün iyiliklerin, hayırların, fazîletlerin ve güzelliklerin kaynağı olduğunu belirtmek.

3— Aklını kullanabilen sağduyu sâhiplerinin iyice düşünüp öğüt almalarını sağlamaya çalışmak, bunun için Kur'ân'ın belirlediği metot çerçevesinde hareket etmek..

Birinci madde ciddi eğitimi gerektiren bir konudur. İkinci madde, geniş bilgiyle, gelişen kültürle, ilmî yollarla kalp ve kafalara işlenmesi lüzumlu bir konudur. Üçüncü madde, akla geniş malzeme vermek, duygu ve düşünceleri yönlendirmekle gerçekleşebilir.

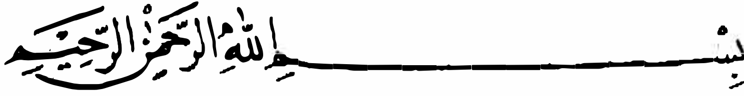
Bunun için İbrahim Sûresine, «insanları karanlıklardan aydınlığa çıkaran kitap..» cümlesiyle başlanmış ve sûre, bu kitabın ilâhî mesaj olduğu açıklanarak noktalanmıştır.

Aynı zamanda son âyet, sûrenin özeti ve başlanacak sûrenin anahtarı anlamındadır.

İbrahim Sûresinin tefsîrini Yüce Rabbımızın lütuf ve inâyetiyle, rahmet ve bereketiyle tamamlamış bulunuyorum. Cenâb-ı Hak'tan dileğimiz, vaki kusurlarımızı bağışlaması ve bundan sonraki sûreleri tefsîr etme imkânlarına bizi eriştirmesidir.

Başarı ancak Allah'tandır. Hamd O'na mahsustur. Salât-ü selâm, sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed'e (A.S.) ve O'nun yolunda yürüyen bahtiyar mü'minlere olsun.. Âmin.

——oOo——



HİCİR SÛRESİ

Kur'ân'ın 15. sûresidir. İsmini, Semûd kavminin yaşadığı Hicir yöresinden söz edildiği için, oradan alır.

Müfessirlerin icma'ıyla, sûrenin tamamı Mekke'de inmiştir.

Âyet sayısı : 99

Kelime » : 654

Harf » : 2760

İbrahim Sûresi ile bu sûre arasındaki bağlantı beş madde ile belirlenmiştir :

1— Her iki sûreye de «açık, açıklayıcı kitap» sözüyle başlanmıştır.

2— İki sûre de değişik kelime ve anlatımla inkârcı azgınların durumunu ve karakterlerini açıklamaktadır. Aynı zamanda kıyâmetin bazı önemli safhaları uyarıcı bir hatırlatma olarak iki sûrede anlatılır.

3— İkisinde de kevnî âyetler sıralanır: Göklerin ve yerkürenin yaratılış ve düzeni akla ışık tutan, malzeme veren deliller olarak sıralanır.

4— Her ikisinde de İbrahim Peygamber'in (A.S.) kıssasının bazı önemli noktaları üzerinde durularak Arap Yarımadası'nda yaşayan putperestler ile kitap ehli uyarılır ve çok yanlış bir yolda yürüdükleri anlatılır.

5— Elde edilen zaferlerin, başarıların Allah'a ait olduğu belirtilir. O bakımdan Allah'a dosdoğru imân ettikten sonra gerekli tedbirlerde kusur etmeyen kavim ve milletlerin eninde, sonunda başarıya erişecekleri müjdelenir.

HİCİR SÛRESİNİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

— Kur'ân'ın aydınlatıcı, doğru yolu gösterici vasıfları ve özellikleri anlatılır, bazı misaller verilir.

— İnkârcı putperestlerin, sapık müşriklerin doğru yolu seçmemekte ısrar ettikleri takdirde kendilerinden yüz çevirilmesi tavsiye edilir.

— Peygamber (A.S.) Efendimizi hem inkâr etmeleri, hem de alaya almaları üzerinde durulur ve yapılması gereken emredilir.

— Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden belge ve kanıtlara yer verilir.

— İblîs'in Âdem olayında secde etmemek sûretiyle Allah'ın emrine karşı geldiğine dikkatler çekilir; kibir, gurur, bencillik ve kıskançlıktan kaynaklanan isyanın çok tehlikeli olduğuna bu olay misal verilir.

— Cennetlikler ile Cehennemlikler konu edilirken duygular kamçılanır, düşünceler yönlendirilir ve böylece ruhlara bol gıda verilmeğe çalışılır. Aynı zamanda ümitler tazelenir.

— Hakk'a karşı baş kaldıran inkârcı azgınları, sapık maddecileri uyarmak ve mü'minlerin de imân ve irfanlarını artırmak için gelip geçen kavim ve milletlerden pasajlar nakledilir, ibretli ve öğütlü yanları misal verilir.

— Varlık âleminin yaratılmasındaki hikmetin, Allah'a ibâdet olduğu, diğer bir tabirle marifetullah meşalesini yakmaya yönelik bir hikmet taşıdığı çok anlamlı şekilde belirtilir.

— Allah'ın mü'minlere olan lütuf ve ihsanı anlatılırken, dünya hayatının lüks ve konforuna özenilmemesi öğütlenir.

— İman edenlere karşı alçak gönüllü, yufka yürekli olmanın faydaları üzerinde durulur.

— Her şeye rağmen, şartların ve imkânların elverdiği ölçüde Allah'ın kullarını hak dine dâvetin, sapıkları doğru yola çağırmanın, insanları irşat etmenin lüzumuna değinilir ve bunun devamı istenir.

— Daha çok sıkıntılı anlarda Allah'ı çokça anıp tesbîh etmenin, ibâdete ağırlık vermenin faydaları açıklanır.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
لَوْ كَانُوا مُسْلِم۪ينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ
فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ
﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾

MEÂLİ:

1— Elif- Lâm- Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık olan, açıklayan Kur'ân'ın âyetleridir.

2— Kâfirler çok defa Müslüman olmayı arzu edeceklerdir.

3— Bırak da onları, yesinler (nefis ve şehvet otlağında) geçinip yararlansınlar; emel (=sonu gelmeyen arzu) onları avundursun. İleride (böylesine sefih bir hayatın sonunun nereye varacağını) bileceklerdir.

4— Hiç bir kasabayı yok etmedik ki, onun bilinen belli bir yazısı olmasın.

5— Hiç bir ümmet ecelinin ne önüne geçebilir, ne de ondan geri kalabilir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Lâ ilâhe illâllah, diyen bir topluluk, günahları sebebiyle Cehennem'e girerler. Lât ve Uzzâ'ya (iki büyük put) tapanlar, onlara : «Sizin lâ ilâhe illâllah demeniz size yarar sağlamadı da bizimle birlikte Cehennem'e girdiniz?» derler. Bunun üzerine Allah o putperestlere daha da gazap eder ve Tevhît ehlini Cehennem'den çıkarıp hayat ırmağına sokar. Böylece ay, tutulmaktan sıyrılıp kurtulduğu gibi, onlar da yanıklardan (ateşin bıraktığı leke ve izlerden) öylece sıyrılıp kurtulurlar ve Cennet'e girerler de orada cehennemlikler diye anılırlar.» (1)

«Cehennem ehli cehennemde toplanınca, beraberlerinde Allah'ın dilediği kadar kıble ehlinden de kimseler bulunur. Kâfirler müslümanlara: «Sizler Müslüman değil miydiniz?» diye sorarlar. Onlar da : «Evet Müslümandık..» derler. «Müslümanlık sizin için yeterli ve kurtarıcı olmadı da bizimle birlikte Cehennem'e girdiniz?» derler. Onlar da : «Bizim birtakım günahlarımız vardır, o yüzden yakalanıp buraya atıldık» diye cevap verirler. Allah onların ne dediklerini işitir de kıble ehlinden Cehennem'de kim varsa çıkarın diye emreder. Kâfirlerden orada kalanlar bu manzarayı görünce, «Ah, keşke biz de Müslümanlardan olsaydık da onlar gibi buradan çıksaydık!» diye hayıflanırlar.» (2)

Râvî diyor ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bunları anlattıktan sonra sûrenin ikinci âyetini okudu.

ELİF- LÂM- RÂ

Bu harfler, diğer sûrelerde olduğu gibi, burada da Allah ile Peygamberi arasında bir şifre, sûreye giriş, sûredeki konuların özeti ve taşıdıkları hikmetin işâretleridir. Allah daha iyisini bilir.

KUR'ÂN HER BAKIMDAN MÜBÎN'DİR

(الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ) **«Elif-Lâm-Râ. Bunlar kitabın ve apaçık olan, açıklayan Kur'ân'ın âyetleridir.»**

Kur'ân insan hayatını onun hılkatındaki azizliğe uygun şekilde tanzim eden, ilâhî sünneti açıklayan, âile hayatını yönlendiren, toplum hayatını

(1) Hâfız Taberânî : Enes b. Mâlik (R.A.)den
(2) Hâfız Taberânî : Ebû Musa el-Eş'ârî (R.A.)den

meşru sınırlar içine alıp ahlâk ve fazîletle birleştiren, milletlerin hayatına ışık tutan son kitaptır; aynı zamanda Allah'ın insanlara en son mesajıdır.

Kur'ân'ın hem açık, hem de açıklayıcı vasfı ve özelliği belirttiğimiz üzere çok geniş ve kapsamlıdır. Bu kitap yalnız dünya hayatının bu yönleriyle yetinmez, fizik ötesinden haber verir. Âhiret hayatını bütün haşmetiyle, mutluluk va'deden safhalarıyla, korkutup yönlendiren bütün kademeleriyle en anlamlı ve en duyarlı bir uslûpla anlatıp açıklar. Böylece Kur'ân iki hayatı birbirleriyle açıklayıp bütünleştiren eşsiz bir kudrettir. O bakımdan ilgili âyette ona «mübîn» sıfatı verilmiş ve bu kelime üzerinde ciddi biçimde durmamız ilhâm edilmiştir.

KUR'ÂN'IN MÜSLÜMANLARA ÖNEMLİ HABERİ

(رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) **«Kâfirler çok defa Müslüman olmayı arzu edeceklerdir.»**

Kur'ân, önce Mekke'de çok acıklı, üzücü, yorucu ve yıpratıcı yıllar geçiren Peygamber (A.S.) Efendimiz ile arkadaşlarına, sonra da her devir ve dönemdeki mü'minlere, İslâm'ın ileride cihan dini olacağını, yaptığı köklü inkılâpla yepyeni bir hayat düzeni, modeli olmayan bir yaşayış sistemi getirdiğini ilân ediyor. Arkasından yaptığı bu büyük inkılâbın gelişeceğini, kıtalar üzerine yayılacağını; aklını kullanan, ilmini hayra çeviren insanların akın akın bu dine gireceğini ve eninde, sonunda küfür ve ahlâksızlığın, zulüm ve tuğyanın bu ilâhî kudret karşısında başeğeceğini; nice soysuz inkârcıların ortaya çıkan muhteşem manzara karşısında müslüman olmayı çok arzu edeceklerini haber veriyor.

Unutmayalım ki, İslâm ve Kur'ân buna benzer olayları tarihin birçok dönemlerinde mevzii olarak yaşadı. Bir gün gelecek aynı olayları dünya çapında yaşama şansına erişecektir. Bugün bile bunun bazı kıvılcımları yer yer parıldamakta, geleceğe ümitle bakmamızı fısıldamaktadır. Son olarak Fransa'da birçok ilim adamlarının Kur'ân'a hayranlık duyarak İslâmiyeti seçmeleri bunun açık misallerinden biridir. Aynı hava medenî geçinen hıristiyan ülkelerin birçoklarında kendini hissettirmekte ve «İstikbal İslâm'ındır» dedirtmektedir.

Bu, inkârcı sapıkların, ahlâksız şaşkınların bir gün gelecek dünyadaki arzu ve temennileri olacak; âhiretteki temennileri ise daha içli ve gerçekçi bulunacak. Nitekim hadîs-i şerîfte bu husus açık şekilde ifadesini bulmuştur. Ama önemli ve yararlı olan uyanış ve ona bağlı arzu, milyonlarca, hattâ milyarlarca insan nefis çöplüğünde, şehvet otlağında bir ömür tüke-

tirken, onlardan kopup ölmeden önce hakikatı anlayarak hakkı kabul etmektir. Yoksa âhirette uyanmanın ve içli temennide bulunmanın hiçbir yararı olmaz.

İslâm Dini hakkında hiçbir araştırma ve inceleme zahmetine katlanmayan, kulaktan dolma fikir kırıntılarıyla bu din hakkında ileri-geri konuşan mürekkep yalamışlara, Cenâb-ı Hak bu ihmâl ve bu sığ görüşlerinin hesabını mutlaka soracaktır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın bize verdiği her nîmetten mutlaka sorumluyuz ve elbette hesap vermek zorundayız. Bu Allah'ın koyduğu kurallardan biridir ki, değişmez.

Bir tacir, malın kalitesini, gerçek değerini, pazarlamasını ve kazancını hesaplayıp öğrenmeğe harcadığı zamanın onda birini dinini dosdoğru öğrenmeğe, Allah'ın kitabı Kur'ân'ı okuyup anlamaya vermeli değil midir? Her iki hayatını fazîlet ve saadet burcuna yükseltecek olan bir dine ve onun kitabına kayıtsız kalmanın ne kadar büyük bir haksızlık olduğunu ölmeden önce idrâk etmekle yükümlüdür. Aksi halde öldükten sonra bunları anlamasının kendisine hiçbir faydası olmayacaktır.

Kur'ân insan hayatında yasak olanla olmayanın sınırını belirleyen, hedefi tayin eden, hılkatın amaç ve hikmetini öğreten tek kitaptır. Onsuz geçen bir hayat mutlak anlamda karanlık ve verimsiz geçmiştir. Dünya'da hayatını karanlığa boğan kimseler, âhirette aynı karanlıkla yüzyüze geleceklerini unutmamalıdırlar.

MİLLETLERİN HAYATI

(ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ) **«Bırak da onları, yesinler (nefis ve şehvet otlağında) geçinip yararlansınlar. Emel (sonu gelmeyen arzu) onları avundursun. İleride (böylesine sefih bir hayatın sonunun nereye varacağını) bileceklerdir.»**

İnkâr temeli üzerinde gelişen sefih bir hayat iki ayrı dramatik sonuç doğurur: Biri dünyada başaşağı gelip zillete uğramak; diğeri âhirette, ömür sermayesini gayesinin hilâfına harcamaktan dolayı verilecek azâbı yudum yudum tatmak..

Zira milletlerin de fertler gibi, hayatlarının üç dönemi söz konusudur: Oluşma, gelişme ve yıpranıp yaşlanma.. Allah'ın ezelî ilmi her milletin bu üç ayrı dönemini önceden tesbit edip ona göre her biri için bir süre belirlemiş ve kader yazısını yazmıştır. O süre son kertesine gelince, o milletin hayatı sona erer; artık ne ileri, ne de geri bırakılır. Böylece her millet ken-

di kaderini kendisi çizmiş oluyor. İlâhî ilim de onu öyle tesbit edip yazıyor. Yazıldığı için gerçekleşmiyor, gerçekleşeceği için yazılıyor, sonucu ortaya çıkıyor.

Milletlerin süratle yaşlılık dönemine girme sebepleri dinde ve sonra da sosyolojide şöyle belirlenmiştir:

a) Ekonomik güce nazaran din, inanç ve ahlâkta gerileme başlar. Böylece maddî hayatla mânevî hayat arasında denge bozulup derin uçurumlar meydana gelir.

b) Lüks ve konfor, tezelden servet edinme ve aşırı israf sari bir hastalık halini alır. Orta sınıf kalkar, çok fakirle çok zengin diye iki zıt zümre sahnede kalır. Bunun tabii neticesi olarak toplumda büyük çalkantılar, huzursuzluklar ve sürtüşmeler başgösterir. Ahlâksızlık gemi azıya alıp hiç bir engel tanımaz olur.

c) Aile yuvası, milletin temel taşı olma özelliğini kaybeder. Kadınlar anne olmaktan ziyade birer süs eşyası ve reklamcıların aracı haline getirilir. Seksüel konulara ağırlık verilerek gençlik baştan çıkarılır.

Millet bünyesinde sözü edilen bu üç yara açılmaya başladığında acil ve kalıcı tedbir alınmadığı takdirde dönüşü mümkün olmayan bir çizgiye gelinip dayanılmış olur ki, bunun neticesi yıkılıp yok olmaktır. Yukarıda meâlini verdiğimiz dördüncü âyetle bilhassa bu hassas noktaya parmak basılarak milletler uyarılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kur'ân'ın beşer hayatı için lüzumlu olan ana konuları, temel bilgileri açıkladığı belirtildi. İleride İslâm Dininin büyük bir gelişme kaydedeceğine işâretle, inkârcı sapıkların bile o dönemlerde müslüman olmayı arzu edeceklerine dikkatler çekildi. Sonra da milletlerin sefih hayatı üzerinde durularak, fertlerde olduğu gibi milletlerde de yaşlılık dönemine girmenin kaçınılması zor bir netice olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın lüzumlu bütün hakikatleri apaçık ortaya koymasına rağmen, aklını kullanmayıp duygusunun esiri olan müşriklerin Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz'in yüksek şahsiyetini göremiyerek Ona deli diyecek kadar sapıttıkları konu ediliyor. Meleklerin gözle görülecek şekilde ortaya çıkarılmasını isteyerek Allah ve melekleri hakkında ciddi hiçbir bilgilerinin olmadığı hatırlatılıyor. Sonra da fazla üzülmeğe gerek olmadığı bildirilerek, Kur'ân'ı indiren Allah'ın onu mutlaka koruyacağı müjdeleniyor. Arkasından, beyni yıkanmış ve putperestlik vadisinde iyice şart-

lanmış müşriklere ne kadar âyet ve belge de gösterilse, yine de inanmayacakları haber verilerek, Peygamber ve mü'minlerin kendilerine düşen irşat ve teblîğ hizmetlerini imkânlar elverdiği ölçüde sürdürmeleri emrediliyor.



وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا
الَّذ۪ي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْت۪ينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُٓوا
اِذًا مُنْظَر۪ينَ ﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ ف۪ي شِيَعِ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ
مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ ف۪ي قُلُوبِ
الْمُجْرِم۪ينَۙ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِه۪ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٣﴾
وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَظَلُّوا ف۪يهِ يَعْرُجُونَۙ ﴿١٤﴾
لَقَالُٓوا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

M E Â L İ :

6— Dediler ki : «Ey o kendisine zikir (Kitap) indirildiğini (iddia edip duran) kişi! doğrusu sen delisin.

7— Eğer doğrulardan isen bize melekleri getirsene!.»

8— Melekleri ancak hak(a dayalı bir hikmet) ile indiririz ve o zaman da (inkârcılara) mühlet verilmez, göz açtırılmaz.

9— Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette biz onun koruyucuları-

yızdır.

10— And olsun ki, senden önceki topluluklara kendilerinden (uyarıcı peygamberler) göndermişizdir.

11— Ne var ki onlara ne kadar bir peygamber geldiyse, mutlaka onu alaya aldılar.

12— Bunun gibi onu (sapıklık, inkâr, alay ve şirki) suçlu günahkârların kalplerine sokarız (öncekilerin kalplerine soktuğumuz gibi).

13— Kur'ân'a inanmazlar. Halbuki öncekilerin (bu yüzden başlarına) bir sünnet (ilâhî hüküm) de gelip geçmiştir, (misâli vardır).

14-15— Kendilerine gökten bir kapı açsak, onlar da yukarı yükselip çıksalar yine de diyecekler ki, gözlerimize perde kapanmış, belki de biz büyülenmiş bir milletiz.

PEYGAMBER (A.S.) EFENDİMİZE DELİ DİYENLER

(وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ) «Dediler ki : Ey o kendisine zikir (kitap) indirildiğini (iddia edip duran) kişi! Doğrusu sen delisin.»

Vahiy indiğinde yüce ruh olan Melek Cebrâil'in lâhutî havasından ve Levh-i Mahfuz'dan indirilen ilâhî kelâmın kutsal nûrundan etkilenen Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in mübarek ruhu kendine has bir vecd hali geçirir ve bu Onun bedeninde bir sarsıntı meydana getirirdi. O yüzden mübarek çehresinde çok hafif bir sararma ve terleme, sonra da tam edep ölçüleri içinde vahyin neticesini alma duyarlığı kendini hissettirirdi.

Onun bu müstesna halini gören, ya da duyan cahil putperestler, kutsî âlemden inen söz ile onu getiren meleğin ne olduğunu, ruh üzerinde nasıl bir tesir meydana getirdiğini bilmedikleri ve esasen Hz. Muhammed'e (A.S.) karşı aşırı bir kin ve düşmanlık besledikleri için, bunu delilik alâmeti sayarak Peygamber (A.S.) Efendimiz'e deli damgası vurmaya çalışırlardı.

Aynı iftirayı batılı tarihçilerden bir kısmının ve kiliseye mensup bazı garazkâr, sözde ilim adamlarının da yıllarca dillerine dolayıp etrafa yaymaya çalıştıkları herkesin malûmudur. Ancak onlardan ilme ve tarihî gerçeklere saygılı olan birkaç ilim adamı ise meseleye objektif açıdan yaklaşarak, «aklî dengesi yerinde olmayan bir kişinin bu kadar mükemmel, mükemmelin de ötesinde bir özellik taşıyan Kur'ân'ı hazırlaması mümkün değildir. Yaptığı emsalsiz büyük inkılâp ise, Onun büyüklüğüne, üstün zekâsına ve sınırsız yeteneğine kâfi delildir,» demek suretiyle gerçeği kısmen

olsun yansıtma fazîletini gösterebilmişlerdir.

Bunlardan Sorbon Profesörlerinden Régis BELACHÉRE, Kur'ân çevirişinin 181. sayfasında diyor ki : «Kur'ân bize Hz. Muhammed'in (A.S.) dinî faaliyetiyle ve peygamberliğinin içyüzüyle tam bir uyum içinde görünmektedir. Bu kitap, cevval bir ruha teblîğ olunmuş tanrısal vahiydir ki, her özelliği anlatım kuralıyla, anlam ve delâleti verdiği sonuçla kusursuz biçimde irşat hedefiyle birleşmektedir. Sözünün büyüleyici kudreti o kadar düzenli ve ahenklidir ki, inkârcıları doğru yola eriştirmesindeki kudreti bu özelliğinde aramaktan başka çare yoktur.» (1)

Ünlü Fransız şâir ve tarihçisi Lamartine ise, Türkiye Tarihi adlı kitabında diyor ki : «Hz. Muhammed (A.S.) orduları, yasaları ve düzenleri, imparatorlukları, milletleri, hanedanları, yaşanan kürenin üçte biri üzerindeki milyonlarca insanı harekete geçirmiş, onlar üzerinde olumlu tesirler meydana getirmiştir.

Ama O, bundan başka, düşünceleri, inançları, ruhları da harekete geçirip heyecan ve aksiyon vermiştir. O, her kelimesi bir kanun yerine geçen bir kitap getirmiş; her dil ve türden oluşan insanları bir bütün halinde toplayıp mânevî bir millet sahneye çıkarmış ve Müslüman ümmetinin silinmez sevgi ve aşkını damgalıyarak sahte tanrıları saf dışı bırakmıştır.

İnsanoğlu hiçbir devirde bu kadar az zaman içinde dünya yüzünde bu kadar geniş, büyük ve sürekli bir inkılâp yapamamıştır.»

Bu misalleri çoğaltmak mümkün; ama fazlasına da gerek yok. Son olarak Fransız Tıp Akademisince Hz. Muhammed (A.S.)ın şuuru tamdı, O bir isterik değildi, başlığı altında küçük bir broşür yayınlandı. Merhum Prof. Dr. Feridun Nâfiz UZLUK onu dilimize çevirerek faydalı bir hizmette bulunmuştur. (2)

Gerçi sözünü ettiğimiz akademinin böyle bir karara varmasında belki politik nedenler de yer alabilir, ama geç de olsa hıristiyan âleminin kafasına asırlardır yerleştirilen yanlış bir düşüncenin giderilmesinde bazı olumlu tesirleri muhakkaktır.

Sonuç olarak ilâve edelim ki, onbeş asırdır ilmin, medeniyetin ve milletlerin önünde yürüyen, taşıdığı hükümlerle, ana fikir ve temel bilgilerle saltanatını hep koruyan ve koruyacak olan Kur'ân-ı Kerîm her kelime ve cümlesiyle, her âyet ve sûresiyle mutlak anlamda ilâhîdir. Her yönüyle beşer kudretini aşmakta, emsal kabul etmez bir yüceliktedir. Aklî dengesi ye-

(1) Kur'ân/Garp Mütefekkirlerine göre : 37- İstanbul: 1958

(2) Güven Matbaası/Ankara : ?

rinde olmayan bir kimse şöyle dursun, dünyanın en büyük ilim adamı ve filozofları böyle bir kitap vücuda getirebilirler mi? Haddini bilmeyen bazı maceracılar ve garazkârlar, Kur'ân'a nazire olsun diye yıllarca uğraştılar, fakat onun bir âyetine olsun nazire getiremediler. Çünkü Allah sözü mutlak şekilde beşer sözünden ayrılmakta ve kendine has bir yücelik arzetmektedir O kadar ki, Hz. Peygamber'in (A.S.) hadîsleriyle Kur'ân âyetleri arasında çok açık ve net fark ilk bakışta göze çarpmakta, birinin insan sözü, diğerinin Allah sözü olduğu hemen anlaşılmaktadır.

MELEKLERİN GELMESİNİ İSTEYENLER

(لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ) **«Eğer doğrulardan isen bize melekleri getirsene!.»**

Mekkeli putperest müşrikler, ilim ve medeniyetten uzak, cehaletin verdiği kaba ve sahte bir cesaret ve sınır tanımayan bir azgınlık içinde yürüyorlardı. Edebiyat yapmaktan başka bir hünerleri yoktu. Kur'ân'ın ilâhî fesahat ve belâğati karşısında edebiyatları da çok silik ve anlamsız duruma düşünce, baş olma, Mekke'yi ellerinde tutma arzuları hilâfına büyük bir peygamberin sahayı dolduracağı endişesi başgösterince, çareler düşünmeye başladılar. O bakımdan Hz. Peygamber'i (A.S.) küçük düşürmek ve tesirini gidermek için kimi Ona «şair», kimi «büyücü», kimi de «deli» dedi. Ama bunların hiç biri toplum arasında hüsn-ü kabul görmedi. Zira herkes Hz. Muhammed'in (A.S.) yüksek şahsiyeti hakkında birtakım bilgilere sâhip bulunuyordu. Onu çocukluğundan beri tanıyorlar, terbiye, nezaket, vakar, doğruluk, iffet, zekâ ve benzeri sıfat ve yeteneklerini takdir ediyorlardı.

Sonra da çaresiz kalınca bir başka öneride bulundular: «Eğer doğrulardan isen, bize melekleri getirsen ya..» diyerek onu güçsüz ve hâşâ yalancı durumuna düşürmeyi plânladılar. Oysa melekler ancak belli hizmetler için kendilerine belirlenmiş vakitlerde inerler: Ya vahiy getirirler, ya azgın bir toplumu yok etmek için inerler, ya da Bedir ve Huneyn savaşlarında olduğu gibi, insan şekline girip kâfirlerin moralini bozmak, mü'minlerin cesaret, imân ve irfanlarını artırmak için ortaya çıkarlar.

Kur'ân-ı Kerîm'de meleklerin indirilme konusu belirtilirken şu açıklamaya yer verilmiştir: **«Melekleri ancak hak(ka dayalı bir hikmet)le indiririz ve o zaman da (inkârcılara) göz açtırmayız..»** Yani melekler aldıkları emri hemen yerine getirirler. O bakımdan müşriklerin, gelmelerini istedikleri meleklerin inmesi gerçekleşmiş olsaydı, kendileri için hiç de iyi olmaz, Lût kavminin başına gelenlerin bir benzeri onların da başına gelebilirdi.

Fir'avn da böyle dememiş miydi? Musa Peygamber'i gerçek anlamda tanımayan II. Ramses, onu acze düşürmek ve hayranlık duyanların kafalarında bir şüphe kıvılcımı oluşturmak için : **«Eğer Musa doğru sözlü ise, üzerine altından bilezikler atılmalı veya beraberinde melekler yer alıp gelmeli değil miydi?»** (1) diyerek onun yalancı olduğunu göstermek istemişti.

İnkârcı putperestlerin bilmediği bir diğer husus da şu idi: Melekler nûrdan yaratılmışlardır. Onları bulundukları hılkat özelliği üzere görmek mümkün değildir. O bakımdan insan suretine temessül etmeleri gerekmektedir. O takdirde ise, onların melek olduğunu anlamaları ve kabul etmeleri konusu ortaya çıkar ve olumlu bir sonuç yine elde edilmezdi. Kaldı ki, Allah'ın bu yolda cari bir sünneti de yoktur.

KUR'ÂN'IN KORUYUCUSU ALLAH'TIR

(إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) **«Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır.»**

1400 yıldan bu yana «Kur'ân'a karşı olan Yahudîler ve Hıristiyan misyonerleri, ayrıca dinî taassuba bağlı kalıp duygusal davranan bazı ilim adamları, şâirler, edipler, söz sanatını çok iyi bilenler, ya Kur'ân'ı değiştirmek, ya da onun bir benzerini getirmek için uğraşıp durdular; çok şeyler söylediler, çok şeyler karaladılar, ama nâfile, hepsi de sabun köpüğü gibi sönmeğe ve unutulmaya mahkûm oldular. Kur'ân ise her geçen gün cilâsını daha iyi hissettirmekte, ilim geliştikçe kendi kudretini daha iyi tanıtmaktadır ve buna kıyâmete kadar devam edecek, onu durduracak bir engel bulunmayacaktır.

Yemame'de peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Müseyleme, bütün yeteneklerini kullanarak, birçok şair ve ediplerden malzeme olarak Kur'-ân'a nazire yazdı, kendine göre birtakım âyetler ve sûreler tertipledi, fakat çok geçmeden hepsi de alay konusu olmaktan, Müseyleme'yi gülünç duruma düşürmekten başka bir işe yaramadı. Sonra da Halid b. Velid (R.A.) kumandasında gönderilen bir orduyla bu fitne ocağı söndürüldü.

Ebû'l-Ûlâ el-Muarrî (973-1059), «Lüzûmu Mâlâ Yelzem» adlı beş ciltlik meşhur edebî eserini Kur'ân'a nazire olacak kudrette yazdığını iddia etmiş ve Kur'ân gibi dillerde, meclislerde ve mihraplarda birkaç asır cilâlanınca asıl değerinin anlaşılabileceği vehmine kapılmıştı. Gözlerini yedi yaşında iken kaybeden Ebû'l-Ûlâ, bu defa kalbini ve ruhunu da kaybetme bedbaht-

(1) Zuhruf Sûresi : 53

lığına uğramış, kısa zamanda o da alay konusu olmuş ve yazdıkları hiçbir iz bırakmadan unutulup kaybolmuş; Kur'ân'ın ilâhî üslûbu karşısında belirsiz hale gelmiştir. Çünkü biri Allah sözüdür, O'nun kudret ve mükemmelliğini taşımaktadır. Diğeri insan sözüdür, onun kadar noksan, hatalı ve fânidir.

Ayrıca ilgili âyetle de belirtildiği gibi, Allah (c.c.) semavî kitaplardan ancak Kur'ân'ı korumayı kendi üzerine almış; Tevrat ve İncil'i dîn adamlarının hafızasına bırakmıştır. Çünkü Kur'ân'dan sonra kitap indirilmeyecek ve o hep Allah'ın insanlara en son mesajı olarak kıyâmete kadar kalacaktır. O bakımdan Allah'ın ilim ve kudreti Kur'ân'ı hep korumuş ve korumaya devam etmektedir. Görüldüğü gibi, Kur'ân, tek harfine bile dokunulmadan, indiği gibi muhafaza edilerek günümüze kadar arızasız gelebilmiştir. İnsan ilmine ve hafızasına gelince: O tuttuğunun bir kısmını, bazan çoğunu koruyamamıştır; bazan da hafızada arşivlenen sözler değişikliğe, noksanlığa uğrayarak aslından uzaklaşmıştır.

BU KONUDA TARİHÎ BİR OLAY

Yapılan sahih tesbit ve rivâyete göre : Ünlü ilim adamlarından Yahya b. Eksem (H. 242 - M. 856) şöyle anlatmıştır: «Abbasî halîfelerinden Memun'un meclisinde bulunduğum bir sırada kılık-kıyafeti düzgün, güzel yüzlü, nefis kokular sürünmüş bir yahudi içeri girdi. Sıra ona gelince, çok güzel ve düzgün bir konuşma yaptı. Meclis sona erip erkân dağılınca, Memun o yahudiyi yanına çağırdı ve aralarında şöyle bir konuşma geçti :

— İsrâilî misin?

— Evet...

— İslâm'a girmez misin? O takdirde sana lâyık olan değer ve makamı verebilirim.

Bunun üzerine yahudi özür dileyerek şu cevabı verdi:

— İzin verirseniz babalarımın dini üzere kalmak istiyorum.

Konuşma burada bitti ve yahudi müsaade isteyerek ayrıldı. Aradan bir yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra sözünü ettiğim yahudi Müslüman olarak bize döndü. Fıkıh konusunda nefis bir konuşma yaptı. Meclis dağılınca Halîfe Memun yine onu yanına çağırdı ve aralarında şu konuşma geçti :

— Sen bir yıl önce yine bu mecliste bulunmadın mı?

— Evet, bulundum.

— İslâmiyeti din olarak seçmenizin sebebi ne olabilir?

— Sizin huzurunuzdan ayrıldıktan sonra Musevîlik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık arasında bir kıyaslamaya ve denemeye giriştim. Yazımın ne kadar güzel olduğunu görüyorsunuz. Önce Tevrat'tan, birtakım fazlalıklar ve noksanlıklar yaparak üç nüsha yazıp havraya götürdüm. Hahamlar onlara hayran kalıp vakit kaybetmeden her üç nüshayı da benden satın aldılar. Sonra İncil'i ele alıp ondan da, bazı fazlalık ve noksanlıklar yaparak üç nusha yazdım ve kiliseye götürdüm. Papazlar hiç incelemeden, araştırmadan onları benden satın aldılar. Sonra Kur'ân-ı Kerîm'i ele alıp ondan da bazı fazlalık ve noksanlıklar meydana getirmek suretiyle üç nusha yazdım ve kitapçılara götürdüm. Yazımı çok beğendiler, ancak birkaç sahifesini dikkatle gözden geçirdikten sonra yaptığım noksanları ve ilâve ettiğim fazlalıkları farkettiler de o nushaları hiddetle yüzüme çarptılar.

İşte o zaman anladım ki, Kur'ân'ı değiştirmek mümkün değildir. Kitapçılar bile bir bakışta onda yapılan tahrifatı farkediyorlarsa, din adamları, ilim adamları pekalâ farkedebilirler. Kur'ân'ın Allah tarafından korunmakta olduğuna inandım ve İslâmiyeti kendime din olarak seçtim.»

Râvî Yahya b. Eksem devamla diyor ki :

«O yıl hacca gittiğimde bu hususu devrin ünlü bilgini Süfyan b. Uyeyne'den sordum. O bana şunu söyledi: «Doğrudur, çünkü Kur'ân'da bu husus açıklanmıştır. Şöyle ki : **«Yahudilerden Rab için yol gösterenleri de, bilginleri de Alah'ın kitabından hafızalarında tutmakla emrolundukları hususlarla hükmederlerdi ve onlar buna şahitlerdi de..»** Kur'ân'a gelince, Allah onunla ilgili şöyle açıklamada bulunmuştur. (1) **«Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır.» (2)**

Daha önceki ümmetler, milletler, kavim ve kabileler kendilerine gönderilen peygamberleri alaya almışlardır. Zira onların inkârda inat, azgınlığa devam etmeleri, kalplerine sapıklık, küfür ve şirk tohumlarını serpmiş ve yeşertmiştir. Bu yüzden ilâhî sünnet onlar hakkında hükmünü icra etmiş, böylece hepsi de hak ettikleri cezayı görmüşlerdir.

Onların başından geçen olaylar, yok olmalarının sebepleri ve geriye bıraktıkları izleri, tarihin tekerrür edeceğini fısıldayan harabeleri, yaşamakta olan milletlere uyarıcı sinyaller vermekte, öğüt ve ibret dolu tablolar sergilemektedirler.

Kalpleri kin ve alay ile dolan insanların hakikatleri düşünüp anlama-

(1) Mâide Sûresi : 44
(2) Tefsir-i Kurtubî'den özetlenerek.

ları, doğruyu bulup kavramaları pek düşünülemez. Allah'ın hidâyet verdikleri ve verecekleri müstesnâ..

İNKÂRCILARA GÖKTEN BİR KAPI AÇILSA

(... وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ) **«Kendilerine gökten bir kapı açsak, onlar da yukarı yükselip çıksalar, yine de diyecekler ki : Gözlerimize perde kapanmış, belki de biz büyülenmiş bir milletiz..»**

İnkârcı sapıklar, meleklerin gelmesini istediler. Melekler insan suretine girip gelseler, «bunlar melek değil, insandır!» diyecekler. Kendi asıl suretlerinde bir görünüm arzedip gelseler, buna dayanamayıp hareketsiz kalacaklar ve sonra da, «biz büyülendik» diyecekler.

Böyle değil de, kendilerine gökten bir kapı açılsa, onlar da oradan yükselip yukarıya çıksalar, yine de inanmazlar ve «gözlerimiz perdelendi, belki de büyülendik» derler.

Çünkü kalplerinde kin, inkâr, alay ve azgınlık yerleşip katmerleşmiştir. Akıllarını ve sağduyularını kullanarak kalplerini hakikatlere çevirmedikleri sürece hiçbir mu'cize fayda vermez. Musa Peygamber'in gösterdiği mu'cizeler Fir'avn üzerinde ne gibi olumlu tesir yaptı? Üstelik inkâr ve tuğyanı arttı da daha tehlikeli duruma geldi. İsa Peygamber'in (A.S.) gösterdiği peşpeşe mu'cizelere sadece on iki kadar balıkçı inandı, geriye kalan inkârcı azgınlar onu çarmıha gerecek kadar körleşip hoyratlaştılar. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Mekke'de gösterdiği birkaç mu'cizeye sadece imân eden fakirler ve köleler inandılar. Mekke'nin eşrafı ise, onu alay konusu edinerek bir sürü saçmalıklarda ve azgınlıklarda bulundular.

İşte ilgili âyetle Cenâb-ı Hak bu gerçeği bize hatırlatıyor. Zira Allah'a, Âhiret'e, indirilen kitaba, gönderilen peygambere inanmak bir ilim, irfan, idrâk ve sağduyu işidir. Hislerinden sıyrılıp aklını kullanarak gerçeği arayanlar için yeterince malzeme, delil ve belge mevcuttur. Bu düzeye gelemiyenlere ne mu'cize, ne belge ve delil, ne de olağanüstü şeyler tesir eder..

Böylece Kur'ân bu konuyla birlikte küfrü benimseyen ve savunan insanın psikolojik durumunu eleştiriyor, onun karakteristik bazı vasıflarını ortaya koyuyor. Şöyle ki :

— İnsan yeniliğe karşı önce isteksiz görünür, hattâ bazan onu tepkiyle karşılar. Daha çok geleneklerin tesiri altındadır.

— Bir konu, ya da meselede ön yargıya varmış ve şartlanmışsa, onu

kısa zamanda değiştirmek çok zordur.

— Bazı hususlarda aklını duygusunun emrine verip şartlanmışsa, ona ters gelen bütün şeyleri, hatta hakikatleri düşünmeden reddeder. Yenilgiye uğrayınca da işi alaya alıp bu yoldan kendi boşluğunu doldurmak suretiyle tatmin olmak ister. Aynı zamanda kendisini müşkül durumda bırakanlara karşı içinde derin bir kin besler.

— Üzerine varıldıkça inkâr ve inadı artar. Fikren mağlup olunca, kaba kuvvete, değilse hile ve tuzağa başvurur.

— Kusur arayıp bulmayı, yoksa onu icat etmeyi sanat edinir. Çünkü o, aklının, vicdanının ve idrâkinin değil, nefsinin emrindedir.

— Tarihî olaylardan ibret almaz ve «bunlar eskilerin masallarıdır» diyerek geçer. Tarihin bir gün tekerrür edeceğini hesaba katmaz.

— Hakkı getirip teblîğ edenlerin sözlerine ve çağrılarına kulak vermez, konuyu araştırıp gerçeği öğrenme zahmetine katlanmaz.

Dünün Mekke putperestleri, inkârcı müşrikleri ne ise, bugünün inkârcı sapıkları da odur. Aradaki fark, inkâr ve ahlâksızlığın, azgınlık ve şarlatanlığın ambalaj değiştirmesidir. Öncekiler inkâr ve inatlarını cehalet ve gelenek ambalajına, şimdikiler bilimsel bir kılıfa sokmuşlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e (A.S.) deli diyecek kadar akıllarını, vicdanlarını ve irfanlarını kaybettikleri konu edilerek inkâr ve kinin insanı haktan nasıl uzaklaştırdığına dikkatler çekildi ve bu durumda olanlara mu'cize göstermenin de bir yarar sağlamıyacağına işâret edilerek insan karakteri üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle insan aklına ışık tutan, malzeme veren kevnî delillere yer veriliyor, kâinatın başıboş kendi haline terkedilmediği belirtilerek, göklere çıkmak isteyen şeytanların şihaplarla kovulduğu misal veriliyor ve yerkürenin dağıyla, ovasıyla, ırmağı ve deniziyle mükemmel bir plân ve proğramı yansıttığına işâret ediliyor.

——oOo——

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ
﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ
اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا
وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾
وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾

M E Â L İ :

16— Şanıma and olsun ki, gökte burçlar yarattık ve onları seyredenler için süsleyip (çekici görünümde) donattık.

17— Hem onları kovulmuş her şeytandan koruduk.

18— Ancak kulak hırsızlığıyla bir şeyler çalmak isteyenleri parlak bir ateş parçası izleyip kovalar.

19— Yeryüzünü de yaydık, orada ağırlığı olan sâbit dağlar koyduk ve orada ölçülmüş (miktar ve özelliği belirlenmiş) her şeyi yetiştirdik.

20— Yine yeryüzünde size ve sizin rızık veremiyeceğiniz kimselere (canlılara) geçimlikler meydana getirdik.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah gökte bir buyruğunun yerine getirilmesini irâde ettiğinde, melekler, sert bir kayaya çarpan zincir misali kanatlarını çırparak ilâhî emre eğilip saygı gösterirler. İçlerinden o saygı dolu korku kalkınca, «Rabbımız ne buyurdu?» diye sorarlar. «Rabbınız hakkı buyurdu. O çok yüce ve çok

büyüktür» derler.» (1)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir grup arkadaşıyla birlikte Ukaz Panayırı'na giderken şeytanlarla gök haberleri arasına perde (engel) geriliyor. Göğe çıkmak isteyenin üzerine parlak bir ateş (şlhap) gönderiliyor.» (2)

Ansardan bir zat anlatıyor :

«Bir gece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile birlikte (açık havada) oturuyorduk, derken bir yıldız kaydı ve parlak bir ışık verdi. Bunun üzerine Efendimiz (A.S.) bize sordu : «Cahiliye devrinde böyle bir yıldız kayması olayı meydana gelip ışık saçtığında onu nasıl yorumlardınız?» Ashab-ı Kirâm da, «Bu gece büyük bir adam doğdu veya öldü diye yorumda bulunurduk» şeklinde cevap verdiler. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz buyurdu ki : «Yıldız ne birinin ölümü, ne de doğumu için kayar. Ancak ismi yüce ve mübarek olan Rabbımız bir emrinin yerine gelmesini irâde ettiğinde, Arş'ı kaldıran melekler tesbîh ederler, sonra da onu izleyen gökteki melekler tesbîh ederler de tâkl bu dünya semasına gelip ulaşır. Sonra da Arş'a yakın semada olanlar Arş'ı kaldıran meleklere: «Rabbımız ne buyurdu?» diye sorarlar. Onlar da Allah'ın neler buyurduğunu onlara haber verirler. Böylece gök ehli sırasıyla birbirlerinden sora sora dünya semasına kadar gelip ulaşır. Cinler kulak hırsızlığı yaparak onu dost ve yaranlarına, içine fazlalık katarak aktarmaya çalışırlar, derken bir şihap onları izler. (İşte yıldız kayması bundan dolayı meydana gelir).» (3)

BURÇLAR

(وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ) «Şanıma and olsun ki, gökte burçlar yarattık ve onları seyredenler için süsleyip (çekici görünümde) donattık.»

Burç : Burçlar kuşağında bulunan on iki takım yıldızlarından her biri. Bunlar : Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık burçları diye adlandırılır.

Bu isimler, her takım yıldızlarının bunlardan birine benzetilmesi sonu-

---

(1) Buharî/tevhîd : 32, tefsîr : 15, 34- Tirmizî/tefsîr : 34- İbn Mâce/mukaddeme: 13

(2) Buharî/tefsîr : 15, 34- İbn Mâce/mukaddeme: 13, 35

(3) Sahîh-i Müslim - Hâfız Taberânî

cu halk tarafından konulmuş ve yaklaşık 2000 veya 2500 yıldan beri sürüp günümüze kadar gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bunlardan söz edilmesi, bizi daha doğruya, gerçeğe yöneltmek, hurafeden uzak tutup ilâhî kudret ve saltanatın gökteki tezahürlerinden birine dikkatimizi çekmek içindir. Nitekim zamanla halk bu burçları doğdukları ayı itibar ederek fal kapsamına sokmuş ve birtakım hükümler çıkartmaya başlamışlardır. İlgili âyetle, burçlardan ahkâm çıkarılamıyacağı, onların da birer cisim oldukları, dünyamızı süslemek ve kâinattaki dengeye bağlı kalıp ilâhî kudreti yansıtmak için düzenlendiklerine işâret edilerek onlarla kader çizgisini belirlemeğe kalkmanın yanlış bir inanç olduğu belirtilmek isteniyor.

GÖK HABERLERİ ŞEYTANLARDAN KORUNMUŞTUR

(وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ) **«Hem onları kovulmuş her şeytandan koruduk.»**

Çıplak gözle de sık sık görülebilen ve «yıldız kayması» şeklinde yorumlanan parlak bir cismin çok parlak bir çizgi çizip kaybolması üzerinde birtakım varsayımlar ileri sürülmüştür ki onları tefsîrimize nakletmeyi gerekli görmüyoruz. Bilinen tek şey, o da kâinatta meydana gelen birçok olayların iç yüzünü, bize kapalı kalan tarafını bilmediğimizdir. Kur'ân «yıldız kayması» diye yorumladığımız ışık kaymasını, parlak bir ateşin, gök haberini dinlemek isteyen bir şeytan veya cinni recmetmesi, taşlayıp geri çevirmesi şeklinde açıklıyor. O halde biz bunlara ilâhî roketler de diyebiliriz. Üzerinde dikkatle durup kâinatın mutlak anlamda ilâhî tasarruf altında belli bir plân ve proğrama göre yürütüldüğünü düşünürsek, bunun garipsenecek bir yanı olmadığını anlamakta gecikmeyiz. (1)

Düzeni kusursuz kuran ve sağlıklı bir plâna göre ayakta tutan mülkün yegâne sâhibi Allah, her şeyi birtakım faydalar ve hizmetler için yaratmıştır. Boşuna yaratılan veya gereksiz değişimlere uğrayan hiçbir şey yoktur. Ne var ki, insanoğlunun bilgi ve araştırması bunların henüz pek azını çözüp anlayabilmiştir. Mahiyetini kendi bilgi ve aklımızla çözemediğimiz, anlayamadığımız bir olayın arkasındaki hikmeti reddetmeğe de hakkımız yoktur.

Burada Cenâb-ı Hak, yıldız kayması gibi görünen ve ş i h a b (parlak ateş) ismini verdiği olayın esrar ve hikmetini bize açıklıyor. Fiziksel yönünü ve astronomi ile ilgili yanını araştırmayı biz insanlara bırakıyor. Sonra da bu konuda temel bilgi verirken önemli bir hususu da bize öğretiyor. O da şudur : Cin ve şeytanlar istedikleri gibi kâinatta cirit atamazlar. Onlar da

---

(1) Bilgi için bak: Hicir: 18, Saffat: 10, Cin: 8, 9, Enbiyâ: 30. âyetlerin tefsîri

insanlar gibi, yerküreye yerleştirilmişlerdir. Dünya sınırlarını aşmak isteseler de buna imkân bulamazlar. Onlar için de belirlenmiş sınırlar vardır. Aşmak istedikleri zaman ilâhî roketlerle püskürtülürler.

Bütün bunlardan anlıyoruz ki, kâinatta ne varsa hiçbir şey hılkat kanununu aşamamakta, belirlendiği sınırı geçememektedir. Hattâ en büyük melek Cebrâil bile, Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimize refakat edip kendisi için belirlenmiş sınıra kadar yükselmiş ve daha ileri geçemiyeceğini Resûlüllah'a (A.S.) bildirmiştir.

Müfessir Kurtubî diyor ki :

«Cin ve şeytanlar vahiy, ya da herhangi gökle ilgili bir haberi duymaya çok heveslidirler. Cenâb-ı Hak göğü, gök haberlerini onlardan korumuştur. Ancak kulak hırsızlığı ile bir şeyler duymaya çalışanlarından göğü tamamıyla korumamıştır. Vahyin dışındaki bazı haberleri kulak kabartıp duyabilirler, vahiyden ise hiçbir şey duyamazlar. Çünkü onlar vahiy hususunda bilgi edinmekten uzak tutulmuşlardır. Şeytanlar gök haberlerinden bir şey duyunca, onu göz açıp kapamadan daha süratli olarak kâhinlere ulaştırmaya çalışırlar, derken arkalarından bir şihap (parlak ateş) onları izler de ya öldürür ya da sakat bırakır.» (1)

Diğer bazı müfessirler ilgili âyeti te'vîl ederek gökten şihabın atılması, Peygamber düşmanlarının her defasında başarısızlığa uğratıldıklarına işârettir, derler. Böylece ruhanî hakikatlerin tabii kanunlar dairesinde meydana gelen olaylara uygun biçimde gerçekleştiğini söylerler. Allah daha iyisini bilir.

Gök haberlerini dinlemek isteyen şeytanlardan söz edilirken sıfat olarak «recîm» kullanılmıştır. Bu kelime birbirine yakın, hattâ birbirini tamamlayan bir kaç mânaya delâlet eder :

a) Lânetlenmiş, ilâhî rahmetten kovulmuş,

b) Taşlanıp cezalandırılmış,

c) Mele-i A'lâ haberlerinden uzaklaştırılıp kovulmuş..

İlgili âyette ise, daha çok (b) ve (c) maddesiyle ilgili mâna yansıtılmaktadır. (2)

---

(1) Tefsir-i Kurtubi : 10/10, 11'den özetlenerek

(2) Gök haberleriyle ilgili geniş bilgi için bak : Cin ve Saffat sûrelerinin tefsirine..

ALLAH'IN VARLIĞINA DELÂLET EDEN BELGELER

(وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ) **«Yeryüzünü de yaydık, orada ağırlığı olan sâbit dağlar koyduk ve orada ölçülmüş (miktar ve özelliği belirlenmiş) her şeyi yetiştirdik.»**

Yerküreyi insanların ve diğer canlıların yaşamalarına elverişli düzende yaratan, orada kesin bir plân ve proğram uygulayan mutlak bir kudretin tecellisi söz konusudur.

Görüldüğü gibi yeryüzü denizleriyle, ırmaklarıyla, dağ ve ovalarıyla, ormanlık ve çölleriyle hayat fışkırtan ve harekete geçiren büyük bir laboratuvardır. Dünyada yer alan her şey ve meydana gelen her olay bir diğerini tamamlamakta ve hayatın akışını sağlamaktadır. Dünyayı dağlardan ayırın, geriye dümdüz bir arazi kalır, o yüzden hava değişir, su kaynakları yetersiz kalır, canlılardan çoğunun yaşaması imkânsızlaşır. Dünyayı denizlerden ayrı düşünün, ay gibi kupkuru bir çöl halini alırdı.

YERYÜZÜNDE HER ŞEYİN BELLİ BİR PROĞRAMA GÖRE YARATILMASI

Yeryüzündeki bitkilerin sayısını kesin olarak belirleyip ortaya koymak zor. Çiçekli,çiçeksiz bitki türleri de değişik kısımlara ayrılır ve böylece çok zengin çeşitleriyle bitki tabakası dünyamızı süsler. Sadece süslemekle kalmaz, gıdasından ilâcına, proteininden vitaminine kadar besleyici, şifa verici özellikleriyle canlılara hayat sunar. Kur'ân'ın ilgili âyetiyle açıklandığına göre, her bitki belli bir ölçüde var kılınmıştır. Tabiat kendiliğinden var olsaydı, herhalde bu derece plânlı, ölçülü, dengeli ve yararlı olamazdı; aynı zamanda birbirlerini tamamlayan bunca yararlı nesneleri biraraya getiremezdi. Bir an düşünelim ki, dünyada sadece bir, iki tür bitki vardır. Durum ne olurdu? Hemen söyleyelim ki, hayat cılız, ilim kısır, akıl dar bir çerçeve içinde kalırdı. Yeterli beslenme ve gelişme imkânları olmaz ve o yüzden bu günkü bayındır manzara hayal olurdu

Gerçi ilim botanik açıdan bize biraz olsun bitkilerin yarar ve ölçüsünü tesbit etmiştir; ama çoğunun henüz yarar ve ölçüsünü, azlığının, ya da çokluğunun, bir bölgeye sıkışıp kalmasının, birçok bölgelere yayılmasının nedenlerini henüz tamamıyla keşfedememiştir. Oysa Kur'ân, bu düzenlemede mutlak surette hâkim olan bir plân ve proğramın söz konusu olduğunu haber veriyor. Bu bir ana fikir, temel bilgidir. İlim adamlarına hareket noktasını belirlemektedir.

CANLILAR ÂLEMİ

Yalnız böcek türlerinin milyonları aştığı, sayılarının milyarları bulduğu bir gerçektir. Bitkiler gibi diğer canlıların da sayısını kesin olarak bilemiyoruz. Ancak ortada bir gerçek varsa, o da her canlı kendine has bir kanuna bağlı olarak yaratılmış ve hılkatının özelliğine, amacına göre, kendisine hayat kapısı açık tutulmuştur. Öyle ki, her biri nasıl üreyeceğini, neler yiyip besleneceğini, neslini nasıl devam ettireceğini bilmektedir. Buna ister içgüdü diyelim, ister ilâhî kudretin verdiği zekâ ve yetenek diyelim, netice aynı yola varır.

Cenab-ı Hak canlıların rızıklarını hazırlayıp vermeyi bize bırakmamış, yüce kudretinin, ezelî ilminin eşsiz plânıyla bizzat kendisi düzenleyip proğramlamıştır. Öyle olmasaydı, canlıların yaşama şansı kalmaz ve biz de çok hareketsiz bir dünyada yaşardık. Kur'ân bilhassa dikkatlerimizi bu noktaya çekerek ilâhî kudretin mutlak anlamda hikmet sâhibi olduğunu, her şeyi yerli yerince, belli bir amaca göre yarattığını vurguluyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın varlığına, kudretinin eşsizliğine delâlet eden delil ve belgelere yer verildi. İnsan aklını hakka, doğruya ve iyiye çevirmek için gereken temel bilgiler, ana fikirler açıklandı. Sonra da Allah'ın mutlak tasarruf sahibi bulunduğuna, kâinatta meydana gelen ve fakat bizim müşahede ve tecrübe sınırlarımızı aşan olayların birtakım sır ve hikmetlerinin söz konusu olduğuna atıflar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, kâinatta var olan her şeyin belli bir ölçü ve proğrama göre yaratıldığı, gelişigüzel, ölçüsüz, hesapsız, kitapsız hiçbir şeyin varlık alanına getirilmediği açıklanıyor. Sonra rüzgârların hem yağmurun habercileri, hem çiçek tozlarını taşımak suretiyle aşılama hizmetlerini sürdürdüğü misal olarak veriliyor. Arkasından her şeyde mutlak tasarrufa sahip olan Allah'ın yine belirlediği ölçü ve proğrama göre, insanları öldürdükten sonra onları ikinci fakat sonsuz bir hayat için diriltip kaldıracağı hatırlatılıyor.

——oOo——

وَاِنْ
مِنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾
وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُ
وَمَا اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ
﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَاْخِرِينَ
﴿٢٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

M E Â L İ :

21— Hiç bir şey yoktur ki, onun hazineleri katımızda olmasın ve biz onu ancak belirli bir ölçüde indiririz.

22— Rüzgârları da aşılayıcılar olarak gönderdik. Gökten su indirdik de onunla sizi suladık; yoksa siz onu toplayıp depolayacak değilsiniz.

23— Şüphesiz ki biz, diriltir ve öldürürüz ve vâris olanlar da biziz.

24— And olsun ki, sizden öne geçmek isteyenleri de bilmişizdir; arkada kalmak isteyenleri de bilmişizdir.

25— Şüphesiz ki, Rabbin onları diriltip biraraya getirecek. Çünkü O, mutlak hikmet sâhibidir, yegâne bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER

Hz. Âişe (R.A.) diyor ki :

«Şiddetli rüzgâr esmeye başlayınca Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şöyle duâ ederdi : Allahım! Şüphesiz ki bunun hayırlı tarafını ve içinde taşıdığı hayrı, beraberinde gönderilen hayrı senden dilerim. Bunun şerrinden, için-

de taşıdığı şerden (mikroplardan), beraberinde gönderilen şerden sana sığınırım.» (1)

Açıklama :

İlgili hadîsle esen rüzgârın yağmurun habercisi olabileceği, çiçek tozlarını taşımak suretiyle aşılamada bulunma hayrını beraberinde getirebileceği gibi, zararlı birtakım mikropları da içinde taşıyıp getirebileceği ve geniş çapta hasara sebep olabileceği bildiriliyor ve böyle durumlarda Allah'a el açıp esen rüzgarın hayır ve berekete vesîle olmasını, şer ve kötülük getirmemesini dilememiz tavsiye ediliyor.

«Erkeklerin saflarının en hayırlısı, ilk saftır; en fenası (sevap bakımından en azı) ise, son saftır. Kadınların saflarının en hayırlısı son saftır; en fenası ise, ön saftır.» (2)

Açıklama :

Erkek ve kadınların cami ve mescitlerde bir fitneye, göz zinasına sebebiyet vermeden hangi saflarda yerlerini almaları tavsiye edilirken, dolayısıyla hayırlı ve feyizli işlerde öne geçmenin kaçırılmayacak büyük fırsatlar olduğuna işâret ediliyor.

«Her insan öldüğü hal ve niyet üzere kabrinden kaldırılıp hesap alanına getirilir.» (3)

Açıklama :

İnsanın ömrünün son dönemi ne ise, o hal üzere ölür ve öldüğü hal ve niyet üzere kabrinden kaldırılır. O bakımdan ölümün ne zaman geleceğini bilmediğimize göre, her gün yeni bir hazırlık içinde olmalıyız; kalbimizi, vicdanımızı ve ruhumuzu kirleten her şeyden temizlenmeğe özen göstererek Allah'ın dilediği şekilde Allah'a dönme çizgisine kendimizi getirmeliyiz.

HERŞEYİN HAZİNESİ O'NUN KATINDADIR

(وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ) **«Hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri katımızda olmasın...»**

---

(1) Müslim/istiska : 15

(2) Müslim/salât : 132- Ebû Dâvud/salât: 97- Tirmizî/mevakiyt: 52- Nesâî/imamet: 32- İbn Mâce/ikamet: 52- Dâremî/salât: 52- Ahmed: 2/247, 336, 340, 353, 367, 480- 3/16, 293, 331, 398

(3) Müslim/cennet : 83

Cenâb-ı Hak, ezelî plânı gereği, insanları ve diğer canlıları yaratmadan önce Dünya'yı yaratıp hazırladı. Bu arada bir tekâmül söz konusudur, şöyle ki : Yerkürenin yaşamaya elverişli duruma getirilmesi için birçok jeolojik devirler geçirmesi gerekiyordu. Böylece milyon ve milyar seneler geçtikten sonra yeraltı ve yerüstü kaynaklar oluştu; insan ve diğer canlıların yaşayıp üremesine uygun ortam vücut buldu. Sonra Allah ezelde hazırladığı plân gereği, yaratacağı her canlı hakkında kudretiyle birer tecellide bulundu. Arkasından genetik bir düzenleme ile biyolojik kanunları gerçekleştirip harekete geçirdi ve öylece üreme başladı.

Anlaşıldığı üzere, Cenâb-ı Hak, sofrayı hazırladıktan sonra bizi Dünya'ya getirdi. Ne var ki insanoğlu bilgisizliği, ilgisizliği ve aklını gerektiği şekilde kullanmaması nedeniyle Dünya'nın birçok kesimlerinde kısmen de olsa denge ve düzeni bozdu da bunun cezasını daha çok kendilerinden sonra gelecek nesiller çekti.

Bulut, yağmur, hava ve diğer hayat veren nîmetlerin hazinesi O'nun yanındadır, öyle ki kurulan bu hazine bir devridaim yapmakta, fakat hiçbir şey eksilmemektedir. Her şey belli hesaplara, şaşmayan kanunlara göre düzenlenip hizmete sevkedilmiştir. Eşya arasında mutlak anlamda denge kanunu hâkimdir.

Yerküreyi bu açıdan inceleyip değerlendirmesini yaptığımızda, karşımıza üstün bir kudretin plân ve proğramı çıkar ve eşyanın her parçasında O'nun damgası görülür.

Böylece Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden belgeler ve deliller sayılmayacak kadar çok, O'nun varlığını reddeden hiçbir belge yok..

Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı çok yücedir!.

RÜZGÂRLARI AŞILAYICI OLARAK GÖNDERİR

(وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ) **«Rüzgârları da aşılayıcı olarak gönderdik.»**

Rüzgârların iki ayrı aşılama görevi var. Birincisi, bulutları harekete geçirip pozitif elektrik yüklü bulutu, negatif elektrik yüklü buluta doğru itip müthiş bir elektrik akımı meydana getirmesini sağlamasıdır. Bu doğrultuda yapılan ciddi araştırmalara göre, pozitif ve negatif yüklü iki bulut kümesi birbirinden, yani pozitif pozitiften, negafit de negatiften kaçar, fakat Allah'ın bunları estirdiği rüzgârla birbirine yaklaştırmasıyla bir incizap meydana gelir ve o sebeple birleşen bulutların her tarafı elektrikle yüklenir. Yağmur bunun kaçınılmaz neticesidir. İkincisi ise, bitkilerin üreme or-

ganları çiçeklerdir. Ancak bunların bir kısmı «birevcikli bitkiler», bir kısmı da «ikievcikli bitkiler»dir. Birevciklilerde aynı kök üzerinde çiçeklerin bazısı dişi, bazısı da erkektir. İkievciklide ise, erkek ve dişi çiçekler ayrı kökler üzerindedir. Döllenebilmesi için erkek ve dişi hücrelerin birleşmesi gerekir. Bunun için de çiçek tozunun dişi organın tepeciğine konması lâzımdır. İşte bu döllenme işi rüzgârlar ve böcekler vasıtasıyla gerçekleşir. Şöyle ki: Rüzgâr, erkek organ tozunu alıp dişi organa nakleder. Böcekler de ayakları ve kanatları ile bunu birinden diğerine aktarırlar.

Kur'ân ilgili âyetle rüzgârın birçok yararlarından ikisini açıklıyor. Aynı zamanda bununla ilâhî plânın kusursuz işlediğini ve uygulandığını haber veriyor. Böylece ilâhî kudretin kemal mertebesinde bulunduğunu isbatlayan bir hakikatle ilme ışık tutuluyor, ilim adamına hareket noktası belirleniyor. Günümüzdeki bilimsel araştırmaya gelince, Kur'ân'ı tasdîk etmekte ve o istikamette yeterli bilgi verebilmektedir.

Özetliyecek olursak, Kur'ân ile ilmin belli konularda, sonuç alınan araştırmalarda birleştiğini söyleyebiliriz. Nitekim bugüne kadar yapılan araştırma ve incelemelere göre, 250.000 çiçek tozu türünün mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Hiç birinin diğerine uymadığı, benzemediği de kesindir. Buna parmak izlerini misal verebiliriz, yeryüzünde yaşayan milyarlarca insanların parmak izleri mutlâka birbirinden ayrıdır; biri diğerine benzemez, işte çiçek tozları da öyle..

Kâinatta ne kadar mükemmel bir düzen ve dengenin hâkim olduğunu, her şeyin yüklendiği proğramı kusursuz uyguladığını, plândaki yerinden ve amacından sapmadığını pekalâ anlıyoruz. O halde bunca sağlam belgeler ve deliller ortada dururken, Allah'ın varlığına delâlet eden başka belgeler arayıp bulmaya gerek var mıdır? Sadece çiçeklerin ve bulutların aşılanma olayı aklını kullanan kimse için yeterli delil değil midir?

ÖLDÜREN VE DİRİLTEN ANCAK ALLAH'TIR

(وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيٖ وَنُمٖيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ) **«Şüphesiz ki biz diriltir ve öldürürüz ve vâris olanlar da biziz.»**

Hayvanlar ile bitkilerin genellikle biri ölü, diğeri diri iki ayrı dönemleri vardır. Tohum ve sperma, bitki ve hayvanın bir bakıma ölü devresi; tohumun toprağa düşüp filizlenmesi, spermanın ana rahmine intikal edip yumurtalıkla birleşmesi ise onların canlılık devresidir.

Bu üreme düzenini belli genetik ve biyolojik kanunlara bağlayıp sür-

düren Allah'ın, «Biz diriltir ve öldürürüz» buyurmasının bir bakıma manası anlaşılmış oluyor. Ayrıca bitkilerin yeşerdikten belli bir süre sonra tohuma geçip sararması ve çok geçmeden kuruması, onun ölü devresidir. Neslinin devamını sağlamak için verdiği tohumların tekrar toprağa düşmesi, onun dirilmenin ilk basamağına basması demektir. Buna benzer doğup büyüyen insanların da belirlenmiş ecelleri gelince ölmeleri ve bu olaydan sonra yine belirlenmiş bir zaman geçince yeniden diriltilip kaldırılmaları aynı kudretin az değişik tecelli ve takdirinden biridir. Şunu demek istiyoruz ki, spermayı ana rahminde yumurtalıkla birleştirip düzenli bölmek suretiyle çoğaltıp büyüten ve insan şekline sokan; tohumu toprakta harekete geçirip filizlendiren yüce kudret için, ölen insanı diriltip kaldırmak aynı şeydir. Biri diğerinden daha zor veya külfetli değildir.

ÖNE GEÇMEK İSTEYENLER - ARKADA KALMAK İSTEYENLER

(وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ) **«And olsun ki, sizden öne geçmek isteyenleri de bilmişizdir; arkada kalmak isteyenleri de bilmişizdir.»**

Bu âyet üzerinde ilim adamları sekiz farklı yorum ortaya koymuşlardır ki, hepsi de aynı gerçeği yansıtmakta ve ilâhî kudretin üstünlüğünü belirtmektedir. Şöyle ki :

1— Katade ve İkrime'ye göre, bugüne kadar ruhlar âleminden sırası gelip de dünyaya inerek yaratılan insanlarla, henüz sırası gelmeyip geride kalanlar demektir.

2— İbn Abbas (R.A.) ve Dahhak'a göre, bugüne kadar ölenleri ve hâlen hayatta olanları, bundan sonra ölenleri ve hayata gözlerini açanları Allah bilir, demektir.

3— Mücahid'e göre, Muhammed (A.S.) ümmetinden önce gelenleri ve geriye kalanları; ona ümmet olmaya lâyık olanları ve olmayanları bilir, anlamına gelmektedir.

4— el-Hasan'a göre, hayır, iyilik ve teâtte öne geçenleri; günah ve şer için geriye kalanları bilir, manasına yorumlanabilir.

5— Saîd b. Müseyyeb'e göre, savaş saflarında öne geçenleri ve geride kalanları bilir şeklinde tefsîr edilebilir.

6— Müfessir el-Kurezî'ye göre, cihadda öldürülenleri ve öldürülmeyenleri bilir demektir.

7— eş-Şa'bî'ye göre, ilk yaratılanları, son yaratılacak olanları bilir, şeklinde yorumlanabilir.

8— Namaz saflarında öne geçenleri ve geri saflarda kalanları bilir demektir.

Ancak ilim adamlarından çoğu bu sekizinci yorumu daha uygun kabul etmişler ve delil olarak da İbn Abbas'ın (R.A.) şu rivâyetini göstermişlerdir:

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Çok güzel bir kadın vardı, o kadar ki insanların en güzellerinden biridir, denilebilirdi. Peygamber (A.S.) Efendimiz'in arkasında namaz kılmak üzere geride durmuştu. Ashab-ı Kirâm'ın çoğu o kadına gözleri dokunmasın diye ön saflara doğru ilerlerken kalplerinde nifaktan eser bulunan bazı olgunlaşmamışlar ise, o kadını görebilmek için geri saflarda kalmayı tercih etmişlerdi. Bunun üzerine ilgili âyet inmiştir. (1)

İşte bu durumda olanları da, olmayanları da Cenâb-ı Hak bir gün diriltip biraraya getirecek ve her biri niyetine göre amelinin karşılığını görecektir.

Ancak bu rivâyet bize şu iki hususu öğretmektedir: Kadınların camilere gelip namaz kılmalarına cevaz verilmiştir. Camilerde yer bulunduğu sürece onları men'etmemek gerekir. Aynı zamanda camilere ibâdet niyetiyle gelen kadınların en arka safta bulunmaları şarttır. Erkeklerin de bu durumda iyice ön saflara ilerleyerek rükû' ve secdelerde, kıyam ve selâm verme durumlarında gözlerinin kadınlara ilişmemesini sağlamaları sünnettir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kâinatta var olan her şeyin belli bir plân ve proğrama, değişmeyen hizmetlere yönelik olarak yaratıldığı belirtildi. Sonra da rüzgârların aşılama olayını sağladığı, çiçek tozlarının bu vasıtayla aşılanma imkânları buldukları; aynı zamanda bulutlar arasında yine rüzgârların itip götürmesiyle bir incizap ve aşılama meydana geldiği misal olarak verildi. Öldükten sonra diriltmenin hiç de zor olmayacağı konu edilerek bitkilerin yeniden yeşermeleri buna örnek gösterildi.

Aşağıdaki âyetlerle, insanın menşei hakkında temel bilgi ortaya konuluyor; sonra da cinlerin neden yaratıldığı hakkında ana fikir verilerek bu iki ayrı mahlûk hakkında daha doğru düşünmemiz isteniliyor.

——oOo——

(1) Nesâî - Tirmizî : İbn Abbas (R.A.)dan

وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ
مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

M E Â L İ :

26— Şanıma and olsun ki, insanı pişmedik kuru, çürümüş ve kokuşmuş balçıktan yarattık.

27— Cânn'ı da daha önce dumansız zehirli ateşten yarattık.

İLGİLİ HADÎSLER

«Melekler nurdan yaratılmış, cân (cin) dumansız ateşten yaratılmış; Âdem ise size anlatılıp vasfedilen şeyden yaratılmıştır.» (1)

«Allah, Âdem'i Cennet'te yaratıp şekillendirdiğinde onu bir süre o vaziyette bıraktı. İblîs ise, sık sık gelip onun etrafında dolaşır ve ne olduğunu anlamaya çalışırdı. İçinin boş olduğunu görünce, anladı ki bu kendine sâhip olamayacak bir yaratıktır.» (2)

İNSANIN PİŞMEDİK KURU - AYNI ZAMANDA ÇÜRÜMÜŞ ÇAMURDAN YARATILMASI

(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ) «Şanıma and olsun ki, insanı pişmedik kuru, çürümüş ve kokuşmuş balçıktan yarattık.»

Kur'ân insanın menşei hakkında bütün varsayımları, teorik görüşleri bir tarafa itip en doğru bilgiyi veriyor. İlk insan Âdem'in testi gibi ses ve-

(1) Müslim/zühd: 60- Ahmed: 6/158, 168
(2) Buharî/enbiyâ: 1- Ebû Davud/sünnet: 16- Tirmizî/tefsîr: 2/7-5/49

ren kuru, fakat çürümüş siyah bir balçıktan yaratıldığını bildiriyor.

Aynı konu Kur'ân'da az değişik anlatımla değişik sûrelerde olmak üzere beş yerde zikredilir. Bunların hepsini biraraya getirip kullanılan değişik kelime ve farklı anlamların tamamının nasıl bir sonuç verdiğini görmekte yarar vardır :

— Hicir sûresinde insanın «salsal hame-i mesnûn»dan yaratıldığı belirtilir.

— Secde sûresinde, insanın sadece «tîn»den yaratıldığına kısaca yer verilir.

— Mü'minûn sûresinde yine insanın «sülâle-i tîn»den yaratıldığına dikkatler çekilir.

— Saffat sûresinde ise, insanın «tîn-i lâzib»den yaratıldığı açıklanır.

— Rahman sûresinde, insanın «fahhara benzer salsal»dan, cinnin de «mâric-i nar»dan yaratıldığı konu edilir.

Görülüyor ki, ilk insanın yaratıldığı çamur beş farklı kelimeyle ifade edilerek tanımlanmıştır. Cinnin veya Cann'ın yaratıldığı ateş ise, az farklı iki kelimeyle ifade edilerek tarif edilmiştir.

Bu kelimelerin delâlet ettikleri manayı bilmedikçe, gerçekte Âdem Peygamber'in nasıl bir topraktan yaratıldığı anlaşılamaz.

1— Salsal ve hame-i mesnun : Testi gibi ses veren kuru pişmedik çürümüş balçık; biçimlendirilmiş kokmuş çamur.

2— Salsal ke'l-Fahhar : Testi misali ses veren pişmiş çamur.

3— Sülâletin min tîn : Süzülmüş çamur.

4— Tîn-i Lâzib : Yapışkan, kokan çamur.

5— Tîn : Çamur.

CÂNN İSE :

Yukarıda da belirttiğimiz gibi iki yerde farklı kelimelerle anılmıştır :

1— Maricin min nar : Dumansız, kızıl, sarı ve yeşil renklerden oluşan ateş.

2— Nâr-i semûm : Dumansız, ısı derecesi yüksek, zehirli ateş.

O halde âyetlerdeki değişik kelime ve anlatımlar bir araya getirildi-

ğinde, birinin diğerini açıkladığı, manasını tamamladığı görülür. Böylece tümünden ortaklaşa şu mana ortaya çıkmış olur: İlk insan Âdem Peygamber (A.S.) iyice süzülmüş, kuruyup büzülmüş, dokunulduğunda testi misali ses çıkaracak kıvama gelmiş, yapışkan, kokuşmuş ve biçimlendirilmiş bir çamurdan yaratılmıştır. Cânn ise: Dumansız, ısı derecesi yüksek, karışık renkler arzeden zehirli bir ateşten yaratılmıştır.

İNSAN ÇAMURDAN YARATILMIŞTIR

(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ) **«Şanıma and olsun ki, insanı pişmedik kuru, çürümüş ve kokuşmuş balçıktan yarattık.»**

İlgili âyetlerin açık anlatımından, Âdem Peygamber'in (A.S.) yapışkan, süzülmüş, çürüyüp kokuşmuş ve dokunulduğunda ses çıkaracak kadar kurumuş bir balçıktan yaratıldığı anlaşılıyor. Ancak balçık diye adlandırılan bu çamurun killi, yağlı ve sıkıştırılmış olduğu muhakkak. Susuz ve nemsiz kaldığı zaman da çok sertleştiği bir gerçektir. O bakımdan çamurun süzülmüş, yapışkan, kokuşmuş ve siyahlaşmış olması, akar suların onu süzerek böyle bir özelliğe kavuşturmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Zira Âdem (A.S.) yer kabuğundan yaratılmıştır. Pişmiş tuğlaya benzetilmesi, kurak zamanlarda fazla sertleşmesine işârettir. Bu gibi toprak ve çamurlar daha çok tuğla ve kiremit yapımında kullanılır.

Âdem Peygamberin, diğer bir tabirle ilk insanın böyle bir balçıktan yaratılması genel anlamda değil, özel anlamdadır. Çünkü o, fizikötesi ilâhî sünnetin tecellisiyle şekillendirilip bizim bilmediğimiz birtakım kanunlarla yaratılmıştır. Ancak her şeyin, eninde sonunda toprağa dönüştüğünü görmekteyiz. Öyleki, topraktaki bakteriler tarafından ölen canlıların ve bitkilerin vücudu değişime uğratılarak bir bakıma her şeyiyle bakteri ve toprağa dönüşüp belirsiz hale geldiğini biliyoruz. Gerçek bu olunca, bunun aksi neden olmasın? Yani toprak da canlıya dönüşmesin. Aslında toprak, kayaların ufalması ve ufalan zerreciklerin ölmüş olan bütün bitki ve canlıların vücutlarına karışmasıyla oluşmuştur. Diyebiliriz ki, toprağın her desimetre küpünde «bakteri» adı verilen milyonlarca bitkicikler, hayvancıklar vardır. O bakımdan canlılık vasfı değişik bir anlamla toprağın kendisinde mevcuttur.

Hayvanları ve bitkileri toprağa dönüştüren ve tekrar topraktan bitkileri yeşertip bitiren kudret, topraktan insanı yaratamaz mı?

Bizim şu kâinatta bildiklerimiz çok sınırlıdır ve azdır. Bilmediklerimiz ise sayılmayacak kadar çoktur. Âdem'in (A.S.) çamurdan yaratılması da

bu bilmediklerimizden biridir. Her şeyden önce yaratma kudreti Allah'a mahsustur. Bize düşen inanmak, sonra da gönül yatışkanlığına erişmek için sebep ve hikmetlerini, bağlı bulundukları fizik ve kimyayla ilgili kanunlarını araştırmaktır. İleride ilmî araştırmaların ne gibi yenilikler bulacağını şimdiden kestirmek mümkün değilse bile, bir gün ilk insanın, vasıfları belirtilen çamurdan yaratılmasının sırrını da çözmesi mümkündür. Nitekim bu konuda tam bilimsel olmamakla beraber hayli çalışmaların sürdürüldüğünü öğrenmiş bulunuyoruz.

CÂNN DA DAHA ÖNCE DUMANSIZ ATEŞTEN YARATILMIŞTIR

(وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ) **«Cânn'ı da daha önce dumansız zehirli ateşten yarattık.»**

Az yukarıda da açıkladığımız gibi, dumansız ateşten maksat, yalın bir ateş olabileceği gibi, ışın da olabilir. Bugün ışınların cisimleri delip geçtiğini biliyoruz. Röntgen bunun açık kanıtıdır. Cin ve şeytanların maddî engel tanımaması da onların bu özelliğindendir. Bir de düşünün ki, ışına, cin ve şeytana ait ruh giriyor. O takdirde onların nasıl bir hız ve enerjiye sâhip olduklarını anlatmaya gerek kalıyor mu? Cin ve şeytanların çok kısa bir zaman parçası içinde doğu ile batıyı dolaşmaları, ışınla birleşip bütünleşmelerinden kaynaklanır. Denilebilir ki, onlara ait ruhun ışına girmesiyle, onlar ışık hızından daha fazla bir hıza sahip olmuşlardır. Çünkü ruhun hızının ne ölçüde olduğunu bilemiyoruz. Bildiğimiz tek şey, daha güçlü ve üstün ruha sâhip olan ve bütünüyle nurdan yaratılan Melek Cebrâil'in fizikötesinden ayrılmasıyla dünyaya inmesi bir an meselesidir. Diğer meleklerin durumu da buna yakın bir özelliktedir. Katettikleri uzun mesafenin rakamlarla ifade edilmesi elbetteki mümkün değildir. Çünkü kâinatın ne kadar büyük olduğunu azçok biliyoruz.

CÂNN VEYA CİN, İNSANDAN ÖNCE YARATILMIŞTIR

Cinlerin insanlardan önce yaratıldığını ilgili âyetten öğreniyoruz. Bunu, yerkabuğu henüz soğumadan önceye atfedenler vardır.

Şeyh Muhyiddin Arabî (k.s.) bu konuda diyor ki :

«Biri nûrîye, diğeri nâriye olmak üzere iki ayrı ruh (ruhanî) vardır. Nurîye olan ruhlar, nurdan yaratılan meleklerdir. Nâriye olan ruhlar ise, yalın ateşten yaratılan cin ve şeytanlardır.

Cenâb-ı Hak bu iki ayrı tür ruhları yaratınca, ikisini bir hususta ortak duruma getirdi. O da, insanların gözlerine görünmemeleri, bir bakıma perde gerisinde kalmalarıdır. Oysa bu iki ayrı tür ruhlar toplantı yerlerimizde insanların yanlarında bulunurlar, ancak Allah onlarla insanlar arasında bu durumda da perde koymuştur. Bu perde insanlardan yanadır. O nedenle melekler ve cinler, dolayısıyla şeytanlar bu mânevî perdenin arkasında durup bize görünmez olurlar. Diledikleri zaman kendilerini açığa vurabilirler ve işte o zaman onları görebiliriz.

Bu özelliklerinden dolayı Cenâb-ı Hak iki ayrı ruhu «cin» diye adlandırmıştır, yani bize gizli kalıp görünmemeleri nedeniyle onlara bu isim verilmiştir.» (1)

CİN VE ŞEYTAN

İbn Abbas'a (R.A.) göre, cânn, cinlerin babasıdır. O bakımdan şeytanlardan ayrı sayılırlar. Şeytanlar ise, İblîs'in soyundandırlar. Bunlar ancak İblîs ile birlikte öleceklerdir. Cinlere gelince: Doğarlar, yaşarlar ve ölürler. İçlerinde mü'min olanı bulunduğu gibi, kâfir olanları da vardır. (2)

Bu görüş ve yoruma göre, Âdem (A.S.) insanların, Cânn cinlerin, İblîs de şeytanların babasıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insanın menşei hakkında temel bilgi verildi. Cinlerin ilk atası olan Cânn'ın dumansız yalın bir ateşten yaratıldığı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın pişmedik kuru balçıktan, biçimlendirilmiş çamurdan insan yaratacağını ve meleklerle İblîs'in ona secde etmesini emrettiği konu ediliyor. Ateşten yaratılan İblîs'in, çamurdan yaratılan bir mahlûka secde etmeği gururuna yediremediği, bu yüzden hem ilâhî lânete çarptırıldığı, hem de Cennet'ten kovulduğu ve kıyâmete kadar kendisine mühlet verildiği belirtiliyor.



(1) Fütuhat-ı Mekkiye : 3/367
(2) Mâverdî - Kurtubî: 10/25

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ
بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ
ف۪يهِ مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ
اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ اِلَّٓا اِبْل۪يسَ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣١﴾
قَالَ يَٓا اِبْل۪يسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ
لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ
فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَج۪يمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ
الدّ۪ينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْن۪ٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَاِنَّكَ
مِنَ الْمُنْظَر۪ينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾

MEÂLİ:

28— Bir vakitler Rabbin meleklere: «Gerçekten ben, pişmedik kuru çamurdan, biçimlendirilmiş balçıktan bir beşer (insan) yaratacağım.

29— Bu bakımdan onu düzenleyip ruhumdan ona üflediğimde derhal onun için secdeye kapanın» demişti.

30— Bu buyruk üzerine meleklerin hepsi birden secde ettiler.

31— Ancak İBLÎS secde edenlerle beraber olmaktan çekinip (emre uymadı, Âdem'e secde etmedi).

32— Allah, «ey İblîs, dedi, neyin var, neden secde edenlerle beraber olmadın?»

33— İblîs, «pişmedik kuru, şekillendirilmiş balçıktan yarattığın bir beşere (insana) secde etmem için ben var olmadım» dedi.

34— Bunun üzerine Allah ona : «Çık oradan; çünkü doğrusu sen koğulmuş ve sürülmüşsün!

35— Ve doğrusu hesap-cezâ gününe kadar elbette lânet senin üzerindedir» dedi.

36— İblîs, «Rabbim, öyle ise bana onların dirilip kalkacakları güne kadar mühlet ver» dedi.

37-38— Allah da, «sen bilinen vaktin gününe kadar mühlet verilenlerdensin» dedi.

İNSANIN YÜCELİĞİ VE AZİZLİĞİ

(فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ) «Bu bakımdan onu düzenleyip ruhumdan ona üflediğimde derhal onun için secdeye kapanın, demişti.»

Bakara sûresinde ilgili 34. âyetin tefsîrinde ve A'raf sûresi ilgili 11. âyetin açıklanmasında belirtildiği gibi, canlılar arasında insanın ayrı bir yeri, farklı bir azizliği söz konusudur. Allah'ın daha çok lütuf ve ihsanına, inâyet ve kerâmetine o lâyık görülmüştür. Bu bakımdan yeryüzünde Allah'ın halîfesi olma şerefiyle onurlandırılmış, Allah'ın tecelli ettiği müstesnâ bir surette yaratılarak her organında Allah'ın hılkat kanununun damgasını taşımakla taltîf edilmiştir.

Meleklerin ona secde etmekle emrolunmalarına gelince: Bu her bakımdan ilâhî kudretin yüceliğini, sınırsızlığını, yegâne tasarruf sâhibi bulunduğunu yansıtma açısından insanın müstesna bir düzeye getirildiğini ve her bakımdan ilâhî rahmetin füyuzatına lâyık görüldüğünü ifâde eder.

O bakımdan aynı konu az değişik ifadelerle Kur'ân'ın tam yedi yerinde anılmıştır. (1)

Şeyh Muhyiddin Arabî (k.s.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Şüphesiz ki Allah, Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır» buyurdu. O halde şu âlem insan için, onun sebebiyle ve onun suretinde yaratılmıştır. Eğer şu âlemde insan denilen varlık yok olur-

(1) Bilgi için bak : Bakara sûresi 34, A'raf sûresi 11, İsrâ sûresi 61, Kehf sûresi 50, Sad sûresi 72. âyetlerin tefsiri

sa, âlem de yok olur. Çünkü âlem hem onun için, hem de onun suretinde yaratılmıştır.

Cenâb-ı Hak : «Her can ölümü tadacaktır.» buyurdu. Bu, ruhun şu tabii heykeldeki, yani et, kan ve kemik yığınındaki tedbirine son vermek manasına gelir. Zira ruhun, sözünü ettiğimiz heykeli sevk ve idâre etmesi, dünyada onda eyleştiği süre içinde devam eder.» (1)

ÂDEM PEYGAMBER'İN SIFATI

Yine Şeyh Muhyiddin Arabî (k.s.) diyor ki :

«Ona, istersen ilâhî hazretin sıfatıdır, de; istersen ilâhî isimlerin tamamıdır, de; istersen Peygamber (A.S.) Efendimiz'in: «Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı.» meâlindeki sözüdür de.. (Hepsi de uygundur ve o bakımdan) Âdem'in sıfatı budur. Çünkü Allah'ın onun hılkatını kendi huzurunda biraraya getirip düzenlemesinden anlıyoruz ki, ona kemâl sıfatı vermiş, onu Ekmel mertebesinde ve bütün isimleri onda toplayarak yaratmıştır. Onun için Âdem, bütün isimleri kabullenmiştir. Bu bakımdan Âdem hakikatı itibariyle âlemin tamamıdır ki, o bu durumda başlıbaşına bir âlem oluyor; ondan başkası ise bu âlemin cüz'leri (parça ve bölümleri) sayılırlar.

O halde insanın Cenâb-ı Hakk'a nisbeti, bâtınî (içyüzü) cihetiyledir ki, o bu yönüyle dünyada en mükemmel ölçü ve biçimdedir. Âhirette ise, Hakk'a olan nisbeti, hem zahirî (dış görünüşüyle), hem de bâtınî (iç yüzüyle ve) yönüyledir.

Meleklere gelince : Onların Cenâb-ı Hakk'a olan nisbeti, sadece zahirî cihetleriyledir ve bu da tam ölçü ve anlamdadır. O bakımdan melekler için bâtın diye bir şey söz konusu değildir.» (2)

Görülüyor ki, Âdem (A.S.) hem âlemin tamamını kendinde toplamıştır, hem de âlem onun için, o da Allah için yaratılmıştır. Böylece âlem, Âdem'in suretinde, Âdem de mecazî deyimle Hakk'ın suretindedir. Aynı zamanda Âdem'in hem zahirî, hem de bâtınî yönleriyle Hakk'a nisbeti vardır. Meleklerin ve cinlerin ise, sadece zahirî yönleriyle Hakk'a nisbetleri söz konusudur. O sebeple de Âdem (A.S.) yaratılmışların en azizi ve en kâmilidir. Bu hikmete mebnidir ki, bütün meleklerin ona saygı ve ta'zîm göstermeleri emredilmiştir.

---

(1) Fütuhat-ı Mekkiye : 3/107
(2) » » : 2/67

ALLAH'IN KENDİ RUHUNDAN ÂDEM'E ÜFLEMESİ

(فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي..) **«Bu bakımdan onu düzenleyip ruhumdan ona üflediğimde....»**

Allah'ın yarattığı eşya, çoğu zaman Allah'a nisbet edilerek anılın Allah'ın gökleri, Allah'ın melekleri, Allah'ın peygamberi, Allah'ın ruhu gibi tabirler ve terkipler kullanılır. İlgili âyette «ruhumdan..» sözü de bunlardan biri olabilir, olmayabilir de. Zira ruhun mahiyeti ve hakikati hakkında ciddi bir bilgimiz yoktur. İlmin bu konuda sadra şifa ciddi hiçbir tesbiti söz konusu değildir. Bildiğimiz tek şey, ruhun bütünüyle hayat ve kudret olmasıdır. Aynı zamanda o bir ilâhî sırdır da.. Girdiği yerde hayat ve hareket başlar; yerleştiği varlığın şeklini alır, tıpkı suyun doldurduğu kabın şeklini alması gibi. O bakımdan ölen kimselerin ruhları onların fiziksel yapılarının biçimini almıştır. Gerek Berzah âleminde, gerekse âhirette birbirlerini rahatlıkla tanımalarının sebebi budur. Âhirette yeni oluşup kaldırılan bedenler, dünyadaki bedenlerin suret ve şeklinde tezahür edeceklerdir.

Böylece ilâhî ruh, şekillendirilmiş balçığa girince, orada hayat ve hareket başlıyor. Çünkü ruh Allah'ın ruhu, sûret de Allah'ın suretidir, yani ikisi de O'na mecazî anlamda nisbet edilirler. O halde meleklere «Ruhumdan ona üflediğimde derhal onun için secdeye kapanın!» emredilmesi, Hakk'ın tecelli eden suret ve ruhuna yönelik bir anlam taşır. Onun için meleklerin bu secdesi, ibâdet secdesi değil, saygı, ta'zîm ve onurlandırma secdesidir. Aynı zamanda ilâhî emre itaatın ayrı bir tezahürüdür.

DÜNYA BİR BAKIMA ZITLAR (KARŞITLAR) ÂLEMİDİR

Cenâb-ı Hakk'ın ezelî ilim ve kudretiyle, Dünya denilen aşağı âlemi insanın yaşama yeri olarak plânladığı kesindir. O bakımdan vakti saati gelince Âdem'i balçıktan yaratıp önce Cennet'e koydu. Bu, ileride kafalarda doğacak soruları cevaplamaya yönelik bir tedbir sayılır. Şöyle ki : Şu dünyaya getirilmemiz de neye? Madem Cennet ve ebedî bir hayat önümüzde bizi beklemektedir, doğrudan o hayata gözlerimizi açmamız daha rahat ve huzurlu olmaz mıydı? Şeklinde birtakım istifhamlar birbirini izler. Cenâb-ı Hak, ilk insan Âdem babamızı dünyaya getirmeden Cennet'e koymak suretiyle bu kabil istifhamları cevaplamış ve şüpheleri gidermiş bulunuyor. Hayatın zevkini, anlamını, hikmetini, çilesini görmeyen, tatmayan bir kimsenin doğrudan Cennet'e girmesi fazla bir şey ifade etmez, yani o yüksek nîmetin kıymeti anlaşılmaz. Anlaşılmayınca da hem değer ölçüsü bilinmez,

hem de yaratanına lâyıkıyla hamd ve şükür duygusu gelişmez.

O bakımdan Cenâb-ı Hakk'ın ezelî sünnetlerinden biri de, olayı meydana getirmeden önce sebeplerini oluşturmaktır. İblîs'e de meleklerle birlikte Âdem'e secde etmesi için emredilmesi bu ön sebepler zincirinin bir başka halkasını oluşturuyordu. Oysa Cenâb-ı Hak, İblîs'in hılkatındaki özelliğini ve o bakımdan secde etmiyeceğini çok iyi biliyordu. Ne var ki ileride mazeret beyânına imkân vermemek için sebep ve illetleri oluşturup meydana getirmeyi hikmeti gereği daha uygun görmüştür. Böylece Âdem'in karşısına zıddını getirip koydu ve dünyayı zıtlarla (karşıtlarla) donattı.

Böyle bir düzen kurmasaydı, Âdem'in (A.S.) yaratılması gereksiz veya hikmetsiz kalırdı. Zira dünya hayatına canlılık kazandıran, daha doğrusu onu bayındır hale getiren daha çok birbirine zıt fikirlerin, görüşlerin, inançların sürtüşme ve tartışması; rekabet duygusunun kabarması ve öne geçme hırs ve isteğinin belirmesidir. Aynı zamanda zıtlara hareket sağlayan ve onları sonu gelmeyen rekâbet havasına sokan, nefis ile İblîs'tir. İndirilen kitap, gönderilen peygamber nefis ve İblîs'in dürtüşlerinin tehlikeli boyutlara ulaşmasını önlemeğe, insanı arzu ve hevesleriyle birlikte meşru sınırlar içine almaya, onun duygu ve düşüncelerini aklının emrine, aklını da imânının kumandasına vermeye yönelik bir başka tedbirdir.

ZITLARIN SÜRTÜŞMESİ

İblîs dumansız ateşten veya ışından ve aynı zamanda Âdem'den önce yaratıldığı için kendisinden sonra yapışkan kokuşmuş balçıktan yaratılan Âdem'i (A.S.) kendine rakip ve karşıt görerek, ilâhî emre rağmen ona secde etmedi. Zira her iki varlıkta da nefis denilen bencil duygu bulunuyordu. Meleklerde ise bu duygu bütünüyle yoktur. Derken İblîs'te kıskançlık duygusu gittikçe kabarmaya başladı ve sonunda ardıarkası gelmiyecek bir düşmanlığa dönüştü.

İşte böylece İblîs'in ilâhî emre muhalefet edip secdeden kaçınması, o yüzden lânete uğrayıp Çennet'ten kovulması, kıyâmete kadar mühlet istemesi ve isteğinin kabul edilmesi hep dünya hayatında bu iki ayrı tür arasında sonu gelmeyen mücadele ve sürtüşme ortamını hazırlamaya, hayata bir bakıma canlılık kazandırmaya yönelik ilâhî plân ve proğramın uygulama alanına yönelen bir başka bölümüdür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ilk insan Âdem'in (A.S.) balçıktan yaratıldığı ve

meleklerin onun için secde etmesinin emrolunduğu konu edildi. İblîs'in ilâhî proğram gereği, kıskançlık duygusunun kabardığı, o yüzden Âdem'e secde etmiyerek ilâhî emre karşı geldiği ve kıyâmete kadar kendisine mühlet verildiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, kendisine mühlet verilen İblîs'in kıyâmete kadar ıhlâs üzere amel eden muttaki mü'minler dışında diğer insanları azdırıp sapıttırmaya çalışacağı konu ediliyor. Sonra da İblîs'in çağrısına kulak verip uyanlar cehennem azâbıyla tehdît edilerek gereken uyarılar yapılıyor. Arkasından imân temeli üzerinde Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan mü'minler için Cennet'te hazırlanan birçok nîmetlerden haber veriliyor ve Cennet'in huzur yurdu olduğu anlatılıyor.

——oOo——

قَالَ رَبِّ بِمَا
أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ
عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ
إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾ إِنَّ
الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

M E Â L İ :

39— İblîs, «Rabbim, dedi, beni azdırman sebebiyle (veya azdırman hakkı için) yeryüzünde insanlara (günah ve kötülükleri) iyice süsleyeceğim ve hepsini de azdıracağım.

40— Ancak içlerinden ıhlâs (gösterişten uzak, katıksız bir samimiyetle Alah rızasını gözeterek amel etme şuurunu) verdiğin kulların müstesnâ...»

41— Allah, «işte bu bana göre dosdoğru yoldur!» dedi.

42— Şüphesiz ki, kullarımın üzerinde senin hiçbir sultan yoktur; ancak şaşkın azgınlardan senin peşine takılanlar müstesnâ.

43— Ve gerçekten Cehennem hepsine va'dolunan yerdir.

44— Onun yedi kapısı vardır; her kapıdan onlar için ayrılmış bir kısım ve pay mevcuttur.

45— Şüphesiz ki t a k v â sâhipleri (Allah'tan saygı ile korkup fenâlıklardan sakınanlar) Cennetlerde pınarlar (başlarında zevk u safâ için)dedirler.

46— Girin oraya, selâmet ve güven içinde! (denilir).

47— Kalplerindeki kini söküp çıkarmışızdır. Sedirler üzerinde karşılıklı oturan kardeşlerdir onlar.

48— Orada onlara hiçbir zahmet ve yorgunluk dokunmaz ve onlar bir daha oradan çıkarılacak da değillerdir.

İLGİLİ HADÎSLER

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ashabına Kur'ân'daki sûreleri öğrettiği gibi, onlara şu duâyı da öğretti:

«Allahım! Cehennem azâbından sana sığınırım. Kabir azâbından da sana sığınırım. Mesîh Deccal'ın fitnesinden de sana sığınırım. Dirim ve

ölümün fitnesinden de sana sığınırım..» (1)

«Kim Allah'tan üç defa cennet isterse, Cennet der ki : «Allah'ım! O kulunu Cennet'e koy.» Kim de üç defa cehennemden, onun ateşinden Allah'a sığınıp güven içinde kalmayı isterse, Cehennem der ki : «Allah'ım! O kulunu Cehennem'den koru.» (2)

Enes b. Mâlik (R.A.) anlatıyor:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in en çok ettiği duâ şu idi : «Rabbımız! Dünyada da bize iyilik ver, Âhiret'te de bize iyilik ver ve bizi Cehennem azâbından koru.» (3)

ZITLARIN SAVAŞI

(قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ) «İblîs, «Rabbım, dedi, beni azdırman sebebiyle (veya azdırman hakkı için) yeryüzünde insanlara (günah ve kötülükleri) iyice süsleyeceğim ve hepsini de azdıracağım.»

Hılkatları ayrı olup, Cennet'te bile anlaşamayan İblîs ile Âdem Peygamber, o yüzden Cennet'ten çıkarılıp Dünya'ya indirildiler. İkisi ve nesilleri arasındaki savaş kıyâmete kadar devam edecektir. Yaratılışlarındaki özellikleri gereği birbirleriyle uyum sağlamaları mümkün olmayan bu iki ayrı tür mahlûkun düşmanlığı, dünya hayatının canlılık kazanmasına, zıtların oluşup sürtüşmelerinin devamına; iyilerle kötülerin; aklını kullanıp doğruyu seçenlerle, duygusunun esiri olup eğri yolu tercîh edenlerin ayırt edilmesine yöneliktir. Bundan başka birtakım hikmetler de söz konusudur.

O bakımdan İblîs ve onun devam eden nesli, ademoğullarından zayıf bulduklarını küfür ve nifak ateşine atıp yakarlar; imân ve irfan bakımından güçlülerle aralıksız mücadelelerini sürdürürler. İmânlarını ıhlâs, yani samimiyet ve gösterişsizlikle birleştirip bütünleştirenlerin gaflet anlarını seçer ve öylece beyinlerine ve kalplerine vesvese ve şüphe sinyalleri gönderir. Ancak kendilerini ıhlâs ve takvâ düzeyine getiren bu mü'minler üzerinde sulta kuramaz. Zira sözü edilen mü'minlerin gafletten uyanmaları çok çabuk olur, kalplerinde kök salıp hücrelerine kadar sızan imânları, gelen şüpheleri çarçabuk geri çevirir.

---

(1) Ebû Dâvud/vitir : 32- Nesâî/cenaiz : 115- İbn Mâce/duâ : 3- Taberânî/Kur'ân: 33- Ahmed: 1/242, 288, 296, 311, 315

(2) Tirmizî/cennet: 27- İbn Mâce/zühd: 39

(3) Sahîh-i Buharî : Enes b. Mâlik (R.A.)den

Anlaşıldığı gibi, İblîs'in insana yaklaşmasını kolaylaştıran âmiller bulunduğu gibi, onu uzaklaştıran, dürtüşlerini tesirsiz kılan birtakım âmiller de vardır. Önemli olan, bunları birbirinden tefrîk edip İblîs'e oyuncak olma durumuna düşmemektir.

İblîs neden bıkmadan, usanmadan bu savaşı sürdürmek ister ve neden bundan hoşlanır? Bilindiği gibi her varlık bir şeyden daha çok hoşlanır ve bazan ona erişmek için hayatı pahasına girişimlerde bulunur. Buna birkaç misal verelim: Tavşan havucu, tilki tavuğu, arı çiçekleri, karınca zahireyi, aslan canlı bir avı sever. Zaman olur ki bunlar sevdikleri şeyi elde etme uğruna canlarından olurlar. Melekler Cenâb-ı Hakk'ı tesbîh ve tenzîh etmeyi severler. Onların en doyurucu gıdası budur ve ancak bununla tatmin olup yatışırlar. İnsanlar ise, meleksel yönlerini güçlendirdikleri zaman Allah'ı daha çok sevmeğe başlarlar. Bunun aksine İblîs'ten yana nefsanî arzularına takılıp zevk ve duygularının esiri olunca, mal, makam, içki, kumar, kadın ve benzeri şeylerden daha çok hoşlanıp zevk alırlar ve Allah'ı, âhireti unutmaya başlarlar.

İblîs, insanları azdırmayı, beyin ve kalplerine vesvese vermeyi sever ve ancak bu yolda başarılı olduğu takdirde rahat eder, yatışkanlık sağlar. Her canlı sevdiği şey peşinde koşup ömür tüketirken, İblîs de bu kuralın dışında elbette ki kalamaz.

IHLÂSA ERENLERİN ÖZELLİKLERİ

(إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ) **«Ancak içlerinden ıhlâs (gösterişten uzak, katıksız bir samimiyetle Allah rızası gözeterek amel etme şuurunu) verdiğin kulların müstesnâ..»**

İblîs bile, imân temeli üzerinde amelini ıhlâs ölçüsünde tutacak olanlar üzerinde fazla bir tesirinin olmayacağını, sulta kuramayacağını, kavga ve mücadelenin ilk adımında itiraf etmek zorunda kalmış ve böylece kimler üzerinde olumsuz tesir meydana getirebileceğini açıklamıştır. İlgili âyetle onun bu itirafının anılması, bizlere bilgi vermek ve ona göre hayatımızı düzene sokmamıza yardımcı olmak içindir. O bakımdan niyet ve amellerinde ıhlâs üzere olanların birtakım özellikleri söz konusudur. Onları şöyle özetleyip maddeleştirebiliriz :

a) İbâdet ve günlük işlerinde yalnız Allah'ın hoşnutluğuna erişmeyi düşünürler.

b) Gösterişten, alkış ve övgüden tiksinirler.

c) Alçak gönüllü olmaya çalışırlar ve Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kudretinin her şey üzerinde hâkim bulunduğunu düşünerek tam bir mahviyet içinde teslimiyet gösterirler.

d) Sevdiklerini yalnız Allah için severler, sevmediklerini de yine Allah için sevmezler.

e) Peygamber (A.S.) Efendimiz'in yüksek terbiyesiyle edeplenmek isterler; o bakımdan sünnete sımsıkı bağlanırlar.

f) Farz, vâcip ve sünnet ibâdetlerden derin zevk duyarlar. Bir namazdan sonra ikinci namaz vaktini sabırsızlıkla beklerler.

g) Allah sevgi ve korkusunu, O'na olan yüksek ve derin saygılarıyla birleştirip bütünleştirirler. Böylece ümitle korku arasında bir yol seçip hayatlarını ona göre tanzim ederler.

İşte ı h l â s mertebesine erişen bahtiyarlar bu yedi sıfat ve özellikleriyle Cehennem'in yedi kapısını kendilerinden yana kapatmış olurlar. Artık bu durumda şeytanın onlar üzerinde ciddi hiçbir sultası olamaz.

Azgınlar ise, bu yedi sıfattan yoksundurlar. Onların daha çok zevk aldıkları değişik yedi şey vardır ki, hayatları boyunca onlara erişmek için mücadele verirler ve sonunda aynı yolun sonuna gelip hayatları noktalanır. Onların sevip hoşlandıkları ve uğruna bir ömür tükettikleri yedi şeyi şöyle sıralamak mümkün :

1— Mal ve servet,

2— Makam ve riyaset,

3— Evlat ve torun,

4— Kadın ve şehvet,

5— Kaba kuvvet, haklara tecavüz ve insanlara karşı saygısızlık,

6— Sınırsız hürriyet, maddeyi hedef ve amaç seçmek, ona ulaşmak için aradaki her türlü ahlâkî ve kutsal değerleri çiğnemek,

7— İnsanlara tepeden bakmak, gurur ve kibir taslamak, disiplin altına girmemek, mânevî ve uhrevî müeyyide tanımamak veya önemsememek..

Birden dörde kadar olanlara, meşru sınırlar içinde ilgi duymak veya hoşlanmakta bir sakınca yoktur. Meşru sınırlardan maksat da, Allah rızası doğrultusunda O'nun dinine, iyi ahlâka, fazîlet ve adâlete hizmet etmek, insanların yüzünü güldürecek eserler ortaya koymaktır.

İşte azgınların, diğer bir tabirle sapıkların bu gibi aşırılıkları, meşru sınırları tanımamaları, onlara Cehennem'in yedi kapısını açık tutar.

CEHENNEM, YEDİ TABAKADIR

(لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ) **«Onun yedi kapısı vardır; her kapıdan onlar için ayrılmış bir kısım ve pay mevcuttur.»**

İlgili âyette Cehennem'in yedi kapısından söz edilirken, hadîslerde onun yedi tabaka olduğu veya her tabakaya ayrı bir kapıdan girileceği açıklanır. Şöyle ki :

1— Cehennem

2— Lezza

3— Saîr

4— Hutame

5— Sakar

6— Cahîm

7— Hâviye

Birinci tabakaya, Allah'ın varlığına, birliğine imân etmekle beraber büyük günahları işleyen; kul ve millet haklarına tecavüz edip tevbe etmeden, hakları ödemeden, hak sâhipleriyle helâllaşmadan ölen mü'minler girer. Orada ilâhî adâlet gereği günahları nisbetinde azap gördükten sonra çıkarılırlar, hayat suyunda yıkanmaları sağlanır ve öylece Cennet'e girmelerine izin verilir.

İkinci tabaka Yahudilere aittir. Üçüncüsü Hıristiyanlara, dördüncüsü Sabiîlere, beşincisi ateşe tapanlara, altıncısı Allah'a eş, ortak koşanlara, yedincisi münafıklara aittir. (1)

TAKVÂ SAHİPLERİ

(اِنَّ الْمُتَّق۪ينَ ف۪ي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ) **«Şüphesiz ki t a k v â sâhipleri (Allah'tan saygı ile korkup fenalıklardan sakınanlar) Cennetlerde pınarlar (başlarında zevk-ü safa için)dedirler.»**

T a k v â sahiplerinin ise, sekiz ayrı özelilkleri, diğer bir deyişle yedi farklı vasıfları vardır. Bunlar ıhlâs sâhiplerindeki yedi sıfatı aynen kendi-

(1) Fazla bilgi için bak : Mefatihü'l-Gayb : 5/402 - Kurtubî : 10/30

lerinde taşırlar. Sekizinci olarak, her yerde ve her zaman kötülüklerden sakınırlar da Allah kullarına iyi niyetle yardımcı olmaya çalışırlar. O bakımdan bu bahtiyarlara Cennet'in sekiz kapısı birden açılır. İçlerinde kin ve kıskançlık olmadığı için ıhlâs ve takvânın parlaklığı yüzlerinde ışıl ışıl ışıldar. İnsanları Allah için sevdikleri için de Cennet'te selâmete erişip kardeşliğin en güzel havasını yaşarlar. Yorgunluklarına karşılık, nicelik ve nasıllığını ancak Allah'ın bildiği sedirler üzerine otururlar. Orada hep esenlik ve güven içindedirler. Zira onlar Dünya'da da güven ve selâmet havası estirmek suretiyle insanlara huzur kaynağı olmuşlardı.

Sonuç olarak, ilgili âyetlerle, dünyada insanlığına yakışanı yapıp yaratanına kulluk eden insanlarla, bunun aksine bir yol tutup yaratıldığı amaç ve hikmetten uzaklaşarak hayatını berbat eden insanlara verilecek karşılıktan, hazırlanan akıbetten ve neticeden haber veriliyor ve böylece yaşamakta olan insanlara en doğru yol gösterilerek Allah'ın rahmet kapısının hep açık tutulup dönüş yapanları beklediğine işâret ediliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanın ezelî ve ebedî düşmanı olan İblîs'e isteği üzerine kıyâmete kadar mühlet verildiği, ıhlâs üzere amel eden kimseler dışında diğer insanları azdırıp saptıracağı açıklandı. Ayrıca Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan mü'minlere âhirette hazırlanan yüksek nîmetlere dikkatler çekilerek ölmeden önce onlara lâyık olmaya özen göstermemiz emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minlerin korku ile ümit arasında bir yol izlemeleri, Allah'ın çok bağışlayan ve çok merhamet eden Rab olduğuna inandıkları gibi, O'nun azâbının da çok şiddetli olacağını hatırlarından çıkarmamaları tavsiye ediliyor.



نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

M E Â L İ :

49-50— Kullarıma haber ver ki, gerçekten ben, evet ben çok bağışlayan, çok merhamet edenim ve doğrusu azâbım da çok elem verici bir azâptır.

İNİŞ SEBEBİ

Mus'âb b. Sâmit (R.A.) anlatıyor : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, ashabından bir cemaate uğradığında, onların gülüp konuştuklarını gördü ve şöyle buyurdu : **«Cennet'i anın ve Cehennem'i hatırlayın!»** Bu sebeple yukarıdaki iki âyet indi. (1)

İbn Cerîr et-Taberî'nin tesbitine göre :

İbn Ebî Rebah, ashab-ı kirâmdan bir zatın şöyle dediğini duymuştur : «Peygamber (A.S.) Efendimiz, Şeybe oğullarının girdiği kapıdan girerek yanımıza geldi ve : «Yoksa sizi güler bir halde mi görüyorum?» buyurduktan sonra arkasını dönüp ayrıldı. Hacer-i Esved'e varmıştı ki, gerisin geri dönüp geldi ve şöyle buyurdu : «Yanınızdan ayrılıp giderken Cebrâil (A.S.) bana geldi ve dedi ki : Ey Muhammed! Allah şöyle buyuruyor: «Kullarımı neden ümitsizlendirirsin?! Kullarıma haber ver ki : Gerçekten ben, evet ben çok bağışlayan ve çok merhamet edenim ve doğrusu azâbım da çok elem verici bir azâptır.» Şüphesiz bu haber hepimizi sevindirdi.» (2)

Ancak unutmamak gerekir ki, âyet-i kerîmede Allah'ın gufran ve rahmeti önce geliyor. Bu da O'nun günahkâr kullarına olan lütuf ve inâyetinin gereğidir.

(1) İbn Ebî Hâtim - Lübabu't-te'vîl - İbn Kesîr : 2/553
(2) Tefsîr-i Taberî : 14/27

İLGİLİ HADÎSLER

«Eğer mü'min kul, Allah yanında verilecek azabın ölçü ve anlamını bilmiş olsaydı, hiç kimse O'nun Cennet'ine aşırı istekli olmaz; eğer kâfir de Allah yanındaki rahmetin ne olduğunu bilmiş olsaydı, hiç biri ilâhî rahmetten ümidini kesmezdi.» (1)

«Sizin için (ahirette) neler hazırlandığını bilmiş olsaydınız, sizden yana alıkonup verilmeyen şeylerden dolayı üzülmezdiniz.» (2)

Hz. Ali (R.A.) ne güzel söylemiştir :

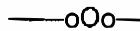
«Şüphesiz ki Allah insanları ebedî kılmak üzere yaratmıştır. Artık bunun yok olup silinmesi söz konusu değildir. Ebedî hayat, imân ve irfan karşılığında gerçekleşince, artık zilleti olmayan bir azizlik, korkusu olmayan eminlik, fakirliği olmayan zenginliktir. Elemsiz lezzeti, noksansız kemâli vardır. Dünya hayatı, devamı olmayan bir zevaldir. İzzeti zilletle yürür, güveni korkuyla buluşur, zenginliği fakirlikle yürür, lezzeti eleme dönüşür, sevinci de üzüntüyle yarışır.»

O halde Allah'ın adâletinden ve azâbından hiç korkmayıp sadece O'nun rahmet ve gufranına güvenmek insanı sağlıklı ve güvenli bir neticeye götürmez. O'nun rahmetinden ümit kesip sadece azâbından korkmak da insanı dosdoğru mü'min yapmaz. Bu ikisini dengeli tutup hayatımıza uygulamamız en emin yoldur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, mü'minlerin korku ile ümit arasında bir yol izlemeleri ve hayatlarını ona göre düzenlemeleri emredildi. Allah'ın gufran ve rahmeti ne kadar geniş ise, azâbının da çok şiddetli olduğu hatırlatılarak sağlam bir inancın ölçülerinden biri belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İbrahim Peygamber'in ümit konusundaki görüşü misal veriliyor ve sonra da kâinatta cereyan eden olayların rastgele meydana gelmediği, belli sünnet ve proğrama göre düzenlendiği, melekler vasıtasıyla sebep ve illetlerin harekete geçirildiği anlatılıyor.



(1) Sahîh-i Müslim - Ahmed: 2/334, 397, 484

(2) Müsned-i Ahmed - Tirmizî/zühd : 39

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰهٖيمَۘ ﴿٥١﴾
اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ اِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ
﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلٖيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ
اَبَشَّرْتُمُونٖي عَلٰٓى اَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾
قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطٖينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ
وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّٓالُّونَ ﴿٥٦﴾

M E Â L İ :

51— (Ey Muhammed!) Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver.

52— Bir vakit İbrahim'in yanına gelerek «selâm!» demişlerdi. O da, «doğrusu biz sizden korkuyoruz» demişti.

53— Onlar, «korkma, çünkü biz seni bilgin bir oğulla müjdeliyoruz» demişlerdi.

54— «Yaşlılık gelip yapışmışken, beni mi müjdeliyorsunuz? Hem neye göre müjdeliyorsunuz?» demişti.

55— Dediler ki : «Seni hak ile müjdeledik. Artık sen ümitsizlerden olma!»

56— O da, «sapıklardan başka kim Rabbinin rahmetinden ümidini keser?» demişti.

NEYE GÖRE MÜJDELİYORSUNUZ?

Melekler İbrahim Peygamberi oğlan evlâdıyla müjdeledikleri zaman, yaşı hayli ilerlemiş olan bu büyük peygamber, verilen haberin nasıl gerçek-

leşeceğini bir anda kavrayamadı da sordu: Gençleşecek miyim, yoksa olağanüstü bir doğum mu olacak? Melekler onun ne demek istediğini anladılar ve şu cevabı verdiler: «Seni hak ile, ilâhî sünnetin cârî âdetiyle müjdeliyoruz, O, sebepleri oluşturacak ve normal ölçüler doğrultusunda bir doğum olacak!»

Bu cevap İbrahim Peygamberi (A.S.) hayli rahatlattı ve Allah'ın kudretinin her şeye yeteceğini düşünerek gönülden O'na hamd-u senâda bulundu.

DEĞİŞİK MESAJLAR

Aynı olay değişik anlatımlarla Hûd Sûresi 69, 70. âyetlerde de geçmektedir. Burada tekrar edilmesi ise, yeni ve değişik bilgiler getirmekte, aynı zamanda birçok arap kabileleri tarafından bilinen ve sevilen bir peygamberden uyarıcı misaller, yönlendirici safhalar nakledilmektedir ki bunun büyük faydaları söz konusudur. Şöyle ki:

Hûd Sûresinde:

1— İbrahim Peygamber'e (A.S.) Allah'ın elçileri müjdeyle gönderildiği,

2— Gelen elçi meleklerin selâm verip selâm aldıkları,

3— Çok geçmeden kızartılmış bir buzağının ikrâm edildiği,

4— Gelen elçilerin ellerini sofraya uzatmadıklarını gören İbrahim Peygamber'in, insan suretine girmiş ilâhî elçilerin ne maksatla geldiklerini az-çok- tahmin ederek endişe duymaya başladığı,

5— Melek olup Lût kavmini helâk etmekle görevli bulunduklarını açıkladıkları,

6— İbrahim Peygamber'in (A.S.) ayakta duran eşinin güldüğü ve ona İshak adında bir oğul ve ardından da Yakub adında bir de torun verileceğini müjdeledikleri,

7— Kadının hem kendinin, hem de kocasının iyice yaşlılığını, aynı zamanda kısırlaştığını düşünerek şaşkınlık gösterdiği,

8— Meleklerin ilâhî buyruğa şaşmanın gereksizliğini söylemesi, Allah'ın rahmet ve bereketinin İbrahim ailesi üzerine inmesi anlatılmaktadır.

Hicir Sûresinde:

1— Gelenlerin konuk oldukları, İbrahim Peygamber'e (A.S.) selâm verdikleri,

2— İbrahim (A.S.)ın onların mübhem halinden endişelendiği,

3— Konukların İbrahim'e (A.S.) güven verip onu oğlan evlâdıyla müjdeledikleri,

4— İbrahim Peygamber'in (A.S.) bu müjdeye karşı hayretini izhar edip çok yaşlandığını ifade ettiği,

5— Meleklerin ona, ümitsiz olmamasını hatırlattıkları,

6— İbrahim Peygamber'in (A.S.) bu söze karşı, sapıklardan başkasının Allah'ın rahmetinden umutsuz olmayacağını belirttiği anlatılmaktadır.

Görülüyor ki, aynı olayın değişik noktalarıyla iki ayrı sûrede anlatılması, bizlere değişik, fakat önemli mesajlar vermektedir.

Hûd Sûresindeki mesajlar :

— Meleklerin peygamberlere bazan insan suretinde geldikleri bir gerçektir. Bizlere ise beşerî surete temessül edip gelmezler. Ancak yüksek derecedeki veliler bir istisna teşkil edebilirler. Melekler bizim kalbimize ilhâmda bulunurlar ki mü'minlerin önsezişleri daha çok onların ilhâmından kaynaklanır.

— Misafire ikram, Âdem Peygamber'den (A.S.) son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) kadar gelip geçen her peygamberin güzel sünnetlerinden biridir. Ancak Peygamber (A.S.) Efendimiz'de bu sünnet kemâl derecesinde idi.

— Melekler bizim gibi yiyip içmezler. Onların gıdası, zikir ve tesbîhtir.

— Kadınların çoğu çok ciddi konu ve meseleler karşısında bile gülerler. Bu bir bakıma utangaçlıktan, bir bakıma da hayretten kaynaklanır.

— Kadın iyice yaşlanmış bile olsa, Allah murat edince gebe kalabilir, doğum yapabilir. Çünkü Allah'ın «kün (ol)» emrinin tecelli etmesiyle sebepler zinciri harekete geçirilir.

— İlâhî buyruklara hayret etmek, diğer bir deyişle şaşmak, fevkalâde bir durum arzetmesi sebebiyledir.

— Allah'ın rahmet ve bereketi, inanan ve konuksever olan faziletli aileler üzerinedir.

Hicir Sûresindeki mesajlar :

— Mü'minler meleklerden korkmazlar. Çünkü melekler onlara rahmet ve bereket havası getirirler.

— Yaşlı çiftlerden doğacak çocuğun ekseriya çok zeki ve bilgin olmaya isti'datlı olması genetik bir olaydır.

— Oğlu olacağı müjdelenince, İbrahim Peygamber'in (A.S.) gülmediği, sadece yaşlı bulunduğunu hatırlatması, erkeklerin önemli meseleler ve konular karşısında ciddi olduklarına işâret ediliyor.

— Allah'ın rahmetinden ancak sapıkların, doğru yoldan çıkmışların umutsuz olacakları; iman edenlerin ise, hep umut besleyecekleri hatırlatılıyor.

Bu son maddeyle aynı zamanda Allah'a güvenip dayanan ve bütün umudunu O'na bağlayan Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz ile ashabının yakında ilâhî yardıma nâil olacaklarına, inkârcıların da hüsrana uğrayacaklarına işâretler yapılmaktadır. Aynı müjdenin Hz. Muhammed'in (A.S.) izinde yürüyenler için de geçerli olduğu söz konusudur.

Böylece İbrahim (A.S.) kıssasının belirtilen önemli safhaları bize ilham kaynağı olmakta ve birçok müşkillerimizi halletmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İbrahim Peygamber'e (A.S.) konuk olarak gelen meleklerden söz edildi ve İbrahim'in (A.S.) Allah'a ümit beslemesindeki inancına yer verildi. Böylece varlık âleminde cereyan eden olayların gelişigüzel meydana gelmediğine, belli proğramlara göre yürütüldüğüne dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İbrahim Peygamber'e (A.S.) gelen meleklerin Lût kavmini helâk etmekle görevli bulundukları belirtiliyor. Sonra da azıp sapıtan ve dünyada eşine ender rastlanan bir hayasızlığı sanat edinen Lût kavminin ilâhî emrin inmesini gerektiren çizgiye gelip ulaştıklarına temas ediliyor. Böylece hayasız sapıklara yardımcı olan Lût Peygamber'in (A.S.) eşinin de yok edilenlerle birlikte yok edildiği açıklanarak aynı çatı altında yaşayan aile fertlerinin ahlâk ve inançlarının bazan birbirine muhalif olduğuna işâret ediliyor. Arkasından bu elim tarihî olayın meydana geldiği yörede yok edilen o kavmin kalıntılarına ibretle bakılması tavsiye ediliyor.



قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ
أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾
إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا
لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ
قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ
﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ
اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا
حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ
مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾
قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا
سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَاٰيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

MEÂLİ :

57— Ey elçiler! göreviniz ne? diyerek sormuştu.

58— Onlar da : «Doğrusu biz suçlu günahkâr bir kavme gönderildik.

59— Ancak Lût âilesi müstesnâ, onların hepsini mutlaka kurtaracağız.

60— Yalnız Onun karısını değil; onun (helâk olmasını) takdîr etmişizdir; o elbette geride kalanlardandır» demişlerdi.

61— Ne vakit ki, elçiler Lût âilesine geldiler;

62— Lût, onlara: «Herhalde (yabancısınız) tanınan bir topluluk değilsiniz.» dedi.

63— Onlar da, «kavmin, hakkında şüphe edip durdukları şeyi (gelecek azâbı) sana getirdik.

64— Sana Hakk'ın (buyruğuyla) geldik; şüphen olmasın ki biz doğrularız.

65— Gecenin bir bölümünde âileni yola koy, sen de arkalarından onları izle ve sakın sizden hiçbiri dönüp arkasına bakmasın; emrolunduğunuz yere geçin gidin» dediler.

66— Lût'a şu emri hükmettiğimizi bildirdik: «Sabahladıklarında bunların kökü kesilmiş olacak.»

67— (Memleketlerine yabancı kimselerin geldiğini haber alan) şehir halkı birbirine müjde vererek (Lût'a) geldiler.

68— O da «şüpheniz olmasın ki, bunlar benim konuklarımdır; beni rüsvay etmeyin;

69— Allah'tan korkun da beni utandırıp üzmeyin» dedi.

70— Onlar: «Biz seni yabancıları (konuk edinmek)den men'etmemiş miydik?» dediler.

71— O da, «işte kızlarım, eğer yapmak (evlenmek) istiyorsanız, (onları size nikâhlıyabilirim)» dedi.

72— (Peygamberim!) hayatına yemin olsun ki, onlar sarhoşlukları içinde ne yaptıklarını bilmiyorlardı.

73— Güneş doğarken bir ses, bir uğultu onları yakalayıverdi.

74— Şehirlerinin üstünü altına getiriverdik ve üzerlerine çamurdan pişirilmiş taş yağdırdık.

75— Şüphesiz ki bunda seziş, anlayış, görüş yeteneği olanlara öğütler, ibretler, belgeler vardır.

76— Ve şehrin kalıntısı, öteden beri işlek olan yol üzerinde duruyor.

77— Doğrusu bunda mü'minler için âyetler vardır.

LÛT OLAYI

Lût'un daha önce Hûd sûresinde belirttiğimiz gibi, Sodom şehrine peygamber olarak gönderildiği bilinmektedir. İbrahim Peygamber'in (A.S.) amcasının oğlu olduğunu klasik tefsîrlerimiz nakletmektedirler.

Aynı olayın birkaç yerde az değişik cümle ve kelimelerle tekrar edilmesi, hem hafızalardaki izi derinleştirmeğe, hem edinilen ibret ve öğütleri tazelemeğe, hem de bu konuda idrâkleri devamlı uyanık tutmaya yöneliktir. Aynı zamanda kıssanın önemli ve ibretli safhalarının zikredilen yer ve konu itibariyle değişik yanları belirtilerek olay hakkında daha geniş düşünme imkânı sağlanmaktadır. Şöyle ki :

Hûd sûresinde Lût kıssasından alınan öğüt ve ibretleri yedi madde halinde özetlemiş bulunuyoruz. Burada ise, hem yeni öğütleri, hem de mü'minlere olayın ışığında sunulan mesajları sıralamakla yetinmek istiyoruz.

1— Zina, fuhuş ve benzeri gayri meşru ilişkilerin; seksüel sapıklığın yaygınlaşıp din, ahlâk, fazîlet, aile ve namus kavramlarının silindiği bir ülkenin yıkılıp yok olması mukadderdir: Ya ahlâk ve ekonomik yönden çöküp düşmanlarına el açmak zilletine düşer; ya da bir savaş ile istiklâlini kaybeder veya tabii bir afetle her şeyini kaybetme bedbahtlığına uğrar.

2— Varlık âleminde meydana gelen her olayın mutlaka birtakım sebep ve illetleri vardır. Sebep ve illetleri oluşturma proğramını kim idare etmektedir? Âyet-i Kerîme bize bu hususta ışık tutup en doğru bilgiyi veriyor. Öyle ki : Lût kavminin yaşadığı Sodom şehrinin altını üstüne getirmek için mevcut sebepleri harekete geçirecek iki melek gönderiliyor. İnsanla-

rın çoğu ise, sadece zahirî sebeplere bağlı kalıp onların ötesinde bir plân, proğram ve yürüten düşünemiyorlar.

3— Bir memleket veya ülkeye gelen yabancıları tedirgin etmek, ahlâksızlık ve haksızlığın en kötülerinden biridir. İleriyi görebilen ve kendi milletinin geleceğini düşünebilen hiçbir devlet kadrosu ve halk tabakası böylesine sakıncalı bir tutum içinde olamazlar.

4— Kişinin fazîleti, yüksek şahsiyeti bütün aileye izafe edilecek gerçek bir kıstas ve ölçü değildir. Meselâ Nûh Peygamber'in (A.S.) oğlu; İbrahim Peygamber'in (A.S.) babası; Lût Peygamber'in (A.S.) karısı bunun açık belgelerinden birkaçıdır. Fir'avn ile eşi Asiye'nin durumu bir başka tipik örneklerden biridir. O halde fazîletli bir babayı, fena huylu oğlundan, kızından veya eşinden dolayı -ihmâl ve taksiratı yoksa- kınamamak gerekir.

5— Bir millet veya toplum iyice azıp sapıtınca, onları ıslâh etmek mümkün olmadığında, daha emin yerlere yerleşmeyi denemek yararlı olur.

İKİ SÛREDE OLAYIN İŞLENİŞ TARZI ARASINDAKİ FARKIN ÖZETİ

Hûd Sûresinde :

— İbrahim Peygamber'in (A.S.) kendisine gelen elçi meleklerle tartıştığı, Lût kavminin helâk edilmesine gönlünün bir türlü razı olmadığı, özellikle Lût ailesinin böyle bir sonuçla başarısızlığa uğramasına fazlasıyla üzüldüğü,

— Küfür ve ahlâksızlık, zulüm ve taşkınlık belli sınıra gelip dayanınca artık ilâhî hükmün inmesine engel olunamıyacağı, gelecek azâbı geri çevirmenin insan gücünü mutlak anlamda aştığı,

— Lût Peygamber'in gelen elçilerin ne maksatla gönderildiğini anlayınca, peygamberlik merhametinin harekete geçtiği ve her şeye rağmen kavminin helâk edilmesine üzüldüğü,

— Cinsel sapıkların gelen misafirleri rahatsız etmeğe yöneldikleri, içlerinde aklı başında, vicdanı yerinde bir kimsenin bulunmadığı,

— Lût Peygamber'in (A.S.) bu azgın sapıkları savacak maddî bir güce sâhip olmadığı,

— Lût Peygamber'in (A.S.) eşinin de sözü edilen cinsel sapıklardan yana olduğunun anlaşıldığı; ülkede yaygınlaşan ahlâksızlığın peygamber evine kadar uzanacak boyutlara vardığı,

— Sabahleyin müthiş uğultuyla birlikte yer sarsıntısı olduğu ve üzer-

lerine belirlenmiş, pişirilerek taşlaşmış maddelerin yağdığı açıklanır. (1)

Hicir Sûresinde :

— Gelen elçi melekleri ilk anda Lût Peygamber'in tanıyamadığı, uzak bir ülkeden konuk olarak geldiklerini sandığı,

— Gecenin bir bölümünde, ahlâksızlarla işbirliği yapan karısı dışında kalan bütün aile halkını alıp şehri terketmelerinin gerektiği,

— İnecek olan ilâhî azâba dönüp bakmalarının sakıncalı olacağı,

— Lût kavminin hemen hepsinin seksüel sarhoşluk içinde ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilmeyen bir sürü serseri sapıklar olduğu,

— Yerin altından müthiş bir patlama, uğultu, lâv ve kat kat akıp katılaşan sıvının kısa zamanda şehri belirsiz hale getirdiği,

— Yıkılan Sodom'un hâlâ yol üzerinde veya güzergâhında bazı kalıntılarının bulunduğu,

— Ve bu olayda mü'minler için birçok öğüt ve ibretlerin yer aldığı belirtilir.

Anlaşıldığı gibi, az da olsa değişik safhalar; farklı öğüt ve ibretler, yer aldığı konunun özelliklerine göre yansıtılmakta ve düşünebilen toplum ve milletlere hazîn bir tablo sergilenmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Lût Peygamber'in azıtıp sapıtan, ahlâksızlaşıp dejenere olan kavmini helâk etmek üzere meleklerin gönderildiği belirtildi. Böylece olayları meydana getirecek sebeplerin ucunun Allah'ın kudret elinde bulunduğuna işâret edildi. Zulüm, sapıklık ve ahlâksızlığın son kertesine gelen bir milleti, Allah'ın inâyetinden başka hiçbir şeyin kurtaramıyacağına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hakka karşı tuğyan edip baş kaldıran putperest Mekkeli'leri ve bir de her devirde yaşamakta olan inkârcı maddecilere, tuttukları tehlikeli yoldan döndürmek için; inkâr, zulüm ve ahlâksızlıklarından dolayı helâk edilen birkaç kavim misal veriliyor ve bir kısmının kalıntılarının yer yer boyunları bükük bir halde tarihin tekerrür edeceğini hatırlattığına işaret ediliyor.



(1) Hicir sûresinde «güneş etrafı aydınlatırken» veya «güneş doğarken» tabiri yer almaktadır. Bu, lâvların püskürmesinin sabahın erken saatinde başladığına ve güneş doğuncaya kadar devam ettiğine işarettir.

وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا
مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ
الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا
يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ
مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

M E Â L İ :

78— EYKE halkı da cidden zâlimlerdi.

79— O yüzden onlardan da intikam aldık. (Sözünü ettiğimiz) şehirlerin ikisi de açık bir (yolun) önünde bulunuyor.

80— And olsun ki, Hicir halkı da peygamberleri yalanlamışlardı.

81— Biz ise onlara âyetler (açık belgeler ve mu'cizeler) verdik; buna rağmen ondan yüzçevirdiler.

82-83— Dağlarda evler yontarak güven içinde bulunuyorlardı; derken sabahladıklarında onları müthiş bir ses ve uğultu yakalayıverdi.

84— Artık elde ettikleri şeylerin kendilerine hiç de yararı olmadı.

İLGİLİ HADÎS

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Hicir yöresinden geçerken onların yer yer kendini gösteren kalıntılarına dönüp baktı ve ashabına şöyle buyurdu : **«Kendilerine zulmedenlerin kalıntıları arasına girmeyin. Sonra onlara inen azâp size de inebilir; meğer ki, (İlâhî kudretin yüceliğini ve mutlak tasarrufunu düşünüp) ağlayarak giresiniz..»** Sonra da Resûlüllah (A.S.) Efen-

dimiz başını örterek o yerden süratle uzaklaştı. (1)

Açıklama :

Şüphesiz ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu sözleri ve davranışıyla ümmetini uyarıyor, onların yürüdüğü yolda yürümenin sonunun felâket olacağını hatırlatıyor ve aynı zamanda zulüm, inkâr ve ahlâksızlıktan ne kadar çok tiksindiğini, o yüzden helâk edilen bir kavmin kalıntılarına bile ayak basmak istemediğini anlatmağa çalışıyor.

EYKELİ'LER

(وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِمِينَ) **«Eyke halkı da cidden zalimlerdi.»**

E y k e : Kelime olarak, ormanlık bölge veya ormanlık yöre demektir. Müfessirlerin tesbitlerine göre, Şuayb Peygamber'in (A.S.) gönderildiği Medyen halkı, daha çok ormanlık bir arazide oturdukları için onlara bu isim de verilmiştir.

Medyen ile Sodom şehirleri, Filistin ile Hicaz arasında Kızıldeniz sahiline yakın bir bölgededirler.. Daha çok ticarî kervanların geçtiği güzergâhda bulunuyorlar. Yapılan tesbitlere göre hâlâ yer yer kalıntıları tarihin o netameli günlerinin damgasını taşıyarak gelip geçenlere maziyi hatırlatmaktadırlar.

Hûd sûresinde belirttiğimiz gibi, Medyen halkı hem ticarî kervanları yağma eden, hem de ölçü ve tartıyı noksan kullanan, ülkelerine gelen tüccarı soyup soğana çeviren ve böylece haksızlığı, haklara tecavüzü inkâr ve tuğyanla birleştirip bütünleştiren bir kavim idi. Şuayb Peygamber (A.S.) uzun yıllar onları doğru yola sokmak için irşat ve tebliğ görevini sürdürdüyse de olumlu bir netice alamadı. Hakk'ın caddesinden sapıp boğazlarına kadar zulüm ve küfre giren bir milleti ıslâh etmek çok zordur. Ama peygamberlerin görevi, şartlar ve ortam ne olursa olsun, hakkın sesini duyurmaya çalışmaktır. Ne yazık ki, Şuayb Peygamber (A.S.) ne kadar bu sesi duyurmaya çalıştıysa, onların sadece inkâr ve azgınlıkları arttı. Hiç bir öğüt kâretmeyince de ilâhî sünnet gereği kahredici azâp inmeğe başladı. Sabaha karşı Medyen yerle bir edilerek kökleri kesilmiş oldu. İlâhî adâletten kaynaklanan intikam, sünneti doğrultusunda gerçekleşti. Böylece hem dünyalarını, hem de âhiretlerini kaybettiler.

Cenâb-ı Hak önce Mekkeli müşrikleri, sonra da yaşamakta olan mad-

(1) Buharî - Müslîm: Ebû Hüreyre (R.A.)den

deci sapıkları uyarıyor. Tuttuğunuz yolda belli kerteye geldiğiniz takdirde tarihin tekerrür edeceğini unutmayınız, buyuruyor.

HİCİRLİ'LER

(وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ) **«And olsun ki, Hicir halkı da peygamberleri yalanlamışlardı..»**

Hicir: Sâlih Peygamber'in (A.S.) gönderildiği Semûd kavmine verilen bir başka isimdir. Dağlardaki kayaları yontup evler ve sığınaklar yaptıkları için haklarında «hicr» tabiri kullanılmıştır. A'raf ve Hûd sûrelerinde bunlar hakkında geniş açıklama yapılmıştır. Verimli ve bayındır bir bölgede yaşıyorlardı. Ovada saray gibi binalar, dağlarda ise yonttukları kayalarda evler ve sığınaklar yapmak suretiyle geniş imkânlara sâhip olan bir kavimdi. Buna rağmen inkâr, zulüm, azgınlık ve ahlâksızlığın doruğuna çıkmışlardı. Bunca bol nîmetlere ve imkânlara rağmen nankörlük içinde yüzüp bir ömür tüketiyorlardı. Salih Peygamber (A.S.) rahmet ve şefkatla onlara yöneldi, Allah'ın emirlerini en doyurucu bir metotla işlemeye çalıştı. Onlar ise, bu gibi sözleri dinlemekten hoşlanmıyorlardı; o bakımdan lâf olsun diye Salih Peygamber'den akıl almayacak şeyler, olağanüstü olaylar istediler. O onların isteğine uygun ilâhî kudretten meydana gelme bir dişi deve ortaya çıkardı. Deve içtiği suyun birkaç katı süt veriyor ve mutlak bir mu'cize olduğunu isbatlıyordu. Ne var ki, Semûd kavmi sözlerinde durmadılar, mu'cizeye dokunmamaları gerektiği halde devenin ayaklarını kesmek suretiyle onu öldürdüler.

Böylece teblîğ ve irşadın son noktasına gelinirken, onlar da küfür ve azgınlığın en geri çizgisine dayanmış bulunuyorlardı. Artık sünnetullah gereği ilâhî azap tecelli etti. Sabah olunca Semûd diyarında, bir varmış, bir yokmuş misali kulaklarda çınlıyor, yerlerinde yeller esiyordu. Ne ovadaki saray misali evler, ne de o evlerde gururla gezip dolaşan mağrurlar kalmıştı. Reddi mümkün olmayan bir hâle uğradılar. Bir masal oldu onlar. Bir toz toprak bulutu sanki.. O taçlar, o devletler, o mülkler saltanatlar bir rüyadır artık. Her biri, hayalden geçen gölge gibi, zamandan geçip durdu.

Yüce Kur'ân'da bu olayın birkaç yerde tekrarı, dikkatleri kalıntılarına çekmeğe, değişik safhalarını bölüm bölüm açıklayarak hafızaları canlı ve uyanık tutmaya, taşıdığı ibret ve öğütlerin derin iz bırakmasını sağlamaya yönelik bir uygulama metodudur.

Zira gerek Mekke'li azgın inkârcılarla, gerekse onlardan sonra gelecek olan aynı karakter ve inançta olanlarla Semûd kavmi arasında

büyük bir benzerlik söz konusudur. O halde küfrü benimseyip zulmü sanat edinen kavimlerin acıklı sonlarını hatırlatmakta ve birer ibretli misal olarak kalp ve kafalara nakşetmekte büyük yararlar vardır. Aynı zamanda Allah'ın insanlara olan geniş rahmetinin bir başka tezahürüdür.

Endülüs'e ağıt yazan Salih b. Şerîf'in şu mısra'larını hatırlamamak mümkün mü?

Nerede, de bana, o taçlı hükümdarları Yemen'in?
De bana, onların taçlar içinde bile taç olan taçları ne oldu?

Şeddad'ın cennet diyerek kurduğu saraylar ülkesi İrem,
Sasanilerin ebedî sanılan devleti ne oldu?

Altınları yığdı yığdı da bir dağ yaptı Karun, hani o dağ?
Hani Âd, hani Adnan, hani Kahtan, dünya nîmetlerinin köpüren yurdu?»

Evet, hepsi de birer masal oldu, bir varmış, bir yokmuş sözüyle masallaşmış olup gitti.. Geriye kötü misal, ibret ve lânet bırakırken, önlerini karanlık ve ateşle doldurdular..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Küfürde ısrar edip mü'minlere haksızlık eden Mekkeli'leri ve sonra da diğer inkârcı milletler ve toplulukları uyarmak için tarihin karanlıklarına boğulmuş birkaç kavmin yok ediliş sebepleri üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın kudretinin eşsizliğine ve sınırsızlığına delâlet eden belgeler sıralanıyor. Fâtiha'nın Kur'ân'ın özeti mahiyetinde olduğuna işâretle, indirilen Kur'ân'ın en büyük nîmet olduğuna atıf yapılıyor ve o nedenle inkârcıların şatafat içinde yaşamalarına göz dikmenin gereksiz ve anlamsız olduğu belirtiliyor. Sonra da Kur'ân'ı bir bütün olarak kabul etmeyen, lehlerine olan âyetleri benimseyip aleyhlerine olanlarını ret ve inkâr eden kitap ehli kınanıyor.



وَمَا خَلَقْنَا
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاِنَّ السَّاعَةَ
لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ
﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾
لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ
عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ اِنّٖٓي
اَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾
اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ
اَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

M E Â L İ :

85— Gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki şeyleri ancak Hak ile yarattık. Kıyâmet mutlaka gelecektir. O halde onları bağışla da güzel-tatlı davranmaya devam et.

86— Şüphesiz ki senin Rabbin (gerektiği ölçüde) yaratan ve (her şeyi hakkıyla) bilendir.

87— And olsun ki sana tekrarlanan, ikilenen yedi âyeti ve çok büyük kutsal Kur'ân'ı verdik.

88— Kâfirlerden bir kısmına -birbirine emsâl sayılacak ölçüde- verdiğimiz servete gözlerini dikme, onların imân etmemesine karşı üzülme; bir

de (tevâzü) kanadını mü'minlere indir.

89— Ve de ki : Şüphesiz ben açık bir uyarıcıyım.

90— Nitekim işbölümü yapanlara,

91— Kur'ân'ı parça parça edenlere de (azâp indirmiştik).

92-93— Rabbin hakkı için elbette onların hepsinden, yapageldikleri şeylerden bir bir soracağız.

İLGİLİ HADÎSLER

«el-Hamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn, tekrarlanan yedi ikili âyettir ve o bana verilen çok büyük ve kutsal Kur'ân'dır.» (1)

Açıklama :

Hadîsin açık delâletinden, Fatiha-i Şerîfe'nin namazda tekrarlanan bir sûre olduğu, aynı zamanda Kur'ân'ın özeti mahiyetinde bulunduğu anlaşılıyor.

«Ümmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın ana temeli), tekrarlanan yedi ikili âyetler ve o büyük ve kutsal Kur'ân'dır.» (2)

«Allah'ın benimle gönderdiği şeyin (risalet ve Kur'ân) misali ve benim (bu düzeydeki) durumum, kavmine gelip de: «Ey kavmim, şu gözümle bir ordunun geldiğini gördüm. Ben sadece silâhsız, teçhizatsız bir uyarıcı ve haber vericiyim. Siz kendinizi kurtarmaya bakın!» diyen adamın durumuna benzer. Kavminden bir grup ona uydu ve bütün gece yol yürüyüp gelen orduyu oyalamak istediler. O yüzden kurtuldular. Onlardan diğer bir grup o adamı yalanladılar da oldukları yerde kaldılar. Derken ordu sabahleyin onları uykuda yakalayıp yok etti. İşte bu benzerlik bakımından bana uyan, getirdiğim hakikate tabi' olan ve bana karşı gelip getirdiğim hakkı yalanlayan kimselerin durumunu yansıtır.» (3)

«Yâ Muâz! Şüphesiz ki kıyâmet gününde bütün gayret ve davranışından, hattâ gözündeki sürmeden, parmağına bulaşmış olan çamur kırıntılarından bile sorulacaksın.» (4)

---

(1) Buharî/Tefsîr : 1/1; 3/15, fezail: 9- Tirmizî/sevap: 1- Nesâî/iftitah: 26
(2) Buhari - Ahmed: 2/448
(3) Buharî/rikak: 26. i'tisam : 2
(4) İbn Ebî Hâtim : Muâz b. Cebel (R.A.)den

GÖKLERLE YER HAK İLE YARATILMIŞTIR

(وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ) **«Gökleri ve yeri ve bu ikisi arasındaki şeyleri ancak hak ile yarattık.»**

Daha önceki sûrelerde de belirttiğimiz gibi, hak: Bir şeyin bir şeye tıpatıp uygun gelmesi ve uyum sağlamasıdır. Her şeyi lâyık olduğu yerine koymak da bu kelimenin kapsamına girer. Bir şeyi hikmetin gerektirdiği ölçü ve anlamda icat edene ve icat edilen şeye de hak denilmiştir. Gerçeğe uygun olan inanca da hak denildiği vakidir.

O halde gökler, yer ve ikisi arasındaki şeyler, hikmetin gerektirdiği, insana yarar sağladığı denge ve düzende yaratılmışlardır. Hak kavramı bizi bu manaya götürmekte ve kâinatta bir düzensizliğin, uyumsuzluğun, yararsızlığın bulunmadığını hatırlatmaktadır. Bu büyük sistemler içinde yer alan canlı, cansız her varlık, bir yarar için yaratılmış ve diğeriyle bir denge ve düzen oluşturmuştur. Kâinatta dengesizlik hiç bir zaman söz konusu değildir ve olamaz da.. Zira yapılan ciddi araştırma ve incelemelerden, hiçbir şeyin rastgele, boşuna, anlamsız ve hikmetsiz yaratılmadığı anlaşılmaktadır. Allah'ın hikmet plânına uygun yaratılan eşyada bir düzensizlik, gayesizlik görmek mümkün değildir. Hattâ en zararlı bilinen yılan ve benzeri zehirli hayvanların bile varlıkta dengeyi korudukları ve zehirlerinden eczacılıkta yararlanıldığı kesinlik kazanmıştır.

İşte hak ile yaratılan göklerle yerin her parçasıyla Hakk'ın damgasını taşıdığı ve kâinatta mutlak anlamda dengeyi sağladığı; aynı zamanda bütünüyle insanın hizmetine sevkedildiği, tartışma kabul etmeyecek bir bedahettedir.

KIYÂMET MUTLAKA KOPACAKTIR

(وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ) **«Kıyâmet mutlaka gelecektir. O halde onları bağışla da güzel-tatlı davranmaya devam et.»**

Vücut bulan her şey, bir gün yıkılıp silinmeğe yüztutacaktır. Kâinat nasıl mükemmel bir plâna göre var kılınmışsa, öylece başka bir plânla şekil ve düzen değiştirecek, bunun için de birinci şekil ve düzen temelinden bozulacaktır. Yaratıldığına inandığımız şeyin yıkılıp silinmesine neden inanmayalım? Hak ile yaratılan göklerle yerin, yine hak ile yıkılıp sistem ve düzen değişikliğine uğraması hikmetin ve ona bağlı kılınan plân ve prog-

ramın gereği değil midir? Eşyanın tabiatı da bunu böyle kabul etmiyor mu?

Onun için Kur'ân, hakka dayalı plânın bir gün başka bir plânla değiştirileceğini, yeni bir düzenlemeyle imkân alanına tekrar getirileceğini sık sık kafa ve kalplere en anlamlı sözlerle işleyerek bu konuda meydana gelen izi hep derinleştirmek istiyor. Çünkü bu öylesine mânevî boşluğu doldurucu, fert ve toplumu yönlendirici inançtır ki, bütün iyi ahlâkî kuralların kaynağı, iki hayatın birbirine bağlantısını sağlayan mânevî müeyyidesidir.

HESABI SORAN ANCAK ALLAH'TIR

O halde kötüleri iyi insan etmek için yol ve yöntemlerden biri de, onları belli bir ölçüde bağışlamak; imkânlar ve şartlar elverdiği nisbette güzel ve tatlı davranmaktır. Kamu yararı söz konusu olduğu veya kamu haklarını savunmak veya korumak gündeme geldiği zaman, kötüleri cezalandırmak da iyi insanların rahat nefes almasını, huzur ve güven içinde çalışmasını sağlamak için zorunludur. Demek oluyor ki, kötülük işleyen, günahlara dalan kişileri bazan affetmekte yarar varsa da, kamu haklarıyla ilgili bulunduğu takdirde cezalandırmak daha hayırlıdır.

Nitekim Peygamber (A.S.) Efendimiz ile ashabı, Kur'ân'ın belirttiği bu güzel ahlâka sahip bulunuyorlardı. Bir devlet hüviyetine girmeden önce kendilerine yapılan bütün kötülükleri, işkence ve saldırıları sabırla karşılamasını bildiler. Medine'ye hicret edip şehir devletini kurunca, kamu haklarını zedelemiyen, onları huzursuz etmiyen, güvensizlik doğurmayan günah ve suçları bağışlamakta çok cömert davrandılar. Kamu haklarını zedeleyen, toplumun güven ve huzurunu bozan suç ve günahları ise anında tesbit edip cezalandırmakta bir an olsun tereddüt etmediler.

Mağrur kabile reislerinin, yağmacı zorbaların Medine'ye gelip İslâmiyet hakkında bir şeyler öğrenmek için Hz. Peygamber (A.S.) ile görüşmeleri onların doğru yolu seçmelerine yetiyordu. Çoğunun İslâmiyet hakkında kayda değer bir bilgileri olmadan ve henüz bir şeyler sorup öğrenmeden, sadece Resûlüllah'ın (A.S.) edep ve terbiyesine, nezaket ve davranışlarına, arkadaşlarına olan sıcak ilgisine; arkadaşlarının da Ona olan gönülden samimi bağlılıklarına ve birbirlerine olan sevgi ve saygılarına, hoşgörü ve lütufkâr davranmalarına hayran kalırlar ve vakit kaybetmeden İslâmiyeti din olarak seçerlerdi. Oysa o zorba ve mağrurların çoğu bir zamanlar İslâm aleyhine çalışan, Hz. Peygamber'i (A.S.) ve arkadaşlarını tedirgin eden birçok yakışıksız söz ve davranışlarda bulunmuşlardı. Ne var ki, İslâm, Hz. Resûlüllah'ın (A.S.) tabiriyle «kendisinden önceki her günah ve kusuru, küfür ve tuğyanı kökünden kesip atar, kişiyi anasından yeni

doğmuş gibi kabul edip hizmete sevkeder.»

İşte konumuzu oluşturan âyeti biraz daha açıklayan ikinci bir âyetle Kur'ân, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in bu terbiye ve nezih halinden söz ederken şöyle bir tasvîrde bulunur: **«Ancak Allah'ın rahmetiyledir ki, sen onlara yumuşak (ve hoşgörüyle) davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, elbette etrafından dağılır, giderlerdi.»** (1)

YARATMA KUDRETİ ALLAH'A AİTTİR

(إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ) **«Şüphesiz ki senin Rabbın (gerektiği ölçüde) yaratan ve (her şeyi hakkıyla) bilendir.»**

İlim canlı varlığın yapısını, canlı bir hücrenin hangi maddelerden meydana geldiğini, protoplazmanın hücrelerin yapı taşı olduğunu keşfetmiştir. Ama ona canlılık vasfını ve kudretini verememiştir. Veremediği gibi, onun sır ve hikmetini de çözememiştir.

«Biraz düşünürsek, canlıların nasıl meydana geldiğini bilmenin bugün için önemini meydana çıkarabiliriz. Verem, tifo gibi hastalıkları yapan bakterileri ele alalım. Eğer bu bakteriler, hastanın vücudunda kendiliğinden meydana geliyorsa, doktorun, ancak hastanın vücudundaki organizmayı yok etmek için çaba göstermesi gerekir. Fakat bugün bir bakterinin ancak aynı tür bir bakteriden meydana geldiğini biliyoruz. Bir insan, ancak dışardan gelen mikropların vücuduna girmesiyle hasta olur. Koruyucu hekimlik ancak bu gerçek bilinince işe yarar ve insana, vücuduna dışardan girebilecek mikroplardan korunmasını öğretir.

Bugün, canlıların kendine benzeyen canlılardan meydana geldiğini kabul etmekle beraber, dünyamızda eskiden hayatın olmadığını da biliyoruz. Bu ilk hayat nasıl meydana gelmiştir?» (2)

İşte ilim bu soruyu gerçek anlamda ve şüpheye yer vermiyecek açıklıkta cevaplıyamamıştır. Çünkü ilim hareket noktası olarak birtakım varsayımlardan yola çıkmış ve sonunda yorulup bir sonuç elde etmeden geri dönmek zorunda kalmıştır. Kur'ân, onların hareket noktasının çok yanlış olduğunu belirterek hılkatı Allah'a izafe etmekte, O'ndan başka yaratma kudretine sahip bir varlığın mevcut olmadığını bildirmektedir.

Demek oluyor ki, canlıların kimyevî tahlilinde hangi ana maddelerden

(1) Âl-i İmrân Sûresi : 159
(2) Modern Biyoloji : 1/59 - Millî Eğitim Basımevi : 1970

oluştuğunu tesbit etmek mümkündür. Ama canlıdaki canlılık vasfının mahiyetini anlamak mümkün değildir. Çünkü o bütünüyle fizik-kimya dışında, daha doğrusu fizikötesiyle ilgili bir kudrettir. Cenâb-ı Hak yaratmak istediği her canlı hakkında birer defa tecelli etmek suretiyle nesli tükenen ve tükenmeyen canlıları yaratıp imkân alanına getirmiştir.

Anlaşıldığı gibi, beşer ilmi belli bir sınıra kadar uzanabiliyor, yaratma kudretinin ve canlılık vasfının ne olduğunu anlayamıyor, yani bununla ilgili olay ve gerçek, onun sınırlarını çok aşıyor.

Kur'ân, Cenâb-ı Hakk'ı, O'nun yaratma kudretini inkâr edenlerin bir sivrisinek yaratmaya bile güç getiremiyeceklerini açıklarken insanın bu husustaki aczini, sınırını hatırlatmakta ve her an O Yüksek ve Sonsuz Kudret'e muhtaç bulunduğuna işâret etmektedir.

O halde kâinatta hiçbir varlık ve en akıllı ve yetenekli olan insanoğlu hiçbir zaman Allah ile yarışamaz, O'nun sınırına geçemez ve kendi aklî buluşlarıyla her şeyi bulup çözdüğünü iddia edemez.

SEB'Ü'L-MESÂNÎ (TEKRARLANAN YEDİ İKİLİ ÂYET)

(وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعاً مِنَ الْمَثَانٖي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظٖيمَ) **«And olsun ki sana tekrarlanan, ikilenen yedi âyeti ve çok büyük, kutsal Kur'ân'ı verdik.»**

Seb'ü'l-Mesânî terkibi üzerinde hayli durulmuş, farklı rivâyetler ve birbirine yakın yorumlar yapılmıştır. Onları şöyle özetleyip maddeleştirebiliriz :

a) Ali b. Ebî Tâlib'e (R.A.) göre, Fâtiha-i Şerîfe demektir. Ebû Hüreyre (R.A.), Rebi' b. Enes ve Ebû Âliye de aynı görüştedirler. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : **«el-Hamdu lillah.... Kur'ân'ın, kitabın ana temelidir ve o Seb'ü'l-Mesânî'dir.»** Buyurmuştur. (1)

b) İbn Abbas'a (R.A.) göre, bundan maksat yedi uzun sûredir. Onlar: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'am, A'raf ve Enfal ile birlikte Tevbe sûreleridir. Abdullah b. Mes'ud ile Abdullah b. Ömer'e (Allah ikisinden de razı olsun) göre de böyledir. Bunlara tekrarlanan, ikilenen yedi sûre denilmesinin sebebi, içerdikleri öğütler, hadler ve hükümlerin ikişer defa anlatıldığı olarak gösterilir.

c) Kur'ân'ın tamamı demektir. Çünkü Kur'ân'da daha çok şu yedi ko-

(1) Tirmizî/Hadisün hasenün sahîhün..

nuya veya bölüme yer verilmiştir: Emirler, yasaklar, müjdeler, uyarılar, misaller, nîmetleri sayıp dökmeler, geçmiş milletlerle ilgili kıssalar..

Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, Hz. Ali'den (R.A.) yapılan rivâyet ve yorum daha sahîhtir.

FÂTİHA SÛRESİ NEDEN İKİLENEN SÛRE OLARAK ANILMIŞTIR?

İlim adamları ve müfessirler bu hususta az farklı yorumlar ve tesbitler ortaya koymuşlardır. Onları şöyle özetliyebiliriz:

— Her namazda iki defa tekrarlandığı,

— Her namazda Fâtiha'dan sonra bir sûre veya o nisbette âyetler okunduğu.

— Fâtiha'nın yarısı Allah ile, yarısı da namaz kılan kimse ile ilgili bulunduğu,

— Fâtiha'nın yarısı övgü, yarısı da duâ olduğu,

— Fâtiha'nın bir defa Mekke'de, bir defa da Medine'de olmak üzere iki defa indirildiği,

— Fâtiha'daki âyetlerin kapsadığı bazı cümlelerin tekrarlandığı için ona yedi tekrarlanan, ikilenen sûre denilmesine neden olmuştur.

FATİHÂ KUR'ÂN'IN ÖZETİDİR

Fâtiha sûresi hem Kur'ân'a giriş, hem önsöz, hem de Kur'ân'ın özetidir. İlim adamları Fâtiha'nın yedi âyetinden her birini Kur'ân'ın bir bölümüyle ilgili bulup, Kur'ân'ın da bir bakıma yedi ana bölümden oluştuğunu söylemişlerdir. Bunları şöyle karşılaştırıp açıklayabiliriz:

1— Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm.

Her işin başı Allah'tır. Her varlık O'nun yüce ismiyle yokluk karanlığından varlık aydınlığına çıkmıştır. Rahmeti her şeyi içine almıştır. O'nun geniş rahmetinin dışında hiçbir şey düşünülemez. Ancak her varlık kendi isti'dadına göre o rahmetten nasîbini alır. Gönlünü ve kafasını o rahmete kapalı tutanlar ise, kendilerine yazık etmiş olurlar.

Besmele bütünüyle Kur'ân'da geçen Allah'ın va'dlerini, müjdelerini, bağışlama ve rahmetini özetler. O bakımdan Kur'ân'ın anahtarı sayılmıştır.

Ayrıca Rahmân sıfatı daha çok dünyaya, Rahîm sıfatı âhirete yöneliktir. Cennet'e girecek olanlar ancak bu sıfatın tecellisine mazhar olarak girerler.

2— el-Hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

Allah, yegâne kudret sâhibi bulunduğu ve kâinatı yaratıp tasarrufu altında tutarak ona denge ve düzen bahşettiği için en güzel övgülere lâyıktır. Hamd kavramı, övgülerin en güzellerini kendinde taşır. O bakımdan kullarla Allah arasındaki yolu işlek duruma getirir. İnsana kulluğunun anlamını öğretir. Cenâb-ı Hakk'ın bütün iyilikler, hayırlar, faziletler, rahmetler, inâyetler, feyizler ve bereketlerin yegâne kaynağı bulunduğunu telkîn ederek her an O'na muhtaç bulunduğumuzu ilhâm eder.

Böylece «el-Hamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn», bütünüyle Kur'ân'da Allah'ın kudret ve yüceliğini, koyduğu hayat kanunlarını, sünnetullahı, kul ile Allah arasındaki yakın ilgiyi özetleyip yansıtır. Aynı zamanda Rab sıfatıyla her şeyi terbiye edip geliştirerek kemâle erdirdiğini, her canlıyı türünün özelliğine göre bu sıfatına mazhar kılarak varlığını, neslini sürdürmesine imkân verdiğini telkîn eder. Yalnız imân edenlerin değil, canlı cansız her şeyin Rabbi olduğunu açıklayarak millî bir ilâhın olamayacağı, terbiye sıfatının bütün kâinata yöneldiğini açıklayarak Allah hakkında en sağlam bilgiyi verir.

3— er-Rahmâni'r-Rahîm.

Birinci sıfat dünyadaki bütün eşyayı, güneş misali aydınlatır ve kendi kapsamında bulundurur. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, gönül kapısını rahmet güneşine açabilen herkes bu rahmetten nasîbini alıp içini ve dışını aydınlatır. Gönül kapısına küfür kilidi takanlara gelince, ara yere kesif bir engel koydukları için hiçbir nâsip almazlar. Kusur rahmette değil, onların kalplerindeki çoraklıkta ve ara yere koydukları kesif perdededir. Rahîm sıfatı daha çok âhirette tecelli edecek, insanlara mutluluk kapılarını açıp rahmete garkedecektir. O bakımdan dünyada Rahmân sıfatına gönül kapısını açanlar, âhirette de Rahîm sıfatından yeterince yararlanma şansına sahiptirler. Böylece sözünü ettiğimiz iki sıfat, Kur'ân'da dünya ve âhirette tecelli edecek rahmet konularını özetlemektedir.

4— Mâliki yevmi'd-dîn.

Kur'ân'da kıyâmet ve onunla ilgili bütün safhaları, bölümleri özetlemektedir. Din gününün, yani hesap, ceza ve mükâfat gününün yegâne mâliki Allah'tır.

5— İyyâke na'büdu ve iyyâke nestaîn.

Kur'ân'da zikredilen putlarla, putperestlerle, ibâdet ve taatlerle ilgilidir. Aynı zamanda insana şahsiyet, vakar ve kişilik kazandıran bütün fazîlet yollarını telkîn eder. Böylece Kur'ân'ın önemli bir bölümünün özetini bütün haşmetiyle yansıtır.

6— İhdina's-sırata'l-müstakiym.

Günlük hayatımızın her bölümünde yaratılışımızdaki hikmet ve amacı düşünerek her şeyin en iyisini, en doğrusunu, en güzelini seçmemizi ve böylece doğru yolda, Allah'a uzanan sırat-i müstakim üzere olduğumuza inanmamızla ilgili bütün esas ve prensipleri, tavsiye ve işâretleri kapsayıp özetlemektedir.

7— Sırata'llezîne en'âmte aleyhim.......

Doğru yolun, ilâhî rızaya uygun hayatın ancak peygamberlerin yolu olduğunu bilerek hayatımızı tanzim etmeyi ilham etmektedir. O bakımdan peygamberlerin inancını, ahlâkını, fazîlet ve takvalarını yansıtan bütün hükümleri, kuralları, tavsiyeleri özetleyip yansıtmaktadır.

Peygamberlerin yolundan ve getirdikleri dinî esaslardan ayrılıp sapan ve o yüzden Allah'ın gazabına çarpılan ve İsa'yı (A.S.) Allah'ın oğlu ilân edecek kadar doğru yoldan ayrılan kitap ehlinin kültür ve ahlâkına, inanç ve yaşayışlarına iltifat etmememiz emrediliyor. Zira hakkın başkalık, farklılık ve birkaçlık arzetmiyeceği, onun ancak tek yol olduğu; ondan başkasının bâtıl sayılacağı değişmeyen esaslardan biridir. İslâm ve Kur'ân hak olup doğru yol olarak insanların önüne konulmuşsa, ancak İslâm ve Kur'ân'la tıpatıp uyum halinde olan inanç ve esaslar doğru kabul edilir ki, hepsi aynı yolu gösterir. Onunla tıpatıp uyum sağlamayan her inanç ve esas doğru değildir, sırat-i müstakimden sapmıştır.

O bakımdan Kur'ân'da putperestlik, müşriklik ve kitap ehliyle ilgili bütün beyânları ve hükümleri Fâtiha'nın bu son âyetinin son bölümü kendinde özetlemektedir.

İNKÂR VE NÎMET

(لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ) **«Kâfirlerden bir kısmına -birbirine emsal sayılacak ölçüde- verdiğimiz servete gözlerini dikme..»**

İnkâr ve azgınlığın dayanaklarından biri, belki de önde geleni, para ve servettir. Buna ekonomik güç de diyebiliriz. Allah'a imân etmeyenlerin bü-

tün himmet, gayret ve özentileri; amaç ve hedefleri geniş nîmetlere, ekonomik güce sahip olmaktır. Tabii buna paralel olarak önemli mevkileri ele geçirmek sûretiyle bu arzularını fazlasıyla gerçekleştirme hırsıdır. Aslında dünya hayatımızın bir kanadını gerçekten bu gücün oluşturduğunu bilmekteyiz. Ama kâfirin hayatının iki kanadını da para ve mevki oluşturmaktadır. O bakımdan yeryüzünde ekonomik yönden üstünlük sağlamak onların tek arzu ve hedefleridir. Zaman zaman çok da başarılı olmaktadırlar. Ne var ki, ekonomik güç ve üstünlük, inkâr, azgınlık ve ahlâksızlıkla birleşip kendini güvende hissedince, seksüel sapıklıklara, lüks ve konfora, çılgınca yaşamaya, her şeyi mubah saymaya süratle geçiş sağlar ve dönüş yapılmadığı, önlemler alınmadığı takdirde yıkılıp sefilliğe sürüklenmeğe kapı açar ve böylece yalnız ekonomik gücün kurtarıcı olmadığı ortaya çıkar. Kur'ân on beş asır önce bu dengesizliğin felâket getireceğini çeşitli vesîlelerle açıklayarak milletleri uyarmıştır ve uyarmaya devam etmektedir.

O halde imân ve irfandan, takvâ ve fazîletten yoksun bir ekonomik kalkınmaya heveslenmek, ileride telâfisi zor, hattâ imkânsız birtakım ahlâksızlıkların doğacağından gaflet etmek demektir. Aynı zamanda Allah'a ve Âhiret'e dosdoğru imân edenleri daha büyük amaç ve hedeften uzaklaştırmayı göze almak, ülkenin geleceğini karanlığa boğmak demektir ki aklı başında bir kadronun böylesine sakıncalı bir yolu seçmeleri düşünülemez.

Bunun için ilgili âyetle, «kâfirlere verdiğimiz mal ve servete göz dikme!» diye uyarıda bulunulmuştur. Bu uyarıdan maksat, onlar gibi serveti, ekonomik kalkınmayı hayatınızın tek amacı olarak seçmeyin; bir o kadar, hattâ fazlasıyla imân, ahlâk ve fazîlet yönünden de kalkınmaya muhtaçsınız, demektir.

KÜFRÜ SEÇENLERİN İMAN ETMEMELERİNE ÜZÜLMEMEK

(وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ...) «Onların imân etmemesine karşı üzülme..»

Zira her insana, hayatını mutlu edecek ölçü ve anlamda birtakım yetenekler, imkânlar ve ortamlar hazırlanıp verilmiştir. Her kişi bunları kendi lehine, ya da aleyhine değerlendirmekte serbest bırakılmıştır. Ancak doğru olanını seçmesi, ilâhî rızaya uygun olanını yapması için yol gösteren, tehlikeden haber veren peygamber gönderilmiş ve kitap indirilmiştir. Cenâb-ı Hak bunu, kullarına olan geniş rahmetinin bir tezahürü olarak ilk insanla başlatmış ve kıyâmete kadar devam ettirecektir. Nitekim O'nun en son mesajı olan İslâmiyet insanoğlunun yolunu kıyâmet kopuncaya ka-

dar aydınlatmak üzere indirilmiştir. Yoksa Allah'ın hiç kimsenin imân ve ibâdetine ihtiyacı yoktur. O mutlak ganîdir. Herkesin iyi veya kötü kazancı, amel ve işi kendisine aittir.

O halde mevcut yetenek ve araçları -bütün yol göstermelere ve uyarılara rağmen- doğru yolu seçmekte değil, nefsin ihtirasları doğrultusunda kullanıp maddeyi amaç seçmek, insanı hem yüce amaçlardan uzaklaştırır, hem de hılkatının gayesini unutturur. Kendini bu dereceye düşüren insanların doğru yolu bulmaya çalışmamalarına, ilgi duymamalarına üzülmenin bir anlamı yoktur. Çünkü öylesi bütün imkânları kendi aleyhine kullanmak sûretiyle kendine haksızlık etmiştir.

MÜ'MİNLERE KARŞI MÜTEVAZİ OLMAK

(وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ) **«Bir de tevazü kanadını mü'minlere indir.»**

Hak mütevazidir, ağırbaşlıdır, güven verici ve sevgi, saygı havası estiricidir. Camilerde sınıf ve makam farkı gözetilmeksizin mü'minlerin imamın arkasında saf bağlayıp namaz kılmaları, onların bu güzel ahlâk ve özelliklerini en güzel şekilde yansıtan olaylardan biridir. Aynı zamanda İslâmiyetin, imân edenleri yine sınıf ve makam, mal ve servet farkı gözetmeksizin kardeş ilân etmesi, sözü edilen tevazu'un bir diğer belgelerinden biridir.

Bunun için mü'minlerle kaynaşmayan, ülfet etmiyen, ülfet edilmeyen; kendini mü'minlerden saymayan, onlara tepeden bakan kimsede hayır yoktur, denilmiştir. Öylesinin ibâdeti de, zikri de, hayr-u hasenatı da fazla bir anlam ifade etmez.

İlgili âyette, mü'minlere karşı mütevazi olma hususunda her ne kadar emir Hz. Peygamber'e (A.S.) ise de, bütün mü'minleri de hükmün kapsamına aldığında şüphe yoktur. Zira tefsîr usûlünde şu kaide vardır: «Hitap has, emir âmdır.»

PEYGAMBER (A.S.) AÇIK BİR UYARICIDIR

(وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ) **«Ve de ki : Şüphesiz ben açık bir uyarıcıyım.»**

Peygamber'in (A.S.) ve O'nun saadet yolunda yürüyen mü'minlerin

görevi, ilâhî emir ve yasakları günün şartlarını, imkânlarını, sosyal yapının eğilimlerini dikkate alarak bilimsel metot doğrultusunda insanlara teblîğ etmek, yanlış yolda yürüyenleri, azıp sapıtanları, yine en uygun şekilde uyarmaktır. Ondan sonrası uyarılanların, teblîğ edilenlerin idrâk, anlayış ve irfanlarına; Allah'ın onların kalplerinde doğuracağı hidâyet (doğru yolu seçme) ilhâmına kalmıştır. Çünkü dinde hiçbir zaman zorlama yoktur.

Kur'ân bu cümleyle, dinin zorla, işkenceyle kalp ve kafalara enjekte edilebilen bir nesne olmadığını hatırlatıyor. Hem tehditle bir kişiyi dine sokmak veya Allah'a inandırmak, o kişiyi mü'min yapmaz. Sadece tehdit eden kendi kendini aldatmış olur.

Teblîğ etmek ve uyarmak da gelişigüzel olmaz. Belirttiğimiz gibi, halk psikolojisini bilmeğe, ortam ve şartları dikkate almaya, geniş bilgi ve kültüre, söz söyleme sanatını bilmeğe büyük ihtiyaç söz konusudur. Zaten hitabın Peygamber'e (A.S.) yapılması, Onun yolunda yürüyen ve Onun ahlâkıyla ahlâklanan, Kur'ân ve sünneti çok iyi bilen mürşitlerin bu şerefli görevi yüklenmesini ilhâm etmektedir.

Ayrıca «teblîğ etmek» ve «uyarmak» görevinin ilk hitapla Peygamber'e (A.S.) verilmesi, insanların dünya ve âhiret hayatlarıyla ilgili bu önemli hizmetin peygamber ilmini, ahlâkını, metodunu ve dini yayma usûl ve adabını bilmeyen ellere bırakılmamasını öğütlüyor. Sebebine gelince: Peygamber ilmiyle, İslâm kültürüyle donatılmamış kimselerin devreye girmesiyle iki sakıncalı durum ortaya çıkar: Birincisi, inanan halk tabakasının gönlünde ifrat alevini yakmak suretiyle onları fanatizmin kucağına atar. İkincisi, dini öğrenmek isteyen aydın kişilerin, dinden soğumasına sebep olur. Oysa İslâm Dini, ifrat ve tefrîtten uzak, itidal sınırını koruyan; hakkı, hakikatı dengede tutan, şer'î bir sakınca olmadığı sürece hep kolay olanı emreden mükemmel bir sistemdir. Onu zayıf ve bilgisiz ellere terketmek çok sakıncalıdır.

Nitekim günümüzde bazı İslâm ülkelerinde halka eğitim yoluyla yeterli dini bilgi verilmemesi ve dinin esasını bütün hikmet ve amacıyla kavrayan yeterince ilim adamları yetiştirilmemesi, sığ ve kısır bilgili birçok grupların devreye girmesine neden olmuş, böylece birbirinden kopuk, aynı zamanda farklı zümreler dini yayma heves ve gayretiyle sahneye çıkmışlardır. Çoğu Hz. Muhammed'in (A.S.) teblîğ ve irşat metodunu bilmediği için, dini şekilperestlik havasına sokmakta, esastan kopuk teferruata boğmaktadır. Oysa Resûlüllah (A.S.) Efendimiz kadın ve erkekler için tesettürü emretmiş, ama bir kıyafet inkılâbı yapmamıştır. Kendisi de o dönemde Arapların giydiklerini giymiş, ancak temizlik, düzen ve tesettürü hem yaşamış, hem yaşatmıştır.

KUR'ÂN'I PARÇA PARÇA ETMEK, ONU BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE DEĞERLENDİRMEMEK ÇOK SAKINCALIDIR

(كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ) **«Nitekim iş bölümü yapanlara, Kur'ân'ı parça parça edenlere de (azâp indirmiştik).»**

Kur'ân ve Peygamberi alaya alanlara verilecek azâp, onu parça parça edip bütünlüğünü zedeleyen ve bunun için iş bölümü yapan müşriklere verilen azâbın bir benzeri olacaktır.

Kur'ân'ın bütünlüğünü zedelemek, onu parça parça etmek için iş bölümü yapanlar kimlerdir? Bu hususta yedi farklı tesbit yapılmıştır ki, hepsi de âyetin delâlet ve anlamına uygun görülmektedir:

1— Mukatil'e göre : Hac mevsiminde taşradan Mekke'ye akın edip gelen kabileleri, Hz. Muhammed'in (A.S.) tesir alanının dışında tutmak için azılı kâfirlerden Velîd b. Muğîre, Ebû Cehl ve diğer ileri gelen birkaç kişi iş bölümü yaparak Mekke'nin giriş kapılarına yerleşmek suretiyle İslâm aleyhine propaganda yapıyorlardı.

2— Katade'ye göre : Bunlar Kureyş kâfirlerinden bir gruptur ki, Kur'ân âyetlerinin bir kısmını kendilerine göre bir sıraya koyup onları şu isimlerle belirlemişlerdir: Şiir, Sihir, Büyü, Gelip geçen eskilerin masalları vb...

3— İbn Abbas'a (R.A.) göre : Bunlar kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardır. Kendilerine indirilen kitapların bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ettikleri için kutsal kitaplardaki ilâhî hükümlerde birtakım değişiklikler meydana getirdiler. Hattâ bu konuda kendi aralarında iş bölümü yapıp Kur'ân'a da el uzatmak istediler.

Tabiînden İkrime de aynı görüştedir.

4— Yine İbn Abbas'a göre : Kur'ân âyetlerini kendi aralarında alay konusu edinip, «bu sûre benimdir», «şu sûre de senindir» şeklinde Allah kelâmını parça parça etmeğe çalışanlarla ilgili bir açıklamadır.

5— Zeyd b. Eslem'e göre : Bunlar, Salih Peygamberi öldürmek için iş bölümü yapanlardır. Nitekim Neml sûresi 49. âyetle bu husus şöyle açıklanıyor : **«O (fesatçılar) kendi aralarında yemin edip dediler ki : «Ona ve ailesine bir gece baskında bulunalım, sonra da ona sahip çıkan yakınına, ailesinin yok edilmesine şahit olmadık ve elbette bizler doğru kimseleriz, diyelim.»**

6— İncil'i aslından uzaklaştırıp farklı anlam ve ifadede birden fazla

İncil yazanlara işârettir.

7— Kureyş'in ileri gelenleridir ki, Peygamber (A.S.) Efendimiz aleyhine toplanıp iş bölümü yapmışlardı.

Kur'ân, sözü edilenlerin yaptıkları tahrifat, ortaya koydukları fikirler ve hasmane davranışlarından dolayı mutlaka hesaba çekileceklerini haber veriyor. Böylece yaşamakta olan mü'minlere Kur'ân'ın ve İslâm'ın bütünlüğünü korumaları hususunda birbirlerine destek olmaları isteniliyor. İnkârcılar da Kur'ân'ı bölüp parçalama, değiştirip tahrîf etme hevesine kapılmamaları hususunda uyarılıyor. Zira Kur'ân'ı Allah'ın kıyâmete kadar her türlü tahriften koruyacağında hiç şüphe yoktur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ın varlığına delâlet eden birkaç belgeye yer verilerek temel bilgilere dikkatler çekildi. Fâtiha'nın önemi üzerinde durularak Kur'ân'ın özeti mahiyetinde olduğuna işâretle sûre üzerinde daha geniş düşünmemiz ilhâm edildi. Aynı zamanda Kur'ân'ın indirilmesi büyük bir nîmet olarak hatırlatıldı; böyle bir nîmetin karşısında dünyanın servet ve makamlarının çok küçük kalacağına atıf yapılarak şükretmemiz istenildi.

Sonra da Kur'ân'ın her zaman bütünlüğünün korunması üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcıların arzusuna göre değil, Allah'ın emrettiği şekilde hareket etmemiz emrediliyor. Allah'a ortak koşanlardan yüz çevirmemizde yarar bulunduğu belirtilerek Allah'ın mü'minleri destekleyeceği haber veriliyor. Sonra da müşriklerin sataşma ve saldırılarının durmayacağı konu edilerek üzülmeğe gerek olmadığı hatırlatılıyor. Ecel gelinceye kadar ibâdet etmemiz emredilerek bizi dünya dağdağasından çekip alacak kutsal havanın önemi ve lüzumu üzerinde duruluyor.

——oOo——

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ
عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ اَلَّذِينَ
يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهاً اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ
اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

MEÂLİ:

94— (Ey Şanlı Peygamber!) Artık sen ne ile emrolunuyorsan (onu hak ile bâtılın arasını) ayıracak şekilde ortaya koy. Allah'a ortak koşanlardan yüzçevir (de aldırış etme onlara).

95-96— Şüphen olmasın ki, Allah ile beraber başka ilâh tanıyan o alaycı gruba karşı biz sana yeteriz. İleride (ne olacağını) bilecekler.

97— Şanıma yemin olsun ki, biz onların dediklerinden dolayı senin göğsünün daraldığını biliyoruz.

98— Sen Rabbine hamd ile tesbîh et ve secde edenlerden ol!

99— Sana yakîn (hak ile ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibâdet et!

ALLAH'IN EMİRLERİNİ AÇIKÇA TEBLÎĞ ETME DÖNEMİ

(فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ) **«(Ey şanlı Peygamber!) Artık sen ne ile emrolunuyorsan (onu, hak ile bâtılı birbirinden ayıracak) şekilde ortaya koy. Allah'a ortak koşanlardan yüzçevir de (aldırış etme onlara).»**

Bu âyet inmeden önce, Kur'ân-ı Kerîm daha çok gizli okunuyor, ibâdet de gizli yapılıyor; müşriklerin saldırısı dikkate alınarak çok temkinli ve tedbirli davranılıyordu. Aynı zamanda inen âyetler müşriklere teblîğ edile-

miyor, sadece imân edenlere ulaştırılıyor ve onlar da fırsat ve ortamı uygun gördükleri zaman kendi yakınlarına teblîğe çalışıyorlardı.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in çevresinde kırk, elli kişi toplanıp az-çok bir güç oluşturma imkânı sağlanınca artık Kur'ân'ın sesli okunması, ibâdetin de açıkça yapılması ve inen âyetlerin imkân nisbetinde insanlara ulaştırılması emredildi.

Bu, İslâm'ın ileride büyük bir devlet olacağının ilk işareti idi. Başarıya ulaşacağına açık delil sayılarak, böylece mü'minlerin güven ve ümidi bir kat daha artmış oluyordu.

Zira azgın inkârcıların ağızlarına geleni söylemeleri, Mekke'ye gelen hacı namzetlerine Hz. Peygamber'i (A.S.) sihirbaz, büyücü, şair ve masalcı diye tanıtmaya çalışmaları, ister istemez onu üzüyor, canını sıkıyordu. Bazan müşrikler öylesine bardağı taşırıyorlardı ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in hak adına göğsü daralıyordu. Zira ondaki rahmet ve sıcak ilgi grafiği, insanların Hakk'a inanması hususunda son derece yüksek ve duyarlı idi.

Allah, peygamberine büyük bir ümit ve müjde kapısı açarak, İslâm'ın mutlaka başarıya erişip duruma hâkim olacağını bildiriyor ve Allah'a ortak koşanlardan yüzçevirmesini emredip sıkıntılı günlerin yakında sona ereceğini ilham ediyordu. **«Şüphen olmasın ki, Allah ile beraber başka ilâh tanıyan o alaycı gruba karşı biz sana yeteriz. İleride (ne olacağını) bilecekler.»** Meâlindeki âyet ile de küfrün başaşağı gelme günlerinin pek uzak olmadığına atıf yapılarak büyük bir tesellide bulunuyordu. Nitekim öyle oldu.

O DÖNEMDE GELİŞEN OLAYIN İÇYÜZÜ

Siyerci İbn İshak'ın tesbitine göre : Mekke'nin ileri gelenlerinden Velid b. Muğîre, Âs b. Vâil, Esved b. Muttalib b. Esed, Esved b. Abdiyağus ve Hâris b. Tûlâtile biraraya gelerek Kur'ân ve Peygamberle alay etmeye başladılar ve bunu bir âdet haline getirip surdürdüler. Allah onların bir bir cezasını dünyada da verdi. Şöyle ki : Esved b. Muttalib'in kısa zamanda gözleri kör olup mahalle çocuklarının eğlencesi haline geldi. Esved b. Abdiyağus'un karnı şişti, birkaç ay inilti, ıstırap ve uykusuzluk içinde kıvranıp kaldı ve çok geçmeden o da öldü. Velid b. Muğîre ise, ayağında bir yara çıktı, tedavisi mümkün olmayacak şekilde müzminleşti, yıllarca onun ıstırabını çekip başka konularla meşgul olacak bir sağlık bulamadı. Âs b. Vâil'in ayağına batan diken, yılan zehiri gibi, bacağının şişmesine ve iniltiler içinde kıvranmasına, sonra da ölümüne sebep oldu. Hâris b. Tûlâtile'nin ise, başında bir çiban çıktı. Çok geçmeden aklî dengesi bozularak pis-

lik içinde can verdi.

Böyiece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile alay edip Kur'ân'ı küçümseyenler bir bir Allah'ın hışmına uğrayıp ıstırap ve rezillik içinde cehennemi boyladılar. Âhirette verilecek ceza ise, daha elim ve daha şiddetlidir.

Bazı müfessirlerin rivâyetine göre, sözünü ettiğimiz o beş kişide meydana gelen sakatlık ve ölüm, Melek Cebrâil'in işaretiyle gerçekleşmiştir. Allah daha iyisini bilir.

KULUN İKİ HALİ VARDIR

Kulun Allah ile iki hali vardır. Biri, diğerini tamamlar ve kemâle erdirir. Kur'ân bu iki hali en açık ve duyarlı bir anlatımla belirterek sûreyi noktalıyor :

1— İman ve İslâm nîmetine şükredip kalbi Allah'a hamd etme duygusuyla, dili O'nu tesbîh ve tenzîh zevkiyle dolup taşarsa, Allah ile aralarındaki engeller kalkar ve Allah'a yakın olma idrâk ve zevki uyanmış olur. Namaz ve içindeki secde bu yakınlığı, kulun irfan ve takvâ derecesine göre doruğuna doğru yükseltir.

İşte Allah kelâmı olan Kur'ân'ın tamamı, bu hakikati insan kalbine işlemek, kafasını aydınlatmak için indirilmiştir.

2— Allah ile beraber olma mutluluğuna erişebilmek için -ki bu mutlulukların en yücesi, gayelerin gayesidir- ibâdeti vaktinde ve bilincinde yerine getirip, bıkkınlık duymadan, gevşeklik izhar etmeden tam zevkine ererek ölünceye kadar sürdürmek gerekir.

İnsan olarak yaratılmanın ve dünya uğrağına sevkedilmenin amacı, işte bu ibâdettir. Böyle bir ibâdete yönelmenin yolu ise, Allah'ı bilmek ve O'na şüpheden uzak bir gönülle inanmaktır.

İlgili son âyette ölüme «yakîn» denilmesi, her canlı için mukadder olduğuna ve bunda hiç şüphe bulunmadığına, aynı zamanda hiçbir fani hakkında şaşmadan hükmünü yürüteceğine işârettir.

İNSAN HAYATINI NURA GARKEDEN ÜÇ EMİR

Hicir sûresi noktalanırken Cenâb-ı Hak, başta Hz. Peygamber (A.S.) olmak üzere, bütün mü'minlere bir bir seslenerek üç emir vermiştir

a) Allah'ı hamd ile tesbîh etmek,

b) Namaz kılıp Hakk'a secde edenlerle birlikte secde etmek,

c) Çocukluk dönemi dışında hayatın her gününde emredildiği şekilde ibâdete devam etmek, ölüm gelinceye kadar ibâdetten ayrılmamak..

Birinci emir şu hususu bize öğretiyor: Allah'ı dosdoğru bilip imân edenler ancak O'na hamdederler; O'nu en güzel övgülerle yâd ederler. Çünkü insan iyice tanımadığı, büyüklüğüne ve yüceliğine inanmadığı bir varlığı övmez, takdir duygularını dile getirmez. Allah'ın yegâne yaratan, denge ve düzende tutan, mutlak anlamda tasarrufu elinde bulunduran öncesiz ve sonrasız olduğunu akıl ve imân yoluyla anlayıp tasdîk eden kimse, bu irfan ve inanç aydınlığı içinde Allah'ın kudret damgasını görmeğe başlar; her şeyin hareket halinde olduğunu, hılkat kanununa bağlı kalarak belli bir plân ve proğrama göre hizmetini sürdürdüğünü akıl ve ilim yoluyla tesbit edip Cenâb-ı Hakk'ı her türlü beşerî sıfatlardan, noksanlıklardan tenzîh eder ve böylece O'nu tesbîh etme irfanına kavuşur.

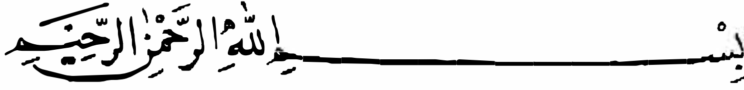
İkinci emir, birinci emrin ruhları aydınlatmasıyla gerçekleşir. Şöyle ki : Allah'ın kudret damgasını eşyanın her parçasında gören bir mü'min, vakit kaybetmeden o yüce kudretin karşısında secdeye kapanarak O'nun uluhiyetini, kendi ubudiyetini kalpten dile, dilden diğer azaya getirerek itiraf eder. Böylece cami ve cemaat onun gönül dostlarıyla buluştuğu cennet bahçelerinden biri durumuna gelir. Allah'ın rahmet ve inâyetinin cemaat üzerine tecelli ettiğinin zevkine varıp hayatının her bölümünü cami irfan ve kültürüyle değerlendirerek dünya ile âhiret arasında hem köprü, hem de denge kurmuş olur.

Üçüncü emir, birinci ve ikinci emirleri tamamlar ve bütünleştirir. Öyle ki, Hakk'ı bilip O'nun eşya üzerindeki uluhiyet damgasını, kudret remzini gören ve O'na gönülden hamd edip tesbîhte bulunan, sonra da namaz kılıp secde etmek sûretiyle Cenâb-ı Hakk'a yakın olma zevkine erişen mü'minler, ölünceye kadar bu zevki yudum yudum tatmak isterler; onun için de ölüm gelinceye kadar başta namaz olmak üzere ibâdete zevk ve heyecanla devam ederler.

Bizi bu sûrenin tefsîrini tamamlamamızda başarılı kılan Allah'a hamd olsun. Feyizli hayatı, rahmet saçan sünneti, yüksek ahlâkı ve gönüllere şifa veren irfanıyla bize manevî destek olan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e ve O'na dosdoğru uyan mü'minlere salât-ü selâmlar olsun.

Cenâb-ı Hak'tan ilk ve son dileğimiz odur ki: Bizi hamd ile tesbîh, namaz ile secde, ibâdet ile yakınlık sağlayan bahtiyar kullarından eylesin. Âmîn.

——oOo——



NAHL SÛRESİ

Kur'ân'ın on altıncı sûresidir. Baldan ve bal arısından söz edildiği için bal arısı anlamına gelen nahl, sûreye isim olmuştur. Ayrıca buna «nîam», yani nîmetler sûresi de denilmiştir.

Sûrenin tamamı Mekke'de inmiştir. (1)

Âyet sayısı : 128

Kelime » : 2840

Harf » : 7707 (2)

Nahl sûresinin kapsadığı başlıca konular:

1— İnkârcı azgınların kıyâmetin hemen kopmasını istemeleri konu edilir. Varlık âleminin yaratılmasıyla ilgili belge ve delillere yer verilerek Allah'ın varlığına ve birliğine geçiş sağlanır.

2— Allah'ın kullarına verdiği sayısız nîmetlerden söz edilerek nankörlük edenler uyarılır.

3— Allah'a ortak koşanlar, inkârcı sapıklar, maddeci şaşkınlar kınanır ve böylece hiçbir şeyin Allah'a ortak olamıyacağı belirtilir.

4— Allah'ı inkâr edip zulüm ve ahlâksızlığı sanat edinen kavim ve milletlerin yıkılıp yok edildikleri bazı misallerle anlatılarak tarihin tekerrür edeceğine dikkatler çekilir.

5— İnkârcı sapıkların peygambere gerek olmadığıyla ilgili iddiaları çürütülerek gereken bilgi verilir.

6— Peygamberlerin insanları Hakk'a dâvetinin özeti belirtilerek beşer aklını ve idrâkini harekete geçirecek deliller ortaya konur.

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/105

(2) Bazı tesbitlere göre : Sûrenin 95, 96, 97. âyetlerinin Uhud savaşından sonra ve ayrıca 126, 127, 128. âyetleri de Medine'de inmiştir.

7— Müşriklerin, sapık maddecilerin ikinci hayatı, yani âhireti inkâr etmeleri üzerinde durulur ve aynı zamanda son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) risaletini kabul etmeyenlerin nasıl ruhî bir maraza mübtelâ olduklarına işâret edilir. Sonra da böylelerine hazırlanan elim azaptan bahsedilerek inkârcılar uyarılır.

8— Putperestlerden bir kısmının, melekleri Allah'ın kızları diye tanımlamalarını kınar ve Allah'ın evlât edinmekten münezzeh olduğu açıklanır.

9— İlâhî rahmetin inananlarla beraber bulunduğu, onlar hakkında tecelli edeceği çok doyurucu bir anlatımla işlenir.

10— Besin değeri yüksek olan süt ve baldan, meyvalardan söz edilerek dikkatler bu faydalı maddelere çekilir. Balda şifâ bulunduğu açıklanarak ilim adamlarına temel bilgi, ana fikir verilir.

11— Göz, kulak vb. organların her birinin Allah'ın kudret damgasını taşıdığına işâretle bunların önemi üzerinde durulur.

12— Kıyâmet gününde peygamberlerin kendi ümmetlerine şâhit tutulacakları ve o yüzden mazeretlerin kabul edilmiyeceği, birer uyarı anlamında haber verilir.

13— Adâlet, iyilik ve yakınlara ilgi gösterip yardımcı olmak emredilir. Dinin, aklın, sağlam örfün fena gördüğü her türlü hayasızlık, ahlâksızlık, söz ve davranış, haklara tecavüz yasaklanır. Verilen sözlere bağlı kalınması emredilerek, mü'mine yakışan sadakate atıflar yapılır.

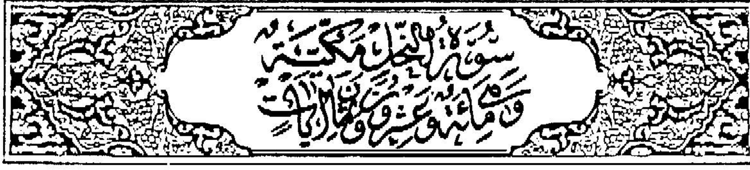
14— Şeytandan Allah'a sığınılması emredilir. Onun gerçek mü'minler üzerinde bir sultası olamıyacağı hatırlatılır.

15— Kişinin kalbi imân ile yatışmış bulunduğu halde, bir zorlama ve tehdit neticesi dil ile küfrü gerektiren bir söz söylemesinde sakınca olmadığı bildirilir.

16— Kıyâmet gününde herkesin kendi ameliyle başbaşa kalacağı ve her kişinin ancak kendi niyet ve amelinin karşılığını göreceği haber verilerek Allah kullarının ona göre hazırlanmaları istenilir.

17— Allah'ın haram kıldığı bazı yiyeceklerle ilgili hükümleri değiştirmelerinden ve işledikleri birtakım haksızlıklardan dolayı Yahudilere bazı nesnelerin haram kılındığı uyarıcı bir misal olarak verilir.

18— İbrahim Peygamber (A.S.) övülür ve bazı hususlarda Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in de İbrahim Peygamber'i örnek aldığı açıklanır.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

أَتٰٓى أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ
الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ أَنْ أَنْذِرُٓوا
أَنَّهُ لَٓا إِلٰهَ إِلَّٓا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾

M E Â L İ :

1— Allah'ın emri geldi (gelmek üzeredir). Artık onu acele istemeyin. Allah onların ortak koştuklarından pâk ve münezzehtir.

2— Allah kendi buyruğundan (haberli kılmak için) kullarından dilediğine melekleri ruh ile indirir de, «Benden başka hiçbir ilâh olmadığı ve benden korkup (kötülüklerden) sakınmaları hususunda uyarıda bulunun!» (emrini verir).

İNİŞ SEBEBİ

«Kıyâmet yaklaştı. Ay bölündü.» Meâlindeki âyet inince Mekke müşrikleri konuyu yine alaya alıp, hani kıyâmet gelmedi, nerede kaldı? Diyerek halkın inancını bozmaya, Kur'ân'ın değerini düşürmeğe çalıştılar. Derken yukarıdaki âyetler indi. Bir olay herhalde meydana gelecekse, artık o Allah yanında gerçekleşmiş demektir. O nedenle müşriklere, «hele acele etmeyin. Allah'ın emri geldi, gelmek üzeredir» buyurularak acele etmenin gereksizliğine dikkatler çekildi.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet'in kopacağı bir sırada (peygamber olarak) gönderildim; ancak kıyâmetin önüne geçtim (ondan biraz önce gelmiş oldum).» (1)

«Ben ve kıyâmet şu ikisi (iki parmağım) gibi bir arada gönderildik.» (2)

«Kıyâmet kopacağı zaman batı tarafından kalkan biçiminde siyah bir bulut ortaya çıkar ve devamlı göğe doğru yükselir. Derken bir çağrıcı şöyle seslenir : «Ey insanlar!» Bunun üzerine insanlar birbirlerine dönüp «işittiniz mi?» diye sorarlar. Onlardan bir kısmı şüpheli bir tavır takınırlar. Sonra ikinci bir defa yine «Ey insanlar!» denilir. Bunun üzerine yine insanlar birbirlerine dönüp «işittiniz mi?» diye sorarlar. Onlar da : «Evet işittik» diye cevap verirler. Sonra üçüncü defa yine, «Ey insanlar! Allah'ın emri geldi, gelmek üzeredir. Artık onu acele istemeyin» diye buyurulur.»

Peygamber (A.S.) bu sözleri söyleyip biraz durduktan sonra devamla buyurdu ki : «Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, iki adam satılık elbiseleri açarlar, ama onu bir daha katlayıp kaldırma imkânı bulamazlar. Adam havuzuna elini uzatır, ama hiçbir şeyi sulama imkânı bulamaz. Adam devesini sağar, ama ondan içme imkânı bulamaz, (kıyâmetin kopması öylesine ani ve baskın olacak..).» (3)

ALLAH'IN EMRİ

(أَتٰٓى أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ) «Allah'ın emri geldi (gelmek üzeredir). Artık onu acele istemeyin.»

Âyette anılan «emir» den maksat nedir? Bunu açıklamadan önce bu kavramın birçok mânalara delâlet ettiğini belirtmemizde yarar vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz :

a) Durum, iş ve mesele,

b) Örneksiz bir şeyi icad etmek,

c) Buyruk, direktif,

---

(1) Tirmizî/fiten : 39

(2) Buhari/rikak: 39, talâk: 25, tefsir : 79- Müslim/cumua: 43, fiten : 132, 135- İbn Mâce/mukaddeme: 7, fiten: 25- Daremi/rikak: 46- Ahmed: 4/309- 5/92, 103, 108

(3) İbn Ebî Hâtim : Akabe b. Âmir (R.A.)den

d) Kıyâmet, beklenen saat,

e) Azâp ve hüküm..

İlgili âyette «Allah'ın emri geldi»den maksat, va'dedilen azâbın acele gelmesini isteyenlere bir cevap olmak üzere o günlerin pek yakın olduğunu hatırlatmaktır.

Diğer bir yorumla, iniş sebebinde belirtildiği gibi, Kur'ân'ı alay konusu edinip kıyâmetin hemen kopmasını isteyenlere bir cevap olarak inmiştir. Böylece kıyâmetin yaklaşmakta olduğuna dikkatleri çekmek söz konusudur.

Müfessir Kurtubî'nin tesbitine göre, «Allah'ın emri geldi» meâlindeki âyet inince, Peygamber (A.S.) ve ashabı telaşlanıp yerlerinden sıçrar gibi oldular. Derken Melek Cebrâil ikinci cümleyi indirdi : «Onu acele istemeyin» veya «o hususta acele etmeyin!» Bunun üzerine hepsi de yatışıp derin bir nefes aldılar.» (1)

Müşrikler ilâhî sünneti bilmedikleri, O'nun kudretinin sınırsızlığını ve tecelli sebeplerini anlayamadıkları için, Kur'ân'da yapılan tehdîd ve va'dleri hafife alıyor, zaman zaman alay konusu ediniyorlardı. O bakımdan birinci âyetin son bölümünde onların Allah hakkındaki yanlış anlayışlarından Cenâb-ı Hakk'ın pak ve münezzeh olduğu belirtiliyor; O'nun koyduğu plânın, hazırladığı proğramın şaşmadan hedefine ulaşacağına işâretle her şeyin mukadder bir vakti bulunduğu hatırlatılıyor.

MELEKLERİN RUHLA İNMESİ

Ruh'tan maksat nedir? «Emir» kavramı gibi onun da bulunduğu cümle içindeki yerine göre mana alacağını söyleyebiliriz. İlgili âyetteki yerine bakılınca, şu manalara delâlet ettiği anlaşılır. Nitekim ilim adamlarımızın da kelime üzerindeki tesbitleri o doğrultudadır. Şöyle ki :

a) Vahiy,

b) Kur'ân-ı Kerîm âyetleri,

c) Uyulması gereken ilâhî buyruk,

d) Yaratılacak insanların, ruhlar âleminde sırasını beklemekte olan ruhları,

e) Rahmet ve hidâyet,

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 10/66

f) Allah'ın yarattıklarından büyük bir varlık,

g) Kalplere hayat veren ilâhî kelâm,

h) Melek Cebrâil (A.S.)..

Birinci ve bir de son maddede belirtilen mana amaca en uygun olanıdır. Çünkü ilâhî vahiy, kalplere hayat ve enerji, nur ve feyiz verir. Ruh da bir bakıma hayat, nur ve enerjiden ibârettir. Allah kullarına bu anlamdaki ruhu ancak peygamber vasıtasıyla gönderir.

O nedenle âyetin bir bölümünde, «onu kullarından dilediğine indirir.» buyurulmuştur ki bu, bir bakıma vahye, bir bakıma da Melek Cebrâil'e işârettir.

İNEN VAHİY GENEL ÖLÇÜDE İKİ AMACA YÖNELİKTİR

1— Allah'ın varlığını, birliğini tanıtmak ve bâtıl ilâhlara tapanları veya onları Allah'a ortak koşanları uyarmak. Bu daha çok ilim ve imâna dayanır.

2— İmândan sonra Allah korkusunu kalplere işlemek; böylece mü'minlerin kötülüklerden sakınmalarını sağlamak. Bu daha çok amelle ilgilidir.

İşte bütün emirler, yasaklar, hükümler, va'dler (verilen sözler), vaîdler (tehdîtler), kıssalar; öldükten sonraki hayatın safhaları hep bu iki amacın kapsamına girmektedir.

O halde bir kişiden Allah'a imânı ve Allah ile Âhiret korkusunu çekip alın, geriye hayvanî bir hayat kalır: Yeme, içme, evlenme, uyuma ve maddenin peşinde bir ömür tüketme..

Görüldüğü gibi, vahiy: İmân, ilim ve ameli birleştirip aynı amaca yöneltmektedir. İmân ilme güç verir, istikamet verir. İkisi birden sağlıklı ameli oluşturur.

PEYGAMBERİ ANCAK ALLAH SEÇER

Peygamberlik tahsîl ile elde edilen bir meslek dalı değildir. Allah dilediği kavim ve milletin içinden dilediği ve ehil gördüğü zatı seçip risâlet şerefiyle şereflendirir. O bakımdan «Allah, ilgili ikinci ayette meleklerle birlikte indirdiği vahyi veya gönderdiği Melek Cebrâil'i kullarından dilediğine, seçip gönderir» şeklinde açıklayarak bu konuda bize aydınlatıcı bilgi ver-

miştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'ın verdiği sözün mutlaka yerine geleceği, o bakımdan müşriklerin acele istedikleri ilâhî hükmün pek yakında ineceği, böylece küfrün başaşağı geleceği bildirildi. Sonra da vahyin melekler vasıtasıyla indirildiği ve vahyin iki ana amacı bulunduğu açıklandı. Peygamberlerin de ancak Allah tarafından seçilip görevlendirildiğine değinilerek bu konuda vaki şüphelerin doğru olmadığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcıların akıllarına ışık tutularak göklerin hak ile yaratıldığı ve sağlam bir düzen üzere kurulduğu belirtilerek, bunun da Allah'ın birliğine başlıca açık delillerden biri olduğu hatırlatılıyor. Sonra insanın nutfeden yaratılması konu ediliyor; şaşmayan biyolojik kanunlarla, genetik olaylarla onun vücut bulduğu açıklanarak Allah'a karşı gelmenin büyük bir gaflet ve idrâksizlik olduğuna dikkatler çekiliyor. Arkasından ilâhî nîmetlerin başında yer alan davarlar, binek hayvanları konu edilerek bunları insanın hizmetine sevkeden Allah'a şükretmenin gereği üzerinde duruluyor. Bilahare düşünce ve idrâklerin bu doğrultuya çevrilerek Allah'ın insanları cüz'î irâdelerini kullanmaları için serbest bıraktığına işâret ediliyor.



خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ
تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَص۪يمٌ
مُب۪ينٌ ﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ ف۪يهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ ف۪يهَا جَمَالٌ ح۪ينَ تُر۪يحُونَ وَح۪ينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾
وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغ۪يهِ اِلَّا بِشِقِّ
الْاَنْفُسِ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ
وَالْحَم۪يرَ لِتَرْكَبُوهَا وَز۪ينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّب۪يلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌ وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٩﴾

MEÂLİ:

3— Gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, onların ortak koştuklarından çok yücedir.

4— İnsanı nutfe (spermleri taşıyan sıvı)dan yaratmışken, bakarsın ki o, (bize karşı) açıkça tartışan bir düşman kesilivermiştir.

5— Davarları da sizin için yarattı; onlarda (sizin için) ısıtacak şey ve nice yararlar vardır; hem onlardan yersiniz.

6— Onları (ağıllarına) sürüp getirdiğinizde ve (otlaklara) sürüp götürdüğünüzde, sizin için onlarda içinizi açan güzellik ve çekicilik vardır.

7— Ağırlıklarınızı da yüklenirler de sizin ancak zor zahmet varabileceğiniz şehirlere kadar götürürler. Şüphesiz ki Rabbiniz çok şefkatlı, çok kayıran, çok merhamet edendir.

8— Binesiniz diye at, katır ve merkebi birer süs olarak yaratmıştır.

Bilmediğiniz daha nice şeyleri yaratır.

9— Doğru yolu bildirmek, gösterip yöneltmek Allah'a aittir. Yollardan bir kısmı eğridir (amaca ulaştırıcı değildir). Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'nin ileri gelen azgın inkârcılarından Ubey b. Halef, eline aldığı çürüyüp ufalanmış kemikleri Peygamber (A.S.) Efendimiz'e göstererek : «Ya Muhammed! Sen Allah'ın bu çürüyüp toz haline gelmiş kemikleri yeniden dirilteceğini mi söylüyorsun? Olur şey değil bu..» dedi.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

Ebû Bekir Sıddîk (R.A.)ın kızı Esmâ (R.A.) diyor ki :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz devrinde bir atı kesip etinden yedik.» (2)

Câbir (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ehli eşeğin etinden yememizi yasakladı. At etine ise, izin verdi.» (3)

Yine Câbir (R.A.) diyor ki :

«Hayber'in fethinde at, katır ve merkep kesip yemek istedik. Çünkü o günlerde kıtlık içinde bulunuyorduk. Peygamber (A.S.) Efendimiz katır ile eşek etini men'etti, at etini yememizi serbest bıraktı.» (4)

Bişr b. Cehhaş (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, mübarek ağzından bir damlacık ıslaklık çıkarıp elinin ayasına dokundurdu ve şöyle buyurdu : «Allah (c.c.) buyuruyor ki : Ey ademoğlu! Beni nasıl âciz bırakabilirsin ki, seni buna benzer bir sıvıdan yarattım da seni boylu poslu kılıp düzene soktum da den-

---

(1) Esbab-ı Nüzûl-Lübabu't-te'vîl : 3/106

(2) Buharî/zebayih : 28- Müslim/sayd: 38- Nesâî/dahaya: 23, 33- İbn Mace/zebayih: 12- Ahmed: 6/345, 346, 353

(3) Ebû Dâvud/et'ime : 33- Tirmizî/et'ime: 6- İbn Mâce/zebayih: 13 - Dâremî/edahî: 21

(4) Buharî/mağazî : 38, zebâyih: 28- Müslim/sayd: 65, 71, 81- İbn Mâce/zebâyih: 12, 14- Ahmed: 3/322, 356, 361, 385 - 4/89

gede tuttum, iki ayağınla yürüdün ve yeryüzünde senin sesin duyuldu. Toplayıp tekelinde tuttun da ölüm gelip gırtlağına dayandı; o zaman tasadduk ediyorum diyebildin. Artık nerede tasadduk zamanı, (o gelip geçti).» (1)

ALLAH'IN VARLIĞINA, BİRLİĞİNE DELİLLER

İlgili âyetlerle, Allah'ın varlığında eşsiz, denksiz ve benzersiz; birliğinde ortaksız olduğu on iki kadar delille belirtilerek insanların düşünce ufukları genişletiliyor. Delillerin hepsi de, kâinatta her şeyin belli bir plâna göre yaratıldığını, amaçsız hiçbir şeyin mevcut olmadığını, yüksek bir kudretin kusursuz eseri bulunduğunu haber veriyor.

O halde birtakım faydalar ve hizmetler sağlamak için belli özelliklerde yaratılan her eser, mükemmelin de ötesinde bir yapıcısının varlığına delâlet eder. Böylece eserden müessire, plândan plâncıya geçişle sonsuz kudret sâhibi Allah'ın varlığı ve birliği istidlâl edilir.

GÖKLERLE YERİ HAK İLE YARATMIŞTIR

(خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ) **«Gökleri ve yeri hak ile yarattı.»**

Hikmetin gerektirdiği ölçüde, insanın yararlanacağı düzende yaratılan göklerle yeryüzü, şüphesiz ki her yönleri ve hareketleriyle kesin matematiksel düzenlemelere göre hazırlanmıştır. Plânda bir değişiklik, düzenlemede bir formül oynaklığı mevcut sistemin dengesini ve sağlamakta olan hizmetini bozup aksatır. Buna bir, iki örnek verelim :

a) Yerküre kendi ekseni etrafında baş döndürücü bir hızla dönmektedir. Ancak bu ekvatorda dakikada 27 km., kutuplara doğru azala azala tam kutuplarda 10 km'ye düşmektedir. Böylece bu farklı hareket ve hızla gece gündüz meydana gelir. Hareketin hızı ekvatorda 13 km., kutuplarda ise 5 km. olsaydı arzulanan yarar ve hizmet gerçekleşebilir miydi? Nitekim öyle bir durumda gece ile gündüzün uzunluğu anormal şekilde artar; dosdoğru çalışma ve dinlenme imkânı kaybolur, normal düzen alt-üst olurdu.

b) Dünyanın yüz ölçümü yaklaşık 510 milyon kilometre karedir. Böyle değil de 310 milyon kilometre kare olsaydı, durum ne olurdu? Önce yerçekim kuvveti azalır ve atmosferin bugünkü ölçüde kalması mümkün olmazdı. O sebeple de canlıların ve bitkilerin yaşama şansı kalkardı.

(1) Müsned-i Ahmed - İbn Mâce - İbn Kesîr : 2/561

Görüldüğü gibi, göklerle yerin belli hesaplara ve ölçülere göre yaratılması, bir tesadüf eseri değil; canlılarla bitkilerin yaşamasına elverişli ölçü ve düzenlemede belli bir plâna göredir. Kur'ân bu plân ve ona göre düzenlemeyi «hak» tabiriyle ifade ediyor. Göklerin ve yerin hareket halinde olması ise, bir hareket ettirenin varlığına ayrı bir delil değil midir?

İNSAN NUTFEDEN YARATILMIŞTIR

(خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ) **«İnsanı nutfe (spermleri taşıyan sıvı)dan yaratmışken, bakarsın ki o, (bize karşı) açıkça tartışan bir düşman kesilivermiştir!»**

Nutfe : Sözlük olarak, bir damla saf suya denir. Bu manayla, erkeğin cinsel aletinden şehvetle çıkan belsuyuna da nutfe denilmiştir. Kıyâmet sûresinde ise, nutfenin atılıp fışkıran meni, yani belsuyu olduğu çok açık bir anlatımla belirtilir. Sonra buna ikinci bir açıklık, İnsan sûresinde getirilerek, insanın sadece sözü edilen nutfeden değil, birbiriyle karışıp imtizaç eden sıvıdan, sperm ile yumurtanın birleşmesinden yaratıldığı anlatılır.

Bu da Allah'ın varlığına ve birliğine kuvvetli delil sayıldığı için Kur'ân'ın tam on iki yerinde değişik kelime ve ifadelerle anlatılmaktadır.

Böyle bir ameliyede ilâhî kudretin yüceliğini belirtmek için de bir santimetre küp meni sıvısı içinde normal olarak 60-100 milyon sperma hayvancığının bulunduğunu söylemek yeter. Başka hangi kudret, ya da tesadüf bu canlı hücreleri bir santimetre küp sıvının içine böylesine bir proğramla yerleştirebilir?

İnsan, yaratılışında hakim olan bu yüksek kudreti idrâk etmez ve nereden, nasıl oluştuğunu düşünmez de Allah diye bir kudretin yokluğunu konu edinerek tartışmaya heveslenir! Oysa Allah'ı inkâr etmek, O'nu isbat etmekten çok daha zordur, hattâ mümkün değildir.

DAVARLARDA ISITACAK NESNE VE NİCE YARARLAR VARDIR

(وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ) **«Davarları da sizin için yarattı. Onlarda (sizin için) ısıtacak şey ve nice yararlar vardır; hem onlardan yersiniz.»**

Eti yenen hayvanlardan davarlar konu ediniliyor. Çünkü diğerlerine nisbetle bunlar daha yararlı ve daha verimlidirler.

İlgili âyetle davarların yaratılıp insanların istifadesine verildiğine bakılınca, hayvanların insanlardan önce yaratıldığı kesinlik kazanıyor. Ayrıca belirli davarların kalıtımında bir değişikliğin sözkonusu olamıyacağı anlaşılıyor. Zira ilâhî kudret sığırı sığır olarak, koyunu da koyun, keçiyi de keçi olarak yarattığını açıklıyor. Bunlardan herbirini vücuda getirmek için birer defa tecellide bulunduğunu ve ondan sonra proğramlanan biyolojik kanuna göre üremenin sürüp geldiğini işaret ediyor ve bir türden başka bir türe geçiş olmadığına işâret ediliyor.

Günümüzde gelişen biyoloji ve genetik ilimler de bunu kanıtlamaktadır. Nitekim Genetik adlı kitapta deniliyor ki : «Bütün canlılarda çoğalma sonucu meydana gelen yeni bireyler geçmişlerine ve kardeşlerine diğer canlılara olduğundan daha fazla benzerler. Bir koyunun yavrusu yine koyundur. Boynuzsuz bir koyundan boynuzlu bir yavru meydana gelebilir. Fakat bir koyunun fare veya at doğurduğu görülmemiştir. Bunun gibi domates tohumundan yine domates, yulaf tohumundan da yulaf çıkar. Süt ve balık ile büyütülen bir kedi yavrusu ile su ve at eti ile büyütülen bir kedi yavrusunun kediden başka birer hayvan olarak gelişmeleri söz konusu olamaz.» (1)

Gelişime gelince: Kalıtıma bağlı kalıp, aynı türden meydana gelen iki yavrunun veya iki bitkinin tam manasıyla birbirine tıpatıp benzedikleri söylenemez. Bu da sonsuz kudretin yaratmadaki eşsizliğini gösterir. Bir fabrikanın mamulleri gibi aynı ölçü ve biçimde değillerdir.

DAVARLARIN BİRTAKIM FAYDALI YANLARI

Davarların etinden, sütünden yararlandığımız gibi, yününden ve kılından, derisinden, yağından, kemiğinden ve diğer artıklarından da yararlanmaktayız.

Isıtacak şey ise, yünleri ve derileri olmakla beraber dışkılarından elde edilen biyogaz da olabilir. Zira «d i f i '» kelimesi bunların hepsine delâlet etmektedir. Davarları bu özelliklerde yaratıp insanın hizmetine veren ve onlardan yeterince yararlanma akıl ve zekâsını insana bahşeden Allah'ın şanı çok yücedir.

(1) Genetik : 19/Ankara : 1974 - Ziraat Fakültesi yayınları

AT, KATIR VE EŞEK

(وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً) **«Binesiniz diye at, katır ve merkebi birer süs olarak yaratmıştır.»**

Bunlar gerek binek, gerekse yük ve koşum hayvanı olarak yetiştirilir ve kullanılırlar. Özellikle ata binip bir süre dolaşmak insanı ferahlatıp rahatlatır.

İşte bütün bunlar, diğer varlıklar gibi, ezelde hazırlanan ve vakti gelince uygulamaya konulan ilâhî düzenlemenin nîmetleridir. Hepsi de insan için yaratılmıştır. İnsan da yüce yaratanı bilmek, O'na kulluk etmek ve bu inanç, düşünce atmosferi içinde hayatın anlam ve hikmetini kavramak, sonra da ikinci hayata döndürülerek ebedîyen mutlu edilmek için yaratılmıştır.

DOĞRU YOLU BİLDİRMEK VE ONA YÖNELTMEK

(وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ ...) **«Doğru yolu bildirmek, gösterip yöneltmek Allah'a aittir. Yollardan bir kısmı eğridir.»**

İnsanın aklı ve zekâsı ile, dinlerin belirlediği ve tanımladığı doğru yolu yalnız başına bulması çok zor; hattâ çoğu kimseler ve toplumlar için mümkün değildir. O nedenle doğru yolu bildirmek Allah'a ait; o yolda yürümek ise, insana aittir. Peygamber gönderilmesi ve kutsal kitap indirilmesi, bu yolu tanımlayıp göstermeğe yönelik bir lütuftur.

İnsan sadece kendi aklıyla hayatın amaç ve hikmetini bütünüyle bulup kavrayamaz. Zira kendi aklına bağlı kalıp seçeceği yol, herhalde kendisi kadar kusurlu ve neticesizdir. Mükemmel bir yolu, mükemmel kudret sâhibi Allah açıp hizmete hazırlar. Onun kusursuz olduğu söz götürmez kesinliktedir. Nitekim bunun misallerini her yerde görmek veya duymak mümkündür. Peygamber ve kitaptan bilgi ve kuvvet almayan toplumların bir kısmı güneşe, bir kısmı yıldızlara, bir kısmı taştan yontulmuş putlara, bir kısmı ineğe, bir kısmı ateşe, bir kısmı da büyük kahramanlara tapacak kadar doğru yolu kaybetmişlerdir. Diğer bazı toplumlar ise, maddeyi temel kabul edip mânevî değerlerin tümünü ret ve inkâr ederek insanın bir avuç gübre olarak son bulup birtakım parazitlere dönüşeceğini ve bir daha vücut bulmayacağını, silinip belirsiz olacağını iddia etmişlerdir.

İşte Kur'ân insanı bu hususta uyararak doğru yolu bildirmenin ve onu tanımlamanın, ona iletip eriştirmenin Allah'a ait olduğunu açıklıyor ve

insanlara bu konuda en sağlam kıstası vererek gereken yardımcı vasıtalardan yararlanmasını hatırlatıyor.

Sonuç olarak Kur'ân şunu açıklıyor : Allah'ın gösterdiği yol, doğru yoldur. İnsanların kendi akıl ve zekâlarıyla veya geleneklerine uyarak belirledikleri yollar ise eğridir.

DOĞRU YOLA ERİŞTİREN ALLAH'TIR

(وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَع۪ينَ) **«Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.»**

İlgili âyetle, önemli bir konuya temas ediliyor ve iyi düşünmemiz isteniliyor. Çünkü ancak Allah'ın dilediği olur. O bakımdan bütün insanların doğru yolda yürümesini dileseydi mutlaka yanlış yola sapan olmazdı. Ama öyle dilememiştir. Bunun elbette birçok sebep ve hikmetleri söz konusudur. Onlardan bir kısmını şöyle belirtebiliriz :

a) Hayatın akışı canlılığını kaybederdi.

b) İnsanlar arasında rekabet, mücadele, tartışma ve sürtüşme olmaz, olmayınca da gelişme ve ilerlemeyi doğuran sebepler ortaya çıkmazdı.

c) O yüzden atalet başlar, ilmî araştırma diye bir hamle ortaya çıkmaz, bugünkü teknik ilerleme diye bir şey düşünülemezdi.

d) Bunların da ötesinde insanın plândaki yeri, hılkatının gereği, dünyaya getirilişinin hikmeti anlamsız kalırdı. Oysa Cenâb-ı Hak, mutlak surette hikmet sâhibidir, ezelde hazırladığı plân ve proğramı değiştirmez, kıyâmete kadar onu ilk belirlenip çizildiği gibi uygular.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle inkârcı şüphecilerin akıllarını harekete geçirmek, idrâklerini uyanık tutup doğruyu bulmaya yöneltmek için göklerin ve yerin hak ile yaratıldığı belirtilerek düşünce ufukları genişletildi. Sonra da insanın nutfeden yaratıldığı konu edilerek küçücük genlere, bu sanat harikası canlının bütün özelliklerini nakşeden O Yüce Kudret'in varlığına her biri delil gösterildi. Arkasından insanoğlu için yaratılan davarlara dikkatler çekilerek, çok kusursuz bir düzenlemenin mevcut bulunduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın varlığını ve birliğini yansıtan yağmur nî-

metine parmak basılıyor. Güneş, Ay, gece ve gündüz düzenlemesi üzerinde durularak mevcut plânda tesadüflerin hiç yeri olmadığı belirtiliyor. Karada renkleri, faydaları ve şekilleri değişik bir çok nîmetlerin yaratıldığına; denizlerin, başta balık olmak üzere birçok nîmetleriyle birlikte geçim kaynağı olduğuna dikkatler çekiliyor ve bu nîmetlerden yararlanmamız ilhâm ediliyor.

——oOo——

هُوَ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ
شَجَرٌ ف۪يهِ تُس۪يمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ
وَالنَّخ۪يلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ
وَالنَّهَارَۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ
بِاَمْرِه۪ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَۙ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَاَ
لَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُخْتَلِفاً اَلْوَانُهُۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي سَخَّرَ الْبَحْرَ
لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْماً طَرِياًّ وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً
تَلْبَسُونَهَاۚ وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ ف۪يهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

M E Â L İ :

10— O ki gökten size su indirdi. Ondan hem içilecek su, hem (davarlarınızı) yaymak için ot sağlarsınız.

11— Hem o su ile sizin için ekin, zeytin, hurma, üzümler ve her çeşit meyvalar bitirir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir millet için âyet (öğüt, ibret ve delil) vardır.

12— Ve sizin için gece ile gündüzü, Güneş ile Ay'ı ve yıldızları (yaratarak) belli kanunlarına bağlayıp, hizmetinize verdi. Doğrusu bunda aklını kullanan bir millet için nice öğütler, ibretler ve belgeler vardır.

13— Sizin için yeryüzünde, farklı renklerde yarattıklarını da hizmetinize vermiştir. Şüphesiz bunda iyice düşünüp öğüt alan bir millet için öğüt ve ibret vardır.

14— Pek taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyasını çıkarmanız için denizi de (belli ölçü ve kanunlarla) yararınıza sunan O'dur. Gemileri de suyu yara yara gittiğini görürsün ki, bu Allah'ın geniş lûtfunu ve ihsânını dilemeniz içindir. Ola ki şükredersiniz.

GÖKTEN İNDİRİLEN SU

(هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ) «O ki gökten su indirdi. Ondan hem içecek su, hem (davarlarınızı) yaymak için ot sağlarsınız.»

Hayatın kaynağı olan su, birçok değişikliklere, değişik yerlere uğrasa da sonunda yine buharlaşarak kendisine karışan yabancı maddelerden arınır da bulutları oluşturur. İlâhî filtreden geçtikten sonra tekrar yeryüzüne inerek bir devr-i dâim yapar. Dünyanın onda yedisinin denizlerle kaplı olması, bize, su ihtiyacımızı karşılamada en büyük kaynaktır.

Bilindiği gibi, hiçbir şey eksilmeden, fire vermeden dünyamızda aralıksız devir yapmakta, hayatın akışını sağlamaktadır. Bu öyle bir kanundur ki, şaşmadan hizmet vermekte ve her yönüyle yüce kudretin sınırsızlığını simgelemektedir.

İşte ilgili âyetler, Allah'ın bu büyük nîmetini ve faydalarını sergileye-

rek, onu plânlayıp proğramlayan Cenâb-ı Hakk'a şükretmemizi öğütlüyor ve her nîmette O'nun ismini ve tecellisinin izini görmemizi ilham ediyor.

Diğer yandan davarların beslenip yararlı düzeyde insanlara hizmet etmeleri için otlak alanlarının korunmasına işâret ediliyor.

Günümüzde nüfus artışı, sanayinin gelişmesi birçok bölgelerde çok hatalı bir yerleşme ve plânlamaya neden olmaktadır. Ziraate elverişli alanların beton yığınlarıyla, fabrika ve benzeri sanayi tesisleriyle yok edilmesi, hem tarımı, hem de hayvancılığı olumsuz yönde etkilemekte ve birtakım sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın özellikle davarların faydalarından, otlak alanlardan söz etmesi, bizi bu konuda uyarmaya, daha iyi düşünmeye sevkeden bir ön bilgidir. Zaten ilâhî metot gereği, çok faydalı ve yararlı konulara temas edilirken detayına inilmez, temel bilgi verilerek insan aklına ışık tutulur.

ÜÇ YARARLI ÜRÜN

(يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) **«Hem o su ile sizin için ekin, zeytin, hurma, üzümler ve her çeşit meyvalar bitirir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir millet için âyet (öğüt, ibret ve delil) vardır.»**

Ekin tabiriyle tarımın önemi ve ekonomik yapımıza olan katkısı anlatılıyor. Sonra da üç önemli üründen ismen söz ediliyor ve arkasından her çeşit meyvayı kapsar şekilde bir anlatıma yer veriliyor. Bunun birtakım sebepleri ve yol gösterici hikmetleri vardır. Kısaca şöyle özetliyebiliriz :

Zeytin, hurma, üzüm.. Neden? Çünkü bu üçünü de çürütmeden depolamak ve besleyici gıda maddeleri olarak bulundurmak mümkündür. Ayrıca bu üç ayrı meyvanın birçok faydaları söz konusudur. Şöyle ki :

Zeytin : Önemli bir endüstri bitkisidir. Etli kısmında %25 oranında yağ vardır. Bu aynı zamanda tıpta ilâç olarak da kullanılır. Ağacı çok uzun ömürlüdür. Yüz yıldan fazla yaşayanları vardır. Ayrıca asiti alınmış zeytin yağının sindirimi kolaydır. İç organlar üzerinde birtakım olumlu tesirlerinden söz edilmektedir.

Hurma : Palmiyelerin en faydalısıdır. Meyvası çok besleyicidir. Kıtlık yıllarında binlerce insanı açlıktan kurtarmıştır. Hazmı kolaydır, aynı zamanda ziraate pek elverişli olmayan çöl ve benzeri yerlerde yetişme şansı vardır. Yapraklarından sepet, liflerinden urgan yapılır. Kurusu iyi korun-

duğu takdirde uzun süre bozulmadan özelliğini aynen korur.

Üzüm : Besleyici bir üründür. Kurusu hayli dayanır. Suyundan sirke, pekmez, şıra ve ağda gibi faydalı maddeler elde edilir. Kuru toprağı sever. O bakımdan sıcak ve soğuk birçok bölgelerde yetişme imkânı söz konusudur.

Âyette bir diğer incelik göze çarpmaktadır, o da, zeytin ile hurmanın tekil, üzümün çoğul şekilde kullanılmasıdır. Bu, az önce belirttiğimiz gibi, bu ürünün sıcak, soğuk farkı olmaksızın kuru toprağı çok sevdiğinden birçok yerlerde yetiştirilme şansına sahip olduğuna, doyurucu ve besleyici özeliği yanında birçok faydaları bulunduğuna işârettir.

Bir başka husus da, sözü edilen üç meyvanın daha çok ihrac ürünleri özelliğini taşımasıdır.

İşte düşünen bir toplum veya millet için ilâhî kudreti yansıtan bu ürünlerde o kudretin damgasını taşıyan nice âyet, belge, öğüt ve deliller vardır.

Bu üç ürünün arkasından diğer bütün meyvalardan genel bir anlatım çerçevesinde bahsedilmesi, meyvanın insan sağlığı üzerindeki olumlu tesirlerine ve iklim şartlarını dikkate alıp yetiştirilmesi mümkün olan meyvaların çoğaltılmasına işârettir. Allah daha iyisini bilir.

GECE İLE GÜNDÜZ - GÜNEŞ İLE AY

(وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ...)

«Ve sizin için gece ile gündüzü, güneş ile ayı ve yıldızları (yaratarak) belli kanunlarına bağlayıp, hizmetinize verdi.»

Kur'ân bunların insanoğlunun hizmetine verildiğini, yani insan için yaratıldığını açıklarken çok önemli bir hususu hatırlatıyor. O da, bunların hepsinin insan yaratılmadan önce var kılınıp düzenlendiğidir.

Bütün bu verimli, plânlı, proğramlı ve düzenli sistemler kimin, hangi kudretin eseridir? Ortada sağlam bir plân ve matematiksel düzenleme varsa, mutlaka onu düzenleyen vardır.

Güneş ailesinden her birinin güneş çekim kuvvetinin etkisinde ayrı ayrı yörüngelerde hareketlerini kusursuz şekilde sürdürdüklerini biliyoruz. Ancak şu farkla ki, dünya dışındaki gezegenlerden hiç birinin canlıların, özellikle insanın yaşamasına elverişli şartları taşımadığı, üzerinde yaşadığımız gezegenin canlılara has ölçüde ve lüzumlu bütün şartları kendinde taşıyarak yaratılıp hizmete sevkedildiği bir gerçektir. Nitekim Rahman sûresi 10.

âyette bu gerçek şöyle açıklanmaktadır: **«Yeryüzünü de ancak ve sadece canlı varlıklar için alçaltıp koydu.»** Bu âyetle, güneş ile dünya arasındaki düzenlemeye dikkatler çekiliyor ve ezelî takdîrle diğer gezegenlerde yaşama şansının olmadığı hayat şartlarının bulunmadığı temel bilgi olarak veriliyor.

İşte aklını kullanabilen, idrâkini harekete geçirebilen toplum ve milletler için bu açıklamalarda birçok belgeler ve deliller mevcuttur ki, hepsi de insanı iyiye, doğruya yönetmekte ve yüce yaratanı tanıtmaktadır.

DEĞİŞİK RENKTE VE BİÇİMDEKİ BİTKİLER

(وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ) **«Sizin için yeryüzünde, farklı renklerde yarattıklarını da hizmetinize vermiştir. Şüphesiz ki bunda iyice düşünüp öğüt alan bir millet için öğüt ve ibret vardır.»**

Milyonlarca bitki türü var. Hepsinin rengi, çiçeği, kokusu ve şekli ayrıdır. Oysa hepsi belli iklim şartları içinde topraktan nemalanıp çıkmakta, gökten inen aynı suyu almakta, aynı güneşten yararlanmaktadırlar. Bu, ilâhî tezgâhın tek kalıp ve ölçüde bir fabrika gibi ürün vermediğini, aynı tezgâhta binlerce değişik ürünün imal edildiğini göstermektedir.

İyi ama hepsi de aynı renk ve biçimde olsaydı ne gibi sakıncalar doğardı? Şüphesiz bitkilerin çok çeşitli olması ve çeşidine göre birtakım farklı faydalar taşıması, Allah'ın insanlara çok yönlü bir kimya laboratuvarı hazırlayıp verdiğini ifade eder. Böyle olmasaydı ne bu kadar çeşitli ilâçlar elde edilebilir, ne de insanoğlunun sayısı belirsiz dert ve hastalıklarına şifâ bulunurdu. Aynı zamanda dünya bu kadar çekici ve güzel olmaz, tek desen ve tek rengin gözleri ve gönülleri okşamıyacağı neticesi ortaya çıkardı.

İşte böylesine bol ve zengin bir düzenlemede düşünüp de öğüt alan bir millet için ilâhî sanat ve kudretin eşsizliğini yansıtan belgeler ve deliller vardır.

DENİZİ ÜRÜNLERİYLE BİRLİKTE HİZMETİMİZE VERMİŞTİR

(وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ ...) **«Denizi de (belli ölçü ve kanunlarla) yararınıza veren O'dur.»**

Kur'ân-ı Kerîm'de denizlerin ekonomik hayatımızdaki yerine de sık sık dikkatler çekilmekte, besin kaynaklarımızın önemli bir bölümünün denizlerde mevcut olduğuna işâret edilmektedir. Taze et, inci, mercan, sünger ve diğer faydalı birtakım ürünler geçim kaynaklarından bir kısmıdır.

Gemilerin suyu yara yara yol aldığı belirtilirken deniz taşımacılığının önemi üzerinde duruluyor. Aynı zamanda Müslüman milletlerin denizlere sahip olmaları ve bu önemli, önemli olduğu kadar zengin kaynağı ihmal etmemeleri isteniliyor.

Bütün bu çok faydalı kaynakları nîmetleriyle birlikte insanların hizmetine veren, kurduğu mükemmel düzenle her şeyi dengeli, ölçülü ve hesaplı takdîr eden Allah'a inanmamak ne ile yorumlanabilir? Bunca açık âyet ve delil karşısında insanoğlu nasıl mazur gösterilebilir?!

DENİZ HUKUKU

Kur'ân-ı Kerîm'in on yedi yerinde denizden ve faydalarından söz edildiği halde, müctehit imamlar zamanında denizlerdeki zengin kaynakların ve deniz taşımacılığının önemi yeterince bilinmediğinden konuya pek az yer verilmiştir. Oysa Cenâb-ı Hakk'ın bir konu, ya da eşya üzerinde durması, yani Kur'ân'da ondan birkaç defa bahsetmesi, mutlaka onun önemine işârettir. Bazı ilim adamlarının denizlerin hiç bir ülkenin mülkü olamayacağı şeklindeki görüşleri ise, açık denizlerle ilgilidir ve bu görüşte isabet vardır. Böylece açık denizler üzerinde ne müslümanların, ne de gayr-i müslimlerin kontrol hakkı olmadığını ortaya koymuşlardır. Azınlıkta kalan bazı müellifler ise, açık denizlerin gayr-i müslim mülkünden sayıldığını savunmuşlardır ki, ed-Dürü'l-Münteka sâhibi de onlardan biridir. (1)

Böylece açık denizler hakkında farklı görüşler ortaya konulmuş ve görüşlerin bir kısmının isabetini belirleyecek sağlam dayanaklar gösterilememiştir. Oysa Kur'ân hukukuna göre, açık denizler umumun yararlanmasına ve karasuları da ilgili devletlerin yararlanmalarına terkedilip, topraklar gibi insanların kontrolüne bırakılmıştır. Nitekim Câsiye sûresi 12 ve 13. âyetlerde bu husus şöyle açıklanmıştır: **«O Allah ki, buyruğu gereği, gemiler yüzüp yol alsın; geniş lütuf, bol ihsanını arayasınız ve şükredesiniz diye denize başeğdirip onu emrinize vermiştir. Göklerde ve yerde ne varsa, hepsini kendi tarafından sizin emrinize vermiştir. Şüphesiz ki bunda iyice düşünen bir millet için açık belgeler vardır.»**

Bu ve diğer âyetler deniz hukukunu zorunlu kılmakta, belli statülere

(1) Bilgi için bak : İbn Abidîn : 3/266,267

bağlanmasına dikkatlerimizi çekmektedir. Nitekim günümüzde kural olarak açık denizlerde seyrüsefer serbest kılınmış, karasuları ise devletlerin hâkimiyetine bırakılmıştır. Az yukarıda belirttiğimiz gibi, açık denizlerin herhangi bir ülkenin veya devletin mülkü olamıyacağıyla ilgili görüşün isabetli olduğu anlaşılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, gökten indirilen su nîmetinden söz edildi. Güneş ailesine dikkatler çekilerek her birinin ilâhî kudreti yansıttığına işâretle sistem üzerinde iyice düşünmemiz istenildi. Sonra da bitkilerin çok çeşitli ve denizlerin önemli kaynaklar olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yine Allah'ın insanların rahat yaşamasını sağlamak için yeryüzünü düzenlemesi, dağların belli bir plâna göre yerleştirilmesinin faydası üzerinde duruluyor ve böylece Allah'ın insanlara olan nîmetlerinin sayılamayacak kadar çok olduğu hatırlatılıyor.



İÇİNDEKİLER

(Önemli konular fihristi)

YUSUF SÛRESİ

RA'D SÛRESİ

İBRAHİM SÛRESİ

HİCİR SÛRESİ

NAHL SÛRESİ

——oOo——

İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

7. cild

ANADOLU
YAYINLARI

ANADOLU YAYINLARI NO. 2

Genel Dağıtım



Basım Yayın Koll. Şti.
853 Sok. No: 42 Konak - İzmir
Tel: 255983

Dizgi	: Öğrenci Matbaası	İZMİR
Filim	. İrfan Klişe	İZMİR
Baskı	: Alemdar Ofset 1987	İSTANBUL
Cilt	: Savaş Ciltevi	İSTANBUL

بسم الله الرحمن الرحيم

وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَم۪يدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾
اَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تَعُدُّوا
نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾

M E Â L İ :

15-16— Yeryüzünde, sizi titreşip sarsmasın diye dağlar koyup yerleştirdi; ırmaklar meydana getirdi ve şaşırmayasınız diye yollar ve alâmetler koydu ve onlar yıldızlarla da yollarını, yönlerini bulurlar.

17— Artık yaratan yaratamayan gibi midir? Etraflıca düşünmez misiniz?

18— Allah'ın nîmetlerini saymaya kalkışırsanız, sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

19— Allah neleri gizlediğinizi, neleri açığa vurduğunuzu bilir.

İLGİLİ HADÎS

«Cenâb-ı Hak, yeryüzünü yaratıp düzenlediğinde yerküre sallanıyordu. (az bir dengesizlik vardı). Dağları meydana getirerek yerleştirdi de yerküre istikrar buldu (dengesini aldı). Bunun üzerine melekler, dağların şiddet ve kudretine hayret ettiler ve : «Ya Rab! Senin yerkürede yarattıkların arasında dağlardan daha şiddetli olan bir şey var mıdır?» Diye sordular. Allah (c.c.) onlara: «Evet, demir vardır.» Buyurdu. Melekler: «Demirden daha şiddetli bir şey var mıdır?» diye sordular. Allah onlara: «Evet ateş var» diye cevap verdi. Melekler: «Ateşten daha şiddetli bir şey var mıdır?» diye sordular. Allah onlara: «Evet, su vardır» buyurdu. Melekler: «Sudan daha şiddetli bir şey var mıdır?» diye sordular. Allah onlara : «Evet, rüzgâr vardır» buyurdu. Melekler : «Rüzgârdan daha şiddetli bir şey var mı-

dır?» diye sordular. Allah, onlara: «Evet, ademoğlu sağ eliyle sadaka verir de sol elinden gizlerse, o daha güçlü ve heybetlidir» buyurdu.» (1)

DAĞLARIN DENGEDEKİ ROLÜ

(وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمٖيدَ بِكُمْ) «Yeryüzünde, sizi titreşip sarsmasın diye dağlar koyup yerleştirdi.»

İlgili âyetle, dağların yerkürenin dengede durup istikrar sağlaması için vücuda getirildiği açıklanıyor. Burada «sağa-sola sallanma» şeklinde yapılan çeviri, «en temîde» fiilinin tam karşılığı değildir. Bunun masdarı olan « m e y d » kelimesi daha çok iki anlam taşır: Büyükçe bir cismin titreşimi ve büyükçe kurulu sofra.. Görüldüğü gibi, çoğu meâllerde «sallanma» şeklindeki çeviri de tam sağlıklı sayılamaz. Titreşim ise, yakın bir karşılık ve çeviri olmakla beraber, (yeryüzünün bir sofra durumuna getirilmesi için üzerinde sabit ve muhkem dağlar meydana getirildi) şeklinde bir tefsîr maksada daha uygundur. Dağlar bu büyük sofranın bir bakıma denge ve düzenini sağlar mahiyette birer ayrı nîmetlerdir.

Zira dağlar her mevsimde değişen görüntüleriyle bizi, arzettiği güzelliklerine hayran bırakmaktadır. Üstünde yetişen bitki çeşitlerinin zenginliği, havasının temizliği ve bitki örtüsünün bol miktarda oksijen yayması sağlığımız için yararlı ve gönüllerimizi dinlendirici özelliktedir. Ayrıca dağlar bize ekonomik yönden de önem taşıyan bazı kaynaklar taşımaktadırlar.

Bunlardan başka ısının ayarlanmasında, rüzgârların daha çok dengeli esmesinde de dağların önemini unutmamak gerekir.

Ancak bir gün ilim bize dağsız bir dünyanın titreşim ve çalkantı yapacağını, bunu az-çok hissettireceğini ortaya çıkarıp isbatlarsa, o takdirde «en-temîde» sözünü daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Diğer bir yorumla da, Kur'ân'ın ilgili âyetle, insanlar yaratılmadan önce dağların meydana getirildiğine işâretle, dünyanın bu hususta geçirdiği jeolojik devirlere dikkatlerimizi çekmekte olduğunu söyleyebiliriz. Böylece yerkürede çeşitli çağları ve devirleri boyunca değişikliğe uğrayan yer katmanlarının hareketleri konu ediliyor. Titreşim ve çalkantı buna işârettir. Dağlar böyle bir sallantı ve çalkantı neticesi ortaya çıkmış olabilir.

Ayrıca dümdüz bir arazide yolları ve yönleri bulmakta insanların zorluk çekeceği de söz konusudur. Dağlar, ırmaklar, engebeli yerler ve alâmetler birçok faydaları beraberinde taşımakla beraber bir de yol ve yön bulma kolaylığını sağlamaktadırlar.

---

(1) Tirmizî/tefsîr : 3- Ahmed: 3/124

YILDIZLARLA YÖNLERİ BELİRLEMEK

(وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ) **«Ve onlar yıldızlarla da yollarını ve yönlerini bulurlar.»**

Yıldızlar, semayı süsleyen kandillerdir. Diğer yandan geceleri çöl ve benzeri arazilerde yol ve yönlerini kaybedenlerin yönlerini belirlemelerine yardımcı olurlar.

Geceleri yön bulmak için -bilindiği gibi- daha çok kutup yıldızından yararlanılır. Kutup yıldızı yaklaşık olarak tam kuzeyde bulunan yıldızlardan daha parlak bir görünüm arzeder. Kutup yıldızı, küçük ayı takım yıldızının en uçtaki olanıdır.

Bütün bu matematiksel ve fiziksel plâna bağlı sistemler, biz insanlara neyi hatırlatıyor? Boşuna, gayesiz yaratılmış hiçbir şey olmamakla beraber, eşyanın çoğunun henüz niçin, ne maksatla, ne yarar sağlamak için yaratıldığı bilinmemektedir. Tesbit edilebilenler ise, yüksek ve sınırsız bir kudretin mükemmel sanatını ortaya koymaktadırlar.

O halde yaratan, yarattığına hiç benzer mi? Yaratılan ancak yaratanın kudretini, ilmini ve hünerini yansıtabilir, fakat hiç bir zaman onun dengi, eşi, benzeri olamaz. Bu bakımdan Cenâb-ı Hak, her türlü şekil ve suretten, kemiyet ve keyfiyetten, zaman ve mekândan pak ve münezzehtir. Varlığı kendindendir. O bakımdan vâcibü'l-vücuttur. Yarattığı eşya ise, mümkünü'l-vücuttur.

Gökleri ve yeri taşıdıkları nîmetleriyle birlikte insan için yaratıp onun hizmetine başeğdirdiği kesinlik arzedince, O'nun insanlara lütfettiği nîmetleri saymamız mümkün müdür? Hepsini bir tarafa bırakalım, hayatımızın devamını sağlayan hava nîmetine bir göz atalım: Teneffüs ettiğimiz havayı ciğerlerimize indirip gerekli faydayı sağladıktan sonra yararsız olan kısmını dışarı atmamızda iki büyük nîmet durmadan birbirini izlemekte ve ömür boyunca bu ameliye sürüp gitmektedir. Her nîmet karşılığında Cenâb-ı Hakk'a şükretmemiz vâcip olduğuna göre, aldığımız her nefesten dolayı iki defa şükretmemiz gerekiyor ki, hiç birimizin buna gücü yetmez. Önemli olan bu gerçeği idrâk edip O sonsuz Kudret karşısında aczimizi dile getirmemiz ve tam teslimiyet göstermemizdir. Çünkü Allah gönülden şükreden ve aczini dile getirerek itiraf eden kullarını sever. Hem unutmayalım ki, amellerimizin dış görünüşü ne kadar iyi ve güzel olursa olsun, niyetimize göre değer kazanır veya değer kaybeder.

O bakımdan 18. âyette Cenâb-ı Hak, kendi kudretinin sınırsızlığını, insanlara olan geniş rahmet ve inâyetini; kullarının da acz ve güçsüzlüğü-

nü belirterek buyuruyor ki : **«Allah'ın nîmetlerini saymaya kalkışırsanız, sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.»**

Allah'ın ilmi, kudreti her zerreye nüfuz etmiştir. En gizli şeyler onun yanında açık ve ortadadır. En mahrem sırlar O'na göre meydandadır. İnsanlar düşünce, duygu ve niyetlerini ne kadar gizli tutarlarsa tutsunlar, atom çekirdeğine ve onun etrafında dönen elektronlara ilmiyle, kudretiyle, sanatıyla kumanda edip onları başdöndürücü bir hızla hareket ettiren Cenâb-ı Hak, kalplerden ve kafalardan geçen her şeyi bilmekte ve tesbit etmektedir. Âhiret'te sadece kişilerin işlerini, amellerini tartmaz, niyetlerini de kefeye koymak suretiyle en sağlam sonucu ortaya çıkarır.

O bakımdan 19. âyetle bu inceliğe işâret edilerek buyuruluyor ki : **«Allah neleri gizlediğinizi, neleri açığa vurduğunuzu bilir.»**

Bunun için Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur: **«Ameller niyetlere göredir.» (1)** Yani her amel taşıdığı niyete göre değer kazanır, sıhhat bulur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yerkürenin dengeli, düzenli durması ve insanlara her türlü kolaylığı sağlaması için konulan muhkem dağlar, ırmaklar ve birtakım alâmetler konu edildi. Böylece Allah'ın insanlara olan sayısız nîmetlerinden birkaç tanesi anılarak dikkatler bu önemli hususa çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bunca ilâhî belgeleri yansıtan düzen ve sistem karşısında putların hiçbir güç ve kudrete mâlik olmadıkları belirtilerek, Allah'ın sayısız nîmet ve lütuflarına mazhar kılınan insanoğlu uyarılıyor. Eşyada Allah'ın kudret damgasını göremiyen gözlerin görme yeteneklerini kaybettikleri üzerinde durularak putperestlerin yaşayan ölüler olduğu anlatılıyor. Allah'a eş, ortak koşmanın mantığa sığmayacağı üzerinde duruluyor ve varlık âlemindeki her şeyin «Tevhîd İnancı»nı yansıttığına işâretle duygu ve düşünceler yönlendiriliyor ve insan aklı harekete geçirilmek isteniyor.



(1) Buharî/bed-i vahiy: 1, ıtık: 6- menakıb: 45, talâk: 11, eyman: 23, ikrah: 1 -Müslim/imaret: 155- Ebû Dâvud/talâk: 11- Nesâî/taharet: 59, talâk: 24, eymân: 19- İbn Mâce/zühd: 26

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَٓاءٍ
وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ
لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَٓا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ
قَالُٓوا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُٓوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ
اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

M E Â L İ :

20— Allah'tan başka duâ ve ibâdet edip taptıkları (putlar) hiçbir şey yaratamazlar; kendileri yaratılıyorlar.

21— Onlar (o putperestler) ölülerdir; diri değildirler. Ne zaman diriltilip kaldırılacakları bilincinde de değillerdir.

22— Sizin İlâhınız tek bir İlâh'tır. Âhiret'e imân etmeyenler ise, kalpleri inkâr içindedir ve onlar (Allah'a ve Âhiret'e imânı) gururlarına yediremezler.

23— Şüphesiz ki Allah onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da bilir. Doğrusu O, büyüklük taslayanları sevmez.

24— Onlara, «Rabbiniz neler indirdi?» denilince, «eskilerin masallarını» derler.

25— (Bu tutum ve sözleriyle) kıyâmet günü, günah ve veballerini tastamam ve bir de bilgisizce saptırdıkları kişilerin günah ve veballerini yüklenecekler. Dikkat et, yüklendikleri yük ne kötüdür!

26— Onlardan öncekiler de (peygambere ve ilâhî buyruklara karşı bu tarz) maksatlı plânlar kurmuşlardı. Bu yüzden Allah kurdukları planlarına temelinden geldi (onu kökünden sarstı) da tavanları başlarına yıkılıp çöktü ve azâp onlara bilmedikleri bir yönden gelmiş oldu.

İNİŞ SEBEBİ

Mekkeli putperestlerden okur-yazar olup bazı hikâye kitaplarını okuyan Nadr b. Hâris, Hîre'ye yolculuk yaptığında orada Kelile ve Dimne adlı kitaba rastlamış ve alıp okumuş; bir kısım parçalarını halka anlatmak üzere iyice hazırlanmış. Mekke'ye döndüğünde, şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yaparak Kelile ve Dimne'den bazı parçalar anlatmış ve kendisince önemli saydığı kısımları okuduktan sonra şöyle demiş: «İşte Muhammed'in vahiy dediği şey, bunun gibi eskilerin masalları ve bir sürü uydurulmuş sözlerden başka bir şey değildir.»

Bunun üzerine 24. âyet inmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kalbinde zerre ağırlığınca kibir ve gurur bulunan kimse Cennet'e giremez.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Adam elbisesinin ve ayakkabılarının güzel olmasından hoşlanır, (bu da kibir sayılır mı?).

(1) Tefsîr-i Kurtubî: 10/95, 96

— «Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise, hakkı anlamsız saymak, onu görünce şaşkınlık göstermek ve insanları küçümsemektir.» diye cevap verdi. (1)

«Kim doğru yola dâvet ederse, ona uyanların sevâp ve mükâfatlarının bir misli kendisine verilir de bu onların hiçbirinin sevabından bir şey eksiltmez. Kim de sapıklığa çağırırsa, ona uyanların günahlarının bir misli kendisine yükletilir de bu onlardan hiç birinin günahlarından bir şey eksiltmez.» (2)

PUTPERESTLERİN SONU

İnsanın kişiliğini sıfıra düşüren, onu insanlık şeref düzeyinden uzaklaştıran, yaratılışındaki amaç ve hikmet doğrultusundan saptıran bâtıl inançlardan biri, belki başta geleni, insan eliyle yontulup şekillendirilen putları ve heykelleri ilâh edinip tapması ve bazı önemli kişileri ilâhlaştırmasıdır.

Kur'ân bu haysiyet kırıcı, ruhları silik hale getirici, vakar ve saygınlığı silici inancı kökünden yıkmak için 23 yıl ardı-arkası kesilmeyen mücadele ortamını oluşturmuş, insan aklını doğruya çevirmek, hakkı hak olarak tanıtmak için en tesirli ve duyarlı belgeleri peşpeşe getirmiş; Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden âyet ve delilleri kalplere ve kafalara işlememizi emretmiş; Allah'ın büyüklüğünü, kudretinin sınırsızlığını göstermek için yüzlerce ana fikirler, temel bilgileri beraberinde getirmiştir. Böylece Allah, Hz. Muhammed'i (A.S.) ilâhî bilgilerle donatıp bâtılın karşısına çıkarmış, inanan mü'minleri ebedî saadetle, ilâhî rıza ile müjdeleyerek serhatlerde at koşturmak suretiyle Allah'ın son mesajını kabile ve milletlere duyurma enerji ve kudretini vermiştir.

İşte bu sayede kurulan İslâm medeniyeti ve yükselip yayılan onun şanlı büyük devleti, insanlığa rahmet, ilim, ahlâk, fazîlet, adâlet ve medeniyet ışığını ulaştırmış; böylece gerçek medeniyetin temelini atarak milletleri daldıkları derin uykudan uyandırmıştır.

Bu başarı, Kur'ân'ın ilâhî olduğunun bir belgesi, Hz. Muhammed'in (A.S.) hak peygamber olduğunun simgesidir. İslâm da insanlığın son ümidi olarak Cenâb-ı Hakk'ın sönmeyen nurudur.

---

(1) Buharî/fiten: 13, tevhid: 24, 36- Müslim/fiten: 52, 116- Ebû Dâvud/libas: 26- Tirmizî/fiten: 17, ahiret: 10- İbn Mâce/mukaddeme: 9, zühd: 16, 37- Dâremî/mukaddeme: 8- Ahmed: 1/282, 296, 399, 412, 416, 451- 2/164, 166, 215-3/12-17-4/151-5/198

(2) Ebû Dâvud/sünnet: 6- Tirmizî/savm: 81- imâmet: 52- Nesâî/zekât: 64 Taberânî/Kur'ân : 41- Ahmed: 2/380, 397, 505, 520-4/357, 359, 360

İlgili âyetle de bu gerçeklere ışık tutularak, putların ruhsuz, anlamsız, köksüz cisimler olduğu; hiçbir yaratma kudreti taşımadıkları, kendilerinin yaratılmış oldukları, sonra da insan eliyle şekillendirildikleri hatırlatılıyor ve bu kadar aklını, şuurunu, idrâkini kaybeden putperestlere «yaşayan ölüler» demenin çok yakışacağı belirtiliyor.

Zira insanoğlu akıl cevherini cehalet kılıfında tutuklar, sağduyusunu hissinin uydusu yapar, vicdanını nefsine satar, düşüncelerini bâtıl ile köreltirse, gerçekte o ruhu itibariyle ölmüş bir yaratıktan başkası değildir. Yeyip içen, uyuyup gezen, yaşlanıp ölen basit bir canlıdan farksızdır.

Ne zaman dirilip kalkacağını da bilmez ve buna inanmaz. Onun için sorumluluk duymaz, fazîletten yana adım atmaz, insanlığın hayrına hizmette bulunmaz; hizmet etse bile, karşılığında yalnız dünyalık elde etmeyi arzular.

ALLAH VARDIR VE BİRDİR

(إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ) **«Sizin ilâhınız tek bir ilâhtır.»**

İnsanı umutsuzluk burgacından, nefis bataklığından, İblîsin telbîsinden kurtaran tek inanç, Allah'ın varlığına ve birliğine bilerek imân etmektir. Gerçekten bu, insana şeref, izzet, vakar, tevazü, hakseverlik, sorumluluk, adâlet ve şahsiyet kazandırır. Ruhu, nefsi, düşünce ve duyguları disiplin altına alır ve her yönüyle insanı olgunlaştırıp Hakk'ın ve insanlığın hizmetine sevkeder.

Bunun sebebi açıktır. Şöyle ki : İnsanın kendisi, o bir olan Allah'ın en güzel ve en seçkin eseridir. Her organı ve ruhundaki bütün yetenekleri yüce yaratanın damgasını taşımakta ve O'nun varlığına tanıklık etmektedir. Bedenimizdeki her hücre, «Yaratanımız bir olan Allah'tır!» diyor. Dakikada 70-80 defa atan ve bir emme-basma tulumbasını andıran ve her atışında yaklaşık 200 gr. kan verip alan kalbimiz, «Beni bu güçte ve kudrette yaratan, yıllarca bu ağır yükü ustaca taşımama imkân veren Allah'ın şanı çok yücedir.» diyerek gaflet içinde gününü gün etmeğe çalışan sâhibini uyarmaktadır.

Bedenimizi oluşturan sayısı belirsiz hücrelerden her biri yüklendiği proğramı kusursuz yerine getirmekte, kalbi dokuyanlar kalbe, mideyi dokuyanlar mideye gitmekte, en küçük bir yanlışlığa meydan vermeden faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böylece tirilyonlarca hücrenin bu faaliyetlerini organize edip düzenleyen ve kusursuz biçimde çalışmalarını sağlayan in-

sanın kendisi midir? Hayır.. Çünkü insan ne iç organlarına, ne de taşıdığı hücrelerden birine kumanda edememektedir. Hariçten başka maddî bir kuvvet mi bu sistemi organize etmektedir? Hayır, çünkü haricî bir müdahale bu anlamda mümkün değildir. O halde insan vücudunu yaratıp meydana getiren Allah'ın kurduğu plân ve proğramın kusursuz uygulanması söz konusudur.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ancak Allah'a imânın Âhiret'e de imânı gerektirdiğini ve imânın diğer şartlarını da beraberinde taşıdığını unutmamak gerekir. Çünkü Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini bilip kabul eden kimse, O'nun bütün emirlerini de kabul etmedikçe gerçek mü'min olamaz.

İnkârcılara gelince: Onların marazı, sahte kibir ve gururdur. Nereden, nasıl geldiğini düşünmeden büyüklük taslayan kişiler, sadece imân nîmet ve devletini kaybetmekle kalmazlar; Allah için dost edinme basîretleri olmadığı için dost edindikleri sahte dostlarını, ikbal günleri geride kalınca kaybetme bedbahtlığına uğrarlar. Cenâb-ı Hak, hayatını böylesine berbat edip onu imân cevherinden, hakkın rızasından mahrum edenleri hem sevmez, hem doğru yola eriştirmez.

Kur'ân o gibilerinin portresini çizerken şu sözleri bir uyarı mahiyetinde beyân buyuruyor : **«Âhiret'e iman etmeyenler ise, kalpleri inkâr içindedir ve onlar (Allah'a ve Âhiret'e inanmayı) gururlarına yediremezler.»**

Böylece ilgili âyetlerin delâletinden şunu anlıyoruz: Kendi varlığındaki sanatın yüksekliğini, kurulan sistemin mükemmelliğini görmeyen ve anlamayan kimselerin, Allah'ı bilip inanmaları pek düşünülemez. Çünkü insan vücudu, kelimeyle ifade edilmesi mümkün olmayan çok yüce bir kudretin eseridir. Her organı O'nun ismini taşımakta, her faaliyeti O'nun proğramını yansıtmaktadır.

KUR'ÂN'A ESKİLERİN MASALLARI DİYENLER HEP YANILMIŞLARDIR

(وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ) **«Onlara: Rabbınız neler indirdi? denilince, eskilerin masallarını, derler.»**

Kur'ân'ın tam dokuz yerinde geçen «esâtîrü'l-evvelîn», yani «eskilerin uydurma masalları» tabiri, Mekkeli müşriklerin, şaşkın putperestlerin iki vasfını ortaya koyuyor : Masalla gerçeği birbirinden ayırt edemiyecek kadar kültürsüz ve sonra da Kur'ân'da cihanı aydınlatan, milletlerin hayatının akışını değiştiren, en sağlam düzenin anahatlarını çizen, medeniyetin temelini atan hakikatleri anlayamıyacak kadar bilgisiz ve aynı zaman-

da hislerine mağlup olmuş, akıllarını kullanamıyacak kadar şartlanmış bir topluluk..

Günümüzde de Kur'ân'ı okuyup araştırma zahmetine katlanmayanlarla, sadece kuru meâlini okuduktan sonra «Kur'ân bu mudur?» diyenleri de görmekteyiz. Bunlar konuya objektif yönden eğilmeyen, bilimsel araştırma yapmayan, kulaktan dolma sığ bilgilerle yetinip yargıda bulunanlardır.

Kafalarını 1400 yıl öncesine çevirip o çağın ilim, kültür, medeniyet ve sosyal yapısına bir göz attıktan sonra onları Kur'ân'da bilimsel ölçüdeki ana fikirlerle, temel bilgilerle, hukukî ve ahlâkî kurallarla karşılaştırsalardı, Kur'ân'ın her yönüyle ilâhî olduğunu, en kültürlü ve derin bilgiye sahip mükemmel bir âlimin böyle bir eser yazamıyacağını derhal anlar ve Allah'ın bu eşsiz eseri önünde eğilip secde etmekten başka bir yol olmadığını idrâk ederlerdi.

Böylece Kur'ân her sûre ve âyetiyle insanların sağduyusuna seslenerek şöyle diyor : Ben cehaletle, bilgisizlikle, küfürle, inatla, zulümle gelmedim. İçimde sadece ilim, ahlâk, fazîlet, hakikat vardır. İki hayatı en doyurucu şekilde tanıtmak, Allah ile kulları arasındaki küfür ve madde engellerini kaldırmak, fizik ötesinden birçok hakikatleri haber vermek ve insana niçin yaratıldığının hikmetini öğretmek benim sanatımdır. O halde ilâhî beyânlara «masal» damgasını vurmanızın tek sebebi cehaletiniz, geçmişe körükörüne bağlılığınız, kafanızdaki karanlığı parçalayamadığınızdır. Beni ciddi şekilde okumaz, içimdeki hakikatleri anlamaya çalışmazsanız, **«Kıyâmet günü, günah ve veballerini tastamam ve bir de bilgisizce saptırdıkları kişilerin günah ve veballerini yüklenecekler. Dikkat et, yüklendikleri yük ne kötüdür!»** meâlindeki ilâhî azaptan kendinizi hiçbir suretle kurtaramazsınız.

İNKÂR VE CEHALET SADECE KILIF DEĞİŞTİRİR

(قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) **«Onlardan öncekiler de (peygambere ve ilâhî buyruklara karşı bu tarz) maksatlı plânlar kurmuşlardı.»**

İlgili âyetle tarihî bir gerçek ve cahil bir toplumun hakka karşı ölçüsüz tutumu dile getirilerek inkâr ve cehaletin temelde değişmediği, sadece kılıf değiştirmekte olduğu haber veriliyor. Âdem Peygamber'den son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) kadar gönderilen her peygamberin iki amansız düşmanı olmuştur: Geçmişe körükörüne bağlılık, cehalet ve kinle birleşip bütünleşen inkâr..

O halde ortaya çıkan bir gerçeği, insanlığın hayrına yönelik bir hakikatı veya düşünceyi kabul ettirmenin yolu, benimsetmenin yöntemi, ciddi eğitim, köklü öğretimdir. Onun içindir ki, İslâm her konuda ilme kapı açmış, insan aklına geniş yer vermiştir. Kur'ân'da sık sık «Olur ki aklınızı kullanırsınız», «Artık aklınızı kullanmaz mısınız?», «İyi düşünebilen bir millete öğüttür» gibi cümlelere yer verilmesinin asıl sebebi işte budur.

HAKKIN NURUNU KARARTMAK İSTEYENLER

İç ve dış dünyamızı aydınlatan hakkın ışığını söndürmek isteyenler hiçbir çağda başarıya erişememişlerdir. Çünkü hak ve ondan yana olanlar er-geç üstün gelirler. Bu Allah'ın bir va'didir ki, değişmez. Yeter ki inananlar Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in metoduyla hareket etmiş olsunlar. Çünkü toplumu haktan yana eğitip yetiştirmek, sabır, ferağat, fedakârlık, bilgi, kültür ve her şeyin üstünde sarsılmaz bir imân ister. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile ashabı bu sıfatları en kâmil anlamda kendilerinde toplamış bulunuyorlardı.

Kur'ân-ı Kerîm'de sözünü ettiğimiz sonuç şöyle belirtilmektedir: **«Onlardan öncekiler de (peygambere ve ilâhî buyruklara karşı bu tarz) maksatlı plânlar kurmuşlardı. Bu yüzden Allah kurdukları plânlarına temelinden geldi (onu kökünden sarstı) da tavanları başlarına yıkılıp çöktü ve azâp onlara bilmedikleri bir yönden gelmiş oldu.»**

Yıkılan devletlerin, silinen milletlerin, çöken imparatorlukların çoğu, Allah'ın milletlerin hayatıyla ilgili câri sünnetine uymadıklarının kurbanı olmuşlardır. Son Sasanî İmparatoru Yezdgerd III'ün akibeti ve Roma imparatorluğunun son dönemleri birer ibretli örneklerdir.

Verilen mesaj nedir?

Mekkeli putperestlerin sonlarının yaklaştığı, Hz. Muhammed'in (A.S.) yaymakla görevli bulunduğu İslâm Dini'nin başarıya erişeceği ve böylece bâtılın, ahlâksızlık ve zorbalığın baş eğip zillete uğrayacağı, hakkın ise bütün sadelik ve kutsallığı ile ikbal basamaklarında yükseleceği müjdeleniyor.

Hemen ilâve edelim ki, tarihin her dönem ve çağında hak ile bâtıl, doğru ile eğri, iyi ile kötü mücadelesinin sürüp gittiği ve gideceği, o bakımdan dünyanın ne iyilerden, ne de kötülerden boş kalmayacağı hatırlatılıyor ve bunun için üzülmenin gereği olmadığı; ama haktan yana ciddi, azimli hizmetlere ihtiyaç bulunduğu vurgulanıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ancak Allah'ın ibâdete lâyık olduğu, O'ndan başkasını ilâh edinenlerin yürüyen ölüler oldukları bildirildi. Kur'ân'ı eskilerin masalları şeklinde tanımlayanların, dönüş yapmadıkları takdirde dünyada da, âhirette de başaşağı getirilecekleri belirtildi ve böylece inkâr ve azgınlık içinde ruhlarını ve vicdanlarını silik ve ölgün hale getiren kâfirlerin hemen her çağda aynı şarlatanlıkları yaptıkları, aynı herzeleri savurdukları hatırlatılarak mü'minlerin sabırlı olmaları tavsiye edildi ve hakkın er-geç başarıya erişeceği müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, inkâr ve haksızlığı benimsediği halde ölenlerin âhirette, inandıkları putları göstermeleri emredileceği hatırlatılıyor; içlerinden aklı erenlerin, o günün rüsvaylık olduğunu anlayıp kâfirlerin zillete uğrayacaklarını itiraf edeceklerine dikkatler çekiliyor. Böylece dünyada ömür sermayesini bâtılı savunmakla geçirenlerin âhiretlerini azâba çevirecekleri haber veriliyor.



ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تُشَٓاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
وَالسُّٓوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِٓي
اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُٓوءٍ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ
عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

M E Â L İ :

27— Sonra da Allah, kıyâmet günü onları rüsvay eder de «Hakkında tartışıp (o yüzden mü'minlere) düşmanlık ederek, bana koştuğunuz ortaklarım nerede?» diye sorar. Kendilerine ilim verilenler derler ki: «Doğrusu bugün rezillik, aşağılık ve kötülük kâfirleredir.»

28— Kendilerine zulmedenlerin melekler canlarını alırken, «biz hiçbir kötülük işlemiyorduk» diyerek teslimiyet gösterirler. Hayır, şüphesiz ki Allah, sizin işleyegeldiğiniz şeyleri çok iyi bilir.

29— O sebeple, içinde ebedi kalacağınız Cehennem kapılarından giriniz! Büyüklük taslayıp gururlananların makamı ne kötüdür!

•

HAKKA KARŞI ÇIKANLAR RÜSVAY OLURLAR

(ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ) «Sonra da Allah, kıyâmet günü onları rüsvay eder..»

İnsanlara karşı hangi niyet ve sıfatla çıkılırsa, kıyâmet günü o sıfatla kalkılır. Herkes niyet ve davranışlarına göre ölçü ve değerini bulur, taşıdığı sıfatla kabrinden kaldırılır ve hesaba çekilir.

Hakk'a karşı gelip mü'minlere haksızlık, zulüm, eziyet ve işkence edenler; haksızlık, ahlâksızlık ve azgınlık bayrağı altında yerlerini alırlar. Bu, Allah'ın adâlet sıfatının gereğidir.

Kur'ân'ın bu âyetlerinden ilham alan şâir ne güzel demiştir!

«Hile ile iş gören, mihnet ile can verir.
Zulüm ile âbad olan âhiri viran olur..»

Şüphesiz ki, zulmün en kötüsü, hakka karşı çıkmak, haklıyı haksız durumuna düşürüp cezalandırmak; ahlâksızlığa, azgınlığa prim verip ahlâklı, fazîletli inanmış kişileri baskı altında tutmaktır. Sünnetullah gereği, bu doğrultuda olan zâlimlere hem dünyada, hem de âhirette rüsvaylık umutsuzluk ve perişanlık; aynı zamanda elim bir azap vardır.

ALLAH'I BIRAKIP BAŞKASINI İLÂHLAŞTIRANLAR

Kendilerini insanlık şeref derecesinden düşürüp bayağılaştıranlar kimlerdir? Allah'ı bırakıp başka şeylere tapanlar, insanları ilâhlaştıranlardır.

Böyleleri içine düştükleri küfür bataklığı yetmiyormuş gibi, bir de Allah'a dosdoğru imân edenlere, Hakk'ın yoluna çağıranlara saldırırlar, kin ve düşmanlık beslerler. Onlara kıyâmet gününde Cenab-ı Hak şöyle buyuracaktır : **«Hakkında tartışıp (o yüzden mü'minlere) düşmanlık ederek bana koştuğunuz ortaklarım nerede?»**

İşte asıl rüsvaylık bu safhada başlar. Başkasına reva gördükleri aşağılama ve ayıplama, saldırı ve işkence birer silâh olup kendilerine döner. Ortada ne ilâhlaştırdıkları kahramanları kalır, ne de yontup şekillendirdikleri putları..

Mü'minler ise, o gün kâfirlerin acıklı haline şâhit olacaklar ve ilâhî adâlet karşısında nasıl küçüldüklerini görüp şöyle diyecekler: **«Doğrusu bugün rezillik, aşağılık ve kötülük kâfirleredir.»**

ÜMİTSİZLİK ANINDA ALLAH'I ANMANIN YARARI VAR MIDIR?

Doğru yoldan sapmış inkârcı zalimler, ahlâksız maddeciler azgınlık havası içinde günlerini gün ederken ansızın ölüm kokusu burunlarına gelmeğe başlar. Yüce Kudret o anda görevli meleklerle kudretini izhar edip her şeyin bittiğini, dünya şatafatının bir balon gibi söndüğünü, inanmışlara ettikleri zulüm ve işkencenin nasıl elim bir sonuç doğurduğunu o inkârcı zalimlere gösterir.

Cenâb-ı Hakk'ın tecelli eden kudret ve azameti karşısında boyun eğmekten başka çareleri kalmadığını gören inkârcı zâlimler, ister istemez teslim olup kötülük yapmadıklarını, sadece iyilik düşündüklerini söyleyerek bir defa daha küstahlıkta bulunurlar. Böylece pişmanlık her yandan onları kuşatır, gerçeği anlamaya başlarlar ve Allah'tan başka ibâdete lâyık hiçbir şeyin olmadığını sezerek O'nu anarlar. Ama ne çare, ömür sermayesi tükenmiş, ilâhlaştırdıkları kendilerinden çok uzaklarda kalmış, dostlar el, eteklerini çekmiş.. Ümitsizlik içinde Allah'ı anmaktan başka yol ve çare olmadığı iyice ortaya çıkmış.. Ne var ki, böyle anlardaki uyanıp silkinmenin, inanıp Hakk'a dönmenin hiçbir yararı olmaz. Nitekim Fir'avn yandaşlarıyla birlikte Kızıldeniz'in dalgaları arasında kalıp bütün ümitleri kesilince, İsrailoğulları'nın Rabbına inandığını söyleyerek bir kurtuluş ışığı aradı. Ama her şey bitmiş, yetenekler ilâhî direktifin hilâfına kullanılarak her türlü fırsat kaçırılmış bulunuyordu. O bakımdan Allah onun bu dönüş yapmasını, inanıp teslimiyet göstermesini kabul etmedi.

Allah herkesin niyetini ve amelini çok iyi bilir de ona göre karşılık verir ve gelecek hazırlar. Çünkü O'nun her işi hikmete dayalıdır, vereceği karşılık adâlet ve rahmetinin gereğidir. Kimseye zulmetmez. İnsanlar kendi

azgın nefislerine uyup İblîs'in peşine takılmakla kendilerine haksızlık ederler. Bu bakımdan herkes cennet ve cehenneminin anahtarını beraberinde taşır ve ölünce yine beraberinde götürür de ameliyle başbaşa kalır. Sonunda Allah'ın va'di gerçekleşir, hükmü kusursuz şekilde yerine gelmiş olur: **«İçinde ebedî kalacağınız Cehennem kapılarından giriniz. Büyüklük taslayıp gururlananların makamı ne kötüdür»** denilir.

NEDEN SONU GELMEYEN AZAP?

(فَادْخُلُوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدٖينَ فٖيهَا) **«O sebeple içinde ebedî kalacağınız Cehennem kapılarından giriniz!»**

Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, kâinatın tek yaratanı ve yegâne sahibidir. Her şey mutlak surette O'nun eseridir ve hepsi de O'nun damgasını taşımakta, O'na muhtaç durumdadır. Aynı zamanda en küçük parçadan en büyük parçaya kadar her şey O'nu tesbîh ve tenzîh etmekte, yaratıldığı kanuna bağlı kalıp yüklendiği proğrama göre hizmet vermektedir. O bakımdan Allah'ı inkâr etmek, O'ndan başkasını ilâhlaştırmak, kâinatta yer alan her varlığın hakkına saygısızlık, hattâ tecavüz sayılır. Bunun cezası sonu gelmeyen bir azâptır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'ı bırakıp başka şeylere tapanlar için elim bir akibetin hazırlandığı haber verildi. Ölüm anında meleklerin inmesiyle gerçeği anlamaya başlayan inkârcı sapıkların ister istemez teslimiyet gösterip Allah'ı anmalarının hiçbir yararı olmayacağı hatırlatılarak, ölmeden önce, ümitsizlik gelip kapıyı henüz çalmadan Hakk'a dönmenin ancak yararlı olacağına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'tan indirilen Kur'ân'ı mutlâk hayır kabul edip imân temeli üzerinde iyi ve yararlı amellerde bulunanlara âhirette sadece güzellik ve mutluluk va'dediliyor. Hazırlanan Adn cennetlerinin bazı özellikleri anlatılarak Allah'tan korkup kötülüklerden, zulüm ve inkârdan sakınanların mükâfatlarının çok büyük olacağı bildiriliyor. Sonra da bunların ölüm anındaki durumları konu edilerek meleklerin onlara selâm vererek yaklaşacakları ve şefkatla ruhlarını alacakları çok duyarlı bir anlatımla tasvir ediliyor.

——oOo——

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا
مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا
حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ
عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ
كَذٰلِكَ يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ
طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

M E Â L İ :

30— (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara, «Rabbınız ne indirdi?» denilince, «iyilik» derler. Bu dünyada güzel iş, hayırlı amelde bulunanlara iyilik ve güzellik vardır. Âhiret yurdu ise elbette daha hayırlıdır. Sakınanların yurdu ne güzeldir!

31— (O yurt) Adn Cennetleri'dir ki, onlara girerler. Altlarından ırmaklar akıp durur. Onlara o cennetlerde diledikleri şeyler vardır. İşte böylece Allah sakınanları mükâfatlandırır.

32— (O sakınanlar ki) tertemiz arınmış oldukları halde melekler canlarını alırlar da, «selâm size, yaptığınıza karşılık girin Cennet'e!» derler.

İNİŞ SEBEBİ

Kureyş kabilesinin ileri gelenleri toplanıp hac mevsimini değerlendirmek istediler. Sonra da şu karara vardılar: «Muhammed (A.S.) tatlı dilli, güzel konuşan bir adamdır. Birisiyle konuşunca aklını çelmekte ve kendi havası içine almaktadır. Biz soylu kişiler Mekke'nin giriş kapılarında oturalım, yolların başında duralım da beldemize gelen ziyaretçilerle görüşelim ve Mekke'de kaldıkları sürece Muhammed'le temas kurmamalarını telkîn

edelim; bu hususta az-çok temayülü olanları ikna etmenin yollarını araştıralım.» Böylece kararlaştırdıkları gibi yollara çıktılar, giriş kapılarında oturdular. Gelen gruplarla temas kurup Muhammed (A.S.) hakkında bilgi edinmek isteyenlere: «Sakın ha, onunla görüşeyim demeyin Çünkü o yalancı, büyücü ve aldatıcının biridir!» diyerek görüşmelerine engel olmaya çalıştılar. Ancak ziyaretçilerden bir kısmı verilen bilgiden tatmin olmadıkları için Mekke'ye girdiklerinde her şeyden önce Hz. Muhammed'in (A.S.) arkadaşlarıyla temas kurma yollarını aradılar ve böylece Onun hakkında bilgi topladılar. Ashab-ı Kirâm, Hz. Muhammed'e (A.S.) sadece hayır ve iyiliğin indirildiğini, Onun rahmetten başka şey getirmediğini uygun bir anlatımla gelenlerin kalp ve kafalarına işlediler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İYİLİĞİN KARŞILIĞI İYİLİKTİR

(وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ) **«(Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara, «Rabbınız ne indirdi?» denilince, «iyilik...» derler. Bu dünyada güzel iş, hayırlı amelde bulunanlara iyilik ve güzellik vardır. Âhiret yurdu ise elbette daha hayırlıdır. Sakınanların yurdu ne güzeldir!»**

İyiliğin hedefi mutlaka hayır ve mutluluktur. Aksini düşünmek yanlıştır. Yeter ki o iyilik, Hakk'ın rızası doğrultusunda gerçekleşmiş olsun. O halde bu istisnası olmayan genel bir kuraldır. Ama şu dünyada bu kuralın tam ve kesin geçerli olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Çünkü imân doğrultusunda iyi niyete dayalı yapılan iyiliklerin bazan felâketle, kötülükle karşılık gördüğü vakidir. Bu durum ise, sözünü ettiğimiz iyiliğin ve hayrın tabiatına ters düşmekte, hedefiyle olan ilgisini koparmaktadır.

O halde bu genel kuralın gerçekleşmesi herhalde gerekiyor. Dünyada gerçekleşmediğine göre, ikinci bir hayatı kabul etmemiz zarurî oluyor. O da kutsal kitapların ve bütün peygamberlerin haber verdiği âhiret hayatıdır. İşte ilgili âyetle bu incelik üzerinde duruluyor ve **«Dünyada güzel iş, hayırlı amelde bulunanlara iyilik ve güzellik vardır.»** buyuruluyor.

Bundan anlaşılan odur ki: İyiliğin her iki hayatta da karşılığı vardır. Dünyadaki karşılığı yine iyilik ve güzelliktir. Ancak bazı sebeplerden dolayı dünyada bu iyilik gerçekleşmiyorsa, mutlaka âhirette verilecek iyilik ve

(1) İbn Ebî Hâtim - Süddî - Mefatihü'l-gayb

güzellik çok daha hayırlı olacaktır.

İyiliğin karşılığı açıklandıktan ve dünyada gerçekleşmediği takdirde mutlaka âhirette gerçekleşeceği genel bir kural olarak belirlendikten sonra; o iyiliğe, güzelliğe gidileceği, kucak açılıp umulacağı bir günde, tecelli edecek ilâhî rahmetin tasvîri yapılıyor ve üç maddede özetleniyor:

1— Ömürlerinin son noktasına arınmış ve mânevî kirlerden paklanmış halde gelirler.

2— Kendilerini böylesine arındıran mü'minleri rahmet melekleri kabir ve âhiret esenliğini, mutluluğunu sembolize eden «Selâm» ile karşılarlar.

3— Güzel amellerine karşılık -ilâhî rahmet ve inâyetle- Cennet'e girin diye müjdelenirler. Şüphesiz ki bir fani için bundan daha büyük mutluluk olamaz.

Burada «Cennet'e girin!» sözünden maksat, Berzah âlemine yerleştikleri an, kıyâmet kopuncaya kadar kendileriyle Cennet arasında bir menfezin açılması ve o ebedî saadet yurdunun nefis kokusuyla taltif edilmeleridir. (1)

Diğer bir yorum da şöyledir: Sözü edilen mü'minler ileride mutlaka Cennet'e gireceklerdir. O bakımdan ileride olması kesin olan şeyi olmuş kabul etmek ilâhî âdettendir. Nitekim Kur'ân'da «Sûr'a üflendi» denilerek gelecekte mutlaka gerçekleşecek bir olay, gerçekleşmiş olarak ifade edilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'tan indirilen âyetleri mutlak iyilik ve hayır kabul edip iyi, yararlı amellerde bulunan mü'minlere büyük mükâfatların hazırlandığı açıklandı. Ölüm anında rahmet meleklerinin onları cennet ve saadetle müjdeleyecekleri haber verilerek mü'minlerin çok huzurlu bir hava içinde ruhlarını gelen meleklere teslim edeceğine işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcı zalimlerin hakkın sesine kulak vermedikleri konu ediliyor; böylelerinin ancak ölüm anında, ya da inecek bir azâp döneminde uyanabileceklerine atıf yapılıyor. Sonra da onların işledikleri kötülükler, ortaya koydukları kin ve haksızlıkların vakti saati gelince kendilerini çepeçevre kuşatacağı hatırlatılarak, ölmeden veya ilâhî azap inmeden dönüş yapmalarına fırsat veriliyor.

——oOo——

(1) Bu konuda geniş bilgi için bak : İki cilt halinde tercüme ettiğim el-İbriz'e

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَٓائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ
رَبِّكَ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ
وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾
وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ
مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذٰلِكَ
فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

M E Â L İ :

33— (O inkârcı azgınlar) ancak meleklerin kendilerine, (canlarını almak için) gelmelerini veya Rabbin emri (azâbı)nın (inmesini) beklerler. Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmederler.

34— Bu sebeple, işledikleri kötülükler, onlara yetişip dokunmuş ve alaya aldıkları şey de onları kuşatmıştır.

35— Allah'a ortak koşanlar dediler ki : «Eğer Allah dileseydi ne biz, ne de babalarımız O'ndan başkasına tapmazdık ve O'nun buyruğu olmaksızın bir şeyi de harâm kılmazdık.» Kendilerinden öncekiler de böyle (söylemiş, böyle) yapmışlardı. Peygamber'e düşen, sadece apaçık teblîğdir.

İNKÂRDA İNATLA ISRAR ETMEK

(هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ) **«(O inkârcı azgınlar) ancak meleklerin kendilerine (canlarını almak için) gelmelerini veya Rabbın emrini (azâbının inmesini) beklerler.»**

Allah'ın rahmeti hep önde gider. İnkârcı sapıkların bütün taşkınlıklarına rağmen, Allah'ın gazabı rahmetinin önüne geçmiyor. O nedenle de, inkârcıları tekrar tekrar uyarıyor : Neyi bekliyorsunuz, niçin bekliyorsunuz? Ömrünüzün sona erip ölüm meleğinin gelmesini mi, yoksa ilâhî azâbın inmesini mi? Bu iki durumda da size rahmet kapıları açılmaz, hiç birinize hayır yönelmez. Çünkü ümitlerin kopup hiçbir tutunacak dal kalmadıktan ve ömrün son kertesine gelip ölümle yüzyüze gelindikten sonra duyulan pişmanlığın, yapılacak dönüşün hiçbir yararı yoktur. Oysa siz henüz ölmeden, o noktaya gelmeden Rabbınız sizi doğru yola çağırıyor, rahmet kapısını açık tutarak tevbenizi kabul edeceğini va'dediyor. Başka hangi çağrıyı bekleyebilirsiniz? Zira o dâvet kâinatın yegâne sahibinden geldiğine göre, ona olumlu cevap vermek selim aklın, sağlam idrâkin gereği değil midir? Bundan daha şerefli ve ümit verici bir başka davet olabilir mi?

İşte âyetin ışığında yaptığımız bu açıklama ve yorum, ilâhî rahmetin insanlara nasıl yöneldiğini çok açık biçimde göstermektedir.

Daha önceki kavim ve milletler de bu iki acıklı sonucu beklemekte ısrar etmişlerdi. Oysa ölüm melekleri gelince dönüşlerinin hiçbir yarar sağlamadığı çok açık şekilde bildirilmiş ve böylece onların peygamberlerin uyarılarına kulak vermemelerinin neticesinin çok acıklı olduğu açıklanmıştır. Kısacası onlar da inkârda inat ve ısrar etmelerinin kurbanı olmuşlardır. Geçmiş olaylardan öğüt ve ibret almayan inkârcıların da aynı akibetle karşılaşacakları muhakkaktır. Çünkü ölüm veya ilâhî azap geldiği an, artık onu geri çevirmek mümkün değildir.

Bütün bu beyânlardan anlaşılan şudur: Allah, insanları doğru yolu seçecek yeteneklerle donatmıştır. Ayrıca yol gösteren, uyaran ve müjdeleyen peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiştir. Sonra da onlara cüz'i irâde vererek doğumla ölüm noktaları arasında onları serbest bırakmıştır. Artık kim doğruyu seçerse kendi lehine, kim de eğri yolu seçerse kendi aleyhine seçmiş olur.

İNSAN İYİLİĞE VEYA KÖTÜLÜĞE ZORLANIYOR MU?

(وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا ...) «Allah'a ortak koşanlar dediler ki : «Eğer Allah dileseydi ne biz, ne de babalarımız O'ndan başkasına tapmazdık...»

Allah hakkında sağlıklı ve doğru bilgiye sahip olmayan ve O'nun birliğine inanmayan putperestler, Peygamber (A.S.) Efendimiz aleyhine çevirdikleri entrikalar, kurdukları hile ve düzenler istedikleri ürünü vermeyince, bu defa iyilik ve kötülük işlemekte, putlara tapınmakta, bazı şeyleri helâl, bazılarını haram saymalarında ne kendilerinin, ne de babalarının hür irâdelerinin rol oynamadığını; her şeyin ilâhî iradeyle gerçekleştiğini, kendilerini bu gibi şeylere itenin bizzat Allah olduğunu söylemek suretiyle bütün kusur ve günahları Allah'a izafe etmeğe çalıştılar.

Müşrikler bu iddialarıyla, peygamber gönderilmesine, kitap indirilmesine gerek olmadığını anlatmak ve Kur'ân'ın ancak eskilerin masalları; Hz. Muhammed'in (A.S.) de bir şair, ya da büyücü olduğunu kafalara yerleştirmek istiyorlardı. Daha doğrusu onların bu iddialarında çok sinsi bir maksat yatıyordu.

İlgili âyetle, onların bu gibi saçmalıkları reddedilirken daha önceki milletlerin ve kavimlerin de peygamberlerine karşı böyle saçma iddialarla karşı koydukları hatırlatılıyor ve sonra da onlara gereken cevap şu âyetle veriliyor : **«Peygambere düşen, sadece apaçık teblîğdir.»**

Konuyu biraz daha açıklayalım : Allah insanları hem melekî, hem de hayvanî sıfatlarla donattıktan, onlara akıl, zekâ, irâde, duygu ve düşünce yetenekleri verdikten sonra, kendilerini hür irâdeleriyle başbaşa bırakmış, yardımcı olarak da kitap indirmiş ve o kitabı dosdoğru teblîğ eden peygamber göndermiştir. Hiçbir peygamber insanların irâdelerini zorlama yetkisine sahip değildir. Onlar arada uyarıcı, doğru yolu gösterici vasıtalar olarak teblîğ ve irşatla görevlidirler. Böyle bir ortamda her insan kendi hür irâdesiyle ya doğru yolu seçer, ya da sapıklık içinde bocalayıp kalır.

Allah'ın rahmet ve yardımı ise, Allah'ın sünnetine uyanlara, O'nun koymuş olduğu hayat kanunlarını bilenlere, tehlikeli sınırla, tehikesiz sınırları ayırt edenlere yönelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkârcı azgınların, sapık müşriklerin çoğunun ancak ölüm geldiğinde uyanabilecekleri konu edildi. İşleyegeldikleri kötülüklerin, sergiledikleri zulüm ve rüsvaylığın bir gün kendilerini çepeçevre kuşatacağı hatırlatılarak ölmeden önce hakikatı görüp dönüş yapmalarının kendi lehlerine olacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, her ümmete doğru yolu gösteren peygamber gönderildiği konu ediliyor. Doğru yolu seçmeyen inkârcı zâlimlerin yerle bir edildiği ve bir kısmının kalıntılarının yer yer tarihin o dönemini ibretli yanlarıyla yansıttığı belirtiliyor. O bakımdan yıkılıp yok edilen milletlerin kalıntılarını özellikle inkârcıların gezip görmeleri tavsiye ediliyor. Sonra da öldükten sonra dirilip kalkmayı inkâr edenlerin ısrarlı iddiaları reddedilerek onun bir va'd olduğuna dikkatler çekiliyor.



وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ
وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ
مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ
لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ
جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ
حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ

ٱلَّذِى يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ كَانُوا۟
كَٰذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَىْءٍ إِذَآ أَرَدْنَٰهُ أَن نَّقُولَ لَهُۥ
كُن فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

M E Â L İ :

36— And olsun ki, her ümmete, «Allah'a kulluk edip tapın, azdırıp saptırıcılardan kaçının!» diyerek (uyarıda bulunan) bir peygamber gönderdik. Onlardan kimini Allah doğru yola eriştirdi; kiminin de üzerine sapıklık (damgası vurulması) hak olmuştu. O halde siz yeryüzünde gezip dolaşın da (Hakk'a karşı gelip peygamberleri) yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün.

37— Sen onların doğru yola erişmelerini ne kadar çok arzu etsen, yine de Allah saptıracağı kimseleri doğru yola iletmez ve onlara yardımcılar da yoktur.

38— «Allah, ölen kimseyi tekrar diriltip kaldırmaz» diyerek olanca yeminleriyle Allah adına yemin ettiler. Hayır, bu, Allah üzerine hak bir va'ddir; ne var ki insanların çoğu bilmezler.

39— (Diriltip kaldıracak) ki, onlara, hakkında ayrılığa düştükleri şeyi açıklasın; inkâr edenlerin de kendilerinin yalancılar olduklarını bilsinler.

40— Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, sözümüz ona sadece «ol!» dememizdir; o da hemen oluverir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Cevzî'nin tesbitine göre : Müslümanlardan bir adamın, müşriklerden birinde alacağı vardı. Ona uğrayıp hesap görmeğe başladıklarında, Müslüman : «Canım benim umduğum ölümden sonraki hayattır.» diye bir söz kullandı. Müşrik onun bu sözüne itiraz ederek şöyle dedi : «Allah'a and olsun ki, ölümden sonra bir daha dirilme, hesap verme ve benzeri şeyler yoktur. Hayat, sadece dünya hayatıdır.»

Bunun üzerine 38. âyet indi. (1)

(1) Lübabu't-te'vil : 3/115 - Kurtubi : 10/105

İLGİLİ HADÎS

Kudsî Hadîs/Cenâb-ı Hak buyurdu :

«Âdemoğlu bana dil uzatıyor. Oysa bu ona yakışmamaktadır. Beni yalanlıyor. Bu da ona yakışmaz. Bana dil uzatması, benim evlât edindiğimi iddia etmesidir. Beni yalanlaması, «Allah ilk baştan yarattığı gibi, öldükten sonra artık insanı diriltip kaldırmaz» demesidir. Oysa ilk yaratmak ikinci yaratmaktan bize daha kolay değildir.» (1)

HER ÜMMETE BİR PEYGAMBER GÖNDERİLMİŞTİR

(وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا) «And olsun ki, her ümmete, Allah'a kulluk edip tapın; azdırıp saptırıcılardan kaçının! diyerek (uyarıda bulunan) bir peygamber gönderdik.»

Peygamberleri genel ölçü ve anlamda üç grupta toplamak mümkündür :

1— Kendilerine semavî kitap verilen ve onu teblîğ ve yürütme ile görevlendirilenler.

2— Kendilerinden önceki peygambere indirilen kitabın hükümlerini teblîğ etmekle görevli olanlar.

3— İnen vahiy ile kendilerine ahlâkî kurallar, düzenli hayat ve âhiretle ilgili bilgiler verilen ve gönderildikleri ümmeti irşatla görevlendirilenler. Bunlara kitap indirilmediği gibi, kendilerinden önceki kitapları teblîğ etme görevi de verilmemiştir. Bunlar daha çok uzak ülkelerde olup, daha önce indirilen kitabı ele geçirme imkânlarından mahrum olanlardır.

Yukarıdaki âyetle bu üç gruba da işâret edilmektedir. Ancak her kasaba ve millete daha çok üçüncü gruba dahil olan peygamberlerden gönderildiğinde şüphe yoktur.

Ayrıca yeryüzünde bugünkü imkânların ve seri vasıtaların eski çağlarda bulunmadığını dikkate alırsak, az yukarıda belirttiğim gibi, yeryüzündeki kavim, ümmet ve milletlere devamlı peygamber gönderildiği halde, çoğunun birbirleriyle temas kurma, zahirî bir haberleşme sağlama imkânları olmamış ve böylece uzak bir ülkede bulunan peygambere indirilen kitabı diğer bütün ülkelerde teblîğ etme görevi verilmemiştir. Böylece her

(1) Buharî/tefsir : 1/112 - Nesâi/cenâiz : 117 - Ahmed: 2/317, 350, 394

peygamber bulunduğu yerde, ilâhî vahye göre, insanları Allah'ın varlığını, birliğini tasdîka çağırmış ve birtakım ahlâkî kurallarla helâl ve haramla ilgili hükümleri teblîğ etmekle yetinmiştir.

Fâtır sûresinde bu konuya biraz daha açıklık getirilerek şöyle buyuruluyor : **«Hiçbir ümmet millet yoktur ki, içlerinden, (gelecek felâkete, inkâr ve sapıklıklarındaki inatlarına karşı) uyarıcı bir peygamber gelip geçmiş olmasın.» (1)**

Haberleşme imkânları doğup gelişmeğe başlayınca, Cenâb-ı Hak artık her kavim ve ümmete, kabile ve millete ayrı ayrı peygamber göndermeyip bütün insanlara ve milletlere Allah'ın son mesajını teblîğ edecek bir tek peygamber göndermeyi irâde etmiştir. Kur'ân'da bu husus şöyle belirtilmektedir: **«(Ey Peygamber!) Biz seni bütün insanlara ancak (rahmetin) müjdecisi, (azâbın) uyarıcısı olarak gönderdik. Ama insanların çoğu bilmezler.» (2)**

Ne var ki, her kasaba halkı veya millet ve ümmet kendilerine gönderilen bu uyarıcı elçilere kendi dil ve kültürlerine göre ayrı ayrı isimler vermişlerdir. Kimi öğretici, kimi uyarıcı, kimi filozof, kimi peygamber, kimi mürşit demiştir. Kur'ân bu elçiler hakkında daha çok şu iki ismi kullanmıştır: Nebi - Resûl.. Peygamber ismi ise, Farsçadan bize geçmiştir, Nebî ismine karşılık kullanılır ki, haber getiren demektir.

Böylece her kavim ve ümmete peygamber gönderilmişse de, çoğu onların teblîğ ettiği ahlâkî kuralları, helâl ve haramla ilgili hükümleri ve her şeyin başında Allah'ın varlığını ve birliğini, kendi inançlarına, âdet ve geleneklerine, sefih yaşayışlarına ters görerek reddetmiştir. Çünkü peygamberlerin getirip teblîğ ettikleri esas ve prensipler insan ruhunun yüceliğiyle eşdeğerde olup, akıl yoluyla kalp ve kafalara işlenmek özelliğini taşıyordu. Halkın yaşayışı ise, nefis doğrultusunda olup duygu ve şehvete yönelik idi.

Bu düzeyde olan toplumların ilâhî buyruklarla uyum sağlayabilmeleri için yıllarca irşat edilip eğitilmelerine ihtiyaç vardır. O da inkârları önyargı haline gelmemiş, kafalarında köklü bir karanlık oluşmamışsa, o takdirde olumlu sonuç alınabilir. Aksi halde Nuh Peygamber'in (A.S.) kavmi ile Fir'avn ve yandaşları gibi her geçen gün küfür ve inatları artabilir.

Tabii bu arada Cenâb-ı Hakk'ın hidâyet yolunu açması başta gelen olumlu tesirdir ki, dilediği hakkında tecelli ettirir. Şu demektir ki, az-çok

(1) Fâtır Sûresi : 24
(2) Sebe' Sûresi : 28

aklını, idrâkini kullanıp kendini hidâyetin tecelli edeceği çizgiye getirenler, Allah'ın bu lütfundan nasiplerini alabilirler. Aksine bir yol izleyip ileri çizgiye değil, gerideki çizgiye kendilerini itenler o lütufdan mahrum kalırlar.

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlerle ilgili açıklamada bulunduktan sonra yaşamakta olan insanlara sesleniyor : İbret ve öğüt almak istiyorsanız, yeryüzünde gezip dolaşın da Cenâb-ı Hakk'a karşı gelip peygamberleri ve mürşitleri yalanlayan donuk kalpli, silik vicdanlı, karanlık kafalı kavim ve milletlerin sonlarının ne olduğunu tarihî harabelere bakıp görün. Onların çoğu insanlıklarına yakışmayanı, ruhlarının taşıdığı fıtrat cevherine ters düşeni yapmışlar, hayat kanunlarını çiğneyip sünnetullaha uymamışlardı. Bu yüzden Allah'ın cârî kanunu onlar hakkında hükmünü yürütmüştür. Geride sadece kötü bir isim ve yıkılan medeniyetlerinin (!) kalıntıları kalmıştır.

DOĞRU YOLA İLETMEK ALLAH'A AİTTİR

(إِنْ تَحْرِصْ عَلٰى هُدٰيهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدٖي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرٖينَ) **«Sen onların doğru yola erişmelerini ne kadar arzu etsen, yine de Allah saptıracağı kimseleri doğru yola iletmez ve onlara yardımcılar da yoktur.»**

İnsanlarla Allah arasında «hidâyet» sınırı vardır. Bu sınıra yalnız akıl ve duyularla ulaşmak çok zor, hattâ çoğu zaman imkânsızdır. Ancak her zaman bunun istisnalarının bulunduğunu ve bulunabileceğini unutmamak gerekir. O nedenle Cenâb-ı Hak insan aklını, düşünce ve duygularını hakikate çevirip yönlendirmek için kitap indirmiş ve onu tebliğ eden peygamber göndermiştir. Böylece peygamberin uyarı ve irşadı sözünü ettiğimiz sınıra yaklaştırıcıdır, fakat tam eriştirici, yani doğru yola sokucu değildir. Çünkü peygamberin görevi, hidâyet sınırını gösterip tanıtmak ve ona yaklaşma yöntemlerini öğretmektir. Doğru yola eriştirmek ise Allah'a aittir. O bakımdan peygamber kendisine ayrılan sınırda tebliğ ve irşat görevini sürdürür, gerisini Allah'ın yüksek irâdesine ve hidâyetle tecellisine bırakır.

O halde peygamber görevini yapar; kul da kendini, aldığı bilgi, ışık ve eğitimle hidâyet sınırına yaklaştırırsa, Cenâb-ı Hakk'ın sünneti gereği, onun elinden tutup doğru yola eriştirmeyi rahmetinin tezahürü olarak gerçekleştirir.

Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz, şüphesiz ki âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. O bakımdan kalbi insan sevgisiyle dolup taşar, onların doğru yola erişmelerini çok arzu eder, bu doğrultuda büyük gayretler sarfeder-

di. Cenâb-ı Hak, ilgili âyetle bu husustaki sünnetinin ölçüsünü belirterek, herkesin kendi sınırında kalıp görev yapmasını hatırlattı; fazla sıkılıp arzu etmenin, üzülüp bir an önce sonuç almanın gereği olmadığına şöyle işârette bulundu : **«Sen onların doğru yola erişmelerini ne kadar çok arzu etsen, yine de Allah saptıracağı kimseleri doğru yola iletmez..»** Çünkü onlar kendi kendilerine yardımcı olmamışlar ve verilen imkânlardan yararlanmak suretiyle kendilerini hidâyet sınırına yaklaştırmamışlar, bu konuda bir gayretleri de görülmemiştir. Aksine ondan hep uzaklaşmaya çalışmışlar, durmadan gerideki çizgiye kendilerini itmişlerdir. O bakımdan Cenâb-ı Hak onlara yardımcı olmaz, hidâyete erişmelerinden yana tecellide bulunmaz. Sapıklıkları, inkâr ve azgınlıkları, inat ve hezeyanları her taraftan onları kuşatmıştır. Böylece hidâyet sınırı çok uzaklarda kalmış, araya aşılması zor engeller girmiştir.

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLİP KALKMAK

(وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ ..) **«Allah, ölen kimseyi tekrar diriltip kaldırmaz, diyerek olanca yeminleriyle Allah adına yemin ettiler. Hayır, bu, Allah üzerine hak bir va'ddır. Ne var ki insanların çoğu bilmezler.»**

Öldükten sonra insanların diriltilip kaldırılması, Allah'ın kurduğu düzenin kopmaz bir parçası, hayat zincirinin tamamlayıcı bir halkası ve ilâhî tecellinin ayrılmaz bir safhasıdır. İlâhî kanunların şaşması, değişmesi ve değiştirilmesi düşünülemez. Çünkü mümkün değildir. Allah bir şey hakkında hükmetmişse, bir şeyin geçmiş ve geleceğini ezelî ilmiyle tesbit edip belirlemişse, artık onu durduracak, kader çizgisinden uzaklaştıracak bir kuvvet yoktur.

Güneş ailesinde yer alan dünyamızın, en son hesaplara, yani radyoaktif saat metoduna göre, beş milyar yaşında olduğu anlaşılıyor. Birçok püskürük kütleler içerisinde, radyoaktif bir madde olan uranyum (U 238) in parçalanmasından meydana gelen ve kimyasal bakımdan kararlı bir madde olan kurşun (Pb 206) bulunmaktadır. Uranyum'un parçalanma hızı sabittir. Bu hız «yarılanma süresi» adı verilen zaman biriminde ölçülüp dünyamızın yaşı belirlenir. Meselâ bir miktar uranyum atomlarını şişeye koyduğumuz andan itibaren parçalanmaya devam edecek ve 4,5 milyar yıl sonunda şişedeki atom sayısı yarıya düşmüş olacak.

Uranyum ile kurşun atomlarının miktarı 2/1 oranında bulunduğuna göre, kurşun kararlı bir maddedir. Uranyumun parçalanma hızı ise sabit-

tir. O halde elde edilen kütlenin yaşını hesaplamak kolaylaşır.

Demek istiyoruz ki, beş milyar yıldan beri güneş ailesi vardır ve hizmetini aksatmadan sürdürmektedir. Bu ilâhî düzenlemedir ki, sapmadan, hedefinden ayrılmadan yaratıldığı amaç doğrultusunda O'nun varlığını ve birliğini yansıtmaktadır.

Belli bir süreden sonra sistemin değişmesini gerektiren ilâhî plân harekete geçer ve eski sistem yıkılıp yerini yeni sisteme terkeder. Bu defa yeni plân ve kanun hükmünü yürütmeğe başlar ve bu değişme ile kıyâmet denilen olay meydana gelmiş olur.

Ölmemizin bağlı bulunduğu kanun da kıyâmete yakın ikinci sistem ve düzene ayak basmamız için yerini ikinci bir kanuna bırakır. Bu defa o yeni kanun ve bağlı bulunduğu plân hükmünü yürütmeğe başlar. Yeni sistem ve düzenlemenin yeni şartlarına uyum sağlayacak yeni bir beden oluşur da bize yeniden hayat verir. Uranyum nasıl sabit ölçüdeki bir hızla parçalanıyorsa, boşluktaki sistemler de ayrı biçimde belirlenmiş süre içinde parçalanıp dağılma kanununa bağlanmıştır.

Kur'ân ilgili âyetle kıyâmetin sadece iki sebebini açıklamakla yetinmiştir. Diğer sebeplerini ise, başka sûrelerde açıklar. Buradaki iki sebebi şöyle özetleyebiliriz :

1— İnsanların, hakkında ayrılığa düştükleri şeyin içyüzünü açıklamak, haklıyı haksızdan ayırt etmek ve herkesin sınırını bildirip niyet ve ameline göre karşılık vermek;

2— Hakk'ı yalanlayıp kıyâmeti inkâr edenlerin yalancı olduklarını ortaya koymak için Allah'ın va'di (verdiği söz) böylece yerine gelmiş olur.

«OL» EMRİ

(إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ ..) **«Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, sözümüz ona sadece «ol!» dememizdir; o da oluverir.»**

Varlık âleminde illiyet prensibi câridir. Olaylar illet ve sebeplere bağlanmıştır. Ama illetleri vücuda getiren nedir? Örneğin su maddesinin meydana gelmesi H_2O formülün gerçekleşmesine bağlıdır. Hidrojenle oksijenın belli oranda bir araya gelmesiyle su maddesi oluşur. Bu formülü diğer bir deyimle illiyeti meydana getiren kudret nedir? İlim bize suyu oluşturan maddeleri, onların hangi oranda bileştiklerini ve her birinin özelliğini tesbit etmektedir. Ama bu iki değişik maddeyi belli sebeplerle ve oranlarda

bir araya getiren kanunu, proğramı kim idâre etmektedir? İlim bu soruyu cevapsız bırakmaktadır.

İşte Kur'ân bu kanunu ve proğramı da, onun bir araya getirdiği değişik maddelerin yapılış sebep ve illetlerini de «ol!» emrine bağlamaktadır. Cenâb-ı Hak bir şeyi irâde ettiğinde, önce sebep ve illetlerini «ol!» emriyle oluşturur. Sonra o sebep ve illetleri yine «ol!» emriyle bir araya getirir de irâde edilen şey vücut bulur.

Bu arada unutulmaması gereken bir husus da şudur: «Ol» emriyle gerek sebeplerin oluşup harekete geçmesi, gerekse istenilen maddelerin bir araya getirilip irâde edilen nesnenin oluşması için Cenâb-ı Hak sayılarını bilemediğimiz melekleri görevlendirmiştir. Onlar «ol!» emrinin gereğini belli bir plân ve proğrama göre yerine getirirler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, her ümmete doğru yolu gösteren, tehlikelere karşı onları uyaran peygamber gönderildiği anlatıldı. Böylece her milletin mutlak anlamda peygamber irşadına muhtaç bulunduğuna işâretle yaşamakta olan milletler uyarıldı.

İnkâr ve haksızlıkta ısrar edip Hakk'ı yalanlayan milletlerin elim akibetini görmek için yeryüzündeki tarihî harabeleri gezip görmeleri tavsiye edildi. Sonra da beşer ruhunu tatmin eden, insanın içinde hem ümit ışığını yakan, hem disiplin sağlayan âhirete inanmanın önemine parmak basıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, kendilerini küfür bataklığından Allah'ın yardımıyla çıkarıp imân selâmetine erişen ashab-ı kiramın, Allah, Peygamber ve Din uğrunda yurtlarını, yakınlarını, mal ve dostlarını terkedip hicret etmeleri üzerinde duruluyor ve buna karşılık kendilerine büyük âhiret mükâfatı hazırlandığı gibi, dünyada da şerefli, itibarlı yer ve yurt verileceği açıklanıyor. Sonra da her durumda Allah'a güvenip dayanmanın yüksek bir irfandan kaynaklandığı üzerinde durularak yaşamakta olan mü'minlere en sağlam kıstas veriliyor.

——oOo——

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا
لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

M E Â L İ :

41— Onlar ki zulme uğradıktan sonra Allah yolunda (O'nun rızası uğrunda) hicret ettiler; şanıma and olsun ki, onları Dünya'da güzel (yere) yerleştiririz; Âhiret'in mükâfatı ise çok daha büyüktür. Eğer (hicretten geri kalanlar bunu) bilselerdi (bir saniye bile durmak istemezlerdi).

42— Onlar ki, sabrettiler ve sadece Rablarına güvenip dayandılar, (elbette mükâfatları çok büyük olacaktır).

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetler, Mekke'de, İslâmiyeti kabul edip «Tevhîd İnancı» doğrultusunda kendilerini Allah yoluna vakfeden ve o yüzden zalim putperestler tarafından ağır işkencelere uğratılan ve sonunda Hz. Peygamber'in (A.S.) emriyle Mekke'den hicret eden Bilâl, Süheyb, Habbab ve arkadaşları hakkında inmiştir. (1)

Bu bahtiyarlar ve diğer muhacirlerin çoğu fakir ve kimsesiz kimselerdi. Allah ve Peygamberinden başka dayanacakları bir yer, yardım görecekleri bir kuvvet mevcut değildi. O bakımdan övgüye lâyık görüldüler. Medine gibi güzel bir beldeye yerleşme imkânına eriştiler ve böylece Allah'ın onlara va'dettiği şey de gerçekleşmiş oldu.

Bilindiği gibi, ashab-ı kirâm Mekke döneminde iki defa hicret olayıyla karşılaştılar. Birinci defa Habeşistan'a, ikinci defa daha büyük ve umumi çapta Medine'ye.. İlgili âyetle bu iki hicrete katılanlar övülerek ilâhî rızaya mazhar oldukları belirtiliyor.

---

(1) Esbab-ı nüzûl - Lübabu't-te'vîl

İLGİLİ HADÎS

«Ameller ancak niyetlere göre sıhhat kazanır, değer ölçüsünü bulur. Kimin hicreti (niyet ve maksadı) Allah ve Peygamberine ise, onun hicreti Allah'a ve Peygamberinedir. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık veya nikâhlayacağı bir kadın ise, onun da hicreti, niyet edip yöneldiği şeyedir.» (1)

ALLAH YOLUNDA HİCRET EDENLER

(وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا) **«Onlar ki zulme uğradıktan sonra Allah yolunda (O'nun rızası uğrunda) hicret ettiler..»**

İmanlarını Allah rızasıyla süsleyen bahtiyarlardır ki, her şeylerini Allah yolunda, din uğrunda feda etmekten kaçınmamışlardır. Gerçek değerinin takdir edilmesi cidden çok zor olan imân cevheri, az kişilere nasip olan büyük bir lütuftur. Ona sahip olmak kolay iş değildir. Fedakârlık, ferağat-i nefs, sabır ve tevekkül ister. Bu vasıflar düzeyine kendini eriştiremiyen kimse, o cevhere nasıl sahip olabilir?

İlgili âyetle, ashab-ı kiramın zulme uğradıkları ve o yüzden Allah yolunda yurtlarını, mallarını bırakıp hicret ettikleri övgü ile anılırken, onlara iki ayrı güzel ve mutlu yurdun hazırlandığı müjdeleniyor:

a) Dünyada imân ve din hürriyetine yer verildiği, saygı duyulduğu bir ülke..

b) Âhirette de Cennet denilen ebedî saadet yurdu..

DÜNYADA EN GÜZEL ÜLKE

(لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً) **«Şanıma and olsun ki, onları dünyada güzel (yere) yerleştiririz.»**

Dünya hayatında gerçek mü'minler için en güzel ülke, din, imân ve vicdan hürriyetine saygı gösterilen yerdir. Medine, mü'minlere bu güzel havayı teneffüs ettirmesi bakımından İslâm'da ilk din hürriyetine saygı ve

(1) Buharî/bed-i vahiy : 1, ıtık : 6, menakıb: 54, talâk: 11, eyman : 23, hiyel : 1- Müslim/imaret : 155- Ebû Davud/talâk: 11- Nesâî/taharet : 50, talâk: 24, eyman: 19- İbn Mâce/zühd : 26

itibar gösterilen bir belde olma şerefini taşımaktadır.

Bunun için mü'minlere uygun en güzel yeri, tefsîrlerimiz ve ilim adamlarımız altı madde halinde tesbit edip açıklamışlardır :

1— Yerleşilen güzel yer, Medine idi. Bu bir misal ve ölçüdür.

2— Güzel rızka, helâl lokmaya erişme imkânlarını sağlamaya uygun vasat.

3— Düşmana karşı hazırlanma fırsatı ve başarıya erişme ortamı.

4— İslâm şehir devletinin temelini atmaya, statüsünü hazırlamaya yardımcı olan bir toplum.

5— Örnek alınacak feyizli hizmetlerin gerçekleşmesine elverişli zaman ve zemin.

6— Allah rızasının her konuda ön plâna alındığı, insanın insana bu doğrultuda saygı duyup değer verdiği; din kardeşliğine anlam kazandırıldığı kutsal havanın mevcudiyeti.

İşte Medine-i Münevvere bu altı şart ve sıfatı kendinde taşıyordu. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, doğum yeri ve atalarının ülkesi olan Mekke'yi fethettikten sonra da Medine'de kalmayı tercîh etmiş ve onu şöyle övmüştür : **«Medine İslâm'ın kubbesi, imân ülkesi, hicret yurdu, helâl ve haramın (sınırlarının iyice belirlenip) hazırlandığı yerdir.» (1)**

Hicretin bunca fazîletleri ve âhiretteki büyük mükâfatları, müşrikler tarafından bilinip inanılsaydı, o fakir mü'minlere işkence etmez, onlarla aynı sofrada, aynı mecliste oturmaktan şeref duyarlardı. Hicret etmekte geciken mü'minler de bunun ecrini bilmiş olsalardı, bir dakika durmaz, Mekke'yi terkederlerdi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, imân selâmetine erip Allah yolunda hicret edenler övüldü ve onların o günkü müstesna hâli güzel bir misal olarak verildi. O bahtiyarlara hazırlanan mükâfatın önemine parmak basılarak Allah'ın mü'minlerden yana olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, peygamberliği inkâr eden müşriklere, bu hususu, tarihi çok iyi bilen ilim adamlarından, kutsal kitapları bilen din âlimlerinden sorup öğrenmeleri tavsiye ediliyor. Peygambere ve İslâm'a tuzak ku-

(1) Taberânî/el-Evsat : Ebû Hüreyre (R.A.)den - Camiussağîr : 1/185

ranlar uyarılıyor; daha da ileri gidip ilâhî gayrete dokundukları, sünnetullahın çizdiği sınırı aştıkları takdirde ilâhî hışmın ineceği haber veriliyor. Böylece İslâm'ın yakında başarıya erişip zafer sağlayacağı, küfrün baş-aşağı gelip zillet ve hüsrana uğrayacağı kapalı şekilde anlatılıyor.

——oOo——

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوح۪ٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ
الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ
الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾
اَفَاَمِنَ الَّذ۪ينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ
اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ ف۪ي
تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٤٦﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ فَاِنَّ رَبَّكُمْ
لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿٤٧﴾

M E Â L İ :

43-44— Senden önce de ancak kendilerine vahiy ettiğimiz adamları birçok belge, mu'cize ve kitâplarla gönderdik. Eğer (bu konuları) bilmiyorsanız ilim ehlinden sorun. Sonra da kendilerine parça parça (halinde) indirileni insanlara açıklayasın diye Zikri (Kur'ân'ı) indirdik; ola ki düşünürler.

45— Durmadan fena işler düzenleyip tuzak kuranlar, Allah'ın kendilerini yere batırmasından veya bilmedikleri bir yerden azâbın kendilerine gelmesinden güven içinde midirler?

46-47— Veya dönüp dolaşırlarken, kendilerini (ilâhî azâbın) yakalayıvermesinden -ki (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir- veya korku ve endişe üzere eksile eksile bir durumda bulunurlarken, kendilerini tutuvermesinden emniyette midirler? Şüphesiz ki Rabbiniz çok şefkatlı, çok merhametlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'nin azgın inkârcıları, sapık müşrikleri, Allah'ın bir insanı elçi göndermekten çok yüce olduğunu belirtip: «Mutlaka bir elçi göndermesi gerekiyorsa, elbette Muhammed'i değil, bir meleği göndermesi uygun olurdu» diyerek son peygamberin risâletini bütünüyle ret ve inkâr ettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Kur'ân, onlara: «Eğer bu gerçeği bilmiyorsanız ilim ehline, Yahudi ve Hıristiyan din âlimlerine sorun. Çünkü her iki kitap da insanlardan olan peygamberlere indirilmiştir ve her iki kitapta da Allah'ın insanlardan seçip görevlendirdiği peygamberlerden söz edilmektedir.» diyerek biraz olsun akıllarını kullanmalarını, kafalarındaki küfür pasını silip gerçeği görmelerini telkîn ediyor.

İLGİLİ HADÎS

«Allah (c.c.) zalime biraz mühlet verir; derken onu yakalar. Yakalayınca da artık kurtulamaz.» (2)

PEYGAMBERLER ERKEKLERDEN SEÇİLMİŞTİR

(وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ) **«Senden önce de ancak kendilerine vahiy ettiğimiz adamları birçok belge, mu'cize ve kitaplarla gönderdik.»**

İlgili âyetle, gönderilen peygamberin «ricâl» olduğu belirtiliyor. Bilindiği gibi «ricâl», «recül»ün çoğuludur ve insanlardan sadece erkekler hakkında kullanılan bir isimdir. (3)

Bundan da anlaşılıyor ki, kadınlardan peygamber gönderilmemiştir. Sebebi ise açıktır. Şöyle ki : Peygamberlik çok ağır ve o nisbette meşakkat-

(1) Lübabu't-te'vîl

(2) Buharî/tefsîr : 5/11 - Müslim/birr: 26- Tirmizî/tefsîr: 2/11- İbn Mâce/fiten: 22

(3) Bilgi için bak : Mu'cemü Müfredati Elfazi'l-Kur'ân : recül maddesi

li bir görevdir. İşin içinde işkenceden, ölüm tehdidine; ölümden sürgüne kadar her türlü belâ ve mihnet mevcuttur. Yaratılışları gereği, kadınlar erkekler kadar dayanıklı değildirler. Daha çok duygusaldırlar. Sonra da kadının erkeklerin karşısına çıkıp onları yönlendirmesi, onlarla gizli ve açık toplantı yapması söz konusudur ki, bunun birtakım sakıncaları olabilir, hatta peygamberlik şeref ve vakarına leke sürülmesine yol açabilir.

İNDİRİLEN ZİKİR

(وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) **«Sonra da kendilerine parça parça (halinde) indirileni insanlara açıklayasın diye Zikri indirdik..»**

Kur'ân'ın birkaç yerinde Peygamber'e (A.S.) indirilen kitaptan «zikir» diye söz edilmektedir. Zikir: Hatırlama, kalbe doğma, dil ile anma gibi mânalara delâlet ettiği gibi, kitap, bilgi, öğüt, uyarı gibi manalarda da kullanılmıştır. Ayrıca Allah'ı, 99 isminden biriyle anma, tesbîhte bulunma manalarını da içermektedir.

Kur'ân'a «zikir» denilmesi, önceki semavî kitapları ve peygamberleri anıp hatırlattığına, Allah'ın isimlerine yer verip onları anmamıza vesîle olduğuna, öğüt ve uyarıyla ilgili birçok hükümler taşıdığına yöneliktir.

KUR'AN'IN İNDİRİLMESİNİN HİKMET VE SEBEPLERİ

Kur'ân: Taşıdığı hükümlerin, öğüt, ibret, va'd ve vaîdlerin; kıssa ve tarihî olayların; fizikötesinden verdiği bilgilerin; Allah ve âhiretle ilgili beyânların tümüyle kalplere şifa, kafalara aydınlık verecek ölçü ve muhtevada indirilmiştir. Böylece Kur'ân, kapsadığı çok yönlü hükümler ve bilgilerle insanlara iki hayatın önemini öğretme; doğru yolu gösterme, tehlikeli yola karşı uyarma; ruhla beden, maddeyle mâna, dünya ile âhiret arasında denge ve düzen kurmalarını sağlama hikmetiyle dopdolu bir kudrettedir.

O halde bütün bunlardan maksat, tebliğdir. Kur'ân'ın çok zengin mânevî sofrası açıklanmadığı takdirde amacının dışında bırakılmış olur ki, bunun vebali çok büyüktür. Bu bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz şerefli hadîsleriyle 23 yıl aralıksız bu kutsal kitabı açıklamaya devam etmiş, barış ve savaş günü demeden hizmetini kusursuz şekilde sürdürmüştür. O kadar ki, son sözünü söyleme, tebliğinin son halkasını oluşturma bahtiyarlığı içinde gözlerini şu fani hayata yummuştur.

Kur'ân nasıl açıklanır?

a) Gelişen kültür seviyesini, günlük olayları, mevcut şartları; dev adımlarla yoluna devam eden ilim ve teknikteki başarıları; toplumun sosyo-ekonomik yapısını, aile düzenini, halkın temayüllerini dikkate alarak yola çıkılır. Böylece Kur'ân'ın çok yönlü hüküm ve hikmetleri Hz. Peygamber'in (A.S.) uyguladığı metot doğrultusunda kademeli biçimde çeşitli vasıtalarla teblîğ edilir.

b) Kur'ân'ın, toplum hayatını yönlendirme kudretini taşıyan bölümleri sevgi ve güven havası içinde genç dimağlara aktarılır. Bunun için çeşitli yayım organlarından istifade edilmeğe çalışılır.

c) Uzman mürşitler ve hocalar tarafından konferanslar, açık oturumlar ve sorulu cevaplı toplantılar düzenlenir. Dini temel esaslarıyla, genel hüküm ve kurallarıyla ele almasını bilmeyen yarım aydınların, dinî kültürü yeterince almamış, Kur'ân'ın sergilediği hüküm ve hikmetleri kavrayamamış bilgisi kıt din adamı geçinen bazı kişilerin bu sahada söz sahibi olmalarına fırsat verilmez.

d) İslâmiyeti basite irca' edip onu şekilcilik kalıbına sokan cahillerin din adına ahkâm kesmelerine, fetvâ vermelerine göz yumulmaz.

e) Uzman ve yetenekli vâizlerin cami ve benzeri yerlerde vaaz etmeleri sağlanır. Cuma günleri Müslüman topluluğuna hitap eden cami hatiplerinin seçilmesine özen gösterilir. En yetenekli kişiler eğitilerek bu kutsal emanet kendilerine tevdi edilir.

Zira 44. âyetle Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ın parça parça; bölüm, bölüm indirilmesinin hikmetini bir cümlede özetliyerek şöyle buyuruyor : **«Kendilerine parça parça indirileni insanlara açıklayasın diye Kur'ân'ı indirdik.»**

O bakımdan Kur'ân'ın rahmet kapılarını kapatmak, onun teblîğ edilme ve insanlara açıklanma hikmetini göz ardı etmek anlamına gelir. İnkârcı maddecilerin durmadan Kur'ân'a karşı çıkmaları, çeşitli yollardan ondaki ilâhî hükümlerin geçersizliğini iddia edip gelişmesini engellemeleri, dün olduğu gibi, bugün de sahnededir ve bundan sonra da sahnede olacaktır. Şüphesiz bu hak ile bâtılın sonu gelmiyen bir sürtüşme ve tartışmasıdır ki kıyâmete kadar sürüp gidecektir. Önemli olan, yukarıda sıraladığımız beş kanal üzerinde çalışılması ve İslâm'ın her yönüyle insanlık için rahmet ve huzur olduğunun anlatılmasıdır. Gerçek mü'minler kendilerini teblîğin bu düzeyine getirdikleri takdirde Cenâb-ı Hakk'ın mutlak surette onlara yardım edeceğini yine Kur'ân haber vermektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın inkârcı azgınlara, sapık maddecilere mühlet vermesi,

ilâhî proğramı gereğidir. Onlar küfürlerini zulümle, azgınlıkla ve ahlâksızlıkla birleştirip belli bir kerteye gelmedikleri sürece, aleyhlerine ilâhî emir inmez. Çünkü O, çok merhametli ve çok şefkatlidir. Kulları yürüdükleri yanlış ve tehlikeli yoldan dönüş yaparlar diye, onları birtakım günah ve isyânlarından dolayı hemen kahretmez..

İNKÂRCI SAPIKLARI İZLEYEN DÖRT BÜYÜK TEHLİKE

(أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ)

«Durmadan fena işler düzenleyip tuzak kuranlar, Allah'ın kendilerini yere batırmasından veya bilmedikleri bir yerden azâbın kendilerine gelmesinden güven içinde midirler?»

Kur'ân, Hakk'ın buyruklarına karşı gelip inkâr ve azgınlık gösteren sapıkları dört büyük tehlikenin adım adım izlediğine dikkatleri çekiyor ve böylece ilâhî rahmet gereği, onları -ölümlerinden önce dönüş yaparlar diye- uyarıyor.

1— Allah'ın onları yere geçirmesi; alaşağı edip zillet ve meskenete uğratması,

2— Farkına varmayacakları bir cihetten azabın gelivermesi; azılı bir düşman saldırısının başgöstermesi, şiddetli bir kasırga ve tayfunun onları çepeçevre kuşatıp yok etmesi,

3— Yeryüzünde güven içinde gezip dolaşırken ilâhî te'dibin ummadıkları bir zamanda karşılarına çıkması,

4— İnen musîbetin, gelen felâketin kademeli biçimde onları yavaş yavaş törpüleyip tüketmeğe yönelmesi..

Birinci azâp : Eriştikleri makam ve itibarı kaybedip gözlerden ve gönüllerden düşmek suretiyle yerin dibine geçmeleri şeklinde de yorumlanabilir. Zira dünyada insanı sıkıp üzen en kötü azaplardan biri de, elde edilen nîmetlerin, makam ve şöhretlerin bir anda sıfıra müncer olmasıdır. Kişinin kalbinde Allah'a ve Âhiret'e imân cevheri yoksa, dayanma gücünü kaybedip intihara teşebbüs eder veya tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanıp mevcut nîmetleri de kaybetme bedbahtlığına uğrar.

İkinci azâp : Farkına varmadıkları halde, ummadıkları bir yerden bir savaşın, benzeri bir belânın gelip çatması veya tabii büyük bir felâketin başgöstermesi, şiddetli bir depremin vuku' bulması şeklinde yorumlanabilir.

Üçüncü azâp : Gezip dolaşırlarken ya sağlıklarını bozan, ya aile yuvalarını alt-üst eden, ya şeref ve haysiyetlerini sıfıra düşüren, ya da bir kargaşalığın ortaya çıkmasıyla toplumu tehdît ve huzursuz eden bir felâketle yorumlanabilir.

Dördüncüsü: Kanser, uyuşturucu ibtilâsı, Aids belâsı ve benzeri toplumu tehdit eden amansız bir derdin onları azar azar kemirip tüketmesi şeklinde yorumlanabilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, peygamberliğin önemi üzerinde duruldu. Her toplum ve milletin, huzurlu, güvenli ve inançlı bir hayat yaşayabilmeleri için peygamber öğüdüne muhtaç bulunduğuna işâret edildi.

Peygamber'in getirdikleri esas ve prensipleri ret ve inkâr etmekle kalmayıp onu büsbütün mefluç hale sokmak için çeşitli yollara başvuran, hile ve tuzak kuranların eninde- sonunda hüsrana uğrayacakları, ilâhî hükmün onlar hakkında ineceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, kâinat plânında yer alan eşyanın, bağlı bulundukları kanun ve proğram gereği Hakk'ın emrine başeğdikleri, hepsinin de yaratıldığı amaca yönelmek suretiyle Hakk'a secde ettikleri anlatılır. Göklerdeki meleklerin, yeryüzündeki canlıların ilâhî kudret ve azamet karşısında teslimiyet gösterdiklerine dikkatler çekilerek asıl kendisinden korkulmaya lâyık olanın Cenâb-ı Hak olduğu hatırlatılır ve böylece inkârcı azgınlar bir defa daha uyarılır.



أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا
ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلَّهِ
يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ
مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

M E Â L İ :

48— Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye bakmıyorlar mı ki gölgesi boyun eğip (bağlı bulunduğu kanuna teslimiyet içinde) Allah'a secde ederek sağa-sola dönüp dururlar.

49— Göklerde ve yerde, gerek canlılardan, gerekse meleklerden ne varsa hepsi de büyüklük taslamaksızın Allah'a secde ederler.

50— Üstlerinde (yüce kudretiyle duran) Rablarından korkarlar da emrolunduklarını yerine getirirler.

İLGİLİ HADÎSLER

«Doğrusu ben sizin göremediğinizi görüyorum, sizin işitmediğinizi işitiyorum. Gök inlemektedir ve inlemek onun hakkıdır. İçinde dört parmak kadar bir yer yok ki orada bir melek Allah'a secde etmiş bulunmasın. Allah'a yemin ederim ki, benim bildiklerimi bilmiş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız; o kadar ki, kadınlarla döşekte telezzüz etmez ve şehir dışına çıkar da Allah'a niyaz edip teslimiyet gösterir, mahviyetkâr bir hal alırdınız.» (1)

---

(1) Buharî/küsûf : 2, tefsîr: 5, 12, nikâh: 107, rikâk: 27, imân: 3- Müslim/salât: 112, küsûf: 1, fezâil: 134, -Nesâî/sehv: 102, küsûf : 11, 23- Tirmizî/zühd: 9- İbn Mâce/zühd: 19

GÖLGELERİN SECDE ETMESİ

(أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ)

«Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye bakmıyorlar mı ki, gölgesi boyun eğip (bağlı bulunduğu kanuna teslimiyet içinde) Allah'a secde ederek sağa-sola dönüp dururlar.»

İlgili âyetle, varlık âleminin her parçasının kendine has kanunlarla hareket halinde bulunduğu, her şeyin ister-istemez Yüce Kudret'e teslimiyet içinde yaratılıp belli hizmetlere yöneltildiği ve bu anlamda her şeyin ya ihtiyarî, ya da teshirî olarak Cenâb-ı Hakk'a secde ettiği açıklanıyor.

İhtiyarî secde : Akıl ve idrâk sâhiplerinin isteğine bırakılmış olanıdır ki, Allah'a dosdoğru imân eden insanlarla cinler ve meleklerin hepsi bu mânayla ibâdet düzeyinde Allah'a secde ederler.

Teshirî secde : Her şeyin kendine has hayat kanununa bağlı kalarak, yüklendiği proğramı yerine getirmesi ve bu doğrultuda hizmetini sürdürmesidir.

İlgili âyetle, bu konuda sadece eşyanın gölgesi misal verilerek üzerinde yaşadığımız dünyanın, bizim emrimizle ve irâdemizle değil, Allah'ın yüce kudretinin eşsiz plânıyla hem kendi ekseni, hem güneşin etrafında döndüğü ve böylece eşyanın gölgesinin güneşin doğuş ve batışına göre sağa-sola uzayıp kısalarak bir bakıma Hakk'ın buyruğuna boyun eğdiği anlatılıyor.

Dünya'yı durdurmak istesek de durduramayız; gölgemizi kaldırmak istesek kaldıramayız. Çünkü her biri ilâhî sünnete başeğip teslimiyet içinde yaratıldığı amacına yönelmiştir. İşte bu yöneliş teshirî anlamda bir secde olarak vasıflandırılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu misalle, insan aklı harekete geçirilerek, kâinatın mutlak nizamına, dünyanın başdöndürücü bir hızla iki hareket; sisteme, yani güneş ailesine bağlı olarak üç hareket içinde bulunduğuna; bütün bu matematiksel ve fiziksel hareketlerin ihtiyarî olmadığına, bağlı bulunduğu plân ve proğramın gereği olduğuna dikkatler çekiliyor. Böylece eşyanın başıboş, gayesiz, amaçsız ve faydasız yaratılmadığı isbat edilerek, bunları kusursuz şekilde düzenleyip çekim kuvveti düzeyinde dengede tutan Allah'ın varlığı ve birliği bir defa daha bilimsel açıdan belgelendiriliyor.

HER ŞEY SECDE HALİNDEDİR

Yukarıda belirttiğimiz anlamda baş egme, yüklendiği proğrama göre hizmet verme secdesi, kâinatta canlı, cansız her varlık hakkında geçerlidir. Öyle ki : Allah'a inananlar da, inanmayanlar da dünya üzerinde onun hareketlerine uyarak güneşin etrafında başdöndürücü hızla dönmektedirler. Hiç biri bu kanuna karşı gelecek, dünyanın hareketine uymayacak güç ve kudrette değildir. Aynı zamanda sağa-sola uzayıp kısalmakta olan gölgeleri de onların isteklerine bağlı değildir; ister istemez belli hareket içinde güneşi kâh sağlarına, kâh sollarına, kâh tepelerinin üstüne almaktadırlar. Bu da onların bir bakıma teshîrî secdeleri sayılır.

İnsan yalnız dünyanın hareketlerine bağlı kalmıyor; kendi iç organlarının çalışma sistemlerine ister istemez uyuyor. Aynı zamanda o organlar da insanın emrine bağlı değillerdir; Cenâb-ı Hakk'ın hayat plânına bağlıdırlar. İnsan istese de, istemese de kalbi, beyni, midesi, barsakları ve ciğerleri belirlenmiş süreye kadar çalışıp hizmetlerini sürdürürler.

Kendi iç organlarına bile kumanda edemiyen ve yaşadığı dünya üzerinde, ister-istemez onun hareketine uyan insanoğlu, neyi, niçin inkâr eder? Hangi gücüne güvenerek böbürlenir? Her şey Hakk'a baş eğerken ve kendisi de aynı şekilde bulunurken neden aklını kullanıp O Yüce Kudret'in önünde isteğe bağlı secde etmez?! İnkâr ve azgınlıkta ısrar edip büyüklük taslamak ve bir ömrü gaflet içinde yok yere tüketmek, nankörlük ve basîretsizlik değil de nedir?

GÖKLERDE CANLI YARATIKLAR VAR MIDIR?

(وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ) **«Göklerde ve yerde gerek canlılardan, gerekse meleklerden ne varsa hepsi de büyüklük taslamaksızın Allah'a secde ederler.»**

İlgili âyetin zahirinden, göklerde de canlı yaratıkların bulunduğu anlaşılıyor. Ancak âyetin asıl delâleti bu mudur? Kur'ân'ın bu beyânını iyi anlayabilmek ve ona göre yorumda bulunabilmek için, konuyla ilgili diğer âyetleri de gözden geçirmemiz gerekir. Ayrıca âyette yer alan «dâbbe» sözünün delâlet ettiği mânaları bilmemize ve Arap gramerinde çok yaygın olan «tağlîb» kaidesini unutmamamıza ihtiyaç vardır.

Dâbbe kelimesi, Kur'ân'ın tam 14 yerinde geçer. Bunlardan 12 yerde yeryüzünde hareket halinde olan veya canlılık vasfı taşıyan hayvanlar kas-

tedilmiş; iki yerde ise, göklerde ve yerde hareket halinde olan veya canlılık vasfı taşıyan hayvanlar konu edilmiştir.

«Debb» ve «debîb» sözleri : Karar, itidal üzere yavaş yavaş, yumuşak yumuşak yürümek mânasına gelir. Türkçede bunun karşılığında emekliyerek yürümek sözü kullanılabilir. Aynı kökten gelen «dâbbe» ise, mutlaka yeryüzünde yürüyen hayvana denir. (1) Böylece yeryüzünde debelenip hareket gösteren, hattâ yürümeyip yerinde hareketle canlılık vasfı taşıyan hayvan hakkında da kullanılır. Râğıb da bu ismin daha çok hayvan ve haşerat hakkında kullanıldığını söyler. (2)

Dâbbe kelimesi bu mânalara geldiğine göre, ilk hatıra gelen yorum, göklerde de canlı yaratıkların bulunduğu hususudur. Ancak Rahmân Sûresi 10. âyette yeryüzünün «enam» için yaratılıp konulduğu söz konusudur ki, «enâm» kelimesinin delâlet ettiği mânaları ve yer aldığı cümlenin h a s r (yalnız bir şeye kullanma) ifade eder ölçüde bir terkip oluşturduğu dikkate alınınca, değişik yorumlar ortaya çıkıyor. Şöyle ki : Arapça gramere göre, mef'ûl fiilden önce gelirse, h a s r ifade eder, yani fiilin kapsamı sadece mef'ûlün sınırları içinde kalır. Böylece canlılar için de sadece yerkürenin konulduğu, onlar için başka bir yer belirlenmediği hükmü ortaya çıkmış olur. Bunun neticesi olarak, diğer gezegen ve sistemlerde canlı yaratıkların mevcut olmadığı anlaşılıyor.

«Yerküre de sadece enâm için alçaltılıp konulmuştur» cümlesinde yer alan «enâm» kelimesini müfessirler şöyle açıklamışlardır:

a) Müfessir Keşşaf'a göre; bu, yeryüzünde hareket eden bütün canlı yaratıklar demektir. el-Hasan'dan yapılan rivâyette, insanlar ve cinlere delâlet eder. Böylece yeryüzü bu iki ayrı yaratık için tasarruflarına elverişli bir döşek gibidir.

b) Kadı Beyzavî'ye göre : Yeri de döşenmiş halde halk için alçalttı demektir.

Halk : Genel anlamda üç boyutlu cisimlere delâlet ederse de, daha çok insanlar hakkında kullanılır. (3)

Kadı Beyzavî «enam» kelimesini açıklarken şöyle diyor : Bazı ilim adamlarına göre, canlı olan her şeye delâlet eder.

İbn Kesîr'e göre : Enâm, yeryüzündeki çeşitleri, şekilleri ve dilleri ayrı

---

(1) Geniş bilgi için bak : Kamus Tercümesi/dâbbe maddesi : 1/234, 235
(2) Mu'cemü Müfredati Elfazi'l-Kur'ân : Dabbe maddesi
(3) » » » » : Halk maddesi

olan ve çeşitli bölge ve kıtalarda yaşayan insanlar demektir. (1)

Konumuzu oluşturan Nahl sûresinin 49. âyetine gelince, Şûra sûresi 29. âyet onu biraz daha açıklamaktadır. Şöyle ki : **«O'nun varlığına (delâlet eden) belgelerden biri de, göklerin ve yerin yaratılması ve ikisine serpiştirip yaydığı canlılardır.»**

O halde bu iki âyetle Rahmân sûresi 10. âyet arasını te'lîf etmemiz gerekmektedir. İlim adamları Nahl ve Şûrâ sûresindeki ilgili âyetleri açıklarken Arapçada çok yaygın olan «tağlib kaidesi»ni dikkate almışlardır. Bu kaideye göre, Araplar iki şeyden birarada söz ederken, onlardan daha çok kullanılması yaygın olanı veya daha rahat telâffuz edileni o yönden gâlip kabul ederler ve her ikisini galip kabul ettikleri isimle anarlar. Meselâ, ay ile güneşi birarada anmak istedikleri zaman, şems ve kamer diyecekleri yerde, «kameran» veya «kamereyn», yani «iki ay» derler. Böylece göklere serpiştirilen melekler, yeryüzüne serpiştirilen canlı yaratıklar birarada anılırken her ikisine birden «dâbbe» denilmiş ve bu açıdan canlı yaratıklar gâlip kabul edilerek, melekler hakkında da aynı isim kullanılmıştır.

Bu yorum, üç âyet arasında ortak bir bağ oluşturmakta ve birinin diğerine ters düşmediğine ağırlık kazandırmaktadır. Aslında iki âyet arasında bir aykırılığın ve çelişkinin hiçbir zaman söz konusu olamayacağı kesindir. Farklılık sadece yorumlardan kaynaklanmaktadır.

Ayrıca «enâm» kelimesini, el-Hasan'ın açıkladığı şekilde sadece insanlar ve cinleri kapsayan bir kavram olarak dikkate alırsak, diğer gezegen ve sistemlerde bazı canlı yaratıkların bulunması ihtimal dahiline girer. Böylece gerek Nahl, gerekse Şûrâ sûrelerindeki âyetlerle Rahmân sûresindeki ilgili âyet arasında farklı yorumlar kalkmış olur. Ne var ki, son birkaç yıl içinde Viking I, Viking II, Viking III ile yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre, Güneş ailesinde yer alan dokuz gezegende hayat belirtilerine rastlanmadığı, canlı yaratıkların yaşamasına elverişli şartların ve ortamın bulunmadığı anlaşılmıştır. (2) Bununla beraber ileride gezegenlerden birinde veya başka bir yıldızda canlı bir yaratığın var olduğu ortaya çıkacağını varsayalım, bu, son yoruma göre, Kur'ân'a ters düşmeyecek, sadece onu tasdîk edecektir.

Allah daha iyisini bilir.

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : 4/270
(2) Bilgi için bak : Şûrâ Sûresi : 29, Rahmân Sûresi : 10

HER VARLIK O YÜCE KUDRETTEN KORKAR

(يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ) «Üstlerinde (yüce kudretiyle duran) Rablarından korkarlar da emrolunduklarını yerine getirirler.»

Bu korku, kayıtsız, şartsız ilâhî düzene uymak, O'nun sünneti doğrultusunda hizmeti aksatmadan kusursuz yerine getirmektir ki fazla dikkat, itina ve özen anlamına gelir.

Meleklerin üstün tazîm ve baş eğme doğrultusunda Cenâb-ı Hakk'tan korktukları söz konusudur ki, bu iki türlü saygı dolu korkuya delâlet etmektedir. Biri, belirttiğimiz anlamda kâinatın düzen ve dengesinde yerlerini alıp yaratıldıkları hikmete ister-istemez mutlak bağlılıktır ki bu, teshîrî bir korkudur. Diğeri, ihtiyarîdir ki, emre uyarak âlemlerin Rabbının huzurunda mutlak inkiyat korkusudur.

Birinci anlamdaki korku, her yaratık ve varlık için aynen geçerlidir. İkinci anlamdaki korku ise, melekler, insanlar ve cinlere has bir korkudur. Ancak meleklerde nefis ve hayvanî sıfatlar ve bu ikisiyle ilgili duygular olmadığı için sözü edilen korkunun en üst noktasında bulunurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kâinat plânında yer alan eşyanın mutlak anlamda Cenâb-ı Hakk'a baş eğip inkiyat içinde oldukları konu edildi. Göklerdeki meleklerin, yeryüzündeki canlı yaratıkların, ilâhî kudret ve azamet karşısında korkup emrolundukları şeyi yerine getirdikleri belirtilerek insanların da böylesine bir itaat ve inkıyat içinde olmalarına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kâinatın her parçasının mutlak baş eğme doğrultusunda Cenâb-ı Hakk'tan korkup yaratıldıkları amaca uygun hizmet verdikleri gerçeği ortada dururken, Allah'tan başka ilâh edinmenin makul hiçbir anlamı olmadığı belirtiliyor. Din ve dindarlığı Allah'a has kılmanın önemi üzerinde durularak her hal-ü kârda Allah'tan korkmamızın gereğine atıf yapılıyor. İnsanoğlunun eriştiği bütün nîmetlerin Allah tarafından hazırlanıp imkân alanına getirildiği ve kâinatta mutlak tasarrufun O'na ait olduğu hatırlatılıyor.



وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُٓوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ
وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ
الدِّينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ
ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَۚ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ
الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَۙ ﴿٥٤﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْۜ فَتَمَتَّعُواۜ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

M E Â L İ :

51— Allah : «İki ilâh edinmeyin; O ancak tek bir ilâhtır ve yalnız benden korkun!» buyurdu.

52— Göklerde ve yerde ne varsa hepsi ancak O'nundur. Din de dâima O'nadır; öyle iken Allah'tan başkasından mı korkup sakınıyorsunuz?

53— Sizde olan her nîmet Allah'tandır. Sonra da size bir sıkıntı ve zarar dokunduğu zaman ancak ve sadece O'na yalvarıp yakarırsınız.

54— Sonra O, sizden sıkıntıyı giderince, içinizden bir kısmı bir de bakarsın kendilerine verdiğimize karşılık nankörlük etmek için Rablarına ortak koşarlar.

55— Haydi öyle ise keyfinize göre geçinin; ilerde (hakikatı anlayıp nasıl saptığınızı) bileceksiniz.

ANCAK BİR İLÂH VARDIR

(وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ) «Allah : İki ilâh edinmeyin; O ancak tek bir ilâhtır ve yalnız benden korkun, buyurdu.»

Varlık âleminde mevcut her şeyin, ister istemez mutlak plânda ken-

dine ayrılan yerini aldığı ve yaratıldığı amaca yöneldiği bir gerçektir. Düzen ve dengede bir kusur bulmak mümkün değildir. Zira Allah'ın kudret elinden çıkan her şey mükemmeldir. Daha mükemmelini vücuda getirmeği düşünmek bile mümkün değildir.

Bu durumda yaratan bir değil de iki veya daha fazla olsaydı, görünen ve bilinen düzen ve muhteşem denge bozulmadan, sapmadan, hedefinden şaşmadan devam edebilir miydi? Bu mümkün mü? Çünkü yaratan kudret bir değil iki olsaydı, birinin yaptığını diğeri bozar ve böylece hiçbir şey düzen ve dengesinde, yaratıldığı ölçüde kalmaz ve istenilen hizmeti verme imkânı olmazdı.

İlgili âyetle, kafa ve kalpler bu gerçeğe çevrilerek ana fikirler veriliyor ve böylece Allah'tan başka ilâh olmadığı mantıkî ölçülerle belirtilerek ona bilimsel bir anlam kazandırılıyor. Yaratılan eşyadan değil, her şeyi modelsiz ve örneksiz yaratan o tek ilâhtan korkulması tavsiye ediliyor.

HER ŞEY ALLAH'INDIR

(وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدّ۪ينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ) **«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi ancak O'nundur. Din de dâima O'nadır. Öyle iken Allah'tan başkasından mı korkup sakınıyorsunuz?!»**

Mülkün yaratanı ve gerçek sâhibi Allah'tır. Bizler de O'nun mülkünde yer alan birer parçayız. Çünkü kâinatı biz yaratmadık, kendimizin de yaratıcısı biz değiliz. Eşyaya ibâdet edemeyiz, çünkü onlar da yaratanımız değildirler. O halde her şeyi yüksek hikmeti doğrultusunda yaratıp düzeni kuran O en yüce kudrete ibâdet etmemiz ve ancak O'nu ilâh edinip O'ndan başkasını kabul etmememiz gerekmiyor mu?

Sistemi kurup her şeyi insandan yana hizmete sevkeden Allah elbette ki şükredilmeğe, en güzel övgülerle övülmeğe çok daha lâyıktır. Nitekim şarkın ünlü halk filozofu Şeyh Sadi bu inceliğe temasla şöyle demiştir: «Bulut, rüzgâr, ay, güneş ve felek, bunların hepsi hizmette; senin eline bir parça ekmek sunma gayreti içindeler. İnsafın ölçü ve şartı değildir ki, sen o ekmeği gafletle yiyesin.»

SIKINTILI VE FELÂKETLİ DÖNEMLERDE ALLAH'A YÖNELMEK

(ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ) **«Sonra da size sıkıntı ve zarar dokunduğu zaman ancak ve sadece O'na yalvarıp yakarırsınız.»**

Allah'ın insana verdiği nîmetler, genel anlamda iki grupta toplanır. Biri, insanın ruhî ve bedenî yapılarında toplanan akıl, zekâ, idrâk, düşünce ve duygu; sağlık, âfiyet, huzur ve iç denge gibi nîmetlerdir. Diğeri bu iki yapının dışında kalan haricî nîmetlerdir.

Bu iki grupta yer alan nîmetlerden her biri veya birkaçı bir felâkete mâruz kaldığında, dünya insanın başına daralır. Çareler bir bir kalmayınca, ister istemez insan o nîmeti yaratıp veren Yüce Kudret'e yönelir. Çünkü böyle bir duygu insanın özünde ve mayasında mevcuttur. Sırası gelince kendini hissettirir.

Felâket ve sıkıntı -Allah'ın izniyle- atlatıldıktan sonra insanların bir kısmı yüz seksen derecelik dönüş yapıp ya kendi kudret ve zekâsıyla, ya da bazı fânilerin yardımıyla kendini içine düştüğü vartadan kurtardığını söyleyerek böbürlenirler. Böylece Allah'ın câri sünnetini unutarak nankörlük ederler. Kendi zekâsının da, yardımcı olan fânilerin de birer vasıta ve sebep kılındıklarını hesaba katmazlar. Bir bakıma onları Allah'a ortak koşarlar, yani kuvvet ve kudreti Allah'a değil, kendi zekâ ve yardımcılarına nisbet ederler.

İlgili âyetle mü'minler bu konuda uyarılıyor ve Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in teslimiyet düzeyinde bütün kuvvet ve kudreti Allah'a irca' ettiğine işâretle O'nun hayatını incelememiz ilhâm ediliyor.

BİRKAÇ GÜNLÜK ZEVK İLE OYALANIP AVUNMAK

(فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ) «Haydi öyle ise keyfinize göre eğlenip geçinin, ileride (hakikatı anlayıp nasıl saptığınızı) bileceksiniz.»

İnsanoğlunun nîmet, felâket ve sıkıntı; sonra da felâket ve sıkıntıdan kurtulma anlayışı bu olunca, söylenecek fazla bir şey kalmıyor. O bakımdan Cenâb-ı Hak, inkârcı sapıklara, maddeci şaşkınlara seslenerek: «Keyfinize göre eğlenip geçinin..» buyurarak, ileride ölüm anında ve mahşer alanında hakikatı görüp anlayacaklarını hatırlatıyor ve o gün gelmeden gerçeği araştırıp öğrenmelerini tavsiye ediyor.

Ne var ki, o noktaya gelinip gerçeği anlamanın bir yararı olmayacak, ölüm bütün dehşetiyle kapıyı çalacak, umutlar kesilecek, kimseler bir şeyler yapamıyacak. Her canlı için mukadder olan âkibet gerçekleşecek. O halde iyi hazırlanmamız, hayatın hikmet ve amacını öğrenmemiz, zevk ve sıkıntılarını tatmamız için getirildiğimiz dünyada ömrü amacının hilâfına harcamamız doğru olur mu? Birkaç günlük zevk ve eğlence uğruna son-

suz saadeti fedâ etmenin mâkul hiç yanı var mıdır?

Unutmayalım ki, bize verilen ömür de, nîmet de çok yüce amaçlar uğruna harcanmak için plânlanmıştır. O plân ve proğramı bozmaya hakkımız yoktur.

Denildiği gibi, ekmeğini göz yaşları içinde yemeyen, ıstıraplı gecelerini yatağında ağlayarak geçirmemiş olan kimse henüz tam anlamıyla ilâhî bir kuvvet ve kudretin mevcudiyetinden haberdar değildir.

İnsanlar, yemek, içmek, eğlenmek, gününü gün etmek; biraz şöhret, biraz servet elde etmek için değil, dünyada kazanılabilecek daha önemli ve büyük işler, kutsal gayeler için yaratılmışlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, varlık âleminde hemen her şeyin ilâhî kudret karşısında baş eğdiği, O'nun koyduğu kanunlara bağlı kalıp gayesine uygun hizmet verdiği konu edildi. Bu gerçeği anlamanın hakikî dindarlık olduğuna işâretle, dinin Allah'a has kılınmasının gereği üzerinde duruldu. Sonra da bütün nîmetlerin Allah'a ait olduğu belirtilerek neyin nereden geldiğine dikkat etmemiz hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın hazırlayıp verdiği nîmetlerden Allah'a ortak koşulan putlara ayrılması kınanıyor, bunun çok nankörce bir davranış olduğu üzerinde duruluyor. Sonra da insanın bir diğer basit yanı ele alınıyor; puta tapan Arapların kız çocuklarından hoşlanmadıkları halde meleklerin Allah'ın kızları olduklarını iddia etmelerinin ne kadar yakışıksız ve ölçüsüz olduğuna dikkatler çekiliyor ve bütün bu ölçüsüzlüklerin, kötülüklerin Allah'a ve Âhiret'e imân etmemekten kaynaklandığına parmak basılıyor.



وَيَجْعَلُونَ
لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ
﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ
﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوٓءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ
أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

MEÂLİ :

56— Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (gerçek yüzünü) bilmedikleri şeylere (putlara ve benzeri şeylere) pay ayırırlar. Allah'a and olsun ki, bu uydurduğunuz şeylerden mutlaka sorulacaksınız.

57— Bir de Allah'a kızlar nisbet ederler; O bundan pâk ve yücedir. Kendilerine ise canlarının istediğini (nisbet ederler).

58— Onlardan biri kız çocuğuyla müjdelenince, öfkesini yutmaya çalışarak yüzü kararır.

59— Kendisine verilen o kötü müjdeden dolayı kavminden gizlenmeye çalışır: Ancak (gönüllü) görünmeye katlanıp onu tutacak mı, yoksa toprağa gömerek gizleyecek mi? (Bir bak) ne fenâ yargıda bulunuyorlar!

60— Âhirete inanmıyanların (böylesine) kötü misâli vardır. En yüce (güzel, yararlı) misâller ise Allah'ındır. O, yegâne üstündür, çok güçlüdür; hikmet sâhibidir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Kız çocuğunu diri diri toprağa gömen de, ona rıza gösteren de cehennemdedir.» (1)

Hz. Âişe (R.A.) Vâlidemiz anlatıyor :

«Yanında iki kız çocuğu olduğu halde bir kadın bana gelip kendisine yardımda bulunmamı istedi. O sırada yanımda bir hurmadan başka bir şey yoktu. Onu da o kadına verdim. Hurmayı alıp ikiye böldü ve iki kızına yedirdi. Tabii kendisi ondan bir şey koparıp yemedi. Kadın gittikten sonra Resûlüllah (A.S.) Efendimiz geldi. Durumu Ona anlattığımda buyurdu ki : «Kim birkaç kız ile imtihan edilip ilgili bulunur da onlara iyi davranırsa, o kızlar kıyâmet gününde ona ateşe karşı perde olurlar!» (2)

Yine Hz. Âişe (R.A.) Vâlidemiz anlatıyor :

«Çok fakir, üstü-başı perişan bir kadın iki kız çocuğuyla birlikte bana geldi. Onlara yanımda bulunan üç tane hurma verdim. Kadıncağız birer tane kızlarına verdi, geri kalan birini de ağzına götürüp yemek isterken kızlar onu da istediler. Anneleri dayanamadı, o hurmayı da ikiye böldü ve onlara verdi. Kadının bu davranışı beni duygulandırdı. Olayı Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e anlattığımda, buyurdu ki : «Şüphesiz ki, Allah, o davranışıyla kadına cenneti vacip kılmış ve o sebeple onu cehennemden azat etmiştir.» (3)

«Kim iki kız çocuğunu -fakirliğine rağmen- ergen olmalarına kadar beslerse, kıyâmet günü o şu iki parmak gibi benimle birlikte olur.» (4)

«Kimin de bir kızı olur, o da onu güzel terbiye eder, birşeyler öğretir ve öğretimini güzelleştirir, Allah'ın kendisine verdiği bolca nîmetten kızına bolca harcarsa, o kız kıyâmet gününde ona, ateşe karşı bir perde olur.» (5)

---

(1) Ebû Dâvud/sünnet : 17
(2) Müslim/birr: 147- Tirmizî/birr: 13- Ahmed: 6/133, 88, 166, 243
(3) Müslim/birr : 148
(4) Ahmed : 3/148
(5) Hafız Ebû Nuaym : Ebû Vâil'den - Kurtubî : 10/118

PUTLARA HİSSE AYIRANLAR

(وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ) **«Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (gerçek yüzünü) bilmedikleri şeylere (putlara ve benzeri şeylere) pay ayırırlar..»**

Çocuklarının ve çevrelerindeki muhtaç fakirlerin rızkından kesip ellerindeki nîmetlerin belli bir kısmını puthaneye götürüp putları memnun etmek ve dileklerinin yerine getirilmesine onları razı etmek için bırakan müşrikler hayli çoktu. Bu olay, onların din, imân adına kayda değer bir bilgilerinin olmadığını; aynı zamanda yontulmuş taş, ağaç ve benzeri cisimlerin bir yarar veya zarar vermeğe muktedir bulunmadıklarına akıl erdiremediklerini gösterir.

Burada dikkat edilecek bir diğer husus da şudur : Kur'ân'da putlardan söz edilirken, **«Gerçek yüzünü bilmedikleri şeylere..»** şeklinde bir ifade kullanıldığını görüyoruz. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, ne yalnız o günün putperestlerine, ne de belli bir kavim ve millete hitap etmektedir. O taşıdığı ilâhî hükümlerle kıyâmete kadar bütün milletlere seslenmektedir. O bakımdan her çağda putlara benzer daha ne ilâhlar ortaya çıkarılmış ve ne yanlış inançlara yer verilmiştir!.

İlgili âyetle, günümüzdeki inançlara, bâtıl ilâhlara da işâret edilerek yaşamakta olan insanlar uyarılmakta ve birtakım ölçüler verilmektedir. Şöyle ki :

a) Putlara ve benzeri eşyaya harcanan paralar..

b) Yatırlara adak adamak sûretiyle sarfedilen şeyler..

c) Yatırlara götürülüp yakılan mumlar..

d) Dilek taşlarına konulan, ya da yapıştırılan paralar..

e) Kutsal sanılan sulara atılan paralar..

f) Büyü, tılsım, ağız bağlama, sevgi ve ilgi çekme, sevmediğini kahretme gibi hususlar için büyücülere, üfürükçülere, yazı yazmasını bile dosdoğru beceremiyen muskacılara verilen eşya ve paralar aynı hükmün kapsamına girmekte, bir bakıma putperestlikle birleşmektedir.

Taşlara, ağaçlara bir takım dilekler doğrultusunda bağlanan ipler ve çıkınlar da böyle..

Cenâb-ı Hak, şanına yemin ederek bu uydurma ve bâtıl, anlamsız şey-

lerle ilgi kurmaktan bir bir soracağını; bâtılın peşinde koşup para harcayanların dolaylı yoldan Allah'a ortak koştukları için mutlaka hesap vereceklerini beyân buyurarak, özellikle mü'minlerin bu konularda çok dikkatli olmalarını hatırlatıyor.

ALLAH'A KIZ ÇOCUKLARI NİSBET EDENLER

(وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ) **«Bir de Allah'a kızlar nisbet ederler. O, bundan pak ve yücedir. Kendilerine ise, canlarının istediğini (seçip nisbet ederler).»**

Arap Yarımadası'nda özellikle Huzaâ ve Kinâne kabileleri, melekleri -kelimenin dişiler için kullanılma şekline bakarak- Allah'ın kızları sanırlardı. Sonra da kız çocukları dünyaya gelince, «kızları kızlara eriştirin!» derlerdi. Bununla kız çocuklarını Allah'ın kızları sandıkları meleklere kavuşturun diyerek onları diri diri gömerler ve bu cinâyetinden dolayı kalplerinde meydana gelen acıyı böyle bir benzetmeyle hafifletmeğe çalışırlardı.

Müfessirler ve siyerciler bu konuda diyorlar ki :

Araplardan daha çok Mudar, Huzaâ ve Temîm kabileleri bu ve diğer bazı nedenlerle doğan kızlarını diri diri toprağa gömme cinayetini işlerlerdi.

Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz :

1— Fakirlik endişesi, çocukların çoğalıp aileye ağır yük olma korkusu,

2— Aile efradının günlük nafakasını sağlamada çekilen güçlüğün daha da artmaması,

3— Kızların büyüyüp de erkeklerle sevişmesi endişesi,

4— Savaşlarda esir edilip cariye ismi altında âdi bir mal gibi pazarlarda satılması, bunlardan bir kısmıdır.

O yüzden kız çocukları dünyaya gelince, nasıl bir renk alıp sıkıntıya düştükleri bilhassa ilgili âyetle en güzel şekilde tasvîr edilmektedir. O kadar ki, fazla bir şey eklemeğe gerek kalmamıştır.

ÂHİRETE İNANMAYANLARIN SERGİLEDİKLERİ KÖTÜ MİSALLER

Arap cahiliye devrinde kızları diri diri gömülen anneler, ünlü kahramanlardan döl alırlar ve bununla böbürlenirlerdi. Bundan başka kazandık-

ları malın bir kısmını putlarına adar, çocuklarını aç bırakacak kadar ölçüsüz davranırlardı. Âhiret'e inanmadıkları, o yüzden sorumluluk duygusu taşımadıkları için akıllarına geleni yapmakta bir sakınca görmezlerdi.

Günümüzdeki benzeri olaylar yine aynı şeylerden kaynaklanmakta ve cahiliye çağının değişik havası içinde birçok kötülükler işlenmektedir. Örnek olarak :

a) Madde esas kabul edilip kutsal değerler bir tarafa itilir.

b) Kadınlar, eşitlik ve medeniyet adına ticarî amaçlarda kullanılır ve vücutları teşhir edilerek reklâm aracı yapılır.

c) Kızlar ailelerinden kopuk bir halde nikâhlanmadıkları erkeklerle tenha yerlerde dolaşır.

d) Güzellik yarışması adı altında kadınların, kızların kalça, bacak ve diğer belli organları belirlenmiş ölçülere göre değerlendirilip şehvetperestlere arz edilir.

e) Sahnelerde dans ve şantözlük adı altında her türlü gayr-i-ahlâkî davranışlara ve sözlere yer verilir.

f) Başkalarının kız ve kadınlarıyla veya erkekleriyle dans edip tatmin olmak için eğlence geceleri düzenlenir ve bütün bunlara «uygarca yaşam» etiketi asılır. Karşı çıkanlara ise, «gericilik, yobazlık» damgası vurularak kıyâmetler, koparılır.

g) Sözde tarikat ve mâneviyat adı altında, din adına kadınlara bol keseden cennetler va'dedilerek şu dünyada birçok kötülüklerin mubah olduğu telkîn edilir. Namaz ve benzeri ibâdetlere lüzum olmadığı anlatılarak ilâhî dinlerden kopuk yeni uydurma din ortaya atılır ve üzerine bazan «tarikat», bazan «islâmiyet», bazan da «medyumculuk» etiketi konulur.

İşte bütün bu ahlâk, din ve Kur'ân dışı davranışlar ve sözler, daha çok İslâmiyeti içinden yıkmak isteyenlerin sergiledikleri marifetlerdir..

Allah ise, kendi kitabında misallerin en iyisini ve en yücesini veriyor. Öyle ki, bu misallerin temelinde Allah korkusu, harcında güzel ahlâk mayası, yapısında âhiret korkusunun iskeleti vardır. Bütünüyle insanlığımıza yakışır anlamda, ruhumuzun yücelik ve asaletiyle uyum halindedir.

Çünkü Allah en üstündür. Verdiği örnekler, sergilediği hükümler de O'nun üstünlüğüne yakışan bir kudret taşımaktadır. O, her şeyi hılkatının özelliğine, hayat kanunlarının gereğine, sünnetullahın ölçüsüne göre düzenler ve yürütür. Bütün emir ve yasakları bu doğrultuda tecelli eder.

O bakımdan iyi ve yararlı, güzel ve kalıcı bir çığır açan, hem kendisi büyük bir sevap kazanmış olur, hem de o çığırda yürüyenler sevap kazanırlar ve kazandıkları sevabın bir misli de o çığırı açanın defterine yazılır. Bunun aksine kötü çığır açanlara belirtilen ölçü ve anlamda günah yazılır ve çığır yürürlükte olduğu sürece bu durum sürüp gider.

ALLAH, AZÎZDİR VE HAKÎMDİR

Her işinde üstündür, her düzenlemesinde eşsiz ve benzersizdir. Kudreti her zerreye nüfuz etmiş ve bütün kâinatı kapsayıp kuşatmıştır. Mutlak başarı O'nundur, sınırsız kudret O'na mahsustur. Her işi hesaplı, plânlı ve proğramlıdır. Her düzenlemesi dengeli ve uyumludur. Yarattığı her şey bir amaca yöneliktir ve mutlak anlamda insanlıktan yana faydalıdır. Çünkü O, hem azîzdir, hem de hakîmdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, putların Allah'a ortak koşulması ve elde edilen nîmetlerden bir kısmının putlar adına ayrılması kınandı. Bazı sebeplerden dolayı Arapların kız çocuklarını diri diri gömdükleri konu edilerek o toplumda bir zamanlar hâkim olan cehâlet ve vahşete misal verildi. Sonra da her türlü kötülüğün ve ahlâksızlığın temelinde cehâlet ve inkârın, zulüm ve tuğyanın yattığına işâretle akıl sahiplerinin bu konular üzerinde iyi düşünmeleri tavsiye edildi.

Aşağıdaki âyetlerde: İnsanların bunca zulüm ve hayasızlıklarına karşı hemen ceza verilmesi gerekseydi, yeryüzünde canlı diye bir şey kalmazdı. Oysa Cenâb-ı Hak çok sabırlıdır, aynı zamanda çok merhametlidir. O, insanlar için belli bir ecel, süre belirlemiştir. Koyduğu kanunlarını değiştirmez; hazırladığı plân ve proğrama pek müdahale etmez. Dönüş yaparlar diye, onlara mühlet verir gibi hususlar konu edilmektedir. Bu arada, Allah'a ortak koşan putperestlerin kötü huylarından ve yanlış inançlarından biri üzerinde de duruluyor ve gereken uyarılar yapılıyor. Sonra da Kur'ân'ın ihtilâflı konuları çözmede ilâhî hakem olduğu belirtilerek mü'minlere bilgi veriliyor.

——oOo——

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَلٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ
سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ
وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰىۜ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ
النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ
مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ
لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

MEÂLİ:

61— Eğer Allah, insanları zulümlerinden dolayı (hemen) cezâlandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Ne var ki onları belli bir süreye kadar geciktirir. Artık onların eceli gelince ne bir an gecikebilirler, ne de öne geçebilirler.

62— Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a ait kılarlar. Dilleri ise yalan söyler de en güzel şeyleri kendilerine nisbet ederler. Şüphe yok ki, ateş onlarındır ve elbette Cehennem'e ilk varanlar da onlardır.

63— Şanıma and olsun ki, biz senden önce ümmetlere peygamberler gönderdik. Şeytan ise onların (o bâtıl ve yaramaz) işlerini onlara süslü ve çekici gösterdi. Bugün de şeytan onların sâhibi ve dostudur ve onlar için elem verici bir azâp vardır.

64— Biz kitabı (Kur'ân'ı) sana ancak, onlara, hakkında ayrılığa düştükleri hususu açıklıyasın ve onu imân eden bir millete doğru yolu gösterici, rahmet sunucu olsun diye indirdik.

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah bir topluluk veya millete azâp etmek istediğinde, o azâbı içlerinde bulunan herkese dokundurur; sonra da onlar niyetlerine göre diriltilip kaldırılırlar.» (1) (Öyle ki herkes niyetine göre karşılık görür.)

Hz. Ümmü Seleme (R.A.) diyor ki : Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den yere batacak olan asker hakkında sordum. Bana şu cevabı verdi: «Allah'ın evine sığınan bir kişi, sığınıp güvene kavuşmak ister, derken üzerine bir bölük asker gönderirler. Onlar ıssız bir araziye ulaşınca, yer yarılır da hepsi batar.»

Bunun üzerine dedim ki : «Ya onların arasında istemiyerek bu işe katılanlar nasıl olacak?» Buyurdu ki : «Hepsi birden batar. Sonra da kıyâmet gününde herkes niyetine göre haşrolunur.» (2)

Bir adamın, «zâlim ancak kendine zarar verir», dediğini işiten Ebû Hüreyre (R.A.) onun bu sözüne itiraz ederek dedi ki : «Hayır, vallahi.. Hübara kuşu kendi yuvasında iken zalimin zulmünden dolayı (avlanıp) ölür.» (3)

HAYVANLARI KORUMA

Canlılara verilen hayvanî gıdalar ayrı bir anlam ve farklı bir tecelli arzetmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, dünya bütün nîmetleriyle insan için yaratılmıştır. Bu nîmetlerin içinde hem Cenâb-ı-Hakk'ın yüksek kudretini ve üstünlüğünü yansıtan, hem de insanların dünyasını süsleyen ve faydalanmalarına ölçülü biçimde sunulan hayvanlar söz konusudur. O bakımdan hayvan neslinin tükendiği bir yer düşünün, orasının ne kadar ölgün ve neşesiz ve ne kadar verimsiz olduğunu anlamakta gecikmezsiniz.

Cenâb-ı Hak, hayvanların yararlarını belirtmek konusunda çok duyarlı ve anlamlı bir uyarıda bulunuyor : **«Eğer Allah, insanları zulümlerinden dolayı (hemen) cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı..»**

---

(1) Müslim/kader: 4, 5 - Tirmizî/zühd : 57
(2) » /fiten : 4
(3) Fethü'l-Kadîr/Şevkanî: 3/172

Bir yoruma göre :

Bu güzel nîmeti onlardan çekip alırdı da onları zevksiz, anlamsız bir dünya ile başbaşa bırakırdı. O zaman ne dosdoğru beslenme imkânı kalır, ne de çalışıp kazanmanın zevki...

Nitekim bazı bölgelerde insanların bilgisizliği ve idarecilerin ilgisizlikleri yüzünden bu ağır cezayı kendi kendilerine vermekte acele ettiklerini görüyoruz: Dünyalarını süsleyen birçok hayvan neslini tüketmişlerdir. Ağaçsız, ormansız bir ülke ne kadar talihsizse, hayvansız bir ülke de öyle..

İlgili âyetin bir diğer yorumu da şöyledir:

Cenâb-ı Hak, insanları inkâr, günah, zulüm ve azgınlıklarından dolayı hemen cezalandırsaydı, indireceği azâp insan dahil bütün canlıları yok ederdi. Çünkü hayvanlar da insanlar için yaratılmışlardır. Yeryüzünde insan kalmayınca, hayvanların kalması anlamsız ve hikmetsiz olurdu. Allah daha iyisini bilir.

ALLAH, AZÂBI ÇABUKLAŞTIRMAZ

(وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۚ) **«Ne var ki, onları belli bir süreye kadar geciktirir.»**

Eğer Allah yeryüzünde her suç işleyeni hemen cezalandırsaydı, her günah işleyeni veya zulüm ve azgınlıkta bulunanı kahretseydi, dünyada insan nesli tükenir ve dünyanın yaratılması hikmetsiz ve anlamsız kalırdı. Çünkü insan, yaratılışı gereği hem iyilik işlemeğe, hem de kötülükte bulunmağa eğilimlidir. Her insan hayat çizgisini bu iki karşıt amellerle süsleyip bazan gül, bazan diken yetiştirerek son noktasına ulaştırır. Peygamberler dışında diğer bütün insanların hayatı bu çerçeve içinde seyreder. Kiminin gülü çok, dikeni az olur. Kimilerin de eşit duruma gelir. Bazısının da dikeni çok, gülü az olur. İnkârcı zâlimlerin ise, diktikleri güller de dikene dönüşür. Âhirette onların gül sandığı amelleri dikenden farksız olur, Allah yanında hiçbir değer taşımaz.

İşte bütün bu sebep ve hikmetlerden dolayı, cezaların çoğu âhirete bırakılır. Aynı zamanda kötülerin, zalim azgınların neslinden iyi insanlar gelebilir. O nedenle de Cenâb-ı Hak, inkâr zulümle birleşip azgınlık doğrultusunda son kertesine gelmedikçe, azâbını indirmez.

HOŞLANMADIKLARI ŞEYLERİ ALLAH'A NİSBET EDERLER

(وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى) **«Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a ait kılarlar. Dilleri ise yalan söyler de en güzel şeyleri kendilerine nisbet ederler.»**

İnsan karakteri böyledir. Hep gönlünün istediği olsun diye düşünür. Bu hususta başarıya erişirse, sebep ve sonucu kendi becerisine bağlar ve şımarıklık göstererek övünür. Başarısızlığa uğrayıp hoşlanmadığı durumlarla karşılaşırsa, onu Allah'a nisbet eder, ya «kader böyle imiş benim elimden ne gelir?» der, ya da «Allah hep benimle mi uğraşıyor?» gibi yakışıksız, hattâ küfrü gerektiren sözler sarfeder.

Unutmamak gerekir ki, biz kendimize yardımcı olduğumuz; hayat kanunlarına uymasını bildiğimiz, ilâhî sünnetle uyum sağlamaya özendiğimiz takdirde Allah bizimle beraberdir, yardımını bizden esirgemez. Hayatımızı kendi mantığımıza göre değerlendirmeğe çalıştığımız, nelerin ruhumuzla uyum sağlayıp sağlamadığına dikkat etmediğimiz ve böylece sünnetullah ile ters düştüğümüz takdirde, Allah bize yardımcı olmaz.

Mekkeli putperestler, şüphesiz ki, bugünkü insanlardan çok daha bilgisiz ve kültürsüz kişilerdi. Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a nisbet etmekte bir sakınca görmezler, böylece çok çirkin yalan ve uydurmalara yer verirlerdi. Melekler Allah'ın kızlarıdır, diyerek Allah hakkında ciddi bir bilgilerinin bulunmadığını ortaya koymaktan çekinmezlerdi. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerken, onları meleklere ulaştırıp Allah'ın kızları sayarak, tiksinip sevmedikleri kız çocuklarını Allah'a yakıştırırlardı.

Günümüzün insanları çok daha değişiktirler. Kimi katı inkâr içinde yüzmekte ve topladığı malzemeyi Allah'ı inkâr doğrultusunda kullanmaktadırlar. Kimi, değerini ve bilimsel ölçüsünü kaybetmiş basit bir teorinin gölgesi altında insanoğluna menşe' ararken, ilk atalarının maymun veya goril olduğunu iddia ederler. Kimileri de kız çocuklarını dinî ve millî terbiye dışında eğitip şehvetperestlerin ağlarına terkederler. Böylece onların bedenlerini değil, ruhlarını katlederler. Gün gelir de kızının elden çıktığını, her türlü ölçüyü geride bıraktığını görünce, bütün kusur ve kabahatı Allah'a izafe eder veya okul ve toplumu kötüler.

İşte dünyayı da, âhireti de kendi aleyhlerine cehenneme çevirenler, toplumu dejenere edip aile yuvalarının temellerine dinamit koyanlar bunlardır. İblîs, bunların işlediği her fenalığı, işledikleri her cinayeti süsleyip çekici kılmaktadır. Aslında İblîs, kendi görevini kusursuz yerine getirme

gayreti içindedir. Nefsinin emri altına girip aklını nefsine uydu yapanlar ve akıllarıyla Allah'a imân arasında hiçbir bağ meydana getirmeyenler her zaman İblîs'e yardımcıdırlar. Artık bir kişinin dostu nefis ve İblîs olursa, gelin de öylesinden hayır ve fazîlet bekleyin!.

KUR'ÂN-I KERÎM'İN İNDİRİLMESİNİN BAZI SEBEPLERİ

(وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ)

«Biz kitabı (Kur'ân) sana ancak, onlara, hakkında ayrılığa düştükleri hususu açıklayasın ve onu imân eden bir millete doğru yolu gösterici, rahmet sunucu olsun diye indirdik.»

İlgili âyetle, Kur'ân'ın indirilmesinin bazı sebepleri ve hikmetleri üzerinde duruluyor. Böylece mü'minlerin bu kitap ile halkı irşada çalışırlarken nasıl bir metot uygulamaları öğretiliyor. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1— İnkârcı sapıkların, cahil müşriklerin, inatçı kitap ehlinin dinler ve özellikle İslâm dini ve İslâm peygamberi hakkında ayrılığa düştükleri konuları gerçek yönüyle ele alıp açıklamak ve belgeleri ortaya koymak suretiye kafa ve kalpleri aydınlatmak,

2— Bilimsel açıdan hareket edip Kur'ân'da ilme ve ilim adamlarına ışık tutan âyetleri, ana fikirleri ve temel bilgileri ortaya koymak suretiyle okumuşları düşünmeğe sevketmek,

3— İmân etme şuurunda olanlara doğru yolu, en kolay yönleriyle göstermek, ruhlarının açlığını, içlerindeki boşluğu giderip dolduracak şekilde onlara bilgi vermek ve böylece kafalarında beliren soruları en uygun anlamda cevaplandırmak,

4— İlâhî rahmeti bütün genişliğiyle ve hikmetiyle Allah'ın kullarından esirgememek, korku yoluyla değil; sevgi ve rahmet yoluyla kalplere nüfuz etmek bu cümledendir.

Birinci madde; Kur'ân'ın inmesiyle daha önceki kitapların yürürlükten kaldırıldığına; Tevrat ve İncil'de meydana gelen değişikliklerin tashîh edildiğine işârettir.

İkinci madde, Kur'ân'ı cahil ellere terketmenin, O'nu küçülteceğine, anlaşılmasını zorlaştıracağına ve ilimle İslâmiyet arasında bir uçurum meydana getirebileceğine telmihtir.

Üçüncü madde, imân edenlerin maddî ve mânevî açlıklarını gidermeğe, dünya ve âhiretlerini mutlu ve güvenli kılmaya yöneliktir.

Dördüncü madde, insanlara büyük ümit vermekte, Allah ile kulları arasındaki engelleri kaldırmakta ve böylece ilâhî rahmet güneşinin kusursuz anlamda insanların kalp ve kafalarına yöneldiğini hatırlatmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkâr ve günah vadisinde bir ömür tüketen insanlara hemen ceza verilmediğinin sebep ve hikmeti açıklandı. Putperest müşriklerin Allah hakkında ciddi bir bilgileri olmadığı ve o yüzden çok yanlış suçlamalarda bulundukları hatırlatılarak, mü'minlerin bu konuda çok dikkatli olmalarına işâret edildi. Kur'ân'ın ihtilâfları çözecek kudrette indirildiğine dikkatler çekilerek onun hakemliğine başvurulması istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, bilhassa inkârcıların ve şüphecilerin akıllarını harekete geçirmek için yağan yağmurun toprak ile bitkiler üzerindeki olumlu tesirleri anlatılıyor. Sonra da Allah'ın insanlardan yana kurduğu canlı fabrikalarda imal ettiği sütten ve yararından söz edilerek bu gıda maddesi üzerinde ciddiyetle durmamız ve Allah'ın yüksek sanatının izlerini görmemiz isteniliyor. Hurma ve üzümden elde edilen güzel rızıktan ve sarhoş edici içkiden söz ediliyor. Böylece bu konu üzerinde aklımızı iyice kullanmamız tavsiye ediliyor.



وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي
ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْق۪يكُمْ
مِمَّا ف۪ي بُطُونِه۪ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَناً خَالِصاً سَٓائِغاً لِلشَّارِب۪ينَ
﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخ۪يلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَراً وَرِزْقاً
حَسَناًۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

M E Â L İ :

65— Allah gökten su indirdi de, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz bunda kulak verip dinleyen bir millet için âyet (belge, ibret ve öğüt) vardır.

66— Doğrusu sizin için davarlarda da ibret vardır: Size onların karnındaki ters ile kan arasında (oluşan) hâlis, içenlerin boğazından rahatlıkla geçen süt içiriyoruz.

67— Hurma ağaçlarının meyvalarından ve üzümlerden sarhoşluk veren içki ve güzel rızık edinirsiniz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir millet için ibret, öğüt ve belge vardır.

KUR'ÂN'IN YAĞMURA BENZETİLMESİ

(وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا) **«Allah gökten su indirdi de, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti.»**

Yeryüzü güneşin tesiriyle kurur, yeşermiş olan bitkiler ölür. Tohumları ve kökleri uyku dönemine girer. Bahar gelip toprak ısınmaya başlayınca yağmur yağıp toprağı kabartarak harekete geçirir, derken bitkiler yeniden filizlenip çıkar.

İnsanların kalpleri de böyledir. Uzun bir süre peygamber ve kitaptan uzak, ya da mahrum bırakılınca, katılaşıp rahmet ve fazîlet adına bir şey yetiştirmez olur. Nitekim İsa Peygamber (A.S.) ile Resûlüllah (A.S.) Efendimiz arasında geçen altı asırlık fetret döneminde milletlerin kalpleri iyice katılaşmış, ilâhî feyizden uzak kalıp rahmet ve fazîlet yetiştirmeyen kupkuru bir toprak halini almışlardı. Kur'ân-ı Kerîm nisan yağmuru misali parça parça, âyet âyet inmeğe başlayınca, o kalpleri harekete geçirmeğe başladı; derken müsait olanları, feyiz ve rahmeti alma inâyetine eriştiler.

Böylece Kur'ân, önce en katı ve en sapık bir millet olan Arapları daldıkları gaflet uykusundan uyandırdı, ölgün kalplerini harekete geçirerek onlara yepyeni bir hayat verdi. Hz. Muhammed'in (A.S.) ilâhî beyân doğrultusunda verdiği ruh, enerji, aksiyon ile çeyrek asır geçmeden Araplar dünyanın en güçlü ve en hatırı sayılır devleti haline geldiler. En vahşi bir millet dünyanın en medenî insanları oldular ve bununla da kalmayarak medeniyetin temelini attılar, ilme ve irfana büyük hizmetlerde bulundular.

Bütün bunlar neyi öğütlemektedir?

Kardeşlik, güzel ahlâk, insan haklarını koruma, sınıf farkını kaldırma, birleşip cemaatleşme şuuruna erişme gibi hayatî önemi olan değerlerini kaybeden ve ülkelerini vurguncular, şehvetperestler yurdu haline sokan bir millet, yeniden dirilip kendine gelebilmesi ve varlığını koruyup ayakta tutabilmesi için Kur'ân'ın rahmet yağmuruna mutlak anlamda muhtaçtır.

Günümüzde Kur'ân kültür ve irfanına arkasını dönmüş maddecilerin ekonomik güçleri ve savaş üstünlükleri kimseleri aldatmasın. Temelinde Allahsızlık, ahlâksızlık ve zulüm bulunan bu güçlerin yakın gelecekte baş-aşağı gelip satvetlerini kaybedecekleri beklenebilir. Meğer ki, dönüş yapıp maddeyle mâna, dünya ile âhiret arasında denge kuracak yeni bir düzen kursunlar..

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEMİZİ ANLATAN AÇIK BİR MİSAL

(وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ)

«Allah gökten su indirdi de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz bunda kulak verip dinleyen bir millet için âyet (belge, ibret ve öğüt) vardır.»

Yeşerdikten bir süre sonra sararıp dökülen, sonra da çer-çöp haline gelip toprağa karışarak belirsiz hale gelen bitkilerin, üzerlerinden belli bir dönem geçtikten sonra yağan yağmurla harekete geçip yeniden filizlenerek çıkmasıyla, kıyâmet gününde insanların yağan rahmet ve hılkat yağmuruyla yeniden vücut bulup hayata dönmeleri arasında büyük bir benzerlik söz konusudur. Bitkiler hakkında hazırladığı plân gereği periyodik olarak öldürme ve diriltme nasıl sürüp devam ediyorsa, insanları da öldürdükten sonra yine plân gereği diriltip kaldırmasında şüphe yoktur. Zira misaller gözler önünde durmakta, her yıl bunun en açık örneklerini görmekteyiz. Bir tohumu ölü devresinden sonra hayata çevirip yeşertmek ne ise, bir insanı da ölümünden sonra diriltmek odur. Biri daha zor, diğeri daha kolay diye bir farklılık yoktur. Ona kudreti yeten Allah'ın, buna da kudreti yeter. Önemli olan hayatın bütün özelliklerini, türün bütün hususiyetlerini gen denilen harikaya nakşeden ve bunu tedrici bir yöntemle geliştirip hüviyetine kavuşturan Allah'ın kudretinin ne kadar büyük ve sınırsız olduğunu bilip anlamaktır. İman gözüyle bu harikayı görüp anladığımız zaman, ölülerin diriltilme olayı çok basit ve önemsiz kalır.

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ
فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ
خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ
وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

MEÂLİ:

126— Cezâ verecek olursanız, size verilen cezânın misliyle cezâlandırın. Ama eğer (bu hususta) sabrederseniz, and olsun ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

127— Sabret, senin sabrın ancak Allah'ın yardımı iledir. Onların (inkârda inât etmelerine) üzülme; kurdukları hile ve tuzaktan dolayı telaşlanıp sıkıntıda kalma.

128— Şüphesiz ki Allah, korkup (fenalıklardan; zulüm ve tecâvüzden) sakınanlarla ve bir de iyiliği huy edinenlerle beraberdir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetler Medine'de Uhud şehitleri sebebiyle inmiştir. Olayın içyüzü şöyle cereyan etmiştir:

Uhud Savaşı sona erince, Müslümanlar şehît edilen kardeşlerini savaş alanından toplamaya başladılar; ancak manzara çok feciydi; yürekler dayanacak gibi değildi. Mekke'nin gözü dönmüş putperest azgınları, şehît edilen mü'minlerin kulak ve burunlarını kesmiş, gözlerini oymuş, karınlarını deşmişlerdi. Duygularına kapılan mü'minler, «eğer bir gün Cenâb-ı Hak bizi onların üzerine gönderirse, elbette aynı şeyleri uygulamakta tereddüt etmiyeceğiz» diyerek intikam ateşiyle yanıp tutuştular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi ve sabretmenin hayırlı olacağı bildirildi. (1)

(1) Lübabu't-te'vîl: 3/142

İÇKİ VE HELÂL RIZIK

(وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا) **«Hurma ağaçlarının meyvalarından ve üzümlerden sarhoşluk veren içki ve güzel rızık edinirsiniz..»**

Nahl sûresinin Mekke'de indiğini daha önce belirtmiştik. İnsana zararlı, sağlığı bozucu, aklî dengeyi olumsuz yönde etkileyen nesneleri yasaklayan ilâhî buyruklar, kademeli şekilde inmiştir. Kısacası, bu hususta -faiz hakkında yasakta olduğu gibi- pedagojik bir metot uygulanmıştır.

İslâm'ın ilk yıllarında faiz gibi, alkollü maddeler de çok yaygın idi. Hemen hemen her eve girmiş; fakir, zengin diye bir ayrım yapmaya gerek bırakmıyacak şekilde toplumun süregelen alışkanlığı halini almıştı. O bakımdan her evde küpler dolusu şarap bulunurdu. Bazı kesimlerde su yerine alkollü sıvılar içilirdi.

Önce Mekke'de yukarıdaki âyetle, içkinin güzel bir rızık olmadığına dikkatler çekildi. Böylece mü'minlerin kafalarında bu konuda bir soru oluşturuldu: İçki güzel ve faydalı bir rızık değil midir? Zira ilgili âyette hurma ve üzümden güzel rızıklar elde edindiğimiz belirtilirken onlardan içki de elde ettiğimiz farklı bir anlatımla anılmıştır. Bu, içkinin güzel bir rızık olmadığını belirten bir ifade tarzı idi ki, mü'minleri ister istemez konu üzerinde düşünmeğe sevketmiştir.

Aradan yıllar geçti. Kafalarda oluşan sorunun cevabı kısmen olsun Medine'de verilmiş oldu. Nisa Sûresi 43. âyet indi : **«Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar-, cünüp iken; -yoldan geçmeniz müstesnâ- gusledinceye kadar namaz (ve mescide) yaklaşmayın..»**

Bu, içkinin ibâdet ve mâbedle bağdaşmıyacağını, içkili bir vaziyette Allah'ın huzurunda durup namaz kılınamıyacağını bildiriyordu. Kafalardaki soru bir bakıma cevap bulmuş gibiydi, ama yeterli değildi; üstelik ikinci bir cevaba ihtiyaç hissettirecek şekilde soru biraz daha büyümüş oluyordu. Böylece içki hakkında daha ciddi durulmasının gereği ortaya çıkmış ve mü'minler bir takım cevaplar, çıkış yolları düşünmeğe başlamışlardı. Zira Nisa sûresindeki âyetle de içkinin kesin haram kılındığı açıklanmıyor, sadece o vaziyette namaz kılınamıyacağı belirtiliyordu.

Aradan bir süre daha geçti. Müslümanların içkili maddelere karşı ilgileri iyice azaldı, artık sık sık içmiyorlar; mümkün olduğu takdirde ağızlarına almıyorlardı. O halde kalp ve kafalar bu konuda çok hazır duruma gelmiş sayılırdı. Derken Mâide sûresinin 90, 91. âyetleri şu meâlde indi :

«Ey imân edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları (talih zarları) şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz.»

«Şeytan, içki ve kumar hususunda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?»

Müslümanlar bu emre uyarak evlerindeki içki küplerini sokağa döktüler ve böylece kendilerini alkollü maddelerden uzak tutup gönül yatışkanlığına erdiler.

İçki hakkında geniş bilgiyi Nisa ve Mâide sûrelerinde ilgili âyetlerin tefsirinde verdiğimizden burada konunun bir özetini vermekle yetindik.

Ancak konumuzu oluşturan âyette geçen «s e k e r» kavramı üzerinde bazı yorum ve rivâyetleri nakletmekte yarar görüyoruz:

a) Ashab-ı Kirâm'dan İbn Mes'ud, İbn Ömer (R.A.) ve Tabiînden el-Hasan, Saîd b. Cübeyr, Mücahid, İbrahim, İbn Ebî Leylâ ve diğer ilim adamlarından Zeccac, İbn Kuteybe'ye göre, s e k e r, alkollü içki demektir. Güzel rızık ise, meyvalardan elde edilen meşrubatlardır.

b) İbn Abbas'a (R.A.) göre, sirke demektir. Habeşli'ler sirkeyi s e k e r diye isimlendirirler.

c) Diğer lûgatçılara göre, şıra demektir. Dahhak ve Nahaî de aynı görüştedirler.

Birincilerin görüşü ve yorumu daha sıhhatlı kabul edilmiştir. Zira Kur'ân, Habeş lûgatı ve lehçesi üzere değil, Kureyş lûgatı ve lehçesi üzere inmiştir.

AKLINI KULLANAN MİLLET

(إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) **«Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir millet için ibret, öğüt ve belge vardır.»**

Allah'ın insandan yana yararlı olan maddeleri helâl, içki ve benzeri zararlı maddeleri haram kılmasında aklını kullanabilen bir topluluk ve millet için şüphesiz öğüt ve ibret vardır.

Sağlıklı bir nesil, sağlam vücuda, gelişmiş kafaya, imân ile aydınlanmış kalbe sahip olan kuşaklardan ancak meydana gelebilir. Fertleri alkolik ve ayyaş olan bir millet, doğacak çocuklarına en büyük kötülüğü yap-

tıklarının farkında mıdırlar? Bol vitaminli ve besleyici meyva ve meyva suları dururken, ciğerleri çürütmenin, kanı zehirlemenin ve beyni zedelemenin makul bir anlamı var mıdır? Allah mutlak hikmet sâhibidir. O bakımdan insan ruhunun cilâsını gidermiyecek, sağlığını bozmayacak, bilâkis ona âfiyet verecek yiyecekleri mubah kılmıştır. Bunda O'nun bir yarar elde etmesi veya aksini uygulayanlardan dolayı O'nun bir zarara uğraması söz konusu değildir. Kur'ân'da yer alan bütün emir ve yasakları, tavsiye ve telkinleri insanların yararınadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, toprağı harekete geçirerek bitkilerin yeniden yeşerip hayat bulmasını sağlayan yağmur, milletlerin kalplerini harekete geçirip imân ve ahlâk tohumlarının filizlenmesini gerçekleştirmesi bakımından Kur'ân'a misal verildi; diğer bir yorumla, Kur'ân sözü edilen ölçüde olan yağmura benzetildi. Besleyici özelliği olan sütten söz edilerek ondan yeterince yararlanmamıza işâret edildi. Sonra da hurma ve üzümden elde edilen içkinin güzel bir rızık olmadığı belirtilerek alkollü maddeler hakkında ilk ilâhî sinyal verilmiş oldu.

Aşağıdaki âyetlerle, bal arısına yapılan ilhâmdan ve onun büyük bir ustalıkla topladığı baldan, insanlara şifâ ve rahmet oluşundan söz ediliyor. Böylece insanlar için çok yararlı olan süt ve bal üzerinde durularak bu iki maddeden daha çok elde edebilmemiz için araştırıcı olmamız isteniliyor.



وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ
اَنِ اتَّخِذ۪ي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتاً وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُل۪ي
مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُك۪ي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ ف۪يهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

M E Â L İ :

68— Rabbin, bal arısına, dağlardan, ağaçtan ve kurdukları çardaktan kendine göz göz yuva edin;

69— Sonra da her türlü meyva, çiçek ve üründen ye; Rabbinin sana (yayılman için belirlediği) elverişli yollarda yürü, diye vahyetti. Karınlarından değişik renklerde bir içecek çıkar ki, onda insanlara şifâ vardır. Şüphesiz ki bunda iyice düşünen bir millete öğüt, ibret ve belge vardır.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-ı Kirâmdan Ebû Said el-Hudrî (R.A.) anlatıyor :

— Bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek dedi ki : «Ya Resûlellah! Kardeşimin karnı fena halde ağrıyor, ishaldir.» Peygamber (A.S.) ona : «Git de bal içir..» buyurdu. Adam az sonra gelip, «Ya Resûlellah! Bal içirdim ama ağrısı büsbütün arttı», dedi. Böylece aynı şeyi Peygamber (A.S.) Efendimiz ısrarla tavsiye etti. Adam üç defa gidip geldi. Dördüncü defa geldiğinde Peygamber (A.S.) yine ona : «Git de bal (veya bal şerbeti) içir», buyurdu. Adam, «İçirdim ama ağrısını artırmaktan başka bir şeye yaramadı!» deyince, Peygamber (A.S.) : «Allah doğru buyurmuştur, ama senin kardeşinin karnı yalan söylüyor!» buyurdu. Adam tekrar gidip bal şerbeti içirdiğinde kardeşi iyileşti, ishali kesiliverdi.» (1)

---

(1) Buharî/tıb: 4, 24- Müslim/selâm: 91- Tirmizi/tıb: 31- Ahmed: 3/19, 20, 92

«İki şifa veren maddeye gerekli olun (yararlanın) : Bal ve Kur'ân.» (1)

Biri bedene, diğeri ruha, kalp ve kafaya şifa verir.

«Kim her ay üç sabah yalamak suretiyle bal yerse, birçok belâ (hastalık) ona dokunmaz.» (2)

«Sina (sinameki veya ona benzer bir ot) ve baldan yararlanın. Çünkü bu ikisinde ölümden başka her derde şifa vardır.» (3)

Bir bedevî, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek sordu :

— Ya Resûlellah! Tedavi olalım mı?

— Evet, ey Allah'ın kulları! Tedavi olun. Zira Allah ne kadar bir hastalık koymuşsa, mutlaka onun şifasını da koymuştur.» (4) Buyurdu.

Ebû Huzaa'nın babası anlatıyor :

— Peygamber (A.S.) Efendimize sordum, dedim ki : «Duâ edip üflememize, ilâçla tedavi olmamıza, (hastalık ve benzeri) zararlı şeylerden sakınmamıza ne buyurursun? Bunlar ilâhî takdirî geri çevirirler mi?» Peygamber (A.S.) Efendimiz ona şöyle buyurdu : «Bunlar da Allah'ın kaderi (takdiri)dir.» (5)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimizin helva ve bal hoşuna giderdi.» (6)

«Yirmi yıldan beridir sadece su, süt ve bal içtim.» (7)

BALDA ŞİFÂ VARDIR

(فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) **«Onda insanlara şifâ vardır.»**

Bal : Lezzetli, besleyici ve şifa verici bir besin maddesidir. Arıların balözünü aldıkları çiçeklere göre balın rengi, çeşnisi ve kokusu değişir. İlgili âyetle özellikle onun çok yönlü yanları belirtiliyor.

Sağık bakımından bal :

Eskiden beri hekimlikte hem iyi bir besin, hem de ilâç olarak büyük

(1) İbn Mâce/tıb : 7
(2) » » » : 8
(3) » » » : 9
(4) Ebû Dâvud/tıb: 1 - Tirmizi/tıb: 2
(5) Tirmizî/hadisün hasenün
(6) Buharî/eşribe: 15-tıb: 4
(7) Nesâî/eşribe: 58

değer verilmiştir. Çünkü bal şeker bakımından çok zengindir. % 70-78'i şeker, ancak % 17-20'si sudur. İçinde ayrıca çeşitli çiçeklerden alınmış güzel kokulu reçineler, madensel tuzlar, azotlu maddeler vardır. 100 gram balda 325 kalori mevcuttur. Ayrıca balda vitamin de vardır. Daha çok A vitamini bulunur. Önemli vitaminlerden B kompleksi vitaminleri ile C vitamini de vardır. Ancak C vitamininin miktarı baldan bala değişir.

Baldaki şekerler glikoz ile levüloz, sindirilmesi kolay şekerlerdir. Bunlar vücudumuz için en mükemmel bir güç ve kuvvet kaynağı olur. Bu bakımdan bal, gelişme çağındaki çocukların, zayıfların, za'fiyet geçirenlerin beslenmesinde önemli bir yer tutar.

Bal, hekim tavsiye ederse, sütle karıştırılarak, kabızlık, barsak iltihabı, iskorbüt gibi hastalıklara uğrayan küçük çocuklara ve vaktinden önce doğanlara da verilir.

Bal derhal kuvvet, enerji verdiği için, şeker hastalarına da hekimin kontrolü altında verilmektedir. Özel polenlerle kuvvetlendirilmiş bal, saman nezlesinin şiddetli arazını hafifletmekte de kullanılır.

Balın besin değeri dışında da birçok faydaları vardır. Eski çağlarda insanlar kimyasal yollarla ilâç yapmasını henüz bilmezlerken, bala çok daha önem verirlerdi. Ayrıca balın midedeki on iki parmak barsağındaki ülserlere de iyi geldiğini ileri sürenler olmuştur.

Bal antiseptik olarak da çok önemli bir maddedir. Yara, ezik, yanık ve sivilcelerin iyileştirilmesinde baldan faydalanılabilir. Bal bazı el losyonlarında, yüz kremlerinde de kullanılır.

Ameliyatlardan sonra hastanın su metabolizmasında meydana gelen bozukluklara bal iyi gelir. Şerbet halinde verilince hem su kaybını önler, hem de karaciğerin şeker kazanmasını sağlar.

Ayrıca balın kalp, damarlar ve sinirler üzerinde yatıştırıcı etkileri de bilinen bir gerçektir. Hattâ bazı hekimler tehlikeli bir karaciğer hastalığı olan sirozun balla iyi edilebileceğini ileri sürmüşlerdir.

Tıp bilginleri ve uzman hekimler belki de bizim henüz bilmediğimiz çok şifalı maddeler bulunduğunu düşünüyorlar. (1)

---

(1) Bal'ın şifa kaynağı olduğu hakkında İslâm ilim adamları çok şeyler yazmışlardır. İslâm tıp tarihinin iki büyük siması sayılan İbn Sina ve Ebû Bekir er-Râzî de bal ve sütü bazı hastalıkları tedavide ilâç olarak kullanmışlardır. Hacmimiz müsait olmadığından onların görüş ve tesbitlerini buraya alamadık.

BAL ARISINA VAHİY

(وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ) **«Rabbın bal arısına vahyetti (ilhamda bulundu).»**

Vahiy: Sözlükte, süratli işâret demektir. Terim olarak: Ya hicap arkasından kalbe veya tecelli ettiği suretten kalbe ve kulağa gelen sestir, ya da meleğin Allah'tan getirip kalbe ilka ettiği lafız ve manadır.

Sözlük manası açısından, salih kulların kalplerinde doğan önsezi dedikleri ilhâma ve hayvanlara doğuştan verilen içgüdüye de vahiy denilir. İşte arıya yapılan vahiy, bir yoruma göre ona verilen içgüdüdür.

Konunun akışından elde edilen sonuç şudur :

Süt, bal ve bal arısı, aynı zamanda arıya verilen içgüdü, sünnetullahın varlık âleminde her şeyde işler durumda olduğunu; birinin yaptığını diğerinin yapamadığını ortaya koymaktadır.

Küçücük bir canlının, içgüdüsüyle, mükemmel bir kimyacı ve olağanüstü bir mimar, aynı zamanda şifa toplayıp dağıtan kusursuz bir hekîm olduğunu görüyoruz. Kuşkusuz bunlar tesadüflerin oluşturduğu hâdiselerdir denilemez. Zira gerek süt, gerekse bal, en ince hesaplara göre proğramlanarak insanlığın hizmetine verilmiş nîmetlerdir. Bir zincirin halkaları gibi, birbirini tamamlayarak yüksek bir irâdenin plânına göre oluşmakta ve her yönüyle o irâdenin damgasını taşımaktadır.

Böylece her varlık niçin yaratıldığının hikmetini yansıtmakta, insanoğlundan yana birtakım faydalı hizmetler ve ürünler sunmaktadır.

En mükemmel canlı olan insan, neye, niçin hizmet ettiğini ve hangi amaca yönelik yaratıldığını bilmedikçe, kendini tanımamış olacak; kendini tanımadıkça da yüce yaratanını tanıma şansına erişemiyecek..

Ayrıca âyette bir incelik söz konusudur. O da şudur : Bal arısı nasıl birçok çiçeklerden balözü toplayıp biraraya getirmekte ve değerli, aynı zamanda şifa verici bir besin maddesi haline sokup insanlara rahmet olmaktaysa, Kur'ân da insan için lüzumlu bütün bilgileri toplayıp getiren bir bilgi ve şifa hazinesidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, bal arısından ve onun insanlara şifa veren balından söz edildi. Böylece varlık âleminde çok mükemmel bir plânın iş-

ler durumda bulunduğuna, ilâhî hükümlerin kusursuz uygulandığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, insan ömrünün sınırlı olduğu konu edilerek yaşlılığı önlemenin mümkün olamıyacağına; belli bir yaşa gelindikten sonra organizmamızın kendisine benzer bir canlı meydana getirme vasfını kaybedeceğine işâret ediliyor. Biraz daha yaşlandıktan sonra zihin kabiliyetlerinin de bazı insanlarda bir gerileme kaydedeceğine dikkatler çekiliyor.

Sonra da insanların yaşları arasında farklılık olduğu gibi, rızıkları arasında da birtakım farklar bulunduğu belirtilerek, mal ve servet bakımından geniş imkânlara sahip olanların, ellerinin altındakileri gözetmeleri emredilerek sosyal adâleti sağlamamız tavsiye ediliyor. Verilen bunca nîmetlerin nereden, nasıl oluşup bize ulaştığı üzerinde düşünmemiz hatırlatılarak, nîmetlerden yararlanırken, onları verene şükretmemize işaret ediliyor.

—oOo—

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ
الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ قَدٖيرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ
فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذٖينَ فُضِّلُوا بِرَٓادّٖي
رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فٖيهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ
يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ
مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنٖينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾
وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ
اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

M E Â L İ :

70— Allah sizi yarattı, sonra da canınızı alır. Sizden kimi ömrünün en fena ve en sevilmiyen noktasına itilir ki (o devrede artık) bildiğini bilmez olur. Şüphesiz ki Allah'ın her şeye gücü yeter.

71— Allah rızık hususunda kiminizi kiminizden üstün kılmıştır. Üstün kılınanlar ellerinin altındakilere rızıklarını kendilerine eşit olacak ölçüde çevirip verici değillerdir. Allah'ın nîmetini bile bile inkâr mı ediyorsunuz?

72— Allah, size kendinizden eşler verdi ve eşlerinizden size oğullar ve torunlar meydana getirdi ve sizi pâk ve helâl şeylerden rızıklandırdı. Buna rağmen bâtıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini onlar inkâr mı ediyorlar?

73— Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerden ve yerden hiçbir rızık (çıkarıp vermeye) sâhip olamıyanlara ve buna güç getiremiyenlere mi tapıyorlar?!

74— O halde artık Allah'a misâller (benzerler, örnekler) koşmayın. Şüphesiz ki Allah bilir, siz bilmezsiniz.

İLGİLİ HADÎS

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sık sık şöyle duâda bulunurdu :

«Allahım! Cimrilikten, tembellikten, çok yaşlanmaktan, ömrün en fena ve en sevilmeyen (bunaklık) döneminden, kabir azâbından, Deccal fitnesinden ve ölüm ile dirim fitnesinden sana sığınırım.» (1)

ALLAH VERDİĞİ BİLGİYİ GERİ ALIR

(وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ)

«Allah sizi yarattı, sonra da canınızı alır. Sizden kimi ömrünün en fena ve

(1) Buharî/daavat: 37, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 57- Müslim/zikir: 48, 76- Tirmizî/daavat: 76- Nesâî/istiaze : 17, 26, 51, 52, 56- Ahmed: 1/305, 2/414-6/57

en sevilmeyen noktasına itilir ki (o devrede artık) bildiğini bilmez olur. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir.»

Şüphesiz ki hayatı içgüdüden gelme bir duyguyla seviyoruz. Ama ıstırapsız, tehlikesiz bir hayatı istesek de, istemesek de o zıtların sürtüşüp boy ölçüştüğü; tebessüm ve gözyaşlarının birbirini izlediği görüntüler vererek kendi yoluna devam eder. Böylece bazan sevindirerek, bazan üzerek mukadder olan son noktasına kadar devam eder.

Öyle ki, hayat, bağlı bulunduğu ilâhî kanun gereği akıp gitmekte ve gittikçe de kudretini kaybetmektedir. Buruşan deriyi eski haline döndürmek, ölen hücrelerimizin yerine böyle bir yaşta yenilerini imal etmek elimizde değildir. Zira biz kendi kendimizi yaratmadığımız gibi, kendimizi de bütünüyle, iç ve dış organlarımızla sevk ve idare eden de değiliz. Vücudumuzun önemli bir kısmına kumanda edemiyoruz. Onlar bütünüyle bizim irâdemizden kopuk bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürmekteler.

O halde bizi yaratıp kendi mutlak tasarrufu altında bulunduran ve hayatımızı birtakım ölçülere bağlayıp proğramlayan çok yüce bir kudret vardır ki, O Allah'tır.

İşte bu sonsuz ve üstün kudret önce ruhumuzu yarattı. Bir süre onu ruhlar âleminde bekletip o âlemle ilgili bilgilerle donattı. Sonra sırası gelince onu dünya denilen aşağı âleme gönderdi. Ne var ki, ruhumuz, ruhlar âleminden ayrılıp ana rahminde oluşan bedenimize girince, o yüce âlemde edindiği bilgiler kendisinden geri alındı. Böylece gelişmesi, bedenin gelişmesine bağlanarak bu ikinci âlemde yeni bilgiler edinmesine imkân hazırlandı. Sonra da bedende hayvanî ruha kumanda ederek mukadder vakit gelinceye kadar orada eyleşir ve bir gün gelir de bedenle hayvanî ruhu ölüme terkedip ayrılır. Ayrılınca da eski bilgileri kendisine iade edilir de iki âlemle ilgili bilgiler birleşip bütünleşir.

Ruh, girdiği bedenin şeklini aldığı halde Berzah âlemine intikal eder. Bu defa orada yeni bilgiler edinir ve kıyâmet kopuncaya kadar orada bekler. Mü'minler o âlemde cennet kokusuyla nîmetlenerek; kâfirler ve münafıklar, sonra da azgın zalimler cehennem kokusuyla azap edilerek dünya ile âhiret arasında bir dönem geçirirler. Kıyâmet gününde her ruha ait beden yeniden oluşup vücut bulduktan sonra ikinci hayata başlamak üzere ruhlar hazırlanan bedenlerine girerler.

Dünya hayatının bir başka dikkat çekici yanı da şudur : Cenâb-ı-Hak kudretini izhar etmek, insana aczini, çaresizliğini bildirmek için bazı kişilerin ömrünü en fena ve zayıf noktasına kadar uzatır. O kadar ki, zihin kabiliyetlerinde bir gerileme kendini hissettirir. Sadece oksijen ve glikozla

çalışan beyin, bir yandan yeterince kan alamaz ve hücre sayısında önemli eksilmeler ortaya çıkar. Bu kerteye gelen insan bildiğini bilmez olur; sabah yediğini akşam unutur. Derken bir süre sonra iyice bunama başlar ki, Kur'ân buna «erzel-i ömür» diyor. Ancak bunamadan dolayı kaybedilen bilgiler, büsbütün kaybolmaz. Çünkü onlar hafıza denilen beyin arşivinde bir dizi halinde muattal bir vaziyette bekletilirler. Ölüm olayından sonra tekrar ve daha kusursuz olarak ruhun denetimine verilir ve faal duruma getirilirler. Bu dönemi şöyle de tasvîr edebiliriz: Beyin çok mükemmel, hatta mükemmelin de ötesinde çok geniş kapasiteli bir bilgisayardır. Meydana gelen bir arızadan dolayı bir süre çalışma özelliğini kaybetmiş olur; ama hafızaya aktarılıp proğramlanan bilgiler aynen kalır. Ruh o proğramları bütünüyle kendi bantına almış durumdadır. Kıyâmet gününde ölüler diriltildiğinde, ruh kendi bantındaki bilgileri ikinci bedende teşekkül eden daha kuvvetli bir beyne aktarır. Böylece bunaklık döneminde unutulan bütün bilgiler fire vermeden ortaya çıkma imkânına erişir.

Çünkü Cenâb-ı Hak, bütün bunları önceden en ince hesaplara göre proğramlamıştır. Günü, vakti, saati gelince aynen ortaya çıkar. Hikmet ve proğram dışı hiçbir olay yoktur ve olamaz da..

RIZIK HUSUSUNDA KİMİNİN KİMİNDEN ÜSTÜN KILINMASI

(وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ) **«Allah rızık hususunda kiminizi kiminizden üstün kılmıştır.»**

İlâhî hılkat fabrikasının eşsiz imalâtı akıllara durgunluk vermektedir. Aynı türden olanları bile farklı yaratır. Kalıtım sabit kalır, türün bireyleri ayrı ayrı biçim, renk ve karakterde üreyip gelişir. Koyduğu plân, hazırladığı proğram aksamadan hedefine doğru ilerler.

Neden farklı imalat?

Aynı ana-babadan dünyaya gelen on çocuğu düşünün; her birinin rengi, fizyonomisi, biçimi, yeteneği ve karakteri ayrıdır. Kimi daha zeki, kimi daha becerikli, kimi tembel uyuşuk, kimi hareketli ve sokulgandır. Kimi de zengin olmada daha başarılıdır. İlâhî plân, bu farklılığa ataları sebep kılmış ve g e n denilen harikaya, birkaç batın yukarı ataların yetenek ve karakterlerini, irsî kusur ve meziyetlerini yerleştirmiştir. Öyle ki : Kendini içkiye verip kanını zehirleyen, sağlığını bozan, hormonlarında birtakım tahribatın meydana gelmesine sebep olan ana-babadan meydana gelecek çocuk, birtakım irsî kusurlarla gözlerini dünyaya açar. Çok yakın hısmıyla evlenen çiftin de çocukları bazan geri zekâlı doğabilir. Bir de bu düzeyde

doğan çocuklardan ileride dünyaya gelecek çocukları düşünün..

Görülüyor ki, toplumun birçok yönlerden farklı insanlardan meydana gelmesinde, atalarının yaşayışlarının tesiri çok büyüktür. İlâhî sünnet genleri bu hususta aktarıcı araçlar olarak kullanırken, diğer yandan toplum hayatının dengeli olabilmesi, birinin diğerine muhtaç bulunmasına bağlamıştır. Kabiliyetler çok farklıdır. kimi fen alanında, kimi sanatta, kimi ziraatte, kimi ticarette, kimi de ilim ve irfanda daha çok başarılı olur. İnsanların hepsi aynı yetenek ve güçte yaratılsa ve o yüzden hepsi de aynı ölçüdeki kabiliyetlerini ortaya koysaydı, hayat hiçbir zaman bugünkü gibi dengeli, düzenli olamazdı.

İşte Kur'ân bu hassas noktaya dokunurken iki önemli ipucu veriyor: Biri, irsî kusur ve meziyetlerin kuşaktan kuşağa geçmesi, diğeri denge ve düzenin sağlanması..

Sonra da sosyalizmi gerçekleştirme düşüncesiyle yola çıkanlara seslenilerek şöyle uyarıda bulunuluyor: **«Üstün kılınanlar ellerinin altındakilere, rızıklarını kendilerine eşit olacak ölçüde çevirip verici değillerdir. Allah'ın nîmetini bile bile inkâr mı ediyorsunuz?»**

Eşitliği savunup işverenle işçi, evin efendisiyle evin hizmetçisi arasındaki farkı kaldırmanın gerçek anlamda sosyal adâlet olacağını iddia edenlerden hangisi eriştiği birtakım nîmetleri fakirlere dağıtmak suretiyle kendini onlarla eşit duruma getirmiştir? Gerçek bu olunca, o gibilerin kalkıp da Allah neden insanları eşit yetenekte ve beceride yaratmamış, neden hepsine aynı ölçüde nîmet vermemiştir, demeğe hakları var mıdır? Oysa mevcut farklılık insanların kendi hatalarından kaynaklanmakta ve genler vasıtasıyla atalarımızdan bize miras olarak geçmektedir. İlâhî hikmet de nizam-i âlem için buna uygun bir dünya hayatı hazırlamıştır. Böyle iken Allah'ın yüksek hikmete dayalı taksimatındaki adâleti bile bile inkâr etmenin ve O'nun kurduğu düzenin hilâfına bir düzen istemenin makul yanı var mıdır?

AİLE YUVASININ ÖNEMİ

(وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنٖينَ وَحَفَدَةً) **«Allah size kendinizden eşler verdi ve eşlerinizden size oğullar ve torunlar meydana getirdi..»**

Cenâb-ı Hak bize eşler, çocuklar ve torunlar verirken, onları dosdoğru besleyip topluma yararlı düzeye getirmemiz ve kötülüklerden uzak bulun-

durmamız için pak ve temiz rızıklar da hazırlayıp vermiş ve helâlından kazanıp geçinmemizi emretmiş; insanların ruhları kararmasın, vicdanları silik hale gelip ahlâkları bozulmasın diye zararlı şeyleri haram kılmıştır. Şüphesiz ki Allah, bu hükümleriyle, daha çok sosyal yapıda uçurumlar meydana gelmesin, geri zekâlı bir nesil oluşmasın diye aileyi yönlendirmeyi murat etmiştir.

Ne yazık ki, insanların çoğu Allah'ın temiz, pak ve yararlı nîmetlerini yeterli bulmadılar da haram ve zararlı rızıklar elde etme kavgasını başlattılar. O nedenle hem kendilerini, hem çocuklarını zehirlediler. Sonra da bir çoğu kalkıp meydana gelen düzensizliği Allah'a nisbet edecek kadar şuursuzlaştılar; batıla inanıp bağlanmayı tercîh ederek aile ve toplumlarına en büyük fenalığı yaptılar.

ŞAŞKINLIĞIN EN KÖTÜSÜ

(وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ)

«Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerden ve yerden hiçbir rızık (çıkarıp vermeğe) sâhip olamayanlara, buna güç getlremiyenlere mi tapıyorlar?»

Cenâb-ı Hakk'ın insanlardan yana hazırlayıp verdiği bunca hayırları, iyilikleri, yararlı şeyleri; haram kılıp yasakladığı zararlı nesneleri bilimsel açıdan dikkate almayanlar, şüphesiz suç üstüne suç, günah üstüne günah işleyerek sosyal yapının, ilâhî plâna bağlı düzenini bozmakla kalmadılar; göklerden ve yerden hiçbir rızık çıkartıp vermeğe gücü yetmeyen cansız cisimleri ve birtakım canlı cüceleri ilâh sayıp Allah'tan başkasına tapmağa başladılar. Kendilerinden aşağı mahlûkları ilâhlaştırarak ruhlarını kararttılar.

Oysa bunların çoğu sosyal adâletten, eşitlik ilkelerinden, mükemmel bir düzenden söz ederler. Nerede dürüstlük? Önce kendi iç yapılarında disiplin ve dengeyi bozmuşlardır. İçki, kumar, kadın ibtilâsı; hak ve hürriyetlere tecavüz gibi, aile ve toplumu temelinden yıkan günahlara dalmak suretiyle dış dünyalarını da berbat etmişlerdir.

Ey maddeciler! söyleseniz ya, suç «Allah birdir» diyenlerde mi, yoksa O'nu inkâr edip her şeyi mubah sayan, şehvet ve midelerinden başka kaygıları olmayan sizlerde midir? Maddeyi tek kurtarıcı esas saydınız, ekonomik güçten başka kurtarıcı manevî bir gücü kabul etmediniz ve bu yüzden maddeye erişmek için ara yerde ne kadar ahlâk ve fazîlet varsa hepsini çiğnemekte bir sakınca görmediniz, sonra da kalkıp Allah'a misaller verme küstahlığında bulundunuz! Bu da işlediğiniz haksızlıkların tuzu ve biberi mi?

RİVAYETLER VE YORUMLAR

Hafede : Hâfid'in çoğuludur. Daha çok hizmete süratle yönelen hizmetçi ve benzeri durumda olanlar hakkında kullanılır, yani sözlük mânası budur. Ancak ilgili âyette taşıdığı mâna nedir? İlim adamlarının, ashab ve tabiîn'in birtakım farklı yorum ve tesbitleri olmuştur:

a) İbn Mes'ud (R.A.) ve Nahaî'ye göre, adamın iki kızkardeşi demektir.

b) el-Hasan, Dahhak ve İkrime'ye göre, hizmetçiler demektir.

c) Mücahid'e göre, yardımcılar ve avaneler demektir.

d) İbn Abbas (R.A.) ile Atâ'a göre, oğlun oğulları anlamına gelir. Çünkü onlar da bir bakıma kendi büyüklerinin hizmetçileri sayılırlar.

e) Mukatil ve Kelbî'ye göre, «benîn» küçük çocuklar, «hafede» ise büyük çocuklar demektir.

f) Karısının başka kocadan olan oğulları hakkında da kullanılmıştır. Bu da İbn Abbas (R.A.)dan yapılan başka bir rivâyettir.

g) Ünlü edip ve lûgatçı Esmâî'ye göre, kadın tarafından olan yakınlar demektir.

İmam Kurtubî bu konuda İbn Abbas (R.A.) ile Atâ'ın tesbit ve yorumları Kur'ân'ın maksadına daha uygun geldiğini söylemiştir. Bence sahîh olan da budur. Nitekim İbnü'l-Arabî de aynı görüştedir. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insan ömrünün sınırlı olduğu, belli bir yaşa gelindikten sonra organizmanın kendisine benzer bir canlı meydana getirme vasfını kaybedeceği belirtildi. Sonra da insanların yetenekleri farklı olduğu gibi, rızıklarının da farklı olduğu üzerinde durularak toplum yapısının dengeli ve düzenli ayakta durmasının ancak bu farklılıklarla sağlanacağına işâret edildi. Çevremizdeki muhtaçlara yardım elini uzatmamız emredilerek sosyal adâleti geliştirmemizin lüzumu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, geri zekâlı tembel bir köle ile, hayatını alın teri, el emeğiyle kazanan hür bir kimsenin eşit olamayacağı misal veriliyor. Sonra da yeteneksizliğiyle beraber dilsiz ve beceriksiz bir kimse ile, geniş

(1) Geniş bigi için bak : Tefsîr-i Kurtubî : 10/143, 145 - Lübabu't-te'vîl : 3/126

kültürlü olup adâletle hareket edip adaleti uygulayan ve uygulanmasını emreden; aynı zamanda doğru yol üzere bulunan kimsenin de bir olamıyacağına dikkatler çekilerek insanların her bakımdan eşit olmasını savunanların hayal peşinde koştuklarına işâret ediliyor.

——oOo——

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا
مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا
حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ
اَحَدُهُمَا اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ
اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ
بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾

M E Â L İ :

75— Allah hiçbir şeye gücü yetmiyen bir köle ile, kendisini tarafımızdan güzel bir rızıkla rızıklandırıp, ondan gizli ve açık (Allah için) harcayan (hür) kimseyi misâl verir; bunlar hiç eşit olur mu? Allah'a hamd olsun. Ne var ki (insanların) çoğu bilmezler.

76— Allah yine, iki adamı misâl veriyor : Biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine ağırlık veren bir yüktür; nereye yöneltip gönderse, hiç de hayır ile gelmez; bununla, adâletle emreden ve dosdoğru yol üzerinde bulunan kimse hiç eşit olurlar mı?

YARATAN İLE YARATILAN ARASINDAKİ FARK

İnsanlar arasındaki açık farka temas etmiştik. Yetenekler, beceriler, düşünce ve duygular farklı olduğu gibi, renkler, şekiller ve rızıklar da farklıdır. İki insanın her bakımdan eşit olduğu iddia edilemez. Hiç bir şeye gücü yetmiyen, beceriksiz, anlayışsız ve zayıf bir köle ile, kültürlü, becerikli, hayatını kazanmasını bilen, sosyal adâletin sağlanmasına gayret eden, Allah için harcamaktan zevk alan hür kimsenin eşit olduğu söylenebilir mi? Zira herkes bilgi, görgü, kültür, beceri ve zekâsına, aynı zamanda hayat kanunlarını bilip ona göre hareket etme basîretini göstermesine göre değerlendirilir. İnsanlar arasında böylesine açık fark mevcut iken, yaratan ile yaratılan arasındaki farkın kıyas, nisbet sınırlarının çok ötesinde olduğunu söylemek elbette ki yanlış bir yargı değildir. O halde insan eliyle şekillendirilen put ve heykelleri, bazı canlı-cansız varlıkları Allah'a denk ve benzer koşmanın ilmî, mantıkî ve vicdanî bir anlamı var mıdır? Kendi aramızda tam eşitlik mümkün olmadığı ve böyle bir iddia ortaya atıldığı zaman benimsenmediği halde, Allah ile yarattığı bazı varlıklar arasında benzerlik, eşitlik ve denklik mümkün müdür?

Aklımızı bu konuda daha iyi kullanmamız için Cenâb-ı Hak 75 ve 76. âyetlerle bize açık misaller veriyor.

ALLAH, NE GÜZEL MİSAL VERİYOR!

(ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ ..) **«Allah hiçbir şeye gücü yetmiyen bir köle ile, kendisini tarafımızdan güzel bir rızıkla rızıklandırıp ondan gizli, açık (Allah için) harcayan (hür) kimseyi misal verir..»**

Şaşkın putperestlerin, mideci maddecilerin bazı cisimleri Allah'a ortak koşmalarının makul hiçbir yanı olmadığını yukarıda kısmen belirttik. Cenâb-ı Hak, bu konuda gaflet içinde gerçeği bir türlü görmeyen şaşkınları uyarmak ve yönlendirmek için beceriksiz bön bir köle ile becerikli ve kültürlü olan efendisini misal gösterdi. Bunun gibi, imân nîmetiyle donatılan bir mü'min ile, o cevheri içinden ve mayasından çıkarıp atan ve o yüzden ne olduğunu, nerede niçin bulunduğunu ve nereye gittiğini bilmeyen bir inkârcının da hiçbir zaman eşit olamıyacakları, bir tutulamayacakları kesindir. İnkârcı ölmeden önce içini ve dışını imân ve ibâdetle aydınlatmadığı ve o yüzden nefis ve puta kul olduğu için, hep güçsüz, tasarrufsuz olup ne yaptığını bilmeyen beceriksiz bir köleye benzetilmiştir. Mü'min ise, nefis ve putun esaretine girmeyip yegâne yaratıcı olan Cenâb-ı Hakk'a

kul olmanın idrâkini kendinde taşıdığı için güçlü, kudretli, becerikli ve tasarrufa yetkili, aynı zamanda Allah için harcamasını bilen şuurlu bir efendiye benzetilmiştir.

İnkârcı sapık, dilsiz, hayırsız ve başkasına yük olan âciz bir köleye; doğru yolda bulunan mü'min ise, âdil olup adâletle emreden ve hep doğruluktan yana olan yetenekli, şuurlu bir lidere benzetilmiştir.

Bu benzetmeler ve ilâhî misaller, Hz. Muhammed'in (A.S.) üstün başarıya erişeceğine; inkârcı azgınların, putperest sapıkların ise, hüsrana uğrayıp âciz bırakılacaklarına işârettir. Allah'a hamd olsun..

İNSANLARI ROBOTLAŞTIRANLAR

İlgili âyette bir diğer önemli hususa parmak basılıyor: Hak dinin ferdî mülkiyete imkân tanıdığı, insanları madde esaretine sokup köleleştirmediği, herkesi kendi yetenek, beceri ve çalışma azmine ve temposuna göre değerlendirdiği; kiminin kimine yük olmamasını tavsiye ettiği, ancak hayatını kazanamıyacak kadar ârızalı ve zayıf olanlara yardımda bulunmayı emrettiği üzerinde duruluyor.

Böylece hem ferdî mülkiyeti ve dolayısıyla şahsî hürriyeti kaldıran,hem de eşitlik sloganlarıyla işçileri bir karın tokluğuna çalıştırıp robotlaştıran komünizm ve aşırı sosyalizm reddediliyor. Çünkü bu iki doktrin de toplumun hayatında egemen olan yegâne temel faktörün, ekonomi olduğunu savunur. Kur'ân-ı Kerîm, maddî imkânlar bakımından işverenle işçiyi aynı kefeye koymanın doğru olmayacağına dikkatleri çeker. Herkesin ancak alın teriyle, el emeğiyle, bilgi ve becerisiyle değerlendirileceğine işârette bulunur. Çünkü Kur'ân'a göre, rızık kapısı herkes için açık tutulmuştur. Birinin o kapıdan girmesini, diğerinin engellenmesini sağlayacak bir faktörün rol oynadığı, bir ayrımın yapıldığı söylenemez. O bakımdan herkesin kendi bilgi, beceri ve yeteneğine göre o kapıdan girip hayatını kazanabileceği söz konusudur.

Sonuç olarak 75. âyette, İslâm'ın bu konuda koyduğu esasa uymayan doktrinlerin zamanla iflas edeceği ve onları savunanlara belirtilen misaller ölçüsünde birtakım sorular yöneltildiği zaman, aşırı olmayanların İslâmî esası tasdîk edeceği, aşırı olanların ise, susup cevap veremiyeceği belirtilerek hakkın er-geç anlaşılıp üstün geleceği haber veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın ferdî mülkiyete yer verdiği ve sınıf kavgasına kapı açmadığı, aynı zamanda rızık kapısının herkese açık tutulduğu ve kabiliyetlere göre, nîmetlerden yararlanma imkânlarının söz konusu olduğu belirtildi. Bunun için de aydınlatıcı anlamda iki misal verilerek daha etraflı düşünmemiz ilham edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, insanlar arasında gerçek adâlet esaslarını koyan ve uygulanmasını emreden Cenâb-ı Hakk'ın mutlak âdil ve yegâne hikmet sâhibi olduğu belirtiliyor. Bu açıdan her şeyin O'nun hikmet terazisinde tartılıp değer bulabileceğine işâretle, kâinatta kurduğu denge ve düzeni vakti gelince bir anda bozup yenisini kuracağı ve hakiki hayatın o zaman başlayacağı konu ediliyor. Sonra insanın ana rahmindeki ilk oluşma safhasına değinilerek hılkatın her kademe ve parçası üzerinde Allah'ın kudret damgası bulunduğuna işâret ediliyor. Arkasından kuşların kanat açıp boşlukta uçmaları misal verilerek, onlara uçma yeteneğini veren Rabbü'l-âlemîn'in bir diğer sanat harikası üzerinde ciddi araştırma yapmamız tavsiye ediliyor. Hizmetimize verdiği davarların çeşitli ürün kaynağı olduğu açıklanarak böylesine bir düzen kurup canlı-cansız her şeyi insanın hizmetine veren Allah'ı inkâr etmenin ne kadar akılsızca bir yol ve düşünce mahsulü olduğu ilhâm ediliyor. Sonra da gökleri ve yeri çok zengin çeşitli sofra halinde insana musahhar kılan Allah'ı tanımamanın büyük bir nankörlük olduğu hatırlatılıyor.



وَلِلّٰهِ غَيْبُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَٓا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ
اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ
مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـٔاًۙ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ ف۪ي جَوِّ السَّمَٓاءِۜ مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلَّا اللّٰهُۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾
وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَناً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ
الْاَنْعَامِ بُيُوتاً تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْۙ
وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَٓا اَثَاثاً وَمَتَاعاً اِلٰى
ح۪ينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالاً وَجَعَلَ
لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَاناً وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَاب۪يلَ تَق۪يكُمُ
الْحَرَّ وَسَرَاب۪يلَ تَق۪يكُمْ بَأْسَكُمْۜ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ

الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ
الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

M E Â L İ :

77— Göklerin ve yerin gayb (gizli, gözle görülmeyen)ini (bilmek) Allah'a mahsustur. Kıyâmet'in kopuşu bir göz kırpma gibidir veya ondan da yakın (ve süratli)dır. Şüphesiz ki Allah'ın kudreti her şeye yeter.

78— Allah sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez iken çıkardı; şükredersiniz diye size işitme, gözler, gönüller verdi.

79— Gök boşluğunda (ilâhî hılkat sünnetine) boyun eğerek uçan kuşlara bakmıyorlar mı? Onları ancak Allah tutar. Doğrusu bunda imân eden bir millet için dersler, öğütler, ibretler ve belgeler vardır.

80— Allah, evlerinizi size huzur duyma, dinlenme yeri kıldı. Davarların derilerinden, göç ettiğiniz gün ve konup eyleştiğiniz gün hafif taşıyabileceğiniz (çadır) evler yaptı. Yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir süreye kadar (kullanabilmeniz için) giyimlikler ve (ticarî) geçimlikler sundu.

81— Allah yarattığı şeylerin bir kısmında size gölgeler, dağların bir kısmında size sığınacak yuvalar yaptı; sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve (savaşta) sizi koruyacak (zırh ve benzeri) giysiler var kıldı. O'na teslimiyet gösteresiniz diye böylece nîmetini size tamamlar.

82— Bunca nîmetlere rağmen yüzçevirirlerse, sana düşen (ancak) açık tebliğdir.

83— Allah'ın nîmetini bilirler, sonra da inkâr ederler. Zaten onların çoğu kâfir kişilerdir.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiîn'den Mücahid'den yapılan rivâyete göre : Bedevînin biri Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek bir şeyler istedi. Peygamber (A.S.) Efendimiz ona : **«Cenâb-ı Hak evlerinizi size huzur duyup dinlenme yeri kıldı..»** meâlindeki âyeti okudu. Bedevî : «Evet, evet...» dedi. Peygamber (A.S.) ona : **«Davarların derilerinden, göç ettiğiniz gün ve konup eyleştiğiniz gün hafif taşıyabileceğiniz (çadır) evler yaptı..»** meâlindeki âyeti okudu. Bedevî yine : «Evet, evet...» dedi. Peygamber (A.S.) Efendimiz sırayla diğer ilgili âyetleri de okudu. Bedevî yine : «Evet, evet...» dedi. Tâ ki, **«O'na tes-**

limiyet gösteresiniz diye böylece nîmetini size tamamladı.» meâlindeki âyeti okudu. Bunun üzerine bedevî arkasını çevirip gitti. O sebeple, **«Allah'ın nîmetini bilirler, sonra da inkâr ederler. Zaten onların çoğu kâfir kişilerdir.»** meâlindeki âyet indirildi. (1)

İLGİLİ HADÎS

Allah'ın insana verdiği üstün nîmetlerden birkaçı da, işitme, görme, düşünme ve anlamadır. Bu nîmetleri ilâhî sünnet ve rıza doğrultusunda kullanan mü'minler hakkında kudsî hadîste şöyle deniliyor :

«Kim benim dostum olan bir kuluma düşmanlık ederse, elbette o bana karşı savaşa çıkmış (savaş açmış)tır. Kulum en çok kendisine farz kıldığım ibâdetlerle bana yaklaşır ve durmadan nâfile ibâdetlerle yakınlığını artırır. O kadar ki, onu sevmeğe başlarım. Sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı (benim hoşnutluğum doğrultusunda hizmet eder ve ben de ondan razı) olurum. (Yani kulum ancak benimle işitir, benimle görür, benimle tutar ve benimle yürür). Benden isterse, and olsun ki, veririm. Duâ etse kabul ederim. Bana sığınırsa, sığınağıma alırım. İşlediğim hiçbir şeyde tereddüt etmedim. Tereddüdüm, sadece mü'min kulumun ruhunu almaklığımdadır. O ölümden tiksinir; ben ise onun kötülükte bulunmasından hoşlanmam. Ama ölümden kurtuluş yoktur.» (2)

GÖKLERİN VE YERİN GAYBI ALLAH'A MAHSUSTUR

(وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) **«Göklerin ve yerin gayb (gizli, gözle görülmeyen)ini (bilmek) Allah'a mahsuştur.»**

Kâinat alabildiğine büyüktür. Buna rağmen insana ilimden az şey verilmiştir. Fizik âlemin genişliği karşısında ne kadar sınırlı kaldığımızın farkındayız. Bize en yakın olan Güneş ailesini bile yeterince bilemiyoruz. Son olarak fezaya gönderilen Viking I, Viking II, Viking III ile birtakım bilgiler edinme imkânı doğmuşsa da daha bilmediğimiz ve tesbit edemediğimiz çok şeyler vardır.

Fezanın sınırı nereye dayanıyor, maddenin ötesinde ve bu sonsuz gibi görünen boşlukta neler var ve ne gibi dev sistemler yer almıştır? Hâlen mevcut olan Cennet ve Cehennem nerededir? İşte bu gibi ardı, arkası ke-

---

(1) Tefsir-i İbn Kesir : 2/580
(2) Buharî/rikak : 38- Ahmed : 6/256

silmeyecek sorular birbirini izlemekte ve çoğu da cevapsız kalmaktadır.

Henüz madde, yani fizik âlemini dosdoğru bilemezken, nerede kaldı fizikötesini bilebilelim.

Kâinatı yaratan, şüphesiz ki onu daha iyi bilir. Peygamberine bu bilinmeyen gayb âleminin bazı esrar ve hikmetleriyle ilgili bilgiler vermiş ve Onu Mi'rac olayıyla beşer ilminin hiçbir zaman erişemiyeceği noktalara yükseltmiştir. Peygamber de (A.S.) kendisine bildirilen ve gösterilenlerden, anlayıp hazmedebileceklerimiz kadarını bize bildirmiştir.

Üzerinde yaşadığımız yerküreyi bütünüyle, en derin incelikleriyle bildiğimizi iddia edemeyiz. Görüldüğü gibi, ilim ilerledikçe yeni buluşlar ortaya çıkarılmakta ve düne kadar bize kapalı olan şeyler gün ışığına çıkmaktadır. Bu da bize şunu öğretiyor: Kıyâmete kadar bu ilerleme ve buluşlar sürecektir. O halde her geçen gün ancak bilgisizliğimizi anlamaktayız. Kıyâmet geldiği gün de yine bilmediklerimiz mutlaka bildiklerimizden çok olacaktır.

İşte Cenâb-ı Hak, ilgili âyetle bu inceliğe değinerek «göklerin ve yerin gaybı..» diyor. Çünkü kâinatın yaratıcısı, düzenleyip dengede tutucusu ancak O'dur.

KIYÂMETİN ANİDEN KOPMASI

(وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) **«Kıyâmet'in kopuşu bir göz kırpma gibidir veya ondan da yakın (ve süratli)dır. Şüphesiz ki Allah'ın kudreti her şeye yeter.»**

Gayble ilgili meselelerden biri de Kıyâmet'in kopuş anı ve tarihidir. Kur'ân hangi tarihte meydana geleceğini haber vermemekle beraber, yaklaşık bir bilgi de vermemiştir. Melek Cebrâil'in, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e: «Kıyâmet ne zaman kopacak?» diye sorması, Peygamberimizin de (A.S.) ona: «Sorulan onu sorandan daha iyi bilmiyor!» diye cevap vermesi, kıyâmetle ilgili bilginin Allah'a ait olduğunu bize öğretmektedir.

Sistemin bir anda bozulup alt-üst olmasıyla bu olayın gerçekleşeceği muhakkaktır. Ama bu nasıl olacak bilemiyoruz, sadece bazı âyetlerden birtakım ana fikirler elde edebiliyoruz. Meselâ: Güneş'in kararıp dürüleceği, yıldızların parçalanıp yörüngelerinden çıkacağı, dağların yerinden kopup yürüyeceği, denizlerin birbirlerine karışıp ateş haline geleceği, göklerin yarılacağı, yeryüzünün dümdüz hale geleceği, ve yine dağların atılmış renk renk yüne benzeyeceği, göğün yarılıp kırmızı gül rengini alıp erimiş bakır

gibi akacağı bu cümledendir.

Bütün bunlar o müthiş olay hakkında fikirler vermekte ve iyi düşünüp aklımızı kullanmamızı ilhâm etmektedir. Dünya çapında nükleer bir savaş böyle bir tahribat yapabilir mi? Zincirleme atom patlamaları sonucu denizler ateş kesilebilir mi? Bütün bunlar birtakım tahminlerden öteye geçmez. Yakın gelecekte ilmî araştırmaların, teknolojideki ilerlemenin daha ne gibi yeni bilgiler ortaya koyacağını bilemiyoruz. Bildiğimiz tek şey, kıyâmet olayının en az bir ışık hızıyla meydana geleceğidir. Mevcut düzen ve dengenin bir anda bozulması, yıkılıp darmadağın olmasını zahirî birtakım sebeplere bağlamamız bugün için bizi olumlu bir sonuca götürmez. Allah daha iyisini bilir.

Kıyâmet kopmadan önce, birtakım önemli alâmetlerin ortaya çıkacağını Resûlüllah (A.S.) haber vermiştir ve bu alâmetler oldukça çoktur, aynı zamanda safha safhadır. Biz büyük alâmet sayılıp kıyâmete çok yakın zamanda meydana gelecek olaylardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz :

1— İnsanlara hakkı söyleyecek, doğru yolu gösterip büyük islâhat yapacak bilgili, kültürlü, cesur, kahraman bir liderin ortaya çıkacağı,

Bu liderin isminin Mehdi olacağı hakkında birçok rivâyetler vardır.

2— Deccal'ın büyük bir fitne çıkarıp yeryüzünde dolaşacağı, mü'minle kâfirin iyice birbirinden ayırt edileceği,

3— İsa Peygamber'in (A.S.) gökten ineceği,

4— İsa Peygamber'in (A.S.) Deccal'ı katledeceği ve böylece dünya milletlerini bu büyük fitne ve belâdan kurtaracağı,

5— İsa Peygamber'in (A.S.), Hz. Muhammed'in (A.S.) getirdiği dinî esaslara uyacağı ve kendisini O'nun ümmetinden bir fert sayıp bütün dünyaya ilân edeceği, böylece Hıristiyan âleminin İslâm'a gireceği,

6— Ye'cuc ve Me'cuc'un ortaya çıkacağı ve çok kanlı savaşların olacağı,

7— Müslümanlarla Yahudîlerin çetin, fakat netice alıcı bir savaş başlatacakları, Yahudilerin tamamiyle imhâ edileceği,

8— Kâbe'nin tahrip edileceği,

9— Ortalığı kesif bir gazın kaplayacağı,

10— Bu arada Dabbetülarz (çok bilgili, kudretli, dirayetli, imân ve irfanı yüksek bir lider)ın ortaya çıkacağı, geniş çapta ıslahat yapacağı, mü'minlerle kâfirleri kesin çizgileriyle birbirlerinden ayırt edip fitne ve fe-

sada, anarşi ve tuğyana son vereceği bu cümledendir.

Son olarak da güneş batıdan doğacak ve artık güneş sistemi de kendi hareket dönemini son noktasına getirmiş olacak..

İŞİTME, GÖRME, ANLAMA

(وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) **«Şükredersiniz diye size işitme, gözler ve gönüller verdi.»**

Üç büyük nîmet. Bizimle eşyayı yüzyüze, içiçe getiren, bilmediğimizi öğrenmemize yarayan üç önemli organ seçilerek konu ediliyor. İşitme, havada titreşip gelen sesleri duymamızla gerçekleşir. İşitme organı olan kulak aldığı sesi beyne iletir ve beyin gelen sesin neye delâlet ettiğini tefrîk eder. Görme, eşyanın rengini, biçimini, boyutlarını tesbit edip beyne iletir. Böylece bu iki dış organla beynimiz arasında devamlı bir alış-veriş sürüp gider. Biri olmayınca, diğer ikisi ya hiç görevlerini yapamaz, ya da noksan yapar. Örneğin, beyin olmayınca kulak ve göz, bütünden kopan ve ancak bütünle bulunduğu takdirde görevini yapabilen bir parça durumuna düşer. Göz olmayınca, eşyanın şekli, rengi ve boyutları bilinmez.. Bunlar tıpkı üçgenin elemanları gibi üç kenar ve üç açıdan meydana gelirler.

Böylece sözünü ettiğimiz bu üç önemli organı bir de anatomik yönden incelediğimizde, karşımıza akıllara durgunluk verecek mahiyette olağanüstü sanat eseri ortaya çıkar ve her parçasında Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve sanat damgasının yer aldığı görülür.

Bir de vücudumuzun duyum ve hareket merkezi olan beyni ele alacak olursak, büsbütün hayretler içinde kalır, onu yaratan O Yüce Kudret'in karşısında secde etmekten başka bir şey düşünemeyiz. Yirmi milyon kadar sinir hücresinden meydana gelen beyin, hem dışardan gelen duyuları kavrayan, hem de bunlara karşı göstereceğimiz tepkiyi idare eden müstesna bir cihazdır. Öyle ki, milyonlarca sinir hücresi bir yanlışlık yapmadan faaliyetlerini sürdürürler ve hiçbir bilgisayarın yapamıyacağı proğramlamayı kusursuz yürütürler. İşte bu muazzam sistemi yapıp hizmete sevkeden, tesadüfler değil; o beyinden kıyas kabul etmez üstünlükte olan bir plânın mevcudiyeti söz konusudur.

İlgili âyette üç önemli organdan söz edilirken, kalp, yürek mânasına gelen ve çoğulu «ef'ide» olan «fuâd» ismi zikredilmiştir. Bu daha çok yanıp tutuşan gönül hakkında kullanılır. Biz ise, burada onu beyin manasına

hamledip öyle manalandırdık. Nitekim Kur'ân'ın bazı yerlerinde onun beyne delâlet eden bir kavram olduğu rahatlıkla anlaşılıyor.

KUŞLARIN AÇIK BİR BELGE OLMASI

(أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ) **«Gök boşluğunda (havada ilâhî hılkat sünnetine) boyun eğerek uçan kuşlara bakmıyorlar mı? Onları ancak Allah tutar. Doğrusu bunda imân eden bir millet için dersler, öğütler, ibretler ve belgeler vardır.»**

Kuşların vücut sıcaklığı 40 dereceden aşağı düşmez ve bu yaz kış aynen sürüp gider. Kuşlar ne kadar hızlı uçarlarsa uçsunlar terlemezler. Zira terleme vücudu soğutmaya yarar. Kuşların vücutlarını soğutması ise, kemiklerindeki hava ceplerine hava basmakla gerçekleşir. Tüyleri ise, vücut sıcaklığını korur ve salgıladığı çok ince bir yağla tüyleri kaygan hale gelir; böylece ıslanmaktan korunmuş olurlar.

Kuşların havalanmasını sağlayan şey, kanat hareketleri sayesinde hava basıncının kanatların üstünde daha alçak, altında daha yüksek olmasıdır. Aynı zamanda kemiklerinin iliksiz olmasının bundaki tesiri oldukça önemli rol oynar.

Kuş kanadını havada ileri doğru çırpınca, havanın kanatların üstündeki akışı altındakinden daha hızlı olur. Bu hal kanat altındaki hava basıncının artmasını, kanat üstündeki basıncın da azalmasını sağlar. Şüphesiz bu da fizikte uçmanın en önemli kuralıdır.

Anlaşıldığı gibi, ilâhî hılkat kanunu her canlı için en uygun olan ne ise onu plânlamış ve her organ çok ince hesaplara ve hikmetlere göre düzenlenmiştir. Öyle ki, kuşun serinlemesi terlemek suretiyle sağlansaydı, havada hızla uçan bir kuşun sık sık su içmesi gerekecekti. Bu da yüzlerce, hatta binlerce kilometre uçan bu canlılar için ölüm demek olurdu. Kemiklerinin içindeki hava ceplerine basılan hava onları hem hafifletmekte, hem de serinletmektedir. Kanatlarını ve hava basıncını ayarlaması, bilindiği gibi fiziksel bir olaydır.

Bütün bu özellikleri mükemmel ölçü ve plânda bir araya getirip kuşun uçmasını sağlayan Cenâb-ı Hakk'ı inkâr etmek ne büyük gaflet ve ne açık dalâlet! Uçağı icat edenler için her zaman kuşlar model seçilmemiş midir? Helikopter bile kırlarda uçan ve helikopteri andıran bir böcekten esinlenilerek ortaya konulmamış mıdır? Tesadüflerin bu kadar düzenli,

plânlı ve proğramlı fiziksel kanunları biraraya getirdiğini iddia etmek, güneşin varlığını inkâr etmek kadar abes değil midir?

O bakımdan Cenâb-ı Hak kendi eserlerine dikkatleri çekerek, imân eden bir millet için bunlarda öğüt, ibret ve belge vardır, buyuruyor. Böylece, belirtilen konularda birtakım varsayımlardan hareketle değil, Allah'a dosdoğru imân düzeyinde Kur'ân'ın verdiği temel bilgileri hareket noktası kabul edip yola çıkmanın doğru bir sonuca eriştirici olduğu hatırlatılıyor.

İNSAN MEDENÎ TABİATTA YARATILMIŞTIR

(وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا) **«Allah, evlerinizi size huzur duyma ve dinlenme yeri kıldı.»**

Kur'ân, Allah'ın insanlara olan nîmetlerini sıralarken, bu nîmetlerden yeterince yararlanma zekâ, düşünce ve buluşuna sahip olan insanın medenî bir tabiatta yaratıldığına işâret ediyor.

Barınmak, dinlenmek, huzur duymak için evler yapılması, hayvanların derilerinden, kıl ve tüylerinden elbise ve çadır imal edilmesi; sıcak ve soğuktan korunma çarelerinin bulunup çıkarılması ve sonra da dünyaya hâkim olup ondaki gizli ve açık nîmetlerin ve kaynakların ortaya çıkarılması; şehirler kurup sanayinin geliştirilmesi insanla içiçe olan olaylardır ve hepsi de insanın medeniyete aşık bir ruh ve yetenekte yaratıldığının göstergeleridir.

O halde hem insanı bu anlayış ve düşüncede; zekâ ve kabiliyette yaratan, hem de kâinatı hazırlayıp onun emrine veren Allah'ı her an anıp O'na hamd ve şükür etmemiz gerekmiyor mu? O'nu bırakıp canlı-cansız birtakım eşyayı ilâhlaştırmak, inkârın, nankörlüğün en katmerlisi değil midir?

O yüce kudrete teslimiyet gösterip boyun eğmek, insanlığımıza yakışan bir düşünce ve davranıştır. Bunca açık belgelere, delillere ve sayısız nîmetlere rağmen, eşyada O'nun patentini görmemek, haktan yüz çevirmek ne ile yorumlanabilir? Din mürşitlerine, hatiplerine ve ilim adamlarına düşen hizmet, sözü edilen gerçekleri, insanların akılları seviyesine göre teblîğ etmek ve onları doğruya irşat etmektir.

YÜNÜN, PAMUĞUN, KETENİN YERİNİ NE TUTABİLİR?

Allah'ın yarattığı her şey mükemmeldir. Hiçbir sentetik kumaş ipeğin yerini alamaz, yünün yerini dolduramaz. Hiç biri, yünün, pamuğun ipek ve

ketenin sağladığı faydaları sağlayamaz. Bu kesindir. Zira Allah her şeyin en güzelini ve en yararlısını yaratıp insana vermiştir.

Kur'ân'da igili 80, 81. âyetlerle, hayvan derilerinden, yün, kıl ve tüyden söz edilirken bunlar ilâhî nîmetler diye vasıflandırılıyor. Şüphesiz bu boşuna bir ifade tarzı değildir. Belirtilen nîmetlerden daha iyi yararlanma yollarını araştırmamızı teşvîk ve onları yaratan Rabbımıza şükretmemizi ilhâm etmektedir.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'deki bu âyetlerle, hayvancılığa, ziraate ve sanayi'e önem vermemiz emrediliyor, Allah'a imân edenlerin dosdoğru kalkınma yolları gösteriliyor.

O bakımdan Kur'ân âyetlerini okurken, her kelimesi ve cümlesi üzerinde dikkatle durmamız, ilâhî muradı anlamaya çalışmamız gerekmektedir. Körler ve sağırlar gibi üzerine kapanmamız bizi daha fazla başarıya götürmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ilâhî kudretin sınırsızlığına değinilerek kıyâmet olayının çok ani meydana geleceği açıklandı. Kâinatta her şeyin plân ve proğrama göre yürütüldüğü, gelişigüzel hiçbir olayın vücut bulmadığına işâret edildi.

Sonra da Allah'ın mutlak düzen sâhibi olduğu konu edilerek kuşların havada uçmalarına dikkatler çekildi ve arkasından insanın medeni tabiatlı yaratıldığı belirtilerek şehircilik üzerinde duruldu. Sonra da hayvancılığa, ziraatçılığa ve sanayi'e önem vermemiz tavsiye edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, dünya ile âhiret arasında köprü kurmayan ve hayatı çok basit yanıyla ele alıp ömrünü bir hiç uğruna harcayan kimselerin âhirette özür beyân etmelerine itibar edilmiyeceği; her ümmetten şâhit getirileceği açıklanıyor. Bu şahitlerin peygamber veya onun yolunda yürüyen mürşitler, âlimler olacağına işâret ediliyor. Sonra da ilâhî adâletin tecellisi karşısında zâlimlerin sonunun çok acıklı olacağına dikkatler çekiliyor. Allah'ı bırakıp putlara tapanların âhiret gününde putlarıyla birlikte biraraya getirilecekleri anlatılarak âhirette gerçeği görüp uyanmanın hiçbir yararı olmayacağı haber veriliyor.

——oOo——

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ
لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَاِذَا رَاَ
الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ
﴿٨٥﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا
هٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَاَلْقَوْا
اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى
اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾
اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا
فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

MEÂLİ :

84— (Kıyâmet) günü her ümmetten bir şâhit göndereceğiz. Sonra da o inkâr edenlere ne izin verilecek, ne de hoşnut edilmeleri için özürleri dinlenecek.

85— O zulmedenler azâbı görünce, ne onlardan azâp hafifletilecek, ne de kendilerine mühlet verilecek.

86— Allah'a ortak koşanlar, koştukları ortaklarını görünce, «Ey Rabbimiz! seni bırakıp da taptığımız ortaklarımız bunlardır!» diyecekler. Onlar da müşriklere şu sözü atacaklar : «Doğrusu sizler yalancıların tâ kendilerisiniz..»

87— Ve o gün artık Allah'a teslimiyet gösterirler ve uydurdukları şeyler de onları bırakıp (gözden) kaybolurlar.

88— Onlar ki inkâr edip başkalarını da Allah yolundan alıkoydular, -çıkardıkları fesât sebebiyle- kendilerine azâp üstüne azâp artırırız.

HER ÜMMETTEN BİR ŞAHİT GETİRİLECEK

(وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا) **«(Kıyâmet) günü her ümmetten bir şâhit göndereceğiz.»**

Her ümmete hemen her asırda bir peygamber gönderilmiş ve bu hal son peygambere kadar sürüp gelmiştir. Ancak altı asırlık fetret dönemi sadece Arap Yarımadasıyla mı ilgilidir, yoksa bütün dünya ülkelerini mi kapsamaktadır? İlim adamlarının farklı görüş ve tesbitleri olmuştur. Onları sırası gelince tefsîrimizde açıklamaya çalışacağız. Burada asıl üzerinde durmak istediğimiz husus şudur: Her ümmete mutlaka peygamber gönderilmiş ve peygamberlerden sonra onların izini takip eden mürşitler irşat ve teblîğ hizmetini sürdürmüşlerdir. İnanmayıp hakka arkasını döndüren inkârcılar âhirette konuşturulmayacak ve aleyhlerine şâhit olarak kendilerine gönderilen peygamberler ve mürşitler çağrılacaktır. Böylece kimsenin özür beyânına imkân verilmeyecek ve yalanın orada hiçbir şeyi çözmediği ortaya konacaktır. Zira herkesin dünyada işlediği iyilikler ve kötülükler, taşıdıkları niyet ve amaçlar en sıhhatli şekilde tesbit edilip yazılmış ve yazıldığı gibi korunmuştur. İnkârcıların, bize doğru yolu gösteren, bizi uyaran peygamber gönderilmedi, şeklindeki iddiaları hemen çürütülecek ve gönderilen peygamberler getirilerek onlarla yüzleştirilecekler.

PUTLAR KONUŞTURULACAK

(فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ) **«Onlar da müşriklere şu sözü atacaklar: Doğrusu sizler yalancıların tâ kendilerisiniz!»**

Âyetlerin açık anlatımından, kıyâmet günü putperestlerin kahrolması için ilâhî hitap putları konuşturacak. Aslında putların bir günahı yoktur. Onları yontup şekillendiren ve sonra da tanrı diye tapınan beyinsizlerin günahı çoktur. Kıyâmet gününde putperestler : «Ey Rabbımız! Seni bırakıp da taptığımız ortaklarımız bunlardır!» diyecekler. Onlar da müşriklere şu sözü atacaklar: «Doğrusu sizler yalancıların tâ kendilerisiniz.» Böylece cansız olan putlar ilâhî irâdeyle konuşacaklar ve kendilerinin, inkârcı sa-

pıkların işledikleri günahlardan bütünüyle habersiz olduklarını söyleyecek ve bizler birer kaya parçası idik, bizi bu şekle sokup ilâhlaştıranların müşrikler olduğunu belirtecekler. İşte o gün, kâfirler yerle bir olmak isteyecekler, ama ne mümkün..

Bütün yollar kapanıp Allah'a teslîm olmaktan başka çareleri kalmadığını gören sapık inkârcılar ve azgın müşrikler neden sonra Hakk'ın önünde başeğecekler.. Böylece aleyhlerine şahitlik eden putlar da ortadan kaldırılacak ve herkes beraberinde taşıdığı inanç ve ameline göre karşılık görecek... Zira Cenâb-ı Hak mutlak surette âdildir, kimseye zulmetmez. O zulmü hem kendisine, hem insanlar arasında haram kılmıştır. Verilecek cezâ, kişilerin dünyada kazandıklarının tam karşılığıdır. Mükâfat da öyle..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, âhirette kimsenin özür beyân etmesine izin verilmiyeceği; böylece hiçbir itiraza itibar edilmiyeceği belirtildi. Bize uyarıcı peygamber gönderilmedi diyen ümmetler aleyhine şâhitlik edecek peygamberlerin çağrılacakları hatırlatıldı. O bakımdan âhirette hakikatı görüp dönüş yapmanın hiçbir yararı olmayacağına dikkatler çekilerek, ölmeden önce gerçeği anlayıp Hakk'a dönmenin lüzumuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetle, kıyâmet gününde, her ümmete peygamber gönderildiği, hiçbir özür ve itiraza yer bırakmayacak şekilde ortaya konacağı ve peygamberlerin şahit olarak gösterileceği; sonra da Hz. Muhammed'in (A.S.) bütün peygamberlere, yüklendikleri kutsal görevi lâyıkıyla kendi ümmetlerine teblîğ ettiklerine şahitlik edeceği haber veriliyor. Böylece peygamberliğin Hz. Muhammed (A.S.) ile noktalandığına ve Kur'ân-ı Kerîm'in son kitap olarak bütün peygamberlerin teblîğ ve irşatta bulunduklarına dair verdiği haberin kesin delil sayılacağına işâret ediliyor.



وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هٰٓؤُلَٓاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

M E Â L İ :

89— O gün her ümmete kendilerinden bir şâhit göndeririz ve seni de (Ey Muhammed!) bunlar üzerine şâhit olarak getiririz. Sana her şeyi açıklayıp ortaya koyan, doğru yolu gösteren, rahmeti yansıtan ve Müslümanlara müjde olan bu kitabı indirdik.

İLGİLİ HADÎS

İbn Mes'ud (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimizin huzurunda Nisâ sûresinin baş kısmındaki âyetleri okudum ve «Her ümmetten bir şâhit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şâhit getireceğimiz zaman halleri nice olur?»(1) meâlindeki âyete geldiğimde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : «Yeter Ya Abdellah!» buyurdu. Bir de baktım ki, gözleri yaşla dolmuştu.» (2)

RAHMETTEN KAYNAKLANIP GELEN İKİNCİ UYARI

(وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ) «O gün her ümmete kendilerinden bir şâhit göndeririz..»

84. âyette kıyâmet gününde her ümmetten bir şâhit gönderileceği bir

---

(1) Nisâ Sûresi : 41
(2) Tefsîr-i İbn Kesîr : 2/582

uyarı anlamında bildirildi. Amaç, ümmet ve milletlerin kendi kaderlerine terkedilmediğini, her birine mutlaka yine kendilerinden sevilip doğru yolu gösteren ve her hâl-ü kârda Hakk'a çağıran bir uyarıcı ve müjdecinin görevlendirildiğini hatırlatmak, böylece kıyâmet gününde yüzleşme safhasının başlatılacağına dikkatleri çekmektir.

Aynı hususa 89. âyetle daha geniş biçimde yer veriliyor. İlâhî rahmetin insanlardan yana aralıksız yansıdığı belirtilerek Allah'ın dâvetine icabetin lüzumuna işâret ediliyor.

Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden başka hiçbir tutamağın, kurtarıcının ve derde deva olacak çarenin bulunmadığı bir gün gelmeden önce, o rahmete lâyık olma düzeyine gelmek şarttır. Bu düzeyi, uyarıcı ve müjdeci olan peygamber düzenleyip belirler.

Son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz de, bütün peygamberlerin görevlerini kusursuz yerine getirdiklerine dair şahit olarak getirilecek. Çünkü en doğru haberi Kur'ân vermekte ve her ümmete mutlaka uyarıcı peygamberin gönderildiğini, gönderilen her peygamberi yalanlayanların çoğunlukta bulunduğunu açıklamaktadır. Böylece Hz. Muhammed'in (A.S.) Kur'ân'dan aldığı bu doğru habere ve Mi'rac gecesi, ümmetlere gönderilen peygamberlerle yaptığı mülâkata dayanarak şahitlik yapacak..

Bu da Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in hem son peygamber olduğuna, hem de bütün ümmet ve milletlere gönderildiğine delâlet eden açık belgelerden ve onun büyüklüğünü yansıtan beyânlardan biridir.

DÜNYA İMAN VE AMEL DÖNEMİDİR

İlâhî plâna göre, dünya iman ve amel dönemidir. İnsanlar kendileri için belirlenen ömür süresi içinde ikinci hayata yeterince hazırlanmakla emrolunmuşlardır. Bunun için de kendilerine birçok imkânlar ve fırsatlar verilmiştir. Ancak insanoğlu hılkatındaki özelliği gereği, hem iyiliğe, hem de kötülüğe eğilimlidir. Nefis ile İblis onu kötülüğe; ruh ile melek onu iyiliğe yöneltmeğe çalışırlar. Artık bu durumda kim aklını imânıyla birleştirip meleğin ilhamına kulak verir, Peygamberin (A.S.) teblîğ ve irşadına kalbini açarsa, doğru yolu bulur ve selâmetle hedefine doğru ilerler. Bunun aksine, İblîsin fısıltı ve dürtüşlerinin tesir alanında kalıp hayat dizginini nefsinin eline veren kimse ise, doğru yoldan sapar ve yaratıldığı amaca yönelme fırsatını kaçırmış olur. Dönüş yaparsa, Allah mutlak anlamda bağışlayan ve merhamet edendir. Dönüş yapmadığı halde ölürse, artık âhirete intikal etmiştir; öylece iman, amel, pişmanlık ve tevbe dönemi kapa-

nır, hesap ve ceza dönemi başlamış olur.

Onun için Cenâb-ı Hak, yaşamakta olan insanları bu konuda uyarıyor; ölüm gelip çatmadan hesaba hazırlanmalarını istiyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ilâhî rahmetin açık bir belirtisi olarak, insanlara, ümmet ve milletlere doğru yolu gösteren peygamberler gönderildiği konu edilerek, dünyada onların çağrısına kulak vermeyenlerin âhirette hiçbir özür beyanına fırsat tanınmayacağı ve şahit olarak peygamberlerin getirileceği, Hz. Muhammed'in (A.S.) de bütün peygamberler lehine şâhitlik edeceği haber verilerek, ölmeden önce her inkârcının gerçeği anlayıp dönüş yapması hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, hayatı düzen ve dengede tutabilmemiz, dünya ile âhiret arasında sağlam köprü kurabilmemiz ve imân selâmetiyle ölmemiz için üç emir ve üç yasak açıklanıyor.

——oOo——

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَٓاءِ ذِي الْقُرْبٰى
وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

M E Â L İ :

90— Şüphesiz ki Allah, adâleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder. Her türlü hayâsızlığı, (aklın, örfün ve şer'in hoş görmediği) kötülüğü ve her çeşit (haksız) tecâvüzü men'eder. Dinleyip düşünesiniz, düşünüp anlayasınız diye size öğüt verir.

İLGİLİ HADİSLER

«Hepiniz birer koruyucu çobansınız ve güdüp idare ettiklerinizden sorumlusunuz. Hükümdar (lider ve önder) bir çobandır ve yönetip idare ettiğinden sorumludur. Adam kendi ailesinin içinde koruyucu bir çobandır ve yönettiğinden sorumludur. Kadın da kocasının evinde koruyucu bir çobandır, yönettiğinden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malını (korumada) bir çobandır ve güdüp yönettiği şeyden sorumludur. Evet, hepiniz birer koruyucu çobansınız ve yönetip güttüğünüzden sorumlusunuz.» (1)

«Kim yargı makamına getirilir veya halk arasında (yargıda bulunma yetkisiyle) hâkim olursa, bıçaksız kesilmiş olur.» (Yani en ağır ve o nisbette sorumluluk arzeden bir görevi yüklenmiş sayılır). (2)

«Hâkimler üç gruba ayrılır : Biri cennette, ikisi cehennemdedir. Cennette olan, hakkı bilip onunla hükmedendir. Hakkı bildiği halde haksızlık yapan hâkim cehennemdedir ve bir de bilgisi olmadığı halde insanlar arasında hükmeden (yargıda bulunan) hâkim cehennemdedir.» (3)

«Üç kimse var ki, duâları reddolunmaz:

1. İftar edinceye kadar oruçlunun duâsı,

2. Adâletle iş gören hâkimin duâsı,

3. Ve bir de haksızlığa uğrayan mazlûmun duâsı.. Cenâb-ı Hak onun duâsını bulutların üstüne yükseltir de gök kapılarını ona açar ve şöyle buyurur : «İzzetim hakkı için az sonra da olsa sana elbette yardım edeceğim!» (4)

«Cennet ehli şu üç gruptan oluşan insanlardır :

1. Adâletle iş görüp başarılı olan hükümdar.

2. Müslüman olan bütün yakınlarına karşı merhametli ve kalbi yufka olan adam.

3. Çoluk-çocuk sâhibi olup iffetli davranan ve kimseye yüz suyu dökmeyen kimse.» (5)

«Âdil bir hükümdarın adâletle geçirdiği bir gün, altmış yıllık (nâfile)

(1) Buharî/cumua: 11, ahkâm: 1- Müslim/imaret: 20- Ahmed: 2/54, 55, 111
(2) Tirmizî/ahkâm: 1- Ebû Dâvud/akziye: 1- İbn Mâce/ahkâm: 1
(3) Ebû Dâvud/akziye: 2- İbn Mâce/ahkâm: 3
(4) Tirmizî/cennet: 2, daavat: 128, 130
(5) Müslim/iman: 15, 179, 187, 188, 192, 263, 297, 302, 304, 308, 310, 311, 313

ibâdetten daha üstündür. Yeryüzünde hakka dayalı bir hükmün yerine getirilmesi, kırk sabah yağacak yağmurdan daha yararlıdır.» (1)

«Kıyâmet günü Allah yanında makamı en üstün olan, şefkatli, merhametli olan âdil hükümdardır ve kıyâmet gününde Allah yanında makamı en kötü olan, bilgisiz, kaba ve hırçın olup haksız yere hüküm veren hükümdardır.» (2)

«Zulmetmediği sürece Allah hâkimle beraberdir. Zulmetmeğe başlayınca Allah onu şeytanla başbaşa bırakır.» (3)

«Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse, akrabasıyla iyi ilgi kursun ve Allah'a, âhiret gününe imân eden kimse ya hayır söylesin, ya da susup konuşmasın.» (4)

Melek Cebrâil'in : «İhsan nedir?» sorusuna Peygamberimiz (A.S.) Efendimiz şu cevabı vermiştir : «İhsan, Allah'ı görür gibi ibâdet etmendir. Eğer sen O'nu göremiyorsan, mutlaka O seni görüyor.» (5)

TOPLUMU FAZÎLET TEMELİ ÜZERİNDE YÜKSELTEN ALTI PRENSİP

(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ) «Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeği emreder..»

İmân esaslarından sonra fert, aile ve toplumu fazîlet temeli üzerinde yükselten altı prensip, bir bakıma İslâm'ın getirdiği hayat düzeninin kaidesini oluşturur. Prensiplerin üçü emir, üçü de nehi (yasak)dır. Böylece Cenâb-ı Hak, günlük hayatımızı kendi rızası doğrultusunda değerlendirip amacına yönelik kılmamızın en kısa ve sağlam yolunu gösteriyor. Biz önce sözü edilen prensipleri sıralıyalım, sonra da onları, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in sünnetine uygun açıklayalım :

1— Allah adâletle emreder.

Şüphesiz adâlet mülkün temeli, toplum hayatının güven ve huzuru,

---

(1) Taberânî : İbn Abbas'dan (R.A.) - Hadîs hasen ve sahihtir

(2) » : Ömer b. Hattab (R.A.)den

(3) Tirmizî/ahkâm : 4- İbn Mâce/ahkâm: 2

(4) Buharî/ilim: 37, sayd: 8, mağazî, 51, nikâh: 80, edeb: 31, 85- Müslim/nikâh: 44, cihad: 131, et'ime: 5, adâb: 123- Tirmizî/birr: 43

(5) Buharî/tefsîr: 2/31, imân: 37- Müslim/imân: 57- Ebû Dâvud/sünnet: 16- Tirmizî/imân: 4- İbn Mâce/mukaddeme: 129, 164- Ahmed: 1/27, 51, 319- 2/107, 426-4/129, 164

fert ve ailenin en sağlam dayanağıdır.

2— Allah ihsan ile emreder.

İhsân : Resûlüllah'ın (A.S.) tabiriyle, Allah görür gibi ibâdet etmek; kötülük yapana iyilikle karşılık vermek, iyilik yapana daha çok iyilikte bulunmaktır.

3— Akrabayla iyi ilgi kurup muhtaç durumda olanlarına yardımda bulunmayı da emreder.

Zira hısımlarımız, huzur kaynağımız, teselli dayanaklarımızdır. Onları memnun etmek, şüphesiz rahmet kapılarını açar; onlardan ilgimizi kesmemiz rahmetin bizden kesilmesine sebep olur. O bakımdan hısımlara iyilik hem ilâhî rahmeti arttırır, hem rızka bereket verir, hem de ömrün uzun olmasına vesîle kılınır.

4— Allah her türlü hayasızlığı men'eder.

Zina, zinaya yol açan, sebep olan bütün söz ve davranışlar; terbiye dışı yaşantılar bu cümledendir. Toplumu kemiren, ülkeyi temelinden sarsan iki büyük felâket vardır: İcraat ve yargıda adâletsizlik; fazîlet duygusunu öldüren, edep ve terbiyeyi dumura uğratan hayasızlık..

Bu iki felâket bir ülkede yaygınlaşıp önü alınmaz bir sel halini alınca, o ülkenin başaşağı gelip yıkılmasına ramak kaldığını söylemek bir kehanet olmaz.

5— Dinin, aklın ve sağlam örfün hoş karşılamadığı her türlü fenalığı, uygunsuz davranışları men'eder.

O halde iyi karakterli, selîm ruhlu, sağlam imanlı bir nesil yetiştirmek isteyen bir millet, eğitiminin harcına dinî ahlâk mayasını, doğruyu gören aklın ışığını, yönlendirici özellikte olan örf ve adetlerin solmayan rengini katmak zorundadır.

6— Haklara tecavüzü, haddi aşmayı da men'eder.

Zulüm ve haksızlık, adâletin karşıtıdır. O bakımdan her işi ehil ve lâyık olana vermek ve her şeyi gerektiği yere koymak adâlettir. Bunun aksine bir uygulama zulümdür.

Onun için İbn Mes'ud (R.A.) şöyle demiştir:

«Allah'ın kitabında en büyük âyet, Âyetü'l-Kürsî'dir. Allah'ın kitabında hayır ve şerri en çok toplayıp özetleyen, Nahl sûresinin 90. âyetidir. Allah'ın kitabında tedbirden sonra işleri Allah'a bırakıp O'na güvenerek dayanmayı en çok yansıtan ise : «Allah kendisinden korkup kötülüklerden sa-

kınan kimseye kurtuluş yolu sağlar ve ona beklemediği yerden rızık verir.» meâlindeki Talâk sûresinin üçüncü âyetidir. Yine Allah'ın kitabında en çok ümit veren, «Ey Muhammed! De ki : Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin.» meâlindeki Zümer sûresinin 53. âyetidir.» (1)

İkrime'den yapılan rivâyete göre :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün konumuzla ilgili âyeti, Mekke ileri gelenlerinden ve İslâm'ın baş düşmanlarından Velîd b. Muğîre'ye okudu. Âyetleri dikkatle dinleyen Velîd, «Ey kardeşimin oğlu! Onu bir daha okur musun?» dedi. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz tekrar okudu. Bunun üzerine Velîd o kadar etkilendi ki, şu sözler gayr-i ihtiyarî ağzından çıkıverdi: «Vallahi bunun bir başka tatlılığı vardır. Doğrusu bunun üzerinde çekici bir güzellik mevcuttur. Üst kısmı meyvalıdır, alt kısmı çok bereketlidir. Bu, beşer sözü değildir.» (2)

YORUMLAR, RİVAYETLER

— İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Adâlet, «Lâ ilâhe illallah»tır. İhsan: Farzları yerine getirmektir.

— Hasan el-Basrî diyor ki : Adâlet, Allah'a eş-ortak koşmamak, denk ve benzer isnat etmemektir. İhsan, Allah'ı görür gibi ibâdet etmek, kendin için hoş görüp iyi karşıladığın şeyleri, insanlar için de hoş görüp karşılamandır. Eğer o insan mü'minse, imanının artmasını istemiş olursun; kâfir ise, İslâm'a ısındırıp kardeşliğin mânasını öğretme imkânını bulursun.

Diğer müfessirlerin yorum ve tesbitleri :

— Adl : Allah'ın varlığına, birliğine inanmaktır. İhsan : Gösterişten uzak, sırf Allah rızası için yapılan ibâdettir.

— Adl'ın kök mânası : İnsan yararına olan, hakları zedelemiyen, denge ve düzenin ayakta durmasına yardımcı olan hususlarda eşitliktir. İhsan: iyiliğe fazlasıyla karşılık vermek; kötülüğe iyilikle karşılık verip -insan hak ve hürriyetlerini zedelemiyorsa- kötülüğü affetmektir.

— Adl : İnsaflı olmaktır. Allah'ın verdiği nîmetleri kalpten dile getirip şükrünü edâ etmektir. İhsan : Sana kötülük edene de iyilik etmendir.

— Adâlet, davranışlarda; ihsan, sözlerde gerçekleşir. Ancak iyi, ya-

(1) Lübabu't-te'vîl Tefsîri : 3/131
(2) » » » » »

rarlı ve uygun olanı yapmak ve ancak yararlı ve hayırlı olanı söylemek, adâlet ve ihsandır.

Ünlü kabile reislerinden Eksem b. Sayfî, Peygamber (A.S.) Efendimizi görmek istediğinde, kabile halkı onun bu arzusunu gerçekleştirmesine engel oldular ve : «Sen bizim büyüğümüzsün. Muhammed'e (A.S.) gidecek olursan, hafif düşersin!» dediler. Bunun üzerine Eksem, Hz. Peygamberi gelip ziyaret etmekten vazgeçti ve iki adamını seçip Peygamber (A.S.) Efendimize gönderdi. Onlar da elçi olarak, Peygamber (A.S.) Efendimize dediler ki :

— Ey Muhammed! biz Eksem'in elçileriyiz. Kabile reisimiz senin kim ve ne olduğunu soruyor.

Resûlüllah (A.S.) onlara :

— Ben kimim? Abdullah'ın oğlu Muhammed'im. Ben neyim? Allah'ın kulu ve resûlüyüm..

Diye cevap verdikten sonra şunu ilâve etti : «Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği ve akrabaya (ilgi gösterip) vermeyi emrediyor.....»

Bu âyetler elçilerin çok hoşuna gitti ve Hz. Peygamber'e (A.S.) «Bir daha tekrar eder misiniz?» diye ricada bulundular. Resûlüllah (A.S.) da tekrar aynı âyeti okudu. Onlar bu âyeti ezberleyip Eksem'e döndüler ve şöyle konuştular : «Ey reisimiz! Muhammed'e (A.S.) kim olduğunu sorduk, kavminin en soylu ve en şerefli ailesinden olduğunu öğrendik ve O bize şöyle şöyle dedikten sonra şu âyeti okudu : **«Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder. Her türlü hayasızlığı, (aklın, örfün ve şer'in hoş görmediği) kötülüğü ve her çeşit (haksız) tecavüzü men'eder...»**

Kabile reisi Eksem, onları dinledikten sonra şöyle dedi :

«Görüyorum ki, Muhammed güzel ahlâkı emrediyor, kötü ahlâktan ise men'ediyor. Artık siz ey kabilem halkı, bu konuda baş olun, kuyruk olmayın!» Yani herkesten önce gidip ona uyun, gerilerde kalmayın..» (1)

Abdullah b. Abbas (R.A.) anlatıyor :

«Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimizle birlikte hane-i saadetin ön avlusunda oturuyorduk; derken daha yeni İslâm'a girmiş veya girmek isteyen Osman b. Mez'un (R.A.) önümüzden geçti. Resûlüllah (A.S.) ona :

— Ya Osman! Biraz oturmaz mısın? dedi. O da :

---

(1) Hafız Ebû Ya'la/Marifetü's-Sahabe..

— Oturayım, dedi ve gelip oturdu.

Sohbet ederlerken bir ara Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gözünü göğe dikti ve bir süre o vaziyette kaldı. Sonra normal duruma geçti. Bunun üzerine Osman b. Mez'un (R.A.) ile Peygamber (A.S.) arasında şu konuşma geçti :

— Ya Muhammed (A.S.)! Seninle çok oturduğum zamanlar oldu, ama hiç bir defa böyle yapmadınız?

— Ne yaptığımı gördün mü?

— Gözlerinizi göğe dikip bir süre o vaziyette kaldığınızı gördüm. Sanki bir şeyler anlamaya çalışıyordunuz..

— Ya demek bunun farkına vardın mı?

— Evet...

— Sen yanımda otururken Allah'ın elçisi (melek) bana geldi ve şu âyeti getirdi : «Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder......»

Osman b. Mez'un (R.A.) diyor ki : «İşte bu âyeti Peygamber (A.S.) Efendimiz'den işittiğim an, imân iyice kalbime yerleşti ve Resûlüllah'ı artık çok sevmeğe başladım.» (1)

Müşrikler Ebû Tâlib'e dediler ki : «Senin kardeşin oğlu Muhammed, kendisine : **«Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder. Her türlü hayasızlığı, (aklın, örfün ve şer'in hoş görmediği) kötülüğü ve her çeşit (haksız) tecavüzü men'eder....»** meâlindeki âyetin indiğini söylüyormuş, ne dersin?» Ebû Tâlib onlara şu cevabı vermiştir: «Kardeşimin oğluna uyun. Allah'a yemin ederim ki, o ancak en güzel ahlâkı telkîn eder..» (2)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, dünya hayatını denge ve düzende tutabilmemiz ve âhiret hayatına iyice hazırlanabilmemiz için üç emir, üç de yasak konu edildi. Böylece ölmeden önce hayatımızın her safhasında ve bölümünde böyle bir fazîlet ışığını yakmamız istenildi.

Aşağıdaki âyetlerle, altı önemli prensibin tabii ürünleri olan birtakım

---

(1) Ahmed b. Hanbel: İsnad-i ceyyid ile
(2) Tefsîr-i Kurtubî : 10/165

haklardan söz ediliyor. Yapılan andlaşma ve anlaşmalara bağlı kalmamız emredilerek ahde vefanın İslâmî şiardan olduğuna işâret ediliyor. Sonra konunun önemini hafızalarda iz bırakacak şekilde unutmamamız için nefis bir misal veriliyor. Arkasından insanoğlu kendisine düşeni yerine getirdiği takdirde ilâhî hidâyetin kapısının açılacağı, getirmediği takdirde sapıklık içinde kalacağı belirtiliyor. Sonra da yeminin önemine değiniliyor ve yapılan meşru anlaşmalara mutlaka bağlı kalınması emredilerek mü'minlere en doğru olan bilgiler veriliyor.

——oOo——

وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا
الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكٖيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفٖيلًاۜ
اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتٖي نَقَضَتْ غَزْلَهَا
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًاۜ تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ اَنْ
تَكُونَ اُمَّةٌ هِيَ اَرْبٰى مِنْ اُمَّةٍۜ اِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهٖۜ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ
لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ
وَيَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُۜ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾
وَلَا تَتَّخِذُٓوا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا
وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِۚ وَلَكُمْ عَذَابٌ
عَظٖيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلٖيلًاۜ اِنَّمَا عِنْدَ

اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

M E Â L İ :

91— Andlaşma-sözleşme yaptığınızda Allah'a karşı sözünüzü yerine getirin. Sağlama bağladıktan sonra yeminlerinizi bozmayın; (nasıl bozarsınız ki) Allah'ı kendinize kefîl kılmışsınızdır. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir.

92— İpliğini iyice büküp sağlamlaştırdıktan sonra onu bozan kadın gibi olmayın. Bir ümmet diğer bir ümmetten daha çoktur, diye aranızdaki yeminleri bozup (dolaylı, hileli hareket etmeyin). Allah bununla sizi ancak denemektedir ve Kıyâmet günü de mutlaka ihtilâfa düştüğünüz şeyi size bir bir açıklayacaktır.

93— Allah dileseydi sizi bir tek ümmet kılardı. Ama O, dilediği kimseyi saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Ve elbette yaptıklarınızdan sorulacaksınız.

94— Yeminlerinizi aranızda dolaylı-hileli yoldan bozmayın. Sonra sağlamca basmakta olan ayak kayabilir de Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle azâbı tadarsınız ve sizin için (o takdirde âhirette) büyük bir azâp vardır.

95— Allah adına verdiğiniz sözü, yaptığınız andlaşmayı az bir pahaya değiştirmeyin. Eğer bilirseniz, Allah yanında olan sizin için daha hayırlıdır.

96— Sizin yanınızdaki şeyler tükenir. Allah yanındaki ise sonsuzdur (sınırsızdır) tükenmez. Biz elbette sabredenleri, yapageldikleri şeyden daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (A.S.) Efendimize, Allah adına bey'at edenler hakkında inmiştir.

Diğer bir rivâyete göre : Cahiliye devrinde yapılan yeminlere bile bağlı kalınmasının gereği bildirilerek yukarıdaki âyetler indirilmiştir. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«İslâm'da birbirine yardım etmek üzere andlaşma yoktur. Cahiliye devrinde yapılan bu tür andlaşmalara İslâmiyet ancak güç katar.» (2)

Çünkü İslâm, yardımlaşmayı ilâhî bir emir olarak ortaya koymuştur. Ayrıca bu hususta andlaşmaya gerek kalmamıştır. **«Zâlim olsun, mazlûm olsun (din) kardeşine yardım et!»** (3) meâlindeki hadîs bu cümledendir.

«Şüphesiz ki ahdini (verdiği sözü, yaptığı andlaşma ve anlaşmayı) bozan kimse için kıyâmet gününde bir bayrak dikilir ki, bu falân oğlu filânın ahdini bozmasıdır, denilir.» (4)

ANDLAŞMA VE SÖZLEŞMELERE BAĞLI KALMAK

(وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا) **«Andlaşma, sözleşme yaptığınızda Allah'a karşı sözünüzü yerine getirin. Sağlama bağladıktan sonra yeminlerinizi bozmayın..»**

Andlaşma ve anlaşmaları ilim adamlarımız dört grupta toplamışlardır:

1— İnsanın Allah'a verdiği sözdür. Bu, Kelime-i Şehadeti getirip imân ve islâmın şartlarına bağlı kalacağına dair verdiği sözdür ki, Allah adıyla pekiştirilmiştir. Aynı zamanda İslâm'ı bir bütün olarak benimseyip bütün esaslarına sadık kalacağını da zımnen kabul etmiş ve ruhlar âleminde ruhunun «elestü» hitabına verdiği cevabı tekidde bulunmuştur. Hilâfına hareket hem büyük günahtır, hem de elim bir azâbı gerektirir.

2— Hz. Muhammed'i (A.S.) Allah adına peygamber kabul edip ona uyacağımıza dair yine iki şehadet kelimesiyle verdiğimiz söz ve yaptığımız zımnî ahittir. O halde verdiği bu sözünün ve zımnî ahdinin hilâfına hareket eden kimse, ahde vefasızlığın kötü örneğini ortaya koymuş olacağın-

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 10/169

(2) Müslim/fezâil: 204, 206- Ebû Dâvud/ferâiz : 17- Buharî/kefalet: 2, edeb: 67- Tirmizî/siyer: 29- Dâremî/siyer: 80- Ahmed: 1/170, 317- 2/180, 205, 207, 213, 215- 3/162, 281- 4/83 - 5/61

(3) Buharî/mezalim: 4, ikrah : 7- Tirmizî/fiten: 68- Dâremî/rikak: 40- Ahmed: 3/99, 201

(4) Ahmed: 5/223, 224, 437 - İbn Mâce/diyat: 33

dan hem büyük günah işlemiş olur, hem de dönüş yapmadığı takdirde âhirette cezalandırılır.

3— İnsanların kendi aralarında Allah adına yaptıkları andlaşma ve sözleşmelerdir. Ortada şer'î bir sakınca olmadığı takdirde, müslüman andlaşma ve sözleşmeyi bozmaz. Karşı taraf bozmadıkça müslüman ona hep sadık kalır.

Ne yazık ki, Kur'ân kültürü almayan birçok kimseler, başkalarını aldatmayı gözaçıklık saymakta ve yaptığı sözleşmeleri dolaylı yoldan bozup kendi çıkarından yana neticeler elde etmeyi bir beceri ve zekâ işi olarak görmektedir. Toplumun birçok kademe ve kesimlerinde buna benzer hazin manzaralara hemen her gün rastlamak mümkün.

4— Günümüzde noterde yapılan sözleşmelerdir. Bunlarda her ne kadar Allah adına verilen bir söz yoksa da, müslümanın her sözleşmede inancı gereği Allah adına söz verdiği manası ortaya çıkar. O bakımdan bu tür sözleşmeleri de karşı taraf bozmadıkça müslüman kesinlikle bozmaz. Çünkü bu da diğerleri gibi, onu büyük günahlara düşürür ve toplum yapısında kötü örnekler doğurur. En azından İslâm kardeşliğini zedeler ve müslümanlar arasında güvensizliğe neden olur.

Görüldüğü gibi, andlaşma ve sözleşmelerin bu dört bölümü birbirini tamamlamakta ve pekiştirmektedir. Özel mukavele ve sözleşmeler de bu dördüncü gruba girer. O bakımdan Allah'a dosdoğru imân edenlerin andlaşma ve sözleşme konularında çok dikkatli olmaları üzerinde durulmuş ve ilgili âyetle mü'minler uyarılmıştır.

Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimize henüz risalet görevi verilmeden önceki yıllarda, Kureyş kabilesinin ileri gelenleri, Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanarak şöyle bir andlaşma yapmışlardı : Mekke'de gerek yerli, gerek yabancılardan kim zulme uğrarsa, onun hakkını alıncaya kadar onunla birlikte olacaklarını ve böylece haksızlığı önleyeceklerini yeminle pekiştirip neticeye bağlamışlardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz de bu andlaşma toplantısında hazır bulunduğunu belirterek şöyle buyurmuştur: «And olsun ki, Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde bir andlaşmaya şâhit oldum ki, o bana kızıl tüylü develerden daha sevimli geldi. Bugün İslâm'da bile böyle bir andlaşmaya davet edilsem, herhalde icabet ederim!»

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu sözleriyle, zulme karşı çıkıp mazlumu koruma babında atılan her adımın, konuşulan her sözün ve yapılan her andlaşmanın Allah yanındaki önemine işâret ediyor. Yoksa İslâmiyet bütün esas ve prensipleriyle insan haklarını koruyup teminat altına almış ve her yerde mazlumdan yana olmayı emretmiştir. Emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i

âni'l-münkerin anlamı budur.

Arap tarihinde yukarıda sözünü ettiğimiz andlaşmaya «Hilfü'l-fuzûl (veya fudûl)» denilmiştir. Çünkü andlaşmaya katılanlar arasında birkaç tane Fazıl adında kimseler bulunuyordu. Türkçesi «Fazıllar andlaşması» demektir (1)

NEFİS BİR BENZETME

(وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا) **«İpliğini iyice büküp sağlamlaştırdıktan sonra onu bozan kadın gibi olmayın.»**

İpliğini eğirip bükerek sağlamlaştırdıktan sonra onu çözüp bozan kadına ancak acınır. Yaptığı andlaşma ve sözleşmeyi ciddi ve haklı bir sebep yokken bozan kimsenin de durumu, böylesine bönce hareket eden o kadına benzer. Şayet kadın bu işi bir ücret karşılığında veya önemli bir ihtiyacı karşılama babında yapıyorsa, her iki durumda da kendisine güvenilmez ve artık böyle bir iş öylesine pek verilmek istenmez. Çünkü güvenini bozmuş, karşısındakini lüzumsuz yere oyalayıp bekletmiştir.

Yapılan andlaşmaya, kişi zayıf durumda iken bağlı kalır, güçlenince onu bozarsa, bu hal ülkeler arasında cereyan ediyorsa, andlaşmayı bozan ülkenin itibarını sarsar ve önemli konularda yalnızlığa itilmeğe mahkûm olabilir. Toplum bünyesindeki politik düzeyde ise, partiler arasında gerginliği ve sürtüşmeyi arttırır. Kabileler arasında ise, düşmanlığa sebep olur. Aileler arasında ise, mahallede kin ve nefret havasını doğurur.

Cahiliye devrinde kavim ve kabilelerin çoğu ahde vefa etmez, yaptıkları andlaşma ve sözleşmeleri -menfaatları söz konusu olunca- fütursuzca bozarlardı. Medine çevresindeki Benî Kurayza ve Benî Nadîr yahudileri de Hz. Muhammed'le (A.S.) yaptıkları anlaşma ve sözleşmeleri gizlice bozup Mekke müşrikleriyle İslâm aleyhine birtakım kararlar almışlardı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Medine ve çevresinin güven ve huzurunu devamlı tehdit edip bozan bu dönek ve kaypak kabileleri Medine'den sürmekten başka çare bulamadı ve böylece İslâm'ın ilk şehir devletini kurduğu bu önemli merkezi parazitlerden temizledi.

Cahiliye devrinde bu gibi döneklikliklerin hiç bir sınırı ve ölçüsü yoktu. O bakımdan Yarımada'da ne huzur, ne de sükûn kalmıştı. Güvensizlik in-

(1) Fazla bilgi için bak: Tefsir-i Kurtubî: 10/169- Siyer-i İbn İshak

sanların ruhuna işlemiş, mal ve can emniyeti bütünüyle yok olmuştu.

Kur'ân-ı Kerîm bütün o kötü âdetleri, ahlâk dışı davranışları kökünden temizleyip attı, yerine milletleri aydınlatıp gerçek medeniyete kavuşturacak hükümleri koydu. Böylece çeyrek asır geçmeden o vahşi ve kan dökücü olan Araplar dünyanın en medeni insanları olarak sahneye çıktılar; diğer kavim ve milletlere ilim ve medeniyetin ışığını tutup karanlık bölgeleri aydınlattılar.

Özellikle dört halîfe döneminde müslümanlar ilim, ahlâk ve medeniyeti baş tacı edinerek diğer milletlerin kendilerine gıptayla bakmalarını sağladılar. Birçok kaleleri, aşılmaz sanılan yerleri silâh ile değil, yüksek ahlâk, ilim, edep, terbiye, nezaket, hakseverlik, ahde vefa ile fethettiler.

DİLESEYDİ, BÜTÜN İNSANLARI BİR TEK ÜMMET YAPARDI

(وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً) **«Allah dileseydi sizi bir tek ümmet kılardı..»**

Bu anlamdaki âyetler Kur'ân'ın birkaç yerinde geçer. Hem yer aldığı konuya göre değişik bir hüküm ifade etmesi, hem kafalarda beliren soruları cevaplaması, hem de hafızalarda derin iz bırakması bakımından tekrarlanmasına gerek görülmüştür. Zira Cenâb-ı Hak çok üstün, çok kudretli ve mutlak hikmet sahibidir.

Bütün insanlar bir tek ümmet kılınsaydı ne olurdu? Cenab-ı Hak böyle yapmayı neden dilemedi? Bunun cevabını Kur'ân üç kapalı ve anlamlı şekilde belirtir. Onların ışığında konunun hikmetini şöyle sıralayabiliriz :

a) Dinî araştırmalar olmaz, ilmî çalışmalara birçok konularda gerek duyulmazdı.

b) Böylece ilim, teknik ve medeniyet gelişme imkân ve ortamı bulamazdı.

c) İnsanda mücadele ruhu, imân aksiyonu dumura uğrar, atalet devam ederdi.

d) Dünyaya gelişimiz bir bakıma anlamsız ve hikmetsiz kalır; kimin ne olduğu, içinde taşıdığı madenin, ruhundaki cevherin kaç kırat olduğu kapalı kalıp bilinmezdi.

e) Nîmetlerin çoğu külfetsiz olur; cehennem, hesap, terazi, sırat ve benzeri yönlendirici esaslar bir bakıma gereksiz kalırdı.

İlgili âyetin son kısmında Cenâb-ı Hak bu sıraladıklarımızı bir cümlede özetleyerek şöyle bilgi veriyor: **«Ama O, dilediği kimseyi saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Ve elbette yaptıklarınızdan sorulacaksınız.»**

Bu ve benzeri sebepler ve ezelde insan hayatından yana hazırlanan plân nedeniyle, insanların bir tek ümmet haline getirilmesinin hikmete ters düştüğü ortaya çıkıyor. O bakımdan ilâhî irâde o yönde tecelli etmemiştir. Çünkü ezelî plâna göre, Cenâb-ı Hak, insanları hem hayvanî, hem de melekî sıfatlarla donatıp onu zıtların sürtüşüp çarpıştığı bir âleme getirir ve böylece ardı-arkası gelmeyen çetin bir mücadele ve mücahede ortamına sokar.

O sebeple Cenâb-ı Hak, kendisiyle insanlar arasına bir sınır koymuştur. Doğru yola iletmeği birtakım şartlara bağlamıştır. Öyle ki, insanlar mevcut imkân ve yeteneklerini kullanıp konulan çizgiye, diğer bir deyimle sınıra yaklaşmadıkça ilâhî hidâyet tecelli etmez. Ancak bunun birtakım istisnaları olabilir ki biz ona «Allah'ın özel tecellisi» diyebiliriz.

Böylece Cenâb-ı Hak, her insanı bu sınıra çağırırken ona yardımcı, aynı zamanda yol gösterici imkânlar da verdi. Sonra da birtakım uyarıcı, yönlendirici sınavlarla karşı karşıya getirdi.

Bu ortamdan yararlanmak için aklını, idrâkini kullanarak kendini çizilen sınıra getirenlere, Cenâb-ı Hak dilediği takdirde hidâyet kapısını açar, yani onu doğru yola iletir. Bunun aksine kendini inkâr, tuğyan ve ahlâksızlık karanlığına itip ilâhî çağrıya kalp ve kafasını kapalı tutanları, belirtilen sınıra gelmedikleri için sapıklıklarıyla başbaşa bırakır.

Görüldüğü gibi, Allah hiçbir sınır ve şart koymadan dilediğini saptırmaz, dilediğini de doğru yola eriştirmez. O bakımdan ilgili âyeti okurken, konuyla alâkalı diğer bütün âyet ve hadîsleri bilmeğe ve hepsini de biraraya getirip öylece hüküm çıkarmaya ihtiyaç vardır. Aksi halde çok yanlış mana ve hükümler ortaya çıkar ve Allah'ın neleri irâde ettiği anlaşılmaz olur.

O bakımdan konumuzu oluşturan âyette: **«Ama O, dilediği kimseyi saptırır, dilediğini de doğru yola iletir..»** buyurularak iyice düşünüp gerçeği anlamamız istenmektedir.

Mana ve hüküm bu olunca, her kişi izlediği hayat yolunda işlediklerinden sorumlu tutuluyor. Ergenlik çağından kabre kadar bu sorumluluk nedenleri sürüp gidiyor. Cennet ile Cehennem'in de böylece anlam ve hikmeti ortaya çıkmış oluyor.

Kur'ân'da bu önemli konu da özetlenerek deniliyor ki: **«Ve elbette yaptıklarınızdan sorulacaksınız.»**

KUR'ÂN-I KERÎM'DE ASHAB-I KİRAMA SESLENİLİYOR

(وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ)

«Yeminlerinizi aranızda dolaylı, hileli yoldan bozmayın. Sonra sağlamca basamakta olan ayak kayabilir ve Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle azâbı tadarsınız..»

Küfürden imâna, putperestlikten tek Allah inancına, mihnetten selâmete, ezilmekten saygınlığa, küçümsenmekten şeref ve itibara, basit kabile hayatından huzurlu, güvenli, itibarlı devlet hayatına yükselen Ashab-ı Kirâm'a Kur'ân sesleniyor: «Yeminlerinizi aranızda dolaylı, hileli yoldan bozmayın. Sonra sağlamca basamakta olan ayak kayabilir..» Aynı zamanda bu sesleniş ve uyarı, ikinci kademede bütün mü'minleredir. İslâmiyette gelişip ayakları imân temeli üzerinde sağlam bir basamağa basanların, Allah'a verdikleri söze bağlı kalmaları, İslâm ve imân nîmetini bütün nîmetlerin üstünde tutmaları gerekir. Aksine bir tutum, ayakların kayıp imân basamağından küfür bataklığına düşmeyi sonuçlandırabilir.

İslâm'ın ruhları serinletip geliştiren atmosferinde doğup ezan sesleriyle büyüyen bir kimsenin, Allah'ın dâvet ettiği imkân ve irâde sınırına yaklaşmaması çok hazindir. Aldığı bozuk ve gayr-i İslâmî bir eğitimle dinî ahlâktan kopmakla kalmayıp başkalarını da Allah yolundan alıkoymaya çalışan inkârcı maddecilere karşı çok dikkatli olmak gerekir. Çünkü onların yapacağı tahribatı düşman bir millet yapamaz.

O nedenle Kur'ân bu sakıncalı yoldan yürüyüp, doğru yolda yürüyenlere engel olmak isteyen kişilere, ileride elim bir azabı tadacaklarını, büyük bir cezanın hazırlandığını haber vererek, ilâhî rahmet ve gufran gereği öylelerini uyarıyor.

ANDLAŞMALAR, SÖZLEŞMELER, YEMİNLER

Kur'ân toplum yapısında yer alan fertleri güven, huzur, ahde vefa ve doğruluk düzeyinde biraraya getirip kaynaştırmak, barıştırıp birleştirmek için andlaşma ve yemin konusuna tekrar dönüyor. Allah'ın bu husustaki mesajını şu meâl ve açıklamayla insanlara duyuruyor: Sizi bir tek ümmet yapmadık ama bağlı bulunduğunuz topluma, örnek davranışlarla renk ve mâna katmanızı, haklara, hürriyetlere saygılı olmanızı; diğer toplum ve milletlerle olan andlaşma ve sözleşmelerde hileli yollara başvurmamanızı, İslâm'ın getirdiği güven havasını kirletmemenizi emrediyoruz. Çünkü dünya milletleri de ancak belirtilen hususlara saygılı oldukları sürece rahat

yaşama şansına erişebiliyorlar; aynı zamanda itibarlı, şerefli bir millet olma hüviyetlerini koruyabiliyorlar. Oysa İslâm milleti onlarla mukayese edilemiyecek bir düzeyde bulunuyor. Öyle ki, hep güven ve huzur telkin eden, sözünde duran, ahde vefasızlık damgasından uzak kalan bir toplum modeli arandığında, mutlaka karşılarına müslüman cemaati çıkmalıdır.

İnandığımız, samimiyet ve yeteneğine güvendiğimiz lidere de verdiğimiz sözden -zorunlu bir sebep ortaya çıkmadıkça veya meşru bir mazeret söz konusu olmadıkça- dönmemeliyiz. Zira Kur'ân'ın aynı konuya az farklı bir anlatımla yeniden dönmesi, gereksiz bir tekrar değil, birincide mutlak anlamda andlaşma ve sözleşmelere bağlı kalınmayı emrederken, ikincide aynı konuyu hususlandırıp daha çok Peygamber'e (A.S.) bey'at edenlerin ayaklarını sağlam bir zemine basıp hayat dengesini kurabildiklerine temasla bey'at şartlarına bağlı kalmaları tavsiye ediliyor. Aksine bir anlayış ve tutumun onları yükseldikleri o şerefli, itibarlı ve güvenli makamdan alaşağı edeceği ve zilletten zillete uğratacağı belirtilerek ilâhî uyarı hatırlatılıyor.

Böylece Cenâb-ı Hak, Allah'a ve Peygamberine verilen sözde sebat etmeleri için önce Ashab-ı Kiram'a, sonra da bütün mü'minlere genel anlamda emretmektedir. Bilindiği gibi buradaki emir, vücubu gerektirir.

TÜKENEN VE TÜKENMEYEN NÎMETLER

İnsanlardan yana hazırlanan ilâhî nîmetler sayılmayacak kadar çoksa da, onları genel anlamda dört grupta toplamışlardır:

1— Tükenen nîmetler,

2— Tükenmiyen nîmetler,

3— Hayra, rahmete ve ebedî saadete kapı açan nîmetler,

4— Şerre, ahlâksızlığa ve sonu gelen veya gelmiyen azâplara neden olan nîmetler..

Dünya nîmetleri tükenmeğe mahkûmdur. Ancak nîmeti elinde bulunduran kimsenin taşıdığı niyet, sarfettiği cihet, arzuladığı amaç söz konusudur. Tükenen bu nîmetlerden geriye, iyi veya kötü niyetler; faydalı ve zararlı işler ve çığırlar; günah ve sevaba delâlet eden ameller kalır.

Âhiret nîmetleri baştan sonuna kadar tükenmez özelliktedirler. Koparılan bir meyvanın yerinde hemen yenisi biter, kullanılan bir nîmetin arkası kesilmez. Hepsi de insana huzur, güven, mutluluk ve neşe verir.

O halde dünya nîmetleri kazanıldığı ve harcandığı niyet ve amaç doğ-

rultusunda ya tükenmez bir saadete kapı açar, ya da tükenir veya tükenmez bir azaba neden olur.

Bunun için Kur'ân'da, sayısını tesbit edemediğimiz nîmetlerin sergilendiği dünya hayatında bu göz ve gönül alıcı, fakat geçici nîmetlerin, cazibesine kapılıp; tükenmiyecek ve mutlak mutluluk ve sevinci beraberinde getirecek sonsuz nîmetlere tercîh edilmemesi, yani geçici nîmetleri ilâhî hoşnutluk hilâfına harcayıp ebedî nîmetlerin kaybolmasına sebep kılınmaması tenbîh edilerek şöyle buyuruluyor : **«Sizin yanınızdaki şeyler tükenir. Allah yanındaki ise sonsuzdur (sınırsızdır) tükenmez..»**

NİMETE KARŞI DA SABIRLI OLMAK

(وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) **«Biz elbette sabredenleri, yapageldikleri şeyden daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.»**

Dünya nîmetlerinin cazibesine kapılıp önce sabrı, sonra da imân ve irfanı elden bırakan birçok zavallılar vardır. Onlar aracı amaç edinenlerdir ki, asıl amaçtan uzaklaşmışlardır. Oysa dünya nîmetlerinin hemen hepsi şu iki maksada yönelik bir hikmete göre hazırlanmıştır:

a) Hayatı meşru sınırlar içinde, meşru ihtiyaçlarını karşılayarak devam ettirmek,

b) Hayatın anlam ve hikmetini öğrenmek sûretiyle mevcut nîmetleri Allah'ın rızası doğrultusunda iyilikten, sonsuz saadetten, rahmet ve inâyetten yana sarfetmek..

İşte nîmetleri bu iki gayenin gerçekleşmesi için harcayabilmenin plân ve proğramını Allah'ın kitabından, Peygamber (A.S.) Efendimizin sünnetinden öğrenmemiz gerekir. Şüphesiz ki bu kültür önce sağlam bir imân, köklü sabır ve gelişmiş irfanı doğurur. Aynı zamanda hayatın hikmet ve felsefesini, verilen nîmetlerin gayesini öğretir.

Böylece kişinin iç yapısında bir sehpa misali, imân, sabır ve irfan ayakları oluşunca, hılkatın gerçek yönü tezahür eder. Bu durumda artık insan malın bekçisi, onun kölesi ve kurbanı değil, mal insanın bekçisi, hizmetçisi ve amaca erişmesinin aracı olur.

O nedenle Cenâb-ı Hak ilgili âyetle, **«Biz elbette sabredenleri yapageldikleri şeyden daha güzeliyle mükâfatlandırırız.»** buyuruyor.

Denilebilir ki, Kur'ân burada sadece «sabır» kavramına dikkatleri çekmiştir. İmân ve irfandan ise, söz etmemiştir. Yukarıda yapılan yorum isa-

betli midir? Hemen cevap verelim ki, Kur'ân «sabredenler» tabirini kullanırken imânın esas, irfanın tamamlayıcı eleman olduğuna mutlak surette işâret ediyor. Çünkü uhrevî mükâfatlar ancak imân temeli üzerinde filizlenip gelişen amellere karşılık olarak hazırlanmıştır. O halde imân, sabır ve irfandan kaynaklanan her amel, âhirette çok daha güzeliyle karşılık görecek ve Allah'ın insanlardan çok daha âdil, merhametli ve cömert olduğu bir defa daha gösterilecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, altı önemli prensibin tabii ürünleri olan birtakım haklara saygılı olmaktan ve bağlı kalınıp güveni ayakta tutmaktan söz edildi. İlâhî hidâyetin, ancak kendini ona lâyık sınıra getirebilenlere nasip olacağı belirtildi. Sonra da andlaşma, sözleşme ve yeminin önemi üzerinde durularak mü'minler aydınlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yaratılış ve hayatın hikmetini anlayıp dünya hayatını ona göre düzenleyenlerin, erkek ve kadın tefrîk edilmeksizin ilâhî iltifata eriştirilecekleri ve çok hoş bir hayat yaşatılacakları haber veriliyor.

Arkasından insana bu kültür ve irfanı veren Kur'ân'ı okurken, koğulmuş, rahmetten uzaklaştırılmış şeytandan Allah'a sığınmamız emrediliyor. Zira Kur'ân'ın her âyet ve cümlesi büyük bir dikkat istiyor. Onları okurken kafa ve kalbimizi her çeşit şüphe ve vesveseden arındırmamızın lüzumuna işâret edilerek, kendini bu düzeye getiren mü'min kişiler üzerinde şeytanın bir sultası olamıyacağına dikkatler çekiliyor.



مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ
فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهُ لَيْسَ لَهُ
سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾
اِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

M E Â L İ :

97— Erkek veya kadınlardan kim -mü'min olduğu halde- güzel yararlı amelde bulunursa, mutlaka biz ona hoş bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da işlediklerinin daha güzeliyle karşılayıp değerlendiririz.

98— Kur'ân okuduğun zaman, koğulup lânetlenen şeytandan Allah'a sığın.

99— Şüphesiz ki şeytanın, imân edip Rablerine güvenip dayananlar üzerinde sultası yoktur.

100— Onun sultası ancak, onu kendine dost ve yâr edinenler ve bir de Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.

İLGİLİ HADÎSLER

«İslâm'a girip yeterince rızka erişen ve Allah'ın kendisine verdiğiyle

kanaat eden kimse, korktuğundan kurtulup umduğuna kavuşmuştur.» (1)

«İslâm'a (girip) doğru yolu bulan, geçimi de yeterli olan ve mevcuda kanaat eden kimse kurtuluşa ermiştir.» (2)

«Cenâb-ı Hak, dünyada verdiği ve karşılığında âhirette mükâfatlandıracağı bir iyilikten dolayı mü'mine haksızlık etmez. Kâfire gelince, dünyadaki iyiliklerini tüketir de âhirete intikal edince kendisine o iyiliklerin karşılığında verilecek hiçbir hayır ve iyilik bulunmaz.» (3)

«Cübeyr b. Mut'im'in babasından yaptığı rivâyete göre: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz namaza başlarken şu sözlerle Allah'a sığınırdı: «Allahım! doğrusu ben şeytandan, onun dürtmesinden, fısıltısından ve ağzından çıkıp vesvese veren sözünden sana sığınırım.» (4)

BAZI KONULARDA ERKEK VE KADIN EŞİTLİĞİ

(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً) «Erkek ve kadınlardan kim -mü'min olduğu halde- güzel, yararlı amelde bulunursa, mutlaka biz ona hoş bir hayat yaşatırız.»

İslâm'da gerek toplum bünyesinde yer alan fertler arasında, gerekse kadın erkek arasında mutlak eşitlik düşünülemez. Çünkü yetenekler, beceriler, başarılar, eğilimler, zekâ ve karakterler, verimlilikler ve hizmetler çok farklıdırlar. O kadar ki, bu hususların hepsinde birleşip eşitlik sağlayan iki kişiye rastlamak bile mümkün değildir.

Ancak bazı konularda, örneğin, ilim, ahlâk, sorumluluk, ibâdet, uhrevî cezâ ve mükâfatta eşitlik söz konusu olabilir. Nitekim konumuzu oluşturan âyet-i kerîmeyle imân, sâlih âmel ve bunlara karşılık olarak bilhassa âhirette verilecek hoş ve tatlı bir hayat gibi meselelerde erkek ile kadın arasında bir fark gözetilmemiş ve aynı emirlerle muhatap tutuldukları, aynı teklîflerle yükümlü bulundukları, aynı ibâdetleri yerine getirmelerinin iki cinse birden farz kılındığı ve dünyada işledikleri iyi amellerine karşılık âhirette niyetlerine göre hoş ve mutlu bir hayatla taltîf edilecekleri bu cümledendir.

(1) Müslim/zekât: 125- Tirmizî/zühd: 35- İbn Mâce/zühd: 9- Ahmed: 2/168, 173

(2) Müslim/zekât: 125- Tirmizî/zühd: 35- İbn Mâce/zühd: 9- Ahmed: 2/168, 173

(3) Müslim/münafikun: 56- Ahmed: 3/123, 125, 283

(4) Ebû Dâvud/salât: 119, 120 - Tirmizî/mevakiyt: 65- İbn Mâce/ikamet: 2- Dâremî/salât: 33- Ahmed: 1/403, 404- 3/50 -5/253- 6/156

İMAN VE SÂLİH AMEL

(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ) **«Erkek veya kadınlardan kim -mü'-min olduğu halde- güzel, yararlı amelde bulunursa..»**

Allah katında âhiret sevabına ve saadetine neden olan iyi amel için imân mutlaka şarttır. Zira ilgili âyette «mü'min olduğu halde» ifadesine yer verilmiştir. O halde biri sağlam imâna dayalı, diğeri inkâr ve küfre dayalı iki ayrı güzel amel düşünelim. Birincisi, dünyadaki karşılığından ziyade âhiret sevap ve mükâfatına yöneliktir. Çünkü o amelin sâhibi halkın takdirini kazanmak için değil, Hakk'ın rızasına erişmek için düşünüp hareket etmiştir. İkincisi ise, sadece dünyada karşılığını görüp almak için faydalı hizmetlerde bulunmuştur. Çünkü hem Allah'a, hem de âhirete inanmamakta ve her şeyin dünyada yapılıp karşılık göreceğine inanmaktadır.

O halde Allah'a ve Âhiret gününe inanmayan bir kişinin dünyada işlediği güzel ve yararlı işlerin temelinde imân bulunmadığı ve sahibi böyle bir niyet ve uhrevî karşılık beklemediği için, onun karşılığı olarak kimleri düşünüp, neleri umut ederek yaptıysa, onları görür. Böylece insanların tebrik ve takdîrleri, sitayiş ve övgüyle ondan söz etmeleri, kişinin niyet ve amacına uygun bir mükâfat olur.

Bunun dışında kendi basit mantığımızı kullanıp o kişiye âhirette Cennet'i mükâfat olarak vermeğe hakkımız ve yetkimiz var mıdır? Kendisinin hiçbir zaman inanmadığı, kabul etmediği, yaptığı işle böyle bir amacı olmadığı, aksine dinden nefret ettiği, âhireti hayal sayıp gülerek geçtiği bir şeyi ona lâyık görmemiz, hem Allah'a karşı küstahlık, hem de o adama karşı haksızlık olmaz mı? Kaldı ki, uhrevî mükâfatı takdir edip vermek veya vermemek bizim elimizde değildir. Allah'ın beşer hayatını tanzime yönelik buyruklarını incelemeden, neler buyurduğunu dikkate almadan kalkıp O'nun adına -kendi ölçü ve sınırımızı aşarak- birtakım hükümler koyabilir miyiz? Böyle bir davranış ve düşünce herşeyden önce ilâhî hakka tecavüz sayılmaz mı?

İşte bunun için Cenâb-ı Hak ilgili âyetle bize bir ölçü ve değişmeyen kıstas, aynı zamanda ilâhî sünnetinden bir mesaj veriyor: **«Erkek veya kadınlardan kim -mü'min olduğu halde- güzel, yararlı amelde bulunursa, mutlaka biz ona hoş bir hayat yaşatırız..»**

SÂLİH AMEL İMANLA BİRLEŞİNCE GÜZEL BİR HAYAT YAŞATMAYA SEBEP OLUR

Güzel ve hoş bir hayatın, birisi dünyevî ve ruhanî, diğeri uhrevî ve ebedî olmak üzere iki anlam taşıdığını söyleyebiliriz. Dünyada dosdoğru Allah'a imân edip İslâmî ölçülere göre güzel amellerde bulunan mü'minler şu anlamda tatlı ve hoş bir hayat sürmeğe hak kazanırlar:

a) Ezelî kalemle içine yazılıp enjekte edilen ihtiras meşru sınırlar içine alınıp gönül huzuruna, ruh safasına kavuşur. Çalışıp kazanmayı amaç değil, hakiki amaca erişmek için araç olarak kullanır.

b) Elde ettiğine razı olup, her lokmanın ve sağlık içinde geçirdiği her saniyenin şükrünü yerine getirememenin burukluğu içinde Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz ve sınırsız rahmet ve gufranına umut bağlayarak gönül yatışkanlığına erişir.

c) Gözünü başkalarının makam ve servetinden çekip, şükrü yerine getirilen az bir malın, küçük bir makamın, şükrü yerine getirilmeyen çok servetten, yüksek makamlardan çok daha hayırlı olduğunu kabul ederek huzura kavuşur.

d) Böylece kalbi kanaatle dolup taşar, dünya nîmetlerine karşı içinde doyumluluk hisseder ve Cenâb-ı Hakk'ın rızasını umar.

e) Kesinlikle inandığı için geleceğe, âhirete büyük bir ümitle bakar ve bu ona derin huzur, sağlam bir güven verir.

f) Ölümü bütünüyle yok olup silinmek veya parazitlere dönüşüp kaybolmak şeklinde değil, bir evden daha geniş bir eve göç kabul eder.

g) Hayatı boyunca Allah'ı ve çevresindeki insanları memnun etme gayretiyle çalışmanın zevkini yudum yudum tadar.

Şüphesiz bütün bu iyiliklerin, fazîletlerin temelinde imân, mayasında ise iyi niyete dayalı salih amel vardır.

Âhiretteki hoş ve ebedî hayat ise, ilâhî rahmetin aralıksız tecelli yeri olan ve sonsuz nîmeti simgeliyen Cennet'e girmek ve orada ilâhî hoşnutluğa erişmektir.

Bunun için ilim adamlarımız Kur'ân'da geçen «hayat-i tayyibe»yi şöyle yorumlamışlardır :

a) Said b. Cübeyr'e göre, helâl rızıktır. Atâ' da aynı görüştedir.

b) Mukatil'e göre, ibâdet ve taatte çok tatlı dönemlerdir. Yani ibâdet ve taatın verdiği derunî zevki dem be-dem tatmaktır.

c) el-Hasan'a göre, mevcuda kanaat etmek, elindekiyle yetinip başkasının malına göz dikmemektir.

d) Mücahid'e göre, her yeni günde yeni yeni helâl rızıklar edinmektir.

e) Müfessir Süddî'ye göre, kabirdeki huzur ve sükûndür. Çünkü mü'min ölünce, dünyanın ezici, üzücü, yorucu ve oyalayıcı havasından kurtulur da Berzah âleminin ferahlatıcı ve dinlendirici havasına girmiş olur.

f) İkrime'ye göre Cennet'e kavuşup ebediyet zevkini bütün açıklığıyla yudum yudum tatmak ve dünyanın bütün yorgunluklarını atmaktır. Çünkü Cennet ölümsüz bir hayat, fakirlikten uzak bir devlet, hastalıktan beri bir sıhhat, tükenmek bilmeyen bir mülk, yıpranmayan, yaşlanmayan bir beden, umutsuzluktan, bedbahtlıktan arınmış sonsuz saadet yurdudur.

KUR'ÂN OKUMAYA BAŞLARKEN EÛZÜ ÇEKMEK

(فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) **«Kur'ân okuduğun zaman, koğulup lânetlenen şeytandan Allah'a sığın!»**

Varlığını, mü'minlere olan kin ve düşmanlığını ve yaratılmasındaki hikmeti bildiğimiz, ama gözlerimizle göremediğimiz şeytandan nasıl korunabiliriz? Elbette ki bizi de, onu da yaratan ve her şey üzerinde mutlak hâkim olup, kudreti geçerli bulunan Allah'a sığınırız. İlgili âyetle bize bu konuda yol gösteriliyor: Mülkün asıl sahibine yönelip sığınmamız emrediliyor. Özellikle Allah sözü olan Kur'ân'ı okumaya başlayacağımız zaman..

Bunun sebep ve hikmeti açıktır. Şöyle ki :

1— Meşru işlerimizde, günlük ibâdet ve taatimizde Allah'ı anıp O'na yöneldiğimizde, Allah'ın lânetine uğrayan bir varlıktan yine Allah'a sığınmak kadar tabii ne olabilir? Zira onu lânetleyip rahmetinden kovarken, ondan sakınma yolunu da göstermiş bulunuyor. Bu, ezelî plânın gereği, ilâhî rahmetin bir diğer tezahürüdür.

2— Allah sözünü okuyup lâhutî halâvetini alabilmek için kalp huzuru, gönül safası, dikkat bütünlüğü söz konusudur. Şeytan ise, hılkatının özelliği gereği peşpeşe gönderdiği şüphe ve vesvese sinyalleriyle bu huzur ve safayı bulandırmak ister. Ondan kurtulmak için, her şeyi kudret kabzasında tutan Cenâb-ı Hakk'a sığınmak gerekir.

3— Kur'ân her yönüyle ruhu cilâlar, okuyanla İblîs arasında mânevî

bir sütre oluşturur. O bakımdan Kur'ân okumaya başlarken, önce kendimizi vesvese sinyallerinden güvene almamıza ve öylece Kur'ân'ı mânevî bir sütre kılmamıza ihtiyaç vardır. Çünkü İblîs'in, dosdoğru imân edenler ve Rablarına her vesileyle güvenip dayananlar üzerinde hiçbir sultası yoktur. Onun sultası ancak, onu kendine dost ve yâr seçenler üzerinde geçerlidir.

Açıklama :

Bilindiği gibi, her meşru işe Besmele ile başlamak sünnettir. O bakımdan Besmele ile başlanmayan her iş kısır ve bereketsiz olur. Kur'ân okumaya hazırlanırken önce, ilgili âyette belirtildiği gibi, «Eûzü bi'llahi mine'ş-şeytani'r-recîm» denilir ve arkasından, -hadîslerde açıklandığı üzere- «Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm» denilir.

ŞEYTANIN ALLAH'A ORTAK KOŞANLAR ÜZERİNDE SULTASI VARDIR

(إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ) **«Onun sultası ancak, onu kendine dost ve yâr edinenler ve bir de Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.»**

Âyetin bu bölümü çok anlamlıdır. O bakımdan üzerinde dikkatle durmamıza lüzum vardır. Şeytanın sultası, bir de Allah'a ortak koşan müşrikler üzerinde tesirli ve geçerlidir.

Müşrikler, yani Allah'a ortak koşanlar kimlerdir? Şüphesiz ortak koşmak çok yönlü bir kavramdır. Onları şöyle özetleyip sıralayabiliriz :

a) Allah'ın varlığına inanıp, putları veya diğer bir eşyayı da ilâh sayıp ona tapanlara, bu inanç ve davranışlarından dolayı «müşrikler» denilir.

b) Allah'a inanırlar, ama mallarını, makam ve şöhretlerini Allah'tan daha çok severler; o kadar ki, ibâdette bile kalplerini o tür meşguliyetten boşaltıp kurtaramazlar. Böylelerinin ortak koşması «gizli şirk» şeklinde sayılır.

c) Nefsine, midesine ve şehvetine aşırı bağlı oldukları kadar Allah'a bağlı olmayanlar ve bu düzeyde ömürlerini ve servetlerini Allah için değil, nefislerinden yana harcayanlar da gizli bir şirk içinde bulunuyorlar demektir.

d) Yaptığı iş ve ibâdette, keşfettiği hizmetlerde; işlediği hayır ve ha-

senatta Allah'ın değil, insanların övgüsünü kazanmayı düşünenler de niyetleri itibariyle gizli şirk koşmaktadırlar.

O halde şeytanın tesir ve sultası sadece putperestler ve diğer inkârcılar üzerinde değil, sözünü ettiğimiz kimseler üzerinde de bir dereceye kadar geçerlidir.

Kur'ân hem sözünü ettiğimiz gizli şirkten, hem de İblîs'in sultasından kurtulmak için ortaya üç prensip koymuştur:

1— Allah'a dosdoğru imân etmek. Şüphesiz bu, inanılması gereken, imânın diğer bütün şartlarını da kapsar. Öyle ki, temelinde ne riyâ, ne şehvet, ne de mal vardır. Niyet katıksız olarak Allah'a yöneliktir.

2— Her işte ve durumda Allah'a güvenip dayanmak. Kur'ân buna «tevekkül» der. Bu, imân düzeyinde Allah'a hatırlayıp gereken tedbirleri aldıktan sonra şüpheden uzak bir inançla yüce kudrete güvenip dayanmayı telkin eder. O bakımdan hayatın her safha ve döneminde, her saat ve anında yalnız Allah'ı hatırlamak, yalnız O'nu övüp hamd ve şükürde bulunmak ve ancak O'nun rızasını arzulamak tevekkülün en tabii ürünleri, diğer bir tabirle onun açık belirtileridir.

3— Özellikle Kur'ân okumaya başlarken «eûzü» çekmek suretiyle şeytandan Allah'a sığınmak. Bu, geriye kalan nefsanî bağları kesip atar, o sebeple İblîs'in telbisine açık kapı kalmaz hikmetine yönelik bir diğer prensiptir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ibâdet, sevâp ve mükâfatta kadın ile erkeğin eşit olduğu belirtilerek imân ve amel-i sâlihten söz edildi. Sonra da imân ve sâlih amelin her türlü şüphe ve vesveseden uzak tutulması için, özellikle Kur'ân okumaya başlanırken koğulmuş şeytandan Allah'a sığınmamız tavsiye edildi. Şeytanın gerçek mü'minler üzerinde bir sultası olamıyacağına dikkatler çekilerek, imânın ne kadar koruyucu bir kale olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inen bazı hükümlerin, değişen şartlara göre yeni hükümlerle değiştirildiği konu ediliyor. Bu olayın hikmetini iyi düşünmemiz ilhâm edilerek şüpheye düşmememiz isteniliyor. Aksi halde İblîs'e fırsat verebileceğimize dikkatler çekiliyor. Kur'ân'ın insan kafasının ürünü olmadığı, Melek Cebrail vasıtasıyla indirildiği hatırlatılarak, bunun aksini iddia edenlerin dalâlette kaldıkları belirtilerek Kur'ân'ın her âyetinin ilâhî olduğuna yine Kur'ân'ın kendisi şehadet ettiğine atıf yapılıyor.

———oOo———

وَاِذَا بَدَّلْنَٓا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ
بِمَا يُنَزِّلُ قَالُٓوا اِنَّمَٓا اَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾
وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي
يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ
﴿١٠٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللّٰهُ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ اِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

M E Â L İ :

101— Biz bir âyeti başka bir âyetin yerine koyup değiştirdiğimizde -ki Allah indireceğini daha iyi bilir- onlar, sen ancak uyduruyorsun, derler. Hayır, onların çoğu (hakikatı) bilmezler.

102— De ki : Onu, imân edenlerin inancını daha da sağlamlaştırmak, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve müjde olmak için Rabbinden hak ile Ruhu'l-kudüs indirmiştir.

103— And olsun ki, onların, «Ona (Muhammed'e) ancak bir insan öğretiyor» dediklerini biliyoruz. O işâret ettikleri kimsenin dili (olsa olsa) fasîh ve açık Arapça değildir. Bu Kur'ân ise çok açık ve fasîh bir Arapça'dır.

104— Allah'ın âyetlerine inanmayanları Allah doğru yola iletmez ve onlar için elem verici bir azâp vardır.

105— Yalan uyduranlar ancak Allah'ın âyetlerine inanmıyanlardır. İşte onlardır yalancıların ta kendileri.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «Önce sert bir emir veya hüküm iner, sonra yumuşak bir emir veya hüküm onu izleyip birinci hükmü kaldırınca, müşrkiler bunu dillerine dolayıp Muhammed kendi arkadaşlarıyla alay ediyor, derlerdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyette ise, şöyle deniliyor: Mekkeli putperestler sık sık «Muhammed kendi arkadaşlarıyla alay ediyor. Bugün bir emir veriyor, yarın onu değiştirip bir başka emir veriyor. Bu, onun Kur'ân'ı uydurup Allah sözü diye iddia ettiğini gösteriyor!» diyerek mü'minlerin kalbinde şüphe uyandırmak ve İslâm'a ısınanları uzaklaştırmak istiyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

Bir başka rivâyette ise, şöyle deniliyor: Mekke'de Bel'am adında bir hıristiyan vardı. Arapçayı pek iyi konuşamıyordu. Peygamber (A.S.) Efendimiz'in bir, iki defa bu hıristiyanla görüşerek inen Kur'ân âyetlerini ona okuduğunu duyan müşrikler, bu olayı Islâm aleyhine değerlendirmeyi fırsat saydılar ve «Muhammed'e bu Kur'ân'ı bir adam öğretiyor!» diyerek müslümanların inanç ve güvenini sarsmaya, İslâm'a girmek isteyenleri caydırmaya çalıştılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indi. (3)

BİR ÂYETİ, BAŞKA BİR ÂYETİN YERİNE KOYUP DEĞİŞTİRMEK

(وَاِذَا بَدَّلْنَٓا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍۙ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُٓوا اِنَّمَٓا اَنْتَ مُفْتَرٍ) **«Bir âyeti başka bir âyetin yerine koyup değiştirdiğimizde -ki Allah indireceğini daha iyi bilir- onlar, sen ancak uyduruyorsun, derler.»**

Buna tefsîr ilminde «n e s i h» olayı da denir. Bir önceki âyetin hükmünü kaldırıp yeni bir âyetle değişik veya hafifletici bir başka hüküm getirmeğe n e s i h denildiği gibi, önceki semavî kitapları yürürlükten kaldırıp Kur'ân'ın yürürlüğe konulmasına da bu isim verilebilir.

Kur'ân'da n e s i h var mıdır, yok mudur? Bu konu üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar ve görüşler ortaya çıkmıştır. Nitekim Bakara

(1) Lübabu't-te'vîl - Esbab-ı Nüzûl - İbn Kesir - Kurtubî - Mefatihü'l-gayb
(2) » » » »
(3) » » » »

sûresi 106. âyetin tefsîrinde gerekli açıklama yapılmıştır.

Konumuzu oluşturan âyete gelince : Burada bir n e s i h olayına mı işâret ediliyor, yoksa ilâhî metot gereği bir mesele hakkında inen âyetlerde yetiştirici, eğitici anlamda terbiyevî bir yol izlendiğine mi işaret ediliyor? Tesbitime göre, ikinci husus üzerinde duruluyor. Çünkü Kur'ân'ın 23 yıla yakın bir süre içinde parça parça inmesinin sebeplerinden biri de, belirttiğimiz husustur. Olayları hedef alıp inmesi, fevkalâde yetiştirici, yönlendirici ve eğitici bir özellik arzetmektedir. Böylece küfrün, putperestliğin gücünü kırıp hızını kesebilmiş; imân edenlere İslâm'ın özünü, mayasını ve hikmetini öğreterek kademeli olarak emirler, yasaklar, kıssalar ve temel bilgiler birbirini takip etmiştir.

Şüphesiz Kur'ân'ın belirtilen metotla inmesi, çok geçmeden kalp ve kafalarda katmerleşen inkâr ve azgınlığın izlerini temizlemiş, çok iptidaî bir hayat yaşayan toplumları dünyanın en medenî insanları yapmıştır. Bu da kendine has başka bir nesih olayı sayılabilir.

«Allah indireceğini daha iyi bilir.» meâlindeki cümle, bu hikmeti yansıtır. Çünkü Allah mutlak hikmet sahibidir; o bakımdan her şeyi gerektiği ölçü ve anlamda, en faydalı özellikte yaratır. Hemen her konuda günün şartlarını, ekonomik ve sosyal gelişmeleri, ahlâkî ve kültürel seviyeyi dikkate alarak, her çağın meselelerine ışık tutacak, dertlere çare getirecek hükümler indirir. Kur'ân'ın her geçen gün biraz daha iyi anlaşılması ve günün meselelerine en doğru ve doyurucu cevabı vermesi hep bu hikmete dayanır.

Aslında iyi incelendiği zaman Kur'ân'da n e s i h olayını kabul etmeyenlerin de görüş açılarının, yorum biçimlerinin bu hikmete yönelik olduğu görülür. Öyle ki, hükmü kaldırılmış sanılan bir âyetin, indiği zamandaki ortamın vücut bulmasıyla hükmü tazelik kazanır. Bunu bir misal ile açıklıyacak olursak, Kâfirûn sûresini gösterebiliriz. Mekke'de en fırtınalı bir dönemde inen bu sûre ile pasif savunmaya geçilmesi, fiilî bir duruma geçilmemesi, aktif bir mücadeleye başlanmaması emrediliyor. Çünkü henüz şehir devleti bile kuramamış, ekonomik bir güç oluşturamamış, savaşacak veya fiilî mücadele edecek bir kadro meydana getirememiş bir grup inanmış insanın, azgın müşriklerle vuruşması, İslâm'ın intiharı sayılır ve doğduğu yerde ölmeğe mahkûm olurdu. Bugün de inanmış bir cemaatin bulunduğu yerde, aynı veya ona yakın bir ortam mevcutsa, Kâfirûn sûresindeki hükümle amel edilmesi gerekir.

O halde neshedilmiş sanılan veya öyle kabul edilen âyetlerin çoğunu bu yorum doğrultusunda düşünmek daha isabetli bir sonuç verir. Hem bu, ictihada, hukukî araştırmalara esneklik kazandırır.

Bu hikmet ve hakikatleri o günkü cahil putperestlerin bilmesi elbette ki düşünülemez. Onlar hislerine mağlup olarak konuşur, kendi geleneklerine göre yorumda bulunurlardı.

KUR'ÂN'A DİL UZATAN CAHİLLER

(قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) **«Onlar, sen ancak uyduruyorsun, derler. Hayır, onların çoğu (hakikatı) bilmezler.»**

Dün cahil putperestler hislerine mağlup olarak Kur'ân'ı Muhammed (A.S.) uydurmuştur, diyorlar, fakat bu iftira ve yalanlarını zaman zaman kendileri de kabul edemiyorlardı. Çünkü Kur'ân'ın uslûbu, insan uslübundan kesinlikle ayrılıyordu. Aynı zamanda taşıdığı hükümler ve hizmetler insan kudretinin çok ötesinde bir özellik arzediyordu.

Bugünün okumuş yarım aydınları da Kur'ân hakkında hiç bir ciddi araştırma yapmadan, indiği çağın hususiyetlerini dikkate almadan, günümüzde gelişen ilme nasıl ışık tuttuğunu, temel bilgi verdiğini araştırmadan ve Kur'ân'ın insanlığa nasıl bir feyiz ve rahmet getirdiğini anlamadan indî hükümler vermekte, kişisel mantıklarına göre tenkitlerde bulunmakta ve bir kısmı onun tamamını ret ve inkâr ederken, bir kısmı da onu ortaçağa ait bir düzen getirmekle vasıflandırmaktadırlar.

Bu da putperestlerin iddia ve iftiralarına benzerlik arzetmekte, ancak farklı bir ambalajla değişik görünüm ortaya koymaktadır. Zira tarih boyunca kıtalar üzerine yayılan, milyonlarca insanı etkileyip peşine takan ve binlerce ilim adamının çalışmalarına vesîle olan; kendi bünyesinde apayrı bir dünya görüşü getiren bir din ve onun kitabı Kur'ân hakkında araştırma ve incelemede bulunmadan konuşup hüküm vermek, en hafif tabiriyle cehalettir.

KUR'ÂN'IN ÜÇ ANA HEDEFİ

İlgili âyetlerle, Kur'ân'a ilgisiz ve bilgisiz kalanlar yerildikten sonra, bu ilâhî kitabın üç ana hedefi açıklanarak genel ölçüde aydınlatıcı bilgi veriliyor:

1— İnanan mü'minlerin imânını daha da sağlamlaştırmak,

2— Müslümanlara hep doğru yolu göstermek,

3— Madde ötesinden inen vahiy ile ebediyet müjdesiyle gönüllere umut vermek..

O halde Kur'ân'ın bir hayat kitabı olarak inmesi, insan hayatını yönlendirmesi ve âhiret âleminden, madde ötesinden haber vermesi ve sonra da bunu yer yer değişik anlatımlarla sergilemesi şüphesiz ki, kalpleri beslemeğe, inançları sağlamlaştırmaya ve böylece ruhla beden, dünya ile âhiret arasında sağlam köprü oluşturmaya yöneliktir.

Müslümanlara doğru yolu göstermesi, daha çok bu dine yeni girenleri ve girmiş olanları eğitmeğe delâlet eder. Çünkü imân derunî bir zevk ve kalp yatışkanlığıyla ilgili bir anlam ve kavramdır. Zahiren teslimiyet gösterenin inancı, onun varlığını ve benliğini sarmadıkça sadece dış görünüşüyle müslüman sayılır. O halde İslâm eğitim müessesesi her zaman işler halde olmalıdır ki, Kur'ân'ın tesiri görülebilsin.

Yüce âlemden, insan ruhunun arzulayıp da bulamadığı müjdeyi perde perde gönüllere aksettirmesi, ahlâkî gelişmeye paralel olarak ruhî ve vicdanî gelişmeyi sağlamakla yakından ilgilidir.

ONU RUHULKUDÜS HAK İLE İNDİRMİŞTİR

(قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ) **«De ki onu,......Rabbından hak ile Ruhu'l-kudüs indirmiştir.»**

Ruhulkudüs, kelime olarak : Üzerinde en küçük bir leke bulunmayan, arınmış tertemiz, takdîse lâyık ruh demektir. İsim olarak : Melek Cebrâil hakkında kullanılır.

Cebrâil (A.S.) büyük bir enerji ve hayat kaynağı olduğu ve meleklerin en büyüğü bulunduğu için kendisine bu isim verilmiştir. Böylece o çok arınmış, tertemiz kutsal ruh, Kur'ân'ı beşer hayatının gerçek yanıyla tam uyum halinde, insan ruhunun ihtiyaç duyduğu mânevî gıdaların en ölçülü ve yararlı düzeyinde, doğruluğun en üst noktasında Rabbından alıp son peygamber Hz. Muhammed'e (A.S.) indirmiştir. İnsan düşüncesi ve sözü ona karıştırılmamıştır.

KUR'ÂN'I BİR İNSAN MI ÖĞRETMİŞTİR?

(وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ) **«And olsun ki, onların, «ona (Muhammed'e) ancak bir insan öğretiyor», dediklerini biliyoruz.»**

Kur'ân ilgili âyetle, ilâhî hikmetin parlak bir cümlesini daha neşrederek, Hz. Muhammed'in (A.S.) okur-yazar olmadığını açıklıyor. Putperestlerin bütün kin ve düşmanlıklarına rağmen, Hz. Muhammed (A.S.) için si-

hirbaz, şair, büyücü, aklî dengesi bozuk gibi yakışıksız sözler kullanırlar, fakat, «O zaten okuma ve yazma bildiği için bunu önceden yazıp hazırladı» veya «onu başka bir kitaptan kopya edip yazdı» diyemiyorlardı. Çünkü Mekkeli'lerin hepsi de Onun ümmî olduğunu çok iyi biliyorlardı. O yüzden, «Kur'ân'ı ona bir insan öğretiyor» diyerek başka yakışıksız bir iftira yolunu seçiyorlardı.

Cenâb-ı Hak onların bu iftiralarına cevap vererek gerçekle uzaktan yakından ilgili olmadığını bildiriyor : **«O işaret ettikleri kimsenin dili (olsa olsa) fasîh ve açık Arapça değildir. Bu Kur'ân ise, çok açık ve fasîh Arapça'dır.»**

Böylece Hz. Peygamber'e (A.S.) Kur'ân'ı öğrettiği iddia edilen adamın pürüzsüz, net ve açık bir Arapça bilmediği; Kur'ân'ın ise sözlerin en güzeli, en açık ve pürüzsüzü olduğu kesinlik arzediyor. O halde :

a) Ona bunu bir insan öğretiyorsa, o insanın Hz. Muhammed'den (A.S.) çok daha mükemmel, bilgili, edip, söz söyleme sanatının doruğunda bir kimse olması gerekir.

b) Varsa böyle bir kimse, neden ortaya çıkıp da : «Ey Mekeli'ler! bunları ben Muhammed'e (A.S.) öğretiyorum, onun hocası benim!» dememiştir.

c) Hz. Muhammed'e (A.S.) az-çok çevrede tanıtıp saygınlık kazandırdığında o adam, onu kıskanıp benim öğretip yetiştirdiğim adam böylesine meşhur olsun da ben bilinmedik ve duyulmadık kalayım, olur şey değildir, diyerek neden bir gün olsun sesini çıkarmamıştır?

d) Arap tarihinde binlerce ünlü şairler, edipler gelip geçtiği ve birkaç ünlü o dönemde hayatta bulunduğu halde, neden Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koyamamışlardır? Koyamazlardı; çünkü Kur'ân bütünüyle Allah sözüdür, fesahat ve belağatın zirvesinde bulunuyor, beşer gücünü çok gerilerde bırakıyordu. O bakımdan bir şâir veya edibin onunla boy ölçüşmesi düşünülemezdi. Zira insanın ağzından ve elinden çıkan her söz ve iş insan kadar kusurludur ve peygamberler dışında diğer bütün insanların düşünceleri de, sözleri de noksanlıklarla doludur.

ALLAH, İNANMAYANLARI DOĞRU YOLA İLETMEZ

(إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ) **«Allah'ın âyetlerine inanmayanları Allah doğru yola iletmez..»**

İmân, insanı doğru yolun başına getirir; ilâhî irâdeyle tecelli eden hi-

dâyeti onun o doğru yolda yürümesini sağlar. O halde doğru yola iletme kanunu, imân ile bağlantılıdır. Doğruluk ve hakseverlik de sağlam bir imânın ürünleridir. O yoksa, bu da yoktur. Kur'ân bu hususu şöyle açıklıyor : **«Yalan uyduranlar ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlardır. İşte onlardır yalancıların tâ kendileri.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'da meydana gelen nesih olayı konu edildi. Bir âyetin hükmünün diğer bir âyetle değiştirilmesi üzerinde dikkatle durmamız ilhâm edilerek ana fikir verildi. Sonra da Kur'ân'ın Ruhulkudüs aracılığıyla Hz. Muhammed'e (A.S.) indirildiği belirtilerek bir insanın böyle bir kitap yazmasının ve ona benzer söz meydana getirmesinin imkânsızlığına işâret edilerek ilâhî kudretin her alanda erişilmez olduğu anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, ölüm tehdidi altında kalıp diliyle küfre delâlet eden bir söz söylemenin ilâhî gazaba neden olmayacağı haber veriliyor. Bunun aksine hiçbir zorlama söz konusu değilken inandıktan sonra küfre dönenler için elim bir azap ve gazabın hazırlandığı bildiriliyor ve imândan sonra küfre dönenlerin kalblerinin, gözlerinin ve kulaklarının mühürlendiğine dikkatler çekilerek âhirette zarara uğrayanların bunlar olduğu açıklanıyor.



مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهِ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ
بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ
غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ
بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ
اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾ اُولٰئِكَ
الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ
وَاُولٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

M E Â L İ :

106— Kalbi imân ile yatışmış olduğu halde, zorlanan kimse dışında, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip göğsünü küfre açanlar üzerine Allah'tan bir gazâb vardır ve büyük bir azâp da onlar içindir.

107— Bu böyledir. Çünkü onlar dünya hayatını sevip âhirete tercîh etmişlerdir ve Allah da kâfirler topluluğunu doğru yola eriştirmez.

108— İşte bunlar, Allah'ın, kalblerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir; gâfil olanlar da bunlardır.

109— Şüphesiz ki bunlar, evet bunlar Âhiret'te zarara uğrayanlardır.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetler, ilk müslümanlardan Ammar b. Yâsir (R.A.) hakkında inmiştir. Mekke'nin gözü dönmüş azgın putperestleri, Ammar'ın babası Yâsir'i, annesi Sümeyye'yi; sonra da Süheyb'i, Bilâl'ı, Habbab'ı ve Sâlim'i İslâmdan çevirmek için ağır işkencelere maruz bıraktılar. Her zaman için dinini fani hayatına tercîh eden Sümeyye'yi deveye bağlayıp feci şekilde öldürdüler. Sonra da kocası Yâsir'e bir süre işkence uygulamak suretiyle onun da fâni hayatına son verdiler. Böylece İslâm'ın din ve Allah yolunda verdiği ilk iki şehit bunlar oldular.

Ammar'a (R.A.) gelince : Baştan tırnağına kadar imân ile dolu olan bu genç mücahit de Benî Muğîre kabilesi tarafından yakalanıp Meymun Kuyusu'na kapatıldı. Sonra da : «Ya Muhammed'in peygamberliğini ret ve inkâr edersin, ya da bu boş kuyuda aç ve susuz can vermeyi tercîh edersin!» diyerek ölümle tehdit ettiler. Şüphesiz bu durumda Ammar'ın (R.A.) başka bir seçeneği yoktu. İstemiyerek -sırf canını kurtarmak için- Muhammed'in (A.S.) peygamber olmadığını söyledi ve böylece putperestlerle andlaşma yaparak mutlak bir ölümden kendini kurtardı. Fakat ruhen çok perişandı. Kalbinin hiçbir zaman razı olmadığını, olamayacağını dili söylemiş bulunuyordu. Olayı duyanlar Hz. Peygamber'e (A.S.) gelip Ammar'ın dinden çıktığını, peygamberin peygamberliğini ret ve inkâr ettiğini haber verdiklerinde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz : «Hayır, Ammar tepesinden tırnağına kadar imân doludur. İman onun etine ve kanına karışmıştır!» buyurarak arkadaşlarını teselli etti.

Nitekim çok geçmeden Ammar (R.A.) ağlayarak içeri girdi ve Hz. Peygamber'le (A.S.) aralarında şu konuşma geçti :

— Neyin var ya Ammar!

— Arkamda şer var, dedi ve olayı anlattı.

— O sözü söylerken kalbini nasıl hissediyordun?

— İmân ile yatışmış bir halde...

Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz duygulandı ve gözlerinin yaşını silerek şöyle buyurdu :

— Ya Ammar! Seni tekrar yakalayacak olurlarsa, yine aynı şeyleri söyle..

İşte bu sebeple yukarıdaki âyetler indirildi. (1)

(1) Lübabu't-te'vîl - İbn Kesîr - Mefatihü'l-gayb - Esbab-ı Nüzûl

Ayrıca Mekke'de Âmir b. Hadremî'nin kölesi Cebir de Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e imân edenlerden biri idi. Efendisi onu ölümle tehdit edip İslâm'dan dönmesini sağladı. Ne var ki, onun da kalbi Ammar gibi, imânla dolup taşıyordu. Yukarıdaki âyetlerin iniş sebeplerinden birinin de bu olay olduğu rivâyet edilir.

Bir diğer rivâyet :

Yemame'de ortaya çıkan yalancı peygamber Müseyleme, Ashab-ı Kirâm'dan iki kişiyi yakalatıp karşısına aldı ve onlardan birine sordu :

— Muhammed hakkında ne dersin?

— O Allah'ın Resûlüdür.

— Ya benim hakkımda ne dersin?

— Sen de...

Müseyleme onu bir tarafa itti. Sonra diğerine sordu:

— Muhammed hakkında ne dersin?

— O, Allah'ın kulu ve resûlüdür.

— Ya benim hakkımda ne dersin?

— Dilim yok, dilsizim, diye cevap verdi.

Bunun üzerine Müseyleme onu hemen oracıkta öldürttü ve diğerini serbest bıraktı. Sözü edilen sahabi, fazlasıyla üzüldü ve kendi kendine : «Arkadaşım doğruyu söyledi, imânını korudu, o yüzden canını verdi. Ben ise, birkaç gün daha yaşayabilmek için yalan söyledim, yalancı peygamberin peygamber olduğunu kabul ettim. Yazıklar olsun bana!» diyerek iki gözü iki çeşme Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelip durumu arz etti. Resûlüllah (A.S.) ona :

— Öyle soylediğin zaman kalbin iman ile yatışmış değil miydi ve Müseyleme'nin yalancı olduğuna kalbin hükmetmiyor muydu? Diye sorunca, o da şu cevabı verdi :

— Evet, ya Resûlellah!..

Bunun üzerine Peygamber (A.S.) ona :

— Senin arkadaşın doğruyu söyledi ve o yüzden şehît edildi. Büyük ecir kazandı. Sen ise canını kurtarmak için Müseyleme'yi tasdîk ettin. Senin de bu yüzden bir günahın yoktur, buyurdu. (1)

---

(1) es-Siretü'n-Nebeviye li-bni Hişam: 1/466

İLGİLİ HADİS

«Ümmetimden hatâ, unutma ve işlemeğe zorlandığı şeyden dolayı (günah ve sorumluluk) kaldırılmıştır.» (1)

FIKHÎ YÖNÜ

1— Ölümle tehdit edilip küfre zorlanan kimse -kalbi imân ile yatışmış bulunduğu halde- o yüzden diliyle küfrü gerektiren bir söz söylediği takdirde kâfir olmaz.

2— Böyle bir durumda karısı boşanmış olmaz. Aynı zamanda hakkında murted hükmü uygulanmaz. Nitekim İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Kûfe alimlerinden bir kısmının da ictihatları bu doğrultudadır.

3— Başkasını öldürmeye zorlanan kimseye, öldürme ruhsatı yoktur. Bu durumda başına gelen belâya sabreder. Çünkü hayat hakkı her masûm için muhteremdir. O bakımdan kişi kendi canını kurtarmak pahasına başka bir mâsumu öldürme hakkına sahip değildir. Savaş hali bu genellemenin dışındadır. Ümmetin ilim adamlarının bu mesele hakkında icma'ları vardır.

4— Ölüm tehdidiyle zinaya zorlanan kimse, canını kurtarmak için zina ederse, Ebû Sevr ve İbnü'l-Arabî'ye göre, kendisine zina haddı gerekmez. Mâlikî mezhebinde de sahih olan budur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, onu zorlayan hükümdarsa, istihsanen had (zina cezası) gerekmez. Başka biri ise, had gerekir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, her iki durumda da had gerekmez.

5— Talâka, yani karısını boşamaya zorlanan kimse başka çare bulamaz da «eşimi üç talâkla boşadım» derse, karısı boş düşer mi? İmam Şâfiî ve arkadaşlarına göre, boş düşmez. Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Abbas'a (Allah hepsinden razı olsun) göre de hüküm böyledir, yani karısı boşanmış sayılmaz. İmam Mâlik ile İmam Ahmed'in de ictihatları bu doğrultudadır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, karısı boş düşer.

Tabii bu mesele hakkında müctehit imamların her birinin kendine göre dayandıkları deliller vardır ki kaynak fıkıh kitaplarında yeterince açıklanmıştır. Hacmimiz müsait olmadığından buraya nakledemedik.

(1) İbn Mâce/talâk : 16 - Taberânî

DÜNYA HAYATINI TERCİH EDENLER

(ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ) **«Bu böyledir. Çünkü onlar dünya hayatını sevip âhirete tercîh etmişlerdir..»**

İslâm, her iki hayata birden sarılmayı ve ikisini de bayındır hale getirmeyi emreder. Birini diğeri için bırakmayı veya ihmal etmeyi uygun görmez.

Mü'min dünya pazarında oldukça becerikli ve ilerisini gören basîretli bir tacirdir. Rabbının buyruklarına uyarak, tavsiyelerini uygulayarak, olgun insan olmak için âhiret saadetini satın alır. Âhireti inkâr edip kendini dünya hayatına adayarak başka hiçbir amaç ve gayesi olmayan inkârcılar hakkında ise, şu altı maddelik uyarı hatırlatılıyor:

1— Âhirette Allah'ın gazabına müstahik olurlar.

2— Açtıkları çığırda yürüyen maddecilerin kazandığı günah ve vebalin bir mislini yüklenirler.

3— Allah'ın mülkünde Allah'ın verdiği nîmetle Allah'ı ve âhireti inkâr etmenin cehalet ve inat ateşini hazırlarlar.

4— Hidâyet çizgisine erişmek için dönüş yapmadıkları takdirde Allah onları doğru yola iletmez.

5— Bu yüzden hakka, gerçeğe karşı kulakları, gözleri ve kalpleri mühürlenir.

6— Aziz ömrü gaflet ve dalâlet içinde tüketmekten dolayı ebediyen üzülürler.

ALLAH KÂFİRLERİ DOĞRU YOLA ERİŞTİRMEZ

(وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ) **«Ve Allah da kâfirler topluluğunu doğru yola eriştirmez.»**

Küfür : Hakkı, doğruyu, gerçeği inkâr edip hakikatın üzerine örtü örtüp gizlemek ve böylece doğru yolun başından uzaklaşıp bâtıla uzanan yolu tercîh etmektir.

Unutmamak gerekir ki, insanın önünde sadece iki yol vardır: Hakk'a uzanan doğru yol ve bâtıla giden eğri yol. Birinden uzaklaşan veya sapan

kimse, ister istemez diğerine girmiş olur.

Peygamber ve kitabın telkîn ettikleri imân ve irfan her vesileyle insanı doğru yolun başlangıç noktasına getirir ve Allah'a giden yolu gösterir. İlâhî sünnet, kendini bu noktaya getiren mü'min hakkında hidâyetle tecelli eder de o, doğru yolun yolcusu olur.

Mevcut yeteneklerini ve yeteneklerine destek sağlayan kitap ve peygamberi, sözü edilen noktaya gelme hususunda kullanmayan ve dinlemiyen kimse, onun aksine arkasındaki çizgiye kendini itmiş olur. Bu durumda Cenâb-ı Hak ondan yana hidâyetiyle tecelli etmez ve böylece onu doğru yola iletmez.

İNKÂRCI MADDECİLER NEDEN DOĞRU YOLU GÖRMEZLER?

Küfrün kalın ve katmerli örtüsü kalbi ve ruhu sarıp ilâhî hidâyet ışığının içeri girmesine engel olur. Böylece nefis ve şehvet, alanı bütünüyle boş bulup gemi azıya alırlar. İblîs'in de bu ortamdan yeterince yararlanması söz konusu olunca, kalpler mühürlenir, gözler hakikatı göremez, kulaklar da işitemez olur. Böylece ilâhî sünnet gereği, hakka giden yoldan uzaklaştıkça uzaklaşırlar. Kendi yeteneklerini kötüye kullanmak suretiyle hılkat kanununun dayandığı hikmete ters düşerler.

O halde insan kendi hayatını kazanmakta serbest olduğu gibi, ebediyete uzanan yolundaki engelleri kaldırıp kaldırmamakta da serbesttir. Diğer bir tabirle, gözlerini dünyaya açtığında iki yolun kavşağında kendini bulur ve bunlardan birini seçmekte serbest bırakılır. Ancak doğruyu eğriden, iyiyi kötüden ayırt edebilmesi için, yol gösterici, tehlikeye karşı uyarıcı kitap ve peygamber gönderilir. Netice olarak herkes kendisine verilen cüz'i irâdeyle hayatını düzenler ve sözü edilen yollardan birini seçer. O bakımdan işlediklerinden sorumlu tutulmuş ve mevcut yetenek ve imkânlardan, doğruyu bulmakta yeterince yararlanıp yararlanmamaktan dolayı hesaba çekileceği bildirilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ölüm tehdidi altında kalan bir mü'minin -kalbi imân ile yatışmış bulunduğu halde- diliyle küfre delâlet eden bir söz söylemesinde bir sakınca olmadığı açıklandı. Ancak hiçbir zorlama söz konusu değilken inandıktan sonra küfre dönenlerin ilâhî gazaba çarpılacakları hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah ve Resûlüne dosdoğru imân ettikten sonra, bu yüzden işkencelere maruz kalan ve sonra da yurtlarından sürülüp çıkarılanlar için büyük ecirler hazırlandığı, her şeyden önce ilâhî rahmet ve gufrana lâyık görüldükleri konu ediliyor. Âhirette herkesin kendi amelinin karşılığını göreceği bildirilerek, Allah'ın mutlak anlamda âdil olduğuna işâret ediliyor. Sonra da nîmet içinde yüzüp giden bir kasaba halkı misal veriliyor ve nankörlüğü şükretmeğe tercîh eden ora halkının çok geçmeden açgözlülük ve korku elbisesiyle yüzyüze geldikleri, böylece ihtiraslarının daha da kabarıp kutsal değerlerden çok uzaklaştıkları hatırlatılıyor.

——oOo——

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ
هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾
يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ
مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ
اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ
بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا
يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ
فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾

M E Â L İ :

110— Sonra çeşitli işkence ve eziyete uğratılan, ardından hicret eden, sonra da Allah yolunda savaşan ve sabreden kimseler için şüphesiz ki Rabbin çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

111— O günde her can kendi nefsiyle mücâdele edip gelecek ve herkese işlediği amellerinin karşılığı -kimseler haksızlığa uğratılmadan- noksansız ödenecek.

112— Allah (size), güven içinde gönülleri huzur ile yatışmış bir kasaba halkını misâl verir: Rızıkları her yandan bol ve rahatça geliyordu. Buna rağmen onlar Allah'ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler; Allah da o yaptıklarına karşılık onlara açlık ve korku elbisesini (giydirerek nankörlüğün acısını) tattırdı.

113— And olsun ki, içlerinden onlara bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Bu yüzden -onlar zâlimler iken- azâp kendilerini yakalayıverdi.

İNİŞ SEBEBİ

Mekkeli'lerden Iyaş b. Ebî Rabi'a (Ebû Cehl'in ana tarafından kardeşi), Ebû Cendel b. Süheyl, Velîd b. Velîd, Seleme b. Hişam ve Abdullah b. Esed es-Sakafî, İslâmiyeti kabul edip imân ehli arasına katılınca, azgın putperestler bunlara da türlü işkence ve eziyette bulundular. Din ve vicdan hürriyetine kelepçe vuran bu fitne ve şerden kurtulmak için hayli mal ve para da verdiler; ama gözü dönmüş müşrikleri tatmin edemediler ve Mekke'de tam cehennemî bir hayat yaşadılar. Sabredip Allah'a güvenmek ve sadece O'na dayanmaktan başka hiçbir tutamak ve destekleri yoktu.

Aylar ve yıllar birbirini bu üzücü hava içinde kovalarken Hakk'ın emri tecelli etti, Medine'ye hicret ettiler. Sonra da kendilerini savunacak, gelen şer ordusunu geri çevirecek, hatta tesirsiz kılacak bir güç oluşturdular. Allah yolunda canlarıyla, mallarıyla savaştılar.

Yukarıdaki âyetler onların bu müstesnâ durumunu tasvîr eder anlamda inmiştir. (1)

İkrime'ye göre : Âyet, Abdullah b. Ebî Sarh hakkında inmiştir. Bu adam önce İslâm'a girip Hz. Peygamber'e (A.S.) kâtiplik yapmış, sonra da şeytana uyup dinden dönmüştür. Mekke fethedildiğinde, Hz. Peygamber (A.S.)

(1) Lübabu't-te'vîl

onun öldürülmesini emretmişse de Hz. Osman (R.A.) onun adına aman dilemiş ve rahmet Peygamberi de ona aman vermiştir. Bu hoşgörü ve nezaketten fazlasıyla duygulanan Abdullah b. Ebî Sarh, tevbe ve istiğfarda bulunarak bütün samimiyetiyle İslâm'a dönmüş ve böylece hem öldürülmekten, hem de ebedî azâptan kurtulmuştur. (1)

İMANIN FATURASI

Saadet burcunda yükselen İslâm güneşi, gönülleri aydınlatmaya başlayınca, yıllar yılı derin uykuda ömür tüketen gafiller, silkinip uyandılar, insanlara mutlak rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (A.S.) etrafında toplanıp imân cevherini gönül gerdanlığının en nadide taşı olarak lâyık olduğu yere oturttular. İş bununla da kalmadı, arkasından fırtınalar koptu, mihnet günleri başladı. Saldırılar, işkenceler, alaylar ve rencide eden kahkahalar birbirini izledi. Çünkü nîmetlerin en üstünü ve en değerlisi, şüpheden uzak bir imândır. Bu bakımdan bu nîmetin faturası da o nisbette ağırdır. Kur'ân bu faturanın yüksek pahasını dört maddede özetlemektedir:

1— Türlü işkence, eziyet ve mihnetlerle karşılaşmak ve gerektiğinde mal ve canı feda etmek.

2— Allah'ın indirdiği son dine hizmet için uygun bir ülke seçip hicret etmek.

3— Sonra da imkânlar elverdiği takdirde din ve vicdan hürriyetine zincir vurmak isteyen saldırgan müşriklerle savaşmak.

4— Olaylar karşısında dayanma gücünün son kertesine kadar sabretmek..

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, imân cevheri alabildiğine değerli, faturası o nisbette yüksektir. Mükâfatı ise, rahmet ve gufrandır. Birinci mükâfat ile, kalpler ilâhî rahmeti yansıtan odak olur. İkinci mükâfat ile, kalbi ve vicdanı karartan her türlü kir ve pastan kurtulma inâyeti doğar. Böylece kalplerin üzerine ebedî saadete namzet damgası vurulur.

Şüphesiz ki bu damga, âhiret gününde her can kendi derdine ve kaygısına düştüğü, kimsenin kimseye sâhip olamadığı bir dönemde belirginleşir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ilgili âyetle, kıyâmetin ilk safhasından bir tablo ortaya konuyor. Milyarlarca insanın dirilip kalkması; ırk, milliyet, dil, din ve

(1) Tefsîr-i Kurtubî

aşiret farklarının kaldırılıp bütün milletlerin biraraya getirilerek toplanması, ilâhî adâletin ihtişam ve parlaklığıyla tecelli etmesi, Cehennem üzerindeki köprünün bütün heybetiyle ortaya çıkması; her kişinin kendi ameliyle başbaşa kalıp korkması ve üzülmesi, işin başlangıcı, kıyâmet sahnesinin ilk perdesidir.

İşte böyle bir günde, sözünü ettiğimiz imân sahiplerinin kalp ve ruhlarındaki rahmet boyası, en yakın arkadaşları, sağlam destekleri ve güven dostları olur. Kur'ân bu çok yakın ve ebedî dostu, Allah dostluğuyla elde etmemizi, kıyâmet günü gelmeden böyle sağlam bir desteğe kavuşmamızı öğütlemektedir.

HERKES İŞLEDİĞİNİN KARŞILIĞINI GÖRECEK

(وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ) **«Ve herkese işlediği amellerinin karşılığı -kimseler haksızlığa uğratılmadan- noksansız ödenecek.»**

Allah mutlak anlamda adâlet ve hikmet sahibidir. O'nda ne bir kin, ne de zulüm eseri vardır. Öyle ki: Dünyada suç işlediği halde yüz türlü hileye başvurup kendini kanunun pençesinden kurtaranlar, o gün ilâhî adâletin şaşmaz terazisinde boylarının ölçülerini alacaklar. İşledikleri her türlü suç ve günah önlerine dökülüp dağ gibi olacak; itiraz ve i'tizar yolları bütünüyle kapanacak. Her amel noksansız tartılacak ve eksiksiz karşılık verilecek..

Unutmayalım ki, o günleri uzak görsek bile, çok yakındır. Öldükten sonra ruhlar âleminde zaman kavramı bir bakıma kalkacak, o âlemde pek kısa bir süre kaldığımızı, ikinci hayata çevrildiğimiz gün anlayacağız. Dünya hayatı ise, su gibi akmakta, temmuz güneşi dokunan kar gibi erimektedir. O bakımdan da kıyâmet de, âhiret âlemindeki hesap ve ceza safhaları da çok yakın sayılır.

MEDİNELİ'LERE VERİLEN TARİHÎ MİSAL

(وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْت۪يهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ)

«Allah (size) güven içinde gönülleri huzur ile yatışmış bir kasaba halkını misal verir: Rızıkları her yandan bol ve rahatça geliyordu. Buna rağmen onlar Allah'ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler..»

İman ettikten sonra türlü işkence, eziyet ve tartışmalardan sonra Me-

dine'ye hicret edenler, yerli halk tarafından coşkuyla karşılandılar; büyük ilgi ve itibar gördüler. Akabe bey'âtlerinde İslâm'a girenlerden başka henüz İslâm'a girmeyenler hayli çoktu. Onlar da nübuvvet güneşinin aydınlığı karşısında yeni dine hemen ısındılar da Mekkeli'ler gibi nankörlük etmediler.

Kur'ân ilgili âyetle, Mekkeli'lerin ilk günlerini ve sonra aşırı bir inkâr, tuğyan ve nankörlük sebebiyle nasıl sıkıntı ve korkuya düştüklerini hatırlatarak Medineli'leri bir bakıma uyarıyor, bir bakıma da kutluyor.

Mekkeli'lere verilen ilâhî nîmetler :

a) Kutsal Kâbe'nin orada inşâ edilmesi,

b) Arap Yarımadası'ndan buraya hac ibâdeti için binlerce insanın akın edip o şehre hareket sağlaması,

ç) Emin bir belde olarak kabul edildiği için ticarî kervanların sık sık uğraması,

d) Orada oturanların kutsal Kâbe hürmetine güven ve huzur içinde yaşaması ve rızıklarının o sayede kolaylıkla her yandan akıp gelmesi bu cümledendir.

Bunca nîmetlerin üstünde bir de son peygamberin Mekke'den seçilip gönderilmesi, Allah'ın onlara çevirdiği en üstün nîmeti olarak, diğer nîmetler zincirine eklenen en büyük halka oluyordu.

Ne yazık ki, onlar bu yüce nîmete karşı nankörlük ettiler, çok âdice davranıp O'na lâyık olmadıklarını her vesileyle ortaya koydular. O yüzden Cenâb-ı Hak Mekkeli'lere dünyada iki elim azâp verdi:

a) Uzun bir kuraklık baş gösterdi. O kadar ki, çevre kabileler kutsal Kâbe'yi unutup kendi dertleriyle meşgul olmaya başladılar. Derken Mekke'ye dört bucaktan akıp gelmekte olan nîmetler artık gelmez oldu. Açlık, susuzluk had safhaya erişti; o derecede ki, deve yününü kana karıştırıp yediler. Güneş altında yıllarca kuruyup taşlaşan deri parçalarını öğütüp açlıklarını gidermeğe çalıştılar.

b) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in ve arkadaşlarının Medine'ye hicretleri gerçekleşince, Mekkeli'leri derin bir endişe, açık bir korku sardı. Yıllar yılı işledikleri cinayetleri, yaptıkları işkence ve zulümları hatırlayarak işin nereye vardığını ve varacağını anlamakta gecikmediler. Yakın gelecekte Hz. Muhammed'in (A.S.) ordu kurup üzerlerine yürüyeceğine muhakkak nazarıyla baktılar; baktıkça da yürekleri yerlerinden oynuyor, ne yapacaklarını, nasıl tedbir alacaklarını dahi hemen düşünemiyorlardı. İşte böylece

Mekkeli müşrikler gece - gündüz işledikleri zulümleri hatırladıkça rahatları, huzurları ve uykuları kaçıyordu.

Her şeye rağmen o rahmet peygamberi Hz. Muhammed (A.S.), Mekke'nin boynu bükük çocuklarına ve annelerine acıyarak, onlara imkânları elverdiği ölçüde yiyecek maddeleri gönderdi. Oysa onlar, O büyük peygamberi öz yurdundan ayrılmaya mecbur etmişlerdi..

Böylece Mekkeli'ler bunca nîmeti, ardı-arkası kesilmeyen zulüm ve işkenceyle karıştırıp ilâhî sünnete ters düşmüşler, o yüzden de azgınlıkları son kertesine gelince, ilâhî azap yine en hafif yönüyle onları yakalayıvermişti.

Bu âyetleri okuyan Medineli'ler, Allah'ın neyi hatırlatmak istediğini ve onlardan neler beklediğini anlamakta gecikmediler. O bakımdan da Resûlüllah'a (A.S.) dört elle sarıldılar, muhacirleri kardeş edindiler ve mallarıyla, canlarıyla kendilerini Allah yoluna adadılar..

Allah hepsinden razı olsun..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, her şeylerini Allah yoluna adayıp hicret eden mü'minlerin kadri yüceltildi. Nankör Mekkeli'lerin ilâhî nîmetlere karşı kayıtsız ve ilgisiz kalmaları kınanarak, o yüzden kendilerine iki ayrı azâbın dokunduğu konu edildi. Sonra da Medineli'lere o kasaba halkının tutumu misal verilerek çok dikkatli olmaları istenildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın Medineli'lere Peygamber, Kur'ân ve İslâmiyet gibi üç büyük nîmeti birden verdiği hatırlatılıyor. Sonra da bu nîmetler doğrultusunda nelerin haram kılındığı açıklanıyor. Arkasından da yeminler hakkındaki hükümlere yer verilerek mü'minlerin dinî kültürleri artırılıyor.



فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ
حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ
الْخِنْزِيرِ وَمَا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ
الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١١٧﴾

M E Â L İ :

114— Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin; Allah'ın nîmetine (karşılık) şükredin, eğer O'na tapıyorsanız (nankörlük etmeyin).

115— O ancak size ölüyü, kanı, domuz etini ve bir de Allah'tan başkası adına kesileni harâm kılmıştır. Kim de darda kalırsa, (başkasının hakkına) tecâvüz etmeksizin, (ölmeyecek miktarı) aşmaksızın (bunlardan yiyebilir). Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

116— Allah'a karşı yalan uydurmak kasdıyla, dillerinizin alışageldiği şekilde uydurup «bu helâldır, bu harâmdır» demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uyduranlar elbette umduklarına erişemezler.

117— Az bir yararlanma ve geçimliktir. Onlar için elem verici bir azâp vardır.

MEDİNELİ'LERE TAVSİYE

(فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ) «Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin; Allah'ın nîmetine (karşılık) şükredin. Eğer O'na tapıyorsanız (nankörlük etmeyin).»

Mekkeli'lerin nankörlüğü ve o yüzden sıkıntıya ve açlık felâketine uğramaları, ölmüş hayvan etinden yemeleri; köpek ve kedi etinden yiyecek kadar muztar kalmaları konu edildikten sonra, mü'minlere helâl ve temiz şeylerden yemeleri emrediliyor. Emir ise vücubu gerektirir. Öyle ki, helâl ve temiz şeyleri seçmek vâciptir. Haram ve zararlı şeylerden kaçınmak farzdır.

Arkasından da genel hükümden sonra özel hükümlere yer verilerek, ölmüş hayvan eti, akıtılmış kan, domuz eti ve bir de Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan yenilmesi kesinlikle yasaklanıyor.

Sözü edilen haram nesnelerden ikisi beden sağlığına; biri hem beden, hem ruh sağlığına; biri de sadece ruh sağlığına, yani imân âfiyetine zararlıdır. Şöyle ki :

1— Ölü hayvan eti, Mâide sûresinde de belirttiğimiz gibi, kısa zamanda bozulup zararlı bakterilerin istilâsına uğrar. Salgıladıkları toksinle zehirlenme olayı meydana gelir.

Yüksekçe yerden yuvarlanma veya başka bir hayvan tarafından süsülerek, ya da parçalanarak ölen hayvanın eti neden zararlı ve haram oluyor?

Bunun iki sebebi vardır:

a) Allah'ın ismi anılmadan ölmüştür. O bakımdan yenilmesi doğru değildir.

b) Bunların eti helâl kılınmış olsaydı, aynı sebepten ölüp uzun süre kendi haline terkedilen ve o yüzden etinde bakteriler oluşan hayvanların etinden yararlanmaya kapı açılır ve yasak hedefine ulaşmamış olurdu.

Bu iki sebebin dışında daha ne gibi hikmetler var, bilemiyoruz. Allah mutlâk hikmet sâhibi olduğundan, koyduğu yasakta kesinlikle birtakım yararlar söz konusudur. O halde bize gereken şudur: Madem ki Allah bunları haram kılmıştır, o takdirde haram kabul ediyoruz ve bu konuda başka bir yol aramıyoruz.

2— Birçok hastalık kanın bileşiminde değişikliklere yol açar.

Ayrıca bir takım zararlı bakteri ve virüslerin yer aldığı bir ortam oluşturmaya da çok müsaittir. O bakımdan birçok hastalığın teşhisinde kan yardımcı bir unsur olabilmektedir. Diğer yandan kan, çabuk kokuşan bir maddedir.

Bunun dışında kanın sağlığımız üzerinde ne gibi olumsuz etkileri vardır, bilemiyoruz. İleride ilmî araştırmalar bir takım ip uçları ortaya çıkarabilir.

O halde açlıktan ölüm tehlikesi başgöstermedikçe, akıtılmış kandan yemek kesinlikle yasaktır, haramdır. Sözü edilen tehlikeli anlarda, ölmeyecek kadar yemekte bir sakınca yoktur. Çünkü zarûretler, mahzurlu şeyleri mubah kılar.

3— Domuz eti, hem beden sağlığına, hem ruh âfiyetine zararlıdır. Unutmayalım ki, gıda maddelerinin ruh ve karakter üzerinde bir takım olumlu ve olumsuz tesirleri olabilir.

Son yıllarda Alman ilim adamlarından Dr. Hans RECKEWEG'in domuz etinin zararlarını bilimsel olarak ortaya koyan araştırması, oldukça dikkat çekicidir. Bunları dokuz madde halinde belirtirken, Kur'ân'ın ilme ve ilim adamına on beş asırdan beri birçok konularda ana fikir verdiğini, temel bilgiler koyduğunu düşünüyoruz ve Dr. Hans'ın, Kur'ân'ın sözü edilen hükmünün ilâhî olduğunu isbatlar anlamda bilimsel belgeler ortaya koyduğunu görüyoruz.

Mâide ve En'am sûrelerinde domuz etiyle ilgili tesbitlere yer verdiğimiz için, burada tekrar etmek istemiyoruz. Meraklıların Bakara sûresi 173., Mâide sûresi 3., En'am sûresi 145. âyetlerin tefsîrine bakmalarını tavsiye ederiz. Özellikle Mâide sûresi 3. âyette yeterli açıklama yapılmıştır.

4— Allah'tan başkası adına kesilen hayvan da eti haram kılınanlardan biridir. Bu daha çok kalpteki imân cevherinin cilâsını bozar, ilâhî rahmetin oraya inmesine engel olur ve ruhun âfiyetini zedeler.

ZARÛRETLER SINIRLIDIR

(فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) **«Kim de darda kalırsa, (başkasının hakkına) tecavüz etmeksizin, (ölmeyecek miktarı) aşmaksızın (bunlardan yiyebilir). Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.»**

İslâm hukukundaki yüze yakın ana kaideden ikisi zarûretlerle ilgi-

lidir. Şöyle ki : **«Zarûretler mahzurlu şeyleri mubah kılar.» «Zarûretler kendi miktarınca takdîr olunur.»**

İkinci kaide, birinci kaideyi tamamlar mahiyettedir. Her ikisi de ilgili âyetin ışığı altında belirlenip ortaya konulmuştur. Bunları biraz açıklamamızda fayda vardır; şöyle ki :

İslâm'da Kur'ân ve hadîsin ışığı altında zarûretler tahdit edilmiş, yani belirli bir sınır içine alınmıştır. Haram nesneyle karşı karşıya gelen kimse, belirlenen sınır içinde, ondan ihtiyaç miktarı kullanabilir. Buna birkaç misal verelim :

a) Kıtlık yıllarında, ölen bir hayvanın etinden, başka yiyecek bir şey bulunmaz da adam açlıktan ölmek tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, ölmeyecek kadar o hayvanın etinden yiyebilir. Bunun gibi susuzluktan ölüm tehlikesiyle yüzyüze gelen kimse, ölmeyecek kadar şarap veya benzeri alkollü içkiden içebilir.

b) Ölüm tehdidiyle küfre zorlanan, yani İslâmiyeti bırakıp Peygamberi ret ve inkârla ölüm arasında bir tercîh yapmakla karşılaşan kimse, kalbi imân ile yatışmış bulunduğu halde küfrü gerektiren söz söyleyebilir. Bunun gibi, bir kimse tehdit ve cebir ile diğer bir kimsenin malını itlaf etse, bu işe ölüm tehdidiyle zorlandığından sorumlu tutulmaz.

c) Açlıktan ölüm tehlikesi geçiren kimse, başkasına ait olup sâhibinin müsadesini almadan -ileride bedelini veya aynını ödemek niyetiyle- malından ölmeyecek kadar alıp yiyebilir. (1)

Çünkü hayat hakkı bazı istisnalarla her zaman muhteremdir.

HELÂL VE HARAM KILMA YETKİSİ

(وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ) **«Allah'a karşı yalan uydurmak kasdıyla, dillerinizin alışageldiği şekilde uydurup «bu helâldir, bu haramdır» demeyin..»**

Bir şeyi helâl, ya da haram kılma yetkisi Allah'a aittir. Hadîs ile tahrîmi belirlenen bazı şeyler de, Melek Cebrâil'in işâretine dayanmaktadır. Çünkü Peygamber (A.S.) Efendimiz kendiliğinden böyle bir hüküm koyma yetkisine sahip değildir. O'nun dinî konularda söylediği her şey, mutlaka vahye ve bir de Cebrâil (A.S.)ın işâretine müstenittir.

---

(1) Fazla bilgi için bak : Celâl YILDIRIM/Kur'ân Ahkâmı: 2/402, 403

Gerçek bu olunca, Peygamber (A.S.) Efendimiz devrinde bulunmayan, ya da bilinmeyen bazı zararlı şeyler ortaya çıkmıştır ki, bunların helâl veya haram olup olmadığı hakkında Kur'ân ve Sünnet'te bir açıklama yoktur. Yetki ise, Allah'a ve sonra da Peygamberine ait olduğuna göre, sözü edilen maddeler hakkında bir hüküm vermek mümkün değil midir? Aklın şer'î hükümlerde bir rolü söz konusu mudur?

Şiî bilginlerine ve daha çok İmamlyye mezhebine göre: Hakkında nass (1) bulunmayan konularda akıl bir kaynaktır. Hanefî, Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre ise, akıl tek başına bir kaynak kabul edilmez. Hakkında nass bulunmayan şeyler; kıyas, Istihsan ve şer'ân muteber olan maslahatlar çerçevesinde nassa bağlanır.

O halde bir mesele hakkında nass bulunmazsa, akıl kendi başına hüküm veremez, nassdan yardım görerek, ona dayanarak verebilir. Böylece hakkında nass bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak menat (illet) sebebiyle, hakkında nass bulunan meselenin hükmüne bağlamak suretiyle kıyas yapılır.

Bunun için de şu dört esasın bulunması şarttır:

1— Asıl : Hükmün kaynağı,

2— Feri': Hakkında nass bulunmayan mesele,

3— Hüküm: Kıyas yoluyla asıldan fer'a geçilmesi istenen sonuç,

4— Ortak illet : Hem asıl'da, hem de feri'de bulunması gereken ortak vasıf.

Bunu bir misal ile açıklayalım :

Kur'ân'da hamır diye adlandırılan alkollü içkilerin haram olduğu açıklanmakta ve tahrîm illetinin s e k r (sarhoşluk) olduğu belirtilmektedir. O halde Peygamber (A.S.) zamanında bulunmayıp sonradan icat edilen eroin, kokain, afyon ve benzeri uyuşturucu maddeler, içkiye kıyas edilir. Çünkü aralarında ortak illet mevcuttur. Böylece bu durumda da tahrîm yetkisi Allah'a ait olarak kalır.

O bakımdan ilgili âyetle, «Dillerinizin alışageldiği şekilde uydurup bu helâldır, bu haramdır, demeyin.» buyurularak insanların kendi görüş, anlayış ve mantıklarına göre, rastgele hüküm vermeleri yasaklanmıştır. Ni-

---

(1) Nass : Kitap ve Sünnet'te mevcut bir delilin delâlet ettiği manada açık olup ihtimal kabul etmemesidir. Diğer bir tarifle : Sevk edildiği manaya açık şekilde delâlet eden bir hükümdür.

tekim cahiliye devri Arapları, bazı develerin kulaklarını yararak, ya da damgalayarak onu kendilerine haram kılarlar; Allah onları haram kılmış gibi bir hava estirirlerdi. İlgili âyetle buna işâret edilmektedir.

O halde hiçbir yetkileri ve hakları yokken, bazı kişilerin kendi düşünce ve mantıklarına göre, helâlı haram, ya da haramı helâl saymaları veya yeni icat edilen zararlı bir maddeyi helâl kabul etmeleri çok sakıncalıdır. Kur'ân onların kendi nefislerinden yana yontup hüküm vermelerini kınarken şunu hatırlatıyor: **«Bu, az bir yararlanma ve geçimliktir ve onlar için elem verici bir azâp vardır.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Medineli'lere misal verilerek, ilâhî nîmetlerin kıymetini bilip şükrünü yerine getirmeleri öğütlenirken, aynı tavsiyenin bütün mü'minlere yapıldığına işâret edildi. Sonra da helâl ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğuna atıf yapılarak dört önemli şeyin haram kılındığına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudilere haram kılınan şeylerin sebeplerine dikkatler çekiliyor. İlâhî emre uymadıkları ve mevcut nîmetlerin kıymetini takdir etmedikleri için kendilerine bazı cezaların verildiği belirtiliyor. Ama bilmeden kötülük işleyenler, bunun farkına vardıkları zaman tevbe edip dönüş yaparlarsa, şüphesiz ki Allah'ı gafur ve rahîm olarak bulacakları müjdeleniyor.



وَعَلَى الَّذِينَ
هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ
وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾
ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

M E Â L İ :

118— Daha önce sana anlattıklarımızı da Yahudî olanlara harâm kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, ama onlar kendilerine zulmediyorlardı.

119— Rabbin gerçekten, bilmeden kötülük işledikten sonra ardından tevbe edip kendini düzeltenlerden yanadır. Şüphesiz ki, Rabbin bundan sonra da çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

YAHUDİLERE HARAM KILINAN ŞEYLER

(وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ) **«Daha önce sana anlattıklarımızı da Yahudî olanlara haram kılmıştık..»**

Yahudîlere de daha önceleri, yukarıda belirtilen dört şey haram kılınmış; ancak işledikleri zulüm, sergiledikleri azgınlık sebebiyle, ayrı bir ceza olarak diğer bazı şeyler de kendilerine haram kılınmıştır. Nitekim yukarıdaki âyetle, En'âm sûresinde geçen bu husustaki açıklamaya atıf yapılıyor. Adı geçen sûrede Yahudîlere ayrıca haram kılınan şeyler şöyle ifade edilmektedir: **«Yahudi (dininden) olanlara da (Tevrat'ta) her tırnaklı olan hayvanı haram kıldık. Sığır ve koyunların da sırtlarında veya bağırsaklarında veya kemiğe karışık bulunan yağlar dışında iç yağlarını haram kıldık. Bu, aşırı gidip ilâhî sınırları aşmalarından, insan haklarına el uzatmalarından dolayı onlara verdiğimiz bir cezadır ve elbette biz doğrularız-**

dır.» (1)

Nisa sûresinde de tahrîm sebepleri biraz daha az farkla açıklanarak şöyle buyurulmaktadır: **«Yahudîlerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önceleri) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık ve yine onlardan küfür üzere kalanlara elem verici bir azâp hazırladık.» (2)**

Böylece Cenâb-ı Hak, bir milleti güçten düşüren, parçalanıp başka milletlerin boyunduruğu altına sokan dört ana sebebi, Nisa sûresinde açık, En'âm sûresinde yarı açık, Nahl sûresinde kapalı şekilde belirterek yaşamakta olan milletleri uyarıyor.

O dört sebebi şöyle özetliyebiliriz :

1— Halkının çoğunun haksızlığı sanat edinip zulümde bulunması,

2— İnanan ve inanmak arzu ve hevesinde olan insanları Allah yolundan alıkoymak için birtakım çirkin oyunların düzenlenip sahneye konulması,

3— Haksız sebeplerle, dolaylı yollardan insanların mallarına el uzatılması,

4— Yasaklandığı ve kesin haram kılındığı halde faize rağbet edilerek onun geçim vasıtası haline getirilmesi..

O halde Allah'ın insanlardan yana en çok hoşlanmadığı bu dört büyük günahın hepsini işleyen toplumların, kendilerini yıkıp yok edecek felâket gelip kapılarına dayanmadan önce, tevbe edip hakka yönelmeleri bir emr-i ilâhîdir. Dönüş yapanlar için Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Diğer bir husus da şudur: Aynı konuyu üç ayrı yerde açıklayan Kur'ân-ı Kerîm, Cenâb-ı Hakk'ın Tevrat'ta sözünü ettiğimiz dört şeyi kesinlikle yasaklayıp haram kıldığını haber veriyor. Hâlen mevcut Tevrat nushalarında bu haramlarla ilgili bazı kayıtlara rastlamak mümkün. Şöyle ki:

Faiz yasağı:

«Eğer kavmıma, yanında olan bir fakire, ödünç para verirsen, ona murabahacı olmayacaksın; onun üzerine faiz koymıyacaksın..» (3)

---

(1) En'âm Sûresi : 146
(2) Nisâ Sûresi : 160-161
(3) Tevrat/Çıkış: 22/25

Kan :

«Hiç bir şeyi kanla yemiyeceksiniz..» (1)

Domuz eti :

«Ve domuzu da yemiyeceksiniz. Çünkü çatal ve yarık tırnaklıdır, fakat geviş getirmez, o size murdardır.» (2)

Yahudiler bu yasaklara uymadıkları için Cenâb-ı Hak, onları, başka şeyleri de haram kılmak suretiyle cezalandırmıştır. Tevrat'ta bu tahrîmle ilgili hükümler şöyle belirtilmiştir:

«Yeryüzünde olan bütün hayvanlardan yiyebileceğiniz hayvanlar bunlardır. Hayvanlar arasında, çatal ve yarık tırnaklı olan ve geviş getiren her hayvanı yiyebilirsiniz. Fakat geviş getirenlerden ve çatal tırnaklılardan şunları yemiyeceksiniz: Deveyi, çünkü o geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir, size murdardır. Ve kaya porsuğunu, çünkü o geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir, size murdardır. Ve tavşanı, çünkü o geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir, size murdardır. Ve domuzu, çünkü çatal ve yarık tırnaklıdır, fakat geviş getirmez, o size murdardır. Onların etinden yemiyeceksiniz ve leşlerine dokunmayacaksınız, onlar size murdardır.» (3)

«Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: İsrailoğullarına söyleyip de: Hiç bir yağ, öküz, yahut koyun, yahut keçi yağı yemiyeceksiniz. Ve kendiliğinden ölen yahut parçalanan hayvanın yağı başka her iş için kullanılabilir; fakat onu hiç yemiyeceksiniz..» (4)

Ayrıca hayvan iç yağlarından Levililer kitabında birkaç yerde daha söz edilmektedir. Kur'ân'da ise bu hükümler özetlenip tashîh edilerek ilâhî emirlerin doğru şekline yer verilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ilâhî emirlere uymayıp helâl ve haram konularında kendi anlayışlarına göre hükümler koyan İsrâiloğulları'na bu yüzden ceza verildiği, eti helâl olan bazı hayvanların ve iç yağlarının yasaklandığı açıklandı. Böylece yaşamakta olan mü'minlerin onlar gibi sakıncalı bir yola girmemeleri tenbih edildi. Sakıncalı yollara girenlerden tevbe edip dönüş

(1) Tevrat/Levililer: 19/26
(2) » / » : 11/7
(3) » / » : 7/22-24
(4) » / » : 11/1-8

yapanların bağışlanacağı müjdelenerek, ölmeden önce bu fırsatı değerlendirmeleri istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudilerin İslâm'a karşı hasmane tutumları kınanıyor. İbrahim Peygamber'i sevdiklerini iddia ettikleri halde Onun Hanîf dinine uymadıkları konu ediliyor. Sonra da İbrahim Peygamber'in bazı özellikleri üzerinde durularak, neden Hz. Peygamber'in (A.S.) onun dinine 'uyduğunun sebep ve hikmeti açıklanıyor.

—oOo—

إِنَّ

إِبْرٰهٖيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنٖيفًاۜ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكٖينَۙ ﴿١٢٠﴾

شَاكِرًا لِاَنْعُمِهٖۜ اِجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿١٢١﴾

وَاٰتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةًۜ وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَۜ ﴿١٢٢﴾

ثُمَّ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاۜ وَمَا كَانَ

مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٢٣﴾

MEÂLİ:

120— Şüphesiz ki İbrâhim, Allah'a itaât (havası) içinde boyun eğen ve O'na dosdoğru yönelen, kendi başına bir ümmet idi. O, müşriklerden (Allah'a ortak koşanlardan) değildi.

121— İlâhî nimetlere şükrederdi. Allah onu seçip dosdoğru bir yola iletmişti.

122— Ona hem Dünya'da iyilik-güzellik verdik; hem de Âhiret'te. O sâlihlerdendir.

123— Sonra da biz «Hanîf olan, müşriklerden olmayan İbrâhim'in dinine uy», diye sana vahyettik.

İBRAHİM PEYGAMBER TEK BAŞINA BİR ÜMMET İDİ

(إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) «Şüphesiz ki, İbrahim, Allah'a itaat (havası) içinde boyun eğen ve O'na dosdoğru yönelen, kendi başına bir ümmet idi. O, müşriklerden (Allah'a ortak koşanlardan) değildi.»

İlgili âyetle, putperestlerin hak dine karşı inkâr, ret, saldırı, taşkınlık ve azgınlıkları; Yahudilerin de sinsi, fakat sakıncalı düşünce ve tutumları kınanıyor. Bu gibi haksız saldırıların hiçbir kavim ve millete hayır getirmiyeceğine, ama çok şey kaybettireceğine işâret ediliyor. Sonra putperestlerin de, yahudilerin de Hıristiyanlarla Müslümanların da sevip saydıkları İbrahim Peygamber (A.S.) ve Onun bâtıldan uzak, hakka yönelik koskolay Hanîf dini hepsi için ortak barış odağı olarak öneriliyor.

Tek başına ümmet sayılması :

Bilindiği gibi, İbrahim Peygamber'in (A.S.) M.Ö. yaklaşık 2000 yıllarında yaşadığı tesbit edilmiştir. O yalnız başına Babil krallarına karşı gelen, onu ve halkını doğru yola, Allah'ın yoluna çağıran ve yine tek başına yılmadan mücadelesini sürdüren, o yüzden ateşe atılan yüksek azim ve irâde sâhibi bir resûldür. Harran ve Musul bölgesinde teblîğ ve irşat imkânı kalmayınca aldığı vahiy üzerine ailesiyle birlikte hicret etmesi ve gittiği Şam, Filistin ve Hicaz dolaylarında yine ailesiyle birlikte irşat ve teblîğ görevini yerine getirmeğe çalışması, Onun tek başına bir ümmet olduğuna yeterli delil sayılır.

Tevhîd burcuna yükselip hakkın sesini küffar diyarında duyurması da ancak bir ümmetin yapabileceği önemli hizmetlerden biridir.

Tevrat'ta İbrahim Peygamber:

Mevcut Tevrat nushaları incelendiğinde, İbrahim Peygamber'e geniş yer verildiği ve otuzdan fazla yerde anıldığı görülür. Bu, Yahudilerin İbrahim Peygamber'e karşı duydukları sevgi ve saygıyı belirtir. (1)

Bernaba İncil'inde de İbrahim Peygamber'in kadri yüce bir resûl olduğu açıklanır ve birkaç yerde onun ahlâkından, tevhîd dininden söz edilir. Diğer dört İncil'de ise, bu peygamberle ilgili yirmi yerde kısa açıklamalar yapıldığını görüyoruz. (2)

Arap Yarımadası'nda oturan putperestlerin de önemli bir kısmı İbra-

(1) Bilgi için bak : Tevrat/Tekvîn : 12-26. bablar

(2) » » » : Bernaba İncil'i : 24/1-22 - Matta: 1/1-2, 3/8, 8/11, 22/32

him Peygamber (A.S.) hakkında tam sıhhatli olmasa bile, birtakım bilgilere sâhip bulunuyorlar ve O'na saygı duyuyorlardı. Her şeyden önce, kutsal Kâbe'nin İbrahim Peygamber tarafından temellerinin yükseltildiğini biliyorlardı. Sonra da Mekke'ye ilk yerleşen ailenin İbrahim Peygamber'in eşi Hacer ile oğlu İsmail Peygamber olduğu da ağızlarda dolaşan kıssalar arasında önemli bir yer tutuyordu.

O bakımdan Kur'ân'da sık sık İbrahim Peygamber'den ve O'nun Hanîf dininden söz edilmekte, İslâm'a karşı olan Yahudî ve Hıristiyanlara İbrahim Peygamber hatırlatılarak üç semavî dinin barış odağı olabileceğine dikkatler çekilmektedir.

İBRAHİM PEYGAMBER'İN (A.S.) BAZI ÖZELLİKLERİ

1— Allah'a dosaogru yönelir; bâtıldan uzak kalıp Tevhîd İnancı'nı teblîğ ederdi.

2— Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına gönülden inanıp teslimiyet gösterir; O'na mutlak itaat içinde boyun eğerdi.

3— Olgunluk, iyilik ve fazîletin övgü değer yanlarını kendinde toplayan tek başına bir ümmet idi.

4— Allah'a eş-ortak koşanlardan, puta tapanlardan, bâtılı savunanlardan değildi.

5— Cenâb-ı Hakk'ın nîmetlerine niyet ve amelleriyle, söz ve davranışlarıyla şükreden bir peygamberdi.

6— Allah tarafından beğenilip seçilen, doğru yola iletilen kadri yüce bir resûldü.

Birinci madde ile Hıristiyanlara ve putperestlere sağlam bir ölçü veriliyor: Sizler İbrahim Peygamberi (A.S.) seviyorsanız, Onun gibi Tevhîd İnancı'na sarılın, Allah'a aslâ ortak koşmayın, anlamında uyarı yapılıyor.

İkinci madde ile daha çok putperestlere sesleniliyor: Putların önünde değil, Allah'ın huzurunda eğilin ve tam itaat içinde putlara değil, Allah'a boyun eğip kulluğunuzu isbat edin, diye tenbihte bulunuluyor.

Üçüncü madde ile, bütün insanlara örnek veriliyor: İnsana yakışıp yaraşanın sadece imân temeli üzerinde gelişen olgunluk, iyilik ve fazîlet olduğu bildiriliyor.

Dördüncü madde ile, müşrikler uyarılıyor: Din ve ibâdet adına Allah'tan başkasına tapınmanın büyük bir zillet ve aşağılanmak olduğu belirtili-

yor. İbrahim Peygamber'in bu zillete düşen insanları kurtarmak uğruna ateşe atılmaya bile razı olduğu, fakat Cenâb-ı Hakk'ın onu büyük bir mu'cize izhar ederek kurtardığı hatırlatılıyor.

Beşinci madde ile, geniş nîmetler, imkânlar ve servetler içinde yüzen insanlar uyarılıyor: Bütün nîmetlerin insan için, insanın da Allah'a kul olmak için yaratıldığına işâretle İbrahim Peygamber'in (A.S.) her hâl-ü kârda Allah'a şükrettiği, kazandığını dostlarıyla, misafirleriyle yediği misal verilmek isteniyor. Bugünün insanının eriştiği birçok nîmetlere İbrahim Peygamber'in erişmediği kesindir. Buna rağmen o, nîmetin azlığına ve çokluğuna değil, onu veren yüce kudretin sonsuz lûtfuna bakarak şükrünü yerine getirmeğe çalışırdı.

Ayrıca Mekke'nin ileri gelenleri de bu maddeyle uyarılmış ve birçok milletlerin nâil olamadıkları nîmetlere eriştikleri hatırlatılarak, İbrâhim Peygamber'in (A.S.) soyundan gelen son peygamberin ise, en büyük nîmet olduğuna dikkatleri çekiliyor.

Altıncı madde ile, yine bütün milletlere sesleniliyor: Peygamberleri Allah'ın seçtiği, insanlara böyle bir yetki verilmediği bildirilerek, İbrahim Peygamber (A.S.) misal olarak veriliyor. Böylece risâlet görevinin ancak ona lâyık olanlara verildiği; son olarak da İbrahim Peygamber'in (A.S.) soyundan Hz. Muhammed'in (A.S.) seçilip hizmete sevkedildiği hatırlatılıyor.

İBRAHİM PEYGAMBER'E (A.S.) UYULMASIYLA İLGİLİ EMİR

(ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) **«Sonra da biz «Hanîf olan, müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine uy» diye sana vahyettik.»**

İbrahim Peygamber (A.S.), yukarıda da belirttiğimiz gibi, dinler, dindarlar ve hatta putperestler arasında sevilip sayılan kadri yüce bir peygamberdir. O halde dinler arasındaki soğuk havayı kaldırmaya, hepsini Tevhîd İnancı odağında biraraya getirmeye ancak onun yüksek şahsiyeti ve Hanîf dini müşterek bir bağ olabilir. Zira semâvî dinlerin hepsi bu inanç üzere indirilmiş ve peygamber onun esaslarını Allah'ın kullarına teblîğ ile görevlendirilmiştir. O halde gerek Yahudîler, gerekse Hıristiyanlar Tevhîd İnancı'nı zedeleyen birtakım düşünce ve inançlardan vazgeçmedikçe, Tevhîd'in en parlak güneşini beraberinde taşıyan İslâmiyet ile birleşip barışmaları mümkün değildir. Bunun için de hepsinin saygı duyduğu İbrahim Peygamber'in (A.S.) Hanîf dininin esasını benimsemek yeterlidir. Nitekim Hz. Peygamber'e (A.S.) ilgili âyetle onun Hanîf dinine uyması için emir ve-

rilmiş bulunuyor. Öyleki bu, Hz. Muhammed'in (A.S.) getirdiği dinî esasların, bütünüyle, yani özü ve mayasıyla İbrahim Peygamber'in dinî esasından başkası olmadığını vurguluyor. Sözü edilen iki din mensupları, İbrahim Peygamber'i (A.S.) kabul ettikleri ve saygı duydukları gibi, son peygamberi de kabul edip saygı duymaları gerekmiyor mu?

O bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in beş ayrı yerinde İbrahim'in (A.S.) Hanîf dini övülmekte ve iki yerinde de onun dinine uyulması emredilmektedir. (1)

Bu beş yer dahil, on yerde «h a n î f» tabiri kullanılır ki, bunu Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinde yeterince açıklamış bulunuyoruz.

Bütün bu tekrarlardan her biri bize az farkla temel bilgiler vermekte ve İbrahim Peygamber'in dini hakkında silinmiyecek derin izler bırakmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yahudî ve Hıristiyanların Tevhîd İnancı doğrultusunda İslâmiyete gönül kapılarını açmaları için İbrahim Peygamber'e olan müşterek sevgi odak noktası olarak gösterildi.

Aşağıdaki âyetle, Yahudîler cumartesi konusunda uyarılıyor. Bu günün ibâdete tahsis edilmesinin veya tatile girip dinlenmeye ayrılmasının İbrahim Peygamber'den devam edegelen bir sünnet olmadığına işâret ediliyor.



(1) Bakara Sûresi : 130, 135- Âl-i İmrân Sûresi : 95- Nisâ Sûresi: 125- En'âm Sûresi: 161 ve Nahl Sûresi : 123

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

M E Â L İ :

124— Cumartesi (tatil ve ibâdeti) ancak onda görüş ayrılığına düşüp çekişenlere farz kılınmıştır. Şüphesiz ki Rabbin, onların ayrılığa düşüp çekiştikleri şey hakkında Kıyâmet günü aralarında hükmedecektir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Bizler (ümmet olarak yeryüzüne çıkarılan) son ümmetiz. Kıyâmet gününde ise, (diğer ümmetlerin) önünde bulunacağız. Ne var ki, onlara bizden önce kitap verilmiş ve onda ayrılığa düşmüşlerdir. Bize ise, kitap onlardan sonra verilmiştir. İşte bu (cuma günü) onlara farz kılınan bir gündü. Onda ayrılığa düştüler. Allah bizi bu güne eriştirdi. O bakımdan onlar bu günde bizi izlediler: Yarın (cumartesi) Yahudîlere, yarından sonrası (pazar) da Hıristiyanlaradır.» (1)

«Allah bizden önceki (ümmet)leri cumadan saptırdı. Böylece Yahudîlere cumartesi, Nasârâ'ya pazar günü belirlenmiş oldu.

Allah bize (yardımıyla) geldi, bizi cuma gününe (lâyık görüp) eriştirdi. O nedenle cuma, cumartesi, pazar (ibâdet günleri olarak oluşup) belirlendi.

Böylece kıyâmet gününde onlar bize tabi olacaklar. Bizler de dünya ehlinin sonuncu (ümmetiyiz). Kıyâmet gününde ise, önde gelenleriyiz.

(1) Buharî/vüdû': 68, cumua: 1, 12, diyât: 15, enbiya: 54, eyman: 1, rüya: 40, tevhîd: 35 - İbn Mâce/ikamet: 78 - Müslim/cumua: 19, 22 - Nesâî/cumua: 1 - Dâremî/mukaddeme: 8

Diğer halklar (ümmetler, milletler, kavim ve topluluklar)dan önce bunlar (Yahudî ve Hıristiyanlar) arasında (sözü edilen günler hakkında ihtilâfa düşmeleri ele alınıp) hükme bağlanmış olacak..» (1)

İbrahim Peygamber'e çok bağlı bulunduklarını ve birçok âdetleri ondan tevârüs ettiklerini iddia eden Yahudîlerin bu ve benzeri sözlerinin gerçeğe uymadığı konu ediliyor. Nitekim İbrahim Peygamber'in (A.S.), Hanîf dininde cumartesi gününe bir özellik verilmediği bilinmektedir. İlgili âyetle bu konu üzerinde durularak şu bilgiler veriliyor:

Musa Peygamber (A.S.), İsrâiloğulları'na, «Bundan böyle cuma gününe özellik tanıyıp o gün iş işlemeyin, sadece ibâdetle değerlendirin» diye emretmişti. İsrâiloğulları ise, Allah'ın göklerin ve yerin yaratmasını bitirdiği cumartesi gününün ibâdete ayrılmasında ısrar etmişlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c.), Musa Peygamber'e (A.S.): «Mademki cumartesi üzerinde ısrar ediyorlar, o günü onların dinlenme ve ibâdetine ayır» diye emretmiştir.

Sonra İsa Peygamber (A.S.), cuma gününü kendilerine ayırmak istemişti. Havarîler ona: «Yahudîlerin bayramının bizim bayramımızdan sonra gelmesi hoşumuza gitmiyor. Bizimkinin onlarınkinden sonra gelmesini daha uygun görüyoruz» demişlerdi. İsa Peygamber (A.S.) onları kırmayıp pazar gününü seçmiştir.

Sonra Allah, cumayı Muhammed (A.S.) ümmetine vermiştir. Ama Yahudiler cumartesini, Hıristiyanlar da pazarı daha fazîletli görüp bir takım yersiz iddialar ortaya atmışlardır. (2)

İşte bütün bu ayrılıkları, farklı tesbit ve görüşleri, düşünce ve duygular arasındaki uyuşmazlığı Allah kıyâmet gününde çözüp haklıyı haksızdan, doğruyu eğriden ayıracak ve cuma gününün nasıl ta'zime lâyık kılındığını ortaya çıkaracaktır.

CUMARTESİ GÜNÜNE MAHSUS KISITLAMALAR

Yahudilerin birçok ilâhî emirlere aykırı hareket etmeleri ve helâl, haram konusunda ölçüyü kaçırmaları; ayrıca insan haklarına tecavüz etmeleri, yasaklandığı halde faiz yemeleri sebebiyle Cenâb-ı Hak onları bir başka sınavdan geçirmek, daldıkları gafletten uyanmalarını sağlamak için cumartesi gününe mahsus birtakım kısıtlamalar koymuştur. Kur'ân-ı Ke-

---

(1) Müslim/cumua: 22, 23 - Nesâî/cumua: 1 - İbn Mâce/ikamet: 78

(2) Bilgi için bak: Müslim/cumua: 19, 21, 22, 23 - Buharî/cumua: 1- Nesâî/cumua: 1 - İbn Mace/ikamet 78 - Ahmet: 2/236, 243, 249

rîm'In tam beş yerinde bu konu az değişik anlatım ve hükümlerle anlatılmaktadır. Yahudiler konulan kısıtlamalara da riâyet etmemişler ve cumartesi gününde iş işlemek, balık avlamak yasaklandığı halde, kendilerine göre bir takım yorumlarda bulunup kıyıya doğru akın eden balıkları avlamaktan kendilerini alamamışlardı.

İlgili 124. âyetle hem Müslümanlara bilgi veriliyor, hem de Yahudiler uyarılıyor. (1)

Tevrat'ta da cumartesiyle ilgili hem ta'zime, hem kısıtlamalara beş altı yerde temas edilmiştir. Bunlardan bir kısmını, bilgi edinilsin diye naklediyoruz:

«Altı gün iş işlenilecek; fakat yedinci günde tam rahat Sebti, mukaddes toplantıdır; hiçbir türlü iş işlemiyeceksiniz. Bütün meskenlerinizde Rabbe Sebttir.» (2)

«Ve İsrâiloğulları çölde iken Sebt gününde odun toplayan bir adam buldular. Ve onu odun toplamakta bulanlar, kendisini Musa ile Harun'un ve bütün cemaatin yanına getirdiler. Ve onu hapsettiler, çünkü ona ne yapılacağı bildirilmemişti. Ve Rab, Musa'ya dedi : O adam mutlaka öldürülecektir....» (3)

«Rab, Musa'ya söyleyip dedi : Sen İsrailoğullarına söyleyerek de : Benim Sebt günlerimi gerçekten tutacaksınız; çünkü o, sizinle benim aramda nesillerinizce bir alâmettir; tâki sizi takdîs eden Rab ben olduğumu bilesiniz.

Bunun için Sebti tutacaksınız; çünkü size mukaddestir, onu bozan mutlaka öldürülecektir, o günde her kim iş işlerse, o can kavmının içine atılacaktır. Altı gün iş işlenir, fakat yedinci günde Rabbe mukaddes rahat Sebtidir.» (4)

Cuma gününe ta'zîme gelince :

İslâm, yepyeni bir dünya görüşüyle ortaya çıkan en son dindir. Hayatımızın her safha ve bölümüyle ilgilidir. Allah, Cuma gününü dinlenmemize ayırmamış, o günde tatil yapmamızı, iş işlemememizi emretmemiştir. Sadece bu kutsal sayılan günü, camilerde biraraya gelmek sûretiyle değerlendirmemiz; ibâdet, duâ, hayır, iyilik etmemiz ve hısımlarla, dostlarla

(1) Bak: Bakara: 65- Nisa: 47, 154- Araf: 163. âyetlerin tefsîrine
(2) Tevrat/Levililer: 23/3
(3) » /Sayılar : 15/32-36
(4) » /Çıkış : 31/12-15

yakın ilgi kurmamız istenilmiştir.

O halde cumartesi gününde Yahudiler için konulan yasaklar, getirilen kısıtlamalar, İslâmiyetin kutsal tanıttığı cuma gününde söz konusu değildir. Bu nedenle Cumua sûresinde cuma namazı kılındıktan sonra yeryüzüne yayılıp Allah'ın insanlara hazırladığı rızıklardan -çalışmak suretiyle- nasîbimizi aramamız emredilmiştir.

Böylece İslâm'ın, hayatı her günüyle hareket halinde değerlendirmemizi, ibâdet ve taatle, iyilik ve fazîletle süslememizi tavsiye ettiği kesinlik kazanıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, cumartesi gününün kutsallığı ve ondaki yasaklarla kısıtlamaların sadece Yahudilere has olduğu konu edildi. İslâmiyetin son din olarak insanlığa gönderilmesiyle artık o tür ta'zîmlerin kaldırıldığına işâretle, Müslümanların cuma gününü cumartesine benzetmemeleri hususuna kapalı atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetle, Allah'ın insanlara son mesajı olan Kur'ân'ı ve İslâmiyeti yayıp teblîğ etmede uygulanacak metot açıklanıyor. Dinî konularda ihtilâfa düşülmemesine işâretle mü'minlerin çok dikkatli olmaları isteniliyor.



ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ
الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ
ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

M E Â L İ :

125— Rabbin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel (ölçü ve usûl ne ise ona göre) mücâdeleni sürdür. Şüphesiz ki Rabbin kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.

İLGİLİ HADÎSLER

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, «Din nasihattır» diye buyurdu ve bu cümleyi üç defa tekrarladı. Ashab-ı Kirâm: «Kime nasihattır?» diye sordular. Efendimiz (A.S.) şöyle cevap verdi: «Allah'a, Peygamberine, müslüman liderlere ve müslümanların hepsine...» (1)

«Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle gidersin. Buna gücü yetmezse, diliyle gidermeye çalışsın. Buna da gücü yetmezse, kalbiyle gidermeğe (düşünüp çare bulmaya) çalışsın ki bu, îmânın en zayıf tarafıdır.» (2)

İRŞAT VE DÂVETİN ÜÇ YOLU

Kur'ân ilgili âyetle, ilâhî hikmet gereği, vaaz, irşat ve hakka dâvetin metot ve yöntemini veriyor ve bu çok önemli konuyu üç madde halinde özetliyor.

Âyetin açık anlatımından, hitap edilmek istenen insanların üç grupta

---

(1) Buharî/iman: 42- Müslim/iman: 95- Ebû Dâvûd/edeb: 59- Tirmizî/birr: 17- Nesai/ beyat: 31, 41- Daremî/rikak: 41- Ahmed 1/351, 2/297, 4/102, 103

(2) Ebû Dâvud/salat: 242, melahim: 17- İbn Mace/ikame: 155, fiten: 29- Ahmed: 3/10, 52

düşünülmesinin ve her birine ne ölçüde hitap edilmesinin gereği üzerinde durulduğu anlaşılıyor.

1— Allah yoluna hikmet ile,

2— Güzel öğütle çağır.

3— En güzel ve ölçü düzeyinde mücadeleni sürdür.

Birinci madde, entelektüel grubu Allah yoluna hikmetle dâvete yöneliktir. Çünkü burada geçen «hikmet» kelimesi şu manaları taşımaktadır:

a) Doyurucu, ikna' edici, aynı zamanda -karşısındakinin kültür seviyesine göre- bilimsel ölçüde delillerle..

b) Gerçeği yansıtır mahiyetteki belgelerle..

c) İnsanlara yarar sağlayacak, akıllara ışık tutacak, vicdanlarını harekete geçirecek misallerle..

İkinci madde, sağlam karakterli, doğru huylu, yatışkan kalpli, zarif ve duyarlı vicdanlı halk tabakasını Allah yoluna, güzel, tatlı, çekici ve doyurucu öğütlerle dâvete yöneliktir.

Ne yalnız Cehennem ile korkutmak, ne de yalnız Cennet ile avundurmak; korku ile ümit arasında dengeli bir hava oluşturup ruh ve vicdanları serinletmeyi ihmal etmemek bu dâvetin bir parçasını oluşturur.

Üçüncü madde, dinî eğitimden uzak, yabancı kültürün tesiri altında kalıp dine, dindara saygı duymayan; üstelik yıkıcı, bozucu faaliyetlerde bulunan inkârcı veya çok şüpheci inatçılarla günün şartlarını, sosyal yapının özelliklerini, muhatabın tutum ve dayanaklarını dikkate alarak sistemli, seviyeli, şuurlu bir mücadele yöntemi ortaya koymaya yöneliktir.

Müfessir Fahruddin er-Râzî, ilgili üç metodu şöyle açıklamıştır:

Birincisi, kesin deliller, şüpheden uzak bilgi ve inanç veren hüccetlerdir. Buna «hikmet» denilir.

İkincisi, zannî belirtiler, doyurucu delillerdir. Buna «güzel öğüt» denilir.

Üçüncüsü, misaller getirmektir. Buna «mücadele» denilir ki, bunların hepsini Rab sıfatının eğitici, geliştirip yönlendirci doğrultusunda yürütmemiz istenmektedir.

KONUŞMA TEKNİĞİ

Kur'ân-ı Kerîm bu âyetle, ayrıca konuşma tekniğine de işârette bulunmakta, güzel, tesirli söz söyleme becerisinin lüzumunu belirtmekte ve insanları irşat ile görevlendirilen veya buna istekli çıkan kişilerde bu özelliğin aranmasını ilham etmektedir. Biz buna «Söz söyleme sanatı» da diyebiliriz.

O halde Kur'ân'ın ışığı altında söz söyleme, güzel konuşma tekniğini şu maddelerle özetliyebiliriz :

1— Kelimeleri telâffuz ederken dikkatli olmak, harfleri mahreçlerinden çıkarmaya özen göstermek,

2— Kelime haznesini devamlı zenginleştirmek,

3— Bunun için de, bilerek, anlayarak çok okumak, lüzumlu kısımları not etmek,

4— Çok rahat bir davranış içinde bulunmak, karşısındakine hep güven telkîn eder ölçüde vakur ve nazik olmak,

5— Kendine güvenmek, konuya çok hâkim bulunmak,

6— Düzenli konuşmaya özen göstermek, mümkün olduğu nisbette kısa cümleler kullanarak konunun rahat anlaşılmasını sağlamak,

7— Bazan akla ve mantığa, bazan duygu ve düşünceye seslenip inandırıcı şekilde malzeme vermek,

8— Konuşurken el, kol, göz ve ağız hareketlerine dikkat etmek; mimikleri kontrol altında tutmak,

9— Ses tonunu çok iyi ayarlamak, çok önemli bölümleri işlerken sesi biraz yükseltmek, çok geçmeden hemen alçaltıp normal ölçüde tutmak ve dikkatleri daha çok toplayabilmek için de, uygun misaller getirmek, ancak misal getireceğini ifade ettikten sonra az bir duraklamada bulunmak,

10— Konuyu plânlı biçimde yavaş yavaş genişletmek ve dikkatleri dağıtmamak için sürükleyici, zincirin halkaları gibi irtibatlı ve düzenli konuşmak,

11— Bıkkınlık vermeden, dinleyenler konuşulanın tam tesirine girdiği vakti seçip konuşmayı bağlayıp kesmek,

12— Asıl temayı, ana fikri sona bırakıp öylece dinleyicileri sabırsızlandırmak bu cümledendir.

KONUŞMADA SES AYARI

Bu da, az yukarıda kısmen belirttiğimiz gibi, tesirli olabilmek için çok lüzumludur. Doğuştan ses tonu uygun olanlar da, olmayanlar da konuşurlarken seslerini ayarlamaya muhtaçtırlar. Aksi halde sözün tesiri düşer. Bunu şöyle özetliyebiliriz:

1— Monoton, yani tek düzen, biteviye konuşmaktan kaçınmak,

2— Heyecan ve helecanlı noktalarda önce sesi yükseltmek ve çok geçmeden normale dönmek, ancak bu arada ağzın lüzumundan fazla açılmamasına dikkat etmek,

3— Önemli bir husus anlatılırken veya bir örnek verilirken onun makul ve mantıkî olup olmadığına herhalde dikkat etmek; dinleyenlerin çok garip karşılayacağı ve zihinlerini bulandıracağı misaller getirmemek,

4— Aynı cümle ve kelimeleri sık sık tekrarlamamak,

5— Eeee, Aaa, Hıı gibi lüzumsuz ses çıkarmamak, cemaati sıkmamak için önceden çok iyi tesbitlerde bulunmak ve hitap edilecek kişilerin psikolojik yapılarını az da olsa bilmek,

6— Acele konuşmamak, kelime ve cümlelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak ve kelimeleri tam telâffuz etmeyi ihmal etmemek,

7— Mikrofon varsa, onu çok iyi ayarlamak, ses tonunu ona göre düzenlemek,

8— Topluma hitap ederken gözleri bir veya birkaç kişi üzerine tutmamak, hepsine bakıyormuş gibi bir ayarlamada bulunmak,

9— Belli şahısların kusurlarını dile getirip dikkatleri onlar üzerinde toplamamak, genel tabirler kullanarak hiç kimseyi rencide etmemek, hayatta olan bir kimseden ismen söz etmemek tesirli olmanın şartlarından bir kısmıdır.

HİTAP EDİLEN TOPLUMU ÇOK İYİ TANIMAK

Bu da diğer hususlar gibi, çok önemlidir. Toplumu çeşitli yönleriyle tanımayan bir mürşit, bir hatip, ya da vâiz pek yararlı olamaz. Hattâ bazan zararlı bile olabilir. O nedenle Hakk'a, ahlâk ve fazîlete dâvet edilen toplumun şu yanlarını bilmekte çok yarar vardır :

a) Yaşayış düzenlerini,

b) İnançlarını, saplantılarını,

c) Daha çok hangi görüş ve düşüncelerin tesirinde kaldıklarını,

d) Psikolojik yapılarını,

e) Kültür seviyelerini,

f) Zaaflarını ve temayüllerini,

g) Ekonomik yapılarını,

h) Bağlı bulundukları ekolü,

i) Daha çok ilgi duydukları konuları önceden tesbit etmekte büyük yararlar söz konusudur.

MÜRŞİDİN GÖREVİ

Mürşit, ya da dâvetçi ve tebliğatçının veya vâiz ve hatibin görevi, üç ayrı gruba, hangi esas ve metotla hitap edileceğini iyice kavrayıp sırf Allah rızasını elde etme niyetiyle işe başlamaktır. Hidâyet yani doğru yola iletmek Allah'a aittir. İlgili âyetin son kısmında buna işâret edilmektedir: **«Şüphesiz ki Rabbın kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.»**

Görüldüğü gibi, Allah'ın dinine, iyi ahlâk ve fazîlete hizmet kolay bir iş değildir. Tek kelimeyle peygamberlerin, büyük mürşitlerin, uzman âlimlerin ve sıralanan şartları, özellikleri kendilerinde taşıyan basîretli bilginlerin sanatıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, teblîğ ve irşat makamında olanların, halkı irşat ederken dikkat edecekleri hususlar üç madde halinde belirtildi. Böylece söz söylemenin, olumlu sonuçlar almanın ayrı bir sanat olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, insanları Hakk'a dâvet ederken birtakım zorlukların çıkabileceğine dikkatler çekiliyor. Onun için çok sabırlı olmanın gereği üzerinde durularak, cezaya ceza ile karşılık verilirken de misliyle mukabele etmeyi unutmamamız tenbîh ediliyor. Bununla beraber karşılık vermeyip sabretmenin daha hayırlı olduğu bildiriliyor. Sonra da Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara büyük müjdeler veriliyor.

——oOo——

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ
فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ
خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ
وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

M E Â L İ :

126— Cezâ verecek olursanız, size verilen cezânın misliyle cezâlandırın. Ama eğer (bu hususta) sabrederseniz, and olsun ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

127— Sabret, senin sabrın ancak Allah'ın yardımı iledir. Onların (inkârda inât etmelerine) üzülme; kurdukları hile ve tuzaktan dolayı telaşlanıp sıkıntıda kalma.

128— Şüphesiz ki Allah, korkup (fenalıklardan; zulüm ve tecâvüzden) sakınanlarla ve bir de iyiliği huy edinenlerle beraberdir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu âyetler Medine'de Uhud şehitleri sebebiyle inmiştir. Olayın içyüzü şöyle cereyan etmiştir:

Uhud Savaşı sona erince, Müslümanlar şehît edilen kardeşlerini savaş alanından toplamaya başladılar; ancak manzara çok feciydi; yürekler dayanacak gibi değildi. Mekke'nin gözü dönmüş putperest azgınları, şehît edilen mü'minlerin kulak ve burunlarını kesmiş, gözlerini oymuş, karınlarını deşmişlerdi. Duygularına kapılan mü'minler, «eğer bir gün Cenâb-ı Hak bizi onların üzerine gönderirse, elbette aynı şeyleri uygulamakta tereddüt etmiyeceğiz» diyerek intikam ateşiyle yanıp tutuştular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi ve sabretmenin hayırlı olacağı bildirildi. (1)

(1) Lübabu't-te'vîl: 3/142

Resûlüllah (A.S.) Efendimizin de, amcası Hz. Hamza'nın (R.A.) parçalanmış cesedini görünce, müşriklerden otuz kişiyi aynı şekilde parçalayacağına dair yemin ettiği hakkında bazı rivâyetler edilmişse de, yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre, hepsinin zayıf olduğu, delile dayanak olmayacağı anlaşılmıştır. Zira bu konudaki hadîs «mursel»dir, yani senedinden bir sahabi düşmüştür. O bakımdan senedi muttasıl değildir. Olmayınca da zayıf kabul edilir ve delil olarak alınmaz.

Peygamber (A.S.) Efendimiz'in duygusal davranıp intikam almaya yemin etmesi kesinlikle düşünülemez. Zira O'nun makam ve mertebesi, bu gibi düşünce ve davranışlardan çok yücedir ve çok temizdir.

Nitekim yukarıdaki âyetler inince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, intikam hissiyle yerinde duramayan arkadaşlarına: «Sabrediniz, misillemede bulunmayınız!» buyurmuştur. (1) Oysa âyetle misliyle cezâ vermekte bir sakınca olmadığı belirtilmektedir. Eğer Resûlüllah (A.S.) Efendimizin nakledildiği şekilde bir yemini olsaydı, arkadaşlarına «Sabrediniz, misillemede bulunmayınız», diye tenbîh eder miydi?

İLGİLİ HADÎSLER

«Sana güvenen kimseye emaneti teslim et. Sana hıyânet edene sen hıyânette bulunma!» (2)

Âliye kabilesinden bir adam Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek dedi ki :

— Ya Resûlellah! Bu dinde en zor ve en kolay olan şeyi bana haber ver.

Peygamberimiz (A.S.) ona şöyle buyurdu:

— Bu dinde en kolay olan şey, LÂ İLÂHE İLLALLAH, MUHAMMED'ÜN ABDUHÜ VE RESULÜHÜ, şehadetidir. En zor olanı ise, emânettir. Zira emânete (riâyet etmiyenin) dini de, namazı da, zekâtı da yoktur (yani makbul değildir). (3)

«Allah, kıyâmet gününde öncekilerle sonrakileri toplayıp biraraya getirdiği zaman, ahdini bozan, hıyânet eden herkes için bir bayrak yükseltilir ve şöyle denilir: Bu, falân oğlu falânın hıyânet ve vefasızlığıdır.» (4)

---

(1) İbn Kesîr : 2/592
(2) Dârekutnî
(3) Hafız Bezzar : Hz. Ali (R.A.)den
(4) Buharî/cizye: 22, edeb: 99, hiyel: 9, fiten: 21- Müslim/cihad: 8, 10, 17- Ebû Dâvud/cihad: 150- Tirmizî/siyer: 28, fiten: 26- İbn Mâce/cihad: 42-

İSLÂM'IN YÜCELİĞİ

İslâm : Selâmet, güven, rahmet, şefkat ve huzur dinidir. Kinle yoğrulmuş intikama aslâ cevaz vermez. Gerektiğinde misillemeye imkân tanır, ama sabırlı olmayı hemen tavsiye eder. Çünkü Allah'a dosdoğru imân eden bir mü'min intikam, kin, fırsat kollama gibi duygusallıktan ve cehaletten kaynaklanan düşüncelerden çok yücedir. Onun her adımı Allah için, her sözü ilâhî rızaya erişmeğe yöneliktir.

İslâm, kan dökmek için değil, dökülen kanlara bir son vermek için seçilip indirilmiştir. İnsanları kahretmek için değil, hayat ve huzur vermek için Allah'ın insanlığa son mesajı olma özelliğinde geniş rahmettir.

İslâm, kin ve düşmanlık ateşini yakmak veya körüklemek için değil, onu söndürmek için insanlığa yönelmiş ve bütün milletleri kıyâmete kadar muhatab edinmiştir.

Zira Allah kendisinden korkup kötülüklerden sakınanlara ve bir de iyiliği, yararlı olmayı huy edinenlere yakındır ve onlarla beraberdir.

Hadîs âlimlerinin ileri gelenlerinden İbn Huzayme (H: 223-311/M: 837-923) son saatlarını yaşıyordu. Dostlarından biri ona yaklaşıp, «bana tavsiyede bulun» dedi. O da ona : «Aziz dostum! Malım yok ki vasiyet edeyim. Param yok ki, seni vasî tayin edeyim. Ama sana Nahl sûresinin son iki âyetini tavsiye ederim» diye cevap verdi.

Buna yakın bir vasiyetin de ünlü bilgin Herem b. Hayyan tarafından yapıldığı rivâyet edilir.

İbret ve hikmet dolu olan Nahl Sûresi'ni bitirirken, tefsîrini bize kolaylaştırıp nasip eden Allah'a, canlıların nefesleri sayısınca hamd-u senâlar; tek ilham ve irfan kaynağımız olan rahmet peygamberi Hz. Muhammed'e (A.S.) ve âline ağaçlardaki yapraklar sayısınca salât-ü selâmlar olsun.

Allah bize yeter ve O ne güzel vekîldir!



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

İ S R Â S Û R E S İ

Sûre, ismini, taşıdığı «isrâ» ve «mi'rac» olayından alır.

İlim adamlarının çoğuna göre, Mekke'de inmiştir. İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre : 73. âyetten 76. âyete kadar olan bölümü Medine'de, geriye kalan kısmı Mekke'de inmiştir. Katade de aynı görüş ve tesbiti izhar etmiştir.

Mukatil'e göre : 60, 73, 74, 80, 107. âyetler dışında, tamamı Mekke'de inmiştir.

Âyet sayısı : 110 (veya 111)

Kelime sayısı : 533

Harf sayısı : 3460 (1)

Sûrenin kapsadığı başlıca konular:

1— Peygamber (A.S.) Efendimiz'in Mi'rac gecesi, Mekke'den Beytü'l-Makdis'e olan yolculuğu anlatılır.

2— İsrâiloğulları'nın yükselme ve alçalma devirleri konu edilerek birtakım yönlendirici misaller verilir.

3— Müslüman ülkeler, İsrâiloğulları'nın sık sık işledikleri hataları işlememeleri için uyarılır.

4— Göklerde ve yerde bulunan her şeyin Cenâb-ı Hakk'ı tesbîh ve tenzîh ettiklerine dikkatler çekilir.

5— Öldükten sonra dirilip ikinci hayatın başlayacağına ve onunla ilgili delillere yer verilir.

6— Allah'ı bırakıp birtakım cisimleri ilâh sayan veya öyle kabul eden müşrikler kınanır, iddiaları birtakım açık belgelerle reddedilir.

---

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/144

7— Putperestlerin ısrarla istedikleri mu'cizenin indirilmemesinin sebep ve hikmeti üzerinde durulur.

8— Meleklerin Âdem Peygamber'e (A.S.) secde etmesi, İblîs'in ilâhî emre uymayarak secde etmekten kaçınması, insana gösterilen ilâhî iltifatın tecellisi olduğu ilhâm edilir.

9— Allah'ın kullarına olan nîmetlerine parmak basılarak o hususta çok duyarlı olmamız istenilir.

10— Müşriklerin birtakım arzu ve isteklerine, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in de uymasını teklîf ettikleri konu edilerek, İslâm'ın başkalarına uymak için değil, uyulmak için gönderilen son mesaj olduğuna işâret edilir.

11— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gece kalkıp namaz kılması ve ibâdet etmesi hakkında verilen emir açıklanır.

12— Kur'ân-ı Kerîm'in başlıbaşına bir mu'cize olduğu üzerinde durularak her âyetini dikkatle incelememiz istenilir.

13— Hak ile bâtılın sürtüşme ve tartışması konu edilirken, Musa (A.S.) ile Fir'avn kıssasından bazı önemli safhalar misal verilir.

14— Kur'ân-ı Kerîm'in parça parça indirilmesinin hikmetine atıf yapılarak konu üzerinde iyi düşünmemiz tavsiye edilir.

15— Sonra da Tevhîd İnancı'nın sapasağlam ayakta durmasının lüzumu belirtilerek Allah'ın çocuk edinmekten, yardımcı bulundurmaktan münezzeh olduğu hatırlatılır.

İSRÂ SÛRESİNİN BİR ÖNCEKİ SÛRE İLE OLAN BAĞLANTISI

a) Nahl sûresinde Yahudilerin cumartesi günü hakkında görüş ayrılığına düştükleri belirtilir. İsrâ sûresinde ise, cumartesine ta'zîm edenlerin şeriatından söz edilir.

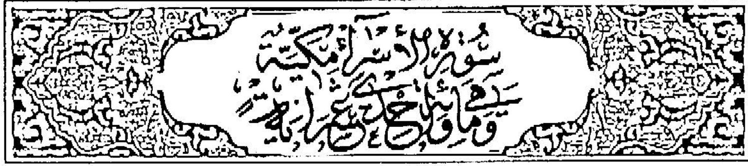
b) Nahl sûresinde İslâm'a karşı aşırı kin ve düşmanlık gösteren müşriklerin azgınlık ve taşkınlıklarına karşı sabredilmesi, bu yüzden üzüntüye kapılınmaması ve göğüslerin daralmaması emredilir. İsrâ sûresinde ise, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in kadr-u kıymetinin, şeref ve itibarının Allah yanındaki yüceliğinden bahsedilir. Böylece kâfirlerin hiç bir azgınlığının bu şerefe leke süremiyeceğine işâret edilir.

c) Nahl sûresinde, genel anlamda birçok nîmetlere dikkatler çekilir. İsrâ sûresinde ise, nîmetlerin önemli bir kısmından özel sûrette söz edilir.

d) Nahl sûresinde balda şifa bulunduğu konu edilir. İsrâ sûresinde

ise, Kur'ân'ın şifa ve rahmet olduğu belirtilerek birinde maddî, diğerinde mânevî şifânın yer aldığı hatırlatılır.

e) Her iki sûrede de Mekke döneminin o netameli günlerinden yer yer pasajlar verilir ve Mi'rac olayıyla artık o dönemin yakında kapanacağına işâretle İslâmiyetin pek yakında başarıya erişeceği ve o nedenle bağrı yanık mü'minlerin küfrün tazyikinden kurtulacağı müjdelenir.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سُبْحَانَ الَّذ۪ٓي اَسْرٰى بِعَبْدِه۪ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ

الْاَقْصَا الَّذ۪ي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ

الْبَص۪يرُ ①

M E Â L İ :

1— Kulu (Muhammedi) gecenin bir bölümünde -kendisine bir kısım âyetlerimizi (kudretimizi yansıtan belgelerimizi) göstermek için- Mescid-i Harâm'dan, çevresini mubarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah (bütün noksanlıklardan) yücedir, münezzehtir. İşiten ve gören O'dur.

İLGİLİ HADÎSLER

Enes b. Mâlik (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in gece yolculuğunda, Kâbe'de uyuduğu bir sırada kendisine bu hususta vahiy inmeden önce üç melek geliyor. Onlardan biri, «hangisidir o?» diye soruyor. İkincisi, «o, onların en hayırlısıdır!» diye cevap veriyor. Üçüncüsü ise, «hayırlı olanı yakalayın» diyor. O gece Peygamber (A.S.) melekleri görmüyor. Diğer bir gece yine melekler

geliyorlar. Peygamber'in (A.S.) ise kalbi (onları) görüyor, gözleri uyuyor. Çünkü O'nun kalbi uyumaz. Zaten peygamberler hep öyledirler: Gözleri uyur, ama kalpleri uyumaz. Melekler ikinci gece O'nunla hiç konuşmadan kendisini alıp Zemzem Kuyusu'nun yanına götürüyorlar. Onlardan Cibrîl, ilgilenerek Peygamber (A.S.) Efendimiz'in göğsünü yarıyor, içini boşaltıp kendi eliyle Zemzem dökerek yıkayıp iyice temizliyor. Sonra altından bir leğen ve içinde altından bir tas getiriyor ki, bu kaplarda imân ve hikmet bulunuyordu. Onu Peygamberin (A.S.), boyun damarlarına ulaşıncaya kadar (kalbine) boşaltıyor. Göğsünü kapattıktan sonra O'nu alıp Dünya Seması'na yükseltiyor. Göğün kapılarından birini çalıyor. Gök ehli, «kimdir o?» diye sesleniyorlar. «Ben Cebrâil'im..» diyor. «Yanındaki kim?» diye soruyorlar. O da : «Muhammed'dir..» diyor. Gök ehli: «O, peygamber olarak gönderildi mi?» diye soruyorlar. Cibrîl de: «Evet...» diyor. Gök ehli : «O'na merhaba ve hoş geldi diyoruz» söyleyerek birbirlerini müjdeliyorlar. Çünkü göklerin, Allah'ın Muhammed (A.S.) ile yeryüzünde neyi irâde ettiğini, kendilerine bildirmedikçe bilemezler.

Birinci gökte Âdem (A.S.) ile buluşuyorlar. Cibrîl, «bu senin baban Âdem'dir» diyor. Peygamberimiz (A.S.) Âdem'e selâm veriyor. O da O'nun selâmını alıp cevaplıyor ve «evlâdıma merhaba, hoş geldin. Ne güzel evlâtsın sen!» diyor.

Bu arada Peygamberimiz (A.S.) gökte akmakta olan iki ırmak görüyor ve «bunlar nedir ya Cibrîl!?» diye soruyor. O da, «Nil ile Fırat'ın aslı (maddesi veya benzeri) dir» diyor. Böylece gökte bir süre yol aldıktan sonra üzerinde inci ve zebercedden bir saray bulunan başka bir ırmağa rastlıyor. Eliyle ırmağa dokununca, onun çok güzel misk kokulu bir ırmak olduğunu görüyor. «Bu nedir ya Cibrîl!?» diye soruyor. O da: «Rabbının sana hazırladığı Kevser'dir» diyor.

Sonra Melek Cebrâil, Peygamberimizle (A.S.) beraber ikinci göğe yükseliyorlar. Birinci gökteki melekler gibi, onlar da, «bu kim?» diye soruyorlar. «Ben Cibrîl'im!» diyor. Onlar: «Beraberindeki kim?» diye soruyorlar. «Muhammed'dir...» diyor. Onlar: «O, peygamber olarak gönderildi mi?» diye soruyorlar. Cebrâil, «Evet gönderildi» diyor. Melekler: «Ona merhaba, hoş geldin» diyorlar. Sonra üçüncü göğe yükseliyorlar. Orada da, birinci ve ikinci göklerdeki sorular soruluyor. Sonra dördüncü göğe yükseliyorlar. Aynı sorular orada da soruluyor. Sonra beşinci göğe yükseliyorlar. Orada da benzeri şeyler soruluyor ve altıncı göğe yükseliyorlar. Orada da aynı şeyler soruluyor. Sonra yedinci göğe yükseliyorlar. Orada da benzeri şeyler soruluyor.

Her gökte peygamberlerden birkaç tanesi bulunuyor ki, peygamberi-

miz (A.S.) onları bir bir isimleriyle andı. Onlardan İdris e ikinci gökte, Harun'a dördüncü gökte, bir diğerine -ki ismini hatırlıyamadım- beşinci gökte rastlıyor. İbrahim'e ise altıncı gökte, Musa'ya yedinci gökte rastlıyor. Bu da Musa'nın ilâhî kelâmla üstün tutulmasının belirtisidir. Nitekim vaktiyle Musa, «Rabbım! Bir başkasını benim üzerime yükselteceğini sanmıyorum» demişti.

Sonra Melek Cibrîl, Peygamberimizle (A.S.) beraber yedinci göğün üstüne yükseliyorlar ki, oraları Allah'tan başkası bilmez. Tâ ki, Sidretü'l-Münteha'ya geliyorlar. Cebbar olan Rabbü'l-İzzet (rahmetiyle) yaklaşıyor ve (kudretini, azametini) sarkıtıyor. Öyle ki iki yay, ya da daha az bir mesafe kalıyor.

Allah, Peygamberimize (A.S.) bu makamda vahyettiğini vahyediyor ve bu arada Peygamberimizin ümmetine bir gün, bir gecede (kılınmak üzere) elli vakit namaz farz kılıyor. Peygamberimiz (A.S.) oradan inerken Musa ile karşılaşıyor -ki ben Musa olduğunu sanıyorum-, Musa: «Ya Muhammed! Rabbın sana ne gibi ahidde bulundu?» diye soruyor. O da: «Bir gün, bir gecede elli vakit namaz...» diye cevap veriyor. Bunun üzerine Musa: «Ümmetinin buna gücü yetmez. Dön de Rabbından hafifletmesini iste!» diyor. Peygamber (A.S.) Melek Cebrâil'e dönüp işâretini bekliyor. O da: «Evet, dilersen Rabbına yüksel» diyor. Peygamber (A.S.) bulunduğu yerde: «Ya Rabbî! Bunu hafiflet. Çünkü ümmetimin buna gücü yetmez» diyor. Allah on vakit kaldırıyor. Sonra Peygamberimiz (A.S.), Musa'ya dönüyor -ki Musa olduğunu sanıyorum-. Derken gide gele bu namazı beş vakte düşürüyor. Musa yine: «Ya Muhammed! Vallahi bundan daha az bir namazı İsrâiloğulları'na teklîf ettim, gevşeklik ve zaaf göstererek terkettiler. Oysa senin ümmetin beden, kalp, göz ve kulak bakımından daha kudretli değildirler. Rabbına dön de bunun hafifletilmesini iste» diyor. Peygamberimiz (A.S.) yine Cibrîl'e dönüp işâretini bekliyor. Cibrîl bunu uygun karşılıyor ve Peygamberimiz (A.S.) tekrar durumu Rabbına arzediyor: «Ya Rabbî! Ümmetimin bedenleri, kalpleri, gözleri ve kulakları daha kuvvetli değildirler. Beş namazı hafiflet» diye istekte bulunuyor. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak :

— Ya Muhammed! diye sesleniyor. O da :

— Buyur Rabbım! Emrine hazır bekliyorum, diyor. Allah :

— Artık söz benim yanımda değişmez. Bu, Ümmü'l-Kitap'ta farz kılındığı gibidir. Her iyilik on misliyle karşılık görür. Namaz, Ümmü'l-Kitap'ta elli (vakit)dir ve beş (vakit) namaz olarak sana farz kılınmıştır.

Peygamber (A.S.), Musa'ya (A.S.) döndüğünde, Musa (A.S.) soruyor:

— Ne yaptın, ya Muhammed!? O da :

— Rabbım hafifletti: «Her iyilik on misliyle karşılık görür» buyurdu, diye cevap veriyor. Musa (A.S.) ona :

— Ben bu konuda daha azıyla İsrâiloğulları'nı denedim, yapamadılar, terkettiler. Sen Rabbına dön de hafifletilmesini dile, diyerek öneride bulunuyor. Peygamberimiz (A.S.) ona şöyle diyor :

— Ya Musa! And olsun ki, Rabbımdan utandım. Artık bu hususta istekte bulunamam. Musa (A.S.) :

— Öyle ise, Allah'ın ismiyle yeryüzüne in! diyor. Peygamberimiz de (A.S.) o halden sıyrılıp kendine gelince, kendini Mescidü'l-Haram'da buluyor.» (1)

Aynı olayı Ahmed b. Hanbel yine Enes b. Mâlik (R.A.)den şöyle naklediyor :

«Bana Burak getirildi. Beyaz bir hayvandı; merkepten biraz büyük, katırdan biraz küçük idi. Ön ayağını (adımını) gözünün görebildiği mesafenin sonuna kadar atıyordu. Ona bindim, Beytü'l-Makdis'e vardım. Peygamberlerin kendi bineklerini bağladıkları halkaya bağladım. İçeri girip iki rekât namaz kıldıktan sonra dışarı çıktım. Cebrâil, birinde şarap, diğerinde süt dolu iki kap sundu. Ben sütü seçtim. Cebrâil bana: «Fıtratı seçtin» dedikten sonra benimle birlikte Dünya göğüne yükseldi. Kapının açılmasını istedi. «Kimsin?» denildi. O da «Cibrîl'im» dedi. «Yanındaki kim?» denildi. «Muhammed'dir» dedi. Bunun üzerine : «Ona peygamberlik gönderildi mi?» denildi. O da: «Evet gönderildi» diye cevap verdi. Kapı açıldı. Âdem (A.S.) ile karşılaştım. Bana «merhaba!» dedi ve hayır ile duâda bulundu. Sonra ikinci göğe yükseldik. Aynı sorular ve cevaplar orada da tekrarlandı. Kapı açıldı. İki teyze oğlu Yahya ve İsa Peygamberlerle karşılaştım. İkisi de bana «merhaba!» deyip hayırlı duâda bulundular. Sonra üçüncü göğe yükseldik. Aynı sorular soruldu, cevaplar verildi. Kapı açıldı. Yusuf Peygamberle karşılaştım. Güzelliğin yarısı ona verilmiştir. Bana «merhaba!» dedi ve hayır ile duâda bulundu. Sonra dördüncü göğe yükseldik. Yine aynı sorular soruldu, cevaplar verildi. Kapı açıldı. İdris Peygamberle karşılaştım. O da bana «merhaba!» dedi ve hayır ile duâ etti. Sonra beşinci göğe yükseldik. Aynı sorular soruldu ve cevaplar verildi. Kapı açıldı. Harun Peygamberle karşılaştım. O da bana «merhaba!» dedi ve hayır ile duâda bulundu. Sonra altıncı göğe yükseldik. Aynı sorular soruldu, cevaplar verildi. Kapı açıldı. Orada Musa Peygamberle karşılaştım.

(1) Buharî/Kitabu't-Tevhid: Enes b. Mâlik (R.A.)den

O da bana «merhaba!» dedi ve hayır ile duâda bulundu. Sonra yedinci göğe yükseldik. Kapıda aynı sorular soruldu ve cevaplar verildi. Kapı açıldı. İbrahim Peygamberle karşılaştım; sırtını Beytü'l-Ma'mur'a dayamış duruyordu. Her gün yetmiş bin melek oraya giriyor, ama bir daha dönmüyorlardı. Sonra Sidretü'l-Münteha'ya yükseldik. Bu(radaki) ağacın yaprakları fil kulağına, meyvaları da dağın tepesine (veya asma altına konulan payendeye) benziyordu. İlâhî emirlerden (onun tecellilerinden, o meyvalar) yere düşecek gibi oluyor ve rengi değişiyordu. Allah'ın hiçbir kulu onun (ağacın ve meyvasının) güzelliğini anlatamaz. Cenâb-ı Hak, bana vahyettiğini etti ve üzerime elli vakit namaz farz kıldı.»

Yukarıdaki hadîste belirtildiği gibi, Peygamberimizin (A.S.), Musa (A.S.) ile görüşüp hafifletilmesi hususundaki dileği anlatılarak konuya devam edilir. (1)

Buna yakın bir üçüncü rivâyeti ise, Müslim, Şeybar b. Ferûh tarikıyla nakletmiştir.

Beyhakî diyor ki : «Hadîslerin sıyakından, Mi'rac olayının İsrâ Gecesi meydana geldiği anlaşılıyor. Şüphesiz ki, en doğru tesbit de budur. Çünkü İsrâ olayı, Mescidü'l-Haram'dan Beytü'l-Makdis'e kadar cereyan etmiştir. Oradan göklere ve ötesine yükselmek ise, Mi'rac olayıdır.»

Ahmed b. Hanbel'in Abdurrezzak tarikıyla yaptığı rivâyete göre, Peygamber (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

«İsrâ gecesi, Burak'ı eyerlenmiş bir halde bana getirdiler. Ağzına gem vurulmuştu. Sırtına binilmek istenince zorluk çıkarıyordu. Bunun üzerine Cibrîl ona : «Seni bu harekete iten nedir? Allah'a and olsun ki, sana Muhammed'den -Allah yanında- daha iyi ve kadri yüce bir kimse binmemiştir.» Deyince, Burak terledi.» (2)

Mi'rac olayında temsilî gerçekler :

«Rabbım beni Mi'rac olayı ile yukarılara yükseltince, tırnakları bakırdan bir topluluğa rastladım. Tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayıp tahrîş ediyorlardı. Cebrâil'e, «bunlar kimlerdir?» diye sordum. «Bunlar insanların etlerini yiyen ve onların namusuna tecavüz edenlerdir» diye cevap verdi.» (3)

---

(1) Müsned-i Ahmed: Enes b. Mâlik (R.A.)den

(2) Ahmed: 1/221, 257, 309, 310, 374, 387- 2/282, 512 - 3/161, 164- 4/208, 378- 5/59

(3) Ahmed : 3/81

Buharî'nin Ebû Zer (R.A.) hadîsinden naklen yaptığı rivâyette deniliyor ki :

«Mekke'de bulunduğum bir sırada evimin damı yarıldı ve Cibrîl indi. Göğsümü yardı, zemzem suyu ile yıkadıktan sonra içi, hikmet ve imân dolu altından bir leğen getirdi, göğsüme boşalttı. Göğsümü kapadıktan sonra elimden tutup Dünya göğüne yükseldik. Göğün kapısına geldiğimizde, Cebrâil, gök bekçisine: «Kapıyı aç!» dedi. «Kimsin?» diye sorunca, «Cibrîl'im» dedi. «Beraberinde kim var?» dedi. O da : «Muhammed (A.S.)...» diye cevap verdi. «Ona peygamberlik gönderildi mi?» diye sordu. O da : «Evet...» dedi. Kapı açılıp Dünya göğünde ilerlerken, oturan bir adamla karşılaştık, sağında bir karartı, solunda da bir karartı vardı. Sağına bakınca tebessüm ediyor; soluna bakınca ağlıyordu. Beni görünce: «Sâlih evlâda, hayırlı peygambere merhaba!» dedi. Cibrîl'e: «Bu adam kim?» diye sorduğumda, «Âdem Peygamberdir. Sağındaki ve solundaki karartılar, onun zürriyetinin zerreleridir. Sağındakiler Cennet, solundakiler Cehennem ehlidirler.» dedi.» (1)

Hadîsin geriye kalan kısmı, yukarıda naklettiğimiz diğer iki hadîsteki kısımlar gibidir.

PEYGAMBERİMİZ (A.S.) Mİ'RAC GECESİ RABBINI GÖRDÜ MÜ?

Tabiînden Abdullah b. Şakik diyor ki : Râvî Ebû Zerr'e (R.A.) dedim ki : «Peygamber (A.S.) Efendimizi görmüş olsaydım, herhalde O'ndan bir şey sorardım.» Ebû Zer (R.A.) : «Ne sorardın?» deyince, «Rabbını gördün mü?» diye sorardım» dedim. Bunun üzerine Ebû Zer (R.A.) şu cevabı verdi : «Bu hususu ben Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den sordum. Buyurdu ki: **«Şüphesiz Rabbımı bir nur olarak gördüm; artık O'nu nasıl görebilirim!» (2)**

KUREYŞLİ'LERİN PEYGAMBERİ (A.S.) YALANLAMASI

Resûlüllah (A.S.) buyurdu :

«Beytü'l-Makdis'e gecenin az bir bölümünde yolculuk yaptığımı duyan Kureyş Kabilesi beni yalanladılar. Bunun üzerine Hicir'de ayağa kalk-

---

(1) Buharî/salât: 1, hac : 76, enbiyâ: 5- Müslim/imân: 263- Ahmed: 5/122, 143

(2) Müslim/imân : 291, 292 - İbn Mâce/zühd: 32 - Ahmed: 2/84-4/5

tım. Allah, Beytü'l-Makdis'i getirip önüme koydu. Ona bakarak oradaki alâmetleri bir bir onlara haber verdim.» (1)

Mekkeli'lerin bu olayı garip sayıp reddetmesi :

Olayın cereyan ettiğine dair haber halk arasında duyulunca, Mekkeli'lerden bazı önemli kişiler soluğu Ebû Bekir Sıddîk'ın (R.A.) yanında aldılar ve : «Ya Ebâ Bekir! Arkadaşın Muhammed hakkında ne dersin? O bir gece içinde Beytü'l-Makdis'e gidip geldiğini iddia ediyormuş!» Ebû Bekir (R.A.) onlara: «Bunu Hz. Muhammed mi (A.S.) söyledi?» diye sordu. Onlar da : «Evet, o dedi» diye cevap verdiklerinde; Ebû Bekir (R.A.) : «Eğer O söylemişse, mutlaka doğrudur ve ben de şehadet ederim..» diyerek Peygamber'e olan inancının şüphe götürmez olduğunu ortaya koydu. «Nasıl olur?» diyerek şaşkınlık gösterenlere: «O, bundan fazlasını da söylese yine de Onu gök haberlerinden dolayı tasdîk ederim!» diye cevap verdi. (2)

Peygamber'e (A.S.) verilen hediyeler:

Sahîh rivâyetlere göre: Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e üç büyük hediye verilmiştir:

1— Bakara Sûresinin son kısmı,

2— Beş vakit namaz,

3— Allah'a ortak koşmadıkları halde büyük günah işleyen mü'minlerin bağışlanacağı müjdesi.. (Kul hakkı müstesnâ).

Şunu da belirtelim ki, İsrâ ve Mi'rac olayları hakkında sahîh ve zayıf birçok rivâyetler ve farklı tesbitler vardır. Biz sadece teberrüken onlardan sahîh gördüklerimizden bir kısmını nakletmekle yetindik.

İSRÂ VE Mİ'RÂC OLAYI BİZE NELERİ ÖĞRETİYOR?

Hicretten bir veya bir buçuk yıl kadar önce Peygamber (A.S.) Efendimizin hayatında meydana gelen bu çok önemli olay, birtakım gerçeklere bizi irşat etmekte ve İslâm'ın geleceğini haber vermektedir. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1— İslâm'ı saran tehlike çemberinin hız ve tesirini kaybetmek üzere olduğunu; inkârcı azgınların sonunun yaklaştığını haber veriyor.

2— Hakkın emekliyerek de olsa, bâtıldan önce hedefine ve amacına

(1) Beyhakî : Saîd b. Müseyyeb'den
(2) Lübabu't-te'vîl: 3/151

kavuşacağının muıdesini yansıtıyor.

3— İslâm'ın çok geçmeden yüceleceği, kıtalar üzerine yayılacağı; aynı zamanda Kudüs'ün fethedileceğini ilhâm ediyor.

4— Mevcut semavî dinlerin artık yürürlükten kaldırıldığının kesin hatları çiziliyor. Gelip geçen bütün peygamberlerin, Hz. Muhammed'i (A.S.) önder ve imam kabul ettiklerinin misalini, Beytü'l-Makdis'te sergiliyor.

5— Burak adlı ilâhî aracın her adımını gözünün ulaşabildiği en uzak noktaya atmasıyla, İslâm'ın sür'atle gelişeceğine işâret ediliyor. İslâm mücahitlerinin «Allahu Ekber» sesleriyle akıllara durgunluk verecek bir hızla yeryüzüne yayılacaklarını bildiriyor.

6— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Burak'ı Beytü'l-Makdis'in kapısının önündeki halkaya bağlaması, son peygamberin her şeyi sağlam esaslara bağladığını ve bir gün İslâm mücahitlerinin savaş atlarını bu halkaya bağlayıp Beytü'l-Makdis'te cemaat halinde namaz kılacaklarını gönüllere rahmet havası içinde işliyor.

7— İlâhî emrin tecellilerinin göz alıcı renkleriyle işlenmiş Sidretü'l-Münteha'ya çıkılması, oradaki güzelliği anlatmanın mümkün olmadığına dikkatlerin çekilmesi, İslâm'ın kuracağı medeniyetin ve getirdiği sistemin çok yüceleceğine, girdiği yerde rahmet ve cennet havası oluşturacağına milletlerin bu medeniyetten yararlanarak derin uykudan uyanacaklarına işaret yollu atıflarda bulunuyor.

8— Resûlüllah'ın (A.S.) gökleri bir bir aşması, her gökte saygı ile karşılanıp itibar görmesi, sesinin yedi iklimde duyulacağının bir başka remzi oluyor.

9— Melek Cebrâil'in refakati, Hz. Muhammed'in (A.S.) kutsî âlemden kendisine gönderilen büyük bir kudrete mazhar olduğunu; küfrün, azgınlığın ve bâtılın her çağda bu kudretin karşısında çökeceğini gönüllere işliyor.

10— Beş vakit namazın, Allah'ın insanlığa -imân ve Kur'ân'dan sonra- verdiği en büyük hediyesi ve değişmeyen emaneti olduğunu ve insanlığın ancak bu ibâdetle huzur ve güvene kavuşabileceğini insan idrakine sunuyor.

11— Bakara sûresinin son iki âyetinin ikinci bir hediye olarak verilmesi, İslâm'ın zorluk, meşakkat, sıkıntı ve üzüntü dini olmadığını; insanlığa ruh ve beden âfiyetini, rahmet ve hidâyeti getiren Allah'ın son mesajı bulunduğunu gönüllere işliyor.

12— Allah'a ortak koşmayan mü'minlerin hediyesi ise, Allah'ın insanlara, özellikle mü'minlere olan geniş rahmet ve mağfiretini; rahmetinin her zaman gazabının önüne geçtiğini yansıtıyor.

İSRÂ VE Mİ'RÂC

İsrâ : Gece yolculuğu yaptırmaktır. Bu bölüm, Peygamber'in (A.S.) Mescid-i Haram'dan Beytü'l-Makdis'e kadar olan gece yolculuğunu belirtir ki bu, ilgili âyetle sâbit olmuştur. O bakımdan inkârı küfrü gerektirir. (1)

Mi'rac : Sözlükte, merdiven anlamına gelir. Terim olarak, İsrâ gecesi Hz. Peygamber (A.S.) Efendimiz'in Beytü'l-Makdis'ten Melek Cebrâil'in eşliğinde madde âleminin son sınırı olan Sidretü'l-Münteha'ya, oradan da mâna âlemine yükselmesi ve esrar perdelerinin kaldırılarak en kutsal huzura kabul edilmesidir. Bu olay da sahîh hadîslerle sâbit olmuştur.

İSRÂ OLAYI HAKKINDA GÖRÜŞ VE TESBİTLER

a) İsrâ olayı, Mescid-i Haram'dan başlayıp Beytü'l-Makdis'e kadar süren ve gecenin çok kısa bir parçasında gerçekleşen bir yolculuktur.

b) Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, -bir rivâyete göre- Mekke'de amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmu Hâni'in evinde bulunduğu bir sırada, Melek Cibrîl gelip emredilenleri yerine getirdikten sonra Peygamberimizi (A.S.) yanına alıp Beytü'l-Makdis'e hareket etmişlerdir. Tabii bu yolculuk, ışık hızının da ötesinde büyük ruhun sağladığı bir hızla gerçekleşmiştir.

c) İlim adamlarımızın çoğuna göre : Hicretten bir yıl önce, diğer bir kısmına göre, bir buçuk yıl önce, Rebiulevvel ayının on yedinci gecesi veya Recep ayının yirmi yedinci gecesi meydana gelmiştir. Allah daha iyisini bilir.

İSRÂ VE Mİ'RAC OLAYLARI RUHEN Mİ GERÇEKLEŞMİŞTİR?

Bu konuda farklı görüşler, rivâyetler ve yorumlar söz konusudur. Hepsini tefsîrimize nakletmekte fazla bir yarar görmüyoruz. Çünkü peygamberlerin içyüzünü, ruhlarındaki seyyaliyet ve kudreti; Melek Cebrâil'in nasıl

---

(1) Kudüs'ün eski adı İliya, Urişalim'dir. Araplar el-Kuds derler. Eski kaynaklarda Beytü'l-Makdis olarak geçer. Buna Beytü'l-Mukaddes de denilir. Bu ad, İbranice «Bethammikdaş» kelimesinin karşılığı olan «mâbet» (Süleyman Mâbedi) anlamına gelir.

büyük bir ruh olduğunu bilmeden bu konuda yorumlarda bulunmak bizi olumlu sonuca götürmez.

Önce şunu belirtelim ki, peygamberleri (salât ve selâm hepsine olsun) diğer insanlardan ayıran birtakım özellikleri vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz :

1— Ruhları, dünyaya gelmeden önce ruhlar âleminde edindikleri bilgilerle donatılarak bedenlerine indirilmiştir.

2— Ruhları, kudsî âlemle temas halindedirler.

3— Ruhları ve bedenleri meleklerin nuraniyet havasını teneffüs edecek ledünnî kudrete sahiptirler.

4— Bedenleri ruhlarına tabidir; ruhları bedenlerinin uydusu değildir.

5— Melek Cebrâil'in büyük bir ruhî güçle onlara yaklaşmasıyla ruhları geniş çapta faal duruma geçerek kendilerine ayrı bir kudret bahşetmiştir.

Melek Cebrâil'e gelince : Az önce de belirttiğimiz gibi, o en büyük ruhtur. Bu ruh muazzam bir hayat ve enerji kaynağıdır. Dokunduğu yerde hayat ve kudret başlar. Son derece nuranîdir. Peygamberlerin kalplerine vahyi bu nur ile ilka eder ve kalbe inen bu nur, ruha üstün bir kudret verir ve sırası gelince bedenin ruhlaşmasına imkân tanır.

Gerçek bu olunca, gerek ilâhî vahiy indiğinde, gerekse Melek Cebrâil geldiğinde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in bedeni kendi faaliyetlerini durdurup bütünüyle ruha tabi olur ve dünyadan ilgisi kesilmiş bulunurdu.

Nitekim O bu inceliğe işâretle şöyle buyurmuştur:

«Ben sizin gibi değilim. Allah beni yedirir ve içirir.» (1)

Bu hadîsten de anlıyoruz ki, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in bedeni bir bakıma ruhuna dönüşünce, maddi ihtiyaçlar ortadan kalkıyor ve ruhun yüce âlemden aldığı manevî gıda yeterli oluyor.

O halde İsrâ ve Mi'rac olayı hem ruhen, hem de bedenen meydana gelmiştir. Bir de büyük ruh olan Melek Cebrâil'in Peygamberimize eşlik etmesini düşünürsek, yüce ruhların nasıl bir araya gelip zaman ve mekân kavramlarını aştıklarını anlamakta gecikmeyiz.

İsa Peygamberin de göğe yükselme olayı böyle olmuş; İbrahim Pey-

---

(1) Buharî/savm: 49, 50, i'tisam: 5, temenni: 9- Ahmed: 2/23, 231. 3/124. 170 - 4/314. 315- 5/364- 6, 126, 242, 258

gamber, ateşe atılırken maddî yapısı ruhî yapısına dönüşmüş ve o sebeple ateş ruhu yakamamıştır ki, bütün bunlar zahirî sebep ve illet kanunlarının iptal edildiğine, ruhî sebeplerin nâzım rol oynadığına ve sonuç olarak mu'cizelerin gerçekleştiğine delâlet etmektedirler.

Allah'ın, sözünü ettiğimiz olayların gerçekleşmesiyle ilgili kudreti tecelli edince, Hz. Muhammed'in (A.S.) bedeni bütünüyle ruhuna dönüşmüş; ateş İbrahim Peygamber'in vücuduna tesir edememiş; İsa Peygamber de ruhlaşıp maddî kayıtlardan sıyrılınca, öldürmek için evi kuşatanlar onu göremez olmuşlardır.

Mİ'RAC OLAYI RÜYA OLABİLİR Mİ?

Böylesine fevkalâde bir olay rüya yoluyla meydana gelmiş olsaydı, bunda şaşılacak bir cihet söz konusu olmaz; Kureyş müşrikleri onu yalan sayma ihtiyacını bile duymazlardı. Zira Resûlüllah (A.S.) Efendimizin sık sık «rüyamda Cennet bana gösterildi, Cennet ile Cehennem bana arzolundu..» şeklinde gördüklerini arkadaşlarına anlatması, Mi'rac olayı hakkında cereyan eden itiraz ve yalanlamaya hiçbir zaman maruz kalmamış ve kimse bunu reddetmeyi düşünmemiştir. Çünkü rüyada o gibi olağanüstü olaylar görülebilir.

O halde İsrâ ve Mi'rac'ın uyanık halde hem ruhen, hem de bedenen gerçekleştiği muhakkaktır.

Ayette « a b d » tabiri bilhassa her türlü ihtimali ortadan kaldırmakta, Peygamber'in (A.S.) sözü edilen olayı her iki yapısıyla birlikte yaşadığı ifade edilmektedir. Çünkü « a b d » , ruhla bedenin tamamına delâlet eden bir kelimedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, İsrâ olayı ve hikmeti açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Musa Peygamber'e, İsrâil oğullarına doğru yolu gösterecek, dünya hayatlarını düzene sokup âhiretlerini de kazanmalarını sağlayacak semâvî kitap verildiği konu ediliyor. Böylece İsrâil oğulları'na Allah'ın geniş lûtufta bulunduğuna işâretle, hem Mekkeli putperestler uyarılıyor, hem de mü'minlerin kendilerine indirilen kitap ile amel etmeleri ve son peygambere dosdoğru uymaları hatırlatılıyor. Aksi halde İsrail oğulları'nın uğratıldığı hüsranın bir benzerine maruz kalabileceklerine işâret edilerek kendilerine verilen en büyük nîmetin kadr-ü kıymetini bilip korumaları isteniliyor.

——oOo——

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ
أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ
إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ
لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَاءَ
وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا
خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ
عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾
إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ
وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ
كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾
عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ
حَصِيرًا ﴿٨﴾

M E Â L İ :

2— Musâ'ya da kitap verdik ve «benden başkasını vekîl edinmeyin» diye onu İsrâil oğulları için doğru yolu gösteren bir rehber kıldık.

3— Ey Nûh ile beraber (gemiye) yüklediğimiz kimselerin soyundan

olanlar! (Nûh'un sabrını taşıyın); şüphesiz ki, Nûh çok şükreden bir kul idi.

4— İsrâil oğulları'na kitapta şunu hükmettik: Şanıma and olsun ki, yeryüzünde iki defa fesât çıkaracaksınız ve elbette gururlanıp büyük bir serkeşlik göstereceksiniz.

5— Onlardan birincisinin va'desi (mukadder vakti) gelince üzerinize çok güçlü (savaşçı) kullarımızı gönderdik, yurtları(nızın) arasına kadar sokulup (her tarafı didik dik edip) araştırdılar. Bu, yerine getirilmiş bir va'd idi ki (gerçekleşti).

6— Sonra onlara karşı size tekrar üstünlük verdik; size mallarla, oğullarla yardımda bulunduk ve topluluğunuzu çoğalttık.

7— İyilik ederseniz, kendinize iyilik yapmış olursunuz; kötülük işlerseniz, onu da kendi aleyhinize (işlemiş olursunuz). Diğer ikinci fesâdın vakti gelince, yüzlerinizi karartıp kötüleştirenleri, ilk defa girdikleri gibi Mescid'e girmeleri; alt-üst ettiklerini büsbütün mahv-u perişan etmeleri için (üstünüze yeni güçlü düşmanları göndereceğiz).

8— Ola ki Rabbiniz size merhamet eder. Eğer dönerseniz, biz de döneriz. Cehennemi de kâfirlere zindan kıldık.

Mİ'RAC OLAYI VE MUSA (A.S.)

İlk bakışta bu iki olay veya konu arasında bir bağlantı olmadığı sanılırsa da, gerçek öyle değildir. Zira İsrâ ve Mi'rac olayı, dört yönden Musa Peygamber (A.S.) ve dolayısıyla İsrâil oğulları'yla ilgilidir. Şöyle ki:

1— Sık sık belirttiğimiz gibi, Tevrat'ın ilk indirilen nushası zamanla tahribata uğramış ve o yüzden ilâhî hükümlerin bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da değişikliğe mâruz kalmıştır. İsrâil oğulları, Allah'a kesin söz verdikleri halde ahde vefa göstermeyip Tevrat ile amel etmemeğe başlamışlardı. O yüzden âhireti unutup kendilerini olduğu gibi dünyalığa vermişler ve maddeyi amaç seçtikleri için de ara yerde ahlâk ve fazîletten ne varsa çiğneyip geçmişlerdi. O yüzden üzerlerine zillet ve meskenet inmiş, saltanatlarını kaybedip başka milletlerin idaresinde uzun yıllar yaşama şanssızlığına uğratılmışlardı.

Kur'ân ilgili âyetlerle hem onların geçmişinin bir özetini veriyor, hem ondaki değişiklikleri düzeltip doğru yolu gösteriyor, hem de Tevrat'ın artık yürürlükten kaldırıldığına işâret ediyor. Mi'rac ve İsrâ olayı ile de İslâmiyetin son din olarak Kudüs dahil, birçok ülkelere yayılacağını dolaylı

şekilde anlatarak iki olay arasındaki ilgiyi yansıtıyor.

2— Kutsal mâbed Mescid-i Aksa'nın çok sürmeden Müslümanların eline geçeceğini ve İsrâil oğullarınca terkedilen namaz ibâdetini, sözü edilen mâbette mü'minlerin saf bağlayıp kılacakları haber veriliyor.

3— Musa Peygamber'in Tûr dağında ilâhî tecellinin nuruna bile bakmaya güç getiremediği, ama Hz. Muhammed'in (A.S.) madde âlemini aşıp ilâhî cemalin tecellilerine mazhar kılındığı, böylece hiçbir peygambere açılmayan mânevî kapıların Ona açıldığı, hiçbir varlığın aşamadığı yüce makamlara çıkarıldığı belirtilerek peygamberliğin Muhammed (A.S.) ile mühürlendiği ilhâm ediliyor.

4— Kitap Ehli kabul edilen Yahudîlerin, -hayli değişikliklere uğratılmasına rağmen- Tevrat'ta geleceği haber verilen son peygambere imân etmelerinin lüzumu üzerinde duruluyor.

Böylece İsrâ ve Mi'rac olayıyla Musa Peygamber (A.S.) arasındaki ilgi ve irtibatın bir bölümü anlatılmış oluyor.

NUH PEYGAMBERLE BİRLİKTE GEMİYE BİNENLERİN SOYU

(ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا) **«Ey Nûh ile beraber (gemiye) yüklediğimiz kimselerin soyundan olanlar! (Nûh'un sabrını taşıyın); şüphesiz ki Nuh, çok şükreden bir kul idi.»**

Âyetin açık anlatımından, İsrâiloğulları'nın, Nuh Peygamber'in (A.S.) gemisine binen mü'minlerin soyundan geldikleri anlaşılıyor. Böylece Nûh tufanının geniş bir bölgeyi içine aldığı ve canlı namına ne varsa hepsini yok ettiği ortaya çıkıyor. Gemiye alınan mü'minlerin zamanla çoğalıp bölgenin tamamına yayıldıkları ve İsrâil oğulları'nın da onların soyundan üreyip çoğaldıkları kesinlik kazanıyor.

Nûh Peygamber'e (A.S.) gelince: O, tufandan önce de, sonra da Allah'a çokça şükreden bir kul olarak bize tanıtılmaktadır. İsrâil oğulları ise, refah günlerinde şükretmiyen, sıkıntı günlerinde bazan el açıp yalvarıp yakaran, bazan da gönderilen peygamberlere kafa tutan sert enseli bir millettir. O yüzden zaman zaman düşman istilâsına uğrayıp çok şeylerini kaybetmişlerdir.

Allah, onların bu tutumunu, sık sık ortaya çıkan nankörlüklerini kendi ilmiyle önceden tesbit edip hangi noktaya geleceklerini bilmiş ve Sünnetullahı gereği, onların hayatının portresini çizmiştir. Artık mukadder vakit gelince tesbit edilenler bir bir gerçekleşmiştir ve gerçekleşecektir.

Mi'rac olayıyla da kendilerine geniş lûtufta bulunulan Muhammed (A.S.) ümmetinin onlar gibi, refah günlerinde Hakk'ı unutmalarının kendilerine hiç bir zaman hayır getirmiyeceğine işâret ediliyor. Hür ve müstakil yaşayabilmeleri için kendilerine emanet olarak verilen Kur'ân ve İslâm nîmetinin kadrini bilip şükretmelerinin gereği hatırlatılıyor.

İKİ DEFA FESAT ÇIKARACAKLARI HABER VERİLİYOR

(وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا) **«İsrâil oğulları'na kitapta şunu hükmettik: Şanıma and olsun ki, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve elbette gururlanıp büyük bir serkeşlik göstereceksiniz.»**

Bilindiği gibi, Dâvud Peygamber aynı zamanda güçlü bir hükümdardı da. Câlut'u öldürdükten sonra Kudüs'ü ele geçirdi ve orayı kendine başkent yaptı. (M.Ö. X. yy.)

Oğlu Süleyman Peygamber'in (A.S.) krallığı dönemi ise, Yahudîlerin altın çağı sayılır. Süleyman Peygamber, Tevrat'ın yazılı bulunduğu Levhaları korumak için Yehova Tapınağı'nı yaptırmıştır. Bu da onun Tevrat'a ne kadar bağlı bulunduğunun ayrı bir belgesidir. O çağda Rum kralı Hirman'ın da bu tapınak için bol miktarda sedir ağacı kerestesi göndererek yardımda bulunduğu rivâyetler arasında geçer.

M.Ö. 587'de Nabukodonosor kumandasındaki Babillilerin istilâsı başladı. Üçyüz yıl korunan Beytü'l-Makdis, gelen bu güçlü ordu tarafından yerle bir edildi. İsrâil oğulları zelil ve perişan durumda uzun bir esaret dönemi yaşamaya başladılar.

Sonra Cenâb-ı Hak onların pişmanlık ve tevbesini kabul ederek Akamanışlar kralı Keyhusrev'i imdatlarına sevkediyor. Böylece bu kral, İsrâil oğulları'nın esaret zincirlerini kırıp onları kurtarıyor. M.Ö. 538'de Yahudiler tekrar Kudüs'e dönme imkânını bulmuş oluyorlar. 520-515 tarihleri arasında Mescid-i Aksa'yı eski plânına göre yeniden yapıyorlar.

İsrail oğulları yine faiz, haksızlık ve azgınlığa başlıyorlar. Geçmiş olayları unutur gibi oluyorlar. Allah'ın verdiği nîmete karşı nankörlükte hayli ileri gidiyorlar. Derken Allah'ın onlar aleyhine inecek hükmü yaklaşıyor.

Böylece çok geçmeden Selevkeia kralı Antiokhos Epiphanos tarafından istilâya uğruyorlar ve Kudüs tekrar yağmalanıp o güzelim bayındır şehir harabeye çevriliyor. (M.Ö. 168)

Sonra M.Ö. 63'de Romalı'lar Kudüs'ü ele geçirdiler. Üç aylık bir kuşatmadan sonra şehri istilâ ettiler. Mescid-i Aksa'ya girip duâ eden din adamlarını kılıçtan geçirdiler.

Ayrıca M.S. 70'de Titus kumandasındaki Romalı'ların ikinci istilâsı başladı. Mescid-i Aksa'yı yaktılar. Bazı önemli gördükleri kutsal emanetleri Roma'ya götürdüler.

Yahudiler M.S. 132'de tekrar Kudüs'ü ele geçirdilerse de, bu çok sürmedi. Romalılar güçlü bir orduyla Yahudileri yenilgiye uğratıp şehri yıktılar. Mescid-i Aksa'nın yerine Jupiter Capitolinus'un heykelini diktiler. Böylece Kur'ân daha çok iki büyük fesadın sebep olduğu istilâ ve tahribatlara parmak basıyor.

Sonra da, Tevrat'ın hükümlerine sırtlarını çeviren ve yeryüzünde fesat çıkaran Yahudilerin bu zikzaklı hayatlarına, Kudüs'ten çıkarılıp esaret hayatı yaşamalarına dikkatler çekiliyor ve Mi'rac olayından hemen sonra bu konuya geçilmekle, ileride Müslümanların da güçlü bir devlet kuracaklarına işâret ediliyor. Aynı zamanda Kur'ân ile amel etmelerinin lüzumu belirtiliyor ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmamaları tenbih ediliyor.

Nitekim Hz. İsa (A.S.) da bir zamanlar bu konuda yahudileri uyarmış ve gelecek olan tehlikeden kapalı da olsa haber vermişti. Matta İncil'inde deniliyor ki :

«Ey Yeruşalim (Kudüslüler)! Peygamberleri öldüren ve kendisine gönderilenleri taşlayan Yeruşalim! Tavuk, yavrularını kanatları altına nasıl toplarsa, ben de senin çocuklarını kaç kere öyle toplamak istedim ve siz istemediniz. İşte eviniz size ıssız bırakılacak.» (1)

BİR MİLLET VERDİĞİ SÖZDEN DÖNERSE, ALLAH DA HÜKMÜNÜ DEĞİŞTİRİR

(عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا) **«Olur ki Rabbınız size merhamet eder. Eğer dönerseniz, biz de döneriz..»**

Cenâb-ı Hak ilgili âyetle, cari olan sünnetini hatırlatıyor. Aşırı nankörlük, katı tutum, faizi mubah sayma ve insan haklarına el uzatma gibi günahlar bir milletin felâkete uğrayıp perişan olması için yeterli sebeplerden biridir. Yahudiler bu yüzden sık sık düşman istilâlarına uğrayıp yurtların-

(1) Matta İncil'i : 23/37, 38

dan çıkarılmışlardır. Sonra her defasında kendilerini düzeltip tevbe ve pişmanlık duygusu içinde Allah'a yönelmişler. Tevbeleri kabul edilip tekrar yurtlarına dönme mutluluğuna erişmişlerdir.

Allah onlara, değişmeyen ilâhî kanununu hatırlatıyor: Eski nankörlük ve azgınlığınıza dönerseniz, sünnetullah yine hükmünü yürütür; başka bir güç üzerinize gönderilerek perişan edilirsiniz!

Bu uyarı aynı zamanda inanan her milletedir de. Özellikle âyetin indiği devirde, devlet olma yoluna giren mü'minlere de tarihî bir ibret ve öğüt levhası özelliğini taşımaktadır. Yahudîlerin daha çok iki büyük fesat çıkarma ve aşırı nankörlüğü, onlara pek pahallıya mal olmuş, kısa fasılalarla düşman istilasından kurtulamamışlardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Mi'rac olayı ile Musa Peygamber'in doğru yola davet ettiği İsrail oğulları'nın tarih boyunca çizdikleri zikzaklı yol arasında birtakım uyarı mahiyetinde ilgilerin bulunduğuna işâret edildi. Allah'ın insanlara en büyük hediyesi olan hak dine arkasını döndüren Yahudilerin tarih boyunca zilletten zillete uğratıldıkları misal verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın indiği gibi korunduğuna işâretle, taşıdığı esas ve hükümlerle insanları en doğruya, en güzele ilettiği belirtiliyor. O bakımdan inanan milletlerin ayakta durabilmeleri için Kur'ân ile yaşamalarının söz konusu olduğuna dikkatler çekiliyor. Sonra da Kur'ân'ın bu yüceliğini idrâk edip imân temeli üzerinde salih amellerle gelişen mü'minler müjdeleniyor. Arkasından da olaylar karşısında sarsılmanın, aceleci olup şer ile duâ etmenin kimseye yarar sağlamıyacağı hatırlatılıyor.



إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْد۪ي لِلَّت۪ي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ
الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَب۪يرًاۙ ﴿٩﴾ وَاَنَّ
الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ
الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾

MEÂLİ:

9— Şüphesiz ki bu Kur'ân, en doğruya, en sağlama iletir. Güzel-yararlı amellerde bulunan mü'minlere büyük bir mükâfatı müjdeler.

10— Âhiret'e inanmayanlara elem verici bir azâbı hazırladığımızı bildirir.

11— İnsan hayra duâ eder gibi kötülüğe duâ eder; zaten insan çok acelecidir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (A.S.) Efendimiz, bir esiri Hz. Sevde'ye (R.A.) teslim edip ikinci güne kadar korumasını tenbih etmişti. Akşam olunca esir inlemeye başladı. Hz. Sevde (R.A.), bunun sebebini sorunca, esir şu cevabı verdi: «Ellerimi çok sıkı bağladıkları için fena halde acıyor.» Hz. Sevde'nin merhamet duygusu harekete geçti ve esirin elinin bağını biraz gevşetiverdi. Ortalık kararınca, esir bir fırsatını bulup kaçtı. Durumu Hz. Peygamber'e (A.S.) arzedince, Peygamber (A.S.) ona : «Allah senin elini koparsın!» diyerek üzüntüsünü belirtti. Hz. Sevde (R.A.) sabah olunca başına bir felâketin geleceğini beklemeye başladı. Derken Hz. Peygamber (A.S.) pişman oldu ve «doğrusu ben bedduânın ailemden rahmete lâyık olmayana dokunmasını dilerim. Zira ben de bir insanım; diğer insanların öfkelendiği gibi öfkelenebilirim.» dedi.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (1)

---

(1) Müslim-Kurtubî : Enes b. Mâlik (R.A.)den

İLGİLİ HADÎSLER

«Allahım! Muhammed de bir insandır, insanların öfkelendiği gibi öfkelenebilir. Şüphesiz ki Senin yanında bir ahd edindim (Sana söz verdim). Beni va'dimden döndürme. Hangi bir mü'mine eziyet ettim veya dil uzattım, ya da dövdümse, benim o yaptığımı o kimse için kıyâmet gününde onu sana yaklaştırmaya vesîle eyle.» (1)

«Allah, Âdem'i Cennet'te şekillendirdikten sonra onu dilediği kadar kendi haline bıraktı. İblîs gelip onun etrafında dönüp dolaştı ve ne olduğunu anlamak istedi. Sonra onun içinin boş olduğunu görünce, anladı ki, o kendine pek sahip olamayan (ve aceleci bir karaktere sahip bulunan) bir yaratıktır.» (2)

KUR'ÂN'IN ÜÇ AYRI VASFI

(إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ ..) **«Şüphesiz ki bu Kur'ân, en doğruya, en sağlama iletir. Güzel, yararlı amellerde bulunan mü'minlere büyük bir mükâfatı müjdeler..»**

Tevrat ile amel etmiyen Yahudilerin uğradığı felâketler hatırlatıldıktan sonra, Kur'ân'ın en doğruya, en sağlama ilettiğine dikkatler çekilerek, Müslümanların Kur'ân'ı bir tarafa itmek sûretiyle Yahudilerin durumuna düşmemeleri tenbîh ediliyor. Sonra da Kur'ân'ın ilâhî kelâm olarak üç ayrı vasfı açıklanıyor :

1— Kur'ân, kendisine inanıp uyan kimseyi en doğru, en sağlam yola iletir. Bu yol bütünüyle bâtıldan uzak, hakka uzanan sırat-ı müstakimdir. Gerçek mü'minle Allah arasındaki bütün engelleri kaldırır. Dünya hayatını en uygun ve en düzenli şekilde disipline eder. Âhiret hayatı için en sağlam ortamı hazırlar.

2— İyi, hayırlı, yararlı işlerde bulunanlara, âhirette hazırlanan büyük mükâfatın doyurucu tablosunu sunar ve böylece huzur, güven ve umut dolu bir hava oluşturarak ilâhî müjdeyi kalp ve kafalara işler.

3— Âhiret'e inanmayıp ömür sermayesini küfür, sapıklık, azgınlık ve fenalık yollarında harcayanlara, dönüş yapmadıkları, ölmeden önce tevbe ve istiğfar etmedikleri takdirde, elim bir azâbın hazırlandığını, -yine

---

(1) Müslim/akziye: 5, fezâil: 140, birr: 88, 89, 95- Ahmed: 3/33- 5/41, 454
(2) Müslim/birr: 111- Ahmed : 3/229, 240, 254

ilâhî rahmetin ayrı bir tezahürü olarak- haber verir.

Böylece Kur'ân'ın sözünü ettiğimiz üç önemli vasfı ve özelliği, onun tamamının özetini kendinde taşır ve yansıtır. Çünkü en doğru olan Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktır. En•sağlam olan, ruhla beden, dünya ile âhiret, madde ile mâna arasında köprü kurup hayatın gaye ve hedefini belirlemek, ona göre amel etmektir. Güzel ve yararlı ameller ise, dünyada bizi Allah'a yaklaştıran, İblîs'ten uzaklaştıran, nefsimizi terbiye eden, ruhumuzu cilâlayan, duygu ve düşüncelerimizi arındıran işler ve ibâdetlerdir.

KÖTÜLÜĞÜ İSTEYİP BEDDUA ETMEK DOĞRU MUDUR?

(وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا) **«İnsan hayra duâ eder gibi, kötülük için duâ eder. Zaten insan çok acelecidir.»**

İnsan, yaratılışı gereği hemen her konuda acelecidir. Faydalı bir şeye erişmekte acele ettiği gibi, bazan öfkesine hâkim olamıyarak şerrin de hemen gelmesini ister ve bunun için beddua eder. Allah ise çok sabırlı ve halîmdir. Onların hayırlı duâlarını kabul ettiği gibi, beddualarını da kabul etseydi, birçok kimseler felâkete uğrardı. Ama Allah, insanlardan yana rahmetinin tezahürü gereği, o gibi duâları kabul etmez. Meğer ki, beddua eden kimse zulme uğramış, hakları elinden alınmış, yanlış ve kasıtlı bir muameleye mâruz kalmış olsun.. O takdirde, biraz gecikse bile Allah haksızlığa uğrayanın duâsını kabul eder. Çünkü o tür duâ ile Allah arasında hiçbir engel perde yoktur. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu hususu şöyle belirtmiştir: **«Haksızlığa uğrayanın duâsından sakın. Çünkü gerçekten o duâyla Allah arasında hiçbir engel yoktur.» (1)**

NEDEN İNSAN ACELECİ YARATILMIŞTIR?

(وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا) **«Zaten insan çok acelecidir.»**

İnsanın aceleci yaratıldığı Kur'ân'da bildirilirken, elbette bunun sebep ve hikmetine de işâret edilir. Şöyle ki : İnsan ömrü kısadır. Yapılacak iş ise sayılmayacak kadar çoktur. Her günün, her saatın, hattâ dakikanın kendine mahsus bir değerlendirilmesi söz konusudur. Eğer insanın ruhu-

(1) Buharî/cihad: 180, zekât: 63, mezalim: 9, mağazî: 60- Müslim/imân : 29, zekât: 5- Tirmizî/zekât: 6, birr: 67- Nesâî/zekât: 1, 46- İbn Mâce/zekât: 1- Dâremi/zekât: 1- Taberânî/da'vetü'l-mazlûm: 1- Ahmed: 1/233- 3/153

na acelecilik mayası katılmasaydı, hayat çok ağır seyreder, kısa ömür içinde kayda değer bir şeyler yapılamazdı. Oysa şu dünyada her iki hayatı paralel yürütüp düzene koymak, mutlu gelecekler hazırlamak ve bizden sonraki kuşaklara övünülecek örnekler, eserler miras bırakmak gerekmektedir. Bu da bir yönüyle çok çalışmaya, tezcanlı olmaya bağlı bir olaydır.

Ne var ki, ruhumuza enjekte edilen acelecilik mayası, eğitim ve öğretimle disiplin altına alınmaz, kendi haline bırakılırsa, hiçbir işi doğru, kalıcı ve yararlı yapıp ortaya koyamayız. O bakımdan insanın dine, dinî ahlâka, sağlam örfe, ilim ve ilim adamına ihtiyacı vardır.

İşte en doğruya, en sağlam yola ve yönteme ileten Kur'ân, bu hususta da bize ölçü ve metot vermekte, aceleciliğimizi proğramlayıp daha akılcı bir düzeye getirmektedir.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Mekke'nin on üç yıllık o netameli ve üzücü günlerinde, insan ruhundaki aceleciliği nasıl disiplin altına alıp hak yoluna kanalize ettiğini anlatmaya gerek var mıdır? Müşriklerin ölçü ve sınır tanımaz saldırılarına, işkence ve hayasızlıklarına karşı, acelecilik dahil, diğer bütün duygu ve düşüncelerini imân ve aklının buyruğuna vererek onları disiplin altına almamış olsaydı, zamansız karşılık vermek İslâmiyetin yayılmasına engel olur ve belki doğduğu yerde ölmesini sonuçlandırırdı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın üç ayrı vasfı ve özelliği üzerinde durularak mü'minlere yol gösterildi. Kur'ân'ın ışığı altında onların hayatlarını nasıl değerlendireceklerine işâret edildi. Sonra da Kur'ân'ın bu özelliklerini araştırmayan inkârcılar için hazırlanan azâptan söz edilerek, hayatlarını berbat etmemeleri istenildi.

Aşağıdaki âyetle, insan aklına ışık tutuluyor. Gece ve gündüzün en yararlı şekilde düzenlenmesine dikkatler çekilerek, kurulan düzen üzerinde aklımızı kullanmamız ve onu imânımızla birleştirmek suretiyle yaratıldığımız amaca yönelmemiz ilhâm ediliyor.

——oOo——

وَجَعَلْنَا
اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ
وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

M E Â L İ :

12— Gece ve gündüzü (varlığımıza, kudretimize) birer delil ve belge kıldık; gece belgesini silip gündüz belgesini aydınlık yaptık; tâ ki Rabbinizin geniş lûtuf ve kereminl isteyesiniz ve yılların sayısını ve hesabı bilesiniz; (böylece) her şeyi yeterince açıklayıp bildirdik.

ALLAH'IN VARLIĞINA VE BİRLİĞİNE DELİL

(وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ) «Gece ile gündüzü (varlığımıza, kudretimize) birer delil ve belge kıldık..»

İnsanların, hayvanların ve bitkilerin yaşayıp gelişmesi, dinlenmesi, toparlanması ve yaşayışlarını düzenli sürdürmesi için gündüze olduğu kadar, geceye de ihtiyaç vardır. Bu rastgele bir düzen veya düzenleme değildir. Yüksek bir kudretin ezelî plânının tabii neticesidir.

Yerkürenin kendi ekseni etrafında ve bir elips çizerek güneşin çevresinde iki ayrı hareket halinde bulunup devam etmesi, gece ile gündüzü, ayları ve yılları, matematiksel düzenlemeleri oluşturuyor.

O halde mutlak bir düzen ve düzenleme varsa, mutlaka bir düzenleyici, proğramlayıcı da vardır. Ölçülü, hesaplı bir hareket varsa, harekete geçiren yüksek bir irâde söz konusudur.

Böylece Kur'ân, insanın aceleci olduğunu bildirirken, arkasından ilâhî varlığı, birliği kanıtlayan belgeleri anmakla, ademoğlunun da aceleci yaratılmasının belli bir amaca yönelik bulunduğunu hatırlatmak ve o yüce

kudretin şaşmaz plânını bildirmek istemiştir.

Demek oluyor ki kâinat her parçasıyla düzenli, ölçülü ve hesaplı bir hareket içindedir. Ondan bir parça olan insanın da devamlı hareket halinde olması gerekir. Ruhuna acelecilik mayasının katılmasının sebebi budur. Ancak yerküre nasıl yaratıldığı amaca yönelik hizmetini düzenli sürdürüyorsa, insanın da enerjisini acelecilik duygusuyla birleştirip bir plâna bağlaması ve proğramlayıp yararlı düzeye getirmesi öylece gerekmektedir.

Sonuç olarak, gece ile gündüzün yararları şöyle özetleniyor:

1— Gece ve gündüzün birbirini aksatmadan izlemesi, Allah'ın varlığına ve birliğine, kudretinin şaşmazlığına delâlet eden iki âyettir.

2— Gündüzün aydınlık içinde geçmesi, Allah'ın bol ve cömertçe nîmetlerini arzulayıp elde etmemize imkân vermek içindir.

3— Dünyanın bu hareketi, yılların sayısını, işlerin ona göre düzenlenmesini sağlar. Güneş yılı, ay yılı bize birçok kolaylıkları getirir.

4— Yine aynı düzenli hareket, bize hesabı, matematiksel yolları öğretir.

AYIN ÖNCELERİ ATEŞ HALİNDE OLMASI

Ayrıca çok önemli, bilimsel çalışmaya ışık tutan, temel bilgi veren bir husus belirtiliyor: «Gece âyetini silip gündüz âyetini aydınlık yaptık..» Bu, Ay'ın önceleri Güneş gibi bir ateş parçası olduğunu, belki de Güneşten kopma bir parça bulunduğunu, sonraları soğuyup bugünkü durumuna geldiğini hatırlatmaktadır. Çünkü «âyet» kelimesi, belge, delil, kanıt gibi mânalara gelmektedir. Ayın ışık yayan bir ateş küre olması, belge ve delillerden biridir ki, Güneş'ten koptuğunu gösterir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, insan aklına ışık tutup harekete geçiren yerkürenin iki ayrı hareketine ve gece ile gündüzün bu hareketlerle gerçekleştiğine değinildi. Allah'ın varlığına delâlet eden açık bir belge olarak gözler önüne konuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, insana cüz'î irâde verildiği ve bu nedenle herkesin kendi amelinden sorumlu tutulacağı belirtiliyor. O bakımdan kıyâmet gününde her kişinin kendi amelini boynunda taşıyıp hesap vereceği hatırlatılarak, amel defterini iyilikler, hayırlar, sevaplar ve ibâdetlerle doldurmamız isteniliyor.

Sonuç olarak, ilâhî emirlere uyup iyi, yararlı iş ve amellerde bulunanların kendi lehlerine; kötü ve zararlı amellerde bulunanların da kendi aleyhlerine bir yol seçtikleri bildirilerek, hayatımızı nasıl değerlendirmemizin gereğine işâret ediliyor.

——oOo——

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَٓائِرَهُ
فٖى عُنُقِهٖ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَاْ
كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسٖيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا
يَهْتَدٖى لِنَفْسِهٖ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ اُخْرٰى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبٖينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

M E Â L İ :

13— Her insanın (Dünya'da işlediği) amelini boynuna dolarız; Kıyâmet günü de açık vaziyette bulacağı bir kitabı önüne çıkaracağız.

14— Oku kitabını! Bugün hesap görücü olarak sen kendine yetersin.

15— Kim doğru yolu bulup seçerse, onu ancak kendi lehine bulup seçer. Kim de saparsa, ancak kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr diğer bir günahkârın günahını yüklenmez. Ve biz peygamber göndermedikçe azâp ediciler de değiliz.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : «On beşinci âyet, Velîd b. Muğîre hakkında inmiştir. O, Mekkeli'lere, sık sık şöyle diyordu : Siz bana uyun, beni dinleyin. Muhammed'i tanımayın, dediklerine inanmayın. Günah varsa bana olsun!» (1)

(1) Kurtubî : 10/230

İLGİLİ HADÎSLER

«Kim güzel, yararlı bir çığır açarsa, onunla amel edildiği sürece, sevâbı kendisine de verilir. Kim de kötü bir çığır açarsa, o terkedilinceye kadar günahı onadır.» (1)

«Kim benden sonra öldürülmüş (unutturulmuş) bir sünnetimi diriltirse, ona, o sünnet ile amel edenlerin sevâbının bir misli vardır. Hiç birinin sevabından bir şey eksilmez. Kim de Allah ve Peygamberinin razı olmayacağı, sapıklık ifade eden bir bid'a (din adına uydurulup dindenmiş gibi gösterilen şey) uydurursa, onunla amel edenlerin günahının bir misli ona vardır. Bu, hiç birinin günahlarından bir şey eksiltmez.» (2)

«Doğrusu bu hayır ve iyilikler, birtakım hazinelerdir ve bu hazinelerin anahtarları vardır. Artık müjde olsun o kimseye ki, Allah onu iyiliğe ve hayra anahtar; kötülüğü de kilit yapmıştır. Yazıklar olsun o kimseye ki, Allah onu kötülüklere anahtar, iyilik ve hayra kilit yapmıştır.» (3)

«Her insanın ameli boynuna asılı bulunacak!» (4)

HERKES KENDİ AMELİNİ TAŞIR

(وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا) «Her insanın (Dünyada işlediği) amelini boynuna dolarız; Kıyâmet gününde de açık vaziyette bulacağı bir kitabı önüne çıkaracağız.»

Şüphesiz ki, şu dünyada zerre kadar hayır ve iyilik işleyen, âhirette onun karşılığını; zerre kadar kötülük işleyen de âhirette onun karşılığını görür. Bu, Allah'ın insan hayatının belli dönemlerinde hazırladığı bir plândır. Bizi birtakım yeteneklerle donatıp dünya denilen geçici bir hayat uğrağına getiren Cenâb-ı Hak, nelerin iyilik ve hayır; nelerin de kötülük ve günah olduğunu gönderdiği peygamberleri vasıtasıyla açıklamış ve şüphelere yer bırakmıyacak şekilde, hükümlerini ona göre düzenlemiştir.

Sonra da insanın sağ ve sol omuzları üzerinde devamlı gözcülük yapan ve işlediklerini noksansız yazan görevli iki melek indirmiştir. Onlar

---

(1) Müslim/ilim : 15, zekât: 69- Nesâî/zekât: 64- Ahmed: 4/357, 359, 360, 361- Dâremî/mukaddeme: 44

(2) Tirmizî/ilim: 16- İbn Mâce/mukaddeme: 15

(3) İbn Mâce/mukaddeme: 19

(4) Müsned-i Ahmed

bizim dünyada ayrılmayan arkadaşlarımızdır. Kendilerine verilen görevi kusursuz yerine getirirler.

Hayatımızın bu yönünü öğrenip inandığımız takdirde, söyleyeceğimiz her söze, atacağımız her adıma, yapacağımız her işe dikkat etmenin lüzumunu anlar ve böylece kendimizi düzen ve dengede tutmaya çalışırız.

Diyebiliriz ki, hayatta insanı bundan daha güzel eğiten, iç disiplinine kavuşturan ve yararlı düzeye getiren daha tesirli bir müeyyide yoktur.

Âhiret gününde ise, Cenâb-ı Hak, meleklerin yazdıklarını açık bir vaziyette kişinin önüne koyacak ve sonra da şöyle emredecektir: **«Oku kitabını! Bugün hesap görücü olarak sen kendine yetersin..»**

Böylece herkes dünya hayatını ne ile geçirdiğini çok daha iyi anlayacak ve kendisine verilen fırsatları yeterince değerlendirmediğine hayıflanıp üzülecek.. Tabii o âlemdeki üzüntü ve dönüşün hiçbir yararı olmayacak. Çünkü orası ibâdet ve amel, hayır ve hasenat yeri değil; onların hesabının görülüp karşılığının verileceği gündür.

O bakımdan herkes kendi amelini okumak zorunda kalacak. Okumak bilmeyenler ise, Allah'ın «oku!» emri inince okuma yeteneğine kavuşacak. İyiliklerle kötülüklerin bilânçosu çıkarılmış olacak ve kişinin gerçek değeri ortaya çıkacak.

Görülüyor ki, doğru yolu seçip iyi, yararlı işlerde bulunan kendi lehine puan toplamış; doğru yoldan saparak kötülük işleyenler de kendi aleyhlerine bir durum meydana getirmişlerdir. Bunun için diyebiliriz ki, her kişi Cennet saadetini, Cehennem azâbını şu dünyada hazırlayıp beraberinde götürür.

HERKES KENDİ GÜNAHINI YÜKLENİR

(وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى) **«Hiçbir günahkâr diğer bir günahkârın günahını yüklenmez.»**

İnsanları Allah yolundan alıkoyanlara ve o yüzden kötü çığır açanlara gelince : Hem işledikleri günah ve sapıklığın cezasını, hem de onların yüzünden kötü yola düşenlerin kazanacağı günahların bir mislini yüklenirler. Hiç birisinin günahı eksilmez. Nitekim konunun baş kısmında naklettiğimiz hadîsler bu âyeti en güzel şekilde açıklamaktadır. O bakımdan fazla bir şey yazmaya gerek görmüyoruz.

PEYGAMBER GÖNDERİLMEDİKÇE AZAP EDİLMEZ

(وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا) **«Ve biz peygamber göndermedikçe azâp ediciler de değiliz..»**

Kur'ân'ın bu açık anlatımından, her ümmete, her millete peygamber gönderildiği ve peygamber gönderilmedikçe de azâp edilmiyeceği anlaşılıyor.

Demek oluyor ki, son nebî Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz'den önce yeryüzünde yaşamakta olan her kavim ve millete gerektiğinde peygamberler gönderilmiştir. Peygamberimiz (A.S.) bütün insanlara gönderilen son peygamber olduğu için artık her kavim ve kabileye, her millet ve yöreye peygamber göndermeye lüzum kalmamıştır.

Bundaki hikmeti şöyle belirtebiliriz :

a) İnsan zıtların sürtüştüğü bir âlemde bulunuyor.

b) İnsan hem hayvanî, hem de melekî sıfatların çoğunu kendinde toplayan çok değişik bir canlıdır.

c) İlimden kendisine pek az şey verilmiştir.

d) İnsan kendine tamamıyla kumanda edememektedir. İç organları ve kumanda merkezi sayılan beyni onun irâdesi dışında bağımsız çalışmaktadır.

e) Kendi ruhunun mahiyet ve kudretini tam olarak bilmemektedir.

f) Akıl ve idrâki henüz fizik âlemini tamamen çözememiş ve bir çok esrar ve hikmeti anlayamamıştır.

g) İlim ve teknikteki başarısı, kâinatın büyüklüğüne, ilâhî plân ve proğramın ihtişamına, mevcut nîmetlerin çokluğuna oranla pek az sayılır.

h) Henüz fizik âlemini ve taşıdığı denge ve düzeni yeterince bilmeyen insan, fizikötesini, Allah isminin delâlet ettiği yüce kudreti nasıl bilebilir?

İlim daha çok deney ve gözleme dayanır. Bu ikisinin dışında kalan varlık âleminin çok önemli bir kısmı henüz kapalı bir kutu gibi duruyor, içinde nelerin bulunduğunu bilmiyoruz.

i) Cismanî, yani üç boyutlu varlık olmayıp tamamen nûrdan yaratılan melekleri anlamak; ateşten yaratılan cin ve şeytanları ve yaptıkları işleri tesbit etmek mümkün müdür?

Görüldüğü gibi, insanoğlu kendisine nisbetle çok karmaşık, kapalı esrarlı ve hikmetli bir âlemde bulunuyor. O bakımdan biz beşer ilminin dışında kalan hakikatleri ancak peygamberler ve kutsal kitaplar vasıtalarıyla öğrenebiliriz.

O halde akıl ve idrâk, varlık âlemindeki plânlı düzene ve taşıdığı estetiğe bakınca, mutlak sûrette bir yaratanın varlığını kalın çizgileriyle olsun anlayabilir. Ancak o varlığın sıfatlarını, sünnetlerini, insan için hazırladığı ikinci hayatı ve onun özelliklerini düşünemez, düşünse bile pek anlayamaz; gerçek anlamda nasıl ibâdet edeceğini bilemez. Onun için ilâhî vahya mazhar olan peygamberin teblîğ ve irşadına ihtiyaç duyar.

İşte peygamberlerin gönderilmesinin sebeplerinden bir kısmı bunlardır ve onun için Cenâb-ı Hak, bir kavme veya millete peygamber göndermedikçe azâp etmiyeceğini açıklamaktadır. Sonra da insanın bu âlemde başıboş, gayesiz, amaçsız yaratılıp bırakıldığını sanmanın çok hatalı olacağına işârette bulunmakta; hayatın, ölümün, kabrin ve bağlı bulunduğumuz değişmez kanunların mutlak anlamda birtakım amaç ve hikmetleri bulunduğunu hatırlatmaktadır.

İlim adamları bu âyete dayanarak diyorlar ki : «İlâhî hükümler ancak, gönderilen peygamber ve kitapla sübut bulur. Bunların başka türlü bilinmesi mümkün olmaz.»

Peygamber gönderildiğinden bütünüyle habersiz bulunan bir topluluk, bir kavim ya da millet veya kişi ve aile, sadece kâinatın bir yaratanı vardır gerçeğini düşünüp kabul etmekle yükümlü sayılırlar. Bu, kalın çizgileriyle de olsa idrâk edildiği takdirde, insanı ebedî azaptan kurtarır ve ilâhî lütfa mazhar kılma düzeyine getirir. Çünkü insan aklı ve zekâsı, kâinattaki mükemmel düzen ve dengeyi anlayacak güçtedir. Bunun için medenî bir millet veya kavim olmak şart değildir. Zira varlıktaki ahenk ve düzeni anlamak, medenî insanlar için olduğu gibi, ibtidaî insanlar için de mümkündür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insana verilen cüz'î irâdenin önemine değinildi. Peygamber göndermenin hikmetine parmak basılarak, varlıktaki mutlak düzene bakan herkesin bir yaratıcının varlığını istidlâl edebileceği konu edildi.

İyi ve yararlı amellerden, kötü ve zararlı işlerden söz edilerek, her şeyin melekler tarafından noksansız yazılıp tesbit edildiğine dikkatler çekildi. Sonra da âhirette yazılan bu amellerin ortaya döküleceği en duyarlı

anlatımla belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın yüksek kudretini ve mutlak tasarrufunu görmeyip kendini lüks ve konfora vermek sûretiyle gününü gün eden ahlâksızların sadece kendilerine yazık etmedikleri, ülkelerinin de yıkılıp yok edileceğine sebep olacakları haber veriliyor. Nûh kavminin şımarık ileri gelenleri buna misal verilerek geçmiş olaylar üzerinde daha iyi düşünmemiz ilhâm ediliyor. Nuh (A.S.)dan sonra, bu büyük olaydan öğüt ve ibret almayan, geçmişteki olayları çarçabuk unutan kavim ve milletlerin de yerle bir edildiği belirtiliyor. Sonra da dünyalık isteyenin dünyalığa; âhiret saadetini arzu edip onun için çalışanın da o saadete erişeceği hatırlatılarak, insana dünya hayatında cüz'î irade verildiğine işâret ediliyor.

—oOo—

وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا
اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفٖيهَا فَفَسَقُوا فٖيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمٖيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ
مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهٖ خَبٖيرًا بَصٖيرًا ﴿١٧﴾
مَنْ كَانَ يُرٖيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فٖيهَا مَا نَشَٓاءُ لِمَنْ نُرٖيدُ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ
اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ كَانَ

سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ
رَبِّكَۜ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍۜ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

M E Â L İ :

16— Bir memleketi yıkıp yok etmek istediğimiz zaman oranın lüks ve konfor içinde yaşayan şımarık varlıklılarına, (peygambere uyarak doğru yolu seçmelerini) emrederiz; buna rağmen onlar itaâtsizlik edip yanlış yolda yürümeye devam ederler; o takdirde o memleket üzerine (azâp ile ilgili) hüküm hak olur ve artık orayı yıkıp yerle bir ederiz.

17— Nûh'dan sonra nice kuşakları yok ettik. Kullarının günahlarından haberli ve gören olarak Rabbin yeter.

18—Kim acele (ve peşin bir dünya hayatı) istiyorsa, biz Dünya'da dilediğimizi istediğimize acele olarak veririz. Sonra da Cehennem'i ona ayırırız; yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya varıp girer.

19— Kim de Âhiret'i ister ve mü'min olarak orası için lâyık olduğu biçimde çalışıp çaba gösterirse, işte onların çalışıp çabalaması övülmeye ve kabul edilmeye lâyıktır.

20— Her birine: Onlara da, bunlara da Rabbinin bağış ve ihsânından ardarda veririz. Zaten Rabbinin bağış ve ihsânı (kimselerden) yasaklanmış değildir.

21— Bak, onların kimini kiminden nasıl üstün kıldık ve şanıma and olsun ki, Âhiret, dereceler bakımından da daha büyüktür, üstünlük bakımından da daha büyüktür.

İLGİLİ HADÎSLER

Mü'minlerin annesi Zeyneb bint Cahş (R.A.) anlatıyor:

«Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ürpererek içeri girdi ve LÂ İLÂHE İLLÂLLAH, yaklaşmakta olan şerden Arapların vay hâline! Bugün Ye'cüc ve Me'cüc'ün seddi böylece açıldı, (derken baş parmağıyla şehadet parmağının ucunu biraraya getirip halka yaptı).

Hz. Zeyneb (R.A.) bunun üzerine soruyor :

— Ya Resûlellah! Yoksa helâk mı olacağız? Oysa aramızda sâlih kişiler vardır. Peygamber (A.S.) ona şu cevabı veriyor:

— Evet, habislik çoğalınca...» (1)

«Dünya, âhirette yurdu ve nasîbi olmayanın yurdudur; malı olmayanın malıdır. Aklını kullanamayan kişi ise, durmadan dünyalık toplar (da âhireti ihmal eder).» (2)

«Hangi kul dünyada bir derece yükselmeyi amaç seçer de yükselirse, mutlaka Allah onu âhirette daha büyük bir dereceden aşağı indirir.» (3)

ÜLKENİN YIKILMASINA SEBEP OLANLAR

(وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا)

«Bir memleketi yıkıp yok etmek istediğimiz zaman oranın lüks ve konfor içinde yaşayan şımarık varlıklılarına, (peygamber ve kitaba uyarak doğru yolu seçmelerini) emrederiz. Buna rağmen onlar itaatsızlık edip yanlış yolda yürümeğe devam ederler; o takdirde o memleket üzerine (azap ile ilgili) hüküm hak olur ve artık orayı yıkıp yerle bir ederiz.»

Dünyanın hemen her ülkesinde mal ve makamca aşağı tabaka, diğer bir tabirle halk tabakası, mal ve makamca yukarı tabakaya bakar; onların yaşayışına, lüks ve konfor içinde günlerini gün etmelerine özenirler. Böylece yukarı tabaka aşağı tabakayı değil, aşağı tabaka onları örnek alırlar; onlar gibi yaşamanın yollarını araştırırlar. Yukarı tabaka ne kadar savurgan davranır, ne kadar gayr-i meşru yollara saparlarsa, ülkede o nisbette ahlâk sarsıntı geçirir, ekonomik sıkıntı baş gösterir ve denge bozulur. Zengin olmayan orta hallilerin veya dar gelirlilerin, zenginleri taklîde çalışmaları, sözü edilen dengesizliği hızlandırır. Ayrıca ahlâkî çöküntü ülkenin her yanında kendini hissettirir. Derken idare edenlerle idare edilenler arasında da bir boşluk meydana gelir. Böylece lüks, konfor, aşırı harcama, meşru olmayan kazanç, faiz, dolaylı yollardan kazanç sağlama yaygınlaşır ve ülkenin temelini sarsmaya yönelir. Ciddi bir uyanma, toparlanma, önlem alma, kutsal değerlere dönme, dünya ile âhiret arasında denge kurma sağlanmaz ve mürşitlerin, hatiplerin, ilim adamlarının uyarıcı ses-

(1) Ahmed : 6/71

(2) Buharî/fiten: 4, 28- Müslim/fiten: 1, 3- Tirmizî/fiten: 23- İbn Mâce/fiten: 9- Ahmed: 2/341, 530 - 6/428, 429

(3) Taberânî merfuân Selmân (R.A.)den

lerine kulak verilmezse, ülke yıkılmaya yüz tutar ve çok geçmeden çöküp gider.

Tabii bu yıkılıp yok olmanın birçok zahirî sebepleri vardır. Ama unutmayalım ki, sebepleri harekete geçiren ilâhî kudret söz konusudur.

Nuh (A.S.) tufanı bunun en açık misali iken, ondan sonra gelen birçok milletler ve kuşaklar, geçmişten ders ve ibret almadıkları için kendilerini belli çizgiye itip götürmüşler ve sonra da dönüşü mümkün olmayan bir noktaya gelip dayanmışlar. Öylece aleyhlerine tecelli eden ilâhî hüküm inerek onları da yerle bir etmiştir. Bugün bir kısmının kalıntıları mahzun bakışlarıyla gelip geçenlere seslenmekte ve geçmişin ağıtını okumaktadırlar. Tabii eğer onları gören ve duyanlar, duyup da öğüt alanlar varsa..

DÜNYAYI TEK AMAÇ SEÇENLER

Dünyaya gözünü açanlar, yaşamakta olan şu üç gruptan birine -ister istemez- girme ihtiyacını duyarlar.

a) Yalnız dünya hayatını benimseyip âhireti kabul etmeyenler.

b) Yalnız âhireti kazanmaya yönelip dünyayı bütün nîmetleriyle onun ehline bırakanlar.

c) Hem dünyayı, hem âhireti kucaklayıp birinin diğerini tamamladığına inananlar.

İslâm, son ve en mükemmel din olarak üçüncü gruba girmemizi emreder. Böylece üçüncü grubu gerçek müslümanlar oluşturur. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bu konuyu açıklayarak şöyle buyurmuştur:

«Dünyayı çok seven kimse, âhiretine zarar verir. Âhiretini seçip (dünyayı terkeden) kimse ise, dünyasına zarar verir. Artık siz baki olanı fâni olan üzerine tercîh edin (ona ağırlık verin).» (1)

Ne var ki, çağımızda bu grupta yer alanların önemli bir kısmı diğer grupların aktardıkları yabancı kültür havasından kendilerini kurtaramadıkları için özelliklerini kaybetmiş durumdadırlar.

Kur'ân-ı Kerîm daha çok İslâm kültürünü kaybedip yabancı kültüre kurban olan bu insanları kasdetmekte ve onlardan dünyalığı pek acele isteyenlere, bir şeylerin verilebileceğini bildirirken, âhirette saadet va'deden bir nasiplerinin olamıyacağını hatırlatmaktadır. Zira onlar yabancı kültürde

(1) Ahmed : 4/412

şahsiyetlerini yitirmekle kalmayıp, kendi öz değerlerini inkâr edecek kadar ileri giderler; hiç değilse, dünya nîmetlerini kendilerine gerçek amaç seçerler.

Böyle bir akibete kendilerini lâyık görenler, Âhiret'te hem çok yerilirler, hem de inkâr üzere ölenler ilâhî rahmetten kovulurlar.

Mü'minlere gelince: Onlar Âhiret'i amaç seçerler. Dünya'ya ise, Âhiret'e hazırlanma yeri olduğu için kısmen önem verirler, fakat hiç bir zaman onu gaye olarak önlerine koymazlar. Böylece amaçla aracı birarada dengede tutup sürdürmeye gayret ederler.

İşte Kur'ân, bunları övmekte ve örnek göstermektedir.

ALLAH'IN BAĞIŞ VE İHSANI UMUMA YÖNELİKTİR

(كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَۜ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا) **«Her birine: Onlara da bunlara da Rabbının bağış ve ihsanından ardarda veririz. Zaten Rabbının bağış ve ihsanı (kimselerden) yasaklanmış değildir.»**

Cenâb-ı Hakk'ın câri sünnetlerinden biri de, nîmetlerinin, bağış ve ihsanının kapılarını herkese açık bulundurmasıdır. Artık her kişi, inancı, Allah'a bağlılığı ve bilerek meşru şekilde çalışıp kazanması ölçüsünde bunları ya lehine, ya da aleyhine değerlendirir. Aynı zamanda herkes aklı, zekâsı, idrâki, yeteneği ve gayreti nisbetinde bu kapılardan içeri girip payını alır. Alış biçimine göre de, ya onu helâl lokma olarak hazırlar, ya da harama bulaştırıp ruhunu zehirler.

O halde Cenâb-ı Hakk'ın hazırlayıp verdiği sayısız nîmetleri rahmet ve saadete, ya da gazap ve azâba çevirenler, insanlardır.

Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde, görülür ki, yukarıda sözünü ettiğimiz üç gruptan üçüncüler, dünyalık bakımından bazan biraz geride de kalsalar, Allah yanında çok yüksek derecelerde bulunduklarında şüphe yoktur. Âhiretteki derece ve mükâfatları ise, elbette ki daha büyüktür.

Özellikle çağımızda maddenin amaç seçildiği bir dönemde, meşru yoldan rızkını sağlayanlar azalmıştır. O bakımdan gerçek mü'minlerden bir kısmı gerek aile, gerekse ticarî ve iş hayatında birtakım sıkıntılarla karşı karşıya bulunuyorlar. Faizden, aşırı kârdan; dolaylı, hileli kazançtan ve tek kelimeyle gayr-i meşru alım-satımdan kaçınanlar toplum bünyesinde azınlıkta kalmış; diğerleri ise, gemi azıya alıp aşırı servet edinme hırsıyla her şeyi mubah sayacak kadar âhiretlerini unutmuşlardır.

İlâve edelim ki, gerçek dindarlık, Allah'a gönülden bağlılık ve hakiki kulluk böyle dönemlerde daha çok belli olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dünyayı kendilerine amaç seçip gününü gün edenler kınandı. Bir ülkenin yıkılıp yok olmasının başlıca nedenleri üzerinde durularak, refah içinde yüzen şımarık zenginlerin her türlü kutsal değerlere sırt çevirmeleri ve ahlâkî kuralları çiğnemeleri misal verildi. Sonra da Nuh (A.S.) kavmine dikkatler çekilerek yıkılıp yok edilmelerinin sebepleri üzerinde düşünmemiz istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, maddeyi ve serveti ilâhlaştıranlar üzerinde duruluyor. İbâdet edilmeye ancak Allah'ın lâyık olduğu belirtilerek, fânilere kutsallık atfetmenin şirk olduğuna işâret ediliyor. Sonra da Ana-baba hakları üzerinde durularak, onlara karşı nasıl davranılması gerektiği açıklanıyor. Arkasından sosyal adâleti ayakta tutacak konulara geçiliyor. Yakınlara, yoksullara, yolda kalmışlara yardım edilmesi emredilerek huzur ve güvenin ancak böyle gerçekleşebileceği işleniyor. İsraftan kaçınmamız tavsiye edilerek, yasaklanan şeylerden bir kısmına dikkatlerimiz çekiliyor.



لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾
وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا
اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا
اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا
جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا
﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ
لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ
وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُٓوا
اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾
وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ
لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ
وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا
﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ
اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً

وَسَٓاءَ سَب۪يلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّت۪ي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ
وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّه۪ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ
فِي الْقَتْلِ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَت۪يمِ اِلَّا بِالَّت۪ي
هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُ۫لًا
﴿٣٤﴾ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَق۪يمِ ذٰلِكَ
خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِه۪ عِلْمٌ اِنَّ السَّمْعَ
وَالْبَصَرَ وَالْفُؤٰادَ كُلُّ اُو۬لٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ
فِي الْاَرْضِ مَرَحًا اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ
طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

M E Â L İ :

22— Allah ile beraber başka bir ilâh edinip tapma! Sonra yerilmiş ve yalnızlığa itilip yardımsız bırakılmış olursun.

23— Rabbin ancak kendisine kulluk etmeni; ana-babaya iyilikte bulunmanı emretmiştir. Onlardan biri ya da ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara «öf!» bile deme; onları sakın azarlama, onlara hep güzel, tatlı, iç açıcı söz söyle.

24— Onlara çok merhametli davranıp tevâzu' kanadını indir ve de ki: Rabbim! küçükken beni besleyip büyüttükleri gibi onlara merhamette bulun.

25— Rabbiniz, içinizde olanı daha iyi bilir; eğer iyi-yararlı kişiler olur-

sanız, şüphesiz ki O, kendisine (imânla, tevbeyle) dönüp yönelenler için çok bağışlayıcıdır.

26— Yakınlara, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver ve sakın saçıp savurma.

27— Şüphe yok ki, saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28— Rabbinden umduğun rahmeti arzulayarak, onlardan (sözü edilen hak sâhiplerinden) yüzçevirirsen, o durumda onlara (hiç değilse) tatlı yumuşak bir söz söyle.

29— Elini boynuna bağlayıp asma, onu büsbütün açma, sonra kınanır, pişmanlık içinde açıkta kalırsın.

30— Şüphesiz ki Rabbin rızkı dilediğine genişletir, dilediğine de bir ölçüye göre daraltır. Çünkü O, kullarından elbette haberlidir ve onları mutlaka görür.

31— Çocuklarınızı fakirlik endişe ve korkusuyla öldürmeyin. Biz onları da, sizi de rızıklandırıyoruz. Şüphesiz ki, onları öldürmek büyük bir suçtur.

32— Zinaya yaklaşmayın; çünkü o elbette hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur.

33— Allah'ın harâm kıldığı, (öldürülmesini kesinlikle yasakladığı) kimseyi -haklı bir sebep dışında- öldürmeyin. Kim haksız yere öldürürse, onun velîsine bir yetki vermişizdir; artık o da öldürme hususunda aşırı gitmesin; çünkü o yardıma eriştirilmiştir.

34— Yetim malına da -rüşde erinceye kadar- en güzel ve uygun şeklin dışında yaklaşmayın. Verilen sözü, yapılan sözleşmeyi yerine getirin. Çünkü verilen söz ve yapılan sözleşmede mutlaka sorumluluk vardır.

35— Ölçtüğünüz zaman ölçeği tam olarak yerine getirin; doğru teraziyle tartın. Bu daha hayırlı ve sonuç yönünden de daha iyidir.

36— Bilmediğin bir şeyin ardına düşme; çünkü doğrusu kulak, göz ve kalp, bunların herbiri ondan (ardına düştüğün şeyden) sorumludur.

37— Yeryüzünde böbürlenerek yürüme; çünkü sen yeri delemezsin ve boyca da dağlara ulaşamazsın.

38— Daha kötüsü, bütün bunlar Rabbin katında sevilmeyen şeylerdir.

İLGİLİ HADİSLER

Abdullah b. Amr b. Âs (R.A.) anlatıyor:

«Bir adam, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek, cihada çıkmak için izin istedi. Resûlüllah (A.S.) ona:

— Anan-baban hayatta mıdır? diye sordu.

— Evet... deyince, Resûlüllah (A.S.) ona:

— O halde onları (memnun etmek) için cihatta bulun! buyurdu.» (1)

Abdullah b. Mes'ud (R.A.) diyor ki:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den sordum:

— Amellerin hangisi Allah yanında daha çok sevimlidir?

Buyurdu ki:

— Vaktinde kılınan namaz...

— Sonra hangisi?..

— Ana-babaya iyilikte bulunmak...

— Ondan sonra hangisi?..

— Allah yolunda cihat etmek...» (2)

Mâlik b. Rabi'a es-Sâidî (R.A.) anlatıyor:

«Ansardan bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek sordu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ölümlerinden sonra ana-babama iyilik olarak yapmam gereken bir şey var mıdır, onu yerine getireyim?

Peygamber (A.S.) şu cevabı verdi:

— Evet, dört husus vardır: Onlar için duâ ve istiğfarda bulunmak, onların (başkalarına) verdikleri sözü yerine getirmek, dostlarına ikrâmda bulunmak, ikisi tarafından olan hısımlarla iyi ilişkiler kurmak -ki hısımlar ancak o ikisi tarafından olabilir-. İşte ölümlerinden sonra onlara yapacağın

---

(1) Buharî/cihad: 138, edeb: 3- Müslim/birr: 5- Ebû Dâvud/cihad: 31-Nesâî /cihad: 5- Ahmed: 2/165, 172, 188, 193, 197, 221

(2) Buharî/rikak: 18- Müslim/imân: 139- Tirmizî/tefsîr: 61, Ebû Dâvud/cihad: 1- Ahmed: 2/146, 452-6/180

iyilikler bunlardır.» (1)

«Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, babalarınızı size tavsiye ediyor ve gerçekten Allah analarınızı size tavsiye ediyor, Allah analarınızı size tavsiye ediyor, Allah analarınızı size tavsiye ediyor. Şüphesiz ki Allah derece derece akrabanızı da size tavsiye ediyor.» (2)

«Rızkının genişlemesini, ecelinin geciktirilmesini isteyen kimse, hısımlarıyla (iyi ve sıcak) ilgisini devam ettirsin.» (3)

«Ölen babasıyla kabirde ilgi kurmak isteyen kimse, onun ölümünden sonra arkadaş ve dostlarıyla ilgi kursun.» (4)

«Hiç bir gün yok ki, (Allah'ın) kulları sabahladığında gökten iki melek inmesin. Onlardan biri şöyle der: «Allahım, (senin için) harcayanın harcadığının yerini doldur.» Diğeri ise şöyle der: «Allahım, malını tutup (senin için) harcamayana telef ver (malının feyiz ve bereketini kaldır).» (5)

«Verilen sadakadan dolayı mal eksilmez. Allah için harcayanın Allah ancak şerefini artırır. Kim de alçak gönüllü davranırsa, Allah onu yükseltir.» (6)

«Aşırı cimrilikten sakının. Çünkü bu sizden öncekileri yok etmiştir. Şeytan onlara cimrilikle emretmiş (fısıldamış), onlar da cimri olmuşlar. Hısımlarla ilgilerini kesmelerini emretmiş, onlar da ilgilerini kesmişler. Hayasızlıkla emretmiş, onlar da hayasızlığa başlamışlar.» (7)

«Nafaka (konusunda harcama)da bulunurken iktisada riâyet, geçimin yarısıdır.» (8)

«İktisada riâyet eden fakir olmaz.» (9)

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki: «Peygamber (A.S.) Efendimize sordum:

— Hangi günah daha büyüktür?

— Allah'a eş, ortak, denk ve benzer koşman, buyurdu.

---

(1) İbn Mâce/edeb: 2- Ahmed: 3/498
(2) » » / » : 1
(3) Buharî/edeb : 12, büyû' : 13- Müslim/birr: 20, 21- Ebû Dâvud/zekât: 45
(4) Müsned-i Ahmed: İbn Ömer (R.A.)dan
(5) Müslim/zekât: 58- Ahmed: 2/306, 347
(6) Tirmizî/zühd: 17
(7) Müslim/birr: 56- Ahmed: 2/160, 191, 195 - 3/323
(8) Beyhakî : İbn Abbas (R.A.)dan
(9) Müsned-i Ahmed: İbn Mes'ud (R.A.)den

— Ondan sonra hangi günah daha büyüktür?

— Seninle birlikte yemek yer endişesiyle çocuğunu öldürmen...

— Ondan sonra hangisi?

— Komşunun karısıyla zina etmen...» (1)

Ebû Ümâme (R.A.) anlatıyor:

«Bir gün genç bir adam, Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelerek, «Ey Allah'ın Peygamberi! Zina hususunda bana izin ver» diyerek ruhsat istedi. Orada hazır bulunanlar, onu bu sözünden dolayı kınayıp vazgeçirmek istediler. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) Efendimiz o gence, «Yaklaş..» dedi. O da yaklaşınca, Peygamber (A.S.) «otur» dedi. O da oturdu ve aralarında şu söyleşi geçti:

— Başkasının senin annenle zina etmesini ister misin?

— Hayır, vallahi.. Allah beni sana fedâ etsin.

— O halde başkaları da bu fiili anaları için arzu etmez.

— Kızın için böyle bir şey ister misin?

— Hayır, vallahi.. Allah beni sana fedâ etsin.

— Öylece başkaları da kendi kızları için bunu istemez.

— Kızkardeşin için ister misin?

— Hayır, vallahi.. Allah beni sana fedâ etsin.

— O halde başkaları da kendi kızkardeşleri için böyle bir şey istemez.

— Ya halâların için ister misin?

— Hayır, vallahi.. Allah beni sana fedâ etsin.

— Başkaları da bunu kendi halâları için istemez. Ya teyzelerin için ister misin?

— Hayır, vallahi.. Allah beni sana fedâ etsin.

— Başkaları da bunu teyzeleri için istemez, buyurdu. Sonra da elini o gencin üzerine koyarak şöyle duâ etti: «Allahım! Bunun günahını bağışla, kalbini temizle, namusunu koru..» (2)

(1) Buharî/tefsîr: 3/2, 2/25, edeb: 20, diyat: 1, hudud: 19, tevhîd: 40, 46- Müslim/imân: 141, 142- Ebû Dâvud/talâk: 50- Tirmizî/tefsîr: 25- Nesâî/tahrîm: 44- Ahmed: 1/380

(2) Müsned-i Ahmed : 5/256

Artık o günden itibaren o genç harama yaklaşmadı.

«Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın peygamberi bulunduğuna şehadet eden müslüman bir kişinin kanı, şu üç sebep dışında helâl değildir:

1— Cana karşılık can (kısas),

2— Evli iken zinâ eden,

3— Dinini terkedip İslâm cemaatinden ayrılan..» (1)

«Dünyanın yıkılıp zeval bulması, Allah yanında, bir müslümanı (haksız yere) öldürmekten daha hafif, daha zararsızdır.» (2)

«Zandan sakının; çünkü zan, sözün en yalanıdır.» (3)

«Kim Allah için tevazü (alçak gönüllülük)de bulunursa, Allah onu yükseltir. Öyle ki, o kendi nefsinde önemsizdir, insanların yanında büyüktür. Kim de büyüklük taslarsa, Allah onu alçaltır. Öyle ki, o kendi nefsinde büyük, insanlar yanında önemsizdir. Hattâ o, insanların nazarında köpek ve domuzdan daha sevimsizdir.» (4)

ONİKİ EMİR

İslâm'ın kendi ölçülerine göre devlet, millet, toplum, aile ve fertleri bir bütünlük içinde ele alıp yönlendiren, sağlıklı şekilde disipline edip düzene koyan on iki emri, başlıbaşına bir sistem oluşturmaktadır. Aynı zamanda ruh ile beden, madde ile mana, dünya ile âhiret arasında kopmaz köprü vücuda getiren bu emirler, üzerinde ciltlerle kitap yazılacak ana fikirleri, temel kaideleri, esasa dayalı bilgileri içermektedir.

Diğer bir yönüyle de Tevrat'ta yer alıp kısmen değişikliğe uğratılan dokuz veya on emri tashîh etmekte ve bu gibi esasların bir kısmında semavî dinlerin birleştiğine işâret edilmektedir.

Önemine binaen, önce bu emirlerin özetini, sonra da açıklamasını yapmamızda, -hafızalarda iz bırakması bakımından- yarar görüyoruz:

---

(1) Buharî/diyat: 6- Müslim/kasamet: 25, 26- Ebû Dâvud/hudud: 1- Tirmizî/hudud: 15- Nesâî/tahrîm: 5, 11, 14- Dâremî/siyer: 11- Ahmed: 1/61, 63, 65, -6/181

(2) Nesâî/tahrîm : 2

(3) Buharî/vasaya: 8, nikâh: 45, feraiz: 2, edeb: 57, 58- Müslim/birr: 28- Tirmizî/birr: 56- Taberânî/hüsnu'l-hulk: 15- Ahmed: 2/245, 287

(4) Müsned-i Ahmed: 3/76

1— Allah'tan başkâ ilâh tanımamak, O'ndan başkasına tapmamak.

2— Anaya, babaya -Allah'ın emrine uyarak- iyilikte bulunmak.

3— Hısımların, yoksul ve yolda kalmışların (zekât, sadaka, yardım ve bağış gibi) haklarını vermek, onları gözetip korumak.

4— Savurganlıktan kaçınmak; kazanılan mal ve serveti har vurup harman savurmamak.

5— Ne cimri, ne de müsrif olmak; bu ikisi arasında bir yol tutup tutumlu olmaya dikkat etmek.

6— Açlık, ekonomik sıkıntı endişesiyle çocukları öldürmemek, meselâ, kürtaj yaptırmamak.

7— Zinaya yaklaşmamak; o gibi hayasızlıklardan sakınmak.

8— Haksız yere adam öldürmemek.

9— Yetim malına -iyi ve uygun yolun dışında- yaklaşmamak.

10— Ölçü ve tartıyı tam kullanıp, insan haklarına dolaylı yoldan da olsa tecavüz etmemek.

11—Bilmediğimiz (bilmemizde yarar olmayan, bizi ilgilendirmeyen) şeyin peşine düşmemek. Gerçeği iyice tesbit edip anlamadan zanna dayalı hüküm vermemek.

12— Yeryüzünde böbürlenerek, büyüklük taslayarak yürümemek.

Şüphesiz ki, bunların hepsi de Allah yanında sevilmeyen kötülüklerdir.

Tevrat'taki emirler :

1— Tanrın Rabbın ismini boş yere ağza almıyacaksın. Çünkü Rab kendi ismini boş yere ağza alanı suçsuz tutmayacaktır.

2— Sebt gününü (cumartesi) takdîs etmek için onu hatırında tut.

3— Babana ve anana hürmet et; ta ki, Tanrın Rabbın sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzun olsun.

4— Katletmiyeceksin (haksız yere adam öldürmeyeceksin).

5— Zina etmiyeceksin.

6— Çalmıyacaksın.

7— Komşuna karşı yalan şehadet etmiyeceksin.

8— Komşunun evine tamah etmiyeceksin;

9— Komşunun karısına, yahut kölesine, yahut eşeğine, yahut komşunun hiç bir şeyine tamah etmiyeceksin. (1)

Açıklama :

— **Allah ile beraber başka ilâh edinmemek.**

Bu, katıksız Tevhîd İnancı'nı yansıtır. Öyle ki, Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına inandıktan sonra, hiçbir şeyi O'na tercîh etmemek ve hiç bir nesneyi O'ndan fazla sevmemek gerekir. Aynı zamanda bir olan Allah'a imân odağında birleşip bütünleşmeyi kalplere ve kafalara enjekte eder.

Sonra da çok aziz ve şerefli yaratılan insanı, fânilere, diğer canlı, cansız eşyaya tapma alçaklığından kurtarıp korumayı öngörür. Onun için namaz farz, camilerde cemaatle namaz kılmak kuvvetli sünnet kılınmıştır. Cuma namazının cemaat halinde farz-ı ayn olarak kılınması da her hafta Tevhîd İnancı'nın yönlendirici havasını tazelemeğe, insanın azizliğini ortaya koymaya ve dinin ibâdet ruhunu daha da geliştirmeğe yöneliktir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'tan başkasına tapanların, iki büyük felâkete sebep olacakları çok anlamlı bir ifadeyle şöyle hatırlatılıyor:

a) Aşağılanıp rüsvay edilir, yalnızlığa itilerek yerilir.

b) Âhiret gününde büsbütün yardımsız bırakılır.

Birincisi, insanı âdileştirip vakar ve kadrini düşürür. İkincisi, ilâhî rahmetin feyiz havasından, Peygamber (A.S.) şefaatinin ümit kapısından uzaklaştırır.

— **Ana ve babaya iyilikte bulunmak.**

Bu emrin gerektirdiği husus, insan ruhunu besleyen, rızkın kapısını genişleten, ömrün uzamasını, ecelin geciktirilmesini sağlayan; ilâhî rahmetten bolca nasip almayı kolaylaştıran ölçü ve anlamdadır. Aksini yapmak, aksine bir durumla karşılaşmayı ve ona göre karşılık görmeyi sonuçlandırır.

— **Hısımlara, yoksullara ve yolda kalmışlara ilgi gösterip birtakım haklarını vermek.**

Bu, hem aile düzenini, hem sosyal yapıyı huzura kavuşturan önemli emirlerden biridir. İnsanların birbirlerine güven ve saygısını artırır. Aynı

(1) Musa ve Yahudilik : 107
Geniş bilgi için bak : Tevrat/Levililer: 19/1-35

zamanda belânın geri çevrilmesine, rızkın genişlemesine ve ömrün uzamasına da sebep olur.

— **Malı saçıp savurmamak.**

Elimize ulaşan bir parça ekmeğin nasıl ve nereden, hangi ellerle, ne gibi hizmetlerle hazırlandığını düşünecek olursak, karşımıza şu gerçekler çıkar: Bir buğday başağının filizlenip olgunlaşabilmesi için güneş, bulut, rüzgar, toprak, topraktaki bakteriler, yağmur ve daha nice şeylerin hizmette bulunmaları gerekmektedir. O halde ağzımıza koyduğumuz bir lokma ekmekte bütün bu hizmetleri görmemiz ve ona göre nîmetin kıymetini bilip şükrünü yerine getirmemiz gerekmez mi?

Özel mülkiyetin yeri ve anlamı :

Kur'ân'ın birçok yerinde zekât ve sadaka vermemiz, yardımda bulunmamız; hısım ve komşuları gözetmemiz emredilir. Bu her bakımdan özel mülkiyete geniş yer verildiğini yansıtır. Ayrıca ilgili âyette, malınızı saçıp savurmayın, sözü, kişinin özel mülkiyetinde olan servetini korumaya yönelik bir tenbihtir.

Bilindiği gibi, İslâm ekonomisi kendine has yapısıyla hem sosyalizmden, hem kapitalizmden ayrılır. Temelde bu üçü arasında büyük farklar söz konusudur.

Genellikle İslâm ekonomisinin iskeletini şu üç unsur oluşturur:

1— Ferdî mülkiyet

2— Meşru sınırlar içinde ekonomik serbesti

3— Sosyal adâletin sağlanması..

Bu bakımdan İslâm ve onun kitabı Kur'ân, ne özel mülkiyeti hiçbir sınır tanımadan serbest bırakan kapitalizme yer verir; ne de toplumsal mülkiyeti savunup ferdî mülkiyete yer vermeyen sosyalizme iltifat eder.

İslâm ferdî mülkiyeti, uhrevî müeyyidelerle, ahlâkî kurallarla; sonra da zekât, sadaka, keffaret, adak vergi ve benzeri yardımlarla bir bakıma sınırlı tutar.

Yukarıda konumuzu oluşturan iki âyet, sınırlı ekonomik serbestiyi ve sosyal adâleti bütünleştirici bir temel düşünce olarak belirtmektedir.

İslâm sosyal adâleti güzel ahlâkla bütünleştirir:

İslâm, ferdi topluma, ibâdet, kardeşlik, dayanışma, yardımlaşma ve benzeri ekonomik cihetlerle bağlar. Bunların her birinde Allah rızası, âhi-

ret mükâfatı ve güzel ahlâkın tatlı meyvası önemli yer tutar. Böylece sosyal adâleti sadece ekonominin dar kalıbına sokmaz; onu mânevî değerlerle donatıp ruhlar arasında bağlantı kurar.

Ekonomik yönden yardımda bulunma imkânı olmayan mü'minleri saf dışı bırakmaz. Toplum yapısındaki hısımların birbirlerine sıcak ilgi göstermelerini, yoksullara, yolda kalmışlara güzel söz, tatlı dil kullanmayı tavsiye eder.

— Eli boyna bağlamamak (cimrilik etmemek). Onu büsbütün açmamak.

İslâm'da cimriliğin yeri olmadığı gibi, israfın da yeri yoktur. Çünkü bu iki tutum da İslâm'ın getirdiği sosyal adâlete ters düşer. O bakımdan cihan peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) cimriye: **«Bana fazla yaklaşma, sonra ateşin dokunur!»** buyururken, **«Nehir kıyısında da olsan, su kullanırken israf etme!»** (1) diyerek uyarıda bulunmuştur. O'nun bu iki uyarısı elbette çok anlamlı ve düşündürücüdür. Çünkü Allah ile Peygamberi, cimrilikle israf arasında ortalama bir yol tutulmasını emretmektedirler. Nitekim Furkan sûresi 67. âyetle bu husus çok net bir anlatımla belirtilmiştir.

— Rabbın rızkı dilediğine genişletir, dilediğine de bir ölçüye göre daraltır.

Gelir dağılımı, hiçbir zaman her ferde aynı ölçüde isabet etmez. Zira her kişi kendi akıl, zekâ, beceri, ticarî kabiliyet ve iş hacmine göre hayatını kazanma yolunda mücadele verir. İnsanların hepsi aynı kuvvet ve kabiliyette, aynı akıl ve zekâda yaratılmadığına göre, aynı ölçüde nîmete de erişemezler. Sosyal hayat ve sosyal yapı da ancak farklı yeteneklerle gerçek düzenini bulur, dengesini sağlayabilir.

Allah'ın rızkı genişletip daraltması, şüphesiz ki insanların yeteneklerine, becerilerine ve çalışma bilgilerine, azim ve gayretlerine göre bir anlam taşır, yani bunlarla bağlantılıdır.

— Çocukları fakirlik endişesiyle katletmemek. Şüphesiz onları öldürmek büyük bir suçtur.

İslâm dini, kadınların gebe kaldıktan sonra rahimlerinde oluşan cenine dokunulmasına, yani kürtaj yaptırmalarına cevaz vermez. Ancak gebe kalmamak için meşru ölçülere göre tedbir almayı da yasaklamaz. Nitekim bu konu, biri En'am, biri İsrâ, biri de Tekvîr sûrelerinde olmak üzere üç ayrı yerde açıklanır. Cenin ana rahminde oluştuktan sonra artık ona do-

(1) İbn Mâce/taharet: 48 - Ahmed : 2/221

kunulmaz.

Nitekim mezhep imamları bu konu üzerinde ictihatlarını şöyle ortaya koymuşlardır:

İmam Ebû Hanîfe'ye göre: Kadının kendi fiiliyle rahmindeki çocuğu düşürmesi bir cinayet kabul edilir. Ancak rahimden düşürülen parçanın cenin olduğu kesinlik arzetmelidir. Bu da uzman bilirkişilerin marifetiyle tesbit edilir. İmam Şâfiî de aynı görüş ve ictihattadır. (1)

Bu cinayetin cezası ise, beş devedir. Deve bulunmadığı takdirde ona göre nakit para takdîr edilir. Kadın kendi müdahalesiyle veya birine gidip kürtaj yaptırarak rahmindeki çocuğu aldırırsa, hem ona, hem de kürtaj yapana ceza terettüp eder.

Doktor kürtaj yaptığında kadın o yüzden ölürse, biri, kadını kasde benzer bir fiille öldürdüğü, biri de cenini rahimden aldığı için iki ayrı ceza gerekir. (2)

— Zinaya yaklaşmamak.

Kur'ân, zinayı hayasızlık ve kötü bir yol olarak vasıflamaktadır. Cidden böylesine bir hayasızlık aile yuvasını mefluç hale getirir, namus ve iffet mefhumunu kaldırır; neslin karışmasına, ana-babası belli olmayan çocukların çoğalmasına ve birtakım hastalıkların doğmasına, ya da bulaşmasına neden olur. Zührevî hastalıkların çoğu ve son yıllarda ortaya çıkan AİDS belâsı bunlardan bir kısmıdır. Nitekim zinanın yaygın olduğu Amerika'da ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde AİDS vakasının korkunç rakamlara ulaştığı artık bilinmektedir.

— Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı kimseyi -haklı bir sebep olmaksızın- öldürmemek.

İslâm, insan hayatına ve kanına üstün değer veren bir dindir. Savaşlarda bile kan dökmek en son çare olarak düşünülür. O bakımdan haklı bir sebep dışında adam öldürene kısas gerekir, hükmü konulmuştur. Ayrıca evli olduğu halde açıktan fuhuş yapar da dört şahitle belgelendirilirse, ölüm cezasıyla tecziye edilir.

Anlaşıldığı gibi, İslâm, hayasızlığı önlemek, fuhşa imkân vermemek, aile yuvasını selâmette tutmak, fazîletli nesillerin yetişmesini sağlamak ve birtakım kötü, öldürücü hastalıkların yaygınlaşmasını önlemek için zinayı

(1) Geniş bilgi için bak : et-Teşrîu'l-Cinani Fi'l-İslâm : 2/294, 295
(2) » » » » » » » » » : 2/301

haram kılmakla kalmamış, bir de zina edenlerin tecziye edilmesi hususunda ağır müeyyideler koymuştur. (1)

— **Yetim malına el uzatmamak.**

Yetim çocukların, rüşde erinceye kadar, mallarını en güzel şekilde korumak vasîlerine farz kılınmıştır. Ancak rüşd kavramı ve taşıdığı hüküm üzerinde müctehit imamların farklı tesbit ve ictihatları söz konusudur. Şöyle ki :

Genellikle rüşd, erkek çocuklarda ihtilâm ve inzal ile belirginleşir. Kız çocuklarında ise, ayhali veya gebe kalmakla gerçekleşir. Onlarda böyle bir durum ortaya çıkmazsa, o takdirde ergenlik yaşı dikkate alınır. Şöyle ki:

a) İmam Ebû Yusuf'a göre, 15 yaş itibar edilir.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, erkek çocukta 18, kız çocukta 17 yaş itibar edilir. (2)

Bu yaşa gelen yetim çocuklarda rüşd sezilirse, malları kendilerine teslim edilir. İmam Ebû Hanîfe, böyle bir şey sezilmediği takdirde 25 yaşına kadar beklenir. Diğer iki imama göre, rüşd alâmeti görülünceve kadar bekletilir. (3)

Yetimin malına güzel şekilde yaklaşmaya gelince: Onun velisi veya vasîsi muhtaç durumda ise, hizmeti karşılığında, hâkimin ya da örfe dayalı bilir kişilerin takdîr ettiğini alabilir. Muhtaç durumda olmayan velî veya vasînin bu hizmeti Allah rızası için başka bir karşılık beklemeden yürütmesi en güzel yoldur.

— **Ölçü ve tartıyı tam tutmak, doğruluktan ayrılmamak.**

Ölçü ve tartı günlük hayatımızın kopmaz birer parçasıdır ve insan haklarıyla içiçedir. İslâm, Allah'ın varlığını, birliğini inkârdan ve dinî esasları reddetmekten sonra insan haklarına tecavüzü, günahların en büyüğü ve ödenmediği, yani asıl sahibine geri çevirilmediği takdirde affedilmeyeni olarak belirlemiştir. Şuayb Peygamber'in (A.S.) kavminin daha çok bu yüzden yok edildiklerini yine Kur'ân haber vermektedir.

Ölçü ve tartıyı tam kullanmak, imân ve irfanla birleşip bütünleşen doğruluk ve fazîlettir. Bunun aksine bir yol izlemek ise, inançsızlık, şüphecilik, tatminsizlik, aşağılık ve rüsvaylıktır. O bakımdan Cihan Peygamberi Hz.

---

(1) Bilgi için bak: Nisa Sûresi : 15, Nûr Sûresi : 2. âyetin tefsiri

(2) el-Kâfî : el-Mervezî - Bilgi için bak: En'am Sûresi : 152, Nisa Sûresi: 6. âyetin tefsiri

(3) Fetâvâ-yı Hindiyye : 5/61 - Bilgi için bak: Mutaffifîn Sûresi tefsiri

Muhammed (A.S.) : **«Bizi aldatan bizden değildir»** buyurmuştur. (1)

— Bilmediğin bir şeyin ardına düşmemek.

Zanna, şüpheye dayalı hüküm verme. Birtakım varsayımları gerçek sayıp sonuçlar çıkarma. Bilmediğin konularda iddialı olma. Uzmanlığa saygılı olmaya çalış. Hemen her konuda ciddi araştırma yapmadan, hakikatı tesbit edip öğrenmeden ortaya çıkma.

Cenâb-ı Hak bu âyetle, toplum yapısında yer alan her sınıfa seslenmektedir. Şöyle ki :

a) Devlet adamı, gerçekleri tesbit etmeden halkın karşısına çıkıp kırık, dökük bilgilerle açıklamada bulunmamalıdır. Zira bu hem halkı yanıltır, hem de çok geçmeden o devlet adamını gözden düşürür ve böylece güvenirliğini kaybettirir.

b) Basın mensubu, muhabir ve benzeri görevleri yürütenlerin kendilerine ulaşan bir haberi iyice tahkik etmeden, gerçek olup olmadığını öğrenmeden neşretmemeleri gerekir.

c) İlim adamı, bir konuyu araştırmadan, kaynaklarına inmeden, yaptığı gözlem ve deneylerden kesin sonuç almadan ortaya atmamalı ve bu böyledir diye konuşmamalıdır.

Zira kulak, göz ve kalbin bu gibi şeylerden de sorumlu olduklarını unutmamak gerekir. Her işittiğine inanmamak, her gördüğünü iyice araştırmadan sonuç çıkarmamak değişmeyen prensip olmalıdır. Hisler çoğu zaman yanılabilir. Sonra kendisini hiç ilgilendirmeyen, dünya ve âhiretinden yana bir fayda getirmeyen ve zamanın boşa akıp gitmesine neden olan konuların peşine takılmamak, o gibi şeylerle ilgilenmemek kalbin huzur duyması, ruhun yatışması, ömrün değer kazanması bakımından oldukça önemlidir.

— Yeryüzünde böbürlenerek, büyüklük taslayarak yürümemek.

Kendini olduğundan fazla göstermeye çalışmak, çevresindeki insanlara tepeden bakmak, toplum arasında saygısızca söz ve davranışlarda bulunmak; kendini hep üstün, hep haklı görüp başkalarını küçümsemek ruhî bir marazdır. Allah'a, Âhiret'e ve dinin diğer esaslarına dosdoğru imân bu hastalığı tedavi edip iyileştiren en tesirli ilâçtır.

Unutmamak gerekir ki, toplum içinde bu tipler sevilmez ve itibar gör-

(1) Müslim/imân: 164, - Ebû Dâvud/büyû' : 50- Tirmizî/büyû' : 72- İbn Mâce/ticaret: 36- Dâremî/büyû': 10- Ahmed: 2/50, 242, 417-3/466-4/45

mezler. Onlarla olan dostluklar ve yakınlıklar hep sun'idir ve yapmacıktır. İnsanların sevmediklerini Allah da, melekleri de sevmezler. Böyleleri makamlarından düştükleri veya ellerindeki servet ve imkânları tükendiği gün, çevrelerinde hiçbir dostun kalmadığını ancak görebilirler. Dünyada kendini böylesine bir yalnızlığa itenler, âhirette de yalnızlığa itileceklerinden hiç şüphe etmemelidirler.

Allah'ın yegâne büyük olduğunu unutmamak gerekir. O'nun mülkünde, O'nun denetimi altında O'nun nîmetlerinden yararlanıp geçinirken böbürlenmenin bir anlamı var mıdır? Sahip olduğumuz her şey, hakikatte bizim değil, Allah'ındır. Her şey eğreti verilmiştir. Günü, saatı gelince geri alınırlar.

O bakımdan tevazü, yüksek idrâkin, köklü bilginin, sağlam imânın, gelişmiş irfanın ürünüdür. Böbürlenmek ise, cehaletin, inançsızlığın ve haddini bilmezliğin mahsulüdür.

Ünlü şâir Salih b. Şerif (H. 8-M. 15) ne güzel söylemiştir:

«Çıkan iner, kalkan düşer, her yükselişin var bir sonu.
Niçin bunca gurur maldan mülkten, addan sandan insanoğlu!

Oluşta ne var ki olduğu gibi dursun, hiç değişmesin.
Sen de gök gibisin, bir gün masmavi güneşlik, bir gün bulutlu.

Bu dünya kime kalmış, yaramış ki kalsın yarasın sana da.
Yok hiçbir çizgisinde bu yeryüzünün ölmezlik rengi ve ölmezlik kokusu.»

İlgili 37. âyetin son bölümünde Cenâb-ı Hak, insanın bir bakıma güçsüzlüğünü tasvîr ederek böbürlenmenin ona hiç yakışmadığını şöyle belirtmektedir: **«Çünkü sen yeri delemezsin ve boyca da dağlara ulaşamazsın.»**

ONİKİ EMİR, ONİKİ PEYGAMBER

Müfessirlerimiz ilgili âyetlerle açıklanan oniki emirden her birinin bir peygamberin uyarı ve sünnetini taşıdığını ve sonra da Kur'ân'da biraraya getirilerek sözü edilen konularda bütün peygamberlerin ortak yanlarının belirtildiğini değişik bir yorum olarak ortaya koymuşlardır. Şöyle ki :

Birinci emir : Allah'ın varlığına ve birliğine davet, her peygamberin ana hedefi ve değişmeyen amacı bulunduğunu yansıtır.

İkinci emir : Ana, babaya iyilik daha çok İbrahim Peygamber'in (A.S.) sünnetini yansıtır. Allah'a karşı günah ve isyana çağırmadıkları sürece ana, babaya itaat etmek, sözlerini dinlemek vâciptir.

Üçüncü emir : Hısımlara, yoksullara ve yolda kalmışlara yardım daha çok Dâvut Peygamber'in (A.S.) sünnetini yansıtır.

Dördüncü emir : Süleyman Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

Beşinci emir : Yusuf Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

Altıncı emir : Yâkub Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

Yedinci emir : Lût Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

Sekizinci emir : Musa Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

Dokuzuncu emir : Zekeriya Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

Onuncu emir : Şuayb Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

On birinci emir : Yahya Peygamber'in (A.S.) sünnetini,

On ikinci emir : İsâ Peygamber'in (A.S.) sünnetini yansıtır.

Ve bunların hepsi, son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) Efendimizin sünnetleri arasında en mükemmel ölçü ve anlamını almış; uygulanması ise, mü'minlerin imân ve irfanlarına bırakılmıştır.

Burada peygamberlerin sünnetleri denilince, insanlara teblîğ ile yükümlü bulundukları dinî hükümler kasdedilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, fert, toplum, aile ve milletlerin hayatını düzene sokup güvenli ve huzurlu bir atmosfer oluşturan on iki emir açıklandı. Allah'a dosdoğru imân eden mü'minlerin günlük yaşayışlarında nelere dikkat etmelerinin gereği üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, Tevhîd İnancı'nı zedeleyen şeylerden kaçınılmasının gereği üzerinde duruluyor. Hiçbir şeyin Allah'a eş, ortak, denk ve benzer olamıyacağı belirtilerek, bu hakikatleri iyice düşünüp anlayabilmeleri için insanlara yeterince ilâhî bilgiler verildiğine dikkatler çekiliyor. Sonra da varlık âleminde her şeyin Allah'ı tesbîh ettiği anlatılarak O Yüce Kudret'in hılkat damgasının eşya üzerinde bulunduğuna işâret ediliyor.

——oOo——

ذٰلِكَ مِمَّٓا اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِۜ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا
اٰخَرَ فَتُلْقٰى ف۪ي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ
بِالْبَن۪ينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًاۜ اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظ۪يمًا ﴿٤٠﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُواۜ وَمَا يَز۪يدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾
قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَب۪يلًا
﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَب۪يرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ
السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ ف۪يهِنَّۜ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِه۪ وَلٰكِنْ
لَا تَفْقَهُونَ تَسْب۪يحَهُمْۜ اِنَّهُ كَانَ حَل۪يمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

M E Â L İ :

39— İşte bunlar Rabbin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber başka bir tanrı edinme, sonra kınanmış, koğulmuş olarak Cehennem'e atılırsın.

40— Rabbiniz sizi oğullarla seçkinleştirdi de kendisi meleklerden dişiler (kızlar) mı edindi?! Doğrusu siz çok büyük (çok ağır) bir söz söylüyorsunuz.

41— Şanıma and olsun ki biz, bu Kur'ân'da (sözü edilen hususları), iyice düşünüp öğüt alsınlar diye bir bir açıklayıp tekrarladık. Ne yazık ki bu uyarı ve öğütler onların sadece nefretini artırmaktadır.

42— De ki : Eğer O'nunla beraber -dedikleri gibi- başka ilâhlar olsaydı, herhalde onlar Arş'ın sâhibine bir yol ararlardı.

43— Münezzeh ve çok yüce olan Allah onların dediklerinden hem çok yüce, hem çok büyüktür.

44— Yedi gökler, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbîh ve tenzîh ederler. Zaten hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbîh etmesin; ne var ki, siz onların tesbîhlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, Halîm'dir (şefkatlıdır, merhametlidir, sabırlıdır, lûtf ile muamele edicidir) ve çok bağışlayandır.

İLGİLİ HADÎSLER

İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

«Biz, âyetleri (mu'cizeleri) bereket sayarken, siz onları korkutucu, uyarıcı vasıfta bulup yorumluyorsunuz. Bir seferinde Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile birlikte bulunuyorduk. Yanımızda su az kalmıştı. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.), «Yanınızda arta kalan sudan ne varsa getirin» diye buyurdu. İçinde azıcık su kalan bir kap getirdiler. Peygamber (A.S.) Efendimiz elini o kaba soktuktan sonra şöyle dedi: «Haydi, Allah'tan sunulan mübarek, bereketli ve temizleyici suya geliniz!» Bu sırada O'nun parmaklarının arasından suyun kaynadığını gözlerimle gördüm. Aynı zamanda Peygamberimiz (A.S.) yemek yerken yediği gıda maddesinin tesbîh ettiğini Allah'a yemin ederim ki kulaklarımla işittim.» (1)

«Şüphesiz ki Mekke'de bir taş vardır ki, peygamber olarak gönderildiğim (ilk yıllar)da geceleri bana selâm verirdi. Ben şimdi o taşı biliyorum ve tanıyorum.» (2)

Abdullah b. Ömer (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mescid'de bir hurma kütüğüne dayanarak hutbe okurdu. Kendisine minber yapılınca, cuma günü minbere yönelince, hurma kütüğü inlemeğe başladı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz dönüp eliyle onu okşadı da iniltisi kesiliverdi.» (3)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mescid-i Aksa'ya gece yolculuğu yaptığı gün, makam ile zemzem kuyusu arasında bulunuyordu. Cebrâil sağında, Mikâil solunda oldukları halde yedi kat göklere doğru yükseldiler.

Dönüşünde şöyle buyurdu : «En yüksek göklerde birçok tesbîh sesleri duydum. Yüksek gökler, o heybet sahibinden, onun yüceliğinden kor-

(1) Buharî/menakıb: 25- Müslim/fezail: 6- Tirmizî/menakıb: 6- Ahmed: 3/147, 170, 215, 289

(2) Müslim/fezâil: 2- Tirmizî/menakıb: 3- Dâremî/mukaddeme: 4- Ahmed: 5/89, 95, 105

(3) Buharî/menakıb: 25, cumua: 26- Tirmizî/cumua: 10, menakıb: 6- Nesâi/cumua: 17- İbn Mâce/ikamet: 199-Dâremî/mukaddeme: 6, salât: 202- Ahmed: 1/249, 267, 363- 3/295

karak tesbîh ediyorlardı, «en yüce olan (Rabbımızı) tesbîh ederiz» diyorlardı.» (1)

Ebû Zer (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz eline birkaç çakıl taşı almış bulunuyordu. Bal arılarının vızıltısını andıran bir sesle tesbîh ettikleri duyuluyordu.» (2)

İbn Ömer (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah A.S.) Efendimiz, kurbağa öldürmeyi yasakladı ve şöyle buyurdu: «Doğrusu onun vakırdısı tesbîhtir.» (3)

«Şüphesiz ki Nuh (A.S.) ölmek üzere iken iki oğlunu çağırıp onlara şöyle dedi : «Size iki şeyi yapmanızı, iki şeyden de kaçınmanızı vasiyet ediyorum: Lâilâhe illâllah ile emrediyorum. Çünkü gökler, yer ve bu ikisi arasında bulunan her şey terazinin bir kefesine, Lâ ilâhe illâllah da diğer kefesine konulsa, elbette Lâ ilâhe illâllah ağır gelir. Eğer gökler ve yer bir halka olsa, Lâ ilâhe illâllah da onun üzerine konulsa, mutlaka onu bölüp birbirinden ayırırdı. Ve size «Sübhanellahi ve bi-hamdihi» demenizi de emrediyorum. Çünkü bu, varlık âleminde her şeyin tesbihidir ve her şey bu sebeple rızıklanır.» (4)

DÜNYA HAYATI MUTLAK HİKMETE DAYALI OLARAK DÜZENLENMİŞTİR

(ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ) **«İşte bunlar Rabbın sana vahyettiği hikmetlerdendir.»**

Toplum düzenine yönelik oniki emir açıklandıktan sonra, bunların o yegâne terbiyeci, yetiştirici, geliştirip kemâle erdirici Rabbın vahyettiği hikmetler olduğu belirtiliyor.

Hikmet çok yönlü bir kelimedir. Burada daha çok şu mâna kasdedilmiştir : Hakkın, uyum ve dengenin; düzen ve bağlı bulunduğu şeylerin ilim ve akla uygun şekilde gerçekleşip yerini bulmasıdır.

İlâhî hikmet denilince de, eşyayı yeterince bilip her şeyi en sağlam, en uygun ve uyumlu düzeye getirerek amacına yönelik kılmak ve her şeyi

---

(1) Müsned-i Ahmed: İbn Ömer (R.A.)dan
(2) » » : 4/415
(3) Dâremî/adahî : 26- İbn Mâce/sayd: 10- Ahmed: 3/453
(4) Müsned-i Ahmed : 2/170

lâyık olduğu hizmete yöneltmek akla gelir.

İnsana nisbet edilen hikmet ise, eşyanın yaratılış gayesini bilmek, faydalı ve zararlı yanlarını anlamak ve Allah'ın verdiği nîmetleri yerince harcamak, günlük hayatı Kur'ân'ın ışığı altında düzenlemek mânasına yorumlanabilir.

Hikmet ile hüküm arasında «umum, husus min vecih» kaidesi vardır. Şöyle ki : Her hikmet aynı zamanda hükümdür de.. Ama her hüküm hikmet değildir.

İşte aile ve toplumu dengeli, düzenli, huzurlu, güvenli düzeyde tutan, kardeşlik ve sosyal adâlet ilkeleriyle toplumu ahenkli biçimde biraraya getirip bütünleştiren hikmetleri içeren on iki ilâhî emir, hemen hemen bütün hak dinlerde az farkla da olsa yer almış; hattâ insan kafasının ürünü olan bazı yasalarda bile onlara kısmen yer verilmiştir. Öyle ki hak dinlerin insanlığa yansıttığı bu emirlerin gereği hiçbir devirde bütünüyle kaldırılmamıştır.

Birtakım değişmelere ve orijinal nushalarının kaybolmasına rağmen mevcut Tevrat ve İncil'de bu emirlerin önemli bir kısmına rastlamak mümkündür.

KÂİNAT HİKMETLE KURULMUŞTUR

Her şey bir amaca yönelik olarak bulunduğu ortamda dengeyi sağlayacak özellikte; her düzen de mutlak bir plân içinde yaratılmıştır. Şu kâinatta boş ve anlamsız hiçbir şey var kılınmamıştır. Bunun aksini iddia etmek, kâinattaki mutlak düzeni görmemek ve anlamamak demektir. Zira Cenâb-ı-Hak mutlak hikmet sâhibidir, yani Onun doksan dokuz isminden biri de el-Hakîm'dir.

O bakımdan canlı-cansız her türlü varlığa ilim ve iman açısından baktığımız zaman, ilâhî kudret ve hikmet damgasını görebilmekteyiz.

Buna en yakınımızdan misal verecek olursak, insanın çabuk intibakını gösterebiliriz. Nitekim yüksek rakımlara insan ancak kan dolaşımı, solunum, iskelet ve kas mekanizmalarının süratle değişmesiyle uyum sağlayabilmektedir. Bu değişmeyi sağlayan gizli plân veya kudret nedir? Yüce Yaratan, vücut sistemini, dünyadaki mevcut şartlara uyum sağlayabilecek bir ortamdan ve bulunduğu şartlardan çıkıp diğer bir ortam ve şartlara adım attığında kendini uyum haline getirip gereken değişiklikleri otomatikman yapacak özellikte yaratmıştır.

O bakımdan diyebiliriz ki, insan kendi damgasını muhite vururken, muhit de kendi damgasını ona vurmakta ve kısa bir zaman içinde uyum, intibak sağlanmaktadır.

O halde her işi hikmetle vücut bulan Cenâb-ı Hak ile beraber başka ilâhlar edinmek, sağduyunun, gelişmiş aklın, sağlam idrâkin yolu ve ürünü olamaz. Çünkü birden fazla ilâhın uyum ve ahenk içinde bir kâinat yaratıp idâre etmeleri düşünülemez. Tıpkı bir ülkede birden fazla hükümdarın bulunamıyacağı gibi..

Eşyada O'nun kudret ve hikmet damgasını görmeyenlerin kıyâmet gününde kınanacağı ve kendilerine verilen bunca yetenekleri yerinde kullanmadıklarından dolayı sorumlu tutulacakları da ilâhî hikmet ve adâletin bir gereğidir. Dünyada kendini hikmetin gerektirdiği düzen ve dengeye eriştirmeyenlerin âhirette düzen ve denge yüzü göremiyecekleri kesindir. Çünkü düzensiz, amaçsız ve gayesiz bir hayat, düzensiz bir sonuç doğurur ve onun cezası da o nisbette ağır olur.

ALLAH'A EVLÂT İSNAT ETMEK

(أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا) **«Rabbınız sizi oğullarla seçkinleştirdi de kendisi meleklerden dişiler (kızlar) mı edindi?! Doğrusu siz çok büyük (çok ağır) bir söz söylüyorsunuz.»**

Üremek, sonradan yaratılanlarla ilgili bir kanundur ki, buna «nesli devam ettirme kanunu» da diyebiliriz. Diğer canlıları bir yana bırakırsak bu, insanoğlu yeryüzüne ayak bastığı andan itibaren belli bir proğrama göre yürütülmektedir. Mevcut plân ve proğramı üreyenler değil, üretme kanununu koyan Yüce Kudret hazırlamıştır.

Melekleri Allah'ın kızları sayarsak, Allah'ın belli bir üreme kanununa bağlı bulunduğunu veya tutulduğunu kabul etmemiz gerekir. Sonra da o üreme kanununun da Allah'ın değil, daha yüce bir kudretin irâdesiyle olduğunu kabul etmemize lüzum hasıl olur. O takdirde ise, Allah, mutlak kudret sahibi olma vasfını kaybedip yaratıcı iken yaratılmış durumuna düşer. Böylece Allah hakkında mutlak uluhiyete yakışan ve has olan hiçbir vasıf kalmaz. Çok tanrı inancı başlar ve fasit bir daire içinde dönülüp dolaşılır, olumlu hiçbir sonuca varmak mümkün olmaz.

Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de bu, selîm akıl, sağlam mantık ve keskin idrâk dışı inanç, ölçü ve hikmet dışı büyük bir söz olarak vasıflandırılıyor. Tek ilâh inancı üzerinde çok ciddi durmamız ve araştırma yapmamız ilhâm ediliyor.

«And olsun ki, ortaya pek kötü bir şey (inanç) attınız. O Rahmân'a evlât isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler darmadağın olacak, yer yarılacak, dağlar yerinden oynayıp göçecek!..» meâlindeki Meryem Sûresi 90. âyetle bu husus ne güzel açıklanmaktadır.

KUR'ÂN-I KERÎM AKLA VE SAĞDUYUYA SESLENİR

(وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا) **«Şanıma and olsun ki, biz bu Kur'ân'da (sözü edilen hususları) iyice düşünüp öğüt alsınlar diye bir bir açıklayıp tekrarladık.»**

İlgili âyetin ışığında konumuzu aydınlatır mahiyette Kur'ân'ın akla ve sağduyuya seslenişinden birkaç örnek sıralıyoruz:

— Kur'ân, hakkı, doğruyu ve gerçeği bütün parlaklık ve berraklığıyla sergiler. Koyduğu temel bilgi ve ana fikirlerle hakikatı araştırıp bulmamızı kolaylaştırır. Daha doğrusu bize bu konuda hareket noktasını belirler.

— Hakkı isbat edip onun temel gücünü ortaya koyarken, bâtılı bütün çürüklüğü ve cılızlığı ile getirip önümüze serer ve böylece rahat mukayese yapabilmemize imkân sağlar.

— Sadece insan aklına hitapla yetinmez; onun vicdan ve idrâkini harekete geçirmeyi, duygu ve düşüncesini kamçılamayı plânlar. Bunun için de ümitle korku halkalarını birleştirip bir bütünlük meydana getirir ve insan düşünce ve duygusunu bu iki kavram arasında yönlendirir.

— Taşıdığı her hükmü, koyduğu her ana fikri, naklettiği her tarihî olayı, Tevhîd İnancı'nın katıksız mayasıyla yoğurur; ahlâk ve fazîlet iksiriyle şekillendirir ve âhiret korkusuyla değerlendirir. Böylece tarihî olaydan ve ortada kalan kalıntılardan ne gibi ders ve ibret alınması gereğini en uygun şekilde öğütler.

— Münasebet düştükçe hafızalardaki izi derinleştirmek, idrâki uyanık tutmak; aynı zamanda yine düşünceleri berraklaştırmak, duyguları yönlendirmek için de bazı önemli olayları ve gelecekle ilgili haberleri yer yer tekrarlar. Bununla beraber her tekrarı ayrı bir hüküm, değişik bir öğüt ve başka bir ibret yansıtır.

— İnkârı imân derecesine çıkaranlar ise, Kur'ân'ı dinledikçe veya ondan söz edildikçe kin ve nefretleri artar. Çünkü öyleleri, akıllarını nefislerinin ve duygularının emrine vermişlerdir. Böylece kalplerinin gözü körelmiş, ruhlarının cilâsı matlaşmıştır. Artık bu durumda ondaki hikmetleri ve ha-

kikatleri görmeleri ve anlamaları pek düşünülemez. Zira beşer ruhunun tek gıdası, Allah sözüdür. Kalplere şifa ve yatışkanlık veren tek iksir odur. Kendini bu ilâhî gıdadan mahrum edenler, sadece kendilerine ve peşlerine takılanlara çok yazık etmişlerdir.

BİRDEN FAZLA İLÂH OLSAYDI, NELER OLURDU?

(قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا) **«De ki : Eğer Onunla beraber -dedikleri gibi- başka ilâhlar olsaydı, elbette onlar Arş'ın sahibine bir yol ararlardı.»**

Müşriklerin iddia ettikleri gibi, Allah'tan başka ilâhlar da bulunsaydı, durum ne olurdu? Bunun cevabını şöyle maddeleştirebiliriz:

a) İlâhlardan her birinin bir kudrete sahip olması gerekir. Çünkü kudretli olmayan ilâh olamaz. O takdirde her ilâh kendi kudretiyle tasarruf ederdi... Böyle bir durumda ise, ya her biri ayrı bir kâinat yaratıp vücuda getirir ve biri diğerine hasım ve rakip olurdu. Diğer bir ihtimalle, aynı kâinat üzerinde her biri kendine bir sınır belirlemeğe heveslenirdi. Bu durumda bugünkü mevcut düzen olmazdı.. Mademki kurulan düzen bozulmadan devam etmektedir, o halde tek bir ilâh vardır, o da Allah'tır.

b) Diğer ilâhlar, o yüce Arş sâhibine erişmek için bir yol ararlar; ya onun saltanatına son vermek, ya da ona uymak isterlerdi. Uymaları düşünülemez, çünkü ilâhlık vasfını taşıdıklarına göre, her birinin kendine has bir üstünlük ve saltanatının olması gerekir.

Kâinattaki ilâhî saltanat bütün görkemliğiyle ve dengesiyle şaşmadan, değişmeden, bozulmadan süregeldiğine göre, varsayalım ki, diğer ilâhlar ister istemez ona uymak, emrine baş eğmek zorunda kalmışlardır. Böyle bir durumda, Arş'ın Sâhibine uyanların ilâh olmaları düşünülemez.

O halde mülkünde ortaksız, saltanatında eşsiz, kudretinde bağımsız, tasarrufunda rakipsiz, uygulamasında denksiz ve emsalsiz olan âlemlerin yegâne Rabbına tapmak, ara yere canlı, cansız cisimleri, ay ve yıldızları sokmadan yalnız O'na yönelmek selîm aklın, sağduyunun, kâmil idrâkin gereği değil midir?

Bunun için Cenâb-ı Hak 43. âyetle bu konuyu şöyle noktalıyor: **«Münezzeh ve çok yüce olan Allah, onların dediklerinden hem çok yüce, hem de çok büyüktür..»**

HER ŞEY HAKK'I TESBÎH ETMEKTEDİR

(تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ..) «Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbîh ve tenzîh ederler. Zaten hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbîh etmesin. Ne var ki, siz onların tesbîhlerini anlayamıyorsunuz.»

Bölünemiyeceği sanılan en küçük parçanın, yani atomun bölünüp parçalanmasıyla, âyetin taşıdığı mâna bir bakıma daha iyi anlaşılmış oluyor. Şöyle ki : Tesbîh kelimesi, « s a b h » kökünden çokluk ifade eden bir masdardır. Kök mana olarak sözlükte : Havada, ya da suda çok seri geçiş anlamına gelir. Fezada kendi yörüngesinde süratle hareket edip dönen güneş sistemi ve diğer sistemler hakkında da bu kökten türetilen fiiller kullanılmaktadır. Yasîn sûresi 40. ve Enbiyâ sûresi 33. âyetlerde aynen şöyle belirtilmektedir:

«Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi uygun (bir kanun)dur, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Her biri ayrı bir yörüngede yüzerler (hareketlerini sürdürürler).»

«Gece ve gündüzü; Güneş ile Ay'ı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzüp gitmektedir.»

Her iki âyette de Güneş ile Ay'ın kendi yörüngelerinde hareketlerini sürdürmeleri «yesbahun» fiiliyle ifade edilmektedir ki bu, «sabh» kökünden türetilmiştir.

Atın süratle geçmesi de bu fiille anlatılır. Bir işte sürat gösteren kimsenin o hali de bu fiille belirtilir.

Allah'ı tesbîh : Sözü edilen kök mana doğrultusundaki bir anlatımla, ibâdet ve duâlarımızda düşünce ve duygumuzu arındırıp çok seri bir seyirle O'nu her türlü noksanlıktan, beşerî sıfatlardan tenzîh etmek, övgüyle ismini anmaktır.

Bilindiği gibi, varlık âleminde melekler her an zikir ve tesbîh halindedirler. Geriye kalan diğer varlıklar hem ilâhî kudret ve hikmet damgasını taşıdıkları için, hem de her biri kendi yapısında sayısı belirsiz atomları taşıdığı için her an Hakk'ı tesbîh etmekteler. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, atom çekirdeği etrafında baş döndürücü bir hızla hareket eden elektronlar da bu hareketleriyle Hakk'ın sonsuz kudretine baş eğmekteler ve O'nu anmaktalar.

O halde kâinat, yani varlık âlemi bütünüyle hareket halindedir. Bunun

istisnası yoktur. Öyle değil midir? Elektronlar çekirdek etrafında ilâhî sünnete uyarak hem kâinatın en küçük modelini oluşturmakta, hem de müstesna bir hareket ve kendine has bir ahenk ve musiki sergilemektedirler. Bu Allah'ın yegâne yaratıcı olan üstün kudretini, O'nun eşsizliğini terennüm etmiyor mu?

İşte Kur'ân insan aklına ışık tutmak, ilim adamına temel bilgi vermek, diğer bir tabirle hareket noktasını belirlemek için «Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ile tesbîh etmesin..» buyuruyor. Ne var ki, insanların çoğu eşyanın tesbîhini anlamamaktadırlar.

Âyette bir diğer incelik daha vardır, o da, «hamd» kelimesidir. Cenâb-ı Hakk'ın buyruğuna baş eğip O'nun emrine uyan her şey, taşıdığı ilâhî sanatın eşsizliğiyle O'nu övmekte ve bu övgü ile onu tesbîh etmektedir. Demek oluyor ki, canlı-cansız her şey Allah'ın eşsiz sanatını yansıtmakta ve estetik hayranlarına seslenmektedir. Zira estetik duygusu, en medenî insanlarda olduğu gibi, en ilkel insanlarda da vardır. Yeter ki insan bu duygudan kaynaklanan hayranlığını ona yön veren Kudretin yüceliğine çevirmiş olsun.

Her şeyin Hakk'ı tesbîh etmesinin yorumlarından biri budur. O bakımdan diyebiliriz ki, kâinatta güneş sistemi dahil, diğer bütün sistemlerin mikro modelini atoma yerleştiren o sonsuz kudreti inkâr, güneşin varlığını inkâr etmek kadar şaşırtıcı ve hayret uyandırıcıdır.

Bu gerçeği bilimsel yoldan kavrayan ünlü fizik âlimi Einstein diyor ki: «Benim tanrı görüşüm, anlaşılmayan evrende kendini gösteren üstün bir düşünüş kudretinin mevcudiyetine kuvvetle ve heyecanla inanmaktır.» (1)

Şüphesiz ki bu itiraf, Allah hakkında köklü ve detaylı bilgisi olmayan büyük bir ilim adamının bilimsel araştırmasıyla vardığı olumlu bir sonuçtur. O bununla, kâinatı idare eden çok yüksek ve sınırsız bir zekânın varlığını kabul etmektedir. İlmin ve âlimin haysiyetine yakışan da, bu gerçeği bulup çıkarmak ve sonra da itiraf etmektir.

ALLAH HALÎM'DİR, GAFÛR'DUR

(إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا) «Şüphesiz ki O, Halîm'dir (şefkatlıdır, merhametlidir, lûtuf ile muâmele edendir) ve çok bağışlayandır.»

Kur'ân fezaya serpiştirilmiş sistemlerin hareket halinde olduğunu be-

(1) Einstein Ve Evren

lirttikten ve atom çekirdeği etrafında akıl almaz bir hızla dönen elektronlara işâret ettikten sonra, insan bilgisinin sınırlı olduğuna geçiyor ve Allah'ın iki sıfatını anarak konuyu noktalıyor.

Ama neden ilmin çok önemli kabul ettiği bir konuya dikkat çekilirken bu iki sıfata yer verildi? Bu soruyu cevaplamak için önce sözü edilen sıfatlardan «Halîm»in manasını açıklamamız kâfi gelecektir. Şöyle ki :

Halîm : «Hilm» kökünden gelen bir sıfattır. Sözlükte, nefis ve duyguları heyecan, telaş, öfke ve acelecilikten alıkoyup frenlemektir. Bu tanımlamaya göre, «hilm», aklın araçlarından biri sayılır.

Ayrıca bir şeyi başıboşluktan kurtarıp idare etmek, yararsız durumdan kurtarıp yararlı düzeye getirmek anlamına da gelir. «Hallemtü fülânen» denilince, «Yanlış hareket etmek üzere bulunan bir kimseyi sakinleştirip temkinli hareket etmeğe yönelttim» anlaşılır ve buna misal teşkil eder.

O halde Allah'ın Halîm sıfatı bu makamda bize, kâinatın en büyük parçalarının da, en küçük atomların ve taşıdığı mikro sistemlerin de kendi haline terkedilmiş olmadığını öğretmektedir. Aksi halde biri diğerinin yörünge sınırına kayar ve düzen diye bir şey olmazdı. Allah hilm tecellisiyle onları sünnetullaha bağlayarak belli kanunlarla idâre etmektedir.

Ayrıca insanların çoğu bu gerçeği bilmediğinden inkâr içinde yüzmekteler. Ama Halîm sıfatının bir tezahürü olarak, Allah onları kahretmemekte, ömürlerinin son dönemlerine kadar onlara mühlet vermektedir. Çünkü O çok bağışlayandır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Tevhîd İnancı'nın önemi üzerinde duruldu. Mü'minlerin bu doğrultuda nelere dikkat etmeleri gerektiğine atıflar yapıldı. Sonra da insan aklını harekete geçirmek ve düşünce ufkunu genişletmek için kâinatta her şeyin Allah'ı tesbîh ettiği belirtilerek, hareket halinde olmayan hiçbir şeyin bulunmadığı anlatıldı ve hiçbir hareketin ölçüsüz, hesapsız ve gelişigüzel olmadığı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, kâinattaki bu mükemmel ve düzenli hareketi ve o hareketi idâre eden yüce kudretin eserlerini göremiyen inkârcıların okunan Kur'ân'ı anlamalarının söz konusu olmadığı; kalplerinin üzerine gerilen kesif perdeyi kaldırmadıkları sürece, o feyizden nasip alamıyacakları açıklanıyor. Böylece inkâr ve madde vadisinde şartlanan ve hakka karşı gelmeyi önyargı halinde zevkli bir görev sayanların doğru yolu görüp bulmalarının çok uzak olduğu, anlamlı bir anlatımla mü'minlere bildiriliyor.

Bunungla beraber teblîğ ve irşat görevini sürdürmenin gerekli olduğu ilhâm edilerek, doğru yolu görüp onu tercih edenlerin kendi lehlerine, etmiyenlerin kendi aleyhlerine bir sonuç hazırladıkları dolaylı şekilde anlatılıyor.



وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ
جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾
وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِذَا ذَكَرْتَ
رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ
اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ
الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا
لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطٖيعُونَ سَبٖيلًا ﴿٤٨﴾

M E Â L İ :

45— Kur'ân'ı okuduğun zaman, seninle Âhiret'e inanmayanlar arasına görünmez bir perde yerleştiririz.

46— Kalpleri üzerine O'nu anlamalarına engel kılıflar geçiririz (perdeler örteriz); kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Kur'ân'da Rabbinin birliğini andığın zaman nefretle arkalarını dönüp giderler.

47— Seni dinledikleri zaman neye nasıl kulak verdiklerini ve o gizli toplanıp fısıldaşarak zâlimlerin, «siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz» dediklerini çok iyi biliyoruz.

48— Dikkat et, sana nasıl da misâller verdiler de bu yüzden sapıttılar; artık bir yol da bulamıyacaklar.

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Esma binti Ebû Bekir (R.A.) anlatıyor :

«Tebbet yedâ... sûresi inince, Ebû Leheb'in karısı Avrâ' Ümmu Cemil elinde bir taş, dilinde hezeyan olduğu halde Hz. Muhammed'i (A.S.) arıyordu. O sırada Peygamber (A.S.), Ebû Bekir (R.A.) ile beraber oturuyorlardı. Derken Ümmu Cemil çıkageldi. Ebû Bekir (R.A.) hayli endişelendi ve : «Ya Resûlellah! Bize doğru geliyor. Sizi burada görmesinden endişeliyim» deyince, Peygamber (A.S.) Efendimiz ona : «Endişe etme ya Ebâ Bekir! Şüphen olmasın ki, o beni göremez» buyurdu. Çok sürmedi ki Ümmu Cemil geldi, hayli öfkeliydi. Peygamber'i (A.S.) oralarda aradı, sağa sola bakındı, ama göremedi ve ayrılıp gitti. Oysa Peygamber (A.S.) açık ortada oturuyordu.» (1) O sebeple yukarıdaki âyetler indi.

Lübabu't-te'vîl müellifi Alâeddin Ali'ye göre : Kadın ayrılıp gittikten sonra Ebû Bekir (R.A.) bunun hikmetini sordu. Efendimiz (A.S.) şu cevabı verdi : «Benimle onun arasına bir melek perde olup durdu.» (2)

Bir başka rivâyet :

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Kur'ân okumaya başlayınca, azılı kâfirlerden iki kişi sağ tarafına, iki kişi de sol tarafına geçip O'nu şaşırtmak için şiir okurlar ve böylece Kur'ân'ın etrafta duyulmasına engel olurlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (3)

Diğer bir rivâyet :

Bir gece Ebû Süfyan, Ebû Cehl ve Ahnes b. Şerîk, Peygamber (A.S.) Efendimizi kendi evinde namaz kılıp Kur'ân okurken dinlemek üzere birbirlerinden haberleri bulunmadığı halde dışarı çıktılar. Karanlıkta her biri münasip bir yere gizlenip okunan Kur'ân'ı dinlemeye koyuldular. Derken fecir doğmaya başladı ve onlar da kimseler kendilerini görmeden bulundukları yerlerinden kalkıp usulca evlerine dönmeye başladılar. Ne var ki yolda karşılaştılar ve birbirlerini kınamaktan kendilerini alamadılar. Sonra da «Bir daha buralara gelip Muhammed'i dinlemeğe özenmiyelim. Bir aksilik olur da ayak takımı bizleri görürlerse, Muhammed'e karşı ilgi duy-

(1) İbn Cerir Taberi-Hafız Ebû Ya'lâ
(2) Lübabu't-te'vîl : 3/166
(3) Tefsîr-i İbn Kesîr: 3/44

maya başlarlar ve böylece O'na yardımda bulunmuş oluruz» şeklinde sözleşerek oradan uzaklaştılar. Ama ikinci gece yine dayanamadılar, gizlice gelip dinlediler. Fecir doğunca evlerine dönerlerken birbirlerini gördüler. Biri diğerini kınadı ve bir gece önce olduğu gibi bir daha gelip dinlemiyeceklerine dair andlaştılar ve ayrıldılar. Üçüncü gece yine dayanamadılar ve gizlice gelip dinlediler. Fecir doğunca evlerine dönerlerken birbirlerini yine gördüler. Bu defa aynı hatayı tekrarlamamaya dair yemin ettiler.

Sabahleyin Ahnes b. Şerîk bastonunu alıp Ebû Süfyan'a gitti ve : «Ya Ebâ Süfyan! Muhammed'den işittiklerin hakkında fikrin nedir, öğrenebilir miyim» diye sordu. O da : «Vallahi ondan çok şeyler duydum, kimini anladım, kimini anlayamadım» diye cevap verdi. Ahnes de: «Vallahi ben de senin gibi..» dedi. Sonra kalkıp Ebû Cehl'e uğradı. Aynı şeyi ondan sordu. Ebû Cehl şunları söyledi: «Bizimle Abdülmenaf oğulları, şeref hususunda yarıştık; onlar da bunu arzuladı, biz de arzuladık. Onlar bu şerefi taşımak istediler, biz de taşımak istedik. Onlar bu uğurda bir şeyler verdiler, bizler de verdik. Derken bu konuda atbaşı gittik. Şimdi ise, onlardan biri çıktı, gökten vahiy aldığını söylüyor. Buna ne zaman biz erişebiliriz? Onun için hiçbir zaman Muhammed'e inanmayacağız ve O'nu tasdîk etmiyeceğiz.»

İşte ilgili âyetlerle, böylesine kalpleri ilâhî hidâyete karşı örtülü tutulan, kulaklarına ağırlık konan idrâksiz müşriklerin durumu açıklanıyor. Birkaç günlük sahte gurur, avutucu şerefin insanları nasıl kör ve sağır ettiğine parmak basılarak dünya hayatını çok iyi anlamamız ve hikmetini kavramamız isteniliyor.

KULAKLARI AĞIRLAŞTIRAN, KALPLERİ KÖRELTEN SEBEPLER

(وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا) «Kalpleri üzerine, O'nu anlamalarına engel kılıflar geçiririz (perdeler örteriz); kulaklarına da bir ağırlık koyarız.»

Şartlanmışlıkla birleşip bütünleşen inkâr ve inat kulaklara ağırlık verir; imân ve irfanla ilgili sözler bu durumda olanların sadece nefret ve küfrünü artırır. Maddeyi tek amaç seçtikleri için de kalpleri körelir de kutsal değerlerin ışığını görmez olurlar. Artık haktan yana hiçbir söz öylelerine tesir etmez. Zira zıtların aynı kalpte ve kafada birleşmesi çok zor, hattâ birçok konularda imkânsızdır. Hele o zıtlar bir de hak ile bâtıl, doğru ile eğri olursa..

Bu düzeyde basîretsizliğin bir ucu da, sünnetullahı anlamamaya, beşer için çizilen hayat plânını bilmemeye dayanır. Çünkü gerçekten sünnetullahın değişmeyen ölçüleri ve kıstasları vardır. Onlardan biri de, olaylar karşısında duygudan sıyrılmak, kin ve nefreti bir tarafa itmek, indî değerlendirmeyle yetinmemektir. Sünnetullah hemen her konuda aklın, idrâkin, sağduyunun ve gerçek belgelerin ortaya konulmasını ister. Hılkat kanunu, ruhun uyum sağlayacağı, vicdanın huzur duyacağı şart ve ortamı beraberinde getirir. Bu iki ölçüden sapma ve saptırma, insanı bâtılın boğucu havasına sürükler. O bakımdan gören gözler göremez olur; işiten kulaklar ağırlaşır ve anlama yeteneğinde olan kalpler anlayamaz olur.

İlgili âyetle, **«Kalplerinin üzerine kılıflar geçiririz; kulaklarına da ağırlık koyarız»** meâlindeki açıklama bu manaya işarettir.

ALLAH BİRLİĞİNE KARŞI TEPKİ

(وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا) **«Kur'ân'da Rabbının birliğini andığın zaman nefretle arkalarını dönüp giderler.»**

Allah'ın birliğine imân : Güzel ahlâk ve sağlam itikat birliğini; eğitim ve öğretimin sağlam temelini oluşturur. Nefisten kaynaklanan şehvet, ihtiras, kin, düşmanlık ve benzeri kötü eğilimlerin iyiliğe dönüşmesini yani meşru sınırlar içine alınmasını sağlar. Sınırsız hürriyet arzusunu frenleyip onu yararlı düzeye getirir. İnsan haklarını insan ruhuna ezelde yerleştirilen din ve Allah duygusuna uygun biçimde korur.

Allah'ı inkâr ise, bunların hiç birine iltifat etmez. Zira küfür dinî ahlâka değer vermez. Sorumluluk duygusuna kapı açmaz. Kişisel çıkarı ön plâna alır. İnsan haklarını korumayı sınıf kavgasına yol açacak şekilde hedefinden saptırır.

O bakımdan Allah'ın varlığından ve birliğinden söz eden hiçbir mürşide kulak vermez; ortaya konulan hiçbir belgeyi kabul etmez. Nitekim ilgili âyetle konu değerlendirilirken inkârcının bir bakıma karakter yapısına dikkatler çekiliyor.

HZ. MUHAMMED'E (A.S.) «BÜYÜLENMİŞ» SÖZÜNÜ YAKIŞTIRANLAR

(إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا..) **«Zâlimlerin, «siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz» dediklerini çok iyi biliyoruz.»**

Câhil müşrikler, mu'cizeyle sihri, nübuvvetle büyüyü birbirine karıştırıp yalan ve iftira çarkını durmadan döndürüyor, zihinleri bulandırmaya çalışıyorlardı. Oysa Peygamberin (A.S.) getirdiği hakikatlerin büyü ve sihir ile yakından, uzaktan hiçbir ilgisi, benzerliği yoktur. Aynı zamanda kendisi de büyülenmiş veya aklî dengesi bozulmuş bir kişi değildi. Teblîğ ettiği ilâhî beyânlar, dehanın en yüksek noktasında bulunan bir âlimin ortaya koyamıyacağı, akademik bir çalışmanın benzeri bir sistem getiremiyeceği kadar mükemmel ve kusursuzdur. O bakımdan Hz. Muhammed'e (A.S.) yakışan en uygun sıfat, Allah'ın lâyık gördüğü «nebî» ve «resûl» sıfatlarıdır.

Büyünün ana çizgileri :

a) Şeytan ve cin gibi, gizli güçlerin aracılığına başvurulur.

b) Belli bir kişiyi, belli bir konuda tesir altına almayı, duygu ve düşünceleri kötü bir sonuca yönlendirmeyi amaçlar.

c) Parçanın üstündeki tesirin bütünü üstündeki tesirle aynı olduğunu iddia eder. O bakımdan büyücü, büyülemek istediği kimsenin ya saçından bir iki kıl koparılmasını veya tırnağından bir parça elde edilmesini ister.

d) Elde edilen bu iki parçadan biri üzerinde birtakım afsunlar okuyup sabuna veya demir parçasına bağlar. Erimeyen bir madde ise, ateşe atılmasını ve öylece tesirinin sonucunun beklenmesini telkîn eder.

e) Büyünün yüksek ahlâk, ilim, irfan, fazîlet, aile düzeni, kamu yararı, sosyal adâlet, âhiret, hesap ve ceza ile hiçbir ilgisi yoktur. Tamamen iptidaî bir buluş ve yöntemdir. Gerçeğe yakın olan hiçbir yanı yoktur. Sadece büyücünün, büyülemek istediği kimse üzerinde ruhsal bir etki doğurması söz konusudur. Zira bazı kişilerin bazı hususlarda ruhî bir tezahürde bulunup düşünce ve duygu üzerinde birtakım tesirler meydana getirebileceği bilinmektedir. Böyle bir tesir kişiyi ne bilgili, ne âlim, ne peygamber, ne de veli yapabilir.

Peygamberliğe gelince: O bütünüyle ilme, yüksek ahlâka, sosyal düzene, mânevî değerlere, uhrevî gerçeklere yönelik kutsal bir görevdir ve tamamıyla ilâhî vahyin eseridir. Amacı ise, mutlu, huzurlu ve düzenli bir

hayatı gerçekleştirmek ve onu âhirette mutlak saadete vesîle kılmaktır. Gücünü, cinden, şeytandan değil, ilâhî kudretin tecellisinden alır.

İslâm'ın ilk yıllarında putperest Arapların büyücülükle yakından ilgileri vardı. O bakımdan büyücüye, kâhine, yani gaipten haber verene rağbet edilir ve her yerde onlar aziz tutulurdu.

Araplarda daha çok tütsüleme, tılsım yapma, üfleme, yıldızlara bakıp gelecekten haber verme; yatay ve dikey olarak içindeki sayılar toplandığında aynı rakamı bulan kareler çizme revaçta idi.

İslâm Dini, getirdiği ilâhî hakikatlerle bunların hepsini haram kılıp kökünden yasaklamış ve inananları o gibi hurafelerden kurtarmıştır.

Günümüzde bazı kimselerin hâlâ büyücülere rağbet etmeleri, yazı bile yazmasını dosdoğru bilmeyen cahil muskacıların eşiklerini aşındırmaları; gaipten yalan, yanlış haber veren kâhinlere inanmaları çok düşündürücüdür. Zira toplumun sadece ilim ve teknikte ilerlemesi, ekonomik yönden güçlenmesi yeterli değildir. Bunlara paralel olarak ciddi şekilde dinî eğitime ve öğretime ihtiyaç vardır. Sözünü ettiğimiz kimselerin çoğu günün gelişen ilim ve tekniğinden yararlanmakta ve medeniyetin birçok nîmetlerinden istifade etmektedirler. Ancak Kur'ân kültürünü almadıkları için hep noksanlık içindedirler. Bu nedenle de, birtakım hurafelere, bâtıl inançlara rağbet etmektedirler.

Kur'ân-ı Kerîm bu konuda 48. âyetle cehaletin bu türlüsünü yererken hem mü'minleri, hem de diğer insanları şu sözlerle uyarıyor:

«Dikkat et, sana nasıl da misaller verdiler de bu yüzden sapıttılar. Artık onlar bir yol da bulamıyacaklar.»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kendini tanımayan, kâinattaki mükemmel düzen ve düzenin bağlı bulunduğu ilâhî plânı görmeyen inkârcı maddecilerin Kur'ân okununca ona sırt çevirip nefret duydukları konu edildi. Hz. Muhammed'e (A.S.) «büyülenmiş» diyecek kadar aklını, mantığını ve idrâkini kaybetmiş müşriklerin hemen her devirde bulunabileceğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inkârcı müşriklerin öldükten sonra dirilip ikinci hayata kalkmaya inanmadıkları konu ediliyor. Sonra da Allah'ın bununla ilgili ezelî plânından söz edilerek insanları hiç yok iken yaratıp vücuda getiren Cenâb-ı Hakk'ın örnek ve modeli ortada olan insanları öldüklerinden sonra diriltip kaldıracağında şüpheye mahal olmadığı hatırlatılıyor.

———oOo———

وَقَالُوا
أَءِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾
قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ
إِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾
يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

M E Â L İ :

49— Biz kemik (yığını) ve ufalanıp toz haline geldiğimiz zaman, biz mi yepyeni bir yaratık olarak dirilip kaldırılacağız? derler.

50-51— De ki : «İster taş olun, ister demir; isterse gönlünüzde büyüyen başka bir yaratık olun, (mutlaka diriltilip kaldırılacaksınız).» «Bizi kim diriltebilecek?» diyecekler. De ki : «Sizi ilk defa yoktan var edip yaratan..» Böylece hemen arkasından sana başlarını sallayacaklar ve «ne vakit bu?» diyecekler. De ki : «Yakında oluvermesi umulur.»

52— O (yüce kudret sâhibi) sizi çağıracağı gün övgüyle koşacaksınız ve (kabirlerinizde ya da Dünya'da) pek az bir süre kaldığınızı sanacaksınız.

İLGİLİ HADÎSLER

«Lâ ilâhe illâllah, ehline kabirlerinde yabancılık yoktur. Şu anda sanki ben Lâ ilâhe illâllah ehliyle beraberim de kabirlerinden kalkıyorlar, başları üzerindeki toprağı silkiyorlar ve Lâ ilâhe illâllah diyorlar.»

Diğer bir rivâyette ise, hadîsin son kısmında şu cümleye de yer veril-

miştir: **«Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamd olsun, diyorlar.» (1)**

«Âdemoğlunun vücudunun hepsini toprak yiyip bitirir. Ancak kuyruk sokumundaki küçücük (yuvarlak) kemiği değil. İnsan ondan yaratıldı ve yine ondan oluşup meydana gelecek.» (2)

Açıklama :

Kuyruk sokumunun ucundaki küçücük bilya şeklindeki kemiğin hılkatın çekirdeği olduğu ve öldükten, toprak olup belirsiz hale geldikten sonra kıyâmet gününde o kemikten yaratılacağımız belirtiliyor. Bu konuda henüz ilmî bir çalışma yapılmamıştır. Ancak ilk akla gelen şudur: Sözü edilen kemik yandığı veya bir hayvan tarafından yenilip belirsiz hale geldiği takdirde durum ne olur? Nitekim öteden beri bazı gayr-i-müslim ülkelerde ölüler yakılmakta ve insan vücudu bir avuç kül haline dönüşmektedir. Tabii bu arada adı geçen küçücük kemiğin de yanıp kül olduğu bir gerçektir. O halde hadîsin asıl yorumu ne olabilir? Burada kesin bir hüküm verebilmek için zaman çok erkendir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu konuda ilmî hiçbir çalışma yapılmamıştır. Kemiğin özünde yer alan genler ve maya hatıra gelebilir; ruhanî bir nüve taşıdığı söylenebilir.

DÖRT ÖNEMLİ HUSUS

İlgili âyetlerle, imânın temelini oluşturan dört önemli husus üzerinde duruluyor: İlâhiyat, Nübuvvet, Öldükten sonra dirilip kalkmak, Kaza-Kader..

Bir bakıma İslâmiyetin özeti olan bu dört madde ile selîm akla, gelişmiş vicdana, sağ duyuya sesleniliyor. Zira ilâhiyat nübuvvetle ilgilidir. İkinci hayat, nübuvvetin temel konusudur. Kaza ve kadere inanmak bu üçünün tabii ürünleri ve tamamlayıcı parçalarıdır.

YENİ BİR YARATIK OLARAK DİRİLME OLAYI

(وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا) **«Biz kemik (yığını) ve ufalanıp, toz haline geldiğimiz zaman, biz mi yepyeni bir yaratık olarak diriltilip kaldırılacağız?! derler.»**

Bilindiği gibi, vücudumuz kâinatın bir parçasıdır. Özel biçimde orga-

(1) Taberânî : İbn Ömer (R A.)dan (Hadîsin zayıf olduğu söylenir).

(2) Buharî/tefsir: 39, 78- Müslim/fiten: 141, 143- Ebû Dâvud/sünnet: 22- Nesâî/cenâiz: 117- İbn Mâce/zühd: 32- Ahmed: 2/322, 428- 3/28

nize edilmiştir. Bununla beraber kâinatın geri kalan bölümlerindeki carî kanunlara tabidir. Çünkü vücudumuz içinde bulunduğu fizikî muhitle aynı elementlerden oluşmuştur.

Bizi özel şekilde oluşturup meydana getiren bir kanun ve o kanunun bağlı bulunduğu bir plân mevcuttur. Şüphesiz bu kanun kendiliğinden meydana gelmemiştir. Her yönüyle bizi muhite uydurmakta ve belirlenmiş bir proğrama göre yaşamamıza imkân vermektedir. «Meselâ gırtlağın ön tarafında bulunan ve salgısını kana veren kalkanbezi (tiroit), damarlara tiroksin ifraz etmezse ne zekâ, ne iyiyi kötüden ayırma duygusu, ne güzellik hissi, ne de dinî inanç ve kutsal değerlere saygı düşüncesi kalır. Vücuttaki kalsiyumun azalıp çoğalması zihnî dengesizliğe neden olur. Kronik ayyaşlığın tesiriyle de şahsiyette ikilik meydana gelir.» (1)

Bütün bunlar neyi göstermektedir? Vücudumuzu belli şartlara ve plâna göre organize edip düzen ve dengede tutan çok mükemmel bir proğramın varlığını ve o proğramın yürütülmesini sağlayan çok yüksek bir kudretin mevcudiyetini isbat etmiyor mu? Gırtlağın ön tarafındaki kalkanbezinin bir an yüklendiği proğramı yerine getirmediğini düşünelim, vücut denilen o akıl üstü sistemin birtakım özelliklerini kaybedeceği ortaya çıkar.

Özetliyecek olursak, şöyle diyebiliriz: Vücudumuz su ile havadan veya topraktan alınan elemanlardan oluşmuştur. Fizik ve kimya kanunları dış âlemde olduğu kadar, dokularımızın ve ruh hallerimizin iç âleminde de câridir.

Gerçek bu olunca, bizi su ve havadan veya topraktan alınan elemanlarla oluşturup ruhla birleştiren bu ilâhî kanun, bir gün yine ruhumuzla bedenimizi ayırıp çözer ve her elemanı geldiği yere çevirir. Çünkü bu da câri bir kanundur ve her canlı ister-istemez bu kanuna bağlıdır.

O halde bizi oluşturan ve sonra yine çözüp eski haline getiren câri bir kanun mevcut olduğuna göre, bu kanunun, bir gün yine sebepler oluşturulup bir araya getirildiğinde bizi tekrar eski elemanlardan oluşturup meydana getirmesi mümkün değil midir? Önce getirdiğini kabul ettiğimize göre, çözdükten ve modeli kurulduktan sonra neden meydana getiremesin? Kur'ân bu gerçeğe işâret ediyor ve bu soruyu hemen cevaplıyor: **«De ki: İster taş olun, ister demir; ister gönlünüzde büyüyen başka bir yaratık olun, (elbette diriltilip kaldırılacaksınız). «Bizi kim diriltecek?» diyecekler. De ki : «Sizi ilk defa yoktan var edip yaratan..»**

Tekrar belirtelim ki, biz âlemdeki nizama bağlıyız ve tabiiz. Bu nizamı

(1) İnsanlar Uyanın/Alexis Carrel

şaşmaz kanunlarıyla yürüten ilâhî kudret, bütün sebepleri, vasıtaları, illetleri kendinde taşımaktadır ve bunları belli bir plân ve proğrama göre yürütmekte, sırası gelince hükmünü icrâ etmektedir.

İSTER TAŞ OLUN, İSTER DEMİR

(قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيدًا) «De ki : İster taş olun, ister demir..»

Kur'ân, insanın yeniden yaratılacağını açıklarken dikkatleri önemli iki konuya çekiyor; böylece dinin bu alandaki haberini ilmî açıdan değerlendirme sezişini uyandırıyor. Ölmüş bir bedenin elemanları toprağa düşünce değişerek gübre olmakta, toprağı verimli kılmakta ve başka canlıları, milyarlarca bakterileri meydana getirmektedir. Bir yanardağdan çıkan püskürüklerin arasında beden denilen madde onunla birlikte taşlaşıp fosilleşir. Madensel bir püskuruğun içine düşünce onunla birlikte madenleşir.

O halde insan ölünce bedeni neye dönüşürse dönüşsün, önemli değildir. Çünkü yaratan kudretin koyduğu kanunlar, belli elementleri biraraya getirip şekillendirir. Çünkü o kanun her zaman faal durumdadır ve câridir. Bir bedenin ilk hücrelerini biraraya getirme söz konusu değildir. Hücreleri ve canlılık vasfını oluşturan elementleri bir araya getirip şekillendirme söz konusudur. Zira ölmeden önce de canlıdaki hayatın devamının ölen hücrelerin yerine canlı hücrelerin geçmesiyle sağlandığını bilmekteyiz. Öyle ki, 60, 70 yıl içinde insan vücudu birkaç defa yenilenmektedir.

Bu yenilenmeyi bilimsel olarak tesbit etmişlerdir. Öldükten sonra değişime uğrayan ve başka elementlerle birleşip başka şeyleri meydana getiren hücrelerimizin yerine, tekrar yaratılacağımız gerçekleşince, yani bu husustaki ilâhî kanun tekrar harekete geçince, eskiyip değişen hücrelerimiz değil, onların yerine yeni canlı hücreleri oluşturan elementleri biraraya getirilip biçimlendirilecek. İlk hücrelerimiz ister taşlaşsın, ister demirleşsin, isterse topraklaşsın fark etmez. İlk defa modelsiz, benzersiz, örneksiz yaratıp şekillendiren, aynı kanunla ikinci defa -örnek ve benzeri mevcut olduğu halde- yaratıp şekillendiremez mi? Ancak dünyada bizi oluşturup şekillendirilen kanunun dünyadaki tecellisiyle, âhiretteki tecellisi farklıdır. Öyle ki, kanun aynı kudretin kanunudur, tecelli ve tezahürleri arasında nuans söz konusudur.

İLÂHÎ ÇAĞRI

İlâhî çağrı, bedenleri oluşturan elementlerin belli proğrama göre biraraya gelip biçimlendirme kanunudur. O kusursuz şekilde hükmünü yürütür. Şöyle ki : «Kün», yani «ol» emri tecelli edince, sebepler ve bağlı bulundukları kanunlar harekete geçer. Elementler biraraya getirilir, hücreler oluşur ve beden denilen kalıp meydana gelir.

O halde «ol» emri tecelli edince, birdenbire oluşturmaz, daha çok ilâhî kanunlar gereği, sünnetullah doğrultusunda sebepleri harekete geçirir. İşte kıyâmet koptuktan sonra ölenlerin yeniden diriltilip kaldırılması tamamıyla ilâhî çağrıya bağlıdır. Zira hiçbir sebep ve kanun kendi haline bırakılmamıştır. Onları ezelî plâna göre, yürüten görevli melekler vardır.

KABİRLERDE PEK AZ KALINDIĞI SANILIR

(يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا) **«O (yüce kudret sâhibi) sizi çağıracağı gün övgüyle koşacaksınız ve (kabirlerinizde ya da dünyada) pek az bir süre kaldığınızı sanacaksınız.»**

Kabir âlemi ve ruhlar hakkında ilgili âyetle bize bir ip ucu verilmekte ve ilâhî adâletin şaşmazlığını, sünnetullahın ona göre konulduğunu bildirmektedir.

«(Kabirlerinizde ya da dünyada) pek az bir süre kaldığınızı sanacaksınız.» meâlindeki âyet az değişik ifadeyle Kur'ân'ın yedi yerinde anılmıştır. Böylece Cenâb-ı Hak âhirete nisbetle dünya hayatının çok kısa olduğunu, hem de kabir âleminde bir bakıma zaman kavramı ortadan kalktığı için çok az bir süre sanılacağını aydınlatıcı bilgi olarak veriyor.

Bilindiği gibi, zaman ve mekân kavramları madde âlemiyle ilgilidir. Diğer bir tabirle bu iki kavram da nisbî ve izafîdir. Ruhlar ilâhî kudretin nuranî tezahür ve tecellisiyle yaratıldığı için zaman ve mekân kaydıyla bağlı değillerdir. Ayrıca kabir, yani berzah âlemine intikal edince, maddeden tamamen sıyrılmakta ve dünyada edindiği bilginin dışında, dünyayla ilgisi, yine maddesel yönden kesilmektedir.

Berzah âlemindeki nîmet, ya da azâbın ruhu meşgul etmesi ne kadar uzun olsa bile, çok az bir zaman parçasında tezahür eder gibi anlaşılır. Tıpkı güneş sisteminin mikro modeli olan atom, bir mikro film gibi, büyük küçültülmüş, uzun bir devre çok kısa bir zaman parçasına sığdırılmış olur. Bunun keyfiyetini tam kavramak mümkün olmadığından biz biraz kolay an-

laşılsın diye mikro modelleri misal olarak veriyoruz. Çünkü dev bir sistemi rakama sığmayacak kadar biçimde küçültüp maddenin en küçük parçasıyla modellendiren yüce kudret, şüphesiz ki milyarlarca yılları bir günlük veya bir saatlık zamana sığdırmaya kadirdir. Peygamberimizin (A.S.) Mi'rac'ı da bunun örneklerinden biridir. Milyarlarca yılda katedilmesi mümkün olmayan Sidretü'l-Münteha'ya çok kısa bir süre içinde varıp döndüğü kesindir. Birçok olayları rüyada bir anda görmemiz gibi.. Eğer o gece maddeyi aşıp mâna âleminde bir süre geciktirilseydi, dünyanın ömründen binlerce yıl gelip geçmiş olurdu ve döndüğünde başka bir dünya ile karşılaşırdı. Zira Cenâb-ı Peygamber'in (A.S.) o gece bedeni bütünüyle ruhî yapısına dönüşmüş ve o bakımdan tamamen ruhlaşmıştı. Bu yönden zaman kavramı bir bakıma ortadan kalkmış bulunuyordu.

İşte kabir, berzah ve ruhlar âlemi de böyle. Kıyâmet kopunca ruhlar bir veya birkaç saat, ya da gün eyleştiklerini sanırlar. Böylece milyonlarca yıl önce ölenlerle yeni ölenler arasında fark kalmamakta, bir anda aynı düzeye gelmektedirler. O sebeple biri çok azap görmüş veya daha çok nîmete erişmiş, biri daha az azap görmüş veya nîmete kavuşmuş söz konusu olmaz ve kimsenin de buna itiraz etmesine gerek kalmaz.

Şunu da unutmayalım ki, bu az bir süre kalmanın kabirlerde değil de dünyayla ilgili olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak birinci yoruma ağırlık verilmiştir. (1)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Mi'rac gecesi az da olsa bir süre içinde seyretmesi, daha çok madde âlemini aşmasıyla ilgilidir. Mâna âleminde artık süre kavramı söz konusu değildir. Berzah ve ruhlar âlemleri, her bakımdan mâna âlemiyle ilgili olduklarından, bir bakıma zaman kavramıyla bağımlı değillerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle âhirette meydana gelecek dirilme, hesap ve ebedî hayata intikale inanmayan müşriklerin Kur'ân'a nasıl sırt çevirdikleri konu edildi. Sonra da ilâhî kudretin hılkat kanununu oluşturup harekete geçirmesinde bir zorluğun söz konusu olamıyacağı üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, gerek beşerî münasebetleri sürdürürken, gerek dinî hakikatleri teblîğ ederken, sözün en güzelini söylememiz emrediliyor. İnsanların arasına soğukluk sokmak ve fitne havası estirmek için şeyta-

---

(1) Bilgi için bak: Yunus Sûresi : 45- Tâhâ Sûresi: 103, 104- Rum Sûresi : 55- Mü'minûn Sûresi : 113- Ahkaf Sûresi : 35- Nâziât Sûresi: 46. âyetlerin tefsiri

nın, devamlı sert ve kaba davranmayı fısıldadığına işaretle, aklı eren kimselerin insanın düşmanı olan şeytana değil, hakikî dost olan Allah'a uymalarının gereği belirtiliyor.

Sonra da peygamberlerin hepsinin hürmete lâyık oldukları, ancak ilâhî emirleri teblîğ ve insanları irşatta, onlardan bir kısmına daha geniş yetki verildiği, o bakımdan diğerlerinden üstün tutulduğu açıklanarak Allah'ın elçileri hakkında yanlış bir inanca sahip olmamız önleniyor.

——oOo——

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ
بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ
أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ
زَبُورًا ﴿٥٥﴾

M E Â L İ :

53— Kullarıma de ki: Sözün en güzelini söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozmaya çalışır. Şüpheniz olmasın ki, Şeytan insanın açık bir düşmanı olarak bulunuyor.

54— Rabbiniz sizi daha iyi bilir. Dilerse size merhamet eder, dilerse size azâp eder. Biz seni onlara vekîl olarak göndermedik.

55— Ve Rabbin göktekileri ve yerde olan kimseleri daha iyi bilir. And olsun ki, peygamberlerin bir kısmını bir kısmından üstün kıldık; Dâvud'a da Zebûr'u verdik.

İNİŞ SEBEBİ

Araplardan yontulmadık bir adam, Hz. Ömer'e (R.A.) sövüp saydı. Ömer (R.A.) karşılık vermedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet:

Putperest müşrikler, Müslümanlara sözlü ve eylemli eziyette bulunuyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetlerin indiği söylenir. Böylece mü'minlerin müşriklere karşı da olsa sözün en güzelini söylemeleri emredildi. (2)

Yahudiler Musa (A.S.)dan sonra peygamber, Tevrat'tan sonra da kutsal kitap olmadığını, olamıyacağını iddia edip duruyorlardı. Bunun üzerine Allah onların yalancı olduklarını bildirerek Musa'dan (A.S.) sonra Davud Peygamber'e, hem peygamberlik, hem de hükümdarlık verdiğini, ayrıca Zebûr'un ona indirildiğini hatırlatarak yukarıdaki âyetleri indirdi. (3)

İLGİLİ HADÎSLER

«Sizden hiç kimse silahıyla din kardeşine işârette bulunmasın. Çünkü farkında olmadan şeytan onu onun elinde ifsat eder de (o yüzden) Cehennem çukuruna yuvarlanmış olur.» (4)

«Müslüman müslümanın kardeşidir; ne ona haksızlık eder, ne de onu alçaltıp rezil eder. Takvâ buradadır, (buyurarak eliyle kalbine işârette bulundu).» (5)

«Peygamberler arasında (şu şundan daha üstündür diye) tafdîlde bulunmayın. (Şu sizin peygamberdir, bu da bizim peygamberimizdir. Bizimki sizinkinden daha üstündür demeyin).» (6)

«Dâvud Peygambere (A.S.) kutsal kitabı okumak hafifletilmişti. Hayvanı eyerlemeyi emreder, henüz eyerleme işi bitmeden o okumasını tamamlardı.» (7)

---

(1) Esbab-ı Nüzûl-Lübabu't-te'vîl : 3/167
(2) Lübabu't-te'vîl : 3/167
(3) » » : » »
(4) Buharî/fiten: 7- Müslim/birr: 126- Nesâî/tahrîm: 29
(5) Buharî/mezalim: 3, ikrah: 7- Müslim/birr: 32, 58- Ebû Dâvud/eyman: 7, imaret: 36, edeb: 38- Tirmizî/hudud: 3, birr: 18, tefsîr: 9- İbn Mâce/ticarat: 45, keffaret: 14- Ahmed: 2/6, 8, 91, 277, 311, 360- 3/481- 4/66- 5/24
(6) Buharî/enbiyâ: 35- Müslim/fezâil: 159
(7) Buharî/enbiyâ: 37, tefsîr: 17- Ahmed: 2/314

SÖZÜN EN GÜZELİNİ SÖYLEMEK

(وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ) **«Kullarıma de ki : Sözün en güzelini söylesinler..»**

Kur'ân'ın eğitici vasıflarından ve yönlendirici metotlarından biri de, karşısındaki insana -ne olursa olsun- sözün en güzeliyle hitap etmeyi telkîn etmesidir. Çünkü İslâm bütünüyle Hakk'a teslimiyeti emreden ve insana insan olduğu için değer vermeyi tavsiyede bulunan son dindir. Gerçek müslüman ise, İslâm'ı yaşayan ve yaşatan kimsedir. O bakımdan islâm'ın getirdiği ilâhî sistemin dışında kalıp onu savunmak gereksiz ve anlamsızdır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in ahlâkından soran kimseye, Hz. Aişe (R.A.) validemizin, «Onun ahlâkı Kur'ân idi. Siz Kur'ân okumuyor musunuz?» diye cevap vermesi bize bu âyeti daha açık şekilde tefsîr etmektedir. Peygamberimiz (A.S.) hayatı boyunca Kur'ân ahlâkının dışına çıkmamış, İslâm'a gönül verip gelenleri de o kitabın potasında şekillendirerek İslâm'a kazandırmayı aslâ ihmal etmemiştir.

Böylece ilgili âyetle, genel anlamda insanlara hitap adâbı öğretiliyor, aynı zamanda İslâmiyetin her yönüyle edep, terbiye, nezaket, saygı ve medeniyet olduğu yansıtılıyor.

Diyebiliriz ki, bu âyet, Kur'ân'daki ahlâkî kuralların bir özeti anlamındadır. Her bakımdan İblîs'e ve o tinettekilere fitne, fesat, kabalık ve küstahlıkta bulunma fırsatı vermeyen mükemmel bir yol ve yöntemi beraberinde taşımaktadır. Uygulandığı takdirde hem ferde, hem aileye, hem de topluma rahmet, güven ve huzur havası estirir.

Yunus Emre ne güzel söylemiştir:

«Söz var kılur kayguyu şad
Söz var kılur bilişi yad
Eğer horlık eğer izzet
Her kişiye sözden gelir

Söz ola kese başı
Söz ola bitire savaşı
Söz ola ağulı aşı
Bal ile yağ ide bir söz»

Şüphesiz güzel söz hakkında çok şeyler söylenmiş ve çok şeyler yazılmıştır. Çünkü tecrübeler göstermiştir ki, tatlı sözler, şiddetli bir öfkeye

karşı en tesirli ilâç olmuştur. O bakımdan hitabet hem zevkli, hem de çok geniş ve güç bir sanattır. Aynı zamanda söz işin gölgesi, kişinin sıfatıdır. Fatih Sultan Mehmet'in şu sözü tarihe geçmiştir: «Yerinde söz söylemesini bilen, özür dilemek zorunda kalmaz.» Firdevsî de şu vecizeyi bizlere bırakmıştır: «Tatlı söz söyleyen, hiç kimseden kötü söz işitmez.» Öyle değil midir? Tatlı sözler genellikle tatlı yankılar meydana getirirler.

PEYGAMBER VEKİL OLARAK GÖNDERİLMEMİŞTİR

(وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا) «Biz seni onlara vekîl olarak göndermedik.»

V e k î l : Sıfat anlamında bir kelimedir. Arapçada biri hukukî, diğeri tefsirî olmak üzere iki ayrı manaya delâlet eder. Hukukta, kendisine verilen işi, davayı, vekâlet verenin çıkarlarına ve haklılığına uygun olarak yerine getirmekle yükümlü bulunan kimse demektir.

Tefsîrde ise, daha çok Allah hakkında kullanılır ve mü'minlerin durumunu gözetip onlara sahiplik etmek, meşru işlerini yürütüp başarıya eriştirmek, koruyup yönlendirmek gibi mânalara delâlet eder.

Peygamber (A.S.) Efendimiz bir müjdeci ve uyarıcı olup Allah'tan inen vahyi Allah'ın kullarına kusursuz şekilde teblîğ etmekle görevli bir resûldür. İnsanları imân ve İslâm'a zorlayan bir vekîl değildir. Aynı zamanda Allah'ın kullarını her bakımdan koruyup gözeten, onlara sahip olup âhirette onları savunan, dünyada küfre kayanların elinden tutup çeken, önlerine engel koyup kötülüklere gitmelerini durduran bir bekçi veya polis de değildir. Çünkü bu saydığımız hususlar, onun görev sınırının dışında kalmakta, ilâhî inâyet ve sünnet sınırına girmektedir. Peygamber (A.S.) insanları Cennet ve Cehennem'e sokma karar ve yetkisine de sahip değildir. O ancak Allah'ın irâdesini bildiren vahye göre konuşur.

Tekrar edelim ki, Peygamber (A.S.)ın asıl görevi, insanları doğru yola irşat etmek, yani her vesileyle onlara doğru yolu göstermektir. Doğru yola eriştirmek ise Allah'a aittir. O bakımdan da Peygamberin (A.S.) insanlar üzerine bir vekîl kılınmadığı Kur'ân'ın yedi yerinde anılmıştır.

ZEBÛR, DAVUD PEYGAMBERE İNDİRİLMİŞTİR

(وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا) «Dâvud'a da Zebûr'u verdik..»

Musa Peygamber (A.S.), beş ulü'l-azim (büyük azim ve irâde sahibi)

olan peygamberden biridir. Dâvud Peygamber (A.S.) derece bakımından ondan sonra gelir. Çünkü ona indirilen Zebûr'da dinî hükümler yoktur. Sadece birtakım öğütler ve İlâhîleri kapsamaktadır. Aynı zamanda Davud (A.S.) peygamberlik ve hükümdarlık gibi birbiriyle zor bağdaşan, bağdaşmaları için üstün gayret ve geniş basîret isteyen iki görevi birarada yürütmekle yükümlü bulunuyordu. O bakımdan dinî hükümleri Tevrat'tan alıp teblîğ ederken kendisini üzecek, sabrını taşıracak saldırılarla karşılaşmamıştır. Musa Peygamber ise, sadece Tevrat'ı hem teblîğ, hem de ondaki hükümlerin uygulanmasına ortam hazırlama göreviyle ortaya çıkmıştı. Fir'avn gibi, ilâhlık iddiasında bulunan azılı müşriklerle, hak bilmez, hukuk tanımaz inkârcılarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bu nedenle de Musa Peygamber'in (A.S.) derecesi ondan daha yüksek idi. Ama ikisi de hürmete lâyık peygamberlerdir.

Yahudilerin durmadan Musa Peygamberi bütün peygamberlerden üstün saymaları, Dâvud Peygambere ayrı bir üstünlük atfetmeleri ve Musa'dan sonra peygambere gerek kalmadığı, Tevrat'tan başka kutsal kitap indirilmediği iddiaları son derece çelişki arzediyordu. Çünkü Davud Peygamber, Musa Peygamberden sonra gönderilmiş ve Zebûr da Tevrat'tan sonra indirilmiştir. Dâvud Peygamberden sonra da İsrail oğulları'na bir çok peygamberler gönderildiği de reddi mümkün olmayan tarihî gerçeklerdir.

Onun için Kur'ân ilgili âyetle Yahudilerin iddialarının gerçekten çok uzak olduğunu belirterek Dâvud Peygamber'den ve Zebûr'dan söz ediyor.

Ayrıca Zebûr'da (ilk orijinal nushasında) son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğinden, ümmetinin de ümmetlerin en hayırlısı olduğundan söz edildiği birçok tefsîrlerde belirtilmektedir.

Kitab-ı Mukaddes'te Zebûr, «Mezmurlar» ismiyle anılır ve «Ne mutludur o adam ki, kötülerin öğüdü ile yürümez» cümlesiyle başlar. «Bütün nefes sahipleri Rabbe hamd etsin. Rabbe hamd edin..» sözleriyle biter. Tamamı 88 sahifedir.

PEYGAMBERLER DÜNYA İŞLERİNİ DE DÜZENE SOKMA GÖREVİNİ TAŞIYORLAR MIYDI?

İslâm Dinini iyi araştırmayan, Kur'ân ve Hadîsler üzerinde ciddi incelemede bulunmayan bazı kimselerin, «Peygamber sadece insanlara doğru yolu gösterir ve ahlâkî kuralları teblîğ eder. Dünya işlerine karışmaz», şeklinde görüş beyân etmeleri sık sık duyulmaktadır. Mekkeli müşrikler ve Medineli Yahudilerden bir kısmı da buna benzer iddialar ortaya atarlardı.

Cenâb-ı Hak, peygamberlerin, özellikle son peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) insanların dünya ve âhiretlerini düzene sokacak, onları doğruya irşat edecek, aile ve toplum hayatlarını yönlendirecek birçok esaslarla gönderildiğine işâret etmekte ve daha önce omuzlarında hem hükümdarlık, hem peygamberlik gibi iki ağır görevi birden taşıyan Davud Peygamberi misal göstermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanlara hitap ederken sözün en güzelini söylememiz emredildi. İslâmiyetin edep, terbiye, nezaket ve medeniyet havasını getiren son din olduğuna işâretle mü'minlere dini tebliğ hususunda nasıl hareket etmeleri gerektiği öğretildi. Sonra da peygamberlerin yalnız âhiret ve ahlâk konularını tebliğ ile sınırlı tutulmadıkları, dünya ve âhiret işlerini düzene koymakla görevli bulundukları konu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ı bırakıp birtakım cisimleri ilâhlaştırmanın insana yakışmadığı anlatılıyor. Allah'a ibâdet edilirken başkalarını vesîle edinmenin doğru olmadığına işâretle mü'minlere en sağlam bilgi veriliyor. Sonra da Tevhîd İnancı çizgisinden sapıp Allah'ı unutan milletlere dikkatler çekiliyor. Sırası gelince mutlaka bu hatalarına ve sapıklıklarına karşı ilâhî te'dibin ineceği haber veriliyor. Sonra da mu'cizelerin tecelli sebebi üzerinde duruluyor ve Kur'ân'da lânetlenmiş ağaçtan söz ediliyor.



قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ
كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ
يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ
وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِنْ
مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا
عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾
وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ
وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ
إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا
جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ
الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

MEÂLİ:

56— De ki: Allah'tan başka ilâh diye iddiâ ettiklerinizi çağırın; (göreceksiniz ki) ne sizden sıkıntıyı giderebilirler, ne de onu değiştirebilirler.

57— İşte onların yalvarıp durduklarından Rablerine hangisi daha yakınsa, onunla (yaklaşmak için) vesîle ararlar; onun rahmetini umarlar, azâbından korkarlar. Çünkü Rabbin azâbı korkulup sakınılmaya elverir.

58— Hiçbir şehir-kasaba yoktur ki, biz onu Kıyâmet'ten önce yok etmiyelim veya şiddetli bir azâba uğratmıyalım. Bu, o kitap (Levh-i Mahfûz)da yazılı bulunuyor.

59— Bizi âyetler (mu'cizeler ve açık belgeler) göndermekten alıkoyan, ancak öncekilerin o âyetleri yalanlamasıdır. (Meselâ) Semûd kavmine deveyi gözle görülür biçimde verdik, ona zulmettiler. Halbuki biz o âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.

60— Hani biz sana, Rabbin gerçekten bütün insanları (ilmiyle, kudretiyle, saltanatıyla, tedbir ve tasarrufuyla) kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz görüntüyü (ya da rüyayı) ve Kur'ân'da lânetlenmiş ağacı sadece insanlara bir fitne (imtihan) kıldık ve onları (böylece) korkuturuz; bu da onlarda büyük bir taşkınlık ve azgınlıktan başka bir şey artırmaz.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'de şiddetli bir kuraklık ve kıtlık başgösterdi. O kadar ki, halk açlıktan kedi ve köpekleri yiyecek duruma geldi. Çoğu bunalıp ne yapacağını şaşırdı. Bu arada Hz. Muhammed'in (A.S.) duâsının makbul olduğunu bildikleri için ona gelip hallerini anlatmak zorunda kaldılar. Sıkıntılarının giderilmesi için duâ etmesini istediler.

Bunun üzerine 56. âyet indi. (1)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

«Mekke halkından bir grup insan toplanıp Peygamber (A.S.) efendimize geldiler ve «Safa tepesini altın yap ve Mekke'yi kuşatan şu dağları kaldırıp ziraate elverişli arazi meydana getir!» diyerek birtakım yersiz ve anlamsız teklîflerde bulundular. O sebeple 59. âyet indirildi. (2)

Ebû Cehl, «Muhammed, taşları bile yakacak bir ateşle bizi korkutuyor ve sonra da o ateşin içinde zakkum ağacı yeşerdiğini söylüyor. Oysa zakkum sadece hurma ve üstündeki kaymaktır» dedi ve sonra câriyesine seslenerek : «Ey Cariyem! Bana biraz zakkum getir de yiyeyim» diyerek Kur'ân ile alay etti. Bunun üzerine cariyesi ona bir miktar hurma ve hurma kaymağı getirdi. Ebû Cehl, arkadaşlarına «haydi zakkumlanın. Çünkü Muhammed sizi bununla korkutuyor» dedi. O sebeple 60. âyet indirildi. (3)

---

(1) Lübabu't-te'vîl: 3/167

(2) » » : 3/168- İbn Kesîr - Nesâi - Müsned-i Ahmed - Kurtubî

(3) » » : 3/169 » »

ALLAH'A YAKLAŞMAK İÇİN VESÎLE

(أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ) **«İşte onların yalvarıp durduklarından Rablarına hangisi daha yakınsa, onunla (yaklaşmak için) vesîle ararlar..»**

Kur'ân ilgili âyetlerle, «ilâhlar» diye tapılan putların hiçbir şeye güçlerinin yetmediğini, âciz cisimler olduklarını açıkladıktan sonra, putperestlerin çoğunun Allah'a yakın olmak için putlarını aracı kabul ettiklerini konu ediniyor. Bunun sebebi gayet açıktır. Şöyle ki : Peygamberlerin bile insanları doğru yola iletme yetkilerinin bulunmadığı, kimlere azâp edileceğine, kimlerin de ilâhî rahmete lâyık bulunduklarına karar verme salâhiyetini hâiz olmadıkları bildirilerek, Allah ile peygamber arasına konulan sınır belirlenmektedir. Gerçek bu olunca da putların, bâtıl ilâhların hiçbir zaman vesîle olamıyacakları kesindir. İşte ilgili âyetle bilhassa bu hassas noktaya parmak basılarak insanlar uyarılıyor.

İlgili âyetten çıkarılan hükümler:

1— Peygamberlerin görevi, açık teblîğdir. Doğru yola iletmek ve eriştirmek ise, Allah'a aittir.

2— Peygamber ne koruyucu bir bekçi, ne gözetip denetleyici bir murakıptır. Aynı zamanda kimilerini Cennet'e sokmak, kimilerini de Cehennem'e lâyık görme vekâletini taşıyan bir vekîl de değildir; sadece ilâhî rahmetin ve ebedî saadetin müjdecisi, dünya ve âhiret azâbına karşı korkutan bir habercidir.

3— Peygamber (A.S.) Efendimiz ekmel mertebede bulunduğu halde, yukarıda belirtilen birtakım yetkileri ve ilgili sıfatları kendinde taşımadığına göre, onun ümmetinden de hiçbir mürşit ve âlimin o sıfat ve yetkilere sahip olamıyacağı kendiliğinden ortaya çıkar.

4— Allah ile kulları arasında vesîle yoktur; ilâhî buyrukları dosdoğru insanlara teblîğ eden, onları hakka irşat eden, dünya ve âhiret huzur ve güvenini sağlamaya çağıranlar vardır.

5— Kâmil mürşitler vesîle olmadıklarına göre taştan, ağaçtan yapılan putlar vesîle olabilirler mi?

6— Putperestlerin çoğunun fahiş yanılgı ve derin gafletleri şudur : Allah'ı az-çok bildikleri, O'nun rahmetini umup azâbından belli bir ölçüye göre korktukları halde, O'na yakın olmak arzusuyla putları aracı kabul etmelerine dair ellerinde inandırıcı hiçbir belgenin ve bilginin olmadığı kesin-

dir. Ne var ki, baba ve dedelerinin yoluna körü körüne uymaları onları böylesine bir çıkmaza sokmuştur.

HER MEDENİYET, ÖNCEKİ MEDENİYETLERİN ENKAZI ÜZERİNE KURULUR

Zaman her şeyi törpüleyip tüketmektedir. Öyle ki, doğan ölüyor, yeni eskiyor, çıkan iniyor, kalkan düşüyor. Her yükselişin mutlaka bir inişi oluyor. Oluşta olduğu gibi duran bir şey yok. Hayat çizgisinde ölmezlik söz konusu değildir. Şu dünyada sonsuz ikbal peşinde koşanlardan ciddi bir iz yok.

Endülüslü şair Salih b. Şerîf'in dediği gibi:

«Zaman değişmek bilmez kesin ölçülü ve hükümlüdür. Zaman bu, ona ne kılıç kını dayanır, ne de meşhur kalelerin sultanları..»

«Nerede, de bana, o taçlı hükümdarları Yemen'in?
De bana, onların taçlar içinde taç olan taçları ne oldu?»

«Şeddad'ın cennet diyerek kurduğu saraylar ülkesi İrem;
Sasanilerin ebedî sandığı devleti ne oldu?

«Altınları yığdı yığdı bir dağ yaptı Karun.
Hani Âd, hani Adnan, hani Kahtan, dünya nîmetlerinin köpüren yurdu?»

«Reddi mümkün olmayan bir hale uğradılar;
Bir masal oldu onlar. Bir varmış bir yokmuş.
Bir toz toprak bulutu...»

İşte böyle ilâhî sünnet hep işleyip durmaktadır. Medeniyetler yıkılır, ülkeler yok olur. Mağrurların başları yerlere eğilir. Taht ve taç uğruna kan döküp kan içenler birer masal olur.

Sünnetullahın kudretli eli, eskiyen ülkeleri yıkıp yerlerine yenilerini koydurur. Hiç bir millet sonsuza dek yaşama şansına sahip olmaz. Azıp sapıtan, hakları çiğneyip kutsal değerleri yok eden ülkelerin ise, zevalleri çok daha çabuk olur. Ne var ki, bütün bu ibretli olaylar, kaptanların seyir defterlerinde yer alan korkunç olaylar gibi kâğıt üzerinde kalır..

Cenâb-ı Hakk'ın andı vardır : Her medeniyet yıkılıp yok olacak, ya da şiddetli bir azâba uğrayıp ilk durumuna gelecek. Kıyâmet gelmeden her ülke mutlaka bu iki âkıbetten birini görüp tadacak..

Çünkü her millet kendi kaderini çizmektedir. İnsanoğlu bu, çok bulunca şımarıp tuğyan eder. Kaybedince ye'se kapılıp umutsuzlanır. İlâhî takdîr bütün bu olayları önceden tesbit edip yazar ve yazdığı gibi de ortaya çıkar..

AÇIK ÂYETLERE RAĞMEN İNKÂR DEVAM EDERSE, NE OLUR?

(وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ) **«Bizi âyetler (mu'cizeler ve açık belgeler) göndermekten alıkoyan, ancak öncekilerin o âyetleri yalanlamasıdır..»**

Allah'ın cârî kanunlarından biri de şudur: Azıp sapıtan, zulüm ve azgınlığı artıran bir milleti uyarmak için -peygamberler döneminde- açık mu'cizeler, kesinlik arzeden belgeler gönderir. Diğer dönemlerde ise, uslandırıcı, uyarıcı olayları arka arkaya sıralar. Tabii bu âyetlerin ve ardarda gelen uyarıların belirlenmiş birer sınırı vardır. Oraya gelip dayandıkları halde gafletten uyanmazlarsa, artık o milleti, sonradan gelenlere kalıcı bir misâl olacak şekilde ilâhî sünnet yok eder veya şiddetli bir azaba uğratıp perişan eder. Bunun reddi artık mümkün olmaz, inen azâbı geri çevirecek bir kuvvet bulunmaz.

Mekkeli'ler, inen bunca âyet ve mu'cizelere rağmen her geçen gün azgınlıklarını artırıyor ve Safa tepesinin altın olmasını istiyecek kadar ölçüsüzlük sergiliyorlardı. Cenâb-ı Peygamber (A.S.) onların bu isteklerini Rabbına arzedince, kendisine verilen cevap şöyle oldu: «Peygamberim! dediğini yerine getireyim, ama onlar buna rağmen inkâr ve inatlarında ısrar ederlerse, sünnetim gereği onları şiddetli bir azâba uğratırım.» Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.), insanlara olan sevgi ve sıcak ilgisi sebebiyle isteğinden vazgeçti. Böylece Kur'ân ilgili âyetle, Semûd kavmine, istekleri üzerine gönderilen mu'cize deveyi hatırlatarak, onların, gönderilen mu'cizeye rağmen inkâr ve azgınlıklarında ısrar etmeleri sebebiyle yok edildiklerini misâl veriyor.

Zira indirilen âyet ve tecelli eden mu'cizeden maksadın ciddi bir uyarı olduğu, doğru yola dâvet için son bir şans anlam ve hikmetini taşıdığı kesindir.

PEYGAMBER'E (A.S.) GÖSTERİLEN GERÇEK

(وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ) **«Hani biz sana, Rabbın gerçekten insanları (ilmiyle, kudretiyle, saltanatıyla, tedbir ve tasarrufuyla) kuşatmıştır, demiştik...»**

Mi'rac gecesi Peygamber (A.S.) Efendimize temsîlî ve gayr-i temsilî birçok hakikatler gösterilmiş ve bu büyük olay insanlar için ciddi bir imtihan, ayıklanma ve süzülme olmuştu. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mi'rac'ı ve gördüğü esrar ve hikmetlerin bir kısmını haber verince, doğru yoldan sapmış inkârcıların inkârını; inanmışların ise, imân ve irfanını artırmıştı. Yukarıdaki âyetin son kısmında buna işâret edilerek, **«Sana gösterdiğimiz görüntüyü (ya da rüyayı) ve lânetlenmiş ağacı sadece insanlara bir fitne (İmtihan) kıldık..»** buyurulmaktadır.

KUR'ÂN'DA LÂNETLENMİŞ AĞAÇ

(وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ ..) **«Ve Kur'ân'da lânetlenmiş ağacı insanlara bir fitne (İmtihan) kıldık..»**

Bu, Saffat Sûresi 62., Duhan Sûresi 43., Vakıâ Sûresi 51. âyetlerde sözü edilen Zakkum ağacıdır. Meâlleri ise şöyledir:

«Nasıl, böyle bir nîmete konmak mı daha hayırlıdır, yoksa Zakkum ağacı mı? Şüphesiz ki biz o ağacı zâlimler için bir fitne (bir dert ve kaygı) kıldık. O bir ağaçtır ki Cehennem'in tâ dibinden çıkar. Tomurcukları (veya meyvaları) şeytanların başlarına benzer. Onlar (Cehennem'dekiler) mutlaka ondan yiyecekler de karınlarını onunla dolduracaklar.»

«Hakikat, Zakkum ağacı, günah ve vebâl taşıyanın yiyeceğidir. Pota misali, kaynar su gibi karınlarında kaynar.»

«Sonra siz, ey şaşkın sapıklar, (hakkı) yalan sayanlar! Şüpheniz olmasın ki, Zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı onunla dolduracaksınız.»

Putperest müşrikler, Cehennem'in dibinden çıkan zakkum ağacıyla ilgili âyeti duyunca, onu alay konusu edindiler. «Ateşin içinde ağaç yeşeriyormuş!» diyerek kalpleri ve kafaları bulandırmaya çalıştılar. Aslında kendileri ne kıyâmete, ne Cennet ve Cehennem'e, ne de bu tür haberlere inanırlardı. Ne var ki bu âyet, onların büsbütün küfür ve taşkınlarını, mü'-

minlerin de imân ve irfanını artırmaya yaradı. Böylece her iki taraf da çetin bir sınav vermiş oldu. Allah'a dosdoğru imân edenler kazandı; maddeci inkârcılar ise, kaybetti.

CEHENNEM'DE YEŞEREN AĞAÇ

Bilindiği gibi, Cehennem, genel anlamda biri ısı derecesi çok yüksek, biri de çok düşük olmak üzere iki ayrı bölümden ibarettir. Bu iki yerde bir ağacın filizlenip yetişmesi, yetişip yeşermesi mümkün müdür? Dünyadaki mevcut hayat şartlarına göre, elbette mümkün değildir. Ama oranın yani Âhiret âleminin ölçü ve şartlarına göre elbetteki mümkündür. Bu konuyu daha iyi anlayabilmemiz ve birtakım olumlu sonuçlar çıkarabilmemiz için, âhiret âlemindeki diğer şartları düşünmemiz gerekir, şöyle ki: Yeniden diriltilip kabirlerinden kaldırılan insanların bedenleri oradaki hayat şartlarına göre organize edilir. Sindirim sistemi tamamıyla değişik olmakla beraber, kemikleri kaplayan et ve sinirler de Cehennem ateşinde yanıp kül olmayacak bir nitelik arzeder. Sadece et üzerindeki deri tabakası ve o yüzeydeki sinir uçları ateşten müteessir olurlar. Bu bize neyi öğretiyor veya hatırlatıyor? İnsan vücudunu ateşe karşı son derece dayanıklı yaratan O Yüce Kudret, ateşe mukavemet edecek ağaç neden yaratamasın.. Ona kadir olan, buna da kadirdir.

Denizin dibinde tuzlu suyla devamlı temas halinde belli şartlar içinde birtakım bitkileri vücuda getiren Allah'ın bizim henüz bilemediğimiz birtakım şartlara göre ateşin içinde mahiyetini tesbit edemediğimiz bir bitki vücuda getirmesi pekalâ mümkündür.

Zakkum ağacının lânetlenmesi konusuna gelince: Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, Cehennem'de bu ağacın meyvasından yiyenlerin hemen hepsi ilâhî rahmetten kovuldukları için bir bakıma lânetlenmiş sayılırlar. Lânetlenen adamlara verilen zakkum ağacında ve meyvasında da rahmet ve âfiyet yoktur. O yönüyle ağaç da bir bakıma lânetlenmiş demektir. İkincisi, ağacın meyvası, yiyenleri rahatsız etmekten, midelerini anormal şişirmekten ve ıstıraplarını artırmaktan başka bir şeye yaramadığı için onda ilâhî feyiz, şifa ve selâmet vasıfları yoktur. O bakımdan da lânetlenmiş bir ağaç sayılır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'a ortak koşmak, O'nu inkâr edip birtakım eşyayı ilâhlaştırmak kınandı. Bu gibi sakat inançların insanın hılkatındaki

azizliğe ve yüce hikmete ters düşeceğine işâret edildi. Sonra da milletlerin hayatı konu edildi, yıkılıp yok olanların yıkılış sebepleri üzerinde durmamız istenildi ve arkasından mu'cizelerin tecelli nedenleri üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, milletleri azdırıp saptıran şeytan konu ediliyor. Âdem'e secde etmediği ve kendine göre haklılığını belirtmek için çok yanlış bir kıyasta bulunduğu anlatılıyor. Şeytanın kıyâmete kadar bu ve benzeri kötülükleri insanların kalp ve kafalarına fısıldamaya devam edeceği, ancak hakikî mü'minler üzerinde sultası olamıyacağı açıklanarak kendimizi aklımızın ve imânımızın kontrolünde tutmamız ilhâm ediliyor.



وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَ
قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ ط۪ينًا ﴿٦١﴾ قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذ۪ي
كَرَّمْتَ عَلَيَّۘ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ
اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ
جَزَٓاؤُ۬كُمْ جَزَٓاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ
مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ
فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ
اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَاد۪ي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى
بِرَبِّكَ وَك۪يلًا ﴿٦٥﴾

M E Â L İ :

61— Hani bir vakitler meleklere, «Âdem'e secde edin!» diye emretmiştik; onlar da hemen secde etmişlerdi. Ancak İblîs secde etmedi ve, «çamurdan yarattığın kimseye secde mi ederim!» dedi.

62— «Baksana benden üstün ve şerefli kıldığın bu da kim? Eğer beni Kıyâmet gününe kadar geciktirirsen, and olsun ki pek azı dışında onun soyunu emir ve kumandam altına alacağım» diye ilâve etti.

63— Allah ona: «Yıkıl da git, artık onlardan kim sana uyarsa, Cehennem hepinizin cezâsıdır, hem de eksiksiz bir cezâ..» buyurdu.

64— «Hem onlardan gücün yettiğini sesinle yerinden oynat, süvarinle piyadenle üzerlerine yürü; mallarına ve çocuklarına ortak ol ve onlara va'dlerde bulun; -ama Şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez-».

65— «Şüphesiz ki benim (gerçek mü'min) kullarım üzerinde senin hiçbir sultan olamaz. Vekîl olarak Rabbin yeter.

İLGİLİ HADÎSLER

«Aziz ve Celîl olan Allah buyuruyor: Şüphesiz ki ben kullarımı bâtıldan uzak, hakka yönelik olarak yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları dinlerinden uzaklaştırdılar. Benim onlara helâl kıldıklarımı haram kıldılar.» (1)

«Sizden biriniz eşiyle cinsel temasta bulunmak istediği zaman, «Bismillah, Allahım, bizi şeytandan uzak bulundur, şeytanı da bize vereceğin nîmetten uzak bulundur» derse, eğer o temasta aralarında bir çocuk olma mukadderse, şeytan ona ebediyen zarar veremez.» (2)

«Şüphesiz ki mü'min, sizden biriniz devesini yolculukta zayıflatıp sıskalaştırdığı gibi, şeytanları öylece halsiz ve mecalsiz bırakır.» (3)

---

(1) Müslim/cennet: 63- Ahmed: 4/162

(2) Buharî/bed-i halk: 11, vüdû': 8, nikâh: 66, daavat: 45, tevhîd: 13- Müslim/talâk: 6- Ebû Dâvud/nikâh: 45- Tirmizî/nikâh: 6- İbn Mâce/nikâh: 27- Ahmed: 1/217, 220, 234, 283- Dâremî/nikâh: 29

(3) Ahmed: 2/380

ZITLARIN SÜRTÜŞECEĞİ ÂLEMİ OLUŞTURMAK

Yapışkan siyah balçıktan yaratılan Âdem (A.S.), hem aşağı, hem de yukarı âlemlerle ilgili sıfat ve özellikleri kendinde taşıyordu. Çünkü çamur aşağı âlem olan dünyadan; ruh ve nefha-i ilâhî ise yüce âlemdendir. Böylece Âdem (A.S.) ne yalnız yukarı âlemden olan melek, ne de yalnız aşağı âlemden olan hayvandır. Birbirine zıt sıfat ve özellikleri kendinde toplayan apayrı bir varlıktır. O halde Âdem'in iki ayrı yapısına uygun iki ayrı âlemde bulunması, çok tabiidir. Ruhu ruhlar âleminde bulundu. Sonra aşağı âlemden olan bedenine girip bir süre yukarı âlemden olan Cennet'te eyleştiler ve bu denemeden sonra bir süre kalıp hayatın anlam ve hikmetini iyi kavramaları için dünyaya indiler. Cennette zıtların bulunup sürtüşme ve tartışması diye bir konu yoktur. Melekler âlemi de öyle.. O bakımdan Âdem'in devamlı o âlemlerde kalması mümkün değildi.

Gerçek bu olunca, Âdem'in (A.S.) yukarı âlemle ilgili sıfatını melekler, aşağı âlemle ilgili sıfatını şeytanlar desteklemeli ve böylece canlı, hareketli bir hayata yönelmeliydi. Cennet'te böyle bir hareketin olması düşünülemez. Çünkü orası ebedî zevk, eğlence ve dinlenme yeridir. Âdem'in (A.S.) ineceği âlem de öylesine zıtların birbirini izleyip sürtüştüğü bir yer olması gerekiyordu.

Cenâb-ı Hak bu ayrı ve farklı özellikte yarattığı insanı, ayrı bir âleme indirmeyi murat etti. Önce iblîs'i onun karşısına çıkardı. Anlaşmaları, dost ve arkadaş olmaları mümkün değildi. Zira ikisinde de nefis ve şehvet mayası bulunuyordu. Hem toprakla ateş uyum halinde değildir. Böylece ilk adımda sürtüşme ve kıskanma başladı. Oysa Âdem'le meleklerin uyum sağlaması çok kolay olmuştu. Çünkü meleklerde nefis ve şehvet maya ve duygusu yoktur. O bakımdan kıskanma, bencillik ve ihtiras gibi aşağılayıcı duygular da yoktur. Hem Âdem'in ruhu melekler âlemindendir. O bakımdan aralarında bir yakınlık söz konusudur.

Böylece Âdem ile İblîs aşağı âlem olan Dünya'ya indirildiler. Aralarındaki farklı durumlar, zıtların daha da çoğalıp karşı karşıya gelmeleri, sonu gelmeyen bir mücadeleye neden oldu.

İBLİS, NEFİS VE ŞEHVETE SESLENİR

İblîs ateşten yaratıldığı için nefisten kaynaklanan şehvet ateşine yönelir, onun dozajını artırarak azdırıp saptırmaya çalışır. Onun için için şehveti tahrîk eden, nefsi kabartan her müstehcen çalgı İblis'in nağmesi olarak vasıflandırılır. **«Hem onlardan gücün yettiğini sesinle yerinden oynat..»**

meâlindeki âyet buna işârettir.

İblîs durmadan insanı günahlara, haramlara, Allah'tan alıkoyan şeylere teşvîk eder; beynimize devamlı sinyaller gönderip bizi yönlendirmek ister. Karşısında sağlam imân ve onun oluşturduğu irfan ve idrâk kalesi yoksa, İblîs'in askerlerini durduracak başka bir engel olmaz. O takdirde istediği tahribatı ve yönlendirmeyi çok rahat yapar. Nefis vadisinde güçlü bir saltanat kurar; her çeşit azgınlık, sapıklık ve haklara tecavüz bu saltanatın direktifleriyle gerçekleşir. Böylece akıl nefse uyup onun kumandası altına girer.

İblîs bir bakıma kazanılan mal ve servete ortak olur. Bunun anlamı çok açıktır: Haramdan, gayr-i meşru yollardan elde edilen ve yine harama sarfedilen her mal ve servette şeytanın katılma payı çok büyüktür.

Besmelesiz ana rahminde oluşan; ezan ve ikametsiz dünyaya gözlerini açan, haram ile beslenen çocuklara da ortaktır. Zira onların sapık ve ahlâksız yetiştirilmesinde İblîs'in tesiri küçümsenmiyecek kadar çoktur.

İblîs bunlarla da yetinmez; inkâr ve sapıklığı artırmak için Kıyâmet, Cennet ve Cehennem'i; Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr etmenin yollarını ve çarelerini durmadan telkin eder. Bunun için de maddî saltanatı çok çekici olarak tanıtır ve bir sürü hayali va'dlerde bulunur.

ALLAH'IN MÜ'MİN KULLARI

(إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا) **«Şüphesiz ki benim (gerçek mü'min) kullarım üzerinde senin hiçbir sultan olamaz. Vekîl olarak Rabbın yeter.»**

İblîs'in tahrip etmediği, edemediği tek kale, temeli takvâ, yani Allah korkusu üzerine kurulan imân kalesidir. Çünkü böyle bir imâna sahip olanlar, Allah'ın gerçek kulları ve sevdiği dostlarıdır. Melekî sıfatları güçlenmiş ve yüce âleme yönelik olan menfezlerin açılmasını sağlamıştır. Nefisten yana ilgileri zayıflamış, şeytanların fısıltılarına gönül kulakları kapatılmıştır. Allah'ın himayesindedirler. Koruyup selâmet sahiline ulaştıran yegâne vekilleri O'dur.

Bunun bir diğer sebebini şöyle belirtebiliriz :

İmân tamamıyla ilâhî hidâyet nurundan kaynaklanıp kalpte oluşan bir cevherdir. İblîs ateşten, nefis ise, süflî âlemdendir. Ateşin ve süflî âlemle ilgili bir duygunun nur üzerinde olumsuz tesir icra etmesi pek düşünülemez. Yeter ki, imânın temelinde Allah korkusu, âhiretteki hesap endişesi yer alsın ve salih âmellerle o, meyvalı bir ağaç durumuna gelsin.

NAR VE NUR

İblîs Nar (ateş)dan yaratılmıştır. O bakımdan yakıcıdır, yıpratıcı ve tehlike arzedicidir. İnsan ruhu ise, yüce kudretten sunulan bir nefha, yüce âlemden tecelli eden bir emirdir. İmân nuruyla dolunca, İblîs'in sinyallerini geri çevirir. Çünkü nur narın gayrıdır. Ruh bu nurdan mahrum edilip nefsanî kirlerle kararınca İblîs'in sultası altına girer. Çünkü ondan yana bütün kanallar açılıp işler duruma geçer. Hem narın kaynağı süflî âlem, nurun kaynağı ulvî âlemdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, milletleri azdırıp saptıran; imân nurundan mahrum kişiler üzerinde saltanat kuran İblîs'ten söz edildi. Gerçek mü'minler üzerinde hiçbir sultası olmıyacağı bildirilerek, ondan korunup kurtulmanın asıl çaresi açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, insan aklına ışık tutan, düşünce ufkunu genişleten ilâhî damgayı taşıyan belgelere yer veriliyor. Sonra da insan karakterine parmak basılarak ruhuna yerleştirilen din ve Allah duygusuna dikkatler çekiliyor. Tehlikeli anlarda bu duygunun nasıl harekete geçip kabardığı hatırlatılarak üzerinde düşünmemiz isteniliyor.


——oOo——

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ
فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ اِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾
وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ اِلَّا اِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّيكُمْ
اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ اَفَاَمِنْتُمْ
اَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ
لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً اُخْرٰى
فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ
ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ
وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

M E Â L İ :

66— Rabbiniz (o sınırsız kudret sâhibidir ki) O'nun geniş nimet ve ihsânından (geçiminizi) arayasınız diye denizde sizin için gemiyi yüzdürür. Doğrusu Rabbiniz sizin hakkınızda çok merhametlidir.

67— Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman O'ndan başka taptıklarınız ortadan yok olur, derken O, sizi kurtarıp karaya ulaştırınca yüzçevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür.

68— Ya sizi kara tarafında yere batırmasından, ya da üzerinize taşlı-topraklı bir kasırga göndermesinden güvende misiniz? Sonra da kendinize

(kurtarıp koruyucu) bir vekîl de bulamazsınız.

69— Yoksa sizi tekrar denize çevirip üzerinize her şeyi alt-üst eden bir fırtına gönderip inkâr ve nankörlüğünüzden dolayı sizi boğmasından güvende misiniz? Sonra da bize karşı, sizin için, onun öcünü alacak bir yardımcı da bulamazsınız.

70— And olsun ki, biz Âdem oğullarını aziz, saygıdeğer kıldık; karada ve denizde onları taşıyacak araçlar (imâl etme yeteneğini) verdik; onları yararlı, temiz ve iyi nîmetlerle rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık da kıldık.

İLGİLİ HADÎSLER

«Melekler, «ey Rabbımız, dediler, Âdem oğullarına dünyayı verdin. Orada yiyip, içip giyiniyorlar. Biz ise seni hamd ile tesbîh ediyoruz. Yemiyoruz, içmiyoruz ve eğlenmiyoruz. Dünyayı onlara ayırdığın gibi, âhireti de bize ayır.» Bunun üzerine Cenâb-ı Hak onlara şöyle buyurdu : «Kudret elimle yarattığımı, sâlih bir soyu, ol dediğimde oluveren yaratıklar gibi tutmam.» (1)

«Doğrusu melekler dediler ki : «Ey Rabbımız! Bizi de yarattın, Âdem oğullarını da yarattın. Onları yemek yiyen, su içen, elbise giyinen, evlenen, hayvanlara binen kimseler yaptın. Bunlardan hiçbirini bize vermedin. O bakımdan onlara dünyayı, bize de âhireti ver.»

Aziz ve celîl olan Allah onlara şöyle buyurdu: «Kendi kudret elimle yaratıp ruhumdan üflediğim mahlûku, ol dediğimde oluveren mahlûklarla bir tutmam!» (2)

«Kıyâmet gününde Allah yanında Âdem oğlundan daha kıymetli, şerefli ve aziz hiçbir şey yoktur.

Bunun üzerine soruldu :

— Melekler de mi?

— Evet, melekler de... Çünkü melekler de güneş ve ay gibi, ister istemez (belli kanunlara bağlı olarak) hizmetlerini kusursuz sürdürmekteler, diye cevap verdi.» (3)

(1) Taberânî: Abdullah b. Amr (R.A.)dan
(2) İbn Asâkir : Enes b. Mâlik. (R.A.)den
(3) Taberânî: Abdullah b. Amr (R.A.)dan. Hadîs gariptir.

Açıklama :

İlgili üç hadîsle Âdemoğlunun Allah yanındaki kıymeti, şeref ve itibarının yüksekliği anlatılıyor. Meleklerin istekleri ise, gıpta mahiyetindedir ki, Allah'ın insandan yana her türlü nîmeti hazırlayıp verdiğini ifade eder. O kadar ki, melekler de dahil kâinatta bildiğimiz, bilmediğimiz sayısı belirsiz varlıklar insan için yaratılmışlardır. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bilhassa bu inceliğe işarette bulunmuştur.

DENİZLERDEKİ HAZİNELER

(رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا)

«Rabbınız (o sınırsız kudret sahibidir ki) O'nun geniş nîmet ve ihsanından (geçiminizi) arayasınız diye denizde sizin için gemiyi yüzdürür. Doğrusu Rabbınız sizin hakkınızda çok merhametlidir.»

Kur'ân-ı Kerîm, denizlerdeki ilâhî nîmetlerden yeterince yararlanmamızı amaçlayarak tam onbeş ayrı yerde dikkatlerimizi bu konuya çekmektedir. Nitekim açlık tehlikesiyle karşı karşıya gelen birçok ülke, bugün denizlerin nasıl zengin gıda kaynağı bulunduğunu anlamış ve bunun bilincine varmıştır.

Ayrıca Kur'ân deniz yoluyla ticarî nakliyeciliğin önemine parmak basmaktadır. Bu hususta yedi yerde teşvîkte bulunur. Denizden terütaze et ihsan edildiğini belirterek dikkatlerimizi balıklara çeker.

Özetle diyebiliriz ki, Cenâb-ı Hak, mü'minlerin kendi karasularına sahip olmasını ve deniz ürünlerinden bilerek yeterince faydalanmalarını tavsiye etmektedir.

Diğer yandan Kur'ân, gemilerin suda yüzmesi için Allah'ın koyduğu fiziksel kanuna işâret etmektedir. Şöyle ki : Geminin su üzerinde batmadan yüzebilmesi, hacminin sudan daha fazla olması ve bu durumda sudan daha hafif çekmesi nedeniyledir. Bilimsel olarak açıklayacak olursak, Arşimed'in bulduğu ilke hatırımıza gelir: «Bir sıvıya konulan cisim, taşırdığı sıvının ağırlığı kadar ağırlığından kaybeder.» Nitekim ilim adamları yaptıkları hidrostatik terazi ile katı cisimlerin suyun içindeki ağırlıklarının daha az olduğunu tesbit etmişlerdir.

O halde bir cismin yüzebilmesi için kendi ağırlığından daha ağır olan bir su kütlesini taşırması gerekir.

Böylece Allah'ın insanlar hakkında çok merhametli olduğu açıklana-

rak, O'nun verdiği sayısız nîmetlerinden istifade ederken, O'nu unutmamamız ve her dem O'na şükredip hamd ile tesbîh etmemiz ilhâm ediliyor.

DENİZDE KORKUNÇ FIRTINA

Büyük denizlerin görünümü oldukça heybetli ve korkunçtur. Dört yönde sudan başka bir şeyin görülmediği bir ortamda esen şiddetli rüzgarla fırtınaya yakalanan yolcuları bir düşünün. Fırtına arttıkça umutları bir bir kırılır, kurtuluş çareleri iyice azalır, derken o en büyük umut kaynağı olan Allah'ı hatırlamaya başlarlar. Çünkü o duygu onların doğuştan ruhlarına zerk edilmiştir.

Bu korkunç olaydan önce Allah'ı hatırlamıyan veya inkâr eden, âhiret inancına hiç iltifat etmiyen insanoğlu, kafasında ve kalbinde nice ilâhlar, nice emeller ve umutlar taşırken, şimdi onlardan eser kalmamış, hepsi bir bir yıkılıp yok olmuşlardır. İşte tam o sırada ruhunun derinliğindeki Allah duygu ve düşüncesi kabuğunu kırıp ortaya çıkar da bütün ümitler tek ümide dönüşür, bütün ilâhlar silinir, tek bir ilâh inancı hâkim olur. Böylece ölüm ile burun buruna gelen insan, elinde olmayarak başını göklere kaldırır, kalbinin bütün heyecanıyla «Allah!» der..

Bu olay neyi isbat etmektedir?

Doğan her çocuğun Allah fikri ve düşüncesiyle, din duygusuyla doğduğunu isbatlar. Ruhlar yaratıldıktan sonra Cenâb-ı Hakk'ın onlara: «Ben sizin Rabbınız değil miyim?» hitabına hepsinin birden «Evet, Rabbımızsın..» demeleriyle o mayayı aldıklarını ve kaybetmediklerini gösterir.

ÖNEMLİ BİR UYARI

Kur'ân-ı Kerîm, fırtına sebebiyle ölüm tehlikesinin yalnız denizde korkunç ve kahredici olmadığını; karada bulunduğumuz sırada aklımıza gelmeyen korkunç bir felâketin ortaya çıkabileceğini; bir şiddetli depremin, bir yanar dağın, şiddetli kasırganın bizi bir anda yok edebileceğini hatırlatarak, bütün umutlarımızı tek umuda çevirmemizi ilhâm ediyor. Olayların sebeplere, sebeplerin ilâhî kudrete bağlı bulunduğuna işâret ediyor. Allah'ın kahredici emrinin belli nedenlerle ineceği üzerinde duruyor ve inkârla ahlâksızlığın zulümle birleşerek belli kerteye ulaştığı takdirde, felâketin yakın olduğunu unutmamamızı tavsiye ediyor.

İNSANIN AZİZ VE SAYGIDEĞER KILINMASI

(وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ) **«And olsun ki biz, Âdem oğullarını aziz, saygıdeğer kıldık..»**

Göklerle yer ve bu ikisinde bulunan her şey insan için yaratılmıştır. Bu husus Kur'ân'ın genel anlamda üç yerinde, özel anlamda yirmi yerinde anılmıştır. (1)

Konumuzu oluşturan âyette ise, insanın aziz, şerefli ve saygıdeğer yaratılmasının nedeni üç maddede özetlenmiştir. Şöyle ki :

1— Karada ve denizde Allah'ın verdiği yetenek ve koyduğu fizikî kanunlar sayesinde kendini taşıyacak araçlar imal etmesi,

2— Ruh ve beden sağlığını koruyacak, zekâ ve hafızasını geliştirecek, açlığını giderecek, protein ve vitamin ihtiyacını karşılayacak şekilde kendisine helâl, temiz, yararlı rızık verilmesi,

3— Varlık âleminde bildiğimiz, bilmediğimiz birçok yaratıklardan üstün kılınması..

Böylece hemen her şeyin, mükerrem yaratılan insan için var kılındığı gerçeği ortaya çıkıyor. Kâinatın şerefli bir parçası olan insanın kim için yaratılmış olduğu sorusu aklımıza takılıp kalıyor. Bu soruyu Kur'ân ve Hadîsler açıklamakta ve insan ile Yüce Yaratan'ı arasındaki ilgi ve bağı belirlemektedir: İnsan Allah'a ibâdet için yaratılmıştır..

Çünkü Âdemoğlunun ruhu kudsî âlemden, bedeni aşağı âlemin toprağından yaratılmıştır. O bakımdan ruhu itibariyle melekî sıfatı, bedenî itibariyle hayvanî sıfatı kendinde taşımakta ve bu özelliğiyle her iki yaratıktan ayrılmaktadır.

Sonra onun ruhu, ilâhî nefhanın tezahürü; bedeni Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin surette tecelli eden eseridir. Bunun için o her yönüyle aziz ve şereflidir, üstün ve fazîletlidir. Her şey onun için, o da Allah'ı dosdoğru bilip O'na kullukta bulunmak için yaratılmıştır. Kur'ân onun bu azizliğini, yukarıda belirttiğimiz gibi üç maddede özetliyerek araştırıcılara ipucu vermiş ve insanın kâinattaki yerini tayin etmiştir.

Sözü edilen üç madde oldukça önemlidir. Çünkü her yönüyle Cenâb-ı

(1) Bilgi için bak: Hac Sûresi : 65, Lukman Sûresi : 20, Câsiye Sûresi: 12. âyetlerin tefsiri

Hakk'ın insandan yana tecelli eden lûtuf, ihsan, rahmet ve inâyetini yansıtmaktadır. Onları kısaca şöyle açıklayabiliriz :

Birinci madde, yerkürenin bütünüyle insanın buyruğuna verildiğini; ikinci madde, insan için yeterli miktarda yararlı temiz ve iyi gıdaların yaratıldığını; her maddede insanı sağlıklı ayakta tutmaya yönelik birtakım özelliklerin bulunduğunu ve bu bakımdan her nîmetin belli bir proğrama göre yaratılıp vücuda getirildiğini; üçüncü madde, insanın varlık âleminde yer alan mahlûkatın pek çoğundan üstün kılındığını, yerde ve gökte bilinen, bilinmeyen sayısız varlıkların insanın hizmetine verildiğini, özellikle cansızlar âleminin bütünüyle insanın buyruğuna sevkedildiğini hatırlatır.

Önemli olan ise, insanın, Allah tarafından verilen azizliğini ve saygınlığını koruması; Allah'ın cömertçe hazırlayıp verdiği nîmetlerine karşı O'na nankörlük etmemesi; aklının, zekâsının ve diğer yeteneklerinin hikmet ve değerini bilip her birini lâyık olduğu şekilde kullanmaya özen göstermesidir. Aksi halde kendini mükerremlik derecesinden düşürür ve Allah katında silik, değersiz hale gelir; aşağıların aşağısı olur. Bu durumda artık o ne dünyaya, ne de âhirete yarar..

Nitekim Tîn Sûresi 4 ve 5. âyetlerde buna değinilerek şöyle açıklama yapılmıştır: **«And olsun ki biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da onu (kendi kıymetini bilmediği, hılkatının hikmetine göre hayatını düzenlemediği için) aşağıların aşağısına çevirdik.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insan aklına ışık tutan belgeler sıralandı. İnsan ruhuna yerleştirilen Allah ve din duygusu konu edilerek bu husus üzerinde iyice düşünmemiz istendi. Sonra da insanın mükerrem, yani aziz ve şerefli yaratıldığı belirtilerek herkesin kâinat plânında lâyık olan yerini almasına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, toplumun daha çok bağlı bulundukları liderlerin tesiri altında bulunduğuna işâret edilerek, kıyâmet gününde onların liderleriyle birlikte hesap alanına çağrılacakları haber veriliyor. O bakımdan her insanın gerçeği görüp anlayabilmesi için ilâhî uyarıya kulak vermesinin lüzumu belirtiliyor. Aksi halde dünyada göz ve kulağını hakka ve hakikata kapalı tutanların âhirette kör olarak haşredileceklerine dikkatler çekiliyor. Sonra da ortam ve şartlar ne olursa olsun din adına taviz verilemiyeceği üzerinde duruluyor. Böyle yapanlara dünyada da, âhirette de bilmedikleri bir cihetten kat kat azâp indirileceği bildiriliyor ve dinin baba dedelerden miras kalan bir nesne olmadığı, o bakımdan hiç kimsenin on-

da keyfî tasarrufa hakkı bulunmadığı dolaylı şekilde anlatılıyor. Arkasından Mekke'de bunalan mü'minlere müjde verilerek başka bir yere hicret edecekleri günün yakın olduğuna işâret ediliyor.

—oOo—

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ
اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاُولٰٓئِكَ يَقْرَؤُنَ
كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهِ اَعْمٰى
فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَاِنْ كَادُوا
لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ
وَاِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ
تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ اِذًا لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ
وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾
وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَاِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا
قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

M E Â L İ :

71— Bir gün bütün insanları önder ve liderleriyle birlikte çağıracağız. Artık kimin (amel) kitabı sağ eline verilirse, işte onlar kitaplarını (rahatlıkla, güven duyarak) okuyacaklar ve bir hurma fitili kadar haksızlığa uğramıyacaklar.

72— Kim bu dünyada körse, Âhiret'te de o kördür ve yol cihetiyle daha da şaşkındır.

73— Neredeyse onlar sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için seni bile fitneye düşürecek ve o takdirde seni samimi bir dost edineceklerdi.

74— Eğer sana sebat vermemiş olsaydık, az da olsa, onlara neredeyse meyledecektin.

75— Ve o takdirde sana hayatın da, ölümün de (acısını) kat kat tattırırdık, sonra da kendine, bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.

76— Yakında seni bu yerden çıkartmak için seni rahatsız edip dururlar. O takdirde kendileri de senin ardından pek az bir süre kalır; (sonra da) yok olup giderler.

77— Bu senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında (câri) bir sünnettir ve sen sünnetimizde bir değişiklik bulamazsın.

İNİŞ SEBEBİ

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Kâbe'de Hacerü'l-Esved'i, elleriyle dokunup selâmlamak isterken Kureyş'in azgın müşrikleri O'na engel oldular ve: «Elini böylece bizim putlarımıza dokundurduğun takdirde sana istilâm için imkân verebiliriz!» dediler. Cenâb-ı Peygamber (A.S.), bir ara zevahiri kurtarmak ve onları az da olsa İslâm'a ısındırmak için elini putlara sürmeyi içinden geçirir gibi oldu. Derken yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

İbn Abbas (R.A.) diyor ki : Sakîf kabilesinden bir heyet, Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek dediler ki :

— Bize üç değişik imtiyaz verdiğin takdirde sana bey'at ederiz!

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/173

Peygamber (A.S.):

— İstediğiniz üç imtiyaz nelerdir? diye sorunca; dediler ki:

— Namazda rükû' ve secdeler için eğilmiyeceğiz. Putlarımızı kendi elimizle kırmayacağız ve Lât adındaki büyük puttan -ona tapınmaksızın- bir yıl yararlanmamıza müsaade edeceksin..

Peygamber (A.S.) Efendimiz onlara:

— İçinde rükû' ve secde bulunmayan bir dinde hayır yoktur. Putlarınızı ellerinizle kırmamanız mümkündür, (başkasına kırdırtabilirsiniz). Lât ve Uzzâ adındaki putlara gelince: Onlardan yararlanmanıza elbette göz yumamayız, buyurdu.

Bu kesin cevap üzerine onlar şunu ilâve ettiler:

— Bizim isteğimiz şu ki: Başkasına vermediğin imtiyazı bize verdiğini Araplara duyurmandır. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz susup cevap vermedi. Derken 73, 74 ve 75. âyetler indi. (1)

Açıklama:

Peygamber (A.S.) Efendimiz'in dinin esasını bozmayan bazı hususlarda az yumuşak davranması iki sebebe dayanır. Birincisi, müşrikleri İslâm'a ısındırıp küfrün iyice kökünü kazımak suretiyle Arap Yarımadası'nda İslâm devletinin -bir daha sarsılmamak, yıkılmamak üzere- temelini atmak; ikincisi ise, ilâhî muradın böyle bir yumuşamaya ve dolayısıyla tavize uygun olmadığını, hiç kimsenin dinî konularda kendi görüşü doğrultusunda tasarrufa yetkili bulunmadığını anlatmaktı..

İLGİLİ HADÎSLER

«And olsun ki, her ümmet taptığı şeye tabi olur. Azgın putlara tapanlar da onlara tabi olurlar.» (2)

Açıklama:

Azgın put deyiminden maksat, azdırıcı, Hakk'ın yolundan saptırıcı put demektir.

«Mü'minlerden biri çağrılır da kitabı (amel defteri) sağ eline verilir ve bedeni geliştirilir, yüzü ak-pâk olur. Başına inciyle süslenmiş pırıl pırıl ay-

(1) Lübabu't te'vil: 3/173

(2) Buharî/tefsir: 8/4, 11/17- Müslim/imân: 302

dınlık saçan bir taç giydirilir. O da arkadaşlarına doğru gider. Derken arkadaşları onu uzaktan görünce şöyle duâ ederler: «Allahım! bize de bunu ver ve bizi de bu hususta mübarek kıl..» O da onlara gelip şöyle der: «Size müjde. Çünkü her birinize bunun bir benzeri verilecek.»

Kâfire gelince : Onun yüzü simsiyah kesilir, bedeni uzar. Arkadaşları onu görünce şöyle derler: «Bundan Allah'a sığınırız. Allahım! onu bize getirme.» Ama o adam onlara gelir. Bu defa onlar şöyle derler: «Allahım! bunu rüsvay eyle..» O da onlara: «Hay rahmetten uzak kalasılar! Sizden her biriniz için bunun (benim halimin) bir benzeri vardır» der.» (1)

TOPLUM DAHA ÇOK İNANDIĞI LİDERİN PEŞİNDEN GİDER

(يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ) «Bir gün bütün insanları önder ve liderleriyle birlikte çağıracağız..»

Kitle psikolojisini az-çok bilen liderlerin toplum üzerindeki tesirleri inkâr edilemez. Zaman gelir öyle sözler ve formüller ortaya konur ki, akıl onlarla tartışmak istemez ve tam bir gönül yatışkanlığı içinde teslimiyet gösterilir.

Özellikle konuşma tekniğini iyi bilen siyasîlerle din adamlarının sözleri bazı şart ve ortamlarda öylesine tesirli olur ki, toplum onu muhakeme etme kudretini kaybedecek duruma gelir. Çok geçmeden lidere veya kendilerini irşat eden zata karşı duydukları sevgi, ona tapacak dereceye gelir. İşte Kur'ân ilgili âyetle, bu inceliğe parmak basıyor; toplumu yönlendiren lider ve önderlerin ağır bir sorumluluk altına girdiklerini, kıyâmet gününde mutlaka kendisini alkışlayıp hayranlık duyanlarla birlikte hesap alanına getirileceklerini ve neyi niçin sevip alkışladıklarının, toplumu neden yana, niçin yönlendirildiklerinin bir bir sorulacağını ve ona göre karşılık verileceğini belirtiyor.

O halde Allah'a imân eden lider ve önderlerin, kendilerine inanıp bağlanan toplumları en yararlı biçimde yönlendirmeleri vaciptir. Aksi halde taşınması zor ağır bir vebal altına girmiş olurlar.

Unutmayalım ki, ilâhî nizamda plânlanan hayat çarkı değişmeden belli doğrultuda hareketini sürdürür. Değişen ise, insanlardır. Herkes kurulu nizama uymak, hayat çarkı istikametinde hizmet vermekle yükümlüdür. İlâhî nizamın hedefine uygun devam etmesi için de görevli melekler iş başındadırlar. Her söz ve davranışlarımız anında tesbit edilip yazılmakta ve geleceğimiz ona göre hazırlanmaktadır. Yazılan şeylerde bir fazlalık, ya

(1) Hafız Ebû Bekir el-Bezzar: Ebû Hüreyre (R.A.)dan

da noksanlık söz konusu değildir. Zira melekler emrolundukları şeyleri kusursuz yerine getirirler ve hiçbir zaman Allah'ın buyrukları dışına çıkmazlar. Onlarda nefis ve şehevî arzular bulunmadığı için de her türlü garaz ve kinden uzaktırlar. Aynı zamanda unutma, hatâ yapma gibi beşerî arızalar onlar hakkında câri değildir.

Böylece en ince hesaplara ve en yararlı neticelere göre hazırlanıp plânlanan ilâhî nizama uyanlar mutlu, uymayanlar mutsuz olurlar. Uyanların amel defterleri sağ ellerine, uymayanların ya sol ellerine, ya da arkalarından kendilerine verilir.

Hiçbir lider veya önder, mürşit ve hayra dâvet eden kimse, Allah'ın izni olmadan ne şefaat edebilir, ne de kurtarıcı rolüne girebilir. Her toplum ve uydukları liderler, yaptıklarıyla karşılık görürler; aynı zamanda niyet ve amaçlarına göre, mükâfat veya mücazatlandırılırlar. Hiç kimseye haksızlık edilemez.

DÜNYADA KÖR OLAN, ÂHİRETTE DE KÖRDÜR

(وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا) **«Kim bu dünyada körse, âhirette de o kördür ve yol cihetiyle daha da şaşkındır.»**

Yemen'den birkaç kişi toplanıp İbn Abbas'a (R.A.) gelerek ilgili âyetin mâna ve yorumunu sordular. İbn Abbas (R.A.) onlara, «Bundan önceki 70. âyeti de okuyun» dedi. Onlar da, **«And olsun ki biz âdemoğullarını aziz, saygıdeğer kıldık. Karada ve denizde onları taşıyacak araçlar (imal etme yeteneğini) verdik. Onları yararlı, temiz ve iyi nimetlerle rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık da kıldık..»** meâlindeki âyeti okudular. İbn Abbas (R.A.) şöyle dedi: «İşte bu gerçekleri görmeyen, görüp de Allah'a şükretmeyenler kördürler. Onlar âhirette de kör kalacaklardır ve daha da şaşkınlaşıp rüsvay olacaklardır.» (1)

Tabii bu körlük, kalp ve idrâk körlüğüdür. Beyni küfürle yıkanıp kalbi mal ve para ile işgal edilmiş ve o yüzden vicdanı silik hale gelmiş kişilerin hakikatleri görecek gözleri, anlayacak gönülleri dumura uğramıştır.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 10/298

MÜ'MİNLERİ FİTNEYE DÜŞÜRMEK İSTEYENLER

(وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۗ وَاِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَل۪يلًا) «Neredeyse onlar sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için seni bile fitneye düşürecek ve o takdirde seni samimi bir dost edineceklerdi..»

Her devirde böylesine eyyamcılar, başkalarını doğru yoldan alıkoymak için bir sürü entrika çevirenler bulunabilir. Onlardan bir kısmı hem dindar geçinmek ister, hem de dini kendi arzu ve fâsit mantıklarına uydurmaya çalışırlar. Bir kısmı ise, doğru yolu bulamamış bazı aydın geçinenleri dine ısındırmak için din adına birtakım tavizler vermekte sakınca görmezler; hattâ bunu daha da ileri götürüp Kur'ân hükümlerini yanlış yorumlayacak kadar dinden uzaklaşırlar. Böylece bir münkiri veya münafığı dine ısındırayım derken kendileri dinden çıkıp dalâlet çukuruna düşerler.

İslâmiyeti ana kurallarıyla bilmeyen, günlük olayları ve ortaya çıkan yeni yeni meseleleri dinin bütünlüğü içinde değerlendirmekten âciz olanlar, dinî hükümleri değiştirmek, ya da aslından uzaklaştırmak sûretiyle birtakım çözümler getirirler ve gerekçe olarak da şunu ileri sürerler: «Efendim, günümüzün şartlarına, gelişen sosyal yapının meydana getirdiği ortama uymak zorundayız. Başka türlü olmamız veya aksini düşünmemiz mümkün değildir. Zamanın değişmesiyle ahkâm da değişir, bu gelişen kültürün tabii neticesidir.»

Böylelerine İslâm'ın verdiği cevap şudur: «Madem ki günün şartlarına ve gelişen kültüre uymaya ve İslâmiyeti o şartlara uydurmaya ihtiyaç duyuyorsun, o takdirde dindar olmana ve İslâm'ı zorlamana ne gerek var? Çünkü son din, Allah'ın insanlığa en son seslenişi ve en kesin mesajıdır. O bakımdan İslâmiyet insanlığın hayrına kurulmuş başlıbaşına bir sistemdir. Her yönüyle ilâhîdir. O, günün şartlarına uymaz, o şartları değiştirip kendine uydurur. Zamanın değişmesiyle ahkâm değişmez, ancak örf ve âdete bağlı olan hükümler, örf ve âdetlerin değişmesiyle değişebilir. İlâhî nasslar asla değişmez ve değiştirilmezler. Zira o zaman ortada ilâhî sistem kalmaz, insanların mantığına ve arzularına göre, beşerî bir din ortaya çıkar.»

Mekkeli müşrikler de Peygamber (A.S.) Efendimizi bu hususta bir fitneye düşürmek amacıyla din adına taviz vermesini istediler. Yukarıdaki âyetler, yani 73, 74, 75. âyetler indirilerek bu kapı kapandı ve kıyâmete kadar da kapalı kalması emredildi.

Din âlimi geçinen ve aslında dinin temel kaidelerinden habersiz olan

kimselerin din adına konuşması, Kur'ân hükümlerini yoruma kalkışması, kendi kişisel görüşünü ortaya koyup dini basit mantığına uydurmaya cesaret etmesi, şüphesiz ki, din ve ilim adına işlenen büyük bir cinayettir. Kur'ân-ı Kerîm bunlara Allah'ın şu emrini hatırlatmakta ve ölmeden önce Hakk'a dönmelerini tavsiye etmektedir: **«O takdirde sana hayatın da, ölümün de (acısını) kat kat tattırırdık, sonra da kendine, bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.»**

Cenâb-ı Hak, müşriklerle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz arasında cereyan eden çok önemli bu olayı, mü'minleri aydınlatmak, her türlü şüphe ve tereddütleri gidermek için ilâhî hikmeti gereği proğramlayıp sahneye çıkarmış ve Peygamberine hitap etmek suretiyle dinde taviz vermenin çok çirkin bir oyun, çok tehlikeli bir adım ve kapanması güç bir yara olduğuna dikkatleri çekmiştir. Aynı zamanda hitap özellik arzederken emir ve tavsiye genellik ifade etmektedir. Daha çok O'nun ümmeti bu konuda uyarılmakta ve din adına taviz vermemeleri tenbîh edilmektedir.

Böylece Cenâb-ı Hak, dinî hükümleri, emir ve nehiyleri ve diğer bütün esas ve prensipleri -ilâhî izin dışında- peygamber de dahil olmak üzere değiştirme yetkisini ne ilim adamlarına, ne devlete, ne devlet adamlarına, ne şuraya, ne de bir kurula bırakmamıştır.

Din âlimlerinin görevi, İslâm'ı ve Onun kutsal kitabı Kur'ân'ı indiği gibi korumak ve teblîğ etmektir. İrşat hizmetini bu çerçeve içinde sürdürmenin farz olduğunu bilmek; fert, aile ve toplumun akıl, zekâ ve kültür seviyelerine göre, bir teblîğ metodu uygulamak ise, hizmetin plânını oluşturur. Doğru yola eriştirmek ise, onların yetkisi dışında kalır ve tamamıyla Allah'a aittir. O dilediğini doğru yola iletir, dilediğini de sapıklığı içinde bocalar vaziyette bırakır.

ARALARINDA PEYGAMBER'İN (A.S.) BULUNMASI MUTLAK RAHMET İDİ

(وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا)

«Yakında seni bu yerden çıkartmak için seni rahatsız edip dururlar. O takdirde kendileri de senin ardından pek az bir süre kalıp (sonra da) yok olup giderler..»

Bir ülkede veya beldede ya Peygamber'in (A.S.) şahsı, ya da amel edilen sünneti yaşadığı sürece, Allah o ülke ve beldeyi yok etmez. Peygamberin amel edilen sünnetinden maksat ise, Onun getirdiği dinin esas ve pren-

sipleridir. Bu, Allah'ın câri kanunlarından biridir ve Allah'ın câri kanunlarında bir değişiklik söz konusu değildir.

Ashab-ı Kiram'ın çoğu Allah'ın bunca haksızlıklarda bulunan Mekkeli azgın müşrikleri neden yok etmediğini ister istemez düşünüyorlar ve buna bir anlam veremiyorlardı. Cenâb-ı Hak bu husustaki şaşmayan sünnetini onlara hatırlatarak yukarıda meâlini yazdığımız âyeti indirdi.

Böylece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Mekke'de bulunduğu sürece, Allah, putperest müşrikleri yok edecek bir azâp indirmedi. Sadece daldıkları gaflet uykusundan uyanmalarını sağlamak ve geleceklerinin hiç de umut verici olmadığını bildirmek için onları birtakım sıkıntılarla tehdit etti. Resûlüllah (A.S.) hicret edince, o rahmet onların arasından ayrılmış olduğundan, çok geçmeden İslâm fütuhatı başladı ve müşriklerin mağrur başları eğildi. Düne kadar değer vermedikleri müslüman köle ve fakirlerin karşısında küçülüp kaldılar. Şüphesiz bu da onlar için ayrı bir azap ve zillet idi.

HİCRETİN GERÇEKLEŞECEĞİNE VE İSLÂM'IN BAŞARI SAĞLAYACAĞINA İŞÂRET EDİLMEKTEDİR

İlgili âyetle, yakında hicret olayının meydana geleceği, müşriklerin ilâhî kahır tokadını yiyecekleri -işâret yoluyla da olsa- haber verilmiş ve zaferin yaklaştığı müjdesi bu işâret içinde belirlenmiştir.

Allah'ın güzel âdetlerinden biri de, şöyledir: Önemli bir olayın meydana geleceğini murat ettiğinde, önce birtakım işâretler ve mânevî sinyaller verir; böylece kalpleri o olaya hazır duruma getirir. 76. âyetle aynı âdet ve metot uygulanmış ve iki ayrı önemli olayın İslâm lehine gerçekleşeceğine işâret edilmiştir. Nitekim indirilen hükümlerin bir kısmında da aynı metot uygulanmış ve kademeli şekilde bilgi verilerek inecek hükme kalp ve kafalar önceden hazır duruma getirilmiştir.

Yapılan ciddi tesbitlere göre, yukarıdaki âyetin inmesinden bir yıl sonra müşrikler Hz. Peygamber'i (A.S.) öz yurdundan çıkarmayı veya vücudunu ortadan kaldırmayı kafalarına koymuş ve birtakım hazırlıklara başlamışlardı. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın haber verdiği şekilde olaylar gelişmeye başlamış ve çok geçmeden hicret olayı, arkasından da Bedir savaşı meydana gelmiş; İslâm'a zafer kapıları açılarak, Allah'ın va'di gerçekleşmiştir.

Hicret olayından sonra ilâhî sünnet müşriklerin yakasını koyuvermemiş, ardarda gelen savaşlar onların bağrına birer hançer saplayarak hepsini huzursuz etmiş ve çok geçmeden Mekke bütünüyle fethedilip put-

perestlik o bölgede tarihe karışmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, toplumu sevk ve idâre eden liderler konu edildi. Bu arada onların peşine takılan toplumlar uyarılarak ilâhî çizgiden sapmamaları işâret yoluyla tenbîh edildi. Gerçekleri görmeyenlerin dünyada kalp gözleri kör olduğu gibi, âhirette de kör olacağı hatırlatıldı. Sonra da müşriklerin tuğyan ve zulmünden iyice bunalan mü'minlere zaferin çok yakın olduğu müjdesi verilerek putperestliğin yakında tarihe karışıp yok olacağına işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın tecelli edecek büyük lûtuflarını düşünerek mü'minlerin beş vakit namaza devam etmeleri ve gecenin bir bölümünde kalkıp ibâdet etmeleri, özellikle gece ibâdetinin peygamberle daha çok ilgili bulunduğu açıklanıyor. Sonra hemen hicretin çok yakın bir zamanda gerçekleşeceğine kapalı bir anlatımla tekrar işâret edilerek o sırada yapılması gereken duâ telkîn ediliyor. Arkasından hak gelince bâtılın yok olacağı hatırlatılıyor. Sonra da Kur'ân'ın mü'minlerden yana mutlak şifâ ve rahmet olduğu bildirilerek, mü'minlerin günlük hayatlarını bu kitaba göre düzenlemeleri emrediliyor.



أَقِمِ الصَّلٰوةَ
لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِۜ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَۗ عَسٰٓى
اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْن۪ي مُدْخَلَ
صِدْقٍ وَاَخْرِجْن۪ي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا
نَص۪يرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُۜ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِن۪ينَۙ
وَلَا يَز۪يدُ الظَّالِم۪ينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ
اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُ۫سًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ
يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه۪ۜ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَب۪يلًا ﴿٨٤﴾

M E Â L İ :

78— Güneş'in (zeval vaktinde) kaymasından, gecenin kararmasına kadar namaz kıl; bir de Kur'ân'ın (feyiz ve bereketiyle içiçe olan) sabah namazını kıl; şüphesiz ki sabah namazına (melekler) şâhit olur.

79— Gecenin bir bölümünde uykudan kalk da sana has, fazladan bir namazı, onunla (Kur'ân ile) kıl. Umulur ki Rabbin seni MAKAM-I MAHMÛD'a (Övülmeğe lâyık makama, Şefaat makamına) eriştirir.

80— De ki : Rabbim! beni gireceğim yere sıdk ile sok, çıkaracağın yerden sıdk ile çıkar ve kendi katından bana yardımcı bir kuvvet ver.

81— De ki : Hak geldi, bâtıl yok oldu; çünkü gerçekten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.

82— Kur'ân'dan mü'minlere şifâ ve rahmet olan (parçalar, bölümler) indiririz. Zâlimlerin ise ancak ziyânını artırır.

83— İnsana nîmet verdiğimiz zaman yüzçevirir de yançizer. Kendisine kötülük dokunduğu zaman ümitsizliğe kapılır.

84— De ki : Herkes mizacına ve inancına göre amel eder. O halde kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabbınız daha iyi bilir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Cemaat halinde kılınan namaz, sizden birinizin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş derece üstündür. Gece melekleriyle gündüz melekleri sabah namazında biraraya gelirler.» (1)

«Üç şey var ki bana farz, size sünnettir: Vitir namazı, sivak (dişleri temizlemek için misvak kullanmak) ve gece (uykudan) kalkıp (teheccüd) namazı kılmak.» (2)

Muğîre b. Şu'be (R.A.) diyor ki :

«Peygamber (A.S.) Efendimiz (gece) kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Bunun üzerine kendisine denildi ki : «Kendini neden bu kadar zorlar ve üzersin? Oysa Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.» Efendimiz (A.S.) ona şöyle buyurdu: «Şükreden bir kul olmayayım mı?» (3)

Hz. Âişe (R.A.)dan, Resûlüllah (A.S.) Efendimizin ramazan ayındaki namazından sordular. O da onlara şöyle anlattı: «Resûlüllah (A.S.) Efendimizin ramazanda da, ramazan dışında da (geceleyin) kıldığı namaz on bir rekâtı geçmezdi. Dört rekât kılardı ki, onun güzelliğini, uzunluğunu sormayın! Sonra dört rekât daha kılardı ki, onun da güzelliğini ve uzunluğunu sormayın! Sonra da üç rekât kılardı.»

Hz. Âişe (R.A.) devamla diyor ki :

---

(1) Buharî/tefsir: 17- İbn Mâce/mesacid: 16- Ahmed: 1/376, 382, 437-2/264, 366, 396, 473, 501

(2) Müsned-i Ahmed: İbn Abbas (R.A.)dan - İbn Asâkir. (Hanefîlere göre vitir namazı vaciptir.)

(3) Buharî/teheccüd: 6, tefsir: 2/48- Müslim/müsafirîn: 79, 81- Tirmizî/salât: 187- Nesâî/kıyam-ı leyl: 17- İbn Mâce/ikamet: 20- Ahmed: 4/251, 255-6/115

«Peygamber'e (A.S.) sordum, dedim ki :

— Ya Resûlellah! Vitir kılmadan mı uyuyorsun?

Cevap verdi :

— Ya Âişe! Doğrusu benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz..» (1) Yani fecir doğmadan önce kalkıp vitir namazını kılardı.

Yine Hz. Aişe (R.A.) Vâlidemiz anlatıyor:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz gece kalktığında önce hafif iki rekât bir namaz kılardı.» (2)

«Yatsı namazını bitirip ondan sonra fecir doğuncaya kadar (ara yerde, gecenin bir bölümünde) on bir rekât namaz kılardı. Her iki rekâtta bir selâm verirdi. Ve bir tek rekâtl de iki secdeyle kılar ve secdede (uzun süre) kalırdı. O kadar ki, biriniz secde edip başını kaldırmadan elli âyet okuyacak süre kadar beklerdi. Müezzin sabah ezanını okuyunca ve fecrin doğduğu anlaşılınca, iki rekât hafif bir namaz kılar, sonra sağ yanı üzerine uzanır; müezzin ikamet için gelinceye kadar beklerdi.» (3)

«Sabah namazına gece melekleriyle gündüz melekleri şâhit olurlar (o saatlerde biraraya gelip hazır olurlar).» (4)

«Her peygamberin (hemen) kabul olunan bir duâsı vardır. Ben duâmı (kıyâmet gününde) ümmetime şefaat etmek için sakladım. İnşaallah, sizden Allah'a hiçbir ortak koşmadığı halde ölen kimse şefaatime nâil olur.» (5)

«Müezzinin sesini işittiğiniz zaman onun dediği gibi deyin. Sonra da bana salât getirin. Kim bana salâvat getirirse, Allah ona on rahmet indirir. Sonra benim için v e s î l e isteyin. Çünkü v e s î l e Cennet'te bir makamdır ki o ancak Allah'ın kullarından birine tahsis edilmiştir. Umarım ki o kul ben olayım. Artık kim benim için v e s î l e isterse, şefaatim ken-

---

(1) Buharî/teheccüd: 16, terâvih: 1, menakıb: 24- Müslim/müsafirîn: 125- Ebû Dâvud/taharet: 79, tetavvu': 26- Tirmizî/mevakıyt: 208, fiten: 63- Nesâî/leyl: 36- Taberânî/leyl: 9- Ahmed: 1/220, 287- 2/251, 438- 5/40, 50- 6/136

(2) Müslim/müsafirîn: 197, 200- Ahmed: 6/20

(3) Müslim/müsafirîn: 122- Ebû Dâvud/tetavvu': 26- Nesâî/ezan: 41, sehv: 74, kıyam: 53- İbn Mâce/ikamet: 181- Ahmed: 6/143, 215

(4) Buharî/ezan: 31, mevakıyt: 16, tefsîr: 17, bed-i halk: 6, tevhîd: 23, 33- Nesâî/salât: 21- Taberânî/sefer: 82- Ahmed: 2/233, 258, 266

(5) Müslim/imân: 334, 335, 337, 341, 345- Buharî/daavat: 1- Tirmizî/daavat: 130- İbn Mâce/zühd: 37- Dâremî/rikak: 85- Taberânî/Kur'ân: 26- Ahmed: 1/281, 295- 2/275, 313- 3/134

disine helâl olur.» (1)

«Müezzinin çağrısını duyduğunuz zaman, kim «Allahım, ey bu tastamam çağrının ve kılınmak üzere olan namazın Rabbı! Muhammed'e vesîle ve fazîlet ver ve onu va'dettiğin Makam-ı Mahmûd'a yükselt» derse, kıyâmet gününde şefaatim ona vâcip olur.» (2)

«Kıyâmet günü olunca, ben peygamberlerin imamı ve hatibi olurum. Aynı zamanda şefaat sahipleri olurum. Ancak gururlanacak bir şey yok..» (3)

«İnsanlar kıyâmet günü kabirlerinden kaldırılıp haşır alanına (mahşer yerine) sevkedilirler. Ben ve ümmetim bir tepenin üstünde bulunuruz. Rabbım bana yeşil bir hulle giydirir. Sonra da bana izin verir de O'nun dilediği (izin verdiği) kadar konuşurum. İşte bu, Makam-ı Mahmud'dür.» (4)

BEŞ VAKİT NAMAZ

Bilindiği gibi, beş vakit namaz farz kılınmadan önce Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, İbrahim Peygamber'in (A.S.) Hanîf Dinine göre, namaz kılardı. İlim adamlarının çoğu bu namazın, ikisi sabah, ikisi de akşam olmak üzere dört rekât olduğunu belirtmişlerdir. Sonra Mi'rac gecesi beş vakit olarak farz kılınmıştır.

Kur'ân'da doksana yakın yerde namazdan bahsedilmekte ve ibâdetler arasında en çok ona yer verilmektedir. Ayrıca iki yerde namazın günde beş vakit olduğuna işâret edilmekte ve daha geniş açıklanması Hz. Peygamber'e (A.S.) bırakılmaktadır.

Sözünü ettiğimiz iki âyetten biri Rum sûresinde, biri de konumuzu teşkil eden İsrâ sûresinde geçmektedir.

78. âyette güneşin kaymasından gecenin kararmasına kadar geçen süre, dört vakti kapsamaktadır: Öğle, ikindi, akşam ve yatsı.. Sabah namazı ise, okuma özelliği taşıyan ve meleklerin hazır olduğu bir namaz olarak övülmektedir.

---

(1) Buharî/ezan: 7- Müslim/salât: 10, 11- Tirmizî/salât: 40, menakıb: 1- Nesâî/ezan: 33, 35, 37- İbn Mâce/ezan: 4- Taberânî/nida: 2- Dâremî/salât: 10- Ahmed: 1/120- 2/168- 3/6, 53, 90-4/92, 93, 98, 100- 6/9, 326

(2) Buharî/ezan: 8, tefsir: 17- Ebû Dâvud/mevakıyt: 43- Nesâî/ezan: 38- İbn Mâce/ezan: 4- Ahmed: 3/354

(3) İbn Mâce/zühd: 37- Tirmizî/menakıb: 1- Ahmed: 5/137, 138

(4) Ahmed: 3/456

Kitap ve Sünneti yeterince bilmeyen, İslâmî esaslar hakkında ciddi bir araştırma ve bilgisi olmayan bazı yarım aydınlar, «Kur'ân'da yalnız namazdan söz edilir, ama beş vakit olduğu açıklanmaz» diyerek mü'minlerin kafalarını bulandırmaya çalışırlar. Sadece ismen müslüman olan kişilerin ise, dinden tamamen soğumalarına yardımcı olurlar. Oysa Kur'ân'ın iki yerinde namazın beş vakit olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber bir an varsayalım ki, Kur'ân'da beş vakitten söz edilmemektedir. Bu neyi ispatlar? Kur'ân'da hâkim olan ilâhî uslûp ve kurallardan biri de daha çok konuların, mesele ve hükümlerin ana fikrini, özetini verip açıklama ve detayını Hz. Peygamber'e (A.S.) bırakmaktır. Aynı zamanda birçok konularda bilimsel araştırmalar yapılmasına, ictihatlarda bulunulmasına imkân vermek ve esneklik metoduyla insan aklına zemin hazırlamaktır.

Kur'ân'da zekât ve oruçtan da bahsedilir, ama zekâtın hangi maldan, ne kadar verileceği; orucun nasıl tutulacağı, daha çok nelere dikkat edileceği açıklanmaz, detayı Peygamberimizin (A.S.) sünnetine bırakılır.

Eğer Kur'ân'da her konu ve hüküm yeterince açıklansaydı, iki önemli sakınca ortaya çıkardı: Birincisi, Kur'ân'ın en az dört, beş cilt olması gerekirdi. İkincisi ise, ilmî araştırmalara, istinbat ve ictihatlara fazla gerek kalmazdı. Bir üçüncüsü ise, Kur'ân'ı ezberlemek zorlaşır, onunla meşgul olanlar azalırdı.

TEHECCÜD NAMAZI

(وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَ) «Gecenin bir bölümünde uykudan kalk da sana has, fazladan bir namaz; onunla (Kur'ân ile) kıl..»

Teheccüd : Kelime olarak, uyuduktan sonra gece kalkmak mânasına delâlet eder. İslâm'ın ilk yıllarında gece namazı hem Peygamber'e (A.S.), hem de ümmetine farz olmuş, sonra beş vakit namaz farz kılınınca gece namazının farziyeti ümmetten kaldırılmış, sadece Peygamberimize mahsus fazla bir vacip olarak kalmıştır. (1) Ümmet hakkında ise, müstehap sayılmış ve fazîleti hakkında teşvikkâr çok şeyler söylenmiştir.

Gecenin sükûneti içinde her türlü gösteriş, gaile ve gafletten uzak, tam bir ruh safiyetiyle kalkıp namaz kılmak, zikretmek şüphesiz ki insana feyiz ve rahmet kapılarını açar, ruhu olgunlaştırır. O kadar ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi Makam-ı Mahmud'a yükseltirken ümmetini de o makamda tecelli edecek şefaatten nasîplerini alma düzeyine getirir.

(1) Lübabu't-te'vîl: 3/174

Bilndiği gibi, Makam-ı Mahmud, en güzel, en çok övgüdeğer olan şefaat makamıdır ve Peygamberimize (A.S.) mahsustur. Nitekim okunan ezandan sonra, hadîs bölümünde naklettiğimiz gibi, Resûlüllah (A.S.) Efendimize v e sî l e , fazîlet ve Makam-ı Mahmud istememiz, ümmet olarak nezaket ve terbiyemiz gereğidir; hem de o makamda Allah'ın izniyle günahkâr kulların lehine yönelecek şefaate lâyık olma arzumuzu duâ makamında kalpten dile getirmemizdir.

HİCRETE HAZIRLIK İŞARETLERİ

(وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا) **«De ki: Rabbım! beni gireceğim yere sıdk ile sok, çıkacağım yerden sıdk ile çıkar ve kendi katından bana yardımcı bir kuvvet ver.»**

Daha önceki âyetlerle, İslâm güneşinin yakında Arap Yarımadası'nı aydınlatacağına, müşriklerin yenilgiye uğrayacağına, mü'minlerin sıkıntı ve ıstıraplarının hafifleyeceğine işâretlerde bulunulmuştu. Bu âyetle de çok açık şekilde hicretin pek yakında gerçekleşebileceği hatırlatılıyor; eninde-sonunda hem Mekke'nin, hem de Medine'nin doğruluk ve güven beldeleri olacakları; Peygamber'in (A.S.) Mekke'den sıdk ile çıkıp hicret edebileceği gibi, sıdk ile Medine'ye kavuşacağı haber veriliyor.

İbn Abbas'a (R.A.) göre, bu âyet Peygamber'e (A.S.), hicret emri verildiği zaman inmiştir. (1) Hicretin sıdk-u selâmetle sonuçlanması hususunda Allah'ın öğrettiği çok nefis bir duâdır ki, bir yerden başka bir yere yolculuk yapmaya hazırlanan veya göç eden mü'minlere tavsiye edilmektedir.

Ayrıca bu âyeti farklı şekilde yorumlayanlar da olmuştur. Onları şöyle özetliyebiliriz :

a) Rabbım! Benim canımı, sadakat üzere bulunduğum halde al ve kıyâmet günü sadakat üzere beni kabrimden kaldır.

b) Emrolunan hususa beni sadakatla yönelt; men'edilen şeyden beni sadakat üzere iken uzaklaştır.

c) Rabbım, müşriklerin arasından sıdk ile çıkmamı, güvenli yere sıdk ile girmemi sağla.

d) Beni sıdk-u selâmetle Mekke'den çıkar, yine sıdk-u selâmetle Medine'ye ulaştır.

---

(1) Tirmizî : Hadîsün sahîhün

Nitekim öyle oldu, hicret emri gelince, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, müşrkilerin bütün kötü niyet ve tehlikeli plânlarına rağmen Allah'ın sıdk-u selâmet tecellisine mazhar olarak Mekke'den ayrıldı ve yine aynı tecelliye mazhar olarak Medine'ye ulaştı Böylece Allah'ın va'di yerine geldi.

HAK GELİNCE BÂTIL YOK OLUR

(وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا) **«De ki : Hak geldi, bâtıl yok oldu. Çünkü gerçekten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.»**

Cenâb-ı Hak bu âyetle, İslâm'ın yükselip başarıya erişeceğini, bunun karşısında bâtılın giderilip yok edileceğini ilân ederken, şu çok önemli hususa mü'minlerin dikkatini çekiyor: Doğru bulunmayınca eğri ortadan kalkmaz, hak gelmeyince bâtıl gitmez. Hakkın gelebilmesi, onu temsîl edenlerin Kur'ân'ın gölgesinde, ilâhî hoşnutluk doğrultusunda bâtılı ezecek bir kuvvet oluşturmalarıyla; maddî ve mânevî silah, araç ve gereçleri biraraya getirip bütünleştirmeleriyle mümkündür.

Cihan Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz de Allah'tan aldığı bu talimat üzerine önce Mekke'deki, sonra da çevresindeki ve Arap Yarımadası'ndaki putları ve onlara tapanları alaşağı edebilmek için sözü edilen iki kuvveti biraraya getirip bütünleştirdi ve öylece aldığı cihad emriyle yola çıktı. Neticesi ise, bilindiği gibi, son derece parlak olmuştur.

Nitekim İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki :

«Mekke fethedildiği gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz mütevazi bir eda, mahviyetkâr bir tavır içinde şehre girdi. Kâbe'nin etrafında 360 kadar dikili put bulunuyordu. Elindeki bastonuyla onlara bir bir dokunup devirirken, **«Hak geldi, bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur»** meâlindeki âyeti okuyordu.» (1)

O bakımdan ilim adamları âyetteki «hak» tâbirini «İslâm» ve «Kur'ân» ile tefsîr etmişlerdir. Şüphesiz ki bu yorum, ilâhî murada uygun olmuş, hakkı temsîl eden İslâm ve Kur'ân sağlam imân sâhiplerinin elinde ve dilinde yenilmez bir kudret olarak bâtılın beynini parçalamış ve dünyada bir eşine daha rastlanmayan bir inkılâp yapmıştır. Cenâb-ı Hak bu hususu en duyarlı bir anlatımla Enbiyâ sûresinde şöyle açıklamaktadır: **«Hayır, biz hakkı bâtılın üzerine fırlatırız da onun beynini parçalar; bir de bakarsın ki bâtıl yok oluvermiştir.» (2)**

(1) Buharî-Tirmizî - Lübabu't-te'vîl
(2) Enbiyâ Sûresi : 18

MÜSLÜMANLAR FETHETTİKLERİ ÜLKELERİ PUTLARDAN TEMİZLERLER

İslâm orduları fethettikleri gayr-i müslim ülkelerde, Peygamber (A.S.) Efendimizin sünnetine uyarak, önce bâtıldan yana put ve benzeri neler varsa, onları ortadan kaldırıp yok ederler. Sonra da İslâm esaslarını, din kültürünü onlara öğretmek için camiler inşa ederler. Mevcut ilim yuvalarını Kur'ân'dan yana çevirip gereken islâhatı geciktirmeden yaparlar. Kitap Ehli kabul edilen Yahudi ve Hıristiyanların ibadet yerlerine dokunmazlar, din adamlarını -İslâm'a karşı koymadıkları, fitne ve fesat çıkarmadıkları takdirde- öldürmezler ve onları inançlarıyla başbaşa bırakıp din ve vicdan hürriyetine lâyık olduğu yeri ve değeri verirler.

Fetih yapılmadan, İslâm güçlenip imkânlarını oluşturmadan putları kırmaya kalkışmak, İslâm'ın tebliğ, irşat ve gelişme stratejisine ters düşer. Çünkü böyle ortam ve durumlarda, yarardan ziyade zarar söz konusu olabilir ve bu da İslâm'ın gelişmesini engelleyip hızını kesebilir. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'de on üç yıllık peygamberliği döneminde ne kendisi, ne de arkadaşları, Kutsal Kâbe'nin etrafındaki putlara dokunmadılar, hisleri tahrik edecek söz ve davranışlardan kaçındılar. Zaten İslâmiyet bizatihi rahmet, hoşgörü, sevgi ve saygı dinidir. Zorbalık, hırçınlık, kırıcılık, insanları küçük düşürücülük gibi nezaket ve edep dışı olan şeyler onda yoktur. O bakımdan Mekke'de müslümanlar sadece Tevhîd İnancı'nı kalp ve kafalara, ilâhî rahmet havasını gönüllere estirmeğe ve insan eliyle yontulup şekillendirilen cisimlerin ilâh olamıyacaklarını anlatmaya çalışmışlar; şirretliğe, küstahlığa ve haksız tecavüzlere misliyle karşılık vermemişler, kötülüğü iyilikle gidermeyi prensip edinip muhtemel bir kargaşalığa ve iç savaşa sebep olacak söz ve davranışlardan kaçınmışlardır.

Zira İslâm Dini, insan hayatının her bölümüne hitap eden, devlet ve milletlerle yakından ilgilenen başlıbaşına ilâhî sistemdir. Plânlı, proğramlı hareket eder, kendi meselelerini cahillerin eline ve iradelerine terketmez; ilmi, gerçek ilim adamlarını rehber edinir, kan dökmeden, fitne çıkarmadan kalplere ilâhî sevgi ve rahmeti doldurmaya çalışır. Nitekim Ashab-ı Kiram fethettikleri ülkelere rahmet, adâlet, hakseverlik, edep, terbiye, nezaket, kardeşlik ve hoşgörü götürmüşler; İslâm'ın gazap değil, rahmet olduğunu her vesileyle ortaya koymuşlardır.

KUR'ÂN ŞİFÂ VE RAHMETTİR

(وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ) **«Kur'ân'dan mü'minlere şifâ ve rahmet olan (parçalar, bölümler, âyetler ve sûreler) indiririz..»**

Kur'ân-ı Kerîm yirmi üç yıla yakın bir süre içinde olayları hedef alarak parça parça indirilmiş ve her parçası inananlara şifa ve rahmet olmuştur.

Kur'ân'ın şifa özelliği, biri bedenî, diğeri ruhî olmak üzere iki yönlüdür. Kur'ân getirdiği ilâhî hakikatlerle kalplerdeki cehalet ve şüphe hastalığını giderip insanları derunî, diğer bir tabirle ruhanî şifâya kavuşturur. Kalpleri örten madde kesafetini kaldırır da ilâhî feyiz ve rahmeti alacak düzeye ve kıvama getirir.

Ayrıca unutmayalım ki, tabibin verdiği ilâç, Kur'ân'ın şifâ iksiriyle karıştırılıp içilirse çok daha tesirli olur. Onun için İslâm bir hastalık zuhur ettiğinde tabibe başvurmayı emrederken şifâyı ondan değil Allah'tan dilemeyi telkîn eder. Diğer yandan tıbbın iyileştiremediği veya tıbbın elinin yetişemediği birtakım ruhî hastalıkları, iki taraf da kesinlikle inanıyorsa, Kur'ân'dan şifâ niyetiyle tavsiye edilen şifâ âyetlerini okumakta çok büyük tesirler ve yararlar bulunduğunu unutmamak gerekir.

Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) anlatıyor:

«Biz otuz kişilik bir süvari mangası olarak bir tarafa gönderilmiştik. Akşam olunca bir Arap kabilesine indik. Bizi konuk edinmelerini rica ettik, kabul etmediler. Sonra çok geçmeden telâşla bize gelip kabile reislerini akrep veya yılan gibi zehirli bir hayvanın ısırdığını ve adamın ölmek üzere bulunduğunu anlatarak, afsun yapıp onu iyileştirmemizi ısrarla istediler. Gittik ve ben şifâ niyetiyle yedi defa Fâtiha-i Şerîfe'yi okudum. Bunun üzerine kabile reisi gözlerini açtı ve iyileştiğini söyledi. Onlar buna karşılık bize otuz koyun verdiler. Koyunlardan birkaç tanesini kesip yedik. Ancak arkadaşlarımızdan bir kısmı yemedi. Medine'ye döndüğümüzde durum Hz. Peygamber'e (A.S.) arzedildi. Peygamber (A.S.) Efendimiz bana sordu : «Fâtiha'da mânevî şifâ bulunduğunu nereden biliyordun?» Ben de, «Ya Resûlellah! o anda kalbime öyle doğdu..» diye cevap verdim. Efendimiz (A.S.) **«O koyunlardan yeyiniz ve bize de yediriniz»** buyurdu.» (1)

(1) Dârekutnî - Ashab-ı Sünen - Tefsîr-i Kurtubî : 10/316

Ayrıca Resûlüllah (A.S.) Efendimizin, Muavvezeteyn'i okuyup kendi üzerine üflediğini Hz. Âişe (R.A.) bildirmiştir. (1)

İNSAN KARAKTERİ İKİYÜZLÜ MADALYONA BENZER

(وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا) **«İnsana nîmet verdiğimiz zaman yüzçevirir de yan çizer. Kendisine kötülük dokunduğu zaman ümitsizliğe kapılır.»**

Bol nîmet, refah ve huzur içindeyken dindar geçinen insanların çoğu veya bir kısmı Allah'ı unutur, ibâdeti bırakır, ya da aksatır. Önce cemaati, sonra yavaş yavaş vakit namazlarını, sonra da cuma namazını terketmeğe başlar. Daha doğrusu ibâdete ihtiyaç duymaz, duysa bile zevk almaz. Tabii bu duruma gelenler, imânını kalbinin derinliğine indiremiyen, şüphelerden kendini kurtaramayan ve daha çok dünyaya önem veren kimselerdir; yoksa yukarıda belirtilen ve insan karakterinin rengini yansıtan husus herkes hakkında cârî bir hüküm değildir; ama insanların çoğu öyledir denilebilir.

Böylece insanların çoğu tam nankörlük içinde ömür sermayesini geçici bir nîmetin verdiği sarhoşluk ve şımarıklıkla harcar. Derken bir dert, bir sıkıntı veya felâketle karşılaşır. Refah günleri çok gerilerde kalır ve bu defa ümitsizliğe düşer. Sıkıntılar ardarda onu kovalar. Başka çaresi kalmayınca ruhuna ezelde enjekte edilen Allah duygusu harekete geçer ve çok geçmeden Cenâb-ı Hakk'a yönelip yardım isteme ihtiyacını duyar. O'na sığınır. Felâketi atlatınca, bu defa o sıkıntılı ve üzüntülü günleri unutmaya başlar.

İşte böylece imânı t a k v â temeli üzerine oturtulmamış kişilerin hayatı iki yüzlü bir madalyona benzer.

İnsan karakterini yönlendiren, onu sünnetullah ile uyum haline getirip ikiyüzlülükten, döneklikten kurtaran, şüphesiz ki, Allah'a dosdoğru imân ve Kur'ân'ın şifâ ve rahmet özelliğidir. Bu da çok ciddi bir eğitim konusudur.

Onun için bunu takip eden âyette, insan karakterine parmak basılıyor ve: **«De ki: Herkes mizacına ve inancına göre amel eder..»** buyuruluyor.

---

(1) Buharî/fezâil-i Kur'ân: 14-Ahmed: 6/114, 124, 166, 181 - Taberânî/ayn: 10- Kurtubî : 10/317

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, günde beş vakit namazın öneminden ve uyuduktan sonra gece kalkıp ibâdet etmenin yararından söz edildi. Sonra Mekke'de maruz kaldıkları haksızlıklardan dolayı bunalan mü'minlere kurtuluş ve zaferin yakın olduğu müjdesi verildi; yakında din ve vicdan hürriyetinin bulunduğu bir ülkeye hicretin gerçekleşeceğine işâret edilerek, Mekkeli müşriklerin çok geçmeden baş aşağı gelecekleri günün gelip çatmak üzere olduğuna dolaylı şekilde atıf yapıldı. Hak gelince bâtılın yok olacağı bildirilerek artık müsterih olmaları istenildi.

Aşağıdaki âyetle, Peygamberi (A.S.) müşkil duruma düşürmek isteyenlerin ruh hakkındaki soruları konu ediliyor ve hiçbir çağda reddi mümkün olmayan bir cevap verilerek hakkın her zaman üstün olacağı hatırlatılıyor.

——oOo——

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ
مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٥﴾

M E Â L İ :

85— Sana ruhtan soruyorlar, de ki : Ruh Rabbimin emrindendir. Size ilimden az bir şey verilmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Abdullah (R.A.) diyor ki :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimizle beraber bir yerde bulunuyorduk. Resûlüllah (A.S.) bir ara elindeki değneğine dayanıp yürürken birkaç yahudiyle karşılaştık. Onlar Peygamber'e (A.S.) yaklaşarak «ruh hakkında ne dersiniz?» diye sordular. Peygamber (A.S.) susup cevap vermedi. Derken

vahiy geldi ve yukarıdaki âyet indi.» (1)

İbn Abbas (R.A.)nın tesbitine göre: Mekke müşrikleri Yahudi bilginlerine başvurup Muhammed'den bir şey sormak ve böylece onu zor durumda bırakmak istediklerini ve bunun için kendilerine birtakım bilgiler vermelerini teklîf ettiler. Yahudi bilginleri, onlara: «Muhammed'den (A.S.) ruh nedir, diye sorun» diyerek birtakım bilgiler verdiler. Onlar da gelip ruh hakkında Peygamber (A.S.) Efendimizden tatmin edici bilgi istediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (2)

RUH KAVRAMI

Ruh kavramı başlıbaşına bir konudur. Tarih boyunca ruhçularla maddeciler bu kavram üzerinde durmuş ve farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

Onlardan bir kısmının görüşlerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Materyalistlere göre : Ruh, maddenin yüksek bir ürününden başka bir şey değildir.

b) İdealistlere göre : Maddeyi meydana getiren ruhtur. Esas eleman düşüncedir.

c) Ruhçulara göre : Vücutta bulunan maddesiz hayat ilkesi, hayatın özüdür, yani ruh hayatın özü ve mayasıdır.

d) Diğer felsefecilere göre : Ruh kavramının kaynağı ANİMİZM (ruhu hem hayat olaylarının, hem de akıl olaylarının aslı sayan sistem)dir.

e) Bazı tasavvufçulara göre : Ruh, insan ile Allah arasındaki vücut birliğini sağlayan cevherdir. Bu görüş, panteizme, yani vahdet-i vücut felsefesine yakın bir anlam taşır.

f) Hıristiyan inancına göre: Ruh, «nefes» ve «hayat nefesi»dir. Tanrı da sonsuz hayat olduğu ve sonsuz nefes bulunduğu için bir ruhtur.

g) Bazı müfessirlere göre : Ruh denilince, mutlak olarak şu üç mâna düşünülebilir: Hareket başlangıcı, hayatın özü ve kaynağı, idrâkin başlangıç noktası ve kaynağı..

Birinci düşünce ve mana : Maddenin karşıtı olan güç ve enerji anlamını yansıtır. Bu manayla, maddeye hareket sağlayan ve enerji olan elektriğe «ruh» denilebilir.

---

(1) Buharî/tevhîd: 28, tefsir: 17- Müslim/münafıkîn: 32- Ahmed: 1/389, 410, 445

(2) Müsned-i Ahmed - İbn Kesîr : 3/60

İkinci düşünce ve mana: Ruh hayatın özü ve kaynağı olarak üç gruba ayrılır: a) Bitkilerdeki hayat, b) hayvanlardaki hayat, c) insanlardaki hayat. Bunlar birbirlerinden farklı ruh taşır. En mükemmeli insanî ruhtur.

Üçüncü düşünce ve mana: Ruh, insandaki yeteneklerin kaynağıdır.

h) İmam Gazâlî ve Ebû Kasım Râğıb el-Esbahanî'ye göre : Ruh, ne cismidir, ne de cismanîdir. Bedenlerle olan ilgisi, tedbîr ve tasarruf ölçü ve anlamındadır.

i) Diğer bazı İslâm bilginlerine göre : Ruh, nuranî bir cisimdir. Diridir, hareket halindedir. Yüce âlemdendir. Mahiyet ve tabiatıyla şu duyularımızla bilinebilen cisimlerden ayrıdır. Gül yağının güldeki, zeytin yağının zeytindeki, ateşin kömürdeki sirayeti gibi, o bedende sâridir. Değişme, bölünme, çözülme kabul etmez. Girdiği cisme hayat verir. Cisim elverişli olduğu sürece ruh ona hayat feyzini aralıksız sunar.

Ayrıca âyette geçen «ruh»tan maksat, Melek Cebrâil'dir veya büyük bir varlıktır diyenler olmuşsa da, cumhura göre, bedene hayat, hareket, akıl, zekâ, idrâk, hafıza, düşünme gibi yetenekleri veren şeydir.

Bununla beraber büyük bir enerji ve hayat kaynağı olduğu için Melek Cebrâil'e de Kur'ân'ın yedi ayrı yerinde «Ruh», beş yerinde «Ruhulkudüs,» bir yerinde de «Ruhulemîn» denilmiştir. (1)

İslâm'ın Ruh kavramı hakkındaki görüş ve tesbitinin özeti:

Ruh : Allah'ın yüce ve sonsuz kudretinin bir tecellisi olup, bedenlerden çok önce belli sayıda yaratılmıştır. Ruh bütünüyle hayat ve hareket kaynağı ve mayasıdır. Ruhlar âlemindeki bilgiyle donatılmıştır. Sırası gelince oradan inip kendine ait bedene gelip yerleşince o âleme ait bilgiler kendisinden geri alınır. Bedende hayvanî ruhla birleşir. Bedenin eğitilmesiyle onun yetenek araçlarına gereken gücü verir. Beden eskiyince ruh onu terkeder. İkinci bir beden oluşuncaya kadar Berzah âleminde kendi derecesine göre belirlenmiş makam ve mertebede bekler. O âleme intikal edince eski bilgileri de kendisine verilir ve böylece üç ayrı âlemle ilgili bilgilerle teçhiz edilir. Artık ruh için zaman ve mekân kavramları bir bakıma söz konusu değildir. Her şeye rağmen ilâhî kudretin tecellisi olan ruhun mahiyeti bilinmez. Balçıktan yaratılan ilk insana ilâhî ruhtan, diğer bir tabirle ilâhî kudretten nefh edilen manevî bir cevherdir. Girdiği bedenin biçimini alır ve bir daha o biçimi kaybetmez. İkinci beden oluştuğunda yine bu ilk bedenin biçimini taşıyarak girer.

---

(1) Bilgi için bak: Nahl: 2, Gâfir: 15, Mücadele: 22, Maaric: 4, Nebe': 38, Kadir: 4, Meryem: 17- Bakara: 57, 253- Nisa: 171- Mâide: 110- Nahl: 102- Şuârâ: 193

Böylece bir benzetme yapacak olursak, diyebiliriz ki : Bedenle ruh arasındaki ilgi, elektrikle elektronik cihaz arasındaki ilgiye benzer.

Diğer bir husus ise, âyette geçen «ruh»tan maksadın insan ruhu olmadığını söyleyenlerin görüşüdür. Nitekim İmam Kurtubî onların görüşlerini şöyle tesbit etmiştir:

a) İmam Katade'ye göre, ruhtan maksat, Melek Cebrâil'dir. Ancak İbn Abbas'ın (R.A.) bu hususu gizlediğini belirtir.

b) İsa Peygamber kasdedilmiştir.

c) Kur'ân demektir.

d) Hz. Ali (R.A.)ye göre, yetmiş bin yüzü, her yüzünde yetmiş bin dili, her dilinde yetmiş bin lügati olan bir melektir ki, Allah'ı o lügatlerle tesbîh eder ve Allah onun her tesbihinden, diğer meleklerle birlikte uçan bir melek yaratır da kıyâmete kadar sürüp gider.

Bunu İbn Cerîr et-Taberî rivâyet etmişse de, İbn Atiyye, «böyle bir görüş ve beyânın Hz. Ali'den (R.A.) sahîh olduğunu sanmıyorum», demiştir.

Ayrıca Beyhakî'nin yaptığı rivâyete göre, İbn Abbas (R.A.) âyette geçen «ruh»u, melek diye tefsîr etmiştir. (1)

Böylece bu konuda birtakımı zayıf sayılabilecek hayli rivâyetler yapılmıştır. Allah daha iyisini bilir. (2)

ÂLEM-İ HALK - ÂLEM-İ EMİR

Birincisi : Keyfiyet ve kemiyetle ilgili olup cisim özelliğini taşıyan varlıklardır ki, bunlar ilâhî kudretin tecellisiyle icat edilerek vücut alanına getirilmişlerdir.

İkincisi : Bu ölçü ve özelliğin dışında maddî varlığın karşıtı olarak, kuvvet, kudret, enerji ve hayat kaynağı olarak «kün=ol!» emriyle oluşan varlıklardır.

«Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona ol, dedi. O da oluverdi.» meâlindeki Âl-i İmrân Sûresi 59. âyet, sözü edilen iki âlemin birden Âdem'in vücut bulmasında gerçekleştiğini açıklar.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 10/323, 324

(2) Bilgi için bak: Mü'min Sûresi 15., Şurâ Sûresi 52. âyetlerin tefsiri

O halde insanın bedeni, yani maddî yapısı «âlem-i halk»tan; ruhu ise, «âlem-i emir»dendir. Bu bakımdan konumuzu oluşturan âyette, **«De ki : Ruh Rabbımın emrindendir»** buyurulmuştur.

Emir kavramı genellikle iki manaya delâlet eder:

1— Çoğulu «umur» olan emir, iş, durum, hal ve keyfiyet manalarına delâlet eder. Bu manayla «Ruh Rabbının bileceği iş ve durumdandır» yorumu ortaya çıkar.

2— Çoğulu «evâmir» olan emir ise, buyruk, kumanda, telkîn, tavsiye gibi mânalara delâlet eder. «Ruh Rabbının emrindendir,» yani O'nun buyruğu cümlesindendir, yorumu ortaya çıkar.

Cumhur bu ikinci mâna ve yorumu daha uygun görmüş ve konunun taşıdığı maksada daha yakın olduğunu belirtmiştir.

SİZE İLİMDEN AZ ŞEY VERİLMİŞTİR

(وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) **«Size ilimden az bir şey verilmiştir.»**

Henüz kendini, içinde taşıdığı hayat ve yeteneklerin kaynağı olan ruhunu bilmeyen ademoğlunun, varlık âlemini bütünüyle ve her yönüyle; bağlı bulunduğu ilâhî kanun, plân ve proğramıyla; ilâhî sünneti taşıdığı hikmetleriyle bilmesi mümkün müdür? Onun bilgisi daha çok deney ve gözleme dayanır. Oysa onun deney ve gözlemi çerçevesine giren pek az şey söz konusudur. Onun dışında kalan ise pek çoktur. Fizik âlemini yeterince bilmeyen insan, fizikötesini nasıl bilebilir, bu mümkün müdür? Meğer ki, Allah bildirmiş olsun..

Peygamberlerin ve kutsal kitapların fizik ötesinden verdikleri bilgi, denizden bir damla, uçsuz bir çölden bir avuç kum mesabesinde sayılır.

İnsan aklının idrâk alanı ise, sanıldığı gibi sınırsız değil, sınırlıdır. Kur'ân'da Allah'ın sözlerinin de O'nun ilmi, kudreti, saltanat ve tasarrufu gibi sonsuz ve sınırsız bulunduğu; bundan insana pek az bir bilginin verildiği bir diğer âyetle şöyle açıklanır: **«De ki : Rabbımın sözlerini (yazmak) için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarı da ilâve etsek, yine de Rabbimin sözleri bitmeden denizler tükenirdi.» (1)**

«Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz daha katılıp (mürekkep) olsaydı, yine de Allah'ın sözleri bitmezdi..» (2)

(1) Kehf Sûresi : 109
(2) Lukman Sûresi : 27

Böylece «İnsana ilimden az bir şey verilmiştir» sözünün mânası daha iyi anlaşılmış oluyor. Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ruh hakkında genel anlamda bilgi sunuldu ve insana ilimden çok az şey verildiği açıklanarak, ilâhî ilmin ve kudretin sınırsızlığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhî kudretin bir nefhası olan insanî ruhun hayat, hareket ve yetenek kaynağı olduğuna işâretle, insana verilen o az bilginin de istenildiği takdirde bir anda hafızalardan silinip alınacağına dikkatler çekiliyor ve böylece az bir bilgiyle böbürlenmenin makul hiçbir yanı olmadığına işâret ediliyor. Sonra da Allah sözü olan Kur'ân'ın bir benzerinin insan tarafından hazırlanıp ortaya konulmasının mümkün olmadığı konu edilerek, ilâhî ilim ile beşerî ilim arasında kıyas kabul etmez bir başkalığın ve mesafenin bulunduğuna atıf yapılıyor. Arkasından öğüt ve ibret alınsın diye bazı konuların Kur'ân'da tekrar edilmesinin hikmetine değiniliyor.



وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾
إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ
اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ
لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ
صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ
إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

M E Â L İ :

86— And olsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi giderip götürürüz (hafızandaki her şeyi sileriz). Sonra bize karşı kendinden yana bir vekîl de bulamazsın.

87— Ancak Rabbinden bir rahmet (onu gidermemiş)tir. Şüphesiz ki O'nun sana olan iyilik ve ikrâmı pek büyüktür.

88— De ki : Eğer insanlarla cinler, birbirlerine yardımcı ve destek de olsalar, bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için biraraya gelseler, yine de onun bir benzerini (yazıp) getiremezler.

89— And olsun ki biz, bu Kur'ân'da (lüzumlu) her misâli tekrar tekrar açıkladık; yine de insanların çoğu inkâr ve nankörlükte ısrar edip dururlar.

İNİŞ SEBEBİ

İbn İshak'ın tesbitine göre; İbn Abbas (R.A.) şöyle demiştir: Yahudi bilginlerinden birkaç kişi toplanıp Peygamber (A.S.) Efendimize gelerek, «Doğrusu biz de senin getirdiğin bu Kur'ân'ın bir benzerini hazırlayıp getirebiliriz» diye iddiada bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

KUR'ÂN BÜTÜNÜYLE RAHMETTİR

Bilmediklerimiz bildiklerimizden çoktur. Eğer peygamberler ve kutsal kitaplar olmasaydı, bilgimiz sadece fizik âleminin çok az bir bölümüyle sınırlı kalır; fizik ötesinden hiç haberimiz ve bilgimiz olmazdı. Böylece ne hayatın manası, ne ölümün hikmeti bilinir; ne de ikinci bir hayatın başlayacağı anlaşılırdı.

Ruhun mahiyeti hakkında bize bilgi verilmemesi ise, bilmediğimiz milyonlarca konulardan biridir. Aynı zamanda ruhun mahiyetini mevcut yeteneklerimizle anlayıp kavramamız da mümkün değildir. Bildiğimiz tek şey, ilâhî nefhanın ürünü, kudretinin tezahürü ve suretinin tecellisi olan ruhun,

---

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr: 3/62

insan aklının, zekâsının ve idrâkinin ötesinde bir anlam taşımasıdır. O, bu yeteneklerimizin sınırı dışındadır, bildiğimiz eşya türünden de değildir. Gözlem ve deney kapsamına ise, hiç girmez. Kur'ân bize kısa bir bilgi vererek düşünmemizi ve «kün=ol!» emrinin bir tezahürü bulunduğunu haber vermektedir. Hem biz henüz ruhun beden yapısındaki beyin, kalp gibi cihazlarda; akıl, zekâ, düşünce ve hafıza gibi yetenekler üzerinde tesirinin mahiyetini de bilemiyoruz. Nerede kaldı bu tezahürün kaynağının mahiyetini bilip kavrayabilelim..

Onun için Cenâb-ı Hak, Kur'ân ile bize öğrenebileceğimiz ve anlayıp istifade edebileceğimiz şeyleri öğretmekte; öğrenebilemiyeceğimiz şeyler üzerinde ısrar edip istekte bulunmamıza gerek bulunmadığına işâret etmektedir. **«And olsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi giderip götürürüz (hafızandaki her şeyi sileriz)..»** meâlindeki âyetle, beynin ruh için bir araç veya cihaz olduğu belirtiliyor. Ruh ile cihaz arasındaki mânevî kablolardan birinin arızalanmasıyla her şeyin hafızadan silineceğine dikkatlerimiz çekilerek kendi vücudumuzda hâkim olan ilâhî proğramın uygulanma keyfiyetini de henüz iyi bilmediğimiz hatırlatılıyor. Bunun ötesinde mevcut yeteneklerimizle kavrayabilmemizin mümkün olmadığı inceliklerin, esrar ve hikmetlerin neden kapalı bir kutu gibi tutulduğunun sebebini anlamamız için birtakım ön bilgiler veriliyor.

O halde Allah'ın bize verdiklerine şükretmemiz ve hayatımızı ona göre düzene sokmamız, ilmî araştırmalarımızı daha olumlu netice alınabilecek konulara teksîf etmemiz çok daha önemli ve yararlıdır.

Aynı zamanda unutmayalım ki, Allah'ın insanlara olan iyilik ve ikramı, rahmet ve inâyeti pek büyüktür.

KUR'ÂN SIRADAN BİR KİTAP DEĞİLDİR

(قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا) **«De ki : Eğer insanlarla cinler birbirlerine yardımcı ve destek de olsalar, bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için bir araya gelseler, yine de onun bir benzerini (yazıp) getiremezler.»**

Kur'ân bütünüyle inanç, dikkat, ciddi araştırma ve beceri isteyen bir bilgi hazinesidir. Konuları, âyetleri, kelimeleri ve kelime dizisi tamamıyla ilâhî kudretin ürünüdür. O nedenle konular arasındaki ahenk ve kopmaz bağları; kelimelerin yerli yerince konulup inci dizisi gibi uyumluluğu; kulağı tırmalayan, beyne hoş gelmeyen, kalbi rahatsız eden bir düzensizlik ve

bozukluğun bulunmaması, onun ilâhî olduğunun bir başka belgesi sayılır.

Kelimeler ve cümleler arasında öylesine güçlü bir bağ, öylesine ahenkli bir nizam var ki, birini yerinden oynattığımız ve kaldırdığımız takdirde, bir anda o açıklık, akıcılık, uyumluluk ve kulaklara hoş gelicilik bozulur; uslûb-i ilâhî alt-üst olur. Kur'ân Arapçasını çok iyi bilen kimse, hafız olmasa bile, bunun farkına hemen varır.

İşte Kur'ân'daki bu ilâhî kudretin müstesnâ uslûbudur ki, şiirle, edebiyatla, güzel söz söylemekle böbürlenen Arap şâirlerini ve en ünlü ediplerini şaşkına çevirmiş ve hepsi de bu kudret karşısında birer sabun köpüğü gibi sönmeye mahkûm olmuşlardır.

KUR'ÂN'IN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

(وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ) **«And olsun ki biz, bu Kur'ân'da (lüzumlu) her misâli tekrar tekrar açıkladık..»**

İlgili âyetin açık anlatımından, insan hayatını düzenleyip yönlendiren ve iki hayat arasında kopmaz bağlar oluşturan lüzumlu bütün konulara Kur'ân'da yer verilmiş; bir kısmı yeterince açıklanmış, bir kısmı çeşitli yönleriyle belirtilmiş, bir kısmı da ictihada cevaz verecek bir esneklik içinde bırakılmıştır.

Bunları şöyle özetleyip sıralayabiliriz :

1— Güzel ahlâk , ruhun yüceliği ve azizliğiyle eşdeğerde işler. Bunun her kuralını bir, ya da birden fazla müeyyide ile değerlendirir.

2— İnsan haklarını; ferdi topluma, toplumu millete ve ümmete, milleti insanlığa ve hepsini birden Yüce Yaratan'a bağlar ölçüde savunur ve uygulama yol ve yöntemlerini gösterir. Bunun için de hem maddî, hem mânevî müeyyideler getirir.

3— Devlet düzenini, kendine has sistemine göre, zulmü, azgınlığı, sapıklığı, haksızlığı haklara tecavüzü önleyecek; adâleti, hukukun esasını ve amacını koruyacak, ilmi himaye edecek, âlime lâyık olduğu yeri ve itibarı verecek, ülkede güven ve huzur havasını hâkim kılacak, din kardeşliğini pekiştirecek plân ve proğramda biçimlendirir.

4— Ekonomik yapıyı, mânevîyat yapısıyla birleştirip üç ana esasa dayar: Ölçülü ferdî mülkiyet, sınırlı mal ve servet edinme, sosyal adâlet..

5— Milletlerarası politikayı; İslâm'ın izzet, şeref ve itibarını yükseltir,

savaşı son çare düşünür ve bunun için her an hazır olmayı ilke edinir şekilde yürütür.

6— Eğitim sistemini; aklı, zekâyı geliştirecek, idrâki uyanık tutacak; ruha gıda verip vicdanı harekete geçirecek, kalbe Allah ve insan sevgisini aşılayacak bir proğrama bağlar.

7— İlim adamına takdîr sunar. İlmî araştırmaya imkân vermek için ana fikirler, temel bilgiler koyar. Aynı zamanda getirdiği hükümlerin bir kısmında esneklik prensibine yer verir, ictihada kapıları açık bulundurur. Fizik ve fizikötesi konularda ana temayı verir, insan aklını frenliyecek engelleri kaldırır. Ancak ilâhî nasslarda ihtimale dahi yer vermez.

8— İlâhî rahmet ve mağfireti, gazap ve azâbı çok dikkatli ve ahenkli bir ölçüde hatırlatır. Âhiret âlemini en duyarlı ve yönlendirici safhalarıyla insan kalbine ve düşüncesine arzeder.

9— Aile hayatına lâyık olduğu önemi verir. Karı-koca haklarını en âdil ölçülerle belirler.

10— Çocuk terbiyesini yer yer işlerken ana-babalara büyük sorumluluklar düştüğünü hatırlatır ve aile reisi durumunda olan herkesin, himaye ve idâresi altındakileri Cehennem ateşinden korumalarını farz kılar.

11— Malı, canı, dini, ahlâkı, iffet ve namusu, yararlı örf ve âdetleri korumayı emreder. Bunun için gereken bütün malzemeyi verir ve yolları gösterir.

12— Bir insana doğru yolu göstermenin büyük bir hizmet olduğunu açıklar. İnsan şeref ve haysiyetinin korunmasını emreder.

13— Dünya nîmetlerinden meşru şekilde azamî derecede faydalanılmasını telkîn eder, ancak sosyal adâleti sağlamak için zekât, faizsiz ödünç, sadaka ve yardım gibi hayırların düzenli şekilde yapılmasının mutlak anlamda gerekli olduğunu açıklar.

Tek kelimeyle, insan için her iki hayat döneminde lüzumlu bütün esas, prensip, kural, hüküm ve tavsiyeleri gözler önüne serer. Allah'ın varlığını, birliğini, kudretinin sonsuzluğunu, kâinat kitabında yer alan binlerce âyet ve belgelerle isbat eder. Tarihin tekerrür ettiğini ve edeceğini birçok ibretli kıssalarla gözler önüne serer. Azıp sapıtan, günah işleyip haksızlıkta bulunan kavim ve milletlerin sonlarının ne olduğunu öğüt alınacak safhalarıyla anlatır.

İşte bu kudrette, bu yararda, bu ölçü ve muhtevada başka bir kitap yoktur. Tarihî hakikatler, Kur'ân'ın bir benzerinin ortaya konulamıyacağı-

nı bütün açıklığıyla isbatlamıştır. Gerçekçi ilim adamları da Kur'ân'ın insan kafasının ürünü olmadığını, olamıyacağını kabul etmişlerdir.

Onun için Kur'ân bu ilâhî özelliğiyle inkârcılara seslenerek meydan okuyor : **«Eğer insanlarla cinler birbirlerine yardımcı ve destek de olsalar, bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için bir araya gelseler, yine de onun bir benzerini (yazıp) getiremezler»**, diyerek hiç bir kimsenin Allah'la boy ölçüşemiyeceğini hatırlatıyor.

İNSANI GERÇEK ANLAMDA MUTLU EDEN HER ŞEY KUR'ÂN'DA AÇIKLANMIŞTIR

İnsanların çoğu nefsinin ve duygularının esiridir. Faydalı olmadan yaşamak, yorulmadan kazanmak, sevmeden sevilmek, saymadan sayılmak ister. Şehevî duygusuyla uyum sağlayan veya onu gıcıklayan şeylere kucak açar. Bunun aksine ruhuna gıda verecek, kalbine şifa olacak, vicdanını geliştirecek şeylerden kaçar. Zira böyleleri akıllarını belirtilen konularda nefislerinin buyruğuna vermiş, şehveti öncü yapıp basîretlerinin önüne kalın bir perde germişlerdir. O bakımdan bunlara göre, dünya nîmetleri peşindir, âhiret ise veresidir veya bir avutma aracıdır.

İnsanı, nefsinin bu dar çerçevesinden kurtarmak, ruhun feyizli iklimine sokmak için ona, küçük yaştan itibaren ciddi ve köklü, kalıcı ve feyizli bir eğitim gereklidir. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz İslâm'a dâveti kuru bir çağrıyla değil, açmış olduğu irfan mektebiyle yürütmeyi plânlamış ve işe eğitimle başlamıştır. Onun büyük inkılabının başarılı olmasının bir ucu da buna dayanır. Hz. Peygamber'in (A.S.) eğitici, yetiştirip olgunlaştırıcı meclisinin dışında kalanların ise, her geçen gün inkâr ve nankörlükleri artmış ve artmaktadır da..

Günümüzde de durum aynıdır. Çocukluk döneminde ciddi dinî eğitim görenler, millî kültürleriyle beslenenler, şüphesiz ki toplumun yüz akları, ülkenin fazîlet kaynaklarıdır. Bu iki değerin dışında yetişenlere gelince: Az veya çok inkâr, inat, nankörlük ve kişisel çıkarcılık havasında toplumun aleyhine yaşamaktadırlar.

Konumuzu oluşturan âyetle bu gerçeklere değiniliyor ve inen Kur'ân'ın ciddi şekilde okunup anlaşılması cihetine gidilmesi isteniliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanoğlunun bildiğinden daha çok bilmediği şeylerin bulunduğuna işâret edildi. Ruhla beyin arasındaki bağlantıya değinilerek konu üzerinde düşünmemiz istenildi. Sonra Kur'ân'ın insandan yana bütün lüzumlu bilgilerle donatılarak indirildiği ve her kelimesiyle ilâhî kudreti yansıttığı belirtildi. O bakımdan Kur'ân'ın bir benzerini hazırlayıp ortaya koymanın beşer kudretinin çok ötesinde bulunduğu hatırlatılarak, Allah ile boy ölçmenin mümkün olamıyacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kâinatta gözle görülebilen binlerce âyet ve belge, Hakk'ın varlığını ve birliğini yansıttığı, O Yüce Kudret'in damgasını taşıdığı halde, kalp gözleri kör olan inkârcıların, Hz. Peygamber'den (A.S.) akıl ve mantık dışı birtakım olağanüstü şeyler vücuda getirmesini istedikleri konu ediliyor. Sonra Allah'ın göndereceği peygamberin insanlardan değil, meleklerden olmasının gerektiğini savunanların tarihî ve dinî gerçeklerden ne kadar çok habersiz ve uzak bulunduklarına dikkatler çekiliyor. Sonra da Hz. Peygamber'in (A.S.) peygamberliği hakkında Allah'ın şâhit olarak yeterli bulunduğu açıklanarak, inananların kendi lehlerine, inanmayanların kendi aleyhlerine bir gelecek hazırlıyacaklarına işâret ediliyor.



وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ

يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ

خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا

كِسَفًا اَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ اَوْ يَكُونَ لَكَ

بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى

تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ

اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ

جَاءَهُمُ الْهُدٰى اِلَّا اَنْ قَالُوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا

عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي

وَبَيْنَكُمْ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

M E Â L İ :

90— (Sapık kâfirler) dediler ki : Mümkün değil sana inanmayız, tâ ki bize yerden kaynak (su) çıkarasın.

91— Veya sana ait hurmalık ve bağlar olup aralarından ırmaklar fışkırtarak akıtasın;

92— Veya iddiâ ettiğin gibi göğü parça parça üzerimize düşüresin, ya da Allah'ı ve meleklerini karşımıza (kanıt ve açık belge) olarak getiresin;

93— Veya senin altınla kaplanmış (cinsten) bir evin olsun, ya da göğe yükselesin; -ama okuyabileceğimiz bir kitabı oradan üzerimize indirmedikçe senin göğe yükselmene de elbette inanmıyacağız-. De ki : Rabbimi tenzîh ederim; ben peygamber olan bir insandan başka bir şey miyim?

94— Doğru yolu gösteren (Kur'ân) geldiğinde insanları inanmaktan alıkoyan şey, sadece «Allah bir insanı mı Peygamber olarak göndermiş?!» demeleridir.

95— De ki : Eğer yeryüzünde eyleşip gönülleri mutmain ve huzur içinde yürüyen melekler bulunsaydı, herhalde üzerlerine gökten peygamber olarak melek gönderirdik.

96— De ki : Benimle sizin aramızda şâhit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki O, kullarından haberlidir ve (onların her hâlini) görendir.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'nin ileri gelen müşrikleri, Kur'ân'ın ilâhî yüceliği karşısında susup, edipleriyle, şâirleriyle, hatipleriyle mutlak bir acz içinde şaşırıp kalınca, işi daha çok şarlatanlığa vurdular ve bir akşam güneş batarken Kâbe'nin gölgesinde oturup Hz. Peygamberi (A.S.) oraya dâvet ettiler. Efendimiz (A.S.) birtakım umutlar besleyerek gelince, dediler ki:

— Ya Muhammed! doğrusu senin kendi kabile ve milletine yaptığını hiç kimse kendi kabile ve milletine yapmamıştır. Bizi böldün, birbirimize düşürüp düşman ettin. Ahengimizi ve düzenimizi alt-üst ettin. Eğer amacın mal ve servetse, istediğin kadarını hemen toplayıp verelim. Maksadın üzerimize emir olmaksa, sana o şerefi verelim. Böyle değil de senin ortaya attığın garipliker, sende tedavisi zor bir hastalık halini almışsa, servetimizi döküp seni şifaya kavuşturmaya çalışalım, tabipleri Mekke'ye çağıralım.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onları sükûnetle ve dikkatle dinledikten sonra şöyle cevap verdi :

— Beni yanlış anlıyorsunuz. Mal, servet, şeref ve makamla uzaktan, yakından ilgim yoktur. Hem ben -Allah'a şükür- hasta da değilim. Ruhî bir bunalım da geçirmiyorum. Allah beni size peygamber olarak gönderdi. Ayrıca bana kitap da indirdi. Size doğru yolu gösterip her iki hayatta mut-

luluğa erişmenizi müjdelememi, tuttuğunuz yanlış yolun mutlak bir felâkete uzandığını haber vermemi emretti. Ben de Rabbımın buyruğunu size teblîğ etmeğe çalışıyorum. O bakımdan size hep nasihatçı oldum. Kabul ederseniz, şüphesiz ki bu, sizin hem dünyada, hem de âhirette alacağınız nasîbinizdir. Reddederseniz, Allah aramızda hükmedinceye kadar sabrederim.

Bu olgun, dolgun ve her cümlesiyle hakikatı yansıtan cevap karşısında bocalayan müşrikler, işi şarlatanlığa, mugalataya çevirip Hz. Peygamberden (A.S.) şu altı olağanüstü şeyden birini getirmesini istediler. Amaçları onu âciz ve mahcup etmekti:

1— Yerden bir pınar akıt..

2— Veya içinden şarıl şarıl çaylar, akarlar akan hurmalıklar, bağ ve bahçeler meydana getir.

3— Veya göğü -iddia ettiğin gibi- parça parça üzerimize düşür..

4— Veya Allah'ı ve meleklerini (kanıt olarak) karşımıza çıkar..

5— Veya altından kaplanmış bir evin olsun..

6— Veya göğe yüksel de oradan üzerimize bir kitap indir..

İşte ey Muhammed, dediler: Eğer iddianda doğru isen bunlardan birini olsun gerçekleştir de görelim..

Peygamber (A.S.) Efendimiz :

— Ben bu gibi şeyleri getirmek veya göstermek için gönderilmedim. Doğru yolu göstermek, bir olan, eşi, dengi ve benzeri, ortağı ve yardımcısı bulunmayan Allah'ı tanıtmak için gönderildim. Kabul ederseniz, nasibinizi almış olursunuz. Reddederseniz, Allah aramızda hükmedinceye kadar sabrederim, dedi ve ayrıldı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

PEYGAMBERLİĞİN NE OLDUĞUNU BİLMEYEN GÂFİLLER

Mekkeli putperestlerin peygamberlik hakkında ciddi hiçbir bilgileri yoktu. İşin içine bir de inkâr, inat, cehalet, baş olma kaygısı karışınca, büsbütün çıkmaza girmişlerdi. Ne kendileri rahat edebiliyor, ne de çevrelerindeki insanlara rahat ve huzur veriyorlardı. Bunun için de olmadık önerilerde bulunuyor, akla, hayale gelmedik şeyler istiyorlar; taptıkları putlar misali hep cismanî şeyler istiyorlardı. Ahlâktan, fazîletten yana eğilimleri

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/180 - Esbab-ı Nüzûl - Tefsîr-i İbn Kesîr: 3/62, 63

yoktu. Mânevî değerleri kendilerine göre belirliyor ve onun ötesinde hiçbir ölçü kabul etmiyorlardı.

Oysa Resûlüllah (A.S.) Efendimiz maddenin saltanatını yıkmak, yüksek ahlâk ve fazîleti ön plâna almak, Allah'ın yüce kudretini tanıtmak suretiyle dünya ile âhiret, maddeyle mâna arasında bozulan dengeyi sağlamak, yıkılan köprüyü inşa etmek üzere gönderilmişti.

Demek oluyor ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ile Mekkeli müşrikler arasında büyük bir uçurum bulunuyordu. Onu hemen kapamak veya doldurmak mümkün değildi. Uzun yıllar sistemli mücadeleyi gerektiriyordu. Nitekim Resûlüllah (A.S.) Efendimiz sabırlı ve seviyeli bir mücadele vermek sûretiyle aradan çeyrek asra yakın bir zaman geçtikten sonra bu uçurumu kapatabilmiştir.

MÜŞRİKLER, PEYGAMBERİN MELEKLERDEN OLMASININ GEREĞİNİ İDDİA EDİYORLARDI

(قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا)**«De ki: Rabbimi tenzîh ederim; ben peygamber olan bir insandan başka bir şey miyim?»**

Müşriklere göre, iddia edildiği gibi, sınırsız ilim ve kudret sâhibi bir Allah varsa, aynı zamanda o hudutsuz tasarrufa sahipse, o takdirde böyle bir ilâhın insanlara bir peygamber göndermesi gerekiyorsa herhalde bir meleği görevlendirip göndermesi gerekir. Oysa Hz. Muhammed (A.S.) melek değil, insandır.

Putperestlerin Allah hakkında sağlam bir bilgiye sahip olmadıkları kesindir. Âyetten de bu husus anlaşılmaktadır. Diğer bir husus da şudur: Onların bilmediği bir gerçek var; şayet peygamber olarak bir melek gönderilseydi aşağıda sıraladığımız gibi, birçok sakıncalar ve şüpheler ortaya çıkar, işler büsbütün karışıp arap saçına dönerdi. Şöyle ki:

a) Gönderilen melek insan suretine temessül ederek değil de garip bir surette ortaya çıksa, onu cin, peri veya şeytan sanıp uzaklaşırlardı.

b) İnsan sûretine girip inse, melek olduğuna inanmazlar ve bir yabancı olduğunu sanıp ülkelerinden kovarlardı.

c) İnecek melek kendi nuranî sıfatı üzere kalsa, kimseler onu göremezdi.

Görülüyor ki, meleğin peygamberlik göreviyle inmesi, hem gereksiz,

hem de neticesiz ve hikmetsiz kalıyor. Kaldı ki yeryüzünde doğru yola davet edilenler, melekler değil insanlardır. O bakımdan onlara kendi aralarından güvenilir bir adamın seçilip peygamber olarak gönderilmesi kadar tabii ne olabilirdi?

Şüphesiz bu incelikleri ve hikmetleri idrâk etmedikleri için çok hatalı ve sakıncalı istek ve iddiada bulunanlarla, gönülden inanıp Peygamber'i (A.S.) tasdîk edenler arasında en iyi hükmü Allah verir ve şâhit olarak da o yeter..

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, putperest müşriklerin Hz. Peygamber'den (A.S.) akıl ve mantık dışı birtakım olağan şeyler getirmesini istedikleri konu edildi. Böylece onların peygamberlik konusunda ciddi bir bilgilerinin olmadığına işâret edilerek, konunun iç yüzünü düşünüp hikmetini anlamaya çalışmamız kapalı şekilde istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, yeteneklerini hakkı ve gerçeği bulma yolunda kullanmayan ve o yüzden kendilerini hidâyet çizgisine getirmeyenleri Cenâb-ı Hakk'ın sapıklık içinde bırakacağı; o çizgiye gelenleri ise -dilediği takdirde- doğru yola ileteceği belirtiliyor. Sonra peygamberin getirdiği hakikatlere inanmadan ölenlerin büyük bir azâp ile cezalandırılacakları haber veriliyor. Bilahare de ikinci hayatı inkâr edenlerin akıllarını harekete geçirmek için göklerin ve yerin yaratılması misal verilerek ilâhî kudretin her şeye yettiğine dikkatler çekiliyor.



وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ
مِنْ دُونِهٖۜ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّاۜ
مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ
بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا
ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ
اَجَلًا لَا رَيْبَ ف۪يهِۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ اَنْتُمْ
تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِۜ
وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

M E Â L İ :

97— Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuş olur. Kimi de saptırırsa, artık Allah'tan başka onlar için elbette dost ve yardımcılar bulamazsın. Kıyâmet günü ise onları yüzükoyun körler, dilsizler, sağırlar olarak kaldırıp hesap alanına sevkedeceğiz. Varıp eyleşecekleri yer Cehennem'dir. Onun ateşi tesirini kaybetmeye yüz tutunca, biz onun çılgınca (yükselen) alevlerini onlardan yana artırırız.

98— Bu, onların âyetlerimizi inkâr etmeleri ve «Biz kemikler ve ufalıp toz-toprak haline geldikten sonra mı yeni bir yaratık olarak dirilip kaldırılacağız?» demelerine karşılık cezâlarıdır.

99— Onlar, gökleri ve yeri yaratan Allah'ın kendileri gibilerini yaratmaya kudretli bulunduğunu görmezler mi? Allah onlar için belirli bir süre koymuştur ki, bunda hiç şüphe yoktur. Buna rağmen, zâlimler küfür ve nankörlükte direnip dururlar.

100— De ki : Eğer sizler Rabbimin rahmet hazinelerine sâhip olsaydınız, o takdirde harcamakla tükenir korkusuyla (cimrilik edip) elinizde tutardınız. Zaten insan (tabiatı gereği) çok cimridir.

İLGİLİ HADÎSLER

Enes b. Mâlik (R.A.) diyor ki :

«Bir adam Peygamber (A.S.) Efendimize sordu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Allah, Kur'ân'da yüzükoyun Cehennem'e sevkedileceklerden bahsediyor. Kâfir olan kimse de yüzükoyun mu haşrolunacak?

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz ona şu cevabı verdi:

— Dünya'da iki ayak üzerine yürüten (Cenâb-ı Hak), Kıyâmet gününde yüzükoyun yürütmeğe kadir değil midir?» (1)

«Kıyâmet gününde insanlar üç sınıf olarak haşrolunurlar: Bir sınıf yaya olarak, bir sınıf süvari olarak, bir sınıf da yüzükoyun olarak.»

Bunun üzerine denildi ki :

— Ya Resûlellah! Yüzükoyun nasıl yürüyecekler?

Cevap verdi :

— Onları iki ayak üzerine yürüten Allah, yüzükoyun yürütmeğe kadir değil midir?» (2)

«Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor: Sen muhtaçlara harca ki, ben de sana vereyim.» (3)

«Allah'ın eli (rahmet hazinesi) doludur. Harcamakla o eksilmez. O, gece gündüz cömertçe akmaktadır. Baksanıza, Allah gökleri ve yeri yarat-

---

(1) Buharî/tefsîr: 1/25- Müslim/münafıkîn: 54- Tirmizî/tefsîr: 12/17- Ahmed: 2/354, 363

(2) Ahmed: 4/447, 5/3,5

(3) Buharî/tefsîr: 2/11, nefekat: 1, tevhîd: 35- Müslim/zekât: 36, 37- İbn Mâce/keffarat: 45- Ahmed: 2/242, 464

tığından beri harcamaktadır, ama hazinesinden hiçbir şey eksilmemiştir. Arş'ı su üzerindedir. Terazi (denge ve düzen) elindedir; kâh alçaltır, kâh yükseltir.» (1)

«Hangi illet cimrilikten daha fenadır?» (2)

(وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ) **«Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuş olur.»**

İlâhî irâde insanı yaratmaya yönelince, kudreti tecelli etti. Böylece kıyâmete kadar yaratacağı insanların misalini -bir film şeridi gibi- misâl âleminde sergiledi. Sayıları, dünyaya geliş ve oradan ayrılış vakitleri, yaşayacakları düzen, içinde bulunacakları ortam, bağlanacakları inanç; doğru yolu seçip ona erişme veya sapıklık içinde kalma gibi durumlarını önceden tesbit edip yazdı.

Bütün bunlar Allah'ın öncesiz ve sonrasız ilminin varlık âlemini her parça ve zerresiyle kapsadığını gösterir. Kudret kalemi kader defterine olacak her şeyi yazdı ve mürekkebi kurudu. Defterler de dürülüp kaldırıldı.

Kader defterinde doğru yolu bulup mutlu olacak diye yazılı bulunanlar, mutlaka doğru yolu bulacaklardır. Sapıklık içinde kalacaklar diye yazılanlar da mutlaka sapıklık içinde kalacaklardır. Artık bunların değişmesi, yazılanın tahrîf edilmesi söz konusu değildir.

Zira ilâhî ilim, kişilerin hür irâdeleriyle neler yapacaklarını, hangi yolu seçip yürüyeceklerini, ömürlerinin hangi hal üzere sona erip noktalanacağını tesbit etmiştir. Diğer bir tabirle, ilim, meydana gelecek olay ve amellere tabi olmuştur, yani meydana geleceği için yazılmıştır.

İşte ilgili âyetle, olaylara dayalı olan ilâhî ilmin yazdığı kader defter hatırlatılarak hem Peygamber (A.S.), hem de ümmeti teselli ediliyor. İrşadın gerekli olduğuna, üzülmenin lüzumsuzluğuna işâretle herkesin kendi kader defterini hazırladığı hakkında bilgi veriliyor.

KÖRLER, DİLSİZLER, SAĞIRLAR

(وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا) **«Kıyâmet günü ise, onları yüzükoyun körler, dilsizler, sağırlar olarak kaldırıp hesap alanına sevkedeceğiz..»**

---

(1) Buharî/tefsir: 11, tevhid: 19, 22- Müslim/zekât: 36- Tirmizî/tefsir: 3/5- İbn Mâce/mukaddeme: 13- Ahmed: 2/313, 500

(2) Buharî/humus : 15, mağazî : 73- Ahmed: 3/308

İnsan ruhunun özüne yerleştirilen «Allah Duygusu» ve «Dindarlık mayası», kendine has bir kabuk içinde gizlenmiştir. Her türlü dinî eğitim ve öğretimden uzak, yabancı bir sistem içinde şekillendirilen çocuklarda sözü edilen duygu ve mayanın üstündeki kabuk her geçen gün yenileriyle örtülerek belirsiz hale gelir. Böyle bir eğitim ve öğretim sadece fizik âlemine kapı açar ve akıl ile zekâ o doğrultuda iyice gelişip işlerlik kazanır. Maddeye yönelik olarak bilgili, mânaya yönelik olarak bilgisiz sayılır. Belirtilen düzeydeki ilim onun, Allah ve dinle ilgili cehaletini gidermez, büsbütün katmerleştirir. Ancak Allah'ın hidâyet nasip ettikleri müstesnâ..

Ruhun kutsal değerlerden yana ihmali, ister istemez bu dengesizliği doğurur. Böylece din, korku neticesi insanların kafa ve kalplerinde oluşan fantezi bir duygu kabul edilir. O yüzden çoğu zaman böyleleri dinden nefretle söz eder, onu bir öcü olarak görürler.

Cenâb-ı Hak ilgili âyetle, eğitilip bu düzeye getirilen ve bükülmesi zor veya mümkün olmayan maddecileri körler, sağırlar ve dilsizler olarak vasıflandırmakta ve insan ruhuna yerleştirilen «Allah» duygusunun zaman zaman kendini hissettiren belirti ve tezahürleri üzerinde ciddi şekilde durmamızı ilhâm etmektedir.

Zira maddeyi esas kabul edip kutsal değerlerin hepsini inkâr edenler, gerçeği bir türlü görmedikleri için kördürler. Kâinattaki mutlak denge ve düzeni, eşyadaki ilâhî sanatın eşsiz izlerini, kudret fırçasının emsalsiz renklerini görmeyenlere başka bir sıfat yakıştırmak elbetteki mümkün değildir.

Her şey Hakk'ı tesbîh etmekte, kâinat bütünüyle hareket halinde belli bir plâna göre hedefine ve amacına yönelmiş bir halde «Allah» demektedir. Eşyanın bu sesini duymayanlara, sağırlıktan başka hangi sıfat yakışır? Aklını, zekâsını, bilgisini doğruyu, gerçeği, hakikatı bulma yolunda kullanmayanlara, dilsizlikten başka ne söz uygun olabilir?

ÂYETLERİ İNKÂR

(ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا) **«Bu, onların âyetlerimizi inkâr etmelerine..... karşılık bir cezâdır.»**

Burada «âyetler» denilince iki şey hatıra gelir: Biri indirilen Kur'ân âyetleri, diğeri varlık âleminin her parçasında Allah'ın sınırsız kudretine ve mükemmel plânına delâlet eden belgeler..

Şüphesiz her düzen bir düzenleyiciyi, her sistem bir proğramlayıcıyı

isbat eder. Bunun gibi her olayın bir veya birkaç sebebi ve her sebebin bağlı bulunduğu bir kanunu vardır. O bakımdan her kanunun da mutlaka bir kanun koyucusu söz konusudur. Bu birbirini tamamlayan, zincir halkaları misali düzenlemeyi tesadüflere bırakmak elbetteki körlüğün, sağırlığın ve dilsizliğin bir başka ürünüdür. Kur'ân âyetleri bu belgeleri bize tanıtmıyor mu? Hem bu tanıtıcı âyetleri, hem mevcut belgeleri inkâr etmek insanı nereye götürür? «Biz ölüp ufalanmış kemikler haline geldikten, çürüyen bedenimizin sayısı belirsiz bakterilere dönüşmesinden sonra mı yaratılacağız!?» diyerek Allah'ın hılkatla ilgili câri kanununu inkârda ısrar edenlere şunu hatırlatmamızda yarar görüyoruz: Spermayı, yediğimiz gıda maddelerinden biyolojik kanunlara göre oluşturup ona canlılık vasfını veren, sonra onu ana rahminde yumurtalıkla birleştirip geometrik olarak bölüp çoğaltan ve böylece yavaş yavaş taşıdığı genlerle türünün bütün özelliklerini, soyunun birçok vasıf ve karakterini en küçük bir yanlışlığa meydan verilmeden onda vücuda getiren ve belli bir süreden sonra mikroskopla görülen küçücük kuyruklu bir canlıyı insan şekline sokan kuvvet ve kudret bize neleri öğretmekte ve hatırlatmaktadır? Hücreler nasıl düzenli biçimde oluşup yüklendikleri proğramları kusursuz yerine getiriyorlar, elementler yine belli oranda ve belli türden nasıl biraraya gelip canlılık vasfı kazanıyorlar? Bütün bu mükemmel işleyiş ve tekâmül edişi tesadüfe mi, yoksa şuursuz maddenin tezahürüdür diyerek basite irca etmeğe mi bırakalım? Bu kadar düzenli, hesaplı, plân ve proğramlı tekâmüle tesadüf demek elbette ki mümkün değildir. Bir canlının oluşma dönem ve safhaları bir zincirin halkaları, bir elektronik cihazın şemasında görülen düzenleme gibi birbiriyle bağlantılıdır. Bir halkaya veya düzenlemedeki bir kabloya yanlış bir müdahele her şeyi alt-üst edebileceği gibi, spermanın rahimde yumurtalıkla birleşip bölünme safhalarından birine en küçük müdahale çocuğun sakat, yarım veya anormal şekle girmesine neden olabilir. Gen denilen harikanın, gerek türün, gerekse baba ve dedelerin özelliklerini bütün ayrıntılarıyla kendinde taşıması, yaratan o yüce kudretin varlığını, birliğini, ilminin her şeyi kapsadığını göstermiyor mu? Başka delil aramaya gerek var mıdır veya o kudreti reddetmeye hangi akıl ve vicdan razı olabilir? İnsanlar öldükten sonra Cenab-ı Hakk'ın bu kudretiyle ezelde koyduğu hılkat kanunlarını harekete geçirerek onları yeniden oluşturup yaratmasında hiçbir zorluk ve gariplik söz konusu değildir.

GÖKLERİ VE YERİ YARATAN KUDRET

(أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ) «Onlar gökleri ve yeri yaratan Allah'ın kendileri gibilerini yaratmaya kudreti bulunduğunu

görmezler mi?.»

İlgili âyetle, inkârcıların dikkatleri bir de göklerin ve yerin yaratılmasındaki inceliğe, şaşmazlığa ve hâkim olan denge ve düzenine çekiliyor. Güneş ve güneş sistemi; dünyamızın bu sistemdeki yeri ve önemi hatırlatılıyor. Kâinatta yer alan sayısı belirsiz galeksiler üzerinde bilimsel inceleme yapmamız isteniliyor. Sınırını tesbit edemediğimiz kâinatın büyüklüğünü rakamla ifade etmek elbette ki mümkün değildir. Kâinat bir balon gibi düzenli ve kademeli şekilde genişlemektedir. Binlerce sistemlerin, yıldızların, galeksilerin plânlı şekilde boşluğa serpiştirilmesi ancak ışık yılıyla ifade edilebilmektedir. Kâinattaki maddeler birbirinden bu kadar uzak değil de daha yakın olsalardı durum ne olurdu? Belki hayat diye bir şey olmaz, tekâmül kısa bir sürede sona ererdi. Güneş sisteminde yer alan gezegenler bugünkü yörüngelerinde değil de daha farklı ve birbirine yakın yörüngelerde seyretselerdi sonuç ne olurdu? Dünya güneşten biraz daha fazla uzak olsaydı, mevcut hayat oluşabilir miydi? İşte bu ve benzeri konular incelendiğinde, kâinat ve onda yer alan güneş sistemi farklı bir durumda ve yakınlıkta olsaydı, bugünkü hayat ve düzenin oluşmayacağı kesinlik kazanır ve böylece kurulu düzenin gelişigüzel olmadığı matematiksel ve fiziksel açıdan ortaya çıkar.

Elbetteki gökleri ve yeri kusursuz bir plâna göre yaratıp onu denge ve düzende tutmak, insanı yaratmaktan ve ölüleri diriltmekten çok daha büyük bir olaydır. Nitekim Mü'min sûresi 57. âyette bu husus şöyle açıklanmaktadır: **«And olsun ki, gökleri ve yeri yaratmak, insanları (ölümlerinden sonra) yaratmaktan daha büyüktür. Ama insanların çoğu (bunu) bilmezler.»**

Kur'ân yukarıdaki âyetlerle, inkârcılara; göklerle yerin yaratılmasında câri olan sünnete, şaşmayan kanunlara, bozulmayan düzene ve kusursuz plâna bakmalarını tavsiye ederken, Allah'ın her şeye kadir olduğunu görüp anlamalarında kendilerinden yana büyük faydalar doğuracağını hatırlatıyor. Hiçbir şeyin plân ve proğram dışı kalmadığına işâretle sünnetullahın şaşmadan hedefine doğru ilerlediği belirtiliyor.

CİMRİLİK NEFSİN KARAKTERİDİR

(قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذاً لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوراً)

«De ki : Eğer sizler Rabbımın rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o takdirde harcamakla tükenir korkusuyla (cimrilik edip) elinizde tutardınız. Zaten insan (tabiatı gereği) çok cimridir.»

İnsanda bilindiği gibi, biri hayvanî, diğeri insanî olmak üzere iki ayrı ruh vardır. Hayvanî ruh nefsin kaynağı, insanî ruh akıl, idrâk, düşünme ve belleme gibi yeteneklerin, sonra da bunlarla birleşen Allah'a dosdoğru imânın menbaıdır. O bakımdan cimrilik nefsin vasıflarından biri sayılır. Hayvanlar bile bir tutam ot, bir parça kemik üzerinde hırlaşıp her biri kapıp kendine ait kılmaya çalışır.

İnsan ise, taşıdığı iki ayrı ruh ve Allah'ın kendisine olan has iltifatıyla çok daha mükemmel bir canlı olduğundan, içini imân nuruyla aydınlatmadığı takdirde. mükemmelliği zedelenir ve cimriliği, yani kendinden yana yontmayı daha kurnazca sürdürür. Din, ahlâk, sağlam örf, millî kültür ve aile terbiyesi insanın cehaletini, hırçınlığını, zorbalığını yenebileceği gibi, cimrilik duygusunu, mal ve servete olan hırs ve iştiyakını meşru sınırlar içine alır ve birtakım aşırılıklarını frenleyip faydalı düzeye getirir.

Şüphesiz ki, Allah'tan en çok korkan ve O'na en çok güvenip dayanan kimsenin daha cömert olduğu, yapılan birçok istatistiklerden anlaşılmıştır. Günlük hayatımızda da bunun hemen her gün misallerini görmekteyiz. Kurulan hayır müesseseleri, sebiller, yapılan köprüler, hastahane ve okullar, imaretler ve mâbetler bunun yaşayan belgeleri olarak duruyor.

İbn Abbas (R.A.) dan yapılan rivâyette şöyle dediği tesbit edilmiştir: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz akan sudan, esen rüzgardan daha cömert idi.» (1)

İlgili âyette insanın çok cimri olduğu «katûr» sıfatıyla ifade edilmiştir. Bu daha çok hem kendine, hem çoluk-çocuğuna yeterince harcamayıp kendini de, onları da sıkıntıya sokan kimseye sıfat olarak kullanılır. Müfessirlerden bir kısmı bu sıfatın sadece müşrikler hakkında indiğini söylemişlerse de, cumhur bunun bütün insanlar hakkında genel bir sıfat olabileceğini belirterek, insan karakterinin bir tezahürü olduğuna dikkatleri çekmişlerdir. (2)

Peki ama neden insanda böyle bir vasıf veya duygu vardır? Diyebiliriz ki, bu da diğer vasıflar ve duygular gibi, insan olarak yaratılmamızın özelliklerinden biridir. İçimizde mal ve makama karşı hırs ve istek olmasaydı, atâlet başlar, hayat canlılığını kaybederdi. Aynı zamanda rekabet duygusu da olmaz; servet edinme, çok çalışma gibi sosyal hayatımıza renk ve mana katan sistemli çalışma vücut bulmazdı.

---

(1) Bilgi için bak : Buharî/bed-i vahiy: 5, 6, savm: 7, menakıb: 23, fezâil: 7, edeb: 39- Müslim/fezâil: 48, 50- Tirmizî/cihad: 15- Nesâî/siyam: 2- İbn Mâce/cihad: 9- Dâremî/mukaddeme: 10- Ahmed: 1/231, 288, 326, 363- 6/130

(2) Bilgi için bak : Tefsîr-i Kurtubî : 10/335

O halde hırs, cimrilik, maddeye aşırı istek, makam ve şöhret arzusu, insanın içinde yaratılıştan mevcuttur. Başı boş bırakılırlarsa çok tehlikeli sonuçlar doğurabilirler, tıpkı barajda biriken su gibi, kontrol altına alınır da faydalı şekilde kanalize edilirlerse yararlı olurlar.

Bu bakımdan peygamberler müstesna, hemen herkesin mayasında cimrilik duygusu yer etmiştir. Onu yararlı düzeye getirmek için dine, ahlâka, eğitim ve öğretime ihtiyaç vardır. Mekkeli müşrikler böylesine bir eğitimden geçmediklerinden dolayı, başka birinin liderliğine hiç tahammülleri yoktu. Zira onlara göre, Mekke'de sadece birkaç zengin ve soylu söz sahibi olabilir, ancak onlar kutsal Kâbe'ye hizmet edebilir ve gelen hacıları ağırlayabilirlerdi. Hz. Muhammed'in (A.S.) risalet göreviyle ortaya çıkması, onları endişelendirdi. Hem Haşim oğullarından idi, hem de buna peygamberlik payesi eklenince, şeref ve itibar o kabileye doğru kayıp ağırlık kazanacak, kendi mevki ve şöhretleri silinmeğe mahkûm olacaktı. Bunun için mal ve madde hususunda cimri oldukları gibi, makam ve şeref konusunda da son derece cimri ve îhtiraslı davrandılar. İlgili âyette onların bu psikolojik durumlarına da işâret ediliyor. Hakka karşı bütün kin, hınç ve hasetle çıkmalarının nedenlerinden birine parmak basılıyor. Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru imân etmiş olsalardı, bu saydıklarımız, hepsinin gözünde küçülür ve eğreti birer nîmet oldukları anlaşılarak pek de itibar etmezlerdi. İnkâr, şirk, nifak ve zulüm ise, nefsin bu gibi duygularını durmadan kamçılıyor ve kişiyi aşırı cimriliğe itip hak ve hukuka riâyet etmez bir düzeye getiriyordu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ilâhî hidâyet kapısının kimlere açılabileceği üzerinde duruldu. Kimlerin de sapıklık içinde kalacaklarına atıf yapılarak iyi düşünmemiz ilham edildi. Öldükten sonra ikinci hayata dirilip kalkmayı inkâr edenlerin bilgisizce sözleri nakledildi ve âhirete inanabilmeleri için, göklerde ve yerde hâkim olan mutlak düzen ve dengeye, plân ve proğrama bakmaları, birtakım olumlu sonuçlar çıkarmaları tavsiye edildi. Sonra da insanın çok cimri olduğu belirtilerek, Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed'e (A.S.) karşı hasmane tavırlarının sebeplerinden biri üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle, Hz. Peygamber (A.S.) Efendimiz'den birtakım akıl ve idrak dışı mu'cizeler isteyen Mekke müşriklerine şu tarihî olay misal veriliyor. Zamanında, sizin gibi, Fir'avn'ın da Musa Peygamber'den açık belge, yani mu'cize istediği; Musa Peygamberin Allah'ın izniyle dokuz kadar olağanüstü belge ve olayla onun karşısına çıktığı, fakat insanoğlunun

mayasındaki cimrilik, makam ve şöhret hastalığının hiçbir belgeyi kabul etmiyecek bir ölçüsüzlükte olduğu anlatılarak, mu'cize istemenin daha fazla yarar sağlamıyacağı belirtiliyor.

——oOo——

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ
بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَنٓي اِسْرَٓائِيلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ اِنّٖي
لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُوراً ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُلَٓاءِ
اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَۚ وَاِنّٖي لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ
مَثْبُوراً ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ جَمٖيعاًۙ ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنٓي اِسْرَٓائِيلَ اسْكُنُوا
الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفٖيفاً ﴿١٠٤﴾

M E Â L İ :

101— And olsun ki, Musa'ya, İsrâiloğulları'na geldiği zaman dokuz âyet (mu'cize, açık belge) verdik. Sen onu İsrâiloğullarına bir sor. Fir'avn ona : «Ey Musa! Doğrusu seni büyülenmiş sanıyorum», demişti.

102— Musa da ona : «Yemin ederim ki bunları ancak göklerin ve yerin Rabbinin açıkça görülecek belgeler halinde indirdiğini sen de çok iyi bilirsin ve herhalde ben de seni yok edilmiş sanıyorum» demişti.

103— Bunun üzerine Fir'avn onları yerlerinden, yurtlarından çıkarmak istedi, derken onu da, beraberindekilerin hepsini de (denizde) boğduk.

104— Bu olaydan sonra İsrâil oğulları'na, «Siz artık bu (söz verilen)

toprakta oturun. Âhiret va'di (günü) gelince sizi (onlarla) derleyip biraraya getiririz» dedik.

MUSA PEYGAMBERE VERİLEN DOKUZ ÂYET (MU'CİZE)

(وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) **«And olsun ki, Musa'ya, İsrâil oğullarına geldiği zaman dokuz âyet (mu'cize, açık belge) verdik.»**

Kur'ân'ın yüce mu'cizesi karşısında perişan olan inkârcı putperestler ve yahudiler, söyleyecekleri başka bir şey kalmayınca, Peygamber (A.S.) Efendimiz için «büyülenmiş adam» diyecek kadar kin ve düşmanlıklarını artırdılar. Cenâb-ı Hak ise, acze düşen bu nankör müşriklerin daha önce gönderilen peygamberlere de bu kabil yakıştırmalarda bulunduklarını hatırlatıyor. Sonra da Musa (A.S.) ile Fir'avn kıssasından konuyla ilgili birkaç safha naklederek tarihin tekerrür ettiğine işârette bulunuyor. Şöyle ki: Musa Peygamber'in birçok mu'cize ve açık belgeler getirmesine rağmen Fir'avn'da bir yumuşama şöyle dursun, büsbütün inkâr ve inadında artış görülmüş ve söyleyecek başka sözü kalmayınca da kendi itibarının sarsılmasını önlemek için Musa'ya : «Senin büyülendiğini sanıyorum» demiştir.

Cenab-ı Hak, bu olayı nakletmek suretiyle Hz. Muhammed'i (A.S.) teselli etmekte ve küfrün her zaman şarlatan, iftiracı, cimri ve kavgacı olduğunu bildirmektedir.

Musa Peygamber'e (A.S.) verilen dokuz âyet (mu'cize ve açık belge) nelerdi? Müfessirlerimizin yine Kur'ân'ın ışığı altında yaptıkları farklı tesbitler olmuştur. Konunun önemini dikkate alarak o farklı tesbitleri aşağıya naklediyoruz :

Safvan b. Gassan'dan yapılan rivâyete göre : İki yahudi bilgini bir gün Hz. Peygamber'e (A.S.) gelerek bu dokuz âyetin neler olduğunu sormuşlardı. Peygamberimiz (A.S.) onlara şu cevabı vermiştir:

1— Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak,

2— Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı haksız yere öldürmemek,

3— Zina etmemek,

4— Faiz yememek,

5— Sihir ve büyü yapmamak,

6— Birini öldürtmek için hükümdara jurnalda bulunmamak,

7— İsraf etmemek,

8— Namuslu evli bir kadına zina isnat etmemek,

9— Savaş alanından arka çevirip kaçmamak ve özellikle cumartesi hürmetini çiğnememek..

Bunun üzerine onlar: «Biz senin peygamber olduğuna şehadet ediyoruz» dediler. Peygamber (A.S.) : «Öyle ise, dosdoğru imân etmenize engel nedir?» diye sorunca, dediler ki : «Doğrusu Davud Peygamber (A.S.) kendi soyundan peygamber eksik olmaması için Rabbına duâ etmiştir. Bu durumda sana inanıp tamamen uyarsak, Yahudilerin bizi öldürmelerinden korkarız.» (1)

Tevrat'ta da bu dokuz emre rastlamak mümkün. O takdirde âyette geçen «dokuz âyet» tabirinden maksat, mu'cize ve olağanüstü şeyler değil de ahkâm ile ilgili inen emirlerdir.

Diğer bir tesbite göre, dokuz âyet şunlardır :

1— Asâ'nın yılana dönüşmesi,

2— Musa Peygamberin (A.S.) elini koynuna sokup ışıl ışıl bembeyaz bir görünüm arzeder şekilde çıkarması,

3— Denizin yarılıp yol vermesi,

4— Asâ'nın kayaya vurulup on iki pınarın fışkırması,

5— Tûr dağının kaldırılıp gölgelik yapması,

6— Gökten kudret helvasıyla bıldırcın kuşunun indirilmesi,

7— Musa Peygamber'in (A.S.) dilindeki kekemeliğin giderilmiş olması,

8— Çekirge, kımıl, kurbağa ve kan yağması,

9— Ürünlerde aşırı bir noksanlığın -haber verildiği gibi- başlaması ve o nedenle bir süre kıtlığın hüküm sürmesi..

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, dokuz âyet şunlardır:

1— Yed-i beyzâ (ışıl ışıl bembeyaz bir görünüme bürünen el),

2— Asâ

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/182- Müsned-i Ahmed- Beyhakî- Taberânî-Nesâî

3— Kıtlık

4— Ürünlerde noksanlık

5— Tufan

6— Çekirge istilâsı

7— Kımıl istilâsı

8— Kurbağa yağması

9— Kan yağması.. (1)

Bu rivâyete göre, dokuz âyetten ikisi mu'cize, yedisi tabii âfet şeklinde tecelli etmiştir. Nitekim A'raf sûresinde de bundan söz edilerek kıtlıktan, ürünlere noksanlık verilmekten, çekirge, sel baskını, kımıl gibi haşere, kurbağa ve kandan söz edilmektedir. (2)

İlim adamlarının çoğu bu tesbit ve rivâyetin daha sahih olduğunu söylemişlerdir. Çünkü diğer mu'cizeler daha çok Fir'avn boğulduktan sonra Sina Çölünde tecelli etmiştir. İlgili âyette ise, Musa'nın (A.S.) Fir'avn'a karşı ortaya koyduğu dokuz âyetten söz edilmektedir. Nitekim Tabiîn'den Mücahid, İkrime ve Şa'bî de aynı görüştedirler.

Ünlü müfessir Muhammed b. Kâb el-Kurezî'ye göre : Dokuz âyetin beşi A'raf sûresinde anılmıştır. Üçü ise : Denizin açılıp yol vermesi, Asa'nın yılana dönüşmesi, taşın yarılıp on iki pınar fışkırması ve ürünlerde noksanlık meydana gelmesi veya bütünüyle mahv olmasıdır. (3)

Ancak 101, 102. âyetlerden daha değişik bir mana anlıyoruz. Şöyle ki: Musa (A.S.) dokuz mu'cizeyle İsrâil oğulları'na gelmiş ve bunlardan üç tanesini Fir'avn'ı Tevhîd İnancı'na dâvet ederken izhar ederek kendi peygamberliğini kanıtlamak istemiştir. Bunlar: Asâ'nın yılana dönüşmesi, elini koynuna sokup ışıl ışıl bembeyaz bir görünüm arzeder şekilde çıkarması, sihirbazların sihirlerini Asâ ile ibtal etmesidir..

Safvan b. Gassan'dan yapılan rivâyette ise, bu dokuz âyet (mu'cize) değil, Tevrat'ta geçen on emirle ilgili bir sorudur ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onların on değil dokuz emir olduğunu açıklamıştır.

Tevrat'ta bu emirlerin çoğu Çıkış bölümünde anlatılır. Onları şöyle özetliyebiliriz :

(1) Tefsîr-i İbn Kesir - Tefsîr-i Kurtubî: 10/336
(2) A'raf Sûresi : 130 - 133
(3) Tefsîr-i Kurtubî : 10/336

1— Allah'ın Rabbin ismini boş yere ağza almayacaksın

2— Sebt (cumartesi) gününü takdis edeceksin.

3— Babana ve anana hürmet edeceksin

4— Adam öldürmeyeceksin

5— Zina etmiyeceksin

6— Çalmıyacaksın

7— Komşuna karşı yalan şehadet etmiyeceksin

8-9— Komşunun evine tama etmiyeceksin, komşunun karısına yahut kölesine yahut öküzüne yahut eşeğine yahut komşunun hiçbir şeyine tama etmiyeceksin.. (1)

Musâ Peygamber'in (A.S.) diğer mu'cizeleri -az yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi- Fir'avn'ın boğulmasından sonra tecelli etmiştir.

Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Fir'avn'ın Musa Peygamber'e: «Doğrusu seni büyülenmiş sanıyorum» dediği gibi, Mekkeli müşriklerin de Hz. Muhammed'e (A.S.) «Büyülenmiş adam» dedikleri anlatılarak benzetme yapıldı. Sonra da Musa Peygamber'in getirdiği dokuz âyete temas edilerek, beyni yıkanmış müşriklerin, inkârcı maddecilerin mu'cizeyle yola gelmiyeceklerine dikkatler çekildi. O bakımdan Hz. Peygamber'den birtakım akıl almaz mu'cizeler isteyen Mekkeli'lere en susturucu cevap verilmiş oldu.

Aşağıdaki âyetlerle, en büyük ve inandırıcı mu'cizenin Kur'ân olduğuna işâret ediliyor. Zira bu kitabın bütünüyle hak olduğu, hakkı yansıttığı ve peygamberin de rahmet müjdecisi olduğu haber veriliyor. Kutsal kitaplardan bazı şeyler bilen ilim adamlarının Kur'ân'ın ilâhî belağat ve yüceliği karşısında secdeye kapandıklarına dikkatler çekiliyor. Sonra da Allah'ın eşi, ortağı, dengi, benzeri ve çocuğu olmadığı, O'nun bu gibi beşerî sıfatlardan pak ve münezzeh bulunduğu Peygamberine indirdiği kitabın sağlam esaslara dayandığı, onda hiçbir eğriliğin olmadığı açıklanarak sûre noktalanıyor.

——oOo——

(1) Bilgi için bak : Tevrat/çıkış : 20/7-17 - Musa ve Yahudilik : 106, 107/ Hayrullah Örs

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾
وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾
قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا اِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ
اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَٓا
اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ
خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ
الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

M E Â L İ :

105— Kur'ân'ı da hak ile indirdik ve hak ile indi. Seni de ancak (rahmetimizin) müjdecisi, (azâbımıza karşı) uyarıcı olarak gönderdik.

106— İnsanlara, ağır ağır, aralıklı, nefes ala ala okuyasın diye Kur'ân'ı parça parça sunduk, gerektikçe (ihtiyaca göre) indirdik.

107— De ki : Ona ister inanın, ister inanmayın, ondan önce kendilerine ilim verilenlere karşı Kur'ân okununca çeneleri üzerine secdeye kapanırlar:

108— «Rabbımızı tenzîh ederiz; Rabbımızın vadi mutlaka yerine gelmiş bulunuyor» derler.

109— Yine çeneleri üzerine yere kapanıp ağlarlar ve bu onların saygı dolu korkusunu artırır.

110— De ki : İster «Allah» deyin, ister «Rahmân» deyin hangisini derseniz deyin, en güzel isimler O'nundur. Namazında sesini pek yükseltme, onu pek kısma, bu ikisi arasında bir yol (bir ses tonu) tut.

111— De ki : Hamd O Allah'a ki çocuk edinmemiştir; mülkünde de hiçbir ortağı yoktur; kendini horluk ve âcizlikten (kurtarmak hususunda) yardımcıya ve dosta ihtiyacı da olmadı. Onun büyüklüğünü an da an.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.) diyor ki :

Bir gece Resûlüllah (A.S.) Efendimiz secde edip «Ya Allah!» ve «Ya Rahmân!» diyerek Cenâb-ı Hakk'ı andı. Onun bu zikrini duyan Ebû Cehl, «Muhammed bizi birçok tanrıya tapmaktan men'ederken kendisi iki ilâha birden sesleniyor» dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah'tan üstün saygı ile korkup ağlayan bir adam, süt memeye geri dönmedikçe Cehennem'e girmez ve bir kul üzerinde, Allah yolunda (yürürken) yükselen toz ile Cehennem dumanı birleşmez.» (2)

«İki göz var ki, onlara ateş dokunmayacaktır: Allah'tan üstün saygı ile korkup ağlayan göz ve Allah yolunda geceleyip gözetleme yapan göz..» (3)

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Ebû Bekir Sıddîk'a uğradığında, onu, Kur'ân'ı hafif, yani alçak sesle okumakta olduğunu gördü ve ona:

— Neden sesini bu kadar alçaltıyorsun? diye sorunca. Ebû Bekir (R.A.) şu cevabı verdi :

— Duâ ve niyazımı, duâ ettiğim zata duyuruyorum.

Sonra Resûlüllah (A.S.) oradan ayrılıp Ömer'e (R.A.) uğradı. O da Kur'ân'ı yüksek sesle okuyordu.

---

(1) Lübabu't-te'vîl - İbn Kesir
(2) Tirmizî/fezâil-i cihad: 8, zühd: 8- Nesâî/cihad: 8- Ahmed: 2/505
(3) » / » » : 12

— Ya Ömer! sesini neden bu kadar yükseltiyorsun? deyince. Ömer (R.A.) şu cevabı verdi :

— Gafilleri uyandırıyorum, şeytanları da kovuyorum.

Peygamber (A.S.) ona :

— Ya Ömer! sesini biraz alçalt, buyurdu.» (1)

Diğer bir rivâyette, Ebû Bekir Sıddîk'a : **«Ya Ebâ Bekir! sen de sesini biraz yükselt..»** buyurmuştur.

«el-Hamdu lillah, şükrün başıdır. Allah'a hamd etmeyen, şükretmemiş sayılır.» (2)

KUR'ÂN, HAK İLE İNDİRİLMİŞTİR

(وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ) **«Kur'ân'ı da hak ile indirdik ve hak ile indi o.»**

Kur'ân'ın hak ile indirilmesini kısa sözlerle şöyle tarif edebiliriz:

— Kur'ân-ı Kerîm kâinat düzeninin plânıdır.

— Câri olan sünnetullahın formülüdür.

— Göklerin ve yerin -içlerinde taşıdıklarıyla birlikte- insan için, insanın da Allah için yaratıldığının habercisidir.

— İnsan ruhunu en kâmil anlamda doyurup tatmin eden ilâhî gıdadır.

— İnsan hayatını her yönüyle ve safhasıyla düzenleyen benzersiz hayat düsturudur.

— İnsan haklarını en âdil ölçüde koruyup uygulama alanında feyizli sonuçlarını meydana getiren ilâhî beyândır.

— İnsan ahlâkını en güzel şekilde ayakta tutan ve bunun için maddî ve mânevî müeyyideleri beraberinde taşıyan son kitaptır.

— Fizik âlemine dikkatleri çeken, ilim adamlarına hareket noktasını bildirerek temel bilgi veren ve araştırma imkânları doğuran kusursuz ve hatasız bir rehberdir.

---

(1) Tirmizî, Ebû Katade'den

(2) » Abdullah b. Ömer (R.A.)dan

— İnsan elinin dokunmasıyla aslından uzaklaştırılan ve birçok hükümlerine insan sözü karışan Tevrat ve İncil'i tashîh eden en açık ve en kesin sonuçlu furkandır.

— Fizik ötesinden kalbi aydınlatacak, mânevî boşluğu en iyi şekilde dolduracak, nefsin aşırılıklarını frenliyecek; tek kelimeyle olgunlaştıracak büyük bir bilgi haznesidir.

— Dünya'ya getirilişimizin, ölümün, kabir âleminin ve ondan sonraki hayatın asıl amaç ve hikmetini açıklayan ilâhî bilgiler mecmuasıdır.

— Allah ile kulları arasındaki yolu açıp işlek duruma getiren geniş bir rahmettir.

— Helâl ve haramı, insan ruhunun âfiyetini ve safiyetini koruyacak, bedenine şifa verecek şekilde belirleyip anlatan ilâhî reçetedir.

İşte bunlardan dolayı Kur'ân'ın hak ile indirildiği ve hak ile indiği açıklanmaktadır. Çünkü Kur'ân bütünüyle ilâhîdir, yani âlemlerin Rabbının eseridir. Onun için mükemmeldir, kusursuzdur, benzersizdir. Okundukça eskimez, ama hep cilâlanır. Üzerinde çalışıldıkça, yeni yeni bilgiler verir. Her çağa, her millete seslenme ve yol gösterme gücünü ve kudretini kendinde taşır.

PEYGAMBER, RAHMET MÜJDECİSİDİR

(وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا) **«Seni de ancak (rahmetimizin) müjdecisi, (azâbımıza karşı) uyarıcı olarak gönderdik.»**

Kur'ân'ın hak ile indirildiği belirtildikten sonra onun ilk muallimi ve teblîğcisi Hz. Muhammed'in (A.S.) niçin gönderildiği iki ana tema ile özetleniyor: Müjdeci ve uyarıcı..

Allah'ın varlığını, birliğini, kâinatın bütünüyle O'na ait olduğunu, nîmetin O'ndan kaynaklanıp hazırlandığını en iyi şekilde açıklayıp öğreten Hz. Muhammed (A.S.) olmuştur. O bakımdan yüce yaratanla kulları arasındaki yolu açan, engelleri kaldırma yöntemini gösteren ve kendini bilip tanıyan kimsenin Rabbını da bilip tanıyacağını akla, düşünce ve duyguya seslenerek açıklayan son peygamber, Kur'ân'ın ışığında ve onun ferahlatıcı gölgesinde hayatını düzene sokanları ebedî saadetle müjdeler. İlâhî rahmetin onlardan yana hep tecelli edeceğini haber vererek beşer ruhuna en doyurucu gıdayı verir.

Hakk'ı tanımayıp doğru yoldan sapanları, insan hak ve hürriyetlerini çiğneyenleri, din ve vicdanlar üzerinde baskı unsuru olanları, inkâr ve azgınlıkta sınırı aşanları, Allah'ı bırakıp başka şeylere tapanları, hayvanî duygularını geliştirip ruhunu, kalbini ve vicdanını köreltenleri, ölümden sonraki hayatı, hesap ve cezayı reddedenleri, Cehennem azâbına karşı uyarır.

Görüldüğü gibi, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in risalet görevinin iki ana temada özetlenmesi, Kur'ân'ın bütün emirlerini, nehiylerini, tavsiye ve telkinlerini kapsamakta ve hepsini İslâm'ın bütünlüğü içine almaktadır. Çünkü ilâhî beyânların hepsi müjde ve uyarı çerçevesinde tezahür eder. Müjdeden kopuk bir emir, uyarıdan kopuk bir yasak düşünülemez. O bakımdan İslâm hukuku her yönüyle bu iki tema doğrultusunda düzenlenmiş; güzel ahlâk ve sosyal adâletle birleşip bütünleşmiştir.

KUR'ÂN'IN PARÇA PARÇA İNDİRİLMESİ

(وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا) **«İnsanlara ağır ağır, aralıklı, nefes ala ala okuyasın diye Kur'ân'ı parça parça sunduk. Gerektikçe (ihtiyaca göre) indirdik.»**

Yapılan ciddi araştırma ve tesbitlere göre : Kur'ân, yirmi iki yıl, iki ay, yirmi iki günlük bir süre içinde olayları hedef seçerek parça parça inmiştir. Bunun sebep ve hikmetlerinden bir kısmı, konumuzu oluşturan âyette açıklanmaktadır. Şöyle ki : Ağır ağır; tane tane; nefes ala ala; kelimelerin üstüne basa basa okunup ezberlenmesi söz konusudur. Çünkü Kur'ân bütünüyle Allah sözüdür. O bakımdan her kelime, her cümle ve her âyeti üzerinde dikkatle durmak, söz dizisindeki ilâhî sanatı anlamak, kelime konumundaki ilâhî muradı bulup çıkarmak, her cümle ve âyetin delâlet ettiği mana ve hükümleri bilip tesbit etmek gerekir. Acele okunduğu takdirde bütün bunlar belirsiz hale gelir ve Kur'ân'ın taşıdığı lâhutî özellik zedelenir. O bakımdan Kıyâmet sûresinde Cenâb-ı-Hak, indirilen âyetleri kalbine nakşeden Peygamber (A.S.) Efendimiz'e şöyle buyurmuştur: **«İnen vahyi acele (belleyip ezber) etmek için dilini kıpırdatma. Şüphesiz ki onu toplayıp okutmak bize aittir.» (1)**

Furkan sûresinde Kur'ân'ın kalplerde yer etmesi şöyle belirtilmektedir : **«Biz onunla senin kalbini iyice yatıştırıp pekiştirmek ve tane tane okuman için böylece (parça parça ve uzun sürede) indirdik.» (2)**

(1) Kıyâmet Sûresi : 16, 17
(2) Furkan Sûresi : 32

Kur'ân'ı Peygamber (A.S.) Efendimiz'in tane tane okuması nasıl tavsiye edilmişse, ümmetine de aynı şey tavsiye edilmiş ve bu hususta Müzzemmil sûresinde, özel hitapla umuma emir ve tavsiye ölçüsünde şu âyet yer almıştır: **«Kur'ân'ı güzel, âhenkli tane tane oku..»** (1)

Kur'ân'ın parça parça uzun bir süre içinde indirilmesinin diğer sebep ve hikmetlerini ise, şöyle özetleyip sıralayabiliriz :

a) Olayları hedef seçip inmesi, âyetlerin nasıl hüküm ve anlam taşıdığının anlaşılmasını kolaylaştırır.

b) Aralıklı olarak parça parça inmesi; daha kolay ezberlenmesini, daha iyi korunmasını ve her parça ile özel şekilde ilgilenme imkânını sağlar.

c) İhtiyaca göre inmesi, ilâhî muradı, hükmün amacını, taşıdığı mana ve hikmeti daha güzel yansıtma imkânını doğurur.

d) Sebeplere göre inmesi, mü'minlerin zevk ve heyecanla bugün ya da yarın neler inecek diye merakla, özenle beklemelerini hazırlar. Herkese, Peygamber'e (A.S.) karşı kusur işlememesi hususunda daha dikkatli olmayı telkîn eder.

e) Nefes nefes, yani cümle sonunda durmak, nefes alınacak yerde nefes almak, kelimeleri üstüste bindirmemek suretiyle okunması, onu diğer kitaplardan ayırır ve özel surette okuma tekniğini hatırlatır. Ruhları cilâlayacak, gönülleri dolduracak, vicdanları serinletecek, kalpleri yatıştıracak bir âhenk ile tilâvetini ilhâm eder.

TEVRAT VE İNCİL'İ BİLEN İLİM ADAMLARI

(قُلْ اٰمِنُوا بِه۪ٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُواۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِه۪ٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًاۙ)

«De ki : Ona ister inanın, ister inanmayın. Ondan önce kendilerine ilim verilenlere karşı Kur'ân okununca çeneleri üzerine secdeye kapanırlar...»

Kur'ân inmeden önce kutsal kitapları okuyup semavî dinler ve kitaplar hakkında bilgi sahibi olan Zeyd b. Amr, Selman el-Fârisî, Ebû Zer el-Gıffarî ve Abdullah b. Selâm gibi zatlar, Kur'ân âyetleri inince onun ilâhî olduğunu anlamakta gecikmediler. İlim adamları olarak her türlü taassuptan, kavmiyetçilikten sıyrılıp yüzleri üzerine secdeye kapandılar. Son peygambere ve son kitaba kavuştukları ve böyle bir saadete lâyık görüldükleri için de göz yaşları akıtarak Allah'a hamd-u senâda bulundular.

---

(1) Müzzemmil Sûresi : 4

Zira gerek Tevrat'ta, gerekse İncil'de son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) ile ilgili birtakım belgeler bulunduğu kesindir. Sözünü ettiğimiz ilim adamları o belgeleri çok iyi biliyorlardı. O bakımdan Hz. Muhammed (A.S.) risâlet göreviyle sahneye çıkınca, Onun yüksek şahsiyetini ve müstesna vasıflarını, kutsal kitaplarda verilen bilgilerle karşılaştırıp gerçeği hemen anladılar.

Allah bu bölümde İslâm'ı ve onun kutsal kitabı Kur'ân'ı anlayabilmenin yolunu gösterirken ilmi esas kabul ediyor ve sonra da konunun bu açıdan ele alınmasını, Tevrat, İncil ve Kur'ân arasında ciddi bir araştırma ve mukayese yapılmasını öneriyor.

Kutsal kitapları okuyup anlayan ilim adamlarının gerçekleri görüp anlayınca şu teslimiyetleri ve mahviyetkâr tutumları çok duygulandırıcı ve düşündürücüdür: **«Rabbımızı tenzîh ederiz. Rabbımızın va'di mutlaka yerine gelmiş bulunuyor! derler.»**

Ne yazık ki, asırlardır kutsal kitapları okuyup amel eden Yahudi ve Hıristiyan din âlimleri, yukarıda isimlerini andığımız o ilk din âlimlerinin gösterdikleri basîret ve duyarlığı, hakka teslimiyet ve gerçeğe gönül vermeyi ortaya koyamamışlar, bunun aksine İslâm ve Kur'ân âleyhine olmadık yalan ve iftiralarda bulunacak kadar küçülmüşlerdir.

İnsan elinin maksatlı veya bilgisizce dokunmasıyla birçok hükümleri ve bölümleri değişen Tevrat ve İncil nushalarında yine de son peygamber Hz. Muhammed (A.S.) ile ilgili birkaç belge ve kayıt mevcuttur. Özellikle Bernaba İncil'inde yirmiye yakın net bilgi verildiğini görüyoruz. Nitekim A'raf sûresi 114, 115. âyetlerin tefsîrinde o bilgilerden önemli bir kısmını nakletmiş bulunuyoruz.

ALLAH'IN İSİMLERİ

(قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَۜ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى) **«De ki : İster «Allah» deyin, ister «Rahmân» deyin. Hangisini derseniz deyin, en güzel isimler O'nundur.»**

Allah'ın güzel isimlerine «Esmâ-i Hüsnâ» denir. Her isim O'nun ayrı bir sıfatının sır ve hikmetini sembolize eder; kudretinin sınırsızlığını ve tecellilerini yansıtır. Dua ve niyaz ederken, ister «Ya Allah!» deyin, ister «Ya Rahmân!» deyin, en güzel isimler O'nundur. Ancak her kişi kendi arzu ve ihtiyacını arzederken ona uygun 99 isimden seçip almasında ayrı bir feyiz ve rahmet vardır. Bununla beraber Allah'ın herhangi bir ismiyle duâ ve niyazda bulunmamızda hiçbir sakınca yoktur.

NAMAZDA KIRAAT

(وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا) **«Namazında sesini pek yükseltme, onu pek kısma, bu ikisi arasında bir yol (bir ses tonu) tut.»**

Bilindiği gibi, aşikâr okunan namazlarda, ister yalnız başına, ister cemaat halinde kılınsın, kıraatte sesi lüzumundan fazla yükseltmemek namazın adâp ve sünnetine daha uygun düşer. Çünkü namaz bütünüyle edep ve saygı makamıdır. İlgili hadîs bölümünde Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) ile Ömer (R.A.)ın kıraatteki farklı şekilde seslerini alçak veya yüksek tutmaları ve Resûlüllah'ın (A.S.), Ebû Bekir'e (R.A.) «Sesini biraz yükselt!», Ömer'e de (R.A.) : «Sesini biraz alçalt!» buyurması, bu konuyu ve ilgili âyeti yeterince açıklamaktadır.

ALLAH, KENDİNİ ÜÇ SIFATLA ANMAKTADIR

1— Allah çocuk edinmemiştir. Çünkü çocuğu olanın baba olması gerekir. Baba olanın bir başkasının oğlu olması, ya da Âdem gibi çamurdan yaratılması veya İsa gibi babasız doğması lüzumu ortaya çıkar. Aynı zamanda onun ölümlü olması, oğlunun da ona vâris bulunması zarûreti doğar.

Bunların hepsi de, öncesi ve sonrası olmayan Allah hakkında câiz değildir. O, bu gibi beşerî sıfatlardan münezzeh ve yücedir.

2— Mülkünde hiçbir ortağı yoktur. Böyle bir durum olsaydı, vahdaniyet ve vahdaniyetin gerektirdiği düzen ve denge olmazdı.

3— Aşağılanmaz ve horlanmaz ki dost ve yardımcıya ihtiyacı olsun. Bu, sonradan yaratılan ve vücudu mümkün olanlara ârız olan sıfattır. Allah'ın ise, vücudu vâciptir, bir illete muhtaç değildir. O bizatihi ilk illettir. Zira vücudu vâcip olanın varlığı kendisindendir. Vücudu mümkün olanın ise, varlığı başkasıyla, yani illet ve malûl çerçevesinde gerçekleşir.

ALLAH'I TENZÎH VE TEKBÎR BEŞ KADEMEDE GERÇEKLEŞİR

1— Onun zatı her türlü noksanlıktan münezzehtir ve büyüklük; kıyas ve nisbetsiz ancak O'na mahsustur.

2— Sıfatlarıyla pak ve münezzehtir ve bütün kemal sıfatları O'na mahsustur. Noksan sıfatlardan beridir ve çok yücedir.

3— Fiillerinde münezzehtir ve çok büyüktür. Mülkünde icra ettiği her şey, hikmetine ve azametine uygun anlamdadır.

4— Hükümlerinde münezzeh ve büyüktür. Her hükmü mutlak hikmete dayalıdır. Yaptığından ve indirdiği hükmünden, kâinattaki tasarrufundan sorulmaz.

5— İsimlerinde münezzeh ve büyüktür. O ancak isimleriyle anılır, isim ve sıfatları anılarak duâ edilir. O'nun her ismi, O'nun büyüklüğünü yansıtır.

Böylece tenzîh ve tesbîh makamından hamd makamına; hamd makamından tekbîr makamına geçiş sağlanmış ve sûrenin bütün sır ve hikmeti bu üç makamda özetlenmiş ve gizlenmiştir.

O bakımdan Sevgili Peygamberimiz (A.S.), Abdülmuttalib ailesinden olan gençlere ve çocuklara bu sûrenin son âyetini öğretip ezberletirdi.

İsrâ sûresine, Allah'ı her türlü noksanlıktan, beşerî sıfatlardan tenzîh ile başlanır; O'na hamd etmek ve büyüklüğünü anmak sözleriyle bitirilir. Çünkü Allah'ın yüceliğini, kudretinin sınırsızlığını, ilminin de her şeyi kapsayıp kuşattığını bilmeyenler, O'nu tenzîh ve tesbîh etmeyi düşünmezler. İmânın tadını ve zevkini kalbinin derinliğine indirip gönlünü Allah sevgi ve saygısıyla dolduran takvâ sahipleri ise, eriştikleri derece gereği, Allah'ın mülkünde ortağı ve yardımcısı olmadığını idrâk ederler ve bu hava içinde sık sık O'na hamd ederler. Büyüklüğünün kıyas ve nisbete girmediğini anlayarak «Allah-u Ekber» diyerek teslimiyet gösterirler.

İsrâ sûresini de Allah'ın tevfîk ve inayetiyle bitirmiş bulunuyoruz. Bizi bu mübarek sûrenin tefsîrinde başarılı kılan Allah'a hamd; Mi'racıyla bize beş vakit namazı ilâhî hediye olarak getiren Resûlüllah (A.S.) Efendimize salât-ü selâmlar olsun.. Âmîn.





KEHF SÛRESİ

Kehf Sûresi, ismini dokuzuncu âyette konu edilen ve mağara anlamına gelen k e h f 'ten alır.

Tamamı Mekke'de inmiştir.

Âyet sayısı : 110

Kelime » : 1577

Harf » : 6360 (1)

İKİ SÛRE ARASINDAKİ BAĞLANTI

İsrâ Sûresine, Çenâb-ı Hakk'a tesbîh ve tahmîd ile başlanmış ve Allah'ın büyüklüğünü, ululuğunu anmamız emredilerek noktalanmıştır.

Kehf Sûresine de, kulu Muhammed'e (A.S.) kitap indirdiği belirtilerek Allah'a hamd ile başlanmış ve Allah'a ibâdet ve amellerimizde hiçbir şeyi ortak koşmamamız emredilerek bitirilmiştir.

Bu sûrenin kapsadığı başlıca konular:

a) İsrâ sûresinde Musa Peygambere geniş yer verilip İsrâil oğulları'nın yükseliş ve alçalış dönemleri konu edinilip birtakım misaller ve önemli safhalar anlatılır. Bu sûrede ise, daha çok Hıristiyanlar konu edinilmektedir.

b) Dinleri ve imânları uğruna zâlim bir idareden kaçıp mağaraya sığınan bir grup dindar hıristiyandan söz edilir. Böylece hem Allah'ın üstün kudreti dile getirilir, hem de o bir grup insanın dinlerini, inançlarını dünyalarına tercîh etmeleri, tarihî bir misal olarak anlatılır.

c) Arkasından Musa Peygamber ile sâlih bir kulun deniz kenarında buluşmalarına yer verilir ve ledünnî ilme sâhip olan o kulun gösterdiği ola-

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/185

ğanüstü üç olaya yer verilir.

d) Zulkarneyn'den, Ye'cuc-Me'cuc'dan ve yapılan sedden bazı önemli safhalar nakledilir.

e) Son olarak dinlerin İslâmiyetle son noktasına ulaştığına işâret edilir ve bu konuda özellikle kitap ehli uyarılır.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِيُنْذِرَ
بَأْسًا شَد۪يدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ
اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِث۪ينَ ف۪يهِ اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذ۪ينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾
مَا لَهُمْ بِه۪ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ
مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا
مَا عَلَى الْاَرْضِ ز۪ينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾
وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَع۪يدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

MEÂLİ:

1-4— Hamd O Allah'a ki, (inkârcı sapıkları) kendi katından şiddetli bir azâp ile korkutmak; iyi-yararlı amellerde bulunan mü'minleri, içinde devamlı kalacakları güzel bir mükâfatla müjdelemek ve «Allah çocuk edindi» diyenleri uyarmak için kulu (Muhammed'e) kitabı indirdi ve onda hiç-

bir eğrilik meydana getirmedi; onu dosdoğru sapasağlam tuttu.

5— (Allah çocuk edindi) iddiasıyla ilgili ne kendilerinin, ne de babalarının bir bilgisi var. Ağızlarından çıkan söz ne büyük! Onlar yalandan başka bir şey söylemezler.

6— Bu söze (Kur'ân'a) inanmıyacak olurlarsa, arkalarından üzüntü duyup hayıflanarak kendini yoksa tüketecek misin?

7— Şüphesiz ki biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona bir süs yaptık, tâ ki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel - iyi amel ettiğini deneyelim.

8— Ve şüphesiz biz yeryüzünün üstündeki şeyleri kuru bir toprak haline getiricileriz.

İNİŞ SEBEBİ

Sûrenin iniş sebebi olarak İbn İshak, Yahudilerin Mekke putperestlerine öğrettikleri şu üç şeyin Hz. Muhammed'den (A.S.) sorulmasını gösterir :

1— Zalim bir hükümdardan, dinleri ve inançları uğruna kaçan bir grup gencin başından geçen olaydan haber verilmesi,

2— Doğu ile batı arasında hüküm sürüp birçok ülkeleri fetheden büyük bir hükümdarın kim olduğu,

3— Ruhun ne olduğunun açıklanması..

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki dünya tatlı ve yeşilliktir ve Allah sizi orada halîfe olarak yerleştirdi de neler yapacağınıza bakmaktadır. O halde dünyadan da, kadından da sakının. Çünkü İsrâil oğulları'nda ilk meydana gelen fitne kadınlar sebebiyle olmuştur.» (1)

«Kim Deccal'e erişirse, ona karşı Kehf Sûresi'nin baş kısmındaki ilk âyetleri okusun.» (2)

«Kim cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) Kehf sûresini okursa, kendisiyle Beytü'l-Atik (Kâbe veya Mescid-i Aksa) arasını ay-

(1) Tirmizî/fiten: 26, zühd: 41- İbn Mâce/fiten: 19- Dâremi/rikak: 37- Ahmed: 3/7, 19, 22, 46, 61, 74- 6/68

(2) Ebû Dâvud/melahim : 14

dınlatacak kadar ona nur verilir.» (1)

KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİNİN BAZI SEBEPLERİ

(الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ) «Hamd o Allah'a ki...... kulu (Muhammed'e) kitabı indirdi..»

İlgili 1-4. âyetlerle, Kur'ân'ın Hz. Muhammed'e (A.S.) indirilmesinin bir kısım sebepleri yansıtılarak üç madde halinde açıklanıyor:

1— İnkârcı sapıkları Allah katından inecek bir azâpla korkutup uyarmak,

2— İyi, yararlı amellerde bulunan mü'minleri, içinde temelli kalacakları güzel bir mükâfatla müjdelemek,

3— «Allah çocuk edindi» diyen (hıristiyan ve diğer şaşkın)ları uyarmak..

Cenâb-ı Hakk'ın câri sünnetlerinden biri de şudur: Bir kavim veya ülkeye peygamber göndermedikçe onlara azâp etmez. Bundan anlıyoruz ki, Allah, tarih boyunca her kavim ve millete yine kendilerinden seçip peygamberler göndermiştir. Her kavim ve milletin peygamber irşadına mutlaka ihtiyaçları vardır. Nitekim ilgili âyetlerle belirtilen üç husus bu ihtiyacın belirlenmiş birer özeti anlamındadır. Çünkü öldükten sonra dirilmeyi, hesap vermeyi, azâp ve mükâfatı akıl yoluyla idrâk çok zor ve hattâ birçok kimseler hakkında imkânsızdır. O bakımdan Kur'ân'da önce bu hususlara nazarlarımızı çevirmemiz plânlanıyor, sonra da gereken uyarıda bulunuluyor.

Hıristiyanların çoğunun «Baba, Oğul, Ruhu'l-kuds» diye üçlü bir tanrı inancı ortaya atıp İsa Peygamber'in hâşâ Allah'ın birlcik oğlu olduğunu iddia etmeleri, çok düşündürücü, aynı zamanda üzücü bir olay olarak vasıflandırılıyor. Allah hakkında çok iyi düşünüp araştırmalarının, gerçeği tesbit ettikten sonra konuşmalarının lüzumu üzerinde duruluyor ve Hıristiyan din adamları uyarılıyor. Zira böylesine çarpık bir inanç, uluhiyet kavramını kökünden sarsmakta ve temelinden yıkmaktadır.

Şöyle ki : Allah -hâşâ- İsa'nın (A.S.) babası ise, kendisinin de bir başkasının oğlu olması ve bu illet -malûl zincirinin sürüp gitmesi gibi ilmî izahı yapılamıyan bir yanlış sonuç doğurması gerekir.

---

(1) Sünen-i Dâremî/fezâil-i Kur'ân : 2/326-3409 nolu hadis

Böylece sûrenin başında geçen dört âyet, bir bakıma Kur'ân'ın özeti mahiyetindedir. Tevhîd İnancı'nı ayakta tutmak, ilâhî yasak sınırlarını aşıp yaratılışlarının amacından sapanları uyarmak ve nihayet ilâhî emirlere uyup sünnetullah doğrultusunda hayatını düzene koyanları ebedî mutlulukla müjdelemek, Kur'ân'ı bütün yönleriyle kendinde toplayıp özetleyen temel esaslardır.

KUR'ÂN'DA HİÇBİR EĞRİLİK YOKTUR

İnsan kafasının ürünü olup, onun elinden çıkan her kitap, insan kadar kusurlu, onun yanlış bilgileriyle orantılı, onun sınırlı fikir ve görüşleriyle sınırlıdır. Diğer bir deyimle, onun bilgi seviyesiyle eş değerdedir. O bakımdan insan eseri olan her şey, zaman aşımıyla aşınır, tabii olayların birbirini izlemesiyle eskir ve bir süre sonra tazeliğini yitirir.

Allah'ın kudret kalemiyle Levh-i Mahfuz'a yazılan ve sonra Dünya Semasına=Beytü'l-İzzet'e, oradan da parça parça Hz. Muhammed'in (A.S.) kalbine indirilen Kur'ân, Allah'ın kelâm sıfatı gibi sürekli ve mükemmeldir. Zaman aşımıyla aşınmaz, okundukça tazeliğini kaybetmez; aksine tazeliği ve cilâsı artar.

İşte bu hikmete dayalı olarak Cenâb-ı Hak **«Onda hiçbir eğrilik meydana getirmedi; onu dosdoğru, sapasağlam tuttu..»** buyurarak kendi kitabının iki ana vasfını açıklıyor.

O bakımdan Kur'ân, hükümleri eskimiyen, değer ölçüsünü her çağda koruyan tek kitaptır. Yeter ki, ilim adamları ondaki hakikatleri, lahutî özellikleri ve ilâhî kudretin tecellilerini araştırıp anlamaya çalışsınlar..

Kur'ân her bakımdan dosdoğru ve sapasağlamdır. Çünkü insan sözü ona karıştırılamamış, beşer eli onu tahrîf edememiştir. İndiği gibi terütaze durmakta, yazıldığı gibi okunup ezberlenmektedir.

İNKÂRCI SAPIKLARDAN YANA ÜZÜLMEMEK

(فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا) **«Bu söze (Kur'ân'a) inanmayacak olurlarsa, arkalarından üzüntü duyup hayıflanarak kendini yoksa tüketecek misin?!»**

Hiç kimse ne Allah kadar merhametlidir, ne de O'nun kadar âdildir. Kaldı ki insanları yaratan, öldüren ve tekrar diriltecek olan biz değilizdir. O halde mürşitlerin, hakkı teblîğ edenlerin görevi, aşırı derecede acımak,

üzülmek, hayıflanmak değil, doğru yolu gösterip uyarıda bulunmak; ilâhî rahmeti bütün genişliğiyle, ruhları ferahlatıcı yanlarıyla kalplere işleyip, O'nun adâleti gereği azâbının şiddetini günün şartlarını da dikkate almak suretiyle zaman zaman münasebet düştükçe hatırlatmaktır.

Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) Efendimizin, mümeyyiz vasıflarından ikisine dikkatlerimiz çekiliyor: Reûf ve Rahîm.. Bu sıfatlar Hz. Muhammed'in (A.S.) insanlıktan yana sevgi ve merhametle dolu bulunduğunu göstermektedir. Her ne kadar Cenâb-ı Hak ona : **«Üzüntü duyup hayıflanarak kendini yoksa tüketecek misin?»** diye tesellide bulunuyorsa da, Onun Reûf ve Rahîm sıfatları zaman zaman içini burkmakta ve merhamet duygusunu harekete geçirmekteydi. O halde, bu husustaki ilâhî teselli ve tavsiye, Peygamber'in (A.S.) fazla üzülmesini, kendini tüketircesine hayıflanmasını önlemeye yönelik bir anlam taşımaktadır.

Sonra da Cenâb-ı Hak, insanları dünya denilen aşağı âleme getirmesinin hikmet ve gayesini bir cümlede özetliyerek, asıl üzerinde durulması gereken noktayı belirliyor : **«Şüphesiz ki biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona bir süs yaptık, tâ ki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel, iyi amel ettiğini deneyelim..»**

Böyle bir ortamda, insanın aralıksız süren ihtiyaçları, dünya nîmetlerinin bol çeşitleri, çekicilikleri ve ölümden korkup birtakım çarelerin araştırılması, insanı çetin bir mücadelenin içine atmakta ve ciddi bir sınavdan geçirmektedir. Bu mücadele ve sınavın hikmetini anlayıp kendini ona göre düzene sokanlar ilâhî iltifata mazhar kılınmakta; idrâk etmeyip hayat dizginini nefis ve iblîsin eline teslim edenler ise, o iltifattan kendilerini mahrum etmektedirler.

DAHA GÜZEL, DAHA İYİ AMEL

(إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا) **«Şüphesiz ki biz yeryüzünde bulunan şeyleri ona bir süs yaptık, tâ ki onlardan (insanlardan) hangisinin daha güzel, iyi amel ettiğini deneyelim..»**

Allah insanı ayrı bir canlı olarak dünya alanına getirince, onu yeme, içme, evlenme, mal ve makam sahibi olma gibi ihtiyaçlarla karşı karşıya bıraktı. Akıl, zekâ, idrâk, düşünce ve hafıza gibi yeteneklerle de donatarak ona yardımcı araçlar verdi. İçinde nefis kuvvetini, dışında İblîs'in vesvesesini meydana getirerek onu hayat mücadelesinin bitmez, tükenmez sahnesinde cüz'i irâdesiyle başbaşa bıraktı. Ancak yardımcı olarak da peygamber ve kitap gönderdi. Şöyle ki : Cenâb-ı Hak, tabir câizse, un, şeker

ve yağ verdi, ama bunları bir araya getirip helva yapmayı ona bıraktı. Sonra da amaç ve hikmeti açıkladı: Dünya âhiretten yana güzel amellerin yetiştirileceği yerdir. Ahiret bu amellerin devşirilip harman edileceği alandır. O bakımdan âhiret ya bütünüyle saadet, ya da azâp olabilir. Öyle ki, her kişi saadet ve azâbı dünyada yetiştirip yüklenir ve ölünce de beraberinde âhirete taşıyıp götürür. O halde en önemli mesele: «Kimin daha güzel ve yararlı amelde bulunması»dır. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kur'ân'ı rahmetinin eseri olarak indiren Allah'ın her zaman hamde lâyık olduğu belirtildi. Kur'ân'ın indirilmesinin üç ana sebebi üzerinde durularak teblîğ ve irşat görevini sürdürenlerin, inkârcı sapıkların küfürde ısrar etmelerine fazla üzülmelerine gerek olmadığı teselli mahiyetinde anlatıldı. Dünyada asıl yapılması lüzumlu olan «en güzel amel» konu edilerek herkesin kendi mesleğini en güzel, en başarılı noktaya getirmesine işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, hak ile bâtıl mücadelesinin her devirde mevcut olduğu ve bundan sonra da olacağı hatırlatılıyor. Gerektiğinde din ve vicdan hürriyetine baskı yapılan ülkeden, bunlara saygı gösterilen ve fırsat tanınan başka bir ülkeye hicret etmekte bir sakınca olmadığı kapalı bir anlatımla işleniyor ve arkasından bu uğurda ülkelerini terkedip dinleri ve inançları uğruna mağaraya sığınan bir grup gencin asil davranışı misal veriliyor.



(1) Geniş bilgi için bak : Mülk Sûresi 2. âyetin tefsiri

اَمْ حَسِبْتَ

اَنَّ اَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾
اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلٰى اٰذَانِهِمْ
فِى الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَىُّ الْحِزْبَيْنِ
اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوا اَمَدًا ﴿١٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ
اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا
عَلٰى قُلُوبِهِمْ اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾
هٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ
بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾
وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُا اِلَى الْكَهْفِ
يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾
وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ

وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ
ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾ وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ
رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ
بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ
مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ
لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا
يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا
اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهِ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَا اَزْكٰى
طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ
بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ
اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾

وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ
لَا رَيْبَ فِيهَا اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا

عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ
لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ
كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ
وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ
مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا
وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

MEÂLİ:

9— Yoksa sen mağara ve yazılı levha sâhiplerini bizim şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?

10— Hani bir grup genç, mağaraya çekilmişler ve «Ey Rabbimiz! bize kendi katından bir rahmet ver; işimizde doğruyu göster de bizi başarılı kıl» demişlerdi.

11— Bu sebeple mağarada nice yıllar onların kulakları üzerine (duymamaları için engel) koyduk.

12— Sonra da iki gruptan hangisinin mağarada ne kadar kaldıklarını daha iyi hesaplamasını belirlemek için onları uyandırıp kaldırdık.

13— Biz sana onların başından geçen olayı gerçek yönüyle anlatıyoruz; onlar Rablerine imân eden bir grup genç idi; biz de onların doğru yolu bulup (Rablarına daha çok) bağlanmalarını artırdık.

14— Ve (hükümdarın karşısında) ayakta durup, «Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbıdır, ondan başka hiçbir tanrıya mümkün değil tapmayız; bunun aksini söylersek ancak yalan söylemiş oluruz,» dedikleri zaman kalplerini (dayanma ve sebat gösterme duygusuyla) pekiştirdik.

15— İşte şu bizim milletimiz, Allah'tan başka ilâhlar edindiler; onların (ilâh) olduğuna karşılık açık delil ve belge getirselerdi ya.. Artık Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kim vardır?

16— Onlardan da, Allah'tan başka taptıklarından da ayrılıp çekildiğiniz zaman mağaraya yerleşin ki Rabbiniz üzerinize kendi rahmetinden yaysın ve işlerinizi de size uygun ve yararlı şekilde hazırlasın.

17— Bir görsen, güneş doğunca mağaralarının sağına meyleder; batınca da onların sol tarafını kesip geçer. Onlar mağaranın genişçe bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın açık belgelerinden biridir. Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, artık onun için irşâd edecek bir dost ve yardımcı bulamazsın.

18— Onları uyanık sanırsın, oysa uyku halindedirler; sağa sola onları çevirip dururuz. Köpekleri de iki kolunu (mağaranın) eşiğine uzatmış vaziyette. Onları bir görseydin dönüp onlardan kaçardın ve için korku dolup ürperirdin.

19— Kendi aralarında birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırıp kaldırdık. Onlardan bir sözcü, «Ne kadar burada eyleştiniz?» dedi. «Ya bir gün, ya da daha az bir süre...» dediler. «Ne kadar kaldığımızı Allah daha iyi bilir. Şimdi siz şu gümüş paranızla birinizi şehre gönderin de daha iyi ve temiz bir yiyeceğe bakıp ondan size bir rızık getirsin; (alış-veriş ederken) ince ve nazik davransın, sakın sizi birine sezdirmesin!» dediler.

20— Çünkü onlar herhalde üzerinize çıkıp gelirlerse, ya sizi taşlayarak öldürürler, ya da kendi dinlerine döndürürler ve o takdirde ebediyen kurtuluş bulamazsınız.

21— Böylece, Allah va'dinin hak olduğunu, kıyâmetin kopuşunda hiçbir şüphe bulunmadığını bilmeleri için (insanları) onların durumu hakkında bilgi sâhipleri kıldık. Öyle ki, halk onların durumuyla ilgili kendi aralarında tartışıp duruyorlardı: «Onların üzerine bir bina yapın» diyorlardı. Halbuki Rableri onları çok iyi bilendir. Görüşleri üstün gelenler ise, «And olsun ki, onların üzerine herhalde bir mescid kurmalıyız!» dediler.

22— «Mağaradakiler üçtür, dördüncüleri köpekleridir» derler. «Beştir, altıncıları köpekleridir» derler. Bu, gaybe taş atmaktır. Kimi de, «yedidir, sekizincileri köpekleridir» derler. De ki : «Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onları pek az kimseden başkası bilmez.» Onlar hakkında (şu) ortaya konulandan fazlasıyla tartışma ve onlar hakkında hiç kimseden bir şey sorma.

OLAYIN TARİHÎ YÖNÜ

Klasik tefsîrlerimiz bu «Yedi Uyuyanlar» hakkında ilmî değeri olmayan hayli bilgiler vermiş, senedi olmayan birçok rivâyetler nakletmişlerdir. Biz onların hiç birine iltifat etmedik.

Bilindiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de hâkim olan ilâhî metot gereği, tarihî olayların, kıssaların öğüt, ibret ve ders alınacak önemli safhalarına yer verilir, yeri ve tarihî üzerinde durulmaz; şahıs isimlerinden pek söz edilmez. Çünkü önemli olan, meydana gelen olay ve kıssayı ibretli bir misal halinde gözler önüne sermek ve böylece ilâhî emirlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

Burada da «Yedi Uyuyanlar» olayı, putperest bir ülkede, zalim bir hükümdarın din ve vicdan hürriyetine imkân vermediği, inanan kişileri işkencelerle yıldırmaya ve vazgeçirmeye çalıştığı; Allah'a ve O'nun kitabı ile peygamberine imân eden bir grup şuurlu mü'minin, o hükümdara maddeten karşı koyma imkânları mevcut olmadığından, dinlerini ve inançlarını baskıdan ve zulümden kurtarmak ve korumak için ülkelerini terkettikleri, o yüzden bir mağaraya sığındıkları konu edilmekte ve önce Mekke'de küfrün amansız saldırısına hedef olup bunalan mü'minler teselli edilmekte, sonra da hicret günlerinin yaklaştığına işâret edilmektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın insanların hayat sahnelerinde binlerce ibretli olayların gelip geçtiğine dikkatleri çekerek, «Ashab-ı Kehf» olayının onlardan biri olduğunu ve o bakımdan pek de şaşılacak bir şey olmadığını hatırlatması, elbetteki çok anlamlıdır.

İşte bize düşen, sözü edilen olayın öğüt ve ibret alınacak safhaları üzerinde durarak birtakım olumlu sonuçlar çıkarmak ve cereyan ettiği yeri ve tarihi ise, daha çok tarihçilere bırakmaktır.

Ancak bu olayla ilgili Hak Dini Kur'ân Dili adlı tefsîrde, değişik tarihî bilgiler verilerek birkaç parağraf halinde anlatılmaya çalışılmıştır. Onları buraya nakletmeyi uygun gördük.

İbn Esîr Tarihi Kâmil'inde şöyle diyor: «Ashab-ı Kehf, Dekyus namında bir melikin zamanında idi. Dekyanus dahi denir. Efsus adındaki Rum şehrinde bulunuyorlardı..»

Fakat Tarihi Kâmil'den anlaşıldığına göre Dekyanus, Dekyus'tan başka ve sonra gelmiş görünüyor. Zira Dekyanus «Diyuklenyanus» olmalıdır ki, Kâmil'de buna «Deklitanus» denilmiş ve Dekyus bundan birkaç melik önce anılmıştır.

Murad Bey'in tarihinde anlatıldığına göre, Hıristiyanlar hakkında icra edilen katliamların en sonuncusu ve en dehşetlisi Diyuklenyanus'un zamanında meydana gelmiştir.

Fransızların «Grand Ansiklopedi»sinde «Sept Lormans» Yedi Uyurlar namile kıssa hakkında şöyle denilmiştir: Roma imparatoru «Dekyus-Decius» Hıristiyanları katliam ettiği sırada asîl bir aileye mensup yedi kardeş: Maksimyanns, Malkûs veya Margûs, Martinynanus, Diyomisyus, Yohanis ve Sürasiyü, kendilerini dinlerini terke zorlamak isteyen «Efes» valisinin tehditlerine kahramanca karşı koyduktan sonra bir .mağaraya iltica ettiler. Onları ve onlarla birlikte kendilerini sadıkane takip etmiş olan köpeklerini öldürmek için bu mağaranın kapısını ördüler, duvar bitmeden bir hıristiyan bu olayın münasebeti üzerinde yazmış olduğu bir bakır levhayı mağaradan içeri atmıştı. (Rakîm bu levha demek oluyor) Fedâiler uyudular, yüz elli sene veya yüz doksan yedi sene sonra dört yüz kırk sekiz tarihinde ikinci Teodos zamanında sadece bir gün uyumuş olduklarını zannederek uyandılar ve içlerinden birini yiyecek satın almak için şehre gönderdiler. Bu adam kapılarda salîp (haç) işaretlerini görerek hayrete düştü. Aynı zamanda alış-veriş ettiği kimselere İmparator Dekyus zamanından kalma sikkeler gösterdiği için onları da hayrete düşürdü. Efes «Efsus» piskoposu, imparator ve imparatoriçe bu harikayı hayretle seyretmek için derhal mağaraya gittiler, fakat yedi şehit, ölülerin dirileceğine böylece delil gösterdikten sonra uykuya daldılar ve bir daha uyanmadılar. Bunların kapanmış oldukları mağara sonraları mü'minlerin bağlılıklarıyla meşhur oldu. Bu mağarayı hâlâ seyyahlara (turistlere) gösteriyorlar. Bunların geriye bıraktıkları şeyler Marsilyaya nakledildi. Nakil esnasında kullanılan büyük taş sandık Marsilya'daki Sent Viktor kilisesindedir. 528 tarihinde Suriye Piskoposu «Jean dö Sarağ»un bir kıssa şekline soktuğu bu dâsıtan sonradan Greguvar dü Loz tarafından Süryanice'den Lâtince'ye terceme ve teksir edildi. Bu eserin ismi (Döglorya Martirom)dur. Bu yedi kişinin isimleri Yunan ve Lâtin, Habeş ve Rus takvimlerinde bazı değiştirmeler ile yer almıştır. Yunan takvimlerinde sekizinci olarak köpeğin ismi de görülür. Lâtin kilisesinde bunların tezkârı (anma törenleri) yedi temmuzda icra edilmiştir. Yunan kilisesine göre, yedi şehidin mağaraya kapandıkları gün, dört ağustos ve uyandıkları gün, yirmi iki teşrin olur.» (1)

(1) Hak Dini Kur'ân Dili : 5/3233, 3234

ASHAB-I KEHF OLAYINDAN MESAJLAR

Cenâb-ı Hak, kâfirler tarafından -sırf hıristiyan oldukları için- zulme ve hakarete uğrayan, ölümle tehdit edilen yedi genç kardeşten söz ederken, onların başından geçen ibret dolu safhalardan önemli kısımları Kur'ân'da zikrederek mü'minlere şu mesajları vermektedir:

1— Kâinatın her parçası, ilâhî varlığı ve birliği yansıtan belgeler ve mu'cizelerle doludur. Sadece dünyanın şaşmayan bir kanuna göre boşlukta iki ayrı hareketini -herhangi bir yavaşlama ve noksanlaşma söz konusu olmaksızın- sürdürmesi, fiziksel bir mu'cize değil midir? «Yedi Uyuyanlar» olayı buna kıyas edilince pek önemsiz kalmaz mı?

İşte Kur'ân bu gerçeği hatırlatıyor. Aklını, vicdanını kullanabilenler için her tarafın mu'cize ve harikalarla dolu olduğunu bildiriyor.

2— Allah'ı inkâr eden zorba bir idareyi değiştirmek mümkün olmadığı takdirde, canı, dini, imânı ve insan olmanın şerefini koruyup kurtarmak için daha emin, din ve vicdan hürriyetine saygılı bir yere gidilir.

3— Cenâb-ı Hakk'ın bizim henüz bilmediğimiz öyle kanunları vardır ki, onları harekete geçirince, insan ölmeden asırlarca uykuda kalabilmekte ve bir hastalık da ârız olmamaktadır, az bir enerjiyle varlığını sürdürebilmektedir. İlmî araştırmalar ilerledikçe insanoğlu bu konuda belki birtakım ip uçları elde edebilir. İnsan ruhunun ne kadar güçlü ve kudretli olduğunu, beden ruha tabi olunca, gıdaya bile ihtiyaç hissedilmiyeceğini belki keşfedebilir.

4— Allah dosdoğru inanıp Hakk'a bağlanan o gençlere, kendi yüce kudretini izhar ederek, öldükten sonra diriltilmenin mümkün olduğunu gösterdi. Üçyüz küsur yıl uyuduktan sonra, bir gün veya daha az bir süre uyumuşcasına uyanmaları, bunun en açık misalidir.

Belirttiğimiz bu dört madde, olayın özeti ve ana temasıdır. Açıklanması ise, kısaca şöyledir:

1. Genç yaşta nefsin aşırılıklarını frenleyip Allah'a dosdoğru inanmak, imânların en güzelidir. Dine ve ahlâka gençlerin sahip çıkması, inkârcı zorba bir idareyi gençlerin bilimsel açıdan zararlı görüp reddetmeleri, geleceğe ümitle bakmayı ilhâm eder.

2. İmân ve fazîlet uğruna üstün cesaret göstermeyen bir topluluk, her zaman ezilmeğe, itilip kakılmaya mahkûmdur.

3. Bâtılın kalpleri ve vicdanları aydınlatmıyacağını delillerle ortaya koymak ve küfrün, azgınlığın, hürriyetlere saygısızlığın hiç bir millete ve

ülkeye rahmet getirmiyeceğini, onları hiçbir zaman başarılı kılmayacağını ortaya koymak, çok daha bilgili, imânlı gençlerin görevi olduğunu unutmamak gerekir.

4. Allah'a, O'nun dinine iftira edip yalan uyduranlardan daha zalim kim vardır veya kim olabilir? Din adına taviz yoktur.. İnkârcı maddecileri memnun etmek için dinin hükümlerini, esaslarını değiştirmek en büyük haksızlıktır. İşte Kur'ân ilgili âyetlerle bunu haber veriyor.

5. Küfürden, sapıkların şerrinden ve onların bağlı bulunduğu bâtıldan kurtulmanın yollarını arayanlara, çare bulamadıkları takdirde onlardan uzaklaşmak suretiyle kulluk görevlerini huzur içinde yerine getirenlere Cenâb-ı Hak geniş rahmetiyle yönelir ve işlerini kolaylaştırır.

6. Mağaranın genişçe bir yerinde uyuyup sabah-akşam güneşinin onlara dokunmadan makaslayıp geçmesi ise, mağaranın yapısı ve yönü hakkında kısa bir bilgi veriyor. Hem vücudun bir kısmının güneşte, bir kısmının gölgede kalmasının sağlık için zararlı olabileceğine belki işâret ediliyor. Zira bu hususta Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in de ümmetine uyarısı olmuştur.

7. İlâhî sünnete, yani insan hayatıyla içiçe olan kanunlara uyanları Allah doğru yola eriştirir; uymayanları ise, sapıklıkları üzere bırakır.

8. Uzun yıllar uyuyanların vücutlarının çürümemesi ve kan dolaşımının aksamaması için sık sık melekler tarafından sağa-sola döndürüldükleri açıklanıyor. Bu, uzun süre uyuyan çocukları ve yatalak olan hastaları belli vakitlerde sağa-sola çevirmemizi ilhâm ediyor.

9. Köpeğin ekmeğini yediği kapıya sadık olduğu, yedi uyuyan gençleri korumak için kollarını eşiğe uzatıp uyuduğu bildiriliyor. Bir tehlike anında köpeğin daha duyarlı olduğu dolaylı şekilde anlatılıyor.

10. Uzun yıllar saçları, sakalları ve tırnakları uzayan o gençlerin korkunç bir görünüm içinde bulundukları haber veriliyor. Bu, belli sürelerle saç ve sakalı düzeltmenin gereğine işârettir.

11. Kabir âleminin de böyle bir uyku devresine yakın bir anlam taşıdığına dikkatler çekiliyor. Ruhlar için bir bakıma zaman kavramının söz konusu olmadığına işâretle, kabir âleminin pek uzun sürmeyeceğine atıf yapılıyor.

12. Birkaç gün rahat yaşayabilmek için putperestlerin inançlarını benimsemek veya onlar gibi bâtıl ilâhlara tapmak, ebedî hayatı kaybetmeye sebep olur. Öyleleri için kurtuluş yolları kapanır ve yardımcı da bulunmaz.

13. Olayın deşifre edilmesi, mağaranın tanıtımının yapılması, insanlara, Allah'ın va'dinin mutlaka gerçekleşeceğini ve kıyâmetin, vakti ve saati gelince mutlaka kopacağını kanıtlamak içindir.

14. Halkın bu gibi olağanüstü sayılan olaylara karşı ilgisinin fazla olduğu, ölen kâmil kişilere daha çok saygı duyulduğu, buna ölçü olarak da Yedi Uyurlar üzerine bir bina veya mescit yapılmasını kararlaştırmaları gösteriliyor.

Oysa mescit, ölüler için değil, diriler için yapılır ve öyle olmalıdır.

15. Uyuyan gençlerin sayısı hakkında tartışmanın gereksiz olduğu, bir bakıma karanlığa taş atma anlamını taşıdığı blidiriliyor. Aynı zamanda hakkında kesin bilgi ve delil bulunmayan bir olay, bir konu hakkında iddialaşmaya, tartışmaya girilmemesi emrediliyor.

16. Yerin üstündeki hareketli canlıların ve bitkilerin bir gün kupkuru toprak haline getirileceği belirtildikten sonra Yedi Uyurlar olayı buna çok açık bir misal olarak veriliyor. «Öldürmeden üçyüz şu kadar yıl uyutan Allah, elbetteki insanları toprak haline getirdikten sonra diriltmeğe kadirdir» inancı telkîn ediliyor.

Ashab-ı Kehf hakkında çeşitli rivâyetleri toplayıp geniş bilgi veren ünlü müfessir İbn Cerîr et-Taberî'nin tesbitlerini, hacmimiz müsait olmadığından buraya nakletmedik. Ancak fazla bilgi edinmek isteyenlere onun Camiu'l-Beyan Fi-Tefsîri'l-Kur'ân adlı tefsîrini tavsiye ederiz. (1)

Hıristiyan kaynaklara göre, Ashab-ı Kehf olayı M.S. 250 yıllarına rastlamaktadır. Ancak Roma İmparatorluğu Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra olay üzerinde daha fazla durulduğu ve M.S. 447'de Roma İmparatoru II. Theodosius döneminde uykudan uyandıkları sanılmaktadır. Bu tesbite göre, Ashab-ı Kehf'in mağarada 197 yıl uyudukları ortaya çıkıyor ki, tesbitin sıhhatlı olduğu söylenemez. Çünkü Kur'ân'da üçyüz küsür yıl uyudukları belirtilmektedir.

Allah daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Mekke'de mü'minleri tedirgin edip din ve vicdan hürriyeti tanımayan müşriklerin eza ve cefasına tahammül etmeğe çalışan mü'minleri teselli etmek ve yakında hicret olayının meydana

(1) Bak : Camiu'l-Beyan Fi'Tefsîri'l-Kur'ân : 15/132-137

geleceğini kapalı bir şekilde haber vermek üzere Ashab-ı-Kehf misal verildi. Önemli safhaları anlatılarak mü'minlere birtakım mesajlar iletildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Ashab-ı Kehf'in mağarada kaldıkları süre üzerinde duruluyor. Kesin belge olmadan bir olay, ya da konu üzerinde tartışılmaması hatırlatılıyor. Bir iş yapılmak istendiğinde, «Allah dilerse» demenin çok yararlı olacağı bildiriliyor. Sonra da dinle ilgili konularda Kur'ân'a bağlı kalmanın gereği belirtiliyor.

——oOo——

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَا۟يْءٍ اِنّ۪ي
فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًاۙ ﴿٢٣﴾ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۘ وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ
وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾
وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا
﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُواۚ لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْۜ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّۘ وَلَا يُشْرِكُ
ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَۚ
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

M E Â L İ :

23-24— Hiçbir şey için «Ben bunu mutlaka yarın yapacağım» deme; ancak Allah dilerse yapacağım, de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve de ki:

Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın doğruya eriştirir.

25— Onlar mağaralarında üçyüz yıl kaldılar ve dokuz da artırdılar.

26— De ki : Onların ne kadar kaldığını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını (gizli kapalı hususlarını) bilmek Allah'a aittir. O ne güzel görür ve ne güzel işitir! Onların O'ndan başka bir dostu ve yardımcısı yoktur. O, hiç kimseyi hükmünde ortak tutmaz.

27— Artık sen Rabbin kitabında sana vahyolunanı oku. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur ve sen O'ndan başka bir dayanak ve sığınak elbette bulamazsın.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden aldıkları bilgi üzerine, Mekkeli putperestler, Hz. Peygamber'e (A.S.) gelerek ruhtan, yedi uyuyanlardan ve bir de Zulkarneyn'den sordular. Peygamber (A.S.) Efendimiz onlara: «Yarın gelin de cevabını vereyim» buyurdu ve «inşaallah» demedi. Bunun üzerine Melek Cebrâil gecikti ve sonra yukarıdaki âyetler indi. (1)

İbn Cerîr'in rivâyetine göre, Melek Cebrâil on beş gün gecikmiştir.. (2)

KUVVET VE KUDRETİ ALLAH'A ÇEVİRMEK

(وَلَا تَقُولَنَّ لِشَائٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ) **«Hiçbir şey için «Ben bunu mutlaka yarın yapacağım» deme; ancak Allah dilerse yapacağım de..»**

Kur'ân, ilgili âyetle mü'minlere konuşma kurallarından birini ve Allah ile olan ilgisinin ölçü ve edebini hatırlatıyor. Varlık âleminin en seçkin parçası olan insan, her an ilâhî kudretin tasarrufu altında bulunuyor. Vücudu O'nun kudretinin eseri, yetenekleri O'nun inâyetinin tecellileri, fiziksel yapısı O'nun sanatının harikasıdır. O halde Cenâb-ı Hakk'ın var kılıp istifademize sevkettiği nîmetlerden nasîbimizi alırken O'nun ismini anarak başlamamız ve yine O'nun ismini anarak bitirmemiz ve bir işe başlayacağımıza karar verirken «inşaallah» dememiz kadar tabii ne olabilir? Her şeyden önce Allah'a karşı olan edep, terbiye ve saygımızın gereğidir. Rabbımız her şeyden fazla sevilmeğe, saygı gösterilmeğe ve güven beslenmeğe lâyık değil midir? Aslında O'nun ne bizim ibâdetimize, ne duâmıza, ne de

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/195
(2) Câmiu'l-Beyân Fi-Tefsiri'l-Kur'ân : 15/127, 128

Besmele ile başlayıp Hamd ile bitirmemize ve yapmak istediğimiz şeyler konusunda «inşaallah» dememize ihtiyacı yoktur. Bütün bunlar kulluğumuzu idrâk etmemizin sözlü belgeleri, imânımızı şüpheden uzak bulundurmamızın içten dışa vuran tezahürleridir.

Unutmamak gerekir ki, bir işe başlayabilmemiz, bir işi başarabilmemiz için mutlak surette ilâhî yardım ve rahmete muhtaç bulunuyoruz. O bir an bize taalluk eden kudretinin tecellilerini kesintiye uğrattığı takdirde, bizler güçsüz, enerjisiz ve hareketsiz birer et-kemik yığını olarak kalırız. Yaptığımız her şeyde O'nun kudret ve inâyetinin payı yüzde yüzdür. Bu bakımdan bir şeyi yapmaya karar verdiğimizde «inşaallah», yani «Allah dilerse» dememiz, bütün kuvvet ve kudretleri O'na ait kılmamızın açık ifadesi, teslimiyetimizin sözlü belgesi, kalbimizin imân ile yatışmış olmasının bir tezahürüdür.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in, kendisinden üç şey hakkında soru soranlara «yarın gelin de cevabını vereyim» demesi ve «inşaallah» sözüyle bağlamaması, ilâhî plân ve proğramın gerçekleştirdiği bir misaldir. Aynı zamanda bu olay, kişinin, ne kadar bilgili ve yetenekli olursa olsun, ne kadar ileriyi görürse görsün, mutlaka Allah'ın vereceği kuvvet ve rahmete muhtaç bulunduğunu anlatan bir belgedir.

YEDİ UYURLARIN MAĞARADA KALDIKLARI SÜRE

(وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا) «Onlar mağaralarında üçyüz yıl kaldılar ve dokuz da artırdılar..»

Yedi Uyurlar'ın sığındıkları mağarada ne kadar süre uyuya kaldıkları hakkında hayli farklı tesbit ve yorumlar yapılmıştır. Az yukarıda da naklettiğimiz üzere, Roma imparatoru II. Theodosius zamanında daldıkları uykudan uyandıklarını tesbit edenlere göre, M.S. 250 yılında olay meydana gelmiş ve sözü edilen imparatorun tahtta bulunduğu 447 yılında uyandıkları anlaşılmıştır. Bu tesbite göre, sözü edilen genç grup 197 yıl uyumuşlardır. Bu sayıdan daha az ve daha çok uyuduklarını iddia edenler de olmuştur.

Kur'ân bu konuda kesin bir rakam vermekte midir? İlgili 25. âyeti iki şekilde yorumlamamız mümkündür. Birincisi, cümlenin 22. âyetle irtibatlı olmadığı; ikincisi ise, irtibatlı olduğu şeklindedir.

Birinci yoruma göre : Kur'ân her türlü tahmin ve farklı tesbitleri bir tarafa itip güneş ve ay yıllarına göre iki süre belirlemektedir. Güneş yılı-

na göre, 300 yıl, Ay yılına göre, yaklaşık 309 yıl uyuduklarını açıklamaktadır.

İkinci yoruma göre : Mağaraya sığınan gençlerin kaç kişi olduklarında nasıl farklı görüş ve tesbitler ortaya çıkmışsa, mağarada kaç yıl uyudukları hakkında da öylece farklı görüş ve tesbit ortaya çıkmıştır. Kimine göre, 300 yıl, kimine göre ise, 309 yıl..

Klasik tefsîrlerimizde birinci yoruma ağırlık verilmiş ve Güneş takvimi ile Ay takvimi arasında 11 gün farkın söz konusu olduğunu belirterek 300 güneş yılının yuvarlak hesapla 309 ay yılına tekabül ettiğini ve Kur'ân'ın bilhassa bu farka dikkatleri çektiğini söylemişlerdir.

Ne var ki, 26. âyet ikinci yorumun daha isabetli olduğu kanaatini doğuruyor. **«De ki : Onların ne kadar kaldığını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını (gizli, kapalı hususlarını) bilmek Allah'a aittir...»**

Ünlü İngiliz tarihçisi Edward GİBBON (1737-1794), Roma İmparatorluğuyla ilgili beş ciltlik tarihinde -ki bu, M.S. 180-1500 yıllarını kapsar- Ashab-ı Kehf olayına da temas etmiş ve Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlığa karşı olduğu, dindarları takibata uğrattığı dönemini ve sonra da adı geçen imparatorluğun Hıristiyanlığı kendilerine din olarak seçip benimsedikleri dönemi ele alıp incelemiş ve böylece Ashab-ı Kehf'in, yani Yedi Uyurlar'ın mağarada 196 yıl uyuduklarını iddia etmiştir.

Onun bu tesbit veya iddiası doğru ise, ikincilerin yorumuna göre, Kur'ân'ın beyânına ters düşmemektedir. Birincilerin yorumuna göre ise, Kur'ân'ın beyânına ters düşmekte ve arada büyük bir fark bulunmaktadır. O takdirde Kur'ân'ın verdiği rakam mutlaka doğru, onun tesbiti ise elbette yanlıştır. Nitekim Meydan Larousse'da ilgili maddenin açıklamasında şu cümle yer almaktadır: «Gibbon'un adı geçen eseri, tarihî bir inceleme olarak değerini kaybetmekle beraber edebî açıdan önemlidir.»

Böylece, gençleri öldürmeden asırlarca mağarada uyutan Allah'ın mutlaka ölüleri diriltmeğe kudretinin yettiği ve kıyâmetin de vakti ve saati gelince kopacağında hiç şüphe bulunmadığı bir defa daha kesinlik kazanmış oluyor. Sonra da bu olayla, bizim henüz çözemediğimiz birçok esrar ve hikmetin, ilâhî sünnet ve kanunun bulunduğu hatırlatılmaktadır. O bakımdan aklımızın ermediği, bilgimizin yetmediği bir konu veya olayı hemen ret veya inkâr etmemizin çok sakıncalı sonuçlar doğuracağına işâret edilmekte, her konu ve mesele hakkında ciddi araştırma yapmamızın daha doğru olacağı dolaylı şekilde ilhâm edilmektedir.

BUNDAN DAHA YAKIN OLAN DOĞRU

Mağarada uyuyan gençler, Hıristiyan olup Hak uğruna zâlim putperest bir imparatordan kaçıp imanlarını kurtarmak pahasına dünya nîmetlerine veda eden çok mutlu kişilerdir. Uzun süre uyumaları, hem ilâhî kudretin yüceliğini yansıtmakta, hem de haktan yana olanların Allah, melekler ve insanlar tarafından hayır ve rahmetle anılacakları ve bunun kıyâmete kadar devam edeceği belirtilmekte ve asıl kalıcı olan hayırlı amelin, Allah rızası doğrultusunda gerçekleşmiş bulunandan başkası olmadığı bilgisi verilmektedir.

Ama bu olaydan çok daha yakın, çok daha tatmin edici olan bir gerçek vardır, o da Kur'ân mu'cizesidir. Her âyet ayrı bir belge, her hükmü benzersiz bir rahmet, her kıssası yönlendirici bir öğüt ve ibrettir. Ümmî, yani okur-yazar olmayan bir Peygamber'in (A.S.) böylesine her yönüyle mükemmel ve kusursuz bir kitabı teblîğ edip öğretmesi ise, en büyük mu'cizedir.

ALLAH SÖZÜNÜ DEĞİŞTİRECEK YOKTUR

(وَاتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَۜ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا) **«Artık sen Rabbının kitabında sana vahyolunanı oku. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur ve sen O'ndan başka bir dayanak ve sığınak da elbette bulamazsın.»**

Son kitap bütünüyle Allah sözüdür. Kelime konum ve dizimindeki olağanüstü uyum ve âhenk, manasındaki yüksek hikmet her bakımdan onun ilâhî olduğuna şehadet etmektedir. Yirmi üç yıla yakın bir süre içinde kısım kısım, parça parça inmesinin sebeplerinden biri de şudur: İndiği gibi korunsun, vahyedildiği gibi yazılıp ezberlensin ve ona hiçbir zaman insan sözü karışmasın, karıştırılmasın..

Abbasî halîfelerinden Me'mun devrinde İslâm'a giren bir yahudî din âliminin itirafı, bunun binlerce kanıtlarından sadece biridir. Bir önceki sûrenin tefsîrinde de naklettiğimiz gibi, iyi bir hattat olan yahudi, önce Tevrat'ı yazıp yer yer ilâveler ve noksanlar meydana getirmiş ve sonra da o vaziyette yazdığı nushayı hahamlara takdim etmiş. Ne var ki, hiç biri bunun farkına varamamış ve en küçük bir itirazda bulunmamıştır. İncil'i de aynı şekilde yazıp papazlara sunmuş, yine herhangi bir itiraz olmamış, üstelik bu hizmetinden dolayı taltif edilmişti. Sıra Kur'ân'ı yazmaya gelmiş, onu da bazı ilâve ve noksanlaştırmalarla yazıp sahaflara götürmüş, kapağı-

nı açan sahhaf, yapılan tahriflerin hemen farkına varmış ve yahudinin üzerine yürümüştür. Özetini sunduğumuz bu olay üzerine yahudi din âlimi son derece duygulanmış ve «İşte Allah sözü budur ki onu değiştirmek mümkün değildir» diyerek içindeki bütün şüpheler kalkmış ve gönül yatışkanlığı içinde İslâm'a girmiştir.

Âyetin bir diğer yorumu ise şöyledir: Din âlimleri, Kur'ân'ı bir bütün halinde korumakla yükümlüdürler. Onun hükümlerini aynen tebliğ etmeleri, soranlara eksiksiz cevap vermeleri; şunu, bunu dine ısındırmak için en küçük bir değişiklik yapmamaları gerekmektedir. Çünkü Allah sözü değiştirilmez, O'nun hükümlerine dokunulmaz ve emirleri kişilerin arzularına veya mantıklarına göre yorumlanmaz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Yedi Uyurlar'ın mağarada kaldıkları süre üzerinde duruldu ve bir konu veya olay hakkında kesin bilgi edinmeden iddialı olmanın sakıncaları bulunduğuna işâret edildi. Gelecekte yapılması istenen bir işi kararlaştırırken «inşaallah» demenin gereğine dikkatler çekildi. Sonra da dinî konularda Kur'ân'a bağlı kalmanın lüzumu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kendilerini sabah ve akşam ibâdete verip Rablarına duâ eden mü'minlerle beraber olmanın faydalarına atıf yapılarak aklını, düşüncesini nefsinin emrine verip hevesinin peşine takılan sapıklara iltifat edilmemesi tenbîh ediliyor. Sonra da imân temeli üzerinde salih amellerde bulunanlar müjdeleniyor; onların aksine bir yol tutan sapıklar için hazırlanan Cehennem azâbı hatırlatılıyor.



وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ
فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ
اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا
يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ
مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اِنَّا لَا نُضِيعُ
اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ اُولٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ
الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا
خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَاِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْاَرَائِكِ
نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

M E Â L İ :

28— Sabah akşam Allah'ın rızasını dileyerek Rabbına duâ edip yönelenlerle beraber (bulunman için) kendine sabretme gücünü ver. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan (hakka gönül veren kimsesiz fakir mü'minlerden) ayırma ve bir de kalbini bizi anmaktan gaflete düşürdüğümüz, hevesinin peşine takılmış kimseye uyma. Zaten o işinde sınırı aşmıştır.

29— De ki : Hak, Rabbinizdendir; artık isteyen imân etsin, isteyen inkâra sapsın. Şüphesiz ki biz, zâlimler için ihâta duvarları (şeklinde) her taraftan kendilerini kuşatacak bir ateş hazırlamışızdır. Eğer (susuzluktan) sızlanıp yardım isterlerse onlara, (içerken) yüzleri kavuran erimiş katran gibi koyuca bir su verilir. Ne kötü içecektir o! Ve Cehennem de ne fena oturulacak yerdir!

30— Şüphesiz ki, imân edip güzel yararlı amellerde bulunanlar var ya, doğrusu biz güzel-yararlı amellerde bulunanların ecrini (mükâfatını) boşa çıkarmayız.

31— İşte onlar için altlarından ırmaklar akan ADN Cennetleri var; orada altın bileziklerle süslenirler; ince ve kalın nefis ipekli yeşil kumaştan elbise giyerek tahtlar üzerine kurulurlar. Ne güzel sevâp ve ne güzel oturulacak yerlerdir!

İNİŞ SEBEBİ

el-Fezarî kabilesi reisi Uyeyne b. Hısn henüz İslâm'a girmemişti. Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e geldi. O sırada Resûlüllah'ın (A.S.) yanında fakir mü'minlerden birkaç kişi bulunuyordu. Aralarında Selmân el-Fârisî de bulunuyor ve üzerinde terlemeden mütevellit iyice kararmış yünden bir üstlük taşıyordu. Uyeyne bu manzaradan pek hoşlanmadı ve Peygamberimize (A.S.) şöyle dedi : «Bunların kokusu sizi rahatsız etmiyor mu? Oysa biz Mudar oğullarının ileri gelenleriyiz. İslâm'a girersek bizimle birlikte birçok kimseler de müslüman olurlar. Ne var ki bizi İslâm'a girmekten alıkoyan şu senin çevrendeki fakirlerdir. Bunları uzaklaştır veya bizim için ayrı bir meclis ayır, sana uyalım!»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre : İlgili âyetler Ashab-ı Suffa hakkında inmiştir. (2)

Nitekim bu âyetler inince Resûlüllah (A.S.) Efendimizin: **«Ümmetimle beraber olup sabretmem için bana emreden Allah'a hamd olsun..»** demiştir. (3)

Sa'd b. Ebî Vakkas (R.A.) anlatıyor :

Biz altı kişi Peygamber (A.S.) Efendimiz ile beraber oturuyorduk. Der-

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/196 - Esbab-ı Nüzûl
(2) » » » »
(3) » »

ken müşriklerin ileri gelenleri, Peygamber (A.S.) Efendimize, «etrafında yer alan şu adamları kendinden uzaklaştır da bize karşı bir saygısızlıkta bulunmasınlar..» diye teklîfte bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Fakirlerin meclisinde oturmam, dört köleyi hürriyetlerine kavuşturmamdan bana daha sevimlidir.» (2)

«Sabah namazından güneş doğuncaya kadar Allah'ı anan bir toplulukla oturmam, benim için üzerine güneşin doğduğu her şeyden sevgilidir. Aynı zamanda ikindi namazından güneş batıncaya kadar Allah'ı anmam, benim için İsmâil oğullarından her birinin diyeti on iki bin (dirhem veya dînar) olan sekiz kişiyi hürriyetine kavuşturmamdan daha sevimlidir.» (3)

«Herhangi bir topluluk Allah'ı anmak için biraraya gelip toplandığı zaman, bununla sırf Allah rızasını arzu ederlerse, mutlaka bir çağrıcı şöyle seslenir: Bağışlanmış, yarlığanmış olarak kalkın. Gerçekten kötülükleriniz iyiliklere çevrilmiştir.» (4)

ALLAH'I ANANLARLA BERABER OLMAK

(وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ) «Sabah-akşam Allah'ın rızasını dileyerek Rablarına duâ edip yönelenlerle beraber (bulunman için) kendine sabretme gücünü ver.»

Toplumun manevî desteği, huzur kaynağı, güven dayanağı, kendilerini Allah'a verip sabah-akşam O'nu anan ve sadece ilâhî hoşnutluğu kazanmak isteyen mü'minlerdir. Bunlar madde ihtirasından kendilerini arındıran, vicdanlarını rahmet havasıyla geliştiren bahtiyarlardır. Dünya nîmetlerini elde etmek için de çalışırlar, dünyaya kul, mala bekçi olmak için değil, iman selâmetiyle, müslüman olma şerefiyle yaşamak için alınteri akıtırlar. Zaman zaman böyle bahtiyarlarla beraber bulunmak, şüphesiz ki insanın birtakım aşırılıklarını frenler, Allah'ı daha çok hatırlamamızı sağlar. İmânın daha da kökleşmesine yardımcı olur. İnsanı ferdiyetçilikten kurtarıp cemaatin kopmaz bir parçası düzeyine getirir.

(1) Sahîh-i Müslim
(2) Müsned-i Ahmed
(3) Ebû Dâvud/ilim: 13
(4) Müsned-i Ahmed: Enes b. Mâlik (R.A.)den

O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e bu hususta verilen emir, daha çok ümmetine yöneliktir. Zaten Allah'a dosdoğru imân eden şuurlu liderlerin en büyük başarıları, halktan biri gibi olmak, Allah'a sıdk-u selâmetle yönelen mü'minlere kendi meclislerinde yer verip onlarla kaynaşmayı kendi nefislerine yedirmektir.

HEVESLERİNİN PEŞİNE TAKILANLAR

(وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا) **«Ve bir de kalbini bizi anmaktan gaflete düşürdüğümüz, hevesinin peşine takılmış kimseye uyma. Zaten o, işinde sınırı aşmıştır.»**

Kur'ân-ı Kerîm, birinci grupla beraber olmayı, o hususta dayanma gücünü ortaya koymayı emir ve tavsiye ettikten sonra, arkadaşlık ve dostluğa lâyık olmayanların durumuna değinerek uyarıda bulunuyor. Zira bu ikinci grubun daha çok üç ölçüsüz vasfı söz konusudur. Şöyle ki :

a) Kalpleri gaflete boğulduğundan Allah'ı anmazlar. Çünkü onların tek amacı, dünyalıktır. O bakımdan düşünceleri mal ve makam, zikirleri para, hayalleri şehvettir.

b) Nefis iklimine tamamen bağlı bulundukları için, sadece bu iklimden yana hevesler ve arzular peşinde koşarlar.

Bu durumda ne ezan sesi duyacak kulakları, ne minareyi görecek gözleri, ne de namazdan zevk alacak gönülleri vardır.

c) Birçok işlerinde ilâhî sınırları aşarlar, yasakla, yasak olmayan arasındaki çizgiye pek dikkat etmezler. Zira amaçları maddedir. Ona ulaşabilmek için arada engel sayılan değerleri çiğneyip geçmekte bir sakınca görmezler.

İşte Kur'ân-ı Kerîm, mü'minlere bu üç sıfatı kendinde taşıyan kişilere uymayınız, ama onları kendinize uydurmaya çalışmayı da ihmal etmeyiniz, buyurarak uyarıda bulunuyor.

Peygamber (A.S.) Efendimiz ve arkadaşları, Kur'ân'ın bu yüksek terbiyesinde kalplerini şekillendirmiş mutlu ve bahtiyar kimselerdi. Onlar hiçbir zaman sapıklara, maddecilere, şehvetperestlere ve nefislerini imân ve iyi ahlâkla izole etmiyenlere uymadılar. Onları kendilerine uydurmayı dinî borç bilip mesailerini bu uğurda harcadılar. Onun için de Cenâb-ı Hak onlardan razı oldu, onlar da Cenâb-ı Hak'tan razı oldular. Böylece hem dünyada, hem âhirette rıza mertebesine yükseldiler.

HAKKIN HAK OLDUĞUNU ALLAH BELİRLER

(وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ) **«De ki : Hak, Rabbinizdendir..»**

İnsan yalnız kendi aklı ve zekâsıyla, yığınlarla taş toprak arasından «hak» denilen mânevî cevheri bulup çıkaramaz. Çıkarsa bile yabancı bir metalı da hak sanabilir. Onun için Kur'ân ölçüleri dışında kişilerin kendi yeteneklerine dayanarak «hak» dedikleri şeyler hem farklılık arzetmekteler, hem de birbirlerine ters düşmekteler. Öyle ki, birinin hak kabul ettiğini, diğeri bâtıl, boş ve anlamsız saymakta; diğerinin bâtıl saydığını öbürü hak kabul etmektedir. Çünkü her ikisinin de değerlendirmesi ilâhî kıstasa göre değildir. Yetenekler, anlayış ve inançlar ne kadar farklıysa, «hak» diye iddia ettikleri şeyler de o derece farklıdır. Oysa «hak» birdir, birkaç değildir. Hakkın karşısında ise ancak bâtıl vardır. Hak ile bâtıl arasında üçüncü bir kavram yoktur, yani bir şey ya haktır, ya da bâtıldır; üçüncü bir ihtimal söz konusu değildir.

Bunun için Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri de «Hak»tır; aynı zamanda Allah hem hakkın koyucusu, hem de koruyucusudur. Bütün peygamberler ve kutsal kitaplar hakkı tanıtmaktan, onu ayakta tutmaktan yana gönderilmişlerdir. Temelinde hak bulunmayan her müessese bâtıldır ve zararlıdır. Mayasında hak olmayan her iş ve amel Allah yanında değersizdir.

İSTEYEN İMÂN ETSİN, İSTEYEN İNKÂRA SAPSIN

(فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ) **«Artık isteyen imân etsin, isteyen inkâra sapsın..»**

Allah ancak hakkı söyler, hakkı indirir, hakkı korur ve hakkı işler. O'nun kimselerin imânına ve ibâdetine ihtiyacı yoktur. O bakımdan kendini hak sınırına getirip o doğrultuda ve ölçüde işlerini düzenleyen kişiler mutlu olurlar ve her iki âlemde lâyık oldukları yerlerini alıp Hakk'ın rızasına erişirler. O sınıra gelmeyip bâtılı savunanlar ise, çok gerilerde kalıp ebediyen mutsuz olurlar. Çünkü haktan sonra ancak bâtıl vardır. Hakk'ı kaybeden bâtılın kucağına düşer. Kur'ân'da bu husus şöyle belirtilmektedir: **«Haktan sonra ancak sapıklık var. O halde nasıl (oluyor da haktan) döndürülüyorsunuz?!» (1)**

(1) Yunus Sûresi : 32

O halde hakkı hak bilip onu dosdoğru temsîl eden kimse, bâtılın beynini parçalamış olur. Çünkü hak gelince bâtıl mutlaka yok olur.

Kur'ân, hakkı inkâr edip zulme sapanları elim bir azap ile müjdelemektedir ve onun için çizdiği azap tablosu son derece dikkat çekici ve düşündürücüdür. Öyle ki, cezânın amelin cinsinden olacağına bir işâret ve adâletin kusursuz tecelli edeceğini hatırlatma söz konusudur.

Hakk'a inanıp kabul edenler, hakkı ayakta tutmaya dikkat ve özen gösterenler ve bu istikamette güzel, yararlı amellerde bulunanlar için hazırlanan mükâfat ise, göz ve gönül dolduracak özelliktedir.

Şüphesiz ki Allah ancak hakkı söyler ve doğru yola çağırır..

«Hak ve adâlet duygusu, kişilerden başlamalıdır» sözü, «Hakkı bilmeyene hak olmaz yakın» sözüyle birleşince asıl değer ölçüsünü bulmuş olur. «En büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmaktır» diyen şairimiz ise, insanın gerçek anlamda insan olabilmesinin ölçülerinden birini ortaya koymuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, toplum yapısında kendini Allah'a veren gerçek mü'minlerden yana olmanın lüzumu üzerinde duruldu. Hayat dizginini nefis ve İblîs'in eline verip şehvetten kaynaklanan heveslerin peşine takılanlara uymanın büyük sakıncalar doğuracağı belirtildi. Sonra da her iki grup için âhirette hazırlanan karşılık hatırlatılarak, ölmeden önce Hakk'ın sesine kulak vermelerine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle iki bağ ve bahçe sahibi olan zengin bir adamla, kendini hak düzeyine getirip dünya hayatının bir hazırlık dönemi olduğunu idrâk eden adam misal veriliyor ve mal, mülk ile aldanıp Allah'ı ve âhireti unutanların eninde, sonunda hüsrana uğrayacakları haber veriliyor.

——oOo——

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ
جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمَا زَرْعاً ٣٢ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْـٔاً
وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَراً ٣٣ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِه۪
وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالاً وَاَعَزُّ نَفَراً ٣٤
وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ قَالَ مَا اَظُنُّ اَنْ تَب۪يدَ هٰذِه۪
اَبَداً ٣٥ وَمَا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبّ۪ي لَاَجِدَنَّ
خَيْراً مِنْهَا مُنْقَلَباً ٣٦ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَكَفَرْتَ
بِالَّذ۪ي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلاً ٣٧
لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبّ۪ي وَلَا اُشْرِكُ بِرَبّ۪ي اَحَداً ٣٨ وَلَوْلَا اِذْ دَخَلْتَ
جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ
مَالاً وَوَلَداً ٣٩ فَعَسٰى رَبّ۪ي اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْراً مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ
عَلَيْهَا حُسْبَاناً مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَع۪يداً زَلَقاً ٤٠ اَوْ يُصْبِحَ
مَاؤُهَا غَوْراً فَلَنْ تَسْتَط۪يعَ لَهُ طَلَباً ٤١ وَاُح۪يطَ بِثَمَرِه۪ فَاَصْبَحَ

يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ
يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ
دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ
هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

M E Â L İ :

32— Onlara iki adamı misâl olarak ver : Birine iki üzümbağı vermiş ve ikisinin de etrafını hurmalarla çevirmişiz ve aralarında ekin meydana getirmişiz.

33— O iki bağ da yemişlerini verdi, hiçbir şey eksik bırakmadı ve ikisinin arasından bir de ırmak akıtmıştık.

34— O adamın ayrıca geliri de var. O sebeple arkadaşıyla yüzyüze konuşurken ona dedi ki : Doğrusu ben hem malca senden zenginim, hem de aile fertleri bakımından senden daha aziz ve şerefliyim.

35-36— Kendine yazık ederek bahçesine girdi ve «bu bahçenin hiçbir zaman bozulup yok olacağını sanmıyorum; Kıyâmet'in kopacağını da zannetmiyorum. Ama eğer Rabbime döndürülürsem, bunun yerine daha hayırlısını bulurum» diyordu.

37— Arkadaşı onunla konuşurken cevap verip dedi ki : «Seni önce topraktan, sonra bir damla sudan yaratıp sonra da seni düzenleyip bir adam şekline sokan (Rabbini) mi inkâr ettin?»

38— «Ama ben (derim ki) O Allah, benim Rabbimdir, hiçbir şeyi Rabbıma ortak koşmam.

39— Bahçene girdiğin zaman beni malca ve evlâdca kendinden az görsen bile, maşaallah, kuvvet ancak Allah iledir, demeli değil miydin?

40-41— Olabilir ki Rabbim bana senin bahçenden daha hayırlısını verir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de kaygan-verimsiz bir yere dönebilir veya suyu çekiliverir de artık bir daha onu arayıp bulamazsın.»

42— Beklenen oldu, meyvasını (felâket) her taraftan çevirdi. Sabahlayıp durumu görünce, ona harcadığına karşı ellerini oğuşturarak (hayıf-

lanıyordu). Bahçesi ise, çardakları çökmüş bir görünümdeydi. «Ah keşke Rabbıma hiçbir şeyi ortak koşmasaydım!» diyordu.

43— Ona Allah'tan başka yardım edecek bir çevre ve topluluğu da yoktu; kendi kendine yardım edecek durumda da değildi.

44— İşte burada sâhiplik, kuvvet ve yardım Hak olan Allah'a aittir. O sevabca da, cezâca da (en âdil) en hayırlıdır.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'nin Beni Mahzûn kabilesinden biri mü'min, diğeri kâfir iki kardeş hakkında indiği rivâyet edilir.

Bir başka rivâyete göre, âyetler, el-Fezarî kabilesinden Uyeyne b. Hısn ile Ashab-ı Kirâm'dan Selmân el-Fârisî ve arkadaşları hakkında inmiştir. (1)

İmam Kurtubî'ye göre, ilgili âyetler, Peygamber (A.S.) Efendimiz ile Mekke halkı hakkında inmiştir. (2)

İLGİLİ HADİSLER

«Allah bir kuluna aile, mal ve evlât ile nîmet verir, o kul da «maşaallah! kuvvet ve kudret ancak Allah iledir» derse, ölüm dışında ona bir afet dokunmaz.» (3)

«Seni Cennet hazinelerinden bir hazineye irşat edeyim mi? Kuvvet ve kudret ancak Allah iledir (sözü, bu hazinenin kendisidir).» (4)

«Lâ havle velâ kuvvete illâ billah, cennet hazinelerinden bir hazinedir.» (5)

---

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/197 - Tefsîr-i Kurtubî : 10/399

(2) Tefsîr-i Kurtubî : 10/399

(3) İbn Mâce/edeb : 55- Ahmed: 2/403

(4) Buharî/mağazî : 38, daavat: 51, 68, kader: 7- Müslim/zikir: 44, 45, 46- Ebû Dâvud/vitir: 26- Tirmizî/daavat: 57- İbn Mâce/edeb: 59- Ahmed: 2/298, 309- 4/400, 402, 403- 5/145, 150, 152

(5) Ahmed: 5/156

MÜSTESNÂ BİR MİSAL

Kur'ân-ı Kerîm bu âyetlerle hicretin pek yakın olduğuna, mal ve evlâdın çokluğuyla böbürlenip Peygamber'i (A.S.) ve arkadaşlarını küçük gören Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinin sonlarının yaklaştığına, saadet güneşinin Arap Yarımadası'nı aydınlatıp her yanı cennete çevireceğine; Mekkeli'lerin azizlendikleri, şeref duydukları nîmetlerin yakında ellerinden çekilip alınacağına işâret etmekte; bütün kuvvet ve kudreti, başarı ve zaferi Allah'a ait görenlerin sonunda başarılı olacaklarını haber vermektedir.

Tasvîr mükemmel, tablo muhteşem, uyarı çok tesirli, haber oldukça hazırlanmayı ilhâm edicidir. Nitekim çok geçmeden Kur'ân'ın işaret ettiği olaylar gerçekleşti ve küfür alaşağı edilerek putperestliğin kökü kazındı.

MAŞAALLAH DEMENİN HİKMETİ

Hakk'a dosdoğru imân edenlerin gönülden teslimiyetlerini belgeleyen sözlerden biri de «maşaallah»tır. Bunu «Allah'ın dilediği olur» şeklinde terceme edebiliriz. Bu, kuvvet ve kudreti, meşiet ve tasarrufu bütünüyle Allah'a ait kılmayı öğütler. Temelinde imân ve irfan vardır. Onun için bu güzel söz, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in iradesinin özünü, davranışının yönünü, niyetinin amacını belirlemiştir. Aynı zamanda asırlardır gerçek mü'minlerin zikri, çocukların koruyucu meleği, evlerin ve sarayların kapı numarası olmuştur.

Ne yazık ki, İslâm kültürü, eğitim ve öğretim dışı bırakılınca, Cenâb-ı Hakk'a olan bu güzel teslimiyet ve mahviyet, sadece bazı yörelerde birer ağız alışkanlığı halinde kalmış ve bazan da alay konusu edilerek, «Rençberin karnını yarsanız içinden kırk tane inşaallah ve maşaallah çıkar» denilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm bu çok anlamlı sözü kalplere enjekte ederken onu hikmetiyle, manasıyla, amaç ve gayesiyle belirlemekte ve kulun Allah'a teslimiyetinin güzel ve açık belgelerinden biri olduğuna işâret etmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Mekkeli müşriklerin mal ve evlât ile böbürlenip Allah'a dosdoğru imân eden fakir mü'minleri küçük gören ve onlarla alay eden tavırlarına uygun bir misal verildi ve haktan yana olanların yakında

ilâhî inâyete mazhar olup küfrün kökünü kazıyacaklarına atıf yapılarak inkârcılar bir defa daha uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, duygu ve düşünceleri yönlendirmek için dünya hayatına bir misal veriliyor; mal ve evlâdın geçici anlamda dünya hayatının süsleri kılındığı, asıl kalıcı olanın imân temeli üzerinde yükselen sâlih ameller olduğu hatırlatılarak fani şeylere bağlanıp kalmanın insanı ebedî saadete götüremiyeceğine işâret ediliyor.

——oOo——

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
كَمَاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ
هَش۪يمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾
اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ ز۪ينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ
خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾

M E Â L İ :

45— Onlara dünya hayatının misâlini şöyle ver: O, gökten indirdiğimiz suya benzer ki, onunla yeryüzünün bitkileri birbirine karışır, derken (çok geçmeden) rüzgârın savuracağı çerçöpe döner. Allah her şeyin üstünde (sınırsız) kudret sâhibidir.

46— Mal ve oğullar Dünya hayatının süsleridir. Bâki kalan güzel-yararlı ameller ise Rabbın yanında sevâpca da daha hayırlıdır, amel ve umutça da daha hayırlıdır.

İLGİLİ HADÎSLER

«SÜBHANELLAHİ VE'L-HAMDU LİLLÂHİ VELÂ İLÂHE İLLÂLLAHU VALLAHU EKBER, demek benim için üzerine güneş doğan her şeyden sevimlidir.» (1)

«Baki kalan güzel, yararlı ameller.... sözünü çokça söyleyin.»

Bunun üzerine soruldu:

— Onlar nelerdir?

Cevap verdi:

— Tekbîr (Allahu Ekber), Tehlîl (Lâ ilâhe illâllah), Tesbîh (sübhanellahi ve'l-hamdu lillâhi velâ havle velâ kuvvete illâ billahi'dir.)» (2)

«Cennet bahçelerine uğradığınız zaman yararlanın!

Bunun üzerine soruldu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Cennet bahçeleri nelerdir?

Cevap verdi:

— Mescitlerdir.

— Yararlanmak nasıldır? diye sorulunca da şöyle buyurdu:

— Sübhanellahi ve'l-hamdu lillâhi velâ ilâhe illâllahu vallahu ekber'dir.» (3)

Diğer rivâyetler:

Hz. Ali (R.A.) diyor ki:

«Mal ve çocuklar dünya ürünleridir. Güzel, yararlı ameller ise, âhiret ürünüdür. Öyle cemaatler vardır ki, bu iki ürünü de toplarlar.» (4)

İbn Abbas (R.A.) diyor ki:

«Baki kalacak güzel, yararlı ameller: Sübhanellah ve'l-hamdü lillah velâ ilâhe illâhü vallahü ekber, sözüdür.» (5)

İmam Mâlik'e göre, baki kalan güzel, yararlı ameller, beş vakit namazdır. (6)

---

(1) Sahîh-i Müslim : Ebû Hüreyre (R.A.)den
(2) Müsned-i Ahmed: 3/75
(3) Tirmizî/daavat: 82- Ahmed: 3/150
(4) Lübabu't-te'vîl : 3/200
(5) » » »
(6) Tefsîr-i Kurtubî : 10/414

DÜNYA HAYATININ MİSALİ

(وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) **«Onlara dünya hayatının misalini şöyle ver:...»**

Bitkiler buna en güzel misâl olarak gösteriliyor. Aradaki fark, birinde bitkisel hayat var, yeşerdiği yere bağlıdır ve çoğunun ömrü oldukça kısadır. Diğerinde ise, hareket ve birçok yetenek sağlayan insanî hayat var. Bitkilerin de insanlar gibi üç devresi söz konusudur: Doğarlar, büyürler ve ölürler.. Gökten inen yağmur toprağı harekete geçirir; derken bitkilerin kökleri, tohumları yeniden yeşerme şansına erişir. İnsanlar da öldükten sonra üzerlerine hayat yağmuru yağar, «kün = ol» emri tecelli eder de elementler belli oranda bir araya gelip hücreleri, hücreler de bedeni oluştururlar. Arkasından insanî ruhun oluşan bedene girmesiyle ikinci hayat başlar. Ne var ki insanların çoğu gözleriyle gördükleri için bitkilerin öldükten sonra yeşereceklerine kesin olarak inanırlar; ama ölen insanların yeniden diriltileceklerine bir türlü akıl erdiremezler. Çünkü onun dirileceğini sağlayacak ilâhî kudret ve sünneti bilmezler. Oysa bitkileri yeniden yeşertip hayata kavuşturan ve bunu peryodik olarak sürdüren yüce kudret, ona benzer bir kanun ve tecelli ile elbette ölen insanların elementlerini bir araya getirip hücrelerini ve onları biraraya getirip bedenlerini ikinci hayata döndürmekten âciz değildir.

İnsan hiç yok iken, hazırladığı plân ve proğram uyarınca onu yokluk karanlığından çıkartıp varlık alanına getiren ve hılkat sanatının erişilmezliğini onun vücut yapısında ortaya koyan, kudret fırçasıyla onu şekillendiren Cenâb-ı Hakk'ın onu ikinci defa yaratmaya neden kudreti yetmesin.

İnsanların bu konudaki bütün şüphe ve inkârları, ikinci hayata döndürmeyle ilgili ilâhî sünneti ve onun tecelli ölçü ve yöntemini bilmediklerinden kaynaklanmaktadır. Bitkiler ve diğer canlılarla ilgili sünnetin tecelli ölçü ve yöntemini, yani biyolojik kanunları bildikleri için o hususta şüphe ve inkâra sapmaları söz konusu olmuyor.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu gibi şüphe ve inkârların yersiz ve anlamsız olduğuna parmak basılarak konu şöyle noktalanıyor: **«Allah her şeyin üstünde (sınırsız) kudret sâhibidir.»**

MAL VE EVLÂT

(اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) **«Mal ve oğullar Dünya hayatının süsleridir.»**

Mal ve evlât dünya hayatının geçici süsleridir. Onlarsız hayatı devam ettirmemiz bir bakıma mümkün değildir. Belli bir süre ihtiyaçlarımızı karşılayabilmemiz için mala, kendimizden sonra dünyayı boş bırakmamamız için de evlâda ihtiyacımız vardır. Yoksa amaç mal ve evlât değildir. Çünkü dünya, sonsuz hayata hazırlanmamızı sağlayacak, ora hakkında bilgi verip bizi eğitecek, ruhen olgunlaşmamızı ve öylece ikinci hayata lâyık düzeye gelmemize imkân verecek bir geçiş dönemidir. Buna ihzarî anlamda intikal dönemi de diyebiliriz.

Her insan ruhunda taşıdığı din ve Allah duygusuyla gözlerini bu kısa hayata açar. Sınırlı bir ömür içinde bu duygusunu geliştirmek, nereden ve neden bu kampa getirildiğini; süre sona erince nereye, niçin gideceğini bilip anlamak zorundadır. Bilindiği gibi, süre oldukça kısa, hayat kanunlarına intibak hayli zor, ihtiyaçlar ise, sayılmıyacak kadar çok; mücadele kesintisizdir. Boşuna harcanacak ne bir günümüz, ne de bir saatımız vardır.

Dünya nîmetleri yaşamamızı sağlayabilmemiz için birer araçtırlar, ama hiçbir zaman amaç değildirler. Mal ve çocuklar hayatımıza renk katan zînetlerdir, nihaî gaye değillerdir.

O halde dünya hayatının anlam ve hikmetini; amaç ve maksadın ne olduğunu ve bu hayatta kendi yerini ve vazifesini bilenler, amaç ve maksadı belirleyip ona doğru yönelmiş sayılırlar. Bilmeyenler ise, aracı amaç, süsü gaye sanırlar ve gerçek amaçtan uzaklaşırlar.

Kur'ân bu gerçeği şöyle hatırlatıyor: **«Mal ve oğullar dünya hayatının süsleridir. Bâki kalan güzel, yararlı işler ise, Rabbın yanında sevapça da, emel (ve umutça da) daha hayırlıdır.»** Çünkü imân düzeyinde işlenen güzel ve yararlı ameller her yönüyle insan ruhunu eğitici, olgunlaştırıcı, Yüce Yaratan'a yaklaştırıcı ve ebedî mutluluğa lâyık olma alanına getiricidir.

İmam Gazâlî ne güzel söylemiştir: «Şu varlıklar ve şekiller dünyasında görülebilen her şey, gerçekte yoktur, fakat var gibi görünür.»

Mal ve evlât, amacına uygun kullanılırsa, cennetin; kullanılmazsa cehennemin kapısını açar. Unutmamamız gerekir ki, şu dünyaya hiç bir şey getirmediğimiz halde ayak basmış oluyoruz. Ölürken de beraberimizde iyilik ve kötülüklerimizin dışında hiçbir şey götürmemekteyiz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insan aklına ışık tutmak, düşünce ufkunu açmak için, ölümümüzden sonra ikinci hayata kaldırılmamıza, çer-çöp haline geldikten sonra yağan yağmur ile yeniden yeşeren bitkiler misal verildi. Sonra da kısa ömür içinde birtakım amaçlar ve hikmetler doğrultusunda kendimizi yetiştirip olgunlaştırmamız ve öylece ikinci hayata hazırlanmamız konu edildi ve mal ile evlâdın birer süsten ibaret oldukları belirtilerek bunların hiçbir zaman amaç ve gaye olmadıkları hakkında aydınlatıcı ve yönlendirici işaretlerde bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, ikinci hayat hakkında kısa bilgi veriliyor. Kıyâmet olayının önemli bir safhasına dikkatler çekilerek insanların Allah'ın huzurunda saf saf yerlerini alacakları hatırlatılıyor ve böylece iki hayat arasında sağlam bir köprü kurmamız isteniliyor.



وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى
الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا
عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ
أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ
مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَابِ
لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا
حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

M E Â L İ :

47— O gün dağları yerinden ayırıp yürütürüz. Yeryüzünü düz ve pürüzsüz görürsün. (İnsanları) kaldırılıp mahşer alanına toplarız da onlardan hiçbirini geri bırakmamış oluruz.

48— (Hepsi de) saf saf Rabbınıza arzedilmişlerdir. And olsun ki, sizi ilk yarattığımız gibi bize geldiniz. Ama (ne yazık ki) size va'dimizi gerçekleştirecek bir yer ve zaman belirlemediğimizi iddiâ edip durdunuz.

49— Amel defteri konulmuştur. Suçlu günahkârların onda yazılı bulunanlardan titreyerek korktuklarını görürsün. «Eyvah bize! Bu nasıl bir defterdir ki, küçük büyük bir şey bırakmayıp hepsini sayıp dökmüştür!» derler. (Dünya'da) işlediklerini (önlerinde) hazır bulurlar. Rabbin hiçbir kim seye haksızlık etmez.

İLGİLİ HADİSLER

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor:

— Resûlüllah (A.S.) Efendimiz aramızda bulunuyordu. Bir ara ayağa kalkıp nefis bir konuşma yaptı. Ezcümle buyurdu ki : «Ey insanlar! hepiniz de baş açık, çıplak ve sünnet edilmedik bir vaziyette, (yaratmaya ilk başladığımız gibi, üzerimize gerekli bir va'd olarak, tekrar yaratıp geri çevireceğiz. Şüphesiz ki biz böyle yapacağız) âyetinde ifadesini bulduğu gibi, haşredileceksiniz.

Haberiniz olsun ki, kıyâmet gününde mahlûkattan ilk giydirilecek İbrahim Peygamber'dir. Biliniz ki ümmetimden bir grup adam getirilecek, defterleri sol taraflarından verilecek. Ben de «Ya Rabbî! bunlar benim arkadaş ve dostlarımdır» diyeceğim. Rabbım bana, «onların senden sonra neler yaptıklarını bilmezsin!..» buyuracak. Bunun üzerine ben sâlih kul İsa'nın dediğini diyeceğim: «Onların arasında bulunduğum sürece kendilerine şahit oldum. Benim ruhumu aldıktan sonra artık sen onlar üzerinde hâzır-nâzır bulunuyordun. Şüphesiz ki sen her şey üzerinde hâzır ve nâzırsın. Azap edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır. Bağışlarsan, gerçekten sen yegâne üstün ve hikmet sâhibisin.» Bunun üzerine Rabbım bana: «Öyle ama, onlar senden sonra durmadan gerisin geri gittiler» buyuracak.» (1)

---

(1) Buharî/enbiya : 8. tefsîr: 5. 14. 15 -2/21. rikak: 45- Müslim/cennet: 58- Tirmizi kıyâmet: 3- tefsir: 21- Nesâi/cenaiz: 119- Ahmed: 5/3

Hz. Âişe (R.A.)dan yapılan rivâyette, Peygamber (A.S.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: «İnsanlar yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir vaziyette haşrolunacaklar.

Bunun üzerine Hz. Âişe (R.A.) diyor ki :

— Ya Resûlellah! Erkeklerle kadınlar hep bir arada, birbirlerine bakacaklar mı?

Efendimiz şu cevabı vermiştir :

— Durum onların bu gibi şeylerle ilgilenmesinden çok daha çetin (ve baş döndürücüdür). Herkesin o gün kendine yetecek bir durum (ve meşguliyeti) olacak.» (1)

Ashab-ı Kirâm'dan Sa'd b. Cünede (R.A.) anlatıyor :

— Hüneyn savaşı dönüşümüzde boş bir araziye gelip indik. Peygamber (A.S.) «Etrafı kolaçan edin de çer-çöp ne bulursanız toplayıp getirin» buyurdu. Bir saat geçmeden getirdiklerimiz kocaman bir yığın oldu. Peygamber (A.S.) Efendimiz bize: «Bu yığını görüyor musunuz? İşte bunun gibi sizden bir adamın günahları toplanıp üzerinde bir yığın oluşturur. O halde her kişi Allah'tan korksun; küçük-büyük bir günah işlemesin. Çünkü işlenen her günah sâhibi aleyhine bir araya getirilip sayılır» buyurdu. (2)

Cabir b. Abdullah (R.A.) anlatıyor :

— Nakledeceğim hadîsi, ashab-ı kirâmdan birinin Peygamber (A.S.) Efendimizden işittiğini haber aldım. Vakit kaybetmeden bir deve buldum, nevalemi hazırlayıp yola çıktım. Bir aylık yorucu bir yolculuktan sonra Şam'a vardım. Aradığım kişi Abdullah b. Enîs (R.A.) idi. Kapısına geldim. Kapıcı kim olduğumu sordu. «Cabir b. Abdullah» dedim. Bunun üzerine Abdullah b. Enîs (R.A.) üstlüğünü yerden sürüyerek geldi. Kucaklaştık. Kendisine dedim ki : «Öğrendiğime göre, kısas hakkında Peygamber (A.S.) Efendimiz'den bir hadîs işitmişsiniz. Sen veya ben ölmeden önce o hadîsi duymak istedim, ondan buraya kadar geldim.» Bunun üzerine o bana şöyle nakletti: «Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'den işittim, buyurdu ki : **«Allah kıyâmet gününde insanları çıplak, sünnetsiz ve yanlarında bir nesne bulunmaksızın haşredecek. Sonra da yakında olanların duyabileceği gibi uzakta olanların da duyabileceği bir sesle şöyle seslenecek: Gerçek hüküm sâhibi benim, amellerin karşılığını veren de benim. Cehennem ehlinden hiç-**

(1) Buharî/tefsîr: 5, 14, 21- Ahmed: 1/223, 235, 253 - 3/495 - 6/53 Müslim/ Cennet: 56

(2) Taberanî

bir kimsenin Cennet ehlinden birinin zimmetindeki hakkı -bir tokat bile olsa- ödenmedikçe Cehennem'e girmesi uygun olmaz. Cennet ehlinden de bir kimsenin Cehennem ehlinden birinin zimmetinde bir hakkı -bir tokat bile olsa- ödenmedikçe Cennet'e girmesi lâyık olmaz.» (1)

KIYÂMETİN KOPUŞUNDAN BİR TABLO

(وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً) **«O gün dağları yerinden ayırıp yürütürüz. Yeryüzünü düz ve pürüzsüz görürsün..»**

Kıyâmet olayı meydana geldiğinde mevcut sistemler alt-üst olur. Yerküre müthiş bir sarsıntı geçirir ve yörüngesinden çıkar. Dağlar yerinden kayar; derecesi oldukça yüksek deprem ve sallantı yeryüzünde ne ağaç, ne dağ, ne tepe, ne de bayındır bir yer bırakır. Her taraf dümdüz ve pürüzsüz bir görünüm alır. Canlı adına hiçbir şey kalmaz, hepsi ölür.

Sonra yeni düzen kurulur, yeni sistemler yerlerini alır, denge ve düzen sağlanır ve insanlar ikinci hayata kaldırılırlar. Haşır-neşir olayı başlar. Hiç kimse unutulmaz, herkes ameline göre belli bir grupta yerini alır. Amel ve inancına göre, kaderi belirlenir.

Kur'ân'ın açık anlatımından, kıyâmet olayından dolayı sistemler bütünüyle toz haline gelmiyor, büyük çapta parçalanma olsa bile yeni sistemler oluşturuluncaya kadar birtakım önemli değişmelere uğruyor.

İLK YARATILDIĞI GİBİ..

(لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ) **«And olsun ki sizi ilk yarattığımız gibi bize geldiniz..»**

Her insan anasından çıplak, yalın ayak, baş açık ve sünnet edilmedik bir vaziyette doğar. Kıyâmet gününde ikinci hayata kalkış, yeni bir doğum anlamında düşünülebilir. O bakımdan doğduğumuz gibi çıplak, baş açık, yalın ayak ve sünnetsiz bir halde kabirlerimizden kalkarız ve aynı vaziyette mahşer alanına sevkediliriz. Üzerimizde dünyalıktan hiç bir şey bulunmaz.

İlgili âyetle bilhassa bu hususa işâret edilmekte ve ölmeden önce madde kirinden kendimizi arındırmamız, ciddi bir hazırlıkla âhirete göç etmemiz hatırlatılıyor.

---

(1) Ahmed: 1/223, 229, 235, 253 - 3/495 - 6/53, 60, 90

Allah'ın va'di, yani kendi kitabında beyân buyurduğu ve haber verdiği şey mutlaka haktır, yerini bulacaktır. Her şey O'nun söz verdiği gibi olacak. Çünkü O, va'dinden dönmez, koyduğu kanunlar hedefinden şaşmaz. Hükmü mutlaka geçerli ve nâfizdir ve adâleti umumidir.

AMEL DEFTERLERİNİN AÇIK ŞEKİLDE DAĞITILMASI

(وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ) **«Amel defterleri konulmuştur. Suçlu günahkârların onda yazılı bulunanlardan titreyerek korktuklarını görürsün..»**

Kıyâmetin bir başka safhasından ikinci bir tablo gözler önüne seriliyor. Allah hiçbir zaman zan ve tahminlere göre hüküm vermez. Onun ilmi her şeyi ezelde tesbit edip belirlediği halde, amel defterlerini ilmine şâhit olarak ortaya koyar. Her kişi küçük-büyük ne işlemişse, hepsini -en küçük bir hatâ söz konusu olmaksızın- orada yazılı olarak bulur. Her türlü itiraz, mazeret beyân etme, özür dileme kapıları kapanır. Şüpheler kalkar. Amellere ve niyetlere göre sonuçlar belirlenir. Haklar alınır, ihtilâflar giderilir, meseleler çözülür. Adâlet-i ilâhiye kılı kırk yararcasına tecelli eder. Hiç kimseye haksızlık edilmez.

Suçlu günahkârlar, işlediklerini bir bir önlerine konulan amel defterlerinde görünce korkudan titrerler ve kendi kendilerine nasıl bir kötülük ve haksızlık yaptıklarını, ömürlerini bir hiç uğruna harcadıklarını anlarlar; ama ne çare.. Adâlet şaşmaz, defter yalan söylemez ve hiç kimse zulme uğradığını iddia edemez. Çünkü herkes cennet veya cehennem amellerini beraberinde getirmiştir. Dünyada kendi kader defterini çizip hazırladığı gibi, âhiretteki yerini de kendisi hazırlamıştır. Söz söyleme, başkalarını suçlamaya hakkı yoktur.

«Eyvah bize!..» diyerek hayıflanmaları dudaklarından yüzbin pişmanlık ve üzüntü ile dökülmeğe başlar. Bütün hakikatler gün ışığına çıkarılır. Hakk'ı inkâr etmenin, azgınlık ve ahlâksızlık gösterip ruhlarına yerleştirilen din ve Allah duygusunu, diğer bir deyimle fıtrat cevherini küfür ve tuğyanla izole etmenin, kendilerini nasıl bir çıkmaza soktuğunu anlarlar.

Âyette dünya hayatının birtakım ölçüleri verildikten hemen sonra âhiretten iki önemli tablo çizilerek ortaya konulması elbette ki çok anlamlıdır. Her şeyden önce, yaşamakta olan insanları ilâhî hakikatler karşısında uyarmak, ölmeden önce dönüş yapma idrâkini uyandırmak ve doğru yolu arayıp bulmalarına kolaylık sağlamak gelmektedir.

O halde âhiretten söz edilmesi bir uyarıdır, ama rahmetten süzülüp gelmektedir. Gafletten uyanmaya dâvettir, ama ilâhî gufrandan kaynaklanmaktadır. Vicdanları katılıktan kurtarmaya yöneliktir ve ilâhî sesi duyurma hikmetini yansıtmaktadır.

Kısacası insanın ölümlü ve kısa dünya hayatının iki ağlamak arasında bir tebessümden ibaret olduğunu anlatan bir rahmet esintisidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, âhiret hayatı hakkında kısa bilgi verildi. İkinci hayatın başlangıçı ve ilk gelişme safhası çok duyarlı, uyarıcı ve yönlendirici bir anlatımla işlendi. Böylece iki hayat arasında, Kur'ân'ın yüksek beyânı doğrultusunda sağlam bir köprü kurmamız ilhâm edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, sadece nurdan yaratılan, nefis denilen hayvanî duygulardan tertemiz olan meleklerin ilâhî emre nasıl uydukları; İblîs'in ise nefsinin kibirlenmesinin tesiri altında kalarak emre muhalefet ettiği belirtiliyor. Bununla İblîs'in ne için yaratıldığına işâretle, onun kıyâmete kadar insanları saptırmaktan başka bir işle meşgul olmayacağı hatırlatılıyor. Kâinat plânına göre yerler ve gökler yaratıldığında Cenâb-ı Hakk'ın hiç bir mahlûku ona şahit kılmadığı, yani hiçbir şeyden yardım ve destek görmesinin söz konusu olamıyacağı bir bilgi mahiyetinde veriliyor. Sonra da bunca belge ve âyetlere rağmen Allah'ı bırakıp başka şeylere tapanların kendi kendilerini nasıl aldatıp mahvettikleri bildiriliyor. Âhirette taptıklarıyla kendi aralarına ateşten bir dere konulacağı, Allah'tan başka hiç bir şeyin onlara destek ve yardımcı olmaya güç bulamıyacağı açıklanıyor.



وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّه۪ۜ
اَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُٓ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُون۪ي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۜ
بِئْسَ لِلظَّالِم۪ينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ مَٓا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ اَنْفُسِهِمْۖ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلّ۪ينَ
عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَٓاءِيَ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ
فَلَمْ يَسْتَج۪يبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ
النَّارَ فَظَنُّوٓا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

M E Â L İ :

50— Hani bir zamanlar meleklere, «Âdem'e secde edin» demiştik de onlar hemen secde etmişlerdi; ancak İblîs değil; o cinlerden idi; Rabbının buyruğunun dışına çıkmıştı. Böyle iken beni bırakıp da onu ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz?! Oysa onlar size düşmandırlar. Zâlimler için ne kötü bir değiştirme!

51— Ben onları ne göklerle yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şâhit kılmadım (hazır bulundurmadım) ve ben saptıranları da (hiçbir zaman) yardımcı edinmedim.

52— O gün (Allah) «iddiâ edip durduğunuz ortaklarımı çağırın» buyuracak. Onlar da çağıracaklar ama kendilerine onlar cevap veremiyecekler; aralarına ateşten bir dere koyacağız.

53— Günahkâr suçlular Cehennem'i görürler de ona düşeceklerini iyice anlarlar, ama bundan çevrilip kurtulacak bir yer bulamıyacaklar.

İLGİLİ HADÎSLER

«Melekler nurdan, İblîs ise yalın ateşten; Âdem de size vasfedilen şeyden (yapışkan kara bir balçık)dan yaratılmıştır.» (1)

Osman b. Ebî Âs (R.A.) anlatıyor :

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e dedim ki :

— Ya Resûlellah! doğrusu şeytan benim namazım ve kıraatım arasına girip beni şaşırtıyor.

Allah Resûlü (A.S.) şöyle buyurdu :

— O şeytandır, ona Hanzeb denilir. Onun ara yere girdiğini hissettiğinde ondan Allah'a sığın ve sol tarafına üç defa tükürür gibi yap.

Ben de öyle yaptım ve Allah onu benden uzaklaştırıp giderdi..» (2)

Açıklama :

Hadîs senedi itibariyle zayıf görülmüş ve o bakımdan müctehit imamlar bunu kendilerine belirtilen konuda delil ve dayanak seçmemişlerdir.

«Şüphesiz ki İblîs tahtını su üzerine kurar. Sonra da avanesini etrafa salar. Onlardan onun katında derece ve makamı en aşağı olanı, en büyük fitne çıkaranıdır. Onlardan biri gelip der ki : «Şöyle şöyle yaptım.» İblîs ona: «Bir şey yapamamışsın» der. Bir diğeri gelip, «ben kadınla kocasının arasını bozup ayırıncaya kadar işimi bırakmadım,» der. İblîs onu kendine yaklaştırır ve : «Evet sen...» diye iltifat eder.» (3)

«Doğrusu kâfir Cehennem'i dört yüz yıllık mesafeden görünce ona düştüğünü sanır.» (4)

İBLÎS'İN SECDE ETMEMESİ

Kur'ân-ı Kerîm'de münasebet düştükçe meleklerin Âdem'e saygı secdesinde bulundukları, İblîs'in ise, bu hususta ilâhî emre uymadığı on bir

(1) Müslim/zühd : 60
(2) Müsned-i Ahmed : 5/6
(3) Müslim/münafikîn: 66, 67- Ahmed: 3/314, 332, 354, 366, 384
(4) Müsned-i Ahmed: 3/75

yerde açıklanır. Bu önemli konu bize şu iki hususu hatırlatmaktadır:

1— Her şey insan için, o da Allah'ı bilip O'na kullukta bulunmak için yaratılmıştır. Allah'ın hürmete lâyık yarattığı insanın fiziksel ve ruhsal yapıları, her yönüyle yaratanın varlığını, birliğini, kudretinin kemâlini isbat etmekte ve sadece O'nun hılkat damgasını taşımaktadır. Onun için insan mükerremdir ve öyle olunca da meleklerin ona saygı makamında, ilâhî sanatın muhteşem eseri önünde eğilmeleri emredilmiştir.

O halde insan kendi yerini, değerini ve saygınlığını bilmeli ve ölünceya kadar korumalıdır.

2— Kendinde hayvanî sıfatları taşıdığından birçok ihtiyaçlarla dünya pazarına gelen insanın hayatını iyice hareketlendirmesi; ardı-arkası kesilmeyen bir mücadeleye girmesi ve içindeki cevherin gerçek değerinin ortaya çıkması için dıştan nefsini harekete geçirecek, onu birtakım hevesler peşinde koşturacak bir fısıltı ve dürtü söz konusudur. İnsana ebedî düşmanlığını ilân eden İblîs bu iş için faaliyet halindedir. (1)

O halde varlığındaki sanatın yüceliğiyle asıl sanatkârı bulup bilen insan, her zaman saygınlığını, Kur'ân'ın deyimiyle mükerremliğini anlar ve korumaya çalışır. Böyle olunca da İblîs'i dost edinmez.

İblîs ile dostluğun anlamına gelince, onu şöyle açıklayabiliriz: Nefsimize verdiği şüphe, vesvese sinyalleri doğrultusunda hareket edip ona uymamız, aramızda dostluk bağlarının kurulmasına sebep olur. Kan damarlarından içeri girmesine, kalbimize ve dimağımıza nüfuz edip bir takım olumsuz tesirler bırakmasına imkân vermiş sayılırız. Bunun aksine ondan kaçıp uzaklaşmamız, vesvesesinden Allah'a sığınmamız, onunla aramızdaki düşmanlığı kuvvetlendirir ve böylece İblîs'in üzerimizde ciddi bir sultası kalmaz.

ALLAH'I BIRAKIP İBLÎS'İ DOST EDİNMEK NE FENA!.

(أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ) **«Böyle iken beni bırakıp da onu ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz?! Oysa onlar size düşmandırlar.»**

Şüphesiz İblîs de, Allah'ın, sözü edilen hikmetleri doğrultusunda yarattığı mahlûklardan biridir. Ne Allah'ın ortağıdır, ne de O'na denk ve benzer

(1) Bilgi için bak : Bakara Sûresi : 34, A'raf Sûresi : 11, İsrâ Sûresi: 61, Tâ-Hâ Sûresi: 116, Hicir Sûresi: 33, Sad Sûresi: 75. âyetlerin tefsirine

olabilir. İblîs'i dost edinip peşine takılmak, hayat direksiyonunu onun eline vermek, insanın kendisinden çok aşağı bir mahlûkun buyruğu altına girmesi demektir. Oysa kendi azizliğini bilip Hakk'a kul olmanın idraki içinde bulunan insan meleklerden bile üstündür.

Ne İblîs, ne de ilâhlaştırılan kahramanlar, ne de insan eliyle şekillendirilen putlar göklerin ve yerin yaratılışında hazır bulunmuşlar, ne de kendileri yaratılırken işin başında bulunmuşlardır. Gerçek bu olunca, onların Allah'ın yardımcıları ve ortakları olması düşünülemez.

EŞYAYI İLÂHLAŞTIRANLAR

Allah'ı bırakıp bazı varlıkları Allah'a ortak sayacak şekilde sevip ilâhlaştıranlar, her şeyden önce kendi azizliklerini ve Allah yanındaki şerefli yerlerini zedelemekte, varlık âleminde kendilerine ayrılan «mükerremlik makamı»ndan aşağı inmektedirler. Bu bir bakıma insanın önce kendi hılkatındaki hikmete ve sonra da kâinat düzenine ters düşmesi demektir.

Onun için Cenâb-ı Hak her şeyin ortaya döküleceği gün, bu şaşkınlara: «**İddia ettiğiniz ortaklarınızı çağırın..**» buyuracak. Ne çare ki cevap veren bulunmayacak. Çünkü ortak koştukları şeylerin başları dertte, yardımcıları azaptadır. O bakımdan aralarına ateşten bir dere konulur. Zira onlar dünyada o yaratıkları kendileriyle Allah arasına bir engel olarak koymuşlardı..

İşte günahkâr suçluların o günkü hali!. Ne yar, ne yardımcı, ne kardeş, ne dost, ne de ilâhlaştırdıkları şeyler.. Hiçbiri kendine mâlik değildir, her birinin kendine yetecek kadar derdi ve sıkıntısı vardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Âdem Peygamber'e saygı ifade eden secde konusunda meleklerle İblîs arasındaki farklı duruma temas edildi. Böylece İblîs'in Âdem'e ve zürriyetine düşman olduğu hatırlatılarak, onun peşine takılmanın insanı dalâlete sürükleyeceğine işâret edildi. Allah'ı bırakıp İblîs ve benzeri bâtıl mahlûklara tapmanın insana yakışmadığına atıf yapılarak inkârcı nankörler için hazırlanan uhrevî azâba dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden ayırt eden Kur'ân'da insan için lüzumlu her şeyin açıklandığı konu edilerek, sadece aklın ve zekânın yeterli olmadığı, ilâhi beyâna mutlaka ihtiyaç bulunduğu belirtiliyor. Bunun aksine bir yol tutanlara, kendilerinden önceki inkârcı

sapıkların akibeti hatırlatılıyor. Peygamberlerin hizmet verirlerken iki esastan ayrılmadıkları bildiriliyor. İnsanlara, dönüş yapıp doğru yolu seçerler diye son nefeslerine kadar mühlet verileceğine dikkatler çekilerek inkârlarını zulüm ve ahlâksızlıkla birleştirmedikleri takdirde hemen cezalandırılmıyacaklarına işâret ediliyor. Daldıkları gafletten uyanırlar diye bir defa daha yok edilen kavim ve milletlerin başlarına indirilen ilâhî azâbın sebebi üzerinde duruluyor:

——oOo——

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ
الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا
إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ
يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي
آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا
أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا

كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ
مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

M E Â L İ :

54— And olsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara (bilgiler, ibretler ve öğütler alınacak) her türlü misâli birer birer, tekrar tekrar açıkladık. İnsan her şeyden çok tartışıp durandır.

55— Kendilerine doğru yolu (gösteren) geldiği halde insanları imân etmekten ve Rablarından bağışlanmalarını dilemekten alıkoyan şey, kendilerine de öncekiler hakkında uygulanan (ilâhi) sünnetin gelmesini veya azâbın kendilerine yönelip gelmesini(ni beklemeleri)dir.

56— Biz peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Küfredenler ise, hakkı bâtıla yerinden kaydırıp çürütmek için uğraşıp dururlar. Âyetlerimizi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu edinirler.

57— Rabbının âyetleri kendisine öğüt yollu hatırlatıldığı halde ondan yüzçevirenden ve ellerinin önce işleyip öne sürdüklerini unutandan daha zâlim kim vardır? Şüphesiz ki biz onların kalpleri üzerine anlamalarını engelleyecek perdeler gerdik ve kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Onları doğru yola çağırsan, yine de doğru yolu aslâ bulamazlar.

58— Rabbın rahmet sâhibi olup bağışlayandır. Eğer onları kazanıp elde ettiklerinden dolayı yakalayıp (hesaba çekseydi) herhalde onlara azâbı acele ederdi. Ama onlar için va'dedilen bir vakit vardır; (o vakit gelince artık) ondan kaçıp sığınılacak hiçbir yer bulamıyacaklardır.

59— İşte zulmettikleri zaman yok ettiğimiz kasabalar(ın kalıntıları ortada)! Onların da yok edilmelerine bir süre belirlemiştik.

İLGİLİ HADÎS

Hz. Ali (R.A.) anlatıyor :

— Bir gece saatinde Resûlüllah (A.S.) kapımıza geldi. Benle Fatıma

uyuyorduk. «Kalkıp namaz kılmaz mısınız?» diye seslendi. Ben de: «Ya Resûlellah! canlarımız Allah'ın kudret elinde bulunuyor. O dilediği zaman bizi kaldırır» dedim. Peygamber (A.S.) Efendimiz benim bu sözüm üzerine bir şey demeden ayrılıp gitti. Sonra işittim ki, Efendimiz (A.S.) giderken elini dizine vurup, «Şu insanlar her şeyden daha çok tartışıp çekişirler!» buyurmuştur. (1)

KUR'ÂN'DA TEKRARLANAN VE AÇIKLANAN HUSUSLAR

(وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ) «And olsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara (bilgiler, ibretler ve öğütler alınacak) her türlü misali birer birer, tekrar tekrar açıkladık..»

Kur'ân, insanın sayısız ihtiyaçlarını karşılayacak zenginlikte indirilmiş; beşer hayatını düzende tutacak hükümler, öğütler, ibretler, va'dler ve vaîdlerle donatılmış ve bilimsel araştırmaya imkân vermek için ana fikirler, temel bilgiler getirmiştir.

Bazı hükümler, va'dler, vaîdler, misal ve öğütler yer yer tekrarlanır. Aslında bunlar birer tekrar değildir. Çünkü her biri bulunduğu cümle içinde, bağlı bulunduğu konu çerçevesinde farklı mana ve hükümler taşır. İlk bakışta tekrar gibi görünmesi, konuya karşı insan idrâkini uyanık tutmak içindir, aynı zamanda hafızada bıraktığı izi derinleştirmek gibi bir amaca yöneliktir. Nitekim yer yer bunun açıklamasını misallerle yapmış bulunuyoruz.

İnsan kafasının ürünü olup onun kaleminden çıkan ve bazı konuları, misalleri ve görüşleri yer yer tekrarlayan her kitap bıkkınlık verir. Hatta aynı paragrafta aynı cümle, ya da kelimenin iki, üç defa tekrar edilmesi, onun akıcılığını, çekiciliğini düşürür; okuyucusundan iyi bir not almaz. Çünkü insan, yaptığı tekrarı ayrı hükümlere veya öğütlere yöneltip değişik manalar verecek, muhatabının kafasında farklı bilgiler doğuracak güçte değildir.

İşte Kur'ân'ı diğer bütün kitaplardan ayıran özelliklerinden biri de budur. Nitekim yukarıda da değindiğim gibi, biz tefsîrimizde onun bu özelliğinin inceliğini ve hikmetinin zerafetini zaman zaman işleyip açıklamaya çalıştık.

---

(1) Buharî/teheccüd: 5, tefsîr: 18, i'tisam: 18, tevhîd: 31- Müslim/müsafirîn: 206- Ahmed: 1/112

Kuru ve kısır bir meâli veya ilmî değeri olmayan bir tefsîri okuyan kişilerin Kur'ân hakkında bazan hayal kırıklığına uğradıklarını duymaktayız. Bunun sebeplerinden biri, Kur'ân'daki yücelik ve inceliği, ilâhî hikmet ve metodu idrâk edememelerindendir. Buna tam olmasa bile, yakın bir örnek vermek istersek, yüksek seviyede hukukçuların hazırladığı bir anayasayı gösterebiliriz. Hukukî bilgisi olmayan, yasanın gerekçesini bilmeyen bir kişinin onu okuyup anlaması ne derece doyurucu olur? Kur'ân ise, kıyas ölçüsüne girmeyecek bir güç ve kudrette hazırlanıp indirilmiştir. O bütün çağlara, sosyal gelişmelere, gelişen ilimlere ve milletlere seslenmektedir. Alanı bu kadar geniş olan bir kitabı dosdoğru anlayabilmek için mutlaka uzman kalemlerden çıkan kapsamlı, plânlı ve proğramlı tefsîre ihtiyaç vardır.

HER UZMAN, KUR'ÂN'DA KENDİNE AİT BİR ŞEYLER BULABİLİR

Kur'ân çok yönlü, çok kapsamlı bir kitaptır. Bütünüyle ilâhîdir. Her sınıf insana rehber olacak, yol gösterecek yüksek anlamda bir kudrettir. O bakımdan bilgi ve kültür seviyesi ne olursa olsun, herkes uzmanlığı, kültürü, bilgisi, zekâsı ve idrâki nisbetinde Kur'ân'dan nasibini alabilir.

Şüphesiz ki, bu dediklerimiz boş bir övgü, delilsiz ve dayanaksız bir abartma, ya da Kur'ân'ın yüceliğini yansıtma babında edebî bir yakıştırma değil, gerçeğin kendisidir. Buna birkaç misal vermek suretiyle meraklıları aydınlatmaya çalışalım :

a) Yüksek düzeyde bir fizik âlimi, yerkürenin iki ayrı hareketi, bulutların elektrik üretmesi, yer ile gökteki cisimlerin önceleri tek bir parça halinde olduğu, zira ikisinde aynı elementlere rastlandığı hakkında ana fikirler, temel bilgiler bulabilir.

b) Uzman bir biyolog, insanın yaratılışı, hücrelerinin taşıdıkları canlılık vasıfları, sperma ve dölyatağı, ceninin ana rahmindeki gelişme safhaları hakkında temel bilgiler görebilir.

c) Bir hukukçu, ahkâm-ı şahsiyye, aile hukuku, devletler hukuku, kamu hukuku ve hukukun diğer dallarıyla ilgili birçok hükümleri, ana fikirleri bulup çıkarabilir.

d) Eğitimci, uzman pedagog lüzumu kadar malzeme toplayabilir.

e) İş adamı, iş ahlâkının bütün inceliklerine rastlayabilir.

f) Devlet adamı, halkı idâre etme sanatının ana hatlarını, idare edenle, idâre edilenler arasındaki münasebetin kural ve prensiplerini bulup tesbit edebilir.

g) Uzman bir iktisatçı, iktisadî konularda kendine göre, bölümler, fikirler, temalar bulabilir.

h) Yine uzman bir psikolog, insan ruhunun birçok yanlarını, inceliklerini seçip lüzumlu malzemeyi toplayabilir.

İşte ilgili âyetle Kur'ân'ın bu çok yönlülüğüne işâret edilerek ilgimiz uyandırılmak istenmektedir: **«And olsun ki, biz bu Kur'ân'da insanlara (bilgi, ibret ve öğüt) olacak her türlü misali (konuyu) birer birer, tekrar tekrar açıklamışızdır.»**

İNSAN EN ÇOK TARTIŞAN BİR CANLIDIR

(وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا) **«İnsan her şeyden çok tartışıp durandır.»**

Tartışma duygusu insanda yaratılıştan mevcuttur. Sonra doğup büyüdüğü çevre ya bunu geliştirir, ya da köreltir; ya meşru sınırlar içine alıp insaf ölçülerine döndürür, ya da başı boş bırakıp onu mütecaviz, kırıcı, saygısız yapar. Bilindiği gibi, tartışma; benzerleriyle yarışa çıkıp üstün gelme isteğinden kaynaklanır. Ancak bu istek ve doğurduğu tartışmanın temelinde cehalet ve bencillik varsa, kötü ve tehlikeli sonuçlar doğurur veya doğurabilir. Bunun aksine temelinde ilim, irfan, hakkaniyet ve sağlam imân varsa, çok yararlı sonuçların meydana çıkmasını sağlamaya vesîle olur. Nitekim İmam Şâfiî diyor ki: «Ne kadar bir ilim adamıyla bir konu üzerinde görüş alış-verişinde bulundumsa, mutlaka hakkın onun dilince tecelli etmesini Allah'tan diledim, onun mahçup olmamasına özen gösterdim..» diyerek tartışmayı bencillik duygusunun dışında tutmayı, ahlâk ve fazîlet çerçevesine almayı ve insanları mahçup etmek için en küçük bir girişimde bulunmamayı tavsiye etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm insanın psikolojik yapısında yer alan bu duyguyu, küfür ve cehaletle birleştiği için yermekte, fakat insanın bu duygu ile doğduğuna işâret ederek yararlı bir seviyeye getirilmesini, meşru sınırlar içinde tutulmasını öğütlemektedir.

FELÂKET GELİNCE UYANMAK

(وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا) **«Kendilerine doğru yolu (gösteren) geldiği halde insanları imân etmekten ve Rablarından bağışlanmalarını dilemekten alıkoyan şey, kendilerine de öncekiler hakkında uygulanan (ilâhî) sünnetin gelmesini veya azâbın kendilerine yönelip gelmesi(ni beklemeleri)dir.»**

İnsanlardan bir çoğu felâket ve musîbet kamçısını âdeta bekler durur. Bunun için ne peygamberi, ne de din mürşitlerini dinlerler. Kulakları hakka karşı tıkalı, gözleri kör, kalpleri ters dönmüştür. Daha çok duygularının esiridirler. Ancak gözleriyle gördüklerine inanırlar. O yüzden akıllarının alanını iyice daraltırlar, daha doğrusu akıllarını duygularının emrine verip nefislerinin hevesleri peşine takılırlar.

Bir kısmı da kendilerini duygusallığın dar çerçevesinden çıkarıp akıllarını ilimle birleştirerek görüş ufuklarını hayli genişletirler. Bununla beraber kâinattaki denge ve düzende ilâhî damgaya dikkat etmedikleri için yaratanı dosdoğru tanımazlar. O bakımdan kitap, peygamber, kabir, âhiret, hesap, cezâ, mükâfat ve ebedî hayat hakkında hep şüpheci davranırlar.

Bunun sebebi açıktır :

Duygunun alanı dar ve çoğu zaman karanlıktır. Akılla birleşip onun rehberliğini kabul ederse, hareket alanı genişler ve önünü görmeğe başlar. Bu kadarı da yeterli değildir. O halde aklın da bir güce, yönlendirici bir kudrete ihtiyacı vardır, o da ilim ve irfandır. Bu birleşme ile aklın da görüş ve tesbit alanı hayli genişler, bilgi ve görgüsü artar. Ama bu düzeyde olan kişi her zaman, içinde bir boşluğun varlığını, ruhundan yükselen bir sesin, bu boşluğu bir an önce doldurmasını istediğini duyar. Böylece çok ilerisini karanlık görmeğe başlar ve ümitsizlik bir kâbus gibi sık sık üzerine çöküp ağırlık yapar. Bu kâbustan kurtulmak için bilgisini, aklıyla birlikte harekete geçirip arayışa başlar; kâh inkâra, kâh ikrara yönelir. Derken bir bocalama havasına girmiş olur.

Bu durumda olan kimse, akılla birleşen ilmini din ve imânla birleştirip bütünleştirirse, ufku genişler, yolundaki engeller bir bir kalkar, içini kemirip sıkan umutsuzluk yerini umut ve güvene terkeder. Böylece ruhundaki boşluğu en uygun şekilde doldurur ve buna ne kadar çok muhtaç bulunduğunu daha iyi anlamaya başlar. Sonra da kendisine doğru yolu gösteren Cenâb-ı Hakk'ın önünde eğilerek teslimiyet gösterir.

ALLAH DÜNYADA HESABI DA, AZÂBI DA ACELE ETMEZ

(وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا) «Rabbın rahmet sâhibi olup bağışlayandır. Eğer onları kazanıp elde ettiklerinden dolayı yakalayıp (hesaba çekseydi) elbette onlara azâbı acele ederdi. Ama onlar için va'dedilen bir vakit vardır; (o vakit gelince artık) ondan kaçıp sığınacak hiçbir yer bulamıyacaklardır.»

Dünya olgunlaşma, hayatın anlamını anlama, zevkini alma, çilesini çekme, nîmetin külfet karşılığında gerçekleşeceğini idrâk etme yeridir. Âhiret ise, hesap, mükâfat ve cezâ yeridir. Bu öyle bir sünnet, yani İlâhî kanundur ki değişmez. Eğer dünya işlenilen iyilik ve kötülüklerin, sevap ve günahların Allah tarafından hemen uygulanacak hesap, cezâ ve mükâfat yeri olsaydı, düzen bozulur, âhiretin anlam ve hikmeti kalkardı ve o takdirde dünyada ölümsüz bir hayatın sürmesi gerekirdi. Öyle olunca da dünya insanlara çok dar gelir, büsbütün bir çıkmaza düşülür ve denge diye bir şey kalmazdı. Ayrıca kötülük işleyene Allah tarafından hemen azâp verilme kanunu câri olsaydı, insanlar ister istemez kötülükten kaçınacaklar, benimsemedikleri halde iyi görünmeğe çalışacaklardı. O zaman da aklın, idrâkin, irfanın ölçü ve değeri olmaz, insan bir robot misali dar bir çerçeve içinde kalmaya mahkûm olurdu.

İşte bu ve benzeri mahzurlar ortaya çıkmasın diye Cenâb-ı Hak dünya hayatını ezelde hazırladığı mükemmel bir plâna ve düzenlediği kusursuz bir proğrama bağlamış ve insanların birbirlerini denetlemesini emretmiştir. Artık ne kimsenin iyiliklerinden, ne de inkârcıların kötülüklerinden dolayı o plân ve proğramını değiştirmez, kurulan hayat düzeni hedefine doğru ağır adımlarla ilerler. Bunun için «Dünya âhiretin tarlasıdır. İyi ve kötü ameller bu tarlaya atılır, âhirette filizlenip ürünleri harman edilir» denilmiştir.

Peygamberlerin de görevi, bu iki hayatı bütün özellikleriyle, hikmet ve amaçlarıyla anlatıp insanları irşat etmektir.

HAK VE BÂTIL KAVRAMLARI

Dünyanın kuruluş düzeninde bu iki kavrama yer verilmiştir. O bakımdan hak ile bâtılın sürtüşme ve tartışması ilk insanla başlamış ve insanoğlunun son bulmasıyla son bulacaktır. Neden bu iki zıt kavram? Çünkü biri diğeriyle hem daha iyi bilinmekte, hem de daha ölçülü ve anlamlı ge-

lişme imkânı bulabilmektedir. Zaten dünya hayatı zıtların cirit attığı, sürtüşüp tartıştığı, çarpışıp vuruştuğu bir ortam özelliğindedir. Dünya olmasının da anlam ve hikmeti budur. Böyle olmasaydı, insanın dünyaya getirilmesine gerek kalmazdı. Çünkü hayatın tadını, ölçüsünü almanın, çilesini çekmenin gerçek yüzünü, zıtların sürtüşmesi ve tartışması tanıtıp öğretir. Toplumu bu duygu harekete geçirir, fertler böyle bir ortam içinde durmadan çalışıp mücadele etme ihtiyacını duyarlar.

Öylece insanlar bulundukları yöre ve çevreye, yer aldıkları sosyal muhite göre bu iki zıt kavramdan birine sahip çıkarlar. O nedenle fikirler müsademeye yönelir, araştırma ve incelemeler yapılır; eğitim ve öğretim proğramları düzenlenir. Derken çeşitli alanlarda yarışmalar başgösterir.

Bâtıldan yana olanlar ise, hakkı yerinden kaydırıp çürütme çabasında bulunurlar. Çünkü yetişme tarzları, eğilimleri, aldıkları bilgi ve edindikleri fikir birikimi sebebiyle hakka ters düşmüşlerdir. O bakımdan kendilerini için için rahatsız eden bu kavramdan kurtulmak için onu çürütüp belirsiz hale sokmak gerekir. Bunun için de ardı-arkası kesilmeyen mücadeleye girişirler, nefisleri hep önde yürür. Bâtılı ideolojik kalıba döküp çekici hale getirme gayretleri sürüp gider. Kutsal değerlere inanmazlar, ilâhî âyetleri alay konusu edinirler. Dinin afyon olduğunu savunurlar. Kur'ân için «çöl kanunu» veya «ilkel insanlara göre düzenlenmiş bir kitap» diye birtakım gerçek dışı yakıştırmalarda bulunurlar. Hürriyeti tek taraflı kabul ederler. Şirretlik, şarlatanlık ise değişmeyen sanatlarıdır.

Hak ise, hiçbir zaman şarlatan ve şirret değildir ve olamaz da.. O hep ağır başlıdır, temkinli adımlarla ilerler. Hoşgörü onun mizacı, sabır onun kalkanı, imân değişmeyen temeli, fazîlet mayasıdır. Güzel ahlâk onun rengi, terbiye onun karakteridir. İlim rehberi, sağduyu yardımcısı, akıl destekçisidir. Hak haklılığını isbat edinceye kadar bu vasıflarını eksiltmez, bilakis artırır. Demagoji yapmaz. Gerçek ortaya çıkınca tereddüt etmeden kabul eder.

O halde hakkın üstün gelmesinin bazı şartları söz konusudur ki, onlara kısmen işârette bulunduk. Hakkı temsil eden, ya da savunanlar, o şartlar ve sıfatlarla kendilerini behemahal donatmalıdırlar. Şüphesiz bu da bir eğitim ve öğretim işidir.

BÂTILI SAVUNANLARIN KALPLERİ KILIFLIDIR

(إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا) **«Şüphesiz ki biz onların kalpleri üzerine, anlamalarını engelleyecek perdeler gerdik ve ku-**

lacklarına da bir ağırlık koyduk..»

Bâtılı savunanların içlerindeki katmerleşmiş inkâr, kalbin yüce âleme açılmasına, ya da yüce âlemden inen feyiz ve rahmet havasını almasına engel teşkil eder. Bu mânevî bir perde, ya da kılıftır ki, kalbi bütünüyle kuşatır. O bakımdan tesiri kalpten kulağa vurup sağduyuyu mefluç hale getirir ve artık öylesinin Hakk'ın sesini işitmesi zorlaşır ve bazan da imkânsız hale gelir.

İşte Allah'ın inkârcıların kalpleri üzerine perde germesinin ve kulaklarına bir ağırlık koymasının yorumu budur. Fiillerin Allah'a nisbet edilmesi, suçlu günahkârların O'nun sünnetine ters bir yol tutmalarını düşünmemize yönelik bir anlatım tarzıdır.

İnsanın iç âleminde öyle cereyanlar, değişmeler, tıkanmalar, duygusuzluklar dönüp dolaşır ki onları görmek, ya da dıştan bakıp hemen anlamak mümkün değildir. Kalp nasıl kılıflanır, ya da ilâhî feyiz ve inâyeti almaya nasıl hazır duruma gelir? Bunu anlayabilmek için küfrün ve karşıtı olan imânın ruh iklimi üzerindeki tesirlerini bilmemiz gerekmektedir. Ruh üzerindeki bilimsel araştırmalar henüz bu incelikleri anlayamamış ve anlayamadığı için de tatminkâr bir çözüm getirememiştir. Bu konuya en doyurucu yaklaşımı, Kur'ân ve hadîslerin ışığı altında İslâm tasavvufu sağlamıştır.

Kalbin hakiki imân cevherinden mahrum kalması, ruha sıkıntı ve bunalım verir. Bu sıkıntı sinir sistemine sirayet eder; derken inkârcının büsbütün inat ve sapıklığını, körlük ve sağırlığını artırır. İnkâr genellikle ümit ve güven veren bir amaca yönelmediği için, ruhun yüce âlemle olan irtibatını dumura uğratır. Böylece her geçen gün hak ile aralarındaki mesafe açılır ve ona karşı amansız bir hasım kesilir.

Şüphesiz bu hal, ruhî ve kalbî bir marazdır ki, tedavisi çok zordur Meğer ki Cenâb-ı Hak hidâyet vermiş ola..

O bakımdan ilgili âyetle **«Onları doğru yola çağırsan elbette doğru yola gelmezler..»** buyurularak, bu marazın ne kadar müzminleştiğine işârette bulunulmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kur'ân'da insan için lüzumlu olan konuların bir bir açıklandığı belirtildi. İnkârda ısrar eden sapıkların dönüp geçmişte o yüzden meydana gelen elim olaylara bakmaları hatırlatıldı. Peygamberlerin insan aklını ve düşüncesini doğruya yönlendirme göreviyle gönde-

rildiklerine işâret edildi. İlâhî teblîğ ve irşattan yüz çevirenlerin kendilerine nasıl haksızlık ettikleri konu edilerek Allah'ın geniş rahmet ve mağfiret sâhibi bulunduğu, plânı gereği azâp etmekte aceleci olmadığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Musa Peygamber ile Allah'ın salih kullarından bir kul (Hızır) arasında geçen ve bize bilmediğimiz çok şeyler öğreten tarihî kıssanın önemli safhaları, ibretli yanları anlatılıyor. Böylece ledünnî ilmin farklı ölçüde tecelli ettiği, bir peygambere verilen bilgi ile, sâlih bir kula, büyük bir veliye verilen bilgi arasında birtakım farklı yanların olduğu izah ediliyor.



وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى
اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا
نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ى نَسِيتُ الْحُوتَۘ
وَمَٓا اَنْسَانٖيهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِى الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِۗ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا
قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى
اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِىَ

صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنٖٓي
اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَٓا اَعْصٖي لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنٖي فَلَا
تَسْـَٔلْنٖي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا
حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِي السَّفٖينَةِ خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا
لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ
صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنٖي بِمَا نَسٖيتُ وَلَا تُرْهِقْنٖي مِنْ اَمْرٖي
عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ
نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ
اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنٖي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنّٖي
عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَٓا اَهْلَهَا فَاَبَوْا
اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فٖيهَا جِدَارًا يُرٖيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُ قَالَ
لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنٖي وَبَيْنِكَ
سَاُنَبِّئُكَ بِتَأْوٖيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ اَمَّا السَّفٖينَةُ

فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ
وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ
فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾
فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾
وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ
تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا
أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ
عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

M E Â L İ :

60— Hani bir zaman Musa, genç (arkadaşına): «Ben iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar hiç durmadan gideceğim, ya da (bu uğurda) yıllar geçireceğim» demişti.

61— İkisi, iki denizin birleştiği yere ulaşınca balıklarını unuttular. Balık ise, denize bir delikten girip yolunu bulmuştu.

62— Orayı geçtiklerinde Musa, genç arkadaşına, «azığımızı bize getir; and olsun ki, bu yolculuğumuzdan yorgun ve bitkin düştük» demişti.

63— O da, «gördün mü, o kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unutmuştum, onu hatırlamamı bana ancak şeytan unutturdu. Balık ise denizde şaşılacak şekilde yolunu tutup gitmiş» dedi.

64— Musa ona : «aradığımız bu ya» dedi ve izleri üzerine gerisin geri döndüler.

65— Böylece onlar kendisine yanımızdan bir rahmet verdiğimiz ve katımızdan bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kul buldular.

66— Musa ona dedi ki : «öğretildiğin ilimden bana, doğruya iyiye ileten hususları öğretmen için sana uyayım mı?»

67— O, «sen benimle beraber bulunmaya herhalde pek sabredemezsin» dedi.

68— «İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin?»

69— Musa ona : «inşaallah beni sabırlı bulursun, hiçbir işte sana karşı gelmiyeceğim» dedi.

70— O, «o halde bana uyacaksan, ben sana anlatmadıkça hiçbir şeyden (sebep ve iç yüzünden) sorma» dedi.

71— Anlaşıp gittiler. Sonunda bir gemiye bindiler, derken o kul gemiyi deldi. Musa ona : «içindekilerini boğmak için mi onu deldin? Doğrusu korkunç bir şey yaptın!» dedi.

72— O, «ben sana demedim mi, benimle birlikte bulunmaya dayanamazsın?» dedi.

73— Musâ, «unuttuğumdan dolayı bana çıkışma ve bu işimde bana zorluk çıkarma» dedi.

74— Derken yollarına devam ettiler; sonunda bir oğlan çocuğuna rastladılar. O kul, o oğlanı öldürdü. Musa, «bir cana karşılık olmaksızın tertemiz mâsum bir canı mı öldürdün? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın!» dedi.

75— O, Musa'ya: «ben sana demedim mi, benimle beraber bulunmaya sabredemezsin?» dedi.

76— Musa ona : «bundan böyle senden bir şey sorarsam, artık bana arkadaşlık etme, dedi. (Çünkü o zaman) benden yana özür (beyân edecek ortama) gelmişsin demektir. (Artık mâzur sayılabilirsin).»

77— Yine yollarına devam ettiler, derken bir kasaba halkına vardılar ve onlardan yiyecek istediler. Onlar bu iki (yabancıyı) misafir edinmekten kaçındılar. O kasabada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvara rastladılar; o kul onu doğrulttu. Musa, «isteseydin buna karşılık ücret alırdın,» dedi.

78— O kul, «işte bu benimle senin ayrılmamız! O sabredemediğin şeylerin yorumunu sana anlatacağım :

79— Gemiye gelince, o, denizde iş gören birkaç yoksulundu, onu ku-

surlu kılmak istedim ki arkalarında (veya önlerinde) her (sağlam) gemiyi zorla alan bir hükümdar bulunuyordu.

80— Oğlana gelince, onun ana-babası ikisi de mü'min kişilerdi, çocuğun onları azgınlığa ve küfre itmesinden endişe ettik.

81— Rablarının onun yerine onlara temizlikçe daha hayırlısını, merhametçe de daha yakınını vermesini diledik.

82— Duvara gelince, o, şehirde iki yetim erkek çocuğa aitti, altında onlar için bir hazine bulunuyordu; ana babaları da iyi insanlardı. Rabbım o iki çocuğun rüşde erip hazinelerini çıkarmalarını, kendi katından bir rahmet olarak diledi. Ben bu hususları kendi görüşümle yapmadım. İşte sabredemediğin hususların yorumu budur!» dedi.

İLGİLİ HADÎSLER

Tabiînden Saîd b. Cübeyr anlatıyor :

— İbn Abbas'a (R.A.) dedim ki : Nevf el-Bükâlî, Hızır ile buluşan Musa'nın, İsrâil oğulları'na gönderilen Peygamber Musa olmadığını iddia ediyor. Buna ne dersiniz?

İbn Abbas (R.A.) şöyle dedi: «O Allah düşmanı yalan söylüyor. Ubey b. Kâb (R.A.) Peygamber (A.S.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber verdi :

«Şüphesiz ki Musa (A.S.) bir gün İsrâil oğulları arasında ayağa kalkıp bir konuşma yapmıştı. O sırada birisi ona: «İnsanların en bilgini kimdir?» diye sormuştu. Musa (A.S.) da, «Benim...» diye cevap vermişti. Bu yüzden Allah onu, bilgiyi Allah'a ait kılmadığı için kınamış, sonra da ona şöyle vahyetmişti: «Ya Musa! Benim, iki denizin birleştiği yerde bir kulum var.» Musa da, «Ya Rabbî! Onunla nasıl görüşebilirim?» diye sorunca, Cenâb-ı Hak ona : «Yanına bir balık al, onu bir zenbile yerleştir. Artık o balığı nerede kaybedersen, işte sözünü ettiğim kulum oradadır» diye buyurmuştur. Bunun üzerine Musa (A.S.) balığı zenbile koyup genç Yuşa' b. Nun'u da yanına alarak yola çıkmışlar. Sonunda bir kayaya gelip orada uyumuşlar. Balık orada kendine bir yol bulup gitmiş. Ama Allah onu o kesimde durdurmuş. Musa (A.S.) ile arkadaşı uyanınca, Yuşa' balığın kaybolduğunu hatırlatmayı unutmuş ve öylece yollarına devam etmişler. Günün kalan kısmında ve gecesinde yol almışlar. Sabah olunca Musa (A.S.) ona: «Bu yolculuğumuzdan bize yorgunluk ve bitkinlik geldi...» demiş.. Ve olay Kur'ân'da açıklandığı şekilde anlatılmış. Dönüşlerinde o kayanın yanında Hızır

İle karşılaşmışlar.....» (1)

İbn Cerîr'in İbn Abbas'dan (R.A.) yaptığı rivâyette ise, olayın başlangıcı şöyle ifade edilmiştir:

— Musa (A.S.), Rabbına niyazla demiş ki:

— Ey Rabbım! hangi kulun sana daha sevgilidir? Allah ona:

— Beni anan, unutmayan kulum... Diye cevap vermiştir.

— Hangi kulun daha iyi hükmeder?

— Hak ile hükmedip kendi hevesine uymayan...

— Hangi kulun daha bilgilidir?

— Kendisini doğruya irşat eden bir söz elde eder, ya da kendisini bir felâketten çevirir diye insanların bilgisini kendi bilgisine katan kimse....

— Böyle bir kulunuz yeryüzünde var mıdır?

— Evet.

— Ya Rabbî! o kulun kim ola?

— Hızır...

— Onu nerede bulabilirim?

— Deniz kenarında kayanın yanında balığın kurtulup denize gireceği yerde... (2)

Böylece Musa (A.S.) yola çıkıyor ve olay anlatıldığı gibi aynen sürüp gidiyor.

MUSA (A.S.) İLE HIZIR OLAYINDAN ÇIKARILAN İBRETLER VE ÖĞÜTLER

1— İlim genellikle biri kesbî, diğeri vehbî veya ledünnî olmak üzere iki kısma ayrılır. Kesbî ilimde olduğu gibi, ledünnî ilim de kişilerin derece ve yakınlığına, yani Allah katındaki mevki'lerine göre farklılık arzeder.

2— Peygamberlerin ilmi genellikle vehbî, yani ledünnîdir. Allah'tan alıp öylece bilgi sahibi olurlar. Ama her peygamberin özelliğine, içinde bulunduğu şartlara, hitap ettiği kavim ve milletin kültür seviyesine göre ken-

---

(1) Sahîh-i Buharî : Said b. Cübeyr'den /1/118 ve 102 nolu hadîs
(2) Câmi'u'l-Beyân Fi Tefsîri'l-Kur'ân : 15/179

disine bu ilimden verilir. O bakımdan bütün peygamberler Tevhîd İnancı esasında birleşirler, ama diğer fer'î ilimlerde farklı derecelere ayrılırlar. Sebebine gelince: Allah'ın ilminin sonsuz ve sınırsız olduğunu bildirmek ve her bilenden daha çok bir bilenin bulunabileceğini hatırlatmak ve ilim sahiplerinin bilgilerinin farklı olduğuna dikkatleri çekmek söz konusudur. Nitekim ledünnî ilme sahip olan Musa (A.S.)ın bildiklerinin çoğunu Hızır (A.S.) bilmezdi. Hızır'ın (A.S.) bildiklerinin bir kısmını veya çoğunu Musa (A.S.) bilmezdi.

Nitekim Buharî'nin tesbitine göre, Hızır'ın : **«Ey Musa! Ben Allah'ın bana öğrettiği bir bilgi üzereyim ki, sen onu bilmezsin. Sen de Allah'ın sana öğrettiği bir bilgi üzeresin ki onu ben bilmem»** dediği rivâyet edilmektedir. (1)

3— Kişi kendi bilgisiyle böbürlenmemeli, daha bilgili kişilerin ve hepsinin üstünde de Allah'ın daha bilgili bulunduğunu hatırından çıkarmamalıdır. Çünkü her ilim sahibinin üstünde ondan daha fazla ve farklı bir bilen vardır.

4— Yanımızdaki hizmetçi, kapıcı ve odacılara «efendi» veya «arkadaş...» diye hitap etmeli, onları üzecek, kıracak isim ve sıfatları kullanmaktan kaçınmalıyız. İlgili âyette, Musa Peygamber'e refakat edip hizmetinde bulunan Yuşa' b. Nun için «fetâ = genç» tabiri kullanılmıştır.

5— Bilmediğimiz konuları öğrenebilmek için bazı zorluklara katlanmasını bilmeliyiz. Nîmet külfetsiz olmuyor. Nitekim Musa (A.S.), Hızır'ın ilminden yararlanmak için uzun ve yorucu bir yolculuk yapma ihtiyacını duymuş ve katlanmıştır. Cenâb-ı Hakk'ın muradı da böyle olmasından yana idi. Zira dileseydi Hızır'ı Musa'nın yanına sevkederdi. Nitekim Ashab-ı Kirâm'dan bazı zatlar, İslâm ülkelerine dağılan arkadaşlarının Peygamber (A.S.) Efendimiz'den bizzat duydukları hadîsleri onların ağzından dinlemek için develerine binip haftalarca yolculuk yapmışlardır.

6— Bilgisinden yararlanmak istediğimiz kişiye uymasını, saygı gösterilmesinin gereğini, lüzumsuz soru sormaktan kaçınmasını bilmeliyiz. Çünkü ilim çok şereflidir, azizdir ve kıymetlidir. Ona sâhip olan da o nisbette şerefli ve azizdir. İlim adamına saygı göstermek, peygamberlerin sünnetidir. Musa Peygamber'in (A.S.) bir bakıma Hızır'a uyup bilgisinden yararlanmaya çalışması bize bu sünneti hatırlatır.

7— Bilmediğimiz bir konuyu öğrenmekte çok sabırlı ve dikkatli olmamız gerekmektedir. Çünkü ilim ancak zevk, heves, ilgi ve sabırla elde edilebilir.

(1) Câmiu'l-Beyân Fi-Tefsiri'l-Kur'ân : 15/180

8— İç yüzünü bilmediğimiz bir olay, bir mesele ile karşılaştığımızda, duygusallıktan uzak kalıp onun iç yüzünü öğreninceye kadar, bir hüküm vermemek en isabetli yoldur. Bu gibi hususlarda hissimizle değil, aklımız ve imanımızla çözüm aramalıyız.

9— Karşımıza çıkan bir kazanın hayırlı olacağını, iyi sonuç vereceğini düşünmemiz, ilâhî takdire teslimiyetin ifadesidir. Çünkü Allah hiçbir zaman haksızlık yapmaz. O'nun her yaptığında mutlak hayır vardır. Hızır'ın sağlam gemiyi delip kusurlu hale sokması, zahiren mâsum bir çocuğu öldürmesi, kendilerini konuk edinmeyen bir kasabada yıkılmak üzere olan duvarı doğrultması, bunun açık örneklerinden bir kaçıdır.

10— İyilik yapmayana iyilikte bulunmak, onun için hayırlı olanını düşünmek, mü'mine yakışan bir haslettir. Kendilerini konuk edinmeyen ve yiyecek bir şey de vermeyen kasaba halkına ait yıkılmak üzere olan bir duvarı Hızır'ın (A.S.) elini dokundurup doğrultması bize bu gerçeği öğretmektedir.

11— Bir velî bir kerâmet gösterirse, onu kendi re'yiyle göstermez; Rabbının emir ve ilhâmı ile gösterir. Hz. Hızır'ın açıklamada bulunması, bunun en güzel misali sayılır.

MUSA (A.S.) İLE HIZIR (A.S.) OLAYI ÜZERİNDE YORUMLAR VE RİVÂYETLER

1— Olayda ismi geçen Musa hakkında farklı görüşler ve yorumlar ortaya çıkmıştır. İlim adamlarının çoğuna göre, adı geçen zat, İsrâil oğulları'na peygamber olarak gönderilen Musa (A.S.)dır. Çünkü Kur'ân'da sadece bu Musa'dan söz edilmektedir. Eğer başka bir Musa olsaydı, herhalde onu diğerinden ayıran bazı sıfatları ortaya konur ve ona göre anılırdı. Ayrıca Sahîh-i Buharî'de bu konuda yapılan rivâyet o zatın Musa Peygamber olduğunu net biçimde açıklamaktadır. Nitekim hadîs bölümünde sözü edilen rivâyete yer vermiş bulunuyoruz. İbn Abbas (R.A.)dan yapılan sahîh rivâyetlerle bu anlamda açık bilgi verilmektedir.

Bazı tarihçiler sözü edilen kıssada adı geçen Musa'nın, Musa b. Mîşâ b. Yusuf b. Yakub olduğunu belirtmişlerdir. Rivâyete göre, bu, İsrâil oğulları'na gönderilen Musa (A.S.)dan önce gönderilen birinci Musa'dır. Bunların delillerini şöyle özetliyebiliriz:

a) Hz. Musa (A.S.), Ulû'l-azm'den olup büyük mu'cizelerle desteklenen yüce bir peygamberdir. Bu durumda onun bilgi bakımından noksan olup başka birinden yararlanması düşünülemez.

b) Musa Peygamber (A.S.) Mısır'dan çıkıp çöle girdikten ve İsrâil oğulları'nı Arz-ı Mev'ûd'a yerleştirdikten sonra iki denizin birleştiği yere gitmemiş ve çok geçmeden vefat etmiştir.

İki denizin birleştiği yer hakkında ayrı ayrı maddede bilgi vereceğiz.

c) Böyle bir olay meydana gelseydi, herhalde Yahudi ilim adamları bilir ve bunu tesbit edip tarihlerine yazarlardı.

Birincilerin tesbit ve görüşü daha sıhhatlı ve daha mâkuldür. Hem bu hususta -haber-i vahid bile olsa- sahih hadîs vârit olmuştur.

2— Musa Peygamberle beraber Hızır'ı görmeye giden «fetâ = genç» kimdir? Aslında «fetâ» ismi, genç erkek hakkında asıl olmakla beraber kul ve hizmetçi mânalarında da kullanılmıştır. Müfessirlerimizin çoğuna göre, bu, Yuşa' b. Nun'dur ki, Yusuf Peygamber'in (A.S.) torunlarındandır. Bu genç, Musa Peygamber'e hem hizmet eder, hem de ondan dinî hükümleri öğrenirdi. Sonradan kendisine peygamberlik verildiği de rivâyetler arasında yer alır. Zayıf da olsa bazı hadîslerde Yuşa'dan ve onun peygamber olduğundan bahsedilir.

3— İki denizin birleştiği yer hakkında farklı yorumlar ve birtakım ihtimaller ortaya çıkmıştır. Onları özetleyip şöyle maddeleştirebiliriz:

a) Kızıldeniz ile Akdeniz'in birleştiği yer. Bugünkü Süveyş Kanalı.

b) Kızıldeniz ile Umman denizinin birleştiği el-Şâtıb kesimi.

c) İran körfeziyle Umman körfezinin birleştiği yer.

d) Hartum yöresinde Nil'in iki kolunun birleştiği yer.

e) Mısır'ın kuzeyinde Nil'in iki kola ayrıldığı yer.

Musa Peygamber ister Mısır'da bulunduğu dönemde, ister Filistin'e gelip yerleştikten sonraki dönemde, isterse bu iki dönemden önceki bir zamanda olsun, Hızır ile birleştiği yer, ya Kızıldenizin Akdeniz ile birleştiği bugünkü Süveyş Kanalıdır, ya da Mısır'ın kuzeyinde Gize ile Tanta arasında Nil'in iki kola ayrıldığı yerdir. Çünkü bu iki yer de hem Mısır'a, hem Filistin'e en yakın olan «Mecmaa'l-Bahreyn = İki denizin veya iki ırmağın birleştiği» yerlerdir. Allah daha iyisini bilir.

4— Musa Peygamber'in (A.S.), iki denizin veya iki ırmağın birleştiği yerde görüştüğü zatın Hızır olup olmadığı da tartışma konusu olmuşsa da Buharî'nin Saîd b. Cübeyr tarikıyla İbn Abbas (R.A.)dan, onun da Ubey b. Kâb'den (R.A.) yaptığı rivâyette, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, o zatın Hızır olduğunu açıklamıştır. Buna yakın bir rivâyeti Müslim kendi Sahîh'inde,

Tirmizî kendi Sünen'inde, Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivâyet etmişlerdir. (1)

Ancak İbn Abbas (R.A.)dan bununla ilgili yapılan rivâyette, Musa Peygamberin İsrâil oğulları'nı yeniden alıp Mısır'a getirerek yerleştirdikten sonra bu olayın meydana geldiği belirtilir. (2) Ne var ki Musa Peygamber (A.S.) Mısır'dan hicret edip Sina çölüne ve oradan da Filistin'e gelip yerleştikten sonra hiçbir tarih onun tekrar İsrâil oğulları'nı alıp Mısır'a döndüğünü ve kavmini oraya yerleştirdiğini belgeliyememiştir. Zira Musa Peygamber (A.S.) İsrâil oğulları'nı Arz-ı Mev'ud'a getirip yerleştirdikten sonra daha çok iç islahat ile ve ülkenin düzeniyle meşgul olmuş ve bir süre sonra da vefat etmiştir.

5— Hızır peygamber midir ve hâlen hayatta mıdır?

a) Hızır'ın peygamber olup olmadığı hakkında ihtilâf vardır. İlim adamlarının çoğuna göre, Allah'ın sâlih ve velî kullarından biridir. Geniş çapta ilâhî iltifat ve inâyete mazhar kılınmış ve ledünnî ilimle donatılmıştır. Asıl adının Belyâ b. Melkân olduğu; oturduğu, bastığı yerler yeşillendiği için sonradan Hızır ismiyle anıldığı söylenir.

b) Bir kısım ilim adamlarına göre, peygamberdir. Çünkü Kur'ân'da **«Kendi tarafımızdan kendisine rahmet verdiğimiz..»** deniliyor ki, bu rahmet peygamberlik payesi olabilir. Ayrıca, **«Kendi katımızdan ona bir ilim öğrettik..»** meâlindeki âyet de bu manayı kuvvetlendirmektedir. Sonra Musa Peygamber'in (A.S.) ona uyması da, onun peygamber olduğuna bir başka delil sayılmıştır. Çünkü bir peygamber ancak başka bir peygambere uyabilir.

Nitekim müfessir Kurtubî'nin tesbitine göre, Musa (A.S.), Hızır (A.S.) ile birleştiklerinde, Hızır (A.S.) ona şöyle söylemiştir:

«Sen, Allah'ın sana öğrettiği bir ilim üzere bulunuyorsun ki, ben onu bilmiyorum. Ben de, Allah'ın bana öğrettiği bir ilim üzere bulunuyorum ki, sen onu bilmiyorsun.» (3)

6— Hızır (A.S.) sağ mıdır?

İlim adamlarından bir kısmı Buharî'de Abdullah b. Ömer (R.A.)dan rivâyet edilen : **«Size bildireyim ki, bu gecenizden itibaren yüz yılın sonuna**

(1) Bilgi için bak : Buharî/ilim: 44, tefsir : 2/18, 3/18, 4/18, enbiyâ 27- Müslim/fezâil: 170- Tirmizî/tefsîr: 18- Ahmed: 5/118, 120

(2) Tefsîr-i Kurtubî : 11/10

(3) Tefsîr-i Kurtubî : 11/10

kadar yeryüzünde yaşayanlardan hiçbir kimse sağ kalmayacaktır.» (1) meâlindeki hadîse dayanarak Hızır'ın da öldüğünü istidlâl etmişlerdir. Müfessir Alûsî de aynı görüştedir. Çünkü bunun aksini isbat veya beyân eden sahîh bir hadîs vârit olmamıştır.

Şeyh Muhyiddin Arabî, Sadruddin el-Kunevî, ünlü Faslı velî Abdülaziz ed-Debbağ (Allah hepsinden razı olsun) ve benzeri ehl-i keşfe göre, Hızır (A.S.) hâlen hayattadır. Ancak bu hayat, bedenin ruha dönüşmesiyle nefsanî ve şehevî istek ve ihtiyaçların iptal edilmesiyle yorumlanır ki, gerçek olan da budur.

Hemen ifade edelim ki, Hızır (A.S.) olayı, başlı başına bir araştırma konusudur. Zira bu hususta çok şeyler söylenmiş ve çok şeyler yazılmıştır. Ancak tefsîrimizin hacmi buna müsait olmadığından konunun detayına inmek istemedik.

Yukarıda ismini andığımız Abdülaziz ed-Debbağ (K.S.)dan nakledilip Ahmed el-Mübarek tarafından yazılan el-İbriz'de konuya geniş yer verilmiştir. Meraklılara tavsiye ederim. (2)

Musa ve Hızır kıssasının bir başka yönü :

Yahudilerden önemli bir kısmının, özellikle çok müteassıp din adamlarının Musa Peygamber'den daha bilgili, daha büyük bir peygamber ne gelmiştir, ne de gelecektir, şeklinde birtakım iddiaları olmuştu. İlâhî uslûp gereği, önce biri bağ ve bahçesi olan zengin, diğeri mal ve servetçe ondan hayli aşağı iki adamın anlayış, inanış ve tutumları değerlendirilerek nefis bir misal verildi. Onunla hem Mekkeli mağrur müşrikler, hem de çevredeki Yahudiler uyarıldı ve mü'minlere gelecek günlerin çok parlak olduğu müjdesi verildi. Arkasından Musa (A.S.) ile Hızır (A.S.) kıssası ele alındı ve her peygamberin birtakım özelliklerine göre farklı bilgileri bulunduğu; Musa'nın (A.S.) bildiğinin çoğunu Hızır'ın (A.S.); Hızır'ın da bildiklerinin çoğunu Musa'nın (A.S.) bilmediği konu edilerek, ilâhî ilmin sınırsız olduğu belirtildi ve bu durumun bir peygamber için nakise teşkil etmiyeceğine işaret edildi. Aynı zamanda Yahudi din adamlarının birtakım boş ve anlamsız iddialarda bulunmamalarının çok isabetli olacağı hatırlatıldı. Sonra da günün şartlarına, olayların cereyan tarzlarına, geçici ihtişam, makam ve böbürlenmelere bakıp ona göre bir değerlendirme yapmanın; bunların altında ne gibi hikmetlerin yattığı incelenmeden, nasıl bir netice vereceği hesaba katılmadan ahkâm çıkarmanın pek isabetli olmaya-

(1) Buharî/ilim: 41, mevakıyt-i salât: 40- Ahmed: 2/121

(2) el-İbriz tarafımdan 1979 yılında iki cilt halinde tercüme edilerek Demir Yayınevi tarafından basılmıştır.

cağına atıf yapılıyor. Böylece Mekke'de dış görünüşü itibariyle zayıf ve yardımsız sayılan mü'minlerin geleceğinin hiç de müşriklerin ve yahudilerin sandığı gibi olmayacağı, çok geçmeden bu vakarlı gidişin zaferle sonuçlanacağı ilham ediliyor. Hızır (A.S.)ın da ortaya koyduğu üç olay dış görünüşü itibariyle üzücü bir manzara arzediyordu. Ama hakikat hiç de dıştan görüldüğü ve anlaşıldığı gibi değildi. Mekke'deki barbar zorbaların, azgın ileri gelenlerin o günkü üstünlüğü ve ihtişamı da öyle idi. Dış görünüşüyle yıldırıcı, korkutucu ve mü'minleri ümitsizliğe itici idi. Ama iç yüzüyle hiç de öyle değildi. Çok geçmeden baş aşağı geleceklerine delâlet eden birçok işâretler ve deliller söz konusuydu. Ne var ki bu gerçeği görecek gözleri, idrâk edecek kalpleri yoktu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, ilâhî ilmin sınırsızlığına işâret edildi. Musa Peygamber ile Hızır (A.S.) kıssası düşündürücü, yönlendirici ve mü'minlere parlak bir geleceği va'dedici anlamda anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Mekkeli müşriklerin Yahudilerden aldıkları bilgi ve talimat doğrultusunda Peygamber (A.S.) Efendimiz'den sordukları Zülkarneyn kıssasının öğüt alınacak ibretli safhaları anlatılıyor. Böylece haktan yana olanların eninde sonunda üstün gelecekleri ve her yerde onların yapıcı olup yıkıcı olmadıkları hatırlatılıyor.



وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا
﴿٨٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ
وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّٓا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّٓا
اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ
يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا
فَلَهُ جَزَٓاءً الْحُسْنٰى وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا
﴿٨٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ
لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ
سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ
يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ مُفْسِدُونَ
فِى الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾
قَالَ مَا مَكَّنّ۪ى فِيهِ رَبّ۪ى خَيْرٌ فَاَعِينُونِى بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ
رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُونِى زُبَرَ الْحَد۪يدِ حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا

حَتّٰٓى اِذَا جَعَلَهُ نَارًاۙ قَالَ اٰتُونٖٓى اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًاۜ ﴿٩٦﴾
فَمَا اسْطَاعُٓوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾
قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّٖىۚ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّٖى جَعَلَهُ دَكَّٓاءَۚ وَكَانَ وَعْدُ
رَبّٖى حَقًّاۜ ﴿٩٨﴾

MEÂLİ:

83— Sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Ondan size bir haber anlatacağım:

84— Şüphesiz ki biz onu yeryüzünde kudretli biçimde yerleştirip imkân verdik ve ona (gereken) her şeyden (kolaylaştırıcı bir) sebep verdik.

85— O da bir sebebi (seçip ona göre) bir yol izledi.

86— Sonunda Güneş'in battığı yere (iyice Batı cihetine) ulaştı; onu kara balçıklı bir suya batar (görünümünde) buldu. O kesimde bir millete rastladı. Biz de ona, «Ey Zülkarneyn! ya azâba uğratırsın, ya da haklarında güzel muamelede bulunabilirsin, (bu hususta serbestsin)» dedik.

87— Dedi ki: «Kim zulmederse, ona azâp edeceğiz; sonra da o Rabbına döndürülür. O da ona görülmedik bir azâp ile azâp eder.

88— Ama kim imân edip iyi-yararlı amelde bulunursa, ona da en güzel mükâfat vardır ve ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleyeceğiz.»

89— Sonra o başka bir yol tuttu.

90— Tâ ki Güneş'in doğduğu yere (iyice doğu kesimine) ulaşınca, güneşi öyle bir millet üzerine doğuyor buldu ki, onlara Güneş'ten (korunacak) bir siper yapmamıştık.

91— İşte böylece onun yanında olan her şeyi kuşatıp biliyorduk.

92— Sonra o başka bir yol tuttu.

93— Tâ ki, iki sed arasına ulaştığında, onların önünde neredeyse hiç söz anlamaz bir millete rastladı.

94— Onlar, «Ey Zülkarneyn! doğrusu şu Ye'cûc-Me'cûc yeryüzünde durmadan fesât çıkarıyorlar; bizimle onlar arasında bir SED yapman için

sana bir harç (gereken vergi ve masrafı) versek olmaz mı?» dediler.

95— Zülkarneyn onlara dedi ki : «Rabbimin bana verdiği imkân, kudret ve iktidar daha hayırlıdır. Bununla beraber siz gücünüzle bana yardım edin de sizinle onlar arasına sağlam bir SED yapayım.

96— Bana demir kütleleri getirin.» Bununla iki dağ arası (doldurup) eşit duruma gelince Zülkarneyn, «körükleyin!» diye emretti. Sonunda demirler ateş haline gelince, «bana erimiş bakır getirin de üzerine dökeyim» dedi.

97— Artık o Ye'cûc-Me'cûc ne onu aşabildiler, ne de bir gedik açmaya güç getirebildiler.

98— Zülkarneyn, «bu Rabbimden verilen bir rahmettir. Rabbimin belirlediği vakit gelince bunu yerle bir eder. Rabbimin verdiği söz haktır (hedefinden, amacından) şaşmaz,» dedi.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'ye göre, Yahudilerden birkaç kişi iki boynuzlu kralın kim olduğunu Peygamber (A.S.) Efendimiz'den sordular. Bunun üzerine ilgili âyetler indirilmiştir. (1)

Diğer bir rivâyette ise, Mekkeliler Kitap Ehli olan Yahudilere adam gönderip Hz. Muhammed'i (A.S.) çetin bir sınavdan geçirmek için birkaç soru hazırlayıp göndermelerini istemişlerdi. Onlar da şu üç şeyden sormalarını tavsiye etmişler: Ruh, Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn..

Bunun üzerine ilgili âyetler iniyor. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Peygamber (A.S.) Efendimiz şehadet parmağını baş parmağının orta kısmına getirip halka yaptı ve şöyle buyurdu : «Yaklaşmakta olan şerden vay Arapların haline! Bugün şu gördüğünüz (halka) gibi, Ye'cüc ve Me'cüc'un sağlam seddi fetholundu (açıldı).» (3)

(1) Esbab-ı Nüzûl/Nisabûrî : 75

(2) Tefsir-i İbn Kesir : 3/100- Câmiu'l-Beyân Fi-Tefsîri'l-Kur'ân: 16/7

(3) Buharî/fiten: 4, 28, enbiyâ: 7, menakıb: 25, talâk: 24- Müslim/fiten: 1, 3- Tirmizî/fiten: 23- İbn Mâce/fiten: 9- Ahmed: 2/341, 530- 6/428, 429

«And olsun ki, Ye'cüc ve Me'cüc çıktıktan sonra da Beytullah'a haccedilecek ve umre yapılacaktır.» (1)

ZÜLKARNEYN KİMDİR?

Bu isim ve başardığı fütuhat hakkında gerek bazı tarihçilerin, gerekse müfessirlerin farklı görüş, tesbit ve yorumları olmuştur. Detayına geçmeden bu görüş ve tesbitleri özetler halinde aşağıya sıralamayı uygun gördük :

1— Medlerle Fârislerin hükümdarıdır. Nitekim Zülkarneyn bu iki ülkeyi zapt edip kendi idaresi altına almıştır. (M.Ö. 1000)

2— Birinci Darâ. Bu, İran (Pers) imparatoru olarak tarihe geçmiştir. (M.Ö. 350-486)

Darâ'nın Zülkarneyn olduğunu daha çok Yahudî Ansiklopedisi yazmıştır. Sınırları ise, Ermenistan, Kafkasya, Hindistan ve Turan steplerini içine almaktadır. Ancak yapılan ciddi tesbitlere göre, Darâ Zerdüştür. Kur'ân-ı Kerîm'in tanımlamasına göre, Zülkarneyn bir olan Allah'a inanan bir muvahhittir.

3— Makedonyalı Büyük İskender. (M.Ö. 356-323)

Kur'ân'da Züklarneyn ile ilgili tarifler buna da uymamaktadır. Önce Büyük İskender; ünlü filozof Aristoteles'in eğitimi altında yetişmiştir. Bilindiği gibi, Aristo tek tanrı inancına bağlı değildi. Sonra Büyük İskender İranlıları da yendikten sonra yarı tanrı sayılan en yüksek kral ünvanını aldı. Ayrıca Olympos tanrıları adına, kule biçiminde on iki sunak yaptırdığı da bilinmektedir. Diğer yandan birçok ülkeleri fethederken çok zalimce davranmış, bazan girdiği şehirleri yerle bir etmiştir. (2)

4— Afridun B. Esfiyan. (İbrahim Peygamber devrine rastlar)

5— Merziban b. Merduye (İbn İshak'ın görüş ve tesbiti)

6— Ebû Kerb Semiy b. Ubeyd el-Efrîkış el-Himyerî. (Ebû Reyhan Birûnî'nin tesbit ve görüşü)

7— Râyis oğlu Sa'b. (Tarih-i Ebû'l-Fidâ'nın tesbit ve görüşü)

8— İran kralı Kisra (Hüsrev).

---

(1) Buhari/hac : 47- Ahmed: 3/27, 48, 64
(2) Bilgi için bak: Meydan LAROUSSE

Görüldüğü gibi önümüzde sekiz kadar kral ismi bulunuyor. Şüphesiz ki bunlardan hangisinin Kur'ân'ın tarif ettiği Zülkarneyn olduğunu net ve kesin çizgileriyle ortaya koymak çok zordur. Geniş araştırmaya ve uzun süreye ihtiyaç vardır.

Tarihçiler daha çok bu tarifin Darâ (Darius)a uyduğu üzerinde dururlarsa·da, Pers İmparatoru Hüsrev üzerinde duranların tesbit ve yorumları biraz daha inandırıcıdır. Nitekim Hüsrev'e Araplar Nuşirevan-ı-âdil demişlerdir. Gerçi bundan önce de Hüsrevler gelip geçmiştir. Çünkü gerek Kisra, gerekse Hüsrev, İran krallarına verilen genel bir isimdir. O bakımdan M.Ö. altıncı asırda imparatorluk kuran Kisra'nın yapmış olduğu geniş fütuhatın, Zülkarneyn'le ilgili tariflere birçok yönden uyduğunu söyleyenler olmuştur. Ama bunların hiçbirisi için kesin bir ifade kullanmamız mümkün değildir. Zira Zülkarneyn'in hangi hükümdar olduğunu az veya çok tesbit edip anlayabilmemiz için, önce doğuda, batıda, güney ve kuzeyde yaptığı fetihleri tesbit etmek, sonra meydana getirdiği seddin nerede olduğunu belirlemek ve sonra da Ye'cüc ve Me'cuc'dan hangi ülke insanlarının kasdedildiğini araştırıp ortaya koymak gerekir.

O halde önce Kur'ân'ın belirttiği ölçüler içinde Zülkarneyn'in özelliklerini tesbit edip sıralamamızda, sonra da Ye'cüc, Me'cüc ve Sed hakkında toplayabildiğimiz bilgileri vermemizde yarar vardır.

Zülkarneyn'in özellikleri :

Kur'ân-ı Kerîm bu peygamber yolunda olan hükümdarın birtakım vasıf ve özelliklerini vermek suretiyle tarihçilere ve araştırıcılara ip uçları vermektedir. Onları şöyle sıralayabiliriz :

a) Üstün yeteneklere, geniş kudret ve imkânlara sahip,

b) Yeterince bilgili, kültürlü olup dünya coğrafyasının önemli bir kısmını bilen ve ilâhî inâyete mazhar,

c) Zâlimlere hadlerini bildirip azâp eden; âhiret azabına kesinlikle inanan ve iyi ahlâklı dindar toplumları ve kavimleri himaye eden,

d) Kuvvet ve kudreti, başarı ve zaferi bütünüyle Allah'a döndüren, kendi haddini bilip Hakk'a karşı teslimiyet gösteren,

e) Kıyâmetin bir gün kopacağına, mevcut düzen ve sistemlerin bozulacağına inanan büyük bir lider..

Sözü edilen ve Zülkarneyn sanılan sekiz hükümdarda, Kur'ân'da belirtilen bu vasıfları aramak gerekir. Şüphesiz ki, böyle bir tesbite kapı açmak, hem yorucu olur, hem de başlı başına bir kitap hazırlamayı gerekti-

rir. O bakımdan biz bu tesbiti inanmış uzman tarihçilere bırakmayı daha uygun bulduk.

Ayrıca iki dağ arasında demir ve bakırdan meydana getirdiği sağlam seddin nerede olduğu da ayrıca bir araştırma konusudur. Kafkas dağlarında olduğu ihtimali, tarihçiler tarafından daha kuvvetli görülmekte ve bunun Dağıstan yöresinde Derbent Seddiyle yakından benzerlik arzettiği belirtilmektedir. Allah daha iyisini ve daha doğrusunu bilir.

YE'CÜC - ME'CÜC

Bu iki isim üzerinde de hayli durulmuş ve farklı tesbitler ve yorumlar yapılmıştır. Onları şöyle özetliyebiliriz:

1— Tevrat'ta «Me'cüc»ün, Hz. Nuh'un (A.S.) oğlu Yafes'in iki oğlu olan Gomer ile Maday arasında gösterilir. Gomer Cimmerleri; Maday, Medleri temsil eder. (1)

2— Ansiklopediya Britannika'da Gağ ile Maguğ'un İskitler oldukları belirtilir. Bu durumda Me'cüc'ün, Karadeniz'in kuzey ve doğu kesimlerini kapsadığı düşünülebilir.

3— Birinci Darâ'nın Azerbaycan ile Ermenistan dağları arasında rastladığı İskitler, ya da Sakalar'a bu isim verilmiş olabilir. (2)

4— Tatarlar olduğu da sanılmaktadır. Şöyle ki: Tatarlar'a Ye'cüc, Moğollar'a Me'cüc denildiği iddia edilir. Bunların ülkesi, Tibet'ten Çin'e ve batıda Türkistan'a kadar uzanırdı. Timuçin (Cengizhan)ın yeryüzünde çıkardığı bozgunculuk buna delil gösterilir. Nitekim ilgili hadîsler bölümünde nakleттiğimiz hadîsin Cengiz istilâsına işâret olduğu sanılmaktadır.

5— Batılı ilim adamlarının bunlara Yagog, Magug dedikleri ve yeryüzünü fitne ve fesada boğmakta sanki İblîs'in soyundan gelen bozguncu bir ırk olduklarını ileri sürdükleri de bilinmektedir. (3)

ZÜLKARNEYN KISSASINDAN ÖĞÜTLER VE İBRETLER

— Hükümdar sağlam bir imâna sahip olunca, ülkesinde ve çevresinde kudretinin tesirleri hissedilir.

---

(1) Fazla bilgi için bak : Hezekiel : 238- 39/6
(2) Bilgi için bak : Tanrı Buyruğu : 2/493
(3) Fazla bilgi için bak : Tefsîr-i Merâğî : 16/13, 14

— Hükümdar, bütün kuvvet ve kudreti, başarı ve olumlu sonuçları Allah'a döndürürse, yani O'na ait olduğuna inanırsa, Allah da onun kalbini ve kafasını en doğru ve en yararlı konulara ve yollara açar, fetihte bulunur.

— Bu düzeye gelen hükümdar yeryüzünde Allah'ın halîfesi sayılır. Allah adına zalimleri cezalandırır, iyileri mükâfatlandırır.

— Yeryüzünde bozgunculuk yapanların azgınlık ve taşkınlıklarını durdurur ve her yönüyle islahatçı olur.

— Allah'ın verdiği mülk ve kudretin kıymetini ve hikmetini bilir. Başkalarını ezip zulmetmez, hakları çiğnemez.

— Elde ettiği her başarıyı Allah'ın kendisinden yana indirdiği bir rahmet kabul eder ve bunun şükrünü yerine getirmeğe çalışır.

— Allah'ın koyduğu hayat kanunlarına ve insana ayırdığı şerefli yere bağlı kalır. Allah'ın sözlerinin mutlaka gerçekleşeceğine inandığı için hiçbir zaman umutsuzluğa düşmez, paniğe kapılmaz.

DEMİR VE BAKIR

Seddin iki dağ arasındaki boşluğu veya geçidi aşılmayacak yükseklikte demir kütleleri ile doldurması, körükleterek akkor haline getirilmesini sağlaması ve sonra da üzerine eritilmiş bakır döktürerek tek parça haline sokması çok dikkat çekici bir olaydır. Şöyle ki :

a) Bu iki madenin tarihlerinin çok gerilere gittiği kesindir.

b) O bölgede bol miktarda demir ve bakır yataklarının bulunduğunda şüphe yoktur.

c) Yine o bölgede bu iki maddenin işletildiği anlaşılıyor.

d) Bu iki madeni karıştırıp Zülkarneyn'in talimatı doğrultusunda işleyen ustaların o bölgede bulunduğu da ayrı bir ip ucudur.

Çin Seddi olabilir mi?

4000 Km. yi bulan ve Tibet yaylasının içlerine kadar uzanan bu set, önce demir ve bakırdan değil, taştan yapılmıştır. Buna teşebbüs eden Zülkarneyn değil, Şi Huang adlı bir imparatordur. Onun, bu seddi Çinli'lere kamçı, dayak, işkence ve ıstırap vererek yaptırdığı bilinmektedir. Oysa Zülkarneyn âdil bir hükümdardı. Kimseye zulüm ve işkence etmemiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, hem Yahudilerle müşriklerin bir sorusu cevaplandırılmış, hem de âdil, kudretli bir hükümdarın icraatından örnek alınacak pasajlar verilmiş oldu. Son olarak da Zülkarneyn'in seddi yaptırdıktan ve gerekli fetihlerde bulunduktan sonra, «Bu Rabbımdan verilen bir rahmettir. Rabbimin belirlediği vakit gelince bunu yerle bir eder. Rabbımın verdiği söz haktır, şaşmaz..» diyerek tam bir teslimiyet içinde mahviyetkâr bir duyguyla Hakk'a baş eğdiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, kıyâmetin ilk safhalarından biri tasvîr ediliyor. İnsanı yönlendirip yüzünü Hakk'a döndüren Kur'ân'a gönül kapısını açmayan inkârcı şaşkınların kıyâmet günü büsbütün şaşkınlaşacakları anlatılıyor. O gün insan için ancak imân ve sâlih amellerinin fayda vereceğine işâretle hayatlarını bir hiç uğruna harcayanların durumu çok duyarlı ve düşündürücü bir anlatımla işleniyor. Arkasından imân düzeyinde sâlih amellerde bulunanlara Firdevs cennetlerinde mükâfatlar hazırlandığı müjdeleniyor.

——oOo——

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾
الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ
سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ
إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ
أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ

يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ
فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ
جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ
فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

MEÂLİ :

99— O gün onları bırakırız da dalgalanır halde kaynaşırlar. Sûr'a üflenince onları hep biraraya getiririz.

100-101— Beni anmak (öğüdümü kabullenmek) hususunda gözleri perdeli olup (Kur'ân'ı) dinlemeye tahammülleri olmayan kâfirlere o gün Cehennem'i gösterip karşıkarşıya getiririz.

102— O küfredenler beni bırakıp kullarımı kendilerine yardımcı dost (ve ilâh) edineceklerini mi sanırlar? Şüphesiz ki Cehennemi kâfirlere konak olarak hazırladık.

103— De ki, (Kıyâmet günü) amelleri cihetiyle en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi?

104— Onlar ki dünya hayatında inkârlarından dolayı işleri boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel-yararlı iş yaptıklarını sanıyorlar.

105— Onlardır ki, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmişlerdir. O sebeple amelleri boşa gitmiştir. Kıyâmet günü onlar için bir tartı tutmayacağız.

106— İşte bu inkârlarından, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıklarından dolayı cezâları Cehennem'dir.

107— İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlara ise, Firdevs Cennetleri onlar için konaktır.

108— Orada ebedî kalırlar; başka yere çıkıp gitmek istemezler.

İLGİLİ HADÎS

«Kıyâmet gününde irikıyım yağlı bir adam getirilir de Allah katında o bir sivrisinek kanadına bile denk gelmez. İsterseniz, «Kıyâmet gününde onlar için bir tartı tutmayacağız..» âyetini okuyunuz.» (1)

KIYÂMETTEN BİR TABLO

(وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا) **«O gün onları bırakırız da dalgalanır halde kaynaşırlar. Sûr'a üflenince onları hep biraraya getiririz.»**

Kıyâmet gününde ikinci defa Sûr'a üfürüldüğünde bütün insanlar ve cinler kalkarlar. Herkes şaşkınlık içinde ne yapacağını, nereye gideceğini ve ne olacağını bilmez. Böylece diriltilip kaldırılmanın verdiği korku, heyecan, helecan ve şaşkınlık arttıkça artar; o yüzden insanlar dalgalar halinde bulundukları yerde kaynaşıp dururlar.

Sonra tekrar Sûr'a üfrülür ve insanlarla cinlerin hepsi biraraya getirilip mahşer alanına sevkedilirler. Cehennem'le kâfirler arasındaki engeller kaldırılır. Manzara çok korkunç ve ürkütücüdür. İnkârcılar da, mü'minler de Cehennem'in ne korkunç ve ne kötü bir yer olduğunu anlarlar. Ne var ki, kâfirler henüz hesaba çekilmeden Cehennem'i ve orada kendileri için hazırlanan yerlerini görürler. Mü'minler ise, Cennet'e giderken, Sırat'ı geçerken Cehennem'i görürler ve ondan kurtuldukları için Rablarına hamd-u senâda bulunurlar.

Kâfirlerin hesaptan önce Cehennem'deki yerlerini görmelerine gelince, bunun iki sebebi vardır: Onlar dünyada iken ilâhî öğütleri almada gözleri perdeli idi. O kadar ki, Allah'ın adını anandan, din adına öğüt verenden nefret edip gözlerini başka yana çevirirlerdi. Kur'ân'ı dinlemeğe ise, hiç tahammülleri yoktu. Onların bu amellerine karşılık olmak üzere kıyâmet gününde Cehennem gözlerinin önüne getirilir.

İNSANLARI İLÂHLAŞTIRANLAR

(أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ) **«O küfredenler beni bırakıp kullarımı kendilerine yardımcı dost (ve ilâh) edineceklerini mi sanırlar?...»**

---

(1) Buharî tefsîr : 6/18 - Müslim/münafıkîn : 18

Kur'ân burada önemli bir hususa dikkatimizi çekiyor. Şöyle ki: Allah'ı bırakıp O'nun kullarını tek kurtarıcı sayanların ve onları böylece ilâhlaştıranların ne kadar küçüldüklerine işârette bulunuyor. İnsanlığındaki kemâlatı, bedenindeki ilâhî sanatın eşsizliğini, ruhundaki kudretin kaynağını, gözlerinin önüne serilen sayısız, fakat ölçülü nîmetleri, indirilen rahmet ve inâyetlerin tezahürlerini göremiyerek fânilerin önünde eğilenlerin bu çok sakıncalı davranışları, onları ebedî saadet yurdu olan Cennet'e lâyık ve ehil olma derecesinden düşüreceğini ve kula kul olma gafletinde bulunan bu idrâksizler için amellerine uygun Cehennem'in hazırlandığını haber vermek suretiyle ölmeden önce uyanmalarını istiyor. Çünkü insan şu kâinatın özü ve hulâsasıdır. Her şey O'nun için, o da Allah'a kul olmak için yaratılmıştır. Kendisi için yaratılan eşyayı ilâhlaştırması büyük bir haksızlık, aynı zamanda hılkatının hikmetine bütünüyle terstir. Kendisi gibi bir insanı ilâhlaştırması ise, insanlığa karşı büyük bir hakaret ve saygısızlık sayılır.

İNKÂRCILARIN DÜNYA HAYATINDAKİ AMELLERİ BÜTÜNÜYLE BOŞA GİTMİŞTİR

(قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِينَ اَعْمَالًا) «De ki: (Kıyâmet günü) amelleri cihetiyle en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi?....»

Allah'ın mülkünde, O'nun hazırlayıp verdiği yetenekler ve imkânlarla bir şeyler bulup icat edenler, -hizmetleri yaygın bile olsa- bunun karşılığını tamamen dünyada almış bulunuyorlar. Çünkü her amel kişinin niyetine ve inancına göre değer kazanır ve karşılık görür. Yaptığı hizmet ve ortaya koyduğu keşif ve icatla, bütün kuvvet ve kudreti, başarı ve olumlu sonuçları kendi şahsında bulup Allah'ı inkâr eden ve yaptığı iş ile sadece dünyada meşhur olmayı, belli makamlara yükselmeyi ve takdîr toplamayı plânlayanın âhirette iş ve amelleri boş ve anlamsız kalır. Mükâfatının tamamını -niyet ve inancına göre- dünyada elde ettiğine göre, öylesine âhirette bir nasip yoktur. Çünkü inkârcı mucit, sonunda amacına ulaşmış, arzuladığı şan ve şöhrete erişmiş ve beklediği takdiri toplamıştır. Gerçek bu olunca biz âhirette ona mükâfat vardır demeğe veya Cennet'i ona lâyık görmeğe yetkili değiliz. Zaten kendisi de hem âhirete ve oradaki nîmetlere, mükâfatlara inanmıyor, hem de böyle şey beklemiyordu. Üstelik büyük bir nankörlük içinde bulunuyordu. Allah ise, ancak kendi rızası doğrultusunda iyi niyetle yapılan amelleri, ortaya konulan keşif ve icatları, verilen hizmetleri ve yapılan ibâdetleri kabul eder ve âhirette fazlasıyla mükâfatlandırır.

Şunu da hatırlatalım ki, kâinatta mevcut olmayan bir şeyi bulup icat etmek mümkün değildir. Cenab-ı Hak kâinat plânına birtakım kanunları koymasaydı, yer altı ve yer üstü kaynakları, elementleri hazırlamasaydı, insan neyi bulup çıkarabilirdi veya neyi icat edip dehasını simgeliyebilirdi?

Buna birkaç misal verelim :

a) Cenâb-ı Hak gen denilen harikayı yaratmasaydı, hangi biyolog bu harikayı meydana getirebilirdi veya hangi ilim adamı o harikadan söz edebilirdi? Aynı zamanda hangi kimyacı ataların irsî meziyet ve kusurlarını bütün ölçüleriyle kendinde taşıyan öylesine küçük bir model ortaya koyabilirdi?

b) Cenâb-ı Hak yeryüzünde Uranyum (U-238) cevherini var kılmamış olsaydı, hangi uzman veya kahraman böyle bir cevher meydana getirebilirdi veya mevcut olmayan bu cevheri nasıl bulup icat edebilirdi?

c) O sonsuz kudret sâhibi, atomu, atom çekirdeğini ve etrafında dönen elektronları var kılmamış olsaydı, hangi fizikçi onu bulup ortaya çıkarabilir veya hangi ilim adamı onun bir benzerini icat edebilirdi?

Görülüyor ki, ilim adamı ancak Allah'ın kendisine verdiği birtakım yeteneklerini kullanmak suretiyle, yine Allah'ın varlık âlemine koyduğu birtakım kanunları, düzenleri bulup ortaya çıkarabilmekte, mevcut olmayan bir şeyi var kılamamaktadır. O halde Allah'ın verdiği akıl, zekâ ve yeteneklerle, Allah'ın mülkünde, Allah'ın koymuş olduğu birtakım fiziksel, kimyasal olayları bulup keşfeden ilim adamına yakışan nedir? Her şeyden evvel Cenâb-ı Hakk'a yönelip şükretmesi gerekmektedir. Bunun aksine bir düşünce ve davranış, onun basiretsizliğine ve nankörlüğüne delâlet etmez mi?

Dinî bilgisi, Kur'ân kültürü kıt olanlar, o gibilerini Cennet'in en üst köşesine oturtma cömertliğinde bulunurlar. Kimin nîmetini, hangi kıstas ve ölçüye göre kime lâyık görüyorlar?

Kur'ân bu konuda da kesin hükmünü bildiriyor: **«Onlar ki inkârlarından dolayı dünya hayatında işleri, amelleri boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel bir iş yaptıklarını sanırlar.»**

Kur'ân bu hükmünü biraz daha pekiştirip her türlü şüpheyi ve yanlış yorumda bulunmayı kaldırmak için tekrarlıyor : **«Onlardır ki, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmişlerdir. O sebeple amelleri boşa gitmiştir. Kıyâmet günü onlar için bir tartı tutmayacağız.»**

Neden? Zira tartı ancak, imânla beraber iyilik ve kötülüğü, sevap ve günahı olanlar içindir. İmânı olmayanın, âhirete yarar bir iyiliği de yok demektir. O halde küfür ve sapıklığı tartmanın gereği yoktur.

İMÂN VE SÂLİH AMEL

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا) **«İman edip iyi, yararlı amellerde bulunanlara ise, Firdevs Cennetleri onlar için konaktır.»**

İman, Allah ile kulu arasında tek bağlantıdır. Amel-i sâlih, yani iyi, yararlı iş ve ameller ancak bu bağlantıyı kuvvetlendiren faktörlerdir. Diğer bir deyimle, bunlar imânın en tabii ürünleridir. Sütteki yağ, topraktaki altın, ağaçtaki kök ve gövde ne ise, iyi-yararlı işlerdeki imân da odur.

Bunun için Kur'ân, imân bağlantısını sağlayıp Allah ile mânevî irtibat kuran mü'minlerin iyi ve yararlı amellerinin boşa gitmeyeceğini belirterek Firdevs cennetinin onlara konak olarak hazırlanıp tahsis edildiğini müjdelemektedir.

CENNET'E GİRENLER BAŞKA BİR YERE GİTMEK İSTEMEZLER

(خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا) **«Orada ebedî kalırlar; başka yere çıkıp gitmek istemezler.»**

Bunun nedeni gayet açıktır: Cennet, her yanıyla ve her nîmetiyle Allah'ın kudret eliyle dekore edilmiştir. Aynı zamanda Cenâb-ı-Hakk'ın kudreti sonsuz ve sınırsızdır. Tecellilerinin ardı-arkası yoktur. Her an tecellide bulunacağına göre, Cennet her an değişik manzaralara bürünmekte ve birbirinden güzel, çekici görüntüler vermektedir. O bakımdan bıkkınlık, daha iyisini düşünmek veya aramak söz konusu değildir. Çünkü daha güzelini ve iyisini düşünmek mümkün değildir. O bakımdan Cennet'e girenler, ebedî selâmet yurduna kavuşmanın her ân tazeliğini ve ilk heyecanını duyar ve duydukça da Allah'a hamd ederler.

Cennet'in bu tazeliğini kaybetmeyen güzelliğini bir misal ile açıklamamız gerekirse, herhalde Kur'ân'ı gösterebiliriz. Kur'ân bütünüyle Allah kelâmı olduğu ve O'nun kudret kalemiyle yazılıp Hz. Muhammed'in kalbine Cibrîl vasıtasıyla ilka edildiği içindir ki, okundukça tazeliği artmakta, incelendikçe zevk vermekte, yeni yeni bilgiler ilham etmekte ve asırların geçmesiyle parlaklığından hiç bir şey kaybetmemektedir. Çünkü Allah'ın kudret kalemiyle hazırlanıp öylece yeryüzüne indirilmiştir. Her kelimesi ve âyeti Hakk'ın kelâm sıfatının yüksek tecellisini terennüm etmekte, her sûresi O'nun söz hazinesinin ayrı bir cevherini yansıtmaktadır.

İşte Cennet de böyle...

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kıyâmetin ilk safhalarından biri tasvîr edildi. Allah kelâmıyla amel etmeyen inkârcılar uyarıldı; kıyâmette onlar için hazırlanan azâp hatırlatılarak ölmeden önce dönüş yapmaları istenildi. İyi, yararlı amellerde bulunan mü'minler ise, Firdevs cennetleriyle müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın sözlerinin, O'nun yüksek kudretinden kaynaklandığı için yazmakla bitmiyeceği, denizler mürekkep olsa yine de buna yetmiyeceği açıklanıyor. Böylece O'nun sözlerinden bir kısım olan Kur'ân'ın kıyâmete kadar insanın maddî ve mânevî ihtiyaçlarına cevap verecek, çare getirecek kudrette olduğuna işâret ediliyor. Her asırda tefsîr edilmesinin gereği üzerinde kapalı şekilde durulup ilim adamlarına ilhâmda bulunuluyor. Sonra da Kur'ân'ı insanlara teblîğ eden Hz. Muhammed'in (A.S.) bir insan olduğu belirtilerek aradaki farkın sadece O'na Allah'ın bir olduğuyla ilgili vahiy indiği bildirilerek, Hıristiyanların İsa Peygamberi ilâhlaştırmalarının çok büyük bir günah ve suç olduğuna dolaylı şekilde telmihte bulunuluyor ve Hz. Muhammed'in (A.S.) ilâhlaştırılmaması bilhassa tenbih ediliyor. En yüce dost olan Allah'a kavuşmayı dileyenlerin ancak O'na kulluk ederek, iyi yararlı amellerde bulunmaları emrediliyor.



قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِكَلِمَاتِ رَبّى لَنَفِدَ
الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَداً ﴿١٠٩﴾ قُلْ اِنَّمَا اَنَا
بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَىَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَداً ﴿١١٠﴾

M E Â L İ :

109— De ki : Rabbimin sözlerini (yazmak) için deniz(ler) mürekkep olsa ve bir o kadarı da ilâve edilse, Rabbimin sözleri bitmeden denizler tükenirdi.

110— De ki : Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (şu farkla ki) ilâhınızın bir tek İlâh olduğu bana vahyolundu. Artık kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, iyi-yararlı amelde bulunsun ve Rabbına ibâdette (kullukta) hiçbir ortak tutmasın.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudi bilginlerinden birkaç kişi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelerek dediler ki :

— Ya Muhammed! Sen hem getirdiğin kitapta «Bize hikmet verilmiştir. Artık kime hikmet verilmişse, cidden ona birçok hayırlar verilmiştir.» diyorsun, hem de aynı kitapta, «Size ilimden pek az şey verilmiştir.» denilmektedir. Bu iki zıt sözü bağdaştırmak mümkün mü?

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

(1) Lübabu't-te'vîl - Tefsîr-i Kurtubî : 11/69'dan özetlenerek

İLGİLİ HADİSLER

«Kim insanlar duysun diye amel ederse, Allah onu öyle teşhîr eder. Kim de insanlar görsün diye amel ederse, Allah onu da öyle teşhîr eder.» (1)

Kutsî Hadîs :

Allah buyuruyor :

«Ben ortaklıkta ortakların en ganisiyim. Artık kim bir amel işler de başkasını onda bana ortak tutarsa, onu da, ortağını da kendi hallerine terkederim, (ben ondan da, amelinden de beriyim).» (2)

Bir adam Peygamber (A.S.) Efendimiz'e gelip, «Ben birçok yerlerde durup hem Allah'ın rızasını diliyorum, hem de halkın benim yerimi (durumumu) görmesini istiyorum» dedi. Peygamber (A.S.) Efendimiz ona cevap vermedi. Çok geçmeden yukarıdaki âyetler indi. (3)

«Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey, küçük şirktir.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ya Resûlellah! Küçük şirk nedir?

Cevap verdi :

— Gösteriştir. Kıyâmet günü insanların amellerinin karşılığı verilirken Allah onlara şöyle buyurur: «Dünyada kimler için gösteriş yaptınızsa, onlara gidin, bir bakın. Onların yanında bir karşılık bulabilecek misiniz?» (4)

«Kim Kehf sûresinin baş kısmından on âyet ezberlerse, Deccal'ın fitnesinden korunmuş olur.»

Diğer bir rivâyette ise, **«Kehf sûresinin sonundan....»** buyurulmuştur. (5)

«Şirk (Allah'a ortak koşmak) sizde, karıncanın ayak sesinden daha

---

(1) Buharî/rikak : 36, ahkâm: 9- Müslim/zühd: 47, 48- Tirmizi/nikâh: 11, zühd: 48- İbn Mâce/zühd: 21- Ahmed: 3/40-5/45

(2) Tirmizi/tefsîr: 6/18 - İbn Mâce/zühd: 21- Ahmed: 4/215

(3) İbn Ebî Hâtim : Abdülkerîm el-Ceziri tarikiyle Tavus'dan

(4) Tirmizi/hudud: 24, fiten : 59, zühd: 21- İbn Mâce/hudud: 12, zühd: 21- Ahmed: 1/22, 44 - 3/7, 30, 382- 4/126- 5/428, 429

(5) Müslim/müsafirin: 257- Ebû Dâvud/melahim: 14- Ahmed: 5/196- 6/449

gizlidir. Ama sizi bir şeye irşat edeyim ki, onu yaptığınızda şirkin küçüğünü de, büyüğünü de alıp götürür: Deyin ki: Allahım! bildiğimiz halde sana ortak koşmaktan sana sığınırız ve bilmediğimiz bir şirkten de senin mağfiretini dileriz. Bu duâyı üç defa okursunuz.» (1)

RABBIMIZIN SÖZLERİ TÜKENMEZ

(قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا) **«De ki : Rabbımın sözlerini (yazmak) için deniz(ler) mürekkep olsa ve bir o kadarı da ilâve etsek, yine de Rabbımın sözleri bitmeden denizler tükenirdi.»**

Öncesi ve sonrası olmayan, ezelle ebed arasını ilmiyle, kudretiyle, kahır ve tasarrufuyla kapsayan Allah için bir son olmadığına göre, O'nun sözleri için de bir son ve sınır yoktur. O bakımdan bütün denizler mürekkep olsa ve bir o kadarı da ona katılsa yine de Rabbımızın sözleri bitmeden onlar tükenir.

Bize Cebrâil vasıtasıyla indirdiği sözü, bizim ihtiyacımız oranındadır. Öyle ki, kıyâmete kadar dünya ve âhiretimizi düzenleyecek, ruhumuzu arındıracak, önümüzü aydınlatacak, düşünce ufkumuzu genişletecek, duygularımızı yönlendirecek hükümleri kapsamakta ve bütün milletlere seslenmek, yol göstermektedir. Böyle olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm bitmez, tükenmez bir ilim hazinesi olarak elimizde bulunuyor. Her çağda insanları Hakk'a çevirecek, gelişerek doğruyu bulan ilimle bağdaşacak özelliktedir. Çünkü Allah sözüdür, o bakımdan kapsamlı ve kudretlidir.

Biz henüz fizik âlemi hakkında her şeyi çözmüş ve anlamış değiliz. Bilmediklerimiz bildiklerimizden çok fazladır. Mâna âlemi, yani fizikötesi hakkında ise, ilmin kayda değer bir tesbiti yoktur. Allah'ın kudretinin varlık âlemindeki tecellilerinden milyarda birini belki ancak bilebiliyoruz.

Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gösterilen sır ve hikmetler, açılan kapılar bile, ilâhî gaybın milyarda biri değildir.

Bütün bunları bir tarafa bırakalım da sadece insan bedenini ve ruhunu ele alalım. Bu birbirinden ayrı iki varlığın yapılarındaki ilâhî sanat ve kudretin pek az ölçüde sır ve hikmetini çözebiliyoruz. Bize bu kadar yakın olan beden ve ruhumuz hakkındaki bilgimiz yeterli olmadığına göre, diğer varlıkların hakikatını bütün boyutlarıyla nasıl bilebiliriz. O sonsuz ve sınırsız kudretin karşısında aczimizi, sınırlılığımızı mahviyetkâr bir dille anlatmaktan başka ne diyebiliriz?

---

(1) Müsned-i Ahmed: 4/403

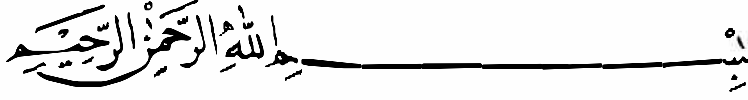
RABBINA SELİM BİR KALP İLE KAVUŞMAK İSTEYENLER

Artık kim Rabbına selim bir kalp, arınmış bir ruh, gelişmiş bir vicdan, berraklaşmış bir gönül ile kavuşmak istiyorsa, önce Rabbının makamının yüceliğini, kendi kulluğunun anlam ve hikmetini anlayarak sâlih amellerde bulunsun. Çünkü Cenâb-ı Hak, ancak işin, sözün ve düşüncenin iyisini, güzelini, faydalı ve doğru olanını sever ve kabul eder. O'nun yaptığı her şey mükemmeldir ve mutlak anlamda faydalıdır. Noksan iş O'nun elinden çıkmaz. Noksanlık bizim sıfatımızdır. Yanlış düşünceler bize aittir. Kudret kalemi yanlış yazmaz. Allah kendi mülkünde mutlak hükümrandır. İlim ve kudreti her şeyi kapsayıp kuşatmıştır.

Kehf sûresine, Allah'a hamd ile başlandı ve Allah'a ibâdette hiçbir şeyi O'na ortak koşmamakla noktalandı. En güzel övgülere lâyık olan Rabbımız her türlü ortaktan, benzerden ve noksanlıktan pak ve yücedir.

Bizi bu sûrenin tefsîrinde başarılı kıldığı için de Rabbımıza sâlih kullarının hamdiyle hamd ederiz. Kalan sûrelerin tefsîrini de tamamlamayı müyesser kılmasını diler, yine hamd ile O'nu tesbîh eder, Resûlüllah'a (A.S.) selât ve selâmla ta'zimatımızı sunarız.





MERYEM SÛRESİ

Sûrenin tamamı Mekke'de inmiştir. Ancak bazı müfessirlere göre, 58 ve 71. âyetler Medine'de inmiştir. Allah daha iyisini bilir.

İsa Peygamberin (A.S.) annesi Hz. Meryem'den söz edildiği ve ona geniş yer verildiği için buna «Meryem Sûresi» denilmiştir.

Âyet sayısı : 98

Kelime » : 780

Harf » : 3700 (1)

Sûrenin kapsadığı başlıca konular :

1— Zekeriya Peygamberin (A.S.) duâsına yer verilir ve Allah'ın daha önce hiç kimseye isim olarak konulmayan «Yahya» adında bir erkek evlâtla onu müjdelediği açıklanır.

2— Yaşlı bir baba, kısır bir anadan çocuk dünyaya gelir mi, şeklinde bir sorunun ortaya atıldığına dikkatler çekilir.

3— Yahya Peygamberden, ona verilen nübuvvet payesinden ve kendisine açılan hikmet kapısından söz edilir.

4— Hz. Meryem'in Melek Cibrîl'in nefesiyle gebe kaldığı ve o sebeple bilhassa doğum günlerinde kendini halktan devamlı uzak tutmaya çalıştığı anlatılır.

5— Hz. Meryem'e yönelen ilâhî ilhamlara atıflar yapılarak kadri yüce bir anne olduğuna işâret edilir.

6— Hz. İsa'nın (A.S.) kundakta iken konuşması, kendisine peygamberlik verileceğini ta o günlerde söylemesi bir mu'cize çerçevesi içinde ifade edilerek İsa Peygamber'in Allah yanında birçok kerametlere nâil kılındığı dolaylı bir şekilde işlenir.

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/214

7— İbrahim Peygamber'in (A.S.) babası Azer ile olan ilgisinden önemli bir safhaya yer verilir. Sonra da İshak ve Yakub'un ona birer ilâhî mevhibe olarak sunulduğu belirtilir.

8— Musa Peygamber (A.S.) ve Tevrat'taki münacatı ve Harun'un ona vezir olarak verilmesi üzerinde durularak öğüt alınacak bazı safhalar nakledilir.

9— İsmâil ve İdris peygamberlere dikkatler çekilir. Birinin va'dinde sadık olduğu, namaz ve zekâtla emrolunduğu; diğerinin ise, kadri yüce bir zat olduğu duyarlı bir ifadeyle açıklanır.

10— Tevbe edip iyi, yararlı amellerde bulunanlara va'dedilen mükâfatlar çekici bir tablo halinde gözler önüne serilir.

11— Müşriklerin ikinci hayatı ret ve inkâr etmelerine parmak basılarak, kıyâmetin mutlaka gerçekleşeceğiyle ilgili deliller getirilir ve insan aklına malzeme verilir.

12— Hakk'ı ret ve inkâr eden kâfirlerin kendi dost ve yakınları olan şeytanlarla birlikte haşredilecekleri, Cehennem'in etrafında öbek öbek yerlerini alacakları ilâhî uyarı olarak hatırlatılır.

13— Kur'ân okununca müşriklerin tutum ve davranışları üzerinde durulur. Daha duyarlı bir uyarı ile ilâhî rahmete geniş kapı açılır.

14— Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara verilecek kerâmet yurdunun ana vasıfları ortaya konurken, suçlu günahkârların rüsvaylık yurduna sevkedilecekleri haber verilir.

15— Allah'a çocuk isnat edenler şiddetle kınanır.

16— Kur'ân'ın çok açık ve net bir Arapça ile indirildiği bildirilerek sûre noktalanır.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّاۚ ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ
نِدَٓاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ
شَيْباً وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي
خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَٓاء۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِراً فَهَبْ ل۪ي
مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَۗ وَاجْعَلْهُ
رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّٓا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍۨ اسْمُهُ
يَحْيٰىۙ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ ل۪ي غُلَامٌ
وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِراً وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾
قَالَ كَذٰلِكَۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ
وَلَمْ تَكُ شَيْـٔاً ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ ل۪ٓي اٰيَةًۜ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ

النَّاسَ ثَلَٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنَ الْمِحْرَابِ
فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا۟ بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

M E Â L İ :

1— Kâf - Hâ - Yâ - Ayn - Sâd.

2— Bu, Rabbın rahmetini kulu Zekeriya'ya anmasıdır.

3— Hani bir vakit o, Rabbine gizli bir seslenişle seslenmişti de,

4— «Ey Rabbim! demişti, kemiklerim gerçekten iyice zayıfladı ve başımdaki saçlarım da aklaşıp alev alev tutuşurcasına ağardı. Rabbim! sana yalvarıp yakarmakla hiç de bedbaht olmadım.

5-6— Ve doğrusu arkamdan yerime geçecek yakınlarımdan endişeliyim. Karım da kısır bulunuyor. Artık sen kendi katından bana da, Yâkub âilesine de vâris olacak bir velî (işleri senin adına yürütecek bir erkek evlât) bağışla. Hem Rabbim! onu rızana lâyık gör.»

7— (Allah), «Ey Zekeriyâ! doğrusu biz seni Yahyâ isminde bir oğlanla müjdeliyoruz ki ondan önce bu adı kimseye vermedik.»

8— Zekeriya dedi ki : «Rabbim! benim nasıl oğlum olabilir ki karım kısırdır, ben de yaşlılığın son kertesine gelmiş bulunuyorum?!»

9— Allah ona : «Bu böyledir. Rabbin buyurdu, o bana göre çok kolaydır; sen hiçbir şey değil iken bundan önce seni yarattım,» dedi.

10— Zekeriya, «Rabbim! o halde bana bir alâmet lûtfet» dedi. Allah ona : «Sağlığın tam yerindeyken insanlarla üç gece konuşamaman (senin için alâmet)dır» buyurdu.

11— Bunun üzerine Zekeriya, mihrâbdan çıkıp kavmine, «sabah akşam tesbîh edin!» diye işârette bulundu.

İLGİLİ HADÎSLER

«Zekeriya Peygamber dülger idi. O, dülgerlik yapıp elinin emeğiyle geçinirdi.» (1)

(1) Müslim/fezâil: 169- İbn Mâce/ticarat: 5- Ahmed: 2/296, 405, 485

«Biz peygamberler mîras bırakmayız. Geriye bıraktığımız şeyler sadaka olarak dağıtılır.» (1)

İLÂHÎ ŞİFRE

Kâf-Hâ-Yâ-Ayn-Sâd. Bunlar Allah ile Peygamberi arasında bir şifredir. Aynı zamanda sûrenin özeti, ondaki hikmetlerin işaretidir. Gerçek manalarını ise, ancak Allah bilir.

ZEKERİYA PEYGAMBER (A.S.)

Davud Peygamber'in (A.S.) torunlarındandır. Hz. İsa'dan hemen önce nübuvvet göreviyle İsrâil oğulları'na gönderilmiştir. Aynı zamanda Tevrat ahkâmını teblîğ ve uygulatmakla emrolunmuştur. O bakımdan Tevrat'ın birçok hükümleriyle amel etmiyen Yahudilerle çetin mücadele etmiş ve sonra da bu uğurda onlar tarafından öldürülmüştür.

Bir ara yaşının ilerlemesine bakıp kendisinden sonra dinî hizmeti sürdürecek güvenilir bir kimseyi geride bırakmadığını düşünerek, hem kendisine, hem Yakub ailesine verilen ilim ve hikmete vâris olacak bir oğlan evlâdı dileğinde bulunmuştu. Cenâb-ı Hak onun bu dileğini kabul buyurarak ona Yahya adında tertemiz bir evlât ihsan etmiştir.

Onun istediği vâris, mal ve mülke sahip çıkacak anlamda değil, öteden beri Yakub soyundan gelen peygamberlerin neşrettiği ilim, irfan, ahlâk ve fazîlete, aynı zamanda peygamberlik nîmetine vâris olacak bir evlâttır. Nitekim Hz. Yahya'ya (A.S.) bu anlamda veraset intikal etmiş ve böylece o da babası gibi peygamberlik payesiyle şereflendirilmiştir.

Zekeriya Peygamber'in Davud Peygamber'in torunlarından sayıldığı gibi, Harun Peygamber'in soyundan geldiğini kabul edenler de olmuştur. İkincilerin tesbiti daha çok Tevrat'a dayanmaktadır. Çünkü Davud Peygamber iyice yaşlanınca kutsal dine ve mâbede kimlerin nasıl hizmet edeceğini belirleyip düzenlemek istemiş ve böylece o, İsrâil'in bütün reislerini ve Levilileri toplamış. Otuz yaşından yukarı olan Leviliiler sayılınca otuz sekiz bin erkek tesbit edilmiş, onlardan yirmi dört bini Rabb'ın evine bakmak için görevlendirilmiş.. Böylece bu kutsal görev ta Zekeriya (A.S.) zamanına kadar sürüp gelmiş, kendisinden sonra aynı soydan bir peygamberin bu işin başına geçmesini ve Levilileri aynı hizmete yöneltip sürdürmelerini sağlamasını gönülden arzu etmişti. (2)

(1) Sahîh-i Müslim - Sahîh-i Buharî
(2) Geniş bilgi için bak : Tevrat/I. Tarihler: 23/1-6

Böylece Yahya Peygamber'in neye vâris olacağı daha iyi anlaşılmış oluyor.

Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'in son bölümlerinde Zekeriya (A.S.) ile ilgili özel bir bölüm ayrılmıştır. Tamamı on dört babdır.

Diğer bir rivâyet :

Kutsal mâbede hizmet edenlerin, genellikle Harun Peygamber soyundan gelen din adamları olduğunu müfessir Aleaddin Ali kendi tefsîrinde belirtirken şu olayı nakleder :

«Hanne, Meryem'i doğurunca onu bir bez parçasına sardı ve alıp mâbede götürerek oradaki Harun Peygamber soyundan olan din hizmetlilerinin önüne koydu. Çünkü o gün için de Beytü'l-Makdis'e onlar bakıyorlardı. Hanne, «İşte adanılan kız ve işte siz» deyince, hepsi de ona rağbet edip istekli çıktılar. Zira Meryem, onların imamlarının (lider ve önderlerinin) kızı idi. Bunun üzerine Zekeriya (A.S.), «Ona bakmaya, onu himâye etmeye ben daha haklıyımdır. Çünkü onun teyzesi benim yanımdadır!» deyince, din hizmetlileri ona : «Eğer Meryem'in en haklı olana bırakılması gerekiyorsa, şüphesiz onu doğuran annesine bırakılması gerekir. Ama madem ki öyle diyorsun, aramızda kura çekelim. Kura kime çıkarsa, Meryem'i o himaye edip büyütsün» diye öneride bulundular. Kura Zekeriya'ya (A.S.) çıktı ve böylece Meryem onun himayesine verildi.» (1)

Bu rivâyetten, Zekeriya'nın Harun Peygamber soyundan değil de Davud Peygamber soyundan olduğu anlaşılıyor. Allah daha iyisini bilir.

Nitekim adı geçen müfessir konunun son kısmında şöyle açıklamada bulunmuştur: «Zekeriya (A.S.) Ezen'in oğludur. O da Müslim'in, o da Saduk'un oğludur ki, Saduk, Davud oğlu Süleyman'ın evlâdındandır.» (2)

ZEKERİYA KISSASINDAN ÖĞÜTLER VE İBRETLER

1— Allah'ın rahmeti sâlih kullarından yanadır. Bu rahmet onların yeryüzünde de, göklerde de anılmasını sağlar.

2— Önemli istek ve ihtiyaçlarımızı, kimselerin duymadığı bir yerde hafif bir seslenişle Allah'a arzetmemiz, duâmızın daha çok kabul olunmasına ortam hazırlar. Ancak duâ ve seslenişi tam bir ümit ve imân atmosferi içinde yapmamız gerekmektedir.

---

(1) Lübabu't-te'vîl : 1/225 - Ayrıca bilgi için bak : Âl-i İmrân: 34-41. âyetlerin tefsîri

(2) Lübabu't-te'vîl : 1/225

3— Allah'tan dine, ülkeye ve insanlığa güzel, yararlı hizmetlerde bulunacak hayırlı evlât istemek, ilâhî rahmet ve inâyeti harekete geçirmeye vesîle olur.

4— Yaşlılıktan, hormonlardaki arızadan veya eşinin kısırlığından dolayı çocuğu olmayan çiftlerin, maddî ve zahirî sebeplere baş vurup umutları kesilince, erkeğin oruç tutup bir köşeye çekilerek Allah'a yalvarıp yakarması, O'nun geniş rahmet ve lûtfunu dilemesi, o konuda sebepleri kolaylaştırır, hayırlı bir evlâdın ihsan edilmesi umulur. (1)

Cenâb-ı Hakk'ın bu hususta Zekeriya Peygamber'i (A.S.) bize misal verdiğini unutmamamız gereken önemli bir olaydır. Çünkü Kur'ân, mü'minlere hiç bir yararı olmayan bir konu veya kıssayı anlatıp nakletmez.

Ayrıca ev halkının da bir süre sabah ve akşam Allah'ı tesbîh etmeleri tavsiye edilmektedir.

YAHYA PEYGAMBER (A.S.)

(يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَل لَّهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا) **«(Allah), Ey Zekeriya! doğrusu biz seni Yahya isminde bir oğlanla müjdeliyoruz ki ondan önce bu adı kimseye vermedik..»**

Yahya Peygamber, Zekeriya Peygamber'in (A.S.) oğludur. İncil ondan «Vaftizci Yahya» diye bahseder. Kitab-ı Mukaddes'te anasının adının Elizabeth olduğu belirtilir. Sahîh hadîslerden ise, Meryem ile Yahya'nın anasının kardeş oldukları anlaşılıyor. Nitekim Mi'rac olayı anlatılırken Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, ikinci gökte teyze oğulları İsa ve Yahya (salât ve selâm ikisine de olsun) ile karşılaştığını beyân buyurmuştur.

Yahya Peygamber henüz çocuk iken kendisine hikmet verilmiştir. Ayrıca kalp yufkalığı, gönül açıklığı ile tam bir safiyete mazhar kılınmış; iffet ve ağır başlılığın simgesi sayılmıştır. İsa Peygamber (A.S.) onun hakkında şu övgü dolu sözü kullanmıştır: «Doğrusu size derim: Kadınların doğurdukları arasında Vaftizci Yahya'dan daha büyüğü çıkmamıştır. Fakat göklerin melekûtunda daha küçük olan, ondan daha büyüktür.» (2)

Kur'ân'ın tam beş yerinde bu peygamberden değişik ifadeler ve hükümlerle bahsedilir. Daha çok genç bekârlar için örnek bir genç olarak gösterilir. Hadîslerde ise, Allah yolunda, O'nun rızası doğrultusunda işkencelere mâruz kaldığı ve zindanlara atıldığı anlatılır.

(1) Böyle bir duâ ve oruç İslâm'da sünnet kılınmamıştır; sadece Kur'ân'dan mülhem bir temennidir.

(2) İncil/Matta: 11/1

Gerek babasının, gerekse kendisinin Yahudiler tarafından feci şekilde öldürüldüğü olayı halk arasında yaygınsa da Kur'ân'da bu konuda isim belirtilerek bir açıklama yapılmamıştır. İncil'de ise, bu üç yerde konu edilerek nasıl öldürüldüğü şöyle yazılıdır:

«Çünkü Hirodes, Yahya'yı tutmuştu ve kardeşi Filipus'un karısı Hirodias'tan ötürü, onu bağlayıp zindana atmıştı. Çünkü Yahya Hirodes'e: O kadını almak senin için caiz değildir, diyordu. Ve Hirodes, Yahya'yı öldürmek istedi ise de, halktan korktu; çünkü onlar Yahya'yı bir peygamber olarak tanıyorlardı. Fakat Hirodes'in doğum günü gelince, Hirodias'ın kızı ortada oynadı ve Hirodes'in hoşuna gitti. Bunun üzerine Hirodes, her ne isterse vereceğini and edip ona vadetti. Ve kız, anası tarafından kışkırtılmış olarak dedi: Bana Vaftizci Yahya'nın başını burada bir tepsi içinde ver. İmdi kral kederlendi, fakat andları ve kendisiyle beraber sofrada oturanlardan ötürü, verilsin diye emretti. Ve gönderip zindanda Yahya'nın başını kestirdi ve onun başı bir tepsi içinde getirildi kıza verildi, o da anasına götürdü. Yahya'nın şakirtleri gelip cesedi kaldırdılar, onu gömdüler ve gelip İsa'ya haber verdiler.» (1)

«Zira Yahya, Hirodes'e: Kardeşinin karısını almak sana caiz değildir, dedi. Hirodias ise, ona kin bağlayıp, onu öldürmek istiyor, fakat yapamıyordu. Çünkü Hirodes, salih ve mukaddes bir adam olduğunu bilerek, Yahya'dan korkar ve onu korurdu. Onu dinlediği zaman çok şaşırırdı...... Galile'nin ileri gelenlerine ziyafet verdiği münasip gün gelince, Hirodias'ın kızı girip oynadığı vakit, Hirodes'in ve kendisiyle sofrada oturanların hoşuna gitti ve kral kıza dedi: «Dile benden, ne istersen sana vereceğim.....» Kız da çıkıp anasına: «Ne diyeyim?» dedi. Anası: «Vaftizci Yahya'nın başını, dedi......» Kral da muhafız askerlerinden birini gönderip onun başını getirmesini emretti. O da gidip zindanda onun başını kesti......» (2)

Luka İncil'inde de aynı olay az değişik bir anlatımla belirtilmektedir. (3) Ancak Hirodes tarafından zindana atılan Yahya Peygamber'in zindanda öldürüldüğüne temas edilmemiştir.

Şeyh Muhyiddin Arabî (K.S.) kendi mânevî seyahatine temas ederken Yahya Peygamber'le buluştuğunu şöyle anlatır:

«İkinci gökte Yahya Peygamber'i İsa Peygamber'in yanında gördüm. Aramızda şu konuşma geçti:

---

(1) İncil/Matta: 14/3-12
(2) İncil/Markos: 6/21-28
(3) Luka/3/18-22

— Öğrendiğimize göre, kıyâmet gününde Allah ölümü bir koç şeklinde getirip Cennet ile Cehennem arasında tutarak onu Cennet ve Cehennem ehline gösterecek ve sen o koçu boğazlıyacakmışsın; öyle midir?

— Evet, bu ancak bana lâyıktır. Çünkü ben Yahya ismini taşıyorum, benim ismimin karşıtı olan ölüm, benimle birlikte kalamaz. O bakımdan ortadan kaldırılması gerekir. Onu benden başka gideren olmaz.

— Doğru söylüyorsun, ama şu âlemde Yahya adında olanlar hayli çoktur.

— Öyle ama, benim bu isimle öncelik mertebem vardır. Benden önce Allah bu ismi kimseye vermemiştir. O bakımdan bütün Yahyalar bana tabidirler. Benim ortaya çıkmamla onların hükmü kalmaz.»

Şeyh Muhyiddin (K.S.) onun bu cevabını naklettikten sonra diyor ki : «Sonra Yahya Peygamber beni öyle bir hususta uyardı ki, o hususta hiç bir bilgim yoktu. Kendisine Allah'tan mükâfatlar dilerim.» (1)

TARİHİ BİR OLAY

Habeşistan'a hicret edip kral Necaşi'ye sığınan ilk müslümanların Kureyş'in azgın ve sapık müşriklerinden gördükleri eza ve cefa, işkence ve hakareti anlatmaya gerek görmüyoruz. Bu cefakâr mü'minleri, Habeşistan'da da rahat bırakmamak için Mekke'nin ileri gelenleri birtakım hediyelerle birlikte Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Rebi'a'yı kral Necaşi'ye gönderdiler. Götürdükleri hediyelerin bir bölümünü patriklere verip onların yardımını sağlamaya çalıştılar. Ama kral, önce ülkesine iltica eden Müslümanları görmek ve dinlemek istedi. Huzura alındılar. Kral sordu:

— Sizi eski dininizden ve ülkenizden ayıran yeni dininiz nedir?

Mülteciler adına Cafer b. Ebî Tâlip (R.A.) cevap verdi:

— Ey hükümdar! Biz cahil ve kaba bir millettik. Putlara tapar, ölü hayvan etini yerdik. Kötülüğün de her çeşidini işler, hısımlık bağlarını keserdik. Komşu komşuya saygı göstermez, elinden geldiğince fenalıkta bulunmaktan çekinmezdi. Bizde güçlüler güçsüzleri ezer, hak ve hukuk tanınmazdı. Hal böyle iken Allah içimizden soyunu bildiğimiz, doğruluğuna inandığımız bir zatı seçip bize peygamber olarak gönderdi. O da bizi Allah'ın varlığına, birliğine çağırdı. Putların anlamsız bâtıl şeyler olduğunu söyledi. Kısaca bize sözün doğrusunu söylemeyi, emâneti yerine ulaştırmayı, ya-

(1) Fütuhat-i Mekkiyye : 3/346

kınlarımızla sıcak ilgi kurmamızı, komşu haklarına saygılı olmamızı emretti. Kötülüklerden kaçınmamızı, kan dökmememizi, yetim malına haksız yere el dokundurmamamızı, namus ve iffeti korumamızı tavsiye etti. Bir olan, eşi, ortağı olmayan Allah'a tapmamızı buyurdu. Biz de ona inandık ve uyduk. Bu yüzden işkenceye uğratıldık, her türlü hak ve hürriyetlerimize tecavüz edildi ve o yüzden size sığınmak zorunda kaldık. Ülkenizde haksızlığa uğramıyacağımızı umarak sizi seçip geldik.

Kral bu sözleri dikkatle dinledikten sonra duygulandı ve sordu:

— O peygamberin Allah'tan getirdiği sözlerden bana okuyabilir misiniz? Aranızda ondan bazı bölümleri bileniniz var mı? Varsa okumasını arzu ediyorum.

Hz. Cafer (R.A.) rahatladı ve cevap verdi:

— Biliyoruz.. Sonra da Meryem sûresinin baş kısmından hayli parçalar okudu.

İlâhî kelâmın ruhlara gıda veren nağmesi yükselince patriklerin hoşuna gitti ve: «Bu sözler Mesîh İsa'nın sözlerine benziyor; aynı kaynaktan süzülüp geldiğini sanıyoruz» dediler. Kral Necaşi de, «Bununla Musa'nın getirdiği din aynı kandilden yansımaktadır» diyerek nemlenen gözlerini gelen o iki elçiye çevirip: «Geldiğiniz gibi geri dönünüz. Bu masum insanları size teslim etmiyeceğim. Hem bunlar bana ve ülkeme umut bağlayarak kendi öz yurtlarını terkedip buralara kadar gelmişler ve bize iltica etmişlerdir. Onları korumak ve himaye etmek bizim görevimizdir» şeklinde konuşarak kesin kararını bildirdi.

Kral ikinci gün tekrar Hz. Cafer'i (R.A.) çağırarak, İsa Peygamber hakkında ne düşündüklerini sordu. O da Meryem sûresinin 16-35. âyetlerini okudu. Bir diğer tesbite göre : «Meryem oğlu Mesîh İsa, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ilka olunan kelimesi ve Allah'tan gelme bir ruhtur» meâlindeki Nisa sûresi 171. âyetin bir bölümünü okudu.

Kral Necaşi bu cevabı alınca gözlerinin içi güldü ve elindeki çubukla yere bir çizgi çizerek şöyle dedi: «Dininiz ile dinimiz arasındaki fark, bu çizgi kadardır.»

Sonra da bu kral Hz. Muhammed'i (A.S.) görmediği halde Ona imân etti. Vefat edince de Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Melek Cebrâil'in işâreti üzerine onun cenaze namazını gıyaben kıldı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, hayli yaşlanmış olan Zekeriya Peygamber'in Allah'ın dinine hizmet edecek bir oğlan evlâdı istemesi konu edildi ve duâsının kabul edilerek kendisine Yahya adında bir erkek evlât ihsan edildiği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahya Peygamber'in yedi kadar özelliği üzerinde durularak gençlere en güzel misal veriliyor.

——oOo——

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا
مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا
عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ
حَيًّا ﴿١٥﴾

M E Â L İ :

12-13-14— «Ey Yahyâ! kitaba bütün gücünle sarıl» dedik. Biz ona henüz çocuk iken hikmet (ilim ve irfan) verdik. Ayrıca kendi katımızdan bir ince kalplilik, yufka yüreklilik ve paklık sunduk. O zaten (günah ve fenâlıktan) sakınan, ana-babasına çok iyi davranan idi; o zorba ve isyankâr değildi.

15— Ona (Allah katından) hem doğduğu gün, hem öleceği gün, hem de dirilip kalkacağı gün selâm olsun!.

İLGİLİ HADÎS

«Hiçbir kimse yok ki kıyâmet gününde günahkâr olarak Allah'a kavuşmuş olmasın. Ancak Zekeriya oğlu Yahya müstesnâ..» (1)

(1) İbn Cerîr et-Taberî - Abdurrezzak : Katade'den

Açıklama :

Peygamberler genellikle günah işlemezler. Cenâb-ı Hak onları ismet gölgesi altına alıp fenalık işlemekten korumuştur. Hz. Yahya da peygamberlerden biridir. Ancak genç yaşında kendini Allah'a verip ahlâksızlarla mücadele etmesi ve her hususta nefsine hâkim olup çevresine en güzel misal teşkil etmesi bakımından bir özellik arzetmekte ve hiçbir gencin kendini bu derece günah ve kötülüklerden koruyabileceğinin düşünülemiyeceğine işâret edilmektedir.

YAHYA PEYGAMBER KÜÇÜK YAŞTA TEVRAT'I OKUYUP ÖĞRENDİ

Bilindiği gibi, peygamberlik tahsîl, çalışma, gayret ve ictihatla elde edilen bir meslek değildir. O, Allah'ın büyük bir lûtfudur ki dilediğini seçip ona verir. Öyle ki, peygamber olacak kimse o özellik ve yetenekte doğar, yani peygamberliğe namzet olarak dünyaya gözlerini açar.

İşte Kur'ân ilgili âyetlerle bu hakikate dikkatlerimizi çekiyor. Zekeriya Peygamber'in, peygamberlik ilmine, ahlâkına vâris olacak bir evlât isteği, Yahya Peygamber gibi günah ve kötülükten ve her türlü mânevî kirlerden uzak, tertemiz bir kişi hakkında kabul ediliyor.

Yahya Peygamber, kıyâmete kadar bütün gençlerin örnek edineceği bir düzeyde bulunuyordu. Kur'ân bu pak nebinin yedi önemli sıfatını sıralayıp, ilâhî selâmla onu selâmlıyor:

1— Henüz çocuk sayılacak yaşta Tevrat'ı okuyup öğrenmiş ve ona Kur'ân'ın tabiriyle sımsıkı sarılma ilhâmına mazhar olmuştur.

Bu, çocuklara küçük yaşta iken Allah'ın kitabını öğretmeyi ilhâm etmekte, ileride topluma kazandırılmak istenen çocuğun böylece kalbinde ve kafasında sağlam bir temel oluşturmayı öğütlemektedir.

2— Yine küçük yaşlarda ona ledünnî ilim ve hikmet verilmiş; o da az konuşan, öz konuşan fakat ilim ve hikmet incileri saçan seçkin bir genç hüviyetiyle ortaya çıkma imkânına eriştirilmiştir.

Bu, çocuğa küçük yaşlarında güzel konuşmayı, doğru düşünmeyi öğretmemizi ilham etmekte, anne ve babaların çocuklarının yanında çok dikkatli konuşmalarını ve davranmalarını hatırlatmaktadır. Çünkü çocuk daha çok anne ve babasının kopyası sayılır.

3— Şefkat, merhamet, yufka yüreklilik Hz. Yahya'nın değişmeyen huyu, insanların doğru yolu bulmalarını yürekten istemek onun karakteri idi.

Bu, çocuğu küçük yaşta insanlık sevgisiyle donatmayı, hayırhah bir duyguyla yetiştirmeyi; her vesileyle onu kabalıktan, hırçınlıktan, şuna buna eza ve cefa etmekten uzak tutmayı ve devamlı merhamet duygularını geliştirip daha iyiye, daha güzele yönlendirmeyi ilhâm etmektedir.

4— İçi dışına, dışı içine uyan; günah ve isyândan kendini korumasını bilen, iffet ve namus perdesini her türlü kir ve lekeden uzak tutan bahtiyarlar safına katılmaya lâyık bir özellikte yaratılmıştır.

Bu, çocuğa ve gençlere her vesileyle namuslu ve iffetli olmanın sağlayacağı ve böyle olup hayatını tertemiz tutanlara sağladığı feyizli hayatın nîmetlerini tanıtmamızı ilham etmekte; kaybedilen para ve makamın bir şey olmadığını, ama kaybedilen namus ve iffetin çok şey olduğunu misallerle telkine çalışmamızı hatırlatmaktadır.

5— Allah'tan her an korkan, O'na ümit bağlayan ve bu inanç içinde kötülüklerden kaçınan mutlu ve kâmil kişilerden biri olma bahtiyarlığına erişmiştir.

Bu, çocuklara ve gençlere, henüz dinî ve ahlâkî potada şekillendirilmeleri mümkün iken, onlara dinî kültürü vermeyi, güzel ve yararlı bilgilerle kendilerini donatmayı telkîn etmektedir.

6— Ana-babasına hep iyi davranmış, onları kırmamak için bütün titizliğini ortaya koymuş ve hayırlı duâlarını almıştır.

Bu, çocukla ana-babası arasında kopmaz bağların bulunduğuna, çocuğu ana-baba sevgisiyle yetiştirmenin ve ona bu konuda saygılı olmanın yollarını öğretmenin lüzumuna dikkatlerimizi çekmektedir.

7— Zorbalık, baş kaldırma gibi kaba söz ve hareketler onun semtine uğramamıştır.

Bu, çocuğu her vesileyle edepli, terbiyeli, nezaketli ve zarif duygulu, ince düşünceli yetiştirmemizi telkîn etmekte; ana-babanın zarif davranışlarının, nezih sözlerinin çocuk için en güzel model ve örnek teşkil ettiğini kafalara işlemektedir.

Görüldüğü gibi, Yahya Peygamber'in (A.S.) hayatının birkaç safhası anlatılırken, mü'minlere yönlendirici birçok mesajlar verilmekte ve öğüt alınacak birçok misaller sergilenmektedir.

HER İNSANIN ÜÇ TEHLİKELİ DEVRESİ VARDIR

1— Doğup dünyaya gözlerini açtığı an,

2— Dost, arkadaş ve yakınlarına veda edip öldüğü gün,

3— Kabrinden kalkacağı gün..

O bakımdan diyebiliriz ki, dünyaya adım atan her insanı bir oka benzetebiliriz. Ana-babanın yayına yerleştirilir ve bir hedefe, ya da rastgele bir yere atılır. Unutmayalım ki, çocuk nereye atılırsa, oranın rengini ve karakterini alır. İşte dünyaya gözünü açan her çocuk böyle bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Ana-baba şuurlu olurlar da o oku, faydalı bir hedefe yöneltip atarlarsa, tehlike atlatılmış olur. Rastgele atarlarsa, çocuk çok kötü ellere düşüp onların rezilet potasında değiştirilmesi zor bir şekil alır.

Yahya Peygamber doğarken Cenâb-ı Hak ona selâmet havası estirip kendi katından onu selâmlamış, böylece onu fazîlet burcuna yükseltmiştir. Çünkü onun ana-babası da böyle bir idrâk içinde idiler..

Ölüm ikinci devredir ki, her insan yaşadığı hal üzere ölür. Allah'ın korudukları müstesnâ.. Yahya Peygamber de o müstesnalardan biridir. Ölürken ilâhî selâm sıfatına mazhar kılınmış, meleklerin selâmet dilekleri arasında ruhunu âlemlerin Rabbına teslim etmiştir.

İşte bu devre oldukça önemlidir. Ecelin ne zaman yakamıza yapışacağını veya ensemizden bizi yakalayacağını bilemiyoruz. O bakımdan her an ölüme hazır bir düşünce içinde âhiret nevalemiz önümüzde bulunmalıdır.

Kabirlerden kalkıldığında da her insan şaşkın ve tedirgin olur. Allah'ın koruyup güven duygusu verdikleri müstesnâ.. Yahya Peygamber de o müstesnalardan biridir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın esenlik va'deden Selâm sıfatı onun hem dünyada, hem kabirde, hem de âhirette tek desteğidir. Bu ilâhî desteğe lâyık görülebilmek için, ölmeden Allah'ın Selâm sıfatının ışığı altında mü'minlerle kaynaşıp onlara selâm vermemiz ve her din kardeşimizin selâmette kalması için elimizden gelen hizmeti esirgemememiz gerekmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inanan bütün gençlere örnek ve misal olan Yahya Peygamber'in yedi kadar özelliği açıklandı ve yönlendirici bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, takva ve iffet timsali Hz. Meryem'den ve Cebrail'in nefhasıyla İsa'ya gebe kalmasından söz ediliyor. Böylece peygamberlerin hep soylu, iffetli, takvâ sâhibi âilelerden seçildiğine işâret ediliyor. Sonra da Allah'a dosdoğru imân eden kadınların kendi hayatlarını tertemiz havaya kavuşturmaları için Hz. Meryem'i örnek edinmeleri ilhâm edilerek birtakım misaller veriliyor. Böylece gençlere gereken ölçü ve örnek verildikten sonra bu âyetlerle de kadınlara öğüt ve örnek verilmeye geçiliyor.

——oOo——

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا
شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا
فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنْكَ
إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ
غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي
بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ
وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾
فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ
إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ

نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَا اَلَّا تَحْزَن۪ي
قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزّ۪ٓي اِلَيْكِ
بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

M E Â L İ :

16— Kitapta Meryem'i de ân; hani o, âilesinden ayrılıp doğu tarafına çekilmişti.

17— Sonra da onlardan tarafa bir perde tutup germişti. Biz de ona ruhumuzu (Melek Cebrâil'i) göndermiştik de O, ona endamlı, yakışıklı bir insan şeklinde temessül edip görünmüştü.

18— Meryem, «eğer (Allah'tan) korkup sakınan bir kimse isen, senden herhalde Allah'a sığınırım» demişti.

19— Cibrîl ona : «Ben ancak sana tertemiz-pak bir oğlan bağışlamak için Rabbinin elçisiyim,» demişti.

20— Meryem de, «bana bir insan dokunmamışken bir oğlum nasıl olur? Ben kötü ahlâklı bir kadın da değilim» demişti.

21— Cibrîl ona : «Öyle de olsa, Rabbin buyurdu: Bu bana göre pek kolaydır; hem onu insanlara (kudretimizin yüceliğine delâlet eden müstesnâ) bir belge ve bizden bir rahmet olarak sunacağız. Ve artık bu hükmedilmiş bir iştir ki olup bitmiştir.» demişti.

22— Meryem, oğluna gebe kaldı ve bu haliyle uzak bir yere çekildi.

23— Derken doğum sancısı onu bir hurma dalına çekip götürdü. «Ah keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim, (bu iş başıma gelmeseydi!) dedi.

24-25— Altından bir ses, şöyle dedi ona: «Üzülme, Rabbin senin altında bir su arkı meydana getirdi, hurma dalını kendine doğru çekip silkele, üzerine taze hurma dökülsün.»

BABASIZ DÜNYAYA GELEN ÇOCUK

Dünya saltanatına ve maddeye karşı aşırı düşkün olan İsrâil oğulları, Tevrat ile amel etmez olmuşlardı. Kendilerine ilâhî rahmetin birer eseri

olan her peygambere karşı geliyor, azgınlıklarını sürdürüyorlardı. Çünkü ilâhî düzen ile onların kendi arzularına göre kurdukları düzen birbiriyle uyum sağlamıyor, bir bakıma çatışıyordu. Onun için Tevrat'ın hükümlerini yeniden ihya edip ona geçerlilik kazandırmak için gönderilen peygamberlere uymadılar ve bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da ülkelerinden kovdular. Cenâb-ı Hak, önce çok yaşlı bir baba ile onun kısır eşinden bir peygamber dünyaya getirerek kudretinin yüceliğini onlara hatırlatmayı diledi. Bunun hemen arkasından kendini bütünüyle mâbede veren iffet ve namus timsali Meryem'e, Melek Cebrâil'i, yakışıklı bir insan şeklinde göndererek onun İsa Peygamber'e (A.S.) gebe kalmasını sağladı. Böylece ikinci, fakat daha büyük bir mu'cizeyle İsrâil oğullarını uyardı. Aynı zamanda gönderdiği Zekeriya, Yahya ve arkalarından irşat alanına çıkardığı İsa Peygamber (salât-ü selâm hepsine olsun), zühd ve takvânın doruğunda bulunuyorlardı. Amaç, âhiretten yüzlerini tamamıyla dünyaya çeviren Yahudilerin hayatında dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprü oluşturmak ve Tevrat'ın hükümlerine işlerlik kazandırmaktı.

BU OLAYDA TECELLİ EDEN MU'CİZELER

Melek Cebrâil'e «ruhumuz» denilerek onun taşıdığı ilâhî kudretin tecellilerinden birine dikkatler çekilmiştir. Çünkü Melek Cebrâil gerçekten ilâhî kudretten kaynaklanan büyük bir ruh ve hayattır ve her bakımdan enerji ve güç simgesidir. Onun için uzaklık, yakınlık pek söz konusu değildir.

İlâhî kudreti yansıtan bu büyük ruh, ölüye üflese dirilir, hastaya dokunsa iyileşir, marize dokunsa şifa bulur, bakire kıza üflese gebe kalır. Kuru ağaca dokunsa yeşerir. Gerçekten bu bizim alışageldiğimiz sebepleri ve kanunları iptal etmekte, doğrudan hayat ve hareket sağlamaktadır.

Ne var ki bu, câri bir kanun değildir. Sırf ilâhî kudretin her şeyde nafiz olduğunu, kudretinin her konuda mutlak netice alıcı bulunduğunu hatırlatmaya, bütün sebep ve illetlerin yine ilâhi kudret elinde bulunduğuna dilediği zaman sebepsiz, illetsiz olay meydana getireceğine yönelik bir mu'cizedir.

Spermayı, topraktan çıkan gıda maddelerinden meydana getiren, onu erkeğin sulbünde hayvanî hayatla oluşturan Yüce Kudret, Melek Cebrâil'in üflemesiyle ana rahminde bir anda sebepleri oluşturamaz mı? Ne var ki biz birisini belli biyolojik yollardan bildiğimiz için yadırgamıyoruz. İkincisinin bağlı bulunduğu fizikötesi kanun ve sebepleri bilmediğimiz için şaşırıp kalıyoruz.

MELEK CEBRÂİL'İN ÜFLEMESİ

(فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا) **«Biz de ona ruhumuzu (Melek Cebrâil'i) göndermiştik de o, ona endamlı, yakışıklı bir insan şeklinde temessül edip görünmüştü.»**

Bu, bizim anlamamızı kolaylaştırmaya yönelik bir anlatım tarzıdır. Aslında meleğin ne havaya, ne de suya ihtiyacı vardır. Bizdeki iç organlar da onlarda mevcut değildir. O halde Meryem'e üflemesi, yüce ruhtan Meryem'e geçen mânevî cereyandır ki keyfiyetini fiziksel yollarla bilmemiz mümkün değildir. (1) Nitekim Melek Cebrâil vahiy ile indiğinde getirdiği ilâhî kelâmı Peygamber (A.S.) Efendimiz'in kalbine ilka etmesi de bu cereyanın ayrı bir tezahürü ile gerçekleşiyor, onu sadece Peygamber'in (A.S.) ruhu duyup anlıyordu.

Gerçi burada «nefh» tabiri geçmemekte, sadece büyük ruh olan melek Cebrâil'in insan sûretine girerek Meryem'e görünmesi anlatılmaktadır. Ama Enbiyâ Sûresinde adı geçen meleğin ona nefh ettiği, yani üflediği açıklanmaktadır. O bakımdan ruhun beşer suretinde temessül edip görünmesinden yine İsa'ya (A.S.) hamile kalması için üflemede bulunduğunu anlıyoruz. Âdem Peygamber'in de bedeni teşekkül ettikten sonra yine buna benzer bir nefh olayı meydana gelmiş ve öylece kurumuş balçık; et, kan, kemik ve sinirlere dönüşmüştür.

MELEĞİN İNSAN SURETİNDE GÖRÜNMESİ

Kur'ân bunu «temessül» kelimesiyle açıklıyor. Bu, bir şekil ve surete girme, cisimleşme, benzeşme gibi manalara gelir.

Neden temessül?

Melek Cebrâil, insan suretine girmeden asıl hüviyetiyle inip Meryem'e hitap etmiş olsaydı, ruhu bu hitaba hazır duruma gelmediği için Meryem bir anda kendini kaybeder, ölümle burun buruna gelir, saatlerce baygın kalırdı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in ruhu çok güçlü olmasına rağmen altı ay rüya ile bir eğitimden geçirildikten sonra meleğin getirdiği ilâhî vahyi alabilme kudretine erişebildi.

Bunu daha iyi kavrayabilmemiz için şöyle bir misalle değerlendirebiliriz: Çok yüksek voltajlı bir elektrik akımını, ancak ona uygun hazırlanan

(1) Bilgi için bak : Enbiyâ Sûresi : 91

bir aygıt alabilir. Aksi halde bağlantı yaptığı cihazı yakıp işlemez duruma sokar.

Allah'ın hitabının önce bir surette tezahür etmesi ve ancak o suretten Musa Peygamber'e (A.S.) seslenmesinin de izahı budur. Melek Cebrâil'in insan suretine girip öylece Meryem'e seslenmesi buna yakın bir anlam taşır. Aynı zamanda Meryem, peygamber değildir. Böylece Cebrâil'in sesleniş ve nefhasına ruhu müsait bulunmuyordu. Bu sesleniş ve nefha önce surette tecelli etmiş, sonra suretten surete geçiş yapmıştır.

Aynı zamanda Melek Cebrâil büyük ruh olduğundan bütünüyle hayat ve kudrettir. Dokunduğu yerde hayat başlar. Meryem'e görünüp mânevî bir üflemede bulunmasıyla İsa (A.S.) vücut bulmuştur.

ALLAH'TAN KORKANDAN ZARAR GELMEZ

Düşünce ve duyguları en iyi şekilde arındırıp berraklaştıran, iç disiplini sağlayan, kalp ve kafayı iyiye, güzele ve doğruya yönlendiren ve sorumluluk duygusunu en yüksek dozajda aşılayan tek faktör, Allah korkusu ve âhiretteki hesaptır. Aslında insan bu iki mânevî müeyyidenin mayasını kendinde taşıyarak gözlerini dünyaya açar. Sonra aile, çevre ve okul ya bu mayayı geliştirip amacına uygun düzeye getirir, ya da onu köreltip belirsiz duruma sokar.

Hz. Meryem doğduğu günden itibaren mâbede adanıp verilmiş ve o hava içinde ciddi dinî eğitim görerek gelişmişti. Hattâ daha anasının karnında iken mâbede hizmet için adandığını yine Kur'ân'dan öğreniyoruz. Zekeriya Peygamber'in (A.S.) terbiye ve himayesinde yetiştirilmesi ise, ayrı bir mutluluktur. O bakımdan kimlerden kötülük gelebileceğini, kimlerden gelmiyeceğini çok iyi biliyordu. Melek Cebrâil yakışıklı bir adam suretine girip görününce, Meryem bir anda korkup irkilmiş ve hemen arkasından şöyle demişti: «Eğer Allah'tan korkup sakınan bir kimse isen, senden Allah'a sığınırım.» Bununla Allah'tan korkup sorumluluk duygusu taşıyan insandan zarar gelmeyeceği hatırlatılıyor, aynı zamanda böyle bir inançta olan kimsenin kalbine bir an için birtakım vesvese ve kötü duygu havası doğabileceğini düşünerek de «Senden Allah'a sığınırım» dediği nakledilerek, Meryem'in dinî kültürünün ne kadar geniş olduğuna dikkatler çekiliyor.

MERYEM'İN KENDİSİNE İNSAN SURETİNDE GÖRÜNEN MELEĞİN SÖZÜNE GÜVENMESİ

(قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا) **«Cibril ona : Ben ancak sana tertemiz-pâk bir oğlan bağışlamak için Rabbının elçisiyim, demişti.»**

İnsan suretinde görünen Melek Cebrâil, Meryem'in Allah'a sığınması üzerine, ona güven vererek şöyle diyor: **«Ben ancak sana tertemiz pâk bir oğlan bağışlamak için Rabbının elçisiyim.»** Bu söz, Meryem'i sakinleştiriyor ve korkusu kalkıyor. Anlaşılan Hz. Meryem, Melek Cebrâil'in sesleniş tarzından ve uslûbundan onun bir saldırgan olmadığını, ilâhî emirle gönderilen bir melek olduğunu farkedecek bir olgunlukta ve kulağına gelen sesin ona hep güven verdiğini çarçabuk kavrayabilmekteydi.

Bu olaydan Hz. Meryem'in peygamber değilse de, o mertebeye çok yakın bulunan büyük bir veliye olduğu anlaşılıyor.

Zira Melek Cebrâil'in sesi, bütünüyle rahmet, bereket, inâyet ve güven havası estirir bir özellikteydi. Başka bir sesin bu özelliği taşıması pek mümkün değildi. Aynı zamanda alışılagelmiş bir tonda da bulunmuyordu. Hz. Meryem velâyet mertebesinden kaynaklanan seziş ve anlayışıyla bunu çok çabuk fark edebilmişti.

İSA PEYGAMBER'İN İKİ ÖNEMLİ VASFI

1— Allah'ın yüce kudretini isbat eden belgelerden biri olması, bu nedenle mevcut biyolojik kanunların üstünde bir mu'cizeyle vücut bulması,

2— Melek Cebrâil'in üflemesi ile Meryem gibi dindarlık ve iffetin; soyluluk ve takvânın simgesi bir anneden doğması..

Ezelde ilâhî irâde, İsa'nın (A.S.) bu ölçü ve özellikte babasız doğacağını belirlemiştir. Günü, saati gelince ilâhî plân aynen uygulanmış, hüküm yerine getirilmiş ve bakire bir kız, bir erkekle birleşmeksizin İsâ Peygambere gebe kalmıştır. Bunun reddi mümkün değildir. O nedenle Melek Cebrâil, Meryem'e: «Gereksiz yere sıkılıp üzülme. Bu hükmedilmiş bir iştir ki olup bitmiştir.» uyarısında bulunmuş, bunun üzerine Meryem sakinleşip ilâhî takdire rıza gösterme basîretini ortaya koymuştur.

İSA PEYGAMBER'İN MU'CİZE DÜZEYİNDE DÜNYAYA GELMESİ İKİ AYRI HİKMETİ YANSITIYORDU

(وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا) **«Hem onu insanlara (kudretimizin yüceliğine delâlet eden müstesnâ) bir belge ve bizden rahmet olarak sunacağız. Ve artık bu hükmedilmiş bir iştir ki olup bitmiştir.»**

İlgili âyetle İsa Peygamber'in insanlıktan yana yönlendirici ve düşündürücü mahiyette iki hikmet yansıttığına dikkatler çekilmektedir. Birincisi, onun ilâhî kudrete delâlet eden açık bir belge olması; diğeri ise beraberinde ilâhî feyiz ve gufranı insanların kalp ve kafalarına yansıtan bir rahmet getirmesidir.

Havarilerin üstün gayretiyle bu iki hikmet insanlığa mal edilmiş ve kitleleri, milletleri harekete geçirip en azından putperestliğin daha çok yayılmasına engel teşkil etmiştir. Ne yazık ki, İsa (A.S.)ın bu mu'cizevî yanını yanlış anlayanlar zamanla onu «Allah'ın biricik oğlu» diye tanıtma gayretine düştüler; İncil nüshalarında hatalı çeviriler yaparak «Rab» sıfatını «baba» şeklinde yorumladılar ve içinden çıkılmaz, dinî esaslarla, Tevhîd İnancı ile bağdaşmaz hükümlerin ortaya çıkmasına sebep oldular. Böylece ilâhî mu'cizelerden biri olan İsa Peygamber'in dünyaya gelişindeki yüksek hikmeti kavrama yollarını kapadılar. O rahmeti gerçek ölçüsünün dışına çıkartıp İsa'nın tek kurtarıcı olduğunu savunarak, Onun geleceğini müjdelediği son nebi Hz. Muhammed'i (A.S.) ret ve inkâr edecek kadar hakikata sırt çevirdiler.

İSA PEYGAMBER'İN BABASIZ DÜNYAYA GELDİĞİNİ GÖSTEREN DELİLLER

Kur'ân-ı Kerîm bu konuda ilâhî uslûp doğrultusunda çok veciz bir anlatımla bu delilleri altı madde halinde sıralamıştır. Şöyle ki :

1— Melek Cebrâil'in insan suretine girip ona görünmesi ve Enbiya sûresinde belirtildiği gibi, ilâhî kudretten ona bir nefha estirmesi,

2— Melek Cebrâil'in «Ben ancak sana tertemiz, pâk bir oğlan bağışlamak için Rabbın elçisiyim» demesi,

3— Meryem'in, «Bana bir insan dokunmamışken bir oğlum nasıl olabilir» diye karşılık vermesi,

4— Melek Cebrâil'in ona : «Artık bu hükmedilmiş bir iştir ki, olup bitmiştir» diyerek ilâhî takdîrin tecelli gününün geldiğini haber vermesi,

5— İsa Peygambere hamile kalan Meryem'in halka görünmemek için uzak bir yere çekilmesi,

6— Doğum sancıları çekerken halka ne söyleyebileceğini düşündükçe sıkılması ve «Ah keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim» diye temennide bulunması..

Eğer Hz. Meryem biriyle evli olmuş olsaydı, bu altı maddede belirtilenlerin hiç birine lüzum kalmaz, normal doğumunu yapar ve çekinmeden halk arasında bulunurdu.

İNCİL'DE BU KONUYLA İLGİLİ BELGELER

Âl-i İmrân Sûresi 45-48. âyetlerin tefsîrinde de belirttiğimiz gibi, İncil'de İsâ (A.S.)ın doğum olayı Kur'ân'a yakın bir anlam ve muhtevada anlatılır. Ancak Matta ile Luka İncil'lerinde farklı bir ifade kullanılmış, biri diğerini açıklar şekilde konuya yer verilmiştir.

Matta İncil'inde :

«Yakub Meryem'in kocası Yusuf'un babası olup Meryem'den de Mesîh denilen İsa doğdu.» (1)

Bölümün alt kısmında bu kapalı ifade açıklanarak şöyle deniliyor : «Yusuf, Meryem'i kendine karı olarak almaktan korkma. Çünkü kendisinden doğmuş olan Ruhulkudüs'tendir ve bir oğul doğuracaktır.»

Bu cümlelerden Meryem'in Yusuf adında bir gençle nişanlı olduğu anlaşılıyor. Nitekim Lûka İncil'inde buna açıklık getirilerek şöyle deniliyor : «Altıncı ayda Allah tarafından Cebrâil melek Galile'de Nâsıra denilen şehre, Davud evinden Yusuf adındaki adama nişanlı olan kıza gönderildi. Kızın adı Meryem idi..» (2)

Kur'ân-ı Kerîm'de konunun pek detayına inilmiyor. Sadece İsa Peygamber'in doğumunun bir mu'cize olduğu, Meryem'in bakire iken böyle bir tecelliye mazhar kılındığı ve sonra da İsa Peygamber'in insanlara bir rahmet olarak gönderildiği belirtiliyor. Ayrıca Meryem'in doğum safhalarından önemli bir kaç tanesi nakledilerek üzerinde ciddi şekilde durup mü'minlere ne gibi mesajlar verilmek istendiğini bulup çıkarmamız ilhâm ediliyor.

(1) Matta İncil'i : 1/16
(2) Luka » : 1/26-29

ALLAH İNSAN KUDRETİNİN YETECEĞİNİ, İNSANA BIRAKIR

(وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا) «Hurma dalını kendine doğru çekip silkele, üzerine taze hurma dökülsün..»

Yirmi beşinci âyet, bize ilâhî sünnetin bir başka yönünü öğretmekte; bu hususta az-çok bilgisi olanlara ip ucu verip iyice düşünmelerini istemektedir. Şöyle ki : Hayatımızın her dönem ve safhasında insan kudretinin yetmiyeceğini Allah, vücuda getirmekte, onun kudretinin yeteceğini ona bırakmaktadır. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın değişmeyen sünnetlerinden biridir, pek az istisnası olabilir. Soğuk bir mevsimde hurma ağacında taze hurmaları bitirmek ve bulunduğu yerin altında da bir su akıtmak insan kudretinin dışında kaldığından, Allah kendi kudretini harekete geçirip onları hemen vücuda getirmiştir. Böylece çok üzülen ve sıkılan Hz. Meryem'i teselli etmek ve mâneviyatını yükseltmek için Cenâb-ı Hak ardarda iki mu'cizeyle, Meryem'e nisbetle kerametle tecelli etmiştir. Ama mevsimi dışında yeşerttiği taze hurmaları Meryem'in üzerine dökmemiş; ona, onun kudretinin yeteceğini emretmiştir: **«Hurma dalını kendine doğru çekip silkele, üzerine taze hurma dökülsün.»**

Allah'ın bu emri, ya ilhâm şeklinde, ya da Melek Cebrâil'in haber vermesiyle gerçekleşmiştir.

Şüphesiz bu bir ölçüdür ki, birçok işlerimizde ve karşılaşacağımız olaylarda bize rehber olur; neleri yapabileceğimizi, neleri yapamıyacağımızı ve ne zaman Allah'tan yardım dilememizin makul olacağını öğretir. Öyle ki : Gücümüzün yettiğini herhalde yapmalıyız. Ama karşılaştığımız iş ve olay beşer kudretini, onun irâde ve ölçüsünü aştığı takdirde, aşan kısmı Allah'a bırakmamız gerekir. Özetliyecek olursak, şöyle diyebiliriz: Biz bize düşeni yaptığımız ve irâdemizi kullanıp belli sınıra kendimizi getirdiğimiz takdirde Allah da kendisine düşeni yapar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hak, sebep ve illetleri ortadan kaldırıp kudretini izhar ederek, Meryem'in bir erkekle evlenmediği, temas kurmadığı halde Melek Cebrâil'in nefhasıyla gebe kaldığını açıklıyor ve Meryem'in doğum safhalarından ibretli yanları belirterek mü'minlere birtakım mesajlar veriyor.

Aşağıdaki âyetlerle, aynı kıssanın diğer safhaları anlatılıyor. İsa Pey-

gamber'in bir diğer mu'cize anlamında beşikte iken konuştuğu ve birtakım dinî esaslardan söz ettiği açıklanıyor Sonra da İsa'nın Allah'ın oğlu değil, yarattığı kullarından bir kul olduğuna dikkatler çekilerek Hıristiyan din adamlarının yanlış inançları tashîh ediliyor.

—oOo—

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا

فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا

﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ

بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ

صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ

لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ

كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾

M E Â L İ :

26— Ye, iç; (doğuracağın oğlunla) gözün aydın olsun. İnsanlardan birini görürsen de ki : «Doğrusu ben Rahmân'a oruç (susup konuşmamayı) adadım; o bakımdan bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım.»

27— Onu alıp kavmine getirdi. Dediler ki : «A Meryem! and olsun ki çok şaşılacak bir şey getirdin!

28— Ey Hârun'un kız kardeşi! senin baban fena bir kişi değildi, anan da iffetsiz ve hayâsız bir kadın değildi.»

29— Bunun üzerine Meryem çocuğa işâret ederek onu gösterdi. Onlar: «Henüz beşikteki bir çocukla nasıl konuşalım?» dediler.

30— İsâ, «şüphesiz ki ben Allah'ın kuluyum, O bana kitap verdi ve beni peygamber kıldı;

31— Ve nerede olursam olayım beni mübârek eyledi. Yaşadığım sürece bana namaz kılmamı ve zekât vermemi tavsiye etti.

32— Anama iyilikte bulunmamı emretti; O beni bedbaht bir zorba yapmadı.

33— Doğduğum gün de, öleceğim gün de, dirilip kaldırılacağım gün de selâm (esenlik ve mutluluk) bana olsun!» dedi.

34— İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsâ, gerçek (yanıyla ve yönüyle) budur. (Veya O, hakkın kelimesidir, kün emriyle vücut bulmuştur).

35— Allah'ın çocuk edinmesi olur şey değildir. O, (bu gibi beşerî sıfatlardan) çok yüce ve münezzehtir. O, bir şeyin olup yerine gelmesini irâde edince, ona ancak «ol!» der, o da oluverir.

36— Ve doğrusu Allah, benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir; artık O'na ibâdet ediniz. Dosdoğru yol budur!

İLGİLİ HADÎSLER

«Şüphesiz ki Allah'ın Meryem'e: «Rabbın senin altında seriy meydana getirdi» buyurdu. Seriy, Meryem'in (doğum esnasında) su içmesi (ve gerekli temizliği yapması) için Allah'ın ortaya çıkardığı bir ırmaktır.» (1)

«Halânıza hurma ile ikramda bulunun. Çünkü gerçekten o, Âdem'in çamurundan arta kalanından yaratılmıştır. Allah yanında İmran kızı Meryem'in, altında doğum yaptığı ağaçtan daha mükerrem bir ağaç yoktur. O bakımdan doğum yapmakta olan kadınlarınıza taze hurma yedirin. Taze olmadığı takdirde, kuru hurma yedirin.» (2)

«Ben herkesten daha çok Meryem'in oğluna yakınım ve dostum. Çünkü benimle onun arasında peygamber yoktur.» (3)

Ashab-ı Kirâm'dan Muğîre b. Şu'be (R.A.) anlatıyor:

«Peygamber (A.S.) Efendimiz beni, Necran kabilesine gönderdi. Onlar bana : «Siz Meryem için Ey Harun'un kız kardeşi, diye söylüyorsunuz. Oysa Musa Peygamber, İsa Peygamber'den çok öncedir.» dediler. Bunun üzerine döndüğümde duyduklarımı Peygamber (A.S.) Efendimiz'e anlattım. Bana şöyle buyurdu : «Deseydin ya, onların da kendilerini, kendilerinden önceki peygamber ve sâlihlere nisbet ettiklerini..» (4)

DOĞUM YAPAN KADININ HURMA VEYA TATLI YEMESİ

(فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا) «Ye, iç; (doğuracağın oğlunla) gözün aydın olsun.»

İlgili âyetle koruyucu hekimliğe dikkatler çekiliyor. Şöyle ki : Doğum yapan kadına taze hurma, yoksa kuru hurma, bu da yoksa tatlı bir madde verilmesi, kendini toparlıyabilmesi bakımından uygun olur. Nitekim günümüzde gelişen koruyucu hekimlikte de buna yer verilmekte ve birtakım tavsiyeler önerilmektedir. Doğum sırasında büyük bir güc harcamış, terlemiş, yorulmuş olan anneye, çoğunlukla doğumdan hemen sonra, kuv-

(1) Taberânî : İbn Ömer (R.A.)dan (Hadîs garîptir).

(2) Müsned-i Ebû Ya'lâ - Feyzü'l-Kadîr : 2/94 - 1432 nolu hadîs. Süyûtî ve Münavî bu hadîsin zayıf olduğunu tesbit etmişlerdir.

(3) Buharî/enbiyâ: 48- Müslim/fezâil: 143, 144- Ebû Dâvud/sünnet: 13 Ahmed: 2/319, 427, 463, 482, 541

(4) Müslim - Nesâî - Tirmizî : Hadîs sahîhtir.

vetli bir titreme gelir, bazan ateşinin bile yükseldiği görülür. İlk tedbir olarak anne rahat bir yatağa alınarak üzeri iyice örtülür. Arkasından şekerli sıcak çay, ıhlamur gibi sıvılar; muhallebi, komposto gibi yumuşak tatlı yemekler verilir.

Güzel âdetlerimizden biri de, loğusa şerbetinin hazırlanmasıdır. Gerçi bu eski yaygınlığını kaybetmişse de Anadolumuzun bazı bölgelerinde hâlâ uygulanmaktadır. Şöyle ki, loğusa evine gözaydına gelenlere de hoş kokulu, sıcak bir şerbet verilirdi. Aynı zamanda doğum yapan anneye bu şerbetten içirilirdi.

Kur'ân-ı Kerîm'de, loğusa durumuna gelen Hz. Meryem'e Cenâb-ı Hakk'ın taze hurma sunması elbetteki çok anlamlıdır ve üzerinde uzmanların dikkatle duracakları bir olaydır. Aynı zamanda Resûlüllah (A.S.) Efendimizin de bununla ilgili birtakım tavsiyeleri olmuştur.

BEŞİKTEKİ ÇOCUĞUN KONUŞMASI

(فَاَشَارَتْ اِلَيْهِؕ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا) **«Bunun üzerine Meryem çocuğa işâret ederek onu gösterdi. Onlar : «Henüz beşikteki bir çocukla nasıl konuşalım?» dediler.»**

Hz. Meryem'in iffeti, Allah'ın kudreti, dedikodunun kesilmesi, İsa'nın da (A.S.) ileride peygamber olacağının haber verilmesi tam anlamıyla tezahür ve tecelli etsin diye, şüphecilere karşı Meryem'in susup cevap vermemesi, sorulanlara beşikteki (kundaktaki) İsa'nın cevap vermesi, Allah'ın hazırladığı kusursuz bir plân olarak ortaya konmuştur.

Nitekim Meryem doğurduğu İsa'yı kundağa sarıp kucağına alarak kendi kavmine gelince, birtakım yerli-yersiz sorularla karşılaşıyor ve kundaktaki İsa (A.S.) bir mu'cize veya kerâmet olarak konuşmaya başlıyor. Daha çok İsrâil oğulları'nın öteden beri terkettikleri dört önemli hususu açıklıyor :

1— Peygamberler de Allah'ın kullarıdır.

Aynı zamanda İsa (A.S.), ileride kendisini ilâhlaştıranlara ve «Allah'ın biricik oğlu» diyen şaşkınlara susturucu bir cevap vermiş oluyor.

2— Namaz her peygambere farz kılınmıştır..

3— Zekât da her peygambere ve ümmetlerine farz kılınmıştır.

4— Anne-babaya iyilikte bulunmak da farzdır.

Sonra da Hz. İsa (A.S.) Yahudilerin kabalıktan vaz geçmelerini ima ederek Cenâb-ı Hakk'ın onu mübarek kılıp bedbaht bir zorba yapmadığına dikkatleri çekiyor.

Birinci madde, babasız dünyaya geldiğine bakılarak ilâhlaştırılmamasını hatırlatmaya ve bunun sadece ilâhî kudretin bir tezahürü olduğunu hatırdan çıkarmamaya,

İkinci madde, namazsız, niyazsız bir hak din olamıyacağını açıklamaya,

Üçüncü madde, mü'minler arasında yardımlaşma ve dayanışmanın mayasını teşkil eden zekâtın da her peygambere ve ümmetlerine farz kılındığına,

Dördüncü madde, her dinde ana-babaya iyiliğin önemli bir yer tuttuğunu bildirmeye yöneliktir.

İşte İsa Peygamber budur. Onun hakkında söylenen, onu gerçek yönüyle ve hüviyetiyle tanıtan en doğru ve hakka en uygun söz bunlardır. Gerisi zan ve tahmindir.

Kur'ân-ı Kerîm bu açıklamasıyla hem İncil'deki yanlışları tashîh ediyor, hem de Hıristiyanların çok yanlış «teslis akidesi»ni düzeltiyor.

KISSANIN TEKRARI

Meryem ile İsa olayı Kur'ân'ın daha çok üç yerinde anılmıştır. İlk nazarda tekrar gibi görünmekteyse de, gerçek anlamda bir tekrar söz konusu değildir. Olayın hafızalarda bırakacağı izin derinleşmesi önemlidir. O bakımdan kıssanın birçok safhaları ve taşıdığı mesajlar, hükümler üçe bölünerek üç ayrı sûreye serpiştirilmiştir. Bunlar arasındaki farkı kısaca belirtmemizde yarar vardır.

Âl-i İmrân Sûresinde :

1— İsa Peygamber'in Allah'ın bir kelimesi olduğu,

2— Dünya ve âhirette şerefli kılındığı,

3— Hem beşikte iken, hem de yetişkin çağında (Hakk'ın emirlerini teblîğ için) konuşacağı,

4— İyi ve yararlı kişilerden olduğu,

5— Kendisine okuma-yazma, ilim ve hikmet, Tevrat ve İncil öğretildiği konu edilir.

Sonra da Meryem'in durumuna değinilerek şu safhalar anlatılır:

1— Meryem'in hiçbir erkekle evlenmediği halde nasıl çocuğunun olabileceğine hayret ettiği konu edilmekte,

2— Ona : Öyle de olsa Allah'ın dilediğinin mutlaka yerine geleceği hatırlatılmakta,

3— Allah'ın bir şeyi yaratmayı, vücuda getirmeyi dilediğinde sadece ona «ol» demesinin yeterli olduğu anlatılmaktadır.

Sonra da İsa Peygamber'in (A.S.) özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

a) O, İsrâil oğullarına peygamber olarak gönderilmiştir.

b) Allah'tan bir mu'cizeyle gelmiştir: Çamurdan kuş yapıp üfleyince Allah'ın izniyle canlanıp uçacağı; körleri ve alatenlileri iyileştireceği, gerekirse ölüleri diriltebileceği, insanların evlerinin kilerlerinde neler bulundurduklarını haber verebileceği açıklanmıştır.

c) İsa Peygamber kendisine suikast hazırlandığını hissedince, «Allah yolunda yardımcılarım kim?» diye sorduğu belirtilmiştir.

Meryem Sûresinde :

1— Meryem'in kendi ailesinden ayrılıp doğu cihetine çekilmesi,

2— Melek Cebrâil'in insan suretine girip ona görünmesi,

3— Meryem'in ondan endişe etmesi ve Allah'a sığınması,

4— Melek Cebrail'in kendini ona tanıtması ve bir erkek çocuğu bağışlamaya geldiğini açıklaması,

5— Meryem'in bir erkekle evlenmemişken nasıl hamile kalabileceğini belirtmesi,

6— Melek Cebrâil'in bunun Allah'a göre pek kolay olduğunu ve ilâhî takdir ile belirlendiğini haber vermesi,

7— O sebeple Meryem'in gebe kaldığı için halktan uzak bir yere çekilmesi,

8— Sonra da doğum yapması ve üzerinde taze hurma bitirilmesi, altından su akıtılması,

9— Kendisinden bu hususta soru soranlara cevap vermemesi; kucağındaki İsa'yı göstererek ne sorulacaksa ondan sorulmasını belirtmesi,

10— Kundakta bulunan İsa Peygamber'in altı önemli hususa değine-

rek gerekli açıklamada bulunması..

Böylece aynı konu ve olay değişik yanları ve safhalarıyla iki sûrede işlenir.

Enbiya Sûresinde :

1— Hz. Meryem'in iffet ve namus timsali olduğu anlatılır .

2— Allah'ın kendi ruhundan, yani büyük ruh olan Melek Cebrâil'in ona mânevî bir nefh (üfleme)de bulunduğuna dikkatler çekilir.

3— Hem Hz. Meryem'in, hem de oğlu İsa'nın (A.S.) insanlar için -Allah'ın kudretinin yüceliğine ve sınırsızlığına- delâlet eden birer âyet ve mu'cize kılındıkları açıklanarak konu noktalanır.

Böylece gerek Âl-i İmrân Sûresi 59. âyet, gerekse Enbiya Sûresi 91. âyet, hem Âl-i İmrân Sûresi 45-52. âyetlerle, hem de Meryem Sûresi 16-32. âyetlerle açıklanmaktadır.

Görüldüğü gibi, tekrar gibi sanılan aynı konu değişik bilgiler, farklı hükümler, başka başka mesajlar taşımakta ve biri diğerini açıklamaktadır.

MERYEM VE İSA (A.S.) KISSASINDAN ALINACAK ÖĞÜTLER

Kur'ân-ı Kerîm'de izlenen ilâhî metot gereği, anlatılan her konu ve kıssada mutlaka mü'minleri teselli eden birçok mesajlar vardır. Ayrıca geçmişten ders alarak geleceği ona göre hazırlama uyarısı söz konusudur. O bakımdan Meryem ile İsa (A.S.) kıssasında bizlere yönlendirici, düşünce ufkumuzu genişletici, Hakk'ın kuvvet ve kudretini daha iyi anlamamızı sağlayıcı birtakım safhalar vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz :

1— Hıristiyanların doğu cihetine yönelip ibâdet etmelerinin sebeplerinden biri, belki de başta geleni, Hz. Meryem'in ailesinden ayrılıp doğu cihetine çekilerek İsa Peygamber'e gebe kalmasıdır.

2— Allah'tan saygı ile korkup fenalıklardan sakınan kimseden zarar gelmez. Kötülüklerin temelinde imansızlık, Allah ve âhiret korkusuzluğu yatmaktadır.

3— Büyük ruh ve hayat kaynağı olan Melek Cebrâil'in bir insana hitap etmesi gerekirse, herhalde insan sûretine girmesi gerekir. Çünkü o ruhun ve kudretin kendi hüviyetiyle ve mahiyetiyle seslenmesine, peygamberler dışında başkalarının tahammül etmesi çok zor, hatta mümkün değildir.

4— Her peygamber, peygamber adayı olarak, her velî de velî adayı olarak doğar. Bu Levh-i Mahfuz'da yazılıp neticeye bağlanmış bir hükümdür. Sonra aile, çevre ve mürşitlerin birtakım olumlu veya olumsuz katkıları olabilir; ama bu, peygamber veya velî olarak doğan zatta pek olumsuz neticeler doğurmaz.

5— Her şeye rağmen Meryem, yüksek ahlâkına, lekesiz iffetine rağmen babasız bir çocuk doğurmak istememişti. Bu takvâ derecesinde kendini Allah'a veren bir kadının terbiye ve iffetinin ölçüsünü simgeler.

6— Cenâb-ı Hak, insan gücünün yettiğini insana bırakır. Bu ilâhî sünnetlerden biridir. pek az istisnası olabilir.

7— İrsî kusurlar nesilden nesile geçebilir. Bu genel bir kural olmamakla beraber, genetik bir olaydır. Meryem'in babasının fena bir adam, anasının da hayasız ve iffetsiz olmadığının belirtilmesi buna işârettir. Zira soylu ağaç tatlı meyva verir. Diken tohumundan da ancak diken yeşerir.

O halde dosdoğru inanan kişilerin evlenmek için seçecekleri kızların birtakım vasıfları ve özellikleri yanında daha çok ana ve babalarının karakter ve ahlâklarına dikkat etmeleri de gerekir.

8— Doğum sonrası, sindirimi kolay tatlı besin maddesine ihtiyaç vardır. Hurma da hem sindirimi kolay, hem besleyici özelliktedir.

9— Her insanın çok muhtaç olduğu üç selâmet dönemi söz konusudur: Doğduğu gün, öleceği gün ve dirilip kalkacağı gün.. Bu dönemlerde Allah'ın selâm sıfatından tecelli edecek selâmete lâyık olmanın yol ve çarelerini önceden düşünüp ona göre hazırlanmak, hem aileye, hem de kişilerin kendilerine vâciptir.

Anne ne kadar dindar, Allah'ına bağlı olursa, o nisbette ailesini aydınlatan bir lamba olabilir. Aynı zamanda doğuracağı çocuk o oranda ilâhî selâmete erişme şansını elde edebilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Meryem ve İsa Peygamber (A.S.) kıssasından önemli bir kaç safha anlatılarak ilâhî kudretin eşsizliğine dikkatler çekildi. Aynı zamanda İsa Peygamberi Allah'ın biricik oğlu diye tanıtmaya çalışan Hıristiyan din adamları hem uyarıldı, hem de aydınlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İsa Peygamber'in gerçek kişiliğini anlamayıp o ko-

nuda görüş ayrılığına düşenler, gerçeklerin ortaya konacağı, hiçbir şeyin gizli, kapalı kalmayacağı âhiret günüyle uyarılıyorlar. Ölüm olayı meydana gelmeden daldıkları gafletten uyanmaları istenilerek dünyadaki her şeyin yine dünyada kalacağı, onların gerçek vârisinin ancak Allah olduğu hatırlatılıyor. Böylece hem mü'minlere hayatlarını en sağlam, en doğru inanç düzeyinde değerlendirmeleri ilhâm ediliyor, hem de dünya ile âhiret arasında esaslı ilgi kuramayanlar uyarılıyor.

——oOo——

فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ
يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾
وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٣٩﴾ اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

M E Â L İ :

37— (İsâ hakkında) kendi aralarında gruplaşanlar görüş ayrılığına düştüler. Artık o büyük güne şâhit olacak o inkârcıların vay hâline!

38— Bize gelecekleri gün neler işitecekler, neler görecekler? Ama o zâlimler çok açık bir sapıklık içindedirler.

39— Onlar gafletteyken ve onlar îmân etmezken işin bitirilmiş olduğu o hasret günü ile kendilerini uyar.

40— Şüphesiz ki biz, yeryüzüne de, onda bulunanlara da vârls olacağız ve onlar ancak bize döndürüleceklerdir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Hiç kimse duyduğu eziyete karşı Allah kadar sabırlı değildir. İnsanlar O'na evlât isnat ederler; O ise, onlara hem rızık, hem de afiyet verir.» (1)

«Kim bir olan, ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına; Muhammed'in de Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna ve İsa'nın da Allah'ın kulu ve resûlü, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve kendisinden bir ruh bulunduğuna; Cennet'in hak, Cehennem'in de hak olduğuna şehadet ederse, Allah onu -üzerinde bulunduğu amel ne olursa olsun- Cennet'e koyar.» (2)

«Hiçbir kimse yok ki, ölünce pişmanlık duymasın.»

Bunun üzerine soruldu :

— Ey Allah'ın Peygamberi! Neye pişmanlık duyar?

Cevap verdi :

— «İyi bir insan ise, iyiliğini artırmadığına pişman olur. Fena bir insan ise, fenalıktan kopup ayrılmadığına pişmanlık duyar.» (3)

«Kıyâmet gününde ölüm, semiz bir koç şeklinde getirilir. Sonra bir çağrıcı «Ey Cennet ehli!» diye seslenir. Bunun üzerine onlar o sese doğru dönüp bakarlar. O çağrıcı onlara : «Bu koçu tanır mısınız?» diye sorar. Onlar da : «Evet, bu ölümdür» derler ve hepsi de onu açık şekilde görürler. Sonra diğer bir çağrıcı seslenir : «Ey Cehennem ehli!» der. Bunun üzerine onlar dönüp bakarlar. Çağrıcı: «Bunu tanıyor musunuz?» diye sorar. Onlar da: «Evet...» diye cevap verirler ve hepsi de onu açıkca görürler. Böylece ölüm Cennet ile Cehennem arasında boğazlanır. Sonra o çağrıcı, Cennet ehline: «Ölümsüz ebedî hayat..» der. Cehennem ehline de: «Ölümsüz bir cehennem» der.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz böyle buyurduktan sonra: «Onlar gafletteyken ve onlar iman etmezken işin bitirilmiş olduğu o hasret günü ile uyar» meâlindeki âyeti okudu ve eliyle dünyaya işâret etti.» (4)

---

(1) Buharî/edeb: 71, tevhid: 3- Müslim/münafıkîn: 49, 50- Ahmed: 4/395, 401, 405

(2) Buharî/tefsîr : 6/2, 2/14, imân: 17

(3) Tirmizî/zühd : 59

(4) Buharî/tefsir: 19- Müslim/Cennet : 4- Tirmizi/tefsîr: 19- Dâremî/rikak: 90- Ahmed: 2/377, 422, 513

KİTAP EHLİNİN İSA (A.S.) HAKKINDA İHTİLÂFA DÜŞMESİ

(فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْۚ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ) «(İsa hakkında) kendi aralarında gruplaşanlar görüş ayrılığına düştüler. Artık o büyük güne şâhit olacak o inkârcıların vay hâline!»

İsa Peygamber (A.S.) hakkında en doğru bilgiyi Kur'ân vermektedir. Çünkü İncil'in ilk inen nushası kaybolmuş, İsa (A.S.)ın göğe yükseltilmesinden 50-70 yıl sonra havariler bulabildikleri kısımları ve hafızalarında olanları biraraya getirip yazmışlardır. Ondan sonra da birçok farklı İnciller yazılmak suretiyle Allah tarafından indirileni ile insanların yazdıkları birbirine karışıp belirsiz hale gelmiştir.

O bakımdan hem bu peygamber hakkında Yahudilerle Hıristiyanlar arasında, hem de bizzat Hıristiyanlar arasında çok farklı görüş ve yakıştırmalar söz konusudur. Yahudiler, hâşâ İsâ Peygamber'i gayr-i meşru, yani nesebi gayr-i sahîh tanıtmaya çalışırken, Hıristiyanlardan bir kısmı onu **«Allah'ın biricik oğlu», bir kısmı «üç ilâh inancı»nı ortaya koymuşlar ve** İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra dirilip geldiğine ve sonra ayrıldığına inanmışlardır. İncil'de de bu son olayla ilgili birtakım kayıtlar mevcuttur.

Özetini vermeğe çalıştığımız yukarıdaki görüş ve iddiaların hepsi de «Tevhîd İnancı»nı temelinden yıkmakta ve ilâhî dini tanınmaz hale sokmaktadır.

Kitap ehli sayılan bu iki ayrı millet, Kur'ân'a inanmadıkları ve Hz. Muhammed'i (A.S.) son peygamber kabul etmedikleri için, ortaya attıkları yanlış akidelerini düzeltmeyi düşünmemişler ve asırlarca bunun savunmasını yapmış, hâlâ da yapmaktadırlar. O bakımdan Cenâb-ı-Hak ilgili 37. âyetle kitap ehlini ve özellikle Hıristiyanları uyarmakta, gerçeği araştırmadıkları ve Kur'ân'ın beyânını kabul etmedikleri takdirde âhiret gününde hakikatın ortaya konulacağını ve o yüzden elim bir azâp göreceklerini haber vermektedir.

Bu konuda bazı ilim adamlarımız bir açıklama yaparak Hıristiyanların İsa Peygamber hakkında ihtilâfa düşmelerini şöyle belirtmişlerdir:

Hıristiyanlar İsa Peygamber'den sonra onun hakkında üç gruba ayrıldılar: Yakubiyye, Nesturiyye, Melkâniyye..

Birincilere göre: Allah İsa'nın sûretine girip yeryüzüne inmiştir. Bir süre sonra da tekrar göğe çıkmıştır.

İkincilere göre : İsa Allah'ın oğludur. Allah onunla dilediği hususları ortaya koyduktan sonra onu kendi yanına yükseltmiştir.

Üçüncülere göre : İsa (A.S.) da diğer insanlar gibi Allah'ın kuludur. Bunlar en mutedil ve en makul düşünenleridir.

DÜNYADA İKEN HAKKI İŞİTMEYENLER VE GÖRMEYENLER

(أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ) **«Bize gelecekleri gün neler işitecekler, neler görecekler?! Ama o zâlimler çok açık bir sapıklık içindedirler.»**

Kulak daha çok hakkı ve gerçeği duyup anlamak; göz bu ikisini görüp idrâk etmek için insana verilmiş iki büyük nîmettir. Bu ilâhî nîmetleri, diğer bir tabirle armağanları, yaratıldıkları amaca ters düşecek yollarda kullananlar, âhiret gününde çok şeyler işitip, çok şeyler göreceklerdir. Açık bir sapıklık içinde olanlar kendilerine nasıl büyük bir haksızlığı revâ gördüklerini o gün çok daha iyi anlayıp derin bir pişmanlık ve derunî bir tahassür duyup kalacaklardır.

Unutmayalım ki, insana verilen o kadar çok nîmet var ki, onları bir dizi halinde sayıp ortaya koymamız mümkün değildir. Ama ona en yakın olan birtakım öyle değerli nîmetler de vardır ki, elden gitmediği sürece insan onların kıymetini pek anlayamaz ve onları kudret kalemiyle plânlayıp ilâhî tezgâhında şekillendiren yegâne yaratıcıyı hatırlayamaz. Gözlerini kaybeden kimse, onların ne kadar faydalı ve lüzumlu olduğunu; kulaklarını, yani işitme duygusunu kaybeden de onun ne kadar işe yaradığını, onsuz dünyanın pek tadının olmadığını çok daha iyi anlar, ama neden sonra. O bakımdan her organı, ilâhî plân ve proğrama uygun amacına çevirerek kullanmak, adâlettir, bunun aksini yapmak ise, büyük bir haksızlıktır.

MÜLKÜN HAKİKİ SAHİBİ ONA VARİS OLUR

(إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ) **«Şüphesiz ki biz, yeryüzüne de, onda bulunanlara da vâris olacağız ve onlar ancak bize döndürüleceklerdir.»**

Mülkün gerçek sâhibi Allah'tır. İnsanlar O'nun mülkünde eğreti olarak bulunurlar. Ama ne var ki, imân cevherinden yoksun olanlar kendilerini bulundukları mülkün hakiki sahibi sanıp büyük bir gaflet içinde ömür sermayelerini tüketirler. Sonunda onlar da, sahibi olduklarını iddia ettikleri şey-

ler de mülkün gerçek sahibine döndürülürler.

Yunus Emre bu gerçeği ne güzel dile getirmiştir:

«Mal sahibi, mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi?
O da yalan, bu da yalan,
Gel biraz da sen oyalan..»

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsa Peygamber hakkında farklı görüş ortaya koyup Kur'ân'ın getirdiği en doğru bilgilere inanmayan Hıristiyanlara, âhiret gününde ilâhî adâletin tecellisiyle bütün ihtilâfların çözüleceği hatırlatılarak bir defa daha uyarıldılar. Ölüm olayı meydana gelmeden dönüş yapmalarının kendileri için çok faydalı sonuçlar doğuracağına işâret edilerek dünya nîmetlerine aldanmamaları tenbîh edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, dünya hayatını tek amaç seçip Allah'ı inkâr eden putperestlerden İbrahim Peygamber'in babası konu ediliyor ve İbrahim Peygamber (A.S.) ile babası arasında geçen söyleşinin önemli kısımları, ibretli yanları açıklanarak mü'minlere aydınlatıcı bilgiler veriliyor.



وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ
لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ
إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا
سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ
لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ
مِنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ
عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾
قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾
وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ
أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾
وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

M E Â L İ :

41— Kitapta İbrâhim'i de an. Şüphesiz ki o doğruluk timsalidir; o peygamberdir.

42— Hani bir zaman o babasına (şöyle) demişti: «Babacığım, hiç işitmeyen, görmeyen ve sana hiç yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun?

43— Babacığım, şüphen olmasın ki ilimden sana gelmiyen bana gelmiştir; onun için bana uy ki seni dosdoğru bir yola götüreyim..

44— Babacığım, şeytana tapma; çünkü gerçekten şeytan Rahmân'a baş kaldırıp karşı gelmiştir.

45— Babacığım, doğrusu ben, Rahmân'dan sana dokunacak bir azâpdan korkarım; o takdirde şeytana dost ve arkadaş olursun.»

46— Babası ona : «Ey İbrâhim! sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? And olsun ki, bundan vazgeçmezsen herhalde seni taşlarım. Uzun bir süre beni terkedip uzaklaş» dedi.

47— İbrâhim babasına: «Selâm sana, senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz ki O benim hakkımda (sizden çok) lûtuf ve kerem sâhibidir.

48— Sizi Allah'tan başka taptıklarınızla bırakıp çekilir, Rabbime duâ ederim; umulur ki Rabbıma yapacağım duâ ile bedbaht olmam» dedi.

49— İbrâhim onları Allah'tan başka taptıkları şeyle başbaşa bırakıp çekilince, biz ona İshâk ile Yâkub'u bağışladık ve onların herbirini peygamber kıldık.

50— Onlara rahmetimizden sunduk ve onlar için çok yüce bir doğruluk dili verdik.

İLGİLİ HADİSLER

«Peygamber (A.S.) Efendimiz'e soruldu:

— İnsanların hayırlısı kimdir?

Cevap verdi :

— Allah'ın dostu İbrâhim, onun oğlu peygamber İshak, onun oğlu pey-

gamber Yakub, onun oğlu peygamber Yusuf..» (1)

«Doğrusu kerim oğlu kerim oğlu kerim : İbrahim oğlu İshak oğlu Yakub oğlu Yusuf'tur.» (2)

Açıklama :

Her peygamber mutlaka kendi çağının en üstün insanı ve en hayırlı olanıdır. Ne var ki, İbrahim Peygamber ve oğlu İshak, onun oğlu Yakub ve onun oğlu Yusuf kendi çağlarında insanlara en hayırlı hizmetlerde bulunanların başında gelirler. Yeryüzünde Tevhîd İnancı'nı yeniden ihya edip insanların önemli bir kısmını putperestlikten kurtardıkları kesindir. O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz onları saygı ile övmekte ve en hayırlı insanlar olarak vasıflandırmaktadır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e gelince: O âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah'ın en son peygamberidir, aynı zamanda insanların en hayırlısı kabul edilen İbrâhim Peygamber'in soyundandır. Soru soran sahabiye cevap verirken tevazü gösterip kendinden söz etmemiştir. Zira Cenâb-ı Hak Onu Kur'ân'da övmekte ve âlemlere rahmet olarak gönderildiğini açıklamaktadır. Onun için başka şâhit ve belge aramaya gerek kalmıyor ki..

CANLI VE CANSIZ İLÂHLAR

Kur'ân-ı Kerîm, Tevhîd'in ruhları serinletici mânasını gönüllere işlerken iki değişik (canlı ve cansız) putperestlikle mücadele eder. Aynı zamanda bu konuda geniş çapta malzeme verip insan aklını harekete geçirir.

Bundan önceki âyetlerle, Allah'ın bir «kelimesi», Hakk'ın «kün» emrinden tecelli edip gelen bir sözü ve O'nun kudretinden kaynaklanan bir ruhu olarak tanıtılan İsa Peygamberi (A.S.) ilâhlaştıranlar, onu «Allah'ın biricik oğlu» diye tarif edenler yerildi. Doğup büyüyen, yiyip içen, gezip dolaşan, yaşlanıp ölen bir canlının tanrı olduğunu iddia etmek, Allah'ın da sonradan bir başka tanrı tarafından yaratıldığına yol açar ve bu bir zincirin halkaları gibi, illet-mâlûl doğrultusunda sürüp gider. Bilimsel olarak bu sonu gelmeyen illet-mâlûl zincirlemesi mümkün kabul edilemez. Yaratanla yaratılanı aynı ölçüde kabul etmek ise, muhaldır.

O halde İsa Peygamber bedeniyle insan, ruhuyla melektir. Zaten bu

(1) Ahmed : 3/16

(2) Buharî/enbiyâ: 19, menakıb: 13, tefsîr: 1/12- Tirmizî/tefsîr: 12- Ahmed: 2/332, 416

iki sıfat her insanda mevcuttur; ancak İsa Peygamber'de daha çok belirgindir. Çünkü ara yerde Melek Cebrâil'in nefhası söz konusudur. Hem ruhlar daha çok Melekût Âlemine yakındırlar. İsa Peygamber'in ruhu ise Melekût Âlem'inin başı Melek Cebrâil'in nefesiyle birleşip öylece cismanî âleme intikal sağlamıştır. Diğer ruhlar ise, Melek Cebrâil'in nefesiyle birleşmemiştir. Bu, İsa (A.S.)ın ruhunu çok güçlü kılmış, taşıdığı kudreti mutad ölçülerin dışına çıkarmıştır. Onun için İsa Peygamber'e «Allah'tan bir ruh», «Allah'ın kelimesi», «Hakk'ın kün emrinden kaynaklanan sözü» denilmiştir.

Unutmamak gerekir ki, ruhların hepsi de Allah'tandır, yani O'nun yüce kudretinin fizikötesinde tecelli eden tezahürleridir; ne var ki, İsa (A.S.)ın ruhu, Allah'ın yarattığı en büyük ruh olan Melek Cebrâil'in, mahiyeti ve keyfiyeti bizce meçhul üflemesiyle birleşip ana rahmine intikal sağlamıştır. Biyolojik kanunlarla spermanın yumurtalığa geçmesiyle oluşan cenin, bu defa Allah'ın «ol emri»yle Cibrîl'in nefhasının tezahürüyle oluşuyor. O sebeple İsa (A.S.) «Hakk'ın sözü» oluyor.

Sonuç olarak İsa (A.S.), değişik bir sünnetle yaratılıyor ve Allah'ın kullarından bir kuldur, aynı zamanda insandır. Aşırı derecede maddeye eğilimi olan İsrâil oğulları'nı dünya ile âhiret arasında bir sınıra getirip dengede tutmak için ilâhî kudretin yüceliğini daha ayrı ve daha belirgin anlamda kendinde taşıyan bir peygambere ihtiyaç vardı. İsa Peygamber hem o kudreti, hem o ihtiyacı yansıtır.

Yukarıdaki âyetlerle ikinci kademede ilâhlaştırılan putlara ve putperestlere dikkatler çekiliyor; Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrikler tarafından sevilen İbrahim Peygamber'in (A.S.) putlarla ve putperestlerle, aynı zamanda putperest olan babasıyla seviyeli mücadelesi konu ediliyor. Böylece canlı ve cansız tanrılar inancı kökünden çürütülüp yıkılıyor ve insan ruhunun tek devası ve gıdası olan «Tevhîd İnancı» getiriliyor.

İBRAHİM PEYGAMBER'İN İRŞAT METODU

(وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرٰهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا) **«Kitapta İbrahim'i de an. Şüphesiz ki o doğruluk timsalidir; o peygamberdir.»**

Doğruluğun timsali ve Allah dostluğunun önde gelen bahtiyar insanı, risâlet bağının sevilen ve sayılan gülü İbrahim Peygamber (A.S.), putperestlerle seviyeli ve örnek alınacak bir mücadele sürdürebilmek için önce putperest olan babasını Allah'ın varlığına ve birliğine inandırması gerekiyordu. Burada dört basamaklı bir irşat metodu uygulamıştır.

1— Önce ilâhlık vasfıyla bağdaşamayan sıfatları getirdi ve «Hiç bir şeyi işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yarar sağlamayan bu cisimlere neden taparsın?» sorusunu yöneltti.

Sıradan bir hayvan kadar olsun işitmeyen, görmeyen ve hiçbir yarar vermeyen, insan eliyle şekillendirilen taşlara ilâh deyip tapmanın hiçbir makul ve mantıklı yanı yoktur. Hele iyice bir düşün, böyle bir inanç ve bağlanış sana ve başkalarına ne kazandıracak veya ne kazandırmıştır?

2— Bir olan, dengi ve benzeri bulunmayan Allah hakkında sana gelmeyen, ama bana gelen sağlam bir bilgi vardır. Onunla ben hakkı bâtıldan ayırt ediyor, en doğru yolu görüp gösterebiliyorum. Bu hususta benim maddî olarak hiçbir çıkarım yoktur, belki çok kaybım vardır. Ama gerçeği bulmak, hakkı anlayıp inanmak her insanın değişmeyen gıdası ve ilk-son amacıdır.

3— İnsanı bu gibi yanlış yollara iten ve durmadan verdiği sinyallerle, fısıltılarla kafa ve kalplerimizi bulandıran gizli bir kuvvet vardır ki o, şeytandır. Onun işi, hep hakkı unutturmaya, bâtılı çekici kılmaya yöneliktir, yani hep bunu gerçekleştirmekle uğraşır. Çünkü o, ilâhî plândaki yeri gereği, insanların ebedî düşmanıdır. O halde ona uymak bir bakıma ona tapınmak demektir. Aklı ve idrâki olan hiç kimse, kendisine ebedî düşman olan İblîs'e tapmaz.

Rahmân olan Allah'a baş kaldıran, isyan eden bu sinsi ve gizli güçten merhamet ve yardım beklemek çok gülünç olur.

4— Aklın kabul ettiği doğru yola girilmediği takdirde, bu varlık âlemini sonsuz ve sınırsız kudretiyle düzenleyip tedbiriyle idâre eden Allah'ın âdet ve sünnetine ters düşülmüş olur ki, bu kanun kendisine ters düşenleri affetmez; çünkü şaşmaz.

Böylece İbrahim Peygamber (A.S.) önce söze: «Babacığım,» diyerek sevgi ve saygısını, aynı zamanda bağlılığını dile getiriyor. Sonra onu, sonu hüsran olan bir yoldan uzaklaştırmak istediğini söylüyor. Sonra da insana yakışanın Allah'a imân etmesi olduğunu hatırlatıyor. Bu açıdan hareketle onu şeytanın tuzağından kurtarmaya çalışıyor. Olumlu sonuç alamayınca da ilâhî sünnetin vuracağı elim tokatı hatırlatıyor.

BABASININ TEPKİSİ, İBRAHİM'İN (A.S.) HİLMİ

(قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا) «Babası ona: «Ey İbrahim! sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? And olsun ki

bundan vazgeçmezsen elbette seni taşlarım. Uzun bir süre beni terkedip uzaklaş» dedi.»

İbrahim, babasına: «Selâm sana, senin için Rabbımdan bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz ki O benim hakkımda (sizden çok) lûtuf ve kerem sahibidir» diyerek hilm sıfatından kaynaklanan irşadının devam edeceğine işaret etti.

İrşat ve teblîğ olumlu sonuç vermeyince, İbrâhim Peygamber daha fazla ısrar etmenin yararlı olmayacağını düşünüp babasının son olarak ne diyeceğini bekliyor. O da aşırı tepki gösterip bir süre kendisinden uzak kalmasını söylüyor ve bir bakıma onu buna mecbur tutuyordu.

Her şeye rağmen İbrahim Peygamber büyük bir terbiye ve nezaketle babasının kalbine girmeğe çalışıyor ve bu arada uzaklaşacağını, ama yine de onun için Allah'tan bağışlanma dileyeceğini -sevgi ve saygının güzel bir örneği olarak- söylüyor. Sonra da selâm dileğinde bulunarak ayrılıyor. Çünkü İbrahim Peygamber kendine düşeni yapmış, imân kıvılcımını kalp ve kafalara attıktan sonra onları putlarıyla başbaşa bırakmayı uygun görmüştür.

Neden? Çünkü İbrahim Peygamber gereken irşadı yapmış, hakkın sesini duyurmuş, bir olan Allah'a imân etmenin tohumunu atmıştı. Gerisini Allah'a bırakıp uzaklaşmıştır. Çünkü taşlanarak öldürülme tehdidiyle burun buruna gelmiş bir ortam söz konusuydu.

PEYGAMBER İLE ALLAH ARASINDAKİ ÇİZGİ

Peygamberlik görevi, doğru yola irşat, Allah'ın emirlerini kusursuz teblîğ etmektir. Öyle ki, peygamberin yetki alanı bu çizgiye kadar uzanır ve son bulur. Ondan sonrası Allah'a aittir; irşat edilenleri dilerse doğru yola iletir, dilerse sapıklıkları içinde bırakır. Şöyle ki : İrşat edilen kimse içindeki cevheri, yani Allah ve din duygusuyla ilgili mayayı doğru yola döndürmek isterse, Cenâb-ı Hak onu buna lâyık gördüğü takdirde doğru yolun kapısını açar ve kuluna yardımcı olur. Ehil ve lâyık görmediği takdirde kendi haline bırakır ve lâyık olma düzeyine gelmesini bekler. Bu da sünnetullah gereğidir. Ona «hidâyet sünneti» de denilebilir.

İşte İbrahim Peygamber de irşat görevini belirli çizgiye getirdikten sonra -babasına olan sevgi ve saygısı sebebiyle- senin için Rabbımdan bağışlanma dileyeceğim, diyerek hidâyeti Allah'a bırakıp aradan çekilmiştir.

Teblîğ ve irşat görevini yerine getirirken öfkelenmek, kabalık göstermek, kızmak, incitmek yoktur. İncelik, nezaket, edep, terbiye ve ağır baş-

lılık önde gelir. İbrahim Peygamber de bunu en güzel şekilde sergilemiş ve bizlere güzel örnekler bırakmıştır.

BABASINI TERKETMEK ZORUNDA KALAN İBRAHİM PEYGAMBER (A.S.)

(وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسٰى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا) **«Sizi Allah'tan başka taptıklarınızla bırakıp çekilir, Rabbime duâ ederim. Umulur ki Rabbıma yapacağım duâ ile bedbaht olmam..»**

İnsan için hiçbir nîmet, dîn ve Allah'a dosdoğru imân kadar aziz ve lüzumlu değildir. Ana-babaya, bizi Allah'a karşı isyana ve günaha çağırmadıkları sürece itaat edilir. Ana-babaya itaat ile Allah'a imân ve O'na kulluk arasında bir tercihte bulunma durumuyla karşılaşılınca, elbetteki Allah'a iman tercîh edilir. Çünkü Allah'ın hatırı daha yüksek, bize olan lûtfu ve keremi çok daha büyüktür.

İbrahim Peygamber (A.S.)ın hayatının bir bölümü bu tercîhin misalini oluşturur. Allah için, O'nun rızası doğrultusunda kararını verşrek babasını terketti, aile bağları bir bakıma koptu. Allah da İbrâhim'e (A.S.) daha hayırlısını verdi; ona İshak'ı ve ardından da Yakub'u bağışladı. Küfür üzere kalan babasının yerine peygamberlik payelerine yükselen bir oğul, bir de torun lûtuf ve ihsan etti.

Böylece o, şerri atıp uzaklaşınca, Cenâb-ı Hak hayrın kapısını açtı. Bu da Allah'ın sünnetlerinden biridir. O halde kişi saplandığı şerri atmadıkça hayra erişemez. Hızır (A.S.)ın ileride tam şer ve fitne olacak çocuğu öldürmesi, bunun gaybe dayalı açık misallerinden biridir. İbrahim Peygamber'in (A.S.) şer olan babasını terketmesi bize bu güzel sünneti ve ilâhî hikmeti hatırlatmaktadır. Artık o ailede doğruluğu ifade eden dil birbirini izledi de, İshak'tan Yakub'a; Yakub'dan Yusuf'a miras kaldı..

İBRAHİM (A.S.) KISSASI NEYİ TASVİR EDİYOR?

Bu âyetler indiği günlerde, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Mekke'de çok sıkıntılı anlar ve dakikalar geçirmekteydi. Yakın hısımları ona sırt çevirmiş, akrabalık bağlarını koparmışlardı. Kureyş'in ileri gelenleri Hz. Muhammed'-in (A.S.) vücudunu ortadan kaldırmanın yollarını ve çarelerini aramakla meşgul bulunuyorlardı. Ortada tam bir zulüm ve terör havası hakim idi. Yapılacak fazlâ bir şey kalmamıştı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz teblîğ ve

irşat görevini kusursuz sürdürmüş, belli bir çizgiye gelip dayanmıştı. Gerisi Allah'ın yüksek takdirine bağlıydı. O bakımdan İbrahim Peygamber'in (A.S.) Allah ve din uğrunda babasını ve ülkesini terketmek zorunda kaldığı gibi, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in de bir gün Mekke'yi terketmesi gerekiyor ve bunun için ilâhî emri bekliyordu. İşte böylesine netameli ve sıkıntılı bir dönemde İbrahim (A.S.) kıssasıyla ilgili âyetler indirilerek mü'minlere hem teselli verildi, hem de hicretin pek yakın olduğuna işârette bulunuldu.

Sonuç olarak bu âyetler mü'minlere şu gerçeği ilham etmektedir: Din ve vicdan hürriyetine kilit vurulan bir ülkede başka çare kalmayınca mü'minlerin başka bir ülkeye hicret etmesi câizdir, hattâ bazı hallerde vâciptir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Mekke'de büyük sıkıntılar içinde kıvranan mü'minleri teselli etmek için İbrahim (A.S.) kısasının öğüt ve ibret alınacak safhaları anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yine mü'minlerin moralini yükseltmek ve her sıkıntıdan sonra mutlaka bir genişliğin ve ferahlığın başlayacağını müjdelemek için Musa (A.S.) kıssasından beş önemli madde zikrediliyor.



وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾
وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

M E Â L İ :

51— Kitapta Musa'yı da an. Şüphesiz ki o, (Tevhîd Dininde) samimi ve katıksız idi ve o bir resûl, bir nebî idi.

52— Ona Tûr dağının sağ tarafından seslenmiş, konuşmak için onu yaklaştırmıştık.

53— Ve rahmetimizden kardeşi Hârun'u peygamber olarak ona (bir rahmet bağışı olarak) verdik.

TEVHİD DİNİNİ YAŞATAN PEYGAMBERLER

(وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا) **«Kitapta Musa'yı da an. Şüphesiz ki o, (Tevhîd Dininde) samimi ve katıksız idi ve o bir resûl, bir nebî idi.»**

Bilindiği gibi, her peygamber Tevhîd esaslarına bağlı olmakla ve onu insanlara teblîğ etmekle görevlendirilmiştir. Kimine kitap ve şeriat, kimine yalnız bazı öğütleri ve ahlâkî kuralları içeren sahifeler; kimine önceki kitapları teblîğ edip uygulama verilmiştir. Bunlardan beş tanesi «Ulu'l-azm» yani büyük azim ve irâde sahibidir: Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed (Salât-ü selâm hepsine olsun). Meryem Sûresinde bunlardan dördünün kıssası çeşitli yönleriyle misal ve öğüt mahiyetinde anlatılıyor. Hepsi de kendilerine verilen ilâhî bilgilerle, Allah'ın varlığını, birliğini, ilim ve kudretinin sınırsızlığını, gönderildiği kavim ve milletlere teblîğ etmeğe çalışmış ve bu uğurda çetin mücadeleler vermişlerdir. Şüphesiz ki, hepsi de aynı kaynaktan beslenmiş, aynı ışığı yansıtmışlardır.

Allah'ın peygamberlere olan lûtf-u ihsanı hem kademeli, hem de farklı özellikte olmuştur. Peygamberlik ilâhî mevhibe olduğuna göre, her uyarıcı nebinin, bulunduğu şartlara, ortama ve gönderildiği kavim veya milletinin ekonomik, kültürel ortamına ve inancına göre, birtakım bilgilerle donatıldığı kesindir. O bakımdan peygamberler «tevhîd esasında» birleşmekle beraber, şer'î esas ve kurallar bakımından farklı derecededirler.

RESÛL VE NEBÎ

Musa (A.S.) hakkında bu iki sıfat birden kullanılmıştır. Bu iki sıfatla donatılan peygamberlerin 313 tane olduğu, onlardan 5 tanesinin de yukarıda belirttiğimiz gibi «Ulû'l-azm» sayıldığı söylenir.

Resûl : Kendisine şeriat verilen ve onu teblîğ ile görevlendirilen peygamberdir.

Nebî : Kendisine şeriat verilmeyen, ancak önceki şeriatı uygulayıp yaymakla görevlendirilen peygamberdir. Bu tarife göre, her resûl aynı zamanda nebîdir de; ama her nebî resûl olmayabilir.

ALLAH KELÂMININ SURETTE TECELLİ ETMESİ

(وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا) **«Ona Tûr dağının sağ tarafından seslenmiş, konuşmak için onu yaklaştırmıştık..»**

Soğuk bir mevsimde Musa (A.S.) ailesiyle birlikte Medyen'den çıkıp Mısır'a giderken, ailesini ısıtmak için ateş aramaya başlamıştı. Derken Cenâb-ı Hakk'ın kelâm sıfatı, nur veya ateş görünümünde bir ağaçta tecelli etti. Musa, ateş sandığı o nuru görünce, ona doğru ilerliyor. Bu arada o nurdan ses geldi: **«Ey Musa! şüphesiz ki ben senin Rabbınım...»** (1) Arkasından edeb makamında olduğu, kutsal Tûvâ vâdisinde bulunduğu hatırlatılarak ayakkaplarını çıkarması emredildi. Böylece ilâhî vahiy surette tecelli edip öylece Musa'nın (A.S.) kulağına, oradan da kalbine intikal sağladı.

Ne var ki, Musa Peygamber, arada Melek Cebrâil olmadığı halde ağaçta tecelli eden ve öylece suretten intikal eden vahyi alırken bayılmıyor ve kendinden geçmiyordu. Oysa Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, inen vahyi alınca kendinden geçiyor, bedeni bir bakıma ruhlaşıyordu.

---

(1) Bilgi için bak : Tâ-Hâ Sûresi : 11-12. âyetlerin tefsirine

Bu iki peygamber ve tecelli bakımından iki farklı vahiy arasındaki nüans nedir? Bunun cevabını en güzel şekilde Şeyh Muhyiddin Arabî (K.S.) Fütuhat-i-Mekkiyye adlı eserinde, özetle şöyle vermiştir:

«Musa Peygambere gelen vahiy ağaçta tecelli eden suretten geliyor ve o da bu sesi kulağıyla işitiyordu. Bu bakımdan ne bedeniyle ruhlaşmaya ihtiyacı vardı, ne de fazla bir ağırlık hissediyordu. Çünkü suretten surete gelen vahiy söz konusu idi.

Hz. Muhammed'e (A.S.) gelen vahiy, surette tecelli etmeden Melek Cebrâil vasıtasıyla doğrudan kalbe ilka ediliyordu. Öyle ki, o, suret sınırını aşıyor, ruha inerek gerçekleşiyordu ki bu, kaldırılması çok zor mânevî bir ağırlık arzediyordu. O kadar ki, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi terletip bedenî yapısını bir bakıma muattal duruma getiriyordu.»

Bundan anlaşılan odur ki : Kalbe ilka edilmeden surette tecelli eden vahiy hafifliyor ve suretten surete geçişte fazla bir ağırlık hissettirmiyordu. Ama doğrudan büyük ruh Melek Cebrâil vasıtasıyla indirilen vahiy kalbe ilka edilince, tahammülü zor bir durum meydana geliyor, beden bir bakıma hareketsiz kalıp ruh bütünüyle faal duruma geçiyordu.

İRŞAD İÇİN KONUŞMASINI İYİ BECEREN YARDIMCIYA İHTİYAÇ VARDIR

(وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا) **«Ve rahmetimizden kardeşi Hârun'u peygamber olarak ona (bir rahmet bağışı olarak) verdik.»**

Hârun Peygamber'in Musa'ya (A.S.) yardımcı verildiğinin anlatılması, sadece tarihî bir olayı anmak değil, bu olaydan bizden yana olumlu bir sonuç çıkarmamızı ilhâm etmektir. Kur'ân'ın öğüt metodlarından biri de budur. Tarihî bir olayın önemli safhalarından bir kaçını nakleder; her safhayı bir amaca ve hikmete yönelik biçimde âyetler arasına serpiştirir; gerisini mü'minlerin anlayış ve irfanına bırakır.

Hârun Peygamber'in burada Musa Peygamber'e yardımcı verilmesi bu ölçü ve hikmet çerçevesindedir. Bize, Allah'ın dinini yaymaya ve insanları irşada çalışırken yanımıza bilgili, fakat konuşma tekniğini iyi bilen ve beceren kişileri yardımcı almamızı öğütler. Nitekim Kur'ân'ın bir diğer yerinde, Harun Peygamber'in Musa Peygamber'den daha fasîh konuştuğu, yani söz söyleme sanatında ileri olduğu, ses tonunun ve ağız yapısının buna daha elverişli bulunduğu açıklanmaktadır. (1)

---

(1) Bilgi için bak : Kasas Sûresi : 34

MUSA PEYGAMBER'İN (A.S.) ÜÇ ÖNEMLİ VASFI

Kur'ân-ı Kerîm ilgili âyetlerle, Mekke'de zor günler geçirmekte olan mü'minleri teselli ederken ve kurtuluş günlerinin çok yakın olduğuna işârette bulunurken iki önemli hususa dikkatleri çekmektedir. Birincisi, hicretin yakın olduğu; ikincisi hicret esnasında Hz. Muhammed'e, irâdesi yerinde bir arkadaşının yardımcı olacağıdır. Zira böyle bir dönemde Harun Peygamber'in Musa Peygamber'e yardımcı verilmesinden söz edilmesi çok anlamlıdır.

Diğer önemli bir husus da şudur : Musa Peygamber küfür diyarında risâlet göreviyle ortaya çıkarken üç önemli vasfı kendinde taşıyordu: İhlâs, resûllük ve nebîlik.. Bu üçü de önüne geçilmesi zor bir azim ve irâde doğurmakta, engelleri aşacak bir kudret meydana getirmektedir. Nitekim Musa Peygamber bu kudretle Fir'avn ve yandaşlarının karşısına çıkmış, bununla Mısır'ı terkedip Kızıldeniz'i geçmiş ve yine bununla çölü aşmıştır.

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'de bu üç sıfat, bütün insanlara kıyâmete kadar yol açacak, ışık tutacak bir genişlikteydi. O bakımdan Mekkeli müşriklerin bütün plânlarını, hile ve düzenlerini neticesiz bırakacak ve sâlimen Medine'ye hicret edecekti. Nitekim öyle oldu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Mekke'de zor günler geçiren Ashab-ı Kirâm'ı teselli etmek ve kurtuluş günlerinin yakın olduğunu ilhâmda bulunmak için Musa Peygamber'in kıssasından önemli bir parça anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İsmâil Peygamber'in (A.S.) altı kadar özelliği belirtilerek yakında ilâhî emirleri tebliğ edip uygulama imkânlarına erişileceğine işâret ediliyor. Sonra da bütün mü'minlere, din bilgisini önce kendi aile fertlerine ve yakınlarına öğretmeleri isteniliyor.

——oOo——

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ
وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

M E Â L İ :

54— Kitapta İsmâil'i de an. Doğrusu o sözünde sâdık bir kimse; (aynı zamanda) bir resûl ve nebî idi.

55— Ailesine ve yakınlarına namaz ve zekât ile emrederdi ve o, Rabbinin yanında beğenilmiş, hoşnutluğa erişmişti.

İLGİLİ HADÎSLER

«Münafığın alâmeti üçtür :

1— Konuştuğu zaman yalan söyler,

2— Söz verdiği zaman onu yerine getirmez,

3— Kendisine bir şey emanet edildiğinde, hıyânet eder.» (1)

«Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, İbrahim'in evlâdından İsmâil'i seçip beğenmiştir......» (2)

«Gece kalkıp namaz kılan ve eşini de uyandıran; eşi uyanıp kalkmak istemediğinde onun yüzüne su serpen adama Allah rahmetini ihsan buyursun. Ve gece kalkıp namaz kılan, bu arada kocasını uyandıran, uyanmadığında onun yüzüne su serpen kadına da Allah rahmetini ihsan eylesin.» (3)

«Adam gece uyanır, karısını da uyandırarak namaz kılarlarsa, Allah'ı çokca ananlardan yazılırlar.» (4)

---

(1) Buharî/şehadat : 28- Müslim/imân: 107, 109- Tirmizî/imân: 14

(2) Sahîh-i Müslim

(3) Buharî/büyû': 16- Ebû Dâvud/vitir: 13- Tirmizî/kıyâmet: 2- İbn Mâce/ikamet: 175- Ahmed: 1/463- 2/247, 250, 436

(4) Ebû Dâvud- Nesâî- İbn Mâce

ARAPLARIN ATASI İSMAİL (A.S.)

Kur'ân-ı Kerîm'de, Arapların atası kabul edilen ve Peygamberimizin (A.S.) soyunun ulaştığı İsmâil Peygamber'e özel bir yer verilmiştir. O, annesiyle beraber ilk Mekke vâdisine getirilip yerleştirilen bir peygamberdir. Arkalarından Cürhüm kabilesi gelip Mekke'ye yerleşmiş ve İsmâil Peygamber hem onları Allah'ın birliğine dâvet ile görevlendirilmiş, hem de o kabileden bir kız ile evlenmiştir.

İsmâil Peygamber'in (A.S.) bazı özellikleri:

1— Sözünde duran, va'dini yerine getiren sadık bir kimseydi.

2— Babası İbrahim Peygamber'e (A.S.) indirilen 10 sahifeyi tebliğ ile görevliydi; o bakımdan hem nebî, hem de resûl idi.

3— Ailesine ve kabilesine namaz ve zekât gibi iki önemli ibâdeti emretmiştir.

4— Bu bakımdan Allah katında seçkin bir yeri, rıza mertebesine yükselen bir makamı vardır.

TOPLUMUN MANEVÎ VE SOSYAL DENGESİNİ SAĞLAYAN İLKELER

İsmail Peygamber'in (A.S.) dört önemli vasfı, toplumun mânevî ve sosyal dengesini sağlayan faktörlerdir. Şöyle ki : Toplum eğitimiyle yakından ilgili bulunan kişilerin önce söz ve davranışlarıyla güven telkin etmeleri ve örnek hareketlerde bulunmaları şarttır. Şüphesiz ki bu, kendini ve düşüncelerini topluma kabul ettirmenin ilk basamağıdır. İkinci basamak ise, her olayın, her bilginin en doğrusunu vermeye çalışmaktır. Bu, güveni ve istikrarı daha da artırır. Toplumu saptırmak isteyen kötü niyetlilere fırsat bırakmaz ve alanı onlara terketmez.

Namaz ve zekât ibâdetini, ciddi bir müfredat ve yöntemli bir proğramla kalplere işlemek üçüncü basamağı teşkil eder. Namaz, inanan toplumda cemaatleştirmeyi, kaynaştırıp bütünleştirmeyi sağlar. Zekât, sosyal dengeyi ayakta tutar.

İşte Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğuna erişmenin basamakları, imândan sonra özet olarak belirttiğimiz bu faktörlerdir.

KISSANIN TESELLİ VE TEBŞÎR ÖZELLİĞİ

İsmâil (A.S.) kıssası, iki önemli husus daha yansıtmaktadır. Birincisi: Mekke'de ekonomik abluka altında bulunup rahat ibâdet edemiyen mü'minlere, yakında ortaya koydukları doğruluk, güvenilirlik havasının Arap Yarımadası'na yayılacağı ve haklara tecavüze son verileceği teselli mahiyetinde anlatılıyor. İkincisi: Yine yakın bir zamanda İslâm ahkâmının rahatlıkla tebliğ edilebileceği bir ülkeye hicret edileceği kapalı şekilde müjdeleniyor. Sonra da İbrahim (A.S.)ın soyundan gelen Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in sıradan bir kimse olmadığı, en soylu ailelerden seçilip bu düzeye getirildiği hatırlatılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsmâil Peygamber'in bazı önemli özellikleri anlatılarak toplumu yönlendirme ölçü ve kıstasları veriliyor. Sonra da çok sıkıntılı günler geçirmekte olan mü'minlerin yakında Mekke'deki küfür çemberini aşıp selâmete erişecekleri ve ilâhî ahkâmı rahat tebliğ edebilecekleri bir ülkeye göç edecekleri kapalı şekilde haber veriliyor.

Aşağıdaki âyetlerle, doğruluğun timsali olan İdris Peygamber'e dikkatler çekiliyor ve doğruların eninde sonunda kurtulup selâmete erişecekleri müjdeleniyor.



وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَ
اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

M E Â L İ :

56— Kitapta İdrîs'i de an. Doğrusu o, doğruluğun timsali bir peygamberdi.

57— Biz onu yüce bir yere yükselttik.

İLGİLİ HADÎS

Sahîh hadîslerde, Mi'rac gecesi Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in İdris Peygamberle dördüncü semada buluşup görüştüğü belirtilmektedir.

İDRİS PEYGAMBER KİMDİR?

Müfessirlerin tesbitine göre, asıl adı Ahnuh'tur. Nitekim Tevrat'ta da buna az yakın bir isimle anılmıştır. Nuh Peygamber'in (A.S.) babasının dedesi olarak bilinir. Müfessirlerden bir kısmına göre, asıl adı Hanok'tur. Onlar bu hususta Tevrat'ın şu kayıtlarını dikkate almışlardır:

«Ve Hanok altmış beş yaşında, Metuşelah'ın babası oldu ve Metuşelah'ın babası olduktan sonra, Hanok üç yüz yıl Allah ile yürüdü ve oğullar ve kızlar babası oldu ve Hanok'un bütün günleri üç yüz altmış beş yıl oldu ve Hanok Allah ile yürüdü ve gözden kayboldu; çünkü onu Allah aldı.» (1)

Tevrat'ın aynı bölümüne göre, Hanok beşinci babada Adem'e ulaşmaktadır. Böylece Nuh Peygamber'den çok önce geldiği anlaşılıyor. (2)

Yine aynı kayıtlarda, Nuh Peygamber'in üçüncü batında İdris'e, yani Hanok'a ulaştığı zikredilmektedir.

(1) Tevrat/Tekvîn : 5/21-24
(2) » / » : 5/1-20

İdris'in asıl adının Ahnuh olduğunu söyleyenlerden biri de Lübabu't-te'vîl sâhibi Alâeddin Ali'dir. Oysa Tevrat'ta böyle bir isme rastlayamadık. İhtimal, onlar Hanok'u Ahnuh şeklinde telâffuz etmişlerdir.

Kesin olmayan rivâyetlere göre, kalemle ilk yazı yazan, ilk elbise diken, ilk dikili elbise giyen, ilk silâh yapıp kullanan ve ilk hesap ilmiyle meşgul olan peygamber, İdris (A.S.)dır. (1)

Kendisine 30 sahife indirildiği rivâyet edilir.

İdris Peygamber hakkında senedi olmayan birtakım gayr-i sahîh rivâyetler, kıssalar anlatılmıştır. Müfessir Kurtubî bile, bunların sahîh olmadığını bildiği halde tefsîrinde bu kabil rivâyetlere çeşni olsun diye yer vermiştir. (2)

Yapılan ciddi tesbitlere göre, hadîs bölümünde belirttiğimiz gibi, İdris Peygamber'in dördüncü semada olduğu ve Mi'rac gecesinde Resûlüllah'ın (A.S.) onunla görüştüğü anlaşılmıştır. Müslim ve Ahmed b. Hanbel bu rivâyeti sahîh görüp nakletmişlerdir. (3)

Kur'ân-ı Kerîm'de İdris Peygamber'den iki yerde bahsedilmektedir. Birincisi, konumuzu oluşturan 56. âyette, ikincisi Enbiya sûresi 85. âyette.. Meryem sûresinde İdris (A.S.)ın hem sıddîk, hem nebî olduğuna temas edilerek, her iki mertebeye lâyık görüldüğü açıklanır. Sonra da bu iki özelliğiyle yüksek bir mekâna yükseltildiğine dikkatler çekilir. Enbiyâ sûresinde ise, onun Allah yolunda, Hakk'ın emirlerini teblîğde, inkârcı sapıklarla mücadelede ve ibâdeti kâmil anlamda yerine getirmede sabreden bir peygamber olduğu belirtilir. Arkasından her peygamber gibi, onun da iyi, yararlı bir kişi olduğu eklenerek iki ayrı özelliği yansıtılır.

İDRİS PEYGAMBER'İN (A.S.) YÜCE BİR YERE YÜKSELTİLMESİ

Ashab, Tabiîn ve diğer ilim adamlarının bu yükseltilmeyle ilgili görüş ve yorumları farklıdır. Onları özetleyip şöyle sıralayabiliriz:

1— Ashabtan Enes b. Mâlik (R.A.) ile Ebû Saîd el-Hudrî'ye (R.A.) göre, dördüncü semaya yükseltilmesidir.

2— İbn Abbas ve Tabiîn'den Dahhak'a göre, altıncı semaya yükseltilmesidir. (4)

(1) Lübabu't-te'vîl: 3/224
(2) Bilgi için bak : Tefsîr-i Kurtubî : 11/118, 119
(3) » » » : Müslim/imân: 259, 263- Ahmed: 3/224
(4) Tefsîr-i Kurtubî : 11/117, 118

Sahîh-i Müslim'in Sâbit el-Bünanî'den, onun da Enes b. Mâlik (R.A.)den yaptığı rivâyet birincilerin yorumunun daha sıhhatlı olduğunu göstermektedir.

3— el-Hasen ve arkadaşlarına göre, bundan maksat, Cennet'e yükseltilmesidir. (1)

Bu yükseliş ruhen mi, yoksa hem ruhen, hem de bedenen mi gerçekleşmiştir? Bu konuda elimizde kesin delil yoktur. Bir takım sahih olmayan ve çoğu İsrâiliyat kapsamına giren rivâyetler vardır ki, ilim adamları onları hiçbir zaman delil seçmemişlerdir.

Bize göre, iki yorum söz konusudur :

1— Peygamberlerin ruhî yapıları çok daha gelişmiş kabul edilir. O bakımdan Cenab-ı Hak, İdris Peygamber'i bir süre mâna âlemine yükselterek kudretini izhar etmeyi dilemişse, o takdirde, onun bedeni ruhuna dönüşmüş ve öylece maddî kayıtlardan sıyrılıp beşerî ihtiyaçlardan arınarak yükselmiştir. Tıpkı İsâ Peygamber'in göğe yükseltilme olayında olduğu gibi..

2— İdris Peygamber birçok ilâhî inâyetlere mazhar kılındığı ve Tevrat'ın beyânı vechile üç yüz yıldan fazla yaşadığı için, Cenâb-ı-Hak onun ruhunu yüce bir makama yükselterek ayrı bir iltifatta bulunmuş demektir. Öyle ki, onun ruhuna bir özellik tanımış, ruhlar ve melekût âlemlerinde ona özel bir yer ayırmıştır.

Şeyh Muhyiddin Arabî (K.S.), Füsûsü'l-Hikem adlı kıymetli eserinde İdris bahsinde keşif yoluyla mekân ve mekânet kavramları üzerinde durarak hayli geniş açıklamalarda bulunmuş ve meraklıları doyuracak ölçüde bilgi vermiştir. Biz burada konunun detayına girmek istemediğimizden, İbn Arabî'nin açıklamasını nakletmeye gerek görmedik.

KISSADAN MESAJLAR VE ÖĞÜTLER

1— İmân temeli üzerinde filizlenen doğruluk ağacı, elbetteki hem dünyada, hem de âhirette çok yukarılara doğru dal budak salıp yükselir. O bakımdan Cenâb-ı Hak, doğruluğu kendine virt ve rehber edinen İdris Peygamber'i hem dünyada, hem de âhirette yüce makamlara yükseltmiştir. Dünyada yükseltilmesi, isminin hem Tevrat, hem de Kur'ân'da baki kılınmasıdır. Ayrıca kendi çağında da saygıdeğer mânevî bir makamda bulunuyordu.

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : 3/126

O halde hayat çarkını doğruluktan yana çalıştıran ve hayatı boyunca doğruluktan ayrılmayan mü'minlerin hem dünyada iyi bir isim ve unutulmaz bir çığır bırakacakları, hem de âhirette yüce makamlara yükseltilecekleri müjdelenmektedir.

2— Sâlih amel, imânın en güzel ürünüdür. Böylece imânla sâlih ameli birleştirip bütünleştiren İdris Peygamber, ilâhî iltifata lâyık görülmüştür. Onun gibi, bu ikisini birleştirip birlikte yürüten mü'minlerin de hem dünyada, hem de âhirette ilâhî iltifata lâyık görüleceklerinden şüphe etmemek gerekir.

3— İdris Peygamber sıdk-u selâmetle görevini yerine getirdiğinden Cenâb-ı Hak onu lâyık olduğu güven makamına yükseltmiştir. Mekke'de teblîğ ve irşat hizmetini sürdüren Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'i fazlasıyla üzen müşriklerin saldırıları artık son kertesine gelip dayanmıştı. O bakımdan Cenâb-ı Hak İdris (A.S.) kıssasını anarak pek yakında kendi Resûlünü güvenli bir yere ulaştıracağını ilhâm ediyor ve bunun için kâfirlerin sonlarının yaklaştığına işârette bulunuyor. Nitekim çok geçmeden o üzüntülü günler gerilerde kaldı. Resûlüllah (A.S.) Efendimiz lâyık olan bir toplumu irşada me'mur edildi ve böylece Medine'ye hicret emri indi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Mekke'de iyice bunalan mü'minlere teselli̇de bulunmak ve kurtulup yükselmenin pek yakın olduğunu haber vermek için İdris Peygamber'in kıssasından iki önemli safha anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, isimleri anılan peygamberlere dikkatler çekiliyor. Onlardan sonra gelen kavim ve milletlerin çoğunun namazı bırakıp şehvetlerine uymak suretiyle peygamberlerin yolundan ayrıldıkları açıklanıyor. O bakımdan azgınlıklarının cezasız kalmayacağına dikkatler çekilerek yaşamakta olanlar uyarılıyor. Sonra da Ashab-ı Kirâm gibi iyi-yararlı amellerde bulunanlara hazırlanan sonsuz mükâfatlar konu ediliyor.



أولئك الذين أنعم
الله عليهم من النبيين من ذرية آدم وممن حملنا مع نوح
ومن ذرية إبراهيم وإسرائيل وممن هدينا واجتبينا إذا تتلى
عليهم آيات الرحمن خروا سجدا وبكيا ﴿٥٨﴾ فخلف من بعدهم خلف
أضاعوا الصلوة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غيا ﴿٥٩﴾ إلا
من تاب وآمن وعمل صالحا فأولئك يدخلون الجنة ولا يظلمون
شيئا ﴿٦٠﴾ جنات عدن التي وعد الرحمن عباده بالغيب إنه كان
وعده مأتيا ﴿٦١﴾ لا يسمعون فيها لغوا إلا سلاما ولهم رزقهم
فيها بكرة وعشيا ﴿٦٢﴾ تلك الجنة التي نورث من عبادنا من
كان تقيا ﴿٦٣﴾

M E Â L İ :

58— İşte bunlar Allah'ın kendilerine nîmetler verdiği peygamberler; Âdem'in soyundan, Nûh ile beraber taşıdıklarımızdan; İbrâhim ile İsrâil'in (Yakub) neslinden; doğru yola erdirdiğimizden ve seçtiklerimizdendirler. Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.

59— Bunların ardından (bozuk) bir nesil geldi, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. Onlar da azgınlıklarının cezâsını bulacaklardır.

60— Ancak tevbe edip imân eden ve iyi-yararlı işlerde bulunanlar müstesnâ.. Bunlar Cennet'e girecekler ve hiçbir haksızlığa uğramıyacaklar.

61— Rahmân'ın kullarına gıyaben va'dettiği ÂDN Cennet'lerine girecekler. Şüphesiz ki O'nun va'di yerine gelecektir.

62— Orada boş-anlamsız bir söz değil, sadece «selâm» işitecekler. Onların orada sabah akşam rızıkları hazırdır.

63— İşte bu Cennet'lere kullarımızdan (Allah'tan) korkup (fenalıklardan) sakınanları vâris kılacağız.

İLGİLİ HADÎSLER

«Bizimle müşrikler arasındaki koruyucu fasıla, namazdır. Kim onu terkederse, inkâra sapmış olur.» (1)

«Günahtan tevbe eden, günahı olmayan kimse gibidir.» (2)

ALLAH'IN KENDİLERİNE NÎMETLER VERDİĞİ PEYGAMBERLER

(أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ) «İşte bunlar Allah'ın kendilerine nîmetler verdiği peygamberlerdir....»

İdris Peygamber (A.S.), Âdem'in (A.S.) yakın soyundandır. İbrahim Peygamber (A.S.), Nuh (A.S.) ile birlikte gemiye binen oğlu Sam'ın soyundandır. İsmail, İshak ve Yakub (salât-u selâm hepsine olsun), İbrahim Peygamber'in (A.S.) soyundandırlar. Musa, Hârun, Zekeriya, Yahya ve İsa (salât-u selâm hepsine olsun), İsrâil Peygamber'in (Yakub) soyundandırlar.

Şüphesiz ki bunlar peygamberlik payesiyle yüce mertebelere eriştirildikleri gibi, soy cihetiyle de asil ailelerdendirler.

Kur'ân-ı Kerim böylece ilâhî risâleti hâmil olan peygamberlerin yine çoğunun peygamber soyundan geldiğine dikkatleri çekerek, hepsinin de mayasında asâlet, şeref, iyilik, hakseverlik, doğruluk ve adâlet bulunduğuna işâret etmekte; aynı zamanda «gen» denilen harika mikron (milimetrenin binde biri) modelle, irsî meziyetlerin peygamberden peygambere aktarıldığını haber vermektedir.

(1) Tirmizî/imân : 9- Nesâî/salât: 8- İbn Mâce/ikamet: 77- Ahmed: 5/346
(2) İbn Mâce/zühd : 30

Ayrıca ilgili âyetle bir diğer önemli hususa parmak basılarak araştırıcılara ön bilgi veriliyor. Şöyle ki : Her peygamber anasından bu ruh ve meziyetle doğar. Sonra belli bir yaşa gelince, peygamberlik payesi mânadan zahire çıkar. O bakımdan her peygamber doğuştan Allah'ın bu üstün nîmetine mazhar kılınmıştır. Çünkü peygamberlik sonradan elde edilebilecek bir meslek değildir.

ALLAH'IN ÂYETLERİNİ İŞİTİNCE SECDEYE KAPANANLAR

(إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا) **«Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.»**

Allah'ı en çok bilen, O'nun kudretinin sınırsızlığını en iyi idrâk eden kimseler, O'ndan daha çok korkarlar ve O'na karşı daha çok sevgi ve saygı duyarlar. Şöyle ki: Allah'a olan sevgi ve saygı O'nu bilmek ve idrâk etmekle orantılıdır. Buna işâretle Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Şüphesiz sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'nu en çok bileniniz benim.»** (1) buyurmuştur.

Peygamberlerin hemen hepsi de bu özelliktedirler. İlgili âyet onların takvâsını, imân ve irfanlarını yansıtırken **«Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlar.»** ifadesiyle, Allah'a olan üstün saygılarını özetliyor.

Zira nereye gittiğini bilen kişiye yol vermek için, dünya bile bir yana çekilir. Allah'a giden kimseye birçok canlı cansız saygı gösterir. Allah'ın celâl makamını bilenler, O'na karşı teslimiyetin en anlamlısını gösterirler. İşte Peygamberlerin üstün saygı, takvâ ve teslimiyetleri bu bilgiden kaynaklanmaktadır.

SECDE ÂYETİ

Meryem sûresindeki secde âyeti, uyulması en çok önemli olanıdır. Çünkü peygamberlerin hepsinin Rahmân olan Allah'a ağlayarak secde ettikleri tasvîr edilmektedir. O sebeple ilim adamları bu konuda şunu tavsiye etmişlerdir : «Secde âyetini okuyan, ya da işiten kimse secde eder ve secdede o âyetin mânasına uygun gelen bir duâda bulunur.»

Meselâ, İsrâ sûresindeki secde âyetini okuyan veya işiten kimse, sec-

(1) Buharî/imân : 13- Ahmed: 2/61, 122- Taberânî/siyam: 13

desinde, «Allahım! beni, kendilerine nîmetlerini bolca verdiğin, ağlayarak sana secde eden kullarından eyle..» diye duâ eder.

Elif-Lâm-Mim- Secde sûresinde secde âyetini okuyan veya işiten kimse şöyle duâ eder: «Allahıml beni, senin hoşnutluğunu dileyerek sana secde edenlerden, senin hamdin ile sana tesbîhte bulunanlardan eyle.. Senin emirlerine karşı büyüklük taslayanlardan biri olmaktan sana sığınırım..»

NAMAZ VE ŞEHVET

(فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ) **«Bunların ardından (bozuk) bir nesil geldi, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular..»**

Namaz, imânla küfür arasında bir sınırdır. Aynı zamanda imânın açık belirtisidir. Dinin direği, ruhun gıdası, Allah'a yakın olmanın yolu ve rahmetin kapısıdır.

Namaz, günlük hayatı Allah korkusuyla disipline eden benzersiz bir ibâdettir. Nefsin aşırılıklarını frenler, şehvet ve azgınlığın önüne set çeker. İhtirası meşru sınırlar içine alır. Hayasızlık ve fenalıklardan da alıkoyar.

Namaz, ruha neşe, bedene tazelik, zihine açıklık, kalbe rahatlık, vicdana serinlik verir. Kısacası hikmet ve amacı bilinerek kılınan namaz hayatımızı en güzel şekilde düzenleyip proğrama bağlayan bir ibâdettir.

Şüphesiz ki, belirtilen anlam ve düzeyde kılınan namaz insanı şehvet bataklığından kurtarıp, fazîlet ve rahmet; kulluk ve teslimiyet mertebesine yükseltir. O bakımdan Âdem'den son peygambere kadar gelip geçen bütün peygamberlere namaz emredilmiştir. Yani namazsız bir din yoktur. Peygamberlerden sonra gelenler bu ibâdeti terkedince, şehvetlerinin uydusu haline gelmişler. O yüzden ortada ne ahlâk, ne gerçek din, ne de fazîlet kalmıştır.

Günümüzde de gerek Hıristiyan âleminde, gerekse İslâm âleminde birçok kesimlerde ve ailelerde namaz terkedildiği, hattâ unutulduğu için, büyük bir ahlâkî çöküntü başlamış; babayla oğlu, anneyle kızı arasında ciddi bir bağ kalmamıştır. Tekniğin ve refahın getirdiği sayısız imkânlar içinde kapatılması zor gayr-i ahlâkî bataklıklar meydana gelmiş; uyuşturucu mübtelâlarından tutun da, homoseksüellere kadar sapıklığın en şeni ve en kötüsünü mubah sayan kuşaklar bu bataklıklarda her şeylerini kaybetmişlerdir. Kur'ân, **«Onlar bu azgınlıklarının cezasını bulacaklardır»** buyurarak uyarısını yapıyor. O bakımdan, çağın bu amansız hastalıkları ancak Kur'ân'ın mânevî eczanesinden alınacak ilâçlarla tedavi edilebilir.

CENNET'TE BOŞ, ANLAMSIZ SÖZ YOKTUR

(لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًا) **«Orada boş-anlamsız bir söz değil, sadece «selâm» işitecekler..»**

İlgili âyetle, Cennet'teki beşerî münasebetlere küçük bir kapı açılıyor ve bu konuda bizlere bir ölçü ve ipucu veriliyor. Cennet hayatı sonsuz olmasına, ölümsüz, elemsiz ve kedersiz olmasına rağmen, orada boş ve anlamsız söz olmayacak; kırıcı, üzücü, küçük düşürücü hiçbir söz ve davranış ortaya konmayacak. Oranın güzelliğine göre, hep güzel sözler söylenecek, ilâhî tecellilerin sonsuz tezahürlerine göre, yeni yeni konular birbirini izleyecek; Allah'ın cemal sıfatıyla tecelli etmesi karşısında tatlı, çekici, okşayıcı ve doyurucu sohbetler tertiplenecek; Hz. Muhammed'in (A.S.) zaman zaman Cennet ehline görünüp iltifatta bulunması sebebiyle çok tatlı kaynaşmalar ve iltifatlar birbirini izleyecek. Her görüşme, karşılama ve sohbete başlamada karşılıklı selâmlar birbirini takip edecek; melekler de cennetliklerin hizmetine koşarken her defasında selâm vererek hazır olacaklar.

Cennet'te boş ve anlamsız söz ve davranış söz konusu olmadığına göre, ona nisbetle göz açıp kapayacak kadar kısa olan dünya hayatını boş ve anlamsız şeylerle oyalamanın, kavga, sürtüşme, vuruşma, gürültü ve haklara tecavüzle geçirmenin makul bir yanı var mıdır? Bir hiç uğruna ömrünü tüketenler, kendilerine nasıl yazık ettiklerinin farkında mıdırlar? Oysa bu kısa hayat, âhirete gereği gibi hazırlanmak, o büyük günde imânın çok renkli ve yararlı ürünleriyle bulunabilmek dönemidir. Onu berbat etmeye hakkımız yoktur.

Selâm, çok yönlü ve geniş manalar taşıyan bir kavramdır. Selâmet, mutluluk, hoşgörü, güven, rahmet gibi anlamları içerir. Onun için dünyada birbirimize selâm vermekle emrolunduk. Cennet'te de bunu devam ettireceğiz..

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, peygamberlerden sonra gelen kuşakların şehvetlerine uyup namazı terkettikleri konu edildi. Bunun çok elim sonuçlar doğuracağına dikkatler çekilerek, ümmet-i Muhammed (A.S.) uyarıldı. Arkasından iyi-yararlı amellerde bulunan mü'minler için hazırlanan ebedî nimetler belirtilerek inananlar teşvîk edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, görevli meleklerin ancak Allah'ın emriyle yeryüzüne inecekleri ve ona göre hizmetlerini yerine getirecekleri bilgi mahiyetinde verilerek, söz ve davranışlarımızı ona göre ayarlamamız isteniliyor. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın bizi her tarafımızdan kuşattığına dikkatler çekiliyor. O bakımdan Allah'a ibâdetin önemi üzerinde durularak küfür ve şirkten kaçınmamız emrediliyor.

——oOo——

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا
وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾
رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

M E Â L İ :

64— Biz görevli melekler ancak Rabbın buyruğuyla ineriz. Önünüzde, arkanızda ve bunun arasındaki her şey O'nundur. Senin Rabbin unutkan değildir.

65— O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin Rabbıdır. Artık O'na ibâdet et ve O'na ibâdetinde sabırlı olmaya çalış. O'na denk ve benzer olacak hiçbir şey bilir misin?

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (R.A.)dan yapılan sahîh rivâyete göre: Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, Melek Cebrâil'e : Bizi daha çok ziyaret etmenize engel olan nedir?» diye soruyor. O da cevap olarak yukarıdaki âyeti okuyor. (1)

(1) Buharî-Tirmizî-Ahmed

Diğer bir rivâyete göre : Melek Cebrâil bir süre gecikip gelmedi. O sebeple Peygamber (A.S.) üzüldü. Sonra Cebrâil gelince, Peygamberimiz (A.S.) onun gecikmesinin sebebini sordu. O da yukarıdaki âyeti okudu. (1)

Başka bir rivâyette ise, şöyle belirtilmektedir: Cebrâil'in gelmesi hayli gecikti. Sonra gelince, Peygamber (A.S.) bunun sebebini sordu. O da şu cevabı verdi: «Nasıl geleyim ki, aranızda tırnaklarını kesmeyenler, koltuk ve etek traşı yapmayanlar, bıyıklarını (dudakları görünecek şekilde düzeltmeyenler ve dişlerini misvak (fırça) ile temizlemiyenler var..»

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (2)

İLGİLİ HADÎS

«Allah kendi kitabında neyi helâl kılmışsa, o helâldır; neyi de haram kılmışsa, o haramdır. Neden sözetmemiş (peygamberlerinin diliyle açıklamamış)sa, o da âfiyettir. O halde Allah'ın âfiyetini kabul edin. Çünkü Allah hiçbir şeyi unutmaz.» (3)

KÂİNAT BELLİ BİR PLÂNA GÖRE YÖNETİLMEKTEDİR

(وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ) **«Biz görevli melekler ancak Rabbın buyruğuyla ineriz..»**

Gelişigüzel, başıboş hiçbir şey yaratılmadığı gibi; amaçsız, hikmetsiz de bir varlık yoktur. Her şey değişmeyen bir plânda yerini almış ve kendi türünün özelliğine, bağlı bulunduğu sünnetullaha göre hizmetini sürdürmektedir.

Gökler meleklerle doludur. İki parmaklık boş bir yer yoktur ki, orada Allah'ın buyruğuna hazır, O'na ibâdet eden bir melek bulunmasın. Yeryüzüne inmekle görevli olan melekler de ancak ilâhî proğrama göre inmektedirler. Cenâb-ı Hakk'ın ilim ve kudreti her zerreye nüfuz etmiş, bütün kâinatı kapsayıp kuşatmıştır. Varlıkta O'nun kurduğu nizamın dışında başka bir şey düşünülemez. Her şey O'na aittir. O, hiçbir şeyi unutmaz ve ihmal de etmez.

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : 3/130
(2) İbn Ebî Hâtim - Kurtubî : 11/128
(3) » » » - Geniş bilgi için bak : Daremî/mukaddeme: 39, Tirmizî/libas: 4, 6- Ahmed: 3/12- İbn Mâce/et'ime : 60

Her canlı kendi hılkatının gayesi doğrultusunda hizmetini sürdürmektedir. Bu içgüdü doğuştan onlarda mevcuttur. Her biri için çizilen bir hayat düzeni söz konusudur. İçgüdüleri bütünüyle o düzene bağlı ve bir saat gibi çalışmaktadır.

İlmî araştırmalar bunlardan bir kısmının yarar ve mevcut olma hikmetini tesbit edebilmiştir.

ALLAH GÖKLERİN VE YERİN RABBIDIR

(رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا) **«O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin Rabbıdır..»**

Allah her şeyin yaratıp terbiye edeni, eğitip olgunlaştıranı, plânlayıp amacına yönlendirenidir. O bakımdan her şey Rab sıfatının tezgâhında şekillenmekte ve hedefine döndürülmektedir. Çünkü Rab: Her şeyi türünün özelliğine bağlamakta, mayasındaki ana cevherin sınır ve ölçüsünde tutmaktadır.

O halde her şey, Rab sıfatının düzenlediği plâna ister istemez uymakta, bu mânayla O'na ibâdet ve tesbîh etmektedir. İnsan ise var kılınan şeylerin en mükerremi ve ilâhî sanatın en müstesnâ eseridir. Rab sıfatına iki yönden bağlıdır: Biri, isteyerek, diğeri elinde olmayarak. Örneğin, spermanın teşekkülü, ana rahmine intikali, yumurtalıkta belli vasatta oluşması ve tedricen şekillenmesi, elinde olmayarak Rab sıfatının tezgâhında insanlaşma basamaklarında yükselmesidir. Doğup büyüdükten sonra mevcut yeteneklerini kullanarak fıtratındaki boyun eğmeye paralel Rabb'a ibâdet etmesi ise, irâdesine bırakılmıştır.

Kur'ân, Rabb'ın ibâdete lâyık olduğunu belirtirken insandan irâdî bir inkıyat ve ibâdet istemektedir. Asıl mükâfat gören ibâdet budur. Çünkü kulun irâdesine bırakılmıştır, ıztırarî değildir.

Bu manayla Rahmân ve Rabb'a bir adaş, bir benzer bulmak ve bilmek mümkün değildir. Çünkü bu sıfatlar hem noksanlıktan münezzeh, hem de kemal mertebesindedir. O bakımdan yaratılan değil, yaratıcı; eğitilen değil eğiticidir. Buyruğu geçerli, plânı kusursuz, yönetmesi benzersizdir.

İBADETTE SABIR

Bir çok konularda olduğu gibi, Allah'a ibâdette de sabra ve dayanma gücünü kullanmaya; irâdeli ve azimli olmaya mutlaka ihtiyaç vardır. Gün-

lük hayatın akışı, ister istemez insanı kendi doğrultusuna çekmektedir. Namaz vakti girince, kendini o akıntıdan kurtarıp ibâdete çevirmek sağlam imâna bağlı olmakla beraber bir sabır konusudur da.. Yılda bir ay oruç tutmaya azmetmek, hayatın günlük akışını bir bakıma tersine çevirip nefsin aşırılıklarını durdurmak da büyük bir sabır istemektedir. Malın kırkta birinin zekâtını çıkarıp vermek de sabırla içiçe bir meseledir. Kısacası her ibâdet sabırla gerçekleşmekte ve yine sabırla kendi hedefine ulaşmaktadır. O bakımdan Cenâb-ı Hak kâinatı sabırla yaratmış ve eşyada tekâmül kanununu hâkim kılmıştır. Bunun sebeplerinden biri, insana sabırlı çalışmayı, olaylar karşısında sabırlı olmayı ve taat-ü ibâdeti sabırla yürütmeyi öğretmektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kâinatta yer alan eşyanın çok mükemmel ve kusursuz bir plân ve proğrama göre yaratılıp hizmete sevkedildiği; görevli meleklerin de ancak ilâhî emir çerçevesinde belli bir statüye göre yeryüzüne indikleri belirtildi. Hiçbir şeyin boş ve gayesiz yaratılmadığına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kâinatta hâkim olan mutlak plân ve onun gereği olan mükemmel düzeni görmeyenlerin öldükten sonra dirilmeye bir türlü inanmamakta ısrar edip durdukları konu ediliyor. Hiç yok iken yaratıldıklarına göre, öldükten sonra yaratılmalarının çok daha mümkün ve kolay olacağı belirtilerek akıllarına ışık tutuluyor. Sonra âhiret âleminde meydana gelecek önemli olaylardan bir kısmına dikkatler çekilerek, daldıkları gafletten uyanmaları isteniliyor.



وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ
وَلَمْ يَكُ شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ
لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ
اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا
صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا
﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

MEÂLİ :

66— İnsan der ki :«Ben öldüğümde mi bir süre sonra diri olarak (kabrimden) çıkarılacağım?!»

67— Bu insan daha önce hiçbir şey değilken kendisini yarattığımızı düşünüp hatırlamaz mı?

68— Rabbına and olsun ki, onları şeytanlarla beraber mutlaka diriltip kaldıracağız ve biraraya getirip toplayacağız. Sonra da onları Cehennem'in etrafında dizüstü hazır bulunduracağız.

69— Sonra da her topluluktan Rahmân'a karşı en çok küstahlık yapıp başkaldıranları çekip (Cehennem'e atacağız).

70— Sonra, şüphesiz biz o Cehennem'e girip yaslanmaya en lâyık olanları da daha iyi biliriz.

71— Hem sizden hiçbir kimse yoktur ki Cehennem'e uğramış olmasın. Bu, Rabbın yanında kesin hükme bağlanmıştır.

72— Sonra da Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanları kurtaracağız. Zâlimleri ise dizleri üstü Cehennem'de bırakacağız.

İLGİLİ HADÎSLER

Kutsî Hadîs :

«Âdemoğlu beni yalanladı. Oysa beni yalanlamaya hakkı yoktur. Âdemoğlu bana eziyet etti. Oysa bana eziyet etmeğe de hakkı yoktur. Onun beni yalanlaması, «Allah beni ilk yaratıp var kıldığı gibi, (öldüğümden sonra) geri çeviremiyecektir» demesidir. Oysa ilk yaratmak, sonra tekrar yaratmaktan daha kolay değildir. Onun bana eziyet etmesi ise, benim evlât edindiğimi iddia etmesidir. Oysa ben birim, hiçbir şeye muhtaç değilim, her şey bana muhtaçtır. Doğurmadım, doğurulmadım ve hiçbir şey dengim ve benzerim değildir.» (1)

«İnsanların hepsi Cehennem'e uğrar. Sonra da amelleriyle ondan çıkarlar.» (2)

Resûlüllah (A.S.) Efendimiz bir gün ashabına şöyle buyurdu :

«Şüphesiz ki ben, Bedir savaşına ve Hudeybiye andlaşmasına hazır olan hiçbir mü'minin -inşaallah- Cehennem'e girmiyeceğini ümit etmekteyim.»

Bunun üzerine Hz. Hafsa (R.A.) dedi ki :

— Ya Resûlellah! Allah Kur'ân'da : «Sizden hiçbir kimse yoktur ki Cehennem'e uğramış olmasın» buyurmadı mı?

Resûlüllah (A.S.) ona şu âyeti okudu: «Sonra da Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanları kurtaracağız.» (3)

«Lâ ilâhe illâllah deyip de kalbinde arpa ağırlığınca hayır bulunan kimse Cehennem'den çıkacaktır. Lâ ilâhe illâllah deyip de kalbinde buğday ağırlığınca hayır bulunan kimse de Cehnnem'den çıkarılacaktır. Lâ ilâhe illâllah deyip de kalbinde zerre ağırlığınca hayır bulunan kimse de Cehennem'den çıkarılacaktır.» (4)

---

(1) Buharî/tefsîr : 8/2- 1. 2/112- Nesâî/cenâiz: 117- Ahmed: 2/317. 350
(2) Tirmizî/tefsîr: 19- Dâremî/rikak : 89- Ahmed: 5/111- 6/395
(3) Müsned-i Ahmed : Hz. Hafsa (R.A.)dan
(4) Sahîh-i Buharî : Enes b. Mâlik (R.A.)den

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEYİ RET VE İNKÂR EDENLER

(وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ اُخْرَجُ حَيًّا) **«İnsan der ki : Ben öldüğümde mi bir süre sonra diri olarak (kabrimden) çıkarılacağım?!»**

Öldükten sonra dirilip kalkma konusu her insanın kafasını meşgul etmektedir. Aslında bu herkesin özlemidir. Ne var ki, örneği olmayan ve hangi kanunla gerçekleştirileceği, insanların çoğu tarafından bilinmeyen bu olay, insanların çoğuna göre bir muamma olmaktan kurtulamamıştır.

İlim bize pek az şeylerin sırrını çözebilmiştir. Daha doğrusu gözlem ve deney kapsamına giren konularla uğraşıp bazı sonuçlar elde edebilmiş ve edebilmektedir. Ama «öldükten sonra dirilme» olayı, şüphesiz ki gözlem ve deneyin dışında kalan konulardan biridir. Daha çok sağlam imâna ve geniş dinî kültüre dayanmaktadır. Nitekim bu konuyu en güzel ve en doyurucu şekilde anlatıp açıklayan da hak dindir.

İlim, insanın veya bir canlının nasıl oluşup meydana geldiğini biliyor; ama onun canlılık vasfını bilemiyor. Belli elementlerin belli oranda, belli soylar ve türlerden bir araya gelmesiyle canlılık vasfına veya cevherine ortam hazırlanıyor. Eğer ilim bu ortamla canlılık vasfı arasındaki ilgiyi ve bu vasfın oluş ve intikalini çözebilseydi; öldükten sonra dirilmenin mümkün olabileceğine az da olsa bir kapı açmış olurdu. Ne yazık ki ilim, canlılık vasfı hakkında henüz kayda değer bir şey bilmemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm ilgili âyetle bu hususta bir ipucu veriyor : **«İnsan daha önce hiçbir şey değilken kendisini yarattığımızı düşünüp hatırlamaz mı?»**

Eğer var olan eşya (canlı, cansız) tesadüflerin oluşturduğu bir dizi veya yığın ise, tesadüfler neden bu diziye, ya da yığına yeni yeni şeyler ilâve edememektedir? Yeryüzünde türü, adı, sanı bulunmayan çok değişik bir canlı neden oluşturmamaktadır?

Görülüyor ki, varlık âlemi kör ve şuursuz tesadüflerin peşpeşe sıraladığı, maksatsız, amaçsız rastgele şeyler değil, her biri bir kanuna göre, bir amaca yönelik olarak yaratılmış ve kâinat plânında lâyık olduğu yeri almıştır. Hazırlanan ezelî plân şaşmadan son noktasına doğru uzanıp gitmektedir.

Canlılar âleminde nasıl yepyeni bir türü akletmek mümkün değilse, kâinat düzenine yeni bir düzen getirmek de öylece mümkün değildir. Bu, yüce kudretin uyguladığı sünnetin değişme kabul etmez bir özellik taşıdığını kanıtlar. Kurulan düzen böylece hedefine doğru ilerlemekte ve mev-

cut plâna göre, hükmünü yerine getirmektedir. Şüphesiz bu plân ve sünnetin ucunda kıyâmet vardır. Bütün canlıların yok olması, mevcut sistemlerin bozulması ve sonra yeniden dirilip kalkması ve ikinci bir düzenin mükemmel bir plânla yeniden kurulması, «kıyâmet» ve «âhiret» olarak isimlendirilmektedir.

Birinci düzene inanıyorsak, ikinci düzene niçin inanmayalım? Birinci düzende belli oranda, belli türlerde canlı yaratıldığına inanıyorsak, ikinci düzen ve plânda canlıların yeniden aynı oranda, sayıda ve ilk aldığı biçimde yaratılacağını neden kabul etmiyelim?

O halde hiçbir şey değil iken insanı, belli kanunlarla ve belli şartlara göre yaratan kudret, örnek ve modeli mevcut olan bizleri öldüğümüzden sonra yaratmaya kadir değil midir? Birinci yaratmaya kudretinin yettiğine inanıyorsak, ikinci yaratmaya niçin inanmayalım? Bu ikinci yaratma yoksa O'na daha mı ağır gelecek? Canlılık vasfını, bizim bilmediğimiz bir sünnetle gerçekleştirip maddeye sokan Yüce Yaratan'ın bu sünneti hep faal durumda değil midir? Öldükten sonra aynı sünnet belli elementleri biraraya getirip canlılık vasfını neden vermesin? Oysa verdiklerinin milyonlarca, milyarlarca misallerini her gün görmekteyiz.

Bütün bunları bir türlü idrâk etmeyen inkârcı müşrikler, kıyâmet günü dirilip kalkınca, gerçeği bütün açıklığıyla görecek, ama neden sonra. Hakk'ın varlığı karşısında baş eğip O'nu tesbîh eden bütün eşyanın hakkına tecavüz eden maddecilere verilecek ceza da o nisbette büyük olacaktır. Kur'ân'da bu cezanın çizilen tablosunun bir ucu bize uzatılarak iyi düşünmemiz isteniliyor. Aynı zamanda inkarcılar uyarılarak ölüm olayı meydana gelmeden hakikatı anlayıp idrâk etmelerinin yol ve yöntemi gösteriliyor: **«Sonra onları Cehennem'in etrafında dizüstü hazır bulunduracağız. Sonra da her topluluktan Rahmân'a karşı en çok küstahlık yapıp baş kaldıranları çekip (Cehennem'e atacağız).»**

HER İNSAN CEHENNEM'E UĞRAR

(وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا) **«Hem sizden hiçbir kimse yoktur ki, Cehennem'e uğramış olmasın. Bu, Rabbın yanında kesin hükme bağlanmıştır.»**

Âyetin ve ilgili hadîslerin açık anlatım ve delâletinden anlaşılıyor ki, kıyâmet gününde, -cennetlik olsun, cehennemlik olsun- her insan önce Cehennem'e uğrar. Sonra ameline ve niyetine göre yerini ve makamını alır.

Ancak bu uğramanın nasıllığı ve niceliği hakkında farklı yorumlar ve rivâyetler yapılmıştır :

a) İbn Abbas'a göre, Cehennem'in içine girerler. İyiler ve kötüler önce o felâket yurduna uğrayıp ilâhî adâletin anlamını ve tecellisini gördükten sonra, iyiler Cennet'e gider, kötüler Cehenem'de kalır.

b) Mü'minlerin önce Cehennem'e girmesi, elemsiz ve acısızdır. Ateş onları yakmaz. İbrahim Peygamberi yakmadığı gibi..

c) Cehenem'e girip oradaki azâbın dehşet ve şiddetini gören mü'minlerin, Cennet'teki yüksek nîmetlerin kıymetini daha çok anlayıp takdir etmelerini sağlar. Böylece Cennet'in ne kadar büyük bir mutluluk yurdu olduğu daha iyi anlaşılmış olur.

d) İnkârcı sapıklar, mü'minlerin oradan çıkarılıp Cennet'e sevkedildiklerini görünce, üzüntüleri büsbütün artar ve hayıflanıp kalırlar. Dünya'da kaçırdıkları fırsatları düşündükçe kahrolurlar.

e) Bu uğrama, Cehennem'e uğrama şeklinde değil, onun kenarına gelip içindeki manzarayı görmek şeklinde tezahür edecektir.

Birinci yorum ve tesbit daha sahîh kabul edilmiştir. Çünkü sahîh hadîsler o yorumu daha çok kuvvetlendirmektedir.

f) Sırat denilen köprü, Cennet ile Cehennem arasında kuruludur. Her insan mutlaka bu köprüye uğramak zorundadır. O halde Cennet'e gidecek olanlar da bu köprüden, yani Cehennem üzerinden geçmek zorundadırlar. Cennetlikler böylece Cehennem'i ve içindeki azabı gözleriyle görüp geçerler; Cehennemlikler ise, geçme imkânı bulamayıp aşağı düşerler.

Şüphesiz ki bu, -Kur'ân'ın beyânıyla- Allah yanında belirlenmiş kesin bir hükümdür ki olup bitmiştir. Günü gelince aynen gerçekleşecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, öldükten sonra dirilip kalkmaya inanmayanların düşünce ve akıllarına seslenilerek temel bilgiler verildi. Kurulan düzenin mutlaka vakti saati gelince bozulacağına ve hemen arkasından yeni bir düzenin kurulacağına ve ölülerin diriltilip kaldırılacağına dikkatler çekildi. Sonra da her insanın mutlaka Cehennem'e uğrayacağı hatırlatılarak, oradan kurtulmanın ancak imân ve sâlih amelle mümkün olabileceğine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, her türlü saadeti ve mutlu sonucu dünyaya ve

ondaki mal ve makama bağlayanlar konu ediliyor. Sonra da mal ve makamca ne kadar üst düzeyde olanlar gelip geçti ki, hiç birini mal ve makamının kurtaramadığı, ilâhî hükmün inmesiyle hepsinin yok edildiği haber verilerek, inkârcı sapıkların, bugün yeryüzünde boynu bükük duran kâfir kavimlerin kalıntılarına bakıp ibret ve öğüt almaları dolaylı şekilde hatırlatılıyor. Küfür ve ahlâksızlıkta ısrar edenlerin iplerinin salıverileceği ve fakat bunun sonunun çok elim bir azâpla noktalanacağı haber veriliyor. Arkasından doğru yolda olanların Allah yanındaki makam ve dereceleri övülerek mü'minler daha çok teşvîk ediliyor.

——oOo——

وَإِذَا
تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا
أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ
مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ
فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا
الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا
وَأَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى
وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

M E Â L İ :

73— Âyetlerimiz kendilerine açık-seçik okunduğu zaman o inkâr edenler, imân edenlere derler ki, «bu iki topluluktan hangisinin makamı daha iyi, meclis ve mahfilce daha güzeldir?»

74— Oysa onlardan önce nice nesilleri yok ettik ki malca da, gösterişçe de daha (güçlü ve) güzel idiler.

75— De ki : kim sapıklıkta bulunursa, Rahmân (olan Allah) onun ipini uzattıkça uzatsın (ama) sonunda onlar kendilerine va'dolunan azâbı ya da Kıyâmet'i görünce, kimin makamca daha fena, askerce daha zayıf olduğunu bileceklerdir.

76— Allah ise doğru yolu bulanların doğruyu bulma yeteneğini artırır. Bâki kalacak iyi-yararlı ameller ise Rabbın katında hem sevapça daha hayırlıdır, hem sonuçça daha hayırlıdır.

İNİŞ SEBEBİ

Mekkeli putperest müşriklerin ileri gelenleri, Kur'ân âyetleri okununca, Allah ve Peygamberine dosdoğru inanıp yırtık, yamalı elbise giyinen mü'minlere: «Bir bizim topluluğumuza, bir de kendi topluluğunuza bakın; hangisi mevki, makam ve imkân bakımından daha hayırlıdır?» diyerek onları durmadan küçümsemeye çalışırlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyete göre : Ashab-ı Kirâm'dan Habbab b. Eret (R.A.) şöyle anlatmıştır: «Müşriklerden Âs b. Vâil'e bir kılıç yaptım. Sonra İslâm'a girdim. Bir süre sonra ücretimi almak için kendisine uğradığımda küstahlık etti: «Muhammed'i inkâr etmedikçe ücretini vermem» dedi. Ben de: «İnkâr benim yolum değildir. Bu hakkı, öldükten sonra Allah seni dirilteceği güne bırakıyorum» dedim. O da : «O halde bırak da ben ölüp dirildikten, tekrar mal ve evlât sahibi olduktan sonra senin bu hakkını öderim» diyerek benimle alay etti. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.» (2)

İLGİLİ HADÎS

Selmân b. Abdurrahmân (R.A.) anlatıyor :

(1) Tefsîr-i İbn Kesîr : 3/134- Lübabu't-te'vîl : 3/230
(2) Lübabu't-te'vîl : 3/230 - Buharî-Müslim

«Bir gün Resûlüllah (A.S.) Efendimiz oturuyordu. Dalından yeni kopmuş bir çubuğu alıp eliyle onun yapraklarını sıyırdıktan sonra şöyle buyurdu: «Şüphesiz ki, Lâ ilâhe illâllahu vallahü ekber ve Sübhanellahi ve'l-hamdu lillahi, sözü, rüzgar bu ağacın yapraklarını nasıl düşürüyorsa, o da öylece hatâları döküp düşürür.» Sonra da : «Ya Ebâ Derdâ! Bunları, aranıza bir engel girmeden al ki, bunlar baki kalan iyi, yararlı amellerdir ve bunlar Cennet hazinelerindendir..» diye ekledi. (1)

İNKÂRLA İMÂNI MADDÎ DEĞERLERLE ÖLÇME GAFLETİ

(أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا) **«Bu iki topluluktan hangisinin makamı daha iyi, meclis ve mahfilce daha güzeldir?»**

Birkaç günlük sonu belli olmayan refahı görünce şımaran ve bununla kendilerini üstün sayan Mekkeli putperestler, inkâr ile imân arasında çok yanlış bir kıyas yaptılar: İnkârın refah ve bolluğa, imânın açlık ve sıkıntıya sebep olduğunu belirterek şuursuzca yanlış bir değer ölçüsü ortaya koydular, bunun ilerisini görmediler. Çok geçmeden fakir, aç ve çıplak diye küçümsedikleri o insanlar ilmin, medeniyetin, ahlâk ve fazîletin kurucusu ve koruyucusu oldular. İddialı müşrikler ise, hakkın karşısında baş aşağı gelip zillete uğradılar.

Günümüzde de batı ülkelerinin göz kamaştıran teknik ve refahını, demir perde gerisi Rusya'nın kaba vurucu gücünü gören bazı aydınlar, bunlarla İslâm ülkeleri arasında fasit bir kıyaslamaya yöneldiler. Bir an düşünmüyorlar ki, düne kadar dünyanın efendisi Müslümanlardı. Üç kıta üzerinde ilim ve medeniyetin temelini atarak yabancıların kıskançlık ve gıptalarını (kin ve düşmanlık havası içinde) kendi üzerlerine çekmişlerdi. Ama her yükselişin mutlaka bir düşüşü vardır. Sonra batı ülkelerinin ekonomik ve teknik yönden kalkınmaları, Hıristiyan oldukları için, keza İslâm ülkelerinin çoğunun geri kalmışlığı da Müslüman oldukları için değildir. Aksine, İslâm âlemi Kur'ân kültüründen uzaklaştığı, insana çalışma azmini ve gayretini veren ilâhî beyânlara kulaklarını tıkadıkları için geri kaldılar.

Bugün batı âlemi, Amerika ve Rusya ekonomik bir üstünlük sağlamışlarsa, bu yükselmelerinin bir süre sonra mutlaka alçalma dönemi başlayacaktır. Hattâ bazı batı ülkelerinde bunun belirtileri yer yer kendini hissettirmeye başlamıştır. Her şeyden önce, gençlik dejenere olmuş, uyuşturucu madde kurbanları milyonları aşmış, homoseksüeler çoğalmış, aile te-

(1) Abdürrezzak : Seleme b. Abdurrahman'dan - Değişik elfazla İbn Mace..

melinden sarsıntı geçirme felâketine uğramıştır. Bunun önüne geçemedikleri takdirde, gelecekleri son derece karanlıktır. Dünya tarihinde hiçbir milleti, ahlâktan, fazîletten, hakseverlikten yoksun, dinsiz, imansız, zalimler ayakta tutamamışlardır. Bunların oluştuğu bir ülkenin zevâli pek yakın olmuştur.

Yirminci asrın son yarısında geri kalmış İslâm ülkeleri bir silkinme içinde toparlanma dönemine girmiş bulunuyorlar. Kendi öz değerlerine dönme, maddî ve manevî güçleri birarada yürütme gayreti içindeler. Daha da şuurlu davrandıkları, birlik sağlayıp büyük bir ekonomik güç de oluşturdukları takdirde kendi meselelerini kendi aralarında çözmüş olacaklar. Sanırım ki, o günler pek uzak değildir. O bakımdan bir keramet olarak değil, sünnetullah'ı bilerek, tarihin seyrinden misaller alarak diyoruz ki : Yakın gelecekte dünya nizamı değişecek, İslâm âlemi yukarıya doğru tırmanırken, diğer ülkeler aşağıya doğru inmeye yüz tutacaklar..

O halde gerçek hayır ve iyilik yalnız maddi refahta değil, iman, irfan, güzel ahlâk, fazîlet ve hakseverlikle birleşen sağlam ekonomik yapıdadır. Kur'ân bu iki değerin birarada yürütülmesini emrediyor.

Görülüyor ki, yalnız mal, evlât ve makamı hayatın tek amacı ve güçlü bir millet olmanın tek yolu sayan, ya da kabul eden kavim ve milletlerin ömrü pek uzun olmamıştır. Yıkılıp silinen birçok imparatorlukların hayatını incelediğimizde, karşımıza hep bu yanlış tutum ve anlayış çıkmakta; maddeyle mana, dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprü kurmayanların âkibeti hüsranla noktalanmaktadır.

Ünlü Şâir Salih b. Şerif bu gerçeği ne güzel dile getirmiştir:

Nerede, de bana, o taçlı hükümdarların Yemen'i?
De bana, onların taçlar içinde bile taç olan taçları ne oldu?

Şeddad'ın cennet diyerek kurduğu saraylar ülkesi,
Sasanîlerin ebedî sanılan devleti ne oldu?

Altınları yığdı yığdı da bir dağ yaptı Karun.
Hani Âd, hani Adnan, hani Kahtan, dünya nîmetlerinin köpüren yurdu?

Reddi mümkün olmayan bir hâle uğradılar.
Bir masal onlar. Bir varmış bir yokmuş. Bir toz toprak bulutu.

O taçlar, o devletler, o mülkler saltanatlar, bir rüya artık.
Her biri hayalden geçen gölge gibi, zamandan geçip durdu.

**Gün oldu, zaman denen er, sağa döndü Darâ'yı uçurdu bir vuruşta,
Sola döndü Kisra'yı, Kisra'yı ne takı, ne sarayı kurtarabildi korudu. (1)**

RAHMAN OLAN ALLAH BAZI İNKÂRCI MİLLETLERİN İPİNİ UZATIR DA UZATIR

(قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ....) **«De ki : Kim sapıklıkta bulunursa, Rahman (olan Allah) onun ipini uzattıkça uzatsın, (ama) sonunda onlar kendilerine va'dolunan azâbı, ya da kıyâmeti görünce, kimin makamca daha fena, askerce daha zayıf olduğunu bileceklerdir.»**

Bunun iki önemli hikmeti vardır. Birincisi, Müslümanların kendilerine gelip toparlanmasını sağlamak; ikincisi, inkârcı sapıkların azgınlık ve küfürlerini artırmak içindir. Günümüzde de bunun bazı örnekleri vardır. Ama uzatılan bu ip bir gün mutlaka kopacaktır. Çünkü inkâr, azgınlık ve zulüm bir noktaya kadar devam edebilir, ama başarılı olması ve hep ayakta kalması mümkün değildir.

O halde bugün Allah'ı inkâr hastalığıyla mübtelâ olup dünyayı fitne ve fesada boğmak işteyen komünist ülkelerin ve ateistlerin hâlâ ayakta durmaları hiç kimseye umut vermesin ve biz Allah'a imân edenleri de ümitsizliğe düşürmesin. Onlardan yana uzatılan ip kopmak üzeredir. Dönüş yapmadıkları takdirde ilâhî hükmün tecellisinden kendilerini kurtarmaları söz konusu değildir. Zira bu ilâhî bir kanundur ki sırası gelince hükmünü mutlaka yürütür.

Şüphesiz ki Cenâb-ı Hakk'ın âdet-i ilâhiyesinden biri de, doğru yolu seçip yürüyenlerin doğruluğunu artırmaktır. Baki kalacak olan ne taç, ne de saltanattır; imân temeli üzerinde yükselen salih amellerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, her türlü saadeti dünyada ve dünyadaki mal ve makamda arayanlar konu edildi. Dinden, imândan ve güzel ahlâktan uzak bir maddî refahın kurtarıcı olamıyacağına dikkatler çekildi. Küfür ve ahlâksızlıkta ısrar eden milletlerden yana uzatılan ipin bir gün kopmasının mukadder olduğu belirtilerek, yaşamakta olan milletler uyarıldı.

---

(1) Salih b. Şerîf, milâdî 15. asırda yaşayan ve meşhur «Endülüs Mersiyesi»ni dile getiren değerli bir şâirdir. Aslen Endülüslü olduğu söylenir.

Aşağıdaki âyetlerle, kafa ve kalplerini yalnız dünyalıkla doldurup bunların ötesinde başka bir kıymet ve kurtuluş düşünemiyen şaşkınların tutarsız sözleri üzerinde duruluyor. Sonra da dönüş yapmadıkları takdirde kendilerine hazırlanan uhrevî cezâların bazı safhaları anlatılarak düşünce ve duyguları yönlendirilmek isteniyor.

——oOo——

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾
أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ
مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ
وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ
عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ
ضِدًّا ﴿٨٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ
تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾
يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ
إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ
عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

M E Â L İ :

77— Âyetlerimizi inkâr edip, «bana herhalde mal ve çocuk verilecektir» diyeni gördün mü?

78— Gaybı mı biliyor, yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü almıştır?

79— Hayır, onun söylediğini yazacağız ve azâbı ondan yana uzattıkça uzatacağız.

80— Onun söyledikleri şeye biz mîrasçı olacağız ve o yalnız başına bize gelecektir.

81— Kendilerine azîzlik ve şeref (vesîlesi) olsunlar diye Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler.

82— Hayır, o ilâhlar, onların ibâdetlerini inkâr edecekler ve onlara karşı düşman olacaklar.

83— Kâfirlerin üzerine onları sürükleyip canlarını sıkan şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?

84— O halde aleyhlerine acele etme; biz onların (günlerini) sayıyoruz.

85— O gün Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanları Rahmân'a gönderilen konuk heyet olarak toplarız.

86— Suçlu günahkârları ise susuz bir vaziyette Cehennem'e sürüp götüreceğiz.

87— Rahmân'ın yanında bir söz almış olandan başkası şefaate yetkili olmayacak.

İNİŞ SEBEBİ

Ashab-ı Kirâm'dan birkaç zatın, putperest olan Âs b. Vâil'de alacakları vardı. Onu istemeye gittiler. O da onlara: «Siz Cennet'te altın, gümüş, ipek ve her çeşit nadide ürün bulunduğunu söylemiyor musunuz?» diye sordu. Onlar da : «Evet, öyle diyoruz.» diye cevap verdiler. Âs b. Vâil, «O halde buluşmamız ve ödeşmemiz âhirete kalsın. Vallahi eğer öyle bir ikinci hayat gerçekleşirse, bana yine mal ve evlât verilecek ve size indirilen kitabın da bir benzeri bana indirilecek..»

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Kıyâmet gününde insanlar umutlu olarak, korkarak ve endişe duyarak üç yol üzerinde toplanırlar. İki kişi bir deve üstünde, üç kişi de bir başka deve üstünde, dört kişi de bir diğer deve üstünde, on kişi de bir başka deve üstünde bulunur. Onlarla beraber ateş de haşrolunur Onlar nerede sıcaktan bunalıp dinlenmek isteseler, ateş beraberlerinde olur. Nerede akşamlarlarsa, ateş de onlarla beraber aynı yerde akşamlar. Nerede sabahlarlarsa, ateş de onlarla beraber o yerde sabahlar ve nerede gecelerlerse, ateş de onlarla beraber orada geceler.» (2)

Açıklama : Âhiret'te gece-gündüz olmadığına, sadece aydınlığın devam edeceğine göre, hadîste anılan gece-gündüz, sabah-akşam sözleri, ateşin onlardan hiç ayrılmayacağına işarettir.

«Kıyâmet gününde insanlar üç sınıf halinde haşrolunurlar: Yaya, süvari ve yüzükoyun..

Bunun üzerine soruldu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Onlar yüzükoyun nasıl yürüyebilirler?

Cevap verdi :

— Onları iki ayak üzerine yürüten Yüce Kudret, yüzükoyun da yürütmeğe kadirdir.» (3)

PUTPERESTLER VE PUTLAR

Putperestler, ya kendileri gibi insanlara, ya kendilerinden bir derece aşağı olan diğer bir canlıya, ya kendilerinden çok aşağı olan Güneş, Ay gibi parlak cisimlere, ya da kendi elleriyle yontup şekillendirdikleri mermer ve taş parçalarına taparlar; onları en büyük şefaatçi ve kurtarıcı kabul ederler. Böylece Yaratan ile yaratılanı birbirine karıştırıp tam bir şuursuzluk içinde, kendilerini içinden çıkılmaz bir muammaya sokarlar. Ne Güneş, ne Ay, ne hayvan, ne de taş onlardan kulluk ve ibâdet bekler. Hepsi de hılkat kanununa bağlı kalıp Hakk'ın buyruğuna *râm* olarak *tesbîh* ederler.

---

(1) Tefsîr-i Kurtubî : 11/145 - Tefsîr-i İbn Kesîr : 3/135
(2) Buharî/rikak : 45- Müslim/cennet: 59- Nesâî/cenâiz : 118
(3) Müsned-i Ahmed: 4/446-5/3,5

İnsanın insana tapması ise, bütün bu sahte ilâhlardan da ötede bir sahtelik; şuursuzluktan da ileri bir bönlük ve âdiliktir. Tapanla tapılan, ilâhlaştıranla ilâhlaştırılanlar arasında fark yoktur.

Kıyâmet gününde adâletini bütün incelik ve hikmetiyle sergilemek için her şeyi konuşturacak olan Yüce Kudret, sahte ve bâtıl ilâhları da konuşturacak; hepsi de böyle bir sahtelikten irkilip kendilerine ibâdet edenlere kin ve nefretle bakacak.

İşte putperestin bütün ömrü bu kin ve nefreti, sonra da ilâhî gazabı kazanma yolunda harcanmış, bir hiç uğruna gelecek olan ebedî hayatı berbat etmiştir.

ŞEFAAT YETKİSİ

(وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا) **«Kendilerine azizlik ve şeref (vesîlesi) olsunlar diye Allah'tan başka birtakım ilâhlar edinirler.»**

Şefaat: Birine yardımcı olmak için angaje olmak; biri adına bağışlanma dilemek; aşağı mertebede olan kimse için yukarı mertebede olandan yardım, af ve benzeri bir istekte bulunmak gibi mânalara delâlet eden bir kavramdır.

Dinî terim olarak : Kıyâmet gününde günahkâr suçlu mü'minler için -yine Allah'ın müsaadesiyle- bağışlanma dilemektir.

İlgili âyetle, bir kimsenin şefaat edebilmesi için Allah yanında bir söz almış olmasının şart olduğu belirtilmektedir. Öyle ki, O, kime izin verirse şefaat edebilir. Çünkü bu şerefli görev ancak lâyık olanlara verilecektir. Putların azizlik ve şerefi olmadığı gibi, şefaat yetkileri de yoktur.

Kur'ân bu açıklama ile, dosdoğru inanan bir mü'minin kime, hangi kudrete güvenmesi gerektiğini hatırlatarak bilgi veriyor. Dünyadaki makam, servet, saltanat ve şatafatın Allah yanında bir değeri olmadığına işâret edilerek, bunları amaç değil, birer araç olarak salîh ameller düzeyinde değerlendirmemiz isteniliyor. O kadar ki, bu nîmetler Hakk'ın hoşnutluğuna yöneltilirlerse bir değer taşırlar. O halde mü'minin değer ölçüsü, sadece Hakk'ın rızasıdır. Sevdiğini de, saydığını da, yardım ettiğini de, yardımını umduğunu da ancak bu rıza için sever, sayar, yardım eder, yardım bekler..

ŞEYTANLARIN KÂFİRLER ÜZERİNE GÖNDERİLMESİ

(أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا) «Kâfirlerin üzerine onları sürükleyip canlarını sıkan şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?»

Küfrü mıknatısa benzetecek olursak, şeytanlar ona nisbetle demir özelliğini taşırlar. O bakımdan küfür durmadan şeytanları kendine doğru çeker. Küfür mıknatısının iki kutbu var: Biri nefsi, diğeri şeytanı gösterir.

Allah bu gerçeği hatırlatarak ilâhî sünnet gereği, **«Kâfirlerin üzerine onları sürükleyip canlarını sıkan şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?»** buyuruyor. Öyle ki, insan inkârı benimser, ahlâksızlığı huy edinirse, kalbini ve dimağını istilâ eden inkâr kutuplarını nefis ve şeytana çevirmiş olur. Böylece şeytanlar da kendilerine yönelik bulunan kutba doğru koşarak giderler.

İÇİNİ KÜFÜRLE DOLDURANLAR HAKKINDA

TECELLİ SAFHALARINDAN YEDİSİ

1— İnkârcı sapıkların ağızlarından çıkan her hezeyan ve inkâr yazılır ve o sebeple her geçen gün azap biraz daha onlara doğru uzatılır. Böylece inkârçı nankör aldığı her nefesle, attığı her adımla cehenneme biraz daha yaklaşmış olur. Dönüş yapmadığı takdirde, ölmesiyle birlikte kendini cehennem kenarında bulur.

2— Güvendikleri ve gurur duyup böbürlendikleri dünyalıktan ne varsa, bir gün hepsi çekilip alınır. Hakiki vâris Allah olur. Onlar da eli boş, yüzü kara olarak Allah'a dönmek zorunda kalırlar.

3— Kalpleri imân ve irfandan boş, her türlü nîmet ve azizlikten uzak bir halde Allah'a döndürülürler.

4— Taptıkları putlar ne dünyada, ne de âhirette onlara azizlik ve şeref verir; bilâkis zillet ve rüsvaylık getirir.

5— Kendilerine yardımcı ve şefaatçi saydıkları putlar, âhirette onlara kin ve nefret duyarlar; Allah'ı bırakıp başkasına tapmanın insana yakışmadığını söyleyerek uzaklaşırlar.

6— Küfürle işbirliği halinde olan şeytanlar, durmadan kâfirleri ebedî meskenet ve zillete sürükleyip aşkla, şevkle götürürler.

7— Şatafat içinde yaşayıp mü'minlere tepeden bakıp alay eden kâ-

firlerin günleri sayılıdır. Ömür çok kısa, yapılacak işler de o kadar çoktur. Zaman durmadan ömrü törpülemektedir. Bir de bakarsın ki, lüks ve şatafatın, böbürlenme ve gururun yerinde yeller esiyor.

Kur'ân-ı Kerîm ilgili âyetlerle bu hakikatleri beşer düşüncesinin önüne serip daha etraflı düşünmelerine imkân veriyor. Sonra da âhiretten bir diğer düşündürücü safhayı açıklayarak kâfirleri şöyle uyarıyor: **«Suçlu günahkârları ise, susuz bir vaziyette Cehennem'e sürüp götüreceğiz. Rahmân'ın yanında bir söz almış olandan başkası şefaate yetkili olmayacak..»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, kafa ve kalplerini dünyalıktan yana çevirip Allah'ı ve âhireti inkâr eden sapıklar hakkında ilâhî hükümden tecelli edecek yedi kadar önemli safhaya dikkatler çekildi ve böylece inkârcıların daldıkları gafletten uyanmalarına fırsat verilerek tevbe kapısının açık bulunduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, küfrün bir başka ölçüsüzlüğü konu ediliyor: Allah'a evlât isnat edenlerin çok çirkin bir yakıştırmada bulundukları üzerinde duruluyor. Canlı-cansız ne varsa hepsinin de Allah'ın yarattığı nesneler olduğu belirtilerek, Allah'a ortak koşanlar uyarılıyor.



وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ
شَيْـًٔا اِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ
الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا
يَنْبَغٖي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اِلَّا اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ
عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتٖيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

M E Â L İ :

88— Rahmân çocuk edindi, dediler.

89— And olsun ki, çok çirkin ve de büyük bir söz ortaya getirip attınız.

90-91— Neredeyse Rahmân'a çocuk isnât etmelerinden dolayı gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp çökecek.

92— Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yakışmaz, (O'nun ilâhlık vasfına uygun düşmez).

93— Göklerde ve yerde her kim ve ne varsa mutlaka Rahmân'a kul olarak gelirler.

94— And olsun ki, O, onları birer birer sayıp hesaplamıştır.

95— Ve hepsi de Kıyâmet günü O'na yalnız başına gelecektir.

İLGİLİ HADÎSLER

«Duyduğu eziyete karşı Allah'tan daha sabırlı kimse yoktur. O'na or-

tak koşuluyor, evlât isnat ediliyor. Oysa O, o iftira ve isnatçıların hem rızıklarını verir, hem de onlara âfiyet bahşeder.» (1)

«Ölülerinize Lâ ilâhe illâllah şehadetini telkîn ediniz. Kim ölüm vaktinde bunu söylerse, Cennet ona vâcip olur.»

Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm sordu:

— Ya bunu sağlıklı zamanında söyleyen kimse?..

Cevap verdi :

— Ona da (Cennet) vâcip olur. Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki : Gökleri, yeri ve bunlarda, aralarında olan bütün şeyleri getirip terazinin bir kefesine, Lâ ilâhe illâllah'ı da diğer kefesine koysalar, elbette bu kelime ağır gelir.» (2)

RAHMÂN'IN EŞİ, OĞLU, DENGİ VE BENZERİ YOKTUR

(وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا اِدًّا) «Rahmân çocuk edindi, dediler. And olsun ki, çok çirkin ve de büyük bir söz ortaya getirip attınız..»

Kâinat düzeninde yer alan her şey, düzenin bir parçası olduğunu, belli bir plâna bağlı bulunduğunu, çok yüce bir kudretin tezgâhında şekillendiğini ve mutlak bir hikmete göre var kılındığını yansıtmaktadır.

Çocuk neslin devamı, ailenin tamamlayıcı parçasıdır. Allah'ın oğlu varsa, o halde neslini devam ettirmeğe muhtaçtır. İhtiyacı varsa, sonradan yaratılmadır. Sonradan yaratılmış ise, bir yaratıcının varlığı zorunludur. O takdirde de Allah yaratıcı olamaz, yaratılmış olabilir. Bu da her yönüyle ulûhiyete ve onunla içiçe olan Tevhîd İnancı'na ters düşmekte ve temelinden yıkıp bir fasit daire meydana getirmektedir.

Rahmân'a çocuk isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp çökecek, meâlindeki âyeti dört ayrı yorumla açıklamak mümkündür :

1— Böylesine çirkin, ölçüsüz bir iddiayı göklerin ve yerin yaratılışı, kuruluşu, plânı ve mükemmel düzeni reddeder. Çünkü bunları böyle yaratanın mutlaka her şeyden müstağni olması gerekir. Aynı zamanda ön-

(1) Buharî/edeb: 71, tevhîd: 3- Müslim/münafikîn: 49, 50- Ahmed: 4/395, 401, 405

(2) Müslim/cenâiz: 1, 2- Ebû Dâvud/cenâiz : 16- Tirmizî/cenâiz: 7- Nesâî/cenâiz: 4- İbn Mâce/cenâiz: 3- Ahmed: 3/3

cesiz ve sonrasızlığının zarûreti ortaya çıkar. Zira başlangıcı ve sonu olan bir şey, mutlaka sonradan yaratılmadır. Sonradan yaratılan ise, ilâh olamaz.

2— Allah'ın insanlara karşı rahmet ve hilmi olmasaydı, bu sözün dehşetinden gökler parçalanır, yer yarılır ve dağlar yerinden kayardı. Öyle ki, düzeni sağlayan ilâhî kanun kaldırılır ve öylece her şey altüst olurdu.

3— Bu gibi deyimler daha çok sözün ölçüsüzlüğünü, ilimden uzaklığını, ölçülüp tartılmadan şuursuzca söylendiğini belirtmek içindir.

4— Gökler, yer ve dağlar, eğer akledebilselerdi, böylesine Tevhîd İnancı'na ters düşen çirkin bir iddiadan dolayı parçalanırlardı.

VARLIKTA NE VARSA, HEPSİ DE KUL OLARAK ALLAH'A GELİRLER

(إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا) **«Göklerde ve yerde her kim ve ne varsa mutlaka Rahmân'a kul olarak gelir.»**

İnsanlar isteseler de, istemeseler de ilâhî plâna uymak, O'nun koyduğu esasa göre bir sonuca erişmek zorundadırlar. İnsanlar Hakk'ı tasdîk de etseler, inkâra da sapsalar, kâinatta her şey O'nu anlamakta ve O'nun hılkat damgasını taşımaktadır. Kimi hal, kimi de kal diliyle tesbîhini sürdürmekte, varlığını O'na bağlayıp baş eğmektedir. Allah'a baş eğmeyen insanlara gelince: Ölüm olayı ile ilk baş eğme devresine girerler ve tam bir inkıyat ve kulluk doğrultusunda Allah'a döndürülürler.

Gerçek bu olunca, baş eğmeler sürüp gider ve sonunda insan aczini anlayıp gerçeği öğrenir ama neden sonra..

RAHMÂN İSMİNİN TEKRARLANMASI

Meryem sûresinin son bölümlerinde Rahmân ismi ondan fazla yerde anılmaktadır. Önce bu ismin delâlet ettiği manayı özetleyip sunalım; sonra da sebep ve hikmetini açıklamaya çalışalım.

Rahmân : Rahmet kökünden gelen bir sıfattır. Kök mana olarak, rahmet ve iyiliği gerektiren kalp yufkalığı demektir. Ancak bu kavram bazan sadece kalp yufkalığı, bazan da sadece iyilikte bulunma mânalarında kullanılır. O halde Allah'a nisbet edilip kullanılınca, ikinci manaya; insanlara nisbet edilince -ki edilmesi doğru değildir- birinci manaya delâlet eder.

Rahmân sıfatı, Allah'a has bir isim olarak tevkifî isimler arasında yer alır. Başkası hakkında kullanılması caiz değildir. Çünkü bu sıfat, varlık âlemini kapsayıp kuşatan bir rahmettir ki her şey kendi özelliğine ve yeteneğine göre bu rahmetten payını alır. Bu manayla dünyada mü'mini de, kâfiri de, putperesti de Rahmet sıfatının ihsanından ve tecellilerinden yararlanırlar. Yani bu sıfat hepsini kapsayıp kuşatmıştır. Su, hava, güneş, toprak, ürünler ve yeryüzündeki canlılar bütünüyle Rahmân sıfatının insanlığa takdim ettiği nîmetlerdir. Herkes bu nîmetlerden yararlanmaktadır. Aynı zamanda aslan ve kaplan gibi yırtıcı vahşi hayvanlar bile, bu rahmetin birer tezahürü olarak kendi yavrularını yememekte, bir yerden başka bir yere taşırken incitmeden itina ile onları taşımaktadırlar. Âhiret'te ise, bu rahmet, Rahîm sıfatının tecellileriyle sadece mü'minlerden yana yönelir. Her mü'min imân ve irfanı, sahih amel ve hizmeti oranında ondan nasîbini alır.

RAHMÂN SIFATININ TEKRARLANMASININ HİKMETİ

1— İbrahim Peygamber'in (A.S.) putperest olan babasına Rahmân'dan dokunacak azâp, âhirette ilâhî rahmetten mahrûm kalacağına işârettir.

2— Şeytan'ın Rahmân'a başkaldırması, kendisine bu sıfattan yansıyan rahmetin nasıl büyük bir nîmet olduğunu idrâk etmemesinden kaynaklanmıştır. Oysa Cenâb-ı Hak ona da hep bu sıfatla nazar kılmıştı.

3— Rahmân sıfatının aralıksız tecellilerine mazhar olan ve bu sıfatın varlık âlemine nasıl yöneldiğini çok iyi bilen peygamberler, Rahmân'ın âyetleri okununca ağlayarak secdeye kapanmışlardır.

4— Gıyaplarında mü'min kullarına va'dedilen Adn Cennet'i, Rahmân'ın sonsuz rahmetinin âhirette Rahîm sıfatıyla tecelli etmesinin eseridir.

5— Rahmân'a en çok başkaldıranların, topluluk arasından çıkarılıp ayrılmaları sağlanacak. Kendilerini bu rahmete lâyık düzeye getirmeyen nankörlerin kıyâmette bu rahmetten mahrum kalmaları, bu tutum ve anlayışlarının cezası olacaktır.

6— Rahmân olan Allah, rahmeti gereği, sapıklık içinde kalmak isteyenleri de bir süre erteler, onlara hemen azâp etmez, bunu daha çok âhirete bırakır. Aynı zamanda ölmeden önce dönüş yapıp Rahmân'a dosdoğru kul olurlar diye onlara mühlet verir.

7— Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar, dünyada Rahman sıfatından nasiplerini alacakları gibi, âhirette de bu sıfatın tecellisiyle kalkıp O'nun rahmetiyle ebediyen mutlu olacaklardır.

8— Rahmân'ın rahmetine lâyık olup canlılara karşı kalpleri yufkalaşanlar, kıyâmette bu sıfatın havasına kavuşup şefaat etmeye lâyık görülecekler.

9— Rahmân'ın rahmeti, iyilik ve ihsanıdır. İnsanların rahmeti, kalp inceliğinden doğan sıcak ilgi ve yardımdır. Bunun için Rahmân'a evlât edinmek yaraşmaz. İnsana ise, hem hayatın meyvası, hem neslin devamı bakımından lüzumludur.

10— Göklerde ve yerde kim ve ne varsa, hepsi de Rahmân'ın rahmetinin eseridir; O'nun kudretinden gelmişlerdir ve yine kul olarak O'na döneceklerdir. O rahmete göre salih amellerde bulunup düzenli bir hayat sürenler, kıyâmette yine ona ehil olacaklardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'a evlât isnat edenlerin çok çirkin ve aynı zamanda büyük bir söz ortaya attıkları, Tevhîd İnancı'nı temelindn yıkmaya yöneldikleri belirtildi. Oysa varlıkta ne varsa hepsinin Rahmân'a kul olarak geleceklerinde hiç şüphe olmadığına dikkatler çekilerek Allah'ın evlât edinmekten pak ve münezzeh olduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, imân temeli üzerinde salih amellerde bulunanların Rahmân olan Allah ile dostluk kurma mertebesine eriştirilecekleri müjdeleniyor. Kur'ân'ın indirilmesinin birçok sebeplerinden iki önemli kısmı üzerinde duruluyor. Sonra da Hakk'a başkaldırıp inkârlarında ısrar edenlerin silinip belirsiz hale getirildikleri bildirilerek yaşamakta olan sapık inkârcıların bu hususu iyi düşünmeleri ihtar ediliyor.



إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

M E Â L İ :

96— İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanları elbette Rahmân (olan Allah) sevgili kılar.

97— Biz bu Kur'ân'ı Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanları müjdelemen ve inâtçı bir topluluğu onunla uyarman için senin dilinle kolaylaştırdık.

98— Ve onlardan önce nice nesilleri yok ettik. Onlardan birini olsun hissediyor musun veya onların bir fısıltısını duyuyor musun?

İLGİLİ HADÎS

«Allah bir kulunu sevince, Cibrîl'i çağırıp şöyle buyurur: «Şüphesiz ki (ben) Allah, falân kimseyi seviyorum. Sen de onu sev.» Bunun üzerine Cebrâil (A.S.) da onu sever ve gök ehline şöyle seslenir: «Doğrusu Allah falân kimseyi seviyor, siz de onu seviniz.» Gök ehli de onu sevmeye başlar. Sonra da o kimse için yeryüzüne (sevilip) hüsn-ü-kabul görme (duyguları geliştirilip) konulur.» (1)

Diğer bir rivâyet:

«Allah bir kulunu sevdiği zaman Cebrâil'i çağırıp, «Ben falân kulumu seviyorum, sen de onu sev» buyurur. Cebrâil de o kulu sever, sonra da gökte şöyle seslenir: «Şüphesiz ki Allah falân kulunu seviyor, siz de onu sevin.» Böylece gök ehli de o kulu sevmeye başlar. Sonra da o kul için yeryüzüne (sevilip) hüsn-ü kabul görme (duygusu) bırakılır.

(1) Buharî/edeb : 41, bed-i halk : 6

Allah bir kuluna gazap ettiği zaman, Cebrâil'i çağırır ve: «Ben falân kulumu sevmiyorum, sen de onu sevme» buyurur. Cebrâil de o kula gazap eder. Sonra gök ehline seslenir ve: «Allah falân kulu sevmiyor, gazap ediyor, siz de onu sevmeyin» der. Sonra da onun için yeryüzüne sevilmeme (duygusu) konulur.» (1)

ALLAH SEVGİSİNİN SEBEBİ

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا) «İmân edip iyi, yararlı amellerde bulunanları elbette Rahmân (olan Allah) sevgili kılar.»

Kur'ân-ı Kerîm ilgili âyetle, Allah sevgisinin iki ana sebebini açıklıyor: Dosdoğru imân ve onun gereği, tabii ürünü olan sâlih amel.

Buna şöyle misâl verebiliriz: Elektrik akımından yararlanmak için iki iletici kabloya ihtiyaç vardır: Biri pozitif, diğeri negatif ölçüdedir. Allah sevgisinin akımını gönüllerimize indirebilmek için imana ve amel-i saliha mutlaka ihtiyaç söz konusudur. Biri diğersiz arzulanan olumlu neticeyi vermez. Ancak ilâve edelim ki, yalnız başına imân da bir bakıma kurtarıcı olabilir. Ama bunun, en azından emirlerinin tutulmasından dolayı bir süre azap gördükten sonra tesiri görülebilir.

KUR'ÂN'IN İKİ ANA AMACI

(فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا) «Biz bu Kur'ân'ı Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanları müjdelemen ve inatçı bir topluluğu onunla uyarman için senin dilinle kolaylaştırdık.»

Kur'ân'ın bütün hükümleri, prensipleri, tavsiye ve kıssaları; va'd ve vaîdleri, öğüt, ibret ve hikmetleriyle iki ana amaca yönelik bulunuyor:

1— Allah'tan korkup fenalıklardan sakınan mü'minleri ilâhî rahmetin eseri olan sonsuz saadetle müjdelemek,

2— İnkâr ve sapıklıkta ısrar edip her şeye rağmen bu inadından vazgeçmiyenleri -kendilerini bekleyen büyük ve elim bir azaba karşı- uyarmak..

Birincisi, imânı bütün şubeleriyle; ahlâkı bütün yanlarıyla; ilâhî ahkâma bağlılığı bütün kapsamıyla; sosyal ve aile hayatını bütün kademeleriyle içine almaktadır.

---

(1) Müslim/birr: 107- Tirmizi/tefsîr: 7/19- Taberânî/şiir: 15- Ahmed: 5/263

İkincisi, ilâhî adâleti bütün inceliğiyle, uhrevî mükâfat ve mucazatı bütün dehşetiyle; bâtılı bütün çeşitleriyle; kulluk ve ilâhlık mertebesini bütün açıklığıyla kapsamaktadır.

Sonra da bu iki ana amacın gerçekleşmesi, kafa ve kalplerde yer edip silinmez izler bırakabilmesi için, ciddi ve düzenli bir eğitim ve öğretimin şart olduğu dolaylı şekilde anlatılmakta ve böylece Kur'ân'ın insan hayatının her bölümüyle içiçe olduğu; her iki hayatı hikmetiyle ortaya koyduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır.

O halde 97. âyet, öz anlatım olarak çok geniş ve kapsamlı bir özellik taşımakta, bir bakıma ilâhî kelâmın insanlıktan yana olan şümulunu özetlemektedir.

ALLAH SÖZÜNÜN PEYGAMBER DİLİYLE KOLAYLAŞTIRILMASI

Allah kendi sözünü en tesirli ölçü ve anlamda kullarına ulaştırmak için Hz. Muhammed'i (A.S.) seçip beğendi. Onu küçük yaşlarında buna hazırlamak için gereken ortam ve şartları kolaylaştırdı. Çok fasîh Arapça konuşan bedevîler arasında bir süre kalmasını sağladı. Çölde Benî Sa'd kabilesinde vâhanın tertemiz havası içinde geçirdiği beş yıl, Hz. Muhammed'in (A.S.) açık, pürüzsüz bir Arapçayı öğrenmesine yardımcı oldu. Zaten doğuştan da kendisi bu özellikte yaratılmıştı; ses tonu, ağız yapısı, üstün zekâ ve yetenekleri biraraya gelince Onu aynı zamanda güzel söz söylemenin doruğuna yükseltmiş bulunuyordu.

Nitekim O, bir hadîslerinde : **«Ben (hem soy, hem dil bakımından) Arab'ın en ileri düzeyinde bulunuyorum. Kureyş kabilesinde doğdum; Benî Sa'd b. Bekir kabilesinde yetişip geliştim. Artık bu durumda hatalı ve kurala aykırı konuşma bana nereden gelip yaklaşabilir?»** (1) buyurmuştur.

Diğer bir hadîslerinde buna yakın bir anlamda şöyle buyurduğu tesbit edilmiştir: **«Ben (gerek soy, gerekse dil bakımından) siz Arapların en ileri düzeyinde bulunanızım. Ben Kureyş'tenim ve dilim de Benî Sa'd b. Bekir kabilesinin dilidir.» (2)**

İşte Cenâb-ı Hak, Kur'ân için en uygun dil olarak Arapçayı seçerken, bu dili en pürüzsüz ve kuralına uygun şekilde konuşan Hz. Muhammed'in (A.S.) telaffuzunu ve Kureyş kabilesinin lehçesini benimsiyordu.

O bakımdan Arapların edebiyatta zirveye yükselen şâir ve edipleri,

(1) Tâberânî : Ebû Saîd (R.A.)dan (Süyûtî ve Münavî'ye göre hadîs zayıftır.)
(2) İbn Sa'd: 1/71 - (Yine Süyûtî ve Münavî'ye göre, hadîs sahîhtir.)

Kur'ân'ın fesahat ve belağati ve ilâhî ahengi karşısında çok sönük kaldılar.

Taşıdığı o yüksek ve ledünnî manasını da buna ekliyecek olursak Kur'ân'ın erişilmesi imkânsız bir anlatım özelliği getirdiği kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu ilâhî hakikat karşısında hâlâ inat edenlere Kur'ân şunu hatırlatıyor: **«Onlardan önce nice nesilleri yok ettik. Onlardan birini olsun hissediyor musun veya onların bir fısıltısını duyuyor musun?»** Onlar da sizler gibi şu dünyaya geldiler, yediler, içtiler, eğlendiler, zulmettiler, zulme uğradılar. Çoğu Hakk'a yönelmedi; küfür ve azgınlıkta ısrar edip hayatını amacından saptırarak kendilerine yazık ettiler. Sonunda sünnetullah gereği silinip yok oldular.

Meryem Sûresine ilâhî şifre ile başlandı. Zekeriya Peygambere sunulan nîmetler ve ilâhî inâyetler anıldı. Allah'ın kudretinin yüceliği dile getirilerek erişilmez olduğuna dikkatler çekildi. Bu kudreti idrak etmiyen inkârcı milletlerin nasıl yok edildikleri çok duyarlı bir anlatımla açıklanarak sûre noktalandı.

Bizi bu sûrenin de tefsîrine muvaffak kılan Yüce Rabbımıza canlıların nefesleri sayısınca hamd-u senâlar olsun. Her zaman bize güc ve gayretli çalışma hevesini bahşetmesini dileriz. Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'i (A.S.) salât-ü selâm ile anar; âl ve ashabını rahmet ve gufran ile yâd ederiz.



بسم الله الرحمن الرحيم

TÂ-HÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. Önemli bir kısmı Hz. Ömer'in (R.A.) İslâm'a girmeden önceki döneme rastladığı bilinmektedir.

İsmini, başındaki şifre anlamında olan iki harften alır.

Âyet sayısı : 145

Kelime » : 1641

Harf » : 5242 (1)

Meryem sûresiyle bu sûre arasında mâna ve muhtevâ bakımından bir bağlantı mevcuttur. Şöyle ki : Meryem sûresi, Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in (A.S.) diliyle kolaylaştırıldığı anlatılarak noktalanır. Tâ-Hâ sûresine, «Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin (veya mutsuz olasın) diye indirmedik» âyetiyle başlanır. Böylece iki sûrede yer alan bu iki âyet şu noktada birleşir: Kur'ân her yönüyle insan hayatına düzen verip rahat, huzurlu ve güvenli bir dünya oluşturmak için indirilmiştir. İnsan sağlığını koruyacak, ruhunun gıdasını dozajında verecek bütün yolları göstermekte ve gereken bütün kolaylıkları beraberinde taşımaktadır.

Meryem sûresinde bazı peygamberlerden ve kıssalarından kısaca bahsedilir. Tâ-Hâ sûresinde ise, Musa (A.S.)ın kıssasına geniş yer verilir ve Âdem Peygamber'in kıssası anlatılır.

Nitekim İbn Abbas'a göre, Tâ-Hâ sûresi, Meryem sûresinden hemen sonra inmiştir.

Bu sûrenin kapsadığı başlıca konular :

1— Kur'ân'ın, Allah'tan korkup derin saygı duyanlara bir öğüt ve hatırlatma anlamında indirildiği anlatılır.

2— Musa (A.S.) kıssası daha geniş ve ibretli safhalarıyla nakledilir.

(1) Lübabu't-te'vîl : 3/233

3— Kur'ân'dan yüz çevirenlerin uğrayacakları azap hatırlatılır.

4— Müşriklerin kıyâmet gününde dağların nasıl olacağından sormaları konu edilir. Seslerin o gün nasıl kısılacağı, yüzlerin Rablarının önünde eğileceği çok duyarlı bir anlatımla işlenir.

5— Kur'an'ın açık ve net bir Arapça olduğuna dikkatler çekilir.

6— Âdem (A.S.) kıssası daha geniş biçimde, daha değişik hikmetleriyle anlatılarak araştırıcılara hareket noktası belirlenir.

7— Allah'ı anmaktan yüz çevirenlerin kör olarak haşrolunacakları bir uyarı mahiyetinde haber verilir. Gelip geçen sapık, inkârcı milletlerin sonlarının ne olduğuna atıf yapılarak üzerinde iyice düşünmemiz önerilir.

8— Müşriklerin cezalarının belli bir süreye erteleneceği, bu hususta acele etmenin bir yararı olmadığı açıklanır.

9— Resûlüllah'ın (A.S.) gece-gündüz Allah'ı tesbîh edip hamd etmesi ve razı olacağı kadar Allah'ın Ona lûtufta bulunmasını arzuladığı konu edilir.

10— Peygamberin (A.S.) kendi ev halkına namaz ile emretmesi ve bu hususa sabırla devam etmesi emredilir.

11— Müşriklerin, Peygamber (A.S.) Efendimizden, daha önceki peygamberlerin gösterdikleri mu'cizeler gibi mu'cizeler göstermesini istemeleri üzerinde durulur.

12— Peygamberlerin gönderilmesinin, kitapların indirilmesinin kıyâmet gününde özür beyânına imkân vermemeye yönelik bulunduğu hatırlatılır.

13— İyi, güzel ve mutlu sonucun kime ait olacağına dikkatler çekilerek, hakkın mutlaka başarılı olacağına işâret edilir.



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىٓ ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً
لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي
الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ
يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

M E Â L İ :

1— Tâ-Hâ.

2— Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin (veya mutsuz olasın) diye indirmedik.

3— O'nu ancak saygı (dolu bir gönül) ile korkanlara bir öğüt diye indirdik.

4— O, yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından parça parça indirilmiştir.

5— Rahmân, Arş üzerinde istivâ etmiş (hükümranlığını ve yüce kudretini bütün haşmetiyle kurmuş)tur.

6— Göklerde olan da, yerde olan da, bu ikisi arasında bulunan da ve

toprağın altında olan da O'nundur.

7— Sözü açık söylesen de, şüphesiz ki, O, gizlisini ve daha gizlisini bilir.

8— Allah, O'ndan başka yoktur hiçbir ilâh. En güzel isimler O'nundur.

İNİŞ SEBEBİ

Mekkeli pupterestlerden Ebû Cehl ile Nadr b. Hâris, Peygamber (A.S.) Efendimiz'in uzun süre ibâdet ettiğini görünce, ona : «Sen bizim dinimizi terketmekle kendine büyük sıkıntılar veriyorsun» dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (1)

Diğer bir rivâyet :

Peygamber (A.S.) Efendimiz namaza durunca, bazan çok uzatır, o kadar ki, ayakları yorulur ve vücudunun ağırlığını sırayla birer bacağına yükleyerek kıraatı daha çok uzatmaya çalışırdı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. (2)

İLGİLİ HADÎSLER

«Allah kimin hakkında hayır dilerse, onu dinde anlayışlı ve bilgili kılar.» (3)

«Şanı yüce Allah kıyâmet gününde kulları arasında hükmetmek için ilâhî saltanat tahtına oturur ve ilim adamlarına der ki : «İlim ve hikmetimi size vermem sırf sizi bağışlamam içindir, gerisine pek bakmam.» (4)

«Şüphesiz ki din kolaylıktır. Kim kendini dinde zorlayıp sıkarsa, mutlaka (o yorulup kalır), din ona üstün gelir. O halde ortalama gidin, ifratla tefrît arasını seçin, müjdelenin. (Yola çıkarken de) sabah-akşam yolculuğundan, biraz da gece yürüyüşünden (kısıp) yardım isteyiniz (kendinize yardım edip bedeninizi fazla yorup sıkmayınız).» (5)

---

(1) Esbab-ı Nüzûl - İbn Kesîr : 3/141

(2) » » » » » »

(3) Buharî/ilim: 10, humus: 7, i'tisam : 10- Müslim/imaret: 175, zekât: 98, 100- Tirmizî/ilim: 4- İbn Mâce/mukaddeme: 17- Dâremî/mukaddeme: 24-Ahmed: 1/306 - 2/234 - 4/92 - 101

(4) Taberânî : İsnad-i ceyyid ile..

(5) Buharî/imân: 29- Nesâî/imân: 28- Ahmed: 5/69

«Dinin, dindarlığın Allah yanında en çok sevileni, bâtıldan uzak, hakka yönelik koskolay olanıdır.» (1)

HZ. ÖMER'İN (R.A.) KALBİNİ YUMUŞATAN ÂYETLER

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu sûre, Hz. Ömer (R.A.) İslâm'a girmeden önce inmiştir. Ömer, Hz. Peygamber'i (A.S.) öldürmek niyetiyle yola çıkmıştı. Derken Nuaym b. Abdullah ile karşılaştı. Kız kardeşiyle eniştesinin İslâm'a girdiklerini ondan öğrenince, yolunu değiştirdi, doğruca eniştesinin evine geldi. Kapının önüne gelince, kızkardeşinin Kur'ân okuduğunu işitti. Öfkesi büsbütün kabardı ve izin istemeden içeri daldı. İçerde Muhacirlerden Habbab da bulunuyordu. Onlara sert bir çıkış yapıp, «az önce okuduğunuzu getirin bir göreyim» diye gürledi. Kızkardeşi ona: «Sen murdarsın, Kur'ân'a ancak temiz olanlar dokunabilir» deyince, Ömer (R.A.) ona : «Peki dokunabilmem için ne yapmam gerekiyor?» diye sordu. O da: «Azanı yıkaman gerekir. O takdirde sana verebilirim» dedi. Ömer (R.A.) tarif edildiği şekilde azasını yıkadı ve kendisine verilen kâğıt veya deri parçasına yazılı yukarıdaki âyetleri okudu. Bir anda yumuşayıverdi ve vakit kaybetmeden İslâm'a girmeye karar verdi. (2)

Diğer bazı rivâyetlerde, Ömer (R.A.) içeri girince eniştesinin gizlendiği ve kızkardeşini burnunu kanatacak şekilde tokatladığı belirtilir. Netice olarak, Tâ-Hâ sûresinin yukarıdaki sekiz âyetini okuyan Ömer (R.A.) İslâm'ın hak, Kur'ân'ın Allah sözü, Hz. Muhammed'in (A.S.) hak peygamber olduğunu anlamakta gecikmemiş ve kendini küfür kirlerinden temizlemiştir.

KUR'ÂN SIKINTI VE ZORLUK VERMEK İÇİN İNDİRİLMEMİŞTİR

(طٰهٰ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىٓ) **«Tâ-Hâ. Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin (veya mutsuz olasın) diye indirmedik.»**

Kur'ân-ı Kerîm hem lafzı, hem de manasıyla ilâhîdir. İnsan aklına ışık tutmak, duygu ve düşünceleri yönlendirmek, ruhuna muhtaç bulunduğu ebediyet zevkini aşılamak ve bu doğrultuda insana yaratanını tanıtmak, ibâdetin feyizli yollarını göstermek; toplum hayatını düzenlemek ve ilâhî

(1) Buharî/imân: 30- Tirmizî/menakıb: 32, 64- Ahmed: 1/236

(2) Hz. Ömer'in (R.A.) bu olayını hemen bütün siyer sahipleri nakletmişlerdir. Ayrıca Beyhakî ve Kurtubî de özet mahiyetinde buna yer vermişlerdir.

emir ve tavsiyeleri; esas ve prensipleri adâlet ve güzel ahlâk ilkeleriyle birleştirip uygulama yöntemini göstermek; ölüm ötesinden haber vermek, ikinci hayatın lüzumunu kalp ve kafalara inandırıcı bir metotla işlemek üzere indirilmiştir.

Bütün bunlar insanı sıkıntıya sokmak, birtakım zorluklarla yüzyüze getirmek için değil; onu sıkıntıdan kurtarmak, işlerini kolay çözülür hale getirmek, ümit kapılarını ardına kadar açmak, vicdanları geliştirip hayra müteveccih kılmak, kalplere huzur ve güven havası estirmek; tek kelimeyle insanı Allah'a yaklaştırmak suretiyle ıstıraplarını kökünden gidermek ve böylece onu hem dünyada, hem de âhirette mutlu kılmak içindir.

Din sıkıntı ve üzüntü aracı değil, rahmet ve umut kaynağıdır. Her emri hikmet, her prensibi rahmet, her tavsiyesi feyiz ve berekettir ve bütün bunlar insan gücünün rahatlıkla kaldırabileceği, amel ettiği takdirde zevk duyup mânevi sıkıntıları atabileceği bir ölçüdedir.

O bakımdan Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, az yukarıda naklettiğimiz gibi, şu sözleriyle dinin sıkıntı değil, sıkıntıları giderici olduğunu ne güzel açıklamıştır: **«Şüphesiz ki din kolaylıktır. Kim kendini dinde zorlayıp sıkarsa, mutlaka (o yorulup kalır), din ona üstün gelir. O halde ortalama gidin, ifratla tefrit arasını seçin, müjdelenin......»**

Konunun zihinlerde iz bırakması için birkaç misal verelim :

1) Beş vakit namaz, günlük hayatımıza renk ve mana katar. Bizi biteviyelikten kurtarıp maddeden mânaya yöneltir. Uyuşukluğu atmamıza, vücuda hareket sağlamamıza yardımcı olur. Beş defa dış organlarımızı her türlü kir ve mikroptan temizleme imkânını sağlar. Hayata daha canlı, daha şuurlu, daha dürüst ve daha ciddi sarılmamızı ilham eder. Bizimle madde arasında bir mesafe meydana getirir. Böylece daha disiplinli, daha düzenli ve kararlı bir hayat sürmemiz için gereken enerjiyi verir.

Anlaşıldığı gibi, namaz sıkıntı ve zorluk getirmiyor, mevcut sıkıntı ve zorlukların kalkmasını sağlıyor. Bizi maddenin cenderesine girip ezilmekten kurtarıyor. Ruhumuza gıda, bedenimize şifa ve rahmet oluyor.

2— Zekât, sadaka, keffaret ve benzeri farz ve vacip veya sünnet ve müstehap olan yardımlar, toplum yapısında din kardeşliğinin pekişmesine vesîle oluyor. Yardımlaşma şuurunu geliştirip sosyal adâletin gerçekleşmesine hız veriyor. Böylece toplumu devamlı rahatsız eden sınıf kavgasını önlüyor; lüks ve konforun önüne set çekip israftan kaçınmayı telkîn ediyor. Allah'a imân edenlere şunu öğretiyor: Bir insan yalnız kendisi için yaşamaz ve çalışmaz. O her bakımdan toplumun bir parçasıdır, oradaki

yerini almak ve toplumu sağlıklı ayakta tutmaya yardımcı olmakla görevlidir.

3— Yılda bir ay oruç, hiç bir şekilde sıkıntı, rahatsızlık getirmiyor. Günlük hayatı tersine çevirip yeknesaklıktan kurtarıyor. İnsanı maddî âlemden alıp melekler âlemine yükselterek ruhen ve vicdanen huzura kavuşturuyor. Sindirim sistemini düzeltip biriken fazla yağların erimesine yardımcı oluyor. Aynı zamanda insanda çok sağlam bir iç disiplini meydana getiriyor. Bütün bunlar sıkıntı değil, ferahlıktır; zorluk değil, kolaylıktır.

Bunun için Hz. Peygamber (A.S.) kendisinden sonra din ve dindarlık adına uydurulup ortaya çıkarılan ve dindenmiş gibi gösterilen her şeyi bid'at saymış ve her bid'atın dalâlet (sapıklık), her sapıklığın da ateşte olduğunu açıklamıştır. Zira dinin her emri ve tavsiyesi ilâhîdir. Ona insan kafasının ürünü olan hükümler, prensipler sokulamaz. Aksi halde dine sokulan her bid'at bir sünnetin, hattâ bir hükmün gitmesine sebep olur.

KUR'ÂN, ALLAH'TAN SAYGI İLE KORKANLARA EN GÜZEL ÖĞÜTTÜR

(اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى) **«Onu, ancak saygı (dolu bir gönül) ile korkanlara bir öğüt diye indirdik.»**

Psikolojik olarak insan daha çok saygı duyduğu kişileri dinler; inanıp güvendiği zatların sözüne, öğütlerine kulak verir. Bunun aksi pek düşünülemez.

O bakımdan insan hayatını ilâhî nizama uygulayan Kur'ân'ı dinleyip öğüt alabilmek için önce onu indiren Cenâb-ı Hakk'a gönülden inanıp bağlanmak, saygı ile korkup sevgisini gönül boşluğuna doldurmak gerekir. Nitekim kendini iman ve irfanın bu düzeyine getirmeyen inkârcı maddeciler, Kur'ân'ı dinledikten sonra, «Eskilerin masalları» diyecek kadar şuursuzlaşmışlardır. Yine günümüzde sapık dinsizle, «din afyondur», «Kur'ân ilkel Araplara indirilmiş bir kitaptır», «Kur'ân'daki hükümler çöl kanunudur» diyecek kadar ilme, tarihe, hakka ve gerçeğe karşı kör ve sağır kesilmişlerdir.

İmân eden bahtiyarlar ise, Kur'ân'ı dinledikçe gözleri yaşarır; Allah'tan saygı ile korkmanın derin anlamı, yüzlerindeki ifadeden çok rahat anlaşılır. Çünkü bunlar Kur'ân'ı, yeri ve gökleri yaratan sonsuz kudretin, parça parça indirdiğini gönül yatışkanlığıyla kabul ederler ve O'nun yüce huzurunda secdeye kapanırlar.

Bu hikmetlerdir ki, Cenâb-ı Hak, «korkanlara bir öğüttür» buyurarak, kimlerin Allah kelâmından istifade edebileceğine dikkatleri çekmiştir.

ARŞ ÜZERİNDE İSTİVÂ

(ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ) **«Rahmân, Arş üzerinde istivâ etmiş (hükümranlığını ve yüce kudretini kurmuş)tur.»**

Usûlcular şu kuralı benimsemişlerdir: Âlimler cumhurunun aklıyla uyum sağlamayan, sahîh nakille bağdaşamayan âyet ve hadîsleri te'vîl etmek, yani yorumda bulunmak câizdir. Meselâ, «Allah'ın eli», tabirini dikkatle incelediğimizde karşımıza birtakım sakıncalı sonuçlar çıkar. Çünkü Allah cismanî organlardan, maddî ölçü ve kayıtlardan, beşerî sıfatlardan pâk ve münezzehtir. O halde, «Allah'ın eli» denilince, bu O'nun kudretiyle yorumlanır, yani ona göre te'vîl edilir. Bunun gibi, konumuzla ilgili âyette, «Rahmân Arş üzerinde istivâ etti» buyurulmaktadır. Gerçi A'raf sûresinde bu konuyu açıklamış bulunuyoruz. Burada farklı bir yanını ele almak istiyoruz. Şöyle ki :

Önce «Arş» nedir? Mânevî bir taht mıdır, yoksa maddî bir varlık mıdır? Tefsîrimizin birkaç yerinde bu soruların cevabını hadîslerin ışığı altında belirtmiş bulunuyoruz. Özetle diyebiliriz ki :

Arş, kelime olarak: Yüksekçe çatısı olan çardak veya ev anlamına gelir. Bu manayla develerin üzerine konulup tesbit edilen mahfeye de «arş» denilmiştir. Üstü kapalı bir çardağı andırdığı için.. Hükümdarın meclisine de yükseklik ve yüceliği dikkate alınarak yine «arş» denildiği vakidir.

Terim olarak : İlâhî kudretin yüceliğini, sınırsızlığını yansıtan «taht» demektir. Nitekim sahîh hadîste şöyle buyurulmuştur: **«Yedi kat gökler ve yerler, Kürsî'nin yanında çöle atılmış bir halka gibidir. Kursî ise, Arş'ın yanında böyledir.»**

Diğer sahîh hadîslerde ise, Arş ile ilgili şu bilgiler de verilmiştir:

«Şüphesiz ki Allah Arş'ının üstündedir; Arş'ı ise göklerinin üstündedir.» (1)

«Şüphesiz ki Arş, Firdevs Cenneti'nin üstündedir.» (2)

---

(1) Ebû Dâvud/sünnet: 18
(2) İbn Mâce: zühd: 39

«Allah Arş'ını su üzerinde yarattı.» (1)

Bütün bu rivâyetlerden Arş'ın mânevî değil de maddî bir cisim olduğu anlaşılıyor. O halde kâinatı bir bütünlük içinde düşündüğümüz zaman, Arş merkez oluyor ve onun sınırsız denilecek kadar üstün çekim kuvveti gökleri belli derecelerde tutuyor. Böylece zincirleme olarak sistemler birbirine çekim kuvvetiyle bağlı olup, Arş'a kadar dayanıyor.

Ayrıca Arş'ın su üzerine kurulması ve aynı zamanda Firdevs Cenneti'nin üstünde bulunması, gerçek hayatın orada olduğunu ve Cennet'in sınırsız sularının Arş'tan sağlandığını göstermektedir. Allah daha iyisini bilir.

İstiva: Hükümranlığıyla üstünlük sağlamak, hükümranlığı altında tutmak; kudretini bütün haşmetiyle sergilemek ile yorumlanabilir. Çünkü Allah'ın hiçbir zaman mekâna ihtiyacı yoktur, O, her bakımdan zaman ve mekân kavramlarından pâk ve münezzehtir. O halde âyetin mânası şudur: Rahmân kudret ve saltanatını Arş üzerine koymuş, orada geniş çapta kudretini tecelli ettirmiştir.

KUDRETİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Kudretin üstünlüğü, nüfuzun tesir alanının genişliğini ve kapsamlı bilgiyi gerektirir. İlâhî kudret sınırsız olduğuna göre, mülk-ü saltanatı o nisbette geniş, ilmi onun gibi sonsuz ve sınırsızdır. Böylece Kur'ân, Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin nüfuz alanını, genişliğini, bizim anlayabileceğimiz ve kavrayabileceğimiz bir anlatımla kısmen açıklayarak şöyle belirtiyor: **«Göklerde olan da, yerde olan da, bu ikisi arasında bulunan da ve toprağın altında olan da O'nundur.»**

İlminin her şeye nüfuz ettiğini de belirterek şöyle açıklamada bulunuyor : **«Sözü açık söylesen de, şüphesiz ki O, gizlisini ve daha gizlisini de bilir.»**

Zira O'nun varlığı kendindendir. Hem de öncesiz ve sonrasızdır. O'nun bütün sıfatları da zatı gibi öncesiz ve sonrasızdır. Kudreti şuna yeter, buna yetmez; ilmi şunu kapsar, bunu kapsamaz diye bir hüküm verilemez.

Kudretin yüceliği neyi öğütlüyor?

Allah'ı belirtilen sıfatlarıyla bilip imân edenler, O'nun kudret ve ilminin her zerreye nüfuz ettiğini idrâk içindedirler. Böyle olunca da, içlerinde kötü niyet ve fena düşünce tutmazlar; söz ve davranışlarını ilâhî nizama uydurmaya çalışırlar.

---

(1) Tirmizî:tefsir/1-9/11- İbn Mâce/mukaddeme : 13- Ahmed: 4/11, 12

O halde Allah'ı en çok bilen, O'ndan en çok saygı ile korkma ihtiyacını duyar. Arş'ın büyüklüğü karşısında dünyanın bir nokta olduğunu ve bu noktada kendisinin ne olduğunu düşünerek tam mahviyetle Allah'a yönelip arz-ı ubudiyet eyler. En güzel sıfat ve isimlerin Allah'a ait olduğunu derinliğiyle anlar. Yaratmada eşsiz, rızıklandırmada benzersiz, rahmette sınırsız, kurduğu düzeni yönetip yönlendirmede emsalsiz, sanatında yardımcısız, ilimde hudutsuz bulunduğunu O'nun her eserinde görür ve okur.

Böylece Tevhîd'in, yani Allah'ın varlığının, birliğinin söz götürmez olduğu ortaya çıkar. Bu düzeye gelen insan, Tevhîd'in şu dört mertebesinin feyzine erişir:

1— Dil ile ikrar,

2— Kalp ile tasdîk,

3— İmânı açık ve kesin delillerle sağlamlaştırıp şüphe ve tereddütten uzak tutmak,

4— Her şeyde Tevhîd'in delilini; Cenab-ı Hakk'ın kudret ve sanatının eşsizliğini görüp gönül yatışkanlığına ermek..

EN GÜZEL İSİMLER ALLAH'INDIR

(اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى) **«Allah, O'ndan başka yoktur hiçbir ilâh. En güzel isimler O'nundur.»**

Kur'ân'da anılan ilâhî isimleri üç grupta toplamak mümkündür:

1— Yalnız başına övgü anlamı taşıyanlar: Câil, Fâlık, Hâlık ve Sâni' gibi. Câil: Var kılıp ortaya çıkaran; Fâlık: Yarıp, bölüp vücuda getiren; Hâlık: Yoktan var kılan, varlıktan icat eden; Sâni': Örneksiz, örnekli yapıp bir amaca yönelten demektir.

Bu isimler ikinci bir isme izafe edilince, övgü manasına gelirler. Meselâ: Fâliku'l-ısbah = Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran zat demektir ki, bu fiiliyle her an övülmeğe lâyıktır. Câilü'l-leyli sekenen = Geceyi sükûnet bulmaya elverişli kılan zat demektir ki, bu nîmetiyle hamd edilmeğe lâyıktır.

2— Yalnız başına olduğu zaman övgü anlamı taşıyan isimler: «Hayy» sıfatı buna misaldir. Manası: «Allah hep diridir, diriliğinin öncesi olmadığı gibi sonrası ve sonu da yoktur.» Bu kudrete uygun bir övgüdür. Bu isim ikinci bir isme izafe edilir veya bir sıfatla beraber anılırsa, övgüyü artırır. Me-

selâ : «el-Hayyü'l-Kayyûm = O hep diridir, her şeyi kudretiyle ayakta tutup yönetendir» denilince, övgü artırılmış oluyor. Bedi': Örneksiz ve benzersiz vücuda getiren anlamına delâlet eden bu isim de başlıbaşına bir övgüdür. Ama «Bedi'ü's-semavat = Gökleri örneksiz ve benzersiz vücuda getiren» denilince övgü kat kat artırılmış oluyor.

3— Hem yalnız başına, hem de ikinci bir isme eşlik ederek övgü ifade eden isimler: Rahmân ve Rahîm bunlardan ikisidir.

Dördüncü grup denilebilecek anlamlarda birtakım ilâhî isimler de söz konusudur. Bunlar «En güzel» tabiriyle vasıflanan isimlerdir ki, onların doksan dokuz olduğu sahîh hadîslerle açıklanmıştır. Diğer gruplardan bazı isimler de bunlara dahildirler. (1)

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın, inananların sıkıntı çekmesi için değil, kolay ve huzurlu, güvenli bir hayat sürmeleri için indirildiği açıklandı. Aynı zamanda insan hayatıyla içiçe olan bu ilâhî kitaptan ancak Allah'tan saygı ile korkanların öğüt alabileceklerine dikkatler çekildi. Sonra da ilâhî kudretin yüceliği konu edilerek eşi, ortağı, dengi ve benzeri olmayan Cenâb-ı Hakk'ın ilim ve kudretinin her şeye nüfuz edip bütün varlığı kuşattığı üzerinde durularak aydınlatıcı bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Tevhîd İnancı'nı insanlara teblîğ ile görevlendirilen Musa'ya (A.S.) ilâhî vahyin ilk tecellisi üzerinde duruluyor ve böylece ilâhî vahyin birkaç anlamda tecelli ettiğine işâret ediliyor. Sonra da Musa Peygamber'e nasıl hareket edeceği, nasıl bir teblîğ ve irşat metodu kullanacağının öğretildiği belirtiliyor. Aynı zamanda Mekke'de hayli sıkıntılı günler geçiren mü'minler teselli edilecek, hakkın er-geç başarıya erişeceği dolaylı şekilde ima ediliyor.



(1) Bilgi için bak : A'raf Sûresi : 180, İsrâ Sûresi: 110, Haşır Sûresi: 24. âyetlerin tefsirine

وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا
اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ
هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّ۪ٓي اَنَا۬ رَبُّكَ
فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾
وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّن۪ٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬
فَاعْبُدْن۪يۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْر۪ي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ
اَكَادُ اُخْف۪يهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ
عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

M E Â L İ :

9— Musa ile ilgili haber sana geldi mi?

10— Hani o bir ateş görmüştü de âilesine, «durun demişti, doğrusu bir ateşe gözüm ilişti, ondan size bir kor getireceğimi veya üzerinde bir yol gösterici bulabileceğimi ümit ederim».

11-12— Musâ ateşe varınca, «Ey Musa!» diye seslenildi: «Şüphesiz ki ben senin Rabbinim; ayakkaplarını çıkar, çünkü sen gerçekten kutsal vâdi Tûvâ'da bulunuyorsun.

13— Ben seni (peygamberlik için) seçip beğendim. Artık vahyedileni dinle.

14— Şüphesiz ben Allah'ım. Benden başka hiçbir (hakiki) ilâh yoktur. Onun için bana ibâdet et; beni anmak için namaz kıl.

15— Kıyâmet(in kopuş saati) mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, onu neredeyse (açıklar gibi oluyorum, ama yine de) gizliyorum.

16— Kıyâmet'e inanmıyan ve kendi hevesine uyan kimse seni ondan alıkoymasın; sonra yok olup gidersin.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke'de son yıllarda küfür ve tuğyanda gemi azıya alan müşriklerin Müslümanlara karşı çok çirkin hareketlerde bulunmaları; Hz. Muhammed'i ve Kur'ân-ı Kerîm'i alay konusu edinmeleri bardağı taşırmak üzere idi. Allah (C.C.), Musa Peygamber'in (A.S.) başından geçen olayların teselli verecek önemli birkaç safhasını hatırlatarak zaferin çok yakın olduğuna işârette bulunarak yukarıdaki âyetleri indirdi.

Öyle ki peygamberliğin bütün ağırlığını, risâletin taşıdığı teklîfleri yüklenen ve karşısına çıkan bütün şirretlik ve şiddetlere sabreden Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in Allah yanında gerçek kurtuluşa ve Makam-ı Mahmûd'a erişmesi söz konusu idi. O bakımdan böyle bir dönemde hem ilâhî va'de, hem de teselliye ihtiyacı vardı. (1)

İLGİLİ HADÎSLER

«Sizden biriniz namaz kılmadan uyur veya gaflet ederse, hatırlayınca hemen kılsın. Çünkü Allah, «Beni hatırlamak için namaz kıl» buyuruyor.» (2)

«Kim namaz kılmadan uyur veya unutup kılmazsa, onun keffareti, hatırlayınca hemen kılınmasıdır.» (3)

MUSA PEYGAMBER'İN ATEŞ GÖRMESİ

(وَهَلْ أَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰىۘ إِذْ رَاٰ نَارًا ...) «Musa ile ilgili haber sana geldi mi? Hani o bir ateş görmüştü de......»

(1) Bilgi için bak : Lübabu't-te'vîl : 3/234

(2) Müslim/mesacid: 316- Taberânî/vükût: 26- Ahmed: 3/184, 216

(3) Ebû Dâvud/salât: 11- Nesâî/mevakiyt: 53- İbn Mâce/salât: 10- Dâremî/salat: 26

Peygamber (A.S.) Efendimiz'in kalbine, büyük ruh Melek Cebrâil'in ilâhî vahyi getirip manevî bir akım anlamında aktarması için, Peygamber (A.S.) Efendimizin buna hazır duruma gelmesi gerekiyordu. Fiziksel yapısının kaldıramıyacağı, ruhunun da müthiş sarsıntı geçireceği vahiy olayına bu iki yapısını da mütehammil duruma getirebilmesi rüya ile başladı. Altı aylık bir mânevî eğitimden ve ruhî gelişmeden sonra, bedenin kısmen, ya da tamamen gerektiğinde ruha dönüşmesi imkân dahiline girdi ve sonra Melek Cebrâil indi. Çünkü büyük ruhun hitabı ancak ruh ve ona bağlı kalbe olabilir. İlâhî vahyin lâhutî ağırlığını yine o âlemden gelen ve bedeni kendi tesir alanına sokan ruh kaldırabilir.

Bundan dolayı Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'e vahyin başlaması ilk altı ayda rüya yoluyla olmuş ve böylece O eğitilerek Allah kelâmını alıp taşıyabilme düzeyine getirilmiştir.

Musa Peygambere gelince : Büyük ruh Melek Cebrâil ona ilk dönemde inmedi. Bunun için Peygamberimiz hakkında uygulanan ilk hazırlık da söz konusu olmadı. Cenâb-ı Hakk'ın hitabı önce surette tecelli etti. Ateş gibi görünen bu tecellinin nuru yeşil ağacı bütünüyle sardı. Böylece Musa Peygamber'le inen vahiy arasında Melek Cebrâil değil, ağaç denilen sûret ve onda tecelli eden nur bulunuyordu. O bakımdan vahiy, suretten surete intikal ile gerçekleşti. Gelen sesi Musa Peygamber duyu organıyla işitti. Bu sebeple surette tecelli eden vahyin hafiflemesi gerçekleşti ve fazla bir ağırlık, ruhu sarsan, bedeni hareketsiz kılan durum ortaya çıkmadı. Çünkü nûr, nar (ateş) görünümünde tezahür etti ve vahiy o suretten diğer ikinci suret olan Musa Peygamber'e intikal sağladı.

MUSA PEYGAMBER'İN AYAKKAPLARINI ÇIKARMASI

(فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى اِنّ۪ٓي اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى)

«Musa ateşe varınca, «Ey Musa! diye seslenildi: Şüphesiz ki ben senin Rabbinim; ayakkaplarını çıkar, çünkü sen gerçekten kutsal vâdi Tûvâ'da bulunuyorsun.»

İlâhî vahiy Tûvâ vâdisinde surete yönelip tecelli edince, vahye refakat eden sayısı belirsiz melekler bu vâdiyi doldurmuş bulunuyordu. Özellikle ilâhî buyruğu yerine getirmekle görevli olup işleri yöneten «Müdebbirat» adlı melekler, vâdiyi bereketlendirmiş bulunuyorlardı. O halde kutsallığa, feyiz ve berekete nâil olan vâdi topraklarında, ilâhî vahyin tecellisi karşısında ayakkapları çıkarmak edeptendi. Tâki beden toprakla temas kurup oradaki ilâhî feyiz ve akımı kalbe ve kafaya iletme imkânına daha çok erişsin..

Bu kutsal vâdide peygamberlik görevi Musa'ya (A.S.) verildi. Bütün vücudu gelen sese kulak oldu. Dikkati tek noktada toplandı. Gelen ses kulaktan kalbe intikal edip ruhu sardı.

O nedenledir ki, kutsal Kâbe'de yalınayak bir vaziyette tavaf yapılır.

OLAYIN SEYRİ VE NEDENİ

Musa Peygamber'in soğuk bir mevsimde ehlini alıp Medyen'den yola çıkması, hem sebepsiz, hem de rastgele değildir. Aldığı ilham üzerine Medyen'i terkedip Mısır'a İsrâil oğulları'na gitmesi gerekiyordu. Bilindiği gibi, daha önce Mısır'da yanlışlıkla bir adam öldürmesi ve ortalığın onun aleyhine iyice karışması sebebiyle, yine kalbine doğan ilham üzerine Mısır'ı terkedip Medyen'e gitmiş ve orada Şuayb Peygamber'in kızıyla evlenmişti. On yıla yakın Medyen'de kalıp Şuayb Peygamber'in rahle-i tedrisinde de iyice yetiştikten sonra onu bekleyen daha önemli ve büyük hizmetler bulunuyordu. Her şeyden önce azıp sapıtan, İsrâil oğullarına ikinci, hattâ üçüncü sınıf vatandaş muamelesini reva gören, bu da yetmiyormuş gibi, kendini ilâhlaştıran Fir'avn'ı doğru yola dâvet etmek ve özellikle İsrâil oğullarını o zulüm ve işkenceden kurtarmak gerekiyordu. İşte Musa Peygamber'in ailesiyle birlikte Medyen'den çıkmasının ve bu arada Tûvâ vâdisinden geçerken ilâhî hitaba mazhar olmasının sebep ve hikmetlerinden biri de budur.

MUSA PEYGAMBER'E İLK İNEN EMİR

Peygamberlik göreviyle birlikte Musa'ya (A.S.) iki emir verilmiş bulunuyordu:

1— Allah'ın varlığını ve birliğini; O'ndan başka ilâh olmadığını, bunun için ancak O'nun ibâdete lâyık olduğunu teblîğ etmek,

2— Allah'ı sık sık hatırlayıp anması için de n a m a z kılmasının gerekli olduğunu bilmek ve uygulamak..

Şüphesiz bu çok önemli bir başlangıçtır. Birden fazla tanrılara tapıldığı bir çağda Allah'ın varlığının ve birliğinin taşıdığı derin mana ve hükmün gönüllere işlenmesi ve Allah ile kulları arasında en işlek yol olan, aynı zamanda kulu ilâhî terbiye düzeyinde tutup iç disiplinine kavuşturan, insan hayatını bütünüyle düzenleyip fazîlet ve hakseverlik düzeyine getiren «namaz» denilen kutsal ibâdetin yerine getirilmesi; hak dinlerin temel felsefesini oluşturur. Bunun için Benî Teym kabilesinden gelip namazsız

bir İslâmiyet arzu ettiklerini bildiren heyete, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: **«Namazsız din yoktur ve olmaz»** buyurmuştur.

KIYÂMET AÇIKLANIR GİBİ OLUYOR

(إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ) **«Kıyâmet'in kopuş saati elbette gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye onu neredeyse (açıklar gibi oluyorum, ama yine de) gizliyorum.»**

Bilindiği gibi, Kur'ân tarih üzerinde değil, cereyan eden olaylar üzerinde durur. Önemli, ibretli safhaları ve olayları yansıtır. Gelecekle ilgili bazı çok önemli olaylara dikkatleri çeker ve aynı zamanda birtakım belirtilerden haber vermek suretiyle daha uyanık ve daha hazırlıklı olmamızı sağlar. Bütün bunlarla beraber «Şu tarihte meydana gelecek» veya «Şu olay şu tarihte meydana gelmiştir» demez. Çünkü bazı konularda, özellikle gelecekle ilgili önemli olaylar hakkında kesin tarih ortaya koymak insanların çalışma azmini kırar; hele yakın bir tarihse, tansiyonları yükseltip birçok insanları tedirgin edebilir.

Bir de unutmamak gerekir ki, Kur'ân bir tarih kitabı değildir. O bütünüyle insan hayatının her parçasına yönelen ve ilâhî nizamı beraberinde getiren Allah'ın insanlara son mesajıdır.

Onun için Kur'ân ve Sünnet'te kıyâmetin mutlaka kopacağı, kurulu düzenin bozulup yeni bir düzene gireceği açıklanmakta ve bunun yaklaştığını bize haber verir mahiyette çok yönlü alâmetlerden söz edilmektedir. Bununla, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz, her mü'minin her gün kendini kıyâmete hazır duruma getirmesini tenbîh etmekte ve dünyası ile âhireti arasında sağlam bir köprü kurmasını hatırlatmaktadır. Zira bazı âlâmetlerin çıkması, onun yakın olduğuna işârettir. Ölümünün geldiğini bilen kimse nasıl ona teslîmiyet gösterip hazırlanırsa, kıyâmetin geleceğinin yakın olduğunu idrâk eden de yavaş yavaş ona hazırlanmak ve inecek ilâhî hükme başeğmek zorundadır; aynı zamanda bu inanç son derece yönlendiricidir.

İlgili âyetle bu inceliğe dikkatler çekilerek, herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, neredeyse kıyâmeti açıklar gibi oluyoruz, ama yine de gizliyoruz, buyurularak çıkan alâmetleri gözden geçirmemiz isteniliyor.

KIYÂMETE İNANMAYANLAR

(فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى) **«Kıyâmete inanmayan ve kendi hevesine uyan kimse seni ondan alıkoymasın; sonra yok olup gidersin.»**

Kıyâmete inanmanın üç yolu vardır:

1— Hiçbir delil ve belge aramadan, Allah'a dosdoğru imân edenler, Allah kendi kitabında bu olaydan haber verdiği için ona inanırlar. Bunlar delilsiz bir sonuca ulaştıkları için, kendilerini şüpheye düşürecek başka bir delil de aramazlar. Yaşlı kadınlardan bir kısmının kayıtsız, şartsız, delilsiz ve belgesiz Allah'a ve âhirete inanmaları bu cümledendir.

2— Naklî delillere dayanıp Allah'a ve âhirete imân edenler vardır. Onlar daha çok dindar bir âile ve çevre arasında doğup büyüyen ve az da olsa dinî eğitim gören kişilerdir. Aile ve çevrenin onları dinî potada eritip şekillendirmesiyle bilimsel bir delil aramadan Kitap ve Sünnet'in verdiği bilgilere ve haberlere kesinlikle inanırlar.

3— Daha çok aklî ve ilmî araştırmayı naklî delillerle karşılaştırıp olumlu sonuçlar çıkararak aklın ve ilmin ışığında Allah'a ve âhirete imân ederler.

Bunların hepsi de sağlıklı olmakla beraber, daha çok makbul olanı, üçüncü grubun imânıdır ki, aklî ve ilmî buluşları naklî delillerle birleştirip olumlu sonuç elde ederler. Çünkü akıl ve ilim İslâm'ın hayatıdır. Kur'ân aklı harekete geçiren, bilimsel araştırmalara ışık tutan, ana fikir ve temel bilgi veren bir kitaptır.

Bu üç grubun dışında kalıp aksi istikamette nefsinin buyruğu altına giren, aklını nefsine uydu yapan maddeciler, bütün güçleriyle kıyâmeti inkâr ederler. Zira bizatihi kıyâmet kavramı onların hayvanî duygularına ters düşmektedir. O bakımdan hem kendilerini böyle bir inançtan uzak tutarlar, hem de başkalarını alıkoymaya çalışırlar. Çoğu bunu bir görev sayar.

Kur'ân bu hususta uyarıda bulunarak buyuruyor ki: **«Kıyâmete inanmayan ve kendi hevesine uyan kimse seni ondan alıkoymasın; sonra yok olup gidersin.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Resûlüllah (A.S.) Efendimizi teselli mahiyetinde

Musa Peygamber'in kıssasından birkaç önemli safha anlatıldı ve arkasından kıyâmetin mutlaka kopacağı, aynı zamanda bu olayın sanıldığı kadar uzak olmadığı belirtilerek, dünyada çözülmeyen birçok meselelerin ve ihtilâfların orada çözülüp neticeye bağlanacağına işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yine Musa Peygamber kıssasına dönülüyor ve mü'minleri aydınlatan, yönlendiren birçok safhaları nakledilerek konu genişletiliyor.

——oOo——

وَمَا تِلْكَ
بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا
عَلٰى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾
فَاَلْقٰيهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ
سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْاُولٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ
تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا
الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي
صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾
يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ اَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخِي ﴿٣٠﴾
اُشْدُدْ بِهِ اَزْرِي ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فِي اَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾

وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ
أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرٰى ﴿٣٧﴾

M E Â L İ :

17— Ey Musa! sağ elindeki nedir?

18— Musa, «o benim asâm (değneğim)dır, ona dayanırım; onunla davarlarıma yaprak silkerim ve benim onu (kullanmamda) başka ihtiyaçlarım da vardır» dedi.

19— Allah, «onu yere bırak Ya Musa!» buyurdu.

20— Musa da hemen onu yere bırakıverdi, derken bir de ne görsün, sürünüp yol alan bir yılan o..

21— Allah dedi ki : Onu tut, korkma, biz onu ilk şekline döndüreceğiz.

22— Elini koltuğuna sok, diğer bir mu'cize olarak o, kusursuz bembeyaz ışıl ışıl olarak çıksın.

23— Tâ ki, bununla sana en büyük mu'cizelerimizi gösterelim.

24— Artık Fir'avn'a git, çünkü o iyice azıtmıştır.

25-26-27-28— Musa dedi ki: Ey Rabbim! benim göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki sözümü anlayabilsinler.

29-30— Bana ailemden kardeşim Hârun'u vezir eyle.

31— Onunla arkamı pekiştirip kuvvetlendir.

32— İşimde onu bana ortak kıl.

33— Ki seni çokca tesbîh edelim,

34— Ve seni çokca analım.

35— Şüphesiz ki sen bizi (her an) görmektesin.

36— Allah ona, «ey Musâ! istediğin sana verildi» dedi.

37— And olsun ki, biz bir başka defa da sana minnette bulunup lûtfetmiştik.

MUSA PEYGAMBER'E VERİLEN İKİ ÂYET

(وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى) **«Ey Musa! sağ elindeki nedir?»**

İlâhî kudret kelâm sıfatıyla tecelli edip suretten surete geçiş sağlayarak Musa Peygamber'in kalbine indi ve Allah'ın bir tek ilâh olduğunu bildirdi ve böylece Musa'nın (A.S.) peygamber seçildiği haber verildi. Sonra da ağır ve o nisbette üstün cesaret, azim, irâde ve sabır isteyen bir görev verildi. Bunun için de Allah önce Musa'yı (A.S.) iki ayrı âyet (mu'cize) ile destekleyip gönül yatışkanlığına eriştirdi. Cesaretini artırıp azmine azim, irâdesine irâde kattı ve buyurdu:

— Ya Musa! sağ elindeki nedir?

— O benim değneğimdir; ona dayanırım; onunla davarlarıma yaprak silkerim ve benim onu (kullanmamda) başka ihtiyaçlarım da vardır.

Diye cevap verdi.

Neden böyle bir soruya gerek görüldü?

İlâhî kudret ve inâyetin bir değneğe yönelmesi ve «kün=ol» emriyle tecelli etmesi, onda hayat meydana getirir ve böylece değnek yılana dönüşür. Aynı kudret ve inâyet kayalara yönelince, pınarlar fışkırır ve içinden canlı deve zuhur eder. Ölülere yönelince, dirilme olayı meydana gelir; ağaçlara yönelince, şuur ve idrâk meydana getirip onların konuşmasını sağlar. İşte Cenâb-ı Hak, daha yeni peygamberlik göreviyle şereflendirdiği Musa'ya (A.S.) önce bu kudret ve inâyetini göstermeyi diledi. Onun için ilk safhada Musa'nın (A.S.) elindeki şeyi sordu, ona bir değnek olduğunu söyletti. Sonra da sözünü ettiğimiz tecelliyle değnek büyük, fakat çok kıvrak bir yılana dönüştü. Böylece ilâhî irâdenin her şeyde geçerli olduğunu ve olacağını; tecelli ettiği takdirde eşyanın suret ve özelliğini değiştirebileceğini Musa Peygamber'e gösterdi.

Açıklama :

Cenâb-ı Hakk'ın kudret sıfatı ezelîdir ve sonsuz enerji ve hayat kaynağıdır. Maddeye yönelince elementlerini hücre yapısına dönüştürür ve onda canlılık vasfı meydana getirir. Ölüye yönelince, onu diriltir. Ana rahmine yönelince, cenini oluşturur ve bu kudreti temsîl eden Melek Cebrâil de -ilâhî müsaadeyle- dokunduğu şeye hayat ve enerji bahşeder. Nitekim onun nefhasıyla ana rahminde oluşan İsa Peygamber bunun açık misallerinden biridir. O bakımdan İsa'ya kısmen geçen o kudretin tecellisi, onda ayrı bir mu'cize kudreti meydana getirmiş ve hastalara dokununca şifaya

kavuşturmuş, ölüye işâret edip çağırınca ölü dirilip kalkmıştır.

İlim henüz bize -kendi müsbet alanında- bu tür tecelliler hakkında yeterli bir açıklama getirememiş ve konuyu çözecek noktaya varamamıştır. Çünkü ilmin alanı, fizik âlemidir. Sözünü ettiğimiz tecelliler ise, fizikötesine aittir.

Böylece ilâhî kudretin tecellisi fizikötesinden inip fizik âleminde biri genel, diğeri özel iki ayrı tesir meydana getirmektedir. Canlılarda hücre yapısı, atomlar ve canlılık vasfı; cansızlarda hareket halinde olan atomlar bu kudretin genel anlamda ve aralıksız tecellileridir. Asâ'nın yılana dönüşmesi ve benzeri mu'cizeler ise, onun özel tecellileridir.

ASÂ'NIN DÖNÜŞTÜĞÜ YILANIN ÜÇ VASFI

Asâ'nın dönüştüğü yılan, Kur'ân'da üç değişik sıfatla anılmaktadır.

1— Hayye

2— Cann

3— Sü'ban (1)

Birincisi, dişi, erkek, büyük, küçük her yılanı kapsayan cins isimdir. İkincisi, küçük fakat hareketli, kıvrak yılana has bir isimdir. Üçüncüsü, uzun, büyükçe yılana has bir isimdir ki, Arap şâirlerinden bazısı çok sevdikleri kadının saçlarını ona benzetirler.

Kur'ân, Asâ'nın dönüştüğü yılanı üç ayrı yerde, üç değişik vasıfla anlatırken, onun normal yılanlardan farklı yanları bulunduğunu şöyle belirtir: Küçük, ince, kıvrak yılanlar kadar hareketli; uzun, büyükçe yılanlar kadar korkunç ve heybetli.. Böylece Kur'ân taşıdığı ilâhî uslûp gereği, hem Asâ'nın dönüştüğü yılanın önemli vasıflarını, hem de üç yerde değişik ifadelerle tekrarlayarak hafızalarda silinmez iz bırakmasını plânlamıştır.

YED-İ BEYZÂ MU'CİZESİ

(وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰى) **«Elini koltuğuna sok, diğer bir mu'cize olarak o, kusursuz bembeyaz ışıl ışıl olarak çıksın.»**

Musa Peygamber'i (A.S.), II. Ramses adıyla ün yapan Fir'avn gibi güç-

(1) Tâ-Hâ Sûresi : 20- Neml Sûresi: 10- A'raf Sûresi: 107

lü ve acımasız bir hükümdarı doğru yola dâvet etmek üzere görevlendiren Allah, onu ikinci bir mu'cizeyle de kuvvetlendirdi. Böylece Musa (A.S.) elini koynuna sokup çıkarınca, ışıl ışıl nurânî bir beyazlık saçmaya başlıyordu.

Bu mu'cize neyi anlatıyor veya neyi sembolize ediyordu? Şüphesiz ki, kutsallaştırılan Asâ'yı tutacak sağ el, ilâhî kudreti sembolize ediyor, yani o kudretin tecellilerinden biri Musa'nın elinde tezahür ediyordu. O bakımdan ilâhî kudret nurunun tecelli ettiği el yıldız gibi parıldıyor, ışıl ışıl ışıldıyordu. Diğer bir yorumla, kudretin tecelli nuru kolların altında bir kaynak oluşturuyor; el o kaynağa dokununca bir anda çıra misali etrafı aydınlatıyordu.

Bu mu'cizenin hikmeti ise, tanrılık iddiasında bulunan Fir'avn'ı acze düşürmek; beşer kudretinin bu gibi mu'cizeleri meydana getiremiyeceğini vurgulamaktı.

Şüphesiz sözünü ettiğimiz mu'cize, daha büyük mu'cizelerin habercisi oluyordu. Kızıldeniz'in yol vermesi, kudret helvasının inmesi, bulutun devamlı gölgelik yapması, taştan 12 pınarın fışkırtılması onlardan bir kısmıdır.

MUSA PEYGAMBER'İN HER ŞEYE RAĞMEN İLÂHÎ DESTEĞİ DİLEMESİ

(قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ...) **«Musa dedi ki : «Ey Rabbım! Benim göğsümü genişlet...»**

Peygamberlik derecesi öyle bir uyanıklık arzeder ki, her şeye rağmen Allah'a yönelip O'nun desteğini istemeyi telkîn eder. Musa Peygamber'in (A.S.) Asâ'sına kudret, eline hikmet ve inâyet sunulmuştu. O bununla yetinmedi; hepsini lûtfeden kudrete yüz çevirmeyi edep ve saygı bilerek el açtı ve O'ndan şu dört şeyi istedi :

1— Göğsünün genişletilerek hakkı bütün haşmetiyle savunma gücüne kavuşturulmasını,

2— İlâhî emirleri teblîğ edebilmek için, işlerinin kolaylaştırılmasını ve sebeplerin kendisinden yana oluşturulmasını,

3— Dilindeki hafif peltekliğin giderilmesini; daha tesirli konuşma yapabilme imkânına eriştirilmesini,

4— Daha pürüzsüz konuşabilen kardeşi Harun'un (A.S.) bu yüce davaya hizmette kendisine yardımcı verilmesini..

Bu dört isteğin gerçekleşmesiyle daha verimli hizmetlerde bulunabileceğini ve nîmetleri, başarıları lûtfeden Cenâb-ı Hakk'ı daha çok anıp tesbîhte bulunma kuvvet ve imkânına kavuşabileceğini biliyor ve niyetinin bu fazîlete erişmek olduğunu dile getiriyordu.

Amaç mukaddes, niyet iyi, istek meşru olunca, Allah onun dileğini kabul buyurdu. Çünkü daha önce de ona büyük lûtufta bulunmuş, Fir'avn'ın onu öldürtmesine imkân verdirmemişti; üstelik onu Fir'avn'a beslettirerek kudretini bir defa daha izhar etmişti.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Musa Peygamber'in iki büyük mu'cizeyle desteklenerek Fir'avn'a gönderildiği konu edildi. Sonra da Musa Peygamber'in (A.S.) bu ağır görevi lâyıkıyla yerine getirebilmek için Allah'tan dört şey istediği ve dileğinin kabul edilerek ilâhî inâyete mazhar kılındığı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Fir'avn'ın İsrail oğulları hakkında uygulamaya başladığı soy kırımı döneminde Musa Peygamber'in o fırtınadan kurtarıldığı üzerinde duruluyor. Hazırlanan ilâhî plân ve proğramın kusursuz olarak hedefine doğru ilerlediği anlatılıyor. Sonra da Musa (A.S.) ile Harun (A.S.)ın Fir'avn'ı Hakk'a dâvet etmek üzere vazifelendirildikleri belirtilerek onlarla Fir'avn arasında geçen ilk safhaya dikkatler çekiliyor.

——oOo——

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ
فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ
وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي
أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ
عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ
فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَا مُوسَىٰ
﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي
وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ
قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ
أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَىٰ ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ
وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي
إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ
عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ
وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

M E Â L İ :

38-39— Hani annene ilhâm edilecek şeyi ilhâm etmiştik: Musa'yı bir sandığa yerleştir de suya at, su onu kıyıya bıraksın; hem bana, hem ona düşman biri onu alır. (Ey Musa!) gözetimim altında yetiştirilesin diye kendi katımdan senin üzerine sevgimi koydum.

40— Hani kızkardeşin (Fir'avn'ın evine) yürüyüp giderken, «ona bakacak bir kimseyi size haber vereyim mi?» demişti. Böylece gözü aydınlık olup üzülmesin diye seni annene çevirmiş olduk. Ve sen bir kişiyi öldürdün de biz seni üzüntü ve kederden kurtardık; seni türlü türlü imtihanlarla karşı karşıya getirdik. O sebeple Medyen halkı arasında yıllarca kaldıktan sonra Ey Musâ, bir kader (çizgisi gereği dönüp buraya) geldin.

41— Seni kendim için yetiştirip hazırladım.

42— Senle kardeşin açık belgelerimle gidin, beni anmak hususunda gevşeklik göstermeyin.

43— Fir'avn'a gidin; çünkü gerçekten o azmıştır.

44— Ona yumuşak söz söyleyin; ola ki öğüt alır ya da (âlemlerin Rabbına saygı duyup) korkar.

45— Musa ile kardeşi, «Rabbimiz! doğrusu onun bize azgınca saldırmasından veya zulüm ve tuğyanda bulunmasından korkarız» dediler.

46— Allah onlara, «korkmayın. Şüphesiz ki ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm» dedi.

47— Ona gidin de deyin ki : «Biz şüphen olmasın ki Rabbın elçileriyiz; artık İsrâil oğulları'nı bizimle gönder de onlara azâp etme; gerçekten sana Rabbinden bir mu'cizeyle geldik. Selâm doğru yola uyana olsun.

48— Şüphesiz ki bize şöyle vahyedildi: Azâp elbette (hakkı) yalanlayıp yüzçevirenleredir.»

İLGİLİ HADÎSLER

«Sanatında hayır umarak işleyen kimse, Musa'nın anasına benzer. O hem çocuğunu emziriyor, hem de ona karşılık ücret alıyordu.» (1)

«Âdem Peygamber ile Musa Peygamber'in ruhları karşılaştı. Musa ona

(1) Hâfız İbn Kesîr/Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azîm: 3/148

dedi ki : «Sen insanları bedbaht kılıp onları Cennet'ten çıkarttın.» Bunun üzerine Âdem ona dedi ki : «Allah seni peygamberlikle taltîf ederek kendine seçip beğendi. Tevrat'ı sana indirdi değil mi?» Musa da : «Evet öyledir» deyince, Âdem ona : «Ben yaratılmadan önce bunun üzerime yazıldığını gördüm» dedi. Musa : «Evet öyledir» diye cevap verdi. Böylece Âdem, Musa'ya karşı delil ve hüccet getirmiş oldu.» (1)

İSRÂİL OĞULLARI'NIN ÇOĞALMASININ ÖNLENMESİ

Mısır kralı Fir'avn (II. Ramses) Mısır'ın yerlisi olmayan İsrâil oğulları'na karşı hiçbir zaman âdil davranmadı; onlara hep ikinci sınıf vatandaş nazarıyla baktı. Gün geçtikçe çoğalan İsrail oğulları, yerli halkı tedirgin etmeye başladı ve bu yüzden Mısır'ın geleceğini ve asıl yerlilerinin sonlarının karanlık olacağını görüyorlardı. Sonunda Fir'avn'ı bu hususta iyice hazırlayıp onların çoğalmasına karşı daha ciddi ve sert tedbir almaya ittiler. Çare olarak da, İsrâil oğulları'ndan doğacak erkek çocukları imha etmeyi en uygun yol olarak seçtiler.

İşte bu sırada Musa'nın (A.S.) anası, Musa'yı doğurdu; fakat doğumunu gizli tutmaya çalıştıysa da, bir gün duyulacağını ve diğer çocuklar gibi Musa'nın da öldürüleceğini düşünmeye başladı. Başka bir kurtuluş yolu bulamayınca kararını verdi: Musa'yı bir sandığa yerleştirip Nil ırmağına atmayı uygun gördü. Bu da kendisine yapılan ilhamdan kaynaklanan bir çare idi. Çünkü Cenâb-ı Hak, Musa'yı (A.S.) sözü edilen katliâmdan kurtarmayı dilemiş bulunuyordu. Kadıncağız kalbine doğan ilhama uyup Musa'yı bir sandık içine iyice yerleştirip Nil'e attı. Sandık Nil kenarında bulunan Fir'avn'ın sarayının önüne sürüklenip gitti. Saraydakiler merak edip sandığı sudan alıp açtılar; nur topu gibi çok sevimli bir çocukla karşılaştılar. Fir'avn'ın karısı ona karşı aşırı bir sevgi duymaya başladı. Onu evlâtlık edinmeyi düşündü. Fir'avn'ın da hoşuna gitmiş olmalı ki, eşinin düşünce ve görüşünü olumlu karşıladı.

Böylece Musa'nın (A.S.) ve Allah'ın düşmanı olan kral, Musa'yı kendi sarayında besleyip büyütmeye özen gösterdi. Ne var ki, Musa (A.S.) hiç bir kadının göğsünü emmedi. Olayı tezgâhlayan Cenâb-ı Hak, yabancı kadınların göğüslerini ona haram kılmıştı. Musa Peygamber'in kızkardeşi devreye girdi, çocuğa uygun bir sütanne bulabileceğini söyledi. Saray halkı onun önerisini kabul edince, Musa'nın (A.S.) annesi saraya çağrıldı. Böylece anne yavrusuna kavuşmuş oldu; hem en azılı düşmanın evinde.. Ancak kadın bunu gizli tuttu. Göğsünü Musa'ya verince, çocuk hiç yadırga-

(1) Buharî/tefsîr: 1/20 - Ahmed: 2/287, 448

madan emmeye başladı. Saraydakiler buna çok sevindiler ve Musa'nın öz annesini, sütanne olarak ücretle tuttular.

ALLAH'IN SEVİP SEVDİRMESİ

İsrâil oğulları'ndan doğan erkek çocukları acımasızca öldürten Fir'avn, sandıktan çıkan Musa'yı görünce bir anda ona karşı derin bir sevgi duymuş ve eşinin «Onu evlât edinelim» sözüne itiraz etmemişti. Zira Cenâb-ı Hak, Musa'ya Vedûd sıfatıyla tecelli etmiş; böylece hem onu sevmiş, hem de sevdirmişti. Evet, o sonsuz kudret sahibi, Fir'avn'ın yok edilmesini, tahtının yıkılıp isminin lânetle anılmasını hazırlayacak olan peygamberi, yine Fir'avn'a hem de sarayında besletme mu'cizesini ortaya koymuştu.

İLÂHÎ İNÂYETLERİN HATIRLATILMASI

Cenâb-ı Hak, Musa Peygamber'e açtığı inâyet kapılarını bir bir sıralıyor: Çocukluğundaki kurtarılma plânını hatırlattıktan sonra Mısır'da inkârcı Kıbtlardan birini hatâ ile öldürmekle korku ve endişeye, üzüntü ve tedirginliğe kapıldığına ve fırtınadan yakayı kurtardığına atıflar yapılıyor; sonra oradan kaçıp Medyen'e gittiği, orada Şuayb Peygamber'le buluşup onun kızıyla evlendiği; bütün bu badirelerde ilâhî yardımın hep ondan yana tecelli ettiği bir tablo misali gözlerinin önüne seriliyor. Çetin mücadelelerden sonra Şuayb Peygamber'le buluşup uzun yıllar onunla görüşmesi bir olgunlaşma dönemi olarak vasıflandırılıyor.

Böylece Musa Peygamber'in (A.S.) Allah'ın dinini teblîğ edip İsrâil oğullarına uygulatmak için yetiştirilip hazırlandığına dikkatler çekiliyor. Tam olgunluk çağına erişince de Fir'avn ve avanesini uyarmak üzere görevlendiriliyor ve bu hususta kendisine irşat ve uyarı metodu da öğretiliyor.

MUSA PEYGAMBER'İN KISSASINDAN ÖĞÜTLER VE İBRETLER

1— Doğru yoldan sapmış, inkârcı bir toplum, ya da milleti uyarıp irşat etmek, daha çok tecrübeli, kültürlü ve olgun mü'minlerin görevidir.

2— Böyle bir uyarı ve irşat görevine başlarken -olgunluk ve tecrübeyle birlikte- Allah'ın mutlaka yardımını dilemek gerekir.

3— İrşat yolunda bulunan mü'minler daha çok dört şeye muhtaçtırlar:

a) Göğüslerinin imân cesaretiyle dolup genişlemesini, her türlü ârizî korkuları yenme şuurunun kendilerinde geliştirilmesini,

b) İşleri yürütmek, irşadı amacına ulaştırmak için belli bir plân ve proğramla hareket edebilme imkânına kavuşturulmalarını,

c) Yerinde çok güzel, tesirli konuşabilmek için hem kendilerini yetiştirmelerini, hem de fırsatları değerlendirme idrâkine eriştirilmelerini,

d) Kendilerine destek ve yardımcı olabilecek dost ve yakınlarını seçebilme basîretini kullanabilmelerini Allah'tan istemeleri çok lüzumludur.

4— Başarılı olan her adımda Allah'ı daha çok tesbîh edip anmaları; Allah'ın her şeyi işitip gördüğünü bir an olsun akıllarından çıkartmamaları gerekmektedir. O takdirde Cenâb-ı Hak, sünnetullahı gereği mürşide yardım eder ve işlerini kolaylaştırır.

5— Allah yardım etmeyi dilediği zaman kuluna ilhamda bulunur; ona nasıl hareket etmesi gerektiğini hatırlatır.

6— Kendi dinini bir milletin bünyesinde yaşatmayı murat ettiğinde, din düşmanlarını da farkında olmadıkları halde dine hizmete sevkeder.

7— Kulunu başarılı kılıp inkârcı azgınlardan kurtarmayı dilediği zaman, onu belli bir çevreye sevdirir.

8— Kişinin imân derecesine, dine hizmet aşkına orantılı olarak onu birtakım imtihanlardan geçirir. Bu insanı hem hayata daha iyi hazırlar, hem de olaylar karşısında müsbet tavır almasını sağlar; aynı zamanda mücadele azmini artırır.

9— Hakk'a dâvet, inkârcıları uyarmak, irşada devam edebilmek hususlarında hiçbir zaman edep ve terbiye, nezaket ve nezahet kaidelerini unutmamak; aynı zamanda yumuşak, çekici söz söylemek, kırıcı olmaktan kaçınmak şarttır.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Musa ile Harun'a (selât-ü selâm ikisine de olsun) bu konuda şöyle emir verip tavsiyede bulunmuştur: **«Ona yumuşak söz söyleyin. Ola ki öğüt alır, ya da (âlemlerin Rabbına saygı duyup) korkar.»**

Zira hak, her yanıyla edep, terbiye, vakar ve fazîlettir. Anlatımında nezaket ve incelik hâkimdir. Kişisel çıkarların ötesinde Allah ile kulları arasındaki engelleri, incitmeden, kırmadan, tiksindirmeden, ürkütmeden bir bir ustaca kaldırmaktır.

O bakımdan mürşidin veya teblîğatçının dilinde letafet, sözünde zera-

fet, kalbinde selâmet, anlatımında helâvet şarttır. Allah'ın dinini beşerin kalbine ve kafasına işlerken ve kalpleri Allah'ın solmaz boyasıyla renklendirirken, kullanacağımız fırçaya çok dikkat etmek zorundayız. Hafif bir kayma veya gaflet her şeyi berbat edebilir.

İlgili âyetle, inkârcıların genellikle ölçüsüz, hırçın, kaba ve şarlatan olabilecekleri belirtilerek, onların bu tutumlarının tam aksine bir tavır takınmanın, başarı sağlamak için gerekli olduğuna işâret ediliyor.

Musa kıssasıyla bize bu mesajlar verilirken, Mekke'de ardı arkası kesilmeyen tecavüzlere uğrayan mü'minler teselli ediliyor. Tarih boyunca hak ile bâtılın hep sürtüşme ve tartışma halinde bulunduğu dolaylı şekilde hatırlatılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, büyük bir kurtarıcı olarak İsrâil oğulları'nın başına geçirmek ve hak dini tebliğ etmek için Cenâb-ı Hakk'ın çok sıkıntılı bir dönemde Musa Peygamber'i nasıl koruyup kurtardığı konu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle aynı konunun devamı işleniyor: Musa Peygamber ile Fir'avn arasında geçen konuşmadan bir bölüm naklediliyor ve arkasından Cenâb-ı Hakk'ın kudretine delil olan beş kadar belge sıralanıyor.



قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذٖٓي اَعْطٰى كُلَّ
شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى ﴿٥١﴾
قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّٖي فٖي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبّٖي وَلَا يَنْسٰى ﴿٥٢﴾ اَلَّذٖي
جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فٖيهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ
مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوا
وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾
مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفٖيهَا نُعٖيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿٥٥﴾

M E Â L İ :

49— Fir'avn, «ya Musa! Rabbınız kim?» diye sordu.

50— O da: «Rabbimiz her şeye hılkatını (yaratılışta türünün özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir» dedi.

51— Fir'avn, «ya öyle ise gelip geçen nesillerin durumu ne oluyor?» dedi.

52— Musa, «onlar hakkındaki bilgi Rabbimin katında bir kitapta yazılıdır. Rabbim şaşırmaz da, unutmaz da» dedi.

53— O Rab ki yeryüzünü size bir beşik yapmış, onda size yollar açmış, üzerinize gökten su indirmiştir. Biz o su ile çeşit çeşit, çift çift bitkiler çıkarmışızdır.

54— Hem onlardan yeyin, hem de davarlarınızı otlatın. Şüphesiz ki bu düzende sağduyu sâhipleri için nice belgeler vardır.

55— Sizi topraktan yarattık; oraya döndüreceğiz ve oradan tekrar sizi çıkaracağız.

İLGİLİ HADÎSLER

Peygamber (A.S.) Efendimiz bir cenazenin teşyi'inde bulunuyordu. Defin işi yerine getirilirken bir avuç toprak alıp kabre attı ve şöyle dedi: «Sizi topraktan yarattık.» Sonra bir avuç toprak daha alıp kabre attı ve : «Sizi buraya döndüreceğiz» dedi ve sonra yine bir avuç toprak alıp attı: «ve sizi tekrar buradan çıkaracağız..» dedi. (1)

MUSA (A.S.) İLE FİR'AVN ARASINDAKİ TARTIŞMA

İlâhlık iddiasında bulunan Fir'avn, Musa (A.S.) ile Harun'un (A.S.) uyarısını dinledikten sonra onlarla tartışma ihtiyacını duydu. Çünkü tek ilâh hakkında ciddi hiçbir bilgisi yoktu. O nedenle sordu:

— Ya sizin Rabbınız kimdir?

Musa (A.S.) cevap verdi:

— Her şeye hılkatını (yaratılışta türünün özelliğini ve her birinin hangi amaca yönelik bulunduğunu) veren, sonra da doğru yolu gösterendir.

Musa Peygamber bu cevabıyla biyolojik kanuna dokunup insan aklını harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Sonra da dikkatleri binlerce bitkilere ve diğer canlılara çekmiş; bunların bir su gibi akıp gittiğini, fakat gidenlerin yerine yenilerinin gelmekte olduğunu belirterek kâinatta her olay ve harekette ilâhî kudretin mutlak anlamda tasarruf ettiğini belirtmeye çalışmıştır. Gelişigüzel, gayesiz ve amaçsız hiçbir şeyin yaratılmadığını dolaylı şekilde vurgularken insandan başka her canlının taşıdığı iki önemli özelliğiyle sürüp gittiğine parmak basmıştır: Bir özelliği, türünü devam ettirmek; diğeri ise, taşıdığı her türlü faydayı insanlara cömertçe sunmaktır.

Musa Peygamber'in bu hakîmane cevabını anlayamayan Fir'avn sordu:

— Ya gelip geçen nesillerin durumu ne oluyor? Yani eğer senin dediğin gibi bir ilâh varsa ve o da doğru yolu gösteriyorsa, gelip geçen putperestler, inkârcılar neden doğru yolu bulamadılar ve onların bu durumlarına nasıl bir cevap bulabilirsin?

---

(1) Müsned-i Ahmed: 1/303, 368

Musa Peygamber (A.S.) hayatın sadece dünya olmadığını, bir hesap ve ceza gününün geleceğini hatırlatarak şöyle cevap verdi:

— Onların durumu hakkındaki bilgi Allah yanında yazılıdır. Rabbım ne şaşırır, ne de unutur. Günü gelince âdil bir sultan olarak hükmünü yürütür.

Onun bu cevabı biraz olsun Fir'avn'ı düşünmeye itti. Musa (A.S.) bu ortamdan yararlanmayı fırsat bilerek Allah'ın varlığına, birliğine delâlet eden kevnî belgeleri bir dizi halinde şöyle sıraladı:

1— O Rab ki, yeryüzünü bir beşik yapmıştır.

Musa Peygamber bununla yeryüzünün boşlukta bir beşik gibi asılı bulunduğunu, hareket halinde olduğunu anlatmak istemiştir. Zira beşik, iki ucundan sehpaya asılı olup boşlukta sallanmaya elverişli bir araç demektir. Yerkürenin buna benzetilmesi çok düşündürücü ve anlamlıdır.

2— Yeryüzünde yollar ve geçitler açmıştır.

Bu, jeolojik devirlerde meydana gelen değişmelerin çok düzenli ve amaçlı bulunduğuna; dağların, tepelerin, ovaların insan hayatına elverişli ve yararlı ölçüde yaratıldığına bir ana fikir olarak ortaya konulmuştur.

3— Gökten su indirmiştir.

Bu, bir tesadüf eseri değildir. Yeryüzünün onda yedisinin denizlerle kaplı bulunması ancak onda üçünü oluşturan kara parçasının su ihtiyacını karşılayabilmektedir. Aynı zamanda su zerrelerinin biraraya gelip yağmur damlaları halinde çok ölçülü ve ahenkli biçimde inmesi, yerçekim kanunu ile atmosferin hafifliği arasındaki denge ile yakından ilgilidir. Fiziksel olarak böyle bir denge bulunmasaydı yağmur ve dolunun düşüş şekli üzücü ve zararlı olurdu.

4— Tür tür, çift çift bitkiler çıkarmışızdır.

Her bitki aynı suyu emer, aynı toprakta yeşerir ve aynı güneşi alır, ama ayrı ayrı özellik taşır: Rengi, kokusu, taşıdığı kimyasal madde ve vitaminler değişiktir. Aynı zamanda biyolojik olarak devamlı aşılanma söz konusudur.

Bütün bu ameliyelerin ve özelliklerin taşıdıkları yararlar kendileri için değil, insanlar içindir. Yüce Yaratanın sanatının eşsizliğini, plânının mükemmelliğini, hikmetinin yüceliğini kanıtlamaktadır.

Akıl ve sağduyu sahipleri için açık belgelerdir bunlar.

5— Sizi topraktan yarattık.

İlk insan Âdem (A.S.) topraktan ayrı bir kanunla yaratıldığı gibi, onun soyu da bizim bildiğimiz biyolojik kanunla yaratılmış, ama elde ettiği gıdaları yine topraktan alıp yaşamakta, toprakla içiçe bulunmaktadır. Aynı zamanda yenilen gıda maddelerinden baba sulbünde sperma oluşmakta ve bu açıdan insan yine topraktan yaratılmaktadır. Kadının rahminde oluşan yumurta da öyle..

Bitkiler de buna benzer bir üreme sistemi içindedir: Toprakta yeşerirler, bir süre sonra kuruyup toprağa düşerler ve yine şartlar biraraya gelince o bitkilerin tohumlarından veya köklerinden yenileri yeşerip çıkar.

İnsanlar da ölüp toprağa dönüşecek. Sonra ikinci hayata kaldırılma emri tecelli edecek, bedenler yeniden oluşacak ve ruhlar âlemindeki, diğer bir tabirle Berzah âlemindeki ruhlar gelip kendilerine ait bedenlere yerleşecekler.

Ne var ki Fir'avn ve onun paralelinde olanların bu ilâhî belgeleri görecek gözleri, işitecek kulakları, anlayıp idrâk edecek kalpleri yoktu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Musa Peygamber ile Fir'avn arasında geçen konuşmadan bazı önemli parçalar anlatıldı. Allah'ın varlığına, birliğine ve kudretinin eşsizliğine delâlet eden belgeler sıralanarak beşer aklına ışık tutulmak istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, Fir'avn'ın Musa'ya (A.S.) sihirbaz damgasını vurup ülkenin uzman sihirbazlarıyla onu tesirsiz hale sokmayı plânladığı ve öylece Musa ile sihirbazların karşılaştırılma safhaları üzerinde duruluyor. Hakk'ın mutlaka üstün geleceğine misal verilerek hem Mekke'de zor günler geçiren ashab-ı kiram, hem de yaşamakta olup din ve vicdan hürriyetlerine saldırılan mü'minler teselli ediliyor ve müjdeler veriliyor.

——oOo——

وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ اَجِئْتَنَا

لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ

مِثْلِهٖ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا اَنْتَ

مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ

ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى

وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ

خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى

﴿٦٢﴾ قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ

مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا

كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾

قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ

بَلْ اَلْقُوا فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا

تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ فٖى نَفْسِهٖ خٖيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ

أَنْتَ الْأَعْلٰى ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا
كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتٰى ﴿٦٩﴾

M E Â L İ :

56— And olsun ki Fir'avn'a (gereken) bütün belgelerimizi gösterdik, bununla beraber o yalanlayıp kabul etmekten kaçındı.

57— «Ey Musa, dedi, bizi kendi toprağımızdan sihir ve büyünle çıkarmak için mi geldin?

58— Herhalde biz de seninkinin benzeri bir sihir sana getireceğiz. Artık bizimle kendi aranda bir yer ve vakit belirle ki bizim de, senin de sözümüzden dönmeyeceğimiz (elverişli) düz bir yer olsun o..»

59— Musa: «Buluşma yerimiz ve zamanımız o şenlik günü ve insanların toplanacağı kuşluk vaktidir» dedi.

60— Fir'avn ayrılıp gitti; hile ve düzenini toplayıp hazırlandıktan sonra geldi.

61— Musa onlara dedi ki : «Yazıklar olsun size! Allah'a karşı yalan uydurmayın, sonra bir azâp ile kökünüzü kesip kurutur. Allah'a iftirâ eden gerçekten husrâna uğramıştır.»

62— Sihirbazlar durumlarını (ne yapacaklarını) kendi aralarında tartıştılar ve konuştuklarını gizli tutmaya çalıştılar.

63— Dediler ki : «Bu ikisi (Musa ile Hârun) iki sihirbazdır ki sizi sihirleriyle toprağınızdan çıkarmak ve örnek sayılan yolumuzu, mezhebimizi (temelinden yıkıp) gidermek istiyorlar.

64— Onun için hile ve düzen adına neyiniz varsa biraraya getirin, sonra birer dizi halinde gelin. Bugün üstün gelen herhalde kazanmış ve umduğuna ermiş (olacak).»

65— Sihirbazlar «Ey Musa! dediler, ya önce sen (asânı ve hünerini ortaya) koy, ya da biz koyalım?»

66— Musa onlara: «siz koyun» dedi. Ansızın urganları ve değnekleri sihirleriyle Musa'ya doğru sür'atle geliyormuş gibi (hayalî şekilde) göründü.

67— O yüzden Musa, içinde bir korku duydu.

68— Biz ona, «korkma, bugün mutlaka üstün olan sensin» dedik.

69— «Sağ elindekini yere bırakıver de onların yaptıklarını yalayıp yutsun. Yaptıkları, sihirbazın hile ve düzeninden başkası değildir. Sihirbaz ise nereden gelirse gelsin umduğuna erişip başarılı olamaz.»

SİHİR

(قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى) «Ey Musa, dedi, bizi kendi toprağımızdan sihir ve büyünle çıkarmak için mi geldin?...»

Bakara sûresi 102. âyetin tefsîrinde kısmen açıkladığımız gibi, sihir; bir bakıma gözbağcılık, büyücülük anlamına gelir. Tarihi çok gerilere uzanır. Eski Çin'de, Hindistan'da, Mısır'da, İran'da ve özellikle Keldanîlerde yaygınlaşıp gizli bir meslek haline getirildiği bilinmektedir.

Mısır'da fir'avnlar devrinde sihir ve büyüye çok önem verilirdi. Sihirbazlar halk arasında ve sarayda büyük ilgi ve itibar görürler, âdeta halkın güzide insanları sayılırlardı. O bakımdan Musa Peygamber'in (A.S.) peygamberliğini o devirde kanıtlayabilmek için gösterdiği mu'cizeleri Fir'avn bir bakıma sihir zannedip Musa'nın (A.S.) karşısına ülkenin en ünlü ve en uzman sihirbazlarını çıkartma ihtiyacını duydu. Oysa sihirle mu'cize arasında temelde büyük farklar vardır. Onları şöyle özetleyip sıralayabiliriz:

a) Sihir, gözbağcılıktır. Meydana getirilen olayın aslında bir değişiklik olmadığı halde seyircilerin gözlerinde değişik biçimde görünür.

Mu'cize : Meydana gelen olayın temelinde de değişiklik söz konusudur. Mevcut tabiat kanunları dışında olağanüstü bir olaydır. Ortaya çıkan şey, aynen vuku bulmuştur.

b) Sihirle ortaya konulan olağanüstü gibi görünen olay, bir an için öyle görüntü verir ve sonra da ortada olağanüstü bir durum kalmaz.

Mu'cize ise, çoğu zaman göründüğü gibidir ve öylece kalır. Musa Peygamber'in Asâ'sını kayaya vurup 12 pınar fışkırtması, Resûlüllah (A.S.) Efendimiz'in parmaklarının arasında su kaynayıp yüzlerce Ashab-ı Kirâm'ın su ihtiyacını karşılaması bu cümledendir.

c) Sihrin temelinde hak yok, bâtıl vardır. Allah'a imân yok, inkâr ve sapıklık mevcuttur. Mu'cize ise tamamen bunun aksine bir olaydır ki ilâhî kudretin tecellisiyle içiçedir.

d) Sihirde olaylarla ilgili sebepler ve illetler iptal edilmez. Mu'cizede

bunlar iptal edilir; öyle ki, ortaya konan olağanüstü olay, sebep ve illetten kopuk ve bağımsızdır.

Bilindiği gibi, sihrin birçok türleri ve çeşitleri vardır. İslâm filozofu Râzî (841-926) sihri sekiz ayrı bölüm halinde incelemiştir. Onları şöyle özetliyebiliriz :

1— Eski Keldanîlerin yaptıkları sihir.

Bu, tapınmalarla, yıldızların hareketleriyle ilgili bir sihirdir. Kaynağı tabiattır.

2— Ruhsal sihir.

Bu, insan nefsinin, diğer bir tabirle ruhunun kendileri ve başkaları üstündeki tesirleriyle ilgili sihirdir.

3— Cinler, periler ve ruhanîler gibi gizli güçlerle yapılan sihir.

4— Seyircilerin gözlerini boyayarak, gözbağcılık yaparak yapılan sihir.

Bu, bir bakıma hokkabazlıktır. İnsanı, görmediği, yalnız sesini duyduğu birtakım olayların tesiri altına bırakmasıyla ilgili bir sihirdir.

5— Kendi kendine işleyen veya başkalarına sezdirmeden gizlice çalıştırılan araçlarla yapılan sihir.

Bunun özünü ve temasını, insanı şaşırtmak, ilgisini başka tarafa çekerek birtakım hareketler yapmak oluşturur.

6— Su, maden gibi çeşitli şeylerin bileşimi sonucu hazırlanan ilâçlarla yapılan sihir.

Bunun esası, insanı uyuşturmak ve derin düşlere daldırmaktır.

7— Birtakım duâlar okuyarak saf insanları, özellikle dinî konuları hiç düşünmeden kabullenen ve içten bağlanan, aynı zamanda kolay aldanan veya kanan kimseleri kandırmak suretiyle yapılan sihir.

8— İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkları, çekişmeleri çoğaltarak, birtakım gizlilikleri bildiklerini ileri sürmek suretiyle yapılan sihir. (1)

FİR'AVN'IN KENDİSİNE GÖSTERİLEN MU'CİZEYİ SİHİR SANMASI

Sihrin çok yaygın olduğu ve daha çok gözbağcılığa dayandığı Mısır

(1) Mefatihü'l-gayb: 1/637, 638

da Musa Peygamber'in (A.S.) gösterdiği mu'cizelerin sihir zannedilmesi pek yadırganacak bir olay değildir. Ancak en ünlü sihirbazların, Musa (A.S.)ın gösterdiği mu'cize karşısında eğilmeleri ve bunun kesinlikle sihir ve büyü olmadığını anlayarak Allah'a ve Peygamberine imân etmeleri karşısında Fir'avn'ın hâlâ inkâr ve azgınlıkta ısrar etmesinin makul ve mâzur hiçbir yanı yoktur. Zira eğer Musa'nın (A.S.) gösterdiği mu'cize, sihir türünden bir olay olsaydı, uzman sihirbazlar onu çok iyi anlar ve karşılık vermek için bütün hünerlerini ve bildiklerini ortaya mutlaka koyarlar, sonra da Allah'a ve Musa'ya inanma ihtiyacını duymazlardı. Oysa durum tamamen aksine cereyan etmiştir.

O halde Fir'avn artık bu konuda gerçekleri görmek ve kabullenmek istemiyor, otoritesinin sarsılmasına kesinlikle kapı açmıyor ve ne pahasına olursa olsun Musa'yı tesirsiz hale getirmeyi düşünüyordu.

O nedenle Cenâb-ı Hak bunca açık delil ve belgelerden sonra büsbütün küfür ve azgınlığını artıran Fir'avn'ı yok etmeyi irâde buyurmuş ve bunun için gereken emrini indirmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hak ile bâtılın tartışma ve mücadelesini yansıtan Musa (A.S.) ile Fir'avn kıssasının mu'cize ve sihirle ilgili safhası konu edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Musa Peygamber'in ortaya koyduğu mu'cizenin sihir olmadığını anlayan sihirbazların secdeye kapanmaları üzerinde duruluyor. Fir'avn'ın bu gerçeği bile göremiyecek kadar kalp gözünün kör olduğuna işâretle, sihirbazların Cenâb-ı Hakk'a imân etmekle kalmayıp bir anda mahviyetkâr bir tavırla O'na teslîm oldukları çok beliğ bir anlatımla işleniyor. Sonra da imânları uğruna sihirbazların ölümü küçümsedikleri çok tesirli bir misal mahiyetinde anlatılarak Ashab-ı Kirâm ve sıkıntıda bulunan mü'minler teselli ediliyor.

——oOo——

فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا
قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ
اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذٖى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ
خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فٖى جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى
﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذٖى
فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا اَنْتَ قَاضٍ اِنَّمَا تَقْضٖى هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ اِنَّا
اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ
خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾ اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ
فٖيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

M E Â L İ :

70— (Hak ortaya çıkınca) sihirbazlar secdeye kapandılar ve «biz Hârun ile Musa'nın Rabbına imân ettik» dediler.

71— Fir'avn, «ben size izin vermeden imân mı ettiniz? Şüphesiz ki size sihir öğreten elebaşınız odur. Yemin ederim ki ellerinizi ve ayaklarınızı

çaprazlama keseceğim ve sizi öylece hurma dallarına asacağım ve işte (o zaman) hangimizin azâbı daha şiddetli ve sürekli olduğunu herhalde bileceksiniz» dedi.

72— İmân eden sihirbazlar ona dediler ki: «Seni, bize gelen bunca açık belge ve mu'cizelere ve bizi yoktan var kılıp meydana getirene elbette tercîh etmiyeceğiz. Artık neye hükmedeceksen hükmet. Senin ancak Dünya hayatına hükmün geçer.

73— Şüphesiz ki biz, suçlarımızı ve bizi zorladığın sihre karşı (meydana gelen günahlarımızı) bağışlaması için Rabbimize imân ettik. Allah en hayırlı ve bâki olandır.»

74— Doğrusu kim Rabbine suçlu olarak gelirse, şüphe edilmesin ki Cehennem onadır; orada ne ölür, ne de yaşar.

75— Kim de Rabbine mü'min olarak ve iyi-yararlı amellerde bulunarak gelirse, işte onlar için en yüksek dereceler vardır.

76— Altından ırmaklar akan ADN CENNET'leri vardır. Orada ebedî kalıcılardır. İşte bu, arınıp temizlenenlerin mükâfatıdır.

İLGİLİ HADÎSLER

«Cehennem ehline gelince : Onlar oranın ehlidirler, ne ölürler, ne de dirilirler. İnsanlardan bir kısmına ise, günahları sebebiyle ateş dokunur da onları bir bakıma öldürür bir duruma sokar. Öyle ki, kömürleşirler, derken onlar hakkında şefaate izin verilir de gruplar halinde getirilirler ve Cennet ırmaklarına atılırlar. Sonra da Cennet ehline: «Ey Cennet ehli! Bunların üzerine (cennet sularından) dökünüz» denilir. Böylece sel yatağında süratle yeşeren bitki gibi yeşerip (terütaze olurlar).» (1)

«Cennet yüz derecedir. Her iki derece arası, gökle yer arasındaki mesafe gibidir. Firdevs onun yüksek derecesidir. Cennet'in dört ırmağı Firdevs'ten kaynaklanıp çıkmaktadır. Arş ise, Firdevs'in üstündedir. Allah'tan (cennet) istediğiniz zaman Firdevs'i isteyiniz.» (2)

MU'CİZENİN SİHRİ BOŞA ÇIKARTMASI

Urgan ve değneklerin sihir yoluyla yılan görünümünde gözlere görün-

(1) Müsned-i Ahmed : 3/48, 255
(2) » » : 3/5

mesi ve Allah'ın Musa'ya (A.S.) «Elindekini yere bırakıver» diye emretmesiyle Asâ'nın büyük ve o nisbette kıvrak bir yılan olup bütün urgan ve değnekleri yutarak bir anda yok etmesi, sihirbazlarda büyük bir şaşkınlık ve telaş doğurmuş; Fir'avn'ın bütün ümitlerini suya düşürmüştü. Sihirbazlar çok geçmeden kendilerini toparlayıp olayı akıl ve sağduyu yoluyla incelemeye koyulmuşlar ve kesin olarak anlamışlar ki, yapılacak hiçbir sihir bu ilâhî kudret karşısında bir anlam ve tesir icra edemiyecektir. Sonra da urgan ve değneklerin bütünüyle yok oluvermesi, daha sıhhatlı ve doğru düşünmelerine imkân vermiş ve öylece Musa Peygamber'in ortaya koyduğu olağanüstü şeyin sihir olmadığını daha iyi anlamışlardı. Çünkü sergilenen olay sihir türünden olsaydı yutulan urgan ve değneklerin bir süre sonra eski hallerinde görünmeleri gerekirdi, yani her şey eski halinde olduğu gibi kalırdı. Oysa Asâ tarafından yutulan şeyler bütünüyle belirsiz hale gelmiş, ortada hiçbir şey kalmamıştı. Hem sihirbazlar sanatları gereği, neyin sihir olup olmadığını çok iyi bilirlerdi. Onun için ilâhî kudretin yüceliği karşısında teslimiyet gösterip imân etmişlerdi.

İSLÂMİYET AKIL VE BİLGİ YOLUYLA KALPLERE YERLEŞİNCE

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan genel bir kuralı her zaman gözönünde bulundurmamız; teblîğ ve irşat görevini sürdürürken o kuraldan mutlaka yararlanmamız gerekmektedir. O da aşağıda dört madde halinde sıraladığımız âyetlerle ifade edilen ve hepsinden ortaklaşa çıkarılan şu kuraldır: «Hak gelmeyince bâtıl gitmez», «Doğru getirilmedikçe yanlış ortadan kalkmaz.»

1— «De ki: Hak geldi, bâtıl yok oldu; çünkü gerçekten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.» (1)

2— «Suçlu günahkârlar hoşlanmasa bile hakkı hak olarak ortaya koymayı, bâtılı boşa çıkarıp hükümsüz kılmayı (Allah) murat ediyordu.» (2)

3— «Hayır, biz hakkı bâtılın üzerine fırlatırız da onun beynini parçalar; bir de bakarsın ki bâtıl yok oluvermiştir.» (3)

4— «De ki: Hak geldi; bâtıl ise ne (bir şey) başlatıp meydana getirebilir, ne de (onu) geri çevirebilir.» (4)

Ancak hak nasıl gelir? Bunun yolu, yöntemi, metodu nedir? İşte önem-

(1) İsrâ Sûresi : 81
(2) Enfâl Sûresi : 8
(3) Enbiyâ Sûresi : 18
(4) Sebe' Sûresi : 49

li olan bu inceliği bilmek ve ona göre bir programla işe başlamaya azmetmektir. Tabii hepsinden önce sağlam bir imân söz konusudur. Çünkü imân, akıl, düşünce ve ilim yoluyla kalbe yerleşince, bir anda orayı dolduruverir ve o takdirde inkâr, şüphe ve ümitsizliğe yer kalmaz olur. Aynı zamanda kişi bu düzeye gelince, inandığı kutsal dava uğruna fedâ etmiyeceği bir şey kalmaz. İşte sihirbazların da durumu böyle oldu. Yıllar yılı bâtılı sergileyip büyük takdir ve tebrik toplarken, hakkın ortaya çıkmasıyla bir anda övünüp avundukları bâtıl yok oluverdi. Hakikat güneşi bütün parlaklığıyla onların kalbinde doğunca, her şey o güneşin karşısında sönük ve önemsiz kaldı. Fir'avn onları ölümle tehdit edince, verdikleri cevap her aklı eren için mükemmel bir misaldir. Mutlak bir ölümle burun buruna geldikleri halde Fir'avn'a şu seslenişleri tarihte çok önemli bir olaydır:

«Seni, bize gelen bunca açık belge ve mu'cizelere ve bizi yoktan var kılıp meydana getirene elbette tercîh etmeyeceğiz. Artık neye hükmedeceksen hükmet. Senin ancak dünya hayatına hükmün geçer....»

HİDÂYET NURU KALPTE PARILDAYINCA

Duygu düşünceyle, bu ikisi akılla ve bunların hepsi Allah'ın gönüllere aksettireceği hidâyet nuruyla birleşince, kâmil anlamda imân ve irfan başlar. Bunun anlamı şudur: Kişi duygularını yönlendirmek için onu düşünce süzgecinden geçirerek hakka çevirir ve aklına malzeme verip onu duygu ve düşüncesine rehber kılar, bilgisini de ona yardımcı olarak verirse, kendisiyle Allah arasındaki hidâyet sınırına gelmiş olur. Artık Cenâb-ı Hak dilerse onun gönlüne hidâyet nurundan bir kıvılcım atar, dilerse atmaz. Ne var ki, sünnetullah gereği, bu sınıra kendini getirmesini becerip başaranlara hidâyet nurunun kapıları açılır. Gerisi Allah'ın meşietine kalmış bir konudur..

İşte sihirbazlar da o muhteşem olay karşısında hislerinden sıyrılıp kendilerini hidâyet sınırına getirdiler. İlâhî sünnet meşietiyle birleşip onların ellerinden tuttu, hidâyet ışığını kalplerine çevirdi. O andan itibaren onların içinde ne inkâr fırtınası, ne bâtılın pis havası, ne de şüphenin esintisi kaldı. Bir anda kalpleri Allah ve hak din sevgisiyle dolup taştı. Çok güzel bir arınma dönemi başladı. İçten dışa vuran letafet, benliklerini sardı.

İMAN, RUHU SARINCA

Belirttiğimiz ölçüde imân ruhu sarıp hücrelere sızınca; kalbi doldurup bâtıl ve şüpheleri yok edince, dünya hayatından gerçek amacın ne olduğu

bütün açıklığıyla ortaya çıkar. Çıkınca da, dünya gözlerde küçülmeğe başlar, gönülleri istilâ eden şatafat balon gibi söner. Bu düzeye erişen mü'min kesin olarak bilir ve inanır ki, Allah en hayırlı ve en bâki olandır. Ondan başka her şey fânidir. O'na suçlu günahkâr olarak gitmek, alçaklık ve rüsvaylıktır. Hele küfür ve azgınlıkla gitmek, silinmeyen yüz karasıdır.

Çünkü inkâr, yani küfür hakkı gizlemek, onu karanlığa boğmaktır. İmân hakkı ve hakikatı ortaya çıkarmak, aydınlığa eriştirmektir.

Âhiret yurdu, kalp ve kafalardaki karanlık ve aydınlığa göre, insana tahsis edilir. Şüphesiz ki Cehennem karanlığı umutsuzluğun; Cennet aydınlığı mutlak mutluluğun değişmeyen rengi ve ölçüsüdür.

İnsan şu geçici hayatta kalbini, vicdanını ve ruhunu arındırdığı oranda kıyâmet gününde mükâfata lâyık olur, hak kazanır. Çünkü Allah ancak arınan kullarını sever ve geniş rahmet ve gufranı onlardan yanadır.

75, 76. âyetlerle ilâhî sevginin yöneldiği mü'minlerin varacakları yüksek dereceler tasvîr edilirken şöyle buyuruluyor: **«Kim de Rabbına mü'min olarak ve iyi-yararlı amellerde bulunarak gelirse, işte onlar için en yüksek dereceler vardır. Altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada ebedî kalıcılardır. İşte bu, arınıp temizlenenlerin mükâfatıdır.»**

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle; bâtılın, hakkın ortaya çıkmasıyla yok olduğuna dair çok açık bir misal verildi. Hakkı anlamakta gecikmeyen sihirbazların ölüm pahasına da olsa, hakka teslimiyeti dile getirmekten çekinmedikleri en ibretli yanlarıyla anlatıldı. Sonra da imân temeli üzerinde iyi-yararlı amellerde bulunmak suretiyle arınan mü'minler için âhirette hazırlanan yüksek derecelere dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hakkın bütün aydınlığıyla ortaya çıkmasına rağmen Fir'avn'ın küfür ve tuğyanını artırdığı konu ediliyor ve o yüzden ilâhî emir üzerine Musa Peygamber'in İsrâil oğulları'nı alıp Mısır'ı terkettiği, ancak Fir'avn'ın ordusuyla onları takibe koyulduğu konu edilerek olayın ibretli safhası açıklanıyor. Hakkı gördükten sonra tevbe edip dönüş yapanlara ilâhî müjde verilerek rahmet ve gufran kapısının her zaman açık tutulduğuna işâret ediliyor.



وَلَقَدْ اَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا
فِى الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ
بِجُنُودِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ
وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾ يَا بَنٖى اِسْرَائٖيلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ
جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا
مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فٖيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٖى
وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبٖى فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنّٖى لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ
وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾

M E Â L İ :

77— Şanıma and olsun ki, Musa'ya, kullarımı geceleyin yürüt de denizde onlara kuru bir yol aç; (Fir'avn'ın size) yetişmesinden korkma, (boğulacağız diye) endişe etme, diye vahyettik.

78— Derken Fir'avn askerleriyle birlikte onları tâkib etti. Deniz de onları nasıl kaplayıp içine aldıysa öylece kaplayıp aldı.

79— Fir'avn, kavmini (doğru yoldan) saptırdı ve onlara (bir türlü) doğru yolu göstermedi.

80— Ey İsrâil oğulları! sizi cidden düşmanınızdan kurtardık; Tûr'un sağ tarafında size va'de verdik ve üzerinize kudret helvasıyla bıldırcın kuşu indirdik.

81— Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yeyin; bunda az-

gınlık ve taşkınlık etmeyin, sonra gazabım size gerekli olur. Kimin üzerine gazabım gerekli olursa, şüphesiz ki o uçuruma yuvarlanıp düşer.

82— Şüphesiz ki ben tevbe edip inanan ve iyi-yararlı amelde bulunduktan sonra doğru yolu bulanı çok bağışlayanım.

İLGİLİ HADÎS

İbn Abbas (R.A.) anlatıyor:

«Resûlüllah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde, Yahudilerin Aşûrâ, yani Muharrem'in onuncu günü oruç tuttuklarını gördü. Bunun sebebini onlardan sorunca, şu cevabı aldı : «Bugün Allah'ın Musa Peygamber'i Fir'avn'a karşı zafere eriştirdiği gündür..» Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) Efendimiz: «Biz Musa'ya daha yakınız ve (dostluğuna) daha lâyıkız. Siz de ey Müslümanlar, o gün oruç tutun» buyurdu.» (1)

Açıklama :

Resûlüllah (A.S.) sonraları bu hadîslerini tasrîh ederek, Muharremin 9, 10, 11. günlerinde veya 9, 10 ya da 10, 11. günlerinde oruç tutmayı tavsiye etmiş ve yalnız Muharrem'in onuncu günü oruç tutmayı mekrûh kılmıştır.

KÂFİRLERİN ZULÜM VE TECAVÜZÜNDEN KURTULMAK İÇİN HİCRET ETMEK

Hicret olayı, bazı peygamberlerin hayatında önemli bir dönem başlangıcı olarak görülmektedir. Ancak hicret ne zaman mubah, ya da gerekli olur? Şüphesiz bunun birtakım şartları vardır; onlar gerçekleşince hicret vâcip olur. Şöyle ki :

a) İrşat ve teblîğin kusursuz yerine getirilmesinin iyice zorlaşması,

b) İnkârcı sapıkların saldırılarının her geçen gün artması; din ve vicdan hürriyetinin ortadan kaldırılması,

c) Allah'a dosdoğru imân edenlerin bu yüzden zulüm ve işkenceye uğratılması ve yardımsız kalması.

d) Aynı zamanda mü'minlerin ekonomik abluka altına alınması, bir

(1) Buharî/menakıb-i ansâr : 52

çok haklarına el uzatılıp ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutulmaları,

e) Mal, can ve namus emniyetinin kalmaması sözü edilen şartların başta gelenleridir. Bunlarla beraber, peygamberlerin hicret edebilmeleri için ilâhî iznin inmesi gerekir.

O bakımdan gerek Musa Peygamber'in (A.S.) İsrâil oğulları ile Mısır'ı terkedip hicret etmesi, gerekse Resûlüllah (A.S.) Efendimizin mü'minlerle birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etmesi, belirtilen şartlar ortaya çıkıp gerçekleştikten sonra ilâhî emrin inmesiyle vuku bulmuştur.

HİCRET VE DENİZİN YOL VERMESİ

Mısır'ı gecenin karanlığında terkeden Musa Peygamber (A.S.), İsrâil oğulları'yla birlikte Kızıldeniz'in kenarına geldiler. Onları denizin öbür kıyısına taşıyacak ne bir gemi, ne de bir tekne veya mavna bulunuyordu. Allah'tan başka yardımcıları da yoktu. Zulüm ve esaretten kaçıp bir olan Allah'ın kendilerine vereceği hürriyet ve emniyet ülkesine doğru göç etmişlerdi. Mevcut imkânlarını bütünüyle ortaya koymuşlardı. Ama bu imkânlar önlerinde engel olarak duran denizi aşmaya yeterli değildi. Ne var ki, Musa (A.S.) sünnetullaha uymuş ve belli sınıra gelip dayanmıştı. Bu durumda Allah'ın kudretinin onlardan yana tecelli etmesinin vakti, saati gelmiş bulunuyordu.

İlâhî kudret ve inâyetin sırrına mazhar kılınan Asâ, denize vurulacak, o sayede deniz açılıp yol verecekti. Zira Musa Peygamber'in sağ eli de aynı sırra mazhar bulunuyordu. O bakımdan ilâhî emir inince Musa Peygamber Asâ'yı sağ eline aldı ve denize vurdu. Bir anda mu'cize doğdu, Kızıldeniz ayrılıverdi. Geniş bir yol meydana geldi. Musa (A.S.) İsrâil oğullarıyla birlikte kale duvarlarını andıran su seddinin arasından yürümeye başladılar. Onları takibe koyulan Fir'avn ve ordusu da arkadan gelip denizin açılmış bulunan yolunu gördüler. Büyük bir şaşkınlık içinde denizin kimler için, ne sebep ve hikmetle açıldığını düşünmeden yürüdüler. Zira kaza gelince gözler kör olur; ecel gelince akıl ve mantık çalışmaz olur. Tam denizin ortasına gelince su setleri yıkılmaya başladı, derken Allah ve din düşmanları ilâhî azâbın amansız dalgaları arasında can verdiler.

Bu olayı med-cezir (gel-git) olayıyla yorumlayanlar olmuşsa da, dinî ve ilmî hiçbir değer ve anlamı yoktur. Zira mu'cize; tabii kanunlarla izah edilemez. Aksi halde mu'cize olma vasfını ve özelliğini kaybeder.

Bu olay, Mekke'den ayrılmayı düşünen ve ilâhî emri bekleyen mü'-

minlere kapalı şekilde müjde anlamını taşıyordu. Yakında küfür diyarından ayrılmalarının mukadder olduğu ilhâm edilerek acele etmemeleri isteniliyordu.

Tevrat'ta bu tarihî olay şöyle anlatılmaktadır:

«Musa deniz üzerine elini uzattı ve Rab bütün gece kuvvetli şark yeli ile denizi geri çevirdi ve denizi kara etti ve sular yarıldı. Ve İsrâil oğulları kuru yerden denizin ortasına girdiler ve sular sağlarında ve sollarında onlara duvar oldular. Ve Mısırlı'lar kovaladılar ve Fir'avn'un bütün atları ve cenk arabaları ve atlıları arkalarından denizin ortasına girdiler. Ve sabah nöbetinde vaki oldu ki, Rab ateş ve bulut direğinden Mısır'lıların ordusuna baktı ve Mısırlı'ların ordusunu bozdu. Ve arabalarının tekerleklerini çıkardı ve onları güçlükle sürdüler ve Mısırlı'lar dediler: İsrâilin önünden kaçalım, çünkü Rab onlar için Mısırlı'lara karşı cenk ediyor.

Ve Rab Musa'ya dedi: Elini deniz üzerine uzat, ta ki sular Mısırlı'lar üzerine, cenk arabaları üzerine ve atlıları üzerine dönsünler. Ve Musa elini deniz üzerine uzattı ve sabaha karşı deniz kendi akınına döndü ve onun karşısında Mısırlı'lar kaçtılar ve Rab Mısırlı'ları denizin ortasına silkip attı. Ve sular dönüp cenk arabalarını ve atlıları; onların arkasından denize girmiş olan bütün Fir'avn'un ordusunu örttü, onlardan bir nefer bile kalmadı. Fakat İsrail oğulları denizin ortasında kuru yerden yürüdüler ve sular onlar için sağlarında ve sollarında duvar oldu. Ve Rab o günde İsraili Mısırlı'ların elinden kurtardı ve İsrail Mısırlı'ları deniz kenarında ölü olarak gördü. Ve İsrail Rabbın Mısırlı'lar üzerinde yapmış olduğu büyük işini gördü ve kavm Rabden korktu ve Rabbe ve kulu Musa'ya inandılar.» (1)

Tevrat'ın bu bölümüne de insan sözü karıştığından konu aslından biraz saptırılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili âyetlerle Tevrat'ın bu kısmı da tashîh edilmekte ve olayın gerçek yanı açıklanmaktadır.

İSRÂİL OĞULLARINA PEŞPEŞE VERİLEN NÎMETLER

Sıkıntıdan sonra genişlik, esaretten sonra hürriyet, işkenceden sonra refah ve huzur eğer hazmedilmez ve kıymeti bilinmez, şükrü edâ edilmezse, insanı nankörlük ve azgınlığa itebilir. Herkes nîmetin külfetten sonra geldiğini; ona nankörlük edildiği takdirde nîmetin yerini tekrar dert ve felâketin, sıkıntı ve üzüntünün alacağını düşünemez. Zillet ve meskenet kapıyı çalınca iş işten geçmiş olur.

(1) Tevrat/Çıkış : 14/21-31

İşte Cenâb-ı Hak, İsrâil oğulları'na bu gerçeği hatırlatmakta, felâket gelmeden erişilen nîmetlerin kıymetinin bilinmesini tavsiye etmektedir. Onlara bu konuda yapılan uyarı üç madde halinde şöyle açıklanmıştır:

1— Düşmanın kahrından kurtarılmaları,

2— Tûr'un sağ yanında, yani o cihette yer alıp kendilerine va'dedilenin verileceği,

3— Üzerlerine çölde kudret helvası ve bıldırcın kuşlarının indirilmesi..

Ne yazık ki, İsrâil oğulları bu nîmetleri bir süre sonra unutup temiz rızıkları bırakarak faiz yemeğe, insan haklarına el uzatmaya, Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştirmeye, âhiretle ilgili hükümleri Tevrat'tan çıkarmaya, altından buzağı yaptırarak Allah'ı maddeleştirmeye başladılar. Denge bozuldu, sözler unutuldu, geçmiş günler birer masal oldu; derken sünnetullah bir defa daha hükmünü yürüttü; ilâhî gazap indi, Babil esareti başgösterdi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, bütün irşat, uyarı ve çağrılara; gösterilen mu'cize ve âyetlere rağmen inkâr ve zulümde ısrar eden Fir'avn'ın uğratıldığı feci âkibet, ibretli yanlarıyla açıklandı. Dönüş yapıp imân temeli üzerinde salih amellerde bulunanlara verilecek mükâfatlara dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İsrâil oğulları önemli sayılan tehlikeleri geride bırakıp selâmete erdikten sonra, Musa Peygamber'in Tevrat'ı telâkki etmek üzere Tur dağında belirlenen yere ayrılıp gitmesi ve 40 gün onlardan ayrı kalmasıyla otoritenin sarsıldığı belirtiliyor. Bu süre içinde İsrâil oğulları'nın maddî bir ilâha tapma arzularının doğduğu ve Samirî'nin altından yaptığı buzağıyı ilâh edindikleri konu ediliyor. Böylece insanoğlunun ve özellikle Yahudîlerin ne kadar nankör olduklarına işâretle mü'minler bu konuda uyarılıyor.

——oOo——

İÇİNDEKİLER

(Önemli konular fihristi)

İ S R Â S Û R E S İ

KEHF SÛRESİ

MERYEM SÛRESİ

TÂ-HÂ SÛRESİ

——oOo——